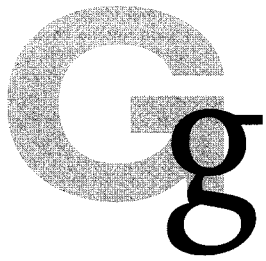

G, g m. invar. **1.** a noua literă (denumită *ge* sau *gî*) a alfabetului limbii române; **2.** sunetul notat prin această literă: **a)** consoană oclusivă velară sonoră; **b)** consoană semioclusivă prepalatală sonoră, cînd este urmată de *e* sau de *i;* **c)** consoană oclusivă palatală sonoră în grupurile *ghe, ghi;* **3.** G, simbol pentru giga (de un miliard de ori); **4.** G, (fiz.) simbol pentru „gauss"; **5.** G, (muz.) notaţie alfabetică pentru nota „sol"; **6. g**, simbol pentru gram.

ga interj. (repetat) cuvînt care imită strigătul caracteristic al gîştelor: *gînsacul ... ţipa cît îi lua gura: ga, ga, ga, ga!* CR. [Onomat.].

gabără, gabare f. navă sau ambarcaţie mare pentru transportul de materiale sau de mărfuri (la lucrările de construcţii hidraulice). [Din fr. ***gabare***, it. *gabarra*].

gabardínă f. stofă fină de lînă, ţesută cu nervuri oblice pe ambele părţi. [Din fr. ***gabardine***, germ. *Gabardine*].

gabarít, gabarite n. **1.** contur format din linii drepte sau curbe, care limitează dimensiunile maxime ale unui obiect, ale unei construcţii, ale unei maşini; **2.** dispozitiv folosit pentru controlarea unei forme, a unei măsuri; **3.** dimensiune reglementată a unui obiect: *gabarit depăşit*; **4.** (p. ext.) statură, talie: *un tip de mare gabarit.* [Din fr. ***gabarit***].

gabarític, ~ci, gabaritică, ~ce a. referitor la gabarit, care ţine de gabarit. [*Gabarit* + *-ic*].

gabélă, gabele f. impozit perceput pe sare în Franţa medievală. [Din fr. ***gabelle***].

gábie, gabii f. platformă cu balustradă fixată la partea superioară a unui catarg, folosită mai ales ca post de observaţie: *oamenii se urcă în arboradă, un marinar stă în gabie.* CĂL. [Din it. ***gabbia***, fr. *gabie*].

gabiér, gabieri m. **1.** marinar care asigură serviciul de veghe în gabie; **2.** marinar care manevrează velele superioare. [Din fr. ***gabier***].

gabión, gabioane n. coş de nuiele sau din sîrmă umplut cu pămînt, cu pietriş etc. şi folosit ca parapet sau pentru consolidarea digurilor, podurilor, barajelor etc.: *două companii ruseşti, fortificîndu-se cu ajutorul gabioanelor, îl respinseră.* EM. [Din fr. ***gabion***].

gábjă, gabje f. (reg.) **a pune gabja** (pe cineva sau pe ceva), a prinde, a înşfăca; a lua: *pun eu gabja pe tine!* [De la ***găbji***].

gablónz, gablonzuri [gablónţ] n. **1.** cristal special cu irizaţii, folosit la fabricarea unor obiecte de podoabă; **2.** (p. ext.) obiect de podoabă conţinînd un asemenea cristal. [De la ***Gablonz*** n. pr.].

gabonéz, ~i, gaboneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Gabonului sau populaţiei lui, referitor la Gabon sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Gabon. // m. pl. popor care trăieşte în Gabon. [Din fr. ***gabonais***].

gabriolétă f. v. **cabrioletă**.

gabró n. rocă eruptivă cu structură granuloasă folosită în construcţii. [Din germ. ***Gabbro***, fr., it. *gabbro*].

gabroveán, gabroveni m. (înv.) **1.** locuitor din Gabrovo; **2.** persoană care făcea sau vindea cuţite (de proastă calitate): *tabaci, braşoveni, gabroveni.* GHICA. [De la ***Gabrovo*** n. pr. + *-ean*].

gadget, gadgeturi [ghéged] n. **1.** obiect ingenios, mai mult sau mai puţin util, care amuză prin noutate, prin ingeniozitate; **2.** (peior.) obiect fără utilitate practică. [Din fr., engl. ***gadget***].

gádină, gadine şi **gadini** f. (pop.) animal sălbatic; dihanie, fiară: *voi trimite preste voi gadinile cele sălbatece ale pămîntului.* BIBLIA. [Din bulg. ***gadina***].

gadoiinít n. mineral anhidru sau uşor hidratat conţinînd pămînturi rare. [Din fr. ***gadolinite***].

gadolíniu n. element chimic din grupul lantanidelor. [Din fr. ***gadolinium***].

gaéli m. pl. populaţie celtică care a locuit în Irlanda şi în nord-vestul Angliei. [Din fr. ***Gaëls***].

gafá, gafez vb. **1.** (tr.) a agăţa, a prinde ceva cu gafa; **2.** (intr.) a comite, a face o gafă. [Din fr. ***gaffer***].

gafáre f. faptul de a gafa. [V. ***gafa***].

gáfă, gafe f. **1.** piesă de metal în formă de cîrlig, fixată pe o prăjină, folosită la acostarea unei ambarcaţiuni, la îndepărtarea acesteia de mal etc.; **2.** cîrlig la capătul unui dispozitiv de rificat, de care se prinde sarcina; **3.** vorbă, gest sau atitudine care poate jigni fără intenţie: *comisesem nişte gafe teribile şi totodată ridicole prin proporţiile şi inutilitatea lor.* GHEŢIE; *a face o gafă.* [Din fr. ***gaffe***].

gafeur, gafeuri [gafór] m. (franţuzism) persoană care comite gafe; gafist. [Din fr. ***gaffeur***].

gafíst, ~şti, gafistă, ~e m., f. gafeur. [*Gafă* + *-ist*].

gag, gaguri n. **1.** efect comic într-un film sau într-o piesă de teatru, bazat pe asocierea surprinzătoare de situaţii contrastante: *cascadă de gaguri*; **2.** (p. ext.) situaţie amuzantă, caraghioasă; glumă, poantă. [Din fr., engl. ***gag***].

gagíc, gagici m. (arg.) amant, iubit. [De la *gagică*].

gagicár, gagicari m. (arg.) bărbat afemeiat. [*Gagică* + *-ar*].

gagícă, gagice şi **gagici** f. (arg.) **1.** amantă, iubită; **2.** (p. ext.) fată, femeie. [Din ţig. ***gağí***].

gagíst, ~şti, gagistă, ~e m., f. (înv.) actor angajat temporar (la un teatru). // m. muzicant civil angajat într-o fanfară militară. [Din fr. ***gagiste***].

gagíu, gagii m. (arg.) **1.** om, tip, individ, bărbat; **2.** iubit, amant. [*Gag*(*ic*) + *-iu*].

gaiác m. arbore din America de Sud, cu lemn foarte dur, care secretă o răşină din care se extrage gaiacolul (*Guaiacum officinale*). [Din fr. ***gaïac***].

gaiacól n. medicament cu acţiune antiseptică, întrebuinţat ca expectorant. [Din fr. ***gaïacol***].

gaibarăce f. pl. (fam.) picioare (prea mari): *se năpusti asupra ei cu toroipanul ... şi-o dete cu gaibaracele în sus.* ISP. [Cf. ***gaib***].

găibe f. pl. (fam.) picioare (prea lungi): *a întors pe Niţă cu gaibele în sus.* GHICA; *leul ... căzu cu gaibele în sus.* ISP. [Cf. ***gaidă***].

gáică[1], **găici** f. **1.** bandă (lată) de stofă cusută în partea din spate a taliei, pentru a-i micşora lărgimea sau în scop decorativ; **2.** bentiţă de stofă sau de şnur, fixată la unele haine, prin care se trece cingătoarea; **3.** cheotoare (din şnur): *se cos cojoace simple ... cu găici de sîrmă la piept.* ST.; **4.** şiret cusut la o haină pentru a o putea agăţa în cui; agăţătoare. [Din rus. ***gajka***].

gáică[2] f. v. gaiţă[1].

gáidă, gaide f. **1.** (reg.) cimpoi: *ştia să zică cu gaida.* ISP.; **2.** dans popular cu acompaniament de cimpoi; melodia acestui dans; **3.** (fig.; la pl.) picioare (lungi): *l-o găsit pe urs cu gaidele în sus.* POP. [Din bulg., sb. ***gajda***].

gáie, găi f. **1.** pasăre răpitoare de zi, migratoare, cu pene lungi și cu coada bifurcată (*Milvus milvus*): *numai gaia, cu țipet flămînd și ascuțit, spinteca văzduhurile ca o săgeată neagră și iute.* HOGAȘ; (în imprecații) *luate-ar gaia!;* **a lua gaia,** a da de bucluc, a o păți: *acu ești al meu! acu te-a luat gaia!* CAR.; **a se ține gaie (după cineva),** a nu slăbi nici o clipă: *pe urmă s-a ținut iar gaie după mine.* CAR.; **2. de-a (puia-) gaia,** joc de copii: *se joacă de-a puia-gaia.* AL. [Et. nec.].

gáiță[1], gaițe și (pop.) **gaiți** f. **1.** pasăre de mărimea unei ciori, cu penajul frumos colorat, care poate imita sunetele scoase de alte păsări (*Garrulus glandarius*): *gaița ce imitează orice sunete bizare.* AL.; *trecură țărci și gaiți.* SAD.; **a se ține gaiță de** (sau **după**) **cineva,** a urmări pe cineva pretutindeni (deranjînd): *vai de capul lor, că se ține gaiță după dînșii, ... ca să vază cum datornicii lui adună banii.* SL.; **gaiță de munte,** alunar (*Nucifraga caryocatactes*); **2.** (fig.) femeie vorbăreață: *l-o scos din minte gaița cea de cucoana Caliopi.* AL.; (și: (înv.) **gaică**). [Cf. bulg., sb. *galica*].

gáiță[2] f. (reg.) **1.** petrol lampant; **2.** lampă țărănească cu petrol: *femeia aprinse gaița.* C. [Et. nec.; cf. *Galiția* n. pr.].

gaj, gajuri n. **1.** garanție depusă pentru plata unei datorii sau pentru executarea unei lucrări; amanet, zălog: *fu silit să se împrumute, puind toată averea sa în gaj.* BOL.; **2.** obiect depus garanție (la un joc de societate) și recuperat numai după executarea unei pedepse hazlii: *jocurile se sfîrșise și se răscumpărau gajurile.* NEGR.; **3.** (fig.) asigurare, garanție morală: *este ... un slab gaj al amorului meu.* NEGR.; *gaj de amiciție;* **4.** (rar) leafă, salariu (la actori). [Din fr. *gage*].

gajá, gajez vb. (rar; tr.) a depune ceva ca gaj; a amaneta. [Din fr. *gager*].

gajáre, gajări f. (rar) faptul de a gaja: *gajarea pămîntului nu este acceptată.* [V. *gaja*].

gaját, ~ți, gajată, ~e a. care este depus ca gaj; amanetat: *obiecte gajate.* [V. *gaja*].

gal[1], gali m. **1.** persoană care făcea parte din populația de bază a vechii Galii; **2.** (rar) persoană (originară) din Țara Galilor. [Din lat. *Gallus*].

gal[2], gali m. unitate de măsură pentru accelerație, egală cu un centimetru pe secundă la pătrat. [Din fr. *gal*].

galáctic, ~ci, galactică, ~ce a. care aparține galaxiei, referitor la galaxie (în special la Calea Lactee): *spiritul mitologic pornește de la lucirea alburie a sistemului galactic.* BL.; **plan galactic,** plan al densităților stelare maxime (în care se găsesc cele mai multe dintre stelele aparținînd galaxiei). [Din fr. *galactique*].

galactofág, ~gi, dalactofagă, ~ge a. și m., f. (persoană) care mănîncă (mult) lapte. [Din fr. *galactofage*].

galactogén, ~i, galactogenă, ~e a. care determină secreția lactică: *hormon galactogen.* [Din fr. *galactogène*].

galactogenéză f. producere a laptelui de către glandele mamare; galactopoieză. [Din fr. *galactogenèse*].

galactopoiéză f. galactogeneză. [Din fr. *galactopoïèse*].

galactorée, galactoree f. (med.) secreție continuă de lapte în timpul sau după terminarea alăptării. [Din fr. *galactorrhée*].

galactóză f. substanță cu proprietăți asemănătoare glucozei, care intră în structura unor compuși azotați din creier. [Din fr. *galactose*].

galágo f. mică maimuță nocturnă, cu ochii foarte mari, care trăiește în Africa (*Galago*). [Din engl. *galago*].

galalít n. masă plastică cornoasă obținută din cazeină. [Din fr. *galalithe*].

galánt, ~ți, galantă, ~e a. **1.** politicos, manierat, elegant (în comportare); **2.** curtenitor față de femei; (p. ext.) atent, tandru: *nu era lucrul lesne de a fi galant.* GHICA; **aventură** (sau **intrigă**) **galantă,** aventură de dragoste: *dacă nu mă înșel, faceți aluziune la aventurile mele galante?* HOGAȘ; **femeie galantă,** femeie de moravuri ușoare; **3.** care exprimă galanterie, curtoazie: *dama cochetează cu privirile-i galante.* EM.; (fig.) *judecate ca simple romanțe, aceste improvizații galante sînt de lăudat pentru decența lor.* CĂL.; **4.** îmbrăcat luxos; elegant, cochet: *scene cu nobilii de țară, cu cavaleri galanți.* OD.; **5.** darnic, generos; culant; galanton; (adv.) *eu cu prietenii mă port galant.* SAD. [Din fr. *galant*].

galantár, galantare n. vitrină în care se expun mostre din mărfurile care se vînd într-un magazin: *rămase în dreptul galantarului cu mormane de pui tăiați.* PETR.; *volumele din galantarul librăriei.* [De la *galanterie*].

galanteríe, galanterii f. **1.** atitudine curtenitoare, plină de amabilitate, de gentilețe (față de femei): *galanteria dumitale ... mă încîntă.* NEGR.; **2.** compliment adresat unei femei; **3.** obiecte mărunte de îmbrăcăminte expuse spre vînzare: *dă bani pe găländării.* PANN; *aventurierul se preface în negustor de galanterii venețiene.* CĂL.; **4.** magazin în care se vînd astfel de mărfuri: *a intrat în galanterie;* (și: (înv.) **gălăndărie**). [Din fr. *galanterie*].

galantínă, galantine f. preparat rece din carne fragedă cu aspic. [Din fr. *galantine*].

galantóm a. v. galanton.

galantomíe f. v. galantonie.

galantón, ~i, galantoánă, ~e a. darnic, generos: *nici prea iconom, nici prea galantom.* PANN; *galanton boier!* AL.; (și: **galantom**). [Din fr. *galant homme*].

galantoníe, galantonii f. dărnicie, generozitate: *pierduse trei sute de lei cu o galantomie generoasă.* DELAVR.; (și: **galantomie**). [*Galanton* + *-ie*].

galaxíe, galaxii f. sistem uriaș de stele de variate mărimi și străluciri. [Din fr. *galaxie*].

galaón, galaoane n. (artic.) dans popular cu mișcări rapide, executat numai de bărbați; melodia după care se execută acest dans. [Et. nec.].

gálă[1], gale f. festivitate, recepție cu caracter oficial; (spec.) spectacol (sau șir de spectacole) cu caracter special (și solemn); **de gală,** de sărbătoare, festiv: *în faeton de gală Cezarul trece.* EM.; *haine de gală.* [Din fr., it. *gala*].

gálă[2], gale f. **1.** (bot.) umflătură provocată pe frunzele stejarului sau ale altor plante de unele insecte; cecidie; **2.** (fig.) lucru ușor; persoană ușor influențabilă. [Din fr. *galle*].

galb, galburi și **galbe** n. profil, contur rotunjit al unui element arhitectonic, al unui obiect de artă, al unei părți a corpului omenesc: *galbul pur al piciorului.* [Din fr. *galbe*].

gálben, ~i, galbenă, ~e a. **1.** de culoarea aurului sau a lămîii: *ca făclia de galbenă ceară.* AL.; *lacul codrilor albastru nuferi galbeni îl încarcă.* EM.; **rasă galbenă,** grup de popoare asiatice cu pielea de culoare galbenă-brună: *socotește că rasa galbenă va pune stăpînire pe Europa.* CĂL.; **friguri galbene,** formă gravă de malarie; **2.** palid: *aflarăm o mulțime de turci, cu chipuri galbene și posomorîte.* BOL.; **galben ca ceara** (sau **ca turta de ceară**), foarte palid (de spaimă, de boală, de extenuare): *era galben ca ceara și abia îngîna cuvintele.* SL.; **3.** veșted, ofilit: *fagul începea să-și scuture cele dintăi foițe galbene.* SAD.; **4.** blond: *fruntea albă-n părul galbăn pe-al meu braț încet s-o culci.* EM. // n. culoare a spectrului solar situată între portocaliu și verde; **a i se face galben înaintea ochilor,** a-i veni ameteala, a i se face rău: *plîngea ... pînă i se făcea galben înaintea ochilor.* VLAH. // m. **1.** veche monedă de aur: *la gît purta o salbă de galbeni.* CR.; *galbeni împărătești;* **2.** (pop.) cal șarg: *călare pe galbenul.* POP. // f. **galbenă de Odobești,** soi de viță de vie cu boabele galbene-verzui; (și: (pop.) **galbin**). [Lat. *galbinus*].

galbín a. v. galben.

galénă f. sulfură naturală de plumb utilizată la prepararea vopselelor, în radiotehnică etc. [Din fr. *galène*].

galénic, ~ci, galenică, ~ce a. (despre preparate farmaceutice) care poate fi administrat direct bolnavilor sau poate servi la prepararea unor tratamente. [Din fr. *galénique*].

galenísm n. teorie medicală formulată de Galenus, potrivit căreia bolile s-ar datora ruperii echilibrului dintre umori. [Din fr. *galénisme*].

galénți m. pl. papuci (cu talpă) de lemn. [Din gr. mod. *galéntsa*].

galeofíl, ~i, galeofilă, ~e a. și m., f. (persoană) cuprinsă, stăpînită de galeofilie. [Din fr. *galéophile*].

galeofilíe f. pasiune morbidă pentru feline (în special pentru pisici). [Din fr. *galéophilie*].

galeofób, ~i, galeofobă, ~e a. și m., f. (persoană) cuprinsă, stăpînită de galeofobie. [Din fr. *galéophobe*].

galeofobíe f. teamă maladivă de feline (în special de pisici). [Din fr. *galéophobie*].

galeongíu m. v. galiongiu.

galeopitéc, galeopiteci m. mamifer insectivor care trăiește în sud-estul Asiei, de mărimea unei pisici, avînd o membrană întinsă între membre și coadă, care îi permite să planeze (*Galeopithecus*). [Din fr. *galéopithèque*].

galéră, galere f. **1.** navă comercială sau militară din trecut, prevăzută cu pînze și cu vîsle mînuite de obicei de sclavi sau de condamnați: *cele zece galere ce se urcaseră pe Dunăre.* BĂLC.; **2.** (la pl.) pedeapsă dată criminalilor condamnați să vîslească pe o astfel de navă. [Din fr. *galère*].

galerián, galerieni m. persoană condamnată la muncă silnică pe galere: *descoperă că baronul de Garden e chiar Smit bancherul, cunoscut galerian.* CĂL. [Din fr. *galérien*].

galeríe, galerii f. **1.** canal subteran care permite accesul la un zăcămînt, executarea unor lucrări miniere, hidrotehnice etc.; **2.** canal subteran (ramificat) pe care și-l sapă unele animale: *galerie de cîrtiță;* **3.** coridor lung în interiorul sau în afara unei clădiri, servind ca loc de trecere: *galerii cu mari lanterne și cu sprintene coloane au comori de plante rare ce la umbră înfloresc.* AL.; **4.** sală de expoziție sau de muzeu în care sînt expuse opere de pictură sau de sculptură: *înlăuntrul palatului sînt șapte galerii alăturate.* OD.; **5.** colecție de tablouri, de sculpturi etc. expuse într-o sală de expoziție, de muzeu etc.: *galeria de portrete ce ornează salonul.* AL.; (p. ext.) *găsesc o bună ilustrație în galeria lui de portrete.* CĂL.; **6.** balcon situat la ultimul nivel al unei săli de spectacol; publicul de la acest balcon: *singura lor preocupare este de a face efect asupra galeriei.* GHICA; *galeria aplaudă;* (fig.) *își resfiră coada în evantaliu și începu a păși într-un fel de joc semeț sub galeria de găini.* SAD.; **7.** public care se manifestă zgomotos la o întîlnire sportivă, la un spectacol etc.: *galeria unui meci de fotbal;* **a face galerie,** a se manifesta zgomotos la o întrecere sportivă, la un spectacol etc.; **8.** bară de lemn sau de metal de care se atîrnă perdelele (la ferestre): *galerie de bronz pentru ferestre;* **9.** tavă de metal care se pune în fața sobei pentru a nu cădea cărbuni pe dușumea. [Din fr. *galerie*, it. *galleria*].

gáleș, ~i, galeșă, ~e a. **1.** duios, drăgăstos: *galeși îi sînt ochii, ca și ochii de vădană.* EM.; *priviri galeșe;* (adv.) *te uitai la ea așa galeș.* CAR.; **2.** trist, melancolic: *era tot galeș, trist și dus pe gînduri.* ISP.; (și: (reg.) **galiș**). [Din bulg. *kaleš*].

galét, galeți m. fragment de rocă sau de mineral rotunjit și șlefuit sub acțiunea mării, a torentelor, a ghețarilor etc. [Din fr. *galet*].

galéz, ~i, galeză, ~e a. care aparține, care este caracteristic Țării Galilor sau locuitorilor ei, referitor la Țara Galilor sau la locuitorii acesteia. // f. limbă celtică vorbită în Țara Galilor. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Țara Galilor. // m. pl. popor constituit ca entitate etnică în Țara Galilor. [Din fr. *gallois*].

gálfăd, ~ezi, galfădă, ~ede a. (reg.) palid la faţă (din cauza unei boli): *Ghiţă, galfăd la faţă, ... stătea întins pe pământ.* SL. [Et. nec.].

galiámb, galiambi m. vers antic de patru picioare, cîntat de preoţii Cybelei. [Din fr. ***galliambe***].

galiárd, galiarde n. extremitate a punţii superioare a unei nave. [Din fr. ***galliard***].

gálic[1], ~ci, galică, ~ce a. **1.** care ţine de gali, referitor la gali; **2.** francez: *va spune că republica e un lucru rău şi expresia spiritului galic.* IBR.; **cocoşul galic**, emblemă (reprezentînd un cocoş) care simbolizează Franţa. // f. limbă celtă vorbită de gali. [Din lat. ***Gallicus***, fr. ***gallique***].

gálic[2] a. **acid galic**, acid organic aromatic, astringent, extras din gogoşile de ristic şi din coaja de stejar, folosit la fabricarea cernelii negre, a coloranţilor etc. [Din fr. ***gallique***].

galicán, ~i, galicană, ~e a. care ţine de galicanism, referitor la galicanism: *biserică galicană.* // m. adept al galicanismului: *e clar că Maior se referă de astă dată la galicani.* BL. [Din fr. ***gallican***].

galicanísm n. doctrină religioasă care apără libertăţile organizatorice ale bisericii catolice franceze faţă de Vatican. [Din fr. ***gallicanisme***].

galicísm, galicisme n. **1.** expresie sau construcţie proprie limbii franceze: *discuţia revine asupra limbii şi se regretă francizarea limbii spaniole în care se traduc galicismele cuvînt cu cuvînt.* CĂL.; **2.** expresie sau construcţie împrumutată din limba franceză: *D-sa iubeşte la „causerie"... ce mai galicism!* MAIOR.; **3.** (la sg.) atitudine de orientare exagerată spre limba şi cultura franceză; franţuzism: *se ridică contra latinismului, galicismului ..., spunînd că să se formeze cuvinte din sînul limbii române.* IBR. [Din fr. ***gallicisme***].

galifórmă, galiforme f. (la pl.) ordin de păsări tericole sau arboricole din care fac parte cocoşul-de-munte, ierunca, prepeliţa etc.; (şi la sg.) pasăre din acest ordin. [Din fr. ***galliformes***].

galileán, ~eni, galileană, ~ene a. care aparţinea, care era caracteristic regiunii Galileea din Asia Mică sau populaţiei ei, referitor la Galileea şi la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Galileea; **Galileanul**, Isus Hristos. [Din fr. ***galiléen***].

galimátias n. v. galimatie.

galimatíe, galimatii f. vorbire sau scriere încurcată, confuză: *un hazliu exemplu de galimatie.* OD.; (şi: **galimatias**). [Din fr. ***galimatias***].

galinacée, galinacee f. (la pl.) subordin de păsări al cărui tip principal este găina; (la sg.) pasăre din acest ordin. [Din fr. ***gallinacés***].

galión[1], galioane n. **1.** navă (militară) spaniolă cu pînze, folosită în secolul al XVII-lea pentru transportul aurului şi argintului din coloniile Americii; **2.** (p. ext.) navă de transport: *la galioanele moscheceşti n-au putut să ajungă.* NEC.; **3.** sculptură ornamentală (în lemn), reprezentînd un personaj (mitologic), fixată la prora navelor cu pînze. [Din gr. mod. ***ghaleóna***, fr. ***galion***].

galión[2] n. (tipogr.) şif. [Din gr. mod. ***galeóni***].

galiongíu, galiongii m. (înv.) marinar pe un galion[1]: *galeongiii sînt descrişi duşmănos dar foarte colorat, ca nişte manechine de muzeu istoric.* CĂL.; (şi: (rar) **galeongiu**). [Din turc. ***kalionğu***].

galiót n. v. galiotă.

galiótă, galiote f. corabie uşoară cu două catarge, folosită, în trecut, mai ales de olandezi; (şi: **galiot**). [Din fr. ***galiote***].

gáliş a. v. galeş.

gáliţă, galiţe f. (reg.; mai ales la pl.) pasăre de curte; orătanie: *văzînd pe cocoşul său ... înconjurat de atîta amar de galiţe, i-a deschis poarta.* CR. [Din bulg., sb. ***galica***].

galiţián, ~eni, galiţiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Galiţiei sau locuitorilor ei, referitor la Galiţia sau la locuitorii acesteia: *moare la Curtea de Argeş în casa unui evreu galiţian.* EM. // m., f. persoană (originară) din Galiţia. [***Galiţia*** n. pr. + *-ean*].

gáliu n. metal moale, cenuşiu, întrebuinţat la fabricarea unor termometre, a tranzistoarelor, în dentistică etc. [Din fr. ***gallium***].

galofíl, ~i, galofilă, ~e a. şi m., f. (persoană) care manifestă atracţie, admiraţie, iubire faţă de francezi sau faţă de ce aparţine ori vine de la ei. [Din fr. ***gallophile***].

galofilíe f. atitudine admirativă, prietenească faţă de Franţa şi de francezi. [Din fr. ***gallophilie***].

galofób, ~i, galofobă, ~e a. şi m., f. (persoană) care manifestă ostilitate faţă de Franţa sau faţă de francezi. [Din fr. ***gallophobe***].

galofobíe f. ostilitate faţă de Franţa sau faţă de francezi. [Din fr. ***gallophobie***].

galomán, ~i, galomană, ~e a. şi m., f. (persoană) care admiră (şi imită) tot ceea ce este francez. [Din fr. ***gallomane***].

galomaníe f. admiraţie excesivă pentru tot ceea ce este francez. [Din fr. ***gallomanie***].

galón[1], galoane n. **1.** şiret, panglică textilă ori bandă de metal prinsă pe epoleţii, pe mînecile sau pe gulerul unei uniforme militare pentru a indica gradul persoanei care poartă uniforma: *cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac.* CAR.; **2.** şiret de lînă, de mătase, de fir etc., cusut ca podoabă pe haine sau pe pălării. [Din fr. ***galon***].

galón[2], galoane n. şi **galoni** m. **1.** unitate de măsură a capacităţii, folosită în ţările anglo-saxone (egală cu 4,546 litri în Marea Britanie şi Canada şi cu 3,785 litri în Statele Unite); **2.** (rar) sticlă mare în care se păstrează băuturi. [Din fr., engl. ***gallon***].

galonát, ~ţi, galonată, ~e a. împodobit cu galoane[1]: *oameni în livrele galonate.* OD.; (p. ext.) *suise într-o maşină luxoasă, condusă de un şofer galonat.* GHEŢIE. // m. (iron.) ofiţer; (p. ext.) gradat: *fetele duceau lipsa galonaţilor.* ST. [Din fr. ***galonné***].

galóp, galopuri n. **1.** mers rapid al calului, alcătuit dintr-o succesiune de salturi: *am purces într-un galop al calului.* NEGR.; **în galop**, în fugă: *un călăreţ trece-n galop.* VLAH.; **2.** (înv.) dans foarte repede, cu mişcări în doi timpi; melodia după care se execută acest dans: *aşteptaţi ... să vă învăţ eu galopu.* AL. [Din fr. ***galop***].

galopá, galopez vb. (intr.) **1.** a alerga în galop: *cei doi lăturaşi galopînd în fuga mare.* GHICA; **2.** a călări un cal care aleargă în galop; **3.** (p. ext.) a alerga, a se precipita; (fig.) *suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze.* NEGR. [Din fr. ***galoper***].

galopádă, galopade f. (livr.) cursă, alergare în galop. [Din fr. ***galopade***].

galopánt, ~ţi, galopantă, ~e a. **1.** a cărui creştere se accelerează; care nu poate fi stăpînit: *inflaţie galopantă;* (fig.) *o discuţie galopantă.* CAR.; **2.** (med.) care are o evoluţie rapidă: *un junghi bun care ... l-a dat într-o oftică galopantă.* GHICA; *tuberculoză galopantă.* [Din fr. ***galopant***].

galopáre, galopări f. faptul de a galopa. [V. ***galopa***].

galopín, galopini m. (franţuzism) lichea, om netrebnic (şi turbulent); (fig.) *bancherii cei mari se vede c-o aflaseră, pentru că galopinii lor au umblat toată noaptea prin cafenele şi birturi.* EM. [Din fr. ***galopin***].

galoromán, ~i, galoromană, ~e a. care aparţinea populaţiei rezultate din amestecul romanilor cu galii, după cucerirea Galiei de către romani. // m., f. persoană care făcea parte din această populaţie. [Din fr. ***gallo-romain*** (după *roman*)].

galóş, galoşi m. încălţăminte de cauciuc purtată peste pantofi ori peste ghete pentru a le proteja de umezeală sau de noroi: *îşi lasă galoşii la scară.* NEGR. [Din fr. ***galoche***].

galoşáre, galoşări f. operaţie de îmbrăcare în piele sau în cauciuc a părţii de jos a unui obiect de încălţăminte. [***Galoş*** + *-are*].

galvánic, ~ci, galvanică, ~ce a. care ţine de galvanism, referitor la galvanism; **curent galvanic**, curent continuu întrebuinţat în electroterapie; (fig.) *un curent galvanic a străbătut membrele îmbătrînite ale acestui corp.* EM. [Din fr. ***galvanique***].

galvanísm n. **1.** acţiune a unor curenţi electrici continui asupra unor organisme şi organe vii (nervi, muşchi); **2.** curent electric produs cu ajutorul pilelor electrochimice; curent electric continuu. [Din fr. ***galvanisme***].

galvanizá, galvanizez vb. (tr.) **1.** a acoperi un obiect sau o piesă din metal cu un strat subţire de zinc prin depunere electrolitică; **2.** (med.) a excita (în scop terapeutic sau experimental) un ţesut sau un organ printr-un curent galvanic; **3.** (fig.) a însufleţi, a stimula: *galvanizează tiparul baladesc cu cîte o idee poetică puternică.* R.L.; *a galvaniza o societate inertă.* [Din fr. ***galvaniser***].

galvanizáre, galvanizări f. **1.** acţiunea de a galvaniza şi rezultatul ei; (procedeu de) acoperire, prin depunere electrolitică, a obiectelor sau a pieselor metalice (în special de oţel) cu un strat subţire de zinc (sau alt metal) pentru a le mări rezistenţa la coroziune; (fig.) *încercările de galvanizare făcute prin proiectele de reformă.* EM.; **2.** (med.) terapie cu curent galvanic. [V. ***galvaniza***].

galvanizát, ~ţi, galvanizată, ~e a. **1.** acoperit cu un strat de zinc (sau de alt metal): *tablă galvanizată;* **2.** căruia i s-au impus mişcări convulsive printr-un curent electric: *amenînţînd din mîna dreaptă, îngînă cu un aer de cadavru galvanizat.* DELAVR. [V. ***galvaniza***].

galvano- element de compunere cu sensul „(referitor la) curentul electric", „(referitor la un) element galvanic". [Din fr., it. ***galvano-***].

galvanocautér, galvanocautere n. instrument chirurgical pentru cauterizări, acţionat de curentul electric continuu. [Din fr. ***galvanocautère***].

galvanométru, galvanometre n. instrument cu care se constată prezenţa şi se măsoară intensitatea unui curent electric continuu slab. [Din fr. ***galvanomètre***].

galvanoplástic, ~ci, galvanoplastică, ~ce a. care ţine de galvanoplastie, referitor la galvanoplastie; obţinut prin galvanoplastie. [Din fr. ***galvanoplastique***].

galvanoplastíe, galvanoplastii f. reproducere în relief a obiectelor, constînd în acoperirea lor sau a tiparului lor cu un strat de metal, depus prin electroliză. [Din fr. ***galvanoplastie***].

galvanoscóp, galvanoscoape n. instrument cu care se constată prezenţa într-un circuit a unui curent slab, precum şi sensul lui. [Din fr. ***galvanoscope***].

galvanostegíe, galvanostegii f. depunere pe cale electrolitică a unui strat metalic pe un obiect pentru a-l proteja sau înfrumuseţa. [Din fr. ***galvanostégie***].

galvanotéhnică f. parte a metalurgiei electrice care se ocupă cu galvanizarea şi galvanoplastia. [Din fr. ***galvanotechnique***].

galvanoterapíe, galvanoterapii f. tratament medical cu ajutorul curentului electric continuu. [Din fr. ***galvanothérapie***].

galvanotíp, galvanotipuri n. clişeu tipografic obţinut prin galvanotipie. [Din fr. ***galvanotype***].

galvanotipíe f. reproducere a planşelor tipografice şi a gravurilor cu ajutorul unui mulaj acoperit pe cale electrolitică de un strat de cupru, întărit apoi cu un strat de nichel, staniu sau fier. [Din fr. ***galvanotypie***].

gáma f. **1.** a treia literă a alfabetului grecesc, folosită şi ca simbol în matematică, fizică etc.; **2.** (fiz.) **raze** (sau **radiaţie**) **gama**, radiaţie electromagnetică de natura luminii, emisă de nucleele radioactive, avînd o foarte mare putere de pătrundere. [Din fr. ***gamma***].

gamaglobulínă, gamaglobuline f. (biol.) substanţă proteică din plasma sangvină în care se găsesc anticorpii. [Din fr. ***gamma-globuline***].

gamăr, gamari m. (zool.) mic crustaceu de apă dulce; crevetă de apă dulce (*Gammarus pulex*). [Din fr. ***gammare***].

gamát, ~ţi, gamată, ~e a. cruce gamată, cruce ale cărei braţe se termină în forma literei majuscule gama: *zvastica este o cruce gamată.* [Din fr. *gammé*].

gámă, game f. **1.** (muz.) succesiune de opt sunete (şi note), dispuse în ordinea naturală descendentă sau ascendentă a sunetelor şi luînd tonul şi numele notei cu care începe: *ore întregi făceam game la pian.* PETR.; **2.** (pict.) succesiune de tonuri şi de culori dispuse într-o gradaţie armonioasă: *străbătînd toată gama colorilor.* VLAH.; **3.** serie continuă în care toate gradele, toate speciile sînt reprezentate: *universul e populat de făpturi cari desfăşoară o infinită gamă de trăsături individuale.* BL.; *întreaga gamă a sentimentelor.* [Din fr. *gamme*].

gámbă, gambe f. **1.** (la om) parte a piciorului de la genunchi pînă la labă; **2.** (la cai) parte a membrelor posterioare cuprinsă între încheietura genunchiului şi copită. [Din lat., it. *gamba*].

gambét, gambete n. piesă metalică de legătură în unele organe ale utilajului de manevră la exploatările petroliere. [Din fr. *gambette*].

gambétă, gambete f. pălărie bărbătească din fetru tare, cu calota ovală şi cu borurile uşor răsfrînte: *acesta îmi păru a fi un domn mai în vîrstă cu baston şi gambetă.* GHEŢIE. [De la *Gambetta* n. pr.].

gambír, gambiri m. plantă agăţătoare subtropicală, din ale cărei frunze se obţine un extract folosit ca astringent (*Ouroparia gambir* şi *Uncaria gambir*). [Din lat. *gambir*].

gambít, (rar) **gambituri** n. (şah) sacrificare a unei piese (de obicei pion) pentru a obţine o poziţie favorabilă de atac. [Din fr. *gambit*].

gambúzie, gambuzii f. mic peşte, originar din America de Nord, care distruge larvele ţînţarilor (*Gambusia*). [Din fr. *gambusie*].

gamélă, gamele f. vas metalic adînc în care primesc ostaşii mîncarea gătită în timpul campaniilor şi aplicaţiilor: *fiecare îşi umple de cîte ori vrea gamela cu ciorbă de pasăre.* ST. [Din fr. *gamelle*].

gamét, gameţi m. celulă sexuală (matură) la organismele inferioare. [Din fr. *gamète*].

gametofít, gametofiţi m. (bot.) plantă care se înmulţeşte prin gameţi. [Din fr. *gamétophyte*].

gametogenézá, gametogeneze f. (biol.) proces de formare a gameţilor. [Din fr. *gametogenèse*].

gaming, gaminguri [ghéming] n. (englezism) **1.** practicare a jocurilor de noroc (pe bani); **2.** joc pe calculator sau pe un mijloc video. [Din engl. *gaming*].

gamologíe f. (livr.) discuţie teoretică asupra căsătoriei; tratat asupra căsătoriei. [Din fr. *gamologie*].

gamomán, ~i, gamomană, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de gamomanie. [Din fr. *gamomane*].

gamomaníe f. erotomanie patologică manifestată prin cererea în căsătorie a persoanelor cunoscute. [Din fr. *gamomanie*].

gamopetál, ~i, gamopetală, ~e a. cu petalele unite: *corolă, floare gamopetală.* // f. plantă sau floare cu petalele unite: *liliacul este o gamopetală.* [Din fr. *gamopétale*].

gamosepál, ~i, gamosepală, ~e a. cu sepalele unite: *caliciu gamosepal; floare gamosepală.* // f. plantă sau floare cu sepalele unite: *genţiana este o gamosepală.* [Din fr. *gamosépale*].

ganáşă, ganaşe f. (zool.) fiecare dintre cele două ramuri ale mandibulei la animale. [Din fr. *ganache*].

gánce, gănci f. (reg.) **1.** defect corporal; **2.** rană veche (închisă). [Cf. magh. *gános*].

gang[1], ganguri n. **1.** loc de trecere lung şi îngust pe sub boltitura unei case, unei porţi: *intrară sub un gang.* VLAH.; **2.** coridor, galerie, culoar: *cînd vro uşă se trîntească, undeva, pe-un gang, departe, furios răsună golul.* COŞB. [Din germ. *Gang*].

gang[2] n. (rar) grup organizat de răufăcători; bandă. [Din fr., engl. *gang*].

gang[3] n. v. gangă.

gángă, gange f. ansamblul mineralelor neutilizabile care acoperă minereul util dintr-un zăcămînt sau o piatră preţioasă în stare naturală; (şi: (rar) **gang**). [Din fr. *gangue*].

ganglión, ganglioni m. formaţie anatomică, de formă sferică sau alungită, alcătuită dintr-o masă de celule, situată pe traiectul unui nerv sau al unui vas limfatic. [Din fr. *ganglion*].

ganglionár, ~i, ganglionară, ~e a. care ţine de ganglioni, referitor la ganglioni; cu ganglioni. [Din fr. *ganglionnaire*].

gangrená vb. v. cangrena.

gangrenát a. v. cangrenat.

gangréná f. v. cangrenă.

gangrenós a. v. cangrenos.

gángster, gangsteri m. **1.** membru al unei bande de răufăcători, al unui gang[2]; (p. gener.) bandit, răufăcător: *filme cu gangsteri*; **2.** (fig.) individ necinstit; escroc: *acest om de afaceri este un gangster.* [Din fr., engl. *gangster*].

gangsterésc, ~şti, gangstereáscă, ~eşti a. de gangster. [*Gangster* + *-esc*].

gangsterísm n. faptă, comportare de gangster; banditism organizat. [Din fr. *gangstérisme*].

gángur m. v. grangur.

ganiméde m. (livr.) **1.** tînăr frumos şi galant, înclinat spre perversităţi; **2.** chelner, paharnic. [De la *Ganymede* n. pr.].

ganoíd, ganoizi m. (la pl.) ordin de peşti cu scheletul parţial cartilaginos, cu pielea fără solzi sau acoperită de plăci osoase şi cu coada împărţită în două părţi inegale; (şi la sg.) peşte din acest ordin: *nisetrul este un ganoid.* [Din fr. *ganoïdes*].

gaoleán, gaoleani m. plantă furajeră din familia gramineelor, asemănătoare cu porumbul, cu seminţele bogate în proteine şi grăsimi (*Sorghum chinense*). [Din fr. *gaolian*, rus. *gaolean*].

gar interj. cuvînt care redă strigătul ciorilor sau al gîştelor. [Onomat.].

gará, garez vb. (tr.) **1.** a pune la adăpost într-un garaj, într-un depou etc.; **2.** a dirija, a manevra un tren, o locomotivă etc. pe o linie de garaj. [Din fr. *garer*].

garáfă, garafe f. **1.** sticlă cu gîtul lung şi subţire şi cu partea de jos bombată: *garafa pîntecoasă doar de sfeşnic mai e bună.* EM.; **2.** conţinutul unei astfel de sticle: *într-o vreme, către sfîrşitul gărăfii de al doilea, amîndoi tăcură.* SAD.; *a băut o garafă de vin*; (şi: **carafă**). [Din gr. mod. *garafa*].

garagáţă f. v. caragaţă.

garáj, garaje n. **1.** încăpere sau clădire specială, destinată adăpostirii (şi întreţinerii) autovehiculelor; **2. linie de garaj**, linie ferată pe care sînt dirijate vagoanele care staţionează mai multă vreme într-o gară. [Din fr. *garage*].

garajíst, garajişti m. lucrător într-un garaj, care întreţine şi repară automobilele. [Din fr. *garagiste*].

garánt, ~ţi, garantă, ~e m., f. **1.** persoană care îşi asumă responsabilitatea faptelor sale sau ale altuia; **2.** persoană sau instituţie care garantează cu propria avere pentru cineva sau pentru ceva; chezaş: *în toate aceste procese sînt implicaţi şi garanţii.* CĂL.; *garantul răspunde faţă de creditori.* [Din fr. *garant*].

garantá, garantez vb. **1.** (tr.) a da cuiva siguranţa că va avea ceva; a asigura cuiva respectarea unui drept, unui principiu: *au încheiat cu el o convenţie prin care i se garantează integritatea teritoriului.* EM.; *legea garantează dreptul de proprietate*; **2.** (tr. şi intr.) a-şi lua răspunderea cu propria avere pentru plata datoriei cuiva; a se face garant: *a garanta o datorie*; **3.** (tr.) a asigura (pentru un timp) calitatea sau buna funcţionare a unui lucru vîndut: *a garanta un ceasornic*; **4.** (fig.; tr.) a certifica, a confirma: *n-ar garanta că va rămînea pasiv pînă la capăt.* REBR.; *a garanta exactitatea unui fapt*; (intr.) *eu, mă rog, nu pot garanta de nimica.* CAR. [Din fr. *garantir*].

garantáre, garantări f. faptul de a garanta: *garantarea independenţei.* MAIOR. [V. *garanta*].

garantát, ~ţi, garantată, ~e a. a cărui valoare, calitate, funcţionare etc. sînt asigurate de fabricant sau de vînzător: *mărfuri garantate.* // adv. (fam.) sigur, neîndoielnic. [V. *garanta*].

garánţă, garanţe f. (bot.) roibă (*Rubia tinctorum*). [Din fr. *garance*].

garanţíe, garanţii f. **1.** obligaţie în virtutea căreia o persoană sau o instituţie răspunde de ceva; mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligaţii materiale: *m-a învăţat cum se ia o garanţie şi m-a familiarizat cu noţiunile de client, de termen şi de dobîndă.* ARG.; **2.** (concr.) ceea ce serveşte drept asigurare că o obligaţie luată va fi ţinută: *ipotecile sînt garanţiile cele mai ordinare*; **termen de garanţie**, perioadă în care un producător răspunde de calitatea produselor sale; **în garanţie**, care nu a depăşit termenul acestei perioade; **pe garanţia cuiva**, pe răspunderea cuiva; **3.** ceea ce prezintă şi trezeşte siguranţă, încredere: *există poezie populară în versuri, deci o garanţie că versul este ceva natural.* IBR.; *a oferi toate garanţiile.* [Din fr. *garantie*].

garanţínă f. materie colorantă roşie, extrasă din rădăcinile de garanţă. [Din fr. *garancine*].

garáre, garări f. acţiunea de a gara. [V. *gara*].

garát, ~ţi, garată, ~e a. **1.** pus la adăpost într-un garaj sau într-un depou: *maşină, locomotivă garată*; **2.** tras pe o linie de garaj: *tren garat.* [V. *gara*].

gáră[1], gări f. ansamblu de clădiri şi de instalaţii situat pe traseul unei linii ferate, unde opresc trenurile pentru urcarea şi coborîrea călătorilor sau pentru încărcarea şi descărcarea mărfurilor: *am pătruns nerăbdător în micul debit de tutun al gării.* GHEŢIE; **gară maritimă** (sau **fluvială**), ansamblul clădirilor şi instalaţiilor portuare amenajate pentru îmbarcarea şi debarcarea călătorilor şi a bagajelor. [Din fr. *gare*].

gáră[2], gare f. (înv.; reg.) cenuşă care se ridică în aer la un foc de paie; (p. ext.) cenuşă, praf. [Din sb. *gar*].

gáră[3] f. (înv.; reg.) clevetire: *a doua gară ce s-a ridicat în contra mea.* KOG. [Din pol. *gwar(a)* „zgomot"].

gard, garduri n. **1.** construcţie de lemn, de metal, de zidărie etc. care împrejmuieşte o curte, un teren etc.: *vedea pe cavaleri sărind gardurile şi pătrunzînd prin grădine.* EM.; *un pomuleţ cu cireşe amare, un agud la gard.* VIERU; **gard viu**, împrejmuire făcută din plantaţii dese de arbuşti; (fam.) **a sări garduri** (sau **gardul**), ori **peste garduri**, v. **sări**; **a nimeri** (sau **a da**) **(ca Irimia) cu oiştea-n gard**, a spune sau a face o prostie; **a dezlega calul de la gard**, v. **dezlega**; **din gardul Oancei** (sau **Răzoaiei**), de unde nu-i, de nicăieri: *din gardul Oancei ţi-a da-o împăratul, dacă n-oi fi şi eu pe-acolo.* CR.; **a lega cartea** (sau **şcoala**) **de gard**, a nu se mai ţine de învăţătură: *cu tata sînt prietin; şcoala o mai leg de gard.* SAD.; **a lega la** (sau **de**) **gard, a)** a amăgi, a prosti pe cineva; **b)** a abandona, a renunţa la ceva: *bărbate, leagă vornicia de gard.* AL.; **a fi legat de gard**, a fi imobil, a sta pe loc: *o noapte nu-i legată de gard, a trece ea cum a trece.* CR.; **a-şi pune gard la gură**, a-şi impune tăcere; a nu mai vorbi: *Florico, pune-ţi gard la gură!* AL.; **2.** (pop.) împletitură de nuiele sau de trestie, cu care se face un baraj pentru prinderea peştelui; **3.** (sport) fiecare dintre obstacolele de la unele probe de alergări; **4.** (la pl.) probă atletică cu astfel de obstacole. [Din sl. *gradŭ*; alb. *gardh*].

gárdă, gărzi şi (înv.) **garde** f. **1.** pază, supraveghere efectuată într-o unitate militară, într-o instituţie civilă etc.; (concr.) persoană sau grup de persoane care asigură această pază: *participarea gardei palatului la răsturnarea domnului e o infamie şi o laşitate.* EM.; *era numit locotenent al gvardiei civice.* CĂL.; *garda pieţei:* (fig.) *drumul iese la loc deschis păzit de o gardă de copaci drepţi şi înalţi.* CĂL.; **corp de gardă**, subunitate militară însărcinată cu paza; (p. ext.) clădire sau încăpere în care îşi are sediul o astfel de subunitate; **cameră de gardă**, **a)** sediu al unei astfel de subunităţi: *şampanie şi cofeturi pe care le consuma în camera de gardă cu*

camarazii săi. CĂL.; **b)** serviciu medical (în cadrul unui spital, unei policlinici etc.) care funcționează fără întrerupere și rezolvă cazurile de internare și urgențele; **gardă de onoare**, subunitate militară care prezintă onorul unei persoane oficiale; pază simbolică instituită în semn de respect la ocazii solemne; (înv.) **gardă civică** (sau **națională**), unitate de voluntari, care asigura paza și liniștea într-un oraș: *am servit în garda civică.* CAR.; *în anume orășele s-au format gărzi naționale pentru a se apăra.* REBR.; **gardă de corp** sau **gardă personală**, grup de persoane însărcinate cu paza vieții unui demnitar, unui important om de afaceri etc.; **garda veche** (sau **vechea gardă**), persoane care au participat în trecut la o acțiune socială sau politică ori la un eveniment deosebit; **de gardă, a)** însărcinat cu paza: *soldat de gardă*; **b)** însărcinat cu supravegherea după programul de lucru: *medic de gardă*; **c)** de serviciu (după programul obișnuit de funcționare): *farmacie de gardă*; **a pune în gardă** (**pe cineva**), (fig.) a avertiza; **a se pune în gardă, a)** a lua poziție de apărare; **b)** (fig.) a-și lua măsuri de precauție; **2.** apărătoare metalică între lama și mînerul unei săbii, unei spade etc.: *își trase sabia ... și i-o întinse cu garda înainte.* PETR.; *a înfipt spada pînă la gardă*; **garda trăgaciului**, piesă de protecție a trăgaciului la armele de foc; **pagină de gardă**, pagină albă la începutul și la sfîrșitul unei cărți; **3.** (sport) poziție a brațelor și a corpului în vederea evitării loviturilor adversarului; (și: (înv.) **gardie, guardie, gvardie, gvardă, vardă**). [Din fr. ***garde***, pol. ***gwardia***, rus. ***gvardia***].

gardénie, gardenii f. arbust ornamental original din zonele tropicale, cu flori mari, albe, plăcut mirositoare, care se cultivă ca plantă decorativă (*Gardenia jasminoides*). [Din fr. ***gardénia***].

garden-party [gádăn-páti] n. recepție mondenă organizată într-o mare grădină sau într-un parc. [Cuv. engl.].

garderób n. v. garderobă.

garderóbă, garderobe f. **1.** încăpere sau dulap în care se păstrează obiecte de îmbrăcăminte: *deschise garderobul său, alese o rochie.* NEGR.; **2.** loc amenajat la sălile de spectacole, în localurile publice etc. unde pot fi lăsate paltoanele, pălăriile etc.: *lumea îi așteaptă la garderobă și le ia hainele.* CĂL.; **3.** totalitate a obiectelor de îmbrăcăminte ale unei persoane: *trebuie să-ți spui că ții prea mult la garderopă.* EM.; *a-și vinde garderoba*; **4.** totalitate a costumelor păstrate în depozitul unui teatru: *a avut fantazia de a se înveșmînta identic, folosindu-se în acest scop de garderoba unui teatru.* GHEȚIE; (și: (înv.) **garderob**, (rar) **garderopă**). [Din fr. ***garderobe***, germ. ***Garderobe***].

garderobiér, ~i, garderobieră, ~e m., f. persoană care are în grijă o garderobă publică sau garderoba unui teatru. [***Garderobă*** + *-ar*].

garderópă f. v. garderobă.

gardián, gardieni m. persoană însărcinată cu paza sau cu supravegherea unui local, a unei instituții, a unui oraș: *gardianul de noapte bătu la fereastra directorului.* VLAH.; *prefectul guardianilor.* EM.; (și: (rar) **guardian**). [Din gr. ***gardien***].

gárdie f. v. gardă.

gárdină, gardini f. **1.** șănțuleț făcut la capetele din interior ale doagelor unui butoi, în care se fixează fundul sau capacul; **2.** porțiune din doagă între capătul de sus și șănțulețul în care se fixează fundul. [Cf. germ. ***Gargel***].

gardíst, gardiști m. (înv.) **1.** agent polițienesc care făcea de pază pe străzile unui oraș; sergent de stradă: *după ce îi salută gardistul de noapte o luară spre case.* BAC.; **2.** membru al Gărzii de Fier; legionar; (și: **gvardist, vardist**). [***Gardă*** + *-ist*].

gardón, gardoni m. mic pește de apă dulce din familia ciprinidelor (*Gardonus rutilus*). [Din fr. ***gardon***].

garf, garfuri n. bucată de carne de porc din porțiunea primelor vertebre. [Et. nec.].

gargára, gargare f. **1.** clătire a gurii și a gîtului cu un lichid dezinfectant; gargarisească: *gargară cu ceai de mușețel;* **2.** lichid dezinfectant folosit în acest scop; **3.** (fig.) flecăreală, vorbărie: *a sta la gargară;* **4.** (peior.) relatare fără șir, nedeslușită, fără logică. [Din gr. mod. ***gargára***].

gargariseálă, gargariseli f. **1.** gargară, clătire a gîtului; **2.** flecăreală, pălăvrăgeală; (glumeț) *am asudat; trebuie să mă dau la gargariseală.* CAR. [***Gargarisi*** + *-eală*].

gargarisí, gargarisesc vb. (refl.) **1.** a face gargară; a se gargariza; **2.** (fig.; peior.) a vorbi nedeslușit sau fără șir, fără logică. [Din gr. mod. ***gargarízo***].

gargarísm, gargarisme n. medicament lichid folosit pentru gargară. [Din fr. ***gargarisme***].

gargarizá, gargarizez vb. (rar; refl.) a se gargarisi. [Din fr. ***gargariser***].

gargúi, garguie n. burlan scurt (și ornamentat) pentru scurgerea apei de ploaie. [Din fr. ***gargouille***].

gargúsă, garguse f. (mil.; înv.) săculeț de pînză cu încărcătură detonantă a tunurilor de calibru mare. [Din fr. ***gargousse***].

garmónd n. (tipogr.) corp de literă de tipar egal cu 10 puncte tipografice: *să se culeagă tot cu garmond, ca cea dintîi.* CAR.; *pe pagina a doua ... cu garmond.* EM. [Din germ. ***Garmond***].

garnétă, garnete f. mașină de destrămat deșeurile de fire de lînă cardată. [Din engl. ***garnett***].

garnierít n. silicat hidratat natural de nichel, de culoare verde-albăstruie. [Din fr. ***garniérite***].

garnisáj, garnisaje n. **1.** strat de material protector pe suprafața unui obiect, unei construcții etc.; **2.** strat de material pus pe fundul sau pe pereții unui șanț de scurgere pentru a preveni eroziunea. [Din fr. ***garnissage***].

garnisí, garnisesc vb. (tr.) **1.** a completa cu accesorii, cu ceea ce este necesar, util: *o cîndva frumoasă mobilă Louis XV garnisea încăperea.* GHEȚIE; *a garnisi o casă cu mobile*; **2.** a împodobi, a orna: *a garnisi pălăria cu panglici; a garnisi un platou cu friptură*; **3.** a umple, a ocupa un spațiu: *soldații garniseau ulițele.* [Din fr. ***garnir*** + *-isi*].

garnisíre, garnisiri f. acțiunea de a garnisi și rezultatul ei. [V. ***garnisi***].

garnisít, ~ți, garnisită, ~e a. **1.** ornat, împodobit; **2.** servit cu garnitură de legume: *rasol garnisit*; **3.** care este prevăzut cu ceea ce este adecvat conținutului său: *un portofel bine garnisit*; **4.** (fam.) beat. [V. ***garnisi***].

garnitúră, garnituri f. **1.** accesoriu care completează sau împodobește un lucru: *înregistrase ... colorile și garniturile cocoanelor la baluri.* GHICA; **2.** adaos, constînd din legume, salată etc. care se servește la friptură; **3.** grup de mai multe obiecte, lucruri de același gen care formează împreună un ansamblu unitar: *primisem cadou un serviciu pentru douăsprezece persoane, garnitura întreagă, de la o doamnă prietenă.* PETR.; *garnitură de mobilă*; (fig.) *am stabilit și existența unei a doua garnituri de categorii.* BL.; **garnitură de pat**, ansamblu format din cearșafurile și fețele de pernă necesare pentru așternutul patului; **4.** (tehn.) piesă (elastică) care asigură îmbinarea etanșă a două elemente prin care circulă un fluid: *garnitură de robinet*; **5.** ansamblu de unelte, scule, piese etc. de același gen, folosite într-un atelier, într-o exploatare etc.: *garnitură de chei fixe*; **6.** (**garnitură de tren**) totalitate a vagoanelor care formează un tren: *pune piciorul pe prima treaptă exact în clipa cînd garnitura se urnește din loc.* GHEȚIE. [Din fr. ***garniture***, germ. ***Garnitur***].

gámiță, garniță f. (reg.) bidon de metal (cu care se transportă lapte); doniță. [Cf. sb. ***grnac***, pol. ***garniec***].

garnizoánă, garnizoane f. **1.** unitate sau grup de unități și instituții militare stabilite într-o localitate sau (în timp de război) într-un loc întărit pentru a-l apăra; (p. ext.) localitate în care sînt stabilite aceste unități și instituții: *furăm primiți de soldații de garnizoană.* BOL.; *și-a făcut studiile liceale în peregrinările impuse tatălui de schimbările de garnizoană.* CĂL.; **2.** comandament al unei astfel de unități sau concentrări militare: *se predau în mîna garnizoanei turcești.* GHICA; (și: (înv.) **garnizon**). [Din fr. ***garnison***, germ. ***Garnison***].

garnizón n. v. garnizoană.

garoáfă, garoafe f. plantă erbacee ornamentală cu frunze lunguiețe și cu flori de diferite culori, care se cultivă în sere și în grădini (*Dianthus caryophyllus*): *sta cu-o garofă ca mînuța ei albă.* EM.; **garoafă de cîmp** (sau **sălbatică**), garofiță (*Dianthus carthusianorum*); **garoafă de munte**, plantă cu frunze lanceolate și cu flori plăcut mirositoare, albe sau roz (*Dianthus superbus*); (și: (înv.) **garofă**). [Din gr. mod. ***gharúfalo***].

garófă f. v. garoafă.

garofíță, garofițe f. **1.** diminutiv al lui garoafă; **2.** plantă erbacee cu frunze lunguiețe și cu flori purpurii; garoafă de cîmp (*Dianthus carthusianorum*): *dediței și garofițe pîrguite-n foc de soare.* AL.; **3.** plantă erbacee ornamentală cu tulpina ramificată și cu flori mari de diferite culori (*Dianthus chinensis*); **4. garofiță de munte**, plantă erbacee cu flori mari, purpurii (*Dianthus compactus*); **garofița Pietrei Craiului**, plantă erbacee a cărei tulpină poartă o singură floare purpurie brăzdată radial de dungi mai închise (*Dianthus callizorus*). [***Garoafă*** + *-iță*].

garóu, garouri n. **1.** bandă sau tub (din cauciuc) care servește la întreruperea temporară a circulației sîngelui într-o parte a corpului (pentru a preveni sau a opri o hemoragie); **2.** colier metalic cu șurub, folosit odinioară ca instrument de tortură și de execuție. [Din fr. ***garrot***].

garsón, garsoni m. (ieșit din uz) chelner, ospătar. [Din fr. ***garçon***].

garsoniérá, garsoniere f. locuință (într-o clădire mai mare) compusă dintr-o cameră și baie (uneori și bucătărie): *locuia într-o garsonieră de la ultimul etaj al clădirii.* GHEȚIE. [Din fr. ***garçonnière***].

gascón, ~i, gasconă, ~e a. care aparține, care este caracteristic vechii regiuni franceze Gascogne și locuitorilor ei, referitor la Gascogne sau la locuitorii acesteia. // m., f. **1.** persoană (originară) din Gascogne; **2.** (fig.) lăudăros, mincinos: *Alecsandri numește pe munteni gasconi.* IBR.; **promisiune de gascon**, promisiune care nu este respectată. [Din fr. ***gascon***].

gasconádă, gasconade f. (livr.) lăudăroșenie, fanfaronadă: *ele sînt niște gasconade, pline de enormități.* CĂL. [Din fr. ***gasconnade***].

gasconérie, gasconerii f. (franțuzism) pălăvrăgeală, fanfaronadă: *un oraș ... care e în fierbere politică, trebuia să facă impresie de gasconerie unui sceptic rafinat.* IBR. [Din fr. ***gasconnerie***].

gasconísm, gasconisme n. (livr.) **1.** înclinație (a gasconilor, p. ext. a francezilor) spre fanfaronadă: *gasconismul dealtminteri este nota specifică a lui Vissarion.* CĂL.; **2.** expresie, purtare de gascon. [Din fr. ***gasconisme***].

gasteropód, gasteropode n. (la pl.) clasă de moluște cu trupul adăpostit într-o cochilie, care se deplasează cu ajutorul unui picior în formă de talpă (ex. melcul); (și la sg.) animal din această clasă; gastropod. [Din fr. ***gastéropodes***].

gasteropódic, ~ci, gasteropodică, ~ce a. (rar) care ține de gasteropode; asemănător gasteropodelor; (adv.) *preromânismul s-a retras gasteropodic în scoica sa.* BL.; *omul de știință se lipsește gasteropodic de terenul pe care se mișcă.* BL. [***Gasteropod*** + *-ic*].

gastralgíe, gastralgii f. (med.) durere ascuțită localizată la nivelul stomacului (însoțită de tulburări digestive). [Din fr. ***gastralgie***].

gastrectomíe, gastrectomii f. (med.) înlăturare completă a unei părți a stomacului. [Din fr. ***gastrectomie***].

gástric, ~ci, gastrică, ~ce a. care aparține stomacului, referitor la stomac: *leziune gastrică; artere gastrice*; **suc gastric**, suc secretat de glandele stomacale, cu rol în digestie. [Din fr. ***gastrique***].

gastrítă, gastrite f. (med.) inflamație a mucoasei stomacului. [Din fr. ***gastrite***].

gastro- element de compunere cu sensul „(referitor la) stomac", „gastric". [Din fr. ***gastro-***].

gastroenterítă, gastroenterite f. (med.) inflamaţie simultană a mucoasei stomacului şi a intestinului subţire. [Din fr. *gastro-entérite*].

gastroenterológ, gastroenterologi m. medic specialist în gastroenterologie; (adj.) *medic gastroenterolog*. [Din fr. *gastro-entérologue*].

gastroenterologíe f. ramură a medicinei care studiază fiziologia şi patologia tubului digestiv. [Din fr. *gastro-enterologie*].

gastrointestinál, ~i, gastrointestinală, ~e a. care ţine de stomac şi de intestinul subţire, referitor la stomac şi la intestinul subţire. [Din fr. *gastro-intestinal*].

gastrolatríe, gastrolatrii f. (fam.) preocupare exagerată pentru mîncare. [De la *gastrolatru*].

gastrolátru, ~i, gastrolatră, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de gastrolatrie, care trăieşte cu gîndul numai la mîncare. [Din fr. *gastrolâtre*].

gastrológic, ~ci, gastrologică, ~ce a. care ţine de gastrologie, referitor la gastrologie: *examen gastrologic*. [Din fr. *gastrologique*].

gastrologíe, gastrologii f. **1.** studiu al stomacului; **2.** tratat de artă culinară. [Din fr. *gastrologie*].

gastromél, gastromeli m. (med.) monstru care prezintă gastromelie. [Din fr. *gastromèle*].

gastromelíe, gastromelii f. (med.) malformaţie congenitală constînd în ataşarea membrelor la abdomen. [Din fr. *gastromélie*].

gastronóm, ~i, gastronoámă, ~e m., f. amator de mîncăruri alese, pe care ştie să le aprecieze; gurmand: *era un soi de pasăre foarte lăudat de gastronomii noştri străbuni.* OD. [Din fr. *gastronome*].

gastronómic, ~ci, gastronomică, ~ce a. care ţine de gastronom sau de gastronomie, referitor la gastronom sau la gastronomie: *rafinamentul gastronomic presupus de o atare erudiţie culinară se bizuie pe o justă degradare în scara civilizaţiei.* CĂL. [Din fr. *gastronomique*].

gastronomíe f. arta de a prepara mîncăruri alese şi priceperea de a le aprecia calitatea gustului: *o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoşele ... cap d-operă în gastronomie.* NEGR. [Din fr. *gastronomie,* germ. *Gastronomie*].

gastropatíe, gastropatii f. boală de stomac. [Din fr. *gastropathie*].

gastropód, gastropode n. gasteropod. [Din fr. *gastropodes*].

gastroscóp, gastroscoape n. aparat medical servind la gastroscopie. [Din fr. *gastroscope*].

gastroscopíe, gastroscopii f. examinare vizuală a interiorului stomacului. [Din fr. *gastroscopie*].

gastrostomíe, gastrostomii f. intervenţie chirurgicală asupra stomacului pentru eliminarea conţinutului lui. [Din fr. *gastrostomie*].

gastrotomíe, gastrotomii f. deschidere chirurgicală a stomacului pentru a scoate din el un corp străin. [Din fr. *gastrotomie*].

gastrulăţíe f. (biol.) transformare a blastulei în gastrulă: *în embriologia umană, faza de gastrulaţie se manifestă cu o claritate plastică.* BL. [Din fr. *gastrulation,* germ. *Gastrulation*].

gastrúlă f. (biol.) stadiu în dezvoltarea embrionară a animalelor metazoare, care urmează după blastulă: *la-nceput singurul ei organ era informa gastrulă.* EM.; (fig.) *la început a fost gastrula, adecă consumatorul.* EM. [Din fr. *gastrula,* germ. *Gastrula*].

gâşcă, găşti f. **1.** (reg.) baracă, colibă: *s-a dus ... prin medean ... pe la găşti şi trunchiuri.* C.; **2.** (reg.) loc de întîlnire a unor persoane dubioase (care uneltesc); **3.** (peior.) grup restrîns de oameni, uniţi cu scopul săvîrşirii unor acţiuni reprobabile; grup de oameni de la periferia societăţii; clică, coterie: *o gaşcă a despoiat de ultima para pe o mulţime de naivi.* VLAH. [Et. nec.].

găsper, gaşperi m. (fam.) ţigan: *ne-am săturat de scîrţîiturile a doi păcătoşi de gaşperi.* ISP. [De la *Gaşper* n. pr. (=*Gaşpar*)].

gaşperíţă, gaşperiţe f. (pop.) **1.** ţigancă: *gaşperiţa se duse îndată în bucătărie.* ISP.; *te faci că nu ştii, gaşperiţă!* CAR.; **2.** (în basme) zînă rea: *acolo era tărîmul gaşperiţei.* ISP. [*Gaşper* + *-iţă*].

gáta a. invar. (şi adv.) **1.** care poate fi întrebuinţat, folosit; isprăvit, terminat, aranjat: *vino-n atelierul meu, căci tabloul mi-e gata.* EM.; *se şi întoarse iute cu migdale şi cu alune stricate gata.* HOGAŞ; **haine (de) gata**, haine confecţionate care se vînd în magazine; **2.** (spec.) gătit, preparat: *găsiră mîncărică şi fierturică gata.* ISP.; **3.** care a luat fiinţă, care a căpătat existenţă: *îl vede azi, îl vede mîni, astfel dorinţa-i gata.* EM.; **4.** pregătit, ajuns în situaţia de a face ceva: *eşti gata? – gata jupîne Ştrul!* CR.; **(pe) de-a gata**, fără osteneală, pe nemuncite: *doar cu gîndul le gîndeşte şi de-a gata toate-i vin.* VLAH.; **a da gata, a)** a isprăvi (ceva), a lichida: *au dat gata patru curcani fripţi.* SAD.; **b)** a chinui (pe cineva), a distruge: *mă dai gata cu-al tău dor.* POP.; **c)** a impresiona (pe cineva), a uimi: *hai, că m-ai dat gata;* **a veni (sau a sosi) la de-a gata**, a veni la ceva făcut de altcineva şi a profita de asta; **5.** dispus să ..., în stare să ...: *sînt gata a-mi da viaţa pentru tine.* ISP.; **6.** aproape să ..., pe punctul de a ...: *era gata a o lovi cu a doua săgeată.* ISP.; (repetat) *se plecă peste marginea balconului, gata-gata să cadă.* GHEŢIE; **7.** destul, ajunge: *gata, cu discuţiile!* [Cf. alb. *gat*].

gáter, gatere n. ferăstrău mecanic; joagăr. [Din germ. *Gatter*].

gateríst, gaterişti m. muncitor care lucrează la un gater. [*Gater* + *-ist*].

gatísm n. diminuare severă a facultăţilor fizice şi, mai ales, mintale din pricina vîrstei sau a unei boli; ramolisment. [Din fr. *gâtisme*].

gaúcho [gáucio] m. păzitor de vite în pampasul argentinian. [Cuv. sp.].

gaudeámus n. **1.** cîntec religios de bucurie; **2.** masă veselă. [Din lat. *gaudeamus* „să ne bucurăm"].

gauleiter, gauleiteri [gauláiter] m. conducător de district în Germania nazistă. [Din germ. *Gauleiter*].

gaullism [golísm] n. doctrină politică a lui Charles de Gaulle; regim bazat pe această doctrină. [Din fr. *gaullisme*].

gaullíst, ~şti, gaulistă, ~e [golíst] a. referitor la gaullism, care aparţine gaullismului. // m., f. partizan al gaullismului. [Din fr. *gaulliste*].

gáur, gauri m. bivol sălbatic care trăieşte în munţii păduroşi din India; vita-junglei (*Bos frontalis gaurus*). [Din fr. *gaur*].

gáură, găuri f. **1.** scobitură, adîncitură într-un corp solid; cavitate, bortă: *băgă degetul în gaura inelului.* ISP.; **gaura cheii**, orificiu prin care se introduce cheia în broască: *în fund, din gaura unei chei, izvora o aţă de lumină.* SAD.; (pop.) **doar nu s-o face gaură în cer**, nu va fi pagubă prea mare; nu se va întîmpla nimic rău: *doară nu s-o face gaură în cer, d-om intra!* ISP.; **a da (o) gaură, a)** a găuri; **b)** (arg.) a delapida, a fura; **2.** (spec.) galerie făcută în pămînt de unele animale: *gaură de şoarece*; **în gaură de şarpe**, într-un loc (foarte) ascuns; **a nu scăpa nici în gaură de şarpe**, v. **scăpa**; **3.** (fig.) locuinţă sărăcăcioasă; bordei: *să te ducă în bătăi la secţie şi te vîre-n vreo gaură mucegăită.* SL.; **4.** (astr.) **gaură neagră**, relicvă de dimensiuni reduse a unei stele masive, formată prin prăbuşire gravitaţională. [Lat. **cavula* (<*cavus*)].

gauss, gauşi m. unitate de măsură a inducţiei magnetice. [Din fr. *gauss*].

gaussmétru, gaussmetre n. instrument pentru măsurarea inducţiei magnetice. [Din fr. *gaussmètre*].

gaváj, gavaje n. **1.** (med.) hrănire cu ajutorul sondei gastrice; **2.** îndopare a păsărilor de curte. [Din fr. *gavage*].

gavanós, gavanoase n. (reg.) borcan (de dulceaţă); vas de lut smălţuit pentru păstrat sare, untură; oală (de vin): *cîteva gavanoase cu dulceţi.* GANE. [Din turc. *kavanoz*].

gavanoşél n. v. găvănoşel.

gaviál, gaviali m. specie de crocodili cu botul lung şi îngust, care trăieşte în fluviile din India şi din Birmania (*Gavialis gangeticus*). [Din fr., engl. *gavial*].

gavótă, gavote f. vechi dans francez în doi timpi, cu mişcări moderate; melodia după care se execută acest dans: *juca împreună cu generăleasa Gernicev o gavotă.* CĂL. [Din fr. *gavotte*].

gay [ghei] m. bărbat homosexual; (adj.) *bărbat gay.* [Cuv. engl.-amer.].

gaz[1], gaze n. **1.** corp fluid cu densitate redusă şi cu slabă coeziune moleculară, care ia forma şi volumul recipientului: *şi-a închinat mare parte a activităţii sale studiului gazelor.* BL.; *gaz inflamabil*; **gaz de iluminat** (sau **aerian**), substanţă gazoasă obţinută prin distilarea huilei la temperaturi înalte, care se transportă prin conducte şi se întrebuinţează la încălzit şi la iluminat; **gaz nobil** (sau **inert**), element chimic situat în grupa zero a sistemului periodic şi caracterizat prin inerţie chimică; **gaze naturale**, substanţe combustibile care emană din pămînt (şi sînt folosite în industrie sau în gospodărie); (eliptic) *cine să fi crăpat lemne în pivniţă, cînd întreaga casă era încălzită cu gaze?* GHEŢIE; **gaze de luptă**, substanţe lichide sau gazoase întrebuinţate ca arme chimice; **2.** (la pl.) emanaţii gazoase ale stomacului sau ale intestinelor; **3.** petrol lampant: *trebuia să fi fost o lumînare sau poate o lampă de gaz.* GHEŢIE; (fam.) **doar n-am băut gaz**, nici nu mă gîndesc; (fam.) **a da** (sau **a băga**) **gaz**, a mări viteza unui motor prin apăsarea pedalei de acceleraţie; a accelera; **a arde gazul (degeaba)**, a pierde vremea. [Din fr. *gaz*, germ. *Gas*].

găz[2], gazuri n. ţesătură foarte subţire şi uşoară; voal: *gaz uşor sînu-i învelește.* BOL.; *cadavrul impozant pe catafalcul falnic, sub gaza de argint visa.* BAC.; (şi: **gază**). [Din fr. *gaze*].

gaz-[3] v. gazo-.

gazá, gazez vb. (tr.) **1.** a expune unor gaze toxice pentru a distruge dăunătorii; **2.** a folosi gaze de luptă într-o zonă pe timp de război; a ucide cu gaze toxice. [Din fr. *gazer*].

gazáre, gazări f. acţiunea de a gaza şi rezultatul ei. [V. *gaza*].

gazát, ~ţi, gazată, ~e a. (şi subst.) intoxicat, asfixiat cu gaze otrăvitoare. [V. *gaza;* cf. fr. *gazé*].

gáză f. v. gaz[2].

gazbetón n. beton poros, folosit ca izolant termic. [Din germ. *Gasbeton*].

gázdă, gazde f. **1.** stăpînul casei în raport cu oaspeţii săi: *ie un pahar şi-l întinde gazdei.* CR.; **2.** persoană care ţine pe cineva în casa sa cu chirie: *de gazdă n-avea nevoie.* REBR.; **a primi în gazdă**, a adăposti, a acorda adăpost: *bătrînul pădurar ... ne primise în gazdă.* NEGR.; **3.** locuinţă provizorie ocupată de cineva în calitate de oaspete sau de chiriaş: *prinseră gazdă într-o casă.* DOS.; *a trage în gazdă la cineva*; **4.** cuib, sălaş: *gazdă de hoţi*; **5.** (reg.) ţăran bogat: *mult mă mustră gazdele că le-am furat eu vacile.* POP.; **6.** (fig.) ţintă: *biata copilă era gazda bătăilor.* AL.; **7.** stăpîn, proprietar: *vie gazda boilor, că şti rîndul buzelor.* POP.; **8.** organism pe (sau în) care trăieşte un parazit. [Din magh. *gazda*].

gazeifér a. v. gazifer.

gazeificá vb. v. gazifica.

gazeificáre f. v. gazificare.

gazél, gazeluri n. **1.** poezie de origine orientală cu formă fixă, alcătuită din distihuri, în care al doilea vers din fiecare distih are aceeaşi rimă cu versurile primului distih: *ca Firdusi cîntăreţul în gazeluri el suspină.* EM.; *un gazel de Eminescu;* **2.** cîntec oriental avînd ca text o astfel de poezie: *freca oalele de zor, îngînînd ... gingaşul gazel pe care i-l cînta uneori Laleli.* TUD. [Din fr. *ghazel*].

gazélă, gazele f. mamifer rumegător din familia antilopei, cu coarne în formă de liră, care trăieşte în stepele africane şi asiatice (*Gazella gutturosa, dorcas, granti*): *ieşi ..., săltînd prin grădină ca o gazelă.* BOL. [Din fr. *gazelle*].

gazetár, gazetari m. persoană care lucrează în redacţia unei gazete; ziarist, jurnalist: *la gazetarii români, mai ales la cei liberali, lucrul e şi mai simplu.* EM. [*Gazetă* + *-ar*].

gazétă, gazete f. publicaţie periodică (cotidiană) care conţine ştiri, informaţii politice, sociale, culturale etc. (de actualitate); ziar, jurnal: *dau peste o gazetă de cele mari.* GHICA. [Din fr. ***gazette***].

gazetăráş, gazetăraşi m. diminutiv al lui gazetar; (depr.) gazetar fără experienţă, necunoscut: *cîţiva gazetăraşi obscuri.* VLAH. [*Gazetar* + *-aş*].

gazetărésc, ~şti, gazetăreáscă, ~eşti a. care aparţine gazetăriei sau gazetarului, referitor la gazetărie sau la gazetar; jurnalistic, ziaristic: *ele urmează după nişte tirade gazetăreşti.* IBR. [*Gazetar* + *-esc*].

gazetăríe f. profesie, activitate de gazetar; jurnalistică, ziaristică: *ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă, dacă s-ar fi lăsat de gazetărie.* VLAH. [*Gazetar* + *-ie*].

gazéu, gazeuri n. produs textil obţinut printr-o combinaţie de ţesut şi împletit. [Din fr. ***gazé***].

gazifér, ~i, gaziferă, ~e a. care conţine gaze naturale; care produce gaze: *zăcămînt gazifer; teren gazifer*; (şi: **gazeifer**). [Din fr. ***gazeifère***].

gazificá, gazífic vb. (tr.) a transforma un combustibil solid sau lichid în combustibil gazos; (şi: **gazeifica**). [Din fr. ***gazéifier***].

gazificáre, gazificări f. acţiunea de a gazifica şi rezultatul ei; (şi: **gazeificare**). [V. ***gazifica***].

gáziu a. (turcism) victorios în războaiele religioase purtate de turci: *Osman Paşa Gaziul.* [Din turc. ***gazi***].

gazo- element de compunere cu sensul „(referitor la) gaz", „fluid"; (şi: **gaz-**). [Din fr. ***gazo-***].

gazoanalizatór, gazoanalizatoare n. (tehn.) aparat pentru analiza gazelor. [*Gazo-* + ***analizator***].

gazodúct, gazoducte n. conductă pentru transportarea gazelor (la distanţe mari). [Din fr. ***gazoduc*** (după *apeduct*)].

gazofórm, ~i, gazoformă, ~e a. care are structura gazului, care este în stare gazoasă: *lăsăm să se urce temperatura unui agregat gazoform.* EM. [***Gazo-*** + ***form***(*ă*)].

gazogén, gazogene n. instalaţie sau aparat care transformă un combustibil solid în gaz combustibil. [Din fr. ***gazogène***].

gazolínă f. produs lichid obţinut prin lichefierea gazului de sondă: *aş fi vrut atunci să fiu liber, să rămîn în cortul meu cu lampă de gazolină.* EL. [Din fr. ***gazoline***].

gazométru, gazometre n. aparat care măsoară cantitatea de gaz ce trece printr-o conductă. [Din fr. ***gazomètre***].

gazón n. iarbă scurtă, deasă şi mereu verde, care se coseşte şi se stropeşte des; teren plantat, acoperit cu această iarbă. [Din fr. ***gazon***].

gazoná, gazonez vb. (tr.) a acoperi un teren cu gazon. [Din fr. ***gazonner***].

gazonáre, gazonări f. acţiunea de a gazona şi rezultatul ei. [V. ***gazona***].

gazonát, ~ţi, gazonată, ~e a. acoperit cu gazon: *teren gazonat.* [V. ***gazona***].

gazórniţă, gazorniţe f. **1.** lampă primitivă de petrol: *gazorniţa ardea pe prichiciul hornului.* SAD.; **2.** bidon pentru păstrat petrolul. [De la ***gaz*** (după *păcorniţă*)].

gazós, ~şi, gazoásă, ~e a. **1.** care are structura gazului, de natura gazului; care este format din gaz: *starea de agregaţie fluidă stă în mijloc între cea gazoasă şi cea solidă.* EM.; **2.** (despre lichide) care conţine gaz, dizolvat sub presiune; **apă gazoasă**, apă care conţine bioxid de carbon dizolvat. [Din fr. ***gazeux***].

gazoscóp, gazoscoape n. aparat pentru detectarea prezenţei gazelor inflamabile în galeriile subterane din mine. [Din fr. ***gazoscope***].

gazotrón, gazotroane n. tub electronic cu gaz, folosit ca diodă redresoare pentru tensiuni mari. [Din rus. ***gazotron***].

găbjí, găbjesc vb. (reg.; tr.) a pune mîna, a prinde (pe cineva); a înhăţa: *s-a pus la pîndă şi pe unul l-a găbjit.* C. [Cf. ***găbui***].

găbjíre, găbjiri f. (reg.) acţiunea de a găbji şi rezultatul ei. [V. ***găbji***].

găbuí, găbuiesc vb. (pop.; tr.) **1.** a pune mîna, a aprinde, a înhăţa: *baba ... găbuieşte găina, o apucă de coadă şi o ia la bătaie.* CR.; **2.** a ajunge din urmă (pe cineva), a nimeri: *numa puşca-l găbuieşte.* POP. [Cf. ucr. ***habaty***].

găbuíre, găbuiri f. (pop.) acţiunea de a găbui şi rezultatul ei. [V. ***găbui***].

găbúr, găburi m. (înv.; reg.) nume dat saşilor din Transilvania. [Din germ. ***Gebauer***].

găetán n. v. găitan.

găetánat a. v. găitănat.

găgăí vb. v. gîgîi.

găgăíre f. v. gîgîire.

găgăít n. v. gîgîit.

găgăitúră f. v. gîgîitură.

găgăúţ m. v. găgăuz.

găgăúţă, găgăuţi m. bărbat prost; tont, nerod: *ce prost ai mai fi fost şi tu, găgăuţă!* ISP. [Cf. ***găgăuz***].

găgăúz, ~i, găgăuză, ~e a. care ţine de, care este caracteristic populaţiei de origine turcă, de religie creştină, stabilită în unele teritorii româneşti: *popor găgăuz; limbă găgăuză.* // m., f. persoană care face parte dintr-o populaţie din Dobrogea şi din sudul Basarabiei, de origine turcă, dar de religie creştină: *apostolatul lui Bucur printre haholi şi găgăuţi mişcă prin ineditul lui.* CĂL.; (şi: (înv.) **găgăuţ**). [Din turc. ***gagauz***].

găiná[1], **găinez** vb. (rar; intr.) a lîncezi (ca o găină bolnavă); a boli: *mă-sa nu se îndreptează, ci găinează şi se topeşte de pe picioare.* ISP. [De la ***găină***].

găiná[2], pers. 3 **găinează** vb. (refl.; despre păsări) a-şi lepăda găinaţul; a se găinăţa: *se duce unde s-a găinat cioara-ntîi.* POP. [De la ***găinaţ***].

găinár, găinari m. **1.** vînzător sau îngrijitor de găini; **2.** hoţ de găini; (p. ext.) hoţ de lucruri mărunte, borfaş: *toţi ceilalţi fugeau ca nişte simpli găinari.* BAC.; **3.** persoană care se ocupă de afaceri ilicite mărunte; **4.** (reg.) uliul găinilor (*Falco palumbarius*). [*Găină* + *-ar*].

găináre f. boală de găini; piroteală, lîncezeală. [*Găină* + *-are*].

găináţ, (rar) **găinaţuri** şi **găinaţe** n. excremente de găini; (p. ext.) excremente ale oricăror păsări: *numai cu un găinaţ de cioară, marea nu se spurcă.* PANN. [Lat. (*stercus*) ***gallinaceum***].

găină, găini f. pasăre domestică din ordinul galinaceelor, crescută pentru carne şi ouă; femela cocoşului: *găina babei se oua de cîte două ori pe fiecare zi.* CR.; *găina bună face pînă la 160 ouă pe an*; **a se culca (o dată) cu găinile**, a se culca foarte devreme: *baba ... se culcase o dată cu găinile.* CR.; **a cînta găina în casă**, a avea cuvîntul hotărîtor femeia: *acum apucase a cînta găina la casa lui.* CR.; **a sta ca o găină plouată**, v. **plouat**; **a avea orbul găinilor**, a nu vedea bine: *acuma avem orbul găinilor şi nu vedem nimic prin întuneric.* SAD.; **2.** (compuse) **găină-sălbatică** sau **găină-de-munte**, femela cocoşului de munte: *ascultă în zori de ziuă ... chemările găinilor sălbatice.* SAD.; *umblam ... după o găină sălbatică, ce de multă vreme o auzisem codcodăcind prin smidă.* MAT.; **găină-de-mare**, bibilică (*Numida meleagris*); **găină-de-apă**, lişiţă (*Fulica atra*); (entom.) **găina-lui-Dumnezeu**, buburuză (*Coccinella septempunctata*). [Lat. ***gallina***].

găinăreásă, găinărese f. **1.** păzitoare, îngrijitoare de găini; (rar) găinăriţă: *aducînd ... o roabă pe care o făcură găinăreasă.* ISP.; **2.** (rar) femeie care vinde găini. [***Găinar*** + *-easă*].

găinăríe[1], **găinării** f. **1.** loc unde se ţin găinile (pe lîngă o gospodărie); coteţ de găini; **2.** crescătorie de păsări de curte, mai ales de găini. [***Găină*** + *-ărie*].

găinăríe[2], **găinării** f. (fam.) **1.** furt de găini; (p. ext.) furt de lucruri mărunte; **2.** afacere ilicită mărunţă. [***Găinar*** + *-ie*].

găinăríţă, găinăriţe f. (rar) găinăreasă: *pe babă, de milă, a pus-o găinăriţă.* CR. [***Găinar*** + *-iţă*].

găinăţá, pers. 3 **găinăţează** vb. (refl.) a-şi lepăda găinaţul; a se găina: *se rămîi ... în pod aruncat, de cloşte găinăţat.* POP. [De la ***găinaţ***].

găiníţă, găiniţe f. (bot.) băluşcă (*Ornittrogallum umbellatum*). [***Găină*** + *-iţă*].

găinúşă, găinuşe şi **găinuşi** f. **1.** diminutiv al lui găină; găină mică: *de vînzare ţi-e găinuşa ceea?* CR.; **2.** pasăre cu penele de culoare brună-roşcată, împestriţată cu alb, negru şi cenuşiu; ieruncă (*Tetrates bonasia*): *în trestii ... ţipau lişiţele şi găinuşele.* SAD.; (compus) **găinuşă-de-baltă**, pasăre migratoare cu penele negre, care trăieşte mai ales în bălţile Dunării (*Gallinula chloropus*); **3.** (pop.; artic.) cloşca-cu-pui; Constelaţia Pleiadelor: *găinuşa-i spre asfinţit.* CR.; **4.** (reg.; entom.) cărăbuş: *găinuşele bîzîiau zburînd greoaie.* DELAVR.; **5.** (la pl.) plantă erbacee veninoasă cu tulpina lungă şi cu flori mici, albe (*Isopyrum thalictroides*); **6.** plantă din familia rozaceelor cu tulpina scurtă şi cu flori albe (*Pothentilla microutha*). [***Găină*** + *-uşă*].

găitán, găitane n. **1.** fir de metal (preţios) sau şiret (împletit ori răsucit) folosit ca ornament la îmbrăcăminte: *un mintean negru cu găitane de fir.* OD.; (adv.) a **merge găitan**, a evolua, a se desfăşura foarte bine: *trebile împărăţiei mergeau găitan.* POP.; **2.** (înv.) şnur (gros) care serveşte ca cingătoare, ca şiret de legat etc.: *rasa i-e de şiac, e-ncins cu găitan alb.* EM.; **3.** (înv.) împletitură din fire groase care înlocuia platoşa: *n-aveau za de sîrmă, ci numai găitane de păr la coapse, la piept şi la umeri.* SAD.; (şi: (rar) **găetan**). [Din turc. ***gaytan***].

găitănár, găitănari m. (înv.) fabricant sau vînzător de găitane: *a treia uliţă era locuită numai de abagii şi găitănari.* FIL. [***Găitan*** + *-ar*].

găitănát, ~ţi, găitănată, ~e a. (înv.) împodobit cu găitane: *trubaci găitănaţi, cu cornul de vînătoare încolăcit subt umere.* OD.; *doi lachei în haine arnăuţeşti albe, găietănate.* PETR.; (fig.) *vreji de flori găitănate, chiar de fluturi legănate.* DELAVR.; (şi: (rar) **găetănat**). [***Găitan*** + *-at*].

găitănárie, găitănării f. (înv.) **1.** atelier în care se confecţionau sau magazin în care se vindeau găitane: *ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos şi cu patimă în mijlocul tovarăşilor săi.* DELAVR.; **2.** comerţ cu găitane: *la bătrîneţe găitănăria nu mai mergea; desfăcu prăvălia.* DELAVR.; **3.** meseria de găitănar. [***Găitănar*** + *-ie*].

găităni, găitănesc vb. **1.** (înv.; tr.) a răsuci, a împleti găitane; **2.** (fig.; refl.) a se răsuci la vîrf: *iarba se-mpleteşte şi-n vîrf se găităneşte.* POP. [De la ***găitan***].

găitănít, ~ţi, găitănită, ~e a. (înv.) răsucit la vîrf: *ierbile celea care par împletite şi la vîrf găitănite.* OD. [V. ***găităni***].

gălăgíe, gălăgii f. zgomot puternic (de glasuri), larmă: *săturîndu-se ... de atîta hălăgie.* CR.; (şi: (reg.) **hălăgie**). [Cf. ucr. ***galas*** „larmă"].

gălăgiós, ~şi, gălăgioásă, ~e a. care face gălăgie; zgomotos: *această lume veselă, gălăgioasă şi pasionată.* DELAVR. [***Gălăgie*** + *-os*].

gălămóz, gălămoaze n. (reg.) amestecătură; harababură: *să fi văzut ce blestemăţie şi gălămoz era în casă.* CR.; (şi: **golomoz**). [Cf. ***golomoţ***].

gălăndăríe f. v. galanterie.

gălăţeán, ~eni, gălăţeánă, ~ene a. care aparţine municipiului ori judeţului Galaţi sau locuitorilor din acest municipiu ori judeţ, care se referă la Galaţi sau la locuitorii lui. // m. persoană (originară) din Galaţi. [***Galaţi*** n. pr. + *-ean*].

gălăţeáncă, gălăţence f. **1.** femeie (originară) din municipiul sau din judeţul Galaţi; **2.** (artic.) numele unei hore; melodia după care se execută acest dans; **3.** joc de cărţi: *vreţi, boieri, o galaţancă, lansenet, vist, pichet, ghiurdum ...?* C.L. [***Gălăţean*** + *-că*].

gălbăgiós a. v. gălbejos.

gălbeáză, gălbeze f. **1.** boală de ficat la oi (sau la alte animale): *turma toată zace de rea gălbează.* ALEX.; **2.** vierme parazit care provoacă această boală (*Fascicola hepatica*); **3.** (reg.) torţel, cuscută (*Cuscuta epithymum*); (şi: (reg.) **călbază, călbează**). [Cuv. autoht.; cf. alb. *këll'bazë, gël'bazë*].

gălbegiós a. v. gălbejos.

gălbejeálă f. (pop.) **1.** gălbează; **2.** paliditate, paloare (a feţei). [*Gălbeji* + *-eală*].

gălbejí, gălbejesc vb. (pop.; refl.) **1.** (despre oi) a se îmbolnăvi de gălbează; **2.** (despre oameni) a deveni palid, tras la faţă: *rău te-ai gălbejit.* [De la *gălbează* (după *galben*)].

gălbejít, ~ţi, gălbejită, ~e a. **1.** (pop.) lipsit de vigoare; tras la faţă: *vine în goana mare o căruţă, din ea descinde un ţăran gălbejit.* CĂL.; **2.** (pop.) galben, palid: *chipul ei, gălbejit de boală şi de sărăcie, începuse a murgi în vînăt.* DELAVR.; **3.** (reg.) lipsit de culori vii, şters, decolorat: *rufe galbejite*; **4.** (reg.) care suferă de gălbează: *oi gălbejite.* [V. *gălbeji*].

gălbejós, ~şi, gălbejoásă, ~e a. **1.** (înv.) care ţine de gălbează; provocat de viermele de gălbează: *boale gălbegioase.* BOL.; **2.** (reg.) care suferă de gălbează: *oi gălbejoase*; **3.** (reg.) palid, tras la faţă: *om gălbejos;* (şi: (reg.) **gălbegios, gălbăgios**). [*Gălbează* + *-ios*].

gălbenáre f. v. gălbinare.

gălbenáş, gălbenaşi m. (pop.) diminutiv al lui galben; gălbior: *daţi-mi ... gălbenaşul, că mă bate rău unchiaşul.* POP. [*Galben* + *-aş*].

gălbenátec a. v. gălbenatic.

gălbenátic, ~ci, gălbenatică, ~ce a. (rar) gălbui: *printre ... aluniş se strecurau apele gălbinatice ale unui rîu.* OD.; (şi: **gălbinatic**). [*Galben* + *-atic*].

gălbeneá, gălbenele f. **1.** plantă erbacee cu flori galbene şi cu frunze lungi (*Rorippa amphibia*); **2.** (la pl.) plantă erbacee cu frunze palmate şi cu flori galbene-aurii (*Ranunculus pedatus*); **3.** (la pl.) plantă erbacee decorativă, cu miros plăcut şi puternic, cu flori galbene-aurii sau galbene-roşietice (*Calendula officinalis*); **4.** plantă erbacee din familia primulaceelor cu tulpina dreaptă, cu frunze ovale şi cu flori galbene (*Lysimachia punctata, vulgaris* şi *nummularia*); **5. gălbenele de pădure**, plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri şi cu flori galbene-aurii, care creşte în regiunile înalte (*Ranunculus aureus*). [*Galben* + *-ea*].

gălbeneálă, gălbenele f. **1.** culoare galbenă a feţei; paloare: *de-a morţii gălbeneală pieriţi ei sînt la faţă.* EM.; **2.** vopsea galbenă (extrasă din plante): *după cules răchiţică de făcut gălbenele.* CR.; **3.** (pop.) icter; **4.** (reg.; la pl.) plantă erbacee cu flori mari galbene avînd miros puternic (*Calendula officinalis*). [*Gălbeni* + *-eală*].

gălbenét n. v. gălbinet.

gălbenéţ, ~i, gălbeneáţă, ~eţe a. (înv.; pop.) **1.** palid; smead: *smad la peliţă, cum zîcem noi smolit, gălbeneţ.* DOS.; **2.** blond: *măi bădiţă gălbineţ, ce te ţîni aşa mîndreţ?* POP.; (şi: **gălbineţ**). [*Galben* + *-eţ*].

gălbení, gălbenesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni galben; (spec.; despre frunze) a (se) usca, a (se) veşteji; a (se) îngălbeni: *holdiţele verzi ... dacă s-or gălbini, vei veni.* POP.; **2.** (refl.) a deveni palid (la faţă); (p. ext.) a se ofili, a se trece; a se îngălbeni: *m-am gălbenit ca ceara.* POP. [De la *galben*].

gălbeniciós a. v. gălbinicios.

gălbeníu, ~ii, gălbenie, ~ii a. (rar) **1.** gălbui: *pere gălbenii;* **2.** palid (la faţă): *multă vreme au stătut nemişcat şi gălbeniu ca ceara, de frică.* DRĂGHICI. [*Galben* + *-iu*].

gălbenúş, gălbenuşuri şi (rar) **gălbenuşe** n. **1.** parte centrală, sferică, de culoare galbenă, a oului de pasăre şi de reptilă, bogată în substanţe: *cozonacul se prepară cu gălbenuş;* (fig.) *oala se sparse ca un ou şi risipi cît colo un gălbenuş scînteietor şi fumegînd! căci era plină, plină cu aur.* GAL.; **2.** plantă erbacee cu flori galbene şi cu seminţe bogate în ulei, care creşte în locuri nisipoase (*Camelina sativa*). [*Galben* + *-uş*].

gălbenúşă, gălbenuşe f. (la pl.) plantă din familia rozaceelor cu tulpina ramificată în partea superioară (*Potentilla chrysantha*). [De la *gălbenuş*].

gălbiciós, ~şi, gălbicioásă, ~e a. (pop.) gălbinicios. [De la *galben* (după *albicios*)].

gălbiciúne f. culoare galbenă, gălbeneală: *nota de gălbiciune se închide în conceptul de ceară.* CĂL. [De la *galben* (după *albiciune*)].

gălbináre, gălbinări f. **1.** boală manifestată prin îngălbenirea pielii, a globului ocular etc.; icter: *voi pune pre voi rîia şi gălbenarea.* BIBLIA; *s-a bolnăvit de gălbinare, i-a trecut cu cîrmîz şi cu acriturі.* CAR.; **2.** (rar) culoare galbenă a feţei; paloare: *gălbenarea firească a lui Ipolit să făcuse mai grozavă.* NEGR.; **3.** plantă erbacee cu tulpina ramificată spre vîrf, cu frunze uşor dinţate şi cu flori purpurii (*Serratula tinctoria*); (şi: (înv. şi pop.) **gălbenare**. [*Galben* + *-are*].

gălbinátic a. v. gălbenatic.

gălbinét n. (pop.) sumă mare de galbeni: *să închizi gălbinetul în buriaşe.* POP.; (şi: **gălbenet**). [*Galben* + *-et*].

gălbinéţ a. v. gălbeneţ.

gălbiniciós, ~şi, gălbinicioásă, ~e a. (pop.) **1.** care are o culoare ce se apropie de galben, care bate în galben: *un cal ... la păr alb gălbinicios.* PANN; **2.** galben, palid (la faţă): *îl găsi foarte gălbinicios la faţă.* CAR.; (şi: **gălbenicios**). [*Galben* + *-icios*].

gălbiníţă, gălbiniţe f. plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunzele peţiolate şi cu flori galbene-aurii (*Galeobdolon luteum*). [*Galben* + *-iţă*].

gălbiór, ~i, gălbioáră, ~e a. (pop.) **1.** gălbui: *să fac o vînătoare de păsări gălbioare.* POP.; **2.** bălai, blond: *puiculiţă bălăioară, cu cosiţa gălbioară.* POP. // m. **1.** diminutiv al lui galben; monedă din aur: *veniţi cu mine pe ceea lume, gălbiorii mei!* AL.; **2.** (bot.; de obicei la pl.) ciupercă comestibilă de culoare galbenă (*Cantharelus cibaris*). // f. (bot.; reg.) **1.** ruşuliţă (*Hieracium aurantiacum*); **2.** solovîrvariţă (*Inula britannica*); **3.** filimică (*Calendula officinalis*). [*Galben* + *-ior*].

gălbíu, ~ii, gălbie, ~ii a. **1.** (pop.) gălbui: *pe-a lui maluri gălbii, şese, stuful creşte din adînc.* EM.; **2.** blond, bălai: *cu păr neted şi gălbiu.* POP. [*Galben* + *-iu*].

gălbúi, gălbuie a. care are o culoare apropiată de galben (deschis); care bate în galben-deschis: *o beşică-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie, printre care trece-o dungă mohorîtă şi gălbuie.* EM. [*Galben* + *-ui*].

găleátă, găleţi f. **1.** vas cu toartă, de lemn sau de metal, pentru apă, pentru muls laptele sau pentru ţinut şi transportat diverse materiale (granulare): *să mulg laptele-n găleţi.* COŞB.; **a ploua** (sau **a turna**) **cu găleata** (sau (rar) **cu găleţile**) a ploua foarte tare, torenţial: *începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata.* ISP.; *mergea să se împărtăşească foarte des, chiar de-ar fi plouat cu găleţile.* CĂL.; **2.** conţinutul acestui vas; **3.** (înv.) măsură de capacitate pentru cereale (egală cu 80 de litri sau 64 cofe), pentru brînză (egală cu 5 ocale) şi pentru lapte (egală cu 12 ocale); **4.** (înv.) impozit pe cereale: *ei puteau a se muta plătind o găleată de ieşire.* BĂLC. [Lat. *galleta*].

găligán, găligani m. (peior.) bărbat sau băiat foarte înalt: *un găligan de şcolar cît un bivol de mare.* GHICA. [V. *gligan*].

gălúşcă, găluşte f. **1.** preparat culinar (în formă de cocoloş) făcut din griş, din brînză sau din carne tocată; sarma: *bob fiert, găluşte, turte cu julfă.* CR.; **2.** (fig.) lucru neplăcut, stînjenitor; **a înghiţi găluşca**, a răbda o dojană, o insultă: *omul tăcu şi înghiţi găluşca.* ISP. [Din rus. *galuška*].

gămán, gămani m. (fam.) om lacom, mîncăcios: *gămanul mînca căzăceşte.* DELAVR.; (adj.) *un copilandru gămăn ... se îndopase cu coacăze şi avusese încurcătură de maţe.* M.CAR. [Et. nec.].

gămălíe, gămălii f. **1.** mică sferă la capătul unui ac, al unui chibrit etc.: *în vîrful pironului se ivi un fir de lumină, ca o gămălie de chibrit.* TUD.; *acele cu gămălie servesc la prins şi nu la cusut*; **2.** (reg.) bulb de ridiche: *trei gămălii de ridichi.* POP.; **3.** fructul, măciulia macului; **4.** (reg.; glumeţ) cap: *du-te acasă tu, Mărie, şi te lă pe gămălie.* POP.; (şi: (rar) **măgălie**). [Din magh. *gomoly* „boţ"].

găoáce, găoci f. **1.** coaja tare a oului: *găoci de ou.* DOS.; **2.** coajă de nucă, de ghindă sau de alte fructe: *ca ghinda cînd va cădea den găoacea ei.* BIBLIA; **3.** (înv.) disc la sfeşnic; cupă: *vor acoperi sfeşnicul care luminează, şi găocile lui.* BIBLIA; **4.** (pop.) organ genital al femeii. [Et. nec.].

găoáză, găoaze f. (pop.) **1.** gaură, bortă: *din găoază, din rogoz, o ieşit ist Făt-Frumos.* POP.; **2.** (spec.) anus; **3.** (spec.) vagin; (şi: **găoz, găvoază, găvozd**). [Et. nec.].

găóz n. v. găoază.

gărăfioáră, gărăfioáre f. diminutiv al lui garafă: *scoate din corfă gărăfioara verde.* SAD. [*Garafă* + *-ioară*].

gărdinár, gărdinare n. unealtă de dogărie cu care se fac gardinele la doage: *gardinar mare, mic.* [*Gardină* + *-ar*].

gărduí, gărduiesc vb. (rar; tr.) a îngrădi, a împrejmui cu gard: *o grădină gărduită cu zid de aramă.* ISP. [*Gard* + *-ui*].

gărduít, ~ţi, gărduită, ~e a. (rar) împrejmuit cu gard. [V. *gărdui*].

gărdurăríţă, gărdurariţe f. arbust spinos, cu frunze lanceolate şi flori roşii-violete, cu care se formează garduri vii (*Lycium malinifolium*). [*Garduri* (pl. de la *gard*) + *-ariţă*].

gărduléţ, gărduleţe n. gărduţ. [*Gard* + *-uleţ*].

gărdúţ, gărduţuri n. diminutiv al lui gard; gard mic; gărduleţ: *făcîndu-ţi mic bordeiaş şi ocolind cu gărduţ.* DOS. [*Gard* + *-uţ*].

gărgără, gărgăre f. (rar) gărgăriţă; (fig.) *de omidă ungurească şi de gărgără săsească.* POP. [De la *gărgăriţă*].

gărgăríţă, gărgăriţe f. nume generic pentru o insectă coleoptera dăunătoare (care distruge boabele de cereale şi alte seminţe); (rar) gărgără. [Et. nec.; cf. sb. *grgarica*].

gărgăún, gărgăuni m. **1.** viespe mare de pădure cu înţepătură foarte veninoasă (*Vespa crabro*): *un loc ... plin de viespi şi de gărgăuni.* DOS.; *pre tăuni şi pre gărgăuni împreună să rîdicăm.* CANT.; **2.** (fig.; la pl.) toane, capricii, fumuri, idei extravagante: *ia staţi oleacă, să vă scot eu gărgăunii din cap.* CR.; **a umbla cu gărgăunii în cap**, a susţine lucruri neverosimile, inadmisibile: *caută-ţi de drum şi nu umbla cu gărgăunii în cap.* CR.; (şi: **gărgăune**). [Et. nec.].

gărgăúne m. v. gărgăun.

găsélniţă[1], găselniţe f. **1.** fluture mic ale cărui larve distrug fagurii de miere; molia albinelor (*Galleria melonella*); **2.** (pop.) boală a vitelor; **găsi-te-ar găselniţele!**, lovi-te-ar boala! [Din bulg. *găsenica* „omidă"].

găsélniţă[2], găselniţe f. (fam.) situaţie de efect găsită şi efect găsit a cineva. [*Găsi* + *-elniţă*].

găsí, găsesc vb. **1.** (tr.) a da de sau peste ceva sau peste cineva, căutînd sau din întîmplare: *un fierar rus îl găseşte şi-l creşte.* CĂL.; *a găsi o comoară;* **a găsi ac de cojocul cuiva**, v. **ac**; **a nu-şi** (**mai**) **găsi loc**(**ul**), a nu avea astîmpăr; a fi neliniştit, agitat; **a-şi găsi beleaua**, a avea necazuri, a ajunge într-o situaţie neplăcută: *nu voi să-mi găsesc beleaua dîndu-ţi drumul în rai.* NEGR.; **ţi-ai găsit**, aş! de unde! nici gînd!: *ş-apoi chitiţi că numai în arc se încheia tot meşteşugul ... omului aceluia? ţi-ai găsit?* CR.; **a-şi găsi** (sau, refl.; **a se găsi**) **să ...** (sau **de...**), a-i veni să ..., a se apuca să ...: *cu mine v-aţi găsit de jucat?* CR.; **2.** (tr.) a descoperi ceea ce era ascuns, neştiut, nevalorificat; a afla: *a început a cotrobăi prin chilna căruţei, să găsească nişte frînghie.* CR.; *a găsi un mijloc*; **a găsi leacul**, v. **leac**; **a-i găsi dreptate**, a-i da dreptate, a se pronunţa favorabil: *cred că şi judecata are să-mi găsească dreptate.* CR.; **3.** (tr. şi refl.) a întîlni pe cineva sau a se întîlni cu cineva: *unde nu gîndeşti, acolo-l găseşti.* AL.; (refl. recipr.) *cînd cu mîndra m-oi găsi, zău, iar voi întineri.* POP.; **a-şi**

găsi omul (sau **naşul**), a da peste cineva care nu acceptă orice: *las-că şi-au găsit ei omul!* CR.; **bine v-am găsit!** formulă de salut la întîlnire; **să te găsesc sănătos!** formulă de salut la despărţire; **4.** (tr.) a apuca, a cuprinde, a prinde: *nu ştia baba lui ce l-a găsit, de-i aşa de cu chef.* CR.; *nu ştiu ce l-a găsit;* **5.** (tr.) a procura, a face rost: *s-a trezit confruntat cu sarcina de a găsi o judicioasă mijlocire între cele două.* EM.; *a găsi cuiva un post;* **a(-i) găsi cuiva pricină**, v. **pricină**; **6.** (refl.) a se afla undeva; a fi: *în orice parte-a lumii străin eu mă găsesc.* AL.; *ideea că ea se găseşte în casă, deşi nu lîngă mine, îmi năştea în suflet o contrarietate plăcută.* GHEŢIE; **7.** (refl.) a fi situat, a fi plasat: *doctorul ... se instalase pe o canapeluţă nu departe de locul unde mă găseam.* GHEŢIE; (p. ext.) *ne găsim deci pe un tărîm unde confuziile sînt lesne de făcut.* BL.; **8.** (refl.) a fi într-un anumit fel, a se prezenta într-un anumit mod: *un elev sîrguincios se găseşte într-o continuă încordare nervoasă.* GHEŢIE; **9.** (refl.) a fi în fiinţă, a exista, a dăinui: *am auzit că s-ar fi găsind un profesor cehoslovac, specialist în astfel de intervenţii.* GHEŢIE; **10.** (tr.) a fi de părere, a socoti, a considera, a crede: *ideologul francez găseşte că aceste postulate sînt o expresie a bunului-simţ.* BL.; *găsesc că este mai bine aşa;* **a găsi cu cale** (sau **de cuviinţă, necesar**), a considera nimerit, potrivit: *am găsit de cuviinţă să te poftesc şi pe d-ta.* CR.; *eu am găsit cu cale în mintea mea să mîneţi aci pînă la ziuă.* ISP.; **11.** (tr.) a constata, a observa: *cînd cu întîrziere se duce, găseşte apa secată.* CĂL.; **12.** (tr.) a trece prin minte: *tocmai acum ţi-ai găsit să pleci.* [Din sl. ***gasiti*** „a stinge"].

găsíre, găsiri f. acţiunea de a (se) găsi şi rezultatul ei; aflare: *găsirea centrului de greutate al corpurilor era pentru Arhimede o problemă de geometrie.* BL. [V. ***găsi***].

găsít[1] n. faptul de a găsi; **de găsit**, aflat din întîmplare, dobîndit uşor: *şi tu, bade, aşa-ai gîndit, că io-s floare de găsit.* POP.; (pop.) **bun găsit!**, formulă de salut la întîlnire. [V. ***găsi***].

găsít[1], ~ţi, găsită, ~e a. care a fost aflat din întîmplare sau după ce a fost căutat. [V. ***găsi***].

găsitór, ~i, găsitoáre m., f. persoană care a găsit un obiect pierdut: *găsitorului, bună recompensă.* [***Găsi*** + *-tor*].

gătá vb. v. găti.

gătáre f. v. gătire.

găteálă, găteli f. **1.** (rar) pregătire, preparative: *era în timpul gătelilor de plecare;* **2.** împodobire cu haine frumoase, cu podoabe: *au, ca şi doamnele nobile, pricepere deosebită în ceea ce priveşte gătelile.* SAD.; **3.** (concr.) îmbrăcăminte, podoabe frumoase: *o găteală de bal.* NEGR. [***Găti*** + *-eală*].

gătéj, găteje n. bucată de creangă subţire (şi uscată); vreasc: *vezi, jupîneşică, cum pîrîie de frumos gătejele?* CR. [Cf. sl. ***gatî***].

gătejél, gătejei m. **1.** diminutiv al lui gătej; gătej mic; **2.** (fig.; reg.) om mic de statură: *ţine-ţi gura, măi gătejel!;* **3.** (reg.) vierme care trăieşte în măduva crengilor; sfredeluş. // n. (pl. **gătejele**; reg.; la pl.) mîncare ciobănească din urdă dulce şi zer. [***Gătej*** + *-el*].

găti, gătesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) îmbrăca frumos, a (se) împodobi: *au mai gătit-o, după a sa dorinţă, cu rochia de lastră.* M.CAR.; *l-a gătit mîndru;* **2.** (refl. şi tr.) a (se) pregăti: *să-i gătească de drum merinde.* ISP.; *îndată ce s-a spus conocăria, mireasa prinde a se găti de plecare.* MAT.; **3.** (tr. şi intr.) a prepara, a face mîncare: *apoi puse la cale ca găina s-o gătească bucătăreasa lui.* ISP.; *ţi-am gătit mîncărurile favorite.* EL.; *nu ştie să gătească;* **4.** (reg.; tr.) a duce pînă la capăt; a sfîrşi, a termina: *încă nu m-a gătit de ascultat.* CR.; *şi m-am culcat şi-am adormit şi cîntecul nu l-am gătit.* VIERU; **5.** (tr.) a da gata pe cineva, a întrece; a zăpăci: *aceea însă în care te întrece prietenul meu şi care te-a gătit, este danţul.* NEGR.; **6.** (tr.) a nimici, a omorî: *să-mi mai dea un ciomag, mă găteşte!*; (şi: (pop.) **găta**). [De la ***gata***].

gătín, gătinuri n. (înv.) lanţ: *să bucura de lanţuje ca de gătinuri de aur, cum zic la noi lefturi şi engolfuri.* DOS. [Lat. ***catena***].

gătíre, gătiri f. acţiunea de a (se) găti şi rezultatul ei; gătit[1]: *vor ieşi cu gătire multă.* BIBLIA; *doamne ... într-o frumoasă şi bogată gătire.* NEGR.; (şi: (înv.) **gătare**). [V. ***găti***].

gătit[1] n. **1.** acţiunea de a (se) găti; gătire; **2.** (spec.) preparatul mîncării: *rămăsese în bucătărie să termine gătitul bucatelor.* TUD.; **maşină de gătit**, aparat, instrument sau instalaţie folosită la prepararea mîncării (prin fierbere, prăjire): *se împleticise trecînd prin bucătărie şi se prăbuşise peste maşina de gătit.* GHEŢIE. [V. ***găti***].

gătit[2], ~ţi, gătită, ~e a. **1.** preparat, pregătit (la foc): *venea mama şi îmi aducea mîncare gătită.* PR.; **2.** îmbrăcat frumos, împodobit: *fata babei iese gătită duminica.* CĂL.; *gătit ca de nuntă.* [V. ***găti***].

găún n. (înv.) gol (în interiorul unui obiect): *lovind în piatră cu ciocanul, auzi găun.* DOS. [Lat. **cavo, -onis* (<*cavus*)].

găúnă, găune f. (reg.) gaură mică în pămînt, de mărimea unei jumătăţi de cuib de pasăre. [V. ***găun***].

găunós, ~şi, găunoásă, ~e a. **1.** gol pe dinăuntru, scorburos: *copac găunos;* (fig.) *societatea de azi e găunoasă şi putredă.* GHEŢIE; **2.** lipsit de miez, sec: *duc gîndul la nucile găunoase.* CĂL.; **3.** găurit: *măsea găunoasă;* (subst.) *cum să fac? scrîşni el, arătîndu-şi găunoşii.* SAD.; **4.** (fig.) lipsit de substanţă; inconsistent: *discurs găunos.* [***Găun*** + *-os*].

găunoşătúră f. v. găunoşitură.

găunoşénie, găunoşenii f. **1.** găunoşitură; **2.** (fig.) inconsistenţă; formă fără fond: *spirit de o strălucitoare găunoşenie.* [***Găunos*** + *-enie*].

găunoşí, găunoşesc vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni găunos; a scobi. [***Găunos*** + *-i*].

găunoşitúră, găunoşituri f. gaură, cavitate, scobitură; scorbură: *găunoşitura munţilor.* CANT.; *în trunchiul bătrînului copac, într-o găunoşitură, este portretul.* CAR.; (şi: **găunoşătură**). [***Găunoşi*** + *-tură*].

găureá, găurele f. **1.** găurice: *băga mîna-n găurea.* POP.; **2.** (la pl.) tip de broderie pe o pînză din care s-au scos unele fire pentru a obţine un spaţiu rărit, pe care se coase; ajur. [***Gaură*** + *-ea*].

găurí, găuresc vb. 1. (tr.) a da, a face o gaură; a perfora, a sfredeli: *baba găurise stînca într-un loc şi trecea prin ea.* EM.; **2.** (refl.) a căpăta o gaură (din cauza uzurii), a se deteriora, a se strica: (opincă), *dacă ti-i găuri, cu mătase te-oi cîrpi.* POP. [***Gaură*** + *-i*].

găuríce, găurici f. diminutiv al lui gaură; gaură mică; găurea: *găuricea care pişteaşte.* CANT. [***Gaură*** + *-ice*].

găuríre, găuriri f. acţiunea de a (se) găuri şi rezultatul ei. [V. ***găuri***].

găurít[1] n. găurire: *găuritul scîndurii se face cu burghiul.* [V. ***găuri***].

găurít[2], ~ţi, găurită, ~e a. care are una sau mai multe găuri; plin de găuri: *toate lucrurile mi se arată găurite.* CR. [V. ***găuri***].

găván, găvane şi **găvanuri** n. (pop.) **1.** scobitură, adîncitură pe care o prezintă un obiect: *un găvan de lingură.* POP.; **2.** (spec.) scobitură în care este aşezat ochiul; orbită: *bunica ei ... era cu găvanurile ochilor istovite de bocet pentru o singură fiică ce avusese.* SAD.; *ochi înfundaţi în găvane;* **3.** obiect sau parte a unui obiect care prezintă o scobitură; vas, strachină (de lemn): *pe tot anul şi găvanul.* PANN; **4.** depresiune montană. [Cf. bulg., sb. ***vagan***].

găvălíe, găvălii f. (reg.) creştetul capului: *aşa-l pogni cu săgeată arsă tocma-ntr-a capului găvălie cît corbul căzu mort.* B.-DEL. [Et. nec.].

găvănát, ~ţi, găvănată, ~e a. (înv. şi pop.) **1.** scobit: *unu nalt şi cocorat şi de piept cam găvănat.* POP.; **2.** (fig.) supt: *Marele Vasilie era ...găvănat la tîmple.* DOS. [***Găvan*** + *-at*].

găvănós, ~şi, găvănoásă, ~e a. (înv.; pop.) **1.** găvănat; scobit: *găvănoşi ochii.* DOS.; **2.** larg la gură. [***Găvan*** + *-os*].

găvănoşél, găvănoşele n. (reg.) diminutiv al lui gavanos; borcănaş: *am găsit un găvănoşel cu un fel de compoziţie sărată.* CAR.; (şi: **gavanoşel**). [***Gavanos*** + *-el*].

găvăúnă f. v. văgăună.

găvoáză f. v. găoază.

găvózd[1], găvoazde n. **1.** (înv.) cui de fier; piron: *încălţăminte de her cu găvoazde.* DOS.; **2.** (reg.) cui de potcoavă. [Din sl. ***gvozdî***].

găvózd[2] n. v. găoază.

găvozdí, găvozdesc vb. **1.** (înv.; intr.) a bate, a ţintui în găvoazde; a răstigni: *svîntul zise: „lasaţi-mă negăvozdit" ... şi nu-l găvozdiră.* VARL.; **2.** (reg.; tr. şi refl.) a (se) înghesui, a (se) îngrămădi; **3.** (înv.; tr.) a strînge, a strivi: *găvozdindu-le picioarele cu încălţămînturi de her şi-i aruncară în cămin înfocat.* DOS. [Din sl. ***gvozditi*** „a pironi, a bate în cuie"].

găvozdíre, găvozdiri f. (înv.) acţiunea de a găvozdi şi rezultatul ei; ţintuire, pironire. [V. ***găvozdi***].

găvozdít, ~ţi, găvozdită, ~e a. (reg.) înghesuit, îngrămădit: *veveriţele, găvozdite una peste alta în scorburi de copaci.* CR. [V. ***găvozdi***].

găvozít, ~ţi, găvozită, ~e a. (reg.) deschis, desfăcut, căscat: *a rămas limojderiţa de babă cu gura rînjită şi găvozită.* POP. [V. ***gă(v)oază***].

găzár, găzari m. (înv.) vînzător (ambulant) de petrol lampant: *un găzar întîlneşte pe Lina lui cu un birjar.* CĂL. [***Gaz[1]*** + *-ar*].

găzăríe, găzării f. loc unde se vinde petrol lampant. [***Gaz[1]*** + *-ărie*].

găzdoáie, găzdoaie f. (înv. şi reg.) **1.** stăpîna casei (în raport cu oaspeţii sau cu chiriaşii ei): *trăia o viaţă de găzdoaie harnică.* OD.; **2.** femeie bogată. [***Gazdă*** + *-oaie*].

găzdui, găzduiesc vb. **1.** (tr.) a primi în gazdă, a da ospitalitate: *îl primi şi îl găzdui pînă a doua zi.* NEGR.; (fig.) *opera ... găzduise premiera uneia dintre capodoperele lui Rossini.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a trage în gazdă; a poposi: *să ajung mai devreme să găzduiesc la vreun sat.* PANN. [***Gazdă*** + *-ui*].

găzduíre, găzduiri f. acţiunea de a găzdui şi rezultatul ei; primire: *se înfăţişează înaintea boierului şi cere găzduire.* CR. [V. ***găzdui***].

găzduitór, ~i, găzduitoáre a. care acordă găzduire, care găzduieşte. [***Găzdui*** + *-tor*].

geéba adv. (pop.) 1. fără folos, zadarnic: *geaba umblu să scap.* PANN; **2.** gratis, fără plată: *cu parale mi-l plătea, cu parale, nu geaba.* POP. [Din turc. ***caba***].

geac, geacuri n. pavilion naţional ridicat la prora navelor militare. [Din engl. ***jack***].

geaizeá, geaizele f. (înv.) dar în bani făcut sultanului de domnii fanarioţi cu ocazia urcării lor pe tron: *geaizeaua a fost dată pentru întîia oară de Nicolae Mavrocordat în 1716.* [Din turc. ***cazé*** „dar"].

gealát, gealaţi m. **1.** (înv.) călău, gîde: *pieriră sub sabia gealatului.* OD.; *doi gelaţi veneau curînd, săbiile fluturînd.* AL.; **2.** (fig.) om voinic, zdravăn (şi violent); **3.** (reg.) specie de vrabie care se hrăneşte cu muşte (*Muscicapa*); (şi: (înv.) **gelat**). [Din turc. ***cellât***].

gealău, gealăie n. (reg.) rindea (mare): *şuierul gealăului.* C. [Din magh. ***gyaló***].

geam, geamuri n. **1.** placă de sticlă transparentă care se fixează în cercevelele ferestrelor şi uşilor: *vîntul jalnic bate-n geamuri.* EM.; *au ajuns la o uşă cu geamuri.* NEGR.; **geam securit**, v. **securit**; **2.** bucată de sticlă transparentă care se fixează în rama ochelarilor, a ceasornicelor etc.; (fam.) monoclu: *în cutii cu geam păstra, vii, şerpi de toate neamurile.* ST.; *în ochiul stîng avea un geam*; **3.** (p. ext.) fereastră: *la geamul tău ce străluceau privii atît de des.* EM.; *trandafiri roşii la geam se desfac.* VIERU. [Din turc. ***çam***].

geamalár, geamalari m. (înv.) mascat care purta o păpuşă mare sau o mască. [***Geamală*** + *-ar*].

geamálă, geamale f. (înv.) păpuşă foarte mare sau mască uriaşă care acoperea în întregime pe saltimbancii care jucau la bîlciuri şi pe străzi: *cu ghidişuri, cu turcă, cuci şi cu geamale.* DOS.; *geamala, introdusă în timpul lui Caragea Vodă, era paiaţa publicului şi spaima copiilor.* [Din turc. ***çemal*** (*oyunu*)].

geamandán n. v. geamantan.

geamandúră, geamanduri f. corp plutitor (din tablă) ancorat de fundul unei ape, servind ca indicator pentru navigație. [Probabil din turc. *ğamandura*; cf. gr. mod. *simandhúra*].

geamantán, geamantane și (înv.) **geamantanuri** n. cufăr portabil în care se pun lucrurile necesare într-o călătorie; valiză: *începe a-mi scotoci prin trăsură și prin geamantan.* GHICA; *slugi ies din casă purtînd geamandanuri, cutii.* AL..; (și: (pop.) **geamandan**). [Din turc. *ğamandan*; cf. gr. mod. *tzamantáni*, turc. *camadan*].

geamantănáș, geamantănașe n. diminutiv al lui geamantan; geamantan mic: *își luase mai demult pe genunchi geamantănașul de piele fină.* REBR. [*Geamantan* + *-aș*].

geámăn, gemeni, geamănă, gemene a. **1.** care a fost născut o dată cu altul de aceeași mamă: *fă-mă, tată, ca să-i seamăn, ca frate cu frate geamăn.* POP.; (fig.) *doi spectri gemeni mînați de-o vijelie.* AL.; (subst.) *cei patru gemeni care se cred păianjeni sugerează fragilitatea noțiunii de personalitate.* CĂL.; **2.** crescuți lipit, cîte doi: *l-au spînzurat pre un lemn geamăn.* BIBLIA; *plante gemene; prune gemene;* **3.** (anat.) **mușchi gemeni**, mușchi ai gambei care sînt dispuși pereche. // m. (pl.) **1.** (artic.) numele unei constelații din emisfera boreală formată din două stele principale (Castor și Pollux) și altele mai puțin strălucitoare, reprezentînd a treia zodie din zodiac, situată între Taur și Rac; al treilea semn al zodiacului reprezentat prin doi copii șezînd; **2.** (astrol.; și **Zodia Gemenilor**) numele celei de a treia zodii a anului, cuprinsă între 21 mai și 20 iunie; **3.** (p. ext.) persoană născută în această zodie. [Lat. *geminus*].

geámăt, gemete n. **1.** sunet nearticulat, tînguios, scos de cel care geme: *o săptămînă încheiată își chinui bărbatul cu gemetele ei.* ISP.; **2.** (fig.) freamăt (de vînt), murmur (de ape): *ascult la a valului cînt, la geamătul dulce din vînt.* EM.; (și: (înv.) **gemăt**). [Lat. *gemitus*].

geambarále f. pl. v. **geamparale**.

geambáș, geambași m. **1.** (înv.) persoană care se ține de intrigi, care înșală: *om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fanar.* NEC.; **2.** (înv.) hoț, tîlhar: *geambaș de pădure, înșelător de lume.* POP.; **3.** negustor de cai: *Moș Nichifor era și giambaș de cai.* CR.; **4.** samsar; mijlocitor necinstit (de cai, de femei etc.): *aducea cai furați și avea geambași pe la tîrguri.* GHICA; *sînt geambaș de muieri!* KOG. [Din turc. *čambaz*].

geambașíe, geambașii f. **1.** (înv.) intrigă, înșelătorie: *nu să cade a avea dragostea spre gimbășii și pehlivănii.* N.COSTIN; **2.** îndeletnicirea de geambaș; (și: **geambășie, gimbășie**). [*Geambaș* + *-ie*].

geambașlíc, geambașlîcuri n. (înv.) **1.** meseria de geambaș: *de ce ai să te apuci? ... de doftorie? ... de avocăție? ... de geambașlîc?* AL.; **2.** plată pe care o primește mijlocitorul, geambașul. [Din turc. *čambazlık*].

geambășíe f. v. **geambășie**.

geamblác, geamblacuri n. ansamblu format din mai mulți scripeți ficși și o ramă, montat pe turla unei sonde. [Probabil din *Tames Blake* n. pr.].

geamgeríe, geamgerii f. atelier unde se vînd și se montează geamuri (în rame); atelierul geamgiului. [*Geamgiu* + *-erie*].

geamgíu, geamgii m. persoană care vinde sau montează geamuri. [Din turc. *čamči*].

geamíe, geamii f. lăcaș de cult la musulmani (mai mare decît moscheea): *copiii lui Mahomed în naltele geamii.* AL. [Din turc. *čami*].

geamlíc, geamlîcuri n. **1.** perete format din geamuri: *strălucește de departe ... geamlîcul unei cîrciume.* CAR.; **2.** coridor, verandă închisă cu un astfel de perete. [Din turc. *čamlik*].

geamparále f. pl. **1.** castaniete: *cine numără parale, el joacă cu ceamparale.* PANN; **2.** (fig.) cîntec, melodie: *privighetorile trăgeau niște geamparale de-ți lua auzul.* ISP.; **3.** dans popular (asemănător cu hora); melodia după care se execută acest dans; (și: (reg.) **ceamparale, geambarale**). [Din turc. *čalpara*].

geanabét, geanabeți m. (înv.) om rău, afurisit: *a ajuns bietul turc de bătaia de joc a geanabeților și a capsomanilor.* CAR.; (și: **geanabete**). [Din turc. *ğenabet*, sb. *čenabet*].

geanabéte m. v. geanabet.

geáná, gene f. **1.** (înv.) pleoapă: *cînd cu gene ostenite sara suflu-n luminare.* EM.; **a privi printre gene**, a privi cu ochii întredeschiși; **2.** fire de păr pe marginea pleoapelor: *priveam printre gene fără nici o mișcare aceste opriri și înaintări pe nesimțite.* BAC.; **a da (cuiva) ochii** (sau **pleoapele, geana**) **în gene** (sau **geană**) ori **a da geana în geană**, a i se închide (cuiva) ochii de somn, a aținti: *numai pleoapele fetei de împărat nu putură da în gene.* ISP.; *cînd să deie geană-n geană, furat de dulceața somnului, Jder a auzit glasul lui Onofrei.* SAD.; **a așeza geană pe geană**, v. **așeza**; **a veni** (sau **a se pune**) **(moș) Ene** (sau **Enache**) **pe la gene**, a picoti, a piroti; **3.** (fig.) dungă de lumină; muchie luminată; zare: *se zărea geană de ziuă în răsărit.* SAD.; *pe geana cîmpului albiu se vede-un codru mare.* AL. [Lat. **genna* (=*gena*)].

geándră f. (reg.) terci de făină de porumb: *geandra e o mîncare de post.* [Et. nec.].

geanféz n. (înv.) tafta subțire: *cu șalvari largi de geanfez.* BOL. [Din turc. *çamfez*].

geántă[1], genți f. **1.** obiect din piele, din pînză etc. în care se pot purta cărți, acte, corespondență etc.; servietă: *avea o geantă cu scrisori atîrnată de gît.* FIL.; **2.** poșetă: *se contemplă o clipă în oglindă, își zburli părul sub pretext că-l aranjează și își luă geanta de pe masă.* GHEȚIE; **3.** (înv.) cartușieră: *o geantă de vînători plină de fișicuri.* AL. [Din turc. *čanta*].

geántă[2] f. v. **jantă[1]**.

geár, gearuri n. (înv.) șal de India, cașmir: *gearuri ce ne vin din Ispahan.* BOL. [Din turc. *čăr*].

geásta interj. (rar) (ia-o) încet: *geasta cu trepădatele, că nu-s departe satele.* CR. [Et. nec.; cf. *ceas*].

gebeá, gebele f. (reg.) mers special al calului, lin, fără salturi: *gebeaua e un fel de mers armenesc, adică împrăștiat și legănat.* HOGAȘ. [Din țig. *čapé*].

gebreá, gebrele f. (reg.) cîrpă de șters: *cu gebreaua mi-l ștergea.* POP. [Din turc. *čebré*].

gécko n. numele mai multor specii de șopîrle din zona tropicală, avînd la degete lamele adezive. [Din fr., engl. *gecko*].

gel n. **1.** (chim.) substanță coloidală vîscoasă cu însușiri specifice atît lichidelor, cît și solidelor; **2.** produs cosmetic translucid și cu o consistență moale. [Din fr. *gel*].

gelát m. v. gealat.

gelateríe, gelaterii f. (italienism) cofetărie unde se servește (numai) înghețată. [Din it. *gelateria*].

gelatínă, gelatine f. **1.** substanță proteică coloidală obținută din cartilaje, oase etc., cu întrebuințări în alimentație și în industrie; **2.** produs de cofetărie preparat din sirop de fructe sau dintr-o cremă dulce (și închegat cu această substanță). [Din fr. *gélatine*].

gelatinizá, gelatinizez vb. (tr. și refl.) a (se) transforma în gelatină; a (se) îmbiba cu gelatină. [Din fr. *gélatiniser*].

gelatinizáre, gelatinizări f. acțiunea de a (se) gelatiniza și rezultatul ei. [V. *gelatiniza*].

gelatinós, ~și, gelatinoásă, ~e a. care are natura, consistența sau aparența gelatinei; ca gelatina, de gelatină: *începu să se audă trosnetul cochiliilor sfărîmate și lipăitul cu care poporul hămesit le înghițea conținutul gelatinos.* TUD. [Din fr. *gélatineux*].

geláție f. variație a limitei de curgere reală a gelului din noroaiele de foraj în funcție de timp. [Din fr. *gélation*, engl. *gelation*].

gelép, gelepi m. **1.** (înv.) negustor oriental care cumpăra animale din țară pentru a le vinde la Constantinopol: *turme multe de oi a gelepilor.* MUSTE; **2.** (p. ext.) negustor: *tarabele gelepilor turci, armeni sau greci erau închise în ziua aceea.* OD. [Din turc. *čelep*].

gelificá, gelífic vb. (tr.) a transforma o soluție coloidală într-un gel. [Din fr. *gélifier*].

gelificáre, gelificări f. **1.** formare a unui gel; **2.** acțiunea de a gelifica și rezultatul ei; transformare în gel. [V. *gelifica*].

geliníță f. substanță explozivă formată din nitroglicerină, azotat de potasiu și rumeguș de lemn. [Din fr. *gélinite*].

géliște f. v. **vieliște**.

gelív, ~i, gelivă, ~e a. (geol.) care se dezagregă relativ ușor sub acțiunea înghețului și a dezghețului: *rocă gelivă.* [Din fr. *gélif*].

geliváție, gelivații f. (geol.) dezagregare a rocilor de suprafață datorită variațiilor de temperatură. [Din fr. *gélivation*].

gelivitáte f. proprietate a unor materiale poroase de a se degrada sau distruge prin îngheț și dezgheț. [Din fr. *gélivité*].

gelivúră, gelivuri f. crăpătură adîncă provocată de îngheț de-a lungul tulpinii unui arbore. [Din fr. *délivure*].

gelós, ~și, geloásă, ~e a. (și subst.) **1.** care manifestă gelozie; cuprins de gelozie: *nu pot trăi fără al tău amor, dar sînt gelos.* NEGR.; **2.** care păstrează numai pentru sine un lucru de preț; (adv.) *este învrednicit de a vedea acolo ... viitorul, adică catastifele, gelos păzite, în care este scrisă soarta.* BL.; **3.** invidios; pizmaș: *geloși ... de libertățile și de bunurile lor.* OD.; **4.** (rar) grijuliu, atent: *instrucțiunea gimnazială ar trebui să fie neîncetat supusă la o geloasă priveghere.* OD. [Din it. *geloso*].

gelozí, gelozesc vb. (rar; tr.) a bănui, a suspecta de infidelitate. [De la *gelozie*].

gelozíe, gelozii f. **1.** neliniște provocată de bănuiala infidelității ființei iubite: *o pornire furioasă de gelozie.* NEGR.; **2.** (fig.) grijă de a păstra numai pentru sine un lucru de preț: *secretele doctrinelor esoterice, cu gelozie păzite de către inițiați, încetează de a mai fi ghicitori fără de cheie.* BL.; **3.** (rar) invidie, pizmă: *a provoca gelozia mediocrilor.* [Din it. *gelosia*].

geluí, geluiesc vb. (tr.) a netezi cu gealăul suprafața unei piese de lemn: *teslarii ... geluiesc scînduri.* DRĂGHICI; (fig.) *Emil Gîrleanu, mort prematur, n-a putut să-și geluiască opera.* CĂL. [Din magh. *gyalulni*].

geluíre, geluiri f. acțiunea de a gelui și rezultatul ei; geluitură. [V. *gelui*].

geluít, ~ți, geluită, ~e a. netezit cu gealăul: *scîndură geluită.* [V. *gelui*].

geluitúră, geluituri f. (reg.) **1.** geluire; **2.** (concr.) așchii lungi și subțiri care se desprind la netezirea cu gealăul: *e chiar obicei de-a astupa deschizătura la uși cu făină de lemn, geluituri, buci.* EM. [*Gelui* + *-tură*].

gem, gemuri n. produs alimentar asemănător cu marmelada, în care fructele sînt aproape întregi. [Din engl. *jam*].

gémă, geme f. **1.** piatră prețioasă în stare de cristal pur: *diamantul este o gemă;* **2.** bijuterie sau obiect de artă făcut dintr-o piatră prețioasă sau semiprețioasă gravată. // a. **sare gemă**, sare de bucătărie cristalizată. [Din fr. *gemme*, lat. *gemma*].

gemănáre, gemănări f. **1.** ramură bifurcată; **2.** (la pl.) cele două brațe ale unei ramuri bifurcate; (spec.) furculițele carului: *gemănările poartă încă numele de lișițe și de ciorbărițe;* **3.** (p. anal.) bifurcare a unui rîu; **4.** (reg.) locul în care se articulează membrele inferioare cu trupul la om: *cu suliță-ascuțită străpunsă pe Corbea în gemănare.* B.-DEL.; **5.** (spec.) copită despicată a rumegătoarelor; fiecare dintre părțile unei astfel de copite: *tot dobitocul ce-i e copita spintecată, și unghiaște unghi de doao gemănări.* BIBLIA. [*Geamăn* + *-are*].

gemănáriță, gemănariță f. (bot.) bujorel (*Orchis papilionacea*). [*Geamăn* + *-ariță*].

gémăt n. v. geamăt.

gemătór, ~i, gemătoáre a. (rar) care geme: *sărmani cu inimi gemătoare, uitați, dormiți sub liliac.*

MACED.; (fig.) *acea undă gemătoare.* NEGR. [*Geme* + *-ător*].

géme, gem vb. (intr.) **1.** a scoate sunete neartículate, provocate de o durere: *codoşca de babă gemea subt talpa iadului.* CR.; **2.** (fig.) (a fremăta, a se zbuciuma şi) a scoate sunete asemănătoare cu ale omului care suferă: *şi Oltul ca un leu rănit gemea la cotituri.* COŞB.; (fig.) *auzi tramvaiul gemînd metalic în urma lui.* EL.; **3.** a fi apăsat, a fi asuprit: *ţara geme sub asuprirea Tomşei.* NEGR.; **4.** a fi plin, încărcat peste măsură; a da pe dinafară: *galeria gemea de mitocănime.* CAR. [Lat. ***gemere***].

gemelár, ~i, gemelară, ~e a. (med.) referitor la gemeni; cu gemeni: *sarcină gemelară.* [Din fr. ***gémellaire***].

gemelitáte f. calitatea de a fi geamăn. [Din fr. ***gémellité***].

gémere, gemeri f. (rar) faptul de a geme; geamăt: *gemere adîncă şi vaiet s-aude.* B.-DEL. [V. ***geme***].

geminát, ~ţi, geminată, ~e a. care apare în perechi (în acelaşi loc); îngemănat, împerecheat; dublat: *frunze geminate*; (lingv.) **consoană geminată**, consoană dublă. [Din fr. ***géminé***, lat. ***geminatus***].

geminaţie, geminaţii f. **1.** (livr.) îmbinare în perechi; împerechere; **2.** (lingv.) anadiploză. [Din fr. ***gémination***, lat. ***geminatio, -onis***].

gemúlă, gemule f. **1.** (bot.) parte a embrionului vegetal, reprezentînd un rudiment de tulpină; muguraş; **2.** (zool.) organ prin care se înmulţesc spongierii. [Din fr. ***gemmule***].

gemuláţ, gemuleţe n. diminutiv al lui geam. [*Geam* + *-uleţ*].

gemút n. faptul de a geme; gemere, geamăt: *auzise la izvor gemut ca de creştini cînd mor.* COŞB. [V. ***geme***].

gen, genuri n. **1.** totalitate a elementelor care prezintă caractere comune: *o persoană unică în genul ei*; **genul uman**, omenirea, umanitatea, specia umană: *o perspectivă atît de sumbră cît priveşte viitorul genului uman nu poate mulţumi pe nimeni.* BL.; **2.** (biol.) subdiviziune a familiei, care cuprinde mai multe specii sau varietăţi cu trăsături comune importante: *omul este o specie a genului animal*; **3.** fel, mod de a se îmbrăca, de a se comporta, de a trăi: *s-a obişnuit cu un anumit gen de viaţă.* GHEŢIE; *genul boem; genul artist*; **4.** stil propriu, personal: *o asemenea răbdare nu e în genul lui*; **5.** clasificare a operelor artistice definite prin subiect, stil etc.: *aduc idei noi, care provoacă o mişcare de spirite, care încearcă şi alte genuri.* IBR.; *genul romanesc*; **pictură de gen**, pictură care tratează scene de familie, naturi moarte, animale etc.; **6.** (spec.) fiecare dintre cele trei (sau patru) diviziuni obţinute prin clasificarea operelor literare: *în genul dramatic ni se reprezintă evenimentele acum, în faţa noastră.* IBR.; *genul epic*; **7.** (gram.) categorie gramaticală realizată prin forma luată de substantive pentru a exprima sexul: *acordul în gen al adjectivului cu substantivul; genul masculin*; **8.** (log.) clasă de obiecte care au note esenţiale comune şi alcătuiesc cel puţin două specii; **9. gen proxim**, parte a unei definiţii în care se enunţă noţiunea care cuprinde ca specie noţiunea definită: *după bunele deprinderi ale logicii, definirea s-a făcut prin raportare la genul proxim şi la diferenţa specifică.* GHEŢIE. [Din lat. ***genus***, ***-eris***].

genát, ~ţi, genată, ~e a. (rar) cu gene lungi şi dese: *nişte ochi mari, ... genaţi şi sprîncenaţi.* M.CAR. [*Geană* + *-at*].

génă, gene f. particulă dintr-un cromozom care transmite informaţie genetică. [Din fr. ***gène***].

genealóg, genealogi m. genealogist: *era boier de viţă veche din marea familie a Rosetteştilor, al cărei genealog şi cronicar se făcu.* CĂL. [Din germ. ***Genealoge***].

genealógic, ~ci, genealogică, ~ce a. care ţine de genealogie, referitor la genealogie; în legătură cu ascendenţii (cuiva): *importanţa ce se dă sîngelui duce la mania genealogică.* CĂL.; *linie genealogică.* HASD.; **arbore genealogic**, filiaţie a membrilor unei familii; reprezentare grafică a înrudirilor, pe mai multe generaţii, a membrilor unei familii: *face monografia unei familii în cîteva generaţii, cu arborele genealogic înainte.* CĂL. [Din fr. ***généalogique,*** germ. ***genealogisch***].

genealogíe, genealogii f. **1.** înşirare sistematică a membrilor unei familii, cu stabilirea originii şi gradului lor de înrudire; spiţă: *cartea ghenealoghiii neamurilor boierimii moldoveneşti.* CANT.; **2.** ramură a istoriei care realizează astfel de înşirări sistematice: *se consacră cu perseverenţă unor studii de genealogie.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **ghenealoghie**). [Din fr. ***généalogie***, lat. ***genealogia,*** germ. ***Genealogie***].

genealogíst, genealogişti m. persoană care întocmeşte genealogii; specialist în genealogie; genealog: *pretind genealogiştii latinişti ai stirpei.* CĂL. [Din fr. ***généalogiste,*** it. ***genealogista***].

generá, pers. 3 **generează** vb. (tr.) a produce, a da naştere, a avea drept consecinţă: *o idee generează altele; inflaţia generează şomaj.* [Din lat. ***generare***].

generál[1], ~i, generală, ~e a. **1.** care este comun tuturor fiinţelor sau obiectelor de o anumită categorie: *mersul general al omenirii.* BĂLC.; *observaţii generale*; **2.** care priveşte totalitatea sau majoritatea membrilor unui grup: *sistemul dumitale ... este a sacrifica interesele generale în favoarea intereselor individuale.* BOL.; *grevă generală; mobilizare generală*; **3.** care priveşte ceva în ansamblu (neglijînd amănuntele): *am isprăvit cu caracterizarea generală a acestei epoci.* IBR.; *într-un mod general*; **medicină generală**, ansamblu de cunoştinţe, de procedee şi de mijloace prin care sînt identificate, prevenite sau vindecate boli fizice, mentale sau sociale; **semantică generală**, v. **semantic**; **în general**, în linii mari, fără a avea în vedere un caz anumit: *în general descoperea puterea eroizmului.* PANN; **în linii generale** sau **în termeni generali**, în aspectele principale, în punctele esenţiale: *a prezentat subiectul în linii generale*; **4.** care se întîmplă pe o întindere mare, care cuprinde tot: *anestezie generală*; **5.** care îmbrăţişează ansamblul unei direcţii, al unui serviciu; care se află în fruntea unui organism, a unei organizaţii: *direcţie generală; director general*; **secretar general**, v. **secretar**; **6.** lipsit de precizie; vag. // n. ceea ce este comun tuturor fiinţelor sau obiectelor (dintr-o anumită categorie): *de la un caz particular nu trebuie indus nimic general.* IBR.; *a conchide de la general la particular.* [Din lat. ***generalis***, fr. ***général***].

generál[2], generali m. gradul cel mai înalt în ierarhia militară; persoană avînd acest grad: *şi au orînduit cu oştile pe un gheneral al său.* COSTIN; *nu ne-am mira să vedem într-o zi pe un advocat făcîndu-se mitropolit şi pe altul general de brigadă.* EM.; (şi: (înv.) **generar, gheneral, ghenerar, ghinărar**). [Din fr. ***général***, germ. ***General***].

generalísim, generalisimi m. comandant suprem al armatei în unele ţări. [Din it. ***generalissimo***, fr. ***généralissime***].

generalíst, ~şti, generalistă, ~e m., f. **1.** medic specialist în medicină generală; (adj.) *doctor generalist*; **2.** medic internist. [Din fr. ***généraliste***].

generalitáte, generalităţi f. **1.** calitatea a ceea ce este general[1]: *generalitatea unei probleme e în directă funcţie de gradul de abstracţiune a termenilor ei iniţiali.* BL.; *generalitatea unei teoreme*; **2.** (de obicei la pl.) aspect general, sintetic care vizează un domeniu, o categorie extinsă de obiecte etc.: *în ştiinţă rolul principal îl are gîndirea, care lucrează cu generalităţi.* IBR.; **3.** (la pl.) idei generale, lucruri vagi; banalităţi: *cu generalităţi ca acestea nu se face o revizuire* [a constituţiei]. MAIOR.; *a spune generalităţi.* [Din gr. ***généralité***, lat. ***generalitas, -atis***].

generalizá, generalizez vb. **1.** (tr.) a da o formulare sintetică reţinînd numai însuşirile comune: *teoria mutaţiunilor nu face decît să generalizeze descripţia unor fapte cari au realmente loc.* BL.; (intr.) *savantul generalizează, pe cînd artistul individualizează.* IBR.; **2.** (tr.) a extinde sfera de aplicare, a face să fie general: *a generaliza o aserţiune susţinută numai în parte e o sofismă.* EM.; *a generaliza o măsură*; (refl. pas.) *dacă s-ar generaliza această morală, reformele sociale nu s-ar putea înfăptui.* IBR.; **3.** (refl.; despre boli) a se răspîndi, a se extinde în întregul organism. [Din fr. ***généraliser,*** germ. ***generalisieren***].

generalizáre, generalizări f. **1.** acţiunea de a generaliza şi rezultatul ei; extindere a sferei de aplicare: *vom da în studiul de faţă metaforicului o semnificaţie cu tendinţi de generalizare.* BL.; **2.** operaţie mintală de reunire a obiectelor de acelaşi fel pe baza însuşirilor comune; **3.** (med.) extindere a unui proces maladiv, iniţial limitat, în întregul organism. [V. ***generaliza***].

generalizát, ~ţi, generalizată, ~e a. care a devenit general[1], care a dobîndit caracter de generalitate: *islamul respiră de fapt într-o atmosferă de minune generalizată.* BL. [V. ***generaliza***].

generalizatór, ~i, generalizatoáre a. care generalizează: *spirit generalizator.* [Din fr. ***généralisateur***].

generalizáţie, generalizaţii f. generalizare; (şi: (înv.) **generalizaţiune**). [Din fr. ***généralisation,*** germ. ***Generalisation***].

generalizaţiúne f. v. generalizaţie.

generalménte adv. (rar) în general, de obicei. [Din fr. ***généralement***, it. ***generalmente***].

generálnic, ~ci, generalnică, ~ce a. (înv.) general[1]: *întrunind ecstraordinar Generalnica Obicinuita Adunare, el îi face zugrăveala cea mai întristată de starea ţării* (a. 1835). URIC. [Lat. ***generalis*** + *-nic*].

generár m. v. **general[2]**.

generáre, generări f. acţiunea de a genera şi rezultatul ei. [V. ***genera***].

generatív, ~i, generativă, ~e a. care generează; **gramatică generativă**, gramatică care îşi propune să stabilească regulile de formare a frazelor corecte într-o limbă. [Din engl. ***generative***, fr. ***génératif***].

generativísm n. curent în lingvistică avînd la bază gramatica generativă. [Din engl. ***generativism***].

generativíst, ~şti, generativistă, ~e a. care ţine de generativism, referitor la generativism. // m. specialist în gramatica generativă. [Din engl. ***generativist***].

generatór, ~i, generatoáre a. care generează sau produce ceva: *ocolind o problematică învechită şi generatoare de soluţii fatal inconsistente.* BL.; *atitudine generatoare de îndoieli.* // n. **1.** aparat sau instalaţie care serveşte la producerea unei forme de energie: *generator termic*; **generator cuantic**, producător sau amplificator de radiaţii electromagnetice bazat pe emisia stimulată a radiaţiilor; **2.** maşină sau instalaţie care transformă o formă de energie în alta: *generator electric*; **3.** aparat sau instalaţie care serveşte la producerea unui fluid sau unei suspensii: *generator de acetilenă.* // f. (geom.) linie dreaptă a cărei deplasare în spaţiu generează o suprafaţă (plană sau curbă); generatrice: *generatoare de cilindru.* [Din fr. ***générateur***, lat. ***generator, -oris***].

generatríce, generatrice f. (geom.) generatoare. [Din fr. ***génératrice***].

generáţie, generaţii f. **1.** (înv.) faptul de a da naştere unei fiinţe asemănătoare; reproducere: *teoria generaţiei spontanee*; **2.** totalitate a oamenilor care au aceeaşi vîrstă sau trăiesc în acelaşi timp: *a exprimat ceea ce generaţia sa gîndea şi nu putea să exprime.* IBR.; *generaţia de la 1848*; (fig.) *ale valurilor mîndre generaţii spumegate.* ALEX.; **3.** (biol.) grupare de indivizi avînd aceeaşi filiaţie; perioadă de timp care desparte vîrsta tatălui de cea a fiului: *el voia să studieze o familie în generaţiile ei, adică să dezvăluie cauzele biologice şi sociale care o fac să decadă.* CĂL.; **din generaţie în generaţie**, din tată în fiu; **4.** (tehn.) serie de produse cu acelaşi nivel tehnic: *noua generaţie de calculatoare*; **5.** (fig.) producere, formare: *generaţia ideilor*; (şi: (înv.) **generaţiune**). [Din fr. ***génération***, lat. ***generatio, -onis,*** germ. ***Generation***].

generaţiúne f. v. generaţie.

generăleásă, generălese f. (fam.) soţie de general[2]: *juca împreună cu generăleasa Cernicev o gavotă.* CĂL. [*General*[2] + *-easă*].

génere n. **în genere, a)** în general: *mediul în genere credem că-l cunoaştem destul de bine.* IBR.; *s-a silit a vă da lămuriri asupra acestei expoziţiuni în genere;*

b) în mod obişnuit, de obicei: *am surprins unele din cugetările cari-l preocupau în genere.* EM. [Din it. *(in) genere*].

genéric, ~ci, generică, ~ce a. 1. care ţine de o categorie, de un gen: *e vorba îndeosebi despre concepte generice care înlesnesc clasificarea fenomenelor.* BL.; 2. care cuprinde toate cazurile asemănătoare; care are caracter de generalitate: *denumire generică*; (adv.) *criticul este sau prea generic amical sau incredul şi ceremonios.* CĂL. // n. parte a unui film care cuprinde numele actorilor şi al realizatorilor. [Din fr. ***générique***, germ. ***generisch***].

generós, ~şi, generoásă, ~e a. 1. însufleţit de sentimente înalte, de idei alese: *cîţiva visători generoşi ... întrevăd în lumina viitoarelor reforme sociale aşezarea unor vremi mai bune.* VLAH.; *suflet generos*; 2. dispus să ajute; mărinimos, darnic: *el a fost un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generoasă.* GHICA; 3. care exprimă nobleţe sufletească, mărinimie; caracteristic omului cu sentimente înalte, mărinimos: *poetul e plin de idei generoase şi de indignări cărora le dă forma satirelor.* CĂL.; 4. (fig.) bogat, fertil, fecund: *filosofia ultimului veac s-a arătat foarte generoasă cît priveşte dimensiunea numerică a categoriilor.* BL.; *regiune generoasă*; **forme generoase**, forme pline, planturoase; 5. (fig.) abundent, copios: *masă generoasă.* [Din fr. ***généreux***, lat. ***generosus***].

generozitáte, generozităţi f. 1. calitate de a fi generos; nobleţe sufletească, mărinimie: *toată viaţa sa e o pildă de generozitate.* BL.; *a fost un om de o discretă generozitate.* CĂL.; 2. manifestare a acestei calităţi, a bunătăţii; dărnicie: *n-avem nevoie de a implora generozitatea în locuri unde ea este plantă exotică.* EM.; *o copleşeşte pe Micaela cu generozităţile lui.* CĂL. [Din fr. ***générosité***].

genétic, ~ci, genetică, ~ce a. referitor la geneză sau la genetică, care aparţine geneticii sau genezei: *vitalitatea ... face parte din bagajul genetic al acestora.* R.L.; *înrudire genetică; psihologie genetică.* [Din fr. ***génétique***, germ. ***genetisch***].

genétică f. ramură a biologiei care studiază fenomenele eredităţii şi variabilitatea lor. [Din fr. ***génétique***, germ. ***Genetik***].

geneticián, geneticieni m. specialist în genetică. [Din fr. ***généticien***].

genéză, geneze f. 1. producere, formare, naştere: *concepe geneza unor tipuri biologice prin compunere de fragmente.* BL.; *geneza unei opere de artă*; 2. (spec.) creaţie a lumii: *deosebim în procesul genezei cosmice trei faze.* BL.; 3. prima carte a Bibliei; facere. [Din fr. ***genèse***, lat., gr. ***genesis***].

geniál, ~i, genială, ~e a. 1. înzestrat cu geniu: *scriitori modeşti ... sînt declaraţi geniali.* CĂL.; *om genial*; 2. care dovedeşte genialitate, caracteristic geniului; inspirat de geniu: *fineţea reală, înnăscută, îi lipseşte, fără a fi compensată de imaginaţia genială.* CĂL.; *idee genială.* [Din fr. ***génial***].

genialitáte f. calitatea de a fi geniu; însuşirea a ceea ce este genial: *nimenea nu-i va contesta genialitatea.* BL. [Din fr. ***génialité***].

genialoíd, ~zi, genialoidă, ~e a. şi m., f. (rar) (persoană) care are trăsături de geniu (al binelui sau al răului): *Lăpuşneanu e genialoid, plin de contradicţii, un monstru moral.* CĂL. [De la ***genial***].

génic, ~ci, genică, ~ce a. (biol.) care ţine de gene, referitor la gene. [***Genă*** + ***-ic***].

geniculár, ~i, geniculară, ~e a. referitor la genunchi, la articulaţia genunchiului. [Cf. lat. ***geniculum***].

geniocraţíe, geniocraţii f. (rar) dominaţie a oamenilor geniali, a geniilor: *se socoteşte singur geniu şi recomandă geniocraţia.* CĂL. [***Geniu*** + ***-craţie***].

geníst, genişti m. militar din trupele de geniu. [***Geniu*** + ***-ist***].

genitál, ~i, genitală, ~e a. 1. care serveşte la procreare: *poziţia orientată ventral a fantei genitale la femeie.* BL.; *organe genitale*; (subst.) *la genitale e punctul central care dictează toate mişcările celelalte.* EM.; 2. referitor la funcţia de reproducere. [Din fr. ***génital***, lat. ***genitalis***].

genitív, genitive n. (gram.) cazul atributului (care indică originea, posesia şi dependenţa): *lăsîndu-se terminaţia genitivului rămîne trunchiul.* EM.; (adj.) *cazul genitiv.* [Din lat. ***genitivus*** (*casus*), fr. ***génitif***, germ. ***Genitiv, Genetiv***].

genitivál, ~i, genitivală, ~e a. care se află în cazul genitiv; referitor la acest caz: *atribut genitival.* [***Genitiv*** + ***-al***].

genitór, genitori m. 1. persoană, animal care procreează; 2. (biol.) plantă sau animal din care ia naştere un hibrid. [Din fr. ***géniteur***].

genito-urinár, ~i, genito-urinară, ~e a. referitor la organele genitale şi urinare; urogenital. [Din fr. ***génito-urinaire***].

géniu, genii n. 1. (mit.) fiinţă divină, spirit protector; duh (bun sau rău): *ca suflarea unui geniu printre frunzi alin adie.* AL.; *geniu bun al venitorului României, protege-mă!* CAR.; **a fi geniul bun** (sau **rău**) **al cuiva**, a exercita o influenţă bună (sau rea) asupra cuiva; 2. figură alegorică, personificare a unei idei abstracte: *geniul libertăţii*; 3. dispoziţie, înclinaţie naturală (pentru ceva); talent: *are un adevărat geniu al titlului analitic, care taie răsuflarea şi aţîţă curiozitatea.* CĂL.; *are geniul afacerilor; a avea geniul răului*; 4. capacitate creatoare extraordinară; inteligenţă ce se ridică mult deasupra obişnuitului: *rar scriitor mai dezinteresat, mai în stare de a se bucura de geniul altora.* CĂL.; *geniul lui Eminescu*; **de geniu**, genial: *era în adevăr un om de geniu.* CAR.; 5. persoană genială: *nu avem pretenţiunea ca profesorii noştri să fie genii.* EM.; 6. caracter propriu şi distinctiv: *geniul propriu al limbii române.* MAIOR.; *geniul locului*; 7. (mil.) trupe specializate pentru executarea lucrărilor de fortificaţii, drumuri, poduri etc.: *trupele ... de geniu.* MAIOR. [Din lat. ***genius***, fr. ***génie***].

genocíd, genociduri şi **genocide** n. exterminare a unui grup etnic; (p. ext.) exterminare a unui grup masiv de populaţie. [Din fr. ***génocide***].

genól m. substanţă chimică organică, utilizată ca developator fotografic. [Din fr. ***génol***].

genóm, genomi m. (biol.) totalitate a particularităţilor ereditare prezente în nucleul celulei; (p. restr.) grupul cromozomilor. [Din fr. ***génome***, germ. ***Genom***].

genotíp, genotipuri n. totalitate a particularităţilor ereditare ale unui organism: *prin selecţie nu se poate obţine transformarea genotipurilor vitale.* BL. [Din fr. ***génotype***, germ. ***Genotyp***].

genotípic, ~ci, genotipică, ~ce a. care ţine de genotip, referitor la genotip; care provine din genotip. [Din fr. ***génotypique***, it. ***genotipico***, germ. ***genotypisch***].

genovéz, ~i, genoveză, ~e a. care aparţine (sau aparţinea), care este caracteristic Genovei sau locuitorilor ei, referitor la Genova sau la populaţia ei; care provine din Genova: *Cetatea Albă şi Chilia erau pline de negustori genovezi şi veneţieni.* EM. // m., f. persoană (originară) din Genova: *a ajuns la Belograd (Cetatea Albă) unde locuiesc genoveji, români şi armeni.* EM. [Din it. ***genovese***].

gentíl[1], ~i, gentilă, ~e a. 1. agreabil, plăcut: *petrecere gentilă.* EM.; 2. amabil, politicos, curtenitor: *tînăr gentil*; (adv.) *a fost gentil din partea voastră să vă amintiţi de mine.* GHEŢIE. // m. (înv.) gentilom: *era primichiri la şcoala ghentililor.* DOS.; (şi: (înv.) **ghentil**). [Din fr. ***gentil***].

gentíl[2], gentili m. 1. nume dat străinilor de vechii evrei; 2. nume dat de primii creştini păgînilor. [Din lat. ***gentiles***].

gentíl[3], ~i, gentilă, ~e a. (rar) care aparţine unei ginţi, unei familii; caracteristic unei ginţi: *teritoriul ca proprietate gentilă; întreaga putere de producţiune a teritoriului împărţită de indivizii ginţii.* EM. [Din lat. ***gentilis***; cf. germ. ***Gentil***].

gentiléţe f. purtare de om gentil; amabilitate: *pentru a pune vîrf gentileţei, gazda mă servi la cafea cu ţigări egiptene.* GHEŢIE; *a avut gentileţea de a ne arăta drumul.* [Din fr. ***gentillesse***, it. ***gentilezza***].

gentílic, ~ci, gentilică, ~ce a. care aparţine gintei; referitor la gintă: *împărţirea gentilică nu se mai face pe temeiuri aristocratice.* BL.; *perioada gentilică din istoria omenirii.* [Din lat. ***gentilicius***].

gentilóm, gentilomi m. 1. nobil, aristocrat (în epoca feudală): *noi, ce ne tragem din mîndru soi şi sîntem nobili, bun gentilom.* NEGR.; 2. (fig.) persoană cu o comportare aleasă, amabilă, politicoasă. [Din fr. ***gentilhomme***].

gentleman, gentlemani [géntlmen] m. persoană binecrescută, cu maniere alese, amabilă, politicoasă: *noi să mai fim şi politicoşi cu d-nii gentlemani din cameră.* EM. [Din engl. ***gentleman***].

gentulíţă, gentulíţe f. gentuţă: *şi-a pus pălăria pe cap, gentuliţa şi-a luat-o în mînă.* ST. [***Geantă*** + ***-uliţă***].

gentúţă, gentuţe f. diminutiv al lui geantă; geantă mică; gentuliţă. [***Geantă*** + ***-uţă***].

genţianacée, genţianacee f. (la pl.) familie de plante erbacee cu frunze alterne sau opuse şi cu flori solitare sau în buchet, care cresc mai ales în zona muntoasă; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***gentianacées***].

genţiánă, genţiene f. plantă erbacee de munte, cu flori albastre sau galbene, întrebuinţată în medicina populară; ghinţură (*Gentiana*). [Din lat. ***gentiana***, fr. ***gentiane***].

genúchi m. v. **genunchi**.

genuflexiúne, genuflexiuni f. îndoire a genunchilor. [Din fr. ***génuflexion***].

genuín, ~i, genuină, ~e a. natural, veritabil, originar: *la om, ... comportamentul instinctiv nu se mai menţine tocmai în forma sa genuină.* BL.; *cuvinte genuine.* [Din fr. ***génuine***, lat. ***genuinus***].

genuitáte f. (rar) însuşirea sau starea de a fi genuin, veritabil, natural: *a dovedit ... un simţ cu totul excepţional pentru genuitatea limbii româneşti.* BL. [***Genui***(***n***) + ***-itate***].

genuliéră, genuliere f. (mil.) diferenţă de nivel între planul de aşezare al unui trăgător şi nivelul liniei de ochire. [Din fr. ***genouillère***].

genuncheát, ~ţi, genuncheată, ~e a. (rar) îngenuncheat: *genuncheată stă pe trepte o copilă.* EM. [De la ***îngenuncheat***].

genúnche m. v. **genunchi**.

genunchér, genunchere n. (reg.) suman lung pînă la genunchi: *sumane mari, genunchere şi sărdace.* CR. [***Genunchi*** + ***-ar***].

genúnchi, genunchi şi (reg.) **genunche** m. 1. parte a piciorului cuprinzînd zona articulaţiei femurului cu tibia: *genunchele meale nu puturâ de ajunare.* COR.; **pînă la genunchiul broaştei**, foarte puţin; **cu genunchii la gură**, ghemuit, strîns; **a cădea în genunchi** (înaintea cuiva), **a)** a se lăsa în genunchi în faţa cuiva (în semn de umilinţă, de respect etc.): *în genunchi cădeau pedeştrii.* EM.; **b)** (p. ext.) a ruga pe cineva în mod stăruitor; **a i se tăia genunchii cuiva**, a nu se mai putea ţine pe picioare: *genunchii mi se taie încît n-am forţă să mă locomot.* AL.; 2. parte a piciorului de la această articulaţie în sus, cînd omul şade: *pe genunchii mei şedea-vei.* EM.; 3. deformare a pantalonilor în dreptul acestei articulaţii; (şi: (reg.) **genunche**, **genuchi**). [Lat. ***genuc***(***u***)***lum*** (=***geniculum***)].

genunchiéră, genunchiere f. bandaj de protecţie pentru genunchi. [***Genunchi*** + ***-ieră***].

genúne, genuni f. 1. (înv.) mare: *preste luciu de genune trec corabii cu minune.* DOS.; 2. (livr.) prăpastie, abis: *fu prăpăstie, genune? fu noian întins de ape?* EM.; *pîn' ce soarele s-o stinge în genunea cea adîncă.* EM.; 3. (înv.) mulţime mare de oameni: *Laslău ..., să stea împotriva atîta genune de tătari, nu va putea.* CANT. [Lat. **gyro, -onis*].

geo- element de compunere cu semnificaţia „(referitor la) Pămînt". [Din gr. ***gheo***].

geobotánică f. ramură a botanicii care studiază răspîndirea şi evoluţia plantelor pe suprafaţa pămîntului. [Din fr. ***géobotanique***].

geobotaníst, ~şti, geobotanistă, ~e m., f. specialist în geobotanică. [Din fr. ***géobotaniste***].

geocárp, ~i, geocarpă, ~e a. care prezintă geocarpie: *plante geocarpe.* [Din germ. ***geokarp***].

geocarpíe f. (bot.) particularitate a unor plante de a-şi înfunda floarea în pământ, unde se dezvoltă fructele. [Din fr. ***géocarpie,*** germ. ***Geokarpie***].

geocéntric, ~ci, geocentrică, ~ce a. **1.** care are Pământul drept centru; (rar) geocentrist: *punînd degetul în centrul unor cercuri astrologice dintr-un compendiu de astronomie geocentrică.* CĂL.; *concepţia geocentrică*; **mişcare geocentrică**, mişcare aparentă a unui astru în jurul Pământului; **2.** referitor la centrul Pământului. [Din fr. ***géocentrique,*** germ. ***geozentrisch***].

geocentrísm n. concepţie după care Pământul este în centrul universului. [Din fr. ***géocentrisme***].

geocentríst, ~şti, geocentristă, ~e a. (rar) geocentric: *o astrologie bazată pe sistemul geocentrist.* EM. [***Geocentr***(*ism*) + *-ist*].

geochimíe f. ramură a chimiei care studiază răspîndirea şi deplasarea elementelor care alcătuiesc scoarţa terestră. [Din fr. ***géochimie***].

geochimíst, ~şti, geochimistă, ~e m., f. specialist în geochimie. [Din fr. ***géochimiste***].

geocrioiogíe f. ramură a geografiei fizice care studiază zonele de îngheţ ale scoarţei terestre. [Din fr. ***géocryologie***].

geódă, geode f. **1.** cavitate într-o rocă, avînd pereţii căptuşiţi cu cristale de minerale: *închipuia pentru eroii săi case măreţe ce au în ele ceva geologic, străluciri de peşteră de gheaţă, somptuozităţi de geodă uriaşă.* CĂL.; **2.** (geol.) agregat de minerale format prin depuneri în cavităţile rocilor; **3.** (med.) cavitate patologică în diverse ţesuturi. [Din fr. ***géode***].

geodéz, ~i, geodeză, ~e m., f. specialist în geodezie. [De la ***geodezie***].

geodézic, ~ci, geodezică, ~ce a. care ţine de geodezie, referitor la geodezie. [Din fr. ***géodésique***].

geodezíe f. ştiinţă care studiază forma şi dimensiunile Pământului. [Din fr. ***géodésie***].

geodinámic, ~ci, geodinamică, ~ce a. care ţine de geodinamică, referitor la geodinamică. [Din fr. ***géodynamique,*** germ. ***geodynamisch***].

geodinámică f. disciplină care studiază modificările scoarţei terestre sub acţiunea unor agenţi diferiţi. [Din fr. ***géodinamique,*** germ. ***Geodinamik***].

geofítă, geofite f. plantă perenă care, în condiţii nefavorabile, supravieţuieşte prin organele subpămîntene; (adj.) *plantă geofită.* [Din fr. ***geophyte***].

geofizic, ~ci, geofizică, ~ce a. care ţine de geofizică, referitor la geofizică. [Din fr. ***géophysique***].

geofizícă f. ştiinţă care studiază proprietăţile şi fenomenele fizice ale Pământului. [Din fr. ***géophysique,*** germ. ***Geophysik***].

geofiziciăn, ~eni, geofiziciană, ~ene m., f. specialist în geofizică. [Din fr. ***géophysicien***].

geofón, geofoane n. **1.** aparat electroacustic utilizat în prospectarea geofizică; **2.** aparat acustic pentru detectarea pierderilor de apă din conductele îngropate. [Din fr. ***géophone***].

geogénic, ~ci, geogenică, ~ce a. care ţine de geogenice, referitor la geogenie; specific geogeniei. [Din fr. ***géogénique***].

geogeníe f. disciplină care studiază originea şi formarea Pământului. [Din fr. ***géogénie***].

geognozíe f. ştiinţă care studiază compoziţia mineralogică şi resturile faunei şi florei globului pămîntesc. [Din fr. ***géognosie***].

geográf, ~i, geografă, ~e m., f. specialist în geografie: *geografii socotesc că fluviul nu se termină la vărsarea lui în acest estuar.* TUD. [Din fr. ***géographe,*** lat. ***geographus,*** germ. ***Geograph***].

geográfic, ~ci, geografică, ~ce a. care ţine de geografie, referitor la geografie; din domeniul geografiei, considerat din perspectiva geografiei: *existenţele flotante ale umanităţii antice ... îşi făceau o mîndrie din a părăsi prejudecăţile geografice circumscrise ale diverselor seminţii de oameni.* BL.; *marile descoperiri geografice.* [Din fr. ***géographique,*** germ. ***geographisch***].

geografícéşte adv. din punct de vedere al poziţiei geografice: *abia se poate arăta ce lipseşte acelor indivizi pe cari geograficeşte ... îi numim români.* EM. [***Geografic*** + *-eşte*].

geografíe f. **1.** ştiinţă care studiază şi descrie înfăţişarea scoarţei terestre şi fenomenele care se produc la suprafaţa ei: *să ne înveţe şi cîte oleacă de aritmetică, de gramatică, de geografie şi din toate cîte ceva.* CR.; *geografie fizică, economică, politică*; **geografie lingvistică**, metodă de cercetare pe teren a graiurilor unei limbi şi de cartografiere a fenomenelor înregistrate; **2.** (pl. **geografii**) operă care tratează probleme specifice acestei ştiinţe: *nu-i vorba de cronici, geografii şi atlasuri.* EM.; *Geografia lui Strabon;* **3.** ansamblu al trăsăturilor de relief, climaterice, umane etc. care caracterizează o regiune, o ţară, un spaţiu (şi care poate deveni obiectul de studiu al geografului): *prin geografia ei cu munţi abrupţi şi populaţie rară, Spania a fost bîntuită de hoţi.* CĂL.; (şi: (înv.) **gheografie**). [Din fr. ***géographie,*** lat. ***geographia,*** germ. ***Geographie***].

geoíd, geoide n. corp geometric care reprezintă forma teoretică a Pământului, la nivelul oceanelor. [Din fr. ***géoïde***].

geológ, ~gi, geologă, ~ge m., f. specialist în geologie: *în loc de a-şi manifesta surpriza şi durerea, geologul izbucni în rîs.* GHEŢIE. [Din fr. ***géologue,*** germ. ***Geologe***].

geológic, ~ci, geologică, ~ce a. care ţine de geologie, referitor la geologie: *hărţile geologice ale mărilor vechi confirmă existenţa unui continent în acea regiune.* SAD.; **perioadă geologică**, interval de timp din istoria Pământului caracterizat printr-o anumită repartiţie a uscatului şi a mărilor, prin climă, animale şi plante specifice; **2.** referitor la structura sau la evoluţia scoarţei pămîntului: *lanţul Anzilor ... fusese fărîmiţat de cataclisme geologice.* TUD.; (subst. n.) *ne pune însă deodată în faţa unui extraordinar prozator al geologicului.* CĂL.; **3.** care este foarte vechi; străvechi: *motivul jertfei umane pentru o clădire datează din vremuri geologice.* BL. [Din fr. ***géologique***, germ. ***geologisch***].

geologíe f. **1.** ştiinţă care studiază evoluţia fizică şi organică a scoarţei pămînteşti: *studiase geologia şi ocupa o funcţie de răspundere la o societate de explorări miniere.* GHEŢIE; **2.** operă care tratează probleme aparţinînd acestei ştiinţe; **3.** (rar) structura, aspectul scoarţei Pământului: *geologia nu poate exalta aici pe poet, solul pare un noroi uscat.* CĂL. [Din fr. ***géologie***, germ. ***Geologie***].

geomagnétic, ~ci, geomagnetică, ~ce a. care ţine de magnetismul terestru sau de geomagnetism, referitor la magnetismul terestru sau la geomagnetism. [Din fr. ***géomagnétique,*** germ. ***geomagnetisch***].

geomagnetísm n. ramură a geofizicii care studiază magnetismul terestru. [Din fr. ***géomagnétisme,*** germ. ***Geomagnetismus***].

geomecánică f. disciplină care studiază legile mecanice după care se produc modificările scoarţei terestre. [Din fr. ***géomécanique***].

geométric, ~ci, geometrică, ~ce a. **1.** de care se ocupă geometria; (înv.) geometricesc: *certitudinea apodictică a principielor geometrice.* EM.; *coala de hîrtie de pe masă se umplu de figuri geometrice.* GHEŢIE; **loc geometric**, totalitate a punctelor care au o proprietate comună; **medie geometrică**, rădăcină pătrată extrasă din produsul a două numere; **progresie geometrică**, v. **progresie**; **2.** care are forma figurilor de care se ocupă geometria; regulat, schematic: *sfera în natură nu este perfect geometrică.* IBR. [Din fr. ***géométrique***, lat. ***geometricus,*** germ. ***geometrisch***].

geometricésc, ~şti, geometriceáscă, ~eşti a. (înv.) geometric, specific geometriei: *lăcomiia nici în hotărîle gheometriceşti să opreşte.* CANT.; (şi: **gheometricesc**). [Din lat. ***geometricus***, gr. mod. ***geometrikós*** + *-esc*].

geometricéşte adv. din punctul de vedere al geometriei: *reprezintă, ca o cristalizaţiune geometriceşte exactă, toate aspiraţiunile şi voinţele naţiei.* EM. [***Geometric*** + *-eşte*].

geometríe, geometrii f. **1.** ştiinţă matematică care studiază formele spaţiale, suprafeţele şi volumele: *curînd deprinsă de-mvăţarǎ meşteşugul cărţii de toată înţelepciunea omenească, ... astronomiia, gheometriia.* DOS.; *se creau în spaţii imaginare alte geometrii.* BL.; **2.** (cu determinări) subîmpărţire a acestei ştiinţe: *geometrie plană; geometrie analitică*; **3.** structură regulată a unui corp: *geometria unui diamant;* (şi: (înv.) **gheometrie**). [Din fr. ***géométrie***, lat. ***geometria***, germ. ***Geometrie***].

geometrísm n. **1.** sistem de gîndire bazat pe formele şi metodele geometriei: *cosmologia lui Plato ar permite să fie interpretată şi ca o proiecţie a geometrismului în cosmologie.* BL.; **2.** perioadă în arta veche greacă definită prin caracterul geometric al decorului ceramic; **3.** tendinţă în arta secolului al XX-lea care experimentează puterea expresivă a liniei, a formelor geometrice şi a culorilor plate: *e un realist care se ascunde în refracţia acvatică a cubismului şi geometrismului.* CĂL.; **4.** aspect, caracter geometric, de figuri geometrice (simetrice): *geometrismul dreptliniar al ornamenticii populare are o continuitate de-a lungul secolelor.* BL. [Din fr. ***géométrisme***].

geometrizá, geometrizez vb. (tr.) **1.** a da formă geometrică, a aranja în formă geometrică: *figurile animale şi umane sînt abrupt geometrizate.* BL.; **2.** a raporta la geometrie, la fenomenele geometrice. [Din fr. ***géométriser***, germ. ***geometrisieren***].

geometrizánt, ~ţi, geometrizantă, ~e a. care geometrizează, care dă aspect de figură geometrică: *ele nu reprezintă simple schematizări abrupte, geometrizante.* BL. [***Geometriza*** + *-ant*].

geometrizáre, geometrizări f. **1.** acţiunea de a geometriza şi rezultatul ei; atribuire a unei forme geometrice: *animalitatea sfîşietoare ... vizual întrupată prin geometrizarea ciudată a unor contururi.* BL.; **2.** utilizare a principiilor şi metodelor geometriei: *înlesnea la Arhimede enorm geometrizarea staticii.* BL. [V. ***geometriza***].

geometrizát, ~ţi, geometrizată, ~e a. **1.** care a primit o formă geometrică; care este alcătuit geometric; **2.** care utilizează principiile, metodele geometriei. [V. ***geometriza***].

geométru, geometri m. specialist în geometrie: *matematicienii din preajma lui Plato erau străluciţi geometri.* BL. [Din fr. ***géomètre***, lat. ***geometra***, germ. ***Geometer***].

geomórfic, ~ci, geomorfică, ~ce a. referitor la forma Pământului sau la configuraţia suprafeţei lui. [Din engl. ***geomorphic***, fr. ***géomorphique***].

geomorfísm n. configuraţie, formă a (unei părţi a) suprafeţei terestre. [Din fr. ***géomorphisme***].

geomorfológic, ~ci, geomorfologică, ~ce a. care ţine de geomorfologie, referitor la geomorfologie. [Din fr. ***géomorphologique***].

geomorfológie f. ştiinţă care studiază formele de relief şi producerea lor. [Din fr. ***géomorphologie***].

geonómic, ~ci, geonomică, ~ce a. care ţine de geonomie, referitor la geonomie. [Din fr. ***géonomique***].

geonomíe f. totalitate a disciplinelor care studiază legile fizice care privesc Pământul. [Din fr. ***géonomie***].

geopolític, ~ci, geopolitică, ~ce a. care ţine de geopolitică; referitor la geopolitică. [Din germ. ***geopolitisch***].

geopolítică f. teorie care susţine că politica (statală) este determinată de poziţia geografică. [Din germ. ***Geopolitik***].

georámă, georame f. încăpere sferică pe a cărei faţă interioară este reprezentată în relief forma scoarţei terestre. [Din fr. ***géorama***].

georgián, ~eni, georgiană, ~ene a. **1.** care aparţine Georgiei (Gruziei) sau locuitorilor ei, referitor la Georgia sau la locuitorii acesteia; gruzin; **2. limba georgiană** (şi f.) limbă din familia caucaziană (în care s-a creat o cultură foarte veche). // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; gruzin; **2.** persoană (originară) din Georgia: *era acesta un georgian ... căzut în robia turcilor pe cînd era copil.* CĂL. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Georgia (Gruzia). [***Georgia*** n. pr. + *-ean*].

geórgic, ~ci, georgică, ~ce a. (livr.) referitor la agricultură, la muncile agricole. // f. poezie avînd ca subiect activităţile agricole: *Georgicele lui Virgiliu.* [Din lat. ***georgicus***, fr. ***géorgique***].

georgíţe f. pl. (reg.) mărgăritărele, lăcrămioare (*Convallaria majalis*). [De la ***Gheorghe***, înflorirea avînd loc la Sfîntu Gheorghe].

geosféră, geosfere f. fiecare dintre învelişurile concentrice (aproximativ sferice), care ar intra în alcătuirea globului terestru, potrivit ipotezelor actuale. [Din fr. ***géosphère***].

geosinclinál, geosinclinale şi **geosinclinaluri** n. regiune mobilă a scoarţei Pămîntului care suferă, în cursul timpului geologic, transformări intense (din care rezultă un lanţ muntos). [Din fr. ***géosynclinal***].

geostaţionár, ~i, geostaţionară, ~e a. care gravitează în jurul Pămîntului cu o viteză egală cu viteza de rotaţie, rămînînd în poziţie fixă faţă de un reper de pe Pămînt: *satelit geostaţionar.* [Din fr. ***géostationnaire***, engl. ***geostationary***].

geotectónic, ~ci, geotectonică, ~ce a. care ţine de geotectonică, referitor la geotectonică. [Din germ. ***géotektonisch***].

geotectónică f. ramură a geologiei care studiază structura, mişcările şi deformările scoarţei terestre. [Din germ. ***Geotektonik***].

geotéhnic, ~ci, geotehnică, ~ce a. care ţine de geotehnică, referitor la geotehnică. [Din fr. ***géotechnique***, engl. ***geotechnic***].

geotéhnică f. ştiinţă care studiază comportarea terenurilor din punctul de vedere al stabilităţii şi al rezistenţei. [Din fr. ***géotechnique***, engl. ***geotechnics***].

geotermál, ~i, geotermală, ~e a. care dă apă caldă: *izvoare geotermale.* [Din fr. ***géothermal***].

geotérmic, ~ci, geotermică, ~ce a. care ţine de căldura din scoarţa Pămîntului, referitor la aceasta căldură. [Din fr. ***géothermique***, germ. ***geothermisch***].

geotermíe f. căldură internă a Pămîntului. [Din fr. ***géothermie***, germ. ***Geothermie***].

geotrópic, ~ci, geotropică, ~ce a. (biol.) care ţine de geotropism, referitor la geotropism. [Din fr. ***géotropique***].

geotropísm n. (biol.) proprietate a (organelor) unor plante de a creşte cu o anumită orientare faţă de verticala locului, sub influenţa gravitaţiei. [Din fr. ***géotropisme***, germ. ***Geotropismus***].

gepíd, ~zi, gepidă, ~e m., f. persoană aparţinînd unei populaţii germanice, stabilite temporar, în secolul al III-lea, în Dacia. // a. care ţine de această populaţie, referitor la această populaţie: *invazia gepidă.* [Din lat. ***Gepidae, -arum***, germ. ***Gepiden***, fr. ***Gépides***].

ger, geruri n. frig foarte mare, temperatură atmosferică foarte scăzută: *iarna, de gerul cel amarnic, trosnea grinda în odaie.* EM.; **pui de ger**, v. **pui**; **gerul Bobotezei**, ger extrem de mare, cumplit. [Lat. *gelu(m)*].

gerá[1], gerez vb. (rar; tr.) a administra în numele altuia (a proprietarului sau a unei societăţi): *directorul ... era însărcinat a gera afacerile prefecturii.* CAR. [Din fr. ***gérer***, lat. ***gerere***].

gerá[2] vb. v. **gerui**.

geráh, gerahi m. (înv.) medic: *gerahul spitalului să aibă a lua plata sa pe toată luna cîte 50 lei* (a. 1799). URIC. [Din turc. *čērrah*].

geraniacée, geraniacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate cu frunze păroase şi cu flori viu colorate (ex. muşcata); (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***géraniacées***].

gerániu n. v. **geranium**.

geránium n. **ulei de geranium**, ulei eteric cu miros de trandafir, obţinut din unele specii de plante; (şi: **geraniu**). [Din fr. ***géranium***].

geránt, ~ţi, gerantă, ~e m., f. persoană care gerează o întreprindere, o societate etc.; (adj.) *persoană gerantă.* [Din fr. ***gérant***].

geránţă, geranţe f. **1.** funcţia de gerant; **2.** durata acestei funcţii. [Din fr. ***gérance***].

gerár m. (pop.) ianuarie. [***Ger*** + *-ar*].

geráre, gerări f. acţiunea de a gera[1] şi rezultatul ei: *gerarea bunurilor mănăstireşti nu mai poate sta în viitor decît în mîinile unei administraţiuni mirene.* OD. [V. ***gera[1]***].

gerbéră, gerbere f. plantă ornamentală din familia compozitelor, cu florile divers colorate (*Gerbera Tamesonii*); (şi: **jerberă**). [Din lat. ***Gerbera***].

geremeá, geremele f. **1.** (înv.) pedeapsă în bani; amendă: *întrebîndu-l cînd l-au închis şi au plătit atîtea geremele.* KOG.; **2.** (reg.) lucru de mîntuială, prost făcut; **a ajunge la giurumea**, a ajunge de rîs; (şi: **giurumea**). [Din turc. ***čeremé***].

geremetisí, geremetisesc vb. (înv.; tr.) a amenda: *să nu să amestece a pedepsi pe casapi sau a geremetisi pe casapi* (a. 1793). URIC. [De la ***geremea***].

geréntă, gerenţe f. (italienism) gestiune, administraţie: *obţinu postul de secretar de legaţiune la Paris, avînd de fapt şi gerenţa afacerilor.* CĂL. [Din it. ***gerenza***].

gerét n. v. **gerid**.

gerg, gerguri n. (înv.) jargon: *să se spuie în gergul provincial.* NEGR. [Din it. ***gergo***].

geriatríe f. ramură a medicinei care studiază şi tratează bolile bătrîneţii. [Din fr. ***gériatrie***, germ. ***Geriatrie***].

geríd, geriduri n. (înv.) **1.** suliţă groasă şi scurtă cu care turcii făceau întreceri de tragere la ţintă: *gereturi pe cari le aruncă cu mîna.* BĂLC.; *de halcă se apropia şi din fugă asvîrlea geridul său chiar prin ea.* POP; **2.** joc turcesc în care călăreţii aruncau, din galop, o suliţă: *turcii îşi arătau măiestria lor în jocul geridului.* OD.; (şi: **geret**). [Din turc. ***čirit***].

gerílă m. **1.** personaj de basm reprezentat de un om căruia îi este permanent frig; **2.** om căruia îi este mereu frig. [De la ***ger***].

germán, ~i, germană, ~e a. **1.** care aparţine Germaniei sau locuitorii ei, referitor la Germania sau la locuitorii acesteia; nemţesc: *cercetările cele mai înalte de filozofie abstractă sînt fapta naţională a spiritului german şi englez.* MAIOR.; **2. limba germană** (şi subst. f.) limbă germanică vorbită de populaţia Germaniei, a Austriei şi a unor comunităţi din alte ţări. // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; **2.** persoană (originară) din Germania. // m. (la pl.) **1.** popor constituit ca naţiune în Germania; **2.** denumire dată unor popoare indo-europene care au locuit, în antichitate, în centrul, vestul şi nordul Europei. [Din lat. ***Germanus***].

germánic, ~ci, germanică, ~ce a. **1.** care aparţine sau este caracteristic germanilor şi popoarelor înrudite cu germanii; referitor la germani şi la popoarele înrudite cu ei: *pe atunci, în ţinuturile germanice, mai erau păduri nestrăbătute.* SAD.; **2. popoare germanice** (şi subst. m. pl.) grup de triburi indo-europene vechi stabilite la est de Rin şi la nord de Dunăre, originare din sudul Scandinaviei, care au dat naştere mai multor popoare din centrul şi din nordul Europei: *popoarele germanice au împrumutat cultura romană.* IBR.; *preferinţa germanicilor pentru caracterele gotice în tipar e un semn de vocaţie caligrafică.* CĂL.; **limbi germanice**, grup de limbi indo-europene înrudite, vorbite în centrul şi în nordul Europei. [Din fr. ***germanique***, lat. ***germanicus***, germ. ***germanisch***].

germanísm, germanisme n. **1.** element de vocabular (cu folosire restrînsă) provenit din limba germană: *germanisme în foile române.* MAIOR.; **2.** (la sg.) atitudine de orientare exagerată spre limba şi cultura germană: *o altă chestie care a pasionat pe domnul Maiorescu a fost germanismul gazetarilor din Ardeal.* IBR. [Din fr. ***germanisme***, germ. ***Germanismus***].

germaníst, germanişti n. specialist în germanistică. [Din germ. ***Germanist***, fr. ***germaniste***].

germanístică f. studiul limbilor şi literaturilor germanice; filologie germanică. [Din germ. ***Germanistik***].

germániu n. element chimic de culoare cenuşie deschisă, folosit la fabricarea semiconductoarelor, a redresoarelor etc. [Din fr. ***germanium***, germ. ***Germanium***].

germanizá, germanizez vb. **1.** (tr.) a face să capete caracter german: *cultura germană, fiind prea puternică, i-a copleşit, i-a germanizat.* IBR.; **2.** (refl.) a deveni asemănător germanilor; a căpăta caracter german. [***German*** + *-iza*].

germanizáre, germanizări f. faptul de a (se) germaniza: *vom arăta întîi germanizarea limbei.* MAIOR.; *el trece fără scrupule la politica de germanizare a ţărilor.* BL. [V. ***germaniza***].

germanizát, ~ţi, germanizată, ~e a. **1.** care a căpătat caracter german; **2.** care a fost supus unei (intense) influenţe germane: *a văzut acolo exemple de limbă românească din Ardeal foarte germanizată.* IBR. [V. ***germaniza***].

germanizatór, ~i, germanizatoáre a. (rar) care germanizează: *o universitate germană şi germanizătoare.* NEGR.; (şi: (înv.) **germanizător**). [***Germaniza*** + *-tor*].

germanizátór a. v. **germanizator**.

germanofíl, ~i, germanofilă, ~e m., f. admirator al germanilor şi al modului lor de viaţă. [Din fr. ***germanophile***].

germanofilíe f. admiraţie, simpatie pentru tot ceea ce este german sau provine de la germani. [Din fr. ***germanophilie***].

germanofób, ~i, germanofobă, ~e a. şi m., f. (persoană) care dezaprobă, care urăşte ceea ce este german, ceea ce vine de la germani. [Din fr. ***germanophobe***].

germanofobíe f. ură faţă de germani şi faţă de ceea ce este de origine, de provenienţă germană. [Din fr. ***germanophobie***].

germánéşte adv. (rar) în limba germană: *ei vorbesc germăneşte.* EM. [***German*** + *-eşte*].

gérmen, germeni n. **1.** formaţie care constituie punctul de plecare în dezvoltarea plantelor şi animalelor; embrion; **în germene**, aflat în stadiul iniţial, înainte de a se dezvolta: *poeziile de îmbărbătare ale lui Bolintineanu sînt conţinute, în germene, în marşul lui Cîrlova.* IBR.; **2.** lucru incipient: *cuprinde un sîmbure dătător de viaţă, un germene al dezvoltării mai departe.* EM.; **3.** (fig.) principiu, cauză, element din care se dezvoltă ceva: *izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naştere.* MAIOR.; (şi: **germene**). [Din lat. ***germen, -inis***].

gérmene m. v. **germen**.

germicíd, ~zi, germicidă, ~e a. şi m. (substanţă, agent) care distruge germenii dăunători omului, animalelor sau plantelor. [Din fr. ***germicide***].

germiná, pers. 3 **germinează** vb. (intr.) a încolţi, a începe un stadiu de viaţă. [Din lat. ***germinare***].

germinál m. a şaptea lună a anului, de la 21 martie la 18 aprilie, în calendarul adoptat în timpul Revoluţiei franceze de la 1789. [Din fr. ***germinal***].

germináre, germinări f. acţiunea de a germina; încolţire. [V. ***germina***].

germinatív, ~i, germinativă, ~e a. **1.** care ţine de germinaţie; **2.** care poate să germineze sau să producă germinarea: *numai celula germinativă ar fi susceptibilă de mutaţii.* BL. [Din fr. ***germinatif***, germ. ***germinativ***].

germinatór, ~i, germinatoáre a. care poate germina sau poate face să germineze. // n. aparat sau instalaţie care determină procentul de germinaţie al diferitelor seminţe sau cu care se produce germinarea unor seminţe. [Din fr. ***germinateur***].

germináţie, germinaţii f. proces de trecere a unui germen de la viaţa latentă la viaţa activă; încolţire: *este ... uimirea în faţa tainei germinaţiei, constatate în regnurile inferioare.* CĂL. [Din fr. ***germination***, lat. ***germinatio, -onis***].

gerontocraţíe, gerontocraţii f. sistem de guvernare în care puterea politică sau conducerea aparţine bătrînilor. [Din fr. ***gérontocratie***, germ. ***Gerontokratie***].

gerontológ, ~gi, gerontologă, ~ge m., f. specialist în gerontologie şi geriatrie. [Din fr. *gérontologue*].

gerontológic, ~ci, gerontologică, ~ce a. care ţine de gerontologie şi de geriatrie, referitor la gerontologie şi geriatrie. [Din fr. *gérontologique*].

gerontologíe f. ramură a biologiei care studiază problemele legate de bătrîneţe. [Din fr. *gérontologie,* germ. *Gerontologie*].

gerós, ~şi, geroásă, ~e a. foarte rece; friguros: *în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheaţă şi la săniuş.* CR.; *iarnă geroasă;* (fig.) *răsuflul geroasei bătrîneţi.* AL. [*Ger* + *-os*].

gerovitál n. medicament pe bază de procaină pentru întîrzierea proceselor de îmbătrînire la oameni. [*Gero*(*ntologie*) + *vital*].

geruí, geruiesc vb. **1.** (intr.) a fi ger, a se lăsa ger; **2.** (reg.; tr.) a expune la ger: *a gerui rufele;* **3.** (reg.; refl.) a suporta îngheţul, a sta în ger; (şi: **gera**). [*Ger* + *-ui*].

geruiálă, geruieli f. **1.** frig mare; ger: *s-a pus o geruială de crăpau pietrele.* DELAVR.; **2.** vapori de apă îngheţaţi pe crengile copacilor sau pe alte obiecte; chiciură, promoroacă. [*Gerui* + *-eală*].

geruíre, geruiri f. acţiunea de a gerui şi rezultatul ei. [V. *gerui*].

geruít, ~ţi, geruită, ~e a. îngheţat, de gheaţă: *geamurile îi sînt înghețate tun, cu frunze geruite.* DELAVR. [V. *gerui*].

geruléţ, geruleţe n. diminutiv al lui ger: *aici am avut cîteva zile splendide: geruleţ şi soare.* CAR. [*Ger* + *-uleţ*].

gerundív, gerundive n. **1.** (în latină) formă substantivală, derivată din infinitiv, care arată că acţiunea trebuie să se săvîrşească; **2.** (în franceză) formă de participiu prezent. [Din lat. *gerundivum*, fr. *gérondif*].

gerundivál, ~i, gerundivală, ~e a. care este construit cu gerundivul; care conţine un gerundiv. [*Gerundiv* + *-al*].

gerunziál, ~i, gerunzială, ~e a. care este construit cu gerunziul; care conţine un gerunziu. [*Gerunziu* + *-al*].

gerúnziu, gerunzii n. (gram.) formă verbală care exprimă o acţiune în desfăşurare fără a referire la o persoană sau la un moment. [Din lat. *gerundium*].

gerusía f. artic. organ politic suprem în unele state vechi greceşti; sfatul bătrînilor. [Cuv. gr.].

gest, gesturi n. **1.** mişcare a mîinii, a capului etc. care exprimă un sentiment, o intenţie sau însoţeşte vorbirea: *arătînd cu un gest circular persoanele desemnate.* MAIOR.; **2.** (fig.) faptă, purtare cu o anumită semnificaţie: *consideră că gestul decorării acestui personaj politic monstruos semnifică o legitimare oficială a vechiului regim.* CE; *gestul de a-şi da demisia.* [Din fr. *geste*, lat. *gestus*].

gestaltism [ghestaltísm] n. concepţie filozofică şi psihologică potrivit căreia fenomenele reprezintă structuri perfect integrate, cu caracteristici proprii ce nu rezultă din elementele constitutive; configuraţionism. [Din fr. *gestaltisme,* engl. *gestaltism*; cf. germ. *Gestalt* „structură, formă"].

gestaltist, ~şti, gestaltistă, ~e [ghestaltíst] a. care ţine de gestaltism, referitor la gestaltism. // m. adept al gestaltismului. [Din fr. *gestaltiste,* engl. *gestaltist*].

gestántă, gestante f. (despre femele) care poartă embrionul în uter; care se află în stadiul gestaţiei: *vacă gestantă.* [Din fr. *gestant*].

gestapo [ghestapó] n. poliţie secretă nazistă. [Din germ. *Gestapo*].

gestáţie, gestaţii f. **1.** perioadă cuprinsă între momentul fecundării ovulului şi naşterea fătului; sarcină; **2.** (fig.) perioadă de formare; **3.** (fig.) proces, perioadă de creaţie: *avea gestaţia grea şi avea nevoie de o tăcere de plîslă să nu i se sperie inspiraţia.* CĂL.; (şi: (înv.) **gestaţiune**). [Din fr. *gestation*, lat. *gestatio, -onis*].

gestaţiúne f. v. gestaţie.

géstică f. ansamblu de gesturi folosite de un actor în interpretarea unui rol sau în recitarea unei opere poetice. [*Gest* + *-ică*].

gesticulá, gesticulez vb. (intr.) a face gesturi (cu mîinile): *gesticulam vorbind singur.* NEGR. [Din fr. *gesticuler*, lat. *gesticulari*].

gesticulánt, ~ţi, gesticulantă, ~e a. (rar) care gesticulează (mult): *popoarele noi, migrante, sînt dimpotrivă zgomotoase, gesticulante.* CĂL. [Din fr. *gesticulant*].

gesticuláre, gesticulări f. acţiunea de a gesticula şi rezultatul ei; gesticulaţie: *în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii.* MAIOR. [V. *gesticula*].

gesticulát, ~ţi, gesticulată, ~e a. care este însoţit de gesturi; care este exprimat prin gesturi: *are însă darul inimaginabil al discursului gesticulat.* CĂL. [V. *gesticula*].

gesticulatór, gesticulatori m. (rar) persoană care gesticulează. [*Gesticula* + *-tor*].

gesticulaţíe, gesticulaţii f. gesticulare: *vor să pară distinşi, fără a-şi fi educat încă limbajul şi gesticulaţia.* CĂL. [Din fr. *gesticulation*, lat. *gesticulatio, -onis*].

gestioná, gestionez vb. (tr.) a avea în gestiune bunuri, fonduri etc. (ale unei întreprinderi, instituţii etc.) [De la *gestiune*].

gestionár, ~i, gestionară, ~e a. care ţine de o gestiune, referitor la o gestiune: *control gestionar; răspundere gestionară.* // m., f. persoană care răspunde de o gestiune. [Din fr. *gestionnaire*].

gestionáre, gestionări f. faptul de a gestiona. [V. *gestiona*].

gestiúne, gestiuni f. **1.** administrare a bunurilor unei întreprinderi, unei instituţii etc.: **cont de gestiune**, totalitate a operaţiilor de încasări şi de plăţi pe o anumită perioadă: *ajunsesem acum verificator de conturi de gestiune.* GAL.; **2.** totalitate a operaţiilor privind primirea, păstrarea şi eliberarea bunurilor materiale sau a valorilor băneşti într-o întreprindere sau dintr-o instituţie; **3.** totalitate a bunurilor încredinţate unei persoane, în vederea păstrării şi mînuirii lor. [Din fr. *gestion*, lat. *gestio, -onis*].

gestóză, gestoze f. (med.) totalitate a manifestărilor patologice din cursul sarcinii unei femei. [Din germ. *Gestose*].

gestuál, ~i, gestuală, ~e a. referitor la gesturi; care se exprimă prin gesturi: *rosteşte discursul cu emfază gestuală.* [Din fr. *gestuel*].

gestualitáte f. ansamblu al gesturilor (specifice unei practici, unui ritual): *gestualitate mitică.* [*Gestual* + *-itate*].

get, ~ţi, getă, ~e m., f. persoană care aparţinea unui trib tracic din Dacia; (adj.) *triburile gete.* // (m. pl.) nume dat dacilor de pe cursul inferior al Dunării: *Dobrogea era stăpînită de geţi.* EM. [Din lat. *Getae, -arum*, fr. *Gètes*].

get-begét a. care se află din moşi-strămoşi într-un loc; neaoş: *vă e rușine să fiți moldoveni curați, români get-beget.* AL.; (fig.) *boier moldovean, get-beget coada vacii.* AL. [Din turc. *čet-bečet* „din moşi-strămoşi"].

gétic, ~ci, getică, ~ce a. care aparţine geţilor, referitor la geţi. [Din lat. *geticus*, fr. *gétique*].

gevreá, gevrele f. (înv.) batistă de mătase brodată cu fir: *cu gevrele şi cu brînişoare de beteală.* OD. [Din turc. *čevre*].

ghanéz, ~i, ghaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Ghanei sau locuitorilor ei, referitor la Ghana sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Ghana. // m. pl. popor care locuieşte în Ghana. [*Ghana* n. pr. + *-ez*].

ghart f. v. harţă.

gheábă f. v. gheb.

gheáră, gheare f. **1.** formaţie cornoasă, ascuţită şi încovoiată, care se află în vîrful degetelor unor păsări, mamifere şi reptile: *cînd să înfigă* [lupul] *ghearele sale ...* ISP; (fig.) *ghearele mustrării.* AL.; *ghiocelul a scăpat din ghearele iernii.* VIERU; **2.** piesă (dispozitiv de apucat) asemănătoare cu o astfel de formaţie: *gheară de siguranţă;* **3.** (fig.) putere, stăpînire; **a fi în ghearele cuiva**, a fi la cheremul, în stăpînirea cuiva, **a pune gheara pe cineva**, a înhăţa pe cineva: *umblă nişte duşmani să puie gheara pe mine.* CAR.; **a cădea** (sau **a încăpea**) **în ghearele** (sau **în gheara**) **cuiva**, a ajunge în stăpînirea, în puterea, în mîna cuiva: *aşa-i că mi-ai încăput în gheare, cîne de zmeu ce eşti!* CR.; **a scoate** (**pe cineva**) **din ghearele cuiva**, a elibera (pe cineva) din stăpînirea, din puterea cuiva: *l-a scos din ghearele smeului.* ISP; **a fi lung de** (sau **în**) **gheare**, a fura; **a-şi scoate** (sau **a-şi arăta**) **ghearele**, a-şi da pe faţă intenţiile sau sentimentele; **a fi** (sau **a se zbate**) **în ghearele morţii**, a fi în agonie, în mare pericol. [Probabil cuv. autoht.].

gheátă, ghete f. încălţăminte din piele (sau din înlocuitori) care acoperă piciorul pînă deasupra gleznei: *trăsei gheata la picior şi dedei ţării ocol.* POP.; **a-l strînge ghetele pe cineva**, a se afla într-o împrejurare grea. [Din it. *ghetta*].

gheáţă, gheţuri f. **1.** apă solidificată prin frig: *oblonitu-mi-a fereastra gerul, cu-a lui flori de gheaţă.* VLAH.; **a se da pe gheaţă**, a aluneca (cu patinele) pe suprafaţa apei îngheţate; **a** (**se**) **sparge** (sau **a** (**se**) **rupe**) **gheaţa**, a înlătura primele dificultăţi în bunul mers al unei acţiuni: *astfel s-a rupt gheaţa şi cele două prime subiecte s-au făcut iar prietene bune.* CAR.; (adj.) **bani-gheaţă**, bani în numerar, peşin: *am avut strînşi bani-gheaţă.* C.; **mă-sa pe gheaţă!** înjurătură lejeră adresată cuiva care stînjeneşte, deranjează: *dă-l în mă-sa pe gheaţă!, ce mă-sa pe gheaţă vrea?*; **zahăr de gheaţă**, zahăr cristalizat; candel: *ei mănîncă zahăr de gheaţă.* CĂL.; **2.** (reg.) grindină: *a bătut gheaţa*; **3.** (la pl.) întindere mare de apă îngheţată; **4.** (fig.) răceală, indiferenţă; fiori reci (de frică): *eram cu gheaţa-n spate de frică.* CR.; *îşi ridicase cu spaimă ochii la tîmple şi simţea gheaţă în locul inimii.* SAD.; **de gheaţă, a)** rece, îngheţat: *am simţit un fior de gheaţă în spinare.* GHEŢIE; **b)** nesimţitor, împietrit: *se uita cu ochi de gheaţă neagră spre cerul nemilostiv.* SAD.; *inimă de gheaţă;* **5.** (bot.) plantă erbacee cu flori mici, albe, roz sau roşii, avînd frunzele acoperite cu papile albe; floare-de-gheaţă (*Mesembryanthemum crystallynum*); **6.** plantă erbacee cu tulpina ramificată, cărnoasă, cu frunze ovale-rotunde şi cu flori albe, rar, roz sau roşii (*Begonia semperflorens*). [Lat. *glacia* (=*glacies*)].

gheb, gheburi n. **1.** cocoaşă (la om); (p. ext.) *şi firul de se rumpe, un altul iute scoate* [păianjenul] *din ghebul său hidos.* NAUM; **2.** înălţime, ridicătură: *mă oprii la o răspîntie, pe un gheb al muntelui.* HOGAŞ; *gheburile Parîngului.* // f. (la **pl.**; pl. **ghebe**) ciuperci comestibile cu piciorul gălbui sau brun, cu un inel alb, şi cu pălăria galbenă-brună (*Armillaria mellea*); **ghebe de brad**, ciupercă comestibilă cu pălăria albă, subţire, cărnoasă şi cu piciorul lung (*Lepiota clypeolaria*); **ghebe de pădure**, ciupercă comestibilă cu pălăria roşie ori brună, catifelată (*Collybia longipes*); (şi: (reg.) **gheabă**). [Lat. *glibbus* (=*gibbus*)].

ghébă, ghebe f. (reg.) manta lungă (împodobită cu găitane): *panduri cu ghebe şi cu pături.* POP.; (şi: **chebă**). [Din turc. *kebe*].

ghebós, ~şi, gheboásă, ~e a. **1.** cocoşat cu gheb în spate: *un prichindel de om, şchiop şi cam ghebos.* CAR.; **2.** încovoiat, gîrbovit: *sta ghebos şi zgribulit.* POP. [*Gheb* + *-os*].

gheboşá, gheboşez vb. (refl.) **1.** a se apleca de spate, a se încovoia: *cum am ajuns în casă, m-am gheboşat asupra cărţuliei mele.* SAD.; **2.** a se cocoşa, a se face ghebos; (p. ext.) a se gîrbovi (de efort, de bătrîneţe): *hop aşa, vere, aşa pînă ne vom gheboşa!* POP.; (şi: **gheboşi**). [*Ghebos* + *cocoşa*].

gheboşáre, gheboşări f. acţiunea de a se gheboşa şi rezultatul ei. [V. *gheboşa*].

gheboşát, ~ţi, gheboşată, ~e a. **1.** care are spinarea încovoiată; cocoşat: *geanta îmbătrînită de gîtul gheboşat.* OD.; **2.** gîrbovit: *gheboşat de frig.* C. [V. *gheboşa*].

gheboşí vb. v. gheboşa.

ghecét, gheceturi n. 1. vad, trecătoare; 2. (impropriu) luntre: *paşa trecuse peste Dunăre într-un ghecet.* N.COSTIN. [Din turc. *geçit*].

gheénă f. iad, infern: *dar ce guri de foc se cască! ... vai, gheena s-a deschis.* VLAH. [Din sl. *geena*].

ghéişă, gheişe f. dansatoare şi cîntăreaţă japoneză. [Din fr. *geisha*].

ghéizer, gheizere n. şi (rar) **gheizeri** m. izvor de apă fierbinte care izbucneşte sub forma unei coloane: *dăm de gheizeri aruncînd coloane verzi de fum.* CĂL. [Din fr., engl. *geyser*].

gheizerít n. (geol.) depozit sticlos provenit din precipitarea apei gheizerilor. [Din fr. *geysérite*].

ghélai interj. (pop.) haide!, vino!: *Chiro, Chirolină, ghelai tu cu mine.* POP. [Din turc. *ghel* (<*ghelmek*)].

gheiciu, ghelcii m. (reg.) ghiborţ, pălămidă de baltă (*Acerina cernua*). [Et. nec.].

ghelír, gheliruri n. (înv.) cîştig fără muncă; chilipir: *toate aceste gheliruri le ştim.* FIL. [Din turc. *gelir* „rentă"].

ghelmáş, ghelmeşi m. (reg.) ghiborţ (*Acerina cernua*). [Et. nec.].

ghem[1], gheme şi **ghemuri** n. 1. înfăşurare de fire de forma unei mingi: *părea un ghem de fire roşi.* EM.; (fig.) *mari gheme de nori se rostogoleau pe boltă.* GHEŢIE; **a face ghem,** a mototoli; **a se face ghem,** a se ghemui: *fata doarme pre brînci, ori strînsă, făcută ghem.* ISP.; **a sta ghem,** a sta ghemuit: *oare ce gîndeşte hîtrul, de stă ghem?* EM.; 2. (fig.) nod: *maică, la inima mea este-un ghem de voie rea.* POP.; 3. (p. ext.) tort depănat: *cămaşă de gheme;* 4. compartiment al stomacului mamiferelor rumegătoare. [Lat. * *ghemus* (=*glomus*)].

ghem[2], ghemuri n. punct cîştigat de un jucător de tenis (după mai multe erori ale adversarului), în limitele unui set. [Din engl. *game*].

ghemíş, ghemişi m. (rar) pitic cît un ghem[1]. [De la *ghem[1]*].

ghemotóc, ghemotoace n. obiect mototolit în formă de ghem[1]: *un ghemotoc pe hîrtie îl lovi pe mînă.* CAR. [*Ghem[1]* + *motoc*(*el*)].

ghemuí, ghemuiesc vb. (refl. şi tr.) a (se) face ca un ghem[1]; a (se) strînge: *sub cal se ghemuieşte.* AL. [*Ghem[1]* + *-ui*].

ghemuíre, ghemuiri f. acţiunea de a (se) ghemui şi rezultatul ei. [V. *ghemui*].

ghemuít[1], ghemuituri n. faptul de a (se) ghemui. [V. *ghemui*].

ghemuít[2], ~ţi, ghemuită, ~e a. strîns ca un ghem[1]; înghesuit: *legat ghemuit, mînule şi picioarele supt genunchi.* DOS. [V. *ghemui*].

ghemuléţ, ghemuleţe n. diminutiv al lui ghem[1]; ghem mic; ghemuşor. [*Ghem[1]* + *-uleţ*].

ghemuşór, ghemuşoare n. ghemuleţ. [*Ghem[1]* + *-uşor*].

ghenár m. (pop.) ianuarie: *vreu mai întăi consacrarea aptului de la 5 şi 24 ghenar.* AL. [Cf. *gerar*].

gheneaiogíe f. v. genealogie.

ghenerál m. v. general[2].

ghenerár m. v. general[2].

ghenicón, gheniconi m. (înv.) general[2]: *boieri pre amîndoi, pre Andronic ghenicon, iară Petru sachelarie.* DOS. [Din gr. mod. *ghenikón*].

ghentíl m. v. gentil[1].

gheografíe f. v. geografie.

gheometricésc a. v. geometricesc.

gheometríe f. v. geometrie.

gheorá, ghéur vb. (reg.; intr.) a desface porumbul. [Lat. *glabrare* „a netezi"].

gheorghínă f. v. gherghină.

ghepárd, gheparzi m. mamifer carnivor, din stepele Asiei şi Africii, cu picioarele lungi şi cu blana avînd pete de culoare galbenă-închisă (*Felis jubatus*). [Din fr. *guépard*].

gherán, gherane n. mînerul cleştelui de dogar. [Din gr. mod. *ghéranos* „cocor"].

ghérdán, gherdane şi **gherdanuri** n. (înv.) 1. şirag de mărgele, de mărgăritare etc.: *la gît avea un ghiordan de rubine.* FIL.; *se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane cu cercei.* OD.; 2. cunună: *cu gherdan cu flori, frumos.* POP.; (şi: **ghiordan**). [Din turc. *gerdanlıck*].

gherdáp, gherdapuri n. loc stîncos şi strîmt între doi munţi, pe cursul unei ape: *gherdapurile Bistriţei.* VLAH. [Din turc. *girdab*].

gherétă, gherete f. construcţie mică în care se adăposteşte cineva (o santinelă, un paznic etc.) sau se vînd alimente, ziare etc.: *înfăşurat în cearceaf, trecu ca o stafie pe lîngă ghereta paznicului.* CĂL. [Din fr. *guérite*].

gherghéf, gherghefuri n. cadru (rotund) de lemn pe care se întinde o ţesătură pentru a fi brodată: *bogatele cusături pe gherghefuri.* OD. [Din turc. *gergef*].

gherghín, gherghini m. păducel (*Crataegus monogyna*). [Et. nec.].

gherghínă, gherghine f. plantă erbacee decorativă cu flori de diferite culori; dalie (*Dahlia variabilis*): *mănîncă gheorghinele şi îngînă măslinele.* PANN; (şi: (reg.) **gheorghină**). [Din germ. *Georgine*].

gherghír, gherghire n. (înv.) beci, cămară boltită (pentru obiecte de preţ): *belşugarea cămarei şi a gherghirului.* AL.; *scoate dintr-un gherghiriu nişte straie foarte vechi.* CR.; (şi: (reg.) **ghevghir**). [Din turc. *kārgir* „clădire de piatră"].

gheridón, gheridoane n. măsuţă rotundă (cu un picior): *avocatul se scoală, apropie un gheridon lîngă birou.* CAR. [Din fr. *guéridon*].

gherílă f. 1. război de partizani (în Spania sau în ţările Americii Latine); 2. grup de partizani sau de trupe regulate care duc un asemenea război. [Din sp. *guerrilla*, fr. *guérilla*].

gherlán[1], gherlani m. (reg.) şobolan (*Rattus rattus*): *terfeloage roase de gherlani;* (şi: **ghiorlan**). [Et. nec.].

gherlán[2], gherlani m. (reg.) 1. persoană care a stat la gherlă; hoţoman, tîlhar; 2. zugrav de icoane (meşteşug învăţat la gherlă). [*Gherlă* + *-an*].

gherlán[3] m. v. ghiorlan[2].

ghérlă, gherle f. (pop.) închisoare, puşcărie: *pîrcălabul îi duse p-amîndoi la gherlă.* ISP. [De la *Gherla* n. pr.].

gherméá, ghermele f. piesă prismatică de lemn care se fixează în zidărie pentru prinderea (în cuie) a tocului unei uşi sau unei ferestre. [Et. nec.].

gherméc, ghermecuri n. (reg.) legătura loitrelor. [Din turc. *germek* „a încorda, a trage"].

ghermesít n. v. ghermesut.

ghermesút, ghermesuturi n. (înv.) stofă de mătase cu ape: *capoate de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe.* OD.; (şi: **ghermesit**). [Din turc. *germsud*].

gheróc, gherocuri n. (rar) redingotă: *obişnuia să se îmbrace foarte elegant: gheroc negru cu doi nasturi.* CAR. [Din germ. *Gehrock*].

ghes, (rar) **ghesuri** n. lovitură uşoară cu cotul în coastele cuiva: *se uitau lung, dîndu-şi ghesuri.* DELAVR.; **a da ghes,** a îndemna, a zori: *calul o îmbărbătă şi-i da ghes să meargă înainte.* ISP.; *îi dedeam întruna ghes să-i fac cunoştinţa.* CAR. [Et. nec.].

gheşéft, gheşefturi n. 1. afacere (necinstită): *n-are altă treabă decît căpătuiala şi gheşefturile.* VLAH.; 2. cîştig, beneficiu: *eu ce gheşeft am din asta?*; (şi: (pop.) **ghişeft**). [Din germ. *Geschäft*].

gheşeftár, gheşeftari m. afacerist (necinstit); speculant: *adunătura de gheşeftari.* EM. // a. care ţine de gheşeft sau de speculanţi: *capitalul e mai mare decît necesităţile de muncă: valori de apreciaţie gheşeftară.* EM. [*Gheşeft* + *-ar*].

gheşeftárie, gheşeftării f. afacere (necinstită); practicare a afacerilor (necinstite): *gheşeftăria proverbială a fraţilor fracţionişti.* EM. [*Gheşeft* + *-ărie*].

ghetóu, ghetouri n. cartier destinat evreilor în evul mediu şi, recent, în ţările conduse de fascişti: *tot clerul fanatizat se îndreaptă spre un ghetto.* CĂL.; (scris şi: *ghetto*). [Din it. *ghetto*, germ. *Getto*].

ghétră, ghetre f. învelitoare de postav care acoperă glezna şi partea de deasupra a pantofilor bărbăteşti. [Din fr. *guêtre*].

ghetúţă, ghetuţe f. diminutiv al lui gheată; gheată pentru copii: *fetiţele de trei-patru ani, cu ghetuţe în picioare.* PETR. [*Gheată* + *-uţă*].

gheţár, gheţari m. 1. masă mare de gheaţă formată în regiunile polare şi în munţii înalţi; 2. gheţărie; 3. (înv.) vînzător de gheaţă; 4. (reg.; la pl.) duhuri care alungă grindina. [*Gheaţă* + *-ar*; cf. fr. *glacier*].

gheţărie, gheţării f. 1. loc special amenajat în care se depozitează blocuri mari de gheaţă pentru a fi folosite vara; gheţar; 2. (fig.) cameră friguroasă. [*Gheaţă* + *-ărie*].

gheţói, gheţoi m. (reg.) 1. bucată mare de gheaţă care pluteşte pe apă; 2. ţurţure; 3. (fig.) persoană rece, indiferentă. [*Gheaţă* + *-oi*].

gheţós, ~şi, gheţoásă, ~e a. (rar) 1. plin de gheaţă; îngheţat: *trista iarnă vine cu suflul său gheţos.* NEGR.; 2. (fig.) rece (din fire), distant: *poate că acum este soţia vreunui neamţ gheţos şi pedant.* NEGR. [*Gheaţă* + *-os*].

gheţúş, gheţuşuri n. polei, lunecuş, pătură subţire de gheaţă pe sol: *s-a făcut o mîzgă şi un gheţuş de nu te mai poţi defeliu ţinea pe picioare.* CR.; *gheţuşul trosnea sub paşi.* [*Gheaţă* + *-uş*].

ghevendéică, ghevendeice f. (iron.) femeie şireată. [De la *ghevent* (=*ghivent*)].

ghevghír n. v. gherghir.

ghiáur, ghiauri m. poreclă dată, în trecut, de turci creştinilor: *pe musulmani Coranul învaţă a lipsi pe ghiauri de viaţă.* B.-DEL.; *boier vechi, ghiaur hain.* POP.; (adj.) *să-nfrunte-n ziuă ghiaurele oştiri.* BOL. [Din turc. *gâvur*].

ghiaurésc, ~şti, ghiaureáscă, ~eşti a. (rar) care ţine de ghiauri, caracteristic ghiaurilor: *chiar gîndurile şi le spunea pe graiul ghiauresc.* TUD. [*Ghaur* + *-esc*].

ghiaurí, ghiaurésc vb. (rar; refl.) a deveni creştin: *îşi scuipa în sîn ... să fi zis că s-a ghiaurit deplin.* TUD. [*Ghiaur* + *-i*].

ghibelín, ghibelini m. membru al unei grupări politice din Italia medievală, care sprijinea pe împăraţii germani în lupta împotriva puterii papale şi a guelfilor. [Din it. *ghibellino*].

ghiberésc, ~şti, ghibereáscă, ~eşti a. cireşe ghibereşti, soi de cireşe: *mere creţeşti şi cireşe ghibereşti.* POP. [Cf. turc. *kebit* „mare, puternic"].

ghibirdíc, ghibirdici m. (reg.) 1. copil sau om mic de stat; 2. (fig.) strengar: *eram un ghibirdic şi jumătate.* CR. [Et. nec.].

ghibirdisí, ghibirdisesc vb. (tr.) a şterpeli, a înhăţa: *avea poftă să ghibirdisească vreo două duzine de sitari.* [Cf. *ghibirdic*].

ghibórţ, ghiborţi m. peşte răpitor de apă dulce, de culoare verde-măslinie (*Acerina cernua*): *văzu în ciuturâ un ghigorţ.* ISP.; (şi: (reg.) **ghigorţ**). [Et. nec.].

ghicí, ghicesc vb. (tr.) 1. a prezice viitorul: *a umblat pe la vraci şi filozofi ca să le caute în stele şi să le ghicească.* ISP.; 2. a descoperi ceea ce este ascuns, a ajunge să cunoască; a înţelege: *frumoasa fată a ghicit că e frumoasă.* EM.; 3. (fig.) a intui, a întrezări: *într-un cîntec de joc argentinian ghiceşti nemărginirea melancolică şi fierbinte a întinselor pampas.* BL.; (refl. pas.) *purta o haină de casă din molton cărămiziu, sub care i se ghicea trupul rotunjit şi cald.* GHEŢIE; 4. a dezlega, a găsi explicaţia: *şi nu au putut să ghicească ghicitoarea în trei zile.* BIBLIA; (şi: (înv. şi reg.) **gîci**). [Et. nec.; cf. bulg. *gadkam*].

ghicíre, ghiciri f. acţiunea de a ghici şi rezultatul ei: *spiritul chinez se încrede îndeosebi în ghicire, în divinaţiune.* BL.; (şi: (înv.) **gîcire**). [V. *ghici*].

ghicít[1] n. faptul de a ghici; pe **ghicite**, la nimereală, la noroc; (şi: (înv.) **gîcit**). [V. ***ghici***].

ghicít[2]**, ~ţi, ghicită, ~e** a. bănuit, întrezărit; intuit: *intonaţia cuvintelor, gestul ghicit cu care sînt spuse, asta e totul.* CĂL. [V. ***ghici***].

ghicitoáre, ghicitori f. **1.** specie a literaturii populare avînd aspectul unei formule prin care se cere identificarea unui obiect sau unei fiinţe pe baza unor asociaţii logice; cimilitură: *ghicitori, eresuri, ce fruntea-mi de copil o-nseninară.* EM.; *ghici ghicitoarea mea!;* **2.** taină, enigmă: *secretele doctrinelor esoterice ... încetează de a mai fi ghicitori fără cheie.* BL.; (şi: (înv. şi reg.) **gîcitoare**). [***Ghici*** + *-toare*].

ghicitór, ~i, ghicitoáre m., f. persoană care se ocupă cu prezicerea viitorului: *făcu grăitori în pîntece şi gîcitori.* BIBLIA; *pentru ghicitori, linia din palmă sau un arabesc al pielei e semn al unui destin.* BL.; (şi: (înv.) **gîcitor**). [***Ghici*** + *-tor*].

ghicitúră, ghicituri f. (înv.) enigmă, taină, mister: *diavolul spăriia oamenii cu gîcituri.* VARL.; (şi: **gîcitură**). [***Ghici*** + *-tură*].

ghid, ~zi, ghidă, ~e m., f. persoană care arată drumul, care explică; călăuză: *se dovedi un companion agreabil, instruit, desăvîrşit ghid al oraşului.* GHEŢIE. // n. (pl. **ghiduri**) **1.** carte care conţine informaţii, hărţi, planuri etc. utile într-o călătorie; **2.** (p. ext.) lucrare care cuprinde noţiunile de bază ale unei discipline, îndrumări în executarea unor operaţii etc.: *ghidul informaticianului.* [Din fr. ***guide***].

ghidá, ghídez vb. (tr. şi refl.) a (se) călăuzi, a (se) conduce: *se punea mai mult accentul pe travaliul individual, ghidat prin bibliografii şi seminarii.* CE. [Din fr. ***guider***].

ghidáj, ghidaje n. **1.** faptul de a ghida; **2.** dispozitiv mecanic fix, care direcţionează şi limitează deplasarea unei piese mobile. [Din fr. ***guidage***].

ghidáre, ghidări f. acţiunea de a (se) ghida şi rezultatul ei. [V. ***ghida***].

ghídi interj. (fam.) ia te uită ...!, ce mai ...!: *ghidi, ghidi! tîlharule ce eşti!* ISP. [Din turc. ***gidi***].

ghidón, ghidoane n. bară metalică cu mînere care serveşte la dirijarea bicicletei, motocicletei etc. [Din fr. ***guidon***].

ghidrín, ghidrini m. peşte care are pe spate, înaintea înotătoarei dorsale, trei spini osoşi (*Gasterosteus aculeatus*). [Et. nec.].

ghidrópă, ghidrope f. frînghie care atîrnă de nacela unui balon pentru a-l menţine la o anumită înălţime. [Din fr. ***guiderope***].

ghidúş, ~i, ghiduşă, ~e a. (şi subst.) **1.** (înv.; reg.) bufon, paiaţă, măscărici: *ghiduşi şi giucăuşi de privealişte.* PRAV.; **2.** (p. ext.) care e pus pe glume, pe ghiduşii; poznaş, ştrengar: *a! ghidi, ghidi, ghiduş ce eşti!* CR. // n. (pl. **ghiduşuri**) (înv.) bufonerie, scamatorie: *cu ghiduşuri, cu turcă, cuci şi cu geamale, tras la vale ş-alte din pagîni tocmele.* DOS. [***Ghidi*** + *-uş*].

ghiduşésc, ~şti, ghiduşeáscă, ~eşti a. (înv.) comic, caraghios: *podobiţi cu un feliu de obrazare ghiduşeşti.* DOS. [***Ghiduş*** + *-esc*].

ghiduşíe, ghiduşii f. poznă, glumă: *iar o fi ghiduşii de ale lui.* AL. [***Ghiduş*** + *-ie*].

ghiftuí, ghiftuiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) hrăni (în mod excesiv); a (se) îndopa: *ghiftuit de toate, dezgustul mă îneacă.* AL.; (fig.) *boierime ghiftuită de privilegiuri.* AL.; (şi: (înv.) **biftui**). [Et. nec.].

ghiftuíre, ghiftuiri f. acţiunea de a (se) ghiftui şi rezultatul ei: *biftuirea crocodilului, norocul hameleonului.* CANT.; (şi: (înv.) **biftuire**). [V. ***ghiftui***].

ghiftuít, ~ţi, ghiftuită, ~e a. care a mîncat prea mult, excesiv; îndopat, îmbuibat. [V. ***ghiftui***].

ghigliíc, ghigilice n. (înv.) scufie de noapte: *aşează perina şi-şi pune un ghigilic.* AL. [Din turc. ***geçelik***].

ghigórţ m. v. ghiborţ.

ghigosí, ghigosesc vb. (reg.; tr.) a înghesui, a bate înfundat: *trînteşte baba în mijlocul casei ... ş-o ghigoseşte ca pe dînsa.* CR. [Et. nec.].

ghijoágă, ghijoage f. (reg.) mîrţoagă, gloabă; (fig.) *ghijoagă urîcioasă ce eşti!* CR.; *ce bijog de cal;* (şi: **bijog**). [***Ghiuj*** + ***mîrţoagă***].

ghilán, ~i, ghilană, ~e a. (reg.) **1.** (despre animale) cu dungi albe; **2.** (fig.) leneş. [V. ***bălan***].

ghilbáş, ghilbaşi m. (reg.) caltaboş. [Din turc. ***kül bastı*** „carne coaptă în cenuşă"].

ghílda, ghilde f. **1.** asociaţie economică, politică şi religioasă, constituită în apusul Europei, la începutul feudalismului; **2.** asociaţie de negustori în Europa feudală. [Din fr. ***guilde, ghilde,*** germ. ***Gilde,*** pol. ***gild(j)a***].

ghileálă f. v. bileală.

ghilí vb. v. **bili**.

ghiliméle f. pl. semne grafice în formă de virgule sau de unghiuri între care se închid citate sau titluri: *traducem idiotismele aproximativ şi cuvînt cu cuvînt, punîndu-le în ghilimele.* CĂL.; (şi: **ghilimete**). [Din fr. ***guillemets***].

ghiliméte f. pl. v. ghilimele.

ghilíre f. v. bilire.

ghilít[1] n. v. **bilit**[1].

ghilít[2] a. v. **bilit**[2].

ghilitoáre f. v. bilitoare.

ghilosí, ghilosesc vb. (reg.; refl.) **1.** a se spăla mult; (p. ext.) a se găti, a se dichisi: *cocoana ... să ghiloseşte acum.* AL.; **2.** a se sulemeni. [De la ***ghili***].

ghilosít, ~ţi, ghilosită, ~e a. (reg.) spălat bine cu săpun; (p. ext.) gătit, dichisit: *fetele ... ghilosite, gătite.* AL. [V. ***ghilosi***].

ghilóş, ghiloşi n. ornament gravat pe obiecte de sticlă sau de metal, format din linii fine. [Din fr. ***guillochis***].

ghiloşá, ghiloşez vb. (tr.) a executa un ghilos. [Din fr. ***guillocher***].

ghilotiná, ghilotinez vb. (tr.) a executa cu ghilotina: *crezi că e în interesul Republicii ca el să fie ghilotinat?* PETR.; (refl.) *studie itinerariul ascensorului, coborî jos după ce porni cabina în sus, introduse capul şi apăsă pe buton în scopul de a se ghilotina.* CĂL. [Din fr. ***guillotiner***].

ghilotináre, ghilotinări f. acţiunea de a ghilotina. [V. ***ghilotina***].

ghilotínă, ghilotine f. **1.** instrument de execuţie prin decapitare (folosit în Franţa): *fraternitatea – un moft ilustrat prin guilotină.* EM.; *a trebuit să opereze ghilotina.* MAIOR.; **2.** maşină pentru tăiat hîrtie, tablă etc. prin presarea unei lame de oţel; (şi: (înv.) **guilotină**). [Din fr. ***guillotine***].

ghimbér, gimberi m. **1.** plantă erbacee din regiunile subtropicale al cărei rizom are aroma piperului (*Zingiber officinale*); **2.** rizomul acestei plante întrebuinţat în alimentaţie şi în medicină; (şi: (reg.) **ghimbir**). [Din magh. ***gyömbér***].

ghimbír m. v. ghimber.

ghimíe, ghimii f. (înv.) şalupă, corabie: *pe luciul Dunării se ivi o ghimie.* AL. [Din turc. ***gemi***].

ghimigíu, ghimigii m. (înv.) marinar. [Din turc. ***gemiçi***].

ghimirlíe, ghimirlii f. **1.** ferăstrău de dulgher cu pînza îngustă; **2.** (reg.) cocioabă, casă sărăcăcioasă. [Et. nec.].

ghimp m. şi n. v. ghimpe.

ghimpáriţă, ghimpariţe f. plantă erbacee cu frunze ascuţite şi cu flori verzi; ghimpoasă (*Crypsis aculeata*). [***Ghimpe*** + *-ar -iţă*].

ghimpát, ~ţi, ghimpată, ~e a. care are ghimpi, cu ghimpi: *sîrmă ghimpată.* [***Ghimpe*** + *-at*].

ghímpe[1]**, ghimpi** m. şi (pop.) **ghimpuri** n. **1.** spin, ţeapă care creşte pe tulpina sau pe ramurile unor plante: *tîlnindu-să cu un leu înghimpat, i-au scos ghimpul.* DOS.; *dacă n-ar avea ghimpuri, scaiul n-ar împunge.* B.-DEL.; *cînd să mă întorc, dau într-un ghimpe.* ISP.; a **sta** (sau a **şedea**) (**ca**) **pe ghimpi**, a fi nerăbdător: *dascălul stătuse ca pe ghimpi la biserică.* ISP.; **a simţi** (sau **a avea**) **un ghimpe la inimă** (sau **în cuget**), a fi necăjit, trist: *tu ai un ghimpe în cugetul tău.* CAR.; **2.** ceea ce înţeapă: *ghimpii ariciului;* **3.** arbust cu flori purpurii şi cu ţepi pe ramuri (*Centaurea calcitrapa*); **ghimpe-pădureţ**, arbust totdeauna verde, cu ramurile lăţite şi terminate printr-un spin, cu flori mici, verzi şi cu fructele în formă de boabe roşii (*Ruscus aculeatus*); (şi: (reg.) **ghimp** (pl. **ghimpi** şi **ghimpuri**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***gjëmp***].

ghímpe[2]**, ghimpi** m. (ornit.) căldăraş (*Pyrrhula europaea*). [Din germ. ***Gimpel***].

ghimpós, ~şi, ghimpoásă, ~e a. plin de ghimpi[1]; ţepos, spinos: *toiage ghimpoase.* DOS.; (fig.) *o, muză, este vremea să-ţi schimbi ghimposul stil.* NEGR. // f. ghimpariţă (*Crypsis aculeata*). [***Ghimpe*** + *-os*].

ghin, ghinuri n. **1.** cazma îndoită la ambele părţi laterale; **2.** unealtă (de dogărie) în formă de daltă, cu tăiş semicircular. [Et. nec.].

ghínă, ghine f. (franţuzism) ghinion: *are prin urmare şansă şi ghină.* CĂL. [Din fr. ***guigne***].

ghinărár m. v. general[2].

ghindár, ghindari m. (reg.) **1.** stejar (*Quercus robur*): *tufani, palteni, ghindari se îngroziră foarte.* ALEX.; **2.** (zool.) gaiţă (*Garrulus glandarius*). [***Ghindă*** + *-ar*].

ghíndă, ghinde f. **1.** fructul stejarului: *trecut şi viitor e în sufletul meu ca pădurea într-un sîmbure de ghindă.* EM.; **2.** (la jocul de cărţi) treflă: *aşteptam pe riga de caro, şi-mi iese cel de ghindă.* AL.; (iron.) **fecior de ghindă** (**fătat** sau **făcut în tindă**), om cu pretenţii aristocratice: *oare nu cumva v-aţi face şi voi nişte feciori de ghindă fătaţi în tindă, că sînteţi obraze subţiri?* CR. [Lat. ***glans, -ndis***].

ghíndură, ghinduri f. (pop.) glandă, ganglion. [Lat. ***glandula***].

ghindurós, ~şi, ghinduroásă, ~e a. care are (multe) ghinduri. [***Ghindură*** + *-os*].

ghinión, ghinioane n. întîmplare, conjunctură nefavorabilă; neşansă: *se cheamă că am rupt ghinionul şi ne-am mai descurcat puţin cu datoriile.* TUD.; *am avut ghinionul să te întîlnesc.* [Din fr. ***guignon***].

ghinioníst, ~şti, ghinionistă, ~e a. şi m., f. (persoană) care are ghinion. [***Ghinion*** + *-ist*].

ghint, ghinturi n. **1.** (de obicei la pl.) şanţ elicoidal în interiorul ţevii unei arme de foc, pentru a imprima proiectilului o mişcare de rotaţie; **2.** cui de fier cu capătul bombat, folosit pentru a fereca buzdugane, ghioage etc. [Din pol. ***gwint,*** ucr. ***gvint***].

ghintuí, ghintuiesc vb. (tr.) a prevedea cu ghinturi. [***Ghint*** + *-ui*].

ghintuíre, ghintuiri f. acţiunea de a ghintui şi rezultatul ei. [V. ***ghintui***].

ghintuít, ~ţi, ghintuită, ~e a. **1.** prevăzut cu şanţuri elicoidale în interiorul ţevii, cu ghinturi: *mi-e flinta ghintuită şi-mi e mîna oţelită.* POP.; **2.** ferecat cu cuie de fier, cu ghinturi: *şi-au cules lemnele ghintuite.* SAD. [V. ***ghintui***].

ghintuléţ, ghintuleţe n. diminutiv al lui ghint; cuişor: *bici ... cu codoriştea de os împodobit cu flori tăiate şi cu ghintuleţe de aur.* SL. [***Ghint*** + *-uleţ*].

ghinţ, ghinţuri n. unealtă de cizmărie cu care se lărgeşte cizma: *cleşte, pilă, ciocan, ghinţ ... şi tot ce trebuie unui ciubotar.* CR. [Et. nec.].

ghínţură, ghinţure f. (bot.) genţiană (*Gentiana*): *amar ca ghinţura.* [Cf. ***genţiană***].

ghioágă, ghioage f. **1.** bîtă cu măciulie; măciucă, ciomag: *o ghioagă groasă şi fără sfîrşit.* HOGAŞ; **2.** armă folosită în trecut, constînd dintr-o bîtă cu măciulia ferecată; capătul bombat al acestei arme: *ghioaga şi săgeata lui fac pustiul codrului.* AL.; **3.** capătul bombat şi ghintuit sau ferecat al buzduganului: *au smult de sub cingătoare buzduganele cu ghioagă de plumb.* SAD. [Lat. ****clova*** (=***clava***)].

ghioálcă f. (reg.) de tot; **plin ghioalcă**, plin pînă la gură: *urcior plin ghioalcă;* **ud ghioalcă**, ud pînă la piele, leoarcă: *cu coastele lipite de foame şi ud ghioalcă.* C. [De la ***ghiol***].

ghiob, ghioburi n. (reg.) putină pentru brînză. [Cf. magh. ***dibiny, dibirke***].

ghiobéc, ghiobecuri n. (reg.) zăbun, haină lungă fără mîneci. [Et. nec.].

ghióc[1], ghioci m. (bot.) vinețea, albăstriță (*Centaurea*): *se găteşte la izvoară cu ghioci şi viorele.* NEGR. [Lat. ***glaucus***].

ghióc[2], ghiocuri n. **1.** melc marin cu cochilia albă şi lucioasă (*Cyproea moneta*): *doaă coşnițe: una deşartă şi alta plină de sorț de gheoci.* DOS.; **2.** cochilia acestui melc folosită ca podoabă sau în practica ghicitului: *frunză verde busuioc, mi-a cătat maica-n ghioc.* POP.; *a da cu ghiocul.* [Lat. ***coclea***].

ghiocél, ghiocei m. **1.** diminutiv al lui ghioc[1]; ghioc mic; **2.** plantă erbacee care înfloreşte imediat după topirea zăpezii, avînd o singură floare albă în formă de clopoțel (*Galanthus nivalis*): *zări în depărtare un stuf îndesat de ghiocei înfloriți.* OD.; *ghiocelul a scăpat din ghearele iernii.* VIERU; **a pune (cuiva) ghiocei la ureche**, a înşela (pe cineva): *simțea cum maica preoteasa le punea ghiocei la ureche.* POP.; **3.** (compuse) **ghiocel-de-munte**, coprină (*Narcissus radiiflorus*); **ghiocel-de-toamnă**, plantă decorativă, cu flori mari, galbene-aurii (*Amaryllis lutea*). [***Ghioc[1]*** + *-el*].

ghióci, ghiociuri n. (reg.) căruță care se poate lungi şi scurta: *ghiociurile n-au loitre, sînt uşoare şi îndemînatice.* [Din turc. ***göç*** „mutare"].

ghiogár, ghiogari m. **1.** om bătăuş: *întoarce puşca şi trage cu stratul, ghiogarule.* SAD.; **2.** om care mînă vitele cu ghioaga. [***Ghioagă*** + *-ar*].

ghiojghioaré adv. v. **ghiojghiorea**.

ghiojghioreá adv. (înv.) aievea, pe față, văzînd cu ochii: *noi să ne lăsăm aşa ghiojghioare să ne despoaie?* AL.; (şi: **ghiojghioare**). [Din turc. ***gözgöre*** „înaintea ochilor"].

ghiol, ghioluri n. **1.** adîncime pe cursul unei ape; baltă adîncă: *mare ghiol de apă trebuie să fie în maţele lui.* CR.; **2.** lac sau baltă mare (cu nămol) pe țărmul Mării Negre sau în Delta Dunării: *ghiolul Turcoaei şi Igliței.* [Din turc. ***göl*** „lac"].

ghiold, ghiolduri n. (reg.) ghiont: *pe furiş îi dete un ghiold.* ISP. [***Ghiont*** + ***bold***].

ghioldáş m. v. **ioldaş**.

ghiondér, ghiondere n. prăjină care serveşte pentru a pune în mişcare o ambarcațiune mică sau pentru a speria peştele spre plasă: *el ne-a împins o vreme cu ghionderul prin cărarea de trestii.* SAD. [Din turc. ***gönder***].

ghionoáie, ghionoi f. **1.** ciocănitoare (*Picus*): *mă ciocăneşte ca covaciul şi ca ghionoaia copaciul.* PANN; **2.** (fig.) femeie rea: *ghionoaia de mumă-sa vitregă.* POP. [Cf. alb. ***gjon*** „cucuvea"].

ghionói, ghionoi m. bărbătuşul ghionoaiei. // n. (pl. **ghionoaie**) tîrnăcop cu un vîrf ascuțit şi cu celălalt în formă de ciocan. [De la ***ghionoaie***].

ghiont, ghionți m. şi **ghionturi** n. **1.** lovitură dată cu pumnul sau cu cotul (în coaste): *le da ghiont cailor de cădea boierii gios.* NEC.; **2.** semn făcut printr-o lovitură uşoară pentru a atenționa (pe cineva): *fetele numa-şi dau ghiont una alteia.* CR.; **3.** pumn strîns (cu care se ghiontește): *l-a lovit cu ghiontul.* [Et. nec.].

ghiontí, ghiontesc vb. **1.** (tr. şi refl.; recipr.) a(-şi) da ghionturi; a (se) îmbrînci: *ghiontindu-l cît ce putu cu cotul.* CR.; *ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înăduşit.* CR.; **2.** (rar; refl.) a se lovi, a se împiedica (de cineva): *de cîte ori m-am ghiontit de bogatul îmbuibat.* C. [***Ghiont*** + *-i*].

ghiontíre, ghiontiri f. acțiunea de a (se) ghionti şi rezultatul ei. [V. ***ghionti***].

ghiontit[1], ghiontituri n. faptul de a (se) ghionti; ghiontire. [V. ***ghionti***].

ghiontit[2], ~ți, ghiontită, ~e a. lovit cu pumnul, îmbrîncit; (subst.) *zicerea „pardon", talisman care închide gura ghiontiților.* NEGR. [V. ***ghionti***].

ghiontuiálă, ghiontuieli f. (rar) bătaie: *miroase a ... ghiontuială.* CAR. [***Ghiont*** + *-ui -eală*].

ghiorăí vb. v. **chiorăi**.

ghiorăiálă f. v. **chiorăială**.

ghiorăít n. v. **chiorăit**.

ghiorăitúră f. v. **chiorăitură**.

ghiordán n. v. **gherdan**.

ghiordéi, ghiordele n. găleată folosită la bordul unei nave: *să scoată apă din mare cu ghiordelul şi să şi-o toarne pe umeri.* TUD. [Et. nec.].

ghiórdie, ghiordii f. (înv.) haină lungă purtată iarna de femeile bogate peste biniş: *ghiordie de hataia verde.* OD. [Din turc. ***kürdie***].

ghiordúm, ghiordumuri n. (înv.; reg.) joc de cărți: *o grămadă de mosafiri se şi aşezaseră la ghiordum.* GHICA. [Din turc. ***gördum***].

ghiorghín, ghiorghini m. arbust din familia rozaceelor, cu flori albe plăcut mirositoare şi cu fructele sub forma unor boabe cu gust plăcut (*Crathaegus exya antha*). [Et. nec.].

ghiorlán[1] m. v. **gherlan[1]**.

ghiorlán[2], ghiorlani m. **1.** (reg.) bădăran, mitocan, mojic: *un ghiorlan c-un petec de pămînt.* CR.; **2.** (reg.) om mîncăcios; mîncău; (şi: **gherlan**). [De la ***ghiorăi***].

ghiorț interj. cuvînt care imită sunetul produs de înghițirea lacomă a unei băuturi sau de intestinele goale: *suge un fund de tinichea: ghiorț, ghiorț, ghiorț.* DELAVR. [Onomat.].

ghiorțăí, pers. 3 **ghiórțăie** vb. (intr.) a chiorăi. [***Ghiorț*** + *-ăi*].

ghiorțăitúră, ghiorțăituri f. înghițitură: *nu vrei o ghorțăitură să-ți speli beregata?* C.L. [***Ghiorțăi*** + *-tură*].

ghióş, ~i, ghioşă, ~e a. (reg.; despre animale) alb curat. [Et. nec.].

ghióşă, ghioşe f. daltă subțire cu care se gravează pietrele litografice sau plăcile metalice. [Din fr. ***guilloche***].

ghiótură, (rar) **ghioture** f. mulțime, grămadă: *în fiecare sîmbătă seara ne strînge ghiotură în tindă.* ST.; **cu ghiotura**, în cantitate mare, cu nemiluita: *s-apucă de însemnat la greşele cu ghiotura pe o draniță.* CR.; **a vinde** (sau **a cumpăra**) **cu ghiotura**, a vinde (sau a cumpăra) la hurtă, cu ridicata. [Din turc. ***götürü***].

ghiozdán, ghiozdane n. **1.** geantă (purtată în spate) pentru şcolari (mici): *puneam cărțile în ghiozdan ... ş-o tuleam la poarcă.* DELAVR.; *maica în ghiozdan le pune cîte două mere bune.* VIERU; *ghiozdane de piele*; **2.** (înv.) portofel mare, taşcă: *nu iese în vaza lumii fără ghiozdan la subțioară.* VLAH. [Din turc. ***cüzdân***].

ghiozdănáş, ghiozdănaşe n. diminutiv al lui ghiozdan: *măre-n puț că mi-a picat ghiozdănaş cu cărțile.* POP. [***Ghiozdan*** + *-aş*].

ghipcán, ghipcani m. (reg.) cal rău; mîrțoagă: *D-zeu să te ferească de ghipcani ce stau în loc.* AL. [Et. nec.].

ghips, ghipsuri n. 1. sulfat natural de calciu care are numeroase întrebuințări (în industrie): *o coloană ... susținea un fronton de ghips aurit.* GHEȚIE; **a pune în gips**, a imobiliza (un membru fracturat) cu ajutorul unui pansament cu acest sulfat; **2.** obiect sau ornament făcut din acest sulfat; (şi: (reg.) **gips**). [Din germ. ***Gips***, lat. ***gypsum***].

ghipsá, ghipsez vb. (tr.) a imobiliza, a întări sau a repara cu ghips. [***Ghips*** + *-a*].

ghipsát, ~ți, ghipsată, ~e a. imobilizat cu ghips: *are mîna ghipsată.* [V. ***ghipsa***].

ghipsotécă, ghipsoteci f. **1.** colecție de statuete şi de elemente ornamentale din ghips; **2.** loc în care se păstrează o astfel de colecție. [Din fr. ***gypsothèque***].

ghírcă f. specie de grîu bogat în gluten (*Triticum durum*): *un grîu care se numeşte ghircă.* GHICA. [Din ucr. ***hyrka***].

ghirín, ghirini m. plantă erbacee care creşte prin locurile sărate şi în zonele marine (*Halimane pedunculata*). [Et. nec.].

ghirlándă, ghirlande şi (pop.) **ghirlánzi** f. **1.** împletitură de flori sau de frunze în formă de lanț: *de flori nepieritoare ghirlandă.* ALEX.; (fig.) *ghirlandă de fecioare.* AL.; **2.** ornament (arhitectonic) avînd forma unei astfel de împletituri: *m-am deşteptat în patul monumental, sub ghirlandele de flori şi amoraşi sculptați.* GHEȚIE. [Din fr. ***guirlande***].

ghişéft n. v. **gheşeft**.

ghişét n. v. **ghişeu**.

ghişéu, ghişee n. deschizătură sau fereastră mică făcută în uşa sau în peretele unui birou, prin care publicul ia contact cu funcționarii unei instituții: *porneşte ... la ghişet.* CAR.; *la ghişeul indicat în aviz staționau trei persoane.* GHEȚIE; (şi: (înv.) **ghişet**). [Din fr. ***guichet***].

ghitáră f. v. **chitară**.

ghitaríst m. v. **chitarist**.

ghiţmán, ghiţmani m. (reg.) plăcintă cu brînză şi smîntînă. [De la ***Gethsemani*** n. pr.].

ghiţós a. v. **viţos**.

ghíu, ghiuri n. bară (de lemn sau de metal) fixată cu un capăt la baza arborelui din pupa unei nave cu pînze, de care se leagă marginea de jos a velei: *dezlegau vela mare de pe ghiu.* TUD. [Din fr. ***gui***].

ghiudén, ghiudenuri n. cîrnat uscat şi presat: *resturi de ghiuden şi de vin pe masă.* CĂL.; *ghiuden de Botoşani.* [Din turc. ***güden***].

ghiduneá, ghiudunele f. (reg.) **a trage cuiva o ghiudunea**, a păcăli, a trage pe sfoară pe cineva. [Din turc. ***götüne***].

ghiúj, ghiuji m. (reg.; iron.) moş, moşneag: *fugi la naiba, ghiuj bătrîn!* POP. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***gjusc*** „bunic"].

ghiúl, ghiuluri n. **1.** (înv.) scul: *ghiuluri de bumbac.* POP.; **2.** inel masiv (pentru bărbați) cu ornamente. [Din turc. ***kül*** „totalitate"].

ghiuleá, ghiulele f. proiectil sferic folosit la tunurile vechi; (p. ext.) proiectil (de artilerie): *toate-a lui ghiulele loveau turcescul furnicar.* AL. [Din turc. ***gülle***].

ghiulghiulí a. v. **ghiurghiuliu**.

ghiulúş n. (înv.) adunare, întrunire: *şi atunci făcură ghiuluş acolo la Cluj.* N.COSTIN. [Din magh. ***gyülés***].

ghiúm, ghiumuri n. (înv.) ibric de aramă. [Din turc. ***güm***].

ghiumbrúc, ghiumbrucuri n. (înv.) vamă: *nici să cuteze a supăra pentru o cerere de ghiumbruc* (a. 1802). URIC. [Din turc. ***gumrük***].

ghiúmie, ghiumii f. (reg.) echer, colțar folosit de zidari, dulgheri şi tîmplari. [Din turc. ***gümie***].

ghiurghiulíu, ~ii, ghiurghiulie, ~ii a. (reg.) **1.** roşu-deschis, trandafiriu, profiriu: *rochie de balastîncă ... ghiurghiulie.* AL.; **2.** (spec.; despre culoarea vinului) profiriu; (şi: (înv.) **ghiulghiuli**). [Din turc. ***gülgülü***].

ghiuvergileá f. (înv.) salpetru, silitră: *ghiuverghilea, adică silitră* (a. 1802). URIC. [Din turc. ***güvergilé***].

ghivéci, ghivece şi **ghiveciuri** n. **1.** vas de pămînt ars în care se plantează flori: *un vînt puternic răstoarnă nişte ghiveciuri de flori.* CAR.; **2.** vas de pămînt ars pentru prepararea bucatelor: *gîscanul în ghiveci adus.* PANN; **3.** mîncare făcută din diferite zarzavaturi tocate (maestecate cu bucățele de carne): *un ghiveci prea ardeiat*; **ghiveci călugăresc**, mîncare din zarzavat de post; **4.** (fig.) compoziție eterogenă, amestec confuz: *ghiveciuri literare cu fel de fel de dresuri.* HOGAŞ; (adj.) *mangale cu cărbuni ghiveci.* GHICA. [Din turc. ***güveç***].

ghivént, ghiventuri n. şanț elicoidal care asigură asamblarea prin înşurubare; filet. [Din germ. ***Gewinde***].

ghiviziu, ~ii, ghivizie, ~ii a. (reg.) roşu-închis, purpuriu: *vin ghiviziu.* [Din turc. ***güvezi***].

ghizd, ghizduri n. **1.** perete, căptuşeală în interiorul fîntînii: *temniță subterană ... susținută de toate părțile cu ghizduri de lemn, tocmai ca ale puțurilor.* FIL.; **2.** împrejmuire din piatră, din bîrne etc. la o fîntînă, de la pămînt în sus; ghizdei: *fîntîna adîncă cu ghizduri de lemn.* ST. [Cf. sl. ***gyzd*** „podoabă"].

ghízdav, ~i, ghizdavă, ~e a. (înv.) frumos, plăcut, elegant: *o fecioară frumoasă şi ghizdavă.* DOS.; *comedie foarte ghizdavă şi nostimă.* NEGR. [Din sl. *gyzdavŭ*].

ghizdăví, ghizdăvesc vb. (înv.; refl.) a se înfrumuseţa: *limba ... împodobindu-să şi subţiindu-să, frumos s-au schizmit şi s-au ghizdăvit.* CANT. [*Ghizdav* + *-i*].

ghizdăvíe f. (înv.) frumuseţe, graţie: *atîta frîmseţe şi ghizdăvie.* DOS. [*Ghizdav* + *-ie*].

ghizdeá, ghizdele f. diminutiv al lui ghizd: *o fîntînă cu ghizdele de stejar* CR. [*Ghizd* + *-ea*].

ghizdéi, ghizdei n. **1.** ghizd; **2.** plantă pentru nutreţ, asemănătoare cu trifoiul, având florile galbene (*Lotus corniculatus*); (şi: (reg.) **vizdei**). [Et. nec.].

ghizduí, ghizduiesc vb. (reg.; tr.) a căptuşi pe dinăuntru cu ghizduri: *a ghizdui fîntîna.* [*Ghizd* + *-ui*].

ghizlúc, ghizluci m. (reg.) ilic: *pînă ziua lumina, ghizlucul şi-l isprăvea.* POP. [Din turc. *güzluk* „haină de toamnă"].

giácă, giace şi **geci** f. jachetă scurtă pînă la talie. [Din it. *giacca*, engl. *jacket*].

giberelínă, gibereline f. substanţă cu acţiune stimulatoare asupra creşterii plantelor. [Din fr. *gibbérelline*].

gibón, giboni m. maimuţă antropoidă care trăieşte în pădurile din sudul Asiei (*Hylobates*). [Din fr. *gibbon*].

gibozitáte, gibozităţi f. (med.) deformare a coloanei vertebrale; cocoaşă, cifoză. [Din fr. *gibbosité*].

gig[1], giguri n. (reg.) val mare dintr-o ţesătură: *se fac multe giguri de sumani.* CR. [Din magh. *vég*].

gig[2], giguri n. ambarcaţie sportivă cu scaune rulante, folosită la învăţarea canotajului. [Din engl. *gig*].

gíga-[1] element de compunere care, antepus denumirii unei unităţi de măsură, semnifică multiplicarea de un miliard de ori. [Din fr. *giga-*].

gíga[2] m. invar. gigabit. [Prescurtare din *gigabit*].

gigabít, gigabiţi m. (inform.) unitate de informaţie egală cu un milion de biţi. [Din engl. *gigabyte*].

gigacaloríe, gigacalorii f. (fiz.) unitate de măsură egală cu un miliard de calorii. [Din fr. *gigacalorie*].

gigacalorimétru, gigacaiorimetre n. calorimetru care măsoară gigacaloriile. [*Giga-* + *calorimetru*].

gigánt, giganţi m. **1.** uriaş: *Memfis, o cetate de giganţi.* EM.; **2.** construcţie foarte mare; **3.** (fig.) persoană cu aptitudini excepţionale: *Napoleon a fost un gigant al războiului*; (adj.) *copiii acelor oameni giganţi de altădată.* AL.; **4.** (mit.) fiinţă uriaşă, fiu al Terrei; (adj.) *ghiganta lor putere.* PANN. [Din lat. *gigas, -antis*].

gigantésc, ~şti, gigantescă, ~şti a. (livr.) gigantic. [Din fr. *gigantesque*].

gigántic, ~ci, gigantică, ~ce a. de dimensiuni, de proporţii foarte mari; uriaş, enorm, colosal: *munţi, gigantice fantasme.* AL.; (fig.) *proiecte gigantice.* [Din germ. *gigantisch*].

gigantísm n. **1.** însuşirea de a fi gigantic; **2.** (med.) boală endocrină manifestată prin creşterea excesivă a (unor părţi ale) corpului. [Din fr. *gigantisme*].

gigantizá, gigantizez vb. (rar; tr.) a da proporţii gigantice. [*Gigant* + *-iza*].

gigantizáre, gigantizări f. acţiunea de a gigantiza şi rezultatul ei. [V. *gigantiza*].

gigantizát, ~ţi, gigantizată, ~e a. căruia i s-au atribuit proporţii uriaşe; care a devenit foarte mare: *poetul se simte bine către piscuri şi singurătăţi, în natura barbară, gigantizată asiatic, spre a fi mai barbară.* CĂL. [V. *gigantiza*].

gigantomahíe f. (mit.) luptă a giganţilor contra zeilor. [Din fr. *gigantomachie*].

gigantomaníe, gigantomanii f. (rar) tendinţă de a prezenta totul exagerat sau de a plănui lucruri gigantice: *am mai vorbit şi altă dată ... despre gigantomania spiritului indic.* BL. [Din germ. *Gigantomanie*].

gigantostracée, gigantostracee f. (la pl.) ordin de crustacee gigantice, care au apărut la sfîrşitul silurianului şi au trăit pînă la sfîrşitul erei paleozoice; (şi la sg.) crustaceu din acest ordin. [Din fr. *gigantostracées*].

gígă f. **1.** vechi dans de origine engleză, cu ritm vioi; melodia după care se execută acest dans; **2.** parte finală a vechilor suite instrumentale; **3.** vechi instrument cu coarde, asemănător cu vioara. [Din fr. *gigne*, it. *giga*].

gígăt, ~ţi, gigătă, ~e a. (reg.) **1.** slab, subţire; **2.** iute la mers, vioi; mîndru: *te-ntoarce vesel, gigăt.* AL. [Et. nec.].

gígea a. invar. (în limbajul copiilor) frumos, drăguţ: *n-a fost mama cuminte şi gigea cu tine?* VLAH. [Din turc. *cici*].

gigolétă, gigolete f. (franţuzism) femeie de moravuri uşoare. [Din fr. *gigolette*].

gigoló m. (franţuzism) bărbat întreţinut de femei (mai în vîrstă), cu care întreţine relaţii de dragoste; bărbat cu purtare dubioasă. [Din fr. *gigolo*].

gílă, gile f. şopîrlă veninoasă foarte mare, de culoare portocalie sau neagră, care trăieşte în America de Nord şi Centrală (*Heloderma suspectum*). [Din engl. *gila*].

gilăluí, gilăluiesc vb. (înv.; tr.) a urî: *cire gilăluiaşte dereptul, greşi.* COR.; **2.** a persecuta, a urmări: *aceasta cale gilăluiu pînă la moarte.* COD.VOR.; **3.** a invidia, a pizmui, a rîvni: *ucideţi şi gilăluiţi şi nu puteţi dobîndi.* COD.VOR. [Din magh. *gyülölni* „a urî"].

gilotáj, gilotaje n. (tipogr.) acoperire cu un strat protector a clişeelor zincografice. [Din fr. *gillotage*].

gimbăşíe f. v. geambaşie.

gimnást, ~şti, gimnastă, ~e m., f. sportiv(ă) care practică gimnastica. [Din fr. *gymnaste*].

gimnástic, ~ci, gimnastică, ~ce a. care ţine de gimnastică, referitor la gimnastică: *a executat miercuri aproape toate mişcările ei în pas gimnastic.* EM.; *se alimenta frugal şi executa exerciţii gimnastice complicate.* GHEŢIE. [Din fr. *gymnastique*, germ. *gymnastisch*].

gimnástică f. **1.** totalitate a exerciţiilor fizice care contribuie la dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc: *a-şi întări născînda vigoare prin gimnastică.* HASD.; *gimnastica dezvoltă toate puterile musculare.* EM.; **gimnastică suedeză**, v. **suedez**; **2.** sport care se bazează pe asemenea exerciţii: *campioană olimpică la gimnastică.* [Din fr. *gymnastique*, germ. *Gymnastik*].

gimnaziál, ~i, gimnazială, ~e a. care ţine de gimnaziu, referitor la gimnaziu: *instrucţiunea gimnazială ar trebui să fie neîncetat supusă la o geloasă priveghere.* OD. [*Gimnaziu* + *-al*].

gimnaziárh, gimnaziarhi m. conducător şi administrator al unui gimnaziu antic. [Din lat. *gymnasiarchus*].

gimnázie f. v. gimnaziu.

gimnaziér, gimnazieri m. (rar) gimnazist: *îl urmăreau ochii mamelor şi ai fetelor, căci era gimnazier.* SAD. [*Gimnaziu* + *-er*].

gimnazíst, ~şti, gimnazistă, ~e m., f. elev(ă) de gimnaziu: *în adevăr gimnazistul cetea un roman.* C. [*Gimnaziu* + *-ist*].

gimnáziu, gimnazii n. **1.** (ant.) loc public pentru exerciţii atletice; **2.** şcoală secundară cu patru clase, alcătuind cursul inferior al liceului: *stradele erau pline de public şi de băieţi din gimnazie.* EM.; *director de gimnasiu.* MAIOR.; **3.** (curent) şcoală reprezentînd treapta a doua a învăţămîntului preuniversitar care cuprinde clasele V-VIII; **4.** cursuri urmate la o astfel de şcoală; durata acestor cursuri: *încă de la terminarea gimnaziului îl dusese la seminar să dea concurs.* CĂL.; *gimnaziul durează patru ani*; (şi: (înv.) **gimnazie**). [Din lat. *gymnasium*, germ. *Gymnasium*].

gímnic, ~ci, gimnică, ~ce a. (livr.) gimnastic. [Din lat. *gymnicus*].

gimnospérmă, gimnosperme f. (la pl.) subîncrengătură a clasei fanerogamelor, care cuprinde plantele ale căror seminţe se dezvoltă pe o carpelă deschisă; (şi la sg.) plantă din această subîncrengătură. [Din fr. *gymnospermes*].

gimnót, gimnoţi m. peşte din apele Americii de Nord, care poate produce puternice descărcări electrice (*Electrophus electricus*). [Din fr. *gymnote*].

gimnozofíst, gimnozofişti m. filozof hindus, ascet şi mistic, care ducea o viaţă de o simplitate extremă: *trii filosofi, gimnosofiste, au purces.* CANT. [Din fr. *gymnosophiste*, lat. *gymnosophista*].

gin[1], ginuri n. băutură alcoolică obţinută prin distilarea mustului fermentat de cereale, în care s-au pus boabe de ienupăr: *se îndupleca să-l ducă la misiune, în schimbul unei sticle de gin.* TUD. [Din engl., fr. *gin*].

gin[2], ginuri n. (reg.) sondă cu care pescarii identifică locurile unde stă cega la malul apei. [Et. nec.].

gin[3], gini m. (la mahomedani) geniu rău, demon: *Bosforul desmierdat de-a ginilor suflare.* AL.; *ginii trecuturilor se izbesc de ruinele unui palat.* EM. [Et. nec.].

gin[4], ginuri n. **1.** (tehn.) maşină care separă bumbacul de seminţe; **2.** (tehn.) maşină pentru ridicarea şi deplasarea greutăţilor mari. [Din engl. *gin*].

ginandríe f. (med.) masculinizare a femeii datorită lipsei hormonilor estrogeni şi dominaţiei celor androgeni. [Din fr. *gynandrie*, germ. *Gynandrie*].

ginecéu, ginecee n. **1.** apartament destinat femeilor în casele grecilor antici; **2.** loc destinat femeilor în vechile biserici creştine; **3.** pistil la flori. [Din lat. *gynaeceum*, fr. *gynécée*].

ginecológ, ginecologi m. medic specialist în ginecologie; (adj.) *medic ginecolog.* [Din fr. *gynécologue*].

ginecológic, ~ci, ginecologică, ~ce a. care ţine de ginecologie, referitor la ginecologie. [Din fr. *gynécologique*].

ginecologíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi tratarea bolilor aparatului genital feminin. [Din fr. *gynécologie*].

ginecomastíe, ginecomastii f. (med.) dezvoltare anormală a mamelelor la bărbat. [Din fr. *gynécomastie*].

gínere, gineri m. **1.** soţ considerat în raport cu părinţii soţiei: *am o singură fată şi-oi vedea eu pe cine mi-oi alege de ginere.* CR.; **2.** (pop.) mire: *am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă; aştept acum curînd să sosească ginerii voştri din Ţarigrad.* OD. [Lat. *gener, -eris*].

ginerí, gineresc vb. (rar; tr.) a face ginere: *ar fi poftit dumnealui să-l ginerească.* ISP. [*Ginere* + *-i*].

ginerícă, ginerici m. (fam.) diminutiv al lui ginere. [*Ginere* + *-ică*].

gineríe f. (rar) calitatea de ginere: *primesc cu bucurie ... gineria ce-mi dai.* ISP. [*Ginere* + *-ie*].

ginéstră, ginestre f. arbust mic cu frunze lanceolate şi cu flori galbene (*Genista ovata*). [Din it. *ginestra*].

gingáş, ~i, gingaşă, ~e a. **1.** firav, plăpînd, delicat, fin: *al ei chip gingaş şi tînăr.* EM.; *corp gingaş*; **2.** (fig.) plin de delicateţe, de sensibilitate; sensibil: *gingaşă frumuseţe.* AL.; **3.** care nu rezistă la căldură prea mare sau prea scăzută, la şocuri etc.; **4.** dificil, greu de realizat: *această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în multe privinţi.* CR. [Din magh. *dsingás*].

gingăşél, ~i, gingăşea sau **gingăşică, gingăşele** a. diminutiv al lui gingaş; delicat, fin: *dragă-mi e lelița mică şi la trup cam gingăşică.* POP. [*Gingaş* + *-el*].

gingăşí, gingăşesc vb. (înv.; refl.) **1.** a deveni sensibil: *s-a gingăşit cu totul*; **2.** a se alinta: *luo pre ceale doao roabe şi pre una să răzsima, ca cînd s-ar gingăşi.* BIBLIA. [*Gingaş* + *-i*].

gingăşie, gingăşii f. 1. însuşirea de a fi gingaş; graţie, delicateţe: *cînd o văzură, se minunară de aşa rară gingăşie.* ISP.; 2. simţire gingaşă, duioşie: *în corpul său uriaş se ascunde o gingăşie sentimentală.* MAIOR.; (fig.) *cu suptţirimea şi gingăşia condeiului său, au ştiut într-atîta frumsăţa pe eroii săi.* B.-DEL.; 3. dovadă de afecţiune: *îi petrece pînă la uşă, ţinîndu-le cu gingăşie paltonul să se îmbrace.* CĂL.; 4. situaţie (dificilă) care cere pricepere, tact pentru a fi rezolvată. [*Gingaş* + *-ie*].

gingíe şi (reg.) **gíngie, gingii** f. ţesut care înveleşte în exterior alveolele dentare şi rădăcinile dinţilor şi măselelor: *scoate din traistă o bucăţică de covrig, o-nmoaie în năstrapă şi-ncepe s-o morfoleasă-n gingii.* CAR.; (fig.) *nevoiaşii noştri critici ... morfolesc arta în gingii.* VLAH.; (şi: (reg.) **gingină**). [Lat. *gingiva*].

gínginã f. v. **gingie.**

gingirícă, gingirici f. peşte marin mic asemănător cu scrumbia de Dunăre (*Clupeonella delicatula*). [Et. nec.].

gingirlíu, ~ii, gingirlie, ~ii a. (înv.) 1. nostim, plăcut: *un june giungiurliu;* 2. cu caimac: *o cafea gingirlie.* DELAVR.; (şi: **giungiurliu**). [Din turc. *cicili* „drăguţ, nostim"].

gingivál, ~i, gingivală, ~e a. care aparţine gingiei, referitor la gingie. [Din fr. *gingival*].

gingivítă, gingivite f. (med.) inflamaţie a gingiilor. [Din fr. *gingivite*].

gini, ginesc vb. (arg.; tr.) a observa, a vedea, a zări. [Et. nec.].

giníre, giniri f. (arg.) faptul de a gini. [V. *gini*].

ginkgo m. invar. (bot.) arbore originar din China, cu frunzele în evantai, cultivat ca plantă ornamentală (*Ginkgo biloba*). [Din fr., lat. *ginkgo*].

ginofób, ~i, ginofobă, ~e a. (rar) care urăşte femeile, care propagă ura faţă de femei: *literatura iberică e destul de bogată în astfel de opere ginofobe.* CĂL. [*Gino* (<gr. *gynê* „femeie") + *-fob*].

gínseng m. 1. plantă din familia araliaceelor originară din Coreea, cu proprietăţi terapeutice deosebite; rădăcina vieţii (*Panax ginseng*); 2. preparat medicamentos din această plantă cu proprietăţi întăritoare. [Din fr., engl. *ginseng*].

gíntă, ginţi f. 1. grup de oameni alcătuit din urmaşii aceluiaşi strămoş, care constituia forma fundamentală de organizare în societatea primitivă: *teritoriul ca proprietate gentilă; întreaga putere de producţiune a teritoriului împărţită pe indivizii ginţii.* EM.; 2. (livr.) neam, origine: *latina gintă.* AL.; (fig.) *gintea irascibilă a autorilor.* NEGR.; **dreptul ginţilor,** dreptul internaţional; (şi: (înv.) **ginte**). [Din lat. *gens, -ntis*].

gínte f. v. **gintă.**

gioálă f. v. **giol.**

gioársă, gioarse f. (reg.) lucru uzat: *o gioarsă de pistol.* [Cf. ucr., bulg. *cereslo*].

giobertít, giobertite şi **giobertituri** n. carbonat natural de magneziu; magnezit. [Din fr. *giobertite*].

giocoso [giocózo] adv. (muz.) vesel, cu veselie. [Cuv. it.].

giol, gioale şi **gioluri** n. 1. (la jocul de arşice) numărul de arşice puse în joc de fiecare jucător: *aşează gioluriile în rînd.* ISP.; **a face** (sau **a da**) **pui de giol, a)** a cîştiga toate arşicele; **b)** (fig.) a şterpeli, a fura: *să-i dea pui de giol la inel.* ISP.; 2. (la pl.) arşice; 3. (fam.) **a da la gioale,** a lovi peste picioare; (şi: (reg.) **gioală**). [Probabil din turc. *cüll*].

giolár, giolari m. 1. jucător de arşice: *reputaţia lui de giolar era mare.* GHICA; 2. (fig.) şterpelitor; hoţ. [*Giol* + *-ar*].

giolí, giolesc vb. (reg.; intr.) 1. a juca arşice; 2. (fig.; şi tr.) a şterpeli, a fura: *au giolit milioane.* [De la *giol*].

gionát, gionate n. (reg.; peior.) picior: *mă dor gionatele.* [Cf. magh. *csont* „os"].

giórno adv. a giorno, ca ziua: *luminat a giorno.* [Cuv. it.].

giorovăí vb. v. **ciorovăi.**

gios a. v. **jos.**

giosíre, giosiri f. (reg.) înjosire, degradare: *nu vei dobîndi slujbe cinstite făr argint sau făr ciocotnicire sau alt feliu de-ovilită giosire.* B.-DEL. [*Gios* + *-ire*].

giosít, ~ţi, giosită, ~e a. (reg.) înjosit, degradat: *lucru-i ticălos d-inime giosite gînduri a purta deznădăjduite.* B.-DEL. [*Gios* + *-it*].

gipaét, gipaeţi m. (rar) zăgan, vultur bărbos (*Gypaëtus barbatus*). [Din fr. *gypaete*].

gips n. v. **ghips.**

gir, giruri n. 1. menţiune pe dosul unei cambii care autentifică transferarea ei: *girurile astea două.* CAR.; 2. garanţie dată de cineva pentru acţiunile, angajamentele altuia: *a avea girul cuiva.* [Din it. *giro*, germ. *Giro*].

girá, girez vb. (tr.) a-şi da girul, a garanta pentru cineva. [Din it. *girare*, germ. *girieren*].

giráfă, girafe f. 1. mamifer erbivor cu gîtul foarte lung, care trăieşte în Africa (*Giraffa camelopardalis*); 2. suport care permite deplasarea unui microfon (atunci cînd cîntăreţii se mişcă pe scenă). [Din fr. *girafe*].

girandóiă, girandole f. (înv.) 1. candelabru cu mai multe braţe: *două statui purtau pe cap cîte o girandolă cu cîte 12 lumînări transparente şi parfumate.* CĂL.; 2. cercel cu diamante împreunate. [Din fr. *girandole*, it. *girandola*].

giránt, giranţi m. persoană care girează (o cambie): *girant responsabil.* [Din it. *girante*, germ. *Girant*].

giráre, girări f. faptul de a gira. [V. *gira*].

giratăr, giratari m. persoană în favoarea căreia este girată o cambie. [Din it. *giratario*].

giratóriu, ~ii, giratorie, ~ii a. circular, de rotaţie: *mişcare, deplasare giratorie;* **sens giratoriu,** sens de circulaţie care obligă la o rotaţie de la stînga la dreapta. [Din fr. *giratoire*].

giráţie, giraţii f. (tehn.) mişcare circulară, de rotaţie. [Din fr. *giration*].

giravión, giravioane n. avion cu aripile avînd o mişcare giratorie. [Din fr. *giravion*].

gireádă, girezi f. (înv.; reg.) şiră de grîu, de paie, de fîn etc.: *vîntul fură o scînteie şi-n girezi el o aruncă.* AL. [Et. nec.].

girl [găl] f. dansatoare de cabaret, de music-hall (în ţările occidentale). [Cuv. engl.].

girocompás, girocompase n. girodirecţional. [Din fr. *gyrocompas*].

girodirecţionál, girodirecţionale n. instrument de bord care indică, în grade, direcţia avionului; girocompas. [*Giro*(*scop*) + *direcţional*].

girométru, girometre n. instrument care înregistrează grafic viteza unghiulară a unui avion. [Din fr. *gyromètre*].

girondián, ~eni, girondiană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) etajul miocenului inferior din regiunile cu sedimentaţie adîncă. [Din fr. *girondien*].

girondín, girondini m. membru al grupării politice care a reprezentat interesele burgheziei în Revoluţia franceză de la 1789-1794; girondist. [Din fr. *Girondin*].

girondíst, girondişti m. (germanism) girondin: *în calitate de conducător al girondiştilor a avut o deosebită înrîurire asupra mersului marii Revoluţii franceze.* BL. [Din germ. *Girondisten*].

giroorizónt, giroorizonturi n. aparat de bord giroscopic, care indică înclinarea longitudinală şi laterală a avionului. [Din fr. *gyrohorizon*].

giroscóp, giroscoape n. disc rotitor folosit la aparatele care dau indicaţii în legătură cu direcţia de zbor a avioanelor. [Din fr. *gyroscope*].

giroscópic, ~ci, giroscopică, ~ce a. care ţine de giroscop, referitor la giroscop; **compas giroscopic,** aparat care indică direcţia în grade (la avion) sau nordul geografic (la nave). [Din fr. *gyroscopique*].

giruétă, giruete f. instrument meteorologic pentru determinarea direcţiei şi intensităţii vîntului. [Din fr. *girouette*].

gitán, gitani m. (franţuzism) ţigan; (adj.) *sună ca drimbala a ursarilor gitani.* EM. [Din fr. *gitan*].

giubeá, giubele f. (înv.) 1. haină lungă şi largă de postav (căptuşită cu blană), purtată de boieri deasupra anteriului: *giubea de pambriu blănită cu samur.* NEGR.; 2. haină lungă şi largă purtată de preoţi, de lăutari sau de ţărani: *cu cît giubeaua e mai terfelită, cu atît ţiganul e mai fudul.* AL. [Din turc. *cüppe*].

giubéică, giubeici f. (reg.) giubea ţărănească; scurteică. [*Giubea* + *-ică*].

giubelíu, giubelii m. (înv.) 1. boier cu giubea; 2. (fig.) om retrograd. [*Giubea* + *-eliu*].

giubén n. v. **joben.**

giudecátă f. v. **judecată.**

giudecătór m. v. **judecător.**

giudecíe f. v. **judecie.**

giudéţ n. v. **judeţ.**

giugiuleálă, giugiuleli f. dezmierdare, mîngîiere: *uitîndu-se la ea cu ochi galeşi şi cu giugiuleli, îi zise.* ISP. [*Giugiuli* + *-eală*].

giugiulí, giugiulesc vb. (refl. şi tr.) a (se) dezmierda, a (se) mîngîia: *se giugiuliră ca nişte porumbei.* ISP.; *nu-l mai slăbea, îl giugiulea, îl pupa.* M.CAR.; (p. ext.) *păsări îmblînzite-n cuiburi distind penele alese, ciripind cu ciocu-n soare, gugiulindu-se cu-amor.* EM.; (şi: (reg.) **gugiuli**). [Et. nec.].

giúlgiu, giulgiuri n. 1. pînză subţire şi fină: *un vînăt giulgi se-ncheie nod pe umerele goale.* EM.; 2. pînză cu care se acoperă mortul; lintoliu: *are şi faţa lui cu giulgiu legată.* ANTIM; *o ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgiu mortuar.* NEGR.; (fig.) *nu ezită să acopere cu giulgiul acestei semnificaţii chiar şi evenimentele istorice dinainte de creştinism.* BL.; 3. (fig.) văl; aură: *fantasmă-nvălită c-un giulgiu de albă ceaţă.* AL. [Din magh. *gyolcs*].

giulgiuí, giulgiuiesc vb. (rar; tr.) 1. a acoperi cu un giulgiu; 2. (fig.) a înveli: [fiare] *ce luna giulgiuieşte cu dalba ei zăpadă.* AL. [De la *giulgiu*].

giumbúş, giumbuşuri n. (rar) giumbuşluc: *dispariţia lui ... era o pagubă reală pentru atîţia amatori de giumbuşuri.* CAR.; *ursul le făcea felurimi de giumbuşuri.* [Din turc. *cümbüş*].

giumbuşél, ~i, giumbuşică, ~ele a. (rar) hazliu, poznaş: *ariciul e mititel ... că e mic şi giumbuşel.* POP. [*Giumbuş* + *-el*].

giumbuşlúc, giumbuşlucuri n. faptă, gest, vorbă care stîrneşte rîsul; ghiduşie, caraghioslîc: *nesăratele lui giumbuşlucuri ... îi scoseseră faima de băiat deştept.* M.CAR. [Din turc. *cümbüşlük*].

giúncă f. v. **juncă.**

giunghi n. v. **junghi.**

giunghiére f. v. **junghiere.**

giungiurlíu a. v. **gingirliu.**

giupînéşică f. v. **jupîneşică.**

giúrgină, giurgine f. (înv.) 1. femeie din Georgia: *o giurgină ţi-alesei, cu frumuseţe minunată.* PANN; 2. horă turcească cu figuri şi cu gesturi caraghioase; **a juca giurgina pe cineva,** a duce de nas, a înşela: *să-l joace giurgina.* ISP. [Din turc. *čurčuna*].

giurgiuveá f. v. **cercevea.**

giurumeá f. v. **geremea.**

giuvaiér, giuvaiere şi (înv.) **giuvaieruri** n. 1. bijuterie: *dacă ai giuvaieruri, trebuie să le arăţi.* AL.; 2. (fig.) comoară: *un giuvaier de ginere ca acesta.* ISP.; (şi: (înv.) **juvaier**). [Din turc. *cevahir* (pl. de la *cevher*)].

giuvaiergerie, giuvaiergerii f. 1. arta giuvaiergiului; lucrare executată de giuvaiergiu; 2. atelierul sau prăvălia giuvaiergiului. [*Giuvaiergiu* + *-ărie*].

giuvaiergíu, giuvaiergii m. persoană care face sau vinde bijuterii; bijutier: *cei mai vestiţi giuvaiergii din Stambul.* FIL. [Din turc. *cevahirci*].

giuvaierică, giuvaiericale f. (înv.) bijuterie: *cîteva giuvaiericale de ale ei.* ISP. [Din gr. mod. *tsovariká*].

giuvélă, giuvele f. (înv.) giuvaier. [Din it. *giovello*].

givórniţă f. v. viforniţă.

gîcí vb. v. ghici.

gîcíre f. v. ghicire.

gîcít n. v. ghicit.

gîcitoáre f. v. ghicitoare.

gîcitór m., f. v. ghicitor.

gîcitúră f. v. ghicitură.

gîde, gîzi m. călău: *veni gîdea şi o chemă la osîndă.* ISP. [Et. nec.].

gîdilá, gîdii vb. 1. (tr.) a atinge uşor (cu vîrful degetelor) corpul cuiva, producînd o senzaţie specifică (însoţită de rîs): *îşi înecă vorbele din urmă într-un rîs artificial, ... ca şi cum l-ar fi gîdilat cineva.* VLAH.; 2. (tr.) a produce o senzaţie plăcută; a măguli, a linguşi: *versuri minunate, care gîdilă auzul.* NEGR.; 3. (refl.) a fi sensibil la atingerile uşoare (cu vîrful degetelor): *se gîdilă;* 4. (înv.; tr.) a îndemna, a împinge; a excita: *iară pre altul* [diavolul] *la beţie şi la curvie gîdilează.* DOS.; (şi: (reg.) **gîdili**). [Din bulg. *gădel mi je* „mă gîdilă"].

gîdiláre, gîdilări f. acţiunea de a (se) gîdila şi rezultatul ei; gîdilat: *eu prin a mele măiestrii lunecoase ş-ispite, măguliri, gîdăliri şi momele ... acum toată lumea stăpînesc.* B.-DEL.; (şi: (reg.) **gîdilire**). [V. *gîdila*].

gîdilát n. gîdilare: *se apleacă pînă simte răsuflarea celuilalt, uşoară, ca un gîdilat, lîngă ureche.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **gîdilit**). [V. *gîdila*].

gîdilătór, ~i, gîdilătoáre a. (rar) care gîdilă; care produce o senzaţie plăcută: *cîte un hohot de rîs, tînăr, gîdilitor, se auzea ca o notă clară peste murmurul de vorbe.* VLAH.; (şi: (reg.) **gîdilitor**). [*Gîdila* + *-tor*].

gîdilătúră, gîdilături f. 1. acţiunea de a gîdila; gîdilare; 2. senzaţie provocată prin gîdilare: *simţea o gîdilitură la lingurea, întocmai ca în scrînciob.* TUD.; 3. (fig.) senzaţie plăcută; (şi: (reg.) **gîdilitură**). [*Gîdila* + *-tură*].

gîdilí vb. v. gîdila.

gîdilíci n. (fam.) mîncărime; **a avea gîdilici la limbă**, a avea chef, poftă de vorbă; a nu putea păstra o taină: *Moş Roată ... avea gîdilici la limbă.* CR. [*Gîdili* + *-ici*].

gîdiliciós, ~şi, gîdilicioásă, ~e a. care se gîdilă uşor. [*Gîdili* + *-ic -ios*].

gîdilíre f. v. gîdilare.

gîdilít n. v. gîdilat.

gîdilitór a. v. gîdilător.

gîdilitúră f. v. gîdilătură.

gîfăí vb. v. gîfîi.

gîfîí, gîfîí vb. (intr.) 1. a respira des şi greu: *se duse la părîu gîfăind.* ISP; *se întună gîfuind.* CR.; 2. (fig.) a pufăi: *a ajuns cu Caraiman la şatra lui Bogonos, acolo unde gîfîiau foile şi băteau ciocanul şi barosul în preajma jarului.* SAD.; *locomotiva gîfîie la deal;* (şi: **gîfăi, gîfui**). [Onomat.].

gîfîiálă, gîfîieli f. răsuflare grea şi sacadată; gîfîit: *simţi în ceafă gîfîiala nimănui.* VIERU. [*Gîfîi* + *-eală*].

gîfîíre, gîfîíri f. acţiunea de a gîfîi şi rezultatul ei. [V. *gîfîi*].

gîfîít n. faptul de a gîfîi; răsuflare deasă şi grea; zgomot produs de o astfel de răsuflare; gîfîială, gîfîire: *s-a lepădat iar pe scaun, pînă i-a contenit gîfîitul.* SAD.; (fig.) *gîfîitul greu, puternic al maşinii.* VLAH. [V. *gîfîi*].

gîfîitór, gîfîitoáre a. care gîfîie; cu gîfîieli. [*Gîfîi* + *-tor*].

gîfuí vb. v. gîfîi.

gîgîí, pers. 3 **gîgîie** şi **gîgîieşte** vb. (intr.) a scoate strigăte de ga-ga: *gîgîie o pasăre sălbatică, ciudată, de baltă.* ST.; *gîsca gîgîie;* (depr.) *serveşte de curte judecătorească; în sînul ei gîgîieşte claia vorbăriţă a avocaţilor.* AL.; *nu găgăiţi toate o dată.* SAD.; (şi: **găgăi**). [Onomat.].

gîgîíre, gîgîíri f. faptul de a gîgîi; strigăt caracteristic scos de gîşte (sau de raţe); gîgîit, gîgîitură: *stoluri de gîşte sălbatice treceau din cînd în cînd prin înălţime, chemîndu-se cu găgăiri muzicale.* SAD.; (şi: **găgăire**). [V. *gîgîi*].

gîgîít, gîgîituri n. gîgîire: *între fimei, ca de la gîgîitul gîştilor, nu se mai înţelege nimic.* MAT.; (şi: **găgăit**). [V. *gîgîi*].

gîgîitúră, gîgîituri f. gîgîire; (şi: **găgăitură**). [*Gîgîi* + *-tură*].

gîgîlíce, gîgîlici f. (fam.) fiinţă mică şi gingaşă: *sărmanii gîgîlici, de cruzi s-au mai dus!* CR.; (şi: **gîgîlici**). [Et. nec.].

gîgîlíci m. v. gîgîlice.

gîjulíe f. v. gîzulie.

gîl interj. (repetat) cuvînt care imită zgomotul produs de un lichid cînd alunecă pe gît sau curge dintr-un vas cu gîtul strîmt. [Onomat.].

gîlcă, gîlci f. (pop.) 1. inflamaţie a ganglionilor gîtului; amigdalită; umflătură (la gît): *am ... o prietenă meşteră care ştie să tragă de gîlci.* CAR.; (în imprecaţii) *mîncate-ar gîlcat;* 2. (la pl.) amigdale; 3. (fig.) nod sau porţiune îngroşată la un fir textil: *inul curge din caier pe fus ca un fir de păr; nici o gîlcă.* DELAVR. [Cf. bulg. *glăki*].

gîlcéavă, gîlcevi f. (pop.) ceartă, neînţelegere, discuţie aprinsă: *gîlceava şi zavistia cu Cupăreştii tot au rămas.* NEC.; *vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă şi cearta în gîlceavă.* DELAVR.; **a da pacea pe gîlceavă** sau **a căuta capăt de gîlceavă**, a nu fi ascultător, rezonabil; a face lucruri neplăcute: *cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gîlceavă.* CR.; *moşu foarte arareori se unea cu ea şi mereu căuta capăt de gîlceavă.* MAT. [Din bulg. *gălčava*].

gîlceví, gîlcevesc vb. 1. (refl.) a se certa, a se ciorovăi, a se contrazice: *el află mai-nainte ... care cui face curte, cine s-a gîlcevit.* NEGR.; (fig.) *prin gard se gîlcevesc vrăbii gureşe.* COŞB.; 2. (tr.) a dezaproba (cu voce tare): *gîlcevi toată adunarea pre Moisi.* BIBLIA; 3. (tr.) a persecuta, a trage la răspundere: *cine s-ar ispiti să-l gîlcevească pentru aceste moşii, să fie blestemaţi.* URIC.; 4. (intr.) a murmura, a se ridica împotriva cuiva; a se opune: *n-au gîlcevit dentru ei nice unul.* BIBLIA; 5. (intr.) a-şi spune păsul (în gura mare): *toată boierimea au început a gîlcevire către Capigibaşa şi a-i spunere că face Duca-vodă harzuri.* NEC. [*Gîlceavă* + *-i*].

gîlcevíre, gîlceviri f. (înv. şi pop.) faptul de a se gîlcevi: *m-a silit numai dorinţa de a vedea contenind gîlcevirile.* NEGR. [V. *gîlcevi*].

gîlcevitór, ~i, gîlcevitoáre a. care caută ceartă; certăreţ, (rar) gîlcevos: *fecior neascultător şi gîlcevitor.* BIBLIA. [*Gîlcevi* + *-tor*].

gîlcevós, ~şi, gîlcevoásă, ~e (rar) gîlcevitor: *glasu-i ... aspru şi gîlcevos se schimbase.* C. [*Gîlceavă* + *-os*].

gîldău, gîldaie n. (reg.) groapă plină cu apă: *nu e iarbă, nici dudău, nici fîntînă, nici gîldău.* POP. [Et. nec.].

gîlgîí, gîlgîi şi **gîlgîiesc** vb. (intr.) 1. a curge cu zgomot printr-o deschizătură: *începu să gîlgîie sîngele dintr-însul.* ISP.; 2. a sorbi o băutură cu înghiţituri mari şi cu zgomot: *moş Nichifor gîlgîia des din sticluţă în gura-i ştirbă.* AG.; (tr.) *berea nu putea s-o toarne în celălalt; o gîlgîi pe nerăsuflate.* SAD. [Onomat.].

gîlgîiálă, gîlgîieli f. gîlgîire: *apa curge vie ..., gîlgîiala ei pare plină de bucurie.* ST. [*Gîlgîi* + *-eală*].

gîlgîíre, gîlgîíri f. faptul de a gîlgîi; zgomot produs de un lichid care curge dintr-un vas, care alunecă pe gît etc.; gîlgîială, gîlgîit, gîlgîitură: *să se veselească de mirosul şi gîlgîirea vinului.* CĂL.; (fig.) *din cauza gîlgîirii torentului liric, poetul nu poate consolida poemele.* CĂL. [V. *gîlgîi*].

gîlgîít n. gîlgîire: *în ... gîlgîit de sînge pe gură, el moare.* COŞB.; (fig.) *în această stare de visare, el dă drumul gîlgîitului psihic.* BL. [V. *gîlgîi*].

gîlgîitór, ~i, gîlgîitoáre a. care gîlgîie: *un torent gîlgîitor;* (fig.) *uneori proverbele se dezvoltă unul din celălalt cu o spontaneitate gîlgîitoare.* BL.; (adv.) *un cîntec alpin, gîlgîitor multiplicat de propriile ecouri.* BL. [*Gîlgîi* + *-tor*].

gîlgîitúră, gîlgîituri f. gîlgîire: *după fiecare gîlgîitură de sînge, o horcăială surdă.* CAR. [*Gîlgîi* + *-tură*].

gîlmă, gîlme f. 1. dîmb, movilă; 2. umflătură, gîlcă. [Din sl. *chlŭmŭ*].

gîltéj n. v. gîtlej.

gîmbosí, gîmbosesc vb. (înv.; tr.) a amăgi, a înşela (pe cineva): [dracul] *cu păcatul intră şi gîmboşte omul.* HASD.; (refl.) *cire grăiaşte deadevăru întru irema sa şi nu se gîmboseaşte cu limba sa.* PSALT. [Et. nec.].

gîmfá, gîmf şi (rar) **gîmfez** vb. (reg.; refl.) a se umfla: *aceste zicînd ca şi curcanul întărîtat să gînfă.* B.-DEL.; (şi: **gînfa**). [Lat. *conflare*].

gîmză f. (reg.) varietate de struguri. [Din bulg. *gămza*].

gînd, gînduri n. 1. proces de gîndire; reflexie, cugetare: *frunte grea şi arsă de gîndu-i dornic de lumină.* VLAH.; (**dus** sau **căzut**) **pe gînduri**, cu mintea în altă parte; cufundat în visare: *era veşnic dusă pe gînduri.* GHEŢIE; **a rămîne pe gînduri**, a fi preocupat, îngrijorat: *am auzit multe alte comparaţii care te fac să rămîi mereu pe gînduri.* BAC.; **a pune pe gînduri**, a produce îngrijorare; a îngrijora; **a-i sta gîndul** sau **a sta cu gîndul** (**la ceva**), a fi preocupat (de ceva): *guvernanţii susţin că zi şi noapte stau cu gîndul doar la problemele şi suferinţele acestui popor.* CE.; 2. rezultatul procesului de gîndire; cuget, idee: *gîndul meu era tot la tine.* NEGR.; *nu cumva să-i vină rău gînd de a lepăda cartea.* OD.; **a frămînta** (sau **a apăsa etc.**) **gîndul**, a preocupa, a obseda pe cineva o idee; **a-şi lua** (sau **muta**) **gîndul**, a nu se mai gîndi sau preocupa; **a-şi face** (**fel de fel de**) **gînduri** sau **a intra la** (ori **a se lua de**) **gînduri**, a se îngrijora: *văzînd fetele pe tată-său tot supărat, se luase şi ele de gînduri.* ISP; **a sta** (sau **a şedea**) **pe** (sau **la**) **gînduri**, a chibzui, a şovăi: *cînd aş sta pierdut pe gînduri.* EM.; 3. închipuire, fantezie, imaginaţie: *într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri.* EM.; *unde cu gîndul nu gîndeşti;* **cu gîndul**, în închipuire, în imaginaţie: *eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul.* EM.; **a căuta cu gîndul**, v. **căuta**; **a aluneca cu gîndul**, a trece de la o idee la alta: *Negrea alunecă cu gîndul spre o mulţime de lucruri deosebite.* SAD.; **a fura gîndurile** (**pe cineva**), a fi îngîndurat, preocupat: *las paşii să mă poarte şi gîndul să mă fure.* VLAH.; 4. minte, sediu al cugetării: *m-am frămîntat cu gîndul ... cum aş putea îndupleca pe mama să mă deie mai bine la mînăstire.* CR.; **a-i trece prin** (sau **a-i veni în**) **gînd**, a-i veni (brusc) în minte: *se trezi fredonînd o melodie ce-i venise în gînd fără să ştie.* BAC.; **a**(**-i**) **scoate din gînd** (**ceva**), a(-şi) izgoni din minte, a(-şi) abate atenţia: *de-aş face orice-aş face, nu pot să-l scot din gînd.* COŞB.; **cînd cu gîndul n-ai gîndit**, cînd nici nu te-ai aştepta: *mult bine ţi-oi prinde, cînd cu gîndul n-ei gîndi.* EM.; 5. conştiinţă, propria persoană; sine: *am zis şi eu, în gîndul meu, că are întrucîtva dreptate maica desăgăriţa.* CR.; *ne-am făgăduit gîndului de a vorbi tocmai despre paradoxiile pe care şi le îngăduie cunoaşterea.* BL.; **a se sfătui cu gîndul**, v. **sfătui**; 6. intenţie, plan: *orice gînd ai, împărate, ..., eu îţi zic: bine-ai venit!* EM.; *mă abat pe la tei, cu gînd să prind pupăza.* CR.; **a avea de gînd** (sau **a-i fi gîndul să ...**), a intenţiona: *am căpătuşit nişte iepuri şi am de gînd să-i jumulesc.* CR.; **a-şi pune în gînd** (sau **a pune gîndul să ...**), a lua hotărîrea să ...: *lupul îşi puse în gînd una.* CR.; *pusei gîndul să mă-nsor, toate fetele mă vor.* POP.; **a bate** (sau **a paşte**) **gîndul**, a intenţiona, a plănui; **a pune gînd** (**rău**) **cuiva**, a avea intenţii (rele) faţă de cineva: *creştinul puse gînd pre galbenii jidovului.* DOS.; 7. convingere, părere: *se culcă pe pragul uşei cu gînd că n-o să poată nimeni intra.* ISP; **într-un gînd**, de aceeaşi părere, de acord; **a se da în gînd cu cineva**, a face cauză comună cu

cineva: *nu vrură să se dea în gînd cu arianii.* DOS.; **8.** grijă, îngrijorare: *cuprins de spaimă și gînduri.* DRĂGHICI; **a intra** (sau **a băga pe cineva**) **la** (sau **în**) **gînduri**, a (se) îngrijora, a intra la (sau a trezi în cineva) bănuieli: *dascălul ..., văzînd lipsa lui atîtea zile, a intrat la gînduri.* POP.; **9.** (rar) sistem de idei, concepție, teorie: *atîtea gînduri și bunuri spirituale babiloniene sînt de altfel asimilate și de culturile europene.* BL.; **10.** dorință, voie, dor, plac: *îm pizmește om ce mi-i rudă, carele-mi știe voia și gîndul.* DOS.; *împlini-voi al tău gînd.* AL. [Din magh. ***gond***].

gîndác, gîndaci m. **1.** insectă din ordinul coleopterelor: *flori ... cu frunze-îngreuiete de gîndaci.* EM.; **gîndac de bucătărie**, șvab (*Periplaneta orientalis*); **gîndac de făină**, morar (*Tenebrio molitor*); **gîndac de mai**, cărăbuș (*Melolontha vulgaris*); **gîndac-de-Colorado**, insectă coleoptera de culoare galbenă-portocalie, cu dungi negre, foarte dăunătoare cartofilor (*Leptinotarsa decemlineata*); **gîndac puturos**, borză (*Blags mortisaga*); **2.** (**gîndac-de-mătase**) vierme-de-mătase (*Bombix mori*): *se apucă să crească gîndaci de mătase.* MACED. [Cf. alb. ***gundelj***, sl. ***dagakă***].

gîndăcél, gîndăcei m. **1.** diminutiv al lui gîndac: *vin țîncarii lăutarii, gîndăceii, cărăbușii.* EM.; **2.** (spec.) cantaridă (*Lytta vesicatoria*). [***Gîndac*** + *-el*].

gîndí, gîndesc vb. **1.** (intr.) a reflecta realitatea; a vedea și a interpreta lumea: *sînt foarte puțini tineri care au ocazia să-și facă studiile în străinătate și să deprindă un alt fel de a gîndi.* CF.; **2.** (intr. și refl.) a pătrunde cu mintea, a-și forma o idee despre ceva; a cugeta, a reflecta, a medita: *ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gîndesc?* EM.; **a da de gîndit**, a determina să reflecte, să mediteze; **3.** (intr. și tr.) a concepe, a crea: *gîndește, și deci scrie, încîlcit și pretențios.* IBR.; **4.** (refl. și intr.) a avea în minte: *se gîndea mereu la ea și pîndea înfrigurat s-o întîlnească pe scări.* GHEȚIE; **5.** (intr.) a se îngriji, a-i păsa: *mîncați, beți și vă veseliți, dar de fata Împăratului Roș nici nu gîndiți.* CR.; **6.** (refl. pas.) a fi admis, acceptat, permis (ca valabil, ca posibil): *un roi de albine nu se poate gîndi amestecat cu alte gîngănii.* CĂL.; **7.** (intr. și refl.) a judeca, a chibzui: *mergea el gîndindu-se și răzgîndindu-se.* ISP.; **8.** (tr.) a lua în considerare, a ține seamă, a avea grijă: *de darurile lui Dumnezeu puțin gîndesc.* VARL.; *cînd gîndesc că ieri, nu mai departe ... se jura pe sănătatea lui.* NEGR.; **9.** (tr. și intr.) a socoti, a crede: *a privi gîndești că pot ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* EM.; **10.** (intr. și refl.) a intenționa, a plănui: *se gîndește să-i pedepsească.* CAR.; (tr.) *către sfîrșitul lui iunie gîndea să plece în Pirinei.* CĂL.; **11.** (tr. și refl.) a-i da prin gînd, a-i trece prin minte: *gîndit-ai vreodată că ai să ajungi soarele cu picioarele ...?* CR.; *nu se gîndise să vie pe aici nici azi.* REBR.; (intr.) **cînd cu gîndul n-ai gîndit**, v. **gînd**. [***Gînd*** + *-i*; cf. magh. ***gondolni***].

gîndíre, gîndiri f. **1.** facultate umană de reflectare abstractă și generalizată a realității; cugetare: *în știință rolul principal îl are gîndirea, care lucrează cu generalități.* IBR.; **2.** meditare, reflexie: *să-nalț la tine duioasa mea gîndire, steluță zîmbitoare.* AL.; **3.** idee, cugetare, gînd: *pe stînca sfărmată mă sui, gîndirilor aripi le pui.* EM.; *prin deprinderea de a da o ordine conștientă gîndirilor, omul poate ajunge să aibă stil.* IBR.; **4.** ansamblu de idei, de opinii care caracterizează un individ, un grup uman etc.; concepție: *foarte prețioase învățăminte au trecut în gîndirea platonică.* BL.; *gîndirea lui Eminescu*; **5.** mod de a concepe lumea, mod de a gîndi; spiritualitate: *de la repetarea imitativă a acelorași cuvinte pînă la reproducerea în alt creier a aceleiași gîndiri e o mare deosebire.* EM.; *Lazăr era un elev al gîndirii germane.* BL. [V. ***gîndi***].

gîndirísm n. curent ideologic românesc, a cărui doctrină era bazată pe ideile coeziunii naționale, tradiției și ortodoxiei. [*„Gîndirea“* (numele unei publicații) + *-ism*].

gîndirist, ~ști, gîndiristă, ~e a. care ține de gîndirism, referitor la gîndirism. // m. adept al gîndirismului: *gîndiriștii ... s-au mărginit ... la pura iconografie în care îngerul e un element capital.* CĂL. [*„Gîndirea“* (numele unei publicații) + *-ist*].

gîndít[1] n. (rar) formare a unei judecăți, a unei idei despre ceva; **pe gîndite**, după cugetare îndelungată; încet: *lecția curgea mai repede sau mai pe gîndite.* DELAVR. [V. ***gîndi***].

gîndít[2]**, ~ți, gîndită, ~e** a. **1.** care a fost pătruns cu mintea: *lumea cea gîndită pentru noi avea ființă.* EM.; **2.** socotit, chibzuit: *ai făcut un lucru gîndit.* [V. ***gîndi***].

gînditór, ~i, gînditoáre a. **1.** care (se) gîndește, care reflectează: *poezia lui a fost expresia sufletului categoriei gînditoare de atunci.* IBR.; (fig.) *acest creier gînditor lacrima.* VIERU; **2.** dus pe gînduri; îngîndurat, absorbit, preocupat: *doi juni boieri ce sta gînditori.* NEGR.; *sub pălăria moale, pletele sale încadrau o figură gînditoare.* BAC.; **3.** care ține de gîndire, referitor la gîndire: *ar fi fost însoțiți în activitatea lor gînditoare de o conștiință filosofică mai justă.* BL. // m. **1.** (rar) persoană care (se) gîndește, care cugetă: *gînditorul mitic nu va simți nevoia de a desfășura silogisme.* BL.; **2.** (curent) om de cultură; învățat, erudit: *Caragiale a fost un profund gînditor.* SAD.; **3.** (spec.) filozof, cugetător: *oameni de știință și gînditori au recurs ... la această idee pentru explicarea celor mai diverse fenomene ale naturii.* BL. // adv. pe gînduri: *rămase gînditor.* COȘB. [***Gîndi*** + *-tor*].

gînfá vb. v. **gîmfa**.

gîngănie, gîngănii f. **1.** jivină mică, tîrîtoare; (spec.) insectă: *mulțime nenumărate de gîngănii.* CR.; **2.** (fig.) semn (ciudat): *se folosesc de vorbire și înseamnă cu pana de gîscă niște gîngănii, cînd vor să socotească.* SAD.; **3.** (fig.) persoană nesuferită, antipatică: *m-a zăritără gîngania.* AL. [Din sl. ***ganganije***].

gîngav, ~i, gîngavă, ~e a. **1.** care vorbește greu, împiedicat, repetînd silabele: *om gîngav*; (subst.) *gîngavul se face greu înțeles*; (adv.) *a vorbi gîngav*; **2.** care caracterizează pe omul cu exprimare greoaie, împiedicată; specific unui astfel de om: *preoți bătrîni ca iarna cu gîngavele glasuri.* EM. [Din sl. ***gongnavŭ***].

gîngăveálă, gîngăveli f. faptul de a (se) gîngăvi; defect de vorbire al omului gîngav; bîlbîială. [***Gîngăvi*** + *-eală*].

gîngăví, gîngăvesc vb. **1.** (intr. și refl.) a vorbi nedeslușit, greu, gîngav: *răspunse băietul gîngăvind.* C.; **2.** (tr. și intr.) a exprima ceva cu greutate: *gîngăvi de cîteva ori aceeași vorbă.* VLAH. [***Gîngav*** + *-i*].

gîngăvíe, gîngăvii f. defect de vorbire al omului gîngav: *ce te-apucă? gîngăvia ori cepeleagul?* AL. [***Gîngav*** + *-ie*].

gîngăvíre, gîngăviri f. acțiunea de a (se) gîngăvi și rezultatul ei. [V. ***gîngăvi***].

gîngăvít, ~ți, gîngăvită, ~e a. (și subst.) gîngav. [V. ***gîngăvi***].

gîngurí, gîngurésc vb. (intr.) **1.** a scoate sunete puțin articulate (încercînd să vorbească): *mă alintam la sînu-i gîngurind.* CR.; **2.** a scoate sunete repetate; a murmura: *gînguri un porumbel sălbatic de pe o creangă.* GAL.; *apa gîngurește; turturelele gînguresc*; (și: **gunguri**). [Onomat.].

gînguríre, gînguriri f. faptul de a gînguri; (și: **gungurire**). [V. ***gînguri***].

gîngurít, gîngurituri n. **1.** sunete disparate, nearticulate în cuvinte (scoase de copiii mici); gîngurire; **2.** sunete caracteristice scoase de porumbei sau de turturele: *iarăși i se păru lui Mihu că aude gunguritul de astă-noapte.* TUD.; (și: **gungurit**). [V. ***gînguri***].

gînj, gînjuri n. (pop.) nuia flexibilă trecută prin foc și apoi răsucită; împletitură din vițe vegetale sau din scoarță, întrebuințată în loc de funie: *ridică în sus un cerc de gînj.* HOGAȘ. [Cf. bulg. ***găž***].

gînjéi, gînjeiuri n. (reg.) **1.** coada caierului; **2.** pîrpăriță la moară. [De la ***gînj***].

gînsác, gînsaci m. (reg.) gîscan: *nu-i gîscă, ci-i gînsac.* CR. [Din bulg. ***găsak***].

gîra-mîra f. ceartă continuă, sîcîială: *totdeauna gîra-mîra și trai cu vătrai.* PANN. [Onomat.].

gîrbáci, gîrbace n. **1.** bici din curele împletite sau din vînă de bou: *o bătu cu 16 gîrbace, vine crude de bou.* DOS.; **2.** lovitură dată cu un astfel de bici: *începe să-i care gîrbace îndesate.* PANN. [Din turc. ***kýrbaç***, bulg. ***gărbač***].

gîrbă, gîrbe f. (înv. și reg.) **1.** spate, spinare: *mi să pun puternicii în gîrbă să-m facă scădere și grea scîrbă.* DOS.; *în gîrba mea lucrară păcătoșii.* DOS.; **2.** (fig.) insistență, stăruință supărătoare; **a se ține gîrbă de cineva**, a se ține scai de cineva. [Din sl. ***gîrb***].

gîrbăcél, gîrbăcele n. diminutiv al lui gîrbaci: *și scoase un gîrbăcel, ... pe trei locuri plumbuit.* POP. [***Gîrbaci*** + *-el*].

gîrbí, gîrbesc vb. (înv.; intr.) a năvăli asupra cuiva; a năpădi: *acei păgîni gîrbiră cu sabii de le omorîră.* DOS. [Et. nec.].

gîrbíță, gîrbițe f. **1.** greabăn (la animale); **2.** ceafă, grumaz; **3.** (fig.) trufie, ifos: *îi dete după ceafă cîtiva pumni de-i muie gîrbița.* ISP; **4.** plantă erbacee cu flori mari, violete și cu tulpina acoperită de solzi (*Limodarum abortivum*). [Din bulg. ***gărbica***, sb. ***grbica***].

gîrbov, ~i, gîrbovă, ~e a. **1.** adus de spate, încovoiat (de bătrînețe): *prea sfințitul părinte era alb și gîrbov și purta odăjdii și cîrjă.* SAD.; *de ce-aș merge oare gîrbov și scăzut?* VIERU; (subst.) *uite ce vorbește gîrbova și neputincioasa.* CR.; **2.** (rar) încovoiat, aplecat: *de mult plîng umilității-n umbră cu umeri gîrbovi de povară.* GOGA. [Din bulg. ***gărbav***].

gîrbovi, gîrbovesc vb. **1.** (tr.) a îndoi, a încovoia, a cocoșa: *și umărul lor pururea îl gîrbovește.* BIBLIA; **2.** (refl.) a deveni gîrbov (de bătrînețe); a se încovoia: *acela ce la masă pe cărți se gîrbovește.* NEGR.; (fig.) *întunecos și posac, orașul se gîrbovise sub păturile albe de zăpadă.* GHEȚIE. [***Gîrbov*** + *-i*].

gîrbovíre, gîrboviri f. bătrînețe înaintată. [V. ***gîrbovi***].

gîrbovít, ~ți, gîrbovită, ~e a. cocoșat, încovoiat (de bătrînețe): *ai s-ajungi în curînd ... cu trupul gîrbovit.* AL. [V. ***gîrbovi***].

gîrîí[1], pers. 3 **gîrîie** vb. (intr.) **1.** (despre gîște) a gîgîi; **2.** (despre intestine) a scoate sunete datorită mișcării gazelor în interior: *îmi gîrîiau mațele de foame.* CR.; (fig.) *avea o gușă la gît ... și gîrîia dintr-însa ca dintr-un cimpoi.* CR. [Onomat.].

gîrîí[2] vb. v. **rîgîi**.

gîrîiálă, gîrîieli f. zgomot confuz: *o gîrîială de graiuri omenești.* ISP. [***Gîrîi*** + *-eală*].

gîrîít, gîrîituri n. sunet scos de unele păsări; cîrîit: *le cunoștea după gîrîitul lor sonor și după formă.* SAD. [V. ***gîrîi***].

gîrjob, ~i, gîrjobă, ~e a. (înv.) încovoiat, strîmb: *care cuptori avea în sine, pre d-îmbe părți, țăpi, ostii gîrjobe.* DOS.; (fig.) *o, dreptate sfîntă, pune-ți îndreptariul și vezi strîmbe și cîrjobe lucrurile noroculuí!* CANT.; (și: **cîrjob**). [***Gîrbov*** + ***cîrjă***].

gîrlă, gîrle f. **1.** apă curgătoare mică; ramificație, braț al unei ape: *un loc cu vad de moară, pe o gîrlă a Bistriței* (a. 1841). URIC.; **a se duce pe gîrlă**, a se pierde, a se risipi: *banul nemuncit se duce pe gîrlă.* TUD.; **a da pe gîrlă**, a renunța la ceva, a lepăda; a arunca; a pierde; **2.** depresiune îngustă și alungită, umplută cu apă, aflată în lunca unei ape curgătoare care face legătura cu un lac sau cu o baltă: *au prins să zărească printre lunci gîrlele Moldovei pline de jaraticul apusului.* SAD. // adv. din belșug: *capul de-ar fi sănătos, că belele curg gîrlă.* CR. [Din bulg. ***gărlo***].

gîrlíci, gîrlice n. **1.** încăpere strîmtă care formează intrarea într-o pivniță, într-un cavou etc.: *se vedea gîrliciul povîrnit al pivniței.* OD.; *din fundul groapei, un gîrlici strîmpt pînă în fața pămîntului costiș scotea.* CANT.; **2.** loc pe unde ies oile la muls; strungă; **3.** jgheab la teasc; **4.** gaură la mijlocul pietrii alergătoare a morii, prin care trec grăunțele între pietre pentru a fi măcinate. [Din sb. ***grlić***].

gîrliță, gîrlițe f. **1.** (înv.) lanț de fier atîrnat la gîtul condamnaților: *nu numai piedicele în picioare, ce și gîrlițe în grumazi i s-au pus.* CANT.; **2.** specie de gîscă sălbatică (*Anser albifrons* și *minutus*): *che-*

mările gîrliţelor şi zbucnirile lor de aripi se prelungeau în lungul Prutului. SAD. [Din bulg. ***ogărlica***; cf. sb. ***ògrlica***].

gîrneáţă, gîrneţe f. (reg.) **1.** gîrniţă (*Quercus frainetto*): *o gîrneaţă subţire se clătina încet.* SAD.; **2.** gîrneţ. [De la ***gîrniţă***].

gîrnéţ, gîrneţi m. (reg.) bucată de lemn; băţ gros; gîrneaţă: *începe a ciocîrti un gîrneţ de stejar.* CR. [De la ***gîrniţă***].

gîrniţă, gîrniţe f. varietate de stejar care creşte mai ales în zonele de şes; gîrneaţă (*Quercus frainetto*). [Din bulg., sb. ***granica***].

gîscán, gîscani m. bărbăţuşul gîştei; gînsac. [***Gîscă*** + ***-an***].

gîscár, gîscari m. paznic de gîşte: *este gîscar la gîşte.* POP. [***Gîscă*** + ***-ar***].

gîscáriţă, gîscariţe f. **1.** plantă cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri şi cu flori mici, albe (*Arabis alpina* şi *hirsuta*); **2.** plantă din familia cruciferelor (*Arabidiopsis thaliana*). [***Gîscă*** + ***-ariţă***].

gîscă, gîşte f. **1.** pasăre domestică din ordinul palmipedelor, de talie mare, crescută pentru carnea ei (*Anser anser*): *tocmai jumulea o gîscă nevastă-mea.* ISP.; **gîscă-sălbatică**, pasăre migratoare vînată pentru carne (*Anser segatum*): *trage cu puşca în cîrdurile de gîşte sălbatice.* OD.; **a strica orzul pe gîşte**, a sacrifica ceva în mod inutil: *degeaba mai voiţi a strica orzul pe gîşte.* CR.; **2.** carnea acestei păsări: *friptură de gîscă*; **3.** (fig.) femeie credulă sau proastă: *fetele-mi zic pui de gîscă.* POP. [Din bulg. ***găska***].

gîscărîme f. (rar) mulţime de gîşte; totalitatea gîştelor: *se afla adunată în acele bălţi gîscărimea pămîntului.* SAD. [***Gîscă*** + ***-ărime***].

gîsculíţă, gîsculiţe f. **1.** diminutiv al lui gîscă; boboc de gîscă; **2.** (depr.) femeie naivă, prostuţă. [***Gîscă*** + ***-uliţă***].

gît, gîturi n. **1.** parte a corpului care uneşte capul cu trunchiul: *îşi smulge gîtu-atuncea cuprins de braţe reci.* EM.; *stau cu trombonul unii în jurul gîtului încolăcit.* VIERU; **a se agăţa** (sau **a se arunca**) **de gîtul cuiva**, **a)** a îmbrăţişa pe cineva; **b)** a copleşi, a obosi cu manifestări de dragoste; **c)** a se ţine de cineva; **a-i sări cuiva de** (sau **în**) **gît**, v. **sări**; **a-şi rupe** (sau **frînge**) **gîtul**, **a)** a se accidenta (grav) sau a muri; **b)** a-şi pierde situaţia sau poziţia (bună); **a strînge de gît**, **a)** a sugruma: *îmi venea acum să le strîng de gît.* CR.; **b)** a constrînge; **a lua** (sau **a înhăţa**) **de gît**, a înşfăca; a brutaliza (cerînd socoteală); **a se ţine** (sau **a fi, a se lua**) **de gît cu cineva**, a fi prieten (la cataramă) cu cineva: *cînd se luau de gît lupii cu mieii de se sărutau.* ISP.; **a pune gîtul pentru cineva**, a garanta (cu viaţa) pentru cineva; **a face gît**, a ridica pretenţii; a face gălăgie: *nu mai face gît degeaba*; **a o lua în gît**, a nu fi receptiv, a o ţine morţiş (fără a avea dreptate); **a da pe gît**, a bea repede: *a dat ţoiul repede pe gît.* CAR.; **a fi sătul pînă în gît**, a fi dezgustat, agasat: *pînă în gît eşti sătul.* PANN; **a-i sta** (sau **a i se opri**) **în gît**, **a)** a nu putea înghiţi; **b)** a nu putea suferi, a nu se putea împăca cu ceva sau cu cineva; **a potrivi din gît** (**pe cineva**), a-i da de băut cît doreşte: *dacă ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, apoi era cît se poate de şăgalnic.* CR.; **2.** cantitate de băutură cîtă se poate înghiţi dintr-o dată: *dă babei cîteva gîturi de rachiu.* CR.; **3.** parte lungă şi îngustă a unor obiecte: *razele unei lumînări de seu, băgată în gîtul unui clondir ce ţinea loc de sfeşnic.* EM.; *gît de sticlă; gît de vioară*; **4.** (înv.) trecătoare îngustă între doi munţi: *gîturi ale munţilor în Carpaţi.* OD. [Din sl. ***glŭtŭ***].

gîtár, gîtare n. curea lată a hamului, care se trece peste gîtul calului. [***Gît*** + ***-ar***].

gîtiţă, gîtiţe f. (reg.) beregată, gîtlej: *chiuiam pînă mi se usca gîtiţa.* AL. [***Gît*** + ***-iţă***].

gîtlán, gîtlane n. (reg.) **1.** gît (la animale): *arare un dropioi deosebit de mare înălţa gîtlanul şi privea spre turmă.* SAD.; **2.** cocostîrc (*Ciconia ciconia*); **3.** bîtlan (*Ardea cinerea*); **4.** (şi adj. **prună gîtlană**) varietate de prune avînd un capăt alungit. [De la (înv.) ***gîltan*** (***gîlt*** <sl. ***glŭtŭ***) + ***-an***].

gîtléj, gîtlejuri n. partea interioară a gîtului, cuprinzînd faringele şi laringele (cu esofagul şi traheea): *îşi drese gîtlejul şi începu a povesti.* PANN; (şi: (înv.) **gîltej**). [***Gîlt*** (<sl. ***glŭtŭ***) + ***-ej***].

gîtós, ~şi, gîtoásă, ~e a. (rar) cu gîtul lung: *lebăda gîtoasă voia să dea o masă.* ALEX. [***Gît*** + ***-os***].

gîtuí, gîtui şi **gîtuiesc** vb. **1.** (tr.) a strînge de gît; a sugruma: *cît pe ce erai să mă gîtui, jupîneşică!* CR.; (refl. recipr.) *acum ne-om gîtui tovarăşi: el – om flămînd, eu – om sătul.* BAC.; **2.** (refl.) a se estompa, a se reduce: *înaintam tot mai greu, respiraţia mi se gîtuia.* GHEŢIE; *vocea i se gîtuia cîteodată din pricina respiraţiei sacadate.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a se strîmta, a se îngusta, a se micşora pe o anumită porţiune: *conducta se gîtuie în anumite locuri.* [***Gît*** + ***-ui***].

gîtuíre, gîtuiri f. acţiunea de a (se) gîtui şi rezultatul ei: *momentelor mai bune le urmau perioade de eclipsă a conştiinţei, cu gîtuiri ale respiraţiei.* GHEŢIE. [V. ***gîtui***].

gîtuít, ~ţi, gîtuită, ~e a. **1.** strîns de gît, sugrumat; **2.** înăbuşit, estompat, redus: *se auzi vocea gîtuită a poliţistului din fruntea coloanei.* GHEŢIE. [V. ***gîtui***].

gîtuitúră, gîtuituri f. parte îngustă a unui lucru: *„Speranţa" intră în gîtuitura de apus a Mării Marmara.* TUD. [***Gîtui*** + ***-tură***].

gîţă, gîţe f. (reg.) cosiţă: *scotea fruntea cu gîţe bălane şi ochi albaştri, o mutrişoară ageră de copilă.* SAD.; *a lua de gîţe.* [Et. nec.].

gîză, gîze f. insectă mică (zburătoare): *umble gîze, ca puzderii.* EM. [Cf. pol. ***glez***].

gîzulíe, gîzulii f. diminutiv de la gîză; (şi: (reg.) **gîjulie, gujulie**). [***Gîză*** + ***-ul -ie***].

gîzulíţă, gîzuliţe f. diminutiv al lui gîză; gîzulie: *să curm viaţa atîtor gîzuliţe nevinovate.* CR. [***Gîză*** + ***-ul -iţă***].

glabélă, glabele f. (anat.) regiune situată la rădăcina nasului, între sprîncene. [Din fr. ***glabelle***].

glábru, ~i, glabră, ~e a. (bot.) lipsit de perişori pe suprafaţă: *tulpini glabre.* [Din fr. ***glabre***].

glaciál, ~i, glacială, ~e a. (livr.) **1.** rece ca gheaţa, de gheaţă: *la Viena îl prinsese vînt glacial.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsit de căldură, de bunăvoinţă, de curtoazie: *primire glacială;* (subst. n.) *el vorbea ... în forme de un glacial benign în care nu se poate găsi nici o vină de protocol.* CĂL. [Din fr. ***glacial***, lat. ***glacialis***].

glacialitáte f. (rar) însuşirea de a fi glacial, foarte rece; (fig.) *îşi luneca uşor mîna, fără nici un reproş, dar cu un zîmbet inexpresiv asiatic, de o glacialitate polară.* CĂL. [***Glacial*** + ***-itate***].

glaciár, ~i, glaciară, ~e a. **1.** referitor la procesul glaciaţiei: *perioadă glaciară*; **2.** provenit din gheţari: *lac glaciar.* [Din fr. ***glaciaire***].

glaciáţie f. dezvoltare intensă a gheţarilor pe suprafaţa Pămîntului (care a avut loc în perioadele vechi). [Din fr. ***glaciation***].

glaciólog, glaciologi m. specialist în glaciologie. [Din fr. ***glaciologue***].

glaciológic, ~ci, glaciologică, ~ce a. care ţine de glaciologie, referitor la glaciologie; de glaciologie. [Din fr. ***glaciologique***].

glaciologíe f. disciplină care studiază gheţarii. [Din fr. ***glaciologie***].

glácis, glacisuri n. (geol.) teren neted în pantă domoală. [Din fr. ***glacis***].

gladiátor, gladiatori m. (la romani) sclav care se lupta în arenă cu alt luptător sau cu animale sălbatice. [Din lat. ***gladiator, -oris***, fr. ***gladiateur***].

gladiatóric, ~ci, gladiatorică, ~ce a. (rar) care ţine de gladiator, specific gladiatorilor; (fig.) violent, puternic: *a făcut interesantă priveliştea luptei, dîndu-i acel element gladiatoric care farmecă şi atrage publicul.* IBR. [***Gladiator*** + ***-ic***].

gladiólă, gladiole f. plantă erbacee ornamentală, cu frunze lungi în formă de sabie şi cu flori mari de diferite culori (*Gladiolus hybridus*). [Din germ. ***Gladiole***, lat. ***gladiolus***].

gladíş, gladişi m. arbust cu frunze ascuţite şi cu flori albe (*Acer tataricum*). [Din sb. ***gladiš***].

gládium, gladiumuri n. (la romani) sabie cu două tăişuri. [Din lat. ***gladium***].

glaf, glafuri n. **1.** (arhit.) canelură: *stîlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori.* OD.; **2.** element de construcţie care căptuşeşte partea interioară a golului unei ferestre: *glaful ferestrei era dintr-o felie de travertin.* CĂL.; **3.** muchie finisată a deschiderii făcute într-un perete. [Din bulg. ***glah***].

glagóle f. v. **glagore**.

glagolític, ~ci, glagolitică, ~ce a. care ţine de vechea scriere slavă: *alfabet glagolitic; literă glagolitică.* [Din fr. ***glagolitique***].

glagóre, (rar) **glagorii** f. (reg.) pricepere, minte: *am eu glagolie în cap.* PANN; *dacă nu-i glagore în cap, nu-i, şi pace bună!* CR.; (şi: **glagole, glagorie**). [Din sl. ***glagolŭ***].

glagórie f. v. **glagore**.

glăjă, glăji f. (reg.) **1.** sticlă; butelie, garafă: *glaja încă mult ajută, cînd o pot vedea umplută.* POP.; **a se uita în fundul glăjii**, a consuma o băutură alcoolică; a bea: *îmi închipui că ... vă uitaţi destul de des în fundul glăjii.* GHEŢIE; **2.** material sticlos; folie din acest material; geam: *o icoană ardelenească pe glajă înfăţişează pe acest sfînt călare.* CĂL. [Din germ. ***Glas***].

glámnică, glamnice f. (reg.) şervet răsucit în formă de colac, pe care îl pun femeile pe creştet cînd cară greutăţi pe cap. [Din bulg. ***glavnik***].

gland, glanduri n. (anat.) porţiunea terminală a penisului. [Din fr. ***gland***].

glándă, glande f. organ (spongios) de diferite forme, care produce o secreţie: *simţul olfactiv al căpuşei se dovedeşte deosebit de sensibil la mirosul acidului butiric, ce-l emană glandele sebacee ale tuturor mamiferelor.* BL.; *glande salivare, lacrimale.* [Din fr. ***glande***].

glandulár, ~i, glandulară, ~e a. care are formă, aspect de glandă; care ţine de glande; glandulos. [Din fr. ***glandulaire***].

glandúlă, glandule f. glandă mică. [Din fr. ***glandule***, lat. ***glandula***].

glandulós, ~şi, glanduloásă, ~e a. glandular. [Din fr. ***glanduleux***].

glanţ, glanţuri n. (înv.; pop.) **1.** lustru la pielea lustruită; **2.** piele acoperită cu lac: *botine de glanţ.* AL. [Din germ. ***Glanz***].

glas, glasuri n. **1.** capacitate de a emite sunete; sunet sau ansamblu de sunete emise de om (prin vorbire, prin cîntec); voce: *cu glas striin grăind lor D*[umne]*zău.* BIBLIA; *simt glasul cum îmi seacă.* EM.; **într-un glas**, toţi deodată: *cu toţii, într-un glas făcea întrebare.* DRĂGHICI; **a da glas**, **a)** a striga: *cînd căruţa se opri, el dădu glas.* SAD.; (p. ext.) *zăvozii mormăiră în lanţuri; cîţiva dădură glas, cu răsunet adînc sub bolta pădurii.* SAD.; **b)** a exprima: *a ştiut să dea glas atîtor aspiraţii ale poporului român.* BL.; **a-şi da glas cu cineva**, a se pune de acord, a se înţelege: *Ion-Vodă şi-au dat glas cu cazacii.* UR.; **a ridica glasul**, **a)** a vorbi răstit: *văzînd că nu înţelege, a ridicat glasul;* **b)** a protesta; **a-şi ridica glasul**, a se manifesta, a se face auzit: *de cîte ori împrejurările le îngăduie, ortodocşii caută să-şi ridice glasul.* BL.; **a căpăta** (sau **a prinde**) **glas**, a-şi reveni; a prinde curaj; **a-i pieri** (sau **a i se stinge, a-şi pierde**) **glasul**, a nu mai putea face faţă; a bate în retragere; **a-şi drege glasul**, v. **drege**; **2.** fel de a vorbi, intonaţie inflexiune: *li s-a dictat de către unii dintre aceştia cu glas tare.* CAR.; *ba mi-aduc aminte, a răspuns uncheşul, cu glas dintr-odată tulburat.* SAD.; (înv.) **prin glas viu**, oral: *mi-am dat cu cucerie toată voinţa mea înaintea măriei-tale şi prin glas viu şi în scris.* ANTIM; **3.** (înv.) cuvînt, spusă, vorbă: *pomenind acel fericit glas al sîntului Iov, adecă D*[umne]*zău au dat, D*[umne]*zău au luat.* DOS.; *de veţi asculta cu auzul glasului mieu.* BIBLIA; **4.** (înv.) veste, ştire: *Mihai primi glas de la îndrăzneţul Udrea.* BĂLC.; **5.** (înv.) vot: *alegerea deputaţilor s-au făcut prin cumpărarea glasurilor cu bani* (a. 1848). URIC.; **6.** (pop.) fel de a cînta; melodie, voce: *are glas bun,*

G H

poate cînta în cor; **a-şi pierde glasul**, a nu mai putea cînta; **7.** mod în cîntarea bisericească orientală; ton, melodie: *cînta din octoic glasul al optulea.* AL.; **8.** (la pl.) scară muzicală orientală: *ştia şi el glasurile pe din afară de biserică.* CR.; **9.** (log.; înv.) categorie: *cele cinci glasuri a lui Porfirie.* CANT.; **10.** sunet scos de animale sau de păsări: *curînd auzi glasul cocoşilor sălbatici.* SAD.; *broaştele semeţe cîntau cu glasuri multe.* TOP; **11.** (fig.) sunet, zgomot produs de apă, de vînt etc.: *noaptea se trezeşte glasul vechilor păduri.* EM.; *se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaş.* CR.; **12.** (fig.) sunet produs de un instrument, de un corp sonor etc.: *de departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot.* EM. [Din sl. ***glasŭ***].

glasá, glasez vb. (tr.) **1.** a acoperi cu glazură (o prăjitură, un fruct etc.); **2.** a da lustru sau a apreta un obiect de piele. [Din fr. ***glacer***].

glasáre, glasări f. acţiunea de a glasa. [V. ***glasa***].

glasát, ~ţi, glasată, ~e a. **1.** acoperit cu o glazură: *cere Saşei să-i copieze ... reţetele de fructe glasate.* CĂL.; *prăjituri glasate*; **2.** lustruit, apretat: *poşetă glasată.* [V. ***glasa***].

glásnic, glasnici m. (înv.) orator renumit: *zice amu Dumnezeu către luminatul glasnicul Moisi să lepede den săbor tot stricatul şi tot necuratul suflet.* COR. // f. (pl. **glasnice**) vocală. [***Glas*** + *-nic*].

glásnost n. politică de transparenţă şi de liberalizare, începută în 1985 în Uniunea Sovietică. [Din fr. ***glasnost;*** cf. rus. ***glasnost'***].

gláspapír şi **glaspapír** n. hîrtie pe care s-a lipit un abraziv (din sticlă pisată), folosită la şlefuit. [Din germ. ***Glaspapier***].

glástră, glastre f. ghiveci sau vas pentru flori: *şi uscat foşni mătasa pe podele, între glastre.* EM. [Din gr. mod. ***ghlástra***].

glásvand, glasvanduri n. perete interior sau uşă mare din panouri de sticlă, fixate într-un cadru de lemn sau de metal. [Din germ. ***Glaswand***].

glaucóm, glaucomuri n. boală de ochi manifestată prin creşterea tensiunii intraoculare. [Din fr. ***glaucome***, lat. ***glaucoma***].

glauconít n. silicat complex de fier şi de aluminiu. [Din fr. ***glauconite***].

glávă, glave f. (înv.) **1.** cap (mare), căpăţînă; (fig.) cap prost: *cu-atît mai mult merită să bage-ngusta-i glavă-ntr-a globului coronă.* EM.; *era bătut la glavă*; **2.** capitol: *fiece glavă cu toate începuturile sale.* PRAV. [Din sl. ***glava***].

glavíznă, glavizne f. (înv.) capitol: *încheind multe poslanii şi glavizne.* DOS. [Din sl. ***glavizna***].

glazură, glazurez vb. (tr.) **1.** a acoperi un fruct, o bomboană etc. cu glazură; a glasa; **2.** a emaila, a smălţui. [De la ***glazură***].

glazuráre, glazurări f. acţiunea de a glazura. [V. ***glazura***].

glazúră, glazuri f. **1.** strat subţire de zahăr ars, de ciocolată, de şerbet etc., cu care se acoperă unele prăjituri, bomboane sau fructe; **2.** email pentru faianţă. [Din germ. ***Glasur***].

glădíci, glădici m. (reg.) arbust cu frunze ascuţite şi cu flori albe (*Acer tataricum*): *gard viu ... format de copăcei ghimpoşi, mărăcini şi tot neamul de glădici.* GHICA. [Din sb. ***gladiš***].

glădíţă, glădiţe f. arbore asemănător cu salcîmul, cu spini pe ramuri, cu flori mici verzui şi cu fructe păstăi, cultivat în parcuri, pentru perdele de protecţie etc.; plătică (*Gleditschia triacanthas*). [Et. nec.].

glăscíor, glăscioare n. diminutiv al lui glas; glas subţire (de copil): *zise ea cu un glăscior argintos.* EM. [***Glas*** + *-cior*].

glăsí, glăsesc vb. (înv.; intr.) **1.** a se tîngui, a se plînge, a boci (cu glas tare): *te glăseşti tare, ca marea cînd rage.* DOS.; **2.** a cînta: *bucine glăsi-vor foarte cu îngereşti duhure.* COR.; **3.** a vorbi: *glăsiia cu un glas.* BIBLIA. [Din sl. ***glasiti***].

glăsítor, glăsitori m. (înv.) vestitor: *de Dumnezeu glăsitoriul Luca într-această zi de astăzi are a pune înainte şi mai chear.* COR. [***Glăsi*** + *-tor*].

glăsuí, glăsuiesc vb. **1.** (înv.; refl.) a da glas; a rosti, a spune: *şi se glăsuia, şi se frămînta.* POP.; **2.** (intr. şi tr.) a cînta, a intona: *cîntăreţii glăsuiră rugăciunea.* OD.; **3.** (tr. şi intr.) a informa, a comunica: *cine n-are mamă, n-are nimic, glăsu-ie un proverb bengalez.* VIERU. [***Glas*** + *-ui*].

glăsuíre, glăsuiri f. acţiunea de a glăsui şi rezultatul ei: *în însuşi glăsuirea a aceeaşi obşteşti anaforale* (a. 1828). URIC.; *auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.* EM. [V. ***glăsui***].

glăsuitór, ~i, glăsuitoáre a. (înv.) cîntător: *păsările ... cele dulci glăsuitoare.* PANN. [***Glăsui*** + *-tor*].

glăvoácă, glăvoace f. numele a două specii de peşti de apă dulce (*Gobius fluviatilis* sau *Gesleri*). [Din bulg. ***glavoč***].

glébă, glebe f. (înv.) bucată de pămînt cultivat. [Din fr. ***glibe***; cf. lat. ***gleba***].

glei, gleiuri n. (geol.) strat de nămol de culoare cenuşie sau vînătă, format sub unele soluri mlăştinoase. [Din engl. ***gley***].

gléná, glene f. (anat.) mică cavitate articulară a unui os. [Din fr. ***glène***].

glet n. strat subţire de var şi de ipsos, care se aplică peste tencuială. [Din germ. ***Glätt***(*putz*)].

gléznă, glezne f. **1.** articulaţia proeminentă din partea de jos a piciorului, aproape de talpă: *îl băgă în ţărînă pînă-n glezne.* EM.; **din cap pînă în glezne**, v. **cap**; **2.** (p. ext.) parte subţire a piciorului de deasupra acestei articulaţii. [Din sl. ***glezinŭ***, ***glezna***].

glezniéră, glezniere f. bandă textilă (elastică) folosită pentru protecţia gleznelor de către balerini, sportivi etc. [***Gleznă*** + *-ieră*].

gleznişoáră, gleznişoare f. diminutiv al lui gleznă: *zidul se suia şi o cuprindea pîn-la gleznişoare.* POP. [***Gleznă*** + *-işoară*].

gliadínă, gliadine f. proteină vegetală. [Din it. ***gliadina***, fr. ***gliadine***].

glicemíe, glicemii f. **1.** prezenţă a glucozei în sînge; **2.** cantitate de glucoză din sînge. [Din fr. ***glycémie***].

glicerídă, gliceride f. (chim.) ester alcătuit din glicerină şi alcooli graşi, prezent în grăsimi. [Din fr. ***glycéride***].

glicerínă f. lichid uleios, incolor, extras din grăsimi, avînd întrebuinţări în industrie şi în cosmetică: *se dau şi ei pe gheaţă pe scîndurile unse cu glicerină.* CĂL. [Din fr. ***glycérine***].

gliceról n. (chim.) glicerină. [Din fr. ***glycérol***].

glicína, glicine f. plantă decorativă agăţătoare, cu flori asemănătoare celor ale salcîmului, de culoare albastră şi parfumate (*Wistaria chinensis*): *frumoasele coloane de la uşa cea mare din faţă încărcate de ciorchini viorii de glicine.* PETR. [Din fr. ***glycine***].

glicocól, glicocoli m. (biol.) aminoacid simplu, prezent în proteine. [Din fr. ***glycocolle***].

glicogén, glicogeni m. (biol.) polizaharid cu o structură asemănătoare aceleia a amidonului, prezent mai ales în ficat şi în muşchi. [Din fr. ***glycogène***].

glicól, glicoli m. alcool sub formă de lichid incolor, siropos, dulce, folosit ca dizolvant. [Din fr. ***glycol***].

glicolíză, glicolize f. proces de descompunere a glucozei în cadrul metabolismului. [Din fr. ***glycolyse***].

glicométru, glicometre n. instrument folosit pentru determinarea cantităţii de zahăr dintr-un lichid. [Din fr. ***glycomètre***].

glicoproteídă, glicoproteide f. proteină care conţine glucide în moleculă. [Din fr. ***glycoprotéides***].

glicozídă, glicozide f. substanţă vegetală care conţine hidraţi de carbon. [Din fr. ***glycoside***].

glicozuríe, glicozurii f. **1.** prezenţă a glucozei în urină; **2.** cantitate de glucoză aflată în urină. [Din fr. ***glycosurie***].

glíe, glii f. (pop.) 1. brazdă de pămînt: *glia din pămînt rupea.* POP.; (fig.) *aceste contribuţii nu răstoarnă glia pînă în dedesubtul generator.* BL.; 2. pămînt, ogor: *pentru noi, feciorii gliei, zorile răsar.* MAT.; **sub glie** sau **sub glii**, în mormînt, îngropat: *străinul se odihnea sub glii.* SAD.; **3.** (fig.) patrie: *glia strămoşească.* [Et. nec.].

gligán, gligani m. (înv. şi reg.) **1.** mistreţ: *cad pe brînci gliganii şi vierii săgetaţi.* OD.; **2.** (fig.) găligan, zdrahon: *mă vede tologit, cu pielea goală pe năsip, cît mi ţi-i gliganul.* CR.; *eşti coşcogea gligan.* VLAH. [Din bulg. ***gligan***].

glióm, gliomuri n. (med.) tumoare localizată în sistemul nervos. [Din fr. ***gliome***].

glíptică f. arta de a grava figuri sau motive decorative pe pietrele preţioase. [Din fr. ***glyptique***, germ. ***Glyptik***].

gliptogenéză f. (geol.) proces de nivelare a scoarţei pămîntului, sub acţiunea agenţilor externi. [Din fr. ***glyptogenèse***].

gliptografíe f. ştiinţă care se ocupă cu studiul pietrelor antice gravate. [Din fr. ***glyptographie***].

gliptotécă, gliptoteci f. colecţie de pietre preţioase sau semipreţioase gravate: *cu aceeaşi repeziciune fu ridicat Palatul Tinerimii, în care avea să se adăpostească gliptoteca.* CĂL. [Din fr. ***glyptothèque***].

glisá, glisez vb. (intr.) a aluneca, a se deplasa (prin alunecare) pe o suprafaţă. [Din fr. ***glisser***].

glisádă, glisade f. zbor în care un avion înaintează înclinat pe o aripă. [Din fr. ***glissade***].

glisánt, ~ţi, glisantă, ~e a. (tehn.) care alunecă (cu ajutorul unui dispozitiv): *uşă glisantă.* [Din fr. ***glissant***].

glisáre, glisări f. faptul de a glisa. [V. ***glisa***].

glisiéră, glisiere f. bară fixă şi netedă, de-a lungul căreia alunecă o piesă, un element mobil etc. [Din fr. ***glissière***].

glisór, glisoare n. (tehn.) cursor. [Din fr. ***glissoir***].

glissándo adv. (muz.) prin trecerea continuă şi treptată de la un sunet la altul. [Cuv. it.].

gloábă, gloabe f. **1.** (înv.) despăgubire în bani; amendă: *tata a dat gloabă pentru mine.* CR.; **2.** cal slab (şi bătrîn); mîrţoagă: *mînînd în pas alege gloabele lor de căluşei.* OD. [Din sl. ***globa***].

gloátă, gloate f. **1.** mulţime de oameni (strînşi la un loc): *să sfătuiască cu ce cale va s-ajute turceştilor gloate.* B.-DEL.; *pe tinerei îi aşteaptă o gloată întreagă de băieţei.* MAT.; *o gloată de oameni, de copii*; **psihologie de gloată**, concepţie potrivit căreia individul nu este responsabil de faptele lui, fiind ascuns în mulţime: *încălcierarea e întemeiată pe psihologia de gloată.* CĂL.; **2.** (înv.) masa poporului; plebe: *au purces cu toată boierimea şi gloata la împăratul.* NEC.; *oameni din gloată*; **3.** (înv.) unitate de ostaşi pedeştri, recrutaţi din ţărănime; oaste de ţară: *şi ieşi lui în tîmpinare Edom cu gloată grea.* BIBLIA; *armata se împărţea în vechime în curteni, slujitori şi gloate*; **4.** (pop.) membrii unei familii (numeroase); copiii dintr-o familie; **a avea gloată**, a avea familie (mare). [Din sl. ***glota***].

glob, globuri n. **1.** corp (aproximativ) sferic: *rîul sclipea lin într-o bulboană, în care dintr-o dată şi-o oglindit globul luna în scădere.* SAD.; **2.** (**globul pămîntesc** sau, rar, **terestru**) planeta locuită de oameni; Pămîntul: *de ce vrei să arzi globul ce noi îl locuim?* ALEX.; *procedee matematice pentru calcularea circumferinţei globului terestru.* BL.; **3.** (**globul pămîntesc**) reprezentare cartografică a acestei planete: *se aplecă spre globul pămîntesc aflat pe masă şi-l învîrti alene.* TUD.; **4.** înveliş de formă sferică, din sticlă, porţelan etc., care protejează un bec sau o lampă: *un paj şagalnic va ascunde cu-a lui mînă vioriu glob al lampei.* EM. // m. (pl. **globi**) **glob ocular**, partea de formă sferică a ochiului, adăpostită în orbită: *tînărul avea o curioasă ieşire din orbită a globilor oculari.* CĂL. [Din fr. ***globe***, lat. ***globus***].

global, ~i, globală, ~e a. de ansamblu, total: *evaluare globală.* [Din fr. ***global***].

globalísm n. **1.** metodă pedagogică bazată pe perceperea întregului înaintea părţilor componente; **2.** globalizare: *globalismul epocii contemporane.* [Din fr. ***globalisme***, it. ***globalismo***].

globalíst, ~şti, globalistă, ~e a. care ţine de globalism, de tendinţa de unitate, referitor la globalism: *tendinţe globaliste*. [Din engl. ***globalist***].

globalitáte f. (livr.) caracter global, de ansamblu. [Din engl. ***globality***].

globalizá, globalizez vb. **1.** a reuni într-un tot elemente separate; **2.** a judeca, a aprecia în ansamblu. [Din fr. ***globaliser***].

globalizáre, globalizări f. **1.** acţiunea de a globaliza şi rezultatul ei; **2.** tendinţă de transformare a lumii într-o unitate (economică), cu instituţii suprastatale; globalism. [V. ***globaliza***; cf. engl. ***globalization***, fr. ***globalisation***].

globe-trotter [glob-trótăr] m. persoană care face înconjurul lumii pe jos. [Cuv. engl.].

globí, globesc vb. (înv. şi reg.; tr.) **1.** a amenda: *cela ce au făcut silă, să va globi cu bani.* PRAV.; **2.** a prăda, a jefui: *călcînd legămintele ţării, mărindu-i tributul şi globind-o în toate chipurile.* BĂLC. [De la ***gloabă***].

globigerínă, globigerine f. (la pl.) gen de foraminifere cu cochilia perforată şi împărţită în camere sferice; (şi la sg.) animal din acest gen. [Din fr. ***globigérine***].

globínă, globine f. (biol.) substanţă organică care intră în componenţa hemoglobinei. [Din fr. ***globine***].

globíre, globiri f. (înv.) acţiunea de a globi şi rezultatul ei; pedeapsă, amendă: *scăpînd de judecată şi de globiri, prin mită.* NEGR. [V. ***globi***].

globít, ~ţi, globită, ~e a. (înv.) amendat: *ieşit de la judecată păgubaş şi globit.* POP. [V. ***globi***].

glóbnic, globnici m. (înv.) funcţionar însărcinat cu încasarea gloabelor: *vornic mare în Ţara de gios, giudecător tuturor din ţară şi globnic de morţi de om.* UR. [Din sl. ***globnikŭ***].

globulár, ~i, globulară, ~e a. **1.** în formă de glob; sferic: *recipient globular*; **2.** (spec.) care ţine de globulele sîngelui, referitor la globulele sîngelui. [Din fr. ***globulaire***].

globúlă, globule f. corp (foarte) mic de formă sferică sau ovală: *insecta aplică o înţepătură ţesutului vegetal, iar planta răspunde prin alcătuirea unor globule.* BL.; *globulele sîngelui*; **globule roşii**, hematii: *eram alb ca un om fără globule roşii.* PETR.; **globule albe**, leucocite. [Din fr. ***globule***, lat. ***globulus***].

globuléţ, globuleţe n. **1.** diminutiv al lui glob; glob mic; globurel, globuşor; **2.** ornamentat în forma unei sfere colorate (pentru pomul de Crăciun). [***Glob*** + *-ul -eţ*].

globulínă, globuline f. proteină care se află în plasma sangvină. [Din fr. ***globuline***].

globulós, ~şi, globuloásă, ~e a. (rar) în formă de globule, compus din globule. [Din fr. ***globuleux***].

globurél, globurele n. (rar) globuleţ: *atomii cei mai nobili ... ar fi globurele ideale, fără colţuri, absolut netede.* BL. [***Globuri*** (pl. de la *glob*) + *-el*].

globuşór, globuşoare n. globuleţ. [***Glob*** + *-uşor*].

glockenspiel [glócănşpil] n. instrument de percuţie alcătuit din lame metalice aşezate pe un suport, care, lovite cu ciocănele de lemn, scot sunete asemănătoare cu clinchetul de clopoţei. [Din germ. ***Glockenspiel***].

glod, gloduri n. (reg.) **1.** noroi; tină: *şedeau tologiţi în glod şi se păleau la soare.* CR.; *aurul şi în glod străluceşte*; **2.** bulgăre de pămînt (uscat şi îngheţat): *prin mărăcini, prin gloduri.* PANN. [Din magh. ***galád***, rus. ***gluda***].

glodáş, glodaşi m. (înv.) muncitor care încărca sarea în ocne. [***Glod*** + *-aş*].

glodăráie f. (pop.) glodărie: *ce glodăraie şi colbăraie!* CAR. [***Glod*** + *-ăraie*].

glodărie f. (pop.) noroi mare; glodăraie; loc, drum etc. noroios; (înv.) glodişte: *nu cumva să se facă glodărie.* C. [***Glod*** + *-ărie*].

glodí, glodesc vb. (tr.) a înţepa, a freca, a strînge: *te glodeşte cînd şezi pe ele* [scăunaşe]. ISP. [Din sb., rus. ***glodati***].

glódişte, glodişti f. (înv.) glodărie; (fig.) *să poată vîna pre ibohnici, să-i tragă în glodiştea păcatelor.* DOS. [***Glod*** + *-işte*].

glodós, ~şi, glodoásă, ~e a. (reg.) **1.** gloduros: *birjarul îşi biciuia caii suduindu-i şi înainta greu prin bălţile glodoase.* SAD.; *pîraie glodoase.* POP.; **2.** (rar) asemănător noroiului; vîscos: *parcă mă supăra ceva glodos spre vîrful degetelor.* CĂL. [***Glod*** + *-os*].

glodurăriţă, glodurariţe f. plantă perenă cu aspectul unui arbust şi cu flori foarte mici (*Comphorosma monspeliaca*). [***Glodur***(*os*) + *-ariţă*].

glodurós, ~şi, gloduroásă, ~e a. (reg.) **1.** noroios; **2.** plin de bulgări; bulgăros: *o fîşioară de pămînt gloduroasă şi ghimpoasă.* PANN; **3.** (fig.) grosolan: *cuvînt prea gloduros.* PANN. [***Gloduri*** (pl. de la *glod*) + *-os*].

glomerulár, ~i, glomerulară, ~e a. care ţine de glomerule, referitor la glomerule; format din glomerule. [***Glomerulă*** + *-ar*].

glomerúlă, glomerule f. **1.** bulgăre mic de pămînt; **2.** formaţie anatomică cu aspect de ghem; **3.** tip de fruct format prin creşterea laolaltă a mai multor fructe provenite din flori independente; **4.** tip de inflorescenţă globulară, formată din flori prinse pe un peduncul foarte mic. [Din fr. ***glomérule***].

glónte n. v. **glonţ**.

glontuít, ~ţi, glontuită, ~e a. (rar) lovit, rănit de glonţ: *m-a luat în goană o ursoaică glontuită.* GAL. [De la ***glonte***].

glonţ, gloanţe n. şi (rar) **glonţi** m. **1.** proiectil mic pentru unele arme de foc: *de-aş avea o puşculiţă şi trei glonţi în punguliţă.* AL.; *miile de oameni strînşi prin foame, frig şi glonţi.* EM.; *plămînul stîng mi-e ciuruit de gloanţe.* VIERU; **2.** (înv.) **glonţ de tun**, obuz: *trecînd un glonţ de tun aproape, mi-au uscat un picior ş-am rămas invalid.* B.-DEL.; **3.** (rar) bilă, sferă: *punem două mari oglinzi concave una-n faţa alteia şi punem în focarul uneia un glonte de fier încălzit.* EM. // adv. repede, iute: *mă duc să dau confirmarea ştirii! şi pleacă glonţ.* CAR.; (şi: **glonte**). [Et. nec.].

glórie, glorii f. **1.** onoare, mărire, grandoare, renume: *oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* EM.; *în culmea gloriei sale; gloria lui Dumnezeu*; **2.** (fig.) persoană de mare valoare: *Traian, gloria Romei.* ALEX. [Din lat., it. ***gloria***].

glorifică, glorífic vb. (tr.) a slăvi, a preamări: *sintezele de istorie culturală vor glorifica mai departe pe marii pionieri.* CĂL.; *a glorifica pe Dumnezeu*; (refl. pas.) *întîi se glorifică noblеţea morală a românului.* CĂL. [Din lat. ***glorificare***, fr. ***glorifier***].

glorificáre, glorificări f. acţiunea de a glorifica şi rezultatul ei: *compoziţiile teatrale pentru glorificări dinastice ... sînt o simulare a artei, dar nu o artă adevărată.* MAIOR.; *o glorificare a muzicii sărbătoreşti a graiului în care sîntem acasă.* VIERU. [V. ***glorifica***].

glorificatór, ~i, glorificatoáre a. şi m., f. (persoană) care glorifică: *fondatorii şi glorificatorii gardei orăşeneşti.* EM. [***Glorifica*** + *-tor*].

gloriólă, glorióle f. glorie deşartă; vanitate. [Din fr. ***gloriole***].

gloriós, ~şi, glorioásă, ~e a. **1.** plin de glorie, slăvit: *o existenţă glorioasă.* BĂLC.; **2.** (rar) plin de vanitate: *glorios de naşterea sa.* [Din fr. ***glorieux***, lat. ***gloriosus***].

glosă, glosez vb. (tr.) a explica un cuvînt sau un pasaj dintr-un text. [Din fr. ***gloser***].

glosár, glosare n. **1.** listă de cuvinte (vechi, regionale etc.) însoţite de explicaţia lor: *un glosariu nu-şi are locul într-o scrisoare.* NEGR.; **2.** (înv.) lexic, vocabular: *de la gîndul de a stîrpi cuvintele de extracţie străină, am ajuns a schimba tot glosarul.* RUSSO; **3.** (înv.) dicţionar, lexicon; (şi: (înv.) **glosariu**). [Din lat. ***glossarium***, fr. ***glossaire***].

glosáre, glosări f. acţiunea de a glosa şi rezultatul ei: *puţin demne de încredere sînt glosările realizate la cerere.* R.L. [V. ***glosa***].

glosáriu n. v. **glosar**.

glosatór, glosatori m. autor de glose. [Din fr. ***glossateur***].

glósă, glose f. **1.** explicaţie a unui cuvînt sau a unui pasaj dintr-o scriere; notă explicativă făcută de un copist: *glose slavo-române*; **2.** poezie cu formă fixă, în care fiecare vers din prima strofă este comentat într-o strofă următoare: *glosa lui Eminescu.* [Din lat. ***glossa***, fr. ***glose***, germ. ***Glosse***].

glosém, gloseme n. (lingv.) nume dat în glosematică unităţii minimale a limbii. [Din fr. ***glossème***].

glosemátică f. ramură a lingvisticii structuraliste care consideră limba ca un sistem de relaţii interne. [Din fr. ***glossématique***, germ. ***Glossematik***].

glosíta, glosite f. (med.) inflamaţie a limbii. [Din fr. ***glossite***].

gloso- element de compunere cu sensul „limbă", „al limbii", „referitor la limbă". [Din fr., germ. ***glosso-***].

glosofaringián, ~eni, glosofaringiană, ~ene a. care aparţine limbii şi faringelui, referitor la limbă şi la faringe. [Din fr. ***glosso-pharyngien***].

glosolalíe, glosolalii f. (med.) vorbire neinteligibilă a unor bolnavi, alcătuită din silabe şi cuvinte fără sens. [Din fr. ***glossolalie***].

glosológic, ~ci, glosologică, ~ce a. (rar) care ţine de limbă, de vorbire; care cuprinde elemente, aspecte de limbă: *sînt culegeri de folclor care reprezintă adevărate muzee glosologice faţă de relativa sobrietate a vorbirii lui Creangă.* CĂL. [***Glosologie*** + *-ic*].

glosológie f. **1.** cunoaştere a termenilor speciali ai unei ştiinţe; **2.** (med.) studiu al afecţiunilor limbii. [Din fr. ***glossologie***, it. ***glossologia***].

glotál, ~i, glotală, ~e a. care ţine de glotă, referitor la glotă: *muşchi glotali.* [Din fr. ***glottal***].

glotáş, glotaşi m. (înv.) soldat pedestraş recrutat din ţărănime: *simbria ce lua pînă acum ... glotaşii să aibă a li se plăti.* URIC. [***Gloată*** + *-aş*].

glótă, glote f. (nat.) porţiunea cea mai strîmtă a laringelui dintre coardele vocale. [Din fr. ***glotte***].

gloto- element de compunere cu sensul „limbă", „al limbii", „lingvistic". [Din it., germ. ***glotto-***].

glotológie f. (italienism) lingvistică. [Din it. ***glottologia***].

glucíd n. v. glucidă.

glucídă, glucide m. substanţă organică care intră în compoziţia protoplasmei, formată din carbon, oxigen şi hidrogen; (şi: **glucid**). [Din fr. ***glucides***].

glucídic, ~ci, glucidică, ~ce a. care ţine de glucide, referitor la glucide. [Din fr. ***glucidique***].

glucíniu n. (chim.) beriliu. [Din fr. ***glucinium***].

glucometríe f. dozare a glucozei în mustul de struguri sau în derivatele lui. [Din fr. ***glucométrie***].

glucométru, glucometre n. glicometru. [Din fr. ***glucomètre***].

glucónic a. **acid gluconic**, acid pe bază de glucoză, utilizat în medicină. [Din fr. ***gluconique***].

glucóză, glucoze f. substanţă zaharoasă cristalizată, cu gust dulce, care se găseşte în miere şi în fructe. [Din fr. ***glucose***, germ. ***Glukose***].

glucozídă, glucozide f. compus vegetal al glucozei. [Din fr. ***glucoside***].

glúgă, glugi f. **1.** obiect de îmbrăcăminte de formă conică, cu care se acoperă capul pentru a-l feri de ploaie, de frig etc.: *de ploaie şi de vînt rece cu glugile peste cap lăsate.* CANT.; **2.** grămadă de snopi, de mănunchiuri etc. care se aşază în picioare, în formă conică. [Din bulg. ***gugla***].

glugúţă, gluguţe f. diminutiv al lui glugă: *gluguţa pe umăr o loa.* POP. [***Glugă*** + *-uţă*].

glúmă[1], **glume** f. vorbă sau istorioară care stîrneşte rîsul; faptă hazlie: *voroavele ceale de glumă şi de şagă.* VARL.; **în glumă**, fără seriozitate, fără importanţă, fără rea intenţie: *a spus numai în glumă*; **nu glumă**, cu adevărat, de-a binelea: *carte se învăţa*

acolo, nu glumă. CR.; **glumă proastă** (sau **de prost gust**), v. **gust**; **a se întrece cu gluma**, a-şi permite prea mult; **a lua în glumă**, a nu da prea multă importanţă; a subestima: *i se părea că prea a luat în glumă propunerea lui.* REBR.; **a lăsa gluma (la o parte)**, a vorbi serios: *să lăsăm gluma; aştept al doilea transport de flori.* NEGR.; **a nu-i arde de glumă**, a fi indispus, supărat, necăjit; **nu-i (de) glumă**, e ceva serios, dificil: *văzu ăla că nu e glumă, că-i stă viaţa numai într-un fir de aţă.* ISP.; **a nu şti de glumă**, a nu avea umor, a fi prea serios, închis. [Din sl. *glumŭ*, bulg. *gluma*].

glúmă², **glume** f. (bot.) bractee situată la baza fiecărui spiculeţ al unei plante graminee. [Din fr. *glume*].

glumélă, **glumele** f. (bot.) frunzişoară verde care acoperă o floare dintr-un spiculeţ de graminee. [Din fr. *glumelle*].

glumeţ, **~i**, **glumeáţă**, **~eţe** a. **1.** care face glume; căruia îi place să glumească; şugubăţ, poznaş: *ţăranul român ... este şi glumeţ.* IBR.; (subst.) *glumeţi vulgari îi pun muşte în mîncare.* CĂL.; **2.** care provoacă rîsul, plin de haz; hazliu: *poveştile bătrîne şi glumeţe ale ostaşilor.* EM.; (adv.) *vorbea fără grijă şi glumeţ ca totdeauna.* SAD. [Din bulg. *glumec*].

glumí, **glumesc** vb. **1.** (intr.) a spune glume: *un bătrîn vînător căruia îi plăcea să glumească.* OD.; **2.** (intr.) a vorbi în glumă (despre ceva serios), a răspunde cu o glumă (la ceva serios): *îl cunoaştem îndeajuns de bine ca să pricep că nu glumeşte.* GHEŢIE; *probabil glumeşti;* (refl. impers.) *e un om cu care nu se glumeşte.* IBR.; **3.** (înv.; refl.) a se exercita cu (sau în) ceva: *întru începutele tale glumi-mă-voi.* COR.; **4.** (înv.; refl.) a flecări, a vorbi de rău: *de mine glumiia-se şezînd în uşi.* COR. [Din sl. *glumiti sen*].

glumít, **glumituri** n. **1.** (rar) spunere a unei glume; **2. nu-i de glumit (cu ...)**, treaba este serioasă; trebuie luat în serios. [V. *glumi*].

glumitór, **~i**, **glumitoáre** a. (rar) hazliu, de glumă: *la o iscodire de şagă şi glumitoare, mai vîrtos despre ţigani, nu este de a să mira, cînd să află de aceste numiri întradins căutate.* B.-DEL. [*Glumi* + *-tor*].

gluteínă, **gluteine** f. proteină constituentă a glutenului. [Din fr. *gluteine*].

glutén n. substanţă proteică vîscoasă, care se găseşte în compoziţia boabelor de cereale: *grîu mai frumos, mai greu, mai bogat în gluten şi care dă tărîţe mai puţine.* GHICA. [Din fr. *gluten,* lat. *gluten, -inis*].

glutinós, **~şi**, **glutinoásă**, **~e** a. care conţine gluten; care are aspect de gluten. [Din fr. *glutineux*].

glutón, **glutoni** m. mamifer carnivor cu blana brună-deschisă care trăieşte în zonele arctice (*Gulo luscus*). [Din fr. *glouton*].

gnais, **gnaisuri** n. (geol.) rocă metamorfică compusă din cuarţ, feldspat şi mică. [Din germ. *Gneiss*, fr. *gneiss*].

gnatostóm, **gnatostomi** m. (la pl.) subîncrengătură de vertebrate care au gura cu fălci mobile; (şi la sg.) animal din această subîncrengătură. [Din germ. *Gnathostomen*, engl. *gnathostoms*].

gnetálă, **gnetale** f. (la pl.) ordin de plante gimnosperme care cuprinde lianele din zonele tropicale; (şi la sg.) plantă din acest ordin. [Din fr. *gnétales*].

gnom, **gnomi** m. (mit.) spirit care se credea că păzeşte comorile îngropate în pămînt. [Din lat. *gnomus*, fr. *gnome*].

gnómă, **gnome** f. sentinţă, maximă, proverb. [Din it. *gnome*].

gnómic, **~ci**, **gnomică**, **~ce** a. care conţine sentinţe sau maxime morale: *prin substanţialitatea gnomică, ... are aspecte de poet mare.* CĂL.; *poezie gnomică;* **poeţi gnomici**, poeţi din Grecia antică în ale căror opere se întîlnesc numeroase sentinţe, precepte şi reflecţii morale; (gram.) **prezent gnomic**, prezent care exprimă o acţiune ce se îndeplineşte indiferent de timp. [Din fr. *gnomique*, lat. *gnomicus*].

gnomísm n. caracter gnomic: *avem de a face cu un gnomism pur, ... cu o curată prestidigitaţie didactică.* CĂL. [*Gnom*(*ic*) + *-ism*].

gnomón, **gnomoane** n. instrument folosit în antichitate pentru determinarea meridianului locului şi pentru stabilirea orei. [Din fr., gr. *gnomon*].

gnoseo- element de compunere cu semnificaţia „(de) cunoaştere". [Din gr. *gnósis*].

gnoseológic, **~ci**, **gnoseologică**, **~ce** a. referitor la cunoaştere sau la teoria cunoaşterii: *n-am dat decît exemple din domeniul estetic şi gnoseologic.* BL. [Din lat. *gnoseologicus*, germ. *gnoseologisch*].

gnoseologíe f. parte a filozofiei care cercetează posibilitatea cunoaşterii lumii şi formele acestei cunoaşteri; teoria cunoaşterii: *zburau ca nişte păsări greoaie ... tratate de gnoseologie, biblii, cosmogonii.* GHEŢIE. [Din lat. *gnoseologia*, germ. *Gnoseologie*].

gnóstic, **~ci**, **gnostică**, **~ce** a. care aparţine gnosticismului, referitor la gnosticism: *doctrinele gnostice sînt preocupate mai vîrtos de două probleme: de geneza lumii şi de salvarea omului.* BL. // m. adept al gnosticismului: *gnosticii admiteau o infinitate de emanaţii din divinitate.* BL. [Din fr. *gnostique*, lat. *gnosticus*].

gnosticísm n. curent filozofic şi religios care îmbina teologia creştină cu filozofia greacă: *gnosticismul face apel la spiritualizarea insului uman.* BL. [Din fr. *gnosticisme*, lat. *gnosticismus*].

gnóză, **gnoze** f. **1.** (teol.) cunoaştere deplină a lui Dumnezeu şi a realităţilor divine, care duce la salvarea omului; **2.** gnosticism; **3.** eclectism filozofic care pretindea o conciliere a tuturor concepţiilor religioase; **4.** filozofie supremă, conţinînd toate cunoştinţele despre sacru. [Din fr. *gnose,* germ. *Gnosis*].

gnozíe, **gnozii** f. (psih.) recunoaştere a obiectelor cu ajutorul organelor de simţ. [Din fr. *gnosie*, engl. *gnosis*].

gnu m. specie de antilopă de talie mare, care trăieşte în sudul Africii (*Conrochaetes gnu*). [Din fr. *gnou*].

goáná, **goane** f. **1.** deplasare cu paşi mari şi repezi; fugă mare: *în goana roibului un sol, cu frîu-n dinţi şi-n capul gol, răsare.* COŞB.; *într-o goană nebună;* (p. ext.) *vezi goana străzii, cu zgomotul roţilor şi al muncii.* BAC.; (fig.) *goana după bogăţie, vanitatea evghenistă i se arată copilăreşti.* CĂL.; **într-o goană**, fără oprire, gonind: *te duceau într-o goană de la o poştă la alta.* GHICA; **în goană** sau **în goana mare**, alergînd foarte repede: *a apucat-o în goană la deal spre streşina brădetului.* SAD.; *vine în goana mare o căruţă.* CĂL.; **a o lua** (sau **a o rupe, a o apuca**) **la goană**, a începe să fugă, să gonească: *îngrozit, o rupe la goană.* CĂL.; **2.** fugărire, urmărire în fugă: *după o goană de cîteva ore,* [îi] *găsiră.* NEGR.; **a lua** (sau **a pune**) **la** (sau **în, pe**) **goană pe cineva**, a alunga, a fugări: *începu a-l lua în goană* [pe cerb]. DOS.; **3.** vînătoare cu gonaci: *la goană mare, crezi d-ta că puţin lupi dau cinstea pe ruşine, lăsîndu-şi peile zălog?* CR.; *în goana vînatului;* (fig.) *goană de tătari.* AL.; **4.** prigoană, persecuţie, alungare: *pornind păgînii goană asupra creştinilor.* DOS.; **5.** (pop.) împerechere a vacii cu taurul. [De la *goni*].

goángă, **goange** f. (pop.) insectă, gînganie: *bîzîitoarea bîzîie ca o goangă.* ISP.; **a spune goange**, a spune fleacuri, minciuni; **a se ţine de goange**, a fi neserios, a face farse, glume (nepotrivite). [Onomat.].

goărdină f. (reg.) varietate de struguri cu boabele albe şi dulci. [Din rus. *gardina*].

goárnă, **goarne** f. trompetă, trîmbiţă: *s-aud goarnele cîntînd.* POP. [Din rus. *gorn*].

goblén, **goblenuri** n. ţesătură, tapiserie sau broderie făcută cu fire colorate: *am descoperit, în fine, fotoliul, oglinda, goblenurile.* GHEŢIE. [Din fr. *Gobelins* n. pr.].

godác, **godaci** m. (reg.) purcel (de un an); godînac: *godacul iar a strigat.* CR. [Cf. *godînac*].

godétă, **godete** f. vas mic în care se amestecă culorile pentru pictură. [Din fr. *godet*].

godéu, **godeuri** n. **1.** cupă de metal la aparatele de ridicat care se încarcă şi se descarcă automat; **2.** recipient mic din material izolant, cu care se realizează unele legături electrice; **3.** fald la o rochie, la o draperie etc. [Din fr. *godet*].

godiá, **godiez** vb. (intr.) a vîsli cu o ramă aşezată la pupă, făcînd ca barca să înainteze în zigzag. [Din fr. *godiller*].

godín¹, **godinuri** n. sobă de fier cilindrică. [Din fr. *godin*].

gódin², **godini** m. (reg.) pui de porc sălbatic: *sînt vreo patruzeci de porci, scroafe şi godini.* SAD. [Et. nec.].

gódină, **godine** f. (reg.) specie de pepene galben cu coaja lucioasă: *miros de godină galbenă.* DELAVR. [Et. nec.].

godînác, **godînaci** m. (reg.) godac: *tăiase un porc, mai mult godînac, care nu se îngrăşase.* PETR. [Din bulg. *godinak*].

gódzură f. v. **goz**.

goeland, **goelanzi** m. (zool.) pescăruş de mare (*Larus*). [Din fr. *goéland*].

goelétă, **goelete** f. corabie uşoară cu două catarge: *mai marele lor stătea în picioare, la pupa, cercetînd goeleta care se apropia.* TUD. [Din fr. *goélette*].

gofrá, **gofrez** vb. (tr.) **1.** a imprima cute sau ondulaţii paralele pe o ţesătură, pe o tablă, pe o hîrtie etc.; **2.** a aplica pe o ţesătură un desen în relief. [Din fr. *gaufrer*].

gofráj, **gofraje** n. ondulaţii, cute paralele sau desene în relief imprimate pe o ţesătură. [Din fr. *gaufrage*].

gofráre, **gofrări** f. acţiunea de a gofra şi rezultatul ei. [V. *gofra*].

gofrát¹, **gofraturi** n. faptul de a gofra. [V. *gofra*].

gofrát², **~ţi**, **gofrată**, **~e** a. pe care s-au imprimat cute paralele (şi ondulate) ori desene în relief. [V. *gofra*].

gofréu, **gofreuri** n. (arhit.) ornament format din adîncituri cu conturul pătrat, alăturate şi dispuse în şiruri paralele. [Din fr. *gaufré*].

gog¹, **gogi** m. (reg.) gogoman, om prostănac: *alţii zic că-s numai un gog.* AL. [Cf. *Gogu* n. pr.].

gog², **~gi**, **goágă**, **~ge** a. (reg.) bolnav, suferind (fără forme acute). [De la *gogi*].

gógă, **gogi** f. (rar) gogoriţă. [Cf. alb. *gogë*].

gogí, **gogesc** vb. (pop.; intr.) a fi suferind (fără forme acute); a purta o boală pe picioare: *eu am gogit în timp de mai bine de două luni.* AL.; *gogeşte de vreun an.* [Et. nec.].

gogíre, **gogiri** f. (pop.) faptul de a gogi; (fig.) *această gogire în îndoială îi păru lui însuşi netrebnică.* PETR. [V. *gogi*].

gogîlţ interj. cuvînt care imită zgomotul făcut de înghiţirea cu lăcomie a unui aliment: *gogîlţ! îi mergeau sarmalele întregi pe gît.* CR.; (subst.) *un gogîlţ înăduşit şi la răstîmpuri deopotrivă de scurte era singura înştiinţare că strîmturile gîtului au fost biruite.* HOGAŞ. [Onomat.].

gogleáză, **gogleze** f. (înv.) vorbă goală: *ea îi spuse alte gogleze.* ISP. [Et. nec.].

goglét, **~i**, **gogleáţă**, **~eţe** a. prostănac. [Cf. *gog¹*].

gogoáşă, **gogoşi** f. **1.** produs de patiserie făcut din aluat dospit şi prăjit în ulei sau în grăsime: *plăcintele şi gugoaşele erau mult mai căutate.* NEGR.; **2.** (fig.) minciună (mare): *tot înşiră la gogoşi.* PANN; **a spune** (sau **a vinde**) **gogoşi**, a minţi; **3.** înveliş din fire subţiri în care se înfăşoară larva unor insecte înainte de a ajunge la stadiul de nimfă; **4. (gogoaşă de mătase)**, înveliş format din firul produs de viermele-de-mătase: *mătasea din gogoşi e un lux, şi, ca orice lux, e costisitor.* PR.; **5. (gogoaşă de ristic)** excrescenţă care apare pe frunzele de stejar, provocată de unele insecte, folosită pentru obţinerea cernelii negre, a unui astringent etc.: *aprinse lumînarea, arse o gogoaşe de ristic, îşi drese puţin sprîncenile cam rare.* C.L.; (şi: (reg.) **gugoaşă**). [Et. nec.; cf. *cocoaşă*].

gogolí vb. v. **cocoli**.

gogolói, **gogoloaie** n. (pop.) mic obiect (maleabil) de formă sferică. [Et. nec.].

gogomán, ~i, gogomană, ~e m., f. şi a. (om) prostănac, nătăfleţ: *cu adevărat vrednică cerere de un gogoman!* B.-DEL.; *a început să-l ocărască, făcîndu-l nătăfleţ, guguman, prost.* PANN; *este cel mai plin de fumuri, mai nerod, mai gogoman.* NEGR.; (şi: (reg.) **guguman**). [Cf. ***gog***[1]].

gogomănie, gogomănii f. prostie, neghiobie: *Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem.* NEGR.; (şi: (reg.) **gugumănie**). [***Gogoman*** + *-ie*].

gogón, gogoane n. (rar) **1.** obiect mic de formă rotundă; **2.** (spec.) bob de diamant. [Et. nec.].

gogonát, ~ţi, gogonată, ~e a. **1.** umflat, de formă sferică: *nasul lui mic, gogonat la vîrf.* GAL.; **2.** (fig.) mare, exagerat: *gogonată o mai spuseşi, jupîne.* AL.; *minciună gogonată;* (subst.) *hojma îţi vine-n cap una de cele gogonate.* MAT. [***Gogon*** + *-at*].

gogoneá, gogonele f. (mai ales la pl.) pătlăgică roşie neajunsă la maturitate, bună pentru pus la murat. [***Gogon*** + *-ea*].

gogonéţ, ~i, gogoneáţă, ~eţe a. (reg.) **1.** rotund şi umflat; gogonat: *găina îi făcuse trei ouă gogoneţe.* POP; **prune gogoneţe**, varietate de prune mici şi rotunde, care se coc la sfîrşitul verii; **2.** (fig.) mare, exagerat, gogonat: *am dat de o greşeală de tipar destul de gogoneaţă.* AL. [***Gogon*** + *-eţ*].

gógoriţă, gogoriţe f. **1.** fiinţă imaginară cu care sînt speriaţi copiii; **2.** (fig.) vorbă neîntemeiată, minciună: *în zadar veniţi cu gogoriţe, ... ca să amăgiţi opinia publică.* CAR. [***Gogă*** + *-or* + *-iţă*].

gogoşár[1], gogoşari m. **1.** varietate de ardei gras de formă rotundă (*Capsicum annum*); **2.** fructul acestei varietăţi de ardei; **3.** (glumeţ; la pl.) chiloţi femeieşti, dintr-un material gros, care acoperă piciorul pînă deasupra genunchilor. [Et. nec.].

gogoşár[2], gogoşari m. **1.** (rar) vînzător de gogoşi; **2.** (fig.) persoană care spune gogoşi; şarlatan, mincinos: *eşti un gogoşar de frunte.* AL. [***Gogoaşă*** + *-ar*].

gogoşeá, gogoşele f. diminutiv al lui gogoaşă: *o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gogoşele.* NEGR.; (şi: (reg.) **gugoşea**). [***Gogoaşă*** + *-ea*].

gogoşeríe, gogoşerii f. loc sau local unde (se prepară şi) se vînd gogoşi şi alte produse din aluat: *au întîrziat mîncînd plăcinte la gogoşerie.* CĂL. [***Gogoaşă*** + *-ărie*].

gógu m. (reg.) paparudă. [V. ***gogă***].

goi, goi m. nume dat de evrei creştinilor; nonevreu: *jidovul pe toţi goi urgiseşte şi, de-ar putea, iar strînge cu totul.* B.-DEL. [Din germ. ***Goi***].

gol[1], goluri n. (sport) punct marcat prin introducerea mingii în poarta echipei adverse. [Din engl. ***goal***].

gol[2], ~i (şi (pop.) **goli, goală, ~e** a. **1.** fără îmbrăcăminte; despuiat, nud: *învăţă să o dezbrace goală.* DOS.; *nu găseşte altceva de făcut spre a se admira decît ... să se aşeze în faţa oglinzii, goală.* CĂL.; *gol pînă la brîu, se spăla pe punte.* TUD.; **gol (ca un) pistol**, v. **pistol**; **gol puşcă**, v. **puşcă**; **gol-goluţ**, fără nici o haină: *a zărit-o pe Nora goală-goluţă, cu nişte papuci brodaţi în picioare.* GHEŢIE; **cu (sau în) pielea goală**, dezbrăcat complet: *mă vede tologit, cu pielea goală, pe năsip.* CR.; *popii, cînd venea cu botezul, îi ieşea înainte în pielea goală.* M.CAR.; **a lăsa gol**, a jefui de tot ce are; **2.** descoperit: *cu capul gol;* **3.** desculţ, neîncălţat: *miriştea sub tălpile mele goale era un fel de acupunctură moldovenească.* VIERU; *cu picioarele goale;* **4.** care are puţine haine; (fig.) sărac: *a dzăcea în gunoi gol şi flămînd.* VARL.; *soldatul nostru umblă gol şi desculţ, flămînd şi bolnav pe cîmpiile Bulgariei.* EM.; **coate-goale** (subst.) sărac lipit pămîntului; **5.** fără învelişul obişnuit: *au venit cu săbiile goale asupra boierilor pribegi.* SAD.; **6.** care nu conţine nimic înăuntru; deşert: *dintr-o pereche de boi ... am rămas c-o pungă goală.* CR.; *sticlă goală;* (fig.) *miraţi şi de răsuflet goi să steie îngerii.* COŞB.; *vorbe goale;* **pe inima goală** sau **pe stomacul gol**, pe nemîncate; **cu mîna goală**, **a)** fără nici un dar: *n-au mers cu mînile goale la Paşa.* NEC.; **b)** neînarmat: *fără pistoale; numai cu mînele goale.* POP.; **7.** direct, real: *adevărul gol;* **8.** aidoma, întocmai: *e dracul gol;* **9.** simplu, singur, neînsoţit: *lucra ziua şi noaptea spre a se hrăni cu pîne goală.* EM.; **10.** neacoperit, fără vegetaţie: *cu munţi şi dealuri goli era încongiurate.* CANT.; *teren gol;* **11.** fără frunze, desfrunzit: *cîmpii îngheţate şi crînguri goale rămîneau în urmă.* BAC.; *copaci goi;* **12.** fără temei; lipsit de valoare: *vorba ceea: falâ goală, traistă uşoară.* CR.; *înşirînd cuvinte goale.* EM.; **13.** lipsit de oameni; fără public: *barbar, cînta femeia-aceea, tîrziu, în cafeneaua goală.* BAC. // n. (pl. **goluri**) **1.** spaţiu liber, vid: *vremea încearcă în zadar din goluri a se naşte.* EM.; *a umple un gol;* (fig.) *golul acesta din memorie mă obseda.* EL.; **a simţi un gol la stomac** (sau **la inimă**), a se simţi slăbit, neputincios; **a(-i) ieşi cu gol** (sau **cu golul**) (**înainte**), a se întîlni cu cineva avînd un vas fără conţinut (aceasta prevestind un ghinion); **2.** teren fără vegetaţie: *ca pe un gol de munte o stîncă solitară.* AL.; **3. în gol**, **a)** în aer, nesusţinut; **b)** cu privirea fixă, fără ţintă: *stăteam cu ochii în gol, gîndindu-mă.* BAC.; **c)** fără folos, zadarnic: *pe unde se ducea, tot în gol umbla.* CR.; **a ieşi la gol**, a ieşi în cîmp liber, la lărgime: *Ştefan-vodă la gol nu îndrăznea să iasă.* UR.; **a umple un gol**, a completa o lipsă; **a (se) da de gol**, a (se) da pe faţă, a (se) trăda: *ochii şi sprincenile ... pe amor îl dau de gol.* AL. [Din sl. ***golŭ***].

golán, ~i, golană, ~e m., f. **1.** om de nimic; derbedeu, vagabond: *împăratului i-au fost de-a mirarea văzînd că nişte golani au asemenea îndrăzneală.* CR.; **2.** om sărac, zdrenţăros: *mai bine-mi dau averea la golani.* COŞB.; *ban la ban şi păduche la golan.* // a. dezbrăcat; prost îmbrăcat: *e săracă şi golană.* COŞB. [***Gol***[2] + *-an*].

golánc, golance f. fată sau femeie neserioasă. [***Golan*** + *-că*].

goláş, ~i, golaşă, ~e a. **1.** fără pene: *ale lor grumazuri, jupuite şi golaşe.* OD.; *pui golaşi, cum staţi în cuiburi fără plăpumioare?* VIERU; **2.** fără frunze: *copaci golaşi;* **3.** fără vegetaţie: *nici măcar sălbaticii nu lăsaseră vreun semn despre trecerea lor peste acest pisc golaş.* TUD.; *culmi golaşe.* [***Gol***[2] + *-aş*].

golaveráj, golaveraje n. (sport) raport între golurile marcate şi cele primite. [Din engl. ***goal average***].

golănésc, ~şti, golăneáscă, ~eşti a. care ţine de golan, specific golanului, de golan. [***Golan*** + *-esc*].

golănéţ, ~i, golăneáţă, ~eţe m., f. persoană îmbrăcată prost, sărăcăcios; golan. [***Golan*** + *-eţ*].

golănie, golănii f. faptă de golan; obrăznicie: *m-am săturat de golăniile lui.* [***Golan*** + *-ie*].

golănime f. mulţime de golani, totalitatea golanilor: *afectarea dispreţului de golănime la cei ajunşi.* CĂL.; *a venit toată golănimea.* [***Golan*** + *-ime*].

golătáte f. (rar) 1. goliciune: *golătatea înconjură, iară foamea dă de-a dreptul.* CR.; **2.** sărăcie; (p. ext.) lume săracă: *mă închin cu sănătate de la golătate.* CR. [***Gol***[2] + *-ătate*].

golăţíme f. (rar) mulţime de goleţi, totalitate a goleţilor: *golăţimea întîrîtată multă acum împregiur să strînsese.* B.-DEL. [***Goleţ*** + *-ime*].

goldán, goldani m. varietate de prun cu lemnul rezistent, folosit în tîmplărie (*Prunus insititia*). [De la ***goldană***].

goldánă, goldane f. varietate de prune de formă rotundă cu miezul galben, zemos: *cu poala plină de goldane vişinii.* AL.; (adj.) *prune goldane.* [Et. nec.].

goldschnit, goldschnituri [góldşnit] n. dungă de poleială aurită aplicată pe marginea unei cărţi. [Din germ. ***Goldschnit***].

goléţ, ~i, goleáţă, ~eţe m., f. (rar) golăneţ; (spec.) ţigan: *în rînduri groase neîncheiate mergea băieţii, goleţii droaie.* B.-DEL.; (adj.) *poftim ca să hie la sfat şi ceata noastră goleaţă.* B.-DEL. [***Gol*** + *-eţ*].

golf[1], golfuri n. parte a unei mări care pătrunde în uscat printr-o deschizătură largă: *urmează-mi în ocolul acestor golfuri line.* ALEX. [Din fr. ***golfe***].

golf[2] n. joc care constă în introducerea unei mingi în mai multe găuri succesive, prin lovirea cu un baston special; **pantaloni golf**, pantaloni largi, legaţi strîns deasupra gleznei. [Din engl., fr. ***golf***].

golghéter, golgheteri m. sportiv care marchează cele mai multe goluri pe durata unei competiţii. [Din engl. ***goal-getter***].

golí, golesc vb. **1.** (înv. şi pop.; tr.) a lăsa pe cineva în pielea goală; a dezbrăca: *trupu-i cătrănea, după ce-l golea.* POP.; **2.** (tr.) a face gol[2], a deşerta: *tocmai despicase burta unui crap uriaş şi o golea de viscere.* GHEŢIE; *toată ţeara să golesc de duşmanul cel turcesc.* POP.; **3.** (tr.) a despuia (de haine, de avere) pe cineva; a jefui: *l-au golit de avere.* DOS.; **4.** (tr.) a consuma conţinutul; a bea sau (rar) a mînca: *moşu Gavrilă şi moşu Dumitru îşi golesc deodată paharul.* MAT.; *a luat paharul de sticlă verzuie şi l-a golit cu înghiţituri mici.* GHEŢIE; **5.** (refl.) a rămîne gol, fără conţinut: *butoiul s-a golit;* (fig.) *mintea ţi s-a golit subit şi nu poate înfiripa cel mai mărunt gînd.* GHEŢIE; **6.** (refl.) a evacua fecalele sau urina din organism. [De la ***gol***[2]].

goliárd, goliarzi m. poet medieval de limbă latină, rătăcitor, care cînta bucuria de a trăi. [Din fr. ***goliard***].

goliárdic, ~ci, goliardică, ~ce a. care ţine de goliarzi, caracteristic goliarzilor. [***Goliard*** + *-ic*].

golicícă, golicele f. plantă glabră cu frunzele dinţate (*Myagrum perfoliatum*). [***Gol***[2] + *icică*].

goliciúne, goliciuni f. **1.** starea de a fi gol[2], dezbrăcat: *veşmintele, cît să ne acoperim goliciunea.* VARL.; *trupul alb în goliciunea-i, curăţia ei de fată.* EM.; **2.** stare a omului zdrenţăros, cu haine rupte, insuficiente; (p. ext.) lipsă, sărăcie: *vei sluji vrăjmaşilor tăi cu foame şi cu sete şi cu goliciune.* BIBLIA; *soldaţii noştri mureau de goliciune şi foame pe cîmpiile ninse ale Bulgariei.* EM.; **3.** stare a copacului desfrunzit, a terenului fără vegetaţie; **4.** stare a ceea ce este lipsit de conţinut, a ceea ce nu este ocupat, este gol: *goliciunea odăii era privită cu nelinişte.* CĂL.; (fig.) *îşi ascunde grozava goliciune a capului şi a inimei cu întortocheri de cuvinte.* EM.; **5.** lipsă de consistenţă, de întemeiere, de autenticitate: *detractorii au început a face analiza psihologică a personagiilor şi a dovedi goliciunea lor.* CĂL.; **6.** (fig.) aspect real (şi neplăcut) al unui lucru, al unei situaţii etc.: *această idee ... să o fi expus în toată goliciunea ei.* MAIOR. [***Gol***[2] + *-iciune*].

golíre, goliri f. acţiunea de a (se) goli şi rezultatul ei: *golirea ulcelei cu vin şi ruperea fripturii în ţiglă ia aspectul simbolic al unui imn.* CĂL. [V. ***goli***].

golíş, golişi m. (reg.) varietate de nisetru cu pielea aproape fără solzi. [***Gol***[2] + *-iş*].

gólişte, golişti f. (reg.) loc lipsit de vegetaţie (înaltă): *într-o golişte o vulpe aurie ca un jaratic adulmeca adierea dimineţii.* SAD. [***Gol***[2] + *-işte*].

golít, ~ţi, golită, ~e a. **1.** lipsit de conţinut; din care s-a scos conţinutul: *butoaiele golite se curăţă bine;* **2.** dezbrăcat, gol, lipsit; (fig.) fără acoperire, direct: *lung stete cu mintea îndoită ş-ochii înflpţi la beleaua golită.* B.-DEL. [V. ***goli***].

gologán, gologani m. monedă de valoare mică; (la pl.) bani: *ne luase la fiecare cîte doi gologani de trei parale.* CAR. [Et. nec.].

gologăní, gologănesc vb. (rar; tr.) a lua banii cuiva; a înşela: *o să-mi gologănească simpatrioţii.* AL. [***Gologan*** + *-i*].

gologóţ, gologoţi m. (reg.) bulgăre rotund: *gogoloţi de gheaţă.* [De la ***gogoloţ*** (=***gogoneţ***), prin metateză].

golomóz[1] n. v. gălămoz.

golomóz[2] m. plantă erbacee perenă din familia gramineelor, cu flori roşietice sau violete, cultivată pentru furaj (*Dactylis glomerata*). [Et. nec.].

golúmb, ~i, golumbă, ~e m., f. (reg.) porumbel (*Columba*): *ca doi golumbi albi la pene.* POP. [Din sl. ***godabŭ***].

golúţ, ~i, goluţă, ~e a. diminutiv al lui gol[2]; aproape gol. [***Gol*** + *-uţ*].

gomáj, gomaje n. (tehn.) blocare a segmenţilor în canalele din piston, din cauza depunerii reziduurilor de ardere. [Din fr. ***gommage***].

gómă[1], gome f. 1. (med.) tumoare cu aspect de noduli; 2. (bot.) secreţie vîscoasă produsă de unele plante sub acţiunea bacteriilor. [Din fr. *gomme*].

gómă[2] f. (fam.) eleganţă exorbitantă (în vestimentaţie); înfumurare, îngîmfare. [Cf. *gomă*[1]].

gomenól n. medicament lichid de natură vegetală, întrebuinţat ca antiseptic. [Din fr. *goménol*].

gomós, ~şi, gomoásă, ~e a. şi m., f. (fam.) (persoană) excesiv de elegant(ă) (şi plină de ifose, de pretenţii). [Din fr. *gommeux*].

gómot, gomote n. (reg.) zgomot, gălăgie: *de s-ar tîmpla şi cea mai mică mişcare sau gomot, voi îndată să strigaţi.* B.-DEL. [Din sb. *glomot*].

gonáci, gonaci m. 1. (înv.) călăreţ uşor înarmat (care îndeplinea funcţia de cercetaş): *aprodul gonaci se opri.* OD.; 2. cal care fuge iute: *şi-i dăruiau năframa, inelul, paloşul, buzduganul, stema şi gonaciul.* DELAVR.; 3. persoană care stîrneşte vînatul; hăitaş: *am auzit îndată ... răsunînd văile de ţipetele gonacilor.* BOL.; 4. persoană care urmăreşte pe cineva; urmăritor: *ca un iepure fuga dă-ai întinde, totuşi iuţii gonaci te vor prinde.* B.-DEL.; 5. (înv.) persecutor, prigonitor: *să potoliră gonacii besearicii.* DOS.; *prin neştiinţă, întîi era hulitoriu şi gonaci şi ocărîtoriu bisericii lui Dumnezeu.* ANTIM. // a. (rar) care fuge, care goneşte (fiind urmărit): *pintre şireagurile gonace mestecîndu-să, strigă deodată.* B.-DEL. [*Goni* + *-aci*; cf. bulg. *gonač*].

gonádă, gonade f. glandă sexuală care produce gameţi şi secretă hormoni. [Din fr. *gonade*].

gonáş, gonaşi m. 1. hăitaş: *nici gonaşii nu prea îndrăznea.* NEC.; 2. urmăritor: *gonaşii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul.* NEGR. [*Goni* + *-aş*].

gondolă, gondolez vb. (intr.) a bomba (o tablă, un placaj etc.). [Din fr. *gondoler*].

gondoláre, gondolări f. acţiunea de a gondola şi rezultatul ei. [V. *gondola*].

gondólă, gondole f. barcă lungă, îngustă şi puţin adîncă, manevrată cu o singură vîslă: *făclii, muzici, gondole, ... iată Veneţia.* NEGR. [Din it. *gondola*].

gondolétă, gondolete f. (rar) gondolă mică: *sub lunga sa lopată gondoleta saltă lin.* AL. [Din it. *gondoletta*].

gondoliér, gondolieri m. bărbat care conduce o gondolă: *gondolierii nu sînt marinari.* PETR. [Din it. *gondoliere*].

gondoliéră, gondoliere f. compoziţie muzicală cîntată de gondolieri (şi inspirată de ambianţa specifică oraşului Veneţia). [Din it. *gondoliera*].

gonfalón, gonfaloane n. steag de război în evul mediu, cu partea liberă despicată în trei sau patru cozi. [Din fr. *gonfalon*].

gonfaloniér, gonfalonieri m. purtător al steagului sau insignelor unui stat, unui oraş sau unei instituţii în vechile republici italiene. [Din it. *gonfaloniere*].

gonflá, gonflez vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) umfla: *sînul d-alabastru în unde i se gonflă sub vălul transparente al blondelor ei plete.* HEL.; 2. (refl.) a-şi mări volumul (prin îmbibare cu un lichid). [Din fr. *gonfler*].

gonflábil, ~i, gonflabilă, ~e a. care se poate umfla: *saltea gonflabilă.* [*Gonfla* + *-bil*].

gonflánt n. substanţă care poate fi absorbită de un material coloidal provocînd umflarea. [Din fr. *gonflant*].

gonfláre, gonflări f. acţiunea de a (se) gonfla şi rezultatul ei. [V. *gonfla*].

gonflát, ~ţi, gonflată, ~e a. umflat, bombat. [V. *gonfla*].

gong, gonguri n. 1. disc de metal care, lovit cu un ciocănel, produce un sunet caracteristic, fiind întrebuinţat ca mijloc de semnalizare; 2. sunet emis de acest disc. [Din fr., engl. *gong*].

gongălău, gongălăi m. (reg.) gîndac. [De la *goangă*].

gongăní, gongănesc vb. (reg.; intr.) 1. a gîngăvi; 2. a gînguri. [Onomat.].

gongóric, ~ci, gongorică, ~ce a. 1. care ţine de gongorism, referitor la gongorism; specific gongorismului: *e un amestec gongoric de absurdităţi, arhaisme, neologisme.* CĂL.; 2. (rar) care foloseşte mijloacele gongorismului: *a scris poezii solide în care nu-i deloc gongoric, ci un cîntăreţ al vieţii tihnite.* CĂL. [Din fr. *gongorique*].

gongorísm n. manieră de creaţie literară, de origine spaniolă, caracterizată prin exces de imagini, prin preţiozitate etc.: *exponentul mult hulitului gongorism este un poet de adîncime.* CĂL. [Din fr. *gongorisme*, sp. *gongorismo*].

goní, gonesc vb. 1. (tr.) a fugi după cineva, a urmări în fugă; a fugări: *au rupt-o de fugă, ca cum îi gonea cineva.* DRĂGHICI; *călărimea persiană repezită, gonind pe tătari, au dat întru acele gropi.* B.-DEL.; (refl. pas.) *şi filfîie deasupra-i, gonindu-se în roate, cu-aripile-ostenite un alb ş-un negru corb.* EM.; *a goni doi iepuri;* 2. (tr.) a alunga, a izgoni: *goni sărăcia din satul lui.* ISP.; *goneşte pasărea cea neagră ce croncăneşte oarbă.* VIERU; (fig.) *luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineţii.* OD.; 3. (tr.) a prigoni, a persecuta: *goni dracul sufletul mieu.* COR.; 4. (intr.) a alerga, a fugi: *un pîlc de călăreţi au sosit gonind şi au poprit scurt în valea fluviului.* SAD.; 5. (refl. şi intr.; despre vitele cornute) a se împreuna: *au venit pura vacei să se gonească* (a. 1847). URIC. [Din sl. *goniti*].

gonídii f. pl. alge verzi care trăiesc în simbioză cu unele ciuperci, formînd împreună licheni. [Din fr. *gonidie*].

goniométric, ~ci, goniometrică, ~ce a. care ţine de goniometrie, referitor la goniometrie. [Din fr. *goniométrique*].

goniométrie f. 1. ramură a geometriei aplicate care se ocupă cu studiul unghiurilor şi cu măsurarea valorii lor; 2. tehnică a măsurării valorii unghiurilor cu ajutorul goniometrului. [Din fr. *goniométrie*].

goniométru, goniometre n. instrument pentru măsurarea unghiurilor, folosit în geodezie şi în topografie. [Din fr. *goniomètre*].

goníre, goniri f. faptul de a (se) goni. [V. *goni*].

gonít n. faptul de a goni; alergare: *să-l gonească cît va fi cîmp de gonit şi lumină de zărit.* AL. [V. *goni*].

gonitór, ~i, gonitoáre a. (rar) 1. care goneşte; 2. (fig.) care urmăreşte, care sileşte, care constrînge; constrîngător: *daco-romanii, pentru ce în Dachia să nu fie lăcuit, pricină împingătoare sau gonitoare n-au avut.* CANT. // m. 1. prigonitor, persecutor, gonaci: *Dumnezeul mieu, ... izbăveaşte-mă de mînile dracilor şi de gonitorii mei.* DOS.; 2. taur tînăr: *de-aş avea eu atâţia gonitori în ocol.* CR. [*Goni* + *-tor*].

goníţă, goniţe f. insectă coleopteră cu aripile negre şi abdomenul galben, care înoată pe suprafaţa apei învîrtindu-se foarte repede (*Gyrinus natator*). [*Goni* + *-iţă*].

gonocít, gonocite n. (biol.) celulă germinată. [Din engl. *gonocyte*].

gonocóc, gonococi m. (med.) microb care provoacă blenoragia. [Din fr. *gonocoque*].

gonorée f. (med.) blenoragie. [Din fr. *gonorrhée*].

gordián, ~eni, gordiană, ~ene a. **nod gordian**, conjunctură complicată; situaţie greu de rezolvat; **a tăia nodul gordian**, a soluţiona energic, cu brutalitate o situaţie fără ieşire: *sabia lui Alexandru împărat care taie nodul gordian fără a încerca de a-l descîlci.* EM.; (rar) **tăiere gordiană**, soluţionare energică (şi brutală) a unei probleme: *Leibniz a încercat să stingă problema prin tăiere gordiană.* BL. [Din fr. (*noeud*) *gordien*].

gordín m. soi autohton de viţă de vie, cu boabele verzi-gălbui, ovale. [Et. nec.].

gorgán, gorgane n. movilă (în care se află un mormînt străvechi): *flăcăraiele ce ies noaptea de pe faţa unui gorgan.* OD.; *Dacia e semănată în toată întinderea ei de gorgane.* [Din rus. *kurgan*].

gorgolíci, gorgolici m. (reg.) mîncare de prune gogoneţe. // a. umflat, gogonet; (subst.) *un gorgolici de bostan.* [Et. nec.].

gorgónă, gorgone f. 1. (mit.) monstru reprezentat ca o femeie cu şerpi în loc de păr; 2. ornament arhitectural reprezentînd un astfel de monstru; 3. (fig.) femeie (bătrînă) urîtă şi rea. [Din lat. *Gorgona*].

gorgozán, gorgozani m. (reg.) stîlp fixat la marginea prispei caselor ţărăneşti. [Et. nec.].

goríl m. v. **gorilă**.

gorílă, gorile f. 1. maimuţă antropoidă de talie mare care trăieşte în Africa tropicală (*Gorilla gorilla*); (fig.) *un arendaş gras, un fel de goril.* VLAH.; 2. (fam.) gardă de corp; (şi: (înv.) **goril**). [Din fr. *gorille*].

gorînă, gorîne f. (reg.) grindă fixată în cuie care serveşte ca poliţă în casele ţărăneşti. [De la *gorun*].

górnic, gornici m. 1. (înv. şi reg.) pădurar: *nişte gornici sau pădurari ai locului.* OD.; 2. (reg.) paznic de cîmp; pîndar. [Cf. sl. *gorĭnikŭ*].

gorníst, gornişti m. soldat care sună din goarnă; trompetist: *metalic s-aud gorniştii, în fund, la cazarmă.* BAC. [Din rus. *gornist*].

gorníţă, gorniţe f. (înv. şi reg.) cerdac: *ş-au fost* [Simon] *în gorniţă cu apostolii.* DOS. [Din sl. *gornica*].

gorún, goruni m. varietate de stejar (care creşte la şes) (*Quercus petraea*): *de la izvoare mai sus au dat de goruni uriaşi.* SAD. [Din bulg., sb. *gorun*].

gorunét, goruneturi n. goruniş. [*Gorun* + *-et*].

goruníş, gorunişuri n. pădure de goruni; pîlc de goruni; gorunet, gorunişte. [*Gorun* + *-iş*].

gorunîşte f. goruniş. [*Gorun* + *-işte*].

góspod a. invar. (înv.) 1. domnesc: *o ţidulă domnească cu pecete gospod.* KOG.; 2. oficial: *ia-tă dovezi gospod despre destoinicia mea.* AL. [Din sl. *gospodi* „domn"].

gospodár, gospodari m. 1. (înv.) domn, domnitor, prinţ: *domnul român purta şi numele slavone de "gospodar" şi "voievod"*; 2. persoană (de la ţară) care are o gospodărie: *să cinstim în sănătatea gospodarilor noştri!* CR.; 3. (şi adj.) om priceput, harnic (care conduce bine o gospodărie): *lucruri ce trebuiesc omului gospodar.* CR.; 4. (p. ext.) persoană care administrează un patrimoniu, o întreprindere etc.; administrator: *Inochentie se dovedeşte un bun gospodar al episcopiei.* BL.; (şi: (înv.) **hospodar**). [Din bulg., sb. *gospodar*].

gospodărésc, ~şti, gospodăreáscă, ~eşti a. 1. de (bun) gospodar; chibzuit: *să stăm la vorbă gospodărească şi să vă întrebăm ce poftiţi d-voastră.* EM.; *nu-i cuvînt gospodăresc?* CR.; 2. bine administrat; înstărit, chivernisit: *satul era gospodăresc şi sătenii păreau cuprinşi.* SAD. [*Gospodar* + *-esc*].

gospodăréste adv. ca gospodarii (buni); cu pricepere, cu chibzuială. [*Gospodar* + *-este*].

gospodărí, gospodăresc vb. 1. (tr. şi intr.) a conduce o gospodărie (sau o instituţie); 2. (intr.) a face treburile necesare într-o gospodărie; (p. ext.) *echipajul gospodărea pe lîngă corabie.* TUD.; 3. (refl.) a întemeia o gospodărie; a se căpătui. [*Gospodar* + *-i*].

gospodăríe, gospodării f. 1. (înv.) administraţie: *gospodăria statului*; 2. totalitate a bunurilor (reprezentînd casa cu dependinţele) care formează averea unui locuitor (de la ţară): *casă bătrînească ..., vite şi multe paseri alcătuiau gospodăria babei.* CR.; 3. unitate formată dintr-o locuinţă şi din persoanele care locuiesc în comun în ea: *ţi s-a îngreunat şi gospodăria.* CR.; 4. activitatea casnică a gospodinei; menaj: *s-a şi apucat de gospodărie.* CR.; 5. unitate de producţie sau de prestări servicii; 6. (în trecut) colhoz. [*Gospodar* + *-ie*].

gospodăríre, gospodăriri f. acţiunea de a (se) gospodări, de a întemeia o gospodărie: *statornicirea lor nu-i aducea nici o supărare, dar gospodărirea nu-i cădea bine la inimă.* TUD.; 2. administrare, conducere: *gospodărirea fondurilor unei întreprinderi.* [V. *gospodări*].

gospodărít, ~ţi, gospodărită, ~e a. care şi-a întemeiat o gospodărie, aşezat la casa lui; căpătuit: *s-a aşezat cu femeia şi cu doi feciori însuraţi, gospodăriţi.* VLAH. [V. ***gospodări***].

gospodărós, ~şi, gospodăroásă, ~e a. priceput şi interesat în conducerea unei gospodării, a unei instituţii etc.; econom, strîngător: *era foarte gospodăros şi-i plăcea să se facă fiecare lucru cu rînduială.* SAD. [***Gospodar*** + *-os*].

gospodín, gospodini m. (înv.) **1.** Dumnezeu; **2.** stăpîn, domn: *iaca, gospodin, cu cine m-am vînjolit toată noaptea.* CR. [Din sl. ***gospodinŭ***, rus. ***gospodin***].

gospodínă, gospodine f. **1.** femeie casnică; femeie a cărei ocupaţie principală este gospodăria: *cată de casă cum se cuvine unei bune gospodine.* NEGR.; **2.** femeie pricepută în treburile gospodăriei: *ca o gospodină, găteşte mare masă.* AL.; **3.** stăpîna casei, a gospodăriei: *nu-ţi fie cu supărare, zise gospodina.* POP. [Din sl. ***gospodinĭ***].

gospójdă, gospojde f. (înv.) prinţesă, soţie de domn: *Doamna Măriei-Sale, gospojda Anastasiia.* DOS. [Din sl. ***gospožda***].

goştinár, goştinari m. (înv.) slujbaş care strîngea goştina: *vor plăti goştina cîte un ban nou de oaie la goştinari de streini* (a. 1799). URIC. [***Goştină*** + *-ar*].

góştină, goştini f. (înv.) dare pe oi (şi pe porci): *acu a mai adăugat văcărit şi goştină.* GHICA. [Cf. pol. ***costina*** „ospeţie"].

got, goţi m. **1.** (la pl.) popor migrator, ramură a vechilor germani, divizat în ostrogoţi şi vizigoţi: *un craiu a goţilor au izgonit din tabără un feliu de vrăjitori.* B.-DEL.; *o parte a goţilor, ostrogoţii, consimţi a se supune jugului hunilor.* EM.; **2.** persoană aparţinînd acestui popor; (adj.) *toţi regii goţi ... puneau un lacăt, respectînd inviolabilitatea sanctuarului.* CĂL. [Din lat. ***Gothus***, fr. ***Goth***, germ. ***Goten***].

gotcán, gotcani m. (reg.) cocoş-de-munte (*Tetrao urogallus*). [***Gotcă*** + *-an*].

gótcă, gotce f. (reg.) găinuşă, femeiuşca cocoşului-de-munte (*Tetrao tetrix*); *făcîndu-se atunci roşu cum e gotca.* CR.; (adj.) **raţă gotcă**, raţă sălbatică (*Anas platyrhynchos*): *mi-ai spăriat nişte raţe gotce de toată frumuseţea.* SAD. [Cf. ucr. ***gotka***].

gótic, ~ci, gotică, ~ce a. **1.** referitor la goţi, care ţine de goţi: *invazia gotică; limba gotică*; **stil gotic**, stil arhitectonic caracterizat prin forme verticale zvelte, cu arcuri şi bolţi ogivale; (subst. n.) *goticul cu formele sale abstractizate.* BL.; **scriere gotică** sau **litere gotice**, scriere cu caractere colţuroase, întrebuinţată în apusul european în evul mediu şi în Germania pînă în secolul al XX-lea: *preferinţa germanicilor pentru caracterele gotice în tipar e un semn de vocaţie caligrafică.* CĂL.; **2.** realizat în acest stil arhitectural: *acel palat gotic împregiurat de modeste case ţărăneşti.* NEGR.; **3.** care cultivă interesul pentru istorie, pentru întîmplările terifiante etc.: *avem de a face cu o naraţie gotică, de tip fantastic.* CĂL.; (subst. n.) *o altă nuvelă fantastică, de un gotic fabulos, prezintă un cavaler călărind în Bugeac.* CĂL. // f. limbă germanică orientală, vorbită de goţi. [Din fr. ***gothique***, lat. ***gothicus***, germ. ***gotisch***].

gotoví, gotovesc vb. (înv.; tr.) a găti, a pregăti: *gotoviţi doao sute de voinici.* COD.VOR.; (refl.) *după zilele acelea gotovimă-nă şi suim întru Ierusalim.* COD.VOR. [Din sl. ***gotoviti***].

gouache [guáş] n. (invar.) (franţuzism) guaşă; (p. ext.) *ideea la care autorul nu renunţă este absorbită prin indimenticabile gouache.* CĂL. [Cuv. fr.].

goví, govesc vb. (intr.) **1.** (înv.) a ţine de urît miresei: *toate veni-vor la nuntă ... şi soaţele tale ... ce-au govit cu tine.* DOS.; **2.** (reg.) a boli. [Din sl. ***govetĭ***].

góvie, govii f. **1.** (reg.) mireasă; **2.** (reg.) petrecere la ţară. [V. ***desgovelă***].

govitór, govitori a. şi m. (înv.) (om) credincios, evlavios, pios: *Anania buru govitoriu după leage.* COD.VOR. [***Govi*** + *-tor*].

goz, gozuri n. **1.** (reg.) resturi nefolositoare de materii vegetale; pleavă; **2.** (fig.) faptă netrebnică; ticăloşie: *suflet plin de godzuri.* DOS.; (şi: **gozură**, (înv.) **godzură**). [Din magh. ***gaz***].

gózură f. v. goz.

grábă, (înv.) **grăbi** f. silinţă, tendinţă de a face ceva sau de a ajunge undeva repede; iuţeală, zor: *pusese mai multă grabă spre a cîştiga această pradă.* BĂLC.; **în** (sau **cu**) **grabă** sau **în graba mare**, repede: *atunce în grabă ... în mînie l-au bătut cu buzduganul.* NEC.; *cu toată curgerea de apă, bradul ardea cu grabă.* SAD.; **a avea grabă** (**mare**) sau **a-i fi de** (sau **cu**) **grabă**, a fi grăbit, nerăbdător: *ş-apoi v-eţi duce, dacă spuneţi c-aveţi aşa de mare grabă.* CR. [De la ***grăbi***].

gráben, grabene n. (geol.) porţiune scufundată a scoarţei Pămîntului mărginită de falii paralele. [Din germ. ***Graben***, fr. ***graben***].

grábnic, ~ci, grabnică, ~ce a. (şi adv.) **1.** iute, grăbit, urgent: *viind grabnic cătră armaşul său.* NEGR.; *cu grabnicele sărituri a sprintenei lăcuste.* COŞB.; *mers grabnic*; (adv.) *a venit grabnic cînd am chemat-o;* **2.** rapid, imediat: *tînărul îi ceru să intervie pentru eliberarea grabnică a învăţătorului.* REBR.; **3.** (înv.) iute (**din fire**), impulsiv, pripit: *grabnic la socoteala lui.* NEC. [***Grabă*** + *-nic*].

gracilitáte f. (rar) fragilitate: *era acest stil manuelin un fel de gotic de o mare gracilitate de mare finеţe.* BL. [Din fr. ***gracilité***, it. ***gracilità***].

grad, grade, (înv.) **graduri** n. **1.** unitate de măsură a unor mărimi fizice variabile (temperatură, densitate, presiune etc.): *temperatura creşte cu un grad a scalei centezimale.* EM.; **2.** unitate de măsură a unghiurilor (reprezentînd a 360-a parte din circumferinţa cercului), a latitudinii şi a longitudinii: *unghi de 45 de grade*; **grad de latitudine**, unitate de măsură a latitudinii, corespunzînd cu a 360-a parte dintr-un meridian terestru: *cu fiecare grad de latitudine, zăpuşeala tropicului se topea.* TUD.; **grad de longitudine**, unitate de măsură a longitudinii, corespunzînd cu a 360-a parte dintr-o paralelă; **3.** valoare relativă a unei mărimi în raport cu o valoare de referinţă; **4.** diviziune pe scara unui instrument de măsură: *el se compune dintr-un cadran împărţit în grade şi subdiviziuni.* TUD.; *gradele barometrului*; **5.** treaptă, nivel, stadiu: *dreptatea e cel dintîi grad al desăvîrşirei.* BĂLC.; *trebuia un spirit franc şi în mare grad capabil de adevăr.* EM.; (fig.) *înalt grad de inteligenţă*; **grad de rudenie**, raport de apropiere între rude; **în cel mai mare** (ori **mai înalt**) **grad** sau **în gradul cel mai mare** (ori **mai înalt**), cît se poate de mult; la culme, la maximum: *voind a face răul în cel mai mare grad.* NEGR.; **în ultimul grad**, la un stadiu extrem, în faza cea mai avansată: *este bolnav în ultimul grad*; **6.** fiecare dintre treptele unei ierarhii: *gradul de maestru în arte îl ia mai tîrziu.* CĂL.; *gradele universitare sînt examenul de absolvire, licenţa, doctoratul*; **7.** fiecare dintre treptele ierarhiei militare; **8.** fiecare dintre procentele de alcool pur din conţinutul unui lichid alcoolic: *pălinca era tare; să tot fi avut cincizeci de grade.* GHEŢIE; **9.** (gram.) **grad de comparaţie**, formă pe care o iau adjectivele şi unele adverbe pentru a arăta măsura în care un substantiv sau un verb are o caracteristică; **10.** (mat.) exponentul sau suma exponenţilor mărimii literale a unui monom; cel mai mare dintre exponenţii monoamelor care alcătuiesc un polinom. [Din lat. ***gradus***, germ. ***grad***].

gradá, gradez vb. (tr.) **1.** a împărţi în grade, a marca gradele: *a grada un barometru*; **2.** a repartiza în raport cu o scară de valori; a nuanţa: *a grada culorile*; **3.** a conferi un grad (superior); **4.** a mări sau a micşora în trepte; **5.** a repartiza în trepte: *habsburgii aveau să-şi gradeze prozelitismul, ţinînd seama de înfăţişarea şi poziţia fiecăruia dintre neamurile supuse.* BL.; *a grada exerciţiile.* [***Grad*** + *-a*; cf. fr. ***graduer***].

gradáre, gradări f. acţiunea de a grada şi rezultatul ei. [V. ***grada***].

gradát[1], gradaţi m. persoană avînd unul dintre gradele militare cuprinse între soldat şi subofiţer: *toţi ofiţerii şi toţi gradaţii vorbesc muntenеşte.* IBR. [De la ***grada***; cf. fr. ***gradé***].

gradát[2], ~ţi, gradată, ~e a. **1.** care are marcate diviziuni (în grade): *instrument gradat; riglă gradată*; **scară gradată**, v. **scară**; **2.** care creşte sau descreşte treptat: *ar fi vorba ... despre diminuarea gradată a unei funcţii.* BL.; *curs gradat*; (adv.) *omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecţia sa.* BĂLC. [V. ***grada***].

gradáţie, gradaţii f. **1.** creştere (sau scădere) treptată; înaintare succesivă; **2.** fiecare dintre semnele de pe scara gradată a unui instrument de măsură; diviziune; **3.** treaptă de încadrare; grad într-o funcţie; **4.** spor la salariu după un anumit termen; **5.** figură de stil care constă în trecerea treptată de la o idee la alta, de la o situaţie la alta etc.; (şi: (înv.) **gradaţiune**). [Din fr. ***gradation***, lat. ***gradatio***, ***-onis***, germ. ***Gradation***].

gradaţiúne f. v. gradaţie.

grádel n. pînză albă de bumbac cu dungi longitudinale, folosită pentru lenjerie. [Din germ. ***Gradel***].

gradén, gradenuri n. treaptă (cu scaune) a unui amfiteatru, a unui stadion etc. [Din fr. ***gradin***].

gradiént, gradiente n. mărime care indică variaţia presiunii barometrice sau a temperaturii în anumite condiţii. [Din fr. ***gradient***].

gradínă, gradine f. daltă din oţel pentru realizarea elementelor decorative ale construcţiilor. [Din it. ***gradina***].

graduál[1], ~i, gradуală, ~e a. care creşte sau scade treptat. [Din fr. ***graduel***].

graduál[2], graduale n. **1.** cînt gregorian în liturghia catolică; **2.** carte de cîntece pentru liturghie la catolici. [Din it., lat. ***graduale***].

graf[1], grafi m. (germanism) conte: *ăsta-i graful cel vestit.* AL. [Din germ. ***Graf***].

graf[2], grafuri n. (mat.) **1.** reprezentare grafică a locului geometric al unei funcţii; **2.** sistem de cupluri între elementele a două mulţimi sau între elementele aceleiaşi mulţimi. [Din fr. ***graphe***, germ. ***Graph***].

grafém, grafeme n. semn vizual al unui sunet; (spec.) literă. [Din fr. ***graphème***, germ. ***Graphen***].

gráfic, ~ci, grafică, ~ce a. **1.** referitor la scriere sau la tipărire: *caractere grafice;* **semn grafic**, v. **semn**; **2.** referitor la reprezentarea prin desen a variaţiei uneia sau mai multor mărimi sau a relaţiei dintre mărimi: *redare grafică a variaţiilor de căldură*; (adv.) *grafic reprezentate, am avea asemenea serii de probleme şi revelări ireversibile.* BL.; **3.** care se exprimă cu ajutorul desenului: *creaţiuni grafice.* MAIOR. // n. desen prin care se reprezintă variaţia unor mărimi, raportul dintre două sau mai multe mărimi etc.: *avea dosare pline de grafice abstruse şi de planşe.* CĂL. // f. ramură a artei plastice bazată pe desen. [Din fr. ***graphique***, germ. ***graphisch***, ***Graphik***].

grafician, ~eni, graficiană, ~ene m., f. artist(ă) plastic(ă) care se ocupă cu grafica. [***Grafic*** + *-ian*].

grafíe, grafii f. **1.** redare în scris a cuvintelor; scriere; **2.** mod de scriere a unui cuvînt sau a unui text: *să nu trădez ceva din starea mea de spirit printr-o grafie dezordonată.* GHEŢIE. [Din fr. ***graphie***].

grafít n. formă a carbonului natural, de culoare cenuşie şi cu luciu metalic, avînd numeroase întrebuinţări industriale. [Din fr. ***graphite***, germ. ***Graphit***].

grafitá, grafitez vb. (tr.) a unge sau a amesteca cu grafit. [Din fr. ***graphiter***].

grafitáre, grafitări f. acţiunea de a grafita şi rezultatul ei. [V. ***grafita***].

grafitát, ~ţi, grafitată, ~e a. uns sau amestecat cu grafit; **fir grafitat**, fir textil impregnat cu ulei şi grafit cu care se etanşează instalaţiile (de apă). [V. ***grafita***].

grafitós, ~şi, grafitoásă, ~e a. care conţine grafit; cu aspect de grafit. [Din fr. ***graphiteux***].

grafofón, grafofoane n. (înv.) fonograf la care sunetele erau înregistrate pe cilindri. [Din fr. ***graphophone***].

grafológ, grafologi m. persoană care se ocupă cu grafologia: *un grafolog versat îţi pune în lumină analogiile ce există între felul cum scrie cineva şi felul*

întregii sale personalităţi. BL. [Din fr. ***graphologue,*** germ. ***Graphologe***].

grafológic, ~ci, grafologică, ~ce a. care ţine de grafologie, referitor la grafologie: *experienţele grafologice de pînă acum asigură un destul de serios temei ideii.* BL. [Din fr. ***graphologique,*** germ. ***graphologisch***].

grafológie f. disciplină care studiază particularităţile individuale ale scrisului (în vederea determinării autenticităţii unor acte, unor semnături etc.): *în Apus, grafologia trece astăzi drept o tehnică.* BL. [Din fr. ***graphologie,*** germ. ***Graphologie***].

grafomán, grafomani m. **1.** maniac al scrisului: *criticii literari actuali nu sînt decît nişte grafomani;* **2.** reclamagiu. [De la ***grafomanie***].

grafomaníe f. tendinţă patologică de a scrie mult şi fără rost. [Din fr. ***graphomanie***].

grafométru, grafometre n. instrument pentru măsurarea unghiurilor în ridicarea de planuri. [Din fr. ***graphomètre***].

grahám n. (**pîine graham**) pîine dietetică din făină integrală şi fără sare. [Din germ. ***Graham***(*brot*)].

grai, graiuri n. **1.** glas, voce: *graiul ei cel dulce şi viersul cu lipici ce avea.* ISP.; **prin viu grai,** oral; **a-i pieri** (sau **a-şi pierde**) **graiul,** a nu mai putea să vorbească; **a prinde grai,** a începe să vorbească; **a da grai,** a exprima, a spune: *am mai dat grai şi altă dată acestui gînd.* BL.; **fără grai,** mut: *m-am oprit instantaneu, deconcertat, fără grai.* GHEŢIE; **într-un grai,** într-un glas, unanim; **2.** facultatea de a vorbi; limbaj, vorbire: *cu glas adînc, cu graiul de sibile.* EM.; **prin grai,** cu vorba: *prin faptă şi prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte.* NEGR.; **3.** mod de a vorbi specific unei regiuni (restrînse): *graiul moldovenesc are mai multe caractere, mai ales fonetice, care îl deosebesc de limba literară.* IBR.; *graiul oltean; graiul bănăţean;* **4.** limbă, idiom: *învaţi-vă dar graiul, ruginit de multă vreme.* MAT.; *graiurile europene disociază felurit cei doi termeni.* BL.; **5.** aspect al unei limbi; stil, limbaj: *să atragem în examenul comparativ şi graiul poetic al atîtor poeţi moderni.* BL.; *graiul bisericesc nu este îndestulător spre a exprima noţiuni mai tehnice.* CĂL.; *graiul popular; graiul literar;* **6.** manieră specifică de a vorbi o limbă; exprimare, expresie: *doamna comitesă era amuzată şi de graiul valahului.* SAD.; (fig.) *limba noastră-i graiul pînii cînd de vînt se mişcă vara.* MAT.; **7.** (înv.) cuvînt, vorbă; spusă: *nu-m par graiurile tale omeneşti cuvinte, ce îngereşti cuvinte.* DOS.; *îi luau vorba din gură şi-l cam dădeau la tărăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare.* ISP. [De la ***grăi***].

grálfer, graifere n. **1.** organ al maşinii de cusut care prinde şi deplasează aţa; **2.** benă (de transport sau de ridicat) prevăzută cu un cablu. [Din germ. ***Greifer***].

grajd, grajduri n. clădire sau încăpere pentru adăpostirea animalelor domestice mari: *au ieşit pe poarta despre grajduri.* NEC.; *grajdurile împărăteşti.* ISP. [Din sl. ***graždĭ***].

gram, grame n. unitate de măsură pentru greutate, egală cu a mia parte dintr-un kilogram: *ca să aduni zece grame de aur, speli şi vînturi un vagon de nisip.* TUD. [Din fr. ***gramme***, lat. ***gramma***].

gramáj, gramaje n. greutate exprimată în grame, pe care trebuie s-o aibă o parte dintr-un material. [Din fr. ***grammage***].

gramátic, gramatici m. (înv.) specialist în gramatică: *orice grămătic se crede gramatic şi vrea să fie reformatorul limbii româneşti.* AL. [Din lat. ***grammaticus,*** germ. ***Grammatiker***].

gramaticál, ~i, gramaticală, ~e a. **1.** care ţine de gramatică, referitor la gramatică; (înv.) gramaticesc: *etimologia ne învaţă a cunoaşte părţile vorbei, adică analisul gramatical.* CR.; *reguli gramaticale;* **2.** conform cu regulile gramaticii; corect: *scrie gramatical;* **3.** (rar) referitor la limbă, la vorbire: *trece la aspectul gramatical al gîndirii, observînd neacoperirea exactă a ideii prin cuvînt.* CĂL. [Din fr. ***grammatical***, lat. ***grammaticalis***].

gramaticalitáte f. însuşirea de a fi gramatical, de a fi în concordanţă cu regulile gramaticii: *nu se poate contesta gramaticalitatea acestui enunţ; judecăţile de gramaticalitate sînt specifice lingvisticii.* [Din fr. ***grammaticalité***].

gramaticalizá, gramaticalizez vb. (refl.) a deveni instrument gramatical (pierzîndu-şi sensul iniţial); a ajunge să exprime o relaţie gramaticală. [Din fr. ***grammaticaliser***].

gramaticalizáre, gramaticalizări f. faptul de a se gramaticaliza. [V. ***gramaticaliza***].

gramátică, gramatici f. **1.** ansamblu de reguli referitoare la modificarea formei cuvintelor şi la îmbinarea lor în propoziţii: *se întreabă ingenuă dacă n-a făcut vreo greşeală de gramatică engleză.* CĂL.; **2.** ramură a lingvisticii care studiază aceste reguli: *curînd deprinsă de-mvăţară tot meşteşugul cărţii de toată înţălepciunea omenească, gramatica şi filosofia.* DOS.; **gramatică descriptivă,** disciplină care descrie structura gramaticală a unei limbi; **gramatică istorică,** disciplină care studiază evoluţia formelor gramaticale ale unei limbi pornind de la limba de origine: *i-au servit învăţatului filolog la compunerea gramaticei sale istorice.* EM.; **3.** manual, carte care tratează aceste reguli: *gramatica lui Măcărescu.* CR.; *au citit prin lexicoane, prin gramatici şi-alte cărţi.* COŞB. [Din lat. ***grammatica,*** germ. ***Grammatik***].

gramaticésc, ~şti, gramaticeáscă, ~eşti a. (înv.) gramatical: *aşa poftească firea limbii şi regulile gramaticeşti.* B.-DEL. [***Gramatică*** + *-esc*].

gramatician, ~eni, gramaticiană, ~ene m., f. **1.** specialist în gramatică: *limba română ar continua ... strävechea limbă romană populară, din care s-a născut, moşită de gramaticieni şi literaţi, latina clasică.* BL.; **2.** autor de manuale de gramatică: *între rădăcinile stabilite de gramaticianii inzi se află în adevăr o seamă cari sînt posibile.* EM. [***Gramatică*** + *-ian*; cf. fr. ***grammairien***].

gramerián, gramerieni m. (franţuzism) gramatician. [Din fr. ***grammairien***].

graminée, graminee f. (la pl.) familie de plante monocotiledonate cu inflorescenţa în formă de spic şi cu tulpina cilindrică; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***graminée***].

gramofón, gramofoane n. aparat prevăzut cu o pîlnie de rezonanţă, care reproduce sunete înregistrate pe discuri: *un gramofon cînta într-o cameră a acelui local.* BAC. [Din fr. ***gramophone***, germ. ***Gramophone***].

grámolă, gramole f. dispozitiv pentru frămîntarea şi omogenizarea mecanică a aluatului. [Din it. ***gramola***].

granát[1], granate şi (pop.) **granaturi** n. mineral cristalizat, întrebuinţat (în stare pură, cînd are culoarea roşie) ca piatră semipreţioasă: *palat pardosit numai cu granaturi.* POP. [Din germ. ***Granat***].

granát[2], granaţi m. plantă erbacee aromatică de munte cu flori albe şi galbene (*Chrysanthemum parthenium*). [Et. nec.].

granátă[1], granate f. (înv. şi pop.) grenadă: *aruncînd în creştini granate şi pietre.* BĂLC. [Din germ. ***Granate*** „obuz"].

granátă[2], granate f. (înv. şi reg.) rodie (*Punica granatum*): *verde, verde trei granate, cînd fuse în miez de noapte.* POP. [Din lat. ***granatum***].

grándе m. (rar) nobil spaniol: *reacţiunea sentimentului său de onoare e tot atît de arogantă ca a unui grande.* CĂL. [Din sp. ***grande***].

grandilocvént, ~ţi, grandilocventă, ~e a. (livr.) plin de emfază; pompos, bombastic: *versul lui Minulescu e într-adevăr zgomotos, grandilocvent şi superficial liber.* CĂL.; *stil grandilocvent.* [Din fr. ***grandiloquent***].

grandilocvénţă f. întrebuinţare afectată de cuvinte sau de fraze: *grandilocvenţa poetică e împerecheată cu un ermetism conspirativ.* CĂL. [Din fr. ***grandiloquence***].

grandiós, ~şi, grandioásă, ~e a. măreţ, impunător: *i se făcură funeraliile grandioase.* CĂL.; *spectacol grandios.* // n. (rar) grandoare, măreţie: *la Sulina intrară în larg, încercînd grandiosul, imensul şi sublimul lui.* CĂL. [Din fr. ***grandiose***, it. ***grandioso***].

grandiozitáte, grandiozităţi f. (înv.) măreţie, grandoare: *grandiozitatea munţilor.* NEGR. [Din it. ***grandiosità,*** fr. ***grandiosité***].

grandoáre, grandori f. faptul de a fi grandios; ansamblu de calităţi care impresionează; măreţie: *grandoarea se face după cîtăţimea mai mare sau mai mică de sensibilitate.* MAIOR.; *grandoarea subiectului.* [Din fr. ***grandeur***].

grandomán, ~i, grandomană, ~e m., f. persoană care suferă de grandomanie: *un grandoman ridicol pe care ea îl credea un geniu neînţeles.* VLAH. // a. care ţine de grandomanie, referitor la grandomanie; care trădează grandomanie: *prilej de a se zugrăvi indigenţa grandomană a nobilimii.* CĂL.; *comportare grandomană.* [De la ***grandomanie***].

grandomaníe, grandomanii f. mania, porniirea de a se crede om mare, important; megalomanie: *grandomania poate fi o rea notă etică la un om comun.* CĂL. [Din lat. ***grandis*** „mare" + ***manie***].

grángur, granguri m. **1.** pasăre cîntătoare migratoare cu penele galbene şi negre (*Oriolus galbula*): *ganguri de aur ce au cuiburi de mătase.* AL.; **2.** (iron.) persoană înstărită, cu funcţie mare: *nimic n-au putut stoarce de la el grangurii.* ST.; (şi: (reg.) **gangur, grangure**). [Lat. ***galgulus*** (=***galbulus***)].

grángure m. v. grangur.

gránic, granice n. macara pentru ridicarea unor greutăţi pe verticală; troliu. [Din germ. ***Kranich***].

granit, graniturі n. rocă eruptivă foarte dură, întrebuinţată în construcţii: *zidul prelung de granit înălţat deasupra bîrnei ... dispăruse pur şi simplu.* GHEŢIE; (fig.) *dezbrăcaţi viaţa de haina-i de granit.* EM. [Din fr. ***granit,*** germ. ***Granit***].

granític, ~ci, granitică, ~ce a. format din granit; cu aspectul (şi tăria) granitului: *peisajul Spaniei e dominat ... de lanţurile de munţi calcaroşi şi granitici.* CĂL. [Din fr. ***granitique,*** germ. ***granitisch***].

granitizáre, granitizări f. proces de formare a rocilor granitice. [Din fr. ***granitisation***].

grániţă, graniţe f. **1.** limită între două ţări; frontieră, hotar: *concentrarea trupelor ruseşti la graniţa Basarabiei.* MAIOR.; **peste** (sau **dincolo de**) **graniţă,** în străinătate: *cei trei locotenenţi fură daţi afară peste graniţă.* CĂL.; **2.** (p. gener.) limită, margine: *mintea mea n-o să mai pună graniţă-ntre rău şi bine.* MACED. [Din bulg., sb. ***granica;*** cf. germ. ***Grenze***].

granivór, ~i, granivoră, ~e a. care se hrăneşte cu seminţe: *păsări granivore.* [Din fr. ***granivore***].

granodiorít, granodiorite n. rocă granulară avînd structură intermediară între granit şi diorit, folosită în construcţii, la pavaje etc. [Din fr. ***granodiorite***].

grant, granturi n. subvenţie, subsidiu; donaţie, cesiune: *granturile academice.* [Din engl. ***grant***].

granulá, granulez vb. (tr.) a transforma în granule un material compact sau pulverulent: *a granula minereuri;* (p. ext.) *grîul ... nu-şi ia osteneala de-a produce spice şi de a-şi granula spicul.* EM. [Din fr. ***granuler***].

granulár, ~i, granulară, ~e a. format din granule; cu aspect de granule; granulos: *structură granulară.* [Din fr. ***granulaire***].

granuláre, granulări f. acţiunea de a granula şi rezultatul ei. [V. ***granula***].

granulát, ~ţi, granulată, ~e a. în formă de granule; compus din granule. [Din fr. ***granulé***].

granulatór, granulatoare n. maşină care realizează transformarea în granule (şi sortarea) materialelor dure. [Din fr. ***granulateur,*** germ. ***Granulator***].

granuláţie, granulaţii f. **1.** caracteristică a materialelor granulare, determinată de mărimea granulelor componente; **2.** (med.) leziune formată din mici tumori, care apar mai ales pe suprafaţa membranelor. [Din fr. ***granulation,*** germ. ***Granulation***].

granúlă, granule f. particulă materială solidă mică; sfărîmătură dintr-un corp. [Din fr. ***granule***, lat. ***granulum***, germ. ***Granule***].

granulíe, granulii f. (med.) formă gravă, generalizată, de tuberculoză. [Din fr. ***granulie***].

granulít, granulite n. **1.** (geol.) rocă metamorfică cristalizată, asemănătoare cu gnaisul; **2.** argilă artificială obţinută prin arderea granulelor de argilă în cuptoare speciale şi folosită ca material de construcţie. [Din fr. ***granulite***, germ. ***Granulit***].

granulocít, granulocite n. (biol.) **1.** celulă care conţine granulaţii în citoplasmă; **2.** leucocită cu mai multe nuclee. [Din fr. ***granulocyte***].

granulóm, granuloame n. ţesut inflamat la rădăcina unui dinte; mică tumoare într-un ţesut organic. [Din fr. ***granulome***, germ. ***Granulom***].

granulométric, ~ci, granulometrică, ~ce a. care ţine de granulometrie, referitor la granulometrie, specific granulometriei. [Din fr. ***granulométrique***].

granulométrie f. determinare a granulozităţii unui material. [Din fr. ***granulométrie***].

granulós, ~şi, granuloásă, ~e a. granular. [Din fr. ***granuleux***].

granulozitáte, granulozităţi f. structură a unui material considerată din punctul de vedere al mărimii granulelor din care este format. [Din fr. ***granulosité***].

grápă[1], grape f. **1.** unealtă agricolă care serveşte la mărunţirea şi la netezirea pămîntului arat (şi la acoperirea seminţelor): *eu trag grapa după mine.* POP.; **a se ţine grapă (de cineva)**, a nu lăsa în pace, a nu slăbi pe cineva: *se ţine grapă de mine să-l stărostesc.* C.; **2.** (înv.) steag: *un sceptru sau grapă.* OD.; **3.** dispozitiv de siguranţă la intrarea în incinta castelelor feudale, alcătuit dintr-un cadru pe care se fixau colţi (de metal): *poarta castelului era deschisă, podul lăsat, grapa înlăturată.* SAD, [Cuv. autoht.; cf. alb. ***grep***, ***gërepë***].

grápă[2], grape f. tip de inflorescenţă în formă de ciorchine. [Din fr. ***grappe***].

grapínă, grapine f. ancoră mică cu patru braţe. [Din fr. ***grappin***].

grapşínă, grapşinez vb. (rar; refl.) a se căţăra: *caii se grapşină pe scări de bolovani.* VLAH. [Cf. ***grapă[1]***].

graptolít, graptoliţi m. (la pl.) clasă de animale fosile care trăiau în colonii de indivizi variaţi cu funcţii diferite; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. ***graptolite***, germ. ***Graptolithen***].

gras, ~şi, grasă, ~e a. **1.** care are sub piele un strat gros de grăsime: *se făcu gras ca un pepene.* ISP; **2.** cu forme pline, rotunde: *litere grase*; **3.** care conţine multă grăsime; gătit cu (multă) grăsime: *lapte gras; carne grasă; mîncare grasă*; **4.** (cu fructul) plin, cărnos (şi moale): *fasole grasă; ardei gras*; **5.** plin de sevă, gros: *iarbă grasă*; **6.** bogat în substanţe; fertil, roditor: *pămînt gras*; **7.** (rar) grosolan, necizelat: *vorbirea împăratului Roş este şi ea de o grasă vulgaritate.* CĂL.; (adv.) *se desfăta gras scriind mici comedii cu aluzii la contemporani.* CĂL. // f. **grasă de Cotnari**, specie de viţă de vie cu boabe dese, galbene-verzui, din care se produce un vin superior. [Lat. ***grassus*** (=***crassus***)].

graseiá, graseiez vb. (intr.) a pronunţa sunetul „r" în partea superioară a cavităţii bucale (ca francezii). [Din fr. ***grasseyer***].

graseiát, ~ţi, graseiată, ~e a. **1.** cu sunetul „r" pronunţat uvular sau velar: *pronunţare graseiată*; **2.** care redă sunetul „r" cu partea posterioară a cavităţii bucale: *numai cine-şi reevocă inefabila voce graseiată ... a marelui polemist, poate gusta toată seva frazelor scrise.* CĂL. [V. ***graseia***].

graseiére, graseieri f. acţiunea de a graseia şi rezultatul ei. [V. ***graseia***].

grasét, grasete n. regiune a membrului inferior, cuprinzînd rotula şi ţesuturile din jur, la animalele mari. [Din fr. ***grasset***].

grataragíu m. v. gratargiu.

gratargíu, gratargii m. bucătar specializat în fripturi la grătar: *Paraschiv Ciulic ... fost grataragiu, om cu avere mare în Dealul Spirii.* CĂL.; (şi: **grataragiu**). [***Grătar*** + ***-giu***].

gratén, gratene n. (franţuzism) preparat culinar (acoperit cu pesmet şi) copt la cuptor. [Din fr. ***gratin***].

grátie, gratii f. **1.** ansamblu format din vergele de fier fixate (paralel) pentru a servi ca măsură de siguranţă în dreptul geamurilor sau a uşilor: *trecuse repede la altă ferestruică cu gratii.* CAR.; **a fi** (sau **a sta**) **după gratii**, a face închisoare, a fi închis: *stă de doi ani după gratii*; **2.** fiecare dintre vergelele acestui ansamblu sau dintre barele unei grile; **3.** (înv.) instrument de tortură; grătar: *punea-i şi pre gratii de hier ... şi deasupra cărbunilor frigea-i.* VARL. [Lat. ****gratis*** (=***cratis***)].

gratifiánt, ~ţi, gratifiantă, ~e a. (franţuzism) care gratifică; care recompensează: *apreciere gratifiantă.* [Din fr. ***gratifiant***].

gratifică, gratífic vb. (tr.) **1.** a acorda o favoare, o recompensă; a răsplăti: *pe mine mă gratifică cu un zîmbet şters.* GHEŢIE; (iron.) *tot cu doi monştri ne gratifică zilele acestea şi maiestrul de conferinţe.* EM.; (absol.) *gîndul justiţiei, care gratifică şi sancţionează.* BL.; **2.** (fig.) a atribui (fără motiv): *gratificăm ... pe vreunul ... cu viţiul invidiei.* MAIOR. [Din lat. ***gratificari***, fr. ***gratifier***].

gratificăre, gratificări f. acţiunea de a gratifica şi rezultatul ei. [V. ***gratifica***].

gratificáţie, gratificaţii f. retribuire suplimentară sau recompensă în bani acordată peste leafă unui salariat; (şi: (înv.) **gratificaţiune**). [Din fr. ***gratification***, lat. ***gratificatio, -onis***].

gratificaţiúne f. v. gratificaţie.

gratiná, gratinez vb. (tr.) a acoperi o mîncare cu pesmet şi a o da la cuptor. [Din fr. ***gratiner***].

gratináre, gratinări f. acţiunea de a gratina şi rezultatul ei. [V. ***gratina***].

gratinát, ~ţi, gratinată, ~e a. (acoperit cu pesmet şi) copt: *cartofi gratinaţi.* [V. ***gratina***].

grátis adv. fără plată, în mod gratuit: *broşuri efemere se-mpart gratis.* EM.; pe **gratis**, fără motiv. [Din fr., lat. ***gratis***].

gratitúdine, gratitudini f. (rar) recunoştinţă: *cît gratitudine pentru o privire!* EM. [Din lat. ***gratitudo, -inis***, fr. ***gratitude***].

gratuít, ~ţi, gratuită, ~e a. **1.** care se dă fără plată, care nu costă nimic: *medicamente gratuite*; **2.** (fig.) fără motiv, fără temei; nejustificat: *clocotind de indignare gratuită, i-am povestit din fir în păr tot ce aflasem.* GHEŢIE; *injurie gratuită; presupunere gratuită*; (adv.) *i se atribuie gratuit înfamii şi fapte nedemne.* GHICA; **3.** (fig.) fără scop practic, fără utilitate: *în majoritatea cazurilor, observaţia nu are loc ca act gratuit.* BL. [Din fr. ***gratuit***, lat. ***gratuitus***].

gratuitáte, gratuităţi f. **1.** însuşirea de a fi gratuit, de a nu costa nimic: *gratuitatea învăţămîntului*; **2.** (concr.) ceea ce se dă gratuit; **3.** (fig.) inutilitate, netemeinicie: *este izbitoare la el imposibilitatea de a concepe gratuitatea artei.* CĂL. [Din fr. ***gratuité***, lat. ***gratuitas, -atis***].

gratulá, gratulez vb. (tr.) a felicita: *a gratulat pe-mpăratul.* PANN; (refl. recipr.) *prietenii s-au privit cu bucurie şi s-au gratulat.* SAD. [Din lat. ***gratulari***, germ. ***gratulieren***].

gratuláre, gratulări f. (rar) acţiunea de a gratula şi rezultatul ei; felicitare, (rar) gratulaţie. [V. ***gratula***].

gratulaţie, gratulaţii f. (rar) felicitare; (şi: (înv.) **gratulaţiune**). [Din germ. ***Gratulation***].

gratulaţiúne f. v. gratulaţie.

graţiá, graţiez vb. (tr.) a ierta (total sau parţial) pe un condamnat, scutindu-l de executarea pedepsei: *erau graţiaţi şi reintegraţi de ministrul ce venea.* BOL. [Din fr. ***gracier***].

grátie, graţii f. **1.** ceea ce place la cineva sau la ceva; drăgălăşenie, fineţe, gingăşie: *o socot cea mai desăvîrşită prin nobleţă şi graţie.* SAD.; **a face graţii**, a) a căuta să pară fermecător: *cucoana face graţii în balconul ei ştiindu-se spionată.* SAD.; **b)** a face nazuri, a-şi manifesta nemulţumirea; (mit.) **cele trei graţii**, cele trei zeiţe care erau personificarea frumuseţii la romani; **2.** (la pl.) farmece, nuri: *nu-i vina mea dacă m-au înzăstrat natura cu graţii.* AL.; **3. bunăvoinţă**, favoare de care se bucură cineva: *femeia cu înfăţişare de figurină îşi oferă graţiile senină şi fără oprobriu.* CĂL.; **a intra în graţiile cuiva**, a cîştiga încrederea, favoarea, bunăvoinţa cuiva; **4.** (înv.) iertare de pedeapsă, graţiere; **5.** (teol.) har: *prin graţia lui Dumnezeu*; **anul de graţie ...**, anul ... al erei creştine. // prep. (indică o cauză sau un mijloc) datorită, mulţumită: *noi ..., graţie puterii de iluzionare, aruncăm această purpură de aur, acea haină de imagini.* IBR. [Din lat. ***gratia***, it. ***grazia***].

graţiére, graţieri f. acţiunea de a graţia şi rezultatul ei; iertare de pedeapsă acordată unui condamnat: *îi aduc graţierea tocmai cînd călăul fugise.* CĂL. [V. ***graţia***].

graţiós, ~şi, graţioásă, ~e a. **1.** plin de graţie, de drăgălăşenie: *începură-a se-nvîrti cu-o mişcare graţioasă.* AL.; (adv.) *lasă să se vadă a sa bucurie rîzînd graţios.* BOL.; **2.** (înv.) binevoitor, prietenos: *mulţumesc din inimă pentru graţioasa d-tale atenţiune.* CAR. [Din fr. ***gratieux***, lat. ***gratiosus***].

graţiozitáte, graţiozităţi f. politeţe, amabilitate, gest curtenitor, atitudine curtenitoare: *această graţiozitate este de natură a mă îndemna ca să vă comunic o nouă serie de aceleaşi poezii.* AL.; (fig.) *şi-au atras critice şi graţiozităţi incivile din partea noastră, taxîndu-l noi de ignorant.* EM. [Din fr. ***gracieuseté***, lat. ***gratiositas, -atis***].

gráur, grauri m. pasăre migratoare cu pene negre cu puncte albe şi cu ciocul galben ascuţit (*Sturnus vulgaris*): *uite graurii pe luncă, veseli, fericiţi ce sînt!* COŞB.; (şi: **graure**). [Lat. ***graulus***].

gráure m. v. graur.

grav, ~i, gravă, ~e a. **1.** care poate avea urmări grele; periculos, primejdios: *cele ce se petreceau ... erau mult mai grave.* GHICA; *suferea de o boală gravă de inimă.* GHEŢIE; (adv.) *îl întreb ... dacă e grav rănit.* PETR.; **2.** care necesită o atenţie deosebită; important: *cercetările sînt ameninţate să ajungă astfel într-un grav impas.* BL.; *afaceri grave*; **3.** care are un caracter serios, sobru; aşezat, ponderat, serios: *era foarte serios, chiar grav, pătruns de însemnătatea destăinuirilor pe care le făcuse.* GHEŢIE; *un om grav*; **4.** care denotă, care exprimă severitate, seriozitate, sobrietate: *vocea lui se făcu şi mai gravă.* SAD.; *ca în tăcerea gravă-a unui dom, viaţa pare-a trece fără nici un sens.* BAC.; **5.** (muz.) care face parte din registrul de jos al scării muzicale; bas: *sunet grav, jalnic şi fioros.* NEGR.; *ton grav; note grave*; **6.** (lingv.) **accent grav**, accent purtat în unele limbi de vocalele deschise. [Din fr. ***grave***, lat. ***gravis***].

gravá, gravez vb. (tr.) **1.** a executa un desen sau litere în relief sau în adîncime, pe metal, lemn sau piatră: *lespezi de piatră cioplită ... gravate cu inscripţiuni slavone.* OD.; **2.** (fig.) a întipări, a fixa: *a grava în memorie aceste evenimente.* [Din fr. ***graver***].

graváre, gravări f. acţiunea de a grava şi rezultatul ei. [V. ***grava***].

gravát, ~ţi, gravată, ~e a. **1.** care are imprimate în relief desene sau litere: *bijuterie gravată*; **2.** care a fost săpat în relief pe un obiect: *litere gravate.* [V. ***grava***].

gravélă, gravele f. (med.) calcul la rinichi sau la vezica urinară; litiază urinară. [Din fr. ***gravelle***].

gravídă, gravide a. şi f. (femeie) însărcinată: *se dă unui vînzător de fructe şi devine gravidă.* CĂL. [Din lat. ***gravida***, fr. ***gravide***].

gravidíe f. graviditate. [Din fr. ***gravidie***].

graviditáte f. stare a femeii însărcinate; gravidie, sarcină: *el seduce pe Ana, aşteaptă ca aceasta să ajungă prin graviditate de rîsul satului.* CĂL. [Din lat. ***graviditas, -atis***].

gravimétric, ~ci, gravimetrică, ~ce a. care ţine de gravimetrie, referitor la gravimetrie. [Din fr. ***gravimétrique***].

gravimetríe f. 1. parte a geofizicii care studiază distribuţia geografică a cîmpului de gravitaţie; 2. metodă chimică de delimitare a unui element dintr-un amestec prin separarea lui cu ajutorul unui reactiv. [Din fr. ***gravimétrie***, germ. ***Gravimetrie***].

gravimétru, gravimetre n. (fiz.) instrument pentru măsurarea acceleraţiei gravitaţionale. [Din fr. ***gravimètre***].

gravitá, gravitez vb. (intr.) 1. a fi sau a se mişca sub acţiunea legii gravitaţiei, în cîmpul de gravitaţie al unui corp: *pămîntul gravitează în jurul soarelui*; 2. (fig.) a tinde spre un centru, a evolua în jurul unui centru; a se deplasa rotindu-se în jurul a ceva: *structura unui organism gravitează de la o stare omogenă indefinită spre o stare omogenă definită.* BL.; 3. (fig.) a trăi, a se afla mereu în vecinătatea şi sub influenţa cuiva: *românii gravitau în cercul ... Banatului-de-Severin.* HASD. [Din fr. ***graviter***].

gravitáte f. 1. seriozitate, severitate: *cea gravitate blîndă şi seriosul aer de autoritate intimidă pe Eva.* HEL.; (p. ext.) *ceramica italiană a păstrat totuşi ceva din gravitatea ceramicii romane.* BL.; **cu gravitate**, serios, preocupat: *doctorul scutură cu gravitate capul.* GHEŢIE; 2. însemnătate, importanţă: *ştirile de mai jos ... sînt de o îngrijorătoare gravitate.* EM.; *gravitatea unei afaceri*; 3. caracter periculos, primejdios: *d. judecător, negăsind bineînţeles o gravitate în acel fapt din partea inculpatului, l-a lăsat acasă.* EM.; *nici nu e de mirare, ţinînd seama de gravitatea bolii.* GHEŢIE; 4. (înv.) gravitaţie. [Din fr. ***gravité***, lat. ***gravitas, -atis***].

gravitáţie f. forţă de atracţie reciprocă a corpurilor direct proporţională cu masa lor: *legea gravitaţiunii lui Newton.* MAIOR.; **centru de gravitaţie**, punct de convergenţă a forţelor de atracţie exercitate asupra părţilor unui corp; (fig.) *centrul de gravitaţie al bucăţii îl formează expunerea băuturilor şi alimentelor.* CĂL.; **cîmp de gravitaţie**, spaţiu în care un corp îşi exercită atracţia asupra altor corpuri; (şi: (înv.) **gravitaţiune**). [Din fr. ***gravitation,*** germ. ***Gravitation***].

gravitaţionál, ~i, gravitaţională, ~e a. care ţine de gravitaţie, referitor la gravitaţie: *se vorbeşte despre un cîmp magnetic, un cîmp gravitaţional, în fizică.* BL. [Din fr. ***gravitationnel***].

gravitaţiúne f. v. gravitaţie.

gravitón, gravitoni m. (fiz.) particulă ipotetică, imaginată a fi cuanta cîmpului de gravitaţie. [Din engl. ***graviton***].

gravór, gravori m. artist specializat în arta gravării. [Din fr. ***graveur***].

gravúră, gravuri f. 1. arta de a grava: *mă pomenesc vorbindu-i despre arta germanilor şi despre gravură.* OD.; 2. imagine realizată prin gravare: *gravura pictorului Dürer.* OD. [Din fr. ***gravure,*** germ. ***Gravur***].

grazioso [graţiózo] adv. (muz.) cu uşurinţă şi graţie. [Cuv. it.].

grăbí, grăbesc vb. 1. (refl., tr. şi intr.) a acţiona sau a stimula să acţioneze cît mai repede; (spec.) a se deplasa sau a face să se deplaseze (foarte) repede: *el se grăbi să între încet, pe neauzite, pe din dosul casei.* MAT.; *lasă caii singuri şi grăbesc în ierburile dese.* SAD.; 2. (tr.) a accelera, a iuţi: *grăbi paşii pînă ce intră în tîrg.* EM.; 3. (tr.) a face să producă mai curînd; a urgenta, a precipita: *întîmplarea pe care o aflu grăbeşte plecarea noastră.* SAD.; *întîmplările din marea Egee îl sileau să grăbească această formalitate.* TUD.; 4. (refl.) a se pripi, a face ceva în grabă: *cine se grăbeşte curînd osteneşte.* PANN. [Din bulg. ***grabja*** (***se***)].

grăbíre, grăbiri f. acţiunea de a (se) grăbi; grabă; (înv.) **cu (mare) grăbire,** grabnic, iute, repede: *vin' la Milcov cu grăbire să-l secăm dintr-o sorbire.* AL.; *porneşte cu grăbire la locul ştiut.* CR. [V. ***grăbi***].

grăbít, ~ţi, grăbită, ~e a. 1. care se grăbeşte, care merge repede: *figura femeii care se retrăgea grăbită i se păru familiară.* GHEŢIE; *oameni grăbiţi*; 2. care acţionează în grabă (şi fără multă chibzuială); care face ceva într-un ritm mai rapid decît în mod obişnuit; (fig.) *inima, grăbită, bate de cîteva ori altfel decît de obicei.* GHEŢIE; (adv.) *zburau prin aer înşurubîndu-se grăbit seminţe de frasin.* SAD.; 3. care face repede pregătirile pentru ceva; 4. care se produce repede; care este făcut cu repeziciune: *bătrînul îşi reia înaintarea grăbită.* GHEŢIE. [V. ***grăbi***].

grădeá, grădele f. (reg.) 1. nuia din care se împleteşte gradul: *cu grădele de arţar.* POP.; 2. (p. ext.) gard împletit din nuiele; leasă. [Din sb. ***gradela***].

grădinár, grădinari m. cultivator al unei grădini: *grădinarul alege numai anumite plante, pe care le pune în grădina sa.* IBR.; **a vinde castraveţi grădinarului** (sau **la grădinar**), v. **castravete**. [***Grădină*** + ***-ar***].

grădínă, grădini f. 1. teren (împrejmuit) pe care se cultivă flori, legume sau pomi fructiferi: *aceasta e ca şi cum un gospodar ar spune că pentru grădina sa el n-are nevoie de ploaia cerului.* BL.; **grădină botanică**, teren pe care se cultivă (în scop ştiinţific şi instructiv) diferite specii de plante; **grădină zoologică**, loc unde sînt adunate şi îngrijite, în scop ştiinţific şi instructiv, diferite animale; **grădină de vară**, restaurant, sală de spectacol sau cinematograf amenajat, în timpul verii, în aer liber; 2. (**grădină publică**) parc: *aleele ascunse ale grădinilor publice din Iaşi.* CR.; *vedea lumea care ieşea de la grădina publică şi care se îndrepta spre casă.* BAC. [Din bulg., sb. ***gradina***].

grădinăreásă, grădinărese f. femeie care cultivă o grădină; soţie de grădinar. [***Grădinar*** + ***-easă***].

grădinărésc, ~şti, grădinăreáscă, ~eşti a. care ţine de grădinar sau de grădinărie, referitor la grădinar sau la grădinărie: *pe lîngă celelalte trebi grădinăreşti, slujba lui de căpetenie fu ca să facă ... mănunchiuţele de flori.* ISP.; *ea adoră, alături de pitorescul grădinăresc, îndeosebi linia curbă.* BL. [***Grădinar*** + ***-esc***].

grădinárí, grădinăresc vb. (intr.) a se ocupa de cultivarea unei grădini. [***Grădinar*** + ***-i***].

grădinăríe, grădinării f. 1. cultivare a grădinii: *se ocupa cu grădinăria, cultivînd caişi, piersici, potrocali.* CĂL.; 2. teren pe care se cultivă legume, flori etc.: *locul ar fi potrivit deci de grădinării.* SAD. [***Grădinar*** + ***-ie***].

grădinărít n. faptul de a grădinări; cultivare a terenului grădinii; grădinărie: *pe măsură ce crescu îl iniţie în tainele grădinăritului.* GHEŢIE. [V. ***grădinări***].

grădiníţă, grădiniţe şi (rar) **grădiniţi** f. 1. diminutiv al lui grădină; grădinuţă: *zăreşti într-o grădiniţă ruje drepte, uriaşe, cu florile roşii dezvălite.* SAD.; 2. (**grădiniţă de copii**) instituţie pentru educarea şi instruirea copiilor preşcolari. [***Grădină*** + ***-iţă***].

grădinúţă, grădinuţe f. grădiniţă: *nu cutezam a mă coborî în grădinuţa mea.* NEGR. [***Grădină*** + ***-uţă***].

grădişte, grădişti f. 1. ridicătură de pămînt rămasă în lunca unui rîu în urma unei eroziuni; 2. loc al unei vechi aşezări: *ţăranii români le zic „cetăţi de pămînt" sau chiar uneori „grădişti".* OD. [Din sl. ***gradište*** „castru"].

grăí, grăiesc vb. 1. (pop.; intr. şi tr.) a spune, a zice, a vorbi: *de din vale de Rovine, grăim, doamnă, către tine.* EM.; *de cînd am purces de la Nistru, n-am grăit cu nimeni.* SAD.; (înv.) **a grăi din pîntece**, a fi ventriloc: *celor ce grăiesc den pîntece.* BIBLIA; 2. (pop.; intr. şi tr.) a se exprima într-o anumită limbă, într-un anumit dialect, grai etc.: *grăim ş-acum limba de la baştina noastră.* SAD.; *a grăi româneşte, moldoveneşte*; 3. (înv.; tr.) a rosti, a pronunţa; (refl. pas.) *să grăieşte „regulă", cu acţentul pe silaba dintîi.* B.-DEL.; 4. (reg.; tr.) a striga, a chema (pe cineva); 5. (reg.; refl.) a se înţelege, a lua o hotărîre în comun: *turcii toţi cît îl zărea, între dînşii se grăia.* POP.; 6. (înv.; tr. şi refl.) a (se) numi: *moartea lui Lazar o grăi „adormire".* VARL. [Din sb. ***grájati***].

grăíre, grăiri f. faptul de a grăi; vorbire, vorbă, grăi: *muţilor grăire le dă.* VARL. [V. ***grăi***].

grăitór, ~i, grăitoáre a. 1. care grăieşte: *limba cea măreaţă, de rău grăitoare.* DOS.; 2. convingător, elocvent, concludent: *argumente grăitoare.* [***Grăi*** + ***-tor***].

grăjdár, grăjdari m. persoană care are în grija sa grajdul şi animalele, în special cai: *mama închiriază o casă, ... spălînd rufele unor grăjdari ai comendadorului de la Magdalena.* CĂL. [***Grajd*** + ***-ar***].

grăjdúţ, grăjduţuri n. diminutiv al lui grajd; grajd mic: *a prins de coamă un căluţ murg, aducîndu-l şi închizîndu-l într-un grăjduţ.* SAD. [***Grajd*** + ***-uţ***].

grămádă, grămezi f. 1. cantitate (mare) de lucruri sau de materiale strînse la un loc: *nu m-am oprit decît în ce-a de-a doua bolgie, în mijlocul grămezilor de cărţi.* GHEŢIE; **o grămadă de ...**, foarte mulţi (multe): *visase o grămadă de lucruri, care de care mai aurite.* GHEŢIE; **claie peste grămadă**, v. **claie**; **cu grămada**, în număr mare, cu duiumul: *cădeau d-a stînga şi d-a dreapta lui cu grămada.* ISP.; 2. mulţime, număr mare de fiinţe sau de lucruri: *calu-şi înteaţă printre grămezi de turci înarmate.* B.-DEL.; *grămadă de oameni*; 3. (spec.) îngrămădire organizată de jucători la rugbi. // adv. în mare cantitate (la un loc); formînd o grămadă: *norii ... stau grămadă peste sat.* COŞB.; **a cădea grămadă**, a cădea jos (în nesimţire); **a da** (sau **a face**) **grămadă**, a doborî; (p. ext.) a omorî: *pe opt ţi-i dău grămadă jos.* COŞB. [Din sl. ***gramada***].

grămădeálă, grămădeli f. (pop.) îngrămădeală. [***Grămădi*** + ***-eală***].

grămădí, grămădesc vb. (tr. şi refl.) a face grămadă, a (se) strînge la un loc; a (se) îmbulzi, a (se) înghesui: *le grămădise la un loc.* NEC.; *nu vă grămădiţi, că v-oi da la toţi!* AL. [De la ***grămadă***].

grămădíre, grămădiri f. (pop.) acţiunea de a (se) grămădi şi rezultatul ei. [V. ***grămădi***].

grămădít, ~ţi, grămădită, ~e a. strîns la un loc (şi formînd o grămadă): *împărăchieri sînt aceste ce să tîmplă la toate sfaturile grămăzitei gloate.* B.-DEL.; (subst.) *cei grămădiţi pe pămînt tare au descălecat.* SAD. [V. ***grămădi***].

grămăjoáră, grămăjoare f. diminutiv al lui grămadă; grămăjuie: *să ne strîngă grămăjoară.* AL. [***Grămadă*** + ***-ioară***].

grămăjúie, grămăjui f. grămăjoară, grămadă mică: *o grămăjuie de tăciuni, care fumegau pe sfîrşite.* SAD. [***Grămadă*** + ***-uie***].

grămătíc, grămătici m. (înv.) 1. cîntăreţ la biserică; psalt, dascăl: *am scos den psăltirea sîrbească pre limbă rumânească să vă fie de înţelegătură şi grămăticilor.* COR.; 2. slujbaş, secretar într-o cancelarie (domnească): *grămătici vătafi de curte.* GHICA. [Din gr. mod. ***grammatikós***].

grămăticíe, grămăticii f. (înv.) cancelarie, cabinet al secretarului (domnesc): *arhon bane, treci în odaia grămăticiei!* FIL. [***Grămătic*** + ***-ie***].

grănicér, grăniceri m. militar din trupele de pază a graniţei: *se întocmise, spre paza graniţelor despre imperiul turcesc, regimente de grăniceri.* OD.; (adj.) *întocmirea unui trup de ofiţeri grăniceri.* BĂLC. [***Graniţă*** + ***-ar***].

grănicerésc, ~şti, grănicereáscă, ~eşti a. 1. referitor la grăniceri; **ţinut grăniceresc**, regiune de graniţă a Imperiului habsburgic; 2. care ţine de o astfel de regiune, specific unei astfel de regiuni: *era împărţită în clase, ... avînd organizaţie grănicerească.* BL. [***Grănicer*** + ***-esc***].

grăpá, grăpez şi **grăp** vb. (tr.) 1. a mărunţi şi a netezi pămîntul arat cu grapa: *după ce-l ărarăm, îl grăparăm.* POP.; 2. (înv.) a rupe carnea de pe cineva (cu instrumentele de tortură): *cu unghii de fier l-au grăpat.* DOS. [De la ***grapă***].

grăpáre, grăpări f. grăpat. [V. ***grăpa***].

grăpát n. faptul de a grăpa; boronit, grăpare. [V. ***grăpa***].

grăpíş adv. tîrîş, pe brînci: *şi-l lua unii de mîn, alţii de picioare de-l trăgeau grăpiş.* DOS.; **tîrîş-grăpiş**, anevoie, cu mare greutate. [***Grăpa*** + ***-iş***].

grăsán, ~i, grăsană, ~e a. (şi subst.) augmentativ al lui gras. [***Gras*** + ***-an***].

grăsceán, ~eni, grăsceană, ~ene a. grăsuliu: *era un bătrîn bine conservat, grăscean şi rumen la obraz.* GHICA. [***Gras*** + ***-ean***].

grăsíme, grăsimi f. 1. substanţă unsuroasă răspîndită în ţesuturile animale, care, extrasă, se foloseşte în industria uşoară şi în alimentaţie; 2. (fig.) bogăţie, belşug: *grăsimea pungii noastre se scurse într-a lui.* NEGR. [*Gras* + *-ime*].

grăsuleán, ~eni, grăsuleană, ~ene a. grăsuliu: *mama Dochiţa, ... femeie încă frumoasă şi grăsuleană, nu bea vin deloc.* MAT. [*Gras* + *-ul -ean*].

grăsulíu, ~ii, grăsulie, ~ii a. diminutiv al lui gras; cam gras; grăscean, grăsulean, grăsun, grăsuţ: *mititică, durdulică ... şi la faţă grăsulie.* POP. [*Gras* + *-ul -iu*].

grăsún, ~i, grăsună, ~e a. grăsuliu: *soldaţii strîng în braţe ţărance şi servitoare grăsune şi pline de sudoare.* BAC.; *acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe.* OD. // m. porc tînăr: *grăsun de Ignat.* [Lat. **grosso, -onis*].

grăsunáş, grăsunaşi m. diminutiv al lui grăsun; porc tînăr: *grăsunaşul a mîncat un grăunte îngheţat.* VIERU. [*Grăsun* + *-aş*].

grăsúţ, ~i, grăsuţă, ~e a. grăsuliu: *aveam o purcicuţă frumuşică şi grăsuţă.* SAD. [*Gras* + *-uţ*].

grătár, grătare n. 1. obiect alcătuit din vergele de fier, pe care se frige carne, peşte etc.: *o întinseră pre grătariu de o frigea pre foc.* DOS.; 2. friptură preparată pe acest obiect; 3. dispozitiv format din vergele metalice aşezate paralel sau încrucişate, sau placă de metal găurită, folosită pentru înlesnirea pătrunderii aerului şi înlăturarea cenuşii în instalaţiile de ardere, pentru separarea unor materiale, pentru împiedicarea pătrunderii corpurilor străine etc.; 4. ştergătoare pentru talpa încălţămintei, formată dintr-un ansamblu de bare paralele din fier sau din lemn; 5. coşul pieptului: *ţurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.* CAR. [Lat. **gratarium* (<*gratis*=*cratis*)].

grăunciór, grăuncioare n. diminutiv al lui grăunte: *un grăuncior de nisip.* [*Grăunte* + *-ior*].

grăúnte, grăunţi m. 1. sămînţă în formă de bob a unor plante, mai ales a cerealelor: *grăunţ de grîu.* VARL.; *deosăbirea între grăunţă şi între pleave a face viţi putea.* CANT.; **cît un grăunte de muştar** (sau **de mac**), foarte mic; **a nu avea grăunţe în cap**, a fi prost: *tu în cap nu ai grăunţe, numai pleavă şi puzderii.* EM.; 2. (spec.) bob de porumb: *cărăuşii dădură grăunţe cailor şi-i adăpară.* SAD.; 3. obiect mic (şi rotund); bob, fir: *grăunte de nisip;* 4. fragment mic, părticică din ceva; cantitate foarte mică: *în loc dă năsip şi ţărînă, tot grăunţă dă aur.* B.-DEL.; (fig.) *un grăunţ de bucurie.* PANN; *nevoia de a scociori cu mintea ... în pulberea de vorbe un grăunte de înţeles.* VLAH.; (şi: (pop.) **grăunţ, grăunţă**, (pl. **grăunţe**), (reg.) **grăunţuri**). [Lat. **granuceum*].

grăúnţ n. v. **grăunte.**

grăúnţă f. v. **grăunte.**

grăunţós, ~şi, grăunţoásă, ~e a. 1. care conţine grăunţe; cu grăunţe; 2. care are aspect de grăunţe; asemănător cu grăunţele; granular, granulos. // f. pl. (reg.) grup de graminee (grîu, secară, orz etc.), cultivate pentru boabele lor; cereale. [*Grăunţ* + *-os*].

greá, greez vb. (tr.) a echipa o navă cu greementul necesar. [Din fr. *gréer*].

greábăn, grebene n. şi (rar) **grebeni** m. 1. parte mai ridicată a şirei spinării la unele animale mari, unde se împreună gîtul cu spetele: *grîul pînă la greabănul calului.* ST.; 2. (p. anal.) culme, coamă a unei forme de relief pozitive: *de aici încep să se rîdice grebenii munţilor.* VLAH. [Din sl. *grebenĭ*].

greáţă, greţuri f. 1. senzaţie neplăcută de vărsătură, provocată de unele tulburări ale organelor digestive: *nu ştiu ce mi-a trecut pe la nas, că-mi venea greaţă.* ST.; 2. (fig.) scîrbă, dezgust: *l-e greaţă cu rînze goale să treapede-atîta şi s-alerge.* B.-DEL.; *mi-e greaţă de el;* 3. (înv.) greutate, anevoinţă: *grăiesc cu greaţă şi am limba grea.* PALIA. [*Greu* + *-eaţă*].

grebănár, grebănare n. cureaua hamului care trece peste greabănul calului. [*Greabăn* + *-ar*].

grebănós, ~şi, grebănoásă, ~e a. cu greabănul ieşit în afară; slab şi cocoşat: *o răpciugă de cal grebănos.* CR. [*Greabăn* + *-os*].

greblă, greblez vb. (tr.) a aduna, a strînge ceva cu grebla; a nivela cu grebla: *a grebla frunzele; a grebla grădina;* (fig.) *şi-au repezit în sus pletele, greblîndu-le cu degetele pe după urechi.* SAD. [*Greblă* + *-a*].

grebláre, greblări f. acţiunea de a grebla; greblat. [V. *grebla*].

greblát, greblaturi n. greblare. [V. *grebla*].

gréblă, greble f. 1. unealtă agricolă manuală, formată dintr-o bară cu dinţi fixată la o coadă lungă, cu ajutorul căreia se strîng paiele, fînul etc. sau se nivelează pămîntul: *cîmpia cade de coaptă. ie tu coasa de-o coseşte ... şi ie grebla de-o adună.* POP.; (arg.) **a-şi face mîna greblă**, a aduna banii cîştigaţi (la un joc de noroc): *îşi făcea mîna greblă ş-aduna mizele-n banc, c-o mişcare graţioasă, rotundă.* VLAH.; 2. maşină de recoltat cu care se strîng cereale sau nutreţuri cosite; 3. baraj pe cursurile de apă pentru oprirea buştenilor: *grebla este opritoarea buştenilor în vremea plutitului.* SAD. [Din bulg. *greblo*].

greblătúră, greblături f. 1. (rar) greblat, greblare; 2. (concr.) ceea ce s-a adunat cu grebla. [*Grebla* + *-tură*].

grébleş, ~i, grebleşă, ~e a. (despre coarnele animalelor) încovoiat. [De la *greblă*].

grec, ~ci, greacă, ~ece a. 1. care aparţine, care este caracteristic Greciei sau populaţiei ei, referitor la Grecia sau la populaţia acesteia; grecesc: *ei au lepădat o mulţime de vorbe grece şi ruse.* EM.; 2. ortodox: *în turma legii grece celei răsăritene.* EM.; *biserica greacă.* // f. 1. limbă indo-europeană vorbită în Grecia; 2. (spec.; **greaca veche**) aspectul antic al acestei limbi, în care s-a creat o prestigioasă cultură. // m., f. 1. persoană care are această limbă ca limbă maternă; 2. persoană (originară) din Grecia: *grecu-i boală lipicioasă, ce pătrunde pîn' la oasă.* AL.; 3. (spec.) persoană care făcea parte din Grecia antică sau din oraşele colonizate din Orientul apropiat şi din nord-estul Africii. // m. pl. 1. popor care a trăit în Grecia antică şi în zonele colonizate: *atomii imaginaţi de greci sînt mici corpuri plastice.* BL.; 2. popor constituit ca naţiune în Grecia modernă. [Lat. *Graecus*].

grecésc, ~şti, greceáscă, ~eşti a. 1. al grecilor, grec: *limba greacă.* COR.; 2. scris sau exprimat în limba greacă: *teancuri de traftoloage greceşti.* CR. // f. limba greacă: *ştia, pe lîngă obligatoria greceacă, şi franţuzeşte.* CĂL. [*Grec* + *-esc*].

grecéşte adv. 1. ca grecii, în felul grecilor; **a sta** (sau **a şedea, a se aşeza**) **greceşte**, a şedea pe vine (ca orientalii): *sta greceşte pe tron.* ISP; **a şedea greceşte în inima cuiva**, v. **şedea**; 2. (în) limba greacă: *era scrisă ovreiaşte, greceaşte, latineaşte.* COR.; *la şcoala publică se învăţa numai greceşte.* NEGR. [*Grec* + *-eşte*].

grecí, grecesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) greciza. [*Grec* + *-i*].

grecíe f. (înv.) limba greacă: *de pe grecie pe românie tîlcuită.* EM. [*Grec* + *-ie*].

grecioásă, grecioase a. (înv.; despre femei) însărcinată, grea: *pre ceale grecioase le spintecă.* BIBLIA; *şi purcease grecioasă.* DOS. [*Grea* (=*greu*) + *-cioasă*].

grecísm, grecisme n. 1. cuvînt sau expresie împrumutată din greacă şi neadaptată: *grecismele din epoca fanariotă.* CĂL.; 2. influenţă greacă (avînd ca rezultat grecizarea): *invazia înăbuşitoare a grecismului.* IBR.; *epoca grecismului se întinde de la Matei Basarab pînă la Eterie sau Zaveră.* [*Grec* + *-ism*].

grecít, ~ţi, grecită, ~e a. care a adoptat obiceiurile şi limba grecilor. [*Grec* + *-it*].

grecizá, grecizez vb. 1. (înv.; tr.) a da aspect grecesc unui cuvînt din altă limbă; 2. (refl.) a adopta obiceiurile şi limba grecilor; (înv.) a se greci; (tr.) *societatea română a fost cu totul grecizată în epoca fanariotă.* [*Grec* + *-iza*].

grecizáre, grecizări f. acţiunea de a (se) greciza. [V. *greciza*].

grecizát, ~ţi, grecizată, ~e a. care a adoptat obiceiurile şi limba grecilor; care a devenit grec: *s-a întîmplat şi ca această literatură să fie pe gustul domnilor fanarioţi şi al boierimii grecizate.* IBR.; (subst.) *se ridică contra franţuziţilor, grecizaţilor şi pledează pentru adevărata cultură.* IBR. [V. *greciza*].

greco- element de compunere cu semnificaţia „grec". [De la *grec*].

grecoáică, grecoaice f. femeie (originară) din Grecia: *mama lui Eliade, e drept, era grecoaică.* IBR. [*Grec* + *-oaică*].

greco-bulgárime f. amestec de populaţie de origine greacă şi bulgară stabilită în ţările române în căutare de cîştiguri: *toate mutrele acestea sînt pretinse de roman, toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian.* EM. [*Greco-* + *bulgărime*].

greco-católic, ~ci, greco-catolică, ~ce a. care ţine de biserica unită, referitor la biserica unită. // m. adept al bisericii unite. [*Greco-* + *catolic*].

greco-latín, ~i, greco-latină, ~e a. care ţine de civilizaţia, de cultura veche greacească şi latină: *mai numeroase sînt baladele cu subiecte ... greco-latine.* CĂL. [*Greco-* + *latin*].

grecomán, grecomani m. (peior.) partizan fanatic al grecilor: *am fost pe rînd turcomani, grecomani sau Domnul ştie ce încă.* NEGR. [De la *grecomanie*].

grecomaníe f. manie de a imita pe greci şi de a susţine tot ce vine de la ei. [Din fr. *grécomanie*].

greco-orientál, ~i, greco-orientală, ~e a. care ţine de religia ortodoxă, referitor la religia ortodoxă: *erau cuprinşi ... şi schizmaticii greco-orientali.* EM. // m. credincios ortodox. [*Greco-* + *oriental*].

greco-răsăriteán, ~eni, greco-răsăriteană, ~ene a. ortodox: *ideea fundamentală a întregii ascetici greco-răsăritene e îndumnezeirea.* STĂNIL. [*Greco-* + *răsăritean*].

greco-román, ~i, greco-romană, ~e a. 1. care ţine de epoca vechii Grecii şi a Imperiului Roman, referitor la vechea Grecie şi la Imperiul Roman: *mitologie greco-romană;* 2. **lupte greco-romane**, întrecere sportivă prin confruntarea a două persoane cărora le sînt interzise procedeele făcute cu picioarele. [*Greco-* + *roman*[1]].

grecotéi, grecotei m. (depr.) grec: *grecotei cu nas subţire.* EM. [De la *grec*].

gréder, gredere n. maşină pentru activităţi rutiere, folosită la săpare, nivelare, înlăturarea zăpezii etc. [Din engl. *grader*].

greemént, greemente n. ansamblu format din catargele, velele şi parîmele unei nave: *cabluri de oţel zincat, de diferite grosimi, pentru repararea sau întărirea greementului.* TUD. [Din fr. *gréement*].

gref, grefuri n. şi **grefi** m. (înv.) măsură de lungime egală cu a şaisprezecea parte dintr-un cot: *cotul se împărţea în opt rupi, iar rupul în doi grefi.* [Din bulg. *greh*].

grefă, grefez vb. (tr.) 1. (med.) a face o grefă[2]; a transplata: *tot mai multe inimi trebuiesc grefate.* VIERU; 2. (livr.) a adăuga unui ansamblu, unui lucru existent: *pe acest subiect el grefează lucruri mari.* IBR.; (refl.) *această cultură s-a grefat deodată, într-o singură generaţie.* IBR. [Din fr. *greffer*].

grefáre, grefări f. acţiunea de a grefa şi rezultatul ei: *s-ar putea vorbi de o grefare de diferenţiale asupra unui substrat dat.* BL. [V. *grefa*].

grefát, ~ţi, grefată, ~e a. 1. aplicat ca o grefă[2]; transplantat; 2. (livr.) care a fost adăugat. [V. *grefa*].

gréfă[1], grefe f. serviciu în cadrul instanţelor judecătoreşti, care efectuează lucrările de procedură şi păstrează dosarele. [Din fr. *greffe*].

gréfă[2], grefe f. (med.) 1. ţesut sau organ transplantat dintr-o parte în alta a corpului unui individ sau de la un individ la altul, pentru a înlocui un ţesut sau un organ bolnav; grefon; 2. operaţie pentru refacerea unui ţesut sau a unui organ printr-un transplant. [Din fr. *greffe*].

grefiér, grefieri m. funcţionar judecătoresc care consemnează dezbaterile din instanţă şi redactează şi păstrează actele: *încordarea l-a zdruncinat şi el*

dictează grefierului fraze semnificative demente. CĂL. [Din fr. ***greffier***].

grefón, grefoane n. (med.) grefă[2]. [Din fr. ***greffon***].

gregár, ~i, gregară, ~e a. **1.** care trăieşte în grupuri compacte; **instinct gregar**, instinct care determină unele animale să trăiască, să migreze etc. în grupuri; **2.** (fig.) **spirit gregar** sau **psihologie gregară**, spirit de turmă; atitudine de supunere oarbă: *învălmăşelile brutale psihologia gregară sînt mai la îndemîna scriitorului.* CĂL. [Din fr. ***grégaire***, lat. ***gregarius***].

gregarísm n. (rar) **1.** stare a animalelor care trăiesc în turmă; **2.** (fig.) instinct, spirit gregar: *Unamuno glorifică gregarismul, bazat nu pe abstracţiune, ci pe conştiinţa frăţiei în faţa tragicului existenţei.* CĂL. [Din fr. ***grégarisme***].

gregorián a. **calendar gregorian**, calendar realizat în anul 1582 din ordinul papei Grigore al XIII-lea şi adoptat treptat de popoarele Europei. [Din fr. ***grégorien***].

gregretín, gregretini m. (reg.) plantă cu flori mari, albastre, care creşte mai ales prin fîneţele de munte (*Geranium pratense*). [Et. nec.].

gréier, greieri m. insectă de culoare neagră, cu antene lungi şi cu ochi mari, care produce un ţîrîit ascuţit şi pătrunzător prin frecarea elitrelor (*Gryllus*): *greierul cîntă-n mohor.* AL.; *cîntă-un greier din aripă.* VIERU; (şi: **greiere**, (reg.) **grier**). [Lat. **grylliolus*].

greieráş, greieraşi m. greierel: *greieraş, nu ţîrîi, mama s-a culcat o clipă şi o poţi trezi.* VIERU. [*Greier* + *-aş*].

gréiere m. v. greier.

greierél, greierei m. diminutiv al lui greier; greieraş, greieruş: *iată vine nunta-ntreagă – vornicel e-un grierel.* EM.; (şi: **grierel**). [*Greier* + *-el*].

greierúş, greieruşi m. **1.** diminutiv al lui greier; greierel: *doarme-n tihnă greieruşu-n clopoţelul de la uşă.* VIERU; **2.** (fig.; la pl.) gărgăuni: *are greieruşi în cap.* [*Greier* + *-uş*].

greíme f. (înv.) **1.** greutate, masă: *îşi îngreuia trupul cu greimia herului.* DOS.; (fig.) *toată greimea lumii acest prunc înfăşat o cîrmuieşte.* ANTIM; **2.** mulţime (de fiinţe); (spec.) grosul unei armate: *şi au pornit împăratul greimea oştii lui în gios.* NEC. [*Greu* + *-ime*].

greisen, greisenuri [gráizen] n. (geol.) rocă granuloasă, alcătuită din cuarţ şi mică şi formată prin transformarea granitului. [Din germ. ***Greisen***].

grej, grejuri n. fir de mătase naturală brută. // a. (invar.) care are culoarea firelor de mătase naturală. [Din fr. ***grège***].

gren, grenuri n. intensificare bruscă şi temporară a vîntului (însoţită de ploaie). [Din fr. ***grain*** (*de vent*)].

grená a. (invar.) roşu-închis. [Din fr. ***grenat***].

grenádă, grenade f. proiectil cu încărcătură explozivă, care se aruncă cu mîna sau cu un dispozitiv special. [Din fr. ***grenade***].

grenadiér, grenadieri m. (înv.) **1.** soldat dintr-o unitate de infanterie de elită: *seamănă bunului său care a fost grenadir.* NEGR.; **2.** soldat care acţiona în luptă cu grenada; (şi: **grenadir**). [Din fr. ***grenadier***, germ. ***Grenadier***].

grenadínă, grenadine f. (rar) **1.** ţesătură foarte subţire din mătase: *sînt îmbrăcate în grenadină neagră şi dantelă.* MACED.; **2.** fir de mătase naturală întrebuinţat la fabricarea dantelelor. [Din fr. ***grenadine***].

grenadír m. v. grenadier.

greociúne, greociuni f. (înv.) greutate, dificultate (de a acţiona): *caracterul muncei fizice ... e deci mărginirea, ... simplitatea, greociunea.* EM.; *condamnat la nemişcare, sau totuşi la greociune, pentru că-şi frînsese fluierul piciorului.* EM. [*Greu* + *-ciune*].

greói, greoaie a. **1.** care se mişcă greu, încet (din cauză că este mare, gras): *văzînd pe cucoşul său aşa de mare şi de greoi ..., i-a deschis poarta.* CR.; *om greoi;* **2.** care se digeră greu (producînd tulburări): *bucate greoaie;* **3.** (fig.) lipsit de vioiciune, de suplete: *umbletul îi era greoi, fiindu-i picioarele arcuite în afară.* SAD.; *piesa are o desfăşurare greoaie.* CĂL.; **4.** (fig.) încărcat, confuz: *are stil greoi, limba imperfectă.* IBR. [*Greu* + *-oi*].

grep, grepuri n. grepfrut. [Prescurtare din ***grepfrut***].

grépfrut, grepfruturi n. fruct citric mai mare decît portocala, cu gust acrişor-amărui, produs de un arbore subtropical (*Citrus decumana*); (scris şi: *grape-fruit*). [Din fr., engl. ***grape-fruit***].

gresă, gresez vb. (tr.) a unge piesele unui mecanism. [Din fr. ***graisser***].

gresáj, gresaje n. acţiunea de a gresa; ungere; gresare. [Din fr. ***graissage***].

gresáre, gresări f. gresaj. [V. ***gresa***].

gresát, ~ţi, gresată, ~e a. care a fost uns. [V. ***gresa***].

grésie, gresii f. **1.** rocă sedimentară dură formată prin cimentarea nisipurilor; **2.** cute făcută dintr-un fragment din această rocă: *şi-a găsit coasa gresia.* PANN; **3.** material de construcţie, în formă de plăci înguste (cu care se execută pardoseli); **4.** argilă plastică din care se fac obiecte de olărie, devenind dură şi opacă prin ardere: *să tragem între noi strachina aceea de grezie, în care se află butul cel mai mare.* SAD.; (şi: (pop.) **grezie**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***gëresë***].

gresór, gresoare n. dispozitiv folosit pentru ungerea pieselor. // m. (pl. **gresori**) muncitor care execută operaţii de gresare. [Din fr. ***graisseur***].

greş[1], greşuri n. **1.** (înv.) defect, cusur: *a văzut Simina greşurile toate şi-nceput să taie cusătura-n rînd.* COŞB.; **a nu avea greş**, a nu fi o greşeală; a nu vătăma: *întrebarea n-are greş.* CR.; **fără (de) greş**, perfect, fără a comite vreo eroare; negreşit, desigur: *fără de greş să ştii că să va iară întoarce vrăjmaşul tău la tine.* VĂRL.; **a da greş**, a nu reuşi, a nu izbuti: *noi surugiii ... nu dăm greş niciodată cu chiteala.* AL.; **2.** (reg.) petic de pămînt rămas, din greşeală, nearat. [De la ***greşi***].

greş[2], greşi m. (înv.) ciorchine mici de strugure, lăsat necules de culegători: *nu iaste mai bun greşul lui Efraim decît culesul lui Aviezer?* BIBLIA. [Din lat. **agrestius*].

greşálă f. v. greşeală.

greşeálă, greşeli şi (pop.) **greşele** f. **1.** călcare (voluntară) a legii divine; păcat: *curăţeaşte toate greşalele noastre.* DOS.; **2.** abatere de la adevăr, de la ceea ce este drept sau bine; eroare: *de l-ai fi mazilit, s-ar fi făcut mare greşală.* NEC.; *a face o greşeală;* **a avea greşeală**, a face o eroare, a greşi: *fraţii mei duhovnici ... au avut greşală că s-au pus de-a curmezişul vrerei tale.* GAL.; **din greşeală**, din nebăgare de seamă; întîmplător: *sar ... din greşeală, drept cu faţa-n jos.* CR.; **fără greşeală**, fără greş, fără cusur, impecabil, perfect; **3.** încălcare a unei reguli, a unei norme: *cîte greşele va face să i le însemne cu cărbune pe ceva.* CR.; *greşeală de gramatică; greşeală de calcul;* **4.** faptă greşită, lucru făcut rău: *eu am făcut greşeala, tot eu trebuie s-o îndreptez.* CAR.; (şi: (pop.) **greşală**). [*Greşi* + *-eală*].

greşélnic, ~ci, greşelnică, ~ce a. (înv.) supus greşelii; aplecat spre greşeală. [*Greşi* + *-elnic*].

greşí, greşesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a nu nimeri, a da greş: *nu mai ştia ce să facă şi încotro s-o deie ca să nu greşească tocmai acum.* CR.; *a greşit adresa;* **2.** (intr.) a face o greşeală; a comite o eroare: *ascultă-mă şi de astă dată şi nu vei greşi.* ISP.; **3.** (tr.) a executa ceva rău, greşit: *a greşit calculul;* **4.** (tr.) a lua un lucru drept altul; a încurca: *mă opresc, căci mi se pare că iar am greşit calea.* OD.; *a greşi drumul;* **5.** (intr. şi tr.) a se face vinovat, a face rău; a păcătui: *Solomon va greşi lui Dumnedzău.* DOS.; *nu mai greşiţi!* [Din sl. ***grěšiti***].

greşíre, greşiri f. faptul de a greşi; comitere a unei greşeli. [V. ***greşi***].

greşít, ~ţi, greşită, ~e a. **1.** eronat, făcut prost: *ar însemna să recunoască deschis că duc o politică greşită.* CF.; *socoteală greşită;* **2.** care se abate de la adevăr, de la bine, de la dreptate: *politiceşte se întrista, împărtăşind greşite prejudecăţi ca mai toţi scriitori vremii.* CĂL.; **3.** (înv. şi reg.) care a făcut o greşeală, culpabil: *şi tu, mîndră, eşti greşită.* POP.; (subst.) *împăratul primeaşte pre păcătoşii şi greşiţii.* DOS. [V. ***greşi***].

greşitór, ~i, greşitoáre a. şi m., f. (înv.) (persoană) care a comis o greşeală, un păcat: *Dziş ... greaşitorilor: nu rădicareţi cornul.* PSALT. [*Greşit* + *-or*].

greţós, ~şi, greţoásă, ~e a. **1.** care provoacă greaţă; scîrbos: *umplu văzduhul de un miros greţos.* ISP.; **2.** (fig.) dezgustător, respingător: *cuvinte greţoase.* CANT.; *lăudări greţoase.* PANN; **3.** care se îngreţoşează (repede), căruia i se face greaţă: *era foarte greţos, te miri din ce i se apleca.* CAR. [*Greaţă* + *-os*].

greu, grei, grea, grele a. **1.** care apasă cu greutate, care are greutate mare; care cîntăreşte mult: *vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri.* EM.; **artilerie grea**, artilerie care cuprinde piese de mare calibru; **categorie grea**, categorie pentru boxerii care au peste 81 de kilograme; **cuvînt greu**, opinie hotărîtoare, decisivă; **apă grea**, combinaţie a oxigenului cu deuteriul (un izotop al hidrogenului), folosită în reactoarele nucleare; **a avea inimă grea**, a fi plin de griji: *n-aş vrea să plec de-aice cu inim-aşa grea.* NEGR.; **a avea mînă grea**, **a)** a lovi puternic, primejdios; **b)** a fi neîndemînatic (la scris, la desenat etc.); **2.** care pare a avea greutate mare (din cauza oboselii, bolii etc.): *tîrziu de tot s-a ridicat şi ochii-i se făcură grei.* COŞB.; **a avea cap(ul) greu**, **a)** a fi foarte obosit; **b)** a înţelege cu dificultate; **a fi greu de** (sau **la**) **cap**, a nu pricepe repede, a fi prost: *dumneata, cum văd, eşti cam greu de cap.* CR.; **3.** împovărat, încărcat; numeros: *grea turmă de oi se vede.* POP; **4.** care produce neplăcere; neplăcut, indigest, greţos: *va fi mîncat niscare bucate greale.* PRAV.; *parfumul ... umplu instantaneu încăperea cu mirosul lui greu, amar.* GHEŢIE; **5.** (despre femei) însărcinată: *oricine va găsi fata grea de prunc, poate să o ucidă.* PRAV.; **a cădea** (sau **a rămîne**) **grea**, a fi însărcinată; **a purcede grea**, v. **purcede**; **6.** care se face anevoie, cu greutate; dificil: *aceasta este cea din urmă şi mai grea slujbă ce mai ai să faci.* ISP.; *muncă grea;* (urmat de un supin) *sînt grei bătrînii de pornit.* COŞB.; **7.** care poate fi străbătut cu greutate: *după o cale lungă şi grea, ajunseră.* ISP.; *un drum greu;* **8.** care se întreţine, se poartă cu mult efort, cu dificultate: *casă grea, cu mare cheltuială.* NEC.; *familie grea;* **9.** anevoie de suportat, de îndeplinit: *punem la cea mai grea încercare imaginaţia teoretică.* BL.; *sarcină grea;* **10.** care se vindecă cu greutate; grav, incurabil: *căzu la grea boală.* ISP.; (fig.) *ce dor greu supune inimioara ta ...?* AL.; **zile grele** (sau **viaţă grea, trai greu**), viaţă plină de lipsuri, de suferinţă, de mizerie: *şi strămoşii tăi au dus zile grele.* SAD.; **11.** serios, grav: *e grea ocara ce ne-o faci.* COŞB.; **vorbă grea** (sau **vorbe grele**), insultă, ocară; (fig.) *un cal aprig ca un leu, negru ca păcatul greu.* AL.; (adv.) *cornul plin de jale sună dulce, sună greu.* EM.; **12.** cu greutăţi, cu dificultăţi; critic: *ia aşa, pentru împrejurări grele.* CR.; *iarnă grea;* **13.** (înv.) lipsit de prietenie; duşmănos: *se plînse de nemţi că sînt grei şi scumpi.* BĂLC.; **14.** apăsător, copleşitor: *o lene grea se lasă din cerul cald de vară.* VLAH.; *somn greu;* **atmosferă grea**, **a)** aer înăbuşitor, apăsător (înainte de ploaie); **b)** (fig.) mediu încărcat de griji, de ameninţări etc. // n. **1.** partea cea mai dificilă; povară, sarcină: *fata babei era slută, leneşă, ... lăsînd tot greul pe fata moşneagului.* CR.; **2.** greutate, dificultate, împrejurare dificilă: *uşor te-nalţi, cînd te-ai deprins să birui greul.* COŞB.; **cu** (**mare**) **greu**, cu dificultate, anevoie: *din sfera mea venii cu greu.* EM.; *cu mare greu găseşte drumul.* CR.; **din greu**, **a)** cu trudă: *oftînd din greu, suspină.* EM.; **b)** intens, profund: *din greu mai adormisem.* CR.; **a da de greu**, a întîmpina dificultăţi; **a duce greul** (**unei munci**), a avea de suportat partea cea mai dificilă (a unei munci): *duce tot greul gospodăriei.* COŞB.; **a scoate** (**pe cineva**) **de la greu**, a scoate (pe cineva) dintr-o situaţie dificilă: *îi stă în putere a scoate pe om de la greu.* POP.; **3.** parte însemnată, importantă (prin mulţime): *găsi greul ordiei tătăreşti.* BĂLC.; **4.** (compus) **greul-pămîntului**, (pop.) urs (*Ursus arctos*). // adv. **1.** cu trudă, cu greutate: *urcă greu;* **a-i cădea greu la stomac**, a-i produce indigestie; **a-i cădea** (sau **a-i veni**) **greu**, a se simţi ofensat; a nu-i prii: *de te-oi prinde cu oca mică, greu are să-ţi cadă.* CR.; **a-i fi greu**, **a)** a fi sătul sau a-i fi silă: *doar de ţi-i*

greu de viața lui. CR.; **b)** a se ruşina: *ea atunci s-a roşit la obraji, fiindcă-i era greu de mine.* SL.; **2.** cu anevoie, cu trudă, cu greutate: *ştiu cum se fac de greu trebile astea.* CR.; *înțelege greu;* **a se lăsa greu pe ...,** a se lăsa cu toată greutatea corpului pe ...: *ea se lăsase ... greu pe al lui braț.* EM.; **a-i fi greu** (sau **a-i veni greu**) **(să ...),** a simți dificultate (să ...); a se jena (să ...): *mi-era greu s-o văd pe ea plecînd.* PETR.; **3.** rău, grav, tare: *generalul a fost greu rănit.* EM. [Lat. ***grevis*** (=***gravis***)].

greunátic, ~ci, greunatică, ~ce a. (reg.) corpolent şi greoi: *un bătrîn înalt, pieptos, greunatic, teafăr, cu mustața lungă şi groasă.* SL. [(*În*)**greuna** + *-atic*].

greutáte, greutăți f. **1.** calitatea de a fi greu; apăsare pe care o exercită un corp; forță cu care este atras un corp spre pămînt: *masele corpilor stau întreolaltă în proporție în cari stau greutățile lor cîntărite.* EM.; *greutatea apei;* **centru de greutate,** v. **centru**; **greutate specifică,** greutate a unității de volum dintr-un anumit corp; **greutate atomică,** număr care arată de cîte ori este mai greu atomul unui element decît a 12-a parte a atomului de carbon; **greutate moleculară,** sumă a greutăților atomice ale elementelor unei molecule; **2.** sarcină, povară, încărcătură: *la dînsul să curăm întru greutățile noastre.* VARL.; *greutățile casei;* **3.** (fig.) influență, trecere: *boierii care avusese greutate la Nicolai-vodă.* NEC.; **4.** (fig.) valoare, însemnătate: *să cîntărim ... greutatea argumentelor.* MAIOR.; **5.** (fig.) senzație de apăsare, de oboseală, de neliniște: *simții că mi se luă o greutate de pe inimă.* NEGR.; **6. cu (mare) greutate,** cu dificultate, cu efort, anevoie: *cu mare greutate a putut să ajungă.* CR.; *m-am spălat şi m-am îmbrăcat cu greutate.* GHEȚIE; **7.** etalon pentru determinarea forței cu care atrage Pămîntul corpurile; piesă de metal, reprezentînd o anumită unitate de măsură, folosită pentru a cîntări diferite materiale: *publică în 1848 o broşură despre măsurile şi greutățile românești.* CĂL.; **8.** (sport) bilă rotundă de metal care se aruncă cu mîna; **9.** (la pl.) haltere; **10.** lucru greu de făcut; dificultate: *este un mijloc de a scăpa de această greutate.* EM.; *am întîmpinat multe greutăți;* **11.** importanță; putere, influență: *om cu greutate;* **12.** gravitate: *greutatea vinei.* [Lat. **grevitas, -atis* (=***gravitas***)].

grevá, grevez vb. (tr.) **1.** a încărca cu ipoteci, cu cheltuieli; a supune unor condiții grele: *nu avea ... nici o zestre, decît numele moşiei Poieni, grevate pe decenii de datorii.* CĂL.; **2.** a supune unor condiții grele. [Din fr. ***grever***].

greváre, grevări f. acțiunea de a greva şi rezultatul ei. [V. ***greva***].

grévă, greve f. încetare organizată a lucrului de către salariații unei întreprinderi cu scopul de a constrînge pe patroni sau guvernul să satisfacă anumite revendicări: *grevă de protest; grevă de solidaritate.* [Din fr. ***grève***].

grevíst, ~şti, grevistă, ~e m., f. participant la o grevă; (adj.) *muncitor grevist.* // a. care ține de grevă, referitor la grevă: *mişcare grevistă.* [Din fr. ***gréviste***].

grézie f. v. gresie.

gri a. invar. cenuşiu: *un mic fular de voal în jurul gîtului şi o beretă gri în cap.* GHEȚIE. // n. culoare cenuşie. [Din fr. ***gris***].

griér m. v. greier.

grierél m. v. greierel.

grifá, grifez vb. (tr.) a marca arborii cu ajutorul grifei. [Din fr. ***griffer***].

grifáre, grifări f. acțiunea de a grifa şi rezultatul ei. [V. ***grifa***].

grifát, ~ți, grifată, ~e a. marcat, însemnat cu grifa: *arbori grifați.* [V. ***grifa***].

grífă, grife f. **1.** instrument pentru marcarea arborilor în vederea unor lucrări silvice; **2.** dispozitiv metalic în formă de gheară, care imprimă filmului dintr-un aparat de filmat o mişcare intermitentă; **3.** poziție patologică a mîinii sau a piciorului, amintind de gheara de grifon; **4.** (arhit.) ornament medieval alcătuit din motive florale, geometrice, capete şi gheare de animale. [Din fr. ***griffe***].

grifón, grifoni m. **1.** (mit.) monstru cu corp de leu, cu aripi, cap şi gheare de vultur şi cu urechi de cal: *autorii vechi sînt despuiați spre a da mărturisiri ... asupra aurului păzit de grifoni.* CĂL.; **2.** (arhit.) motiv decorativ reprezentînd un astfel de monstru; **3.** specie de cîine de vînătoare cu părul aspru şi lățos; **4.** izvor de apă (minerală sau termală). [Din fr. ***griffon***].

grijánie, grijanii f. (bis.) împărtăşanie, cuminecătură: *n-a avut dar şi grijania lui n-a fost grijanie.* VLAH. [***Griji*** + *-anie*].

gríjă, griji f. **1.** neliniște, îngrijorare, teamă pricinuită de dificultatea rezolvării unei situații, de o virtuală întîmplare neplăcută etc.; păs: *trăieşte fără grijă, neavînd nici o grije.* BIBLIA; **a intra la grijă** (sau **la griji**), a se teme, a fi îngrijorat: *fata intră la grijă că o să fie biruită.* ISP.; **fără grijă,** lipsit de teamă, de preocupare; liniştit: *gospodarii îşi vedeau fără grijă de prisăci şi livezi.* SAD.; **2.** cauză, motiv de îngrijorare: *iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor şi spaima ciocoilor.* CR.; **3.** atenție deosebită, interes pentru ceva: *trebuie să cumpănim situația cu toată grija necesară.* BL.; **cu (mare) grijă,** cu multă atenție, cu prudență; atent, precaut: *se felicită, în sinea lui, pentru prevederea de a-şi redacta cu grijă primele lecții.* GHEȚIE; **a da de** (sau **în**) **grijă (ca) să ...,** a atrage atenția să ..., a recomanda să ...: *se culcă, spuind nurorilor să fie harnice şi dîndu-le de grijă ca nu cumva să adoarmă.* CR.; **4.** ocupație, solicitare, preocupare: *las-arhimandritului toată grija schitului.* EM.; **a purta grijă de cineva** (sau **grija cuiva**) sau **a-i purta de grijă (cuiva),** a îngriji: *la ce de-acu-nainte tu grija mea s-o porți?* EM.; **purtare de grijă,** v. **purtare**; **a avea grijă (de cineva** sau **de ceva), a)** a îngriji: *să aibă grijă de casă.* REBR.; **b)** a supraveghea, a păzi; **a nu avea grijă (de cineva)** (sau **de ceva), a)** a nu-i păsa, a nu se sinchisi: *ei prînzea şi veselea, de nime grijă n-avea.* AL.; **b)** a nu avea teamă, a nu se îngrijora: *ai să te înzdrăvenești, n-ai grijă.* SAD.; **a avea grijă (să ...),** a fi atent, a lua seama: *hîrca ... avea grijă să n-o audă.* CR.; **a da** (sau **a lăsa**) **în grija cuiva,** a încredința cuiva, a da în seamă cuiva: *nu-mi vine să-i las în grijă agoniseala mea.* SAD.; **a lua grijile înainte,** a fi copleşit de treabă, de preocuparea pentru ziua de mîine: *le-a trece lor zburdăciunea cînd or fi mai mari şi i-a lua grijile înainte.* CR.; **a duce grija,** v. **duce**; **5.** (la pl.) slujbe de pomenire: *să se facă grijile şi rugăciunile.* NEGR. [Din bulg. ***grižа***].

grijí, grijesc vb. **1.** (înv.; tr. şi intr.) a fi îngrijorat, a se teme (de ceva): *frica care am grijit, venitu-mi-au.* BIBLIA; *de aceastea să grijim şi dziua şi noaptea!* VARL.; **2.** (tr.) a curăța, a face curat: *fata rînește fîntîna şi o grijeşte foarte bine.* CR.; *a griji casa;* (intr.) *a griji prin casă;* **3.** (tr.) a avea grijă, a îngriji: *grijiți armele voastre.* NEGR.; **4.** (tr. şi refl.) a (se) pregăti, a (se) aproviziona: *să grijiia de puținea gustare.* DOS.; **5.** (tr. şi refl.) a (se) spovedi şi a (se) împărtăşi: *să fiu îngăduit macar trei zile, în care să-mi grijesc sufletul.* CR.; **6.** (tr.) a face slujbele de înmormîntare: *şi la moartea lui, din cea bogăție multă ce avusese, n-avea cu ce-l griji.* NEC. [Din bulg. ***grižă se***].

grijilív a. v. grijuliu.

grijíre, grijiri f. (pop.) **1.** îngrijorare: *ne-ai grijit noao toată grijirea aceasta.* BIBLIA; **2.** îngrijire: *au trebuință de grijire* (a. 1813). URIC. [V. ***griji***].

grijít[1] n. (pop.) faptul de a (se) griji. [V. ***griji***].

grijít[2]**, ~ți, grijită, ~e** a. (reg.) **1.** îngrijit; curat, rînduit: *tot cu casele grijite, de buni oaspeți locuite.* POP.; **2.** pregătit, curățat de măruntaie: *trei purcei grijiți gata.* CR.; **3.** (mărturisit şi) împărtăşit. [V. ***griji***].

grijitór, ~i, grijitoáre a. (rar) atent, grijuliu: *harnic şi grijitor om este părintele Trandafir.* SL. [***Griji*** + *-tor*].

grijnic, ~ci, grijnică, ~ce a. (rar) atent, grijuliu: *grijnica mamă pregătea rufele băieților.* VLAH. [***Grijă*** + *-nic*].

grijulíu, ~ii, grijulie, ~ii a. **1.** atent, prevenitor; prudent, prevăzător: *cel mai mare era harnic, grijuliv şi chiabur.* CR.; (subst.) *grijilivul pururea treaz şi deşteptat iaste.* CANT.; (adv.) *ornamentica cehoslovacă ocoleşte grijuliu orice geometrism dreptliniar.* BL.; **2.** îngrijit, ordonat: *Mogorogea, băiet grijuliv, îşi curăță ciubotele frumos.* CR.; (şi: (înv.) **grijiliv,** (reg.) **grijuliv**). [Din bulg. ***grižliv***].

grijulív a. v. grijuliu.

griláj, grilaje n. îngrăditură din zăbrele de fier sau de lemn ori din împletitură de sîrmă: *ocolea pe lîngă grilajul de fier al grădinii.* PETR. [Din fr. ***grillage***].

grílă, grile f. **1.** electrod în formă de sită sau de spirală, intercalat între anodul şi catodul unui tub electronic; **2.** panou din vergele de lemn sau de metal aşezat în scop de protecție în fața unei deschideri: *se întindea un zid care da în stradă ... şi era tăiat la mijloc de o mare grilă de lănci daurite.* BAR.; **3.** (mil.) obstacol din bare de oțel pentru protejarea unei fortificații, a deschiderii unei cazemate etc.; **4.** (cib.) dispozitiv pentru cifrarea şi descifrarea mesajelor. [Din fr. ***grille***].

grimá, grimez vb. (refl. şi tr.) a (se) machia pentru scenă sau pentru film: *găsim o ceată întreagă de actori, celebri, care ştiau numai să se grimeze în boieri.* CĂL. [Din fr. ***grimer***].

grimáre, grimări f. acțiunea de a (se) grima. [V. ***grima***].

grimát, ~ți, grimată, ~e a. machiat: *actriță grimată.* [V. ***grima***].

grimásă, grimase f. strîmbătură a feței: *s-a-nțeles de mai-nainte c-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte.* EM.; (fig.) *deprindere, grimasă este zîmbetul pe gură.* EM. [Din fr. ***grimace,*** germ. ***Grimasse***].

grímă[1]**, grime** f. machiaj (al actorilor). [Din fr. ***grime***].

grímă[2]**, grime** f. (germanism) înverşunare, furie, mînie: *grima vînătă, înfricoşată, cu trăsurile coprinse de turbăciunea rumperii creierilor.* EM. [Din germ. ***Grimm***].

grimeá, grimele f. (reg.) basma: *legată la cap cu grimea albă.* SAD. [Din turc. ***derme***].

grimelúță, grimeluțe f. (reg.) diminutiv al lui grimea: *pe fereastra deschisă ieşea o clipă ... capul domnişoarei Tinca, îmbrobodit cu grimeluță albă.* SAD. [***Grimele*** (pl. lui *grimea*) + *-uță*].

grimér m., f. v. grimeur.

grimeur, ~i, grimeură, ~e [grimǿr] m., f. specialist în grimarea artiştilor; machior; (şi: **grimer**). [Din fr. ***grimeur***].

grind, grinduri n. deal de înălțime mică; porțiune de teren ridicată prin depuneri aluvionare: *îşi pune un țol în cap şi se duce în lungul grindului.* SAD.; *grinduri de nisip.* [Din sl. ***grendŭ***].

gríndă, grinzi f. **1.** element de construcție din fier, din beton, din lemn etc. care face parte din structura de rezistență: *începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amînare, cela de tălpi, ista de grinzi.* CR.; **2.** bîrnă groasă de lemn: *teslarii, cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid.* DRĂGHICI; **a încresta în grindă,** a însemna ceva (pentru a-şi aduce aminte): *azi am să-ncrestez în grindă.* COŞB.; **a pune ochii în grindă,** a fi pe moarte. [Din sl. ***grenda***].

grindéi, grindeie n. **1.** parte centrală a plugului cu tracțiune animală pe care se montează piesele active: *grindeiul pîn'l-am tocmit, s-a gătat de plugărit.* POP.; **2.** axul roții la moara de apă; **3.** (reg.) fusul fîntînii pe care se înfăşoară lanțul (sau odgonul) căldării; **4.** (reg.) parte de deasupra a jugului (care stă pe gîtul animalelor); **5.** (reg.) grindă mică aşezată orizontal şi de-a curmezişul la unele construcții: *un grindei de stejar stă prins în zid.* NEGR. [***Grindă*** + *-ei*; cf. bulg., sb. ***gredel***].

grindéi, grindei m. (reg.) peşte mic din apele de munte, de culoare verde-gălbuie, cu pete negre (*Nemachilus barbatulus*). [Din săs. ***grendel*** (=germ. ***Grundel***)].

grindină, pers. 3 **grindinează** vb. (rar; intr.) **1.** a cădea grindină, a bate piatra; **2.** (fig.) a arunca în cantitate mare; a bombarda: *tunurile grindinau din toate părțile.* BĂLC. [***Grindină*** + *-a*].

gríndină, grindine şi **grindini** f. **1.** precipitație atmosferică în formă de boabe de gheață; piatră: *şi ca ropotul de grindeni ..., vin săgeți de pretutindeni.*

EM.; *atunci cînd bat şi grindinile grele cu mine să te-acoperi.* VIERU; **2.** (fig.) mulţime, cantitate mare (de lucruri care se abat într-un loc): *bătrînul doborît sub grindina laudelor.* NEGR.; *grindină de săgeţi.* [Lat. ***grando, -inis***].

grindíş[1], grindişuri n. piept de deal, costişă: *la loc de grindiş, la verde-aluniş.* POP. [***Grind*** + ***-iş***].

grindíş[2], grindişuri n. totalitate a grinzilor unei construcţii: *cum sta pe grindiş, sus pe coperiş.* POP. [***Grindă*** + ***-iş***].

gripă, gripez vb. (refl.) **1.** a se bloca în cursul funcţionării: *motorul s-a gripat*; **2.** a se îmbolnăvi de gripă. [Din fr. ***gripper***].

gripál, ~i, gripală, ~e a. care ţine de gripă, referitor la gripă; care provoacă gripă: *nu-i cine ştie ce; o stare gripală.* CĂL.; *virus gripal.* [Din fr., germ. ***grippal***].

gripáre, gripări f. acţiunea de a se gripa şi rezultatul ei. [V. ***gripa***].

gripăt, ~ţi, gripată, ~e a. **1.** care s-a blocat în timpul funcţionării: *motor gripat*; **2.** bolnav de gripă. [V. ***gripa***; cf. fr. ***grippé***].

grípă, gripe f. boală infecţioasă, epidemică, provocată de virusuri care afectează căile respiratorii: *versurile poetului amuzau pe bolnavii de gripă reţinuţi în casă.* CĂL. [Din fr. ***grippe***, germ. ***Grippe***].

grípcă, gripci f. **1.** unealtă care serveşte la curăţarea doagelor vechi; **2.** custură de strunjit întrebuinţată în rotărie. [Din bulg. ***ogribka***].

grisái, grisaiuri n. pictură monocronă (în tonuri gri) care dă impresia reliefului şi a sculpturii. [Din fr. ***grisaille***].

grisínă, grisine f. produs alimentar de forma unui bastonaş, preparat din făină de grîu cu diferite adaosuri. [Din it. ***grissino*** „corn lung; negus"].

griş n. produs alimentar granular obţinut prin măcinarea grîului sau a altor cereale. [Din germ. ***Griess***].

griv, ~i, grivă, ~e a. pătat cu alb şi cu negru. // f. căţea: *departe ca griva de iepure.* PANN. [Din bulg. ***griv***].

griván, grivani m. (zool.) hîrciog (*Cricetus cricetus*). [***Griv*** + ***-an***].

grivéi, grivei a. griv, pestriţ. [***Griv*** + ***-ei***].

grívnă, grivne f. (înv.) monedă veche (poloneză sau rusească): *iată o grivnă pentru rachiu.* SAD. [Din rus. ***grivna***].

grizá, grizez vb. (refl. şi tr.) a (se) îmbăta (uşor); a (se) ameţi. [Din fr. ***griser***].

grizăre, grizări f. acţiunea de a (se) griza şi rezultatul ei. [V. ***griza***].

grizát, ~ţi, grizată, ~e a. ameţit (de băutură). [V. ***griza***].

grizétă, grizete f. (franţuzism) tînără lucrătoare sau vînzătoare cochetă (şi uşuratică). [Din fr. ***grisette***].

grizonánt, ~ţi, grizonantă, ~e a. (franţuzism) care începe să cărunţească; gri: *păr grizonant.* [Din fr. ***grisonnant***].

grizú n. amestec de gaze inflamabile şi explozibile care se degajă în mine. [Din fr. ***grisou***].

grizumétru, grizumetre n. aparat care determină conţinutul de metan din gazul existent într-o mină. [Din fr. ***grisoumètre***].

grizuscóp, grizuscoape n. aparat care indică dacă procentul de metan dintr-o mină a atins limita periculoasă. [Din fr. ***grisouscope***].

grizutós, ~şi, grizutoásă, ~e a. care conţine grizu. [Din fr. ***grisouteux***].

grízzly m. specie de urs brun, de talie mare şi agresiv, care trăieşte în America de Nord (*Ursus arctos horribilis*). [Cuv. engl.].

grînăr, grînare n. **1.** magazie de cereale; **2.** (fig.) ţară sau ţinut care produce multe grîne (aprovizionînd şi pe alţii): *Ţara Românească a fost grînarul Ţarigradului.* // m. (pl. **grînari**) negustor de cereale: *grînarii se aflau tot pe drumuri.* CĂL. [***Grîne*** (pl. de la ***grîu***) + ***-ar***].

grînărie f. **1.** meseria grînarului; **2.** cantitate mare de grîne: *atîta grînărie ... nu mi-au mai văzut ochii.* C.L.; **3.** magazie de grîne: *podu-i orzărie şi căscioara grînărie.* POP. [***Grîne*** (pl. de la ***grîu***) + ***-ărie***].

grîu n. **1.** plantă erbacee din familia gramineelor, cu spicul lung, din ale cărei seminţe se face făină (*Triticum vulgare*): *fecioară blondă ca spicul de grîu.* EM.; **2.** seminţele acestei plante: *vin şi grîu să-mi prisosească.* DOS.; *grîul se produce cu ostenealâ multă şi spor puţin.* EM.; **3.** (pl. **grîie** şi **grîne**) semănătură, lan cu această plantă: *grîiele răsăreau pe ogoarele de toamnă.* SAD.; *degrabă ieşi-va combina ..., stîrnind din grîne soarele.* VIERU; **4.** (la pl. **grîne**) cereale (sub formă de boabe): *cînd plouă, toate grînele cresc.* EM.; *magazie de grîne*; **5.** (compuse) **grîu-tare**, ghircă (*Triticum durum*); **grîul-potîrnichii**, paracherniţă (*Parietaria officinalis*); **grîul-prepeliţei** sau **grîu-negru**, ciormoiag (*Melampyrum cristatum*). [Lat. ***granum***].

grîuşór, grîuşoare n. **1.** diminutiv al lui grîu; **2.** (bot.) untişor (*Romunculus ficaria*). [***Grîu*** + ***-uşor***].

groápă, gropi f. **1.** gaură, adîncitură în pămînt: *sapă o groapă de un stat de om.* CR.; *drumul se îngustă, presărat de bolovani şi de gropi.* GHEŢIE; **a da în gropi (de prost)**, a fi foarte prost: *tu numai nu dai în gropi, de prost ce eşti!* CR.; **2.** cavitate săpată în pămînt în care se pune mortul; mormînt: *mort ca acela carele zace împuţit în groapă altul nu iaste fără numai păcătosul.* ANTIM; *cioclii ... începură a săpa groapa.* NEGR.; **a săpa (cuiva) groapa**, a unelti (împotriva cuiva); **a fi cu un picior în groapă** sau **a fi (ori a ajunge) la marginea gropii**, a fi pe moarte: *nu mai trecu mult şi iată că împăratul ajunse la marginea groapei.* ISP.; **a duce pe cineva la groapă**, a înmormînta: *ducînd la groapă trupul reginei dunărene.* EM. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***gropë***].

groáză, (rar) **groaze, grozi** f. **1.** stare de frică puternică, de spaimă mare; emoţie puternică în faţa unei primejdii (reale sau imaginare); (p. ext.) manifestare a acestei stări, a acestei emoţii: *căzu ca moartă de groază la pieptul lui.* EM.; *grozile morţii*; **a vîrî groaza** (sau **în groază**) sau **a umple de groază, a face groază**, a înspăimînta, a îngrozi (pe cineva): *am tăiat cîteva capete ca să vîr groază.* SAD.; **ţi-e mai mare groaza (să ...)**, este îngrozitor, este înfiorător (să ...); **a-l lua** (sau **a-l apuca**) **groaza**, a se îngrozi, a se înspăimînta: *m-a luat groaza cînd am trecut pe lîngă lan şi am văzut cîtu-i de mare.* CR.; **a băga în groază** (sau **în toate grozile morţii**), v. **băga**; **2.** (concr.) ceea ce îngrozeşte, înfricoşează: *îmi spune nişte prăpăstii, nişte groaze, să bolesc.* PANN; **3.** (fig.) mulţime, cantitate mare: *s-arată ... o groază de mistreţi.* SAD.; *o groază de oameni.* [Din sl. ***groza***].

groáznic, ~ci, groaznică, ~ce a. **1.** care provoacă groază; înspăimîntător, înfricoşător; cumplit, neîndurat: *veni un leu groaznic nevoie mare.* ISP.; *războiul e bici groaznic.* ALEX.; **2.** foarte puternic, violent: *un vînt groaznic.* // adv. **1.** (de obicei urmat de prep. *de*) extrem de ..., foarte: *găsiră în depărtare un lup groaznic de mare.* ISP.; *groaznic de urît*; **2.** tare, puternic: *începu ... a urla aşa de groaznic, încît se auzi pînă la zîne.* ISP. [Din bulg. ***grozen***].

grob, ~i, grobă, ~e a. (livr.) aspru, dur; grosolan. [Din germ. ***grob***].

grobián, ~eni, grobiană, ~ene a. necioplit, grosolan: *ai ştiut că ai un moş aşa de grobian.* CR. [Din germ. ***grobian***].

grobianísm n. (rar) însuşirea de a fi grosolan; grosolănie, mojicie: *misoginismul degenerează în grobianism.* CĂL. [***Grobian*** + ***-ism***].

grobiénie, grobienii f. (rar) lipsă de civilizaţie, de cultură; grosolănie: *a plătit şi Alexandrescu tributul vremii sale de „grobienie".* IBR. [***Grobian*** + ***-ie***].

grodináp n. (înv.) stofă de mătase (produsă la Napoli). [Din fr. ***gros de Naples***].

grof, grofi m. (reg.) mare latifundiar ungur: *toţi grofii şi nemeşii din Sibiu.* OD. [Din magh. ***grof***].

grofésc, ~şti, grofeáscă, ~eşti a. (reg.) de grof, al grofului. [***Grof*** + ***-esc***].

grofíţă, grofiţe f. (reg.) fiică sau soţie de grof. [***Grof*** + ***-iţă***].

grofoáie, grofoaie f. (reg.) mare latifundiară maghiară; soţie de grof. [***Grof*** + ***-oaie***].

grog, groguri n. băutură alcoolică preparată din rom, coniac sau rachiu amestecat cu apă fierbinte îndulcită. [Din fr., engl. ***grog***].

groggy [gróghi] a. invar. dominat (temporar) de adversar. [Cuv. engl.].

grogrénă, grogrene f. panglică textilă folosită pentru întăriturî şi finisaje în croitorie. [Din fr. ***gros-grain***].

groh interj. (repetat) cuvînt care imită sunetele caracteristice scoase de porc. [Onomat.].

grohăí, pers. 3 **gróhăie** vb. (intr.; despre porci şi mistreţi) a scoate sunete groase, sacadate: *nişte porci ... grohăiau împrejurul ei.* CR. [***Groh*** + ***-ăi***].

grohăíre, grohăiri f. acţiunea de a grohăi şi rezultatul ei; grohăit. [V. ***grohăi***].

grohăít, grohăituri n. faptul de a grohăi; strigăt scos de porci; grohăire, grohăitură: *pare că se şi aude ... grohăitul fiarei.* OD. [V. ***grohăi***].

grohăitór, ~i, grohăitoáre a. care grohăie. [***Grohăi*** + ***-tor***].

grohăitúră, grohăituri f. grohăit. [***Grohăi*** + ***-tură***].

gróhot, grohote şi **grohoturi** n. (reg.) grohotiş. [Din rus. ***grohot***].

grohotí, pers. 3 **grohoteşte** vb. (intr.) a face zgomot rostogolindu-se şi sfărîmîndu-se: *s-aud grohotind bolovanii tîrîţi în valurile-i posomorîte.* VLAH. [Din sl. ***grohotati***].

grohotíş, grohotişuri n. îngrămădire de bucăţi de rocă rezultate din sfărîmarea stîncilor: *o lungă dîră de grohotiş.* VLAH. [***Grohot*** + ***-iş***].

grojdí, drojdesc vb. (reg.; intr. şi tr.) **1.** a crănţăni; **2.** a zgîria. [Et. nec.].

grojdíre, grojdiri f. (reg.) faptul de a grojdi. [V. ***grojdi***].

grom, gromuri m. (rar) lacheu. [Din engl. ***groom***].

gromóvnic, gromovnice n. carte care cuprinde preziceri făcute pe baza interpretării tunetelor şi fulgerelor, rînduite după zodii: *a fost călugăr şi ceteşte în gromovnic.* SAD. [Din sb. ***gromovinů***].

grop, gropuri n. (înv.) colet poştal pentru expediat bani, avînd forma unei pungi sigilate. [Din it. ***groppo***].

gropăn n. v. **gropană**.

gropánă, gropane f. augmentativ de la groapă; groapă mare: *la gropana cu cinci ulmi.* POP.; (şi: (reg.) **gropan**). [***Groapă*** + ***-ană***].

gropár, gropari m. **1.** persoană care sapă gropi pentru morminte; (reg.) gropnicer: *au dat groparii de coşciugul lui.* CAR.; **2.** (entom.) gen de insecte coleoptere care se hrănesc cu cadavre; necrofor (*Necrophorus*). [***Groapă*** + ***-ar***].

gropilă, gropile f. (înv.) groapă (mică), adîncitură: *gropilele apelor.* BIBLIA; *l-au băgat într-o gropilă.* DOS. [***Groapă*** + ***-ilă***].

gropíş, gropişuri n. loc plin de gropi: *prin gropiş, prin răsturniş.* POP. [***Groapă*** + ***-iş***].

grópişte, gropişti f. (reg.) cimitir: *şi-a amestecat ţărîna cu ai lui toţi, în gropiştea satului.* MACED. [***Groapă*** + ***-işte***].

gropíţă, gropiţe f. **1.** diminutiv al lui groapă: *la marginea unui eleşteu săpă o gropiţă.* ISP.; **2.** mică adîncitură în obraji sau în bărbie: *gropiţe face-n unghiul ucigaşei sale guri.* EM. [***Groapă*** + ***-iţă***].

gropnicér, gropniceri m. (reg.) gropar: *roagă-te la gropniceri şi pe la cei sicrieri.* POP. [***Gropniţă*** + ***-er***].

grópniţă, gropniţe f. (înv.) mormînt într-o biserică; cavou, criptă (în curtea unei biserici): *să facă besearică sau bolniţă sau ospătărie ... sau gropniţă.* PRAV. [Din bulg. ***grobnica***].

gros, ~şi, groásă, ~e a. **1.** care are diametrul sau circumferinţa mai mare decît dimensiunile obişnuite: *stejarul, cît de gros, îl îndoia cu mînele.* NEGR.; **intestin gros**, parte a tubului digestiv cu secţiunea mai mare, cuprinsă între ileon şi anus;

2. care are lățime mare, care are dimensiunile laterale mai mari decît cele obișnuite; care are volum mare: *privirile mele se opreau la ferestrele cu gratii înfipte în zidurile groase.* BAC.; **a fi gros la pungă** (sau **cu punga groasă**), v. **pungă**; **3.** care are fețele la distanță mare; cu dimensiune mare de la suprafață pînă la bază: *cumpără unelte de teslărie, două lătunoaie groase.* CR.; *trîntește o brumă pe părețí de trei palme de groasă.* CR.; *scîndură groasă; strat gros*; **gros la** (sau **de**) **obraz**, lipsit de bun-simț, bădăran; obraznic: *îmi pare rău că ești gros de obraz!* CR.; **cu pielea groasă** sau **gros la piele**, nesimțitor; **cu ceafa groasă** sau **gros la** (sau **în**) **ceafă**, bogat: *unu-i agă și cellalt spătar ..., groși în ceafă și morocănoși.* AL.; **a fi gluma** (**cam**) **groasă**, a fi ceva serios, a nu mai fi vorba de glumă: *gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a dezlega și punga.* NEGR.; **4.** țesut din fire cu diametru mare: *un ștergari gros, de cîlți.* CR.; *astupă toate ferestrele cu groase perdele de rips galben închis.* CĂL.; **5.** dens, care curge greu: *lichid gros; spumă groasă*; **6.** adînc, profund, cu timbru grav: *glasul ei nu-i așa de gros și răgușit.* CR.; (adv.) *rîdeau și ceilalți gros.* SAD.; **7.** (fig.) incult, bădăran, necioplit, grosolan, prost: *vă faceți cam necioplíți, cam groși, necivilizați.* ALEX.; (rar) **(a fi) gros de** (sau **la**) **cap**, (a fi) greu de cap, prost, încet la minte; **8.** (fig.) lipsit de finețe; de prost gust; grosolan: *înjurături groase și nevrednice.* BĂLC.; **9.** (despre femei) gravidă: *se pomeni groasă.* PANN. // n. **1.** partea cea mai numeroasă a unei colectivități, a unui ansamblu: *cînd grosul turmei s-a învîrtejit în poiană, vînătorii cu arce le-au trimes săgeți.* SAD.; *grosul armatei*; **din gros**, în cantitate mare; **2.** (pop.) închisoare, temniță: *închisoarea sau grosul ce fiește spătar trebuia să aibă în casa sa.* OD.; **a băga la gros**, v. **băga**. // m. **1.** (reg.) buștean, butuc; **2.** (înv.) butuc în care se prindeau picioarele celor condamnați: *vedea numai șvîntul legat și băgat în gros.* VARL. // adv. mult, din plin: *era și ageamie ... și, se-nțelege, pierdea gros.* CAR. [Lat. ***grossus***].

groscíor, ~i, groscioáră, ~e a. diminutiv al lui gros; destul de gros: *pune mîna pe o saulă mai groscioară, ca să ai cu ce-l lega.* TUD. // n. smîntînă formată deasupra laptelui: *începeam a linchi groșciorul de pe deasupra oalelor.* CR.; (și: **groșcior**). [***Gros*** + ***-cior***].

grosiér, ~i, grosieră, ~e a. **1.** lipsit de finețe; făcut neglijent, fără grijă: *îmbrăcăminte grosieră;* (fig.) *concepția sa e foarte simplă și aproape grosieră.* IBR.; **2.** (fig.) lipsit de educație, de cultură, de bune maniere: *femeia nu este văzută complet, sau este eterată, sau este grosieră.* IBR.; *persoane grosiere*; **3.** care denotă lipsă de educație, proastă creștere: *purtare grosieră*; **4.** de calitate inferioară; care conține multă celuloză: *nutrețuri grosiere;* (subst. pl.) *grosierele trebuie alternate cu plantele suculente.* [Din fr. ***grossier***].

grosíme, grosimi f. **1.** diametrul secțiunii transversale a unui corp; circumferință: *cabluri de oțel zincat, de diferite grosimi.* TUD.; *grosimea unui arbore*; **2.** mărime a dimensiunii transversale: *grosimea zidului*; **grosimea obrazului**, faptul de a fi necioplit, bădăran, nesimțit: *nu-i mai putem dar mustra pentru grosimea obrazului lor.* EM.; **3.** distanță dintre fețe: *grosimea scîndurii; grosimea stratului de zăpadă*; **4.** (fig.) bădărănie, prostie: *evropeii se îndeletnicesc a-i ciopli* [pe sălbatici] *de grosimea lor.* DRĂGHICI. [***Gros*** + ***-ime***].

grosisménț, grosismente n. raport dintre unghiul sub care se vede un obiect cu ajutorul unui instrument optic și unghiul sub care se vede același obiect cu ochiul liber. [Din fr. ***grossissement***].

grosolán, ~i, grosolană, ~e a. **1.** prelucrat în mod primitiv; necizelat: *doamna Genoveva asculta fasonînd un ac grosolan dintr-o așchie de corn.* SAD.; *cojoc grosolan;* (adv.) *se întemeia pe date empirice grosolan deformate.* BL.; **2.** lipsit de finețe, brut: *își ridiculizează personajele și pentru structura lor sufletească grosolană.* IBR.; **3.** (fig.) necioplit, nepoliticos: *om grosolan;* **4.** care denotă, care exprimă lipsă de finețe, proastă creștere, impolitețe: *nu mai găsi nimerit să răspundă la această întrebare grosolană.* TUD.; *cuvinte grosolane.* [Din it. ***grossolano***].

grosolănie, grosolănii f. vorbă sau faptă de om grosolan; bădărănie, mojicie, mitocănie: *conu Alecu este boier delicat, jignit de grosolănia unui negustor bulgar.* IBR. [***Grosolan*** + ***-ie***].

grosomán, grosomani m. (înv.) **1.** om grosolan: *cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman.* NEGR.; **2.** om gras și greoi: *să mă îngreuie cît un grosoman.* NEGR. [De la ***gros***].

grosso módo adv. în mare, sumar, fără a intra în amănunte: *cele stabilite de Aristotel se întemeiază, grosso modo, pe observații curente.* BL. [Cuv. lat.].

grosulár n. varietate de granat. [Din fr. ***grossulaire***].

grosúț, ~i, grosuță, ~e a. diminutiv al lui gros; destul de gros: *ceva mai grosuț dacă se poate.* CR. [***Gros*** + ***-uț***].

groș, groși m. și **groașe** n. (înv.) monedă străină de argint care a circulat și în Moldova: *să-ți dea un florin pe lîngă cei șaptezeci de groși.* SAD.; *cu groașe lipovenești.* POP. [Din germ. ***Groschen***, pol. ***grosz***].

groșciór a. și n. v. **groscior**.

groșiță, groșițe f. (înv.) monedă austriacă de argint. [***Groș*** + ***-iță***].

groștéi, groștei m. (reg.) porc tînăr; godac, grăsun: *a fost porcul mic. mai curînd groștei.* ST. [Lat. **gross[i]cellus*].

grótă, grote f. peșteră, cavernă: *grota naturală a unei stînci.* NEGR. [Din fr. ***grotte***].

grotésc, ~ști, grotească, ~ști a. de un comic excesiv; neobișnuit de caraghios; ridicol, bizar: *se profilează tipurile grotești ale clasei de sus.* IBR.; *cei care luaseră parte la spectacol se întorceau cu exclamări grotești.* BAC.; *scenă grotească;* (adv.) *o mahala grotesc ireală improvizează o înmormîntare de carnaval.* CĂL. // n. **1.** ceea ce este bizar, caraghios, burlesc: *reia, cu o mare înclinare spre grotesc și parabolic, teme din Sadoveanu.* CĂL.; *grotescul unei situații*; **2.** (tipogr.) caracter de literă tipografică; **3.** categorie a esteticii prin care se definește ceea ce este burlesc, bizar. [Din fr. ***grotesque***, germ. ***grotesk, Grotesk***].

grozámă, grozame f. arbust mic cu flori galbene, din ramurile căruia se fac mături (*Genista sagittalis*). [Cf. germ. dial. ***Grausen***].

grozáv, ~i, grozavă, ~e a. **1.** care insuflă groază; groaznic, îngrozitor, înspăimîntător: *oh! grozave minute, pe care în veci nu le voi uita.* NEGR.; *războiul este totdeauna grozav și reprobabil.* CĂL.; **2.** necruțător, neiertător; teribil: *a fost grozav față de nesațul dregătorilor.* SAD.; **3.** (și adv.) extraordinar, foarte mare, foarte tare: *se auzea un tărăboi grozav.* CR.; *Satan din dinți grozav scrîșnește.* AL.; **4.** (fig.) remarcabil, excepțional: *aici a căzut odată un bălaur grozav de mare.* CR.; **a se crede grozav**, a se supraaprecia; **a face pe grozavul**, a se grozăvi. [Din bulg. ***grozav***].

grozăvnic, ~ci, grozavnică, ~ce a. (rar) groaznic: *amîndoi au rămas singuri din grozavnica perire.* NEGR.; *p-acolo bîntuie ger strașnic și sărăcie grozavnică.* CAR. [***Grozav*** + ***-nic***].

grozăvénie, grozăvenii f. (pop.) **1.** faptul de a fi groaznic; aspect groaznic; **2.** (concr.) lucru sau ființă înfricoșătoare; **3.** faptul de a ieși din comun; însușirea de a avea calități deosebite; **4.** (concr.) lucru sau ființă cu calități ieșite din comun; **5.** (fig.) număr, cantitate mare. [***Grozav*** + ***-enie***].

grozăví, grozăvesc vb. **1.** (înv.; tr.) a schimonosi, a sluți, a urîți: *era grozăvit la suflet de păcate.* DOS.; **2.** (refl.) a-și da importanță, a se lăuda: *vin cu pălăria-n cap, se grozăvesc, mint și nu-s capabili să scrie un rînd cumsecade.* REBR.; *nu te mai grozăvi atîta!* [***Grozav*** + ***-i***].

grozăvíe, grozăvii f. **1.** însușirea, faptul de a fi groaznic, greu de suportat, teribil: *cu toată grozăvia acestor vremi, ele nu sînt nimic pe lîngă epoca fanarioților.* EM.; *e vorba de grozăvia potopului.* IBR.; **2.** faptă, situație, întîmplare îngrozitoare: *această grozăvie ce să zice sodomia.* PRAV; **3.** lucru sau ființă grozavă, extraordinară: *nu era cine știe ce grozăvie la trup, era un om mijlociu.* SAD.; *o grozăvie de femeie*; **4.** (înv.) cruzime: *grozăvie făcu întru Izrail.* BIBLIA. [***Grozav*** + ***-ie***].

grozăvíre, grozăviri f. (fam.) acțiunea de a (se) grozăvi și rezultatul ei. [V. ***grozăvi***].

grozlív, ~i, grozlivă, ~e a. (înv.) îngrozitor, groaznic, grozav: *atăta de grozlivi cît numai vederea lor era mai cumplită.* VARL.; *acolo era un uriiaș mare, negru și căznat și grozliv.* DOS. [Et. nec.].

grui, gruie și **gruiuri** n. (reg.) ridicătură de teren, colină, movilă: *da ardă-l focul de grui, n-am picioare să mă sui.* POP. [Lat. **grunnium*].

grúie[1], gruie f. (reg.) cocor (*Grus grus*). [Lat. *grus, gruis*].

grúie[2], gruie f. **1.** macara folosită la bordul navelor; **2.** suport mobil care poartă camera de luat vederi și pe operator, pentru înregistrarea unor imagini în mișcare. [Din fr. ***grue***].

gruiéț, gruieți m. (reg.) grui[1]: *de pe-un gruieți oblicis-o mare ceată de păgîni venind călare.* B.-DEL. [***Grui***[1] + ***-eț***].

grumáz, grumaji și (înv.) **grumazi**, m., (rar) **grumazuri** n. (pop.) **1.** gît; (p. restr) parte din spate a gîtului; ceafă: *puse lanțul de aur prejur grumazul lui.* BIBLIA; *părul tău bălai și moale de mi-l legi după grumaz.* EM.; *și-a răsucit grumazul către cineva care se ținea îndărătul său.* SAD.; **a-și pleca grumazul**, a se umili; a se lăsa robit; **a pune piciorul pe grumazul cuiva** sau **a îndoi grumazul cuiva** (**în jug**), a robi, a subjuga (pe cineva); **2.** parte mai îngustă a unor obiecte: *ostenit se-ntinde arcul pe grumazul de vioară.* GOGA. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***grumas, gërmaz***].

grumájér, grumájere n. (înv.) parte a armurii care apăra gîtul: *la gît aveau grumăjer rotund de zale de fier.* OD. [***Grumaji*** (pl. de la *grumaz*) + ***-ar***].

grumăzáre, grumăzări f. (pop.) boală a gîtului la vite. [***Grumaz*** + ***-are***].

grumb, ~i, grumbă, ~e a. (înv.) aspru, ordinar, dur; necioplit, mojic: *gîlcevindu-să cu glasuri grumbe și cu strîmbături.* DOS. [Din sl. ***granbŭ***].

grund, grunduri n. **1.** strat de soluție (colorată) care se aplică pe obiectele ce urmează a fi vopsite; **2.** strat de mortar aplicat direct pe zidărie. [Din germ. ***Grund*** (*farbe*)].

grunduí, grunduiesc vb. (tr.) a aplica un strat de grund pe suprafața unui obiect. [***Grund*** + ***-ui***].

grunduíre, grunduiri f. acțiunea de a grundui și rezultatul ei. [V. ***grundui***].

grunduít, ~ți, grunduită, ~e a. acoperit cu grund. [V. ***grundui***].

grunjós, ~și, grunjoásă, ~e a. cu grunji, cu bulgări; grunzuros, granulos: *steiuri de sare grunjoasă lunecau agale în jos.* C.L.; *sare grunjoasă.* [***Grunz*** + ***-os***].

grunțurós a. v. grunzuros.

grunz, grunji și **grunzi** m. bulgăre, bucată dintr-un material sfărîmicios: *grunji de sare pe spinare.* POP.; *zăpada acoperise grunzii.* GHICA. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***grundë***].

grunzurós, ~și, grunzuroásă, ~e a. cu grunji, cu bulgări: *drumu-i greu și grunțuros.* POP.; *o masă murdară, al cărei lemn grunzuros de vechime era tăiat cu litere latine și gotice.* EM.; (fig.) *să ne oprim puțin în calea grunzuroasă a limbii.* RUSSO; (și: (reg.) **grunțuros**). [***Grunz*** + ***-ur -os***].

grup, grupuri n. **1.** ansamblu de lucruri sau de ființe aflate laolaltă: *un grup de case*; **grup sanitar**, încăpere prevăzută cu closet, chiuvetă și, uneori, cu cadă de baie; **2.** ansamblu de persoane reunite (temporar) prin comunitate de interese sau printr-o activitate comună: *grup de alergători; grup de amici;* **în grup**, mai mulți deodată; **de grup**, care ține de o colectivitate, de o grupare: *motorul evoluției istorice îl constituie interesul individual sau de grup.* GHEȚIE; **3.** fracțiune, grupare (politică): *eu sînt candidatul grupului tînăr.* CAR. [Din fr. ***groupe***; cf. it. ***gruppo***, germ. ***Grupp***].

grupă, grupez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) reuni într-un grup, a (se) aduna: *mai mulți juni se grupară în*

giuru-i. NEGR.; **2.** (tr.) a comasa; **3.** (tr.) a repartiza, a împărți pe grupuri: *să se împartă și să se grupeze voturile.* MAIOR.; *istoria literară se interesează de caracterele care grupează pe mai mulți scriitori.* IBR. [Din fr. ***grouper***].

grupáj, grupaje n. **1.** faptul de a (se) grupa; **2.** mod de aranjare a articolelor în pagina unei publicații periodice; (concr.) informații privitoare la probleme înrudite, grupate laolaltă; **3.** (rar) ansamblu, grup (redus) de elemente (cu trăsături comune): *scriu destul de rar, și, relativ, puțin; nu mai mult de un grupaj de versuri pe an.* VIERU. [Din fr. ***groupage***].

grupáre, grupări f. **1.** acțiunea de a (se) grupa și rezultatul ei; adunare la un loc; reunire; **2.** repartizare pe categorii; distribuire în grupe: *prin determinarea deosebirilor și asemănărilor, ne ajută să facem grupări.* IBR.; **3.** (concr.) ceea ce se grupează laolaltă; **4.** (mil.) întrunire temporară de unități și subunități sub o comandă unică; **5.** (chim.) ansamblu de atomi legați între ei care determină o anumită funcție în cadrul moleculei. [V. ***grupa***].

grupát, ~ți, grupată, ~e a. care formează grupe; adunat, strîns la un loc. [V. ***grupa***].

grúpă, grupe f. **1.** colectiv restrîns de oameni, făcînd parte dintr-o organizație mai mare; **2.** cea mai mică subunitate militară (condusă de un fruntaș): *la șase eram aliniați în fața cazărmii pe plutoane și grupe.* GHEȚIE; **3.** ansamblu de ființe sau de lucruri (cu trăsături comune): *mîna-i care poartă destinele lumești, cea grupă zdrențuită în cale-i o salută.* EM.; *cînd te ocupi cu clasificarea, te interesezi mai mult de grupă și mai puțin de individ.* IBR.; **4.** subdiviziune (științifică) ce reunește elemente care prezintă trăsături comune; **grupă sangvină**, fiecare dintre cele patru categorii în care se poate clasifica sîngele. [Din fr. ***groupe,*** germ. ***Gruppe***].

grupét, grupete n. (muz.) grup de mai multe note scurte care se execută într-o singură măsură. [Din it. ***gruppetto***].

grupuléț, grupulețe n. diminutiv al lui grup. [***Grup*** + *-ul -eț*].

grus, grusuri n. criblură din piatră dură mărunțită. [Din germ. ***Grus***].

gruzín, ~i, gruzínă, ~e a. **1.** care aparține, care este caracteristic Gruziei (Georgiei) sau populației ei, referitor la Gruzia sau la populația acesteia; georgian; **2. limba gruzină** (și subst. f.) limbă din familia caucaziană (în care s-a creat o cultură foarte veche). // m., f. **1.** persoană care are ca limbă maternă această limbă; georgian; **2.** persoană (originară) din Gruzia. // m. pl. popor constituit ca națiune în Gruzia. [Din rus. ***gruzin***].

guaiác, guaiaci m. arbore exotic din al cărui lemn se produc extracte medicinale (*Guaiacum officinale*). [Din engl. ***guayaco***].

guanáco m. invar. specie de lamă sălbatică ce trăiește în munții din America de Sud (*Lama guanicoe*). [Din fr., engl. ***guanaco***].

guanidínă f. substanță chimică organică, solubilă în apă, cu întrebuințări în industrie și în medicină. [Din fr. ***guanidine***].

guáno m. îngrășământ provenit din gunoiul unor păsări de mare. [Din fr. ***guano***].

guarána f. **1.** liană braziliană (*Paullinia cupana*); **2.** pastă preparată din semințele acestei liane, cu întrebuințări medicinale. [Din fr. ***guarana***].

guaráni m. limbă indiană vorbită în Paraguay. [Din fr. ***guarani***].

guard, guarzi m. militar însărcinat cu paza; agent supraveghetor: *era înaintat comandant de batalion de guarzi cetățenești.* CĂL.; *în fața schelei văzu un guard orășenesc.* TUD.; *guarzi de artilerie; guarzi forestieri.* [Din it. ***guardia***, engl. ***guard***].

guardamân, guardamane n. (mar.) apărătoare de mînă folosită la cusutul velelor, făcută din piele și avînd, între degetul mare și podul palmei, un disc metalic pentru împins acul. [Din it. ***guardamano***].

guardián m. v. gardian.

guărdie f. v. gardă.

guáșă, guașe f. **1.** culoare preparată din gumă arabică și pigmenți minerali, folosită în pictură; **2.** tablou executat cu o astfel de culoare. [Din fr. ***gouache***].

guatemaléz, ~i, guatemaleză, ~e a. care aparține, care este caracteristic Guatemalei sau populației ei, referitor la Guatemalia sau la populația acesteia. // m., f. persoană (originară) din Guatemala. // m. pl. popor constituit ca națiune în Guatemala. [***Guatemala*** n. pr. + *-ez*].

guáva f. invar. **1.** fruct specific zonei tropicale a Americii cu suc roz și plăcut aromat; **2.** mic arbore care produce acest fruct (*Psidium guaava*). [Din engl. ***guava***].

gúbav, ~i, gubavă, ~e a. **1.** (înv.) lepros; **2.** (reg.) bolnăvicios, lipsit de vlagă: *avem să ne trezim niște babalîci gubavi și ofticoși.* CR.; **3.** (înv.) smerit, umilit: *pre cel gubav cu ochii va mîntui.* BIBLIA; *Pavel să făcea gubav pentru Hristos.* DOS. [Din sb. ***gubav*** „lepros"].

gubăvíe, gubăvii f. (înv.) **1.** lepră: *să dezbrăcă gol de tot și priimi gubăvie.* DOS.; **2.** (fig.) femeie destrăbălată; prostituată, curvă. [***Gubav*** + *-ie*].

gubérnie, gubernii f. unitate administrativă în Rusia. [Din rus. ***gubernija***].

gudrón, gudroane n. substanță vîscoasă de culoare neagră, obținută prin distilarea lemnului, cărbunilor etc. și avînd numeroase întrebuințări industriale. [Din fr. ***goudron***].

gudroná, gudronez vb. (tr.) a unge, a acoperi cu gudron. [Din fr. ***goudroner***].

gudronáj, gudronaje n. (rar) gudronare. [Din fr. ***goudronnage***].

gudronáre, gudronări f. acțiunea de a gudrona și rezultatul ei; gudronaj. [V. ***gudrona***].

gudronát, ~ți, gudronată, ~e a. acoperit cu gudron: *se ridicau ici și colo munți de cărămizi, suluri de carton gudronat.* CĂL. [V. ***gudrona***].

gudronatór, gudronatoare n. mașină folosită pentru gudronare. [***Gudrona*** + *-tor*].

gudurá, gúdur vb. (refl.) **1.** a da din coadă și a da tîrcoale manifestîndu-și bucuria sau atașamentul: *cățelul, cum este lingușitor, tot fîțîia din coadă și se gudura.* ISP.; **2.** (fig.) a linguși pe cineva; a se ploconi în fața cuiva: *s-au gudurat pe lîngă români, doar i-o înșela.* AL. [Cf. alb. ***gudulis***, gr. mod. ***gudúlo***].

guelf, guelfi m. membru al unei grupări politice italiene din perioada feudală, care sprijinea pe papi împotriva împăraților germani și a ghibelinilor. [Din it. ***guelfo***, fr. ***guelfe***].

gugi, gugiuri n. (reg.) glugă: *mi-am îmbrobodit bine în gugi capul.* SAD. [De la ***gugiuman***].

gugiulí vb. v. giugiuli.

gugiumán, gugiumane n. **1.** (înv.) căciulă de samur purtată de domnitor și de boieri: *un gugiuman de samur cu surguci de pietre scumpe.* OD.; **2.** (p. ext.) căciulă purtată de evreii credincioși: *apucă gugiumanul ovreiului de fund.* GHICA. [Din turc. ***gücemin***].

gugoáșă f. v. gogoașă.

gugoșeá f. v. gogoșea.

gugúlea m. (reg.) drăguț: *gugulea moșului!* AL. [De la ***guguli***].

gugulí vb. v. cocoli.

gugumăn a. v. gogoman.

gugumánie f. v. gogomănie.

guguștiúc, guguștiuci m. **1.** porumbel sălbatic de culoare cenușie, cu o dungă neagră la gît (*Streptopelia decaocto*): *guguștiuci se chemau în sălciile de la încrucișarea drumeagurilor de țărînă.* SAD.; **2.** (fig.) persoană naivă: *sucise ... capul a doi tineri, niște guguștiuci amîndoi.* M.CAR. [Din bulg. ***gugušťuk***].

guguță, gugút vb. (refl.) a se da măreț, a se semeți; a se fuduli. [Cf. ***cocoța***].

guguțáre, guguțări f. acțiunea de a se guguța și rezultatul ei. [V. ***guguța***].

guilotínă f. v. ghilotină.

guinée, guinee f. veche monedă de aur englezească. [Din fr. ***guinée***, engl. ***guinea***].

gui-negúi adv. (reg.) vrînd-nevrînd: *să se ducă gui-negui la muncă.* POP. [Et. nec.].

guíț interj. cuvînt care imită strigătul porcilor (flămînzi sau speriați). [Onomat.].

guiță, pers. 3 **guiță** vb. (intr.; despre porci) a scoate strigăte subțiri, ascuțite: *la țară auzi behăind oile, ... guițînd purceii, nechezînd iepele.* CĂL. [De la ***guiț***].

guițáre, guițări f. acțiunea de a guița și rezultatul ei; guițătură. [V. ***guița***].

guițát, guițaturi n. faptul de a guița; strigăt caracteristic scos de porci; guițătură. [V. ***guița***].

guițătúră, guițături f. guițat: *ai să auzi ... hîrîitorile copiilor și guițături de purcei.* CAR. [***Guița*** + *-tură*].

gújbă, gujbe f. (reg.) gînj. [Din magh. ***guzsba***].

gujulíe f. v. gîzulie.

gúlag, gulaguri n. loc de deportare, de detențiune în care se practică degradarea sistematică a ființei umane (specific practicii sovietice de distrugere a opoziției intelectuale). [Din rus. ***Gulag***].

gúlaș, gulașuri n. tocană de carne cu cartofi sau cu găluște. [Din magh. ***gulyás***].

gúlden, guldeni m. **1.** unitate monetară de bază (care a existat) în Olanda; **2.** monedă de aur sau de argint care a circulat în mai multe țări europene. [Din fr. ***gulden***].

guleái, gulealuri n. (reg.) petrecere, chef: *are de gînd să facă un guleai.* CR. [Din rus. ***gulĭai***].

gúler, gulere n. **1.** parte a unor obiecte de îmbrăcăminte care înconjură sau acoperă gîtul: *cu gulerul cămășii mele m-au cuprins pre mine.* BIBLIA; *bătrînul dascăl ... își înfundă gîtu-n guler și bumbacul în urechi.* EM.; **a lua** (sau **a apuca, a trage, a ține**) **de guler, a)** a prinde, a duce cu forța (pe cineva): *ce mă tragi de guler, o muscă! iarăș cătră d-alba țigănie!* B.-DEL.; b) (fig.) a cere socoteală (cuiva); **2.** spumă care se formează la gura paharului cu bere; **3.** porțiune dintr-o piesă cilindrică, conică etc. cu diametrul mai mare decît restul piesei. [Din magh. ***gallér***].

guleráș, guleraşe n. diminutiv al lui guler: *îmi coase și-mi chindisește guleraș lui taică-său.* POP. [***Guler*** + *-aș*].

gulerát, ~ți, gulerată, ~e a. **1.** care poartă guler (scrobit); **2.** (fig.) trufaș, obraznic: *latră, ciocoi gulerat, că eu astăzi n-am mîncat.* POP; **3.** cu o dungă albă în jurul gîtului: *porumbel gulerat; porc gulerat.* // m. (înv.) sergent de stadă: *hai la poliție! – nu pune mîna, guleratule!* AL. [***Guler*** + *-at*].

gulfstream, [gálfstrim] n. curent cald care se manifestă pe țărmul Oceanului Atlantic în emisfera nordică. [Cuv. engl.].

gulíe, gulii f. **1.** plantă erbacee din familia cruciferelor, a cărei tulpină dezvoltată și cărnoasă este comestibilă (*Brassica oleracea*): *acru borș în putinică, verzi gulii în grădinică.* POP; **2.** (reg.) plantă erbacee cu flori galbene, care produce tuberculi comestibili (*Helianthus tuberosus*): *începe gulia sa a coace.* CANT. [Din bulg. ***gulija***].

gumă, gumez vb. (tr.) **1.** a acoperi cu un strat de gumă sau de cauciuc suprafața unui obiect; **2.** a aplica un strat de clei pe dosul unei etichete, unei mărci poștale etc. în vederea lipirii ei pe ceva. [De la ***gumă***].

gumáj, gumaje n. gumare. [Din fr. ***gommage*** (după *gumă*)].

gumáre, gumări f. acțiunea de a guma și rezultatul ei; gumaj. [V. ***guma***].

gumát, ~ți, gumată, ~e a. acoperit cu un strat de gumă sau de cauciuc. [V. ***guma***].

gúmă, gume f. **1.** substanță vîscoasă secretată de unele plante sau obținută pe cale sintetică, avînd proprietatea de a se întări în contact cu aerul; **gumă de mestecat**, bomboană făcută din această substanță,

cu o glazură dulce, care se mestecă în gură; **gumă arabică**, substanţă lipicioasă întrebuinţată la lipit hîrtia; **2.** bucată mică de cauciuc, folosită la ştergerea urmelor de creion, de cerneală etc. de pe hîrtie; **3.** şiret sau fişie elastică. [Din lat. ***gummi***, fr. ***gomme***].

gumielástic n. v. gumilastic.

gumilástic, gumilastice n. (pop.) elastic: *suma ei de putere se va întinde ca un gumielastic.* EM.; *bretele de gumilastic*; (şi: **gumielastic**). [Din fr. ***gomme élastique***].

gumós, ~şi, gumoásă, ~e a. (rar) de natura gumei; din gumă. [***Gumă*** + *-os*].

gunguríi vb. v. gînguri.

gungurire f. v. gîngurire.

gungurít n. v. gîngurit.

gunói[1], gunoaie n. **1.** murdărie, resturi care se aruncă: *a dzăcea în gunoi gol şi flămînd.* VARL.; *să mături podul de ţină şi de gunoi* (a. 1776). URIC.; (fig.) *mă acuza că-mi înmoi peniţa în groapa de gunoi a societăţii.* CE; **2.** pai, scamă etc. care se depune pe haine, cade în lichide, intră în ochi etc.: *dădea necontenit bobîrnace gunoaielor de pe haine.* DELAVR.; *a vedea gunoiul din ochiul altuia*; **3.** bălegar folosit ca îngrăşămînt organic pentru pămînt: *el la grajd şi alerga, în gunoi se ascundea.* POP; **4.** (fig.) om de nimic, lepădătură: *a făcut semn să se înlăture de lîngă sufletul său acel gunoi de om.* SAD.; *astă plebe,ăst gunoi să ajungă-a fi stăpînă şi pe ţară, şi pe noi?* EM.; *gunoiul societăţii.* [Din sl. ***gnoi***].

gunoí[2], gunoiesc vb. **1.** (tr.) a îngrăşa pămîntul cu gunoi[1]: *pămîntul lucrat bine ... şi gunoiat în vreme.* NEGR.; **2.** (tr. şi refl.) a se băliga; a se găinăţa: *pupăza ... gunoindu-şi cuibul.* PANN; **3.** (refl.) a se face gunoi, a putrezi: *o să te gunoieşti de viu între părefii de sare umezi.* CAR.; (şi: (reg.) **gunoia** (prez. ind. **gunoiez**). [De la ***gunoi***[1]].

gunoiá vb. v. gunoi[2].

gunoiát a. v. gunoit[2].

gunoiér, ~i, gunoieră, ~e m., f. persoană care strînge gunoiul din curţi şi de pe străzi (fiind în serviciul salubrităţii): *i-a rămas în minte lămurirea gunoierului.* ST. [***Gunoi***[1] + *-ar*].

gunoiós, ~şi, gunoiásă, ~e a. plin de gunoi, de murdărie: *slută şi gunoioasă.* POP. [***Gunoi***[1] + *-os*].

gunoíre, gunoiri f. acţiunea de a gunoi; gunoit[1]. [V. ***gunoi***[2]].

gunóişte, gunoişti f. loc unde se adună gunoiul[1] care va fi folosit ca îngrăşămînt; grămadă de gunoi: *în gunoiştea curţii sale a se tăvăli ... bucuros iaste.* CANT. [Din sl. ***gnoište***].

gunoít[1] n. faptul de a gunoi[2]; gunoire. [V. ***gunoi***[2]].

gunoít[2], ~ţi, gunoită, ~e a. îngrăşat cu gunoi[1]: *ogor gunoit*; (şi: (reg.) **gunoiat**). [V. ***gunoi***[2]].

gunosí, gunosesc vb. (înv.; refl.) a se dezgusta, a se scîrbi: *în toată dzi de cuventele meale gunosiia-se.* PSALT. [Din sl. ***gnasiti se***].

gúpă, gupe f. peşte mic de mare, de culoare albastră-argintie, cu dungi aurii pe laturi (*Boops boops*). [Din gr. mod. ***ghupa***].

guralíu a. v. guraliv.

guraliv, ~i, guralivă, ~e a. bun de gură; vorbăreţ: *şi guraliv şi de nimic, te-ai potrivi cu mine.* EM.; (şi: (reg.) **guraliu**). [Din bulg. ***govorliv*** (după *gură*)].

guralivitáte f. (neobişnuit) însuşirea de a fi guraliv: *aflîndu-i guralivitatea şi făcîndu-se că vorbeşte cu alţii secrete.* EM. [***Guraliv*** + *-itate*].

gurán, gurani m. (zool.; reg.) şalău (*Stizostedion lucioperca*). [***Gură*** + *-an*].

gurár, gurari m. (reg.) muncitor la intrarea în mină. // n. (pl. **gurare**) **1.** astupătoare la gura cuptorului; **2.** parte a războiului de ţesut unde se prinde urzeala; **3.** rană la gură: *a avea gurar la gingii.* [***Gură*** + *-ar*].

gúră, guri f. **1.** cavitate în partea anterioară a capului omului şi animalelor, în care se găsesc limba şi dinţii, care serveşte ca organ al alimentării şi cu ajutorul căreia se scot sunete specifice speciei, concretizate la om prin vorbire: *să ne oprimu ... gura de mîncări multe.* VARL.; *au luat o ramură cu frunză de măslin în gură şi o au dus în corabie.* ANTIM; *de trei zile-ncoace, gura nu-ţi mai tace.* POP; **cerul gurii**, v. **cer**; **cu sufletul la gură**, a) abia mai putînd respira; b) foarte bolnav (aproape de moarte); c) (fig.) emoţionat; concentrat: *ascultase fiecare cuvînt al lui Iuga cu sufletul la gură, într-o stare de maximă concentrare.* GHEŢIE; **a fi cu pîntecele la gură**, v. **pîntece**; **a(-i sau a i se face) gura pungă**, a avea senzaţia că i se strîng buzele din cauza unui aliment acru; **a-şi strînge** (sau **a-şi face, a avea**) **gura pungă**, v. **pungă**; **a i se face gura iască**, a simţi uscăciune în cavitatea bucală, în gît: *reamintindu-şi cele întîmplate, i se făcuse gura iască.* GHEŢIE; **a ţipa** (sau **a striga**) **ca din** (sau **în**) **gură de şarpe**, a ţipa din răsputeri: *flăcăul ţipa ca în gură de şarpe.* PR.; **gură-n gură**, foarte aproape unul de celălalt: *cum stau cei dragi de vorbă gură-n gură.* COŞB.; **a da cuiva mură-n gură**, a-i da de-a gata; **de-ale gurii**, mîncare; **a-şi pune gura la cale**, a mînca: *eu ştiu că mi-am pus bine gura la cale, să-mi fie pe toată ziua.* CR.; **a pune în gură ceva**, v. **pune**; **a uita de la mînă pînă la gură**, a fi uituc; **parcă se bat lupii** (sau **calicii**) **la gura lui**, mănîncă foarte repede: *începu iarăşi a mînca, de părea că se bat lupii la gura lui.* ISP.; **a căsca gura**, v. **căsca**; **a se duce** (**ca**) **pe gura lupului**, a dispărea, a pieri: *boişorii mei s-au dus ca pe gura lupului.* CR.; **a-i lăsa gura apă**, v. **apă**; **în gura mare**, fără reţinere; în văzul lumii; cu voce puternică: *cînd s-a aprinde mai tare, noi să începem a ne boci în gura mare.* CR.; **a face gură** (**mare**), a striga, a face gălăgie: *vinovatul mai mare gură face.* PANN; **gura-lumii**, bîrfă, clevetire, vorbe: *să scape din gura lumii.* NEGR.; **bun de gură**, vorbăreţ: *nu fii bun de gură!* NEGR.; **rău de gură**, certăreţ: *să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoţi din sărite!* CR.; **a tăcea din gură** sau **a i se muia gura**, a nu mai vorbi; a nu mai avea curaj să vorbească: *cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiet gura.* CR.; *tăcu din gură şi înghiţi ruşinea.* ISP.; **a-şi ţine** (sau **a-şi strînge**) **gura**, a fi reţinut; a nu se pronunţa; **a-i ieşi cuiva un sfînt din gură**, v. **sfînt**; **cît îl** (sau **îi**) **ia gura** sau **din gura toată**, foarte tare, din răsputeri: *Avel striga din gura toată!* B.-DEL.; *stătu ea puţin pe gînduri ş-apoi începu a se boci cît îi lua gura.* CR.; **a lua cuiva vorba din gură**, a) a spune tocmai ce voia să spună altcineva; b) a întrerupe vorba cuiva: *le luă cea mai tînără vorba din gură.* CR.; **a lua gura pe dinainte**, a destăinui ceva fără voie: *s-ar cuveni să mărturisesc ... că m-a luat gura pe dinainte.* NEGR.; **a rămîne** (sau **a sta, a privi** etc.) **cu gura căscată**, v. **căscat**; **a fi gură spartă**, a nu putea ţine un secret; **a avea o gură cît o şură** sau **a fi cu gura mare**, a(-i) **da cu gura**, **a-i merge gura**, a vorbi mult şi tare (certînd, obiectînd etc.): *soacra nu trebuie să fie cu gura mare.* CR.; *îmi mergea gura de nu mă putea opri nimene.* SAD.; **a nu avea gură** (**să întrebi, să răspunzi**), a nu avea curajul, obrazul, tupeul (să întrebi, să răspunzi): *n-are gură cineva să le zică ceva.* NEC.; **a se uita în gura cuiva**, v. **uita**; **a pune în gura cuiva**, a atribui cuiva; a pretinde că a spus ceva, că s-a exprimat într-un anumit mod: *amîndoi caracterizează dialogic şi pun în gura eroilor vocabulare autentice.* CĂL.; (**a fi**) **cu caşul la gură**, v. **caş**; **a se pune cu gura pe cineva**, v. **pune**; **cu jumătate de gură**, fără convingere, nehotărît: *zise craiul cam cu jumătate de gură.* CR.; **din gură în gură**, din om în om: *mers-au vestea-n lume, trecînd din gură-n gură.* AL.; **a vorbi cu gura altuia**, v. **vorbi**; **a se pune în gură cu cineva**, v. **pune**; **a sări** (sau **a tăbărî**) **cu gura** (**mare**) **pe** (sau **la**) **cineva**, v. **sări**; **gură-spartă**, om care nu poate ţine un secret; **gură-cască** (sau **-căscată**), a) persoană neglijentă, indolentă, absentă: *moşneagul fiind un gură-cască, ... se uita în coarnele ei şi ce-i spunea ea sfînt era.* CR.; b) persoană fără ocupaţie; pierde-vară: *răzbătea rumoarea surdă a zecilor de locatari şi de gură-cască strînşi în faţa blocului.* GHEŢIE; **gură rea** sau **gura cea rea**, persoană care cleveteşte: *se pot învrăjbi oamenii din nimica toată, luîndu-se după gurile cele răle!* CR.; **gură de lup**, a) defect congenital al feţei omului, care constă dintr-o fisură prin care cavitatea bucală comunică cu fosele nazale; b) (mar.) ochi dublu al unei parîme prin care se poate prinde de un cîrlig; c) (tehn.) unealtă specială cu care se poate îndoi tabla groasă; **2.** îmbucătură, sorbitură, înghiţitură: *trăgînd din cînd în cînd ... cîte-o gură din cafeaua şi berea ce le sta dinainte.* EM.; **3.** glas, grai; vorbă, spusă: *să n-ai nici o grijă mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari.* CR.; *nu i se aude gura*; **4.** sărutare, sărut: *înc-o gură şi dispare.* EM.; **a da** (**o**) **gură cuiva**, v. **da**; **5.** membru al familiei care trebuie hrănit: *văduvă cu cinci guri în casă*; **6.** gălăgie, ţipăt, ceartă: *începe a face un tărăboi de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CR.; **a sta cu gura pe cineva**, a certa mereu pe cineva; **7.** buzele şi deschizătura dintre ele; **8.** (compuse) **gura-leului**, plantă erbacee ornamentală, cu flori de diverse culori, asemănătoare cu o gură (*Antirrhinum majus*); **gura-lupului**, plantă erbacee cu flori vinete-violete, avînd o margine albă sau gălbuie (*Scutellaria altissima*); **gura-paharului**, tufănică (*Chrysanthemum sineuse*); **9.** deschizătură a unui obiect, a unei încăperi, a unei instalaţii etc. prin care se introduce sau prin care iese ceva: *baba îşi luă cămeşa de soacră, ba încă netăiată la gură.* CR.; *leagă turbinca la gură.* CR.; *făcu foc de găteje uscate în gura peşterii.* SAD.; *gură de canal*; **a lega gura pînzei**, v. **pînză**; **gură de ham**, ham primitiv, format numai din cureaua de pe piept şi cea de pe gîtul calului: *caii erau înhămaţi la oişte cu şleauri şi guri de ham.* SAD.; **10.** deschizătură prin care se varsă ceva: *Cetatea Albă se află la gurile Nistrului.* EM.; *gura fluviului, gura craterului*; **11.** deschizătură a ţevii unei arme: *aruncă jos puşca, a cărei guri tot fumegă mirosul nesăcăcios de silitră.* CAR.; *se apropiară destul ca să se poată vedea gurile de tun ieşind din peretele stîncos.* TUD.; **gură de foc**, armă (mai ales tun); **12.** (pop.) parte tăioasă a unui obiect; tăiş: *l-au lovit pre el Isus cu gură de sabie.* BIBLIA; *gura cuţitului.* [Lat. ***gula*** „gît, gîtlej"].

gurăí, pers. 3 **gúrăie** vb. (intr.; despre păsări) a scoate sunete caracteristice: *turturica gurăia.* SL. [***Gură*** + *-ăi*].

gúreş, ~i, gureşă, ~e a. care vorbeşte mult; guraliv; (fig.) gălăgios: *de la o vreme s-au alipit de ei şi cîteva femei, din cele mai gureşe şi mai colţoase.* GHEŢIE; (p. ext.) *prin gard se gîlcevesc vrăbii gureşe.* COŞB.; *zburdalnic de pe coaste gureşe pîraie cad.* COŞB.; (fig.) *reduc la tăcere chiar şi cele mai gureşe argumente potrivnice.* BL. [***Gură*** + *-eş*].

gurgúi, gurguie n. **1.** vîrful opincii, strîns cu o cureluşă: *eu cu dinţii de opincă, de gurgui te-aş apuca.* C.; **2.** parte în formă de cioc de la gura urciorului: *să sorb şi eu o gură de apă pe gurguiul ulciorului.* DELAVR.; **3.** sfîrcul, vîrful sînului: *ţiţi-şoarele ... de gurgui a suge nu s-au temut?* CANT.; **4.** vîrful unui deal sau al unui munte. [Cf. lat. ***gurgulio*** „beregată"].

gurguiá, gurguiez vb. (înv.; refl.) a se sumeţi, a se îngîmfa: *în bani nu te gurguia, că Dumnezeu dă şi ia.* PANN. [***Gurgui*** + *-a*].

gurguiát, ~ţi, gurguiată, ~e a. **1.** ţuguiat, proeminent: *măgura cea gurguiată n-o doboară vînt vreodată.* PANN; **2.** (fig.) gogonat, neobişnuit, umflat: *eu nu înţeleg nimic din toate sfaturile aceste gurguiate.* B.-DEL. [***Gurgui*** + *-at*].

gurguţá, gurguţez vb. (reg.; refl.) **1.** a se înălţa; (tr.) *boţul cel firav de carne îşi gurguţă buzele, cerîndu-i sînul.* SAD.; **2.** (fam.) a se răsti la cineva. [Cf. ***gurgui***].

gurişoáră, gurişoare f. (pop.) guriţă; sărut: *ia mai ieşi o leac-afară, ca să-mi dai o gurişoară.* POP. [***Gură*** + *-işoară*].

guríţă, guriţe f. **1.** diminutiv al lui gură; (pop.) gurişoară: *haide dar, şopti ea ... lipindu-şi guriţa de buzele lui.* EM.; **2.** sărut, sărutare: *să dai badiului guriţă.* POP. [***Gură*** + *-iţă*].

gurlúi[1], gurluie n. (reg.) gurgui la urcior. [De la ***gură***; cf. ***burlui***].

gurluí[2], pers. 3 **gúrluie** vb. (intr.; despre unele păsări) a scoate sunete caracteristice: *porumbeii gurluie.* [Onomat.].

gurluít n. faptul de a gurlui[2]; sunete caracteristice scoase de unele păsări (mai ales de porumbei şi de turturele). [V. ***gurlui***[2]].

G H

gurmánd, ~zi, gurmandă, ~e a. şi m., f. (persoană) care mănîncă mult (şi îi plac mîncărurile bune). [Din fr. ***gourmand***].

gúrmă, gurme f. boală infecţioasă a mînjilor şi a cailor tineri, manifestată prin febră, abcese şi catar nazal. [Din fr. ***gourme***].

gúru m. (livr.) **1.** înţelept, filozof, mentor spiritual; **2.** (p. restr.) preot hindus. [Din engl. ***guru***, fr. ***gourou***].

gurút n. (reg.) produs alimentar făcut din făină de hrişcă şi de grîu, cu adaos de brînză, lapte şi ouă: *am văzut şi învăţat gurutul de la mongoli.* SAD. [Et. nec.].

guséu, guseuri n. placă de oţel cu care se prind barele într-un nod al unei grinzi. [Din fr. ***gousset***].

gust, gusturi n. **1.** simţ prin care organismul primeşte informaţii despre proprietăţile chimice ale substanţelor cu care vine în contact limba sau mucoasa bucală: *cinci simţuri ... are omul, anume vederea, audzul, mirosul, gustul şi pipăitul.* COSTIN; **a(-i) da de gust**, a începe să-i placă; **2.** senzaţie produsă (de alimente) asupra mucoasei bucale şi a limbii: *mă mir ce gust poţi găsi să pufueşti din gură ca un neamţ.* AL.; **a-şi drege gustul**, v. **drege**; **3.** (fig.) capacitate de a înţelege şi de a aprecia frumosul: *să îndemne pe artişti şi să formeze gustul publicului.* GHICA; *chiar astăzi ciceronii veneţieni au păstrat mai mult gust în judecarea tablourilor.* EM.; *artist cu gust*; **bun-gust**, simţ estetic dezvoltat; **cu gust**, cu pricepere, frumos: *se îmbrăca cu gust, purtînd întotdeauna la gît un colier cu perle.* GHEŢIE; **de prost gust**, v. **prost**; **4.** înclinaţie, preferinţă, dorinţă: *am să-mi cumpăr şaluri după gustul meu.* AL.; *fiecare are gustul său*; **5.** plăcere, dorinţă, poftă: *vinul, ... pe cît se învecheşte, pe atît mai cu gust se bea.* PANN; *au gusturi foarte multe şi foarte costisitoare, contractate la Paris.* IBR. [Lat. ***gustus***].

gustă, gust vb. **1.** (tr. şi intr.) a lua puţin dintr-o mîncare sau dintr-o băutură pentru a le afla gustul: *miere de floare de tei, de-i gusta-o, să tot cei.* POP; *cînd gustai din curcan, zadarnic îl mestecai insistent, era aţos, bătrîn.* PR.; **2.** (tr. şi intr.) a mînca sau a bea în cantitate mică: *îi pofti întîi să guste ceva.* NEGR.; *numai gustam vinul şi niciodată n-am fost aşa de beat.* MAT.; **3.** (fig.; tr.) a preţui, a plăcea: *cum vrei ... să poată înţelege şi gusta idiomele limbii noastre?* GHICA; *pentru a gusta o operă de artă, nu e nevoie de biografie.* IBR.; (refl. pas.) *e un monolog care se gustă urmărind gesticulaţia presupusă de cuvinte.* CĂL.; **4.** (tr.) a avea parte, a se bucura de ceva: *geniul său gustă plăceri încîntătoare.* AL. [Lat. ***gustare***].

gustăr m. (pop.) luna august. [***Gust*** (reg. „august") + ***-ar***].

gustáre, gustări f. **1.** faptul de a gusta: *băui vinul de gustare.* POP; **2.** mîncare (rece) care se ia în cantitate mică sau în grabă: *însurătoarea de tînăr e ca gustarea de dimineaţă.* PANN; **3.** (fig.) masă, ospătare, mîncare: *gustarea cea dulce la ospăţul la care singur va căota.* VARL.; **4.** (înv.) senzaţie gustativă; gust: *şi era dulceaţa ei ca gustarea tortei de untdelemn.* BIBLIA; **5.** înţelegere şi apreciere a operei de artă, a frumosului: *pentru gustarea unei poezii ..., biografia n-are aproape nici un interes.* IBR. [V. ***gusta***].

gustát, ~ţi, gustată, ~e a. care place (publicului): *un discurs foarte sărat şi foarte gustat.* CAR. [V. ***gusta***].

gustatív, ~i, gustativă, ~e a. care aparţine gustului, referitor la gust; care provoacă senzaţii de gust: *papile gustative.* [Din fr. ***gustatif***].

gustări, gustăresc vb. (rar; intr. şi tr.) a lua puţin dintr-o mîncare sau dintr-o băutură. [De la ***gustare***].

gustărícă f. diminutiv al lui gustare; gustare mică: *se duse să facă o gustărică cu nişte smochine.* ISP. [***Gustare*** + ***-ică***].

gustátor, ~i, gustătoáre m., f. (rar) persoană care gustă ceva. [***Gusta*** + ***-tor***].

gustós, ~şi, gustoásă, ~e a. cu gust bun, plăcut: *mai face el ţăranul şi alte feluri de mîncări gustoase.* CR. [***Gust*** + ***-os***].

guşát, ~ţi, guşată, ~e a. (şi subst.) cu guşă: *era guşat olarul, parc-avea două cimpoaie sub bărbie.* ST.; *un guşat ... suferă în tăcere prigoana stăpînului.* CĂL. [***Guşă*** + ***-at***].

gúşă, guşi f. **1.** pungă pe traiectul esofagului la păsări, în care stau un timp alimentele înainte de a trece în stomac: *vulturul se repezi la fîntînă şi-i aduse apă în guşă.* ISP; **a se umfla în guşă** sau (rar) **a rîde din guşă**, a se făloşi, a se mîndri: *i-a presărat din mănunchiul de flori pulbere de aur, rîzînd numai din guşă ca un hulub.* SAD.; **ce-i în guşă, şi-n căpuşă**, v. **căpuşă**; **guşa-porumbului**, **a)** plantă cu flori albe-verzui şi cu fructul de forma unor bobiţe negre (*Cucubalus baccifer*); **b)** plantă cu flori albe şi cu fructul în formă de capsulă (*Silene inflata*); **c)** odolean (*Valeriana*); **2.** piele de pe maxilarul inferior la animalele amfibii şi a reptilelor, care ajută la respiraţie: *un buratic verde cere ploaie la o tufă de smeură zbătîndu-şi guşa albă.* SAD.; **3.** umflătură patologică în partea de dinainte a gîtului la oameni, produsă de mărirea volumului glandei tiroide: *avea o guşă la gît cît o ploscă de cele mari.* CR.; **4.** cută de grăsime care atîrnă sub bărbie la unele persoane: *rămase cu ochii aţintiţi asupra darului ... care strălucea sub guşa delicată a Bertei.* SAD.; **5.** parte de sub gît a unei blăni; **6.** gît; **7.** (fig.) loc unde se lărgeşte o vale: *îl întrebam, trecînd prin nişte guşi de văi.* OD. [Lat. ***geusiae*** „gîtlej"].

gúşter, guşteri m. specie de şopîrlă de culoare verde şi cu coada lungă (*Lacerta viridis*): *şerpii, guşterii şi şopîrlele, toate i se arătau lui în cale.* OD. // n. (pl. **guştere**) **1.** (reg.) gîtlej, esofag: *după alt răstimp, a bolborosit din guşter* SAD.; **2.** omuşor; **3.** (pop.) crup, anghină. [Din bulg., sb. ***gušter***].

gutapércă f. substanţă izolantă extrasă dintr-o specie de arbori tropicali, care are întrebuinţări în industrie şi în medicină. [Din fr. ***gutta-percha***].

gutáţie, gutaţii f. (bot.) eliminare a apei din plante prin frunze, în timpul nopţii. [Din fr. ***guttation***].

gútă[1], gute f. **1.** boală de nutriţie, cauzată de depunerea acidului uric la încheieturi şi manifestată prin umflături dureroase ale articulaţiilor; podagră: *acest călugăr era culcat în pat, fiind bolnav de mulţi ani de gută.* BOL.; **2.** (reg.) apoplexie; paralizie: *pe bătrînul Golglantz Feri l-a lovit guta mai zilele trecute.* GHEŢIE. [Din fr. ***goutte***, lat. ***gutta***].

gútă[2], gute f. fir subţire din material plastic, de care se leagă cîrligul la undiţă. [Din engl. ***gut***].

gutúi, gutui m. pom cu flori albe-roz şi cu fructe mari, galbene şi parfumate (*Cydonia oblonga*): *atîrnaseră de ramurile unui gutui un leagăn de frînghie.* PETR. [Lat. ****cotoneus***].

gutúie, gutui f. fructul gutuiului: *casa cea mare ocrotită de mirosul gutuilor coapte.* VIERU. [De la ***gutui***].

gutunár n. v. guturai.

guturái, guturaiuri n. inflamaţie a mucoasei nazale, provocată de virusuri transmisibile: *m-a prins un gutunar de cele tătărăşti.* AL.; (şi: (reg.) **gutunar**). [Lat. ****gutturalium*** (<***guttur*** „gît")].

guturái, ~i, guturală, ~e a. **1.** care se rosteşte din gît: *cîntînd o arie sălbatică cu nişte voci guturale.* BOL.; **2.** velar: *sunete guturale.* // f. consoană care se pronunţă în zona vălului palatului, din gît (de ex. *c, g.*): *a se observa că guturalele din silaba reduplicativă se schimbă-n palatale.* EM. [Din fr., germ. ***guttural***].

guturalizáre, guturalizări f. articulare în zona vălului palatului; tendinţă de a articula sunetele în zona posterioară a canalului fonator: *se cunosc în limbă prin guturalizarea semitică a limbei pe care o vorbesc.* EM.; *spaniolii s-au obişnuit a parodia incomprehensibila guturalizare arabă.* CĂL. [***Gutural*** + ***-izare***].

guvérn, guverne n. organ executiv suprem al statului; cabinet. [De la ***guverna***; cf. it. ***governo***].

guvernă, guvernez vb. (intr. şi tr.) a conduce, a administra un stat: *dă sfaturi acestuia cum să guverneze.* IBR.; *ar însemna să recunoască deschis că duc o politică greşită, în detrimentul statului pe care îl guvernează.* CF. [Din fr. ***gouverner***].

guvernábil, ~i, guvernabilă, ~e a. care poate fi guvernat: *stat guvernabil; populaţie guvernabilă.* [Din fr. ***gouvernable***].

guvernamentál, ~i, guvernamentală, ~e a. care aparţine guvernului, referitor la guvern: *resortul care le face pe foile guvernamentale să dea sfaturi.* EM. // m. membru al guvernului: *lucruri despre cari sînt convinşi şi guvernamentalii în acelaş grad.* EM. [Din fr. ***gouvernemental***].

guvernánt, ~ţi, guvernantă, ~e a. care guvernează: *oricît de multe laude şi-ar aduce partidul guvernant prin foile sale proprii.* EM. // m. pl. grup social care deţine puterea în stat: *pînă acuma guvernanţii noştri nu au nici o idee clară.* EM.; *guvernanţii susţin că zi şi noapte stau cu gîndul doar la problemele şi suferinţele acestui popor.* CF. [Din fr. ***gouvernant***].

guvernántă, guvernante f. femeie (de origine străină) angajată pentru creşterea şi educarea copiilor în familie: *trec iar printr-o grădină cu copii pletoşi şi guvernante.* BAC. [Din fr. ***gouvernante***].

guvernáre, guvernări f. **1.** acţiunea de a guverna: *participarea ... la afacerile guvernării.* EM.; **2.** perioadă în care un guvern îşi exercită activitatea; **3.** echipă guvernamentală; guvern: *actuala guvernare se simte înţepată în vîrful capului de semnul integrării europene.* CF. [V. ***guverna***].

guvernatór, guvernatori m. **1.** persoană care conduce, în numele şefului statului, un teritoriu, un ţinut, o colonie: *ajungînd în piaţă, unde felinarul lumina casa guvernatorului, se opri.* TUD.; **2.** persoană care conduce o instituţie depinzînd de o autoritate centrală. [***Guverna*** + ***-tor***; cf. lat. ***gubernator, -oris***].

guvernămînt, guvernăminte n. **1.** putere executivă; conducere (politică) a unui stat: *lucruri pozitive cari caracterizează sistemul de guvernămînt.* EM.; *în marea dispută asupra formelor de guvernămînt se mai ridică apoi şi alte glasuri.* BL.; **2.** (în unele ţări) unitate teritorial-administrativă condusă de un guvernator. [Din fr. ***gouvernement***].

guvernór, guvernori m. **1.** (înv.) persoană însărcinată cu educaţia unui tînăr nobil sau a unui fiu de domn: *avea gînd a-l alege guvernor micului ţarevici.* NEGR.; **2.** (rar) guvernator al unei instituţii: *să se numească pe sine însuşi guvernor al Băncii.* EM.; **3.** (rar) guvernator al unui teritoriu, unei provincii etc.: *guvernorul Dalmaţiei ... ar fi fost însărcinat de principele Nikita de-a notifica guvernului.* EM. [Din fr. ***gouverneur***, germ. ***Gouverneur***].

guvíd, guvizi m. peşte marin de 15-30 cm lungime, cu capul mare şi lăţit şi cu corpul subţiat spre coadă (*Gobius*). [Din gr. mod. ***guvídi***].

guz, guzi m. (reg.) animal care trăieşte sub pămînt; (spec.) **(giziu-orb)** cîrtiţă (*Talpa europaea*): *guziul, nevăstuica şi şoarecele.* CANT.; *guziului-orb fericită îi iaste viaţa!* CANT.; (şi: **guziu**). [Din magh. ***güzü***].

guzgán, guzgani m. (reg.) **1.** şobolan (*Rattus*): *a lepădat vorba asta cu greaţă de la sine, ca pe un guzgan mort.* SAD.; *guzgan de cîmp*; **2.** (fig.) zgîrcit: *eşti un guzgan.* AL. [***Guz*** + ***-an***].

gúziu m. v. guz.

guzlár, guzlari m. instrumentist care cîntă din guzlă. [***Guzlă*** + ***-ar***].

gúzlă, guzle f. vioară cu o singură coardă, folosită de unele popoare slave balcanice. [Din sb. ***gusle***, fr. ***guzla***].

gvalt, gvalturi n. (înv.) silă, forţă: *luîndu-o de la mănăstire cu gvalt, o sili de mearse la Ţarigrad.* DOS. [Din pol. ***gwałt***].

gvárdă f. v. **gardă.**

gvardíe f. v. **gardă.**

gvardíst m. v. **gardist.**

H h

H, h m. invar. **1.** a zecea literă (denumită *haş* sau *hî*) a alfabetului limbii române; **2.** sunetul notat cu această literă: **a)** consoană spirantă laringală la începutul cuvintelor şi între două vocale; **b)** consoană spirantă velară la sfîrşitul cuvintelor şi în vecinătatea unei consoane; **c)** consoană spirantă palatală cînd este urmată de *i;* **3.** semn grafic fără pronunţie în grupurile *che, chi, ghe, ghi;* **4. H,** (chim.) simbol pentru „hidrogen"; **5. H,** (mil.) simbol pentru „bombă cu hidrogen" sau „bombă termonucleară"; **6. H,** (fiz.) simbol pentru unitatea de inductanţă „henry"; **7. H,** (fiz.) simbol pentru „cîmp magnetic"; **8. h,** simbol pentru „oră"; **9. h,** (fiz.) simbol pentru „sută".

ha interj. **1.** exclamaţie care exprimă surprindere, mirare, satisfacţie răutăcioasă sau o întrebare: *ha! măi badeo, mi-ai căzut în mînă acu?* AL.; *zici c-ai scăpat, ha?*; **2.** (repetat) cuvînt care redă rîsul în hohote: *ha, ha, ha! i-a-nfundat!* CAR.; **3.** (fam.) poftim?, ce?: *şi tu, spanchie, cum de te hlizeşti cu ţiganii din curte, ha?* AL. [Onomat.].

habá f. v. **aba.**

habaciu, habacii m. (reg.) haină de aba: *ai crede poate că umblu în habaciu ca d-ta?* NEGR. [Cf. ucr. ***haba*** „aba"].

habán, ~i, habană, ~e m., f. membru al unei secte baptiste, ai cărei adepţi au emigrat şi în Transilvania în secolul al XV-lea. [Din germ. ***Habaner***].

habanéră, habanere f. dans popular cubanez, cu mişcări ritmice moderate; melodia după care se execută acest dans. [Din sp. ***habanera***].

habár, (rar) **habaruri** n. grijă, neliniştе: *de acum ... am s-o duc vesel, fără habar.* AL.; **a nu avea habar, a)** a nu-i păsa, a nu-şi face griji: *adă-o vadră de Cotnar şi de plată n-ai habar.* POP.; **b)** a nu şti nimic despre ceva, a fi străin de ce se întîmplă: *somnul o cuprinse îndată, şi habar n-avea de ce face noră-sa.* CR.; (reg.) **cum (ţi-)e habarul?,** cum (îţi) merge? ce se mai întîmplă: *cum vi-i habarul, feciorilor? a întrebat hatmanul.* SAD.; *ei, cum îi habaru, mă întrebă el.* HOGAŞ; (şi: (reg.) **haber**). [Din turc. ***haber, habar*** „veste, informaţie"].

hábă f. v. **aba.**

hábeas corpus n. (jur.) drept al acuzatului de a-şi păstra libertatea pînă se decide legalitatea arestării. [Cuv. lat.].

habér n. v. **habar.**

habilitá vb. v. **abilita.**

habilităre f. v. **abilitare.**

habilitáte f. v. **abilitate.**

habitáclu, habitacle n. **1.** locaş special al busolei pe navă; **2.** calotă de alamă care acoperă busola: *se trase mai aproape de busolă, cu mîna pe habitaclu şi cu ochii în capacul de sticlă.* TUD.; **3.** spaţiu amenajat pe o aeronavă pentru echipaj, călători, poştă etc.; (şi: (înv.) **abitaclu**). [Din fr. ***habitacle***].

habitát, habitate n. (biol.) teritoriu locuit de o vietate, care alcătuieşte mediul ei de viaţă. [Din fr. ***habitat***].

habitáţie, habitaţii f. drept de a locui într-o casă care este proprietatea altuia; (şi: **abitaţie**). [Din fr. ***habitation***, lat. ***habitatio, -onis***].

habituál, ~i, habituală, ~e a. (livr.) obişnuit, frecvent: *ţinuta corpului întreg ... devenită habituală.* EM.; *făr-a ţinea seamă ... de deprinderile abituale ale oamenilor.* EM.; (şi: **abitual**). [Din fr. ***habituel***, lat. ***habitualis***].

habitúdine, habitudini f. (livr.) obişnuinţă, deprindere, obicei: *o viaţă sobră, dedicată muncii şi agreementată de distracţii şi habitudini decente.* GHEŢIE; (şi: **abitudine**). [Din lat. ***habitudo, -inis***, fr. ***habitude***].

hábitus, habitusuri n. **1.** aspect exterior al unui individ; înfăţişare: *după configuraţia şi habitusul lor, plantele s-ar fi putut clasifica imediat pe temei de asemănări şi diferenţe.* BL.; **2.** aspect specific pe care îl capătă cristalele prin dezvoltarea diferită a feţelor; **3.** (fig.) conformaţie, aspect propriu: *iată cum variază aceeaşi idee în funcţie de felurite habitusuri spirituale.* BL. [Din lat. ***habitus***].

habótnic, ~ci, habotnică, ~ce a. şi m., f. **1.** (membru) al unei secte pietiste (Habad) a evreilor din Rusia: *Manasse, ovrei bătrîn şi habotnic din Fălticeni, vine la fiul său.* CĂL.; **2.** (persoană) care urmează cu scrupulozitate prescripţiile religioase; bigot, fanatic: *credincioasă, chiar habotnică, se ducea în fiecare duminică la biserică.* GHEŢIE; **3.** (p. ext.) (persoană) care manifestă un zel exagerat într-o activitate. [Din rus. ***habotnik***].

habotnicíe, habotnicii f. calitatea de a fi habotnic; zel exagerat pentru respectarea ritualurilor religioase: *Manasse e implacabil şi se dezlănţuie cu o habotnicie sălbatecă.* CĂL. [***Habotnic*** + ***-ie***].

habsbúrgic, ~ci, habsburgică, ~ce a. care ţine de dinastia de Habsburg sau de imperiul austro-ungar condus de această dinastie, referitor la această dinastie sau la acest imperiu: *vede întinzîndu-se panslavismul în miezul Europei, în ţările coroanei habsburgice.* EM. [***Habsburg*** n. pr. + ***-ic***].

hac[1], hacuri n. **1.** (înv.) simbrie, leafă: *la curte are să-ţi fie bine; îi avea ca hac 500 de lei proşti pe an.* C.; **2.** (fig.) răfuială; **a-i veni de hac,** a găsi modalitatea de a învinge; a dovedi: *nelegiuitului îi vine de hac necredinciosul.* PANN; *cu capra ţi-ai pus în cîrd? capra ţi-a veni de hac.* CR. [Din turc. ***hak*** „sumă datorată"].

hac[2], hacuri n. (reg.) cui de fier care se bate iarna pe talpa încălţămintei sau la potcoavele cailor: *se dau pe gheaţă iarna cu hacuri la ciubote.* NEGR. [Din ucr. ***hak***].

hacaná adv. (arg.) (mai) la o parte, în lături. [Din ţig. ***hacana***].

háchiţă, hachiţe f. **1.** toană, capriciu: *i-au venit hachiţele să plece; asta este numai o hachiţă de-a ei;* **2.** ceartă, gîlceavă: *caută hachiţă.* [Et. nec.].

hacker, hackeri [hécăr] m. persoană care încearcă să obţină acces neautorizat la un computer sau la datele stocate în el. [Din engl. ***hacker***].

hádes n. (livr.) infern. [Din fr. ***hadès***].

hadîmb, hadîmbi m. (înv.) eunuc: *întreabă favorita pe vechiul ei hadîn.* BOL.; *haremul era undeva, într-o taină, ... subt paza hadîmbilor negri.* SAD.; (şi: **hadîn**). [Din turc. ***hadim***].

hadîn m. v. **hadîmb.**

hagí m. v. **hagiu.**

hagialîc, hagialîcuri n. (înv.) pelerinaj la locurile sfinte (al mahomedanilor la Mecca şi al creştinilor la Ierusalim): *i se făcuse poftă de hagialîc.* GHICA. [Din turc. ***hačilık***].

hagiícă, hagiice f. **1.** soţie de hagiu: *vedem pe hagiul slujit de Bălaşa ... certîndu-se spre petrecerea vecinilor strînşi la uluci, cu hagiica sa.* CĂL.; **2.** credincioasă care a fost în pelerinaj la locurile sfinte. [Din bulg. ***hagiĭka***].

hágimă f. v. haşmă.

hagiográf, hagiografi m. autor care scrie despre vieţile sfinţilor. [Din fr. ***hagiographe***].

hagiográfic, ~ci, hagiografică, ~ce a. care aparţine hagiografiei; referitor la hagiografie; de hagiografie; hagiologic: *lumea lui e hagiografică, torturată şi orientală.* CĂL.; *legenda ia proporţii hagiografice.* CĂL. [Din fr. ***hagiographique***].

hagiografíe f. ramură a teologiei care se ocupă cu vieţile sfinţilor; hagiologie: *chiar confesorul era de opinie că demonul o amăgea sub chipul Mîntuitorului, lucru destul de curent în hagiografie.* CĂL. [Din fr. ***hagiographie***].

hagiológic, ~ci, hagiologică, ~ce a. hagiografic. [Din fr. ***hagiologique***].

hagiologíe f. hagiografie: *religia aceasta misterioasă îşi are hagiologia ei.* CĂL. [Din fr. ***hagiologie***].

hagioním, hagionime n. (livr.) nume de sfînt. [Din fr. ***hagionyme***].

hagíu, hagii m. (înv.) **1.** persoană care a fost să se închine la locurile sfinte (Ierusalim sau Mecca): *socrul meu ... e şi hagiu.* AL.; **2.** (şi în forma **hagi**) titlu pe care îl primea cineva după întoarcerea dintr-o astfel de călătorie: *hagiul a pretins să şedem în casa lui.* AL.; *ginerele lui Hagi Petcu.* AL.; (şi: **hagi**). [Din turc. ***haci***].

hahaléră, hahalere f. (fam.) persoană care vorbeşte vrute şi nevrute; om neserios; persoană lipsită de scrupule. [Et. nec.].

hahám, hahami m. **1.** (înv.) rabin; **2.** persoană care taie vite şi păsări la evrei: *hahamii, ceauşii de la sinagogă ... nu izbutesc să strice imaginea de sat autohton.* CĂL.; **3.** (iron.) arhanghel: *te strînge hahamul de gît.* [Din turc. ***haham*** „rabin"].

haham-başá m. (înv.) mare rabin: *dacă nu l-aş cunoaşte creştin, l-aş crede botezat cu haham-başa ta.* AL. [Din turc. ***hahambaşı***].

hahău, hahăe n. (reg.) băţ gros, ciomag, ceatlău. // m. (pl. **hahăi**) om înalt (şi prost). [Et. nec.].

hahol, haholi m. (reg.) ucrainean: *vreo douăzeci de haholi, ţărani trimeşi de pan Tadeus.* SAD. [Din rus. ***hohol***].

hai interj. **1.** exprimă un îndemn (la acţiune): *hai la treabă, cumătriţă.* CR.; *hai, lasă-te în el, om bun, ca pasărea pe cetini.* VIERU; **2.** vino!, veniţi!; **3.** să mergem!: *hai şi noi la craiul, dragă.* EM.; **4.** exprimă nemulţumirea, nerăbdarea, enervarea: *hai! ia-ţi porcul de-aici.* CR.; **5.** introduce o întrebare: *hai, ce zici, te învoieşti ori ba?* CR.; **6.** (repetat) exprimă ideea unei înaintări încete şi anevoioase: *şi hai, hai! ... în zori de ziuă ajung.* CR. // n. (fam.) hărmălaie, scandal: *a face un hai;* **a face hai de cineva**, a-şi bate joc, a lua în rîs pe cineva. [Et. nec.].

haid interj. v. haide.

háida interj. v. haide.

haidamăc, haidamaci m. **1.** om fără căpătîi; derbedeu, vagabond: *acolo umblă cîtva timp ca un haidamac.* ISP.; **2.** vlăjgan, lungan: *patru haidamaci ... coseau pe punte.* TUD.; **3.** (înv.) păzitor de vite; văcar: *haidamacii se culcau cu pletele în ochi pe sub şoproane.* SAD. [Din turc. ***haydamak***].

haidău, haidăi m. **1.** păzitor de vite; văcar: *Ciubuc mocanul ... s-a călugărit mai cu toţi haidăii lui.* CR.; **2.** derbedeu, vagabond. [Din magh. ***hajtó***].

háide interj. **1.** (împrumută desinenţe verbale: *haidem, haideţi*) exclamaţie care exprimă un îndemn la o acţiune (de a merge, de a porni, de a începe): *haide, intraţi, de vreme ce aţi venit.* NEGR.; **2.** (cu funcţie de imperativ) vino!, veniţi!: *pune-ţi degrabă un şal pe umeri şi haide.* AL.; **3.** (de obicei repetat) exclamaţie care exprimă încercarea de a îmbuna: *haide! te-ai supărat pentru nişte glume de nimică?* AL.; **4.** (cu valoare concesivă) fie!, meargă!: *haide! rămînă cum spui tu;* **5. haida-de**, nu este aşa, nici vorbă: *haida-de, domnule, cît de puţin o cunoaşteţi!* GHEŢIE; **haide-haide** (sau **haide-hai**), exclamaţie care exprimă o mustrare indulgentă: *haide-hai; parcă le văd cum or să mănînce papara!* AL.; (şi: **haid, haida, haidea, aida, aide**). [Din turc. ***haydi***, bulg. ***haide***].

háidea interj. v. haide.

hăidoş, ~i, haidoşă, ~e a. (reg.) chipeş, cochet: *o femeie haitoşă;* (şi: **haitoş**). [Et. nec.].

haidúc, haiduci m. **1.** (înv.) soldat mercenar: *husari, haiduci şi catane pe români au năpădit.* NEGR.; **2.** om răzvrătit care trăia ascuns în pădure şi jefuia pe cei bogaţi: *vestitul haiduc şi isprăvile lui se plimbau ... din vioară în vioară.* GAL.; *Bujor, Corbea, Grozea, Tunsu au fost haiduci vestiţi.* [Din magh. ***hajdú*** (pl. **hajduk**), bulg., sb. ***hajduk***].

haiducéi, haiducei m. diminutiv al lui haiduc: *la perdea-n miezul nopţei, nemerit-au haiducei.* POP. [***Haiduc*** + *-el*].

haiducésc, ~şti, haiduceáscă, ~eşti a. care aparţine haiducilor, referitor la haiduci: *vedem dar un boier din perioada lui Conachi scriind o poezie haiducească.* IBR.; *cîntece haiduceşti.* // f. artic. dans popular bărbătesc executat într-un ritm viu; melodia după care se execută acest dans. [***Haiduc*** + *-esc*].

haiducéşte adv. ca haiducii: *Sofronie se refugiază haiduceşte peste munţi.* BL.; *fluieră haiduceşte.* [***Haiduc*** + *-eşte*].

haiduci, haiducesc vb. **1.** (intr.) a duce viaţă de haiduc: *decît să mă căciulesc, mai bine să haiducesc.* POP.; **2.** (refl.) a deveni haiduc: *de cînd m-am haiducit, drag îmi e drumul cotit.* POP. [***Haiduc*** + *-i*].

haiducíe, haiducii f. **1.** viaţă de haiduc; îndeletnicire de haiduc: *pe vremea aceea patriotismul claselor mai de jos se manifesta prin haiducie.* IBR.; *s-au lăsat de popie, de ş-au dat în haiducie.* POP.; **2.** purtare, deprindere de haiduc: *lasă-ţi haiduciile, să-ţi dau boieriile.* POP.; **3.** (fig.) hoţie, banditism: *haiducie literară.* [***Haiduc*** + *-ie*].

haiducíme f. mulţime de haiduci, totalitate a haiducilor. [***Haiduc*** + *-ime*].

haiducíre, haiduciri f. faptul de a se haiduci. [V. ***haiduci***].

haiducísm n. (rar) existenţă a haiducilor: *originalitatea poetului stă în interpretarea haiducismului printr-un simţ de sine viguros şi optimist.* CĂL. [***Haiduc*** + *-ism*].

haiducít, ~ţi, haiducită, ~e a. care a devenit haiduc; care trăieşte viaţă de haiduc: *istoria unui viteaz haiducit.* CĂL. [V. ***haiduci***].

haihúi, haihuie, ~ui a. zăpăcit, neserios: *aşa cum era ... haihuie ..., Mima avea hazul ei.* M.CAR.; (subst.) *îţi place să trăieşti ca un haihui.* AL.; *specializat în poezia haihuilor nostalgici.* CĂL. // n. destrăbălare: *într-un haihui o ducea.* ISP. // adv. fără rost, fără ţintă, fără grijă: *să se plimbe haihui pe străzi.* GHEŢIE; *a umbla haihui.* [Din turc. ***hayhay***].

haikái n. v. haiku.

haikú n. (livr.) poezie japoneză de 17 silabe dispuse în trei grupe; (şi: **haikai**). [Din fr. ***haïku***, engl. ***haiku***].

haikaián, ~eni, haikaiană, ~ene a. care ţine de haiku; de tipul haiku: *a întrebat dacă ştie cineva ce înseamnă poezia haikaiană.* GHEŢIE. [***Haikai*** + *-ian*].

háilaif n. societate înaltă (plină de rafinament): *acea spumă a societăţii britanice ... poartă numele de high life.* OD.; *consemnam, în jurnalul meu, aceste perle ale high-lifeului bucureştean.* GAL. // adv. de elită: *spiritualul cronicar high-life citea mai multor tineri din localitate carnetul lui.* CAR.; (scris şi: *high-life*). [Din engl. ***high-life***].

haimaná, haimanale f. **1.** om fără căpătîi; vagabond, derbedeu: *a ajuns de rîsul haimanalelor;* **2. de haimana**, fără stăpîn, la discreţia oricui: *are să rămîie căruţa asta de haimana.* CR. // adv. **a umbla haimana**, a vagabonda: *îmbli haimana pe poduri cu derbedeii.* FIL. [Din turc. ***haymana***].

haimanalíc, haimanalîcuri n. hoinăreală, vagabondaj. [***Haimana*** + *-lîc*].

haín, ~i, haină, ~e a. **1.** (înv.) trădător, rebel: *să fie popriţi şi daţi stăpînirii nouă boieri haini din războiul lui Ion-Vodă.* SAD.; *boier vechi, ghiaur hain.* POP.; (subst.) *vînzarii şi hainii ce vînd sînge nevinovat pentru bani.* B.-DEL.; **2.** perfid, de rea credinţă: *nu mi-i ciudă de străini, cît de pămînteni haini.* POP.; **3.** rău la inimă; neîndurător: *sfîrşitul tiranului hain.* AL. [Din turc. ***hâin***].

háină, haine f. **1.** obiect de acoperit corpul peste albituri: *cere să-ţi deie calul, armele şi hainele.* CR.; (fig.) *aninã-n haina nopţii boabe mari de piatră scumpă.* EM.; **2.** îmbrăcăminte bărbătească care acoperă partea de sus a corpului: *iar colo bătrînul dascăl, cu-a lui haină roasă-n coate.* EM.; **3.** palton; **a(-şi) da şi haina de pe el**, a face orice sacrificiu (pentru a obţine ceva); **4.** îmbrăcăminte specială; uniformă: *ar fi trebuit să se întrebe de ce omul acesta îmbrăcase haina de călugăr* TUD.; **5.** (fig.) înveliş, strat exterior: *întîlnim versuri ascunse în haina perfidă a prozei.* CĂL. [Din bulg. ***halina***, sb. ***háljina***].

hainí, hainesc vb. **1.** (înv.; refl.) a se revolta (împotriva Porţii); **2.** (refl.) a se înstrăina, a se îndepărta: *dar de cînd s-a hainit ..., mai de tot am calicit.* POP.; **3.** (tr.) a urgisi: *o haineşte şi o prigoneşte soacră-sa.* CAR.; **4.** (refl.) a se înrăi, a-şi însuşi apucături rele. [***Hain*** + *-i*].

hainíe, hainii f. **1.** răutate, cruzime: *hainia duşmanului;* **2.** (înv.) trădare, răzvrătire: *la greşalele ce învaţă pravila furci, cumu-i hainiia şi vicleşugul.* PRAV. [***Hain*** + *-ie*].

hainít, ~ţi, hainită, ~e a. **1.** revoltat, rebel: *avu ... nobleţea de caracter de a nu preda pe ghiaurul hainit.* CĂL.; **2.** înrăit, înverşunat. [V. ***haini***].

hainlíc, hainlîcuri n. (înv.) răzvrătire: *nu poţi scăpa nici în gură de şarpe de hainlîcul lui Mihail.* ISP. [Din turc. ***hainlik***].

haiós, ~şi, haioásă, ~e a. **1.** excentric, extravagant: *tînăr haios;* **2.** ciudat, bizar, fistichiu: *îmbrăcăminte haioasă.* [***Hai*** + *-os*].

hait[1] interj. **1.** exclamaţie care exprimă o surpriză neplăcută: *hait! ni se măreşte echipajul.* TUD.; **2.** cuvînt care exprimă o poruncă: *haiti! lipseşti dinaintea mea!* CR.; (şi: (pop.) **haiti**). [Onomat.].

hait[2]**, haituri** n. (reg.) **1.** iaz artificial creat prin bararea unei ape de munte; **2.** undă de apă care duce plutele: *năvăleşte ca haiturile de la munte.* DELAVR. [Din ucr. ***hat'***].

hăită, haite f. **1.** grup de lupi sau de cîini care umblă împreună (după pradă): *haita de dulăi urlînd în urmă-i.* OD.; (fig.) *haită de hoţi.* PANN; **2.** (înv.) ceată de vînători, de gonaşi şi de cîini: *tumultoasa lui haită de arcaşi, de slujitori, de dulăi şi de ogari.* OD.; **3.** (reg.) căţea (rea); (p. gener.) cîine: *o haită cu cinci căţei.* POP.; **4.** femeie desfrînată: *vai de vecinele mele, toate-s haite şi căţele.* POP. [Din magh. ***hajto***].

haitéle f. pl. (reg.) unelte de plugărie; (şi: **hăiteie**). [De la ***hinteu***].

háiteş a. v. haitiş.

háiti interj. v. hait[1].

haitíc, haiticuri n. (reg.) haită (mică): *un haitic de şarle.* ISP. [Din magh. ***hajtek***].

haitíş, ~i, haitişă, ~e a. (reg.) **1.** strîmb, curb: *care gaură era făcută haiteşe, să nu-l poată prăvi nime.* DOS.; *avea picioarele haitişe, parcă ar fi fost îndoite de la călărie.* C.L.; **2.** cu picioarele strîmbe; care aruncă din picior la mers. // adv. în poziţie strîmbă: *dă o aţă să-i împiedicăm picioarele, uit'te cum stau haitiş.* C.; (şi: (înv.) **haiteş**). [Cf. magh. ***hajitani***].

háitoş a. v. haidoş.

hal n. stare (rea, proastă), situaţie (jalnică): *şi să treci la cela mal, ţara să ţi-o scoţi din hal.* MAT.; *am ajuns în halul morţilor.* AL.; **într-un hal fără (de) hal**, într-o stare foarte proastă: *abia am terminat zugrăvitul şi casa e într-un hal fără hal.* GHEŢIE; **în aşa hal (că ...)**, în aşa măsură (că ...); a **nu avea hal să ...**, a nu fi în stare, a nu putea să ...: *şi-n-adins*

m-am lăudat că n-ai hal să-mi fii bărbat. POP. [Din turc. ***hal***].

halageá, halagele f. (reg.) gălăgie mare, tămbălău: *dar tu, cînd ne-i întinde halageaua nunţii?* DELAVR. [Et. nec.; cf. ***gălăgie***].

haláică, halaice f. (înv.) sclavă a unei hanîme: *l-ale halaicei cîntece de dor* BOL. [Din turc. ***halayik***].

haláj, halaje n. remorcare pe un canal a unei plute, a unui şlep etc. [Din fr. ***halage***].

halál interj. **1.** exclamaţie care exprimă admiraţia; **2.** (urmat de prep. „de" şi de un substantiv) ferice de ...: *halal de cine-i tînăr şi are bani mulţi!* AL.; (iron.) *halal de bieţii împricinaţi.* AL.; **halal mie** (sau **ţie etc.**) sau **halal să-mi** (sau **să-ţi etc.**) **fie**, să-mi (sau, să-ţi etc.) fie de bine; bravo: *de i-ar împinge păcatul să-mi deschidă uşa, halal să-mi fie!* CR. // a. binecuvîntat: *copilul numai ce mănîncă e halal.* PANN; (iron.) *halal nepot!* [Din turc. ***halal*** „permis, legitim"].

halastîncă f. (reg.) stambă; alestîncă: *o rochie de halastînică.* AL. [Din rus. ***holstinka*** „pînză de Holstein"].

halát[1], halate n. **1.** haină comodă lungă şi largă care se poartă în casă: *în halat şi cu fes cusut în cap.* AL.; **2.** haină protectoare din pînză: *doi sau chiar trei bărbaţi în halate albe îl examinau.* GHEŢIE; **3.** haină lungă şi largă purtată de orientali. [Din bulg., rus. ***halat***].

halát[2], halaturi n. (reg.) funie groasă; parîmă. [Din turc. ***halat***].

halát[3], halaturi n. (reg.) scule, unelte: *halaturi, ciocane, unelte.* CR. [Din turc. ***alat*** „instrument"].

hálă[1], hale f. **1.** piaţă (acoperită) unde se vînd produse alimentare: *hala centrală*; **hală de vechituri**, loc unde se vînd lucruri vechi; talcioc; (fig.) *teoria a fost de mult trecută la hala de vechituri mult încăpătoare a ficţiunilor.* BL.; **2.** sală de dimensiuni foarte mari (în care este o expoziţie, un atelier etc.). [Din fr. ***halle***, germ. ***Halle***].

hálă[2], hale f. **1.** (înv.) balaur, monstru (marin); **2.** (reg.) vijelie, uragan; talaz: *în sticlirea feerică a halelor mării, istorisea zeilor germanici nenorocirea.* CĂL.; **3.** (înv.) faptă care îngrozeşte; (şi: **ală**). [Din sb. ***hala***].

halău, halaie şi **halăie** n. (reg.) plasă de prins peşte: *ia halăul şi vezi de-i putea să prinzi vreo fiţă de peşte.* ISP.; *ceilalţi oşteni coborîseră cu halăie la bălţile Dniprului.* SAD. [Din magh. ***háló***].

hălbă, halbe f. pahar (cu coadă) de jumătate de litru pentru bere: *o halbă de bere.* ISP. [Din germ. ***Halbe***].

halcă, halcale f. **1.** verigă, cerc (de metal): *verige sau alcale de aur.* OD.; **2.** joc oriental care consta din trecerea suliţei în fugă printr-un cerc de fier: *mîni ies turcii la halca.* POP.; (şi: **alca**). [Din turc. ***halka*** „inel"].

hălcă, hălci f. **1.** bucată mare de carne (sau din alt aliment): *o halcă de pastramă.* CAR.; (fig.) **halcă de pămînt**, bucată de pămînt; ogor: *i-ar prinde şi lui bine o halcă de pămînt.* REBR. [Din magh. ***halk***].

háldă, halde f. **1.** loc unde se depozitează sterilul şi deşeurile de la exploatări miniere sau din uzinele siderurgice; **2.** (p. ext.) material depozitat într-un astfel de loc. [Din germ. ***Halde***].

haldeán, ~eni, haldeană, ~ene a. (înv.) caldean: *află de la astrologii haldeeni că fiul său Ioasaf va trece ... la legea prigonită.* CĂL. [(*C*)*haldeea* + *-ean*].

haldélc, ~ci, haldeică, ~ce a. (rar) caldean: *rugăciuni scrise cu slove haldeice.* SAD. [Din germ. ***chaldäisch***].

haldeiéşte adv. (înv.) ca haldeii, în felul haldeilor: *numele lui Daniil, ce i s-au dat haldeiaşte, iaste ca o cunoştinţă de preste samă cinste.* DOS. [*Haldeu* + *-eşte*].

haldéu, haldei m. (înv.) **1.** caldean: *iubindu-te, am făcut voia ta asupra Vavilonului, ca să rădic sămînţa haldeilor.* BIBLIA; **2.** poreclă dată de călugări preoţilor de mir: *dar ştii că m-ai ars, haldeule?* CR. [Din gr. mod. ***chaldatós***, sl. ***halăinŭ***].

hále interj. v. **halea[1]**.

hálea[1] interj. strigăt cu care se mînă gîştele, raţele sau curcile: *la coteaţă!... – hale raţă!* AL.; (şi: **hale**). [Onomat.].

haleá[2] a. invar. (înv.) care este în serviciu, în funcţie, în activitate: *boierii cei halea stau împrejurul domnului.* GHICA. [Din turc. ***haljá***].

haleálă, haleli f. (fam.) mîncare, alimente. [***Hali*** + *-eală*].

halea-mălea f. joc de copii cu mingea. [Et. nec.].

halebárdă, halebarde şi (înv.) **halebărzi** f. lance terminată cu un vîrf de fier, prevăzut pe o parte cu o secure, iar pe partea opusă cu un cîrlig: *alebărzi mult oţelite.* NEGR.; *străjerii, cu cască şi halebardă, priveau măreţi lumea paşnică.* SAD.; (şi: **alebardă**). [Din fr. ***hallebarde***].

halebardiér, halebardieri m. soldat înarmat cu o halebardă; (şi: **alebardier**). [Din fr. ***hallebardier***].

halénă, halene f. **1.** aer care iese din plămîni prin expiraţie; **2.** respiraţie grea, cu miros neplăcut. [Din fr. ***haleine***].

half, halfi m. (rar) jucător mijlocaş la fotbal. [Din engl. ***half***].

half-time [haltáim] n. repriză sportivă. [Cuv. engl.].

halí, halesc vb. **1.** (fam.; tr. şi intr.) a mînca (lacom şi repede): *o dat-o şi hăleşte şi nu zice nemica.* CR.; **2.** (reg.; tr.) a prinde mingea din zbor. [Din ţig. ***halo***].

halieútic, ~ci, halieutică, ~ce a. care ţine de halieutică. [Din fr. ***halieutique***].

halieútică f. **1.** arta pescuitului; pescuit; **2.** tratat de pescuit. [Din lat. ***halieutica***, fr. ***halieutique***].

halimá, halimale f. **1.** întîmplare complicată, cu multe peripeţii: *o halimă întreagă şi plină de minuni.* AL.; **2.** colecţie de poveşti orientale cu multe peripeţii: *sta între două perini mari de stofă alături de o halima grecească.* CĂL. [Din gr. mod. ***halimá***].

halípă, halipe f. (reg.) haină ruptă. [Din urc. ***halepa*** „nenorocire"].

halít, haliturí n. sare gemă. [Din germ. ***Halit***].

haló, halouri n. **1.** zonă luminoasă circulară care apare uneori în jurul Soarelui sau Lunii: *se răsfrîngea în văzduh, asemenea unui halo înşelător, strălucirea zecilor de becuri aprinse.* GHEŢIE; (fig.) *orice idee magică are pentru el un sîmbure de sens înconjurat de un întreg halo de subînţelesuri.* BL.; **2.** aureolă care înlocuieşte, pe o placă sensibilă, imaginea fotografică a unui punct foarte luminos. [Din fr. ***halo***].

halocromíe f. (chim.) fenomen de colorare a unor compuşi organici cînd se transformă în săruri. [Din fr. ***halochromie***].

halofíl, ~i, halofilă, ~e a. (biol.) care se dezvoltă în mediu sărat: *microorganisme halofile.* [Din fr. ***halophile***].

halofítă, halofite a. şi f. (plantă) care creşte pe solurile sărate. [Din fr. ***halophyte***].

halogén, halogeni m. element chimic (fluor, clor, brom, iod) care are proprietatea de a forma săruri prin combinare directă cu metalele. [Din fr. ***halogène***, germ. ***Halogene***].

halogená, halogenez vb. (tr.) a supune un compus organic reacţiei de introducere a halogenilor în moleculă. [Din fr. ***halogéner***].

halogenáre, halogenări f. acţiunea de a halogena şi rezultatul ei. [V. ***halogena***].

halogenúră, halogenuri f. (chim.) compus al unui halogen cu un alt element chimic. [Din fr. ***halogénure***].

halografíe, halografii f. (chim.) descriere a sărurilor. [Din fr. ***halographie***].

haloíd, ~zi, haloidă, ~e a. (chim.) care este compus dintr-un halogen şi un metal: *săruri haloide.* [Din fr. ***haloïde***].

halóimăs n. (fam.) învălmăşeală, harabaură, bramburească, vălmăşag, amestecătură; (şi: **haloimis**). [Et. nec.].

halóimis n. v. **haloimăs**.

haloizít, haloizite n. silicat natural hidratat de aluminiu cu luciu mat. [Din fr. ***halloysite***].

halomórf, ~i, halomorfă, ~e a. (geol.) bogat în sare: *rocă halomorfă.* [Din fr. ***halomorfe***].

haloplanctón, haloplanctonuri n. plancton care trăieşte în ape sărate. [Din engl. ***haloplancton***].

halstúc n. v. **halstuh**.

halstúh, halstuhuri n. (germanism) **1.** fular; **2.** cravată: *cumpără haine ca lumea: pălărie, jiletcă, ... gulere, halstuce, în locul uniformei de cadet.* CĂL.; (şi: **halstuc**, pl. **halstuce**). [Din germ. ***Halstuch***].

halt interj. stai!, opreşte! [Cuv. germ.].

háltă, halte f. **1.** staţie mică de cale ferată; **2.** oprire, popas: *după un ceas, hotărîră o haltă.* GHEŢIE; **3.** (mil.) scurtă oprire a trupelor în marş, pentru odihnă şi pentru ajustarea echipamentului: *în marşuri, mai ales, la fiecare haltă, gîlgîia un gît de rom.* SAD. [Din germ. ***Hallte***(*stelle*)].

hálteră, haltere f. **1.** aparat alcătuit din discuri metalice legate printr-o bară, folosit în atletism; **2.** (la pl.) sport practicat cu acest aparat. [Din fr. ***haltère***].

halterofíl, halterofili m. persoană care practică sportul cu haltere. [Din fr. ***haltérophile***].

halucináre, halucinări f. acţiunea de a halucina şi rezultatul ei. [V. ***halucina***].

halucinánt, ~ţi, halucinantă, ~e a. **1.** care provoacă halucinaţii: *au provocat ... masacrele de halucinantă amintire.* PETR.; *sînt şi aici insule de poezie, constînd în viziuni halucinante.* CĂL.; **2.** (fig.) impresionant, uluitor: *procesul pare cam stupid fiindcă ne pune într-o lume iluzorie sau halucinantă.* BL. [Din fr. ***hallucinant***].

halucinát, ~ţi, halucinată, ~e a. şi m., f. (persoană) care are halucinaţii: *privind-o fix, ca un halucinat, s-aşază pe scaun.* VLAH.; *el e îndeosebi un auditiv halucinat, obsedat de ecouri.* CĂL. // a. **1.** închipuit: *individul uman se transpune de la sine ... în stare de vis sau excepţional într-o zare halucinată.* BL.; **2.** care produce halucinaţii, care halucinează: *Hogaş are nu numai ochiul halucinat, ... ci şi toate simţurile iritate.* CĂL. [V. ***halucina***; cf. fr. ***halluciné***].

halucinatóriu, ~ii, halucinatorie, ~ii a. **1.** care provoacă halucinaţii; halucinant: *cade în aceleaşi fobii halucinatorii ca şi Zibal.* CĂL.; **2.** care ţine de halucinaţie: *el are o înfricoşare religioasă de geologicul gol, care-i dă o percepţie halucinatorie a singurătăţilor virgine.* CĂL.; (adv.) *el îşi vedea halucinatoriu şi mitologia la care se ataşase cu tot spiritul său.* BL. [Din fr. ***hallucinatoire***].

halucináţie, halucinaţii f. **1.** impresie falsă de a vedea sau de a auzi lucruri inexistente: *s-a aprins de o febră lăuntrică ce-i ascuţea simţurile pînă la halucinaţie.* BL.; **2.** produs al acestei impresii; nălucire: *aici sensaţiunea este de tot internă, ceea ce în grad mai pronunţat ajunge la o alucinaţiune.* EM.; (şi: (înv.) **halucinaţiune**, **alucinaţie**, **alucinaţiune**). [Din fr. ***hallucination***, lat. ***hallucinatio***, ***-onis***].

halucinaţiúne f. v. **halucinaţie**.

halucinogén, ~i, halucinogenă, ~e a. şi n. (substanţă) care produce halucinaţii: *preparat halucinogen.* [Din fr. ***hallucinogène***].

halucinóză, halucinoze f. (med.) stare patologică caracterizată de halucinaţii recunoscute de bolnav ca stări anormale. [Din fr. ***hallucinose***].

halvă, (rar) **halvale** f. produs alimentar dulce făcut din tahîn sau floarea-soarelui şi zahăr: *acu o mîncat o oca de masline ş-o putină de halva.* AL. [Din turc. ***halva***].

halvagíu, halvagii m. (rar) persoană care prepară sau vinde halva: *dumnealui a fost halvagiu vestit peste Dunăre.* AL. [Din turc. ***helvaci***].

halviţár, halviţari m. persoană care prepară sau care vinde halviţă: *un biet halviţar.* AL.; (şi: **alviţar**). [***Halviţă*** + *-ar*].

halviţă f. produs alimentar dulce preparat din nuci, zahăr, miere şi amidon: *doborît la pămînt, Bălcescu îşi apără cu energie alviţa.* CĂL.; *halviţa nu e decît o halva de nuci;* (şi: **alviţă**). [***Halva*** + *-iţă*].

ham[1] interj. (de obicei repetat) cuvînt care imită lătratul cîinelui: *ham! ham!* [Onomat.].

ham[2]**, hamuri** n. **1.** ansamblu de curele sau de funii cu care se înhamă calul: *doi cai, unul alb şi unul murg, şi cu hamuri de tei.* NEC.; **cal de ham**, cal de tracţiune; **gură de ham**, v. **gură**; **a trage la ham**, a trăi muncind din greu; a duce viaţă grea; **2.** acţiunea de a trage vehicule: *doi căluţi pagi ... erau cei mai buni la ham.* SAD. [Din magh. ***hám***].

hamác, hamacuri şi **hamace** n. pat suspendat făcut dintr-o bucată de pînză sau de plasă şi folosit în aer liber sau în încăperi mici: *să mă lungesc puţin, pe coastă dulce şi concavă, de pare-o pînză verde de hamac.* PETR.; (fig.) *în plasa gîndurilor mele ţi-am prins imagina ..., o adiere poate s-o desprindă din luminosul ei hamac.* TOP. [Din fr. ***hamac***].

hamădă, hamade f. podiş deşertic (din Sahara) acoperit de pietre colţuroase. [Din fr. ***hamade***].

hamadriádă, hamadriade f. (în mitologia greacă) nimfă a pădurii care se credea că se naşte şi moare o dată cu arborele în care îşi avea sălaşul. [Din fr. ***hamadryade***].

hamál, hamali m. muncitor care transportă poveri în porturi sau în gări: *cărătorii sau hamalii portului umblau în sus şi în jos.* OD.; **ca un hamal**, din greu, pînă la istovire: *a munci ca un hamal;* (şi: **mahal**). [Din turc. ***hamal***].

hamalîc, hamalîcuri n. (înv.) **1.** (la sg.) meseria hamalului; **2.** muncă de hamal; (p. ext.) muncă grea, istovitoare. [Din turc. ***hamalık***].

hamám n. (înv.) baie turcească cu abur uscat. [Din turc. ***hammam*** „baie"].

hambác, hambacuri n. (înv.) tabla înmulţirii; abac. [Din gr. mod. ***ámpakos*** „calcul"].

hambár, hambare n. **1.** magazie pentru cereale: *scutură hambarele, mătură coşarele.* POP.; *ambarele şi şoaprele.* OD.; **2.** (reg.) ladă mare de lemn în care se păstrează făina sau cerealele: *carnea de la cuhnie şi pînea de hambar.* NEGR.; **3.** loc de depozitare a mărfurilor pe un vapor: *unul din filosofi, subt camara corăbiei aflîndu-se şi uşa hambariului închizîndu-se, de apă nedodeit au rămas.* CANT.; (şi: (înv.) **hambariu**, (reg.) **ambar, hîmbar**). [Din magh. ***hambár***, bulg. ***hambar***].

hambaráş, hambaraşe n. (reg.) ladă în care curge făina la moară. [***Hambar*** + *-aş*].

hamburger, hamburgeri [hámburgăr] m. chiftea plată prăjită care se serveşte pusă într-o chiflă. [Din fr., engl. ***hamburger***].

hambáriu n. v. **hambar**.

haméi m. plantă erbacee cătărătoare ale cărei inflorescenţe sînt folosite la fabricarea berii (*Humulus lupulus*): *dintr-o bute mare, acoperită cu iederă şi hamei, izvora prin cep ... un rîuleţ.* CĂL.; (şi: (reg.) **hămei, hemei**). [Din sl. ***chmelĭ***].

hameleón m. v. **cameleon**.

hámiş, ~i, hamişă, ~e a. (reg.) **1.** şiret, viclean: *luna, hamişa, zice zău că n-o jura.* POP.; **2.** fals, prefăcut: *o scrisoare hamişă.* [Din magh. ***hamis***].

hamític, ~ci, hamitică, ~ce a. care aparţine vechilor hamiţi; **limbi hamitice**, grup de limbi vorbite în nordul şi în estul Africii. [Din fr. ***hamitique***].

hamíţi m. pl. grup de popoare înrudite din nordul şi din estul Africii: *morţii inspiră hamiţilor numai oroare.* BL. // a. care ţine de aceste popoare; referitor la aceste popoare; hamitic: *s-a angajat să ilustreze cele două tipuri prin cultura hamită şi prin cea etiopă.* BL. [Din fr. ***Chamites***].

hamletiza, hamletizez vb. (intr.) a face din orice lucru o dilemă: *sacrificarea lui Văleanu, care de altfel hamletizează în toată regula, îi apare prea dură.* CĂL. [***Hamlet*** n. pr. + *-iza*].

hamsíe, hamsii f. mic peşte marin care se consumă mai ales conservat (*Engraulis encrassicholus*). [Din gr. mod. ***hampsí***].

hámster, hamsteri m. mamifer rozător cu blană preţioasă (*Cricetus ericetus*). [Din germ. ***Hamster***].

hamút, hamuturi n. (înv.) parte a hamului care trece peste gîtul calului: *hamuturile de pe caii lor.* OD. [Din rus. ***homut***].

hamzá, hamzale f. (reg.) scocul morii. [Et. nec.].

han[1]**, hanuri** n. local cu ospătărie, la marginea drumurilor sau la periferia oraşelor, unde pot fi găzduiţi peste noapte drumeţii: *un han de la capul podului Mogoşoaii.* GHICA. [Din turc. ***han*** „casă"].

han[2]**, hani** m. (înv.) conducător al tătarilor (din Crimeea): *slujitorii hanului îşi potriviseră înfăţişarea după aceea a stăpînului lor.* SAD.; *te calcă hanii tătăreşti şi urdiile turceşti.* POP. [Din turc. ***hān***].

hanáp, hanapuri n. cupă de lemn, de metal etc. bogat ornamentată, folosită în evul mediu pentru băut: *unii împărţeau hanapuri, alţii turnau în ele bere.* SAD. [Din fr. ***hanap***].

hanát, hanaturi şi **hanate** n. stat, teritoriu condus de un han[2]. [***Han***[2] + *-at*].

hándbal n. joc sportiv în care jucătorii din două echipe încearcă să introducă mingea cu mîna în poarta adversă. [Din engl. ***hand-ball***].

handbalíst, ~şti, handbalistă, ~e m., f. sportiv care practică handbalul. [***Handbal*** + *-ist*].

handbalístic, ~ci, handbalistică, ~ce a. care se referă la handbal, care aparţine handbalului. [***Handbal*** + *-istic*].

handicáp, handicapuri n. **1.** (sport) avantaj acordat unui concurent inferior; **2.** totalitate a punctelor cu care o echipă a fost pusă în inferioritate de echipa învingătoare; **3.** (fig.) dificultate, piedică, dezavantaj; **4.** infirmitate, deficienţă (senzorială, motorie sau mintală) a unei persoane. [Din engl., fr. ***handicap***].

handicapá, handicapez vb. (tr.) **1.** a avea sau a-şi crea un avantaj asupra adversarului într-o întrecere, într-o competiţie sportivă; **2.** (fig.) a pune în inferioritate pe cineva; a stînjeni activitatea cuiva. [Din fr. ***handicaper***].

handicapáre, handicapări f. acţiunea de a handicapa şi rezultatul ei. [V. ***handicapa***].

handicapát, ~ţi, handicapată, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care are o infirmitate, o deficienţă; **2.** (persoană sau echipă) care se află în dezavantaj într-o întrecere (sportivă); **3.** (stat, colectivitate etc.) care se află într-o stare de inferioritate (economică). [V. ***handicapa***].

hándra adv. (reg.) fără rost, fără scop: *a umbla handra.* [Et. nec.].

handralău, handralăi m. (depr.) flăcău (neserios), hoinar; vandrălău: *handralăul ăsta umblă tot timpul după fete;* (adv.) **a umbla handralău**, a hoinări, a umbla de colo pînă colo. [Cf. magh. ***vándarló***].

handraléla adv. **a umbla handralela**, a umbla fără ţintă, în dorul lelii. [***Handră*** + ***lela***].

hándră, handre f. zdreanţă; **a lua (o haină) la handră**, a purta (o haină) pînă se rupe; **a se lua în handră**, a se întovărăşi la rele. [Din magh. ***handra*** „zdreanţă"].

handróc n. v. **androc**.

handset, handseturi [héndset] n. **1.** parte a telefonului care se apucă cu mîna pentru a vorbi sau a asculta; receptor; **2.** dispozitiv de control al unui echipament electronic. [Cuv. engl.].

hang, hanguri n. **1.** (reg.) instrument sau parte a unui instrument muzical cu rol de a acompania: *cobze şi-alte hanguri, glas de fluier şi cimpoi.* COŞB.; **2. a ţine hangul, a)** a acompania, a ţine isonul: *iară cobza ţine hangul.* EM.; (fig.) *toată suflarea şi făptura de prim-prejur îi ţinea hangul.* CR.; b) a încuraja, a fi de partea cuiva: *tu le dai nas şi le ţii hangul.* CR. [Din magh. ***hang*** „ton"].

hangán, hangani m. (**porumb hangan**) specie de porumb de munte cu ştiulete mare şi boabele galbene-roşcate. [***Hangu*** n. pr. + *-an*].

hangár, hangare n. construcţie mare destinată adăpostirii sau reparării unor maşini (avioane, tractoare etc.). [Din fr. ***hangar***].

hangér, hangere şi (pop.) **hangeruri** n. pumnal mare şi încovoiat, care se purta la brîu: *cu hanger bogat la sîn.* POP. [Din turc. ***hancer***].

hangioáică, hangioaice f. hangiţă: *hangioaica le aduse o tigaie de jumări de ouă.* PETR. [***Hangiu*** + *-oaică*].

hangíţă, hangiţe f. soţie de hangiu; proprietară a unui han[1]; hangioaică: *hangiţa iese-n uşă, bucuroasă de cîştig.* TOP. [***Hangiu*** + *-iţă*].

hangíu, hangii m. persoană care ţine un han[1]: *hangiul e datoriu să închidă uşile.* C. [Din turc. ***hancı***].

hanîmă, hanîme f. (înv.) femeie din aristocraţia turcă: *cînta din gură şi din tambură întocmai ca o hanîmă de sarai.* FIL. [Din turc. ***hanem*** „prinţesă, fiică de han"].

hanlîc, hanlîcuri n. demnitatea de han[2]: *de-l va milui Împărăţia cu hanlîcul Crîmului.* KOG. [Din turc. ***hanlyk***].

hanorác, hanorace n. haină scurtă din pînză deasă (impermeabilă), prevăzută cu glugă (şi folosită în excursii sau în anumite competiţii sportive). [Din fr. ***anorak***].

hános m. (reg.) anason (*Pimpinella anisum*). [Din magh. ***anis***].

hánsă, hanse f. asociaţie comercială occidentală în evul mediu. [Din germ. ***Hansa***, fr. ***hanse***].

hanseátic, ~ci, hanseatică, ~ce a. al hansei, de hansă, referitor la hansă: *mai tîrziu, ei vor stabili legături şi cu oraşele hanseatice.* BL.; *liga hanseatică.* [Din germ. ***hanseatisch***].

han-tătár, han-tătari m. **1.** hanul[2] tătarilor: *vin de cel din vremea lui han-tătar.* AL.; *cei din urmă par a fi fost hantatarii lui Ţakas.* EM.; **2.** (p. ext.) dracul, naiba: *du-te la han-tătar!* [***Han***[2] + ***tătar***].

hantélă, hantele f. greutate de metal de 1-5 kg, compusă din două sfere unite printr-un mîner, folosită pentru gimnastică. [Din germ. ***Hantel***].

hántru, hantri m. unitate de măsură convenţională, care reprezintă echivalentul energetic corespunzător executării cu tractorul a unei arături normale pe suprafaţa de un hectar. [***H****(ectar)* + ***a****(rătură)* + ***n****(ormală)* + ***tr****(actor)*].

hánţă[1]**, hanţe** f. (reg.) haină (ruptă), zdreanţă: *uite cum umblu, de n-am şi eu o hanţă pe mine.* PETR. [Cf. ucr. ***hanca*** „mîrţoagă"].

hánţă[2]**, hanţe** f. (reg.) **1.** gură; voce; **bun de hanţă**, guraliv; **2.** lătrat: *cîte-o hanţă de cîine.* MACED. [Et. nec.].

hanţúşcă, hanţuşte f. (reg.) fată vioaie, sprintenă: *o hanţuşcă de fată.* NEGR. [Et. nec.].

háos, haosuri n. **1.** (mit.) stare de neorînduială absolută a elementelor universului înainte de momentul creaţiei: *din a haosului văi, ... vedea, ca-n ziua cea dentîi, cum izvorau lumine.* EM.; **2.** (fig.) confuzie, dezordine: *în haosul cel mare de negru întuneric.* AL.; (şi: (înv.) **caos**). [Din lat., fr. ***chaos***, germ. ***Chaos***].

haótic, ~ci, haotică, ~ce a. **1.** (mit.) care ţine de haos, referitor la haos: *presupune la începutul lucrurilor o fază haotică.* BL.; (subst. n.) *e lipsit de înţelegerea fantasticului, haoticului, enigmaticului şi a tot ce depăşeşte graniţa priceperii de toate zilele.* CĂL.; **2.** dezordonat, confuz: *reacţiunea aceasta*

implica totuşi apercepţia unui fenomen unitar într-o masă de aparenţe haotice. BL.; *idei haotice.* [Din fr. ***chaotique,*** germ. ***chaotisch***].

hap[1], hapuri n. **1.** (pop.) medicament de forma unei bile mici pentru a putea fi înghiţit uşor: *la tot ceasul lua hapuri.* NEGR.; **2.** (fig.) lucru neplăcut; **a înghiţi hapul,** a răbda un lucru neplăcut: *hapul... ce te făcui să înghiţi.* OD. [Din turc. ***hap***].

hap[2] interj. cuvînt care imită zgomotul produs la apucarea sau înghiţirea rapidă a ceva: *el îmbuca iute, hap! hap!* ISP [Onomat.].

hápax, hapaxuri n. **(hapax legomenon)** cuvînt cu o singură apariţie; (p. ext.) lucru spus o singură dată. [Din fr. ***hapax legomenon***].

hápcă, hapce f. cîrlig de undiţă de 8-10 cm, folosit la pescuitul somnului; **cu hapca,** cu de-a sila, cu forţa: *ai avea poftă să le răşluieşti o parte de pămînt ... cu hapca.* AL.; **a lua cu hapca,** a lua cu de-a sila, pe nedrept: *ia apa şi smicelele cu hapca.* CR. [Din bulg. ***hapka***].

hapciu interj. cuvînt care imită zgomotul produs de strănut. [Onomat.].

háplea m. **1.** om nătărău, prostănac: *aşa haplea mai rar.* CAR.; **2.** om lacom la mîncare. [Din bulg. ***hapljo***].

haplofăză, haplofaze f. (biol.) stare a celulelor sexuale în care nucleele au numai jumătate din numărul de cromozomi caracteristic celulelor somatice. [Din fr. ***haplophase***].

haploíd, ~zi, haploidă, ~e a. (biol.) care posedă numai jumătate din numărul normal de cromozomi. [Din fr. ***haploïde***].

haploidíe, haploidii f. (biol.) stare a organismelor haploide. [Din fr. ***haploïdie***].

haplologíe, haplologii f. (lingv.) suprimare a unei silabe identice sau asemănătoare cu o silabă vecină din acelaşi cuvînt sau din cuvinte învecinate (ex.: *coane* din *cucoane, măligă* din *mămăligă*). [Din fr. ***haplologie,*** germ. ***Haplologie***].

happy-end, happy-enduri [hépi end] n. sfîrşit fericit al acţiunii unui film, unei opere dramatice etc. [Din engl. ***happy-end****(ing)*].

hapsîn, ~i, hapsînă, ~e a (şi subst.) **1.** lacom (de bani, de mîncare etc.): *moşneagul, pofticios şi hapsîn, se ia după gura babei.* CR.; **2.** răutăcios, hain: *măi, că hapsîn îi şătrarul.* AL.; **3.** (reg.; despre oi) care stă rău la muls. [Din magh. ***hapsi*** „lacom"].

har, haruri n. **1.** (înv.) calitate, însuşire, graţie: *a frumuseţii haruri goale, ce simţirile-i adapă.* EM.; **2.** dar, ajutor dumnezeiesc (care determină facerile de bine): *făpturile par atinse de un invizibil har divin.* BL.; **3.** putere acordată preoţilor pentru a oficia actele de cult; **4.** talent, vocaţie: *de carte n-am nevoie, Maica Domnului înzestrîndu-mă cu har de a şti toate pe de rost ca apa.* SAD. [Din sl. ***charĭ***].

harabá, harabale f. (reg.) **1.** căruţă mare pentru călători: *ne-a asurzit în harabaua cea jidovească de la Roman.* AL.; **2.** căruţă mare pentru transportat mărfuri, cereale etc.: *scutura, harabale încărca şi la moară le ducea.* POP.; *li se aduc douăsprezece harabale cu pîne.* CR. [Din turc. ***araba***].

harababúră, harababuri f. **1.** dezordine, învălmăşeală de lucruri: *văzu o arababurâ de nu-i mai da nimeni de căpătîi.* ISP.; **2.** (fig.) încurcătură; (şi: (înv.) **arababurâ**). [Din gr. mod. ***allabábulla***].

harabagíe f. (reg.) cărăuşie: *harabagia ... e mai bună.* CR. [***Harabagiu*** + ***-ie***].

harabagíu, harabagii m. (reg.) căruţaş, cărăuş: *Moş Nichifor era harabagiu.* CR. [Din turc. ***arabacı***].

harabáie, hărăbăi f. **1.** casă, încăpere, curte etc. mare: *în toată harabaia de curte locuia numai Dumitru Ciulici cu familia.* REBR.; **2.** vehicul mare. [Din turc. ***harabe***].

harachíri n. sinucidere prin spintecarea pîntecelui, practicată în Japonia: *scandalizat, cere un brici să-şi facă harakiri.* CĂL.; (scris şi: *harakiri*). [Din fr. ***hara-kiri***].

haráci, haraciuri n. (înv.) tribut anual pe care îl plăteau turcilor ţările creştine vasale: *acei care strîng haraciul ... să nu supere pe locuitori* (a. 1792). URIC.; *au plătit în tot anul haraciul.* BĂLC. [Din turc. ***harac***].

harág m. v. **arac.**

harám, haramuri n. **1.** vită slabă; mîrţoagă, gloabă: *hăis, ţa, haram la plug!* AL.; *haramu-i cu nărav.* AL.; **2.** pradă, jaf; **de haram, a)** la voia întîmplării, fără stăpîn; **b)** degeaba, de pomană: *vrei să-ţi mănînc banii de haram?* AL.; **a mînca haram,** a vorbi fără rost, a vorbi în dodii: *măi, tartorule, nu mînca haram şi spune drept, tu eşti Gerilă?* CR. // a. blestemat, afurisit: *copilul ce îmbracă e haram.* PANN. // adv. nemeritat, degeaba: *după cum haram veniră, astfel şi haram s-au dus.* PANN. // interj. vai: *haram de capul vostru!* CR. [Din turc. ***haram*** „oprit, prohibit, necurat"].

harambáşă, harambaşi m. (înv.) căpitan de hoţi sau de haiduci: *harambaşa mi-o asculta.* POP. [Din turc. ***haram-başı***].

haramín, haramini m. (înv.) **1.** hoţ de codru; haiduc: *voi, vitejilor, haraminilor!* POP.; **2.** om rău, crud: *nu m-a prins melianul şi haraminul de Trăsnea.* CR.; (şi: **aramin**). [Din turc. ***harami***].

haráp m. v. **arap.**

hara-pára f. (reg.) **a face (o) hara-para,** a provoca învălmăşeală, a vînzoli: *cu dracii ... ai făcut hara-para.* CR. [Onomat.].

harápnic, harapnice f. (reg.) bici mare, cu coadă scurtă şi cu pleasnă care să pocnească tare: *îi mîna cu un harapnic ce-n urma lor pocneşte.* AL.; (fig.) *m-au plesnit peste chip, m-au vărgat harapnicele vijeliei.* VIERU. [Din pol. ***harapnik***].

harár, harare n. (reg.) **1.** sac din păr de capră: *bate turcii de-i omoară şi mi-i bagă prin harare de mi-i dă pe Olt la vale.* POP.; **2.** ţesătură groasă şi rară din păr de capră. [Din turc. ***harar***].

harbúz, harbuji m. (reg.) pepene verde: *am şi înjunghiat cîţiva harbuji într-ales.* CR.; *în troleibuz s-a urcat cu un harbuz.* VIERU. [Din turc. ***harbuz***].

harbuzărie, harbuzării f. (reg.) teren cultivat cu pepeni: *furînd noaptea harbujii şi zămoşii de prin harbuzării.* AL. [***Harbuz*** + ***-ărie***].

harbuzésc, ~şti, harbuzeáscă, ~eşti a. (reg.) **pere harbuzeşti,** soi de pere gălbui, zemoase, foarte dulci; **păr harbuzesc,** păr care face astfel de pere. [***Harbuz*** + ***-esc***].

harcă, harcale f. (reg.) întăritură de pămînt înălţat pe care se fixează tălpile caselor ţărăneşti. [Din turc. ***arka*** „spate, sprijin"].

hărcea-parcea adv. în mici fărîme, **în bucăţi:** *să mi-l faceţi harta-parta.* ISP.; (şi: (reg.) **harta-parta**). [Din turc. ***parça-parça*** „bucată cu bucată"].

hárchină, harchine f. (reg.) bucată mare (de mămăligă, de slănină etc.): *scoţînd o hrincă îngheţată din desagi, pîrpălind-o pe jăratic şi dîndu-ne şi nouă cîte o harchină.* CR. [Et. nec.].

hard, harduri n. hardware. [Prescurtat din ***hardware***].

hárd-disc, hard-discuri n. (cib.) disc magnetic rigid cu o mare capacitate de a stoca informaţii. [Din engl. ***hard-disk***].

hardpán, hardpane n. strat impermeabil (format din oxizi de fier) pe care nu-l pot străbate rădăcinile plantelor. [Din engl. ***hard pan***].

hard rock n. stil în muzica uşoară şi de jaz caracterizat prin intensităţi sonore puternice şi obsedante. [Cuv. engl.].

hardughíe, hardughii f. **1.** clădire sau încăpere mare, veche şi dărăpănată: *vama era o hardughie ruinată.* AL.; **2.** (fig.) lucru mare, hodorogit, învechit: *era bătrîn ..., cam hardughie.* AL. [Din gr. mod. ***hartopiía***].

hardughít, ~ţi, hardughită, ~e a. hodorogit, rablagit: *cît sînt de bătrînă şi de hardughită.* AL. [***Hardughie*** + ***-it***].

hardware [hárdueăr] n. (cib.) structură fizică a unui sistem de calcul electronic; hard. [Cuv. engl.].

hareá f. (înv.) ţesătură groasă din mătase cu ape: *harea de Hio.* [Din turc. ***haré***].

haréci interj. (înv.) strigăt cu care conducătorul unei licitaţii invita publicul sau anunţa adjudecarea unui bun: *areci! ... o dată, de două ori, cine dă mai mult?* FIL.; *telalul strigă îndată: zece galbeni fata giudeţul! cine dă mai mult? una, două, trei, hareci!* AL. // n. **1.** preţ dobîndit de un lucru la licitaţie: *de se va vinde vreun lucru cu sultanmezat, poate să adaogă la hareci.* PRAV.; **2.** adjudecare: *s-au făcut hareci asupra d-sale vornicul* (a. 1805). URIC.; (şi: **areci**). [Din turc. ***hareç***].

hareciluí, hareciluiesc vb. (înv.; tr.) a adjudeca; (refl. pas.) *posturile se hareciluiesc în piaţă ..., cine dă mai mult?* AL. [***Hareci*** + ***-ilui***].

harém, haremuri n. **1.** parte a locuinţei unde locuiesc cadînele: *te ţine baba de aproape ... închisă ca într-un harem.* AL.; **2.** totalitate a cadînelor unui musulman: *unde Băcul se răstea, haremul se speria.* POP.; **3.** (înv.) apartament rezervat doamnei şi femeilor curţii: *fustaşii şi vornicul de harem*; **4.** (înv.) grup format din domnişoarele de onoare din anturajul unei regine, unei principese etc.: *în haremul doamnei lui Ştefu ... se afla ... tînăra Eufrosina.* CĂL. [Din turc. ***harem***].

hárfă f. v. **harpă.**

harfíst m., f. v. **harpist.**

hárhat n. v. **harhăt.**

hárhăt, harhăte n. (reg.) gălăgie, larmă, hărmălaie: *într-o crîşmă aud un harhat.* SAD.; (şi: **harhat**). [Onomat.].

háric, ~ci, haricâ, ~ce a. (rar) care ţine de harul divin; referitor la harul divin: *lucrarea haricâ ... se modelează după aptitudinile şi facultăţile omului.* STĂNIL.; *Dumnezeu e subiectul acelei vieţi harice.* STĂNIL. [***Har*** + ***-ic***].

harismátic a. v. **carismatic.**

harísmă f. v. **carismă.**

harmaláie f. v. **hărmălaie.**

harmán n. v. **arman.**

harmăsár m. v. **armăsar.**

harmăsăráş m. v. **armăsăraş.**

harmăsărésc a. v. **armăsăresc.**

harmoníe[1] f. v. **armonie[1].**

harmónie[2] f. v. **armónie[2].**

harmoniós a. v. **armonios.**

harnaşá, harnaşez vb. (rar; tr.) a înşeua, a înhăma un cal. [Din fr. ***harnacher***].

harnaşaménţ, harnaşamente n. totalitate a obiectelor necesare pentru înhămarea şi înşeuarea calului: *de către grajduri zuruiră harnaşamentele cailor.* SAD. [Din fr. ***harnachement***].

hárnic, ~ci, harnică, ~ce a. **1.** care munceşte mult şi cu rîvnă: *era om harnic şi darnic.* NEC.; **2.** capabil, destoinic, vrednic: *cunoştea toţi că-i harnic să domnească ţeara.* UR.; **3.** activ, muncitor, sîrguincios: *jidanul îi harnic, econom, industrial, comersant.* AL.; (p. ext.) *tramvaiul îşi continua mersul harnic şi anevoios prin ploaie.* GHEŢIE. [Din sl. ***harnik***].

harpacáş n. v. **arpacaş.**

harpagón, harpagoni m. om zgîrcit, avar; (şi: **arpagon**). [Din fr. ***Harpagon*** n. pr.].

hárpă, harpe f. **1.** instrument muzical cu coardele neegale fixate într-o ramă triunghiulară, care se pun în vibraţie cu degetele: *simţiri reci, harfe zdrobite.* EM.; *el are-un fel de arfă cu strune luminoase.* VIERU; **2.** (fig.) armonie: *harpele din stele.* AL.; (şi: (înv.) **harfă, arpă, arfă**). [Din fr. ***harpe***, germ. ***Harfe***].

hárpie, harpii f. **1.** (mit.) monstru reprezentat printr-o femeie înaripată, cu trup şi cu gheare de vultur, simbolizînd furtuna şi moartea: *luat vîrtej în goana harpiilor grozave.* AL.; **2.** (fig.) femeie rea. [Din fr. ***harpie***].

harpíst, ~şti, harpistă, ~e m., f. persoană care cîntă la harpă; (fig.) *Asachi e harpist şi ştie să sune prelung numele proprii.* CĂL.; (şi: (înv.) **harfíst**). [Din fr. ***harpiste***].

harpón, harpoane n. unealtă de pescuit în formă de lance, întrebuinţată la vînarea balenelor şi a rechinilor. [Din fr. ***harpon***].

harponiér, harponieri m. pescar care foloseşte harponul. [***Harpon*** + ***-ier***].

harpsicórd, harpsicorduri n. (rar) clavecin. [Din engl. ***harpsichord***].

harş interj. cuvînt care imită sunetul produs prin spintecarea aerului: *şi hîrşt! îi tăie un cap, harşt! şi-i mai tăie unul.* ISP; (şi: **harşt, harşti**). [Onomat.].

harşá, harşale f. (înv.) bucată de stofă sau de alt material care se punea sub şaua calului: *caii domneşti acoperiţi cu grele harşale.* OD. [Din turc. ***haşa***].

harşt interj. v. **harş**.

harşti interj. v. **harş**.

hart[1] interj. cuvînt care imită zgomotul tăierii unui material printr-o lovitură puternică. [Onomat.].

hart[2]**, harturi** n. (reg.) latură, margine: *pluta se repede în hart.* [Et. nec.].

hartán, hartane n. **1.** bucată mare de carne; halcă: *la vatra de jar se frigeau în ţiglă hartane de oi chivirdic.* SAD.; **2.** zdreanţă: *îl înhăţă de hartanele zăbunului.* DELAVR. [Et. nec.].

hárta-parta adv. v. **harcea-parcea**.

hártă, hărţi f. **1.** reprezentare grafică, în plan orizontal, a (unei părţi a) suprafeţei terestre sau a (unei părţi a) bolţii cereşti (avînd indicate anumite locuri şi anumite situaţii): *nu e destul ca o naţie să-şi aibă un loc pe harta lumii.* BĂLC.; **2.** redare a (situaţiei) unor fenomene (naturale sau sociale) prin marcarea răspîndirii, intensităţii, densităţii etc. lor pe o reprezentare a (unei părţi a) suprafeţei terestre: *hărţile geologice ale mărilor vechi confirmă existenţa unui continent în acea regiune.* SAD.; *hartă lingvistică*; **3.** (înv.) document, act, hrisov: *harta testamentului, adecă carte cu limbă de moarte.* DOS. [Din gr. mod. ***hártis***].

hartoí, hartoiesc vb. (reg.; tr.) a cîrmi, a da la o parte, în lături: *cu mare greu hartoieşte carul într-o parte.* CR. [Din magh. ***fartolni***].

harţ n. v. **harţă**.

harţág n. v. **arţag**.

hárţă, (rar) **harţe** f. **1.** încăierare, ceartă, sfadă: *cînd doi artişti mari se iau la harţă, tabloul e frumos.* NEGR.; **2.** (înv.) formă de luptă armată realizată prin ciocnirea avangărzilor sau a unor detaşamente; (p. ext.) detaşament însărcinat să-l oprească pe duşman prin incursiuni şi încăierări uşoare: *să dea harţă vrăjmaşului şi să-l împiedice.* BĂLC.; *asta mi s-a întîmplat la multe harţuri, în războaiele domniei.* SAD.; **3.** (înv.) luptă, bătaie; (spec.) duel: *Gavriil cel tînăr ce au umplutu-ş gharţul cu Gavriil arhanghel.* DOS.; (şi: (înv.) **gharţ**, (reg.) **harţ**, pl. **harţuri**). [Din magh. ***harc***].

harţágos a. v. **arţágos**.

harţi m. pl. perioadă din an cînd li se permite credincioşilor să mănînce carne miercurea şi vinerea: *în săptămîna hîrţii.* CR.; (şi: (reg.) **hîrţi**). [Din gr. mod. ***Artzi*** (*vurtzi*)].

haruspíciu, haruspicii n. (la romani) preot care pretindea că poate prezice viitorul cercetînd măruntaiele animalelor aduse jertfă. [Din lat. ***haruspex, -icis***, fr. ***haruspice***].

hasá f. (înv.) ţesătură din bumbac. [Din turc. ***hassa***].

has-ahîrli m. pl. (înv.) rîndaşi de curte care alcătuiau garda domnească: *peicii şi has-ahîrlii.* FIL. [Din turc. ***hass-ahirli*** „rîndaş al seraiului"].

háscă, haşte f. (reg.) bucată de piele pusă în cizmă pentru a-i lărgi căputa: *hască şi clin ... şi tot ce trebuie unui ciubotar* CR. [Din pol. ***haska***].

hasídic, ~ci, hasidică, ~ce a. care ţine de hasidism; referitor la hasidism. [Din fr. ***hassidique***].

hasidím, hasidimi m. adept al hasidismului: *n-avea înfăţişarea unui hasidim, cu toate acestea cunoscuţii săi puteau găsi cu el plăcere spirituală.* SAD. [Din fr. ***hassidim***].

hasidísm n. curent mistic şi ascetic apărut în cadrul iudaismului tradiţional şi fundamentat în secolele al XII-lea şi al XIII-lea. [Din fr. ***hassidisme***, engl. ***Hasidism***].

háslă, hasle f. (înv.) strigăt de bucurie: *ferice de ceea breaslî ce ţ-au ştiutu-ţi ghaslî.* DOS. [Din pol. ***haslo***].

hasmaţúchi m. **1.** plantă erbacee cu miros plăcut, cultivată uneori ca plantă culinară (*Anthriscus cerefolium*); **2.** (reg.) plantă erbacee cu flori dispuse în umbele (*Anthriscus silvestris*); (şi: (reg.) **asmaciuc, asmaţui**). [Din turc. ***asmaik***].

hásnă f. v. haznă.

háspel, haspeluri n. **1.** maşină pentru finisarea ţesăturilor şi a pieilor; **2.** maşină pentru realizarea bobinelor sculurilor din fire de bumbac. [Din germ. ***Haspel***].

hastát, ~ţi, hastată, ~e a. (bot.) lanceolat: *frunze hastate.* [Din fr. ***hasté***].

hastáţi m. pl. nume dat soldaţilor veterani, înarmaţi cu lance, care formau prima linie într-o legiune romană. [Din lat. ***hastati***].

háşcă, hăşti f. (reg.) **1.** copac uscat cu trunchiul găunos; trunchi găunos; **2.** piele de vită. [Cf. ucr. ***chašča***].

haşé, haşeuri n. conservă din pastă de ficat, carne de porc şi slănină. [Din fr. ***haché***].

haşíş n. narcotic extras dintr-o specie de cînepă (*Cannabis indica*): *căra mărfuri pe socoteala lui, dar mai cu seamă haşiş.* TUD.; *orientalii sorb haşiş în loc de tutun.* [Din fr. ***haschische***].

haşişísm n. intoxicaţie cu haşiş; ansamblul tulburărilor provocate de o astfel de intoxicaţie. [Din fr. ***haschischisme***].

hăşmă, haşme f. specie de ceapă măruntă, cultivată mai mult pentru foi (*Allium ascalonicum*); (şi: (reg.) **hagimă**). [Din magh. ***hagyma*** „ceapă"].

haşurá, haşurez vb. (tr.) a acoperi cu haşuri. [De la ***haşură***].

haşuráre, haşurări f. acţiunea de a haşura şi rezultatul ei. [V. ***haşura***].

haşurát, ~ţi, haşurată, ~e a. acoperit cu haşuri. [V. ***haşura***].

haşuratór, haşuratoare n. instrument pentru trasarea haşurilor. [Din fr. ***hachurateur***].

haşúră, haşuri f. grup de linii paralele sau întretăiate cu care se marchează porţiuni dintr-un desen, dintr-o hartă etc. [Din fr. ***hachure***].

hat[1]**, haturi** n. **1.** fîşie îngustă de pămînt nearat care desparte două ogoare: *Trăsnea dormea pe hat.* CR.; **a umbla haturile**, a se prostitua; **2.** (fig.) piedică, obstacol: *oamenii nehotărîţi, cari umblă pipăind, se poticnesc de toate haturile vieţii.* RUSSO. [Din turc. ***had*** „hotar"].

hat[2]**, haturi** n. ordin, decret emis de cancelaria sultanului; firman. [Din turc. ***hatt*** „firman"].

hataĭá f. (înv.) stofă fină de mătase: *rochie de hataia.* OD. [Din turc. ***hatayî***].

hatálm, hatalmuri n. (înv.) **1.** forţă, silă, putere; **cu hatalm**, cu forţa, cu de-a sila; **2.** amendă: *să fie certare cu bani, ce să zice să plătească hatalm.* PRAV. [Din magh. ***hatalom*** „putere, forţă"].

hătie, hatii f. (reg.) îngrămădire de nuiele, de pietre etc. pentru dirijarea cursului unei ape sau pentru prevenirea inundaţiilor. [***Hat***[1] + ***-ie***].

hatihumáium, hatihumaiumuri n. (înv.) hatişerif cu apostilă imperială: *vechile hatihumaiumuri ale ţării nu pomenesc nimic despre aceasta.* OD. [Din turc. ***hatti humayun*** „autograf august"].

hatişeríf, hatişerifuri n. (înv.) ordin sau decret emis de sultan, de un mare demnitar otoman sau de domnitor: *turcii deteră lui Ieremia hatişerif de domnie în Moldova.* BĂLC. [Din turc. ***hatti şerif*** „ordin sfînt"].

hatîr, hatîruri n. **1.** favoare, concesie, serviciu: *se hotărî să vie mai mult de hatîrul lor.* ISP.; **a face un hatîr cuiva**, a acorda o favoare, un privilegiu cuiva; a face un serviciu solicitat: *acest hatîr i-l făcuse Dumnezeu.* POP; **2.** plăcere, poftă, plac: *n-am să şez aici toată noaptea pentru hatîrul tău.* AL.; **a strica hatîrul cuiva**, a strica pofta, plăcerea (aşteptată) a cuiva: *se mînie-mpăratul, hatîrul dacă-i stricăm.* PANN; *neputîndu-le strica hatîrul.* CR. [Din turc. ***hatir***].

hatîrgíu, hatîrgii m. (rar) persoană care umblă după hatîruri, după favoruri: *calomniatorii adăugau: hatîrgiu, luător de mită.* CĂL. [***Hatîr*** + ***-giu***].

hatmán şi **hátman, hatmani** m. (înv.) **1.** căpitan de oşti la poloni şi la cazaci: *s-au rădicat Hmil hatmanul cu căzacii asupra leaşilor.* COSTIN; (fig.) *le iaste cinonacealnic sau hetman pîrvodiaconul lui Hristos.* DOS.; **2.** boier de divan însărcinat cu comanda armatei, în Moldova: *hatmanul se uită mirat la marele vornic.* COŞB.; *hatmanul corespundea marelui spătar din Muntenia*; **3.** şeful zapciilor din divan, în Muntenia; (şi: (rar) **hetman**). [Din pol. ***hetman***].

hatórică, hatorice a. **coloană hatorică**, coloană, în arhitectura veche egipteană, cu patru capete ale zeiţei Hathor. [Din fr. ***hathorique***].

haţ interj. cuvînt care indică o mişcare bruscă (şi neaşteptată) pentru a prinde sau a apuca ceva: *haţ! pe ied de gît.* CR. [Onomat.].

haţegănă, haţegane f. dans popular răspîndit în sudul Transilvaniei, cu mişcări vioaie; melodia după care se execută acest dans. [***Haţeg*** n. pr. + ***-ană***].

hau interj. cuvînt care imită urletul lupului sau al cîinelui. [Onomat.].

hauí vb. v. **hăui**.

haustór, haustori m. organ vegetal de forma unei ventuze, cu ajutorul căruia îşi absorb hrana unele plante parazite. [După fr. ***haustorie***].

havá, havez vb. (tr.) a săpa cu haveza. [Din fr. ***haver***].

havadíş, havadişuri n. (înv.) noutate, ştire, veste: *apoi încep havadişurile.* FIL. [Din turc. ***havadis*** „eveniment"].

havaét n. v. avaet.

havaiánă, havaiane f. instrument muzical, asemănător cu chitara, care scoate sunete line şi tărăgănate. [Din fr. ***hawaïenne***].

havaíu, ~ii, havaie, ~ii a. (înv.) azuriu, albastru ca cerul: *îmbrăca iar maloteaua de catifea havaie cusută cu fir.* MACED.; *mătase havaie.* [Din turc. ***havai*** „aerian"].

havái, havaje n. havare. [Din fr. ***havage***].

havaleá, havalele f. (înv.) **1.** firman turcesc prin care se cereau contribuţii în bani şi în natură: *începură a venire şi porunci de la Poartă, havalele.* KOG.; **2.** corvoadă, clacă: *bir n-aveţi a da şi havalele nu faceţi.* CR. [Din turc. ***havale*** „însărcinare"].

haván, ~i, havană, ~e a. de culoarea tutunului; maro-deschis. [Din fr. ***havane***].

havánă, havane f. ţigară de foi de calitate superioară. // a. invar. de culoarea tutunului, brun-roşcat. [Din fr. ***havane***].

haváre, havări f. acţiunea de a hava şi rezultatul ei; havaj. [V. ***hava***].

havatór, havatori m. muncitor care întrebuinţează haveza. [***Hava*** + ***-tor***].

havéză, haveze f. maşină pentru tăiat stratul de cărbune sau de minereu din mină. [Din fr. ***haveuse***].

hávră, havre f. (înv.) sinagogă: *cînd pornesc toţi să vorbească, parcă-i havră ovreiască.* PANN. [Din turc. ***havra***].

havúz, havuzuri n. **1.** bazin de apă descoperit: *în havuzul de porfir.* BOL.; **2.** fîntînă arteziană: *n-a*

apărut dintr-o dată, neprevăzută, ca un havuz țîșnit spre cer. BL.; *un avuz simplu din beton, care va răcori vara cartierul.* CĂL.; (și: **avuz**). [Din turc. ***havuz***].

haz, hazuri n. **1.** calitatea de a plăcea, de a atrage; farmec, grație, plăcere: *jucării pline de hazul și farmecul copilăresc.* CR.; **cu haz**, nostim, plăcut; **a avea haz**, a avea farmec, a fi nostim: *e frumoasă, ca copiii are haz.* EM.; **a nu avea (nici un) haz**, a fi lipsit de farmec, a fi nesărat: *vărul d-tale n-are nici un haz.* AL.; **a fi cu haz**, a fi plin de duh, de umor: *dar din toți cine era mai cu haz, era d-nu Agachi Flutur.* AL.; **2.** veselie, voie bună: *să vedeți haz acuș.* AL.; **a face haz (de cineva** sau **de ceva)**, **a)** a rîde, a se distra: *la rîndul său povestea cîte-o batjocură ... și făcea un haz nespus.* GHICA; (refl. impers.) *s-a făcut haz și s-a băut vin vechi în cupe de cleștar.* SAD.; **b)** a lua în rîs, a-și bate joc; **a face haz de necaz**, a suporta un necaz simulînd voia bună: *făcînd haz de necaz, se deda petrecerilor și intrigilor amoroase.* CĂL.; **3.** (rar) **a face haz (pe cineva)**, a plăcea, a aprecia: *mă face haz ministru.* AL. [Din turc. ***haz*** „plăcere, mulțumire"].

hazárd, hazarduri n. **1.** întîmplare neprevăzută, neașteptată: *prin un azard fericit.* HASD.; *jocuri de hazard.* NEGR.; **2.** risc: *hazardul războiului*; (și: (înv.) **azard**). [Din fr. ***hazard***].

hazardá, hazardez vb. (refl.) a se expune (pericolului); a risca: *se hazardează într-o chestie ... foarte discutabilă și discutată.* MAIOR. [Din fr. ***hasarder***].

hazardáre, hazardări f. acțiunea de a se hazarda: *aceasta e o hazardare, fiindcă n-a ajuns la profunditatea teoretică a pesimismului.* IBR. [V. ***hazarda***].

hazardát, ~ți, hazardată, ~e a. prea puțin fondat; greu de justificat; riscant: *evităm orice aprecieri hazardate.* EM. [Din fr. ***hasardé***].

hazardós, ~și, hazardoásă, ~e a. (înv.) hazardat: *întreprindere hazardoasă.* NEGR.; *vedem ce absurditate e de-a reduce principiile de morală la această hazardoasă și relativă simțire.* EM. [***Hazard*** + ***-os***].

hazlíu, ~ii, hazlie, ~ii a. **1.** care are haz; nostim, simpatic: *ian mai spune că ești hazliu de tot.* AL.; (iron.) *n-am mai cita acest argument dacă n-ar fi atît de hazliu.* EM.; **2.** atrăgător, plăcut: *și focu-i hazliu, dar tare rău te pîrjolește cîteodată.* CR.; *fata-i hazulie și m-a fărmăcat de-acum.* CR.; (și: (reg.) **hazuliu**). [***Haz*** + ***-liu***].

hazmán, hazmani m. (reg.) berbec sau țap castrat; (și: **asman**). [Din turc. ***azman*** „puternic"].

haznă, haznale f. **1.** (înv.) vistierie, tezaur (al unui stat): *a furat și banii haznalei.* AL.; **2.** (înv.) comoară, bănet: *un sultan ca tine bogat cu haznale.* PANN; **3.** (înv.) cișmea: *apă proaspătă de la hazna*; **4.** bazin subteran pentru canalizare; cloacă: *podelele aruncau în sus din hazna stropi de noroi.* GHICA. [Din turc. ***hazne, hazine***].

haznadár, haznadari m. (înv.) vistiernic al sultanului sau al domnitorului: *ajungînd a purta slujba de haznadar.* BĂLC. [Din turc. ***haznedar***].

háznă, hazne f. (reg.) folos: *botezul său să-l poată lua la sine cu hasnă.* COR.; *ce hasnă, badeo, de tine, ce hasnă, că tot slujești, și nimic n-agonisești?* POP.; (și: **hasnă**). [Din magh. ***haszon***].

hazós a. v. **házos**.

hazrăn, hazrane n. (înv.) **1.** însemn boieresc; **2.** cîrjă de episcop sau de arhimandrit. [Din turc. ***hazuran*** „baston de bambus"].

hazulíu a. v. **hazliu**.

hă interj. **1.** (de obicei repetat) cuvînt care redă rîsul (forțat): *în turbincă au să-ți putrezească ciolanele! hă, hă!* CR.; **2.** exclamație care exprimă mirarea sau neîncrederea: *hă! ce oameni!* C.; **3.** (pop.) exclamație care exprimă întrebarea (=ce-ai spus?). [Onomat.].

hăbăúc, ~ci, hăbăucă, ~ce a. (și subst.) năuc, zăpăcit; prost: *ceasuri întregi umbla ca un hăbăuc prin cocioaba lui.* SAD.; *bărbatul era un hăbăuc.* // adv. ca un buimac: *îl lasă hăbăuc.* ISP.; **a o lua hăbăuca**, a o lua razna, a hoinări: *în sărbători o luam hăbăuca prin cele sate.* CR. [Din magh. ***haboka***, contaminat de *năuc*].

hăbăucí, hăbăucesc vb. (reg.; tr. și refl.) a (se) zăpăci, a (se) năuci. [***Hăbăuc*** + ***-i***].

hăbúc, hăbuci m. (reg.) bucată, parte; **a (se) rupe** (sau **a (se) face**) **hăbuc**, a (se) rupe bucăți: *ciobotele văru-meu se rup hăbuc.* CR. [Et. nec.].

hăbucí, hăbucesc vb. (reg.; tr.) a strica, a rupe, a distruge. [***Hăbuc*** + ***-i***].

hăci adv. v. **hici**.

hăcuí, hăcuiesc vb. (reg.; tr.) **1.** a tăia în bucăți mici, a toca mărunt; a mărunți: *hăcuii pe palmă cîteva fire de mărar și le aruncai ... în apa care fierbea.* HOGAȘ.; (intr.) *sărea cu calul în dreapta și în strînga și hăcuia în carne.* SAD.; **2.** a zdrobi, a strivi: *întinsără la pămînt de 4 înș pre svîntul Clavdie și-i hăcuiră spinarea cu toiagele.* DOS. [Din germ. ***hacken***].

hăcuíre, hăcuiri f. acțiunea de a hăcui și rezultatul ei; hăcuit[1]. [V. ***hăcui***].

hăcuít[1] n. hăcuire. [V. ***hăcui***].

hăcuít[2], ~ți, hăcuită, ~e a. tăiat mărunt, mărunțit: *au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sînge.* NEGR. [V. ***hăcui***].

hăcuitór, hăcuitoáre n. (reg.) cuțit mare de hăcuit. [***Hăcui*** + ***-tor***].

hădărág, hădăragi m. **1.** băț gros; **2.** bățul scurt al îmblăciului cu care se bat cerealele: *fagi subțiri de hădăragi.* POP.; **3.** lemn de care trag pescarii năvodul; **4.** titirez la moară; bățul de sub coșul morii. [Din magh. ***hadaró***].

hăi[1] interj. (pop.) **1.** termen de adresare către cineva (apropiat): *fată hăi! ia dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut.* EM.; *ce-ți este, mă rog, omule hăi, de te-ai legat de mine și de Petriță?* MAT.; **2.** strigăt cu care se îndeamnă sau se mînă vitele; **3.** cuvînt cu care se încheie fiecare strofă a hăiturii: *mînați, măi, hăi, hăi!* POP. [Et. nec.].

hăi[2], hăiesc vb. (reg.; intr.) **1.** a îndemna boii, vacile sau oile: *ele-a rătăcit, și n-a auzit, nici cîne lătrînd, nici cioban hăind.* POP.; **2.** a stîrni vînatul: *gonașii încep a hăi*; **3.** a colinda: *venind la o casă, ei dintăi se-ntreabă ..., se poate să hăiască sau ba.* MAT. [De la ***hăi[1]***].

hăimăní, hăimănesc vb. (intr.) a hoinări, a umbla haimana: *apucă-te de muncă și nu umbla hăimănind.* PANN. [De la ***haimana***].

hăinár, hăinari m. (înv.) negustor de haine. [***Haină*** + ***-ar***].

hăinăríe, hăinării f. **1.** (înv.) magazin în care se vindeau haine; **2.** cantitate mare de haine. [***Haină*** + ***-ărie***].

hăinúță, hăinuțe f. diminutiv de la haină: *apare din nou la fereastră, pe umeri cu o hăinuță de mătase albă.* PETR. [***Haină*** + ***-uță***].

hăis interj. strigăt cu care se mînă vitele înjugate pentru a merge la stînga; **din hăis**, din stînga; **a face hăis(a)**, a coti la stînga: *au făcut hăisa pe după gardu jităriei.* AL.; (și: **hăisa**). [Din magh. ***hajsz***, săs. ***hoits***, sb. ***ajs***].

hăisa interj. v. **hăis**.

hăit, hăituri n. **1.** îndemnare a cailor sau a boilor; **2.** strigăt al colindătorilor; (p. ext.) colindat: *cei cu hăitul încremeniseră pe loc.* C.; *rînduiala hăitului se face în așa fel.* MAT. [V. ***hăi[2]***].

hăitár, hăitari m. hăitaș: *se mai văd ... hăitari, bătăiași, șoimari.* OD. [***Haită*** + ***-ar***].

hăitáș, hăitași m. persoană care stîrnește vînatul din ascunzători; hăitaș, gonaș: *hăitașii mare foc aprind.* AL. [***Haită*** + ***-aș***].

hăitéie f. v. **haiteie**.

hăitór, hăitori m. persoană dintr-o echipă de colindători (care are rolul de a susține urătura strigînd „hăi, hăi"): *se pornesc cu plugul hăitorii sau plugarii.* MAT. [***Hăi*** + ***-tor***].

hăitui, hăituiesc vb. **1.** (intr. și refl.) a izgoni vînatul (dintr-o pădure) către vînători: *au hăituit domol sălbătăciunile tot mînîndu-le.* SAD.; **2.** (p. ext.; tr.) a goni, a fugări: *îi hăituiau din urmă ca pe niște fiare sălbatice*; **3.** (fig.; tr.) a cutreiera, a străbate: *are de gînd să hăituiască toți munții.* AL. [Din magh. ***hajtani***].

hăituiálă, hăituieli f. izgonire, gonire a vînatului; hăituire. [***Hăitui*** + ***-ală***].

hăituíre, hăituiri f. acțiunea de a hăitui și rezultatul ei; hăituială. [V. ***hăitui***].

hăituít, ~ți, hăituită, ~e a. gonit, fugărit, urmărit: *se uita la ei vrăjmășește, cu ochi de lup hăituit.* TUD. [V. ***hăitui***].

hăitúră, hăituri f. (reg.) creație populară în versuri care se recită de urători în ajunul Anului Nou; urătură, pluguș or. [***Hăi[2]*** + ***-tură***].

hăitúșcă, hăituște f. **1.** fată șireată; ștrengăriță: *vinovată mai ales trebuie să fie hăitușca asta de fată.* SAD.; **2.** (depr.) fată desfrînată. [***Haită*** + ***-ușcă***].

hălăciúgă, hălăciugi f. (reg.) **1.** tufiș, desiș: *a sosit priar ... cu lumina caldă, cu hălăciuga de brebenei.* DELAVR.; **2.** coarde de viță de vie tăiate; **3.** păr zbîrlit. // a. zbîrlit: *cu părul hălăciugă.* [Et. nec.].

hălăduí, hălăduiesc vb. (intr.) **1.** (înv.) a fugi (de cineva, de ceva); a se refugia undeva: *tîmplîndu-se tiranului moarte,* [sfîntul] *hălădui de la-nchisoare.* DOS.; **2.** a izbuti, a reuși: *cu mare ce hălăduiesc de deschid ușa.* CR.; **3.** a trăi în voie, în liniște: *să poată hălădui lumea în pace.* BĂLC.; **4.** a locui, a sălășlui: *unde corbii locuiesc și bine hălăduiesc.* POP. [Din magh. ***haladni***].

hălăgie f. v. **gălăgie**.

hălăláie f. larmă mare, hărmălaie, tărăboi: *începură o ceartă și o hălălaie între dînșii.* ISP. [De la ***hălălăi***].

hălălăí, hălălăiesc vb. (intr.) a face gălăgie, larmă: *din guri toți hălălăia.* PANN. [Onomat.].

hălău n. v. **vălău**.

hălcí, hălcesc vb. (reg.; tr. și intr.) a ciopli (din gros); a degroșa (la rindea): *cu barda să fețuiască, cu toporul să hălcească.* POP. [Cf. germ. ***falzen***].

hălcitór, hălcitoare m. (reg.) rindea pentru degroșat. [***Hălci*** + ***-tor***].

hăldán m. v. **aldan**.

hălpăí, hălpăi vb. (reg.; tr.) a mînca sau a bea repede și cu lăcomie. [Cf. bulg. ***hlapan***, sb. ***hlapiti***].

hălpí, pers. 3 **hălpește** vb. (reg.; refl.; despre cereale) a se lăsa la pămînt; a se culca. [Cf. ***hulpi***].

hămăí, pers. 3 **hămăie** vb. (intr.) **1.** a lătra: *cînd hămăia nu-i auzeai glasul.* AL.; **2.** (fig.) a urla, a vui: *la turci țîșniră fumegări și zăvozii de la Plevna începură să hămăiască.* SAD. [***Ham[1]*** + ***-ăi***].

hămălálă, hămăieli f. faptul de a hămăi; lătrat; hămăit: *într-o hămăială de cîini asurzitoare.* VLAH. [***Hămăi*** + ***-ală***].

hămăít, hămăituri n. lătrat, hămăială, hămăitură: *în hămăitul întărîtat al unui cîne, pătrunseră într-o ogradă.* SAD. [V. ***hămăi***].

hămăitúră, hămăituri f. lătrat, hămăit: *la urechea vînătorilor din țiitorile poienii, au ajuns hămăiturile dulăilor.* SAD. [***Hămăi*** + ***-tură***].

hămălí, hămălesc vb. (intr.) a munci mult (ca un hamal); (și: (reg.) **măhăli**). [De la ***hamal***].

hămălít n. (înv.) **1.** ocupația hamalului; **2.** venitul hamalului; plata pentru hamal; (și: (reg.) **măhălit**). [V. ***hămăli***].

hăméi m. v. **hamei**.

hămeseálă, hămeseli f. (fam.) foame mare; slăbiciune din cauza foamei. [***Hămesi*** + ***-ală***].

hămesí, hămesesc vb. 1. (intr.) a flămînzi foarte tare: *începură oștenii a hămnesi și a se bolnăvi.* N.COSTIN; 2. (tr.) a înfometa: *l-au hămesit;* (și: **hămnesí**). [Cf. alb. ***hamës***].

hămesít, ~ți, hămesită, ~e a. mort de foame, foarte flămînd: *era buimac de cap și hămisit de foame de atîta umblat.* CR. [V. ***hămesí***].

hămnesí vb. v. **hămesi**.

hămuí, hămuiesc vb. (reg.; tr.) a pune să tragă la ham prea mult, pînă la istovire. [***Ham***[2] + *-ui*].

hămurár, hămurari m. persoană care confecționează sau vinde hamuri. [***Hamuri*** (pl. de la *ham*[2]) + *-ar*].

hămurărie[1]**, hămurării** f. (rar) atelier unde se fac și se vînd hamuri. [***Hamuri*** (pl. de la *ham*[2]) + *-ărie*].

hămurărie[2] f. meseria hămurarului. [***Hamurar*** + *-ie*].

hănésc, ~și, hăneáscă, ~ești a. care ține de han[2]: *satele hănești.* BĂLC. [***Han***[2] + *-esc*].

hăpăí, hăpăiesc vb. 1. (tr.) a mînca repede și cu zgomot: *după ce-i rup grîul și pîntecele, îl împart și-l hăpăiesc.* SAD.; 2. (intr.) a vorbi repede (mîncînd cuvintele): *se zbuciuma Ilie Cîrlan ..., hăpăind într-una.* REBR. [***Hap***[2] + *-ăi*].

hărășc m. (glumeț) ierarh: *rugați-vă cu toată inima sfîntului hărașc Nicolai de la Humulești, doar v-a ajuta să vă vedeți popi odată.* CR. [Formă coruptă a lui ***ierarh*** (după *hrașc*)].

hărăbáie, hărăbăi f. (reg.) 1. casă mare (golită de lucruri); 2. vehicul mare (lipsit de comfort): *s-a oprit o mașină neagră, mare, ... o hărăbaie din acelea în care încap șase-șapte persoane.* GHEȚIE. [***Haraba*** + *-(a)ie*].

hărăbór, ~i, hărăboáră, ~e a. (reg.) vioi, voinic: *numai cu una cu două, hrana pentru o sută de copii hărăbori nu se cîștigă.* SL. [Cf. ***hrăbor***].

hărăcí vb. v. **arăci**.

hărăcít n. v. **arăcit**.

hărăgí vb. v. **arăci**.

hărăgít n. v. **arăcit**.

hărắț, hărắți m. (reg.; înv.) luptător care începe bătălia sau hărțuiala: *ieșea hărăți din oastea moschicească și de la noi.* NEC. [De la ***hărăți***].

hărățág, hărățaguri n. provocare: *nu intră în obiceiurile mele de a răspunde la asemine hărățaguri.* AL. [***Hărăți*** + ***hârțag***].

hărățeáiă, hărățeli f. harță, ceartă, sfadă, hărțuire: *după cîteva ceasuri de hărățeală, s-au liniștit.* [***Hărăți*** + *-eală*].

hărắți, hărățésc vb. (reg.) 1. (tr.) a întărîta, a hărțui: *pîlcurile noastre i-au tot hărățît, pînă ce i-au apropiat.* SAD.; 2. (refl.) a se lua la harță, a se încăiera: *un tînăr se hărățește pe un sirep armăsar sur.* NEGR.; *toată vremea, steagurile de răzăși se hărățiseră cu năvrapii și cu deliii.* SAD. [De la ***harță***].

hărățíe, hărățíi f. (înv.) vitejie: *l-au îndemnat către hărățiia nevoinței acestiia.* DOS. [***Hărăți*** + *-ie*].

hărățít n. întărîtare, hărțuială: *avem dor de hărățit.* POP.; *hărățitul cîinilor.* [V. ***hărăți***].

hărắu m. v. **hîrău**.

hărăxi, hărăxesc vb. (înv.; tr.) a cresta pielea cu lanțeta: *eu te-am hărăxit de spasmuri.* AL. [Din gr. mod. ***hăraxa*** (aor. de la ***harázo***)].

hărăzeálă, hărăzeli f. (înv.) donație: *pentru episcopia de la Iraclia ... deteră lui această hărăzeală și dar.* PRAV. [***Hărăzi*** + *-eală*].

hărăzí, hărăzesc vb. (înv.; tr.) 1. a face un dar, o cinste; a dărui: *el vrea să te hărăzească cu un cal tînăr.* POP.; 2. a destina, a dedica: *icoană hărăzită bisericii.* NEGR.; (refl. pas.) *nu-l vor putea niciodată scoate din făgașul ce i s-a hărăzit.* BL.; 3. a pune la dispoziție; a oferi, a prezenta: *în condițiile ce i-au fost hărăzite ..., aparița spirituală a lui Dimitrie Cantemir rămîne aproape improbabilă.* BL. [Din sl. ***harizati***].

hărăzíre, hărăziri f. acțiunea de a hărăzi și rezultatul ei; dar, donație, dedicație, (înv.) hărăzitură: *primește deci, stăpînă, a mea mică hărăzire.* NEGR. [V. ***hărăzi***].

hărăzít, ~ți, hărăzită, ~e a. (înv.) 1. devotat, credincios, fidel; 2. menit, destinat, dedicat; (subst.) *mai avea a zăbovi înainte de-a băga de seamă la cele hărăzite ticăloasei noastre ființi de carne și sînge.* SAD. [V. ***hărăzi***].

hărăzitór, ~i, hărăzitoáre a. (înv.) care hărăzește: *Dumnezeu, hărăzitoriul de milele sale.* N. COSTIN. [***Hărăzi*** + *-tor*].

hărăzitúră, hărăzituri f. (înv.) hărăzire: *toate hărăzîturile să le lase neclintite.* N. COSTIN. [***Hărăzi*** + *-tură*].

hărhătí, hărhătesc vb. 1. (intr.) a vorbi deodată, a face hărmălaie; 2. (refl.) a se certa (făcînd larmă). [De la ***harhăt***].

hărmălăíe, hărmălăi f. gălăgie, larmă: *pornise o hărmălaie și o veselie nemaipomenită.* SAD.; *hărmălaie de vorbe;* (și: (reg.) **harmalaie**). [Onomat.].

hărniái m. (reg.; bot.) iarba-fiarelor (*Cynanchum vincetoxicum*). [Et. nec.].

hărnicí, hărnicesc vb. 1. (refl.) a deveni harnic, a se arăta harnic: *leneșul se hărnicește și baba întinerește.* POP.; 2. (tr.) a stimula, a îndemna la lucru: *las' că te hărnicesc eu!* [***Harnic*** + *-i*].

hărnicíe f. 1. calitatea de a fi harnic; destoinicie; vrednicie: *cu ce minte și hărnicie îl știam că era.* DOS.; 2. sîrguință: *plugarul cu hărnicie s-apucase de arat.* NEGR. [***Harnic*** + *-ie*].

hărnicúț, ~i, hărnicuță, ~e a. diminutiv al lui harnic: *la trebi-s hărnicuț cît se poate.* CR. [***Harnic*** + *-uț*].

hărșní, hărșnesc vb. (reg.; tr.) 1. a reteza, a tăia (dintr-o lovitură); 2. a fura (repede); a înhăța. [De la ***harș***].

hărtánáș, hărtánașe n. diminutiv al lui hartan: *roade un hărtănaș de slănină.* SAD. [***Hartan*** + *-aș*].

hărtăní, hărtănesc vb. (tr. și refl.) a (se) face bucăți, a (se) rupe: *hărtăni pieile de bivol.* ISP.; *hainele de pe dînsa se hărtăniseră.* ISP. [***Hartan*** + *-i*].

hărtánít, ~ți, hărtánită, ~e a. 1. făcut bucăți; sfîșiat, zdrențuit: *armăsarul sfîșiat, hărtănit de sus pînă jos.* ISP.; 2. (rar) îmbrăcat în haine zdrențăroase: *fu omul cel mai ciufulit și mai hărtănit ce vreodată ceru ... mîna unei fete.* M.CAR. [V. ***hărtăni***].

hărtăpálí, hărtăpălesc vb. (reg.; tr. și refl.) a (se) hărtăni. [Contaminare între ***hart***[1] și ***păli***].

hărțáș, hărțași m. (înv.) soldat care începea lupta: *pe cîmp se-nșiră-n grupe de hărțași.* AL. [***Harță*** + *-aș*].

hărțágós a. v. **arțagos**.

hărțuí, hărțuiesc vb. 1. (tr.) a necăji, a nu da pace: *el a hărțuit-o, n-a lăsat-o-n pace.* COȘB.; 2. (refl.) a se lua la harță, a se certa, a se încăiera: *pe subiectul acesta se hărțuiau vecinic.* VLAH.; (p. ext.) *le plăcea să se hărțuiască cu el din vorbe hître și prețuri.* SAD.; 3. (tr.; intr. și refl.) a urmări inamicul dînd atacuri repetate: *calul inimos de frîu apucă, sare-n oblînc ș-a hărțui începe.* B.-DEL.; *se hărțuiau și se luptau cu dușmanul.* BĂLC. [***Harță*** + *-ui*].

hărțuiálă, hărțuieli f. harță, întărîtare, încăierare. [***Hărțui*** + *-eală*].

hărțuíre, hărțuiri f. 1. acțiunea de a (se) hărțui și rezultatul ei; 2. (înv.) stimulare: *creșterea sau hărțuirea spre bine.* URIC. [V. ***hărțui***].

hărțuít, ~ți, hărțuită, ~e a. care nu este lăsat în pace; deranjat, sîcîit. [V. ***hărțui***].

hărțuitór, ~i, hărțuitoáre a. 1. care hărțuiește; 2. bazat pe lupta de hărțuire: *la războiul hărțuitor, sprintenimea să nu iasă înainte să dea harță.* BĂLC. [***Hărțui*** + *-tor*].

hărțulíe, hărțuili f. (înv.) hîrtie, scrisoare. [Contaminare între ***hartă*** și ***cărțulie***].

hăsnuí, hăsnuiesc vb. (înv.) 1. (intr.) a fi de folos, a folosi; 2. (tr.) a produce, a cauza, a pricinui: *nește mădulări putrede ... i-a scosu-i afară să nu hăsnuiască vro boală la partea cea sănătoasă.* DOS. [***Hasnă*** + *-ui*].

hắt adv. 1. (însoțește adjective sau adverbe) foarte, tare, mult: *după ce turba de cap hăt bine, mă striga să-l ascult, că știe.* CR.; *dincolo de Prut, hăt la vale.* SAD.; *hăt departe; hăt tîrziu;* **hắt și bine**, foarte mult, foarte serios: *m-am prins hăt și bine să-i dau grîul în girezi.* CR.; 2. (rar) de mult timp: *am avut, hăt în vechime, o viteză boierime.* AL. [Din ucr. ***het***].

hătălắu, hătălắi m. (reg.) bărbat mușteriatic. [Formă voalată din ***futălău***].

hătcắí, hătcăiesc vb. (reg.; tr.) a huidui: *îndată s-au grămădit în jur noroadele, hătcăind leșul.* SAD. [Din sb. ***hajikati***].

hătmănésc, ~ști, hătmăneáscă, ~ești a. (înv.) care ține de hatman sau de hătmănie; referitor la hatman: *seimenii hătmănești.* BĂLC. [***Hatman*** + *-esc*].

hătmăní, hătmănesc vb. (înv.; intr.) 1. a fi hatman; 2. (p. ext.) a conduce, a stăpîni: *au hătmănit izrailtenilor și i-au scosu-i din pustie.* DOS. [***Hatman*** + *-i*].

hătmăníe, hătmănii f. (înv.) 1. demnitate de hatman: *scoase pe Velicico din hătmănie și-l trimise vornic în Țara de Sus.* CĂL.; 2. organ suprem de conducere a armatei: *seimenii hătmăniei.* NEGR.; *cer de la cinstita hătmănie să-mi sloboadă lei șase mii.* FIL. [***Hatman*** + *-ie*].

hắț[1]**, hắțuri** n. 1. curea lungă prinsă de căpăstru cu care se conduc caii înhămați: *apuc hățurile în mîna stîngă și m-arunc pe șăoaș.* AL.; **a lua hățurile în mînă**, a prelua conducerea; **a nu da hățurile din mînă**, a păstra conducerea; **a ține în hățuri**, a dirija, a conduce; 2. (înv.) lanț prins la gîtul cuiva; (spec.) funie cu care erau spînzurați condamnații: *să-l scoată de gît cu hățul.* DOS. [Cf. ***hat***].

hắț[2] interj. cuvînt care imită zgomotul produs de o mișcare bruscă, cînd cineva smucește ceva: *hăț în sus, hăț în jos.* ISP. [Onomat.].

hắțáș[1]**, hắțași** m. cal de ham: *bate cu harapnicul înainte, ca și cînd ar vroi să lovească hațașul.* AL. [***Hăț***[1] + *-aș*].

hắțáș[2]**, hắțașuri** n. 1. cărare prin pădure: *hătașul căprioarelor cu sprincene scăpate din mănăstire.* CR.; 2. potecă printre ogoare; 3. drum rîpos, văgăună: *ea-l duse pînă la un hățaș și-l împinse afară din grădină.* EM. [Et. nec.].

hắțắí, hắțắi vb. (reg.; tr.) a clătina, a hîțîna, a scutura, a smuci: *el hățăi copaciul pînă ce-l scoase din rădăcină.* ISP. [***Hăț***[2] + *-ăi*].

hắțíș, hắțișuri n. grup de tufe de mărăcini; desiș într-o pădure: *li se urîse a mai mîna prin scorburi și prin hățișuri.* ISP. [Et. nec.].

hắțuí, hắțuiesc și **hắțui** vb. (tr.) 1. a mîna cu ajutorul hățurilor: *am să iau calul de hățuit.* AL.; 2. (fig.) a conduce, a struni: *ce hățuiesc poporul.* AL.; 3. (fig.) a nu lăsa în pace, a sîcîi, a hărțui: *mă duc să-i hățuiesc pe creditori.* AL.; 4. (fig.) a supune la eforturi, a dirija după propria voință: *m-a hățuit toată ziua.* [***Hăț***[1] + *-ui*].

hău, hăuri n. 1. prăpastie, genune: *gura ei* [a mumei pădurii] *un hău căscat.* EM.; (fig.) *un fost poet, și-al nopții hău, pe uliți ninse.* BAC.; *tiranul să dispară în hăul nimicirii.* AL.; **cît (e) hăul**, niciodată: *nu mai văd eu scaun la sf. Sinod, cît hăul.* C.; *cît e hăul și dudăul.* POP.; 2. greutate, povară: *duce hăul casei fără să cîrtească.* ISP. [Et. nec.].

hăugáș, hăugașe n. (reg.) 1. făgaș: *să urnească țara din hăugaș.* AL.; *ar fi rămas pierdută în hăugașul trecutului.* AL.; 2. jgheab la teasc. [V. ***făgaș***].

hăuí, pers. 3 **hắuie** vb. (intr.) a răsuna, a hui: *unde nechează odată de haui văzduhul.* ISP.; *toată valea auiește de-un ecou frumos.* VLAH.; (și: (reg.) **haui, aui**). [Onomat.].

hăuiálă, hăuieli f. răsunet prelung, ecou; (şi: (reg.) **auială**). [*Hăui* + *-eală*].

hăuí, hăulesc vb. **1.** (intr.) a chiui: *trece hoţul hăulind.* AL.; **2.** (tr. şi intr.) a cînta scoţînd sunete prelungi şi modulate: *hăuleşte fiiculiţă, cît vei fi la măta-n gîţă.* POP.; **3.** (intr.) a răsuna prelung: *a dat chiot prelung care a hăulit pe vale.* SAD.; **4.** (intr.) a lătra: *cînii cei mari au prins a hăuli prelung.* SAD. [Onomat.].

hăulíre, hăuliri f. acţiunea de a hăuli şi rezultatul ei; hăulit, hăulitură: *trecerea hatmanului Nicoară ... s-a făcut în vederea răzăşilor ... şi-n hăulirile de bucurie ale norodului.* SAD. [V. *hăuli*].

hăulít, hăuliturí n. hăulire: *hăulitul ţi-i uita.* POP. [V. *hăuli*].

hăulitúră, hăuliturí f. chiuitură, hăulire. [*Hăuli* + *-tură*].

hăzós, ~şi, hăzioásă, ~e a. amuzant, plin de haz, nostim: *şi alte iznoave hăzoase ca acestea.* CR.; (şi: **hazos**). [*Haz* + *-os*].

he interj. **1.** exclamaţie care exprimă o chemare: *he! Trăsnea, mă, scoală!* CR.; **2.** (repetat) exclamaţie care exprimă voie bună, satisfacţie, plăcere: *cînd i-oi pune laba în beregată şi genunchiul în piept, he-he! atunci eu îs mai tare!* SAD. [Onomat.].

héba adv. zadarnic, în van: *heba-i pipă cu ciutură, dacă nu-i mălai la gură.* POP. [Din magh. *hiaba*].

hebdomadár, ~i, hebdomadară, ~e a. săptămînal: *un nou ziar hebdomadar a apărut în capitală.* EM.; *publicaţie hebdomadară;* (subst.) *o polemică ... s-a urmat ... între cele două ebdomadare locale.* CAR.; (şi: (înv.) **ebdomadar**). [Din fr. *hebdomadaire*].

hebefrénie, hebefrenii f. (med.) boală psihică care apare la pubertate, constituind o formă de schizofrenie. [Din fr. *hébéphrénie*].

hebelogíe f. psihologia adolescenţei. [Din fr. *hébélogie*].

hebetúdine, hebetudini f. stare maladivă de toropeală care produce o amorţire generală, fără delir sau halucinaţii. [Din lat. *hebetudo, -inis*, fr. *hébétude*].

heboíd, ~zi, heboídă, ~e a. care manifestă tendinţa de a comite acte antisociale: *bolnav heboid.* [Din fr. *héboïde*].

hec interj. cuvînt care imită sughiţul: *hec! m-am îmbătat şi eu o dată.* SAD. [Onomat.].

hecatómbă, hecatombe f. **1.** masacru, vărsare de sînge; **2.** (la popoarele vechi) jertfă (de o sută de vite); (şi: (înv.) **ecatombă**). [Din fr. *hécatombe*, lat. *hecatombe*].

hectár, hectare n. unitate de măsură pentru suprafeţe egală cu zece mii de metri pătraţi. [Din fr. *hectare*].

héctic, ~ci, hectică, ~ce a. (despre febră) lent şi continuu. [Din fr. *hectique*].

hectizíe, hectizii f. (med.) friguri continue. [Din fr. *hectisie*].

hectográf, hectografe n. aparat pentru multiplicarea textelor şi desenelor; şapirograf. [Din fr. *hectographe,* germ. *Hektograph*].

hectografiá, hectografiez vb. (tr.) a multiplica folosind hectograful; a şapirografia. [De la *hectograf;* cf. germ. *hektographieren*].

hectogrăm, hectograme n. unitate de măsură pentru greutăţi egală cu o sută de grame. [Din fr. *hectogramme*].

hectolítru, hectolitri m. unitate de măsură pentru capacitate egală cu o sută de litri. [Din fr. *hectolitre*].

hectométric, ~ci, hectometrică, ~ce a. referitor la hectometru; măsurat în hectometri. [Din fr. *hectométrique*].

hectométru, hectometri m. **1.** unitate de măsură pentru lungime egală cu o sută de metri; **2.** lungime, distanţă de mărimea acestei unităţi: *aceşti stîlpi de piatră indică kilometrii, iar ceilalţi din lemn ~ hectometrii.* IBR. [Din fr. *hectomètre*].

héder, hedere n. parte a combinei de cereale care cuprinde mecanismul de tăiere şi preluare. [Din rus. *heder,* engl. *header*].

hedié f. (înv.) dar, cadou; plocon, peşcheş: *rămîn vistieriei domneşti într-un an numai 785 mii lei şi pentru haraci şi pentru idie* (a. 1812). URIC.; (şi: **idie**). [Din turc. *hedyiè*].

hedonísm n. concepţie etică potrivit căreia scopul vieţii este plăcerea. [Din fr. *hédonisme*].

hedoníst, ~şti, hedonistă, ~e a. care ţine de hedonism, care admite hedonismul; hedonistic. // m. adept al hedonismului. [Din fr. *hédoniste*].

hedonístic, ~ci, hedonistică, ~ce a. hedonist. [Din fr. *hédonistique,* germ. *hedonistisch*].

hegelián, ~eni, hegeliană, ~ene [heghelián] a. care ţine de filozofia lui Hegel; referitor la filozofia lui Hegel: *extrema stîngă hegeliană a făcut pasul decisiv spre dizolvarea metafizicei.* BL. // m. adept al filozofiei lui Hegel. [Din fr. *hégélien*].

hegelianism [heghelianísm] n. doctrina filozofică (care are la bază ideea absolută şi foloseşte metoda dialectică) a lui Hegel şi a adepţilor săi; şcoală filozofică întemeiată de Hegel: *nu va fi lipsit de interes să ne precizăm poziţia şi faţă de hegelianism.* BL. [Din fr. *hégelianisme,* germ. *Hegelianismus*].

hegemón, hegemoni m. şi a. (persoană) care reprezintă forţa conducătoare principală; conducător: *fără vreun folos real pentru naţionalitatea egemonă.* EM.; (şi: (înv.) **egemon, heghemon**). [Din lat. *hegemon*].

hegemónic, ~ci, hegemonică, ~ce a. care ţine de hegemonie, cu caracter de hegemonie; (p. ext.) *prezenţa egemonică a unui stil e cu atît mai greu de stabilit.* BL.; (şi: (înv.) **egemonic**). [Din germ. *hegemonisch*].

hegemoníe f. supremaţie, dominaţie, rol conducător: *hegemonia unui singur partid duce, în fapt, la concentrarea puterii în mîinile unui singur individ.* GHEŢIE; *Prusia avea hegemonia în imperiul german înainte de primul război mondial;* (p. ext.) *estetismul vrea să instaleze hegemonia artei în cultură.* BL.; (şi: (înv.) **egemonie**). [Din fr. *hégémonie,* germ. *Hegemonie*].

hegemonísm n. supremaţie politică a unui stat asupra altor state; tendinţă de hegemonie. [*Hegemon* + *-ism*].

hegemonizá, hegemonizez vb. (rar; tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni hegemon, dominant: *poate egemoniza pe altul.* EM.; (şi: (înv.) **egemoniza**). [*Hegemon* + *-iza*].

heghemón m. şi a. v. hegemon.

hegíră f. era musulmanilor care începe cu fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina în anul 622 d.Hr. [Din fr. *hégire*].

hehéi interj. v. ehei.

hei[1] interj. **1.** exclamaţie care exprimă o chemare, un îndemn: *mînaţi copii, hei! hei!* POP.; **2.** exclamaţie cu care se atrage atenţia cuiva: *hei, cucule, tu-mi eşti tovarăş bun!* COŞB.; **3.** exclamaţie care exprimă satisfacţie, plăcere: *hei! dară cînd ei mai vedea şi p-astea!* ISP.; **4.** exclamaţie care arată că lucrurile nu sînt prea simple (cum se crede): *hei, dragele mele vere, ... d-voastră încă nu ştiţi ce-i pe lume!* CR.; **5.** exclamaţie care exprimă surprinderea sau regretul: *hei, fiicuţă, fiica mea, eu nu te pot mărita.* POP. [Onomat.].

hei[2]**, heiuri** n. (reg.) dependinţă, acaret (în jurul casei): *ograda largă, din sus de poartă heiurile gospodăriei.* VLAH. [Din magh. *hely* „loc"].

héihei, heihele n. (reg.) ragilă. [Din germ. *Hechel*].

heimatlós, heimatloşi [haimatlós] m. (jur.) apatrid. [Din germ. *Heimatlos*].

heinist, ~şti, heinistă, ~e [hainíst] a. care ţine de creaţia, de stilul poetului Heine; caracteristic operei lui Heine: *poetul s-a orientat spre forme literare comune ca romanţa heinistă cultivată de junimişti.* CĂL. [*Heine* n. pr. + *-ist*].

heinizá, heinizez [hainizá] vb. (rar; intr.) a compune versuri în maniera lui Heine; (fig.) *tologit în soare, pîndind cozile de şoaric, noaptea-n pod, cerdac şi streşini, heinizînd duios la lună.* EM. [*Heine* n. pr. + *-iza*].

hei, heli m. peşte migrator cu corpul alungit ca al şarpelui; ţipar (*Anguilla anguilla*). [Din gr. mod. *héli*].

heláncă, helănci f. ţesătură sintetică supraelastică; obiect confecţionat dintr-o astfel de ţesătură. [Din fr., it. *helanca*].

hélbet interj. (înv.) desigur, las'pe mine: *pîn-atunci, helbet! avem credit destul!* CAR.; *despre trai ... helbet!* AL. [Din turc. *elbet* „negreşit"].

helcologíe f. (med.) studiu al ulceraţiilor. [Din fr. *helcologie*].

helcóză, helcoze f. (med.) ulceraţie. [Din fr. *helcose*].

helenism n. v. elenism.

heleşteu, heleşteie n. iaz cu peşte: *hăleşteele săci de peşti.* N.COSTIN; *heleşteu cu zăgaz de taraci.* OD.; (şi: **elesteu**). [Din magh. *halastó*].

hélge, helgi m. **1.** (reg.) nevăstuică; hermină (*Mustela erminea*): *guziul orb, cu frumuseţea feţii sale, helgii, în dragostea a multor jiganii intrase.* CANT.; **2. alb ca** (sau **cum e**) **helgea**, foarte alb: *cămeşuice cusute cu bibiluri şi albe cum e helgea.* CR. [Din magh. *hölgy* „doamnă"].

heliác, ~ci, heliacă, ~ce a. (despre aştri) care răsare sau apune în acelaşi timp cu soarele. [Din fr. *héliaque*].

heliást, heliaşti m. membru al unui tribunal din Atena, care îşi ţinea şedinţele în aer liber la răsăritul soarelui. [Din fr. *héliaste*].

helíce f. v. elice.

helicón, helicoane n. instrument muzical de suflat asemănător cu tuba. [Din fr. *hélicon*].

helicoptér n. v. elicopter.

helio- element de compunere cu sensul „(referitor la) soare". [Din fr. *hélio-*, gr. *helios*].

heliocentrálă, heliocentrale f. centrală electrică solară. [Din fr. *héliocentrale*].

heliocéntric, ~ci, heliocentrică, ~ce a. care ţine de heliocentrism; referitor la heliocentrism; care are soarele drept centru: *la Plato se găsesc unele aluzii clare la concepţii evident heliocentrice.* BL.; *teorie heliocentrică.* [Din fr. *héliocentrique,* germ. *heliozentrisch*].

heliocentrísm n. teorie potrivit căreia soarele se află în centrul sistemului nostru planetar. [Din fr. *héliocentrisme*].

heliocromíe, heliocromii f. (tipogr.) tipar adînc policrom. [Din fr. *héliochromie*].

heliodór n. varietate de beril, galbenă şi transparentă, folosită ca piatră preţioasă. [Din fr. *héliodore*].

heliofíl, ~i, heliofilă, ~e a. iubitor de lumină; care se îndreaptă către lumină: *plantă heliofilă.* [Din fr. *héliophile*].

heliofób, ~i, heliofobă, ~e a. care nu suportă lumina, care nu creşte la lumină: *plantă heliofobă.* // a. şi m., f. (persoană) care suferă de heliofobie. [De la *heliofobie*].

heliofobíe, heliofobii f. (med.) fobie de lumină (solară). [Din fr. *héliophobie*].

heliográf, heliografe n. **1.** aparat care serveşte la copierea (cu ajutorul luminii solare) a desenelor făcute pe hîrtie de calc; **2.** aparat de măsură a puterii calorice a soarelui. [Din fr. *héliographe*].

heliográfic, ~ci, heliografică, ~ce a. care ţine de heliografie; referitor la heliografie; **hîrtie**

heliografică, hîrtie specială, sensibilă la lumină, folosită la heliograf. [Din fr. *héliographique*].

heliografíe, heliografii f. **1.** reproducere, multiplicare cu ajutorul heliografului; **2.** (înv.) heliogravură: *pe pereți stau agățate cîteva tablouri și ... heliografii.* DELAVR. [Din fr. *héliographie*].

heliogravór, heliogravori m. persoană specializată în heliogravură. [Din fr. *héliograveur*].

heliogravúră, heliogravuri f. gravură realizată pe clișee de cupru prin expunerea la razele solare. [Din fr. *héliogravure*].

heliolitografíe, heliolitografii f. procedeu litografic de obținere a formelor de tipar prin reproducere tipografică. [Din fr. *héliolithographie*].

heliométru, heliometre n. instrument optic pentru determinarea diametrului aparent al soarelui și al planetelor. [Din fr. *héliomètre*].

heliopatíe, heliopatii f. afecțiune cauzată de razele solare. [Din fr. *héliopathie*].

helioplastíe, holioplastii f. procedeu de gravură fotografică în relief. [Din fr. *héliopastie*].

helioscóp, helioscoape n. aparat sau dispozitiv optic care se atașează lunetei pentru a proteja ochii de soare. [Din fr. *héliosccope*].

heliotactísm n. heliotropism. [Din fr. *héliotactisme*].

helioterápic, ~ci, helioterapică, ~ce a. care ține de helioterapie; referitor la helioterapie. [Din fr. *héliothérapique*].

helioterapíe, helioterapii f. tratament prin expunere la acțiunea razelor solare. [Din fr. *héliothérapie*].

heliotérm, ~i, heliotermă, ~e a. heliotermic. [De la *heliotermic*].

heliotérmic, ~ci, heliotermică, ~ce a. care ține de heliotermie, care este caracteristic heliotermiei; helioterm. [Din fr. *héliothermique*].

heliotermíe, heliotermii f. menținere a căldurii solare în apa unor lacuri sărate mai mult decît în mediile învecinate. [De la *heliotermic*].

heliotipíe, heliotipii f. (tipogr.) reproducere prin întrebuințarea substanțelor coloidale expuse la acțiunea razelor solare. [Din fr. *héliotypie*].

heliotróp, heliotropi m. plantă erbacee ale cărei flori albe sau albastre sînt întrebuințate în industria parfumului (*Heliotropium europaeum*). // n. (pl. **heliotrope**) **1.** ulei eteric extras din această plantă; **2.** (chim.) sare de sodiu, folosită drept colorant în industria textilă; **3.** varietate de calcedonie, de culoare verde-închis sau roșie, cu pete galbene, folosită ca piatră semiprețioasă. // a. heliotropic: *plantă heliotropă*. [Din fr. *héliotrope*].

heliotrópic, ~ci, heliotropică, ~ce a. (biol.) care ține de heliotropism; referitor la heliotropism; heliotrop. [Din fr. *héliotropique*].

heliotropínă, heliotropine f. substanță cristalină extrasă din heliotrop, utilizată în cosmetică și la fabricarea parfumurilor. [Din fr. *héliotropine*, germ. *Heliotropin*].

heliotropísm n. proprietate a unor plante de a se orienta spre soare (și în general spre sursele de lumină); heliotactism. [Din fr. *heliotropisme*].

helióză, helioze f. (rar) insolație. [Din fr. *héliose*].

helipót, helipoturi n. potențiometru de precizie, la care variația totală a valorii se obține printr-un număr mare de rotații. [Din fr. *hélipot*].

héliu n. element chimic gazos, inert, întrebuințat la umplerea baloanelor. [Din fr. *hélium*].

helmínt, helminți m. (med.) vierme parazit. [Din fr. *helminth*].

helmintiáză, helmintiaze f. (med.) infestare cu viermi paraziți intestinali. [Din fr. *helminthiase*].

helmíntic, ~ci, helmintică, ~ce a. (med.) care ține de helminți; referitor la helminți. [Din fr. *helminthique*].

helmintologíe f. disciplină care studiază viermii paraziți și mijloacele de combatere a lor. [Din fr. *helminthologie*].

helmintosporióză, helmintosporioze f. boală a plantelor provocată de unele ciuperci parazite, manifestată prin apariția unor pete brune pe frunze. [Din fr. *helminthosporiose*].

helofítă, helofite f. și a. (plantă de mlaștină) cu rizomul în apă sau în nămol, intermediară între plantele terestre și cele acvatice. [Din fr. *hélophyte*].

helvétic a. v. elvetic.

helvéți m. pl. trib celtic, care locuia în antichitate în nord-vestul Elveției. [Din lat. *Helvetii*].

hem, hemuri n. nucleu al hemoglobinei sau al altor pigmenți celulari. [Din fr. *heme*].

hemangióm, hemangioame n. anomalie (congenitală) constînd dintr-o aglomerare de vase capilare care se prezintă sub forma unor pete roșii-violacei. [Din fr. *hémangiome*].

hemartróză, hemartróze f. (med.) acumulare de sînge într-o articulație (din cauza unei lovituri, fracturi etc.). [Din fr. *hémarthrose*].

hemateméză, hematemeze f. hemoragie pe traiectul tubului digestiv. [Din fr. *hématémèse*].

hemátic, ~ci, hematică, ~ce a. care produce globule roșii: *organ hematic*. [Din fr. *hématique*].

hematíe, hematii f. celulă sangvină de culoare roșie, care conține hemoglobină. [Din fr. *hématie*].

hematimetríe, hematimetrii f. (med.) numărătoare a hematiilor. [Din fr. *hématimétrie*].

hematimétru, hematimetre n. aparat pentru numărarea globulelor (roșii) din sînge. [Din fr. *hématimètre*].

hematínă, hematine f. pigment al sîngelui care conține fier. [Din fr. *hématine*].

hematít n. oxid natural de fier, de culoare roșie sau brună, cu duritate foarte mare. [Din fr. *hématite*].

hematocél, hematocele n. (med.) tumoare rezultată din revărsarea sîngelui într-un țesut. [Din fr. *hématocèle*].

hematocheratóză, hematocheratoze f. dezvoltare excesivă a stratului cornos din sînge. [Din fr. *hématokératose*].

hematocróm, hematocromi m. (biol.) pigment roșu al unor alge. [Din engl. *haematochrome*].

hematofág, ~gi, hematofagă, ~ge a. și m., f. (animal) care se hrănește cu sînge. [Din fr. *hématophage*].

hematofagíe, hematofagii f. **1.** faptul de a se hrăni cu sînge; **2.** (med.) fagocitoză a hematiilor. [Din fr. *hématophagie*].

hematofobíe, hematofobii f. (med.) teamă morbidă de sînge, manifestată în unele stări patologice. [Din fr. *hématophobie*].

hematogén, ~i, hematogenă, ~e a. care produce sînge; care determină creșterea globulelor roșii din sînge: *tratament hematogen*. // n. produs alimentar folosit ca tonic în anemiile pernicioase, în slăbiciunile anormale etc. [Din fr. *hématogène*].

hematológ, hematologi m. specialist în hematologie; (adj.) *medic hematolog*. [Din fr. *hématologue*].

hematológic, ~ci, hematologică, ~ce a. care ține de hematologie; referitor la hematologie. [Din fr. *hématologique*].

hematologíe f. disciplină care se ocupă cu studiul morfologiei, fiziologiei și patologiei sîngelui și a organelor hematopoietice. [Din fr. *hématologie*].

hematóm, hematoame n. acumulare de sînge într-un țesut, cauzată de ruperea vaselor sangvine. [Din fr. *hématome*].

hematometríe, hematometrii f. determinare a tipurilor și a proporției elementelor constitutive din sînge, precum și a cantității de hemoglobină. [Din fr. *hématométrie*].

hematopoiétic, ~ci, hematopoietică, ~ce a. care ține de hematopoieză; referitor la hematopoieză. [Din fr. *hématopoiétique*].

hematopoiéză, hematopoieze f. proces de formare și de maturizare a celulelor sangvine; hemopoieză. [Din fr. *hématopoïèse*].

hematoscóp, hematoscoape n. instrument pentru dozarea hemoglobinei din sînge. [Din fr. *hématoscope*].

hematoscopíe, hematoscopii f. (med.) examinare a sîngelui la microscop. [Din fr. *hematoscopie*].

hematospectroscopíe, hematospectroscopii f. (med.) examinare a sîngelui cu ajutorul spectroscopului. [Din fr. *hématospectroscopie*].

hematoterapíe, hematoterapii f. (med.) hemoterapie. [Din fr. *hématothérapie*].

hematoxilínă f. substanță incoloră, solubilă în alcalii și insolubilă în apă, alcool și eter. [Din fr. *hématoxyline*].

hematóză, hematoze f. transformare a sîngelui venos în sînge arterial prin eliminarea bioxidului de carbon și fixarea oxigenului din aer în plămîni. [Din fr. *hématose*].

hematozoár, hematozoare n. (zool.) parazit care trăiește în sîngele animalelor producînd malaria (*Plasmodium malariae*). [Din fr. *hématozoaire*].

hematúric, ~ci, hematurică, ~ce a. (med.) care are caracter de hematurie. [Din fr. *hématurique*].

hematuríe, hematurii f. (med.) prezență patologică a sîngelui sau a hemoglobinei în urină. [Din fr. *hématurie*].

heméi m. v. hamei.

hemeralóp, ~i, hemeralopă, ~e a. și m., f. (persoană) care suferă de hemeralopie. [Din fr. *héméralope*].

hemeralopíe, hemeralopii f. (med.) slăbire sau pierdere a vederii, datorată absenței vitaminei A, manifestată în prezența luminii reduse (în special pe înserat). [Din fr. *héméralopie*].

hemerológ, hemerologi m. autor de calendare; persoană care studiază problemele legate de calendare. [Din fr. *hémérologue*].

hemerológic, ~ci, hemerologică, ~ce a. care ține de hemerologie; referitor la hemerologie. [Din fr. *hémérologique*].

hemerologíe f. știința și arta de a alcătui calendare. [Din fr. *hémérologie*].

hemerotécă, hemeroteci f. (rar) bibliotecă (sau secție într-o bibliotecă) de publicații periodice. [Din fr. *hémérothèque*].

hemialgíe, hemialgii f. (med.) durere care se manifestă într-o singură parte a corpului. [Din fr. *hémialgie*].

hemianestezíe, hemianestezii f. pierdere a sensibilității la o jumătate a corpului din motive organice, funcționale sau isterice. [Din fr. *hémianesthésie*].

hemiatrofíe, hemiatrofii f. (med.) atrofie limitată la o jumătate a corpului sau a unui organ. [Din fr. *hémiatrophie*].

hemicíclu, hemicicluri n. spațiu sau sală mare în formă de semicerc: *niște zugravi ... lucrează decorațiile emiciclului.* CAR.; (și: (înv.) **emiciclu**). [Din fr. *hémicycle*].

hemicraníe, hemicranii f. (med.) durere a unei jumătăți a corpului (ca simptom al migrenei). [Din fr. *hémicrânie*].

hemicristalín, ~i, semicristalină, ~e a. (geol.) care are structura parțial cristalină: *rocă hemicristalină*. [Din fr. *hémicristalin*].

hemielítră, hemielitre f. (entom.) aripă de insectă jumătate chitinoasă, jumătate membranoasă. [Din fr. *hémiélytre*].

hemifonie, hemifonii f. incapacitate de a vorbi cu glas tare. [Din fr. ***hémiphonie***].

hemimél, ~i, hemimelă, ~e m., f. (med.) monstru care prezintă hemimelie. [Din fr. ***hémimèle***].

hemimelíe, hemimelii f. (med.) malformaţie congenitală manifestată prin absenţa (extremităţilor) unui membru. [Din fr. ***hémimélie***].

hemimetábolă, hemimetabole a. (entom.) care are metamorfoză incompletă (lipsindu-i stadiul de nimfă). [Din fr. ***hémimétabole***].

hemínă, hemine f. substanţă organică (formată din hemoglobină, clorură de sodiu şi acid acetic) folosită în medicina judiciară pentru identificarea petelor de sînge. [Din fr. ***hémine***].

hemión, hemioni m. măgar sălbatic, care trăieşte în Mongolia (*Equus hemionus*). [Din fr. ***hémione***].

hemiopíe, hemiopii f. (med.) afecţiune a vederii care constă în perceperea numai a unei părţi a obiectelor. [Din fr. ***hémiopie***].

hemiparestezíe, hemiparestezii f. (med.) parestezie a unei jumătăţi a corpului. [Din fr. ***hémiparesthesie***].

hemiparéză, hemipareze f. diminuare a forţei, vitezei şi amplitudinii mişcărilor voluntare la o jumătate a corpului. [Din fr. ***hémiparésie*** (după *pareză*)].

hemiplégic, ~ci, hemiplegică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de hemiplegie: *Tania e cocoşată, Ipcar epileptic şi apoi hemiplegic.* CĂL. [Din fr. ***hémiplégique***].

hemiplegíe, hemiplegii f. paralizie a unei jumătăţi a corpului. [Din fr. ***hémiplégie***].

hemiptér, hemiptere n. (la pl.) ordin de insecte parazite care au metamorfoză incompletă şi aparatul bucal adaptat pentru înţepat şi supt; (şi la sg.) insectă din acest ordin: *ploşniţele sînt hemiptere.* [Din fr. ***hémiptères***].

hemisfér n. v. emisferă.

hemisféră f. v. emisferă.

hemocianínă, hemocianine f. proteină albastră prezentă în hemolimfa protozoarelor şi crustaceelor. [Din fr. ***hémocyanine***].

hemocít, hemocite n. (biol.) celulă sangvină. [Din fr. ***hémocyte***].

hemocultúră, hemoculturi f. cultivare şi identificare a unor germeni patogeni din sînge utilizînd un mediu de cultură. [Din fr. ***hémoculture***].

hemodiagnóstic, hemodiagnostice n. (med.) diagnostic stabilit prin analiza sîngelui. [Din fr. ***hémodiagnostique***].

hemodializă, hemodialize f. (med.) dializă a sîngelui. [Din fr. ***hemodialyse***].

hemodializór, hemodializori m. (med.) rinichi artificial. [Din fr. ***hémodialyseur***].

hemodinămícă f. **1.** circulaţie a sîngelui în sistemul vascular; **2.** capitol al fiziologiei care studiază circulaţia sîngelui în organism. [Din fr. ***hémodynamique***].

hemodinamométru, hemodinamometre n. (med.) instrument pentru măsurarea presiunii sîngelui. [Din fr. ***hémodynamomètre***].

hemofág, ~gi, hemofagă, ~ge a. (biol.) **1.** care se hrăneşte cu sînge: *insectă hemofagă;* **2.** care distruge globulele roşii din sînge: *celule hemofage.* [Din fr. ***hémophage***].

hemofíl, ~i, hemofilă, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de hemofilie. [Din fr. ***hémophile***].

hemofilíe, hemofilii f. boală ereditară, transmisă de mamă băieţilor, care constă în predispoziţia spre hemoragie, datorită puterii de coagulare reduse a sîngelui. [Din fr. ***hémophilie***].

hemogénic, ~ci, hemogenică, ~ce a. (med.) care ţine de hemogenie; referitor la hemogenie. // a. şi m., f. (persoană) care suferă de hemogenie. [Din fr. ***hémogénique***].

hemogeníe, hemogenii f. boală a sîngelui (la femei), caracterizată prin scăderea numărului trombocitelor, putere de coagulare redusă etc. [Din fr. ***hémogénie***].

hemoglobínă f. substanţă organică pigmentată a celulelor roşii din sînge care transportă oxigenul. [Din fr. ***hémoglobine***].

hemoglobinometríe, hemoglobinometrii f. determinare a cantităţii de hemoglobină din sînge. [Din fr. ***hémoglobinométrie***].

hemoglobinométru, hemoglobinometre n. aparat pentru determinarea cantităţii de hemoglobină din sînge. [Din fr. ***hémoglobinomètre***].

hemoglobinuríe, hemoglobinurii f. prezenţă a hemoglobinei în urină. [Din fr. ***hémoglobinurie***].

hemográmă, hemograme f. **1.** examen de laborator al compoziţiei sîngelui; **2.** (concr.) buletin care cuprinde rezultatul unui astfel de examen. [Din fr. ***hémogramme***].

hemolímfă, hemolimfe f. lichid organic din aparatul circulator al nevertebratelor, avînd aceleaşi proprietăţi cu ale sîngelui. [Din fr. ***hémolymphe***].

hemolític, ~ci, hemolitică, ~ce a. (med.) care produce hemoliză. [Din fr. ***hémolytique***].

hemolíză, hemolize f. distrugere patologică a globulelor roşii din sînge şi trecerea lor în plasmă. [Din fr. ***hémolyse***].

hemolizínă, hemolizine f. substanţă avînd proprietatea de a descompune şi dizolva globulele roşii şi de a elibera hemoglobina. [Din fr. ***hémolysine***].

hemométru, hemometre n. aparat pentru dozarea hemoglobinei din sînge. [Din fr. ***hémomètre***].

hemopátic, ~ci, hemopatică, ~ce a. (med.) care ţine de hemopatie; referitor la hemopatie. [Din fr. ***hémopathique***].

hemopatíe, hemopatii f. boală a sîngelui. [Din fr. ***hémopathie***].

hemopoiéză, hemopoieze f. (med.) hematopoieză. [Din fr. ***hémopoïèse***].

hemoptízic, ~ci, hemoptizică, ~ce a. şi m., f. (bolnav) de hemoptizie. [Din fr. ***hémopthysique***].

hemoptizíe, hemoptizii f. (med.) eliminare de sînge prin tuse provocată de o hemoragie a căilor respiratorii: *a murit ... în urma hemoptiziei ce i se pricinuise de loviturile de paturi de puşcă în piept.* GHICA. [Din fr. ***hémoptysie***].

hemorágic, ~ci, hemoragică, ~ce a. care are caracter de hemoragie; provocat de hemoragie. [Din fr. ***hémoragique***].

hemoragíe, hemoragii f. scurgere a sîngelui prin ruperea unui vas sangvin; hemoree: *aceasta moare prin hemoragie.* CĂL.; *i se puse diagnosticul de hemoragie internă.* GHEŢIE; *hemoragie cerebrală;* (şi: **emoragie**). [Din fr. ***hémorragie***].

hemorée, hemoree f. hemoragie. [Din fr. ***hémorrhée***].

hemoroidál, ~i, hemoroidală, ~e a. referitor la hemoroizi. [Din fr. ***hémorroïdal***].

hemoróizi m. pl. umflături ale venelor din regiunea rectului, care produc dureri şi hemoragii. [Din fr. ***hémorroïdes***].

hemosiderínă, hemosiderine f. pigment bogat în fier, existent în ficat. [Din fr. ***hémosidérine***].

hemosideróză, hemosideroze f. (med.) boală manifestată prin depunerea hemosiderinei în diferite organe. [Din fr. ***hémosidérose***].

hemostátic, ~ci, hemostatică, ~ce a. care are însuşirea de a opri o hemoragie: *medicament hemostatic.* [Din fr. ***hémostatique***].

hemostáză, hemostaze f. oprire a unei hemoragii. [Din fr. ***hémostase***].

hemoterapíe, hemoterapii f. administrare de sînge în scop terapeutic. [Din fr. ***hémothérapie***].

hemotoxíe, hemotoxii f. otrăvire a sîngelui. [Din fr. ***hémotoxie***].

hemotoxínă, hemotoxine f. (med.) substanţă nocivă pentru globulele roşii. [Din fr. ***hémotoxine***].

hemotróp, ~i, hemotropă, ~e a. (biol.) care se fixează cu predilecţie pe celulele sanguine: *virus hemotrop.* [Din fr. ***hémotrope***].

hemovaccináre, hemovaccinări f. inoculare de sînge sau de plasmă sanguină sub piele. [Din fr. ***hémovaccination***].

hendéchiu n. v. hindichi.

hendiádă, hendiade f. figură de stil care constă în înlocuirea unui atribut adjectival cu unul substantival. [Din lat., fr. ***hendiadys***].

henghér m. v. hingher.

henoteísm n. formă de religie în care credincioşii se închină unui singur zeu, fără a exclude existenţa altora: *problema henoteismului astfel pusă ni se pare puţin cam alterată de unghiul de vedere evoluţionist.* BL. [Din germ. ***Henotheismus***, fr. ***hénothéisme***].

henoteíst, ~şti, henoteistă, ~e a. care ţine de henoteism; referitor la henoteism: *aceeaşi tendinţă spre elementarul impersonal înlesneşte enorm ivirea acelei religiozităţi henoteiste.* BL. [***Henote***(*ism*) + *-ist*].

hénri m. (fiz.) unitate de măsură a inductivităţii. [Din fr. ***henry***].

henţ, henţuri n. (fotbal) atingere nereglementară a mingii cu mîna. [Din engl. ***hands***].

hep interj. strigăt cu care birjarii atrag atenţia pietonilor să se ferească, iar vînătorii şi excursioniştii se cheamă între ei: *îi strigă după obiceiul vînătorilor: hep! hep!* NEGR. [Onomat.].

hepaltagíe, hepaltagii f. (med.) durere de ficat. [Din fr. ***hépaltagie***].

hepár, hepare n. medicament care produce regenerarea celulei hepatice. [Din fr. ***hépar***].

heparínă, heparine f. medicament care împiedică coagularea sîngelui şi este folosit în cazul infarctului miocardic, al flebitelor etc. [Din fr. ***héparine***].

hepátic, ~ci, hepatică, ~ce a. care aparţine ficatului; referitor la ficat: *doctorul ... îi găseşte o turburare hepatică şi-i dă o reţetă.* CĂL. [Din fr. ***hépatique***].

hepaticée, hepaticee f. (la pl.) familie de plante criptogame cu frunze numai pe o parte a tulpinii sau fără frunze; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din lat. ***hepaticeae***].

hepatítă, hepatite f. boală (de origine virotică) care constă în inflamarea ficatului. [Din fr. ***hépatite***].

hepatogén, ~i, hepatogenă, ~e a. (med.) care este produs de ficat. [Din fr. ***hépatogène***].

hepatografíe, hepatografii f. (med.) radiografie a ficatului. [Din fr. ***hépatographie***].

hepatológ, hepatologi m. specialist în hepatologie; (adj.) *medic hepatolog.* [De la ***hepatologie***].

hepatologíe f. ramură a medicinei interne care studiază anatomia, fiziologia şi patologia ficatului. [Din fr. ***hépatologie***].

hepatóm, hepatoame n. (med.) tumoare hepatică (malignă). [Din fr. ***hépatome***].

hepatomegalíe, hepatomegalii f. mărire a dimensiunilor ficatului (întîlnită la sifilis, ciroză, tuberculoză etc.). [Din fr. ***hépatomégalie***].

hepatopancreás, hepatopancrease n. (biol.) glandă digestivă la unele nevertebrate care cumulează funcţiile ficatului şi ale pancreasului. [Din fr. ***hépatopancréas***].

hepatopatíe, hepatopatii f. (med.) boală a ficatului. [Din fr. ***hépatopathie***].

hepatoragíe, hepatoragii f. (med.) hemoragie hepatică. [Din fr. ***hépatorragie***].

hepta- element de compunere cu sensul „şapte", „de şapte ori". [Din fr. ***hepta-***, gr. ***hepta***].

heptacórd, heptacorduri n. (la vechii greci) liră cu şapte coarde. [Din fr. ***heptacorde***].

heptaédric, ~ci, heptaedrică, ~ce a. în formă de heptaedru. [Din fr. ***heptaédrique***].

heptaédru, heptaedre n. corp geometric cu şapte feţe. [Din fr. ***heptaèdre***].

heptagón, heptagoane n. poligon cu şapte laturi şi cu şapte unghiuri. [Din fr. ***heptagone***].

heptagonál, ~i, heptagonală, ~e a. în formă de heptagon. [Din fr. ***heptagonal***].

heptamétru, heptametre n. vers alcătuit din şapte picioare. [Din fr. ***heptamètre***].

heptán n. hidrocarbură lichidă saturată din clasa parafinelor, cu şapte atomi de carbon în moleculă, folosită drept carburant. [Din fr. ***heptane***].

heptatlón n. complex de şapte probe atletice cuprinzînd alergări, sărituri şi aruncări. [***Hepta***(*edru*) + (*pent*)***atlon***].

heptavalént, ~ţi, heptavalentă, ~e a. care are valenţa şapte: *element chimic heptavalent.* [Din fr. ***heptavalent***].

heptódă, heptode f. tub electronic cu vid care are şapte electrozi. [Din fr. ***heptode***, germ. ***Heptode***].

heraclitián, ~eni, heraclitiană, ~ene a. care ţine de gîndirea lui Heraclit; referitor la gîndirea lui Heraclit. // m. adept al lui Heraclit: *romanticul stă în perspectiva unui trecut indefinit, e un heraclitian.* CĂL. [***Heraclit*** n. pr. + *-ian*].

herágră, heragre f. (med.) gută localizată la membrele superioare: *bolea ... şi de mîni şi de picioare, care boală podagra şi heragra se zice.* COSTIN. [Din gr. mod. ***heragra***].

heráld, heralzi m. (în evul mediu) **1.** dregător la curţile suveranilor sau principilor care purta insignele; **2.** trimis însărcinat cu transmiterea ordinelor. [Din lat. ***heraldus***].

heráldic, ~ci, heraldică, ~ce a. care ţine de blazoane; referitor la blazoane: *dacă vechii noştri boieri ... ar fi avut idee de arta heraldică.* NEGR. // f. disciplină istorică care se ocupă cu studiul blazoanelor: *fratele său mai mic ..., pasionat de heraldică, se consacră cu perseverenţă unor studii de genealogie.* GHEŢIE. [Din fr. ***héraldique***].

heraldíst, heraldişti m. specialist în heraldică. [Din fr. ***héraldiste***].

herăstrău n. v. ferăstrău.

herb, herburi n. (înv.) stemă, blazon: *herbul Moldovei*; (fig.) *lună, soare şi luceferi el le poartă-n al lui herb.* EM. [Din pol. ***herb***].

herbár n. v. ierbar[2].

herborizá vb. v. erboriza.

herborizáre f. v. erborizare.

hercínic, ~ci, hercinică, ~ce a. (geol.) care aparţine unor mişcări şi formaţii orogenetice, care au avut loc din devonian pînă în permian. [Cf. fr. ***hercynien***].

herculeán, ~eni, herculeană, ~ene a. asemenea lui Hercule; foarte puternic: *putere herculeană.* [Din fr. ***herculéen***].

heréde m. v. erede.

hereditár a. v. ereditar.

hereditáte f. v. ereditate.

hereghíe, hereghii f. (înv.; reg.) origine, neam: *corbul ... nici din hereghie pre drept stăpîneşte.* CANT.; *iară dintr-altă parte scrie hereghia de Moldova.* COSTIN. [Et. nec.; cf. magh. ***eredni***].

hereséu n. v. feresău.

herestră, herestrez vb. (reg.; tr.) a tăia cu ferăstrăul: *herestrez stejarii cîţi pe rîpi se înclin.* BOL. [De la ***herăstrău***].

heréte m. v. erete.

heretisí vb. v. hiritisi.

herghelegíu, herghelegii m. păzitor, îngrijitor al unei herghelii: *de n-aş şti că-i beizade, aş crede că-i herghelegiu.* AL. [Din turc. ***hergeleci***].

herghelíe, herghelii f. **1.** turmă de cai: *herghelie de o iapă ciufă şi branişte numai de o tufă nu se face niciodată.* PANN; *iară ergheliile petreceau cîmpiile.* EM.; **2.** crescătorie de cai; loc unde se află o astfel de crescătorie: *cu acest prilej se abate şi pe la herghelíile sale.* CĂL.; (şi: (rar) **erghelie**). [Din turc. ***herghele*** „turmă de măgari"].

héring, heringi m. peşte marin asemănător cu scrumbia, cu spinarea verde-albăstruie şi cu laturile argintii (*Clupea harengus*): *heringi afumaţi.* [Din germ. ***Häring***].

hermafrodít, ~ţi, hermafrodită, ~e a. (biol.) care are organele ambelor sexe: *flori hermafrodite*; (fig.) *sentimentalismul ei hermafrodit ... nu e în spiritul latin al pasionalităţii iberice.* CĂL.; (subst.) *hirişă himera jiganiilor, irmafroditul pasirilor.* CANT. // m. om anormal, avînd caractere specifice ambelor sexe: *un tînăr de sex incert, un hermafrodit ... caută să cîştige dragostea eroului.* CĂL.; (şi: (înv.) **irmafrodit**). [Din fr. ***hermaphrodite***].

hermafroditísm n. prezenţă a organelor sexuale de ambele sexe la acelaşi individ. [Din fr. ***hermaphroditisme***].

hérme f. pl. (la vechii greci) stîlpi de piatră decoraţi în partea superioară cu chipul lui Hermes, zeul comerţului; (fig.; şi la sg.) *această formă de hermă, cu un cap uşuratic şi altul grozav, face misterul compunerii.* CĂL. [Din germ. ***Herme***].

hermelínă, hermeline f. (rar) hermină (*Mustela erminea*). [Din germ. ***Hermelin***].

hermeneútic, ~ci, hermeneutică, ~ce a. care ţine de hermeneutică; referitor la hermeneutică; cu caracter de hermeneutică; (şi: (înv.) **ermeneutic**). [Din fr. ***herméneutique***, germ. ***hermeneutisch***].

hermeneútică f. **1.** ştiinţă de a interpreta textele vechi (biblice); **2.** ştiinţă a interpretării fenomenelor spirituale; (şi: (înv.) **ermeneutică**). [Din fr. ***hermenéutique***, germ. ***Hermeneutik***].

hermétic a. v. ermetic.

hermetísm n. v. ermetism.

hermetizá vb. v. ermetiza.

herminát, ~ţi, herminată, ~e a. (despre păsări) cu penajul alb mărginit cu negru la coadă şi la aripi sau negru mărginit cu alb la gît. [Din fr. ***hermíné***].

hermínă, hermine f. **1.** animal carnivor cu blana cafenie vara şi albă lucitoare iarna; (rar) hermelină (*Mustela erminea*); **2.** blana acestui animal: *purta o mantie albastră, cu falduri adînci şi guler de hermină.* GHEŢIE. [Din fr. ***hermine***].

herniár, ~i, herniară, ~e a. care ţine de hernie; referitor la hernie. [Din fr. ***herniaire***].

hérnie, hernii f. (med.) umflătură formată prin ieşirea unui organ (mai ales a intestinului subţire) din cavitatea lui; (pop.) surpătură. [Din fr. ***hernie***, lat. ***hernia***].

heroídă, heroide f. scrisoare în versuri în care se exprimă admiraţia faţă de un erou sau faţă de un personaj celebru: *Ovidiu a scris heroide.* [Din fr. ***héroïde***].

heroínă f. stupefiant derivat din morfină. [Din fr. ***héroine***].

heroinomán, ~i, heroinomană, ~e m., f. persoană care se droghează cu heroină. [Din fr. ***héroinomane***].

heroinomaníe f. drogare cu heroină. [Din fr. ***héroïnomanie***].

hérpes, herpesuri n. grup de băşicuţe care apar pe piele, provocate de o boală virotică. [Din fr. ***herpès***, lat. ***herpes, -etis***].

herpétic, ~ci, herpetică, ~ce a. de natura herpesului. [Din fr. ***herpetique***].

herpetológ m. v. erpetolog.

herpetológic a. v. erpetologic.

herpetologíe f. v. erpetologie.

hérsă, herse f. grătar metalic care închidea intrarea cetăţilor medievale. [Din fr. ***herse***].

hertz, hertzi [herţ] m. unitate de măsură a frecvenţei, egală cu frecvenţa unui fenomen ce se repetă o dată pe secundă. [Din fr. ***hertz***].

hertzian, ~eni, hertziană, ~ene [herţián] a. referitor la undele electromagnetice radio. [Din fr. ***hertzien***].

herúl, ~i, herulă, ~e m., f. persoană care făcea parte dintr-un trib germanic aparţinînd uniunii goţilor. // a. referitor la acest trib; care ţine de acest trib. [Din fr. ***Hérules***].

heruvíc, heruvice n. **1.** imn bisericesc cîntat înainte de a ieşi preotul cu sfintele daruri; **2.** carte care conţine asemenea imnuri; (şi: (rar) **cheruvic**). [Din gr. mod. ***heruvikós***].

heruvím, heruvimi m. (bis.) **1.** înger care urmează ierarhic după arhangheli: *heruvimii cei cîte cu ochii mulţi.* VARL.; **2.** reprezentare simbolică a unui astfel de înger. [Din sl. ***cheruvimŭ***].

hervaneá, hervanele f. (înv.) mantie domnească: *vechea învestitură cu cabaniţa şi cuca a fost înlocuită cu hervaneaua şi cu o tocă de samur cu flori de diamant.* [Din turc. ***hervani***].

hesiódic, ~ci, hesiodică, ~ce a. care ţine de gîndirea lui Hesiod; referitor la gîndirea lui Hesiod, specific lui Hesiod: *la începutul evului mediu găsim pe învăţaţii creştini întorşi ... la concepţii hesiodice.* BL. [***Hesiod*** n.pr. + *-ic*].

hesperídă, hesperide f. fruct asemănător cu baca, moale, care conţine uleiuri eterice. [Din fr. ***hesperidées***].

hesperórnis m. pasăre acvatică fosilă, asemănătoare cu pinguinul, cu aripile reduse ca două palete, care a trăit în cretacic. [Din fr. ***hesperornis***].

hessián n. ţesătură de iută, folosită în tapiserie, la confecţionarea sacilor etc. [Din fr. ***hessian***].

hetaíră, hetaire f. (la vechii greci) curtezană: *celor chemaţi hetaira le vorbeşte în jargonul lor propriu.* EM. [Din fr. ***hétaire***].

hetairísm n. relaţie extraconjugală a unui bărbat cu o femeie de moravuri uşoare. [Din fr. ***hétairisme***].

heteroauxínă, heteroauxine f. hormon vegetal de creştere, care se găseşte în drojdii, în porumb etc. [Din fr. ***hétéroauxine***].

heterocíclu, heterocicluri n. (chim.) compus organic ciclic care conţine, pe lîngă atomi de carbon, şi atomi ai altor elemente. [Din fr. ***hétérocycle***].

heteroclít a. v. eteroclit.

heterocromíe, heterocromii f. (med.) anomalie congenitală caracterizată prin culoarea diferită a irisurilor. [Din fr. ***hétérochromie***].

heterocromozóm, heterocromozomi m. (biol.) cromozom sexual. [Din fr. ***hétérochromosome***].

heterodínă f. v. eterodină.

heterodónt, ~ţi, heterodontă, ~e a. şi m. (animal) care are dinţii diferenţiaţi (în incisivi, canini, molari etc.). [Din fr. ***hétérodonte***].

heterodóx a. v. eterodox.

heterodoxíe f. v. eterodoxie.

heterofilíe, heterofilii f. (bot.) prezenţă a frunzelor de forme diferite pe aceeaşi plantă. [Din fr. ***hétérophilie***].

heterofón a. v. eterofon.

heterofoníe f. v. eterofonie.

heterogám, ~i, heterogamă, ~e a. (bot.) care are două sau mai multe feluri de flori: *plantă heterogamă.* [Din fr. ***hétérogame***].

heterogamíe, heterogamii f. formă de înmulţire sexuală prin unirea a doi gameţi diferiţi ca formă, mărime şi structură. [Din fr. ***hétérogamie***].

heterogén a. v. eterogen.

heterogeneitáte f. v. eterogeneitate.

heterogenéză f. v. eterogeneză.

heterogenie f. v. eterogenie.

heterogenitáte f. v. eterogeneitate.

heterogonie, heterogonii f. (biol.) formare pe acelaşi individ a două sau mai multe feluri de flori. [Din fr. *hétérogonie*].

heterometabólă, heterometabole a. (zool.) care are metamorfoză incompletă (lipsită de stadiul de nimfă); hemimetabolă. [Din fr. *hétérométabole*].

heteromórf a. v. eteromorf.

heteromorfíe f. v. eteromorfie.

heteromorfism n. **1.** calitate a unei substanţe de a fi eteromorfă; eteromorfie; **2.** însuşire a animalelor de a prezenta în cursul dezvoltării mai multe aspecte morfologice diferite. [Din fr. *hétéromorphisme*].

heteromorfóză f. v. eteromorfoză.

heteroním a. v. eteronim.

heteronóm a. v. eteronom.

heteronomíe f. v. eteronomie.

heteroplazíe, heteroplazii f. (med.) formare în organism a unui ţesut anormal. [Din fr. *hétéroplasie*].

heteroproteídă, heteroproteide f. (biol.) substanţă organică compusă dintr-o proteină şi o substanţă neproteică. [Din fr. *hétéroprotéide*].

heteroptér, heteroptere n. (la pl.) ordin de insecte avînd prima pereche de aripi jumătate chitinizată şi jumătate membranoasă, iar a doua membranoasă; (şi la sg.) insectă din acest ordin; hemipter. [Din fr. *hétéroptères*].

heterosexuál, ~i, heterosexuală, ~e a. (med.) cu caracter de heterosexualitate. [Din fr. *hétérosexuel*].

heterosexualitáte f. (med.) sexualitate normală; atracţie spre sexul opus. [Din fr. *hétérosexualité*].

heterósis n. v. heterozis.

heterotaxíe, heterotaxii f. (med.) poziţie anormală sau modificare a poziţiei unui organ anatomic. [Din fr. *hétérotaxie*].

heteroterapíe, heteroterapii f. (med.) tratare a unei boli cu mijloacele specifice alteia. [Din fr. *hétérothérapie*].

heterotérm, ~i, heterotermă, ~e a. (biol.) care se caracterizează prin heterotermie: *animale heteroterme*. [Din fr. *hétérotherme*].

heterotermíe, heterotermii f. pierdere sezonieră a capacităţii de încălzire, caracteristică animalelor care hibernează. [Din fr. *hétérothermie*].

heterotróf, ~i, heterotrofă, ~e a. şi m., f. (organism) care se hrăneşte numai cu substanţe organice neputîndu-le sintetiza din cele anorganice. [Din fr. *hétérotrophe*].

heterotrofíe f. mod de nutriţie al organismelor heterotrofe. [Din fr. *hétérotrophie*].

heterózis, heterozisuri n. creştere a vitalităţii şi a productivităţii prin încrucişarea a două soiuri sau două rase cu ereditate diferită; (şi: **heterosis**). [Din germ. *Heterosis*, fr. *hétérosis*].

heteşár, heteşari m. (reg.) argat: *şi-ai mei heteşari*. POP. [Din magh. *hetes*].

hétman m. v. hatman.

heveá m. arbore tropical, înalt şi lipsit de ramuri la partea inferioară, din care se extrage cauciucul (*Hevea brasiliensis*). [Din fr. *hévéa*].

hex- v. hexa-.

hexa- element de compunere cu sensul „şase", „de şase ori"; (şi: **hex-**). [Din fr., engl. *hexa-*].

hexaclorciclohexán, hexaclorciclohexanuri n. substanţă chimică sintetică folosită ca insecticid; analcid. [Din fr. *hexachlorcyclohexane*, germ. *Hexachlorzyklohexan*].

hexacoraliér, hexacoralieri m. (la pl.) subclasă de celenterate marine, solitare sau adunate în colonii, cu şase tentacule; (şi la sg.) animal din această subclasă. [Din fr. *hexacoralliaires*].

hexacórd, hexacorduri n. **1.** (la vechii greci) lira cu şase coarde; **2.** ansamblu de şase trepte succesive ale unei scări muzicale. [Din fr. *hexacorde*].

hexaédric, ~ci, hexaedrică, ~ce a. care ţine de hexaedru; cu aspect de hexaedru. [Din fr. *hexaédrique*].

hexaédru, hexaedre n. poligon cu şase feţe; (şi: **exaedru**). [Din fr. *hexaèdre*, lat. *hexahedrum*].

hexagón, hexagoane n. poligon cu şase laturi: *un exagon, cu indicaţiile necesare, ilustrează grafic cele spuse*. BL.; (şi: **exagon**): [Din fr. *hexagone*, lat. *hexagonus*].

hexagonál, ~i, hexagonală, ~e a. în formă de hexagon, care ţine de hexagon: *nectarul florilor ... l-ar fi depus în celulele hexagonale atît de măiestrite*. SAD. [Din fr. *hexagonal*].

hexametafosfát, hexametafosfaţi m. (chim.) polimer al metafosfatului de sodiu, folosit la dedurizarea apelor şi în industria petrolieră. [Din fr. *hexamétaphosphate*].

hexamétru, hexametri m. (în versificaţia greco-latină) vers de şase picioare (folosit în epopei): *actorul să se ocupe fundamental cu recitarea anapeştilor şi cu deosebire a hexametrului*. EM.; (adj.) *se servi cu versul exametru*. OD. [Din fr. *hexamètre*].

hexăn, hexani m. (chim.) hidrocarbură saturată, insolubilă în apă, care se obţine prin distilarea din petrol şi se foloseşte ca dizolvant. [Din fr. *hexane*].

hexapód, ~zi, hexapodă, ~e a. (zool.) care are şase picioare. // n. (la pl.) clasă de insecte cu şase picioare; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *hexapode*].

hexástic, ~ci, hexastică, ~ce a. compus din şase versuri. [Din fr. *hexastique*].

hexastíl, hexastiluri n. edificiu cu şase coloane la faţadă. [Din fr. *hexastyle*].

hexavalént, ~ţi, hexavalentă, ~e a. (chim.) care are valenţa şase. [Din fr. *hexavalent*].

hexódă, hexode f. tub electronic cu vid, care are şase electrozi. [Din fr. *hexode*, germ. *Hexode*].

hexóză, hexoze f. monozaharidă cu şase atomi de carbon în moleculă. [Din fr. *hexose*].

hi interj. strigăt cu care se îndeamnă caii la mers: *hi, căluţii tatei, să ne întoarcem cît mai degrabă acasă!* CR.; *hi, calule, hi!* [Onomat.].

hiacínt, hiacinturi n. piatră semipreţioasă de culoare roşiatică. [Din fr. *hyacinthe*, lat. *hyacinthus*].

hiádă, hiade f. (mit.) nimfă a norilor încărcaţi de ploaie. [De la *Hiades* n. pr.].

hialín, ~i, hialină, ~e a. care are aspectul, transparenţa sticlei; **ţesut hialin**, ţesut conjunctiv transformat patologic într-o masă omogenă, sticloasă. [Din fr. *hyalin*].

hialinóză, hialinoze f. (med.) transformare patologică a ţesutului conjunctiv într-o masă omogenă, sticloasă. [Din fr. *hyalinose*].

hialít, hialite f. **1.** varietate transparentă de opal; **2.** sticlă neagră de Boemia; **3.** (med.) inflamaţie a corpului vitros al ochiului. [Din fr. *hyalite*].

hialoplásmă, hialoplasme f. (anat.) ectoplasmă. [Din fr. *hyaloplasme*].

hiát[1], hiaturi n. **1.** întîlnire între două vocale care se rostesc în silabe diferite: *prosodia latină ... observa cu luare aminte hiatul*. MAIOR.; **2.** (fig.) lipsă de continuitate; (existenţă a unui) spaţiu de întrerupere; discontinuitate: *pe planul istoriei umanităţii s-a făcut ... ca arabii să umple hiatul istoric european*. BL. [Din lat., fr. *hiatus*].

híbă, hibe f. (reg.) **1.** defect, cusur: *nu aceasta e hiba întreprinderii noastre*. VLAH.; **2.** grijă, habar: *nici de mălai n-ar fi hibă, nu ştiu face mămăligă*. POP. [Din magh. *hiba*].

hiberná, hibernez vb. (intr.) **1.** a-şi petrece iarna într-o stare de amorţeală (asemănătoare cu somnul): *şi numai o muscă surprinsă de frig pe masă, alături de-un rest de covrig, cu labele-n sus, hibernează*. TOP.; **2.** (fig.) a lenevi, a trîndăvi: *ea hibernează într-o leneşă părăsire de sine*. CĂL. [Din fr. *hiberner*, lat. *hibernare*].

hibernácul, hibernaculi m. (bot.) mugure caduc ce constituie partea de rezistenţă în timpul iernii a unor plante acvatice. [Din fr. *hibernacle*, germ. *Hibernakel*].

hibernál, ~i, hibernală, ~e a. (rar) de iarnă, care se face iarna: *cînd compunerea nu îngăduie peisajul nordic, poetul se mulţumeşte cu priveliştea hibernală*. CĂL.; *sporturi hibernale*. [Din fr. *hibernal*].

hibernánt, ~ţi, hibernantă, ~e a. **1.** care hibernează; care se află în perioada hibernării: *animal hibernant*; **2.** (fig.) care este inactiv, care trîndăveşte. [Din fr. *hibernant*].

hibernáre, hibernări f. acţiunea de a hiberna şi rezultatul ei; stare de viaţă latentă în care se găsesc unele animale în timpul iernii; hibernaţie. [V. *hiberna*].

hibernáţie, hibernaţii f. hibernare. [Din fr. *hibernation*].

hibernoterapíe, hibernoterapii f. stare de hibernare realizată artificial în scop terapeutic sau pentru a realiza unele intervenţii chirurgicale. [Din fr. *hibernothérapie*].

hibríd, ~zi, hibridă, ~e a. (şi subst. m.) **1.** produs prin încrucişarea indivizilor din specii, soiuri sau rase diferite: *porumb hibrid*; (fig.) *hibrizii sînt căutaţi, iar în scriitorii specifici se dibuie hibriditatea*. CĂL.; **2.** (fig.) care este lipsit de armonie; care este alcătuit din elemente disparate: *adaos de construcţiune hibridă, contrară concepţiunii artistice primitive*. MAIOR.; *scientismul nu izbuteşte să-şi întreacă condiţia deplorabilă de hibrid*. BL.; (şi: **ibrid**). [Din fr. *hybride*, germ. *hybrid, Hybrid*].

hibridá, hibridez vb. (tr.) a obţine un hibrid; a încrucişa două plante, două specii etc.; a hibridiza. [Din fr. *hybrider*].

hibridáre, hibridări f. acţiunea de a hibrida şi rezultatul ei; proces (artificial) de încrucişare sexuală sau vegetativă între indivizi de specii, de soiuri sau de rase diferite; hibridaţie; hibridizare. [V. *hibrida*].

hibridáţie, hibridaţii f. (rar) hibridare. [Din fr. *hybridation*].

hibriditáte f. însuşirea de a fi hibrid, caracterul a ceea ce este hibrid: *parodia care nu creează, care nu adaugă, are totdeauna o notă de hibriditate*. CĂL. [Din fr. *hybridité*].

hibridizá, hibridizez vb. (tr.) a hibrida. [Din germ. *hybridisieren*].

hibridizáre, hibridizări f. hibridare. [V. *hibridiza*].

hic interj. exclamaţie (reflexă) care însoţeşte sughiţul: *a face hic!* [Onomat.].

hic et nunc adv. aici şi acum. [Cuv. lat.].

hici adv. (reg.) deloc: *case şi livezi hici!;* **cît hici**, nicidecum: *ştii să citeşti? ... ba cît hici*. AL.; (şi: **hăci**). [Cf. turc. *hi*].

hicleán a. v. viclean.

hiclení vb. v. vicleni.

hicleníe f. v. viclenie.

hicleşúg n. v. vicleşug.

hícori, hicori m. arbore din America de Nord, asemănător cu nucul, din al cărui lemn flexibil se fac schiuri (*Carya ovata*). [Din fr. *hickory*].

hicsóşi m. pl. populaţii nomade asiatice ale căror triburi au invadat Egiptul stăpînindu-l în secolele XVIII-XVI î.d.Hr. [Din fr. *Hyksos*].

hidálg m. v. hidalgo.

hidalgíe f. (hispanism) nobleţe, boierie: *mod maliţios de a evoca invers o situaţie genealogică corespunzînd hidalgiei*. CĂL. [Din sp. *hidalguía*].

hidálgo m. nobil spaniol: *față inverosimil de prelungă, de hidalgo.* CĂL.; *marii nobili sînt modești, hidalgii rurali țanțoși.* CĂL. // a. (rar) aristocratic: *lui îi lipsește aroganța hidalgă și faptele sale sînt adesea ale unui sfînt.* CĂL.; (și: **hidalg**, pl. **hidalgi**). [Din sp., fr. ***hidalgo***].

hidartróză, hidartroze f. (med.) acumulare de lichid (purulent) în articulații. [Din fr. ***hydarthrose***].

hidátic, hidatice a. (med.) **chist hidatic**, tumoare benignă plină cu lichid, provocată de dezvoltarea larvelor de tenie. [Din fr. ***hydatique***].

hidatídă, hidatide f. (biol.) formă larvară a teniei; echinococ. [Din fr. ***hydatide***].

hidatióză, hidatioze f. contaminare a unui organism cu larvele de tenie (care provoacă chisturile hidatice). [Din fr. ***hydatiose***].

hidós, ~și, hidoásă, ~e a. **1.** foarte urît; cu o înfățișare dezgustătoare: *în crîng treceau adesea năluci hidoase.* AL.; *moartea se înfățișează la moderni sub forma unui schelet hidos.* MAIOR.; (adv.) *gurile se cască hidos de spaimă.* CĂL.; **2.** abominabil, oribil: *aproape fiece roman ... va conține o crimă hidoasă.* CĂL. // n. (rar) ceea ce este urît, dezgustător: *imaginile sînt pline de gingășie în ascunderea hidosului în sugerarea decrepitudinii.* CĂL. [Din fr. ***hideux***].

hidoșénie, hidoșenii f. însușirea, faptul de a fi hidos; urîțenie foarte mare. [***Hidos*** + *-enie*].

hidracarián, hidracarieni m. (la pl.) categorie de acarieni adaptați la viața acvatică; (și la sg.) animal din această categorie. [Din fr. ***hydracariens***].

hidracíd, hidracizi m. acid compus dintr-un halogen sau un metaloid și unul sau doi atomi de hidrogen. [Din fr. ***hydracide***].

hidramniós, hidramniosuri n. prezența a unei mari cantități de lichid în amnios. [Din fr. ***hydramnios***].

hidránt, hidrante n. și **hidranți** m. dispozitiv care permite legarea furtunurilor la o conductă cu apă sub presiune. [Din fr. ***hydrante***, germ. ***Hydrant***].

hidrargilít, hidrargiliți m. minereu de aluminiu format din hidroxid natural de aluminiu. [Din fr. ***hydrargylite***].

hidrargír n. (chim.) mercur. [Din fr. ***hydrargyre***].

hidrargirísm n. intoxicație provocată de vaporii sau de sărurile de mercur. [Din fr. ***hydrargyrisme***].

hidrargiróză, hidrargiroze f. îmbolnăvire cauzată de intoxicația cu mercur. [Din fr. ***hydrargyrose***].

hidrăt, hidrați m. compus chimic anorganic care are în compunere și molecule de apă: *varul stins este un hidrat de calciu.* [Din fr. ***hydrate***].

hidratá, pers. 3 **hidratează** vb. (refl.) a se combina cu apa; a absorbi apă. [Din fr. ***hydrater***].

hidratábil, ~i, hidratabilă, ~e a. care se poate hidrata. [Din fr. ***hydratable***].

hidratánt, ~ți, hidratantă, ~e a. care hidratează. [Din fr. ***hydratant***].

hidratáre, hidratări f. **1.** acțiunea de a hidrata și rezultatul ei; **2.** (med.) introducere de apă în organism (în caz de hemoragii, de vărsături etc.). [V. ***hidrata***].

hidratát, ~ți, hidratată, ~e a. **1.** care s-a combinat cu apa; **2.** care a reținut apa în interior prin adeziune. [V. ***hidrata***].

hidraúlic, ~ci, hidraulică, ~ce a. **1.** care funcționează prin forța (de presiune) a apei sau a altor lichide: *mașină hidraulică; frînă hidraulică;* **2. var hidraulic**, var special care face priză în apă (fiind uneori folosit în locul cimentului). [Din fr. ***hidrauli|que***, germ. ***hydraulisch***].

hidraúlică f. disciplină științifică care studiază mecanica lichidelor și aplicațiile ei. [Din fr. ***hydraulique***, germ. ***Hydraulik***].

hidrazídă, hidrazide f. substanță cristalină cu caracter bazic, folosită în sintezele organice și ca medicament. [Din fr. ***hydrazide***].

hidrazínă, hidrazine f. substanță lichidă incoloră, realizată din combinarea azotului cu hidrogenul și avînd numeroase întrebuințări. [Din fr. ***hydrasine***].

hidrazónă, hidrazone f. substanță organică rezultată din condensarea hidrazinei cu aldehidă sau cu cetonă. [Din fr. ***hydrazone***].

hídră, hidre f. **1.** (mit.) șarpe fabulos cu șapte capete care, tăiate, creșteau la loc: *o idră cu capete mai multe.* B.-DEL.; (fig.) *capetele acestei idre, stînd între popor și ocîrmuitor, nu începuseră a mușca cînd pe unul, cînd pe altul.* NEGR.; **2.** (zool.) animal din încrengătura celenteratelor care trăiește fixat cu un disc pe fundul apelor dulci (*Hydra viridis*): *vedea în mica gînganie pe monstruoasa idră din lacul Lerna.* FIL.; **3.** (fig.) flagel, rău mare: *puternica hidră, tirania.* NEGR.; *hidra fanatismului;* (și: (înv.) **idră**). [Din lat. ***hydra***, fr. ***hydre***].

hidremíe, hidremii f. (med.) creștere a cantității de plasmă sangvină. [Din fr. ***hydrémie***].

hídric, hidrice a. **regim hidric**, regim în care se recomandă consumarea unor cantități (mari) de apă. [Din fr. ***hydrique***].

hídro-[1] element de compunere cu sensul „(de) apă", „apos" sau, în terminologia chimiei, „(care conține) hidrogen". [Din fr. ***hydro-***, gr. ***hydor***].

hídro[2] f. (arg.) (facultate de) hidrotehnică. [Prescurtare din ***hidrotehnică***].

hidroacústică f. ramură a acusticii care studiază producerea și propagarea sunetelor în apă. [Din fr. ***hydroacoustique***].

hidroaeroplán, hidroaeroplane n. (rar) hidroavion. [Din fr. ***hydroaéroplane***].

hidroameliorăre, hidroameliorări f. ansamblul lucrărilor de îmbunătățiri funciare făcute cu scopul de a menține în sol un raport optim de apă. [***Hidro-***[1] + ***ameliorare***; cf. fr. ***hydroamélioration***].

hidroameliorátiv, ~i, hidroameliorativă, ~e a. care ține de lucrările hidrotehnice de ameliorare a solului. [***Hidro-***[1] + ***ameliorativ***].

hidroamelioratór, ~i, hidroameliratoáre m., f. specialist în hidroameliorații. [Din fr. ***hydroaméliorateur***].

hidroameliorá|ție, hidroameliora|ții f. hidroameliorare. [Din fr. ***hydroamélioration***].

hidroarheologíe f. disciplină care studiază vechile civilizații prin descoperiri arheologice subacvatice. [Din fr. ***hydroarchéologie***].

hidroaviá|ție, hidroavia|ții f. **1.** ramură a aeronauticii care se ocupă cu studiul hidroavioanelor; **2.** aviație compusă din hidroavioane. [Din fr. ***hydroaviation***].

hidroavión, hidroavioane n. avion care poate folosi suprafața apei pentru decolare și coborîre. [Din fr. ***hydroavion***].

hidrobiciclétă, hidrobiciclete f. mică ambarcație sportivă de agrement propulsată pe apă cu ajutorul unor pedale. [***Hidro-***[1] + ***bicicletă***].

hidrobiológ, hidrobiologi m. specialist în hidrobiologie. [De la ***hidrobiologie***].

hidrobiologíe f. ramură a biologiei care studiază viața vegetală și animală din mediul acvatic. [Din fr. ***hydrobiologie***, germ. ***Hydrobiologie***].

hidrobúz, hidrobuze n. navă de mic tonaj pentru transportul pasagerilor de-a lungul coastelor mării. [***Hidro-***[1] + (*auto*)***buz***].

hidrocarbonát, hidrocarbonați m. substanță organică alcătuită din carbon, oxigen și hidrogen. [Din fr. ***hydrocarbonate***].

hidrocarbúră, hidrocarburi f. substanță (naturală) bazată pe combinația dintre carbon și hidrogen: *petrolul și parafina sînt amestecuri de hidrocarburi.* [Din fr. ***hydrocarbure***].

hidrocefál, ~i, hidrocefală, ~e a. care suferă de hidrocefalie. [Din fr. ***hydrocéphale***].

hidrocefalíe, hidrocefalii f. (med.) afecțiune cauzată de acumularea de lichid în cutia craniană. [Din fr. ***hydrocéphalie***].

hidrocelulóză, hidroceluloze f. compus chimic obținut prin hidroliza parțială a celulozei sub acțiunea acizilor minerali. [Din fr. ***hydrocellulose***].

hidrocentrálă, hidrocentrale f. uzină care produce energie electrică prin transformarea energiei hidraulice. [Din fr. ***hydrocentrale***].

hidrocéntru, hidrocentre n. regiune geografică bogată în ape (și energie hidraulică). [Din fr. ***hydrocentre***].

hidrochimíe f. disciplină care studiază proprietățile chimice ale apelor. [Din fr. ***hydrochimie***].

hidrochinónă, hidrochinone f. substanță chimică organică obținută prin reducerea chinonei și folosită ca revelator fotografic. [Din fr. ***hydroquinone***, germ. ***Hydrochinon***].

hidrociclón, hidrocicloane n. aparat de sortare și de concentrare a materialelor granulare cu ajutorul forței centrifuge a unui curent de apă. [Din fr. ***hydrocyclone***].

hidrocinemátică f. ramură a hidrodinamicii care studiază mișcarea fluidelor, independent de forțele care se exercită asupra lor. [***Hidro-***[1] + ***cinematică***].

hidrocóră, hidrocore a. și f. (plantă) ale cărei fructe sau semințe sînt adaptate pentru a fi răspîndite de apă. [Din fr. ***hydrochore***].

hidrocoríe f. mod de răspîndire a semințelor prin intermediul apei, caracteristic plantelor hidrocore. [Din fr. ***hydrochorie***].

hidrocortizón n. hormon secretat de glandele suprarenale, care, preparat sintetic, se folosește în tratamente antiinflamatorii și antialergice; cortizon. [Din fr. ***hydrocortisone***].

hidrocultúră f. cultură a plantelor (industriale) prin menținerea rădăcinilor în soluții sau în apă fără pămînt. [Din fr. ***hydroculture***, germ. ***Hydrokultur***].

hidrodinámic, ~ci, hidrodinamică, ~ce a. referitor la legile mișcării lichidelor. [Din fr. ***hydrodynamique***].

hidrodinámică f. ramură a hidromecanicii care studiază legile mișcării lichidelor. [Din fr. ***hydrodynamique***, germ. ***Hydrodynamik***].

hidroeiéctric, ~ci, hidroelectrică, ~ce a. care transformă energia hidraulică în energie electrică. [Din fr. ***hydroélectrique***].

hidroelevatór, hidroelevatoáre n. dispozitiv folosit pentru ridicarea și îndepărtarea apei și a noroiului din săpături. [Din fr. ***hydro-élévateur***].

hidroenergétic, ~ci, hidroenergetică, ~ce a. referitor la energia produsă cu ajutorul apei. [Din fr. ***hydroénergétique***].

hidroenergíe f. energie produsă de apa în mișcare; energie hidraulică. [Din fr. ***hydroénergie***].

hidrofíl, ~i, hidrofilă, ~e a. **1.** (chim.) care absoarbe apa în mare cantitate; avid de apă; care se îmbibă ușor cu apa: *substanță hidrofilă;* **2.** (bot.; și f.) (plantă) ale cărei flori se polenizează în apă sau la suprafața apei. [Din fr. ***hydrophile***].

hidrofilíe, hidrofilii f. proprietate a unei substanțe de a fi hidrofilă. [Din fr. ***hydrophilie***].

hidrofítă, hidrofite a. și f. (plantă) care este adaptată la viața acvatică. [Din fr. ***hydrophites***].

hidrofób, ~i, hidrofobă, ~e a. (chim.) care nu se combină cu apa; care nu se îmbibă în apă; hidrofug: *substanță hidrofobă.* // m., f. (med.) persoană care suferă de hidrofobie. [Din fr. ***hydrophobe***].

hidrofobíe, hidrofobii f. **1.** (med.) teamă patologică de contactul cu apa; **2.** (med.) aversiune pentru consumul de apă (sau de alte lichide), caracteristică unor boli ca turbarea, meningita, tetanosul, isteria etc.; **3.** (chim.) însușire a unei substanțe de a fi hidrofobă. [Din fr. ***hydrophobie***].

hidrofón, hidrofoane n. aparat pentru semnalizarea sub apă cu ajutorul sunetelor. [Din fr. *hydrophone*].

hidrofór, hidrofoare n. instalaţie cu ajutorul căreia apa este ridicată prin conducte la o anumită înălţime. [Din fr. *hydrophore*].

hidroftálmic, ~ci, hidroftalmică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de hidroftalmie. [Din fr. *hydrophtalmique*].

hidroftalmíe, hidroftalmii f. stare patologică cauzată de o presiune interioară puternică care provoacă întinderea globului ocular. [Din fr. *hydrophtalmie*].

hidrofúg, ~gi, hidrofugă, ~ge a. (chim.) hidrofob. [Din fr. *hydrofuge*].

hidrofugăre, hidrofugări f. finisare a ţesăturilor prin apretare sau prin modificarea structurii chimice a firelor pentru a le face rezistente la umezeală. [Din fr. *hydrofugation*].

hidrogămă, hidrogame a. şi f. (bot.) hidrofil. [Din fr. *hydrogamme*].

hidrogél, hidrogele n. (chim.) gel al unui coloid avînd apa ca mediu de dispersie. [Din fr. *hydrogel*].

hidrogén n. element chimic gazos şi foarte uşor, incolor şi inodor, care, în combinaţie cu oxigenul, formează apa: *în perspectivă pur empirică, hidrogenul era pentru el „aer inflamabil"*. BL.; *hidrogenul a fost descoperit în 1781 de Cavendish*; **punte de hidrogen**, v. **punte**. [Din fr. *hydrogène*].

hidrogenă, hidrogenez vb. (tr.) a introduce hidrogen în molecula unei substanţe. [Din fr. *hydrogéner*].

hidrogenáre, hidrogenări f. acţiunea de a hidrogena şi rezultatul ei. [V. *hidrogena*].

hidrogenát, ~ţi, hidrogenată, ~e a. (chim.) care conţine hidrogen; combinat cu hidrogenul. [V. *hidrogena*].

hidrogeneratór, hidrogeneratoare n. generator electric (de curent alternativ) acţionat hidraulic. [*Hidro-*[1] + *generator*].

hidrogeológie f. disciplină care studiază distribuţia, regimul, dinamica şi geneza apelor subterane. [Din fr. *hydrogéologie*].

hidroglisór, hidroglisoare n. ambarcaţie cu fundul plat, pusă în mişcare de o elice aeriană. [Din fr. *hydroglisseur*].

hidrográd, hidrograde n. (geogr.) unitate de măsură a nivelului apelor curgătoare, egală cu a zecea parte din amplitudinea maximă. [*Hidro-*[1] + *grad*].

hidrográf, hidrografi m. specialist în hidrografie. // n. (pl. **hidrografe**) grafic care indică variaţia nivelului sau debitului unui curs de apă. [Din fr. *hydrographe*].

hidrográfic, ~ci, hidrografică, ~ce a. care aparţine hidrografiei, referitor la hidrografie. [Din fr. *hydrographique*].

hidrografíe f. **1.** ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor dintr-o regiune; **2.** totalitate a apelor curgătoare şi stătătoare dintr-o regiune: *insist asupra hidrografiei districtului.* OD. [Din fr. *hydrographie,* germ. *Hydrographie*].

hidroizolá, hidroizolez vb. (tr.) a izola pentru a împiedica infiltrarea apei (într-o construcţie). [*Hidro-*[1] + *izola*].

hidroizoláre, hidroizolări f. acţiunea de a hidroizola şi rezultatul ei. [V. *hidroizola*].

hidroizolát, ~ţi, hidroizolată, ~e a. care a fost izolat, protejat împotriva infiltrării apei. [V. *hidroizola*].

hidrolázǎ, hidrolaze f. enzimă care catalizează reacţiile de hidroliză. [Din fr. *hydrolase*].

hidrolític, ~ci, hidrolitică, ~ce a. care se obţine prin hidroliză. [Din fr. *hydrolytique,* germ. *hydrolytisch*].

hidrolíză, hidrolize f. **1.** descompunere a unor săruri sub acţiunea ionilor de hidrogen şi de oxigen din apă; **2.** reacţie chimică între un compus organic şi apă, în prezenţa unui catalizator. [Din fr. *hydrolyse,* germ. *Hydrolyse*].

hidrolocatór, hidrolocatoare n. aparat care determină direcţia şi distanţa unui obiect aflat sub apă cu ajutorul ultrasunetelor. [Din engl. *hydrolocator*].

hidrológ, hidrologi m. specialist în hidrologie. [Din fr. *hydrologue,* germ. *Hydrologe*].

hidrológic, ~ci, hidrologică, ~ce a. care ţine de hidrologie, referitor la hidrologie; **regim hidrologic**, variaţie în timp a cantităţii de apă ce trece printr-o secţiune a unui rîu. [Din fr. *hydrologique,* germ. *hydrologisch*].

hidrológie f. ştiinţă care studiază proprietăţile generale ale apelor din natură şi influenţa reciprocă dintre acestea şi alţi factori naturali. [Din fr. *hydrologie,* germ. *Hydrologie*].

hidromaníe, hidromanii f. (med.) tulburare psihică caracterizată prin tendinţa de sinucidere prin înec. [Din fr. *hydromanie*].

hidromasáj, hidromasaje n. masaj realizat cu ajutorul apei în mişcare. [Din fr. *hydromassage*].

hidromecánic, ~ci, hidromecanică, ~ce a. care ţine de hidromecanică, referitor la hidromecanică. [Din fr. *hidromécanique*].

hidromecánică f. ştiinţă care studiază legile mişcării lichidelor. [Din fr. *hydromécanique*, germ. *Hydromechanik*].

hidromél, hidromeluri n. băutură alcoolică obţinută prin fermentarea mierii cu apă: *călăuzise la tabăra de la Peşte Mort şase căruţe cu şase buţi de hidromel.* SAD. [Din fr. *hydromel*].

hidrometalurgíe f. ramură a metalurgiei care se ocupă cu extragerea metalelor din minereuri cu ajutorul soluţiilor apoase. [Din fr. *hydrométalurgie*].

hidrometeór, hidrometeori m. produs de condensare a vaporilor de apă din atmosferă. [Din fr. *hydrométéore*, germ. *Hydrometeore*].

hidrometeorologíe f. disciplină care studiază circulaţia apei în atmosferă. [Din germ. *Hydrometeorologie*].

hidrométric, ~ci, hidrometrică, ~ce a. care ţine de hidrometrie, referitor la hidrometrie. [Din fr. *hydrométrique*].

hidrometríe f. ramură a hidrotehnicii care se ocupă cu determinarea debitului, vitezei şi adîncimii cursurilor de apă. [Din fr. *hydrométrie*, germ. *Hydrometrie*].

hidrométru, hidrometre n. **1.** aparat pentru măsurarea densităţii şi a vitezei de curgere a lichidelor; **2.** manometru cu scara gradată în unităţi de coloană de apă pentru măsurarea nivelului unui curs de apă. [Din fr. *hydromètre*, germ. *Hydrometer*].

hidrominerál, ~i, hidrominerală, ~e a. relativ la apele minerale. [Din fr. *hydromineral*].

hidromonitór, hidromonitoare n. instalaţie pentru săpat pămîntul, formată dintr-o conductă prin care se proiectează un jet de apă sub presiune. [Din fr. *hydromoniteur*, germ. *Hydromonitor*].

hidronefróză, hidronefroze f. (med.) acumulare de urină în rinichi datorată unui obstacol pe ureter. [Din fr. *hydronéphrose*].

hidroním, hidronime a. şi n. (cuvînt) care denumeşte o apă. [Din fr. *hydronyme*].

hidronimíe f. totalitate a numelor de apă (dintr-o zonă, dintr-o regiune etc.). [Din fr. *hydronymie*].

hidróniu, hidronii m. ion rezultat din unirea unui proton cu o moleculă de apă. [Din fr. *hydronium*].

hidropát, ~ţi, hidropată, ~e a. care tratează bolile prin hidroterapie. [Din fr. *hydropathe*].

hidropatíe, hidropatii f. (med.) hidroterapie. [Din fr. *hydropathie*].

hidropedéză, hidropedeze f. transpiraţie abundentă. [Din fr. *hydropédèse*].

hidrópic, ~ci, hidropică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de hidropizie. [Din fr. *hydropique*].

hidropicésc, ~şti, hidropiceáscă, ~eşti a. (înv.) care ţine de hidropizie, referitor la hidropizie: *feace multe minuni, luminînd orbii şi tămăduind cu unsul svîntului oloi de înmflătură idropicească.* DOS.; (şi: **idropicesc**). [Din gr. mod. *hydrópic(os)* + *-esc*].

hidropicós, ~şi, hidropicoásă, ~e a. şi m., f. (înv.) hidropic: *la faţă galben, înflat, idropicos.* NEGR.; (şi: **idropicos**). [Din gr. mod. *hydrópikos*].

hidropizíe, hidropizii f. (med.) acumulare patologică a apei într-un ţesut sau într-o cavitate naturală a corpului; (pop.) dropică: *boala sa fusese o idropizie de pept.* NEGR.; (şi: **idropizie**). [Din fr. *hydropisie*, lat. *hydropisia*].

hidroplană, pers. 3 **hidroplanează** vb. (intr.) a se deplasa sau a se coborî pe suprafaţa apei. [Din fr. *hydroplaner*].

hidroplanáre, hidroplanări f. acţiunea de a hidroplana şi rezultatul ei. [V. *hidroplana*].

hidropneumátic, ~ci, hidropneumatică, ~ce a. şi n. (aparat) care funcţionează cu ajutorul apei sau al unui lichid ori gaz comprimat. [Din fr. *hydropneumatique*].

hidropónică f. cultură legumicolă sau floricolă în soluţii nutritive sau pe un strat nisipos prin care curg permanent astfel de soluţii. [Din fr. *hydroponique*, germ. *Hydroponik*].

hidrorée, hidroree f. (med.) scurgere cronică a unui lichid seros. [Din fr. *hydrorrhée*].

hidrosadenită, hidrosadenite f. (med.) inflamaţie a glandelor sudoripare (de la subsuoară). [Din fr. *hidrosadénite*].

hidroscálă, hidroscale f. aeroport pe apă pentru hidroavioane. [Din fr. *hydroscale*].

hidroseparatór, hidroseparatoare n. instalaţie de separare, acţionată de un curent de apă şi folosită la prepararea mecanică a cărbunilor. [*Hidro-*[1] + *separator*].

hidrosféră f. învelişul de apă al globului terestru (alcătuit din mări, oceane, lacuri, fluvii, gheţari etc.). [Din fr. *hydrosphère*, germ. *Hydrosphäre*].

hidrosolúbil, ~i, hidrosolubilă, ~e a. care se dizolvă în apă, solubil în apă. [Din fr. *hydrosoluble*].

hidrosonicitáte f. ramură a fizicii care studiază transmiterea energiei prin medii elastice lichide. [*Hidro-*[1] + *sonicitate*].

hidrostátic, ~ci, hidrostatică, ~ce a. referitor la echilibrul lichidelor: *balanţă hidrostatică.* [Din fr. *hydrostatique*, germ. *hydrostatisch*].

hidrostátică f. ramură a hidromecanicii care studiază echilibrul lichidelor şi al corpurilor cufundate în lichide. [Din fr. *hydrostatique*, germ. *Hydrostatik*].

hidrotéhnic, ~ci, hidrotehnică, ~ce a. referitor la hidrotehnică, care ţine de hidrotehnică. [Din fr. *hydrotechnique*].

hidrotéhnică f. ramură a tehnicii care se ocupă cu folosirea energiei apei şi cu proiectarea şi executarea obiectivelor care privesc energia hidraulică. [Din fr. *hydrotechnique*, germ. *Hydrotechnik*].

hidrotehnicián, ~eni, hidrotehniciană, ~ene m., f. specialist în hidrotehnică. [*Hidrotehnică* + *-ian*].

hidroterapeút, hidroterapeuţi m. specialist în hidroterapie. [Din fr. *hydrothérapeute*].

hidroterápic, ~ci, hidroterapică, ~ce a. care ţine de hidroterapie, referitor la hidroterapie. [Din fr. *hydrothérapique*].

hidroterapíe, hidroterapii f. tratament medical prin folosirea apei (băi, duşuri, aburi etc.). [Din fr. *hydrothèrapie*].

G H

hidrotermál, ~i, hidrotermală, ~e a. (geol.) referitor la apele fierbinți provenite prin răcirea magmei; **proces hidrotermal** sau **fază hidrotermală**, ultima fază a consolidării magmatice. [Din fr. *hydrothermal*].

hidrotimetríe, hidrotimetrii f. măsurare a densității unei ape. [Din fr. *hydrotimétrie*].

hidrotipíe, hidrotipii f. procedeu de copiere a filmelor cinematografice în culori cu matriță în relief, care se colorează cu coloranți solubili în apă. [Din fr. *hydrotipie*].

hidrotropísm, hidrotropisme n. orientare a rădăcinilor sau miceliilor spre solurile mai umede. [Din fr. *hydrotropisme*].

hidroxíd, hidroxizi m. compus chimic anorganic în a cărui moleculă se întâlnește un radical format dintr-un atom de hidrogen și unul de oxigen. [Din fr. *hydroxide*].

hidroxíl, hidroxili m. radical monovalent format dintr-un atom de hidrogen și unul de oxigen; oxidril. [Din fr. *hydroxyle*].

hidrozoár, hidrozoare n. (la pl.) clasă de celenterate care cuprinde hidra și meduza; (și la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *hydrozoaires*].

hidrúră, hidruri f. substanță rezultată din combinația hidrogenului cu un alt element chimic. [Din fr. *hydrure*].

hiénă, hiene f. **1.** mamifer carnivor din Asia și din Africa, care se hrănește mai ales cu cadavre (*Hyaena*): *plimbîndu-se de colo pînă colo, ca o hienă în cușca ei.* CAR.; **2.** (fig.) om ticălos, nemernic: *locul hienei îl luă cel vorbăreț.* EM. [Din fr. *hyène*, lat. *hyaena*].

hienídă, hienide f. (la pl.) familie de mamifere carnivore care cuprinde hienele; (și la sg.) animal din această familie. [Din fr. *hyénidés*].

hierátic, ~ci, hieratică, ~ce a. **1.** care ține de lucrurile sfinte, referitor la lucruri sfinte: *celebrarea hieratică într-o sărbătoare*; (subst. n.) *acum hieraticul exotic e înlocuit cu poze ortodoxe în peisagiu autohton.* CĂL.; **scriere hieratică**, scriere cursivă și simplificată a hieroglifelor; **2.** întemeiat pe tradiție; tradițional: *erau stăpînite de mitologii și cosmologii de factură mai arhaică, mai hieratică.* BL.; **3.** distant, rezervat, circumspect, reținut: *un țăran de tipul lui Creangă este tăcut, hieratic.* CĂL.; **4.** (în artă) care reprezintă personajele în atitudini solemne, convenționale, rigide: *prezintă o figură hieratică.* CĂL.; (adv.) *bizantinismul ... este prin definiție static și hieratic încremenit.* BL. // f. (rar) manieră de reprezentare de acest tip: *moștenește hieratica maestrului în forme mai spectaculoase.* CĂL. [Din fr. *hiératique*, lat. *hieraticus*].

hieratísm, (rar) **hieratisme** n. **1.** caracterul a ceea ce este hieratic; spirit hieratic: *hieratismul ritualului religios; hieratismul artei bizantine*; (p. ext.) *descoperim la poet tehnica marilor solemne instrumente muzicale, înaltul hieratism al melancoliei.* CĂL.; **2.** manifestare hieratică, solemnă, rigidă: *are fineți extatice și hieratisme necunoscute acelei vremi.* CĂL. [Din fr. *hiératisme*].

hierofánic, ~ci, hierofanică, ~ce a. care ține de hierofanie, referitor la hierofanie: *reprezentare hierofanică.* [Din fr. *hiérophanique*].

hierofanie f. (rel.) entitate culturală (zeu, mit, obiect, rit etc.) considerată ca manifestare a sacrului. [Din fr. *hiérophanie*].

hierofánt, hierofanți m. (ant.) preot care iniția în mistere; mare pontif: *ce-au rămas de răpitoare mînile-autocraților, apucă ierofantul.* B.-DEL.; (și: (înv.) **ierofant**). [Din fr. *hiérophante*, lat., gr. *hierophantes*].

hieroglífă, hieroglife f. **1.** semn din scrierea vechilor egipteni care consta dintr-un desen simplificat al unei ființe sau al unui lucru: *hieroglifele au propriul ca prin puține trăsuri să conceapă lucrurile în cîteva linii.* EM.; *ecouri vechi de acolo, din țara hieroglifelor.* BAC.; (fig.) *poezia nu are să descifreze, ci din contra, are să încifreze o idee poetică în simbolele și hieroglifele imaginilor sensibile.* EM.; **2.** (fig.) scris neciteț; lucru neinteligibil; (și: **ieroglifă**). [Din fr. *hiéroglyphe*, germ. *Hieroglyphe*].

hieroglífic, ~ci, hieroglifică, ~ce a. **1.** care ține de hieroglife, scris cu hieroglife: *scrierea hieroglifică este pe deplin dezvoltată.* EM.; (adv.; fig.) *după kabbaliști, Dumnezeu se exprimă hieroglific prin creație.* CĂL.; **2.** (fig.) greu de înțeles; alegoric: *„Istoria ieroglifică" a lui Dimitrie Cantemir*; **3.** (fig.) indescifrabil, neciteț: *voi ... deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci la noi.* NEGR.; (și: (înv.) **ieroglific**). [Din lat. *hieroglyphicus*, fr. *hiéroglyphique*, gr. *ierogluphikós*].

hífă, hife f. filament din celule care formează miceliul unei ciuperci. [Din fr. *hyphe*].

hi-fi [haifí, hifí] f. și a. (de) înaltă fidelitate. [Cuv. engl.].

high fidelity [hai fidéliti] f. (echipament de) înregistrare și de redare sonoră de înaltă fidelitate. [Cuv. engl.].

higi, higiuri n. (reg.) pădurice, desiș: *în higiul dintre plaiuri.* OD. [Cf. *huci*].

higiénă f. v. igienă.

higiénic a. v. igienic.

higrofíl, ~i, higrofilă, ~e a. care caută umiditatea, care se dezvoltă la umiditate mare: *plantă higrofilă.* [Din fr. *hygrophile*].

higrofítă, higrofite a. și f. (plantă) care se dezvoltă normal la mare umiditate. [Din fr. *hygrophyte*].

higrográf, higrografe n. aparat pentru înregistrarea umidității aerului atmosferic. [Din fr. *hygrographe*].

higrográmă, higrograme f. diagramă care reprezintă variația umidității aerului. [Din fr. *hygrogramme*].

higrologíe f. disciplină care studiază umiditatea aerului. [Din fr. *hygrologie*].

higrómă, higrome f. (med.) inflamație a pungilor seroase de sub piele, în zona unei articulații. [Din fr. *hygrome*].

higrométric, ~ci, higrometrică, ~ce a. care ține de higrometrie; referitor la higrometrie. [Din fr. *hygrométrique*].

higrometríe f. ramură a meteorologiei, care se ocupă cu determinarea umidității aerului atmosferic; (rar) higroscopie. [Din fr. *hygrométrie*].

higrométru, higrometre n. aparat pentru măsurarea umidității aerului atmosferic. [Din fr. *hygromètre*, germ. *Hygrometer*].

higroscóp, higroscoape n. aparat care indică prezența umidității în aer. [Din fr. *hygroscope*].

higroscópic, ~ci, higroscopică, ~ce a. care absoarbe umiditatea din aer: *substanță higroscopică.* [Din fr. *higroscopique*].

higroscopicitáte f. proprietatea de a fi higroscopic. [*Higroscopic* + *-itate*].

higroscopíe f. (rar) higrometrie. [Din fr. *hygroscopie*].

higrostát, higrostate n. aparat pentru menținerea umidității relative a aerului dintr-o încăpere, dintr-o instalație etc. [Din fr. *hygrostat*, germ. *Hygrostat*].

hil, hiluri n. **1.** (anat.) porțiune la suprafața unui organ unde pătrund vasele sangvine și nervii: *medicii, reuniți în consult, diagnosticară un proces tuberculos la hilii ambilor plămîni.* GHEȚIE; **2.** (bot.) cicatrice pe învelișul seminței, la locul unde s-a desprins de ovul. [Din fr. *hile*, lat. *hilum*].

hilár[1], **~i, hilară, ~e** a. (anat.) care aparține hilului, referitor la hil. [Din fr. *hilaire*].

hilár[2] a. v. ilar.

hilariánt a. v. ilariant.

hilaritáte f. v. ilaritate.

hiléa f. pădure ecuatorială. [Din germ. *Hyläa*].

hiliásm n. v. **chiliasm**.

hilimícă, hilimele f. (reg.; bot.) gălbenea, filimică (*Calendula officinalis*). [Et. nec.].

hilozoísm n. teorie (filozofică) potrivit căreia întreaga materie este vie și are capacitatea de a simți și de a gîndi. [Din fr. *hylozoïsme*, germ. *Hylozoismus*].

hilozoíst, ~ști, hilozoistă, ~e a. care ține de hilozoism, referitor la hilozoism. // m. adept al hilozoismului. [Din fr. *hylozoïste*].

hiltă, hilte f. (înv.) răutate: *pre tot ceas mă-ntreabă și grăiesc cu hiltă.* DOS. [Din sl. *hila* „răutate"].

himalaián, ~eni, himalaiană, ~ene a. care ține de Munții Himalaia; specific Munților Himalaia (sau altor munți foarte înalți): *vînătorii ajung la niște solitudini himalaiene.* CĂL. [*Himalaia* n. pr. + *-ean*].

himén, himene n. membrană care acoperă parțial, la fetele virgine, orificiul extern al vaginului. [Din fr. *hymen*, lat. *himen, -inis*].

himenál, ~i, himenală, ~e a. **1.** (anat.) care ține de himen, referitor la himen; **2.** (livr.) care ține de căsătorie, referitor la căsătorie. [Din fr. *hyménal*].

himenéu, himeneuri n. (poetic) căsătorie: *cu harpa ta de aur celebră himeneul.* HEL.; *demnă de sfînt himeneu.* [Din fr. *hyménée*, lat. *hymenaeus*].

himéniu, himeniuri n. parte centrală a ciupercilor unde se produc sporii. [Din fr. *hyménium*].

himenoptér n. v. **himenopteră**.

himenoptéră, himenoptere f. (la pl.) ordin de insecte cu metamorfoză completă, cu două perechi de aripi membranoase; (și la sg.) insectă din acest ordin: *e aproape fabulos cazul acelei himenoptere ... care-și înțeapă victima ... cu o precizie anatomică.* BL.; (adj.) *insectă himenopteră*; (și: **himenopter**). [Din fr. *hyménoptère*].

himéră, himere f. **1.** (mit.) monstru fabulos cu capul de leu, trupul de capră și coada de șarpe: *hirișă himera jiganiilor, irmafroditul pasirilor.* CANT.; **2.** (fig.) idee nerealizabilă, fără temei; iluzie: *ai alergat după o himeră.* VLAH.; (și: (înv.) **chimeră**). [Din lat. *chimaera*, germ. *Chimäre*].

himéric, ~ci, himerică, ~ce a. **1.** imaginar, fantastic: *încremenești, ceasuri întregi, robită de-un amar himeric.* VLAH.; (adv.) *dar ochii mari și luminați lucesc adînc, himeric.* EM.; **2.** ireal, irealizabil: *căci e vis al neființei universul cel chimeric.* EM.; *speranță himerică*; (subst. n.) *insinuările că Eminescu n-ar fi român sînt de domeniul himericului.* CĂL.; (și: (înv.) **chimeric**). [Din fr. *chimérique*, germ. *chimärisch* (după *himeră*)].

himerísm n. (rar) concepție, opinie bazată pe himere, pe fapte ireale, imaginare: *dialogul lui Lope de Rueda e o excelentă critică a chimerismului economic.* CĂL. [*Himeră* + *-ism*].

híndi n. aspect literar al limbii hindustane, care este limba oficială în India. [Din fr., engl. *hindi*, germ. *Hindi*].

hindíchi, hindichiuri n. (reg.) **1.** șanț: *pe marginea hindichiului*; **2.** (înv.) șanț de întărire; meterez: *au făcut hendechiu împregiurul taberii.* NEC.; **3.** uluc la teascul de struguri; (și: (înv.) **hendechiu**). [Din turc. *hendek*].

híndu a. invar. v. **hindus**.

hinduísm n. religie indiană bazată pe combinarea principiilor brahmanice și budiste cu diverse practici magice și superstiții: *acesta se arată gata de a trece la hinduism.* CĂL. [Din fr. *hindouisme*, germ. *Hinduismus*].

hinduíst, ~ști, hinduistă, ~e care ține de hinduism, referitor la hinduism. // m. adept al hinduismului. [Din fr. *hindouiste*].

hindús, ~și, hindusă, ~e a. care aparține, care este caracteristic Indiei sau populației ei, referitor la India sau la populația acesteia: *această mostră de*

imaginație exuberantă ... caracterizează spiritul hindu. BL.; *arhitectura gotică se înrudește pe de altă parte cu cea hindusă.* CĂL. // m., f. persoană de religie brahmană din India; (p. ext.) indian: *prințul de insulă cu fața de hindus stă în brumoasa Londră ca ministru plenipotențiar.* CĂL.; (și: **hindu**). [Din fr. *Hindou*, germ. *Hindu*].

hindustánă a. și f. (limbă) indo-iraniană vorbită în India și în Pakistan. [Din fr. *hindoustani*].

hinghér, hingheri m. persoană din serviciul de ecarisaj care prinde cîinii vagabonzi: *el atrage atenția Tofanei că bunicul lor a fost hingher.* CĂL.; (și: (înv.) **hengher**). [Din săs. *hoenger* (=germ. *Henker*)].

hingheresc, ~şti, hingheréască, ~eşti a. (rar) care ține de hingher, specific hingherilor: *ca și ereditatea hinghereasca ..., mediul meridional ... este un substrat explicativ al fanatismului.* CĂL. [*Hingher* + *-esc*].

hínterland, hinterlanduri n. teritoriu, regiune asupra căreia își extinde pretențiile o metropolă. [Din germ. *Hinterland*].

hintéu, hinteie n. (reg.) caleașcă, trăsură, rădvan: *și-n hinteu mi se punea.* POP. [Din magh. *hinto* „trăsură"].

hioálă, hioale f. (reg.) **în hiolă**, după sine: *maldăre de scînduri, ducînd pe cai în hiolă, îi repezi devale printre călărețiі noștri.* VLAH.; (și: **hiolă**). [Et. nec.].

hioíd a. os **hioid**, os mic, în formă de potcoavă, situat la baza limbii. [Din fr. *hyoïde*].

hiólă f. v. hioală.

hiparión, hiparioni m. gen fosil de ecvide, considerat strămoșul calului. [Din fr. *hypparion*].

hiper- element de compunere cu sensul „peste", „deasupra", „în exces". [Din lat., fr. *hyper-*].

hiperaciditáte, hiperaciditáți f. (med.) prezență excesivă a acidului clorhidric în secreția gastrică. [*Hiper-* + *aciditate*].

hiperacuzíe, hiperacuzii f. (med.) hiperestezia auzului. [Din fr. *hyperacousie*].

hiperalgézic, ~ci, hiperalgezícă, ~ce a. și m., f. (med.) (persoană) care suferă de hiperalgezie. [Din fr. *hyperalgésique*].

hiperalgezíe, hiperalgezii f. (med.) sensibilitate exagerată la durere; hiperalgie. [Din fr. *hyperalgésie*].

hiperalgíe, hiperalgii f. (med.) hiperalgezie. [Din fr. *hyperalgie*].

hiperbát n. v. hiperbată.

hiperbátă, hiperbate f. inversiune a ordinii naturale a cuvintelor, inversiune a topicii normale; (și: **hiperbat**). [Din fr. *hyperbate*].

hipérbolă, hiperbole f. **1.** figură de stil care constă în exagerarea trăsăturilor sau importanței lucrurilor: *își ascunde grozava goliciune a capului și a inimei cu întortocheri de cuvinte și cu iperbole ridicole.* EM.; **2.** (mat.) linie curbă ale cărei puncte păstrează aceeași diferență a distanțelor față de două puncte fixe numite focare; (și: (înv.) **iperbolă**). [Din lat., fr. *hyperbole*].

hiperbólic, ~ci, hiperbolícă, ~ce a. **1.** care exagerează; cu hiperbole: *metafora, adesea hiperbolică, sporește conturul individual.* BL.; **2.** care este exagerat, care exprimă o exagerare: *expresie, afirmație hiperbolică*; **3.** (mat.) de forma hiperbolei: *suprafață hiperbolică*; (și: (înv.) **iperbolic**). [Din fr. *hyperbolique*, lat. *hyperbolicus*, germ. *hyperbolisch*].

hiperbolizá, hiperbolizez vb. (tr.) a prezenta exagerat mărimea, importanța etc. unui lucru, unui fapt etc. [*Hiperbolă* + *-iza*].

hiperbolizánt, ~ți, hiperbolizántă, ~e a. care hiperbolizează. [*Hiperboliza* + *-ant*].

hiperbolizáre, hiperbolizări f. faptul de a hiperboliza; prezentare exagerată. [V. *hiperboliza*].

hiperbolizát, ~ți, hiperbolizátă, ~e a. prezentat în mod exagerat. [V. *hiperboliza*].

hiperboloíd, hiperboloizi m. (mat.) suprafață rezultată din revoluția unei hiperbole în jurul uneia dintre axele ei. [Din fr. *hyperboloïde*].

hiperboreán, ~eni, hiperboreană, ~ene a. care se află, care trăiește în extremitatea nordică a pământului; hiperboreu: *poetul se mulțumește cu privelиștea hibernală, succedaneu al liniștii hiperboreene.* CĂL. [Din fr. *hyperboréan*].

hiperboréu, ~ei, hiperboree a. hiperborean. [Din lat. *hyperboreus*].

hipercalcemíe, hipercalcemii f. (med.) creștere anormală a cantității de calciu din sînge. [Din fr. *hypercalcémie*].

hipercheratóză, hipercheratoze f. îngroșare a stratului cornos al pielii. [Din fr. *hyperkératose*].

hiperchinezíe, hiperchinezii f. activitate exagerată efectuată de mușchi. [Din fr. *hyperkinésie*].

hiperclorhidríe, hiperclorhidrii f. hiperaciditate gastrică. [Din fr. *hyperclorhydrie*].

hipercoréct, ~ți, hipercorectă, ~e a. (lingv.) care este eronat prin aplicarea analogică a unei reguli valabile în alte cazuri. [Din fr. *hypercorrect*].

hipercorectitúdine, hipercorectitudini f. (lingv.) greșeală de limbă datorată efortului de a se conforma mecanic unei norme a limbii literare; hiperliterarizare: *pronunția „steclă" în loc de „sticlă" provine din hipercorectitudine.* [*Hiper-* + *corectitudine*].

hipercrítică, hipercritici f. (rar) critică exagerată. [Din fr. *hypercritique*].

hiperdimensionál, ~i, hiperdimensională, ~e a. (rar) care are dimensiuni foarte mari: *cultura majoră ar putea să fie identificată în creațiile hiperdimensionale.* BL. [*Hiper-* + *dimensional*].

hiperdimensionáre, hiperdimensionări f. (rar) atribuire de dimensiuni foarte mari: *sporul în chestiune nu poate fi privit ca o iperdimensionare divină a conștiinței umane.* BL.; (și: (**iperdimensionare**). [*Hiper-* + *dimensionare*].

hiperémic, ~ci, hiperemícă, ~ce a. (med.) care ține de hiperemie, referitor la hiperemie; care prezintă fenomenul de hiperemie. [De la *hiperemie*].

hiperemíe, hiperemii f. (med.) aflux de sînge într-un organ sau într-o anumită regiune a corpului. [Din fr. *hyperémie*].

hiperemotív, ~i, hiperemotívă, ~e a. foarte emotiv, foarte impresionabil. [*Hiper-* + *emotiv*].

hiperemotivitáte f. emotivitate excesivă, bolnăvicioasă. [Din fr. *hyperémotivité*].

hiperestezíe, hiperestezii f. (med.) sensibilitate excesivă a unui organ de simț: *Eminescu a fost un om suprasensibil, a avut hiperestezie.* IBR. [Din fr. *hyperesthésie*].

hiperexcitabilitáte f. excitabilitate excesivă, patologică. [*Hiper-* + *excitabilitate*].

hiperfoliculiníe, hiperfoliculinii f. (med.) secreție excesivă de foliculină. [Din fr. *hyperfolliculinie*].

hiperfoliculinísm n. (med.) sindrom determinat de creșterea anormală a secreției de foliculină. [Din fr. *hyperfolliculinisme*].

hiperfrecvénță, hiperfrecvențe f. (fiz.) frecvență corespunzătoare microundelor. [Din fr. *hyperfrequence*].

hiperfúncție, hiperfuncții f. (med.) activitate excesivă a unui organ. [Din fr. *hyperfonction*].

hipergalactíe, hipergalactii f. (med.) creștere excesivă a secreției lactate. [Din fr. *hypergalactie*].

hiperglicemíe, hiperglicemii f. (med.) prezență excesivă a concentrației de glucoză din sînge. [Din fr. *hyperglycémie*].

hiperhidróză, hiperhidroze f. (med.) boală caracterizată printr-o secreție excesivă a glandelor sudoripare; transpirație abundentă patologică. [Din fr. *hyperhidrose*].

hiperinsulinísm n. (med.) boală endocrină cauzată de secreția excesivă de insulină. [Din fr. *hyperinsulinisme*].

hiperítă f. v. iperită.

hiperlatinísm n. tendință de latinizare extremă a limbii. [*Hiper-* + *latinism*].

hiperlatiníst, hiperlatinişti m. (rar) partizan extremist al latinismului. [*Hiper-* + *latinist*].

hiperliterarizáre, hiperliterarizări f. (lingv.) hipercorectitudine. [*Hiper-* + *literarizare*].

hiperlucíd, ~zi, hiperlucídă, ~e a. (rar) care manifestă multă luciditate: *de acest criteriu diferențial între viziuni n-a ținut seamă hiperlucidul Immanuel Kant.* BL. [*Hiper-* + *lucid*].

hipermenorée, hipermenoree f. (med.) menstruație foarte abundentă. [Din fr. *hyperménorrhée*].

hipermetróp, ~i, hipermetropă, ~e a. și m., f. (persoană) care suferă de hipermetropie. [Din fr. *hypermétrope*].

hipermetropíe, hipermetropii f. (med.) defect de conformație a ochiului care are ca urmare formarea imaginii înapoia retinei; hipermetropism. [Din fr. *hypermétropie*].

hipermetropísm, hipermetropisme n. (med.) hipermetropie. [Din fr. *hypérmetropisme*].

hipermétru, hipermetri m. vers antic cu o silabă suplimentară care se elimină în rostire cînd cuvîntul următor începe cu o vocală. [Din fr. *hypermètre*].

hipermnezíe, hipermnezii f. excitație excesivă, patologică a memoriei. [Din fr. *hypermnesie*].

hipernefróm n. (med.) **hipernefrom medular**, tumoare localizată în glanda medulo-suprarenală. [Din fr. *hypernéphrome*].

hiperón, hiperoni m. (fiz.) particulă elementară cu o masă mai mare decît cea a protonului. [Din fr. *hypéron*].

hiperoním, hiperonime n. (lingv.) cuvînt a cărui semnificație o include pe cea a altor cuvinte: *„aliment" este hiperonim pentru „lapte", „pîine" etc.* [Din fr. *hyperonyme*].

hiperparazít, hiperparaziți m. parazit care parazitează alt parazit. [Din fr. *hyperparasite*].

hiperplazíe, hiperplazii f. creștere excesivă a unui țesut. [Din fr. *hyperplasie*].

hiperrafinát, ~ți, hiperrafinată, ~e a. (rar) foarte rafinat: *europenii iperrafinați ... se extaziază în fața acestor produse în chip pur estetic.* BL.; (și: **iperrafinat**). [*Hiper-* + *rafinat*].

hipersecréție, hipersecrеții f. secreție excesivă a unei glande. [Din fr. *hypersécrétion*].

hipersensíbil, ~i, hipersensibilă, ~e a. excesiv de sensibil, cu o sensibilitate bolnăvicioasă: *se știe ce însemnătate da el formei, ce conștiință artistică hipersensibilă aducea în scrisul său.* IBR. [Din fr. *hypersensible*].

hipersensibilitáte, hipersensibilități f. sensibilitate exagerată: *misticul e de la natură înzestrat ... cu o hipersensibilitate sporită și de privațiunile cărora el li se supune.* BL. [Din fr. *hypersensibilité*].

hipersensibilizá, hipersensibilizez vb. (tr. și refl.) a (se) sensibiliza foarte mult. [Din fr. *hypersensibiliser*].

hipersensibilizáre, hipersensibilizări f. **1.** acțiunea de a (se) hipersensibiliza și rezultatul ei; **2.** tratament al emulsiilor fotografice pentru mărirea sensibilității. [V. *hipersensibiliza*].

hipersomníe, hipersomnii f. (med.) tendință de somn prelungit; somnolență. [Din fr. *hypersomnie*].

hipertensiúne, hipertensiuni f. (med.) tensiune arterială mai mare decît cea normală: *hipertensiunea tatei se stabilizase.* GHEȚIE. [Din fr. *hypertension*].

hipertensív, ~i, hipertensivă, ~e a. care are hipertensiune: *era hipertensivă din timpul războiului.* GHEȚIE. [Din fr. *hypertensif*].

hipertermál, ~i, hipertermală, ~e a. (despre ape minerale) cu temperatură foarte ridicată. [*Hiper-* + *termal*].

hipertermíe, hipertermii f. temperatură corporală peste cea normală. [Din fr. *hyperthermie*].

hipertiroidián, ~eni, hipertiroidiană, ~ene a. care suferă de hipertiroidie. [Din fr. *hyperthyroïdien*].

hipertiroidíe, hipertiroidii f. (med.) boală endocrină cauzată de creşterea excesivă a hormonilor tiroidieni şi manifestată prin creşterea glandei tiroide; hipertiroidism. [Din fr. *hyperthyroïdie*].

hipertiroidísm n. hipertiroidie. [Din fr. *hyperthyroïdisme*].

hipertónic, ~ci, hipertonică, ~ce a. (despre soluţii) care are o presiune osmotică superioară unei alte soluţii. [Din fr. *hypertonique*].

hipertoníe, hipertonii f. **1.** stare a unei soluţii hipertonice; **2.** creştere a tonusului muşchilor şi a sistemului nervos vegetativ. [Din fr. *hypertonie*].

hipertricóză, hipertricoze f. (med.) hirsutism. [Din fr. *hypertrichose*].

hipertrofiá, pers. 3 **hipertrofiază** vb. (refl.) a-şi mări volumul în mod anormal; (fig.) *mici incidente care se hipertrofiau, luau proporţii de catastrofe.* PETR. [Din fr. *hypertrophier*].

hipertrofiát, ~ţi, hipertrofiată, ~e a. care este foarte mare, anormal de mare: *perşii sînt un popor cu aptitudini istorice ipertrofiate.* BL.; (şi: **ipertrofiat**). [V. *hipertrofia*].

hipetrófic, ~ci, hipertrofică, ~ce a. care prezintă hipertrofie; (adv.) *primitivul şi copilul însufleţesc ipertrofic lucrurile prin personificarea imaginativă.* BL.; (şi: **ipertrofic**). [Din fr. *hypertrophique*].

hipertrofíe f. dezvoltare anormală a unui organism sau a unui ţesut: *hipertrofia unui organ stă totdeauna în corelaţiune cu hipertrofia unui alt organ.* EM.; (p. ext.) *cadrul ei spaţial ... nu îngăduie ipertrofia unei tendinţi în dezavantajul celeilalte.* BL.; (şi: (înv.) **ipertrofie**). [Din fr. *hypertrophie,* germ. *Hypertrophie*].

hipertrofiére, hipertrofieri f. (med.) acţiunea de a se hipertrofia şi rezultatul ei. [V. *hipertrofia*].

hiperurbanísm, hiperurbanisme n. (lingv.) pronunţie greşită ca urmare a intenţiei de a da aspect literar formei unui cuvînt: *„sunt" este un hiperurbanism folosit din ignoranţă.* [Din fr. *hyperurbanisme*].

hipervitaminóză, hipervitaminoze f. tulburare a organismului datorită excesului de vitamine administrate. [Din fr. *hypervitaminose*].

hiperzél, hiperzeluri n. (rar) exces de zel: *arta nu este deloc servită de acest hiperzel estetist.* BL.; (şi: (înv.) **iperzel**). [*Hiper-* + *zel*].

hipiatríe, hipiatrii f. studiu al bolilor de cai. [Din fr. *hippiatrie*].

hípic, ~ci, hipică, ~ce a. referitor la cai, de cai: *concurs hipic.* [Din fr. *hippique*].

hipísm n. sport practicat cu caii (de curse). [Din fr. *hippisme*].

hipnagógic, ~ci, hipnagogică, ~ce a. care ţine de stările ce conduc la somn; care este intermediar între veghe şi somn. [Din fr. *hypnagogique*].

hipnogén, ~i, hipnogenă, ~e a. şi n. (substanţă, medicament) care provoacă somnul. [Din fr. *hypnogène*].

hipnopedíe, hipnopedii f. ansamblu de procedee care permit uşurarea memorării în timpul somnului. [Din fr. *hipnopédie*].

hipnoterapíe, hipnoterapii f. (med.) tratament prin hipnoză. [Din engl. *hypnotherapy*].

hipnótic, ~ci, hipnotică, ~ce a. **1.** provocat de hipnoză, caracteristic celui hipnotizat: *Genarul dă fetei sale o stare hipnotică cu amnezie.* CĂL.; **2.** (fig.) captivant, fascinant: *privirea, gestul, glasul lui căpătau ceva particular de atrăgător, hipnotic aproape.* VLAH. [Din fr. *hypnotique,* germ. *hypnotisch*].

hipnotísm n. totalitate a fenomenelor legate de hipnoză; provocare a hipnozei: *face şedinţe de hipnotism şi spiritism.* CĂL.; (şi: (înv.) **ipnotism**). [Din fr. *hypnotisme*].

hipnotizá, hipnotizez vb. (tr.) **1.** a adormi prin hipnoză, a aduce în stare de hipnoză; **2.** (fig.) a fascina, a captiva: *timpul ... îi folosi noului venit să se uite adînc în ochii cîrciumarului, ca şi cum l-ar fi hipnotizat.* TUD. [Din fr. *hypnotiser,* germ. *hypnotisieren*].

hipnotizánt, ~ţi, hipnotizantă, ~e a. (şi fig.) care hipnotizează, care provoacă somnul artificial. [*Hipnotiza* + *-ant*].

hipnotizáre, hipnotizări f. acţiunea de a hipnotiza şi rezultatul ei. [V. *hipnotiza*].

hipnotizát, ~ţi, hipnotizată, ~e a. **1.** care este în stare de hipnoză: *se ştie ce e în stare să facă un hipnotizor cu persoana hipnotizată.* BL.; **2.** (fig.) captivat, fascinat. [V. *hipnotiza*].

hipnotizatór, ~i, hipnotizatoáre a. şi m., f. (persoană) care hipnotizează, care provoacă hipnoza; hipnotizor: *făcu un gest circular deasupra pacientului, ca o pasă magnetică a unui hipnotizator.* GHEŢIE. [*Hipnotiza* + *-tor*; cf. fr. *hypnotiseur*].

hipnotizór, ~i, hiptizoáre a. şi m., f. hipnotizator: *n-avem decît să atribuim hipnotizorului o putere magică.* BL. [Din fr. *hypnotiseur*].

hipnóză, (rar) **hipnoze** f. stare asemănătoare cu somnul, provocată artificial prin sugestie, în timpul căreia cel hipnotizat este supus voinţei celui care hipnotizează: *mediul sub hipnoză poate spune fraze care nu corespund cu sentimentalitatea lui.* IBR. [Din fr. *hypnose,* germ. *Hypnose*].

hipo-[1] element de compunere cu sensul „sub", „inferior", „în deficit". [Din lat., fr. *hypo-*].

hipo-[2] element de compunere cu sensul „de cal", „hipic", „(referitor la) cal". [Din lat., fr. *hippo-*].

hipoaciditáte, hipoaciditáţi f. tulburare organică cauzată de scăderea anormală a secreţiei gastrice. [Din fr. *hypoacidité*].

hipoacuzíe, hipoacuzii f. (med.) slăbire a acuităţii auzului. [Din fr. *hypoacousie*].

hipoalgezíe, hipoalgezii f. (med.) scădere a sensibilităţii la durere. [Din fr. *hypoalgésie*].

hipoazotídă, hipoazotide f. (chim.) bioxid de azot. [Din fr. *hypoazotide*].

hipocalcemíe, hipocalcemii f. (med.) scădere anormală a calciului din sînge. [Din fr. *hypocalcémie*].

hipocámp, hipocampi m. **1.** (mit.) animal fabulos cu cap de cal, cu două picioare şi cu coadă de peşte, care trăgea carul lui Neptun; **2.** (iht.) mic peşte marin de forma capului de cal; căluţ-de-mare (*Hippocampus*). [Din fr. *hippocampe*].

hipocáust, hipocauste n. (la romani) **1.** instalaţie de încălzire cu aer cald; **2.** canal subteran utilizat la o astfel de încălzire. [Din fr. *hypocauste*].

hipocaústic, ~ci, hipocaustică, ~ce a. care ţine de hipocaust, referitor la hipocaust. [Din fr. *hypocaustique*].

hipocentáur, hipocentauri m. (mit.) centaur. [Din fr. *hippocentaure*, lat. *hippocentaurus*].

hipocéntru, hipocentri m. centru al unui cutremur de pămînt. [Din fr. *hypocentre*].

hipochinezíe, hipochinezii f. (med.) scădere a capacităţii de mişcare. [Din germ. *Hypokinesie*].

hipocicloídă, hipocicloide f. (mat.) curbă plană descrisă de un punct de pe circumferinţa unui cerc care se rostogoleşte, fără să alunece, pe un alt cerc fix, cercurile fiind interioare. [Din fr. *hypocycloïde*].

hipocíclu, hipocicluri n. (mat.) cerc care se rostogoleşte fără alunecare în interiorul unui cerc de bază fix. [Din fr. *hypocycle*].

hipocloremíe, hipocloremii f. (med.) scădere anormală a cantităţii de clor din sînge. [Din fr. *hypochlorémie*].

hipoclorhidríe, hipoclorhidrii f. (med.) scădere a acidităţii sucului gastric. [Din fr. *hypochlorhydrie*].

hipoclorít, hipocloriţi m. sare a acidului hipocloros: *hipoclorit de sodiu, de potasiu.* [Din fr. *hypochlorite*].

hipoclorós a. **acid hipocloros**, acid oxigenat al clorului, folosit ca decolorant. [Din fr. *hypocloreux*].

hipocóndru, hipocondre n. regiune a peretelui abdominal situată sub ultimele coaste. [Din fr. *hypocondre*].

hipocorístic, ~ci, hipocoristică, ~ce a. care exprimă sentimente de afecţiune; dezmierdător, alintător: *diminutive hipocoristice;* (şi: **ipocoristic**). [Din fr. *hypocoristique*].

hipocotíl, hipocotile n. porţiune a tulpinii plantelor cuprinsă între cotiledoane şi baza rădăcinii sau colet. [Din fr. *hypocotyle*].

hipocrátic, ~ci, hipocratică, ~ce a. referitor la Hipocrat sau la doctrina lui. [Din fr. *hyppocratique*].

hipocratísm n. (med.) **1.** sistem de tratament care se bazează pe concepţia lui Hipocrat; **2. hipocratism digital**, anomalie care constă în îngroşarea extremităţilor degetelor şi bombarea unghiilor. [Din fr. *hyppocratisme*].

hipocristalín, ~i, hipocristalină, ~e a. (geol.) care este alcătuit din minerale cristalizate şi amorfe: *rocă hipocristalină.* [Din fr. *hypocristalin*].

hipocromíe, hipocromii f. (med.) diminuare a pigmentaţiei pielii. [Din fr. *hypochromie*].

hipodérm, hipoderme n. (anat.) strat al pielii, situat sub dermă. [Din fr. *hypoderme*].

hipodérmic, ~ci, hipodermică, ~ce a. (anat.) subcutanat. [Din fr. *hypodermique*].

hipodermóză, hipodermoze f. boală parazitară a animalelor rumegătoare, provocată de larvele unei muşte care se localizează în straturile profunde ale pielii. [Din fr. *hypodermose*].

hipodróm, hipodromuri n. teren amenajat pentru cursele de cai: *să răşchiră nărodul de la prăvit şi lasară alergatele cailor, de-au rămas deşert locul acela ipodromiul.* DOS.; *mă gîndisem în ajun că s-ar putea să-l întîlnesc la hipodrom.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **ipodromiu**). [Din gr. mod. *hippodrómion,* germ. *Hippodrom,* fr. *hippodrome*].

hipoestezíe, hipoestezii f. (med.) diminuare a sensibilităţii cutanate (sau a unui organ de simţ). [Din fr. *hippoesthésie*].

hipofág, ~i, hipofagă, ~e a. (rar) care mănîncă carne de cal. [Din fr. *hippophage*].

hipofíză, hipofize f. (anat.) glandă endocrină cu funcţii multiple, situată pe faţa inferioară a encefalului. [Din fr. *hypophyse*].

hipofoníe, hipofonii f. amuţire a unui sunet. [Din fr. *hypophonie*].

hipofosfát, hipofosfaţi m. (chim.) sare a acidului hipofosforic. [Din fr. *hypophosphate*].

hipofosfít, hipofosfiţi m. (chim.) sare a acidului hipofosforos. [Din fr. *hypophosphite*].

hipofosfóric a. (chim.) **acid hipofosforic**, acid oxigenat al fosforului cristalin. [Din fr. *hypophosphorique*].

hipofosforós a. (chim.) **acid hipofosforos**, acid oxigenat al fosforului, întrebuinţat ca agent reductor. [Din fr. *hypophosphoreux*].

hipofúncţie, hipofuncţii f. (med.) activitate scăzută a unui organ, a unui sistem etc. [Din fr. *hypofunction*].

hipogalactíe, hipogalactii f. (med.) secreţie scăzută a glandei mamare. [Din fr. *hypogalactie*].

hipogástric, ~ci, hipogastrică, ~ce a. care ţine de hipogastru, referitor la hipogastru. [Din fr. *hypogastrique*].

hipogástru, hipogastre n. partea inferioară a abdomenului. [Din fr. *hypogastre*].

hipogén, ~i, hipogenă, ~e a. (geol.) care îşi are originea în interiorul pămîntului. [Din fr. *hypogène*].

hipogéu, ~i, hipogee a. (biol.) care trăieşte sub pământ. // n. (ant.) construcţie mortuară subterană cu mai multe încăperi. [Din fr. *hypogée*].

hipoglicemíe, hipoglicemii f. (med.) nivel sub cel normal al concentraţiei de glucoză din sînge. [Din fr. *hypoglycémie*].

hipoglós, hipogloşi a. nerv hipoglos, nerv situat dedesubtul limbii. [Din fr. *hypoglosse*].

hipogrif, hipogrifi m. (mit.) animal fabulos, reprezentat jumătate cal şi jumătate vultur. [Din fr. *hippogriffe*].

hipohidróză, hipohidroze f. (med.) diminuare anormală a secreţiei sudorifice; lipsă a transpiraţiei. [Din fr. *hypohidrose*].

hipologíe f. ramură a zoologiei care studiază calul. [Din fr. *hippologie*].

hipomanţíe f. artă a prezicerii la vechii celţi după nechezatul şi mişcările unor cai sacri. [Din fr. *hippomancie*].

hipomenorée, hipomenoree f. menstruaţie redusă cantitativ (din cauza unor boli endocrine). [Din fr. *hippoménorrhée*].

hipometríe f. ramură a zootehniei care se ocupă cu clasificarea cailor după anumite măsurători. [Din fr. *hippométrie*].

hipometropíe, hipometropii f. (med.) miopie. [Din fr. *hypométropie*].

hipométru, hipometre n. aparat pentru măsurat dimensiunile părţilor corpului la animale. [Din germ. *Hippometer*].

hipomnezíe, hipomnezii f. (med.) slăbire a memoriei: *vrei să spui hipomnezie, îl corectă ursuz profesorul.* GHEŢIE. [Din fr. *hypomnésie*].

hiponím, hiponime n. (lingv.) cuvînt a cărui semnificaţie este inclusă în cea a altui cuvînt: *„trandafir" este hiponimul lui „floare".* [Din fr. *hyponyme*].

hipoplozíe, hipoplozii f. (med.) dezvoltare incompletă sau insuficientă a unui organ sau a unui ţesut. [Din fr. *hypoplosie*].

hipopotám, hipopotami m. mamifer mare, cu pielea groasă şi fără păr, care trăieşte pe lîngă fluviile şi lacurile din Africa ecuatorială (*Hippopotamus amphibius*): *nu urşi, ci hipopotami şi elefanţi să fi căzut în rezervor.* GHEŢIE. [Din fr. *hippopotame*].

hiporchémă, hiporcheme f. cîntec însoţit de dans, executat de antici în cinstea zeului Apolo sau a zeiţei Artemis. [Din fr. *hyporchème*].

hiposcéniu, hiposcenii n. zid care susţinea, în antichitate, scena unui teatru deasupra orchestrei. [Din fr. *hyposcénium*].

hiposecréţie, hiposecreţii f. secreţie sub valorile normale a unei glande. [Din fr. *hiposécrétion*].

hiposensibilitáte f. (med.) sensibilitate scăzută. [Din fr. *hyposensibilité*].

hiposmíe, hiposmii f. (med.) diminuare a sensibilităţii mirosului. [Din fr. *hyposmie*].

hipostáză, hipostaze f. (med.) stagnare a sîngelui în vasele capilare ale picioarelor sau în plămînii bolnavilor care au stat mult timp în pat. [Din fr. *hypostase*].

hipostíl, hipostiluri n. încăpere mare cu coloane în palatele vechi egiptene. [Din fr. *hypostyle*].

hipotalámus, hipotalamuşi m. (anat.) formaţie cenuşie a creierului care corespunde părţii inferioare a encefalului. [Din fr. *hypothalamus*].

hipotáxă, hipotaxe f. (lingv.) subordonare sintactică. [Din fr. *hypotaxe*].

hipotensiúne, hipotensiuni f. (med.) tensiune arterială sub cea normală. [Din fr. *hypotension*].

hipotensív, ~i, hipotensivă, ~e a. care are hipotensiune. [Din fr. *hypotensif*].

hipotenúză f. v. ipotenuză.

hipotermál, ~i, hipotermală, ~e a. (geol.) referitor la prima etapă a depunerii mineralelor din soluţii fierbinţi. [Din fr. *hypothermal*].

hipotermíe, hipotermii f. (med.) nivel sub normal al temperaturii corpului; temperatură a corpului sub cea normală. [Din fr. *hypothermie*].

hipotéză f. v. ipoteză.

hipotimíe, hipotimii f. (med.) diminuare a bunei dispoziţii (în stările depresive). [Din fr. *hypothimie*].

hipotipóză, hipotipoze f. figură de stil care sugerează imagini vizuale foarte vii. [Din fr. *hypotypose*].

hipotiroidíe, hipotiroidii f. (med.) îmbolnăvire cauzată de reducerea anormală a secreţiei tiroidei; hipotiroidism. [Din fr. *hypothyroïdie*].

hipotiroidísm n. (med.) hipotiroidie. [Din fr. *hypothyroïdisme*].

hipotónic, ~ci, hipotonică, ~ce a. (despre soluţii) care are o presiune osmotică inferioară altei soluţii: *amestec hipotonic; soluţie hipotonică.* [Din fr. *hypotonique*].

hipotoníe, hipotonii f. **1.** stare a unei soluţii hipotonice; **2.** (med.) hipotensiune. [Din fr. *hypotonie*].

hipotracţiúne, hipotracţiuni f. tracţiune făcută cu caii. [*Hipo-*[2] + *tracţiune*].

hipotrofíe, hipotrofii f. dezvoltare insuficientă a volumului unui organ sau a unui ţesut. [Din fr. *hypotrophie*].

hipovitaminóză, hipovitaminoze f. (med.) tulburare funcţională sau organică cauzată de insuficienţa uneia sau mai multor vitamine din alimentaţie. [Din fr. *hypovitaminose*].

hipoxemíe, hipoxemii f. (med.) scădere a cantităţii de oxigen şi a presiunii din sîngele arterial. [Din fr. *hypoxémie*].

hipoxíe, hipoxii f. scădere a cantităţii de oxigen din ţesuturi, din medii de cultură sau din aer. [Din fr. *hypoxie*].

hippy [hípi] m. (şi adj.) **1.** tînăr nonconformist, îmbrăcat neglijent (şi cu înclinare spre modul de viaţă boem, spre promiscuitate etc.); **2.** (p. ext.) tînăr îmbrăcat neglijent, cu părul lung etc. [Cuv. engl.].

hippýsm n. (rar) stare de hippy. [Cuv. engl.].

hipso- element de compunere cu sensul „înălţime", „înalt". [Din fr. *hypso-*].

hipsocromíe, hipsocromii f. **1.** (med.) diminuare a pigmentaţiei pielii; **2.** proces de deschidere a culorii unei substanţe colorante (datorat unor fenomene chimice). [Din fr. *hypsochromie*].

hipsográf, hipsografe n. hipsometru înregistrator. [Din fr. *hypsographe*].

hipsográfic, ~ci, hipsografică, ~ce a. care ţine de hipsografie, referitor la hipsografie. [Din fr. *hypsographique*].

hipsografíe, hipsografii f. **1.** ramură a geomorfologiei care se ocupă cu descrierea reliefului după altitudine; **2.** totalitate a formelor de relief dintr-o regiune, studiate după altitudine. [Din fr. *hypsographie*].

hipsometríe f. parte a geodeziei care se ocupă cu măsurarea înălţimilor. [Din fr. *hypsométrie*].

hipsométru, hipsometre n. instrument pentru determinarea altitudinii prin măsurarea temperaturii de fierbere a apei. [Din fr. *hypsomètre*].

hipsoterapíe, hipsoterapii f. (med.) tratare a unor boli folosind climatul de altitudine. [Din fr. *hypsothérapie*].

hipúric a: (chim.) **acid hipuric**, derivat al acidului benzoic, prezent în vegetale. [Din fr. *hippurique*].

hipurít, hipuriţi m. gen fosil de lamelibranhiate care au trăit în cretacicul superior. [Din fr. *hippurite*].

híreş a. v. fireş.

híriş a. v. fireş.

hirişíe f. v. fireşie.

hiritiseálă, hiritiseli f. (înv.) felicitare; (p. ext.) sărbătorire: *firitiseală nepomenită ţine nea Nicola.* DELAVR.; (şi: **firitiseală**). [*Hiritisi* + *-eală*].

hiritisí, hiritisesc vb. (înv.; tr.) a felicita: *ca să ne firitisească.* CAR.; *să heretisească pe împărat pentru scăparea fie-săi.* ISP; (refl. recipr.) *toţi oamenii din sat, hiritisindu-se unul pe altul, se samînă cu grîu, cu orz.* MAT.; (şi: **heretisi, firitisi**). [Din gr. mod. *hiritizó*].

hiritisíre, hiritisiri f. (înv.) faptul de a hiritisi; felicitare: *se zăpăci, nefiind meşter în hiritisirile lungi şi ceremonioase.* REBR. [V. *hiritisi*].

hirográf, hirografe n. (înv.) act cu iscălitură autografă: *hirograful de mîna tuturor se va iscăli.* CANT. [Din gr. mod. *hirografos*].

hirotoní, hirotonesc vb. (tr.) a hirotonisi: *pre Ipatie l-au hirotonit episcop.* DOS. [De la *hirotonie*].

hirotoníe, hirotonii f. învestire cu darul preoţiei: *obrazul cel călugărit ... să aibă asupra sa hirotonie.* PRAV. [Din sl. *hirotonija*].

hirotoníre, hirotoniri f. acţiunea de a hirotoni şi rezultatul ei. [V. *hirotoni*].

hirotonisí, hirotonisesc vb. **1.** (tr.) a ridica la rangul de preot: *unchiu-său îl hirotonisi de-l puse popă.* VARL.; **2.** (p. ext.; tr.) a ridica în rang de diacon, de arhiereu etc.; a hirotoni: *de atunci n-au mai hirotonisit patriarh.* NEC.; **3.** (fig.; refl.) a se ajunge: *te-ai hirotonisit om de stat.* AL. [Din sl. *herotonisati*].

hirotonisíre, hirotonisiri f. acţiunea de a (se) hirotonisi şi rezultatul ei; hirotonire: *grăbiră formalităţile hirotonisirii, începînd cu însurătoarea, aşa cum cer canoanele pentru preoţii laici.* PETR. [V. *hirotonisi*].

hirotonisít, ~ţi, hirotonisită, ~e a. ridicat la treapta preoţiei, la rangul de preot; hirotonit. [V. *hirotonisi*].

hirotonít, hirotoniţi a. hirotonisit. [V. *hirotoni*].

hirsút, ~ţi, hirsută, ~e a. **1.** cu barba şi cu părul zbîrlit, neîngrijit: *pescarul de demult îşi contempla imaginea hirsută în oglinda bălţii.* SAD.; **2.** aspru, grosolan; **3.** ursuz, posac: *îşi reazimă obrazul cel frumos de pieptul hirsutului ieromonah.* CĂL.; **4.** (bot.) hispid. [Din fr. *hirsute*, lat. *hirsutus*].

hirsutísm n. creştere anormală de păr pe faţă, pe corp şi pe membre (la femei) datorită unor tulburări endocrine. [Din fr. *hirsutisme*].

hírtă, hirte f. (reg.) unitate de măsură pentru suprafeţe, egală cu a patra parte dintr-un pogon: *o hirtă de loc.* AL. [Din germ. *Viertel*].

hirudinéu, hirudinei m. (la pl.) clasă de viermi din încrengătura anelidelor, cu corpul segmentat şi cu cîte o ventuză la extremităţi, care trăiesc în apă dulce şi sug sînge (*Hirudinea*); (şi la sg.) animal din această clasă; lipitoare. [Din fr. *hirudinées*].

hirúrg m. v. chirurg.

hirurgíe f. v. chirurgie.

hispánic, ~ci, hispanică, ~ce a. spaniol: *nobilul hispanic e zugrăvit ca fiind viteaz, pînă la bravadă şi fanfaronadă.* CĂL. [Din fr. *hispanique*].

hispanísm, hispanisme n. cuvînt sau expresie preluată din limba spaniolă; mod de a vorbi specific limbii spaniole. [Din fr. *hispanisme*].

hispaníst, ~şti, hispanistă, ~e m., f. specialist în studiul limbii şi literaturii spaniole. [Din fr. *hispaniste*].

hispanístică f. studiu al limbii spaniole şi al culturilor popoarelor de limbă spaniolă. [Din germ. *Hispanistik*].

hispáno-américán, ~i, hispano-americană, ~e a. care ţine de popoarele americane ce vorbesc spaniola sau de ţările, culturile etc. lor; referitor la aceste popoare: *încheiem cu versurile ... prin care trece un orgoliu hispano-american.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din continentul

american care vorbeşte spaniola (ca limbă maternă). [Din fr. *hispano-américain*].

hispanofíl, ~i, hispanofilă, ~e m., f. admirator a tot ce este de origine spaniolă sau de provenienţă spaniolă. [Din fr. *hispanophile*].

hispanofón, ~i, hispanofonă, ~e a. care vorbeşte limba spaniolă: *ţări hispanofone.* [Din fr. *hispanophone*].

hispíd, ~zi, hispidă, ~e a. (bot.) prevăzut cu peri aspri şi rigizi; hirsut. [Din fr. *hispide*, lat. *hispidus*].

histamínă, histamine f. amină prezentă în unele ţesuturi vegetale şi animale, care, în organism, are un rol important în producerea proceselor alergice. [Din germ. *Histamin*, fr. *histamine*].

histaminemíe, histaminemii f. (med.) prezenţă a histaminei în sînge; cantitate de histamină existentă în sînge. [Din fr. *histaminémie*].

histaminuríe, histaminurii f. (med.) prezenţă a histaminei în urină. [Din fr. *histaminurie*].

histeralgíe, histeralgii f. (med.) durere uterină. [Din fr. *hysteralgie*].

histerectomíe, histerectomii f. (med.) îndepărtare pe cale chirurgicală a uterului. [Din fr. *hystérectomie*].

histéric a. v. isteric.

histeríe f. v. isterie.

histerizá vb. v. isteriza.

histerizát a. v. isterizat.

histeroptóză, histeroptoze f. (med.) căderea uterului. [Din fr. *hystéroptose*].

histidínă, histidine f. aminoacid care intră în structura majorităţii proteinelor şi este prezent în cantităţi relativ mari în hemoglobină. [Din fr. *histidine*].

histiocít, histiociţi m. şi **histiocite** n. celulă din ţesutul conjunctiv, care are rol determinant în cicatrizarea rănilor şi în apărarea de infecţii. [Din fr. *histiocyte*].

histochimíe f. ramură a histologiei care studiază structura chimică a celulelor şi a ţesuturilor organismului. [Din fr. *histochimie*].

histofiziologíe f. disciplină care studiază funcţiile celulei şi ale ţesuturilor organismului. [Din fr. *histophysiologie*].

histogén, ~i, histogenă, ~e a. (biol.) care dă naştere la ţesuturi noi. [Din fr. *histogène*].

histogenéză, histogeneze f. (biol.) proces de formare a ţesuturilor (în cursul dezvoltării embrionare). [Din fr. *histogenèse*].

histográmă, histograme f. grafic alcătuit din coloane (dreptunghiulare), care reprezintă proporţii cantitative sau o distribuţie statistică. [Din fr. *histogramme*].

histoíd, ~zi, histoidă, ~e a. (med.) care seamănă cu un ţesut. [Din fr. *histoïde*].

histológ, histologi m. specialist în histologie. [Din germ. *Histologe*].

histológic, ~ci, histologică, ~ce a. care ţine de histologie, referitor la histologie: *examenul histologic întreprins de Bose.* BL.; (adv.) *gradul de centralizare poate fi reperat aproape anatonic şi histologic.* BL. [Din fr. *histologique*, germ. *histologisch*].

histología f. ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul ţesuturilor organice. [Din fr. *histologie*, germ. *Histologie*].

histomonóză, histomonoze f. boală parazitară a păsărilor, cauzată de un protozoar care se localizează în intestin şi în ficat. [Din fr. *histomonose*].

histopatología f. ramură a histologiei care studiază aspectul microscopic al organelor sau al ţesuturilor bolnave. [Din fr. *histopathologie*].

istórie f. v. istorie.

historiográmă, historiograme f. grafic care reprezintă evoluţia în timp a unui fenomen. [Din fr. *historiogramme*].

histoterápie, histoterapii f. (med.) tratament cu ajutorul unor ţesuturi organice conservate. [Din fr. *histothérapie*].

histotóm, histotomuri n. instrument pentru disecţia ţesuturilor. [Din fr. *histotome*].

histrión, histrioni m. (la romani) actor de comedie: *se aduseră din Etruria nişte histrioni.* OD. [Din lat. *histrio, -onis*, fr. *histrion*].

histriónic, ~ci, histrionică, ~ce a. 1. care ţine de histrion, referitor la histrioni: *cu barbă mică, figura spaniolă puţin berberă şi desfacerea inelegantă a picioarelor, are gestul declamator histrionic.* CĂL.; 2. (fig.) ipocrit, fals, şmecher. [Din fr. *histrionique*].

hit, hituri n. (englezism) şlagăr. [Din engl. *hit*].

hitión, ~i, hitioánă, ~e a. (reg.; despre vite) slab, jigărit; (p. ext.) plăpînd, becisnic; (subst.) *nici de grasa în samă băgînd, nici de vitioana cevaşi milă avînd.* CANT.; (şi: **vition**). [Din magh. *hitvány*].

hitít, ~ţi, hititá, ~e m., f. persoană care făcea parte dintr-o populaţie indo-europeană care a trăit în mileniul al II-lea î.Hr. în Asia Mică. // f. limbă vorbită de această populaţie. // a. care aparţine acestei populaţii, referitor la această populaţie: *atestat de atîtea mărturii istorice este contractul lor cu cultura mai recentă, hitită.* BL. [Din fr. *hittite*].

hitleán a. v. viclean.

hitlení vb. v. vicleni.

hitleníe f. v. viclenie.

hitlerísm n. doctrină extremistă, rasistă şi dictatorială întemeiată de Hitler. [Din fr. *hitlérisme*].

hitleríst, ~şti, hitleristă, ~e a. care ţine de hitlerism, referitor la hitlerism. // m., f. adept al lui Hitler. [*Hitler* n. pr. + *-ist*].

hitleşúg n. v. vicleşug.

hîc interj. exclamaţie pe care o scoate cineva cînd i se taie respiraţia (din cauza unei lovituri sau a sughiţului): *cînd i-am tras un pumn, a făcut hîc!* AL. [Onomat.].

hîcîí, hîcîi vb. (intr.) a răsufla greu; a icni: *hîcîind de osteneală după fiecare lovitură de tîrnăcop.* REBR. [*Hîc* + *-îi*].

hîd, ~zi, hîdă, ~e a. foarte urît, slut: *e o lungă trivialitate de un realism hîd.* CĂL.; *de hîdă ce-i, o latră cîinii;* (adv.) *scărpinîndu-se în capul lăţos şi cornut, începu a rîde hîd.* EM.; (subst.) *pentru cine m-ai lăsat? ... pentru hîda de pe vale.* POP. [Cf. ucr. *hyd*].

hîdoşénie, hîdoşenii f. 1. urîţenie, sluţenie; 2. (concr.) persoană foarte urîtă, slută. [*Hîd* + *hidoşenie*].

hîhî interj. cuvînt care redă rîsul răutăcios: *hîhî! zise, încă un suflet nimicit cu totul.* EM. [Onomat.].

hîí, hîiesc vb. (pop.) 1. (refl.) a se apleca într-o parte; a se înclina; 2. (tr. şi refl.) a (se) prăvăli; a (se) nărui; 3. (intr.) a munci din greu (şi timp îndelungat); a trudi: *am hîit toată ziua prin casă.* [Din magh. *hajlani, hajloni*].

hîít, ~ţi, hîită, ~e a. (pop.) 1. aplecat, lăsat într-o parte: *două paturi şchioape şi hîite.* C.; *geometrul care ar face o sferă puţin hîită greşeşte.* IBR.; 2. surpat, prăbuşit. [V. *hîi*].

hîlpav a. v. hulpav.

hîlpov a. v. hulpav.

hîmbár n. v. hambar.

hînsár, hînsari m. (înv.) căpitan în armata ţării în Moldova: *Miron logofătul ... au făcut sîimeni şi hînsari şi au început a risipire tîlharii.* NEC. [Din sl. *hasarĭ*].

hînţău, hînţăuri şi **hînţaie** n. unealtă pentru fixatul spiţelor în atelierul de rotărie. [Et. nec.].

hîr interj. 1. cuvînt care imită mîrîitul cînelui; **că hîr, că mîr** sau **hîr, mîr** ori **hîr încoace, hîr încolo,** se spune despre cineva nehotărît, şovăitor: *că hîr, că mîr, i-a spus toată tărăşenia.* POP.; 2. cuvînt care imită zgomotul produs de un mecanism stricat sau vechi. [Onomat.].

hîrá f. (reg.) 1. ceartă, neînţelegere, discordie; 2. tuse rea; 3. (fig.) babă; bătătie; **de-a hîra,** joc de copii: *cine d-a hîra care taie vîna?* DELAVR.; 4. boală a oilor manifestată prin umflarea urechilor. [Din sl. *hyra*].

hîrău, hîrăi m. (reg.) uliu, erete (*Accipiter*); (şi: **hărău**). [Et. nec.].

hîrb, hîrburi n. 1. bucată spartă dintr-un vas, dintr-un geam etc.: *luo lui un hîrb pentru ca să-ş radă puroile.* BIBLIA; **rîde hîrbul de ciob,** v. **ciob**; **rîde hîrb de oală spartă,** rîde de cusururile altuia, nevăzîndu-le pe ale sale mult mai evidente; 2. vas spart sau de proastă calitate: *lumina cu mucul negru într-un hîrb un roş opaiţ.* EM.; 3. (fig.) om neputincios, bolnav: *ea, care-i acuma hîrb, istovită.* C.; 4. (înv.) scoică: *cu hîrburi ascuţite îi potrăcălră.* DOS. [Din bulg. *hărbel*].

hîrbár, ~i, hîrbară, ~e a. fără căpătîi, vagabond; desfrînat: *ne-nsurat, în urmă, să umble prin sat hîrbar.* PANN. [*Hîrb* + *-ar*].

hîrbáreţ, ~i, hîrbareţă, ~e a. 1. pofticios, lacom; 2. hoinar, vagabond; afemeiat: *ei hîrbareţi vor să fie.* NEGR. [*Hîrb* + *-aret*].

hîrbuí, hîrbuiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) hodorogi, a îmbătrîni, a (se) strica, a (se) uza: *tu ai boi, de ce nu-ţi închipuieşti ş-un car? al meu l-ai hîrbuit.* CR.; (refl.) *zăbovi ... ca să meremetisască corabia că una să mai hîrbuisă.* DRĂGHICI; (fig.) *v-aţi hîrbuit cu toţii, numai eu sînt zdravăn.* NEGR. [*Hîrb* + *-ui*].

hîrbuít, ~ţi, hîrbuită, ~e a. 1. stricat, uzat, hodorogit: *o îndosesc de mama vro două zile în pod prin cele putini hîrbuite.* CR.; (fig.) *atît mai trebuia hîrbuitei lui vieţi.* VLAH.; 2. (înv.) ciobit, spart: *scoice tăioase, hîrbuite.* DOS. [V. **hîrbui**].

hîrcă, hîrci f. 1. craniu, tigvă: *vai de hîrca unde crier nu e.* PANN; 2. femeie bătrînă, urîtă şi rea; baborniţă: *s-au îndrăcit de ciudă hîrca de la bucătărie.* CR.; (adj.) *o bătrînă hîrcă, sură.* NEGR. [Din ucr. *hyrka*].

hîrcióg, hîrciogi m. mamifer rozător cu blana roşcat-cafenie şi cu două pungi pe laturile gurii cu care cară provizii (*Cricetus cricetus*): *hîrciogul şi popîndocul stau la căldură sub pămînt.* SAD. [Din magh. *hörcsög*].

hîrcîí, hîrcîi vb. (intr.) a respira greu, cu zgomot răguşit şi hîrîitor; a horcăi: *căzu răsturnat pe spate, hîrcîind de turbare şi de mînie.* NEGR.; (tr.) *a hîrcîit cel de pe urmă răsuflu în spitalul nostru.* NEGR. [Onomat.].

hîrcîiálă, hîrcîieli f. hîrîială; hîrcîit: *respiră greu, cu hîrcîială-n gît.* POP. [*Hîrcîi* + *-eală*].

hîrcîít, hîrcîituri n. faptul de a hîrcîi; hîrcîială, hîrcîială: *aud un grozav hîrcîit; era în spasmele agoniei.* NEGR. [V. **hîrcîi**].

hîrcîitúră, hîrcîituri f. hîrîială, hîrcîială: *hîrcîitura de pe urmă.* NEGR. [*Hîrcîi* + *-tură*].

hîrdău, hîrdaie n. (reg.) ciubăr (mare): *vedrele şi hîrdaiele în care adunau ciobanii laptele.* ISP; **hîrdăul lui Petrache,** închisoare, puşcărie: *l-am turnat la hîrdăul lui Petrache.* CAR. [Din magh. *hordó*].

hîrîí, hîrîi vb. 1. (intr.) a produce un zgomot dogit, înfundat: *gîtul ce-i hîrîie fără de sînge.* COŞB.; 2. (intr.) a respira greu şi cu zgomot; 3. (intr.) a mîrîi: *cînii hîrîie la ea.* AL.; 4. (intr.) a vorbi neclar; a mormăi: *intră popa în casă şi începe să hîrîie pe nas.* ST.; 5. (tr.) a întărîta, a irita, a zădărî; 6. (refl.) a se certa, a se contrazice. [*Hîr* + *-îi*].

hîrîiálă, hîrîieli f. zgomot răguşit şi hîrîit produs de o respiraţie grea; hîrîitură; tuse: *acest glas ... era slab, năbuşit, tăiat de tuse, bolborosit într-o hîrîială.* DELAVR. [*Hîrîi* + *-eală*].

hîrîít[1], **hîrîituri** n. 1. zgomot produs de o frecare, de un mecanism stricat etc.; 2. mîrîit, mîrîială: *se*

întorceau şi-l priveau pîndindu-l şi-i răspundeau c-un hîrîit subţirel şi moale. SAD. [V. ***hîrîi***].

hîrîit², **~ţi, hîrîită, ~e** a. **1.** care hîrîie; **2.** stricat, hodorogit: *hîrîită, noduroasă stă în pod rîşniţa veche.* EM. [V. ***hîrîi***].

hîrîitoáre, hîrîitori f. jucărie care produce un zgomot specific: *fluiere şi hîrăitori.* DELAVR. [***Hîrîi*** + *-toare*].

hîrîitúră, hîrîituri f. **1.** hîrîială; vorbire răguşită; **2.** mîrîit de cîine: *de la toate stîrvurile cu hîrăeturi şi cu clănţăeturi ne probozesc.* CANT. [***Hîrîi*** + *-tură*].

hîrjîit a. v. hîrşît².

hîrjoánă, hîrjoane f. zbenguială, joc cu glume; hîrjonire, hîrjoneală: *noi băieţii ... ne luam la hîrjoană.* CR.; *îmi vine să le-apuc* [fetele] *la hîrjoană.* AL. [De la ***hîrjoni***].

hîrjoneálă, hîrjoneli f. hîrjoană. [***Hîrjoni*** + *-eală*].

hîrjoní, hîrjonesc vb. (refl.) a se juca (împingîndu-se, pişcîndu-se etc.), a se zbengui (împreună): *Cupidon ... cu copiii se hîrjoneşte.* EM.; (fig.) *poţi în toată liniştea să te hîrjoneşti cu muzele.* AL. [Din magh. ***horsolodni***].

hîrjoníre, hîrjoniri f. faptul de a se hîrjoni; hîrjoană: *aci hîrjonirea eratică, toanele, ciuda, dorinţa sînt exprimate prin gesturi şi prin dialoguri.* CĂL. [V. ***hîrjoni***].

hîrléţ, hîrleţe n. (reg.) unealtă agricolă pentru săpat, formată dintr-o coadă de lemn şi o lamă de fier care se împinge în pămînt cu piciorul: *loveau domol cu cazmalele şi cu hîrleţele.* SAD. [Din sl. ***rylĭcĭ***].

hîrlosteá, hîrlostele f. (reg.) plan înclinat din scînduri, acoperit cu o ţesătură de lînă scămoşată, care poate reţine firişoarele de aur din nisipul aurifer. [Et. nec.].

hîrsí, hîrsesc vb. (reg.; refl.) **1.** a se zgîrci, a nu se îndura să cheltuiască: *mă hîrseam să cheltuiesc un ban de prisos.* C.; **2.** a se hîrşi, a se deprinde (cu necazurile): *cu necazul se hîrseşte, ca unul ce cu el creşte.* PANN. [Et. nec.].

hîrsít, ~ţi, hîrsită, ~e a. (reg.) **1.** rău, neînţelegător: *hîrsita de mătuşă nu mă slăbea din fugă.* CR.; **2.** deprins cu nevoile. [V. ***hîrsi***].

hîrş interj. v. **hîrşti**.

hîrşcîí, hîrşcîi vb. **1.** (tr.) a scrijela, a zgîria; **2.** (intr.) a hîrşîi: *sania hîrşcîia aspru prin prundul şoselei.* SAD. [Onomat.].

hîrşcîít¹ n. hîrşîit. [V. ***hîrşcîi***].

hîrşcîít², ~ţi, hîrşcîită, ~e a. scrijelit, zgîriat: *scăpat cu mare greu din mîinile lor, hîrşcîit şi stîlcit cum era.* CR. [V. ***hîrşcîi***].

hîrşcîitúră, hîrşcîituri f. zgomot produs de o frecare; hîrşîitură: *s-a repezit cu hîrşcîituri de ciubote la catedră.* SAD. [***Hîrşcîi*** + *-tură*].

hîrşí, hîrşesc vb. (reg.; refl.) 1. a se deprinde cu ceva: *omul se hîrşeşte cu necazurile.* PANN; **2.** a se zgîrci, a se scumpi. [Et. nec.].

hîrşie, hîrşii f. (reg.) blană (neagră) de miel, cu lîna creaţă şi măruntă, din care se fac căciuli: *un cauc oltenesc de hîrşie neagră de miel.* FIL. [Din magh. ***hasker***, ***hashártya***].

hîrşím, hîrşimuri n. (reg.) necaz, încercare: *vezi, sfinte, ţara-i ţintirim, ne izbăveşte de hîrşim.* MAT.; **a-i ieşi hîrşimul cuiva**, a ajunge de pomină; a-i ieşi faimă rea. [Et. nec.].

hîrşít, ~ţi, hîrşită, ~e a. deprins, experimentat, versat: *hîrşit în ale birjăriei.* ISP; *oamenii sînt mai hîrşiţi cu imigraţii.* CĂL. [V. ***hîrşi***].

hîrşîí, hîrşîi vb. **1.** (intr.) a produce zgomot prin frecare: *unghiile ei hîrşîră cu-n zgomot fioros pe chembrica roşie ce îmbrăca sicriul.* VLAH.; **2.** (refl.) a se deprinde, a se obişnui: *a se hîrşîi cu nevoile.* [***Hîrş*** + *-îi*].

hîrşîíre, hîrşîiri f. acţiunea de a hîrşîi şi rezultatul ei; hîrşîit¹. [V. ***hîrşîi***].

hîrşîít¹, hîrşîituri n. zgomot produs prin frecarea unui obiect de altul; hîrşîitură: *auz hîrşîitul unui chibrit.* CAR.; *nu se mai auzea hîrşîitul nisipului răscolit.* TUD. [V. ***hîrşîi***].

hîrşîít², ~ţi, hîrşîită, ~e a. **1.** frecat, zgîriat: *obiect hîrşîit*; **2.** deprins cu greutăţile vieţii; **3.** care redă zgomotul produs de frecarea unui obiect cu altul: *se stîrneşte o mişcare haotică, ... notată cu mare simţ al sonurilor hîrjîite şi repezi.* CĂL.; (şi: **hîrjiit**). [V. ***hîrşîi***].

hîrşîitúră, hîrşîituri f. hîrşîit¹. [***Hîrşîi*** + *-tură*].

hîrşti interj. **1.** cuvînt care imită zgomotul produs de frecarea a două suprafeţe; **2.** cuvînt care imită zgomotul produs prin spintecarea cu putere a aerului: *duminicile bîzîiam la strană; şi hîrşti! cîte un colac.* CR.; (şi: **hîrş**). [Onomat.].

hîrtíe, hîrtii f. **1.** produs industrial din celuloză, în formă de foi subţiri pentru scris, imprimat, împachetat etc.: *îl loveşte simbolic numai cu un cocoloş de hîrtie.* CĂL.; *hîrtie de ziar*; **2.** (**foaie** sau **coală de hîrtie**) foaie din acest produs: *cu condeiul hîrtia au muruit.* CANT.; *bară cu o linie lungă ceva scris pe o foaie de hîrtie.* GHEŢIE; **a pune** (sau **a aşterne**) **pe hîrtie,** a scrie, a redacta; **hîrtie-carbon, hîrtie-(de-)indigo** sau **hîrtie-de-copiat**, foaie impregnată pe una din feţe cu un colorant (indigo), cu ajutorul căreia se copiază textele în momentul scrierii lor; **3.** document, act oficial (care certifică identitatea, un drept, o obligaţie etc.): *dîndu-le hîrtii că sînt moşiile a lor* (a. 1820). URIC.; *au dat hîrtii, de scriu feţele oamenilor.* NEC.; **4.** (**hîrtie-monedă**) bancnotă: *are să aducă în Camere proiectul de hîrtie-monedă.* EM.; *ne vor ferici şi pe noi cu milioane de hîrtii făr' de valoare.* EM.; *cinci hîrtii a cîte 1000 de lei*; **hîrtie de valoare**, înscris care dă dreptul de a primi un dividend sau o dobîndă (în urma participării la formarea unui capital, prin acordarea unui împrumut etc.). [Din sl. ***chartija***].

hîrtioáră, hîrtioare f. diminutiv al lui hîrtie; hîrtie mică: *face-te-ai neagră cerneală, să te scriu pe-o hîrtioară.* POP. [***Hîrtie*** + *-ioară*].

hîrtiúţă, hîrtiuţe f. diminutiv al lui hîrtie; hîrtie mică; hîrtioară, (spec.) scrisorică: *să mai scriu o hîrtiuţă şi la draga mea măicuţă.* POP. [***Hîrtie*** + *-uţă*].

hîrtoápă f. v. hîrtop.

hîrtóp, hîrtoape şi (reg.) **hîrtopuri** n. **1.** adîncitură, groapă, văgăună: *umpleau crîngurile şi toate hîrtoapele.* POP.; **2.** scobitură făcută de ape; rîpă: *caprile prin văi şi prin vîrtopi au izgonit.* CANT.; **3.** (înv.) peşteră: *vîrtop de tîlhari.* COR.; (şi: (înv.) **vîrtop**, (reg.) **hîrtoapă**). [Din sl. ***vrŭtŭpŭ***].

hîrţi¹ interj. (în corelaţie cu *scîrţ*) cuvînt care sugerează încercarea neizbutită de a urni un lucru greu: *cînd să suie dealul, ... hîrţi! încolo, scîrţi! încolo, carul se da înapoi.* CR. [Onomat.].

hîrţi² m. pl. v. **harţi**.

hîrţoágă, hîrţoage f. (depr.) hîrtie scrisă; document, act (vechi): *am, ian aşa, un teanc de hîrţoage afumate.* AL. [***Hîrtie*** + *-oagă*].

hîrzób, hîrzoabe n. (reg.) **1.** cerc de lemn sau de funie (din coajă de tei); **2.** plasă (din cetină de brad) în care se păstrează păstrăvii afumaţi: *îmi scrie că trimite cîteva hîrzoabe de păstrăvi.* AL.; **3.** funie groasă cu care se urcă sau se coboară greutăţi: *din gaura puţului ciutura cu hîrzobul slobozind.* CANT.; **coborît cu hîrzobul din cer**, de viţă nobilă; mîndru, îngîmfat: *dar noi ce sîntem? scoborîţi cu hîrzobul din cer?* AL.; (şi: **vîrzob**). [Din bulg. ***vărzop*** „legătură"].

hîrzobát, ~ţi, hîrzobată, ~e a. (reg.) găurit, spart: *opincă hîrzobată.* // m. om de nimic, secătură. [***Hîrzob*** + *-at*].

hîş interj. cuvînt cu care se alungă găinile sau alte păsări: *hîş, cîrîitoare!* AL. [Onomat.].

hîşăí vb. v. **hîşîi**.

hîşîí, hîşîiesc vb. (tr.) a alunga păsările (de curte); (şi: **hîşăi**). [***Hîş*** + *-ăi*].

hîtríe, hîtrii f. **1.** (înv.) vicleşug; **2.** (reg.) mîndrie arogantă. [***Hîtru*** + *-ie*].

hîtru, ~i, hîtră, ~e a. (reg.) **1.** glumeţ, mucalit: *era un bătrînel hîtru.* SAD.; (subst.) *ne dase nume de curcani un hîtru bun de glume.* AL.; **2.** isteţ, deştept: *Atila, bărbat tare la minte, hîtru, la inimă îndrăzneţ.* N.COSTIN; **3.** şiret, viclean; (subst.) *oare ce gîndeşte hîtrul de stă ghem şi toarce-ntruna?* EM.; **4.** care denotă, care trădează isteţime, spirit viu: *le plăcea să se hărţuiască cu el din vorbe hître.* SAD. [Din ucr. ***chytryi***].

hîţ interj. hăţ: *hîţ în dreapta, hîţ în stînga, pînă descuie uşa.* DELAVR. [Onomat.].

hîţa interj. (deseori repetat) cuvînt care indică o mişcare ritmică, repetată, legănată, greoaie; (adv.) *mergem tot aşa hîţa, hîţa.* CAR. [Onomat.].

hîţîí, hîţîi vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) clătina, a (se) hîţîna: *hîţîi copaciul pînă ce-l scoase din rădăcină.* ISP. [***Hîţ*** + *-îi*].

hîţîná, hîţîn vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) mişca într-o parte şi într-alta; a (se) clătina: *vîntul hîţîna uşa şi fereştile.* VLAH.; *badea pe el s-a aruncat, Pămîntul s-a hîţînat.* POP. [***Hîţ*** + *-îna*].

hîzénie, hîzenii f. (pop.) sluţenie, urîciune; (concr.) persoană hîdă. [***Hîd*** + *-enie*].

hîzí, hîzesc vb. (pop.; refl.) a deveni hîd, a se urîţi: *m-am spăriet singură de mine, atîta am îmbătrînit şi m-am hîzit.* C. [De la ***hîd***].

hlamídă, hlamide f. **1.** (la vechii greci şi la romani) mantie făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de stofă albă sau roşie şi prinsă cu o agrafă pe umărul drept: *strălucind sub arme scumpe, sub hlamide consulare.* AL.; **2.** mantie împărătească sau arhierească: *întinde pe ai tăi umeri hlamida.* AL.; (fig.) *iată vin şi gîndăceii în hlamide smălţuite.* AL. [Din sl. ***hlamida***, fr. ***chlamyde***].

hlap, ~i, hlapă, ~e a. (înv.) desfrînat: *nişte hlapi şi smîrzi.* MOXA. [Din pol. ***chłtapac´***, sb. ***hlapati***].

hleab, hleaburi n. (reg.) **1.** lucru rău, stricat: *picioarele cele din tinereţă le-am schimbat ş-acu mă slujesc numai de nişte hleaburi.* SAD.; (fig.) *ştie şi hleabul de baba mea.* CR.; **2.** hîrb, vechitură: *un hleab de puşcă.* [Cf. ucr. ***chljabaty*** „a se clătina, a fi hodorogit"].

hlei, hleiuri n. (reg.) pămînt argilos, clisos: *doctorul intră prin hlei noroios şi gunoaie sub streşina scundă.* SAD. [Din ucr. ***hlej***].

hleiós, ~şi, hleioásă, ~e a. (reg.) lutos, clisos: *un loc hleios, plin de mlaştine.* NEGR. [***Hlei*** + *-os*].

hlíbă, hlibe f. (reg.) pîine (neagră). [Din ucr. ***hlib***].

hlípăt, hlipăte n. (înv.) vaiet, suspin: *de suspini, de hlipăt să stînge.* DOS. [De la ***hlipi***].

hlipí, hlipesc vb. (înv.; intr.) a suspina, a se văita: *plîngînd şi hlipind cu dureare de la inemă.* DOS. [Din sl. ***hlipati***].

hlíză, hlize f. (reg.) petec de pămînt (arabil): *hliza din mijloc, din trei hlize ce are* (a. 1741). URIC. [Et. nec.].

hlizí¹, hlizesc vb. (tr.) a împărţi hlizele (cuiva): *după hlizele lor, ce s-au hlizit siliştei, s-au venit livezile unora* (a. 1766). URIC. [De la ***hlíză***].

hlizí², hlizesc vb. (reg.; refl.) **1.** a ride mult, fără rost: *ce dracu vă tot hliziţi?* VLAH.; **2.** a se zgîi, a se holba: *Chiricâ ... se hlizea cu ceilalţi băieţi.* CR. [Cf. bulg. ***hlézja se***].

hlizít, ~ţi, hlizită, ~e a. (reg.) care rîde fără rost, ca un prost; (subst.) *ce te holbezi aşa la mine, hlizitule?* [V. ***hlizi²***].

hloábă f. v. **hlubă**.

hlobăná, hlóbăn vb. (reg.; refl. şi tr.) a (se) clătina; a (se) legăna. [Contaminare între ***lilobă*** şi ***legăna***].

hluj, hluji m. (reg.) hlujan. [Et. nec.].

hluján, hlujani şi **hlujeni** m. (reg.) **1.** lujer (uscat) de plantă; hlujer: *o buruiană a cărui hlujanul*

era aţos. DRĂGHICI; **2.** cocean de porumb (fără ştiuleţi); hluj. [*Hluj* + *-an*].

hlujér, hlujeri m. (reg.) hlujan: *hlujerii crinilor.* [*Hluj* + *-ar*].

hm interj. exclamaţie care exprimă îndoială, neîncredere, nemulţumire: *ce poftesc? ... hm!* AL.; *hm, de unde nu s-or strînge oameni.* MAT. [Onomat.].

ho interj. **1.** strigăt cu care se opresc vitele: *ho, Bodor!;* **2.** destul, ajunge: *ho, mă! ce vă este?* CR.; **3.** (repetat) berechet, din belşug: *lăutari sînt? – ho, ho! cîţi pofteşti.* CR. [Onomat.].

hoáncă, hoance f. (reg.) hoaşcă. [Et. nec.].

hoándră, hoandre f. (reg.) **1.** haină veche, zdrenţăroasă; buleandră; **2.** femeie mizerabilă, şleampătă. [Et. nec.].

hoănghínă, hoanghine f. (reg.) hoaşcă: *hoanghina pune mîna şi pe tablaua cea de aur.* CR. [Et. nec.].

hoáră f. v. **horă**[1].

hoárbă f. v. **vorbă**.

hoárdă, hoarde f. 1. grupare în organizarea popoarelor nomade mongole primitive: *cît a fost hoarda în putere, de răul lor nu puteau hălădui creştinii.* SAD.; *cine-n oarda păgînească nu ştie să vitejească.* POP.; **2.** ceată, bandă de oameni care pradă; (şi: (înv.) **oardă, hordă**). [Din pol. ***horda***, rus. ***orda***].

hoárnă f. v. **horn**.

hoárţă, hoarţe f. (reg.) car vechi, hodorogit; **de-a hoarţa**, potrivnic, împotrivă; răuvoitor: *vorbeşte numai de-a hoarţa; se pune de-a hoarţa.* [Et. nec.].

hoáspă, hoaspe f. (reg.) **1.** învelişul boabelor de cereale; **2.** păstaie uscată (şi fără boabe) de fasole sau de mazăre; (şi: (reg.) **voaspă**). [Et. nec.].

hoáşcă, hoaşte f. femeie bătrînă şi rea; (reg.) hoancă, hoanghină: *mizerabila aia de hoaşcă.* VLAH. [Din ucr. ***haška*** „viperă"].

hoazín, hoazini m. pasăre asemănătoare cu fazanul, care trăieşte în zona Amazonului, a-i cărei pui au la aripi cîrlige (*Opistho comus hoazin*). [Din fr. ***hoazin***].

hobán, hobane n. **1.** coardă (de oţel) care leagă aripile cu fuzelajul la avion; **2.** coardă pentru susţinerea catargului. [Din fr. ***hauban***].

hóbby, hobbyuri n. (englezism) ocupaţie favorită în afara profesiunii. [Din engl., fr. ***hobby***].

hobbyíst, hobbyişti m. persoană care are un hobby. [Din engl. ***hobbyist***].

hobîc, hobîcuri n. (reg.) groapă, gaură (făcută de ape) pe un drum. [Et. nec.].

hóbot, hobote n. (reg.) **1.** văl (de mireasă): *vede baba învăluită într-un hobot alb.* CR.; (fig.) *noaptea-şi întindea tristul său hobot.* NEGR.; **2.** feregea: *nu pun femeilor hobot şi închină vin ca şi noi.* SAD. [Din sl. ***hobotŭ***].

hocă, hocale f. (înv.) vas de băut, înalt şi rotund, fără picior şi fără toartă: *o hoca şi un ibric de ceai* (a. 1792). URIC. [Din turc. ***hokka***].

hóchei n. joc de echipă pe gheaţă (sau pe iarbă), în care jucătorii încearcă să introducă în poarta adversă un puc (sau o minge) cu ajutorul unei crose speciale. [Din engl., fr. ***hockey***].

hocheíst, hocheişti m. jucător de hochei. [*Hochei* + *-ist*].

hochetón, hochetonuri n. vestă de pînză groasă purtată de ostaşii (arcaşi) din evul mediu. [Din fr. ***hoqueton***].

hochím, hochimuri n. (înv.) ordin scris din partea sultanului: *au trimes împăratul hochim la Petru-vodă.* UR. [Din turc. ***hûkûm***].

hócus-pócus n. formulă folosită de scamatori; (p. ext.) scamatorie. [Din lat. ***hoc*** (*est op*)***us, hoc*** (*est cor*)***pus***].

hodínă f. v. **odihnă**.

hodíni vb. v. **odihni**.

hodobáie, hodobăi f. (reg.) car pentru cărat snopii la arie; (şi: **odobaie**). [Et. nec.].

hodográf, hodografe f. **1.** traseu al unui drum; **2.** curbă sau suprafaţă, locul geometric al extremităţilor vectorilor, ce reprezintă valorile unei funcţii vectoriale. [Din fr. ***hodographe***].

hodografíe, hodografii f. descriere a drumurilor dintr-o regiune. [Din fr. ***hodographie***].

hodoleán m. v. **odolean**.

hodométru n. v. **odometru**.

hodoroágă, hodoroage f. **1.** lucru vechi şi stricat: *mai cumpără şi o odoroagă de căruţă.* ISP.; **2.** persoană bătrînă şi ramolită: *din bărbat verde, ajungi babă bătrînă, căzătură, hodoroagă.* NEGR.; **3.** (fam.) gură (la omul vorbăreţ); (şi: **odoroagă**). [De la ***hodorog***[2]].

hodoróg[1] interj. cuvînt care imită zgomotul produs de căderea sau de ciocnirea unor obiecte tari ori de mersul zdruncinat al unui vehicul vechi: *hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo ... carul se strică.* CR. [Onomat.].

hodoróg[2]**, hodorogi** m. persoană bătrînă şi ramolită: *ah, hodorog şiret, că n-am ştiut.* DELAVR. [De la ***hodorogi***].

hodoróg[3] n. v. **odorob**.

hodorogeálă, hodorogeli f. zgomot produs de obiecte lovite sau răsturnate, de mersul zdruncinat al unui vehicul uzat etc.: *face o hodorogeală şi un tărăboi de-ţi ia auzul.* CR. [***Hodorogi*** + *-eală*].

hodorogí, hodorogesc vb. **1.** (intr.) a face zgomot mare (în timpul funcţionării): *moara tot hodorogea, şi pin apă tot fugea.* POP.; **2.** (refl.) a se ruina, a se strica, a se dărăpăna: *bătută însă mereu de vînturi, moara lui Busuioc s-a hodorogit.* SL.; **3.** (fig.; refl.) a se şubrezi, a îmbătrîni: *m-am hodorogit, şi trebuie să stau la reparat, măcar o săptămînă.* CAR.; **4.** (fig.; intr.) a vorbi mult, a trăncăni: *cînd vorbeşte, hodorogeşte.* CR.; (tr.) *a lui bunică ce cu neîncetare hodorogea minciuni.* NEGR. [De la ***hodorog***[1]].

hodorogít, ~ţi, hodorogită, ~e a. **1.** vechi, uzat, hîrbuit: *parcă-i o moară hodorogită.* CR.; **2.** (fig.) şubrezit, îmbătrînit; **3.** (despre voce) răguşit. [V. ***hodorogi***].

hodorónc interj. cuvînt care redă zgomotul unui obiect dur care cade cu forţă: *deodată hodoronc! dăm într-un şanţ cu toţii, tronc!* AL.; **hodoronc-tronc**, deodată, pe neaşteptate; cu totul nepotrivit, fără temei: *şi hodoronc-tronc, ca din senin ..., s-auzea o gălăgie.* DELAVR. // n. (fig.) flecăreală, trăncăneală: *într-un veşnic hodoronc.* AL. [Onomat.].

hogáş n. v. **făgaş**.

hóge, hogi m. **1.** preot mahomedan: *o dispută înfocată se aprinse între muftiul şi hogea.* BĂLC.; **2.** dascăl, învăţat: *Nastratin era un hogea.* PANN. [Din turc. ***hoca***].

hogeác n. v. **hogeag**.

hogeág, hogeaguri n. **1.** (înv.; în forma **ogeac**) detaşament militar, corp de trupe: *ogeacul neferilor;* **l-a luat la ogeac**, a pus mîna pe el, l-a prins, l-a acaparat; **2.** (reg.) horn, coş de sobă: *s-aprinsese ogeacul de la bucătărie.* AL.; *peste vreun ceas de vreme, din hogeagul casei lui se ridică iute un fum cenuşiu.* MAT.; **3.** (arg.) loc de întîlnire pentru amanţi (unde fac dragoste): *vine vorba de vreuna din hulubiţele care s-au deprins să ne viziteze hogeacul.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **hogeac**, (înv. şi reg.) **ogeac**). [Din turc. ***oçak***].

hóget, hogeturi n. act autentificat, adeverinţă: *au făcut şi hoget după zapis.* LET. [Din turc. ***hoget*** „act de proprietate"].

hóha interj. (reg.) destul, ajunge: *streinii veniturile-ţi pradă, vîndu-te ca marfa prin dughiene! ci hoha! să lăsăm astă sfadă.* B.-DEL. [Onomat.].

hohér, hoheri m. (reg.) **1.** călău, gîde: *las' să vie ... hoherii calea i-o ţie.* POP.; **2.** hingher: *bată-te, mîndră, hoherul!* POP. [Din magh. ***hóhér***].

hóhot, hohote n. **1.** izbucnire zgomotoasă de rîs sau de plîns: *demonii rîseră; o ce de hohote!* BOL.; (fig.) *poiana clocoteşte-n hohot mare.* AL.; **cu hohot** sau **cu hohote, în hohote**, foarte tare, zgomotos: *a început a plînge cu hohot şi a-l ruga să-i citească hîrtia.* CR.; *vorbesc toate deodată, chicotesc şi rîd cu hohot.* MAT.; *auditoriul rîdea în hohote.* BL.; **2.** (fig.) zgomot puternic (cu ecouri): *un trăsnet frînge cu hohot repetat un brad din faţa casei.* COŞB. [De la ***hohoti***].

hohotí, hohotesc vb. (intr.) **1.** a rîde sau a plînge tare, zgomotos: *cu chicote hohotiră.* CANT.; **2.** (fig.) a răsuna puternic; a vui: *valea hohoteşte;* (p. ext.) *poetul are sensul versului hohotind sarcastic sub bolţi de dom.* CĂL. [Din sl. ***hohotati***].

hohotíre, hohotiri f. faptul de a hohoti; hohotit: *veselă este hohotirea interioară, setea nestinsă de vorbe.* CĂL. [V. ***hohoti***].

hohotít n. hohotire: *să rîdem dar, viteaz răsad, să fie-un hohotit şi-un chiu.* COŞB. [V. ***hohoti***].

hohotitór, ~i, hohotitoáre a. **1.** cu hohote: *rîs hohotitor;* **2.** răsunător: *prezentarea solemnă a piramidei are un ecou hohotitor.* CĂL. [***Hohoti*** + *-tor*].

hoinár, ~i, hoinară, ~e a. (şi subst.) care umblă din loc în loc; vagabond: *vînător hoinar.* OD.; *dorinţa de a trăi ia forma unei voioşii de hoinar.* CĂL. [***Hoină*** + *-ar*].

hóină f. v. **oină**.

hoinăreálă, hoinăreli f. faptul de a hoinări: *în cursul unei lungi hoinăreli prin Italia, m-am oprit pentru o zi la Ridolfo.* GHEŢIE. [***Hoinări*** + *-eală*].

hoinărí, hoinăresc vb. (intr.) a bate drumurile; a umbla fără căpătîi: *nu mai hoinări prin a lume!* ISP.; (fig.) *în majoritatea paginilor, romancierul hoinăreşte prin teorii şi lirisme.* CĂL. [***Hoinar*** + *-i*].

hoinăríre, hoinăriri f. acţiunea de a hoinări; hoinăreală: *nu are nici o legătură ... cu lirica proletariană modernă a hoinăririi.* CĂL. [V. ***hoinări***].

hóisa interj. (reg.) hăis; (fig.) *cînd vroiam să facem hoisa, ne sfătuiai să luăm ceala.* AL. [Onomat.].

hoit, hoituri n. 1. cadavru, mortăciune, stîrv: *hoit să fie, de corbi nu-i lipsă.* AL.; **2.** (fig.) om foarte gras; corp uman mare: *apoi dă, bade, închircit cum mă vezi, aista sînt; am văzut eu şi hoituri mari şi nici de-o lume.* CR. [Din magh. dial. ***holt*** (=***halott***)].

hoitár, hoitari m. specie de vultur pleşuv, de culoare albă-gălbuie, care se hrăneşte cu cadavre şi cu insecte (*Neophron perenopterus*). [***Hoit*** + *-ar*].

hojbăí, hójbăi vb. (reg.; intr.) a scotoci, a cotrobăi: *cît am hojbăit şi mocoşit prin tei să prind pupăza.* CR. [***Hojma*** + ***bojbăi*** (=***bîjbîi***)].

hójma adv. (reg.) mereu, necontenit: *capu hojma-mi ameţeşte.* NEGR.; *hojma îţi vine-n cap una de cele gogonate.* MAT. [Din ucr. ***hožma***].

hojmălău, hojmălăi m. om voinic, înalt (şi slab de minte): *doi hojmălăi se şi luase după mine.* CR. [Et. nec.].

hol, holuri n. încăpere într-o clădire prin care se intră în celelalte camere; culoar: *se gîndea mereu la ea şi pîndea înfrigurat s-o întîlnească pe scări sau în holul blocului.* GHEŢIE. [Din fr., engl. ***hall***].

holbă, holbez vb. (refl. şi tr.) a-şi deschide ochii foarte tare (de mirare, de spaimă etc.): *broaşte horăcăiesc ..., holbînd ochii cu ţintire la luceafărul ceresc.* AL.; *ochii săi sîngeraţi se holbaseră.* NEGR. [Lat. ***volvere***].

holbáre, holbări f. acţiunea de a (se) holba şi rezultatul ei. [V. ***holba***].

holbát, ~ţi, holbată, ~e a. deschis tare: *oamenii din popas au rămas cu ochii holbaţi cătră acel drumeţ.* SAD. [V. ***holba***].

holburát a. v. **volburat**.

hólbură f. v. **volbură**.

holburí vb. v. **volbura**.

hólcă f. (înv.) zgomot, gălăgie, larmă, sfadă: *era holcă mare şi nu s-au mai auzit ciocanele ce spărgea zidiul.* DOS. [Din rus. ***golka***].

hóldă, holde f. **1.** (reg.) cîmp semănat: *spune ... că-l tremite în holdele lui de paşte porcii.* VARL.; **2.** semănătură de cereale: *bătea piatra holdele.* ISP. [Din magh. ***hold***].

hólding, holdinguri n. societate (anonimă) care deţine majoritatea acţiunilor altor societăţi (subordonîndu-le). [Din engl., fr. ***holding***].

holdíţă, holdiţe f. (pop.) diminutiv al lui holdă: *secerînd holdiţe coapte, legînd snopi pînă la noapte.* POP. [***Holdă*** + *-iţă*].

hold-up [hăuld-áp] n. jaf asupra unei bănci, a unui tren care transportă bani etc.; tîlhărie. [Cuv. engl.].

holeăc, ~ci, holeacă, ~ce a. (înv.) desfrînat: *să aduna către leftae oameni holeaci.* BIBLIA. [Cf. rus. ***guliaka*** „om chefliu"].

holénder n. v. **holendru**.

holéndru, holendre n. **1.** filtru pentru vin; **2.** instalaţie de rafinare, de înălbire, de spălare etc.; **3.** maşină care pregăteşte cerealele pentru a fi transformate în crupe; **4.** (în forma **holender**) piuliţă care strînge două capete de ţeavă prin înşurubare; (şi: **holender**). [Din germ. ***Holländer***].

holéră, holere f. **1.** boală epidermică gravă caracterizată prin vărsături şi diaree: *delta rîului Gange e locul originar al holerei.* EM.; *holeră mare a fost la noi în 1830-1831, adusă pe atunci de oştirea rusească*; **2.** (reg.) cătină (*Tamarix ramosissima*); **3.** (fig.) persoană urîtă şi rea: *să scape lumea de o ciumă şi de o holeră ca tine.* ISP. [Din gr. mod. ***holéra***, rus. ***holera***, lat. ***cholera***].

holércă f. (reg.) rachiu: *au îmbătat cu holercă pre căzaci.* NEC.; *s-a apucat ... de chilit la ţuică şi holercă.* CR.; (şi: **horilcă, horincă**). [Din ucr. ***horilka***].

holéric, ~ci, holerică, ~ce a. care ţine de holeră, referitor la holeră. // m., f. persoană bolnavă de holeră: *trudiţi de-o sete arzătoare de holeric, ... mişcăm întruna.* PETR. [Din fr. ***cholérique*** (după *holeră*)].

holerínă, holerine f. formă uşoară de holeră. [Din fr. ***cholérine***].

holísm n. concepţie filozofică care interpretează mistic teza ireductibilităţii întregului la suma părţilor, admiţînd un principiu imaterial şi incognoscibil ca factor integrator. [Din fr. ***holisme***, germ. ***Holismus***, engl. ***holism***].

holíst, ~şti, holistă, ~e a. care ţine de holism, referitor la holism; holistic. // m., f. adept al holismului. [***Hol***(*ism*) + *-ist*].

holístic, ~ci, holistică, ~ce a. holist. [Din fr. ***holistique***, engl. ***holistic***].

holm, holmuri n. (reg.) ridicătură de pămînt; dîmb, movilă: *drumul începea să suie un holm înalt.* SAD. [Din sl. ***hlîm***, rus. ***holm***].

hólmiu n. element chimic din grupul pămînturilor rare. [Din fr. ***holmium***, germ. ***Holmium***].

holoángăr, holoangări m. (reg.) persoană care extrăgea ilegal aur din mine; (şi: **holongăr**). [Cf. germ. ***Handlanger*** „pălmaş"].

holocáust n. **1.** (ant.) jertfă adusă zeilor prin ardere totală; **2.** (p. ext.) sacrificiu, sacrificare; (fig.) *din inimă, din cuget se pune-n holocaust al laudei şi-al păcii sincerul sacrificiu.* HEL.; **3.** ucidere (prin ardere) a unui foarte mare număr de oameni; (şi: (înv.) **olocaust**). [Din fr. ***holocauste***].

holocristalín, ~i, holocristalină, ~e a. care este cristalizat în întregime. [Din fr. ***holocristallin***].

holofrástic, ~ci, holofrastică, ~ce a. (despre limbi) în care o idee, o frază se exprimă printr-un singur cuvînt. [Din fr. ***holophrastique***].

hologén, ~i, hologenă, ~e a. şi n. (care ţine de, referitor la) ultima epocă a erei cuaternare. [Din fr. ***hologène***].

holográfic, ~ci, holografică, ~ce a. care ţine de holografie, referitor la holografie. [Din fr. ***holographique***].

holografíe, holografii f. procedeu de înregistrare a imaginii spaţiale a unui obiect, cu ajutorul luminii laserului. [Din fr. ***holografie***, germ. ***Holographie***].

holográmă, hologrâme f. placă fotografică pe care sînt înregistrate undele luminoase care vin de la un obiect şi fazele acestor unde, sub forma unor dungi fine paralele. [Din fr. ***hologramme***].

holometábol, holometabole a. (despre insecte) care are metamorfoză completă. [Din fr. ***holométabole***].

holóngăr f. v. **holoangăr**.

holoparazít, ~ţi, holoparazită, ~e a. şi f. (plantă fără clorofilă) care trăieşte parazitar pe o altă plantă. [Din fr. ***holoparasite***].

hólotă, holote f. (înv.) gloată: *prindea limbă din holota leşilor.* COSTIN. [Din ucr. ***holota***].

holoturíd, holoturide n. (la pl.) clasă de animale marine fără schelet (sau cu schelet redus la plăci tegumentare), care au o coroană de tentacule în jurul gurii; (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. ***holothurides***].

holotúrie, holoturii f. echinoderm cu corpul moale şi alungit; castravete-de-mare (*Holothuria*). [Din lat. ***holothuria***, fr. ***holothurie***].

hoit interj. (reg.) stai pe loc!: *el atuncea strigă: holt! c-aş mai fugi şi nu pot.* POP. [Din săs. ***holt*** (<germ. ***halt***)].

holtéi[1], holtei m. bărbat necăsătorit, flăcău: *se hotărîse să se însoare, că era holtei.* ISP. [Din ucr. ***holtjaj***].

holteí[2], holteiesc vb. (reg.; intr.) a duce viaţă de holtei[1]; a fi necăsătorit. [De la ***holtei[1]***].

holteiáş, holteiaşi m. (pop.) diminutiv al lui holtei[1]: *cînd eram holteiaş, umblam seara prin oraş.* POP. [***Holtei[1]*** + *-aş*].

holteíe f. (rar) viaţă, situaţie de holtei[1]: *nerod cel ce laudă holteia.* NEGR. [***Holtei[1]*** + *-ie*].

homár, homari m. crustaceu marin comestibil, asemănător racului (*Homarus vulgaris*). [Din fr. ***homard***].

homeomeríe, homeomerii f. (în filozofia antică) particulă materială care era considerată că include în sine toate calităţile posibile: *Anaxagora vorbeşte despre divizibilitatea fără limită a fiecărei homeomerii.* BL. [Din fr. ***homéomérie***].

homeomorfísm n. **1.** (mat.) funcţie care aplică două spaţii unul pe celălalt; **2.** (fiz.) fenomen care ţine de analogiile formelor cristaline ale unor compuşi. [Din fr. ***homéomorphisme***].

homeopát, ~ţi, homeopată, ~e m., f. medic specialist în homeopatie; adept al homeopatiei: *să-l vadă homeopatul lui Iuga, opină Matilda, poate îl vindecă.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **omeopat**). [Din fr. ***homéopathe***].

homeopátic, ~ci, homeopatică, ~ce a. care ţine de homeopatie, referitor la homeopatie; **doză homeopatică**, doză foarte mică dintr-un medicament; (fig.) *o omeopatică doză de cunoştinţe.* EM.; (şi: (înv.) **omeopatic**). [Din fr. ***homéopathique***].

homeopatíe f. sistem terapeutic constînd în tratarea bolilor cu ajutorul agenţilor care determină o afecţiune analogică cu aceea care trebuie tratată: *vaccinul care apără de vărsat aparţine homeopatiei;* (şi: (înv.) **omeopatie**). [Din fr. ***homéopathie***].

homeostát, homeostate n. sistem cibernetic cu autoorganizare, bazat pe principiul căutării statistice a regimului de funcţionare stabilă. [Din fr. ***homéostat***].

homeostáză, homeostaze f. (biol.) proprietate a organismului de a-şi menţine relativ constante proprietăţile mediului intern; homeostazie. [Din fr. ***homéostase***].

homeostazíe, homeostazii f. (biol.) homeostază. [Din fr. ***homéostasie***].

homeotérm, ~i, homeotermă, ~e a. şi m., f. (organism) care îşi păstrează temperatura internă constantă (indiferent de variaţiile mediului). [Din fr. ***homéotherme***].

homeotermíe f. proprietate a unui organism animal de a fi homeoterm. [Din fr. ***homéothermie***].

homéric, ~ci, homerică, ~ce a. **1.** al lui Homer, referitor la Homer: *istoriografia greacă este o fiică a epopeilor homerice.* BL.; *poeme homerice*; **2.** caracteristic epopeelor lui Homer; măreţ, grandios: *cu el se făceau vînători homerice, împuşcîndu-se cîte o căruţă de lupi, vulpi şi iepuri.* CĂL.; **rîs homeric**, rîs puternic, de nepotolit; (şi: (înv.) **omeric**). [Din fr. ***homérique***, germ. ***homerisch***].

homeríd, homerizi m. **1.** poet epic grec colaborator la transmiterea şi la definitivarea epopeilor homerice; (adj.) *poeţii homerizi ... trec în revistă oştile în ajunul epicei bătălii.* BL.; **2.** poet care imită stilul lui Homer. [Din germ. ***Homeride***, fr. ***homérides***].

homerísm n. (rar) caracter specific operei lui Homer: *homerismul consistă în atribute.* EM. [***Homer***(*ic*) + *-ism*].

homerizá, homerizez vb. (rar; intr.) a compune (versuri) în maniera lui Homer: *a homeriza va să zică a atribui unui substantiv un atribut care să-l izoleze de toate celelalte în toată frumuseţea lui.* EM. [***Homer*** n. pr. + *-iza*].

homicíd, ~zi, homicidă, ~e a. şi m., f. ucigaş, asasin. // n. crimă, omor; asasinat. [Din fr. ***homicide***].

hominíd, hominizi n. (la pl.) familie de maimuţe primate care au omul ca tip şi care cuprinde toate formele fosile de la antropoide pînă la om; (şi la sg.) reprezentant al acestei familii: *cînd în cuaternar s-a făcut trecerea la întîia fază a epocii de gheaţă, un hominid a trebuit să existe.* BL.; (adj.) *nici omul sau vreo pretinsă formă hominidă nu pot veni în discuţie.* BL. [Din fr. ***hominides***, germ. ***Hominiden***].

hominizáre f. proces de transformare psihologică a hominidelor superioare în om. [Din fr. ***hominisation***].

homocéntric, ~ci, homocentrică, ~ce a. **1.** (despre fasciculele de lumină) ale cărui raze trec prin acelaşi punct; **2.** (mat.; despre cercuri) care au acelaşi centru; (şi: **omocentric**). [Din fr. ***homocentrique***].

homocromíe, homocromii f. potrivire de culoare şi de formă între un animal şi mediul în care trăieşte. [Din fr. ***homochromie***].

homocrón, ~i, homocronă, ~e a. (rar) simultan, concomitent. [Din fr. ***homochrone***].

homomórf, ~i, homomorfă, ~e a. care are aceeaşi formă. [Din fr. ***homomorphe***].

homomorfísm n. (mat.) corespondenţă univocă între două mulţimi avînd aceeaşi structură algebrică. [Din fr. ***homomorphisme***].

homoptér, homoptere n. (la pl.) ordin de insecte cu două perechi de aripi membranoase, asemănătoare; (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. ***homoptère***].

homo sapiens m. individ tip al speciei umane actuale. [Cuv. lat.].

homosexuál, ~i, homosexuală, ~e m., f. persoană stăpînită de atracţie sexuală faţă de indivizi de acelaşi sex. [Din fr. ***homosexuel***].

homosexualitáte f. atracţie sexuală anormală faţă de persoane de acelaşi sex: *şeful de echipă de la fabrică, cu tentative de homosexualitate.* CĂL. [Din fr. ***homosexualité***].

homosféră f. (geogr.) strat al atmosferei omogen care se întinde de la suprafaţa pămîntului pînă la aproximativ 100 km înălţime. [Din fr. ***homosphère***].

homozigót, homozigoţi m. organism alcătuit dintr-un singur tip de gameţi. [Din fr. ***homozygote***].

homúnculus, homunculuşi m. **1.** omuleţ artificial pe care pretindeau alchimiştii că au reuşit să-l fabrice; **2.** (p. ext.) om mic, pipernicit, nedezvoltat. [Din lat. ***homunculus***].

hon, honuri n. sculă aşchietoare cu pietre abrazive pentru finisarea suprafeţelor cilindrice interioare. [Din engl. *hone*].

hondroní, hondronesc vb. (reg.; intr.) a trăncăni, a flecări: *îl lasă să hondronească.* ISP. [Din magh. *hadarni*].

honipsí, honipsesc vb. (înv.; tr.) a suporta, a simpatiza: *să nu-l mai văd în ochii mei, că nu-l pot honipsi.* CAR. [Din gr. mod. *hónepsa* (aor. de la *honévo*)].

honoris causa [honóris cáusa] a. onorific: *doctor honoris causa.* [Cuv. lat.].

honţ, honţi m. (reg.) poreclă pentru un sas: *honţ fără holde, cucuruz ca în palmă.* [Din germ. *Hans* n. pr., cu pronunţie săsească].

honuí, honuiesc vb. (tr.) a şlefui o suprafaţă interioară cilindrică a unei piese cu ajutorul unei maşini speciale. [*Hon* + *-ui*].

honuíre, honuiri f. acţiunea de a honui şi rezultatul ei. [V. *honui*].

honvéd, honvezi m. (înv.) soldat din infanteria maghiară în evul mediu: *găseşte honvezi în casa popei şi pe preot spînzurat.* CĂL.; *în cazarme la honvezi.* POP. [Din magh. *honvéd*].

hop interj. **1.** exclamaţie care însoţeşte o săritură; hopa: *ia adu mîna, scoală, hop! ai să sărim în galop!* PANN; **2.** exclamaţie care însoţeşte ridicarea unei greutăţi; hopa; **3.** exclamaţie care sugerează intervenirea neaşteptată a unui fapt, a unei întîmplări: *hop! li se năzare nu ştiu ce.* NEGR.; **hop de-** (sau **într-**) **o parte**, (m.; rar) smintit, nebun: *un soi de hop de-o parte cu portul şi cu gîndul.* AL.. // n. (pl. **hopuri**) **1.** săritură, salt (peste ceva): *un hop al trăsurei mă trezi din acel vis frumos.* AL.; **2.** adîncitură, groapă pe un drum: *încălecaţi şi luaţi seama la hopuri.* NEGR.; **3.** (fig.) dificultate, greutate, piedică: *mai avem încă un hop.* ISP. // adv. numai ce, iată: *ţi-arată dinţi frumoşi, ochi aprinşi ... hop! te scoate la covrigi.* AL. [Onomat.].

hópa interj. **1.** exprimă o surpriză (mai ales neplăcută): *oprisem caii să mai răsufle, cînd, hopa, ne pomenim cu unul gras, al dracului, că vine la noi.* PR.; **2.** exclamaţie care însoţeşte o săritură peste un obstacol; hop: *a zis hopa şi a sărit groapa.* PANN; (urmat de *ţupa*): *haide, taică, hopa-ţupa.* CAR.; **3.** exclamaţie care însoţeşte ridicarea unei greutăţi; hop. [Onomat.].

hopáie, hopăi f. văpaie: *din copite scîntei dînd, din gură hopaie lăsînd.* POP. [V. *văpaie*].

hoplít, hopliţi m. (la vechii greci) soldat echipat cu armament greu. [Din fr. *hoplite*].

hoplomác, hoplomaci m. (la vechii greci) gladiator echipat cu arme grele. [Din fr. *hoplomaque*, lat. *hoplomachus*].

hoplomahíe, hoplomahii f. (la vechii greci) întrecere între gladiatori echipaţi cu arme grele. [Din fr. *hoplomachie*].

hopurós, ~şi, hopuroásă, ~e a. plin de hopuri; cu gropi. [*Hopuri* (pl. de la *hop*) + *-os*].

hor[1] interj. (adesea repetat) cuvînt care imită sforăitul: *noapte bună ... fă hor! hor! de acu-nainte.* AL. [Onomat.].

hor[2] n. v. cor.

horaţionísm n. (rar) imitaţie a poeziei lui Horaţiu, caracterizată prin intimitate, meditaţie şi consolare: *pastelurile reprezintă o lirică a liniştii şi a fericirii rurale, un horaţionism.* CĂL. [De la *Horaţiu* n. pr.].

hóră, hore şi **hori** f. **1.** dans popular românesc cu ritm domol în care jucătorii se prind de mînă formînd un cerc închis: *îmbe aceastea pornind o hoară.* DOS.; *hora este jocul naţional al românilor, astăzi întîlnit mai ales la ţară;* **2.** melodia după care se execută acest dans: *îşi puse în brîul verde un fluier de hore şi altul de doine.* EM.; **3.** (pop.) petrecere ţărănească unde se dansează în special jocuri populare; **4.** joc, dans: *văd hore vii de nimfe, de fauri, de satiri.* AL.; **5.** (fig.) scandal, tărăboi: *să vezi ce horă o să iasă din asta!*; **6.** (înv.) încăpere spaţioasă la curtea domnească, unde aveau loc ospeţele: *haznaua sau comoara şi patul domnesc răspundeau toate în horă, prin nişte uşi.* OD.; **7.** naosul bisericii: *zic călugării să fi fost făcut şi sfeşnicele cele mari şi cele mici, şi policandru, şi hora.* NEC.; **8.** (reg.; astr.) aurora boreală; (şi: (înv.) **hoară**). [Din bulg. *horo*, gr. mod. *hóros*].

hóră[2]**, hore** f. (înv.) oraş: *ceasornic de bătea toate ceasurile zilei, de se auzea peste toată hora.* LET. [Din gr. mod. *hóra*].

horăí, hórăi vb. (reg.; intr.) a sforăi: *adormise înaintea lui Pavel ... şi horăia zdravăn.* CR. [*Hor*[1] + *-ăi*].

horăít n. (reg.) sforăială. [V. *horăi*].

horăitór, ~i, horăitoáre a. (rar) **1.** care horăie; care scoate sunete asemănătoare celor scoase de cel care sforăie; **2.** asemănător cu sforăitul: *adaoge-se harul de a gîndi prin simţuri, de a imita prin sunete foşnitoare, horăitoare, clinchetitoare.* CĂL. [*Horăi* + *-tor*].

horăitúră, horăituri f. (reg.) sforăială. [*Horăi* + *-tură*].

hórbă f. v. vorbă.

horbi vb. v. vorbi.

hórbot n. v. horbotă.

horbotát, ~ţi, horbotată, ~e a. dantelat: *perdele horbotate.* [*Horbotă* + *-at*].

hórbotă, horbote f. (reg.) **1.** dantelă: *horbote împletite.* VLAH.; (fig.) *Bucegiul care poartă un horbot lung de nori.* AL.; **2.** (fig.) podoabă, ornament: *această horbotă de inutilităţi a caselor ţărăneşti.* BL.; (şi: **horbot**). [Din pol. *forbot*].

horboţícă, horboţele f. diminutiv al lui horbotă; danteluţă: *aveau perine împodobite cu horboţică de-a bună.* MACED.; *miresei se pune-n spate un vol alb împodobit cu horboţele.* MAT. [*Horbotă* + *-ică*].

horcăí, horcăiesc vb. (intr.) **1.** (despre muribunzi) a respira greu şi zgomotos; (reg.) a horcoti: *să-mi horcăe, cînd i-oi fi pus pe piept genunchii amîndoi.* COŞB.; **2.** a sforăi puternic: *poliţaiul horcăie cu capul pe masă.* CAR. [Onomat.].

horcăiálă, horcăieli f. horcăit: *îl apucă tusea, apoi horcăiala.* TUD. [*Horcăi* + *-eală*].

horcăít n. **1.** faptul de a horcăi; respiraţie grea, horcăială; horcăitură: *propria-i respiraţie ... părea aspră ca un horcăit.* REBR.; **2.** zgomot produs de cel care horcăie. [V. *horcăi*].

horcăitór, ~i, horcăitoáre a. (rar) care horcăie; (fig.) *prologul ... are sonorităţi cavernoase şi horcăitoare de spaimă.* CĂL. [*Horcăi* + *-tor*].

horcăitúră, horcăituri f. horcăit: *avea obiceiul să doarmă după amiază umplînd ograda de horcăituri.* CĂL. [*Horcăi* + *-tură*].

horcíţă f. (înv.) muştar: *de aţi avea credinţă ca un grăunţ de horciţă.* VARL. [Cf. rus. *gorţika*].

horcotí, horcotesc vb. (reg.; intr.) a horcăi: *într-un tîrziu, băiatul începu a horcoti.* C. [De la *horc* (=*hor*[1])].

hórdă f. v. hoardă.

hórdie f. v. ordie.

horéţ, horeţe n. (reg.) împletitură de nuiele în formă de coş cilindric pentru prins peşte. [Et. nec.].

horhăí, horhăiesc şi **hórhăi** vb. (reg.; intr.) a umbla din loc în loc; a rătăci: *tot horhăind el cînd pe o cărare, cînd pe un drum părăsit.* CR. [Din magh. *horholni*].

horholínă, horholine f. (reg.) ţigancă bătrînă. [De la *horhăi*].

horí[1]**, horesc** vb. **1.** (intr. şi tr.) a cînta (o horă) din gură sau din fluier: *ce horeşti aşa cu jele?* POP; *pe drum horea şi doinea.* EM.; **2.** (intr.) a dansa hora: *ne uităm la ei cum horesc.* ST. [De la *horă*[1]].

horí[2]**, horesc** vb. (reg.; tr.) a cosi cu hreapca: *fînul se horeşte la clădit în stog.* [Et. nec.].

horílcă f. v. holercă.

horíncă f. v. holercă.

horíşte, horişti f. (reg.) rotocol mare de fîn adunat la un loc. [*Horă*[1] + *-işte*].

horitór, ~i, horitoáre m., f. persoană care horeşte. [*Hori*[1] + *-tor*].

horitúră, horituri f. (reg.) horişte. [*Hori*[1] + *-tură*].

hóriu n. v. cor.

hormísm n. concepţie psihologică potrivit căreia comportamentul este dirijat către un scop de o forţă instinctivă. [Din engl. *hormism*].

hormón, hormoni m. secreţie a glandelor endocrine sau a unor ţesuturi, care contribuie la dezvoltarea şi la funcţionarea normală a organismului: *hormonii pot să accelereze sau să retardeze procesele de dezvoltare.* BL. [Din fr. *hormone*].

hormonál, ~i, hormonală, ~e a. referitor la hormoni. [*Hormon* + *-al*].

hormonológie f. ramură a endocrinologiei care studiază hormonii. [Din fr. *hormonologie*].

hormonoterapíe, hormonoterapii f. tratament cu hormoni. [Din fr. *hormonothérapie*].

hormonuríe, hormonurii f. (med.) prezenţă a hormonilor în urină. [Din fr. *hormonurie*].

horn, hornuri n. **1.** canal îngust (izolat sau făcut în zid) prin care iese fumul de la sobă: *vîntul şuieră prin hornuri.* AL.; *şi-n vatră arde focul şi fuge pe hoarnă sfara fripturii.* SAD.; **2.** spaţiu îngust dintre doi pereţi de stîncă paraleli şi înalţi; (şi: (reg.) **hoarnă**). [Din ucr. *horn*].

hornár, hornari m. coşar. [*Horn* + *-ar*].

hornbléndă f. (geol.) mineral format din silicaţi de magneziu, fier, calciu etc. [Din germ. *Hornblende*, fr. *hornblende*].

horobăí, horobăiesc vb. (reg.; intr.) a se agita, a se învîrti, făcînd mult zgomot: *aleargă, asudă horobăieşte grozav.* REBR. [Et. nec.].

horodíncă f. dans ucrainean; melodia după care se execută acest dans: *începe a chiui prin iad şi a juca horodinca.* CR. [Din ucr. *horodjanka*].

horopsí vb. v. oropsi.

horopsít a. v. oropsit.

horoscóp, horoscoape n. **1.** tablou cu poziţia aştrilor pe care îl alcătuiau astrologii în momentul naşterii cuiva pentru a-i prezice soarta; **2.** prezicere bazată pe interpretarea poziţiei aştrilor: *după toate regulile astrologiei, horoscopul este în adevăr foarte fericit.* BL. [Din fr. *horoscope*].

horp interj. cuvînt care imită zgomotul făcut de cineva care soarbe dintr-o dată cu forţă: *dînd fundurile afară la cîte o bute, horp! ţi-o sugea dintr-o singură sorbitură.* CR. [Onomat.].

horpăí, horpăiesc vb. (reg.; tr. şi intr.) a sorbi cu zgomot. [*Horp* + *-ăi*].

horpăiálă, horpăieli f. faptul de a horpăi. [*Horpăi* + *-eală*].

horrór vácui n. concepţie (medievală) potrivit căreia natura nu tolerează spaţii goale; oroare pentru spaţiul gol: *dacă există undeva un horror vacui, el există ca particularitate a conştiinţei.* BL. [Cuv. lat.].

horst, hosturi n. regiune a scoarţei terestre mărginită de falii, care a rămas ridicată după scufundarea regiunilor vecine. [Din germ. *Horst*].

horşáf, horşafuri n. (reg.) ciorbă din fructe (uscate); (şi: **orşaf**). [Din turc. *hoşab*, *hoşaf*].

hortatív, ~i, hortativă, ~e a. (gram.) care exprimă un îndemn: *propoziţie hortativă.* [Din lat. *hortativus*].

horténsie, hortensii f. plantă ornamentală cu flori mari, fără miros (*Hydrangea hortensis*). [Din fr. *hortensia*].

hortícol, ~i, horticolă, ~e a. care aparţine horticulturii, referitor la horticultură. [Din fr. *horticole*].

horticultór, horticultori m. persoană care se ocupă cu horticultura: *vestitele flori de primăvară, gloria horticultorilor olandezi, zambilele şi lalelele.* SAD.; (şi: (înv.) **orticultor**). [Din fr. ***horticulteur***].

horticultúră f. ştiinţă care se ocupă de cultivarea pomilor, a legumelor şi a florilor; (şi: (înv.) **orticultură**). [Din fr. ***horticulture***, germ. ***Hortikultur***].

hortivitícol, ~i, hortiviticolă, ~e a. care ţine de cultura pomilor fructiferi şi viţei de vie. [***Horti***(*col*) + ***viticol***].

hortúm, hortumuri n. (înv.) trompă de elefant: *subt hortumul filului a trăi mai bine a fi socoti.* CANT. [Din turc. ***hortum***].

horţíş, ~i, horţişă, ~e a. (şi adv.) pieziş: *înţălegem logica horţişă ce şovăieşte între mărturisirea dreaptă a adevărului şi a cugetului şi între sofisme.* RUSSO; *se uita horţiş la el.* [***Hoarţă*** + ***-iş***].

horţóg, horţoage n. (reg.) hoarţă. [Cf. ***hoarţă***].

horum-harum n. pl. de unele şi de altele, de tot felul: *un izvor de horum-harum.* EM. [Cuv. lat.].

hospodár m. v. **gospodar**.

hóstie, hostii f. **1.** jertfă adusă zeilor, la greci şi la romani; **2.** azimă folosită la împărtăşanie de catolici. [Din lat. ***hostia***].

hostropăţ n. art. (reg.) dans de nuntă; melodia după care se execută acest dans: *„hostropăţul" înseamnă bucuria fimeilor din sat că numărul lor s-a înmulţit prin adăogirea tinerei neveste.* MAT. [Et. nec.].

hoşcotínă, hoşcotine f. (reg.) baborniţă. [V. ***hoaşcă***].

hóştină f. v. boştină.

hotánă, hotane f. (reg.) picior de animal: *cotoiul luă hotanele în spinare.* [Et. nec.].

hotár, hotare şi (reg.) **hotară** n. **1.** semn care desparte două teritorii, ţări, moşii etc.: *ţara Moldovii, cu Nistrul să-i fie hotarul.* NEC.; **2.** limită, sfîrşit: *căci unde-ajunge nu-i hotar, nici ochi spre a cunoaşte.* EM.; *o jale fără margini, un dor fără hotar.* AL.; (fig.) *mînia grădinarului trecu orice hotare.* ISP.; **3.** linie de demarcaţie a teritoriului unei ţări; graniţă: *toţi duşmanii or să piară din hotară în hotară.* EM.; *hotarele României*; **semn de hotar**, v. **semn**; **piatră de hotar**, **a)** element material care marchează graniţa dintre două state; **b)** (fig.) element care reprezintă trecerea la o altă realitate: *relaţiile de incertitudine ale lui Heisenberg marchează o piatră de hotar în istoria fizicii.* BL.; (pop.) **peste nouă hotare**, foarte departe; **în nouă hotare**, pînă departe de aici: *glas ca al meu nu se află în nouă hotare.* SAD.; **peste** (sau **dincolo de**) **hotar**(e), în afara ţării, în ţări străine: *badea mi-i peste hotar.* POP.; **4.** (şi fig.) margine: *lovesc toate hotarăle tale cu broaşte.* BIBLIA; *să strîng în braţe viaţa-mi pe a zilelor hotare.* AL.; **5.** proprietate, moşie (mare); (p. ext.) regiune, ţinut, ţară: *toate în acest hotar ... au o pulsaţie proprie.* SAD.; **6.** (reg.) teritoriu în proprietatea (locuitorilor) unei comune: *satul părea mititel ... hotarul însă se întindea atît de mare, încît Ion nu se mai sătura privindu-l.* REBR.; **7.** (înv.) hotărîre, pravilă: *şi-i era hotarul şi dereptariul de nu eşiia din chilie pînă nu cetiia psăltirea toată.* DOS.; **a pune hotar**, a se hotărî: *pusă hotar să nu mai mănînce măr.* DOS. [Din magh. *határ*].

hotárnic, ~ci, hotarnică, ~ce (înv.) a. **1.** care priveşte hotarele, care are în vedere hotarele; de hotar: *ne găsim şi noi într-o situaţie hotarnică, debitori Apusului.* BL.; *inginer hotarnic*; **mărturie hotarnică**, act prin care erau stabilite, din oficiu, hotarele unei moşii: *facem înştiinţare cu această mărturie hotarnică* (a. 1776). URIC.; **2.** (rar) care (se) hotărăşte. // m. persoană autorizată să măsoare moşiile şi să le stabilească hotarele: *din poronca gospod, mă aflu rînduit hotarnic* (a. 1800). URIC. [***Hotar*** + ***-nic***].

hótă, hote f. construcţie aşezată deasupra unei surse de gaze pentru a le colecta şi evacua. [Din fr. ***hotte***].

hotărí, hotărăsc vb. **1.** (înv.; tr.) a pune hotar, a delimita: *au trimes turcii, de au hotărît ţinutul Hotinului.* NEC.; *într-un codru depărtat, hotărînd moşiile.* POP.; **2.** (tr.) a fixa, a preciza, a stabili (o dată, un termen): *ţinta hotărîtă de dînsa mai denainte.* BĂLC.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) decide, a (se) convinge: *s-a hotărît a se duce în toată lumea.* CR.; (absol.) *omului i se dă prilejul să delibereze, să se convingă, să hotărască el singur.* BL.; **4.** (jur.; tr.) a stabili decizia, verdictul, sentinţa: *jalbe şi cereri ascultă şi le hotărăşte cum precepe.* B.-DEL.; *instanţa a hotărît că e vinovat*; **5.** (tr.) a porunci, a ordona, a cere: *o să-i hotărăsc să nu se arate duşman satului, c-o să-i meargă rău.* SAD.; (refl. pas.) *văzînd că transportul de apă împură continuă, s-a hotărît sistarea distribuirii apei.* GHEŢIE; **6.** (tr.) a destina, a meni: *pre dînsa boierii ucigaşi o hotărîseră a fi soţie unui oarecărui numit jude.* NEGR.; **7.** (refl.) a se mărgini, a fi vecin: *numai cu malurile Dunării, spre amiazăzi se hotărîia.* CANT. [De la ***hotar***].

hotărîre, hotărîri f. **1.** faptul de a (se) hotărî; **2.** atitudine neşovăitoare; fermitate în conduită: *ne-a împărţit, cu hotărîrea care-l caracterizează, voinţa sa de a se muta la Iaşi.* SAD.; **cu hotărîre** sau **cu toată hotărîrea**, fără şovăială, în mod hotărît: *să ştie cu hotărîre că-i va da de soţie pe cea mai frumoasă muiere.* ISP.; **3.** decizie, rezoluţie: *pornesc ei la drum cu hotărîrea să se judece.* CR.; **4.** poruncă, ordin, cerere: *feciorul nu ieşi din hotărîrea maică-sa.* CR.; **5. (hotărîre judecătorească)** sentinţă judecătorească: *judecătorul să ceteaască hotărîrea.* PRAV.; *pămînturile nu li se puteau lua decît în urma unei hotărîri judecătoreşti.* EM. [V. ***hotărî***].

hotărît, ~ţi, hotărîtă, ~e a. **1.** decis, ferm, neşovăitor: *sînt hotărîtă şi trebuie să biruiesc.* CAR.; (adv.) *am declinat politicos, dar hotărît, oferta.* GHEŢIE; **2.** stabilit, fixat: *dregătorii ... au să dregătorească numa păn' la o vreme hotărîtă de un an.* B.-DEL.; *s-au întîlnit la ora hotărîtă*; **3.** indiscutabil, neîndoios, sigur, precis: *că istoria este o ştiinţă sau nu încă nu s-a demonstrat în chip hotărît.* IBR.; *a avut un succes hotărît*; (adv.) *morfologia cu virtuţile ei explicative cam reduse, le rămîne hotărît debitoare.* BL.; **4.** destinat, menit: *îl duce la locul hotărît să se culce.* CR.; **5.** (gram.) **articol hotărît**, articol care arată că obiectul denumit de substantivul determinat este cunoscut vorbitorilor. [V. ***hotărî***].

hotărîtór, ~i, hotărîtoáre a. care hotărăşte; care decide; determinant, decisiv: *factorii hotărîtori în momentele fundamentale.* CĂL.; *mă amestec numai în momentul hotărîtor.* GHEŢIE. // adv. în mod decis, poruncitor: *apoi cheamă pe tata şi-i zice hotărîtor.* CR. [***Hotărî*** + ***-tor***].

hotărîtúră, hotărîturi f. (înv.) **1.** (ceea ce a fost fixat printr-un) hotar; delimitare: *o livadă din marginea ce este în hotărîtura Ciocîrlieştilor* (a. 1800). URIC.; **2.** hotărîre, decizie: *o hotărîtură obştească* (a. 1831). URIC.; **3.** sentinţă. [***Hotărî*** + ***-tură***].

hotărnicí, hotărnicesc vb. (tr.) a pune hotar unei proprietăţi, unei regiuni; a delimita: *măsură acel loc şi-l hotărniceşte.* EM.; (fig.) *autonomia filosofică cere să fie hotărnicită din mai multe părţi.* BL. [***Hotarnic*** + ***-i***].

hotărnicíre, hotărnicíri f. (înv.) fixare a hotarelor unei proprietăţi, unei regiuni etc.: *cînd se face otărnicie, să fie de faţă toţi vecinii.* PRAV.; (şi: **otărnicie**). [***Hotarnic*** + ***-ie***].

hotărnicíre, hotărnicíri f. (rar) acţiunea de a hotărnici; delimitare: *hotărnicirea structurilor estetice proprii artei.* BL. [V. ***hotărnici***].

hot-dog, hot-dogi m. cîrnat sau crenvurşt cald, servit cu muştar, într-o chiflă. [Din engl. ***hot dog***].

hotél, hoteluri şi (rar) **hotele** n. clădire cu multe camere mobilate care se închiriază (cu ziua) călătorilor: *tată-său nu descindea la hotelurile de primul rang.* CĂL.; (şi: (înv.) **otel**). [Din fr. ***hôtel***, germ. ***Hotel***].

hoteliér, ~i, hotelieră, ~e m., f. **1.** proprietar al unui hotel; **2.** (şi adj.) (persoană) care administrează un hotel (şi primeşte oaspeţii). // a. referitor la hoteluri, specific hotelurilor. [Din fr. ***hôtelier***].

hotentót, hotentoţi m. **1.** (la pl.) popor din familia de limbă boşimană, care a fost răspîndit în sudul Africii; **2.** persoană aparţinînd unei populaţii de păstori nomazi din Africa de sud-est. // a. care ţine de această populaţie, referitor la această populaţie: *cultura hotentotă.* [Din fr. ***hottentot***].

hotline [hótlain] f. linie telefonică directă cu o destinaţie specifică. [Cuv. engl.].

hotnóg, hotnogi m. (înv.) comandant peste o sută de soldaţi; sutaş: *hotnogi numiţi de Ştefan comandă călăraşii.* AL. [Din magh. ***hadnagy***].

hotrí vb. v. **votri.**

hotríe f. v. **votrie.**

hótru m., f. v. **votru.**

hoţ, ~i, hoaţă, ~e m., f. şi a. **1.** (persoană) care fură; fur: *au năzuit doi hoţi la parale.* SAD.; *hoţ de codru*; **2.** (fig.) isteţ, şmecher, şiret: *Rada-i mare hoaţă; poate satul tot să-l scoaţă din sărit.* COŞB.; (şi: (reg.) **oţ**). [Et. nec.].

hoţésc, ~şti, hoţeáscă, ~eşti a. de hoţ, referitor la hoţi: *trece în chipul cel mai firesc la viaţa hoţească.* CĂL.; *apucături hoţeşti.* [***Hoţ*** + ***-esc***].

hoţéşte adv. **1.** ca hoţii, în felul hoţilor: *ne luaţi hoţeşte moşia.* AL.; **(a frige** sau **a coace) hoţeşte**, (a frige) înăbuşit, acoperind cu jăratic: *o să te fac să mănînci un miel fript hoţeşte.* FIL.; **2.** (p. ext.) pe ascuns, pe furiş: *se strecura cu mare iuţeală, hoţeşte, printre oameni.* GHEŢIE. [***Hoţ*** + ***-eşte***].

hoţí, hoţesc vb. (intr.) a face hoţii; a duce viaţă de hoţ: *mulţi creştini ai omorît cît în ţară ai hoţit?* POP. [***Hoţ*** + ***-i***].

hoţíe, hoţii f. **1.** faptul de a fura: *hoţia este un meşteşug.* ISP.; *legea pedepseşte hoţia;* **2.** furt, fraudă: *vrea să-şi ascundă hoţiile.* [***Hoţ*** + ***-ie***].

hoţíş adv. ca hoţii; pe ascuns: *o frunză de fag smuncea şi suna hoţiş din ea.* POP. [***Hoţ*** + ***-iş***].

hoţoáică, hoţoaice f. **1.** femeie care fură; hoaţă; **2.** (fam.) şmecheriţă: *o hoţoaică de şerpoaică pe mine m-a-nşelat.* POP. [***Hoţ*** + ***-oaică***].

hoţomán, ~i, hoţomană, ~e m., f. **1.** augmentativ al lui hoţ: *marţafoi porniţi spre rele şi de faţă hoţomani.* PANN; (fig.) *hoţomana de căprioară.* ISP.; **2.** (fam.) ştrengar, şiret: *numai că hoţomanul de Pavel mi-a făcut-o.* CR. [***Hoţ*** + ***-oman***].

hoţomănéşte adv. (rar) ca hoţii, ca hoţomanii: [i]*ntîia oară voinicеşte, a doua hoţomăneşte.* POP. [***Hoţoman*** + ***-eşte***].

hoţomăníe, hoţománii f. **1.** tîlhărie, hoţie; **2.** înşelătorie, şarlatanie; şmecherie: *aleşi dintre corifeii ciocoismului şi ai hoţomăniilor bucureştene.* FIL. [***Hoţoman*** + ***-ie***].

hovercraft, hovercrafturi [óvărcraft] n. vehicul care se mişcă pe o pernă de aer. [Din fr. ***hovercraft***].

howdah, howdahuri [háudah] n. scaun cu baldachin, purtat de un elefant sau de o cămilă, pentru transportul persoanelor de vază în Orient. [Din engl. ***howdah***].

hra interj. cuvînt care imită strigătul corbilor sau ciorilor: *corbul bătrîn îşi sticli ochii asupra oaspeţilor străini şi-i întrebă: hra! hra!* SAD. [Onomat.].

hraconí, hraconesc vb. (reg.; intr.) a scuipa. [Onomat.].

hraconít n. (reg.) scuipat, flegmă: *noaptea să-l muncească, sînge rău şi hraconit.* AL. [V. ***hraconi***].

hram, hramuri n. **1.** patronul unei biserici creştine: *hramul Sfîntului Gheorghe*; **2.** sărbătoarea patronului unei biserici: *slujind un episcop de hramul bisericii.* CR.; **3.** (fig.) menire, rost: *se chema că avusese un hram pe lume.* TUD. [Din sl. ***hramŭ***].

hrámă, hrame f. (înv.) ţesătură miţoasă de lînă: *învelitoare de hramă a mesei.* OD. [Et. nec.].

hrană f. **1.** ceea ce serveşte la nutriţia oamenilor, animalelor sau plantelor: *cîştig hrana în dureri.* ALEX.; *să vă deie intendentul haine şi hrană.* SAD.; (fig.) *duhovnicească hrană a credincioşilor.* BIBLIA; **hrana cea de toate zilele**, alimentele obişnuite;

mijloace de existență; **hrana-vacii**, plantă erbacee cu tulpina păroasă și cu flori albe (*Spergula arvensis*); **2.** (înv.) ocupație, profesie de pe urma căreia se întreține cineva: *mulți* [tîlhari] *s-au lăsat de acea hrană și s-au făcut oameni buni.* N.COSTIN. [Din sl. ***hrana***].

hrașc interj. cuvînt care redă zgomotul produs de deplasarea bruscă a unui corp dur pe suprafața altui corp. [Onomat.].

hrăbór, ~i, hrăboáră, ~e a. **1.** (înv.) viteaz; voinic; **2.** (reg.) sănătos. [Din sl. ***hrabŭrŭ***].

hrăborie, hrăborii f. (înv.) vitejie, curaj; bărbăție: *pînă în sfîrșit să poată rămînea cu mare hrăborie.* COR. [***Hrăbor*** + *-ie*].

hrănáci, hrănace a. (reg.) cu poftă de mîncare; mîncăcios: *o vacă hrănace.* [***Hrană*** + *-aci*].

hrăní, hrănesc vb. **1.** (tr.) a alimenta, a întreține viața prin alimentație: *pîinea hrănește omul*; (p. ext.) *alții stau sus pe batoze și hrănesc mașina, care le smulge snopii.* VLAH.; **2.** (tr. și refl.) a da să mănînce sau a mînca; a (se) nutri: *îl voi hrăni cu miez de nucă.* EM.; *lucra ziua și noaptea spre a se hrăni cu pîne goală.* EM.; (fig.) *polemica lui se hrănește din înflăcărare cuviincioasă.* CĂL.; **3.** (fig.; tr.) a întreține, a face să dureze: *unirea ce le hrănea curajul din inimi a lipsit.* ALEX.; *a hrăni ura, dorințele*; **4.** (fig.; refl.) a se sătura de ceva, a-i fi de ajuns: *m-am hrănit de-atîta drum.* POP. [Din sl. ***hraniti***].

hrănire, hrăniri f. **1.** acțiunea de a (se) hrăni și rezultatul ei: *cînd se opreșteau într-un loc, se înțelege că nu țintește la simpla hrănire.* CĂL.; **2.** (înv.) pază, stavilă: *pune, Doamne, hrănire rostului mieu.* COR. [V. ***hrăni***].

hrănít, ~ți, hrănită, ~e a. **1.** nutrit, alimentat; **2.** (despre vin) devenit tare prin vechime: *buți pline cu vin de cel hrănit.* CR. [V. ***hrăni***].

hrănitór, ~i, hrănitoáre a. **1.** care hrănește; care dă, oferă hrană: *fu hrănitoriu mișeilor și agiutoriu săracilor.* DOS.; (înv.; subst.) *colibele celor hrănitori de dobitoc.* BIBLIA; **2.** bogat în substanțe nutritive; care satură: *alimente hrănitoare.* [***Hrăni*** + *-tor*].

hrăpăréț, ~i, hrăpăreáță, ~e a. lacom, avid de cîștig, de avere; rapace: *era un om zgîrcit, chiar hrăpăreț.* IBR.; (fig.) *al doilea rechin ..., căscîndu-și gura hrăpăreață, îl trase în adîncuri.* TUD. [***Hrăpi*** + *-ăreț*].

hrăpí vb. v. **răpi.**

hrăpíre f. v. **răpire.**

hrăpít n. v. **răpit**[2].

hrăpitór a. v. **răpitor.**

hreámăt n. v. **freamăt.**

hrean m. plantă erbacee din familia cruciferelor a cărei rădăcină este folosită drept condiment (*Armoracia rusticana*): *să știi că-s iute ... ca hreanu.* AL.; **ca viermele-n hrean**, amărît, cu multe greutăți: *a trăi ca viermele-n hrean.* [Din sl. ***hrĕnŭ***].

hreăpcă, hrepci f. (reg.) greblă mică care se aplică la coasă pentru a așeza în brazdă cerealele cosite: *coasă, hreapcă, țepoi, greblă.* CR. [Din ucr. ***hrabky***].

hreasc n. v. **vreasc.**

hreníță, hrenițe f. **1.** plantă erbacee aspră la pipăit, cu flori mici, albe (*Lepidium campestre*); **2.** plantă erbacee cu flori albe, ale cărei frunze se folosesc ca salată; creson (*Lepidium sativum*). [***Hrean*** + *-iță*].

hrentuí, hrentuiesc vb. (reg.; tr. și refl.) a (se) strica, a (se) hodorogi; a (se) împrăștia: *legîndu-le frumușel să nu se hrentuiască.* CR. [Cf. magh. ***harantolni***].

hrentuít, ~ți, hrentuită, ~e a. (reg.) stricat, uzat; risipit: *neunse și hrentuite încheieturi de fier ruginit.* HOGAȘ. [V. ***hrentui***].

hrenuí, hrenuiesc vb. (pop.; tr.) a amărî: *of, urît posomorît, tare m-ai mai hrenuit.* POP. [***Hrean*** + *-ui*].

hrepcuí, hrepcuiesc vb. (reg.; tr.) a cosi cu hreapca: *s-am și eu ce hrepcui și la iarnă ce îmblăti.* POP. [***Hreapcă*** + *-ui*].

hrib, hribi m. ciupercă comestibilă cu pălăria de culoare brună și cu carnea grasă și gustoasă (*Boletus edulis*): *îl învățâ unde să caute hribii uscați, pentru fierturâ.* SAD. [Din ucr. ***hryb***].

hríncă, hrinci f. (reg.) felie mare (de mămăligă sau de pîine): *scoțînd o hrincă înghețată din dăsagi.* CR. [Din ucr. ***hrinca***].

hrisóv, hrisoave n. act domnesc prin care se acordau în evul mediu românesc titlurile de proprietate, privilegiile etc.: *hrisoave, pe piei de oaie scrise.* ALEX.; *crisoavele ... slavice și grece.* HASD.; *hrisoavele se mai numeau cărți, drese, ispisoace, urice, zapise*; (și: (înv.) **crisov**). [Din gr. mod. ***hrisóvuilon*** „bulă de aur"].

hrisovolít, hrisovoliți m. (înv.) contribuabil; (adj.) *birul ... neguțitorilor hrisovoliți* (a. 1804). URIC. [Din gr. mod. ***hrysovulítis***].

hristoítie f. (înv.) **1.** viață morală (conform eticii creștine): *un tînăr cu stare și cu hristoitie.* AL.; **2.** carte de morală: *„Hristoitia sau școala moralului" de Anton Pann.* [Din gr. mod. ***hristoithía***].

hrișcár, hrișcari m. insectă mică, asemănătoare cu cărăbușul, care apare în perioada cînd se seamănă hrișca (*Rhizotropus solstitialis*). [***Hrișcă*** + *-ar*].

hríșcă f. plantă erbacee cu flori roz sau albe, cultivată pentru semințele ei negricioase folosite în alimentație; (reg.) grîu negru (*Fagopyrum esculentum* sau *sagitatum*): *bătrînii ... au semănat oarze și hrișcă.* SAD.; *cu făina de hrișcă se face mămăligă.* [Din ucr. ***hrečka***].

hrónic, hronice n. (înv.) cronică: *„Hronicul româno-moldo-vlahilor" de Dimitrie Cantemir.* [Din gr. mod. ***hronikón***].

hronicár, hronicari m. (înv.) cronicar. [***Hronic*** + *-ar*].

hronográf n. v. **cronograf.**

hrúbă, hrube f. **1.** cavitate subterană: *o hrubă de la peștira lui pînă dispre partea muntelui.* DRĂGHICI; **2.** cămară subterană: *mai adaogă că ar fi găsit în hrube buți cu vinuri și rachiu.* BAC.; *hruba e căsoaia omului sărac.* [Din ucr. ***hruba***].

htonián, ~eni, htoniană, ~ene a. referitor la zeitățile subpămîntene; htonic. // m., f. divinitate subpămînteană. [Din fr. ***chthonien***].

htónic, ~ci, htonică, ~ce a. htonian. [Din germ. ***chtonisch***, engl. ***chtonic***].

hublóu, hublouri n. deschizătură (mică) de formă circulară, făcută în peretele unei nave sau unui avion, care se închide ermetic. [Din fr. ***hublot***].

huceág, huceaguri n. (reg.) pădure mică; crîng, huci: *toate păsările ies din huceag de aluniș.* EM.; *păsărelele-și dreg glasul prin hugeagul de sub luncă.* AL.; (și: **hugeag**). [Din ucr. ***huščak***].

huci, huciuri n. (reg.) huceag: *pornirâ peste dealuri și prin huciuri.* C. [Din ucr. ***hušča*** „desiș"].

húdă, hude f. (reg.) **1.** uliță; **2.** gaură, spărtură (într-un zid, într-un gard etc.); **3.** ferestruică: *Sîn Petru căutînd pă o hudă, așa zisă cu sîntul său grai.* B.-DEL. [Din sl. ***hadŭ***].

húdiță, hudițe f. (reg.) stradă strîmtă și lăturalnică; uliță, ulicioară: *și fuga, fără să mă mai uit în urmă, pînă ce dau între hudiți.* CR. [***Hudă*** + *-iță*].

hudubáie, hudubăi f. (reg.) încăpere, casă foarte spațioasă: *nu sînt nici oameni în aceste hudubăi, ca să ai cu cine schimba o vorbă.* SAD. [Et. nec.].

hududói, hududoaie n. (reg.) vale strîmtă și adîncă (pe unde curge o apă zgomotoasă): *ne trage după el prin hududoaiele și prin sălbăticiile astea.* GAL. [Et. nec.].

huduléț n. v. **huludeț.**

hugeág n. v. **huceag.**

hughenót, ~ți, hughenotă, ~e m., f. adept din Franța al curentului protestant calvin din secolele al XVI-lea și al XVII-lea: *ești hughenot și tu, așa-i?* COȘB. [Din fr. ***huguenot***].

huhuí, pers. 3 **huhuiește** vb. (intr.; despre huhurezi) a scoate strigăte caracteristice; a face „hu, hu": *huhurezii cu ochi de om au huhuit cu spaimă.* SAD. [Onomat.].

huhurá, pers. 3 **huhurează** vb. (intr.; despre bufnițe) a scoate strigăte caracteristice. [Onomat.].

huhuréz, huhurezi m. pasăre răpitoare de noapte, din familia bufnițelor (*Syrnium aluco* și *urelensis*): *cînd sosi amurgul, fîlfîră din aripi de puf huhurezii și buhnele.* SAD.; **a sta (ca un) huhurez**, a sta singur; (și: (reg.) **ciurez**). [***Huhura*** + *-ez*].

hui[1]**, huie, hui** a. (reg.) lipsit de receptivitate; care o ține numai după cum crede el: *om hui.* [Cf. ***hui***[2]].

huí[2] vb. v. **vui.**

huiálă f. v. **vuială.**

huideó interj. **1.** strigăt cu care se alungă porcii sau alte animale; **2.** strigăt de ocară la adresa cuiva: **a-l lua** (sau **a-i da**) **cu huideo**, a huidui pe cineva. [Cf. bulg., sb. ***ujdo***].

huidui, huiduiesc și (pop.) **húidui** vb. (tr.) a-și exprima dezaprobarea prin strigăte și fluierături: *lumea ... se împrăștie huiduindu-ne.* CR. [***Huideo*** + *-ui*].

huiduiálă, huiduieli f. acțiunea de a huidui și rezultatul ei; huiduitură: *mulțimea izbucni în strigăte și huiduieli.* TUD. [***Huidui*** + *-eală*].

huiduitúră, huiduituri f. huiduială: *s-aud venind din susul stradei niște huiduituri zguduitoare.* CAR. [***Huidui*** + *-tură*].

huidúmă, huidume f. (fam.) persoană mare și grasă; matahală. [Et. nec.].

húiet n. v. **vuiet.**

huílă, huile f. cărbune natural lucios, întrebuințat în industrie, la fabricarea cocsului, la extragerea gazului de iluminat sau drept combustibil. [Din fr. ***houille***].

huiliér, ~i, huilieră, ~e a. (înv.) care are (mine) de huilă; care produce huilă: *Anglia este prima țară huilieră.* [Din fr. ***houiller***].

húlă[1]**, hule** f. **1.** bîrfă, calomnie, (înv.) hulemie: *începură a băga multe hule asupra lui.* BĂLC.; **2.** ocară, injurie: *numai hulă și ură își ridicase asupra-și prin năpăstuirile sale.* OD.; **3.** (înv.) defect fizic: *om ... de va fi ... la dînsul hulă, să nu vie să aducă daruri Domnului.* BIBLIA. [Din sl. ***hula***].

húlă[2]**, hule** f. mișcare ondulatorie a suprafeței mării în aceeași direcție și cu intensitate mare; (p. ext.) furtună pe mare. [Din fr. ***houle***].

húlă[3]**, hule** f. surpătură de munte sau de deal; adîncitură alungită într-un deal (prin care trece un drum). [Et. nec.].

hulénie, hulenii f. (înv.) hulă[1]: *bîrfiia hulenie asupra Domnului Hristos.* DOS. [Din sl. ***hulenje***].

hulí, hulesc vb. (tr.) **1.** (înv.) a profana, a injuria: *a huli cele sfinte*; (refl. pas.) *să călca pravilele lui Dumnezeu și să huliia acelia ale firii.* ANTIM; **2.** a ocărî: *el laudă străinul și neamul lui hulește.* AL.; (absol.) *de hulesc, să taci din gură.* EM.; **3.** a calomnia, a vorbi de rău: *îmblînd în legea fariseilor cu toată nevoința, hulind pre Hristos și gonind credincioșii.* N.TEST.; *istoricii hulesc pe ambițiosul și barbarul său dușman.* BĂLC. [Din sl. ***huliti***].

huligán, huligani m. persoană cu atitudine brutală, lipsită de respect față de societate (prin agresiune, devastări etc.). [Din rus. ***huligan***].

huligánic, ~ci, huliganică, ~ce a. care ține de huligani sau de huliganism; specific huliganilor. [***Huligan*** + *-ic*].

huliganísm, huliganisme n. purtare sau atitudine de huligan. [***Huligan*** + *-ism*].

huligăníe, huligănii f. faptă de huligan; agresiune, josnicie. [***Huligan*** + *-ie*].

hulíre, huliri f. acţiunea de a huli şi rezultatul ei: *eu văd că se preferă hulirea mînjitoare.* AL. [V. **huli**].

hulitór, ~i, hulitoáre a. şi m., f. (persoană) care huleşte; (înv.) hulnic: *prin neştiinţă, întîi era hulitoriu şi gonaci şi ocărîtoriu bisericii lui Dumnezeu.* ANTIM; *nişte mişei pamfletari, nişte hulitori publici.* AL. [*Huli* + *-tor*].

húlnic, ~ci, hulnică, ~ce a. şi m., f. (înv.) (persoană) care huleşte; hulitor: *au trîntit ş-au răsîpit pre hulnicii svintelor icoane.* DOS. [*Huli* + *-nic*].

húlpav, ~i, hulpavă, ~e a. **1.** lacom, nesătul: *om hulpav;* (fig.) *vînt hulpav pom cuprinde şi frunza o destramă.* VIERU; **2.** care reflectă lăcomie: *Tudorache aşteaptă flămînd, cu priviri hulpave.* ST.; (adv.) *lupul ... începe a mînca hîlpav.* CR.; (şi: (reg.) **hîlpav, hîlpov**). [Cf. bulg. *hlapam,* sb. *hlapiti*].

húlpe f. v. **vulpe.**

hulpí, pers. 3 **hulpeşte** vb. (reg.; refl.; despre boabele de cereale) a seca în timpul maturizării. [Et. nec.].

hultán m. v. **vultan.**

hultenoálă, hultenoale f. (reg.) vulturică (*Hieracium pilosella*). [De la ***hultan*** (=***vultan***)].

hultoánă, hultoane f. (reg.) **1.** pom altoit; **2.** varietate de fructe altoite (cireşe, struguri). [De la ***hultui***].

hultuí vb. v. **altoi**[2].

hulúb, hulubi m. (reg.) porumbel (*Columba*): *cerul se umbri în coloarea violetelor şi apărură hulubii sălbatici.* SAD.; **hulub de stepă,** pasăre de mărimea unui porumbel, de culoare galbenă-brună, cu pete sure pe spate (*Syrrhaptes paradozus*). [Din ucr. ***holub***].

hulubáş, hulubaşi n. diminutiv al lui hulub: *aşa trăiau ei de bine şi se iubeau unul pe altul, ca nişte hulubaşi.* CR. [***Hulub*** + *-aş*].

hulúbă, hulube f. **1.** fiecare dintre cele două prăjini între care se înhamă calul la căruţă, la trăsură etc.; **2.** (rar) fiecare dintre braţele ochelarilor: *cu ochelari de aur cu hulubele răsucite după urechi.* GHEŢIE; (şi: **hloabă**). [Din ucr. ***holoblja***].

hulubăríe, hulubării f. (reg.) adăpost pentru porumbei; porumbar. [***Hulub*** + *-ărie*].

hulubíţă, hulubiţe f. (reg.) **1.** porumbiţă: *trei hulubi zboară pe sus, trei hulubi ş-o hulubiţă.* POP; (fig.) *vine vorba de vreuna din hulubiţele care s-au deprins să ne viziteze hogeacul.* GHEŢIE; **2.** ciupercă comestibilă, care creşte vara şi toamna prin păduri, cu pălăria cărnoasă de culoare galbenă-portocalie sau albăstruie (*Russula aurata*). [***Hulub*** + *-iţă*].

huludáţ, huludeţe n. (reg.) **1.** beţişor care ţine ţeava în suveică: *peste gălbenealâ huludeţ.* CR.; **2.** cui la protap; (şi: **hududeţ**). [Din rus. ***holodeţŭ*** „cotor"].

huluít a. v. **huruit**[2].

húmă f. (pop.) rocă moale întrebuinţată la lipitul caselor; argilă: *pe cuptiorul uns cu humă.* EM. [Din bulg. ***huma***].

humăríe, humării f. (reg.) loc de unde se scoate humă. [***Humă*** + *-ărie*].

humerái, ~i, humerală, ~e a. care ţine de humerus, referitor la humerus. [Din fr. ***huméral***].

húmerus, humeruşi m. osul braţului de la umăr pînă la cot. [Din fr. ***humérus***, lat. ***humerus***].

húmic, ~ci, humică, ~ce a. bogat în humus. [Din fr. ***humique***].

humoáre f. v. **umoare.**

humór n. v. **umor**[2].

humoréscă, humereşti f. compoziţie muzicală de dimensiuni mici cu caracter umoristic. [Din fr. ***humoresque,*** germ. ***Humoreske***].

humoríst m., f. v. **umorist.**

humorístic a. v. **umoristic.**

humós, ~şi, humoásă, ~e a. (rar) care conţine argilă, cu argilă; (p. ext.) cleios: *pămînt humos.* [***Humă*** + *-os*].

humuí, humuiesc vb. (pop.; tr.) a unge cu humă: *lipi cuptorul, îl humui şi-l griji.* CR.; (şi: (reg.) **humuli**). [***Humă*** + *-ui*].

humuít, ~ţi, humuită, ~e a. uns, acoperit cu humă: *prichiciul vetrei cel humuit.* CR. [V. ***humui***].

humulí vb. v. **humui.**

húmus, humusuri n. amestec de substanţe organice (rezultat din transferurile materialului vegetal), care condiţionează fertilitatea solului. [Din lat., fr. ***humus***, germ. ***Humus***].

hun, huni m. **1.** (la pl.) popor mongolic ajuns în secolele IV-V pînă în apusul european, trecînd prin teritoriul românesc: *hunii ... au încongiurat Ţarigradul.* CANT.; *o parte a goţilor, ostrogoţii, consimţi a se supune jugului hunilor.* EM.; **2.** persoană făcînd parte din acest popor. [Din fr. ***Huns***, lat. ***Hunni***, ***-orum***].

húnie, hunii f. (înv.) pîlnie. [Din turc. ***huni***].

húnter, hunteri m. cal de vînătoare (care poate sări peste obstacole). [Din engl., fr. ***hunter***].

hunting [hánting] n. piele pentru încălţăminte (asemănătoare cu antilopa). [Cuv. engl.].

húo interj. strigăt care exprimă aversiunea, indignarea, revolta: *ţîşni în mijlocul uliţei, în urma maşinii, urlînd furios: huo! ... huo!* REBR.; **a-l lua cu huo,** a huidui pe cineva. [Onomat.].

hup interj. cuvînt care imită zgomotul produs de o săritură sau de o cădere: *hup şi altul.* AL. [Onomat.].

hupăí, húpăi şi **hupăiesc** vb. (reg.; intr.) a tropoti la joc. [***Hup*** + *-ăi*].

hur interj. **1.** cuvînt care redă sunetul specific al porumbeilor, turturelelor etc.; **2.** cuvînt care redă zgomotul produs în timpul mersului de un vehicul, de un angrenaj de roţi etc. [Onomat.].

húra interj. v. **ura**[1].

hurál, hurale n. organ al puterii de stat în Mongolia. [Din rus. ***hural***].

hurducă, hurdúc vb. (reg.) 1. (tr. şi refl.) a (se) zdruncina, a (se) scutura (tare): *nu mă hurducaţi aşa.* AL.; *un tramvai se apropia, hurducîndu-se.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a hodorogi, a face zgomot: *astfel hurducă şi gloaba asta.* AL. [Onomat.].

hurducáre, hurducări f. acţiunea de a (se) hurduca şi rezultatul ei. [V. ***hurduca***].

hurducăí, hurdúcăi vb. (reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) clătina, a (se) zdruncina, a (se) zgudui; **2.** (intr.) a face zgomot, a hodorogi. [Onomat.].

hurducăiálă, hurducăieli f. **1.** zdruncinătură, zguduire; **2.** zgomot produs de ceea ce se hurducă; hurducătură. [***Hurduca*** + *-ală*].

hurducătúră, hurducături f. hurducăială: *un zgomot profund, o hurducătură ritmică m-a deşteptat a doua zi înainte de şapte.* GHEŢIE. [***Hurduca*** + *-tură*].

hurduz-burdúz adv. (rar) bălăbănind, legat burduf: *şi-l adă aici hurduz-burduz.* AL. [Onomat.].

huréz, hurezi m. (reg.) huhurez (*Syrnium aluco*); (fig.) *am ajuns a mă face hurez.* AL. [***Hur*** + *-ez*].

huricán, huricane f. furtună puternică; uragan. [Din engl., fr. ***hurricane***].

huríe, hurii f. **1.** (la musulmani) fecioară promisă de Mahomed credincioşilor, în paradis: *nici să dezmierd în bairam huriile din rai.* AL.; **2.** fecioară musulmană: *hurie ieşită din ale mării spume.* BOL.; *gingaşa hurie ce tainic îmi surîde.* AL. [Din turc. ***huri***].

hurmúz, hurmuzi n. mărgea de sticlă imitînd mărgăritarul; şirag de astfel de mărgele: *pe piept căddeau şiruri de hurmuz sur ca mărgăritarul.* EM.; *şi la gît cu o basma albă şi cu hurmuz de cel bun.* POP. // m. (pl. **hurmuzi**) arbust ornamental cu flori trandafirii şi cu fructe albe de mărimea boabelor de cireşe (*Symphoricarpus racemosus*): *drumuşoare înguste, mărginite de tufe de lilieci şi hurmuz.* SAD. [Din turc. ***hurmuz***].

hurón, huroni m. persoană din tribul amerindian care a trăit la marginea lacurilor Huran şi Ontario: *ţăranul e uluit ca huronul lui Voltaire.* CĂL. [Din fr. ***huron***].

hursúz a. v. **ursuz.**

hursuzlîc n. v. **ursuzlîc.**

húrtă f. (reg.) **cu hurta,** cu grămada, cu toptanul: *ce mi-i cere aşa cu hurta?* CR.; **la hurtă,** la întîmplare: *slujeşte cîte trei liturghii pe zi şi pomeneşte la hurtă: pe monahi şi ieromonahi, pe stariţi.* CR.; (şi: **vurtă**). [Din ucr. ***hurt***].

huruí, pers. 3 **húruie** vb. (intr.; despre vehicule, roţi etc.) a produce un zgomot caracteristic în timpul mersului: *sub punte maşinile greoaie începură să huruie.* TUD.; (p. ext.) *sălcii vechi, în care huruiau, vara, turturele.* SAD. [Onomat.].

huruiálă, huruieli f. zgomot produs de ceva care huruie. [***Hurui*** + *-eală*].

huruíre, huruiri f. faptul de a hurui; huruială, huruit[1], huruitură: *începu să detune podul cerului, cu huruiri prelungi.* SAD. [V. ***hurui***].

huruít[1], huruituri n. huruire, huruială: *huruitul roatelor se înecă de istov în tăcerea moartă a nepăsătoarelor cîmpii.* VLAH.; (fig.) *iar vom fi înghiţiţi de huruitul zilei.* VIERU. [V. ***hurui***].

huruít[2], ~ţi, huruită, ~e a. (reg.) dărîmat, surpat: *ar fi văzut poate gardurile huluite şi gunoiul prin curte.* SL.; (şi: **huluit**). [V. ***hurui***].

huruitór, ~i, huruitoáre a. (rar) care huruie. [***Hurui*** + *-tor*].

huruitúră, huruituri f. zgomot produs de ceva care huruie: *o uruitură se prelungi în depărtare.* DELAVR.; (şi: (rar) **uruitură**). [***Hurui*** + *-tură*].

husár, husari m. (înv.) cavalerist maghiar sau polonez: *urma să intre deocamdată în escadronul de rezervă al regimentului de husari.* CĂL. [Din magh. ***huszár***].

húsă, huse f. învelitoare din pînză, din piele, din plastic etc. pentru piese, maşini, mobile etc.: *trebuia să trec prin camere neaerisite, cu storuri lăsate şi mobile acoperite de huse.* GHEŢIE. [Din fr. ***housse***].

husărésc, ~şti, husăreáscă, ~eşti a. (înv.) de husar, referitor la husari, care aparţine husarilor: *o ceată-ntreagă cu haina husărească.* AL. [***Husar*** + *-esc*].

husăréşte adv. (înv.) ca husarii: *îmbrăcat husăreşte, cu nădragi strimţi.* AL. [***Husar*** + *-eşte*].

husăríme f. (înv.) mulţime, ceată de husari: *năpădeşte-n husărime şi începe a tăia.* NEGR. [***Husar*** + *-ime*].

húsăş, husăşi m. (înv.) veche monedă ungurească de argint; sfanţ: *cere cîte trei husăşi pe lună.* CR. [Din magh. ***huszas***].

husít, ~ţi, husită, ~e a. care aparţine husitismului, referitor la husitism: *prin influenţa husită se traduc cîteva cărţi bisericeşti în românește.* IBR. // m., f. adept al husitismului: *aci au început mai de timpuriu traducerile, prin influenţa husiţilor.* IBR.; (adj.) *domnia sa e pribeag husit şi-l tot împung popii catolici.* SAD. [Din fr. ***hussite***].

husitísm n. sectă protestantă creştină, fondată la începutul secolului al XV-lea de cehul Jan Hus. [Din fr. ***hussitisme***].

húşte f. pl. (reg.) tărîţe fermentate depuse la fundul vasului de borş. [Din ucr. ***huščа***].

huşti interj. cuvînt care sugerează mişcarea de trecere rapidă (şi dispariţie). [Onomat.].

huştiuliúc interj. (reg.) cuvînt care imită zgomotul produs prin căderea unui corp greu în apă: *dracul huştiuluc în iaz!* CR. [Onomat.].

hututúi, hututuie, hututui a. (reg.) nereceptiv, apucat, nătîng, şui: *om hututui.* [Din magh. ***ütödött***].

húţa interj. (de obicei repetat) cuvînt care însoţeşte datul în leagăn, în scrînciob etc.; **a (se) da huţa,** a (se) legăna, a (se) balansa: *tata dîndu-ne huţa.* CR. [Onomat.].

huţán, ~i, huţană, ~e a. (reg.) huţănesc; **cal huţan**, cal de munte foarte rezistent, dintr-o rasă orientală, răspîndită în nordul Moldovei: *s-a auzit calul huţan al uncheşului nechezînd.* SAD. // m. huţul: *îs buni la asemenea lucrare şi huţanii noştri.* SAD. [*Huţ*(*ul*) + *-an*].

huţăí, húţăi vb. (rar; tr.) a da huţa, a legăna. [*Huţa* + *-ăi*].

huţánésc, ~şti, huţăneáscă, ~eşti a. al huţanilor, de huţani. // f. artic. horă specifică huţulilor. [*Huţan* + *-esc*].

huţúl, ~i, huţulă, ~e m., f. persoană aparţinînd populaţiei din zona muntoasă a izvoarelor Siretului, care vorbeşte un dialect ucrainean. // a. care aparţine acestei populaţii, referitor la această populaţie. [Din ucr. *hucul*].

huţúlca f. artic. numele unui dans popular; melodia după care se execută acest dans. [*Huţul* + *-că*].

huţupínă, huţupine f. (reg.) mîrţoagă: *porni şi el tot pe oţopina lui.* ISP.; (şi: **uţupină, oţopină**). [Et. nec.].

huzmét, huzmeturi n. (înv.) **1.** venit provenit din dări (care se putea concesiona): *veniturile celelalte, otcupurile sau huzmeturile.* GHICA; **2.** funcţie, slujbă: *ian să ieie un huzmet, adică o slujbă.* AL. [Din turc. *hizmet* „sarcină, slujbă"].

huzmetár, huzmetari m. persoană care lua dările în arendă; persoană care deţinea un huzmet: *doi huzmetari, un vinăricer şi un oier îşi varsă focul împotriva logofătului.* CĂL. [*Huzmet* + *-ar*].

huzúr n. viaţă comodă, lipsită de griji: *trăiau greu dar în oarecare huzur.* AL. [Din turc. *huzur* „linişte, odihnă"].

huzurí, huzuresc vb. (intr.) **1.** a trăi comod, a duce o viaţă liniştită, în belşug: *soacra huzurea de bine.* CR.; **2.** a se simţi bine, mulţumit: *voi ... să huzuriţi de căldură, iar eu să crăp de frig.* CR. [*Huzur* + *-i*].

hybris [hiúbris] n. mîndrie nemăsurată, supraapreciere în confruntarea cu destinul (ca sursă a tragicului în teatrul antic grecesc). [Cuv. gr.].

i

I[1], i m. invar. **1.** a unsprezecea literă a alfabetului limbii române: *scrie un i pe tablă;* **a pune punctul pe i,** a preciza, a sublinia ceea ce este esenţial, a spune exact ceea ce trebuie într-o chestiune; **2.** sunetul (vocală palatală nerotunjită închisă sau semivocala corespunzătoare) notat prin această literă; **3. I,** cifră romană avînd valoarea „unu"; **4. I,** (chim.) simbol pentru „iod"; **5. I,** (fiz.) simbol pentru intensitatea curentului electric; **6. i,** (mat.) simbol pentru „numărul imaginar" ($\sqrt{-1}$); **7. I,** (log.) simbol pentru judecata particular-afirmativă.

i[2] conj. (înv.) (exprimă ideea de conexiune, între două elemente aflate pe acelaşi plan) şi: *mulţimea deosebitelor pravili i giudecăţi.* A.R.; *dovezi mărturii.* AL. [Din sl. *i*].

i[3] interj. (adesea prelungit sau repetat) exclamaţie care exprimă surprinderea, mulţumirea, bucuria etc.: *i, Doamne! mulţi cuconaşi zăresc eu aici.* AL.; *i! tare îmi pare bine!* [Onomat.].

ia interj. **1.** cuvînt care atrage atenţia asupra unui îndemn: *ia lasă-mă încolo, măi omule.* CR.; *ia auzi!;* **2.** cuvînt care exprimă indiferenţa faţă de ceva firesc: *cine eşti? – cine să fiu? ia o fată săracă.* CR.; **3.** cuvînt care exprimă o sfidare: *ia mai fă ceva, de poţi.* C.; **4.** cuvînt care atrage atenţia ascultătorului asupra unui fapt: *ia să fi fost acolo nişte băieşiţe ...!* TUD.; **ia aşa,** fără scop precis: *eu am acolo un hambar plin cu posmagi, ia aşa pentru împrejurări grele.* CR.; **5.** cuvînt care introduce un răspuns: *ce mai ştii de pe la tîrg? ... – ia, nu prea bune veşti.* CR. [Cf. bulg. *ja*].

iabangíu, iabangii m. (înv.) străin, venetic; (adj.) *turci iabangii.* [Din turc. *yabangi*].

iabráş a. v. **abraş.**

iac, iaci m. animal rumegător din Tibet, mai mic decît bivolul, cu corpul acoperit de păr lung şi cu o cocoaşă pe ceafă (*Poephagus grunniens*). [Din fr. *yack*].

iacă[1] f. (înv.) soi de tutun de calitate superioară; (adj.) *tot cu tutun iaca şi cu ţigareta lui cea de chilimbar.* HOGAŞ. [Et. nec.].

iacá[2], iacale f. (înv.) guler de haină femeiască; pelerină; **a feşteli (cuiva) iacaua,** a face de ruşine (pe cineva). [Din turc. *yaka*].

iáca[3] interj. v. **iacă[2].**

iácă[1] f. (înv. şi reg.) bunică: *nu vreu s-ajung iacă de pe acu.* AL. [Din gr. mod. *iaía* (după *bunică*)].

iácă[2] interj. **1.** (atrage atenţia asupra unei persoane sau a unui lucru) iată, iacătă, uite, vezi: *acu a fost aici acest nepot şi iaca nu-i.* SAD.; **iaca aşa,** v. **aşa; 2.** deodată, pe neaşteptate: *cînd, iacă, se întîlneşte cu un corb.* ISP.; **3.** exclamaţie care exprimă mirare, contrarietate, protest: *iaca mă! ... nu cumva s-o boierit ţopîrca?* AL.; (şi: **iaca**). [*Ia* + *că*].

iácătă interj. iată, uite, iacă: *iacătă curtea pe costişa ceea.* CR.; *eu aşa am bătut găina şi iacătă-o cum se ouă.* CR. [De la *iacă* şi *iată*].

iacínt, iacinţi m. (livr.) zambilă (*Hyacinthus orientalis*). [Din fr. *jacinthe*].

iacníe f. v. **iahnie.**

iacobín, iacobini m. **1.** călugăr dominican; **2.** membru al celei mai radicale grupări din revoluţia franceză de la 1789-1794; (p. ext.) republican. // a. care aparţine acestei grupări, referitor la aceastã grupare sau la membrii ei. [Din fr. *jacobin*].

iacobinísm n. doctrina iacobinilor. [Din fr. *jacobinism*].

iactánt, ~ţi, iactantă, ~e a. (rar) **1.** înfumurat, îngîmfat; **2.** (p. ext.) care exprimă înfumurare, îngîmfare: *şi-a descris-o el însuşi, într-un stil iactant, fanfaron.* CĂL. [Din lat. *jactans, -ntis*].

iactánţă f. (livr.) înfumurare, îngîmfare; lăudăroşenie. [Din lat. *jactantia,* fr. *jactance*].

iacút, iacuţi m. persoană aparţinînd unei populaţii de origine turcică, stabilită în Siberia orientală în secolul al XV-lea: *din armata rusă în retragere rămîne un iacut.* CĂL. [Din fr. *Iakoutes*].

iad, iaduri n. **1.** (în credinţa creştină) loc de suferinţă destinat sufletelor păcătoşilor; infern, gheenă: *legăturile morţii ceale nedezlegate şi lăcăţile iadului le-au răsîpit.* DOS.; *să nu cădem în iaduri pe gheare de satani.* ALEX.; **2.** (p. restr.) foc: *Ioan să aprinză iadul feredeului.* DOS.; **3.** (fig.) situaţie chinuitoare, insuportabilă; loc neplăcut: *duceţi-l înapoi în iadul lui, porunci el şoptit.* SAD. [Din sl. *jadŭ*].

iádă, iede f. pui de sex feminin al caprei: *capra sare masa şi iada sare casa.* CR. [De la *ied*].

iádeş, iadeşuri n. **1.** os, în formă de furcă, de la pieptul păsărilor; **2.** rămăşag (care începe prin ruperea acestui os): *dacă nu mă crezi, poftim cheia ... iadeş! am cîştigat rămăşagul!* AL. [Din turc. *yades*].

iagúrt n. v. **iaurt.**

iahníe, iahnii f. mîncare scăzută, preparată din legume, din peşte sau din carne: *vei face o ihnea cu ceapă.* AL.; (şi: (reg.) **iacnie, ihnea**). [Din turc. *yahni*].

iaht, iahturi n. **1.** navă mică şi elegantă pentru plimbări: *yachturile ancorează simetric.* CĂL.; **2.** ambarcaţiune cu vele folosită pentru regate; (scris şi: *yacht*). [Din fr. *yacht*].

iáhting n. sport practicat cu ambarcaţiunile cu vele; concurs de iahturi; (scris şi: *yachting*). [Din fr., engl. *yachting*].

iáhtman, iahtmani m. sportiv care practică iahtingul; (scris şi: *yachtman*). [Din engl. *yachtsman,* fr. *yachtman*].

iáloviţă, ialoviţe f. (înv. şi reg.) **1.** vacă mare şi grasă: *li se aduc ... 12 ialoviţe fripte.* CR.; **2.** bir plătit în vaci. [Din bulg., sl. *yalovica*].

iamác, iamaci m. (înv.) logofeţel (de divan): *iamacii ... cu işlice în patru colţuri.* FIL. [Din turc. *yamak* „adjunct"].

iámă f. pradă, jaf; **a face** (sau **a da**) **iama,** a risipi (în mod nechibzuit); a se repezi (să ia ceva), a năvăli: *face iama în iconomiile visteriei.* AL.; *grozav o să se supere căpitanul cînd o vedea c-au dat iama în sticlele lui.* TUD.; **a umbla iama,** a umbla peste tot: *vitele au cam umblat iama.* [Din turc. *yama*].

iamb, iambi m. unitate ritmică a versului compusă din două silabe, dintre care, în prozodia antică, prima este scurtă şi a doua lungă, iar, în prozodia modernă, prima este neaccentuată şi cea de-a doua accentuată: *iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile.* EM. [Din fr. *iambe,* lat. *iambus*].

iámbic, ~ci, iambică, ~ce a. referitor la iambi; compus în iambi; (înv.) iamvicesc: *ar fi suficient pentru el cunoştinţa cu deosebirile a ritmelor iambice şi troheice.* EM.; *diferitele feluri de versuri din latineşte se reduc la vers iambic şi trohaic.* IBR. [Din fr. *iambique,* lat. *iambicus*].

iamvicésc, ~şti, iamviceáscă, ~eşti a. (înv.) iambic: *bătîndu-l cumplit şi scriindu-i în obraz stihuri iamviceşti.* DOS. [Din gr. mod. *iamvik(ós)* + *-esc*].

ian interj. (pop.) **1.** (atrage atenţia asupra unui îndemn) ia: *ian iscuseşte ceva în tine, să împedecăm ahastă tîmplare.* B.-DEL.; *ian ascultă!;* **2.** (atrage atenţia asupra unui fapt) ia: *ian să-i fi sculat la treabă, ş-apoi să-i vezi cum se codesc.* CR. [*Ia* + *ni (=ne)*].

ianicér m. v. ienicer.

ianicerésc a. v. ieniceresc.

ianicerîme f. v. ienicerime.

ianicerísm n. v. ienicerism.

ianuár m. v. ianuarie.

ianuárie m. întîia lună a anului precedată de decembrie şi urmată de februarie; (pop.) ghenarie: *în ianuarie solicitase concediu o lună de zile.* CĂL.; (adj.) *luna ianuarie;* (şi: (pop.) **ianuar**). [Din sl. ***ĭanuarĭĭ***].

iápă, iepe f. **1.** femela calului: *două iepe albe ca zăpada.* CR.; **a bate şaua (ca) să priceapă iapa,** v. **şa; 2.** fiecare dintre cele două scînduri aşezate sub războiul de ţesut, pe care se pune piciorul pentru a schimba iţele: *dă prea aspru cu suveica; apasă prea tare asupra iepelor.* SL.; **3.** (reg.) ciocîrlia plutei. [Lat. ***equa***].

iaprác, iapraci m. (iht.; reg.) somn[2] mic. [Din turc. ***yaprak***].

iar adv. **1.** (indică repetarea acţiunii, stării etc.) încă o dată, din nou, iarăşi: *ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară.* AL.; *nunta intră iar în sala cea mare şi cuparii se înfăţişară.* SAD.; **2.** (indică o similitudine, o analogie etc.) de asemenea, la fel: *moşneagul avea o fată şi baba iar o fată.* CR. // conj. **1.** (exprimă diferenţierea, opoziţia etc.) dar, însă: *ei scriea celora ce era de faţă, iară Pavel celora ce era departe.* N.TEST.; *ţăpoiul e pentru paie şi fîn, iar nu pentru nuci.* CR.; **2.** (exprimă conexiunea între două elemente, acţiuni sau stări) şi: *sură-i sara cea de toamnă ... iar pădurea lin suspină.* EM.; (şi: **iară**). [Et. nec.].

iáră adv., conj. v. iar.

iárăşi adv. **1.** iar, din nou, încă o dată: *trecu o zi, trecură trei şi, iarăşi, noaptea vine Luceafărul.* EM.; *afară iarăşi domneşte liniştea şi se aude numai vîntul.* MAT.; (întărit prin el însuşi) *s-a oprit, iarăşi şi iarăşi, ca asupra unei comori iradiante.* BL.; **2.** de asemenea: *cînd sărutîndu-te mă-nclin tu iarăşi mă sărută.* EM. [***Iară*** + ***-şi***].

iárbă, ierburi şi (pop.) **ierbi** f. 1. nume generic pentru plantele erbacee, cu părţile aeriene verzi, subţiri şi mlădioase, care servesc ca hrană animalelor: *este un poet al ierburilor aspre de bărăgan.* CĂL.; *cuiburi de păsări ierbile mişcă.* VIERU; **ca frunza şi ca iarba** sau **cît(ă) frunză şi iarbă,** v. **frunză; din pămînt, din iarbă verde,** cu orice preţ; neapărat: *din pămînt din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia.* ISP; **2.** (p. ext.) pajişte; **3.** (p. gener.) plantă erbacee; (spec.) plantă medicinală; medicament preparat din plante medicinale; **iarbă de leac,** v. **leac; a căuta ca iarba de leac,** a căuta cu insistenţă, cu înfrigurare, pretutindeni; **iarbă rea, a)** buruiană (otrăvitoare); **b)** (fig.) om rău, primejdios; **4.** (compuse) **iarbă-amară,** granat (*Chrysanthemum parthenium*); **iarbă-aspră,** ţepoşică (*Nardus stricta*); **iarba-bălţii,** păiuş (*Aira caespitosa*); **iarbă-bărboasă,** costrei (*Echinochloa crusgalli*); **iarba-broaştei,** mică plantă acvatică cu flori albe (*Hydrocharis morsus ranae*); **iarba-cănăraşului,** mei-păduret (*Milium effusum*); **iarba-codrului** sau **iarba-dracului,** (reg.) mătrăgună (*Atropa belladonna*); **iarbă-de-curcă,** fumărică (*Fumaria officinalis*); **iarbă-de-lingoare,** usturoiniţă (*Alliaria officinalis*); **iarbă-de-mare,** plantă erbacee cu flori verzi, care creşte pe fundul mării şi ale cărei frunze uscate sînt folositoare în tapiserie (*Zostera marina*); **iarba-fiarelor, a)** plantă erbacee veninoasă cu flori albe-gălbui (*Cynanchum vincetoxicum*); **b)** (în basme) plantă cu putere miraculoasă, cu ajutorul căreia s-ar putea descuia orice încuietoare: *închizînd trei aricei, aricoaica a venit cu iarba-fiarelor şi i-a scăpat.* CĂL.; **iarba-găii,** amăruţă (*Picris hieracioides*); **iarbă-grasă,** mică plantă erbacee cu tulpina ramificată şi cu flori galbene (*Portulaca oleracea*); **iarbă-deasă,** plantă erbacee cu tulpini subţiri, cu frunze înguste şi cu flori verzi, care creşte în locuri umbroase şi umede (din păduri) (*Poa nemoralis*); **iarbă-mare,** plantă erbacee cu tulpina păroasă şi ramificată, cu frunze mari şi cu flori galbene (*Inula helenium*); **iarbă-neagră, a)** plantă erbacee cu flori brune-purpurii în interior şi galbene-verzui în exterior (*Scrophularia umbrosa*); **b)** arbust cu frunze mici şi cu flori trandafirii sau albe (*Calluna vulgaris*); **iarbă-roşie,** plantă erbacee cu tulpina roşiatică, cu frunze lanceolate şi cu flori galbene dispuse în capitule; cîrligioară (*Bidens cernuua*); **5.** (înv.; **iarbă-de-puşcă**) praf de puşcă: *na şi ţie băieţică, zicea unui bătrîn bondoc, vărsîndu-i iarbă în corn şi alice în basma.* GHICA; *urlau şi ei, negri de colb şi de iarbă de puşcă.* SAD.; **6.** (compuse) **iarba-acului,** stibiu sulfurat; antimoniu; **iarbă-pucioasă,** sulf. [Lat. ***herba***].

iard, iarzi m. unitate de măsură engleză pentru lungime, egală cu 0,914 m; (scris şi: *yard*). [Din engl. ***yard***].

iarmá m. (iht.; reg.) somn[2] mijlociu. [Din turc. ***yarma***].

iarmaróc, iarmaroace n. (reg.) tîrg ţinut la date fixe; bîlci (anual): *buni îs de spînzurat în iarmaroc.* AL.; (fig.) *legislatorii noştri au ales în iarmarocul literaturilor ce-au socotit mai strălucitor.* RUSSO; **un iarmaroc de oameni,** oameni foarte mulţi; mulţime. [Din ucr. ***jarmarok***].

iarmúrcă, iarmurci f. (reg.) tichie pe care o poartă pe cap evreii: *pe cap avea un fes mic, asemenea iarmurcii jidoveşti.* EM. [Din ucr. ***jarmivka***].

iárnă, ierni şi (rar) **ierne** f. **1.** anotimpul cel mai friguros, care urmează după toamnă şi precedă primăvara: *amîndoi bătrînii aceştia erau albi ca iarna şi posomoriţi ca vremea cea rea.* CR.; (fig.) *iarna bătrîneţii.* AL.; **de iarnă, a)** necesar în timpul acestui anotimp: *haine de iarnă;* **b)** care apare, se manifestă etc. în acest anotimp: *sărbători de iarnă;* **c)** care se practică în acest anotimp: *sporturi de iarnă;* **2.** (fig.) an: *port două sute de ierni în spate.* NEGR. // adv. (artic.) în timpul acestui anotimp: *aici petrecea el, vara şi iarna.* EM. [Lat. ***hibernum***].

iarovizá, iarovizez vb. **1.** (tr.) a supune seminţele procesului de iarovizare; **2.** (refl.; despre seminţe) a trece prin stadiul de iarovizare. [De la ***iarovizare***].

iarovizáre, iarovizări f. **1.** (biol.) stadiu din dezvoltarea plantelor care urmează după germinaţie şi se desfăşoară la o temperatură specifică pentru fiecare plantă; **2.** procedeu de tratare a seminţelor plantelor de cultură înainte de însămînţare, pentru a grăbi răsărirea şi a asigura o mai bună dezvoltare a lor. [Din rus. ***iarovizaţiia***].

iartagán n. v. iatagan.

iasác n. (înv.) (ordin de) oprire, interzicere, prohibiţie. [Din turc. ***yasak***].

iasacciu, iasaccii m. (înv.) soldat turc care făcea parte din forţele de siguranţă; cavaz: *trece cu iasacciul unui elciu.* GHICA. [Din turc. ***yasakçy***].

iáscă f. ciupercă lemnoasă, care creşte ca parazit pe diferiţi arbori, folosită, în trecut, la aprins focul sau, în medicina populară, ca hemostatic (*Fomes igniarius* sau *fomentarius*): *scapără şi-i dă foc cu o bucăţică de iască aprinsă.* CR.; **a se face iască,** a se usca; (fig.) a slăbi foarte tare: *mi s-o făcut gîtiţa iască.* AL.; **a i se face gura iască,** v. **gură.** [Lat. ***esca***].

iasígi m. pl. v. iazigi.

iasîc n. (înv.) joc de noroc, similar riscăi: *unii jucau nuci, alţii iasîc şi tura.* FIL. [Din turc. ***yazy*** „efigia monedei"].

iásle f. v. iesle.

iásmă[1], iasme f. (pop.) **1.** fiinţă contrară firii; monstru: *iazma ce a născut păcatul.* AL.; **2.** arătare urîtă; nălucă, vedenie: *să-i ajute a scăpa de iasma de smeu.* ISP.; (fig.) *iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni.* OD.; **3.** (fig.) persoană foarte slabă, cu înfăţişare urîtă; om schilod, pocitură: [ea] *o iasmă ajunsese.* DELAVR.; (şi: **iazmă**). [Et. nec.].

iásmă[2] f. v. agheasmă.

iasomíe, iasomii f. **1.** arbust ornamental, cu flori albe parfumate, cultivat prin parcuri şi grădini (*Jasminum officinale*): *sub rouă parfumată de flori de iasomie.* AL.; **2.** lemnul sau floarea acestui arbust: *ciubuc de iasomie;* **3. iasomie sălbatică,** arbust mic, cu flori galbene, plăcut mirositoare, cultivat uneori ca plantă decorativă (*Jasminum fretticans*). [Din gr. mod. ***ghiasemi***].

iasp n. v. jasp.

iáspis n. v. jasp.

iaşmác, iaşmace şi **iaşmacuri** n. (turcism; înv.) văl cu care femeile orientale îşi acopereau faţa: *iaşmac negru învelește chipu-i dulce şi-ntristat.* BOL. [Din turc. ***yaşmak***].

iatác, iatacuri n. **1.** (reg.) cameră (mică) de culcare; dormitor: *în ietacul gazdei.* AL.; **2.** (înv.) pat: *de stăpîn l-apropia şi-n iatac frumos punea tot pe bîcul adormit.* POP; (şi: **ietac**). [Din turc. ***yatak***].

iatagán, iatagane n. (înv.) **1.** armă turcească de atac în forma unei săbii scurte, încovoiate, cu două tăişuri, purtată la brîu: *iatagane de Horosan.* OD.; **2.** (p. ext.) lovitură dată cu această armă; (şi: **iartagan**). [Din turc. ***yatagan***].

iátă interj. **1.** (atrage atenţia asupra celor ce urmează) uite, vezi: *iată, am vîndut pre tine nu pre argint.* BIBLIA; *iată, vine-un sol de pace.* EM.; **2.** (indică surpriza, neobişnuitul) deodată, pe neaşteptate: *cînd iată că o broască-ţestoasă ieşise pe luciul apei.* ISP; **3.** (indică faptul că se oferă ceva) poftim, ţine, ia: *iată o grivnă pentru rachiu.* SAD.; **4.** (exprimă indignare, nemulţumire, reproş) poftim: *o înfiorătoare lipsă de patriotism la tratarea chestiilor naţionale, iată atmosfera generală.* EM. [Din bulg. ***eto***].

iatralípt, iatralipţi m. (înv.) medic care trata bolnavii cu ajutorul alifiilor şi fricţiunilor. [Din fr. ***iatralipte***].

iatrogén, ~i, iatrogenă, ~e a. (med.) care ţine de iatrogenie, produs prin iatrogenie. [Din fr. ***iatrogène***].

iatrogeníe, iatrogenii f. (med.) producere sau agravare a unei stări psihice de către medic, de medicamente sau de condiţiile de spitalizare. [Din fr. ***iatrogénie***].

iaurgeríe, iaurgerii f. prăvălie unde se prepară şi se vinde iaurt (şi alte produse lactate). [***Iaurgiu*** + ***-ărie***].

iaurgíu, iaurgii m. persoană care prepară sau vinde iaurt. [Din turc. ***yoğurçu***].

iaúrt, iaurturi n produs lactat obţinut prin fermentarea laptelui: *cine are piper mult, pune şi în iaurt; cine s-a fript cu ciorbă suflă şi în iaurt;* (şi: (reg.) **iaugurt, igurt**). [Din turc. ***yoğurt***].

iaváş adv. (fam.) **iavaş-iavaş,** încet, binişor, fără grabă. [Din turc. ***yavaş***].

iavaşá, iavaşale f. (înv.) **1.** cleşte cu care se prinde buza de sus sau urechile animalelor mari cînd sînt supuse unor operaţii dureroase; (fig.) *acum eşti cu iavaşaua de nas.* ISP.; **2.** ochelari: *pune-ţi iavaşaua şi citeşte!* [Din turc. ***yavaş***].

iavlénie, iavlenii f. (înv.) apariţie, arătare: *iavleniia îngerului.* DOS. [Din sl. ***javlenije***].

iaz, iazuri n. 1. canal abătut dintr-o apă curgătoare, prin care se aduce apă la o moară, la o fabrică etc.; **2.** (reg.) zăgaz: *o s-auzi ca vis cum apa pe sub iaz se mai frămîntă.* COŞB.; **3.** lac (artificial) format prin stăvilirea sau abaterea unui curs de apă: *iaz glodos, cu broaşte multe.* POP [Din sl. ***jazŭ***].

iázer n. v. iezer.

iazígi m. pl. populaţie sarmatică aşezată la începutul sec. I în cîmpia Dunării şi a Tisei: *cere lui Decebal să înapoieze prada de la iasigi.* CĂL. // a. (rar) care ţine de această populaţie, referitor la această populaţie: *ostaşii lui aduc fiecare cîte trei capete de duşmani, iar el unul cu diademă al căpeteniei iazige.* CĂL.; (şi: **iasigi**). [Din fr. ***Iazyges***].

iázmă f. v. iasmă[1].

ibér, ~i, iberă, ~e m.,f. **1.** persoană care făcea parte din triburile (probabil de origine africană) stabilite, în neolitic, în vestul Europei (îndeosebi în Peninsula Iberică): *iberii au ajuns pînă în Italia şi în insulele britanice;* **2.** spaniol: *un bun iber îşi apără sîngele şi fuge de promiscuitate.* CĂL. // a. care este specific, care aparţine Peninsulei Iberice sau locuitorilor ei; (spec.) spaniol: *volumul cuprinde ... acel soi de compuneri epice de tip iber.* CĂL. [Din sp. ***ibero,*** fr. ***Ibéres***].

ibéric, ~ci, iberică, ~ce a. care aparţine Peninsulei Iberice, referitor la Peninsula Iberică sau la popoarele care locuiesc acolo (spanioli, portu-

ghezi, catalani); (spec.) spaniol: *avarul e caracterizat curent de scriitorii iberici.* CĂL.; *numele iberic al acestei aşezări încîntătoare.* TUD. // m. spaniol: *ibericii manifestă o slăbiciune pentru interferenţe.* BL. [Din fr. ***ibérique,*** it. ***iberico***].

ibéris, iberişi m. plantă erbacee ornamentală din familia cruciferelor, cu flori de diferite culori, dispuse în racem (*Iberis umbellata*). [Din fr. ***ibéris***].

iberísm n. (rar) caracter iberic, spaniol: *interesul liricii lui Espronceda pentru ochiul străin stă acolo unde apare iberismul.* CĂL. [***Iber****(ic)* + *-ism*].

íbex, ibecşi m. varietate de capră sălbatică cu coarnele mari şi curbate (*Capra ibex*). [Din lat. ***ibex***].

íbidem (prescurtat: *ib* sau *ibid*) adv. în acelaşi loc, tot în aceeaşi lucrare. [Cuv. lat.].

íbis, ibişi m. pasăre asemănătoare cu barza, cu ciocul lung şi cu penele roşii sau negre, care trăieşte în ţările cu climă caldă (*Threskiornis aethiopica*). [Din lat., fr. ***ibis***].

ibînă, ibînci f. (reg.) pătură care se pune pe spinarea calului, sub şa: *ibînci dalbe d-aşternea, şaua căpătîi punea.* POP. [Et. nec.].

ibóhnic m., f. v. **ibovnic.**

ibómnic m., f. v. **ibovnic.**

íboste, (rar) **iboşti** f. (înv.) iubire: *ainte de toţi adînsu voi iubosti aibînd.* COD.VOR.; *sufletească iuboste frăţască.* DOS.; (şi: **iuboste**). [Din sl. ***ljubostŭ***].

ibóvnic, ~ci, ibovnică, ~ce m., f. (pop.) amant(ă), iubit(ă): *să poată vîna pre ibohnici, să-i tragă la glodiştea păcatelor.* DOS.; *ibovnicul nu ţi-oi spune.* AL.; (şi: (înv.) **ibohnic,** (reg.) **ibomnic, libovnic**). [Din sl. ***ljubovinikŭ***].

ibovnicél, ibovnicei m. (pop.) diminutiv al lui ibovnic: *un drag de ibovnicel.* POP. [***Ibovnic*** + *-el*].

ibovnicúţă, ibovnicuţe f. (pop.) diminutiv al lui ibovnică: *nimenea nu-l auzea, afară de mîndruţa şi de ibovnicuţa.* POP. [***Ibovnică*** + *-uţă*].

ibríc, ibrice n. **1.** vas de metal, cu cioc şi cu coadă pentru fiert cafea, ceai etc.: *nu ştiam cum să-l rog să prepare două ceaiuri într-un ibric.* BAC.; **2.** (înv.) vas de metal sau de pămînt în formă de urcior, în care se ţine apă: *un ibric şi un lighian de argint.* BĂLC. [Din turc. ***ibrik***].

ibricél, ibricele n. diminutiv al lui ibric; ibric mic. [***Ibric*** + *-el*].

ibrictăr, ibrictari m. (înv.) slujbaş care prezenta domnului fanariot ibricul pentru spălat mîinile. [Din turc. ***ibriktar***].

ibríd a. v. **hibrid.**

ibrişím n. v. **ibrişin.**

ibrişimgíu, ibrişimgii m. (înv.) negustor de ibrişin: *calpacul de blană al armeanului ibrişimgiu.* FIL. [Din turc. ***ibrisimçi***].

ibrişin, ibrişine şi **ibrişinuri** n. fir de mătase răsucită, întrebuinţat la cusut sau la împletit: *turbanul ţesut din verde ibrişim.* MACED.; (fig.) *să aspire ibrişimul de fum ce poate ieşi pe acea microscopică găurice.* OD.; **a-i trage (cuiva) un ibrişin (pe) la nas,** a ironiza; a mustra: *ne şi trage cîte un ibrişin pe la nas despre fata popei.* CR. // adv. **1.** de minune, strună: *treburile merg ibrişin.* CAR.; **2.** subţire, fin: *cuţitul taie ibrişin;* (şi: **ibrişim**). [Din turc. ***ibrişim***].

ibúm n. dispoziţie a legilor vechilor evrei, potrivit căreia văduva fără copii trebuia să se căsătorească cu fratele bărbatului ei. [Din turc. ***ibum***].

ic, icuri n. (reg.) pană pentru despicat lemne sau pentru a fixa sau înţepeni unele piese sau elemente de construcţie: *crăpă cu icuri vîrîte stejarii.* COŞB. [Din magh. ***ik***].

icástic, ~ci, icastică, ~ce a. care reprezintă realitatea (prin imagini artistice): *valoarea icastică sau sugestivă a unor sunete.* [Din it. ***icastico***].

ícea adv. v. **ici.**

ichi, ichiuri n. **1.** arşic (plumbuit) cu care se lovesc celelalte la jocul de arşice: *un ichi bun n-are preţ.* ISP.; **a lovi (pe cineva) la ichi,** a bate pe cineva; **2.** (fig.) clenci, ascunziş: *treaba ar fi mers, dacă nu era un ichi.* [Din turc. ***yek***].

ichilíc, ichilici m. (înv.) **1.** unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 50 de dramuri: *dau cîte un ichilic la toţi fraţii.* FIL.; **2.** monedă de argint turcească în valoare de doi piaştri. [Din turc. ***ikilik***].

ici adv. (pop.) aici: *vîră-te ici, în sacul acesta.* CR.; **(pe) ici, (pe) colo** sau **ici şi colo,** din loc în loc; pe alocurea: *ici şi colo a ei haină s-a desprins din sponci.* EM.; (şi: **icea**). [Lat. ****hic - ce***].

ici-ciohodár, ici-ciohodari m. (înv.) îngrijitor al încălţămintei Domnului. [Din turc. ***iç čohodar***].

icioglán, icioglani m. (înv.) copil de casă, paj (la sultani şi la domnii români): *icioglanii cu agaua lor.* NEGR.; *neferii şi iciolanii domneşti.* FIL.; (şi: **iciolan**). [Din turc. ***içoğlan***].

iciolán m. v. **icioglan.**

icneálă, icneli f. icnet: *junghiurile, icnelele, ameţelele.* POP. [***Icni*** + *-eală*].

ícnet, icnete n. geamăt scurt şi adînc; icneală, icnitură: *se opinti cu un icnet adînc.* TUD. [***Icni*** + *-et*].

icní, icnesc vb. (intr.) **1.** a produce sunete caracteristice sughiţului (datorate senzaţiei de vomă): *Muma-Pădurii icni de vreo trei ori şi dete afară dintr-însa pe Busuioc.* ISP.; **2.** a geme (de durere) scurt şi adînc: *neavînd încotro, se bagă în turbincă şi acuş icneşte, acuş suspină.* CR.; **3.** a vorbi răstit: *stai, Ghiţă! a icnit înăbuşit Alexa Vulpea.* SAD. [Din bulg. ***iknah*** *(<**ikam** „sughiţ“)*].

icníre, icniri f. acţiunea de a icni şi rezultatul ei; geamăt scurt. [V. ***icni***].

icnitúră, icnituri f. icnet: *răspundeau comenzi lungi şi disperate şi dupăituri grele, cu icnituri.* SAD. [***Icni*** + *-tură*].

icoánă, icoane f. **1.** tablou care reprezintă chipuri de sfinţi sau scene biblice şi care serveşte ca obiect de cult: *credinţa zugrăveşte icoanele-n biserici.* EM.; *o biserică fără icoane e o biserică tristă.* CAR.; **2.** (fig.) imagine, chip: *icoana stelei ce-a murit încet pe cer se suie.* EM.; *ne dau o icoană edificatoare despre echilibrul controlat şi balanţat.* BL.; (p. ext.) *limba trebuia să fie o icoană a romanităţii noastre.* CĂL.; **3.** (inform.) reprezentare a unui obiect sau proces. [Din sl. ***ikona***].

icón, iconuri n. şi **iconi** m. obiect care întreţine o relaţie de reprezentare în legătură cu altul; obiect care ţine locul altui obiect pe care îl reprezintă. [Din fr. ***icone,*** engl. ***icon***].

iconár, iconari m. persoană care pictează sau vinde icoane: *agenţi ai poliţiei ruseşti, ascunşi sub înfăţişarea de iconari.* MAIOR. [***Icoană*** + *-ar*].

icónic, ~ci, iconică, ~ce a. **1.** care ţine de imagine, referitor la imagine; **2.** care are caracter de reproducere figurativă; **3.** asemănător cu realitatea pe care o indică: *semn iconic.* [Din fr. ***iconique,*** germ. ***ikonisch***].

iconicitáte f. (lingv.) structură (fonetică) a semnului lingvistic conformă cu lumea reală (pe care o reprezintă). [Din engl. ***iconicity***].

iconoboréţ, iconoboreţi m. (înv.) iconoclast: *svîntă icoană a svinţiii sale ..., de frica iconoboreţilor, fu aruncată în iazerul Gazur.* DOS. [Din sl. ***ikonoborĭcĭ***].

iconoclásm n. mişcare socială şi religioasă din Imperiul bizantin (sec. VIII-IX) care urmărea excluderea icoanelor din cultul religios: *iconoclasmul a fost înfrînt pentru totdeauna în Impeiul bizantin.* BL. [Din fr. ***iconoclasme***].

iconoclást, iconoclaşti m. **1.** adept al mişcării care a avut loc în secolele al VIII-lea şi al IX-lea în Imperiul Bizantin şi care urmărea desfiinţarea cultului icoanelor: *sculptura ... find adăugată din biserica răsăritului încă din timpul iconoclaştilor.* OD.; **2.** (rar) distrugător de icoane, (p. ext.) de opere de artă; vandal; **3.** (fig.) contestatar al valorilor, al normelor consacrate prin tradiţie, al ideilor prestabile: *gînditorul, un notoriu iconoclast, ... este cunoscut la noi datorită unor tineri eseişti.* BL. // a. care aparţine iconoclasmului, referitor la iconoclasm: *după episodul mişcării iconoclaste, stilul bizantin îşi reia linia întreruptă.* BL. [Din fr. ***iconoclaste***].

iconoclastíe f. condiţie, atitudine de iconoclast; caracter iconoclast. [Din fr. ***iconoclastie***].

iconodúl, iconoduli m. **1.** adept al cultului icoanelor: *se cunoaşte din istoria Imperiului bizantin adversitatea dintre iconoclaşti şi iconoduli.* BL.; **2.** (fig.) apărător înverşunat al valorilor, al normelor consacrate prin tradiţie. [Din fr. ***iconodule***].

iconodulíe f. cult exagerat, superstiţios, al imaginilor sacre. [Din fr. ***iconodulie***].

iconográf, ~i, iconografă, ~e m., f. persoană care se ocupă cu iconografia. [Din fr. ***iconographe***].

iconográfic, ~ci, iconografică, ~ce a. care ţine de iconografie, referitor la iconografie: (fig.) *avu o epocă de celebritate anecdotică, cu efecte iconografice.* CĂL. [Din fr. ***iconographique***].

iconografíe, iconografii f. **1.** studiere a operelor realizate în artele plastice (în primul rînd în pictură); **2.** colecţie de imagini legate de o anumită temă, de o anumită epocă etc.: *impresia aceasta izbeşte des în iconografia umană spaniolă.* CĂL.; **3.** ansamblul ilustraţiilor dintr-o lucrare tipărită; **4.** (p. ext.) realizare a icoanelor; arta realizării icoanelor: *în iconografia balcanică se cultivă totuşi din plin şi figuraţia umană.* BL. [Din fr. ***iconographie***].

iconolatríe f. adoraţie a icoanelor. [Din fr. ***iconolâtrie***].

iconolátru, ~i, iconolatră, ~e m., f. (livr.) persoană care se închină la icoane. [Din fr. ***iconolâtre***].

iconológ, ~gi, iconologă, ~ge m., f. specialist în iconologie. [De la ***iconologie***].

iconologíe f. **1.** ştiinţă care studiază atributele caracteristice diferitelor personaje din mitologie; **2.** disciplină care interpretează reprezentările acestora în artele plastice. [Din fr. ***iconologie***].

iconóm m. v. **econom.**

iconométru, iconometre n. vizor pentru observarea corectitudinii încadrării imaginii la fotografiere. [Din fr. ***iconomètre***].

iconomíe f. v. **economie.**

iconoscóp, iconoscoape n. tub electronic folosit pentru transformarea semnalelor luminoase în impulsuri de tensiune electrică. [Din fr. ***iconoscope***].

iconostás, iconostase n. **1.** catapeteasmă: *năuntrul ei pe stîlpi-i, pereţi, iconostas, abia conture triste şi umbre au rămas.* EM.; **2.** pupitru în biserică pe care stă o icoană: *icoana ... sta pe iconostasul din dreapta.* OD. [Din sl. ***ikonstasŭ***].

iconostróf, iconostroafe n. instrument optic care dă imaginea răsturnată a obiectelor. [Din fr. ***iconostrophe***].

iconotécă, iconoteci f. **1.** loc în care se păstrează imagini, fotografii, filme etc.; **2.** (p. ext.) ansamblul documentelor păstrate astfel. [Din fr. ***iconothèque***].

ícos, icoase n. cîntare bisericească la slujba utreniei. [Din gr. mod. ***íkos***].

icosaédru, icosaedre n. poliedru cu douăzeci de feţe: *corpuscule de forme geometrice regulate (cuburi, icosaedri, dodecaedri etc.).* BL. [Din fr. ***icosaèdre***].

icosár, icosari m. (înv.) **1.** monedă turcească de argint care a circulat şi în ţările române: *doi icusari plătise Mogorogea lui Pavel pentru ciubote.* CR.; **2.** (p. ext.; la pl.) cercei sau salbă confecţionate din aceste monede; (şi: **icusar**). [Din gr. mod. ***ikosari***].

icositetraédru, icositetraedre n. poliedru cu douăzeci şi patru de feţe plane. [Din fr. ***icositétraèdre***].

ícră, icre f. **1.** (mai ales la pl.) ou de peşte: *scoate capacul de la putinica a doua cu icre.* CAR.; **icre negre,** ouă, de culoare neagră, ale peştilor cartilaginoşi (morun, nisetru, cegă): *chelnerul le aduse ... icre negre, şampanie.* GHEŢIE; **icre roşii** (sau **de Manciuria**), ouă, de culoare roşie-portocalie, ale unor peşti din Oceanul Pacific; **icre verzi,** lucru imaginar: *a trimite după icre verzi;* **2.** (pop.) parte moale a pulpei piciorului: *cînd i se deschise pulpa în două, sări din icrele lui o fată cu părul de aur.* DELAVR. [Din sl. ***ikra***].

icrişoáră, icrişoare f. (de obicei la pl.) diminutiv al lui icră: *icrişoare moi cît se poate de multe.* CR. [*Icră* + *-işoară*].

icténie f. v. ectenie.

ícter, ictere n. boală a ficatului şi a veziculei biliare, caracterizată prin coloraţia galbenă a pielii; (pop.) gălbinare. [Din fr. *ictère,* lat. *icterus*].

ictéric, ~ci, icterică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de icter. [Din fr. *ictèrique*].

íctus, ictusuri n. **1.** intensificare a pronunţării în versificaţia antică care marca partea cea mai reliefată a unei măsuri metrice; **2.** (muz.) note puternic accentuate care se găsesc în primele măsuri; **3.** (med.) atac morbid subit; şoc. [Din lat., fr. *ictus*].

icusár m. v. icosar.

íde f. pl. (la romani) ziua a cincisprezecea din lunile martie, mai, iulie şi octombrie, sau ziua a treisprezecea din celelalte luni: *idele lui martie.* [Din fr. *ides,* lat. *idus*].

ideá, ideez vb. (livr.; tr.) a imagina, a concepe, a prefigura (ceea ce va fi aplicat). [Din it. *ideare*].

ideál, ~i, ideală, ~e a. **1.** care există numai în imaginaţie; care aparţine domeniului ideilor: *dobîndim acces într-o lume ideală, lipsită de contingenţe cu barbaria momentului.* GHEŢIE; *zînele sînt fiinţe ideale;* **2.** perfect, desăvîrşit: *Carla şi cu mine am face o pereche ideală.* GHEŢIE; *frumuseţe ideală.* // n. (pl. **idealuri,** (înv.) **ideale**) gradul cel mai înalt al perfecţiunii; scopul suprem al unei activităţi, al unei năzuinţe: *ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este.* EM.; (iron.) *diurna de doi galbeni şi gheşefturile cu moşiile statului sînt idealele vieţii.* EM. [Din lat. *idealis,* fr. *idéal*].

idealísm, (rar) **idealisme** n. **1.** concepţie filozofică care reduce existenţa lumii exterioare la conştiinţă: *teoria ştiinţei profesată de această şcoală este un idealism dialectic.* BL.; (p. ext.) *propoziţia ar dobîndi un sens numai în cadrul filosofic al idealismelor de proveniență platonică.* BL.; **idealism absolut,** idealism care identifică spiritul cu realitatea obiectivă; **2.** urmărire dezinteresată a unui ideal: *în mişcările sociale joacă rol şi idealismul, adică dorinţa altruistă de a lucra pentru adevăr.* IBR. [Din lat. *idealismus,* fr. *idéalisme,* germ. *Idealismus*].

idealíst, ~şti, idealistă, ~e a. care aparţine idealismului, referitor la idealism: *aceasta este premisa mărturisită sau tacită a sistemelor idealiste.* BL.; (p. ext.) *toate aceste poezii sînt idealiste, romantice.* IBR. // m., f. **1.** adept al idealismului: *după idealişti şi romantici, conştiinţa umană dobîndeşte, datorită artei, aspecte divine.* BL.; (adj.) *marele filosof idealist susţinea că în istorie se realizează potrivit unei anume scheme dialectice.* BL.; **2.** persoană însufleţită de un ideal: *atunci visătorii şi idealiştii utopişti au început să nu mai aibă nici un preţ.* IBR.; **3.** (p. ext.) persoană lipsită de spirit practic, de simţul realităţii. [Din lat. *idealistus* şi *idealista,* fr. *idéaliste,* germ. *Idealist*].

idealístic, ~ci, idealistică, ~ce a. **1.** care aparţine concepţiei idealiste; de idealism; **2.** care aspiră spre un ideal: *face ... o exegeză idealistică a vieţii lui don Quijote.* CĂL.; (adv.) *alţii după el vor încerca a stabili idealistic specificitatea.* CĂL.; **3.** (p. ext.) lipsit de simţul realităţii: *trecînd prin criza erotică idealistică, se îndrăgosteşte de Aurel.* CĂL. [Din lat. *idealisticus,* germ. *idealistisch,* it. *idealistico*].

idealitáte f. **1.** calitatea sau starea de a fi ideal: *pronunţia trebuie să corespundă cu desăvîrşire cu idealitatea fondului.* EM.; **2.** ceea ce este ideal, lipsit de materialitate: *literatura ... înfăţişează realitatea şi nu idealitatea.* CĂL.; **3.** lipsă de interes; acţiune, faptă dezinteresată: *a pus bazele unui romantism pozitiv, scutit de naive idealităţi.* CĂL. [Din fr. *idéalité,* germ. *Idealität*].

idealizá, idealizez vb. (tr.) **1.** a transforma în idee; a da caracter de idee; a lipsi de materie; **2.** a atribui însuşiri excepţionale unei realităţi (fiinţă sau lucru): *au ştiut să idealizeze instinctele şi faptele ... omului.* OD.; (absol.) *un poet, cu cît e mai mare, cu atît idealizează mai mult.* IBR.; (refl.) *convorbirile eroilor în care se idealizează autorul însuşi sînt de acest detestabil nivel.* CĂL. [Din fr. *idéaliser,* germ. *idealisieren*].

idealizánt, ~ţi, idealizantă, ~e a. care idealizează; (rar) idealizator. [Din fr. *idealisánt*].

idealizáre, idealizări f. **1.** acţiunea de a idealiza şi rezultatul ei; atribuire a caracterului de idee; transformare în idee: *procesul de idealizare a zeilor se menţinea în forme şi în limite tipic umane.* BL.; **2.** încercare de a atribui unei realităţi însuşiri deosebite: *Alecsandri e un iniţiator al idealizării vieţii săteşti.* CĂL.; **3.** transfigurare din perspectiva unui ideal estetic: *Croce combate teoria imitaţiei chiar şi sub forma atenuată că arta ar fi o idealizare.* CĂL. [V. *idealiza*].

idealizát, ~ţi, idealizată, ~e a. prezentat în formă ideală; înfrumuseţat: *scriitorul pierde contactul cu pămîntul şi ne dă o mahala idealizată.* CĂL. [V. *idealiza*].

idealizatór, ~i, idealizatoáre a. (rar) idealizant: *această întreprindere nu sîntem însă deloc de părerea că trebuie să se facă neapărat într-un cadru idealizator.* BL. [*Idealiza* + *-tor*].

ideáre f. acţiunea de a idea şi rezultatul ei. [V. *idea*].

ideát, ~ţi, ideată, ~e a. imaginat, conceput (pentru a fi pus în aplicare). [V. *idea*].

ideátic, ~ci, ideatică, ~ce a. referitor la idei; de idei: *faptul acesta, că reconstituie trecutul conform cronicelor, este un scop ideatic.* IBR. [De la *ideaţie*].

ideatív, ~i, ideativă, ~e a. **1.** care generează idei: *opinează că omul are acces nestingherit în absolut prin actele ideative.* BL.; **2.** ideatic: *e vorba de astă dată de un conţinut ideativ.* BL.; (adv.) *prin ideea de mister, cunoaşterea ... ajunge ideativ în posesia obiectului transcendent.* BL. [Din engl. *ideative*].

ideáţie, ideaţii f. proces de formare a ideilor şi de înlănţuire a lor într-o concepţie: *orice ideaţie metafizică îşi are logica sa.* BL.; (şi: **ideaţiune**). [Din fr. *idéation*].

ideaţionál, ~i, ideaţională, ~e a. (rar) ideatic: *limba este ideaţională; funcţie ideaţională.* [*Ideaţiune* + *-al*].

ideaţiúne f. v. ideaţie.

idée, idei f. **1.** produs al activităţii de gîndire; reprezentare în spirit a unei realităţi (materiale sau ideale); noţiune, concept: *ideea adevărului, a frumosului şi a binelui;* **asociaţia ideilor,** v. **asociaţie; 2.** opinie, părere, judecată: *Eliade are ideea neclintită că Ghica este un instrument străin.* CĂL.; *fiecare om are ideile sale;* **a-şi face o idee,** a-şi forma o părere (sumară, generală); **a intra la idei,** a deveni bănuitor, suspicios; **idee fixă,** v. **fix; 3.** cunoştinţă, imagine: *scriitorul e străin de orice idee de artă.* CĂL.; *am oarecare idee;* **4.** intenţie, plan, proiect: *Lache are o idee: să şază pe o bancă.* CAR.; **5.** ceea ce este ideal, lipsit de realitate; idealitate; (p. ext.) lucru ireal, himeră, iluzie: *Eminescu nu-şi putea realiza aceste aspiraţii pentru trecut decît în fantezie, în idee.* IBR.; *a se hrăni cu idei;* **6. o idee (de ...),** ceva, o cantitate (redusă): *un băiat de vreo cinci ani ..., cu părul lăsat să crească o idee cam lung.* GHEŢIE; *e cu o idee mai mare.* [Din lat., gr. *idea*].

ídem (prescurtat: *id*) adv. de asemenea, tot aşa; acelaşi; (fig.) *cu capul gol şi cu punga idem.* EM. [Cuv. lat.].

idempoténţă f. (mat.) proprietate a elementelor unei mulţimi avînd o operaţie binară, astfel încît prin compunerea cu ele să rămînă neschimbate. [Din fr. *idempotence*].

idéntic, ~ci, identică, ~ce a. întocmai, aidoma, exact la fel cu altul: *cîteşitrele puterile dau Porţii un sfat identic.* GHICA; (adv.) *luna nu este descrisă identic de toţi scriitorii.* IBR. [Din fr. *identique,* lat. *identicus*].

identifică, identífic vb. **1.** (tr.) a stabili identitatea unei persoane sau a unui lucru; a determina, a hotărî: *paternitatea teoriei e greu de identificat.* BL.; **2.** (tr.) a considera ca fiind identice, la fel, acelaşi lucru: *Iacob Grimm identificase pe geţi cu goţii.* CĂL.; (refl. pas.) *biserica s-a identificat totdeauna cu năzuinţa de a dogmatiza.* BL.; **3.** (refl.) a se transpune într-o situaţie; a acţiona la fel cu altcineva: *nu s-a identificat cu poporul şi mişcările ţării.* IBR.; *autorul trebuie să se identifice cu personajul pe care îl reprezintă.* [Din lat. *identificare,* fr. *identifier*].

identificábil, ~i, identificabilă, ~e a. care poate fi identificat, recunoscut: *ne găsim aici în faţa unui motiv filosofic identificabil în diverse sisteme.* BL. [*Identifica* + *-bil;* cf. fr. *identifiable*].

identificáre, identificări f. **1.** acţiunea de a (se) identifica şi rezultatul ei; stabilire a identităţii: *drama nu e destul de aparentă şi identificarea atitudinilor devine dificilă.* CĂL.; **2.** transpunere în situaţia altuia; însuşire a felului de a fi al altuia. [V. *identifica*].

identificát, ~ţi, identificată, ~e a. cu identitatea stabilită; recunoscut. [V. *identifica*].

identificáţie, identificaţii f. (med.) proces psihic prin care o persoană se confundă cu o altă persoană. [Din fr. *identification*].

identitáte, identităţi f. **1.** faptul de a avea trăsături proprii, de a fi identic cu sine: *oare se petrecuse ceva cu mine, îmi pierdusem forma, identitatea, devenisem irecognoscibil?* GHEŢIE; **2.** asemănare foarte mare; similitudine: *rima este identitatea de sunete de la sfîrşitul a două versuri.* IBR.; **3.** ansamblu de date prin care se poate identifica o persoană: *vă trebuiesc neapărat hîrtiile dv. de identitate.* CAR.; *certificat de identitate;* **4.** (mat.) egalitate între două expresii algebrice, care se menţine pentru orice valori ale literelor. [Din lat. *identitas, -atis,* fr. *identité,* germ. *Identität*].

ideo- element de compunere cu sensul „(referitor la) idee", „de idei". [Din fr. *idéo-,* it. *ideo-*].

ideocraţíe f. (rar) dominaţie a ideilor, preferinţă pentru discuţiile abstracte: *această ideocraţie, această domnie a unor abstracţiuni fără realitate.* EM. [De la *idee* (după *aristocraţie, democraţie*)].

ideogeníe, ideogenii f. (rar) formare a ideilor. [Din fr. *idéogénie*].

ideográfic, ~ci, ideografică, ~ce a. referitor la ideografie, care este scris cu ideograme: *scrierea chinezilor este ideografică.* [Din fr. *idéographique*].

ideografíe f. scriere cu ajutorul ideogramelor. [Din fr. *idéographie*].

ideográmă, ideograme f. semn grafic care reprezintă un cuvînt sau o idee: *scrierea chineză foloseşte ideogramele.* [Din fr. *idéogramme*].

ideológ, ideologi m. persoană care formulează, teoretizează şi reprezintă ideologia unui grup social, unui regim, unei epoci etc.: *ideologul francez găseşte că aceste postulate sînt o expresie a bunului simţ.* BL. [Din fr. *idéologue,* germ. *Ideologe*].

ideológic, ~ci, ideologică, ~ce a. care ţine de ideologie, care exprimă o ideologie, referitor la ideologie: *a ştiut ... să se dedice unui scop cultural, fără a pune îngrădiri ideologice.* CĂL.; (adv.) *nu au avut putinţa de a străbate ideologic materialul.* CĂL. [Din fr. *idéologique,* germ. *ideologisch*].

ideologicéşte adv. din punct de vedere ideologic: *rămînea totuşi ideologiceşte un antirus şi un antisemit.* CĂL. [*Ideologic* + *-eşte*].

ideologíe, ideologii f. **1.** (înv.) ştiinţă despre originea şi formarea ideilor; **2.** sistem de idei, teorii şi noţiuni pe care se sprijină o concepţie socială, politică, juridică etc.: *îşi formaseră ideologia ţinînd ison reformismului iosefin.* BL. [Din fr. *idéologie,* germ. *Ideologie*].

ideologizá, ideologizez vb. (tr.) a introduce ideologia (politică) în domenii care nu-i sînt specifice; a interpreta faptele, a evalua evenimentele din perspectiva unei ideologii (politice). [*Ideologie* + *-iza*].

ideologizáre, ideologizări f. faptul de a ideologiza. [V. *ideologiza*].

ideologizát, ~ţi, ideologizată, ~e a. care a fost supus ideologizării. [V. *ideologiza*].

id est (prescurtat: *i.e.*) acesta este, înseamnă. [Cuv. lat.].

idiclíu m. v. edecliu.

idié f. v. hedie.

idílă, idile f. **1.** poezie lirică care prezintă în manieră idealizată viaţa de la ţară: *încă n-am găsit un păstor ca în idile.* ALEX.; **2.** dragoste trecătoare (între persoane tinere): *o idilă dulce ... se urzea sub ochii lui.* VLAH. [Din fr. ***idylle,*** germ. ***Idylle***].

idílic, ~ci, idilică, ~ce a. **1.** care este propriu idilei; de idilă: *autorul reconstruieşte în ton idilic acea vîrstă a exuberanţei.* CĂL.; (subst. n.) *lirismului înfiorat îi face loc un idilic voios, o excitare a simţurilor.* CĂL.; **2.** prielnic, liniştit, tihnit: *sîntem într-o eră idilică, de o fericire mitică.* CĂL.; **3.** care trăieşte (liniştit) în mediul cîmpenesc: *ţăranul de la Dunăre e mai idilic şi epicurean.* CĂL.; **4.** care scrie idile, poezii ce idealizează viaţa de la ţară: *acesta evoluează din poet eminescian în poet idilic.* IBR. [Din fr. ***idyllique,*** germ. ***idyllisch***].

idilísm n. **1.** caracterul a ceea ce este (prezentat) idilic; **2.** caracter romanţios, dulceag, sentimental al unei opere de artă; **3.** preferinţă, predispoziţie pentru elemente idilice. [***Idilă*** + ***-ism***].

idilizá, idilizez vb. (tr.) a prezenta ceva în mod idilic (ca fiind mai bun decît este): *aşa cum Delavrancea euforiza mahalaua, Coşbuc idilizează satul.* CĂL. [***Idilă*** + ***-iza***; cf. germ. ***idyllisieren***].

idilizáre, idilizări f. acţiunea de a idiliza şi rezultatul ei. [V. ***idiliza***].

idilizát, ~ţi, idilizată, ~e a. prezentat idilic, înfrumuseţat. [V. ***idiliza***].

idioblást, idioblaste n. (biol.) celulă vegetală fără clorofilă, care apare printre celule de alt tip. [Din fr. ***idioblaste***].

idiocromátic, ~ci, idiocromatică, ~ce a. (geol.) care prezintă idiocromatism. [Din fr. ***idiochromatique,*** germ. ***idiochromatisch***].

idiocromatísm n. proprietate a unor minerale de a avea o culoare caracteristică. [Din fr. ***idiochromatisme***].

idioglosíe, idioglosii f. (med.) tulburare de vorbire manifestată prin substituirea cuvintelor prin sunete fără sens. [Din fr. ***idioglossie***].

idiográmă, idiograme f. (biol.) reprezentare grafică a morfologiei cromozomilor unui individ. [Din fr. ***idiogramme,*** engl. ***idiogram***].

idioléct, idiolecte n. (lingv.) ansamblu al particularităţilor verbale ale unui vorbitor. [Din engl. ***idiolect***].

idioléctic, ~ci, idiolectică, ~ce a. care aparţine unui idiolect, referitor la idiolect. [***Idiolect*** + ***-ic***].

idióm, idiomuri n. **1.** dialect sau grai: *idiomele locale.* OD.; **2.** limbă: *acest idiom e lesne de înţeles.* AL.; *idiomurile romanice;* (p. ext.) *are înainte ca exemplu dialectul toscan, ... devenit idioma clasică a Italiei.* CĂL.; **3.** (rar) idiotism: *cum vrei ... să poată înţelege şi gusta idiomele limbii noastre?* GHICA; (şi: (înv.) **idiomă**). [Din fr. ***idiome,*** lat., gr. ***idioma***].

idiomáta n. pl. (grecism) obiceiuri, trăsături (proprii): *între celelalte idiomata, adecă alsăuiri ce are luna, are şi aceasta.* ANTIM. [Din gr. mod. ***idiomáta*** (pl. de la *idióma*)].

idiomátic, ~ci, idiomatică, ~ce a. care aparţine unui idiom, referitor la idiom: *o mulţime de cuvinte şi forme idiomatice ... fac cartea preţioasă şi din punct de vedere lexical.* EM.; **expresie** (sau **construcţie**) **idiomatică,** idiotism. [Din fr. ***idiomatique***].

idiomaticitáte f. caracterul de a fi expresie idiomatică, idiotism: *idiomaticitatea unei îmbinări sintactice.* [***Idiomatic*** + ***-itate***].

idiomatísm, idiomatisme n. (lingv.) particularitate proprie unei limbi, unui idiom. [Din fr. ***idiomatisme,*** it. ***idiomatismo***].

idiómă f. v. **idiom.**

idiomórf, ~i, idiomorfă, ~e a. (geol.) care prezintă forme cristalografice specifice: *rocă idiomorfă; mineral idiomorf.* [Din fr. ***idiomorphe***].

idiomorfísm n. (geol.) proprietate a unui mineral de a fi delimitat de forme cristalografice plane. [***Idiomorf*** + ***-ism***].

idiopátic, ~ci, idiopatică, ~ce a. care ţine de idiopatie, referitor la idiopatie. [Din fr. ***idiopathique***].

idiopatíe, idiopatii f. boală independentă de alte afecţiuni ale organismului. [Din fr. ***idiopathie***].

idioplásmă, idioplasme f. (biol.) material genetic existent în celulele germinative. [Din fr. ***idioplasme,*** engl. ***idioplasm***].

idiosincrasíe, idiosincrasii f. **1.** intoleranţă sau sensibilitate faţă de anumite medicamente, alimente, mirosuri etc.; **2.** (p. ext.) aversiune faţă de ceva sau faţă de cineva: *a trece peste idiosincrasiele individuale.* HASD. [Din fr. ***idiosyncrasie***].

idiostíl, idiostiluri n. (lingv.) stil individual. [Din fr. ***idiostyle***].

idiót, ~ţi, idioată, ~e a. **1.** (şi subst.) care este lipsit de inteligenţă (suferind de debilitate mintală): *ce mare idiot!* ALEX.; *m-a făcut idiot az-dimineaţă.* CAR.; **2.** care exprimă, manifestă stupiditate, neghiobie: *mînia lui ... idioată era atît de ridiculă.* DELAVR.; *vorbă idioată.* [Din fr. ***idiot,*** germ. ***Idiot***].

idiotíp, idiotipuri n. (biol.) **1.** totalitate a materialului genetic dintr-o celulă; **2.** genotip. [Din engl. ***idiotipe***].

idiotísm, idiotisme n. expresie sau construcţie caracteristică unei limbi (care nu poate fi tradusă decît prin parafrazare): *idiotismele unei limbi.* MAIOR.; *în cuvinte, ... în construcţii speciale, în idiotisme, în sintaxă etc. ... e depozitat sufletul unui popor.* IBR. [Din fr. ***idiotisme,*** germ. ***Idiotismus***].

idiotizá, idiotizez vb. (tr. şi refl.) a (se) tîmpi, a (se) imbeciliza. [Din fr. ***idiotiser***].

idiotizáre, idiotizări f. faptul de a (se) idiotiza. [V. ***idiotiza***].

idiotrófic, ~ci, idiotrofică, ~ce a. (biol.) caracterizat prin idiotrofism. [Din fr. ***idiotrophique***].

idiotrofísm n. proprietate a unor organisme de a-şi asigura propria nutriţie. [Din fr. ***idiotrophisme***].

idioţénie, idioţenii f. **1.** lipsă totală de inteligenţă şi de bun-simţ; idioţie; **2.** (p. ext.) atitudine, faptă sau vorbă prostească. [***Idiot*** + ***-enie***].

idioţí, idioţesc vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni idiot; (p. ext.) a (se) prosti: *idioţit de frică, ... Dimitrie fu scos din ascunzătoarea sa.* GHEŢIE. [***Idiot*** + ***-i***].

idioţíe, idioţii f. **1.** deficienţă mintală caracterizată prin absenţa funcţiilor psihice; **2.** idioţenie: *eşti zăpăcit pînă în starea asta de idioţie.* CAR.; **3.** (fam.) faptă, vorbă, atitudine etc. prostească; prostie, idioţenie: *tot timpul am citit un roman poliţist, o idioţie complicată.* SAD. [Din fr. ***idiotie,*** germ. ***Idiotie***].

idiş n. idiom german, cuprinzînd şi elemente din alte limbi, vorbit de unele populaţii de evrei: *avînd ca patrie comunităţile şi ca mijloc de expresie idişul.* CĂL. [Din germ. ***jüdisch***].

ído n. limbă artificială creată prin simplificarea limbii esperanto. [Din fr. ***ido***].

ídol, idoli m. **1.** statuie, imagine reprezentînd o zeitate într-o religie politeistă: *închinător la idoli.* BIBLIA; *să răsipească întunerecul închinăciunei de idoli.* ANTIM; **2.** (fig.) obiect al unei pasiuni intense: *pentr-o inimă fecioară mîndru idol ţi-ai ales.* EM.; *banul este idolul avarului; el este idolul părinţilor săi;* **3.** (pop.) demon, diavol: *vino de mă scapă pe mine de idolul ăsta de vrăjmaş.* ISP. [Din sl. ***idolŭ,*** gr. mod. ***eidólon***].

idolăş, idolaşi m. diminutiv al lui idol; statuie mică: *se întîlnesc şi mici idolaşi informi, lucraţi în lut or în bronz.* OD. [***Idol*** + ***-aş***].

idolátră, idolatrez vb. (înv.; tr.) **1.** a se închina la idoli, la zei; **2.** (fig.) a iubi cu pasiune; a idolatriza: *te ador, te idolatrez, sînt nebun.* CAR. [Din fr. ***idolâtrer***].

idolátric, ~ci, idolatrică, ~ce a. care are caracter de idolatrie. [Din fr. ***idolâtrique***].

idolatríe f. **1.** adorare a idolilor, cult al idolilor: *vrea să-i tragă la idolatrie.* CANT.; (p. ext.) *detest ... aplecarea multor conaţionali de-ai noştri spre fetişism şi idolatrie.* CE.; **2.** (fig.) iubire exagerată, adoraţie. [Din fr. ***idolâtrie,*** lat. ***idolatria***].

idolatrizá, idolatrizez vb. (tr.) a adora, a slăvi ca pe un idol; a iubi cu pasiune (şi în mod exagerat). [***Idolatru*** + ***-iza***; cf. fr. ***idolâtrer***].

idolatrizáre, idolatrizări f. faptul de a idolatriza. [V. ***idolatriza***].

idolátru, ~i, idolatră, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care se închină la idoli; **2.** (fig.) (persoană) care adoră, iubeşte cu pasiune pe cineva sau ceva. [Din fr. ***idolâtre***].

idolésc, ~şti, idoleáscă, ~eşti a. (înv.) care aparţine idolilor, referitor la idoli; închinat, dedicat idolilor: *coborîră şi răsturnară vetrile idoleşti.* DOS.; *Ierusalimul s-au pîngărit în pustieciunea jărtvelor idoleşti.* DOS. [***Idol*** + ***-esc***].

idolíţă, idoliţe f. (rar) zeiţă, divinitate păgînă feminină: *cînd a ridicat ochii ... a văzut o idoliţă zîmbîndu-i.* SAD. [***Idol*** + ***-iţă***].

idolniciár, ~i, idolniciară, ~e a. şi m., f. (înv.) (persoană) care se închină la idoli; idolatru: *răbdînd multe năpăşti de la idolnicearii împăraţi.* DOS. [***Idolniţă*** + ***-ar***].

idólniţă, idolniţe f. (înv.) templu pentru idoli: *ocărîră svînta şi adevărata lui Dumnezău beserecă, făcîndu-o idolniţă.* DOS. [Din sl. ***idolĭnica***].

idololátru, idololatri m. (înv.) persoană care se închină la idoli; idolatru: *înduplecîndu-să supt năvala împresurăturii idololatrilor, rămasără aceştia numai.* DOS. [Din gr. mod. ***idololátris,*** sl. ***idololatrŭ***].

idoloslujítel, idoloslujiteli m. (înv.) închinător (sau preot) la idoli: *fu omorît de idoloslujiteli, ucis, împroşcat cu leamne şi cu pietri.* DOS. [Din sl. ***idoloslužitelĭ***].

idoloslujitór, idoloslujitori m. (înv.) închinător la idoli; idolatru: *deaseră sfîrşit că-i omorîră idoloslujitorii şi-şi deaseră lui Dumnădzău sufletele.* DOS. [***Idol*** + ***slujitor;*** cf. sl. ***idoloslužitelĭ***].

idoneísm n. curent filozofic raţional contemporan care concepe filozofia într-un permanent dialog cu experienţa. [Din fr. ***idonéisme***].

idoneitáte f. (livr.) calitatea a ceea ce este idoneu; adecvare, convenabilitate. [Din it. ***idoneità***].

idonéu, ~i, idonee a. (livr.) care are calităţile cerute pentru ceva; potrivit, adecvat, convenabil. [Din lat. ***idoneus,*** it. ***idoneo***].

idós a. v. **hidos.**

ídră f. v. **hidră.**

idropicésc a. v. **hidropicesc.**

idropicós a. şi m., f. v. **hidropicos.**

idropizíe f. v. **hidropizie.**

íe[1], ii f. bluză femeiască caracteristică portului naţional românesc, ornamentată cu fluturi, cusături etc.: *iese mîndra la portiţă, numa-n ie şi cretinţă.* POP. [Lat. *(vestis)* ***linea***].

íe[2], ii f. (înv. şi pop.) parte laterală şi inferioară a corpului unor animale, reprezentată de o îndoitură a pielii: *vîna iilor.* [Lat. ***ilia***].

ied, iezi m. pui (de sex bărbătesc) al caprei sau al căprioarei: *Capra cu trei iezi.* CR. [Lat. ***haedus***].

iedéc n. v. **edec.**

iéderă, iederi f. plantă agăţătoare decorativă, cu frunze verzi strălucitoare şi cu flori galbene-verzui (*Hedera helix*): *zidurile vecine, îmbrăcate în iederă, închideau vederea.* TUD.; **iederă-albă,** arbust cu tulpina întinsă pe pămînt, cu flori albe-gălbui, dispuse în capitule (*Daphne blagayana*). [Lat. ***hedera***].

iedúţ, ieduţi m. diminutiv al lui ied: *ascultai cu ochii pe jumătate închişi povestea cu ieduţii.* SAD. [***Ied*** + ***-uţ***].

iéften a. v. **ieftin.**

iéftin, ~i, ieftină, ~e a. **1.** care are un preţ mic, care nu costă mult: *perdelile ieftine de stambă de la geamuri nu se clintiră.* GHEŢIE; **a fi scump la tărîţe şi ieftin la făină,** v. **scump;** (adv.) *poţi căpăta uşor şi ieftin voia de a vîna.* NEGR.; *a vinde, a cumpăra ieftin;* **a scăpa ieftin,** a scăpa uşor, fără neplăceri (prea mari): *nu-i venea să creadă că a scăpat atît de*

ieftin. PETR.; **2.** (fig.) comun, banal; trivial: *minunată judecată, dar ieftină scuză!* CAR.; *a dominat festivismul siropos şi spectacolele mediatice ieftine.* CR.; *glumă ieftină;* **3.** (înv.) îndurător, milostiv; darnic; (şi: (reg.) **ieften**). [Din gr. mod. *efthinós*].

ieftinătate, ieftinătăţi f. (rar) **1.** calitatea de a fi ieftin; situaţie caracterizată prin preţuri mici: *ieftinătatea vinului în Ţara Românească.* EM.; **2.** (înv.) îndurare, dărnicie: *cunoscuţi, ... Doamne, ieftinătăţile.* DOS.; *pentru a ta ieftinătate să mă curăţăşti de păcate.* DOS.; **3.** (înv.) milă; abundenţă, belşug: *şi făcu pământul întru cei 7 ani de ieftinătate snopi.* BIBLIA; **4.** (fig.) lipsă de originalitate, de valoare; caracter comun, banal: *cîte o imagine, din cînd în cînd, e fericită, dar multe sînt de o intolerabilă ieftinătate.* CĂL. [*Ieftin* + *-ătate*].

ieftineáţă, ieftineţe f. (înv.) îndurare; dărnicie: *greşala mea cea de tinereţe uită-o, Doamne,-n eftineaţe şi cu a ta milă ţ-ad-aminte.* DOS. [*Ieftin* + *-eaţă*].

ieftiní, ieftinesc vb. **1.** (tr.) a reduce costul, preţul; a vinde cu un preţ mai mic decît înainte; **2.** (refl.) a deveni mai ieftin. [*Ieftin* + *-i*].

ieftiníre, ieftiniri f. faptul de a (se) ieftini. [V. *ieftini*].

ieftinít, ~ţi, ieftinită, ~e a. cu preţul redus; ieftin: *mărfuri ieftinite.* [V. *ieftini*].

ieftiór, ~i, ieftioáră, ~e a. (pop.) relativ ieftin. [*Ieftin* + *-ior*].

ielcován, ielcovani m. (reg.; ornit.) pescăruş (*Alcedo atthis hispida*): *lungi caice de-o formă sprintioară se-ntrec cu ielcovanii.* AL. [Din turc. *yelkovan*].

iéle f. pl. **1.** zîne rele în mitologia populară românească: *atunci trecură ielele de mîini în horă prinse.* BOL.; *ielele i-au luat gura şi picioarele.* CR.; **(ca) luat de iele, a)** val-vîrtej; **b)** paralizat; **2.** (bot.) **coarda-ielelor,** silnic (*Glechoma hederaceum*). [De la *ele* (pl. f. al lui *el*)].

ienibahár n. **1.** plantă exotică care produce fructe mici aromate, întrebuinţate drept condiment (*Myrthus pimenta*); **2.** fructele acestei plante: *ienibahar şi alte mirodenii.* FIL.; (şi: (pop.) **enibahar**). [Din turc. *yeni bahar*].

ienicér, ieniceri m. soldat din corpul de elită al vechilor infanterii turceşti (provenit din copiii turciţi ai populaţiilor creştine): *da toată vina ienicerilor că n-au vrut să stea la război.* COSTIN; *ieniceri, copii de suflet ai lui Alah.* EM.; **2.** (fig.) tîlhar: *vrea să zică eşti comunist, ienicer.* AL.; (şi: (înv.) **ianicer, inicer**). [Din turc. *yeniçeri* „oaste nouă"].

ienicerésc, ~şti, ienicereáscă, ~eşti a. care aparţine ienicerilor, referitor la ieniceri: *de stropuri ienicereşti şi de sînguiiri păgîneşti.* POP.; (şi: **ianiceresc**). [*Ienicer* + *-esc*].

ieniceríme f. (rar) armata ienicerilor, mulţime de ieniceri; (şi: **ianicerime**). [*Ienicer* + *-ime*].

ienicerísm n. (înv.; rar) domnie, stăpînire a turcilor (şi a celor aliaţi cu ei); trăsătură caracteristică a acestei domnii: *am schimbat şi ideile cele vechi ale fanariotismului şi ale ianicerismului.* HEL. (şi: **ianicerism**). [*Ienicer* + *-ism*].

ienúpăr, ienuperi m. arbust din familia coniferelor, cu frunzele totdeauna verzi, în formă de ace, care creşte în zonele montane pietroase (*Juniperus communis*): *jnepi şi ienuperi acoperă înălţimile.* CĂL. [Lat. *juniperus*].

ienúpără, ienupere f. fructul ienupărului, de forma unei bobiţe, întrebuinţat în industria farmaceutică şi la prepararea unei băuturi alcoolice: *pui inipere, izmă-creaţă, anghelică şi coji de portocale.* HOGAŞ; (şi: (reg.) **iniperă**). [De la *ienupăr*].

iepurár, iepurari m. pasăre răpitoare, înrudită cu vulturul, care se hrăneşte mai ales cu iepuri (*Aquila chrysaetos*). [*Iepure* + *-ar*].

iepurăríţă, iepurariţe f. (pop.) tumoră osoasă care se formează la articulaţia membrului posterior al calului. [*Iepure* + *-ariţă*].

iepuráş, iepuraşi m. **1.** diminutiv al lui iepure; pui de iepure: *iepuraşu-n trei picioare saltă, fuge uşurel.* AL.; *iepuraşu-i bucuros, că nu tună fioros.* VIERU; **2.** muşchi de pe spate la animale (mai ales la porc). [*Iepure* + *-aş*].

iépure, iepuri m. **1.** mamifer rozător cu urechile lungi şi cu picioarele de dinapoi mai lungi decît cele dinainte (*Lepus europaeus*): *atunci iepurele sare, şi dracul după el.* CR.; (fig.) *vîntul goneşte pe văi galbenul iepure al spicului.* VIERU; **iepure-de-casă,** mamifer domestic crescut pentru carnea şi blana lui (*Lepus cuniculus*); **buză de iepure,** v. **buză**; (pop.) **brînză-de-iepure,** v. **brînză**; **2.** pacemaker; **3.** (compuse) **umbra-iepurelui,** plantă erbacee cu tulpina înaltă şi cu flori galbene-verzui (*Asparagus collinus*); **osul-iepurelui,** plantă erbacee cu miros greu şi cu flori trandafirii (*Ononis spinosa*); **4.** (reg.) fiecare dintre cei doi muşchi de lîngă şira spinării la porc. [Lat. *lepus, -oris*].

iepurésc, ~şti, iepureáscă, ~eşti a. referitor la iepure, de iepure. [*Iepure* + *-esc*].

iepurésţe adv. **1.** ca iepurii; (p. ext.) cu frică, cu prudenţă: *boierii vicleni stînd iepureşte pe două hotare.* SAD.; **a dormi iepureşte,** a dormi foarte uşor: *dar tu să ştii că eu dorm iepureşte.* CR.; *dorm iepureşte şi-mi pare că nu mai vin zorii.* VIERU; **2.** repede: *eu fuga iepureşte prin cînepă.* CR. [*Iepure* + *-eşte*].

iepuroáicá, iepuroaice f. femela iepurelui: *iepuroaicele îşi spălau mustăţile.* DELAVR. [*Iepure* + *-oaică*].

iepurói, iepuroi m. **1.** iepure mascul; **2.** augmentativ al lui iepure; iepure mare: *am căptuşit nişte iepuroi.* CR. [*Iepure* + *-oi*].

iepuşoárá, iepuşoare f. diminutiv al lui iapă: *numai s-adăp iepuşoarele aceste.* CR. [*Iapă* + *-uşoară*].

ier, ieruri n. numele a două litere din alfabetul chirilic; vocală scurtă notată cu această literă: *ierul mic şi ierul mare.* [Din sl. *jerŭ*].

ierárh, ierarhi m. arhiereu, şef bisericesc: *să mai încredinţeze cîrma arhipăstorească la străini ierarhi.* NEGR.; **Sfinţii Trei Ierarhi,** sărbătoare creştină celebrată la 30 ianuarie. [Din bulg. *ierarh*].

ierárhic, ~ci, ierarhică, ~ce a. care aparţine ierarhiei, conform ierarhiei: *se constată ... o integrare a oamenilor într-o ordine ierarhică.* BL. [Din fr. *hiérarchique*].

ierarhíe, ierarhii f. ordine de subordonare a rangurilor, demnităţilor, gradelor, funcţiilor etc. inferioare faţă de cele superioare: *înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică.* NEGR. [Din fr. *hiérarchie*].

ierarhizá, ierarhizez vb. (tr.) a aşeza în ordine ierarhică; a stabili o ierarhie. [Din fr. *hiérarchiser*].

ierarhizáre, ierarhizări f. acţiunea de a ierarhiza şi rezultatul ei: *în perspectiva noastră metafizică socotim inadmisibilă o asemenea ierarhizare.* BL. [V. *ierarhiza*].

ierarhizát, ~ţi, ierarhizată, ~e a. **1.** organizat pe baza unor relaţii de subordonare; **2.** structurat în ordinea importanţei. [V. *ierarhiza*].

ierbár[1], ierbare n. primul dintre cele patru compartimente ale stomacului rumegătoarelor. [*Iarbă* + *-ar*].

ierbár[2], ierbare n. colecţie de plante mici, de frunze sau de flori presate; catalog special pentru păstrarea acestei colecţii: *Grandea se distingea la alcătuirea ierbarelor.* CĂL.; (fig.) *istoria metafizicii este un vast herbar de concepţii.* BL.; (şi: (rar) **herbar**). [Cf. fr. *herbier*].

ierbălúţă, ierbăluţe f. plantă erbacee cu frunze ascuţite şi aspre şi cu flori violete dispuse în mici spice (*Phalaris arundinacea*). [*Iarbă* + *-aluţă*].

ierbăríe, ierbării f. **1.** ierburi, bălării; **2.** (înv.) provizie de praf de puşcă; depozit de praf de puşcă: *opun o rezistenţă vitejească şi sar în aer prin explozia ierbăriei.* CĂL. [*Iarbă* + *-ărie*].

ierbărít n. (înv.) impozit pentru păşunatul animalelor: *pentru ierbăritul de vită mare 7 sfanţi.* EM. [*Iarbă* + *-ărit*].

ierbós, ~şi, ierboásă, ~e a. **1.** acoperit cu iarbă deasă: *cîmp ierbos;* **2.** erbacee: *plantă ierboasă;* (p. ext.) *era o tulpină ierboasă, plină de boboci galbeni.* GAL. [Lat. *herbosus*].

ierbulíţă, ierbuliţe f. diminutiv al lui iarbă; ierbuşcă, ierbuţă: *să văd norii fulgerînd, ierbuliţa-n şesuri dînd.* POP. [*Iarbă* + *-uliţă*].

ierbúşcă, ierbuşte f. ierbuliţă: *roibul eliberat ... s-a întors în trap spre ierbuşca lui.* SAD. [*Iarbă* + *-uşcă*].

ierbúţă, ierbuţe f. ierbuliţă: *veni şi primăvara, înverzi şi ierbuţa.* POP. [*Iarbă* + *-uţă*].

ieremiádă, ieremiade f. (livr.) plîngere, tînguire, lamentare (fără sfîrşit): *cum curge profeţia unei ieremiade.* EM. [Din fr. *jérémiade*].

ieréu, ierei m. (înv.) preot: *s-au arătat credincios iereu.* DOS. [Din sl. *jereĭ*].

íeri adv. **1.** în ziua care precedă imediat pe aceea de azi: *nu uita de ce am vorbit ieri!* GHEŢIE; (subst.) *din ziua veşnicului ieri trăieşte azi ce moare.* EM.; **2.** în trecutul apropiat, la o dată recentă, altădată; cîndva, pînă acum: *curentele politice şi literare de ieri dispar sau iau o nouă direcţie.* IBR.; **de ieri, de alaltăieri** (sau **de azi, de ieri**), de puţină vreme, de curînd, de dată recentă: *nu-s harabagiu de ieri, de alaltăieri.* CR.; **mai ieri (-alaltăieri),** de puţină vreme: *a trăit pînă mai ieri.* CAR.; *parcă a fost mai ieri;* **ca ieri (-alaltăieri),** v. **ca**; **a căuta ziua de ieri,** a căuta ceea ce nu există (şi nu se poate găsi). [Lat. *heri*].

iériţă f. (reg.) specie de grîu de primăvară; (şi: **iriţă**). [Din sb., rus. *jarica*].

ierlíu, ~ii, ierlie, ~ii a. indigen, localnic, pămîntean. [Din turc. *yerli*].

iernáj, iernez vb. **1.** (intr.) a-şi petrece iarna undeva: *vei ierna sus în muntice.* BOL.; **2.** (tr.) a adăposti (şi a hrăni) în timpul iernii: *a ierna oile.* [Lat. *hibernare*].

iernáre, iernări f. faptul de a ierna; iernat. [V. *ierna*].

iernát n. faptul de a ierna; adăpostire în timpul iernii: *este o pricină cu nişte oi, care au trecut la iernat astă-toamnă.* SAD. [V. *ierna*].

iernátec a. v. **iernatic.**

iernatíc, ~ci, iernatică, ~ce a. de iarnă, caracteristic iernii: *trece-un cîrd de corbi iernateci.* AL.; (fig.) *civilizaţia ar reprezenta faza iernatică a unei culturi, adică ultima bătrîneţe.* BL.; **mere iernatice,** varietate de mere care se pot păstra în timpul iernii. // n. **1.** adăpostire pe timpul iernii (a oştilor, a animalelor): *ostaşii veniseră la iernatic în Moldavia.* NEGR.; **2.** (concr.) adăpost pentru oi în timpul iernii: *behăie ca oile în iernatic.* TUD.; **3.** (pop.) hrană, nutreţ pentru animale în timpul iernii: *stogurile de fîn pentru iernatic erau clădite.* SAD.; **4.** loc de adăpost pentru nave în timpul iernii; (şi: **iernatec**). [*Iarnă* + *-atic*].

iernátór, iernătoare n. bazin în care se ţin în timpul iernii peştii scoşi din heleşteie. [*Ierna* + *-tor*].

ierodiácon, ierodiaconi m. călugăr cu funcţie de diacon: *feace pe Xena ierodiacon.* DOS.; *ierodiaconul şade în Cetatea Albă două săptămîni.* EM. [Din sl. *ijerodijakonŭ*].

ierofánt m. v. **hierofant.**

ieroglífă f. v. **hieroglifă.**

ieroglífic a. v. **hieroglific.**

ieromonáh, ieromonahi m. călugăr cu funcţie de preot: *pomeneşte ... pe monahi şi ieromonahi.* CR. [Din sl. *ijeromonahŭ*].

iertá, iert vb. **1.** (înv.; tr.) a scuti de o pedeapsă, a acorda libertate (unui condamnat): *robii şi-au ertat.* DOS.; **2.** (tr.) a trece cu vederea (o greşeală, o vină, un păcat): *veţi erta pre oameni de greşealele lor.* VARL.; (intr.) *adă-ţi aminte de zisa scripturei şi iartă greşiţilor tăi.* NEGR.; **l-a iertat Dumnezeu,** a murit; **Dumnezeu să-l ierte!,** se spune despre un mort; **Doamne iartă-mă,** să mi se treacă cu vederea vorba necuviincioasă: *bine-ar fi, Doamne iartă-mă, ca feţele bisericeşti să fie mai altfel!* CR.; **3.** (înv.; tr.) a scuti, a scăpa, a dispensa (de o îndatorire, de o obligaţie): *cerşu, dar nu altă, fără numai să-l ierte de la voinicie.* DOS.; **4.** (înv. şi pop.; tr.) a permite, a îngădui: *de m-ar ierta vremea să pot veni.* CR.; (fig.) *ar vrea să fugă, dar inima n-o iartă.* AL.; **5.** (tr.) a scuza: *iartă-mă!;* **6.** (înv. şi pop.; refl.) a se împăca: *ei se ceartă, ei se iartă.* POP. [Lat. *libertare*].

iertáre, iertări f. 1. ațiunea de a ierta și rezultatul ei: *să se tocmească cu sfintele mănăstiri și schituri pentru iertarea păcatelor și lungirea vieții.* SAD.; 2. rugăciune pentru salvarea sufletelor celor morți: *te-i face monah și mi-i ceti pomenirile și iertarea înaintea împărăției de sus.* SAD.; 3. atitudine binevoitoare, absolvire de greșeală; îngăduință: *sîntem speriați de o justiție musulmană în care n-a intrat un grăunte de iertare și de omenie.* CĂL.; 4. (cu valoare de interjecție) scuză-mă!; 5. scuză: *îți cer o mie de iertări.* NEGR. [V. ***ierta***].

iertát, ~ți, iertată, ~e a. 1. grațiat, scutit de o pedeapsă; (subst.) *iertatul zise: Doamne, îndurare!* AL.; 2. permis, îngăduit: *e lucru iertat.* [V. ***ierta***].

iertăciúne, iertăciuni f. 1. (înv.) absolvire, iertare; scuză: *căzu la picioarele svîntului, de-și cerea iertăciune.* VARL.; *a sfîrșit prin închinăciuni, plecăciuni și prin cereri de iertăciuni.* CAR.; 2. (rar) permisiune, îngăduință: *își ceru iertăciune a nu primi.* BĂLC.; 3. (pop.) moment în ritualul de nuntă în care mirii cer binecuvîntarea părinților: *în timpul iertăciunei mirele și mireasa plîng.* MAT. [***Ierta*** + *-ciune*].

iertătór, ~i, iertătoáre a. care iartă (ușor): *aruncă un ochi iertător asupra desfrînării.* CĂL. [***Ierta*** + *-tor*].

ierúncă, ierunci f. pasăre cu penele ruginii, cu un moț pe cap și cu un cerc roșu în jurul ochilor, vînată pentru carne (*Tetrates bonasia*): *lupanii se desprindeau ... la cuiburi de găini sălbatice și la ierunci.* SAD. [Cf. sl. ***jarenbĭ***].

iésle, iesle f. jgheab de scînduri în care se dă de mîncare animalelor mari în grajd: *și-l puse pre dînsul în iasle, pentru că nu avea ei loc în casă.* ANTIM; *i-a grămădit în iesle un braț de fîn.* SAD.; (și: (înv.) iasle). [Din sl. ***jasli***].

iest, ~ști, iástă, ~e a. dem. (reg.) acest. [Lat. **istus, ista (=iste, -a)*].

ieșeán, ~eni, ieșeană, ~ene a. care aparține municipiului ori județului Iași sau locuitorilor lui, referitor la Iași sau la locuitorii lui: *fusese cîndva răsfățatul saloanelor ieșene.* GHEȚIE. // m., f. persoană (originară) din municipiul sau din județul Iași. [***Iași*** n. pr. + *-ean*].

ieșeáncă, ieșence f. femeie (originară) din Iași. [***Ieșean*** + *-că*].

ieși, ies vb. (intr.) 1. a trece din interior în exterior, a părăsi un loc, o încăpere, un spațiu limitat: *hai, ieși răpede și pornește!* CR.; *a ieșit de un ceas și nu se întoarce decît diseară tîrziu.* GHEȚIE; (p. ext.) *din hambar ieșea o mireasmă acră-dulceagă și mucegăită, de grîu încins.* TUD.; **a ieși afară, a)** a merge dincolo de limitele unei case, unei curți etc.: *ieșind afară, începe a face un tărăboi de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CR.; **b)** a defeca; **a ieși înainte(a)** (sau **în calea) (cuiva), a)** a se nimeri pe traseul pe care se deplasează cineva: *am izbit ceva înalt și subțire ce-mi ieșise deodată în cale.* GHEȚIE; **b)** a apărea, a se ivi în fața celui care se deplasează: *prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav.* CR.; **c)** a întîmpina pe cineva: *cum îl vede viind, îi iese înainte de pe la poartă.* CR.; **a ieși la liman,** v. **liman; a ieși la lume,** v. **lume; a ieși ca din pușcă,** a pleca foarte repede: *ies ca din pușcă, sar în birje și alerg acasă.* CAR.; **2.** a nu mai sta în casă; a pleca (la plimbare): *n-a plecat la țară, a ieșit așa.* CAR.; **3.** a se ivi, a apărea; a se face văzut sau auzit: *uite ce blîndă mi-a ieșit pe trup.* CR.; *a ieșit soarele; i-a ieșit nume rău;* **a ieși în relief, a)** a fi proeminent; **b)** a se remarca; **a ieși la iveală,** v. **iveală; a ieși la lumină,** v. **lumină; a(-i) ieși (cuiva) părul prin căciulă,** v. **căciulă; a ieși din comun,** v. **comun; a-i ieși (cuiva) nume rău** (sau **vorbe**), a se răspîndi calomnii, bîrfeli pe seama cuiva: *decît să-mi iasă nume rău, mai bine să mor.* ISP.; *ce-ai pus fesciorul pe frunte că ți-au ieșit vorbe multe.* POP.; **a-i ieși ochii din cap** (sau **sufletul**), a depune un efort foarte mare: *gîndeai că va să-i iasă sufletul, așa zbiera de tare.* B.-DEL.; **a nu-i (mai) ieși din cap,** a nu (mai) uita; **a-i ieși pe nas (ceva),** a i se înfunda, a o păți; **a-i ieși un sfînt din gură,** v. **sfînt; a ieși cu fața curată,** v. **față; a nu-i ieși cuiva de la inimă,** a nu trece cu vederea, a nu putea uita: *lui Mogorogea nu-i ieșea de la inimă afrontul ce i-l făcuse Pavel.* CR.; **a-i ieși cuiva de la inimă,** a pierde simpatia, bunăvoința cuiva; **4.** a răsări, a crește: *am sămănat grîu de vară și-o ieșit numai secară.* POP.; *grîul a ieșit;* (p. ext.) *pe cînd ieșise cloșca pe cer.* GHICA; **5.** a-și avea originea, a proveni: *„proletarul intelectual" este, în genere, un om ieșit din clasele inferioare, inculte.* IBR.; *ce iese din pisică, șoareci mănîncă;* (p. ext.) *ideile lui sînt ale tuturor, ieșite din condițiile politice ale țării.* CĂL.; **6.** a părăsi o poziție, o situație, o stare: *e vremea ca să ieși din amorțire.* BĂLC.; *căldura pătrunde în inimă și vietățile ies din amorțeală.* CĂL.; **a-și ieși din sărite** (sau **din fire, din răbdare, din pepeni etc.**), a se enerva: *strigă gazda, ieșind din răbdare întru auzul atîtor laude.* NEGR.; *îmi plac oamenii care-și ies din fire.* TUD.; **a-și ieși din sărite,** v. **sărit**[1]; **a-și ieși din balamale,** v. **balama; a-și ieși din piele de bucurie, de ciudă etc.,** a fi foarte bucuros, înciudat etc.; **a-și ieși din minți,** a înnebuni; **7.** a încălca, a nu respecta o hotărîre, o decizie etc.: *nu ieșea c-o iotă din asprimile regulamentului.* VLAH.; **8.** a scăpa (dintr-o primejdie, dintr-o situație grea etc.): *a ieși dintr-o încurcătură;* **a ieși basma curată,** v. **basma; a ieși cu obraz** (sau **cu obrazul) curat,** v. **obraz; 9.** a se decolora, a se spălăci: *haina a ieșit la spălat;* **10.** a ajunge, a izbuti, a reuși: *a ieșit bine din situație; a ieșit învingător;* **a-i ieși după plac,** a-i reuși după dorință; **11.** a rezulta după un efort, după o activitate; a obține un cîștig: *noi așa ne dăm solia, ca să iasă simbria.* POP.; *au ieșit mulți bani din vînzare;* **12.** a deveni, a se face, a ajunge să fie: *dac-ar fi să iasă toți învățați, ... n-ar mai ave cine să ne tragă ciubotele.* CR.; **13.** a da rezultat, a se termina cu o concluzie: *ieșind ... la număr tocmai.* PANN. [Lat. ***exire***].

ieșínd, ieșinduri n. ieșitură. [V. ***ieși***].

ieșíre, ieșiri f. 1. acțiunea de a ieși; părăsire a unei încăperi, a unui spațiu, a unui loc: *să privegheze ieșirea din țară a oricăror neguțători străini.* SAD.; **ieșire la lumină,** apariție, publicare; **2.** (înv.) exod; **3.** (fig.) soluție pentru a scăpa dintr-o încurcătură: *nu mai era în stare să găsească nici o altă ieșire.* PETR.; **4.** (fig.) manifestare violentă, prin vorbe: *autorul are violente ieșiri la adresa mai ales a înaltului cler catolic.* BL.; *a avut o ieșire inexplicabilă;* **5.** loc prin care se iese dintr-un spațiu închis, dintr-o încăpere: *cu aceiași pași măsurați se strecură spre ieșire.* GHEȚIE; **6.** bornă terminală a unei rețele electrice. [V. ***ieși***].

ieșít[1] n. 1. faptul de a ieși; trecere din interior în exterior; ieșire: *ieșitul a fost mai ușor decît intratul;* **2.** (înv.) loc pe unde se iese; ieșire: *ca cum într-un lavyrinth (căruia nici intratul, nici ieșitul i să poate afla) să fim intrat ni să pare.* CANT. [V. ***ieși***].

ieșít[2]**, ~ți, ieșită, ~e** a. 1. proeminent, scos în relief: *învelișurile cu streașină ieșită ca o umbrelă.* GHICA; **2.** decolorat: *culori ieșite;* **3. ieșit din minți** (sau **din minte**), nebun; înnebunit: *rămase ca ieșit din minte.* ISP.; **ieșit din comun,** neobișnuit, nefiresc, ciudat: *ne găsim într-o situație ieșită din comun, aș putea-o numi chiar excepțională.* GHEȚIE. [V. ***ieși***].

ieșitoáre, ieșitori f. (rar) latrină, cloacă: *de-a priimi să curățască ieșitorile ..., îl voi ierta.* DOS.; *dădea instrucții urbiilor să se facă gropi pentru ieșitoare.* CĂL. [***Ieși*** + *-toare*].

ieșitúră, ieșituri f. parte ieșită în afară, proeminentă; ieșind: *în viiturile acestora line, după o ieșitură de mal sau în dosul unei stînci hălăduiește peștele mărunt.* SAD. [***Ieși*** + *-tură*].

ietác n. v. **iatac.**

ietácél, ietácele n. diminutiv al lui iatac: *intrăm într-un ietăcel.* SL. [***Iatac*** + *-el*].

iezátúră, iezături f. baraj, zăgaz care stăvilește apa unui iaz: *murmurul rîului care, pe deasupra iezăturii, cade într-o mică cascadă.* BOL.; (fig.) *romanul se rătăcește în iezătura dialogurilor.* CĂL. [***Iezi*** + *-tură*].

iézer, iezere n. 1. lac adînc (de munte): *se zărea, ca un tablou în ramă, o parte din luciul iezerului din Țarna Mare.* SAD.; **2.** (p. ext.) loc mocirlos; **3.** (fig.; înv.) gheenă, iad: *iazere de muncă pline.* DOS.; (și: (înv.) **iazer**). [Din sl. ***jezerŭ***].

iezí, iezesc vb. 1. (tr.) a construi un baraj pentru a stăvili apa: *el iezește, bate, umflă rîurile turburate.* AL.; (fig.; refl. pas.) *lungul val de năvălire pe-ale Daciei hotare e menit să se iezească contra altor năvăliri.* AL.; **2.** (refl.) a se aduna, a se îngrămădi (formînd un iaz): *apa ... s-adună și tot crește, se iezește-n mîndru lac.* EM. [Din sb. ***jaziti*** „a bate apa"].

iezișór, iezișori m. diminutiv al lui ied: *așa mi-a ars și mie inima după iezișorii mei.* CR. [***Ied*** + *-ișor*].

iezm, iezme n. (livr.) piatră semiprețioasă opacă, asemănătoare cu agatul: *un contoș de culoarea verde-închisă a iezmului.* OD. [Din turc. ***yeșm***].

iezuít, iezuiți m. 1. membru al ordinului călugăresc catolic întemeiat în 1534 de Ignațiu de Loyola: *acea camarilă de femei și de iezuiți.* BĂLC.; (adj.) *un naturalist iezuit încerca să anexeze catolicismului teoriile evoluționiste.* BL.; **2.** (fig.) om ipocrit, viclean, perfid: *să facem pe iezuitul a la Metternich!* CAR. // a. iezuitic: *pe părinții ordinului iezuit îi vede în cer cu flamuri albe în mîini.* CĂL. [Din fr. ***jésuite,*** germ. ***Jesuit***].

iezuític, ~ci, iezuitică, ~ce a. 1. care aparține iezuiților sau doctrinei lor de morală; **2.** (fig.) ipocrit, viclean, perfid. [Din fr. ***jésuitique***].

iezuitísm n. 1. doctrina morală și politică a iezuiților; **2.** (fig.) lipsă de sinceritate; ipocrizie, perfidie. [Din fr. ***jésuitisme***].

iezușór, iezușoáre n. diminutiv al lui iaz: *pe iezușor, la țară, abia te sui în luntre și te întorci la mal.* NEGR. [***Iaz*** + *-ușor*].

ififlíu, ififlii a. (reg.) lefter, sărac: *este ififlíu, lefter de parale.* ISP. [Din turc. ***haflfli*** „ușor"].

ífos, ifose n. 1. (înv.) demnitate, rang, poziție socială: *nu cred să-ți poți ținea ifosul și ighemoniconul cu un venit de cinci sute de galbeni.* AL. **2.** (fam.) înfumurare, îngîmfare, mîndrie neîntemeiată: *un carierist pentru care talentul, arta, esteticul sînt doar niște ifose ce împiedică realizarea planului cincinal.* CF.; *ifos de diplomat;* **a-și da ifose,** a se crede important, a se îngîmfa: *nu împiedică pe măruntul meu călugăr de a-și da ifose profesionale.* HOGAȘ; **cu ifos,** cu foc, patetic: *cîntau la psaltichie, colea, cu ifos.* CR. [Din gr. mod. ***ifos***].

ifosárd, ~zi, ifosardă, ~e a. și m., f. (persoană) care își dă ifose. [***Ifos*** + *-ard*].

ighemón, ighemoni m. (înv.) domn, domnitor: *îi rugă să-ș obîrșească porunca ce li s-au dat de la ighemon.* DOS. [Din gr. mod. ***ighemón***].

ighemonicón, ighemonicoane n. (înv.) **1.** fast, lux: *să șed cu dînșii la taifasuri pe divan, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc.* AL.; **2.** demnitate, mîndrie, ifos: *tineri ... cu ighemonicon.* AL. [Din gr. mod. ***ighemonikón***].

ighemonicós, ~și, ighemonicoásă, ~e a. (înv.) (de neam) nobil: *noi am fost mari și ighemonicoși.* AL. [Din gr. mod. ***ighemonikós***].

igiénă f. 1. ramură a medicinei care se ocupă cu normele și cu mijloacele de păstrare a sănătății: *alcătuiește un manual de higienă.* CĂL.; **2.** ansamblul normelor de păstrare a sănătății; (spec.) faptul de a fi curat, spălat (pe trup și pe îmbrăcăminte); curățenie: *higiena regilor vizigoți lăsa mult de dorit!* CĂL.; (fig.) *e un adevărat act de igienă spirituală să schimbi din cînd în cînd mediul.* GHEȚIE; (și: **higienă**). [Din fr. ***hygiène***].

igiénic, ~ci, igienică, ~ce a. conform cu regulile de igienă; favorabil sănătății: *le tundea chilug în cap, în scop higienic.* CĂL.; (și: (rar) **higienic**). [Din fr. ***hygiénique***].

igieníst, ~ști, igienistă, ~e m., f. (și adj.) specialist în igienă: *medicul recrutor ce constată degenerarea fizică a rasei, cel igienist care constată morbiditatea și mortalitatea ei.* EM. [Din fr. ***hygiéniste***].

igienizá, igienizez vb. (tr.) a face să devină igienic. [***Igienă*** + *-iza*].

igienizáre, igienizări f. acțiunea de a igieniza. [V. ***igieniza***].

igienizát, ~ți, igienizată, ~e a. care a fost făcut igienic, curat. [V. ***igieniza***].

igliță, iglițe f. **1.** ac subțire și lung, eu vîrful în formă de cîrlig, cu care se croșetează; croșetă: *toate cele lucrate cu igliță.* CAR.; **2.** unealtă care servește la împletirea plaselor: *un drug simplu deasupra și unul modificat la capătul drept în chip de cioc de igliță.* CĂL. [Din bulg., sb. *iglica*].

iglú, igluuri n. colibă din gheață sau din zăpadă, care se întîlnește în regiunile polare; adăpost de gheață în formă de cupolă. [Din fr. *igloo*].

ignámă, ignáme f. plantă exotică cu tuberculi comestibili, bogați în amidon (*Cardum gairdneri* sau *Discorea balatas*). [Din fr. *igname*].

ignár, ~i, ignară, ~e a. (livr.) incult, ignorant. [Din fr. *ignare*].

ignát m. (pop.) nume dat zilei de 20 decembrie, în care se obișnuiește să se taie porcii în gospodărie: *s-a întîmplat cu o zi înaintea ignatului.* PR. [Din sl. *Ignatije* n. pr.].

ignéu, ~i, ignee m. (rar) **1.** de natura focului: *meteor igneu*; **2.** produs prin acțiunea focului: *teren de formațiune ignee.* [Din lat. *igneus,* fr. *igné*].

ignifúg, ~gi, ignifugă, ~ge a. care nu se aprinde sau se aprinde foarte greu (și se poate folosi la protejarea materialelor inflamabile): *material ignifug.* [Din fr. *ignifuge*].

ignifugá, ignifughez vb. (tr.) a acoperi sau a impregna cu materiale ignifuge. [Din fr. *ignifuger*].

ignifugáre, ignifugări f. acțiunea de a ignifuga. [V. *ignifuga*].

ignipunctúră, ignipuncturi f. aplicare a unor puncte de foc pe un țesut cu ajutorul cauterului. [Din fr. *ignipuncture*].

ignițíe f. (rar) aprindere, ardere, combustie; (și: **ignițiúne**). [Din fr. *ignition*].

ignițiúne f. v. **ignițíe**.

ignóbil, ~i, ignobilă, ~e a. (rar) josnic, mîrșav: *o izgonește în mod ignobil pentru a o înlocui cu Cora.* CĂL. [Din fr. *ignoble*].

ignominíe, ignominii f. (livr.) josnicie, infamie, mîrșăvie: *nu putem lăsa să treacă astfel așa ignominii.* EM. [Din fr. *ignominie,* lat. *ignominia*].

ignorá, ignorez și **ignór** vb. (tr.) **1.** a nu ști, a nu cunoaște: *cînd ideologul ignorează unul din factori ..., impresia e a unei gîndiri sprijinite pe absurd.* CĂL.; **2.** a neglija în mod voit ceva sau pe cineva, a nu lua în seamă: *l-au ignorat cîtă vreme era în toată vigoarea lui.* MAIOR. [Din fr. *ignorer,* lat. *ignorare*].

ignoránt, ~ți, ignorantă, ~e a. și m., f. (om) neștiutor (de carte), fără învățătură, încult: *popor pînă atunci prea ignorant.* MAIOR.; *advocatul ce l-ați avut era un ignorant.* NEGR. [Din fr. *ignorant*].

ignoránță f. **1.** neștiință (de carte), incultură: *acest domn periculos în cel mai mare grad prin ignoranția lui dovedită.* EM.; *să vă curățiți de lepra ignoranței și a trîndăviei.* CR.; **2.** (înv.) necunoaștere a unei situații: *era în cea mai mare ignoranță despre cele ce se petreceau la Poartă.* GHICA; (și: (înv.) **innoranță, ignoranție**). [Din fr. *ignorance,* lat. *ignorantia*].

ignorânție f. v. **ignoranță**.

ignoráre, ignorări f. faptul de a ignora: *nici știința, nici filozofia nu-și mai pot de acum îngădui ignorarea atîtor fapte.* BL. [V. *ignora*].

ignorát, ~ți, ignorată, ~e a. neluat în seamă; neștiut, neglijat: *am perceput obscur că o transformare secretă s-a produs undeva într-o zonă ignorată a realității.* GHEȚIE. [V. *ignora*].

ignorátio elénchi f. (log.) eroare a demonstrației prin substituirea tezei de demonstrat. [Cuv. lat.].

igrasíe f. umezeală (persistentă) a pereților unei clădiri: *un miros de igrasie ... se amesteca cu parfumul acru-pișcăcios al volumelor calcinate de vreme.* GHEȚIE; (fam.) **a avea igrasie la cap,** a fi prost sau nebun; (și: **egrasie**). [Din gr. mod. *igrasía*].

igrasiós, ~și, igrasioásă, ~e a. care are igrasie; umed: *propriile noastre școli sînt igrasioase.* MAIOR. [*Igrasie* + *-os*].

iguánă, iguane f. șopîrlă mare din America de Sud, avînd carnea și ouăle comestibile (*Iguana delicatissima* și *tuberculata*). [Din lat. *iguana,* fr. *iguane*].

iguanídă, iguanide f. (la pl.) familie de reptile sauriene; (și la sg.) reptilă din această familie. [Din fr. *iguanidés*].

iguanodón, iguanodoni m. (la pl.) gen de reptile fosile uriașe, bipede, din ordinul dinozaurilor, cu corpul terminat printr-o coadă enormă, care le servea drept sprijin în timpul șederii pe loc; (și la sg.) animal care făcea parte din acest gen. [Din fr. *iguanodon*].

igúrt n. v. **iaurt**.

igurțeálă f. (reg.) lapte închegat din care se face urdă: *brînză albă la întăreală și urdă la igurțeală.* POP. [De la *igurt*].

ihá interj. **1.** strigăt de mirare sau de bucurie: *iha, Doamne!*; **2.** strigăt cu care se alungă păsările răpitoare (mai ales uliii): *iha! au țipat schivnicele văduve asupra unui vultur ce plutea în preajma curții.* SAD. [Onomat.].

ihneá f. v. **iahnie**.

ihneumón, ihneumoni m. **1.** mamifer carnivor cu coadă lungă, venerat de vechii egipteni; mangustă; șobolanul faraonilor (*Herpestes ichneumon*); **2.** insectă din ordinul himenopterelor, care trăiește ca parazit al altor insecte (*Pimpla instigator*): *la înmulțirea anuală treptată a omizilor răspunde înmulțirea ihneumonului, parazitul omidei.* SAD. [Din fr. *ichneumon*].

ihneumoníd, ihneumonide n. (la pl.) familie de insecte himenoptere cu abdomenul lung și pedunculat, ale căror larve parazitează alte insecte; (și la sg.) insectă care face parte din această familie. [Din fr. *ichneumonidés*].

ihtiofág, ~gi, ihtiofagă, ~ge a. care se hrănește cu pește: *popor ihteofag.* [Din fr. *ichtyophage*].

ihtiofagíe f. hrănire cu pește. [Din fr. *ichtyophagie*].

ihtiofáună f. totalitate a speciilor de pești (dintr-o zonă). [Din fr. *ichtyofaune*].

ihtiól n. produs obținut prin distilarea șisturilor bituminoase, cu întrebuințări în medicină. [Din fr. *ichtyol*].

ihtiolít, ihtioliți m. și **ihtiolite** n. pește fosil, pietrificat. [Din germ. *Ichthyolith*].

ihtiológ, ~gi, ihtiologă, ~ge m., f. specialist în ihtiologie. [Din fr. *ichthyologue,* germ. *Ichtyologe*].

ihtiológic, ~ci, ihtiologică, ~ce a. **1.** care ține de ihtiologie, referitor la ihtiologie; **2.** piscicol, referitor la pești: *fauna ihtiologică a României.* [Din fr. *ichtyologique*].

ihtiologíe f. ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul peștilor. [Din fr. *ichtyologie*].

ihtiórnis, ihtiornișі m. pasăre fosilă cu aripi bine dezvoltate, avînd mărimea unui porumbel. [Din fr. *ichtyornis*].

ihtiozáur, ihtiozauri m. reptilă marină uriașă din era secundară. [Din fr. *ichtyosaure*].

ihtióză, ihtioze f. boală de piele caracterizată prin uscarea și descuamarea tegumentelor sub formă de lamele sau de solzi de pește. [Din fr. *ichtyose*].

iișoáră, iișoare f. diminutiv al lui ie: *ce duci, mîndră, pe sub salbă, colea-n iișoara albă?* POP. [*Ie* + *-ișoară*].

ikebánă, ikebane f. tehnică artistică de aranjare a florilor (în vase); (p. ext.) aranjament al florilor după această tehnică. [Din fr. *ikébana,* engl. *ikebana*].

ilăc, ~ci, ilacă, ~ce a. **1.** (reg.; despre coarnele boilor) întins în lături; **2.** (despre boi) cu coarne scurte. [Et. nec.].

ilár, ~i, ilară, ~e a. (rar) ilariant: *nu e un comic franc, ci un lirism hilar, vizionar.* CĂL.; (și: **hilar**). [Din fr. *hilare,* lat. *hilaris*].

ilariánt, ~ți, ilariantă, ~e a. care stîrnește rîsul: *în loc să fie educativ, efectul acestei înțelepciuni este hilariant.* CĂL.; **gaz ilariant,** protoxid de azot, folosit ca anestezic; (și: **hilariant**). [Din fr. *hilarant,* lat. *hilarans, -ntis*].

ilaritáte f. rîs, veselie care antrenează mai multe persoane: *lista de bucate ... deșteptă ... o ilaritate și o curiozitate destul de mari.* OD.; (și: **hilaritate**). [Din fr. *hilarité,* lat. *hilaritas, -atis*].

ilatív, ~i, ilativă, ~e a. (gram.) care conchide; conclusiv. // n. caz care arată, în unele limbi, tendința către un anumit loc. [Din fr. *illatif,* lat. *illativus*].

ilațiúne f. (bis.) aducere a bunurilor proprii în proprietatea bisericii de către persoana care se călugărește. [Din fr. *illation,* lat. *illatio, -onis*].

ilău, ilaie n. (reg.) nicovală: *povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău.* EM. [Din magh. *ülö*].

ileánă, ilene f. insectă coleopteră mare, de culoare verde cu pete albe, care se hrănește cu sucul florilor (*Cetona aurata*). [Cf. *Ileana* n. pr.].

iléctru n. (înv.) chihlimbar: *strălucia mai vărtos decît ilectrul.* DOS. [Din gr. mod. *ilektron*].

ilegál, ~i, ilegală, ~e a. **1.** care încalcă legea, care nu este conform cu legea; nelegal: *faptă ilegală*; **2.** care nu este recunoscut sau aprobat de autoritățile de stat; care este în afara legii; clandestin: *activitate ilegală.* [Din fr. *illégal*].

ilegalíst, ~și, ilegalistă, ~e m., f. persoană care activează în ilegalitate: *ce fusese partidul comunist înainte de război i-a povestit tatei ... un ilegalist.* GHEȚIE. [*Ilegal* + *-ist*].

ilegalitáte, ilegalități f. **1.** caracterul a ceea ce este ilegal: *ilegalitatea unei ședințe*; **2.** faptă ilegală: *au avut loc în alegeri ilegalitățile cele mai monstruoase.* EM.; *ministrul a săvîrșit o ilegalitate*; **3.** situație ilegală: *activitate în ilegalitate.* [Din fr. *illégalité*].

ilegalizá, ilegalizez vb. (rar; tr.) a declara ilegal; a trece în ilegalitate: *a ilegaliza avortul.* [*Ilegal* + *-iza*].

ilegalizáre, ilegalizări f. acțiunea de a ilegaliza și rezultatul ei. [V. *ilegaliza*].

ilegítim, ~i, ilegitimă, ~e a. (livr.) nelegitim: *a nu vîna cîștiguri ilegitime într-o țară în care toți le vînează.* EM.; *haosul a fost totdeauna, pentru greci, ceva ilegitim, ceva ce nu trebuie să fie.* BL. [Din fr. *illégitime*].

ilegitimitáte f. lipsă de legimitate, nelegitimitate; caracter nelegitim: *este o procedare a cărei cuviință socială, nevorbind de ilegitimitatea ei, trece dincolo de marginile unei aprecieri serioase și reci.* EM. [Din fr. *illégitimité*].

ileítă, ileite f. (med.) inflamație a ileonului. [Din fr. *iléite*].

ileón, ileonuri n. porțiune terminală a intestinului subțire. [Din fr. *iléon*].

íer, íleri m. (înv.) rujeolă. [Din gr. mod. *ileri*].

iléus, ileusúri n. (med.) ocluzie intestinală. [Din fr. *iléus*].

iliác, ~ci, iliacă, ~ce a. care este situat în partea de mijloc a corpului, în regiunea șoldurilor; **os iliac,** fiecare dintre cele două oase care formează partea anterioară și laterală a bazinului. [Din fr. *iliaque,* lat. *iliacus*].

ilíc, ilice n. (reg.) pieptar țărănesc fără mîneci: *surugiul ... îmbrăcat cu ... ilic de postav cusut cu găitanuri.* AL. [Din turc. *yelek*].

ilichíe, ilichíi f. (înv.) vîrstă: *am ajuns la ilichia bătrîneții.* [Din gr. mod. *ilikía*].

ilícit, ~ți, ilicită, ~e a. interzis de lege; contrar unei legi; (p. ext.) necinstit: *izvor de foloase ilicite.* OD.; *venituri ilicite.* [Din fr. *illicite,* lat. *illicitus*].

ilicitáte f. (jur.) caracter ilicit; ilegalitate. [De la *ilicit;* cf. it. *illeceità*].

ilimitát, ~ți, ilimitată, ~e a. (rar) nelimitat: *credit ilimitat.* [Din fr. *illimité,* lat. *illimitatus*].

ilión, ilionuri n. unul dintre oasele care formează osul iliac. [Din fr. *ilion*].

ilír, ~i, ilíră, ~e a. care aparține, care este caracteristic Iliriei sau populației ei, referitor la Iliria sau la populația acesteia; iliric. // f. limbă indo-europeană vorbită de această populație. // m., f. persoană care făcea parte din populația Iliriei. // m.

pl. popor, înrudit cu tracii, ai cărui descendenți se consideră a fi albanezii. [Din *Iliria* n. pr.].

ilíric, ~ci, ilirică, ~ce a. ilir: *soldați din poporul albanezilor, urmașii acelor oștiri ilirice.* EM. [*Iliria* n. pr. + *-ic*].

ilíș, ilișuri n. (înv.) impozit pe grîu. [Din magh. *élés*].

ilizíbil, ~i, ilizibilă, ~e a. care nu se poate citi; indescifrabil: *opere necitite, rău editate, socotite ilizibile și pedante.* CĂL.; *nume ilizibil;* (fig.) *poetul evocă ... crabii cu ilizibila lor slovă pe nisip.* CĂL. [Din fr. *illisible*].

ilizibilitáte f. caracterul ilizibil al scrisului. [Din fr. *illisibilité*].

ilmenít n. (geol.) oxid natural de fier și de titan. [Din fr. *ilménite*].

ilógic, ~ci, ilogică, ~ce a. **1.** care denotă lipsă de logică; contrar logicii; nelogic, absurd: *filozoful călătorește în pură aventură ilogică.* CĂL.; (subst. n.) *Unamuno e profetul ilogicului.* CĂL.; **2.** care nu gîndește logic, care are o gîndire lipsită de logică; lipsit de logică: *ele par ... ilogice în purtarea lor.* CĂL. [Din fr. *ilogique*].

ilogicitáte f. (rar) lipsă de logică, caracter ilogic; (rar) ilogism. [Din fr. *illogicité*].

ilogísm n. (rar) ilogicitate: *puțin îmi pasă mie dacă trăiește ilogismul, pe mine mă preocupă ființa mea concretă.* CĂL. [Din fr. *illogisme*].

ilót, iloți m. **1.** (în vechea Spartă) sclav al statului; (p. ext.) *tristul rol de ilot producător de grîu pentru străinătate.* EM.; **2.** (rar) om degradat, decăzut; paria: *tot ce e perfid și lacom, tot Fanarul, toți iloții.* EM. [Din fr. *ilote*].

ilotísm n. (rar) **1.** stare de sclavie, de servitute; **2.** (fig.) degradare, decădere. [Din fr. *ilotisme*].

iluminá, iluminez vb. **1.** (tr.) a răspîndi lumină peste ceva: *sute de gondole iluminate de torțe tremură pe apă.* PETR.; (fig.) *un pîlc de școlărițe ilumină sala.* GAL.; (absol.) *reflexul flăcărilor uriașe prin noaptea grea de zgură, iluminează triumfal.* PETR.; **2.** (tr.) a împodobi un oraș sau un edificiu cu lumini (cu ocazia unei sărbători); **3.** (fig.; refl.) a se bucura, a străluci de bucurie: *rar de tot se ilumineză la față ca un copil.* PETR. [Din fr. *illuminer,* lat. *illuminare*].

iluminăre, iluminări f. acțiunea de a (se) ilumina și rezultatul ei: *iluminarea străzilor;* (fig.) *extazul lor e o stare de iluminare datorită unei inițiative de sus.* BL. [V. *ilumina*].

iluminát[1] n. **1.** faptul de a (se) ilumina; **2.** răspîndire a luminii: *iluminatul străzilor.* [V. *ilumina*].

iluminát[2]**, ~ți, iluminată, ~e** a. **1.** luminat (cu lumină artificială): *la palatul iluminat îți aștepta o recepție.* CĂL.; **2.** (fig.) înveselit, înviorat; **3.** (și subst.) care se crede inspirat (de harul divin): *în anecdotele despre sectarii iluminați se povestesc cîteodată executări de așa absurdă sălbăticie.* CAR. [Din fr. *illuminé*].

iluminăție, iluminații f. **1.** iluminare puternică (a unui oraș, a unei străzi), cu ocazia unei festivități: *mîne fiind ziua aniversară ... va fi iluminație strălucită.* NEGR.; **2.** ansamblu de lumini dispuse în asemenea ocazii; **3.** (fig.) lumină divină; inspirație: *filozoful aprofundează adevărul creștin prin iluminații proprii.* CĂL.; (și: (înv.) **iluminațiune**). [Din fr. *illumination,* lat. *illuminatio, -onis*].

iluminațiúne f. v. iluminație.

iluminísm[1] n. curent filozofic-cultural din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea, care urmărea ameliorarea societății prin răspîndirea culturii: *cea mai de seamă manifestare a iluminismului românesc a fost Școala ardeleană.* [Din it. *illuminismo*].

iluminísm[2] n. (rar) concepție a vizionarilor religioși din evul mediu (considerați eretici), care pretindeau că sînt inspirați direct de divinitate. [Din fr. *illuminisme*].

iluminíst, ~ști, iluministă, ~e a. care ține de iluminism[1], referitor la iluminism. // m. adept al iluminsmului[1]. [Din it. *illuminista,* fr. *illuministe*].

ilustrá, ilustrez vb. **1.** (tr.) a lămuri prin exemple, prin fapte: *deficitul conservatorilor pe care-l ilustra prin țifre și socoteli iscodite.* EM.; *această dependență am ilustrat-o prin diferite considerații asupra naturii influențelor străine.* IBR.; **2.** (tr.) a împodobi (un text, o carte) cu ilustrații, cu gravuri etc.; **3.** (refl.) a se remarca, a se distinge: *unii ... s-au ilustrat ca profesori.* GHICA; (tr.) *între cetățenii ce au ilustrat Moldova a fost și unul Ioan Tăutul.* BĂLC. [Din fr. *illustrer,* lat. *illustrare*].

ilustráre, ilustrări f. acțiunea de a (se) ilustra și rezultatul ei: *pentru ilustrarea teoretizării ipotetice, ... se pot cita nenumărate exemple din istoria științei.* BL. [V. *ilustra*].

ilustrát, ~ți, ilustrată, ~e a. **1.** cu ilustrații: *foiletează un album ilustrat pentru copii.* IBR.; **2.** care are pe una din fețe o imagine, o vedere: *a deschis cutia de scrisori și a scos o carte poștală ilustrată.* GHEȚIE; (subst. f.) *mi-a trimis o ilustrată de la mare.* // f. imagine, fotografie care redă ceva: *a produs pe cale experimentală un fenomen redat fotografic în ilustrata alăturată.* BL. [Din fr. *illustré*].

ilustratív, ~i, ilustrativă, ~e a. care ilustrează, care exemplifică; ilustrator: *să dăm un alt exemplu mult mai ilustrativ și mai concludent.* BL. [Din germ. *illustrativ*].

ilustrativísm n. **1.** calitatea a ceea ce este ilustrativ; caracter ilustrativ; **2.** tendință (exagerată) de a exemplifica. [Din fr. *illustrativisme*].

ilustratór, ~i, ilustratoáre m., f. artist care execută ilustrațiile unei cărți, unei reviste etc.; (fig.) *poetul este deci nu un simplu liric, ci un ilustrator al propriei sale lumi.* CĂL. // a. ilustrativ: *îmi voi permite un exemplu ilustrător.* IBR.; (și: (rar) **ilustrător**). [Din fr. *illustrateur*].

ilustrăție, ilustrații f. **1.** desen, gravură, fotografie care împodobește, explică sau completează un text: *multe din ilustrațiile cărților lui le-a făcut însuși.* CĂL.; *carte cu ilustrații;* **2.** (înv.) ilustrare, revelare: *o adevărată ilustrație a libertății presei.* EM.; **3.** (înv.) glorificare, glorie: *bărbații cei mari contribuie la ilustrația patriei lor;* **4.** (înv.) personaj ilustru, autoritate (într-o materie); celebritate: *multe ilustrațiuni literare au discutat.* CAR.; (și: (înv.) **ilustrațiune**). [Din fr. *illustration,* lat. *illustratio, - onis*].

ilustrațiúne f. v. ilustrație.

ilustrătór a. v. ilustrator.

ilustrísim, ~i, ilustrisimă, ~e a. (folosit și ca titlu dat conducătorilor bisericii catolice) prealuminat, preailustru. [Din fr. *illustrissime,* it. *illustrissimo*].

ilustritáte, ilustrități f. (rar) **1.** însușirea de a fi ilustru; **2.** personalitate ilustră: *cutare persoană, fie aceea prelat, fie ilustritate, fie magnificență.* EM. [*Ilustru* + *-itate*].

ilústru, ~ștri, ilustră, ~e a. care are o mare reputație; celebru, faimos, vestit prin calitățile sale deosebite: *ilustrul nostru redactor.* CAR. [Din fr. *illustre,* lat. *illustris*].

iluviére, iluvieri f. (geol.) acumulare în sol a aluviunilor; iluviu. [Din fr. *illuviation*].

ilúviu, iluvii n. **1.** iluviere; **2.** inundație. [Din fr. *illuvium*].

iluviúne, iluviuni f. **1.** revărsare a apelor; inundație; **2.** năvală, aglomerație de oameni. [Din lat. *illuvio, -onis,* it. *illuvione*].

ilúzie, iluzii f. **1.** percepere denaturată, înșelătoare a unui obiect: *îndată ce se-ncepe dilatarea pupilelor, lucrurile se diformează prin iluzii ale vederei.* EM.; **2.** (fig.) amăgire, speranță neîntemeiată; himeră: *căci de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.* EM.; **a-și face iluzii,** a spera neîntemeiat; (și: (înv.) **iluziune**). [Din fr. *illusion,* lat. *illusio, -onis*].

iluzionă, iluzionez vb. (refl. și tr.) a(-și) face iluzii, a (se) amăgi: *omul se iluzionează asupra realității.* IBR. [Din fr. *illusionner*].

iluzionábil, ~i, iluzionabilă, ~e a. care poate fi iluzionat. [*Iluziona* + *-bil*].

iluzionár, ~i, iluzionară, ~e a. (rar) bazat pe iluzie, plin de iluzii: *legile sînt iluzionare și zidite oarecum în aer, pentru raporturi închipuite.* EM.; *ne întoarcem un moment la chipul de a cugeta natural omului, la cugetarea primitivă, spontană, iluzionară și mistică.* IBR. [Din germ. *illusionär*].

iluzionáre, iluzionări f. **1.** acțiunea de a (se) iluziona: *e sentimentul care se pretează cel mai mult la iluzionare.* IBR.; **2.** închipuire, visare: *cugetarea primitivă e spontană, naturală, este iluzionare, visare.* IBR. [V. *iluziona*].

iluzionísm n. **1.** aptitudine de a produce iluzii: *pictura se realizează fără de nici un iluzionism spațial.* BL.; **2.** stare iluzorie; percepere denaturată a realității: *poetul cade într-un iluzionism susținut doctrinar.* CĂL.; **3.** arta de a crea iluzii prin prestidigitație; scamatorie. [Din fr. *illusionnisme*].

iluzioníst[1]**, iluzioniști** m. **1.** persoană care are percepere sau speranțe false; visător; **2.** gînditor care susține caracterul iluzoriu al realității sau al cunoașterii: *diferențele și disputele iscate între realiști și iluzioniști nu ating esența problemei noastre.* BL.; **3.** prestigiditator, scamator: *aduceau cu o pereche de iluzioniști de cabaret.* GHEȚIE. [Din fr. *illusionniste,* germ. *Illusionist*].

iluzioníst[2]**, ~ști, iluzionistă, ~e** a. care ține de iluzie sau de iluzionism; care se bazează pe iluzie sau pe iluzionism: *cunoașterea împrumută un caracter iluzionist.* BL.; *Cezara face cîteva demonstrații iluzioniste.* CĂL. [*Iluzion(ism)* + *-ist*].

iluziúne f. v. iluzie.

iluzóric, ~ci, iluzorică, ~ce a. (rar) iluzoriu. [Din germ. *illusorisch*].

iluzóriu, ~ii, iluzorie, ~ii a. **1.** înșelător, amăgitor, cu aparență falsă; (rar) iluzoric: *procesul pare cam stupid fiindcă ne pune într-o lume iluzorie sau halucinantă.* BL.; (subst. n.) *devenirea e pentru doctrina buddhistă formula iluzoriului.* BL.; **2.** care nu se poate realiza; zadarnic, deșert: *numai pretenții iluzorii.* MAIOR.; (subst. n.) *ar fi cel mai cert indiciu al iluzoriului și al caducității.* BL. [Din lat. *illusorius,* fr. *illusoire*].

im, imuri n. (reg.) noroi, murdărie. [Lat. *limus*].

imă, imez vb. (înv.; reg.; tr.) a murdări, a întina: *începu a-ș ima mînule.* DOS.; (fig.) *botezul lui Hristos cerul descuie, pre care nu-l imă, într-însul suie.* DOS. [Lat. *limare*].

imaculát, ~ți, imaculată, ~e a. **1.** fără pată, curat: *gulerul tare, de-o albeață imaculată.* GHEȚIE; **2.** nepriHănit, pur: *imaculata Fecioară;* (p. ext.) *catolicii formulează încă înainte și dogma despre imaculata concepție a Mariei.* BL.; (iron.; subst.) *străzile erau pline de imaculați și de biografii contrafăcute.* CF. [Din fr. *immaculé,* lat. *immaculatus*].

imagerie, imagerii f. fabrică, comerț cu stampe, ilustrate etc. [Din fr. *imagerie*].

imaginá, imaginez vb. (tr.) **1.** a închipui, a-și reprezenta în spirit; a crea prin activitatea gîndirii; a inventa: *Zoe imaginează o răzbunare.* BOL.; (refl.) *imaginîndu-mă față în față cu ochii neiertători ai Matildei, mi se strîngea gîtlejul.* GHEȚIE; **2.** a crede fără temei: *își imaginează că e persecutat;* **3.** a reflecta, a reproduce, a reda: *fiecare monadă imaginează în felul ei unic lumea întreagă.* BL. [Din fr. *imaginer,* lat. *imaginari*].

imaginábil, ~i, imaginabilă, ~e a. care se poate imagina: *toate torturile imaginabile.* CAR. [Din fr. *imaginable,* lat. *imaginabilis*].

imaginár, ~i, imaginară, ~e a. **1.** care există numai în imaginație; fictiv: *tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare.* EM.; *visătorii creează altă lume mai frumoasă, o lume imaginară.* IBR.; **2.** (p. ext.) fals, ireal, contrafăcut: *se vor invoca culpe imaginare, se vor monta înscenări.* GHEȚIE; **3.** (mat.) **număr imaginar,** număr al cărui pătrat are valoare negativă: *unui concept matematic contradictoriu în sine, cum este acela al numărului imaginar* BL. [Din fr. *imaginaire,* lat. *imaginarius*].

imagináre, imaginări f. acțiunea de a(-și) imagina și rezultatul ei: *ficțiuni ale imaginării subiective.* MAIOR. [V. *imagina*].

imaginát, ~ţi, imaginată, ~e a. **1.** realizat cu ajutorul imaginaţiei; închipuit: *un timp rămase cu gîndul la scena imaginată.* GHEŢIE; **2.** construit cu ajutorul gîndirii; conceput: *să urmărim experimentul imaginat.* BL. [V. ***imagina***].

imaginatív, ~i, imaginativă, ~e a. **1.** dotat cu imaginaţie vie, deosebită: *românul e un popor de sud, sceptic, imaginativ.* IBR.; *spirit imaginativ;* **2.** care aparţine imaginaţiei, bazat pe imaginaţie: *am renunţat la orice plăsmuiri ale gîndirii imaginative.* BL.; **3.** realizat cu ajutorul imaginaţiei: *nuvela romantică cea mai imaginativă este „Avatorii faraonului Tla".* CĂL. [Din fr. ***imaginatif,*** lat. ***imaginativus***].

imaginaţie, imaginaţii f. **1.** facultate umană de a crea reprezentări sau idei noi pe baza celor anterioare: *suvenirea ei ar sili imaginaţia mea să galopeze fără voie.* NEGR.; **2.** (p. ext.) idee, imagine creată de această facultate; **3.** părere neîntemeiată, închipuire, fantezie: *e o pură imaginaţie;* (şi: (înv.) **imaginaţiune**). [Din fr. ***imagination,*** lat. ***imaginatio, -onis,*** germ. ***Imagination***].

imaginaţiúne f. v. **imaginaţie.**

imágină f. v. **imagine.**

imágine, imagini şi (înv.) **imagine** f. **1.** reprezentare în conştiinţă a realităţii (pe baza senzaţiilor sau a imaginaţiei): *ai timpilor eroici imagine augustă.* AL.; **2.** reproducere a unui obiect cu ajutorul unui sistem optic; **imagine reală,** reproducere în ale cărei puncte se intersectează razele luminoase pornite de la un obiect şi care poate fi prinsă pe un ecran; **imagine virtuală,** reproducere în ale cărei puncte se intersectează prelungirile drepte ale razelor luminoase şi care nu poate fi prinsă pe un ecran; **3.** reprezentare plastică obţinută prin desen, pictură, sculptură etc.: *imagine vînătoreşti asupra cărora să ne potrivim în gusturi.* OD.; **4.** reflectare artistică a realităţii cu ajutorul cuvintelor: *scriitorul de talent alcătuieşte prin imagini o nouă lume fictivă.* IBR.; *text plin de imagini;* (fig.) *în călimara asta nouă roiesc ca fluturii imagini ce vor cădea cîndva inerte, pe cîmpul alb al unei pagini.* TOP; **5.** reflectare, reproducere: *imaginea în oglindă a unui obicet;* (p. ext.) *biserica tolerează franciscanismele şi ideea comună că natura e imaginea realităţii.* CĂL.; *acest copil este imaginea tatălui său;* **6.** părere, opinie, punct de vedere; idee, concepţie: *ştiam că ţi-ai făurit o anume imagine despre persoana mea.* GHEŢIE; **7.** aspect din natură; priveliştе, peisaj: *drumul făcea o scurtă cotitură la stînga, ascunzînd astfel imaginea locurilor de din-colo de marginea parcului.* GHEŢIE; **8.** (mat.) simbol; (şi: (înv.) **imagină**). [Din lat. ***imago, -inis,*** fr. ***image***].

imagísm n. **1.** tendinţă manifestată în literatură de a sugera mesajul prin imagini; **2.** ansamblu de imagini dintr-o operă literară; imagistică: *cu acesta din urmă are comune juvenilitatea şi imagismul cu ponderaţie.* CĂL. [Din fr. ***imagisme,*** germ. ***Imagismus***].

imagíst, ~şti, imagistă, ~e a. şi m., f. (adept) al imagismului: *o destul de mare cantitate de versuri ... dezvăluiau un sentimental dezlînat şi un imagist.* CĂL. [Din engl. ***imagiste***].

imagístic, ~ci, imagistică, ~ce a. care aparţine imaginii, referitor la imagine: *dincolo de exploziile imagistice e incapabil să organizeze o lume.* CĂL. // f. **1.** ansamblu al imaginilor dintr-o creaţie artistică (literară); imagism; **2.** operă literară în care predomină imaginile. [Din fr. ***imagistique***].

imagologíe f. disciplină socială care studiază reprezentările pe care le au popoarele sau grupările sociale despre ele însele. [Din fr. ***imagologie***].

imálă f. (reg.) **1.** humă, lut: *luă un ţigan, îl puse să frămînte imală şi-şi lipi casa.* SL.; *un cuptor de imală;* **2.** noroi, pămînt noroios. [*Im* + *-ală*].

imám, imami m. preot musulman: *acum demult imamul din minarè cîntase.* AL.; (şi: (rar) **iman**). [Din turc. ***imam***].

imamát, imamate n. stat musulman condus de un imam. [Din fr. ***imamat***].

imamé f. v. **imamea.**

imameá, imamele f. **1.** (înv.) capătul (de chihlimbar al) ciubucului, prin care se trăgea fumul: *ciubuce cu imamele de chihlimbar limoniu.* FIL.; *porunceşte să se aducă ciubuce cu imamé de chihlimbar.* SAD.; **2.** (reg.) varietate de pere lunguieţe, de culoare roşie şi cu gust dulce sălciu; (şi: **imame**). [Din turc. ***imame***].

imán m. v. imam.

imanént, ~ţi, imanentă, ~e a. **1.** care aparţine naturii sau esenţei unui obiect (fiind inseparabil de el): *logica imanentă a ordinei lucrurilor.* EM.; *greutatea este imanentă materiei;* **2.** (filoz.) care există şi acţionează prin sine însuşi, fără cauze exterioare: *este clar că obiectele intuiţiunei sensibile să trebuiască a se conforma cu condiţiile formale ale sensibilităţii imanente sufletului.* EM. [Din lat. ***immanens, -ntis,*** fr., germ. ***immanent***].

imanentísm n. (filoz.) doctrină idealist-subiectivă care susţine că realitatea este reprezentată exclusiv de proiecţia conştiinţei. [Din fr. ***immanentisme***].

imanentíst, ~şti, imanentistă ~e a. care ţine de imanentism, referitor la imanentism. // m. adept al imanentismului. [Din fr. ***immanentiste***].

imanénţă f. starea sau însuşirea de a fi imanent. [Din lat. ***immanentia,*** fr. ***immanence,*** germ. ***Immanenz***].

imăre, imări f. acţiunea de a ima şi rezultatul ei; murdărire, mînjire: *imarea trupului şi sufletului.* DOS. [V. ***ima***].

imăş, imaşuri n. porţiune de teren necultivată şi folosită ca păşune; islaz: *mînă boii la izvoare şi îi paşte la imaş.* AL. [Din magh. ***nyomás***].

imateriál, ~i, imaterială, ~e a. **1.** care este diferit de materie; necorporal, spiritual: *farmecul* [ei] *nu era atît de imaterial.* GHICA; *Dumnezeu este imaterial;* **2.** care există numai în conştiinţă. [Din lat. ***immaterialis,*** fr. ***immatérial***].

imaterialísm n. (filoz.) concepţie potrivit căreia realitatea există numai ca percepţii sau ca idei. [Din fr. ***immatérialisme***].

imaterialíst, ~şti, imaterialistă, ~e a. care ţine de imaterialism, referitor la imaterialism. // m. adept al imaterialismului. [Din fr. ***immatérialiste***].

imaterialitáte f. însuşirea sau starea a ceea ce este imaterial: *imaterialitatea sufletului.* [Din lat. ***immaterialitas, -atis,*** fr. ***immatérialité***].

imaterializă, imaterializez vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face imaterial. [Din fr. ***immatérialiser***].

imaterializáre, imaterializări f. acţiunea de a (se) face imaterial. [V. ***imaterializa***].

imatúr, ~i, imatură, ~e a. care nu a ajuns la maturitate (şi nu s-a dezvoltat complet) [Din fr. ***immature***].

imaturitáte f. starea a ceea ce este imatur. [Din fr. ***immaturité***].

imăciúne f. (înv.; reg.) murdărie, pată; (fig.) *imăciunea carea astăzi pre obrazele noastre au căzut.* CANT. [*Ima* + *-ăciune*].

imătór, ~i, imătoáre a. (înv.; reg.) care pătează: *cu cît de puţină imătoare stropire cineva a o păta sau a să sili a o ima.* CANT. [*Ima* + *-tor*].

imbatábil, ~i, imbatabilă, ~e a. de neînvins; neîntrecut: *argument imbatabil.* [Din fr. ***imbattable***].

imbecíl, ~i, imbecilă, ~e a. şi m., f. (persoană) cu capacitate mintală redusă; neghiob: *stînd jos cu mîinile în poale, aşa de mici că par retezate, are figura unui imbecil.* CĂL.; *prin maşinaţiile unor imbecili, s-a modificat ortografia;* (adv.) *zîmbeşte imbecil cu o figură de pirat.* CĂL. [Din fr. ***imbécile,*** lat. ***imbecillus***].

imbecilitáte, imbecilităţi f. **1.** deficienţă mintală; neghiobie: *dă chiar semne simulate de imbecilitate spre a salva pe fiul său.* CĂL.; **2.** faptă, vorbă de imbecil; prostie: *spune imbecilităţi.* [Din fr. ***imbécillité,*** lat. ***imbecilitas, -atis***].

imbecilizá, imbecilizez vb. (tr. şi refl.) a aduce sau a ajunge în stare de imbecilitate. [***Imbecil*** + *-iza*].

imbecilizáre, imbecilizări f. acţiunea de a (se) imbeciliza şi rezultatul ei. [V. ***imbeciliza***].

imbecilizát, ~ţi, imbecilizată, ~e a. ajuns în stare de imbecilitate. [V. ***imbeciliza***].

imbérb, imberbi a. (şi subst.) **1.** care nu are încă barbă: *tu le vezi primind elevii cei imberbi în a alor clas.* EM.; **2.** (iron.) tînăr. [Din fr. ***imberbe,*** lat. ***imberbis***].

imbibíţie, imbibiţii f. **1.** (livr.) îmbibare cu un lichid; **2.** (biol.) proces de pătrundere a apei în celulele vegetale, în ţesuturi etc. [Din fr. ***imbibition***].

imbír, imbiri m. (reg.; bot.) ghimber (*Zingiber officinale*); (şi: **îmbir**). [Din pol. ***imbir***].

imblocáţie, imblocaţii f. mod de îngropare a celor excomunicaţi, prin acoperirea cu pămînt şi cu pietre în mijlocul cîmpului. [Din fr. ***imblocation***].

imbóld, imbolduri n. îndemn, stimulent, impuls: *tot ce scrie, scrie în urma unui imbold al împrejurărilor.* IBR. [De la ***îmboldi***].

imbricá, imbrichez şi **imbríc** vb. (tr.) a suprapune parţial (în genul ţiglelor, şindrilelor sau solzilor de peşte). [Din fr. ***imbriquer***].

imbricáre, imbricări f. acţiunea de a imbrica şi rezultatul ei; suprapunere parţială. [V. ***imbrica;*** cf. fr. ***imbication***].

imbricát, ~ţi, imbricată, ~e a. suprapus parţial (ca ţiglele, ca şindrilele). [V. ***imbrica;*** cf. lat. ***imbricatus,*** fr. ***imbriqué***].

imbricáţie, imbricaţii f. ornament care imită solzii de peşte sau ţiglele. [Din fr. ***imbrication***].

imbroglio [imbrólio] n. **1.** (livr.) încurcătură; **2.** intrigă complicată într-o piesă de teatru. [Cuv. it.].

imbrohór, imbrohori m. (înv.) persoană trimisă de sultan în ţările române pentru a mazili sau a înscăuna pe domn: *sultanul din foişor dete semn lui imbrohor.* POP. [Din turc. ***imbrohor*** „mai mare peste grajduri"].

îmbus a. **cheie imbus** (şi subst. n.) unealtă prevăzută cu un profil hexagonal, cu care se strîng şi se desfac şuruburi şi piuliţe. [Et. nec.].

imediát, ~ţi, imediată, ~e a. **1.** care acţionează sau se produce fără intermediere, fără mijlocire; nemijlocit: *s-a pitulat cercetînd cu grijă vecinătatea imediată.* SAD.; *pornind de la datele imediate ale simţurilor.* BL.; (subst. n.) *imediatul nu există pentru om decît spre a fi depăşit.* BL.; **2.** care urmează sau precede nemijlocit; care ocupă primul loc lîngă ceva: *succesor imediat;* **3.** care se produce fără întîrziere: *fundaţia nu urmărea foloase materiale imediate.* CĂL.; *plecare imediată.* // adv. numaidecît, îndată, fără întîrziere: *telegrame să ne trimiţă imediat ce ar afla ceva important.* CAR. [Din lat. ***immediatus,*** fr. ***immédiat***].

imediatéţe f. caracter direct, nemijlocit; (rar) imediatitate. [Din it. ***immediatezza***].

imediatitáte f. (rar) caracter imediat, nemijlocit; imedietate: *bătaia pe imediatitatea (nemijlocirea) simţirei fără studiu.* EM.; *imediatitatea obiectelor înconjurătoare.* [***Imediat*** + *-itate*; cf. fr. ***immédiateté***].

imedietáte f. (rar) imediatitate: *acesta e studiul în care zărim artea reîntoarsă la natură şi împăcată cu imedietatea simţămîntului.* EM. [De la ***imediat***].

imemorábil, ~i, imemorabilă, ~e a. foarte îndepărtat în timp: *întîmplări imemorabile.* [Din fr. ***immémorable,*** lat. ***immemorabilis***].

imemoriál, ~i, imemorială, ~e a. care este dintr-o epocă foarte veche; străvechi: *Nichifor se poartă la fel în toate expediţiile, după un program imemorial.* CĂL.; *timpuri imemoriale.* [Din fr. ***immémorial,*** lat. ***immemorialis***].

iméns, ~şi, imensă, ~e a. **1.** foarte mare; a cărei mărime este nemărginită; nesfîrşit: *imensul capac de beton care acoperea marele bazin pătrat ... era dat la o parte.* GHEŢIE; *universul e imens;* (fig.) *un gol imens se căsca în memorie.* GHEŢIE; **2.** foarte întins: *cîmpii imense;* (subst. n.) *la Sulina intră în larg încercînd grandiosul, imensul şi sublimul lui.* CĂL.; **3.** foarte numeros; nenumărat: *din causa acestei mulţimi imense de varii cunoştinţe.* CAR.; *imensa majoritate a condiţiilor ... se menţin contrare.* CĂL.; **4.** (fig.) excesiv, foarte intens: *s-a aplecat cu*

imens interes ... peste clarobscurul vieţii sufleteşti. BL.; *ambiţie imensă.* [Din fr. ***immense,*** lat. ***immensus***].

imensitáte, imensităţi f. **1.** întindere nemărginită: *ce poate, deci, a fi sub soare, în haosul imensităţii, dacă-ţi vei pierde fecioria ...?* BAC.; *imensitatea naturii;* **2.** mărime extraordinară: *nu le desparte decît un canal de 50-60 de mile, infim faţă de imensitatea oceanului.* TUD.; *imensitatea mărilor;* (fig.) *imensitatea geniului.* [Din lat. ***immensitas, -atis,*** fr. ***immensité***].

imérge, imerg vb. (tehn.; tr.) a scufunda un corp într-un mediu lichid; a imersa. [Din fr. ***immerger,*** engl. ***immerge***].

imergént, ~ţi, imergentá, ~e a. care străbate un anumit mediu: *rază imergentă prin apă.* [Din fr. ***immergent***].

imérgere, imergeri f. acţiunea de a imerge şi rezultatul ei. [V. ***imerge***].

imergíbil, ~i, imergibilă, ~e a. (tehn.) care poate fi imers. [***Imerge*** + ***-bil***].

imérs, ~şi, imersă, ~e a. (livr.) pătruns, băgat într-un lichid. [V. ***imerge***].

imersá, imersez vb. (tr.) a imerge. [De la ***imersare***].

imersáre, imersári f. (rar) imersiune. [Din fr. ***immersion***].

imérsie f. v. imersiune.

imersiúne f. **1.** afundare (parţială sau totală) a unui corp într-un lichid; (rar) imersare; **2.** pătrundere a unui corp ceresc în conul de umbră al altui corp; (şi: **imersie**). [Din fr. ***immersion,*** lat. ***immersio, -onis***].

imersív, ~i, imersivă, ~e a. care se face prin cufundare, prin pătrundere într-un lichid: *botez imersiv.* [Din fr. ***immersif***].

imiciíc, imiclicuri n. (înv.) porţie de mîncare şi de pîine care se dădea zilnic slugilor boiereşti: *n-are cu ce să plătească imiclicul slugilor* FIL. [Din turc. ***yemeklik*** „tain"].

imigrá, imigrez vb. (intr.) a veni şi a se stabili într-o ţară străină: *sîntem suplantaţi de străinii ce imigrează.* EM. [Din fr. ***immigrer,*** lat. ***immigrare***].

imigránt, ~ţi, imigrantă, ~e m., f. persoană stabilită în altă ţară decît cea de origine. [Din fr. ***immigrant,*** lat. ***immigrans, -ntis***].

imigráre, imigrări f. acţiunea de a imigra şi rezultatul ei; (p. ext.) *această imigrare a culturii nu ar fi avut loc.* IBR. [V. ***imigra***].

imigrát, ~ţi, imigrată, ~e a. care a venit şi s-a stabilit într-o ţară străină: *evreul imigrat arată faţă de autohtoni un dispreţ de cotropit.* CĂL.; (subst.) *oamenii sînt mai hîrşiţi cu imigraţii.* CĂL. [V. ***imigra***].

imigráţie, imigraţii f. **1.** acţiunea de a imigra şi rezultatul ei; (p. ext.) situaţia, starea celui imigrat: *a devenit terenul de colonizare şi de imigraţiune a tuturor popoarelor.* EM.; **2.** totalitate a imigrărilor dintr-o perioadă dată; (şi: (înv.) **imigraţiune**). [Din fr. ***immigration,*** lat. ***immigratio, -onis***].

imigraţiúne f. v. imigraţie.

iminéi m. pl. (înv.) **1.** pantofi boiereşti din marochin (galben): *iminei de saftian.* FIL.; **2.** pantofi groşi ţărăneşti cu vîrful ascuţit: *cu năframă albă şi iminei roşii.* AL. [Din turc. ***yemeni***].

iminént, ~ţi, iminentă, ~e a. care este gata să se producă, să se întîmple: *plutea necontenit în pericolul iminent de-a cădea în mîinile inamicului.* EM. [Din fr. ***imminent,*** lat. ***imminens, -ntis***].

iminénţă, iminenţe f. caracterul sau starea de a fi iminent: *s-ar fi temut de iminenţa unei surpări în gol.* GHEŢIE; *iminenţa pericolului.* [Din fr. ***imminence,*** lat. ***imminentia***].

iminenţiál, ~i, iminenţială, ~e a. (rar) **1.** care exprimă iminenţa, caracterul iminent; **2.** care reprezintă o iminenţă; care este iminent, fără a fi început să se producă: *moment iminenţial.* [***Iminenţă*** + ***-al***].

imiscíbil, ~i, imiscibilă, ~e a. (livr.) care nu poate fi amestecat. [Din fr. ***immiscible***].

imiscibilitáte f. (livr.) calitatea de a fi imiscibil. [Din fr. ***imiscibilité***].

imitá, imít vb. (tr.) **1.** a adopta modul de comportare al cuiva; a lua ca exemplu (urmînd) pe cineva: *să imităm ... p-acei ce-i vedem făcînd bine.* PANN; **2.** a reproduce (întocmai) vorbele, faptele, gesturile cuiva; a maimuţări, a strîmba: *se ţinea după oameni şi le imita umbletul şi gesturile.* CĂL.; **3.** a lua ca model un artist sau o operă (compunînd în acelaşi mod): *unii imitau exact literatura străină.* IBR.; **4.** a reproduce cu fidelitate, a contrafface, a plastografia: *a imita semnătura cuiva.* [Din fr. ***immiter,*** lat. ***imitari***].

imitábil, ~i, imitabilă, ~e a. care poate fi imitat. [Din fr. ***imitable,*** lat. ***imitabilis***].

imitáre, imitări f. acţiunea de a imita şi rezultatul ei: *una din predilecţiile romanticilor este imitarea vechii romanţe spaniole.* CĂL. [V. ***imita***].

imitát, ~ţi, imitată, ~e a. făcut după modelul altuia (cu care seamănă): *nici „Floarea albastră" ... nu este o poezie imitată.* IBR.; *sînt în culegere tot soiul de metri şi de strofe, printre care şi acrobaţii imitate.* CĂL. [V. ***imita***].

imitatív, ~i, imitativă, ~e a. care imită (sunete); de natura imitaţiei; (înv.) imitatoriu: *acest cuvînt ... este imitativ, adecă scornit după asămănarea sunetului ce face focul cînd să face mare.* B.-DEL.; *armonie imitativă.* [Din fr. ***imitatif,*** lat. ***imitativus***].

imitatór, ~i, imitatoáre m., f. persoană care imită pe cineva sau ceva: *imitatorul lui Opian.* OD.; *acest prototip ... n-a putut rămîne fără imitatori mai mult ori mai puţin îndrăzneţi.* EM.; (adj.) *în Moldova, entuziasmul imitator a fost mai liniştit şi a avut ca antidot curentul poporan.* IBR. [Din fr. ***imitateur,*** lat. ***imitator***].

imitatóriu, ~ii, imitatorie, ~ii a. (înv.) imitativ: *o regulă a asociaţiunei care se află numai în puterea de imaginaţie imitatorie.* EM. [***Imita*** + ***-toriu***].

imitáţie, imitaţii f. **1.** acţiunea de a imita: *încep traduceri şi imitaţii după scriitori străini.* IBR.; **2.** rezultatul acţiunii de a imita; obiect făcut prin imitare: *teoria mimetică, după care arta ar fi imitaţia naturii, e răsturnată.* BL.; **3.** copie (fără valoare) realizată după opera unui artist: *o cultură trebuie să fie autohtonă şi pe cît e cu putinţă se cade să se evite imitaţiile.* CĂL.; (şi: (înv.) **imitaţiune**). [Din lat. ***imitatio, -onis,*** fr. ***imitation,*** germ. ***Imitation***].

imitaţiúne f. v. imitaţie.

imixtiúne, imixtiuni f. amestec (nejustificat şi nedorit) în treburile altuia: *o imixtiune a mea în treburile universităţii ar leza unele orgolii locale.* GHEŢIE; *imixtiunea în viaţa personală a cuiva.* [Din fr. ***immixtion,*** lat. ***immixtio, -onis***].

imn, imnuri şi (înv.) **imne** n., **imni** m. **1.** cîntec religios de preamărire a divinităţii; text al unui astfel de cîntec: *la imni alcătuiţi spre lauda zeilor.* B.-DEL.; *un lung caic de abanos, în aur prelucrat, cu imnuri din Coran frumos pe margine săpat.* AL.; **2.** poezie lirică (însoţită de cîntec) în cinstea unui eveniment, unui erou, unei idei: *în darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei.* NEGR.; **3.** cîntec solemn adoptat ca simbol al unui stat: *prin cadenţa lui furtunoasă, putea să devină un imn naţional.* CĂL. [Din fr. ***hymne,*** lat. ***hymne***].

imnár, imnari n. (înv.) carte (bisericească) de imnuri (heruvice). [***Imn*** + ***-ar***].

imnátor, ~i, imnătoáre a. (neobişnuit) răsunător: *zgomot falnic, gigantic, imnător.* AL. [***Imn*** + ***-ător***].

imnic, ~ci, imnică, ~ce a. cu caracter de imn; ca un imn; festiv: *aceste texte imnice erau socotite drept sacre.* BL. [Din fr. ***hymnique***].

imnodíe, imnodii f. cîntare de laudă, de preamărire; şir de imnuri: *cîntau o imnodie.* [Din gr. mod. ***hymnodia***].

imnológic, ~ci, imnologică, ~ce a. care ţine de imnologie, referitor la imnologie. [Din fr. ***hymnologique***].

imnológie f. ştiinţa (şi tehnica) poeziei imnice. [Din fr. ***hymnologie***].

imóbil[1], imobile n. lucru nemişcător (clădire, moşie etc.); (spec.) casă, clădire: *în holul imobilului aruncă o privire pe lista de locatari.* GHEŢIE; *are un imobil în alt cartier.* [Din fr. ***immeuble,*** lat. ***immobilis***].

imobíl[2] şi (rar) **imóbil, ~i, imobilă, ~e** a. **1.** nemişcat, fix: *trecutul e ceva isprăvit, e ceva imobil, foarte real şi concret.* IBR.; *aşa rămase o oră încheiată, imobil, cufundat în sine.* GHEŢIE; **2.** imobiliar: *bunul imobil produce valori de-o utilitate imediată şi incontestabilă.* EM. [Din fr. ***immobile,*** lat. ***immobilis***].

imobiliár, ~i, imobiliară, ~e a. care nu poate fi mutat sau transportat; imobil[2]: *are avere imobiliară atît într-un loc, cît şi într-altul.* EM.; *bunuri imobiliare.* [Din fr. ***immobilier***].

imobilísm n. **1.** opoziţie faţă de orice progres, faţă de orice inovaţie; **2.** imobilitate. [Din fr. ***immobilisme***].

imobilitáte f. stare de nemişcare, de neclintire; lipsă de mobilitate, nemobilitate, imobilism: *unele concepţii ... contestă centralitatea Pămîntului şi imobilitatea acestuia.* BL. [Din fr. ***immobilité***].

imobilizá, imobilizez vb. (tr.) **1.** a aduce în stare de nemişcare; a nu permite să se mişte: *a imobilizat piciorul fracturat;* (p. ext.) *arta ... are menirea să prindă, să imobilizeze o clipă din viaţa capriţios fugară.* IBR.; **2.** (fin.) a face indisponibil (pentru investiţii): *a imobiliza un capital;* **3.** (jur.) a atribui calitatea de imobil[1] unui bun. [Din fr. ***immobiliser***].

imobilizáre, imobilizări f. acţiunea de a imobiliza şi rezultatul ei. [V. ***imobiliza***].

imobilizát, ~ţi, imobilizată, ~e a. **1.** care nu se poate mişca: *picior imobilizat;* **2.** care nu este folosit, valorificat: *fonduri imobilizate.* [V. ***imobiliza***].

imoderáţie f. (rar) lipsă de moderaţie; caracter excesiv: *începură atacurile pe tema imoderaţiunii verbale.* CĂL.; (şi: (înv.) **imoderaţiune**). [***In-[2]*** + ***moderaţie***].

imoderaţiúne f. v. imoderaţie.

imolá, imolez vb. (livr.) **1.** (tr.) a jertfi, a tăia pentru sacrificiu; **2.** (tr.) a ucide, a măcelări; **3.** (tr. şi refl.) a (se) sacrifica, a (se) jertfi (pentru ceva). [Din fr. ***immoler,*** lat. ***immolare***].

imoláre, imolări f. faptul de a (se) imola. [V. ***imolare***].

imoláţie, imolaţii f. (livr.) jertfire, sacrificare; (şi: (înv.) **imolaţiune**). [Din fr. ***immolation***].

imolaţiúne f. v. imolaţie.

imóndice n. (franţuzism; pl.) mizerie, murdărie; gunoaie. [Din fr. ***immondices***].

imorál, ~i, imorală, ~e a. **1.** lipsit de principiile moralei; care încalcă aceste principii: *ei nu sînt imorali, ci, mai jos, amorali.* IBR.; *om imoral;* **2.** contrar moralei: *vrea să arate că opera acestui scriitor e imorală.* IBR.; *carte imorală.* [Din fr. ***immoral***].

imoralísm n. teorie care contestă valoarea normelor şi judecăţilor morale. [Din fr. ***immoralisme***].

imoralíst, ~şti, imoralistă, ~e a. referitor la imoralism; propriu imoralismului. // m., f. adept, practicant al imoralismului. [Din fr. ***immoraliste***].

imoralitáte, imoralităţi f. **1.** caracter imoral: *pătrunde în presă, ia cunoştinţă de imoralitatea ei.* CĂL.; **2.** faptă, comportare, vorbă imorală. [Din fr. ***immoralité***].

imortál, ~i, imortală, ~e a. (rar) nemuritor: *imortală-i numai moartea.* EM. [Din lat. ***immortalis,*** fr. ***immortel***].

imortalitáte f. (rar) nemurire: *omul e o jucărie aici în mîna naturii; e agăţarea de imortalitate.* IBR. [Din lat. ***immortalitas, -atis,*** fr. ***immortalité***].

imortalizá, imortalizez vb. (tr.) a face nemuritor, a face să trăiască veşnic în memoria oamenilor: *a imortalizat evenimentul într-o operă de artă;* (refl. pas.) *Iulia dictă şi o melodie care se imortalizâ pe o placă de ariston.* CĂL. [Din fr. ***immortaliser***].

imortalizáre, imortalizări f. acțiunea de a imortaliza și rezultatul ei. [V. ***imortaliza***].

imortélă, imortele f. (bot.) **1.** plantă erbacee cu frunze puține și cu flori mici, trandafirii, care țin foarte mult; plevaiță (*Xeranthemum annuum*); (compus) **imortelă-galbenă,** plantă erbacee ornamentală, cu tulpina dreaptă și cu flori galbene (*Helichrysum orientale*); **2.** (rar) siminoc (*Helichrysum arenarium*). [Din fr. ***immortelle***].

imós, ~și, imoásă, ~e a. (reg.) murdar, mînjit (de noroi): *hainele de pe dînsul erau imoase.* ISP. [Lat. ***limosus***].

impaciént, ~ți, impacientă, ~e a. (rar) nerăbdător; neliniștit: *lumea fiind și mai iritată și mai impacientă, agitațiunea era mai aparentă.* GHICA. [Din fr. ***impatient,*** lat. ***impatiens, -ntis***].

impacientá, impacientez vb. (refl.) a-și pierde răbdarea, a fi nerăbdător; a se neliniști, a se îngrijora: *de ce, de ce! s-a impacientat tata.* GHEȚIE. [Din fr. ***impatienter***].

impacientáre, impacientări f. faptul de a se impacienta; neliniște, impaciență. [V. ***impacienta***].

impacientát, ~ți, impacientată, ~e a. **1.** nerăbdător; **2.** neliniștit. [V. ***impacienta***].

impaciénță, impacienţe f. (rar) nerăbdare; neliniște, îngrijorare: *se schimbă la față și schiță un gest de impaciență.* GHEȚIE. [Din fr. ***impatience,*** lat. ***impatientia***].

impáct, impacturi n. **1.** intrare în contact a două corpuri; ciocnire, coliziune; **2.** influență, înrîurire; **3.** (fig.) șoc, surpriză. [Din fr. ***impact,*** lat. ***impactus***].

impactá, impactez vb. (med.; tr.) a menține în contact strîns două suprafețe, două fragmente de oase la o fractură etc. [***Impact*** + *-a*].

impactáre, impactări f. faptul de a impacta. [V. ***impacta***].

impactór, impactoáre n. (med.) aparat pentru imobilizarea și menținerea în contact a capetelor unui os fracturat (prin prinderea în șuruburi). [Din fr. ***impacteur***].

impála f. invar. specie de antilopă suplă din sudul și estul Africii, cu coarnele în formă de liră (*Aepyceros melampus*). [Din engl. ***impala***].

impalpábil, ~i, impalpabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi pipăit: *existența impalpabilă a spiritului;* (subst. n.) *exaltarea națională e constrînsă de simboluri, iar poezia impalpabilului speriată de zgomotul ideilor.* CĂL.; **2.** (p. ext.) de dimensiuni, intensitate etc. foarte mică; minuscul, imperceptibil. [Din fr. ***impalpable***].

impaludáre, impaludări f. contaminare cu agentul paludismului; **impaludare terapeutică,** malarioterapie. [Din fr. ***impaludation***].

impár, ~i, impară, ~e a. fără șoț; care nu este divizibil cu doi: *număr impar.* [Din lat. ***impar, -ris,*** fr. ***impair***].

imparábil, ~i, imparabilă, ~e a. care nu poate fi evitat, parat: *lovitură imparabilă.* [***In-***^{2} + ***parabil***].

impardonábil, ~i, impardonabilă, ~e a. (franțuzism) de neiertat. [Din fr. ***impardonable***].

imparicopitát, ~ți, imparicopitată, ~e a. care are un număr impar de degete: *animal imparicopitat.* // n. (la pl.) ordin de mamifere erbivore cu un număr impar de degete; (și la sg.) animal din acest ordin. [***In-***^{2} + ***copitat***; cf. fr. ***imparidigités***].

imparidigitát, ~ți, imparidigitată, ~e a. (rar) imparicopitat. [Din fr. ***imparidigité***].

imparipenát, ~ți, imparipenată, ~e a. care are un număr impar de foliole, una dispusă în vîrful axului, iar celelalte înșirate perechi de o parte și de alta a lui: *frunze imparipenate.* [Din fr. ***imparipenné***].

imparisilábic, ~ci, imparisilabică, ~ce a. **1.** care nu are același număr de silabe în cursul declinării: *latina avea multe substantive imparisilabice dintre care în română s-a transmis „om-oameni";* **2.** (p. ext.) care cuprinde astfel de substantive; care aparține acestor substantive: *declinare imparisilabică.* [Din fr. ***imparisyllabique***].

imparisilabísm n. trăsătura, însușirea de a fi imparisilabic: *cuvîntul „om" (pl. oameni) păstrează imparisilabismul latin.* [***Imparisilab(ic)*** + ***-ism***].

imparitáte, (rar) **imparităţi** f. însușirea de a fi impar; nepotrivire. [Din fr. ***imparité***].

imparțiái, ~i, imparțială, ~e a. nepărtinitor, obiectiv: *e de prisos a spune că vom fi imparțiali, căci avem un public judecător.* MACED.; *istoricul trebuie să fie imparțial.* [Din fr. ***impartial***].

imparţialitáte f. nepărtinire, obiectivitate: *membrii unei Curți a cărei rațiune de a fi e tocmai imparțialitatea și depărtarea de orice partid.* EM. [Din fr. ***impartialité***].

impás, impasuri n. **1.** (franțuzism) drum fără ieșire; fundătură; **2.** situație dificilă din care nu se poate ieși: *cercetările sînt amenințate să ajungă astfel într-un grav impas.* BL.; *așteptăm să treacă vreo corabie, să ne scoată din impas.* TUD. [Din fr. ***impasse***].

impasíbil, ~i, impasibilă, ~e a. (livr.) care nu poate fi influențat; insensibil, nepăsător, indiferent: *pe mine politica nu mă interesează, am fost și rămîn un spectator impasibil și obiectiv.* GHEȚIE. [Din fr. ***impassible,*** lat. ***impassibilis***].

impasibilitáte f. (livr.) însușirea de a fi impasibil; nepăsare, indiferență: *este explicabilă relativa impasibilitate și placiditate a clasicului, consecință a temperaturii sale normale.* CĂL. [Din fr. ***impassibilité,*** lat. ***impassibilitas, -atis***].

impasionát, ~ți, impasionată, ~e a. (livr.) care trăiește sau manifestă o mare emoție: *la Eminescu gîndirea e trecută ... printr-un mediu impasionat, adică trece printr-o baie de sentimentalitate.* IBR. [Din engl. ***impassioned***].

impecábil, ~i, impecabilă, ~e a. fără cusur, ireproșabil, perfect: *se uita la el ca la un om superior, impecabil.* VLAH.; *avea un accent franțuzesc impecabil.* GHEȚIE; *lucrare impecabilă.* [Din fr. ***impeccable,*** lat. ***impeccabilis***].

impecabilitáte f. (rar) însușirea sau starea a ceea ce este impecabil: *pentru gînditorul iberic, impecabilitatea e o vorbă ... și poetul cel mai impecabil e cel mai puțin poet.* CĂL. [Din fr. ***impeccabilité,*** lat. ***impeccabilitas, -atis***].

impedánță, impedanţe f. **1.** mărime electrică egală cu cîtul dintre valoarea efectivă a tensiunii electrice aplicate unui anumit circuit și valoarea efectivă a intensității curentului electric absorbit de circuit; **2.** (fiz.) mărime egală cu raportul dintre presiunea sonoră a unui sistem acustic și fluxul acustic corespunzător. [Din fr. ***impédance,*** germ. ***Impedanz***].

impediмént, impedimente n. piedică, obstacol: *prin specializare, prin ramificarea pe regiuni și sectoare a cercetărilor, impedimentul în chestiune se curma de la sine.* BL. [Din lat. ***impedimentum,*** germ. ***Impediment***].

impenetrábil, ~i, impenetrabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi pătruns, prin care nu se poate trece: *e chiar obicei de-a astupa deschizătura la uși ..., pentru a le face impenetrabile pentru sunet.* EM.; **2.** care nu se poate explica, de neînțeles: *mister impenetrabil;* **3.** care își ascunde opiniile și sentimentele; care nu trădează stările sufletești: *preferința Olguței pentru acest impenetrabil bătrîn nu este explicată.* CĂL.; *chip impenetrabil.* [Din fr. ***impénétrable,*** lat. ***impenetrabilis***].

impenetrabilitáte f. **1.** calitatea sau starea a ceea ce este impenetrabil; **2.** caracter inexplicabil; imposibilitate de a înțelege: *impenetrabilitatea cauzelor primordiale și-o explică așa.* CĂL.; **3.** (fiz.) fenomen care constă în imposibilitatea ca două corpuri să ocupe în același timp același spațiu: *sînt datori a explica din acea materie a cărei definiție consistă în impenetrabilitatea în trei dimensiuni.* EM. [Din fr. ***impénétrabilité***].

impenetránt, ~ți, impenetrantă, ~e a. (rar) care nu este penetrant. [Din fr. ***impénétrante***].

impenitént, ~ți, impenitentă, ~e a. (rar) lipsit de remușcări; care nu se căiește: *e un don Juan impenitent cu multe amante.* CĂL. [Din fr. ***impénitent***].

impeniténță f. lipsă de căință, de remușcări. [Din fr. ***impénitence***].

imperatív, ~i, imperativă, ~e a. **1.** care ordonă, poruncitor: *atît spuneau decurionii, în termeni politicoși, dar imperativi.* CĂL.; *ton imperativ;* **2.** (gram.) **mod imperativ** (și subst. n.), mod verbal prin care se exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte etc. // n. **1.** necesitate categorică și necondiționată; obligație: *nu înțeleg imperativele istorice de a examina fenomenul literar.* GHEȚIE; *imperativele momentului;* **2.** (în filozofia kantiană) **imperativ categoric,** principiu aprioric care stabilește în conștiința umană norme morale universal valabile și eterne. [Din fr. ***impératif,*** lat. ***imperativus,*** germ. ***imperativ, Imperativ***].

imperativitáte f. caracter imperativ, necesar: *imperativitatea legilor juridice.* [Din fr. ***impérativité***].

imperátor, imperatori m. **1.** titlu oferit generalilor romani după obținerea unei mari victorii: *el e imperator, domn care decide asupra războiului și păcii.* BL.; **2.** titlu adoptat de țarii Rusiei; **3.** împărat. [Din lat. ***imperator***].

imperceptíbil, ~i, imeprceptibilă, ~e a. **1.** care nu se poate percepe cu ajutorul simțurilor: *devenirea speciilor este așadar ilustrată prin exemple de evoluție înceată, imperceptibilă.* BL.; *sunet imperceptibil;* **2.** (p. ext.) greu de sesizat, abia perceptibil: *scriitorul posedă o ritmică vie și o frază fin echivocă, de o maliție imperceptibilă.* CĂL.; (adv.) *se deosebește doar imperceptibil de toate celelalte.* BL. [Din fr. ***imperceptible***].

imperceptibilitáte f. însușirea sau starea a ceea ce este imperceptibil. [Din fr. ***imperceptibilité***].

imperfáct, ~ți, imperfectă, ~e a. **1.** (și adv.) lipsit de perfecțiune; nedesăvîrșit: *versul popular are asonanțe, adică rime imperfecte.* IBR.; *operă imperfectă;* **2.** (gram.) **timp imperfect** (și subst. n.), timp verbal care exprimă o acțiune durativă în trecut: *din persoana a III-a plural a imperfectului latinesc iese pers. a III-a singular la noi.* IBR. [Din lat. ***imperfectus,*** fr. ***imparfait***].

imperfectíbil, ~i, imperfectibilă, ~e a. care nu se poate perfecționa. [Din fr. ***imperfectible***].

imperfectív, ~i, imperfectivă, ~e a. (despre aspectul sau modul verbelor; și subst. n.) care arată că acțiunea este în desfășurare sau se repetă. [Din fr. ***imperfectif,*** germ. ***imperfektiv***].

imperfécție f. v. imperfecțiune.

imperfecțiúne, imperfecțiuni f. starea a ceea ce este imperfect; defect, cusur: *aci stă rolul criticei, să semnaleze imperfecțiile și să recomande eliminarea lor.* CAR.; (și: **imperfecție**). [Din fr. ***imperfection,*** lat. ***imperfectio, -onis***].

imperiál, ~i, imperială, ~e a. **1.** împărătesc: *moșul află de un edict imperial și-l comunică babei.* CĂL.; **2.** (fig.) minunat, foarte frumos: *aici vreme imperială; primăvara și-a făcut cu multă solemnitate intrarea triumfală.* CAR. // m. (înv.) **1.** (la pl.) ostași împărătești (germani); **2.** veche monedă rusească de aur, în valoare de zece ruble. // f. (înv.) **1.** etajul superior al unor vehicule de transport pentru călători (diligență, omnibuz etc.); **2.** tip de barbă purtat de Napoleon al III-lea. [Din fr. ***impérial,*** lat. ***imperialis***].

imperialísm n. **1.** politică statală care urmărește aducerea altor state în dependență economică și politică; **2.** (p. ext.) tendință de a impune dominația, modul propriu de organizare etc.: *imperialismul catolic a înțeles și el că aci nu se poate aștepta la un triumf integral.* BL.; **3.** (în teoria marxistă) stadiu al capitalismului caracterizat prin supremația capitalului financiar. [Din fr. ***impérialisme,*** germ. ***Imperialismus***].

imperialíst, ~şti, imperialistă, ~e a. care ține de imperialism, referitor la imperialism: *combăteau regimurile imperialiste și reacționare de atunci.* CĂL. // m. adept al imperialismului. [Din fr. ***impérialiste***].

imperiós, ~și, imperioásă, ~e a. (și adv.) **1.** care impune o rezolvare imediată; căruia nu i se poate rezista; irezistibil, presant: *imperioasa trebuință ce este pentru o națiune.* OD.; *în împrejurările*

actuale ..., o lămurire a acestei chestiuni metodologice devine imperios urgentă. BL.; **2.** autoritar, tiranic (neadmiţînd replica): *spirit imperios.* [Din fr. ***impérieux,*** lat. ***imperiosus***].

imperiozitáte f. (livr.) caracter imperios; urgenţă. [Din it. ***imperiosità***].

impériu, imperii n. **1.** stat monarhic condus de un împărat: *Imperiul Roman;* **2.** teritoriu cuprinzînd un stat dominant şi posesiuni coloniale: *a permis apoi portughezilor să-şi facă descoperirile geografice şi să întemeieze imperiul colonial.* BL.; **3.** (fig.) întindere, cuprins: *pulberea se joacă în imperiul unei raze.* EM.; **4. sub imperiul ...,** dominat, influenţat de ..., determinat de ...: *încă sub imperiul nervilor, nu ştia exact cu ce scop se îndreaptă într-acolo.* GHEŢIE. [Din lat. ***imperium,*** germ. ***Imperium***].

impermeábil, ~i, impermeabilă, ~e a. **1.** care nu permite să treacă lichidele: *cauciucul este impermeabil;* **2.** (fig.) care nu se lasă pătruns; care este absolut indiferent faţă de ...; obtuz, opac: *a făcut pretinsa descoperire că primitivul ar fi impermeabil la experienţă.* BL.; *este impermeabil la orice înnoire.* // n. manta de ploaie. [Din fr. ***imperméable,*** lat. ***impermeabilis***].

impermeabilitáte f. însuşirea de a fi impermeabil, starea a ceea ce este impermeabil: *concepţia ... duce de-a dreptul la ideea despre impermeabilitatea culturilor.* BL. [Din fr. ***imperméabilité***].

impermeabilizá, impermeabilizez vb. (tr.) a face impermeabil: *a impermeabiliza pînza prin cauciucare.* [Din fr. ***imperméabiliser***].

impermeabilizáre, impermeabilizări f. acţiunea de a impermeabiliza şi rezultatul ei. [V. ***impermeabiliza***].

impermeabilizát, ~ţi, impermeabilizată, ~e a. care a devenit impermeabil. [V. ***impermeabiliza***].

impersonál, ~i, impersonală, ~e a. **1.** care nu se referă la o persoană anume; care nu ţine de o persoană: *puterile cosmice sînt imaginate ca elemente impersonale.* BL.; *legea este impersonală;* **2.** lipsit de marcă personală, de atitudine subiectivă; obiectiv: *o atare lămurire cere, firește, o documentare cît mai amplă şi în acelaşi timp cît mai impersonală.* BL.; **3.** (fig.) care este lipsit de personalitate; **4.** (gram.; despre verbe, forme sau moduri verbale) care exprimă o acţiune neatribuită nici unei persoane, care nu are subiect propriu-zis şi se întrebuinţează numai la persoana a treia singular. [Din fr. ***impersonnel,*** lat. ***impersonalis***].

impersonalitáte f. caracterul a ceea ce este impersonal. [Din fr. ***impersonnalité***].

impersonalizá, impersonalizez vb. (tr.) a face să devină impersonal, obiectiv: *un proces care impersonalizează fiinţa;* (refl.) *înţelegeau să guste ... literatura cu orice tendinţe, în măsura în care se impersonaliza în artă.* CĂL. [Din engl. ***impersonalize***].

impersonalizáre, impersonalizări f. acţiunea de a impersonaliza şi rezultatul ei: *vedea în artă un mijloc de liniştire a sufletului prin ridicarea deasupra egoismului, prin impersonalizare.* CĂL. [V. ***impersonaliza***].

impersonalizát, ~ţi, impersonalizată, ~e a. impersonal, obiectiv: *Dumnezeu nu apare aşa de impersonalizat ca în brahmanism.* BL. [V. ***impersonaliza***].

impertinént, ~ţi, impertinentă, ~e a. **1.** (şi subst.) lipsit de bună-cuviinţă, obraznic, necuviincios: *cu grupul ... inteligent, ... independent, ... impertinent.* CAR.; *vă rog să chemaţi la ordin pe acest impertinent.* NEGR.; **2.** care este caracteristic omului obraznic; care reflectă obrăznicie, impertinenţă: *se făcuse că nu mă vede, cu nepăsarea impertinentă de totdeauna.* GHEŢIE. [Din fr. ***impertinent,*** lat. ***impertinens, -ntis***].

impertinénţă, impertinenţe f. însuşirea de a fi impertinent; atitudine, comportare, faptă sau vorbă impertinentă: *ce n-aş face ca să-mi răzbun de impertinenţele ei.* AL.; *vei suporta consecinţele inconştienţei sau impertinenţei dumitale.* SAD. [Din fr. ***impertinence,*** germ. ***Impertinenz***].

imperturbábil, ~i, imperturbabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi tulburat de nimic: *persoanele toate păstrează un calm imperturbabil.* CAR.; *el a şi aplicat această metodă cu o rîvnă şi o răbdare imperturbabilă.* BL.; **2.** care îşi păstrează calmul, care este stăpîn pe sine: *ei aparţin speţei clasice a recilor ademenitori de femei, analişti imperturbabili ai situaţiilor.* CĂL.; *persoană imperturbabilă.* [Din fr. ***imperturbable,*** lat. ***imperturbabilis***].

imperturbabilitáte f. (rar) însuşirea sau starea celui care este imperturbabil: *toată această violenţă nu poate acoperi sentimentul unei mari şi distante imperturbabilităţi.* CĂL. [Din fr. ***imperturbabilité***].

impestá, impestez vb. (livr.; tr.) **1.** a molipsi de ciumă sau de altă boală contagioasă; **2.** a răspîndi un miros urît; **3.** (fig.) a corupe. [Din it. ***impestare,*** fr. ***empester***].

impestáre, impestări f. faptul de a impesta. [V. ***impesta***].

impétigo n. boală de piele contagioasă care se manifestă prin apariţia unor băşicuţe seroase şi purulente. [Din fr. ***impétigo***].

impetráţie, impetraţii f. (livr.) acţiune, activitate pentru obţinerea unei favori, unui beneficiu. [Din lat. ***impetratio, -onis,*** fr. ***impétration***].

impetuós, ~şi, impetuoásă, ~e a. care se manifestă cu o forţă de nestăpînit; năvalnic: *în Alecsandri, elementul popular intră ca un rîu impetuos.* IBR.; *torent impetuos; caracter impetuos;* (adv.) *trupele împărăteşti înaintau impetuos în bazinul dunărean.* BL. [Din fr. ***impétueux,*** lat. ***impetuosus***].

impetuóso [impetuózo] adv. (muz.) impetuos; cu înflăcărare. [Cuv. it.].

impetuozitáte f. însuşirea de a fi impetuos: *au început ... să critice cu o impresionantă impetuozitate întreaga cultură apuseană.* BL. [Din fr. ***impétuosité***].

impiegát, impiegaţi m. **1.** (înv.) funcţionar (de grad inferior): *a fost numit impiegat la postelnicie.* FIL.; *abuzurile şi esacţiunile impiegaţilor administrativi.* EM.; **2.** persoană care organizează şi controlează mişcarea trenurilor într-o gară: *dinspre capătul trenului se zărea apropiindu-se chipiul roşu al impiegatului de mişcare.* GHEŢIE. [Din it. ***impiegato***].

impietá, impietez vb. (intr.) a încălca drepturile cuiva; a dăuna, a leza, a prejudicia: *să nu împietăm asupra drepturilor* NEGR.; (şi: **împieta**). [Din fr. ***empiéter***].

impietáre, impietări f. acţiunea de a împieta şi rezultatul ei. [V. ***impieta***].

impietáte, impietăţi f. **1.** lipsă de pietate faţă de ceva considerat sfînt; sacrilegiu; **2.** (p. ext.) atitudine jignitoare faţă de cineva ori faţă de ceva care merită veneraţie: *ar fi o impietate odioasă.* IBR. [Din fr. ***impiété,*** lat. ***impietas, -atis***].

impíu, ~ii, impie, ~ii a. (livr.) lipsit de evlavie; care dispreţuieşte religia; (p. ext.) contrar religiei. [Din lat. ***impius,*** fr. ***impie***].

implacábil, ~i, implacabilă, ~e a. care nu poate fi oprit; neîndurător, neîmblînzit: *să facem o implacabilă opoziţiune la actele guvernului.* AL.; *ură implacabilă.* [Din fr. ***implacable,*** it. ***implacabile,*** lat. ***implacabilis***].

implacabilitáte f. (rar) însuşirea de a fi implacabil: *ei au însă răul veaculuí, acel rîs amar ce arată convingerea în implacabilitatea soartei.* CĂL. [Din fr. ***implacabilité***].

implánt, implanturi n. (med.) organ sau ţesut implantat. [Din fr. ***implant***].

implantá, implantez vb. (tr.) a introduce, a insera, a fixa. [Din fr. ***implanter***].

implantáre, implantări f. acţiunea de a implanta şi rezultatul ei; implantaţie. [V. ***implanta***].

implantáţie, implantaţii f. implantare. [Din fr. ***implantation***].

implantologíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu implantarea şi transplantarea dinţilor. [Din fr. ***implantologie***].

implementá, implementez vb. (livr.; tr.) **1.** a pune în aplicare, în funcţiune; **2.** a duce la bun sfîrşit; a îndeplini, a realiza. [Din engl. ***implement***].

implementáre, implementări f. **1.** punere în aplicare, în funcţiune: *„implementările" din vocabular ... sînt fireşti şi dovedesc vitalitatea limbii.* D.; **2.** realizare, finalizare, îndeplinire. [Din engl. ***implementation***].

implementát, ~ţi, implementată, ~e a. **1.** pus în practică, în funcţie; aplicat; **2.** îndeplinit, realizat, finalizat. [V. ***implementa***].

impléx, ~cşi, implexă, ~e a. (despre opere literare) în care peripeţiile sînt numeroase şi complicate. [Din fr. ***implexe***].

implicá, implíc vb. **1.** (tr.) a avea drept urmare, a atrage după sine: *comiterea unei infracţiuni implică pedeapsa;* **2.** (tr.) a avea drept condiţie sau premisă; a fi condiţionat de ...; a presupune: *cultura implică desigur spiritul ca o condiţie prealabilă.* BL.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) amesteca, a (se) antrena într-o afacere, într-o acţiune etc.: *ticăloşia de a implica, fără ştirea ei, o tînără fată într-o astfel de aventură.* PETR. [Din fr. ***impliquer,*** lat. ***implicare***].

implicáre, implicări f. acţiunea de a (se) implica şi rezultatul ei. [V. ***implica***].

implicát, ~ţi, implicată, ~e a. **1.** care este antrenat, conţinut, cuprins, inclus: *observaţia este implicată în orice argumentare.* BL.; **2.** amestecat (şi compromis) într-o acţiune neplăcută: *implicat într-un proces.* // n. ceea ce este conţinut, inclus; ceea ce reprezintă baza, premisa sau condiţia pentru ceva; temei, principiu: *observaţia este ... un implicat al experimentării.* BL.; *filosofia se găseşte încă de acum cîteva sute de ani în cautarea unor implicate fundamentale.* BL. [V. ***implica***].

implicáţie, implicaţii f. idee, fapt care decurge din altul, care apare ca o consecinţă imediată a altuia: *constatarea îl tulbură mai ales prin implicaţiile pe care le sugera.* GHEŢIE. [Din fr. ***implication,*** lat. ***implicatio, -onis,*** germ. ***Implikation***].

implicít, ~ţi, implicită, ~e a. care este cuprins în ceva (fără a fi exprimat); care se înţelege de la sine: *a surprins umorul implicit al exprimării;* (adv.) *vorbind de aceste aspecte ale culturii, implicit am vorbit şi de celelalte.* IBR. [Din fr. ***implicite,*** lat. ***implicitus***].

implicíte adv. (înv.) în mod implicit; de la sine înţeles: *ideea există toată implicite în cap, dar spre a o espune ne servim de cuvinte.* EM. [Din germ. ***implizite;*** cf. lat. ***implicite***].

implorá, implór vb. (tr.) **1.** a ruga stăruitor (şi cu umilinţă) pe cineva: *o voi implora în genunchi să-mi spună totul.* GHEŢIE; **2.** a cere, a solicita ceva în mod stăruitor (şi cu umilinţă): *n-avem nevoie de a implora generozitatea în locuri unde ea e plantă exotică.* EM. [Din fr. ***implorer,*** lat. ***implorare***].

implorăre, implorări f. faptul de a implora; cerere stăruitoare, rugăminte insistentă; imploraţie: *glasul lui tremura de-o implorare sfiicioasă.* VLAH. [V. ***implora***].

imploratór, ~i, imploratoáre a. care imploră: *oratorul extenuat se făcea supus, implorator.* CĂL. [Din fr. ***implorateur***].

imploráţie, imploraţii f. implorare. [Din fr. ***imploration***].

implózie, implozii f. **1.** pătrundere bruscă a aerului într-o încăpere vidată, cînd pereţii ei sînt deterioraţi; **2.** (lingv.) prima fază a articulării unei consoane oclusive. [Din fr. ***implosion,*** germ. ***Implosion***].

implozív, ~i, implozivă, ~e a. (lingv.) referitor la implozie; articulat prin implozie: *consoană implozivă.* [Din fr. ***implosif***].

implúviu, impluvii n. (la romani) bazin pentru colectarea apei de ploaie. [Din lat. ***impluvium***].

impolitéţă f. v. impoliteţe.

impoliteţe, (rar) impoliteţi f. lipsă de politeţe; faptă, atitudine sau comportare nepoliticoasă; necuviinţă: *ar fi fost o impoliteţă din partea noastră să nu primim.* BOL.; *aveam datoria să-i prezint scuze*

... *pentru şirul de impoliteţi pe care le săvîrşisem.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **impoliteţă**). [Din fr. ***impolitesse***].

imponderábil, ~i, imponderabilă, ~e a. **1.** care nu se poate cîntări (avînd o greutate foarte mică): *cunoştea din optică teoria eterului ca materie imponderabilă.* BL.; *lumina şi căldura sînt imponderabile;* (subst. n.) *ne găsim pe un teren al nuanţelor, al atmosferei, al inefabilului şi imponderabilului.* BL.; **2.** (fig.) care nu poate fi sesizat; imperceptibil, diafan, subtil: *a năvălit uşoară, imponderabilă, bucuria luminoasă de afară.* PETR.; (subst. n.) *e un domeniu de nuanţe, de imponderabile, de împletituri extrem de fine.* STĂNIL. [Din fr. ***impondérable***].

imponderabilitáte f. stare a unui corp asupra căruia nu acţionează forţe gravitaţionale; stare a unui corp a cărui greutate a fost anulată de alte forţe. [Din fr. ***impondérabilité***].

impopulár, ~i, impopulară, ~e a. nepopular, care nu se bucură de simpatie: *puţină, impopulară, proza lui D. Anghel este excepţională şi revoluţionară.* CĂL.; *guvernul a luat măsuri impopulare.* [Din fr. ***impopulaire***].

impopularitáte f. lipsă de popularitate; nepopularitate. [Din fr. ***impopularité***].

impórt, importuri n. **1.** faptul de a importa[1]; aducere de mărfuri străine în ţară: *importul creşte, şi cu cît creşte el, cu atîta creşte exportul de cereale.* IBR.; **2.** (concr.) mărfuri importate: *importul a crescut anul trecut;* **de import, a)** care a fost importat; **b)** (fig.) care nu are legătură cu realitatea locală; străin. [Din germ. ***Import***].

importá[1], impórt vb. (tr.) **1.** a aduce în ţară produse străine (cumpărate); **2.** (fig.) a prelua, a adopta obiceiuri, mode etc. străine. [Din fr. ***importer***].

importá[2], pers. 3. **impórtă** vb. (tr. şi intr.) a prezenta importanţă, interes pentru cineva: *exemple culese la întîmplare din opera unui poet al cărui nume nu importă.* BL.; *cunoaşterea legilor importă tuturor cetăţenilor;* **ce ne importă?,** ce contează?, ce ne pasă? [Din fr. ***importer***].

importábil, ~i, importabilă, ~e a. care se poate importa; permis, admis pentru import. [Din fr. ***importable***].

importánt, ~ţi, importantă, ~e a. **1.** care are însemnătate, valoare, interes: *importantele secrete ale zeilor.* CAR.; *o afacere importantă;* **2.** marcant, influent, ilustru: *om important;* **3.** (iron.) care se crede om de seamă; plin de aroganţă: *dintr-o ogradă le ieşi în cale, grăbit şi important, un om.* REBR. [Din fr. ***important,*** germ. ***important***].

importánţă f. **1.** faptul de a fi important, însemnat; însemnătate, valoare: *de o importanţă capitală.* CAR.; *afacere de înaltă importanţă;* **a da importanţă,** v. **da; fără** (sau **lipsit de**) **importanţă,** nesemnificativ; obişnuit: *uciderea atamanului a rămas un fapt fără importanţă.* CĂL.; **2.** prestanţă, autoritate, influenţă: *astăzi nu mai avem nimic din importanţa ce ne-o dăduse un moment mare şi solemn din viaţa noastră.* EM.; **cu importanţă,** dîndu-şi aere, arogant: *adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanţă.* REBR.; **a-şi da importanţă,** a se îngîmfa, a-şi da aere; **plin de importanţă,** înfumfat, încrezut. [Din fr. ***importance,*** germ. ***Importanz,*** it. ***importanza***].

importáre, importări f. acţiunea de a importa[1]: *e un fenomen de importare a formelor nouă, menite să creeze, să provoace şi fondul.* IBR. [V. ***importa[1]***].

importát, ~ţi, importantă, ~e a. adus din altă ţară: *a luptat împotriva franţuzismului, a exagerărilor literaturii importate.* IBR. [V. ***importa[1]***].

importátor, ~i, importatoáre m., f. persoană care se ocupă cu importul: *importatorii de cereale;* (adj.) *ţară importatoare.* [Din fr. ***importateur***].

importáţie, importaţii f. (înv.) **1.** acţiunea de a importa[1]; (fig.) *importaţiunea cu deridicata de legiuiri străine.* EM.; **2.** lucru importat: *a se cerceta cu tot dinadinsul dacă este un ce local sau o importaţiune din streinătate.* OD.; (şi: **importaţiune**). [Din fr. ***importation***].

importaţiúne f. v. **importaţie.**

importún, ~i, importună, ~e a. şi m., f. (persoană) care deranjează, care agasează: *una din calamităţile vieţii este tagma importunilor.* AL. [Din fr. ***importun,*** lat. ***importunus***].

importună, importunez vb. (rar; tr.) a plictisi cu stăruinţele; a incomoda: *vă rog să binevoiţi a scuza dacă vă importunez cu aceste rînduri.* CAR. [Din fr. ***importuner,*** it. ***importunare***].

importunitáte, importunităţi f. stăruinţă plictisitoare, cerere supărătoare. [Din fr. ***importunité,*** lat. ***importunitas, -atis***].

imposesuí vb. v. **împosesui.**

imposíbil, ~i, imposibilă, ~e a. **1.** care nu poate fi, care nu este realizabil: *cugetarea ar fi imposibilă fără abstracţii.* IBR.; *situaţie imposibilă;* **2.** (fam.) nesuferit, insuportabil: *discuţii imposibile asupra politicii.* CAR.; *om imposibil. //* n. lucru irealizabil: *împotriva lor a triumfat totdeauna imposibilul şi monstruosul.* BL.; *a încerca imposibilul; a face imposibilul. //* adv. cu neputinţă, în nici un caz: *dicţionarul pune în circulaţie un material ... greu sau chiar imposibil de găsit altminteri.* R.L. [Din fr. ***impossible,*** lat. ***impossibilis***].

imposibilitáte f. **1.** lipsă a posibilităţii, neputinţă: *antinomicul a fost în diferite timpuri utilizat spre a arăta imposibilitatea de a soluţiona o problemă.* BL.; **2.** (pl. **imposibilităţi**) lucru insuportabil, faptă nesuferită: *o mulţime de pedanterii şi imposibilităţi verbale puerilizează opera.* CĂL. [Din fr. ***impossibilité,*** lat. ***impossibilitas, -atis***].

impostá, impostez vb. (tr.) a organiza, a pregăti bazele unei construcţii, unei lucrări. [Din it. ***impostare***].

impostáţie, impostaţii f. (muz.) pregătire a vocii (înainte de a cînta). [Din it. ***impostazione***].

impostór, ~i, impostoáre m., f. persoană care încearcă, prin înşelăciune, să treacă drept altcineva; şarlatan: *un nume atît de profanat de impostorii contemporani.* GHICA. [Din fr. ***imposteur,*** lat. ***impostor, -oris***].

impostúră, imposturi f. acţiune, faptă de impostor: *concepţia lui este că un guvern nu se poate sprijini pe impostură.* CĂL. [Din fr. ***imposture,*** lat. ***impostura***].

impotént, ~ţi, impotentă, ~e a. **1.** lipsit de vigoare; neputincios; **2.** (spec.) inapt pentru împerechere. [Din fr. ***impotent,*** lat. ***impotens, -ntis***].

impoténţă f. **1.** lipsă de vigoare; neputinţă; **2.** imposibilitate a săvîrşirii actului sexual. [Din fr. ***impotence,*** lat. ***impotentia***].

impozábil, ~i, impozabilă, ~e a. care poate fi supus la plata unui impozit: *n-am figurat în evidenţa lor cu nici un venit impozabil.* GHEŢIE; (p. ext.) *puterea impozabilă e sleită cu desăvîrşire.* EM. [Din fr. ***imposable***].

impozabilitáte f. (rar) impozitare, supunere la plata impozitelor: *ei sînt în stare a simţi cînd marginea impozabilităţii s-au ajuns pe deplin.* EM. [***Impozabil*** + ***-itate***].

impozánt, ~ţi, impozantă, ~e a. impresionant, impunător: *această impozantă solemnitate.* CAR.; *această idee este una din cele mai impozante creaţii ale gîndirii ştiinţifice.* BL. [Din fr. ***imposant***].

impózit, impozite n. **1.** plată obligatorie, stabilită prin lege, vărsată în bugetul statului de cetăţeni şi de instituţii: *contribuţie băneacă, care ... devine un adevărat impozit.* GHICA; **impozit progresiv,** v. **progresiv; impozit proporţional,** v. **proporţional; 2.** totalitate a plăţilor astfel stabilite: *impozitul e votat de Parlament;* (înv.) **impozitul sîngelui,** obligativitatea serviciului militar. [Din lat. ***impositum;*** cf. fr. ***impôt***].

impozitá, impozitez vb. (tr.) a supune unui impozit. [***Impozit*** + ***-a***].

impozitáre, impozitări f. faptul de a impozita. [V. ***impozita***].

impoziţíe f. **impoziţia mîinilor,** punere a mîinilor pe capul cuiva potrivit ritualului sacramental: *mişcarea, expunerea, impoziţiunea mîinilor sînt esenţiale în această ceremonie a cucerniciei jălalnice.* CĂL.; (şi: **impoziţiune**). [Din fr. ***imposition***].

impoziţiúne f. v. **impoziţie.**

impracticábil, ~i, impracticabilă, ~e a. **1.** care nu se poate pune în aplicare: *regulament impracticabil;* **2.** pe care nu se poate circula: *drum impracticabil;* (fig.) *scoarţa modestă a solului natal e înălţată şi sălbăticită, făcută, spre plăcerea expediţiei, impracticabilă.* CĂL. [Din fr. ***impracticable*** (după *practică*)].

impracticabilitáte f. caracterul a ceea ce este impracticabil. [Din fr. ***impracticabilité***].

imprecatív, ~i, imprecativă, ~e a. care aparţine imprecaţiei; cu caracter de imprecaţie. [Din it. ***imprecativo***].

imprecatóriu, ~ii, imprecatorie, ~ii a. (rar) cu aspect, cu formă de imprecaţie. [Din fr. ***imprécatoire***].

imprecáţie, imprecaţii f. **1.** invocare a pedepsei divine împotriva cuiva; blestem: *începe a pierde răbdarea şi a rosti un şir de imprecaţii.* AL.; **2.** procedeu retoric bazat pe o astfel de invocare; (şi: (înv.) **imprecaţiune**). [Din lat. ***imprecatio, -onis,*** fr. ***imprécation***].

imprecaţiúne f. v. **imprecaţie.**

imprecís, ~şi, imprecisă, ~e a. lipsit de precizie; vag: *simpla observaţie poate avea loc într-un cadru teoretic foarte imprecis.* BL. [Din fr. ***imprécis***].

imprecizábil, ~i, imprecizabilă, ~e a. care nu se poate preciza, stabili: *zvonul diafan, imprecizabil, venea din dreapta.* GHEŢIE. [***In-[2]*** + ***precizabil***].

imprecízie, imprecizii f. lipsă de precizie. [Din fr. ***imprécision***].

impredictíbil, ~i, impredictibilă, ~e a. care nu poate fi prevăzut, prezis. [***In-[2]*** + ***predictibil***].

impregná, impregnez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) îmbiba cu o substanţă (lichidă): *a impregna o ţesătură cu ulei;* (fig.) *chipul dumnezeiesc a fost impregnat în însăşi constituţia naturii omeneşti.* STĂNIL.; *plăsmuirile teoretice ale spiritului omenesc se impregnează de felul stilistic al spiritului.* BL.; **2.** (fig.) a inculca o idee, o opinie etc. sau a fi cucerit de o idee, de o opinie etc. [Din fr. ***imprégner,*** lat. ***impregnare***].

impregnábil, ~i, impregnabilă, ~e a. care poate fi impregnat. [Din fr. ***imprégnable***].

impregnabilitáte f. calitatea de a fi impregnabil. [Din fr. ***imprégnabilité***].

impregnánt, ~ţi, impregnantă, ~e a. şi n. (produs) care impregnează. [***Impregna*** + ***-ant***].

impregnáre, impregnări f. acţiunea de a (se) impregna şi rezultatul ei; îmbibare. [V. ***impregna***].

impregnát, ~ţi, impregnată, ~e a. îmbibat cu o substanţă (lichidă). [V. ***impregna***].

impregnáţie, impregnaţii f. (geol.) distribuţie neregulată a unor substanţe minerale în masa rocilor. [Din fr. ***imprégnation***].

impregnól n. substanţă lichidă întrebuinţată la impermeabilizarea ţesuturilor. [***Impregna*** + ***-ol***].

impresár, impresari m. persoană care mijloceşte sau organizează reprezentaţii teatrale, concerte etc.: *impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie.* NEGR.; (şi: (înv.) **impresariu**). [Din it. ***impresario,*** fr. ***imprésario***].

impresariál, ~i, impresarială, ~e a. care ţine de impresar sau de impresariat. [Din engl. ***impressarial***].

impresariát, impresariate n. instituţie care mijloceşte (şi organizează) reprezentaţii de teatru, concerte etc. [***Impresar*** + ***-iat***].

impresáriu m. v. **impresar.**

imprescriptíbil, ~i, imprescriptibilă, ~e a. (jur.) care nu poate fi contestat, care nu se poate prescrie: *oamenii sînt liberi prin drept înnăscut şi imprescriptibil.* EM. [Din fr. ***imprescriptible***].

imprescriptibilitáte f. însuşirea de a fi imprescriptibil. [Din fr. ***imprescriptibilité***].

impresie, impresii f. **1.** urmă, întipărire lăsată de un obiect asupra altuia prin apăsare: *impresia*

digitală pe un obiect; **2.** efect produs în conştiinţă de un factor exterior; gînd, imagine rămasă în amintire: *impresiunile şi judecata mea au să fie influenţate printr-o părtinire simpatică.* OD.; *impresiile din copilărie sînt persistente;* **a da** (sau **a face, a lăsa**) **impresia (că ...),** a determina o părere: *şi mie-mi face aceeaşi penibilă impresie.* CAR.; *domnul singur dă impresia că e pe scenă.* VLAH.; **a face** (sau **a produce**) **impresie,** a atrage atenţia, a avea efect, a impresiona: *studiul făcu impresie printre contemporani.* CĂL.; **(a fi) sub impresia ...,** (a fi) stăpînit de imaginile, de amintirile unei întîmplări, unei relatări etc.: *tribunalul, sub impresia ultimelor cuvinte ale apărării, admite circumstanţe atenuante.* CAR.; **3.** senzaţie, părere: *cînd citeşti un studiu fenomenologic, ... ai impresia unei desesperante monotonii problematice.* BL.; **a avea impresia că ...,** a i se părea că ...; a crede, a presupune: *avea impresia că serva ei priveşte cu prea multă îndrăzneală spre bărbaţi.* SAD.; **4.** punct de vedere; opinie: *sînt, evident, aruncări pe hîrtie, impresii şi note.* IBR.; (şi: (înv.) **impresiune**). [Din fr. ***impression,*** lat. ***impressio, -onis,*** germ. *Impression*].

impresioná, impresionez vb. (tr.) **1.** a produce impresie; a mişca, a emoţiona: *cele ce i-am zis să-l impresioneze.* GHICA; **2.** (despre lumină) a acţiona asupra substanţelor fotografice (de pe film sau de pe hîrtie). // refl. a fi (uşor) impresionabil; a se emoţiona: *se impresionează de necazurile altora.* [Din fr. ***impressionner***].

impresionábil, ~i, impresionabilă, ~e a. uşor de impresionat; sensibil, emotiv: *un popor este mai puţin impresionabil prin sensuri.* MAIOR.; (subst.) *Eminescu era un impresionabil.* IBR. [Din fr. ***impressionnable***].

impresionabilitáte f. însuşirea de a fi impresionabil, sensibil; emotivitate: *adîncimea de impresionabilitate e un semn pentru adîncimea de voinţă şi de acţiune.* EM. [Din fr. ***impressionnabilité***].

impresionánt, ~ţi, impresionantă, ~e a. care produce o impresie puternică, care emoţionează: *sentimentul devine mai dureros şi impresia mai impresionantă pentru noi.* IBR.; (adv.) *nuvela conţine un moment din viaţă dramatizat, expus impresionant.* IBR. [Din fr. ***impressionnant***].

impresionáre, impresionări f. acţiunea de a (se) impresiona şi rezultatul ei. [V. ***impresiona***].

impresionát, ~ţi, impresionată, ~e a. **1.** emoţionat, mişcat; **2.** (despre materiale fotografice) modificat sub acţiunea luminii. [V. ***impresiona***].

impresionísm n. **1.** mişcare artistică, apărută la sfîrşitul secolului al XIX-lea, care cultivă un sistem estetic bazat pe impresie: *se pune ... întrebarea dacă impresionismul a izbutit cu adevărat să capteze imediatul.* BL.; **2.** (p. ext.) preponderenţă a impresiei, a imaginii: *e aci acelaşi impresionism ce se remarcă şi în poezia lirică chineză.* BL. [Din fr. ***impressionnisme,*** germ. *Impressionismus*].

impresioníst, ~şti, impresionistă, ~e a. **1.** care ţine de impresionism, referitor la impresionism; impresionistic: *pînzele sale erau acceptate în expoziţiile impresioniste.* BL.; **2.** care valorifică impresia, imaginea; bazat pe impresie: *în afară de aceste feluri de critică mai este şi critica impresionistă.* IBR. // m. adept al impresionismului: *impresionistul preferă să redea natura în elementele inconstante.* BL. [Din fr. ***impressionniste***].

impresionístic, ~ci, impresionistică, ~ce a. impresionist: *în alt tablou în ulei, impresionistic, ducesa apare în costum spaniol.* CĂL. [Din germ. *impressionistisch*].

impresiúne f. v. impresie.

impresív, ~i, impresivă, ~e a. **1.** care ţine de producerea sau de interpretarea impresiilor (subiective): *valoarea impresivă a textului;* **2.** (despre trăsăturile sunetelor) care face propriu redării unor zgomote naturale. [Din fr. ***impressif***].

impresivitáte f. calitatea de a fi impresiv: *impresivitatea sunetelor.* [Din fr. ***impressivité***].

impréssum n. (rar) indicare obligatorie, pe orice tipăritură, a numelui şi adresei imprimeriei. [Cuv. lat.].

imprevizíbil, ~i, imprevizibilă, ~e a. care nu se poate prevedea: *un eveniment imprevizibil, care-l interesa direct, îi mută gîndul.* GHEŢIE; (subst. n.) *el înaintează în imprevizibilul timpului.* BL. [Din fr. ***imprévisible***].

imprevizibilitáte f. caracterul a ceea ce este imprevizibil: *noi nu sîntem dispuşi să recunoaştem decît grade de previzibilitate şi de imprevizibilitate.* BL. [Din fr. ***imprévisibilité***].

imprimá, imprím vb. (tr.) **1.** a lăsa, a face urme prin apăsare: *a imprima piciorul în nisip;* **2.** a tipări: *nu vom imprima numele în speranţa că fiecine va ghici despre cine vorbim.* EM.; *a imprima o carte;* (refl. pas.) *a ordinat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului.* NEGR.; **3.** a aplica, a întipări desene colorate pe o ţesătură; **4.** (fig.) a determina, a impune, a transmite: *idealitatea imprimă reprezintaţiunei sigiliul universalităţii.* EM.; *a imprima o mişcare unui obiect.* [Din fr. ***imprimer***].

imprimábil, ~i, imprimabilă, ~e a. care se poate imprima; care trebuie imprimat. [Din fr. ***imprimable***].

imprimántă, imprimante f. (inform.) dispozitiv pentru extragerea datelor din calculator prin înscrierea automată (pe hîrtie). [Din fr. ***imprimante***].

imprimáre, imprimări f. acţiunea de a imprima şi rezultatul ei. [V. ***imprima***].

imprimát[1], ~ţi, imprimată, ~e a. **1.** tipărit: *916 pagini imprimate.* MAIOR.; **2.** care are întipărite desene colorate: *ţesătură imprimată.* [V. ***imprima***].

imprimát[2], imprimate n. **1.** formular pentru întocmirea unor acte oficiale: *luă în primire ... biroul cu cele cîteva registre şi imprimate.* REBR.; **2.** (la pl.) tipărituri. [V. ***imprima***].

imprimátur n. autorizare care indică bunul de tipar pe o corectură. [Cuv. lat.].

imprimeríe, imprimerii f. **1.** artă de a imprima cărţi; tipar: *imprimeria a fost inventată în 1436 de Guttenberg;* **2.** instituţie în care se imprimă publicaţii; tipografie: *imprimeria statului;* **3.** atelier în care se imprimă ţesături. [Din fr. ***imprimerie***].

impriméu, imprimeuri n. **1.** ţesătură imprimată cu modele colorate; **2.** desen imprimat pe o ţesătură. [Din fr. ***imprimé***].

imprínting n. fenomen manifestat la animalele care, fiind crescute numai în compania omului, nu manifestă atracţie faţă de indivizii din specia lor. [Din engl. ***imprinting***].

imprób, ~i, improbă, ~e a. lipsit de probitate; incorect, necinstit. [Din fr. ***improbe,*** lat. ***improbus***].

improbábil, ~i, improbabilă, ~e a. nesigur, incert, puţin probabil: *toate acestea i se prezentau ceţoase, dar nu improbabile.* GHEŢIE. [Din fr. ***improbable***].

improbabilitáte f. caracterul a ceea ce este improbabil. [Din fr. ***improbabilité***].

improbánt, ~ţi, improbantă, ~e a. (rar) fără valoare de probă; nerelevant. [Din fr. ***improbant***].

improbitáte, improbităţi f. (livr.) lipsă de probitate. [Din fr. ***improbité***].

improductív, ~i, improductivă, ~e a. care nu produce (nimic); neproductiv: *primejdia de a fi inundaţi şi cotropiţi de sute de mii de proletari flămînzi şi cu totul improductivi.* EM.; *o risipă puţin justificată a acelor puteri* [intelectuale] *pe căi improductive.* EM. [Din fr. ***improductif***].

improductivitáte f. caracterul sau starea a ceea ce este improductiv: *se distinge prin absoluta ei improductivitate.* EM. [Din fr. ***improductivité***].

impromptú, impromptuuri n. (muz.) compoziţie instrumentală (lirică) improvizată. [Din fr. ***impromptu,*** germ. *Impromptu*].

impronunţábil, ~i, impronunţabilă, ~e a. (rar) care nu poate fi pronunţat. [Din fr. ***imprononcable*** (după *pronunţa*)].

improprietáte, improprietăţi f. lipsă de proprietate în folosirea unui termen sau a unei construcţii: *agramatisme şi improprietăţi lexicale.* D.; (p. ext.) *a vorbi de proza lui Tudor Arghezi sub raportul epicului este o improprietate.* CĂL. [Din fr. ***impropriété,*** lat. ***improprietas, -atis***].

impropríu, ~ii, improprie, ~ii a. care nu se potriveşte, care nu redă în mod adecvat gîndirea; nepotrivit: *expresia aceasta ni se descopere ca improprie.* BL.; (adv.) *indicăm numai metaforic, şi deci destul de impropriu, o anume stare de lucruri.* BL. [Din fr. ***impropre,*** lat. ***improprius***].

improvizá, improvizez vb. (tr.) **1.** a compune în grabă şi pe nepregătite o poezie, un discurs, o melodie etc.: *deşi conferinţa prezenta cea mai strînsă coeziune, N. Iorga părea că şi-o improvizează dintr-un material de ocazie.* CĂL.; (refl. impers.) *era obiceiul de a se improviza în sunetul scripcilor.* CĂL.; **2.** (p. ext.) a face ceva repede (şi fără pregătirea necesară): *un dulgher improviza un fel de pavilion rotund.* GHICA; (refl.) *s-au improvizat în stăpînitori ai acestei vechi şi binecuvîntate ţări.* EM. [Din fr. ***improviser***].

improvizáre, improvizări f. **1.** acţiunea de a improviza: *improvizarea discursurilor politice.* CAR.; **2.** (concr.) ceea ce se improvizează. [V. ***improviza***].

improvizát, ~ţi, improvizată, ~e a. **1.** făcut la repezeală (şi neviabil): *debută în literatură prin cîteva poezii improvizate.* CĂL.; (subst.) *impresia asta de improvizat îmi dă o nelinişte de panică.* PETR.; **2.** nepregătit (profesional) pentru activitatea în care s-a antrenat; de ocazie: *făcu pe improvizaţii impresari a se apuca ... de lucru.* NEGR. [V. ***improviza***].

improvizatór, ~i, improvizatoáre a. (şi subst.) care improvizează. [Din fr. ***improvisateur***].

improvizăţie, improvizaţii f. **1.** faptul de a improviza: *ingenioasa improvizaţie a vînătorului de curci.* OD.; **2.** (concr.) lucru făcut la repezeală: *poeziile lui Iancu Văcărescu sînt nişte compuneri ocazionale şi nişte improvizaţii.* CĂL.; *relaţiile acestea s-au desfăşurat de cele mai multe ori sub semnul diletantismului, aleatoriului şi improvizaţiei.* CE. [Din fr. ***improvisation***].

imprudént, ~ţi, imprudentă, ~e a. **1.** care acţionează fără prudenţă; nesocotit, nepreväzător, nechibzuit: *dar ştii cît e de imprudentă.* GHEŢIE; (subst.) *ca o ţigroaică vag domesticită ..., îl sfîşie pe imprudent.* PETR.; (adv.) *femeia ... contase imprudent pe farmecele ei tomnatice.* PETR.; **2.** care denotă lipsă de prudenţă, de prevedere, de chibzuinţă: *o vorbă imprudentă descoperă totul şi conspiratorii sînt aruncaţi în temniţă.* CĂL. [Din fr. ***imprudent,*** lat. ***imprudens, -ntis***].

imprudénţă, imprudenţe f. **1.** lipsă de prudenţă; **2.** faptă sau vorbă imprudentă, nesocotită: *fata ei face imprudenţe cu un alt pretendent.* CĂL. [Din fr. ***imprudence,*** lat. ***imprudentia***].

impúber, ~i, impuberă, ~e a. (livr.) care nu a ajuns la vîrsta pubertăţii. [Din fr. ***impubère,*** lat. ***impubes, -eris***].

impudénţă f. (neobişnuit) impudoare: *au avut imprudenţa sau, mai bine zis, impudenţa de a-şi pune botul pe labe şi ... a trecut la ordinea zilei.* CAR. [De la ***impudic***].

impúdic, ~ci, impudică, ~ce a. lipsit de pudoare; neruşinat: *nu e numai agresivă, dar parcă şi cam impudică.* IBR.; *persoană impudică; gesturi impudice;* (adv.) *o visase pe slujnica din hambar, cu sîni enormi şi coapsele îndepărtate impudic.* GHEŢIE. [Din fr. ***impudique,*** lat. ***impudicus***].

impudicitáte, impudicităţi f. impudoare. [Din fr. ***impudicité***].

impudoáre, impudori f. lipsă de ruşine, de pudoare; neruşinare; impudicitate. [Din fr. ***impudeur***].

impuitór a. v. impunător.

impúls, impulsuri n. **1.** imbold, îndemn către o acţiune; impulsiune: *acum regreta despărţirea precipitată de Laura, sub impulsul celei dintîi porniri.* GHEŢIE; **2.** (fiz.) mărime egală cu produsul dintre masa şi viteza unui corp: *impulsul este masa înmulţită cu viteza.* BL.; **3.** (med.) mişcare bruscă şi momentană, determinată de acţiunea stimulenţilor nervoşi şi orientată spre executarea unui act determinat. [Din lat. ***impulsus,*** germ. ***Impuls***].

impúlsie, impulsii f. **1.** tendinţă provocată de un factor psihologic, emoţional etc.: *scriitorul trăieşte mai ales impulsiunea instinctuală pe care o rotunjeşte epic.* CĂL.; **2.** mişcare imprimată unui corp de o forţă exterioară: *tovarăşul meu a dat luntrii o impulsie puternică şi prelungă şi s-a tupilat.* SAD.; **3.** excitare, stimulent, mobil, impuls: *a da o nouă impulsiune ştiinţei române.* EM.; (şi: (înv.) **impulsiune**). [Din fr. ***impulsion,*** lat. ***impulsio, -onis***].

impulsioná, impulsionez vb. (tr.) **1.** a stimula, a îmboldi: *procesul de coalizare a forţelor politice democratice poate fi impulsionat de către societatea civilă de la noi.* CF.; **2.** a imprima o mişcare. [De la ***impulsiune***].

impulsionáre, impulsionări f. acţiunea de a impulsiona şi rezultatul ei. [V. ***impulsiona***].

impulsiúne f. v. impulsie.

impulsív, ~i, impulsivă, ~e a. **1.** care acţionează sub influenţa primului impuls: *Diana, temperament impulsiv, iubeşte pe secretarul ei.* CĂL.; (subst.) *impulsivul nu este răspunzător de faptele sale;* **2.** care are la bază impulsul; care exprimă, denotă un impuls: *satira lui Eminescu este impulsivă.* IBR.; **3.** care dă un impuls la ceva: *forţa impulsivă a prafului de puşcă.* [Din fr. ***impulsif,*** lat. ***impulsivus***].

impulsivitáte f. însuşirea de a fi impulsiv; lipsă de stăpînire. [Din fr. ***impulsivité***].

impulsór, ~i, impulsoáre a. (rar) care dă un impuls, care împinge: *piciorul impulsor al alergătorului este drept pe linia de start.* // n. (tehn.) rotor al pompei centrifuge. [Din fr. ***impulseur***].

impunătór, ~i, impunătoáre a. **1.** care impresionează (prin dimensiuni, calităţi etc.); care se impune; măreţ: *au răspuns capitala Moldovei prin o contrademonstrare impuitoare.* EM.; *costumul de doctor era fastuos, poate mai impunător decît acela al cavalerilor.* CĂL.; (fig.) *o privire atît de hotărîtă şi de impunătoare.* CAR.; **2.** considerabil, numeros: *un număr impunător de poeţi scot publicaţii.* CĂL.; *forţe militare impunătoare;* (şi: (înv.) **impuitor**). [***Impune*** + ***-(ă)tor***].

impúne, impun vb. **1.** (tr.) a face ca ceva să fie acceptat; a obliga la ceva: *o aspră datorie ce o naţie impune.* ALEX.; *caută să ne impună părerile lui şi să ne determine la acţiune.* IBR.; **2.** (tr.) a supune la ..., a obliga la ...: *a impune sarcini, dări;* **3.** (refl.) a căpăta prestigiu, a se afirma; a birui: *o dată cu întărirea păturilor de mijloc, se înfiripă şi se impune şi felul lor de a gîndi.* BL.; *cînd reuşeşti să te impui, ... nu mai contează locul din care provii.* CF.; (p. ext.) *cu o literatură veche s-ar fi impus o singură ortografie.* IBR.; **4.** (intr.) a insufla respect, stimă: *demoralizaseră oştile, care acum nu mai impuneau turcilor.* NEGR.; **5.** (tr.) a adopta prin propria voinţă; a considera nimerit (să facă): *ne vom impune tot timpul atitudinea de a fi cît mai neutri în aprecierea diverselor concepţii flosofice.* BL.; **6.** (refl.) a fi necesar, a se cuveni: *se impune o examinare a metodelor sub raportul eficacităţii lor.* BL. [Din fr. ***imposer*** (după *pune*)].

impúnere, impuneri f. **1.** acţiunea de a (se) impune şi rezultatul ei: *cestiunea ... îşi va afla prin impunere o soluţiune.* OD.; **2.** operaţie fiscală care constă în stabilirea unui impozit; (concr.) impozit. [V. ***impune***].

impunitáte, impunităţi f. scutire de pedeapsă; graţiere: *absolutismul unui ambiţios pentru a asigura impunitatea creaturilor sale.* EM. [Din fr. ***impunité,*** lat. ***impunitas, -atis***].

impupáre, impupări f. (biol.) trecere a unei larve în stadiul de pupă. [***În*** + ***pupă***].

impúr, ~i, impură, ~e a. **1.** care nu este pur; murdar, amestecat: *văzînd că transportul de apă impură continuă, s-a hotărît sistarea distribuirii apei.* GHEŢIE; **2.** (fig.) vicios, corupt. [Din fr. ***impur,*** lat. ***impurus***].

impurifică, impurífic vb. (rar; tr.) a polua, a murdări. [***In-***[2] + ***purifica***].

impurificáre, impurificări f. faptul de a impurifica: *impurificarea rîurilor prin reziduurile chimice.* [V. ***impurifica***].

impuritáte, impurităţi f. **1.** starea, defectul de a fi impur; lipsă de curăţenie: *impuritatea apelor reziduale;* (p. ext.) *o formă de impuritate este şi naşterea nelegitimă.* CĂL.; **2.** corp străin amestecat într-o substanţă, într-un material: *impurităţile se pot reţine prin filtrare;* (fig.) *teoria suferă de unele impurităţi.* BL. [Din fr. ***impureté,*** lat. ***impuritas, -atis***].

impús, ~şi, impusă, ~e a. care trebuie urmat, îndeplinit, făcut: *datoria impusă junimei române.* MAIOR. [V. ***impune***].

imputá, impút vb. (tr.) **1.** a atribui sau a reproşa fapte, atitudini blamabile, reprobabile, nepotrivite: *unui om de ştiinţă poţi să-i imputi că n-are gîndire rece, ştiinţifică.* IBR.; (refl. impers.) *mi s-ar imputa că aceste consideraţiuni sînt prea mult abstracte.* OD.; **2.** a face răspunzător pentru o pagubă, pentru un prejudiciu (obligînd la despăgubiri): *imputîndu-ne nouă dezbinările şi animozităţile partidelor, pare a fi uitat toate aceste.* EM. [Din fr. ***imputer,*** lat. ***imputare***].

imputábil, ~i, imputabilă, ~e a. care se poate imputa. [Din fr. ***imputable***].

imputabilitáte f. (jur.) responsabilitate care rezultă din intenţia săvîrşirii unui act oprit de lege. [Din fr. ***imputabilité***].

imputáre, imputări f. **1.** acţiunea de a imputa şi rezultatul ei; reproş, mustrare: *amestec de răutate inspirată şi de profundă imputare.* CAR.; **2.** învinuire adusă pentru o pagubă, pentru un prejudiciu (obligînd la despăgubiri). [V. ***imputa***].

imputáţie, imputaţii f. (jur.) **1.** atribuire a unei vini; învinovăţire: *imputaţie de jaf;* (p. ext.) *în acelaşi stil bucolic, poetul invocă pe Isus ... şi-şi face imputaţiile cele mai surprinzătoare.* CĂL.; **2.** învinuire adusă pentru o pagubă; **3.** (concr.) sumă compensatorie plătită ca urmare a atribuirii vinovăţiei pentru o pagubă; (şi: (înv.) **imputaţiune**). [Din lat. ***imputatio, -onis,*** fr. ***imputation***].

imputaţiúne f. v. imputaţie.

imputrescíbil, ~i, imputrescibilă, ~e a. care nu putrezeşte. [Din fr. ***imputrescible***].

imputrescibilitáte f. (tehn.) calitatea de a fi imputrescibil. [Din fr. ***imputrescibilité***].

imuábil, ~i, imuabilă, ~e a. care nu se schimbă; neschimbător: *mitologia biblică vede speciile ca forme imuabile ale existenţei.* BL. [Din fr. ***immuable***].

imuabilitáte f. calitatea sau starea a ceea ce este imuabil; permanenţă. [Din fr. ***immuabilité***].

imún, ~i, imună, ~e a. **1.** (med.) care prezintă imunitate şi nu contractează o boală: *este imun la variolă;* **2.** (p. ext.) indiferent, inactiv: *natura rămînea imună faţă de un asalt direct al matematicii.* BL. [Din fr. ***immun,*** lat. ***immunis***].

imúnd, ~zi, imundă, ~e a. (livr.) foarte murdar, dezgustător; (fig.) *pentru a se măcina din ele acea imundă făină ce hrăneşte o pătură superpusă de străini.* EM. [Din lat. ***immundus,*** fr. ***immonde***].

imundícii n. pl. (rar) murdării, dejecţii: *grămezile de nomol şi imundicii de pe malul Dunării.* EM. [Din lat. ***immunditia,*** fr. ***immondices***].

imundicitáte f. (livr.) murdărie foarte mare. [Din fr. ***immondicité***].

imunitár, ~i, imunitară, ~e a. care asigură imunitatea: *sistemul imunitar al organismului.* [Din fr. ***immunitaire***].

imunitáte, imunităţi f. **1.** (med.) capacitate a organismului de a rezista la unii agenţi patogeni sau nocivi; (fig.) *logica primitivă ar manifesta o curioasă indiferenţă şi o imunitate faţă de otrava contradicţiei.* BL.; **2.** principiu potrivit căruia anumite persoane beneficiază de prerogative sau de scutiri legale în cadrul funcţiilor, sarcinilor sau drepturilor pe care le au: *făceau parte din Imperiul Otoman cu toate privilegiile şi imunităţile lor.* EM.; **imunitate parlamentară,** drept al parlamentarilor de a nu putea fi urmăriţi sau arestaţi fără aprobarea organului din care fac parte; **imunitate diplomatică,** inviolabilitate juridică de care se bucură reprezentanţii diplomatici şi familiile lor. [Din fr. ***immunité,*** lat. ***immunitas, -atis***].

imunizá, imunizez vb. (tr.) a face să devină imun. [Din fr. ***immuniser***].

imunizánt, ~ţi, imunizantă, ~e a. care imunizează. [Din fr. ***immunisant***].

imunizáre, imunizări f. acţiunea de a imuniza şi rezultatul ei: *imunizarea împotriva variolei;* (fig.) *se încearcă o imunizare a superstiţiei faţă de fapte.* BL. [V. ***imuniza***].

imunizát, ~ţi, imunizată, ~e a. devenit imun. [V. ***imuniza***].

imunogén, ~i, imunogenă, ~e a. care dă imunitate: *substanţă imunogenă.* [Din fr. ***immunogène***].

imunogenétică f. disciplină medicală care studiază fenomenele imunologice din perspectiva geneticii. [Din engl. ***immunogenetics***].

imunológic, ~ci, imunologică, ~ce a. care aparţine imunologiei, referitor la imunologie: *bănuiesc că trebuie să fie o reacţie imunologică de respingere.* PR. [Din fr. ***immunologique***].

imunológie f. ramură a biologiei care se ocupă cu studiul imunităţii. [Din fr. ***immunologie***].

imunoterapíe, imunoterapii f. tratament care constă în administrarea de seruri şi de vaccinuri care măresc imunitatea la o boală. [Din fr. ***immunothérapie***].

imurlúc, imurluci n. (reg.) haină (de ploaie). [Din turc. ***yamurluk***].

imutábil, ~i, imutabilă, ~e a. (rar) imuabil: *timpului, care e imutabil şi rămîitor, îi corespunde în fenomen ceea ce-n existenţă persistă, adică substanţa.* EM. [Din lat. ***immutabilis***].

imutabilitáte f. (rar) imuabilitate: *publicul să nu fie silit de-a lipsi, prin imutabilitatea posesiunei, de plăceri cari rezultă neapărat din principiul liberei concurenţe.* EM. [Din lat. ***immutabilitas, -atis,*** fr. ***immutabilité***].

in[1] n. **1.** plantă erbacee textilă şi oleaginoasă, cu tulpina subţire şi cu flori albastre sau albe (*Linum usitatissimum*): *tortul ... se face ... din in sau cînepă.* DRĂGHICI; **2.** sămînţa acestei plante: *ulei de in;* **3.** fibre obţinute prin prelucrarea acestei plante: *nu sîntem bune decît a toarce la in.* NEGR.; *din in se toarce şi se ţese pînză;* **4.** (p. ext.) pînză făcută din asemenea fibre: *faţă de masă din in.* [Lat. ***linum***].

in-[2] element de compunere cu sens negativ şi privativ (devine *im-* înainte de *b, m, p* şi *i-* înainte de *l, r*). [Din lat., fr. ***in-***].

inabíl, ~i, inabilă, ~e a. (rar) neîndemînatic: *am pomenit, inabil, de poliţa de cinci mii încăputâ în mîinile ei.* GHEŢIE. [Din fr. ***inabile,*** lat. ***inabilis***].

inabilitáte, inabilităţi f. (livr.) lipsă de abilitate; stîngăcie. [Din fr. ***inhabilité***].

inabordábil, ~i, inabordabilă, ~e a. **1.** unde nu se poate aborda: *ţărm inabordabil;* **2.** care nu poate fi abordat; la care nu se poate ajunge; inaccesibil: *conceptul de stil rămîne inabordabil.* BL.; *om inabordabil.* [Din fr. ***inabordable***].

in absentia [in absénţia] adv. în lipsă. [Cuv. lat.].

inacceptábil, ~i, inacceptabilă, ~e a. care nu se poate accepta: *ceea ce o face absolut inacceptabilă pentru noi ... e limba.* IBR.; *pretenţii inacceptabile.* [Din fr. ***inacceptable***].

inacceptáre, (rar) **inacceptări** f. neacceptare; respingere. [Din fr. ***inacceptation***].

inaccesíbil, ~i, inaccesibilă, ~e a. **1.** care nu este accesibil, la care nu se poate ajunge: *i se dădu voie să citească chiar şi cărţi interzise sau documente inaccesibile marelui public.* BL.; (subst. n.) *numai atunci inaccesibilul ar fi fost meritat.* CĂL.; **2.** (fig.) căruia nu i te poţi adresa: *are un ideal feminin, întrupat în cea mai inaccesibilă, în cea mai frumoasă femeie din oraş.* CĂL. [Din fr. ***inaccessible,*** lat. ***inaccessibilis***].

inaccesibilitáte f. însuşirea sau starea de a fi inaccesibil: *valoarea idealului stă în inaccesibilitatea lui.* CĂL. [Din fr. ***inaccessibilité***].

inacomodábil, ~i, inacomodabilă, ~e a. care nu se poate acomoda cu ceva sau cu cineva. [Din fr. ***inaccommodable***].

inacordábil, ~i, inacordabilă, ~e a. care nu se poate acorda. [Din fr. *inaccordable*].

inacostábil, ~i, inacostabilă, ~e a. care nu poate fi acostat. [Din fr. *inaccostable*].

inactív, ~i, inactivă, ~e a. **1.** care nu face nimic; fără activitate: *locaşuri de retragere ... consacrate unei vieţe monahale inactive.* OD.; **2.** (chim.) care nu reacţionează: *gazele inerte sînt substanţe inactive.* [Din fr. *inactif,* germ. *inaktiv*].

inactivă, inactivez vb. (tr.) **1.** a face să devină inactiv; a anihila: *a inactiva un proiectil;* **2.** (chim.) a face să nu reacţioneze; a neutraliza. [Din fr. *inactiver*].

inactiváre, inactivări f. acţiunea de a inactiva. [V. *inactiva*].

inactivísm n. mod de viaţă caracterizat prin inactivitate, prin evitarea contactului cu lumea. [Din germ. *Inaktivismus*].

inactivitáte f. lipsă de activitate; pasivitate: *ziua întreagă mi-o petreceam într-o inactivitate totală.* GHEŢIE. [Din fr. *inactivité*].

inactuál, ~i, inactuală, ~e a. care nu este actual sau în actualitate; depăşit, neactual: *arta ... le acordă şansa de a deveni inactuali pentru cîteva minute sau cîteva ore.* GHEŢIE. [Din fr. *inactuel*].

inactualitáte f. lipsă de actualitate; însuşirea de a fi inactual: *polemicile lui au rămas mereu vii, chiar în inactualitatea obiectului.* CĂL. [Din fr. *inactualité*].

inacţiúne, inacţiuni f. (rar) lipsă a oricărei acţiuni: *din cultura secolului, să prinzi un ce tot mai mult, ... este a te apropia, fără să ştii, de inacţiune.* BAC. [Din fr. *inaction*].

inacuzábil, ~i, inacuzabilă, ~e a. care nu poate fi acuzat. [Din fr. *inaccusable*].

inadaptábil, ~i, inadaptabilă, ~e a. care nu se poate acomoda cu o situaţie nouă; neadaptabil: *în zugrăvirea tipurilor inadaptabile, apar trei însuşiri importante.* IBR.; (subst.) *inadaptabilii nuvelisticii noastre într-un mediu de cras materialism.* CĂL. [Din fr. *inadaptable,* it. *inadattabile*].

inadaptabilitáte f. faptul de a fi inadaptabil; neadaptabilitate: *ni se zugrăveşte inadaptabilitatea unor tipuri care simbolizează o clasă.* IBR. [Din fr. *inadaptabilité*].

inadaptáre, inadaptári f. imposibilitate, lipsă de adaptare; neadaptare: *viaţa nu progresează de la stări de inadaptare la stări de adaptare.* BL.; *eroii lui Ibsen au această falsă aparenţă de inadaptare.* CĂL. [Din fr. *inadaptation*].

inadaptát, ~ţi, inadaptată, ~e a. care nu s-a adaptat; neadaptat: *a rămas încă o persoană inadaptată;* (subst.) *ca orice inadaptat, el rămîne indiferent la seducţiile vieţii politice.* CĂL. [Din fr. *inadapté*].

inadecvăre, (rar) **inadecvări** f. nepotrivire, lipsă de adecvare; neadecvare, (rar) inadecvaţie. [Din fr. *inadéquation*].

inadecvát, ~ţi, inadecvată, ~e a. nepotrivit, care nu corespunde; neadecvat: *de fiecare dată ne-am simţit obligaţi să respingem ca inadecvată şi insuficientă comparaţia.* BL. [Din fr. *inadéquat*].

inadecvăţie, inadecvaţii f. (rar) inadecvare: *s-ar manifesta printr-o evidentă inadecvaţie în raport cu funcţia căreia îi este destinat.* BL. [Din fr. *inadéquation*].

inaderént, ~ţi, inaderentă, ~e a. care nu aderă, care nu se lipeşte de ceva; neaderent. [Din fr. *inadhérent*].

inaderénţă, inaderenţe f. imposibilitate de a adera, de a se lipi, de a se alătura la ceva; neaderenţă. [*Inader(ent)* + *-enţă*].

inadmisíbil, ~i, inadmisibilă, ~e a. care nu poate fi admis; neadmisibil: *aceste din urmă îi păreau inadmisibile împăratului.* EM.; (adv.) *socotim inadmisibil ca un asemenea aspect să fie trecut cu vederea.* BL. [Din fr. *inadmissible*].

inadmisibilitáte f. caracterul a ceea ce este inadmisibil. [Din fr. *inadmissibilité*].

inadverténţ, ~ţi, inadvertentă, ~e a. **1.** nepotrivit, neconcordant; greşit; **2.** neatent, distrat. [Din fr. *inadvertant*].

inadverténţă, inadvertenţe f. **1.** nepotrivire, neconcordanţă; **2.** neatenţie. [Din fr. *inadvertance,* lat. *inadvertentia*].

inalienábil, ~i, inalienabilă, ~e a. **1.** (jur.) care nu poate fi înstrăinat, vîndut sau donat: *un teritoriu inalienabil nu se poate aliena.* EM.; *bunurile dotale ale minorilor sînt inalienabile;* **2.** (p. ext.) durabil, stabil; incontestabil: *din patrimoniul inalienabil al filosofiei face parte concepţia demiurgică a lui Platon.* BL. [Din fr. *inaliénab!e*].

inalienabilitáte f. calitatea de a fi inalienabil: *inalienabilitatea teritoriului României.* EM. [Din fr. *inaliénabilité*].

inalienáre, inalienări f. (jur.) situaţia, starea de a fi inalienabil; imposibilitate de alienare. [Din fr. *inaliénation*].

inalterábil, ~i, inalterabilă, ~e a. nealterabil; (fig.) durabil: *trebuia să admită divinitatea calitativ şi cantitativ inalterabilă.* BL. [Din fr. *inaltérable*].

inalterabilitáte f. calitatea de a fi inalterabil: *ideea inalterabilităţii divinităţii era o piatră unghiulară.* BL. [Din fr. *inaltérabilité*].

inamíc, ~ci, inamică, ~ce a. şi m., f. duşman, vrăjmaş; (spec.) adversar în război: *e dus din ordinul ofiţerului în apropierea liniei inamice şi silit să dezerteze.* CĂL.; *inamicul se lăsă de atac şi se retrase.* EM.; *un mare inimic al poporului.* GHICA; (şi: (înv.) **inimic**). [Din lat. *inimicus* (după *amic*)].

inamicál, ~i, inamicală, ~e a. lipsit de amabilitate; care nu este amical: *societatea îmi făcu o primire rezervată, dar nu inamicală.* GHEŢIE. [Din fr. *inamical*].

inamicíţie, inamiciţii f. (rar) duşmănie, ură. [Din it. *inamicizia*].

inamisíbil, ~i, inamisibilă, ~e a. (livr.) care rămîne (şi nu se poate lua); care nu se poate pierde. [Din lat. *inamissibilis,* fr. *inamissible*].

inamitáte f. (rar) deşertăciune, vanitate, zădărnicie: *ca dovadă de inamitatea acestei aserţiuni, pomenim ceea ce toată lumea contimporană ştie.* EM. [Din fr. *inamité,* lat. *inamitas, -atis*].

inamovíbil, ~i, inamovibilă, ~e a. care nu poate fi mutat, înlocuit sau destituit din funcţie: *judecător inamovibil.* [Din fr. *inamovible*].

inamovibilitáte f. faptul sau calitatea de a fi inamovibil: *inamovibilitatea magistraţilor.* [Din fr. *inamovibilité*].

inanalizábil, ~i, inanalizabilă, ~e a. neanalizabil: *acel lucru înţeles, dar inanalizabil, ... se cheamă darul de a povesti.* CĂL. [Din fr. *inanalysable*].

inanimát, ~ţi, inanimată, ~e a. (şi subst.) fără viaţă, neînsufleţit, neanimat. [Din fr. *inanimé*].

inanîţie f. stare de slăbiciune cauzată de lipsa de hrană: *l-a găsit sub trei grăunţe, mort de inaniţie.* TOP; (şi: (înv.) **inaniţiune**). [Din fr. *inanition,* lat. *inanitio, -onis*].

inaniţiúne f. v. inaniţie.

inaparént, ~ţi, inaparentă, ~e a. (rar) care nu se observă (direct); invizibil: *este o analiză profundă a sufletului inaparent.* CĂL. [*In-*[2] + *aparent*].

inapelábil, ~i, inapelabilă, ~e a. (jur.) cu caracter definitiv; care nu poate fi schimbat sau modificat; (p. ext.; adv.) *această certitudine mistică, cu valorile ei, se constituie, inapelabil, în cadre stilistice.* BL. [Din it. *inappellabile*].

inapeténţă f. **1.** lipsă de poftă de mîncare; **2.** (p. ext.) lipsă a interesului pentru ceva; inacceptare: *inapetenţă pentru funcţii.* [Din fr. *inappétence*].

inaplicábil, ~i, inaplicabilă, ~e a. care nu poate fi aplicat, pus în practică; neaplicabil: *lege inaplicabilă.* [Din fr. *inaplicable*].

inaplicabilitáte f. imposibilitate de a fi pus în practică. [Din fr. *inaplicabilité*].

inapreciábil, ~i, inapreciabilă, ~e a. (rar) **1.** care nu poate fi apreciat sau determinat: *deosebirea între Paris, Milano şi Berlin e inapreciabilă.* CĂL.; *diferenţă inapreciabilă;* **2.** foarte valoros: *merit inapreciabil.* [Din fr. *inappreciable*].

inápt, ~ţi, inaptă, ~e a. nepotrivit, necorespunzător pentru o anumită sarcină sau activitate: *comisia îl găseşte inapt pentru orice serviciu militar.* CĂL. [Din fr. *inapte*].

inaptitúdine, inaptitudini f. lipsă de aptitudine pentru ceva; nepricepere: *un an de întîrziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică.* CAR. [Din fr. *inaptitude*].

ináriţă, inariţe f. plantă erbacee acvatică, asemănătoare cu inul, cu florile verzui (*Najas minor* şi *marina*). [*In*[1] + *-ariţă*].

inarticulábil, ~i, inarticulabilă, ~e a. care nu poate fi articulat, exprimat clar, uşor. [Din fr. *inarticulable*].

inarticulát, ~ţi, inarticulată, ~e a. care nu este sau nu a fost articulat. [Din fr. *inarticulé*].

inasíduu, ~ui, inasiduă, ~ue a. (rar) lipsit de sîrguinţă, de perseverenţă; delăsător: *Mitică Popescu, funcţionar de bancă, e inasiduu la slujbă.* CĂL. [*In-*[2] + *asiduu*].

inasimilábil, ~i, inasimilabilă, ~e a. neasimilabil. [Din fr. *inassimilable*].

inát n. (reg.) invidie; necaz: *cine-are inat pe noi!* POP. [Din sb. *inat* „încăpăţînare"].

inatacábil, ~i, inatacabilă, ~e a. neatacabil: *drept inatacabil.* [Din fr. *inattaquable*].

inaudíbil, ~i, inaudibilă, ~e a. care nu se poate auzi (uşor); (p. ext.) imperceptibil. [Din fr. *inaudible*].

inaugurá, inaugurez vb. (tr.) **1.** a deschide, a începe în mod solemn activitatea unui aşezămînt, a unei expoziţii etc.: *mai mulţi profesori îşi inaugurează lecţiile introductive, evocînd transformările recente petrecute în ţară.* GHEŢIE; **2.** a dezveli un monument, o statuie etc.; **3.** (fig.) a face sau a fi începutul unui lucru: *Regulamentul Organic ... inaugurează deja epoca domniei ciocoieşti şi a căderii claselor istorice din ţară.* EM.; (refl. pas.) *se inaugurează la noi o poezie diletantistă de tribunale şi barou.* CĂL. [Din fr. *inaugurer,* lat. *inaugurare*].

inaugurál, ~i, inaugurală, ~e a. referitor la inaugurare, de inaugurare: *discurs inaugural.* [Din fr. *inaugural*].

inauguráre, inaugurări f. **1.** acţiunea de a inaugura şi rezultatul ei; deschidere solemnă, începere a activităţii: *la 16 iunie 1835, la inaugurarea Academiei Mihăilene, ţinu o cuvîntare.* CĂL.; **2.** dezvelire a unui monument, a unei statui etc.: *la inaugurarea statuiei lui, nimeni n-a vorbit despre activitatea lui literară.* IBR. [V. *inaugura*].

inauguratór, ~i, inauguratoáre a. şi m., f. (persoană) care inaugurează ceva. [Din fr. *inaugurateur*].

inaugurăţie, inaugurăţii f. (rar) acţiunea de a inaugura; ceremonie care are loc cu acest prilej; inaugurare: *era membru în comitetul teatrului, pentru care compune un imn, destinat inaugurăţiei de la 1 ianuarie 1853.* CĂL.; (şi: (înv.) **inaugurăţiune**). [Din fr. *inauguration,* lat. *inauguratio, -onis*].

inaugurăţiúne f. v. inaugurăţie.

inauténtic, ~ci, inautentică, ~ce a. neautentic. [Din fr. *inauthentique*].

inautenticitáte f. neautenticitate. [Din fr. *inauthenticité*].

inavuábil, ~i, inavuabilă, ~e a. (livr.) care nu poate fi mărturisit; (p. ext.) ruşinos, nedemn: *Gheorghiu ia parte la nişte orgii colective inavuabile.* CĂL.; (adv.) *privi în toate părţile, găsind inavuabil a pronunţa cuvîntul „prinţesă" în public.* CĂL. [Din fr. *inavuable*].

înăriță, înăriță f. 1. pasăre mică cu penele castanii, care se hrănește mai ales cu semințe de in (*Carduelis flammea*); 2. plantă erbacee ale cărei frunze seamănă cu ale inului (*Linaria*). [*In*[1] + *-ăriță*].

inc, incuri n. (reg.) poftă de rîs, de joacă, de zburdălnicii: *copila părintelui ... era sprințară și plină de incuri.* CR.; **a scoate incul din cineva,** a potoli, a cuminți: *vă judec eu acuși, necuraților; voi scoate incul din voi.* CR. [Et. nec.].

inca a. invar. incaș: *simte curgînd în vinele lui sînge din neamul inca.* CĂL. [Din fr. *inca*].

incaiculábil, ~i, incalculabilă, ~e a. care nu se poate calcula; considerabil, imens: *incalculabil de marea majoritate a oamenilor.* EM.; *numărul stelelor este incalculabil.* [Din fr. ***incalculable***].

incalificábil, ~i, incalificabilă, ~e a. care nu poate fi calificat (atît este de rău, de urît): *incalificabila noastră lege a instrucției.* EM.; *purtare incalificabilă.* [Din it. ***inqualificabile;*** cf. fr. ***inqualifiable***].

incandescént, ~ți, incandescentă, ~e a. 1. care se află în stare de incandescență; (fig.) *Spania e o țară aplecată spre Africa, cu soarele incandescent.* CĂL.; 2. care rezultă din această stare, bazat pe această stare: *becurile cu lumină incandescentă sporeau prin strălucirea lor rece singurătatea împrejurimilor.* GHEȚIE; 3. (fig.) plin de însuflețire, de entuziasm. [Din fr. ***incandescent,*** lat. ***incandescens, -ntis***].

incandescénță f. 1. stare a unui corp care emite lumină, fiind aflat la o temperatură înaltă: *este iluminat prin ajutorul electricitatei cu ... lampe cu incandescență.* C.; (fig.) *lirica spaniolă este o incandescență de materii geologice.* CĂL.; 2. (fig.) stare de însuflețire, de frenezie. [Din fr. ***incandescence***].

incantatóriu, ~ii, incantatorie, ~ii a. (livr.) care aparține incantației, care are caracter de incantație: *mișcările sînt ciclice și vorbirea incantatorie.* CĂL. [Din fr. ***incantatoire***].

incantáție, incantații f. 1. cuvînt ori text magic sau ceremonie pentru realizarea unei vrăji: *descîntecele sînt niște incantațiuni, procedee magice de captare.* CĂL.; 2. (fig.) stare de extaz; încîntare; (și: **incantațiune**). [Din fr. ***incantation,*** lat. ***incantatio, -onis***].

incantațiúne f. v. incantație.

incapábil, ~i, incapabilă, ~e a. 1. (și subst.) care nu este capabil să facă ceva; lipsit de aptitudinea de a face ceva: *sînt incapabili de a introduce o asemenea administrație care să procedeze cu cumpăt.* EM.; *principe incapabil de a guverna;* 2. lipsit de capacitatea legală (pentru un drept, pentru o funcție); 3. care nu se pretează la ceva, care nu are în obișnuință ceva: *e inocentă, incapabilă să mă înșele!* GHEȚIE; *incapabil de lașitate.* [Din fr. ***incapable***].

incapacitáte, incapacități f. 1. lipsă de capacitate; neputință, nepricepere: *incapacitatea erigiată în titlu de merit.* EM.; *datorită incapacității de a oferi program credibil ..., s-a ajuns unde s-a ajuns.* CR.; 2. neputință sau nepricepere de a face ceva; 3. stare a unei persoane care este privată de anumite drepturi prin lege. [Din fr. ***incapacité***].

incapsulá vb. v. **încapsula.**

incarcerátie, incarcerații f. 1. încarcerare; 2. (med.) strangulare a unei hernii. [Din fr. ***incarcération***].

incarná, incarnez vb. 1. (tr. și refl.) a (se) întrupa: *încercam regretul că nu mă pot încarna a doua oară.* GHEȚIE; 2. (fig.; tr.) a prezenta într-o formă concretă, materială; (și: **încarna**). [Din fr. ***incarner,*** lat. ***incarnare***].

incarnáre, incarnări f. acțiunea de a (se) incarna și rezultatul ei; incarnație: *teza despre încarnarea într-o persoană a unei ființe de natură divină.* BL.; (și: **încarnare**). [V. ***incarna***].

incarnát[1]**, ~ți, incarnată, ~e** a. 1. întrupat; 2. personificat, manifestat: *frumosul încarnat pe fața ta cea albă.* BOL.; 3. care crește în carne: *unghie încarnată;* 4. (fig.) convins, pătruns de ceva: *luăm ... asupră-ne a convinge pe cel mai încarnat logician.* MACED.; (și: **încarnat**). [V. ***incarna***].

incarnát[2]**, incarnaturi** n. (italienism) aspect al cărnii, al trupului; culoarea cărnii: *Monica are incarnatul exuberant al îngerilor.* CĂL.; (fig.) *în locul madonelor sănătoase ale lui Rafael, vin chipurile cu incarnat de crin ale lui.* CĂL. [Din it. ***incarnato***].

incarnáție, incarnații f. (rar) întrupare, încarnare: *la un moment dat ele sînt însă prea obosite de seria incarnațiunilor.* BL.; (și: (înv.) **incarnațiune**). [Din fr. ***incarnation,*** lat. ***incarnatio, -onis***].

incarnațiúne f. v. incarnație.

incartádă, incartade f. (livr.) abatere (de conduită, de limbaj); nebunie, poznă, trăsnaie; extravaganță. [Din fr. ***incartade***].

incás m., f. v. **încaș.**

incasábil, ~i, incasabilă, ~e a. care nu se sparge (ușor): *sticlă incasabilă.* [Din fr. ***incassable***].

incáso n. încasare a polițelor prin care o bancă primește o sumă de bani de la debitor în contul acestei operații. [Din it. ***incasso***].

incastelúră, incasteluri f. deformare a copitei (la cabaline). [Din fr. ***incastelure***].

incáș, ~i, incașă, ~e m., f. persoană care face parte dintr-o populație băștinașă din America de Sud. // a. care aparține acestei populații sau civilizației ei, referitor la această populație; inca: *imperiul incaș; cultura incașă;* (și: **incas**). [Din fr. ***inca, incas***].

incavăție, incavații f. (rar) adîncitură. [Din engl. ***incavation***].

incendiá, incendiez vb. (tr.) 1. a da foc, a aprinde ceva (pentru a distruge): *tătarii incendiau satele;* (fig.) *soarele, apunînd departe, pe celălalt ocean, incendia baza acestui hotar.* TUD.; 2. (fig.) a incita la acțiuni violente, la revoltă, la război. [Din fr. ***incendier***].

incendiár, ~i, incendiară, ~e a. 1. care poate provoca un incendiu: *proiectile incendiare;* 2. (fig.) care incită, îndeamnă (la acțiuni violente): *scrieri incendiare.* [Din fr. ***incendiaire,*** lat. ***incendiarius***].

incendiát, ~ți, incendiată, ~e a. cuprins de incendiu; care a suferit un incendiu: *pompierii au pătruns în pădurea incendiată;* (fig.) *să se facă experiența cu un ... incendiat apus de soare.* BL. [V. ***incendia***].

incendiatór, ~i, incendiatoáre m., f. 1. persoană care provoacă un incendiu; 2. (fig.) provocator. [***Incendia*** + ***-tor***].

incendiére, incendieri f. acțiunea de a incendia și rezultatul ei: *mișcarea degenerează în efracție cu incendiere.* CĂL. [V. ***incendia***].

incéndiu, incendii n. 1. foc mare care mistuie ceva: *așa lasă toate incendiile mari, după ce se sting, o provizie de căldură ascunsă.* V.LAH.; 2. (fig.) tulburare socială, violență. [Din lat. ***incendium,*** fr. ***incendie***].

incért, ~ți, incertă, ~e a. 1. nesigur, îndoielnic: *afirmația asta aparea incertă.* PETR.; (subst. n.) *expresia și tainele ei sînt frecventate mai vîrtos de un anume foiletonism alimentat de pasiunea incertului.* BL.; 2. (fig.) slab, redus; neprecizat, confuz: *două felinare mărginașe răspîndeau în jur o lumină incertă.* GHEȚIE. [Din lat. ***incertus***].

incertitúdine, incertitudini f. lipsă de certitudine; nesiguranță, îndoială: *simțea în mod obscur că în acest timp fusese ros de incertitudini.* GHEȚIE. [Din lat. ***incertitudo, -inis,*** fr. ***incertitude***].

incesíbil, ~i, incesibilă, ~e a. (jur.; despre bunuri) care nu poate fi cedat, înstrăinat. [Din fr. ***incessible***].

incesibilitáte f. (jur.) calitatea (unui bun) de a fi incesibil. [Din fr. ***incessibilité***].

incést, incesturi n. legătură sexuală (oprită de lege) între rude apropiate în linie directă sau între frați: *sfiala ce o manifestă sălbatecii față de incest este de o intensitate cu totul excepțională.* BL. [Din fr. ***inceste,*** lat. ***incestus***].

incestuós, ~și, incestuoásă, ~e a. 1. vinovat de incest; 2. cu caracter de incest. [Din fr. ***incestueux,*** lat. ***incestuosus***].

inch [inci] m. invar. unitate de măsură pentru lungime, folosită în Anglia și în Statele Unite ale Americii, egală cu 2, 54 cm. [Cuv. engl.].

inchietát, ~ți, inchietată, ~e a. (franțuzism) neliniștit, tulburat: *actorul se va simți întotdeauna străin și chiar închietat în acest costum.* EM. [Din fr. ***inquiété***].

inchietúdine f. (livr.) neliniște. [Din lat. ***inquietudo, -inis,*** fr. ***inquiétude***].

inchizitór, inchizitori m. 1. judecător în tribunalul inchiziției medievale: *are o figură de inchizitor tînăr, cu fața osoasă.* PETR.; 2. (fig.) anchetator aspru. [Din fr. ***inquisiteur***].

inchizitoriál, ~i, inchizitorială, ~e a. 1. de inchiziție sau de inchizitor, referitor la inchiziție sau la inchizitor: *romanticul e sau ateu, sau mistic și inchizitorial.* CĂL.; 2. (fig.) crud, aspru: *cercetare inchizitorială.* [Din fr. ***inquisitorial***].

inchizíție f. 1. instituție juridică întemeiată în evul mediu de biserica catolică pentru pedepsirea ereticilor: *creștinul pe necredincioși încă ardea, cum incvizitia sfîntă îi arde-acum.* B.-DEL.; 2. (rar) cercetare, anchetă riguroasă; (și: (înv.) **incviziție**). [Din fr. ***inquisition,*** lat. ***inquisitio, -onis***].

incidént, ~ți, incidentă, ~e a. 1. (gram.) intercalat între părțile unei propoziții sau ale unei fraze; (rar) incidental: *propoziție incidentă;* 2. care cade pe suprafața unui corp: *rază incidentă.* // n. 1. întîmplare neașteptată (și neplăcută) care intervine în cursul unei acțiuni: *un incident foarte neplăcut, din punctul de vedere al prestigiului și demnității statului român, a avut loc în zilele acestea.* CAR.; 2. acțiune secundară într-o operă literară; 3. obiecție (neașteptată) ridicată în cursul unui proces. [Din fr. ***incident,*** lat. ***incidens, -ntis,*** germ. ***inzident, Inzident***].

incidentál, ~i, incidentală, ~e a. 1. care se produce din întîmplare; accidental: *voi face-o numai într-un mod incidental.* GHICA; (adv.) *în știința antică experimentul apare incidental.* BL.; 2. (rar) intercalat între părțile unei propoziții sau ale unei fraze; incident: *propoziție incidentală;* 3. care cade pe o suprafață: *rază incidentală.* [Din fr. ***incidentel,*** it. ***incidentale***].

incidánță, incidențe f. 1. întîlnire a unei raze sau a unui fascicul de raze cu o suprafață: *condiția a cincea privește unghiul de incidență a razelor în fenomenul prismatic.* BL.; *punct de incidență;* 2. caracterul unui cuvînt sau a unei propoziții de a fi incidente. [Din fr. ***incidence,*** germ. ***Inzidenz***].

incinerá, incinerez vb. (tr.) a arde prefăcînd în cenușă: *regretă că trupul pictorului a fost incinerat.* CĂL. [Din fr. ***incinérer,*** lat. ***incinerare***].

incineráre, incinerări f. acțiunea de a incinera și rezultatul ei; (spec.) ardere a corpului unui om decedat: *incinerarea fiind înlăturată, se adoptă înhumarea.* CĂL. [V. ***incinera***].

incinerát, ~ți, incinerată, ~e a. transformat în cenușă prin ardere. [V. ***incinera***].

incinerátor, incineratoare n. amenajare în care se ard deșeuri, gunoaie etc. [Din fr. ***incinérateur***].

incinerátie, incinerații f. ardere. [Din fr. ***incinération,*** lat. ***incineratio, -onis***].

incíntă, incinte f. 1. spațiu închis în interiorul unei construcții: *pătruns în incinta palatului, mi s-a părut că deslușesc o schimbare.* GHEȚIE; *incinta tribunalului;* 2. suprafață de teren înconjurată de construcții: *zîmbesc involuntar cînd trec pe lîngă zidul de incintă.* GHEȚIE; 3. **incintă acustică,** casetă (de lemn sau de material plastic) în care sînt fixate unul sau mai multe difuzoare; boxă. [Din fr. ***enceinte***].

incipiént, ~ți, incipientă, ~e a. care se află la început: *punctul incipient al doctrinei budhiste este acest pozitivism al durerii.* BL. [Din lat. ***incipiens, -ntis***].

incípit n. formulă introductivă dintr-o carte sau dintr-un manuscris (antic sau medieval), care cuprindea titlul lucrării și numele autorului. [Din lat. *(hic)* ***incipit*** „(aici) începe"].

incisív, ~i, incisivă, ~e a. 1. care taie; **dinți incisivi** (și subst. m.), dinți din față care servesc la

tăierea alimentelor; **2.** (fig.) tăios, muşcător: *stil incisiv.* [Din fr. ***incisif,*** lat. ***incisivus***].

incisivitáte f. (rar) însuşirea de a fi incisiv, tăios, muşcător. [***Incisiv*** + ***-itate***].

incitá, incít vb. (tr.) a întărîta, a instiga: *fenomenul proaspăt descoperit, al difracţiei, îl incită pe Grimaldi să mediteze asupra naturii mai profunde a luminii.* BL. [Din fr. ***inciter,*** lat. ***incitare***].

incitábil, ~i, incitabilă, ~e a. care poate fi incitat. [Din fr. ***incitable***].

incitabilitáte f. însuşirea a ceea ce este incitabil; stare de incitare. [Din fr. ***incitabilité***].

incitánt, ~ţi, incitantă, ~e a. care incită, incitator: *a trebuit, credem, să intervină, ca factori incitanţi, condiţii externe cu totul excepţionale.* BL. [Din fr. ***incitant***].

incitáre, incitări f. instigare, întărîtare, aţîţare; incitaţie: *se urmărea incitarea unei anumite părţi a populaţiei împotriva celeilalte.* GHEŢIE. [V. ***incita***].

incitát, ~ţi, incitată, ~e a. instigat, întărîtat, aţîţat, (rar) incitativ. [V. ***incita***].

incitatív, ~i, incitativă, ~e a. (rar) incitat. [Din fr. ***incitatif***].

incitatór, ~i, incitatoáre a. şi m., f. (livr.) (persoană) care incită; instigator. [Din fr. ***incitateur***].

incitáţie, incitaţii f. (livr.) incitare. [Din fr. ***incitation,*** lat. ***incitatio, -onis***].

incivíl, ~i, incivilă, ~e a. (înv.) nepoliticos; brutal, grosolan: *şi-au atras critice şi graţioziţăţi incivile din partea noastră, taxîndu-l noi de ignorant.* EM. [Din lat. ***incivilis***].

incivilitáte, (rar) **incivilităţi** f. (livr.) impolitеţe, obrăznicie. [Din fr. ***incivilité***].

incizá, incizez vb. (tr.) a face o incizie; a tăia. [Din fr. ***inciser***].

incizáre, incizări f. acţiunea de a inciza. [V. ***inciza***].

incízã, incize f. (rar; gram.) propoziţie incidentă. [Din fr. ***incise***].

incízie, incizii f. tăietură (făcută cu un instrument special); (şi: (înv.) **inciziune**). [Din fr. ***incision,*** lat. ***incisio, -onis***].

inciziúne f. v. incizie.

inclaritáte, inclarităţi f. (rar) lipsă de claritate; confuzie: *să punem o dată capăt acestei inclarităţi şi vîrtejului de speranţe.* EM. [***In-²*** + ***claritate***].

incleménţ, ~ţi, inclementă, ~e a. (livr.) lipsă de clemenţă; aspru, neîndurat, nemilos: *încă tînăr şi de aceea dogmatic, inclement.* CĂL. [Din fr. ***inclément***].

incleménţă f. (livr.) lipsă de clemenţă; asprime, neîndurare: *surprindem la scriitor inclemenţa faţă de confraţi.* CĂL. [Din fr. ***inclémence***].

inclinométru, inclinometre n. **1.** instrument pentru măsurarea unghiurilor de înclinare ale navelor în raport cu orizontul; **2.** instrument care indică direcţia magnetismului Pămîntului. [Din fr. ***inclinomètre***].

inclúde, includ vb. (tr.) a cuprinde, a conţine: *trebuia să sfîrşească prin a include în sine pe toţi clericii şi mirenii de părere contrarie.* EM.; *în majoritatea cazurilor, noua formulare include pe cea veche.* CĂL.; (refl. pas.) *în embrionul minuscul se include forma desăvîrşită a exemplarului.* STĂNIL. [Din lat. ***includere***].

inclúdere, includeri f. acţiunea de a include şi rezultatul ei. [V. ***include***].

inclús, ~şi, inclusă, ~e a. cuprins, înglobat, conţinut. [V. ***include***].

inclusív adv. **1.** împreună cu ..., cuprinzînd şi ...: *dacă ar fi numai moşieri şi arendaşi, inclusiv prefectul, ne-am urca pe pereţi de plictiseală.* REBR.; **2.** chiar şi, pînă şi: *toată lumea, inclusiv Tilly, ia notiţe.* GHEŢIE; **3.** şi cel din urmă, şi cu acesta: *pînă la 3 ianuarie inclusiv.* [Din fr. ***inclusif,*** lat. ***inclusivus***].

incluziúne, incluziuni f. **1.** particulă de material străin în masa unui corp solid; **2.** (mat.) relaţie între două mulţimi prin care se exprimă faptul că orice element al primei mulţimi aparţine şi celeilalte; **3.** (log.) cuprindere a noţiunilor cu sferă mai mică, dar cu conţinut mai bogat, în noţiuni cu sferă mai mare şi cu conţinut mai sărac. [Din lat. ***inclusio, -onis,*** fr. ***inclusion***].

incoagulábil, ~i, incoagulabilă, ~e a. care nu se coagulează. [Din fr. ***incoagulable***].

incoagulabilitáte f. proprietatea de a fi incoagulabil. [Din fr. ***incoagulabilité***].

incoatív, ~i, incoativă, ~e a. (gram.) care exprimă începutul unei acţiuni: *verb incoativ.* [Din fr. ***incoatif***].

incoativitáte f. începutul acţiunii: *incoativitatea exprimată prin unele verbe.* [***Incoativ*** + ***-itate***].

incoercíbil, ~i, incoercibilă, ~e a. **1.** care nu poate fi constrîns: *creaţiunea ideologică este o forţă incoercibilă ce n-are nevoie de ascultători imediaţi.* CĂL.; **2.** (fiz.) care nu poate fi reţinut, comprimat într-un recipient. [Din fr. ***incoercible***].

incoercibilitáte f. (rar) imposibilitate de a constrînge, de a stăpîni. [Din fr. ***incoercibilité***].

incoerént, ~ţi, incoerentă, ~e a. **1.** lipsit de logică în gîndire, în manifestări: *Mitică nu e numai patriot peripatetic şi incoerent, dar nu suferă rezerva.* CĂL.; **2.** lipsit de legătură; lipsit de şir: *acea argumentaţiune era atît de difuză şi incoerentă.* EM.; *idei incoerente;* (adv.) *el scrie incoerent, ridicol, însă vorbeşte totdeauna frumos.* IBR.; (şi: (înv.) **incoherent**). [Din fr. ***incohérent***].

incoerénţă, incoerenţe f. lipsă de legătură logică: *vedem o foarte mare incoerenţă de idei, din care provine comicul.* IBR.; (şi: (înv.) **incoherenţă**). [Din fr. ***incohérence***].

incógnito adv. fără a fi cunoscut; cu nume fals; în ascuns: *rătăcind incognito, intră în slujba unei văduve.* CĂL.; *a călători incognito;* (subst.) *convins de ineficacitatea incognitului.* CAR. [Din fr., it. ***incognito***].

incognoscíbil, ~i, incognoscibilă, ~e a. care nu poate fi cunoscut de raţiunea omenească: *lucrurile în sine a căror existenţă e de conceput, sînt socotite drept incognoscibile.* BL. [Din fr. ***incognoscible***].

incognoscibilitáte f. imposibilitate de a fi cunoscut. [Din fr. ***incognoscibilité***].

incoherént a. v. incoerent.

incoherénţă f. v. incoerenţă.

incolór, ~i, incoloră, ~e a. **1.** care nu are culoare, care nu este colorat: *cîmpia incoloră de sară-i apăsată.* EM.; *lichid incolor;* **2.** (fig.) fără personalitate; searbăd, monoton: *stil incolor.* [Din fr. ***incolore***].

incombustíbil, ~i, incombustibilă, ~e a. care nu arde. [Din fr. ***incombustible***].

incombustibilitáte f. proprietatea de a fi incombustibil. [Din fr. ***incombustibilité***].

incomensurábil, ~i, incomensurabilă, ~e a. **1.** care nu se poate măsura; foarte mare; (înv.) necomensurabil: *spaţiu incomensurabil;* (fig.) *se manifestă ca o incomensurabilă potenţă stilistică.* BL.; **2.** (mat.; despre mărimi) care nu are o unitate de măsură comună (care să se cuprindă de un număr întreg de ori): *circumferinţa cercului e incomensurabilă cu diametrul ei.* [Din fr. ***incommensurable,*** germ. ***inkommensurabel***].

incomensurabilitáte f. însuşirea de a fi incomensurabil: *cercul e împărţit în „schele", pentru ca din acest detaliu de zidărie incomensurabilitatea lui să fie şi mai ameţitoare.* CĂL. [Din fr. ***incommensurabilité,*** germ. ***Inkommensurabilität***].

incomestíbil, ~i, incomestibilă, ~e a. necomestibil; toxic, otrăvitor. [Din fr. ***incomestible***].

incomód, ~zi, incomodă, ~e a. **1.** care nu este comod; care jenează: *otelul ... destul de modest şi incomod.* BOL.; **2.** care deranjează, supără, stingherеşte: *sînt simple pretexte pentru a se debarasa de nişte inşi incomozi.* GHEŢIE. [Din fr. ***incommode,*** lat. ***incommodus***].

incomodá, incomodez vb. (tr.) a pricinui supărare, a deranja, a stingheri: *ele* [faptele] *incomodează felul de a vedea al unor doctrinari.* BL. [Din fr. ***incommoder,*** lat. ***incommodare***].

incomodánt, ~ţi, incomodantă, ~e a. care incomodează; supărător, jenant: *românii se ivesc incomodanţi la Veneţia.* CĂL. [Din fr. ***incommodant***].

incomodáre, incomodări f. faptul de a incomoda. [V. ***incomoda***].

incomoditáte, incomodităţi f. lipsă de comoditate; jenă. [Din fr. ***incommodité,*** germ. ***Inkommodität***].

incomparábil, ~i, incomparabilă, ~e a. care nu se poate compara cu nimic; care n-are asemănare; (înv.) necomparabil: *Ion Ghica are un talent de narator incomparabil.* CĂL. // adv. (în construcţii comparative) cu mult: *viaţa realizează forme incomparabil mai îmbelşugate.* BL.; *aceşti tineri au cunoscut ... o şcoală de un nivel incomparabil mai bun.* CR [Din fr. ***incomparable,*** lat. ***incomparabilis***].

incompatíbil, ~i, incompatibilă, ~e a. care nu se poate împăca cu altceva sau cu altcineva; care nu poate exista simultan cu altcineva: *monstruozităţi incompatibile cu secolul în care trăim.* EM.; *caractere incompatibile.* [Din fr. ***incompatible,*** germ. ***inkompatibel***].

incompatibilitáte f. **1.** faptul de a fi incompatibil; caracter incompatibil: *de această incompatibilitate dinlăuntru se spărgeau încercările de unire în afară.* EM.; *s-a pus cu pasiune în această vreme problema incompatibilităţii criticii cu creaţia.* CĂL.; **2.** interdicţie prevăzută de lege de a cumula două funcţii, două atribuţii care sînt contradictorii: *este incompatibilitate între funcţiile de deputat şi de prefect.* [Din fr. ***incompatibilité,*** germ. ***Inkompatibilität***].

incompetént, ~ţi, incompetentă,~e a. **1.** care nu are puterea legală de a judeca: *tribunal incompetent;* **2.** care nu are cunoştinţele necesare pentru a face sau a decide ceva: *academicieni incompetenţi au votat modificarea arbitrară a ortografiei.* [Din fr. ***incompétent,*** germ. ***inkompetent***].

incompeténţă f. **1.** lipsă de competenţă judiciară: *incompetenţa unui tribunal;* **2.** lipsă de pregătire pentru a aprecia sau a decide într-o problemă: *incompetenţa în materie de cărţi a lui Ghika era notorie.* GHEŢIE; *incompetenţă ştiinţifică.* [Din fr. ***incompétence,*** germ. ***Inkompetenz***].

incomplét, ~ţi, incompletă, ~e a. care nu este complet; care are lipsuri; necomplet: *vechile cataloage, incomplete şi neglijent întocmite, nu-mi serveau la nimic.* GHEŢIE; *educaţie incompletă.* [Din fr. ***incomplet,*** lat. ***incompletus***].

incomprehensíbil, ~i, incomprehensibilă, ~e a. care nu poate fi înţeles; de neînţeles: *în adaptarea la existenţă, clasicul arată bun-simţ şi este inteligibil în actele lui; romanticul e bizar, incomprehensibil.* CĂL.. [Din fr. ***incompréhensible***].

incomprehensibilitáte f. caracterul a ceea ce este incomprehensibil; lipsă de înţelegere: *evoluează de la un minimum de incomprehensibilitate.* BL. [Din fr. ***incompréhensibilité***].

incomprehensiúne f. (livr.) incapacitate de a fi înţeles sau de a înţelege. [Din fr. ***incomprehension***].

incomprehensív, ~i, incomprehensivă, ~e a. (livr.) care nu poate înţelege. [Din fr. ***incompréhensif***].

incompresíbil, ~i, incompresibilă, ~e a. (fiz.; despre corpuri) care nu-şi micşorează volumul sub acţiunea unei presiuni; necompresibil. [Din fr. ***incompressible,*** germ. ***inkompressibel***].

incompresibilitáte f. însuşirea de a fi incompresibil; necompresibilitate. [Din fr. ***incompressibilité,*** germ. ***Inkompressibilität***].

incomunicábil, ~i, incomunicabilă, ~e a. care nu se poate comunica; care nu trebuie comunicat: *au în provincie o reputaţie de poeţi incomunicabilă mai departe.* CĂL. [Din fr. ***incommunicable***].

incomunicabilitáte f. **1.** calitatea a ceea ce este incomunicabil; **2.** imposibilitate de a comunica: *drama incomunicabilităţii.* [Din fr. ***incommunicabilité***].

incomutábil, ~i, incomutabilă, ~e a. (jur.) care nu poate fi comutat: *pedeapsă incomutabilă;* **proprietar incomutabil,** proprietar care nu poate fi deposedat de un bun; **proprietate incomutabilă,** proprietate care nu-şi poate schimba proprietarul. [Din fr. *incommutable*].

incomutabilitáte f. (jur.) calitatea a ceea ce este incomutabil. [Din fr. *incommutabilité*].

inconceptíbil, ~i, inconceptibilă, ~e a. (rar) de neconceput; imposibil: *viaţa eternă de absolută fericire este dar inconceptibilă.* CĂL. [Din it. *inconcettibile*].

inconciliábil, ~i, inconciliabilă, ~e a. care nu poate fi conciliat; de neîmpăcat: *profesor de filozofie şi avocat, iată două ocupaţii inconciliabile.* CĂL.; *idei, concepţii inconciliabile.* [Din fr. *inconciliable*].

inconcludént, ~ţi, inconcludentă, ~e a. (rar) lipsit de relevanţă; neconvingător, irelevant: *e o nuvelă inconcludentă şi relativ bizară din lipsă de percepţie realistă a vieţii.* CĂL.; (adv.) *atacă prolix şi inconcludent.* CĂL. [*In-*^{2} + *concludent*].

incondiţionát, ~ţi, incondiţionată, ~e a. (rar) necondiţionat: *valoarea ... e un dat prim incondiţionat.* CĂL. [Din fr. *inconditionné*].

inconfórt n. lipsă de confort; disconfort: *o senzaţie aparte, de inconfort sufletesc, ... mă sili să închei în viteză cronica.* GHEŢIE. [Din fr. *inconfort*].

inconfortábil, ~i, inconfortabilă, ~e a. lipsit de confort: *o gloată de chiriaşi neînlesniţi popula locuinţele întunecoase şi inconfortabile.* GHEŢIE. [Din fr. *inconfortable*].

inconfundábil, ~i, inconfundabilă, ~e a. care nu se poate confunda cu altceva; individualizat: *i-am recunoscut mersul săltat, inconfundabil.* GHEŢIE. [*In-*^{2} + *confundabil*].

incongelábil, ~i, incongelabilă, ~e a. care nu poate fi congelat (uşor); care nu îngheaţă. [Din fr. *incongelable*].

incongruént, ~ţi, incongruentă, ~e a. care nu se potriveşte cu ceva; nepotrivit. [Din lat. *incongruens, -ntis,* it. *incongruento,* germ. *inkongruent*].

incongruénţă, incongruenţe f. nepotrivire, discordanţă, dezacord: *metaforele plasticizante nasc din incongruenţa fatală dintre lumea concretă şi lumea noţiunilor abstracte.* BL. [Din lat. *incongruentia,* it. *incongruenza,* germ. *Inkongruenz*].

incongruitáte, incongruităţi f. caracterul a ceea ce este nepotrivit, deplasat; incongruenţă. [Din fr. *incongruité*].

incónsciu, ~ii, inconscie, ~ii a. (rar) inconştient. [Din lat. *inconscius*].

inconsecvént, ~ţi, inconsecventă, ~e a. **1.** lipsit de consecvenţă (în idei, în fapte); neconsecvent; nestatornic: *om inconsecvent;* **2.** care exprimă inconsecvenţă: *atitudine inconsecventă.* [Din lat. *inconsequens, -ntis,* fr. *inconséquent,* germ. *inkonsequent*].

inconsecvénţă, inconsecvenţe f. lipsă de consecvenţă în idei sau în acţiuni; neconsecvenţă: *inconsecvenţa în politică e ridicată la gradul de principiu filozofic.* CĂL.; *din cauza iresponsabilităţii şi inconsecvenţei diriguitorilor.* CF. [Din lat. *inconsequentia,* fr. *inconséquence,* germ. *Inkonsequenz*].

inconsistént, ~ţi, inconsistentă, ~e a. lipsit de consistenţă: *piesa este inconsistentă, dar se deschide cu sugestii poetice.* CĂL. [Din fr. *inconsistant,* germ. *inkonsistent*].

inconsisténţă, inconsistenţe f. lipsă de consistenţă: *aceasta nu se putea întîmpla decît dobîndind mai întîi conştiinţa despre inconsistenţa ştiinţifică a acestui caz nemijlocit.* EM. [Din fr. *inconsistance*].

inconsolábil, ~i, inconsolabilă, ~e a. care nu poate fi consolat; nemîngîiat, neconsolat. [Din fr. *inconsolable,* lat. *inconsolabilis*].

inconstánt, ~ţi, inconstantă, ~e a. nestatornic, schimbător; neconstant: *impresionistul preferă să redea natura în elementele ei inconstante.* BL.; *inconstant în păreri.* [Din fr. *inconstant,* lat. *inconstans, -ntis,* germ. *inkonstant*].

inconstánţă, inconstanţe f. lipsă de constanţă, neconstanţă; nestatornicie: *la uimirea victimei, ea răspunde cu argumentul inconstanţei feminine.* CĂL. [Din fr. *inconstance,* germ. *Inkonstanz*].

inconstatábil, ~i, inconstatabilă, ~e a. care nu poate fi constatat, stabilit. [Din fr. *inconstatable*].

inconsumábil, ~i, inconsumabilă, ~e a. care nu poate fi sau nu trebuie consumat; (p. restr.) care nu poate fi mîncat. [Din fr. *inconsommable*].

inconştiént, ~ţi, inconştientă, ~e a. **1.** care nu este conştient, care şi-a pierdut conştiinţa: *bolnavul era inconştient;* **2.** fără minte, fără judecată: *privise tetanizat frenezia descreierată a acelei mulţimi inconştiente.* GHEŢIE; **3.** făcut fără a-şi da seama; involuntar: *se întreba dacă mobilul imediat al rîsului, fapt inconştient, a fost totuşi astfel.* CĂL.; (adv.) *buzele i se mişcau încet, inconştient, parcă şopteau.* VLAH.; **4.** (rar) în afara conştiinţei; lipsit de controlul conştiinţei: *nu toţi psihologii sînt ... convinşi de existenţa unui psihism inconştient.* BL. // n. totalitate a fenomenelor psihice care nu se află sub controlul conştiinţei: *Jung imaginează conţinuturile inconştientului tot în funcţie de conştiinţă.* BL.; *filozofia inconştientului.* [Din lat. *inconsciens, -ntis,* fr. *inconscient*].

inconştiénţă, (rar) **inconştienţe** f. **1.** lipsă sau pierdere a cunoştinţei; stare patologică caracterizată printr-o astfel de pierdere a cunoştinţei: *fata are purtări sanguinare şi inconştienţe de epileptică.* CĂL.; *am căzut, de astă dată neîndoielnic, în inconştienţă.* GHEŢIE; **2.** lipsă a unei atitudini conştiente, raţionale: *vei suporta consecinţele inconştienţei sau impertinenţei dumitale.* SAD. [Din fr. *inconscience*].

incontentábil, ~i, incontentabilă, ~e a. (rar) greu de mulţumit; nemulţumit: *experienţa romanticului e infinită şi incontentabilă.* CĂL. [Din it. *incontentabile*].

incontentabilitáte f. (rar) nemulţumire: *o incontentabilitate a lui faţă de multiplicitatea aspectelor feminine.* CĂL. [*Incontentabil* + *-itate*].

incontestábil, ~i, incontestabilă, ~e a. care nu poate fi contestat; necontestabil, sigur. // adv. fără îndoială, sigur. [Din fr. *incontestable*].

incontestabilitáte f. însuşirea sau starea a ceea ce este incontestabil. [Din fr. *incontestabilité*].

incontinént, ~ţi, incontinentă, ~e a. (rar) lipsit de moderaţie; nereţinut, violent: *ni se arată ca o jivină rea, lătrătoare şi incontinentă.* CĂL. [Din fr. *incontinent*].

incontinénţă f. **1.** lipsă de moderaţie; imposibilitate de stăpînire: *o sete de moarte şi o adevărată incontinenţă a stomacului.* PETR.; **2.** (fig.) logoree, limbuţie; **3.** (med.) neputinţă de a reţine urina sau materiile fecale. [Din fr. *incontinence,* lat. *incontinentia*].

incontínuu adv. v. încontinuu.

incontrolábil, ~i, incontrolabilă, ~e a. necontrolabil: *el vorbeşte despre lucruri incontrolabile.* BL.; (adv.) *depăşesc incontrolabil mărturia simţurilor.* BL.; (subst. n.) *multe idei ştiinţifice rămîn permanent suspendate în vidul incontrolabilului.* BL. [Din fr. *incontrôlable*].

inconturbábil, ~i, inconturbabilă, ~e a. care nu poate fi deranjat, tulburat. [De la *conturba*].

inconvenábil, ~i, inconvenabilă, ~e a. (şi adv.) care nu este convenabil; neconvenabil [Din fr. *inconvenable*].

inconveniént, inconveniente n. neajuns, dificultate: *acest inconvenient avea şi o compensaţie oarecare.* GHICA; *toate acele inconveniente ... se pot înlătura prin muncă.* EM.; (adj.) *a apărut o sumă de inconveniente fenomene de tranziţie.* IBR. [Din fr. *inconvénient,* lat. *inconveniens, -ntis*].

inconvertíbil, ~i, inconvertibilă, ~e a. care nu este convertibil; neconvertibil: *revelaţia acestor mituri se referă la aspecte presimţite, dar inconvertibile pe cale logică.* BL. [Din fr. *inconvertible,* germ. *inkonvertibel*].

inconvertibilitáte f. (rar) însuşirea de a fi inconvertibil: *inconvertibilitatea iraţionalului în raţional ar explica, la perfecţie, toate eşecurile filosofiei.* BL. [*Inconvertibil* + *-itate*].

incoordonáre f. lipsă de coordonare; necoordonare. [Din fr., engl. *incoordonation*].

incoréct, ~ţi, incorectă, ~e a. **1.** greşit, eronat, inexact: *nu este ferit de oarecare forme gramaticale incorecte.* OD.; **2.** necinstit: *fapte d-a dreptul incorecte.* CAR.; *funcţionar incorect.* [Din fr. *incorrect,* germ. *inkorrekt*].

incorectitúdine, incorectitudini f. lipsă de corectitudine; necorectitudine; faptă incorectă, necinste, (înv.) incorecţiune. [*In-*^{2} + *corectitudine*].

incorecţiúne, incorecţiuni f. (înv.) incorectitudine, greşeală: *incorecţiunile consimţite de uzul zilnic al vorbirii.* OD.; *incorecţiunea stilului.* [Din fr. *incorrection*].

incorigíbil, ~i, incorigibilă, ~e a. care nu se poate corija, îndrepta: *la judecătorie se arată tot atît de incorigibil în absurditate.* CĂL.; *copil incorigibil.* [Din fr. *incorrigible*].

incorigibilitáte f. (rar) imposibilitate de a (se) corija, de a (se) îndrepta. [Din fr. *incorrigibilité*].

incorporái, ~i, incorporală, ~e a. **1.** lipsit de corp; **2.** care nu are existenţă materială: *toate drepturile sînt incorporale.* [Din fr. *incorporel,* germ. *inkorporal*].

incorporáţie, incorporaţii f. **1.** încorporare; **2.** (lingv.) construcţie gramaticală specifică unor limbi, care constă din încorporarea complementului în verb, operaţie ce conduce la formarea de cuvinte compuse. [Din fr. *incorporation,* germ. *Inkorporation*].

in córpore adv. cu toţii: *făcînd salutul roman, strigau în corpore: – vă mulţumim.* CĂL.; *se ridică in corpore împotriva opiniei doctorului.* GHEŢIE; (şi: (rar) **în corpore**). [Cuv. lat.].

incoruptíbil, ~i, incoruptibilă, ~e a. care nu poate fi corupt; integru, cinstit: *judecător incoruptibil;* (fig.) *în grija-i incoruptibilă de a salva logicul, a întreprins ... modificarea structurală a concretului.* BL. [Din fr. *incorruptible,* lat. *incorruptibilis*].

incoruptibilitáte f. calitatea de a fi incoruptibil: *incoruptibilitatea magistraturii;* (p. ext.) *luciditatea ... este impresionantă prin incoruptibilitatea ei.* BL. [Din fr. *incorruptibilité,* lat. *incorruptibilitas, -atis*].

íncot, incote n. (reg.) zbenguire: *nici noaptea nu mă pot odihni de incotele voastre.* CR. [Cf. *inc*].

increábil, ~i, increabilă, ~e a. care nu poate fi creat. [Din fr. *incréable*].

increát, ~ţi, increată, ~e a. care există fără a fi fost creat. [Din fr. *incrée*].

incredíbil, ~i, incredibilă, ~e a. **1.** de necrezut; ciudat, neobişnuit: *îi relată ororile incredibile săvîrşite ... în lagările de concentrare.* GHEŢIE; **2.** care nu poate fi crezut, care nu prezintă credibilitate; necredibil: *persoană incredibilă.* [Din lat. *incredibilis,* it. *incredibile*].

incredibilitáte f. însuşirea de a fi incredibil. [Din fr. *incrédibilité,* it. *incredibilità*].

incredúl, ~i, incredulă, ~e a. (rar) **1.** care nu se încrede uşor; neîncrezător: *ca orice om incredul, mă temeam să nu cad victima unei mistificări.* GHEŢIE; **2.** necredincios, ateu. [Din fr. *incrédule,* lat. *incredulus*].

incredulitáte f. (rar) **1.** lipsă de încredere; neîncredere; **2.** lipsă de credinţă religioasă. [Din fr. *incrédulité*].

incremént, incrementuri n. (latinism) creştere, spor. [Din lat. *incrementum*].

incrementál, ~i, incrementală, ~e a. care aparţine unui increment, referitor la increment. [*Increment* + *-al;* cf. engl. *incremental*].

incréţie, increţii f. (med.) secreţie glandulară în interiorul organismului; secreţie endocrină. [Din fr. *incrétion*].

incriminá, incriminez şi (înv.) **incrímin** vb. (tr.) a învinui, a acuza de fapte criminale; (şi: **încrimina**). [Din fr. *incriminer*].

incriminábil, ~i, incriminabilă, ~e a. 1. care poate fi incriminat, acuzat; 2. care poate fi reproşat: *faptă incriminabilă.* [Din fr. ***incriminable***].

incriminăre, incriminări f. învinuire, acuzaţie, (înv.) incriminaţie: *se teme de incriminările opoziţiei.* EM. [V. ***incrimina***].

incriminát, ~ţi, incriminată, ~e a. (şi subst.) acuzat de crimă; vinovat, pedepsit de lege. [V. ***incrimina***].

incriminatór, ~i, incriminatoáre a. care incriminează; acuzator. [***Incrimina*** + ***-tor***].

incriminăţie, incriminaţii f. (înv.) incriminare: *incriminaţiunea ascunsă printre aceste rînduri nu putem crede că poate fi îndreptată la adresa noastră.* EM.; (şi: **incriminaţiune**). [Din fr. ***incrimination***].

incriminaţiúne f. v. incriminaţie.

incrustá, incrustez vb. 1. (tr.) a împodobi cu incrustaţii: *a incrusta o masă;* 2. (tr. şi refl.) a se depune sub formă de crustă: *varul se incrustează pe pereţii cazanului;* 3. (refl.) a se acoperi cu crustă: *vasele se incrustează cu sărurile din apă;* (şi: **încrusta**). [Din fr. ***incruster,*** lat. ***incrustare***].

incrustáre, incrustări f. acţiunea de a (se) incrusta şi rezultatul ei; incrustaţie; (şi: **încrustare**). [V. ***incrusta***].

incrustát, ~ţi, incrustată, ~e a. 1. împodobit cu incrustaţii: *masă incrustată;* 2. săpat pe suprafaţa unui obiect: *flori incrustate;* (fig.) *aceste bucăţi încrustate într-o bucată mai mare.* IBR.; (şi: **încrustat**). [V. ***incrusta***].

incrustáţie, incrustaţii f. 1. ornament săpat în suprafaţa unui obiect: *o masă dreptunghiulară, lăcuită în negru, cu incrustaţii de bronz.* GHEŢIE; 2. crustă de săruri (depusă pe pereţii unui recipient): *incrustaţii calcaroase;* (şi: **încrustaţie,** (înv.) **incrustaţiune**). [Din fr. ***incrustation,*** germ. ***Inkrustation***].

incrustaţiúne f. v. incrustaţie.

incúb, incubi m. (mit.) demon masculin despre care se credea că chinuie femeile în somn. [Din fr. ***incube,*** lat. ***incubus***].

incubá, incubez vb. (med.; tr.) a infiltra un agent patogen în organism pentru a testa reacţiile. [Din fr. ***incuber***].

incubáre, incubări f. acţiunea de a incuba. [V. ***incuba***].

incubatór, incubatoare n. instalaţie pentru clocirea artificială a ouălor sau pentru asigurarea dezvoltării unui făt (născut prematur): *incubatoarele se aflau instalate în două camere, cuprindeau cam două mii de ouă.* SAD. [Din fr. ***incubateur,*** germ. ***Inkubator***].

incubáţie, incubaţii f. 1. proces de dezvoltare a embrionului din ou şi de formare a puiului; 2. stare latentă a unui agent patogen de la pătrunderea lui în organism şi pînă la declanşarea bolii: *bănuind că m-am infectat din greşeală cu un preparat de bacili, trăiam cele cincisprezece zile ale perioadei de incubaţie.* IBR. [Din fr. ***incubation,*** lat. ***incubatio, -onis,*** germ. ***Inkubation***].

inculcá, incúlc vb. (livr.; tr.) a întipări în minte prin repetare: *întîmpină mari dificultăţi în încercările de a-i inculca spiritul de ordine.* GHEŢIE; (fig.) *ingratitudinea i-a fost inculcată omului de un factor infernal.* CĂL. [Din fr. ***inculquer,*** lat. ***inculcare***].

inculcáre, inculcări f. (livr.) acţiunea de a inculca şi rezultatul ei. [V. ***inculca***].

inculpá, incúlp vb. (tr.) a acuza de un delict, de o crimă (şi a pune sub urmărire penală); a învinui: *marele împărat ... inculpă mai ales pe tată.* CĂL. [Din fr. ***inculper,*** lat. ***inculpare***].

inculpáre, inculpări f. acţiunea de a inculpa şi rezultatul ei; acuzare, învinuire. [V. ***inculpa***].

inculpát, ~ţi, inculpată, ~e m., f. persoană sub urmărire penală; acuzat: *tăcere, inculpatule, de vrei să nu-ţi agravezi situaţia.* CAR. [V. ***inculpa***].

incúlt, ~ţi, incultă, ~e a. lipsit de cultură; necultivat: *spiritele slabe şi inculte.* GHICA; *se ştie ce digresii face omul incult în expunerile sale.* IBR.; (fig.) *un vers încerc cu pana mea incultă.* EM. [Din fr. ***inculte,*** lat. ***incultus***].

incultúră f. lipsă de cultură (suficientă): *s-a păstrat din contra incultura şi vechiul spirit bizantin.* EM. [Din fr. ***inculture***].

incumbá, pers. 3 **incúmbă** vb. (intr.) a reveni, a intra în obligaţile cuiva: *va lua toate măsurile ce-i incumbă pentru a descoperi adevărul.* EM.; *părinţilor le incumbă datoria de a creşte pe copiii lor.* [Din lat. ***incumbare,*** fr. ***incumber***].

incunábul, incunabule n. exemplar dintr-o carte tipărită imediat după inventarea tiparului; (p. ext.) carte veche: *iscusitul evreu mă momise să-mi arate nişte cărţi de preţ, între care un incunabul şi un manuscris cu miniaturi.* GHEŢIE; *incunabulele sînt pasiunea bibliofililor.* [Din fr. ***incunable,*** lat. ***incunabulum***].

incurábil, ~i, incurabilă, ~e a. 1. care nu poate fi vindecat: *a avut în copilărie un şoc nervos ... care i-a lăsat o fobie incurabilă.* CĂL.; (fig.) *viciu incurabil;* 2. care suferă de o boală nevindecabilă, gravă: *bolnavii incurabili ... acum nu se primesc în spitalele unde se tratează numai boalele ce se pot vindeca.* KOG.; (fig.) *apostol ... infatigabil şi incurabil.* CAR. [Din fr. ***incurable***].

incurabilitáte f. însuşirea sau starea a ceea ce este incurabil. [Din fr. ***incurabilité***].

incúrgere, incurgeri f. (înv.) venire, pătrundere: *o nouă incurgere în Moldova cu grămada a evreilor.* EM. [Din lat. ***incurrere*** (după *curge*)].

incúrie, incurii f. (livr.) neglijenţă: *incuria şi nepăsarea către amintirile strămoşilor.* OD. [Din lat. ***incuria,*** fr. ***incurie***].

incuriozitáte f. (rar) lipsă de curiozitate, de interes: *clasicul suferă de incuriozitate (pentru document).* CĂL. [Din fr. ***incuriosité***].

incursiúne, incursiuni f. 1. (mil.) năvălire (de scurtă durată) într-un teritoriu străin (aparţinînd inamicului): *de frica incursiunilor vrăjmaşilor.* CAR.; 2. (p. ext.) deplasare pentru a cunoaşte, a cerceta: *aceştia făceau incursiuni în interiorul ţinutului.* TUD.; 3. digresiune, cercetare colaterală temei abordare: *necesită şi anumite incursiuni în istoria metodologiei în general.* BL. [Din fr. ***incursion,*** lat. ***incursio, -onis***].

incúsă, incuse a. şi f. (medalie, monedă veche) care are o faţă în relief, iar cealaltă scobită. [Din fr. ***incuse***].

in-cvarto a. 1. (despre formatul unei cărţi) în care coala de hîrtie este îndoită în patru, formînd 8 pagini; 2. (despre cărţi) care are acest format; (şi: **in-quarto**). [Din lat. ***in-quarto***].

incvizíţie f. v. inchiziţie.

ind, ~zi, indă, ~e a. (înv.) indian, din India: *rădăcinile stabilite de gramaticienii inzi.* EM. // m. indian: *chinezul şi indul susţin că sînt identici cu animalele.* EM. [Din germ. ***Inder***].

indamíná, indamine f. (chim.) colorant organic albastru sau albastru-verzui. [Din fr., engl. ***indamine***].

indecént, ~ţi, indecentă, ~e a. care încalcă sau contrazice regulile decenţei; lipsit de pudoare; necuviios, neruşinat, impudic: *lucrarea sa poate să fie trivială, indecentă.* MAIOR.; *spune lucruri delicate, ... cu toate că nu e nimic indecent.* IBR. [Din fr. ***indécent***].

indecánţă, indecenţe f. lipsă de decenţă; necuviinţă, neruşinare: *un bărbat plin de candoare dispreţuind desfrîul şi ruşinîndu-se de indecenţe.* CĂL. [Din fr. ***indécence,*** lat. ***indecentia***].

indecidábil, ~i, indecidabilă, ~e a. care nu poate fi decis. [De la ***decide***].

indecís, ~şi, indecisă, ~e a. 1. nehotărît, şovăielnic, nedecis: *ea se ivi frumoasă ... în faţă cu o expresie indecisă.* EM.; *om indecis; chestiune indecisă;* 2. vag, neprecizat: *forme indecise;* (subst. n.) *poezia lui Verlaine era o artă a nuanţei, a indecisului amestecat cu precisul.* BL. [Din fr. ***indécis,*** lat. ***indecisus***].

indecízie, indecizii f. (rar) nehotărîre, şovăială: *îşi notează în caiet indeciziunile lui.* CĂL.; (şi: (înv.) **indeciziune**). [Din fr. ***indécision***].

indeciziúne f. v. indecizie.

indeclinábil, ~i, indeclinabilă, ~e a. (gram.) nedeclinabil. [Din fr. ***indéclinable,*** lat. ***indeclinabilis***].

indefinibil, ~i, indefinibilă, ~e a. care nu poate fi definit; nedefinibil, (rar) indefinisabil; nedeterminat, neprecis, nelămurit: *privi la acel tînăr călugăr cu o indefinibilă ... dorinţă.* EM. [Din germ. ***indefinibel***].

indefinisábil, ~i, indefinisabilă, ~e a. (rar) indefinibil: *în ciuda ironiei cu direcţia, stilistic, indefinisabilă.* CĂL. [Din fr. ***indéfinissable***].

indefinít, ~ţi, indefinită, ~e a. care nu poate fi definit sau explicat; nelămurit, nedefinit: *în aer e un parfum de tinereţe, un fior indefinit care cheamă la iubire.* VLAH.; (adv.) *actele acestea alternante se pot repeta indefinit.* BL. [Din lat. ***indefinitus,*** fr. ***indéfini***].

indeformábil, ~i, indeformabilă, ~e a. (rar) nedeformabil. [Din fr. ***indéformable***].

indehiscént, ~ţi, indehiscentă, ~e a. (despre fructe) care nu se deschide spontan la maturitate eliberînd seminţele. [Din fr. ***indéhiscent***].

indehiscénţă f. însuşire a fructelor de a fi indehiscente. [Din fr. ***indéhiscence***].

indelébil, ~i, indelebilă, ~e a. (rar) care nu se poate şterge din amintire; de neuitat: *să rămîie o pată ... indelebilă asupra acestui regim.* CAR. [Din lat. ***indelebilis,*** fr. ***indélébile,*** it. ***indelebile***].

indelebilitáte f. (livr.) însuşirea de a fi indelebil. [Din fr. ***indélébilité***].

indelicát, ~ţi, indelicată, ~e a. (rar) nedelicat: *acum ştim că e chiar ceva indelicat să vorbim de Veronica Micle.* IBR. [Din fr. ***indélicat***].

indelicatéţă f. v. indelicateţe.

indelicatéţe f. nedelicateţe: *mamele se dovedesc duşmane ale femeilor şi ocrotitoare ale indelicateţii virile.* CĂL.; (şi: (înv.) **indelicateţă**). [Din fr. ***indélicatesse***].

indémn, ~i, indemnă, ~e a. (rar) care nu a suferit pagube, pierderi etc. [Din fr. ***indemne,*** lat. ***indemnis***].

indemnitáte, indemnităţi f. (rar) despăgubire; indemnizaţie: *darea unui bil de indemnitate.* EM.; *primea o indemnitate de transport din partea statului român spre a merge în Italia.* CĂL. [Din germ. ***Indemnität***].

indemnizá, indemnizez vb. (tr.) a despăgubi de cheltuieli. [Din fr. ***indemniser;*** cf. germ. ***indemnisieren***].

indemnizáre, indemnizări f. (rar) indemnizaţie: *condiţiunile de îndemnizare ce sînt prescrise.* OD.; (şi: (înv.) **îndemnizare**). [V. ***indemniza***].

indemnizáţie, indemnizaţii f. 1. sumă de bani destinată acoperirii unor cheltuieli ocazionale; (rar) indemnizare; 2. sumă de bani acordată cuiva în mod periodic: *regimul comunist a introdus indemnizaţia pentru academicieni;* 3. despăgubire: *se hotărî un număr de scutelnici şi postelnici spre indemnizaţia proprietarilor.* BĂLC. [Din fr. ***indemnisation***].

indemonstrábil, ~i, indemonstrabilă, ~e a. (rar) nedemonstrabil: *adevăr indemonstrabil;* (subst. n.) *comicul rezultă din combinarea mijloacelor şi rămîne în cele din urmă în sfera indemonstrabilului.* CĂL. [Din fr. ***indémonstrable***].

indeniábil, ~i, indeniabilă, ~e a. incontestabil. [Din fr. ***indéniable***].

indént n. spaţiu inserat la începutul primului rînd al unui paragraf. [Cuv. engl.].

independént, ~ţi, independentă, ~e a. 1. care nu depinde de nimeni sau de nimic: *la el gelozia devine ca o entitate vie, concretă, independentă.* IBR.; 2. liber, autonom, care are independenţă: *spre înflorirea prestigiului tînărului nostru stat independent.* CAR.; 3. care are iniţiativă personală, care se bizuie pe puterile proprii: *caracter independent, nu s-a căciulit niciodată la nimeni.* GHICA; 4. fără relaţie cu altcineva sau cu altceva: *un anume realism*

empiric ... constă în credinţa că există o lume independentă de conştiinţa omului. BL.; *aceasta e independent de chestiune;* (adv.) *au scris independent într-o identitate de viziune.* CĂL.; **5.** (mat.) a cărei valoare nu depinde de alta. [Din fr. ***indépendant,*** it. ***independente***].

independénţă, (rar) **independenţe** f. **1.** stare de libertate deplină a unui stat sau a unui popor; autonomie, neatîrnare: *vestita foaie, care apărea ... pe vremea războiului independenţei.* CAR.; **2.** situaţie de libertate economică şi socială a unei clase sau a unei persoane: *această independenţă rămase numai recunoscută în lege, iar în faptă relaţiile lui cu proprietarul rămaseră tot aceleaşi.* BĂLC.; **3.** libertate sau predispoziţie de a judeca şi de a acţiona independent: *este un poet însemnat prin independenţa şi originalitatea sa.* IBR. [Din fr. ***indépendance,*** it. ***indipendenza***].

inderogábil, ~i, inderogabilă, ~e a. (jur.) care nu permite derogări: *dispoziţie inderogabilă.* [*In-*[2] *+ derogabil*].

indescifrábil, ~i, indescifrabilă, ~e a. care nu se poate descifra; de neînţeles: *se înfundă într-o criptografie tot atît de indescifrabilă ca şi demonologia lui Quijote.* CĂL. [*In-*[2] *+ descifrabil;* cf. fr. ***indéchiffrable***].

indescriptíbil, ~i, indescriptibilă, ~e a. care nu se poate descrie; de nedescris, neobişnuit: *o rumoare indescriptibilă urmă cuvintelor sale.* GHEŢIE; *fericire indescriptibilă.* [Din fr. ***indescriptible***].

indestructíbil, ~i, indestructibilă, ~e a. care nu poate fi distrus; care este trainic, solid: *mişcarea în care se găseşte un corp ar fi o stare indestructibilă prin sine însăşi.* BL.; *între noi dăinuia o legătură necesară, indestructibilă.* GHEŢIE. [Din fr. ***indestructible***].

indestructibilitáte f. (rar) caracterul, calitatea de a fi indestructibil: *geniul lui Galilei a emis ideea indestructibilităţii prin sine însăşi a mişcării.* BL. [Din fr. ***indestructibilité***].

indeşirábil, ~i, indeşirabilă, ~e a. nedeşirabil, care nu se deşiră (uşor): *ţesătură indeşirabilă.* [Din fr. ***indéchirable***].

indeterminábil, ~i, indeterminabilă, ~e a. care nu se poate determina; nedeterminabil: *un cîmp stilistic este un mănunchi de factori numeric indeterminabil.* BL. [Din fr. ***indéterminable,*** lat. ***indeterminabilis***].

indeterminánt, ~ţi, indeterminantă, ~e a. (rar) care nu este determinant, care nu realizează o determinare: *această construcţie teoretică nu-şi are temeiul şi nu-şi găseşte criteriile în spaţialitatea sensibilă, indeterminantă.* BL. [*In-*[2] *+ **determinant***].

indeterminăre, indeterminări f. lipsă de determinare; nedeterminare, indeterminaţie. [Din fr. ***indétermination***].

indeterminát, ~ţi, indeterminată, ~e a. (rar) nedefinit, nedeterminat: *puterea obiectului vrăjit ar putea să dureze timp indeterminat.* BL. [*In-*[2] *+ **determinat***].

indeterminăţie, indeterminaţii f. indeterminare: *pentru grecul antic, infinitul nu înseamnă desăvîrşire, ci indeterminaţiune, scădere.* BL.; (şi: (înv.) **indeterminaţiune**). [Din fr. ***indétermination,*** germ. ***Indetermination***].

indeterminaţiúne f. v. indeterminaţie.

indeterminísm n. concepţie (filozofică) care nu admite cauzalitatea, necesitatea şi legitatea, atribuind libertate absolută voinţei: *filosofia indeterminismului, în chip atît de paradoxal întemeiată pe o atitudine neopozitivistă.* BL. [Din fr. ***indéterminisme,*** germ. ***Indeterminismus***].

indeterminíst, ~şti, indeterministă, ~e a. care ţine de indeterminism, referitor la indeterminism. // m. adept al indeterminismului. [Din fr. ***indéterministe***].

índex, indexuri n. **1.** listă alfabetică sau sistematică (la sfîrşitul sau la începutul unei cărţi), cuprinzînd cuvintele sau materiile tratate (cu indicarea paginilor); indice; **2.** listă de cărţi pe care biserica catolică le considera eretice şi le interzicea; **a pune** (sau **a trece**) **la index,** a interzice: *se socoti pus la index, dar nu era.* CĂL.; *nu avem curs tipărit ..., iar cele dinainte de 1948 sînt trecute la index.* GHEŢIE. // m. (pl. **indecşi**) deget arătător: *pe acolo, făcu el, ţintind indexul undeva la dreapta sa.* GHEŢIE. [Din lat., fr. ***index,*** germ. ***Index***].

indexá, indexez vb. (tr.) **1.** a întocmi un index; **2.** a introduce un cuvînt, un nume de autor etc. într-un index. [Din fr. ***indexer***].

indexáre, indexări f. acţiunea de a indexa şi rezultatul ei. [V. ***indexa***].

indexát, ~ţi, indexată, ~e a. cuprins într-un index. [V. ***indexa***].

indezirábil, ~i, indezirabilă, ~e a. care nu este dorit; neplăcut, nedorit: *fără a-şi da seama că este indezirabil.* CĂL.; (subst.) *oameni ca Tănase Scatiu sînt nişte indezirabili.* CĂL. [Din fr. ***indésirable***].

indián[1]**, ~eni, indiană, ~ene** a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Indiei sau populaţiei ei, referitor la India sau la populaţia acesteia: *despre Maria ţiganca observă că avea aerul unei statui indiene.* CĂL.; **(în) şir indian,** (în) formaţie unul după altul: *înaintau în şir indian, în frunte cu unul dintre poliţişti.* GHEŢIE; **2.** care aparţine, care este caracteristic populaţiei indigene din America, referitor la această populaţie; amerindian. // m., f. **1.** persoană (originară) din India: *ţiganii nu-s eghipteni, ... dar adevăraţi indieni, ce s-au dovedit prin înglezi.* B.-DEL.; **2.** persoană indigenă din America; amerindian: *indienii ... se obligau de-a se lăsa ei singuri împuşcaţi.* EM. [Din fr. ***indien***].

indián² n. ţesătură subţire de bumbac pentru lenjerie; (şi: **indiană**). [Din fr. ***indienne***].

indiánă[1]**, indiene** f. prăjitură umplută cu frişcă şi acoperită cu glazură de ciocolată: *Mitzi, am comandat cu o voce stridentă, dă-mi, te rog, zece indiene cu frişcă.* GHEŢIE. [Cf. germ. ***Indianer****(krapfen)*].

indiánă[2] f. v. indian[2].

indianísm, indianisme n. **1.** idiotism propriu limbilor din India; **2.** disciplină care studiază limbile vorbite în India; **3.** (rar) pasiune pentru studiul culturii indiene: *asiatismul lui Macedonski, indianismul lui Coşbuc sînt forţate prin erudiţie.* CĂL. [Din fr. ***indianisme***].

indianíst, ~şti, indianistă, ~e m., f. specialist în studiul limbilor şi culturii indiene. [Din fr. ***indianiste***].

indianística f. ştiinţă care studiază limbile şi culturile indiene. [Din germ. ***Indianistik,*** fr. ***indianistique***].

índic, ~ci, indică, ~ce a. (rar) care aparţine, care este caracteristic Indiei sau populaţiei ei, referitor la India sau la populaţia acesteia; indian: *l-am chemat în somn pe Kama - Kamadeva zeul indic.* EM.; *în dosul ei stă metafizica gîndirii indice.* BL. [Din germ. ***indisch,*** lat. ***indicus***].

indicá, indíc vb. (tr.) **1.** a arăta (pe cineva sau ceva): *să le indice drumul cel adevărat ce trebuie să urmeze.* GHICA; **2.** a semnala, a evidenţia: *îmi indica posesorii de monede vechi care-şi desfăceau colecţiile.* GHEŢIE; *asta indică o mare răutate;* **3.** a determina, a delimita, a preciza: *el are o durată ale cărei limite pot fi indicate cu aproximaţie.* BL.; **4.** a desemna, a numi (o persoană pentru ceva); **5.** a recomanda, a prescrie (un tratament, un medicament etc.): *medicul i-a indicat odihnă deplină.* [Din fr. ***indiquer,*** lat. ***indicare***].

indicán n. substanţă organică care se găseşte în indigo şi în urină. [Din fr. ***indican***].

indicáre, indicări f. acţiunea de a indica şi rezultatul ei; arătare, recomandare: *dicta sumele datorate, cu indicarea dobînzii şi scadenţei lor.* VLAH. [V. ***indica***].

indicát, ~ţi, indicată, ~e a. **1.** arătat, desemnat, hotărît: *data indicată nu-mi este convenabilă;* **2.** potrivit, corespunzător: *cea mai indicată politică părea deocamdată tăcerea.* GHEŢIE; **3.** recomandat, util, eficace, precis: *întreruperea nu e indicată, ... supleţea muşchilor reclamă continuitate.* CĂL.; *medicament indicat.* [V. ***indica***].

indicatív, ~i, indicativă, ~e a. **1.** care indică: *semn indicativ;* **2.** (gram.) **modul indicativ** (şi subst. n.) mod verbal care exprimă o acţiune prezentată ca reală. // n. **1.** ceea ce serveşte pentru a indica ceva; **2.** semnal de identificare pentru un post de radio sau de televiziune. [Din fr. ***indicatif,*** lat. ***indicativus,*** germ. ***indikativ, Indikativ***].

indicatór, ~i, indicatoáre a. care indică, care face cunoscut: *ac indicator; tăbliţă indicatoare;* (subst.) *indicatorul manometrului.* // n. **1.** aparat care arată valoarea unei mărimi măsurate: *îşi imagina strîmta carlingă a pilotului, ... jocul acelor pe indicatoarele de bord.* GHEŢIE; **2.** semn care serveşte la indicarea direcţiei, distanţelor sau etapelor unui drum; **3.** semn pe monitorul calculatorului cu care se fixează poziţia de lucru; **4.** text tipărit care serveşte ca îndrumător într-un domeniu: *indicatorul căilor ferate.* // m. (pl. **indicatori**) substanţă cu ajutorul căreia se determină caracterul altei substanţe ori sfîrşitul unei reacţii. [Din fr. ***indicateur,*** germ. ***Indikator***].

indicáţie, indicaţii f. îndrumare, recomandare, indiciu: *la capătul acestor indicaţiuni scurte vrem a aminti şi despre aşa-numita naraţiune simbolică.* EM.; *indicaţie falsă;* (şi: (înv.) **indicaţiune**). [Din fr. ***indication,*** lat. ***indicatio, -onis***].

indicaţiúne f. v. indicaţie.

índice, indici m. **1.** semn (număr sau literă) scris (mai sus sau mai jos) alături de un număr sau de o literă, pentru a-i preciza valoarea sau înţelesul; **2.** indicaţie (număr sau formulă) care înfăţişează dinamica sau aspectul unui fenomen, unei acţiuni etc. // n. (pl. **indice**) **1.** mărime care caracterizează o proprietate a unei substanţe, a unui sistem tehnic etc.; **2.** ac sau piesă a unui instrument de măsură care arată valoarea mărimii măsurate; **3.** index. [Din lat. ***index, -icis,*** it. ***indice***].

indicíbil, ~i, indicibilă, ~e a. (rar) inexprimabil: *doamna îmi aruncă un zîmbet indicibil de inteligenţă.* CAR. [Din lat. ***indicibilis,*** fr. ***indicible***].

indíciu, indicii n. semn, manifestare după care se poate recunoaşte un obiect, existenţa unui obiect, un fapt etc.: *cuvîntarea rectorului e un indiciu sigur că se pregăteşte o epurare a cadrelor didactice.* GHEŢIE; *indiciile unei crime.* [Din lat. ***indicium,*** fr. ***indice***].

indictión n. (înv.) perioadă de 532 de ani: *trebuie a şti că indictionul îl prăznuiaşte Besearica lui Dumnădzău din bătrîni.* DOS. [Din sl. ***indiktionŭ***].

indicţiúne, indicţiuni f. (livr.) **1.** (la romani) perioadă de 15 ani care separă, începînd cu împăratul Constantin, două ridicări extraordinare de impozit; **2.** convocare a unui consiliu într-o zi anumită. [Din lat. ***indictio, -onis,*** fr. ***indiction***].

indiferént, ~ţi, indiferentă, ~e a. **1.** care nu manifestă nici un fel de interes pentru ceva sau pentru cineva; nepăsător: *era aceasta o izolare a unor individualişti indiferenţi.* BAC.; *om indiferent;* (p. ext.) *de aici nu urmează că opera sa obiectivă este oglindirea indiferentă a lumii din afară.* IBR.; **2.** care nu prezintă însemnătate: *n-ar putea să redea şi lucruri indiferente lui.* IBR.; (adv.) *regulamentul nu interzice unui profesor să se întîlnească cu o studentă, indiferent în ce loc.* GHEŢIE; **indiferent dacă ...** (sau că ...), chiar în cazul că ...: *e indiferent că i-a schimbat titlul şi se raportează la altceva.* IBR.; *de un eveniment consumat nu merită să te ocupi, indiferent dacă ţi-a fost sau nu favorabil.* GHEŢIE; **indiferent de ...,** fără a ţine seama de ..., oricare ar fi ...: *pe noi ne interesează acum sentimentul, indiferent de cauzele care l-au produs.* IBR.; **3.** care nu prezintă diferenţiere în importanţă, care nu întrunește o preferinţă: *pentru natură e indiferent atomul ce ajunge a face parte din vîrful copacului sau din rădăcina lui.* EM.; *cauză indiferentă.* [Din fr. ***indifférent,*** lat. ***indifferens, -ntis,*** germ. ***indifferent***].

indiferentísm n. atitudine de nepăsare, de indiferenţă. [Din fr. ***indifférentisme,*** germ. ***Indifferentismus***].

indiferénţă, indiferenţe f. **1.** nepăsare, imposibilitate, lipsă de interes faţă de cineva sau de ceva: *ministrul ştia de relaţii şi le tolera cu indiferenţă.* CĂL.; **2.** lipsă de afecţiune; răceală: *presupunerea că aş fi fost întîmpinat cu indiferenţă mă împiedica*

să mă hotărăsc. GHEȚIE. [Din fr. ***indifférence,*** lat. ***indifferentia,*** germ. ***Indifferenz***].

indigén, ~i, indigenă, ~e a. **1.** născut în țara despre care este vorba; autohton, băștinaș: *boierii indigeni tot își păstrase multe din obiceiuri.* GHICA; (subst.) *stînd odată de vorbă cu indigenii, s-a încins o dispută.* BL.; **2.** din propria țară: *ei recomandă restricții la exportul materiilor prime indigene.* BL.; *plantă indigenă.* [Din fr. ***indigène*** lat. ***indigenus***].

indigená, indigenez vb. (tr.) a încetățeni. [***Indigen*** + *-a*].

indigenáre, indigenări f. **1.** acțiunea de a indigena și rezultatul ei; **2.** întocmire a documentelor pentru a vinde în țară mărfuri importate; **3.** (înv.) recunoaștere a dreptului de cetățenie. [V. ***indigena***].

indigenát[1] n. **1.** calitate de indigen; **2.** drept de cetățenie într-un stat; naturalizare, împământenire, încetățenire: *se zbătu să obțină indigenatul pentru Șăineanu.* CĂL. [Din fr. ***indigénat,*** germ. ***Indigenat***].

indigenát[2]**, ~ți, indigenată, ~e** a. căruia i s-a recunoscut dreptul la cetățenie. [V. ***indigena***].

indigént, ~ți, indigentă, ~e a. (livr.) sărac, nevoiaș: *masca tragică a „marelui poet" indigent.* CĂL. [Din lat. ***indigens, -ntis,*** fr. ***indigent***].

indigénță, indigențe f. (livr.) lipsă, sărăcie: *la bătrînețe, căzut în indigență, scriitorul ... profesează ocultismul.* CĂL. [Din fr. ***indigence,*** lat. ***indigentia***].

indigést, ~ști, indigestă, ~e a. **1.** greu de digerat: *a fost un dineu ... compus din specialități locale, savuroase, dar indigeste.* GHEȚIE; **2.** (fig.) încurcat, confuz; (rar) indigestibil: *cercetez literatura și dau de o amestecătură indigestă de limbi neolatine.* RUSSO; *complicație indigestă.* [Din fr. ***indigeste,*** lat. ***indigestus***].

indigestíbil, ~i, indigestibilă, ~e a. (rar) indigest; (fig.) *adevărurile abstracte sînt indigestibile pentru inteligența populară.* EM. [De la ***indigestie***].

indigéstie, indigestii f. **1.** tulburare a digestiei; **2.** indispoziție, stare maladivă provocată de o astfel de tulburare: *savarinele de atunci explicau indigestia de acum.* GHEȚIE; (fig.) *să mă dreagă de indigestia ce mi-a produs-o arta culinară a poeților noștri.* CAR.; (și: (înv.) **indigestiune**). [Din fr. ***indigestion,*** lat. ***indigestio, -onis,*** germ. ***Indigestion***].

indigestiúne f. v. **indigestie.**

indígn, ~i, indignă, ~e a. (rar) care este lipsit de merite; nevrednic, nedemn: *persoană indignă.* [Din lat. ***indignus***].

indigná, indignez vb. **1.** (tr.) a produce, a provoca indignare: *purtarea lui m-a indignat;* **2.** (refl.) a se revolta, a se mînia. a fi cuprins de indignare: *cine nu s-a indignat de criminala neglijență a oblăduitorilor noștri?* EM.; *s-a indignat în fața nedreptății.* [Din fr. ***s'indigner,*** lat. ***indignari***].

indignáre, indignări f. sentiment de mînie, de revoltă, provocat de o faptă nedemnă sau nedreaptă; (înv.) indignație: *poetul e plin de idei generoase și de indignări cărora le dă forma satirelor.* CĂL. [V. ***indigna***].

indignát, ~ți, indignată, ~e a. cuprins de indignare; revoltat: *simțul public indignat se deșteaptă.* EM. [V. ***indigna***].

indignáție, indignații f. (înv.) indignare: *indignația oamenilor este ajunsă la culme.* EM.; (și: **indignațiune**). [Din fr. ***indignation,*** lat. ***indignatio, -onis***].

indignațiúne f. v. **indignație.**

indignitáte f. (livr.) **1.** calitatea unei persoane nedemne; **2.** calitatea a ceea ce este nedemn; **3.** (pl. **indignități**) acțiune, faptă nedemnă; nemernicie, ticăloșie. [Din fr. ***indignité,*** lat. ***indignitas, -atis***].

indigó, indigouri n. **1.** culoare fundamentală a spectrului luminii, cuprinsă între albastru și violet; **2.** colorant albastru-închis, extras din unele plante tropicale sau preparat sintetic; **3.** hîrtie de copiat; hîrtie-carbon. // a. invar. care are culoarea între albastru și violet. [Din fr., sp. ***indigo***].

indigoféră, indigofere f. (la pl.) gen de plante leguminoase din țările calde, din care se extrage indigoul; (și la sg.) plantă din acest gen. [Din fr. ***indigofera***].

indigotiér, indigotieri m. plantă tropicală din frunzele căreia se extrage indigoul (*Indigofera tinctoria*). [Din fr. ***indigotier***].

indigótină f. principiu colorant al indigoului. [Din fr. ***indigotine***].

indimenticábil, ~i, indimenticabilă, ~e a. (livr.) de neuitat: *versuri foarte frumoase de o concizie incantatorie indimenticabilă.* CĂL. [Din it. ***indimenticabile***].

indiréct, ~ți, indirectă, ~e a. **1.** (și adv.) care se produce, se obține etc. prin mijlocire, prin intermediere: *pe lîngă toate cîștigurile indirecte.* CAR.; **2.** (fin.) care este inclus în prețul unor mărfuri: *agenților noștri fiscali nu le-a rămas de perceput decît o seamă de dări indirecte.* EM.; *impozit indirect;* **3.** (mil.) **tragere indirectă,** tragere asupra unor ținte care nu se văd, dirijată prin calcule; **4.** (gram.) **complement indirect,** parte secundară de propoziție care arată obiectul căruia i se atribuie o acțiune, o însușire sau o caracteristică; **5.** (lingv.) **vorbire indirectă,** redare a spuselor cuiva prin intermediul vorbirii altcuiva, uzînd de verbe de declarație și de conjuncții subordonatoare. [Din fr. ***indirect,*** lat. ***indirectus,*** germ. ***indirekt***].

indiscernábil, ~i, indiscernabilă, ~e a. (rar) **1.** care nu se poate discerne; de nepătruns; **2.** care nu se poate deosebi de un alt lucru de aceeași natură; indistinct; (adv.) *glasurile boemilor ... se amestecă indiscernabil, sînt asemănătoare.* CF. [Din fr. ***indiscernable***].

indisciplinábil, ~i, indisciplinabilă, ~e a. nedisciplinabil. [Din fr. ***indisciplinable***].

indisciplinát, ~ți, indisciplinată, ~e a. care nu respectă disciplina, nedisciplinat; obraznic, turbulent: *elev indisciplinat.* [Din fr. ***indiscipliné***].

indisciplínă f. **1.** lipsă de disciplină, nesupunere; nedisciplină; **2.** (p. ext.) dezordine, debandadă. [Din fr. ***indiscipline***].

indiscrét, ~ți, indiscretă, ~e a. **1.** care se amestecă în mod nedelicat în secretele altora: *își dădu seama că devine indiscretă și schimbă vorba.* GHEȚIE; *priviri, vorbe indiscrete;* **2.** care dă de gol; care nu păstrează secretele: *copil indiscret;* (fig.) *nisipul strivit sub papucii lui face o scîrțîitură prea indiscretă.* CAR. [Din fr. ***indiscret,*** lat. ***indiscretus***].

indiscréție, indiscreții f. **1.** lipsă de discreție; destăinuire a unui secret încredințat: *tot ceea ce știm despre el nu-i indiscreție din delațiune.* CĂL.; (fig.) *artificiu spre a descrie indiscreția vîntului față de un trup tînăr.* CĂL.; **2.** faptă sau vorbă nedelicată; lipsă de reținere: *minată de intrigi și indiscrerții, societatea se risipi.* CĂL.; (și: (înv.) **indiscrețiune**). [Din fr. ***indiscrétion,*** lat. ***indiscretio, -onis***].

indiscrețiúne f. v. **indiscreție.**

indiscutábil, ~i, indiscutabilă, ~e a. (și adv.) care este neîndoielnic, fără obiecție: *printr-o ciudată exaltare i se atribuie o autoritate indiscutabilă.* BL. [Din fr. ***indiscutable***].

indisociábil, ~i, indisociabilă, ~e a. **1.** care nu se poate disocia, separa unul de altul sau de altceva: *cele trei probleme sînt indisociabile;* **2.** ale carei elemente nu se pot disocia: *o echipă indisociabilă.* [Din fr. ***indissociable***].

indisociabilitáte f. (rar) însușirea de a fi indisociabil. [***Indisociabil*** + *-itate*].

indisolúbil, ~i, indicolubilă, ~e a. **1.** (înv.) care nu poate fi dizolvat: *metalele sînt indisolubile în apă;* **2.** care nu poate fi desfăcut, rupt, destrămat: *natura și omul formînd un tot indisolubil.* IBR.; *căsătorie indisolubilă;* (adv.) *ideea de miracol e indisolubil legată de arbitrar și imprevizibil.* BL. [Din fr. ***indissoluble,*** lat. ***indissolubilis***].

indisolubilitáte f. (rar) calitatea de a fi indisolubil. [Din fr. ***indissolubilité***].

indispensábil, ~i, indispensabilă, ~e a. care este absolut necesar, care nu poate lipsi: *alegătorii noștri, unii lipsiți de indespensabila educație politică.* EM.; (adv.) *este absolut indispensabil să întemeiem un institut.* CAR. // m. pl. izmene. [Din fr. ***indispensable***].

indispensabilitáte f. (rar) însușirea de a fi indispensabil. [Din fr. ***indispensabilité***].

indisponíbil, ~i, indisponibilă, ~e a. care nu se poate folosi după voie; de care nu se poate dispune: *porțiune indisponibilă.* [Din fr. ***indisponible***].

indisponibilitáte, indisponibilități f. **1.** faptul sau starea de a fi indisponibil; incapacitate de a dispune de ceva sau de cineva; **2.** dispoziție rea, indispoziție; **3.** lipsă de solicitudine. [Din fr. ***indisponibilité***].

indispozíție, indispoziții f. **1.** boală ușoară; stare a celui ușor bolnav: *viața sa intelectuală îi adusese obișnuitele indispoziții de nervi.* BAC.; **2.** lipsă de voie bună; supărare, mîhnire (trecătoare): *cetitorul obișnuit nu poate scăpa de un legitim sentiment de indispoziție.* CĂL.; (și: (înv.) **indispozițiune**). [Din fr. ***indisposition***].

indispozițiúne f. v. **indispoziție.**

indispúne, indispun vb. (tr. și refl.) a(-și) strica buna dispoziție; a (se) supăra, a (se) mîhni: *am formulat o serie de opinii foarte generale ..., evitînd să-l indispun prin observații critice.* GHEȚIE. [Din fr. ***indisposer***].

indispúnere, indispuneri f. faptul de a (se) indispune. [V. ***indispune***].

indispús, ~și, indispusă, ~e a. **1.** mîhnit, supărat; nedispus: *se înapoie pe la cinci, vizibil indispus și chiar agasat.* GHEȚIE; **2.** ușor bolnav; stingherit, jenat (de o suferință): *eram așa indispus de neodihnă.* CAR. [V. ***indispune;*** cf. fr. ***indisposé***].

indistínct, ~ți, indistinctă, ~e a. care nu se distinge bine; neclar: *vechiul oraș ... se arată, în lumina orbitoare, indistinct și risipit.* GAL. [Din fr. ***indistinct,*** lat. ***indistinctus***].

indistincție, indistincții f. **1.** calitatea a ceea ce este indistinct; neclaritate; **2.** lipsă de distincție; vulgaritate. [Din fr. ***indistinction***].

índiu n. metal maleabil, alb-argintiu, care se găsește în blendă și care se folosește în industrie. [Din fr. ***indium***].

individ, ~zi, individă, ~e m., f. **1.** persoană considerată izolat în raport cu o colectivitate; ins: *educația modifică pe individ, dar nu-l formează în întregime.* IBR.; **2.** (peior.) om necunoscut (și suspect): *ce vrea acest individ?;* **3.** exemplar al regnului vegetal sau animal, considerat ca unitate distinctă: *cînd te ocupi cu clasificarea, te interesezi mai mult de grupă și mai puțin de individ.* IBR.; **4.** element delimitat, distinct; entitate: *fiecare monadă ar fi un individ incomparabil, unic.* BL. [Din fr. ***individu,*** lat. ***individuus***].

individuál, ~i, individuală, ~e a. **1.** care este propriu unui individ: *de la un caz individual nu ai dreptul să tragi concluzii cu privire la o clasă.* IBR.; *calitate individuală;* (subst. n.) *istoria literară se ocupă cu generalul, iar critica literară cu individualul.* IBR.; **2.** care aparține sau este executat de o singură persoană: *nu avea de apărat cine știe ce interese individuale.* BL.; *se punea mai mult accent pe travaliul individual, ghidat prin bibliografii și seminarii.* CE // adv. în mod izolat, fiecare în parte: *fiecare dă socoteală individual de ceea ce face.* [Din lat. ***individualis,*** fr. ***individuel***].

individualísm n. concepție care pune interesele individului mai presus de cele colective: *un nemărginit individualism s-a lățit în toată Europa.* EM. [Din fr. ***individualisme,*** germ. ***Individualismus***].

individualíst, ~ști, individualistă, ~e a. **1.** (și m., f.) (persoană) care manifestă individualism: *cine e subiectiv e individualist și romantic.* IBR.; *mai este și un individualist care revendică o anume libertate în arhitectură.* CE; **2.** care aparține individualismului: *concepție individualistă.* [Din fr. ***individualiste***].

individualitáte, individualități f. **1.** totalitate a particularităților unui individ, unui grup etc.: *e singura garanție că individualitatea lor etnică va*

putea exista. EM.; **2.** persoană cu însuşiri deosebite; personalitate: *e greşită teoria care explică mişcările sociale prin iniţiativa individualităţilor.* IBR. [Din fr. ***individualité,*** germ. ***Individualität***].

individualizá, individualizez vb. (tr. şi refl.) a scoate în evidenţă sau a ieşi în evidenţă trăsăturile individuale, specificul: *înclinat spre un anume fel de a individualiza fenomenele.* BL.; (absol.) *savantul generalizează, pe cînd artistul individualizează.* IBR. [Din fr. ***individualiser***].

individualizént, ~ţi, individualizantă, ~e a. care individualizează, care evidenţiază specificul; individualizator: *notele individualizante ... par adăugate la alte note pe care le-ar avea mai dinainte.* STĂNIL. [***Individualiza*** + ***-ant***].

individualizáre, individualizări f. acţiunea de a (se) individualiza şi rezultatul ei: *naţiunea apare ca individualizarea unei idei eterne.* CĂL. [V. ***individualiza***].

individualizát, ~ţi, individualizată, ~e a. conturat prin trăsături proprii, specifice: *natura omenească se prezintă la fiecare persoană cu anumite caractere individualizate.* STĂNIL. [V. ***individualiza;*** cf. fr. ***individualisé***].

individualizatór, ~i, individualizatoáre a. individualizant. [***Individualiza*** + ***-tor***].

individuát, ~ţi, individuată, ~e a. (rar) care ţine de individuaţie, referitor la individuaţie: *modurile pozitive ale cunoaşterii individuate.* BL. [De la ***individuaţie***].

individuáţie f. ansamblu de calităţi particulare care determină individul; individualitate: *lumea lucrurilor în sine se găseşte într-o realâ individuaţie.* EM.; *în extaz, omul se simte nimicit ca ins, ca individuaţiune, dar are sentimentul că dobîndeşte totul existenţei divine.* BL.; **principiul individuaţiunii,** (filoz.) ceea ce dă unei realităţi definite prin formă o existenţă concretă şi individuală; (şi: (înv.) **individuaţiune**). [Din fr. ***individuation***].

individuaţiúne f. v. **individuaţie.**

indivíz, ~i, indiviză, ~e a. (jur.) care nu se poate împărţi: *succesiune indiviză.* [Din lat. ***indivisus,*** fr. ***indivis***].

indivizíbil, ~i, indivizibilă, ~e a. care nu se poate diviza, împărţi; nedevizibil: *toate fiinţele empirice nu vor avea niciodată o închegare lăuntrică indivizibilă.* BL. [Din fr. ***indivisible,*** lat. ***indivisibilis***].

indivizibilitáte f. faptul de a fi indivizibil; caracter indivizibil: *asemenea dualisme ... vom constata şi în alte domenii, care produc însă iluzia indivizibilităţii.* BL. [Din fr. ***indivisibilité***].

indiviziúne f. (jur.) stare a unei proprietăţi stăpînită în comun de mai multe persoane, fără a putea fi delimitată partea fiecăruia: *jumătate din moşia Lespezi, aflată în indiviziune.* GHEŢIE. [Din fr. ***indivision***].

indochinéz, ~i, indochineză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Indochinei, sau locuitorilor ei, referitor la Indochina sau la populaţia acesteia: *face lecturi indochineze şi studiază gramatica anamită.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din peninsula Indochina. // m. pl. ansamblul popoarelor care trăiesc în peninsula Indochina: *indochinezii au creat o cultură străveche.* [***Indochina*** n. pr. + ***-ez***; cf. fr. ***indochinois***].

indocíl, ~i, indocilă, ~e a. (rar) care nu este docil, care refuză să asculte, să se supună; neascultător. [Din fr. ***indocile***].

indocilitáte f. (rar) caracterul unei persoane indocile. [Din fr. ***indocilité***].

indo-europeán, ~eni, indo-europeană, ~ene a. **1. limbi indo-europene,** grup de limbi (care reprezintă continuarea unei limbi neatestate, dar reconstituite), cuprinzînd sanscrita, zenda, greaca, latina, celtica, germanica şi slava; **limbă indo-europeană,** limbă care face parte din acest grup; **2.** care ţine de acest grup de limbi, referitor la aceste limbi: *popoare indo-europene.* // m. pl. ansamblul popoarelor care vorbesc aceste limbi: *indo-europenii au ocupat cea mai mare parte din teritoriul Europei.* [Din fr. ***indo-européen***].

indo-iranián, ~eni, indo-iraniană, ~ene a. **limbi indo-iraniene,** grup de limbi indo-europene din care fac parte sanscrita şi iraniana [Din fr. ***indo-iranien***].

indól m. (chim.) compus obţinut prin distilarea indigoului şi a gudroanelor care, adăugat esenţelor de flori, le accentuează parfumul. [Din fr. ***indóle***].

indolént, ~ţi, indolentă, ~e a. lipsit de energie; nepăsător, apatic, leneş: *le lipseşte de energie individuală, le face indolente.* EM. [Din fr. ***indolent,*** lat. ***indolens, -ntis***].

indolénţă, indolenţe f. lipsă de energie; nepăsare, apatie, lene: *închis în acea indolenţă confuză, priveam lucrurile de la o mare distanţă.* GHEŢIE. [Din fr. ***indolence,*** lat. ***indolentia***].

indológ, ~gi, indologă, ~ge m., f. indianist: *indologii împart istoria cea mai veche a spiritului indic în trei epoci.* BL. [Din germ. ***Indologe***].

indologíe f. disciplină care studiază limba şi cultura Indiei. [Din germ. ***Indologie***].

indolór, ~i, indoloră, ~e a. care nu doare; nedureros. [Din fr. ***indolore***].

indomptábil, ~i, indomptabilă, ~e a. (franţuzism) care nu poate fi stăpînit; neîmblînzit. [Din fr. ***indomptable***].

indonezián, ~eni, indoneziană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Indoneziei sau populaţiei ei, referitor la Indonezia sau la populaţia acesteia; **limbi indoneziene,** familie de limbi vorbite în sud-estul Asiei şi în Malayzia. // m., f. persoană (originară) din Indonezia. // m. pl. ansamblul populaţiilor care trăiesc în Indonezia. [Din fr. ***indonésien***].

indoor [índor] a. invar. (despre competiţii sportive) care se desfăşoară pe teren acoperit. [Cuv. engl.].

índrea m. v. **andrea²**.

indrişáim m. v. **indruşaim.**

indruşáim, indruşaimi m. plantă decorativă din familia leguminoaselor, cu flori roşii, violete sau albe plăcut mirositoare (*Lathyrus odoratus*): *cîţiva endruşaimi ce umpleau atmosfera camerei de un miros pătrunzător.* FIL.; (şi: **endruşaim, indrişaim**). [Din turc. ***ytri-şahi***].

indubitábil, ~i, indubitabilă, ~e a. sigur, neîndoios: *ca un argument, el aduce un fenomen biologic descoperit întîia oară în chip indubitabil de el însuşi.* BL. [Din fr. ***indubitable,*** lat. ***indubitabilis***].

indúce, induc vb. (tr.) **1.** a îndemna, a împinge să facă ceva; **a induce în eroare,** a înşela: *inducînd astfel în eroare opinia publică.* BOL.; **2.** a produce un cîmp electric prin inducţie electromagnetică; **3.** (rar) a introduce, a face să fie primit; a influenţa: *viespea, o dată cu înţepătura aplicată, ar induce în frunza de stejar ... un cîmp biologic.* BL.; **4.** (log.) a face un raţionament inductiv, a trage o concluzie prin inducţie: *de la un caz particular nu trebuie indus nimic general.* IBR. [Din lat. ***inducere;*** cf. fr. ***induire***].

indúcere, induceri f. acţiunea de a induce şi rezultatul ei. [V. ***induce***].

inductánţă, inductanţe f. (fiz.) mărime egală cu raportul dintre fluxul magnetic stabilit printr-un circuit de curentul electric care trece prin el sau printr-un alt circuit şi intensitatea curentului respectiv; inductivitate. [Din fr. ***inductance,*** germ. ***Induktanz***].

inductív, ~i, inductivă, ~e a. **1.** care procedează prin inducţie, care se bazează pe inducţie: *formulările circumscriau numai cunoştinţe obţinute prin procedee inductive de la concret la general.* BL.; *metodă inductivă;* (adv.) *filozoful mai putea porni inductiv ori analogic de la lumea spaţială.* CĂL.; **2.** (rar) de influenţare: *o caracterizare sumară a lor sub unghiul capacităţilor inductive.* BL. [Din lat. ***inductivus,*** fr. ***inductif,*** germ. ***induktiv***].

inductivitáte, inductivităţi f. (fiz.) inductanţă. [Din fr. ***inductivité,*** germ. ***Induktivität***].

inductométru, inductometre n. aparat pentru măsurarea curenţilor de inducţie. [Din fr. ***inductomètre***].

inductór, ~i, inductoáre a. care induce tensiuni electromotoare prin fenomenul inducţiei electromagnetice: *bobină inductoare.* // n. parte a unei maşini electrice sau a unui aparat electric unde se induce tensiune electromotoare. [Din fr. ***inducteur,*** germ. ***Induktor***].

indúcţie, inducţii f. **1.** formă fundamentală de raţionament, cu care se trece de la particular la general, de la fapte la concepte, de la consecinţe la principiu: *era lesne să se facă prin inducţiune saltul la ceva general.* BL.; **2.** concluzie obţinută printr-un astfel de raţionament; **3.** (rar) acţiune exercitată asupra cuiva sau a ceva; influenţare, influenţă: *s-a afirmat doar global că inducţiunea franceză a fost mai masivă şi mai susţinută.* BL.; **4. (inducţie electromagnetică)** producere a unui cîmp electric cu forţă electromotoare, prin variaţia cîmpului megnetic; (şi: (înv.) **inducţiune**). [Din lat. ***inductio, -onis,*** fr. ***induction,*** germ. ***Induktion***].

inducţiúne f. v. **inducţie.**

indulgént, ~ţi, indulgentă, ~e a. **1.** îngăduitor, iertător: *publicul era indulgent, el rîdea şi aplauda.* NEGR.; **2.** care denotă, care exprimă indulgenţă, îngăduinţă, înţelegere: *critica e mai degrabă indulgentă.* CĂL. [Din fr. ***indulgent,*** lat. ***indulgens, -ntis***].

indulgénţă, indulgenţe f. **1.** atitudine îngăduitoare; toleranţă, îngăduinţă: *cu toată indulgenţa auditoriului.* NEGR.; *am scris cu indulgenţă.* GHEŢIE; **2.** (la catolici) iertare de păcate acordată credincioşilor în schimbul unei sume de bani: *e primit şi ţăranul, fiindcă a cumpărat indulgenţe.* CĂL. [Din fr. ***indulgence,*** lat. ***indulgentia***].

indúlt n. privilegiu acordat de papă, care conferea puteri excepţionale. [Din lat. ***indultum,*** fr. ***indult***].

indumént, indumente n. **1.** (livr.) obiect de îmbrăcăminte; **2.** (bot.) strat de peri deşi pe frunzele unor plante. [Din fr. ***indument,*** lat. ***indumentum***].

induplicát, ~ţi, induplicată, ~e a. (bot.; despre frunze) cu marginea îndoită înăuntru. [Din fr. ***indupliqué***].

indurá, pers. 3 **indurează** vb. (refl.) a se întări. [Din fr. ***indurer***].

indurát, ~ţi, indurată, ~e a. **1.** (med.) întărit, durificat: *marginile plămînilor sînt indurate;* **2.** (p. ext.) înţepenit, imobil: *expresie placidă cu ceva vindicativ şi indurat.* CĂL. [Din fr. ***induré***].

induráţie, induraţii f. (med.) creştere patologică a consistenţei unui ţesut sau unui organ; întărîtură: *induraţia marginilor plămînilor.* [Din fr. ***induration,*** germ. ***Induration***].

indús, ~şi, indusă, ~e a. produs sau influenţat de un alt proces fizic concomitent: *curent indus.* [V. ***induce***].

industriál, ~i, industrială, ~e a. **1.** care aparţine industriei, care se bazează pe industrie: *serviciul dura trei ani şi se desfăşura pe lîngă un şantier industrial.* GHEŢIE; *zonă industrială;* **2.** care este produs sau fabricat în industrie: *vor evita să facă o concurenţă directă producţiei industriale şi comerţului.* BL.; *mărfuri industriale.* // m. (înv.) industriaş: *se răsfrîng asupra industrialilor şi le asigură cîştiguri.* EM. [Din fr. ***industriel,*** germ. ***industriell, Industrielle***].

industrialísm n. teorie economică care consideră industria ca fiind scopul principal al activităţii omului în societate. [Din fr. ***industrialisme***].

industrializá, industrializez vb. (tr.) **1.** a da caracter industrial (unei zone, unei ţări etc.); **2.** a prelucra o materie pentru a obţine produse industriale. [Din fr. ***industrialiser,*** germ. ***industrialisieren***].

industrializáre, industrializări f. acţiunea de a industrializa şi rezultatul ei. [V. ***industrializa***].

industriáş, industriaşi m. posesor de întreprinderi industriale; (înv.) industrios: *serii întregi de industriaşi cu meserii anticuate ajung la sărăcie.* EM. [***Indistrie*** + ***-aş***].

indústrie, industrii f. **1.** ramură economică care realizează extragerea materiilor prime minerale şi a combustibililor, precum şi prelucrarea materialelor pe scară largă şi cu mijloace tehnice: *în locul întrecerei pe calea industriei şi a muncii în genere, viaţa naţiei se preface într-o întrecere de palavre.* EM.; *încurajarea fabricei de la Chitila, ca industrie naţională.* CAR.; **industrie casnică,** activitate de prelucrare a materiilor prime în cadrul gospodăriei producătorului: *aceeaşi burghezime aduce ... distrugerea ... vechii industrii casnice ţărăneşti.* IBR.; **2.** (cu determinări) subdiviziune a acestei ramuri economice cuprinzînd un anumit domeniu de activitate: *cîntă de asemeni fără destulă coloare industria petrolului.* CĂL.; *industrie extractivă;* (fig.) *sub raportul industriei poetice rămînem izbiţi de monotonia şi chiar copilăria mijloacelor.* CĂL. [Din fr. ***industrie,*** lat. ***industria,*** germ. ***Industrie***].

industriós, ~şi, industrioásă, ~e a. **1.** harnic, activ, muncitor: *unul mai industrios ... lucrează cu meşteşug un dulap de nuc.* CĂL.; **2.** (rar) realizat cu multă muncă; laborios: *a desface industrioasa cămaşă cu care criticul îşi înfăşură opinia.* CĂL. // m. (înv.) industriaş. [Din fr. ***industrieux,*** lat. ***industriosus***].

ineáţă, ineţe f. plantă erbacee cu flori albe (*Linum catharticum*) sau albastre (*Linum austriacum*). [*In*[1] + *-eaţă*].

inebranlábil, ~i, inebranlabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi clintit, mişcat din loc; ferm; solid: *stîncă inebranlabilă;* **2.** (fig.) care nu se lasă influenţat, abătut; constant: *curaj inebranlabil;* **3.** (fig.) care nu poate fi schimbat; ferm, consecvent: *hotărîre inebranlabilă.* [Din fr. ***inébranlable***].

inechitábil, ~i, inechitabilă, ~e a. (adesea adv.) neechitabil; nedrept, injust: *repartiţie inechitabilă; decizie inechitabilă.* [Din fr. ***inéquitable***].

inechitáte, inechitáţi f. neechitate; nedreptate, nejustiţe: *romînul e un liric care ţipă de bucuriile vieţii ori se vaită de inechităţile ei.* CĂL.; *a comite o inechitate;* (şi: (rar) **inicvitate, inichitate**). [Din fr. ***iniquité,*** lat. ***iniquitas, -atis***].

inechiválvă, inechivalve a. (zool.) **cochilie inechivalvă,** cochilie formată din două valve inegale. [Din fr. ***inéquivalve***].

inecuáţie, inecuaţii f. (mat.) inegalitate între două expresii algebrice, care este valabilă numai pentru anumite valori date variabilelor: *inecuaţie favorabilă mărimii concrete.* EM. [Din fr. ***inéquation***].

inedít, ~ţi, inedită, ~e a. **1.** care se publică prima dată: *opere inedite;* **2.** (fig.) necunoscut mai înainte; nou: *cultivarea imaginii inedite şi a cuvîntului rar e în preocuparea oricărui poet.* CĂL. // n. sg. **1.** caracterul, însuşirea a ceea ce este nou, necunoscut mai înainte: *bogăţia şi ineditul lexicului pot fi eficiente la unul şi triviale la altul.* CĂL.; **2.** ceea ce este nou, necunoscut încă: *în faţa ineditului intră în joc bănuielile şi presupunerile.* BL. [Din fr. ***inédit,*** lat. ***ineditus***].

ineducábil, ~i, ineducabilă, ~e a. care nu poate fi educat. [Din fr. ***inéducable***].

inefábil, ~i, inefabilă, ~e a. care nu se poate exprima în cuvinte; inexprimabil (datorită caracterului rafinat, elevat etc.): *Pann are meşteşugul inefabil al măscăriei fine.* CĂL.; (p. ext.) *albinele fac o miere deasă din care iese o miere de o inefabilă şi grea mireasmă.* CĂL. // n. sg. **1.** caracterul, însuşirea de a fi rafinat, subtil şi inexprimabil: *inefabilul florilor e o temă destul de veche în poezia italiană.* CĂL.; **2.** ceea ce este inexprimabil (fiind prea rafinat, prea subtil): *aici ne găsim în zona nepipăitului şi inefabilului.* BL. [Din fr. ***ineffable,*** lat. ***ineffabilis***].

inefabilitáte f. (rar) caracter inefabil: *de o astfel de teorie se leagă concepţia inefabilităţii unei limbi.* CĂL. [Din fr. ***ineffabilité***].

ineficáce a. invar. care nu produce efectul scontat: *există într-adevăr unele idei faţă de care experienţa rămîne ineficace.* BL.; *remediu ineficace.* [Din fr. ***inefficace,*** lat. ***inefficax, -acis***].

ineficacitáte, (rar) **ineficacităţi** f. lipsă de eficacitate: *nu e vorba aşadar de o impermeabilitate a primitivului la experienţă, ci de o ineficacitate în sine a experienţei.* BL. [Din fr. ***inefficacité***].

ineficiént, ~ţi, ineficientă, ~e a. lipsit de eficienţă; neeficient. [*In*-[2] + ***eficient***].

ineficiénţă f. lipsă de eficienţă; neeficienţă. [*In*-[2] + ***eficienţă***].

inegál, ~i, inegală, ~e a. **1.** care nu este egal, care nu este la fel (ca dimensiune, durată, intensitate etc.): *greutăţi inegale stau în echilibru de îndată ce sînt invers proporţionale depărtărilor lor.* BL.; **2.** care prezintă neregularităţi, accidente: *teren inegal;* **3.** neregulat: *mersul inegal al pendulei;* **4.** schimbător, instabil: *Macedonscki este un poet inegal.* CĂL.; *caracter inegal.* [Din fr. ***inégal,*** germ. ***inegal***].

inegalábil, ~i, inegalabilă, ~e a. care nu poate fi egalat, neegalabil; care nu se poate compara (fiind neîntrecut în calităţi); excepţional, extraordinar: *şi-a făcut o glorie inegalabilă din legitimitatea critică a tuturor acestor corpuri constituite.* BL. [***Inegal*** + *-(a)bil*].

inegalitáte, inegalităţi f. **1.** lipsă de egalitate; disproporţie, neegalitate: *protecţiunea favorizează inegalitatea.* EM.; *inegalitate de vîrstă, de caracter, de condiţie socială;* **2.** caracter variabil, schimbător (din punct de vedere cantitativ, valoric etc.): *a ajutat discreditării marea inegalitate a operei.* CĂL.; **3.** relaţie matematică între elemente care nu sînt egale. [Din fr. ***inegalité,*** lat. ***inaequalitas, -atis***].

inegalizá, inegalizez vb. (rar; tr.) a face inegal. [***Inegal*** + *-iza*].

inegalizáre, inegalizări f. acţiunea de a inegaliza şi rezultatul ei. [V. ***inegaliza***].

ineísm n. doctrină (filozofică) care susţine existenţa ideilor, a structurilor mentale înnăscute. [Din fr. ***innéisme***].

ineíst, ~şti, ineistă, ~e a. care ţine de ineism, referitor la ineism. // m., f. adept al ineismului. [Din fr. ***innéiste***].

ineitáte f. (rar) calitatea de a fi înăscut: *va repudia ineitatea unor noţiuni.* CĂL. [Din fr. ***innéité***].

inél, inele n. **1.** cerc mic de metal (preţios) care se poartă pe deget ca podoabă: *i-o fi luat şi inelele de pe deget.* CAR.; **tras (ca) prin inel,** cu talia subţire; zvelt: *era voinic şi tinerel, înalt şi tras ca prin inel.* COŞB.; **2.** obiect (de metal, de lemn etc.) în formă de cerc: *Sonia fumează aruncînd inele de fum.* CĂL.; **3.** fiecare dintre segmentele distinctibile dintr-o succesiune, dintr-o înlănţuire; verigă: *ei nu sînt inele în lanţul continuităţii istorice a culturii noastre.* EM.; **4.** (sport; la pl.) aparat de gimnastică alcătuit din două cercuri suspendate de funii; **5.** strat lemnos care se adaugă anual pe trunchiul arborilor; **6.** segment din care este alcătuit corpul unor viermi; **7.** (mat.) mulţime nevidă caracterizată prin două legi de compoziţie (adunare şi înmulţire); (şi: (înv.) **înel**). [Lat. ***anellus***].

ineláj, inelaje n. realizare a unor inele cleioase pe trunchiul arborilor pentru a bara calea insectelor şi omizilor. [***Inel*** + *-aj*].

inelár, ~i, inelară, ~e a. care are formă sau aspect de inel. // n. deget aflat între cel mic şi cel mijlociu, pe care se poartă (de obicei) inele: *privirile Scumpei alunecă, pe furiş, la inelarele noastre.* GHEŢIE. // m. fluture de culoare galbenă-cafenie, care depune ouă în formă de inel pe ramurile pomilor, şi ale cărui larve provoacă mari pagube (*Malacosoma neustria*). [***Inel*** + *-ar*].

inelát, ~ţi, inelată, ~e a. **1.** în formă de inele; buclat: *păr inelat;* **2.** (zool.) **viermi inelaţi,** încrengătură de animale al căror corp este alcătuit dintr-un şir de inele. [***Inel*** + *-at*].

inelegánt, ~ţi, inelegantă, ~e a. lipsit de eleganţă; neelegant: *roşcata zărise gestul lui inelegant şi ofensator.* GHEŢIE. [Din fr. ***inélégant***].

inelegánţă, ineleganţe f. lipsă de eleganţă (în vorbire, în purtare sau în atitudine); neeleganţă. [Din fr. ***inélégance***].

ineligíbil, ~i, ineligibilă, ~e a. care nu este eligibil; care nu poate fi ales; neeligibil. [Din fr. ***inéligible***].

ineligibilitáte f. stare a persoanei ineligibile; neeligibilitate. [Din fr. ***inéligibilité***].

ineluctábil, ~i, ineluctabilă, ~e a. inevitabil, de neînlăturat: *dragostea e un mecanism ineluctabil al naturii.* CĂL. [Din fr. ***inéluctable,*** lat. ***ineluctabilis***].

ineluctabilitáte f. (livr.) calitatea a ceea ce este ineluctabil; inevitabilitate. [Din fr. ***inéluctabilité***].

inelúş, ineluşe n. diminutiv al lui inel; inel mic: *şi tu ţi-ai lăsat ineluşul tău în degetul meu.* POP.; (fig.) [puii] *erau negri şi aveau la ochi ineluşele de mărgean.* SAD. [***Inel*** + *-uş*].

inenarábil, ~i, inenarabilă, ~e a. care nu poate fi povestit; extraordinar, uimitor: *fondul, liric, e acel inenarabil duh de răzmeriţă obţinut printr-o limbă de un arhaic sintetic.* CĂL. [Din fr. ***inénarrable,*** it. ***inenarrabile***].

inépt, ~ţi, ineptă, ~e a. (rar) lipsit de aptitudini; prost, stupid: *acest element al unei birocraţii inepte, ignorante şi corupte.* EM.; (p. ext.) *o tactică mai bază şi mai ineptă.* EM. [Din fr. ***inepte,*** lat. ***ineptus***].

inepţíe, inepţii f. **1.** (rar) faptul de a fi inept; **2.** faptă sau vorbă prostească, stupidă: *am fost osîndiţi să citim şi mormane de inepţii de care nu s-a mai adus vorba în istorie.* CĂL. [Din fr. ***ineptie,*** lat. ***ineptia***].

inepuizábil, ~i, inepuizabilă, ~e a. **1.** care nu se termină; neepuizabil: *relaţiile religiei cu ştiinţa e o temă inepuizabilă.* CE.; **2.** (p. ext.) abundent, bogat. [Din fr. ***inépuisable***].

inerént, ~ţi, inerentă, ~e a. care face parte integrantă şi inseparabilă din ceva: *acel sentiment de radicală nemulţumire, de adîncă durere, inerent la tot ce este organic.* EM.; *greutatea este inerentă materiei;* (fig.) *eroarea este inerentă spiritului uman;* (adv.) *în programul lui, vag, se cuprindeau puncte vechi, inerent legate de condiţiile culturii noastre.* CĂL. [Din fr. ***inhérent,*** lat. ***inhaerens, -ntis***].

inerénţă f. calitatea a ceea ce este inerent. [Din fr. ***inhérence***].

inerí, ineresc vb. (latinism; intr.) a aparţine; a fi fixat: *s-ar presupune atunci despre fenomen, căruia aceste predicate-i inerează, c-ar avea o realitate obiectivă.* EM. [Din lat. ***inhaerere***].

inérm, ~i, inermă, ~e a. lipsit de spini, de ace, de dinţi ascuţiţi. [Din fr. ***inerme***].

inért, ~ţi, inertă, ~e a. **1.** fără viaţă, neînsufleţit, nemişcat: *poetul măreşte lucrurile inerte, asfaltoase, munte, stîncă, rocă.* CĂL.; *masă inertă;* **2.** (fig.) lipsit de vigoare, de vioiciune: *nu intră în istorie participantul la mişcări oarbe de mase inerte.* CĂL.; *spirit inert;* (fig.; adv.) *e-o toamnă, ca întotdeauna, cînd totul geme, frumos, şi inert.* BAC.; **3.** (fiz.) care posedă inerţie; **4.** (chim.) lipsit de reactivitate, care nu reacţionează: *gaz inert.* [Din fr. ***inerte,*** lat. ***iners, -tis***].

inerţiál, ~i, inerţială, ~e a. care aparţine inerţiei, referitor la inerţie. [***Inerţie*** + *-al*].

inerţíe, inerţii f. **1.** (fiz.) proprietate a corpurilor constînd în menţinerea stării de repaus sau de mişcare cît timp nu se exercită o forţă exterioară: *inerţia unui corp adecă tendenţa care e în el de-a se împotrivi influenţelor din afară.* EM.; **2.** (fig.) lipsă de activitate, stare de indolenţă, de apatie: *ei compensează inerţia tradiţiei şi o fac să se revizuiască.* CĂL. [Din fr. ***inertie,*** lat. ***inertia***].

inervá, pers. 3 **inervează** vb. (tr.) a produce reţeaua nervoasă a unui organ sau a unui ţesut: *nervul optic inervează ochii.* [Din fr. ***inerver***].

inerváre, inervări f. faptul de a inerva. [V. ***inerva***].

inervaţíe, inervaţii f. ansamblul formaţiilor periferice care constituie aparatul nervos al unui ţesut sau al unui organ. [Din fr. ***innervation***].

inesauríbil, ~i, inesauribilă, ~e a. (rar) interminabil, nesecat: *sînt întotdeauna plini de pornirea de [a] aduce din ce în ce mai multe producţiuni din inesauribila mină a sufletului lor.* EM. [Cf. lat. ***inexhaustus***].

inesceptánt, ~ţi, inesceptantă, ~e a. (rar) fără excepţie: *apercepţiunea poate să probeze apriori*

identitatea ei inesceptantă şi necesară. EM. [*In-*[2] + lat. ***exceptans, -ntis***].

inesenţiál, ~i, inesenţială, ~e a. neesenţial. [Din fr. ***inessentiel***].

inestétic, ~ci, inestetică, ~ce a. lipsit de frumuseţe, de graţie; care displace; urît dizgraţios; neestetic: *gust inestetic.* [Din fr. ***inesthètique***].

inestimábil, ~i, inestimabilă, ~e a. care nu poate fi preţuit (fiind foarte valoros): *sănătatea este un bun inestimabil.* [Din fr. ***inestimable,*** lat. ***inaestimabilis***].

inestingíbil a. v. inextingibil.

inevaluábil, ~i, inevaluabilă, ~e a. inestimabil, de nepreţuit. [Din fr. ***inévaluable***].

inevitábil, ~i, inevitabilă, ~e a. care nu se poate evita, care este de neînlăturat: *sînt supuse unor legi fixe, cari lucrează în mod hotărît şi inevitabil.* EM.; *moartea este inevitabilă;* (subst. n.) *ca să evite inevitabilul, caută să scape de pumnal.* CĂL.; (adv.) *e o acţiune iresponsabilă care va duce inevitabil la dezastru.* GHEŢIE. [Din fr. ***inévitable,*** lat. ***inevitabilis***].

inevitabilitáte f. faptul de a fi inevitabil: *inevitabilitatea trecerii timpului.* [Din fr. ***inévitabilité***].

inexáct, ~ţi, inexactă, ~e a. lipsit de exactitate, neexact; nevalabil: *calcul inexact;* (adv.) *este istoriceşte inexact cum că plaga funcţionarismului datează de la regimul constituţional.* EM. [Din fr. ***inexact***].

inexactitáte, inexactităţi f. **1.** lipsă de exactitate, neexactitate; caracter inexact: *fiind cunoscători în materie, rămînem jigniţi de inexactitatea faptelor.* CĂL.; **2.** ceea ce este inexact, afirmaţie inexactă; neadevăr: *sînt o mulţime de inexactităţi, copleşite de complicaţia inverosimilă a acţiunii.* CĂL.; *reportaj plin de inexactităţi.* [***In-***[2] + ***exactitate***].

inexactitúdine, inexactitudini f. (rar) **1.** lipsă de punctualitate; **2.** eroare, defect: *inexactitudinile de cronologie nu supără imaginaţia populară.* BL.; *expunere cu multe inexactitudini.* [Din fr. ***inexactitude***].

inexcitábil, ~i, inexcitabilă, ~e a. (rar) neexcitabil. [Din fr. ***inexcitable***].

inexcitabilitáte f. neexcitabilitate. [Din fr. ***inexcitabilité***].

inexigíbil, ~i, inexigibilă, ~e a. care nu poate fi pretins. [Din fr. ***inéxigible***].

inexigibilitáte f. însuşirea a ceea ce este inexigibil. [Din fr. ***inexigibilité***].

inexistént, ~ţi, inexistentă, ~e a. **1.** care nu există: *Ana simulează o corespondenţă cu un amant inexistent şi divorţează.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsit de importanţă; şters: *scriitori modeşti, ori chiar inexistenţi, sînt declaraţi geniali.* CĂL. [Din fr. ***inexistant***].

inexistenţă f. faptul de a nu exista, lipsă de existenţă; nefiinţă. [Din fr. ***inexistence***].

inexorábil, ~i, inexorabilă, ~e a. care nu se poate îndupleca sau îmblînzi; neînduplecat, implacabil: *existenţa i se desfăşoară inexorabilă într-o indigenţă lustruită.* CĂL.; *legi inexorabile.* [Din fr. ***inexorable,*** lat. ***inexorabilis***].

inexorabilitáte f. caracterul a ceea ce este inexorabil. [Din fr. ***inexorabilité***].

inexperiént, ~ţi, inexperientă, ~e a. (rar) lipsit de experienţă; nepriceput, novice: *o piaţă de efecte relativ nouă, inexperientă.* EM. [De la ***inexperienţă***].

inexperiénţă f. (rar) lipsă de experienţă: *poetul şi-a mărturisit de la început inexperienţa în gingăşiile vieţii orăşeneşti.* CĂL. [Din fr. ***inexpérience***].

inexperimentát, ~ţi, inexperimentată, ~e a. (rar) care nu are experienţă; neexperimentat; neîncercat. [Din fr. ***inexpérimenté***].

inexpért, ~ţi, inexpertă, ~e a. care este lipsit de abilitate, de experienţă; nepriceput: *el este inexpert în acest domeniu;* (adv.) *i-am scos mănuşa, dezbumbînd-o inexpert.* IBR. [Din fr. ***inexpert***].

inexpiábil, ~i, inexpiabilă, ~e a. (livr.) care nu poate fi ispăşit. [Din fr. ***inexpiable***].

inexplicábil, ~i, inexplicabilă, ~e a. **1.** care nu se poate explica; neexplicabil; de neînţeles: *Eminescu este un eveniment aproape inexplicabil în literatura noastră.* IBR.; *enigmă inexplicabilă;* **2.** (p. ext.) ciudat, curios, straniu: *cuprinşi de un fel de trac, manifestau o agitaţie inexplicabilă.* GHEŢIE; *om inexplicabil.* [Din fr. ***inexplicable,*** lat. ***inexplicabilis***].

inexploatábil, ~i, inexploatabilă, ~e a. care nu poate fi exploatat; neexploatabil: *zăcămînt inexploatabil.* [Din fr. ***inexploitable***].

inexploatát, ~ţi, inexploatată, ~e a. neexploatat: *resurse inexploatate.* [Din fr. ***inexploité***].

inexplorábil, ~i, inexplorabilă, ~e a. (adesea fig.) care nu poate fi explorat, cercetat, analizat; neexplorabil. [Din fr. ***inexplorable***].

inexplorát, ~ţi, inexplorată, ~e a. (adesea fig.) care nu a fost încă explorat, cercetat: *ţară inexplorată.* [Din fr. ***inexploré***].

inexplozíbil, ~i, inexplozibilă, ~e a. (rar) care nu poate face explozie. [Din fr. ***inexplosible***].

inexportábil, ~i, inexportabilă, ~e a. (rar) care nu se poate exporta: *prin natura lor nu sînt accesibile de o esenţială sporire de preţ să devie inexportabile.* EM. [***In-***[2] + ***exportabil***].

inexpresív, ~i, inexpresivă, ~e a. lipsit de expresivitate; neexpresiv: *Laura tăgădui cu aceeaşi voce inexpresivă.* GHEŢIE; *fizionomie inexpresivă.* [Din fr. ***inexpressif***].

inexpresivitáte f. (rar) caracterul, însuşirea a ceea ce este inexpresiv: *piesele într-un act, cu toată inexpresivitatea dialogului, cuprind idei dramatice graţioase.* CĂL. [***Inexpresiv*** + ***-itate***].

inexprimábil, ~i, inexprimabilă, ~e a. **1.** care nu se poate exprima sau reda prin cuvinte; neexprimabil: *bucurie inexprimabilă;* **2.** (p. ext.) indecent, trivial: *are şi el literatură inexprimabilă, dar e de altă natură.* IBR. [Din fr. ***inexprimable***].

inexpugnábil, ~i, inexpugnabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi cucerit; de neînvins: *o asemenea cetate ideală există, chiar înconjurată de ziduri inexpugnabile.* GHEŢIE; *cetate inexpugnabilă;* **2.** (fig.) inatacabil: *virtute inexpugnabilă.* [Din fr. ***inexpugnable,*** lat. ***inexpugnabilis***].

inextensíbil, ~i, inextensibilă, ~e a. care nu se poate extinde. [Din fr. ***inextensible***].

inextensiúne f. (rar) lipsă a dimensiunilor spaţiale, lipsă a extensiunii: *atomii sistemului indic vaişeşica sînt uniformi prin inextensiunea lor.* BL. [***In-***[2] + ***extensiune***].

inextensív, ~i, inextensivă, ~e a. (rar) care nu are extindere în spaţiu, lipsit de extensiune: *punctele nu sînt înţelese ca momente inextensive.* BL. [***In-***[2] + ***extensiv***].

in exténso adv. pe larg, în detaliu: *academiile traduc în extracte şi, adesea, in extenso principalele lor opere.* OD.; *„Monitorul oficial" reproduce in extenso dezbaterile camerelor legiuitoare.* [Cuv. lat.].

inextingíbil, ~i, inextingibilă, ~e a. care nu poate fi stins; care nu încetează; (fig.) *monopolul rolelor rămîne un rău inestingibil al artei dramatice.* EM.; *a stîrnit la adversari o veselie inextingibilă.* CĂL.; (şi: (înv.) **inestingibil**, (rar) **inextinguibil**). [Din fr. ***inextinguible*** (după *stinge*)].

inextinguíbil a. v. inextingibil.

inextirpábil, ~i, inextirpabilă, ~e a. care nu poate fi extirpat. [Din fr. ***inextirpable***].

in extrémis adv. **1.** în ultimă instanţă, în ultimul moment; **2.** neavînd altă posibilitate; **3.** pe patul de moarte; înainte de a muri: *testament făcut in extremis.* [Cuv. lat.].

inextricábil, ~i, inextricabilă, ~e a. care nu poate fi descurcat, lămurit: *au ca rezultat o frază poetică chinuită şi inextricabilă.* CĂL.; *afacere inextricabilă.* [Din fr. ***inextricable,*** lat. ***inextricabilis***].

infailíbil, ~i, infailibilă, ~e a. **1.** care nu se poate înşela, care nu poate greşi: *împotriva pretenţiei că papa este infailibil ... Maior se ridică cu toată hotărîrea.* BL.; *biserica catolică şi papa se consideră ca infailibili;* (adv.) *cu asta a promovat infailibil aproape toate valorile vremii.* CĂL.; **2.** care nu dă greş; sigur: *reţetele lor, pretins infailibile.* EM.; *remediu infailibil.* [Din fr. ***infaillible***].

infailibilitáte f. **1.** calitatea de a fi infailibil; **2.** imposibilitate de a se înşela: *încercă să demonstreze că darul infailibilităţii îl are biserica, iar nu papa.* BL. [Din fr. ***infaillibilité***].

infám, ~i, infamă, ~e a. **1.** care comite fapte condamnabile, josnice: *cel mai infam din piesă este întruparea curentului celui mai înaintat.* IBR.; (subst.) *se plînge regelui cu vehemenţă şi oferă mîna cui îi va aduce capul infamului.* CĂL.; **2.** josnic, mîrşav: *intrigile lor cele infame.* BOL.; **3.** care provoacă ruşine; nedemn: *infama întreprindere burgheză.* CAR. [Din fr. ***infâme,*** lat. ***infamis***].

infamá, infamez vb. (livr.; tr.) a acuza pe nedrept; a defăima. [Din lat., it. ***infamare***].

infamánt, ~ţi, infamantă, ~e a. care atrage dezonoarea publică; degradant, (rar) infamator: *avea de purtat pînă la sfîrşitul zilelor un stigmat infamant în ochii societăţii.* GHEŢIE; *pedeapsă infamantă.* [Din fr. ***infamant***].

infamáre, infamări f. acţiunea de a infama şi rezultatul ei. [V. ***infama***].

infamát, ~ţi, infamată, ~e a. care a fost defăimat, calomniat, dezonorat. [V. ***infama***].

infamatór, ~i, infamatoáre a. (rar) infamant, defăimător; (subst.) *se dă explicaţie socială a nemerniciei infamatorului.* CĂL. [Din it. ***infamatore***].

infamíe, infamii f. faptă sau vorbă nedemnă, dezonorantă: *participarea gardei palatului la răsturnarea domnului e o infamie şi o laşitate.* EM.; *asta e o infamie!* CAR.; **a ţintui** (sau **a pune**) **la stîlpul infamiei,** a condamna, a înfiera: *aceasta nu însamnă că trebuie să-l ţintuim la stîlpul infamiei.* IBR. [Din fr. ***infamie,*** lat. ***infamia***].

infánte, ~ţi, infantă, ~e m., f. titlu purtat de copiii regelui Spaniei şi Portugaliei, în afară de primul născut: *infanţii bat fetele şi le lasă numai în cămaşă, într-o pădure.* CĂL. [Din sp., it. ***infante,*** fr. ***infant***].

infantérie, infanterii f. parte a armatei care merge şi luptă pe jos: *în interesul lui, îl mutară din cavalerie în infanterie.* CĂL. [Din fr. ***infanterie,*** germ. ***Infanterie***].

infanteríst, infanterişti m. militar din infanterie. [Din germ. ***Infanterist***].

infanticíd n. (jur.) ucidere a propriului copil. // m. persoană care a comis o astfel de ucidere. [Din fr. ***infanticide,*** lat. ***infanticidium***].

infantíl, ~i, infantilă, ~e a. **1.** de copil (mic), pentru copil, referitor la copii: *clinică infantilă;* **paralizie infantilă,** boală epidemică, care apare mai ales la copii, producînd paralizia unor muşchi; **2.** (fig.) specific sau propriu copiilor (dar nefiresc oamenilor maturi); imatur, neserios, copilăresc: *era un mijloc de teribilism infantil.* GHEŢIE; (p. ext.) *capul, cu părul mărunt, şi gura infantilă, denunţa fără echivoc modelul.* CĂL.; (adv.) *se aşează pe marginile patului şi-şi leagănă infantil picioarele.* CĂL. [Din fr. ***infantile,*** lat. ***infantilis***].

infantilísm n. **1.** persistenţă a unor trăsături morfologice, funcţionale sau comportamentale specifice copilăriei la vîrsta adultă: *toată această imagine a lumii denotă un infantilism.* CĂL.; **2.** faptă, acţiune, comportare infantilă, copilărească. [Din fr. ***infantilisme***].

infantilitáte, infantilităţi f. faptă, comportare, vorbă specifică copiilor sau (fig.) persoanelor imature, neserioase; copilărie. [Din germ. ***Infantilität***].

infantilizáre, infantilizări f. (rar) atribuire de aspect copilăresc, imatur, neserios: *constă ... într-o infantilizare a frazelor, spuse într-un picior pe ton alintat.* CĂL. [***Infantil*** + ***-izare***].

infárct, infarcte n. distrugere a unui ţesut ca urmare a astupării vasului sangvin care-l hrăneşte: *v-aţi sporit cel mult greutatea corporală ..., expunînd-vă unor boli de circulaţie, de pildă unui infarct.*

GHEŢIE; *a murit o ţărancă la noi, infarct miocardic, luaţi seama.* VIERU. [Din fr. ***infarctus,*** germ. ***Infarkt***].

infarctizáre, infarctizări f. formare şi extensiune a unui infarct într-un organ, ca urmare a unei obstrucţii arteriale. [***Infarct*** + ***-izare***; cf. engl. ***infarction***].

infatigábil, ~i, infatigabilă, ~e a. (rar) neobosit: *amintind infatigabililor dănţuitori că trebuie să se despartă.* CAR. [Din fr. ***infatigable***].

infatuá, infatuez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) înfumura, a (se) îngîmfa. [Din fr. ***infatuer***].

infatuáre, infatuări f. îngîmfare, înfumurare: *e plin de morgă şi infatuare juvenilă.* CĂL. [V. ***infatua***].

infatuát, ~ţi, infatuată, ~e a. **1.** plin de mulţumire de sine, încîntat de propria persoană; înfumurat, arogant: *intelegent, fin, infatuat, avea reputaţia, meritată, de bun orator.* GHEŢIE; (subst.) *tinerii au politeţa rece a unor infatuaţi.* CĂL.; **2.** care caracterizează pe omul înfumurat, arogant, plin de sine: *poezia sa e un delir infatuat şi profetic.* CĂL. [Din fr. ***infatué***].

inféct, ~ţi, infectă, ~e a. **1.** care răspîndeşte un miros urît; stricat, viciat, greu: *mlaştină infectă;* **2.** respingător, murdar, de calitate proastă: *roman infect;* **3.** cu caracter josnic, mîrşav: *să nu-i cruţaţi, băieţi, sînt nişte canalii infecte.* VLAH.; *om infect.* [Din fr. ***infect,*** lat. ***infectus***].

infectá, infectez vb. **1.** (refl.) a contracta o infecţie; **2.** (tr.) a contamina; a transmite microbi, substanţe nocive. [Din fr. ***infecter***].

infectánt, ~ţi, infectantă, ~e a. care provoacă infecţie; infecţios. [Din fr. ***infectant***].

infectáre, infectări f. acţiunea de a (se) infecta şi rezultatul ei; infecţie. [V. ***infecta***].

infectát, ~ţi, infectată, ~e a. care prezintă infecţie; contaminat cu substanţe sau cu germeni dăunători. [V. ***infecta***].

infécţie, infecţii f. **1.** proces patologic cauzat de pătrunderea în organism a unui agent patogen: *se îmbolnăvi de aceeaşi infecţie a sîngelui.* CĂL.; **2.** (rar) contaminare, contagiune: *răspîndirea ciumei se întîmplă prin infecţiune, anume prin cei bolnavi.* EM.; **3.** miros urît, duhoare; (şi: (înv.) **infecţiune**). [Din fr. ***infection,*** lat. ***infectio, -onis***].

infecţiós, ~şi, infecţioásă, ~e a. provocat de o infecţie; contagios, molipsitor, care se transmite: *de boale infecţioase n-aveţi a vă teme.* CAR. [Din fr. ***infectieux***].

infecţiozitáte, infecţiozităţi f. capacitate a unui germen de a trece de la un organism la altul; contagiozitate. [Din fr. ***infectiosité***].

infecţiúne f. v. infecţie.

inferá, inferez vb. (log.; intr.) a trage o concluzie generală din mai multe fapte particulare; (p. ext.) *considerînd că pe aceeaşi stradă a Speranţei locuia şi Sophia Roguska ..., se poate infera originea polonezâ a d-nei Stanislas.* CĂL. [Din fr. ***inférer,*** lat. ***inferre***].

inferénţă, inferenţe f. (log.) operaţie de trecere de la un enunţ la altul, de deducere a unui enunţ din altul. [Din fr. ***inférence***].

inferenţiál, ~i, inferenţială, ~e a. care aparţine inferenţei, referitor la inferenţă; care realizează o inferenţă: *relaţii inferenţiale.* [Din engl. ***inferential***].

inferiór, ~i, inferioáră, ~e a. **1.** care este aşezat dedesubt sau în partea de jos: *fotografia ... ni-l înfăţişează cu o buză inferioară lăsată blînd.* CĂL.; **2.** situat mai aproape de vărsare decît de izvor: *Dunărea inferioară;* **3.** care are rang sau grad (mai) mic (decît altul); subordonat: *drumul este deschis nobililor români numai spre funcţii cu totul inferioare.* BL.; **clasă inferioară,** clasă socială (subordonată) alcătuită din muncitori sau din ţărani: *din clasele inferioare s-au ridicat o mulţime de oameni prin cultură.* IBR.; **4.** mai mic din punct de vedere numeric; **5.** care are calitate mai proastă (şi valorează mai puţin); care are importanţă mai mică decît altul: *nu se atacă deloc multele piese inferioare străine care se jucau în Iaşi.* IBR.; **6.** care reprezintă o treaptă redusă de evoluţie; neevoluat: *faptul de a se afla în mijlocul unei lumi inferioare i-a pus în valoare o însuşire excepţională.* CĂL.; (adv.) *lumea împrejmuitoare ... este ... mai complexă decît a fiinţelor inferior organizate.* BL. // m. **1.** subaltern, subordonat: *în armată, inferiorul salută pe superior;* **2.** rămas în urmă, înapoiat, depăşit: *imitînd cultura occidentală, ne-am pus deodată în condiţia unor inferiori.* IBR. [Din fr. ***inférieur,*** lat. ***inferior***].

inferioritál, ~i, inferioritală, ~e a. (rar) de condiţie joasă; inferior, degradat: *rasa degenerează: elementele inferioritale cad în mizerie şi nepăsare faţă cu statul.* EM. [De la ***inferioritate***].

inferioritáte f. faptul de a fi inferior, stare a ceea ce este inferior: *inferioritatea lor sufletească merge pînă acolo, încît ei nu sînt imorali, ci, mai jos, amorali.* IBR.; *în ciuda inferiorităţii numerice, s-au retras.* CĂL. [Din fr. ***infériorité***].

infém n. **1.** (în credinţele religioase) loc de suferinţă pentru sufletele păcătoşilor după moarte; iad: *fug caii duşi de spaimă şi vîntului s-aştern, ca umbre străvezie ieşite din infern.* EM.; **2.** (fig.) stare sau situaţie chinuitoare, insuportabilă: *afară îl aştepta infernul străzii ostile.* GHEŢIE; **3.** (fig.) loc de suferinţă: *privea de departe, din umbra infernului.* SAD. [Din lat. ***infernus***].

infernál, ~i, infernală, ~e a. **1.** care aparţine infernului, din infern; drăcesc: *îndreaptă gîndul spre bogomilism, spre concepţia adică a colaborării între duhul infernal şi cel divin.* CĂL.; *spirit infernal;* **maşină infernală,** bombă cu mecanism de ceasornic; **2.** rău, crud, răutăcios: *eroii infernali îşi strigă intenţiile şi se bucură teatral de izbîndă.* CĂL.; **3.** groaznic, înspăimîntător: *aruncîndu-mi o privire aproape infernală.* CAR.; **4.** foarte puternic, asurzitor: *în mod curios, vuietul infernal din sala de maşini m-a calmat.* GHEŢIE; *zgomot infernal.* [Din fr. ***infernal,*** lat. ***infernalis***].

infertíl, ~i, infertilă, ~e a. nefecund, steril; nefertil: *teren infertil.* [Din fr. ***infertile***].

infertilitáte f. calitatea a ceea ce este infertil; nefertilitate, sterilitate. [Din fr. ***infertilité***].

infestá, infestez vb. (tr.) **1.** a contamina: *s-ar zice că apa a fost infestată cu o anumită substanţă.* GHEŢIE; **2.** a bîntui, a pustii, a distruge: *lăcustele infestează cîmpiile;* (fig.) *viaţa scandaloasă şi depravaţiunea ... infestară şi demoralizară ... societatea întreagă.* FIL. [Din fr. ***infester,*** lat. ***infestare***].

infestáre, infestări f. acţiunea de a infesta şi rezultatul ei: *ce părere aveţi despre infestarea apei curente?* GHEŢIE. [V. ***infesta***].

infestát, ~ţi, infestată, ~e a. contaminat (de paraziţi). [V. ***infesta***].

infestáţie, infestaţii f. contaminare (cu paraziţii, cu insecte dăunătoare etc.). [Din fr. ***infestation***].

infibulăţie, infibulaţii f. (la popoarele primitive) operaţie de împiedicare a raportului sexual prin unirea (cu ajutorul unui inel) a labiilor, respectiv a prepuţului. [Din fr. ***infibulation***].

inficiá, inficiez vb. (latinism; tr.) a impregna, a îmbiba; (fig.) *sfera nelimitată a cunoaşterii individuale e de fapt mitic inficiată în toate modurile ei.* BL. [Din lat. ***inficio, -icere***].

infidél, ~i, infidelă, ~e a. **1.** care îşi încalcă angajamentele faţă de cineva; care înşeală încrederea cuiva; necredincios: *casier infidel;* **2.** care încalcă credinţa conjugală; necredincios: *veritabilă ori inventată, scena plecării pe furiş a soţiei infidele pare scoasă dintr-un roman.* CĂL.; **3.** care nu respectă adevărul, realitatea, originalul; **4.** care nu (mai) funcţionează bine; nesigur: *memorie infidelă;* **5.** lipsit de exactitate: *traducere infidelă.* // m. (rar) necredincios, necreştin: *s-a dus în contra infidelilor din Monastir.* EM.; *a converti pe infideli.* [Din fr. ***infidèle,*** lat. ***infidelis***].

infidelitáte, infidelităţi f. **1.** lipsă de fidelitate; nestatornicie: *infidelitatea unui prieten;* (fig.) *unul se consolează de infidelitatea limbei lui Goethe, de inflexibila ei hotărîre d-a nu-i intra în cap.* EM.; **2.** încălcare a credinţei conjugale: *soţia îi mărturiseşte numeroasele ei infidelităţi.* CĂL.; **3.** lipsă de exactitate, de precizie, de corespondenţă cu ceva: *cum nu voiam să accept cu nici un preţ realitatea, mi-am suspectat memoria de infidelitate.* GHEŢIE; **4.** (concr.) faptă care dovedeşte nestatornicie (în dragoste): *a comite infidelităţi.* [Din fr. ***infidélité,*** lat. ***infidelitas, -atis***].

infiltrá, infiltrez vb. **1.** (refl.) a pătrunde, a intra prin spaţii mici, printr-un mediu poros: *apa ... se infiltrează prin porii olanelor.* GHICA; *apa se infiltrează şi în piele;* **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) strecura (pe nesimţite), a (se) insinua: *elementul intuitiv s-a infiltrat aci.* BL.; *eroarea se infiltrează în spirite.* [Din fr. ***infiltrer***].

infiltráre, infiltrări f. **1.** acţiunea de a se infiltra şi rezultatul ei; pătrundere: *pesemne că o conductă s-a spart în urma cutremurului şi a permis infiltrarea unei substanţe străine.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) strecurare, furişare, introducere: *de aici infiltrarea evreilor aşa de adînc în organismul românesc.* IBR. [V. ***infiltra***].

infiltrát[1], infiltrate n. (med.) acumulare a leucocitelor sau a altor celule (într-un organ sau într-un ţesut), ca reacţie la pătrunderea unor agenţi patogeni sau alergici. [Din fr. ***infiltrat,*** germ. ***Infiltrat***].

infiltrát[2], ~ţi, infiltrată, ~e a. **1.** care a pătruns, a trecut prin ceva: *apa infiltrată a fost evacuată;* **2.** strecurat, furişat, introdus: *are agenţi şi turnători infiltraţi peste tot.* GHEŢIE; **3.** (med.) **ţesut infiltrat,** ţesut în care s-au acumulat elemente pentru a combate un agent vătămător. // n. (med.) leziune incipientă a tuberculozei pulmonare. [V. ***infiltra***].

infiltráţie, infiltraţii f. **1.** pătrundere a apei în sol sau în alt mediu poros: *clădirea este veche şi are infiltraţii;* (fig.) *ideea că cultura română e deschisă ... la orice infiltraţie străină este complet eronată.* CĂL.; **2.** pătrundere a unui agent nociv într-un organ sau într-un ţesut; **3.** (med.) tratament care constă în introducerea unui medicament în ţesutul bolnav (prin injectare); (şi: (înv.) **infiltraţiune**). [Din fr. ***infiltration,*** germ. ***Infiltration***].

infiltraţiúne f. v. infiltraţie.

infím, ~i, infimă, ~e a. **1.** extrem de mic; minuscul: *nu le desparte decît un canal de 60-50 de mile, infim faţă de imensitatea oceanului.* TUD.; **2.** (rar) care ocupă treapta, rangul de jos, din urmă. [Din fr. ***infime,*** lat. ***infimus***].

infiníre, infiniri f. (rar) infinitate: *în ce infinire de timp* [s-ar pierde] *clipa de bucurie.* EM. [De la ***infinit***].

infinít, ~ţi, infinită, ~e a. **1.** care nu are margini; nesfîrşit, nelimitat: *clasicismele moderne europene au ... ca fundal spaţiul infinit.* BL.; *Dumnezeu este infinit;* **2.** foarte mare, considerabil, cu marginile necunoscute: *au bănuit că viteza luminii nu este infinită.* BL.; (adv.) *este infinit mai valoros decît el;* **3.** care este în număr mare; numeros: *cu infinite precauţii îi aduse la cunoştinţă că Ştefania murise subit.* GHEŢIE. // adv. (urmat de prep. *de*) foarte, extraordinar de ...: *părticele infime şi infinit de mărginite ale acestei conştiinţe.* IBR. // n. (pl. **infinituri**) ceea ce nu are limită în spaţiu sau în timp: *orice mărime finită faţă cu infinitul e zero.* EM.; *admitem infinitul fără a-l putea înţelege;* **la infinit,** fără limită, neîncetat: *este admisibil ... ca o criză de cabinet să se perpetueze la infinit?* EM. // m. (mat.) mărime variabilă care poate lua valori mai mari decît orice mărime dată. [Din lat. ***infinitus,*** fr. ***infini***].

infinitáte, infinităţi f. **1.** calitatea de a fi infinit, nelimitat, (rar) infinire: *infinitatea lui Dumnezeu;* **2.** număr sau cantitate foarte mare; infinitudine: *o infinitate de poezii.* CAR. [Din fr. ***infinité,*** lat. ***infinitas, -atis***].

infinitezimál, ~i, infinitezimală, ~e a. **1.** foarte mic, infim: *luminii i se substituie viziunea unor corpuscule infinitesimale.* BL.; **2.** (mat.) relativ la mărimi foarte mici (care tind către zero): *un punct matematic se pierde-n nemărginirea dispoziţiunii lui, o clipă de timp la împărţibilitatea lui infinitezimală.* EM.; **calcul infinitezimal,** calcul care operează cu mărimi foarte mici: *el devine un precursor al calculului infinitesimal.* BL. // n. (rar) ansamblu de lucruri mărunte: *teatrul trăieşte din mişcările sufleteşti exterioare, nicidecum din infini-*

tesimal. CĂL.; (şi: **infinitesimal**). [Din fr. ***infinitésimal,*** germ. ***infinitesimal***].

infinitísm n. concepţie (filozofică) care admite că universul este infinit. [***Infinit*** + ***-ism***].

infinitív, infinitive n. (gram.) mod nepersonal care denumeşte acţiunea exprimată de verb: *întrebuinţau, să zicem, infinitivul în loc de substantiv.* IBR.; (adj.) *modul infinitiv este nepersonal.* [Din lat. ***infinitivus,*** fr. ***infinitif,*** germ. ***Infinitiv***].

infinitivái, ~i, infinitivaiă, ~e a. care priveşte infinitivul, care ţine de infinitiv: *construcţii infinitivale.* [***Infinitiv*** + ***-al***].

infinitúdine f. **1.** calitatea a ceea ce este infinit; **2.** număr foarte mare, infinit; infinitate: *se realizează printr-o infinitudine de momente.* BL. [Din fr. ***infinitude***].

infírm, ~i, infirmă, ~e a. care suferă de o infirmitate: *fusese lovit la Ismail de o boală de pe urma căreia rămăsese infirm.* CĂL.; (subst.) *să întreţină spitaluri pentru bolnavi şi infirmi.* OD. [Din fr. ***infirme,*** lat. ***infirmus***].

infirmá, infírm vb. (tr.) **1.** a declara ceva ca nevalabil sau neadevărat: *a infirma o mărturie;* **2.** a dovedi ca neadevărat; a contrazice: *s-ar dovedi cine ştie ce care ar infirma multe din elementele ce le utilizează.* IBR.; *realitatea ... infirmă acest adevăr banal.* CE.; **3.** (jur.) a anula un act sau o măsură procesuală: *a infirma o sentinţă.* [Din fr. ***infirmer,*** lat. ***infirmare***].

infirmábil, ~i, infirmabilă, ~e a. care poate fi infirmat. [Din fr. ***infirmable***].

infirmáre, infirmări f. acţiunea de a infirma şi rezultatul ei; contrazicere, respingere: *istoria literară a descoperit, fără putinţă de infirmare, o importantă sursă informativă.* BL. [V. ***infirma***].

infirmatív, ~i, infirmativă, ~e a. (jur.) care anulează, care infirmă: *sentinţă infirmativă.* [Din fr. ***infirmatif***].

infirmeríe, infirmerii f. local amenajat pentru îngrijirea bolnavilor pe lîngă cazărmi, internate etc.: *era la infirmerie, suferind de tulburări nervoase.* GHEŢIE. [Din fr. ***infirmerie***].

infirmiér, ~i, infirmieră, ~e m., f. cadru medical care ajută pe doctori şi îngrijeşte bolnavii în infirmerii şi în spitale: *s-a îndrăgostit de o infirmieră germană şi au fugit amîndoi.* CĂL. [Din fr. ***infirmier***].

infirmitáte, infirmităţi f. defect fizic (congenital sau dobîndit); lipsă sau vătămare iremediabilă a unei părţi a trupului (de obicei a membrelor) sau a unui organ: *multele infirmităţi la care este expusă slaba făptură omenească.* CAR.; *surzenia este o infirmitate;* (fig.) *nu sufer de trista infirmitate a vanităţii.* CAR. [Din fr. ***infirmité,*** lat. ***infirmitas, -atis***].

infíx, infixe n. (lingv.) element fonetic (consonantic) care se inserează în rădăcina unui cuvînt şi are valoare morfologică. [Din fr. ***infixe***].

inflamá, pers. 3 **inflameazá** vb. (refl.) **1.** (med.) a se umfla (datorită unui proces patologic): *gingia s-a inflamat;* **2.** a se aprinde (uşor): *benzina se inflamează la temperaturi ridicate.* [Din lat. ***inflammare***].

inflamábil, ~i, inflamabilă, ~e a. **1.** care se aprinde uşor: *cădeau ca picături inflamabile peste jeraticul de jos.* PETR.; **2.** (fig.) care se înflăcărează, se pasionează, se entuziasmează (uşor): *persoană inflamabilă.* [Din fr. ***inflammable***].

inflamabilitáte f. proprietatea de a fi inflamabil. [Din fr. ***inflammabilité***].

inflamáre, inflamări f. acţiunea de a se inflama şi rezultatul ei. [V. ***infiama***].

inflamát, ~ţi, inflamată, ~e a. umflat, iritat: *rană inflamată.* [V. ***inflama***].

inflamatór, ~i, inflamatoáre a. care produce o inflamaţie, care se manifestă printr-o inflamaţie: *friguri inflamatorii;* (şi: (înv.) **inflamatoriu**). [Din fr. ***inflammateur***].

inflamatóriu a. v. inflamator.

inflamáţie, inflamaţii f. umflare, iritare (şi înroşire) a unui organ sau a unui ţesut bolnav (care devine dureros la atingere): *moare mai tîrziu de o inflamaţie la creieri.* CĂL.; (şi: (înv.) **inflamaţiune**). [Din fr. ***inflammation,*** lat. ***inflammatio, -onis***].

inflamaţiúne f. v. inflamaţie.

inflâţie, inflaţii f. exces de hîrtie-monedă, fără acoperire suficientă în aur şi în mărfuri, care provoacă scăderea puterii de cumpărare a banilor: *în condiţiile inflaţiei să-i păstreze pe cît posibil intacte valorile.* GHEŢIE; **2.** (p. gener.) creştere excesivă; exces: *defiaţia problemelor trebuie să fie tot aşa de mult combătută ca şi inflaţia.* BL. [Din fr. ***inflation,*** germ. ***Inflation***].

inflaţionár, ~i, inflaţionară, ~e a. inflaţionist: *fenomen inflaţionar.* [Din germ. ***inflationär***].

inflaţioníst, ~şti, inflaţionistă, ~e a. care are caracter de inflaţie, care aparţine inflaţiei; inflaţionar. [Din fr. ***inflationniste***].

inflexíbil, ~i, inflexibilă, ~e a. **1.** care nu este flexibil, care nu se poate îndoi, încovoia; neflexibil: *bară de fier inflexibilă;* **2.** (fig.) care nu se înduioaşează; neînduplecat, ferm: *îşi cunoaşte colegul ca un om inflexibil.* CĂL.; *caracter inflexibil;* **3.** (fig.) rigid, obtuz: *arată o inflexibilă cupiditate capitalistă.* CĂL.; *are o minte inflexibilă.* [Din fr. ***inflexible,*** lat. ***inflexibilis***].

inflexibilitáte f. **1.** însuşirea de a fi inflexibil; neflexibilitate: *severitatea şi inflexibilitatea chiparoşilor.* CĂL.; **2.** (fig.) fermitate, tărie, intransigenţă; **3.** (fig.) rigiditate, obtuzitate, dogmatism: *îl osîndesc la moarte arătîndu-şi aceeaşi inflexibilitate.* CĂL.; *inflexibilitatea gîndirii lui.* [Din fr. ***inflexibilité***].

inflexiúne, inflexiuni f. **1.** schimbare a înălţimii unui sunet; schimbare a tonului, a accentului vocii; modulare: *îi asculta cîntecul, ca un gungurit copilăresc, străbătut de inflexiuni grave.* TUD.; (p. ext.) *o respiraţie profundă, cu inflexiuni grave, se desluşea în apropiere.* GHEŢIE; **2.** (mat.) schimbare a concavităţii unei curbe. [Din fr. ***inflexion,*** lat. ***inflexio, -onis***].

infliçtiúne, infliçtiuni f. (rar) pedeapsă. [Din lat. ***inflictio, -onis,*** fr. ***infliction***].

inflíge, inflig vb. (rar; tr.) a pedepsi. [Din lat. ***infligere,*** fr. ***infliger***].

inflorescánţă, inflorescenţe f. ansamblul florilor dispuse în diferite moduri pe tulpina sau pe ramificaţiile unei plante. [Din fr. ***inflorescence,*** germ. ***Infloreszenz***].

influént, ~ţi, influentă, ~e a. care are trecere, influenţă: *tatăl ei trecea drept un om influent şi bogat.* GHEŢIE; *persoană influentă.* [Din fr. ***influent,*** it. ***influente***].

influenţá, influenţez vb. (tr.) a exercita o influenţă asupra cuiva sau a ceva; a acţiona asupra cuiva sau a ceva; a înrîuri: *etruscii au influenţat viaţa romană într-un sens oarecare.* BL.; (refl. pas.) *intră în societatea „Junimea", cînd, desigur, se influenţează de ideile politice ale acestei societăţi.* IBR.; (refl. recipr.) *experimentul şi teoria se influenţează reciproc.* BL.; *fenomene care se influenţează între ele.* [Din fr. ***influencer***].

influenţábil, ~i, influenţabilă, ~e a. care se poate influenţa (cu uşurinţă): *personalităţile înnăscute sînt puţin influenţabile.* IBR. [Din fr. ***influençable***].

influenţáre, influenţări f. acţiunea de a influenţa şi rezultatul ei: *să înceteze a mai întrebuinţa acest nedemn mijloc de influenţare.* EM.; *influenţa unei culturi străine însamnă influenţarea în obiceiuri.* IBR.; (şi: (înv.) **influinţare**). [V. ***influenţa***].

influénţă[1], influenţe f. **1.** acţiune pe care o exercită cineva sau ceva asupra cuiva sau a ceva (modificîndu-i componenţa, structura, manifestarea etc.): *Eminescu începe să scrie bine, începe să se desfacă de orice influenţă.* IBR.; *influenţa climei asupra temperamentului;* **sferă de influenţă,** v. **sferă;** **2.** (fig.) autoritate, trecere, credit: *dezvoltarea influenţei engleze tulburase liniştea împăratului.* GHICA; *oameni mari, care au atîta influenţă.* CAR.; (şi: (înv.) **influinţă**). [Din fr. ***influence,*** lat. ***influentia***].

influénţă[2], influenţe f. (înv.) gripă. [Din fr., it. ***influenza,*** germ. ***Influenza***].

influinţáre f. v. influenţare.

influínţă f. v. influenţă.

inflúx, influxuri n. **1. (influx nervos)** propagare a unei excitaţii de-a lungul unei fibre nervoase: *sîntem deci îndreptăţiţi de a vorbi despre un influx nervos.* BL.; **2.** scurgere a unui curent, a unui fascicul de particule. [Din fr. ***influx***].

in-fólio a. invar. **1.** (despre formatul cărţilor) în care coala de hîrtie este îndoită în două avînd patru pagini; **2.** (despre cărţi) care are acest format. [Cuv. lat.].

infóliu, infolii n. (rar) publicaţie (carte sau revistă) in-folio: *n-a stat ca Hasdeu ani de zile printre infoliile aceleiaşi discipline.* CĂL.; *să revină în mîinile ... oamenilor aplecaţi asupra infoliilor.* CĂL. [Din lat. ***in folium;*** cf. sp. ***infolio***].

infórm, ~i, informă, ~e a. **1.** lipsit de o formă determinată; care are o formă grosolană sau nepotrivită: *la-nceput singurul ei organ era informa gastrulă.* EM.; *animal inform;* **2.** lipsit de precizie; imperfect: *trecerea de la ideea informă la opera coagulată.* CĂL.; *operă informă.* [Din fr. ***informe,*** lat. ***informis***].

informă, informez vb. **1.** (tr.) a da informaţii; a înştiinţa: *mi-a arătat camera şi m-a informat că sînt al paisprezecelea amator.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a se interesa, a căuta să afle ceva: *va căuta să se informeze deplin care-i adevărul.* SAD. [Din fr. ***informer,*** lat. ***informare***].

informái, ~i, informală, ~e a. (sociologie) neoficial, neprotocolar, familiar: *reuniune informală.* [Din engl. ***informal,*** fr. ***informel***].

informáre, informări f. acţiunea de a (se) informa şi rezultatul ei. [V. ***informa***].

informát, ~ţi, informată, ~e a. care deţine informaţii (numeroase); documentat: *în literatură ei sînt totdeauna informaţi.* CĂL. [V. ***informa***].

informátică f. ştiinţă care studiază metodele şi mijloacele de prelucrare a informaţiei cu ajutorul sistemelor automate de calcul. [Din engl. ***informatics,*** fr. ***informatique,*** germ. ***Informatik***].

informaticián, ~eni, informaticiană, ~ene m., f. specialist în informatică. [Din fr. ***informaticien***].

informatív, ~i, informativă, ~e a. care are rolul de a informa; informaţional: *existenţa eroului e urmărită cronologic şi pe toată durata vieţii cu pretenţii informative.* CĂL. [Din it. ***informativo,*** fr. ***informatif***].

informatór, ~i, informatoáre m., f. persoană care dă informaţii (despre alţii): *nici prin minte nu ne trece cine e informator.* GHEŢIE; (adj.) *agent informator.* [Din fr. ***informateur***].

informáţie, informaţii f. **1.** veste, ştire, noutate: *am o informaţiune care trebuie să treacă neapărat în numărul de lux.* CAR.; **2.** element nou de cunoaştere: *el îşi aduna singur informaţiile.* BL.; **3.** lămurire, ştire despre ceva: *îmi dădea aceste informaţii într-o şoaptă lină.* SAD.; **4.** material informativ, documentaţie: *profesorii îşi reînnoiesc din cînd în cînd informaţia.* CĂL.; **5.** (biol.) **informaţie genetică,** totalitate a materialului genetic dintr-o celulă; (şi: (înv.) **informaţiune**). [Din fr. ***information,*** lat. ***informatio, -onis,*** germ. ***Information***].

informaţionál, ~i, informaţională, ~e a. **1.** care conţine sau dă informaţii; informativ; **2.** care ţine de informaţie, referitor la informaţii; de informaţii: *nevoia evidentă de recuperare informaţională şi metodologică.* CR. [Din fr. ***informationnel***].

informaţiúne f. v. informaţie.

informitáte f. (italienism) însuşirea de a fi inform, lipsă de formă: *acela a pierdut implicit, prin delir, sentimentul artei eline, care exclude informitatea onirică.* CĂL. [Din it. ***informità***].

infórtiat f. nume dat de exegeţi părţii a doua a digestelor. [Din fr. ***infortiat,*** lat. ***infortiatus***].

infortunát, ~ţi, infortunată, ~e a. (latinism) nefericit: *cu mare greutate servitorii otelului au putut scoate pe infortunata femeie din ghearele teribilei sale antagoniste.* EM. [Din lat. ***infortunatus***].

infra-[1] element de compunere cu semnificaţia „sub, dedesubt". [Din lat. *infra,* fr. *infra-*].

ínfra[2] adv. (ca indicaţie bibliografică) dedesubt, mai jos; mai departe. [Cuv. lat.].

infractór, ~i, infractoáre m., f. persoană care a comis o infracţiune. [Din fr. *infracteur,* lat. *infractor, -oris*].

infracţionál, ~i, infracţională, ~e a. referitor la o infracţiune, cu caracter de infracţiune. [*Infracţiune* + *-al*].

infracţionalitáte f. totalitate a infracţiunilor săvîrşite pe un teritoriu într-o anumită perioadă de timp. [*Infracţional* + *-itate*].

infracţiúne, infracţiuni f. încălcare a legii; faptă pedepsită de lege. [Din fr. *infraction,* lat. *infractio, -onis*].

inframicrób, inframicrobi m. (med.) microorganism neevoluat, care nu-şi poate realiza singur ciclul metabolic; virus. [Din fr. *inframicrobe*].

inframicrobián, ~eni, inframicrobiană, ~ene a. referitor la inframicrobi. [Din fr. *inframicrobien*].

inframicrobiologíe f. ştiinţă care studiază inframicrobii; virusologie. [Din fr. *inframicrobiologie*].

infrangíbil, ~i, infrangíbilă, ~e a. care nu poate fi sfărîmat. [Din fr. *infrangible*].

infranşisăbil, ~i, infranşisabilă, ~e a. peste care nu se poate trece; de netrecut. [Din fr. *infranchissable*].

infraróşu, ~ii, infraroşie, ~ii a. (despre radiaţii) situat dincolo de limita roşie a domeniului vizibil din spectrul solar: *raze infraroşii.* // n. domeniu spectral situat dincolo de limita roşie a spectrului vizibil: *fotografie în infraroşu.* [*Infra-*[1] + *roşu*; cf. fr. *infrarouge*].

infrasonór, ~i, infrasonoră, ~e a. care aparţine infrasunetului, referitor la infrasunete. [Din fr. *infra-sonore*].

infrastructurál, ~i, infrastructurală, ~e a. care aparţine infrastructurii, referitor la infrastructură. [*Infrastructură* + *-al*; cf. it. *infrastrutturale*].

infrastructúră, infrastructuri f. **1.** ansamblul elementelor care susţin partea principală a unei construcţii; **2.** ansamblul elementelor care alcătuiesc baza tehnico-materială (căile de comunicaţie). [Din fr. *infrastructure*].

infrasúnet, infrasunete n. vibraţie a unui mediu sub nivelul posibilităţilor umane de percepere a sunetelor. [*Infra-*[1] + *sunet;* cf. fr. *infra-son*].

infrecventábil, ~i, infrecventabilă, ~e a. care nu poate fi frecventat. [Din fr. *infréquentable*].

infructuós, ~şi, infructuoásă, ~e a. nefructuos; nefolositor, zadarnic, inutil: *toate încercările guvernanţilor de a-l strămuta în Bucureşti rămase infructuoase.* EM.; *tratative îndelungi şi infructuoase.* [Din fr. *infructueux,* lat. *infructuosus*].

infructuozitáte f. caracter infructuos; inutil: *făceam observările noastre asupra infructuozităţii intrării în război a românilor.* EM. [*Infructuos* + *-itate*].

infundíbul, infundibule n. (anat.) canal în formă de pîlnie. [Din fr., lat. *infundibulum*].

infundibuliform, ~i, infundibuliformă, ~e a. (biol.; despre organe) în formă de pîlnie. [Din fr. *infundibuliforme*].

infungíbil, ~i, infungibilă, ~e a. (rar) neconsumabil, inepuizabil. [*In-*[2] + *fungibil*].

infúz, ~i, infuză, ~e a. **1.** care există în mod natural; înnăscut: *înţelepciune infuză;* **2.** (teol.) **cunoştinţe infuze,** cunoştinţe primite de Adam de la Dumnezeu. [Din fr. *infus*].

infuzá, infuzez vb. (tr.) **1.** a turna apă clocotită peste plante medicinale pentru a obţine o infuzie; **2.** a introduce un lichid într-un corp; **3.** a transmite, a introduce în mod natural, nemijlocit: *se vorbeşte de virtuţi infuzate prin har* STĂNIL. [Din fr. *infuser*].

infuzáre, infuzări f. acţiunea de a infuza şi rezultatul ei. [V. *infuza*].

infuzíbil, ~i, infuzibilă, ~e a. care nu se poate topi. [Din fr. *infusible*].

infúzie, infuzii f. soluţie obţinută prin opărirea plantelor într-un lichid şi folosită ca medicament: *îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China.* NEGR.; *infuzie de ceai;* (şi: (înv.) **infuziune**). [Din fr. *infusion,* lat. *infusio, -onis*].

infuziúne f. v. **infuzie.**

infuzór[1]**, infuzori** m. **1.** (la pl.) clasă de animale protozoare, avînd corpul acoperit cu cili, care servesc la deplasare; **2.** animal din această clasă: *în ce nefinire microscopică s-ar pierde milioanele de infuzorii ale acelor cercetători.* EM.; (şi: (înv.) **infuzoriu**). [Din fr. *infusoire,* lat. *infusorius*].

infuzór[2]**, infuzoare** n. vas cu capac pentru prepararea infuziilor. [Din fr. *infuseur*].

infuzóriu n. v. **infuzor**[1].

ingambamént, ingambamente n. **1.** continuare, prelungire; **2.** (lit.) procedeu de versificaţie constînd din continuarea ideii poetice dintr-un vers în versul următor; enjambament. [Din it. *ingambamento,* fr. *enjambement*].

ingajamént n. v. **angajament.**

ingeniós, ~şi, ingenioásă, ~e a. **1.** care are spirit inventiv, agerime de minte: *chinezii sînt autorii ingenioşi ai atîtor invenţii.* BL.; *om ingenios;* (fig.) *recunoştinţă ingenioşilor sfredelitori ai fîntînilor spiritului anticei umanităţi.* BOLLIAC; **2.** făcut cu isteţime, cu dibăcie: *îi recomandăm încă cîteva compuneri tot atît de ingenioase.* EM.; (adv.) *mijloace primitive, dar ingenios combinate prin speculaţii.* BL. [Din fr. *ingenieux,* lat. *ingeniosus*].

ingeniozitáte, ingeniozităţi f. calitatea de a fi ingenios; inventivitate, iscusinţă: *metaforele devin nişte adevărate calamburi plastice, opere de ingeniozitate.* CĂL. [Din fr. *ingéniosité*].

ingéniu, ingenii n. inteligenţă, inventivitate, spirit, geniu: *tehnica umană apare ca un produs al ingeniului uman.* BL. [Din lat. *ingenium*].

ingenuitáte, (rar) **ingenuităţi** f. simplitate, naturaleţe, sinceritate, candoare: *se căsătoreşte cu o tînără plină de ingenuitate.* CĂL. [Din fr. *ingénuité,* lat. *ingenuitas, -atis*].

ingénuu, ~ui, ingenuă, ~ue a. care vădeşte simplitate, naturaleţe, sinceritate (şi naivitate); candid: *se întreabă ingenuă dacă n-a făcut vreo greşeală de gramatică engleză.* CĂL.; (subst.) *acesta era un ingenuu plin de talent.* CĂL.; (adv.) *era singurul revoluţionar obiectiv, ... lucrînd ingenuu pentru cauză.* CĂL. [Din lat. *ingenuus,* fr. *ingenu*].

ingerá, ingerez vb. (tr.) a înghiţi. [Din fr. *ingérer,* lat. *ingerere*].

ingerábil, ~i, ingerabilă, ~e a. care poate fi înghiţit. [Din fr. *ingérable*].

ingeráre, ingerări f. acţiunea de a ingera şi rezultatul ei. [V. *ingera*].

ingerínţă, ingerinţe f. amestec, intervenţie forţată în viaţa unei persoane, unui stat etc.: *este cu putinţă ca ingerinţa energică a puterilor să oprească ... guvernul ... a lua hotărîri pripite.* EM. [Din fr. *ingérence*].

ingéstie, ingestii f. înghiţire, introducere în stomac. [Din fr. *ingestion*].

inghinál, ~i, inghinală, ~e a. care aparţine abdomenului, referitor la abdomen; care se află în regiunea abdominală. [Din fr. *inguinal*].

inginér, ~i, ingineră, ~e m., f. specialist cu studii superioare în tehnică, proiectare, agricultură etc.: *uita-tu-te-ai vreodată printr-un ochean de inginer?* GHICA; (rar) **inginer de poduri,** vagabond. [Din fr. *ingénieur,* germ. *Ingeneur,* it. *ingegnere*].

ingineráş, ingineraşi m. **1.** diminutiv al lui inginer; **2.** inginer tînăr (lipsit de experienţă). [*Inginer* + *-aş*].

inginerésc, ~şti, inginereáscă, ~eşti a. referitor la ingineri sau la inginerie: *ţăranul elveţian îşi aşează cu pedanterie inginerească produsul grajdurilor.* BL. [*Inginer* + *-esc*].

inginerésţe adv. ca inginerii, în felul inginerilor: *toată tehnica ei, inginereşte descompusă în tabela de mai sus.* BL. [*Inginer* + *-eşte*].

inginerie f. **1.** profesiunea de inginer: *el înfiinţează prima şcoală românească specială, acea de inginerie.* IBR.; **2. inginerie genetică,** metodă de modificare a structurii genetice a unui organism prin introducerea de gene noi. [*Inginer* + *-ie*].

ingléz a. v. **englez.**

ingrát, ~ţi, ingrată, ~e a. **1.** (şi subst.) nerecunoscător, lipsit de recunoştinţă: *dacă vreodată aş uita-o, aş fi cel mai ticălos ingrat.* CAR.; **2.** (fig.) care nu corespunde aşteptărilor şi eforturilor făcute; dezavantajos: *planul mi se pare cam tras de păr, iar rolul meu ingrat.* GHEŢIE; *pămînt ingrat;* **3.** dificil, greu; anevois: *parcă aş fi vrut să închei odată totul şi să scap de o muncă ingrată.* GHEŢIE. [Din fr. *ingrat,* lat. *ingratus*].

ingratitúdine, ingratitudini f. însuşirea de a fi ingrat; nerecunoştinţă: *această ingratitudine şi lipsă de respect către oameni vine din patimă.* GHICA. [Din fr. *ingratitude,* lat. *ingratitudo, -inis*].

ingrediént, ingredienţi n. substanţă accesorie din compoziţia unui medicament, unui aliment etc. [Din fr. *ingrédient,* lat. *ingrediens, -ntis*].

ingrediénţă, ingredienţe f. (germanism) ingredient, adaos; (fig.) *faptul acesta va servi cititorului nostru ca un reagent pentru a curăţi şirurile ce le împrumutăm acelei foi de orice ingredienţă sentimentală.* EM. [Din germ. *Ingredienz*].

ingresiúne, ingresiuni f. înaintare a mării în unele porţiuni (formînd golfuri). [Din fr. *ingression,* lat. *ingressio, -onis*].

ingresív, ~i, ingresivă, ~e a. (gram.) care exprimă începutul acţiunii; incoativ: *forme modale ingresive; verbe ingresive.* // n. tip de acţiune verbală care exprimă începutul unui proces. [Din germ. *ingressiv, Ingressiv*].

ingurgitá, ingurgitez vb. (tr.) a înghiţi (un aliment); (şi: **îngurgita**). [Din fr. *ingurgiter*].

ingurgitáre, ingurgitări f. faptul de a ingurgita; ingurgitaţie. [V. *ingurgita*].

ingurgitáţie, ingurgitaţii f. ingurgitare. [Din fr. *ingurgitation*].

inhalá, inhalez vb. (tr.) a trage în piept (vapori sau gaze). [Din fr. *inhaler,* lat. *inhalare*].

inhalánt, inhalanţi m. preparat medicamentos folosit pentru inhalaţii. [*Inhala* + *-ant*].

inhaláre, inhalări f. faptul de a inhala; inhalaţie. [V. *inhala*].

inhalatór, inhalatoare n. **1.** aparat folosit la administrarea inhalaţiilor; **2.** aparat care produce oxigen (folosit în aviaţie); **3.** secţie, încăpere etc. (într-o policlinică sau într-un spital) pentru inhalaţii; **4.** stabiliment într-o staţiune termală, în care pacienţii sînt expuşi vaporilor şi emanaţiilor ce se degajă din izvoare. [Din fr. *inhalateur*].

inhaláţie, inhalaţii f. acţiunea de a inhala, tragere în piept a unor vapori, gaze etc. (în scopuri curative); (şi: (înv.) **inhalaţiune**). [Din fr. *inhalation,* lat. *inhalatio, -onis*].

inhalaţiúne f. v. **inhalaţie.**

inhibá, inhíb vb. **1.** (tr.) a împiedica sau a încetini un proces fiziologic; **2.** (refl.) a se abţine, a se reţine. [Din fr. *inhiber,* lat. *inhibere*].

inhibánt, ~ţi, inhibantă, ~e a. care inhibă; inhibitor. [Cf. it. *inhibante*].

inhibáre, inhibări f. faptul de a (se) inhiba. [V. *inhiba*].

inhibát, ~ţi, inhibată, ~e a. **1.** frînat, împiedicat, încetinit în desfăşurare; **2.** care se abţine; reţinut. [V. *inhiba*].

inhibitív, ~i, inhibitivă, ~e a. inhibitor. [Din fr. *inhibitif*].

inhibitór, ~i, inhibitoáre a. care inhibă; inhibitant, inhibitiv. // m. substanţă care poate încetini sau împiedica un proces fiziologic sau o reacţie chimică. [Din fr. ***inhibiteur***].

inhibíţie, inhibiţii f. **1.** frînare, suprimare sau încetinire a unei funcţii fiziologice pe cale nervoasă: *boierii, deşi culţi, erau foarte simpli: aveau puţină putere de inhibiţie, cum am zice azi.* IBR.; **2.** (chim.) oprire sau încetinire a unei reacţii cu ajutorul inhibitorilor. [Din fr. ***inhibition,*** lat. ***inhibitio, -onis***].

inhumáţie, inhumaţii f. înhumare. [Din fr. ***inhumation***].

iníc, ~ci, inică, ~ce a. (rar) nedrept, inechitabil: *sentinţă inică.* [Din fr. ***inique,*** lat. ***iniquus***].

inicér m. v. **ienicer.**

inichitáte f. v. **inechitate.**

inicvitáte f. v. **inechitate.**

iníe, inii f. (reg.) apă amestecată cu gheaţă; brumă: *blagosloviţi nuorele şi iniile, gheaţa şi gerul.* CANT. [Din sl. ***inii***].

inimă, inimez vb. (rar; tr.) a anima, a însufleţi: *căutînd a inima pe ai săi.* BĂLC. [De la ***inimă***].

inimaginábil, ~i, inimaginabilă, ~e a. care întrece orice închipuire; extraordinar; neimaginabil: *cumpărase un adevărat palat în plin centru, pe care îl încărcase cu o inimaginabilă colecţie de tablouri.* CĂL.; *întîmplări inimaginabile.* [Din fr. ***inimaginable***].

inimát, ~ţi, inimată, ~e a. (rar) animat, însufleţit: *inimaţi împotriva turcilor.* BĂLC. [V. ***inima***].

ínimă, inimi f. **1.** organ central al aparatului circulator, situat în partea stîngă a pieptului, care asigură circulaţia sîngelui: *cei de la foc şi-au auzit inimile bătînd.* SAD.; *mi-am mutat inima în partea dreaptă a pieptului.* VIERU; **a da inima din cineva,** v. **da; a i se face inima cît un purice** sau **cu inima cît un purice,** v. **purice; cu inima sărită,** v. **sărit**[1]; **a(-i) sări inima (din loc),** v. **sări; a-i (re)veni inima la loc,** a-şi reveni după o spaimă mare, după o mare îngrijorare; **a-i sălta inima de bucurie,** v. **sălta; a-i sfîrşi cuiva inima,** v. **sfîrşi; a i se sfîrşi cuiva inima,** v. **sfîrşi; a se sfîrşi cineva de la inimă,** v. **sfîrşi; a-şi săra inima,** v. **săra; 2.** (fig.) sediu al sentimentelor: *se înveseliră cu inima cînd le veni veste.* BĂLC.; *îl durea la inimă cînd îl luau în rîs.* ISP.; **a (nu) avea (pe cineva) la inimă,** v. **avea; a fura inima cuiva,** a face pe cineva să-i poarte dragoste; **inimă albastră,** melancolie, întristare, jale: *ei încep un cîntec de inimă albastră.* MAT.; *doinele sînt cîntece de inimă albastră;* **bun la inimă,** generos, blînd: *nevasta acestui sărac era muncitoare şi bună la inimă.* CR.; **slab de inimă,** milos; **a unge** (sau **a merge**) **la inimă,** a produce plăcere, a încînta; **a seca** (sau **a frige**) **la inimă,** a povoca o durere, o supărare mare; **a avea inimă bună, a)** a fi binevoitor, înţelegător cu alţii; **b)** a fi bucuros, mulţumit, satisfăcut; **a avea (o) inimă de aur,** a fi generos, plin de solicitudine; **a (i se) sfîşia cuiva inima,** v. **sfîşia; a (i se) rupe baierile inimii,** v. **baieră; a-şi răcori inima,** a spune ce are pe suflet; **(a avea) inimă de piatră,** (a fi) nesimţitor, nepăsător, rău; **a(-i) rîde inima,** a fi (foarte) bucuros, mulţumit: *aşa făcu, şi-i rîdea inima babei de bucurie.* CR.; **cu** (sau **din**) **toată inima** sau **cu dragă inimă,** bucuros, cu mare plăcere: *mă supun cu toată inima la slujba măriei-voastre.* CR.; **a-i strica inima,** a întrista, a mîhni: *nevoind a le strica inima, nu le spune nici da, nici ba.* CR.; **a-i ieşi de la inimă cuiva,** v. **ieşi; 3.** putere sufletească, sediu al curajului: *şi nu-i era, zău, nimănui în piept inima rece.* AL.; **cu inimă, a)** energic, cu viaţă: *da' fii mai cu inimă oleacă!* CR.; **b)** inimos, curajos; **a se împuţina cu inima,** a-şi pierde curajul, a se teme: *ia las' giupîneşică, nu te împuţina cu inima, că tot mai am oleacă de nădejde.* CR.; **a-şi lua inima în dinţi,** v. **dinte; a-şi ţine inima cu dinţii,** v. **dinte; a prinde (la) inimă,** v. **prinde; 4.** sediu al vieţii sufleteşti: *deşideratul înremiei lui dat-ai lui, vrearea rostului n-ai lăsatu elu.* PSALT.; *din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a spînului.* CR.; **inimă rea,** mîhnire: *nu-ţi face inimă rea!;* **tragere de inimă,** plăcere, bunăvoinţă, elan; **a-şi călca pe inimă,** a face o concesie; **5.** cuget, suflet: *să nu ne trufim întru inimile noastre, veri pentru ce bine am face.* ANTIM; **6.** (fig.) fire, caracter, structură sufletească; **7.** (fig.) fiinţă, om: *vorbi astfel, încît robi toate inimile.* ISP.; **8.** (pop.) stomac, pîntece: *mă roade la inimă, de foame ce-mi e.* CR.; **pe inima goală,** cu stomacul gol; **a i se pune soarele drept inimă,** v. **soare; 9.** (fig.) mijloc, centru: *casa lui Cosmad se află în inima satului.* CĂL.; **inima carului** (sau **căruţei**), partea din mijloc care leagă osiile carului (sau căruţei): *de inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul.* CR.; **10.** (fig.) partea cea mai importantă, esenţială a unui lucru: *acolo în Ardeal vedea el inima românismului şi poate avea dreptate.* IBR.; **11.** (fig.) partea din interior a tulpinii unei plante (lemnoase); **12.** (fig.) piesă sau aparat care ocupă un loc central într-un sistem tehnic; **13.** (la cărţile de joc) cupă; (şi: (înv.) **înemă, înremă**). [Lat. ***anima***].

inimíc a. şi m. v. **inamic.**

inimicíe, inimicii f. (rar) inimiciţie. [***Inimic*** + ***-ie***].

inimicíţie, inimiciţii f. (rar) duşmănie, vrăjmăşie, adversitate, ostilitate: *motivele de inimiciţie sînt mai mult personale decît programatice.* CĂL. [Din lat. ***inimicitia***].

inimioáră, inimioare f. diminutiv al lui inimă: *biata inimioară ... geme ... pentru-o puică bălăioară.* AL. [***Inimă*** + ***-ioară***].

inimitábil, ~i, inimitabilă, ~e a. care nu poate fi (uşor) imitat : *Sadoveanu ... în acest gen este inimitabil.* IBR.; *multiplică, într-un stil personal, inimitabil, colecţia de fraze înaripate.* CE. [Din fr. ***inimitable***].

inimós, ~şi, inimoásă, ~e a. **1.** curajos, viteaz: *în lup nu numai tăcere inimoasă, ce şi orece simţire adulmecoasă iastă.* CANT.; *puţini erau la număr ostaşii lui, dar inimoşi.* VLAH.; (p. ext.) *calul inimos de frîu apucă, sare-n oblînc şi-a hărţui începe.* B.-DEL.; **2.** bun, mărinimos: *ca o fată inimoasă ce era, trebuia să-l apere pe omul năpăstuit.* SL.; **3.** pasionat, plin de suflet: *bat-o norocul de fată, prea e inimoasă.* DELAVR. [***Inimă*** + ***-os***].

inimoşíe f. (rar) însuşirea de a fi inimos; curaj, cutezanţă. [***Inimos*** + ***-ie***].

inimúţă, inimuţe f. diminutiv al lui inimă; inimioară: *la străini să stau la masă, tot cu inimuţa arsă.* POP. [***Inimă*** + ***-uţă***].

ininteligíbil, ~i, ininteligibilă, ~e a. (şi adv.) care nu se poate înţelege, de neînţeles; neclar, confuz, neinteligibil: *individul mormăi ceva ininteligibil.* PR. [Din fr. ***inintelligible***].

inión, inioni m. protuberanţă externă a osului occipital, folosită ca reper în măsurătorile antropometrice. [Din fr. ***inione***].

iníperă f. v. **ienuperă.**

inişór, inişori m. diminutiv al lui in[1]: *îi sărută ochii ca floarea de inişor.* SAD. [***In***[1] + ***-işor***].

ínişte, iníşti f. teren cultivat cu in: *vedem valuri verzi de grîne, undoiarea unei iníşti.* EM. [***In***[1] + ***-işte***].

initív, ~i, initivă, ~e a. (gram.) incoativ. [Din germ. ***initiv***].

iníţă, iníţe f. (reg.; bot.) torţel (*Cuscuta epithymum* şi *europaea*). [***In***[1] + ***-iţă***].

iniţiá, iniţiez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) introduce într-un domeniu de activitate; a (se) pune la curent: *pe măsură ce crescu, îl iniţie în tainele grădinăritului şi ale tîmplăriei.* GHEŢIE; *a iniţia în istorie;* **2.** (tr.) a primi în rîndul celor care practică un cult, dînd îndrumări pentru practicarea lui; **3.** (tr.) a începe o acţiune, o activitate: *iniţiind procesul de romanizare a Galiei, Iulius Caesar schimbă definitiv cursul istoriei în aceste părţi de lume.* BL.; *el a iniţiat cu deosebit zel campania de distrugere şi închidere a lăcaşurilor sfinte.* CE. [Din fr. ***initier,*** lat. ***initiare***].

iniţiál, ~i, iniţială, ~e a. care este la început, de la început: *un corp în mişcare tinde a-şi menţine atît direcţia cît şi viteza iniţială.* BL.; *literă iniţială;* (adv.) *umilitoarea îndeletnicire ... nu fusese precizată iniţial.* TUD.; *orice mare operă folclorică a fost creată iniţial de un mare artist.* VIERU. // f. literă cu care începe un cuvînt: *iniţialele acestei cărţi scrise cu buchii erau scrise ciudat.* EM.; *a semna cu iniţialele.* [Din fr. ***initial***].

iniţiát, ~ţi, iniţiată, ~e a. (şi subst.) **1.** care posedă cunoştinţe suficiente într-un domeniu; cunoscător: *să nu se creadă de către public, mai puţin iniţiat în ale mişcării literare.* CAR.; *despre multe sisteme esoterice, cunoscute numai din partea iniţiaţilor, s-a pierdut orice urmă.* BL.; **2.** admis la practicile unui cult. [V. ***iniţia;*** cf. fr. ***initié***].

iniţiátic, ~ci, iniţiatică, ~ce a. (livr.) **1.** care ţine de iniţiere: *ritualul iniţiatic al sectelor gnostice ... este totdeauna un mijloc de salvare sau de dislocare cosmică a omului.* BL.; (adv.) *expunea iniţiatic cele trei faze de experienţă erotică.* CĂL.; **2.** care poate fi înţeles numai de cei iniţiaţi; ezoteric. [Din fr. ***initiatique,*** it. ***iniziatico***].

iniţiatívă, iniţiative f. faptul de a propune, de a organiza sau de a începe ceva; însuşirea de a întreprinde cel dintîi ceva: *o limită se impune în orice iniţiativă individuală sau colectivă.* GHEŢIE; **din proprie iniţiativă,** fără îndemnul altuia: *s-a otărît din proprie iniţiativă a espedia trupe.* EM. [Din fr. ***initiative,*** germ. ***Initiative***].

iniţiátor, ~i, iniţiatoáre a. şi m., f. (persoană) care iniţiază ceva: *ţinînd să mulţumească încîntătoarei prezidente iniţiatoare.* CAR. [Din lat. ***initiator,*** fr. ***initiateur***].

iniţiére, iniţieri f. **1.** acţiunea de a (se) iniţia; **2.** ceremonial prin care era iniţiat cineva în misterele unui cult sau în secretele unei asociaţii. [V. ***iniţia***].

injectá, injectez vb. **1.** (tr.) a introduce un medicament lichid în organism cu ajutorul seringii; a face o injecţie: *îi va injecta papaverină şi sulfat de magneziu.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a introduce, sub presiune, un fluid, o suspensie etc. într-un material sau într-un spaţiu; **3.** (refl.; despre ochi) a se congestiona, a se înroşi. [Din fr. ***injecter,*** lat. ***injectare***].

injectábil, ~i, injectabilă, ~e a. care poate fi injectat: *medicament injectabil.* [Din fr. ***injectable***].

injectáre, injectări f. acţiunea de a (se) injecta şi rezultatul ei. [V. ***injecta***].

injectát, ~ţi, injectată, ~e a. congestionat, înroşit: *ochiul stîng arăta foarte injectat.* GHEŢIE. [V. ***injecta***].

injectór, injectoare n. **1.** dispozitiv care injectează combustibilul în camera de ardere a unui motor; **2.** aparat pentru alimentarea cu apă a unui cazan cu aburi. [Din fr. ***injecteur***].

injécţie, injecţii f. **1.** introducere a unui medicament lichid în organism cu ajutorul seringii: *Ioana îi făcea injecţii cu morfină de patru ori pe zi.* CĂL.; **2.** (p. ext.) lichid medicamentos care se introduce în acest mod; **3.** introducere, sub presiune, a unui lichid, a unei suspensii etc. într-un material sau într-un spaţiu; (şi: (înv.) **injecţiune**). [Din fr. ***injection***].

injecţiúne f. v. **injecţie.**

injonctív, ~i, injonctivă, ~e a. **1.** cu caracter de injoncţiune; **2.** poruncitor: *conţinutul injonctiv este, de obicei, însoţit de o intonaţie specifică.* [Din fr. ***injonctif***].

injoncţiúne, injoncţiuni f. **1.** presiune, intervenţie puternică făcută asupra cuiva; ordin: *alegătorii au răspuns injoncţiunilor consulatului.* GHICA; **2.** ordin conţinînd o interdicţie sau o prescripţie. [Din fr. ***injonction***].

injuriá, injuriez vb. (tr.) a aduce cuiva o injurie; a insulta, a jigni: *cîţiva indivizi ... întrerupeau cu vorbe necuviincioase pe bătrînul şi venerabilul mitropolit, ba-l înjuriau chiar.* EM.; (şi: (înv.) **injuria**). [Din fr. ***injurier***].

injúrie, injurii f. **1.** insultă, vorbă de ocară: *chiar şi pînă acum a mai rămas ecoul injuriilor faţă de latinişti, ceea ce nu e drept.* IBR.; **2.** (rar) pagubă, acţiune cu efect vătămător: *părea că Cerul, pe figura-i slabă, a pus stigmatul dragostei şi-al urii ... şi ale vremii nobile injurii.* TOP.; *injuriile timpului.* [Din fr. ***injure,*** lat. ***injuria***].

injuriós, ~şi, injurioásă, ~e a. **1.** care ofensează; insultător, jignitor: *întotdeauna scrisoarea*

anonimă injurioasă este opera unui neputincios laș. CAR.; *vorbă injurioasă;* **2.** care folosește injurii, care insultă: *Eliade e violent, injurios.* IBR. [Din fr. ***injurieux,*** lat. ***injuriosus***].

injúst, ~ști, injustă, ~e a. (rar) nedrept: *Coșbuc a suferit numaidecît după moarte o uitare injustă, deși explicabilă.* CĂL.; *om injust; sentință injustă.* [Din fr. ***injuste,*** lat. ***injustus***].

injustéțe, injusteți f. lipsă de justețe; nedreptate; neadevăr. [*In-*[2] *+ justețe*].

injustíție, injustiții f. (rar) nedreptate: *tema injustiției, apăsînd ființele fără apărare, se cultiva pe vremea trecerii de la romantism la naturalism.* CĂL. [Din fr. ***injustice,*** lat. ***injustitia***].

in memóriam adv. în amintirea (cuiva sau a ceva), în memoria cuiva. [Cuv. lat.].

innoránță f. v. **ignoranță.**

inobservábil, ~i, inobservabilá, ~e a. care nu se poate observa (decît cu greutate): *amănunte inobservabile.* [Din fr. ***inobservable,*** lat. ***inobservabilis***].

inobservánță, inobservanțe f. (rar) neobservare; neglijare, neglijență: *„curat murdar" al lui Pristanda e o perlă a calamburilor semnificative, scăpat, din inobservanță gramaticală, de un impiegat umil ca un ecou caricatural.* CĂL. [Din it. ***inosservanza,*** fr. ***inobservance***].

inocént, ~ți, inocentă, ~e a. **1.** care este curat la suflet; nevinovat: *inocent pînă în momentul pronunțării condamnării.* GHICA; **2.** care exprimă nevinovăție, puritate sufletească: *clară e privirea-ți inocentă sub a genelor umbrire.* EM.; (adv.) *sorbind cu deliciu ceaiul ..., ei își petrec inocent timpul.* CAR.; **3.** (iron.) naiv, simplu; ignorant: *a fost fără îndoială un boem inocent.* CĂL. [Din fr. ***innocent,*** lat. ***innocens, -ntis***].

inocentá, inocentez vb. (tr.) a inocentiza. [*Inocent* + *-a*].

inocentăre, inocentări f. acțiunea de a inocenta: *încercarea de inocentare a vinovaților.* [V. ***inocenta***].

inocentiză, inocentizez vb. (tr.) a face (să pară) nevinovat, pur, curat; a inocenta: *a inocentiza pe criminalii revoluției.* [*Inocent* + *-iza*].

inocénță, (rar) **inocențe** f. **1.** curățenie sufletească, nevinovăție: *începură a se îndoi despre inocența mea.* BOL.; **2.** (iron.) naivitate, simplitate; ignoranță: *Neculce își însoțește cugetările de vaiete bătrînești ce dau cronicii acel aer de vechime și de inocență.* CĂL. [Din fr. ***innocence,*** lat. ***innocentia***].

in-octávo a. invar. **1.** (despre formatul unei cărți) în care coala de hîrtie este îndoită în opt, formînd 16 pagini; **2.** (despre cărți) care are un astfel de format. [Cuv. lat.].

inocuitáte f. (med.) însușirea de a nu fi un pericol pentru organism. [Din fr. ***innocuité***].

inoculá, inoculez vb. (tr.) **1.** a introduce într-un țesut o substanță, un ser, un vaccin; **2.** (fig.) a băga în mintea cuiva anumite idei, concepții etc.: *e în stare să inoculeze nu numai primitivului, dar oricui, o indiferență față de o infirmare eventuală.* BL. [Din fr. ***inoculer,*** lat. ***inoculare***].

inoculábil, ~i, inoculabilă, ~e a. care se poate inocula. [Din fr. ***inoculable***].

inoculáre, inoculări f. acțiunea de a inocula și rezultatul ei; inoculație. [V. ***inocula***].

inoculát, ~ți, inoculată, ~e a. introdus în organism. [V. ***inocula***].

inoculáție, inoculații f. **1.** introducere în organism a unor germeni patogeni (cu virulență atenuată) în scop preventiv; inoculare; **2.** (fig.) transmitere, propagare: *inoculația ideilor;* (și: (înv.) **inoculațiune**). [Din fr. ***inoculation,*** lat. ***inoculatio, -onis***].

inoculațiúne f. v. **inoculație.**

inodór, ~i, inodoră, ~e a. fără miros. [Din fr. ***inodore,*** lat. ***inodorus***].

inofensív, ~i, inofensivă, ~e a. care nu face rău; nevătămător: *un caracter inofensiv pentru liniștea și ordinea publică.* CAR. [Din fr. ***inoffensif***].

inofensivitáte f. însușirea de a fi inofensiv: *azi sîntem, dimpotrivă, priviți de inofensivitatea acestor satire.* CĂL. [*Inofensiv* + *-itate*].

inomábil, ~i, inomabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi numit; **2.** (fig.) prea dezgustător, prea trivial pentru a putea fi numit, rostit: *exprimare inomabilă.* [Din fr. ***innommable***].

inombrábil, ~i, inombrabilă, ~e a. (franțuzism) care nu poate fi numărat; nenumărat. [Din fr. ***innombrable***].

inoperábil, ~i, inoperabilă, ~e a. (med.) care nu (mai) poate fi operat: *bolnav inoperabil.* [Din fr. ***inopérable***].

inoperánt, ~ți, inoperantă, ~e a. **1.** fără urmări, lipsit de efect; ineficace: *experimentul ... va deveni pentru o durată de timp inoperant.* BL.; *măsură inoperantă;* **2.** (p. ext.) care nu este utilizabil. [Din fr. ***inopérant***].

inopinát, ~ți, inopinată, ~e a. neașteptat, neprevăzut: *control inopinat.* [Din fr. ***inopiné,*** lat. ***inopinatus***].

inopleménic, inoplemenici a. (înv.) străin: *bătîndu-să cu inoplemenicii și soarele apuind, ... s-au rugat lui Dumnădzău și dzîsă să stea soarele.* DOS. [Din sl. ***inoplemenĭnikŭ***].

inoportún, ~i, inoportună, ~e a. **1.** care nu este oportun; nepotrivit: *ne vom feri ... de meditații inoportune asupra proceselor psihologice.* BL.; (adv.) *autorul introduce inoportun sentimentalitatea umanitară.* CĂL.; **2.** neplăcut, agasant. [Din fr. ***inopportun,*** lat. ***inopportunus***].

inoportuná, inoportunez vb. (fam.; tr. și intr.) a stingheri, a deranja: *încă o dată, scuze, dacă v-am inoportunat cumva.* GHEȚIE. [De la ***inoportun***].

inoportunitáte f. însușirea de a fi inoportun; lipsă de oportunitate. [Din fr. ***inopportunité***].

inopozábil, ~i, inopozabilă, ~e a. (despre acte juridice) care nu este opozabil. [Din fr. ***inopposable***].

inopozabilitáte f. calitatea a ceea ce este inopozabil. [Din fr. ***inopposabilité***].

inorgánic, ~ci, inorganică, ~ce a. (rar) anorganic. [Din fr. ***inorganique***].

inoróg, inorogi m. și (înv.) **inoroguri** n. **1.** animal fabulos imaginat cu corp de cal și cu un corn drept în frunte: *ca fiiu de inoroguri cu cornul în frunte, așea va da iubitul războiul de iute.* DOS.; **2.** (înv.) rinocer: *l-au dezbrăcat de halat și i-au potrivit platoșă de piele de inorog.* SAD.; **3.** (fig.) om rău, potrivnic: *înțelegeau că de la oamenii lor se dă vestire de apropierea inorogilor.* SAD.; (și: (înv.) **inoroh**). [Din sl. ***inorogŭ***].

inoróh m. v. **inorog.**

inospitaliér, ~i, inospitalieră, ~e a. neprimitor, neospitalier: *cînd e vorba de coaste inospitaliere, corăbierilor adevărați le vine mai la îndemînă să se știe în larg.* TUD. [Din fr. ***inhospitalier***].

inová, inovez vb. (intr.) a introduce modificări, metode, noutăți într-un domeniu. [Din fr. ***innover,*** lat. ***innovare***].

inováre, inovări f. acțiunea de a inova și rezultatul ei. [V. ***inova***].

inovatív, ~i, inovativă, ~e a. (rar) care produce inovații, care favorizează inovațiile; inovator. [De la ***inovație***].

inovatór, ~i, inovatoáre a. care inovează, care face să se producă inovații; (rar) inovativ: *pătura progresivă era inovatoare în limbă.* IBR.; *idei inovatoare; spirit inovator.* // m., f. persoană care inovează, care realizează inovații: *toți inovatorii noștri au învățat în străinătate.* IBR.; (iron.) *inovatorii care credeau a putea inventa o altă țară.* EM. [Din fr. ***innovateur***].

inovație, inovații f. **1.** introducere a unei invenții într-un domeniu; **2.** schimbare, prefacere, înnoire: *inovațiile improvizate și aventurile hazardate.* EM.; (și: (înv.) **inovațiune**). [Din fr. ***innovation,*** lat. ***innovatio, -onis***].

inovațiúne f. v. **inovație.**

inóx n. material (aliaj sau metal) cu proprietăți inoxidabile; (p. ext.) obiect din acest material: *veselă din inox;* (adj.) *cuțite inox.* [Din fr. ***inox***].

inoxidábil, ~i, inoxidabilá, ~e a. care nu se combină cu oxigenul; care nu oxidează, nu ruginește. [Din fr. ***inoxydable***].

in núce adv. pe scurt, într-o formă comprimată. [Cuv. lat.].

in-pláno a. **1.** (despre formatul unei cărți sau unui ziar) în care coala de hîrtie nu este îndoită, formînd o filă cu două pagini; **2.** (despre cărți sau ziare) care are acest format. [Cuv. lat.].

ínput n. (inform.) intrare. [Cuv. engl.].

in-quárto a. v. **in-cvarto.**

ins, inși m. **1.** individ, persoană, om: *viața tuturor inșilor care au pricinuit ființa ta.* EM.; **2.** (p. ext.) vietuitoare, ființă: *fiecare ins din pădure e dator să lucreze.* SAD. [Lat. ***ipsus (=ipse)***].

insalivăție, insalivații f. (med.) impregnare a alimentelor cu salivă; (și: (rar) **insalivațiune**). [Din fr. ***insalivation***].

insalivațiúne f. v. **insalivație.**

insalubritáte, (rar) **insalubritắți** f. caracterul sau starea a ceea ce este insalubru: *mediul de lăturí și insalubrități, unde copiii tînjesc anemici, e acela din opera Sărmanului Klopștock.* CĂL. [Din fr. ***insalubrité,*** lat. ***insalubritas, -atis***].

insalúbru, ~i, insalubră, ~e a. care vatămă sănătatea; nesănătos: *locuință insalubră.* [Din fr. ***insalubre,*** lat. ***insalubris***].

insanitáte, insanități f. (rar) **1.** nebunie; **2.** faptă sau vorbă de om smintit: *fel de fel de insanități cari-i trec prin minte.* EM. [Din fr. ***insanité,*** lat. ***insanitas, -atis***].

insatisfácție, insatisfacții f. nemulțumire, neplăcere: *se înapoie în salon cu un sentiment de insatisfacție.* GHEȚIE. [Din fr. ***insatisfaction***].

insațiábil, ~i, insațiabilă, ~e a. **1.** care nu se poate sătura; nesătul: *poftă insațiabilă;* (fig.) *arhiprezbitul, insațiabil, are acum gust de o maură.* CĂL.; **2.** care nu se poate satisface, onora, realiza: *vin cu pretenții exagerate, cu trebuințe insațiabile.* EM. [Din fr. ***insatiable***].

insațiabilitáte f. (rar) insațietate; (fig.) *se poate vorbi de o „insațiabilitate romantică" în raport cu cumpătarea clasică.* CĂL. [Din fr. ***insatiabilité***].

insațietáte f. lăcomie; (fig.) aviditate. [*In-*[2] *+* ***sațietate***].

inscriptíbil, ~i, inscriptibilă, ~e a. care nu poate fi scris într-o suprafață (mai ales cerc) sau într-un corp geometric (mai ales sferă). [Din fr. ***inscriptible***].

inscriptór, ~i, inscriptoáre a. care înscrie prin gravare, scriere, înregistrare magnetică etc.: *aparat inscriptor.* // m. sau n. (inform.; și **inscríptor**) dispozitiv care înregistrează informații pe compact disc. [Din fr. ***inscripteur***].

inscripție, inscripții f. **1.** text scurt (gravat) pe piatră, pe metal sau pe lemn (care conține un nume, o dată, o mențiune etc.): *inscripțiile romane sînt singurul izvor istoric ce avem.* BĂLC.; **2.** însemnare, notație, mențiune: *face inscripții și prin albume.* CĂL.; **inscripție ipotecară,** mențiunea a unei ipoteci în registre speciale: *îi pusese o inscripție ipotecară asupra proprietății pentru o înstrăinare de zestre.* CĂL.; **3.** (reg.; la pl.) înscriere, înmatriculare, înregistrare: *mi-am făcut inscripțiile ca student extraordinar la universitate.* GHEȚIE; (și: (înv.) **inscripțiune**). [Din fr. ***inscription,*** lat. ***inscriptio, -onis***].

inscripționá, inscripționez vb. (tr.) **1.** a face o inscripție; a consemna ceva în scris; **2.** (inform.) a înregistra informații pe un compact disc. [*Inscripție* + *-ona*].

inscripționáre, inscripționări f. acțiunea de a inscripționa și rezultatul ei. [V. ***inscripționa***].

inscripțiúne f. v. **inscripție.**

inséct n. v. **insectă.**

insectár, insectare n. colecţie de insecte, conservate şi clasate după anumite criterii; cutie specială în care se păstrează o asemenea colecţie. [Din fr. *insectarium*].

inséctă, insecte f. (la pl.) clasă de animale nevertebrate cu corpul format din segmente şi cu trei perechi de picioare; (şi la sg.) animal din această clasă: *mulţime de insecte încă ne supărau cu muşcăturile lor.* BOL.; (şi: (înv.) **insect**). [Din fr. *insecte,* lat. *insectum*].

insecticíd, insecticídă, ~e a. care ucide insecte: *praf insecticid.* // n. substanţă folosită la combaterea insectelor dăunătoare. [Din fr. *insecticide*].

insectifúg, ~gi, insectifugă, ~ge a. şi n. (substanţă) care îndepărtează insectele. [Din fr. *insectifuge*].

insectivór, ~i, insectivoră, ~e a. care se hrăneşte cu insecte: *animal insectivor.* // n. (la pl.) ordin de mamifere care se hrănesc în special cu insecte (ex.: ariciul, cîrţiţa); (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. *insectivore*].

insectofungicíd, ~zi, insectofungicídă, ~e a. şi n. (substanţă) care combate insectele dăunătoare şi insectele parazite. [*Insectă* + *fungicid*].

insecuritáte, insecurităţi f. lipsă de securitate, stare de nesiguranţă: *suferi ... din cauza sentimentului de insecuritate pe care i-l inspirau astfel de schimbări monetare.* CĂL. [Din fr. *insécurité*].

inseminá, inseminez vb. (biol.; tr.) a fecunda, a însămînţa (pe cale artificială). [Din fr. *inséminer*].

inseminăre, inseminări f. (biol.) introducere a lichidului seminal masculin în căile genitale feminine; fecundare, inseminaţie; **inseminare artificială,** fecundare (practicată mai ales în cazul animalelor domestice, pentru ameliorarea raselor) fără act sexual. [V. *insemina*].

inseminaţie, inseminaţii f. inseminare. [Din fr. *insémination*].

insenescénţă, insenescenţe f. (livr.) faptul de a nu îmbătrîni, de a nu părea bătrîn. [Din fr. *insénescence*].

insensíbil, ~i, insensibilă, ~e a. **1.** lipsit de sensibilitate; nesimţitor: *monotonia e aparentă şi mai mult o nălucire a urechilor insensibile la nuanţe.* BL.; (subst.) *chiar insensibilii au fost fascinaţi de forma lui Eminescu.* IBR.; **2.** imperceptibil, insesizabil: *rotirea Pămîntului este insensibilă pentru noi.* [Din fr. *insensible,* lat. *insensibilis*].

insensibilitáte f. **1.** lipsă de sensibilitate: *am vorbit de indiferenţa, de relativa insensibilitate a clasicului.* CĂL.; **2.** (fig.) nepăsare, indiferenţă. [Din fr. *insensibilité,* lat. *insensibilitas, -atis*].

insensibilizá, insensibilizez vb. (tr.) **1.** a face să devină insensibil; **2.** (spec.) a face să nu simtă durerea; a amorţi. [Din fr. *insensibiliser*].

insensibilizáre, insensibilizări a. acţiunea de a insensibiliza. [V. *insensibiliza*].

insensibilizatór, insensibilizatoare n. (med.) substanţă care provoacă insensibilitate: *cloroformul este un insensibilizator.* [*Insensibiliza* + *-tor*].

inseparábil, ~i, inseparabilă, ~e a. care nu se poate separa; nedespărţit: *unii siamezi sînt inseparabili;* (subst.) *Lambrino devenise inseparabilul doamnei şi domnişoarei.* VLAH. [Din fr. *inséparable,* lat. *inseparabilis*].

inseră, inserez vb. (tr.) **1.** a introduce, a include un adaos într-un text, într-un şir de numere; a introduce o informaţie într-un ziar: *să insereze ... notiţa pe care i-am trimis-o.* CAR.; *a insera o clauză;* **2.** (tehn.) a introduce un material în masa altui material; **3.** a dispune, a aşeza, a fixa: *corola cu cinci petale distinse, inserate în vîrful potirului.* NEGR. [Din fr. *insérer,* lat. *inserere*].

inserábil, ~i, inserabilă, ~e a. care se poate insera; de inserat. [Din fr. *insérable*].

inseráre, inserări f. acţiunea de a insera şi rezultatul ei. [V. *insera*].

inserát, ~ţi, inserată, ~e a. care este introdus, adăugat (într-un text, într-o serie): *unele dintre istorisirile lor se găsesc inserate şi într-o carte celebră.* SAD. [V. *insera*].

inseriá vb. v. **înseria.**

insért, inserte n. inserţie. [Din fr., engl. *insert,* it. *inserto*].

insertá, insertez vb. (tr.) a insera. [Din engl. *insert*].

insertáre, insertări f. faptul de a inserta. [V. *inserta*].

insérţie, inserţii f. **1.** acţiunea de a insera şi rezultatul ei: *refuzul inserţiunii unui răspuns în ziar.* EM.; **2.** ceea ce a fost inserat, introdus; insert; **3.** legare, fixare: *inserţia muşchilor de oase;* (şi: (înv.) **inserţiune**). [Din fr. *insertion,* lat. *insertio, -onis*].

inserţiúne f. v. inserţie.

insesizábil, ~i, insesizabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi sesizat: *cele mai copleşitoare fenomene ne scapă, ne sînt insesizabile.* BL.; **2.** (jur.) care nu poate fi urmărit de către creditorii titularului: *bunuri insesizabile.* [Din fr. *insesissable*].

insesizabilitáte f. (jur.) însuşire a unui drept sau a unui lucru de a fi insesizabil. [Din fr. *insaisissabilité*].

insidiós, ~şi, insidioásă, ~e a. care apare pe nesimţite, care surprinde; perfid, viclean: *boala înainta insidioasă sub înfăţişarea sănătăţii.* CĂL.; *chestiune insidioasă;* (adv.) *expresia populară apare insidios tocmai acolo unde spiritul criticului e mai acut.* CĂL. [Din fr. *insidieux,* lat. *insidiosus*].

insígnă, insigne f. **1.** mic obiect cu imagini simbolice sau indicaţii grafice, purtat ca semn distinctiv de către membrii unei grupări, unei organizaţii etc.; **2.** (rar) insigniu: *ţi-am dat insignele oamenilor aleşi şi am crezut în lealitatea ta.* SAD. [Din fr. *insigne*].

insignifiánt, ~ţi, insignifiantă, ~e a. (livr.) lipsit de însemnătate; neînsemnat: *să ni se dea voie să credem că termenul e insignifiant.* CĂL. [Din fr. *insignifiant*].

insignifiánţă f. (livr.) lipsă de însemnătate: *gîndirea buddhistă concordă cu aceastăviziune a insignifianţei omului într-o lume obscură.* CĂL. [Din fr. *insignifience*].

insígniu, insignii n. (înv.; de obicei la pl.) însemn, semn caracteristic al unei demnităţi: *moneta de argint e legată de pămîntul ale cărui insignii le poartă.* EM.; *insigniile domnilor erau două tuiuri, un steag mare cu semiluna în vîrf şi sabia cu hangerul.* [Din germ. *Insignien,* lat. *insigne,* pl. *insignia*].

insinuá, insinuez vb. 1. (tr.) a strecura o aluzie răutăcioasă: *caută a insinua că partidul conservator ar fi avînd gînduri răsturnătoare în privinţa stării de lucruri actuale.* EM.; **2.** (refl.) a pătrunde pe nesimţite: *simţi atunce tristeţea insinuîndu-se în pieptu-ţi.* NEGR.; (şi: (înv.) **insinui**). [Din fr. *insinuer,* lat. *insinuare*].

insinuánt, ~ţi, insinuantă, ~e a. **1.** care (se) insinuează; care pătrunde pe nesimţite; (înv.) insinuitor: *e un portret foarte viu al burghezului insinuant, prost-crescut şi sîcîitor.* CĂL.; **2.** care strecoară aluzii răutăcioase, bănuieli etc.: *vorbe insinuante;* **3.** care exprimă aluzii, bănuieli, intenţii ascunse: *mă examina în tăcere cu ochii insinuanţi şi reci.* CĂL. [Din fr. *insinuant*].

insinuáre, insinuări f. **1.** acţiunea de a insinua şi rezultatul ei; aluzie răutăcioasă, calomnioasă; (înv.) insinuaţie: *întrebuinţase nişte insinuări nedemne şi calomnioase.* EM.; **2.** faptul de a se insinua; pătrundere, strecurare. [V. *insinua*].

insinuáţie, insinuaţii f. (înv.) **1.** insinuare; **2.** sugerare: *acest ziar infect al negrei calomnii, al insinuaţiunii înjosite.* EM.; (şi: **insinuaţiune**). [Din fr. *insinuation*].

insinuaţiúne f. v. insinuaţie.

insinuí vb. v. **insinua.**

insinuitór, ~i, insinuitoáre a. (înv.) insinuant: *prin manierele lui insinuitoare, dobîndi amicia şi încrederea tuturor căpitanilor armatei.* FIL. [*Insinui* + *-tor*].

insipíd, ~zi, insipidă, ~e a. **1.** fără gust; fad, searbăd: *a rămas pe fundul retortei o apă albă, insipidă.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsit de bun-gust, fără spirit: *vuia mereu o logomachie şi insipidă, şi plină de contraziceri.* EM.; *carte insipidă.* [Din fr. *insipide,* lat. *insipidus*].

insipiditáte, insipidităţi f. **1.** (rar) calitatea de a fi insipid; **2.** (concr.) faptă, vorbă etc. insipidă: *din nou le dete sute de insipidităţi de mistuit.* EM. [Din fr. *insipidité*].

insistá, insíst vb. (intr.) **1.** a stărui, a persevera într-o acţiune, într-o activitate: *consilierul din stînga n-a insistat mai mult.* CAR.; **2.** a se ruga stăruitor pentru (a obţine) ceva: *ţi-am mai spus, nu înţeleg de ce insişti.* GHEŢIE; **3.** a scoate în relief; a sublinia: *insişti cu deosebire asupra uneia, se supără celelalte.* CAR.; (refl. pas.) *o observaţie acută asupra consecinţelor căreia nu se insistă e aceea a incompatibilităţii unei conştiinţe clare cu beatitudinea.* CĂL. [Din fr. *insister,* lat. *insistere*].

insisténţă, insistenţe f. **1.** stăruinţă, perseverenţă: *la insistenţa părintelui său răspundea că nu se poate decide.* NEGR.; **2.** rugăminte, cerere insistentă: *la îndemnul şi insistenţa mai multor învăţători şi bărbaţi de şcoală.* EM.; *ce trebuie atîta insistenţă?* CAR. [Din fr. *insistance,* it. *insistenza*].

in situ adv. în mediul său natural. [Cuv. lat.].

insociábil, ~i, insociabilă, ~e a. care nu este sociabil; neprietenos: *fire insociabilă.* [Din fr. *insociable*].

insociabilitáte f. calitatea unei persoane insociabile. [Din fr. *insociabilité*].

insolá, insolez vb. **1.** (tr.) a expune la soare: *pămîntul nu se poate insola decît pîn' la saturare.* EM.; **2.** (med.; refl.) a căpăta insolaţie. [Din fr. *insoler,* lat. *insolare*].

insolaţie, insolaţii f. **1.** expunere la acţiunea razelor solare; **2.** (med.) îmbolnăvire cauzată de o şedere îndelungată la soare; **3.** perioadă din zi în care soarele este vizibil pe cer; (şi: (înv.) **insolaţiune**). [Din fr. *insolation,* lat. *insolatio, -onis*].

insolaţiúne f. v. insolaţie.

insolént, ~ţi, insolentă, ~e a. **1.** (şi adv.) obraznic, impertinent: *nu ne-am pierdut răbdarea, nu am devenit insolenţi faţă cu o puternică invazie.* EM.; **2.** care denotă, care reflectă obrăznicie, impertinenţă, insolenţă: *la auzul tonului insolent al apostrofei, am simţit că mă înec de furia.* GHEŢIE; **3.** sfidător: *lux insolent.* [Din fr. *insolent,* lat. *insolens, -ntis*].

insolénţă, insolenţe f. **1.** obrăznicie, impertinenţă: *insolenţă ungurească sau innoranţă pedantă nemţească.* EM.; (fig.) *piramidele nu impresionează ... ca figuri geometrice, ci prin insolenţa lor misterioasă de erupţii faraonice.* CĂL.; **2.** atitudine, faptă sau vorbă obraznică: *cei şase se aşezară solid şi cu o insolenţă reţinută.* CĂL. [Din fr. *insolence,* lat. *insolentia*].

insolít, ~ţi, insolită, ~e a. (livr.) neobişnuit, neuzual: *şi oamenii sînt în tonul acestei privelişti insolite.* CĂL.; (subst. n.) *romanticul descrie insolitul, pitorescul.* CĂL. [Din fr. *insolite,* lat. *insolitus*].

insolúbil, ~i, insolubilă, ~e a. **1.** care nu se poate dizolva (în apă): *sare insolubilă;* **2.** (fig.) care nu are soluţie, care nu se poate rezolva: *sfătui pe amîndouă părţile să se lase cu totul de certe asupra unei teme sterpe şi insolubile.* EM.; *problemă insolubilă.* [Din fr. *insoluble,* lat. *insolubilis*].

insolubilitáte f. proprietatea de a fi insolubil: *insolubilitatea situaţiei.* [Din fr. *insolubilité*].

insolubilizá, insolubilizez vb. (tr.; despre substanţe) a face insolubil. [Din fr. *insolubiliser*].

insolvábil, ~i, insolvabilă, ~e a. care nu-şi poate plăti datoriile; (jur.) insolvent: *datoric insolvabil; firmă insolvabilă.* [Din fr. ***insolvable***].

insolvabilitáte, insolvabilităţi f. situaţia de a fi insolvabil; imposibilitate de a plăti; (jur.) insolvenţă: *i se constată insolvabilitatea.* EM. [Din fr. ***insolvabilité***].

insolvént, ~ţi, insolventă, ~e a. (jur.) insolvabil. [Din germ. ***insolvent,*** it. ***insolvente***].

insolvénţă f. (jur.) insolvabilitate. [Din germ. ***Insolvenz,*** it. ***insolvenza***].

insomniác, ~ci, insomniacă, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de insomnie. [Din fr. ***insomniaque***].

insomníe, insomnii f. stare maladivă caracterizată prin imposibilitatea de a dormi (suficient): *cîteva cărţi ... şi ţigări fine stăteau ca nişte tovarăşe ale insomniei.* BAC. [Din fr. ***insomnie,*** lat. ***insomnia***].

insomniós, ~şi, insomnioásă, ~e a. (rar) **1.** care are insomnii: *persoană insomnioasă;* **2.** (p. ext.) care ţine de insomnie, referitor la insomnie, de insomnie: *în reveria insomnioasă a unui dement se strecoară perfid ironic un accent.* CĂL. [Din lat. ***insomniosus***].

insondábil, ~i, insondabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi sondat; **2.** (fig.) cu neputinţă de lămurit, de cercetat: *existenţa n-ar mai avea nimic insondabil.* BL.; *mister insondabil;* (subst. n.) *noi ne-am clădit filosofia istoriei pe insondabil, pe principiul conservării misterelor instituit în lume.* BL. [Din fr. ***insondable***].

insondabilitáte f. calitatea a ceea ce este insondabil. [Din fr. ***insondabilité***].

insonór, ~i, insonoră, ~e a. **1.** lipsit de sonoritate, de rezonanţă; **2.** care atenuează sunetele. [Din fr. ***insonore***].

insonorizá, insonorizez vb. (tehn.; tr.) a izola fonetic; a reduce intensitatea zgomotelor. [Din fr. ***insonoriser***].

insonorizánt, ~ţi, insonorizantă, ~e a. (tehn.) care nu transmite undele sonore; care izolează fonic. [Din fr. ***insonorisant***].

insonorizáre, insonorizări f. acţiunea de a insonoriza; reducere a intensităţii zgomotelor dintr-o încăpere, dintr-o clădire etc. [Din fr. ***insonorisation***].

inspectá, inspectez vb. (tr.) **1.** a controla, a verifica o activitate: *inspecta băncile săteşti din Covurlui.* CĂL.; **2.** (p. ext.) a examina, a cerceta cu atenţie: *inspectînd masa, nu-i plac paharele goale.* SAD.; (refl. pas.) *i se inspectează corespondenţa şi sub toate numele sînt bănuite femei.* CĂL. [Din fr. ***inspecter,*** lat. ***inspectare***].

inspectáre, inspectări f. acţiunea de a inspecta şi rezultatul ei; verificare, control. [V. ***inspecta***].

inspéctor, ~i, inspectoáre m., f. persoană care face inspecţii: *un inspector vizitează o şcoală provincială.* CĂL. [Din fr. ***inspecteur,*** lat. ***inspector, -oris***].

inspectorát, inspectorate n. **1.** funcţia de inspector: *din acest inspectorat demisiona în toamnă.* CĂL.; **2.** serviciu care are sarcina de a inspecta activitatea unor unităţi subordonate: *inspectorat şcolar; inspectorat silvic.* [Din fr. ***inspectorat***].

inspécţie, inspecţii f. **1.** acţiunea de a inspecta; control, verificare a unei activităţi: *o inspecţie la localităţile bîntuite de opoziţie.* CAR.; *îl lua cu sine în inspecţiile pe care le întreprindea pe moşie.* GHEŢIE; **a face inspecţie,** v. face; **2.** (fam.) persoană sau grup de persoane care inspectează: *cît a stat uşa deschisă şi a intrat de afară „inspecţia", au tăcut.* SAD.; **3.** (rar) cercetare, investigare: *lipsă de inspecţiune în fiinţa şi cerinţele artei lor.* EM.; (şi: (înv.) **inspecţiune**). [Din fr. ***inspection,*** lat. ***inspectio, -onis***].

inspecţiúne f. v. **inspecţie.**

inspiciúne, inspiciuni f. (înv.) pătrundere, înţelegere, pricepere: *o inspiciune mai adîncă în misterele artei sale.* EM.; *cel ce petrece încă în porticele artei cîştigă privilişteа mărimei cîmpului întreg şi inspiciunea în misteriile artei.* EM. [Cf. lat. ***inspicere*** „a examina, a privi cu atenţie"; germ. ***inspizieren***].

inspirá, inspír vb. **1.** (intr.) a trage aer în plămîni: *am simţit nevoia să inspir adînc.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a face să se nască un gînd, un mod de a acţiona, o soluţie etc.: *multe din aceste fabule sînt inspirate din scriitori străini.* IBR.; **3.** (fig.; tr.) a insufla un gînd, un sentiment: *întîrzierea aceasta inspiră presupuneri grave.* EM.; *el ştie cîtă admiraţie-mi inspiră.* CAR.; **a inspira încredere,** a face încrezător în cineva sau în ceva: *nici un om intrat ca slujbaş pe o moşie nu inspiră încredere.* CĂL.; **4.** (refl.) a prelua idei, sugestii de undeva sau de la cineva: *şi el, ca şi predecesorii săi, s-a inspirat mult din literatura populară.* IBR. [Din fr. ***inspirer,*** lat. ***inspirare***].

inspirăre, inspirări f. **1.** acţiunea de a (se) inspira: *literatura românească nu se poate naţionaliza şi înfrumuseţa decît prin inspirarea de la literatura populară.* IBR.; **2.** (înv.) inspiraţie, forţă creatoare: *aţi avut o frumoasă inspirare cînd aţi scris versurile ce mi-aţi trimis.* AL. [V. ***inspira***].

inspirát, ~ţi, inspirată, ~e a. **1.** cuprins, pătruns de inspiraţie, de entuziasm creator: *seara pe lună îşi încerca inspirat compoziţiile la chitară.* CĂL.; **2.** insuflat de harul divin: *profet inspirat;* **3.** care este bine realizat; care are o înaltă valoare artistică: *operă inspirată;* **4.** valabil, valoros; merituos, eficace: *alegerea se dovedea, de la un caz la altul, mai mult sau mai puţin inspirată.* GHEŢIE; **5.** care are o idee, o iniţiativă valoroasă: *la sugestia unui edil inspirat, fusese reamenajat.* GHEŢIE. [V. ***inspira;*** cf. fr. ***inspiré***].

inspirátor, ~i, inspiratoáre a. **1.** care se referă, care participă la inspiraţia aerului în plămîni: *muşchi inspiratori;* **2.** care inspiră, care face să se nască un gînd, un sentiment etc.: *în Germania, Revoluţia franceză era inspiratoare de groază.* IBR. // m., f. persoană care inspiră pe cineva: *poetul avea şi cultul femeii ca inspiratoare.* CĂL. [Din fr. ***inspirateur,*** germ. ***Inspirator***].

inspiráţie, inspiraţii f. **1.** introducere a aerului în plămîni; **2.** (fig.) avînt, entuziasm creator: *persoană cu inspiraţii artistice era numai domniţa Ralu.* GHICA; **3.** (fig.) idee, soluţie apărută pe neaşteptate în conştiinţă: *o inspiraţie trece prin mintea lui Lache.* CAR.; **4.** îndemn, impuls; stimulent: *libertatea este facultatea de-a dispune după inspiraţiunea propriei noastre judecăţi de puterile noastre mecanice şi intelectuale.* EM.; **5.** influenţă, înrîurire; modelare: *pe lîngă literatura populară ca izvor de inspiraţie, el mai recomandă şi istoria veche.* IBR.; **6.** insuflare de către o fiinţă divină; stare a spiritului aflat sub o astfel de insuflare: *mitologia se datorează unui proces de conştiinţă alimentat de inspiraţii divine.* BL.; *inspiraţie profetică;* (şi: (înv.) **inspiraţiune**). [Din fr. ***inspiration,*** lat. ***inspiratio, -onis,*** germ. ***Inspiration***].

inspiraţiúne f. v. inspiraţie.

instabíl, ~i, instabilă, ~e a. schimbător, nestatornic, variabil: *timp instabil.* [Din fr. ***instable,*** lat. ***instabilis***].

instabilitáte f. caracterul a ceea ce este instabil; nestatornicie: *ne găsim aci într-o regiune de acută instabilitate a actelor teoretice.* BL. [Din fr. ***instabilité,*** lat. ***instabilitas, -atis***].

instalá, instalez vb. **1.** (tr.) a monta, a aşeza o instalaţie, un aparat etc. (pentru funcţionare): *a instala o pompă;* **2.** (refl.) a se aşeza (pe un scaun, pe pămînt etc.): *s-au instalat la malul apei vînînd peştele cu un viclean meşteşug.* SAD.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) stabili într-un loc, într-un post, într-o funcţie: *mi-a trebuit o săptămînă pînă să mă instalez la Viena.* GHEŢIE; (p. ext.) *s-au instalat aici la noi un fel de sucursale ale şcolilor din Franţa.* IBR.; *estetismul vrea să instaleze hegemonia artei în cultură.* BL. [Din fr. ***installer,*** lat. ***installare***].

instaláre, instalări f. acţiunea de a (se) instala şi rezultatul ei; instalat[2]. [V. ***instala***].

instalát[1], ~ţi, instalată, ~e a. **1.** stabilit (într-un loc, într-un post, într-o funcţie); **2.** montat: *robinetul instalat are un debit bun;* **putere instalată,** v. putere. [V. ***instala***].

instalát[2] n. instalare: *instalatul robinetului nu a durat mult.* [V. ***instala***].

instalatór, ~i, instalatoáre m., f. persoană specializată în montarea, repararea şi întreţinerea unor instalaţii, aparate etc. [Din fr. ***installateur***].

instalaţie, instalaţii f. **1.** faptul de a instala; **2.** ansamblu de construcţii, de maşini, de aparate etc. care îndeplinesc o anumită funcţie sau operaţie: *instalaţie de epurare a apei;* (şi: (înv.) **instalaţiune**). [Din fr. ***installation,*** germ. ***Installation***].

instalaţiúne f. v. instalaţie.

instantaneitáte f. însuşirea a ceea ce este instantaneu. [Din fr. ***instantanéité***].

instantanéu, ~i, instantanee a. care se produce brusc şi se desfăşoară foarte repede: *de astă dată descoperirea a fost mult mai rapidă, aş zice de-a dreptul instantanee.* GHEŢIE; *moarte instantanee;* (adv.) *fata roşi instantaneu, trezindu-se expusă astfel atenţiei tuturor.* GHEŢIE. // n. **1.** fotografie obţinută cu o expunere foarte scurtă: *a fost publicat un instantaneu de la sesiune;* (adj.) *seamănă cu portretul dăruit de o actriţă admiratorilor ei, fotografie instantanee făcută pentru paşaport.* PETR.; **2.** situaţie momentană; aspect al unui moment: *el are şi o teorie ad-hoc, o estetică a instantaneului.* CĂL.; *portretistica se face prin instantanee.* CĂL. [Din fr. ***instantané***].

instánţă, instanţe f. **1.** organ de stat însărcinat cu soluţionarea litigiilor (şi cu înfăptuirea justiţiei): *putea folosi acest lucru s-o mînjească cu noroi în faţa instanţei.* PR.; **în ultimă instanţă,** în cele din urmă; **2.** (fig.) factor de referinţă, de evaluare: *la Aristotel se poate vorbi de empirie ca la o instanţă de control.* BL. [Din fr. ***instance,*** lat. ***instantia***].

instaurá, instaurez vb. (tr.) a stabili, a statornici, a întrona. [Din fr. ***instaurer,*** lat. ***instaurare***].

instauráre, instaurări f. acţiunea de a instaura şi rezultatul ei; statornicie, stabilire, întronare, (rar) instauraţie: *printr-o asemenea remaniere parţială a unui cîmp stilistic se ajunge de fapt la instaurarea unui alt cîmp stilistic.* BL. [V. ***instaura***].

instaurát, ~ţi, instaurată, ~e a. statornicit, stabilit, întronat. [V. ***instaura***].

instauratór, ~i, instauratoáre m., f. întemeietor, fondator, ctitor. [Din fr. ***instaurateur***].

instauráţie, instauraţii f. (rar) instaurare; întemeiere. [Din fr. ***instauration***].

instigá, instíg vb. (tr.) a îndemna la acţiuni ostile; a incita, a aţîta: *întîrzierea plăţii chiriei peste termenul din contract fusese instigată şi convenită de proprietar.* ARG. [Din fr. ***instiguer,*** lat. ***instigare***].

instigáre, instigări f. acţiunea de a instiga şi rezultatul ei; îndemn la violenţă; incitare, întărîtare. [V. ***instiga***].

instigát, ~ţi, instigată, ~e a. incitat, întărîtat, aţîţat. [V. ***instiga***].

instigatór, ~i, instigatoáre a. şi m., f. (persoană) care instigă, care îndeamnă la ostilitate: *se zvonea că ar fi fost împuşcaţi zece sau cincisprezece ţărani, iar instigatorii arestaţi.* GHEŢIE; *apare o poezie-manifest cu aere instigatoare.* CĂL. [Din fr. ***instigateur,*** lat. ***instigator, -oris***].

instigáţie, instigaţii f. îndemn la ceva rău; instigare; (şi: (rar) **instigaţiune**). [Din fr. ***instigation,*** lat. ***instigatio, -onis***].

instigaţiúne f. v. **instigaţie.**

instilá, instilez vb. (tr.) a administra picătură cu picătură un medicament. [Din fr. ***instiller,*** lat. ***instillare***].

instiláre, instilări f. acţiunea de a instila şi rezultatul ei. [V. ***instila***].

instilatór, instilatoare n. instrument cu care se fac instilaţii. [Din fr. ***instillateur***].

instiláţie, instilaţii f. administrare sub formă de picături a unui medicament lichid. [Din fr. ***instillation,*** lat. ***instillatio, -onis***].

instínct, instincte n. **1.** tendinţă înnăscută (şi puternică), manifestată fără o experienţă anterioară şi vizînd necesităţile vitale ale organismului speciilor animale (apărare, alimentare, reproducere etc.): *aceste două instincte naturale ... lăsate fără frîu, ar*

face din fiecare om un despot sau un sclav. GHICA; *în el instinctul de conservare al sălbătăciunii face loc unei alte puteri covîrşitoare.* SAD.; **2.** (fig.) pornire, aptitudine naturală: *nici o înzestrare alta decît instinctele triviale.* CAR.; *a avea instinctul muzicii.* [Din fr. ***instinct,*** lat. ***instinctus,*** germ. ***Instinkt***].

instinctív, ~i, instinctivă, ~e a. care aparţine instinctului; făcut pe negîndite; instinctual: *comportamentul instinctiv nu se mai menţine tocmai în forma sa genuină.* BL.; *mişcare instinctivă;* (adv.) *instinctiv rupse mărgeaua ... de la gîtul Mariei.* EM. [Din fr. ***instinctif,*** germ. ***instinktiv***].

instinctivitáte f. caracter instinctiv; dominare de către instincte; (rar) instinctualitate. [Din fr. ***instinctivité***].

instinctúal, ~i, instinctuálă, ~e a. instinctiv: *aprigele sale personaje epice sînt mai senzitive şi mai instinctuale.* IBR.; (subst.) *tînărul popă e un carnal şi-un instinctual pînă la crimă.* CĂL. [Din fr. ***instinctuel***].

instinctualitáte f. (rar) instinctivitate: *d. Sadoveanu ... zugrăveşte mai mult instinctualitatea, mai mult stările sufleteşti mai aproape de natură.* IBR. [***Instinctual*** + *-itate*].

instituí, instítui vb. (tr.) **1.** a înfiinţa, a întemeia: *pentru a înlesni tinerilor fără resurse materiale să înveţe, institui o fundaţie care-i purta numele.* GHEŢIE; (refl. pas.) *hotărîrea de a se institui un nou ordin, o nouă medalie.* CAR.; **2.** (rar; tr. şi intr.) a desemna, a stabili: *Păturică este instituit ciubucciu.* CĂL. [Din fr. ***instituer,*** lat. ***instituere***].

instituíre, instituíri f. faptul de a institui: *fură nevoiţi ... să ceară instituirea unei curatele pentru administrarea pensiei.* CĂL.; *instituirea unei magistraturi.* [V. ***institui***].

institút, institute n. **1.** aşezămînt în care se fac cercetări ştiinţifice: *avea în faţă clădirea scundă a institutului, cu ferestre zăbrelite şi acoperiş de olane.* GHEŢIE; **2.** instituţie de învăţămînt superior; **3.** (înv.) şcoală particulară de grad secundar: *şi-a încheiat de curînd studiile la un institut de fete din Elveţia.* GHEŢIE; *institut de băieţi;* **4.** (înv.) formă de organizare a raporturilor sociale; ansamblu de norme care reglementează aceste raporturi; instituţie: *a devenit neaplicabil sau vătămătoare pentru institutul sau pentru societatea ce şi-a impus-o.* OD. [Din fr. ***institut,*** lat. ***institutum,*** germ. ***Institut***].

institútor, ~i, institutóare m., f. (înv.) **1.** învăţător la oraş: *fu numit institutor la şcoala primară.* CĂL.; **2.** persoană care se ocupă de educarea unui copil în familie: *institutori prin casele boiereşti.* GHICA. [Din fr. ***instituteur,*** lat. ***institutor***].

institutorésc, ~şti, institutoreáscă, ~eşti a. (rar) care ţine de institutori, de educaţie; specific institutorilor: *nu cade în acel ton de predică institutorească ce răsună în literatura poporanistă în genere.* CĂL. [***Institutor*** + *-esc*].

instituţie, instituţii f. **1.** organ politic, economic, administrativ etc., care desfăşoară o anumită activitate sau îmbrăţişează un anumit domeniu: *o minusculă tăbliţă de alamă, agăţată de poartă, indică numirea instituţiei.* GHEŢIE; **2.** organism care îndeplineşte un ansamblu de servicii, desfăşurînd o activitate socială (economică, culturală etc.); **3.** ansamblul normelor (juridice) care reglementează o anumită categorie de relaţii sociale; (înv.) instituit: *aplică cu o frivolitate rară legi, principii şi instituţiuni străine la români.* EM.; *instituţia căsătoriei;* (şi: (înv.) **instituţiune**). [Din fr. ***institution,*** lat. ***institutio, -onis,*** germ. ***Institution***].

instituţionál, ~i, instituţională, ~e a. referitor la instituţii; care are caracter de instituţie: *creştinismul instituţional el îl imagina cît mai umanizat în spiritul originar al evangheliilor.* BL. [Din fr. ***institutionnel***].

instituţionalísm n. curent în economia politică orientat spre studierea unor categorii politice şi juridice, precum şi a unor fenomene social-economice denumite „instituţii". [Din germ. ***Institutionalismus***].

instituţionalizá, instituţionalizez vb. (tr.) a face să dobîndească un caracter instituţional, oficial; a oficializa: *au încercat chiar să-şi instituţionalizeze elanul, să-şi consacre activitatea printr-o structură care să-i reprezinte.* CR. [Din fr. ***institutionnaliser,*** germ. ***institutionalisieren***].

instituţionalizáre, instituţionalizări f. acţiunea de a instituţionaliza şi rezultatul ei. [V. ***instituţionaliza***].

instituţionalizát, ~ţi, instituţionalizată, ~e a. care a devenit instituţional, oficial; oficializat. [V. ***instituţionaliza***].

instituţiúne f. v. instituţie.

instructáj, instructaje n. instruire în vederea desfăşurării unei activităţi: *am participat la nu ştiu cîte şedinţe de instructaj.* GHEŢIE. [Din rus. ***instruktaj***].

instructív, ~i, instructivă, ~e a. care instruieşte; plin de învăţăminte: *cititorul nostru va învăţa multe lucruri frumoase şi instructive.* EM.; *cercetările de morfologie culturală sînt foarte instructive.* CĂL.; *lectură instructivă.* [Din fr. ***instructif***].

instructivitáte f. (rar) conţinut, rol instructiv: *constatările nu pot avea decît un caracter de instructivitate sociologică.* CĂL. [***Instructiv*** + *-itate*].

instrúctor, ~i, instructoáre m., f. persoană care instruieşte pe alţii: *instructor sportiv;* (adj.) *unul din ofiţerii francezi instructori.* GHICA. [Din fr. ***instructeur,*** rus. ***instruktor***].

instrúcţie, instrucţii f. **1.** proces de predare a cunoştinţelor şi deprinderilor în instituţiile de învăţămînt; **2.** (p. ext.) pregătire profesională; cunoştinţe: *are o instrucţie solidă;* **instrucţie publică**, v. **public**; **3.** pregătire teoretică şi practică a militarilor: *într-un loc, pe plajă, se vedeau corturi şi în jur soldaţi făcînd instrucţie.* TUD.; **4.** (înv.) explicaţie, lămurire, deslușire: *bunele instrucţii ce dă a făcut că multe versuri din ele trecură de proverburi în gura poporului.* NEGR.; **5.** (jur.) activitate de urmărire penală: *tribunalul revoluţionar va continua instrucţia relativă la conspiraţia lui Danton.* PETR.; *instrucţia unei afaceri criminale.* [Din fr. ***instruction,*** germ. ***Instruktion***].

instrucţiúne, instrucţiuni f. **1.** indicaţie referitoare la modul de îndeplinire a unei activităţi: *tata da ordine şi instrucţiuni pe a doua zi.* GHICA; **2.** normă emisă de un organ central al administraţiei de stat; **3.** instrucţie, învăţămînt: *se opun obligativităţii instrucţiunii publice la ţară.* CAR.; **4.** unitate sintactică a programului unui calculator, conţinînd informaţia şi operaţia de efectuat. [Din fr. ***instruction,*** lat. ***instructio, -onis***].

instruí, instruiesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) pregăti într-un anumit domeniu; a învăţa: *el pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui.* OD.; (absol.) *scopul reprezentaţiei teatrale a fost încă de la origine a corecta şi a instrui.* CĂL.; **2.** (tr.) a pregăti ostaşii în teoria şi practica militară; **3.** (jur.; tr.) a cerceta, a ancheta (culegînd probe, mărturii). [Din fr. ***instruire,*** lat. ***instruere***].

instruíre, instruiri f. acţiunea de a (se) instrui şi rezultatul ei. [V. ***instrui***].

instruít, ~ţi, instruită, ~e a. **1.** învăţat, cultivat; **2.** pregătit, exersat: *soldaţi instruiţi.* [V. ***instrui***].

instrumént, instrumente n. **1.** unealtă, aparat, maşină cu care se execută o operaţie: *toate instrumentele care înmulţesc puterea noastră nu sînt decît lungiri ale organelor noastre.* EM.; *instrument chirurgical;* **2.** aparat cu care se produc sunetele muzicale: *dori să afle numele instrumentului acela care cînta.* SAD.; *vioara este un instrument muzical;* **3.** (fig.) mijloc sau persoană care serveşte la atingerea unui scop: *instrumente ale neamicului şi ale străinului.* GHICA; *limba literară e instrumentul necesar pentru împărtăşirea ideilor.* IBR.; **4. instrument gramatical**, parte de vorbire care exprimă raporturi între cuvinte: *verbele auxiliare sînt instrumente gramaticale.* [Din fr. ***instrument,*** lat. ***instrumentum,*** germ. ***Instrument***].

instrumentá, instrumentez vb. (tr.) **1.** a întocmi documente (contracte, procese-verbale, acte etc.) pentru un acord: *au fost instrumentate contractele de expediţie;* **2.** a aranja o bucată muzicală pe grupuri de instrumente; **3.** (rar) a executa la instrumente o bucată muzicală: *să cerce a instrumenta şi a vocaliza prin codri muzică clasică.* OD. [Din fr. ***instrumenter***].

instrumentál, ~i, instrumentală, ~e a. **1.** (muz.) care se execută cu ajutorul instrumentelor; pentru instrumente: *muzica instrumentală, îndeosebi cea de clavir, îi produce deliruri.* CĂL.; **2.** (gram.) care arată mijlocul prin care se realizează o acţiune: *complement circumstanţial instrumental; cazul instrumental.* [Din fr., germ. ***instrumental***].

instrumentalísm n. **1.** concepţie filozofică potrivit căreia noţiunile, categoriile şi teoriile ştiinţifice sînt doar instrumente pentru săvîrşirea unor acţiuni utile idividului; **2.** şcoală poetică formalistă care urmăreşte crearea de efective lirice prin combinaţii sonore expresive. [Din fr. ***instrumentalisme,*** germ. ***Instrumentalismus***].

instrumentalíst, ~şti, instrumentalístă, ~e a. **1.** care ţine de instrumentalism, referitor la instrumentalism; **2.** care ţine de instrumentalismul poetic, de simbolism: *a întrebat dacă ştie cineva ce înseamnă poezia instrumentalistă.* GHEŢIE. // m. adept al instrumentalismului. [Din engl., germ. ***instrumentalist***].

instrumentalitáte f. (rar) caracter, funcţie de instrument. [***Instrumental*** + *-itate*].

instrumentár, instrumentare n. totalitate a instrumentelor necesare unei activităţi: *instrumentarul laboratorului.* [***Instrument*** + *-ar*].

instrumentáţie, instrumentaţii f. repartizare a părţilor unei compoziţii muzicale pe grupuri de instrumente: *o instrumentaţie bizară, din concertul căreia nu lipsea nici piculina ..., nici contrabasul.* HOGAŞ; (şi: (înv.) **instrumentaţiune**). [Din fr. ***instrumentation***].

instrumentaţiúne f. v. instrumentaţie.

instrumentíst, ~şti, instrumentístă, ~e m., f. persoană care cîntă dintr-un instrument (într-un ansamblu): *generalul era chinuit de nevoia de a arunca cu ceva în chelia unui instrumentist din orchestra teatrului.* CĂL. [Din fr. ***instrumentiste***].

insubmersíbil, ~i, insubmersibilă, ~e a. **1.** care nu poate fi scufundat; **2.** care nu poate naviga sub apă: *navă insubmersibilă.* [Din fr. ***insubmersible***].

insubordinaţie f. v. insubordonaţie.

insubordonáre, insubordonári f. (rar) nesupunere, neascultare, indisciplină, nesubordonare. [***In-***[2] + ***subordonare***; cf. fr. ***insubordonation***].

insubordonát, ~ţi, insubordonată, ~e a. nedisciplinat, recalcitrant. [Din fr. ***insubordonné***].

insubordonáţie, insubordonaţii f. nesupunere la ordinile autorităţilor superioare; indisciplină: *după o insubordinaţie, acest domn pozează în martir al onoarei cavalereşti.* EM.; (şi: (înv.) **insubordinaţie, insubordonaţiune**). [Din fr. ***insubordination***].

insubordonaţiúne f. v. insubordonaţie.

insubstituíbil, ~i, insubstituibilă, ~e a. care nu se poate substitui, înlocui: *individul concret, ... fenomen unic şi insubstituibil.* CĂL. [***In-***[2] + ***substituibil***].

insubstituibilitáte f. (rar) caracterul, însuşirea de a fi insubstituibil: *Unamuno profesa un naţionalism, o speranţă în insubstituibilitatea Spaniei în lume.* CĂL. [***Insubstituibil*** + *-itate*].

insuccés, insuccese n. eşec, nereuşită: *desperat de necurmatele sale insuccese, începu cu mînie a stoarce din ţeară mai mult decît ea putea să dea.* OD. [Din fr. ***insuccès***].

insuficiént, ~ţi, insuficientă, ~e a. **1.** care nu este de ajuns, care nu satisface: *documentaţia cărţii e insuficientă.* CĂL.; (adv.) *după părerea lui, o pasăre deplasase ţigla insuficient fixată.* GHEŢIE; **2.** (rar) care are pregătire nesatisfăcătoare, incompletă: *comisia ... găsi pe amîndoi candidaţii insuficienţi.* CĂL. // m. calificativ sub limita de trecere la examene. [Din lat. ***insufficiens, -ntis,*** germ. ***insuffizient;*** cf. fr. ***insuffisant***].

insuficiénţă, insuficienţe f. **1.** caracterul a ceea ce este insuficient: *deosebirea între aceste două declaraţii e simplitatea extremă a celei dentîi, insuficienţa împovărată a celei de-a doua.* EM.; **2.** incapacitate: *ea e chemată ... să compenseze insuficienţele expresiei directe pentru un obiect.* BL.;

a recunoaşte insuficienţa sa; **3.** (med.) incapacitate a unui organ de a-şi îndeplini integral funcţiile: *insuficienţă renală.* [Din lat. ***insufficientia,*** germ. ***Insuffizienz;*** cf. fr. ***insuffisance***].

insuflá, insúflu vb. (tr.) **1.** a introduce sub presiune gaze, vapori etc. într-un spaţiu închis; **2.** (fig.) a provoca un sentiment, o stare sufletească: *simţirea vie ce tu mi-ai insuflat.* AL.; **3.** (înv.) a însufleţi, a îmbărbăta, a stimula: *a patriei iubire ce odată-n aste locuri pe strămoşi îi insufla.* ALEX. [Din fr. ***insuffler***].

insufláre, insuflări f. acţiunea de a insufla şi rezultatul ei; (fig.) o *fulgeră bucuria de a trăi ca o insuflare divină.* SAD. [V. ***insufla***].

insuflăţie, insuflaţii f. introducere sub presiune a unei substanţe pulverulente sau gazoase într-o cavitate a organismului, în scop terapeutic. [Din fr. ***insufflation,*** lat. ***insufflatio, -onis***].

insulár, ~i, insulară, ~e a. **1.** care se află pe o insulă, caracteristic unei insule, de insulă: *populaţie insulară;* **2.** alcătuit, format din insule: *în Grecia insulară, aceste moduri de geometrism apar amestecate.* BL. // m. locuitor al unei insule: *la insularii din Sumatra se găseşte un descîntec.* BL. [Din fr. ***insulaire,*** lat. ***insularis***].

insulă, insule f. întindere de pământ (cu o suprafaţă relativ redusă), înconjurată din toate părţile de apă: *ceruse o corabie de război ca să poată părăsi insula.* GHICA; (fig.) *se văd insule de codri, s-aud cîini de vînătoare.* AL.; **insulă plutitoare,** îngrămădire de plante, de rădăcini şi de ramuri rupte, care plutesc pe o apă: *o parte din buruieni şi papuri ale insulei plutitoare se agitară şi se răscoliră.* SAD. [Din lat. ***insula***].

insulínă f. **1.** secreţie a pancreasului care reglează metabolismul zahărului în organism; **2.** medicament extras din sucul pancreatic al animalelor şi folosit în tratarea diabetului. [Din fr. ***insuline,*** germ. ***Insulin***].

insulínic, ~ci, insulinică, ~ce a. **1.** care ţine de insulină, referitor la insulină: *insuficienţă insulinică;* **2.** făcut cu insulină: *tratament insulinic.* [Din fr. ***insulinique***].

insulinoterapie, insulinoterapii f. (med.) tratament cu insulină. [Din fr. ***insulinotherapie***].

insulíţă, insulíţe f. diminutiv al lui insulă; insulă mică: *la apus mai sînt alte cîteva insulíţe fără nume.* TUD. [***Insulă*** + ***-iţă***].

insultă, insúlt vb. (tr.) a ofensa, a jigni: *cu o zi înainte, au fost isultaţi şi calomniaţi.* EM.; (fig.) *ale bătrîneţei albi plete insultînd.* BOL.; (intr.) *un escroc literar ... se scoală şi insultă.* EM. [Din fr. ***insulter,*** lat. ***insultare***].

insultáre, insultări f. acţiunea de a insulta şi rezultatul ei. [V. ***insulta***].

insultát, ~ţi, insultată, ~e a. ofensat, jignit. [V. ***insulta***].

insúltă, insulte f. atac prin vorbe (sau, rar, prin fapte) împotriva cuiva; ocară; ofensă, jignire, injurie: *pentru asemenea insulte vă pot băga la închisoare.* TUD. [Din fr. ***insulte***].

insultátor, ~i, insultătoáre a. care insultă, jignitor: *îl persecuta cu scrisori insultătoare prin care îl soma să plătească.* CĂL.; *vorbe insultătoare.* [***Insulta*** + ***-tor***; cf. fr. ***insulteur***].

insuportábil, ~i, insuportabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi suportat; nesuferit: *multe lucruri sînt insuportabile şi totuşi omul trebuie să le ducă.* EM.; *pe zi ce trece, viaţa de aici devine tot mai insuportabilă.* CR.; (adv.) *vocea îi hîrîie insuportabil;* **2.** care are un caracter nesuferit: *om insuportabil.* [Din fr. ***insupportable***].

insuportabilitáte f. însuşirea de a fi insuportabil: *se datoresc insuportabilităţii condiţiei lor sociale.* EM. [***Insuportabil*** + ***-itate***].

insurécţie, insurecţii f. răzvrătire împotriva unei autorităţi sau împotriva unui regim: *insurecţiunea în contra Turciei lua din zi în zi proporţiuni mai serioase.* GHICA; (şi: (înv.) **insurecţiune**). [Din fr. ***insurrection,*** lat. ***insurrectio, -onis***].

insurecţionál, ~i, insurecţională, ~e a. de insurecţie, caracteristic insurecţiei. [Din fr. ***insurrectionnel***].

insurecţiúne f. v. insurecţie.

insurgént, insurgenţi m. participant la o insurecţie; rebel: *din cutele păcii, decretate în mod formal şi solemn, se scutură insurgenţii din Bosnia.* EM. [Din lat. ***insurgens, -ntis,*** germ. ***Insurgent***].

insurgénţă, insurgenţe f. (rar) insurecţie, răscoală. [Din fr. ***insurgence***].

insurmontábil, ~i, insurmontabilă, ~e a. care nu poate fi trecut; de neînvins: *explicaţia prin acomodări secundare ... prezintă dificultăţi insurmontabile.* BL. [Din fr. ***insurmontable***].

intabulá, intabulez vb. (reg.; tr.) a înscrie un drept imobiliar în cartea funciară: *umblă fără nici un pic de omenie faţă de părinţi să întabuleze pămîntul pe numele său.* CĂL.; (şi: **întabula**). [Din fr. ***intabuler,*** germ. ***intabulieren***].

intabulamént, intambulamente n. parte a unei construcţii pe care este aşezată o coloană: *statuie aşezată pe intabulamentele columnelor.* OD. [***In-***[2] + lat. ***tabulamentum***; cf. fr. ***entablement***].

intabulăre, intabulări f. acţiunea de a intabula şi rezultatul ei; (şi: (înv.) **întabulare**). [V. ***intabula***].

intabulát, ~ţi, intabulată, ~e a. înscris în cartea funciară: *proprietate intabulată.* [V. ***intabula***].

intáct, ~ţi, intactă, ~e a. **1.** neatins, întreg: *şi-a scăpat oastea sa intactă în urma planului său cuminte.* EM.; *suma e încă intactă;* (p. ext.) *pofta de mîncare i-a rămas intactă.* GHEŢIE; **2.** (fig.) neştirbit, curat: *destule reputaţii uzurpate există în ţară, lasaţi intacte cel puţin pe cele întemeiate.* EM. [Din fr. ***intacte,*** lat. ***intactus,*** germ. ***intakt***].

intálie, intalii f. piatră dură, gravată în adîncime şi folosită mai ales la inele ca sigiliu. [Din fr. ***intaille***].

intangíbil, ~i, intangibilă, ~e a. (livr.) care nu poate fi atins: *un pol intangibil şi supraistoric.* BL. [Din fr. ***intangible***].

intangibilitáte f. calitatea a ceea ce este intangibil, a ceea ce nu trebuie modificat: *motivele asimilate s-au prezentat spiritului etnic cu prestigiul intangibilităţii.* BL.; *intangibilitatea unei legi.* [Din fr. ***intangibilité***].

intársie, intarsii f. încrustare în lemn a unor plăcuţe şi fişii de os, de sidef sau de lemn de altă culoare. [Din it. ***intarsio,*** germ. ***Intarsia, Intarsie***].

integră, integrez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) include, a (se) îngloba într-un ansamblu: *în toamnă, fusese integrat în facultate, cu titlul de conferenţiar.* GHEŢIE; *m-am integrat destul de uşor în mediul profesional de aici.* CR.; **2.** (mat.; tr.) a calcula integrala unei funcţii. [Din fr. ***intégrer,*** lat. ***integrare***].

integrábil, ~i, integrabilă, ~e a. care poate fi (uşor) integrat. [Din fr. ***intégrable***].

integrál, ~i, integrală, ~e a. **1.** întreg, complet: *asigurîndu-le plata integrală.* GHICA; *originalitatea integrală nu există în artă.* CĂL.; (adv.) *Europa ... nu a consumat integral experienţa modernităţii.* D.; **2. făină integrală,** făină de grîu din care s-au extras grişul şi făina albă; **3. calcul integral,** capitol al analizei matematice care studiază funcţiile ce au ca derivate funcţiile date. // f. (mat.) **1.** funcţie a cărei derivată este funcţia dată; **2.** simbol matematic, folosit pentru indicarea operaţiei de integrare. [Din fr. ***intégral,*** germ. ***integral, Integral***].

integralísm n. curent literar de avangardă care profesa abolirea oricărei dogme (logice, morale, estetice). [Din it. ***integralismo***].

integralíst, ~şti, integralistă, ~e m., f. **1.** adept al integralismului; **2.** (fam.) student care a trecut toate examenele dintr-o sesiune. [Din it. ***integralista***].

integralitáte f. **1.** stare, situaţie a ceea ce este întreg, complet; **2.** însuşire de a constitui un întreg care nu poate fi redus la suma părţilor componente; caracter de sistem; **3.** (mat.) proprietate a unei expresii diferenţiale de a admite o integrală. [Din fr. ***intégralité***].

integránt, ~ţi, integrantă, ~e a. (determină de obicei pe *parte*) care contribuie la integritatea unui tot: *fiinţa-mi te reclamă ca parte integrantă a existenţei mele.* HEL.; *Basarabia în 1812 făcea parte integrantă din Moldova.* EM.; *braţele sînt părţi integrante ale corpului.* [Din fr. ***integrant,*** lat. ***integrans, -ntis***].

integrăre, integrări f. **1.** acţiunea de a (se) integra; încorporare într-un tot: *se constată pe toate planurile de viaţă istorică o integrare a oamenilor într-o ordine ierarhică.* BL.; *nu a existat un program coerent de integrare culturală.* CR; **2.** (mat.) operaţie de obţinere a funcţiei primitive pentru o funcţie dată; **3. integrare europeană,** proces de omogenizare treptată (sub raport instituţional şi economic) a popoarelor europene: *actuala guvernare se simte înţepată în vîrful capului de semnul integrării europene.* CR.; **integrare economică,** proces de intensificare şi de adîncire a interdependenţelor dintre economiile diferitelor state. [V. ***integra***].

integrát, ~ţi, integrată, ~e a. inclus, înglobat într-un tot; **circuit integrat,** v. **circuit.** [V. ***integra***].

integratór, ~i, integratoáre n. aparat pentru calculul numeric al integralelor. // m., f. persoană care lucrează cu acest aparat. [Din fr. ***intégrateur,*** germ. ***Integrator***].

integraţioníst, ~şti, integraţionístă, ~e a. referitor la integrare. // m., f. partizan al integrării (economice, politice etc.). [Din fr. ***intégrationniste***].

integrísm n. **1.** atitudine a celor care doresc să păstreze nemodificat un sistem doctrinar dat; **2.** (spec.) curent manifestat în cadrul religiei musulmane, care urmăreşte extinderea preceptelor coranului asupra întregii vieţi sociale. [Din fr. ***integrisme***].

integríst, ~şti, integristă, ~e m., f. adept al integrismului. [Din fr. ***integriste***].

integritáte f. **1.** însuşirea de a fi (şi de a rămîne) întreg, intact: *garantarea integrităţii teritoriului României.* EM.; **2.** însuşirea de a fi integru; cinste, probitate. [Din fr. ***intégrité,*** germ. ***Integrität***].

integrométru, integrometre n. aparat pentru calcularea figurilor plane, a volumului figurilor de revoluţie etc. [Din fr. ***intégromètre***].

intégru, ~i, integră, ~e a. care nu poate fi corupt; cinstit, onest: *viitorul cabinet ... să fie compus din oameni cu desăvîrşire integri.* EM.; *judecător integru.* [Din fr. ***intègre,*** lat. ***integer, -gris***].

integuméntul, integumente n. **1.** (bot.) înveliş al ovarului; **2.** (zool.) piele, pieliţă. [Din lat. ***integumentum,*** it. ***integumento***].

inteléct, intelecte n. **1.** facultate de a gîndi, de a cunoaşte; minte; (înv.) inteligenţă; **2.** capacitate de a opera cu noţiuni; gîndire, raţiune: *progresul nu constă atît în descoperiri noi, cît în descifrarea a ceea ce intelectul nostru subiectiv a incifrat în natură.* EM. [Din lat. ***intellectus,*** fr. ***intellect,*** germ. ***Intelekt***].

intelectív, ~i, intelectivă, ~e a. care aparţine inteligenţei, referitor la inteligenţă: *putere intelectivă.* [Din fr. ***intellectif***].

intelectuál, ~i, intelectuală, ~e a. **1.** care aparţine intelectului, referitor la activitatea intelectului: *orice lucrare literară însemnată cuprinde ... actul intelectual al observaţiei şi conceperei.* EM.; *starea sănătăţii intelectuale a unei mari părţi a contimporanilor noştri.* CAR.; **2.** spiritual: *sufletul este o realitate intelectuală.* // m., (rar) f. persoană cu studii (superioare) care îşi desfăşoară activitatea în domeniile ştiinţei, învăţămîntului, tehnicii etc.: *intelectualul e un om care îşi pune necontenit probleme despre toate lucrurile.* IBR.; (adj.) *uitasem că e frumos a fi un muncitor intelectual.* BAC. [Din lat. ***intellectualis,*** fr. ***intellectuel,*** germ. ***intellektual, intellektuell***].

intelectualicéşte adv. din punct de vedere intelectual: *dă pentru întîia oară de o amantă superioară lui intelectualiceşte.* CĂL. [***Intelectual*** + ***-iceşte***].

intelectualísm n. **1.** concepţie care reduce actul moral la cunoaştere, considerînd că înţelegerea binelui implică săvîrşirea lui; **2.** doctrină care reduce procesele afective şi volitionale la cele intelectuale: *instituţionismul, în forma în care s-a realizat, de*

fapt e mai mult un intelectualism. BL.; **3.** atitudine de intelectual; orientare intelectuală: *intelectualismul acesta al scriitorilor se vede, dacă voim, chiar în tipurile simpatice lor.* IBR. [Din fr. ***intellectualisme,*** germ. ***Intellektualismus***].

intelectualíst, ~şti, intelectualistă, ~e a. care aparţine intelectualismului, referitor la intelectualism: *repudiază toate explicaţiile intelectualiste.* BL.; *poziţie intelectualistă.* // m., f. adept al intelectualismului: *aceşti scriitori sînt intelectuali sau intelectualişti, adică iubesc intelectualitatea.* IBR. [Din fr. ***intellectualiste,*** germ. ***Intellektualist***].

intelectualitáte f. **1.** caracter intelectual al unei persoane, al unei atitudini etc.: *s-au distins toţi prin intelectualitatea lor.* CĂL.; **2.** ansamblu al facultăţilor intelectuale: *vîrsta eroului este patruzeci de ani, treapta maximei intelectualităţi.* CĂL.; **3.** categorie socială alcătuită din oameni care desfăşoară o muncă intelectuală: *el zugrăveşte mai cu seamă intelectualitatea satelor de peste munţi.* CĂL.; **4.** mulţime de intelectuali, totalitatea intelectualilor. [Din fr. ***intellectualité,*** germ. ***Intellektualität***].

intelectualizá, intelectualizez vb. (tr.) a privi din perspectiva intelectului; a conferi un caracter conceptual: *în loc să intelectualizeze memoria, se reazămă, ca şi în perceperea naturii, pe evocări senzoriale.* CĂL.; (refl.) *poezia se intelectualizează, fără a cădea în inteligibil.* CĂL. [Din fr. ***intellectualiser,*** germ. ***intellektualisieren***].

intelectualizáre, intelectualizări f. faptul de a intelectualiza: *în năzuinţa de a scăpa de intelectualizări şi a ajunge la sufletul pur, cultivă şi pastişează desenul copiilor.* CĂL. [V. ***intelectualiza***].

intelécţie f. (livr.) act prin care spiritul concepe, creează; (şi: **intelecţiune**). [Din fr. ***intellection,*** lat. ***intellectio, -onis***].

intelecţiúne f. v. intelecţie.

inteligént, ~ţi, inteligentă, ~e a. **1.** înzestrat cu inteligenţă; ager la minte; deştept: *e un om inteligent şi serios.* CAR.; (subst.) *viaţa e pentru cei inteligenţi.* BAC.; **2.** care denotă inteligenţă: *avea o figură inteligentă şi simpatică.* VLAH.; *privire inteligentă.* [Din fr. ***intelligent,*** lat. ***intelligens, -ntis,*** germ. ***intellegent***].

inteligénţă, inteligenţe f. **1.** facultatea de a înţelege (uşor şi bine), calitatea de a fi inteligent; deşteptăciune: *faza culturii nu e echivalentă cu munca reală a inteligenţii.* CAR.; **2.** (înv.) intelect: *categoriile inteligenţei ... nu reprezintă defel condiţiile sub cari ni se dau obiecte în intuiţiune.* EM.; **3.** capacitate de a rezolva situaţii sau probleme noi (într-un domeniu): *în ştiinţă este nevoie de inteligenţă, pe cînd în artă mai importantă este imaginaţia.* IBR.; *inteligenţă în afaceri;* **4.** persoană inteligentă: *Camil Petrescu rămîne o inteligenţă, mereu în căutare de sisteme artistice.* CĂL.; **5.** (înv.; artic.) totalitate a intelectualilor; intelectualitate: *inteligenţa română geme în temniţi sau se rătăceşte pribeagă prin ţări străine.* BOLLIAC; **6. inteligenţă artificială,** capacitate a sistemelor tehnice de a obţine performanţe cvasiumane. [Din lat. ***intelligentia,*** fr. ***intelligence,*** germ. ***Intelligenz***].

inteligíbil, ~i, inteligibilă, ~e a. uşor de înţeles; clar: *traducătorului i se cere a fi limpede ... şi mai cu seamă inteligibil în limba sa.* OD.; (subst. n.) *se ocupă cu purele raporturi, rămînînd pe terenul ferm al inteligibilului.* CĂL. [Din fr. ***inteligible***].

inteligibilitáte f. însuşirea de a fi inteligibil: *acesta ţine absolut de domeniul inteligibilităţii.* BL. [Din fr. ***intelligibilité***].

intemperánt, ~ţi, intemperantă, ~e a. excesiv, necumpătat: *vehemenţa lui era poate cam intemperantă.* CĂL. [Din fr. ***intempérant***].

intemperánţă, intemperanţe f. necumpătare: *este femeie de cartier, comică prin petulanţă şi intemperanţă plebee.* CĂL. [Din fr. ***intempérance,*** lat. ***intemperantia***].

intemperát, ~ţi, intemperată, ~e a. nestăpînit, dezlănţuit. [Din fr. ***intempéré***].

intemperíe, intemperii f. stare atmosferică nefavorabilă; vreme rea: *individul se va dovedi mai bine echipat faţă de intemperiile iernii.* BL.; (fig.) *arhitectura săsească era menită să reziste intemperiilor sorţii.* BL. [Din fr. ***intémperie,*** lat. ***intemperies***].

intempestív, ~i, intempestivă, ~e a. (livr.) care se produce pe neaşteptate, într-un moment nepotrivit; inoportun: *ţine de rău pe acel tînăr de ieşirea-i intempestivă.* SAD.; *demers intempestiv;* (adv.) *părăsind intempestiv liceul, pleacă la Bruxelles.* CĂL. [Din fr. ***intempestif,*** lat. ***intempestivus***].

intempestivitáte f. (livr.) caracter intempestiv. [Din fr. ***intempestivité***].

intenábil, ~i, intenabilă, ~e a. **1.** care nu durează, nu ţine; care nu poate fi menţinut, păstrat: *în permanenţă, poezia devenea astfel intenabilă.* BL.; **2.** (fig.) insuportabil: *căldură intenabilă; copil intenabil.* [Din fr. ***intenable***].

intendánt m., f. v. intendent.

intendént, ~ţi, intendentă, ~e m., f. **1.** administrator al unei instituţii, al unei case etc.; **2.** (m.) ofiţer din serviciul intendenţei: *să vă deie intendentul haine şi hrană.* SAD.; (adj.) *generalul intendant declară că n-a intervenit nicicînd pe lîngă guvern.* EM.; (şi: (înv.) **intendant**). [Din fr. ***intendant,*** lat. ***intendens, -ntis,*** germ. ***Intendant***].

intendénţă, intendenţe f. **1.** administrare; **2.** (în trecut) serviciu care se ocupa cu aprovizionarea materială a unităţilor militare: *materialul adus de intendenţa sanitară.* EM. [Din fr. ***intendance,*** germ. ***Intendanz;*** cf. it. ***intendenza***].

inténs, ~şi, intensă, ~e a. foarte tare, puternic, viu; activ: *o priveliştе carpatină poate să stîrnească într-un individ oarecare o stare intensă de extaziere.* BL.; (subst. n.) *auzi fonografe publice şi viaţa în intensul ei.* BAC.; (adv.) *tipurile comice şi cele mai puternice trăiesc mai intens, fiindcă acolo intervine exagerarea.* IBR. [Din fr. ***intense,*** lat. ***intensus***].

intensificá, intensífic vb. (tr. şi refl.) a (se) face mai intens, mai puternic; a (se) înteţi, a (se) mări. [Din fr. ***intensifier;*** cf. it. ***intensificare***].

intensificáre, intensificări f. acţiunea de a (se) intensifica şi rezultatul ei: *se procedează la măsuri pentru intensificarea industriei indigene.* BL. [V. ***intensifica***].

intensificát, ~ţi, intensificată, ~e a. întărit, mărit. [V. ***intensifica***].

intensificatór, ~i, intensificatoáre a. care intensifică. [***Intensifica*** + ***-tor***].

intensitáte, intensităţi f. **1.** însuşire de a fi intens; grad, nivel de tărie, de energie, de tensiune: *e un curent de viaţă de la autor spre opera sa, care măreşte intensitatea vieţii din operă.* IBR.; **2.** tărie, valoare (a unui fenomen): *nu era greu să-mi dau seama, după intensitatea luminii, că se apropia de amiază.* GHEŢIE; *intensitatea curentului electric;* **3. accent de intensitate,** accent caracterizat de forţa cu care se rosteşte un sunet. [Din fr. ***intensité,*** germ. ***Intensität***].

intensiúne, intensiuni f. (log.) **1.** conţinut al noţiunii; comprehensiune; **2.** sens al termenului; **3.** proprietate care determină o clasă. [Din engl. ***intension,*** germ. ***Intension***].

intensív, ~i, intensivă, ~e a. care are intensitate (mare); care are un ritm viu, alert: *începe o perioadă de naţionalism, ... sau de naţionalism mai vădit, intensiv, mai zgomotos.* IBR.; **cultură intensivă,** cultivare a pămîntului cu aplicarea unor procedee prin care se obţin producţii (foarte) mari: *cultura pămîntului, din estensivă cum este, ar avea braţe destule pentru a deveni intensivă.* EM. [Din fr. ***intensif,*** germ. ***intensiv***].

intensivitáte, intensivităţi f. (rar) intensitate, tărie: *simţămîntul de naţionalitate e de o intensivitate neobicinuită.* EM. [Din germ. ***Intensivität,*** fr. ***intensivité***].

intentá, intentez vb. (tr.) a iniţia, a întreprinde, a porni (o acţiune juridică): *am intentat divorţ şi am hotărît să-mi reiau studiile.* GHEŢIE; a **intenta cuiva proces,** v. **proces.** [Din fr. ***intenter,*** lat. ***intentare***].

intentáre, intentări f. acţiunea de intenta şi rezultatul ei. [V. ***intenta***].

inténţie, intenţii f. **1.** pornire sufletească către un scop; voinţă determinată de a face ceva: *intenţie răuvoitoare şi ascunsă.* CAR.; **a-i face cuiva proces de intenţii,** v. **proces; 2.** proiect, plan, gînd de a întreprinde ceva: *cam asta este intenţia puternicului nostru vecin.* EM.; *cunosc intenţiile voastre;* (şi: (înv.) **intenţiune**). [Din fr. ***intention,*** lat. ***intentio, -onis,*** germ. ***Intention***].

intenţioná, intenţionez vb. (tr.) a avea de gînd, a avea intenţia; a plănui, a proiecta: *noi intenţionăm a arăta ceea ce conduce de trei decenii cercetările noastre.* BL. [Din fr. ***intentionner***].

intenţionál, ~i, intenţională, ~e a. referitor la intenţie; făcut cu intenţie; deliberat: *nu prea iau oamenii gazetele în serios întrucît s-atinge de partea lor intenţională.* EM.; *sens intenţional;* (adv.) *formula dogmatică a fost ... astfel formulată încît intenţional se referă la un ce transcendent.* BL. [Din fr. ***intentionnel,*** germ. ***intentional, intentionell,*** it. ***intenzionale***].

intenţionalísm n. **1.** concepţie etică formalistă, care susţine că orice activitate trebuie apreciată după intenţiile urmărite, iar nu după rezultate; **2.** (rar) intenţionalitate: *admiţînd factori psihici, îi despoaie de orice intenţionalism finalist.* BL. [Din germ. ***Intentionalismus***].

intenţionalitáte f. caracterul a ceea ce este intenţionat, plănuit; (rar) intenţionalism, intenţiozitate: *intră în posesia deplină a sensului lor numai ca momente în ordinea unei intenţionalităţi conştiente.* BL. [Din fr. ***intentionnalité,*** germ. ***Intentionalität***].

intenţionát, ~ţi, intenţionată, ~e a. cu intenţie; plănuit: *e o falsificare conştie şi intenţionată a istoriei.* EM.; (adv.) *este o rimă caraghioasă, pusă intenţionat pentru a stîrni rîsul.* IBR.; **bine** (sau **rău**) **intenţionat,** cu intenţii bune (sau rele): *alţii, mai ageri, dar şi mai rău intenţionaţi, au falsificat şi au călcat în picioare tot ce nu corespunde cu tendenţele lor.* OD. [V. ***intenţiona***].

intenţiozitáte f. (rar) intenţionalitate: *intenţiozitatea simţibilă întru esecutarea ingenioasă a unui caracter bine conceput.* EM. [De la ***intenţie***].

intenţiúne f. v. intenţie.

inter-[1] element de compunere cu sensul „între", „reciproc". [Din fr., germ. ***inter-,*** lat. ***inter***].

ínter[2]**, interi** m. jucător din înaintarea unei echipe de fotbal sau de handbal, care se află la stînga sau la dreapta centrului înaintaş. [Din fr. ***inter*** (abreviere din *intérieur*)].

interacţioná, interacţionez vb. (intr. şi refl.) a fi în raport de interacţiune; a (se) condiţiona (unul) cu altul: *lucruri reale pot să coexiste şi să interacţioneze în acelaşi moment.* EM. [De la ***interacţiune***].

interacţionál, ~i, interacţională, ~e a. (rar) care ţine de interacţiune, bazat pe interacţiune: *proces interacţional; coordonate interacţionale.* [De la ***interacţiune***].

interacţionáre, interacţionări f. faptul de a (se) interacţiona. [V. ***interacţiona***].

interacţiúne, interacţiuni f. influenţare, condiţionare sau acţiune reciprocă între obiecte sau fenomene: *interacţiunea fenomenelor sociale.* [Din fr. ***interaction***].

interaliát, ~ţi, interaliată, ~e a. făcut, stabilit sau existent între aliaţi. [Din fr. ***interallié***].

interarticulár, ~i, interarticulară, ~e a. (med.) între articulaţii. [Din fr. ***interarticulaire***].

interastrál, ~i, interastrală, ~e a. care se află sau se petrece între aştri: *spaţiu interastral.* [Din fr. ***interastral***].

interatómic, ~ci, interatomică, ~ce a. (fiz.) între mai mulţi atomi. [Din fr. ***interatomique***].

interatracţie, interatracţii f. (biol.) atracţie reciprocă (între fenomenele elementare ale vieţii animale). [Din fr. ***interattraction***].

interauriculár, ~i, interauriculară, ~e a. situat între auricule. [***Inter-***[1] + ***auricular***].

interbélic, ~ci, interbelică, ~ce a. dintre războaie; (spec.) dintre cele două războaie mondiale:

în perioada interbelică a existat un avînt al culturii române. [*Inter-*[1] + *belic* (<lat. *bellicus*)].

intercalá, intercalez vb. (tr. şi refl.) a (se) introduce între altele; a (se) aşeza într-un şir: *membrana, intercalată să le izoleze, nu admite nici o osmoză între ele.* BL.; *în această interpretare s-a intercalat o incredibilă confuzie.* BL. [Din fr. *(s')intercaler,* lat. *intercalare*].

intercalár, ~i, intercalară, ~e a. (rar) intercalat, adăugat între altele: *zi intercalară.* [Din fr. *intercalaire*].

intercaláre, intercalări f. acţiunea de a (se) intercala şi rezultatul ei; intercalaţie: *găsim ce-i drept şi intercalări dactilice sau anapestice.* BL. [V. *intercala*].

intercalát, ~ţi, intercalată, ~e a. care este introdus, adăugat, pus printre altele: *amalgamarea celor două conţinuturi omogene ... se face de-a dreptul, adică fără elemente intermediare intercalate între ele.* BL. [V. *intercala*].

intercaláţie, intercalaţii f. **1.** intercalare; **2.** rocă sterilă între-un zăcămînt. [Din fr. *intercalation*].

intercapilár, ~i, intercapilară, ~e a. (anat.) situat între vasele capilare. [Din fr. *intercapillaire*].

intercardinál, intercardinale a. **punct intercardinal,** fiecare dintre cele patru direcţii aflate între punctele principale de bază (ex.: nord-est, sud-vest). [Din engl. *intercardinal*].

intercéde, interced vb. (livr.; intr.) a interveni în favoarea cuiva. [Din fr. *intercéder,* lat. *intercedere*].

intercédere, intercederi f. acţiunea de a intercede; in-tervenţie (în favoarea cuiva). [V. *intercede*].

intercelulár, ~i, intercelulară, ~e a. care se află între celulele unui ţesut. [Din fr. *intercellulaire*].

interceptá, interceptez vb. (tr.) **1.** a reţine un obiect în timpul mişcării lui; **2.** a surprinde (şi a controla) ceva destinat altcuiva: *interceptînd un mesaj, Don Juan fusese la o anume oră din noapte în locul unui marchiz.* CĂL.; *a intercepta o scrisoare;* **3.** (rar) a controla, a supraveghea: *drumul spre Dunăre este interceptat.* CĂL. [Din fr. *intercepter*].

interceptáre, interceptări f. acţiunea de a intercepta şi rezultatul ei: *interceptarea unei convorbiri telefonice.* [V. *intercepta*].

interceptát, ~ţi, interceptată, ~e a. reţinut; surprins, sesizat. [V. *intercepta*].

intercépţie, intercepţii f. **1.** (rar) interceptare; **2.** (sport) intervenţie (neaşteptată) prin care se schimbă direcţia unei mingi; **3.** atacare a aviaţiei inamice cu avioane de vînătoare sau cu proiectile teleghidate. [Din fr. *interception,* lat. *interceptio, -onis,* germ. *Interzeption*].

intercesiúne, intercesiuni f. (livr.) intervenţie în favoarea cuiva: *capătă prin intercesiuni de amici o chilie.* CĂL. [Din fr. *intercession*].

interchinéză, interchineze f. (biol.) interval între două diviziuni succesive ale nucleului celulei. [Din fr. *intercinèse*].

intercolonaménţ, intercolonamente n. distanţă între coloanele vecine dintr-o colonadă. [Din fr. *entercolonnement*].

intercomunál, ~i, intercomunală, ~e a. carea aparţine mai multor comune, referitor la mai multe comune. [Din fr. *intercommunal*].

intercomunicáţie, intercomunicaţii f. **1.** comunicaţie între două puncte; conexiune, legătură, relaţie; **2.** conversaţie între mai multe persoane. [Din fr. *intercommunication*].

intercondiţioná, pers. 3 intercondiţionează vb. (refl. şi intr.) a fi în raport de interdependenţă. [*Inter-*[1] + *condiţiona*].

intercondiţionáre, intercondiţionări f. interdependenţă. [*Inter-*[1] + *condiţionare*].

interconectá, interconectez vb. (tr.) a lega între ele mai multe reţele electrice. [Din fr. *interconnecter*].

interconectáre, interconectări f. acţiunea de a interconecta şi rezultatul ei. [V. *interconecta*].

interconexiúne, interconexiuni f. legare în paralel a mai multor reţele electrice printr-o linie de transport. [Din fr. *interconnexion*].

interconfesionál, ~i, interconfesională, ~e a. care priveşte mai multe confesiuni sau religii. [Din fr. *interconfessionnel*].

interconsonántic, ~ci, interconsonantică, ~ce a. (lingv.) situat între două consoane: *vocală interconsonantică.* [Din fr. *interconsonantique*].

intercontinentál, ~i, intercontinentală, ~e a. care se află sau are loc între două sau mai multe continente. [Din fr. *intercontinental*].

intercooperatíst, ~şti, intercooperatistă, ~e a. care aparţine mai multor cooperative, referitor la mai multe cooperative. [*Inter-*[1] + *cooperatist*].

intercostál, ~i, intercostală, ~e a. aşezat, localizat între coaste: *am nişte nevralgii intercostale.* CAR. [Din fr. *intercostal*].

intercurént, ~ţi, intercurentă, ~e a. care survine în timpul derulării unui fenomen, proces etc. [Din fr. *intercurrent*].

interdelimitáre, interdelimitări f. (rar) delimitare reciprocă: *încetează de a mai avea un sens de interdelimitare.* BL. [*Inter-*[1] + *delimitare*].

interdentál, ~i, interdentală, ~e a. (despre consoane) rostit prin plasarea vîrfului limbii îndărătul dinţilor. [Din fr. *interdentale*].

interdentár, ~i, interdentară, ~e a. situat între dinţi. [Din fr. *interdentaire*].

interdepartaméntal, ~i, interdepartamentală, ~e a. **1.** care se stabileşte sau are loc între departamente; **2.** care coordonează activitatea mai multor departamente. [Din fr. *interdépartamental*].

interdependént, ~ţi, interdependentă, ~e a. aflat în stare de dependenţă reciprocă. [Din fr. *interdépendant,* germ. *interdependent*].

interdependénţă, interdependenţe f. legătură şi condiţionare reciprocă: *nu avem nici un indiciu cu privire la vreo reală interdependenţă între opera artistului şi opera filosofului.* BL. [Din fr. *interdépendance,* germ. *Interdependenz*].

interdíct, interdicte n. (în evul mediu) pedeapsă dată de autoritatea bisericească constînd din interzicerea temporară a practicării cultului divin. [Din lat. *interdictum,* germ. *Interdikt*].

interdícţie, interdicţii f. **1.** interzicere, oprire (prin lege) de a face ceva: *motivul interdicţiei e încă subiect de dispute exegetice.* BL.; *interdicţia unui comerţ;* **2.** suspendare a unei funcţii: *interdicţia unui partid;* **3.** privare a unei persoane de anumite drepturi politice şi civile, ca măsură represivă sau de protecţie: *interdicţia drepturilor cetăţeneşti;* (şi: (înv.) **interdicţiune**). [Din fr. *interdiction,* lat. *interdictio, -onis,* germ. *Interdiktion*].

interdicţiúne f. v. interdicţie.

interdigitál, ~i, interdigitală, ~e a. situat între (două) degete: *spaţiu interdigital.* [Din fr. *interdigital*].

interdisciplinár, ~i, interdisciplinară, ~e a. **1.** care aparţine mai multor discipline; multidisciplinar; pluridisciplinar: *cercetare interdisciplinară;* **2.** care stabileşte relaţii între mai multe discipline sau ştiinţe. [Din fr. *interdisciplinaire,* germ. *interdisziplinär*].

interdisciplinaritáte f. caracterul de a fi interdisciplinar. [Din fr. *interdisciplinarité*].

interés, interese şi (rar) **interesuri** n. **1.** preocupare de a obţine ceva necesar, folositor, agreabil, avantajos: *au încercat să facă aici un partid care nu a corespuns nici unui interes adevărat.* IBR.; *e condus de interes;* **a(-i) trezi interesul,** a face să fie interesat (de ceva); a atrage atenţia: *mă străduiam să inventez un mijloc de a-i trezi interesul pentru persoana mea.* GHEŢIE; **a-şi face interesele,** a fi preocupat (numai) de problemele personale: **de interes general** (sau **public**), de importanţă socială; **2.** ceea ce este util, important: *pune interesul patriei mai presus de toate.* MARC.; *materialuri de interes arheologic.* EM.; *fiecare urmăreşte interesul său;* **interesul poartă fesul,** v. **fes; 3.** dobîndă, folos, cîştig, profit: *interesul este să spui cît mai mult în puţine cuvinte.* IBR.; (jur.) **daune interese,** despăgubire bănească pentru un prejudiciu; **4.** dorinţă de a cunoaşte şi de a înţelege pe cineva sau ceva: *noi oamenii culţi avem mare interes să cunoaştem pe autor.* IBR.; **cu interes,** interesat, preocupat: *urmăreau cu interes mişcarea apei în dolii.* SAD.; **5.** simpatie şi înţelegere faţă de cineva: *copil demn de interes;* **6.** calitatea de a deştepta atenţia, curiozitatea; atracţie: *alte piese şi-au pierdut azi orice interes.* CĂL.; *lectură plină de interes.* [Din it. *interesse,* germ. *Interesse,* fr. *intérêt*].

interesá, interesez vb. **1.** (tr.) a face părtaş la o acţiune, la un cîştig: *a interesa pe cineva într-o întreprindere;* **2.** (tr.) a trezi, a stîrni interesul cuiva; a reţine atenţia cuiva: *lumea anglo-americană ... interesează din ce în ce mai mult.* CĂL.; *această afacere vă interesează; discursul interesează auditoriul;* **3.** (refl.) a manifesta interes, simpatie pentru cineva sau pentru ceva: *ne interesăm la starea de cultură a compatrioţilor noştri.* OD.; **4.** (refl.) a se informa despre cineva sau despre ceva: *m-am interesat îndeaproape de programa de învăţămînt din facultăţile de filozofie.* GHEŢIE; **5.** (refl.) a se ocupa, a se preocupa de cineva sau de ceva: *istoria literară se interesează de caracterele care grupează pe mai mulţi scriitori.* IBR. [Din fr. *(s')intéresser,* it. *interessare,* germ. *interessieren*].

interesánt, ~ţi, interesantă, ~e a. **1.** care interesează, care prezintă sau trezeşte interes; vrednic de interes: *mulţime de noţiuni istorice, de povăţuiri înţelepte şi de fapte interesante.* OD.; *carte interesantă;* **2.** care atrage atenţia, care deşteaptă curiozitatea; puţin obişnuit, ciudat; curios: *surîsul căpătase acea umbră de tristeţă, care-l făcea atît de interesant.* EM.; (subst. n.) *romanticii germani năzuiau să redea în creaţiile lor interesantul, caracteristicul, excepţionalul.* BL. [Din fr. *intéressant,* germ. *interessant*].

interesáre f. faptul de a (se) interesa. [V. *interesa*].

interesát, ~ţi, interesată, ~e a. **1.** care are în vedere un interes, un profit: *să vedem ce au scris streinii, care n-au fost interesaţi.* B.-DEL.; *interesat într-o afacere;* **2.** care urmăreşte numai interesul, folosul propriu; meschin: *se transformase peste noapte într-o păpuşă de societate, capricioasă, interesată şi voluntară.* GHEŢIE; **3.** plin de curiozitate; cu interes: *a privit interesat spectacolul, însă fără entuziasmul meu.* SAD. [V. *interesa*].

interfáţă, interfeţe f. **1.** (inform.) ansamblu de dispozitive, reguli şi convenţii cu ajutorul cărora un element al unui sistem de calcul comunică cu altul; **2.** limita comună a două sisteme. [Din engl., fr. *interface* (după *faţă*)].

interferá, pers. 3. **interferează** vb. (intr.) **1.** (despre unde) a produce fenomenul interferenţei; a se suprapune; **2.** a se întîlni, a se încrucişa: *avem de a face cu un amestec de concepţii în care mitul interferează cu teoria.* BL. [Din fr. *interférer*].

interferént, ~ţi, interferentă, ~e a. **1.** care se încrucişează, se suprapune; **2.** (fiz.) care prezintă fenomenul de interferenţă. [Din fr. *interférent*].

interferénţă, interferenţe f. **1.** (fiz.) suprapunere a efectelor a două sau mai multe mişcări vibratorii provenind din surse diferite: *fenomenul interferenţei optice este produs pe cale experimentală.* BL.; **2.** întîlnire, încrucişare, combinare a două sau mai multe fenomene, întîmplări etc.: *interferenţele de stil sînt chiar mai frecvente pe glob şi în istorie decît stilurile pure.* BL. [Din fr. *interférence,* germ. *Interferenz*].

interferenţiál, ~i, interferenţială, ~e a. referitor la interferenţă. [Din fr. *interférentiel*].

interferométru, interferometre n. aparat pentru determinarea unor mărimi cu ajutorul fenomenelor de interferenţă. [Din fr. *interféromètre*].

interferón n. substanţă secretată de o celulă infectată cu un virus pentru a proteja celelalte celule. [Din fr. *interféron*].

interflúviu, interfluvii n. porţiune de teren cuprinsă între două văi vecine. [Din fr. *interfluve* (după *fluviu*)].

interfoliá, interfoliez vb. (tr.) a intercala foi albe între paginile unei cărţi. [Din fr. ***interfolier***].

interfoliére, interfolieri f. acţiunea de a interfolia. [V. ***interfolia***].

interfón, interfoane n. instalaţie telefonică care permite convorbiri numai la posturi interioare. [Din fr. ***interphone***].

intergaláctic, ~ci, intergalactică, ~ce a. care se află între sistemele stelare, între galaxii. [Din germ. ***intergalaktisch,*** engl. ***intergalactic***].

intergenézic, ~ci, intergenezică, ~ce a. **interval intergenezic,** interval între două nașteri succesive ale unei femei. [Din fr. ***intergénésique***].

interglaciár, ~i, interglaciară, ~e a. cuprins între două glaciaţii; care aparţine interglaciaţiilor. [Din fr. ***interglaciaire***].

interglaciáţie, interglaciaţii f. interval de timp cu climă caldă în pleistocen, cuprins între două glaciaţii. [De la ***interglaciar***].

ínterim n. (rar) interimat: *sub interimul d-lui Cîmpineanu, guvernul a părut dispus de-a se pune pe terenul occidental.* EM. [Din fr. ***intérim,*** germ. ***Interim***].

interimár, ~i, interimară, ~e a. care funcţionează sau exercită o funcţie pe timp limitat, pînă la întoarcerea sau la alegerea titularului; temporar, provizoriu: *a ocupat postul de ministru interimar la culte.* GHICA; **comisie interimară,** comisie numită pentru a îndeplini funcţiile unui organ eligibil pînă la alegerea lui: *două proclamaţii ale comisiei interimare ... vesteau demisia din armată a celor doi colonei.* PETR. [Din fr. ***intérimaire***].

interimát n. **1.** funcţie interimară; (rar) interim: *decretul de numire la interimatul internelor ... regele l-a sfîşiat şi l-a aruncat la coş.* ARG.; **2.** timp în care cineva îndeplineşte o astfel de funcţie. [Din fr. ***intérimat***].

interindividuál, ~i, interindividuală, ~e a. referitor la raporturile dintre indivizi: *psihologie interindividuală.* [Din fr. ***interindividuel***].

interiór, ~i, interioáră, ~e a. **1.** care este înăuntrul unui spaţiu (delimitat sau închis), înăuntrul unui lucru; intern: *păstrarea liniştii şi ordinei interioare.* CAR.; *curte interioară;* **2.** (fig.) care ţine de suflet, de latura morală a omului; lăuntric: *tendinţa de a se ocupa de viaţa interioară este vădită.* CĂL.; *bucurie interioară;* **for interior,** conştiinţă. // n. **1.** parte dinăuntru a unui lucru, a unui spaţiu, a unei camere etc.: *dezastrul ar fi fost grăbit şi de unele persoane influente aflate în interiorul băncii.* GHEŢIE; *interiorul unei biserici;* **2.** reprezentare figurativă (în pictură) a părţii dinăuntru a unei locuinţe, a unei încăperi etc.; **3.** (fig.) latura lăuntrică, sufletească a omului: *încă de la început modernismul acesta se interiorizează devenind o cale întoarsă ... către interior.* CĂL.; **4.** post telefonic (într-o instituţie, într-o clădire) care poate realiza legături cu exteriorul numai prin intermediul unei centrale. [Din lat. ***interior, -oris,*** fr. ***interieur***].

interioritáte, interiorităţi f. **1.** caracterul a ceea ce este interior; **2.** subiectivitate; latură sufletească, morală: *biografie seacă, fără interioritate, făcută din slujbe şi date.* CĂL. [Din fr. ***intériorité***].

interiorizá, interiorizez vb. **1.** (tr.) a reflecta în conştiinţă fenomenele exterioare: *absenţa oricărei etice şi mai ales a capacităţii de a interioriza dramele apare stranie.* CĂL.; **2.** (refl.) a se refugia în viaţa interioară; a face să prevaleze viaţa interioară: *urmînd linia timpului spre vag, drama se interiorizează.* BL.; (p. ext.) *încă de la început modernismul acesta se interiorizează.* CĂL. [Din fr. ***intérieuriser***].

interiorizáre, interiorizări f. faptul de a (se) interioriza. [V. ***interioriza***].

interiorizát, ~ţi, interiorizată, ~e a. **1.** reflectat în conştiinţă; **2.** care îşi reţine manifestările refugiindu-se în trăiri interioare. [V. ***interioriza***].

interjécţie, interjecţii f. (gram.) parte de vorbire neflexibilă care exprimă sentimente şi manifestări de voinţă sau care imită sunete şi zgomote (ex.: ah!, vai!): *interjecţiunea e puterea simţirei numai.* EM.; *îşi lipea nasul de vitrine şi scotea interjecţii de încîntare sau de dispreţ.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **interjecţiune**). [Din lat. ***interjectio, -onis,*** fr. ***interjection,*** germ. ***Interjektion***].

interjecţionál, ~i, interjecţională, ~e a. (rar) care aparţine interjecţiei, referitor la interjecţie: *această vocală are mai mult decît toate puterea interjecţională.* EM. [De la ***interjecţiune***].

interjecţiúne f. v. interjecţie.

interjudeţeán, ~eni, interjudeţeană, ~ene a. referitor la mai multe judeţe. [*Inter-*[1] + ***judeţean***].

interliniár, ~i, interliniară, ~e a. scris între linii, între rînduri: *traducere interliniară.* [Din fr. ***interlinéaire***].

interlínie, interlinii f. (tipogr.) albitură care se pune între rînduri. [Din fr. ***interligne***].

interlóck n. **1.** maşină de tricotat cu două rînduri de ace; **2.** ţesătură realizată cu o asemenea maşină. [Din fr., engl. ***interlock***].

interlocutív, ~i, interlocutivă, ~e a. (rar) cu caracter de convorbire, de conversaţie: *fraza e directă, brutal interlocutivă, dar e a unui conaţional al lui Goya.* CĂL. [Din fr. ***interlocutif***].

interlocutór, ~i, interlocutoáre m., f. persoană care participă la o discuţie, care vorbeşte cu altul (sau cu alţii): *acestea mi le spunea cu foc interlocutorul meu.* OD. [Din fr. ***interlocuteur***].

interlocutóriu, ~ii, interlocutorie, ~ii a. (jur.) cu caracter de interlocuţiune. [Din fr. ***interlocutoire***].

interlocúţie f. v. interlocuţiune.

interlocuţiúne, interlocuţiuni f. **1.** schimb de enunţuri între interlocutori; convorbire; **2.** (jur.) hotărîre judecătorească care precedă sentinţa finală într-un proces; (şi: (rar) **interlocuţie**). [Din fr. ***interlocution***].

interlóp, ~i, interlopă, ~e a. care are o reputaţie proastă; suspect: *au făcut cercetări de teren în mediile interlope şi marginale.* R.L.; *lume interlopă.* [Din fr. ***interlope***].

interlúdiu, interludii n. mică piesă muzicală care leagă două părţi ale unei opere muzicale dramatice. [Din it. ***interludo,*** germ. ***Interludium***].

interlunár, ~i, interlunară, ~e a. referitor la interlunie. [Din fr. ***interlunaire***].

interluníe, interlunii f. interval în care Luna este invizibilă. [Din fr. ***interlunie,*** lat. ***interlunium***].

intermaxilár, ~i, intermaxilară, ~e a. (situat) între maxilare. [Din fr. ***intermaxillaire***].

intermediá, intermediez vb. (tr.) a mijloci: *a intermedia o afacere.* [De la ***intermediu***].

intermediár, ~i, intermediară, ~e a. **1.** care se află la mijloc, care face trecerea: *în spaţiile intermediare dintre părticelele ponderale ale corpului.* EM.; *o soluţie intermediară nu trebuie ... numaidecît să fie eclectică.* BL.; (adv.) *schemele se plasează intermediar, exact pe linia de împreunare a conceptului cu intuiţia.* BL.; **2.** care se interpune, care mijloceşte: *persoană intermediară.* // m. persoană care face legătura între vînzător şi cumpărător; mijlocitor. [Din fr. ***intermediaire***].

intermediátor, ~i, intermediatoáre m., f. (rar) persoană care mijloceşte, care intermediază ceva: *am vorbit adese cu ea despre tine ..., am făcut pe intermediatorul cum s-ar zice.* EM.; *factorii de căpetenie ai tranzacţiei economice sînt atît de despărţiţi prin o lume de intermediatori.* EM. [***Intermedia*** + ***-tor***].

intermediére, intermedieri f. faptul de a intermedia, de a mijloci. [V. ***intermedia***].

intermédiu n. **1.** mijlocire; **prin intermediul cuiva** (sau **a ceva**), cu ajutorul, prin mijlocirea cuiva (sau a ceva): *îşi deschisese totodată o cale bătută şi sigură pentru comerciul său cu înfloritele oraşe italiene prin intermediul coloniilor genoveze.* EM.; *accesul la tipografie era permis doar prin intermediul edituriilor de stat.* CF; **2.** scenetă (comică) între două acte ale unei piese dramatice. [Din lat. ***intermedius,*** it. ***intermedio,*** fr. ***intermède***].

intermenstruál, ~i, intermenstruală, ~e a. (med.) referitor la intervalele dintre două menstruaţii. [Din fr. ***intermenstruel***].

intermezzo [interméţo] n. **1.** piesă orchestrală care se execută între actele unei opere muzicale sau ale unei piese de teatru; **2.** (p. ext.) element intermediar: *mai înainte de a intra în fondul chestiunii, să mai înregistrăm un intermezzo.* BL.; **3.** mică piesă instrumentală de formă liberă. [Cuv. it.].

interminábil, ~i, interminabilă, ~e a. **1.** care nu se (mai) termină, foarte lung; nesfîrşit: *planuri şi discuţii interminabile.* VLAH.; (adv.) *se sfădeşte interminabil cu numeroasa-i familie.* CĂL.; **2.** de dimensiuni foarte mari, exagerat de mare: *trage după dînsa o interminabilă rochie de catifea.* CAR. [Din fr. ***interminable,*** lat. ***interminabilis***].

interministeriál, ~i, interministerială, ~e a. referitor la diferite ministere, între ministere. [*Inter-*[1] + ***ministerial***].

intermiténţ, ~ţi, intermitentă, ~e a. care încetează şi începe iar, care se manifestă sau acţionează cu întreruperi: *imaginea perceptuală ... e schimbătoare, intermitentă.* EM.; *friguri intermitente.* // adv. din cînd în cînd: *o rază răsfrîntă într-una din pietrele cercelului sclipea intermitent în fulgerări bruşte.* GHEŢIE. [Din fr. ***intermittent,*** lat. ***intermittens, -ntis***].

intermiténţă, intermitenţe f. caracterul a ceea ce este intermitent; întrerupere, lipsă de continuitate: *a fost, cu intermitenţe, directorul şcoalei.* CĂL. [Din fr. ***intermittence,*** it. ***intermittenza***].

intermodulátie, intermodulaţii f. modulaţie parazitară a unui semnal electric alternativ. [Din fr. ***intermodulation***].

intermoleculár, ~i, intermoleculară, ~e a. **1.** care se află între molecule; **2.** care are loc între mai multe molecule. [Din fr. ***intermoleculaire***].

intermúndiu, intermundii n. (mit.) spaţiu dintre lumi în care epicureicii localizau sediul zeilor. [Din lat. ***intermundia,*** germ. ***Intermundien,*** fr. ***intermonde***].

intermusculár, ~i, intermusculară, ~e a. (situat) între mușchi. [Din fr. ***intermusculaire***].

intém, ~i, internă, ~e a. care se află în interiorul unui stat, unui organism, unui fenomen etc.: *doctorul ... îi diagnosticase o hemoragie internă.* GHEŢIE; *organe interne; piaţă internă;* **unghiuri interne,** unghiuri formate de două drepte tăiate de o secantă, aflate de aceeaşi parte a secantei în interiorul dreptelor. // n. pl. administraţie care priveşte problemele din interiorul unei ţări: *Minister de interne; este funcţionar la interne.* // m., f. **1.** elev sau ucenic care locuieşte în internat sau la locul unde învaţă meseria: *libertinajul internilor l-a descris în memorii.* CĂL.; **2.** student în medicină sau medic angajat (prin concurs) la un spital (unde de obicei şi locuieşte): *băiatul mai mare ... era intern la clinica de chirurgie.* GHEŢIE. [Din lat. ***internus,*** fr. ***interne,*** germ. ***intern***].

internă, internez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) instala într-un spital pentru tratament: *prietenii fură nevoiţi să interneze pe poet.* CĂL.; **2.** (tr.) a instala într-un internat: *peste-o săptămînă, tată-său îl interna într-un colegiu privat din Berlin.* VLAH.; **3.** (tr.) a închide într-un lagăr pe cineva: *a interna pe prizonieri.* [Din fr. ***interner***].

internáre, internări f. acţiunea de a (se) interna şi rezultatul ei: *îşi aminti şi împrejurările care precedaseră internarea lui în casa de sănătate.* GHEŢIE. [V. ***interna***].

internát, internate n. **1.** instituţie şcolară în care elevii au locuinţă şi întreţinere: *pe cei mai mulţi din aceşti domni statul i-au crescut, adică i-au hrănit prin internate.* EM.; **2.** funcţie îndeplinită de internii spitalelor; **3.** grad pentru personalul spitalicesc (obţinut prin concurs). [Din fr. ***internat,*** germ. ***Internat***].

internaţionál, ~i, internaţională, ~e a. **1.** care are loc între naţiuni, între ţări; referitor la raporturile dintre naţiuni: *precară este aşadar poziţiunea internaţională făcută nouă pînă astăzi.* EM.; **drept internaţional,** totalitate a normelor de

drept care reglementează relaţiile dintre state; **2.** referitor la toate naţiunile; de importanţă mondială: *o scrisoare populară, însă nimic mai puţin decît naţională, ci din contra internaţională.* EM. // m. **1.** sportiv care participă la întreceri cu sportivi din alte ţări; **2.** (înv.) internaţionalist: *s-a găsit în domiciliul lui hîrtii care dovedesc că stă în legături cu internaţionalii.* EM. // f. (în trecut) asociaţie a partidelor socialiste şi comuniste din lumea întreagă: *au avut legături intime cu oamenii de frunte ai internaţionalei.* EM. [Din fr., germ. ***international,*** germ. ***Internationale***].

internaţionalísm n. **1.** solidaritate sau cooperare între naţiuni, popoate sau ţări egale în drepturi; **2.** atitudine, concepţie care favorizează acordurile internaţionale: *scriitorul fu totuşi violent invectivat pentru internaţionalismul său.* CĂL.; **3.** doctrină potrivit căreia interesele naţionale trebuie subordonate unui interes supranaţional, general. [Din fr. ***internationalisme,*** germ. ***Internationalismus***].

internaţionalíst, ~şti, internaţionalístă, ~e a. care are caracterul internaţionalismului; care aparţine internaţionalismului: *un partid internaţionalist ... are preocupări de limba cărţilor vechi.* IBR. // m. partizan al internaţionalismului: *vechii socialişti ... au fost nişte internaţionalişti de formulă.* IBR. [Din fr. ***internationaliste,*** germ. ***Internationalist***].

internaţionalitáte f. caracter internaţional. [Din fr. ***internationalité,*** germ. ***Internationalität***].

internaţionalizá, internaţionalizez vb. (tr.) a da un caracter internaţional. [Din fr. ***internationaliser***].

internaţionalizáre, internaţionalizări f. faptul de a internaţionaliza: *internaţionalizarea unui conflict local.* [V. ***internaţionaliza***].

internaţionalizát, ~ţi, internaţionalizátă, ~e a. care a căpătat caracter internaţional: *latura internaţionalizată a războiului bosniac.* [V. ***internaţionaliza***].

internét n. reţea internaţională de calculatoare, destinată să faciliteze schimbul de date şi de informaţii în diferite domenii. [Din engl. ***Inter(national) Net(work)***].

interníst, ~şti, internístă, ~e a. şi m., f. (medic) specialist în boli interne. [Din germ. ***Internist***].

internitáte f. (rar) ceea ce este intern, interior: *se deschide deja înainte-ne elementul etic, peste tot (internitatea) intimitatea caracterului.* EM. [***Intern*** + ***-itate***].

internód, internoduri n. porţiune a tulpinii unor plante cuprinsă între două noduri. [Din germ. ***Internodium,*** it. ***internodio*** (după *nod*)].

internúnciu n. v. internunţiu.

internunţiatúră, internunţiaturi f. (rar) reprezentanţă diplomatică a Vaticanului condusă de un internunţiu: *interpret la internunţiatura din Constantinopol.* EM. [De la ***internunţiu*** (după *nunţiatură*)].

internúnţiu, internunţii m. nunţiu papal ad-interim: *internunciul ... izbutise a aduce lucrurile la o înţelegere.* GHICA; (şi: (înv.) **internunciu**). [Din lat. ***internuntius,*** it. ***internunzio***].

interoceánic, ~ci, interoceánică, ~ce a. care este între două oceane; care leagă două oceane. [Din fr. ***interocéanique***].

interoceptív, ~i, interoceptívă, ~e a. care ia naştere prin impulsurile de la nivelul organelor interne: *senzaţii interoceptive.* [Din fr. ***interoceptif***].

interoceptór, interoceptori m. (biol.) receptor nervos al activităţii din interiorul organismului. [Din fr. ***intérocepteur***].

interoculár, ~i, interoculară, ~e a. interpupilar. [Din fr. ***interoculaire***].

interogá, interoghez vb. (tr.) **1.** a supune unui interogatoriu; a pune întrebări (insistente): *n-aveţi de gînd să mă interogaţi?* GHEŢIE; **2.** a examina, a chestiona un elev, un student, un candidat. [Din fr. ***interroger,*** lat. ***interrogare***].

interogáre, interogări f. acţiunea de a interoga şi rezultatul ei. [V. ***interoga***].

interogát, ~ţi, interogată, ~e a. care este supus unui interogatoriu; căruia i se pun întrebări; (subst.) *dorea să provoace o reacţie din partea celui interogat.* GHEŢIE. [V. ***interoga***].

interogatív, ~i, interogativă, ~e a. care exprimă sau marchează o întrebare: *am exclamat numai cu o notă interogativă în glas.* GHEŢIE; *semn interogativ.* [Din fr. ***interrogatif,*** germ. ***interrogativ***].

interogatóriu, interogatorii n. **1.** totalitate a întrebărilor puse de judecător unei părţi implicate într-un proces şi a răspunsurilor primite: *după luarea interogatoriului, d. judecător ... l-a lasat în libertate.* EM.; **2.** act în care sînt consemnate aceste întrebări şi răspunsuri; **3.** (p. ext.) ansamblu de întrebări puse cuiva (pentru a afla ceva): *interogatoriul căruia este supus candidatul ... începe cu o frază invariabilă.* ARG. [Din lat. ***interrogatorius,*** fr. ***interrogatoire***].

interogáţie, interogaţii f. întrebare: *cititorul e încovoiat de atîta interogaţie lirică.* CĂL.; *n-am vrea să ocolim o interogaţie, chiar dacă una mai degrabă retorică.* CF.; **interogaţie retorică,** procedeu retoric care constă din adresarea unei întrebări (fără răspuns) pentru a comunica o idee, o atitudine; (şi: (înv.) **interogaţiune**). [Din fr. ***interrogation,*** lat. ***interrogatio, -onis***].

interogaţiúne f. v. interogaţie.

interparlamentár, ~i, interparlamentară, ~e a. care priveşte mai multe parlamente; care reuneşte membrii mai multor parlamente: *delegaţie interparlamentară.* [Din fr. ***interparlementaire***].

interpelá, interpelez vb. (tr.) **1.** a face o interpelare, a pune întrebări cuiva asupra unei chestiuni: *unde te grăbeşti aşa? îl interpelă el.* GHEŢIE; **2.** (spec.) a cere explicaţii (în parlament) unui membru al guvernului. [Din fr. ***interpeller,*** lat. ***interpellare***].

interpelánt, interpelanţi m. interpelator: *Camera, după ce ascultase pe interpelanţi ..., trecea pur şi simplu la ordinea zilei.* EM. [Din germ. ***Interpellant,*** fr. ***interpellant***].

interpelăre, interpelări f. **1.** acţiunea de a interpela şi rezultatul ei; **2.** întrebare adresată de un parlamentar guvernului sau unui ministru, pentru a obţine explicaţii în legătură cu activitatea lor; interpelaţie: *interpelarea făcută d-lui ministru de război.* CAR. [V. ***interpela***].

interpelatór, interpelatori m. persoană care face o interpelare: *interpelatorul ... citează pasaje din acele publicaţiuni.* CAR. [Din fr. ***interpelateur***].

interpeláţie, interpelaţii f. interpelare: *au anunţat de îndată o interpelaţie în privirea formării cabinetului.* EM.; (şi: (înv.) **interpelaţiune**). [Din fr. ***interpellation,*** lat. ***interpellatio, -onis,*** germ. ***Interpellation***].

interpelaţiúne f. v. interpelaţie.

interpenetrá, pers. 3 **interpenetrează** vb. (refl.) a se întrepătrunde. [Din fr. ***interpénétrer***].

interpenetráre, interpenetrări f. faptul de a se interpenetra; întrepătrundere. [V. ***interpenetra***].

interpenetráţie, interpenetraţii f. întrepătrundere; pătrundere reciprocă. [Din fr. ***interpénétration***].

interplanetár, ~i, interplanetară, ~e a. situat între planete: *spaţiu interplanetar.* [Din fr. ***interplanétaire,*** germ. ***interplanetar***].

interpól n. poliţie internaţională pregătită pentru combaterea delincvenţei şi criminalităţii pe plan mondial. [Din engl. ***interpol (=Inter(national) Pol(ice)***].

interpolá, interpolez vb. (tr.) **1.** a introduce într-un text (manuscris) cuvinte sau fraze (pentru a da explicaţii); **2.** (p. ext.) a face să pătrundă; a adăuga, a introduce: *filosoful interpolează experienţa în masive preocupări teoretice.* BL.; (refl. pas.) *dacă se interpolează în gîndirea primitivului acest al treilea termen, ea devine logică în înţeles obişnuit.* BL.; **3.** (mat.) a calcula valori intermediare aproximative pentru o funcţie căreia i se cunosc numai o parte din valori. [Din fr. ***interpoler,*** lat. ***interpolare***].

interpoláre, interpolări f. **1.** acţiunea de a interpola şi rezultatul ei; **2.** explicaţie, completare adăugată unui text (manuscris) al cuiva; interpolaţie; **3.** (mat.) procedeu prin care se obţin valori intermediare aproximative ale unei funcţii pentru care se cunosc o parte dintre valori. [V. ***interpola***].

interpolát, ~ţi, interpolată, ~e a. **1.** intercalat, inserat într-un text: *pasaj interpolat;* **2.** în care au fost introduse interpolări: *text interpolat.* [V. ***interpola***].

interpolatór, interpolatori m. persoană care interpolează, care face însemnări pe textul cuiva. [Din fr. ***interpolateur,*** lat. ***interpolator, -oris***].

interpoláţie, interpolaţii f. interpolare: *interpolaţiile au fost numeroase înaintea descoperirii tiparului;* (şi: (înv.) **interpolaţiune**). [Din fr. ***interpolation,*** lat. ***interpolatio, -onis***].

interpolaţiúne f. v. interpolaţie.

interpozíţie, interpoziţii f. **1.** situaţie a unui lucru aşezat între altele; **2.** intervenţie a unei autorităţi superioare; **3.** (jur.) **interpoziţie de persoane,** substituire a unei persoane printr-o alta pentru a-i înlesni anumite avantaje necuvenite. [Din fr. ***interposition***].

interprét, ~ţi, interpretă, ~e m., f. **1.** persoană care traduce într-o limbă ce s-a spus în altă limbă mijlocind înţelegerea între vorbitori de limbi diferite; tălmaci, translator: *la care întrevedere am servit de interpret.* GHICA; *nu se pot înţelege fără interpret;* (fig.) *orologiul, fidel interpret al bătrînului timp.* EM.; **2.** persoană care explică, interpretează un text (artistic, juridic etc.): *interpreţii au văzut sistemul lui Kant prin prisma singulară a cîte unui fragment.* BL.; *interpreţii operei eminesciene;* **3.** (fig.) reprezentant, exponent care exprimă voinţa, dorinţa, sentimentele cuiva: *nu încetează o clipă de a comunica sufleteşte cu norodul, al cărui interpret se simte.* SAD.; **4.** persoană care execută o bucată muzicală, care joacă un rol dintr-o operă dramatică, care recită o poezie etc.: *recrutînd dintre fetele şi flăcăii mai deştepţi pe interpreţii operelor lui Alecsandri.* REBR. [Din fr. ***interprète,*** it. ***interprete,*** lat. ***interpres, -etis,*** germ. ***Interpret***].

interpretá, interpretez vb. (tr.) **1.** (înv.) a traduce dintr-o limbă în alta; **2.** a explica, a lămuri un text, o lege etc.: *interpretînd acest text, atribuie lui Aristotel descoperirea legii inerţiei.* BL.; **3.** a da un anumit înţeles unui fapt, unui cuvînt etc.: *acest lucru poate fi ... interpretat ca o tactică impusă de împrejurări.* BL.; *am interpretat acel cuvînt drept consimţire.* GHEŢIE; **4.** a executa o operă muzicală; a juca un rol într-o operă dramatică etc.: *un actor, cînd interpretează un tip, în realitate îl creează.* IBR. [Din fr. ***interpreter,*** lat. ***interpretare***].

interpretábil, ~i, interpretábilă, ~e a. care se poate interpreta (în mai multe feluri): *observaţia ... a dus la rezultate de observaţie interpretabile direct prin idee.* BL. [Din fr. ***interpretable***].

interpretabilitáte f. caracterul a ceea ce este interpretabil: *interpretabilitatea semnului.* [Din engl. ***interpretability***].

interpretánt, ~ţi, interpretantă, ~e a. care interpretează; care dă un înţeles, o lămurire: *subiectul interpretant.* [***Interpreta*** + ***-ant***].

interpretáre, interpretări f. **1.** acţiunea de a interpreta şi rezultatul ei; atribuire a unui sens unui lucru, unui fenomen etc.: *poezia lirică este interpretarea foarte personală, originală şi afectivă a realităţii.* IBR.; **2.** comentare, explicare dată unui text: *toate aceste interpretări şi multe altele sînt cu putinţă.* BL.; **3.** redare a unei opere muzicale, dramatice, literare etc.: *dacă se dă vreo comedie, publicul plînge de interpretarea ... rolelor sale comice.* EM.; *iubitorul de muzică urmăreşte felurite interpretări ale aceleiaşi piese simfonice.* CĂL. [V. ***interpreta***].

interpretát, ~ţi, interpretată, ~e a. **1.** căruia i s-a dat un anumit sens: *fenomen interpretat;* **2.** comentat şi explicat: *scriere interpretată;* **3.** redat; jucat; cîntat: *prezentarea integrală, fără intervenţii mutilatoare, a textelor* [de teatru] *interpretate.* GHEŢIE. [V. ***interpreta***].

interpretatív, ~i, interpretativă, ~e a. care interpretează, de interpretare: *în fața acestui mit, siguranța interpretativă ne părăsește.* BL. [Din fr. ***interpretatif,*** germ. ***interpretativ***].

interpretátor, ~i, interpretatoáre m., f. persoană care interpretează, care explică; comentator: *interpretatorul n-a tradus, ci a creat din nou poezia lor cu ajutorul cuvîntului.* CĂL.; (adj.) *istoricul literar nu e numai un erudit ..., ci un artist interpretator.* CĂL. [Din fr. ***interprétateur,*** germ. ***Interpretator***].

interpretáție, interpretații f. (înv.) interpretare: *sînt interpretațiuni credincioase și perfecte ale faptelor.* OD.; (și: **interpretațiune**). [Din fr. ***interprétation,*** lat. ***interpretatio, -onis***].

interpretațiúne f. v. interpretație.

interprofesionál, ~i, interprofesionaiă, ~e a. referitor la mai multe profesii, care este comun mai multor profesii. [Din fr. ***interprofessionnel***].

interpúncție, interpuncții f. (rar) punere a semnelor de repaus între cuvinte sau între propoziții; (și: (înv.) **interpuncțiune**). [Din lat. ***interpunctio, -onis,*** fr. ***interponction***].

interpuncțiúne f. v. interpuncție.

interpúne, interpun vb. **1.** (refl.) a interveni între două obiecte, între două momente etc.; **2.** (fig.; tr.) a interveni cu ceva: *a interpune autoritatea sa;* **3.** (jur.; refl.) a mijloci, a interveni ca mijlocitor; **4.** (refl.) a se amesteca în relațiile dintre două persoane. [Din lat. ***interponere*** (după *pune*)].

interpúnere, interpuneri f. faptul de a (se) interpune. [V. ***interpune***].

interpupilár, ~i, interpupilară, ~e a. **distanță interpupilară,** distanță între centrele optice ale cristalinilor ochilor unui om. [***Inter-*** [1] **+ *pupilar***].

interpús, ~și, interpusă, ~e m., f. (jur.) persoană care figurează într-un act în locul adevăratei persoane interesate; intermediar, mijlocitor. [V. ***interpune***].

interraionái, ~i, interraională, ~e a. referitor la (raporturile dintre) mai multe raioane. [***Inter-*** [1] **+ *raional***].

interregionál, ~i, interregională, ~e a. referitor la (raporturile dintre) mai multe regiuni. [***Inter-*** [1] **+ *regional***].

interrégn, interregnuri n. interval de timp de la moartea unui suveran și pînă la întronarea altuia, cînd tronul rămîne neocupat: *în vremea interregnului, Ioan Cantacuzino împreună cu alți boieri moldoveni se arestaseră.* BĂLC.; (fig.) *interregnurile metafizice au fost totdeauna de scurtă durată.* BL. [Din fr. ***interrègne,*** lat. ***interregnum***].

interscápulum n. parte a corpului situată între omoplați. [Din lat., fr. ***interscapulum***].

interschimbábil, ~i, interschimbabilă, ~e a. care se poate schimba sau înlocui unul cu altul; interșanjabil. [***Inter-*** [1] **+ *schimba*** **+ *-bil;*** cf. fr. ***interschangeable***].

interschimbabilitáte f. calitatea a două sau mai multe obiecte de a putea fi înlocuite între ele; interșanjabilitate. [***Interschimbabil*** **+ *-itate;*** cf. fr. ***interchangeabilité***].

intersectá, intersectez vb. (tr. și refl.) a (se) întretăia. [De la ***intersecție***].

intersectáre, intersectări f. acțiunea de a (se) intersecta. [V. ***intersecta***].

intersécție, intersecții f. **1.** loc, punct unde se întretaie două linii, două suprafețe sau două corpuri: *intersecția a două planuri;* (fig.) *la intersecția a două evuri.* BL.; **punct de intersecție,** v. **punct; 2.** (spec.) loc de întîlnire (și de încrucișare) a două sau mai multe drumuri publice: *o stație de tramvai se găsea aproape de intersecția celor două străzi.* GHEȚIE; (și: (înv.) **intersecțiune**). [Din fr. ***intersection,*** lat. ***intersectio, -onis***].

intersecțiúne f. v. intersecție.

intersexuál, ~i, intersexuală, ~e a. și m., f. (persoană) care prezintă simultan caracterele ambelor sexe; hermafrodit. [Din fr. ***intersexuel***].

intersexualitáte f. hermafroditism. [Din fr. ***intersexualité***].

intersiderál, ~i, intersiderală, ~e a. care se află sau se produce în spațiul dintre astre; interstelar. [Din fr. ***intersidéral***].

interspáțiu, interspații n. spațiu între două obiecte. [***Inter-*** [1] **+ *spațiu***].

interstadiál, ~i, interstadială, ~e a. (geol.) referitor la intervalul de climă mai caldă din cadrul unei glaciații. // n. (geol.) interval de climă mai caldă în timpul regresiunii ghețarilor în cadrul unei glaciații; interstadiu. [Din germ. ***interstadial, Interstadial,*** engl. ***interstadial***].

interstádiu, interstadii n. (geol.) interstadial. [Din fr. ***interstade***].

interstatál, ~i, interstatală, ~e a. între state, referitor la mai multe state: *relații interstatale.* [***Inter-*** [1] **+ *statal***].

interstelár, ~i, interstelară, ~e a. care se află între stele; intersideral: *spațiile interstelare sînt tot atît de dense ca și pămîntul solid.* BL. [Din fr. ***interstellaire***].

interstițiál, ~i, interstițială, ~e a. **1.** care se află într-un interstițiu, referitor la un interstițiu; **țesut interstițial,** țesut conjunctiv care se află între elemente în funcție ale unui organ, formînd masa lui principală; **2.** localizat în țesutul conjunctiv al unui organ: *leziune interstițială.* [Din fr. ***interstitiel,*** germ. ***interstitiell***].

interstíțiu, interstiții n. interval sau spațiu gol între părțile unui corp sau unui sistem de corpuri aflate unul lîngă altul: *se zăreau prin interstițiile grilajului scara desfăcută în evantai, ușa de la intrare și ferestrele din dreapta.* GHEȚIE. [Din lat. ***interstitium,*** fr. ***interstice***].

interșanjábil, ~i, interșanjabilă, ~e a. (franțuzism) interschimbabil. [Din fr. ***interchangeable***].

interșanjabilitáte f. (franțuzism) interschimbabilitate. [Din fr. ***interchangeabilité***].

interșcolár, ~i, interșcolară, ~e a. care are loc între două sau mai multe școli: *competiție interșcolară.* [Din fr. ***interscolaire*** (după *școală*)].

intertíp, intertipuri n. mașină tipografică de cules și turnat rînduri de litere. [Din fr. ***intertype***].

intertrígo n. (med.) inflamație localizată la cutele pielii; opăreală. [Din fr. ***intertrigo***].

interumán, ~i, interumană, ~e a. între sau dintre oameni: *relații interumane.* [Din engl. ***interhuman***].

interurbán, ~i, interurbană, ~e a. care are loc sau este situat între două (sau mai multe) orașe; care leagă două orașe. [Din fr. ***interurbain***].

intervál, intervale n. **1.** spațiu, distanță care separă două obiecte: *se strecoară prin intervalul dintre birou și calorifer;* **2.** durată între două momente, fenomene sau evenimente; răstimp: *intervalul de la fugirea lui din țară pînă la 1854.* GHICA; **3.** (muz.) diferență de înălțime între două sunete; **4.** (mat.) mulțime a punctelor sau a numerelor cuprinse între două puncte sau numere date. [Din fr. ***intervalle,*** lat. ***intervallum***, germ. ***Intervall***]

intervení, intervín vb. (intr.) **1.** a intra în acțiune cu un anumit scop; a intra în vorbă, a lua cuvîntul: *nu fii supărat, Ismaile! interveni căpitanul, să-l împăciuiască.* TUD.; *la Cameră vorbește puțin, intervine o dată în chestiunea concesiunii căilor ferate.* CĂL.; **2.** a face un demers (pentru a obține ceva sau în favoarea cuiva): *generalul intendant declară că n-a intervenit nicicînd pe lîngă guvern.* EM.; *să interveniți pe lîngă Onor Primăria locală.* CAR.; **3.** a avea loc, a se întîmpla (în mod neprevăzut): *nimic deosebit nu interveni în cursul după-amiezii.* GHEȚIE; **4.** a se produce, a se manifesta: *între ei interveneau diferite sentimente.* IBR. [Din fr. ***intervenir,*** lat. ***intervenire***].

intervenént, ~ți, intervenientă, ~e m., f. **1.** persoană care intervine, care participă (la ceva); (p. ext.) *intervenientul educativ;* **2.** (jur.) persoană care intervine într-un proces. [Din fr. ***intervenant,*** lat. ***interveniens, -ntis***].

intervenire, interveniri f. **1.** (rar) faptul de a interveni: *îndată ce s-a văzut denunțat, a provocat intervenirea justiției.* EM.; **2.** (înv.) amestec al unui stat în treburile altui stat; intervenție: *proclamă în principiu oportunitatea unei interveniri otomane.* EM. [V. ***interveni***].

intervénție, intervenții f. **1.** participare, intrare într-o acțiune, într-o discuție: *intervenția ei a avut darul de a îndepărta jena ce însoțește discutarea unor asemenea subiecte.* GHEȚIE; **2.** amestec al unui stat în treburile altui stat (uzînd de forță militară); (înv.) intervenire: *intervenția rusească în țările baltice;* **3.** (med.) operație: *am auzit că s-ar fi găsind un profesor cehoslovac, specialist în astfel de intervenții.* GHEȚIE; **4.** efort, demers făcut pentru a obține ceva sau în favoarea cuiva: *a făcut intervenții pentru a obține un post;* (și: (înv.) **intervențiune**). [Din fr. ***intervention,*** lat. ***interventio, -onis,*** germ. ***Intervention***].

intervenționísm n. **1.** amestec al unui stat în treburile interne ale altui stat; **2.** concepție economică care studiază reglarea de către stat a prețului mărfurilor. [Din fr. ***interventionnisme***].

intervenționíst, ~ști, intervenționistă, ~e a. referitor la intervenționism, propriu intervenționismului. // m., f. **1.** persoană sau stat care realizează o intervenție; **2.** adept al intervenționismului. [Din fr. ***interventionniste***].

intervenționiúne f. v. intervenție.

interversiúne, interversiuni f. (rar) intervertire; răsturnare a unei situații. [Din fr. ***interversion***].

intervertebrál, ~i, intervertebrală, ~e a. (anat.) situat între vertebre. [Din fr. ***intervertébral***].

intervertí, intervertesc vb. (tr.) a schimba ordinea; a schimba termenii într-o serie: *intervertind termenii, lucrul devine adevărat.* EM. [Din fr. ***intervertir,*** lat. ***intervertere***].

intervertíre, intervertiri f. acțiunea de a interverti: *nu ar fi intervertire de roluri.* GHICA. [V. ***interverti***].

intervievá, intervievez vb. (tr.) a lua un interviu cuiva: *a fost intervievat de un reporter;* (refl.) *să ne intervievăm și noi singuri.* IBR. [Din fr. ***interviewer***].

intervieváre, intervievări f. acțiunea de a intervieva. [V. ***intervieva***].

intervievát, ~ți, intervievată, ~e a. căruia i s-a luat un interviu: *persoanele intervievate erau de vîrste diferite.* [V. ***intervieva***].

intervíu, interviuri n. **1.** convorbire a unui ziarist cu o personalitate politică, culturală etc. (care este publicată în presă, transmisă la radio sau la televiziune); (p. ext.) articol într-o publicație periodică care redă o astfel de convorbire: *primi din partea redacției ... un plic ce conținea o versiune refăcută a interviului.* GHEȚIE; **2.** convorbire a unui anchetator cu persoanele supuse unei cercetări sociologice; **3.** convorbire între un angajator și un candidat la un loc de muncă. [Din engl., fr. ***interview***].

interviziúne f. sistem de transmitere a programelor de televiziune între țări. [Din fr. ***intervision***].

intervocálic, ~ci, intervocalică, ~ce a. care se află între două vocale: *consoană intervocalică.* [Din fr. ***intervocalique***].

interzíce, interzic vb. (tr.) **1.** a opri pe cineva de la ceva, a nu permite cuiva să facă ceva: *secretul profesional îmi interzice să divulg numele pacienților.* CĂL.; *grozave dureri de picioare îmi interziceau uneori să mă mut de pe un scaun pe altul.* GHEȚIE; *a interzice intrarea;* **2.** a încurca, a face să-și piardă cumpătul: *răspunsul meu l-a interzis.* [Din fr. ***interdire,*** lat. ***interdicere*** (după *zice*)].

interzícere, interziceri f. acțiunea de a interzice; oprire. [V. ***interzice***].

interzís, ~și, interzisă, ~e a. **1.** pus sub interdicție: *i se dădu voie să citească chiar și cărți interzise sau documente inaccesibile marelui public.* BL.; **2.** (rar) blocat, înfundat: *odaia făcuse parte ... dintr-un apartament, căci avea o ușă interzisă pe unul dintre pereți.* GHEȚIE; **3.** (fam.) contrariat, șocat; foarte mirat: *Egon ... contemplase interzis scena.* GHEȚIE. // m., f. persoană căreia i s-a ridicat, prin hotărîre judecătorească, exercitarea drepturilor

sale: *interzisul e asimilat în toate privinţele minorului.* [V. ***interzice***].

interzonál, ~i, interzonală, ~e a. situat între două zone; care are loc între două zone. [Din fr., germ. ***interzonal***].

intestín[1], intestine n. parte a aparatului digestiv de forma unui tub care pleacă de la stomac şi ajunge la anus; (pop.) maţ: *intestinul subţire şi intestinul gros.* [Din fr. ***intestin,*** lat. ***intestinum,*** germ. ***Intestinum***].

intestín[2], ~i, intestină, ~e a. (livr.) care se produce în interior; lăuntric, intern: *lupte intestine.* [Din fr. ***intestin,*** lat. ***intestinus***].

intestinál, ~i, intestinală, ~e a. care aparţine intestinului[1], referitor la intestine; care se produce sau se află în intestine: *ocluzie intestinală; viermi intestinali.* [Din fr. ***intestinnal,*** germ. ***intestinal***].

íntim, ~i, intimă, ~e a. **1.** care reprezintă partea esenţială, profundă a unui lucru, a unei probleme etc.; lăuntric: *se exprimă foarte ezitant cu privire la natura intimă a acestor arhetipuri.* BL.; **2.** care aparţine vieţii particulare sau familiare; personal: *e o chestiune prea intimă ca să fac confidenţe.* GHEŢIE; **3.** familiar, apropiat; afectuos: *părea că începuse o vorbire intimă cu el.* EM.; **4.** caracteristic unui mediu restîns, unui cadru limitat: *conversaţie intimă;* **5.** legat prin prietenie puternică, prin sentimente puternice: *prietenă intimă a d-şoarei.* GHICA; (subst.) *o favoare de care nu se bucurau decît foarte puţini intimi.* GHICA; **6.** care aparţine laturii interioare, morale a omului: *un simţ intim al nostru ne spune că aceşti scriitori vor trăi încă.* IBR.; *convingere intimă;* **7.** care este privat şi, în general, ţinut secret faţă de ceilalţi: *în ciuda firei sale exultante, ... a avut, obiectiv, o viaţă intimă dramatică.* CĂL.; **8.** (spec.) care ţine de viaţa sexuală sau de organele sexuale: *o întreabă pe Matilda dacă între ea şi tatăl său nu existaseră pe vremuri legături intime.* GHEŢIE. [Din fr. ***intime,*** lat. ***intimus,*** germ. ***intim***].

intimá, intimez vb. (rar; tr.) **1.** a notifica cu autoritate; a declara, a pune în vedere: *a intima un ordin;* **2.** (jur.) a chema în judecată într-un apel sau într-un recurs; a cita în faţa unei instanţe superioare. [Din lat. ***intimare,*** fr. ***intimer***].

intimáre, intimări f. (jur.) acţiunea de a intima şi rezultatul ei; avertizare. [V. ***intima***].

intimát, ~ţi, intimată, ~e a. (jur.) chemat în judecată; citat ca pîrît într-un apel sau într-un recurs. // m., f. persoană chemată în judecată în urma apelului sau recursului părţii adverse: *intimaţii nu s-au prezentat la termen.* [V. ***intima***].

intimáţie, intimaţii f. (jur.) act de procedură prin care se cere un apel: *Elena vrea să se despartă de Drăgănescu, dar nu găseşte formula decentă pentru a-i face intimaţia.* CĂL.; (şi: (înv.) **intimaţiune**). [Din fr. ***intimation***].

intimaţiúne f. v. intimaţie.

intimidá, intimidez vb. (tr. şi refl.) a (se) speria, a (se) zăpăci: *cea gravitate blîndă şi seriosul aer de autoritate intimidă pe Eva.* HEL.; *liniştea Anei îl intimida.* VLAH. [Din fr. ***intimider***].

intimidábil, ~i, intimidabilă, ~e a. care poate fi intimidat (uşor). [Din fr. ***intimidable***].

intimidáre, intimidări f. **1.** faptul de a (se) intimida: *bazată pe ... intimidarea corpului electoral.* EM.; **2.** acţiune, faptă menită să sperie, să deruteze. [V. ***intimida***].

intimidát, ~ţi, intimidată, ~e a. lipsit de curaj; derutat, speriat; zăpăcit: *mi l-a împrumutat un prieten, am bîiguit intimidat.* GHEŢIE. [V. ***intimida***].

intimísm n. tendinţă a unor artişti de a exprima sentimente cu caracter strict personal: *o notă împrospătează intimismul simbolist şi livresc.* CĂL. [Din fr. ***intimisme***].

intimíst, ~şti, intimistă, ~e m., f. artist care exprimă în creaţia sa elemente cu caracter strict personal; adept al intimismului: *Emanoil Bucuţa e întîiul intimist în înţelesul propriu al cuvîntului.* CĂL. // a. care exprimă sentimente intime, personale: *se atinge, înaintea lui Ion Pillat, voluptatea intimistă a evocării alimentelor.* CĂL.; *poezie intimistă.* [Din fr. ***intimiste***].

intimitáte, intimităţi f. **1.** calitatea a ceea ce este intim; parte profundă, esenţială: *toată incomparabila artă stă în a vărsa deodată un sac de sentinţe legate între ele prin intimităţi mai mult verbale decît de conţinut.* CĂL.; **2.** prietenie apropiată, legătură strînsă: *ceea ce ne confirmă şi mai mult părerea aceasta este intimitatea vădită între fracţie şi guvern.* EM.; **3.** cadru limitat, cerc restrîns (la familie): *mijlocul de penetraţie în intimitatea iubitei este o scară mobilă.* CĂL.; **4.** ceea ce ţine de relaţiile intime cu cineva; relaţie amoroasă, sexuală: *intimitatea aproape deplină între noi, deşi scurtă, m-a încredinţat că e fecioară.* GHEŢIE; **a intra în** (sau (rar) **a cădea la**) **intimităţi cu cineva,** a ajunge în relaţii de dragoste cu cineva: *un general intră în intimităţi cu o tînără domnişoară.* CĂL.; *rîvneşte la nevasta fratelui său vitreg şi chiar cade la intimităţi cu ea.* CĂL.; **5.** (la pl.) aspecte ale vieţii conjugale, erotice: *aplecat pe manuscris în aceeaşi preocupare de a scrie, auzeam intimităţile lor.* BAC.; **6.** (la pl.) lucruri, chestiuni personale: *nu izbuteşte să fie interesant decît cînd se coboară la intimităţi.* CĂL. [Din fr. ***intimité***].

intimizá, intimizez vb. (tr.) a crea o ambianţă intimă. [***Intim*** + ***-iza***].

intimizáre, intimizări f. acţiunea de a intimiza. [V. ***intimiza***].

intíns a. şi n. v. întins.

intitulá, intitulez vb. **1.** (tr.) a da un titlu: *l-au intitulat apărător al creştinităţii;* (refl.) *îi dădea dreptate să se intituleze şi principesă.* CĂL.; **2.** (refl.) a se numi, a purta un titlu; (şi: **întitula**). [Din fr. ***intituler,*** lat. ***intitulare***].

intituláre, intitulări f. acţiunea de a (se) intitula şi rezultatul ei; nume, titlu; (şi: **întitulare**). [V. ***intitula***].

intitulát, ~ţi, intitulată, ~e a. denumit, numit, purtînd numele: *versificatorii cu volume fudule şi teribil intitulate.* IBR.; (şi: **întitulat**). [V. ***intitula***].

intolerábil, ~i, intolerabilă, ~e a. care nu se poate tolera, îngădui; inadmisibil, nepermis: *ura lui neîmpăcată contra intolerabilei de absurde organizaţiuni actuale.* CAR. [Din fr. ***intolerable,*** lat. ***intolerabilis***].

intoleránt, ~ţi, intolerantă, ~e a. care nu este tolerant; neîndurător: *nu afirmăm că asemenea atitudini intolerante de totală negare nu şi-ar fi avut la un moment dat îndreptăţirea.* BL. [Din fr. ***intolérant,*** germ. ***intolerant***].

intoleránţă, intoleranţe f. **1.** lipsă de toleranţă, de îngăduinţă: *intoleranţă religioasă n-a existat niciodată în România.* EM.; **2.** incapacitate de a suporta un medicament: *intoleranţa unui bolnav la sulfamide.* [Din fr. ***intolérance,*** germ. ***Intoleranz***].

intoná, intonez şi (înv.) **intón** vb. (tr.) **1.** a cînta, a executa o bucată muzicală: [muzica militară] *intonează cu destul brio un vals.* CAR.; **2.** a rosti, a spune cu un anumit ton o propoziţie: *intona ca un orator.* GHICA; (şi: (înv.) **întona**). [Din fr. ***entonner***].

intonáre, intonări f. acţiunea de a intona şi rezultatul ei; intonaţie: *o limbuţie modulată pe intonări de cele mai convingătoare.* OD.; (şi: (înv.) **întonare**). [V. ***intona***].

intonáţie, intonaţii f. **1.** modulaţie a vocii în timpul vorbirii; intonare: *va zîmbi ... ascultînd aceleaşi intonaţii monotone ale aceluiaşi glas moale.* SAD.; **2.** (muz.) manieră de a reda un sunet (prin voce sau la un instrument): *nu este exclus ca melodia cutare să aminteaască ori chiar să repete vreo intonaţie sau frază muzicală din cîntecul altcuiva.* VIERU; (şi: (înv.) **intonaţiune**). [Din fr. ***intonation,*** it. ***intonazione,*** germ. ***Intonation***].

intonaţionál, ~i, intonaţională, ~e a. care aparţine intonaţiei, referitor la intonaţie: *modulaţii intonaţionale.* [Din germ. ***intonational***].

intonaţiúne f. v. intonaţie.

intoxicá, intóxic vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) introduce în organism substanţe toxice; a (se) otrăvi: *s-a intoxicat cu bioxid de carbon;* (fig.) *a intoxica opinia publică cu minciuni;* **2.** (fam.; tr.) a agasa, a plictisi foarte tare. [Din fr. ***intoxiquer,*** lat. ***intoxicare***].

intoxicánt, ~ţi, intoxicantă, ~e a. care intoxică; otrăvitor. [Din fr. ***intoxicant***].

intoxicáre, intoxicări f. acţiunea de a (se) intoxica şi rezultatul ei; otrăvire. [V. ***intoxica***].

intoxicát, ~ţi, intoxicată, ~e a. otrăvit (cu o substanţă toxică). [V. ***intoxica***].

intoxicáţie, intoxicaţii f. stare patologică provocată de introducerea în organism a unei substanţe toxice; (şi: (înv.) **intoxicaţiune**). [Din fr. ***intoxication***].

intoxicaţiúne f. v. intoxicaţie.

intra-[1] element de compunere cu semnificaţia „în", „între". [Din fr. ***intra-,*** lat. ***intra***].

intrá[2], íntru vb. (intr.) **1.** a pătrunde din afară înăuntru, dintr-un loc deschis în unul închis; a se băga, a se introduce: *în dom de marmur negru ei intră liniştiţi.* EM.; *se dezbracă de armură şi intră în pădure.* CĂL.; *a intra în casă;* (p. ext.) *în mod fatal a trebuit să intre cuvinte străine ... în limba noastră.* IBR.; (fig.) *a intra în miezul problemei;* **a intra în spital,** a se interna; **parcă intră în pămînt,** a dispărea fără urmă, a nu putea fi găsit: *mai iscodeşte ea pe ici, pe colea, să vadă n-a pute afla ceva despre copil, dar copilul parcă intrase în pămînt.* CR.; **a intra în pămînt de ruşine,** a se ruşina foarte tare: *iară eu intram în pămînt de ruşine.* CR.; **a intra în foc,** v. **foc; 2.** (fig.) a ajunge într-o situaţie; a-i fi dat să îndure: *acum iaca în ce chichion am intrat.* CR.; *unii boieri detreabă au ajuns mazîli, iar răzăşii s-au vîndut bogătanilor şi au intrat în şerbie.* SAD.; *a intra într-o încurcătură;* **a intra în păcat,** v. **păcat; a intra în** (sau **la**) **cheltuială** (sau **cheltuieli**), a face, a suporta cheltuieli mari: *te-ai hotărît a intra în cheltuiala unei nunţi?* AL.; **3.** a ajunge, a apuca: *a intrat în treizeci de ani;* **a intra în posesia a ceva,** a obţine (şi a avea) ceva; a poseda ceva: *aceasta mărturisi în modul lui franc că a intrat în posesia a peste şapte milioane de lei.* GHEŢIE; **4.** a începe o activitate, a se anagaja într-o muncă; a îmbrăţişa o îndeletnicire, o activitate: *aceştia, intrînd în slujbe, căpătase şi ranguri de boieri.* CĂL.; *a intra în serviciu;* **5.** a adera, a se înscrie sau a fi admis într-o organizaţie, într-o societate etc.: *nu putem ieşi din starea asta decît hălăduind la o mînăstire, ori intrînd în cinul preoţiei de mir.* SAD.; *în Academie au intrat numeroşi impostori;* **a intra la stăpîn,** v. **stăpîn; 6.** a străbate, a pătrunde: *de la o vreme le întră calea în codru.* CR.; *lumina intră pe fereastră;* **7.** a se lovi, a se izbi: *maşina a intrat într-un copac;* **8.** a trece să facă, să participe, să interpreteze, să expună etc.: *e cam penibil să intrăm în detalii biografice.* IBR.; *nu este cazul să intrăm aici în ampla dezbatere a problemei judecăţilor matematice.* BL.; **a intra la idei,** v. **idei; a intra în combinaţie cu cineva,** v. **combinaţie; a intra în joc,** a începe să se manifeste: *în faţa ineditului, intră în joc bănuielile şi presupunerile.* BL.; **a intra în scenă,** a începe să acţioneze: *au intrat în scenă diviziile blindate.* R.L.; **9.** (fig.) a se strecura, a-şi face loc; a pătrunde; a ajunge în ...: *banii strîngătorului intră în mîna cheltuietorului.* NEGR.; **a(-i) intra în cap ceva,** a gîndi, a se convinge de ceva: *sigur, îi intrase în cap o prostie, nici el nu ştia cum.* TUD.; *unui nespecialist i-a intrat în cap ideea să schimbe ortografia;* **a intra în sufletul cuiva, a)** a agasa (cu amabilităţile); **b)** a deveni drag: *codrul, izvoarele, satul din vale intraseră de mult în sufletul lui Eminescu.* CĂL.; **a intra în voie cuiva,** a face pe plac cuiva: *nu ştie cum să ne mai intre în voie.* CR.; **a intra (pe) sub piele** (**cuiva**), a cîştiga (prin linguşire) bunăvoinţa cuiva; a se pune bine cu cineva; **a intra în graţiile cuiva,** v. **graţie; n-a intrat vremea** (sau **n-au intrat zilele**) **în sac,** mai este timp: *răbdare, tinărule! n-a intrat vremea-n sac.* CAR.; **a intra în** (sau **sub**) **stăpînirea cuiva,** a ajunge în puterea cuiva; **a intra frica** (sau **groaza, spaima**) **în cineva** (sau **în oasele, în inima cuiva**), a se înfricoşa, a se îngrozi: *numai la numele lui ne intra groaza în oase.* SAD.; **a intra cuiva în sînge ceva,** a deveni un obicei, o necesitate ceva pentru cineva; **10.** a trece momentul iniţial, a face primii paşi, primele etape; a începe: *Carla intră într-o nouă perioadă de îngîndurare.* GHEŢIE; **a intra**

în vorbă (cu cineva), a începe o discuție cu cineva: *uitîndu-se el încoace și încolo, a aflat pe niște gospodari cu care a intrat în vorbă.* SAD.; **a intra în război** (sau **în luptă, în acțiune** etc.), a începe războiul (sau lupta): *credem că intrăm azi sau mîine în luptă.* PETR.; **a intra în vigoare**, a deveni aplicabil, a căpăta putere: *să așteptăm votarea noului buget, care va intra în vigoare la 1 aprilie viitor.* GHEȚIE; *noua lege a intrat în vigoare;* **11.** a începe: *o văgăună ... mare de putea să intre șapte cetăți în ea.* ISP; **12.** (mat.) a se cuprinde: *doi intră de trei ori în șase;* **13.** a fi necesar, a trebui: *la un costum intră trei metri de material;* **14.** a se micșora, a se strînge: *stofa a intrat la spălat;* **a intra la apă, a)** a-și micșora dimensiunile la înmuierea în apă; **b)** (fig.) a ajunge într-o situație grea; a ajunge la închisoare; **15.** a fi înregistrat (și a deveni disponibil): *răsfoiți cu atenție catastiful gajurilor intrate în ultimele trei-patru ani.* GHEȚIE; *i-au intrat banii în cont;* **16.** (inform.) a accesa: *a intra într-un program;* (și: (înv.) **întra**). [Lat. *intrare*].

intraatómic, ~ci, intraatomică, ~ce a. care există sau se petrece în interiorul atomului. [Din fr. *intra-atomique*].

intracarpátic, ~ci, intracarpatică, ~ce a. care se află în interiorul arcului munților Carpați. [*Intra-*[1] *+ carpatic*].

intracelulár, ~i, intracelulară, ~e a. care se află sau se petrece în interiorul celulei. [Din fr. *intracellulaire*].

intracerebrál, ~i, intracerebrală, ~e a. care se află sau se petrece în interiorul creierului. [Din fr. *intracérébral*].

intracontinentál, ~i, intracontinentală, ~e a. care se află sau se petrece în interiorul continentului. [Din fr., engl. *intracontinental*].

intracranián, ~eni, intracraniană, ~ene a. (anat.) în craniu. [Din fr. *intracrânien*].

intrádă, intrade f. parte introductivă a unei compoziții muzicale ciclice; (și: **entradă**). [Din germ. *Intrade,* it. *intrata*].

intradérmic, ~ci, intradermică, ~ce a. (anat.) în dermă. [Din fr. *intradermique*].

intradós, intradosuri n. **1.** (arhit.) suprafață interioară, concavă, a unei bolți, a unei arcade etc.; **2.** (tehn.) suprafață inferioară a unei aripi de avion. [Din fr. *intrados*].

intraductíbil, ~i, intraductibilă, ~e a. care nu poate fi tradus dintr-o limbă în alta: *partea cea mai bună a unei literaturi e cea intraductibilă.* EM. [Din fr. *intraductible*].

intraductibilitáte f. calitatea de a fi intraductibil. [*Intraductibil* + *-itate*].

intraglaciár, ~i, intraglaciară, ~e a. care se găsește în masa unui ghețar. [Din fr. *intraglaciaire*].

intraglandulár, ~i, intraglandulară, ~e a. care se găsește sau se desfășoară în interiorul unei glande. [Din fr. *intraglandulaire*].

intralingvístic, ~ci, intralingvistică, ~ce a. care se găsește sau se desfășoară în interiorul unei limbi. [Din fr. *intra-linguistique*].

intramoleculár, ~i, intramoleculară, ~e a. care se află sau se petrece în interiorul moleculei: *mișcarea intramoleculară a părților constitutive reprezintă o fracțiune mai mare a totalului mișcării calorice.* EM. [Din fr. *intramoléculaire*].

intramontán, ~i, intramontană, ~e a. care este înconjurat de munți; care este sau se desfășoară între culmile munților. [Din germ. *intramontan*].

intramundán, ~i, intramundană, ~e a. (livr.) care se află sau se petrece în lume: *în spațiul mărginit, intramundan, oamenii se simt conlocuitori cu zeii.* BL. [Din germ. *intramundan*].

intramusculár, ~i, intramusculară, ~e a. care se află sau se petrece în mușchi. [Din fr. *intra-musculaire*].

intransigént, ~ți, intransigentă, ~e a. care nu face concesii, compromisuri; care nu se abate de la un principiu: *în cestiunea izraelită e și mai intransigent.* EM.; (subst.) *intransigenții n-au reușit deloc în alegerile municipale din Paris.* EM. [Din germ. *intransigent,* fr. *intrasigeant*].

intransigénță f. însușirea de a fi intransigent; purtare intransigentă: *cu toții făcură calea întoarsă în fața intransigenței servitorului.* GHEȚIE. [Din fr. *intransigeance,* germ. *Intransigenz,* it. *intrasigenza*].

intransmisíbil, ~i, intransmisibilă, ~e a. care nu poate fi transmis. [Din fr. *intransmissible*].

intransplantábil, ~i, intransplantabilă, ~e a. (rar) care nu se poate transplanta, muta: *furia și oroarea lui sînt geografice, intransplantabile aiurea.* CĂL. [*In-*[2] *+ transplantabil*].

intransportábil, ~i, intransportabilă, ~e a. care nu poate fi transportat; netransportabil: *bolnav intransportabil.* [Din fr. *intransportable*].

intranucleár, ~i, intranucleară, ~e a. din interiorul nucleului. [Din engl. *intranuclear*].

intranzitív, ~i, intranzitivă, ~e a. (gram.) care nu are obiect direct: *multe verbe intranzitive din fire ... se-ntrebuințează cîte-odată în mod părut ca tranzitive.* EM.; *locuțiune verbală intranzitivă;* (subst. n.) *intranzitivele nu au un obiect pe cari ni l-am cugeta ca pasiv.* EM. [Din fr. *intransitif,* lat. *intransitivus,* germ. *intransitiv*].

intranzitivitáte f. caracter intranzitiv. [Din fr. *intransitivité*].

intraoculár, ~i, intraoculară, ~e a. din interiorul ochiului: *tensiune intraoculară.* [Din fr. *intra-oculaire*].

intrarahidián, ~eni, intrarahidiană, ~ene a. din interiorul coloanei vertebrale. [Din fr. *intra-rahidien*].

intráre, intrări f. **1.** acțiunea de a intra și rezultatul ei; trecere din afară înăuntru, pătrundere într-un spațiu închis sau delimitat: *sfatul s-a oprit o clipeală, ca să se uite toată lumea din foișor la intrarea pe poarta deschisă a unui fecioraș de răzăș.* SAD.; **Intrarea în biserică (a Maicii Domnului)**, sărbătoare creștină care cade la 21 noiembrie; **2.** (concr.) loc pe unde se intră, se pătrunde înăuntru; loc de acces delimitat: *la mijloc se desface ... intrarea arhondaricului.* VLAH.; *mai bine să-ți fie ție oprită intrarea raiului.* SAD.; (fig.) *în propria-ne lume ea deschide poarta-ntrării și ridică mii de umbre după stinsul lumînării.* EM.; **3.** (concr.) stradă mică (de acces); fundătură; **4.** începere, început de activitate: *intrare în funcție a unei instalații;* **intrare în vigoare,** punere în aplicare (a unei legi, a unei hotărîrî etc.); **intrare în scenă,** apariție, manifestare: *romanul se complică prin intrarea în scenă a lui Mortaru.* CĂL.; (muz.) **a da intrarea**, a da indicația de începere a executării unei părți dintr-o bucată muzicală de către un instrument sau un grup de instrumente; **5.** acces într-o instituție, într-o sală de spectacol etc.; drept de a pătrunde undeva: *a cerut intrare singur la Domnul său.* SAD.; *sala se găsea la doi pași, era bine încălzită, iar intrarea liberă.* GHEȚIE; *are intrare liberă la teatru;* **6.** invazie: *în ajunul intrării oștilor rosiene pe teritoriul român.* EM.; **7.** parte de la început, de la o margine a unei localități: *se afla în popas, în latura șoselii, la intrarea satului, o tabără de nomazi.* SAD.; **8.** începere a unei activități, a unei interpretări, a unei expuneri etc.: *n-am ales cea mai potrivită intrare în materie, și, mai ales, cel mai convenabil ton.* GHEȚIE; **intrare în război** (sau **în luptă, în acțiune** etc.) începere a războiului (sau a luptei): *facem observările noastre asupra infructuozității intrării în război a românilor.* EM.; **9.** valoare care se înregistrează în patrimoniul unei instituții sau a unei întreprinderi; **10.** înregistrare a actelor și a documentelor sosite la o instituție; **11.** bornă de acces a unui element sau sistem electric, electronic sau cibernetic; **12.** (inform.) cale de acces într-un program; **13.** cuvînt evidențiat tipografic, urmat de obicei de definiție, care se află la începutul unui articol dintr-o lucrare lexicografică și servește ca adresă; cuvînt titlu; (și: (înv.) **întrare**). [V. *intra*; cf. fr. *entrée,* engl. *entry*].

intraspecífic, ~ci, intraspecifică, ~ce a. (biol.) care are loc în cuprinsul aceleiași specii. [Din fr. *intraspécifique*].

intrát n. **1.** faptul de a intra; **2.** (înv.) loc pe unde se intră; intrare: *un lavyrinth (căruia nici întratul, nici ieșitul i să poate afla).* CANT.; *au fost tăiați în bucăți la intratul podului Londrei.* NEGR.; (și: (înv.) **întrat**). [V. *intra*].

intratábil, ~i, intratabilă, ~e a. (cu) care nu se poate trata. [Din it. *intrattabile*].

intratorácic, ~ci, intratoracică, ~ce a. (anat.) din cavitatea toracică. [Din fr. *intrathoracique*].

intraurbán, ~i, intraurbană, ~e a. (rar) care se află în interiorul unui oraș. [*Intra-*[1] *+ urban;* cf. it. *intraurbano*].

intrauterín, ~i, intrauterină, ~e a. care este sau se petrece în interiorul uterului: *după părerea sa, mitul paradisului simbolizează preexistența intrauterină a fiecărui om în sînul matern.* BL. [Din fr. *intra-utérin*].

intravasculár, ~i, intravasculară, ~e a. (anat.) în sau din interiorul vaselor sangvine. [Din fr. *intravasculaire*].

intravenós, ~și, intravenoásă, ~e a. care se face în venă: *injecție intravenoasă.* [Din fr. *intraveineux*].

intravilán, intravilane n. zonă care cuprinde suprafața unui oraș sau a unui sat: *casa cu toate acareturile și grădina, aflate în intravilan, îi rămîneau pe mai departe.* GHEȚIE; (adj.) *teren intravilan.* [Din lat. *intra villa*].

întrătúră, întrături f. adîncitură într-un zid, într-o stîncă etc. [*Intra*[2] *+ -tură*].

intrepíd, ~zi, intrepidă, ~e a. (rar) curajos, nemernător, cutezător: *contactul lor cu cultura ... fenicienilor, întrepizii și temerarii mijlocitori ai orientalismului.* BL.; (și: (înv.) **întrepid**). [Din fr. *intrépide,* lat. *intrepidus*].

intrepiditáte f. (rar) calitatea de a fi intrepid; curaj, cutezanță: *pentru a se da eroului putința de a-și arăta măsura vitejiei și a intrepidității, intriga romanului trebuie să fie de o neostoită și mereu neprevăzută mișcare epică.* CĂL.; (și: (înv.) **întrepiditate**). [Din fr. *intrépidité*].

intrepríză f. v. antrepriză.

intricáție, intricații f. amestec, întretăiere întîmplătoare. [Din fr. *intrication*].

intrigă, intríg și (rar) **intrighez** vb. **1.** (înv.; intr.) a face intrigi; a unelti: *intrigă mult să se numească domn Duca-vodă, prietenul său.* BĂLC.; **2.** (tr.) a trezi interesul, curiozitatea; a provoca suspiciune, îngrijorare: *vociferările și strigătul din momentul deșteptării mă intrigau.* GHEȚIE; *această scrisoare mă intrigă.* [Din fr. *intriguer,* lat. *intrigare*].

intrigánt, ~ți, intrigantă, ~e m., f. persoană care face intrigă, vrajbă: *la dregătorii primare vin intriganți ș-amegei neharnici.* B.-DEL.; (adj.) *om intrigant. //* a. caracteristic omului perfid, cu gînduri ascunse: *regina e o brezaie, de o indiscreție bătătoare la ochi, cu căutătură luxuriantă și intrigantă.* CĂL. [Din fr. *intrigant,* germ. *Intrigant*].

intrigát, ~ți, intrigată, ~e a. **1.** nerăbdător să afle ceva (care produce îngrijorare, suspiciune): *la început erau foarte intrigate: cine-or fi, din ce familie, cum trăiesc?* VLAH.; **2.** nemulțumit, surprins neplăcut: *am rămas intrigat că într-o miercuri după-amiază de la începutul lui februarie n-am găsit în cutie epistola Carlei.* GHEȚIE; **3.** (rar) care exprimă surprindere, nemulțumire: *expresia intrigată de pe figura primarului făcu lucrul de prisos.* GHEȚIE. [V. *intriga*].

intrigă, intrigi și (înv.) **intrige** f. **1.** acțiune ascunsă care urmărește realizarea sau zădărnicirea unui lucru; uneltire: *prin intrige și sfaturi viclene.* B.-DEL.; *mă hotărăsc a pune capăt acelor intrigi.* GHICA; **2.** totalitate a întîmplărilor care determină acțiunea într-o operă literară epică sau dramatică: *nu sînt niște romanțuri, în cari să se desfășoare peripețiile unei intrigi.* GHICA; (și: (înv.) **întrigă**). [Din fr. *intrigue,* germ. *Intrige*].

intrinséc, ~ci, intrinsecă, ~ce a. **1.** care constituie partea lăuntrică, esențială a unui lucru: *acest spor de valoare nu e intrinsec, ci circulativ.* EM.; *arta populară românească se bucură de virtuți*

intrinseci excepţionale. BL.; **2.** care este, reprezintă lucrul însuşi; care are ca obiect lucrul însuşi: *va scumpi munca prin înmulţirea unui mijloc de schimb prea numeros şi fără valoare intrinsecă.* EM. [Din fr. ***intrinséque,*** lat. ***intrinsecus***].

intrinsecitáte f. (rar) caracter lăuntric, intrinsec: *intrinsecitatea romantică condiţionează deja un tempo de-o nuanţă mai repede.* EM. [***Intrinsec*** + ***-itate***].

intrînd, intrînduri n. parte intrată înăuntru, adîncită, în zidul unei construcţii, într-un teren etc. [V. ***intra***].

intro- element de compunere cu sensul „înăuntru", „spre interior". [Din fr., it., lat. ***intro-***].

introducătór, ~i, introducătoáre a. şi m., f. (persoană) care face să intre, să se admită, să se răspîndească ceva undeva; (franţuzism) introductor: *şi-a bătut joc de formele nouă şi chiar de introducătorii formelor nouă.* IBR.; (şi: (înv.) **întroducător**). [***Introduce*** + ***-(ă)tor***].

introdúce, introduc vb. **1.** (tr.) a face să intre, să pătrundă; a băga, a vîrî: *am introdus cheia în broască şi am vrut s-o răsucesc.* GHEŢIE; (fig.) *introduce iarăşi bucuria în bietul bordei.* NEGR.; **2.** (refl.) a intra (pe furiş sau cu forţa): *ei se introduceau ziua şi noaptea prin locuinţele oamenilor şi puneau mîna pe ce găseau.* GHICA; (fig.) *nulităţile de cafenele încearcă, de la un timp încoace, a se introduce în republica literelor.* EM.; **3.** (tr.) a face să fie primit, admis undeva: *are meritul de a fi introdus în chimie ... metoda cantitativă.* BL.; *l-a introdus la director;* **4.** (tr.) a ajuta să se iniţieze, să se obişnuiască: *l-a introdus în studiul istoriei;* **5.** (tr.) a pune în practică; a face uzual; a institui, a înrădăcina: *prin asta rînd nou el introdusă: pe tîlhării şi mari fapte rele, prin aşezate pravile, pusă, deosăbite pedepse şi grele.* B.-DEL.; *a introduce un obicei;* (refl. pas.) *acum s-a introdus comerţul mare al cerealelor.* IBR.; (şi: **întroduce**). [Din lat. ***introducere,*** fr. ***introduire***].

introdúcere, introduceri f. **1.** acţiunea de a (se) introduce şi rezultatul ei; băgare, vîrîre; includere, adăugare: *romantismul mai înseamnă şi introducerea fantasticului în literatură.* IBR.; **2.** punere în practică; instituire: *era la îndemîna împăratului să aprobe introducerea acestor invenţii de mare ingeniozitate în economia epocii.* BL.; **3.** lucrare, studiu care cuprinde noţiunile de bază, elementare ale unei discipline ştiinţifice: *introducere în lingvistică;* **4.** capitol la începutul unei lucrări, unei cărţi, cuprinzînd explicaţii şi lămuriri în legătură cu conţinutul ei ; **5.** partea de la început a unei scrieri, a unei compoziţii muzicale etc.; (înv.) introducţie: *ne aducem aminte de un asemenea concept încă din introducerea la acest studiu.* BL.; (şi: **întroducere**). [V. ***introduce***].

introductív, ~i, introductivă, ~e a. care serveşte ca introducere; de la început: *cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.* CAR.; *în lecţia introductivă am vorbit chiar de împrejurările sociale de pe atunci.* IBR. [Din fr. ***introductif***].

introductór, ~i, introductoáre m., f. (franţuzism) persoană care introduce, care face să pătrundă ceva. [Din fr. ***introducteur***].

introdúcţie, introducţii f. (înv.) introducere, început: *istoria filozofică a vremilor trecute şi introducţia vremei nouă.* RUSSO; (şi: (înv.) **introducţiune**). [Din fr. ***introduction,*** lat. ***introductio, -onis,*** germ. ***Introduktion***].

introducţiúne f. v. introducţie.

introdús, ~şi, introdusă, ~e a. **1.** care este pătruns înăuntru: *aceste neologisme introduse au fost multe.* IBR.; **2.** care are relaţii cu multă lume; **3.** care cunoaşte bine şi amănunţit o problemă; (şi: (înv.) **întrodus**). [V. ***introduce***].

introgresiúne, introgresiuni f. (biol.) formare de noi specii prin hibridare. [Din engl. ***introgression***].

introiécţie, introiecţii f. (psih.) act psihic de asimilare a eului altei persoane, manifestat prin imitarea inconştientă a comportamentului altei persoane; (şi: **introiecţiune**). [Din fr. ***introjection,*** it. ***introiezione***].

introiecţiúne f. v. introiecţie.

intróitus n. (relig.; la catolici) rugăciune introductivă a mesei (liturghiei). [Cuv. lat.].

intromísie f. v. intromisiune.

intromisiúne, intromisiuni f. (rar) introducere, punere în ...; (şi: **intromisie**). [Din fr. ***intromission***].

intronizá, intronizez vb. (rar; tr.) (şi fig.) a întrona. [Din fr. ***introniser,*** it. ***intronizzare***].

intronizáre, intronizări f. faptul de a introniza. [V. ***introniza***].

intropátic, ~ci, intropatică, ~ce a. care aparţine intropatiei, referitor la intropatie: *fără de actele intropatice sufletul s-ar sufoca.* BL. [***Intropatie*** + ***-ic***].

intropatíe, (rar) **intropatli** f. (estetică) proiectare, transpunere simpatetică a eului în obiectele exterioare: *sufletul nu va conteni niciodată să-şi însufleţească obiectul prin intropatii.* BL. [Din fr. ***intropathie***].

intrórs, ~şi, întrorsă, ~e a. (bot.; despre stamine) cu antere deschise spre interiorul florii. [Din fr. ***introrse,*** lat. ***introrsum***].

introspectá, introspectez vb. (refl.) a-şi observa propriile trăiri psihice. [Din fr. ***introspecter***].

introspectáre, introspectări f. faptul de a se introspecta. [V. ***introspecta***].

introspectív, ~i, introspectivă, ~e a. referitor la introspecţie; bazat pe introspecţie: *scrieri care acum douăzeci de ani interesau prin spiritul lor de observaţie introspectivă, azi sînt superficiale.* CĂL.; *analiză introspectivă.* [Din fr. ***introspectif***].

introspécţie, introspecţii f. metodă psihologică bazată pe observarea propriei conştiinţe; studiu psihologic bazat pe această metodă: *cunoaşterea unui sentiment trăit poate fi mijlocită prin introspecţie.* BL.; (şi: (înv.) **introspecţiune**). [Din fr. ***introspection***].

introspecţioníst, ~şti, introspecţionistă, ~e a. (rar) care se bazează pe introspecţie, de introspecţie: *nuvelele ... suferă de pedanterie introspecţionistă.* CĂL. [De la ***introspecţie***].

introspecţiúne f. v. introspecţie.

introversiúne, introversiuni f. (psih.) orientare a conştiinţei către propriul eu; tendinţă de a se închide în sine. [Din fr. ***introversion,*** germ. ***Introversion***].

introvertít, ~ţi, introvertită, ~e a. concentrat sau obsedat de propria lume interioară (neglijînd-o pe cea exterioară): *orice monadă este o totalitate cosmică în miniatură, o lume psihic introvertită.* BL. [Din fr. ***introverti,*** germ. ***introvertiert***].

intrús, ~şi, intrusă, ~e m., f. persoană nepoftită, care se introduce undeva fără vreo calitate: *a devenit lividă, dar n-a avut curajul să spuie nimic intrusului.* PETR. [Din fr. ***intrus,*** lat. ***intrusus***].

intruvábil, ~i, intruvabilă, ~e a. (rar) care nu se poate găsi; care se găseşte greu: *într-o suburbie vastă şi labirintică ... strada e intruvabilă.* CĂL. [Din fr. ***introuvable;*** cf. it. ***introvabile***].

intruziúne, intruziuni f. **1.** acţiunea de a se introduce fără drept într-o societate, într-o funcţie; **2.** (geol.) pătrundere a magmei vulcanice în crăpăturile scoarţei terestre; rocă sau filon metalifer format în acest mod; **3.** pătrundere a apei marine în apa dulce a izvoarelor, rîurilor etc.; **4.** pătrundere a unei formaţiuni anatomice într-o formaţiune anatomică vecină. [Din fr. ***intrusion,*** germ. ***Intrusion***].

intruzív, ~i, intruzivă, ~e a. (geol.) **rocă intruzivă,** rocă formată prin intruziune. [Din fr. ***intrusif,*** germ. ***intrusiv***].

intubáţie, intubaţii f. (med.) introducere a unei sonde într-un organ tubular în scopul administrării unui medicament, al anestezierii sau al golirii. [Din fr. ***intubation***].

intuí, intuiesc vb. (tr.) a înţelege; a sesiza (repede) ceva; a pătrunde prin intuiţie ceva; a cunoaşte intuitiv: *trebuie sforţare intelectuală din partea cititorului spre a intui raporturile în toată plenitudinea lor.* CĂL. [De la ***intuiţie;*** cf. lat. ***intueri***].

intuíre, intuiri f. faptul de a intui; înţelegere, sesizare rapidă; pătrundere în esenţa problemelor sau fenomenelor în mod intuitiv: *Otilia Cazimir face, cu aceeaşi intuire directă a lumii, o poezie de miraculos infantil.* CĂL. [V. ***intui***].

intuitív, ~i, intuitivă, ~e a. **1.** bazat pe cunoaşterea directă, nemijlocită a realităţii: *nici idee înaltă în formă frumoasă, nici înălţurarea abstracţiunii în ideea intuitivă de toţi înţeleasă.* CĂL.; (subst. n.) *intuitivul se subsumează conceptului categorial.* BL.; (adv.) *facultatea de a privi intuitiv un caracter ca un întreg organic.* EM.; **2.** care îmbină prezentarea teoretică a problemelor cu observarea directă a obiectelor: *învăţămînt intuitiv; metodă intuitivă.* [Din fr. ***intuitif,*** germ. ***intuitiv***].

intuitivitáte f. caracter intuitiv; capacitate de a reproduce, de a reda, de a sugera ceva: *tabloul pe care declamatorul ni-l desfăşoară dinaintea noastră, trebuie să ni-l prezinte cu claritate şi intuitivitate vădită.* EM.; *se arată dispuşi să ia asupra lor mai curînd riscul de a trebui să introducă în teorie antinomia decît să renunţe la intuitivitate.* BL. [***Intuitiv*** + ***-itate***].

intuíţie, intuiţii f. **1.** capacitate de a pătrunde şi de a înţelege lucrurile: *el este întîiul versificator român cu intuiţia valorii acustice a cuvîntului.* CĂL.; **2.** descoperire bruscă a unui adevăr, a unei soluţii: *nu erau acele creaţiuni o intuiţie a dezvoltării viitoare?* EM.; **3.** (filoz.) cunoaştere nemijlocită a adevărului fără intervenţia raţiunii: *condiţiile sub cari ni se dau obiecte în intuiţiune.* EM.; (şi: (înv.) **intuiţiune**). [Din fr. ***intuition,*** lat. ***intuitio, -onis,*** germ. ***Intuition***].

intuiţionál, ~i, intuiţională, ~e a. (rar) care aparţine intuiţiei, bazat pe intuiţie: *puritatea intuiţională e inaccesibilă cunoaşterii.* BL. [***Intuiţiune*** + ***-al***].

intuiţionísm n. **1.** curent de gîndire care opune raţiunii intuiţia, concepută ca o facultate analogă cu instinctul, cu simţul artistic sau cu relaţia cu divinitatea, considerînd că aceasta pătrunde nemijlocit în esenţa lucrurilor: *instituţionismul ... se ridică şi împotriva formulării cunoaşterii.* BL.; **2.** orientare idealist subiectivă care susţine fundamentarea intuitivă a noţiunilor: *nu opunem, cum s-ar crede, raţionalismului un intuiţionism fără osatură.* BL. [Din fr. ***intuitionnisme,*** germ. ***Intuitionismus***].

intuiţioníst, ~şti, intuiţionistă, ~e a. care aparţine intuiţionismului, referitor la intuiţionism: *teza intuiţionistă rămîne însă nerealizabilă.* BL. // m. adept al intuiţionismului: *intuiţioniştii ... sînt mai curînd dispuşi să interpreteze această împrejurare ca un neajuns esenţial al logicei.* BL. [Din fr. ***intuitionniste***].

intuiţiúne f. v. intuiţie.

intumescént, ~ţi, intumescentă, ~e a. care începe să se umfle: *carne intumescentă.* [Din fr. ***intumescent***].

intumescénţă, intumescenţe f. (med.) umflătură. [Din fr. ***intumescence***].

inumán, ~i, inumană, ~e a. **1.** neomenesc, crud, feroce: *nicicînd puterea de sacrificiu a populaţiei istorice n-a fost mai mare, mîrşavele spoliaţiuni ... mai numeroase, mai inumane.* EM.; **2.** care nu este propriu omului; neobişnuit (printre oameni); (adv.) *mentalitatea e a unui bucher suficient şi inuman de serios.* CĂL. [Din fr. ***inhuman,*** lat. ***inhumanus***].

inumanitáte f. (rar) însuşirea de a fi inuman; neomenie; cruzime, ferocitate: *e o dramă greoaie în care se demonstrează inumanitatea despărţirii de copil ... a unei mame.* CĂL. [Din it. ***inumanità***].

inumerábii, ~i, inumerabilă, ~e a. (rar) care nu poate fi numărat; de nenumărat: *coloanele unui templu doric sînt computabile, acelea ale unui templu egiptean ori asiat, inumerabile.* CĂL. [Din it. ***inumerabile***].

inundă, inúnd vb. (tr.) **1.** a acoperi (prin revărsare) un teren; a îneca: *apele Siretului şi ale Moldovii ... au inundat văile.* AL.; *rîul inundă livezile;* (fig.) *elemente străine vor inunda România ca valurile potopului.* EM.; **2.** a pătrunde în cantitate mare într-o mină, într-o sondă etc.: *apa inundă galeriile;* **3.** (fig.) a năvăli: *popoarele barbare au inundat*

ţările române în tot timpul evului mediu; **4.** (fig.) a acoperi din abundenţă; a năpădi, a copleşi: *lumina policandrelor inundă teatrul.* AL.; *lacrimile îi inundă faţa.* [Din lat. ***inundare,*** fr. ***inonder***].

inundábil, ~i, inundabilă, ~e a. care poate fi inundat: *zonă inundabilă.* [Din fr. ***inondable***].

inundáre, inundări f. acţiunea de a inunda şi rezultatul ei; revărsare: *unguroaica strică hazmaua spre a împiedica pe clienţi prin inundarea curţii.* CĂL. [V. ***inunda***].

inundát, ~ţi, inundată, ~e a. acoperit cu apă: *teren inundat.* [V. ***inunda***].

inundáţie, inundaţii f. acoperire a unei porţiuni de uscat cu o mare cantitate de apă (prin revărsarea unui rîu); cantitate mare de apă revărsată pe un teren: *au scăpat de inundaţiile la care minele erau supuse înainte.* BOL.; (fig.) *inundaţie de glume.* CAR.; (şi: (înv.) **inundaţiune**). [Din fr. ***inondation,*** lat. ***inundatio, - onis***].

inundaţiúne f. v. inundaţie.

inútil, ~i, inutilă, ~e a. **1.** nefolositor, netrebuincios: *înnoirile economice le erau defavorabile, iar cele politice inutile.* IBR.; **2.** de prisos, zadarnic: *rezultă că e inutilă sforţarea omenească.* IBR.; (adv.) *băşici goale care pocnesc inutil într-un bîlci unde oamenii cască ochii cu urechile înfundate.* REBR. [Din fr. ***inutile,*** lat. ***inutilis***].

inutilitáte, inutilităţi f. **1.** însuşirea de a fi inutil; zădărnicie: *scrîşnea de inutilitatea deşertei lui revolte.* VLAH.; **2.** (concr.; la pl.) lucruri, fapte sau vorbe fără rost: *toată nuvela este o înregistrare de inutilităţi caracteristice.* CĂL. [Din fr. ***inutilité,*** lat. ***inutilitas, -atis***].

inutilizá, inutilizez vb. (tr.) a face inutilizabil (un obiect); a nu folosi, a lăsa nefolosit: *a păstrat ceea ce era frumos, restul l-a inutilizat.* IBR. [Din fr. ***inutiliser***].

inutilizábil, ~i, inutilizabilă, ~e a. care nu poate fi utilizat; de nefolosit. [Din fr. ***inutilisable***].

inutilizáre, inutilizări f. faptul de a inutiliza; nefolosire. [V. ***inutiliza***].

inutilizát, ~ţi, inutilizată, ~e a. care nu a fost sau nu este utilizat; nefolosit. [V. ***inutiliza***].

inuzábil, ~i, inuzabilă, ~e a. care nu se poate uza; care rezistă mult timp. [Din fr. ***inusable***].

inuzitát, ~ţi, inuzitată, ~e a. (livr.) neîntrebuinţat. [Din fr. ***inusité,*** lat. ***inusitatus***].

invadá, invadez vb. (tr.) **1.** a năvăli într-o ţară, într-o regiune străină; a cotropi: *ne mulţumim să indicăm porţile prin care cetatea putea fi comod invadată.* BL.; **2.** a se întinde peste tot, a ocupa în întregime: *mulţimea invadase trotoarele.* REBR.; **3.** (fig.) a cuprinde, a pune stăpînire: *acum cînd bănuielile deveniră certitudine, fu brusc invadat de nelinişte.* GHEŢIE. [Din lat., it. ***invadere***].

invadáre, invadări f. acţiunea de a invada; invazie, năvălire, cotropire: *invadarea teritoriilor româneşti de slavi;* (fig.) *mai era şi ... invadarea cuvintelor netrebuitoare pe lîngă cele trebuitoare.* IBR. [V. ***invada***].

invadatór, ~i, invadatoáre a. (şi subst.) care invadează; năvălitor, cotropitor: *el totuşi nu crede că trupele invadatoare vor veni atît de repede.* PETR. [***Invada*** + ***-tor***].

invaginá, invaginează vb. (med.; refl.) a se răsuci spre interior; a se dezvolta prin invaginaţie. [Din fr. ***invaginer,*** it. ***invaginare***].

invaginátie, invaginaţii f. (med.) răsucire a unei porţiuni de organ sau de ţesut spre interior; pătrundere a unei porţiuni de organ sau de ţesut într-o cută proprie; (şi: **invaginaţiune**). [Din fr. ***invagination***].

invaginaţiúne f. v. invaginaţie.

invalíd, ~zi, invalidă, ~e a. (şi subst.) care are o infirmitate; infirm, mutilat: *trecînd un glonţ de tun aproape, mi-au uscat un picior şi-am rămas invalid.* B.-DEL.; *pensionar invalid nu-mi convine deloc.* CAR.; (şi: (înv.) **învalid**). [Din fr. ***invalide,*** lat. ***invalidus***].

invalidá, invalidez vb. (tr.) a declara nul, lupsit de valoare juridică: *Camera invalidează o alegere a sa în Vlaşca.* CĂL.; *a invalida alegerile, un contract sau un testament;* (p. ext.) *argumente în contrariu cari ar invalida teoria noastră nu se prea pot aduce.* EM. [Din fr. ***invalider***].

invalidábil, ~i, invalidabilă, ~e a. care poate sau trebuie să fie invalidat. [Din fr. ***invalidable***].

invalidáre, invalidări f. acţiunea de a invalida şi rezultatul ei; anulare: *comisiunea de verificare n-a putut găsi motiv de invalidare.* EM. [V. ***invalida***].

invaliditáte, invaliditáţi f. **1.** lipsă de validitate a unui act, a unui mandat, a unei hotărîri etc.: *se opreşte ca să dovedească invaliditatea sinodului de la Florenţa.* BL.; **2.** starea celui invalid; infirmitate. [Din fr. ***invalidité***].

invár n. oţel (cu mult nichel), caracterizat prin dilatare foarte mică şi folosit la fabricarea instrumentelor şi aparatelor. [Din fr. ***invar,*** germ. ***Invar***].

invariábil, ~i, invariabilă, ~e a. **1.** (şi adv.) care nu se schimbă; neschimbător: *aceste concepte sînt socotite ca redînd esenţa invariabilă a lucrurilor.* BL.; (adv.) *Carla refuza invariabil, pretextînd lipsa de timp sau de dispoziţie.* GHEŢIE; **2.** (gram.) fără flexiune: *găsim şi forma de articol „a" invariabil.* IBR.; *adjectiv invariabil.* [Din fr. ***invariable,*** germ. ***invariabel***].

invariabilitáte f. faptul de a fi invariabil; caracterul a ceea ce este invariabil. [Din fr. ***invariabilité***].

invariánt, ~ţi, invariantă, ~e a. care nu se schimbă; invariabil, neschimbător. // m. mărime, relaţie, proprietate etc. care rămîne neschimbată după o transformare. // f. element, formă cu caracter permanent, imuabil, în evoluţia istorică a spiritului uman. [Din fr. ***invariant,*** germ. ***invariant, Invariante***].

invarián̦ţă, (rar) **invarianţe** f. menţinere neschimbată a unei mărimi, proprietăţi, relaţii etc. în cursul unei transformări; (rar) invariaţie. [Din fr. ***invariance,*** germ. ***Invarianz***].

invariáţie, invariaţii f. (rar) invarianţă: *sînt considerate ca fiind echivalente unor invariaţii.* BL. [***In-***^{2} + ***variaţie***].

invázie, invazii f. **1.** năvălire a unei armate inamice într-o ţară: *un şir lung de invaziuni, răzmiriţe şi războaie.* GHICA; (fig.) *slavismul loveşte cu talazurile sale de invaziune corabia statului român.* EM.; **2.** (pătrundere şi) extindere (rapidă): *vechea limbă literară suferă o invazie de neologisme.* IBR.; (fig.) *mitul invaziunii instinctului erotic la fete.* CĂL.; **3.** (p. ext.) apariţie şi extindere rapidă a unor paraziţi, a unor dăunători, a unei boli etc.: *praful de pe scenă, subalimentaţia voită produc mizeria fiziologică şi o invazie bruscă.* CĂL.; **4.** (med.) stadiu al unei boli infecţioase cuprins între apariţia primelor semne de îmbolnăvire şi instalarea fenomenelor clinice caracteristice; (şi: (înv.) **invaziune**). [Din fr. ***invasion,*** lat. ***invasio, -onis,*** germ. ***Invasion***].

invaziúne f. v. invazie.

invazív, ~i, invazivă, ~e a. (med.) cu caracter de invazie. [Din engl. ***invasive***].

invectív, ~i, invectivă, ~e a. (italienism) **1.** care spune invective (la adresa cuiva): *poetul exuberează, dar e arid, ... mai mult invectiv, sarcastic.* CĂL.; **2.** care serveşte drept invectivă; care insultă: *acoperă femeia cu un potop de epitete invective.* CĂL. [Din it. ***invettivo***].

invectivá, invectivez vb. (tr.) a insulta, a spune invective la adresa cuiva: *Dimitrie fu invectivat şi huiduit.* GHEŢIE. [Din fr. ***invectiver***].

invectiváre, invectivări f. acţiunea de a invectiva şi rezultatul ei. [V. ***invectiva***].

invectívă, invective f. expresie jignitoare, vorbă de ocară; injurie: *încetează cu invectivele împotriva latinismului.* IBR. [Din fr. ***invective,*** it. ***invettiva,*** lat. ***invectivae***].

inventá, inventez şi (înv.) **invént** vb. (tr.) **1.** a crea ceva nou care nu exista pînă atunci; a descoperi: *cînd cineva inventează o unealtă, ... acest act poate fi fără îndoială însoţit de fel de fel de trăiri.* BL.; (refl. pas.) *tîrziu s-a inventat iarba de puşcă.* EM.; **2.** (fig.) a plăsmui, a scorni lucruri imaginare, neadevărate: *inovatorii cari credeau a putea inventa o altă ţară.* EM.; (refl. pas.) *pe un cadru cronologic relativ exact se inventează situaţii şi dialoguri.* CĂL. [Din fr. ***inventer***].

inventár, inventare n. **1.** document (listă, registru etc.) în care sînt înscrise mijloacele şi obiectele pe care le posedă o persoană, o instituţie sau o întreprindere; (p. ext.) totalitate a acestor mijloace şi obiecte: *avea sticlele primite cu număr şi trecute la inventar.* TUD.; **2.** evaluare scrisă a mărfurilor şi a altor valori dintr-un magazin, de la o societate comercială etc.: *o casă sigilată de moştenitori în vederea inventarului.* GHEŢIE; **beneficiu de inventar,** v. **beneficiu; sub beneficiu de inventar,** v. **beneficiu; a face inventarul,** a inventaria: *ai făcut inventarul tuturor bagatelelor din colonadă.* NEGR.; **3.** (lingv.) listă exactă, analiză amănunţită: *vom face astăzi inventarul substanţial şi explicit al pericolelor de traducţiune.* OD.; **4.** (p. ext.) proprietate, avere, patrimoniu: *calul reprezintă un element din inventarul moşiei.* CĂL. [Din fr. ***inventaire,*** lat. ***inventarium***].

inventáre, inventări f. acţiunea de a inventa şi rezultatul ei: *nu era cu putinţă ca G.Lazăr ... să se fotografieze înainte de inventarea fotografiei.* CĂL. [V. ***inventa***].

inventariá, inventariez vb. (tr.) a înregistra într-un inventar şi a evalua bunurile aflate undeva sau la cineva: *slujba mea consta în a inventaria timp de patru ore cărţile din bibliotecă.* GHEŢIE; (p. ext.; refl. pas.) *s-au inventariat unele experienţe cari pledează pentru o asemenea ipoteză.* BL. [De la ***inventar***].

inventariére, inventarieri f. acţiunea de a inventaria şi rezultatul ei: *aceeaşi conştiinciozitate îl îndeamnă să pornească la inventarierea tuturor operelor din bibliotecă.* CĂL. [V. ***inventaria***].

inventát, ~ţi, inventată, ~e a. **1.** descoperit; **2.** născocit, imaginat, scornit: *veritabilă ori inventată, scena plecării pe furiş a soţiei infidele pare scoasă dintr-un roman.* CĂL. [V. ***inventa***].

inventatór, ~i, inventatoáre m., f. persoană care a inventat ceva: *să fie numele inventatorului* [legat] *de numele invenţiei.* CAR. // a. care inventează, care produce elemente noi, inedite: *imaginaţia ... inventatoare e mai cu samă apanajul unui scriitor romantic.* IBR. [***Inventa*** + ***-tor***; cf. fr. ***inventeur***].

invéntică f. disciplină care studiază procesul invenţiei şi metodele stimulării lui. [De la ***inventa*** (după *didactică*)].

inventív, ~i, inventivă, ~e a. **1.** care are capacitatea, talentul de a inventa: *Teleor e un metaforist inventiv.* CĂL.; (adv.) *el învinge totdeauna pe duşman, se descurcă inventiv din cele mai grele cumpene.* CĂL.; **2.** (p. ext.) abil, perspicace; imaginativ: *va orienta pe unii astronomi greci, de splendidă putere inventivă, spre căutarea unor procedee matematice.* BL.; *spirit inventiv.* [Din fr. ***inventif***].

inventivitáte f. însuşirea de a fi inventiv; (înv.) invenţie: *în ciuda inventivităţii lor, matematicienii nu au putut nici pe departe să acopere toate cererile.* BL. [***Inventiv*** + ***-itate***].

inventór, inventori m. (înv.) inventator: *au fost adevăraţii ei inventori.* OD. [Din fr. ***inventeur,*** lat. ***inventor, -oris***].

inventoriá, inventoriez vb. (înv.; tr.) a inventaria. [Din fr. ***inventorier***].

invénţie, invenţii f. **1.** (înv.) inventivitate: *toate aceste schiţe şi nuvele sînt lipsite de invenţiune.* CĂL.; **2.** realizare a unui nou obiect, a unui nou sistem tehnic etc.; (concr.) obiect, aparat, maşină inventată: *invenţiile tehnice ale omenirii sînt fapte care apar într-un cîmp stilistic.* BL.; **brevet de invenţie,** v. **brevet; 3.** (fig.) plăsmuire, scornire de lucruri inexistente; minciună: *pune pe seama unui amic invenţiuni ale sale.* CĂL.; **4.** parte a retoricii care studiază găsirea şi alegerea ideilor şi argumentelor în alcătuirea discursului; (şi: (înv.) **invenţiune**). [Din fr. ***invention,*** lat. ***inventio, -onis,*** germ. ***Invention***].

invenţiúne f. v. invenţie.

inverificábil, ~i, inverificabilă, ~e a. care nu poate fi verificat; de neverificat. [Din fr. ***invérifiable***].

invernál, ~i, invernală, ~e a. (livr.) de iarnă, iernatic. [Din it. ***invernale***].

inverosímil, ~i, inverosimilă, ~e a. (rar) neverosimil: *sînt o mulțime de inexactități, copleșite de complicația inverosimilă a acțiunii.* CĂL.; (adv.) *față inverosimil de prelungă, de hidalgo.* CĂL. [Din it. ***inverosimile***].

ínvers, ~şi, inversă, ~e a. care este sau se realizează în sens contrar celui inițial sau firesc: *sfera și conținutul noțiunilor stau în proporție inversă.* MAIOR.; (subst.) *inversa acestei situații experimentale este de asemenea cu putință.* BL.; (adv.) *sentimentul iubirii atrage după dînsul și sentimentul pentru natură, și invers.* IBR.; (mat.) **raport, mărime etc.) invers proporțional(ă)**, (raport, mărime etc.) care realizează o relație încît dacă un număr se mărește, celălalt scade în aceeași proporție; (p. ext.) *trebuie recunoscut că îngîmfarea este invers proporțională cu calitatea indivizilor.* CĂL. [Din fr. ***inverse,*** lat. ***inversus,*** germ. ***invers***].

inversă, inversez vb. (tr.) **1.** a schimba ordinea inițială sau firească; a pune în locul altuia: *sîntem mai curînd dispuși să inversăm raportul.* BL.; **2.** (fiz.) a schimba sensul unei mărimi vectoriale, direcția rămînînd neschimbată: *a inversa viteza.* [Din fr. ***inverser,*** lat. ***inversare***].

inversáre, inversări f. acțiunea de a inversa și rezultatul ei: *mai strigătoare la cer inversare de planuri nici că se putea.* GHEȚIE. [V. ***inversa***].

invérsie f. v. inversiune.

inversiúne, inversiuni f. **1.** inversare; schimbare de sens; răsturnare; **2.** (gram.) procedeu sintactic (și stilistic) care constă în schimbarea ordinii normale a cuvintelor în frază: *întreaga comoară a limbii, ce sta în zicători, proverbe, inversiuni.* EM.; **3.** (chim.) **inversiunea zahărului,** transformare a zaharozei în glucoză prin hidroliză; **4.** (med.) anomalie congenitală constînd în situarea unuia sau mai multor organe în partea opusă celei normale; **inversiune sexuală,** homosexualitate; **5.** (geol.) **inversiune de relief,** transformare prin eroziune (sau depunere) a înălțimilor în văi (sau invers); (și: (înv.) **inversie**). [Din fr. ***inversion,*** lat. ***inversio, -onis,*** germ. ***Inversion***].

inversór, inversoare n. dispozitiv pentru inversarea sensului mișcării unei mașini, unui vehicul, unui curent electric etc. [Din fr. ***inverseur,*** germ. ***Inversor***].

invertáză, invertaze f. enzimă produsă de drojdia de bere, care transformă zahărul în glucoză și în fructoză; invertină. [Din fr. ***invertase,*** germ. ***Invertase***].

invertí, invertesc vb. (tr.) **1.** a face o inversiune; a schimba; **2.** a transforma zahărul în glucoză cu ajutorul invertazei. [Din fr. ***invertir,*** lat. ***invertire***].

invertínă f. (biol.) invertază. [Din fr. ***invertine,*** germ. ***Invertin***].

invertíre, invertiri f. acțiunea de a inverti și rezultatul ei; **invertire sexuală,** homosexualitate. [V. ***inverti***].

invertít, invertiți m. homosexual. [Din fr. ***inverti***].

invertór, invertoare n. aparat sau instalație care transformă curentul electric continuu în curent alternativ. [Din engl. ***inverter***].

investí[1], investesc vb. (tr.) a întrebuința, a plasa un fond, un capital într-o întreprindere; a face o investiție: *a investi într-o afacere;* (p. ext.) *adevărul e că, investise mari speranțe în nepotu-său.* GHEȚIE. [Din fr. ***investir,*** engl. ***invest***].

investí[2] vb. v. învesti.

investigă, investighez vb. (rar; tr.) a face investigații; a cerceta. [Din lat. ***investigare***].

investigáre, investigări f. acțiunea de a investiga și rezultatul ei. [V. ***investiga***].

investigatív, ~i, investigativă, ~e a. **1.** care aparține investigației, care are caracter de investigație: *rămîne ca literatură a imaginației științifice, ca un roman al senzației investigative.* CĂL.; *metodă investigativă; orientare investigativă;* **2.** care face investigații; investigator: *revista e o culegere de baliverne ale unor tineri însă inteligenți, investigativi.* CĂL.; (subst.) *nu înfățișează toată umanitatea, ci numai pe solitari, pe investigativi.* CĂL. [Din it. ***investigativo,*** engl. ***investigative***].

investigátor, ~i, investigatoáre a. și m., f. (persoană) care face investigații; cercetător: *marile vocații investigatoare au fost întotdeauna însoțite de voința dîrză de a descoperi adevărul.* CĂL.; *teoreticianul și investigatorul ... este, precum se știe, Wilhelm Wundt.* BL. [Din fr. ***investigateur,*** lat. ***investigator, -oris***].

investigáție, investigații f. cercetare minuțioasă și sistematică cu scopul de a afla ceva: *în regiune se fac investigații pentru exploatarea petrolului.* CĂL.; (și: (înv.) **investigațiune**). [Din fr. ***investigation,*** lat. ***investigatio, -onis***].

investigațiúne f. v. investigație.

investíre[1], investiri f. acțiunea de a investi și rezultatul ei: *înzestrîndu-l cu toate drepturile și privilegiile curgătoare dintr-o asemenea investire.* GHEȚIE; *investirea unui fond într-o afacere.* [V. ***investi***].

investíre[2] f. v. învestire.

investít, ~ți, investită, ~e a. plasat într-o întreprindere, într-o afacere: *capital investit.* [V. ***investi***].

investitór, ~i, investitoáre a. care investește, care face investiții: *societate investitoare.* // m. persoană, societate, întreprindere etc. care investește capital: *au fost izgoniți unii dintre puținii investitori străini.* CR.; *investitor strategic;* (fin.) **investitor instituțional,** organism financiar care are majoritatea plasamentelor în valori mobiliare. [***Investi*** + ***-tor***; cf. fr. ***investisseur***].

investitúră f. v. învestitură.

investíție, investiții f. **1.** plasare de fonduri, de capital într-o întreprindere sau într-o afacere; **2.** capital plasat astfel; (și: (înv.) **investițiune**). [Din germ. ***Investition***].

investițiónál, ~i, investițională, ~e a. care ține de investiții, referitor la investiții: *capital investițional.* [***Investițiune*** + ***-al***].

investițiúne f. v. investiție.

inveterát, ~ți, inveterată, ~e a. învechit, înrădăcinat: *acest oraș, ca și sufletul poetului, este o durată, o formă inveterată a vieții, o memorie.* IBR.; (și: (înv.) **înveterat**). [Din fr. ***invétéré,*** lat. ***inveteratus***].

invidiá, invidiez vb. (tr.) **1.** a privi cu invidie; a pizmui: *poetul invidiază pe omul care gustă pacea la vatră.* CĂL.; *invidiez totuși pe-acei care slovele-adună.* VIERU; **2.** a rîvni la ceva străin: *curtezanii ... invidiau poziționea și favorul în care îl videau.* NEGR. [Din it. ***invidiare***].

invidiábil, ~i, invidiabilă, ~e a. (rar) care poate fi invidiat: *ar face-o aceasta invidiabilul guvern al Bulgariei?* EM. [***Invidia*** + ***-bil***].

invídie, invidii f. sentiment egoist de necaz, provocat de succesele, calitățile sau situația altuia; pizmă: *cu oarecare invidie – mărturisesc – privesc pe englez.* CAR. [Din lat. ***invidia***].

invidiére, invidieri f. faptul de a invidia. [V. ***invidia***].

invidiós, ~şi, invidioásă, ~e a. (și subst.) stăpînit de invidie; pizmuitor: *conjurația eternă a nulităților invidioase.* EM. [Din lat. ***invidiosus***].

invincíbil, ~i, invincibilă, ~e a. care nu poate fi învins; de nebiruit: *armată invincibilă;* (fig.) *argument invincibil.* [Din fr. ***invincible,*** lat. ***invincibilis***].

invincibilitáte f. calitatea a ceea ce este invincibil. [Din fr. ***invincibilité***].

invingíbil a. v. învingibil.

inviolábil, ~i, inviolabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi violat, încălcat: *jurămînt inviolabil;* **2.** care nu poate fi urmărit, arestat sau judecat decît pe baza unei dispoziții speciale: *ambasadorii sînt inviolabili.* [Din fr. ***inviolable,*** lat. ***inviolabilis***].

inviolabilitáte f. calitatea a ceea ce este inviolabil: *serviciul juridic se naște atuncea cînd inviolabilitatea unei persoane este condițiunea dezvoltării sale.* EM. [Din fr. ***inviolabilité,*** lat. ***inviolabilitas, -atis***].

invită, invít și (înv.) **invitez** vb. (tr.) **1.** a pofti, a chema pe cineva să vină undeva sau să participe la ceva: *invită-i să vie aice ca să parlamentăm împreună.* AL.; **2.** (p. ext.) a ruga pe cineva să facă ceva: *ne-nviteadzî prorocul să călcăm pofta și dezmierdăciunea lumii.* DOS.; *capătă obișnuința perfidă de a-i invita să colaboreze cu el.* CĂL.; *vă invit să tăceți;* **3.** a soma: *te invit să ieși!;* (și: **învita**). [Din fr. ***inviter,*** lat. ***invitare***].

invitáre, invitări f. (rar) acțiunea de a invita și rezultatul ei. [V. ***invita***].

invitát, ~ți, invitată, ~e m., f. persoană chemată să vină undeva sau să participe la ceva: *francezul arată invitatului apartamentul său.* CĂL.; (adj.) *persoană invitată.* [V. ***invita***].

invitatór, ~i, invitatoáre m., f. (rar) persoană care invită pe cineva: *mai toate subsemnăturile celor doisprezece invitatori sînt de una sau de alta dintr-aceste patru categorii.* GHICA. [***Invita*** + ***-tor***].

invitáție, invitații f. **1.** chemare, poftire de a veni undeva: *o invitațiune așa de poruncitoare.* GHICA; **2.** bilet sau scrisoare prin care cineva este chemat undeva: *același distribuitor dăduse aceeași invitațiune la mai mulți trecători.* BAC.; **3.** (p. ext.) propunere de a face ceva: *nu încape îndoială că aveam să dau curs invitației.* GHEȚIE; (și: (înv.) **invitațiune**). [Din fr. ***invitation,*** lat. ***invitatio, -onis***].

invitațiúne f. v. invitație.

invítă, invite f. (la unele jocuri) deschidere. [Din fr. ***invite***].

in vítro adv. în afara organismului. [Cuv. lat.].

in vívo adv. în organismul viu. [Cuv. lat.].

invizíbil, ~i, invizibilă, ~e a. care nu se vede sau nu se poate vedea (datorită micimii sau depărtării): *orice schimbare calitativă apare în această perspectivă redusă la mișcare de corpuscule invizibile.* BL.; *s-a făcut invizibil;* (subst. n.) *crede cu fervență în invizibil.* [Din fr. ***invisible,*** lat. ***invisibilis***].

invizibilitáte f. starea a ceea ce este invizibil; însușirea de a fi invizibil. [Din fr. ***invisibilité,*** lat. ***invisibilitas, -atis***].

invocá, invóc vb. (tr.) **1.** a chema în ajutor (o divinitate): *în aceeași stil bucolic, poetul invocă pe Isus.* CĂL.; (p. ext.) *pretexte invocate pentru a urmări cu totul alte scopuri.* EM., **2.** a cita ca sprijin: *a invoca legea;* **3.** a se referi la ceva care poate servi ca argument, ca exemplificare etc.: *motivele și considerantele invocate de fracție sînt false.* EM.; *au mai fost invocate în același sens și numele altor scriitori decorați cu această distincție.* CR. [Din fr. ***invoquer,*** lat. ***invocare***].

invocáre, invocări f. **1.** acțiunea de a invoca; chemare în ajutor (a unei divinități): *invocarea ta se scurse arzătoare ca o lavă.* MACED.; **2.** citare în sprijinul, în favoarea cuiva sau a ceva: *invocarea sincerității e de prisos.* PETR.; *invocarea aspectelor concrete.* [V. ***invoca***].

invocatór, ~i, invocatoáre a. și m., f. (persoană) care invocă, care face o invocație: *nu în partea invocatorie și portretizantă.* CĂL.; (și: **invocatoriu**). [Din fr. ***invocateur, invocatoir,*** it. ***invocatorio***].

invocatóriu a. v. invocator.

invocáție, invocații f. **1.** invocare, chemare în ajutor: *găsim și invocația către Demiurg.* IBR.; **2.** parte a unei poezii în care se roagă muzele (sau alte divinități) pentru a inspira; (și: (înv.) **invocațiune**). [Din fr. ***invocation,*** lat. ***invocatio, -onis***].

invocațiúne f. v. invocație.

involuá, involuez vb. (intr.) a regresa, a decădea, a reveni la o stare inferioară. [De la ***involuție*** (după *evolua*)].

involuáre, involuări f. faptul de a involua. [V. ***involua***].

involuát, ~ți, involuată, ~e a. decăzut, regresat. [V. ***involua***].

involúcru, involucre n. (bot.) totalitate a bracteelor de la baza unei flori sau a unei inflorescenţe. [Din fr. ***involucre,*** lat. ***involucrum***].

involuntár, ~i, involuntară, ~e a. **1.** făcut fără voie; neintenţionat: *toţi factorii aceştia în unire involuntară cu puterea mai mare.* EM.; *gest involuntar;* (adv.) *m-am răsucit involuntar şi l-am regăsit pe regizorul-prim.* GHEŢIE; **2.** (rar) lipsit de voinţă: *mîna-mi involuntară se mişcă tremurîndă în acea sfîntă oară.* EM.; (şi: (înv.) **învoluntar**). [Din fr. ***involontaire,*** lat. ***involuntarius***].

involút, ~ţi, involută, ~e a. **1.** ascuns, tainic, nedezvăluit: *orizontul spaţial al egipteanului este labirintic, al indului e infinitul involut.* BL.; **2.** (bot.) răsucit în interior. [Din lat. ***involutus***].

involutív, ~i, involutivă, ~e a. (livr.) care aparţine involuţiei, cu caracter de involuţie: *ele sînt momente, etape, prin care se realizează viziunea infinitului în perspectivă involutivă.* BL. [Din fr. ***involutif***].

involúţie, involuţii f. **1.** transformare regresivă; schimbare inversă celei normale, obişnuite: *indul purcede oarecum prin involuţie spre infinitul mic dinăuntrul cadrului.* BL.; **2.** regresiune a unui organ sau a organismului; **3.** revenire la normal a unui organ sau a unui organism (mărit mai înainte); (şi: (înv.) **involuţiune**). [Din fr. ***involution,*** lat. ***involutio, -onis,*** germ. ***Involution***].

involuţiúne f. v. involuţie.

invulnerăbli, ~i, invulnerabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi rănit; **2.** (p. ext.) care nu poate fi atacat; care nu poate fi atins cu nimic: *purta pretutindeni acelaşi aer triumfător al parvenitului fericit, bogat şi invulnerabil.* VLAH. [Din fr. ***invulnérable,*** lat. ***invulnerabilis***].

invulnerabilitáte f. însuşirea de a fi invulnerabil. [Din fr. ***invulnérabilité***].

io m. (înv.) formulă întrebuinţată înaintea numelor de domni: *Io Alexandru Voievod.* [Din sl. ***io***].

ioachím, ioachimi m. (înv.) taler (german): *cheltuind mai mult de 70.000 ioachimi.* BĂLC. [Din germ. ***Ioachims(thaler)***].

ioanít, ~ţi, ioanită, ~e a. care aparţine ordinului monaho-călugăresc instituit în secolul al XII-lea, referitor la acest ordin sau la membrii lui. // m. persoană care făcea parte din acest ordin. [Din fr. ***joanite,*** germ. ***Joannite***].

iobág, iobagi m. ţăran dependent de stăpînul feudal; şerb: *Bolliac cînta iobagul şi-a lui lanţuri de aramă.* EM. [Din magh. ***jobbágy***].

iobágésc, ~şti, iobăgeáscă, ~eşti a. (rar) **1.** care aparţine iobăgiei, specific iobagilor: *aveau cîte o moşie scutită de sarcini iobăgeşti.* BL.; **2.** alcătuit din iobagi, de iobagi: *au fost constrînşi la aceste sarcini şi alţi membri ai familiilor iobăgeşti.* BL. [***Iobag*** + *-esc*].

iobăgí, iobăgesc vb. (rar) **1.** (intr.) a fi iobag, a face muncă de iobag; **2.** (tr.) a face să devină iobag: *în cursul secolelor, tot mai mulţi ţărani secui au fost iobăgiţi.* BL. [***Iobag*** + *-i*].

iobăgíe f. stare de aservire a ţăranilor faţă de stăpînul feudal al pămîntului; stare de iobag: *iobăgimea avea prilejul să vadă că iobăgia nu era o stare imuabilă.* BL.; *iobăgia a fost desfiinţată la 1784 de împăratul Iosif II.* [***Iobag*** + *-ie*].

iobăgíme f. (înv.) totalitate a iobagilor; mulţime de iobagi: *sarcinile ce apăsau asupra iobăgimii ... erau multe şi grele.* BL. [***Iobag*** + *-ime*].

iobăgíre f. acţiunea de a iobăgi; mod de a munci ca iobag. [V. ***iobăgi***].

iobăgít, ~ţi, iobăgită, ~e a. adus în stare de iobag, devenit iobag: *preoţimea ortodoxă de la sate, supusă împilărilor şi iobăgită.* BL. [V. ***iobăgi***].

ioc adv. (fam.) nimic, deloc. [Din turc. ***yok***].

iod[1] n. element chimic solid, foarte volatil, solubil în alcool, avînd întrebuinţări în medicină; **tinctură de iod,** soluţie de iod în alcool, folosită la dezinfectarea rănilor: *aduse o faşă, tinctură de iod şi-l pansă pe pirat.* TUD. [Din fr. ***iod***].

iod[2] n. (fon.) iot. [Din fr. ***yod***].

iodát, iodaţi m. sare a acidului iodic. [Din fr. ***iodate***].

iodemíe, iodemii f. prezenţă a iodului în sînge; cantitate de iod prezentă în sînge. [Din fr. ***iodémie***].

iodhídric a. **acid iodhidric,** acid format prin combinarea iodului cu hidrogenul. [Din fr. ***iodhydrique***].

iódic a. **acid iodic,** acid oxigenat al iodului. [Din fr. ***iodique***].

iodísm n. intoxicaţie cu iod. [Din fr. ***iodisme***].

iodizá, pers. 3 **iodizează** vb. (lingv.; refl.) a se iotaciza. [***Iod***[2] + *-iza*].

iodizáre, iodizări f. faptul de a se iodiza. [V. ***iodiza***].

iodofórm n. substanţă solidă, galbenă şi cu miros puternic, întrebuinţată în medicină ca antiseptic, ca anestezic etc. [Din fr. ***iodoforme,*** germ. ***Iodoform***].

iodurare, iodurări f. (chim.) introducere a atomilor de iod în moleculele unei substanţe organice. [Din fr. ***ioduration***].

iodúră, ioduri f. compus al iodului cu un alt element chimic sau cu un radical organic. [Din fr. ***iodure***].

ioduríe, iodurii f. (med.) prezenţă a iodului în urină. [Din fr. ***iodurie***].

iofcá, iofcale f. (reg.) pastă făinoasă (în formă de pătrăţele): *supă cu iofcă.* [Din turc. ***yofka*** „subţire"].

iofobíe, iofobii f. (med.) teamă patologică de a fi otrăvit. [Din fr. ***iophobie***].

ioi interj. (reg.) exclamaţie care exprimă consternare, surpriză (neplăcută). [Din magh. ***jaj***].

iólă, iole f. barcă îngustă şi uşoară, cu pînze şi cu lopeţi, folosită în sport. [Din fr. ***yole***].

ioldáş m. v. **ghioldaş.**

ión, ioni m. atom sau grup de atomi încărcaţi cu electricitate. [Din fr. ***ion***].

ionatán, ionatani m. soi de măr originar din America de Nord. // n. (pl. **ionatane**) fructul acestui soi de măr, de culoare roşie şi cu gust dulce-acrişor, care se poate conserva mai mult. [Din engl. ***Ionathan***].

ionián, ~eni, ioniană, ~ene a. **1.** referitor la Ionia antică sau la locuitorii ei; din Ionia; ionic: *dialectul ionian;* **2. şcoala ioniană,** şcoală filozofică greacă, din sec. VII-VI î.Hr., care propunea o explicaţie materialistă a lumii; **3.** care aparţine acestei şcoli, specific acestei şcoli: *gîndirea ioniană se îndrepta şi spre o deşteIenire a empiriei.* BL. // m. (de obicei la pl.) filozof care făcea parte din această şcoală: *de o aplicare lucidă ... a metodei experimentale în considerarea naturii nu se poate vorbi nici la ionieni.* BL. [Din fr. ***ionien***].

iónic[1]**, ~ci, ionică, ~ce** a. **1.** ionian: *filosofia naturalistă ionică se întemeia pe o încredere nelimitată acordată inteligenţei.* BL.; *şcoala ionică;* **2. stil** (sau **ordin**) **ionic,** stil arhitectonic cu coloane zvelte avînd capitelul împodobit cu volute; **3.** (despre construcţii) realizat în acest stil: *aşează, în stînga şi dreapta, ... cîte patru coloane ionice de fiece latură.* CĂL.; **4.** (şi m.) picior de vers în poezia antică din două silabe lungi şi două scurte. [Din lat. ***ionicus,*** fr. ***ionique***].

iónic[2]**, ~ci, ionică, ~ce** a. referitor la ioni. [Din fr. ***ionique***].

ióniu n. izotop radioactiv al toriului care se obţine prin dezintegrarea uraniului. [Din germ. ***Ionium,*** fr. ***ionium***].

ionizá, pers. 3 **ionizează** vb. (tr.) a realiza ionizarea unui mediu. [Din fr. ***ioniser***].

ionizánt, ~ţi, ionizantă, ~e a. care produce ionizarea. [***Ioniza*** + *-ant*].

ionizáre, ionizări f. **1.** producere a ionilor într-un anumit mediu; (rar) ionizaţie; **2.** introducere de ioni în organism în scop terapeutic. [V. ***ioniza;*** cf. fr. ***ionisation***].

ionizát, ~ţi, ionizată, ~e a. bogat în ioni: *aerul ionizat al munţilor.* [V. ***ioniza***].

ionizatór, ionizatori n. generator de ioni. [Din fr. ***ionisateur***].

ionizáţie, ionizaţii f. (rar) ionizare. [Din fr. ***ionisation***].

ionofón, ionofoane n. difuzor care transformă direct energia electromagnetică în energie acustică prin oscilaţiile unei coloane de gaze ionizate. [Din fr. ***ionophone***].

ionónă f. substanţă chimică cu miros de violete, întrebuinţată în parfumerie. [Din fr. ***ionone***].

ionosféră f. pătură superioară a atmosferei, intens ionizată datorită radiaţiilor solare ultraviolete. [Din fr. ***ionosphère***].

ionosféric, ~ci, ionosferică, ~ce a. care aparţine ionosferei, referitor la ionosferă. [Din fr. ***ionosphérique***].

ionoterapíe, ionoterapii f. metodă de tratament constînd în introducerea în organism de ioni medicamentoşi. [Din fr. ***ionothérapie***].

iordán, iordane n. **1.** sărbătoare creştină care cade pe 6 ianuarie; Bobotează; **2.** rugăciune rostită de preot în ajunul acestei sărbători: *în ajunul Bobotezei preotul umblă cu iordanul din casă în casă;* (fam.) **a umbla cu iordane, a)** a spune vorbe goale; **b)** a se ţine de lucruri neserioase. [Din sl. ***iordanŭ***].

iordanián, ~eni, iordaniană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Iordaniei sau populaţiei ei, referitor la Iordania sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Iordania. // m. pl. popor care trăieşte în Iordania. [Din fr. ***jordanien***].

iordăní, iordănesc vb. (înv.; tr.) a stropi cu apă sfinţită la Bobotează. [De la ***iordan***].

iordănítor, iordănitori m. tînăr care însoţeşte preotul cînd umblă cu iordanul. [***Iordăni*** + *-tor*].

iorgán, iorgane n. (reg.) **1.** ţesătură de pus pe pat; cearşaf; **2.** plapumă. [Din turc. ***yorgan***].

iorgován, iorgovane m. (bot.; reg.) liliac (*Syringa vulgaris*): *frunză vrede iorgovan, am un bade năzdrăvan.* POP. [Din sb. ***jorgovan***].

iortomán a. v. **ortoman.**

iortománesc a. v. **ortomănesc.**

iortománește adv. v. **ortomăneşte.**

iortomános a. v. **ortomănos.**

ioság, iosaguri n. (reg.) **1.** moşie; **2.** avere, stare: *nu cer mare iosag.* POP. [Din magh. ***jószág***].

iosefín a. v. **iozefin.**

iot n. (lingv.) semivocala i. [Din germ. ***Jot,*** lat. ***iota***].

iotacísm n. iotacizare. [Din fr. ***iotacisme***].

iotacizá, pers. 3 **iotacizează** vb. (refl.; despre sunete) a se palataliza datorită contactului cu un iot. [***Iotac(ism)*** + *-iza*].

iotacizáre, iotacizări f. palatalizare a unui sunet sub influenţa lui iot; iotacism. [V. ***iotaciza***].

iotacizát, ~ţi, iotacizată, ~e a. palatalizat prin contactul cu iot. [V. ***iotaciza***].

iótă f. **1.** numele grecesc al literei *i;* **2. nici o iotă,** deloc, nimic: *nu pot să schimb nici o iotă din hotărîrea mea.* ISP.; **o iotă,** cît de puţin, foarte puţin: *n-ar cere c-o iotă mai mult decît ceea ce dă d-lui.* EM. [Din gr. mod. ***ióta***].

iov, iovi m. (reg.) specie de salcie care creşte prin pădurile umede (*Salix caprae*). [Din sl. ***iva***].

iozefín, ~i, iozefină, ~e a. care aparţine iozefinismului, referitor la iozefinism: *regimul iozefin era interesat în întărirea poziţiei sale.* BL.; (şi: **iosefin**). [De la ***iozefinism***].

iozefinísm n. ansamblu de reforme întreprinse în secolul al XVIII-lea de împăratul austriac Iosef II, care vizau printre altele subordonarea bisericii de către stat. [Din germ. ***Iosephinismus***].

ipecacuána f. plantă care creşte în Brazilia şi a cărei rădăcină se întrebuinţează în medicină ca expectorant şi ca vomitiv (*Uragoga Ipecacuanha*). [Din fr. ***ipécacuana,*** port. ***ipecacuana***].

ipérbolă f. v. **hiperbolă.**

iperbólic a. v. hiperbolic.

iperdimensionáre f. v. hiperdimensionare.

iperíge f. pl. plantă erbacee perenă cu tulpina ramificată, cu frunze liniare sau lanceolate şi cu flori mici albe-roz, grupate în panicule (*Gypsophila paniculata*). [Et. nec.].

iperítă f. substanţă toxică vezicantă foarte persistentă (folosită ca armă chimică): *odată a venit un ofiţer de la regiment şi ne-a vorbit despre gazele de război, iperita şi lewisita.* GHEŢIE; (şi: **hiperită**). [Din fr. *ypérite,* germ. *Yperit*].

iperrafinát a. v. hiperrafinat.

ipertrofiát a. v. hipertrofiat.

ipertrófic a. v. hipertrofic.

ipertrofíe f. v. hipertrofie.

iperzél n. v. hiperzel.

ipingeá, ipingele f. (înv.) **1.** manta bărbătească din dimie sau din postav cu glugă (şi cu găitane): *aruncă ipingeaua pe umăr.* GAL.; *ipingeaua e purtată de sătenii care fac negoţ cu vite;* **2.** material textil din care se confecţionează o astfel de manta; **3.** pătură care se punea pe şaua calului: *unde se găseşte şaua, se cere şi ipingeaua.* PANN. [Din turc. ***yapincak***].

ipistát m. v. epistat.

ipnotísm n. v. hipnotism.

ipochímen, ipochimeni m. şi **ipochimene** n. (înv.) **1.** persoană, individ: *cunoşti tu pe ipochimenele ce locuiesc în majalaua Izvorului?* FIL.; **2.** (iron.) personaj: *n-am întîlnit un ipochimen atît de nostim ca mata.* AL. [Din gr. mod. ***ipokeímenon***].

ipocondríe f. v. ipohondrie.

ipocóndru a. v. ipohondru.

ipocorístic a. v. hipocoristic.

ipocrít, ~ţi, ipocrită, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) prefăcută, făţarnică, care pretinde că are sentimente pe care nu le are: *Nadina socotea pe Tecla o ipocrită.* REBR.; *om ipocrit;* **2.** care dovedeşte făţărnicie; bazat pe ipocrizie: *politica ipocrită a împăratului ... încurcase conştiinţa bisericească şi morală a poporului său.* EM. [Din fr. ***hypocrite***].

ipocrizíe, (rar) **ipocrizii** f. simulare a unor sentimente de blîndeţe, de pietate sau de virtute; făţărnicie, prefăcătorie: *a tale jurăminte ascund ipocrizia sub magice cuvinte.* AL. [Din fr. ***hypocrisie,*** germ. ***Hypokrisie***].

ipodrómiu n. v. hipodrom.

ipohondriác a. v. ipohondric.

ipohóndric, ~ci, ipohondrică, ~ce a. **1.** care aparţine ipohondriei, referitor la ipohondrie: *multe idei ipohondrice îi veniră.* EM.; **2.** trist, neliniştit în legătură cu sănătatea: *devenit ipohondriac, ciobanul nu crede în sentinţa medicală.* CĂL.; (şi: (înv.) **ipohondriac**). [Din gr. mod. ***ypochondriakós,*** fr. ***hypocondriaque***].

ipohondríe, ipohondrii f. teamă exagerată de a nu contacta o boală; obsesie a cuiva care crede că suferă de o boală: *să ştii că-mi vine ipohondrie.* AL.; (şi: (înv.) **ipocondrie**). [Din fr. ***hypocondrie***].

ipohóndru, ~i, ipohondră, ~e a. (şi subst.) care suferă de ipohondrie: *ipohondru, se îmbuibă cu medicamente şi întreţine nişte mustăţi colosale.* CĂL. // m. (franţuzism) fiecare dintre părţile laterale ale regiunii superioare a abdomenului, lîngă epigastru: *ipocondrul drept şi cel stîng;* (şi: (înv.) **ipocondru**). [Din fr. ***hypocondre***].

ipolíps n. (reg.) demnitate, rang: *ipolipsul lui de împărat mare nu-i îngăduia.* POP. [Din gr. mod. ***ipólipsis***].

ipostás n. v. ipostază.

ipostasiál a. v. ipostazial.

ipostátic, ~ci, ipostatică, ~ce a. care ţine de aspect, de înfăţişare; (rar) ipostazial: *nu există o conştiinţă ipostatică, de sine stătătoare, a naţiunii.* STĂNIL.; *multiplicitatea ipostatică rămîne cu totul pe al doilea plan.* BL. [Din fr. ***hypostatique,*** germ. ***hypostatisch,*** lat. ***hypostaticus***].

ipostáz n. v. ipostază.

ipostazá vb. v. ipostazia.

ipostazáre f. v. ipostaziere.

ipostáză, ipostaze f. **1.** stare, situaţie în care se găseşte cineva sau ceva: *Alecsandri a ridiculizat pe democratul în alt ipostaz.* IBR.; *în ultima lui ipostază, cea de atunci, devenise un stabiliment deocheat.* GHEŢIE; **2.** aspect, înfăţişare: *orice existenţă se afirmă prin multiplicitatea ipostazelor sale.* BL.; **3.** entitate, persoană: *Dumnezeu are trei ipostaze şi o singură natură;* **4.** (la Platon) fiecare dintre cele trei elemente spirituale (individul, intelectul şi sufletul) care împreună cu materia constituie lumea inteligibilă; (şi: (înv.) **ipostas, ipostaz**). [Din gr. mod. ***hypóstasis,*** fr. ***hypostase,*** germ. ***Hypostase***].

ipostaziá, ipostaziez vb. (tr.) **1.** a obiectiva, a prezenta ca fiind real; a da caracterul unei ipostaze; **2.** (lingv.) a substitui o categorie gramaticală; (şi: **ipostaza**). [Din germ. ***hypostasieren***].

ipostaziál, ~i, ipostazială, ~e a. (rar) ipostatic: *eul nu este o simplă entitate ipostasială înzestrată cu forţa necesară de a constitui un organism omenesc.* STĂNIL.; (şi: **ipostasial**). [De la ***ipostază***].

ipostaziére, ipostazieri f. acţiunea de a ipostazia şi rezultatul ei: *îndeosebi ipostazierea conceptelor ar fi marea eroare a ştiinţei moderne.* BL.; (şi: **ipostazare**). [V. ***ipostazia***].

ipotecă, ipotechez vb. (tr.) a da un bun imobiliar în garanţie la contractarea unui împrumut; a supune unei ipoteci: *nu mai află alt mijloc de a-şi acoperi deficitul decît ipotecînd însuşi capitalul cu care lucrează – pămîntul.* EM. [Din fr. ***hypothéquer***].

ipotecár, ~i, ipotecară, ~e a. **1.** care se află drept ipotecă; **2.** care are rol de ipotecă; referitor la ipotecă: *scoasă deja în vînzare prin emiterea de bilete ipotecare.* EM.; **inscripţie ipotecară,** v. **inscripţie.** [Din fr. ***hypothécaire***].

ipotecáre, ipotecări f. acţiunea de a ipoteca. [V. ***ipoteca***].

ipotecát, ~ţi, ipotecată, ~e a. grevat de o ipotecă. [V. ***ipoteca***].

ipotécă, ipoteci f. drept real acordat creditorului de către debitor asupra unui imobil, unui teren etc., pentru a garanta plata unei creanţe; faptul de a ipoteca: *va împrumuta ... 500 ruble în asigurăţiuni de stat şi-i va lua drept ipotecă un rob.* CĂL.; **a pune ipotecă,** a ipoteca: *în februarie căuta bani cu împrumut punînd ipotecă moşia.* CĂL. [Din fr. ***hypothéque,*** lat. ***hypoteca***].

ipotenúză, ipotenuze f. (mat.) latura opusă unghiului drept într-un triunghi dreptunghic: *gîndi adînc ... asupra egalităţii a două hipotenuze.* EM.; (şi: (înv.) **hipotenuză**). [Din fr. ***hypoténuse,*** germ. ***Hypotenuse***].

ipotés n. v. ipoteză.

ipotétic, ~ci, ipotetică, ~ce a. bazat pe ipoteză; nesigur, îndoielnic: *teoria evoluţiunii este încă şi rămîne ipotetică.* EM.; (adv.) *am putea spune ipotetic că poate fi vorba şi de un element pur psihic.* IBR. [Din fr. ***hypothétique,*** lat. ***hypotheticus,*** germ. ***hypothetisch***].

ipoteză, ipotezez vb. (rar; tr.) a admite ca ipoteză; a propune drept ipoteză: *nu intenţionăm să ipotezăm finalismul numaidecît subt forma unei entităţi metafizice.* BL. [De la ***ipoteză***].

ipotéză, ipoteze f. **1.** presupunere, supoziţie pe baza căreia se explică un fapt: *lung prilej de vorbe şi de ipoteze.* TOP.; **2.** (mat.) element dat pe baza căruia se dezvoltă o demonstraţie; (şi: (înv.) **ipotes, hipoteză**). [Din lat., gr. ***hypóthesis,*** fr. ***hypothèse,*** germ. ***Hypothese***].

ipróci adv. (înv. şi pop.) etcetera: *iproci ..., iproci.* AL. [Din sl. ***i proči*** „şi următorul"].

ipseitáte f. (filoz.) ceea ce face ca o existenţă să fie ea însăşi, ceea ce este esenţial pentru individualitatea unei entităţi: *ipseitatea semnificantului.* [Din fr. ***ipséité***].

ipso fácto adv. prin faptul însuşi. [Cuv. lat.].

ipsofón, ipsofoane n. dispozitiv care înregistrează mesajele telefonice în absenţa abonatului. [Din germ. ***Ipsophon***].

ípsos n. praf alb obţinut prin calcinarea ghipsului, care se întrebuinţează în sculptură, în arhitectură şi în chirurgie: *un animal făcut din ipsos, nelămurit ca înfăţişare.* TUD.; *statuete de ipsos.* [Din gr. mod. ***gipsos***].

ir, iruri n. (pop.) alifie (preparată din grăsimi, plante etc.): *negustor de ... iruri.* CR.; *a socotit că nu mai are nevoie de irul său.* SAD. [Din magh. ***ir***].

iradeá, iradele f. (înv.) ordin al sultanului: *i se citi iradeaua prin care era numit „Prince de Samos".* CĂL. [Din turc. ***iradé***].

iradiá, iradiez vb. **1.** (tr.) a emite radiaţii de căldură, de lumină etc.: *soarele iradiază pămîntul;* **2.** (intr.) a se răspîndi, a se împrăştia: *durerea iradiază în tot corpul.* [Din fr. ***irradier,*** lat. ***irradiare***].

iradiánt, ~ţi, iradiantă, ~e a. care iradiază, care răspîndeşte raze de lumină, de căldură etc.: *s-a oprit ... ca asupra unei comori iradiante.* BL. [Din fr. ***irradiant***].

iradiáţie, iradiaţii f. emisie de radiaţii luminoase, calorice sau corpusculare; (p. ext.) fascicul de raze emise de o sursă: *iradiaţia soarelui printre nori;* (fig.) *penetraţiunile sau iradiaţiunile inconştientului în conştiinţă au un aspect cînd difuz, cînd mai compact.* BL.; (şi: (înv.) **iradiaţiune**). [Din fr. ***irradiation,*** lat. ***irradiatio, -onis,*** germ. ***Irradiation***].

iradiaţiúne f. v. iradiaţie.

iradiére, iradieri f. **1.** acţiunea de a iradia şi rezultatul ei; împrăştiere, răspîndire dintr-un punct în toate direcţiile: *iradierea luminii de la soare;* (fig.) *ideea fixă e nodul de iradiere a unor constrîngeri psihice.* BL.; **2.** expunere la acţiunea unui flux de fotoni sau de particule; **3.** difuziune, împrăştiere a unui impuls nervos: *iradierea unei dureri;* **4.** (rar) deplasare de la centru către circumferinţă în cadrul unui corp. [V. ***iradia***].

irakián, ~eni, irakiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Irakului sau populaţiei lui, referitor la Irak sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Irak. // m. pl. popor de limbă arabă care trăieşte în Irak. [Din fr. ***irakien***].

irán, ~i, iranã, ~e a. (rar) iranian, persan: *dualismul iran pentru care lumina şi întunericul se găsesc într-o necurmată luptă.* BL. // m. pl. popor care trăieşte în Iran: *la irani domină sentimentul dinamic al războirii dramatice între cele două principii ireconciliabile.* BL. [De la ***Iran*** n. pr.].

iranián, ~eni, iraniană, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Iranului sau populaţiei lui, referitor la Iran sau la populaţia acestuia; (rar) iran **2. limbi iraniene,** grup de limbi indo-europene vorbite în Iran şi în regiunile Mării Caspice; **3. limbă iraniană** (şi subst. f.) limbă din acest grup vorbită în Iran; limba persană. // m., f. **1.** persoană a cărei limbă maternă este această limbă; **2.** persoană (originară) din Iran. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Iran: *la chinezi avem aceeaşi dualitate, la iranieni, de asemenea.* BL. [Din fr. ***iranien***].

iraníst, iranişti m. specialist în iranistică. [Din germ. ***Iranist***].

iranística f. ştiinţă care se ocupă cu studiul limbilor, literaturilor şi culturilor iraniene. [Din germ. ***Iranistik***].

irascíbil, ~i, irascibilă, ~e a. care se înfurie uşor, iute la mînie; iritabil: *Caragiale este un sentimental irascibil.* CĂL. [Din fr. ***irascible,*** lat. ***irascibilis***].

irascibilitáte f. însuşirea de a fi irascibil, iritabil. [Din fr. ***irascible,*** lat. ***irascibilis***].

irát, iraturi n. (înv.) venit domnesc: *ludele şi celelalte iraturi ale stăpînirii.* FIL. [Din turc. ***irad*** „venit"].

iráto adv. (muz.) cu furie, cu mînie. [Cuv. it.].

iraţionál, ~i, iraţională, ~e a. **1.** care nu corespunde regulilor logice; contrar raţiunii: *am făcut la un moment afirmaţiunea că ideea magicului ar fi o idee în sine iraţională.* BL.; (subst. n.) *filozofia română de azi exaltă şi ea iraţionalul.* CĂL.; (adv.)

procedează iraţional; **2.** care nu se conduce după gîndirea logică; care este lipsit de judecată: *eroii ... sînt iraţionali, lipsiţi de orice putere de frenaţie a furiei.* CĂL.; *om iraţional;* **3.** (mat.) **număr iraţional,** număr care nu se poate reprezenta printr-un raport între două numere întregi: *matematicienii greci începsă se ocupe de numerele raţionale şi iraţionale.* BL.; **ecuaţie iraţională,** ecuaţie a cărei necunoscută intră sub un radical. [Din lat. ***irrationalis,*** fr. ***irrationnel,*** germ. ***irrational***].

iraţionalísm n. concepţie filozofică care postulează primatul intuiţiei, credinţei, instinctului, inconştientului etc. faţă de cunoaşterea raţională: *iraţionalismul punea în artă un accent apăsat pe toate elementele raţionale ale lumii omeneşti.* BL. [Din fr. ***irrationalisme,*** germ. ***Irrationalismus***].

iraţionalíst, ~şti, iraţionalístă, ~e a. care aparţine iraţionalismului, referitor la iraţionalism: *acest raţionalism ... a stîrnit o reacţiune iraţionalistă.* BL. // m. adept al iraţionalismului: *Unamuno ca iraţionalist nu rezolvă nimic şi rămîne pe malurile chestiunii.* CĂL. [Din fr. ***irrationaliste***].

iraţionalitáte, (rar) **iraţionalităţi** f. **1.** caracterul a ceea ce este iraţional: *în toate şi peste toate va triumfa raţiunea, chemată să convertească toate iraţionalităţile existenţei în formule inteligibile.* BL.; **2.** (concr.) ceea ce este iraţional; acţiune, faptă iraţională: *e la mijloc iubire, deci iraţionalitate, mîndrie de femeie.* CĂL. [Din fr. ***irrationalité***].

írbis, irbişi m. mamifer carnivor din familia felinelor asemănător cu pantera (*Panthera uncia*). [Din germ. ***Irbis***].

ireál, ~i, ireală, ~e a. **1.** inexistent în realitate; nereal, imaginar: *limbajul real să fie modificat după necesităţile lumii ireale a artei.* CĂL.; (subst. n.) *uneori matematica se dedă şi unor născociri ce par a se situa cu totul în ireal.* BL.; (adv.) *raze calde se alergă ireal.* PETR.; **2.** care pare că nu este real: *duce o viaţă ireală, lipsită de orice griji.* [Din fr. ***irreél,*** germ. ***irreal***].

irealitáte f. caracterul a ceea ce este ireal; fapt opus realităţii: *ţăranul vrea epicul gol şi e doritor de irealitate.* CĂL. [Din fr. ***irréalité,*** germ. ***Irrealität***].

irealizábil, ~i, irealizabilă, ~e a. care nu se poate înfăptui, realiza; nerealizabil: *m-am gîndit şi eu la asta ca la un vis irealizabil.* VLAH. [Din fr. ***irréalisable***].

irealizabilitáte f. (rar) caracterul, însuşirea de a fi irealizabil: *dacă nu ne-am da seama de irealizabilitatea unui precept cum este următorul, l-am transcrie întocmai.* BL. [***Irealizabil*** + ***-itate***].

irecognoscíbil, ~i, irecognoscibilă, ~e a. (rar) care nu poate fi recunoscut; de nerecunoscut: *oare se petrecuse ceva cu mine, îmi pierdusem forma, identitatea, devenisem irecognoscibil?* GHEŢIE. [***In²-*** + ***recognoscibil***].

ireconciliábil, ~i, ireconciliabilă, ~e a. de neîmpăcat; neconciliabil: *sistemele metafizice se găseau într-o necurmată luptă, în adversitate ireconciliabilă.* BL.; *cazurile ireconciliabile ... pot fi lăsate să-şi consume combustia pînă la capăt.* CF. [Din fr. ***irréconcilliable,*** lat. ***irreconciliabilis***].

irecuperábil, ~i, irecuperabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi recuperat; **2.** (med.) incurabil, nevindecabil: *bolnav irecuperabil.* [Din fr. ***irrécupérable***].

irecuzábil, ~i, irecuzabilă, ~e a. care nu poate fi respins, care trebuie admis: *analogia dintre filozofia lui Mach şi criteriile intrinseci ale impresionismului ni se pare irecuzabilă.* BL. [Din fr. ***irrécusable,*** lat. ***irrecusabilis***].

iredént, ~ţi, iredentá, ~e a. iredentist. // f. asociaţie politică care îşi propune eliberarea pe cale revoluţionară a teritoriilor neunite cu o patrie. [Din it. ***irredento***].

iredentísm n. mişcare politică şovină ai cărei partizani urmăresc anexarea la o ţară a unor teritorii în care conaţionalii sînt în minoritate: *Eminescu ... zicea că iredentismul ţine de teoriile ieftine.* IBR. [Din it. ***irredentismo.*** fr. ***irredentisme***].

iredentíst, ~şti, iredentístă, ~e a. care aparţine iredentismului, referitor la iredentism; iredent: *aceste idei zburau atunci în aer, în emigraţia iredentistă.* CĂL. // m. partizan al iredentismului: *acest „liberalism" îl face pe munteanul Odobescu să fie un iredentist.* IBR. [Din fr. ***irrédentiste,*** it. ***irredentista***].

ireductíbil, ~i, ireductibilă, ~e a. **1.** (chim.) care nu se mai poate reduce la o formă mai simplă: *materia se descompune în cîteva zeci de elemente chimice, ireductibile pe cale chimică.* BL.; **2.** (mat.) care nu mai poate fi simplificat: *fracţie ireductibilă;* **3.** care nu poate fi refăcut; care nu se poate redresa: *fractură ireductibilă;* **4.** (fig.) care nu poate fi moderat, aplanat; necruţător, înverşunat: *a fost un duşman al „liberalismului", tot atît de intransigent şi de ireductibil ca şi Eminescu.* IBR.; (adv.) *Rodrigo rămîne deci ireductibil un feudal.* CĂL.; **5.** care nu poate fi redus astfel încît să fie altceva; care nu este reductibil: *cele două moduri ontologice, ireductibile unul la altul, chiar dacă ele comunică, se disting.* BL. [Din fr. ***irréductible***].

ireductibilitáte f. însuşirea de a fi ireductibil: *problema ireductibilităţii vieţii la modele pur mecanice poate fi atacată pe un plan mult mai larg.* BL. [Din fr. ***irréductibilité***].

irefragábil, ~i, irefragabilă, ~e a. (jur.; despre mărturii, probe etc.) care nu poate fi recuzat. [Din fr. ***irréfragable***].

irefutábil, ~i, irefutabilă, ~e a. care nu poate fi combătut, respins; convingător: *argument irefutabil.* [Din fr. ***irréfutable,*** lat. ***irrefutabilis***].

irefutabilitáte f. (livr.) însuşirea de a fi irefutabil. [Din fr. ***irréfutabilité***].

irefuzábil, ~i, irefuzabilă, ~e a. (rar) care nu poate fi refuzat: *cererile irefuzabile ale Scaunului papal.* EM. [De la ***refuza***].

iregulár, ~i, iregulară, ~e a. (rar) neregulat: *în strigări iregulare, vechiul cîntec mai străbate.* EM. [Din lat. ***irregularis,*** fr. ***irrégulier***].

iregularitáte, iregularităţi f. (rar) neregularitate; înfăţişare, aspect neregulat: *linia va prezenta totdeauna anume perceptibile iregularităţi.* BL.; *iregularitatea pulsului;* (fig.) *irregularitatea puterii elementare.* EM. [Din fr. ***irrégularité,*** lat. ***irregularitas, -atis,*** germ. ***Irregularität***].

irelevánt, ~ţi, irelevantă, ~e a. care nu prezintă importanţă; neinteresant: *poate că ne trebuie bucurie ori întristare; lucrul e irelevant.* EM. [Din germ. ***irrelevant***].

irelevánţă f. caracterul sau însuşirea a ceea ce este irelevant; lipsă de relevanţă: *irelevanţa argumentelor prezentate.* [Din germ. ***Irrelevanz***].

ireligiós, ~şi, ireligioásă, ~e a. **1.** care nu are religie, lipsit de credinţă religioasă: *om ireligios;* **2.** contrar religiei: *discurs ireligios.* [Din fr. ***irréligieux,*** lat. ***irreligiosus***].

ireligiozitáte f. lipsă de credinţă religioasă; (rar) ireligiune. [Din fr. ***irréligiosité***].

ireligiúne f. (rar) ireligiozitate: *el se ridică împotriva ireligiunii lui Proudhon.* CĂL. [Din fr. ***irréligion***].

iremediábil, ~i, iremediabilă, ~e a. care nu se poate remedia, vindeca sau îndrepta; fără remediu: *tristeţa doamnei Genoveva a rămas iremediabilă în această vale.* SAD.; (subst. n.) *intervenea aci ... o eroare logică ce-l arunca de-a dreptul în iremediabil, în fabulaţie.* SAD. // adv. cu desăvîrşire, definitiv: *tristeţa este că toate ceasurile vieţii noastre trec şi rămîn căzute iremediabil.* SAD. [Din fr. ***irrémédiable,*** lat. ***irremediabilis***].

iremédiu n. (rar) calitatea de a nu constitui un remediu: *lăsînd dar problema deschisă, ca spre a sublinia iremediul tragicului.* CĂL. [***In²-*** + ***remediu***].

iremisíbil, ~i, iremisibilă, ~e a. (livr.) care nu poate fi iertat: *crimă iremisibilă.* [Din fr. ***irrémisible,*** lat. ***irremissibilis***].

iremisibilitáte f. (livr.) însuşirea de a fi iremisibil. [Din fr. ***irrémissibilité***].

iremunerábil, ~i, iremunerabilă, ~e a. care nu poate fi remunerat; de ne(răs)plătit. [Din fr. ***irrémunérable***].

irénic, ~ci, irenică, ~ce a. (livr.) care inspiră pace; pacific. [Din it. ***irenico,*** gr. ***eirenikós***].

irenísm n. **1.** orientare spre pace; **2.** (teol.) orientare avînd drept scop unificarea confesiunilor creştine. [Din it. ***irenismo***].

ireníst, ~şti, irenístă, ~e a. care ţine de irenism; propriu irenismului. // m., f. adept al irenismului. [Din it. ***irenista***].

ireno- element de compunere cu sensul „pace", „pacificator". [Din it. ***ireno-,*** gr. ***eirene***].

irenológie f. ramură a politologiei care examinează căile şi mijloacele de menţinere (sau de restabilire) a păcii. [Din it. ***irenologia,*** fr. ***irénologie***].

irenunţábil, ~i, irenunţabilă, ~e a. (rar) care nu poate fi lăsat; la care nu se poate renunţa: *are sau nu dreptul irenunţabil de a-şi exercita controlul asupra puterilor statului.* EM. [De la ***renunţa***].

ireparábil, ~i, ireparabilă, ~e a. care nu se poate repara, îndrepta sau corecta; iremediabil: *e un rău ireparabil.* EM.; *pierdere ireparabilă;* (subst. n.) *cu aceasta s-ar putea zice că ireparabilul s-a întîmplat.* BL. [Din fr. ***irréparable,*** lat. ***irreparabilis***].

ireperábil, ~i, ireperabilă, ~e a. (rar) care nu poate fi reperat, găsit; de nereperat: *n-aud bine deocamdată; sînt caverne mute, ireperabile la auscultaţie.* CĂL. [***In-²*** + ***reperabil;*** cf. it. ***irreperibile***].

irepetábil, ~i, irepetabilă, ~e a. care nu se poate repeta: *am piedut această dulce şi irepetabilă stare.* VIERU; *în felul acesta, sentimentul vieţii, care e unică şi irepetabilă, este violent ofensat.* GHEŢIE. [***In-²*** + ***repetabil***].

ireprehensíbil, ~i, ireprehensibilă, ~e a. căruia nu i se poate imputa nimic; ireproşabil: *conduită ireprehensibilă.* [Din fr. ***irrépréhensible,*** lat. ***irreprehensibilis***].

irepresíbil, ~i, irepresibilă, ~e a. care nu poate fi înăbuşit, reprimat: *dorinţă irepresibilă.* [Din fr. ***irrépressible***].

ireproşábil, ~i, ireproşabilă, ~e a. **1.** căruia nu i se poate reproşa nimic; care nu a greşit (şi este fără greşeală): *Ştefana e o femeie ireproşabilă pe care Andi o iubeşte.* CĂL.; **2.** care este fără cusur; impecabil: *bilanţul are un aspect de-o precizie ireproşabilă.* BL.; *purtare ireproşabilă.* [Din fr. ***irrérpochable***].

ireproşabilitáte f. însuşirea de a fi ireproşabil. [Din fr. ***iréprochabilité***].

irés n. v. **eres.**

irespectuós, ~şi, irespectuoásă, ~e a. lipsit de respect, de bună cuviinţă; impertinent: *gesturi irespectuoase.* [Din fr. ***irrespectueux***].

irespirábil, ~i, irespirabilă, ~e a. care nu se poate respira; care produce sufocare: *aerul a devenit irespirabil din cauza poluării;* (fig.) *în atmosfera irespirabilă din preajma episcopului tiran Ioan Bob, el îndură tot mai anevoie apăsarea.* BL. [Din fr. ***irrespirable,*** lat. ***irrespirabilis***].

iresponsábil, ~i, iresponsabilă, ~e a. **1.** care nu poate răspunde de actele sale: *persoană iresponsabilă;* **2.** (p. ext.) lipsit de simţul răspunderii; **3.** care dovedeşte lipsă a simţului răspunderii; lipsă de judecată: *e o acţiune iresponsabilă care va duce inevitabil la dezastru.* GHEŢIE. [Din fr. ***irresponsable***].

iresponsabilitáte f. însuşirea de a fi iresponsabil; starea celui iresponsabil: *insuficienţele şi iresponsabilitatea ştiinţifică ale lui Lamarck ţin ... chiar de spontaneitatea sa ideativă.* BL.; *din cauza iresponsabilităţii şi inconsecvenţei diriguitorilor.* CF. [Din fr. ***irresponsabilité***].

iretractábil, ~i, iretractabilă, ~e a. care nu poate fi retractat. [Din fr. ***irrétractable***].

ireuşítă, ireuşite f. insucces; nereuşită. [Din fr. ***irréussite***].

ireverénţă, ireverenţe f. lipsă de respect; necuviinţă. [Din fr. ***irrévérence,*** lat. ***irreverentia***].

ireverenţiós, ~şi, ireverenţioásă, ~e a. nerespectuos, necuviincios: *stîrnesc încăierarea unor orbi care cîntaseră un cîntec ireverenţios faţă de draci.* CĂL. [Din fr. ***irrévérencieux***].

ireversíbil, ~i, ireversibilă, ~e a. 1. care nu se poate produce în sens invers; care nu se poate întoarce: *istoria stă sub dominaţia unei fatalităţi lăuntrice şi are o ordine ireversibilă.* BL.; *curgerea ireversibilă a timpului;* 2. (fiz.) care lasă urme ce nu se pot înlătura după revenirea la starea iniţială. [Din fr. *irréversible*].

ireversibilitáte f. proprietate de a fi ireversibil: *individualizarea şi ireversibilitatea ar contribui în mod decisiv la istoricitatea unui fenomen.* BL. [Din fr. *irréversibilité*].

irevocábil, ~i, irevocabilă, ~e a. (şi adv.) care nu se poate revoca sau schimba; asupra căruia nu se poate reveni: *socoţi că virtutea singură face irevocabile bunurile cîştigate.* EM.; *donaţie irevocabilă; decizie irevocabilă.* [Din fr. *irrévocable,* lat. *irrevocabilis*].

irevocabilitáte f. însuşirea de a fi irevocabil: *irevocabilitatea procesului penal.* [Din fr. *irrévocabilité*].

irezistíbil, ~i, irezistibilă, ~e a. căruia nu i se poate rezista, împotrivi: *a! irezistibilă graţie, cum ştii de frumos să porunceşti!* CAR.; (adv.) *se simt irezistibil atraşi de viaţa de călugărie.* BL. [Din fr. *irrésistible*].

irezistibilitáte f. însuşirea de a fi irezistibil. [Din fr. *irrésistibilité*].

irezolúţie, irezoluţii f. 1. lipsă a soluţiei; incertitudine; 2. caracterul unei persoane indecise; indecizie, nehotărîre, ezitare: *suferea, după opinia sa, de irezoluţie, de incapacitatea de a se descurca în viaţă.* CĂL. [Din it. *irresoluzione,* fr. *irrésolution*].

irezolvábil, ~i, irezolvabilă, ~e a. care nu poate fi rezolvat; de nerezolvat: *problemă irezolvabilă.* [*In-*^{2} + *rezolvabil*; cf. fr. *irrésoluble*].

irezonábil, ~i, irezonabilă, ~e a. 1. lipsit de raţiune, de judecată; nechibzuit; 2. lipsit de întemeiere; neîntemeiat, nefiresc: *este cu totul irezonabil că ... Odobescu a fost nevoit să ipotecheze Poieni.* CĂL. [*In-*^{2} + *rezonabil*; cf fr. *irraisonnable*].

iridacée, iridacee f. (la pl.) familie de plante erbacee perene monocotiledonate, avînd ca tip stînjenelul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *iridacées*].

iridescént, ~ţi, iridescentă, ~e a. care are reflexe irizate; care îşi schimbă culorile (ca ale curcubeului). [Din fr. *iridescent,* it. *iridescente*].

iridescénţă f. culoare schimbătoare (asemenea curcubeului). [Din it. *iridescenza*].

irídiu n. metal greu, alb-argintiu, asemănător cu platina, întrebuinţat la fabricarea unor aliaje; (şi: **iridium**). [Din fr. *iridium*].

irídium n. v. iridiu.

irido- element de compunere cu sensul „(referitor la) iris". [Din fr. *irido-*].

iridoscóp, iridoscoape n. (med.) instrument folosit pentru examinarea irisului. [Din fr. *iridoscope*].

iridoscopíe, iridoscopii f. (med.) examinare a irisului cu iridoscopul. [Din fr. *iridoscopie*].

irigă, irighez şi **iríg** vb. (tr.) 1. a uda (un teren sau o cultură) în mod artificial printr-un sistem de canale, de aspersoare etc.; 2. (despre sînge) a alimenta un organ. [Din fr. *irriguer,* lat. *irrigare*].

irigábil, ~i, irigabilă, ~e a. care poate fi irigat (şi făcut productiv): *teren irigabil.* [Din fr. *irrigable*].

irigáre, irigări f. acţiunea de a iriga şi rezultatul ei. [V. *iriga*].

irigát, ~ţi, irigată, ~e a. 1. pe care s-au amenajat lucrări de irigaţie: *teren irigat;* 2. prin care circulă sînge: *ţesut intens irigat.* [V. *iriga*].

irigatór, irigatoare n. aparat folosit pentru clisme şi spălături gastrice. [Din fr. *irrigateur*].

irigáţie, irigaţii f. udare, alimentare cu apă a terenurilor agricole printr-un sistem de canale, prin aspersiune etc.: *tot omul îşi udă semănăturile cu ajutorul irigaţiilor.* CĂL.; (şi: (înv.) **irigaţiune**). [Din fr. *irrigation,* lat. *irrigatio, -onis*].

irigaţiúne f. v. irigaţie.

irigoscopíe, irigoscopii f. (med.) examen radiologic al colonului după introducerea unei substanţe de contrast. [Din fr. *irrigoscopie*].

íris^1**, irisuri** n. 1. membrană circulară colorată a ochiului, situată între cornee şi partea anterioară a cristalinului, în mijlocul căreia se găseşte pupila; 2. diafragmă a unor aparate optice, care are în centru un orificiu cu diametru variabil. [Din lat., fr. *iris*].

íris^2**, irişi** m. (bot.) stînjenel (*Iris germanica*). [Din fr. *iris*].

iritá, irít vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) supăra, a (se) enerva; (absol.) *tratarea exagerat subiectivă irită prin febrilitate şi sacadare.* CĂL.; 2. (tr.) a produce o congestie, o inflamaţie (unui ţesut, unui organ etc.): *fumul irită căile respiratorii.* [Din fr. *irriter,* lat. *irritare*].

iritábil, ~i, iritabilă, ~e a. care se irită uşor: *el e aşa de nervos şi de iritabil de cîtva timp, şi luptă să se stăpînească.* VLAH.; *fire iritabilă.* [Din fr. *irritable,* lat. *irritabilis*].

iritabilitáte f. 1. însuşirea de a fi iritabil; stare de iritaţie: *lipseşte marea iritabilitate lirică ce împacă oscilaţiile.* CĂL.; 2. însuşire a materiei vii de a reacţiona la stimuli. [Din fr. *irritabilité,* lat. *irritabilitas, -atis*].

iritánt, ~ţi, iritantă, ~e a. 1. care irită: *substanţă iritantă;* 2. care supără, care întărîtă; enervant: *formează astăzi un caz iritant pentru mulţi.* CĂL.; *conversaţie iritantă;* (adv.) *e iritant de indiscret ... să-ţi auzi numele strigat într-un restaurant.* PETR. [Din fr. *irritant*].

iritáre, iritări f. acţiunea de a (se) irita şi rezultatul ei; izbucnire trecătoare de mînie; enervare: *nedumerit şi abia stăpînindu-şi iritarea, coboară şi se îndreaptă spre cealaltă clădire.* GHEŢIE. [V. *irita*].

iritát, ~ţi, iritată, ~e a. enervat, surescitat; mînios: *are nu numai ochiul halucinat, producător de fantasmagorii, ci şi toate simţurile iritate.* CĂL. [V. *irita*].

iritáţie, iritaţii f. 1. enervare, iritare: *se află în culmea celei mai legitime iritaţii.* CĂL.; 2. inflamaţie sau congestie uşoară a unui ţesut sau a unui organ: *iritaţia ochiului;* (şi: (înv.) **iritaţiune**). [Din fr. *irritation,* lat. *irritatio, -onis*].

iritaţiúne f. v. iritaţie.

irítă, irite f. (med.) inflamaţie a irisului care face lumina insuportabilă). [Din fr. *iritis*].

iriţă f. v. ieriţă.

irizá, irizez vb. (tr.) a reflecta lumini multicolore asemănătoare cu cele ale curcubeului; (refl.) *Spania vizigotă trăi o dramă zguduitoare care apoi răsună de-a lungul veacurilor, irizîndu-se în legendă.* CĂL. [Din fr. *iriser*].

irizánt, ~ţi, irizantă, ~e a. care reflectă culorile curcubeului: *meduzelor de transparenţă irizantă.* BL. [Din fr. *irisant*].

irizáre, irizări f. acţiunea de a iriza şi rezultatul ei. [V. *iriza*].

irizát, ~ţi, irizată, ~e a. care reflectă culorile curcubeului; (p. ext.) care luceşte: *se întrerupse brusc şi se întoarse spre colţul scăldat în lumina irizată a reflectoarelor.* GHEŢIE. [V. *iriza*].

irizáţie, irizaţii f. ansamblu de culori şi de nuanţe variabile care apar la suprafaţa unor cristale, datorită fenomenului de interferenţă. [Din fr. *irisation*].

irizlúne, iriziuni f. acţiunea de a rîde de cineva; bătaie de joc. [Din fr. *irrision,* lat. *irrisio, -onis*].

irlandéz, ~i, irlandeză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Irlandei sau populaţie ei, referitor la Irlanda sau la populaţia acesteia: *limba irlandeză; literatura irlandeză.* // f. limbă celtică vorbită de această populaţie. // m., f. 1. persoană care are această limbă ca limbă maternă; 2. persoană (originară) din Irlanda: *unii irlandezi ... spun, cu o evidentă mîndrie, că au fost înţărcaţi cu whisky.* TUD.; (adj.) *agerul episcop irlandez susţine subiectivitatea cunoaşterii individuale sensitive.* BL. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Irlanda. [Din fr. *irlandais*].

irmafrodít a. v. hermafrodit.

irmilíc, irmilici m. 1. veche monedă turcească, care a circulat şi în Ţările Române: *paftale mici tot din irmilici.* POP; 2. (artic.) horă după masa de cununie. [Din turc. *irmilik*].

irmizeá, irmizele f. (pop.) cizmă din piele roşie-închisă: *irmizele cumpăra şi de nuntă se gătea.* POP. [Et. nec.].

irmizíu, ~ii, irmizie, ~ii a. (pop.) roşu-închis. // n. piele de culoare roşie-închisă: *cizme de irmiziu.* POP. [Et. nec.].

irmológhion n. (înv.) carte bisericească care conţine irmoase. [Din gr. mod. *irmológhion*].

irmós, irmoase n. primul vers dintr-o cîntare bisericească, care arată cuprinsul şi melodia celorlalte versuri: *începea a-i cînta irmosul următoriu pe glasul al doilea.* CR. [Din sl. *irmosŭ,* gr. mod. *irmós*].

irocheź, ~i, irocheză, ~e m., f. persoană care face parte dintr-o populaţie autohtonă din nordul S.U.A. şi Canada. // a. care aparţine, care este caracteristic acestei populaţii, referitor la această populaţie. [Din fr. *iroquois*].

iród, irozi m. 1. colindător (costumat) care umblă cu vicleimul: *ţi se părea că-i un irod de cei frumoşi.* CR.; 2. (la pl.) dramă populară, care se joacă de tineri costumaţi cu prilejul Crăciunului; 3. (fig.) comedian, paiaţă, cabotin: *veacul nostru ni-l umplură saltimbacii şi irozii.* EM. [Din sl. *irodŭ*].

irónic, ~ci, ironică, ~ce a. 1. care face ironii: *englezul era ironic.* BOL.; (subst.) *ironicii îi reproşau lui Kogălniceanu moderaţia.* CĂL.; 2. care conţine, care exprimă o ironie: *s-a-nţeles de mai nainte c-o ironică grimasă să te laude-n cuvinte.* EM.; *ton ironic;* (subst. n.) *cultivă ironicul în opera sa.* [Din fr. *ironique,* lat. *ironicus*].

ironicéşte adv. (rar) în mod ironic; făcînd ironii; din punct de vedere ironic: *socotesc eu trebue acel epitheton să se înţăleagă ironiceşte.* B.-DEL. [*Ironic* + *-eşte*].

ironíe, ironii f. 1. vorbă, expresie, frază care conţine o uşoară batjocură, folosind cuvinte cu sens opus celor gîndite, pentru a face ridicol pe cineva; zeflemea: *ironii picante la adresa d-lui ministru.* CAR.; **ironia sorţii,** joc neaşteptat al sorţii: *iată ironia soartii!* CAR.; 2. figură de stil prin care se enunţă ceva pentru a se înţelege contrariul. [Din lat. *ironia,* gr. *eironéia*].

ironíst, ironişti m. autor de ironii; persoană care face o ironie, care vorbeşte sau scrie cu ironie: *ironistul nostru fu invitat la un contraospăţ.* CĂL. [Din fr. *ironiste,* it. *ironista*].

ironizá, ironizez vb. (tr.) a face ironii la adresa cuiva; a zeflemisi: *nu are cuvînt, ni se pare, cînd ironizează întrunirile atît de importante ale proprietarilor de la Iaşi.* EM. [Din fr. *ironiser*].

ironizáre, ironizări f. acţiunea de a ironiza: *sîntem foarte sensibili la ironizarea mînăstirii.* CĂL. [V. *ironiza*].

ironizát, ~ţi, ironizată, ~e a. care este supus ironiei, ironizării: *ironizatul ministru-baron al guvernului conservator.* EM. [V. *ironiza*].

ironizatór, ~i, ironizatoáre a. care ironizează; (subst.) *un ironizator al celor care pretind a-şi fi sacrificat viaţa.* CĂL. [Din fr. *ironisateur*].

iroseálă, iroseli f. risipă, irosire: *unde este iroseală, nu mai facem pricopseală.* POP. [*Irosi* + *-eală*].

irosí, irosesc vb. 1. (tr.) a risipi, a împrăştia: *vaca ... îmi irosea ogrinjii din căruţă.* CR.; 2. (tr.) a consuma inutil; a distruge, a prăpădi: *sub pretextul a chiar ideilor naţionale, irosesc în vînt puterile noastre.* EM.; 3. (fig.; refl.) a se pierde, a se împrăştia în toate direcţiile: *stelele cerului se irosiră din albastre adîncuri.* GAL. [Et. nec.].

irosíre, irosiri f. acţiunea de a (se) irosi. [V. *irosi*].

iróu m. v. erou.

irúmpe vb. v. irupe.

irúpe, irup vb. (intr.) a izbucni, a năvăli, a ieşi cu violenţă: *cu toţii irupseră într-un glas, lăudîndu-l şi*

aplaudîndu-l. EM.; *schisma ... irupse fățiș în cler și popor c-o pornire îndoită.* EM.; (și: **irumpe**). [Din lat. ***irrumpere*** (după *rupe*)].

irúpere, iruperi f. acțiunea de a irupe și rezultatul ei. [V. ***irupe***].

irúpție, irupții f. izbucnire violentă, năvălire, revărsare: *toți, plini de furie, fac irupție pe scările palatului.* BOL.; (p. ext.) *actul creator nu-l primim așadar ca o simplă, neîntreruptă și irațională irupție de inedit.* BL.; (și: (înv.) **irupțiune**). [Din fr. ***irruption***, lat. ***irruptio, -onis***].

irupțiúne f. v. **irupție.**

isagógică, isagogice f. (livr.) introducere. [Din fr. ***isagogique***].

isáiia m. horă la nuntă: *am jucat isaiia cînd cu răsmeriță.* AL.; **Isaiia-dănțuiește, a)** imn cîntat la sfîrșitul cununiei creștine: *azi cîntăm Isaiia-dănțuiește împreună.* AL.; b) (fam.) căsătorie: *m-am jertfit pe altarul lui Isaiia-dănțuiește.* AL. [De la ***Isaiia*** n. pr.].

iscă, isc vb. (refl. și tr.) a apărea sau a face să apară; a (se) produce, a (se) ivi: *s-a iscat de la o vreme o buruiană îndărătnică și păgubitoare, căreia îi zise „chir".* SAD.; *se isca ceartă între ei.* [Din bulg. ***iskam (iska mi se)***].

iscáre, iscări f. acțiunea de a (se) isca și rezultatul ei. [V. ***isca***].

iscăli, iscălesc vb. **1.** (tr., intr. și refl.) a(-și) scrie numele sub textul unui act, unei scrisori, unei chitanțe etc.; a (se) semna: *pare a fi singurul care a iscălit din convingere moțiunea.* EM.; *el, Isaiia Teodorescu, se iscălea.* CR.; *mișelul de poștaș, găsise de cuviință să mă iscălească cu mîna lui.* M.CAR.; **2.** (rar; tr.) a-și asuma, a lua asupra sa; a-și însuși: *aceste teze nu le putem nicidecum iscăli.* BL. [Din sl. ***iskaljati, iskalŭ***].

iscălíre, iscăliri f. acțiunea de a (se) iscăli. [V. ***iscăli***].

iscălít[1] n. faptul de a se iscăli. [V. ***iscăli***].

iscălít[2]**, ~ți, iscălită, ~e** a. care poartă iscălitura autorului: *avea contract în buzunar, iscălit și parafat.* TUD. [V. ***iscăli***].

iscălitúră, iscăliturí f. nume al unei persoane scris de ea însăși sub textul unui act, unei scrisori etc.; semnătură: *dă-mi banii cîți ai, și n-ați iscălitura mea.* NEGR.; (fig.) *voința domnului iscăliturâ este, și aceasta vecinică.* MUSTE; (p. ext.) *e vorba de iscăliturile de pe la mănăstirea Arnotei.* IBR. [***Iscăli*** + ***-tură***].

ischémic, ~ci, ischemică, ~ce a. care ține de ischemie, referitor la ischemie; provocat de ischemie. [Din fr. ***ischémique***].

ischemíe, ischemii f. (med.) diminuare a circulației sîngelui într-o anumită zonă a corpului. [Din fr. ***ischémie***].

ischialgíe, ischialgii f. (med.) nevralgie sciatică. [Din fr. ***ischialgie***].

íschion n. (anat.) unul dintre cele trei elemente care formează osul iliac. [Din fr. ***ischion***].

ischiuzár, ischiuzari a. (înv.) dibaci, șiret, șmecher: *începe tu, că ești mai ischiuzar.* AL. [Din turc. ***işgüzar***].

ischiuzarlîc, ischiuzarlîcuri n. șiretlic; dibăcie, iscusință: *cu ischiuzarlîcul smeritului tău rob.* FIL. [Din turc. ***işgüzarlık***].

iscoádă, iscoade f. **1.** (înv.) persoană care făcea, în taină, cercetări în interesul cuiva; militar trimis în recunoaștere: *Vlad prin iscoade credincioase înțălegînd tot sfatul d-ocară.* B.-DEL.; **2.** spion: *află de la iscoade.* [De la ***iscodi***].

iscoeálă, iscoeli f. **1.** acțiunea de a iscodi; **2.** născocire, invenție: *acu, altă iscoeală.* AL. [***Iscodi*** + ***-eală***].

iscodénie, iscodenii f. (rar) invenție, scorneală: *se strîngeau acolo ... minunile iscodeniilor toate și comedii.* CĂL. [***Iscodi*** + ***-enie***].

iscodí, iscodesc vb. **1.** (tr.) a cerceta cu atenție (și în ascuns) pentru a afla ceva; a spiona: *a venit pentru a iscodi casele oamenilor.* CR.; **2.** (tr.) a pune cuiva întrebări insistente pentru a afla ceva; a descoase: *hotărî ... cu mintea lui ca să iscodească și pe mari și pe mici.* ISP.; (intr.) *om intra chiar în sara asta în sat la Dăvideni ș-om iscodi printre oameni.* SAD.; **3.** (tr.) a născoci un lucru; a scorni: *iscodise anume un sistem economic de scriere bizuit pe șapte cifre.* CĂL.; *a iscodi dări noi;* **4.** (refl.) a se arăta, a se ivi: *acolo se iscodise o scorpie.* ISP. [Din sl. ***ischoditi***].

iscodíre, iscodiri f. **1.** acțiunea de a iscodi și rezultatul ei; cercetare, examinare (amănunțită): *mă privea ciudat, cu un aer de iscodire prudentă.* GHEȚIE; **2.** observare în taină, spionare; **3.** născocire, plăsmuire: *la o iscodire de șagă și glumitoare ... nu este de a să mira.* B.-DEL.; [V. ***iscodi***].

iscodít, ~ți, iscoditá, ~e a. **1.** cercetat cu atenție; examinat; **2.** inventat, născocit, plăsmuit: *deficitul conservatorilor pe care-l ilustra prin țifre și socoteli iscodite.* EM. [V. ***iscodi***].

iscoditór, ~i, iscoditoáre a. **1.** care caută să afle, să observe cu de-amănuntul: *e încă tînără și cu ochi iscoditori.* SAD.; (adv.) *întoarse capul și-l privi iscoditor.* TUD.; **2.** care descoase pe cineva, care spionează: *babele - cîtu-s ele de-a dracului, de prefăcute și iscoditoare.* CR. // m. născocitor, urzitor: *iscoditori de dezbinări.* OD. [***Iscodi*** + ***-tor***].

iscoditúră, iscoduri f. invenție, scornitură, minciună. [***Iscodi*** + ***-tură***].

iscuríe, iscurii f. (med.) greutate (sau neputință) de a urina. [Din fr. ***ischurie***].

iscusénie, iscusenii f. (înv.) dezvoltare (culturală): *și pentru mare iscusenii și frumusețuri a pămîntului aceluia.* COSTIN. [***Iscusi*** + ***-enie***].

iscusí, iscusesc vb. (înv.; tr. și refl.) **1.** a (se) face mai ager, mai isteț: *prostia din natură nu să poate iscusi.* PANN; **2.** (tr.) a inventa, a căuta: *ian iscusește ceva în tine, să împiedecăm ahastă tîmplare.* B.-DEL.; **3.** (tr.) a pune la încercare; a ispiti; **4.** (fig.; refl.) a se rafina. [Din sl. ***iskusiti***].

iscusínță, iscusințe f. îndemînare, pricepere, agerime de minte; (p. ext.) talent, artă: *istoricii deosebitelor neamuri laudă talentele, iscusința, vitejia acestor căpitani mari.* BĂLC. [***Iscusi*** + ***-ință***].

iscusít, ~ți, iscusită, ~e a. **1.** îndemînatic, priceput, dibaci: *peste ce profesor înțelept și iscusit a dat.* CR.; **2.** (înv.) făcut cu măiestrie, cu pricepere, cu artă: *toți sorbeau astă iscusită băutură.* NEGR. // m. (rar) înțelept, învățat: *din ce parte s-aducă vrun iscusit? ca să-l poată-nvăța cu vrun metod osebit.* PANN. [V. ***iscusi***].

iscușénie, iscușenii f. (înv.) ispită, ademenire, atracție: *pricajiții să curățăsc și iscușeniile și scîrbele să răsîpăsc.* DOS. [Din sl. ***iskušenije***].

isihástru, isihaștri m .(înv.) pustnic, sihastru: *iară isihastrul ... pusă gînd să o-ntoarcă spre cunoștința împăratului ceresc Hristos.* DOS. [Din gr. mod. ***isihastrís***].

isihíe f. (înv.) liniște, tihnă: *stînd la sfat în isihie.* POP. [Din gr. mod. ***isihía***].

islám n. **1.** islamism: *islamul respiră de fapt într-o atmosferă de minune generalizată.* BL.; **2.** (p. ext.) totalitate a țărilor sau a popoarelor de religie mahomedană. // a. (rar) islamic: *dogmatica islamă ... nu se împotrivea tentațiilor științifice.* BL.; *succesul rapid, de avalanșă, al mișcării islame ar fi greu de explicat.* BL. [Din fr. ***islam,*** germ. ***Islam***].

islámic, ~ci, islamică, ~ce a. care aparține islamismului; (rar) islam; **lumea islamică,** ansamblul popoarelor (și țărilor) convertite la islamism. [Din fr. ***islamique***].

islamísm n. **1.** religie întemeiată de Mahomed; mahomedanism: *albanezii s-au convertit la islamism;* **2.** totalitate a popoarelor (sau a țărilor) care practică această religie; lumea islamică: *a susținut acea luptă eroică și disproporționată în contra islamismului învingător.* EM. [Din fr. ***islamisme***].

islamizá, islamizez vb. (tr. și refl.) a (se) converti la islamism; a da caracter islamic. [Din fr. ***islamiser,*** germ. ***islamisieren***].

islamizáre, islamizări f. faptul de a (se) islamiza. [V. ***islamiza***].

islandéz, ~i, islandeză, ~e a. care aparține, care este caracteristic Islandei sau populației ei, referitor la Islanda sau la populația acesteia. // f. limbă germanică vorbită de această populație. // m. f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Islanda. // m. pl. popor constituit ca națiune în Islanda. [Din fr. ***islandais***].

isláz n. v. **izlaz.**

ismailít, ismailiți m. membru al unei secte musulmane șiite caracterizate prin fanatism extrem. [Din fr. ***Ismailite***].

ismailiteán, ~eni, ismailiteană, ~ene a. turc, (p. ext.) mahomedan: *a rădicat sabia sa împotriva padișahilor ismailiteni.* SAD. // m. musulman, turc: *dară ismailtenii a sa lăcomie nu vor mai părăsî-o într-a lor vecie.* DOS.; *Moldova, altădată slobodă, acuma stă sub spaima ismailitenilor.* SAD.; (și: (înv.) **ismailtean**). [Din sl. ***izmailiteanŭ***].

ismailteán a. v. **ismailitean.**

ísmă, isme f. (depr.) curent, orientare (în artă) avînd o denumire terminată în sufixul ***-ism***: *cubismul, expresionismul și toate celelalte isme ale epocii au ceva comun.* BL. [Extras din denumirile de curente și doctrine culturale].

isnáf, isnafuri n. (înv.) corporație de meseriași cu aceeași profesiune (condusă de un staroste): *n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri.* NEGR. // m. (pl. **isnafi**) membru al unei corporații; breslaș: *a intrat în cîrciumă, unde mai erau și alți isnafi.* CAR. [Din turc. ***esnaf***].

isoglósă, isoglose f. (lingv.) linie care marchează pe o hartă lingvistică un teritoriu cu aceeași particularitate de limbă; (și: **izoglosă**). [Din fr. ***isoglosse***].

isón, isoane n. **1.** semn din scrierea muzicii bisericești care indică repetarea sunetului anterior; **2.** acompaniament (vocal sau instrumental) format din note prelungite: *să văd flăcăi pe bătătură și cobza cu isonu-n gură.* COȘB.; **a ține ison(ul), a)** a acompania o melodie: *cînta ... ademenit de aduceri-aminte de pe cînd era în floare, ca cobzarul ce-i ține ison.* SAD.; (fig.) *își formaseră ideologia ținînd ison reformismului iosefin.* BL.; **b)** a aproba în mod servil, a face pe plac cuiva: *multă vreme mi-ai ținut isonul.* AL. [Din gr. mod. ***ison***].

isonár, isonari m. (înv.) persoană care ține isonul într-un cor bisericesc: *împreună cu alți băieți, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica-vodă.* CR. [***Ison*** + ***-ar***].

isóp, isopi m. arbust exotic din familia labiatelor, cu flori albe sau albastre, cultivat la noi ca plantă ornamentală (*Hyssopus officinalis*). // m. (pl. **isopuri**) ulei sau parfum extras din frunzele acestui arbust: *cu izopul tu mă ocrotește și mă scaldă de mă curățește.* DOS.; (și: (înv.) **izop**). [Din sl. ***isopŭ***].

isoscél, isoscele a. (despre triunghi) care are două laturi egale; (despre trapez) care are laturile neparalele egale. // n. triunghi cu două laturi egale: *opțiunea teoretică a lui Plato pentru isoscel și scalen nu e întîmplătoare.* BL. [Din fr. ***isoscèle***].

ispán, ispani m. (înv.) spaniol: *ispanii (spaniolii) pentru nește pietrii cu aur, ucisără pe toți mexicanii.* B.-DEL. [Din lat. ***hispanus***].

ispaniól a. și m., f. v. **spaniol.**

ispás[1] n. (pop.) sărbătoare creștină ortodoxă care cade la 40 de zile după Paști; înălțarea Domnului: *am un nepoțel numai de zece ani ..., i-a împlinit la Ispas.* AL.; *Ispasul e ziua călușarilor.* [Din sl. ***sŭpasŭ*** „mîntuitor"].

ispás[2]**, ispasuri** n. (înv.) ispașă: *judeca, ispas făcînd.* PANN. [Din pol. ***ispazz***].

ispáșă f. (înv.) despăgubire plătită pentru stricăciunile făcute de vite într-un teren străin: *după ce-a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras o chelfăneală ca aceea.* CR. [De la ***ispăși***].

ispășánie f. v. **ispășenie.**

ispăşénie, ispăşenii f. (înv.) ispăşire, ispaşă: *ispăşaniile de păduri.* FIL.; (şi: **ispăşanie**). [*Ispăşi* + *-enie*].

ispăşí, ispăşesc vb. (tr.) **1.** a plăti prin suferinţă o greşeală; a expia: *am ispăşit păcătoasa-mi rătăcire.* OD.; *se vede că bunul Dumnezeu aşa vrea, ca el să ispăşească păcatele mele.* SL.; **2.** (înv.) a cerceta şi a evalua paguba făcută (de vite) pe proprietatea cuiva; (refl. pas.) *să fie de faţă cînd s-a ispăşi cînepa.* CR. [Din sl. *sŭpasiti* „a mîntui"].

ispăşíre, ispăşiri f. acţiunea de a ispăşi şi rezultatul ei; expiere: *ceasul ispăşirii de veci.* OD.; *să-l ţii o vreme la ispăşire şi la post.* SAD. [V. *ispăşi*].

ispăşít, ~ţi, ispăşită, ~e a. **1.** răscumpărat, plătit prin suferinţă: *păcat ispăşit;* **2.** umilit, smerit: *om ispăşit.* [V. *ispăşi*].

ispăşítor, ~i, ispăşitoáre a. **1.** care ispăşeşte o greşeală, o vină; **ţap ispăşitor,** persoană care suferă pentru greşelile altora; **2.** care contribuie la iertarea de păcate: *jertfă ispăşitoare.* [*Ispăşi* + *-tor*].

ispisóc, ispisoace n. (înv.) act domnesc; hrisov: *să-ţi arăt ispisoacele din pod.* AL. [Din rus. *spisok*].

ispítă, ispite f. **1.** ceea ce atrage; tentaţie: *ispitele lumii sînt multe şi de tot felul.* OD.; **2.** îndemn spre rău; (p. ext.) păcat: *să te ferească Dumnezeu de ispită!* CR.; **3.** (înv.; la pl.) suită de încercări la care este supus cineva pentru a i se constata iubirea, răbdarea etc.: *trecuse prin fel de fel de ispite şi nevoi;* **4.** (înv.) cercetare, examinare; experienţă: *postelnicul ... cunoştea proverbul din ispită.* NEGR. [De la *ispiti*].

ispití, ispitesc vb. **1.** (tr.) a atrage, a ademeni, a tenta: *pe Eminescu l-au ispitit tot felul de religii obscure.* IBR.; **2.** (înv.; refl.) a se lăsa ademenit, îndemnat: *alte cete se ispiteau a trece prin alte vaduri.* BĂLC.; **3.** (înv.; tr.) a pune la încercare: *filozofi să vie să ispitească cu învăţăturile lor pe fiul său.* ISP.; **4.** (înv.; tr.) a constata, a afla: *Radu ... ispitise mai demult cum că fiicele Chiajnei ... treceau.* OD.; **5.** (înv.; tr.) a cerceta, a examina: *călărea alături de Potcoavă şi-l ispitea cu coada ochiului.* SAD.; **6.** (p. ext.; tr.) a întreba (cu anumite intenţii) pentru a afla ceva; a descoase: *a ispitit pe femeie, să afle cine i-a dat asemenea sfat isteţ.* SAD.; **7.** (tr.) a îndemna, a îmboldi; a stimula: *ce demon îl va fi ispitit să se apuce de meşteşuguri diplomaticeşti?* SAD. [Din sl. *ispytati*].

ispitíre, ispitiri f. **1.** acţiunea de a ispiti şi rezultatul ei; ademenire; **2.** (înv.) încercare prin care trece cineva în viaţă: *numai încetul cu încetul ..., prin multe ispitiri ..., are s-ajungă omul stăpîn de capul său.* SL.; **3.** (înv.) experienţă: *nice să cunosc pe din afară, ... ci prin ispitire lungă.* B.-DEL.; **4.** (înv.) intervenţie, demers: *femeia ... făcu oarecare rugăciuni şi ispitiri zadarnice pentru a mîntui pe soţul ei.* BĂLC. [V. *ispiti*].

ispitít, ~ţi, ispitită, ~e a. **1.** ademenit, sedus; **2.** (înv.) experimentat, încercat: *oştean vechi şi ispitit.* NEGR. [V. *ispiti*].

ispitítor, ~i, ispititoáre a. **1.** care ispiteşte; ademenitor: *se trezi înaintea-i cu Nora Şerban, mai frumoasă şi mai ispititoare ca oricînd.* GHEŢIE; *duh ispititor;* **2.** (înv.) care cercetează, iscodeşte: *îşi urmă ispititoarea colindă peste Olt.* OD. [*Ispiti* + *-tor*].

ispól, ispoale n. (reg.) unealtă de lemn sau de tablă, asemănătoare unui făraş îngust, folosită pentru scos apa din luntre: *opăcini cîrme făcea, ispoalele le găsea.* POP. [Din bulg. *izpol*].

ispolín, ispolini m. (rar) monstru: *a trecut prin ţara ... ispolinilor cu cap de om şi trup de cal.* CĂL. [Din sl. *ispolinŭ*].

ispovedánie f. v. spovedanie.

ispovedí vb. v. spovedi.

ispovédnic m. v. spovednic.

ispoveduí vb. v. spovedi.

isprávă, isprăvi f. **1.** faptă, acţiune dusă pînă la capăt; rezolvare: *cînd te apuci la vreo treabă, n-o lăsa fără ispravă.* PANN; **2.** (p. ext.) aventură, faptă strălucită: *eu am săvîrşit azi o ispravă, împreună cu cinstiţii oşteni.* SAD.; *multe şi mari isprăvi;* (iron.) *ce mai ispravă!;* **de ispravă, a)** vrednic, remarcabil: *e un flăcău de ispravă, însă beteag de un ochi.* CĂL.; **b)** (înv. şi reg.) de îndată, imediat, numaidecît: *cine strică dragostele ... mînce-l viermii de ispravă.* POP.; **3.** succes, reuşită, izbîndă: *mă tem să nu te întorci fără nici o ospravă.* ISP.; **4.** (înv.) consecinţă, efect, urmare: *pentru ce ispravă au scris aceste cărţi.* N.TEST. [Din sl. *isprava,* bulg. *izprava*].

isprávnic, ispravnici m. (înv.) **1.** şef al administraţiei şi al poliţiei dintr-un judeţ: *nu se poate* [trece] *pînă ce nu l-o viza ispravnicul.* GHICA; **2.** administrator, intendent. [Din bulg. *izpravnik*].

isprăvénie, isprăvenii f. (pop.) terminare, încheiere: *c-aşa este datina bună isprăvenia.* POP. [*Isprăvi* + *-enie*].

isprăví, isprăvesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) termina, a (se) sfîrşi, a (se) mîntui: *nu putu Petru să-ş isprăvească cuvîntul.* VARL.; *la barieră se isprăvise caldarîmul.* GHICA; (intr.) *poveştile isprăvesc bine, aşa cere epopeea populară.* IBR.; **2.** (tr.) a ajunge la un rezultat; a reuşi: *cetăţenii nu mai isprăveau a se cultiva.* BAC.; *nimica n-au isprăvit;* **3.** (tr.) a înfăptui, a realiza, a săvîrşi: *păcatul nu l-au isprăvit cu lucrul.* ANTIM; *cîte le gîndeşte, rău le isprăveşte.* PANN; **4.** (înv.; intr. şi tr.) a avea succes; a izbuti, a reuşi: *acolea unde nime nu putu să facă, Dumnedzău isprăvi.* COR. [Din sl. *ispraviti*].

isprăvíre, isprăviri f. acţiunea de a (se) isprăvi şi rezultatul ei. [V. *isprăvi*].

isprăvít[1] n. faptul de a (se) isprăvi; sfîrşit: *la isprăvitul mesei;* **pe isprăvite,** aproape de sfîrşit. [V. *isprăvi*].

isprăvít[2]**, ~ţi, isprăvită, ~e** a. îndeplinit, realizat, încheiat: *trecutul e ceva isprăvit, e ceva imobil, foarte real şi foarte concret.* IBR. [V. *isprăvi*].

isprăvniceásă, isprăvnicese f. (înv.) soţia ispravnicului: *să mă fac isprăvniceasă.* AL. [*Ispravnic* + *-easă*].

isprăvnicél, isprăvnicei m. (înv.) vătăşel care supraveghea munca argaţilor unei moşii; subaltern al unui ispravnic: *trimise pe isprăvnicel să cheme satul.* FIL. [*Ispravnic* + *-el*].

isprăvnicésc, ~şti, isprăvniceáscă, ~eşti a. (înv.) care aparţine ispravnicului sau isprăvniciei, referitor la ispravnic sau la isprăvnicie: *gătirea conacului isprăvnicesc.* FIL. [*Ispravnic* + *-esc*].

isprăvnicí, isprăvnicesc vb. (înv.) **1.** (intr.) a administra, a conduce (un judeţ); **2.** (tr. şi refl.) a (se) face ispravnic: *în sfîrşit, m-am isprăvnicit!* AL. [*Ispravnic* + *-i*].

isprăvnicíe, isprăvnicii f. (înv.) **1.** funcţia de ispravnic: *dor l-o împăca cu ... o vătăşie de plai, cu o isprăvnicie cel mult.* GHICA; **2.** instituţie condusă de ispravnic; reşedinţa ispravnicului: *ce pricină ai la isprăvnicie?* AL. [*Ispravnic* + *-ie*].

israilteáncă f. v. izrailteancă.

ist pron. dem. v. ista.

ísta, ştia, iásta, iestea pron. dem. (reg.) acesta, ăsta: *pe ist cu capra ştiu încaltea că l-am boit.* CR.; *ista-i Gruia lui Novac.* POP. // (de obicei în formele **ist, işti, iastă,** ~**e**) a. dem. (reg.) acest: *alegeţi unul din caii işti frumoşi.* EM. [Lat. **istus, -a, -um*].

ístalalt, ştilalţi, iástalaltă, iestelalte pron. dem. (reg.) cestălalt: *fă bine de înapoieşte un leu istuilalt.* CR.; (adj.) *dincoace, în istalalt capăt, diacul se afla aşezat la dreapta unui ostaş vechi.* SAD. [*Ist(a)* + *alalt (=ălalt)*].

isteciúne, isteciuni f. (înv.) isteţime: *Dumnezeu i-a dat oase destul de proporţionate şi o isteciune îndestul de vie.* EM.; *toţi factorii aceştia în unire ... cu isteciunea superioară şi cu dibăcia politică.* EM. [*Isteţ* + *-ciune*].

istéric, ~ci, isterică, ~ce a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care suferă de isterie: *istericul cu stări latente înfăţişează o primejdie a speţei sale normale.* CĂL.; **2.** care ţine de isterie, referitor la isterie, caracteristic isteriei: *un ţipăt isteric ieşi din pieptul lor.* BAC.; (adv.) *unii ţipau, alţii plîngeau isteric.* C.; (şi: (înv.) **histeric**). [Din fr. *istérique,* lat. *hystericus*].

istericăle f. pl. (fam.) acces de isterie, criză de nervi: *a apucat-o istericale pe babă.* AL. [Din gr. mod. *isteriká*].

isteríe, isterii f. boală a nervilor manifestată prin sufocări, convulsii, accese (de rîs, de plîns) etc.: *se studiază, şi cu destule amănunte de clinică modernă, isteria.* CĂL.; (şi: (înv.) **histerie**). [Din fr. *hystérie,* it. *isteria*].

isterísm n. (med.) psihoneuroză caracterizată prin instabilitate emotivă şi tulburări somatice inexplicabile. [Din fr. *hystérisme*].

isterizá, isterizez vb. (tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a-şi pierde calmul, stăpînirea; (şi: (înv.) **histeriza**). [*Isterie* + *-iza*].

isterizáre, isterizări f. faptul de a (se) isteriza. [V. *isteriza*].

isterizát, ~ţi, isterizată, ~e a. cuprins de nervozitate; care are o criză de nervi: *histerizate fecioare pale, la ferestre deschise palpită.* BAC.; (şi: (înv.) **histerizat**). [V. *isteriza*].

istéţ, ~i, isteáţă, ~eţe a. **1.** ager la minte, iscusit, priceput: *de ce creştea copilul, d-aceea se făcea mai isteţ şi mai îndrăzneţ.* ISP.; (fig.) *s-a dus Pann, finul Papalei, cel isteţ ca un proverb.* EM.; (subst.) *cei isteţi îşi cată în grabă ceasul bucuriei.* SAD.; (adv.) *se apără vitejeşte, stînd cu spatele lîngă un pom şi mînuind isteţ iataganul şi pistoalele.* CĂL.; **2.** vioi, sprinten: *ieşi Zamfira-n mers isteţ.* COŞB. [Din sl. *istŭ̈ci*].

isteţí, isteţesc vb. (înv.; refl.) a deveni isteţ: *îndată te faci alta, te isteţeşti la minte.* NEGR. [*Isteţ* + *-i*].

isteţíe, isteţii f. isteţime: *dezvoltarea unei isteţii extraordinare.* EM. [*Isteţ* + *-ie*].

isteţíme, isteţimi f. agerime de minte; iscusinţă, pricepere, isteţie: *mintea-i să lumina cu trează isteţime.* B.-DEL. [*Isteţ* + *-ime*].

istîplénie f. (înv.) extaz, ieşire din fire: *o femeaie de cinste ... fu în buiguire de istîplenie, vădzînd pre svîntul Andrei.* DOS. [Din sl. *istapljenije*].

istm, istmuri n. fîşie de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent: *pe aceste coridoare înguste, împletite printre istmuri şi insule posomorîte, nu ştiai niciodată ce primejdie te aşteaptă.* TUD. [Din fr. *isthme,* lat. *isthmus*].

ístmic, ~ci, istmică, ~ce a. care aparţine unui istm. [Din fr. *isthmique,* lat. *isthmicus*].

istóric, ~ci, istorică, ~ce a. **1.** care aparţine istoriei, referitor la istorie: *documente istorice şi linguistice.* EM.; **gramatică istorică,** v. **gramatică; 2.** (p. ext.) deosebit de important (pentru un popor): *evenimente istorice;* **3.** care se ocupă cu fapte de istorie: *niciodată vechea nuvelă istorică n-a fost altceva decît o cronică.* CĂL.; *dramă istorică;* **4.** corespunzător faptelor din istorie; real: *respectă adevărul istoric;* **5.** cronologic: *expunerea istorică a evenimentelor;* **6.** care se schimbă în cursul istoriei: *fenomenul are caracter istoric.* // n. expunere a unui fapt, a unui eveniment etc. în mod amănunţit: *de prisos să fac istoricul căsniciei excelentului nostru colaborator.* CAR. // m. specialist în istorie: *pocitania aceasta ... să o fi luat din istoricul cel unguresc.* CANT.; *face ca istoric ceea ce face şi ca politician.* EM. [Din lat. *historicus,* fr. *historique,* germ. *historisch, Historiker*].

istoricésc, ~şti, istoriceáscă, ~eşti a. (înv.) istoric: *povestea lui nu atîrnă pe temeiu istoricesc ca a noastră.* B.-DEL. [Din lat. *historicus* + *-esc*].

istoricéşte adv. din punct de vedere istoric, în mod cronologic: *este istoriceşte inexact cum că plaga funcţionarismului datează de la regimul constituţional.* EM. [*Istoric* + *-eşte*].

istoricísm n. **1.** concepţie care consideră că gîndirea, cunoaşterea, adevărul, valoarea etc. sînt legate de o situaţie istorică determinată; **2.** (rar) istorism, istoricitate. [Din fr. *historicisme,* germ. *Historizismus*].

istoricitáte f. caracter istoric: *s-a afirmat adesea că istoricitatea ar fi o dimensiune a tuturor fenomenelor naturale.* BL. [Din fr. *historicité,* germ. *Historizität*].

istoricizá, istoricizez vb. (rar; tr.) a da caracter istoric: *a istoriciza arbitrariul semnului lingvistic.* [*Istoric* + *-iza*].

istórie, istorii f. **1.** proces de dezvoltare a fenomenelor în natură şi în societate: *istoria este plină de cruzimile comise la revendicarea libertăţilor publice şi private.* GHICA; **2.** ştiinţă care studiază dezvoltarea societăţii omeneşti (într-o anumită perioadă, într-o anumită regiune a lumii, la un anumit popor etc.): *istoria vă va cere un compt sever.* EM.; **3.** scriere care tratează evenimente şi fapte care ţin de domeniul acestei ştiinţe; **4.** (cu determinări) ştiinţă care studiază dezvoltarea şi schimbările dintr-un anumit domeniu: *tot ce e fundamental în istoria culturii se află acolo.* CĂL.; *istoria limbii; istoria filozofiei;* **5.** povestire, naraţiune, poveste: *historia faptelor sfinţilor apostoli de la al noaole cap pănă în sfărşit ne învaţă.* N.TEST.; *astea sînt istorii;* **6.** (fam.) poznă, încurcătură; întîmplare, păţanie: *cred că nici tata nu cunoaşte toate dedesubturile istoriei.* GHEŢIE; *face prea multe istorii;* (şi: (înv.) **historie**). [Din lat., gr. ***historia***].

istorio- element de compunere cu sensul „(referitor la)" istorie, „de istorie". [Din fr. ***historio-***, lat. ***historia***].

istorioáră, istorioare f. diminutiv al lui istorie; scurtă povestire distractivă, amuzantă (pentru copii): *istorioara ce voi să-ţi povestesc.* GHICA. [*Istorie* + *-ioară*].

istoriográf, istoriografi m. persoană care era însărcinată oficial să scrie istoria unei epoci, a unei domnii etc.: *hronicarii români, istoriografii poloni şi unguri ... au scris mult pentru el.* NEGR.; (adj.) *va găsi necesar să facă o prezentare a autorilor istoriografi cari au scris în antichitate.* BL. [Din fr. ***historiographe,*** lat. ***historiographus***].

istoriográfic, ~ci, istoriogarfică, ~ce a. care ţine de istoriografie, referitor la istoriografie: *are o concepţie istoriografică limpede.* CĂL. [Din fr. ***historiographique***].

istoriografíe, istoriografii f. **1.** ştiinţă auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul operelor şi concepţiilor istorice: *ca reminiscenţă şcolară sau ca problemă de istoriografie.* EM.; **2.** totalitate a scrierilor istorice ale unui autor, dintr-o ţară sau dintr-o perioadă: *istoriografia lui Samoil Clain rămîne în fond o ţesătură de expuneri juridice.* BL.; *istoriografia bizantină.* [Din fr. ***historiographie,*** germ. ***Historiographie***].

istorisí, istorisesc vb. (tr.) a povesti, a nara: *istorisea părinţilor lui tot ce păţise în pribegia lui.* ISP; (refl. pas.) *pe bănci se spun glume, se istorisesc drame.* BAC.; (intr.) *stă pe o laviţă şi istoriseşte altora.* CĂL. [Din gr. mod. ***istoríso*** (aor. de la ***istóro***)].

istorisíre, istorisiri f. acţiunea de a istorisi şi rezultatul ei; povestire: *plăcut e s-asculţi istorisiri de războaie care au fost.* SAD. [V. ***istorisi***].

istorísm n. principiu dialectic potrivit căruia fenomenele trebuie evaluate în virtutea evoluţiei lor istorice şi a condiţiilor care le-au generat. [Din fr. ***historisme,*** germ. ***Historismus***].

istoríst, ~şti, istoristă, ~e a. referitor la istorism; propriu istorismului. // m., f. adept al istorismului. [Din rus. ***istorist,*** germ. ***Historist***].

istóv n. (pop.) **de istov,** complet, cu totul: *să-i omoare de istov.* NEGR.; **fără istov,** fără încetare, nesfîrşit, necurmat: *în vremea iernii aşijderea, grîji fără istov.* SAD. [Din sl. ***istovŭ*** „adevărat"].

istoveáiă, istoveli f. epuizare fizică, sleire a puterilor: *oamenii se repeziră la parapet, uitînd şi setea şi istoveala.* TUD. [*Istovi* + *-eală*].

istovi, istovesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) obosi peste măsură; a (se) extenua; a (se) slei de puteri (de muncă sau de boală): *se uita ... cum i se istoveşte sub ochi odorul.* VLAH.; *oamenii sînt în genere săraci, istoviţi de muncă.* CĂL.; **2.** (refl. şi tr.) a (se) termina, a (se) epuiza, a (se) isprăvi: *luxul şi modele istoveau averile cele mai mari.* EM.; *ca într-o groapă fără fund se istoveau averile, fără s-o poată umplea.* VLAH.; *plînse pînă i se istovise lacrimile;* **3.** (refl.) a se sfîrşi, a muri: *pînă ce se va istovi în închisoare.* ISP; **4.** (tr.) a omorî, a ucide: *abia istovise Ercule pe balaur şi numai iacătă că se pomeni cu unchiul fetelor.* ISP. [*Istov* + *-i*].

istovíre, istoviri f. **1.** faptul de a (se) istovi; extenuare; **2.** terminare, epuizare, isprăvire: *să-mi trimeţi 70 galbeni pentru istovirea cărţii.* KOG. [V. ***istovi***].

istovít, ~ţi, istovită, ~e a. **1.** sleit de puteri; extenuat: *la faţă cît e de istovit!* AL.; **2.** epuizat, secat: *o toamnă care întîrzie pe-un istovit şi trist izvor.* EM. [V. ***istovi***].

istovitór, ~i, istovitoáre a. care istoveşte; extenuant: *munca de redacţie, în cămaşă, la o masă plină de hîrtii, era istovitoare.* CĂL.; (p. ext.) *o teamă rece, istovitoare, mi se furişa în simţuri.* GHEŢIE. [*Istovi* + *-tor*].

istrián, ~eni, istriană, ~ene a. istroromân: *dialectele macedo-român şi istrian nu pot contribui la această îmbogăţire.* IBR. // m. persoană care vorbea dialectul istroromân: *astăzi rotacismul există la istrieni.* IBR. [*Istria* n. pr. + *-ean*].

istroromán, ~i, istroromână, ~e a. care aparţine, care este caracteristic populaţiei româneşti din Istria, referitor la această populaţie; istrian. // f. dialect românesc vorbit de această populaţie. // m., f. persoană care făcea parte din populaţia românească din peninsula Istria şi care vorbea un dialect al limbii române; istrian. [*Istro* („al Istriei") + ***român***].

isţelénie, isţelenii f. (înv.) vindecare: *făcea isţelenii cu dînsul.* DOS. [Din sl. ***iscelenije***].

isţeí, isţelesc vb. (înv.; tr.) **1.** a vindeca: *Domnul Hristos nu vru să-i isţelească pre cale pănă nu intră în casă.* VARL.; (refl.) *cum să atinsără de svînt, să şi isţelíră.* DOS.; **2.** a repara: *văpsitorilor ce nu le îmbla văpsealele bine le-au isţelit.* DOS. [Din sl. ***iscealjati***].

isţelitór, isţelitori m. (înv.) vindecător: *isţelitori s-au arătat a toate boale.* DOS. [*Isţeli* + *-tor*].

işaiá interj. **1.** bun e Dumnezeu: *împăratul d-auzea, işala! că le zicea.* POP; **2.** (iron.) bravo: *işala! m-am făcut chiabur!* AL. [Din turc. ***inş Allah***].

işlíc, işlice n. (înv.) căciulă de blană sau de postav, avînd forme şi mărimi diferite, purtată de domni, de boieri şi uneori de soţiile lor iar, mai tîrziu, de negustori, de lăutari etc.: *işlicul doamnei de samur era împodobit cu un surguci alb.* NEGR.; *fiecare trebuia să poarte işlicul după teapa lui.* GHICA; *Barbu Lăutaru poartă în cap o jumătate de şlic cu fund verde.* AL.; **a călca pe colţii işlicului** sau **a pocni la coada işlicului,** a supăra, a jigni pe cineva: *mă pocneşte, vorba de pe vremuri, la coada işlicului.* CAR.; (şi: (rar) **şlic**). [Din turc. ***başlik***].

işlicár, işiicari m. (înv.) **1.** persoană care confecţiona sau vindea işlice: *croitori, işlicari, curelari.* GHICA; **2.** persoană care purta işlic: *în locul işlicarului apare tînărul prefect de formaţie paşoptistă.* CĂL.; **3.** (depr.) boier retrograd: *unii ... numeau pe cei bătrîni rugini învechite, işlicari, strigoi.* CR. [*Işlic* + *-ar*].

işpán m. v. şpan[1].

italián, ~eni, italiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Italiei sau populaţiei ei, referitor la Italia sau la populaţia acesteia; (rar) italienesc: *îşi deschisese totodată o cale bătută şi sigură pentru comerciul său cu înfloritele oraşe italiene.* EM. // f. limbă romanică vorbită de această populaţie. // m., f. **1.** persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Italia. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Italia: *am luat forma de stihuri de la italieni.* B.-DEL. [Din it. ***italiano***].

italiáncă, italience f. femeie din Italia: *era născut la Brindisi, din tată german şi mamă italiancă.* CĂL. [*Italian* + *-că*].

itálic, ~ci, italică, ~ce a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Italiei (antice), referitor la Italia (veche): *legenda sacră se desfăşoară în geografie italică.* CĂL.; **2.** (şi subst. f.) cursiv: *numele ..., tipărit cu frumoase caractere italice în colţul din stînga al plicului.* GHEŢIE; *litere italice.* // m. pl. **1.** grup de popoare indo-europene (din care făceau parte şi latinii) care ocupau cea mai mare parte a Peninsulei italiene în antichitate; **2.** (p. ext.) popor din Italia: *cei dintîi care au cuprins ideea stilului gotic ... trebuie să fi fost italicii.* BL. [Din fr. ***italique,*** lat. ***italicus***].

itallenésc, ~şti, italieneáscă, ~eşti a. (rar) italian, din Italia: *limba italienească este mai aproape întru toate de a noastră.* B.-DEL.; *se cuvine, cinstiţilor fraţi, să deşertaţi încă o cupă de vin italienesc.* SAD. [*Italian* + *-esc*].

italienáşte adv. **1.** ca italienii; în limba italiană: *s-a îmbrăcat italieneşte; vorbeşte italieneşte;* **2.** (subst.) limba italiană: *eu învăţînd lătineşte, italieneşte şi franţozeşte ... m-am îndemnat a face o cercare.* B.-DEL. [*Italian* + *-eşte*].

italienísm, italienisme n. **1.** element (de jargon) din limba italiană: *franţuzismele şi italienismele lui sînt prea multe pentru o operă poetică.* CĂL.; **2.** curent lingvistic care urmărea apropierea artificială a limbii române de limba italiană, îndeosebi prin împrumuturi din această limbă: *vedem la baza italienismului o chestie de ortografie.* IBR.; **3.** atitudine, orientare sau concepţie care favorizează împrumuturile din limba italiană: *italienismul şi latinismul lui Asachi.* CĂL. [*Italian* + *-ism*].

italieníst, ~şti, italienistă, ~e m., f. **1.** specialist în italienistică; **2.** adept al italienismului: *Eliade ... a fost un revoluţionar în politică, un italienist în lingvistică.* IBR. // a. care aparţine italienismului, referitor la italienism: *concepţie italienistă.* [Din it. ***italienista***].

italienístică f. studiul limbii şi culturii italiene. [*Italienist* + *-ică*].

italienizá, italienizez vb. (tr.) a da cuvintelor formă italiană; a-i imita pe italieni: *îl găsim şi pe el că vrea să reformeze limba românească, el vrea s-o italienizeze, nu s-o latinizeze.* IBR. [Din it. ***italianizzare,*** fr. ***italieniser***].

italienizát, ~ţi, italienizată, ~e a. care are (multe) italienisme, care are aspect italian: *va scrie în aceeaşi limbă italienizată şi opera lui originală.* IBR. [V. ***italieniza***].

italiót, italioţi m. locuitor din Italia antică (în coloniile greceşti). [Din it. ***italiota***].

italofíl, ~i, italofilă, ~e a. şi m., f. (persoană) care admiră ceea ce este italian. [Din it. ***italofilo***].

ítem[1] adv. de altfel, în plus. [Cuv. lat.].

ítém[2], itemuri sau **iteme** n. şi **itemi** m. **1.** (lingv.) element, secvenţă (dintr-un ansamblu organizat) considerat(ă) aparte; **2.** (lingv.) unitate lexicală de bază (luată în discuţie); cuvînt; **3.** unitate lingvistică de bază; **4.** întrebare într-un test sau într-un chestionar la care se pot formula mai multe răspunsuri. [Din fr., engl. ***item,*** germ. ***Item***].

iteratív, ~i, iterativă, ~e a. **1.** care se face sau se repetă de mai multe ori; **2.** (gram.) care exprimă o acţiune repetată, săvîrşită de mai multe ori: *verb iterativ.* [Din fr. ***itératif,*** lat. ***iterativus,*** germ. ***iterativ***].

iteráţie, iteraţii f. acţiune repetată. [Din fr. ***itération,*** germ. ***Iteration***].

itineránt, ~ţi, itinerantă, ~e a. care se deplasează (pentru a realiza ceva). [Din fr. ***itinérant***].

itinerár, itinerare n. **1.** drum, cale pe care se realizează o călătorie: *curioase sînt la poet itinerariile la băi.* CĂL.; (fig.) *urmează itinerarul tuturor mediocrităţilor sentimentale.* EL.; **2.** plan al unei călătorii (cu un vehicul), avînd indicate orele de trecere prin anumite puncte: *cui e obicinuit cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gîndit.* CAR.; (şi: **itenerariu**). [Din fr. ***itinéraire,*** lat. ***itinerarius***].

itinerárіu n. v. itinerar.

iţán, iţani m. (rar) locuitor de la munte: *ghicitoare pe care n-a dovedit-o nici ciobanii, ... nici iţanii.* DELAVR. [*Iţă* + *-an*].

iţári m. pl. pantaloni ţărăneşti lungi şi strîmţi: *români de viţă veche, purtînd opinci, sumani, iţari.* AL. [*Iţă* + *-ar*].

iţă, iţe f. dispozitiv la războiul de ţesut format din rame care susţin un şir de fire aşezate vertical unele

lîngă altele, prin ochiurile cărora se trec firele de urzeală; fiecare dintre firele cu ochiuri care face parte din acest dispozitiv: *ca să toarcă şi să ţese pînză lată-n iţe dese.* AL.; (fig.) *omului i se recomandă să trăiască în aşa fel ca să se salveze cu orice preţ din iţele încurcate ale materiei.* BL.; (p. anal.) *un păianjen ce-şi urzea în ticnă iţele.* OD.; **a încurca iţele**, a strica un plan, a complica lucrurile; **a descurca iţele**, a lămuri o chestiune. [Lat. ***licia*** (pl. de la *licium*)].

iţí, iţesc vb. (refl.) **1.** a se ivi, a se arăta puţin sau nedesluşit: *nu departe se iţea clopotniţa satului.* AL.; **2.** a privi pe furiş, a arunca o privire fugară: *se iţeşte el ..., dar iezii nu-s nicăieri.* CR. [Cf. ***itii***].

íţii interj. (rar) cuvînt care exprimă surprinderea la o apariţie neaşteptată; **a face íţii**, a scoate puţin capul din locul unde este ascuns (la unele jocuri de copii). [Onomat.].

iu interj. **1.** strigăt scos de flăcăi la horă; **2.** strigăt care exprimă spaimă: *iu! ... se auzi ţipînd uşor una mai sperioasă.* HOGAŞ. [Onomat.].

iubéţ, ~i, iubeaţă, ~eţe a. (pop.) care iubeşte mult; pătimaş: *prunca iubeaţă atunci roşi-n faţă ca vara bujor.* B.-DEL.; *el era de felul lui mai iubeţ.* CAR. [***Iubi*** + *-eţ*].

iubí, iubesc vb. **1.** (tr.) a fi îndrăgostit de cineva, a avea o mare afecţiune pentru o persoană de sex opus: *te iubeam cu ochi păgîni.* EM.; **2.** (refl. recipr.) a avea relaţii de dragoste; a se îndrăgi: *dacă vă iubiţi, de ce nu vă luaţi?* PR.; *se iubesc din copilărie;* **3.** (tr.) a ţine foarte mult la cineva sau la ceva: *a petrecut restul zilelor flăcău, lîngă plugul ce iubea.* GHICA; **4.** (tr.) a-i plăcea, a prefera: *în copilărie iubeam să mă opresc pe murii mănăstirii.* ALEX. [Din sl. ***ljubiti***].

iubiléu n. v. **jubileu.**

iubíre, iubiri f. **1.** sentiment de dragoste pentru o persoană se sex opus; amor; (concr.) ceea ce constituie obiectul acestui sentiment; iubit[1], dragoste: *eşti iubirea mea de-ntîi şi visul meu din urmă.* EM.; **2.** subiect, temă a unei opere artistice care tratează acest sentiment: *la Eminescu, totdeauna iubirea e întreţesută cu natura.* IBR.; **3.** aventură amoroasă; relaţie de dragoste: *de la un domino roz află de iubirea cutărei uşuratice.* CĂL.; **4.** sentiment de afecţiune, de preţuire pentru cineva sau pentru ceva: *i-l dete în semn de iubire fiască.* ISP; **iubire de sine,** admiraţie şi grijă pentru propria persoană; egoism: *să-arăt cît poate să-alinte pe cineva iubirea de sine.* B.-DEL. [V. ***iubi***].

iubít[1] n. faptul de a iubi; iubire: *tu să fi-nceput iubitul, că-i făceam eu isprăvitul.* COŞB. [V. ***iubi***].

iubít[2], ~ţi, iubită, ~e a. **1.** pe care iubeşte cineva; îndrăgit de cineva de sex opus: *tînăra însemna pentru el mai mult decît o femeie iubită.* GHEŢIE; **2.** la care cineva ţine mult, pentru care cineva are o afecţiune deosebită; drag: *încalţă-mă, iubite confrate, încalţă-mă frumos!* CAR.; (fig.) *soarele iubit s-ascunde, iar pe sub grazavii nori.* AL. // m., f. **1.** persoană aflată în relaţii de dragoste cu cineva se sex opus: *ar fi plecat pe mare cu iubita spre a găsi celebritatea în insulele ioniene.* CĂL.; **2.** persoană dragă, apropiată (la care cineva ţine mult): *sînt foarte doritoare să aflu ştiri de la iubiţii mei.* SAD. [V. ***iubi***].

iubitór, ~i, iubitoáre a. care iubeşte: *un om de spirit, amuzant şi iubitor de artă.* CAR.; (subst.) *iubitorul de muzică urmăreşte felurite interpretări ale aceleiaşi piese simfonice.* CĂL. [***Iubi*** + *-tor*].

iubiţél, iubiţei m. diminutiv al lui iubit[1]: *nu mergi cu mine iubiţelule?* GHEŢIE. [***Iubit*** + *-el*].

iúboste f. v. **iboste.**

iucunditáte, iucundităţi f. farmec, plăcere. [Din lat. ***iucunditas, -atis***].

iudáic, ~ci, iudaică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic Iudeii sau populaţiei ei, referitor la Iudeea sau la populaţia acesteia; evreiesc: *o ficţiune făcută după regula iudaică.* EM.; (şi: **judaic**). [Din fr. ***judaïque,*** lat. ***judaicus***].

iudaísm n. religie a evreilor avînd la bază Biblia şi Talmudul; mozaism: *la curs, filozofuI ar fi vorbit despre creştinism şi iudaism.* CĂL. [Din lat. ***judaismus,*** fr. ***judaïsme***].

iudaíst, ~şti, iudaistă, ~e a. care aparţine iudaismului, referitor la iudaism; mozaic[1]: *evreii atraşi de studiile sale iudaiste ... sînt surprinşi de contradicţie.* CĂL. [***Iuda***(*ism*) + *-ist*].

iudaizá, iudaizez vb. (tr.) a converti la iudaism. [***Iuda***(*ism*) + *-iza*].

iúdă, iude f. om făţarnic, trădător: *protestările lor erau ipocrite şi mincinoase şi sărutările lor sărutări de iude.* BOL. // f. pl. (reg.) **1.** fiinţe imaginare înfăţişate în mitologia populară ca nişte zîne care au în stăpînire vînturile şi norii: *doisprezece pui de iude ce aleargă fără trudă.* POP; **2.** sărbătoare populară ce cade pe 19 iunie şi se ţine pentru a feri semănăturile de furtuni şi de grindină; **3.** numele unui vînt care îşi schimbă des direcţia, încît pare că bate din toate părţile. [Din sl. ***Ijuda***].

iudéu, iudei m. (şi adj.) persoană care făcea parte din populaţia Iudeii: *acea înţeleaseră toţi iudeii şi elenii.* COD.VOR. [Din sl. ***Ijudei***].

iudí, iudesc vb. (reg.; tr.) a instiga pe cineva să facă fapte rele; a aţîţa. [Din sl. ***ijuditi***].

iuft n. piele groasă (de bou sau de bivol) din care se fac feţe de încălţăminte: *Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft.* CR. //adv. lipsit, sărac: *rămînem iutf de parale.* [Din rus. ***juft***].

iúgăr, iugăre n. (reg.) unitate de măsură pentru suprafeţe egală cu aproximativ 6 m^2: *spaţiu de două iugere.* BĂLC.; *aici ne-am adunat într-unul din dormitoare, întins cît un iugăr.* GHEŢIE; (şi: **iuger**). [Din lat. ***jugerum***].

iúger n. v. **iugăr.**

iugosláv, ~i, iugoslavă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic fostului stat Iugoslavia sau populaţiei lui, referitor la Iugoslavia sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Iugoslavia. [Din fr. ***yougoslave***].

iulián a. **calendar iulian,** calendar stabilit din ordinul lui Iulius Caesar în anul 46 î.d.Hr.: *datăm foaia noastră după calendarul iulian.* EM. [Din lat. ***julianus***].

iuí, íui vb. (reg.; intr.) a chiui. [Onomat.].

iuít, iuituri n. (reg.) chiuit: *după două trei versuri o sfîrşeşte într-un iuit aspru.* REBR. [V. ***iui***].

'iúlie m. a şaptea lună a anului (precedată de iunie şi urmată de august); (pop.) (luna lui) cuptor: *în liniştea zelei de iulie, ... urmă un răstimp de tăcere.* SAD.; (adj.) *luna iulie.* [Din sl. ***Ijulij***].

iúlus n. (biol.) miriapod cu corp cilindric, răsucit în formă de spirală în caz de primejdie. [Din fr. ***jule***].

iúncăr m. v. **iuncher.**

iúncher, iuncheri m. **1.** (înv.) elev al unei şcoli militare; cadet: *a păcătuit cu un iuncăr, fără pasiune, din inconştienţă.* IBR.; **2.** mare proprietar de pămînt german, provenit din nobilimea militară; (şi: **iuncăr**). [Din germ. ***Junker,*** rus. ***junker***].

iuncherie, iuncherii f. (rar) **1.** perioadă petrecută ca iuncher; **2.** calitate de iuncher. [***Iuncher*** + *-ie*].

iuncheríme f. clasă a marilor proprietari de pămînt germani, proveniţi din nobilimea militară. [***Iuncher*** + *-ime*].

iúnie m. a şasea lună a anului (precedată de mai şi urmată de iulie); (pop.) cireşar: *către sfîrşitul lui iunie gîndea să plece în Pirinei.* CĂL.; (adj.) *a rămas la Ostrov întreaga lună iunie.* SAD. [Din sl. ***Ijunĭ***].

iúreş, iureşuri n. asalt, năvală; fugă, goană: *iureşul cel dintîi rareori izbuteşte.* AL. // adv. repede: *venea tot iuruş cu iataganul în dinţi.* GHICA. // interj. daţi năvală!: *iuruş! ... pe dînşii, flăcăi!* AL.; (şi: (înv.) **iuruş**). [Din turc. ***yürügüş***].

iuríst m. v. **jurist.**

iúrtă, iurte f. locuinţă specifică nomazilor din Asia centrală, alcătuită dintr-un schelet de lemn acoperit cu pîslă. [Din rus. ***jurta***].

iuruc-bairác n. (înv.) steag alb purtat înaintea alaiului domnesc: *steagul cel mare al ţării, iuruc-bairacul.* FIL. [Din turc. ***yürük-bairak*** „stindard de călătorie"].

iúruş n. v. **iureş.**

iuruşí, iuruşesc vb. (pop.; intr.) a da năvală: *turcii-n casă iuruşea.* POP. [De la ***iuruş***].

iusív n. (gram.) modalitate verbală cu valoare de ordin sau de comandă. [Din germ. ***Iussivus***].

iúşcă[1], iuşti f. (reg.) **1.** bici: *negustorul ... tăcu, îndemnîndu-şi caii cu iuşca.* SAD.; **2.** (p. ext.) lovitură dată cu biciul: *o iuşcă pe coada motanului.* VLAH. [De la ***biciuşcă***].

iúşcă[2] f. (reg.) zeamă lungă şi subţire; **a ieşi iuşcă,** a avea diaree. [Din urc. ***juška***].

iuşurá vb. v. **uşura.**

iúţă, iute f. **1.** plantă care creşte în India şi din a cărei scoarţă se obţin fibre textile (*Corchorus*); **2.** fibre textile obţinute din această plantă şi întrebuinţate la fabricarea unor ţesături. [Din germ. ***Jute,*** it. ***iuta***].

iúte, iuţi a. **1.** care se mişcă, acţionează repede: [vasul] *cel mai iute mergător de atunci al marinei franceze.* GHICA; *mai iute decît gîndul;* **2.** care se produce fără întîrziere; **3.** care aleargă cu repeziciune: *de alergăturile iuţilor olăcari ... toată pulberea de pe toată calea în ceriu ridică.* CANT.; **4.** care se supără uşor; aprig: *iar te-ai supărat? da iute eşti!* AL.; *om iute;* **5.** care are gust înţepător, pişcător: *ardei iute;* **6.** tare şi neplăcut: *simţi pătrunzîndu-i în nări mirosul iute al gunoiului de cai.* SAD. // adv. **1.** în grabă, imediat: *plătesc iute şi plec.* CAR.; **2.** cu repeziciune: *dracii s-au împrăştiet iute ca fulgerul.* CR.; **iute ca prîsnelul,** v. **prîsnel; iute şi degrabă,** v. **degrabă.** [Din sl. ***ljutě***].

iuţişór adv. (pop.) cam repede; repejor: *să-l avem la pluguşor, să meargă mai iuţişor.* POP. [***Iute*** + *-işor*].

iuţár, iuţari m. ciupercă comestibilă cu pălăria albă-gălbuie şi cu carnea albă, iute la gust; bureţe-iute (*Lactarius piperatus*). [***Iuţi*** (pl. de la *iute*) + *-ar*].

iuţeálă, (rar) **iuţeli** f. **1.** viteză mare, repeziciune; (înv.) iuţime: *numai iuţală şi gură de furnică ar trebui să aibi ca să poţi apuca, alege şi culege nişte flecuşteţe ca aceste.* CR.; **la iuţeală** sau **cu iuţeală,** repede: *faceţi dv. ceva la iuţeală!* CAR.; *găsise mijlocul să împrăştie cu iuţeală vestea în tagma femeiască.* SAD.; *el sare cu iuţală de după casă şi strigă în gura mare.* MAT.; **cu iuţeala fulgerului,** foarte repede; fulgerător: *toate acestea se petrecură cu iuţeala fulgerului.* TUD.; **2.** caracterul de a fi iute la mînie, vehement: *despre iuţeală, mînie şi posăcie.* PANN; **3.** gust înţepător, pişcător, picant. [***Iuţi*** + *-eală*].

iuţí, iuţesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni iute, rapid în mişcări: *las' pe mine, că te-oi iuţi eu.* AL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) grăbi, a (se) zori: *o babă uscată se iuţea să închidă poarta.* REBR.; *iuţea pasul în aşa măsură, încît ea nu reuşi să-l ajungă decît în stradă.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a se mînia, a se supăra (uşor); a se aprinde: *se iuţeşte, strigă, bate din picior.* GHICA; **4.** (refl.) a deveni înţepător, pişcător: *mîncarea s-a iuţit.* [***Iute*** + *-i*].

iuţíme, iuţimi f. (înv.) iuţeală, repeziciune: *lovi pe turci cu-atîta iuţime cum cade tunetul din nălţime.* B.-DEL. [***Iuţi*** + *-ime*].

iuţíre, iuţiri f. acţiunea de a (se) iuţi şi rezultatul ei. [V. ***iuţi***].

iuţít, ~ţi, iuţită, ~e a. **1.** grăbit, repede; **2.** picant, înţepător. [V. ***iuţi***].

iuzbáşă, iuzbaşi m. (înv.) căpitan avînd în subordine o sută de ostaşi care străjuiau poarta curţii domneşti: *iar iuzbaşa ce-mi făcea? drept la dînsa se ducea.* POP. [Din turc. ***yüz başi*** (yüz „sută")].

iuzlúc, iuzluci m. (înv.) veche monedă turcească (de argint), în valoare de o sută de parale: *vin' colea lîngă zăbrea, să-ţi dau iuzluci cît îi vrea.* POP. [Din turc. ***yüzlük***].

ívăr, ivăre n. **1.** clanţă la uşă: *abia ţi-ai întins mîna, sare ivărul la uşă.* EM.; **2.** încuietoare, zăvor (de lemn): *trage ivărul şi deschide.* CAR. [Din germ. ***Wirbel*** (săs. ***virol***)].

iveálă f. ivire, apariţie; **a ieşi la iveală,** a părea, a se înfăţişa: *de pe acum iese la iveală firea lui bănuitoare.* CĂL.; **a scoate** (sau **a da**) **la iveală,** a da pe faţă; a face să fie văzut: *ideile nouă au trebuinţă de cuvinte nouă, dar nevoia trebuie să le deie la iveală.* RUSSO; *metoda morfologică ... vrea să scoată la iveală şi latura criptică a fenomenului.* BL. [*Ivi* + *-eală*].

ivi, ivesc vb. **1.** (refl.) a se arăta, a apărea (pe neaşteptate): *ce va fi viaţa noastră? aburu iaste, cea ce puţinel iveaşte-se după acea piare.* COD.VOR.; *începea a se ivi soarele dintre nori.* CR.; **2.** (tr.) a scoate la iveală, a arăta: *fetele tinere ivesc feţele rumene.* EM. [Din sl. *javiti*].

ivíre, irivi f. 1. faptul de a se ivi; apariţie: *la a mea ivire poporul să m-aclame.* AL.; **2.** (înv.) început, moment iniţial: *într-acesta chip au fost creştinătura ivirilor.* DOS. [V. *ivi*].

ivoár a. invar. alb precum ivoriul. [Din fr. *ivoire*].

ivorín n. fildeş produs sintetic. [Din fr. *ivorin*].

ivóriu n. **1.** fildeş: *ivoriu de Libia.* AL.; **turn de ivoriu,** turn de fildeş (v. **turn**): *fericirea negăsită nici în turnul de ivoriu.* BAC.; **2.** substanţă solidă care acoperă pulpa dentară; dentină; **3.** (fig.) albeaţă. [Din fr. *ivoire*].

ix, ixuri n. **1.** numele literei „X"; **2.** (mat.) element necunoscut. [După pronunţia grecească a literei x].

ixód m. (zool.) căpuşă (*Ixodes ricinus*). [Din fr. *ixode*].

iz, izuri n. **1.** miros specific: *adia dinspre uncheşul meu un iz de urdă.* SAD.; (fig.) *literatura lor suge seva celei populare expurgînd-o de izurile prea tari.* CĂL.; **2.** gust (şi miros) neplăcut: *mîncarea asta are un iz.* [Din magh. *iz*].

izabél a. invar. alb murdar; galben-deschis; de culoarea cafelei cu lapte. [Din fr. *isabelle* (*<Isabella*)].

ízbă[1], izbe f. casă (de lemn) specifică unor sate ruseşti. [Din rus. *izba*].

ízbă[2], izbe f. lovitură, izbitură: *dă* [mistreţului] *o izbă în pămînt.* [De la *izbi*].

izbăví, izbăvesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a ierta, a scăpa de păcate: *o babă ... trage să moară şi se ţine cu cîngile de viaţă, pînă ce-oi veni eu s-o izbăvesc.* SAD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) mîntui, a (se) salva: *o biată păsărică de munci te izbăveşte.* AL.; **3.** (tr. şi refl.) a scăpa dintr-o primejdie, de o boală etc. [Din sl. *izbaviti*].

izbăvínţă, izbăvinţe f. (înv.) mîntuire, salvare, izbăvire: *cine va striga la Dumnezău în numele mieu va afla izbăvinţa.* DOS. [*Izbăvi* + *-inţă*].

izbăvíre, izbăviri f. (înv.) faptul de a (se) izbăvi: *a găsi vro izbăvire nu pot să nădăjduiesc.* CONACHI. [V. *izbăvi*].

izbăvít, ~ţi, izbăvită, ~e a. (înv.) salvat, scăpat, mîntuit. [V. *izbăvi*].

izbăvitór, ~i, izbăvitoáre m., f. (înv.) persoană care izbăveşte; salvator, mîntuitor: *Sfînta Natasia izbăvitoarea de otravă.* CR.; (adj.) *vei birui pre toţi vrăjmaşii norodului ce ţi-am încredinţat să-l paşti şi vei fi pururea biruitoriu şi izbăvitor.* ANTIM. [*Izbăvi* + *-tor*].

izbélişte, izbelişti f. 1. situaţie dificilă, întîmplare defavorabilă; intemperie: *vara stă numai afară în izbeliştea vîntului şi a ploii.* SAD.; (fig.) *nu sînt egal de rezistente faţă de izbeliştele vremilor.* BL.; **2.** loc (pustiu) supus intemperiilor; **3. de izbelişte, a)** părăsit de toţi, lăsat la voia întîmplării: *chiar acum i s-a năzărit lui Vodă să se ducă la Împărăţie, lăsînd ţara de izbelişte.* SAD.; *satul a rămas de izbelişte;* **b)** fără stăpîn: *să rămîie căruţa asta de haimana şi iepuşoarele de izbelişte.* CR. [De la *izbi*].

izbí, izbesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) lovi cu putere: *cît pe ce să izbească pe stăpînu-său.* CR.; (fig.) *narează delicat melancoliile unei fete tuberculoase, agonizînd într-o familie izbită de calamităţi.* CĂL.; (refl. recipr.) *de inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca, care se izbeau una de alta, cînd mergea căruţa.* CR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) trînti: *şi-n pămînt că mi-i izbea.* POP.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) năpusti, a (se) arunca cu violenţă: *ei sînt arcaşii vrednici a lui Ştefan domn cel mare ce-şi gătească-acum săgeata, s-o izbească-n depărtare.* AL.; *pe intrarea cea mai largă a căsoaiei s-a izbit un vîrtej de zloată.* SAD.; **4.** (intr.) a ataca, a lovi: *acel căpitan ... umblă şi izbeşte cu iuţeala trăsnetului.* BĂLC.; **5.** (fig.; tr.) a impresiona puternic; a bate la ochi; a surprinde: *frumosul poate să existe acolo unde el nu izbeşte, chiar de îndată, ochiul?* OD. [Din sl. *izbiti*].

izbíre, izbíri f. acţiunea de a (se) izbi şi rezultatul ei; lovire, lovitură, izbitură: *pre duşman c-o izbire îl turtea.* NEGR. [V. *izbi*].

izbitór, ~i, izbitoáre a. **1.** care izbeşte; **2.** care impresionează puternic, care atrage atenţia; impresionant: *deosebirea de nivel social este izbitoare.* CĂL.; *asemănare izbitoare.* [*Izbi* + *-tor*].

izbitúră, izbituri f. **1.** lovitură puternică: *înaintea mea se deschidea podul negru, scîrţîind jalnic din încheieturi subt izbiturile vîrtejului.* SAD.; **2.** contuzie, semn al unei loviturii; **3.** atac armat; ofensivă: *lovirea începe în sunetul buciumurilor de aramă şi izbiturile se dau simetric.* CĂL. [*Izbi* + *-tură*].

izbîndă, izbînzi şi (rar) **izbînde** f. **1.** victorie, biruinţă în luptă: *a noastră e izbînda.* AL.; **2.** succes, reuşită: *se bucura în ascunsul sufletului său de izbîndele sale.* ISP.; *izbînda lui îi întrecuse toate aşteptările.* VLAH. [De la *izbîndi*].

izbîndí, izbîndesc vb. **1.** (intr.) a fi victorios; a învinge, a birui în luptă: *existenţa fiind luptă, este firesc ca eroii să izbîndească sau să fie înlăturaţi.* CĂL.; **2.** (tr.) a reuşi într-o acţiune: *nu izbîndiseră să afle ora.* SAD.; **3.** (tr.) a duce la bun sfîrşit; a realiza: *inima ... ne era fierbinte, că ce gîndeam şi izbîndeam.* CR.; *pîndea neîncetat prelejul cînd să-şi izbîndească planul.* REBR.; (refl. pas.) *aspiraţiunile omeneşti prea înalte nu se izbîndesc.* CĂL.; **4.** (înv.; tr.) a tălmăci (vise): *izbîndeşte Iosif visele boiarilor lui faraon.* BIBLIA; **5.** (înv.; intr.) a se răzbuna: *tînărul îşi izbîndise pentru înfruntările ce păţise.* ISP. [Din sl. *izbondon*].

izbîndíre, izbîndiri f. **1.** faptul de a izbîndi; victorie, biruinţă: *tu eşti eroul lumii şi-al izbîndirii rost.* VIERU; **2.** reuşită, succes; **3.** (înv.) răzbunare: *va sosi ziua izbîndirii.* BĂLC. [V. *izbîndi*].

izbînditór, ~i, izbînditoáre a. care izbîndeşte; biruitor: *Izabela intrase izbînditoare în Cluş.* OD.; (şi: (înv.) **izbînditoriu**). [*Izbîndi* + *-tor*].

izbînditóriu a. v. izbînditor.

izbúc, izbucuri n. (reg.) izvor de apă cu debit intermitent; (fig.) *l-a străpuns cu cuţitul din mîna stîngă subt urechea dreaptă, deschizînd izbuc de sînge.* SAD. [Et. nec.; cf. *izbucni*].

izbucní, izbucnesc vb. (intr.) **1.** a se produce brusc şi cu putere; a se ivi deodată; a ţîşni: *situaţia diferitelor state faţă cu războiul ce izbucnea.* GHICA; (fig.) *dintr-o potecă lăturaşă ... izbucni în drumul mare o brişculiţă arendăşească.* OD.; **2.** a-şi manifesta (brusc şi violent) nemulţumirea, indignarea; a răbufni: *desperarea lor izbucni.* BĂLC.; *nu mai putea să sufere şi era să izbucnească.* EM. [Din bulg. *izbukna*].

izbucnére, izbucniri f. **1.** acţiunea de a izbucni şi rezultatul ei: *mezinul Alexandru a avut o izbucnire de rîs.* SAD.; **2.** acces de mînie, de indignare: *nu s-a mai putut stăpîni şi a avut o izbucnire;* **3.** explozie, bubuitură: *sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor făceau toate la un loc un vuiet încurcat.* OD. [V. *izbucni*].

izbucnitór, ~i, izbucnitoáre a. (rar) care izbucneşte, care se manifestă brusc şi violent: *locuitorul dintre Siret şi Prut are un accent dialectal exagerat şi e de o indolenţă nervoasă uşor izbucnitoare.* CĂL. [*Izbucni* + *-tor*].

izbutí, izbutesc vb. (tr. şi intr.) **1.** a duce la bun sfîrşit; a termina cu bine; a izbîndi, a reuşi: *văzînd el, dracul, că şi aici n-a izbutit nemica, crîşca din măsele.* CR.; *petrecerile ... pe negîndite aproape totdeauna izbutesc frumos.* CAR.; **2.** a face cu pricepere, a avea succes; a putea: *un romancier de tipul clasic izbuteşte să dea iluzia limbajului eroilor săi.* CĂL. [Din sl. *izbyti*].

izbutíre, izbutiri f. acţiunea de a izbuti şi rezultatul ei; succes, reuşită: *azi unii cearcă (şi lucrul e valabil în măsura izbutirii) să înveze alte elemente fabuloase.* CĂL. [V. *izbuti*].

izbutít, ~ţi, izbutită, ~e a. bine realizat; reuşit. [V. *izbuti*].

izdát n. (reg.) colici intestinale, crampe: *de izdat, pe neaşteptate, murise Ochian.* ST. [Et. nec.].

izgnánie, izgnanii f. (înv.) exil, surghiun: *stătu la închisoare de izgnanie numai un an.* DOS. [Din sl. *izgnanije*].

izgoní, izgonesc vb. (tr.) a alunga, a goni dintr-un loc; a sili să plece: *de m-ar fi izgonit de la casă ca pe un străin.* CR.; *au fost izgoniţi unii dintre puţinii investitori străini.* CR.; **a izgoni din scaun,** v. **scaun.** [Din sl. *izgoniti*].

izgoníre, izgoniri f. acţiunea de a izgoni; alungare: *încep să cearâ izgonirea grecilor.* IBR. [V. *izgoni*].

izgonít, ~ţi, izgonită, ~e a. care a fost silit să plece; alungat, fugărit; (subst.) *izgonitul se mai plimbă o vreme, dîrdîind de frig şi blestemînd umezeala.* TUD. [V. *izgoni*].

izgonitór, ~i, izgonitoáre a. şi m., f. (persoană) care alungă, sileşte să plece pe cineva: *vine şi moş Gherasim, izgonitor al diavolului, care apără moşiile de piatră.* CĂL. [*Izgoni* + *-tor*].

izláz, izlazuri n. loc pentru păşunat (aparţinînd unei comune); imaş: *pe islaz nu-i multă hrana.* COŞB.; (şi: **islaz**). [Din bulg. *izlaz*].

izmănă, izmene f. obiect de lenjerie pentru bărbaţi, care acoperă corpul, sub pantaloni, de la brîu în jos; indispensabili. [Din bulg. *izmeni*].

ízmă, (rar) **izme** f. plantă erbacee cu frunzele dinţate şi miros puternic, întrebuinţată la prepararea unor medicamente şi parfumuri; mentă (*Mentha piperita*): *foaie verde izmă deasă, i-am timis dorul acasă.* POP; **izmă-creaţă,** specie a acestei plante cu frunzele creţe, folosită la prepararea unor medicamente (*Mentha crispa*): *pui inipere, izmă-creaţă, anghelică şi coji de portocale.* HOGAŞ; **izma-broaştei,** plantă erbacee cu frunze dinţate, cu flori roz şi miros specific, care creşte prin locuri mlăştinoase (*Mentha aquatica*). [Et. nec.].

izmeneálă, izmeneli f. (fam.) purtare nenaturală, fandoseală. [*Izmeni* + *-eală*].

izmení, izmenesc vb. **1.** (fam.; refl.) a se purta nefiresc, a se fandosi; **2.** (tr.) a-i modifica aspectul; a poci: *şi să izmenisă podoaba obrazului său.* VARL.; *după ce o izmeniră astfel.* ISP.; **3.** (refl.) a-şi ieşi din rost, a se sminti: *pesemne că s-a izmenit lumea.* ISP. [Din sl. *izměniti* „a schimba"].

izmenít, ~ţi, izmenită, ~e a. (fam. şi subst.) fandosit, mofturos: *vine de la Paris, izmenit, cu monoclu-n ochi.* VLAH. [V. *izmeni*].

iznoávă, iznoave f. **1.** (pop.) vorbă neobişnuită; scorneală, invenţie: *să te strici de rîs de iznoavele lui Ivan.* CR.; **2.** (p. ext.) poznă, faptă neobişnuită: *nu-l duce capul ... la atîtea iznoave.* CR.; **3.** (înv.) **de iznoavă,** din nou, încă o dată; de la capăt: *cînd a ajuns acasă, şi-a făcut de iznoavă socoteala.* VLAH.; (şi: (înv.) **iznov**). [Din sl. *izů nova* „din nou, iarăşi"].

iznóv n. v. iznoavă.

izo- element de compunere cu sensul „egal". [Din fr. *iso-*].

izobár, ~i, izobară, ~e a. **1.** cu presiune constantă: *zonă cu atmosferă izobară;* **2.** cu aceeaşi greutate atomică (şi cu numere atomice diferite): *substanţe izobare;* **3. linie izobară,** (şi subst. f.), linie care uneşte punctele cu presiune atmosferică egală pe o diagramă sau pe o hartă. [Din fr. *isobare*].

izobát, ~ţi, izobată, ~e a. care are aceeaşi adîncime. // f. linie care uneşte punctele cu aceeaşi adîncime pe o hartă marină sau geologică. [Din fr. *isobathe*].

izobután n. gaz inflamabil incolor, folosit la producerea benzinei pentru avioane. [Din fr. *isobutane*].

izobuténă f. carbură etilenică obţinută prin cracarea catalitică a petrolului. [Din fr. *isobutène*].

izochimén, ~i, izochimenă, ~e a. cu aceeaşi temperatură medie de iarnă. // f. linie care uneşte

punctele cu aceeaşi temperatură medie de iarnă de pe glob. [Din fr. *isochimène*].

izochinolínă f. (chim.) compus aromatic extras din gudronul de cărbune şi folosit în producerea coloranţilor şi a medicamentelor. [Din fr. *isoquinoline*].

izoclín, ~i, izoclínă, ~e a. care are aceeaşi înclinaţie. // f. linie care uneşte punctele terestre cu aceeaşi înclinaţie magnetică. [Din fr. *isocline*].

izocór, ~i, izocoră, ~e a. (fiz.) care se face cu volum constant. // f. linie pe o diagramă care indică procesele unui sistem fizic în condiţiile păstrării aceluiaşi volum. [Din fr. *isochore*].

izocoríe f. (anat.) egalitate a pupilelor la ambii ochi. [Din fr. *isocorie*].

izocróm, ~i, izocromă, ~e a. (despre surse de lumină) care produce aceeaşi senzaţie de culoare. [Din germ. *isochrom*].

izocromátic, ~ci, izocromatică, ~ce a. care are o culoare uniformă. [Din fr. *isochromatique*].

izocromazíe f. coloraţie analoagă a anumitor obiecte. [Din germ. *Isochromasie*].

izocrón, ~i, izocronă, ~e a. (fiz.) care are durată egală cu altul; care se repetă la intervale de timp egale. [Din fr. *isochrone*].

izocronísm n. calitatea de a fi izocron. [Din fr. *isochronisme*].

izodinámic, ~ci, izodinamică, ~ce a. (fiz.) la care forţa este echilibrată de o alta. // f. linie care uneşte punctele terestre care au aceeaşi intensitate a cîmpului magnetic. [Din fr. *isodynamique*].

izodinamíe f. identitate sub aspectul valorii energetice a două sau mai multe alimente. [Din fr. *isodynamie*].

izodónt, ~ţi, izodontă, ~e a. referitor la izodonţie. [Din germ. *isodont*].

izodonţíe f. (biol.) dentiţie constituită din acelaşi tip de dinţi. [Din fr. *isodontie,* germ. *Isodontie*].

izoédric, ~ci, izoedrică, ~ce a. (geom.; despre corpuri) cu feţele egale. [Din fr. *isoédrique*].

izogám, ~i, izogamă, ~e a. (biol.; despre plante inferioare) la care elementele de reproducere sînt asemănătoare. [Din fr. *isogame*].

izogámă, izogame f. linie care uneşte punctele de pe glob cu aceeaşi acceleraţie gravitaţională. [Din fr. *isogamme*].

izogamét, izogameţi f. (biol.; la pl.) gameţi identici din punct de vedere morfologic. [Din germ. *Isogameten*].

izogamíe f. (biol.) calitatea de a fi izogam. [Din fr. *isogamie*].

izogén, ~i, izogenă, ~e a. (biol.; despre ţesuturi) cu aceeaşi origine embrionară. [Din germ. *isogen*].

izogeotérmă, izogeoterme f. linie care uneşte punctele terestre cu aceeaşi temperatură medie a solului. [Din fr. *isogéotherme*].

izoglósă f. v. isoglosă.

izogón, ~i, izogonă, ~e a. (geom.; despre corpuri) cu unghiurile egale. // f. linie care uneşte punctele terestre cu aceeaşi declinaţie megnetică. [Din fr. *isogone*].

izohalín, ~i, izohalină, ~e a. şi f. (geol.) (linie care uneşte punctele terestre) cu salinitate identică. [Din fr. *isohaline*].

izohiétă, izohiete f. linie care uneşte punctele terestre cu cantităţi egale de precipitaţii. [Din fr. *isohyète*].

izohípsă, izohipse f. linie care uneşte punctele terestre cu aceeaşi altitudine; curbă de nivel. [Din fr. *isohypse*].

izolá, izolez vb. **1.** (tr.) a despărţi, a separa cu totul de cele din jur: *membrana, intercalată să le izoleze, nu admite nici o osmoză între ele.* BL.; (p. ext.) *spiritul ştiinţific izolează voit lumea de om.* BL.; (refl. recipr.) *la început au apărut împreună, ... mai pe urmă s-au izolat.* IBR.; **2.** (tr.) a împiedica transmiterea căldurii, a umezelii etc.: *a izola o casă;* **3.** (tr.) a acoperi un conductor electric cu un material izolant; **4.** (refl. şi tr.) a (se) îndepărta de societate: *guvernele, îmbătate de un triumf mincinos, se izolează de naţiune.* EM. [Din fr. *isoler*].

izolábil, ~i, izolabilă, ~e a. care poate fi izolat: *clasicul înclină spre liniar, clădeşte perspectiva în planuri izolabile.* BL. [Din fr. *isolable*].

izolánt, ~ţi, izoiantă, ~e a. **1.** care izolează; izolator: *bandă izolantă;* **2. limbă izolantă,** limbă fără afixe, raportul dintre cuvinte fiind marcat de ordinea cuvintelor, de accent etc. [Din fr. *isolant*].

izoláre, izolări f. acţiunea de a (se) izola şi rezultatul ei; separare: *omul nu poate trăi în izolare.* GHICA; *era aceasta o izolare a unor individualişti indiferenţi.* BAC. [V. *izola*].

izolát, ~ţi, izolată, ~e a. **1.** (şi adv.) separat, despărţit: *casa părea izolată cu totul de sat.* BAC.; **2.** care trăieşte în singurătate; retras, răzleţ; (subst.) *Sadoveanu şi-a întins ... interesul şi asupra izolaţilor din tîrgurile provinciale.* CĂL. [V. *izola*].

izolatór, ~i, izolatoáre a. care izolează; izolant: *bandă izolatoare; perete izolator.* // n. **1.** (şi m.) material rău conducător de electricitate sau de căldură; piesă făcută dintr-un material izolant; **2.** ceea ce separă, desparte: *zidurile bisericii încetează de a mai fi un izolator faţă de natură.* BL. [Din fr. *isolateur,* germ. *Isolator*].

izoláţie, izolaţii f. strat izolant aşezat între două medii sau între două sisteme fizice; (şi: **izolaţiune**). [Din fr. *isolation*].

izolaţionísm n. politică externă dusă de o ţară care nu participă la soluţionarea problemelor internaţionale. [Din fr. *isolationnisme*].

izolaţioníst, ~şti, izolaţionistă, ~e a. care ţine de izolaţionism, referitor la izolaţionism. // m. adept al izolaţionismului. [Din fr. *isolationniste*].

izolaţiúne f. v. izolaţie.

izológ, ~gi, izologă, ~ge a. (chim.; despre corpuri) cu o compoziţie analoagă. [Din fr. *isologue*].

izomér, ~i, izomeră, ~e a. şi m. (substanţă) care prezintă izomerie. [Din fr. *isomère*].

izomeríe f. însuşire a unor substanţe de a avea proprietăţi fizice şi chimice diferite, deşi au moleculele compuse dintr-un număr egal de atomi de acelaşi fel. [Din fr. *isomérie*].

izomerizá, pers. 3. **izomerizează** vb. (refl.) a se transforma într-un izomer (printr-o reacţie chimică). [Din fr. *isomériser*].

izomerizáre, izomerizări f. faptul de a se izomeriza; transformare într-un izomer a unei substanţe sau a unei combinaţii. [V. *izomeriza*].

izométric, ~ci, izometrică, ~ce a. de mărime egală. [Din fr. *isométrique*].

izometríe f. însuşirea, faptul de a fi izometric. [Din fr. *isométrie,* germ. *Isometrie*].

izomórf, ~i, izomorfă, ~e a. care prezintă fenomenul de izomorfism; asemănător ca formă. [Din fr. *isomorphe,* germ. *isomorph*].

izomorfíe f. izomorfism. [Din fr. *isomorphie,* germ. *Isomorphie*].

izomorfísm n. **1.** identitate de structură; izomorfie; **2.** (chim.) proprietate a unor substanţe cu compoziţie asemănătoare de a cristaliza în acelaşi sistem. [Din fr. *isomorphisme,* germ. *Isomorphismus*].

izonomíe f. (la vechii greci) egalitate în faţa legii. [Din gr. *isonomía,* fr. *isonomie*].

izóp m. şi n. v. isop.

izopód, izopode n. (la pl.) ordin de crustacee cu toracele format din şapte segmente libere, fiecare avînd o pereche de picioare; (şi la sg.) animal din acest ordin. [Din fr. *isopodes*].

izopolimorfísm n. (chim.) proprietate a unor substanţe sau a unor minerale de a cristaliza în mai multe forme deosebite. [Din engl. *isopolymorphism*].

izoprén, izoprene n. hidrocarbură prin a cărei polimerizare se obţine cauciucul sintetic. [Din fr. *isoprène*].

izoptéră, izoptere f. (la pl.) ordin de insecte cu corpul moale şi cu mandibule puternice, din care fac parte termitele; (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. *isoptères*].

izospóri m. pl. (la plantele inferioare) spori identici. [Din fr. *isospores*].

izosporíe f. calitatea de a produce izospori. [Din germ. *Isosporie*].

izostazíe f. (geol.) teorie asupra echilibrului relativ dintre diferitele compartimente ale scoarţei terestre. [Din fr. *isostasie*].

izotérm, ~i, izotermă, ~e a. **1.** care se produce la o temperatură constantă; izotermic; **2. linie izotermă** (şi subst. f.), linie care uneşte, pe o hartă geografică, punctele terestre cu aceeaşi temperatură medie într-o anumită perioadă. [Din fr. *isotherme*].

izotérmic, ~ci, izotermică, ~ce a. izoterm. [Din fr. *isothermique*].

izotermíe f. (fiz.) stare caracterizată prin menţinerea unei temperaturi constante. [Din fr. *isothermie*].

izotíp, ~i, izotipă, ~e a. care prezintă izotipie. // n. (biol.) tip al unei specii răspîndite în două sau mai multe areale geografice. [Din fr. *isotype*].

izotipíe f. (chim.) proprietate a unor substanţe de a cristaliza în aceleaşi forme, fără a forma cristale mixte. [Din fr. *isotypie*].

izotomíe f. (bot.) **1.** ramificaţie cu braţe egale; **2.** diviziune a unui organ în două părţi egale. [Din fr. *isotomie*].

izotóp, izotopi m. fiecare dintre atomii unui element chimic cu proprietăţi chimice identice, dar cu greutate atomică diferită. [Din fr. *isotope,* germ. *Isotop*].

izotopíe f. (fiz.) calitatea de a fi izotop. [Din fr. *isotopie,* germ. *Isotopie*].

izotróp, ~i, izotropă, ~e a. care are aceleaşi proprietăţi fizice în toate direcţiile: *mediul acvatic este izotrop.* [Din fr. *isotrope*].

izotropíe f. proprietatea de a fi izotrop: *principiul isotropiei propagării luminii.* BL.; (scris şi: *isotropie*). [Din fr. *isotropie*].

izraelesc, ~şti, izraeleáscă, ~eşti a. (înv.) evreiesc: *din toată viaţa cea izraileascâ să cînte pre Domnul şi să-l proslăvească.* DOS. [*Izrael* n. pr. + *-esc*].

izraelián, ~eni, izraeliană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic statului modern Izrael sau populaţiei lui, referitor la Izrael sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană care provine sau care locuieşte în Izrael. [*Izrael* n. pr. + *-ian*; cf. fr. *israélien*].

izraelít, ~ţi, izraelită, ~e a. evreiesc: *reprezentanţii congregaţiunii izraelite de rit spaniol din capitală.* EM. // m., f. evreu: *dorinţa ... era de ... a se emancipa treptat izraeliţii.* CĂL. [Din fr. *israélite*].

izrailiteán a. şi m., f. izrailtean.

izrailteán, ~eni, izrailteană, ~ene (înv.) a. şi m., f. izraelit: *au hătmănit izrailtenilor şi i-au scosu-i din pustie.* DOS.; (şi: **izrailitean**). [Din sl. *Israiliteaninŭ*].

izrailteáncă, izrailtence f. (înv.) femeie din Izrael; (adj.) *au scos nume rău pre fecioară israilteancă.* BIBLIA; (şi: **israilteancă**). [*Izrailtean* + *-că*].

izumít, ~ţi, izumită, ~e a. (înv.) zăpăcit, uluit: *deacă-i vădzum, ne-am înfricoşat şi stam uimiţ, izumiţi.* DOS. [Din sl. *izumiti*].

izvód, izvoade n. (înv.) **1.** plan, model (de imitat); **2.** text, document, cronică: *în izvoadele bătrîne pe eroi mai pot să caut?* EM.; *limba noastră-i vechi izvoade, povestiri din alte vremuri.* MAT.; **3.** catastif, registru: *se cuvine să fiu trecut în izvodul pensiilor.* AL.; **4.** listă, însemnare: *să facem deci izvodul averilor noastre.* EM.; *izvod de zestre.* [Din sl. *izvodŭ* „origine, model"].

izvodí, izvodesc vb. (înv.; tr.) **1.** a crea, a face; a inventa, a născoci: *ştiu dinainte ce au de gînd să*

izvodească puternicii pământului. CR.; **2.** a redacta, a scrie: *condeie care să poată izvodi aşa.* AL.; **3.** a proiecta, a plănui: *spuse tatălui ceea ce izvodise el să facă.* ISP. [Din sl. ***izvoditi*** „a scoate, a extrage"].

izvodíre, izvodiri f. (înv.) acţiunea de a izvodi şi rezultatul ei: *au ales un feliu de izvodire de şagă, unde nu trebuesc atîta înălţate gînduri şi cuvinte alese.* B.-DEL. [V. ***izvodi***].

izvoditór, izvoditori m. (înv.) **1.** începător, pricinuitor; **2.** istoric, cronicar; (p. ext.) scriitor, autor: *izvoditoriu scîrbavnicii scrisori purtătoare de ocarnice bîrfire se va pedepsi* (a. 1804). URIC.; *trebuie să fie adevărat ce zice aici izvoditoriul.* B.-DEL.; (şi: **izvoditoriu**). [***Izvodi*** + *-tor*].

izvoditóriu m. v. **izvoditor.**

izvodítură, izvoduturi f. (înv.) născocire; compunere, scriere: *limba noastră încă nu-i de ajuns lucrată şi dreasă spre acel feliu de izvoduturi.* B.-DEL. [***Izvodi*** + *-tură*].

izvór, izvoare n. **1.** fir de apă subterană care iese la suprafaţa pămîntului: *ca murmur de izvoare prin frunzele uscate.* EM.; **2.** loc de unde izvorăşte o apă curgătoare: *izvoarele Dunării;* (fig.) *cu izvoare-ale gîndirii şi cu rîuri de cîntări.* EM.; **3.** sursă de lumină sau de căldură; **4.** (fig.) lucru din care provine ceva; origine, cauză, principiu: *el este-al omenirii izvor de mîntuire.* EM.; (iron.) *izvor de şiretlicuri.* EM.; **5. Izvorul tămăduirii,** sărbătoare creştină care cade în vinerea din săptămîna luminată; **6.** sursă, document (istoric, ştiinţific): *în sfîrşit, am dat de izvor.* CAR. [Din sl. ***izvorŭ*** „fîntînă"].

izvoráş, izvoraşe n. (pop.) diminutiv al lui izvor: *izvoraşul curge-n vale.* AL. [***Izvor*** + *-aş*].

izvorî, pers. 3. **izvorăşte** vb. (intr.) 1. a ieşi, a ţîşni din pămînt: *un şipot de apă ... izvora din cîte un colţ de piatră.* ISP.; **2.** a-şi avea izvoarele, a-şi începe cursul: *Dunărea izvorăşte din Munţii Pădurea Neagră;* (p. ext.) *dintr-o bute mare acoperită cu iederă şi hamei izvora prin cep pe un pat de prundiş un rîuleţ.* CĂL..; **3.** (fig.) a începe să curgă: *şiruri de lacrimi îi izvorau din ochi;* (fig.; tr.) *în lumea asta sînt femei cu ochi ce izvorăsc scîntei.* EM.; **4.** (fig.) a ieşi la iveală; a răsări, a se arăta: *stelele mari izvorăsc pe albastrele lanuri ale cerului.* EM.; **5.** (fig.) a lua naştere; a rezulta, a proveni: *colonii de lumi pierdute ... în roiuri luminoase izvorînd din infinit.* EM. [***Izvor*** + *-î*].

izvorîre, izvorîri f. faptul de a izvorî; izvorît. [V. ***izvorî***].

izvorît n. ieşire la suprafaţa pămîntului; izvorîre: *să rămîie curat, luminat, ca argintul la slei, ca apa la izvorît.* POP. [V. ***izvorî***].

izvorîtór, ~i, izvorîtoáre a. (şi subst.) din care izvorăşte: *ne-aţi luat cu şmichirie pe marele mucenic Dimitrie, izvorîtorul de mir.* CR.; (fig.) *cu firea lui blîndă ..., izvorîtoare de gînduri şi de simţiri, a putut deveni reprezentativ.* IBR. [***Izvorî*** + *-tor*].

Î, î m. **1.** a douăsprezecea literă (denumită *î* din *i*) a alfabetului limbii române; **2.** sunetul (vocală închisă, nerotunjită, din seria medială) notat cu această literă: *„î" românesc provine din cinci vocale latine.*

îhî interj. (pop.) cuvînt care exprimă o aprobare, un consimţămînt; da, aşa, vezi bine. [Onomat.].

îmă f. v. **mamă**.

îmbarcá, îmbárc vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) urca pe o navă (pentru o călătorie pe apă): *ne îmbarcarăm în vasul companiei vapoarelor.* BOL.; *în următoarele două zile îmbarcă provizii.* TUD.; **2.** (p. ext.) a (se) urca într-un vehicul terestru sau aerian pentru o călătorie; (şi: (înv.) **ambarca**). [Din fr. ***embarquer***].

îmbarcadér n. v. **ambarcader**.

îmbarcáre, îmbarcări f. acţiunea de a (se) îmbarca şi rezultatul ei: *înainte de îmbarcare o vacă fată un viţel.* CĂL. [V. ***îmbarca***].

îmbăiá, îmbăiez vb. (refl. şi tr.) a (se) scălda, a face baie: *nu se cade a se îmbăia cu muierile păgînilor.* PRAV.; (fig.) *prin storul întrelăsat, lumina şovăielnică a înserării îi îmbăia carnea într-o apă stinsă, fumurie.* GHEŢIE. [*În* + ***baie***[1] + *-a*].

îmbăiérá, îmbáier vb. (tr.) **1.** a prinde în băieri, a lega cu băieri, a înnoda băierile: *pielea pardosului pe deasupra scutului îmbăierînd.* CANT.; **2.** (fig.) a lega, a îmbina: *în loc de a îmbăiera cu anevoinţă descrieri rău nimerite ..., mă văd silit a cere de la alţii.* OD. [*În* + ***baieră***].

îmbăieráre, îmbăierări f. acţiunea de a îmbăiera şi rezultatul ei. [V. ***îmbăiera***].

îmbăierát, ~ţi, îmbăieratá, ~e a. **1.** legat cu băieri, atîrnat cu o baieră: *geanta îmbăierată de gîtu-i.* OD.; *cămaşă îmbăierată*; **2.** (fig.) **loază îmbăierată**, prost, nătîng; (şi: (reg.) **îmbăirat**). [V. ***îmbăiera***].

îmbăirát a. v. **îmbăierat**.

îmbălá, îmbălez vb. **1.** (tr.) a umple de bale; **2.** (tr.) a muia cu salivă: *acuş îmbăla tortul.* CR.; **3.** (fig.; refl.) a spune cuvinte triviale: *din tindă l-am auzit cum se îmbală şi n-am mai putut răbda.* REBR. [*În* + ***bale*** + *-a*].

îmbăláre, îmbălări f. **1.** faptul de a îmbăla; îmbălătură; **2.** (fig.) înjurătură, ocară, insultă, calomniere. [V. ***îmbăla***].

îmbălát, ~ţi, îmbălatá, ~e a. **1.** plin de bale; muiat cu salivă: *îndată pregătea, cu degetul îmbălat, puţină tină.* CR.; **2.** (fig.) vulgar, trivial: *înjurăturile îmbălate se încrucişau într-un vuiet prelung.* REBR.; *foloseşte vorbe îmbălate.* [V. ***îmbăla***].

îmbălătúră, îmbălături f. **1.** îmbălare; **2.** faptul de a fi îmbălat, ud de salivă; **3.** (concr.) bale, scuipat; (p. ext.) lucru plin de bale, de scuipat; **4.** (fig.) ocară, înjurătură trivială. [***Îmbăla*** + *-tură*].

îmbălorá, îmbălorez vb. (tr.) **1.** a umple gura cu salivă; **2.** (fig.) **a îmbălora gura**, a ocărî, a certa: *milostiv fii mie, păcătoasei, care-mi tot îmbălorez gura pe bărbat.* CR.; (şi: (reg.) **îmbălori**). [***În*** + ***bale***].

îmbălorí vb. v. **îmbălora**.

îmbăloşá, îmbăloşez vb. (pop.) **1.** (tr.) a umple de bale, de salivă; a îmbăla; **2.** (refl.) a face bale. [***În*** + ***bălos*** + *-a*].

îmbălsămá, îmbălsămez vb. (tr.) **1.** a impregna un cadavru cu substanţe care împiedică (sau întîrzie) putrefacţia; **2.** a răspîndi un miros plăcut; a parfuma, a înmiresma: *florile îmbălsămează aerul;* (şi: (înv.) **îmbălsămi**). [***În*** + ***balsam*** + *-a;* cf. fr. ***embaumer***].

îmbălsămáre, îmbălsămări f. acţiunea de a îmbălsăma. [V. ***îmbălsăma***].

îmbălsămát, ~ţi, îmbălsămatá, ~e a. **1.** impregnat cu substanţe care împiedică (sau întîrzie) putrefacţia: *pe lîngă acestea mai are şi o mînă îmbălsămată a unui pescar.* CĂL.; *corp îmbălsămat*; **2.** care răspîndeşte un miros plăcut; în care s-a răspîndit un miros plăcut; parfumat, înmiresmat: *raiul cu grădini îmbălsămate.* EM.; (şi: (înv.) **îmbălsămit**). [V. ***îmbălsăma***].

îmbălsămí vb. v. **îmbălsăma**.

îmbălsămít a. v. **îmbălsămat**.

îmbălţá, îmbălţez vb. (reg.; tr.) a pune balţul, vălul pe capul miresei. [***În*** + ***balţ*** + *-a*].

îmbărbătá, îmbărbătez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) face curaj, a (se) încuraja: *cu dulci cuvinte o îmbărbătează.* BOL.; *ţiganii acum să îmbărbătasă ş-avea chief de a să bate.* B.-DEL. [***În*** + ***bărbat*** + *-a*].

îmbărbătáre, îmbărbătări f. acţiunea de a (se) îmbărbăta; încurajare: *poeziile de îmbărbătare ale lui Bolintineanu sînt conţinute, în germene, în marşul lui Cîrlova.* IBR. [V. ***îmbărbăta***].

îmbărbătát, ~ţi, îmbărbătatá, ~e a. încurajat, însufleţit: *lumea îmbărbătată s-a-ntors între întăriturile cetăţii.* CĂL. [V. ***îmbărbăta***].

îmbărbătátor, ~i, îmbărbătătoáre a. care insuflă curaj, care îmbărbătează. [***Îmbărbăta*** + *-tor*].

îmbărburá, îmbărburez vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) unge, a (se) mînji cu zeamă de căline (crezînd că astfel scapă de vărsat): *îmbărburează-te încai, în loc de căline cu cocoloaşe.* POP. [***În*** + ***barbură*** + *-a*].

îmbătá, îmbắt vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) ameţi de băutură; a ajunge sau a face să ajungă beat: *şi băură şi se îmbătară împreună cu dînsul.* BIBLIA; **a se îmbăta lulea** (sau **tun, criţă, turtă**), a ajunge foarte beat; **a (se) îmbăta cu apă rece** (sau **cu agheasmă**), a (se) amăgi, a (se) înşela; **2.** (tr.) a încînta, a ameţi, a fermeca: *de line vise sufletul îmbată.* BOL.; *sufletu-mbătat de raze şi de eterne primăveri.* EM. [Lat. ****imbibitare*** (<***bibitus*** „beat")].

îmbătáre, îmbătări f. **1.** acţiunea de a (se) îmbăta şi rezultatul ei; ameţeală; **2.** (fig.) tulburare (plăcută), încîntare: *o privea cu îmbătare.* EM. [V. ***îmbăta***].

îmbătát, ~ţi, îmbătatá, ~e a. **1.** ameţit de băutură; beat; (subst.) *ochi-i se făcură grei ca celui îmbătat.* COŞB.; **2.** (fig.) ameţit (de plăcere, de dorinţe); încîntat; fericit. [V. ***îmbăta***].

îmbătătór, ~i, îmbătătoáre a. 1. (rar) care îmbată: *spirtul, o esenţă îmbătătoare.* NEGR.; **2.** (fig.) care ameţeşte, tulbură, farmecă: *farmec viu, aprins, îmbătător.* AL. [***Îmbăta*** + *-tor*].

îmbătrîní, îmbătrînesc vb. **1.** (intr.) a deveni bătrîn: *iată, am îmbătrînit şi nu ştiu zioa morţii mele.* BIBLIA; **2.** (tr.) a face (să pară) bătrîn: *vremea ... ne îmbătrîneşte şi ne duce la moarte.* IBR.; *îmbrăcămintea asta o îmbătrîneşte*; **3.** (intr.; despre materiale) a-şi schimba structura şi proprietăţile. [***În*** + ***bătrîn*** + *-i*].

îmbătrîníre, îmbătrîniri f. **1.** faptul de a îmbătrîni; stare a ceea ce este sau pare a fi bătrîn: *simt, după atîţia ani, aceeaşi îmbătrînire, pe cît mi-aş fi tocit nervii pe băncile şcoalei.* BAC.; **2.** (spec.; tehn.) maturare. [V. ***îmbătrîni***].

îmbătrînít, ~ţi, îmbătrînitá, ~e a. care a devenit bătrîn; care are înfăţişare de bătrîn: *curci îmbătrînite.* AL.; *ridică privirea spre acest om tăcut şi îmbătrînit.* BAC. [V. ***îmbătrîni***].

îmbătrînitór, ~i, îmbătrînitoáre a. (înv.) care face să îmbătrînească; care îmbătrîneşte: *cu totul*

străluminînd în bunătăţi în tot feali, mulţi ai, s-au mutat către ne-mbătrînitoare fericită viaţă. DOS. [*Îmbătrîni* + *-itor*].

îmbăţoşá, îmbăţoşez vb. (pop.; refl.) **1.** a se face tare, bătos; **2.** (fig.) a se îndîrji, a se sumeţi; a se fuduli: *ce te îmbăţoşezi aşa?* [*În* + *băţos* + *-a*].

îmbelciugát, ~ţi, îmbelciugată, ~e a. (reg.; despre coarnele animalelor) întors cu vîrful spre înăuntru. [*În* + *belciug* + *-at*].

îmbelşugá, îmbelşughez vb. (rar; tr.) a face să rodească, să devină bogat: *speranţa, dragostea lui sfîntă, dorul, de-a-mbelşuga cu munca lui ogorul.* VLAH. [*În* + *belşug* + *-a*].

îmbelşugáre f. belşug, îndestulare, prisosinţă, abundenţă: *gingăşia acestei îmbelşugări de cuvinte.* MAIOR. [V. *îmbelşuga*].

îmbelşugát, ~ţi, îmbelşugată, ~e a. **1.** care are din belşug, din abundenţă toate cele trebuincioase; îndestulat, bogat: *dreptatea, în acest pămînt îmbelşugat, a putut fi ţinută numai cu sabia.* SAD.; *casă îmbelşugată;* (adv.) *toate îl trăgeau la somn, mai ales că prînzise îmbelşugat.* TUD.; **2.** care există din belşug, din abundenţă: *organismul are nevoie de o hrană substanţială şi îmbelşugată.* C.; *recoltă îmbelşugată;* (p. ext.) *viaţa realizează forme incomparabil mai îmbelşugate.* BL.; (şi: (pop.) **îmbielşugat**). [V. *îmbelşuga*].

îmberezát, ~ţi, îmberezată, ~e a. (reg.) încărcat peste măsură: *carele înterezate şi îmberezate.* POP. [Et. nec.].

îmbi, îmbe num. col. (înv.) ambii, amîndoi: *cap a îmbe neamuri.* DOS.; *îmbe dobitoace minunate spun c-ar fi măiestre ş-aripate.* B.-DEL. [Lat. **ambi, ambae*].

îmbiá, îmbíi vb. (tr.) **1.** a invita, a pofti: *zmeul o îmbia să miroase florile.* ISP; (fig.) *timpul frumos te îmbia la plimbare.* GHEŢIE; **2.** (fig.) a atrage: *îl îmbiau, ca pe fete, culorile şi lucrurile gingaşe.* GAL. // refl. (reg.) a se lăsa poftit: *recurgînd la o metaforă ce ni se îmbie de la sine.* BL. [Probabil lat. **inviare*].

îmbiálă, îmbieli f. (pop.) îmbiere: *zmeul îl înteţise cu îmbiala.* ISP. [*Îmbia* + *-eală*].

îmbiát, îmbiaturi n. (reg.) îmbiere; (f.) *el n-aşteaptă multă îmbiată, ci în grabă drept acolo să duse.* B.-DEL. [V. *îmbia*].

îmbibá, îmbíb vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) umple, a (se) pătrunde de un lichid: *luă o şipcă şi îi legă la cap un şomoiog de cîlţi pe care-l îmbibă cu smoală topită în petrol.* TUD.; (p. ext.) *magicul îmbibă o cultură nu i se întipăreşte.* BL.; **2.** (fig.) a fi pătruns sau a face să fie pătruns de o idee, de o teorie etc.: *l-am îmbibat cu principiile noastre.* AL. [Din fr. *imbiber*, lat. *imbibere*].

îmbibáre, îmbibări f. acţiunea de a (se) îmbiba şi rezultatul ei. [V. *îmbiba*].

îmbibát, ~ţi, îmbibată, ~e a. **1.** care a absorbit (mult) lichid: *burete îmbibat cu apă;* **2.** (fig.) plin de ..., pătruns de ...: *îmbibat de prejudecăţi.* [V. *îmbiba*].

îmbieciúne, îmbieciuni f. (înv.) îmbiere, îndemn: *eu, care-s dintru lăieţi, nu pricep atîta îmbieciune, ci voi povesti lucru cum este.* B.-DEL. [*Îmbia* + *-ciune*].

îmbielşugát a. v. îmbelşugat.

îmbiére, îmbieri f. acţiunea de a îmbia şi rezultatul ei; invitaţie, poftire, îndemn stăruitor; (pop.) îmbială, (reg.) îmbiat, (înv.) îmbieciune: *bucuros primi îmbierea şi de-acolea mearsă tot călare.* B.-DEL.; *de îmbiere n-are nici habar.* PANN. [V. *îmbia*].

îmbietór, ~i, îmbietoáre a. care îmbie; ademenitor, ispititor: *ideea revoluţiei e privită ca îmbietoare chiar între ofiţerii de cavalerie.* PETR.; *semnele nu erau prea îmbietoare.* CE. [*Îmbia* + *-tor*].

îmbiná, îmbín vb. (tr. şi refl.) a (se) asambla, a (se) împreuna, a (se) uni, a (se) lega (strîns): *un răsunet tînguios se îmbină cu strigătele de veselie.* OD.; *s-a priceput să îmbine observaţia empirică cu rigoarea matematică.* BL. [Lat. **imbinare*].

îmbinére, îmbinări f. **1.** acţiunea de a (se) îmbina; unire într-un tot; împreunare: *e o complexă îmbinare de mitologie populară şi filozofie a nimicului.* BL.; **2.** (concr.) ansamblu rezultat în urma asamblării, unirii sau împreunării mai multor elemente; **3.** loc unde se realizează unirea, întîlnirea mai multor elemente: *îşi pipăie îndelung fruntea la îmbinarea sprîncenelor.* GHEŢIE. [V. *îmbina*].

îmbinát, ~ţi, îmbinată, ~e a. unit într-un tot; împreunat: *avea barbă neagră scurtă, sprîncene îmbinate.* SAD. [V. *îmbina*].

îmbinişát, ~ţi, îmbinişată, ~e a. (rar) îmbrăcat cu biniş: *nici slujbaşi cu parapon, îmbinişaţi şi îngiubelaţi.* CĂL. [*În* + *biniş* + *-at*].

îmbír m. v. imbir.

îmbizuít, ~ţi, îmbizuită, ~e a. (rar) întemeiat, fondat: *să stabilim întru cît icoana de fantazie a lumei trebuie să fie îmbizuită în spaţiul raţiunei.* EM. [*În* + *bizui* + *-it*].

îmbîcseálá, îmbîcseli f. stare a ceea ce este îmbîcsit. [*Îmbîcsi* + *-eală*].

îmbîcsí, îmbîcsesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) umple, a (se) înţesa de praf, de murdărie etc.: *era sarea care îmbîcşise postavul prin evaporarea sudorii.* GHEŢIE; *i s-a îmbîcsit părul;* (fig.) *creierul nostru, îmbîcsit de ştiinţă ..., le dispreţuieşte şi le refuză.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a deveni irespirabil, sufocant: *aerul s-a îmbîcsit;* **3.** (tr. şi refl.) a (se) umple, a (se) îndesa: *îmbîcsise odaia de fum.* GHEŢIE. [*În* + *bîcsi*].

îmbîcsíre, îmbîcsiri f. faptul de a (se) îmbîcsi: *îmbîcsirea pîslei cu praf.* [V. *îmbîcsi*].

îmbîcsít, ~ţi, îmbîcsită, ~e a. **1.** plin, înţesat, ticsit de praf, de murdărie etc.: *le e părul îmbîcsit, pîslos şi des.* ISP; **2.** irespirabil, sufocant: *în local e o atmosferă îmbîcşită, jilavă.* GHEŢIE; **3.** (p. ext.; despre oameni) lipsit de receptivitate; neînţelegător: *nu fi îmbîcsit!* [V. *îmbîcsi*].

îmbîrligá, pers. 3 **îmbîrlígă** vb. (tr.; despre animale) a-şi îndoi coada în formă de arc şi a şi-o îndrepta în sus; a bîrliga. [*În* + *bîrliga*].

îmbîrligát, ~ţi, îmbîrligată, ~e a. **1.** care este îndoit sub formă de arc şi, de obicei, îndreptat în sus; bîrligat: *coadă îmbîrligată;* **2.** (fig.) întortocheat, încurcat, încîlcit: *cunoşteau mai toate drumurile în acest arhipelag îmbîrligat.* TUD. [V. *îmbîrliga*].

îmblá vb. v. umbla.

îmbláre f. v. umblare.

îmblát[1] n. v. umblat[1].

îmbiát[2] a. v. umblat[2].

îmblăcí vb. v. îmblăti.

îmblăcít n. v. îmblătit.

îmblăciu, îmblăcie n. unealtă agricolă rudimentară, formată dintr-un băţ legat de o coadă lungă, cu care se bat unele cereale, unele leguminoase etc. pentru a obţine seminţele: *au încălecat oamenii noştri de la praguri cum se aflau la cîmpuri, cu îmblăciile, şi i-au alungat.* SAD.; (şi: (pop.) **mlăciu**). [*Îmblăcit* + *-iu*].

îmblăní, îmblănesc vb. (tr.) a căptuşi cu blană: *şi-a îmblănit haina.* [*În* + *blană* + *-i*].

îmblăníre, îmblăniri f. acţiunea de a îmblăni. [V. *îmblăni*].

îmblănít, ~ţi, îmblănită, ~e a. căptuşit cu blană: *purta un dolman îmblănit cu brandenburguri.* GHEŢIE; *haină îmblănită.* [V. *îmblăni*].

îmblătí, îmblătesc vb. (tr.) **1.** a bate cu îmblăciul pentru a scoate seminţele; a treiera: *vrea să fie grîu ca să-l culeagă ..., să-l îmblătească.* GĂL.; (intr.) *nici vara nu munceşti, nici iarna nu îmblăteşti.* POP; **2.** (fig.) a bate rău pe cineva; a ciomăgi: *prinseră a-l îmblăti din răsputeri pe spete.* C.; (şi: (reg.) **îmblăci**). [Din sl. *mlatiti*].

îmblătíre, îmblătiri f. acţiunea de a îmblăti; îmblătit. [V. *îmblăti*].

îmblătít n. îmblătire; (şi: (reg.) **îmblăcit**). [V. *îmblăti*].

îmblătitór, ~i, îmblătitoáre m., f. persoană care îmblăteşte. [*Îmblăti* + *-tor*].

îmblătór a. v. umblător.

îmblăzní, îmblăznesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a duce sau a cădea în ispită: *tărimea argumentelor îi spăriia, îndrăzneala voroavei îi îmblăzniia.* CANT. [*În* + *săblăzni*].

îmblet n. v. umblet.

îmblînzí, îmblînzesc vb. **1.** (tr.) a domestici, a obişnui un animal sălbatic să se supună omului: *din firea lor, dobitoacele sălbatice nu-s rele şi pot fi îmblînzite.* SAD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) face blînd, a (se) domoli, a (se) potoli: *din rost îm dzîceţ bineţ, de mă îmblîndzîţ, şi din inemă cercaţ de mă vicleniţ.* DOS.; (fig.) *privirile albastre ale oamenilor zbîrliţi se îmblînziseră.* SAD.; **3.** (tr.) a îmbuna (pe cineva): *i s-au părut lui ca să nu-ş pue numele ca să-i îmblînzească să o priimească cartea.* N.TEST.; *voi îmblînzi faţa lui cu darurile.* BIBLIA; **4.** (fig.; refl.) a se domoli; a scădea în intensitate: *gerul s-a îmblînzit.* [*În* + *blînzi* (<*blînd*)].

îmblînzíre, îmblînziri f. acţiunea de a (se) îmblînzi: *foloasele cele mai bune le aducea ... cu prinderea şi îmblînzirea sălbătăciunilor ce trăiesc slobozi în pustie.* SAD. [V. *îmblînzi*].

îmblînzít, ~ţi, îmblînzită, ~e a. **1.** obişnuit cu omul; domesticit: *lup îmblînzit;* **2.** (rar) blînd: *păsări îmblînzite-n cuiburi distînd penele alese.* EM.; **3.** făcut sau devenit (mai) blînd; domolit, potolit: *privea cu ochi îmblînziţi la uncheşul Mihu.* SAD. [V. *îmblînzi*].

îmblînzitór, ~i, îmblînzitoáre m., f. persoană care îmblînzeşte animale sălbatice: *harmasarul tînăr să-l dai pe mîna călăreţului bătrîn, zicea el despre îmblînzitorii sălbăticiunilor rămaşi în urmă.* SAD.; *îmblînzitor de lei.* [*Îmblînzi* + *-tor*].

îmbobocí, pers. 3 **îmbobocéşte** vb. (intr.) a face boboci; a începe să înflorească: *mugurii pe creangă se văd îmbobocind.* AL.; *în margine de crînguri înfloriseră alunii şi îmbobociseră cornii.* SAD. [*În* + *boboc* + *-i*].

îmbobocíre, îmbobociri f. acţiunea de a îmboboci şi rezultatul ei. [V. *îmboboci*].

îmbobocít, ~ţi, îmbobocită, ~e a. (despre plante) care are boboci; (despre flori) care este în stadiul de boboc: *trandafirii îmbobociţi se deschid.* RUSSO; (fig.) *o fată-mbobocită.* AL. [V. *îmboboci*].

îmbodolí, îmbodolesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) înfofoli: *apucă de pe-un scaun şalul, îmbodolindu-se cu el.* SAD. [Et. nec.].

îmbodolít, ~ţi, îmbodolită, ~e a. (reg.) înfofolit: *ce să mă pomenesc? cu Ilinca, îmbodolită de drum.* VLAH. [V. *îmbodoli*].

îmbodorojí, îmbodorojesc vb. (tr. şi refl.) a (se) îmbrăca (în mod ridicol); a (se) înfofoli, a (se) înfăşura. [*Îmbo*(*doli*) + *bădărujá*].

îmbogăţí, îmbogăţesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) face bogat: *şi să îmbogăţi omul foarte mult.* BIBLIA; *cine voieşte să se îmbogăţească din plug trebuie să-l poarte de coarne.* POP; **2.** (tr.) a dezvolta, a mări: *un alt mod de a îmbogăţi limba literară este facerea de traduceri din literaturile streine.* IBR.; *neologismele îmbogăţesc vocabularul;* **3.** (tr.) a mări concentraţia de elemente utile: *a îmbogăţi minereul.* [*În* + *bogat* + *-i*].

îmbogăţíre, îmbogăţiri f. acţiunea de a (se) îmbogăţi; înavuţire: *îmbogăţirea sa subită dădu loc la comentarii.* CĂL.; (p. ext.) *avea despre problema îmbogăţirii limbii părerile cele mai sănătoase.* CĂL. [V. *îmbogăţi*].

îmbogăţít, ~ţi, îmbogăţită, ~e a. **1.** (şi subst.) care a acumulat bogăţii, care a devenit bogat; **2.** care a devenit mai numeros, mai cuprinzător, mai complex; dezvoltat. [V. *îmbogăţi*].

îmbolbojí, îmbolbojesc vb. (rar; tr.) a înfăşura peste tot: *cele sfinte sînt îmbolbojite în mănunchi de busuioc.* DELAVR. [*Îmbol*(*dori*) + *bolmoji*].

îmboldí, îmboldesc vb. **1.** (tr.) a îndemna un animal la mers (lovindu-l): *elefanţi mînaţi de*

cornacii ce-i ... îmboldesc. OD.; **2.** (fig.; tr.) a stimula, a îndemna la o acțiune: *ceva îl îmboldea să se întoarcă cît mai degrabă.* GHEȚIE; *nevoia îmboldește lenea;* **3.** (refl. și tr.) a (se) lovi cu coatele; a (se) înghionti, a (se) îmbrînci: *o gloată adîncă, îndesată ... împingîndu-se, îmboldindu-se, strivindu-se unii într-alții.* BĂLC. [*În* + ***bold*** + *-i*].

îmboldíre, îmboldiri f. **1.** acțiunea de a (se) îmboldi; **2.** (fig.) îndemn, impuls, stimul: *mă mistui, subt îmboldirile ei, în necunoscutul larg al naturii.* HOGAȘ. [V. ***îmboldi***].

îmboldítor, ~i, îmbolditoáre a. **1.** care îmboldește, care îndeamnă la acțiune: *viersul îmboldítor îi apărea pe buză.* OD.; **2.** (fig.) înțepător, mușcător, caustic: *cu vorbe îmbolditoare îl atinge unde-l doare.* PANN. [***Îmboldi*** + *-tor*].

îmbolnăví, îmbolnăvesc vb. (refl. și tr.) a deveni sau a face să devină bolnav: *Eminescu s-a îmbolnăvit la 1883.* IBR.; *boalele ... năvălea și-l îmbolnăvea.* POP. [***În*** + ***bolnăvi***].

îmbolnăvíre, îmbolnăviri f. faptul de a (se) îmbolnăvi: *n-am auzit de îmbolnăviri alarmante în astfel de mediu.* PR.; (fig.) *istoria umană apare ca o decadență sau chiar ca un proces progresiv de îmbolnăvire a vieții.* BL. [V. ***îmbolnăvi***].

îmborțoșă, îmborțoșez vb. (pop.) **1.** (tr.) a lăsa gravidă o femeie; **2.** (refl.) a rămîne gravidă. [***În*** + ***borțoasă*** + *-a*].

îmbourá, îmbourez vb. (înv.; tr.) a înfiera cu bourul, cu fierul înroșit. [***În*** + ***bour*** + *-a*].

îmbouráre, îmbourări f. acțiunea de a îmboura și rezultatul ei. [V. ***îmboura***].

îmbrăcă, îmbrác vb. **1.** (refl. și tr.) a(-și) pune hainele pe corp; a (se) acoperi cu haine: *și-mi va da pîine să mănînc și haine să mă îmbrac.* BIBLIA; (fig.) *Răzvan este dar un paria îmbrăcat în hainele efemere ale puterii.* CĂL.; **a îmbrăca schima calugărească,** v. **schimă**; **2.** (tr. și refl.) a(-și) procura haine: *muncit-au numai ca să te hrănească, să te-mbrace.* CONACHI; *a îmbrăca pe cei săraci;* **3.** (fig.; refl.) a se acoperi: *cîmpia s-a îmbrăcat în verde;* **4.** (tr.) a înveli, a acoperi: *cobora pe scări un vast cufăr de piele îmbrăcat într-o husă verzuie.* GHEȚIE; *a îmbrăca cărțile;* (fig.) *pînă către codrul care îmbracă dealurile.* SAD.; (fam.) **a îmbrăca ușa,** a fugi; **5.** (tr.) a acoperi, a împodobi cu un metal prețios; a fereca: *armele ... cu aur îmbrăcate.* POP; **6.** (tr.) a primi sau a lua un anumit aspect, o anumită formă sau formulare etc.: *formulări atît de insuficient întemeiate puteau să îmbrace forma unor ecuații diferențiale.* BL. [Lat. ****imbracare*** (<***braca*** „pantaloni")].

îmbrăcáre, îmbrăcări f. **1.** acțiunea de a (se) îmbrăca și rezultatul ei; îmbrăcat[1]: *vine să vadă ceremoniile pitorești ale îmbrăcării veșmintelor schimnicești.* CĂL.; **2.** îmbrăcăminte: *o ladă cu de-ale îmbrăcării.* GAL. [V. ***îmbrăca***].

îmbrăcát[1] n. faptul de a (se) îmbrăca; îmbrăcare. [V. ***îmbrăca***].

îmbrăcát[2], ~ți, îmbrăcată, ~e a. **1.** (cu corpul) acoperit de haine: *s-a tologit așa îmbrăcat cum era, pe un divan.* CR.; **2.** cu haine bune, de sărbătoare; (iron.) *care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de se tîrîiau ațele ... după dînșii.* CR. [V. ***îmbrăca***].

îmbrăcămínte, îmbrăcămínți f. **1.** totalitate a obiectelor folosite la îmbrăcat: *ce îmbrăcăminte ciudată!* EM.; *nice să se îmbrace cu îmbrăcăminte fămeiască.* BIBLIA; **2.** obiect confecționat din blană, dintr-o țesătură etc. care servește la acoperirea corpului omenesc: *cu îmbrăcămînt de soran îmbrăcat.* DOS.; **3.** învelitoare, acoperitoare a unui obiect: *n-ar fi scăpat un strop de cafea pe îmbrăcămintea canapelei.* GHEȚIE; **4.** strat de material aplicat pe o suprafață: *îmbrăcăminte asfaltică;* (și: (reg.) **îmbrăcămînt**). [***Îmbrăca*** + *-ăminte*].

îmbrăcămínt n. v. **îmbrăcăminte**.

îmbrățișá, îmbrățișez vb. **1.** (tr. și refl. recipr.) a (se) strînge, a (se) cuprinde în brațe (cu afecțiune): *și-i îmbrățișă pre ei.* BIBLIA; *amîndoi prietenii s-au ridicat în picioare și s-au îmbrățișat.* SAD.; (fig.) *ferice de tine, cartofule, de întregul pămînt ești îmbrățișat.* VIERU; **2.** (fig.; tr.) a include, a cuprinde: *istoria îmbrățișează toate faptele;* **3.** (fig.; tr.) a-și însuși, a-și apropria; a adopta: *sașii, care și ei fuseseră cîndva catolici, au îmbrățișat cu toții luteranismul.* BL.; *a îmbrățișat cauza mea;* **4.** (fig.; tr.) a prefera, a alege: *a îmbrățișat un candidat;* (și: (reg.) **îmbrățoșa**). [***În*** + ***brățiș*** (<***brat***) + *-a*].

îmbrățișáre, îmbrățișări f. **1.** acțiunea de a (se) îmbrățișa și rezultatul ei; cuprindere în brațe: *desfăcîndu-se din îmbrățoșerile ei.* EM.; *nu mai putem să ne smulgem din îmbrățișările mai dulci ca poamele.* VIERU; **2.** includere, conținere, cuprindere: *se remarcă prin îmbrățișarea în formulări simple a celor mai înaintate idei.* CĂL.; (și: (reg.) **îmbrățoșare**). [V. ***îmbrățișa***].

îmbrățișát, ~ți, îmbrățișată, ~e a. cuprins, înlănțuit cu brațele: *prin codri apucară amîndoi îmbrățișați.* AL.; (și: (reg.) **îmbrățoșat**). [V. ***îmbrățișa***].

îmbrățoșá vb. v. **îmbrățișa**.

îmbrățoșáre f. v. **îmbrățișare**.

îmbrățoșát a. v. **îmbrățișat**.

îmbrăzdá, îmbrăzdez vb. (reg.; tr.) a trage brazde. [***În*** + ***brazdă*** + *-a*].

îmbrebená, îmbrebenez vb. (rar) **1.** (tr.) a împodobi o pînză, o cămașă etc. cu flori țesute sau brodate; a înflora; **2.** (refl.) a se împodobi cu flori: *să se îmbrebenească ea cu gălbenele și bujori.* DELAVR. [***În*** + ***breabăn*** + *-a*].

îmbrebenát, ~ți, îmbrebenată, ~e a. (rar) împodobit: *pînză îmbrebenată cu flori.* [V. ***îmbrebena***].

îmbrînceálă, îmbrînceli f. faptul de a (se) îmbrînci; înghesuială: *eu nu voiam s-o las, ea nu se lăsa, și-n îmbrînceala asta a luat portofelul de la mine.* SL. [***Îmbrînci*** + *-eală*].

îmbrîncí, îmbrîncesc vb. (tr. și refl. recipr.) a (se) împinge cu violență, a(-și) da brînci: *ducîndu-l pe poarta curții, mai mult mort decît viu, îl îmbrîncirâ în mulțime.* NEGR.; *arnăuții se-mbrîncea, pe Iordachi s-arunca.* POP; (fig.) *provocînd dorințe, dulce le îmbrîncește.* BOL. [***În*** + ***brîncă***[1] + *-i*].

îmbrîncíre, îmbrînciri f. acțiunea de a (se) îmbrînci și rezultatul ei. [V. ***îmbrînci***].

îmbrîncitúră, îmbrîncituri f. faptul de a (se) îmbrînci; împinsătură (violentă), brînci: *o îmbrîncitură aruncă pe ucigaș pe o canapea.* NEGR. [***Îmbrînci*** + *-tură*].

îmbrînzít, ~ți, îmbrînzită, ~e a. **1.** cu brînză: *face mămăliga îmbrînzită.* CR.; **2.** (despre lapte) brînzit. [***În*** + ***brînzi*** + *-it*].

îmbrobodeálă, îmbrobodeli f. **1.** îmbrobodire; **2.** (concr.) obiect care servește la îmbrobodit. [***Îmbrobodi*** + *-eală*].

îmbrobodí, îmbrobodesc vb. **1.** (tr. și refl.) a(-și) acoperi capul cu o broboadă: *s-a îmbrobodit și s-a cinchit înaintea vetrei.* SAD.; (fig.) *ceriul cel limpede se îmbrobodește cu nori întunecoși.* RUSSO; **2.** (fig.; tr.) a acoperi cu un văl: *lacrimile îmbrobodiră fulgerarea ochilor lui.* BĂLC.; **3.** (fig.; tr.) a înșela, a minți, a face să nu vadă adevărul: *îl îmbrobodești ... chiar ca p-o muiere.* PANN. [***În*** + ***broboadă*** + *-i*].

îmbrobodíre, îmbrobodiri f. acțiunea de a (se) îmbrobodi; îmbrobodit[1], îmbrobodeală. [V. ***îmbrobodi***].

îmbrobodít[1] n. faptul de a (se) îmbrobodi; îmbrobodire. [V. ***îmbrobodi***].

îmbrobodít[2], ~ți, îmbrobodită, ~e a. **1.** cu capul acoperit cu o broboadă, cu o basma: *se arată-n preajma mea trei năluci îmbrobodite.* MACED.; (fig.) *cerul era îmbrobodit pînă în marginile zării.* SAD.; **2.** (fig.) amăgit, înșelat, păcălit. [V. ***îmbrobodi***].

îmbroboní, pers. 3 **îmbronește** vb. (reg.; refl.) a se transforma în broboane. [***În*** + ***broboană*** + *-i*].

îmbrumát, ~ți, îmbrumată, ~e a. (rar) acoperit cu brumă. [***În*** + ***brumat***].

îmbucá, îmbúc vb. **1.** (tr.) a mînca (puțin, în grabă, ce se nimerește): *pînă-i îmbuca d-ta ceva, ... eu am și pus capătul.* CR.; **2.** (tr.) a înghiți, a apuca cu gura: *deschise o gură, de să mă îmbuce.* ISP.; **3.** (tr.) a duce la gură, a introduce capătul în gură: *corniștii din fruntea companiilor își îmbucau instrumentele.* MACED.; **4.** (refl.) (despre piese, părți ale lor etc.) a se îmbina, a se asambla (intrînd cu o parte una în alta): *bolte ogivale ce se îmbucau între ele.* OD. [Lat. ****imbuccare*** (<***bucca*** „gură")].

îmbucáre, îmbucări f. **1.** acțiunea de a (se) îmbuca; **2.** (concr.) loc unde se îmbucă ceva. [V. ***îmbuca***].

îmbucătățí, îmbucătățesc vb. (tr.) a tăia, a rupe în bucăți; a îmbucăți; (fig.) a crîmpoți. [***În*** + ***bucătăți*** (<***bucată***)].

îmbucătățíre, îmbucătățiri f. acțiunea de a îmbucătăți; (fig.) crîmpoțire. [V. ***îmbucătăți***].

îmbucătățít, ~ți, îmbucătățită, ~e a. tăiat în bucăți; fragmentat; (fig.) crîmpoțit: *somnul ... ne era puțin și odihna îmbucătățită.* SAD. [V. ***îmbucătăți***].

îmbucătúră, îmbucături f. **1.** cantitate dintr-un aliment care se poate lua în gură (și înghiți) deodată; înghițitură; (p. ext.) mîncare (puțină): *de leneș ce era, nici îmbucătura din gură nu și-o mesteca.* CR.; **2.** loc unde se îmbucă, se unesc două obiecte: *așează fiecare lemnișor la îmbucătura lui.* ISP; *tot satul stă la îmbucătura celor două văi.* CĂL.; **3.** (rar) parte a unui instrument muzical de suflat care se pune în gură: *Caraiman a mîngîiat cornul, i-a cercetat doaga subțire și îmbucătura cu meșteșug rotunjită la vîrf.* SAD. [***Îmbuca*** + *-tură*].

îmbucățí, îmbucățesc vb. (rar; tr.) a îmbucătăți. [***În*** + ***bucăți*** (pl. de la *bucată*)].

îmbucurá, îmbúcur vb. (reg.; tr. și refl.) a (se) bucura: *poarta dintîi i-au îmbucurat.* NEC. [***În*** + ***bucura***].

îmbucurátór, ~i, îmbucurătoáre a. care bucură: *îmbucurător e că reacțiunea față de excesele de simplificare optuză a început chiar din rîndurile psihanaliștilor.* BL.; *știre îmbucurătoare.* [***Îmbucura*** + *-tor*].

îmbufná, îmbufnez vb. (fam.; refl.) a se bosumfla, a se supăra: *fiii de împărat ... se îmbufnară.* ISP.; (fig.) *se îmbufnează vremea de ploaie.* SAD. [***În*** + ***bufnă*** + *-a*].

îmbufnáre, îmbufnări f. (fam.) acțiunea de a se îmbufna și rezultatul ei; bosumflare, supărare. [V. ***îmbufna***].

îmbufnát, ~ți, îmbufnată, ~e a. (fam.) **1.** bosumflat, supărat: *Mioara stă îmbufnată în fotoliu.* PETR.; *a plecat îmbufnată;* **2.** care exprimă, care denotă supărare, indispoziție: *fata zîmbea, un zîmbet mai degrabă vesel decît îmbufnat.* GHEȚIE. [V. ***îmbufna***].

îmbuibá, îmbúib vb. (refl. și tr.) **1.** a (se) îndopa cu mîncare și cu băutură: *ospăț ce ne îmbuibă pîntecele și ne strică sănătatea.* NEGR.; (p. ext.) *ipohondru, se îmbuibă cu medicamente și întreține niște mustăți colosale.* CĂL.; **2.** a trăi sau a face să trăiască în belșug, în huzur: *numai au strîns părale ca să îmbuibeze pre boieri.* B.-DEL. [Et. nec.].

îmbuibáre, îmbuibări f. acțiunea de a (se) îmbuiba și rezultatul ei; stare de om îmbuibat: *îmbuibarea și zgîrcenia sînt ciumele care răstoarnă toate împărățiile.* BĂLC. [V. ***îmbuiba***].

îmbuibát, ~ți, îmbuibată, ~e a. **1.** îndopat cu mîncare și băutură: *sub mitră strălucită ascunde-ți capul sec, și subt o barbă lungă stomacul îmbuibat.* NEGR.; **2.** (și subst.) trăit în huzur, în belșug: *îmbuibatele cetăți turcești.* OD. [V. ***îmbuiba***].

îmbuibăcíos, ~și, îmbuibăcioásă, ~e a. (înv.) îmbuibător: *nebăgînd samă mesele cele cu cheltuiale scumpe și-mbuibăcioase, să hrăniia cu proasta hrană.* DOS. [***Îmbuiba*** + *- ăcios*].

îmbuibăciúne, îmbuibăciuni f. (înv.) îmbuibare: *beția și grasa îmbuibăciune sînt a mele.* B.-DEL. [***Îmbuiba*** + *-ăciune*].

îmbuibătór, ~i, îmbuibătoáre a. (rar) care îmbuibă, care este prea îmbelșugat; (înv.) îmbuibăcios:

îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi, cu adevărat, eram bolnav. NEGR. [***Îmbuiba*** + *-tor*].

îmbujorá, îmbujorez vb. (refl.) a se înroşi, a se aprinde (la faţă): *fata s-a îmbujorat; obrajii i s-au îmbujorat.* [***În*** + ***bujor*** + *-a*].

îmbujoráre, îmbujorări f. faptul sau starea de a fi îmbujorat; înroşire a obrajilor sau a feţei: *Florenţa era o fată înaltă, cu umeri puternici, dinţi rari şi o îmbujorare permanentă a obrajilor.* GHEŢIE. [V. ***îmbujora***].

îmbujorát, ~ţi, îmbujorată, ~e a. roşu (ca bujorul): *era şi îmbujorată Malca ... din pricina plînsului.* CR.; *faţă îmbujorată.* [V. ***îmbujora***].

îmbuiínă, îmbulinez vb. (fam.; tr.) **a o îmbulina**, a o păţi; a i se înfunda. [***În*** + ***bulină*** + *-a*].

îmbulzéală, îmbulzeli f. înghesuială, îngrămădeală: *prea multă îmbulzeală la muncă.* MAIOR. [***Îmbulzi*** + *-eală*].

îmbulzí, îmbulzesc vb. **1.** (refl.) a se înghesui (în dezordine), a se îngrămădi: *gloatele se îmbulzea şi da unele peste altele.* ISP.; *din ce în ce mai mult norod se îmbulzeşte pe la ogradă.* MAT.; (fig.) *norii se îmbulziră iar, învălmăşindu-se.* SAD.; **2.** (tr.) a se îndesa în cineva; (despre o mulţime) a înconjura (strîns) pe cineva: *l-au îmbulzit pe hoţ lîngă zid;* (fig.) *în o cetate veche, cu poartă îmbulzită de scai, el pipăie prin întuneric.* CĂL.; **3.** (fig.; tr.) a plictisi cu stăruinţe, cu insistenţe: *clienţii nu-l îmbulzeau, dar tot cîştiga.* VLAH.; *ne tot îmbulzeşte cu cereri.* [***În*** + ***bulz*** + *-i*].

îmbulzíre, îmbulziri f. acţiunea de a (se) îmbulzi şi rezultatul ei: *a văzut urcînd îmbulzirea nourilor de la răsărit, şi a purces iarăşi la umblet grăbit.* SAD. [V. ***îmbulzi***].

îmbulzít, ~ţi, îmbulzită, ~e a. îngrămădit, înghesuit (unul în altul): *de la poartă şi pînă la uşa casei oamenii îmbulziţi nici nu mai pot răsufla.* SAD. [V. ***îmbulzi***].

îmbulzitór, ~i, îmbulzitoáre a. (rar) **1.** care îmbulzeşte, înghesuie, împinge: *mulţime îmbulzitoare;* (fig.) *nici pasionat şi rumpător de sine ca ritmul traheic, nici îmbulzitor la acţiune, ca cel iambic.* EM.; **2.** stăruitor, insistent: *c-un fel de îmbulzitoare asiduitate, împăratul începu să se sfătuiască serios cu sine însuşi.* EM. [***Îmbulzi*** + *-tor*].

îmbumbá, îmbúmb vb. (reg.; tr.) a încheia un nasture; a încheia în nasturi un obiect de îmbrăcăminte; (şi: **îmbumbia**). [***În*** + ***bumb*** + *-a*].

îmbumbát, ~ţi, îmbumbată, ~e a. (reg.) încheiat cu nasturi: *se coboară cu picioarele lor lungi, cu cizme, cu haine îmbumbate şi largele pălării de pîslă.* CĂL. [V. ***îmbumba***].

îmbumbiá vb. v. **îmbumba**.

îmbuná, îmbunez şi **îmbún** vb. **1.** (tr.) a face mai bun: *războiul îi va mai îmbuna soarta.* BĂLC.; **2.** (refl. şi tr.) a uita sau a face să uite necazurile, supărarea; a (se) calma: *se mai îmbună împăratul de cuvîntul lui Neghiniţă.* DELAVR.; *nu mai ştia ce să facă să-l îmbuneze pe căpitan.* TUD.; **3.** (înv.; tr. şi refl.) a (se) linguşi; a măguli: *se va îmbuna sluga ta înaintea ta.* BIBLIA; **4.** (înv.; refl.) a se împăca: *aveam nădejde să mă-nbun cu tine.* PANN. [***În*** + ***bun*** + *-a*].

îmbunăre, îmbunări f. **1.** acţiunea de a (se) îmbuna; **2.** (înv.) linguşire: *nu ştie ce este îmbunarea şi minciuna.* NEGR. [V. ***îmbuna***].

îmbunát, ~ţi, îmbunată, ~e a. **1.** împăcat, potolit, calmat; **2.** blînd, binevoitor: *avînd spre toţi cîte-o vorbă-mbunată.* COŞB. [V. ***îmbuna***].

îmbunătăţá vb. v. **îmbunătăţi**.

îmbunătăţát a. v. **îmbunătăţit**.

îmbunătăţí, îmbunătăţesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a aduce sau a ajunge într-o stare mai bună; a (se) ameliora: *caută sincer mijloacele de a îmbunătăţi soarta sătenilor noştri.* EM.; *starea lui se îmbunătăţeşte.* IBR.; **2.** (refl.) a deveni mai bun: *nu vor să păzească nice o rînduială sau să îmbunătăţeze cu năravuri mai polite.* B.-DEL.; (şi: (înv.) **îmbunătăţa**). [***În*** + ***bunătate*** + *-a*].

îmbunătăţímát, ~ţi, îmbunătăţímată, ~e a. (înv.) care face fapte bune; virtuos: *în svînta mănăstire era şi un preot îmbunătăţîmat carele mult ruga Dumnădzău.* DOS. [Cf. ***îmbunătăţit***].

îmbunătăţíre, îmbunătăţiri f. **1.** acţiunea de a (se) îmbunătăţi şi rezultatul ei; ameliorare, îndreptare: *face mereu apologia îmbunătăţirilor introduse.* EM.; **2. îmbunătăţiri funciare**, totalitate a procedeelor folosite în agricultură pentru ameliorarea terenurilor improprii agriculturii sau slab productive. [V. ***îmbunătăţi***].

îmbunătăţít, ~ţi, îmbunătăţită, ~e a. **1.** (înv.) virtuos, drept: *să întîmplă de ajunge unul întreg şi îmbunătăţit la cîrma democraţiei.* B.-DEL.; (subst.) *să pogoară de sus, de la parintele luminelor, asupra celor aleşi şi îmbunătăţaţ[i].* ANTIM; **2.** bun, valoros; util: *să îndrepteze spre fapte îmbunătăţite pe oameni din pruncie.* B.-DEL.; **3.** ameliorat, îndreptat; de calitate superioară; (şi: (înv.) **îmbunătăţat**). [V. ***îmbunătăţi***].

îmbunătăţitór, ~i, îmbunătăţitoáre a. (rar) care îmbunătăţeşte. [***Îmbunătăţi*** + *-tor*].

îmbunătór, ~i, îmbunătoáre a. care îmbunează: *erau declaraţii îmbunătoare, de care noi credem că nimeni n-a fost înşelat decît acel ce au voit să fie.* EM. [***Îmbuna*** + *-tor*].

îmburghezí, îmburghezesc vb. (refl.) a deveni burghez. [***În*** + ***burghez*** + *-i*].

îmburghezíre f. faptul de a se îmburghezi, de a se întemeia pe economia burgheză: *scriitorii vremii reprezintă durerile mari şi ridicolele produse de îmburghezirea ţării.* IBR. [V. ***îmburghezi***].

îmburghezít, ~ţi, îmburghezită, ~e a. care a devenit burghez; cu mod de viaţă, cu comportare de burghez. [V. ***îmburghezi***].

îmburuiená, pers. 3 **îmburuienează** vb. (refl.) a se umple de buruieni: *ogorul se va îmburuiena tot.* BIBLIA; (şi: **îmburuieni**). [***În*** + ***buruiană*** + *-a*].

îmburuienát, ~ţi, îmburuienată, ~e a. plin de buruieni: *asemenea livezi îmburuienate ... se găsesc pe toate terenele.* EM. [V. ***îmburuiena***].

îmburuiení vb. v. **îmburuiena**.

îmburzít, ~ţi, îmburzită, ~e a. (reg.) zbîrlit, ciufulit, încîlcit: *toţi oameni nalţi şi groş în ciolane, cu păr îmburzit.* B.-DEL. [Et. nec.; cf. ***burzului***].

îmbuşoná, îmbuşonez vb. (rar; tr.) a astupa cu un buşon: *a îmbuşona o sticlă.* [***În*** + ***buşon*** + *-a*].

îmbuşonáre, îmbuşonări f. acţiunea de a îmbuşona. [V. ***îmbuşona***].

îmbuşonát, ~ţi, îmbuşonată, ~e a. astupat cu un buşon: *sticlă îmbuşonată.* [V. ***îmbuşona***].

îmbuteliá, îmbuteliez vb. (tr.) a umple (sub presiune) o butelie, o sticlă (închizînd-o apoi ermetic). [***În*** + ***butelie*** + *-a;* cf. fr. ***embouteiller***].

îmbuteliát, ~ţi, îmbuteliată, ~e a. închis în butelie, în sticlă: *gaze îmbuteliate; apă minerală îmbuteliată.* [V. ***îmbutelia***].

îmbuteliére, îmbutelieri f. acţiunea de a îmbutelia şi rezultatul ei. [V. ***îmbutelia***].

îmbutucít, ~ţi, îmbutucită, ~e a. (înv.) prins în butuci: *picioare îmbutucite.* [***În*** + ***butuc*** + *-it*].

îmflá vb. v. **umfla**.

îmfláre f. v. **umflare**.

îmflát a. v. **umflat**.

îmflătúră f. v. **umflătură**.

împachetá, împachetez vb. (tr.) **1.** a face pachet (înfăşurînd în hîrtie); a ambala (pentru a putea fi transportat): *a împacheta cărţile;* (absol.) *a împachetat toată ziua.* IBR.; **2.** a înveli în comprese, cu nămol, cu parafină etc. o parte bolnavă a corpului. [***În*** + ***pachet*** + *-a*].

împachetáre, împachetări f. **1.** acţiunea de a împacheta şi rezultatul ei; ambalare, împachetat[1]: *plăti la casă şi supraveghe de aproape împachetarea capodoperei.* GHEŢIE; **2.** învelire a unei părţi bolnave a corpului în comprese cu nămol, cu parafină etc. [V. ***împacheta***].

împachetát[1] n. împachetare. [V. ***împacheta***].

împachetát[2], ~ţi, împachetată, ~e a. care a fost făcut pachet sau a fost introdus într-un pachet; ambalat. [V. ***împacheta***].

împaradisá, împaradisez vb. (italienism; refl.) a se extazia, a se transporta: *el mai ardent o strînge şi sîn la sîn ferice se-mparadisă mirii.* HEL. [Din it. ***imparadisare***].

împarfumá, împarfumez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) parfuma. [***În*** + ***parfum*** + *-a*].

împarfumát, ~ţi, împarfumată, ~e a. care miroase frumos; parfumat: *suflaţi p-o-nverzită coastă împarfumată ce vecinic cununează acest limpede lac.* BOLLIAC. [V. ***împarfuma***].

împăcá, împác vb. **1.** (refl.) a restabili înţelegerea, raporturile normale; a curma conflictul: *domnul se împăcase cu boierii.* NEGR.; (tr.) *ne punem la mijloc şi-i împăcăm cu mare greu.* CR.; **2.** (refl.) a se obişnui, a se deprinde: *Dimitrie se împacă definitiv cu soarta sa.* GHEŢIE; *s-a împăcat cu gîndul că nu poate pleca acum;* **3.** (tr.) a mulţumi, a satisface: *cum să împace atîta lume?;* **4.** (tr. şi refl.) a (se) linişti, a (se) potoli, a (se) calma: *copilul se puse pe un plîns de n-a putut ... să-l împace.* ISP.; **5.** (refl.) a cădea de acord; a se învoi (într-o chestiune bănească): *rămîi la mine şi ne-om împăca noi atunci.* CR.; *nu s-au împăcat din preţ;* **6.** (refl.) a se pune de acord; a se armoniza: *nu va admira decît natura blîndă, aceea care se împacă cu tonul sufletului său.* IBR.; **7.** (tr.) a îmblînzi, a îmbuna; a linişti, a potoli: *ca să ne împace, locotenentul ne cheamă la magazia diviziei.* PETR. [***În*** + lat. ***pacare*** „a face pace"].

împăcáre, împăcări f. **1.** acţiunea de a (se) împăca şi rezultatul ei: *am să-i cînt şi eu un cîntec de împăcare.* CR.; **2.** alinare, liniştire; pace: *numai astfel se va mai putea întoarce în sufletul ei împăcarea.* SAD.; **3.** acord, învoială (bănească): *împacărea, cum ţi-am spus, cocoane.* CR. [V. ***împăca***].

împăcát, ~ţi, împăcată, ~e a. liniştit, mulţumit, satisfăcut: *am ajuns împăcat sufleteşte acasă.* GHEŢIE; (p.ext.) *şi în sine împăcată stăpînea eterna pace.* EM.; **împăcat cu sine**, lipsit de orice frămîntare sufletească. [V. ***împăca***].

împăcăciós, ~şi, împăcăcioásă, ~e a. care se împacă uşor; conciliant. [***Împăca*** + *-ăcios*].

împăcăciúne, împăcăciuni f. (înv.) împăcare: [păgînii] *de împăcăciune nu gîndesc nimică.* DOS.; *se speră o împăcăciune în familie.* EM. [***Împăca*** + *-ăciune*].

împăciuí, împăciuiesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) împăca; a restabili pacea: *se gîndi a se împăciui cu duşmanii săi.* BĂLC. [***În*** + ***pace*** + *-ui*].

împăciuíre, împăciuiri f. (rar) acţiunea de a (se) împăciui şi rezultatul ei; împăcare, pace: *în această lume nu e nici un chip de împăciuire cînd un cuvînt nefericit a scăpat din gură.* CĂL. [V. ***împăciui***].

împăciuít, ~ţi, împăciuită, ~e a. (rar) împăcat, liniştit. [V. ***împăciui***].

împăciuitór, ~i, împăciuitoáre a. care împăciuieşte; conciliant: *reforme împăciuitoare.* MAIOR.; *făcu un semn împăciuitor şi ieşi spre terasă.* PETR. [***Împăciui*** + *-tor*].

împăciuitorísm n. atitudine de îngăduinţă exagerată faţă de greşeli; tendinţă de împăcare, de aplanare a conflictelor. [***Împăciuitor*** + *-ism*].

împăciuitoríst, ~şti, împăciuitoristă, ~e a. care aparţine împăciuitorismului, referitor la împăciuitorism. // m. adept al împăciuitorismului. [***Împăciuitor*** + *-ist*].

împăduríi, împăduresc vb. **1.** (tr.) a planta arbori pentru a forma o pădure; **2.** (refl.) a se acoperi cu arbori: *mai în sus valea Salvei se împădureşte.* CĂL. [***În*** + ***pădure*** + *-i*].

împăduríre, împăduriri f. acţiunea de a (se) împăduri. [V. ***împăduri***].

împădurít, ~ţi, împădurită, ~e a. acoperit cu păduri: *se făcea că e copil şi aleargă pe o cărare şerpuitoare, undeva într-un ţinut împădurit de munte.* GHEŢIE. [V. ***împăduri***].

împăiá, împáiez vb. (tr.) a umple cu paie pielea jupuită de pe un animal pentru a fi conservată în forma ei naturală: *cutreierase împrejurimile, adunînd plante şi vînînd vietăţi din păduri, pe care apoi le împăia cu grijă de naturalist.* TUD. [*În* + ***pai*** + *-a;* cf. fr. ***empailler***].

împăiát, ~ţi, împăiată, ~e a. a cărui piele jupuită a fost umplută cu paie pentru a-i da înfăţişarea naturală: *erau ... paseri împăiete pe poliţele din părete.* EM. [V. ***împăia***].

împăienjení vb. v. împăienjeni.

împăienjená vb. v. împăienjeni.

împăienjení, pers. 3 **împăienjenéşte** vb. (refl.) **1.** a se acoperi cu pînză de păianjeni: *locurile unde se umblă rar se împăienjenesc;* (fig.; refl. pas.) *firele subţiri cu care se împăienjenează ochii opiniei publice.* EM.; **2.** (despre ochi sau (p. ext.) despre minte) a se întuneca, a se înceţoşa: *ochiul se-mpăienjena.* POP; (şi: (reg.) **împăienjena, împăiejeni**). [*În* + ***păianjen*** + *-i*].

împăienjenére, împăienjeníri f. **1.** acţiunea de a (se) împăienjeni şi rezultatul ei; **2.** (fig.) înceţoşare, tulburare a vederii. [V. ***împăienjeni***].

împăienjenít, ~ţi, împăienjenită, ~e a. **1.** acoperit cu fire de păianjen, plin de păienjeniş: *bolţile umede şi împăienjenite ale vechilor noastre monastiri.* OD.; (fig.) *cu faţă cruntă şi împănginată, cu ochii afundaţi, barbă sperlită.* B.-DEL.; **2.** (fig.; despre ochi) care nu mai distinge bine obiectele; (despre vedere) lipsit de claritate; înceţoşat: *ochii împăienjeniţi îl priveau fără să mai perceapă relieful.* TUD.; (p. ext.) *avea mintea împăienjenită, iar urechile îi vuiau prelung.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **împănginat**). [V. ***împăienjeni***].

împăiére, împăieri f. acţiunea de a împăia: *mica vietate ... scăpă de împăiere şi îşi găsi locul într-o cuşcă de sîrmă.* TUD. [V. ***împăia***].

împăietór, împăietori m. (rar) persoană care împăiază: *acesta era un bătrîn împăietor de păsări.* CĂL. [***Împăia*** + *-tor*].

împămîntá, împămîntez vb. (tr.) a face legătură cu pămîntul printr-un conductor: *a împămînta un circuit electric.* [*În* + ***pămînt*** + *-a*].

împămîntáre, împămîntări f. acţiunea de a împămînta şi rezultatul ei. [V. ***împămînta***].

împămîntát, ~ţi, împămîntată, ~e a. care a fost legat la pămînt printr-un conductor: *priză împămîntată.* [V. ***împămînta***].

împămîntení, împămîntenesc vb. **1.** (refl.) a se stabili într-un loc (şi a nu mai fi considerat străin): *urmaşii lui se împămînteniseră prin alianţe succesive cu bogate familii boiereşti moldovene.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a acorda calitatea şi drepturile de pămîntean: *să-şi împămîntenească pe domnitorul pînă atunci strein.* MAIOR.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) introduce şi a (se) generaliza (un obicei, o idee etc.): *atîte litere prisoselnice ... începură a se împămînteni în limba noastră.* NEGR. [***În*** + ***pămîntean*** + *-i*].

împămîntenére, împămînteníri f. acţiunea de a (se) împămînteni; naturalizare, indigenat: *împămîntenirea acordă drepturi politice.* EM. [V. ***împămînteni***].

împămîntenít, ~ţi, împămîntenită, ~e a. (şi subst.) care a primit împămîntenirea. [V. ***împămînteni***].

împămîntenitór, împămîntenitori m. (rar) persoană care contribuie la împămîntenirea cuiva sau a ceva: *Maiorescu e împămîntenitorul la noi a acelei false estetici dualiste.* CĂL. [***Împămînteni*** + *-tor*].

împaná, împánez vb. (tr.) **1.** a introduce într-o bucată de carne sau într-o legumă bucăţele de slănină, de usturoi etc.: *muşchi de căprioară împănat cu trufe.* AL.; **2.** (fig.) a străpunge: *să-l împăneze cu o săgeată-n piept.* AL.; **3.** a umple, a înţesa, a împînzi: *începuse a împăna posturile diplomatice, cîte sînt, cu feciori de popă.* EM.; *a împănat lumea cu soli;* **4.** a introduce una sau mai multe pene între două obiecte sau piese, făcînd să dispară jocul dintre ele: *badea cu-n plug bine-mpănat şi tot cu fer ferecat.* POP. [Lat. **impinare*].

împănáre, împănări f. acţiunea de a împăna şi rezultatul ei. [V. ***împăna***].

împănát, ~ţi, împănată, ~e a. **1.** crestat şi umplut cu bucăţi de slănină, cu usturoi etc.: *friptură împănată;* **2.** plin, înţesat: *ferestrele erau împănate cu femeile curţii.* CR.; **3.** împreunat sau înţepenit cu pene; **4.** acoperit cu pene: *vînatul împenat asupra căruia m-am întins.* OD.; (şi: (înv.) **împenat**). [V. ***împăna***].

împănginát a. v. împăienjenit.

împăpurí, împăpuresc vb. (tr.) a astupa intervalul dintre doagele (sau dintre răsuflătorile) unui butoi, unei căzi etc. cu papură. [***În*** + ***papură*** + *-i*].

împărá, împărez vb. (tr.) **1.** (reg.) a bate pari în pămînt; **2.** (înv.) a trage în ţeapă: *acum la trezeci de mii aproape de tîlhari păgîni el împărasă.* B.-DEL. [Lat. ***impalo, -are***].

împărát, împăraţi m. **1.** suveran (absolut) al unui imperiu: *ieşi împăratul Sodomului în întîmpinarea lui.* BIBLIA; (apoz.) *sabia lui Alexandru împărat care taie nodul gordian fără a încerca de a-l descîlci.* EM.; **2.** (pop.) rege, stăpîn: *de-ai fi văzut cum au jucat copilele de împărat.* COŞB.; **3.** (de obicei cu determinări) stăpînul lumii, Dumnezeu: *plecîndu-mi capul cu cucerie, mă rog împăratului celui din nălţime.* ANTIM; *mă duc să slujesc pe Dumnezeu, împăratul tuturor.* CR. [Lat. ***imperator***].

împărăteásă, împărătese f. **1.** soţie de împărat; femeie care conduce un imperiu; (pop.) împărăţiţă: *un paj ce poartă pas cu pas a-mpărătesei rochii.* EM.; **2.** (pop.) regină; **3.** plantă erbacee agăţătoare, veninoasă, cu flori albe-verzui (*Bryonia alba*); **4.** (pop.) regina albinelor; matcă. [***Împărat*** + *-easă*].

împărătésc, ~şti, împărăteáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de împărat sau de imperiu, de împărat: *boală împărătească.* CANT.; **2.** (p. ext.) măreţ; principal: *serbări împărăteşti;* **uşile împărăteşti,** uşile din mijloc ale iconostasului; **sărbători împărăteşti,** v. **sărbătoare.** // m. (înv.) galben austriac: *să-mi dai 100 de împărăteşti.* PANN. [***Împărat*** + *-esc*].

împărătéşte adv. **1.** ca împăraţii; **2.** (p. ext.) foarte bine, din belşug: *a mîncat împărăteşte.* [***Împărat*** + *-eşte*].

împărătiţă, împărătiţe f. (pop.) **1.** împărăteasă; **2.** fiică de împărat: *moldovanul se închină dragostei ca Făt-Frumos împărătiţei din poveste.* SAD.; (adj.) *ştiu, fetiţă-mpărătiţă, dar nici frică n-am, nici teamă.* EM. [***Împărat*** + *-iţă*].

împărătúş, împărătuşi m. (reg.) **1.** (ornit.) sfredeluş (*Troglodytes troglodytes*); **2.** uvulă, omuşor. [***Împărat*** + *-uş*].

împărăţél, împărăţei m. (reg.; ornit.) sfredeluş (*Troglodytes troglodytes*). [***Împărat*** + *-el*].

împărăţí, împărăţesc vb. (pop.; intr. şi tr.) a conduce în calitate de împărat; a domni: *au doară împărătînd vei împărăţi pre noi?* BIBLIA; *se simte destoinic a împărăţi peste o ţară aşa de mare şi bogată.* CR. [De la ***împărat***].

împărăţíe, împărăţii f. **1.** ţară condusă de un împărat; imperiu: *an cu an împărăţia tot mai largă se sporeşte.* EM.; **Împărăţia (cerului** sau **cerurilor, de sus** etc.), imperiul lui Dumnezeu: *dă, Dumnedzău svinte, din Sion să vie în creştinătate a ta-mpărăţie.* DOS.; *te-i face monah şi mi-i ceti pomenirile şi iertarea înaintea Împărăţiei de sus.* SAD.; **2.** stăpînire, domnie: *se lăsă şi el de împărăţie.* CR.; **3.** (pop.) poarta otomană: *capul său să-l ducă la împărăţie.* POP. [***Împărat*** + *-ie*].

împărăţíre, împărăţiri f. faptul de a împărăţi; domnie, stăpînire: *orice împărăţire e caracterizată prin două puteri.* BL. [V. ***împărăţi***].

împărecheá vb. v. împerechea.

împărecheát a. v. împerecheat.

împărechére f. v. împerechere.

împăroşá, pers. 3 **împăroşează** vb. (rar; tr. şi refl.) a se acoperi cu păr. [***În*** + ***păros*** + *-a*].

împăroşáre, împăroşări f. faptul de a se împăroşa, de a se acoperi cu păr; (concr.) faptul de a fi acoperit cu păr: *n-ar fi fost exclus ca această impresie să fi izvorît şi din împăroşarea sa excesivă.* GHEŢIE. [V. ***împăroşa***].

împăroşát, ~ţi, împăroşată, ~e a. acoperit cu păr, plin de păr; (fig.) *cu privirea-mpăroşată şi la fălci umflat şi buget.* EM. [V. ***împăroşa***].

împărtăşánie, împărtăşanii f. cuminecătură: *a murit fără împărtăşenie şi fără lumînare.* AL.; (şi: (reg.) **împărtăşenie**). [***Împărtăşi*** + *-anie*].

împărtăşénie f. v. împărtăşanie.

împărtăşí, împărtăşesc vb. **1.** (tr.) a împărţi cu cineva ceva; a avea parte de acelaşi lucru: *o să împărtăşesc şi cina şi o să dorm şi pe aşternutul d-tale.* HOGAŞ; **2.** (tr.) a face părtaş, a face parte: *nestematele odoare cu care îl împărtăşise soarta.* OD.; **3.** (tr.) a comunica, a destăinui ceva: *ar fi ajuns să poată împărtăşi studenţilor ceea ce au aflat de la alţii.* EM.; **4.** (refl. şi tr.) a lua sau a da împărtăşanie; a (se) cumineca: *mergea să se împărtăşească foarte des, chiar de-ar fi plouat cu găleţile.* CĂL.; *la şapte ani voi să-l încredinţeze popii, pentru a-l spovedi şi al împărtăşi.* GHEŢIE; **5.** (refl.) a se face părtaş; a se înfrupta; a primi: *adeseori se împărtăşeau din mistreţii şi cerbii pe care el îi aducea din munte.* SAD.; (p. ext.) *respectînd supărarea sa de care şi ei se împărtăşeau.* NEGR.; **6.** (tr.) a fi de acord, a accepta, a primi; a promova, a susţine: *autorul notează cu gravitate gîndurile lui Murguleţ, mărturisind astfel că le împărtăşeşte.* CĂL. [***În*** + ***părtaş*** + *-i*].

împărtăşíbil, ~i, împărtăşibilă, ~e a. (rar) care se poate comunica, destăinui, transmite: *senzaţia e mai puţin socială, adică împărtăşibilă altora, decît sentimentul.* IBR. [***Împărtăşi*** + *-bil*].

împărtăşíre, împărtăşiri f. **1.** acţiunea de a (se) împărtăşi şi rezultatul ei; **2.** comunicare, destăinuire; transmitere: *limba literară e instrumentul necesar pentru împărtăşirea ideilor.* IBR.; **3.** primire a împărtăşaniei; **4.** (rar) parte pe care o are sau o ia cineva (din ceva): *doar o vicleană vulpe ce-n drum o întîlneşte împărtăşire multă la soartă-i a luat.* NEGR. [V. ***împărtăşi***].

împărţeálă, împărţeli f. **1.** împărţire a unor bunuri între mai multe persoane; (spec.; jur.) partaj: *mai dreaptă împărţeală decît aceasta nu cred că se mai poate.* CR.; **2.** (rar) diviziune, divizare: *ale membrelor adunate ale împărţelei întreolaltă.* EM. [***Împărţi*** + *-eală*].

împărţénie, împărţenii f. (rar) diviziune, divizare: *sînt anumărate celor dentîi şi nu constituiesc un membru deosebit al împărţeniei.* EM. [***Împărţi*** + *-enie*].

împărţí, împárt şi (pop.) **împărţesc** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) separa în părţi; a (se) diviza, a (se) desface: *iar cîrlanii i-au împărţit între dînşii.* BIBLIA; *limba românească are patruzeci şi una de slove care se împart în trei soiuri.* NEGR.; **a nu avea ce împărţi** sau **a nu avea nimic de împărţit (cu cineva),** a nu avea nici o legătură, nimic comun cu cineva: *nu-ţi vreu nici rău, nici bine, n-am ce împărţi cu tine.* POP; **2.** (aritm.; tr.) a face o împărţire, a diviza: *a împărţi nouă la trei;* (absol.) *nu ştia decît să adune şi să scadă, mai greu să împartă şi să înmulţească.* TUD.; **3.** (tr.) a da mai multora cîte o parte; a distribui: *ei vor să împartă proprietatea la toţi golanii satului.* PETR.; *a împărţi premii;* (refl. pas.) *porunci să se împartă bani de argint poporului adunat.* SAD.; **4.** (tr.) a împărtăşi cu cineva: *avea prilej să-şi împartă pînea cu dînşii.* CR.; *au împărţit aceeaşi soartă;* **5.** (refl.) a se răspîndi, a se împrăştia: *iară cornul plin de jale sună dulce, sună greu. blîndu-i sunet se împarte peste văi împrăştiet.* EM.; (tr.) *Ştefan e departe, braţul său prin taberi mii de morţi împarte.* BOL. [Lat. ***impartire***].

împărţibilitáte f. (rar) divizibilitate: *un punct matematic se pierde-n nemărginirea dispoziţiunii lui,*

o clipă de timp în împărţibilitatea sa infinitezimală. EM. [De la ***împărţi***].

împărţire, împărţiri f. **1.** acţiunea de a (se) împărţi şi rezultatul ei; **2.** (aritm.) operaţie prin care se determină de cîte ori se cuprinde un număr în altul; diviziune; **3.** repartizare; clasificare: *scrie-mi împărţirea florilor în familii şi în care familie e ... angelica.* NEGR.; **4.** atribuire la mai mulţi cîte o parte, cîte un segment, cîte un element; distribuire: *se începu o campanie de împărţire de afişe satirice.* CĂL. [V. ***împărţi***].

împărţit, ~ţi, împărţită, ~e a. **1.** separat în părţi; divizat: *sat mare şi vesel, împărţit în trei părţi.* CR.; *părerile au fost împărţite*; **2.** răspîndit, împrăştiat; **3.** (fig.) care se află în dilemă, în derută: *inima ta e împărţită şi la îndoială.* SAD. [V. ***împărţi***].

împărţitór, ~i, împărţitoáre a. care împarte. // m. **1.** (înv.) dătător, distribuitor: *duhovniceşti împărţitori de cereşti taine.* BIBLIA; **2.** (aritm.) număr prin care se împarte deîmpărţitul; divizor; **3.** (înv.) factor poştal: *împărţitor de scrisori.* [***Împărţi*** + *-tor*].

împărţitúră, împărţituri f. (rar) diviziune; analiză: *împărţeala (împărţitura) acestei ştiinţe din punctul de vedere general al unui sistem.* EM. [***Împărţi*** + *-tură*].

împătimá vb. v. împătimi.

împătimí, împătimesc vb. (rar) **1.** (tr.) a face să sufere; a provoca dureri: *l-ar împătima lucruri care se ating de societatea casnică.* BOL.; **2.** (refl.) a se pasiona, a se umple de patimă; (şi: **împătima**). [*În* + ***patimă*** + *-i*].

împătimíre, împătimiri f. (rar) patimă, pasiune: *sărut cu-mpătimire ai tăi albi şi netezi umeri.* EM. [V. ***împătimi***].

împătimít, ~ţi, împătimită, ~e a. (rar) pasionat, pătimaş: *cugetarea ei era împătimită.* EM.; *cîntec împătimit.* [V. ***împătimi***].

împătrí, împătresc vb. (tr. şi refl.) a (se) mări de patru ori: *Inorogul ... întrei şi împătri ţeremoniile.* CANT. [*În* + ***patru*** + *-i*].

împătrít, ~ţi, împătrită, ~e a. care este de patru ori mai mare. [V. ***împătri***].

împătură vb. v. împături.

împăturáre f. v. împăturire.

împăturát a. v. împăturit.

împăturí, împăturesc vb. (tr.) a strînge prin îndoirea de mai multe ori: *tînărul împături şerveţelul cu care se ştersese pe gură.* GHEŢIE; (şi: (rar) **împătura**). [***În*** + ***pătură*** + *-i*].

împăturíre, împăturiri f. acţiunea de a împături şi rezultatul ei; (şi: **împăturare**). [V. ***împături***].

împăturít, ~ţi, împăturită, ~e a. strîns prin îndoire repetată: *Dimitrie lăsă ziarul numai parţial împăturit.* GHEŢIE; (şi: **împăturat**). [V. ***împături***].

împăună, împăunez vb. **1.** (tr.) a pune pene (de păun) la pălărie; **2.** (refl.) a se umfla în pene; a se făli, a se fuduli: *împăunîndu-se ei înşişi cu mizerabilul plagiat.* HASD. [***În*** + ***păun*** + *-a*; cf. fr. ***pavaner***].

împăunáre, împăunări f. faptul de a (se) împăuna: *nimeni să nu-l bănuiască pe Ismail de împăunare deşartă.* TUD. [V. ***împăuna***].

împăunát, ~ţi, împăunată, ~e a. (rar) **1.** împodobit cu pene (de păun); **2.** fudul, îngîmfat, înfumurat. [V. ***împăuna***].

împăvăzát, ~ţi, împăvăzată, ~e a. (înv.) acoperit, apărat cu pavăza. [***În*** + ***pavăză*** + *-at*].

împeliţá, împeliţez vb. (înv.; refl.) a se încarna, a se întrupa: *o să te împeliţezi ... în chip de om muritor.* CAR.; (şi: **împieliţa**). [***În*** + ***pieliţă*** + *-a*].

împeliţát, ~ţi, împeliţată, ~e a. **1.** (înv.) încarnat, întrupat: *oare putea-va scăpa de sîlă ... aceastǎ fecioarǎ împeliţatǎ?* B.-DEL.; **2.** afurisit, blestemat: *a izbutit împotriva împeliţaţilor vrajmaşi ai omenirii.* ISP.; **drac împeliţat, a)** dracul întrupat, diavolul: *cîine săgetat, drac împeliţat.* POP; **b)** (p. ext.) om al dracului, isteţ, rău, obraznic; copil poznaş, neastîmpărat, îndrăcit: *eşti dracul împeliţat!* PANN. // m. drac; (şi: **împieliţat**). [V. ***împeliţa***].

împenát a. v. împănat.

împerecheá, împerechez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) asocia, a (se) uni (pentru a forma o pereche): *după stingerea dinastiei, se împerechează boierii în partizi, rădică domni efemeri spre a-i răsturna iarăşi.* EM.; *permis este să împerechezi un vers de opt silabe cu altul de şase.* MACED.; **2.** (refl.) a se împreuna; a cupla organele genitale, a săvîrşi actul sexual: *fata nelumită doreşte pe Egor şi se împerechează cu el.* CĂL.; (tr.) *a împerechea un măgar cu o iapă;* **3.** (tr.) a stabili perechile de animale în vederea montei; **4.** (înv.; refl.) a se învrăjbi, a se dezbina; (şi: (pop.) **împărechea**). [***În*** + ***pereche*** + *-a*].

împerecheát, ~ţi, împerecheată, ~e a. **1.** împreunat, unit, asociat (în perechi): *împărechete inimi.* AL.; **rimă împerecheată,** rimă realizată la cîte două versuri alăturate: *versurile au rime împerecheate.* BL.; **2.** (înv.) învrăjbit; (şi: (reg.) **împărecheat**). [V. ***împerechea***].

împerechére, împerecheri f. **1.** acţiunea de a (se) împerechea; unire, asociere, combinare (în perechi): *oricînd împerecherea poeziei cu claritatea a fost o absurditate.* CĂL.; **2.** săvîrşire a actului sexual; împreunare: *fapta de căpetenie a insectelor este împerecherea.* CĂL.; **3.** stabilire a perechilor de animale în vederea montei; **4.** (înv.) neînţelegere, dezbinare, vrajbă: *împărecherile din casă aduc pe duşmanul de afară.* BĂLC.; (şi: (reg.) **împărechere**). [V. ***împerechea***].

împerinát, ~ţi, împerinată, ~e a. (pop.) prevăzut cu perne (pentru dormit): *am o mîndră ca o floare, îţi dă grajdul măturat, mie pat împerinat.* POP [***În*** + ***perină*** + *-at*].

împestriţá, împestriţez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) face pestriţ; a (se) acoperi cu pete, stropi sau dungi de diferite culori; **2.** (p. ext.) a amesteca elemente diferite într-un ansamblu lipsit de armonie: *nu respectă autenticul ţărănesc, ci împestriţează graiul popular cu cel cult.* CĂL.; *limba se tot împestriţează cu forme neliterare.* IBR. [***În*** + ***pestriţ*** + *-a*].

împestriţáre, împestriţări f. acţiunea de a (se) împestriţa şi rezultatul ei; împestriţătură: *limbajul, prin incoerenţa şi împestriţarea lui, e de ajuns.* IBR. [V. ***împestriţa***].

împestriţát, ~ţi, împestriţată, ~e a. **1.** care este sau a devenit pestriţ: *animal împestriţat; ou împestriţat;* **2.** amestecat cu elemente străine; compus, alcătuit din elemente eterogene: *limba muntenească, cînd e vie, e aproape tot aşa de împestriţată cu forme neliterare ca şi cea moldoveneasă.* IBR.; *o mulţime împestriţată.* [V. ***împestriţa***].

împestriţătúră, împestriţături f. **1.** împestriţare; **2.** amestecătură de culori, (p. ext.) de elemente variate, străine: *limba ... e o împestriţătură de grecisme, latinisme.* CĂL. [***Împestriţa*** + *-tură*].

împeticát, ~ţi, împeticată, ~e a. (rar) cu petice, peticit. [*În* + ***petic*** + *-at*].

împeţí, împeţesc vb. (rar; tr.) a peţi: *am hotărît s-o împeţesc pentru tine.* POP. [*În* + ***peţi***].

împeţíre, împeţiri f. peţire: *cu Lia drăgălaşă să cate împeţire.* AL. [V. ***împeţi***].

împeţít, împeţite n. (rar) peţit. [V. ***împeţi***].

împiedecá vb. v. împiedica.

împiedecáre f. v. împiedicare.

împiedecát a. v. împiedicat.

împiedecătór a. v. împiedicător.

împiedicá, împiédic vb. **1.** (refl.) a se lovi (în mers) de ceva; a da (mereu) peste cineva sau peste ceva (care stinghereşte, incomodează); a se poticni: *se împiedică de ceva şi cade jos.* CR.; (fig.) *în activitatea sa prodigioasă el nu se împiedica în scrupule de conştiinţă juridică.* BL.; **2.** (tr.) a pune piedică la picioarele unui animal: *a-mpiedicat calul şi şi-a pregătit culcuş.* ST.; **3.** (tr.) a frîna roţile unui vehicul (cînd se coboară o pantă): *a împiedica căruţa;* **4.** (tr.) a pune piedica de siguranţă la mecanismul armelor de foc; **5.** (fig.; tr.) a ţine pe loc, a sta în cale; a opri, a nu permite, a nu îngădui: *între versantele munţilor circulaţia nu putea să fie împiedicată.* BL.; *această stare de perpetuă anormalitate ... ne împiedică să avem un comportament ofensiv.* CR.; (şi: (reg.) **împiedeca**). [Lat. ***impedicare***].

împiedicáre, împiedicări f. **1.** acţiunea de a (se) împiedica şi rezultatul ei; poticnire: *avea obiceiul de a scoate covorul din odaia respectivă, pentru ca picioarele dansatoarelor să nu sufere împiedicare.* CĂL.; **2.** ţinere pe loc; oprire, reţinere: *îngusta moralitate a lui Sturza putu concepe împiedicarea tînărului de a merge la Paris.* CĂL.; **3.** bîlbîială, gîngăveală: *în împiedicarea de limbă a beţivilor, Caragiale găseşte eufonii pline de delicii.* CĂL.; **4.** (înv.) piedică, oprelişte, obstacol: *nu întîlnise nici o împiedicare în drumul său.* NEGR.; (şi: (reg.) **împiedecare**). [V. ***împiedica***].

împiedicát, ~ţi, împiedicată, ~e a. **1.** care are picioarele legate (ca să nu poată fugi): *dăm drumul cailor să pască împiedicaţi.* ST.; **2.** (fig.) neîndemînatic, încet, greoi; **3.** (despre limbă, gură) îngăimat, gîngav; **4.** încîlcit, fără cursivitate: *fraze ... mult mai împiedecate şi mai puţin elegante.* OD.; (adv.) *mama şi-a revenit cu greu, vorbea împiedicat.* GHEŢIE; **5.** (despre mecanisme, vehicule etc.) cu piedica pusă; frînat; **6.** care se poticneşte, se împiedică (de un obstacol): *îndată pe dîns mai mulţi grămadă unul pe altul împiedecaţi căzură.* B.-DEL.; **7.** oprit, închis; interzis: *de-azi pănă mîne, drumul mieu împiedecat rămîne.* B.-DEL.; (şi: (reg.) **împiedecat**). [V. ***împiedica***].

împiedicátor, ~i, împiedicătoáre a. care împiedică; (fig.) care încurcă, care stînjeneşte: *mă întorc în Germania pentru examene ..., nefiind caz împiedecător.* EM.; (subst.) *să nu mă smintească împiedecătoriul.* DOS.; (şi: (reg.) **împiedecător**). [***Împiedica*** + *-tor*].

împieliţá vb. v. împeliţa.

împieliţát a. v. împeliţat.

împielmá, împiélm şi **împielmez** vb. (pop.; tr. şi intr.) **1.** a pune, a amesteca puţină făină în mălai; **2.** a încropi (apa); (fig.) a domoli, a îndulci o situaţie grea. [***În*** + ***pielm*** + *-a*].

împieptoşá, împieptoşez vb. (rar; refl.) a-şi încorda muşchii pieptului; a se opinti (din piept): *a fost tot astfel, s-a împieptoşat, foindu-se cu mărire, Haramin.* SAD. [***În*** + ***pieptos*** + *-a*].

împietá vb. v. impieta.

împietrí, împietresc vb. **1.** (intr. şi refl.; în basme) a (se) preface în piatră: *în locul unde se împietrise frate-său păţi ca dînsul.* ISP.; **2.** (refl.) a se întări, a deveni tare ca piatra; **3.** (fig.; intr.) a rămîne nemişcat, a încremeni, a înmărmuri: *el de mirare a-mpietrit.* COŞB.; (p. ext.) *deodată rîsul îi împietri pe buze.* TUD.; **4.** (fig.; refl. şi tr.) a (se) face insensibil: *după suferiri multe inima se-mpietreşte.* ALEX.; *chinul şi durerea simţirea-mi a-mpietrit-o.* EM.; **5.** (reg; tr.) a întări culoarea cu piatră acră. [*În* + ***piatră*** + *-i*].

împietríre, împietriri f. **1.** acţiunea de a (se) împietri şi rezultatul ei; **2.** (fig.) încremenire, înmărmurire, înlemnire; **3.** (fig.) insensibilitate: *în locul fericirii, capătă pismă şi-mpietrire.* NEGR. [V. ***împietri***].

împietrít, ~ţi, împietrită, ~e a. **1.** (în basme) prefăcut în piatră; pietrificat: *luară trupul cel împietrit al făcătorului de bine şi-l puseră în odaia lor.* ISP.; **2.** (fig.) nemişcat, încremenit, înlemnit: *cum sta baba împietrită, dracul îi şi dă în gînd una.* CR.; (p. ext.) *lăsarea în jos a gurii, zîmbetul împietrit al feţii.* CĂL.; **3.** (fig.) nesimţitor, insensibil: *greşiţii să-şi moaie inimi împietrite.* DOS. [V. ***împietri***].

împiezişát, ~ţi, împiezişată, ~e a. (înv.; rar) aşezat (în) pieziş: *atîtea uliţi şi ulicioare, poteci şi potecuţe ... împoncişate şi împiezişate.* ISP. [***În*** + ***pieziş*** + *-at*].

împilá, împilez vb. (tr.) **1.** a împovăra (cu dări); **2.** a asupri, a oprima: *urmă iarăşi a împila ţara.* OD.; *a spus că societatea actuală e împilată de cîţiva*

despoți. EM.; **3.** (reg.; despre fîn) a îndesa, a presa; **4.** (reg.; fig.) a face să se plece, a îndupleca. [Lat. ***împilare***].

împilăre, împilări f. acțiunea de a împila și rezultatul ei; (stare de) asuprire, oprimare: *întrebuința creditul ce avea la domn spre împilarea gloatei.* NEGR.; *iobăgimea urma, în fond, să fie lăsată în împilarea ei.* BL. [V. ***împila***].

împilát, ~ți, împilată, ~e a. asuprit, oprimat: *aici se adresează unui popor împilat.* IBR.; (subst.) *covîrșirea strîmbătaților suferite sleiseră răbdarea împilaților.* BĂLC. [V. ***împila***].

împilătór, ~i, împilătoáre a. (și subst.) care împilează, asupritor: *îi ocrotea împotriva împilătorilor.* ISP. [***Împila*** + *-tor*].

împínge[1], împing vb. **1.** (tr.) a deplasa, a muta din loc exercitînd o apăsare: *împinse ușa, fără să ciocăne, cum era învățat.* TUD.; *a împinge carul;* (p. ext.) *naturalistul nu face decît să împingă înapoi pe linia filetică pe strămoșul comun.* BL.; **2.** (fig.; tr.) a determina, a îndemna, a îmboldi la o acțiune: *îngăduința omului ai pierdut, împingînd pre dînsul la săvîrșit.* BIBLIA; *a împinge la muncă;* (p. ext.) *situația era complexă și împingea spre soluții radicale.* BL.; **a împinge păcatul** (sau **dracul**) **pe cineva să facă ceva**, a îndemna, a pune pe cineva să facă ceva: *dacă noi lucrăm din voie adînsă și totuș zicem: dracu mă-mpinsă.* B.-DEL.; *să nu cumva să te împingă păcatul să-i faci vreun neajuns.* CR.; **3.** (refl.) a se înghesui, (pentru a putea înainta); **4.** (tr.) a îmbrînci: *dă pe-ntreg și-împinge mulțimea-întărîtată.* B.-DEL.; (fig.) *ciobanul român, împins de vînturile istoriei, a colindat sute de ani toți Carpații.* BL. [Lat. ***impingere***].

împínge[2], împing vb. (tr.) **1.** a plăti; **2.** a cheltui; (p. ext.) a mitui, a unge; (absol.) *mult a mai împins în stînga și-n dreapta, pînă să-și vadă feciorul cu patalama la mînă.* [Din lat. ***impendo, -ere***].

împíngere, împingeri f. **1.** acțiunea de a (se) împinge[1] și rezultatul ei: *împingere și luptă a istoriei oamenilor.* EM.; **2.** forță de apăsare exercitată de un corp asupra altuia. [V. ***împinge***[1]].

împinsătúră, împinsături f. (pop.) ghiont, brînci. [***Împins*** (part. de la *împinge*) + *-(ă)tură*].

împintená, împintenez vb. (tr.) a îndemna înțepînd cu pintenii: *a împintena caii.* [***În*** + ***pinten*** + *-a*].

împintenát[1], ~ți, împintenată, ~e a. înțepat cu pintenii de către călăreț pentru a merge mai repede: *cal împintenat.* [V. ***împintena***].

împintenát[2], ~ți, împintenată, ~e a. prevăzut cu pinteni: *intră în Parnas, împintenat și cu chivără pe cap.* CĂL. [***În*** + ***pinten*** + *-at*].

împistrí, împistresc vb. (reg.; tr.) a împodobi cu desene în culori diferite; a încondeia, a împestrița: *a împistri ouă.* [***În*** + ***pistru*** + *-i*].

împistríre, împistriri f. (înv.) faptul de a împistri: *prăzile văpsealelor a împistririi.* BIBLIA. [V. ***împistri***].

împistrít, ~ți, împistrită, ~e a. (reg.) **1.** care este împodobit cu desene, cu cusături, cu ornamente etc. de diferite culori; (spec.) încondeiat: *ouă împistrite;* **2.** împestrițat, în culori pestrițe: *și năștea oile albe și împistrite.* BIBLIA; *în coliba împistrită ea să nasc-un pui de prinț.* EM. [V. ***împistri***].

împistritór, împistritori m. (înv.) persoană care împistrește, care colorează, care vopsește: *văpseală a împistritorilor.* BIBLIA. [***Împistri*** + *-tor*].

împistritúră, împistrituri f. (înv.) varietate de culori; ornamentație, podoabă: *era o cetate cariia frîmsețea și-mpistritura și înșirătura și clădirea zidurilor nu să poate povesti.* DOS. [***Împistri*** + *-tură*].

împizmuí, împizmuiesc vb. (înv.; refl.) a se dușmăni, a fi în vrajbă. [***În*** + ***pizmă*** + *-ui*].

împîclí, împîclesc vb. (rar; refl.) a-și pierde claritatea, a deveni tulbure. [***În*** + ***pîclă*** + *-i*].

împîclíre, împîcliri f. faptul de a se împîcli. [V. ***împîcli***].

împîclít, ~ți, împîclită, ~e a. acoperit cu pîclă; întunecat; mohorît: *aceeași împîclită și viforoasă Rahovă.* OD.; (fig.) *cu mintea împîclită de nopțile de insomnie, am parcurs vreo 15-20 de oferte.* GHEȚIE. [V. ***împîcli***].

împînzí, împînzesc vb. **1.** (tr.) a acoperi (ca o pînză) o suprafață: *îndată alte fulgere împînzirâ orizontul.* TUD.; (fig.) *vezi p-un rege ce-mpînzește globu-n planuri pe un veac.* EM.; **2.** (tr.) a tulbura, a împăienjeni privirea: *cu ochii împînziți de lacrimi, Tudor citea slovele săpate pe crucea de granit.* SAD.; **3.** (tr. și refl.) a (se) răspîndi, a (se) întinde: *sara de vară împînzea taina-i fumurie peste Iezer.* SAD.; *de la răsărit, se împînzea pe un cuprins nemărginit poleiala unui pătrar de lună.* SAD.; **4.** (fig.; refl.) a se înfiripa: *în mintea sa cutezătoare se împînzea un vis frumos.* VLAH. [***În*** + ***pînză*** + *-i*].

împînzíre, împînzíri f. acțiunea de a (se) împînzi și rezultatul ei. [V. ***împînzi***].

împînzít, ~ți, împînzită, ~e a. **1.** (despre ochi, privire) care a devenit tulbure; care și-a pierdut claritatea; împăienjenit; **2.** răspîndit pe o mare întindere: *oastea împînzită în șes ... se opri și-și domoli frămîntările.* SAD. [V. ***împînzi***].

împîslí, împîslesc vb. **1.** (refl.) a se îndesi (ca pîsla): *părul s-a împîslit;* **2.** (tr.) a acoperi crescînd des: *malurile acestei ape sînt, pe alocuri, împîslite de iarbă.* MACED.; *barba îi împîslește fața;* **3.** (fig.; reg.) a **o împîsli**, a o băga pe mînecă, a o încurca. [***În*** + ***pîslă*** + *-i*].

împîslíre, împîsliri f. faptul de a (se) împîsli. [V. ***împîsli***].

împîslít, ~ți, împîslită, ~e a. **1.** ca pîsla; încurcat, neîngrijit: *barba și mustățile aspre și împîslite.* CAR.; **2.** (despre urechi) astupat, înfundat; **3.** (despre plante) cu peri mici și deși; pîslos. [V. ***împîsli***].

împlătóșa, împlătoșez vb. (rar; refl.) a se îmbrăca, a se înarma cu o platoșă. [***În*** + ***platoșă*** + *-a*].

împlătoșát, ~ți, împlătoșată, ~e a. îmbrăcat, înarmat cu o platoșă: *luminați de lumină, niște ostași împlătoșați, cu spade lungi la șolduri.* GHEȚIE; (fig.) *un copilaș ce se născu împlătoșat cu un piept de aur.* ISP.; (p. ext.) *de o grindă de sus era aninat un felinar puternic împlătoșat cu rețea de sîrmă.* SAD. [V. ***împlătoșa***].

împle vb. v. **umple**.

împletecí vb. v. împleticí.

împletecít a. v. împleticit.

împletí, împletesc vb. **1.** (tr.) a strînge prin suprapunerea mai multor fîșii: *avea ... un păr foarte bogat ..., pe care-l împletea în cosițe groase.* SAD.; **a împleti coada albă,** v. **coadă**; **2.** (tr.) a confecționa un obiect din mai multe fire, jurubițe etc. încrucișate: *sfîntul îi dete frunze de finic și-i zise: apucă de împletește sărad.* DOS.; *Moș Nichifor avea o biciușcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui.* CR.; *a împleti o funie;* **3.** (tr.) a îmbina, a încrucișa, a întreține: *trei, cinci, șapte asemenea frînghii subțiri se legau iarăși de cîrlig, ca să fie împletite laolaltă.* TUD.; **4.** (tr.) a realiza un obiect din fire textile (răsucite) cu ajutorul unor unelte speciale: *o infirmieră cu șorț alb împletește un ciorap de lînă albă.* CĂL.; **5.** (fig.; refl.) a se încrucișa, a se întreține, a se îmbina: *motivele naționale și cele sociale se împleteau în chipul cel mai divers.* BL.; *mînia se împletea cu rîsul;* (refl. recipr.) *înainte ca privirile să li se împletească, ea își feri fața și porni mai departe.* TUD.; **6.** (fig.; înv.; tr.) a unelti, a urzi: *să-mpletească năpasta asupra învierii.* DOS.; **7.** (rar; intr.) a mișca repede (din picioare); a juca: *văd că știi să-mpleteși din picioare.* AL. [***În*** + ***pleată*** + *-i*].

împleticeálă, împleticeli f. faptul de a se împletici; împleticire; (fig.) încurcătură. [***Împletici*** + *-eală*].

împleticí, împleticesc vb. **1.** (refl.) a se împiedica unul de altul în mers: *simți că i se împleticesc picioarele.* VLAH.; **2.** (refl.) a umbla clătinîndu-se: *a plecat, gemînd p-afară, și-mpleticindu-se pe scară.* COȘB.; **3.** (refl.) a se încurca, a se încîlci: *acel hățiș felurit de arbori ce se-ndeasă și se-mpletecesc.* OD.; **4.** (tr. și refl.) a (se) încolăci: *brațele ei fine se împleticiră de corpul cel robust al fanariotului.* FIL.; **5.** (refl.) a articula cu greu cuvintele; a se încurca în vorbire: *limba a-ți împletici.* CANT.; (și: (reg.) **împleteci**). [Lat. ****implecticare*** (=***implectere***)].

împleticíre, împleticiri f. **1.** faptul de a (se) împletici; împleticeală; **2.** (înv.) uneltire, urzire. [V. ***împletici***].

împleticít, ~ți, împleticită, ~e a. **1.** împiedicat, poticnit, șovăielnic: *mers împleticit;* **2.** care articulează greu: *limbă împleticită; om împleticit;* **3.** (fig.) greu de înțeles, confuz: *vorbire împleticită;* **4.** amestecat, încurcat, încîlcit: *undrelele nu mai știau s-apuce ițele împleticite.* OD.; (fig.) *stihurile cele lungi și împletecite, acele nu-mi plac.* B.-DEL.; (și: (reg.) **împletecit**). [V. ***împletici***].

împletíre, împletíri f. **1.** acțiunea de a (se) împleti și rezultatul ei; împletit[1]; **2.** amestec, combinație: *împletirea experimentului cu teoria se face în spiritul unei adaptări reciproce.* BL. [V. ***împleti***].

împletít[1] n. împletire: *împletitul ciorapilor.* [V. ***împleti***].

împletít[2], ~ți, împletită, ~e a. **1.** reunit, încrucișat cu altele prin împletire: *s-au văzut singuri în căruța lor, sub coverga de papură împletită.* SAD.; **2.** lucrat din fire, din fîșii etc. îmbinate într-un anumit fel: *și-a adunat după urechi pletele și și-a vîrît la ceafă, sub rantie, cqada împletită.* SAD.; *echipajul ... primi în dar cîte o jimblă împletită.* TUD.; **3.** strîns în cozi: *i-a rămas o șuviță groasă de păr împletit.* CĂL.; **4.** încrucișat; încolăcit: *se așează pe scaun cu degetele împletite și ochii înălțați în tavan.* GHEȚIE. [V. ***împleti***].

împletitoáre, împletitori f. unealtă pentru împletit. [***Împleti*** + *-toare*].

împletitór, ~i, împletitoáre m., f. persoană care împletește. [***Împleti*** + *-tor*].

împletitúră, împletituri f. **1.** mod de a împleti: *caier verde de mătase, tot cu-mpletitura-n șase.* POP; **2.** (concr.) obiect confecționat prin împletire: *împletituri de bumbac, de mătase, de nuiele.* [***Împleti*** + *-tură*].

împlineálă, împlineli și (înv.) **împlinele** f. **1.** împlinire; **2.** (înv.) scadență, termen (de plată): *biruri aruncă pe țară grele; o poruncă merge după alaltă pentru angării, dabile, împlinele.* B.-DEL. [***Împlini*** + *-eală*].

împlíni, împlinesc vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) îndeplini, a (se) realiza: *în copilăria voastră vi să vor împlini toate voințele după dorință.* DRĂGHICI; *fericit care-mplinește visul său pe-acest pămînt.* AL.; (refl. pas.) *ci vino, de mă botează, ca să se împlinească purtarea mea de grijă.* ANTIM; **2.** (tr.) a atinge vîrsta de ...: *abia ai împlinit treizeci și cinci de ani.* GHEȚIE; *copilul împlinea 15 ani;* **3.** (tr.) a completa, a întregi: *cele opt medalioane sculpturale ... împlinesc golurile dintre columne.* OD.; *a împlini banii care lipseau;* **4.** (refl.; despre oameni) a se dezvolta, a se îngrășa; **5.** (refl.) a ajunge la termen; a trece, a se scurge: *nu se împlinește bine anul, și femeia lui Ipate face un băiet.* CR.; **6.** (tr.) a obliga (să plătească), a încasa (o datorie): *mîine îi vadeaua birului și vine să ne împlinească.* VLAH.; **7.** (tr.) a termina, a sfîrși: *poartă-te bine cu boierii, c-apoi o împlinești cu mine.* AL. [Lat. ****implenire*** (<***plenus***)].

împlinire, împliniri f. **1.** acțiunea de a (se) împlini și rezultatul ei; **2.** umplere, completare (a unui gol, a unei lipse): *împlinirea numărului necesar de elevi;* **3.** îndeplinire, realizare: *să rostească public și solemn prin jurămînt supunerea sa către scaunul papal și împlinirea exigențelor bisericești.* EM.; **a aduce la împlinire,** v. **aduce; aducere la împlinire,** v. **aducere**; **4.** (înv.) încasare (cu forța) a unei datorii: *agenții de împlinire au tantiemele lor.* EM.; **5.** ajungere la termen; scurgere, trecere: *către împlinirea celui dintâi mileniu, dacoromânii pribegi se întorceau la baștină.* SAD. [V. ***împlini***].

împlinít, ~ți, împlinită, ~e a. **1.** realizat, îndeplinit, executat: *alții intrau cu știri despre porunci împlinite.* SAD.; **2.** întreg, complet: *nu putea*

să câştige în aceste câteva zile timpul pierdut în două luni împlinite. TUD.; *acum am douăzeci şi doi de ani împliniţi.* GHEŢIE; **3.** bine făcut, voinic; durduliu, grăsuţ: *nu e mare, nu-i subţire, ci-mplinită.* EM.; **4.** care are forme complete; care s-a îngrăşat puţin; durduliu: *are trupul împlinit.* [V. **împlini**].

împlinitór, împlinitori m. (rar) persoană care îndeplineşte sau execută ceva: *fieştecare dregătoriu e numa de lege împlinitoriu.* B.-DEL.; *împlinitor de dări.* [*Împlini* + *-tor*].

împlîntă, împlînt vb. **1.** (înv.; tr.) a sădi: *împlîntasă un migdal.* DOS.; (fig.) *instrucţiunea publică ... trebuie să aibă de scop a împlînta în inima tinerilor sentimentul de justiţie.* GHICA; **2.** (tr. şi refl.) a (se) înfige, a (se) vîrî: *un cuţit prin piept îmi trece, împlîntat de mîna ei.* COŞB.; **3.** (fig.; tr.) a introduce şi a fixa; a înrădăcina: *a împlînta o datină*; **4.** (fig.; tr.) a muia, a scălda; a întina, a pîngări: *oraş grozav, ce-ţi împlînţi haina sărbătoarei în sînge!* NEGR. [Lat. *implantare*].

împlîntáre, împlîntări f. acţiunea de a (se) împlînta şi rezultatul ei; înfigere. [V. *împlînta*].

împlút a. v. **umplut**.

împodobí, împodobesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) pune podoabe; a (se) găti: *puse de împodobi palaturile.* ISP.; **2.** (tr.) a înzestra, a dota: *Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune şi frumoase.* CR.; **3.** (tr.) a constitui un ornament: *părţii erau împodobiţi cu chipuri şi flori săpate.* ISP.; **4.** (tr.) a adăuga ornamente, podoabe: *împodobeşte bluza cu broderii*; **5.** (refl.) a se îmbogăţi cu mijloace estetice: *limba ... împodobindu-să şi subţiindu-să, frumos s-au schizmit şi s-au ghizdăvit.* CANT. [*În* + *podoabă* + *-i*].

împodobíre, împodobiri f. **1.** faptul de a (se) împodobi; **2.** podoabă: *altă-mpodobire pe frunte n-aş avea.* AL. [V. *împodobi*].

împodobít, ~ţi, împodobită, ~e a. **1.** care are ornamente, podoabe: *femeile ţin să se arate numai decît îmbrăcate şi împodobite.* SAD.; **2.** înzestrat: *împodobit cu talente.* PANN. [V. *împodobi*].

împodobitór, ~i, împodobitoáre a. care împodobeşte. // n. (înv.) garderobier. [*Împodobi* + *-tor*].

împoncişá, împoncişez vb. (înv.) **1.** (tr.) a îndrepta o armă asupra cuiva: *un turc împoncişă sulița asupra lui.* BĂLC.; **2.** (refl.) a veni în conflict, a se contrazice; **3.** (refl.) a se uita ponciş, chiorîş (la cineva). [*În* + *ponciş* + *-a*].

împoncişáre, împoncişări f. (înv.) disensiune, opoziţie, împotrivire; dezbinare, discordie: *împoncişările dintre creştini.* ISP.; *în aşa împoncişare de idei se aflau boierii bătrîni cu tineretul.* CR. [V. *împoncişa*].

împoncişát, ~ţi, împoncişată, ~e a. (înv.) **1.** contrar, opus: *aceştea cu rude-împoncişate pre viteazul aurariu săriră.* B.-DEL.; *interese împoncişate*; **2.** îndărătnic; **3.** aşezat cruciş; care se întretaie: *atîtea uliţi şi ulicioare, poteci şi potecuţe ... împoncişate şi împiezişate.* ISP. [V. *împoncişa*].

împoponá, împoponez vb. (reg.; tr.) a (se) împopoţona. [Et. nec.].

împoporá, împoporez vb. (rar; tr.) a popula: *ţara pustiindu-se adese de năpădirile duşmăneşti, domnii o împoporau.* NEGR. [*În* + *popor* + *-a*].

împoporáre, împoporări f. (rar) acţiunea de a împopora; populare: *în această întindere de vreme, vedem risipa ... dacilor; împoporarea ţării lor cu colonii romani.* KOG. [V. *împopora*].

împopoţá, împopoţez vb. (rar; tr.) a împopoţona. [Et. nec.].

împopoţát, ~ţi, împopoţată, ~e a. împopoţonat: *fata babei era împopoţată.* CR. [V. *împopoţa*].

împopoţoná, împopoţonez vb. (refl. şi tr.) a (se) găti cu multe zorzoane (şi fără gust): *să aibă cu ce se împopoţona.* CR. [*Împopoţa* + *împopona*].

împopoţonáre, împopoţonări f. acţiunea de a (se) împopoţona şi rezultatul ei. [V. *împopoţona*].

împopoţonát, ~ţi, împopoţonată, ~e a. împodobit în mod exagerat; înzorzonat: *mi-am scos fetele la ivală ..., gătite, împopoţonate, îmbrăcate tot după modă.* AL. [V. *împopoţona*].

împosesuí, împosesuiesc vb. (înv.; tr.) a da în posesie; a arenda o moşie: *am împosesuit moşia boierului.* AL.; *el avea toată libertatea în privirea bunului; el îl putea vinde, schimba, împosesui fără nici o primejdie.* EM.; (şi: **imposesui**). [*În* + *posesie* + *-ui*].

împosocá, împosóc vb. (reg.; refl.) a se bosumfla, a se încrunta. [*În* + *posac* + *-a*].

împosocát, ~ţi, împosocată, ~e a. (rar) bosumflat, încruntat: *Sfinte Dumnezeule, ce ploaie se pregăteşte! se tînguie împosocat Cristea.* GHEŢIE. [V. *împosoca*].

împotmolí, împotmolesc vb. (refl.) **1.** a se înţepeni în nămol, în nisip etc.; a se îngloda: *uneori se întîmplă ca ancora să se împotmolească şi să n-o mai poţi smulge.* TUD.; **2.** (fig.) a ajunge într-o situaţie grea, fără soluţii de ieşire; **3.** (despre albia unei ape) a-şi micşora secţiunea prin depunerea nămolului. [*În* + *potmol* + *-i*].

împotmolíre, împotmoliri f. acţiunea de a se împotmoli şi rezultatul ei; înnămolire. [V. *împotmoli*].

împotmolít, ~ţi, împotmolită, ~e a. **1.** înţepenit (în nămol, în nisip etc.), înglodat: *maşina împotmolită a fost tractată*; **2.** (fig.) ajuns într-o situaţie critică, fără soluţie; blocat: *nu ştiu cum aş fi putut urni din loc conversaţia împotmolită.* GHEŢIE. [V. *împotmoli*].

împotrívă adv. **1.** (indică împotrivirea, opoziţia, contrazicerea, rezistenţa) în contra, contrar: *de la o vreme ne ies toate împotrivă.* CR.; **a fi** (sau **a sta, a se pune etc.**) **împotrivă**, a se opune, a rezista, a fi potrivnic, a fi neprielnic: *dumitale nu mă pot pune niciodată împotrivă.* SAD.; **2.** dimpotrivă, din contra, cu totul altfel: *a nopţilor veselie ... şi, împotrivă, el ziua cu chinuri o petrecea.* EM.; **a zice** (sau **a vorbi, a răspunde etc.**) **împotrivă**, a se contrazice; **3.** (rar) în faţă, faţă în faţă: *şezi, mă rog, împotrivă şi vezi de joacă bine.* ALEX. // a. împotrivitor, potrivnic, contrar, opus, duşmănos: *o aşa împotrivă sculare fără veste.* PANN. // prep. (artic.) **1.** (exprimă opoziţia sau ostilitatea) contra, în contra, în ciuda: *se tocmiră împotriva lor la războiu.* BIBLIA; **2.** (rar) (indică direcţia de deplasare către o destinaţie) către, spre: *s-a dus împotriva oamenilor cu care stătuse de vorbă.* SAD.; (înv.) (indică locul sau poziţia) în faţa: *tocmai împotriva intrării se zvîrcolea o namilă de balaur.* DELAVR.; (şi. (înv.) **împrotivă**). [*În* + *potrivă*].

împotriveálă, împotriveli f. faptul de a se împotrivi; opoziţie, rezistenţă: *după cîteva şoptiri, îmbrăţişări şi împotriveli.* DELAVR. [*Împotrivi* + *-eală*].

împotriví, împotrivesc vb. (refl.) **1.** a fi, a sta, a se pune împotrivă; a se opune: *ştii tu că nu mă împotrivesc ţie niciodată.* EM.; (p. ext.) *multe spune el care nu să împotrivesc credinţii noastre.* B.-DEL.; **2.** a se măsura (cu cineva), a se lua la întrecere: *cine s-ar putea împotrivi cu acea bidiganie spurcată?* POP.; (şi: (înv.) **împrotivi**). [De la *împotrivă*].

împotrivíre, împotriviri f. faptul de a se opune; împotriveală, opoziţie, opunere, piedică: *ai voit să mă cerci de-oi putea învinge toate împotrivirile.* AL. [V. *împotrivi*].

împotrivitór, ~i, împotrivitoáre a. şi m., f. (persoană) care se împotriveşte, care se opune; opozant, potrivnic: *tendinţe împotrivitoare ale românilor şi ale ungurilor.* BĂLC. [*Împotrivi* + *-tor*].

împotrívnic, împotrivnici f. (înv.) potrivnic, duşman: *învrăjbi-voi vrăjmaşilor tăi şi voiu fi împotrivă împotrivnecilor tăi.* BIBLIA. [*În* + *potrivnic*].

împovărá, împovărez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) încărca cu o povară: *l-a împovărat cu toate lucrurile cumpărate*; **2.** (p. ext.) a apăsa peste măsură, a copleşi: *greu mă împovărează cele pustii bătrîneţe.* SAD.; **3.** (fig.) a (se) însărcina cu o misiune grea: *vei scoate-o la căpătîi bun şi slujba cu care te-a împovărat împăratul.* ISP. [*În* + *povară* + *-a*].

împovăráre, împovărări f. acţiunea de a (se) împovăra. [V. *împovăra*].

împovărát, ~ţi, împovărată, ~e a. **1.** încărcat cu o povară: *carul împovărat rămăsese cu mult în urmă.* SAD.; (p. ext.) *deosebirea între aceste două declaraţii e simplitatea estremă a celei dentîi, insuficienţa împovărată a celei de-a doua.* EM.; **2.** (fig.) copleşit de griji; tulburat de frămîntări sufleteşti: *după ce povesti toate, rămase împovărat la locul său şi-i tremurară mînile.* SAD.; **3.** (reg.; despre femei) însărcinată, gravidă. [V. *împovăra*].

împovărătór, ~i, împovărătoáre a. care împovărează; copleşitor: *ea este o realitate, şi chiar o tristă şi împovărătoare realitate.* OD. [*Împovăra* + *-tor*].

împrăştiá, împrăştii vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) risipi, a (se) răsfira, a (se) răspîndi în toate părţile: *cu măsaua de-asin, filisteana oaste-împrăştie.* B.-DEL.; *atunci dracii s-au împrăştiet iute ca fulgerul.* CR.; *vîntul a împrăştiat frunzele*; **2.** (tr.) a plasa în diferite locuri: *a împrăştia trupele*; **3.** (tr.) a goni, a pune pe fugă în dezordine: *poliţia veni şi împrăştie norodul.* BOL.; *i-a împrăştiat pe duşmani*; **4.** (tr.) a lăsa să curgă; a vărsa: *a împrăştia apa prin casă*; **5.** (fig.; tr.) a face să dispară; a destrăma, a risipi: *glasul acesta aspru şi ciudat îi împrăştie deodată orice teamă.* REBR.; **6.** (tr. şi refl.) a (se) difuza, a (se) răspîndi: *găsise mijlocul să împrăştie cu iuţeală vestea în tagma femeiască.* SAD.; (refl. pas.) *nu-i îngăduit să se împrăştie ştiri prin lume.* SAD.; (fig.) *soarele fierbinte se împrăştie pretutindeni în aerul inert al neobişnuitei zile de iarnă.* GHEŢIE. [*În* + *praştie* + *-a*].

împrăştiát, ~ţi, împrăştiată, ~e a. **1.** risipit, răspîndit în toate părţile: *afară-i toamnă, frunza-mprăştiată.* EM.; **2.** (fig.) distrat, zăpăcit: *scumpa (visătoare şi împrăştiată) mai mult încurca decît ajuta.* GHEŢIE; (adv.) *ce împrăştiat se uită!* VLAH. [V. *împrăştia*].

împrăştiére, împrăştieri f. **1.** acţiunea de a (se) împrăştia; risipire, răspîndire; **2.** (fiz.) dispersie. [V. *împrăştia*].

împrăştietór, ~i, împrăştietoáre a. **1.** care împrăştie, care difuzează: *avea nişte ochi mari, serioşi, împrăştietori de lumină.* GANE; **2.** (înv.) risipitor. [*Împrăştia* + *-tor*].

împrejmuí, împrejmuiesc vb. (tr.) **1.** a îngrădi, a închide (cu gard) de jur împrejur: *e împrejmuită cu ziduri înalte curtea.* ST.; **2.** (fig.) a înconjura, a împresura: *mari terase erau împrejmuite de scurţi drugi de granit.* CĂL. [*În* + *preajmă* + *-ui*].

împrejmuíre, împrejmuiri f. **1.** îngrăditurăgard: *cui îi place liniştire, să-şi facă împrejmuire!* PANN; **2.** (înv.) preajmă, împrejurime: *asedie Brăila, după ce prădă şi arse împrejmuirile.* BĂLC. [V. *împrejmui*].

împrejmuít[1] n. faptul de a împrejmui. [V. *împrejmui*].

împrejmuít[2]**, ~ţi, împrejmuită, ~e** a. care este închis de jur împrejur (cu gard); îngrădit. [V. *împrejmui*].

împrejmuitór, ~i, împrejmuitoáre a. care împrejmuieşte, care este împrejur; înconjurător: *gard împrejmuitor;* (p. ext.) *cei mai frumoşi bărbaţi din tot plaiul împrejmuitor.* OD. [*Împrejmui* + *-tor*].

împrejúr adv. în jur, în preajmă: *la mijlocul munţilor, ca o cunună împrejur să lărgesc.* CANT.; *a umbla împrejur*; **a tăia împrejur**, a efectua circumcizia: *nu-şi taie împrejur mădulare.* B.-DEL.; **(de) jur împrejur**, din (sau în) toate părţile: *a deschis ochii privind de jur împrejur.* CAR.; **stînga împrejur**, întoarcere spre stînga cu 180° (în armată): *l-a simţit pesemne, pentru că se opreşte brusc şi face stînga împrejur.* GHEŢIE. // prep. (artic.) (indică spaţiul înconjurător în raport cu cineva sau cu ceva) în jurul, pe lîngă: *ghiulele zburau împrejurul capului său.* EM.; *se adunase lume împrejurul lui.* [*În* + *pre*[1] + *jur*[1]].

împrejurá, împréjur vb. **1.** (înv.; tr.) a înconjura, a cuprinde din toate părţile: *se lăsase pe un scaun, unde-l împrejuraseră copiii.* NEGR.; **2.** (înv.; tr.) a închide de jur împrejur: *a împrejurat locul*; **3.** (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a (se) încinge, a (se) lega împrejur:

ia atunci lemnele ..., descinge brîul de pe lîngă sine şi le împrejură, legîndu-le frumuşel. CR. [***Împrejur*** + *-a*].

împrejuráre, împrejurări f. situaţie în care se află cineva sau ceva; circumstanţă: *un om mediocru nu va fi sub nici o împrejurare un poet mare.* EM.; *trebuiesc căutate împrejurările sub care s-a întîmplat.* MAIOR.; **după împrejurări**, potrivit situaţiei, de la caz la caz: *cameleoni ai societăţii care-şi prefac sufletul şi portul după vreme şi împrejurări.* NEGR. [V. ***împrejura***].

împrejuráş, împrejuraşi m. (înv. şi reg.) persoană aflată în apropierea cuiva (şi este de faţă la ceva); vecin, megieş: *cinstiţi nuntaşi, şi d-voastră împrejuraşi.* POP. [***Împrejur*** + *-aş*].

împrejuríme, împrejurimi f. locul sau ţinutul dimprejur; vecinătate, preajmă: *oraşul şi împrejurimile erau luminate de mii de focuri.* NEGR.; *clopotniţa înaltă domneşte-mprejurimea tihnitei mănăstiri.* MAT. [***Împrejur*** + *-ime*].

împresurá, împresór vb. (tr.) **1.** a încercui, a asedia: *cînd o da soarele-n seară, mare oaste vă-mpresoară.* POP.; *duşmanii împresurară cetatea;* (fig.) *în cartea sorţii a fost scris să fim împresuraţi de mreaja ademenirilor de dinafară şi a vanităţii dinlăuntru.* EM.; **2.** a înconjura din toate părţile, a se afla în jur: *chinovia era împresurată cu zid ca o cetate.* SAD.; *tot ce ne împresoară;* **3.** a cuprinde: *mîhnirea o împresură ca o negură.* SAD.; *ce boală te-mpresoară?* POP.; **4.** (înv.) a încălca, a uzurpa, a lua averea altuia prin abuz: *vor face asupreale şi vor împresura săracii.* PRAV. [Lat. **impressoriare* (<***pressorium***)].

împresuráre, împresurări f. **1.** acţiunea de a împresura; **2.** asediu; (înv.) împresurătură: *acuma era vremea cea mai bună să strîngă împresurarea.* SAD.; **3.** uzurpare, încălcare: *vrei să-mi mănînci stînjeni cu împresurare?* AL.; *ceea ce combatem este împresurarea prerogativelor puterii executive de către camere.* EM.; **4.** situaţie grea, nevoie în care se află cineva sau ceva. [V. ***împresura***].

împresurát, ~ţi, împresurată, ~e a. încercuit, încadrat; asediat: *deodată mă văzui împresurat.* BOL.; (fig.) *împresuraţi de datorii multe.* DOS.; (subst.) *morţii au fost mai numeroşi la împresuraţi.* OD. [V. ***împresura***].

împresurátor, împresurători m. (înv.) asediator: *morţii au fost mai numeroşi la împresuraţi decît la împresurători.* OD. [***Împresura*** + *-tor*].

împresurătúră, împresurături f. (înv.) împresurare, asediu: *înduplecîndu-să supt năvala împresurăturii idolatrilor, rămaseră aceştia numai.* DOS. [***Împresura*** + *-tură*].

împreună, împreunez şi (reg.) **împreún** vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) uni, a (se) îmbina, a (se) aduna la un loc: *gurile-nsetate-n săruturi se-mpreună.* EM.; *la dreapta şi la stînga se înălţau fagi uriaşi care deasupra îşi împreunau cununile.* SAD.; **2.** (înv.) a (se) căsători: *o aflară pre această svîntă plină cu de toate bunătăţile şi o împreunară cu Leont, fiul lor.* DOS.; **3.** a (se) împerechea: *să se împreune cu dînsa.* BIBLIA. [***Împreună*** + *-a*].

împreunáre, împreunări f. **1.** acţiunea de a (se) împreuna şi rezultatul ei; **2.** îmbinare, reunire, strîngere laolaltă: *iată bună-mpreunare, cu cinci voinicei călare.* AL.; **3.** act sexual, împerechere: *împreunarea între bărbat şi între muiare ... iaste credinţa cea tare.* VARL. [V. ***împreuna***].

împreunát, ~ţi, împreunată, ~e a. care este unit cu altul (într-un tot); îmbinat: *picioarele lui ... cu piatra-mpreunate.* EM.; *îşi cuprinse genunchiul între palmele mîinilor împreunate.* GHEŢIE. [V. ***împreuna***].

împreúnă adv. (de obicei urmat de prep. *cu*) la un loc, laolaltă: *numai ne-aţi poruncit să aducem bolovanul, dar n-aţi pus umărul împreună cu noi la adus.* CR.; *m-au luat împreună şi ne-am dus călare.* CAR. [***În*** + ***preună*** (*pre* + *ună*)].

împreunăciúne, împreunăciuni f. (înv.) contact sexual, împreunare: *din zămisliciune din împreunăciune de bărbătească sămînţă, adecă din tată şi din maică.* DOS. [***Împreuna*** + *-ăciune*].

împreunătór, ~i, împreunătoáre a. (rar) care uneşte, care adună laolaltă: *n-a izbutit, prin subtilităţile sale împreunătoare de puncte de vedere contrare, decît să trezească şi mai mult bănuielile.* BL. [***Împreuna*** + *-tor*].

împreunătúră, împreunături f. (rar) (loc de) unire, îmbinare. [***Împreuna*** + *-tură*].

împriciná, împricinez vb. (pop.; refl. recipr.) a se certa ajungînd la proces; a avea pricină de judecat cu cineva: *ei să-mpricinară ... pent' un spic de grîu.* POP. [***În*** + ***pricină*** + *-a*].

împricinát, ~ţi, împricinată, ~e m., f. persoană implicată într-un proces (ca acuzat), într-un conflict: *halal de bieţii împricinaţi!* AL.; *l-a apărat pe împricinat de lăcomic rudelor.* ST.; (adj.) *persoane împricinate.* [V. ***împricina***].

împricinát, ~ţi, împricinată, ~e m., f. persoană implicată într-un proces (ca acuzat), într-un conflict: *halal de bieţii împricinaţi!* AL.; *l-a apărat pe împricinat de lăcomic rudelor.* ST.; (adj.) *persoane împricinate.* [V. ***împricina***].

împrietení, împrietenesc vb. (refl.) a deveni prieten cu cineva: *zile lungi mi le-am pierdut să mă-mprietenesc cu tine.* COŞB.; *încerc să mă împrietenesc cu aceşti oameni.* CR. [***În*** + ***prieten*** + *-i*].

împrietenére, împrieteneri f. faptul de a se împrieteni (cu cineva): *împrietenirea cu acesta se făcu cam prin 1837.* CĂL. [V. ***împrieteni***].

împrimăvárá, pers. 3 **împrimăvărează** vb. (refl.) a se face primăvară: *pentru că se împrimăvărase bine, să-l tundă chilug.* GHEŢIE. [***În*** + ***primăvară*** + *-a*].

împrînzí, împrînzesc vb. (intr.) a ajunge la vremea prînzului: *cu minciuna împrînzeşti, dar nu poţi să înserezi.* [***În*** + ***prînz*** + *-i*].

împroprietărí, împroprietăresc vb. (tr.) a atribui drepturi de proprietate (asupra unui teren), a face proprietar: *la reforma agrară, împroprietări pe ţărani înainte de promulgarea legii.* CAL.; *ţăranii au fost împroprietăriţi întîi prin legea din 1864.* [***În*** + ***proprietar*** + *-i*].

împroprietărére, împroprietăriri f. acţiunea de a împroprietări şi rezultatul ei: *împroprietărirea de la 1864 nu i-a îmbogăţit, ci numai i-a eliberat.* IBR. [V. ***împroprietări***].

împrospătá, împrospătez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) reînnoi, a (se) înviora: *florile pădurilor ş-ale cîmpiilor ... se împrospătează necontenit.* SAD.; (fig.) *împrospătăm puţin cunoştinţele filosofice ale cititorului.* BL.; **2.** (tr.) a face să fie din nou proaspăt: *o notă nouă împrospătează intimismul simbolist şi livresc.* CĂL. [***În*** + ***proaspăt*** + *-a*].

împrospătáre, împrospătări f. acţiunea de a (se) împrospăta şi rezultatul ei; înnoire, înviorare: *societatea are ... posibilitatea de a dura nelimitat: prin împrospătarea membrilor.* BL. [V. ***împrospăta***].

împrospătát, ~ţi, împrospătată, ~e a. înnoit, înviorat: *florile împrospătate ridicau în soare cochetele capete.* EM. [V. ***împrospăta***].

împrostít, ~ţi, împrostită, ~e a. (rar) tîmpit, idiotizat: *cu faţa împrostită.* [***În*** + ***prost*** + *-it*].

împroşcá, împróşc vb. (tr.) **1.** a arunca cu pietre, cu proiectile etc.: *împroşca palatul cu două tunuri.* BĂLC.; **2.** a atinge cu violenţă; a lovi: *cînd el ieşi din biserică, începură a-l împroşca cu pietre.* NEGR.; **3.** a împrăştia stropind; a stropi cu apă, cu noroi etc.: *bălţile de noroi ce împroşcau pe cutezătorul.* EM.; (refl. recipr.) *nimfe albe ca zăpada scutur ap-albastră caldă se împroşcă-n joacă dulce.* EM.; **4.** (fig.) a ocărî, a adresa cuiva cuvinte injurioase: *el e acela care împroşcase cu toate ocările pe Şerban Cantacuzino.* CĂL. [De la ***împrocica*** (<sl. ***prokati***)].

împroşcáre, împroşcări f. acţiunea de a împroşca; stropire. [V. ***împroşca***].

împroşcat, ~ţi, împroşcată, ~e a. **1.** murdărit prin stropire; stropit: *s-opreşte din fuga sureapă cu hainele de sudori pline, de pulbere şi sînge împroşcat.* B.-DEL.; **2.** aruncat, zvîrlit: *apa împroşcată ajungea pînă departe.* [V. ***împroşca***].

împroşcătúră, împroşcături f. **1.** stropire; **2.** (concr.) urmă lăsată prin împroşcare; stropitură, pată; **3.** canonadă, aruncare (de cantităţi mari): *amară împroşcătură de pietri.* DOS. [***Împroşca*** + *-tură*].

împrotívă adv. v. **împotrivă**.

împrotivi vb. v. **împotrivi**.

împrumút, împrumuturi n. **1.** faptul de a împrumuta: *s-a pornit după împrumuturi.* CAR.; **de împrumut, a)** care este împrumutat de la altcineva sau din altă parte; **b)** (p. ext.; ironic; despre o haină) care nu i se potriveşte cuiva: *un strai unguresc larg, încît pare că e de împrumut.* NEGR.; **cu împrumut**, sub condiţia restituirii (la o anumită dată): *în februarie căuta bani cu împrumut punînd ipotecă moşia.* CĂL.; **a da** sau **a lua (cu) împrumut**, a împrumuta: *le daţi împrumut şi nemica n-aşteptareţi să luaţi.* VARL.; **2.** (concr.) obiect sau sumă de bani împrumutată: *na-ţi împrumutul înapoi.* CR.; **3.** cuvînt luat din altă limbă: *împrumut lexical.* [Lat. ***in promutuum***].

împrumutá, împrumút vb. **1.** (tr.) a da ceva cu condiţia de a primi înapoi: *se trezea la uşa ei cu Dănilă cerînd să-i împrumute carul.* CR.; (p. ext.) *orizontul misterului se adaugă la orizontul concret, împrumutînd acestuia semnificaţii neprevăzute şi cu totul inedite.* BL.; **2.** (tr. şi refl.) a lua ceva cu condiţia restituirii: *metoda, devenită insuportabilă, era de a lua pe credit, de a împrumuta.* CĂL.; **3.** (tr.) a prelua de la altul obiceiuri, idei, cuvinte etc.; (p. ext.) a imita: *poetul nostru le-au împrumutat de la alţii, ca să-şi facă mai plăcută izvoditura.* B.-DEL.; *popoarele germanice au împrumutat cultura romană.* IBR. [***Împrumut*** + *-a*].

împrumutábil, ~i, împrumutabilă, ~e a. care poate fi împrumutat: *romantismului de imaginaţie şi fantezie, mai împrumutabil, i-a luat locul subiectivismul romantic, mai personal.* IBR. [***Împrumuta*** + *-bil*].

împrumutáre, (rar) **împrumutări** f. acţiunea de a (se) împrumuta şi rezultatul ei: *artele ... fac împrumutări norocite.* OD.; *i-a refuzat împrumutarea abonamentului pe calea ferată.* CĂL. [V. ***împrumuta***].

împrumutát, ~ţi, împrumutată, ~e a. **1.** care este dat sau luat cu împrumut: *a restituit cu greu banii împrumutaţi;* **2.** care este din altă limbă sau de la alt popor; (p. ext.) imitat: *acele ziceri sînt sau româneşti uitate, sau împrumutate de la limbile surori.* NEGR.; *cuvînt împrumutat; obiceiuri împrumutate.* // m. (rar) persoană care a făcut un împrumut: *nu se cade ca împrumutătorul să distrugă toată puterea de producţie a împrumutatului.* EM. [V. ***împrumuta***].

împrumutátor, ~i, împrumutătoáre a. şi m., f. (persoană) care împrumută sau de la care se împrumută ceva: *obţine a fi trecută creditoare pe tabloul împrumutătorilor soţilor Odobescu.* CĂL. [***Împrumuta*** + *-tor*].

împufát, ~ţi, împufată, ~e a. (rar) ceţos, neguros: *o atmosferă grea, fumurie şi împufată.* DELAVR. [***În*** + ***puf***[2] + *-at*].

împuiá, împuiez vb. (rar; tr.) a împodobi, a încărca: *o facultate a Universităţii din Bucureşti e împuiată cu bulgari tîrzii la minte.* EM.; **a împuia capul** (sau **urechile**) **cuiva**, a ameţi cu vorba, a spune cuiva vrute şi nevrute (insistînd pentru ceva): *haide, nu ne mai împuia capul!* CAR.; *zvonurile acestea le împuiară urechile.* DELAVR. [***În*** + ***pui***[1] + *-a*].

împuitúră, împuituri f. (înv. şi reg.) împunsătură, înţepătură: *daca-l vor împunge numai cu o-mpuitură de ac, el să face nemică.* DOS. [***Împuia*** + *-tură*].

împulpá, împulpez vb. (pop.; refl.) **1.** a se întrema, a se reface; **2.** a prinde curaj; **3.** a se opinti: *împulpaţi-vă!* [Lat. **impulpo, -are*].

împungáci, împungace a. (despre vite) care are năravul de a lovi cu coarnele. [***Împung*** (prez. ind. de la *împunge*) + *-aci*].

împungátor, ~i, împungătoáre a. **1.** (despre vite) care împunge: *taur împungătoriu.* BIBLIA; **2.** (fig.; despre ochi sau privire) pătrunzător, scrutător; **3.** (fig.; despre cuvinte) înţepător, muşcător: *semnele cuvintelor împungătoare.* CANT. [***Împung*** (prez. ind. de la *împunge*) + *-(ă)tor*].

împúnge, împung vb. **1.** (tr.) a înțepa cu un vîrf ascuțit; a înfige (în ceva) un obiect cu vîrf ascuțit: *viespea, miere după ce nu face, sare și te-mpunge cu ace.* PANN; *am dat cu cuțitul, la nimereală l-am împuns și în umăr și în gît.* TUD.; (fig.) *un bold de ghiață îi împungea inima și-l întorcea iarăși în lume.* SAD.; **2.** (tr.) a îmboldi, a stimula cu ajutorul unui obiect ascuțit; **a (o) împunge la fugă**, a o lua la fugă: *apoi la fugă am împuns spre-a turcilor redută.* AL.; **3.** (refl.) a se înțepa, a se răni cu ceva ascuțit; **4.** (tr. și intr.) a lovi cu coarnele, a avea năravul de a lovi cu coarnele: *dobitoc ce voi a-mpunge mă vor socoti pre mine.* NEGR.; **5.** (fig.; tr.) a ironiza, a persifla, a ofensa cu vorba: *cu astă vorbă îl împunse.* PANN; **6.** (rar; tr.) a înfige, a băga: *împungînd săbiile în pămînt lîngă ei, frînseră în mîni pită de secară.* SAD. [Lat. ***impungere***].

împúngere, împungeri f. acțiunea de a (se) împunge și rezultatul ei: *desprețuind a lancei împungeri ucigașe.* NEGR. [V. ***împunge***].

împunsătúră, împunsături f. **1.** împungere cu acul; **2.** loc unde a pătruns acul sau alt obiect ascuțit; **3.** înțepătură: *era să mor de-mpunsăturile lor.* POP; **4.** (fig.) vorbă usturătoare, aluzie răutăcioasă: *satirile lui sînt înarmate cu împunsături.* GHICA; **5.** durere ascuțită de scurtă durată; junghi: *prin sugestie, începe să simtă impunsături prin mai și se îmbolnăvește de-a binelea.* CĂL.; (fig.) *am primit în inima mea împunsătura înțelegerii.* SAD. [***Împuns*** (part. de la ***împunge***) + ***-(ă)tură***].

împupăzá, împupăzez vb. (rar; tr.) **1.** a colora diferit, a împestrița (ca o pupăză); **2.** (fig.) a amesteca: *a împupăza limba cu cuvinte străine.* [***În*** + ***pupăză*** + ***-a***].

împupí, pers.3 **împupește** vb. (reg.; intr.) a îmboboci, a înmuguri; (p. ext.) a înflori: *căci cîte flori împupesc, toate pe una jălesc.* POP. [***În*** + ***pup***^{1} + ***-i***; cf. sb. ***pupiti***].

împurpurá, împurpurez și (reg.) **împúrpur** vb. (refl.) a deveni de culoare purpurie; a se înroși: *spre răsărit orizontul se împurpura.* TUD. [***În*** + ***purpură*** + ***-a***].

împușcă, împúșc vb. **1.** (intr.) a descărca o armă de foc, a trage cu o armă; (compus) **împușcă-n-lună**, (m.) om nestăpînit și lipsit de experiență: *bre, ce-mpușcă-n lună!* AL.; **2.** (intr.) a face să explodeze o încărcătură explozivă; **3.** (tr. și refl.) a (se) omorî sau a (se) răni cu o armă de foc: *astăzi împușcă-i porcii, mîne vacile și boii.* CR.; *se împușcă în momentul cînd e arestat.* CĂL.; (absol.) *nu e cu putință să ne închipuim un maior și soldați integral furibunzi, împușcînd cu sete, cu absurditate.* CĂL.; (refl. pas.) *cu el se făceau vînători homerice, împușcîndu-se cîte o căruță de lupi, vulpi și iepuri.* CĂL.; (fam.) **a împușca francul**, a fi în mare lipsă de bani; a trăi din expediente; **4.** (tr.) a fixa, a bate, a înfige cu ajutorul unei încărcături explozive: *a împușca dibluri în perete.* [***În*** + ***pușcă*** + ***-a***].

împușcáre, împușcări f. **1.** acțiunea de a (se) împușca și rezultatul ei: *răsună codrul de-mpușcări.* AL.; **2.** ucidere sau rănire cu o armă de foc: *sugrumările, evirarea, spînzurarea, împușcarea sînt povestite cu atenție.* CĂL.; **3.** rupere în bucăți a unei roci printr-o explozie; **4.** fixare, batere cu ajutorul unei încărcături explozive. [V. ***împușca***].

împușcát, ~ți, împușcată, ~e a. **1.** atins, străpuns, rănit de glonte: *iepurele împușcat a mai fugit cîțiva metri*; **a fugi** (sau **a se duce, a ieși etc. ca**) **împușcat**, a fugi (a se duce, a ieși etc.) foarte repede, glonț: *se tot ducea împușcat.* CR.; **2.** bătut, înfipt prin împușcare: *tablou fixat cu dibluri împușcate.* [V. ***împușca***].

împușcătúră, împușcături f. **1.** pocnet de pușcă, zgomot produs de descărcarea unei arme: *se părea că aude împușcături.* NEGR.; **2.** explozie produsă în lucrările miniere. [***Împușca*** + ***-tură***].

împuternicí, împuternicesc vb. (tr.) **1.** (înv. și pop.) a da cuiva putere; a întări; a reface puterile cuiva: *trebuiră a mai ședea pe loc ... spre a împuternici oastea muncită.* BĂLC.; (refl.) *limba literară se îmbogățește, se împuternicește.* IBR.; **2.** a da puterea de a face ceva; **3.** (jur.) a da mandat, a autoriza. [***În*** + ***puternic*** + ***-i***].

împuternicíre, împuterniciri f. **1.** acțiunea de a împuternici și rezultatul ei; **2.** (rar) faptul de a se întări; restabilire; **3.** (jur.) mandat, procură: *aceasta-i o împuternicire dată de dumneata.* NEGR. [V. ***împuternici***].

împuternicít, împuterniciți a. **1.** (și m., f.) (persoană) autorizat(ă) să acționeze în numele cuiva; mandatar: *împuternicit cu aceste recomandații.* BĂLC.; **2.** (înv.) întărit, refăcut: *se sculă împuternicit din nou.* ISP. [V. ***împuternici***].

împuți, împút și (reg.) **împuțesc** vb. **1.** (tr.) a umple cu miros greu, urît: *răii să mulțiră, de stricară lumea și o împuțiră.* DOS.; **2.** (refl.) a (se) strica căpătînd miros urît: *peștele de la cap se împute.* NEGR.; (fig.) *treburile se împut pe zi ce trece.* GHEȚIE. [***În*** + ***puți***].

împuțiciúne, împuțiciuni f. **1.** (înv.) miros greu; putoare; **2.** (concr.) lucru rău mirositor; (p. ext.) murdărie: *un săhastru, de mare împuțiciune nu putea trăi.* VARL. [***Împuți*** + ***-ciune***].

împuțináj, împuținez și (înv.) **împuțín** vb. (refl. și tr.) a (se) face mai puțin, a (se) micșora: *iară apa, mergînd, să împuțina.* BIBLIA; *timpul acuș trece iar zilele noastre s-împuținâ.* B.-DEL.; **a se împuțina cu inima**, v. **inimă**. [***În*** + ***puțin*** + ***-a***].

împuținăre, împuținări f. faptul de a (se) împuțina; reducere, micșorare, descreștere, diminuare, scădere: *ornicul lui Caraiman ... a dat de asemenea mărturie de trecerea timpului și împuținarea vieții noastre.* SAD. [V. ***împuțina***].

împuținát, ~ți, împuținată, ~e a. **1.** care a scăzut ca număr sau ca mărime; micșorat; **2.** care a scăzut ca intensitate; care este diminuat; slăbit: *își simte împuținată afecția față de Avestița.* CĂL. [V. ***împuțina***].

împuțít, ~ți, împuțită, ~e a. **1.** care a intrat în putrefacție; care miroase urît din cauza alterării: *putred și împuțit de patru dzile.* VARL.; *mort ca acela carele zace împuțit în groapă altul nu iaste fără numai păcătosul.* ANTIM; **2.** murdar, neîngrijit: *casă împuțită*; **3.** (despre oameni; și subst.) nespălat, murdar; **4.** (și subst.) leneș peste măsură; trîndav, puturos. [V. ***împuți***].

împveștí vb. v. **învește.**

în prep. **1.** (indică interiorul unde se petrece ceva): *în cotlon torcea motanul, pieptănîndu-și o ureche.* EM.; *în cameră era cald*; **2.** (indică un spațiu către care are loc o mișcare): *se suie în pod.* CR.; *merge în casă*; **3.** (indică situarea între mai multe ființe sau lucruri) printre: *nu departe stă Pepelea tupilat în flori de mai.* AL.; **4.** (arată că starea sau mișcarea are loc pe o suprafață sau deasupra) pe: *călușii munteneșți nici nu erau asudați cînd au poposit în culme.* SAD.; *s-au oprit în deal*; **5.** (indică direcția sau ținta mișcării) la: *apucînd spre sat în vale, ne-om da sărutări pe cale.* EM.; *merge în deal*; **6.** (indică obiectul de care se atîrnă ceva sau se leagă ceva): *în belciugul de la carîmbul dedesubt, din stînga, era aninată o bărdiță.* CR.; **7.** (exprimă ideea de răspîndire, de difuzare): *împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea.* CR.; **8.** (indică reperul față de care se face o raportare în spațiu) la, prin dreptul: *pîndind tocmai cînd era soarele în cruce ..., se răpede ca prin foc.* CR.; **9.** (în corelație cu „din"; indică o succesiune în spațiu sau în timp): *amîna din zi în zi.* CR.; *trecu muntele, cătărîndu-se din colț în colț.* ISP.; **10.** (indică timpul cînd se petrece ceva): *în vară dulci păsărele sosesc voios.* AL.; **11.** (precedat de „pînă"; indică momentul pînă la care ajunge ceva): *alergarea de cai ... se prelungise pînă în luna lui septembrie.* NEGR.; **12.** (indică un interval de timp) după, peste: *de azi în trei zile plecăm.* ISP.; **13.** (indică durata): *n-am pățit eu asta numa o dată în viața mea.* CR.; **14.** (arată cauza) din pricina ..., în urma ...: *începe a face un tărăboi, de s-a sculat toată ograda în gura lui.* CR.; **15.** (arată scopul): *fără să-și mai aducă aminte că plecase în peșit.* ISP.; *i-a sărit în ajutor*; **16.** (exprimă o modalitate): *să se înțeleagă în scris.* SL.; *trebuie să vii în jachetă gri.* GHEȚIE; **17.** (exprimă o comparație) sub formă de ..., ca ...: *fumul țigaretei ... zboară în spirale.* AL.; **18.** (exprimă conformitatea cu ceva) conform cu ..., potrivit cu ...: *tocmi oștile ... cum știa el în legea lui.* ISP; **19.** (arată instrumentul sau materia): *văzîndu-se prins în clește ..., îi jură credință.* CR.; *să-mi dea orzul fiert în lapte.* ISP; **20.** (indică o relație) cît privește, (cu privire) la: *un bondar rotund în pîntec.* EM.; *în poeții anteriori, trecutul era utilizat ca un îndreptar pentru prezent.* IBR.; *era neîntrecut în fugă*; **21.** (introduce un complement indirect): *petrecea zile întregi cufundat în studiul documentelor adunate.* GHICA; **22.** (introduce un complement direct): *să nu lovești în el!* COȘB.; **23.** (intră în componența unor locuțiuni adverbiale și prepoziționale): *în afară, în cruciș, în dos, în față, în zadar* etc. [Lat. ***in***].

înadíns adv. **1.** în mod intenționat, cu intenție: *vorbești înadins ori vrei să șuguiești?* CR.; (adj.) *a fost din parte-i și o înadinsă cercare de a constrînge.* OD.; **2.** anume, cu un scop: *arhitectul a urmărit înadins să cîștige cît mai mult spațiu pentru fresce.* BL. [***În*** + ***adins***].

înaintá, înaintez vb. **1.** (intr.) a merge înainte, a avansa (în spațiu sau în timp): *luntrea ... înaintează în lovire de lopeți.* EM.; *cu cît înaintează în veac, Zilot se dezvăluie nu numai întîrziat, ci o adevărată tombateră.* CĂL.; (fig.) *boala înainta insidioasă sub înfățișarea sănătății.* CĂL.; *gropile acelea pe sub pămînt înaintează tot mai mult.* VIERU; (refl.) *iată că se-nainta și pe prag se arata.* POP.; **a înainta în vîrstă**, a îmbătrîni: *cu cît înaintez în vîrstă, cu atîta mă pătrund.* NEGR.; **2.** (fig.; intr.) a progresa: *a înainta în studiu*; **3.** (tr.) a avansa, a ridica în funcție: *fu înaintat porucic pentru acte de bravură.* CĂL.; *a înainta în magistratură*; **4.** (tr.) a prezenta, a adresa, a trimite: *am hotărît să-mi înaintez demisia cît mai degrabă cu putință.* GHEȚIE; *a înainta o reclamație*; **5.** (tr.) a pune în față; a oferi; a propune: *slăbiciunea relativă a acelor două nuvele-roman e o dovadă de cele ce înaintăm aici.* IBR.; **6.** (înv.; tr.) a avansa o sumă de bani: *mă rog, babacă, încă și acum ca să-mi înaintezi leafa.* KOG.; (și: **nainta**). [***Înainte*** + ***-a***].

înaintáre, înaintări f. **1.** acțiunea de a înainta și rezultatul ei; deplasare înainte: *dau de o pădure în flăcări și înaintarea e cu neputință.* CĂL.; **2.** promovare, avansare: *trebuie ... să nu piarză vechimea pentru înaintarea la general de brigadă.* CAR.; **3.** progres, propășire: *foloasele ce dă literatura la înaintarea civilizației au fost simțite de toate națiile.* BOLLIAC; **4.** (sport) totalitatea înaintașilor dintr-o echipă. [V. ***înainta***].

înaintáș, ~i, înaintașă, ~e a. **1.** (rar) care merge înainte, care este în față: *după sute de bătăi de aripă, păsările înaintașe le așteptau pe cele rămase în urmă.* GHEȚIE; **2.** (și subst.) înhămat în față: *iapa înaintașă ... făcu o săritură în dreapta.* REBR.; *cal înaintaș.* // m. **1.** precursor, predecesor: *frumoasa cale ce înaintașii tăi și-au deschis.* CAR.; **2.** (sport) jucător din linia de atac a unei echipe; (și: (rar) **naintaș**). [***Înainte*** + ***-aș***].

înaintát, ~ți, înaintată, ~e a. **1.** care are concepții avansate; progresist: *gînditor înaintat*; **2.** care promovează progresul, care vizează progresul: *se remarcă prin îmbrățișarea în formulări simple a celor mai înaintate idei.* CĂL.; **3.** promovat, avansat; **4.** situat în fața altora prin nivelul de dezvotare: *niciodată nu va putea să-și îngăduie luxul națiilor industriale înaintate.* EM.; **5.** așezat, plasat înainte: *aproape de tranșeea lor, vom face aci un post înaintat.* PETR.; **6.** (fig.) ajuns la un grad înalt; avansat: *m-am descheiat la pardesiu atît cît să nu se observe uzura înaintată a hainelor.* GHEȚIE; **7.** tîrziu, avansat în timp: *ne-am luat adio la o oră foarte înaintată a nopții.* GHEȚIE; **înaintat în vîrstă**, bătrîn, vîrstnic: *Trăsnea era înaintat în vîrstă.* CR.; **vîrstă înaintată**, bătrînețe: *experiența, vîrsta înaintată îi dau lui Neculce dezlegarea limbii.* CĂL. [V. ***înainta***].

înainte adv. **1.** în față: *treceam puntea peste apa Neamțului, bunicul în urmă, cu caii de căpăstru, și eu înainte.* CR.; **a(-i) ieși înainte**, a apărea, a se ivi în fața celui care se deplasează: *prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav.* CR.; **a sări cuiva înainte**, v. **sări**; **a i-o lua cuiva înainte**, v. **lua**;

a-l lua ceva înainte, v. **lua; a apuca cu gura înainte,** v. **apuca; 2.** strigăt folosit ca îmbold, ca îndemn; **3.** mai devreme, în trecut: *cu o zi înainte, au fost insultaţi şi calomniaţi.* EM.; *nu mai are acele visuri îndrăzneţe ca înainte.* IBR.; *înainte nu era aşa; cum s-a zis mai înainte*; **înainte de ...** (sau **ca ...**), în perioada anterioară: *plata cupoanelor obligaţiilor domeniale s-au făcut înainte de scădere.* EM.; *e la un ceas tîrziu, puţintel înainte de revărsarea zorilor.* SAD.; **înainte de vreme,** v. **vreme; înainte de toate** (sau **de orice**), mai întîi, în primul rînd, fără întîrziere, cu prioritate; mai ales: *nu s-a deprins să vadă în femeie, mai înainte de toate, un om.* IBR.; *caracteristic pentru elenism e înainte de orice turburătorul amestec de curente spirituale.* BL.; **înainte de vreme,** odinioară; **înainte-mergător, a)** precursor, predecesor; **b)** (p. ext.) persoană cu vederi înaintate; **c)** supranume al sfîntului Ioan Botezătorul; **4.** mai departe, în continuare (în timp sau în spaţiu): *că cuvîntul din poveste înainte mult mai este.* CR.; *după ce s-au hodinit caii, am pornit înainte.* CR.; **de azi** (sau **aici, acum, mîine etc.**) **înainte,** de azi (sau aici, acum, mîine **etc.**) încolo; în viitor: *voi spune destule greşeli de azi înainte.* BAC.; *hotărî să se dedice de acum înainte avocaturii şi politicii.* CĂL. // prep. (artic.) **1.** în faţa, dinaintea (cuiva sau a ceva): *nu iaste tot pămîntul înaintea ta?* BIBLIA; *mi-am dat cu cucerie toată voinţa înaintea Măriei tale.* ANTIM; (p. ext.) *apără-tu-te-am cumva în vreun proces înaintea instanţei?* GHEŢIE; **a vedea negru** (sau **roşu etc.**) **înaintea ochilor,** a fi tulburat, confuz, copleşit; **2.** anterior: *cutremurul fu resimţit în oraş cu puţin înaintea orei cinci.* GHEŢIE; **3.** de faţă cu ..., faţă de ...: *tăcu din gură şi înghiţi ruşinea ce-i făcură fraţii înaintea tatălui său.* ISP.; **a sta înaintea cuiva,** a) a se opune; **b)** a încurca, a zădărnici acţiunile cuiva; **4.** anterior, mai devreme decît ...: *tată-său ... se întorsese înaintea ei.* ISP.; (şi: (pop.) **nainte**). [Lat. ***in ab ante***].

înaljós, înaljosuri n. (înv.) **1.** pagubă, neajuns: *ale tale multe înaljosuri ce ţi s-au făcut jelind.* CANT.; **a face (cuiva) înaljosuri,** a aduce prejudicii; a păgubi: *iar de au făcut cuivaşi înaljosuri, tot pentru turci au făcut.* UR.; **2.** ceea ce este jos, dedesubt: *spre înaljosului parte cu mare repejune se povîrneşte.* CANT. [*În* + ***al*** + ***jos***].

înált, ~ţi, înaltă, ~e a. **1.** (foarte) ridicat, care se întinde mult în sus: *salcîmii înalţi îşi încovoaie în toate părţile ramurile negre.* MAT.; *drumul ieşi la loc deschis păzit de o gardă de copaci drepţi şi înalţi.* CĂL.; *muntele înalt*; **a pluti în sfere înalte,** a fi distrat; **2.** de statură mare: *Florenţa era o fată înaltă, cu umeri puternici.* GHEŢIE; **3.** ascuţit, subţire: *înşiră cu glasuri nalte.* PANN; *se cunosc sunetele înalte ce le emit liliecii în zborul lor nocturn.* BL.; **4.** care are valoare sau măsură mare: *curent de înaltă tensiune*; **5.** (fig.) situat pe o treaptă ridicată; superior, măreţ: *e natural ca, atunci cînd se întruneşte societatea înaltă ..., limba întrebuinţată să fie mai aleasă.* IBR.; *poziţie înaltă*; (adv.) *această parte nu mai e înalt artistică, dar e impregnată oricum de aceeaşi personalitate.* CĂL.; **înaltă fidelitate,** calitate de a reda foarte fidel semnalele sonore; **6.** (fig.) superior, sublim: *în clipe aşa de înalte.* CAR. // n. înălţime: *cade o frunză din înalt.* VIERU; *în înaltul cerului, văzduhul pămîntului.* POP // m. termen de adresare către o persoană cu rang bisericesc superior: *primire la Înaltul*; (şi: (pop.) **nalt**). [Lat. ***in altum***].

înamorá, înamorez vb. (rar; refl.) a se îndrăgosti: *se-namorase de-o stea zîmbitoare.* AL.; (scris şi: *înnamora*). [*În* + ***amor*** + *-a;* cf. fr. ***enamourer***].

înamoráre, înamorări f. (înv.) faptul de a se înamora: *e o-namorare de tot ce e al tău, de-un zîmbet, de-un cutremur, de bine şi de rău.* EM. [V. ***înamora***].

înamorát, ~ţi, înamorată, ~e a. **1.** îndrăgostit: *fanţii umblau înamoraţi.* EM.; **2.** (rar) de dragoste: *dulce şoaptă-namorată prin văzduh încet zbura.* AL. [V. ***înamora***].

înapói[1] adv. **1.** în direcţia contrară înaintării; în spate, îndărăt: *cînd mă uit înapoi, doi hojmalăi se şi luase după mine.* CR.; *a primi înapoi*; **a da înapoi,** v. **da; a-şi lua vorba înapoi,** a-şi retrage vorba, făgăduiala făcută; a reveni asupra celor spuse, rectificîndu-le: *îşi luă vorba înapoi ... şi reduse coada vulpei pînă la vreo doi stînjeni.* OD.; **a se trage înapoi,** a se retrage: *rîul înapoi se trage ..., munţii vîrful îşi clătesc.* ALEX.; **2.** (înv.; într-un text, ca trimitere la un pasaj anterior) mai sus: *fu apoi chemat la Constantinopol şi depărtat din vizirat, după cum am văzut înapoi.* BĂLC.; **3.** în locul unde a fost mai înainte; la locul de proveniență: *îţi făgăduiesc că, odată pornit de la casa d-tale, înapoi nu m-oi mai întoarce.* CR.; *s-a întors înapoi*; **a da (ceva) înapoi,** a restitui, a înapoia; **4.** mai demult: *înapoi cu veacuri.* // prep. (artic.) în urma, îndărătul (cuiva sau a ceva): *birja a trebuit să se oprească înapoia unui şir întreg de trăsuri şi carete.* PETR. [*În* + ***apoi***].

înapoi[2] vb. v. **înapoia.**

înapoiá, înapoiez vb. **1.** (tr.) a da înapoi; a restitui: *trebuie să-mi înapoiezi scrisoarea pe care ţi-o cer.* CAR.; *să zicem ... „a înapoia" în loc de „a restitui".* MAIOR.; **2.** (refl.) a reveni la locul de unde a plecat; a se întoarce: *după cîteva minute, dezmeticit, se ridică de pe scaun şi se înapoie în cameră.* GHEŢIE; **3.** (fig.; înv.; refl. şi intr.) a regresa, a decădea: *cu un veac se înapoi* [ţara] *în toate.* NEGR.; (şi: (reg.) **înapoi**). [***Înapoi*** + *-a*].

înapoiát, ~ţi, înapoiată, ~e a. **1.** restituit, dat înapoi: *bani înapoiaţi*; **2.** rămas în urmă sub aspectul dezvoltării culturale, economice etc.: *în ţările înapoiate e întîi forma şi apoi fondul.* IBR.; *popor înapoiat*; **3.** retrograd, cu idei învechite: *sîntem foarte înapoiaţi şi ... lipsa de curiozitate ştiinţifică explică şi îngustimea spiritului critic.* CĂL.; *om înapoiat*; **4.** (despre oameni) întîrziat, arierat, redus mintal: *dintr-o boală din copilărie, Tita rămăsese cam înapoiată.* M.CAR. [V. ***înapoia***].

înapoiére, înapoieri f. **1.** acţiunea de a (se) înapoia şi rezultatul ei; **2.** restituire, restituţie: *înapoierea împrumutului la termenul stabilit*; **3.** întoarcere, revenire: *începea să-şi pregătească înapoierea în Germania.* GHEŢIE; **4.** stare de rămînere în urmă, de regres: *să ne lămurim pînă unde merge înapoierea noastră.* MAIOR. [V. ***înapoia***].

înaripá, înaripez vb. **1.** (refl.) a căpăta aripi: *calul se-naripă.* BOL.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) avînta, a (se) însufleţi: *atunci se-naripează neîmpăcatu-mi dor.* AL. [*În* + ***aripă*** + *-a*].

înaripát, ~ţi, înaripată, ~e a. **1.** care are aripi, cu aripi: *Amorul e zeu înaripat.* AL.; **2.** (fig.) avîntat, plin de elan: *gînd înaripat;* (iron.) *multiplică, într-un stil personal, inimitabil, colecţia de fraze înaripate cu care s-a făcut celebră deja actuala guvernare.* CF. [V. ***înaripa***].

înarmá, înarmez vb. (tr. şi refl.) a (se) dota cu arme, a (se) pregăti de război: *ei braţul tău înarmă, ca să loveşti în tine.* EM.; *odată se îmbracă şi se înarmează Ivan cu toate ale lui.* CR.; **a se înarma cu răbdare,** a-şi impune răbdare, stăpînire de sine. [*În* + ***armă*** + *-a*].

înarmáre, înarmări f. acţiunea de a (se) înarma: *ne făcusem o datorie din combaterea înarmărilor.* ARG. [V. ***înarma***].

înarmát, ~ţi, înarmată, ~e a. dotat cu arme; care are armă asupra sa; pregătit pentru luptă: *poruncă grea i-oi da, ca, cu oastea înarmată, să pornească-acolo-ndată.* POP.; (fig.) *fiinţa preumană era înarmată cu depline şi agere facultăţi intelectuale.* BL. ; **înarmat din cap pînă în picioare** (sau **pînă în dinţi**), foarte bine pregătit pentru luptă. [V. ***înarma***].

înaurá vb. v. **înauri.**

înaurí, înauresc vb. (rar; tr.) a auri: *a sale ceruri se-naurează.* NEGR.; (şi: (reg.) **înaura**). [*În* + ***aur*** + *-i*].

înaurít, ~ţi, înaurită, ~e a. (pop. şi fig.) aurit: *mai toţi muritorii despre mine cu înaurite-s legaţi cătine.* B.-DEL.; *ca un măr înaurit.* POP. [V. ***înauri***].

înavuţí, înavuţesc vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină bogat; a (se) îmbogăţi; (fig.) *proza cu care a înavuţit tînăra noastră literatură.* CAR. [*În* + ***avut*** + *-i*].

înavuţíre, înavuţiri f. faptul de a (se) înavuţi; îmbogăţire: *marinăria îi putea duce la înavuţire.* TUD. [V. ***înavuţi***].

înavuţít, ~ţi, înavuţită, ~e a. îmbogăţit: *face procesul clasei înavuţite şi a nobleţei sărace.* CĂL.; *naţii înavuţite.* [V. ***înavuţi***].

înavuţítor, ~i, înavuţitoáre a. care înavuţeşte, care face (pe cineva) avut. [***Înavuţi*** + *-tor*].

înăbuşeálă, (rar) **înăbuşeli** f. zăduf, arşiţă, dogoare; (p. ext.) aer greu respirabil. [***Înăbuşi*** + *-eală*].

înăbuşí, înăbuşesc şi **înăbuş** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) sufoca, a (se) asfixia; a (i se) opri respiraţia: *pe-afară de stai te-năbuşi de fum.* BAC.; *fătul e înăbuşit sub pernă şi aruncat în heleşteu.* CĂL.; **2.** (tr.) a năpădi, a împiedica dezvoltarea: *buruienile înăbuşă semănăturile*; **3.** (fig.; tr.) a reprima: *revoluţia e în aer, datoria noastră s-o înăbuşim în faşă.* AL.; **4.** (tr.) a face să nu se simtă, să nu se manifeste: *Şoimaru îşi înăbuşi un geamăt.* SAD.; *şi-a înăbuşit mînia*; **5.** (tr.) a face să ardă mocnit: *a înăbuşi focul.* [***În*** + ***năbuşi***].

înăbuşíre, înăbuşiri f. **1.** acţiunea de a (se) înăbuşi; sufocare; **2.** (fig.) reprimare. [V. ***înăbuşi***].

înăbuşít, ~ţi, înăbuşită, ~e a. **1.** fără putere, stins: *a ascultat tropotul înăbuşit al cailor depărtîndu-se.* SAD.; *o voce înăbuşită*; **2.** fiert în aburi: *friptură înăbuşită;* (adv.) *a fierbe înăbuşit.* [V. ***înăbuşi***].

înăbuşitór, ~i, înăbuşitoáre a. care înăbuşă; sufocant: *stătea ... înmirosul înăbuşitor de spirt.* TUD.; *atmosferă înăbuşitoare;* (fig.) *invazia înăbuşitoare a grecismului.* IBR. [***Înăbuşi*** + *-tor*].

înăclăí, înăclăiesc şi (reg.) **înăclăi** vb. (tr. şi refl.) a (se) umple, a (se) întesa cu substanţe lipicioase sau cu grăsimi. [***În*** + ***năclăi***].

înăclăít, ~ţi, înăclăită, ~e a. impregnat, întesat cu substanţe lipicioase sau cu grăsimi. [V. ***înăclăi***].

înăcreálă, înăcreli f. substanţă acră cu care se înăcreşte mîncarea; mîncare acră sau înăcrită. [***Înăcri*** + *-eală*].

înăcrí, înăcresc vb. (refl. şi tr.) **1.** a (se) acri; (p. ext.) a (se) strica, a (se) altera: *laptele ... nu s-o fi înăcrit?* CAR.; **2.** (fig.) a deveni sau a face să devină posac, agasat; **a i se înăcri sufletul cuiva,** a-i fi lehamite, a se plictisi: *mi s-a înăcrit sufletul de dînsa!* CR.; (şi: (pop.) **năcri**). [***În*** + ***acru***[1] + *-i*].

înăcríre, înăcriri f. acţiunea de a (se) înăcri şi rezultatul ei. [V. ***înăcri***].

înăcrít, ~ţi, înăcrită, ~e a. 1. acrit; (p. ext.) alterat, stricat: *mîncare înăcrită*; **2.** (fig.) posac, ursuz, morocănos: *bătrîn înăcrit;* (şi: (pop.) **năcrit**). [V. ***înăcri***].

înăduşeálă, înăduşeli f. (reg.) **1.** insuficienţă respiratorie; (spec.) astm; **2.** caniculă; **3.** aer greu. [***Înăduşi*** + *-eală*].

înăduşí, înăduşesc vb. (reg.) **1.** (intr., tr. şi refl.) a (se) sufoca, a (se) înăbuşi, a (se) năbuşi: *vara te înăduşi de căldură şi ţînţarii te chinuie amarnic.* CR.; **2.** (fig.; tr.) a încurca, a stînjeni: *mînca-l-ar brînca să-l mănînce, ... că mult mă mai înăduşi cu dînsul.* CR.; *nu mă mai înăduşi şi tu cu problemele tale!*; **3.** (tr.) a face să se stingă: *începe a turna la ţărnă peste foc şi-l înăduşă.* CR.; (scris şi: *înnăduşi*). [***În*** + ***năduşi***].

înăduşít, ~ţi, înăduşită, ~e a. (reg.) înfundat, năduşit, (aproape) sufocat: *numai iaca ce aude o bîzîitură înăduşită.* CR.; (adv.) *atunci odată încep ele a se boci înăduşit şi a se bate cu pumnii în cap.* CR. [V. ***înăduşi***].

înălbăstrí, înălbăstresc vb. **1.** (intr.; tr. şi refl.) a (se) colora, a (se) face albastru; **2.** (refl. şi intr.) a se învineţi (de mînie): *de grea mînie el tot înălbăstreşte.* COŞB.; **3.** (înv.; intr.) a apărea îmbrăcat în haine orăşeneşti: *cînd văd tabere viind şi ciocoii înălbăstrind.* POP. [***În*** + ***albăstri***].

înălbí, înălbesc vb. **1.** (intr. şi refl.) a deveni alb; a se albi: *pe scări de marmură, prin vechi portaluri, pătrunde luna, înălbind pereţii.* EM.; *mai vrătos de*

neasa înnălbi-me-voiu. PSALT.; **2.** (tr.) a face să devină alb: *înălbesc pînza;* **3.** (fig.; tr. şi intr.) a deveni sau a face bătrîn, cu părul alb: *băsmuitorul de-acum a-nălbit iar basmul acesta nu are sfîrşit.* VIERU; **a înălbi pe dracul,** v. **drac;** (scris şi: (înv.) *înnălbi*), (şi: (pop.) **nălbi, înrălbi**). [*În* + ***albi***].

înălbíre, înălbiri f. faptul de a (se) înălbi. [V. ***înălbi***].

înălbít[1] f. faptul de a înălbi: *înălbitul pînzei;* (şi: (pop.) **nălbit**). [V. ***înălbi***].

înălbít[2]**, ~ţi, înălbită, ~e** a. albit, făcut alb: *pe cîmpia înălbită, netedă, strălucitoare, se văd insule de codri.* AL. [V. ***înălbi***].

înălbitór, ~i, înălbitoáre a. (reg.) care înalbeşte. // m., f. persoană care înalbeşte pînza; albitor. // f. vas în care se înalbeşte pînza. // m. substanţă folosită pentru a înălbi (materiale textile); (şi: (pop.) **nălbitor, nălbitoare**). [***Înălbi*** + *-tor*].

înăltişór, ~i, înăltişoáră, ~e a. înăltuţ: *mîndra mea, că-i năltişoară.* POP.; (şi: (pop.) **năltişor**). [***Înalt*** + *-işor*].

înăltúţ, ~i, înăltuţă, ~e a. diminutiv al lui înalt; înăltişor: *are o fată de douăzeci de ani, înăltuţă, s-ar putea să i se potrivească.* GHEŢIE; (şi: (pop.) **năltuţ**). [***Înalt*** + *-uţ*].

înălţă, înálţ vb. **1.** (tr. şi refl.) a face sau a deveni mai înalt; a (se) îndrepta în sus; a (se) ridica: *Păsărilă atunci se înalţă puţin şi începe a cotrobăi pe după stînci.* CR.; (fig.) *fu înălţat la cer prin laudele entuziaste.* MAIOR.; *presimţirea încolţirii lor îmi înalţă sufletul şi mă îndeamnă a trăi.* VIERU; **a(-şi) înălţa ochii,** a-şi ridica privirea: *ea înălţă spre el ochii verzi.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a deveni mai înalt; a creşte; **3.** (tr.) a construi, a clădi: *a înălţa un zid, o cetate;* (fig.) *înălţăm ... cu succes măreţe clădiri imaginare.* GHEŢIE; **4.** (refl.) a apărea, a se ivi (în toată înălţimea): *zări înălţîndu-se înaintea lui Cetatea Neamţului.* NEGR.; **5.** (tr.) a ridica în rang; a avansa, a înainta; **6.** (tr.) a face să progreseze; a intensifica, a perfecţiona: *Eminescu înalţă rimele poeziei române.* MAIOR.; (fig.) *politica ta vicleană îndrăzneşte în zadar să-mi înalţe fanatismul.* HEL.; **7.** (refl.) a se face simţit, remarcat: *glasul se înalţa limpede din umbră.* SAD.; **8.** (refl.) a se mîndri, a se sumeţi: *cine se înalţă se smereşte.* NEGR. [Lat. **inaltiare* (<***altus***)].

înălţáre, înălţări f. **1.** acţiunea de a (se) înălţa; ridicare, urcare: *înălţarea avionului;* **2. Înălţarea (Domnului)**, sărbătoare religioasă creştină la 40 de zile după Paşti: *biserică mare de piatră cu hramul Înălţării.* NEGR.; **3.** înaintare în rang, într-un serviciu, într-o funcţie etc.: *atunci se făceau şi înălţări în grad.* BĂLC.; **4.** (înv.) urcare a unui monarh pe tron: *înălţarea lui Mahomed al III-lea.* BĂLC.; **5.** (fig.) progres, dezvoltare: *viitor de aur ţara noastră are şi prevăd prin seculi a ei înălţare.* BOL. [V. ***înălţa***].

înălţát, ~ţi, înălţată, ~e a. **1.** care este plasat sus (în raport cu o poziţie anterioară sau cu un reper); ridicat, săltat: *ochii îi crescură sub sprîncene înălţate.* SAD.; **2.** care ocupă într-o ierarhie o poziţie superioară; ales: *au ales un feliu de izvodire de şagă, unde nu trebuesc atîta înălţate gînduri şi cuvinte alese.* B.-DEL.; **3.** (înv.; ca termen de reverenţă) mărit, slăvit: *prea înălţate Doamne!* [V. ***înălţa***].

înălţătór, ~i, înălţătoáre a. **1.** care înalţă: *vrea să sublinieze simbolic tendinţa înălţătoare a columnei.* BL.; **2.** care ridică din punct de vedere spiritual: *în monarhie nu e cea simţire noablă, de suflet înălţătoare ce să chiamă-a patrii iubire.* B.-DEL.; *fapte înălţătoare.* // n. dispozitiv de ochire la armele de foc uşoare şi la tunuri, care ajută la vizarea obiectivului ochit. [***Înălţa*** + *-tor*].

înălţíme, înălţimi f. **1.** calitatea de a fi înalt; dimensiunea verticală a unui lucru sau a unei fiinţe (de la bază pînă la vîrf): *înălţimea turnului;* **2.** perpendiculară trasată din vîrful unei figuri geometrice (sau unui corp) pe bază; **3.** distanţă de la nivelul pămîntului sau de la un nivel orizontal pînă la un punct situat deasupra lui: *apa se ridică în pompe numai pînă la o anumită înălţime.* BL.; **4.** loc înalt; vîrf, culme: *jnepi şi ienuperi acoperă înălţimile.* CĂL.; **5.** punct, nivel foarte ridicat: *îi ridică la o strașnică înălţime.* NEGR.; *pe deasupra lor, în înălţimea văzduhului, a trecut un stol de cocoare.* SAD.; **6.** văzduh, atmosferă: *ţarca dădu glas şi fîlfîi în înălţime.* SAD.; **7.** (p. ext.; la pl.) cer, ceruri; **8.** numărul de vibraţii pe secundă al unui sunet: *variaţiile de înălţime ale sunetului sînt variaţii de frecvenţă în unitate de timp.* BL.; **9.** (fig.) superioritate intelectuală, morală etc.: *el a fost la înălţimea misiunii sale.* EM.; *lipseşte din ele înălţimea de gîndire universală.* IBR.; *înălţimea cugetării;* **a fi la înălţime,** a se prezenta aşa cum cere situaţia; **a fi la înălţimea situaţiei,** v. **situaţie; 10.** (înv.; urmat de un pronume posesiv) termen de reverenţă pentru o persoană de rang (foarte) înalt: *n-aveţi ştiinţă că înălţimea-sa este tata flămînzilor şi al însetaţilor?* CR.; *Înălţimea Voastră!* [***Înalt*** + *-ime*].

înăspri, înăspresc vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni aspru: *vîntul şi soarele înăspresc pilea;* **2.** (fig., tr. şi refl.) a (se) face mai dur, mai sever; a (se) irita (căpătînd o expresie de duritate): *se înăspri craiul.* PANN; *o mască nouă, necunoscută, îi înăsprea şi-i urîţea trăsăturile.* GHEŢIE; (fig.) *limbajul ziarelor noastre liberale s-au înăsprit peste măsură.* EM.; **3.** (refl.) a se răci: *vremea prinde a se-năspri.* VLAH.; **4.** (refl.) a se îngreuna, a se înrăutăţi: *s-a înăsprit viaţa;* **5.** (refl.) a se încorda, a se agrava, a se ascuţi: *relaţiile cu domnul şi cu fricosul tată se înăspriră.* CĂL.; *s-au înăsprit relaţiile dintre cele două ţări;* **6.** (refl.) a se acidula: *vinul s-a înăsprit;* (şi: (pop.) **năspri**). [***În*** + ***aspru***[1] + *-i*].

înăspríme f. (rar) asprime: *îl goni afară cu înăsprime.* PANN. [***În*** + ***asprime***].

înăspríre, înăspriri f. acţiunea de a (se) înăspri şi rezultatul ei; (şi: (pop.) **năsprire**). [V. ***înăspri***].

înăsprít, ~ţi, înăsprită, ~e a. **1.** devenit (mai) aspru; asprit; **2.** dur, neîndurat, iritat: *ură înăbuşită şi înăsprită de zece veacuri.* BĂLC.; **3.** acidulat, înţepător: *must, vin înăsprit;* (şi: (pop.) **năsprit**). [V. ***înăspri***].

înăúntru adv. **1.** în interior: *şi intră înlăuntru Noe.* BIBLIA; **2.** (înv.) în centrul Europei (în special în Austria): *a plecat înăuntru.* AL. // prep. (artic.) în interiorul, în mijlocul ...: *nu pute să bage înlăuntrul ogrăzii şi dobitoacele.* DRĂGHICI; ; (şi: **năuntru, înlăuntru, înluntru**). [Lat. ***in-ad-intro***].

încadrá, încadrez vb. **1.** (tr.) a înrăma, a pune o ramă: *în oglinda larg-ovală încadrată în argint, bate toamna.* BAC.; *a încadra o pictură;* (fig.) *păru-i ca aurul faţa-n-cadrează.* EM.; **2.** (tr.) a înconjura, a împresura: *Adnana la mijloc, încadrată de tatăl ei şi de căpitan, se fotografiară.* TUD.; **3.** (tr.) a insera, a introduce, a cuprinde: *a încadrat întotdeauna pe om în natură.* IBR.; *a încadra o anecdotă în text;* **4.** (refl.) a se potrivi, a se armoniza: *misticismul se încadrează în balcanism.* CĂL.; **5.** (tr.) a angaja, a primi într-un loc de muncă: *a fost încadrat la oţelărie;* **6.** (refl.) a se integra (într-un colectiv, într-o activitate etc.); **7.** (jur.; tr.) a cuprinde într-un text de lege o faptă, un delict; **8.** (refl.) a respecta o anumită limită de timp pentru săvîrşirea unei acţiuni. [Din fr. ***encadrer***].

încadráre, încadrări f. acţiunea de a (se) încadra: *şubrezenia poziţiei ... este suficient dezvăluită chiar şi numai prin această încadrare istorică.* BL. [V. ***încadra***].

încadratór, încadratori m. (rar) persoană care încadrează: *încadrator de tablouri.* [***Încadra*** + *-tor*].

încadratúră, încadraturi f. (rar) ramă, cadră: *portretele ... să vezi ce bine le şade ... în încadratura albă.* CAR. [***Încadra*** + *-tură*].

încái adv. (înv. şi reg.) încaltea, cel puţin, măcar: *fie-ţi milă de părinţii tăi încai!* PANN; *dă-mi încale viorica ce stă ascunsă sub spin.* CONACHI; (şi: **încailea, încale, încalea**). [***În*** + ***căi*** (pl. înv. de la *cale*)].

încáilea adv. v. **încai**.

încále adv. v. **încai**.

încálea adv. v. **încai**.

încáltea adv. (reg.) cel puţin, măcar, barem: *nu mi-ar fi ciudă, încaltea, cînd ai fi şi tu ceva.* CR. [***Încă*** + ***alte***].

încanaliáre f. (rar) înhăitare: *singur mi-am deplîns încanaliarea Doamne, cu ce lume m-am adunat.* M.CAR. [După fr. ***encanaillement***].

încapsulá, încapsulez vb. (tr.) **1.** a astupa cu o capsulă sticle de bere, apă minerală etc.; **2.** a închide în sticle astupate cu capsulă: *a încapsula berea;* (fig.) *omul este o fiinţă care încapsulează această animalitate.* BL.; (şi: **incapsula**). [***În*** + ***capsulă*** + *-a*].

încapsuláre, încapsulări f. acţiunea de a încapsula. [V. ***încapsula***].

încarcerá, încarcerez vb. (tr.) a băga la carceră; a întemniţa. [Din lat. ***incarcerare***, fr. ***incarcérer***].

încarceráre, încarcerări f. acţiunea de a încarcera; întemniţare: *refuză să fie scăpat prin subtilităţi procedurale, obţine încarcerarea şi cere şi lanţurile.* CĂL. [V. ***încarcera***].

încarcerát, ~ţi, încarcerată, ~e a. care se află în carceră, în închisoare: *condamnatul încarcerat;* (subst.) *i-au întrerupt bătăile în uşă ale celor încarceraţi.* GHEŢIE. [V. ***încarcera***].

încarná vb. v. **incarna**.

încarnáre f. v. **incarnare**.

încarnát a. v. **incarnat**.

încartiruí, încartiruiesc vb. (tr.) a instala unităţi militare într-o localitate: *în casa lui e încartiruit un fost adorator german al nevestei lui.* CĂL. [***În*** + ***cartirui***].

încartiruíre, încartiruiri f. cartiruire: *obligaţia de încartiruire cădea ... numai asupra iobagului.* BL. [V. ***încartirui***].

încasá, încasez vb. (tr.) **1.** a primi o sumă de bani; a obţine valoarea în bani a unei poliţe, a unui bilet de bancă etc.: *preoţii catolici ar fi fost îndrituiţi să încaseze ei dijma.* BL.; *avea cu el aproape cinci mii de franci, pe care tocmai îi încasează.* TUD.; **2.** (fig.) a primi lovituri: *a încasat mulţi ghionţi;* **a o încasa,** a primi bătaie. [Din it. ***incassare***].

încasáre, încasări f. acţiunea de a încasa şi rezultatul ei. [V. ***încasa***].

încasatór, ~i, încasatoáre m., f. persoană care primeşte banii datoraţi unei întreprinderi sau unei instituţii (deplasîndu-se pe teren). [***Încasa*** + *-tor*].

încastrá, încastrez vb. (tr.) **1.** a înţepeni un corp în altul; a realiza o montură: *a încastra o piatră preţioasă;* **2.** a realiza o legătură fixă între două corpuri pentru a împiedica mişcarea lor. [Din fr. ***encastrer***].

încastráre, încastrări f. acţiunea de a încastra şi rezultatul ei. [V. ***încastra***].

încazarmá, încazarmez vb. (tr.) **1.** a instala în cazarmă (ostaşi sau trupe); **2.** a reţine, a consemna ostaşii în cazarmă. [***În*** + ***cazarmă*** + *-a*].

înacazarmáre, încazarmări f. acţiunea de a încazarma. [V. ***încazarma***].

încă adv. **1.** (de obicei în legătură cu o negaţie; indică perpetuarea pînă la un moment) pînă acum; pînă atunci: *de cînd sîntem noi, încă nu ne-a zis nime tată şi mamă.* CR.; *n-a venit încă;* **2.** (arată continuarea unei acţiuni, unei stări, unui fapt) şi acum, (şi) mai departe, în continuare: *era un om de cincizeci de ani, încă neîncărunţit.* SAD.; **3.** (cu valoare temporală; indică încadrarea într-un moment anterior) de pe atunci (mai înainte); deja: *încă de mic te cunoşteam pe tine.* EM.; **4.** (arată repetarea unei acţiuni) din nou, iarăşi: *se cuvine ... să deşertaţi încă o cupă de vin italienesc.* SAD.; **încă o dată,** a doua oară, din nou, iarăşi: *fire bănuitoare şi iubitoare de certitudini, am ţinut să mă verific încă o dată.* GHEŢIE; **5.** (indică adăugarea unei alte cantităţi) în plus, pe deasupra: *acolo găsi încă două femei.* ISP; *trebuie să avem în vedere încă un fapt.* IBR.; **6.** (arată conformitatea) de asemenea: *latinii şi elenii încă au avut cîntări de acest feliu ţărăneşti.* B.-DEL.; *de noi încă n-are să fie bine.* CR.; **7.** (arată insistenţa sau intensitatea) chiar: *încă mă mir c-am avut răbdare.* CR.; **ba încă** sau **şi încă,** chiar mai mult (decît atîta): *Asachi se împacă cu lucrurile acestea, ba încă scrie cu oarecare mulţumire.* IBR.; **încă pe atît** (sau

pe-atîta) dublu: *scurteica fusese încă p-atît de lungă.* DELAVR.; **dar încă,** cu atît mai mult: *deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om.* CR.; **(şi) încă cum,** foarte mult, în mare măsură; **8.** (reg.; în legătură cu o negaţie) nici aşa: *de le-ai da cu lingura, şi-ncă nu le-ai sătura.* POP. [Lat. ***unquam***].

încăibărá, încăibărez şi **încáibăr** vb. (reg.) **1.** (tr.) a apuca şi a strînge cu forţă; **2.** (refl. recipr.) a se încăiera, a se lua la ceartă: *văzură pe Paşadia şi pe Pantazi încăibăraţi în chelfăneala cea mai deznădăjduită.* M.CAR; **3.** (tr.) a agonisi, a aduna cu greu: *să-şi încaibere şi el un venit.* ISP. [Et. nec.].

încăierá, încáier vb. (refl. recipr.) **1.** a se lua la bătaie: *era cît pe ce să se încaiere la bătaie.* CR.; (p. ext.) *pe trupul meu se vor încăiera cînii.* SAD.; **2.** a începe lupta: *oştile se încăierară.* // (tr.) **1.** (rar) a ataca, a hărţui: *nenorocitul îndrăzneţ, perpelindu-se ca un cîine încăierat de viespi ..., venea de-a rostogolul către iaz.* GAL.; **2.** (rar) a face să se lupte, să se bată; a provoca: *un scurt conflict de dragoste ... încăierase pe cei trei.* CĂL. [***În*** + ***caier*** + *-a*].

încăierăre, încăierări f. acţiunea de a (se) încăiera şi rezultatul ei; (reg.) încăierat, (rar) încăierătură: *spăimîntătoarea încăierare a luptătorilor.* OD.; *o încăierare s-a stîrnit cît ai bate din palme.* GHEŢIE. [V. ***încăiera***].

încăierát n. (reg.) încăierare; bătaie: *pînă la-mpăratul rabzi încăieratul.* PANN; **pe încăierate,** pornit pe ceartă, gata să se încaiere: *cei mai mari acum din afară, stau pe-ncăierate puşi.* COŞB. [V. ***încăiera***].

încăierătúră, încăierături f. (rar) încăierare: *a zugrăvit cu penelul său energic şi realist o încăierătură înfuriată de oameni.* OD. [***Încăiera*** + *-tură*].

încăiá, încălez vb. (reg.; refl.) a se împlini la trup; a se îngrăşa: *atîta de tare se încălase la trup ..., încît era mai gros decît toţi mandarinii.* SAD. [Lat. ***incallare* (<***callum*** „umflătură")].

încălát, ~ţi, încălatá, ~e a. (reg.) **1.** împlinit; gras: *ce-a băut şi ce-a mîncat, de-are trupul aşa-ncălat?* POP; **2.** care are trupul plin, voinic: *bărbat încălat.* [V. ***încăla***].

încălárá, încălárez vb. (înv.; refl.) a se urca pe cal; a încăleca: *noi poftim să nu fie dumnealor de faţă cînd ne-om încălăra.* SAD. [***În*** + ***călare*** + *-a*].

încălăráre, încălărări f. (înv.) acţiunea de a încălăra; încălecare: *eu mă duc să poruncesc încălărarea sotniilor mele.* SAD. [V. ***încălăra***].

încălărát, ~ţi, încălăratá, ~e a. (înv.) urcat pe cal; încălecat: *între oamenii încălăraţi ..., veneau şi caii fraţilor.* SAD. [V. ***încălăra***].

încălcá, încálc vb. (tr.) **1.** a invada, a cotropi un teritoriu străin: *toate acestea erau semne de biruinţa asupra vrajmaşilor ce încălcau ţara din cînd în cînd.* ISP; **2.** (fig.) a nesocoti un drept, o obligaţie, o înţelegere; a nu respecta: *îşi închipuia desigur că încălcasem consemnul şi mă aflam în societatea unei femei.* GHEŢIE; *a încălca un acord, un tratat.* [***În*** + ***călca***].

încălcáre, încălcări f. **1.** acţiunea de a încălca şi rezultatul ei; **2.** năvălire, invadare: *provincia cea mai espusă încălcărilor duşmane.* EM.; **3.** (fig.) nesocotire, nerespectare. [V. ***încălca***].

încălcát, ~ţi, încălcatá, ~e a. (rar) cotropit, ocupat: *neputînd veni în ajutorul oraşelor şi ţinuturilor încălcate.* EM. [V. ***încălca***].

încălecá, încálec vb. **1.** (tr. şi intr.) a (se) sui pe cal (sau pe alt animal): *încalecă iute pe cal şi te du la nuntă.* CR.; (p. ext.) *încălecînd pe un tun, smulge fitilul aprins.* CĂL.; (fig.) *nişte ochelari de miop încălecau nasul subţire şi cocîrjat.* GHEŢIE; (pop.) **a încăleca pe nevoi(e),** a ieşi din sărăcie, din lipsuri: *muncea acu în dreapta şi în stînga, că doar-doar ar încăleca pe nevoie.* CR.; **2.** (refl.) a se suprapune: *stînci uriaşe, diforme, se încalecă.* VLAH.; **3.** (fig.; tr.) a pune stăpînire pe ceva; a domina, a supune: *veneticii ... pe noi ne-au încălicat pînea toată ne-au luat.* MAT.; **4.** (refl. şi tr.) a săvîrşi actul sexual. [Lat. ***incaballicare***].

încălecáre, încălecări f. **1.** acţiunea de a (se) încăleca şi rezultatul ei: *moş Petrea a mormăit poruncă de încălecare.* SAD.; **2.** (geol.) ruptură produsă în scoarţa pămîntului, însoţită de deplasarea unei mase de roci peste alta; **3.** (fig.) supunere, stăpînire, dominaţie: *zorile coborau din cer gingaşe, mîntuind lumea cu încălecarea întunericului.* REBR. [V. ***încăleca***].

încălecát, ~ţi, încălecatá, ~e a. **1.** călare: *Doamna Chiajna, încălecată bărbăteşte ...* OD.; **2.** suprapus: *dinţi încălecaţi.* // f. **de-a încălecata,** numele unui joc. [V. ***încăleca***].

încălîfát, ~ţi, încălîfatá, ~e a. (înv.) aşezat într-un toc, într-o pungă: *ciubuc încălăfat.* NEGR. [***În*** + ***călîf*** + *-at*].

încălţá, încálţ vb. **1.** (refl. şi tr.) a(-şi) pune încălţăminte în picioare: *trăsese pe el straile, îşi încălţase cizmele şi încinsese sabia.* SAD.; *ne-am încălţat cu opincile binişor.* CR.; **2.** (tr.) a înzestra cu încălţăminte: *se umple de mustrări şi nu se împacă pînă nu încalţă de pomană o mie de nevoiaşi.* CĂL.; **3.** (tr.) a pune şine de fier la roţile căruţei sau la tălpile saniei: *am cumpărat de la oraş un car nou, pe care ni l-a încălţat cu fier meşterul satului.* ST.; **4.** (fig.; tr.) a înşela, a păcăli: *reuşeşte ... să-i încalţe pe toţi.* CAR. [Lat. ***incalceare***].

încălţáre, încălţări f. **1.** faptul de a (se) încălţa; încălţat[1]; **2.** afundare a ancorei în mîlul de pe fundul apei. [V. ***încălţa***].

încălţát[1] n. **1.** punere a încălţămintei pe picior; încălţare: *încălţatul pantofilor*; **2.** îmbrăcare a roţilor de lemn cu şine de fier: *căruţa acum am adus-o de la încălţat.* CR. [V. ***încălţa***].

încălţát[2], ~ţi, încălţatá, ~e a. **1.** care şi-a pus încălţăminte: *se pune cu creştetul pe pat şi cu talpele în grindă, aşa încălţat cum era.* CR.; **vită încălţată,** om prost, imbecil: *nu orice vită încălţată are dreptul de-a determina valoarea acelui echivalent.* EM.; **2.** (fig.; despre păsări) cu pene pe labele picioarelor: *cucoşi încălţaţi, cu crestele ca nişte bujori.* C. [V. ***încălţa***].

încălţămínte f. sg. obiect (din piele) cu talpă solidă, care serveşte la acoperirea şi la protejarea părţii de jos a picioarelor: *legînd ... smerita încălţăminte cucernicilor pustnici.* NEGR. [De la ***încălţămînt***].

încălţămínt, încălţămînturi şi **încălţăminte** n. (înv.) încălţăminte: *găvozdindu-le picioarele cu încălţăminte de her şi-i aruncară în cămin înfocat.* DOS.; *nu sînt eu vrednic să-i dezleg curele încălţămintelor lui.* ANTIM. [Lat. ***incalciamentum***].

încălţări f. pl. (înv. şi reg.) încălţăminte: *Sfîntul fu cu încălţări de fier încălţat.* DOS.; *încălţări nu-mi mai alege, că de-amu nu mai pot merge.* VIERU. [Lat. ***calceare*** (după *încălţa*)].

încălţătór, încălţătoare n. unealtă care serveşte la încălţat; limbă de încălţat. [***Încălţa*** + *-tor*].

încăluşá, încăluşez vb. (tr.) a pune un căluş. [***În*** + ***căluş*** + *-a*].

încăluşát, ~ţi, încăluşatá, ~e a. (despre coardele unor instrumente muzicale) ridicat pe un căluş: *coardele încăluşate porniseră să îngîne amara destăinuire.* M.CAR. [V. ***încăluşa***].

încălzí, încălzesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face (mai) cald; a(-şi) ridica temperatura (datorită căldurii primite din afară): *va fi aceeaşi odaie ce se încălzeşte cu greu.* BAC.; *sună şi roag-o să-ţi încălzească mîncarea.* GHEŢIE; **2.** (tr. şi refl.) a (se) expune la o sursă de căldură: *un roi de păsărele ... la soare se-ncălzesc.* AL.; *bătrînii se încălzesc cu spatele la sobă.* VIERU; **3.** (refl.) a i se face cald: *de-abia te-i mai încălzi mergînd la drum.* CR.; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) înflăcăra, a (se) entuziasma: *simţi o nouă putere încălzind sufletul său.* NEGR.; **5.** (refl.) a se aprinde de mînie; a se mînia; **6.** (refl.) a se pregăti înaintea unui efort prin exerciţii fizice. [***În*** + ***cald*** + *-i*].

încălzíre, încălzíri f. **1.** acţiunea de a (se) încălzi şi rezultatul ei; **2. încălzire centrală,** instalaţie pentru ridicarea temperaturii din mai multe încăperi printr-o sursă unică: *casa avea încălzire centrală cu păcură.* GHEŢIE; **3.** executare de exerciţii fizice de către sportivi înainte de începerea unei competiţii. [V. ***încălzi***].

încălzít[1] n. faptul de a încălzi: *s-a schimbat şi a pus ibricul de ceai la încălzit.* GHEŢIE; *încălzitul e din ce în ce mai scump.* [V. ***încălzi***].

încălzít[2], ~ţi, încălzitá, ~e a. **1.** care a devenit cald: *punem în focarul uneia un glonte de fier încălzit.* EM.; *apă încălzită*; **2.** (fig.) însufleţit, înflăcărat: *mintea lui încălzită, surescitată de basme, începea să se desfăşure.* VLAH. [V. ***încălzi***].

încălzitór, ~i, încălzitoáre a. care încălzeşte, care dă căldură: *un fir de iarbă verde, o rază-ncălzitoare ... aprind un soare dulce în sufletul uimit.* AL. // n. aparat sau dispozitiv de încălzire. [***Încălzi*** + *-tor*].

încălzitúră, încălzituri f. (înv.) căldură; fierbinţeală; febră, temperatură: *a trupului încălzituri.* CANT. [***Încălzi*** + *-tură*].

încămite adv. (rar) cu atît mai mult; (după o propoziţie negativă) cu atît mai puţin: *să nu scoţi un cîne din casă, dar încămite un om.* CR. [***Încă*** + ***mi*** + ***te***].

încăpăstrá, încăpăstrez vb. (tr.) a pune căpăstru (unui cal): *frumuşel mi-l înşăua, înşaua, încăpăstra.* AL.; (şi: (reg.) **încăpăstri**). [***În*** + ***căpăstru*** + *-a*].

încăpăstrát, ~ţi, încăpăstratá, ~e a. cu căpăstrul pus: *ajungeau acolo, din alte părţi, şi unii din domnii baroni, pe caii lor frumoşi încăpestriţi.* SAD.; *înşeuat şi-ncăpăstrat.* POP.; (şi: (reg.) **încăpăstrit, încăpestrit**). [V. ***încăpăstra***].

încăpăstrí vb. v. încăpăstra.

încăpăstrít a. v. încăpăstrat.

încăpătór, ~i, încăpătoáre a. **1.** larg, spaţios: *că e lumea-ncăpătoare pentru-o pasăre şi-o floare.* AL.; **2.** în care încape mult; cuprinzător: *era o căruţă bună, încăpătoare şi îndemînatică.* CR.; *un dulap încăpător*; **3.** în care se poate cuprinde; în care poate încăpea: *versurile abia sînt încăpătoare pentru mişcarea ce se dezlănţuie din ele.* CĂL. [***Încăpea*** + *-tor*].

încăpăţiná vb. v. încăpăţîna.

încăpăţináre f. v. încăpăţînare.

încăpăţinát a. v. încăpăţînat.

încăpăţîná, încăpăţînez vb. (refl.) a stărui, a persista într-o părere sau într-o atitudine: *se încăpăţînase să facă noaptea manevrele de acostare.* TUD.; (p. ext.) *o critică ce se încăpăţînează să impună unui autor ce trebuie să înţeleagă prin anume termen.* BL.; (şi: (reg.) **încăpăţina**). [***În*** + ***căpăţînă***].

încăpăţînáre, încăpăţînări f. faptul de a se încăpăţîna; îndărătnicie: *găsise un piron ascuţit şi acum îl hîţîna în toate părţile, cu o încăpăţînare de catîr.* TUD.; (şi: (reg.) **încăpăţinare**). [V. ***încăpăţîna***].

încăpăţînát, ~ţi, încăpăţînatá, ~e a. care stăruie, persistă într-o atitudine sau într-o idee; îndărătnic: *om încăpăţînat*; (p. ext.) *toată lumea ţi se închide într-o amuţire încăpăţînată.* DELAVR.; (subst.) *se pune în poziţia de marş alături de caporal ..., în nădejdea că încăpăţînatul va obosi.* CĂL.; (şi: (reg.) **încăpăţinat**). [V. ***încăpăţîna***].

încăpeá, încáp vb. **1.** (tr.) a putea cuprinde ceva: *cămara este mare, vă încape pe toţi.* ISP.; (fig.) *împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă.* EM.; **a nu-l (mai) încăpea cămaşa pe cineva,** a fi neliniştit; **2.** (intr.) a avea loc, a putea intra într-un spaţiu închis: *mîna care-au dorit sceptrul universului şi gînduri ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri.* EM.; (fig.) *te-aş vîrî în sîn, dar nu încapi de urechi.* CR.; **nu încap două săbii** (sau **paloşe**) **într-o teacă,** v. **teacă**; **nu (mai) încape vorbă** (sau **îndoială**) sau **mai încape vorbă?,** este cert, neîndoielnic: *nu mai poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.* CAR.; *nu încape îndoială că pe acolo a dispărut bătrînul.* GHEŢIE; **a nu-şi (mai) încăpea în piele, a)** a fi foarte gras; b) (fig.) a fi foarte fericit, foarte mîndru; **3.** (intr.) a-şi găsi locul undeva, a se simţi bine: *de belele nu mai scap, nicăiri nu mai încap.* POP.; **4.** (intr.) a putea trece, pătrunde, străbate pe undeva: *Ivan dezleagă turbinca ..., numai cît poate să încapă mîna.* CR.; **5.** (intr.; în construcţii negative) a fi împiedicat, stingherit de cineva sau de ceva; **6.** (intr.) a ajunge într-o anumită situaţie:

dați-mi să moriu încai fără vină decît încăpînd eu la robie că-mi pierd curăție și viață. B.-DEL.; *le-a vărsat aur și a încăput la domnie.* SAD.; **a încăpea pe mîna** (sau **mîinile**) **cuiva** sau (rar) **a-i încăpea în labă cuiva,** a ajunge în puterea sau la discreția cuiva: *aceste cărți încăpînd pe mîna unor șarlatani.* CR. [Lat. **incapere*].

încăpére, încăperi f. **1.** cameră, odaie: *ușile deosebitelor încăperi.* OD.; *mi s-a părut că deslușesc undeva în încăpere niște zgomote înfundate.* GHEȚIE; (fig.) *a frumusetii haruri goale ce simțirile-i adapă, încăperile gîndirii mai nu pot să le încapă.* EM.; **2.** spațiu, întindere, cuprins: *ne pună-n încăperea aceluiași sicriu.* EM. [V. **încăpea**].

încăpestrít a. v. încăpăstrat.

încăpuí, încăpuiesc vb. **1.** (rar; tr.) a aproviziona: *am încăput eu singur o corabie.* CAR.; **2.** (reg.; refl.) a-și procura ceva; a obține. [*În* + *căpuí*].

încăpuít, ~ți, încăpuită, ~e a. (înv.; rar) căpătuit, rostuit: *amîndoi frățiorii încăpuiți.* CAR. [V. **încăpuí**].

încăpușá vb. v. încăpuși.

încăpușát, ~ți, încăpușată, ~e a. (reg.) înmugurit: *luminările cu flori încăpușate.* DELAVR. [V. **încăpușa**].

încăpuși, pers. 3 **încăpușește** vb. (reg.; intr.) a înmuguri: *cireș verde-ncăpușește.* POP; (și: **încăpușa**). [*În* + *căpușă* + *-i*].

încăputá, încăputez vb. **1.** (rar; tr.) a pune (din nou) căpute la cizme; **2.** (tr.) a cîrpi ciorapii; **3.** (fig.; refl.) a se face, a se înjgheba: *lesne se încăputează un culcuș.* [*În* + *căputá* + *-a*].

încăputát, ~ți, încăputată, ~e a. care are căpută (nouă): *cizmele lui încăputate, care, cînd fugea, în potloage se rupea.* EM. [V. **încăputa**].

încărcá, încárc vb. **1.** (tr.) a pune o sarcină, o povară pentru a fi transportată (într-un vehicul sau pe spinarea cuiva): *se duce tocmai la locul de unde încărcase Stan lemnele.* CR.; (p. ext.) *mai în toată sîmbăta ne încărca în o droagă de-a Mănăstirii Neamțului.* CR.; **2.** (tr.) a umple un vehicul, un recipient cu ceva: *cum se gătiră corăbiile, le încărcară cu marfă.* ISP; **3.** (tr.) a introduce un cartuș sau un proiectil într-o armă de foc: *mă duc să-mi încarc pistoalele.* AL.; *a încărca o pușcă;* **4.** (tr. și refl.) a (se) acoperi, a se umple (de ...): *lacul codrilor albastru nuferi galbeni îl încarcă.* EM.; *copacii încărcați de frunziș galben așteaptă ca să scuture de-odată.* BAC.; (fig.) *poeziile lui sînt încărcate de emoție discretă.* CĂL.; **5.** (fig.; tr.) a exagera, a umfla (pentru a înșela): *a încărca o socoteală; a încărca nota de plată;* **6.** (tr.) a înșela la socoteala unei datorii, unei obligații (punînd mai mult decît trebuie): *zici că te-am încărcat cu zece zile de prașilă ...?* CAR.; **7.** (tr.) a introduce, a pune (mai mult decît trebuie): *cumpărase un adevărat palat în plin centru, pe care îl încărcase cu o inimaginabilă colecție de tablouri.* CĂL.; *a încărca un text cu citate;* **a fi încărcat de ani** (sau **de zile**), a fi bătrîn, a avea vîrstă înaintată: *stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.* BOL.; **8.** (tr.) a face să acumuleze energie electrică: *a încărca acumulatorul.* [Lat. **incarricare* „a pune în car"].

încărcáre, încărcări f. acțiunea de a (se) încărca: *de atuncea datează dezordinea în finanțe, de atuncea încărcarea spontană a statului cu cheltuieli.* EM. [V. **încărca**].

încărcát[1] n. **1.** faptul de a încărca; încărcare: *încărcatul ținu toată ziua.* TUD.; *încărcatul vagoanelor;* **2.** existență a încărcăturii (într-un vehicul): *și cu încărcat și cu descărcat, la deal moș Nichifor se da jos.* CR. [V. **încărca**].

încărcát[2]**, ~ți, încărcată, ~e** a. **1.** care are sau poartă o încărcătură: *începeau a trece ... săteni cu căruțele încărcate.* SAD.; **2.** care a fost pus într-un recipient, într-un vehicul etc.: *marfă încărcată;* **3.** (despre arme) care are cartușul sau proiectilul introdus: *stau cu puștile-ncărcate.* AL.; **4.** (despre plante) care are multe flori sau fructe: *pom încărcat;* **5.** (fig.) exagerat, umflat (pentru a înșela): *notă de plată încărcată;* **6.** care are mai mult decît trebuie; căruia i s-a adăugat prea mult: *nici o programă de studii nu-i așa de încărcată ca cea din România.* EM.; **7. atmosferă încărcată, a)** atmosferă plină de electricitate, înaintea unei furtuni; **b)** (fig.) stare de încordare, de tensiune: *atmosfera era încărcată și de subt această liniște aparentă, toți așteptau zbucnirea unei întîmplări extraordinare.* VLAH.; **8.** (despre acumulatoare electrice) în care s-a acumulat energie; (despre condensatoare electrice) ale cărui armături au sarcină electrică. [V. **încărca**].

încărcátór, încărcători m. persoană care încarcă un recipient, un cuptor etc., care alimentează cu combustibil o mașină cu aburi etc. // n. (pl. **încărcătoare**) **1.** mașină, dispozitiv sau aparat care servește la încărcare; **2.** dispozitiv montat la o armă de foc, în care se află cartușele. [*Încărca* + *-tor*].

încărcătúră, încărcături f. **1.** cantitate de materiale care se pune într-un vehicul, într-un recipient etc.; ceea ce este încărcat (într-un mijloc de transport): *năvodul iese cu o încărcătură enormă.* CĂL.; *un funcționar ... se urcă pe punte și cercetă actele privitoare la încărcătură.* TUD.; **2.** capacitate de încărcare; tonaj; **3.** cantitate de material explozibil care se introduce (o dată) într-o armă de foc: *în căruță aveau baltagele și sănețele cu cinci sute de încărcături de pulbere.* SAD.; **4.** proiectil sau cartuș care se introduce într-o armă; glonț: *a doua încărcătură trecu deasupra capului vizitiului.* GHEȚIE; **5.** explozibil introdus într-o gaură de mină. [*Încărca* + *-tură*].

încărunți, încărunțesc vb. (intr.) **1.** (despre păr) a începe să albească; a deveni cărunt; **2.** (despre oameni) a începe să albească la păr; a cărunți; (p. ext.) a îmbătrîni: *deși ai cărunțit, tot îți zburdă inima mai pe sus decît mintea.* AL.; (tr.) *necazurile l-au încărunțit înainte de vreme;* **3.** (fig.) a deveni cenușiu, sur: *cerul încărunți de nouri, vîn-tul începu a geme.* EM. [*În* + *cărunt* + *-i*].

încărunțíre, încărunțiri f. faptul de a încărunți. [V. **încărunți**].

încărunțít, ~ți, încărunțită, ~e a. **1.** (despre păr) care este cărunt; **2.** (despre oameni) care are părul cărunt; (p. ext.) bătrîn; **3.** (fig.) cenușiu, sur: *zilele posomorîte, reci, cu bolta încărunțită îi fac întotdeauna rău.* GHEȚIE. [V. **încărunți**].

încăși adv. (înv.) încă; de asemenea: *încăș avem la praznicul de astăzi cîteva întrebăciuni, carele sînt trebuincioase a le ști.* ANTIM. [*Încă* + *și*].

încătărámă, încătărámez vb. (tr.) a încheia, a prinde în catarame: *diacul a privit cerul întunecat de pîlcuri de nori și și-a încătărămat mai tare dulama.* SAD. [*În* + *cataramă* + *-a*].

încătușá, încătușez vb. (tr.) **1.** a pune cătușe cuiva; (p. ext.) a lega pe cineva cu lanțuri: *să-l încătușeze pe muntele Caucaz.* ISP; **2.** (fig.) a pune stăpînire pe cineva. [*În* + *cătușă* + *-a*].

încătușáre, încătușări f. acțiunea de a încătuși și rezultatul ei. [V. **încătușa**].

încătușát, ~ți, încătușată, ~e a. **1.** pus în cătușe; (p. ext.) legat în lanțuri; **2.** lipsit de libertate (spirituală): *capii unui alt partid ... erau încătușați.* MAIOR. [V. **încătușa**].

începătór, ~i, începătoáre a. **1.** care începe; de început: *substantivi începători cu a.* HASD.; *această ediție a adunat tot felul de poezii începătoare.* IBR.; **2.** (rar) care inițiază, care declanșează, face să înceapă ceva: *nimic nu există în lume ce n-are o cauză începătoare și un timp de începere.* EM.; **3.** care introduce într-un domeniu; care dă primele cunoștințe; elementar. // m., f. **1.** persoană care se află la începutul activității într-un domeniu (și nu are încă experiență): *carte prea grea pentru începători.* MAIOR.; **2.** persoană care începe, care inițiază ceva; inițiator: *e începătorul și părintele curentului poporan.* IBR.; **3.** (înv.) loc, moment sau element de unde începe, de unde emană ceva: *mai vîrtos pohtește acesta curățiia carele iaste începătoriul și izvorul curăției.* ANTIM; (și: (înv.) **începătoriu**). [*Încep* (prez. ind. de la *începe*) + *-(ă)tor*].

începătoríe, începătorii f. (înv.) (conducător de) rang înalt: *nici îngerii, nici începătoriile, nici puterile, nici altă oarecare zidire va putea pre noi să ne usibească de dragostea lui Dumnezeu.* ANTIM. [*Începător* + *-ie*].

începătóriu a. și m., f. v. **începător.**

începătúră, începături f. (înv.) **1.** parte cu care se începe ceva; început: *urdzisem și începătura letopisețului.* M.COSTIN; **2.** sursă, origine: *începătură și pricină a tuturor nenorocirilor.* BĂLC. [*Încep* (prez. ind. de la *începe*) + *-(ă)tură*].

íncépe, íncep vb. **1.** (intr. și refl.) a se ivi, a se manifesta: *de la o vreme valea s-a sfîrșit și s-a început un deal.* CR.; *se duc pînă la marginea livezii, de unde începe rîpa fluviului.* SAD.; *iarna începe de la 22 decembrie;* **2.** (intr. și refl.) a porni să se desfășoare, să funcționeze: *peste cîteva zile începeau cursurile.* BAC.; *spectacolul începe de la ora 10;* **3.** (tr.) a face primii pași într-o lucrare, într-o acțiune: *trezește-ți copilul din somn, și el atunci are să înceapă a plînge.* CR.; *a începe o clădire;* (absol.) *Trăsnea se tologește pe-un hat și începe la gramatică.* CR.; **4.** (tr.) a lua prima parte din ceva sau a fi părtaș la prima parte din ceva: *a începe pîinea; a începe ziua bine;* **5.** (intr.) a se porni să vorbească: *dați-mi toată atențiunea, că încep!* AL. [Lat. **incipere**].

începénie, începenii f. (înv.) parte cu care se începe ceva; început: *n-au pus numele lor la începeniea cărților lor.* N.TEST. [*Începe* + *-enie*].

începére, începeri f. acțiunea de a începe și rezultatul ei; (concr.) moment inițial, ivire, început: *nimic nu există în lume ce n-are o cauză începătoare și un timp de începere.* EM.; **cu începere de la ...** (sau **de ..., din ...**), începînd din ... [V. **începe**].

începút, începuturi n. **1.** faptul de a începe; **2.** moment inițial, punct de plecare; parte cu care se începe ceva: *începutul* [scrisorii] *era original.* NEGR.; *lăsăm istoriografiei viitorului rolul de a lumina începuturile acestui stat.* EM.; (reluat pentru intensificare) *unul din miturile cosmogonice indice presupune existența, la începutul începuturilor, a unui om.* BL.; (fig.) *cad mere domnești din pomul cel vechi de la începutul lumii.* SAD.; **de la** (sau **pe la, dintru, întru**) **început,** în (sau din) momentul inițial; din capul locului: *ceea ce izbește plăcut ochiul, de la început, este arta picturală.* CĂL.; **de la bun început,** din primul moment; **la început,** în faza inițială; în primele timpuri: *la-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă.* EM.; **3.** (fig.) fundament, principiu: *zguduind din pace-adîncă ale lumii începuturi.* EM.; **4.** (înv.) origine, obîrșie: *lepădă-te de începutul tău, schimbă-ți numele.* KOG.; **5.** (fragment dintr-o) lucrare neterminată: *s-au găsit începuturi de traducere din textele budiste.* IBR. [V. **începe**].

încercá, încérc vb. **1.** (tr.) a căuta să se convingă de ceva prin probe; a proba: *seara pe lună își încerca inspirat compozițiile la chitară.* CĂL.; **a(-și) încerca norocul,** a(-și) verifica șansele prin acțiuni riscante sau primejdioase: *ei, Cătălin, acu-i acu ca să-ți încerci norocul.* EM.; **a încerca marea cu degetul,** v. **mare**[2]; **2.** (tr.) a face proba sau verificarea (dacă este bun, dacă se potrivește): *a încerca o haină;* **3.** (tr.) a determina cum funcționează, ce proprietăți are făcînd probe: *a încerca motorul;* **4.** (tr.) a supune la probe (dificile), a face să sufere: *Dumnezeu a vrut să-l încerce;* **5.** (tr.) a-și da silința, a se forța, a se strădui să ...: *nulitățile de cafenele încearcă ... a se introduce în republica literelor.* EM.; *nu mă pot pronunța, deoarece nici n-am încercat vreodată să lucrez pentru stat.* CR; (refl.) *toți esteticienii se încearcă să definească poezia.* IBR.; **6.** (tr.) a face tentativa de a ..., a porni să ...: *Gheorghe vine și încearcă să deschidă poarta, făcînd o bortă cu ferestrăul.* CĂL.; **7.** (tr.) a pune la cale; a intenționa; (refl. pas.) *se încearcă un atentat împotriva lui Vodă.* CĂL.; **8.** (tr.) a cuprinde: *din cînd în cînd, îl încercă o durere plăcută.* GHEȚIE; (impers.) *intră avînd aerul foarte contrariat; se vede că-l încearcă la încheieturi.* CAR.; **9.** (tr.) a simți, a avea, a fi cuprins de ...: *Costi parcă încercase o dezamăgire.* SAD.; *încercăm îndoieli a susține acest lucru.* CĂL.; **10.** (refl.) a-și măsura forțele: *de-l vei*

putea trînti pe dînsul, atunci să te încerci şi cu mine. CR.; *se încearcă la scrimă.* [Lat. pop. ***incircare***].

încercáre, încercări f. **1.** acţiunea de a (se) încerca şi rezultatul ei; tentativă; străduinţă, silinţă, efort: *orice încercare de-a reînvia clasele vechi e astăzi zadarnică.* EM.; *toate încercările de a lămuri fenomenele în chestiune pe altă cale au eşuat.* BL.; *încercarea moarte n-are;* **2.** probă, verificare: *cînd am făcut slujbele de încercare în faţa preasfinţitului Istratie, îmi mergea gura de nu mă putea opri nimene.* SAD.; *încercarea unei maşini;* **a pune la încercare**, v. **pune; piatră de încercare**, v. **piatră**; **3.** lucrare (literară) de debut: *interesant, în orice caz, rămîn încercările de epigrame şi elegii după Goethe.* CĂL.; **4.** necaz, suferinţă, dificultate: *între grele încercări, vei avea ajutorul umilitei şi firavei copile.* SAD.; *e o încercare dumnezeiască;* **5.** (înv.) experienţă, cunoştinţă: *pe cît mie îmi pare, de lume, de năravuri ai slabă încercare.* ALEX. [V. ***încerca***].

încercát[1] n. faptul de a încerca; încercare; **a cumpăra** (sau **a vinde**) **pe încercate,** a cumpăra (sau a vinde) cu condiţia ca marfa să fie verificată mai întîi. [V. ***încerca***].

încercát[2]**, ~ţi, încercată, ~e** a. **1.** care a fost probat, verificat: *lirica este, dintre toate ramurile încercate, cea mai slabă.* CĂL.; **2.** experimentat, priceput: *trimite îndată noaptea oameni încercaţi.* CAR.; *oşteni încercaţi;* **3.** trecut prin necazuri; întărît de suferinţă: *puţine popoare au fost aşa de crud încercate ca poporul nostru.* SAD.; *viaţă încercată.* [V. ***încerca***].

încercăná, pers. 3 **încercănează** vb. (refl.; despre ochi) a face cearcăne. [***În*** + ***cearcăn*** + *-a*].

încercănát, ~ţi, încercănată, ~e a. cu cearcăne la ochi: *era palidă şi încercănată, dormise prost în noaptea aceea.* GHEŢIE. [V. ***încercăna***].

încercuí, încercuiesc vb. (tr.) a înconjura din toate părţile; a împresura: *îmi încercui gîtul cu un braţ şi mă trase spre ea.* GHEŢIE; (fig.) *îl încercui pe loc, ca o aureolă, acelaşi întuneric al disperării.* SAD. [***În*** + ***cerc*** + *-ui*].

încercuíre, încercuiri f. **1.** acţiunea de a încercui; strîngere în cercuri; **2.** înconjurare din toate părţile: *Aspur întreprinde o vastă tactică de încercuire.* CĂL. [V. ***încercui***].

încercuít, ~ţi, încercuită, ~e a. înconjurat din toate părţile: *armată încercuită.* [V. ***încercui***].

încét, ~ţi, înceátă, ~ete a. **1.** domol, lin, liniştit: *hora e înceată.* DELAVR.; **2.** care se mişcă sau gîndeşte cu întîrziere, cu greutate: *om încet;* **3.** cu sonoritate scăzută, abia auzit: *cu glas blînd, duios, încet.* EM. // adv. **1.** fără grabă, domol, lin: *care cu poveri de muncă vin încet şi scîrţîind.* COŞB.; *umblă încet;* **încet-încet** sau **(încetul) cu încetul, pe încet, a)** treptat: *pren încet-încet voiu scoate pre dînşii de la tine.* BIBLIA; *obrazul hatmanului s-a luminat încet-încet.* SAD.; *din această descripţie a frumuseţii nopţii pe încetul de desprinde o idee.* IBR.; **b)** cu timpul: *încet-încet nora s-a dat la brazdă.* CR.; **2.** cu glas coborît, potolit: *ce poezii cîntă inima-ţi încet?* AL.; **3.** greu, lent: *încete clipe numărînd.* COŞB. [Lat. ***qu(i)etus*** „liniştit"].

încetá, încetez şi (înv.) **încét** vb. **1.** (intr.) a se opri (în cursul unei acţiuni), a se întrerupe: *conversaţiile din sală încetară îndată.* GHEŢIE; *furtuna nu încetează;* **a înceta din viaţă**, a muri; a deceda; **2.** (tr.) a nu mai continua ceva, a întrerupe ceva: *ascuns amu şi aiavea nu mai înceată turburînd pre noi.* COR.; *încetează plînsul tău.* AL.; **3.** (intr.) a dispărea, a nu mai exista: *mii de fire viorie ce cu raza încetează.* EM. [Lat. **quetare* (=***quietare***)].

încetáre, (rar) **încetări** f. acţiunea de a înceta şi rezultatul ei; întrerupere, oprire: *goliciunea odăii era privită cu nelinişte şi ideea încetării şedinţelor întrevăzută cu teroare.* CĂL.; *încetarea mandatului;* **fără (de) încetare,** mereu, necontenit: *ceriurile spun fără-ncetare de slava ta.* DOS. [V. ***înceta***].

încetăţení, încetăţenesc vb. **1.** (tr.) a acorda unei persoane cetăţenia, drepturi de cetăţean; **2.** (fig.; refl.) a se înrădăcina, a se statornici: *o foarte cunoscută teorie se încetăţeneşte aci.* BL.; **3.** (tr.) a adopta, a primi, a accepta: *avem mai multe mijloace pentru a încetăţeni neologismele.* IBR. [***În*** + ***cetăţean*** + *-i*].

încetăţeníre, încetăţeniri f. acţiunea de a (se) încetăţeni. [V. ***încetăţeni***].

încetăţenít, ~ţi, încetăţenită, ~e a. care s-a statornicit, care s-a înrădăcinat. [V. ***încetăţeni***].

încetí, încetesc vb. (înv.; tr. şi refl.) **1.** a aduce pe cineva în ceata altora sau a intra în ceata cuiva; a (se) întovărăşi: *te va înceti în ceata svenţilor.* VARL.; **2.** (p. ext.) a (se) alătura cuiva într-o acţiune (de protest). [***În*** + ***ceată*** + *-i*].

încetiná vb. v. **încetini.**

încetinát, ~ţi, încetinată, ~e a. (pop.) cu cetină: *brad încetinat.* POP. [***În*** + ***cetină*** + *-at*].

încetineálă, încetineli f. lipsă de iuţeală, de vioiciune în mişcări, în gîndire etc.: *să cerşim broaştei cu covată încetineala.* SAD.; **cu încetineală,** încet, agale: *tînărul se ridică cu încetineală.* GHEŢIE. [***Încetini*** + *-eală*].

încetinél adv. potolit, domol, încetişor: *căruţa înaintează încetinel.* OD.; (adj.) *hora e prea încetinică.* DELAVR. [***Încet*** + *-inel*].

încetiní, încetinesc şi (înv.) **încetinez** vb. (tr.) **1.** a micşora viteza sau intensitatea unei mişcări sau unei acţiuni: *a scrie înseamnă a copia gîndurile, dar pentru asta trebuie să le încetinezi.* IBR.; *era mai demult o căsuţă la noi ... în faţa căreia omul îşi încetineşte pasul.* VIERU; **2.** (p. ext.) a întîrzia, a amîna; (şi: (rar) **încetina**). [De la ***încet*** (după *încetinel*)].

încetiníre, încetiniri f. acţiunea de a încetini şi rezultatul ei. [V. ***încetini***].

încetinít, ~ţi, încetinită, ~e a. potolit, domolit: *cu paşi încetiniţi m-am îndreptat spre casă.* GHEŢIE. [V. ***încetini***].

încetinitór, încetinitoare n. dispozitiv cu care se poate micşora viteza unui sitem tehnic. [***Încetini*** + *-tor*].

încetişór adv. diminutiv al lui încet; cam încet, destul de încet: *duceţi caru-ncetişor.* AL.; *se întoarse încetişor spre dînsul cu ochii pe jumătate închişi.* REBR. // n. **(a lua** sau **a o lua) cu încetişorul,** (a trata) cu binişorul, cu răbdare, cu îngăduinţă. [***Încet*** + *-işor*].

înceţoşá, pers. 3 **înceţoşează** vb. (refl.) **1.** a se lăsa ceaţă; **2.** (fig.; despre ochi, privire) a se împăienjeni. [***În*** + ***ceţos*** + *-a*].

înceţoşáre, înceţoşări f. acţiunea de a se înceţoşa şi rezultatul ei. [V. ***înceţoşa***].

înceţoşát, ~ţi, înceţoşată, ~e a. **1.** învăluit în ceaţă; (fig.) *avea mintea înceţoşată, stomacul leşuit şi trupul zdrobit ca după o beţie straşnică.* GHEŢIE; **2.** (fig.) împăienjenit: *unul din ei era cărunt, cam zbîrlit şi cu privirea înceţoşată.* SAD.; *avea ochii înceţoşaţi.* [V. ***înceţoşa***].

închegá, închég vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) coagula, a(-şi) mări consistenţa: *a ta suflare apa-n rîuri o încheagă.* AL.; *ţinu neclintit laba ruptă pînă ce sîngele se închegă.* SAD.; (intr.) *un lac de sînge închegase pe cioburile viorii.* DELAVR.; **2.** (fig.; refl.) a se uni, a se strînge la un loc: *o opoziţie începu să se închege.* BL.; **3.** (refl.) a se cimenta, a se consolida: *sub frunte-i trecutul şi viitorul se încheagă.* EM.; **4.** (fig.; refl. şi tr.) a prinde sau a face să prindă contur, a (se) forma; a lua fiinţă: *din a haosului văi, un mîndru chip se-ncheagă.* EM. [Lat. ***in-coagulare***].

închegáre, închegări f. **1.** faptul de a (se) închega; constituire: *au ajutat la închegarea unei literaturi naţionale.* IBR.; **2.** coagulare, întărire; solidificare: *închegarea laptelui;* **3.** (concr.) întrupare: *zburau ... ca două abia văzute închegări ale văzduhului.* EM. [V. ***închega***].

închegát, ~ţi, închegată, ~e a. **1.** coagulat, solidificat: *de-abia îşi putea descleşta picioarele din sîngele închegat.* CR.; **2.** (fig.) întărit, consolidat: *raportul între domn şi ţară nu era dar închegat.* MAIOR.; **3.** alcătuit, constituit: *cea mai închegată cosmologie era cea babiloniană.* BL.; **4.** care a luat fiinţă, care a prins contur: *lampa ... sta între Dan şi umbra închegată.* EM. [V. ***închega***].

închegătoáre, închegátori f. **1.** vas de lemn în care se pune laptele la închegat la stînă: *nici căşuţ la-nchegătoare.* POP.; **2.** (reg.; bot.) năprasnică (*Geranium robertianum*). [***Închega*** + *-toare*].

închegătór, ~i, închegătoáre a. care încheagă. [***Închega*** + *-tor*].

încheiá, închéi vb. **1.** (tr.) a prinde în nasturi, în copci etc. marginile hainei sau încălţămintei; a trece nasturii sau şireturile prin găuri: *îşi încheie haina plină de şireturi.* EM.; *a încheia nasturii, cămaşa;* **2.** (refl.) a-şi prinde nasturii, copcile sau şireturile la haine sau la încălţăminte: *începe să se încheie la haină;* **3.** (refl.) a-şi împreuna părţile, marginile: *era încinsă cu un colan de aur ce se încheia cu mari paftale.* NEGR.; **4.** (refl.) a se articula, a se îmbina: *unde se încheie braţul cu umărul;* **5.** (tr.) a potrivi unul cu altul; a îmbina, a uni, a monta: *cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid şi le aşază, încheindule una cu alta.* DRAGHICI; *rotarii încheiau la cobîle roatele de schimb.* SAD.; **6.** (refl.) a acoperi neîntrerupt, peste tot: *pruniştile erau în floare, iarba se încheiase.* SL.; **7.** (tr.) a termina, a pune capăt, a sfîrşi: *încheiem această introducere ce ne era neapărată.* CAR.; *mi-am încheiat seara la masa de lucru.* GHEŢIE; *a încheia o activitate;* (refl.) *a făcut un semn ... prin care le arată că sfatul s-a încheiat.* CAR.; **8.** (tr.) a forma capătul, sfîrşitul a ceva: *concluziile încheie articolul;* (fig.) *sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie.* EM.; **9.** (rar; refl.) a se limita, a se rezuma la ...: *chitiţi că numai în arc se încheia tot meşteşugul ... omului aceluia?* CR.; **10.** (tr.) a stabili, a întocmi, a alcătui, a definitiva: *banii trebuie predaţi la contabilitate, încheiate forme.* GHEŢIE; *a încheia pace; a încheia socotelile;* (refl. pas.) *înaltul hatişerif fu citit şi tălmăcit şi se încheie toată rînduiala după izvod şi după datină.* SAD.; **11.** (tr. şi intr.) a conchide, a concluziona: *prinţul Cantemir încheie, fără nici un alt temei, că ei trebuie să fi fost odată husari.* BĂLC. [Lat. ***inclavare***].

încheiát[1] n. faptul de a (se) încheia: *a ajuns la încheiatul tîrgului.* [V. ***încheia***].

încheiát[2]**, ~ţi, încheiată, ~e** a. **1.** prins, închis în nasturi, în copci, în şireturi; închis: *haină încheiată; pantofi încheiaţi;* **2.** prins în butonieră sau unul în altul: *nasturi încheiaţi; copci încheiate;* **3.** îmbinat, cu părţile împreunate: *e-un pat mare încheiat, de scînduri nouă de brad.* POP; **4.** terminat, împlinit, întreg: *la hramul bisericii se ţinea praznicul cîte-o săptămînă încheiată.* CR. [V. ***încheia***].

încheiére, încheieri f. **1.** acţiunea de a (se) încheia şi rezultatul ei; prindere în nasturi sau în copci: *după încheierea paltonului şi-a pus căciula;* **2.** parte finală; sfîrşit, terminare: *trebuie să tragă îndată clopotele de încheierea slujbei.* SAD.; **3.** concluzie: *ajunge la încheierea că numai gîndirea matematică ar reprezenta o gîndire legitimă.* BL.; **4.** (p. ext.) decizie, hotărîre: *am dat seamă de-atunci de încheierile luate de acea conferenţă de alegători.* EM.; **5.** întocmire a unui contract, a unei învoieli etc.: *orice lămurire e binevenită într-o chestiune atît de însemnată, cum e încheierea unei căsătorii.* GHEŢIE. [V. ***încheia***].

încheietoáre, încheietori f. **1.** cheotoare (la haină): *încheietori şi bumbi auriţi.* OD.; **2.** plantă erbacee cu flori galbene, pătate cu cafeniu, cu miros neplăcut (*Sideritis montana*); **3.** (reg.) vulturică (*Hieracium pilosella*). [***Încheia*** + *-toare*].

încheietór, încheietori m. **încheietor de pluton,** soldat gradat care merge în ultimul rînd din pluton. [***Încheia*** + *-tor*].

încheietúră, încheieturi f. **1.** articulaţie, îmbinare mobilă a capetelor oaselor; loc unde se realizează o asemenea îmbinare: *atîta ş-au fîrşitu-ş trupul, cît să vedea închieturile ciolanelor.* DOS.; *îl trage frumuşel cu untură din opaiţ pe la toate încheieturile.* CR.; (fig.) *poate că vreun brad sau paltin cu încheieturile slăbite de bătrîneţe, se legăna scîrţîind.* HOGAŞ; **2.** loc unde se îmbină două obiecte sau părţi ale unui obiect: *vîntul începu ... a scutura*

casa ... în toate încheieturile căpriorilor ei. EM.; (fig.) *construcţiile metafizice ale gîndirii romantice se prăbuşeau trosnind din toate încheieturile.* BL. [*Încheiat* + *-ură*].

închelbá, închelbez vb. (reg.; tr.) a aduna la un loc; a uni: *cu minciuna ori prînzeşti, ori cinezi, pe amîndouă nu le închelbezi.* PANN. [Et. nec.].

închelbărá, închelbărez vb. (reg.; tr.) a agonisi, a procura: *apucă şi el pe cărarea ce o văzu mai aproape ... după ce-şi închelbăra un rînd de haine.* ISP. [Cf. *încăibăra*].

închenăruí, închenăruiesc vb. (rar; tr.) a încadra într-un chenar: *o acuarelă ne-a păstrat figura lui inteligentă închenăruită într-o imperceptibilă barbă.* CĂL. [*În* + *chenar* + *-ui*].

închiaburí, închiaburesc vb. (refl.) a deveni chiabur, a se îmbogăţi. [*În* + ***chiabur*** + *-i*].

închiaburíre, închiaburiri f. faptul de a se închiaburi; îmbogăţire. [V. ***închiaburi***].

închiaburít, ~ţi, închiaburită, ~e a. devenit chiabur, îmbogăţit. [V. ***închiaburi***].

închíde, închid şi (înv. şi reg.) **închiz** vb. **1.** (tr.) a izola într-un spaţiu închis; a răpi cuiva libertatea: *a rîs de furie şi-a-nchis în turn pe critic.* COŞB.; *l-a închis într-o cetate;* **2.** (fig., tr.) a cuprinde, a conţine: *scrisorile închideau în ele durerea.* SAD.; **3.** (refl.) a se retrage, a se izola (de lume): *părăsise viaţa acestei lumi şi se închisese în mănăstire.* GAL.; (fig.) *Andrei Valahul tăcu, închizîndu-se deodată în sine.* SAD.; **4.** (tr.) a mişca (din balamale) pentru a acoperi deschizătura corespunzătoare: *şi uşa casei o închiseră.* BIBLIA; (refl. pas.) *uliţele dorm, obloanele se închid.* EM.; (fig.; refl.) *o poartă se închide hermetic peste livada din fund.* CĂL.; **a închide ochii, a)** a coborî pleoapele: *închise ochii, să nu vadă acea groază.* ISP; **b)** a trece cu vederea: *a închis ochii la toate obrăzniciile lui;* **c)** a dormi: *n-am închis ochii nici cît ai scăpăra din amănar.* CR.; **d)** a muri: *pînă n-o închide ochii şoimanul, să nu vorbim decît boierilor cu meteahnă.* DELAVR.; **a i se închide ochii cuiva,** a-i fi foarte somn cuiva; **5.** (tr.) a încuia cu cheia sau cu zăvorul; a zăvorî; **6.** (tr.) a strînge împreunînd părţile: *a închide umbrela; a închide cartea;* **7.** (refl.; despre răni) a se cicatriza: *puse gura şi rupse rana ... pînă ce se închise şi se vindecă.* ISP; **8.** (tr.) a întrerupe periodic, potrivit orarului: *a închide magazinul;* (refl. pas.) *vine un moment al anului cînd deodată vînătoarea se închide.* OD.; **9.** (tr.) a desfiinţa, a suspenda activitatea: *a închide fabrica;* (refl. pas.) *fu prins cu arcanul la oaste şi clasa se închise.* CĂL.; **10.** (tr.) a încheia o acţiune, a pune capăt: *a închide o discuţie;* **11.** (tr.) a îngrădi, a împrejmui: *o roată mare de mesteceni făcea un zid alb, care închidea ierbării mirositoare, înalte pînă la brîu.* SAD.; (p. ext.) *zidurile vecine, îmbrăcate în iederă, închideau vederea.* TUD.; **12.** (tr.) a opri accesul, a bara: *ca să nu închidă leşii drumul neguţătorilor.* NEC.; **13.** (refl.) a se înfunda: *de la un loc se închide calea şi încep a i se încurca cărările.* CR.; **14.** (tr.) a întrerupe funcţionarea unui aparat: *a închide televizorul;* **15.** (refl.) a se întuneca, a se înnora: *vremea se închide;* **16.** (refl.) a căpăta o nuanţă mai întunecată: *culorile s-au închis după un timp.* [Lat. ***includere***].

închídere, închideri f. **1.** acţiunea de a (se) închide: *închiderea porţii nu i-a cerut efort;* **2.** mişcare spre a acoperi o deschizătură: *noaptea udă trezea poveşti, cu închideri şi deschideri din ochi.* BAC.; **3.** moment în care o întreprindere (comercială) îşi întrerupe activitatea: *soseşte în capitală după închiderea corpurilor legislative.* CĂL.; *din păcate a ajuns după închiderea magazinului;* **4.** dispozitiv, mijloc de astupare, de acoperire a unei deschizături. [V. ***închide***].

închiná, închín vb. **1.** (refl.) a se ruga, a-şi manifesta evlavia faţă de divinitate, a se prosterna; (spec.) a rosti rugăciuni (şi a face semnul crucii): *ne spălăm cu omăt şi ne închinăm după obiceiul cel creştin.* CR.; (fig.) *Nilul alb cărui se-nchină un cumplit negru popor.* AL.; **2.** (tr.) a face pe cineva să se roage; a face rugăciuni pentru cineva: *ne-a dus pe la profesor şi pe la biserică, de ne-a închinat pe la icoane.* CR.; **3.** (refl.) a se pleca, a saluta cu o plecăciune: *m-am închinat cu sărut-mîna.* AL.; (fig.) *toporaşi ce se închină gingaşelor lăcrimioare.* AL.; **4.** (refl.) a se încrede, a se lăsa convins: *te-nchini la vorbe proaste din timpi de altădată?* AL.; **5.** (înv.; refl. şi tr.) a (se) lăsa în voia unei dominaţii străine; a (se) preda, a (se) supune, a (se) subordona: *nice de haraci el va să ştie nice a să închina voieşte mie.* B.-DEL.; *cu temeiuri bune ţara să-nchinăm!* BOL.; **a închina steagul** (sau **armele**), a capitula: *oastea lui Ieremia închină armele lui Mihai.* ISP.; (refl.) *a fost de veste lumea plină, că steagul turculuí se-nchină.* COŞB.; **6.** (tr.) a dărui (în semn de evlavie, de supunere, de recunoştinţă): *a închinat toată averea sa Mănăstirii Neamţului.* CR.; **7.** (fig.; tr.) a aduce ofrandă: *colo-nchină idolatrul neînţelesul foc de lemne.* EM.; **8.** (tr.) a consacra, a hărăzi, a dedica: *şi-a închinat mare parte a activităţi sale studiului gazelor.* BL.; *a închina o carte cuiva;* (refl. pas.) *se închinau numere unui scriitor.* CĂL.; **9.** (intr.) a ridica paharul plin (făcînd o urare); a bea făcînd urări: *să bem, să-nchinăm cu paharul plin.* B.-DEL.; (tr.) *pentru Moldova paharul meu închin.* AL.; **a închina în sănătatea cuiva,** v. **sănătate.** [Lat. ***inclinare***].

închináre, închinări f. **1.** acţiunea de a (se) închina; **2.** consacrare, dedicare; **3.** supunere, subordonare: *despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierţi.* EM.; **4.** rugăciune: *tocma-n timp de închinare.* AL.; **5.** semn de respect (manifestat printr-o plecăciune); smerenie: *Moţoc cînd te-ntreabă, răspunde cu-nchinare.* AL.; **6.** dedicaţie, dedicare, consacrare: *vin acum ... să v-aduc o închinare.* AL.; **7.** oferire, dăruire (printr-o ceremonie): *în mijlocul mesei se începe închinarea colacilor.* MAT.; **8.** ciocnire a paharelor de vin sau de ţuică însoţită de o urare: *se întorcea de la închinări de pahare.* SAD. [V. ***închina***].

închinát, ~ţi, închinată, ~e a. **1.** consacrat, dedicat: *cartea închinată l-a surprins;* **2.** (înv.) supus, subordonat, dependent: *mănăstiri închinate.* [V. ***închina***].

închinăciúne, închinăciuni f. (înv.) **1.** plecăciune respectuoasă; salut: *soli de închinăciune şi de plecăciune au trimes.* CANT.; *se retrase c-o adîncă închinăciune.* SAD.; **2.** adorare a divinităţii; rugăciune: *să răsipească întunericul închinăciunei de idoli.* ANTIM; **3.** (înv.) supunere, subordonare. [Lat. ***inclinatio, -onis***].

închinătór, ~i, închinătoáre m., f. **1.** persoană care se roagă, se închină: *vom fi adevăraţi prăznuitori şi închinători naşterii domnului Hristos.* ANTIM; *închinător la idoli;* **2.** (rar) admirator, adorator: *eu, umilit închinător al marelui nostru istoric.* OD.; **3.** (reg.; ornit.) vînturel (*Falco tinnunculus*). // a. care exprimă un omagiu, o dedicaţie: *epistolie închinătoare către Mitru Perea, vestit cîntăreţ.* B.-DEL. [***Închina*** + *-tor*].

închingá, închíng vb. **1.** (tr.) a pune chinga (şi a o strînge) pe un animal de călărie: *caii şi-au închingat.* PANN; **2.** (refl.) a se strînge cu o cingătoare; a se încinge: *în trei brîne să închinga.* POP. [***În*** + ***chingă*** + *-a*].

închingáre, închingări f. acţiunea de a închinga. [V. ***închinga***].

închingát, ~ţi, închingată, ~e a. legat cu chinga, strîns în chingi: *caii erau închingaţi.* SAD. [V. ***închinga***].

închiondorá, închiondorez vb. (refl.) a se uita chiorîş: *se tot închiondora la mine.* [Et. nec.].

închiorchioşá, închiorchioşez vb. (reg.; refl.) **1.** a se uita chiorîş, încruntat, posomorît; **2.** a-şi găsi un loc; a se aciua: *mai bine m-aş închiorchioşa eu în Bucureşti.* AL. [Et. nec.].

închiorchioşát, ~ţi, închiorchioşată, ~e a. (reg.; şi adv.) (care se uită) chiorîş, încruntat: *uitîndu-se închiorchioşat.* CR. [V. ***închiorchioşa***].

închipuí, închípui, (pop.) **închipuiesc** vb. **1.** (tr.) a simboliza, a reprezenta: *tot felul de marmură lustruită ... închipuia fel de fel de flori.* ISP; **2.** (tr.) a plăsmui ceva cu mintea, cu fantezia; a imagina: *să închipuim nişte întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci.* NEGR.; **3.** (refl.) a se imagina pe sine într-o anumită situaţie: *privitor ca la teatru tu în lume să te-nchipui.* EM.; *ca boier se-nchipuia.* POP.; **4.** (tr.) a-şi face o imagine sau o părere despre cineva sau despre ceva: *dacă îşi închipuie că îşi bat joc de mine, se înşală.* PETR.; **5.** (tr.) a face, a întocmi, a înjgheba: *tu ai boi, de ce nu-ţi închipuieşti şi un car?* CR.; **6.** (tr.) a crede, a-şi imagina ceva: *îşi închipuia desigur că încălecasem consemnul şi mă aflam în societatea unei femei.* GHEŢIE; **7.** (refl.) a se crede ceva, a-şi imagina că este: *băieţii ... se închipuiesc cîni, sar la babă şi o trîntesc jos.* POP. [***În*** + ***chip*** + *-ui*].

închipuiciúne, închipuiciuni f. (înv.) închipuire, imaginaţie, fantezie: *mărturisindu-i har mult pentru închipuiciune şi sămănăciune.* DOS. [***Închipui*** + *-ciune*].

închipuíre, închipuiri f. **1.** faptul, capacitatea de a-şi închipui; imaginaţie, fantezie: *înzestrat cu o închipuire uriaşească.* EM.; **2.** produs al imaginaţiei; plăsmuire, ficţiune, iluzie, halucinaţie: *Moş Nichifor nu-i o închipuire din poveşti.* CR.; **3.** idee, gînd, părere, opinie, presupunere (subiectivă, lipsită de temei): *îşi făcea fel de fel de închipuiri.* VLAH.; **4.** (înv.) reprezentare prin desen, pictură, schiţă etc.; plan: *căpitanul ... luînd harta ce avea de închipuirea mării, au făcut socoteală că nu făcuse cele 100 de mile.* DRĂGHICI. [V. ***închipui***].

închipuít, ~ţi, închipuită, ~e a. **1.** produs de imaginaţie; imaginar: *îl convinge de închipuitele lui drepturi.* AL.; *legile sînt iluzionare şi zidite oarecum în aer pentru raporturi închipuite.* EM.; **2.** ireal, fantezist; lipsit de realitate: *traducerile ... n-au importanţă ..., pentru că le-a scris într-o limbă închipuită.* IBR.; **3.** (şi subst.) încrezut, înfumurat: *un om închipuit.* [V. ***închipui***].

închipuitór, ~i, închipuitoáre m., f. (înv.) **1.** persoană care o simbolizează pe alta: *unii îl ucidea cu leamne, alţii cu pietri ... pre închipuitoriul Domnului Hristos ce s-au omorît de dînşii.* DOS.; **2.** (şi a.) (persoană) care plăsmuieşte ceva cu mintea sau cu fantezia. [***Închipui*** + *-tor*].

închipuitúră, închipuituri f. (înv.) **1.** imagine, apariţie: *luînd aminte spre răsărit de la peşteră, văzdusem închipuitură de podoabă de bărbat groznic.* DOS.; **2.** exemplu, exemplificare: *ş-au făcut şi o carte foarte de folos; luat-au dintr-însă închipuituri svîntul Theodorit.* DOS. [***Închipui*** + *-tură*].

închircí, închircesc vb. (refl.) a se chirci: *s-a închircit de frig;* (fig.) *ceea ce împiedică ... şi face a se închirci libertatea materială este impunitatea crimelor.* EM. [***În*** + ***chirci***].

închircíre, închirciri f. (reg.) faptul de a se închirci. [V. ***închirci***].

închircít, ~ţi, închircită, ~e a. (reg.) **1.** pipernicit: *straiele acestea pocite fac să arăţi aşa de sfrijit şi închircit.* CR.; **2.** strîns, îngrămădit: *iarăşi oraşul vechi cu stradele strîmte, cu casele închircite.* EM. [***În*** + ***chircit***].

închiriá, închiriez vb. **1.** (tr.) a da cu chirie: *sînt gata să-i închiriez rîndul ist de sus.* AL.; **2.** (tr.) a lua în folosinţă temporară un bun mobil sau imobil în schimbul unei chirii: *am închiriat două din camerele unui vast apartament.* GHEŢIE; *închiriaseră cîteva pogoane de pămînt şi-l semănară.* POP.; (refl. pas.) *camerele se închiriau, de regulă, cu ora.* GHEŢIE. [***În*** + ***chirie*** + *-a*].

închiriát, ~ţi, închiriată, ~e a. **1.** dat cu chirie; **2.** luat cu chirie. [V. ***închiria***].

închiriére, închirieri f. acţiunea de a închiria şi rezultatul ei: *nu-mi este de vînzare, ci de închiriere.* ISP. [V. ***închiria***].

închís, ~şi, închisă, ~e a. **1.** aşezat astfel încît să acopere deschizătura corespunzătoare: *uşă închisă;* **2.** cu uşa sau cu capacul fixat (şi încuiat): *cutie închisă;* **3.** cu marginile apropiate, împreunate: *a acoperit buzele închise ale rănii c-o legătură uşoară de in.* SAD.; **cu ochii închişi, a)** cu pleoapele coborîte: *cu ochi închişi, îşi unea buzele cu ale mele.* GHEŢIE; **b)** fără o cercetare prealabilă; neatent, superficial: *urmează învoială între părţi, iar nu aşa cu ochii*

închiși. CR.; **c)** foarte ușor, fără dificultate: *rezolvă totul cu ochii închiși;* **4.** care și-a întrerupt activitatea: *fabrică închisă; magazin închis;* **5.** împrejmuit, înconjurat; îngrădit: *curte închisă;* **6.** cuprins într-un spațiu determinat: *drum închis între dealuri;* **7.** pe care nu se poate circula, cu circulația oprită: *drum închis; tunel închis;* **8.** oprit, întrerupt: *circuit închis;* **9.** întemnițat, ținut în închisoare: *pe zefiri îmi vin suspine de la-nchișii chinuiți.* BOLLIAC; *a stat închis doi ani;* (subst.) *știți cum iubește cel închis libertatea.* IBR.; **10.** retras, izolat, ursuz: *comuna săsească e o colectivitate rațională de oameni închiși.* BL.; **11.** stătut, viciat: *aer închis;* **12.** întunecat, înnorat: *zarea era închisă și rece.* BAC.; *vreme închisă;* **13.** care are tentă spre negru; întunecat: *astupă toate ferestrele cu groase perdele de rips galben închis.* CĂL.; *culori închise;* **14.** care are acoperiș, capotă, coviltir: *una dintre ultimele trăsuri închise din oraș.* GHEȚIE; **15.** lipsit de sonoritate; **vocală închisă,** vocală în timpul articulării căreia maxilarele sînt apropiate unul de altul; **silabă închisă,** silabă terminată în consoană. [V. ***închide***].

închisoáre, închisori f. **1.** loc unde se execută pedepsele privative de libertate; pușcărie, temniță: *mă vei scoate din această închisoare.* BIBLIA; **2.** faptul de a fi întemnițat, ședere la pușcărie: *condamnat la închisoare;* **3.** loc unde se ține închis cineva sau ceva: *să binevoiască a se osteni pînă la ogrăzile și închisorile cînilor.* SAD.; **4.** (rar) dispozitiv de închidere: *potrivi iar cu grijă închisoarea intrării.* SAD.; **5.** coteț închis în care se păstrează peștele pînă la vînzare. [***Închis*** + *-oare*].

închistá, închístez vb. (refl.) **1.** a se închide într-un chist, într-o carapace, într-o membrană; **2.** (fig.) a se izola; a se închide în sine. [Din fr. ***enkyster***].

închistáre, închistări f. **1.** faptul de a se închista; închidere într-un chist, într-o carapace, într-o membrană; **2.** (fig.) izolare, închidere în sine: *tradiție nu înseamnă închistarea în forme nemișcate.* CĂL. [V. ***închista***].

închistát, ~ți, închistată, ~e a. **1.** închis într-un chist, într-o carapace; **2.** (fig.) izolat; **3.** (fig.) încuiat, mărginit. [V. ***închista***].

închizătór, ~i, închizătoáre a. care închide. // f. (pl. **închizători**) dispozitiv de închidere a unei uși, a unui geamantan etc. // n. dispozitiv care închide și deschide țeava unei arme în partea unde se introduce cartușul. [***Închide*** + *-(ă)tor*].

închizătúră, închizături f. (reg.) **1.** loc unde se închide ceva; **2.** împrejmuire cu gard sau cu șanț. [***Închide*** + *-(ă)tură*].

încifrá, încifrez vb. (tr.) a încîlci, a încurca: *mai mult o încifrează cel ce vrea a o descifra.* EM. [***În*** + ***cifra***].

încifráre, încifrări f. acțiunea de a încifra și rezultatul ei. [V. ***încifra***].

încifrát, ~ți, încifrată, ~e a. **1.** exprimat într-un cifru; **2.** exprimat într-un limbaj greu de înțeles: *să nu dăm crezare argumentațiunii încifrate a guvernului.* EM.; **3.** redat în mod indirect, simbolic, metaforic. [V. ***încifra***].

încinchít, ~ți, încinchită, ~e a. (reg.) ghemuit: *șezînd încinchit.* CR. [***În*** + ***cinchit*** (= ***cimpit*** din *cimpi*)].

încincí, încincesc vb. (tr. și refl.) a (se) face de cinci ori mai mare: *biruri pe cari apoi le-au încincit și înzecit preste cițiva ani.* EM. [***În*** + ***cinci***].

încincít, ~ți, încincită, ~e a. mărit, înmulțit de cinci ori; devenit de cinci ori mai mare: *are acum o avere încincită;* (adv.) *a cîștigat încincît.* [V. ***încinci***].

încínde vb. v. încinge[2].

încínge[1], încing vb. **1.** (tr. și refl.) a(-și) înfășura în jurul mijlocului: *cu brîu roșu se-ncingea.* POP; **2.** (tr.) a prinde o armă de mijlocul corpului: *trăsese pe el straiele, își încălțase cizmele și încinsese sabia.* SAD.; **3.** (fig.; înv.; tr.) a învesti pe cineva cu o putere: *tu mi-ai încins vîrtute.* DOS.; **4.** (p. anal.; tr.) a înconjura (din toate părțile), a împresura: *din cinci părți, cu foc și cu sabie îi încinge.* BĂLC. [Lat. ***incingere***].

încínge[2], încing vb. **1.** (refl.) a se aprinde cu intensitate, a arde cu putere: *focul cînd se încinge, anevoie se stinge.* PANN; **2.** (tr.) a aprinde, a incendia: *pîrjolul ... apoi prinde vînt și în urmă tot codrul încinde.* B.-DEL.; **3.** (refl. și tr.) a (se) înfierbînta, a (se) încălzi tare: *orașul ... cu trotuarele și acoperișurile încinse de soarele dogorîtor.* GHEȚIE; *soba se-ncinsese;* **4.** (fig.; refl.) a se înroși, a se îmbujora: *cuviosul părinte s-încinsă ca focul, cînd cineva-l zădărește.* B.-DEL.; **5.** (fig.; tr.) a cuprinde, a copleși, a mistui: *încingîndu-l dorul de părinți, hotărî să se ducă.* ISP.; **6.** (refl.) a se înteți: *se încinse o bătălie între acești crai.* ISP.; *cînd va ieși norodul din biserică ..., vor prinde a se încinge jocurile.* MAT.; **7.** (tr.) a porni cu pasiune, cu însuflețire ceva: *la șapte ani, încingeau nesfîrșite partide de pichet.* GHEȚIE; **8.** (refl.) a se aprinde, a începe să fermenteze: *se repezi asupra fînului, care se încinsese.* DELAVR.; (și: (înv.) **încinde**). [Lat. ***incendere***].

încíngere[1], încingeri f. **1.** faptul de a (se) încinge[1]; **2.** (înv.) acoperitoare a mijlocului trupului: *și-și făcură lor încingeri împrejur.* BIBLIA. [V. ***încinge[1]***].

încíngere[2], încingeri f. faptul de a (se) încinge[2]. [V. ***încinge[2]***].

încíns[1] n. faptul de a (se) încinge[1]; (pop.) **la încinsul brîului,** la mijlocul corpului, la brîu: *mi-l tăia pe la furca peptului, la încinsul brîului.* POP. [V. ***încinge[1]***].

încíns[2], ~și, încinsă, ~e a. înfășurat, legat cu o cingătoare: *n-avea paloș încins și nu-i privea cu strășnicie.* SAD. [V. ***încinge[1]***].

încíns[3], ~și, încinsă, ~e a. **1.** care arde cu putere; **2.** înfierbîntat, încălzit: *apa bătută de vîntul încins se evaporă în chip miraculos.* TUD.; **3.** (fig.) aprins, înflăcărat; **4.** (fig.) înroșit, îmbujorat: *aerul rece al nopții pătrundea pe tambuchi și-i lovea obrajii încinși.* TUD.; **5.** alterat, fermentat: *din hambar ieșea o miazmă acră-dulceagă și mucegăită, de grîu încins.* TUD. [V. ***încinge[2]***].

înciocălá, înciocălez vb. (reg.; tr.) **1.** a lega laolaltă, a împreuna; **2.** a aranja, a potrivi. [Probabil ***în*** + ***ciocălău*** + *-a*].

înciotá, înciotez vb. (arg.; refl.) a se împerechea, a se împreuna. [***În*** + ***ciot*** + *-a*].

înciotát, ~ți, înciotată, ~e a. (arg.) împerecheat, împreunat. [V. ***înciota***].

înciudá, înciudez vb. (refl. și tr.) a (se) supăra, a (se) necăji: *înciudîndu-se omul pe dînsa, începu a o bate.* CR. [***În*** + ***ciudă*** + *-a*].

înciudáre, înciudări f. faptul de a (se) înciuda; ciudă, supărare, necaz. [V. ***înciuda***].

înciudát, ~ți, înciudată, ~e a. plin de ciudă; supărat, necăjit: *înciudat, m-am pregătit de culcare.* GHEȚIE; (p. ext.) *pronunța ultimele cuvinte cu o satisfacție înciudată.* GHEȚIE. [V. ***înciuda***].

încîlnă, încîlnez vb. (rar; refl.) **1.** a deveni rău, cîinos; **2.** a se încăpățîna: *se încîlnase și nu vrea să dea inelul.* ISP. [***În*** + ***cîine*** + *-a*].

încîlceálă, încîlceli f. **1.** încurcătură, amestecătură; **2.** complicație, încurcătură; confuzie: *libertatea: o încîlceală care nu se poate descurca de seculi.* GHICA. [***Încîlci*** + *-eală*].

încîlcí, încîlcesc vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) încurca (fire, păr etc.): *părul tufos ... încîlcindu-să pregiur de spine îl trase înapoi.* B.-DEL.; *atîta tort mi-am încîlcit și-n graba mare-am spart un geam.* COȘB.; **2.** (fig.; refl.) a deveni confuz, neclar: *lumea se face mai sumeață și trebile se încîlcesc mai urît.* AL.; **3.** (refl.) a se împiedica la mers; a se încurca, a se poticni: *mătușa, nu știu cum se încîlcește prin cînepă.* CR. [***În*** + ***cîlți***].

încîlcíre, încîlciri f. **1.** acțiunea de a (se) încîlci și rezultatul ei; **2.** încîlceală, încîlcitură: *un vînt ascuțit ... aleargă țipînd pe încîlcirile ulițelor.* MACED. [V. ***încîlci***].

încîlcít, ~ți, încîlcită, ~e a. **1.** amestecat, încurcat: *vîntul îi flutura barba încîlcită.* TUD.; **2.** (fig.) întortocheat: *drumuri încîlcite;* **3.** (fig.) confuz, neclar, greu de înțeles; neciteț: *scrisoarea era atît de încîlcită, încît le-am lăsat.* NEGR.; (adv.) *gîndește, și deci scrie, încîlcit și pretențios.* IBR. [V. ***încîlci***].

încîlcitúră, încîlcituri f. **1.** lucru încîlcit, încurcat; încurcătură: *își făcu loc prin încîlcitura crengilor și răzbătu de cealaltă parte.* GHEȚIE; **2.** neclaritate, confuzie. [***Încîlci*** + *-tură*].

încîntá, încînt vb. **1.** (tr.) a produce o stare de satisfacție, de plăcere; a fermeca: *taina ce mă-ncîntă.* AL.; *acuma-i rîndul tău să ne încînți cu povești.* SAD.; **2.** (p. ext.; tr.) a fi pe placul cuiva; a mulțumi: *n-o văd rîzînd și asta nu mă-ncîntă.* SAD.; **3.** (tr. și refl.) a (se) amăgi, a (se) înșela: *a încîntat-o cu promisiuni.* [***În*** + ***cînta;*** cf. fr. ***enchanter***].

încîntáre, încîntări f. **1.** sentiment de satisfacție, de plăcere; farmec, vrajă: *nopți de încîntare ca zile luminoase.* AL.; **2.** (concr.) lucru, aspect, faptă care încîntă, care produce plăcere: *pe atunci nu era ... grădini cu cîntări și încîntări.* GHICA. [V. ***încînta***].

încîntát, ~ți, încîntată, ~e a. **1.** plin de satisfacție, de mulțumire; fermecat, vrăjit; (p. ext.) entuziasmat: *au rămas încîntați;* **încîntat de cunoștință,** sînt bucuros că v-am cunoscut; **2.** (rar) care încîntă, încîntător: *o poveste încîntată, care azi e-ntunecată.* EM. [V. ***încînta***].

încîntămînt, încîntăminte n. (rar) încîntare: *fiecare încîntămînt va fi o lume d-încîntăminte.* EM. [***Încînta*** + *-ămînt;* cf. fr. ***enchantement***, lat. ***incantamentum***].

încîntătór, ~i, încîntătoáre a. care încîntă, care place foarte mult; fermecător: *lun-așa încîntătoare n-am avut a admira.* ALEX.; (iron.) *sînt versuri a căror încîntătoare neghiobie pare fabricată de un Urmuz.* CĂL. [***Încînta*** + *-tor*].

încîntec, încîntece n. (înv.; rar) **1.** încîntare: *ce încîntic ... trebuie să fi fost pe voinicul fecior.* OD.; **2.** vrajă, farmec: *încîntec și descîntec pe lume s-au lăsat.* AL.; (și: **încîntic**). [***Încînta*** + ***cîntec***].

încîntic n. v. încîntec.

încîrceiá, pers. 3 **încîrceiază**vb. (rar; refl.) a avea cîrcei: *mi se încîrceia stomacul.* [***În*** + ***cîrcei*** (pl. de la *cîrcel*) + *-a*].

încîrdoșá, încîrdoșez vb. (reg.; refl.) a se înhăita, a se uni: *se încîrdoșează cu vrun smintit.* ISP. [***În*** + ***cardaș*** (înv. „tovarăș") + *-a*].

încîrduí, încîrduiesc vb. (rar; refl.) a se întovărăși, a se înhăita; a se încîrdoșa. [***În*** + ***cîrd*** + *-ui*].

încîrjoiá, încîrjoiez vb. (reg.; refl. și tr.) a (se) încovoia; a (se) gîrbovi: *gheboși de-și încîrjoiau trupul pînă la genunchi.* [***În*** + ***cîrjă***].

încîrligá, încîrlíg vb. **1.** (refl.) a se îndoi, a se încovoia (ca un cîrlig): *vara cine își cîștigă, iarna nu se încîrligă.* PANN; **2.** (refl. și tr.) a (se) încolăci: *își încîrligă coada de o spiță.* CAR. [***În*** + ***cîrlig*** + *-a*].

încîrligáre, încîrligări f. acțiunea de a (se) încîrliga; încolăcire. [V. ***încîrliga***].

încîrligát, ~ți, încîrligată, ~e a. îndoit, încovoiat, strîmbat (ca un cîrlig); cocoșat, strîmb: *coada încîrligată înspre pîntece.* CAR. [V. ***încîrliga***].

încîrlionțá, încîrlionțez vb. (tr. și refl.) a (se) cîrlionța. [***În*** + ***cîrlionț*** + *-a*].

încîrlionțát, ~ți, încîrlionțată, ~e a. (rar) **1.** cu cîrlionți; cîrlionțat: *chipuri de copii frumoși, cu părul lung și încîrlionțat.* GHEȚIE; **2.** care are părul cu cîrlionți, ondulat: *îl priveam căutîndu-i zadarnic vreo urmă de asemănare cu ofițerașul încîrlionțat dintr-o fotografie.* M.CAR. [V. ***încîrlionța***].

încît conj. (exprimă urmarea, caracterul consecutiv) atît de mult că ..., în așa măsură că ..., de: *soarele ... stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte.* EM.; *răcni încît tot palatul se clătină;* (în corelație cu un element din regentă: „astfel, „așa" etc.) *va trebui să împărțim apa astfel, încît să ne ținã douăzeci de zile.* TUD.; *îi spune îndesînd cuvintele unul la altul ... așa încît aproape deloc n-o înțălegi.* MAT. [***În*** + ***cît***[1]].

încleí vb. v. încleia.

încleiá, încleiez și **încléi** vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) lipi cu clei; **2.** (refl.) a se unge, a se murdări cu

clei sau cu ceva cleios: *m-am încleiat pe mîini cu miere*; **3.** (refl.) a se face, a deveni cleios: *pînea s-a încleiat*; **4.** (fig.; refl.) a se încleşta, a se lega, a se înţepeni: *şi se încleie limba în gură şi începi a bolborosi turceşte.* CR.; *i s-au încleiat fălcile*; **5.** (tehn.; tr.) a trata diverse produse cu substanţe coloidale pentru a le face impermeabile; (şi: **închei**). [*Î*n + *clei* + *-a*].

încleiát[1] n. faptul de a (se) încleia. [V. ***încleia***].

încleiát[2]**, ~ţi, încleiată, ~e** a. **1.** lipit, fixat cu clei: *un sicriaş smolit şi încleiat bine.* ISP.; **2.** uns cu clei. [V. ***încleia***].

încleiére, încleieri f. **1.** acţiunea de a (se) încleia şi rezultatul ei; **2.** (tehn.) ancolare. [V. ***încleia***].

încleştá, încleştez vb. **1.** (tr.) a strînge puternic, a înţepeni: *au încleştat legătura cu leamne de chedru.* BIBLIA; (fig.) *pornesc în goană, întâi mai viforos, apoi mai slab, din pricina foamei care le încleaştă măruntaiele.* SAD.; **a (i se) încleşta gura** (sau **fălcile**), a(-i) înţepeni maxilarele; (p. ext.) a nu putea vorbi; a amuţi: *cînd a mai văzut şi asta, numai i s-a încleştat gura şi a îngheţat de frică.* CR.; **2.** (refl.) a se încăiera, a se lupta cu îndîrjire (corp la corp): *se-ncleştară amîndoi.* ISP.; **3.** (refl.) a se înteţi, a se îndîrji: *războiul se încleştează mai ucigaş.* NEGR.; **4.** (refl.) a se agăţa, a se prinde puternic (cu mîinile sau cu braţele): *biata Malcă ... s-a încleştat de gîtul lui moş Nichifor.* CR.; **5.** (tr.) a apuca, a prinde cu putere: *degetele încleştară obiectul aflat în buzunarul din dreapta al pardesiului.* GHEŢIE. [*Î*n + *cleşte* + *-a*].

încleştáre, încleştări f. **1.** acţiunea de a (se) încleşta şi rezultatul ei; strîngere puternică; strînsoare; **2.** (fig.) contractare, crispare: *cu o încleştare nervoasă surîde.* PETR.; *încleştarea feţei*; **3.** (fig.) înteţire, intensificare, înverşunare: *el are furia perorăţiei în public şi cu greu e smuls uneori din încleştarea discuţiei.* CĂL.; **4.** agăţare, prindere strînsă; **5.** încăierare; luptă corp la corp: *o încleştare de moarte s-au încins.* AL. [V. ***încleşta***].

încleştát, ~ţi, încleştată, ~e a. **1.** strîns puternic, înţepenit: *cu mîinile încleştate, de parcă le legase cineva, începură a-l boci amîndouă.* CR.; **cu gura încleştată** sau **cu dinţii încleştaţi, cu fălcile încleştate,** crispat, contractat (strîngînd maxilarele): *răzăşii de aici se stăpînesc cu fălcile încleştate şi aşteaptă ceas potrivit.* SAD.; *dă-mi ceva de băut! îmi ceru ea cu dinţii încleştaţi.* GHEŢIE; **2.** aprig, înverşunat: *toţi la luptă-s încleştaţi.* AL. [V. ***încleşta***].

încleştitúră, încleştituri f. (înv.) încleştare, prindere strînsă: *avăm noi oamenii încleştitură, de ce ne vine noao de la nepriitoriul.* COR. [***Încleşta*** + *-tură*].

înclín, înclinuri n. (rar) instinct; înclinaţie, predispoziţie: *e condiţionat prin instinctul (înclinarea, înclinul) imitaţiunei.* EM. [De la ***înclina***].

înclinà[1]**, înclín** vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) pleca, a (se) îndoi uşor în jos: *el în braţe prinde fata, peste faţă i se-nclină.* EM.; *a înclina capul*; (fig.) *luna înclina spre apus cu o lumină de spaimă peste oraşul adormt în zăpadă.* BAC.; **2.** (refl.) a se pleca în semn de salut, de admiraţie sau de devotament; (spec.) a se închina: *străinu-n cale-i se închină.* AL.; *se înclină înaintea lui Dumnezeu*; **3.** (tr.) a apleca un corp, a mări înclinaţia unui corp; **4.** (fig.; intr.) a fi dispus să ...: *teoreticienii înclină să nu vadă decît un fel de cunoaştere.* BL.; *a înclina la pace*; **5.** (intr.) a simţi vocaţie, atracţie spre ceva: *înclină spre rău*; **6.** (refl.) a se coborî (spre asfinţit): *soarele cam binişor s-a-nclinat către sfinţite.* COŞB.; **7.** (înv.; refl.) a avea legături de dragoste cu cineva: *cît eram de liniştită pînă a nu mă înclina cu tine.* FIL. [Din fr. ***incliner***, lat. ***inclinare***].

înclinà[2]**, înclín** vb. (tr. şi intr.) a pune clini (la o cămaşă, la o haină). [*Î*n + *clin* + *-a*].

înclináre, înclinări f. **1.** acţiunea de a (se) înclina[1] şi rezultatul ei; **2.** aplecare, îndoire (uşoară) spre pămînt: *îi mulţumi printr-o uşoară înclinare a capului.* GHEŢIE; **3.** (fig.) vocaţie, dispoziţie; atracţie, înclinaţie: *regina a aflat de această înclinare?* NEGR.; **4.** (înv.) simpatie, afecţiune; dragoste, iubire: *ea cu un tînăr are înclinare.* PANN. [V. ***înclina***[1]].

înclinát, ~ţi, înclinată, ~e a. **1.** aplecat, încovoiat; lăsat, povîrnit, strîmb: *de ce bătrîna frunte stă astfel înclinată?* NEGR.; **2.** (fig.) care are o atracţie, o dispoziţie, o tendinţă (spre ceva): *înclinat spre ştiinţele exacte*; **3.** oblic faţă de planul orizontal: *casa are un perete înclinat*; **plan înclinat,** plan care formează un unghi ascuţit cu planul orizontal: *nu era lămurit asupra efectelor planului înclinat.* BL. [V. ***înclina***[1]].

înclinatóriu, înclinatorii n. (înv.) instrument pentru măsurarea înclinaţiei magnetice: *pentru determinarea înclinaţiunii ne servim de înclinatoriu.* EM. [Din germ. ***Inklinatorium***].

înclináţie, înclinaţii f. **1.** acţiunea de a (se) înclina[1]; închinare: *înclinaţia capului*; **2.** tendinţă naturală, vocaţie, dispoziţie: *înclinaţia spre operetă şi spre spectacolul frivol are şi o explicaţie ereditară.* CĂL.; *are înclinaţie spre pictură*; **3.** dragoste, iubire, simpatie (pentru cineva); **4.** oblicitate faţă de planul orizontal: *înclinaţia acoperişului*; **5.** (fiz.) **înclinaţie magnetică**, unghi format de direcţia cîmpului magnetic al pămîntului cu planul orizontal: *unghiul sub care ea se înclină către planul orizontal se numeşte înclinaţiune magnetică.* EM.; (eliptic) *pentru determinarea înclinaţiunii ne servim de înclinatoriu.* EM.; **6.** (astr.) **înclinaţie astronomică**, unghi format între planul orbitei unui astru şi planul orbitei pămîntului; (şi: (înv.) **înclinaţiune**). [Din fr. ***inclination***, lat. ***inclinatio***, ***-onis***].

înclinaţiúne f. v. înclinaţie.

înclinătór, ~i, înclinătoáre a. (rar) şovăitor, indecis, ezitant. [*Înclina*[1] + *-tor*].

încoá adv. v. încoace.

încoáce adv. **1.** înspre mine, spre locul unde mă aflu; în partea aceasta, în această direcţie: *ia veniţi încoace şi aduceţi cu voi şi blăstămurile părinteşti.* CR.; *vino încoace!*; **încoace şi încolo** sau **încolo şi încoace**, în toate părţile, într-o parte şi în alta: *fraţii călugări să nu caute cu ochii încolea şi încoace, ca să nu vază deşertăciuni.* B.-DEL.; *rătăci încoa şi încolo prin pădure.* ISP.; **ce mai încoace (şi) încolo**, la ce atîta vorbă (de prisos), ce mai la deal la vale; **a avea pe vino-ncoace**, a avea farmec, atracţie; **2.** înspre timpul acesta: *dezvoltarea noastră de vro cîteva decenii încoace e mai mult decît ciudată.* EM.; **3.** începînd cu ..., socotind de la ...: *publicul începe a-l gusta abia de la această dată încoace.* IBR.; (şi: (pop.) **încoa**). [Lat. ***in-eccu(m)-hocce***].

încocîrjá, încocîrjez vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) cocîrja, a (se) încovoia. [*Î*n + ***cocîrja***].

încocîrjáre, încocîrjări f. (reg.) faptul de a (se) încocîrja. [V. ***încocîrja***].

încocîrját, ~ţi, încocîrjată, ~e a. (reg.) încovoiat, îndoit; cocîrjat. [V. ***încocîrja***].

încocleţí, încocleţesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) încleşta, a (se) încăiera, a se încinge: *mi se încocleţi o luptă.* ISP. [*Î*n + ***cocleţ*** + *-i*].

încoifát, ~ţi, încoifată, ~e a. (rar) care poartă coif: *ostaşii înzeuaţi şi încoifaţi.* BĂLC. [*Î*n + ***coif*** + *-at*].

încolăceálă, încolăceli f. (rar) încolăcire. [***Încolăci*** + *-eală*].

încolăcí, încolăcesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) face ca un cerc, a (se) înfăşura în formă de colac, a (se) încovriga: *cît cu ochii vezi se-ncolăceşte fumul.* BAC.; *şarpele se încolăceşte*; (fig.) *pe degetul din dreapta mea s-a-ncolăcit înstelat numele tău.* VIERU; *şi-a încolăcit braţele în jurul lui*; **2.** (refl.) a face cotituri; a şerpui: *de-a stînga albiei în care se încolăceşte rîul Dramhei.* DELAVR.; **3.** (refl.) a se ghemui. [*Î*n + ***colac*** + *-i*].

încolăcíre, încolăciri f. acţiunea de a (se) încolăci şi rezultatul ei; înfăşurare, încercuire, şerpuire, încolăceală: *oameni vitregi, cu inimile sterpe, legaţi de cîrma ţerii cu-ncolăciri de şerpe.* AL. [V. ***încolăci***].

încolăcít, ~ţi, încolăcită, ~e a. **1.** înfăşurat, învîrtit, strîns în formă de colac: *stau cu trombonul unii în jurul gîtului încolăcit.* VIERU; **2.** încovrigat, încîrligat: *coadă încolăcită.* [V. ***încolăci***].

încolăcitúră, încolăciturí f. (rar) încolăcire; (concr.) lucru încolăcit. [***Încolăci*** + *-tură*].

încolătăcí, încolătăcesc vb. (refl. şi tr.) a (se) încolăci: *se încolătăcesc firele şi pe urmă ard.* POP.; (p. ext.) *ceaţa grea ... ca un zmeu se încolătăceşte împrejurul oraşului.* NEGR. [***Încolăci*** + ***împletici***].

încoleá adv. v. încolo.

încólo adv. **1.** în direcţia aceea (nu aici), în partea aceea: *fugi încolo, rîsul zice.* EM.; **mai încolo, a)** mai departe: *mai încolo sînt lucrurile de arătură.* CĂL.; **b)** mai tîrziu: *veţi cinsti mai încolo cîte un pahar de vin.* CR.; **încoace şi încolo,** v. **încoace; încolo şi încoace** sau **încolo-încoace,** de colo pînă colo, în toate părţile: *începe a purta caii încolo şi încoace.* CR.; *îşi reluă ... plimbarea încolo-încoace cu ochirile spre capătul străzii.* GHEŢIE; (fam.) **lasă-l (să dă-l) încolo!**, nu te mai ocupa de el, nu-i mai arăta atenţie sau afecţiune; **fugi încolo!** taci din gură; nu te cred; **2.** mai tîrziu, mai pe urmă; după aceea: *poţi să-ntîmpini patrioţii ce-au venit de-atunci încolo?* EM.; *de astăzi încolo*; **de acum** (sau **de aici) încolo,** începînd din acest moment; în continuare: *vom recurge de acum încolo ... la un termen mai sumar.* BL.; **3.** (exprimă exclusivitatea) în afară de aceasta, de altminteri: *numai cîteva versuri sînt idei pure, încolo sînt pesimism temperamental.* IBR.; (şi: (pop.) **încolea**). [*Î*n + *colo*].

încoloná, încolonez vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) aşeza în coloană: *au fost încolonaţi în faţa şcolii şi porniţi.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a-şi lua locul într-o coloană; **3.** (fig.; refl.) a deveni obedient; a urma pe ceilalţi (pierzîndu-şi personalitatea). [*Î*n + *coloană* + *-a*].

încolonáre, încolonări f. acţiunea de a (se) încolona. [V. ***încolona***].

încolonát, ~ţi, încolonată, ~e a. aşezat în coloană: *se făceau exerciţii militare la cîmp, şcolarii plecînd încolonaţi.* CĂL. [V. ***încolona***].

încolţí, încolţesc şi (reg.) **încólţ** vb. (intr.) **1.** a germina, a da colţ, a răsări: *ploi multe ... pămîntul de-a răcorit şi sămînţa a încolţit.* POP.; *iarba încolţeşte*; **2.** (fig.) a apărea, a se naşte: *încolţea un dor mai adînc.* EM.; *ideea de a face carieră politică trebuie să-i fi încolţit în minte foarte devreme.* CĂL. // (tr.) **1.** a înfige colţii; a ataca şi a muşca: *şerpi că l-au muşcat, lupi că l-au încolţit.* POP.; *pe care cumu-i vine nainte frînge, spintecă-încoaltă, ş-închiară.* B.-DEL.; (p. ext.) *umbla cu ochii în toate părţile, să nu-l încolţească vreun derbedeu.* TUD.; **2.** (fig.) a strîmtora, a prinde la strîmtoare: *tîlharii ne-au încolţit tare dibaci!* TUD.; *l-a încolţit cu întrebări*; (fig.) *Ismail se dovedise cel mai încolţit de nevoi.* TUD.; *mă încolţesc nevoile.* POP. [*Î*n + ***colţ*** + *-i*].

încolţíre, încolţiri f. acţiunea de a încolţi şi rezultatul ei; încolţit[1], germinare: *presimţirea încolţirii lor îmi înalţă sufletul şi mă îndeamnă a trăi.* VIERU; *încolţirea grîului.* [V. ***încolţi***].

încolţít[1] n. faptul de a încolţi; încolţire. [V. ***încolţi***].

încolţít[2]**, ~ţi, încolţită, ~e** a. **1.** răsărit, germinat; **2.** atacat (lovit sau muşcat): *Grigore, încolţit, fuge călare, cade şi moare.* CĂL.; **3.** (fig.) strîmtorat, în suferinţă: *mi-i inima-ncolţită.* AL. [V. ***încolţi***].

încolţitór, ~i, încolţitoáre a. (rar) care germinează; care produce germinaţia; (fig.) *creaţia spontană onomatopeică este mai încolţitoare ca oriunde.* CĂL. [***Încolţi*** + *-tor*].

încolţitúră, încolţituri f. (reg.) germinare; (concr.) vîrf al unei plante germinate recent. [***Încolţi*** + *-tură*].

încolţurát, ~ţi, încolţurată, ~e a. (rar) în colţuri, unghiular: *barbă încolţurată, iar nu rotundă.* BĂLC. [*Î*n + ***colţuri*** (pl. de la *colţ*) + *-at*].

încomát, ~ţi, încomată, ~e a. (rar) cu coamă bogată: *sînge cald a izvorît din nobil-încomatul gît.* COŞB. [*Î*n + ***coamă*** + *-at*].

încondeiá, încondeiez vb. (tr.) **1.** a împodobi (ouăle) cu desene (făcute cu condeiul): *a încondeia ouă*; (fig.) *şi sprîncenele arcate fruntea albă i-o*

încheie, ce o singură trăsură măiestrit le încondeie. EM.; (refl. pas.) *în vinerea dinaintea Paştilor se încondeiază ouăle;* **2.** (înv.) a înnegri sprîncenele sau genele (cu creionul); **3.** (fig.) a ponegri, a vorbi de rău, a calomnia: *încondeia pe munteni cu tot felul de epitete.* IBR.; (refl.) *încep să mă-ncondeiez de aci încolo.* VLAH. [*În + condei* + *-a*].

încondeiát[1], **~ţi, încondeiată, ~e** a. **1.** împodobit cu desene (făcute cu condeiul): *ou roşu-ncondeiat.* AL.; **2.** (înv.) înnegrit (cu creionul): *sprîncene încondeiate*; **3.** (fig.) discreditat, defăimat. [V. *încondeia*].

încondeiát[2] n. faptul de a încondeia; încondeietură: *încondeiatul ouălor de Paşte.* [V. *încondeia*].

încondeiére, încondeieri f. acţiunea de a încondeia şi rezultatul ei. [V. *încondeia*].

încondeietór, ~i, încondeietoáre m., f. persoană care încondeiază, critică (aspru sau răuvoitor): *Neculce e bîrfitor, răutăcios ca bătrînii, încondeietor bufon al lucrurilor.* CĂL. [*Încondeia* + *-tor*].

încondeietúră, încondeieturi f. **1.** încondeiat[2]; **2.** (concr.) desen executat pe ouăle de Paşte, pe obiecte de ceramică etc. [*Încondeia* + *-tură*].

încondurá, încondurez şi **încóndur, încondòr** vb. (reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) încălţa în conduri; **2.** (tr.) a-şi înfoia penele, aripile; a se umfla în pene: *lebedele cînd îşi încondură aripele.* DELAVR. [*În* + *condur* + [2]*a*].

încondurát, ~ţi, încondurată, ~e a. (rar) înfoiat, umflat: *scoaseră căciulile încondurate, îi sărutară mîinile şi-i dădură o carte.* DELAVR. [V. *încondura*].

încónjur, (rar) **înconjurúri** n. ocol, ocolire: *ce mai atîta încunjur.* CR.; *după ce făcu înconjurul mesei şi dădu mîna cu toată lumea, veni să ia loc lîngă mine.* GHEŢIE; **cu înconjur** (sau **cu înconjurúri**), pe departe, pe ocolite; **fără înconjur, a)** de-a dreptul; **b)** (fig.) fără ezitare, fără subterfugii, direct: *am mărturisit fără înconjur.* NEGR.; **vorbă cu înconjur**, vorbă cu mai multe înţelesuri; (şi: (reg.) **încunjur**). [De la *înconjura*].

înconjurá, încónjur şi **înconjór** vb. **1.** (tr.) a face ocolul unui loc, unui lucru; a umbla de jur împrejur: *încongiuri într-o clipă de trei ori acest pămînt.* AL.; **2.** (tr.) a se afla, a fi aşezat, a sta de jur împrejur: *la mijlocul munţilor, ca o cunună împregiur se lărgesc şi ... lacul acela 600 de mile încongiură.* CANT.; *locurile care înconjurau satul*; **3.** (tr.) a încercui, a împresura, a asedia: *încongiurase păgînii cetatea.* COR.; (p. ext.) *fură înconjuraţi de lupi, de care scăpară cu focul.* CĂL.; **4.** (refl.) a aduna în jur, a avea în anturaj: *vor căuta să se înconjure cu ipochimene după chip şi asemănare.* EM.; *s-a înconjurat de oameni răi*; **5.** (tr.) a împrejmui, a închide: *a înconjura cetatea cu ziduri;* (fig.) *prietenii îi dădeau bani şi-l înconjurau cu mare atenţie.* CĂL.; **6.** (tr.) a cuprinde, a îmbrăţişa: *pe genunchi îmi şezi, iubito, braţele-ţi îmi înconjoară gîtul.* EM.; **7.** (intr.) a merge pe căi ocolite: *am înconjurat mult pînă am ajuns*; **8.** (tr.) a evita să atingă; a ocoli, a proteja: *cu doza de naivitate a vîrstei, crezu că secretul înconjoară însăşi naşterea ei.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **încunjura**). [*În* + *conjura* (<lat. *congyrare*)].

înconjuráre, înconjurări f. acţiunea de a (se) înconjura. [V. *înconjura*].

înconjurát, ~ţi, înconjurată, ~e a. **1.** împrejmuit; **2.** împresurat, asediat: *merse-nainte să dispresure înconjuratul oraş Adrianopol.* EM. [V. *înconjura*].

înconjurătór, ~i, înconjurătoáre a. care se află de jur împrejur, care înconjoară: *balustrada înconjurătoare e cînd de zid lepros, cînd de fier strîmb.* PETR.; *mediu înconjurător.* [*Înconjura* + *-tor*].

înconjurătúră, înconjurături f. (înv.) **1.** umblătură multă: *goane şi încongiurături de moarte.* CANT.; **2.** asediu: *cetatea Solunului de încongiurătura varvarilor au izbăvit.* DOS. [*Înconjura* + *-tură*].

înconjuríme, înconjurimi f. **1.** împrejurime: *răspîndiţi groază prin înconjurime.* NEGR.; **2.** mediu ambiant: *violenta rezistenţă a înconjurimii.* MAIOR. [*Înconjur* + *-ime*].

încontínuu adv. mereu, fără încetare: *scriitorii mici caută încontinuu să se potrivească mediului publicului cetitor.* IBR.; (şi: (rar) **incontinuu**). [*În* + *continuu*].

încontrá, încontrez vb. (pop.; refl. şi refl. recipr.) a se împotrivi, a se opune; a se contrazice: *se cam încontrau dumnealor, domnii profesori.* SAD. [*În* + *contra*[2]].

încontráre, încontrări f. (pop.) acţiunea de a se încontra; ceartă, sfadă. [V. *încontra*].

încopcí vb. v. încopcia.

încopciá, încopciez vb. (tr.) **1.** a închide o copcă; a încheia o haină în copci; **2.** a îmbina două piese (din tablă) îndoind marginile; **3.** (fig.) a uni: *Budulea îşi încopcia mîinile pe piept, privea o dată la dascăl şi rămînea cu capul plecat.* SL.; (şi: (reg.) **încopci**). [*În* + *copci* (pl. de la *copcă*) + *-a*].

încopciére, încopcieri f. acţiunea de a încopcia. [V. *încopcia*].

încordá, încordez vb. **1.** (tr.) a aduce în stare de tensiune; a întinde un arc, o coardă: *Domnul arcul întins încoardă.* DOS.; **2.** (tr.) a acorda un instrument muzical prin întinderea coardelor: *încorda-voi a mea liră să cînt dragostea?* EM.; **3.** (tr. şi refl.) a aduce muşchii corpului în stare de tensiune: *o tărie nebună îmi încordă mădularele.* SAD.; *lopătarii din crivacele dubasurilor s-au încordat odată toţi.* SAD.; **4.** (tr. şi refl.) a(-şi) aduna, printr-un efort, puterea, atenţia, memoria, voinţa etc.: *mi-am încordat auzul, degeaba.* GHEŢIE; *a-şi încorda puterile*; *a-şi încorda mintea*; **5.** (tr.) a ţine strîns: *fugarul falnic coama-şi încorda.* AL.; **6.** (tr.) a lega strîns: *a încorda via*; **7.** (rar; tr.) a da formă de arc; a arcui: *nişte sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţă.* NEGR.; **8.** (refl.) a se întîlpeni: *se încordează şi apoi moare*; **9.** (refl.; despre relaţiile dintre oameni) a se tensiona, a se înăspri, a se deteriora (agravîndu-se). [*În* + *coardă* + *-a*].

încordáre, încordări f. **1.** faptul de a (se) încorda; strîngere, strînsoare: *se desface din încordarea braţelor ei.* VLAH; **2.** întindere, tensiune: *încordarea firului la undiţă; încordarea strunelor la pian*; **3.** (fig.) concentrare: *noaptea nedormită, încordarea nervoasă, foamea îmi măcinaseră ... puterile.* GHEŢIE; **cu încordare,** în tensiune, tensionat; febril: *toată urbea aşteaptă cu încordare să vină rezultatul examenului anual.* CAR. [V. *încorda*].

încordát, ~ţi, încordată, ~e a. **1.** cu coarda întinsă; întins, tensionat: *Neanes avea strune de mătase pe ceteră încordate.* B.-DEL.; *arc încordat*; **2.** ajuns în stare de tensiune: *om încordat*; **3.** (fig.) concentrat, atent: *are un mare simţ geografic şi o încordată curiozitate naturalistică.* CĂL.; *cu mintea încordată*; **4.** (fig.) febril, înfrigurat; nerăbdător: *o aşteptare încordată*; **5.** (fig.) înăsprit, neprietenos: *stare încordată; relaţii încordate.* [V. *încorda*].

încordătór, încordătoare n. (reg.) **1.** întinzător al coardei ferăstrăului; **2.** piesă la războiul de ţesut cu care se strînge pînza ţesută pe sulul dinainte. [*Încorda* + *-tor*].

încordătúră, încordături f. (înv.) **1.** încordare, întindere: *încordătura arcului.* OD.; **2.** contracţie, spasm: *încordături dureroase.* OD. [*Încorda* + *-tură*].

încordít n. (reg.) legare a coardelor viţei de vie (pe arac). [*În* + *coardă* + *-it*].

încornorá, încornorez vb. (tr.) **1.** a pune coarne; **2.** (fig.) a exagera faptele: *nu-i era de ajuns cum le încornora toate cîte le auzea.* CAR.; **3.** (fam.) a înşela (în căsnicie); a pune coarne cuiva. [*În* + *corn*[1]].

încornorát, ~ţi, încornorată, ~e a. **1.** care are coarne: *hiară încornorată.* PANN; **2.** (fig.) exagerat, fără bază reală, înflorit: *iscoditor trist de termeni încornoraţi.* ALEX.; *minciuni încornorate*; **3.** înşelat (în căsnicie): *bărbat încornorat;* (subst.) *aici e o parte din suferinţa celui încornorat şi minţit mereu.* PETR. // m. artic. dracul: *era într-adevăr o capră şi nu însuşi încornoratul.* TUD. [V. *încornora*].

încoroná, încoronez vb. **1.** (refl. şi tr.) a(-şi) pune pe cap coroana de împărat sau de rege; a deveni sau a (se) face monarh: *se vor face războaie, se vor încorona regi.* EM.; **2.** (rar; tr.) a răsplăti, a recompensa: *a încorona munca*; **3.** (fig.; tr.) a împodobi, a încununa: *aci plopii cu frunza o vale-ncoronează.* ALEX.; *flori îi încoronau fruntea;* **4.** (fig.; tr.) a desăvîrşi, a încheia printr-o ultimă realizare valoroasă: *lucrarea aceasta îi încorona întreaga activitate;* (refl.) *o filozofie ce nu se încoronează cu o metafizică ni se pare ciungă sau fără cap.* BL. [Din lat. *incoronare*].

încoronáre, încoronări f. **1.** acţiunea de a (se) încorona; ceremonia urcării pe tron a unui suveran: *din suflet s-a bucurat ... de-ncoronare cînd a aflat.* ALEX.; **2.** (fig.) încheiere, desăvîrşire (a unei activităţi, a unei opere etc.): *romanul e gen superior, el e încoronarea literaturii.* IBR. [V. *încorona*].

încoronát, ~ţi, încoronată, ~e a. **1.** care poartă o coroană (ca semn al demnităţii de monarh): *fost-am domn încoronat şi-acum iată-mă argat.* AL.; **cap încoronat,** suveran; **2.** (decorat) cu coroană: *îşi compune o stemă-sigiliu, reprezentînd pe un ecuson încoronat un luceafăr.* CĂL. [V. *încorona*].

încorporá, încorporez vb. (tr.) **1.** a cuprinde, a îngloba în sine: *fără a înţelege ideea străină ce a încorporat-o.* MAIOR.; (fig.) *nimene nu făcea nimic; toţi încorporau soare.* SAD.; **2.** a anexa, a alipi: *a încorpora o provincie, o ţară*; **3.** a încadra într-o unitate militară (pentru efectuarea stagiului militar): *a încorpora recruţii.* [Din fr. *incorporer*, lat. *incorporare*].

încorporábil, ~i, încorporabilă, ~e a. care poate fi încorporat. [Din fr. *incorporable*].

încorporáre, încorporări f. **1.** acţiunea de a încorpora şi rezultatul ei; înglobare a unui corp în altul: *el simbolizează condiţiile creaţiunii umane, încorporarea suferinţei individuale în opera de artă.* CĂL.; **2.** intrare în cadrul armatei pentru satisfacerea stagiului militar: *sînt convocat pentru mîine la douăsprezece, la Comisariat în vederea încorporării.* GHEŢIE. [V. *încorpora*].

încorporát, ~ţi, încorporată, ~e a. **1.** alipit, înglobat: *idee învălită şi încorporată în formă sensibilă.* MAIOR.; **2.** (fig.) întrupat, materializat; **3.** luat în armată. [V. *încorpora*].

în córpore adv. v. in corpore.

încorsetá, încorsetez vb. (tr.) **1.** a pune, a strînge într-un corset (medical); **2.** (fig.) a îngrădi, a limita pe cineva în acţiunile sale. [*În* + *corset* + *-a*].

încorsetáre, încorsetări f. **1.** acţiunea de a încorseta şi rezultatul ei; **2.** (fig.) îngrădire, limitare. [V. *încorseta*].

încorsetát, ~ţi, încorsetată, ~e a. **1.** strîns în corset (medical): *mi-au cerut voie să se ducă în sat unde era horă ..., şi aşa ferchezuite, încorsetate ... le-am dat drumul.* NEGR.; **2.** (fig.) îngrădit, limitat în acţiunile sale. [V. *încorseta*].

încotoşmá vb. v. încotoşmăna.

încotoşmăná, încotoşmănez vb. (refl.) a se îmbrăca cu haine groase: *se încotoşmă cu ce avu.* C.; (şi: (reg.) **încotoşmăni, încotoşma**). [Probabil *în* + *cotoşman* + *-a*].

încotoşmănát, ~ţi, încotoşmănată, ~e a. îmbrăcat gros (şi cu multe haine); înfofolit. [V. *încotoşmăna*].

încotoşmăní vb. v. încotoşmăna.

încotró adv. în ce direcţie, unde, pe unde; oriunde: *încotro să ne ducem?* OD.; *se opriră alături, fără să ştie încotro s-o ia.* TUD.; (p. ext.) *înţăleg acum încotro merge alegoria.* B.-DEL.; **ori încotro,** indiferent în ce direcţie, oriunde: *ori încotro te întorci, numai moşii boiereşti ai să vezi.* NEGR.; **care încotro**, care pe unde poate, în toate direcţiile: *fugiră care încotro de groaza ianicerilor.* NEGR.; **a nu (mai) avea încotro,** a nu mai avea nici o posibilitate, nici un mijloc (decît ...): *dacă văzu că n-au încotro, merseră la grajd.* ISP. [Lat. *in-contra* + *ubi*].

încotrová adv. într-o direcţie oarecare, într-un loc, undeva: *cînd porneşti încotrova, să nu te întorci, că nu-ţi merge bine.* POP. [*Încotro* + *va*[2]].

încovoiá, încovói vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) apleca, a (se) curba în formă de arc: *spre-nchinăciune el genunchii-și încovoaie.* EM.; *salcîmii înalți își încovoaie în toate părțile ramurile negre.* MAT.; **2.** (fig.; refl.) a se pleca înaintea cuiva; a se umili: *acest Eminescu ... nu s-a încovoiat niciodată.* CAR.; **3.** (tr. și refl.) a (se) îndoi, a (se) curba: *oboseala îmi încovoia spinarea.* GHEȚIE; (fig.) *cititorul e încovoiat de atîta interogație lirică.* CĂL. [*În + covoia* (înv. <sl. ***kovaljati,*** ucr. ***kovaljo***)].

încovoiálă, încovoieli f. încovoietură, arcuire. [*Încovoia* + *-eală*].

încovoiát, ~ți, încovoiată, ~e a. **1.** îndoit, curbat, arcuit: *pe scară atîrna, grea și încovoiată, teaca unui iatagan.* TUD.; **2.** adus de spate, aplecat: *se înfățișa, gîfîind, cu trupul încovoiat și cu pletele căzute în ochi.* SAD.; **3.** curbat, cocîrjat: *coada mlădioasă, încovoiată.* OD. [V. ***încovoia***].

încovoiére, încovoieri f. faptul de a (se) încovoia; arcuire, curbare: *nesfîrșite se desfășură-n zarea înaltă încovoierile munților.* VLAH. [V. ***încovoia***].

încovoietúră, încovoieturi f. parte încovoiată a unui obiect; încovoială, îndoitură: *încovoieturile mlădioase.* OD. [*Încovoia* + *-tură*].

încovoiós, ~și, încovoioásă, ~e a. (rar) care se încovoaie (ușor); flexibil: *bicele ... se împleteceau, pe deasupra capetelor, ca mii de șerpi încovoioși.* OD. [*Încovoia* + *-os*].

încovrigá, încovrígа vb. (refl.) a se îndoi în formă de covrig; a (se) încolăci: *se încovrigă de copaciu și se urcă.* ISP.; *uită-te cum mă-ncovrig!* PANN. [*În + covrig* + *-a*].

încovrigáre, încovrigări f. acțiunea, faptul de a se încovriga. [V. ***încovriga***].

încovrigát, ~ți, încovrigată, ~e a. îndoit (ca un covrig), încolăcit: *rămase pe o parte, încovrigat, bîțîind din picioare.* TUD. [V. ***încovriga***].

încravașát, ~ți, încravașată, ~e a. (rar) cu cravașă: *iată-mă înpintenat și încrăvășat!* AL. [*În + cravașă* + *-at*].

încréde, încred vb. (refl.) **1.** a avea convingerea, a fi convins de cinstea, de sinceritatea cuiva; a-și pune credința în cineva: *grecii nu se încred prea mult nici în zeii lor.* BL.; *încrede-te în el*; **2.** a da crezare; a crede ce spune cineva: *încă nu ești domn în țigănie! și nice vei hi, te poți încrede.* B.-DEL.; *i se pare că visează, ar zîmbi și nu se-ncrede.* EM.; **3.** a se supraevalua, a avea o părere exagerată despre sine. // (tr.) a da, a lăsa ceva cu toată încrederea; a încredința ceva cuiva: *vede luceafărul, și-ncetișor dorințele-i încrede.* EM.; (refl.) *barca se-ncrede în sînul mării.* AL. [*În + crede*].

încrédere f. **1.** acțiunea de a se încrede în cineva; sentiment de siguranță în legătură cu cinstea, bunăvoința sau sinceritatea cuiva: *el nu avea încredere nici în oamenii din anturajul său.* BL.; **om** (sau **persoană**) **de (mare) încredere,** persoană căreia i se pot încredința lucruri importante; persoană pe care se poate cineva bizui: *să prefere transportul obiectelor personale de către un om de încredere.* GHEȚIE; (eliptic) *nu toți ce prind de veste sînt de încredere.* GHEȚIE; **de încredere,** important, deosebit: *eroului i se dau însărcinări de încredere.* CĂL.; **a inspira încredere,** v. **inspira**; **vot de încredere,** vot prin care se aprobă în parlament activitatea sau programul unui guvern; **2.** bazare, bizuire pe ceva sau pe cineva (considerat a fi benefic, favorabil): *scriitorii de acum sînt pesimiști, n-au încredere în viitor.* IBR.; **3.** speranță, nădejde: *poporul a pierdut de mult încrederea că lucrurile se pot schimba în mai bine.* EM.; *am încredere în ajutorul vostru*; **4.** cutezanță, siguranță față de sine. [V. ***încrede***].

încredințá, încredințez vb. **1.** (tr.) a da în seama, în grija cuiva (demn de încredere): *vei birui pre toți, vrăjmașii norodului ce ți-am încredințat să-l pași.* ANTIM; *i-am încredințat toată averea*; **2.** (tr.) a împărtăși o taină: (fig.) *florile ... încredințară taina lor ... unui flutur.* EM.; (refl.) *ție ne-am încredințat.* POP; **3.** (tr.) a asigura de ceva, a garanta ceva: *hanul te așteaptă numaidecît ca să te încredințezi de prietenia lui.* SAD.; *te pot încredința că e adevărat*; (refl.) *hîrca s-a încredințat că împăratul doarme.* CR.; **4.** (refl.) a se convinge de ceva: *ca să se încredințeze, își chemă fetele.* ISP; **5.** (reg.; tr. și refl.) a (se) logodi: *Parpangel în tain-o încredințasă.* B.-DEL.; *cu mîndra s-a-ncredințat.* POP [*În + credință* + *-a*].

încredințáre, încredințări f. **1.** faptul de a (se) încredința; lăsare în grija, în seama sau în păstrarea unei persoane de încredere: *încredințarea unei operațiuni importante*; **2.** siguranță, certitudine: *a ști cu încredințare*; **3.** convingere, credință: *mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este mai fericită.* NEGR.; **4.** garantare, asigurare: *tu credință-mi juri și-mi dai încredințări.* NEGR.; **5.** adeverire, dovedire; probă, verificare (la operațiile matematice): *să-mi facă Nică Oșlobanu încredințarea.* CR.; **6.** (reg.) logodire. [V. ***încredința***].

încredințát, ~ți, încredințată, ~e a. **1.** lăsat în grija sau în păstrarea cuiva: *bunurile încredințate i-au fost restituite*; **2.** împărtășit cuiva: *secretul încredințat a fost divulgat*; **3.** convins de ceva; **a fi** (sau **a rămîne**) **încredințat că ...,** a fi convins, a avea siguranța că ... : *fii bine încredințată că n-are să ne știe nici pămîntul.* CR.; **4.** (înv.) sigur; probat: *eu din iscoade-încredințate ... am înțeles că vor a să bate.* B.-DEL.; **5.** (reg.) logodit. [V. ***încredința***].

încremení, încremenesc vb. (intr.) **1.** a rămîne nemișcat (de frică, de groază etc.); a împietri: *ori ce-i viu în lume acum încremenește.* EM.; (fig.) *în iatacul tăinuit întră-unde zidul într-un arc a-ncremenit.* EM.; **2.** a se opri, a sta în loc: *de fiori încremenește lacul apelor adînci.* COȘB. [*În + cremene* + *-i*].

încremenire, încremeniri f. faptul de a încremeni; împietrire, neclintire; înmărmurire, înlemnire: *se smulse în fine din încremenirea aceea.* GHEȚIE; (fig.) *încremenirea inemii lor.* DOS. [V. ***încremeni***].

încremenít, ~ți, încremenită, ~e a. **1.** nemișcat, neclintit: *la urechile vînătorului încremenit pe locu-i de pîndă.* OD.; **2.** uimit, consternat: *o cuprinde spaima și rămîne încremenită.* CR. [V. ***încremeni***].

încremenitór, ~i, încremenitoáre a. (rar) care încremenește, uimește: *acest colț de lume ... arăta, cu o forță încremenitoare, tot ce este în stare natura să creeze.* TUD. [*Încremeni* + *-tor*].

încrengătúră, încrengături f. diviziune a regnului animal sau vegetal, care cuprinde mai multe clase: *încrengătura vertebratelor.* [*În + creangă* + *-tură*; cf. fr. ***embranchement***].

încrestá, încrestez vb. **1.** (tr.) a face o crestătură, un semn (pe o bucată de lemn): *a încresta zilele de lucru*; **2.** (fig.; tr.) a răni: *chiar pe mine m-au încrestat la gură.* AL.; **3.** (înv.; refl.) a se închina, a face semnul crucii: *ighemonul se minună și se încrestă.* DOS. [*În + cresta*].

încreștiná, încreștinez vb. (pop.; tr. și refl.) a (se) creștina: *rușii s-au încreștinat tîrziu.* STĂNIL.; *pe noi ne-a născut, nu ne-a încreștinat, nu ne-a botezat.* POP. [*În + creștin* + *-a*].

încreștináre, încreștinări f. faptul de a (se) încreștina: *a început să facă proiecte pentru încreștinarea Chinei.* BL. [V. ***încreștina***].

încreștinát, ~ți, încreștinată, ~e a. devenit creștin; creștinat: *sentiment ... ce cuprinsese pe apologeții unui Aristotel încreștinat.* BL. [V. ***încreștina***].

încreți, încrețesc și (rar) **încréț** vb. **1.** (tr.) a face să capete crețuri, cute: *un zefir numai trece și undele le-ncreață.* EM.; *acesta își încreți fruntea și-l trimise să-și facă analizele uzuale.* GHEȚIE; **a încreți sprîncenele** (sau **din sprîncene**), v. **sprînceană**; **2.** (refl.) a căpăta crețuri, cute; a se zbîrci; **3.** (fig.; refl.) a se înfiora, a se încrîncena: *se încrețea carnea pe trup, auzindu-se grozăviile și cruzimile făcute de acești tîlhari.* GHICA. [*În + creți* (pl. de la *creț*)].

încrețíre, încrețiri f. **1.** acțiunea de a (se) încreți și rezultatul ei; încrețit[1]: *fata părăsi salonul cu o încrețire ironică a buzelor.* GHEȚIE; **2.** (concr.) încrețitură, creț: *din încrețirea lungei rochii răsai ca marmura în loc.* EM. [V. ***încreți***].

încrețít[1] n. (rar) încrețire; mod de a se încreți: *o cunosc numai pe mers, pe mersul picioarelor, pe-ncrețitul poalelor.* POP. [V. ***încreți***].

încrețít[2]**, ~ți, încrețită, ~e** a. **1.** care are sau care face crețuri: *lungi perdele încrețite, care scînteie ca bruma.* EM.; **2.** plin de cute; zbîrcit; (fig.) încruntat, posomorît: *ca un demon el veghează ... ochii cufundați în capu-i, fruntea tristă și-ncrețită.* EM. [V. ***încreți***].

încrețitúră, încrețituri f. **1.** parte încrețită; cută, creț: *începu a curge, de prin încrețiturile hainei sale, mărgăritare.* ISP; **2.** cută pe piele; zbîrcitură: *să netezească neplăcutele încrețituri ale frunților.* EM. [*Încreți* + *-tură*].

încrezătór, ~i, încrezătoáre a. care are încredere; care se încrede ușor: *cînd cerul se răcori, oamenii păreau voioși și încrezători.* TUD.; (adv.) *zîmbea încrezător.* [*În + crezător*].

încrezút, ~ți, încrezută, ~e a. **1.** care se încrede prea mult în sine; îngîmfat, înfumurat, arogant: *meritele lui incontestabile de pionier în multe îl făcură încrezut.* CĂL.; **2.** care exprimă, care denotă îngîmfare, aroganță; caracteristic celui care are o încredere exagerată în sine: *i-am recunoscut ... acel permanent surîs încrezut de femeie frumoasă.* GHEȚIE. // m. (înv.) om de încredere: *un încrezut al împăratului;* (adj.) *trebuie dar să-ș aleagă ajutoriu, adecă sfetnicii lui încrezuți.* B.-DEL. [V. ***încrede***].

încrimină vb. v. incrimina.

încrîncená, încrîncen și **încrîncenez** vb. (refl.) a se înfiora, a se cutremura de frică, de groază, de mînie: *cînd ți-oi spune pănă la sfîrșit, cred că ți s-a încrîncena și ție carnea pe tine.* CR. [*În + crîncen* + *-a*].

încrîncenáre, încrîncenări f. **1.** acțiunea de a se încrîncena; **2.** încleștare, încăierare violentă. [V. ***încrîncena***].

încrîncenát, ~ți, încrîncenată, ~e a. **1.** contractat, înfiorat (de frică, de mînie etc.); **2.** (fig.) neîndurător, crîncen. [V. ***încrîncena***].

încrînceneálă, încrînceneli f. (rar) faptul de a fi crîncen, nemilos; înverșunare, violență: *părea că nu ține seama de încrînceneala uraganului.* TUD. [*Încrîncena* + *-eală*].

încróp n. v. uncrop.

încropí, încropesc vb. (tr.) **1.** a face un lichid să devină călduț: *puțină apă încropea.* POP; (p. ext.) *aburi groși ... încropesc ... aerul trezit al salonului.* DELAVR.; **2.** (fig.) a strînge (cu greu) laolaltă; a înjgheba, a agonisi: *copilașii să-mi hrănesc traiul să mi-l încropesc.* POP; (refl. pas.) *era un fapt îndeobște admis că averea ei atunci s-a încropit.* GHEȚIE. [De la ***încrop***].

încropít, ~ți, încropită, ~e a. **1.** călduț: *ies aburi calzi din pajiștea-ncropită.* VLAH.; **2.** (fig.) strîns (cu greu) laolaltă; înjghebat, înfiripat. [V. ***încropi***].

încrosná, încrosnez vb. (reg.; tr. și refl.) a(-și) pune o greutate în spinare: *se încrosnează cu cărnurile afumate.* ISP. [*În + crosnă* + *-a*].

încrucí, încrucesc vb. (pop.; refl.) a se cruci, a-și face cruce de uimire: *se încrucea lumea de mirare.* CR. [*În + cruci*].

încrucișá, încrucișez vb. **1.** (tr.) a pune, a așeza cruciș: *încrucișează mîinile după obicei, își drege glasul și spune cu smerenie.* CR.; **a încrucișa brațele** (**pe piept**), a sta inactiv, a privi cu pasivitate totul: *în loc să încrucișăm brațele pe piept ..., să ne facem mai bine datoria.* SAD.; **a încrucișa mîinile pe piept,** a muri; **2.** (tr. și refl.) a (se) întîlni, venind din direcții diferite: *dacă se încrucișau cu vreun călător.* C.L.; (p. ext.) *gîndul i se încrucișa cu al ghiaurului care-i ridicase acelei neveste iașmacul.* TUD.; **3.** (refl.) a se întîlni două (sau mai multe) căi de comunicație; a se întretăia: *potecile se taie și se încrucișează între ele.* HOGAȘ.; (tr.) *drumul spre Amara încrucișa șoseaua județeană.* REBR.; **4.** (biol.; tr.) a împerechea animale sau plante din rase sau din specii diferite. [*În + cruciș* + *-a*].

încrucișáre, încrucișări f. **1.** acțiunea de a (se) încrucișa și rezultatul ei; întretăiere: *încrucișarea sferelor de noțiuni.* MAIOR.; **2.** loc unde se încruci-

șează două căi de comunicație; încrucișat[1], întretăiere: *roțile pocneau tot mai des peste încrucișări, treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală.* REBR.; **3.** (biol.) împreunare, împerechere (artificială) de animale sau de plante din specii diferite (cu scopul ameliorării). [V. **încrucișa**].

încrucișát[1] n. (rar) încrucișare, intersecție: *nu-mi păsa de încrucișatul potecilor și de primenitul luminii.* HOGAȘ. [V. **încrucișa**].

încrucișát[2], ~ți, încrucișată, ~e a. **1.** așezat (cu brațele, cu picioarele) cruciș: *cîntăreți cu flautul ... șed turcește cu picioarele încrucișate.* OD.; **a sta** (sau **a ședea**) **cu brațele** (sau **cu mîinile**) **încrucișate, a)** a fi inactiv, pasiv, nepăsător, indiferent: *sta bietul om cu mîinile încrucișate.* ISP; **b)** a fi neputincios, lipsit de posibilitate: *etnologul ar sta cu brațele încrucișate înaintea acestor specimene.* EM.; **2.** care se întretaie: *pe cărări întortocheate și încrucișate, am ajuns la poalele muntelui.* IBR.; **3»** șaiu: *aceasta era mai în vîrstă și încrucișată.* CR.; (adv.) *a se uita încrucișat.* [V. **încrucișa**].

încruntă, încrúnt și (rar) **încruntez** vb. (refl. și tr.) **1.** a apropia sprîncenele, făcînd o cută între ele (în semn de nemulțumire): *încruntă sprînceana și se oțărî de supărare.* ISP; *se încruntă la mine.* VLAH.; **a încrunta sprîncenele** (sau **din sprîncene**), v. **sprînceană**; **2.** a privi cu asprime; a fixa cu priviri crunte: *s-a încruntat la el;* **3.** (înv.) a (se) umple de sînge, a (se) roși: *au încruntat pămîntul de sîngele lor.* DOS.; *să nu așteptăm pînă turcul vine în sîngele nostru să să încrunte.* B.-DEL. [*În* + **crunta** (<lat. *cruentare*)].

încruntăre, încruntări f. **1.** acțiunea de a (se) încrunta; **2.** încrețire a frunții sau a sprîncenelor (în semn de nemulțumire sau de asprime); privire aspră sau posomorîtă. [V. **încrunta**].

încruntát, ~ți, încruntată, ~e a. **1.** care are pe frunte (între sprîncene) o cută (în semn de nemulțumire, de îngrijorare, de mînie): *un copil ... îi încruntat: ... se crede că-i bărbat.* COȘB.; **2.** (p. ext.) care are înfățișare aspră, posomorîtă: *nu-și putea da seama dacă ea e încruntată sau zîmbește.* TUD.; *cu ochii încruntați;* (fig.) *domnul cavaler Giuseppe petrecea zile încruntate, așteptînd hotărîrea stăpînului său.* SAD.; **3.** (înv. și pop.) murdar de sînge, însîngerat: *scoasă herul plugului asupra lor și scăpară toți cu fuga, ... asudați și încruntați.* DOS. [V. **încruntа**].

încruntătúră, încruntături f. **1.** cută pe frunte (între sprîncene); **2.** înfățișare încruntată; **3.** (înv.) pată de sînge. [*Încrunta* + *-tură*].

încrustá vb. v. **incrusta**.

încrustáre f. v. **incrustare**.

încrustát a. v. **incrustat**.

încrustáție f. v. **incrustație**.

încruși, încrușesc vb. (reg.; tr.) a argăsi. [*În* + *cruși*].

încrușít, ~ți, încrușită, ~e a. (reg.) înroșit: *pe stradele încrușite de flăcările orbitoare.* EM. [V. **încrușи**].

încuí vb. v. **încuia**.

încuiá, încúi vb. **1.** (tr.) a închide cu cheia (o ușă, un lacăt, (p. ext.) o încăpere, o ladă etc.): *credincios împăratului, încuind ușa pe din-afară ..., le zice cu răutate.* CR.; (absol.) *cînd iase din casă pune lacăt și încuie.* ANTIM; **2.** (tr. și refl.) a (se) izola într-o încăpere, într-o ladă etc. închisă cu cheia, cu zăvorul etc.; a (se) pune sub cheie: *bătrînul o dusă la o chiliuță singurată ș-o încuie.* B.-DEL.; (fig.) *a ciorîi glas pre cît mai mult să tîlcuia, pre atît mai mult în lavirinthul necunoștinții să încuia.* CANT.; *încuiam pe dracul în fundul știoalnei.* CR.; **3.** (fig.; tr.) a încurca, a înfunda pe cineva; a aduce în situația de a nu mai putea răspunde; **4.** (pop.; tr. și refl.) a (se) constipa; (și: (înv.) **încui**). [Lat. *incuneare*].

încuiát[1] n. acțiunea de a încuia; încuiere, zăvorîre: *avea mania încuiatului; deschidea și închidea neîncetat ușile dulapurilor.* GHEȚIE. [V. **încuia**].

încuiát[2], ~ți, încuiată, ~e a. **1.** închis cu cheia, cu zăvorul: *iadul rămase încuiat.* NEGR.; **2.** izolat într-o încăpere, într-o ladă etc. zăvorîtă sau închisă cu cheia: *încuiate și zăvorîte cu nouă uși de fier.* ISP; **3.** (pop.) constipat; **4.** (fig.; și subst.) cu vederi înguste, fără orizont; (p. ext.) nesociabil: *e un încuiat!* [V. **încuia**].

încuibá, încuibez vb. **1.** (intr. și refl.) a(-și) face cuib, a(-și) construi cuibul: *acolo păsări vor încuiba.* BIBLIA; **2.** (p. anal.; refl.) a se stabili undeva (nepoftit), a se oploși; **3.** (fig.; refl.) a se înrădăcina, a pătrunde: *cu amărăciunea vie-n suflet încuibată.* AL.; **4.** (rar; tr.) a adăposti; a cuprinde: *cum poate o frunte maiestoasă să-ncuibe-o cugetare atît de fioroasă?* AL. [*În* + *cuib* + *-a*].

încuibáre, încuibări f. acțiunea de a (se) încuiba. [V. **încuiba**].

încuibát, ~ți, încuibată, ~e a. **1.** stabilit (fără a fi dorit) într-un loc; **2.** (fig.) înrădăcinat, pătruns adînc: *neagra dușmănie și lacoma rîvnire de-a pururea-ncuibate în inimi clocotesc.* VLAH. [V. **încuiba**].

încuiére, încuieri f. **1.** acțiunea de a (se) încuia; închidere cu cheia, cu zăvorul; încuietură; **2.** încuietoare; zăvor: *vor greși încuierile lor.* BIBLIA; **3.** (pop.) constipare; constipație. [V. **încuia**].

încuietór, ~i, încuietoáre a. **1.** care încuie, care blochează: *dispozitiv încuietor;* **2.** care nu are răspuns, rezolvare: *punîndu-mi cele mai încuietoare întrebări.* GHEȚIE. // f. dispozitiv cu care se încuie o ușă, o fereastră, o ladă etc.: *nice ușă, nice zidiri, nice încuietoare.* VARL. [*Încui* (prez. ind. de la *încuia*) + *-(ă)tor*].

încuietúră, încuieturi f. **1.** încuiere, închidere; **2.** (pop.) constipație. [*Încuia* + *-tură*].

încujbá, încujbez vb. (înv. și reg.; tr. și refl.) **1.** a (se) încovoia, a (se) îndoi, a (se) curba: *floare încujbată de a crivățului suflare.* NEGR.; *încujbat sub sarcină;* **2.** (fig.) a (se) îndupleca, a (se) convinge: *văzîndu-l împăratul că nu-l mai poate încujba, l-au izgonit.* DOS.; *răbdînd multe năpăști de la idolnicearii împărați și ne-ncujbîndu-să, trăi pînă la Marele Constantin.* DOS. [*În* + *cujbă* + *-a*].

încujbáre, încujbări f. (înv. și reg.) acțiunea de a (se) încujba; încovoiere. [V. **încujba**].

încujbát, ~ți, încujbată, ~e a. încovoiat, îndoit, curbat: *acest favorit ... voi să-l văz încujbat în două.* NEGR. [V. **încujba**].

încumătá vb. v. **încumeta**.

încumetá, încúmet vb. (refl.) **1.** a cuteza, a îndrăzni să facă sau să încerce ceva; a avea curaj: *nu mă încumet nici să laud, nici să defaim îndată ... nice o stăpînire.* B.-DEL.; (p. ext.) *echipajul ... trecuse prin momente de groază pe care ziarele nici nu se încumetau să le descrie.* TUD.; **2.** (înv.; rar) a se încrede, a se bizui, a se baza: *nelegiuiții se încumetau în mulțimea lor.* ISP.; **3.** (rar) a se hotărî, a se decide: *puțini se încumetă a lua o carte în mînă;* (și: (înv. și reg.) **încumete, încumăta**). [*În* + **cumeta** (<lat. *cummittere*)].

încumetáre, încumetări f. acțiunea de a se încumeta și rezultatul ei. [V. **încumeta**].

încuméte vb. v. **încumeta**.

încumetrí, încumetresc vb. (pop.; refl.) **1.** a deveni cumetri: *dacă ne-om încumetri.* NEGR.; **2.** (p. ext.) a se întovărăși, a se asocia cu cineva. [*În* + *cumătru* + *-i*].

încumetríre, încumetriri f. (pop.) faptul de a se încumetri. [V. **încumetri**].

încúnjur n. v. **înconjur**.

încunjurá vb. v. **înconjura**.

încunoștințá, încunoștințez vb. (tr.) a face cunoscut, a aduce la cunoștință; a înștiința, a comunica: *soarta domnului e pecetluită fără ca tînărul Costachi să poată să-l încunoștințeze.* CĂL. [*În* + *cunoștință* + *-a*].

încunoștințáre, încunoștințări f. **1.** acțiunea de a încunoștința și rezultatul ei; înștiințare: *această insultă ar trece sub tăcere, dacă ea nu ar fi o încunoștințare pentru mine că tu suferi.* BOL.; **2.** (concr.) aviz, scrisoare care conține o înștiințare. [V. **încunoștința**].

încununá, încunún și **încununez** vb. (tr.) **1.** a pune o cunună pe capul cuiva în semn de distincție: *încununá pe viteazu-nvingător.* AL.; (fig.) *l-au încununat cu cununa darului celui de sus, cu arma bunavoirii.* ANTIM; **2.** (fig.) a încheia, a termina cu bine: *încununá viața sa de vrednic ostaș cu o moarte de erou.* OD.; **3.** (fig.) a împodobi, a decora, a înfrumuseța, a orna: *privirea lui s-a dus mai departe ... spre munții încununați de cețuri albăstrui.* SAD. [*În* + *cunună* + *-a*].

încununáre, încununări f. **1.** acțiunea de a încununa și rezultatul ei; (p. ext.) încoronare: *ziua încununării măria sa o va hotărî la vreme.* SAD.; **2.** (fig.) desăvîrșire, ducere la bun sfîrșit. [V. **încununa**].

încură, încúr și (rar) **încurez** vb. (înv. și reg.) **1.** (tr.) a mîna caii repede, a goni: *încalecă calul și-l încură prin grădină.* ISP.; **2.** (refl.) a se întrece în alergare; a alerga în voie: *calu-n vînt i se-ncura.* COȘB. [Lat. **incurrare* (=*currere*)].

încurajá, încurajez vb. (tr.) **1.** a da curaj, a îmbărbăta: *nu mai fi atît de ceremonios, mă încurajă ea.* GHEȚIE; (refl.) *am încercat să mă consolez și să mă încurajez, zicîndu-mi că subiectul e ambițios și dificil.* GHEȚIE; **2.** (fig.) a favoriza, a stimula, a sprijini: *unii filosofi încurajează în felul lor o atare tendință.* BL.; *a încuraja industria națională.* [Din fr. *encourager*].

încurajáre, încurajări f. acțiunea de a încuraja și rezultatul ei; îmbărbătare, însuflețire, stimulare, sprijinire: *cu mai mare-ncorăjare se arătă-n acel ceas.* PANN. [V. **încuraja**].

încuraját, ~ți, încurajátă, ~e a. **1.** care a căpătat curaj; căruia i s-a dat curaj; îmbărbătat; **2.** sprijinit, stimulat. [V. **încuraja**].

încurajatór, ~i, încurajatoáre a. care dă curaj; care stimulează, sprijină: *chiar cînd gesturile femeii sînt încurajatoare, ratiocinantul nostru e plin de scrupule.* CĂL.; *cuvinte încurajatoare.* [**Încuraja** + *-tor*].

încuráre, încurări f. (înv.) **1.** alergare, cursă (de cai); întrecere; **2.** (p. ext.) năvală, incursiune: *amenințările și încurările ... nu putuse să-i facă să reintre în liniște.* GHICA. [V. **încura**].

încurcă, încúrc vb. **1.** (tr.) a amesteca, a încîlci (fire, ață etc.): *a încurca iței;* **2.** (tr.) a crea dezordine, confuzie: *a încurca o afacere;* **3.** (tr.) a (se) amesteca sau a (se) schimba mereu (încît dezorientează): *și le-ncurc cărările, tot cu dezmierdările.* POP.; **a i se încurca potecile,** a i se înfunda; a o păți; **4.** (tr.) a stingheri (la mers), a stînjeni (la o activitate): *vin românii spre redute, și să stai să-i mai încurci?* COȘB.; *nu mă mai încurca;* **a încurca lumea** (sau **locul**), a stînjeni activitatea celorlalți: *decît să încurci numai așa lumea, mai bine să șezi departe.* CR.; **a încurca zilele cuiva,** a stingheri pe cineva: *altfel nu-l mai luam după mine să-mi încurce zilele.* CR.; **a fi încurcat în trebi,** a fi foarte ocupat: *e încurcat în trebi și nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor.* NEGR.; **încurcă-lume** (m.), persoană care provoacă încurcături (stingherind pe alții): *prinse a întreba pe încurcă-lumea.* ISP.; **5.** (refl.) a se rătăci, a se dezorienta: *s-a încurcat prin pădure;* (fig.) *se îndrăgostește de un tînăr și se încurcă în contradicții și ezitări.* CĂL.; **a se încurca în slăbiciune,** a fi netrebnic, neputincios: *așa-i că ne-am încurcat în slăbăciune?* CR.; **6.** (refl.) a se împiedica la mers: *bolovanii de care se încurca;* **7.** (refl. și tr.) a pierde sau a face să piardă șirul ideilor: *pentru ce încurci și amețești pe băieți?* NEGR.; *a se încurca în socoteli;* **a o încurca, a)** a amesteca lucrurile sau vorbele; a face ceva de mîntuială; **b)** a o scoate la capăt cu greu; a avea dificultăți mari; **a încurca vorba,** a vorbi confuz (pentru a nu fi înțeles); **a i se încurca limba, a)** a nu putea vorbi (clar) (de emoție, de oboseală, de băutură); **b)** a nu avea curaj să vorbească; **8.** (refl.) a deveni complicat, neclar, nesigur: *nu mă îndoiam că între ei treburile se încurcaseră.* GHEȚIE; **9.** (refl.) a se angaja într-o activitate fără posibilitatea de a-i face față; (spec.) a se angaja într-o acțiune fără ieșire: *se încurcă în războaie în care e învins.* NEGR.; (fig.) *nea Alexe se încurcase la o bere cu niște prieteni.* GHEȚIE; (tr.) *un maistor Iosif încurcă pe văduvă în datorii ca să poată abuza de ea.* CĂL.;

10. (refl.) a pierde vremea; a întîrzia, a zăbovi: *ies răpede şi nu mă mai încurc prinprejurul şcoalei.* CR.; **11.** (refl.) (în formă negativă) a lucra intens (şi cu rezultate bune): *fata moşneagului nu se încurca, ci torcea cîte-un ciur plin de fuse.* CR. [Probabil lat. ***incolicare** (<**colus** „caier, fir")].

încurcálă f. (rar) încurcătură: *nici grijă n-avea de încurcala ce făcuse.* CR.; **a pune la încurcală,** a face să ajungă într-o situaţie complicată, confuză: *văzîndu-se pus la încurcală, nu mai ştia ce să facă.* CR. [***Încurca** + **-ală**].

încurcáre, încurcări f. acţiunea de a (se) încurca; complicare, confuzie: *în tot ceasul cauţi pricini şi-ncurcări.* PANN. [V. ***încurca**].

încurcát, ~ţi, încurcată, ~e a. **1.** încîlcit, amestecat: *comandantul Onofrei, cel cu plete încurcate ..., se zbătea ca-n ceasul morţii.* COŞB.; **2.** întortocheat, greu de urmat: *drumurile pe ape şi uscat erau puţin cunoscute şi foarte încurcate.* CR.; **3.** confuz, neclar, greu de urmărit: *chestiunea aceasta e foarte încurcată şi nu ştii cum să ieşi din ea.* IBR.; *idei încurcate*; **a o lăsa încurcată,** a nu se mai ocupa de un lucru nelămurit, de o chestiune neclară; **4.** stingherit, jenat: *n-am putut deschide geamantanul, se explică el încurcat.* GHEŢIE; (adv.) *îl priveşte încurcat;* **5.** nedumerit, confuz; zăpăcit: *împăratul îi lasă încurcaţi şi se duce la ale sale.* CR. [V. ***încurca**].

încurcătúră, încurcături f. **1.** amestecătură, încîlcire (de fire, de aţă, etc.); (pop.) **încurcătură de maţe,** ocluzie intestinală; **2.** situaţie complicată, confuză; (rar) încurcală: *iacă în ce încurcătură am intrat.* CR.; **a pune în** (sau (rar) **la**) **încurcătură,** a aduce într-o situaţie confuză, nesigură: *întrebarea, derutantă, puse în încurcătură servitorul.* GHEŢIE; **3.** confuzie, derută; tulburare; **4.** jenă, sfială; reţinere: *am citit pe figura lui o expresie de încurcătură înainte de a-mi răspunde.* GHEŢIE; **5.** (rar) legătură amoroasă. [***Încurca** + **-tură**].

încurelá, încurelez vb. (pop.; tr. şi refl.) a (se) încinge sau a (se) prinde cu curele: *scoate murgul de-nşelat, de-nşelat şi-ncurelat.* POP; *curele să-ţi faci să te-ncurelezi.* POP. [***În** + **curele** (pl. de la *curea*) + **-a**].

încurínd, ~zi, încurîndă, ~e a. (rar) care va avea loc în curînd, care va urma imediat: *sesiunea încurîndă a Camerei.* EM.; *alegerilor încurînde.* EM. [***În** + **curînd**].

încuscrí, încuscresc vb. (refl.) **1.** a se face cuscri: *şi vă încuscriţ cu noi.* BIBLIA; **2.** (p. ext.) a fi sau a deveni rude prin alianţă; a se înrudi: *boierii din Bucovina precum şi satele de la margine sînt încuscrite cu românii de dincoace de Molna.* EM. [***În** + **cuscru** + **-i**].

încuscríre, încuscriri f. acţiunea de a se încuscri şi rezultatul ei; înrudire prin cuscrie: *se vede că ştiinţa mare de carte şi încuscrirea cu domnul dădeau Costineştilor puţină ţănţoşenie.* CĂL. [V. ***încuscri**].

încuscrít, ~ţi, încuscrită, ~e a. înrudit prin încuscrire (sau prin alianţă). [V. ***încuscri**].

încuviinţá, încuviinţez vb. **1.** (intr. şi tr.) a aproba, a fi de acord: *am încuviinţat cu o uşoară mişcare a capului.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a îngădui, a permite cuiva ceva: *Bob nu-i încuviinţează ieşirea din ordin.* BL.; *i-a încuviinţat să plece.* [***În** + **cuviinţă** + **-a**].

încuviinţáre, încuviinţări f. faptul de a încuviinţa; aprobare; consimţămînt: *luase drept obicei a cere şi încuviinţarea patriarhului.* NEGR.; *nu are nevoie de încuviinţările lui.* [V. ***încuviinţa**].

încuviinţát, ~ţi, încuviinţată, ~e a. **1.** permis, admis, acceptat; **2.** (înv.) întemeiat, potrivit. [V. ***încuviinţa**].

încuviinţátór, ~i, încuviinţătoáre a. (şi adv.) (rar) aprobator, afirmativ: *măsură diametrul cercului ... şi înclină din cap, încuviinţător.* TUD. [***Încuviinţa** + **-tor**].

încvartirá, încvartirez vb. (înv.; tr.) a pune soldaţii în cvartir. [***În** + **cvartir** + **-a**].

îndátă adv. imediat, numaidecît; acum: *Mihai îi trimise îndată doi soli.* BĂLC.; **de îndată,** imediat; numaidecît; **(de) îndată ce,** imediat ce, după ce, cînd: *îndată ce sosise, Lăpuşneanul porunci.* NEGR.; *de îndată ce coardele încăluşate porniră să îngîne amara destăinuite, ... întreaga sală amuţise.* M.CAR.; **îndata mare,** imediat, degrabă, pe loc, repede: *cîteva femei alegară îndata-mare şi pregătiră un divan într-o odaie luminoasă.* SAD. [***În** + **dată**].

îndatiná vb. v. îndătina.

îndatinát a. v. îndătinat.

îndatorá, îndatorez vb. **1.** (tr.) a determina pe cineva să fie recunoscător (făcîndu-i un serviciu); a obliga la recunoştinţă: *mai uşor ar pute căpăta cineva lapte de la o vacă stearpă decît să te îndatorească o fată alintată şi leneşă.* CR.; *l-a îndatorat mult*; **2.** (tr. şi refl.) a (se) obliga, a(-şi) impune o datorie: *lucrările ... la care mă îndatora sarcina mea de deputat.* NEGR.; **3.** (refl.) a face datorii; a se împrumuta: *m-am îndatorat pînă la gît*; **4.** (tr.) a pune amanet sau drept gaj (pentru o sumă de bani); (şi: **îndatori**). [***În** + **dator** + **-a**].

îndatoráre, îndatorări f. faptul de a (se) îndatora. [V. ***îndatora**].

îndatorát, ~ţi, îndatorată, ~e a. **1.** care are datorii; dator: *ţi-aş fi îndatorat dacă ai ţine seama de dispoziţiile mele.* GHEŢIE; **2.** obligat la ceva; recunoscător pentru ceva. [V. ***îndatora**].

îndatorí vb. v. îndatora.

îndatorínţă, îndatorinţe f. îndatorire. [***Îndatori** + **-inţă**].

îndatoríre, îndatoriri f. **1.** datorie morală, sarcină obligatorie; îndatorinţă: *împlinim fiecare nişte îndatoriri fixe.* CAR.; (p. ext.) *Maiorescu se ocupa de literatura română din îndatorire de pionier.* CĂL.; **2.** faptă sau gest cu care îndatorăm pe cineva: *omul hărţuit de creditori era plin de îndatorire faţă de prietenii în strîmtoare.* CĂL.; **3.** (înv.) obligaţie băneacă: *îndatorirea românilor către turci sta într-un uşor tribut.* BĂLC. [V. ***îndatori**].

îndatoritór, ~i, îndatoritoáre a. **1.** serviabil, binevoitor: *a fost aşa de îndatoritor, de m-a poftit la dînsul.* C.; **2.** (rar) obligatoriu: *s-a văzut obligată a recunoate trebuinţa de a se desfiinţa claca sau munca îndatoritoare.* KOG. [***Îndatori** + **-tor**].

îndămînáţie f. v. îndemînaţie.

îndărăgánă, îndărăgánez vb. (reg.; tr.) a abate de la o hotărîre: *îndărăgăna pe împărat.* POP [Cf. ***îndărăt**].

îndărápt adv. v. îndărăt.

îndărápnic a. v. îndărătnic.

îndărăt adv. **1.** în spate, în urmă, înapoi: *îndărăpt să dede fieşcare făcînd aurariului cărare.* B.-DEL.; *cardinalul cată îndărăt.* AL.; **de-a-ndărătele(a),** cu spatele înainte: *să zică Tatăl Nostru şi să meargă de-a-ndărătele.* GHICA; **2.** la locul de proveniență, la locul dinainte: *în bătălia cu prinţii apuseni ugrii fuseseră răzbiţi îndărăt şi împrăştiaţi.* SAD.; **a da îndărăt, a)** a regresa: *dăm pas cu pas îndărăt, părîndu-ni-se că înaintăm.* EM.; (fig.) *vai de biet român săracul, îndărăt tot dă ca racul.* EM.; **b)** a restitui: *să-i deie banii îndărăpt numaidecît.* CR.; **a se da îndărăt,** a se feri; a se eschiva: *nu se dau îndărăt de la concursuri pentru licee.* EM.; **3.** mai demult, mai înainte: *într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri.* EM. // prep. (artic.) **1.** în urma cuiva: *sta la stînga şi îndărătul stăpînului său.* SAD.; **2.** în dosul a ceva, după ceva: *iar mireasa viorică i-aştepta-ndărătul uşii.* EM.; (fig.) *îndărătul gîndurilor pe care le spunea tare, un alt rînd de gînduri se ridica.* VLAH.; (şi: (pop.) **îndărăpt**). [Lat. ***in-de-retro**].

îndărătnic, ~ci, îndărătnică, ~ce a. (şi subst.) **1.** încăpăţînat, recalcitrant: *pătimaş şi îndărătnic, s-o iubeşti ca un copil.* EM.; (fig.) *s-a iscat de la o vreme o buruiană îndărătnică şi păgubitoare, căreia îi zice „chir".* SAD.; *descifrăm foarte uşor o detestabilă comoditate intelectuală, o rezistenţă îndărătnică la nou.* CF.; **2.** (p. ext.) stăruitor, perseverent: *muncă îndărătnică;* (adv.) *se puseră îndărătnic pe apărare în contra romeilor.* EM.; (şi: (înv.) **îndărăpnic**). [***Îndărăt** + **-nic**].

îndărătnicí, îndărătnicesc vb. (refl.) **1.** a stărui cu încăpăţînare într-o atitudine; a se încăpăţîna: *nu te îndărătnici, bade Gavrile!* AL.; **2.** (p. ext.) a persevera. // (tr.) a face îndărătnic, perseverent, stăruitor: *nu făcu nici o mişcare ca să nu se supere ori să îndărătnicească pe zîna a veni după el.* ISP. [***Îndărătnic** + **-i**].

îndărătnicíe, îndărătnicii f. **1.** încăpăţînare; îndîrjire, stăruinţă: *între Ion şi socru se duce o luptă de îndărătnicii şi avariţii.* CĂL.; **2.** (p. ext.) stăruinţă, perseverenţă. [***Îndărătnici** + **-ie**].

îndătiná, îndătinez vb. **1.** (refl.) a se deprinde, a se obişnui cu ceva; **2.** (tr.) a avea obiceiul, a obişnui; (şi: (reg.) **îndatina**). [***În** + **datină** + **-a**].

îndătináre, îndătinări f. acţiunea de a (se) îndătina şi rezultatul ei. [V. ***îndătina**].

îndătinát, ~ţi, îndătinată, ~e a. **1.** care a devenit o datină, care s-a înrădăcinat: *maimuţărie ... a jocurilor îndatinate de elinii antici.* OD.; **2.** deprins, obişnuit (cu ceva): *ne-ndatinatul său drum.* COŞB.; (şi: **îndatinat**). [V. ***îndătina**].

índe prep. (înv. şi reg.) **1.** între, unul cu altul: *au început a vorbi înde ele.* CR.; **2.** spre, către: *cînd va fi înde seară să aştearnă pe drum smoală.* ISP. [***În** + **de**[2]].

îndeajúns adv. destul, suficient: *n-au fost îndeajuns mijloacele băneşti.* EM.; *îndeajuns nu au pe glob pîine toate înflămînzitele guri.* VIERU. [***În** + **de ajuns**].

îndealmíntrelea adv. v. îndealtminterea.

îndeáltfel adv. (rar) altminteri; altfel: *îndealtfel eram unul din capetele cele mai deştepte.* EM. [***În** + **de**[2] + **altfel**].

îndealtmínterea adv. (rar) altminteri; de altfel: *care este îndealtminterea înţelesul constituţionalismului dacă nu neatîrnarea puterilor statului şi responsabilitatea fiecăreia din ele?* EM.; *îndealtminterea recomandăm cu căldură învăţătorilor această foaie.* EM.; (şi: **îndealtmintrelea, îndealmintrelea**). [***În** + **de**[2] + **altminteri**].

îndealtmíntrelea adv. v. îndealtminterea.

îndeaproápe adv. în mod amănunţit, cu mare atenţie: *aşa s-a pronunţat un contemporan care îi cunoştea îndeaproape felul.* BL.; *trebuie să le descoperim şi să le cercetăm îndeaproape.* GHEŢIE. [***În** + **de**[2] + **aproape**].

îndegetă, îndegetez vb. (reg.; tr.) a indica, a arăta (cu degetul). [***În** + **deget** + **-a**; cf. germ. ***Fingerzeig** „indicaţie"].

îndeléte adv. cu încetul, domol: *au băut fiecare îndelete cîte cinci-şase bărdace.* CAR.; **pe îndelete, a)** fără grabă, nesilit: *i-am explicat pe îndelete temerile mele.* GHEŢIE; *a lucra pe îndelete;* **b)** (reg.) de bunăvoie: *mai bine să murim pe îndelete decît să tragem foame şi sete.* B.-DEL. [***În** + **de**[2] + **lete** (<sl. ***leaetea**)].

îndeletnicí, îndeletnicesc vb. (refl.) a se ocupa cu ceva, a-şi petrece vremea cu ceva: *avînd aici vreme de ajuns, mă îndeletnicesc mai mult cu cetera şi cu cîntări.* B.-DEL.; *ai să te îndeleteşti cu războiul.* ISP. // tr. (rar) a face să ocupe, să facă: *au început acel feliu de cîntări a îndeletnici nu numai pe oamenii de obşte, ci şi pre cei aleşi din norod.* B.-DEL. [***În** + ***deletnic** (<sl. ***dĭelatolĭnikŭ**) + **-i**].

îndeletnicíre, îndeletniciri f. **1.** ocupaţie, treabă; meserie, profesie: *cărăuşia era, în acele timpuri, îndeletnicire primejdioasă.* SAD.; *plugăritul a fost ... singura îndeletnicire a românului nostru.* MAT.; **2.** preocupare, grijă: *astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surîsul şi a căreia îndeletnicire e numai să placă.* NEGR. [V. ***îndeletnici**].

îndelúng, ~gi, îndelungă, ~gi a. care durează mult, îndelungat: *au lucrat secoli îndelungi la cultivarea lor.* OD. // adv. multă vreme: *un vînt de biruinţă se porneşte îndelung.* EM. [***În** + **de**[2] + **lung**].

îndelungá, îndelúng vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) prelungi în timp: *nu îndelunga a vorovi cu el.* BIBLIA; *masa să nu se îndelunge.* PANN. [***Îndelung** + **-a**].

îndelungáre, îndelungări f. **1.** faptul de a se prelungi în timp; durată lungă; **2.** amînare. [V. *îndelunga*].

îndelungát, ~ţi, îndelungată, ~e a. care durează (de) mult timp: *începea a se ivi soarele dintre nori după o ploaie îndelungată.* CR.; *ieşind din tăcerea sa îndelungată el zice cu glas lung.* MAT. // adv. (înv.) multă vreme, îndelung: *el n-a zugrăvit decît ceea ce a cunoscut bine şi îndelungat.* IBR. [V. *îndelunga*].

îndemînă, îndemînez şi **îndemín** vb. (înv.) **1.** (refl.) a fi în stare; a avea ocazia, prilejul: *nu se îndemînau a-i sta în ajutor.* BĂLC.; **2.** (tr.) a veni în ajutor cuiva. [*Îndemînă* + *-a*].

îndemînáre, îndemînări f. **1.** uşurinţă în a face ceva; iscusinţă, abilitate: *ei lucrează cu multă îndemînare.* CAR.; (p. ext.) *va trebui să recunoaştem îndemînarea autorului de a improviza pe date momentane.* CĂL.; **2.** (înv.) înlesnire, comoditate: *a-şi apropia îndemînările şi cunoştinţele altora.* EM. [V. *îndemîna*].

îndemînátec a. v. îndemînatic.

îndemînátic, ~ci, îndemînatică, ~ce a. **1.** care are îndemînare; iscusit, dibaci: *maurii sînt marinari îndemînatici şi plini de îndrăzneală.* TUD.; **2.** făcut cu măiestrie, cu pricepere, cu artă; iscusit: *traducerile lui, îndemînatice şi corecte, sînt anemice.* CĂL.; **3.** comod, practic: *era o căruţă încăpătoare şi îndemînatecă.* CR.; **4.** (fig.; înv.) oportun, favorabil: *au început ... a înconjura muntele că doar va găsi un loc îndămănatic de lăcuinţă.* DRAGHICI; *vreme îndemînatică;* şi: (reg.) **îndemînatec**). [*Îndemîna* + *-atic*].

îndemînáţie f. (rar) abilitate, dibăcie; pricepere: *ea este privită ca o dibăcie (îndămînăţie).* EM.; (şi: **îndămînăţie**). [*Îndemîna* + *-ţie*].

îndemínă adv. comod, uşor, bine: *ca să hie îndemînă.* VARL.; *îndămînă-mi mai venea s-o chitesc drept în ochi.* MAT.; **a-i fi la îndemînă**, a-i veni bine, a-i fi convenabil: *nouă ne e îndămînă să pălim cu repeziciune.* SAD.; **la îndemînă** (sau **îndemîna**), accesibil, la dispoziţie: *să aibă pregătit la îndemînă cîteva cazane cu smoală.* ISP. [*În* + *de*[2] + *mînă*].

îndemînós, ~şi, îndemînoásă, ~e a. care este la îndemînă, accesibil; potrivit, prielnic: *şi l-am pus în cui în dos, ca să fie-ndemînos.* POP. [*Îndemînă* + *-os*].

îndémn, îndemnuri n. imbold, impuls; stimulent, îndemnare, (înv.) îndemnătură: *ieşise din nou în pădure la îndemnul vecinilor săi.* SAD. [De la *îndemna*].

îndemnă, îndémn vb. **1.** (tr.) a îmboldi, a stimula, a îmbia: *îl îndeamnă să vie la Iaşi.* NEGR.; (fig.) *fătărnicia vîrstei o îndemna pe Ilinca să tăgăduiască.* SAD.; **2.** (reg.; intr.) a se sili la drum, a înainta: *îndemnaţi înainte!* CR.; **3.** (tr.) a sili un animal să pornească sau să meargă mai repede: *îşi îndeamnă din pinteni calul.* SAD.; **4.** (fig.; tr.) a sfătui, a povăţui (să facă ceva): *îţi fac loc lîngă mine şi te îndemn să cinsteşti cu un oştean bătrîn o ulcică de vin.* SAD.; **5.** (refl.) a se apuca de ceva, a se hotărî la ceva: *pentru ce pohteşte şi de unde s-au îndemnat a pohti voinţă ca aceasta* (a. 1699). GCR.; *nici îi merge, nici se-ndeamnă.* EM.; **6.** (refl.) a se simţi stimulat; a se antrena la ceva: *Ipate se îndemna cu dînsul.* CR.; (refl. recipr.) *una pe alta se îndemnau la treabă, şi lucrul ieşea gîrlă din mînile lor.* CR.; **a se îndemna ca turcii la temniţă**, a se codi, a ezita. [Lat. **indeminare*].

îndemnáre, îndemnări f. faptul de a îndemna; îndemn, (înv.) îndemnătură: *după îndemnarea babei, se duse să-şi aleagă calul.* EM. [V. *îndemna*].

îndemnátor, ~i, îndemnătoáre a. (înv.; şi subst.) care îndeamnă, încurajează, provoacă. [*Îndemna* + *-tor*].

îndemnătúră, îndemnături f. (înv.) îndemnare, îndemn: *mai mult sfatul şi-ndemnătura lui Dumitraşco-vodă au fostu decît voia vizirului.* NEC. [*Îndemna* + *-tură*].

îndemnizáre f. v. indemnizare.

îndemonít, ~ţi, îndemonită, ~e a. aflat în stăpînirea diavolului; îndrăcit: *mulţi oameni, îndemoniţi fiind.* CANT. [*În* + *demon* + *-it*].

îndeóbşte adv. de obicei, în mod obişnuit, în general: *era un fapt îndeobşte admis că pămîntul se mişcă.* BL. [*În* + *de*[2] + *obşte*].

îndeosébi adv. mai ales, mai cu seamă: *sărutări erau răspunsul la-ntrebări îndeosebi.* EM. [*În* + *deosebi*].

îndeosebít adv. (înv.) în mod deosebit; mai ales: *poeticul nostru aici chiamă îndeosăbit pre acea musă.* B.-DEL. [*În* + *deosebit*].

îndepărtă, îndepărtez vb. **1.** (tr.) a da la o parte, a înlătura; a ţine departe: *am îndepărtat piedica revolverului şi am pătruns.* GHEŢIE; *repulsia îl îndepărtează de contactul cu femeile pierdute.* CĂL.; **2.** (tr.) a scoate din funcţie, a concedia; **3.** (refl.) a se depărta, a merge în altă parte: *o priveam, ascuns în spatele draperiei, cum se îndepărtează.* GHEŢIE; (p. ext.) *paşii bărbatului se îndepărtează şovăitori.* REBR.; **4.** (refl.) a se abate, a devia: *se îndepărtează de la subiect.* [*În* + *depărta*].

îndepărtáre, îndepărtări f. **1.** acţiunea de a (se) îndepărta şi rezultatul ei: *după îndepărtarea străinului, mi-am continuat drumul.* GHEŢIE ; **2.** înlăturare; destituire; **3.** abatere, deviere. [V. *îndepărta*].

îndepărtát, ~ţi, îndepărtată, ~e a. **1.** care este situat la (o mare) distanţă; depărtat: *oraş îndepărtat;* **2.** care s-a petrecut demult; (p. gener.) care s-a petrecut sau se va petrece într-un moment la mare distanţă faţă de cel prezent (sau de cel la care se face raportarea): *imaginea acestui cireş, martor al fericirii ei îndepărtate, face o impresie dubioasă.* IBR.; *trase concluzia că eliberarea sa din sanatoriu are un termen foarte îndepărtat.* GHEŢIE. [V. *îndepărta*].

îndeplíni, îndeplinesc vb. (tr.) **1.** a săvîrşi, a realiza; a duce la bun sfîrşit: *cade pe pămînt ne-ndeplinind în viaţă grozavu-i jurămînt.* AL.; *moşu Dumitru Putină îndeplinea cu sfinţenie toate obiceiurile satului.* MAT.; (refl. pas.) *cînd se duse împăratul şi vede cum se îndeplinise de bine poronca lui, se umple de bucurie.* CR.; **2.** a oferi, a realiza ceea ce cere, ce doreşte cineva; a satisface: *eu mă duc să îndeplinesc nelegiuita voastră poruncă.* CR.; (p. ext.) *colecţia e în sine preţioasă, dar cartea nu îndeplineşte condiţiunile care s-ar cere de la ea.* EM.; (refl. pas.) *intelectualii vedeau că nu se îndeplineau cele ce se făgăduise.* IBR.; (refl.) *aş vrea ca tot ce visez să se îndeplinească îndată.* CĂL.; **3.** a avea o însărcinare, o funcţie: *a îndeplinit felurite slujbe, ajungînd la aceea de mare logofăt.* CĂL.; *paza ogrăzii o îndeplineau două rînduri de oşteni cu suliţi.* SAD.; **4.** a pune în practică; a aplica: *fu nevoit a îndeplini prevederile legii care cereau un examen.* CĂL. [*În* + *deplin* + *-i*].

îndeplinire, îndepliniri f. acţiunea de a îndeplini şi rezultatul ei; înfăptuire, executare; realizare: *vei mai zăbovi printre noi pînă la îndeplinirea unor formalităţi.* GHEŢIE; *am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-aţi poruncit.* CR.; **a aduce la** (sau **spre**) **îndeplinire**, v. **aduce; aducere spre îndeplinire**, v. **aducere**. [V. *îndeplini*].

îndereptă vb. v. îndrepta.

îndereptátor m. v. îndreptător.

îndesă, îndés vb. 1. (tr.) a presa să încapă mult (într-un spaţiu restrîns); a înghesui: *a îndesa fîn în sac;* **2.** (tr.) a înfunda, a înfige; a trage adînc pe cap (pălăria sau căciula): *el tufleşte cuşma pe cap, o îndesă pe urechi.* CR.; **3.** (refl.) a se împinge, a se înghesui unul în altul; (fig.) a da năvală, a se strînge mulţi: *mulţimea mişeilor îndesîndu-să la dînsul.* DOS.; *toţi se îndeasă la mîncare;* (fig.) *satele se îndeasă pe marginea apei.* CĂL.; **4.** (refl.) a deveni mai dens, mai compact: *în timpul ploilor, pămîntul se îndeasă;* **5.** (tr.) a umple apăsînd conţinutul: *după ce îşi îndeasă luleaua, începu să pufăie mulţumit.* TUD.; **6.** (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a (se) grăbi, a (se) zori să facă ceva: *nu se îndesau să-şi plătească datoriile.* [Lat. *inde*(*n*)*sare*].

îndesáre, îndesări f. acţiunea de a (se) îndesa şi rezultatul ei; înghesuire, îngrămădire. [V. *îndesa*].

îndesát[1] n. faptul de a îndesa: *îndesatul fînului în sac;* **pe îndesate(le)**, în mod apăsat, accentuat. [V. *îndesa*].

îndesát[2]**, ~ţi, îndesată, ~e** a. **1.** foarte plin; cu conţinutul presat: *sac îndesat;* **cu vîrf şi îndesat**, din belşug; peste măsură: *cîte nu făceam cu vîrf şi îndesat?* CR.; **2.** compact, dens: *alesu-l-au el singur în codrul îndesat.* AL.; **3.** mic şi gros: *Murat, trup îndesat, cu umeri laţi, dar desarticulat, ros de febră.* PETR.; **4.** puternic, intens: *bătrînii aud glas pacinic, liniştit şi îndesat.* MAT.; **5.** energic, accentuat, apăsat: *paşi îndesaţi, bubuitori răsunau în spatele meu.* GHEŢIE; (adv.) *răspunde îndesat.* [V. *îndesa*].

îndesí, îndesesc vb. (tr. şi refl.) **1.** a deveni sau a face să devină mai des, mai compact; **2.** a deveni sau a face să devină mai frecvent: *vizitele lui se îndesiră.* NEGR. [*În* + *des*[2] + *-i*].

îndesíre f. faptul de a (se) îndesi; înmulţire, sporire; desime: *deşertul nu se vede de atîta îndesire.* CONACHI. [V. *îndesi*].

îndesít, ~ţi, îndesită, ~e a. care a devenit mai des, mai frecvent; sporit: *îndesite suspinuri.* CANT. [V. *îndesi*].

îndestúl, ~i, îndestulă, ~e a. (înv.) în cantitate suficientă; (p. ext.) în cantitate sau în număr mare; mult: *vor fi existat abuzuri şi neajunsuri îndestule în ţările noastre.* EM. // adv. de ajuns, cît trebuie: *nu eşti ... îndestul de chinuită?* RUSSO. [*În* + *destul*].

îndestulá, îndestulez vb. **1.** (tr.) a mulţumi pe cineva pe deplin, a da cuiva destul; a satisface, a sătura: *vrînd să îndestuleze grețoasele lui pofte.* NEGR.; *ţăranii ... trebuiau să îndestuleze nevoile armatelor ruseşti.* IBR.; **2.** (refl.) a avea după dorinţă; a se sătura: *de o pradă aşa bogată încă nu s-a îndestulat.* ALEX. [*Îndestul* + *-a*].

îndestuláre, îndestulări f. acţiunea de a (se) îndestula şi rezultatul ei; cantitate suficientă; belşug, abundenţă: *de noroc şi-ndestulare, inima-i în veci e plină.* COŞB.; **cu îndestulare**, din belşug, din abundenţă: *avea pînea de toate zilele cu îndestulare.* EM. [V. *îndestula*].

îndestulát, ~ţi, îndestulată, ~e a. care are de ajuns, din belşug (cele necesare); satisfăcut: *casa ni era îndestulată.* CR. [V. *îndestula*].

îndestulătór, ~i, îndestulătoáre a. care este în cantitate suficientă; care îndestulează, satisface: *păşunea era mai cu gust şi mai îndestulătoare.* ISP.; *această limbă bisericească nu era îndestulătoare pentru diferitele genuri noi literare.* IBR. // adv. îndeajuns: *nu lămureşte îndestulător ce vrea el să spuie.* SAD. [*Îndestula* + *-tor*].

îndiguí, îndiguiesc vb. (tr.) **1.** a mărgini o apă cu diguri; a stăvili, a zăgăzui; **2.** a proteja un teren cu diguri (împotriva inundaţiilor). [*În* + *dig* + *-ui*].

îndiguíre, îndiguiri f. acţiunea de a indigui. [V. *îndigui*].

îndiguít, ~ţi, îndiguită, ~e a. mărginit de diguri, îngrădit de diguri. [V. *îndigui*].

îndîrjí, îndîrjesc vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face pe cineva să devină dîrz; a (se) înverşuna: *în ce te bizui de te îndîrjeşti aşa?* CR.; *protestantismul îndîrjeşte îndemnul de a cuceri transcendenţa.* BL. [*În* + *dîrz* + *-i*].

îndîrjíre, îndîrjiri f. acţiunea de a (se) îndîrji, înverşunare, hotărîre îndărătnică: *dar ele cu îndîrjire ... nu lasă răgaz l-a mea gîndire.* NEGR.; **cu îndîrjire**, înverşunat, dîrz; violent: *zăvozii căruţelor lătrau cu îndîrjire.* SAD. [V. *îndîrji*].

îndîrjít, ~ţi, îndîrjită, ~e a. dîrz, înverşunat; stăruitor, perseverent: *trag mereu cu îndîrjită mînie asupra parapetelor.* OD.; (subst.) *în legenda asceţilor, diavolul combate mai vîrtos pe cei îndîrjiţi în calea binelui.* CĂL. [V. *îndîrji*].

îndobitocí, îndobitocesc vb. (tr. şi refl.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă facultăţile intelectuale şi morale; a (se) abrutiza, a (se) tîmpi, a (se) prosti: *volumul în totalitatea lui e sumbru, cu oameni îndobitociţi de suferinţă şi băutură.* CĂL. [*În* + *dobitoc* + *-i*].

îndobitocíre f. faptul de a (se) îndobitoci: *cîrciumele sînt locale de îndobitocire şi de prostituţie sufletească.* EM. [V. **îndobitoci**].

îndobitocít, ~ţi, îndobitocită, ~e a. **1.** abrutizat, prostit; **2.** caracteristic omului abrutizat, decăzut: *feţele lor erau sălbaticite, îndobitocite.* EM. [V. **îndobitoci**].

îndocá, îndochez vb. (tr.) a ridica o navă pe un doc plutitor (pentru reparaţii). [Din germ. ***eindocken***].

îndocáre, îndocări f. acţiunea de a îndoca. [V. **îndoca**].

îndoctriná, îndoctrinez vb. (tr. şi refl.) a (se) iniţia într-o doctrină; a (se) înarma cu o doctrină. [***În*** + ***doctrină*** + *-a*].

îndoctrináre, îndoctrinări f. acţiunea de a (se) îndoctrina. [V. **îndoctrina**].

îndoctrinát, ~ţi, îndoctrinată, ~e a. iniţiat într-o doctrină; stăpînit de o idee, de o concepţie. [V. **îndoctrina**].

îndoí, îndói vb. **1.** (tr.) a împături, a strînge ceva; a curba o stofă, o hîrtie etc.: *am îndoit foaia.* VLAH.; **2.** (tr.) a încovoia, a înclina, a apleca: *teiul vechi un ram întins-a ea să poată să-l îndoaie.* EM.; *a îndoi o cracă;* (refl. pas.) *surd vuia prin codri vîntul, brazii se-ndoiau de vînt.* COŞB.; (fig.; refl.) *Prahova ... se îndoaie şi şuieră ca un şarpe formidabil.* VLAH.; **3.** (refl.) a se apleca, a se gîrbovi: *se îndoaie de şele cam cu greu.* CR.; (tr.) *înalt odată, greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor.* HOGAŞ. // (prez. ind. **îndoiesc**) **1.** (tr.) a face de două ori mai mult, mai mare; a dubla: *nu voi îndoi.* BIBLIA; *a îndoi veniturile;* **2.** (tr.) a face de două ori; a face la fel ca altceva: *au îndoit visul lui Farao de două ori, căce adevărat iaste cuvîntul.* BIBLIA; **3.** (tr.) a amesteca un lichid cu altul (în proporţii egale): *îndoieşte vinul cu apă;* **4.** (refl.) a fi nesigur, a sta la îndoială; a nu avea încredere: *noi nu ne îndoim de îndrăzneala măriei sale şi de puterea braţului său.* SAD. [***În*** + ***doi***; cf. germ. ***zweifeln***].

îndoiálă, îndoieli f. **1.** lipsă de siguranţă; neîncredere; ezitare, şovăială, (înv.) îndoiciune, îndoinţă: *orice îndoială mi-a fost grabnic spulberată.* GHEŢIE; **fără îndoială**, desigur, neapărat: *fără îndoială, acesta e limbagiul adevăratului amor.* NEGR; **a sta la îndoială**, a şovăi: *nu mai sta la îndoială!* CR.; **a pune la îndoială**, a se îndoi de ceva: *nepăsarea cu care a debitat aceste cuvinte m-a făcut să-i pun la îndoială sinceritatea.* GHEŢIE; **a nu încăpea** (sau **rămînea**) (**nici o**) **îndoială**, a fi neîndoielnic, sigur: *mai rămîne îndoială despre asta?* CR.; *nu încăpea îndoială că aşa ar fi trebuit să procedez.* GHEŢIE; **2.** îndoitură: *să fi văzut îndoiala rotundă a trupului.* DELAVR. [***Îndoi*** + *-eală*].

îndoiciúne, îndoiciuni f. (înv.) îndoială, neîncredere: *să ne închinăm lui fără-ndoiciune.* DOS. [***Îndoi*** + *-ciune*].

îndoiélnic, ~ci, îndoielnică, ~ce a. **1.** care provoacă îndoială; nesigur: *în disperare de cauză, ... se adresă unui medic de-o reputaţie îndoielnică.* GHEŢIE; *rezultatul este îndoielnic;* **2.** care nu inspiră încredere; suspect, dubios: *s-au ivit veşnici cu intenţii îndoielnice.* SAD.; *morală îndoielnică;* **3.** care este puţin probabil; incert: *succes îndoielnic;* **4.** şovăitor, nehotărît: *paşi îndoielnici.* [***Îndoială*** + *-nic*].

îndoínţă, îndoinţe f. (înv.) îndoială: *a ne da seama despre temerile, despre îndoinţele ... unui ... mare număr dintre deputaţi.* OD. [***Îndoi*** + *-inţă*].

îndoiós, ~şi, îndoioásă, ~e a. (rar) îndoielnic, nesigur, problematic: *s-au zis foarte mult despre îndoiosul testament al lui Petru cel Mare.* OD. [***Îndoi*** + *-os*].

îndoíre, îndoiri f. acţiunea de a (se) îndoi. [V. **îndoi**].

îndoít, ~ţi, îndoită, ~e a. **1.** de două ori mai mare; dublu: *argintul îndoit luară în mîinile lor.* BIBLIA; (subst.) *primea îndoitul lefii pe care i-o dăduse baroana.* GHEŢIE; **2.** amestecat cu altceva (în părţi egale): *vin îndoit cu apă;* **3.** încovoiat, curbat: *rochia lungă de mătase cenuşie îi dezvelea picioarele îndoite.* GHEŢIE; **4.** strîns, şifonat: *hîrtie cu colţurile îndoite;* **5.** pus în două; împăturit: *caietul se deschise la o foaie îndoită.* BAC.; **6.** care poate avea două înţelesuri, două aspecte etc.; echivoc: *în această îndoită interpretare se descopere tehnica însăşi a artei.* CĂL.; **7.** care este cuprins de îndoială; nesigur, ezitant: *lung stete cu mintea îndoită ş-ochii înfipţi la luleaua golită.* B.-DEL.; *acum ţi-e inima îndoită.* [V. **îndoi**].

îndoitúră, îndoituri f. **1.** parte, loc unde este (sau a fost) îndoit un obiect flexibil; cută: *îndoitura mînecii;* **2.** (rar) cotitură; cot: *şoseaua face o îndoitură largă spre dreapta.* VLAH. [***Îndoi*** + *-tură*].

îndoldorá, îndoldorez vb. (reg.; tr.) a umple pînă la vîrf; a îndopa. [***În*** + ***doldora***].

îndoliá, îndoliez vb. (tr.) a produce doliu; a pricinui întristare, durere: *accidentul a îndoliat multe familii.* [***În*** + ***doliu*** + *-a*].

îndoliát, ~ţi, îndoliată, ~e a. **1.** care poartă doliu; de înmormîntare; **2.** trist, îndurerat: *eu priveam ochii îndoliaţi care vegheaseră nopţi de-a rîndul.* PETR. [V. **îndolia**].

îndoliére, îndolieri f. faptul de a îndolia sau de a fi îndoliat. [V. **îndolia**].

îndomolí, îndomolesc vb. (înv.; tr.) a potoli, a linişti, a domoli: *au îndomolit pre Tiridat de către Ripsimiia măceniţa.* DOS. [***În*** + ***domol*** + *-i*].

îndopá, îndóp vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) hrăni peste măsură, a (se) ghiftui: *voi vă îndopaţi şi cîntaţi!* ALEX.; (fig.) *lumea nebună ... se-ndoapă zilnic cu poveşti.* AL.; **2.** (tr.) a hrăni forţat (o pasăre) pentru a îngrăşa: *să tot îndoape curcanii!* C.; **3.** (tr.) a înfunda (cu ceva), a astupa o deschizătură: *bagă aurul prin ele şi cu alt lemn le-ndopă.* PANN; **4.** (tr.) a umple (îndeşînd); a face să fie plin: *desface punga de tutun, îşi îndoapă şi îşi aprinde luleaua.* SAD. [***În*** + ***dop*** + *-a*].

îndopáre, îndopări f. acţiunea de a (se) îndopa. [V. **îndopa**].

îndopát, ~ţi, îndopată, ~e a. hrănit peste măsură; ghiftuit, îngrăşat: *sufla greu ca un gîscan îndopat.* REBR.; (fig.) *tunurile îndopate zvîrleau parcă cu disperare ghiulele.* SAD. [V. **îndopa**].

îndosí, îndosesc vb. (reg.; tr.) a ascunde, a dosi: *îndosise pielea cea de urs.* CR. [***În*** + ***dosi***].

îndrăcí, îndrăcesc vb. (refl.) **1.** a fi posedat de diavol: *cînd o parte s-ar îndrăci,* [divorţul este permis]. PRAV; *îndrăcindu-să, îş mînca carnea de pre dînşii.* DOS.; **2.** (p. ext.) a înnebuni; (spec.) a fi bolnav de epilepsie sau de somnambulism; **3.** a se înfuria, a se înrăi, a turba (de ciudă, de furie etc.); a deveni, a se face al dracului: *pe de-o parte l-a cuprins spaima, iară pe de alta s-a îndrăcit de ciudă.* CR. [***În*** + ***drac*** + *-i*].

îndrăcít, ~ţi, îndrăcită, ~e a. **1.** scos din fire, furios, rău: *abia scăpai de un nebun şi-mi vine altul, mai îndrăcit.* REBR.; **2.** teribil, grozav; (subst.) *să o scape de un îndrăcit de mistreţ.* ISP.; **3.** (fig.; şi adv.) plin de temperament; drăcos: *lingurarii noştri cîntau acuma îndrăcit.* CR. [V. **îndrăci**].

îndrăgí, îndrăgesc vb. **1.** (tr.) a simţi atracţie, afecţiune pentru cineva sau pentru ceva; a se îndrăgosti: *cel tînăr nu vru de să treacă acest lucru, că vîrtos tare îndrăgiia fata luui Iacov.* POP; (fig.) *îndrăgi-i-ar ciorile şi spînzurătorile!* EM.; **2.** (pop.; refl.) a se iubi: *fata s-andrăgit de el.* COŞB.; (refl. recipr.) *în zilele de demult fii*[i] *lui Dumnezieu s-au îndrăgit cu fetele oamenilor şi au făcut copii.* B.-DEL.; *cu trei fete se-ndrăgeşte.* POP. [***În*** + ***drag*** + *-i*].

îndrăgíre, îndrăgiri f. faptul de a (se) îndrăgi; afecţiune, dragoste faţă de cineva; îndrăgostire. [V. **îndrăgi**].

îndrăgít, ~ţi, îndrăgită, ~e a. **1.** care este iubit de cineva; de care cineva a prins drag: *lebăda cea îndrăgită de unde.* EM.; (subst.) *Narcis ... singur fuse îndrăgitul.* EM.; **2.** (rar) îndrăgostit: *surîzi, cum rîde visul într-o inimă-ndrăgită.* EM. [V. **îndrăgi**].

îndrăgitór, ~i, îndrăgitoáre a. (şi subst.) care îndrăgeşte: *singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul.* EM. [***Îndrăgi*** + *-tor*].

îndrăgostí, îndrăgostesc vb. **1.** (refl.) a începe să iubească; a simţi dragoste faţă de cineva: *zîna ... se îndrăgostise de frumuseţea lui.* ISP.; **2.** (pop.; tr.) a iubi, a îndrăgi: *visul să mi se-mplinească, puica să mă îndrăgească.* POP. [***În*** + ***dragoste*** + *-i*].

îndrăgostíre, îndrăgostiri f. (rar) faptul de a (se) îndrăgosti. [V. **îndrăgosti**].

îndrăgostít, ~ţi, îndrăgostită, ~e a. (şi subst.) care iubeşte pe cineva: *eroul îndrăgostit trebuie să fie plat şi fără spirit critic.* CĂL.; *e un fel de poemă erotică trăitînd cearta între îndrăgostiţi.* CĂL. [V. **îndrăgosti**].

îndrăgulí, îndrăgulesc vb. (înv.; refl.) a se îndrăgosti: *vulpea cu pisoiul întîlnire des avînd, amîndoi se-ndrăguliră.* PANN. [De la ***drag***].

îndrăzneálă, îndrăzneli f. **1.** atitudine, purtare îndrăzneaţă; faptă curajoasă; curaj, cutezanţă: *maurii sînt marinari îndemînatici şi plini de îndrăzneală.* TUD.; **a(-şi) lua îndrăzneala** (sau **îndrăzneală**), a îndrăzni: *feciorul cel mai mare ie îndrăzneală şi zice.* CR.; **cu îndrăzneală**, îndrăzneţ, curajos: *nu sîntem mulţi, ci bărbaţi cu îndrăzneală.* SAD.; **2.** insolenţă, obrăznicie: *ne vedem faţă cu fenomenala îndrăzneală de a rosti astfel nişte cuvinte atît de grave.* EM.; **3.** (fig.) înălţime, temeritate: *îndrăzneala cugetărilor.* [***Îndrăzni*** + *-eală*].

îndrăznéţ, ~i, îndrăzneaţă, ~e a. **1.** care întreprinde multe, care nu se teme; curajos: *de ce creştea ..., d-aceea se făcea mai isteţ şi mai îndrăzneţ.* ISP; (subst.) *oamenii s-au ridicat toţi odată, urmărind scăparea îndrăzneţului.* SAD.; (adv.) *cinstea aceasta, după ierarhie, i se cuvenea lui, precum o spune îndrăzneţ regelui.* CĂL.; **2.** (p. ext.) care exprimă, care denotă îndrăzneală, curaj: *un gînd îndrăzneţ îş pusă în minte.* B.-DEL.; *avea barbă neagră scurtă, sprîncene îmbinate, ochi îndrăzneţi.* SAD.; **3.** care îşi îngăduie multe; obraznic: *ce ifos îndrăzneţ!*; **4.** (fig.) original, care iese din comun: *expresii îndrăzneţe.* [***Îndrăzni*** + *-eţ*].

îndrăzní, îndrăznesc vb. (tr.) a avea curajul să ..., a nu se teme să ...; a cuteza: *nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui.* NEGR.; (p. ext.) *politica ta vicleană îndrăzneşte în zadar.* HEL. [***În*** + ***drăzni*** (<sl. ***driznonti***)].

îndrăznére, îndrăzneri f. faptul de a îndrăzni; îndrăzneală: *neputînd răbda îndrăznirea lui, cu grabnică şi fără veste moarte l-au omorît.* DOS. [V. **îndrăzni**].

îndrăznitór, ~i, îndrăznitoáre a. (rar) îndrăzneţ: *răpind pe al tău oaspe cu un braţ îndrăznitor.* AL. [***Îndrăzni*** + *-tor*].

îndreá f. v. **andrea**[1].

îndreptă, îndrépt şi (pop.) **îndreptez** vb. (tr.) **1.** a face drept, neted ceea ce era îndoit sau strîmb: *încercă să-mi îndrepte plapuma pe piept.* GHEŢIE; *nu făcea alta decît copacii ... cei strîmbi îi îndrepta.* POP.; **2.** a îmbunătăţi, a drege, a repara: *îndreaptă grădina.* ISP; **3.** a corija, a rectifica: *îţi vei îndrepta greşala.* DOS.; **4.** a face să fie cinstit, integru, corect, drept: *Mumuleanu credea serios că va îndrepta pe oameni.* CĂL.; **5.** (înv.) a face just, echitabil, corect, întemeiat: *să îndrepteze pricinile fieşcărui supus* (a. 1799). GCR.; **6.** a ţinti asupra cuiva sau a ceva: *cinci ţevi de puşcă se îndreptară asupra lor.* TUD.; *a îndrepta un tun către ţintă;* **7.** a arăta drumul bun, a îndruma: *Dumnezeu te-a îndreptat la mine.* CR.; **a-şi îndrepta paşii** (sau (rar) **cărările**), a merge spre ..., a se orienta, a-şi stabili direcţia: *într-acolo deci şi dînsul îşi îndreaptă cărările.* ISP; **a îndrepta paşii cuiva**, a călăuzi, a conduce; **a(-şi) îndrepta ochii** (sau **privirile, gîndul, atenţia**) **asupra ...**, a-şi orienta privirea, interesul, atenţia asupra ...: *se cere imperios să ne îndreptăm atenţia şi asupra altor aspecte ale ei.* BL.; **8.** a conduce, a dirija, a îndruma: *corabiile, fiind aşa mari şi de iuţi vînturi mînîndu-se, să mută de o prea mică cîrmă oriunde va pornirea celui ce o îndireptează.* BIBLIA; (fig.) *să îndrepteze spre fapte îmbunătăţite pe oameni din pruncie.* B.-DEL.; **9.** a orienta spre cineva sau spre ceva: *incriminaţiunea ascunsă printre aceste rînduri nu putem crede că*

poate fi îndreptată la adresa noastră. EM.; *toată înverşunarea criticului se îndreaptă împotriva maximei.* CĂL. // (refl.) **1.** a se întrema (după o boală), a-şi reveni: *nu trecu mult şi el băgă de seamă că mă-sa nu se îndreptează.* ISP; *bolnavul a început să se îndrepte;* **2.** a se schimba în bine: *ieşi copile cu părul bălan afară ..., doar s-a îndrepta vremea.* CR.; **3.** a-şi corecta purtările; a se corija: *nici socoti că s-a îndrepta.* NEGR.; **4.** a-şi corecta poziţia corpului; a lua o ţinută dreaptă: *cînd cade omul, anevoie se îndreaptă.* PANN; **5.** a porni într-o anumită direcţie: *vedea lumea care ieşea de la grădina publică şi care se îndrepta spre casă.* BAC.; (p. ext.) *gîndirea ioniană se îndrepta şi spre o desţelenire a empiriei.* BL.; **6.** (rar) a se adresa către cineva: *se îndreaptă către noi;* (şi: (înv.) **înderepta**). [*În* + ***drept*** + *-a*].

îndreptár, îndreptare n. lucrare în care se dau îndrumări într-un anumit domeniu: *îndreptar ortografic;* (fig.) *trecutul era utilizat ca un îndreptar pentru prezent.* IBR. [***Îndrepta*** + *-ar*].

îndreptáre, îndreptări f. **1.** acţiunea de a (se) îndrepta şi rezultatul ei; corectare, îmbunătăţire: *mai are de făcut unele îndreptări înainte de a fi dat la tipar.* IBR.; **2.** (înv.) normă, regulă; **3.** (înv. şi pop.) dreptate, echitate; îndreptăţire: *acest om ... are multă îndreptare.* POP.; **4.** indicare a drumului bun; îndrumare: *îl cunoştea şi-i dăduse lui Alexa toate îndreptările, ca să nu se rătăcească.* SAD.; **5.** orientare (către ceva): *se urmăreşte îndreptarea către o dragoste legitimă a unei bacalaureate.* CĂL.; **6.** întremare, revenire; însănătoşire: *treptat frisoanele diminuară, dădu semne de îndreptare, mîncă şi bău cîte ceva.* GHEŢIE; **7.** (concr.) act justificativ; document oficial: *din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a spînului, cu toate îndreptările şi înrudirea lui.* CR. [V. ***îndrepta***].

îndreptát, ~ţi, îndreptată, ~e a. **1.** făcut să fie drept; dezdoit; **2.** corectat, rectificat; **3.** (rar) corect, drept: *dacă gîndul este îndreptat, încă mai poţi sluji neamului tău.* PETR. [V. ***îndrepta***].

îndreptătór, ~i, îndreptătoáre a. (înv. şi subst.) care îndreaptă; călăuzitor, îndrumător: *şi stătură în boierie, îndereptători şi deregători trebilor împărătului.* DOS.; *înainte ... merg vro cîţiva oameni povăţuitori şi îndreptători de drum.* BĂLC.; (şi: (înv.) **îndereptător**). [***Îndrepta*** + *-tor*].

îndreptăţí, îndreptăţésc vb. a da cuiva dreptul la ceva; a autoriza; a justifica (ceva): *atîtea alte invenţii din aceeaşi eră îndreptăţesc din plin o asemenea întrebare.* BL.; (intr.) *numai munca şi meritul adevărat îndreptăţesc la ceva în viaţa publică.* EM. [*În* + ***dreptate*** + *-i*].

îndreptăţíre, îndreptăţiri f. faptul de a îndreptăţi; autorizare, justificare, motivare: *acum venise vremea recunoaşterii îndreptăţirii istorice a curentului latinist.* IBR. [V. ***îndreptăţi***].

îndreptăţít, ~ţi, îndreptăţită, ~e a. care are dreptul la ceva; autorizat, justificat: *întrebarea stîrneşte îndreptăţită nedumerire.* BL. [V. ***îndreptăţi***].

îndreptuí, îndreptuiesc vb. (înv.; tr.) a repune în drepturi (pe cineva); a da un drept (cuiva): *aşterne o otnoşenie ... prin care îndreptuieşte pe Costandin Arbure.* AL. [*În* + ***drept*** + *-ui*].

îndrituí, îndrituiesc şi **îndrítui** vb. (rar; tr.) a da cuiva dreptul la ceva; a autoriza: *nimic nu ne îndrituieşte de a crede în posibilitatea vreunei pravili.* BL. [*În* + ***drit*** + *-ui*].

îndrituít, ~ţi, îndrituită, ~e a. (rar) îndreptăţit: *se crede îndrituit să facă această reprivire asupra rezultatelor obţinute.* BL. [V. ***îndrituí***].

îndrugá, îndrúg vb. (tr.) **1.** a toarce cu druga; a toarce gros: *din drugă îndrugînd, din furcă lucrînd.* PANN; **2.** a toarce prost, fără pricepere: *fata babei îndruga şi ea cu mare ce cîte-un fus.* CR.; **3.** (fig.) a îngăima, a bleşti: *oameni ce abia ştiu a îndruga două cuvinte.* EM.; **4.** (fam.) a vorbi mult şi fără rost, a spune fleacuri: *ş-au cîrpit zi cu zi traiul, îndrugînd poveşti şi basme.* DELAVR.; **a îndruga verzi şi uscate**, a spune nimicuri: *să vă tot îndrug la verzi şi uscate.* ISP. [*În* + ***drugă*** + *-a*].

îndrugát, ~ţi, îndrugată, ~e a. **1.** tors cu druga: *un turban vechiu îndrugat.* NEGR.; **2.** îngăimat, bălmăjit: *n-a mai reuşit decît cîteva vorbe îndrugate.* [V. ***îndruga***].

îndrugătúră, îndrugături f. tort tors cu druga: *cînd o văd pe bătătură, parcă-i ghem de-ndrugătură.* POP. [***Îndruga*** + *-tură*].

îndrumá, îndrumez şi **îndrúm** vb. **1.** (tr.) a arăta drumul, calea; a orienta, a direcţiona: *sub adumbriri de sălcii despletite mă-ndrumă azi cea mai din urmă vrere.* GOGA; *el va şti să vă îndrume acolo, unde va zări c-a voastră stea va răsări.* MAT.; (p. ext.) *ne vom îndruma acum atenţia spre un alt moment de un deosebit interes.* BL.; **2.** (refl.) a se îndrepta spre o ţintă; a pleca, a porni la drum: *dindărătul limbilor ascuţite pufneau şuvite de fum, care se îndrumau spre uşă.* SAD.; (p. ext.) *interesul nostru se îndrumă spre fapte mai puţin cercetate pînă acum.* BL.; (fig.) *ceilalţi călăreţi străini ... acuma se îndrumau pe cărările negre ale întîmplării.* SAD.; **3.** (tr.) a călăuzi în viaţă, în activitate pe cineva: *corectitudinea îl îndrumă în ceea ce face.* [*În* + ***drum*** + *-a*].

îndrumár, îndrumare n. îndrumător. [***Îndruma*** + *-ar*].

îndrumáre, îndrumări f. **1.** acţiunea de a îndruma şi rezultatul ei; îndreptare, dirijare; directivă, povaţă: *am să te rog ... să urmezi fără cîrtire îndrumările mele.* TUD.; (fig.) *logica nu face decît să ţină isonul unor îndrumări care vin din alte adîncimi ale spiritului.* BL.; **2.** orientare, îndreptare (într-o anumită direcţie): *Dimitrie Cantemir e primul scriitor cu o îndrumare puternic apuseană.* CĂL. [V. ***îndruma***].

îndrumătór, ~i, îndrumătoáre a. şi m., f. (persoană) care îndrumează; călăuzitor: *influenţa străină ... va fi numai o influenţă îndrumătoare a scriitorului.* IBR.; *am studiat apoi pe G. Lazăr, care nu e literat, ci îndrumător.* IBR. // n. carte, revistă etc. care serveşte ca îndreptar. [***Îndruma*** + *-tor*].

înduioşá, înduioşez vb. (tr. şi refl.) a fi cuprins sau a face să fie cuprins de duioşie, de milă: *s-a fost înduioşat de starea proastă în care ajunsesem.* ISP.; *pentru a înduioşa inima acestei femei, îi vorbeşte de suferinţele sale.* IBR.; (fig.) *frunza-n codru tremura şi foarte se-nduioşa.* POP.; (iron.) *ceea ce ne-a înduioşat ... pînă la lacrimi este rara gratitudine cu care se pomeneşte de armată.* EM. [*În* + ***duios*** + *-a*].

înduioşáre, înduioşări f. faptul de a (se) înduioşa; emoţie, duioşie: *cu multă-nduioşare şopti-vom aste nume.* AL.; (fig.) *îngînat de glas de ape, cînt-un corn cu-nduioşare.* EM. [V. ***înduioşa***].

înduioşát, ~ţi, înduioşată, ~e a. **1.** cuprins de înduioşare; mişcat, emoţionat, impresionat: *inima lui înduioşată de rugăciunile tatălui său.* ISP.; **2.** duios: *ne descrie adesea simţirile înduioşate ce a încercat inima lui.* OD. [V. ***înduioşa***].

înduioşătór, ~i, înduioşătoáre a. mişcător, impresionant, emoţionant: *Popa Şapcă făcu o rugăciune foarte înduioşătoare, rugînd pe Dumnezeu să scape pe ţărani de infama clacă.* CĂL.; (adv.) *e înduioşător de sincer.* PETR. [***Înduioşa*** + *-tor*].

îndulcí, îndulcesc vb. **1.** (tr.) a face să fie (mai) dulce (cu zahăr, cu miere etc.): *rachiu îndulcit cu miere.* CR.; **2.** (refl.) a deveni dulce, a căpăta gust dulce: *ce-i amar se îndulceşte, ce-i mîhnit se-nveseleşte.* POP.; *strugurii s-au îndulcit;* **3.** (refl.) a mînca mîncări gustoase, deosebite; a se înfrupta: *hrană corbilor să-l dăm, ca şi ei să se-ndulcească, cînd şi noi ne răzbunăm.* NEGR.; (fig.) *au săvîrşit cu lucrul păcatul şi s-au îndulcit pre sine, sau cu lăcomiia sau cu strîmbătatea, sau cu curviia.* ANTIM; **4.** (fig.; tr.) a mulţumi, a produce plăcere: *să ne dea ajutor ca să putem îndulci cu ospăţul vorbelor inimile şi auzurile celor ce vor ospăta sufleteşte.* ANTIM; *tu-mi îndulceşti viaţa.* AL.; **5.** (tr. şi refl.) a (se) îmbuna, a (se) îmblînzi, a (se) potoli: *de venin să fie un suflet, sînt dureri cari trebuie să-l îndulcească.* EM.; **6.** (fig.; tr.) a reduce duritatea, asprimea, violenţa a ceva: *li se întorc cele luate cu hapca şi li se mai îndulceşte amărăciunea.* SAD.; *a îndulci culorile;* **7.** (refl.) a da de gustul unui lucru, a se năravi la ceva: *hoţul ... la pungi de parale ... s-a îndulcit.* AL. [*În* + ***dulce*** + *-i*].

îndulcíre, îndulciri f. acţiunea de a (se) îndulci: *reprobase metoda lui de îndulcire a folclorului.* CĂL. [V. ***îndulci***].

îndulcít[1] n. **1.** faptul de a îndulci; îndulcire: *foloseşte zaharină pentru îndulcitul cafelei;* **2.** (reg.) **îndulcitul tinerilor**, mică masă festivă care are loc după nuntă: *la îndulcitul tinerilor iau parte numai fimei.* MAT. [V. ***îndulci***].

îndulcít[2]**, ~ţi, îndulcită, ~e** a. **1.** care a fost făcut (mai) dulce (prin adaos de zahăr, miere etc.): *vin îndulcit;* **2.** (fig.) blînd, domol: *spuse flăcăul cu glas îndulcit.* REBR.; (adv.) *surîse îndulcit.* PETR. [V. ***îndulci***].

îndulcitór, ~i, îndulcitoáre a. **1.** care îndulceşte: *mai văzut-ai tu la soare aşa poame-ndulcitoare?* AL.; **2.** care desfată, satisface, mulţumeşte: *ca-nspre nişte prietene bune, îndulcitoare de singurătăţi, îşi îndreaptă privirile asupra cărţilor ei.* SAD. [***Îndulci*** + *-tor*].

îndumnezeí, îndumnezeiesc vb. **1.** (tr.) a zeifica, a diviniza: *a să arăta pre sine, cu trup, oamenilor şi trupul carele l-au luat de la oameni să-l îndumnezeiască.* ANTIM; **2.** (p. ext.; tr.) a glorifica, a preamări (ca pe zei): *venind epoca romantică, Lamartine vine iar la modă şi este chiar îndumnezeit.* IBR.; **3.** (refl.) a căpăta (sau a-şi atribui) însuşiri divine: *iacă, omul se îndumnezei.* COR.; *omul stă continuu sub efluviile harului şi starea lui se înalţă, se îndumnezeieşte continuu.* STĂNIL. [*În* + ***Dumnezeu*** + *-i*].

îndumnezeíre, îndumnezeiri f. faptul de a (se) îndumnezei; divinizare, adoraţie: *pun pe frunte raze de-ndumnezeire.* AL.; *îndumnezeirea ... e în primul rînd act omenesc de lansare în divin.* STĂNIL. [V. ***îndumnezei***].

îndumnezeít, ~ţi, îndumnezeită, ~e a. divin, minunat: *zile luminoase, îndumnezeite.* AL. [V. ***îndumnezei***].

înduplecá, îndúplec vb. **1.** (tr.) a face să cedeze, să consimtă: *tu stăruieşte pe lîngă dînsul cu rugăminte, că ai să-l înduplec.* CR.; *l-am înduplecat să plece;* **2.** (tr.) a determina, a hotărî să facă ceva: *spre ură şi blestemuri aş vrea să te înduplec.* EM.; **3.** (refl.) a se lăsa convins; a consimţi: *se înduplecă să-l ia cu dînsul.* ISP.; **4.** (rar; refl.) a avea tendinţa, a fi pornit (spre ceva): *de nu s-ar fi înduplecat, lupul nu i-ar fi mîncat.* CR. [*În* + ***dupleca*** (<lat. ***duplicare***)].

înduplecáre, înduplecări f. **1.** acţiunea de a (se) îndupleca; atragere, convingere: *aparenţa ţine locul adevărului, înduplecarea locul convingerii.* EM.; **2.** (înv.) convertire: *în vederea înduplecării celor de altă credinţă, Habsburgii au înţeles să se folosească de fanatismul iezuiţilor.* BL. [V. ***îndupleca***].

înduplecát, ~ţi, înduplecată, ~e a. care a consimţit, a cedat, a acceptat ceva. [V. ***îndupleca***].

înduplecátor, ~i, înduplecătoáre a. (înv.) care înduplecă; convingător: *vorba ei îi răsună pînă în suflet, dulce şi înduplecătoare.* OD. [***Înduplecа*** + *-tor*].

înduplecătúră, înduplecături f. (înv.) **1.** înduplecare, consimţire, cedare: *văzînd ne-nduplecătura firii lui, îi tăiară capul şi-l aruncară în mare.* DOS.; **2.** cută, pliu. [***Înduplecа*** + *-tură*].

îndură, îndúr vb. **1.** (tr.) a suporta (cu răbdare) o suferinţă, un necaz; a suferi, a pătimi, a răbda: *şi bătăi am îndurat şi muncă silnică la ocnă.* VLAH.; *cîte nu îndură omul;* (p. ext.) *o structurare similară îndură şi ideea de timp.* BL.; **2.** (refl.) a avea milă, a se arăta milos: *te-ai îndurat de fiul tău cel iubit pentru mine.* BIBLIA; **3.** (refl.) a se arăta bun, milos; a dovedi mărinimie; a se înduplеca: *să se îndure ... a-i trimite un meşter bun.* ISP; **4.** (refl.) a se hotărî, a consimţi: *oamenii ... nu se îndurau deloc să se împrăştie.* REBR.; *nu se îndura să plece.* [Lat. ***indurare***].

înduráre, îndurări f. **1.** acţiunea de a (se) îndura şi rezultatul ei; milă, clemenţă, (înv.) îndurămînt: *rugămune-ndurărilor luceafărului mărilor.* EM.; **2.** graţie, milostenie: *căci multe sînt îndurările lui.* BIBLIA. [V. ***îndura***].

îndurát, ~ţi, îndurată, ~e a. 1. (înv.) plin de milă; milostiv, îndurător: *Domnul te-a paşte cu mînă-ndurată.* DOS.; *toate pentru pămînt a fi zidite se arată de către înduratul Dumnezeu.* EM.; **2.** suferit, răbdat: *suferinţa îndurată i-a schimbat comportamentul.* [V. ***îndura***].

îndurămînt, îndurăminte n. (înv.) îndurare, milă: *vei să-ţ împli pre tot rodul graiuri sfinte, ce te-ntoarce către noi cu-ndurăminte.* DOS. [***Îndura*** + *-(ă)mînt*].

îndurătór, ~i, îndurătoáre a. 1. plin de milă; milostiv: *Domnul Dumnezeul cel îndurătoriu.* BIBLIA; *ne rugăm ca unui mult îndurătoriu, măcar că sîntem şi nevrednici.* ANTIM; **2.** răbdător: *românul ... e îndurător, ospătos şi darnic.* OD.; (şi: (înv.) **îndurătoriu**). [***Îndura*** + *-tor*].

îndurătóriu a. v. **îndurător.**

îndurerá, îndurerez vb. 1. (tr.) a provoca cuiva o durere (fizică, sufletească), o mîhnire; a întrista: *braţele lui o îndurerează.* VLAH.; **2.** (refl.) a se mîhni, a se întrista: *la auzul ştirii s-a îndurerat.* [***În*** + ***durere*** + *-a*].

îndureráre, îndurerări f. faptul de a (se) îndurera; mîhnire, întristare: *e o concentrare, o profunditate şi un sentiment adînc de îndurerare.* IBR. [V. ***îndurera***].

îndurerát, ~ţi, îndurerată, ~e a. plin de durere; trist, amărît: [privirea] *scuturată de acei ochi îndureraţi.* DELAVR.; *se plimbă ruşinat şi îndurerat în camera sa.* IBR. [V. ***îndurera***].

îndușmăní, îndușmănesc vb. (rar; refl.) a ajunge la dușmănie; a se dușmăni: *reprezentanţii unuia şi reprezentanţii celuilalt s-au îndușmănit cu entuziasm pueril.* BL. [***În*** + ***dușman*** + *-i*].

înéc, înecuri n. 1. moarte prin asfixie în apă sau în alt lichid: *Coribut scapă de la înec pe Rucsandra.* CĂL.; (fig.) *poetul foloseşte tot mai des imaginea apelor oceanice spre a figura înecul eurilor individuale.* CĂL.; **2.** naufragiu, scufundare: *erau signalele de înec ale unei corăbii.* EM.; **3.** revărsare mare de ape; inundare, inundaţie; puhoi. [De la ***îneca***].

înecă, înéc vb. 1. (refl. şi tr.) a muri sau a face să moară prin asfixie în apă sau în alt lichid: *socotesc a hi murit sau s-a hi înecat în mare.* DOS.; (fig.) *a-şi îneca amarul în vin*; **2.** (refl. şi tr.) a (se) scufunda: *doi cîrmaci o corabie o înecă.* PANN; **a i se îneca cuiva corăbiile**, v. **corabie**; **3.** (fig.; refl.) a se afunda, a se cufunda: *au căzut toporul unuia din coadă şi s-au înecat în apă.* ANTIM; (fig.) *vechea zidire se îneacă-n întuneric.* VLAH.; **4.** (tr.) a acoperi cu apă; a inunda: *au făcut Dumnezeu potopul şi au înecat tot pămîntul pentru păcatele omeneşti.* ANTIM; *ploile au înecat cîmpiile*; **5.** (fig.; tr.) a copleşi, a înăbuşi: *adîncul necredinţei îneacă toată lumea.* ANTIM; *buruienile au înecat grîul*; **6.** (refl. şi tr.) a (se) sufoca, a (se) înăbuşi: *de cum începu să soarbă din cafea, se înecă.* DELAVR.; (fig.) *mintea, spre a nu fi înecată de noianul acestor fapte, caută să pună o ordine în ele.* IBR.; *ale sufletului dureri noi le-am înecat tot în plînsete ş-amaruri.* MAT.; **7.** (tr.) a podidi: *fata şi-a stăpînit plînsul ce sta gata s-o înece.* SAD. [***În*** + ***neca*** (<lat. ***necare*** „a ucide")].

înecáre, înecări f. acţiunea de a (se) îneca şi rezultatul ei. [V. ***îneca***].

înecát, ~ţi, înecată, ~e a. 1. asfixiat, sufocat; (fig.) *n-a răspuns, a îngînat cu glasul înecat şi tremurător scuze.* EM.; **2.** mort prin asfixiere (în apă): *pe apa Siretului vine cadavrul unui flăcău înnecat.* CĂL.; *om înecat*; **3.** scufundat: *un şir de mari corăbii stau înecate-n port.* AL.; **4.** inundat, acoperit de apă: *şi umbrele din apă tot rînduri înecate se par că lasă-n urmă o voce suspinînd.* EM.; *cîmpii înecate;* (scris şi: *înnecat*). [V. ***îneca***].

înecăcíos, ~şi, înecăcioásă, ~e a. 1. care îneacă; sufocant: *fum negru şi înecăcios.* OD.; **2.** care se înghite greu: *pere înecăcioase.* [***Îneca*** + *-ăcios*].

înecăciúne, înecăciuni f. 1. (rar) moarte prin înec: *nu fusese altă vorbă decît de baia Elenei în Prahova, de rîuri, de înecăciuni.* BOL.; **2.** sufocare, greutate de respiraţie: *fostul căpitan pătimea de un fel de înecăciune.* C.L.; **3.** (rar) inundaţie, potop. [***Îneca*** + *-ăciune*].

înecătór, ~i, înecătoáre a. (rar) care îneacă; înăbuşitor, sufocant: *cu o palpitaţie înecătoare, ea întreba de o stradă care îmi era cunoscută.* BAC. [***Îneca*** + *-tor*].

înecătúră, înecături f. (înv.) (moarte prin) sufocare în apă sau în alt lichid; înecare: *s-au şi biruit de cumplitele valurile mării, iară pururea nevătămat s-au aflat într-acea înecătură.* ANTIM. [***Îneca*** + *-tură*].

înél n. v. **inel.**

înemă f. v. **inimă.**

înfăptuí, înfăptuiesc vb. (tr.) a aduce la îndeplinire; a realiza: *omul care înfăptuieşte fapte istorice este el însuşi călăuzit de anumite valori.* BL.; (refl. pas.) *nici un ideal moral nu se înfăptuieşte în viaţă numaidecît şi fără compromis.* CĂL. [***În*** + ***făptui***].

înfăptuíre, înfăptuiri f. 1. acţiunea de a înfăptui şi rezultatul ei; **2.** (concr.) realizare, operă realizată: *toate creaţiile şi înfăptuirile omului poartă amprentele unui cîmp stilistic.* BL. [V. ***înfăptui***].

înfăptuít, ~ţi, înfăptuită, ~e a. adus la îndeplinire, transpus în realitate; îndeplinit, realizat; (spec.) perfecţionat: *alte romane sînt mai înfăptuite.* CĂL. [V. ***înfăptui***].

înfăptuitór, ~i, înfăptuitoáre m., f. persoană care realizează, înfăptuieşte ceva: *caută să aprecieze faptele istorice legîndu-se de valorile pe cari înşişi înfăptuitorii le-au urmărit.* BL. [***Înfăptui*** + *-tor*].

înfărtăţít n. (reg.) mătcălău[1]. [***În*** + ***firtat***].

înfășá, înfăș vb. (tr.) 1. a înveli un copil mic în scutece şi a lega cu faşa: *pre Fiiul său cel întîi născut şi l-au înfăşat pre dînsul şi l-au pus în iasle.* ANTIM; *că te-a ştiut înfaşa, de ţi-e dulce gurita.* POP.; **2.** (p. ext.) a înfăşura corpul sau o parte a corpului cu un bandaj: *cu ce pînză voi înfăşea trupul tău?* VARL. [Lat. ***infasciare***].

înfășáre, înfășări f. acţiunea de a înfăşa. [V. ***înfăşa***].

înfășát, ~ţi, înfășată, ~e a. 1. înfăşurat în scutece: *toată greimea lumii acest prunc înfăşat o cîrmuieşte.* ANTIM; **2.** (p. ext.) bandajat: *l-am găsit înfăşat piste tot.* NEGR. [V. ***înfăşa***].

înfășură, înfășór şi **înfășur** vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) acoperi de jur împrejur cu o învelitoare, cu o legătură etc: *femeile îşi înfăşură capul cu un ştergar.* NEGR.; *peplul îi înfăşoară ... talia sveltă.* OD.; **2.** (tr.) a încolăci ceva în jurul cuiva sau a ceva: *îşi înfăşurase praştia în jurul brîului.* C.L.; **3.** (tr.) a strînge, a aduna petrecînd părţile, marginile una peste alta: *le înfăşurase* [covoarele] *şi le ţinea rezemate într-un colţ al dormitorului.* CĂL.; **4.** (fig.; tr.) a cuprinde, a învălui: *Dan o înfăşură într-o privire caldă.* VLAH. [Lat. ***infasciolare*** (<***fascia***)].

înfășuráre, înfășurări f. 1. acţiunea de a (se) înfăşura; **2.** (concr.) ansamblu de spire conductoare care alcătuiesc circuitele electrice ale unor maşini şi aparate electrice. [V. ***înfăşura***].

înfășurát, ~ţi, înfășurată, ~e a. învelit (de jur împrejur); înfăşat: *veşnic tînăr, înfăşurat în manta-mi.* EM. [V. ***înfăşura***].

înfășurătór, ~i, înfășurătoáre a. care serveşte la înfăşurare; care înfăşoară: *folie înfăşurătoare;* (fig.) *magia înfăşurătoare cuprinde în a ei splendoare a plîngerilor vale.* MACED. // n. cilindru pe care se înfăşoară hîrtia la ieşirea din maşina de fabricat. // f. curbă tangentă la fiecare dintre curbele unui ansamblu. [***Înfăşura*** + *-tor*].

înfășurătúră, înfășurături f. (rar) ceea ce (se) înfăşoară sau este înfăşurat: *lemnul de chedru şi înfăşurătura camnei roşie şi isopul ... să le moae în sîngele găinei jungheate.* COR.; (p. ext.) *cerul se însănătoşi şi se scuturâ de înfăşurăturile lui albe şi cenuşii.* GAL. [***Înfăşura*** + *-tură*].

înfățá, înfăț vb. (tr.) a pune rufărie (curată) la perne, la plapumă, la pat: *la căpătîi, un coltuc înfaţat cu cit.* HOGAŞ. [***În*** + ***faţă*** + *-a*].

înfățáre, înfățări f. faptul de a înfăţa. [V. ***înfăţa***].

înfățát, ~ţi, înfățată, ~e a. îmbrăcat cu rufărie (curată): *oghialuri şi perne curat înfăţate.* NEGR. [V. ***înfăţa***].

înfățișá, înfățișez vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) prezenta în faţa cuiva (unei autorităţi, unui superior etc.): *îi porunci să se înfăţişeze fără întîrziere la luminăţia sa.* SAD.; *s-a bucurat ... de vederea jupînesei Calomfira şi a înfăţişat-o fiastrului său ca pe sora maicii lui drepte.* SAD.; (p. ext.) *s-a înfăţoşat cu o cană mare de lut.* CR.; **2.** (tr.) a reda prin cuvinte; a descrie: *fastul curţii este înfăţişat cu întreg sentimentul deosebirii de clase.* CĂL.; **3.** (tr.) a reprezenta, a zugrăvi: *acel portret înfăţişa un chip îmbrăcat bărbăteşte.* EM.; (refl. pas.) *moartea se înfăţişează la moderni sub forma unui schelet hidos.* MAIOR.; **4.** (tr.) a-şi imagina, a-şi închipui: *mulţi şi-au înfăţişat războiul ca o bătaie de flori şi confetti la şosea.* ARG.; (tr.) *ca şi acea fiară înfricoşată, bătrînul înfăţişează puterea acestui pămînt.* SAD.; **5.** (tr.) a aduce în faţa cuiva; a prezenta: *îi înfăţoşase planul unei noi contribuţii.* NEGR.; **6.** (refl.) a se arăta, a apărea: *mai multe soluţii i se înfăţişau spiritului şovăielnic.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **înfăţoşa**). [***În*** + ***făţiş*** + *-a*].

înfățișáre, înfățișări f. 1. acţiunea de a (se) înfăţişa şi rezultatul ei; prezentare în faţa unei autorităţi judiciare; termen de judecată: *cînd veniră împricinaţii la înfăţişare.* ISP; **2.** reprezentare, zugrăvire, descriere: *stihul e o înfăţişare a psihologiei omului.* IBR.; **3.** (concr.) aspect sub care se prezintă o fiinţă sau un lucru; aparenţă: *are o înfăţişare mult mai plăcută.* CR.; **4.** expresie a feţei; mod de a fi: *slujitorii hanului îşi potriviseră înfăţişarea după aceea a stăpînului lor.* SAD.; (şi: (reg.) **înfăţoşare**). [V. ***înfăţişa***].

înfățoșá vb. v. înfăţişa.

înfățoșáre f. v. înfăţişare.

înfeliá, înfeliez vb. (rar; tr.) a tăia în felii. [***În*** + ***felii*** (pl. de la *felie*) + *-a*].

înfemeiát, ~ţi, înfemeiată, ~e a. (înv.) cu copii mulţi: *din Eghipet Izrail cînd mearsă, Iiacov cu-nfemeiată casă, la moşie.* DOS. [***În*** + ***femeie*** + *-at*].

înfeudá, înfeudez vb. 1. (tr.) a da o moşie cu drept de feud; **2.** (tr.) a supune, a înrobi; **3.** (refl.) a se subordona total pierzînd libertatea de acţiune. [Din fr. ***inféoder***, lat. ***infeodare***].

înfeudáre, înfeudări f. acţiunea de a (se) înfeuda şi rezultatul ei; subordonare, subjugare, înrobire: *este pasul spre înfeudare.* MAIOR. [V. ***înfeuda***].

înfeudát, ~ţi, înfeudată, ~e a. subordonat; supus, înrobit. [V. ***înfeuda***].

înfiá, înfiez vb. (tr.) a adopta (un copil), a lua drept fiu: *ca să li se dea o situaţie civilă, au fost înfiaţi de către un unchi.* CĂL. [***În*** + ***fiu*** + *-a*].

înfiát, ~ţi, înfiată, ~e a. adoptat, luat drept fiu: *copil înfiat.* [V. ***înfia***].

înfieră[1], înfierez vb. (tr.) **1.** a însemna un animal cu un fier înroşit; **2.** (fig.) a condamna cu severitate; a stigmatiza: *orice vorbă am întrebuinţa n-ar fi îndestul de tare pentru a înfiera această extremă uşurinţă.* EM. [***În*** + ***fier*** + *-a*].

înfieră[2], pers. 3 **înfierează** vb. (înv.; intr.; despre păr, mustaţă etc.) a începe să crească, a miji: *pînă începe a înfiera musteaţa, tot copil se chiamă.* CANT. [Din ***fir*** (<lat. **infilo*)].

înfieráre, înfierări f. acţiunea de a înfiera[1]. [V. ***înfiera[1]***].

înfierát, ~ţi, înfierată, ~e a. 1. (despre animale) însemnat cu fierul roşu; **2.** (fig.) blamat (în public), stigmatizat; **3.** (pop.) ferecat: *plug înfierat.* POP. [V. ***înfiera[1]***].

înfierbîntá, înfierbînt vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) face fierbinte, a (se) încălzi foarte tare: *gîrneţul s-a înfierbîntat, s-a muiat, şi ... iar sare roata.* CR.; (refl. pas.) *gura unui cuptoraş ... în care negreşit se înfierbîntau uneltele schingiuitorilor.* NEGR.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) irita, a (se) mînia, a (se) agita:

capetele începuseră a se înfierbînta, vinul îşi făcea lucrarea. NEGR.; *nevoile mai sucesc mintea multora şi-i înfierbîntă cînd nici cu gîndul n-ai gîndi.* REBR.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) însufleţi, a (se) antrena într-o acţiune: *inima mea s-au înfierbîntat.* BIBLIA; *calul îşi înfierbînta ş-un răpez voinic îi da.* POP.; **4.** (refl.) a se intensifica, a se înteţi: *grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbînte.* M.CAR. [*În + fierbinte + -a*].

înfierbîntáre, înfierbîntări f. acţiunea de a (se) înfierbînta: *e un adevărat magazin literar care urmăreşte înfierbîntarea conştiinţelor pentru gloria străbună.* CĂL. [V. *înfierbînta*].

înfierbîntát, ~ţi, înfierbîntată, ~e a. **1.** încălzit foarte tare; încins: *şi-a trecut palmele reci peste obrajii mei înfierbîntaţi.* GHEŢIE; **2.** (fig.) înflăcărat, aprins: *începe o discuţie înfierbîntată.* CĂL. [V. *înfierbînta*].

înfiére, înfieri f. acţiunea de a înfia şi rezultatul ei; adopţie. [V. *înfia*].

înfietór, ~i, înfietoáre a. (rar) adoptiv: *tată înfietor.* [*Înfia + -tor*].

înfigăréţ, ~i, înfigăreáţă, ~eţe a. (fam.) care se amestecă în toate; îndrăzneţ. [*Înfig* (prez. ind. de la *înfige*) + *-ăreţ*].

înfíge, înfig vb. **1.** (tr.) a face să intre, să pătrundă (adînc); a vîrî: *abătea grindina în alte părţi, înfigînd toporul în pămînt, afară, dinaintea uşei.* CR.; (refl.; fig.) *am simţit înfigîndu-mi-se în inimă pentru ultima oară ghearele îndoielii.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a împlînta ceva într-un obiect ascuţit: *îi înfige căpăţîna în copaciul sacru.* OD.; (refl.) *cad broboanele şi să tăvălească pre dînsele de să înfig în ghimpii lui.* ANTIM; **3.** (înv.; tr.) a stabili, a fixa: *Mihai îşi înfipse tabăra în locul părăsit de duşman.* BĂLC.; **4.** (peior.; refl.) a se amesteca cu obrăznicie: *singurul joc la care se înfig şi cei care nu ştiu juca.* VLAH. [Lat. ***infigere***].

înfiinţá, înfiinţez vb. **1.** (tr.) a face să ia fiinţă; a crea, a întemeia: *oastea ... o înfiinţă tot din oameni unul şi unul.* ISP.; (refl. pas.) *la propunerea sa se înfiinţa o clasă de inginerie.* CĂL.; (refl.) *stilul se înfiinţează, fără să-l ştim.* BL.; **2.** (refl.) a se prezenta, a se înfăţişa (pe neaşteptate): *Niţă n-a lipsit a se înfiinţa la vreme.* CAR. [*În + fiinţă + -a*].

înfiinţáre, înfiinţări f. acţiunea de a (se) înfiinţa; creare, fundare: *am asistat la înfiinţarea Societăţii literare.* GHICA; **2.** (rar) realizare, executare: *Mihai se dete cu totul pentru înfiinţarea planului său.* BĂLC. [V. *înfiinţa*].

înfiinţát, ~ţi, înfiinţată, ~e a. care a luat fiinţă; realizat, fondat, întemeiat; real: *la lumi ne-nfiinţate ai dăruit fiinţa, stăpîne creator!* ALEX. [V. *înfiinţa*].

înfiolá, înfiolez vb. (tr.) a închide într-o fiolă o substanţă medicamentoasă lichidă. [*În + fiolă + -a*].

înfiorá, înfiorez şi **înfiór** vb. (refl. şi tr.) **1.** a fi sau a face să fie cuprins de fiori; a (se) înspăimînta, a (se) înfricoşa: *vaietele ... poporului ... îl înfiorară de frică.* BĂLC.; *limba noastră-i vechi izvoade, povestiri din alte vremuri, şi cetindu-le-nşirate te-nfiori adînc şi tremuri.* MAT.; **2.** a produce sau a suferi o impresie puternică; a fi pătruns sau a face să fie pătruns de un sentiment adînc; a (se) emoţiona, a (se) tulbura: *o şoaptă prinde să-nfioare umila ta singurătate.* TOP.; *m-am înfiorat de mulţămire.* SAD.; *se înfiorau de atîta frumuseţe;* **3.** a (se) mişca uşor: *adierea înfioară frunzele;* (fig.) *şi gemet înfioară firea, prelung şi greu ca o furtună.* GOGA. [*În + fior + -a*].

înfioráre, înfiorări f. **1.** faptul de a (se) înfiora; fior de spaimă; tulburare, nelinişte: *poporul cu-nfiorare la el se uita.* AL.; **2.** (fig.) nelinişte, tulburare, neastîmpăr: *rămîne aşa scuturat numai de o uşoară înfiorare.* SAD. [V. *înfiora*].

înfiorát, ~ţi, înfiorată, ~e a. **1.** cuprins de fiori; speriat: *să sfîrşească duelul înfiorat.* PANN; **2.** emoţionat, tulburat: *îşi deschise ochii mari şi cătă înfiorată în juru-i.* VLAH.; (fig.) *în păr înfiorate or să-ţi cadă flori de tei.* EM. [V. *înfiora*].

înfiorátor, ~i, înfiorătoáre a. care înfioară, care produce fiori (de groază); îngrozitor: *năzdrăvănii înfiorătoare.* CR.; (adv.) *discordant şi înfiorător, scîrţîie toamna din crengi ostenite.* BAC. [*Înfiora + -tor*].

înfípt, ~ţi, înfiptă, ~e a. **1.** împlîntat: *sapa-nfiptă-n curătură.* AL.; **2.** nemişcat, ţeapăn: *el stă înfipt pe şea.* NEGR.; (fig.) *ochii înfipţi tot la bucate ţine.* B.-DEL.; **3.** (fig.) îndrăzneţ, cutezător: *se va dovedi, dealtminteri, foarte înfipt, şi-şi va face relaţii.* CĂL. // adv. de-a dreptul, direct: *intră în biserică; aici merse înfipt la mir.* ISP. [V. *înfige*].

înfirá, înfir vb. (rar; tr.) **1.** a pune pe aţă: *a înfira mărgele;* **2.** a coase sau a broda cu fir; **3.** a depăna fire toarse: (absol.) *fata tort răschiră ... şi-nfirînd oftează.* COŞB. [*În + fir + -a*].

înfirát, ~ţi, înfirată, ~e a. cusut sau brodat cu fir: *sub altiţa cămăşei înfirată zăreşte la lumină doi crini ieşiţi în undă.* AL. [V. *înfira*].

înfiripá, înfiripez şi **înfiríp** vb. **1.** (tr.) a alcătui (din elemente puţine); a înjgheba: *încetul cu încetul, mi-am înfiripat iar gospodăria.* VLAH.; (p. ext.) *gîndirea ştiinţifică greacă a izbutit să înfiripeze principalele metode.* BL.; (refl.) *satul s-a înfiripat fără voia nimănui.* REBR.; **2.** (fig.; refl.) a lua fiinţă, a prinde consistenţă: *visul său se-nfiripează şi se-ntinde vultureşte.* EM.; **3.** (refl.) a începe să se îmbogăţească; **4.** (refl.) a-şi veni în fire, a-şi reveni în puteri; a se întrema: *începe a se înfiripa şi a creşte.* CR. [Et. nec.; cf. sl. ***erep*** „oală, hîrb"].

înfiripáre, înfiripări f. **1.** acţiunea de a (se) înfiripa; alcătuire, înjghebare: *înfiripărea unei gospodării;* (p. ext.) *se va ajunge ... la înfiripărea experimentului ca metodă de cercetare.* BL.; **2.** refacere a puterilor; întremare. [V. *înfiripa*].

înfiripát, ~ţi, înfiripată, ~e a. **1.** înjghebat, alcătuit; **2.** restabilit, întremat: *de te-aş mai vedea odată înfiripat.* C. [V. *înfiripa*].

înflá vb. v. **umfla**.

înfiăcără, înflăcărez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) entuziasma, a (se) însufleţi: *a ei căutătură, ce înflăcăra.* NEGR.; *în plină dizertaţie, autorul se întrerupe pentru a se înflăcăra.* CĂL.; **2.** a (se) înroşi: *deodată scînteiară sulităle de lumină ale soarelui, răsăritul se înflăcără într-o fierbere argintie.* SAD. [*În + flacără + -a*].

înflăcărare, înflăcărări f. acţiunea de a (se) înflăcăra; pasiune: *zadarnic îmi spuneam că acea treptată înflăcărare e lipsită de sens.* GHEŢIE. [V. *înflăcăra*].

înflăcărát, ~ţi, înflăcărată, ~e a. **1.** care dogoreşte, aruncă văpăi; **2.** (p. ext.) de culoare roşie ca focul: *în părul ei de aur rubine-nflăcărate.* EM.; **3.** pasionat, avîntat: *iniţiatorii principali erau de bună-credinţă şi înflăcăraţi.* CĂL.; *cuvîntare înflăcărată.* [V. *înflăcăra*].

înflăciúne, înflăciuni f. (înv.) umflătură: *dobîndind boală de înflăciune, se cunoştea numai de pe graiu.* DOS. [*Îmfla + -ăciune*].

înflămînzít, ~ţi, înflămînzită, ~e a. (rar) flămînd, flămînzit: *îndeajuns nu au pe glob pîine toate înflămînzitele guri.* VIERU. [*În + flămînzit*].

înfloră, înflorez vb. (tr.) a ornamenta, a împodobi cu flori ţesute, brodate, pictate etc. [*În + floare + -a*].

înfloráre, înflorări a. acţiunea de a înflora; împodobire cu flori. [V. *înflora*].

înflorát, ~ţi, înflorată, ~e a. ornamentat cu flori (cusute, brodate etc.): *scumpa dulamă de serasir înflorat.* OD.; (fig.) *veneau copii cuminţi după cămăşi de stele, la guler înflorate cu lacrimile mele.* VIERU. [V. *înflora*].

înflorí, înfloresc şi (pop.) **înflór** vb. **1.** (intr.; despre flori) a-şi desface bobocii ajungînd la maturitate: *cîte flori pe deal înflor.* POP.; **2.** (intr.) a se acoperi de flori: *e vremea cînd înfloreşte sulfina.* SAD.; *sub un tei ce înfloreşte ea, frumoasă, se opreşte.* VIERU; (p. ext.) *cîmpul înfloreşte;* (fig.) *viaţa fiecăruia dintre noi înfloreşte o dată.* SAD.; **3.** (intr.) a căpăta aspectul unei flori, a se dezvolta cu aspect de floare: *pe geamurile Hagiului înflorise gheaţa cu frunze mari şi groase.* DELAVR.; **4.** (fig.; intr.) a-şi face apariţia, a se ivi: *încrederea-nfloreşte în inimile mari.* AL.; **5.** (intr.) a prinde floare, mucegai; a mucezi: *înflorire-ar pe el lepra!* SAD.; *vinul a înflorit;* **6.** (fig.; intr.) a se dezvolta frumos, a prospera: *genul oratoric înfloreşte mai mult acolo.* IBR.; *ştiinţele şi artele înfloriră;* (tr. fact.) *eu am crescut-o ..., eu am înflorit-o ca pe o garofiţă.* AL.; **7.** (fig.; intr.) a deveni radios, a se lumina; *faţa îi înflori;* **8.** (fig.; tr.) a exagera, a adăuga (lucruri neverosimile): *el înflorea de fiecare dată povestea.* [Lat. **inflorire* (=*florere*)].

înfloríre, înfloriri f. **1.** acţiunea de a înflori şi rezultatul ei: *şiruri de cireşi scutură grei omătul trandafiriu al înflorirei lor.* EM.; (fig.) *Alecu i-a sărutat mîna şi s-a aşezat lîngă dînsa cu mare înflorire a inimii.* SAD.; **2.** (fig.) dezvoltare, creştere, prosperitate: *viaţa curge-n înflorire.* AL.; **3.** (fig.) forţă de a înflori, de a se dezvolta: *destulă înflorire păstrat-a limba noastră din sînul maicii sale.* MAT. [V. *înflori*].

înflorít, ~ţi, înflorítă, ~e a. **1.** care şi-a deschis bobocii: *vede un păr frumos şi înflorit.* CR.; *lalea înfloritâ;* **2.** care s-a acoperit de flori, care are flori: *am privit ca pe ceva cu totul nou grădina înfloritâ.* SAD.; **3.** (fig.) împodobit cu desene, cu cusături: *fetele ... cu cămăşile înflorite se prindeau de mînă cu flăcăii.* SAD.; *lăicer înflorit;* **4.** (fig.) îmbujorat; luminat: *a scos pe fereastră obrazul ... înflorit de zîmbet.* SAD.; **5.** (fig.) bogat în imagini: *el îşi analizează simţurile sale cu ajutorul unor termeni proprii, n-are un stil înflorit.* IBR.; (adv.) *vorbea foarte înflorit.* SAD.; **6.** (fig.) înfloritor, prosper: *îşi deschisese totodată o cale bătută şi sigură pentru comerciul său cu înfloritele oraşe italiene.* EM. [V. *înflori*].

înfloritór, ~i, înfloritoáre a. care prosperă, care este în plină dezvoltare; prosper: *colonia romană ajunse într-o stare foarte înfloritoare.* BĂLC.; *au înfiinţat în cîţiva ani înfloritorul oraş.* EM. [*Înflori + -tor*].

înfloritúră, înfloriturí f. **1.** podoabă, ornament: *înfloritura graiurilor.* DOS.; *purta un pieptar de piele cu înfloriturí.* GHEŢIE; **2.** (muz.) note sau tonuri adăugate partiturii de bază (de un interpret); **3.** adaos personal la o povestire: *începu povestea de departe, cu înfloriturí.* REBR. [*Înflori + -tură*].

înfocá, (rar) **înfóc** vb. **1.** (înv.; tr.) a da foc (la ceva); a înfierbînta, a încălzi ceva la foc: *înfocară ţăpuş de her şi-l fripsără cu acealea.* DOS.; **2.** (fig.; refl.) a se înflăcăra, a se entuziasma: *de care cuvinte înfocîndu-se Valens, îndată au ieşit.* CANT.; **3.** (fig.; refl.) a se face roşu (ca focul); a se înroşi; a se congestiona: *ochii nu ştiu cum i să înfocară şi înalt chip cu tot să strămutară.* B.-DEL. [*În + foc[1] + -a*].

înfocáre, înfocări f. **1.** (înv.) foc, incendiu: *au ars Ţarigradul cu foarte mare înfocare.* DOS.; **2.** ardoare, înflăcărare, entuziasm: *înfocarea închipuirei mele.* ALEX.; *tinerii o privea cu amor şi înfocare.* NEGR. [V. *înfoca*].

înfocát, ~ţi, înfocată, ~e a. **1.** fierbinte, foarte cald: *de prin clime înfocate.* AL.; **2.** înfierbîntat foarte tare; aflat în stare de incandescenţă; incins, aprins: *fu băgat cu femeia şi cuconii într-un bou de aramă înfocat.* DOS.; **3.** care răspîndeşte căldură mare; care arde şi dogoreşte: *soarele răsarea mare, înfocat.* SAD.; **4.** de culoarea focului; roşu-aprins: *avea ... o barbă înfocată, revărsată pe piept.* SAD.; **5.** (fig.) de foc, focos, scînteietor: *mă privea cu ochii mari, înfocaţi.* SAD.; **6.** (fig.) înflăcărat, însufleţit, pasionat: *o! cît de înfocaţi erau şi unul şi altul.* BOLLIAC; *el a fost un unionist înfocat.* CĂL.; *o inimă înfocată;* **7.** (fig.) care se realizează cu pasiune, cu înflăcărare, cu însufleţire: *aceste probleme de dotare dau naştere la înfocate şi sterile controverse.* CĂL. [V. *înfoca*].

înfocătúră, înfocături f. (înv.) fierbinţeală, temperatură (foarte) ridicată: *cum nu sînţi tu şedzînd afară, aşea nu sîmţ eu nemică de înfocătura aceştii căldări.* DOS. [*Înfoca + -tură*].

înfofolí, înfofolesc vb. (tr. şi refl.) a (se) îmbrăca, a (se) acoperi cu multe haine groase şi călduroase: *vizitiul, înfofolit într-un caftan cu brandenburguri, mă salută de pe capră.* GHEŢIE. [Et. nec.].

înfofolíre, înfofoliri f. faptul de a (se) înfofoli. [V. *înfofoli*].

înfofolít, ~ţi, înfofolită, ~e a. îmbrăcat, acoperit cu haine (prea) multe şi (prea) groase; îmbodolit. [V. *înfofoli*].

înfoiá, înfoiez vb. **1.** (refl.) a se umfla, a se desface: *s-a înfoiat ca varza.* PANN; **2.** (refl.) a-şi umfla penele: *curcanul s-a înfoiat*; **3.** (tr.) a mări volumul; a umfla: *cînd îşi roteşte cele optsprezece pene din coadă şi îşi înfoiază guşa, face o mişcare.* SAD.; **4.** (refl.) a-şi da aere, a se sumeţi; **5.** (tr.) a desface, a face să fie rar: *a înfoia firul*; **6.** (refl.) a-şi mări volumul, a se afina: *prin arătură pămîntul se înfoiază.* [Lat. **infolliare* (<*follis*)].

înfoiát, ~ţi, înfoiată, ~e a. **1.** umflat, răsfirat: *au trecut două-trei vulpi cu coada înfoiată.* SAD.; **2.** larg, amplu: *îl interesau mai ales cu fuste creţe şi înfoiate.* SAD.; *rochie înfoiată*; **3.** afinat: *pămînt înfoiat.* [V. *înfoia*].

înfoiére, înfoieri f. acţiunea de a (se) înfoia şi rezultatul ei. [V. *înfoia*].

înfomá, înfomez vb. (rar) a înfometa: *să nu înfomeze gura mîncace.* B.-DEL. [*În* + *foame* + *-a*].

înfomát, ~ţi, înfomată, ~e a. (rar) înfometat: *obosit, înfomat, tremurînd, fără bani.* DELAVR. [V. *înfoma*].

înfometá, înfometez vb. (tr.) a constrînge prin foame, a face să sufere de foame: *sovieticii înfometau pe cei deportaţi;* (fig.) *ea vede în mascul o bestie înfometată de trupul ei.* CĂL. [*În* + *foamete* + *-a*].

înfometáre, înfometări f. acţiunea de a înfometa şi rezultatul ei: *înfometarea atinge aşa treaptă că, din cauza golurilor, răsuna în stomacuri ecoul fiecărui cuvînt.* CĂL. [V. *înfometa*].

înfometát, ~ţi, înfometată, ~e a. care suferă de foame; flămînd: *lup înfometat;* (fig.) *din bunuri cîte fostu-ne-au lăsate eu am păscut înfometat ideea.* VIERU; (subst.) *aurul recunoştinţei înfometaţilor şi însetaţilor de cîntec.* VIERU. [V. *înfometa*].

înfrăgezí, înfrăgezesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) face fraged. [*În* + *fraged* + *-i*].

înfrăţí, înfrăţesc vb. **1.** (refl. recipr.) a se uni ca fraţii: *s-au înfrăţit în lupta cu greutăţile;* (tr.) *un cuget, o gîndire pe toţi să ne-nfrăţească.* ALEX.; **2.** (intr.) a da naştere la tulpini secundare: *fără poveştile domniei tale nu înfrăţeşte şi nu dă spic grîul.* SAD. [*În* + *frate* + *-i*].

înfrăţíre, înfrăţiri f. **1.** acţiunea de a (se) înfrăţi şi rezultatul ei; unire: *să facem sfînta unire, adecă înfrăţirea dorită de strămoşii noştri.* CR.; **2.** ramificare a tulpinii cerealelor (prin apariţia unor tulpini secundare). [V. *înfrăţi*].

înfrăţít, ~ţi, înfrăţită, ~e a. **1.** legat de altul prin relaţii frăţeşti: *ei se simt înfrăţiţi privind spre aceeaşi ţintă.* STĂNIL.; **2.** care are lăstari din tulpina principală: *grîu înfrăţit.* [V. *înfrăţi*].

înfrăţitór, ~i, înfrăţitoáre a. (rar) care (se) înfrăţeşte, care (se) uneşte; (fig.) *se lăsase cu taberele lor amestecate la Săpăţeni pe lunca înfrăţitoare a Milcovului.* OD. [*Înfrăţi* + *-tor*].

înfricá, pers. 3 **înfrícă** vb. (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a (se) înfricoşa. [*În* + *frică* + *-a*].

înfricát, ~ţi, înfricată, ~e a. înfricoşat: *ziua cea înfricată a giudeţului.* VARL. [V. *înfrica*].

înfricoşá, înfricoşez vb. **1.** (refl.) a fi cuprins de frică, a-i fi (cuiva) frică; a se speria, a se înspăimînta: *tată, nu te înfricoşa, că eu sînt.* CR.; **2.** (tr.) a băga frica în cineva, a speria; a ameninţa, a intimida: *muncile cu care îl înfricoşează* [pe om] *înţelepciunea.* BIBLIA; (absol.) *uşi de bronz întredeschise pe-adîncimi ce-nfricoşează.* MACED. [*În* + *fricos* + *-a*].

înfricoşáre, înfricoşări f. **1.** faptul de a (se) înfricoşa; frică, groază: *el are o înfricoşare religioasă de geologicul gol.* CĂL.; **2.** ceea ce produce frică, îngrozeşte; ameninţare, intimidare: *eu nu m-am înduplecat de înfricoşarea dumitale, ci de vorbele plăcute ale fratelui meu Alexa.* SAD. [V. *înfricoşa*].

înfricoşát, ~ţi, înfricoşată, ~e a. **1.** (înv.) care insuflă frică; înspăimîntător: *doao pasări mari şi înfricoşate ... au venit asupra noastră* (a. 1783). GCR.; (adv.) *iaca îi iesă şi lui ursul înainte, mormîind înfricoşat.* CR.; **2.** cumplit, teribil: *porunci să-l iaie şi să-l ducă la cea mai înfricoşată moarte.* B.-DEL.; **3.** (pop.) extraordinar, grozav, strașnic: *ea găti nişte bucate înfricoşate.* ISP.; *făcură o nuntă înfricoşată.* ISP.; **4.** cuprins de frică; speriat, înspăimîntat: *închise ochii, înfricoşat ca în faţa unei fantome.* REBR. [V. *înfricoşa*].

înfricoşătór, ~i, înfricoşătoáre a. care provoacă frică; înspăimîntător: *înfricoşătoare presimţiri ... au venit şi au sfîşiat biata sa inimă.* NEGR. [*Înfricoşa* + *-tor*].

înfriguráre, înfrigurări f. stare de încordare nervoasă, de nerăbdare, de emoţie: *întreg echipajul „Speranţei" era pe punte, cuprins de înfrigurare.* TUD.; **cu înfrigurare**, cu nelinişte, cu încordare nervoasă: *Duhu caută cu înfrigurare comoara.* CĂL. [*În* + *friguri* (pl. de la *frig*) + *-are*].

înfrigurát, ~ţi, înfrigurată, ~e a. **1.** pătruns de frig: *o mulţime înfrigurată de oameni viermuieşte sub soare.* SAD.; (subst.) *ei sorbeau apa caldă ca nişte înfrigurati veniţi de departe.* BAC.; **2.** (fig.) cuprins de nerăbdare, de emoţie, de zel: *îşi vedeau înfrigurati de treburile lor.* TUD.; **3.** care denotă, care exprimă nelinişte, emoţie, nerăbdare; realizat cu înfrigurare: *se întrebă cîtă teamă se ascunde în senzaţia aceea de aşteptare înfrigurată.* GHEŢIE; **4.** (rar) rece, îngheţat: *vreme înfrigurată.* [*În* + *friguri* (pl. de la *frig*) + *-at*].

înfrîmşá vb. v. **înfrumuşa**.

înfrînă, înfrînez vb. **1.** (tr.) a pune frîu unui animal (de ham): *înşălă şi înfrînă calul.* ISP.; **2.** (tr.) a îmblînzi; a stăpîni: *dacă dobitoacele n-ar fi fost înfrînate, de demult ar fi sfîşiet pe om.* CR.; **3.** (fig.; tr.) a stăvili, a controla, a reţine: *a fost silit a introduce ... o lege specială spre a înfrîna şi a pedepsi abuzurile uzuare.* EM.; *a-şi înfrîna poftele*; **4.** (fig.; refl.) a se abţine, a se reţine, a se stăpîni: *se îndîrjea, dar tot el se înfrîna.* POP. [Lat. *infrenare*].

înfrînáre, înfrînări f. **1.** acţiunea de a (se) înfrîna: *limitele impuse revelării misterelor echivalează cu o înfrînare.* BL.; **2.** (fig.) reţinere, abţinere, cumpătare: *cu înfrînare îşi stăpînea pofta.* PANN. [V. *înfrîna*].

înfrînát, ~ţi, înfrînată, ~e a. căruia i s-a pus frîu: *caii sînt în curte? înşelaţi şi înfrînaţi.* NEGR. [V. *înfrîna*].

înfrînge, înfrîng vb. (tr.) **1.** a învinge, a zdrobi (prin luptă armată): *bătălia în care Tomşa fusese înfrînt ... se dăduse dimineaţa.* SAD.; *Traian i-a înfrînt pe daci;* (p. ext.) *el ştia prea bine că va trebui să înfrîngă rezistenţa nobilimii.* BL.; (fig.) *cerul spre apus se limpezise şi soarele înfrîngea norii.* TUD.; **2.** (fig.) a face să înceteze, a curma (o patimă, un viciu, o greşeală etc.): *orice vis, orice dorinţ-a mea eu singur le-am înfrînt.* EM.; (refl. pas.) *deznădejdi, ce ni se-nfrîng, în grozav vîrtej se strîng.* MACED.; **3.** (fig.) a învinge rezistenţa cuiva; (p. ext.) a îndupleca, a convinge: *să puteţi înfrînge ... o femeie.* DOS.; **4.** (înv.) a nesocoti, a viola o lege, un ordin etc.; a încălca: *cine îndrăzneşte să înfrîngă consemnul, va fi lovit cu lancea.* SAD. [Lat. *infrangere*].

înfrîngere, înfrîngeri f. **1.** faptul de a fi învins; pierdere a luptei; învingere: *oştile turceşti au suferit cunoscuta înfrîngere de sub zidurile Vienei.* BL.; **2.** provocare a dispariţiei; înlăturare, desfiinţare: *zorile rasar pentru-nfrîngerea robiei bietului plugar.* MAT.; **3.** (înv.) călcare a legii; infracţiune; **4.** (înv.) căinţă, pocăinţă: *cu înfrîngerea inimii la picioarele lui a mă tăvăli aş pofti.* CANT. [V. *înfrînge*].

înfrînt, ~ţi, înfrîntă, ~e a. **1.** învins, biruit: *niciodată eroul nu rămîne înfrînt.* CĂL.; *oştire înfrîntă;* (subst.) *devenisem un înfrînt, dispus să renunţ la cele mai bune credinţe.* GHEŢIE; **2.** (rar) violat, încălcat: *legi înfrînte*; **3.** (fig.) frînt, zdrobit: *cu inima înfrîntă;* **4.** (înv.) căit, pocăit, smerit: *lui Dumnedzău jărtva ceea place cu sufletul înfrînt ce s-a face.* DOS. [V. *înfrînge*].

înfrîntúră, înfrînturi f. (înv.) înfrîngere, învingere, răpunere: *neputînd suferi ruşinea şi înfrîntura sa, s-au prăvălit în chip de om.* DOS. [*Înfrînt* + *-ură*].

înfrumoşá vb. v. **înfrumuşa**.

înfrumuseţá, înfrumuseţez vb. (tr. şi refl.) a da sau a căpăta un aspect (mai) frumos (prin adăugarea unor detalii); a (se) împodobi: *să înfrumuseţă şi şezu lîngă porţile Enan.* BIBLIA; (p. ext.) *mici contemplaţii, cîte o parnţeză mitologică, înfrumuseţează golul naraţiunii.* CĂL. [*În* + *frumuseţe* + *-a*].

înfrumuseţáre, înfrumuseţări f. acţiunea de a înfrumuseţa; împodobire: *Slavici n-are nimic din spiritul de înfrumuseţare a vieţii rurale.* CĂL. [V. *înfrumuseţa*].

înfrumuseţát, ~ţi, înfrumuseţată, ~e a. care a devenit (mai) frumos; împodobit: *poezia este înlănţuirea ideilor într-un mod mai înfrumuseţat.* MACED. [V. *înfrumuseţa*].

înfrumuşá, înfrumuşez vb. (reg.; tr. şi refl.) a face sau a deveni mai frumos; a (se) înfrumuseţa: *altă grije n-avea, numai a-şi înfrumşea trupul ş-a-l împodobi cu scumpe podoabe.* DOS.; *se va-nfrumoşa femeia, rămîind mereu frumoasă.* COŞB.; (şi: **înfrumoşa, înfrîmşa**). [*În* + *frumos* + *-a*].

înfruntă, înfrúnt şi (înv.) **înfruntez** vb. **1.** (tr.) a mustra, a certa cu asprime: *îl înfruntă pentru fapta cea mişelească ce era să săvîrşească.* ISP.; **2.** (tr.) a sfida (o primejdie), a ţine piept (unei forţe copleşitoare): *a înfrunta moartea;* (p. ext.) *destinul nu e nici înfruntat cu acea încredere nemărginită în propriile puteri.* BL.; **3.** (refl. recipr.) a se contra, a avea un conflict, un schimb aprins de cuvinte; **4.** (tr.) a se împotrivi (şi a răpune) prin luptă: *românii înfruntă pe tătari.* CĂL.; **5.** (tr.) a contra, a contrazice; a se opune: *cine a dat volnicia aceasta mirenilor să înfrunteze pe preoţ ...?* ANTIM; *asta însemna să înfrunt un adversar mult mai puternic.* GHEŢIE; **6.** (tr.) a întîmpina dîrz, cu tărie; a opune rezistenţă; a face faţă; a suporta cu dîrzenie: *chiar omul cel mai cumpătat nu ar fi putut înfrunta ispita ei.* TUD.; (fig.) *de data aceasta, era dealul care înfrunta valea şi apele.* GAL. [Lat. **infrontare* (<*frons, -tis*)].

înfruntáre, înfruntări f. **1.** acţiunea de a (se) înfrunta; întîmpinare dîrză, cu tărie (a unei situaţii dificile, a unei primejdii etc.): *fuga de efort şi de înfruntări directe ne-a jucat deseori feste.* CR.; **2.** mustrare severă; (p. ext.) jignire, insultă (puternică): *înghiţind înfruntarea, nu zise nimic.* ISP.; **3.** opunere îndrăzneaţă, rezistenţă hotărîtă. [V. *înfrunta*].

înfrunzí, pers.3 **înfrunzeşte** vb. (intr.) a se acoperi cu frunze; a înverzi: *copaciul cînd înfrunzeşte, pe mai mulţi sub el umbreşte.* POP. [Lat. **infrondire* (<*frondere*)].

înfrunzíre, înfrunziri f. faptul de a înfrunzi, de a se acoperi cu frunze. [V. *înfrunzi*].

înfrunzít, ~ţi, înfrunzită, ~e a. plin de frunze, care are frunzele crescute: *mîndru-i codru şi-nfrunzit.* POP. [V. *înfrunzi*].

înfruptá, înfrúpt vb. (refl.) **1.** a mînca de dulce într-o zi de post: *să se înfrupte în posturi.* C.; **2.** a gusta, a mînca din ceva deosebit de bun: *nu te-ai mai înfrupta cu nimica de la biserică.* CR.; (fig.) *nu m-ăi lăsa să mă-nfrupt cu o sărutare?* AL.; **3.** (fig.) a trage profituri (necinstite) din ceva; a profita. [*În* + *frupt* + *-a*].

înfruptáre, înfruptări f. acţiunea de a se înfrupta. [V. *înfrupta*].

înfugá, înfúg vb. (înv.; tr.) a alunga, a fugări: *gloate tîlhare cu mînă vitează de multe ori înfugă şi prinsă.* B.-DEL. [*În* + *fugă* + *-a*].

înfulecá, înfúlec vb. (fam.; tr.) a mînca zgomotos şi lacom; a înghiţi pe nerăsuflate: *repede mi ţi le-a înfulicat.* CR.; (intr.) *se apucă să înfulece, fără să mai aştepte alt cuvînt.* TUD.; (şi: (reg.) **înfulica**). [Lat. *infollicare*].

înfulecáre, înfulecări f. (rar) acţiunea de a înfuleca. [V. *înfuleca*].

înfulicá vb. v. **înfuleca**.

înfumurá, înfumurez vb. (refl.) a-şi da fumuri, aere; a se îngîmfa. [*În* + *fumuri* (pl. de la *fum*) + *-a*].

înfumuráre, înfumurări f. **1.** faptul de a se înfumura; îngîmfare, mîndrie nejustificată, aroganţă,

vanitate; **2.** (fig.) fumegare, aburire: *înfumurarea alburie a zorilor pătrunse văzduhul.* SAD. [V. ***înfumura***].

înfumurát, ~ţi, înfumurată, ~e a. (şi subst.) stăpînit de mîndrie exagerată; îngîmfat, încrezut, închipuit: *ciocoi înfumuraţi.* CR. [V. ***înfumura***].

înfundă, înfúnd vb. **1.** (tr.) a pune fund (la un butoi, la o putină etc.): *îl băgă într-un butoi, îl înfundă bine şi-l dete pe gîrlă.* ISP.; ; **2.** (tr.) a astupa, a închide complet: *a înfunda o uşă*; **a înfunda gura cuiva**, a face să tacă; **3.** (refl.) a se sfîrşi, a se închide, a nu mai avea ieşire: *drumul se înfundă*; **4.** (refl.) a se astupa: *conducta s-a înfundat*; **5.** (tr.) a vîrî, a îndesa la fund, în adîncime: *îşi înfundă gîtul în guler.* EM.; **6.** (tr.) a umple bine îndesînd: *cînd dăduse să cureţe ţeava de dinăuntru văzuse că era înfundată cu cîlţi.* TUD.; *a înfundat sacul cu haine*; **a înfunda puşcăria** (sau **ocna, temniţa**), a fi condamnat la (ani mulţi de) închisoare: *capii răutăţilor ... vor înfunda puşcăria.* GHEŢIE; **7.** (tr.) a băga într-un loc de unde să nu mai poată ieşi; a strîmtora: *l-am înfundat pe Guliţă într-un pension şi am rămas liberă.* AL.; **8.** (tr. şi refl.) a (se) adînci, a (se) cufunda (ascunzîndu-se): *îndrăgostitul se sfieşte de oameni şi se-nfundă în pădure.* CĂL.; *oamenii au înfundat pădurile*; **9.** (tr.) a trage în jos ca să acopere bine capul: *şi-a înfundat pălăria pe cap;* **10.** (refl.) a se duce, a intra într-un loc (dosnic): *cine ştie în ce cîrciumă s-a-nfundat!* CAR.; **a i se înfunda cuiva**, a nu mai avea nici o ieşire; a o încurca, a o păţi; **11.** (fig.; tr.) a pune într-o situaţie fără ieşire, a nu lăsa posibilitate de scăpare: *l-am înfundat!*; **a (se) înfunda în datorii**, a ajunge sau a face să ajungă să aibă datorii greu (sau imposibil) de achitat: *acele lăcuste ale visteriei şi ale averii ţăranului ... ne-au înfundat ţara în datorii.* EM.; **12.** (refl.) a intra într-un loc fără ieşire: *pădurea-i mare, el ştie unde s-a fi înfundat.* CR. [Lat. ***infundare***].

înfundáre, înfundări f. acţiunea de a (se) înfunda; astupare. [V. ***înfunda***].

înfundát, ~ţi, înfundată, ~e a. **1.** închis ermetic; cu fundul fixat; **2.** închis, sfîrşit, fără continuare: *stradă înfundată*; **3.** înăbuşit: *ni s-a părut că desluşesc undeva în încăpere nişte zgomote înfundate.* GHEŢIE; *rîsete înfundate*; **4.** adîncit, vîrît, cufundat: *nasul tot coroiat, ochii îndrăciţi înfundaţi.* CAR.; **5.** (despre fiinţe) îndesat la trup. // adv. **1.** pe tăcute, fără exteriorizare (vizibilă): *mişcarea revoluţionară din Rusia fierbe înfundat.* EM.; *a rîde, a plînge înfundat*; **pe înfundate(lea)**, fără zgomot, pe tăcute; **2.** îndesat, zdravăn: *începură a-l buchisi înfundat.* ISP.; **3.** (fig.) constrîns, fără ieşire: *se văzu înfundat.* [V. ***înfunda***].

înfundătoáre, înfundători f. scîndură care închide coşul căruţei în faţă sau în spate. [***Înfunda*** + *-toare*].

înfundătúră, înfundături f. **1.** loc unde se înfundă un drum; stradă înfundată, fundac: *trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului.* OD.; (p. ext.) *am ajuns într-o înfundătură de munţi.* CR.; **2.** adîncitură de teren: *acolo devale, în fundătura aceea, un taur grozav la mulţi bezmetici le-a curmat zilele.* CR. [***Înfunda*** + *-tură*].

înfuniá, înfuniez vb. (rar; tr.) a fixa funiile, odgoanele pe o corabie. [***În*** + ***funie*** + *-a*].

înfurcá vb. v. înfurci.

înfurcát[1] n. (reg.) operaţie de crestare a vîrfului urechii la animale (în special la oi), pentru a le putea recunoaşte. [V. ***înfurca***].

înfurcát[2] a. v. înfurcit.

înfurcătúră f. v. înfurcitură.

înfurcí, înfúrc vb. (pop.) **1.** (tr.) a lua (fîn) cu furca; **2.** (refl.) a se bifurca, a se desface în mai multe braţe: *merse pînă ce i se înfurci calea.* ISP.; **3.** (fig.; refl.) a avea de furcă cu cineva; a se încăiera: *fii mai lăsător şi nu te înfurci cu oamenii.* REBR.; (şi: **înfurca**). [***În*** + ***furcă*** + *-i*].

înfurcít, ~ţi, înfurcită, ~e a. (pop.) bifurcat, desfăcut în două: *se zăresc poteci înfurcate.* DELAVR.; (fig.) *se pot urmări înfurcatele rădăcini ale temperamentului.* CĂL.; (şi: **înfurcat**). [V. ***înfurci***].

înfurcitúră, înfurciturí f. (rar) loc unde se desparte un drum, o apă curgătoare etc. în două sau mai multe braţe: *sosiră la înfurcitura Bîscei.* OD.; (şi: **înfurcătură**). [***Înfurci*** + *-tură*].

înfuriá, înfúrli şi (înv.) **înfuriez** vb. **1.** (refl. şi tr.) a fi cuprins sau a face să fie cuprins de furie; a (se) mînia tare: *cineva îmi face un rău, mă înfurii şi bat cu pumnul în masă.* IBR.; (fig.) *Bistriţa vitează apele-şi înfuriază.* AL.; **2.** (tr.) a scoate din sărite; a mînia, a enerva: *nu mă mai înfuria cu prostiile tale.* [***În*** + ***furie*** + *-a*].

înfuriát, ~ţi, înfuriată, ~e a. **1.** cuprins de furie; furios: *poate vrun buhai înfuriat i-o veni de hac.* CR.; **2.** (fig.) agitat, zbuciumat: *ochiul distinge într-o mare înfuriată pînzele corăbiilor.* GHICA; **3.** care exprimă, care denotă furie, mînie, stare de nervozitate: *inefabila voce graseiată, tărăgănată, cicălitoare, conspirativă ori înfuriată a marelui polemist.* CĂL. [V. ***înfuria***].

înfuriére, înfurieri f. faptul de a se înfuria; mînie grozavă: *înfurierea ei m-a îngrozit.* NEGR.; (fig.) *marea se răscolea mugind cu-nfuriere.* NEGR. [V. ***înfuria***].

înfurnícă, pers. 3 **înfurnícă** vb. (refl.) a simţi furnicături; (p. ext.) a se înfiora: *mi se înfurnică pielea cînd aud de ele.* PANN. [***În*** + ***furnică*** + *-a*].

îngăduí, îngădui şi **îngăduiesc** vb. **1.** (intr.) a avea răbdare, a aştepta: *mai îngăduieşte puţin, tatarule, că nu te trag copiii de poale.* CR.; *îngăduie pînă mîine*; **2.** (tr.) a da permisiunea, a permite, a admite: *nu îngăduie neglijenţa la colegi.* IBR.; (cu pronume în dativ) *niciodată nu va putea să-şi îngăduie luxul naţiilor industriale înaintate.* EM.; (impers.) *nu-i îngăduit să se împrăştie ştiri prin lume.* SAD.; (refl. pas.) *regimul i se îmblînzi, i se îngăduie să se plimbe prin satele învecinate.* CĂL.; **3.** (pop.; refl. recipr.) a se învoi, a se înţelege: *voinic tînăr, cal bătrîn, greu se-ngăduie la drum.* CR.; **4.** (tr.) a amîna, a păsui, a da răgaz: *mai îngădui-mă măcar vreo două luni!* AL. [Din magh. ***engedni***].

îngăduiálă, îngăduieli f. **1.** îngăduinţă, înţelegere, bunăvoinţă: *dragostea către patrie, îngăduiala către cei asemeni.* BĂLC.; **2.** indulgenţă, toleranţă. [***Îngădui*** + *-eală*].

îngăduínţă, îngăduinţe f. **1.** permisiune, încuviinţare, voie: *se întoarse iar către postelnic, cerîndu-i cu ochii îngăduinţă să-şi urmeze amîndoi sfatul început.* SAD.; *cu îngăduinţa domniilor-voastre*; **2.** indulgenţă, toleranţă: *ea asculta cu îngăduinţă.* NEGR.; **3.** înţelegere, bunăvoinţă, îngăduială: *ne-am bătut joc de îngăduinţa lui.* VARL.; **4.** (fam.) păsuire, răgaz: *i-a cerut îngăduinţă pînă mîine.* [***Îngădui*** + *-inţă*].

îngăduire, îngăduiri f. faptul de a îngădui; îngăduinţă. [V. ***îngădui***].

îngăduít, ~ţi, îngăduită, ~e a. permis, admis, tolerat: *om orgolios peste marginile îngăduite.* CĂL.; (subst. n.) *nu vedem prin ce am depăşi marginile îngăduitului atribuind inconştientului elemente şi complicaţiuni interioare.* BL. [V. ***îngădui***].

îngăduitór, ~i, îngăduitoáre a. **1.** care îngăduie; indulgent, tolerant, răbdător: *Dumnezeu cel ... îngăduitoriu.* BIBLIA; **2.** blînd, bun; de treabă: *sînteţi mai îngăduitor şi o să puneţi o vorbă bună.* REBR.; **3.** de om bun; care exprimă bunăvoinţă, înţelegere: *privire îngăduitoare.* [***Îngădui*** + *-tor*].

îngăimá, îngăim şi **îngăimez** vb. **1.** (tr.) a vorbi, a rosti cu greutate, nedesluşit, nelămurit, încurcat, confuz: *începu el, îngăimînd vorbele.* VLAH.; **2.** (reg.; refl.) a sta la îndoială; a pregeta: *Costea mult nu se-ngăima, el dulăii toţi chema.* POP.; **3.** (intr., tr.) a vorbi dezlînat; a lungi vorba: *Sorniţie mai pe larg îngăima această disputaţie.* CANT.; **4.** (înv.; refl.) a se tulbura: *în zădar să îngaimă tot pămîntul.* DOS. [Et. nec.].

îngăimáre, îngăimări f. **1.** faptul de a (se) îngăima; vorbire nedesluşită, confuză; **2.** ezitare, nehotărîre: *se vor mira de prudenta noastră îngăimare.* OD.; **3.** (înv.) **a sta în îngăimare**, a fi nehotărît: *ce să răspundză cu toţii în îngăimare sta.* CANT. [V. ***îngăima***].

îngăimát, ~ţi, îngăimată, ~e a. **1.** confuz, nedesluşit: *cuvinte îngăimate;* **2.** (înv.) nelămurit, încurcat: *deci stă de atunce Hotinul aşa îngăimat.* NEC. // adv. încurcat: *moşneagul atunci zise îngăimat.* CR. [V. ***îngăima***].

îngăimăceálă, îngăimăceli f. (înv.) buimăceală, brambureală, dezordine: *pare că văd pe săracul Gherontie întru îngăimăceala aceia.* B.-DEL. [***Îngăimăci*** + *-eală*].

îngăimăcí, îngăimăcesc vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) încurca. [Contaminare între ***îngăima*** şi ***buimăci***].

îngăimăcitúră, îngăimăcituri f. buimăceală, încurcătură: *ce îngăimăcitură! mă mir că nu striga ei să să cunoască unul pe altul.* B.-DEL. [***Îngăimăci*** + *-tură*].

îngăimeálă, îngăimeli f. (înv.) îngăimare, vorbă încurcată, confuză: *în grabă şi fără îngăimală răspunde.* CANT. [***Îngăima*** + *-eală*].

îngălă, îngălez vb. (reg.; tr.) **1.** a îngăima, a rosti neglijent: *muşteriul ... îngălează silabele.* CAR.; **2.** a murdări. [Et. nec.].

îngăláre, îngălări f. (reg.) **1.** acţiunea de a îngăla; **2.** necurăţenie, murdărie, pată; (fig.) *nu sînt nicidecum profanate de îngălarea imitaţiilor străinismului.* BOLLIAC. [V. ***îngăla***].

îngălát, ~ţi, îngălată, ~e a. (reg.) **1.** neglijent, neîngrijit, murdar: *nu mai era chip a mai sta aşa îngălate la nuntă.* ISP.; **2.** îngăimat, confuz: *vorbire îngălată;* (adv.) *pronunţă foarte îngălat.* CAR. [V. ***îngăla***].

îngălbení, îngălbenesc vb. (intr. şi refl.) **1.** a deveni galben; a deveni palid: *jumătate dintre afişe dispăruseră, celelalte îngălebeniseră.* GHEŢIE; *s-a îngălbenit de spaimă;* (tr.) *soarele a îngălbenit hîrtia*; **2.** (p. ext.) a se ofili, a se veşteji: *codru-ngălbineşte.* POP.; (şi (reg.) **îngălbini**). [***În*** + ***galben*** + *-i*].

îngălbeníre, îngălbeniri f. **1.** faptul de a (se) îngălbeni; **2.** ofilire, veştejire. [V. ***îngălbeni***].

îngălbenít, ~ţi, îngălbenită, ~e a. **1.** devenit galben, palid: *de pe pereţii-ngălbeniţi se dezlipeşte-n pături varul.* GOGA; **2.** cu faţa fără culoare; palid: *la a mea tristă plecare v-am lăsat îngălbeniţi.* ALEX.; **3.** ofilit, veştejit: *era toamnă şi frunzele îngălbenite ... se scuturau.* VLAH. [V. ***îngălbeni***].

îngălbiní vb. v. îngălbeni.

îngemănă, îngémăn şi **îngemănez** vb. (tr. şi refl.) a (se) uni strîns; a (se) îmbina, a (se) împreuna: *ce bine trăiau ei ... lipindu-şi inimile şi îngemănîndu-şi gîndurile.* VLAH. [Lat. ***ingeminare***].

îngemănáre, îngemănări f. faptul de a (se) îngemăna; unire, îmbinare: *un singur gînd, ca-ngemănarea a două raze de lumină.* VLAH. [V. ***îngemăna***].

îngemănát, ~ţi, îngemănată, ~e a. unit, îmbinat: *şi-au pornit mai din susul apei două dubasuri îngemănate.* SAD.; (p. ext.) *barba albă şi deasă şi îngemănată.* DOS. [V. ***îngemăna***].

îngenuncheá, îngenunchez şi **îngenúnchi** vb. **1.** (intr.) a se aşeza în genunchi: *biata femeie îngenunchiase dinaintea mea.* NEGR.; **2.** (fig.; tr.) a supune, a aservi, a umili: *pe roman nu l-a putut îngenunchea năboiul de barbari.* ISP.; (p. ext.) *ţara era îngenuncheată de vecini puternici.* IBR. [Lat. ***ingenuculare***].

îngenuncheát, ~ţi, îngenuncheată, ~e a. **1.** care stă în genunchi: *omul îngenunchiat îşi frînge mîinile, deznădăjduit.* TUD.; *lumea venită la mormîntul meu, va sta îngenuncheată.* VIERU; **2.** (fig.) aservit, supus: *ţară îngenuncheată; popor îngenuncheat.* [V. ***îngenunchea***].

îngenunchére, îngenuncheri f. **1.** faptul de a îngenunchea sau de a fi îngenuncheat; aşezare în genunchi: *noaptea petrecînd cu-ngenuncheri.* DOS.; **2.** (fig.) aservire, supunere; înjosire, umilire. [V. ***îngenunchea***].

înger, îngeri m. **1.** (în creştinism) fiinţă spirituală supranaturală, considerată ca slujitor şi vestitor al lui Dumnezeu: *acela va tremite pre îngerul său cu*

tine. BIBLIA; (adj.) *m-aş face un poet înger dintr-un tiran de fier.* EM.; **tare de înger**, curajos, rezistent; **slab de înger**, fricos, timid, care cedează uşor: *nu te-aş fi crezut aşa slab de înger.* CR.; **înger păzitor, a)** fiinţă supranaturală protectoare a unei persoane (începînd de la botez); **b)** persoană care veghează asupra cuiva, care se îngrijeşte de cineva; **2.** (fig.) fiinţă perfectă: *înger de bunătate;* **3.** epitet pentru o fiinţă iubită. [Lat. ***angelus***].

îngeráş, îngeraşi m. **1.** diminutiv al lui înger: *dragul mamii frumuşel, te păzească îngeraşi.* MAT.; **2.** epitet pentru o fiinţă iubită: *fireşte, îngeraşule, confirmă fata radioasă.* GHEŢIE. [***Înger*** + *-aş*].

îngerél, îngerei m. (rar) epitet pentru o fiinţă iubită (în special pentru un copil): *mama te-a căuta ..., ca pe-un îngerel în faşă.* POP. [***Înger*** + *-el*].

îngerésc, ~şti, îngereáscă, ~eşti a. **1.** alcătuit din îngeri: *cu vestea purceasă ... oastea îngerească la bătălie.* B.-DEL.; **2.** specific îngerilor, de înger: *ceriul hrană îngerească le-au dat.* ANTIM; **3.** (fig.) foarte frumos, angelic, desăvîrşit: *toată vara se aude cîntînd un glas îngeresc.* CR. [***Înger*** + *-esc*].

îngeréste adv. **1.** ca îngerii; **2.** (p. ext.) foarte frumos; foarte bun: *în viaţa asta, îngereşte viem şi lăcuim.* COR. [***Înger*** + *-este*].

îngheboşá, îngheboşez vb. (rar; refl.) a se apleca, a se face ghebos: *elevii „toceau" lecţiile în clase, îngheboşîndu-se în bănci asupra cărţilor şi caietelor.* SAD. [***În*** + ***ghebos*** + *-a*].

înghemuí, înghemuiesc vb. (refl.) a se ghemui: *se înghemuieşte acolo cum poate.* CR. [***În*** + ***ghem*** + *-ui*].

îngherá, pers. 3 **îngheará** vb. (înv.; tr.) a apuca, a prinde cu ghearele: *pe care cumu-i vine nainte frînge, spintecă, încoaltă şi-ngheară.* B.-DEL. [***În*** + ***gheară*** + *-a*].

înghesuí, înghésui şi **înghesuiesc** vb. **1.** (refl.) a se îngrămădi, a se îndesa (într-un spaţiu restrîns): *printre lumea ce se înghesuia, ... iaca se zăreşte o hîrtie filfîind.* CR.; *în jurul mesei ne înghesuim cu toţii.* VIERU; *se înghesuiesc unii pe alţii;* **2.** (tr.) a vîrî într-un spaţiu strîmt, aglomerat: *înghesuindu-l cu toată familia în cîteva beciuri.* GHICA; **3.** (tr.) a înconjura pe cineva din toate părţile, silindu-l să se restrîngă în loc puţin: *pe unde trecea, lumea din toate părţile îl înghesuia.* CR. [***În*** + ***ghes*** + *-ui*].

înghesuiálă, înghesuieli f. îngrămădire de oameni sau de lucruri; îmbulzeală, aglomerare: *înghesuiala devine prea mare.* AL.; (fam.) **la înghesuială**, fiind constrîns, fiind la strîmtoare. [***Înghesui*** + *-eală*].

înghesuíre, înghesuiri f. acţiunea de a (se) înghesui şi rezultatul ei; înghesuială. [V. ***înghesui***].

înghesuít[1] n. faptul de a (se) înghesui; înghesuire; **pe înghesuite**, în îmbulzeală, în spaţiu restrîns: *călătoreşte pe înghesuite.* [V. ***înghesui***].

înghesuít[2]**, ~ţi, înghesuită, ~e** a. **1.** îngrămădit, îmbulzit, strîns: *erau dar cinci inşi înghesuiţi într-o odăiţă.* CĂL.; (fig.) *sunetele năvăleau afară înghesuite, repezi şi jalnice.* DELAVR.; (rar; adv.) **a rîde înghesuit**, a rîde înfundat: *îmi pare că te văd ... rîzînd înghesuit în barba-ţi căruntă.* OD.; **2.** în care este mare înghesuială; aglomerat: *frumos bal, nu-i aşa? – prea frumos, numai cam înghesuit.* AL.; **3.** neîncăpător, insuficient, restrîns la minimum: *ai auzit? a întrebat diacul, făcînd lîngă el un loc înghesuit lui badea Botgros.* SAD. [V. ***înghesui***].

înghéţ, înghéţuri n. **1.** temperatură scăzută care provoacă îngheţarea apei: *începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata ..., apoi dete un îngheţ.* ISP.; **2.** (rar) gheaţă: *faceţi din piatră aur şi din îngheţ văpaie.* EM.; **3.** (fig.) fior de frig; răceală (caracteristice morţii): *părăsii odaia, plină de îngheţul morţii.* VLAH. [De la ***îngheţa***].

înghetá, înghét vb. (intr.) **1.** a se preface în gheaţă; a se acoperi de gheaţă: *rîul a îngheţat după Bobotează;* **a-i îngheţa cuiva inima** (sau **sîngele în vine**), a înlemni, a încremeni; **2.** (p. ext.) a se întări din cauza îngheţării apei pe care o conţine: *a îngheţat pămîntul;* **3.** a amorţi de frig, a degera; a muri din cauza gerului: *afară îl vedea că-ngheaţă.* ALEX.; *picioarele îmi îngheţaseră de-a binelea.* GHEŢIE; (tr.) *gerul îi îngheţa pleoapele şi-i painjenea ochii.* EM.; **a îngheţa bocnă,** v. **bocnă; 4.** (fig.) a rămîne locului, a încremeni (de emoţie, de spaimă etc.): *Ochilă vedea toate cele ca dracul, şi numai îngheţai ce da dintr-însul.* CR.; (tr.) *ochiul tău mă-ngheaţă.* EM. [Lat. ***inglaciare***].

înghetáre, înghetări f. **1.** faptul de a îngheţa, de a se preface în gheaţă; **2. înghetarea salariilor,** interdicţie a măririi salariilor. [V. ***înghheţa***].

înghetát, ~ţi, înghetată, ~e a. **1.** acoperit de gheaţă sau transformat în gheaţă: *cîmpii îngheţate şi crînguri goale rămîneau în urmă.* BAC.; **2.** întărit din cauza congelării apei pe care o conţine: *scoţînd o hrincă îngheţată din desagi.* CR.; *sol îngheţat;* **3.** degerat, amorţit de frig: *o găsi rece, îngheţată, o crezu moartă.* NEGR.; **4.** (fig.) înmărmurit, împietrit (de emoţie): *zîmbetul îi rămînea îngheţat în colţul din stînga gurii.* SAD.; **5.** cu privirea fixă, încremenită: *se-ntoarce-arabul răsărînd cu ochii înghheţaţi.* COŞB.; **6.** care are temperatura (foarte) rece; friguros: *în capelă ne-a întîmpinat un aer încă şi mai îngheţat.* GHEŢIE; **7.** (fig.) glacial: *seriozitatea lui congenitală îi va da un aer îngheţat.* CĂL.; *privire înghheţată;* **8.** (fig.) nemişcat, întepenit: *dorm volumele savante-n înghheţatele vitrine.* BAC. // f. preparat alimentar răcoritor obţinut prin răcirea pînă la solidificare a unor creme din fructe, lapte, zahăr etc.: *în pavilionul-bufet cineva serveşte înghheţată şi bere.* BAC. [V. ***înghheţa***].

înghimpá, înghímp vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) înţepa: *a visat că s-a-nghimpat.* PANN; **2.** (fig.; tr.) a îmboldi: *boldul Satanei se vede că-i înghimpase.* CR.; **3.** (fig.; tr.) a ironiza, a satiriza: *iau pana şi, în versuri zburdalnice, uşoare, înghimp, lovesc oriunde.* NEGR. [***În*** + ***ghimpe***[1] + *-a*].

înghimpáre, înghimpări f. faptul de a (se) înghimpa. [V. ***înghimpa***].

înghimpát, ~ţi, înghimpată, ~e a. **1.** înţepat cu un ghimp: *deget înghimpat;* **2.** plin de ghimpi: *intrarea e închisă prin rugii înghimpaţi.* EM. [V. ***înghimpa***].

înghioldeálă, înghioldeli f. acţiunea de a se înghioldi şi rezultatul ei; înghionteală. [V. ***înghioldi***].

înghioldí, înghioldesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) înghionti: *începînd a-l înghioldi.* ISP. [***În*** + ***ghiold*** + *-i*].

înghioldíre, înghioldiri f. acţiunea de a (se) înghioldi şi rezultatul ei. [V. ***înghioldi***].

înghionteálă, înghionteli f. înghiontire. [***Înghionti*** + *-eală*].

înghionti, înghiontesc vb. (tr. şi refl.) a (se) lovi cu cotul sau cu pumnul, a(-şi) da ghionţi. [***În*** + ***ghionti***].

înghiontíre, înghiontiri f. acţiunea de a (se) înghionti şi rezultatul ei; înghionteală. [V. ***înghionti***].

înghiorţăí, înghiórţăi vb. (reg.; intr. şi tr.) a înghiţi lacom: *să înghiorţăie pe nemestecate.* POP. [***În*** + ***ghiorţ*** + *-ăi*].

înghirlandát, ~ţi, înghirlandată, ~e a. împodobit cu ghirlande (de flori): *tribuna s-a făcut pe o podea mai înaltă, iar la cele patru colţuri ale ei s-au pus stîlpi înghirlandaţi.* PETR. [***În*** + ***ghirlandă*** + *-at*].

înghiţí, înghít vb. (tr.) **1.** a face să pătrundă din gură în stomac (mîncarea, băutura etc.): *înghiţi ultima lingură de mîncare.* GHEŢIE; (fig.) *cît pe ce să mă înghită de nu era o chirandă mai tînără între dînşii.* CR.; **a înghiţi hapul** (sau **găluşca**), a suporta o neplăcere: *boierul ... a înghiţit găluşca şi a tăcut molcom.* CR.; **a înghiţi (cu** sau **la) noduri, a)** a mînca cu greutate; **b)** (fig.) a suporta o umilinţă, o durere: *îi asculta cu dezgust şi numai înghiţea noduri.* CR.; **a înghiţi în sec,** v. **sec; a nu înghiţi pe cineva,** a nu suporta pe cineva: *nu mă înghiţea deloc, dacă nu cumva mă ura de-a binelea.* GHEŢIE; **a-i veni să înghită pe cineva (de bucurie),** a fi foarte mulţumit de cineva: *mamei îi venea să mă înghită de bucurie.* CR.; **a înghiţi cu ochii** (sau **din ochi) (pe cineva),** a privi cu drag (şi cu insistenţă) pe cineva: *Arald nebun se uită, cu ochii o-nghiţea.* EM.; **a-şi înghiţi lacrimile** (sau **plînsul**), a-şi stăpîni lacrimile: *îşi înghiţi plînsul cu greutate.* SAD.; **2.** (fig.) a suporta o insultă, o necuviinţă etc. (fără a protesta): *înghiţea toate brutalităţile popei.* VLAH.; (p. ext.) *urma să înghit ... un curs însipid de literatură română.* GHEŢIE; **3.** a absorbi, a cuprinde în sine: *buretele înghite apă;* (p. ext.) *astfel de cercetări, oricît de fructuoase, sînt înghiţite de studiile mai nouă.* CĂL.; **a-l înghiţi pămîntul pe cineva,** a muri, a dispărea: *am avut un fecior şi ne-a lăsat, l-a înghiţit pămîntul.* SAD.; (în imprecaţii) *înghiţi-l-ar pămîntul!*; **parcă l-a înghiţit pămîntul,** a dispărut fără urmă (şi nu poate fi găsit); **4.** a face să dispară, a consuma: *şi înghiţiră cele 7 spice stricate de vînt şi subţiri pre cele 7 spice bune şi pline.* BIBLIA; *a înghiţi toată averea;* **5.** (fig.) a omite cuvinte sau silabe (din cauza grabei sau a unui defect de vorbire): *îşi înghiţi iar vorbele.* SAD. [Lat. ***ingluttire***].

înghiţíre, înghiţiri f. acţiunea de a înghiţi; mîncare: *avea dreptate să vadă în înghiţirea celor zece prăjituri încercarea de sinucidere a unui poltron.* GHEŢIE. [V. ***înghiţi***].

înghiţitoáre, înghiţitori f. (reg.) gîtlej, esofag; (p. ext.) gît: *cu cătuşi la-nghiţitoare.* POP. [***Înghiţi*** + *-toare*].

înghiţitúră, înghiţituri f. **1.** acţiunea de a înghiţi: *a umplut un pahar cu apă şi l-a deşertat dintr-o înghiţitură.* GHEŢIE; *şi-a oprit înghiţitura să asculte;* **2.** (concr.) cantitate de alimente care se poate înghiţi dintr-o dată: *tînărul sorbi o înghiţitură din băutura fierbinte.* GHEŢIE; *a luat numai cîteva înghiţituri;* **dintr-o înghiţitură,** sorbind totul o singură dată. [***Înghiţi*** + *-tură*].

înghiubelát, ~ţi, înghiubelată, ~e a. (rar) îmbrăcat cu giubea: *nici slujbaşi cu parapon, îmbinişaţi şi înghiubelaţi.* CĂL. [***În*** + ***giubea*** + *-elat*].

înghîmfá, înghîmf şi (înv.) **înghîmfez** vb. (refl.) a fi încrezut, arogant; a se fuduli, a se făli: *auzind aste vorbe, pe loc s-a înghîmfat.* PANN. [***În*** + ***gîmfa*** (puţin folosit)].

înghîmfáre, înghîmfări f. atitudine de încredere exagerată în propria persoană; trufie, orgoliu: *priveşte cu-ngîmfare frumoasa lui oştire.* AL. [V. ***îngîmfa***].

înghîmfát, ~ţi, înghîmfată, ~e a. **1.** (şi subst.) înfumurat, arogant, încrezut: *azvîrle-l şi tu acum, zise dracul înghîmfat.* CR.; **2.** (înv.) cu corpul umflat. [V. ***îngîmfa***].

înghînă, înghîn vb. **1.** (tr.) a imita (în bătaie de joc) vorbele sau glasul cuiva: *îşi rîde de-aste vorbe, înghînîndu-le pe ele.* EM.; (fig.) *primăvară, o copilă poposită la fîntînă te înghînă pe cîmpia clară.* BAC.; **2.** (tr.) a lua în rîs, a batjocori: *puneţi că calcă legea ş-o-nghînă.* B.-DEL.; **3.** (tr.) a vorbi sau a cînta încet şi neclar: *zmeul înghîna verzi şi uscate.* ISP; (fig.) *coardele încălţuşate porniră să înghîne amara destăinuire.* M.CAR.; **4.** (refl.) a se confunda, a se amesteca: (fig.) *rozele şi crinii pe faţa-i se-ngîn.* BOL.; **a se înghîna ziua cu noaptea** (sau **noaptea cu ziua**), a se ivi zorile: *afară, se înghînă noaptea cu ziua.* SAD.; **5.** (refl. şi tr.) a (se) legăna, a (se) mişca uşor: (fig.) *visuri ce-ngînă pe sărmanii muritori.* AL.; **6.** (fig.; tr.) a acompania, a însoţi: *îngîna-ne-vor c-un cînt singuratice izvoare.* EM.; (refl.) *mă-ngîn cu florile şi privighetorile.* AL.; (refl. recipr.) *ia auzi turturelele cum se înghînă!* CR.; **7.** (pop.; refl.) a se preface, a simula: *sultanul se minuna şi cu milă se-ngîna.* POP. [Lat. **ingannare* (<***gannare***)].

înghînáre, înghînări f. **1.** faptul de a (se) îngîna; redare înceată, abia simţită; murmurare: *s-a oprit poate lîngă uşă şi atunci îngînarea de cîntec a contenit.* SAD.; **2.** reproducere, imitare: *aparţia terestră rămîne o îngînare nedesăvîrşită a modelului ceresc.* BL.; **3.** manifestare slabă, confuză, amestecată: *se mai zărea o pîlpîire ruginie, ultimele îngînări ale crepusculului.* TUD.; **4.** îngăimare, bîlbîire: *fără îngînare şi fără o singură greşală.* GHICA. [V. ***îngîna***].

îngînát, ~ţi, îngînată, ~e a. **1.** îmbinat, amestecat: *cîntece de dor cu suspine triste îngînate.* BOL.; **2.** (fig.) şovăielnic, neîncrezător: *cu inima îngînată între dor şi bucurie.* OD.; **3.** murmurat, şoptit: *îi plăcea s-audă cuvinte uşor îngînate.* SAD.; (adv.) *cîntă îngînat.* [V. ***îngîna***].

îngînăciúne, îngînăciuni f. (înv.) batjocură, luare în rîs: *pui noi arhierei noao beserici şi închinăciuni, toate-a dreptii minţi îngînăciuni.* B.-DEL. [***Îngîna*** + *-ăciune*].

îngîndurá, îngîndurez vb. (tr. şi refl.) a cădea sau a pune pe gînduri; a (se) îngrijora: *răspunsul servitorului mă îngîndură.* GHEŢIE. [***În*** + ***gînduri*** (pl. de la *gînd*) *-a*].

îngînduráre, îngîndurări f. faptul de a fi îngîndurat; îngrijorare, preocupare: *am părăsit casa într-o stare de îngîndurare vecină cu distracţia.* GHEŢIE. [V. ***îngîndura***].

îngîndurát, ~ţi, îngîndurată, ~e a. dus pe gînduri, preocupat de ceva; îngrijorat: *el şi-a dus la tîmple mîna-ngîndurat.* COŞB. [V. ***îngîndura***].

înglobá, înglobez vb. (tr.) a introduce ca parte într-un tot; a include, a cuprinde. [Din fr. ***englober***].

înglobáre, înglobări f. acţiunea de a îngloba; cuprindere, includere. [V. ***îngloba***].

înglodá, înglodez vb. (refl.) a se împotmoli în noroi; a se înnămoli: *mi se înglodaseră roţile.* NEGR.; **a se îngloda (în datorii)**, a face multe datorii (şi a nu mai putea scăpa de ele): *s-a înglodat în datorii ca să-şi facă o casă;* (eliptic) *ne-am înglodat la curte pe nişte popuşoi stricaţi.* C.; (tr.) *m-ai înglodat în datorii pîn-în urechi.* AL. [***În*** + ***glod*** + *-a*].

înglodáre, înglodări f. acţiunea de a se îngloda şi rezultatul ei. [V. ***îngloda***].

înglodát, ~ţi, înglodată, ~e a. **1.** înfundat în noroi (fără a mai putea ieşi): *maşină înglodată;* **2.** (p. ext.) murdar de noroi: *pantofi înglodaţi;* **3.** (fig.) care are multe datorii, greutăţi, necazuri (fără a le putea face faţă): *familie înglodată.* [V. ***îngloda***].

înglotá vb. v. îngloti.

înglotát a. v. înglotit.

înglotí, înglotesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a strînge gloatele, a aduna oastea (în vederea unei acţiuni militare): *îşi îngloti oştile pe lîngă sine.* BĂLC.; **2.** (refl.) a se strînge, a se aduna în număr mare: *lăcuind mulţi ai într-o măgură naltă a ostrovului şi mulţi înglotindu-să veniia la svinţia sa.* DOS.; *au prins a se înglota lume sub steagurile lui.* EM.; **3.** (reg.; tr.) a defăima: *acum el o poartă gurilor prin sat, o-ngloteşte-n va[illegible] ca pe-o vinovată.* COŞB.; (şi: **înglota**). [***În*** + ***gloată*** + *-i*].

înglotíre, înglotiri f. faptul de a (se) îngloti; îngrămădire, concentrare: *văzu înglotirea oştilor la Stoieneşti.* BĂLC. [V. ***îngloti***].

înglotít, ~ţi, înglotită, ~e a. (înv.) adunat în număr mare, strîns în cete: *gloanţele răpăiesc mai îndesate de cum sînt oamenii noştri înglotaţi.* OD.; (şi: **înglotat**). [V. ***îngloti***].

îngrădí, îngrădesc vb. **1.** (tr.) a împrejmui, a înconjura cu gard: *la bătălia de la Cosovo vedem pe Huniade a-şi îngrădi tabăra.* BĂLC.; *a îngrădi casa;* **2.** (fig.; refl.) a se pune la adăpost, a se proteja cu ajutorul cuiva sau a ceva: *cei mari se îngrădiră cu-averea şi mărirea în cercul lor de legi.* EM.; **3.** (fig.; tr.) a înfrîna, a stăvili: *îţi îngrădeşte gura, Spancioc.* AL.; **4.** (tr.) a limita, a restrînge: *deşi îngrădit încă de toate părţile de o viziune teologică, a devansat atîtea idei ştiinţifice moderne.* BL.; **5.** (fig.; pop.; refl.) a se înţelege, a cădea de acord: *s-a îngrădit cu vătaful de curte şi-i toacă starea.* FIL. [***În*** + sl. ***graditi***].

îngrădíre, îngrădiri f. **1.** faptul de a (se) îngrădi: *a început îngrădirea terenului;* **2.** (concr.) îngrăditură, împrejmuire: *îngrădirile se făceau cînd cu şanţuri, cînd cu care legate şi umplute cu pămînt.* BĂLC.; **3.** (fig.) restricţie: *vă rog s-o încredinţaţi în mîna mea, cu totul şi fără îngrădire.* NEGR. [V. ***îngrădi***].

îngrădít, ~ţi, îngrădită, ~e a. **1.** împrejmuit, înconjurat cu gard: *grădină îngrădită;* **2.** (fig.) protejat, ocrotit: *îngrădiţi de lege.* EM. [V. ***îngrădi***].

îngrăditúră, îngrădituri f. **1.** (înv.) fortificaţie: *făptura şi îngrăditura cetăţii era aşa.* CANT.; **2.** împletitură de nuiele sau gard, zid etc. cu care se împrejmuieşte un teren; îngrădire, împrejmuire. [***Îngrădi*** + *-tură*].

îngrămădeálă, îngrămădeli f. aglomeraţie, înghesuială: *îşi făcu loc prin îngrămădeală un bătrîn mărunt.* SAD. [***Îngrămădi*** + *-eală*].

îngrămădí, îngrămădesc vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) strînge la un loc, a (se) aduna grămadă: *prea multe s-au îngrămădit deodată pe capul meu.* CR.; *noiembrie îngrămădise frunzele pe la uşi.* BAC.; **2.** a (se) înghesui, a (se) îmbulzi. [***În*** + ***grămadă*** + *-i*].

îngrămădíre, îngrămădiri f. acţiunea de a (se) îngrămădi şi rezultatul ei; adunare la un loc; grămadă: *din punct de vedere artistic, această îngrămădire de infamii poate fi un defect.* IBR.; *îl tulbura îngrămădirea încremenită de piatră.* GHEŢIE. [V. ***îngrămădi***].

îngrămădít, ~ţi, îngrămădită, ~e a. **1.** adunat laolaltă în număr foarte mare (şi într-un spaţiu restrîns, insuficient); **2.** ghemuit, înghesuit; **3.** slab dezvoltat, chircit; (subst.) *e un îngrămădit;* **4.** (fam.) prost, nepriceput. [V. ***îngrămădi***].

îngrăşá, îngráş vb. **1.** (refl.) a deveni (mai) gras: *mai tare m-am îngrăşat.* POP.; **2.** (tr.) a hrăni bine un animal ca să devină gras: *acuma acolo-i cocină şi îngraşă boierul mascuri.* SAD.; (fig.) *ochiul stăpînului îngraşă vita.* POP; **a îngrăşa porcul în ajun** (sau **la Ignat**), a face un lucru în ultimul moment; **3.** (tr.) a face mănos, a mări fertilitatea: *gunoiul îngraşă pămîntul.* [Lat. **ingrassiare* (<***grassus*** = ***crassus***)].

îngrăşáre, îngrăşări f. **1.** acţiunea de a (se) îngrăşa; **2.** alimentare (a animalelor) în vederea creşterii în greutate (şi depunerii grăsimii); îngrăşat[1]: *ne vorbeşte pe larg despre creşterea şi îngrăşarea acestui soi de păsări.* OD.; **3.** fertilizare cu îngrăşăminte: *în interesul autorului cad asemeni îngrăşarea pămîntului, creşterea vitelor.* CĂL. [V. ***îngrăşa***].

îngrăşát[1] n. îngrăşare, alimentare intensă: *căpcăunul îi pune la îngrăşat, îi taie şi-i mănîncă.* SAD. [V. ***îngrăşa***].

îngrăşát[2]**, ~ţi, îngrăşată, ~e** a. **1.** care a devenit gras: *porc îngrăşat;* **2.** care a fost fertilizat cu îngrăşăminte: *pămînt îngrăşat.* [V. ***îngrăşa***].

îngrăşămînt, îngrăşăminte n. produs organic sau mineral folosit pentru mărirea fertilităţii pămîntului: *se dedică transportului de îngrăşămînt pe mare.* CĂL. [***Îngrăşa*** + *-ămînt*].

îngrăşătór, ~i, îngrăşătoáre a. (reg.) care îngraşă. // f. **1.** (bot.) numele a două plante erbacee, cu frunze cărnoase, dintre care una are flori albastre-violete, iar cealaltă are flori albe cu pete galbene (*Pinguicula vulgaris* şi *alpina*); **2.** plantă erbacee cu tulpina întinsă pe pămînt şi cu flori albe, grupate în formă de cîrlig (*Sagina procumbens*). [***Îngrăşa*** + *-tor*].

îngrăşătorie, îngrăşătorii f. unitate agricolă pentru îngrăşarea animalelor (în special a porcilor). [***Îngrăşa*** + *-tor* + *-ie*].

îngrecá, îngréc vb. (înv.) **1.** (tr.) a lăsa gravidă; (fig.) *fără să fi fost îngrecată prin experienţă.* EM.; **2.** (intr.) a rămîne gravidă: *are acum 6 luni de cînd au îngrecat.* VARL. [Lat. **ingrevicare*].

îngrecáre, îngregări f. (înv.) faptul de a (se) îngreca; (începere a stadiului de) graviditate, procreare: *într-această lună, în 9, îngrecarea svintei Annei.* DOS. [V. ***îngreca***].

îngrecátă, îngrecate a. (înv.; despre femei) însărcinată, gravidă: *după cîtăva vreme s-au pomenit îngrecată.* CANT. [V. ***îngreca***].

îngreţoşá, îngreţoşez vb. **1.** (refl.) a simţi greaţă; (p. ext.) a se degusta, a se scîrbi: *nu te poţi opri să nu te îngreţoşezi.* ISP.; **2.** (tr.) a provoca cuiva greaţă; (p. ext.) a dezgusta, a scîrbi: *cuvintele lui m-au îngreţoşat.* [***În*** + ***greţos*** + *-a*].

îngreţoşáre, îngreţoşări f. **1.** faptul de a (se) îngreţoşa; greaţă, scîrbă: *nu ştiu cum putui să te ascult, fără să mor de ruşine şi de îngreţoşare.* NEGR.; **2.** ocară: *cuvinte de îngreţoşare.* PANN. [V. ***îngreţoşa***].

îngreţoşát, ~ţi, îngreţoşată, ~e a. scîrbit: *zise Pandora îngreţoşată.* ISP. [V. ***îngreţoşa***].

îngreuiá, îngreuiez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face (mai) greu: *aruncat peste bord, el se umple de apă, se îngreuiază şi astfel cablul ... întoarce etrava în vînt.* TUD.; (fig.) *casa s-a mai îngreuiat cu mîncău.* CR.; **2.** (tr.) a produce o senzaţie de greutate, de apăsare cuiva: *simţi ceva că-l cam îngreuiază pre lîngă tîmple.* ISP.; (refl.) *amorţeala mă cuprinsese şi pleoapele mi se îngreuiau.* SAD.; **3.** (reg.; tr.) a lăsa gravidă: [femeie] *îngreuiată de bărbat.* BIBLIA; **4.** (tr.) a face să devină mai anevoios, a pricinui greutăţi: *ceea ce îngreuiază efectul ... este mai ales mulţimea de cuvinte.* MAIOR.; **5.** (înv.; refl.) a se lăsa greu; a se arăta greoi, leneş: *te rog, domnule, numai nu te îngreuia.* KOG. [***În*** + ***greoi*** + *-a*].

îngreuiáre f. v. îngreuiere.

îngreuiát, ~ţi, îngreuiată, ~e a. **1.** care a devenit greu; anevoios; **2.** (înv.; despre femei) însărcinată. [V. ***îngreuia***].

îngreuiére, îngreuieri f. faptul de a îngreuia; împovărare: *la atîta mulţime îngreuiere să aduci.* PANN; *vom cita apoi îngreuiarea stilului paralel cu exagerarea lui.* MAIOR.; (şi: (înv.) **îngreuiare**). [V. ***îngreuia***].

îngreuná, îngreunez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) împovăra, a (se) încărca (mai mult); **2.** (fig.; tr.) a face să pară greu, greoi: *miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun.* EM.; *a-şi îngreuna stilul;* **3.** (tr.) a face anevoios, greu de îndeplinit: *i-a îngreunat situaţia; într-acel chip legea să se aşeze ca pe nimene să îngreuneze.* B.-DEL.; **4.** (tr.) a lăsa însărcinată. [Lat. **ingrevinare* (<***grevis*** = ***gravis***)].

îngreunáre, îngreunări f. acţiunea de a (se) îngreuna; împovărare. [V. ***îngreuna***].

îngreunát, ~ţi, îngreunată, ~e a. **1.** îngreuiat; împovărat; **2.** însărcinată: *m-a iubit şi m-a lăsat cu trupşoru-ngreunat.* POP; **a purcede îngreunată**, v. **purcede**. [V. ***îngreuna***].

îngrijá, îngrijez vb. (rar; refl.) a se îngrijora, a se nelinişti, a se teme: *dă-i vin cît o putea bea, da de bani nu te-ngrija.* POP. [***În*** + ***grijă*** + *-a*].

îngrijáre, îngrijări f. (rar) îngrijorare, grijă; neliniştire, frămîntare: *această stare de lucruri pricinuia o mare îngrijare domnitorului.* OD.; (fig.) *valurile de iarbă ... însuflă îngrijarea nestatornicului ocean.* OD. [V. ***îngrija***].

îngriját, ~ţi, îngrijată, ~e a. (rar) îngrijorat, neliniştit: *cerca a surîde, dar atît de dureros şi atît de îngrijat.* EM. [V. ***îngrija***].

îngrijí, îngrijesc vb. **1.** (tr., intr. şi refl.) a avea grijă, a purta de grijă: *în lipsa lui, n-avea cine să-i îngrijească de casă.* CR.; *mi-a dat însărcinarea să mă îngrijesc de soarta casei.* TUD.; *a îngriji de copii;* **2.** (tr.) a păstra ceva curat, în bună stare: *îşi îngrijeşte casa;* **3.** (refl.) a se preocupa, a vedea de ceva: *vezi cum mă îngrijesc de soarta ta?* AL.; (tr.) *o dată pe an călătorea la băi pentru a-şi îngriji sănătatea.* GHEŢIE; **4.** (refl.) a-şi vedea de sănătate, a urma un tratament: *se îngrijeşte la cel mai bun doctor;* **5.** (refl.) a-şi procura din vreme, a face pregătirile necesare: *îngrijeşte-te de bani şi pentru revistă.* GHICA; **6.** (tr.) a efectua operaţiile în vederea editării: *acest volum este cules şi îngrijit de un admirator.* CĂL.; **7.** (înv.; refl. şi intr.) a fi îngrijorat, neliniştit; a-şi face griji, a se teme: *nu te îngriji de asta.* CR. [***În*** + ***grijă*** + *-i*].

îngrijíre, îngrijiri f. **1.** acţiunea de a (se) îngriji şi rezultatul ei; **2.** purtare de grijă; solicitudine: *doamna în prevăzătoarea-i îngrijire.* OD.; **3.** precauţie, atenţie, băgare de seamă: *curăţi părul de uscături şi de omizi cu mare îngrijire.* CR.; *trebuie luat lucrul cu îngrijire;* **4.** (înv.) îngrijorare, teamă: *tot oraşul era adunat ..., aşteptînd cu îngrijire sfîrşitul.* NEGR.; **5.** atenţie, preocupare, interes, grijă pentru ceva: *Harap-Alb, luînd aripa cu bucurie, o strînge cu îngrijire.* CR.; **6.** supraveghere, control, verificare însoţite de măsuri de amelioare: *cu toate îngrijirile şi doctorile, boala are să mă sfîrîie încă o săptămînă.* GHEŢIE; **7.** efectuarea operaţiilor în vederea editării: *altă ediţie e ediţia Şaraga, apărută la început sub îngrijirea nu ştiu cui.* IBR. [V. ***îngriji***].

înghijít, ~ţi, înghijită, ~e a. **1.** aflat în grija cuiva; **2.** aflat în stare bună, păstrat bine: *haine înghijite*; **3.** îmbrăcat cu grijă; spilcuit, dichisit: *părea nesfîrşit mai curat şi mai înghijit ca mine.* PETR.; **4.** făcut cu grijă: *să nu trădez ceva din starea mea de spirit printr-o grafie dezordonată sau, dimpotrivă, prea înghijită.* GHEŢIE; **5.** (înv.) neliniştit, plin de griji, îngrijorat: *cît erau ei de înghijiţi, despre ziuă au adormit.* CR.; (adv.) *cerca a surîde, dar atît de dureros şi atît de înghijit.* EM. [V. **înghijí**].

înghijitór, ~i, înghijitoáre a. (rar) care e de natură să neliniştească, care inspiră grijă; îngrijorător: *un zgomot ciudat tulbură liniştea înghijitoare a casei.* MACED.; *ştiri înghijitoare.* // m., f. **1.** persoană care îngrijeşte şi supraveghează un imobil; intendent: *stăpîna acestei slujnice era ... înghijitoarea de la palatul lui Făt-Frumos.* CR.; **2.** persoană care îngrijeşte pe cineva, care poartă cuiva de grijă: *înghijitoare de păsări.* ISP. [*Înghíji* + *-tor*].

înghijoră, înghijorez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) face griji, a (se) nelinişti, a (se) alarma: *începură a se înghijora.* ISP. [*În* + *grijă* + *-ura*].

înghijoráre, înghijorări f. stare a omului îngrijorat; temere, neliniştе: *îl împresurau fantasmele gîndurilor şi înghijorărilor.* SAD. [V. *înghijora*].

înghijorát, ~ţi, înghijorată, ~e a. **1.** cuprins de griji, de neliniştе, de teamă: *bătrînii erau tăcuţi şi înghijoraţi.* SAD.; **2.** care exprimă îngrijorare; care caracterizează pe omul cuprins de îngrijorare: *cu ochii roşii de nesomn, cu faţa îngrijorată, îi aducea un bilet.* TUD. [V. *înghijora*].

înghijorătór, ~i, înghijorătoáre a. care produce grijă, neliniştе, teamă; care îngrijorează: *ştirile de mai jos ... sînt de o îngrijorătoare gravitate.* EM.; *maculatura literară ia proporţii îngrijorătoare.* IBR. [*Înghijora* + *-tor*].

înghopá, înghóp vb. **1.** (tr.) a băga în groapă; a înmormînta: *vor fi înghopate trupurile celor morţi.* B.-DEL.; *a înghopa un mort*; (refl. pas.) *amîndoi în Roma, mărturisind s-au înghopat.* ANTIM; **2.** (tr.) a băga în pămînt; a acoperi cu pămînt: *a înghopa o comoară*; (refl.) *am izbutit de m-am înghopat în ţărînă la rădăcina unui păpuşoi.* CR.; **3.** (tr.) a muşuroi, a trage pămînt: *a înghopa un trandafir, via*; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) cufunda în ceva; a (se) înfunda: *înghop în palme capul.* COŞB.; *s-a înghopat între cărţi*; **5.** (fig.; refl.) a ajunge, a se stabili într-un loc izolat, retras; a se izola: *Vidra nu vrea să se înghoape la ţară.* HASD. [*În* + *groapă* + *-a*].

înghopáre, înghopări f. **1.** faptul de a înghopa; înghopat[1], înmormîntare: *aşa să numără zilele înghopării.* BIBLIA; **2.** acoperire cu pămînt: *nu ne văzusem de cînd cu înghoparea manuscriselor.* GHEŢIE; *înghoparea viei se face toamna.* [V. *înghopa*].

înghopát[1] n. **1.** faptul de a (se) înghopa; înghopare; **2.** acoperire cu pămînt a viţei de vie, toamna. [V. *înghopa*].

înghopát[2]**, ~ţi, înghopată, ~e** a. **1.** băgat în groapă; înmormîntat: *şi popor, şi regi, şi preoţi înghopaţi-s sub ruine.* EM.; **2.** acoperit cu pămînt: *vie înghopată*; **3.** ascuns în pămînt: *se spunea că acea răzăşime cuprinsă are înghopate comori de zloţi şi taleri.* SAD.; **4.** (fig.) cufundat, afundat, adîncit: *stă înghopat în cărţi.* [V. *înghopa*].

înghopăciúne, înghopăciuni f. (pop.) înmormîntare; ceremonie de înmormîntare: *n-am mai văzut-o decît de două ori: la nuntă şi la înghopăciune.* SAD.; **de înghopăciune,** trist, jalnic: *cîntece de înghopăciune.* OD. [*Înghopa* + *-ăciune*].

înghopátór, înghopători m. (înv.) persoană care înghoapă morţii; gropar: *şi înghopară înghopătorii pe Israil.* BIBLIA. [*Înghopa* + *-tor*].

înghoşá, înghóş vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face mai gros, mai voluminos: *trunchiul copacului s-a înghoşat*; **a se înghoşa gluma** (sau **treaba, lucrul**), a nu mai fi de glumă; a lua o întorsătură neplăcută, îngrijorătoare: *s-a înghoşat gluma.* PANN; **2.** (tr. şi refl.) a (se) face mai dens: *laptele s-a înghoşat*; **3.** (refl.) a se îndoi, a-şi spori numărul; **4.** (refl.) a căpăta timbru mai gros: *vocea i s-a înghoşat.* [Lat. **ingrossiare* (<*grossus*)].

înghoşáre, înghoşări f. acţiunea de a (se) înghoşa şi rezultatul ei; mărire a volumului, a numărului, a densităţii: *fiilor de coloni li se deschide astfel drumul care va duce la înghoşarea rîndurilor burgheziei în formaţie.* BL.; (fig.) *lucrurile, de contururi iluzorii, par simple înghoşări de atmosferă.* BL. [V. **înghoşa**].

înghoşát, ~ţi, înghoşată, ~e a. **1.** devenit sau făcut (mai) gros; **2.** devenit (mai) vîscos: *lapte înghoşat*; **3.** care a căpătat timbru mai gros: *i-a răspuns cu vocea înghoşată*; **4.** (fig.) accentuat, pronunţat; (adv.) *Victor Ion Popa ardelenizează înghoşat.* CĂL. [V. **înghoşa**].

înghoşătór, înghoşătoáre n. aparat pentru eliminarea apei dintr-o pastă. [*Înghoşa* + *-tor*].

înghrozí, înghrozesc vb. **1.** (tr.) a insufla, a provoca groază; a înspăimînta: *cine poate să fie omul care te-a înghrozit?* ALEX.; **2.** (refl.) a fi cuprins de teamă, de groază; a se speria tare: *Satan rîde ..., lumea se-ngrozeşte.* AL. [*În* + *groază* + *-i*].

înghroziciúne, înghroziciuni f. (înv.) faptă, situaţie, ameninţare înghrozitoare; înghrozire: *nice cu măguliri înduplecîndu-l, nice cu-ngroziciuni înfundîndu-l.* DOS. [*Înghrozi* + *-ciune*].

înghrozíre, (rar) **înghroziri** f. **1.** acţiunea de a (se) înghrozi şi rezultatul ei; **2.** groază, spaimă: *poţi tu să-ţi închipuieşti un asemenea chin, fără să plîngi ... de înghrozire?* EM.; **3.** (înv.) ameninţare, înghroziciune: *laude şi înghroziri de astea am mai auzit.* NEGR. [V. *înghrozi*].

înghrozít, ~ţi, înghrozită, ~e a. **1.** cuprins de groază; înspăimîntat: *pămîntul înghrozit.* AL.; **2.** (înv.) înspăimîntător , înghrozitor: *spuind ei de tîmplarea înghrozită şi de voinicul fără de teamă.* B.-DEL. [V. *înghrozi*].

înghrozitór, ~i, înghrozitoáre a. **1.** care înghrozeşte, înspăimîntător: *ne dă impresia acelor furtuni de vară, scurte dar înghrozitoare, cînd pentru o clipă parcă lumea e în cumpănă.* IBR.; **2.** mare, imens; cumplit, teribil: *contractă datorii înghrozitoare şi şezu la închisoare pentru neplata lor.* CĂL.; **3.** execrabil, respingător, prost: *traducerile sînt în majoritatea cazurilor înghrozitoare.* CĂL. // adv. **1.** foarte mult, foarte tare: *se chinuie înghrozitor*; **2.** extrem de ...: *înghrozitor de leneş.* [*Înghrozi* + *-tor*].

înghruzí vb. v. **îngurzi**.

înghrugitá vb. v. **ingurgita**.

înghuluí, înghuriuiesc vb. (reg.; refl.) a intra în relaţii de dragoste; a se drăgosti: *v-aţi înghuluit împreună?* AL. [*În* + *gurlui*[2]].

înghurzí, înghurzesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a strînge, a aduna în creţuri marginile unui obiect (pînză, sac, opincă etc.) cu ajutorul unei sfori sau cureluşe: *croind cîte o pereche de opinci ... le-a înghruzit frumos.* CR.; **2.** (refl.) a se încreţi, a se strînge: *mi se înghruzise grumazul stînd ghemuit.* SAD.; (şi: **înghruzi**). [*În* + **gurz* (<lat. **gurgeus*=*gurges*) + *-i*].

înghurzít, ~ţi, înghurzită, ~e a. (reg.) strîns, adunat în creţuri; încreţit. [V. *înghurzi*].

înghurzitúră, înghurzituri f. (reg.) încreţitură, creţ. [*Înghurzi* + *-tură*].

înghúst, ~şti, înghustă, ~e a. **1.** care are lăţime mică: *a trecut ca un tîrgovăţ grăbit pe străzi înguste şi întortocheate.* SAD.; *stofă îngustă*; **2.** lipsit de lărgime; strîmt, limitat: *lumea-i părea îngustă.* AL.; (p. ext.) *creşterea literaturii române se face cu atîta repeziciune într-un timp îngust.* CĂL.; (fig.) *ni se pare că văd inconştientul într-o perspectivă mult prea îngustă.* BL.; **3.** (fig.) lipsit de orizont; care are puţine capacităţi; mărginit: *ciocnirea cu pompierii e descrisă de îngustul patriot ca o mascaradă fără vitejie şi fără sens.* CĂL.; *spirit îngust.* [Lat. ***angustus***].

îngustá, îngustez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face (mai) îngust: *strîmtoarea se îngusta din ce în ce mai mult.* SAD.; **2.** (fig.; tr.) a micşora, a reduce: *nu îngustez, nici defaim rolul oamenilor* OD. [Lat. ***angustare***].

îngustáre, îngustări f. **1.** acţiunea de a (se) îngusta: *prin îngustarea orizontului s-a sărăcit ... varietatea şi complexitatea de conţinut a teoriei cunoaşterii.* BL.; **2.** lipsă de orizont, de perspectivă; îngustime: *s-a apelat la poeţi să facă ei înşişi eseistică, ferindu-se de îngustare.* CĂL. [V. **îngusta**].

îngustát, ~ţi, îngustată, ~e a. care a devenit îngust; cu lăţimea redusă: *drum îngustat.* [V. **îngusta**].

îngustíme, îngustimi f. **1.** însuşirea de a fi îngust; (concr.) loc îngust: *urmăream atunci lupi, vîram uneori pe unul în îngustimea din fund a văii.* SAD.; (p. ext.) *îngustimea spaţiului nu ne permite să dezbatem astăzi cestiunea cu documente în mînă.* EM.; (fig.) *sîntem foarte înapoiaţi ... lipsa de curiozitate ştiinţifică explică şi îngustimea orizontului critic.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsă de orizont; incapacitate de a concepe ceva în mare: *ceea ce se remarcă numaidecît la Titu Maiorescu este îngustimea recepţiunii sale critice.* CĂL.; *îngustime de minte.* [***Îngust*** + *-ime*].

înhăitá, înhăitez vb. (refl.) a se asocia, a se întovărăşi (în vederea săvîrşirii unor fapte reprobabile): *nu concepea ca nepotul său să se înhăiteze cu copiii propriilor lor ţărani.* GHEŢIE; *se înhaită cu toţi nebunii.* [*În* + *haită* + *-a*].

înhăitáre, înhăitări f. **1.** faptul de a se înhăita; asociere pentru a săvîrşi fapte reprobabile; **2.** întovărăşire (cu persoane de proastă calitate). [V. **înhăita**].

înhămá, înhám vb. **1.** (tr.) a pune hamul pe cal sau pe alt animal de tracţiune (şi a-l prinde la căruţă, trăsură etc.): *răpede zvîrle nişte coşolină în căruţă, ... înhamă iepuşoarele.* CR.; (fig.) *a patra primăvară acuma se grăbeşte la caru-i să înhame pe zefirii uşori.* ALEX.; (refl. pas.) *s-au înhămat caii la două sănii.* SAD.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) angaja la un lucru greu: *aducîndu-şi nepotul la moşie, se înhămase la o treabă mai grea decît îşi închipuise.* GHEŢIE. [*În* + *ham*[2] + *-a*].

înhămáre, înhămări f. acţiunea de a (se) înhăma; înhămat[1]. [V. ***înhăma***].

înhămát[1] n. acţiunea de a înhăma: *îl ajută la înhămatul cailor.* [V. ***înhăma***].

înhămát[2]**, ~ţi, înhămată, ~e** a. **1.** cu hamurile puse (şi prins la căruţă): *eu vă aştept cu caii înhămaţi.* CR.; **2.** (fig.) angajat la o muncă grea; **3.** (fig.) purtat de alţii, după voinţa lor. [V. ***înhăma***].

înhăpá, înháp vb. (rar; tr.) a apuca, a prinde iute cu gura; a lua şi a mînca cu lăcomie; a hăpăi: *înhapă ca lupul.* [*În* + *hap*[2] + *-a*].

înhăţá, înháţ vb. **1.** (tr.) a apuca repede şi cu violenţă; a înşfăca: *chipul zbîrlit al unui lup, apărîndu-se crîncen în contra unei întrege droaie de cîini cari îl înhaţă de gît, de urechi, de coamă.* OD.; (refl. pas.) **a se înhăţa la bătaie,** a începe să se lupte, a se lua la bătaie: *erau să se înhaţe la bătaie cu armele.* BĂLC.; **2.** (rar; refl.) a se porni, a se încinge prin surprindere, pe nepregătite: *lupte mărunte se înhăţau între unii şi alţii.* BĂLC. [*În* + *haţ* + *-a*].

înhăţáre, înhăţări f. acţiunea de a (se) înhăţa; înşfăcare. [V. ***înhăţa***].

înhăţát, ~ţi, înhăţată, ~e a. prins repede şi pe neaşteptate; înşfăcat. [V. ***înhăţa***].

înhemeít, ~ţi, înhemeită, ~e a. (reg.) zăpăcit, ameţit: *Parpangel cu mintea înhemeită de cele care lui să tîmplasă.* B.-DEL. [*În* + *hămei* (înv.) + *-it*].

înhîrzobát, ~ţi, înhîrzobată, ~e a. (reg.) înfundat, rău croit: *cu picioarele încălţate în opinci înhîrzobate.* POP. [*În* + *hîrzob* + *-at*].

înhobotá, înhobotez vb. (reg.) a pune hobotul pe capul miresei, la cununie. [*În* + *hobot* + *-a*].

înhobotáre, înhobotări f. (reg.) acţiunea de a înhobota, punere a hobotului pe capul miresei. [V. ***înhobota***].

înhorbotát, ~ţi, înhorbotată, ~e a. (reg.) împodobit cu horbotă; dantelat: *mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate.* NEGR. [*În* + *horbotă* + *-at*].

înhulpát, ~ţi, înhuipată, ~e a. (reg.) îmbrăcat în haină cu blană de vulpe: *un drumeţ înhulpat.* [*În* + *hulpe* (=*vulpe*) + *-at*].

înhumá, înhumez vb. (tr.) a înmormînta, a îngropa: *am înhumat cadavrul într-un mormînt adînc.* IBR. [Din fr. ***inhumer***, lat. ***inhumare***].

înhumáre, înhumări f. acţiunea de a înhuma; înmormîntare: *incinerarea fiind înlăturată, se adoptă înhumarea.* CĂL. [V. ***înhuma***].

înieptá, îniépt vb. (reg.; refl.) a se repezi, a se azvîrli; a se opinti. [Lat. ***injectare***].

înierbá, înierbez vb. (rar; tr.) **1.** a planta cu iarbă un teren sterp; **2.** a mina cu iarbă de puşcă: *înierbară şi locul de la mănăstirea Radului-vodă, cu gînd ca să-i dea foc.* ISP. [*În* + ***iarbă*** + *-a*].

înіuţí, înіuţesc vb. (înv.; refl.) a se iuţi, a se întărîta: *ursul înіuţit de mărire mergea mormăind.* B.-DEL. [*În* + ***iute*** + *-i*].

înіuţít, ~ţi, înіuţítă, ~e a. (înv.) grăbit, repede, iuţit: *cu dovezi şi voroavă înіuţită vru s-arete din minte şi carte.* B.-DEL. [V. ***înіuţí***].

înjghebá, înjghebez şi (reg.) **înjghéb** vb. (tr.) **1.** a alcătui ceva (din lucruri aflate la îndemînă); a improviza: *s-a hotărît să o lase în plata Domnului şi să-şi înjghebeze altă gospodărie.* REBR.; (refl. pas.) *pitarul se arătă entuziasmat de începerea de a se înjgheba o armată românească.* CĂL.; (refl.) *era firesc ca concomitent cu acest proces să se înjghebeze treptat o orientare de emancipare de sub constrîngeri.* BL.; **2.** a construi, a întemeia: *mai pe urmă şi-a înjghebat şi o căsuţă.* CR.; **3.** a face rost, a încropi: *am să înjgheb şi eu în vremea asta ceva bani.* SAD.; *a înjghebat un mic capital.* [*În* + ***jgheab*** + *-a*].

înjghebáre, înjghebări f. acţiunea de a înjgheba şi rezultatul ei; alcătuire improvizată: *să afla adeseori în strîmtorire la înjghebarea lucrurilor de care ave trebuinţă.* DRĂGHICI; *tot timpul cît a durat epoca de înjghebare a doctrinei creştine.* BL. [V. ***înjgheba***].

înjghebát, ~ţi, înjghebată, ~e a. alcătuit la repezeală (din materiale puţine, întîmplătoare); încropit. [V. ***înjgheba***].

înjobenát, ~ţi, înjobenată, ~e a. (rar) cu joben pe cap: *vizitiul cupeului ... e înjobenat.* CĂL. [*În* + *joben* + *-at*].

înjosí, înjosesc vb. **1.** (înv.; tr.) a lăsa în jos; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) umili, a (se) dezonora: *această oaste a îngiosit de atîtea ori trufia semilunei.* NEGR.; *nu ne-am înjosit a întrebuinţa apucăturile coţcăreşti ale foilor fanariote.* EM. [*În* + *jos* + *-i*].

înjosíre, înjosiri f. acţiunea de a (se) înjosi şi rezultatul ei; umilire: *vedem mărirea căzută-n înjosire.* AL.; *aşa spuneau contemporanii ... că prin glorificarea trecutului se urmăreşte glorificarea lor.* IBR. [V. ***înjosí***].

înjosít, ~ţi, înjosítă, ~e a. **1.** degradat, depreciat: *tot ce-i mai de rînd şi mai înjosit în oraşele româneşti.* EM.; **2.** umilit; **3.** trivial, vulgar: *multe expresii înjosite.* MAIOR. [V. ***înjosí***].

înjositór, ~i, înjositoáre a. care înjoseşte; umilitor, degradant: *situaţia e dintre cele mai înjositoare.* CĂL. [***Înjosí*** + *-tor*].

înjugă, înjúg vb. **1.** (tr.) a pune vitele la jug: *o pereche de boi ... cum sînt mai buni de înjugat la car.* CR.; **2.** (fig.; refl.) a se angaja la o muncă grea; a se înhăma; **3.** (fig.; refl.) a se articula, a se uni: *locul unde fundul ţestei să înjugă cu şira spinării ne durea.* DELAVR.; **4.** (fig.; refl.) a se supune: *cine se înjugă grijei şi onoarei.* COR. [Lat. ***injugare***].

înjugáre, înjugări f. acţiunea de a (se) înjuga; înjugat[1]. [V. ***înjuga***].

înjugát[1] n. faptul de a (se) înjuga, înjugare. [V. ***înjuga***].

înjugát[2], ~ţi, înjugată, ~e a. pus la jug. [V. ***înjuga***].

înjumătát, ~ţi, înjumătată, ~e a. (înv.) care reprezintă jumătate din întreg; înjumătăţit: *taie pe toţi ş-apasă-n ţărînă ce nu cinstesc luna îngiumătată.* B.-DEL. [*În* + ***jumătate*** + *-at*].

înjumătăţát a. v. **înjumătăţit.**

înjumătăţí, înjumătăţesc vb. (tr.) **1.** a împărţi în două părţi egale; a reduce la jumătate: *ciudat mod de favorizare, acesta de a-mi înjumătăţi partea cuvenită.* PETR.; **2.** a amesteca pe din două cu ceva; a îndoi: *a înjumătăţi vinul cu apă.* [*În* + ***jumătate*** + *-i*].

înjumătăţíre, înjumătăţiri f. acţiunea de a înjumătăţi; împărţire în jumătate. [V. ***înjumătăţi***].

înjumătăţít, ~ţi, înjumătăţítă, ~e a. redus la jumătate; împărţit în două; (înv.) înjumătat: *răspund la fieştecare strigăt cu vorbe asemene, însă înjumătăţate.* B.-DEL.; *priveşte-ţi oastea obosită şi-ngiumătăţită!* AL.; (şi: (înv.) **înjumătăţat**). [V. ***înjumătăţi***].

înjunghiá, înjúnghi vb. (tr.) **1.** a înfige un cuţit, un pumnal etc. în cineva: *pe Alexandru Cornea ... boierii l-au înjunghiat la o vînătoare.* SAD.; (refl.) *Ioan dă o otravă Frumoasei şi se înjunghie.* CĂL.; **2.** a tăia un animal (pentru consum): *doi berbeci ... a înjunghiat Mărin Foamete.* ST.; (fig.) *am şi înjunghiat cîţiva harbuji într-ales.* CR.; **3.** a simţi sau a provoca o durere (acută): *mă simt înjunghiată de durere înţelegînd că tot ce are e zadarnic.* SAD.; *mă înjunghie în spate.* [***În*** + ***junghia***].

înjunghiát[1] n. **1.** înjunghiere; **2.** (înv.; fig.) sacrificare. [V. ***înjunghia***].

înjunghiát[2], ~ţi, înjunghiată, ~e a. **1.** străpuns cu o armă ascuţită; **2.** tăiat, sacrificat: *porc înjunghiat*; **3.** cuprins de o durere acută, ascuţită, de un junghi. [V. ***înjunghia***].

înjunghiére, înjunghieri f. acţiunea de a înjunghia (un animal); înjunghiat[1]: *Negoiţă venea ca un viţel la înjunghiere.* GAL. [V. ***înjunghia***].

înjunghietór, ~i, înjunghietoáre a. şi m., f. (rar) (persoană) care înjunghie, care ucide (animalele). [***Înjunghia*** + *-tor*].

înjunghietúră, înjunghieturi f. **1.** junghi; **2.** rană produsă prin înjunghiere; loc unde a fost înfipt cuţitul. [***Înjunghia*** + *-tură*].

înjurá, înjúr vb. (tr., într. şi refl.) a(-şi) spune cuvinte înjurioase, insultătoare (în forma unei imprecaţii); a (se) sudui: *pe mine toţi mă-njur.* ALEX.; *un om din popor înjură, un om cult îşi arată ironia.* IBR.; (şi: **injura**). [Lat. ***injurare***].

înjurătúră, înjurături f. **1.** cuvînt sau expresie cu care se înjură; sudalmă: *avea totdeauna o înjurătură.* VLAH.; **2.** injurie, ocară: *neamţu crede-n băutură şi unguru-n înjurătură.* POP. [***Înjura*** + *-tură*].

înlăcrimá, înlăcrimez vb. (intr.) **1.** a se umple de lacrimi: *ochii i-au înlăcrimat la aflarea ştirii;* **2.** a plînge: *a înlăcrimat de emoţie.* [***În*** + ***lacrimă*** + *-a*].

înlăcrimát, ~ţi, înlăcrimată, ~e a. plin de lacrimi; plîns: *o ţintea cu ochi buni şi înlăcrămaţi.* SAD.; *nu mai putem vedea cu ochii voştri înlăcrimaţi!* VIERU; (fig.) *supt strălucirea-nlăcrimată a dimineţilor de vară.* GOGA. [V. ***înlăcrima***].

înlănţúi, înlănţui şi **înlănţuiesc** vb. **1.** (tr.) a pune în lanţuri; a lega cu un lanţ; **2.** (fig.; tr.) a nu da voie să se manifeste; a încătuşa: *cu ce drit vrei să-mi priveghezi purtările ... şi să-mi înlănţuieşti voile?* NEGR.; **3.** (tr.) a cuprinde de jur împrejur: *înlănţuindu-mi gîtul cu braţe de zăpadă.* EM.; **4.** (fig.; tr.) a captiva, a subjuga, a supune: *o teamă rece, istovitoare, mi se furişa în simţiri şi-mi înlănţuia inima.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a coordona, a împreuna (în mod logic): *a-şi înlănţui ideile*; **6.** (refl.) a urma într-o succesiune: *evenimentele se înlănţuie logic;* (p. ext.) *se înlănţuie un danţ în sunetul cimpoaielor scitice.* CĂL. [***În*** + ***lanţ*** + *-ui;* cf. fr. ***enchaîner***].

înlănţuíre, înlănţuiri f. **1.** acţiunea de a (se) înlănţui şi rezultatul ei: *legea ei e-nlănţuirea unui şir de nedreptăţi.* COŞB.; **2.** înşiruire de lucruri legate între ele: *viaţa domestică ... e o înlănţuire de gesturi şi ritualuri automate.* GHEŢIE. [V. ***înlănţui***].

înlănţuít, ~ţi, înlănţuítă, ~e a. **1.** pus în lanţuri; încătuşat: *dar nu-i totuna leu să mori ori cîne-nlănţuit.* COŞB.; (fig.) *farmecele mă ţineau înlănţuită.* ISP.; (subst.) *înlănţuitul pe stîncă devine Isus Crucificatul.* CĂL.; **2.** prins unul de altul cu braţele; **3.** legat unul de altul; aşezat într-o înşiruire, într-o succesiune: *idei înlănţuite.* [V. ***înlănţui***].

înlătură, înlătur vb. (tr.) **1.** a da la o parte; a îndepărta: *trebuia să înlătur grelele obloane de la ferestre.* GHEŢIE; (p. ext.) *neamurile robite s-ar putea scula înlăturînd de la Bizanţ spurcăciunea.* SAD.; (refl. recipr.) *cele două momente se înlătură, dar se şi condiţionează reciproc.* BL.; **2.** (p. ext.) a face să dispară: *înlătură grija de pe fruntea bătrînilor.* DELAVR.; **3.** a respinge adoptînd altceva; a refuza, a nu primi: *incinerarea fiind înlăturată, se adoptă înhumarea.* CĂL. [***În*** + ***lături*** + *-a*].

înlăturáre, înlăturări f. acţiunea de a înlătura şi rezultatul ei; îndepărtare: *din înlăturarea judecăţii particulare rezultă înlăturarea judecăţii universale.* MAIOR. [V. ***înlătura***].

înlăúntru adv. v. **înăuntru.**

înlemní, înlemnesc vb. (intr.) a rămîne nemişcat (de spaimă, de uimire etc.); a încremeni, a înmărmuri: *de mînie, o-nlemnit pe loc.* AL.; (tr.) *un ţap de pădure înlemneşte pe vînător prin liniştea misterioasă cu care apare.* CĂL. [***În*** + ***lemn*** + *-i*].

înlemníre, înlemniri f. faptul de a înlemni; încremenire; (p. ext.) spaimă, uimire: *spaimă, mirare şi înlemnire au cuprins pe bietul Vineri.* DRĂGHICI. [V. ***înlemni***].

înlemnít, ~ţi, înlemnită, ~e a. încremenit, ţintuit, nemişcat de frică, de spaimă sau de uimire: *noi, cînd am văzut asta, am rămas înlemniţi.* CR. [V. ***înlemni***].

înlesní, înlesnesc vb. **1.** (tr.) a face să fie mai lesne de înfăptuit; a uşura; (p. ext.) a favoriza, a mijloci: *îi înlesni repede cuprinderea acelei ţări.* BĂLC.; **2.** (tr.) a ajuta pe cineva (băneşte); a uşura cuiva ceva: *să-nflorească, să rodească, Dumnezeu să le pliovească, pe mine să mă-nlesnească.* POP; **3.** (rar; refl.) a dispune de mijloace pentru ceva: *nu ştie dacă se va putea înlesni să facă nunta în iarna asta.* REBR.; *nu mă înlesnesc acum.* [***În*** + ***lesne*** + *-i*].

înlesníre, înlesniri f. **1.** acţiunea de a (se) înlesni şi rezultatul ei; **2.** (p. ext.) uşurinţă de a face ceva: *aceasta n-a făcut-o cu obişnuita lui înlesnire.* VLAH.; **cu înlesnire**, cu uşurinţă; lesne, uşor: *capete cari se pleacă cu înlesnire ori în ce parte.* EM.; **3.** ajutorare, ajutor: *nu cunoştea cei mai mulţi a naţii noastre folosul şi înlesnirea ştiinţelor în limba românească.* HEL.; **4.** bunăstare, avere: *s-ar zice că se bucura în 1865 de oarecare înlesnire.* CĂL. [V. ***înlesni***].

înlesnitór, ~i, înlesnitoáre a. care înlesneşte. [***Înlesni*** + *-tor*].

înliboví, înlibovesc vb. (înv.; refl.) a se îndrăgosti: *înlibovindu-să în copile călătoriea întins din ţară-n ţară.* B.-DEL.; (refl. recipr.) *tinerii se înlibovesc.* CĂL. [***În*** + ***libov*** + *-i*].

înlocuí, înlocuiesc vb. (tr.) **1.** a pune ceva sau pe cineva în locul altuia: *a vrut să excludă toate neologismele şi să le înlocuiască cu cuvinte româneşti.* IBR.; **2.** a ţine (temporar) locul altuia; a suplini: *Diana şedea ceasuri întregi, apoi venea Mini şi o înlocuia cel mult o oră.* CĂL.; *l-am înlocuit cîtva timp*; **3.** a îndepărta pe cineva dintr-un post, numind pe altcineva: *contabilul a fost înlocuit*; **4.** a schimba, a substitui: *ştiinţa nu va putea niciodată înlocui metafizica.* BL. [***În*** + ***loc*** + *-ui*].

înlocuíbil, ~i, înlocuibilă, ~e a. (rar) care se poate înlocui, substitui prin altceva sau prin altcineva; substituibil: *valorile stilistice conştiente sînt ... înlocuibile cu altele de aceleaşi gen.* BL. [***Înlocui*** + *-bil*].

înlocuíre, înlocuiri f. acţiunea de a înlocui şi rezultatul ei; substituire, suplinire: *cereau alungarea cuvintelor franţuzeşti şi înlocuirea lor cu cuvinte italieneşti.* IBR. [V. ***înlocui***].

înlocuitór, ~i, înlocuitoáre a. (şi subst.) care înlocuieşte (pe cineva); care ţine locul (cuiva); substitut: *declinînd propunerea de a deveni profesor de latină, se pune problema găsirii unui înlocuitor.* GHEŢIE; *cafea cu înlocuitori.* [***Înlocui*** + *-tor*].

înluminá, înluminez vb. (rar; tr.) a împodobi cu miniaturi colorate: *migăloşii miniaturişti ... înluminau cu poleiele şi cu văpsele cleioase mulţimea de manuscripte.* OD. [Din fr. ***enluminer***].

înlúntru adv. v. **înăuntru.**

înmagazináˌ înmagazinez vb. (tr.) **1.** a pune într-o magazie; a depozita, a stoca (mărfuri, produse etc.); **2.** a acumula (căldură, energie etc.): *un gaz fluidificat e mişcare înmagazinată prin presiune şi răceală.* EM.; **3.** (fig.) a aduna, a reţine (cunoştinţe). [Din fr. ***enmagasiner***].

înmagazináre, înmagazinări f. acţiunea de a înmagazina. [V. ***înmagazina***].

înmagazinát, ~ţi, înmagazinată, ~e a. stocat, acumulat: *instinctele nu sînt altceva decît energie înmagazinată, netradusă în mişcare.* EM. [V. ***înmagazina***].

înmalacofát, ~ţi, înmalacofată, ~e a. (înv.) îmbrăcat cu malacof: *ferchezuite, încorsetate şi înmalacofate.* NEGR. [***În*** + ***malacof*** + *-at*].

înmatriculá, înmatriculez vb. (tr. şi refl.) a (se) înscrie într-o matricolă. [Din fr. ***immatriculer***, lat. ***immatriculare***].

înmatriculáre, înmatriculări f. acţiunea de a (se) înmatricula şi rezultatul ei; înscriere într-o matricolă. [V. ***înmatricula***].

înmatriculát, ~ţi, înmatriculată, ~e a. **1.** înscris într-o şcoală, într-o facultate etc.: *elev, student înmatriculat;* **2.** care a primit un număr de înmatriculare: *maşină înmatriculată;* **3.** care a fost înscris într-o matricolă: *soldat înmatriculat.* [V. ***înmatricula***].

înmănuncheá, înmănunchez vb. **1.** (tr.) a strînge, a lega în mănunchi; **2.** (fig.; refl.) a se reuni, a se aduna la un loc: *în jurul lui se înmănunchease un popor de voinici.* SAD. [***În*** + ***mănunchi*** + *-a*].

înmănunchéat, ~ţi, înmănuncheată, ~e a. **1.** legat în mănunchi; **2.** (fig.) strîns la un loc. [V. ***înmănuncheá***].

înmănunchére, înmănuncheri f. faptul de a (se) înmănunchea; reunire, unire, adunare la un loc: *orice corp e o înmănunchiere vremelnică de atomi.* BL. [V. ***înmănuncheá***].

înmănuşát, ~ţi, înmănuşată, ~e a. cu mănuşi: *domnul cavaler salută cu mîna înmănuşată.* SAD.; *femei fardate ... şoseşc în landouri întîmpinate de lachei înmănuşaţi.* CĂL. [***În*** + ***mănuşă*** + *-at;* cf. fr. ***ganté***].

înmărmurí, înmărmuresc vb. (intr.) a rămîne nemişcat (de frică, de uimire); a împietri, a încremeni: *soarele-mi vedea şi înmărmurea.* POP. [***În*** + ***marmură*** + *-i*].

înmărmuríre, înmărmuriri f. faptul de a înmărmuri: *întîlnirea, fără înmărmuriri şi înfiorări lunatece, cu o fată de ţară.* CĂL. [V. ***înmărmuri***].

înmărmurít, ~ţi, înmărmurită, ~e a. ţintuit locului; încremenit, înlemnit: *odată te văzusem – ş-am stat înmărmurit.* EM. [V. ***înmărmuri***].

înmărmuritór, ~i, înmărmuritoáre a. (rar) care înmărmureşte, care înspăimîntă: *la începutul cărţii sale ... ne-a dat toată înstrăinarea, toată spaima înmărmuritoare.* IBR. [***Înmărmuri*** + *-tor*].

înmiasmá, înmiasmez vb. (rar; tr.) a umple aerul cu miasme. [***În*** + ***miasmă*** + *-a*].

înmií, înmiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) mări de o mie de ori; (p. ext.) a (se) înmulţi, a spori foarte mult. [***În*** + ***mie*** + *-i*].

înmiíre, înmiiri f. (rar) acţiunea de a (se) înmii şi rezultatul ei; înmulţire, mărire: *luna ... durează o cărare de văpaie, ce pe-o repede-nmiire de mici unde o aşterne.* EM. [V. ***înmii***].

înmiít, ~ţi, înmiită, ~e a. (şi adv.) de o mie de ori mai mare sau mai mult; (p. ext.) foarte mare, foarte mult: *să ne-o închipuim înmiit de mare.* EM.; *Ipate se îmbogăţise însutit şi înmiit de cînd a venit Chirică în slujbă la dînsul.* CR. [V. ***înmii***].

înmiresmá, înmiresmez vb. (tr.) a răspîndi o mireasmă. [***În*** + ***mireasmă*** + *-a*].

înmiresmáre, înmiresmări f. faptul de a înmiresma; (concr.) miros plăcut. [V. ***înmiresma***].

înmiresmát, ~ţi, înmiresmată, ~e a. parfumat, mirositor: *aerul era proaspăt şi înmiresmat.* TUD.; (fig.) *prin valul întunericului ud un glas înmiresmat de crin aud.* VIERU. [V. ***înmiresma***].

înmînáˌ înmînez vb. (tr.) a da, a preda cuiva ceva în mînă: *îi înmînă ... ordinul scris, pe care ofiţerul îl citi cu o lanternă.* PR.; (refl. pas.) *am fost chemat pentru a mi se înmîna o hîrtie.* GHEŢIE. [***În*** + ***mînă***[1] + *-a*].

înmînáre, înmînări f. acţiunea de a înmîna; predare, remitere: *înmînarea unui premiu.* [V. ***înmîna***].

înmîndrít, ~ţi, înmîndrită, ~e a. (rar) mîndru, semeţ: *înmîndrit prin asemenea succese ... îşi formă un partid în armată.* EM. [***În*** + ***mîndru*** + *-it*].

înmlădiá, înmlădiez vb. (tr. şi refl.) a (se) mlădia, a (se) îndoi: *fierul numai prin foc se înmlădie.* BĂLC. [***În*** + ***mlădia***].

înmlădiére, înmlădieri f. **1.** acţiunea de a (se) înmlădia şi rezultatul ei; **2.** (fig.) modulaţie, inflexiune a unui sunet, a unei melodii: *Andrei mai fluieră o dată scurt, c-o înmlădiere mai joasă.* SAD. [V. ***înmlădia***].

înmoiná, pers. 3 **înmoinează** vb. (rar; refl.) a se încălzi vremea, a se face moină: *nu vă încredeţi în vreme, chiar cînd se-nmoinează.* CAR. [***În*** + ***moină*** + *-a*].

înmoldovení, înmoldovenesc vb. (rar; tr.) a da caracter moldovenesc, trăsături moldoveneşti: *socoteşte că neologismele trebuiesc înmoldovenite.* CĂL. [***În*** + ***moldovean*** + *-i*].

înmormîntá, înmormîntez vb. (tr.) **1.** a aşeza un mort în mormînt; a îngropa: *că ar fi trăit ultimele zile în mizerie şi ar fi fost înmormîntat în groapa comună a săracilor se contestă azi.* CĂL.; (fig.) *băieţii s-au strîns ciotcă împrejurul meu şi m-au înmormîntat cu năsip.* CR.; (refl.) *cu capul pe desagi, mă înmormîntai ... în căpiţa de fîn.* HOGAŞ; **2.** (fig.) a trece sub tăcere; a da uitării. [***În*** + ***mormînt*** + *-a*].

înmormîntáre, înmormîntări f. punere în mormînt a corpului unui defunct; ceremonie funerară, ritual care însoţeşte această acţiune; îngropare, înhumare: *or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare.* EM. [V. ***înmormînta***].

înmormîntát, ~ţi, înmormîntată, ~e a. îngropat, înhumat. [V. ***înmormînta***].

înmuguríˌ înmuguresc vb. (intr.) **1.** a da muguri; înmugurit[1]: *într-o zi văzu că pomul înmugureşe.* ISP.; (fig.) *aici, după aspre amărăciuni, a înmugurit pentru noi primăvara altei vieţi.* SAD.; **2.** (fig.) a lua naştere (în mintea cuiva). [***În*** + ***mugur*** + *-i*].

înmuguríre, înmuguriri f. faptul de a înmuguri; înmugurit[1]: *era, va să zică, în seara de ajun de Florii şi cutreierea un viscol care a ucis înmugurirea.* ARG. [V. ***înmuguri***].

înmugurít[1] n. înmugurire: *era vremea înmuguritului pomilor;* (fig.) *oştiri de ţurturi împînziră înmuguritul meu de ram.* VIERU. [V. ***înmuguri***].

înmugurít[2], ~ţi, înmugurită, ~e a. care a făcut muguri. [V. ***înmuguri***].

înmuiá, înmói vb. **1.** (tr.) a băga în apă sau în alt lichid; a muia, a uda, a umezi: *înmuind securea în sînge.* BĂLC.; *mă acuza că-mi înmoi peniţa în groapa de gunoi a societăţii.* CR.; (fig.) *toate lucrurile sînt înmuiate în tainâ.* BL.; **2.** (refl. şi tr.) a face sau a deveni (mai) moale (prin adaos de lichid sau prin încălzire): *puse un pesmet în apă, să se înmoaie, apoi începu să-nfulece.* TUD.; **3.** (refl.) a deveni mai puţin aspru: *îşi înmuia glasul, cu cît se înverşuna şi răcnea.* REBR.; *gerul s-a înmuiat;* **a (i se) înmuia (cuiva) inima**, a (se) înduioşa; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) potoli, a (se) calma, a (se) linişti: *Mihnea îşi înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi.* OD.; *sufletul se destinde şi se înmoaie.* IBR.; *pînă la urmă toţi s-au înmuiat.* [***În*** + ***muia***].

înmuiát, ~ţi, înmuiată, ~e a. **1.** introdus în apă sau în alt lichid; **2.** îmbibat cu un lichid; **3.** devenit moale (prin încălzire); **4.** potolit, calmat, liniştit; **5.** înduioşat, mişcat. [V. ***înmuia***].

înmuiére, înmuieri f. acţiunea de a (se) înmuia şi rezultatul ei. [V. ***înmuia***].

înmuietór, înmuietoáre n. vas în care se înmoaie cerealele înainte de a fi puse la încolţire. [***Înmuia*** + *-tor*].

înmulţí, înmulţesc vb. **1.** (refl.) a se mări, a spori în număr sau în cantitate: *cu cît trece timpul, genurile literare se înmulţesc.* IBR.; **2.** (mat.; tr.) a multiplica, a supune operaţiei înmulţirii: *impulsul este masa înmulţită cu viteza.* BL.; (absol.) *nu ştia decît să adune şi să scadă, mai greu să împartă şi să înmulţească.* TUD.; **3.** (tr.) a face mai mare; a intensifica, a mări: *toate instrumentele care înmulţesc puterea noastră nu sînt decît lungiri ale organelor noastre.* EM.; **4.** (tr.) a pune în plus, a mai furniza, a mai spune; a adăuga: *lasă cuvintele acestea acuma, că nu iaste vreme de a înmulţi vorba.* ANTIM; *nu ne-ar fi greu să înmulţim exemplele.* BL.; **5.** (refl.) a produce indivizi noi din aceeaşi specie; a se reproduce: *creaşteţi-vă şi vă înmulţiţi!* BIBLIA; *cancerul e o boală provocată de o celulă care se înmulţeşte dezorganizat.* PETR. [***În*** + ***mult*** + *-i*].

înmulţíre, înmulţiri f. **1.** acţiunea de a (se) înmulţi şi rezultatul ei; creştere în număr sau în cantitate: *va scumpi munca prin înmulţirea unui mijloc de schimb prea numeros şi fără valoare intrinsecă.* EM.; **2.** producere de indivizi noi din aceeaşi specie; reproducere: *se dublează prin înmulţire celulară.* BL.; **3.** (mat.) operaţie aritmetică prin care un număr (deînmulţitul) este mărit de un anumit număr de ori (indicat prin înmulţitor); **tabla înmulţirii**, tablou care conţine rezultatele acestei operaţii, efectuate între primele zece numere. [V. ***înmulţi***].

înmulţít, ~ţi, înmulţită, ~e a. sporit, mărit: *în pulberea lunii, cîntecul se înălţa înmulţit parcă.* SAD. [V. ***înmulţi***].

înmulţitór, înmulţitori m. (mat.) număr cu care se înmulţeşte alt număr cînd se efectuează o înmulţire. [***Înmulţi*** + *-tor*].

înmundirát, ~ţi, înmundirată, ~e a. (înv.) îmbrăcat cu mundir: *funcţionarilor civili şi militari, toţi înmundiraţi.* NEGR. [***În*** + ***mundir*** + *-at*].

înmurgí, pers. 3 **înmurgeşte** vb. (intr. şi refl.) a (se) însera: *cînd a înmurgit.* PANN. [***În amurg*** + *-i*].

înmurgít n. (rar) amurg. [V. ***înmurgi***].

înnăclăí, înnăclăiesc vb. (tr. şi refl.) a (se) murdări (cu o substanţă lipicioasă). [***În*** + ***năclăi***].

înnădí, înnădesc vb. **1.** (tr.) a adăuga unui obiect (cosînd, lipind etc.) o bucată (din acelaşi material) pentru a-l mări: *brîule îşi înnădiră.* PANN; (fig.) *lăutarii îi ziseră mai departe, ca să înnădească veselia întreruptă.* PETR.; **2.** (refl.) a se obişnui să vină la mîncare: *nişte porci ... se înnădise în grădină la păpuşoi.* CR.; **3.** (refl.) a se deprinde să vină undeva sau să facă ceva (nepermis): *după ce a făcut o ticăloşie şi s-a înnădit la rău, n-a mai cunoscut ce-i omenia.* SAD.; (tr. fact.) *ce mai vii să înnădeşti fata?* C.; **4.** (fig.; tr.) a înşira, a pune cap la cap: *povestea îşi înnădi.* PANN. [***În*** + ***nadă*** + *-i*].

înnădíre, înnădiri f. acţiunea de a înnădi şi rezultatul ei. [V. ***înnădi***].

înnădít, ~ţi, înnădită, ~e a. **1.** cusut, înnodat etc. cu o bucată (pentru a deveni mai mare, mai lung): *partea înnădită să aibă aceeaşi culoare cu restul;* **2.** format din mai multe bucăţi cusute, înnodate etc.: *din pielea neargăsită de la trei oi înnădită.* POP. [V. ***înnădi***].

înnădítură, înnădituri f. **1.** bucată înnădită, adăugată; **2.** locul unde a fost înnădit ceva. [***Înnădi*** + *-tură*].

înnămolí, înnămolesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) înfunda în nămol, a (se) împotmoli: *acolo sălbaticii se înnămolesc şi primesc cu capetele subpuse săgeţilor şi sulităle prigonitorilor.* SAD.; (fig.) *a fi proprietar în Capitală este a poseda ... o colibă leproasă înnămolită în mocirla unui cartier.* ARG.; **2.** (fig.; refl.) a eşua, a nu se (mai) putea descurca (într-o acţiune, într-o afacere etc.); (scris şi: *înămoli*); (şi: (reg.) **înnomoli**). [***În*** + ***nămol*** + *-i*].

înnămolíre, înnămoliri f. **1.** faptul de a (se) înnămoli; eşuare, împotmolire; **2.** îngustare a albiei

unei ape curgătoare datorită aluviunilor; **3.** murdărire cu nămol. [V. **înnămoli**].

înnămolít, ~ţi, înnămolită, ~e a. înfundat în nămol; acoperit cu nămol; (şi: (reg.) **înnomolit**). [V. **înnămoli**].

înnărăví, înnărăvesc vb. (pop.; tr.) a face să aibă porniri, obiceiuri rele; a nărăvi: *poate să înnărăvească şi pe fata ei.* CR. [*În + nărav + -i*].

înnărăvít, ~ţi, înnărăvită, ~e a. deprins cu apucături rele; prost crescut: *eşti rea de gură şi înnărăvită.* CR. [V. **înnărăvi**].

înnăscút, ~ţi, înnăscută, ~e a. **1.** din naştere, congenital, nativ: *vocaţia spre nuntă era-nnăscută într-însa cu ea venise-n lume.* I. EL.; *acestea sînt semne de-o onestitate înnăscută.* EM.; *idei înnăscute;* **2.** care este posedat prin natură, prin faptul de a se fi născut: *oamenii sînt liberi prin drept înnăscut şi imprescriptibil.* EM. [*În + născut[1];* cf. fr. ***inné,*** lat. ***innatus***].

înnebuní, înnebunesc vb. **1.** (intr.) a-şi pierde facultăţile mintale, a deveni nebun, a-şi ieşi din minţi: *eu, să nu fi ştiut a ceti, de mult aş fi înnebunit, cîte am avut pe capul meu.* CR.; **2.** (tr.) a face să-şi piardă stăpînirea de sine; a agasa, a plictisi: *veneam spre casă într-o noapte, tîrziu, înnebunit de mizeria şi minciuna în care am apărut.* BAC.; (fam.) **nu mă-nnebuni!** chiar aşa (să fie)? de necrezut: *au făcut vro bazaconie la d-ta în casă? ... nu mă-nnebuni!* AL.; **a înnebuni de cap pe cineva**, a zăpăci pe cineva (cu insistenţele). [*În + nebun + -i*].

înnebunire, înnebuniri f. **1.** faptul de a înnebuni; îmbolnăvire de demenţă: *cînd află ... de înnebunirea lui Eminescu izbucni în plînsˇ.* CĂL.; **2.** pierdere a stăpînirii de sine. [V. **înnebuni**].

înnebunít, ~ţi, înnebunită, ~e a. **1.** care şi-a pierdut facultăţile mintale; nebun, smintit; **2.** (şi adv.) scos din minţi; uluit, zăpăcit: *aleargă înnebunit în toate părţile după ajutor;* **3.** caracteristic celui nebun, de nebun: *rămase locului, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, cu priviri înnebunite.* TUD. [V. **înnebuni**].

înnebunitór, ~i, înnebunitoáre a. care face să înnebunească; exasperant. [*Înnebuni + -tor*].

înnegrí, înnegresc vb. **1.** (intr. şi refl.) a deveni negru; a căpăta o culoare închisă: *abia noaptea înnegreşte şi vroi zori să se ivească.* CONACHI; *stîlpii s-au înnegrit de vreme;* **2.** (tr.) a vopsi, a da cu negru: *se necăji şi şterse versul tot, îl înnegri bine, ca să nu se mai poată citi.* VLAH.; (fig.) *cu gîndiri şi cu imagini înnegrit-am multe pagini.* EM.; **3.** (p. ext.; tr.) a întuneca, a face să capete culoare închisă: *oşti nenumărate cîmpul înnegreşte.* BOL.; **4.** (refl.) a se bronza; **5.** (tr. şi refl.) a (se) murdări, a (se) păta: *cămaşa s-a înnegrit;* **6.** (tr.) a părea, a se arăta de culoare neagră, închisă (în comparaţie cu restul): *pe-o culme uşoară, înnegrea un pîlc de mărăcini.* SAD.; **7.** (fig.; tr.) a descrie în culori negre; a ponegri, a calomnia: *a cărui memorie ei se vor sili a o înnegri cît vor putea.* BĂLC. [*În + negru + -i*].

înnegríre, înnegriri f. acţiunea de a (se) înnegri. [V. **înnegri**].

înnegrít, ~ţi, înnegrită, ~e a. devenit negru; vopsit în negru: *afară-i vijelie, şi crivăţul aleargă pe cîmpul înnegrit.* AL. [V. **înnegri**].

înnegurá, înnegurez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) acoperi cu negură, cu ceaţă: *aburii, înălţîndu-se de pe apă, începeau a înnegura orizontele amurgit.* OD.; **2.** (fig.) a căpăta sau a face să capete o expresie tristă; a (se) posomorî, a (se) întuneca: *taci, măicuţa mea, nu mă-nnegura.* POP.; **3.** a (se) tulbura, a (se) împăienjeni: *i se înnegură privirea, dar pe urmă văzu limpede.* SAD.; *ştirea i-a înnegurat ochii.* [*În + negură + -a*].

înnegurăre, înnegurări f. **1.** acţiunea de a (se) înnegura şi rezultatul ei; întunecare: *chipurile ... începuseră să se şteargă în înnegurarea domoală.* PETR.; **2.** (fig.) întristare, posomorîre. [V. **înnegura**].

înnegurát, ~ţi, înnegurată, ~e a. **1.** acoperit de negură: *în albăstreala înnegurată a cerului se pierdeau culmile păduroase.* OD.; **2.** (fig.) posomorît, întunecat: *să mi se prefacă că nu-i supărat, nu-i înnegurat.* COŞB. [V. **înnegura**].

înnemurí[1], înnemuresc vb. (înv.; tr.) a face nemuritor; a imortaliza: *arătat-am luncii lucrare de zînă prin care concertu-i l-ai înnemurit.* AL. [*În + ne- + muri*].

înnemurí[2], înnemuresc vb. (rar; refl.) a deveni neam cu cineva (prin căsătorie); a se înrudi cu cineva. [*În + neamuri* (pl. de la *neam*) *+ -i*].

înnisipá, pers. 3 **înnisipează** vb. (refl.) a se astupa, a se înfunda cu nisip: *conducta s-a înnisipat.* [*În + nisip + -a*].

înnisipáre, înnisipări f. faptul de a se înnisipa; înfundare cu nisip. [V. **înnisipa**].

înnobilă, înnobilez vb. (tr.) **1.** a conferi un titlu de nobleţe: *Quijote înnobilează pe loc femeile din popor.* CĂL.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a face ca cineva să devină sau a deveni mai distins, mai rafinat: *în amintirea posterităţii, rămîn numai popoarele care şi-au înnobilat sufletul.* SAD.; (absol.) *vedeţi cum a lucrat imaginaţia lui Eminescu, cum a înnobilat.* IBR.; **3.** (tr.) a îmbunătăţi calitatea unei rase de animale sau de plante ori proprietăţile unui material (minereu, cărbune etc.); (şi: (înv.) **înnobili**). [*În + nobil + -a*; cf. fr. **ennoblir**].

înnobiláre, înnobilări f. **1.** acţiunea de a înnobila; acordare a unui titlu de nobleţe; **2.** ameliorare a unei rase de animale sau de plante: *prin selecţie naturală ar putea să ducă la o înnobilare a varietăţilor.* BL.; **3.** îmbunătăţire a proprietăţilor unei substanţe, a unui material etc.: *lămurirea şi înnobilarea metalelor este un domeniu de investigaţie în care arabii au dovedit serioase aptitudini.* BL. [V. **înnobila**].

înnobilát, ~ţi, înnobilată, ~e a. **1.** care a primit un titlu de nobleţe; **2.** (fig.) care a devenit mai distins, mai rafinat; **3.** care şi-a îmbunătăţit calităţile, proprietăţile. [V. **înnobila**].

înnobilatór, ~i, înnobilatoáre a. (rar) care înnobilează; care dă caracter, aspect de nobleţe: *lipseşte doar o formulare nouă, înnobilatoare, care să renunţe la truismele criticii vechi.* CĂL. [*Înnobila + -tor*].

înnobilí vb. v. **înnobila**.

înnodă, înnód vb. **1.** (tr.) a face un nod (la o sfoară); a lega printr-un nod: *îi înnodă două viţe de păr, fără să ştie el.* ISP.; (fig.) *nu poate înnoda două idei;* **2.** (refl.) a căpăta un nod: *firul s-a înnodat;* **3.** (fig.; tr.) a realiza, a alcătui; a înjgheba: *înnodasem strînse legături cu unii dintre viitorii colegi.* CR.; **4. a se înnoda la vorbă** (sau **la ceartă**), a începe o discuţie (sau o ceartă): *nu se înnoadă la ceartă cu voinicul.* PANN. [Lat. ***innodare***].

înnodáre, înnodări f. acţiunea de a (se) înnoda; înnodătură. [V. **înnoda**].

înnodát, ~ţi, înnodată, ~e a. **1.** prevăzut cu un nod: *funie înnodată;* **2.** legat cu un nod, fixat cu un nod; **3.** (fig.) împerecheat, cuplat: *cîini înnodaţi.* [V. **înnoda**].

înnodătúră, înnodături f. înnodare; nod; lucru înnodat: *cîte o mărgea de aur mat la fiecare înnodătură.* CAR. [*Înnoda + -tură*].

înnoí, înnoiesc vb. **1.** (tr.) a reface un obiect (înlocuind ceea ce era vechi, uzat); a restaura: *a înnoit motorul maşinii cu piese originale;* **2.** (tr.) a pune un lucru nou în locul altuia vechi: *au înoit cu naşterea sfinţiei-sale toată lumea şi viaţa omenească.* ANTIM; (p. ext.) *înnoi de mai multe ori vinul din oală.* SAD.; **3.** (refl.) a se îmbrăca cu haine noi: *să ne cîrpim, că nu putem să ne tot înnoim.* PANN; **4.** (fig.; refl.) a se împrospăta, a se regenera: *poetul a voit să se înnoiască în sens mistic.* CĂL.; *mîne anu-se-nnoieşte;* **5.** (tr.) a relua, a repeta, a reitera: *Carla nu şi-a mai înnoit invitaţia de a merge la ea acasă.* GHEŢIE; **6.** (tr.) a prelungi valabilitatea unei autorizaţii, unui document etc.; *şi-a înnoit permisul de conducere;* (scris şi: *înoi*). [*În + nou + -i*].

înnoíre, înnoiri f. **1.** acţiunea de a (se) înnoi şi rezultatul ei; apariţie de elemente noi; inovaţie: *în oraş, semnul înnoirilor se vedea la fiecare pas.* TUD.; **2.** (fig.) transformare, prefacere: *acelor clase ... înnoirile economice le erau defavorabile.* IBR.; **3.** repetare, reluare. [V. **înnoi**].

înnoít, ~ţi, înnoită, ~e a. **1.** refăcut, reparat; **2.** îmbrăcat cu ceva nou; **3.** (fig.) schimbat, împrospătat, primenit: *trăsura trecea ... pe sub sălcii bătrîne pline de mugurii vieţii înnoite.* SAD. [V. **înnoi**].

înnoitór, ~i, înnoitoáre a. care înnoieşte; care inovează; care regenerează: *în filosofie anticipaţiile înnoitoare sînt mai radicale.* BL.; (subst.) *se pare curios că laudă pe un înnoitor.* IBR. [*Înnoi + -tor*].

înnoitúră, înnoituri şi (înv.) **înnoiture** f. schimbare, inovaţie, inovare, înnoire: *nu s-a opus cu toate puterile la introducerea înnoiturelor.* EM. [*Înnoi + -tură*].

înnomolí vb. v. **înnămoli**.

înnomolít a. v. **înnămolit**.

înnoptá, înnoptez vb. **1.** (intr. şi refl.) a se face noapte; a se întuneca: *începuse a înnopta cînd am ajuns într-o fundătură de munţi.* CR.; *merge pănă se înnoptează bine.* CR.; *abia înnoptase;* **2.** (intr.) a petrece noaptea undeva, a rămîne peste noapte: *avem să înnoptăm în pădure.* CR.; *au înnoptat într-un sat;* **3.** (rar; intr.) a fi surprins de noapte, a apuca noaptea pe cineva (pe drum). [*În + noapte + -a*].

înnoptáre, înnoptări f. faptul de a (se) înnopta; cădere a nopţii; înnoptat[1]: *pe vremea-nnoptării m-opresc pe-o colină şi cînt.* COŞB. [V. **înnopta**].

înnoptát[1] n. **1.** înnoptare; **pe înnoptat** sau **pe înnoptate**, la căderea nopţii: *a venit pe înnoptate;* (eliptic) *ce căţaţi aşa înnoptat pe la casele creştinilor?* OD.; **2.** rămînere peste noapte undeva. [V. **înnopta**].

înnoptát[2], ~ţi, înnoptată, ~e a. **1.** învăluit în noapte: *cu un zîmbet rău privesc înnoptata culme.* BAC.; **2.** (fig.) întunecat, posomorît: *suflet înnoptat şi trist.* VLAH. [V. **înnopta**].

înnorá, înnorez vb. **1.** (intr. şi refl.) a se ivi (mulţi) nori pe cer: *cînd intrarăm în sat, începuse să se înnoureze.* SAD.; **2.** (refl.) a se acoperi de nori, a se întuneca: *cerul se înnorează;* **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) întrista, a (se) umple de tristeţe, a (se) posomorî: *aceea care trista-mi viaţă-nnourează e un secret.* NEGR.; (şi: **înnoura**). [*În + nor + -a*].

înnoráre, înnorări f. faptul de a (se) înnora; acoperire cu nori. [V. **înnora**].

înnorát, ~ţi, înnorată, ~e a. **1.** acoperit de nori; noros: *afară-i vînt şi e-nnorat, şi noaptea e tîrzie.* COŞB.; **2.** (fig.) trist, posomorît: *umbla-ntunecată şi tot înnorată, nu o vedea nimeni să rîză vreodată.* PANN; *lumina acelor ochi e mîhnită şi înnourată.* SAD.; (şi: **înnourat**). [V. **înnora**].

înnorocít, ~ţi, înnorocită, ~e a. (rar) norocos, fericit, norocit: *am să fiu înnorocit că le trag, le sufăr toate pentru una ce-am iubit.* EM. [*În + noroc + -it*].

înnoroí vb. v. **înnoroia**.

înnoroiá, înnoroiez vb. (tr. şi refl.) a (se) acoperi, a (se) umple de noroi; a (se) murdări de noroi: *orbecăiră mult timp, înnoroidu-se pînă la genunchi.* TUD.; (fig.) *oricît de înnoroiat de inutilităţi ar fi acest roman, intuiţia exactă a unei lumi probabile ajunge pentru a da un merit solid autoarei.* CĂL.; (şi: **înnoroi**). [*În + noroi + -a*].

înnourá vb. v. **înnora**.

înnourát a. v. **înnorat**.

înót n. **1.** plutire şi înaintare la suprafaţa apei (sau prin apă) prin mişcări ritmice cu mîinile şi cu picioarele: *fac demonstraţii de înot ... în preajma acelei tinere doamne.* CĂL.; **2.** sport practicat în acest mod; **3.** deplasare în apă a animalelor (acvatice). // adv. înotînd: *trece înot dincolo.* [De la **înota**].

înotá, înót vb. (intr.) **1.** a pluti şi a înainta pe apă prin mişcări ritmice ale braţelor şi picioarelor: *eu înotam în neştire, pe marea înroşită de flăcări.* TUD.; (fig.) *articolele au farmecul limbii patriarhale în care înnoată elegant fineţele gîndirii moderne.* CĂL.; **2.** a se deplasa în apă: *peştele înoată repede;* **a înota cîineşte**, v. **cîineşte**; **3.** (fig.) a străbate cu greu: *a*

înota prin zapadă; **4.** (fig.) a avea din abundenţă: *a înnota în bunătăţi*; **5.** (fig.) a fi cufundat în ceva, năpădit de ceva: *înoată în datorii*; **6.** (fig.) a zbura: *pe un cal să s-arunce şi prin văzduh să-noate.* AL. // (tr.) (pop.) a trece înot: *bărbat oi lua, care s-a afla, Dunărea să-noate.* POP [Lat. ***innotare*** (=***natare***)].

înotáre, înotări f. **1.** acţiunea de a înota; înot, (rar) înotat; **2.** înaintare îngreunată prin noroi, prin zăpadă etc. [V. ***înota***].

înotát n. (rar) acţiunea de a înota; înotare, înot: *şcoală de înotat.* [V. ***înota***].

înotátor, ~i, înotătoáre a. şi m., f. (persoană) care ştie să înoate, care practică înotul: *a intrat sub corabie şi înotătorii n-au mai putut-o găsi.* SAD. // f. **1.** organ exterior la peşti (şi la alte animale acvatice) care serveşte la înot: *au un fel de aripi în locul înotătoarelor, dar nu se pot ţine multă vreme în aer.* TUD.; **2.** (la pl.) clasă de păsări care înoată (şi trăiesc în vecinătatea apelor); (adj.) *aduce cu pielea ... de la picioarele păsărilor înotătoare.* BL. [***Înota*** + *-tor*].

înoţărî, înoţărăsc vb. (înv.; refl.) a se mînia, a se înfuria, a se oţărî: *amîndoao-acum să înoţărîrâ părţile.* B.-DEL. [***În*** + ***oţărî***].

înrădăcináre, înrădăcinări f. acţiunea de a se înrădăcina: *n-a fost decît înrădăcinarea subiectivă a unei stări sociale date.* EM. [V. ***înrădăcina***].

înrădăcinát, ~ţi, înrădăcinată, ~e a. **1.** care a prins rădăcini, care are rădăcini: *plantă înrădăcinată*; **2.** bine fixat, stabil: *democraţia şi economia de piaţă sînt bine înrădăcinate.* CR; **3.** (fig.) pătruns, fixat în conştiinţă sau în obişnuinţă: *este aci o pornire pe cît de vagă şi de deghizată, pe atît de înrădăcinată totuşi.* BL. [V. ***înrădăcina***].

înrăfturát, ~ţi, înrăfturată, ~e a. (reg.) cu hamurile puse: *scoase-un cal negru ... înşelat şi-nrăfturat, cum e bun de-ncălicat.* POP. [***În*** + ***rafturi*** (pl. de la *raft*[2]) + *-at*].

înrăí, înrăiesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină (mai) rău, (mai) răutăcios: *face farse care înrăiesc pe junimişti.* CĂL.; **2.** (refl.) a deveni (mai) rău, a se înrăutăţi, a se agrava: *drumul se înrăieşte.* POP. [***În*** + ***rău*** + *-i*].

înrăíre, înrăiri f. faptul de a (se) înrăi; evoluţie spre (mai) rău. [V. ***înrăi***].

înrăít, ~ţi, înrăită, ~e a. **1.** care e plin de răutate, care a devenit rău; îndîrjit, înverşunat: *n-o să-l iau, că-l ştie ţara şi fricos şi înrăit.* COŞB.; **2.** învechit în rele; incorigibil: *fumător înrăit.* [V. ***înrăi***].

înrălbí vb. v. înălbi.

înrămá, înrámez vb. (tr.) a pune în ramă; a încadra: *a înrăma un tablou.* [***În*** + ***ramă***[1] + *-a*].

înrămáre, înrămări f. acţiunea de a înrăma; punere a unui obiect în ramă. [V. ***înrăma***].

înrămát, ~ţi, înrămată, ~e a. pus în ramă; încadrat. [V. ***înrăma***].

înrămurá, pers. 3 **înrămurează** vb. (rar; refl.) a se acoperi cu ramuri: *să se înrămureze pomul.* PANN. [***În*** + ***ramură*** + *-i*].

înrăutăţí, înrăutăţesc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) face mai rău; a (se) agrava: *vă e teamă că rănile ar putea să se înrăutăţească?* TUD.; **2.** (rar; tr.) a face să devină rău, a înrăi pe cineva: *sălbătici şi înrăutăţi ... taurul.* ISP. [***În*** + ***răutate*** + *-i*].

înrăutăţíre, înrăutăţiri f. **1.** faptul de a (se) înrăutăţi; agravare: *înrăutăţirea situaţiei economice;* **2.** (concr.) faptă rea, răutate, ticăloşie: *nu puteau stîrpi aceste înrăutăţiri, nici descoperi bandele vagabonzilor* NEGR. [V. ***înrăutăţi***].

înrăutăţít, ~ţi, înrăutăţită, ~e a. **1.** devenit rău, răutăcios: *cu sufletul înrăutăţit.* EM.; **2.** agravat; **3.** (rar) maliţios: *gluma înrăutăţită a stăpînului.* OD. [V. ***înrăutăţi***].

înregimentá, înregimentez vb. (tr. şi refl.) a (se) încadra într-o grupare, într-un partid etc.: *s-a înregimentat în cercul criticiştilor.* [Din fr. ***enrégimenter***].

înregimentáre, înregimentări f. acţiunea de a (se) înregimenta: *faza a treia se caracterizează prin înregimentarea sa în partidul conversator.* IBR. [V. ***înregimenta***].

înregimentát, ~ţi, înregimentată, ~e a. care s-a încadrat într-o grupare, într-un partid etc.: *aceşti domni sînt patrioţi înregimentaţi ai partidului roşu.* EM. [V. ***înregimenta***].

înregistrá, înregistrez vb. (tr.) **1.** a înscrie într-un registru un act, o petiţie etc.: *i s-a spus că cererea i-a fost înregistrată.* GHEŢIE; **2.** a consemna, a nota un fapt, un eveniment: *cronicari istoriografi, care înregistrau ... cele ce se petreceau.* GHICA; *mi se înregistrează numele în pomelnicul aerogării.* VIERU; **3.** a marca variaţia unei mărimi: *vremea înregistrează temperaturi insuportabile;* **4.** a consemna, a indica, a măsura: *lochul automat înregistra milele una după alta.* TUD.; (fig.) *sufletul iberic este atît de sensibil, încît înregistrează vulnerările cele mai minimale, cu cîntar de farmacie.* CĂL.; **5.** a fixa pe disc, pe bandă magnetică etc.: *cîntăreţul a înregistrat mai multe albume;* **6.** (fig.) a reţine, a remarca, a releva: *istoria omenirii nu înregistrează multe întîmplări analoage.* BL.; **7.** (fig.) a înscrie ca rezultat, ca realizare proprie; a obţine: *a înregistra un succes.* // (refl.) a se produce, a se întîmpla: *nu s-au înregistrat victime şi nici răniţi.* GHEŢIE. [Din fr. ***enregistrer***].

înregistráre, înregistrări f. **1.** faptul de a înregistra; înscriere (într-un registru): *funcţiona mai ales la serviciul de înregistrare.* CĂL.; **2.** consemnare, notare: *autorii dicţionarului manifestă o prudenţă normală în înregistrarea inovaţiilor de ultimă oră.* R.L.; **3.** (concr.) ceea ce a fost înregistrat: *impozitele indirecte... timbru şi înregistrare.* MAIOR.; **4.** (spec.) melodie, text etc. care a fost fixat, imprimat pe o bandă (magnetică), pe un disc etc. [V. ***înregistra***].

înregistrát, ~ţi, înregistrată, ~e a. **1.** fixat, imprimat (pe o bandă, pe un disc etc.): *melodii înregistrate;* **2.** care conţine înregistrări, pe care s-a înregistrat ceva: *casetă înregistrată.* [V. ***înregistra***].

înregistrátor, ~i, înregistratoáre a. care înregistrează: *dominâ realismul detailist şi înregistrator.* BL.; *aparat înregistrator.* // n. aparat sau instrument care înregistrează variaţia unei mărimi. [***Înregistra*** + *-tor*].

înremă f. v. inimă.

înrîurí, înrîuresc vb. (tr. şi refl.) a exercita o influenţă; a influenţa: *întrebarea pe care şi-o pune este dacă scriitorul înrîureşte epoca ... sau epoca pe scriitor.* CĂL. [***În*** + ***rîuri*** (pl. de la *rîu*) + *-i*; cf. germ. ***beeinflüssen*** şi fr. ***influer***].

înrîuríre, înrîuriri f. acţiunea de a înrîuri şi rezultatul ei; influenţare, influenţă: *teatrul român ... avu o mare înrîurire asupra literaturii.* NEGR. [V. ***înrîuri***; cf. germ. ***Einfluss***].

înrobí, înrobesc vb. (tr.) a supune, a aservi; a robi. [***În*** + ***robi*** + *-i*].

înrobíre, înrobiri f. acţiunea de a înrobi şi rezultatul ei. [V. ***înrobi***].

înrobít, ~ţi, înrobită, ~e a. aservit, supus, subjugat. [V. ***înrobi***].

înrobitór, ~i, înrobitoáre a. care înrobeşte. [***Înrobi*** + *-tor*].

înrodí, pers. 3 **înrodeşte** vb. (rar; tr.) a face roditor: *soarele milostiv înrodeşte brazda.* BĂLC. [***În*** + ***rod*** + *-i*].

înrolá, înrolez vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) înscrie în rîndurile armatei: *de tînăr s-a înrolat ca matroz pe o corabie.* OD.; (p. ext.) *născîndu-se fără voinţa lui proprie, omul e înrolat din leagăn încă sub steagul unei credinţe religioase.* EM.; **2.** (p. ext.; refl.) a intra într-o organizaţie, într-un partid; a se înregimenta. [Din fr. ***enrôler***].

înroláre, înrolări f. acţiunea de a (se) înrola şi rezultatul ei; înregimentare: *înrolarea sub diferite steaguri ale partidelor politice.* MAIOR. [V. ***înrola***].

înrolát, ~ţi, înrolată, ~e a. **1.** înscris, încadrat în armată; **2.** (p. ext.) înscris într-o organizaţie, într-un partid etc.; înregiment. [V. ***înrola***].

înroşí, înroşesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) colora în roşu, a (se) face roşu: *de a sîngelui vărsare pămîntul se înroşea.* NEGR.; *soarele apunea, înroşind marea în faţă.* TUD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) încinge în foc: *cît se înroşeşte ştanga de fier în jos, roade un hărtănaş de slănină.* SAD.; *fierul se înroşeşte la temperaturi înalte*; **3.** (refl.) a se îmbujora: *băiatul se înroşi ca bujorul.* TUD.; *înroşiţi de ruşine, le sărută mînile.* MAT.; **4.** (refl.) a se coace (devenind roşu): *merele s-au înroşit în livezi.* [***În*** + ***roşu*** + *-i*].

înroşíre, înroşiri f. faptul de a (se) înroşi; dobîndire a culorii roşii: *a izbucnit într-un rîs spontan, urmat îndată de înroşirea obrajilor.* GHEŢIE. [V. ***înroşi***].

înroşít, ~ţi, înroşită, ~e a. **1.** care a devenit roşu; colorat în roşu, încins: *se ceartă în casa de fier înroşit.* CĂL.; **2.** îmbujorat; **3.** pîrguit, copt. [V. ***înroşi***].

înrotát, ~ţi, înrotată, ~e a. (pop.) rotund, ca o roată: *cort înrotat.* POP. [***În*** + ***roată***[1] + *-at*].

înrourá, pers. 3 **înrourează** vb. (refl.) a se acoperi de rouă: *în nopţile de vară, iarba se înrourează;* (fig.) *păn' şi răcile jigăni de mare ... cu dulce libov să-nroorează.* B.-DEL. [***În*** + ***roura***].

înrourát, ~ţi, înrourată, ~e a. acoperit de rouă: *i-a venit răspuns jalnic şi strîns din adîncurile înrourate ale codrului.* SAD. [V. ***înroura***].

înrubină, pers. 3 **înrubinează** vb. (rar; tr.) a înroşi (ca rubinul): *aurora poleise culmile şi înrubinase munţii.* C.L. [***În*** + ***rubin*** + *-a*].

înrudí, înrudesc vb. (refl.) **1.** a fi sau a deveni rudă cu cineva; **2.** (fig.) a avea trăsături esenţiale comune cu altul: *comedia bufonă se înrudeşte cu lirica în notarea inefabilului.* CĂL. [***În*** + ***rudă***[1] + *-i*].

înrudíre, înrudiri f. **1.** faptul de a se înrudi; legătură de rudenie: *din inima lor nu s-a şters purtarea necuviincioasă a Spînului, cu toate îndreptările şi înrudirea lui.* CR.; (p. ext.) *vorbeşte despre originea latină a limbii noastre şi despre înrudirea cu limba franceză, italiană şi celelalte.* IBR.; **2.** (fig.) asemănare, afinitate: *nu poate să nu observe înrudirea artei lui Creangă cu aceea a lui Caragiale.* CĂL.; *înrudire spirituală.* [V. ***înrudi***].

înrudít, ~ţi, înrudită, ~e a. **1.** care este rudă cu cineva; **2.** care are caractere esenţiale comune cu ..., care are afinitate cu ... [V. ***înrudi***].

ins, înşi, însă, înse pron. (adesea artic.) **1.** (pron. pers.) el, ea, dînsul, dînsa: *Parpangel căzu ca mort îndată, iar însa culcîndu-l lîngă sine, ... zbură din locurile străine.* B.-DEL.; *numai oasele-au rămas dintr-însul.* COŞB.; **2.** (filoz.; înv.; cu valoare de s.) eu: *adică-s modificaţii ale însului meu identic.* EM.; **3.** (pron. de întărire) *le găsii scrise în cea hîrţoagă sus-pomenită de Janalău însul iscălită.* B.-DEL.; *ele însele.* // m. (reg.) ins, individ, persoană: *întinsără la pămînt de 4 înş pre svîntul Clavdie şi-i hăcuiră spinarea cu toiagele.* DOS.; *ochii Sătana îşi întoarsă roată cercetînd pe tot însul în faţă.* B.-DEL.; (şi: **însul**). [Lat. ***ipsus, ipsa*** (=***ipse, ipsa***)].

însă conj. **1.** (exprimă un raport adversativ) cu toate acestea, totuşi: *de-abia înserase, ulîţele erau însă pustii.* NEGR.; **2.** (indică trecerea la altă idee) dar, pe de altă parte: *romancierul descrie şi fapte întîmplate, cărora însă le dă coloritul imaginaţiei sale.* IBR. [Lat. ***ipsa***].

însăilá, însăilez vb. (tr.) **1.** a coase provizoriu, cu împunsături rare: *a însăila o rochie*; **2.** a prinde împreună; a împreuna: *am însăilat bucăţelele.* ISP.; **3.** (fig.) a înjgheba, a improviza: *individul de specie superioară însăilează în procesul său embriologic formele unor specii mai inferioare.* BL. [***În*** + ***saiele*** (pl. lui *saia*[3]) + *-a*].

însăiláre, însăilări f. **1.** acţiunea de a însăila; **2.** cusătură provizorie; saia[3]; **3.** (fig.) improvizaţie. [V. ***însăila***].

însăilát, ~ţi, însăilată, ~e a. **1.** cusut provizoriu; **2.** (fig.) făcut superficial, provizoriu; improvizat. [V. *însăila*].

însăilătúră, însăilături f. cusătură provizorie, cu împunsături rare. [*Însăila* + *-tură*].

însălbătácít a. v. însălbăticit.

însălbăticít, ~ţi, însălbăticită, ~e a. (rar) sălbăticit: *chip însălbăticit.* PANN; (şi: **însălbătăcit**). [*În* + *sălbăticit*].

însămá, însámez vb. (înv.; tr.) a agonisi, a procura: *nice mir nu puteră însăma să ungă trupul.* VARL. [*În* + *samă* + *-a*].

însămărá, însámăr şi **însămărez** vb. (înv. şi pop.; tr.) a pune samarul (pe măgar sau pe catîr): *Aavram îşi însămără măgarul.* BIBLIA. [*În* + *samar* + *-a*].

însămărát, ~ţi, însămărată, ~e a. (pop.) care poartă samarul: *cu catîrii însămăraţi.* POP. [V. *însămăra*].

însămînţá, însămînţez vb. (tr.) **1.** a pune în sol seminţele unei plante (agricole); a semăna; **2.** a introduce gameţi masculi în organele genitale femele; **3.** a depune pe un mediu nutritiv germenii unor microorganisme, pentru a obţine o cultură. [*În* + *sămînţă* + *-a*; cf. fr. *ensemencer*].

însămînţáre, însămînţări f. **1.** acţiunea de a însămînţa; semănare, însămînţat[1]: *de hotărîrea lui atîrnă riturile în legătură cu însămînţarea şi cu culesul.* BL.; **2. (însămînţare artificială)** introducere, pe cale artificială, a gameţilor masculini în organele genitale femele. [V. *însămînţa*].

însămînţát[1] n. însămînţare: *însămînţatul porumbului.* [V. *însămînţa*].

însămînţát[2], ~ţi, însămînţată, ~e a. care a fost semănat. [V. *însămînţa*].

însănătoşí, însănătoşesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) face sănătos, a (se) vindeca: *după ce se însănătoşi, dete o masă mare la toţi boierii.* ISP.; **2.** (p. ext.; tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină nealteratmoralicește, cinstit, corect: *se porneşte de la ideea că societatea e bolnavă şi sînt necesare mijloace eroice pentru a o însănătoşi.* GHEŢIE; **3.** (fig.; refl.) a se ameliora, a se îndrepta: *cerul se însănătoşi şi se scuturâ de înfăşurăturile lui albe şi cenuşii.* GAL. [*În* + *sănătos* + *-i*].

însănătoşíre, însănătoşiri f. faptul de a (se) însănătoşi; restabilire a sănătăţii; vindecare: *dacă a început a-şi aduce aminte, putem avea nădejdi de însănătoşire.* SAD. [V. *însănătoşi*].

însănătoşít, ~ţi, însănătoşită, ~e a. vindecat. [V. *însănătoşi*].

însărcinâ, însărcinez vb. **1.** (tr.) a încredinţa cuiva îndeplinirea unei sarcini; a da cuiva o sarcină: *guvernul nostru mă însărcină cu o misie.* NEGR.; **2.** (refl.) a-şi asuma îndeplinirea unei sarcini: *se însărcină să aducă trăsuri de plecare.* BOL.; **3.** (tr.) a face ca o femeie să devină gravidă. [*În* + *sarcină* + *-a*].

însărcinâre, însărcinări f. acţiunea de a (se) însărcina şi rezultatul ei; misiune, îndatorire: *primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare.* NEGR.; **a da (o) însărcinare,** a însărcina, a atribui o sarcină. [V. *însărcina*].

însărcinát, ~ţi, însărcinată, ~e a. **1.** care a primit o sarcină; **2.** (despre femei) care poartă un făt în pîntece; gravidă: *peste cîteva zile împărăteasa s-a simţit însărcinată.* ISP. // m. **însărcinat cu afaceri,** funcţionar superior la o ambasadă, care reprezintă, în lipsa titularului, interesele ţării sale. [V. *însărcina*].

însăxánát, ~ţi, însăxánată, ~e a. (rar) încărcat cu o sarcină: *oameni însăxănaţi cu bucăţelele foişorului.* ISP. [*În* + *saxana* + *-at*].

înscăuná, înscăunez vb. (înv.) **1.** (refl.) a prelua puterea: *după ce se înscăună, trimise sol la socrul său.* ISP.; **2.** (tr.) a întrona, a instala (domn, rege etc.). [*În* + *scaun* + *-a*].

înscăunáre, înscăunări f. (înv.) urcare pe tron: *pune la cale înscăunarea cu complicitatea celor mai mulţi boieri.* CĂL.; *la înscăunarea lui Vodă Cuza.* [V. *înscăuna*].

înscăunát, ~ţi, înscăunată, ~e a. care a primit puterea (monarhică sau bisericească); ajuns la putere; întronat. [V. *înscăuna*].

înscená, înscenez vb. (tr.) **1.** a pune în scenă o piesă de teatru; a regiza un spectacol; **2.** (fig.) a pune la cale; a crea aparenţele a ...: *înscenează plecarea definitivă.* [Din it. *inscenare,* germ. *inszenieren*].

înscenáre, înscenări f. **1.** acţiunea de a înscena şi rezultatul ei; reprezentare, punere în scenă a unei piese de teatru: *teatrul său e social şi preferă înscenările de mare gală cu multă figuraţie.* CĂL.; **2.** punere la cale; creare a aparenţei de ...: *se vor invoca culpe imaginare, se vor monta înscenări.* GHEŢIE; *înscenarea unor procese judiciare intelectuale.* CF. [V. *înscena*].

însceptrát, ~ţi, însceptrată, ~e a. (rar) care poartă sceptrul: *de-ar fi pus ... în mîna-i însceptrată mîna ei îngustă, mică.* EM. [*În* + *sceptru* + *-at*].

înscríe, înscriu vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) trece numele într-un catalog, într-un registru etc.; a (se) înregistra (pentru a urma cursurile unei instituţii): *acolo a terminat liceul cu distincţie şi s-a înscris la litere.* VLAH.; *fraţii săi îl înscriu la o şcoală de economie politică.* CĂL.; (jur.) **a se înscrie în fals, a)** a declara în faţa unui organ de jurisdicţie că un înscris al părţii adverse este fals; **b)** (p. ext.; refl.) a contesta veracitatea unei afirmaţii sau a unei dovezi; **2.** (tr.) a consemna, a însemna în scris: *principii morale şi juridice, ... înscrise în codicele de legi.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a pune o inscripţie: *ce epitaf să-nscrie?* NEGR.; **4.** (mat.; tr.) a construi o figură geometrică în interiorul alteia: *a înscrie un hexagon într-un cerc;* (p. ext.; refl.) *întîlnirea se înscria în sfera irealităţii.* GHEŢIE; **5.** (sport; tr.) a obţine unul sau mai multe puncte într-o competiţie, într-un joc; a marca: *a înscris trei goluri în poarta adversă.* [*În* + *scrie;* cf. fr. *enscrire*].

înscriére, înscrieri f. **1.** acţiunea de a (se) înscrie şi rezultatul ei; înregistrare, înmatriculare: *un an mai tîrziu se punea problema înscrierii lui la un liceu.* GHEŢIE; **înscriere în fals,** procedură prin care se cere unei instanţe judiciare să constate că un act este fals; **2.** (înv.) inscripţie: *cîteva cişmele cu înscrieri greceşti şi turceşti.* AL. [V. *înscrie*].

înscrís[1], înscrisuri n. act, document: *am înscrisul lui care dă pe faţă că moşia ... este a mea.* FIL. [V. *înscrie*].

înscrís[2], ~şi, înscrisă, ~e a. **1.** consemnat, notat: *sfînta carte în care se află înscrisă gloria României.* BĂLC.; **2.** (mat.) care se află în interiorul unei figuri geometrice, avînd vîrfurile situate pe laturile sau pe circumferinţa acestei figuri: *poligon înscris.* [V. *înscrie*].

însémn, însemne n. (înv.) semn distinctiv al unei demnităţi, al unui rang: *chipul său sculptat cu însemnele nouei dregătorii.* OD.; *însemnele extericare ale magistraţilor.* [*În* + *semn;* cf. fr. *insigne*].

însemná, însémn şi **însemnez** vb. **1.** (tr.) a aplica un semn distinctiv; a marca: *pe omul rău îl însemnează Dumnezeu.* PANN; *face mai întîi o cruce ş-o înfige în pămînt de însamnă locul.* CR.; **2.** (tr.) a nota prin scris (sau alte semne), a face o însemnare: *simţea nevoia şi plăcerea de a nu însemna aici o cifră exactă.* SAD.; *a însemna ceva în catalog;* **3.** (tr. şi intr.) a avea un anumit înţeles; a semnifica, a indica: *„obraznic" şi „impertinent" deşi înseamnă acelaşi lucru, reprezintă nuanţe deosebite.* IBR.; (p. ext.) *Arald, ce însemnează pe tine negrul port?* EM.; **4.** (tr.) a aplica un semn caracteristic (pentru a găsi, a recunoaşte); a marca: *a însemna bunurile proprii;* (fig.) *ceasul s-a oprit, nu mai vrea să însemne timpul.* BAC.; **a însemna cu fierul roşu,** a înfiera; **5.** (tr.) a reprezenta, a corespunde, a fi egal cu ...: *un han lîngă un şleah însemnează lucru mare.* SAD.; **6.** (tr.) a observa, a remarca, a lua act: *ajungînd la poarta palatului criminalicesc, ea înseamnă o mulţime de trăsuri.* AL.; **7.** (rar; tr.) a reţine, a memora: *să nu uit să-mi însemnez bine locul.* GHEŢIE; **8.** (intr. şi tr.) a avea o anumită importanţă, o anumită valoare: *lungile noastre discuţii m-au însemnat pentru tot restul vieţii.* GHEŢIE; *gestul ei înseamnă mult pentru el;* **9.** (tr.) a delimita, a determina; a stabili: *intra pe uşa care însemna în lumină o pată neagră.* SAD.; (refl. pas.) *tot atunci se însamnă şi ziua nunţei.* MAT. [*În* + *semn* + *-a*].

însemnánţă, însemnanţe f. (rar) valoare, însemnătate: *despre însemnanţa simbolică a multor concepte prin sunetele ce le corespund lor.* EM. [De la *însemna*; cf. fr. *enseignant*].

însemnáre, însemnări f. **1.** acţiunea de a însemna; notare, înregistrare în scris: *orice vrednic de însemnare ... lucru-am văzut.* GOL.; **2.** (concr.) menţiune scrisă, notă, observaţie: *urmează o scurtă însemnare despre provenienţa probelor şi despre modul transcrierii lor.* EM.; **3.** (rar) semnificaţie: *însemnarea unui cuvînt.* [V. *însemna*].

însemnát, ~ţi, însemnată, ~e a. **1.** notat, consemnat, înregistrat: *priimise scrisoarea sus însemnată.* NEGR.; **2.** care are un semn distinctiv; (spec.) care are un defect fizic: *să te ferească Dumnezeu de omul însemnat!*; **3.** (fig.) important, de seamă: *este un poet însemnat prin îndependenţa şi originalitatea sa.* IBR.; *o chestiune destul de însemnată ... mă îndeamnă să vă scriu.* GHEŢIE; **4.** deosebit, ales, remarcabil: *nu mai şta ... de povestit despre toate locurile însemnate pe unde trecea.* CR.; **5.** care reprezintă o cantitate, un număr mare; considerabil: *a produs un şoc puternic în mediul unei părţi însemnate a tinerilor.* CF.; **6.** (înv.) desenat, pictat; imprimat: *or ţinea spre pomenire urmele mele-nsemnate.* CONACHI. [V. *însemna*].

însemnărícă, însemnărici f. diminutiv al lui însemnare; mică însemnare, notiţă: *i-au avut numele pe o însemnărică.* CAR. [*Însemnare* + *-ică*].

însemnătáte, (rar) **însemnătăţi** f. **1.** importanţă, valoare: *nu erau siguri că întregirile făcute prin truda lor pe hartă aveau vreo însemnătate.* TUD.; *n-am dat însemnătate faptului şi am vrut să mă ridic.* GHEŢIE; **2.** semnificaţie, sens, înţeles: *pricepe viaţa în toată însemnătatea şi frumuseţea ei.* VLAH. [*Însemna* + *-ătate*].

însemnátór, ~i, însemnătoáre a. (înv.) important, însemnat: *sînt siliţi a cheltui sume însemnătoare.* NEGR. [*Însemna* + *-tor*].

înseninâ, înseninez vb. (refl.) **1.** a se face senin: *trecuse ploaia, conteniseră fulgerele, se înseninase afară.* SAD.; *cerul se înseninâ;* **2.** (fig.) a deveni vesel; a se lumina: *începu a-ş veni în sine, mintea i să însărinează iară.* B.-DEL.; *faţa i se înseninâ;* (tr.) *aş fi vrut ca veştile mele să te înseninеze.* SAD.; (intr.) *cînd are ceas slobod după treburile slujbei dumisale, îi înseninează ochii în altă parte.* SAD.; (şi: (reg.) **înserina**). [Lat. *inserenare*].

înseninâre, înseninări f. **1.** faptul de a (se) însenina; **2.** (fig.) bună dispoziţie, veselie. [V. *însenina*].

înseninát, ~ţi, înseninată, ~e a. **1.** fără nori, senin, limpede: *noaptea-nseninată luceşte-ncoronată de stele ce iubeşti.* AL.; **2.** (fig.) bine dispus, vesel, luminos: *el cu faţă însărinată răspunsă.* B.-DEL.; *mîni dimineaţă se scoală înseninat.* SAD.; (şi: (reg.) **înserinat**). [V. *însenina*].

înserá, înserez vb. **1.** (intr. şi refl.) a se face seară: *cum înseră, baba se culcă în pat, cu faţa la părete.* CR.; *ai fi zis că se crapă de ziuă sau poate se înserase.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a prinde seara pe cineva undeva; a rămîne pînă seara undeva: *unde înserează, acolo doarme.* PANN. [*În* + *seară* + *-a*].

înserâre, înserări f. **1.** faptul de a (se) însera; timp cînd se înserează; amurg: *în cameră cobora înserarea.* GHEŢIE; **2.** (fig.) mîhnire, supărare, amărăciune: *boala Veronicăi era numai o rătăcire şi o înserare a sufletului.* GAL. [V. *însera*].

înserát n. timpul cînd înserează; amurg; **pe înserat** (sau **pe înserate, pe înseratelea**), în amurg, la căderea serii: *pe înserate, ajunge la curţile cele.* CR. // adv. spre seară: *nu o putură găsi nicăieri, pînă tîrziu înserat.* OD. [V. *însera*].

inserí, înseriez vb. **1.** (tr.) a aşeza într-o serie: *sarcina de căpetenie a acestei cunoaşteri e de a inseria obiectele pe planul conceptual.* BL.; **2.** (tr.) a da număr de serie; **3.** (refl.) a se înscrie într-o serie: *mai*

amintim şi un alt exemplu care se înseriază cu putere ilustrativă pe aceeaşi linie. BL.; (şi: (rar) **inseria**). [*În + serie* + *-a*].

înseriát, ~ţi, înseriată, ~e a. care a fost inclus într-o serie: *organismele apar înseriate şi în alte finalisme mai vaste.* BL. [V. ***înseria***].

înseriére, înserieri f. faptul de a (se) înseria; aşezat în serie. [V. ***înseria***].

înseriná vb. v. **însenina.**

înserinát a. v. **înseninat.**

însetá, însetez vb. (intr.) **1.** a-i fi sau a i se face sete, a suferi de sete; (înv. şi reg.) a însetoşa; **2.** (fig.) a fi stăpînit de o dorinţă puternică: *fiecare e însetat după ceva nou.* BAC. [*În + sete* + *-a*].

însetáre, însetări f. faptul de a înseta; sete. [V. ***nseta***].

însetát, ~ţi, însetată, ~e a. **1.** care suferă de sete: *ca totdeauna după vînătoare, măria sa soţul meu soseşte flămînd şi însetat.* SAD.; (subst.) *înălţimea-sa este tata flămînzilor şi al însetaţilor.* CR.; (fig.) *cîmp însetat*; **2.** (fig.) avid, doritor (de ...): *sînt însetat de somnul pămîntului s-adorm.* EM. [V. ***înseta***].

însetoşá, însetoşez vb. (înv. şi reg.; intr.) a înseta: *noaptea, cînd însetoşează, sticle şi oale visează.* PANN; (refl.) *veniţi carei v-aţi însetoşat.* COR. [*În + setos* + *-a*].

însetoşáre, însetoşări f. (înv. şi reg.) faptul de a însetoşa; însetare. [V. ***însetoşa***].

însetoşát, ~ţi, însetoşată, ~e a. (înv. şi reg.) **1.** chinuit de sete; însetat; **2.** (fig.) cuprins de o dorinţă puternică; dornic: *se ridicară la braţul libertăţii de care erau însetoşaţi.* BOL. [V. ***însetoşa***].

însilozá, însilozez vb. (tr.) a depozita ceva într-un siloz. [*În + siloz* + *-a*].

însilozáre, însilozări f. depozitare în siloz. [V. ***însiloza***].

însilozát, ~ţi, însilozată, ~e a. depozitat în siloz. [V. ***însiloza***].

însingurá, însingurez vb. (refl.) a se izola de oameni, a căuta singurătatea: *el rămîne indiferent la seducţiile vieţii politice şi se însingurează în preocupări absolut pure.* CĂL. [*În + singur* + *-a*].

însinguráre, însingurări f. izolare de lume: *tot farmecul situaţiei ... ar consta în fabulozitatea însingurării.* CĂL.; *îţi oferă ... un stimulent pentru poftă de însingurare la maşina de scris.* CF. [V. ***însingura***].

însingurát, ~ţi, însingurată, ~e a. singur, izolat, stingher. [V. ***însingura***].

însîmbrá, însîmbrez vb. (înv.; refl.) a se întovărăşi, a se asocia: *să te-nsîmbredzi cu patriarhul.* DOS. [Lat. ***insimulare*** (<***in simul*** „împreună")].

însîngerá, însîngerez vb. (tr.) **1.** a face să sîngereze, a umple de sînge; **2.** (fig.) a înroşi. [*În + sîngera*].

însîngeráre, însîngerări f. faptul de a însîngera; vărsare, curgere de sînge: *pe atunci foaia radicală ameninţa ţara cu invazie şi cu însîngerare.* EM. [V. ***însîngera***].

însîngerát, ~ţi, însîngerată, ~e a. **1.** plin de sînge: *îşi şterse mîinile însîngerate pe şorţul de bucătărie.* GHEŢIE; **2.** care sîngerează: *rană însîngerată*; **3.** (fig.) roşu-aprins: *în nisipul fierbinte se scaldă cîteva găini, păzite de un cocoş mic, cu creasta însîngerată.* REBR. [V. ***însîngera***].

însmălţá, însmălţez vb. (rar; tr.) a împodobi: *muscelele înzmălţate cu flori.* OD. [*În + smalţ* + *-a*].

însorí, însoresc vb. (refl.) a se expune, a se încălzi la soare. [*În + soare* + *-i*].

însorire, însoriri f. faptul de a se însori. [V. ***însori***].

însorít, ~ţi, însorită, ~e a. **1.** încălzit, luminat de razele soarelui: *teren însorit*; **2.** cu soare, senin: *ziua era însorită, vînt nu adia.* SAD.; *dimineaţă însorită*; **3.** (fig.) vesel, bucuros; luminos: *au băut pe rînd ceilalţi şi le erau privirile însorite.* SAD. [V. ***însori***].

însoţí, însoţesc vb. **1.** (tr.) a întovărăşi, a acompania: *se apropie peste un timp şi-mi ceru s-o însoţesc.* GHEŢIE; *l-am însoţit pînă acasă*; **2.** (refl.) a se asocia, a se uni: *spune-mi cu cine te însoţeşti, ca să-ţi spun cine eşti*; **3.** (rar; tr.) a acompania la un instrument: *pune-te la pian şi mă însoţeşte.* BOL.; **4.** (rar; tr.) a escorta: *două sute de ostaşi pe care-i orînduise împăratul ca să-l însoţească.* ISP.; **5.** (pop.; refl.) a se căsători: *se însoţi cu fata cea mică.* ISP.; *îşi face gospodărie proprie şi se însoţeşte a doua oară.* CĂL.; **6.** (tr.) a adăuga, a alătura (pentru completare, pentru lămurire): *bătrînul îşi scutură capul şi-şi însoţeşte gestul de o fluturare a mîinii.* GHEŢIE; **7.** (tr.) a lega, a asocia: *viaţa grecului este însoţită şi de o incontestabilă melancolie.* BL.; **8.** (pop.; refl.) a se împerechea. [*În + soţ* + *-i*].

însoţíre, însoţiri f. **1.** acţiunea de a (se) însoţi; **2.** (pop.) căsătorie; nuntă: *a fost o însoţire ce trăia-n iubire.* PANN; **3.** (fig.) unire, asociere: *însoţirea morţii cu asprul ger.* AL.; **4.** (pop.) împerechere: *un amic l-a păcălit dîndu-i iapa de rasă la o însoţire josnică cu un măgar.* CĂL. [V. ***însoţi***].

însoţít, ~ţi, însoţită, ~e a. **1.** întovărăşit: *nu iese din casă decît însoţită*; **2.** acompaniat; **3.** (rar) căsătorit. [V. ***însoţi***].

însoţitór, ~i, însoţitoáre a. şi m., f. (persoană) care însoţeşte: *am găsit pe însoţitoarea noastră moţăind în fundul maşinii.* EL. [***Însoţi*** + *-tor*].

însovoní, însovonesc vb. (pop.; tr.) a pune sovonul pe capul miresei; (şi: (reg.) **înzăvoni**). [*În + sovon* + *-i*].

înspăimá, înspăimez şi **înspáim** vb. (înv.) **1.** (tr.) a înspăimînta, a îngrozi: *înspăimîndu-i cu minuni şi cu miracuri, i-au făcutu-i fii luminii.* DOS.; **2.** (refl.) a fi cuprins de spaimă: *acestea toate văzînd noroadele să înspăima.* DOS. [*În + spaimă* + *-a*].

înspăimát, ~ţi, înspăimată, ~e a. (înv.) înspăimîntat: *veni la diaconul, de-l află înspăimat.* DOS.; *celelalte străji, auzind atîta ciorobor, înspăimate striga de toate părţi.* B.-DEL. [V. ***înspăima***].

înspăimíntá, înspăimínt vb. **1.** (tr.) a băga spaima în cineva, a provoca spaimă, groază; a înfricoşa, a îngrozi; (înv.) a înspăima: *nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimînt.* EM.; (absol.) *zece ani de ură nestinsă la o femeie înspăimîntă.* CĂL.; **2.** (refl.) a fi cuprins de spaimă; a simţi groază; (înv.) a se înspăima: *toţi se-nspăimîntară.* BIBLIA. [*În + spăimînta*].

înspăimîntáre, înspăimîntări f. acţiunea de a (se) înspăimînta. [V. ***înspăimînta***].

înspăimîntát, ~ţi, înspăimîntată, ~e a. cuprins de spaimă; îngrozit, înfricoşat: *cînd au văzut un bivol zburînd pe sus, au rupt-o la fugă, înspăimîntaţi.* CR.; (fig.) *tremura înspăimîntată marea de-ale lor corăbii.* EM. [V. ***înspăimînta***].

înspăimîntátor, ~i, înspăimîntătoáre a. care provoacă spaimă; îngrozitor, înfricoşător: *mulţime nenumărată de gîngănii şi jigănii înspăimîntătoare.* CR.; (p. ext.) *această operă e de un prozaism înspăimîntător.* IBR.; (adv.) *plîngea înspăimîntător;* **înspăimîntător de,** foarte: *s-au adunat înspăimîntător de mulţi.* [***Înspăimînta*** + *-tor*].

înspicá, pers.3 **înspícă** vb. (pop.) **1.** (intr.) a face spic, a da în spic: *bate vîntul, iarba-nspică.* POP; **2.** (refl.) a se ridica (şi a sta ţeapăn): *dă groază tot păru mi să înspică.* B.-DEL. [Lat. ***inspicare***].

înspicát, ~ţi, înspicată, ~e a. **1.** care a dat în spic; care are spice: *prin iarba-nspicată el vine ieşit de sub mucede stînci.* COŞB.; **2.** care are fire albe, care are vîrful de culoare mai deschisă: *un om înalt, slab, cu barba rară şi înspicată.* DELAVR.; **3.** cu fire de altă culoare, împestriţat: *stofă înspicată;* **4.** variat, diferenţiat: *constatăm sub raportul complexităţii o foarte înspicată diversificare.* BL. [V. ***înspica***].

înspină, înspinez şi **înspín** vb. (rar; refl. şi tr.) a (se) înţepa cu spini, a (se) înghimpa: *îşi înspină picioarele.* [*În + spin*[1] + *-a*].

înspinát, ~ţi, înspinată, ~e a. înţepat cu spini; înghimpat: *în asemenea suferinţă unele îşi simţiră limbile înspinate.* SAD. [V. ***înspina***].

înspiţá, înspiţez vb. (tr.) a pune spiţe la roată. [*În + spiţă* + *-a*].

înspliná, însplinez vb. (pop.; refl.) a se îmbolnăvi de splină. [*În + splină* + *-a*].

însplinát n. (pop.) boală de splină (la vite). [V. ***însplina***].

înspre prep. **1.** (arată direcţia sau ţinta) spre, către, la: *boierii plecau înspre munţi.* AL.; *el mînă caii-nspre casă.* EM.; **2.** (exprimă aproximaţia în timp) cam la vremea, cam pe (la), spre: *înspre noapte văzu o casă.* NEGR.; *cam înspre sară lăsă pe drumeţ singur în casă.* CR.; **3.** (cu sens modal; arată sensul în care evoluează sau se desfăşoară o acţiune, o stare) spre: *boala merge înspre vindecare.* [***În + spre***].

însprincenát a. v. **însprîncenat.**

însprîncenát, ~ţi, însprîncenată, ~e a. (rar) cu sprîncene mari; sprîncenat: *umblă acum să se însoare, fiind şi chipeş, însprîncenat, cu bărbiţă bălaie şi tunsă.* CĂL.; (şi: **însprincenat**). [*În + sprîncenă* + *-at*].

înspulberát, ~ţi, înspulberată, ~e a. (rar) furtunos, viforos: *pleca acasă iute înspulberat ca un vînt.* PANN. [*În + spulbera* + *-at*].

înspumá, înspumez vb. (tr.) a transforma în spumă; a umple de spumă. [*În + spumă* + *-a*].

înspumáre, înspumări f. acţiunea de a înspuma şi rezultatul ei. [V. ***înspuma***].

înspumát, ~ţi, înspumată, ~e a. **1.** cu spume, plin de spumă: *caii lor alergă alăturea-nspumaţi.* EM.; **2.** transformat în spumă; amestecat cu spumă; **3.** spumos: *vin înspumat.* DELAVR. [V. ***înspuma***].

înstăpîní, înstăpînesc vb. (refl.) a se face stăpîn pe ceva; a lua ceva în stăpînire: *turcii s-au înstăpînit la trecători;* (fig.) *în casă se înstăpînise o tăcere frămîntată doar de molfăitul flăcăului.* REBR. [*În + stăpîn* + *-i*].

înstări, înstăresc vb. (refl.) a se îmbogăţi, a se înavuţi: *în cîţiva ani m-aş înstări.* AL. [***În + stare*** + *-i*].

înstărít, ~ţi, înstărită, ~e a. cu stare, bogat, avut: *intraseră în Moldova ca nişte negustori ori răzăşi mai înstăriţi.* SAD.; (p. ext.) *e un fecior de ţăran de la Năsăudul patriarhal şi înstărit.* IBR. [V. ***înstări***].

înstelá, pers. 3 **înstelează** vb. 1. (refl.) a se acoperi cu stele: *ce lucrează, cum lucrează pîn' noaptea se-nstelează?* AL.; **2.** (fig.; tr.) a acoperi, a împînzi: *înstela-vei părul negru cu o spuză de rubine.* MACED. [*În + stele* (pl. de la *stea*) + *-a*].

înstelát, ~ţi, înstelată, ~e a. **1.** cu stele, plin de stele: *calcă a mărilor adîncuri, luînd călăuzire din cerul înstelat.* NEGR.; (fig.) *firme scrise din becuri înstelate.* BAC.; **2.** (fig.) însemnat, marcat: *toţi înstelaţi pe frunte cu mîndre cicatrice.* AL. // f. oaie cu pată albă în frunte. [V. ***înstela***].

înstrăiná, înstrăinez vb. **1.** (refl.) a-şi părăsi familia, locul de naştere, ţara, stabilindu-se în altă parte: *eu fui silit a mă înstrăina din ţara mea.* B.-DEL.; *de cînd m-am înstrăinat.* POP; **2.** (fig.; refl.) a se îndepărta sufleteşte de cineva: *de dînşii mă-nstreină pizma lor.* DOS.; **3.** (tr.) a face să se îndepărteze de ceea ce este propriu, specific, firesc (apropiind de străini): *de cînd cu străinătatea, v-aţi înstrăinat şi legea, şi limba, şi inima.* CR.; *trecuse şi vremea culturii fanariote, care înstrăina spiritul public.* IBR.; **4.** (tr.) a transmite altuia (prin vînzare): *proprietatea şi a acestei cetăţi n-a fost înstrăinată prin nici un tratat formal.* EM.; *a înstrăinat o parte din avere;* (şi: (înv. şi reg.) **înstreina**). [*În + străin* + *-a*].

înstrăináre, (rar) **înstrăinări** f. **1.** acţiunea de a (se) înstrăina şi rezultatul ei; pribegie, exil: *de pe plaiu-nstrăinării ... văd o pasăre voioasă.* AL.; **2.** pierdere a caracterului naţional: *primejdia înstrăinării în limbă şi literatură era mai mare.* IBR.; **3.** îndepărtare de ceva (propriu, specific, firesc): *la el mania nu are sensul unei înstrăinări de lume.* CĂL.; **4.** întrerupere a legăturilor, a relaţiilor cu cineva (apropiat); răceală, indiferenţă: *n-am avut cu nici unul nici o ceartă, nici o înstrăinare.* GAL.; **5.** (jur.) transmitere, transferare a unei proprietăţi: *nu le-a*

pus nici o piedică la înstrăinarea unor averi cari nu erau ale vînzătorilor. EM.; *înstrăinarea bunurilor statului*; **6.** (filoz.) îndepărtare a omului de ceea ce îi este specific, definitor, fundamental; alienare: *melancolia lui constă în sentimentul de înstrăinare şi de învingere.* CĂL.; (şi: (înv. şi reg.) **instreinare**). [V. ***înstrăina***].

înstrăinát, ~ţi, înstrăinată, ~e a. **1.** plecat de acasă (departe); expatriat, exilat: *o! dulce frate înstrăinat!* AL.; (subst.) *cînd şi cînd, ca un înstreinat mai revedea oraşul.* BAC.; **2.** străin; (p. ext.) neprietenos, neprimitor: *în ţară-nstrăinată ştiu că plînge-voi mereu.* COŞB.; (şi: (înv. şi reg.) **înstreinat**). [V. ***înstrăina***].

înstreiná vb. v. înstrăina.

înstreináre f. v. înstrăinare.

înstreinát a. v. înstrăinat.

înstrîmtorá, înstrîmtorez vb. (înv. şi reg.; tr.) a strîmtora. [*În* + ***strîmtoare*** + *-a*].

înstrîmtoráre, înstrîmtorări f. (înv. şi reg.) acţiunea de a înstrîmtora şi rezultatul ei; strîmtoare, strînsoare: *unghii care la înstrîmtorări s-au preschimbat în gheare.* VIERU. [V. ***înstrîmtora***].

înstruná, înstrún vb. (tr.) **1.** a încorda: *înstrună iute arcul.* ISP.; **2.** a acorda un instrument muzical întinzîndu-i coardele: *trebuie să înstrunăm împreună cu muzele lira lui Apolon.* CĂL.; **3.** a înfrîna, a reţine: *lupul cu puii săi pustiază codrii fără d-a bănui laţul ce-i va înstruna într-o zi pe toţi.* OD.; (fig.) *înstrunîndu-şi mînia.* OD.; **4.** a strînge un cal cu chingile, a ţine în frîu: *puse şaua pe Murga ..., o înstrună bine.* DELAVR. [*În* + ***strună***[1] + *-a*].

înstrunáre, înstrunări f. **1.** acţiunea de a înstruna şi rezultatul ei; **2.** acordare; **3.** închingare; **4.** stăpînire, înfrînare. [V. ***înstruna***].

înstrunát, ~ţi, înstrunată, ~e a. **1.** acordat: *vioară înstrunată*; **2.** strîns cu chinga; **3.** (fig.) stăpînit, înfrînat: *suflările înstrunate ale zefirului. reîncep a deştepta puterile fecundării.* OD. [V. ***înstruna***].

însufletá, însúflet vb. (înv.; tr.) a da viaţă, a însufleţi: *fiinţele însufletate ... de cereasca aburire ..., aleargă mare şi mică fără de a se abate.* CONACHI. [*În* + ***suflet*** + *-a*].

însufletát, ~ţi, însufletată, ~e a. (înv.) viu, însufleţit: *cum dară să nu cinstim însufletatele beserici a lui Dumnădzău ...?* DOS. [V. ***însufleta***].

însufleţí, însufleţesc vb. **1.** (tr.) a da viaţă; (fig.) a da avînt, a stimula: *oricînd concepţia unui scriitor este însufleţită de filozofia, de morala timpului.* IBR.; (fig.) *codrul prinse a vui, brazii a-şi însufleţi.* AL.; **2.** (refl.) a prinde putere, a se înviora, a se anima: *convorbirea se însufleţea cînd treceau cu toţii într-o sufragerie scînteietoare.* SAD.; **3.** (fig.; tr.) a dinamiza, a îmbărbăta: *să-mi însufleţezi sperarea.* PANN. [*În* + ***suflet*** + *-i*].

însufleţíre, însufleţíri f. **1.** acţiunea de a (se) însufleţi şi rezultatul ei; avînt, entuziasm: *petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însufleţire.* CR.; **2.** animaţie, veselie; vioiciune: *micul parc avea în dimineaţa aceea o anumită însufleţire.* GHEŢIE. [V. ***însufleţi***].

însufleţít, ~ţi, însufleţită, ~e a. **1.** care trăieşte; viu: *am fost şi eu, în lumea asta ..., o bucată de humă însufleţită.* CR.; **2.** plin de viaţă; animat, vioi: *faţa ei odată mută e acuma însufleţită.* MACED.; **3.** îmbărbătat. // adv. în mod avîntat, cu căldură. [V. ***însufleţi***].

însufleţitór, ~i, însufleţitoáre a. care însufleţeşte, animă, dă imbold: *mitul se realizează pe deplin în planul imaginaţiei plastice şi însufleţitoare.* BL. [*Însufleţi* + *-tor*].

însul pron. v. **ins.**

însuliţá, însuliţez vb. (înv.; tr.) a străpunge cu suliţa. [*În* + ***suliţă*** + *-a*].

însumá, însumez vb. (tr.) **1.** a aduna laolaltă; a totaliza: *însumează veniturile din ultimul an;* **2.** a cuprinde, a întruni: *sînt multe cauze pe care le-am putea însuma sub această idee.* IBR.; *lucrarea însumează numeroase calităţi.* [*În* + ***sumă*** + *-a*].

însumáre, însumări f. faptul de a însuma; întrunire, adunare, unire: *de obicei, figurile asemănătoare sînt ... alcătuite din unităţi geometrice prin însumare.* BL. [V. ***însuma***].

însumeţí, însumeţesc vb. (reg.; refl.) a se făli, a se îngîmfa; a prinde curaj; a se semeţi: *pentru ce să însumeaţă şi de unde vin acele cuvinte sprinţare.* B.-DEL. [*În* + ***sumeţ*** + *-i*].

însumi, înşine, însămi, însene pron. **1.** (pron. de întărire; cu valoare adjectivală) chiar, tocmai: *Mircea însuşi mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare.* EM.; **a (se) sfătui (cu sine) însuşi**, v. **sfătui**; **2.** (cu valoare de pron.pers.) eu (tu, el etc.) personal: *hotărî vizirul ca a treia zi să vază şi însuşi ce va auzi.* PANN; *ar trebui să trăiţi înşivă o experienţă similară.* GHEŢIE; **3.** (filoz.; înv.; cu valoare subst.) eu: *un însumi stabil şi rămîitor în această curgere de fenomene interioare.* EM. [***Însu***(***l***), ***însa*** + *-mi, -ţi, -şi*].

însurá[1], însór vb. **1.** (refl.; despre bărbaţi) a se căsători: *poate se va însura şi el în dulcele ăsta şi voia să aibă o ţundră nouă.* AG.; (tr.) *l-oi însura cu Măndica.* AL.; **2.** (fig.; refl.) a se uni, a se împreuna: *gîndul tău se-nsoară cu a mea voinţă.* AL.; *ghirlanda ce se-nsoară cu silfele uşoare.* EM.; **3.** (glumeţ; tr.) a da, a îndepărta de la sine: *las, că te însor eu şi pe tine acuş!* CR. [Lat. ****inuxorare*** (<***uxor*** „soţie")].

însurá[2], însór vb. (reg.; tr.) a pune căpute; a pingeli încălţămintea. [*În* + lat. ****solare*** (<***solum*** „talpă")].

însuráre, însurări f. (înv.) faptul de a se însura[1]; însurat[1], însurătoare: *abia trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit.* NEGR. [V. ***însura***[1]].

însurát[1] n. faptul de a (se) însura[1]; însurare, însurătoare: *însuratul de tînăr şi mîncarea de dimineaţă n-au greş.* NEGR. [V. ***însura***[1]].

însurát[2], însuraţi a. (despre bărbaţi) căsătorit: *erau odată într-un sat doi fraţi, şi amîndoi erau însuraţi.* CR. [V. ***însura***[1]].

însurăciúne, însurăciuni f. (înv.) însurătoare: *lăudînd plăcerile însurăciunii cu entuziasm.* NEGR. [***Însura***[1] + *-ăciune*].

însurătoáre, însurători f. căsătorie a unui bărbat; însurat[1]; (înv.) însurare, însurăciune: *le-a venit şi lor vremea de însurătoare.* ISP. [***Însura***[1] + *-toare*].

însurăţél, însurăţei m. **1.** (tînăr) însurat de curînd: *însurăţel de-al doilea.* CR.; **2.** (la pl.) soţi tineri, căsătoriţi de curînd: *obţine favoarea de a-i însoţi pe însurăţei pe drum.* CĂL. [***Însurat***[2] + *-el*].

însurí, însuresc vb. (intr.) a deveni sur; a încărunţi: *părul începe a însuri.* NEGR. [*În* + ***sur*** + *-i*].

însuşí, însuşesc vb. (tr.) **1.** a lua ceva în stăpînire, a lua pentru sine; a-şi apropria: *slugile domneşti ... şi-au însuşit zloţi şi plocoane.* SAD.; **2.** a-şi aroga ca drept al său: *încearcă să-şi însuşească ideile profesorului său;* **3.** a asimila cunoştinţe, idei etc.; a învăţa: *îşi însuşise înţelesul istoric al limbei.* MAIOR.; *prejudecata aceasta şi-o însuşise de la maica sa, împreună cu multe alte învăţături.* SAD.; **4.** a adopta (o părere, o idee etc.); a fi de acord cu o opinie: *n-a fost copist fidel Coresi, căci nu şi-a însuşit limba din textele pe care le copia.* IBR.; *şi-a însuşit acest punct de vedere.* [De la ***însuşi*** (v. ***însumi***)].

însuşietáte, însuşietăţi f. (rar) trăsătură, însuşire, caracteristică. [***Însuşi*** + *-etate*].

însuşíme, însuşimi f. (înv.) trăsătură, însuşire: *„proprietate" este cuvînt strămoşesc şi însemnează însuşimile de osăbi a unei persoane sau unui lucru.* B.-DEL. [***Însuşi*** + *-ime*].

însuşíre, însuşiri f. **1.** acţiunea de a-şi însuşi şi rezultatul ei; luare în stăpînire, în proprietate; apropriere: *însuşirea proprietăţii altuia;* **2.** învăţare, asimilare de cunoştinţe: *însuşirea materiei pentru examen;* **3.** trăsătură caracteristică; atribut, calitate: *însuşirea judecăţilor de a fi afirmative.* MAIOR.; *toate însuşirile, toate calităţile lucrurilor sînt amestecate.* BL.; **4.** (spec.) aspect pozitiv, trăsătură valoroasă: *a voit să scrie un articol obiectiv, scoţînd în evidenţă cusururile şi însuşirile.* CĂL.; **5.** (p. ext.) talent, facultate, înclinaţie, aptitudine: *scriitorul are în adevăr unele însuşiri mai dezvoltate decît omul comun.* IBR. [V. ***însuşi***].

însuşít, ~ţi, însuşită, ~e a. (înv.) propriu, caracteristic: *calităţi însuşite naţiei lui.* BĂLC.; *buzduganul însuşit slujbei de armaş mare.* OD. [V. ***însuşi***].

însutí, însutesc vb. (tr.) a spori, a mări de o sută de ori; (p. ext.) a face mult mai mare, mai numeros: *slobozenia însuteşte puterea.* RUSSO. [***În*** + ***sută*** + *-i*].

însutít, ~ţi, însutită, ~e a. de o sută de ori mai mare; (p. ext.) mult mai mare, mai numeros: *a lovit din nou cu o forţă însutită;* (adv.) *Ipate se îmbogăţise însutit şi înmiit.* CR. [V. ***însuti***].

înşelă[1], înşél vb. (înv.; tr.) a pune şaua; a înşeua: *Făt-Frumos înşelă şi înfrînă calul.* ISP. [Lat. ****insellare*** (<***sella*** „şa")].

înşelă[2], înşél vb. **1.** (tr.) a induce în eroare (întrebuinţînd viclenia şi minciuna); a amăgi: *să nu vă înşele cu smericiunea făţarnică.* N.TEST.; *erau declaraţii îmbunătoare, de care noi credem că nimeni n-a fost înşelat.* EM.; (absol.) *eu am văzut călugări care jucau cărţi la cîrciumă, ba mai şi înşelau pe deasupra.* TUD.; **a înşela aşteptările** (sau (rar) **speranţele**) **(cuiva)**, a dezamăgi (pe cineva): *se răzbuna pe mine şi nu pe stăpîna care-i înşela speranţele.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a trăda în dragoste, a comite infidelităţi: *bărbatu-meu ... nu s-a putut plînge că l-am înşelat.* CR.; (absol.) *o femeie nu înşeală niciodată nemotivat.* CĂL.; **3.** (refl.) a cădea în eroare; a greşi: *dacă nu ne înşelăm, este a şasea răsplată pe care a obţinut-o.* EM.; *se înşală uşor;* (fig.) *şi tot mă-nşel şi trag nădejde, că nu-i departe alinarea.* MAT.; **4.** (tr.) a reda în mod fals realitatea: *era într-o simbătă, dacă nu mă înşela memoria.* GHEŢIE. [Din sl. ***mŭšelŭ***; cf. ***înşela***[1]].

înşeláre[1], înşelări f. (rar) acţiunea de a înşela[1]. [V. ***înşela***[1]].

înşeláre[2], înşelări f. **1.** acţiunea de a (se) înşela[2]; inducere în eroare: *părea purtată în acele clipe de înşelarea unui vis.* SAD.; **înşelare a aşteptării** (sau **aşteptărilor**), dezamăgire; **2.** infidelitate, nestatornicie (în dragoste): *joacă faţă de soţii lor ... comedia înşelării cu fiul boierului.* CĂL.; **3.** greşeală, eroare: *dacă dumnealui coconul Alexandru se înşală, atunci chiar înşelarea îi va aduce pedeapsa.* SAD. [V. ***înşela***[2]].

înşelát[1], ~ţi, înşelată, ~e a. cu şaua pusă; înşeuat: *îşi ducea caii înşelaţi de căpăstru.* SL. [V. ***înşela***[1]].

înşelát[2], ~ţi, înşelată, ~e a. **1.** indus în eroare; păcălit; (subst.) *sînt prejudiţii făcute de cei înşelători pentru cei înşelaţi.* EM.; **2.** trădat (în dragoste); **3.** ademenit, sedus: *printre multele femei înşelate este o preoteasă.* CĂL. [V. ***înşela***[2]].

înşelăciúne, înşelăciuni f. **1.** inducere în eroare: *din înşelăciunea dimonească foarte să învrăjbiră.* DOS.; *prin acesta să descoperi înşălăciunea.* B.-DEL.; **2.** (p. ext.) escrocherie, fraudă; înşelătorie; (înv.) înşelămînt: *i-au fost luat banii prin înşălăciune şi tîlhărie.* NEGR. [***Înşela***[2] + *-ăciune*].

înşelămínt, înşelăminte f. (înv.) înşelătorie: *nu-i vreme ... de-a spune cu multe, aici, tot înşălămîntul.* B.-DEL.; *nu să pot isprăvi prin argint, ci prin tehne-ascunse şi înşelăminte.* B.-DEL. [***Înşela***[2] + *-ămînt*].

înşelătór, ~i, înşelătoáre a. care induce în eroare, care înşală[2]; amăgitor: *sprinţar şi înşelător este gîndul omului.* CR.; *aparenţe înşelătoare.* // m. persoană necinstită, care trăieşte din înşelătorii; escroc: *se va face un înşelător, un necinstit, un plastograf.* NEGR. [***Înşela***[2] + *-tor*].

înşelătoríe, înşelătorii f. înşelăciune, faptă de înşelător; fraudă. [***Înşelător*** + *-ie*].

înşeuá, înşeuez vb. (tr.) a pune şaua pe un animal de călărie: *un cal iute-mi înşeuaţi.* POP. [***În*** + ***şa***].

înşeuát, ~ţi, înşeuată, ~e a. care are şaua pusă: *soseau caii înşăuaţi şi încăpestriţi.* SAD. [V. ***înşeua***].

înşfácá, înşfác vb. (tr.) a apuca, a prinde brusc şi cu putere; a înhăţa: *înşfăcăm noi te mieri ce mai aveam, ne ducem degrabă la plută.* CR. [***În*** + bulg. ***hvatam***].

înşfăcáre, înşfăcări f. acţiunea de a înşfăca; apucare bruscă (şi violentă); înhăţare. [V. **înşfăca**].

înşfăcát, ~ţi, înşfăcată, ~e a. apucat, prins brusc (şi violent); înhăţat: *Dimitrie, simţindu-şi urechea înşfăcată, îşi înfipse dinţii în braţul profesorului.* GHEŢIE. [V. **înşfăca**].

înşiră, înşír vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) aşeza în şir, unul după altul: *titvele lor să le înşire pe zid.* NEGR.; *hîrdaie verzi cu oleandri se înşirau de-a lungul zidurilor ude.* CĂL.; **2.** (tr.) a petrece pe un fir (mărgele) pentru a face un şirag: *se află de-odată în faţa unei femei care înşiră mărgăritare.* CĂL.; (p. ext.) *covrigii şi colăceii băieţii îi înşiră pe prăjină.* MAT.; (fig.) *Alecsandri, ce-nşirînd mărgăritare pe a stelei blondă rază, acum secolii străbate.* EM.; (intr.) **a înşira la mărgăritare**, a spune poveşti; (refl.) **înşirăte** (sau **înşir'te**) **mărgărite**, **a)** formulă prin care se arată într-un basm că povestirea continuă; **b)** (subst.) basm; (depr.) vorbe fără cap şi coadă: *vorbeşte neisprăvite la înşir'te mărgărite.* PANN; **3.** (refl.) a se aşeza în ordine, în şir, în linie: *ceilalţi se înşiră tot cîte unul-unul pînă la poartă.* CR.; **4.** (refl.) a se succeda, a urma succesiv: *faptele se înşiră în ordinea firească*; **5.** (fig.; tr.) a expune, a povesti (fără încetare): *adversarii noştri bat cîmpii sau înşiră la platitudini şi banalităţi.* EM.; *vin acasă, înşir mirat mamei pătania mea.* VIERU; *a înşira la minciuni*; **6.** (tr.) a trece, rînd pe rînd, prin diferite locuri, situaţii etc.; a lua la rînd, la şir: *şi eu să înşir atîtea şcoli.* CR. [*În* + *şir* + *-a*].

înşiráre, înşirări f. **1.** acţiunea de a (se) înşira şi rezultatul ei; înşiruire, şir; **2.** (fig.) expunere a unui şir de idei, de fapte etc.; succedare: *dacă nu ni s-ar părea de prisos, am continua cu înşirarea de exemple.* BL. [V. **înşira**].

înşirát, ~ţi, înşirată, ~e a. **1.** aşezat în şir; făcut şirag: *caii mergeau înşiraţi, dibuind cu copita un loc sigur* VLAH.; **2.** care se produce succesiv, care se succedă: *limba noastră-i vechi izvoade povestiri din alte vremuri; şi cetindu-le-nşirate, te-nfiori adînc şi tremuri.* MAT. [V. **înşira**].

înşirătúră, înşirături f. (înv.) mulţime de lucruri care se succed, care se înşiră: *era o cetate cariia frîmseţea şi-mpistritura şi înşirătura şi clăditura zidurilor nu să poate povesti.* DOS. [*Înşira* + *-tură*].

înşiruí, înşírui vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) aşeza la rînd, în şir: *poruncise să se înşiruie toată lumea la odăi şi-n ogrăzi.* SAD.; **2.** (tr.) a expune pe rînd; a enumera: *nu ne face cinste să înşiruim pricinile.* GOL.; **3.** (înv.; tr.) a îngrădi, a înconjura: *toată faţa zidului despre curte înşiruită cu un lanţ de fier.* GOL. [*În* + *şir* + *-ui*].

înşiruíre, înşiruiri f. acţiunea de a (se) înşirui şi rezultatul ei; înşirare, şir: *cronica e o înşiruire nesfîrşită de porunci.* CĂL.; *malul european era o înşiruire de dealuri rîpoase şi sterpe.* TUD. [V. **înşirui**].

înşiruít, ~ţi, înşiruită, ~e a. aşezat, aranjat unul după altul: *umblă înşiruiţi.* ISP. [V. **înşirui**].

înşomoltăcí vb. v. înşomoltoci.

înşomoltocí, înşomoltocesc vb. (reg.; tr.) a înfăşura în multe straturi; a face mototol: *să înşomoltăcim motanul ... cu nişte petece.* CR.; (şi: **înşomoltăci**). [*În* + *şomoltoc* + *-i*].

înştiinţá, înştiinţez vb. **1.** (tr.) a face cunoscut, a da de ştire; a anunţa, a informa: *turturica ajunsese la Împăratul Verde şi-l înştiinţase.* CR.; **2.** (înv.; refl.) a afla, a lua cunoştinţă: *acest nume valurile îl primesc; unul altuia îl spune; Dunărea se-nştiinţează.* ALEX. [*În* + *ştiinţă* + *-a*].

înştiinţáre, înştiinţări f. **1.** acţiunea de a înştiinţa şi rezultatul ei; informare; (concr.) ştire, informaţie: *la Bucureşti înştiinţare cu solii credinţate trimea-să.* B.-DEL.; *coborîm şi noi din ponor şi dăm glas de înştiinţare.* SAD.; **2.** (concr.) text care cuprinde o ştire, un anunţ, o informaţie; **3.** (înv.) **a face înştiinţare**, a face cunoscut; **a avea înştiinţare**, a fi informat; **a lua înştiinţare**, a afla. [V. **înştiinţa**].

înştiinţát, ~ţi, înştiinţată, ~e a. **1.** căruia i s-a comunicat ceva; avizat, avertizat; **2.** (înv.) învăţat, cult. [V. **înştiinţa**].

înşurubá, înşurubez vb. **1.** (tr.) a roti un şurub pentru a fixa ceva; a strînge două piese prevăzute cu şurub pentru a le asambla; **2.** (refl.) a fi prevăzut cu filet; a se asambla cu ajutorul unui filet: *amîndouă aveau nişte capace groase care se înşurubau închizîndu-se ermetic.* GHEŢIE; **3.** (fig.; fam.; tr.) a încurca, a înfunda (pe cineva); **4.** (fig.; refl.) a se învîrti în spirală: *zburau prin aer înşurubîndu-se grăbit seminţe de frasin cu aripioarele lor răsucite.* SAD. [*În* + *şurub* + *-a*].

înşurubáre, înşurubări f. acţiunea de a (se) înşuruba; înşurubat[1]. [V. **înşuruba**].

înşurubát[1], (rar) **înşurubaturi** n. înşurubare: *sculă pentru înşurubat.* [V. **înşuruba**].

înşurubát[2], ~ţi, înşurubată, ~e a. fixat, prins prin strîngerea unui şurub: *piese înşurubate.* [V. **înşuruba**].

întabulá vb. v. intabula.

întabuláre f. v. intabulare.

întări, întăresc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face tare; a deveni sau a face să devină mai dur, mai tare: *îngheţul a întărit pămîntul; cimentul se întăreşte*; **2.** (tr.) a mări rezistenţa unei piese, unui sistem tehnic: *a întărit asamblarea cu şuruburi*; **3.** (tr.) a fortifica; a baricada: *uşile le întăreau, focu-n vatră-l înveleau.* POP.; *a întări o cetate*; **4.** (tr. şi refl.) a(-şi) spori puterile, forţa fizică sau morală: *mai îngăduie, feciorasule, şi-ţi întăreşte braţul.* SAD.; *spune ce ştii, ca să ne întăreşti inimile.* SAD.; **5.** (tr.) a consolida, a face mai puternic: *ocupaţia austriacă urma să fie întărită sistematic.* BL.; (fig.) *binecuvîntarea părinţilor întăreşte casele fiilor.* ISP.; **6.** (refl.) a deveni mai puternic: *ideea de latinitate se întăreşte în mintea lor pînă la puterea unei idei fixe.* IBR.; *cîte prietenii nu se leagă şi se întăresc cu asemenea prilejuri.* MAT.; *un organ în funcţie se întăreşte, iar un organ în neactivitate se atrofiază.* BL.; **7.** (tr. şi refl.) a-şi recăpăta sau a face să-şi recapete puterile (după o boală); a (se) întrema, a (se) înzdrăveni: *cu leacuri stomahu-ţi întăreşte şi cu dulci cuvinte-l mîngîieşte.* B.-DEL.; **8.** (refl.) a se înţeli, a se intensifica: *vîntul continuă să se întărească treptat.* TUD.; **9.** (fig.; tr. şi refl.) a dobîndi sau a face să dobîndească capacitatea de a suporta loviturile sorţii: *suferinţa l-a întărit*; **10.** (tr.) a confirma, a adeveri: *alţii întăreau spusele celorlalţi.* CR.; **11.** (intr.) a sublinia, a accentua, a da mai multă tărie celor spuse: *aşa-i, aşa-i! întăriră mai multe glasuri în tindă.* REBR.; **12.** (tr.) a legaliza, a sancţiona: *fă hîrtia de dăruire şi să mergem s-o întărim la judecătorie.* NEGR. [*În* + *tare* + *-i*].

întăríre, întăriri f. **1.** acţiunea de a (se) întări şi rezultatul ei; faptul de a deveni mai rigid, mai dur: *întărirea asamblării; întărirea cimentului*; **2.** creştere a tăriei, a puterii, a forţei; fortificare: *naşte în inimile indivizilor întărirea şi intensificarea acelui simţămînt subiectiv.* EM.; *nu contribuie în nici un mod la întărirea sau slăbirea criticei făcute.* MAIOR.; **3.** consolidare, fixare: *cabluri de oţel zincat, de diferite grosimi, pentru repararea sau întărirea greementului.* TUD.; **4.** (de obicei la pl.) ceea ce constituie un ajutor, un sprijin, o susţinere (pentru a realiza ceva): *într-o jumătate de ceas, întăririle şi ambulanţa se înfiinţară.* GHEŢIE; **5.** confirmare: *documentele au contribuit la întărirea celor afirmate*; **6.** legalizare, autentificare: *o s-o las ca întărire, s-o iei, să o moşteneşti.* PANN; **7.** (gram.) **pronume de întărire**, pronume care însoţeşte un substantiv sau un alt pronume marcînd insistenţa asupra obiectului avut în vedere. [V. **întări**].

întărít, ~ţi, întărită, ~e a. **1.** făcut (mai) rezistent; devenit (mai) rigid: *calcă numai pe pămînt întărit*; **2.** fortificat, prevăzut cu fortificaţii: *cetate întărită*; **3.** care a prins puteri; reconfortat: *se scularâ veseli, întăriţi şi porniră.* VLAH.; **4.** care a devenit puternic; consolidat. [V. **întări**].

întăritór, ~i, întăritoáre a. (şi subst.) care întăreşte, care fortifică: *Parpangel bea din apa întăritoare.* CĂL.; *medicament întăritor.* [*Întări* + *-tor*].

întăritúră, întărituri şi (înv.) **întăriture** f. **1.** loc fortificat; fortificaţie: *unghiul format de orizonul unei întăriture şi de parapetele ei.* EM.; **2.** element folosit pentru mărirea rezistenţei unei piese, a unui sistem tehnic etc.; **3.** (înv.) iscălitură, pecete prin care se certifica un drept, o învoială etc. [*Întări* + *-tură*].

întărîtá, întărît vb. **1.** (tr.) a aduce în stare de mînie; a instiga, a aţiţa: *cu gînd să ne-ntarte.* AL.; *a întărîta poporul*; **2.** (tr.) a îndemna, a îmboldi, a incita: *întărîtau popoarele pentru o nouă cruciadă.* BĂLC.; **3.** (refl.) a se porni cu violenţă, a se înteţi: *ne întărtăm la joc, ştii cole, ca la vîrsta aceea.* CR.; (şi: (pop.) **întărta**). [Lat. ***intercitare***].

întărîtáre, întărîtări f. acţiunea de a (se) întărîta; iritare, surescitare; agitaţie, incitare: *s-a întors spre uncheşul Petrea cu obrazul îmbujorat de întărîtare.* SAD.; *cîinilor pe drumuri dînd întărîtări.* PANN. [V. **întărîta**].

întărîtát, ~ţi, întărîtată, ~e a. **1.** iritat, agitat, înfuriat: *goläţimea întărîtată multă acum împrejur să strînsese.* B.-DEL.; (p. ext.) *gîndirea poetului e întărîtată ca tigrul ce pîndeşte în junglă.* CĂL.; (adv.) *a auzit pe cîne hămăind întărîtat.* SAD.; **2.** care dovedeşte iritare, înverşunare: *a întors urechea spre strigătele întărîtate ale poporului.* SAD. [V. **întărîta**].

întărîtátor, ~i, întărîtătoáre a. (rar) care întărîtă; provocător: *începură să-i asmută* [pe cocoşi] *... spunîndu-le cuvinte întărîtătoare la urechi.* TUD. [*Întărîta* + *-tor*].

întărniţá, întărniţez vb. (reg.; tr.) a pune tarniţa (pe cal): *întărnind bine magarul.* POP. [*În* + *tarniţă* + *-a*].

întărniţát, ~ţi, întărniţată, ~e a. (reg.) cu tarniţă, înşeuat: *hai, de-mi dă murguţul tău, închingat şi-ntărniţat.* POP. [V. **întărniţa**].

întártă vb. v. întărîta.

întecá, întéc vb. (înv.; tr.) a introduce în teacă: *să trezi şi fără-a zice-un cuvînt sabia întecă şi sări în oblînc.* B.-DEL. [*În* + *teacă* + *-a*].

întemeiá, întemeiez vb. **1.** (tr.) a pune temelia, bazele la ceva; a înfiinţa, a funda: *a întemeiat o universitate vestită.* NEGR.; *prisaca asta el a întemeiat-o şi el o cîrmuieşte.* SAD.; (p. ext.) *a întemeiat o nouă dinastie regală.* BL.; **2.** (rar; tr.) a zidi, a clădi, a dura (punînd fundaţia): *văzusem la noi la conac, cum săpau şi cum întemeiau argaţii bordeiele.* GAL.; (refl. pas.) *oraşele se întemeiază şi se înfrumuseţează din nou.* RUSSO; **3.** (fig.; refl.) a avea ca temei, a se sprijini pe ceva: *ştiinţa nouă, întemeindu-se pe conceptul legilor spiritului ..., a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLC.; *pe ce te întemeiezi?* [*În* + *temei* + *-a*].

întemeiáre f. v. întemeiere.

întemeiát, ~ţi, întemeiată, ~e a. **1.** sprijinit pe argumente valabile; bine susţinut, adevărat: *destule reputaţii uzurpate există în ţară, lăsaţi intacte cel puţin pe cele întemeiate.* EM.; *o cerere întemeiată*; **2.** (înv.) întărit, consolidat: *a patra parte* [a oraşului], *cea fără' de apă, este foarte întemeiată.* GOL. [V. **întemeia**].

întemeiére, întemeieri f. acţiunea de a (se) întemeia şi rezultatul ei; înfiinţare, fundare: *întru creştineasca întemeiare a înălţimei sale să fim şi noi.* ANTIM; *actele de întemeiere ale mănăstirilor.* OD.; (şi: (înv.) **întemeiare**). [V. **întemeia**].

întemeietór, ~i, întemeietoáre m., f. persoană care a întemeiat ceva; fondator: *cei întîi întemeietori ai culturii româneşti studiază la Viena.* IBR.; *Gîrleanu este întemeietorul „Societăţii scriitorilor".* CĂL. [*Întemeia* + *-tor*].

întemniţá, întemniţez vb. (tr.) a băga în temniţă, la închisoare: *spărgătorul a fost întemniţat;* (fig.) *puterea oarbă a aburului întemniţată în cilindrul maşinei cu vapor.* EM. [*În* + *temniţă* + *-a*].

întemniţáre, întemniţări f. acţiunea de a întemniţa şi rezultatul ei. [V. **întemniţa**].

întemniţát, ~ţi, întemniţată, ~e a. (şi subst.) închis în temniţă: *întemniţatul este compătimit cu ardente fraternităţi.* CĂL. [V. **întemniţa**].

înterezát, ~ţi, înterezată, ~e a. (reg.) încărcat; covîrşit de încărcătură: *caprele înterezate şi îmberezate.* POP. [Et. nec.; cf. ***terezie***].

înterţiu, înterţii m. (reg.) berbec mai tînăr de trei ani: *n-am să văd ... nici miori pe lunca largă, nici înterţii la izvor.* COŞB. [*În + terţiu*].

înteţí, înteţesc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) face mai puternic, mai intens; a (se) intensifica, a (se) încinge: *focul duşmanului ... deodată se înteţi într-o izbucnire repede.* SAD.; *afară ploaia s-a înteţit.* SAD.; 2. (tr.) a cuprinde, a stăpîni: *înteţindu-l şi încingîndu-l dorul de părinţi.* ISP; 3. (refl.) a se întărîta, a se aprinde, a se înverşuna: *nu te-nteţi-n asprime, cînd poţi să dai iertare.* AL.; 4. (tr.) a îndemna, a îmboldi: *calu-şi înteaţă printre grămezi de turci înarmate.* B.-DEL.; 5. (tr.) a agasa cu insistenţele; a hărţui: *văzu împăratul că-l înteţesc fetele cu rugăciunile.* ISP.; 6. (tr.) a ataca, a lovi: *cînd îl înteţea vrăjmaşul, calul se urca ca fulgerul în sus.* ISP. [Lat. **intitiare* (*<titis*)].

înteţíre, înteţiri f. acţiunea de a (se) înteţi; intensificare, accentuare: *eventualitatea unei înteţiri a conflictului.* OD. [V. *înteţi*].

înteţít, ~ţi, înteţită, ~e a. 1. devenit mai intens, mai tare, mai violent; intensificat, sporit: *caldul sînge prin artere năvăleşte înteţit.* MACED.; 2. (rar) întărîtat, asmuţit: *iacă zăreşte venind împotriva lui vrăjmaş pe cal înteţit.* B.-DEL. [V. *înteţi*].

înteţítor, ~i, înteţitoáre a. care provoacă intensificarea, creşterea: *un mijloc de creare a unui mediu intim, şi în acelaşi timp prielnic şi înteţitor, este pentru suflet şi vederea lumii în perspectivă magică.* BL. [*Înteţi + -tor*].

întieţíe f. v. întîieţie.

întieţíme f. v. întîieţime.

întimpiná vb. v. întîmpina.

întimpináre f. v. întîmpinare.

întiná, întinez vb. 1. (reg.; refl.) a se murdări de noroi; 2. (fig.; tr. şi refl.) a (se) pîngări, a (se) păta: *am întinat cu păcatele noastre sfîntul botez.* ANTIM; *o fărădelege care întină sabia românească.* BĂLC. [*În + tină + -a*].

întináre, întinări f. 1. acţiunea de a se întina; murdărire; 2. (fig.) pîngărire. [V. *întina*].

întinát, ~ţi, întinată, ~e a. 1. murdar de noroi: *au sărit în mare ca să-şi spele trupul cel întinat.* DRĂGHICI; 2. (fig.) pătat, pîngărit: *inimă întinată şi necurată.* VARL. [V. *întina*].

întinăciúne, întinăciuni f. (înv.) murdărie; pată: *s-au aflat întinăciuni la soarele cel simţitor, prin mijlocul ochianurilor, de astronomii ceşti de pe urmă.* ANTIM. [*Întina + -ăciune*].

întinătór, ~i, întinătoáre a. (şi subst.) care întinează; care pătează; care pîngăreşte: *Chiriac, întinătorul onoarei conjugale a stăpînului, e şters.* CĂL. [*Întina + -tor*].

întínde, întind şi (înv. şi reg.) **întinz** vb. 1. (tr. şi intr.) a trage de marginile unui corp pentru a-l mări: *a întinde un elastic*; (intr.) *pescarii întind veseli de căpătîiul funiilor.* DELAVR.; **a întinde** (cuiva) **o cursă** (sau **cursa, laţul, un laţ**), **a)** a aşeza cursa pentru a prinde un animal: *vînătoru-ntinde-n crîng la păsărele laţul.* EM.; **b)** (fig.) a folosi mijloace viclene faţă de cineva: *i-a întins o cursă;* 2. (refl.) a se lărgi sau a se lungi, deformîndu-se: *rochia s-a întins la spălare*; 3. (refl.) a curge în dîre băloase, a curge gros: *lichidul se întinde*; 4. (tr.) a desfăşura o parte a corpului în toată lungimea: *întinde aripile în dreptul soarelui de întunecă de tot casa boierului.* CR.; *pîndeau pe cneaghină cum întindea braţele printre curpeni de rourască.* SAD.; *a întinde mîna, braţul*; a **întinde mîna, a)** a cere de pomană; **b)** a saluta îndreptînd braţul pentru a da mîna: *îi întinse mîna, dar se răzgîndi şi şi-o retrase.* GHEŢIE; (refl. recipr.) *ne-am întins deodată mîinile.* GHEŢIE; **c)** (fig.) a veni în ajutor; 5. (refl.) a-şi destinde corpul: *dar podarul se gîndea şi cu lene se-ntindea.* POP; *cît ţi-e pătura, atît te întinde!*; 6. (refl.) a se înălţa (ridicîndu-se în vîrful picioarelor): *o dureau şelele şi grumazii întinzîndu-se pe sus.* CR.; (fig.) *cum era să se întindă mai mult, că de-abia acum se prinsese şi el cu mînele de vatră?* CR.; 7. (fig.; refl.) a-şi lua prea multă libertate, a întrece măsura, a se obrăznici: *mizerabilul! să se-ntindă pînă-ntr-atîta, ca să-mi facă un afront!* CAR.; 8. (refl.) a se culca (pentru a se odihni): *se întinde alene pe covor.* AL.; (p. ext.) *am deschis fereastra şi m-am întins într-un fotoliu să mă liniştesc.* BAC.; 9. (tr.) a da, a oferi: *apoi îi mai întinde şi o pungă, toşcă de bani.* CR.; *cîte un oaspe chefăluit întinde un pahar de vin scripcarului.* MAT.; *îi întinse un ban*; 10. (fig.; tr.) a solicita peste măsură, a trage în toate părţile de cineva; 11. (tr.) a doborî, a culca (la pămînt): *la pămînt îl întindea, de falangă mi-l lega.* POP; **a întinde pe cineva la scară,** v. **scară**; 12. (tr.) a desfăşura, a desface un obiect îndoit sau împăturit: *aceste două vase, după ordinul colonelului, întinseră pînzele în vînt.* BOL.; **a întinde masa,** a pregăti masa pentru a mînca: *să se întindă masă îmbelşugată pentru toţi cavalerii.* SAD.; (prin parafrazare) *hotărî stolnicilor să întindă merinde şi să destupe ulcioare.* SAD.; 13. (tr.) a da unui material moale formă de strat subţire: *te speli cu apă rece şi întinzi un strat subţire de alifie pe răni.* GHEŢIE; *a întinde aluatul*; 14. (refl.) a ocupa un spaţiu, a se prelungi într-o direcţie: *o grădină se întinde pînă-n prundurile bălţii.* SAD.; *românii se întind pînă dincolo de Nistru*; 15. (fig.; tr.) a mări, a spori: *Negru Vodă îşi întinse stăpînirea peste Ţara Românească.* BĂLC.; 16. (refl.) a se răspîndi; a se extinde: *cînd se întinse noapte deplină prinseră a cînta pe sub cer găgăiri de gîşte.* SAD.; *zvonul s-a întins repede*; 17. (refl.) a lua proporţii, a se dezvolta: *revolta se întindea în ţară*; 18. (tr.) a încorda: *a întinde arcul*; **a întinde coarda,** a depăşi măsura, a-şi lua nasul la purtare; 19. (tr.) a îndrepta spre ..., a ochi: *nu-ntinde flinta că plumbul e fierbinte.* COŞB.; **20. a (o sau se) întinde (la drum),** a pleca repede; a fugi: *„Speranţa" ridică ancora, îşi roti prova şi o întinse la drum prin strîmtoare.* TUD.; **a întinde fuga,** a o şterge: *prin codru fuga întinseră.* B.-DEL.; **a o întinde la jug,** a trage din greu: *boii se spetesc întinzînd la jug.* AL.; 21. (refl. şi tr.) a (se) prelungi în timp: *nu întinde vorba.* AL.; *nu am avut trebuinţă să ne întindem peste un timp mai îndelungat.* MAIOR.; *speră să poată întinde amînarea la infinit.* BL.; 22. (refl.) a face o mişcare de destindere a corpului (din cauza oboselii, plictiselii etc.): *se întinde toată ziua;* (tr.) *îşi întinse mădularele, făcîndu-le să trosnească.* TUD. [Lat. *intendere*].

întíndere, întinderi f. 1. faptul de a (se) întinde: *întinderea arcului;* 2. extensiune în spaţiu, mărime a unui obiect: *stă oare destoinicia unei naţii în vrun raport cu întinderea teritoriului pe care ea-l ocupă?* EM.; 3. suprafaţă a unui loc sau a unui lucru; loc, spaţiu întins: *eram singur în mijlocul acelei întinderi ninse.* GHEŢIE; *mama intră-n mare ... sfintei mari întinderi cuvios se-nchină.* VIERU; *mari întinderi de pămînt*; 4. distanţă, depărtare: *o întindere de şase poşte lungi şi obositoare.* CR.; 5. durată, prelungire în timp: *întinderea vieţii umane e scurtă*; 6. extensiune, dezvoltare: *discurs de mare întindere*; (fig.) *spirit de o mare întindere*; 7. leziune traumatică (a unei articulaţii) cauzată, de obicei, de o suprasolicitare a ligamentelor: *are o întindere la picior şi nu poate alerga.* [V. *întinde*].

întíneri, întíneresc vb. 1. (intr.) a căpăta o înfăţişare tinerească, a redeveni tînăr (ca aspect): *moşneagul pe loc a întinerit.* CR.; 2. (tr.) a da o înfăţişare (mai) tînără: *alţii barba i-o rădea, pe Corbea-l întinerea.* POP; (fig.) *slăvesc ploaia care întinereşte pămîntul.* VIERU; 3. (tr. şi refl.) a (se) declara mai tînăr decît este în realitate. [*În + tînăr + -i*].

întineríre, întineriri f. 1. faptul de a întineri: *de-o nouă-ntinerire ferice se pătrunde.* AL.; 2. (p. ext.) vitalizare, înnoire: *admite poezia dialectală ca un mijloc de întinerire a artei.* CĂL. [V. *întineri*].

întinerít, ~ţi, întinerită, ~e a. care a devenit mai tînăr; care pare mai tînăr: *mă simt întinerit.* AL. [V. *întineri*].

întínge, întíng vb. (pop.; tr.) a muia (pîine, mămăligă etc.) într-o mîncare, într-un sos; a muia uşor într-un lichid: *înghiţea felie după felie şi întingea în topitură bucăţi mari de mămăligă.* SAD.; (absol.) *începu a întinge şi el mujdeiul pe sfîrşite.* HOGAŞ.; (p. ext.) *întingînd ... condeiul ... în călimările de la brîu.* GHICA. [Lat. *intingere*].

întíns[1], întinsuri n. spaţiu larg; suprafaţă; întindere: *s-a dus zăpada albă de pe întinsul ţării.* AL.; (şi: (reg.) **intins**). [V. *întinde*].

întíns[2], ~şi, întinsă, ~e a. 1. care are o suprafaţă mare: *aveau sub toiagul lor pămînturi întinse şi furnicar de popoare.* SAD.; *şes întins*; **pe (o) scară întinsă,** v. **scară**; 2. lungit, desfăşurat: *vulturi peste văi înnegurate grei atîrnă cu întinse aripi.* EM.; *braţul stîng, întins leneş, îşi răzima degetele subţiri pe dunga patului.* REBR.; **cu braţele** (sau **cu braţe**) **întinse,** cu mare dragoste; cu încîntare; 3. care duce drept la ţintă; (p. ext.) încordat, grăbit, zorit: *repede trecură pe caii avîntaţi în galop întins.* SAD.; 4. încordat: *pe marginea unui ogor întins.* NEGR.; *coardele viorii sînt bine întinse*; (fig.) *eram cu nervii întinşi şi nu voiam să iau un somnifer.* GHEŢIE; 5. fără denivelări, fără creţuri, neted: *cîmpii întinse luară locul colinelor.* GHEŢIE; *piele întinsă*; 6. pregătit, aşezat: *ne aşteaptă omul împăratului cu masa întinsă.* CR.; 7. culcat (la pămînt): *îl lăsă întins.* PANN; **vedea-te-aş întins!,** vedea-te-aş mort!; 8. care durează, care se produce: *era o muncă dificilă şi înceată, întinsă pe luni, dacă nu chiar pe ani de zile.* GHEŢIE; 9. (înv.) diluat, amestecat: *cu topită piatră pucioasă este beutura lor întinsă.* B.-DEL.; 10. (rar) intens, puternic: *un zvon întins de viaţă umplea dimineaţa de primăvară.* SAD. // adv. 1. direct; grăbit, încordat: *înlibovindu-să în copile călătorea întins din ţară-n ţară.* B.-DEL.; *o luă întins la Bucureşti*; 2. fără întrerupere, constant, mereu: *nu bîntuia niciodată gerul, ca în iernile noastre, şi nici nu ningea întins.* TUD.; (şi: (reg.) **intins**). [V. *întinde*].

întíns[3], ~şi, întinsă, ~e a. muiat (puţin) în ceva. [V. *întinge*].

întinsoáre, întinsori f. 1. loc întins, spaţiu larg: *din codrii Găvanelor ieşim pe-ntinsoare de plaiuri.* VLAH.; 2. mişcare de destindere a corpului: *un fel de leşin de la inimă, amestecat cu întinsori.* CR.; 3. mers zorit, fără oprire; **într-o întinsoare, a)** mereu, fără întrerupere: *şi petrec într-o întinsoare, tot la umbră, la răcoare.* POP; **b)** repede, în goană: *să vă împrăştiaţi şi, într-o întinsoare, să vă abateţi în toate părţile.* SAD.; 4. durată neîntreruptă; vreme lungă: *omăt şi geruri au ţinut-o o întinsoare, fără slăbire.* SAD.; 5. dispozitiv, sculă cu care se întind unele materiale (în timpul prelucrării): *ciubotarii cu întinsorile.* POP. [*Întins[2] + -oare*].

întinsúră, întinsuri f. loc cu apă puţin adîncă şi lină (pe unde se poate trece): *slobod caii să vie singuri prin întinsura de apă de la vale.* SAD. [*Întins[2] + -ură*].

întinzátór, întinzătoare n. şi **întinzători** m. dispozitiv, unealtă care poate dezvolta o forţă de întindere aplicabilă unor obiecte elastice sau flexibile. [*Întinz* (prez. ind. de la *întinde*) + *-ător*].

întipări, întipăresc vb. 1. (refl. şi tr.) a (se) imprima pe o suprafaţă în urma unei apăsări: *marele logofăt ... întipărea pe hîrtie sigiliul princiar.* HASD.; (fig.) *pe chipurile oamenilor fiecare paralelă trecută întipărea un aer mai grav.* TUD.; 2. (fig.; refl.) a se fixa (în memorie): *obţinem o schemă menită să se întipărească imaginaţiei mai pregnant decît o expunere abstractă.* BL. [*În + tipări*].

întipăríre, întipăriri f. 1. acţiunea de a (se) întipări şi rezultatul ei; impresie: *mintea mea să nu fie distrasă prin alte întipăriri.* NEGR.; 2. urmă lăsată de un obiect prin apăsare; (fig.) *este firesc ca începuturile literaturii noastre să aibă o puternică întipărire de clasicism decadent.* CĂL. [V. *întipări*].

întipărítură, întipărituri f. (rar) urmă, amprentă, semn (lăsat prin apăsare): *poetul cîntă gropiţa din bărbie a iubitei ... şi chiar patul cu olanda care poartă întipăritura trupului femeii.* CĂL. [*Întipări + -tură*].

întirí, întiresc vb. (reg.; tr.) 1. a alunga, a fugări: *opt ai bătîndu-o şi peste ceafă cu pietri ucigîndu-o şi desculţă întirîndu-o pe locuri ascuţite.* DOS.; *să întirească hoţii.* NEGR.; 2. a prigoni, a persecuta: *mama nu te-o întirit, nici te-o oropsit.* C.; 3. a înţărca. [*În* + bulg. *teram*].

întitulá vb. v. **intitula.**

întitulăre vb. v. **intitulare.**

întitulát a. v. **intitulat.**

întîi adv. **1.** la început: *armăsarul ... se scutură şi se făcu ca întîi.* ISP; **2.** în primul rînd; înainte de toate: *să mergem mai întîi la grajduri.* ISP; **întîi şi-ntîi** sau **întîi de toate** ori **mai întîi şi mai întîi,** înainte de orice, în primul rînd: *întîi şi-ntîi face lăutoare.* CR.; *scriitorul este întîi de toate un agronom.* CĂL.; (subst.) *şcolarul urmăreşte eminenţa exterioară, hotărît să ajungă întîiul în clasă.* CĂL.; **3.** (pentru) prima oară: *la mare, a fost întîi cu bunicii.* // num. ord. (artic.; f. **întîia**) **1.** care se află în fruntea unei serii; prim: *jucară pentru întîia oară în româneşte o pastorală.* CĂL.; *erai ... într-o lojă din dreapta la etajul întîi.* GHEŢIE; *întîia zi a lunii*; **2.** cel mai bun: *Rafael e întîiul dintre pictori*; (subst.) *şcolarul urmăreşte eminenţa exterioară, hotărît să ajungă întîiul în clasă.* CĂL.; **3.** (compus) **întîiul-născut,** cel mai mare dintre fii. [Lat. **antaneus* (<***ante*** „înainte")].

întîiaşi num.ord. **întîiaşi dată,** prima dată, întîia oară: *nu-i acum întîiaşi dată să merg la drum.* CR. [***Întîia*** + ***şi***].

întîietáte f. însuşirea sau faptul de a fi întîi; prioritate, primordialitate; (înv.) întîieţie, întîieţime: *se dă o întîietate raţiunii acompaniate de empiric.* BL.; *a avea întîietate.* [***Întîi*** + *-etate*].

întîietór, ~i, întîietoáre a. (înv.) care ocupă primul loc; dintîi; (subst.) *nu se vor putea îndeplini niciodată în dauna celor întîietoare.* OD. [***Întîi*** + *-tor*].

întîieţie f. (înv.) întîietate: *fieşcare el mai bun se ţine decît pe ceilalţi; de acie tot însul trage pe întîieţie.* B.-DEL.; (şi: **întîieţie**). [De la ***întîi***].

întîieţíme f. (înv.) întîietate: *nu pot fi acest feliu de gîlcevi pentru întîieţime.* B.-DEL.; (şi: **întîieţime**). [De la ***întîi***].

întîlní, întîlnesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a se încrucişa în drum cu cineva sau cu ceva; a da în cale de cineva sau de ceva: *mi-aduc aminte că l-am întîlnit o dată prin zmeuriş.* CR.; *l-am întîlnit ieri*; (refl. recipr.) *sînt ani la mijloc şi-ncă vor mai trece din ceasul sfînt în care ne-ntîlnirăm.* EM.; (refl.) *iaca se întîlneşte şi cu căţeluşa.* CR.; (p. ext.) *privirile li se întîlniră de cîteva ori.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a se uni într-un punct: *o deschidere a celor două străzi care se întîlneau aici.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a se vedea cu cineva în urma unei înţelegeri prealabile; a avea o întrevedere cu cineva: *ne întîlnim mîine la şcoală*; **4.** (fig.; tr.) a găsi; a descoperi: *întîlnim versuri ascunse în haina perfidă a prozei.* CĂL.; **5.** (tr.) (în construcţii negative) a nu mai vedea, a nu mai avea parte de aşa ceva: *nu s-a mai întîlnit cu postul de capuchehaia pe care-l uzurpase frate-său.* GHICA; *n-am mai întîlnit aşa ceva*; **6.** (tr.) a da peste ceva (neplăcut): *rezistenţa ce o întîlnea l-a împins spre radicalizare.* BL.; **7.** (refl.) a se aduna, a se afla, a se găsi împreună: *ne întîlnim în fiecare seară la club*; **8.** (refl.) a ajunge faţă în faţă, pentru a-şi măsura forţele; a lua contactul cu adversarul: *armatele duşmane s-au întîlnit în zori.* AL. [***În*** + ***tîlni*** (înv.) (<magh. ***találni***)].

întîlníre, întîlniri f. **1.** acţiunea de a (se) întîlni şi rezultatul ei; (p. ext.) întrevedere, (rar) întîlniş: *vulpea cu pisoiul întîlnire des avînd, amîndoi se-ndrăguliră.* PANN; **a(-şi) da întîlnire,** v. **da; 2.** întrecere sportivă; competiţie, meci. [V. ***întîlni***].

întîlníş, întîlnişuri n. (rar) întîlnire: *bun întîlnişul, om bun!* CR. [***Întîlni*** + *-iş*].

întîlnít, ~ţi, întîlnită, ~e a. peste care a dat; care a fost găsit (din întîmplare): *făcea istoricul unor locuinţe întîlnite.* BAC.; *se îndrăgosteşte cu violenţă de întîia femeie întîlnită spre a o uita numaidecît.* CĂL. [V. ***întîlni***].

întîlnitúră, întîlnituri f. (în superstiţii) boală atribuită întîlnirii cu un duh rău: *mama presupune cauze ocultе ca dedeochi, întîlnitură, pocitură, strigătură ori făcut.* CĂL. [***Întîlni*** + *-tură*].

întîmpiná, întîmpin vb. (tr.) **1.** a merge înaintea cuiva; a primi pe cineva: *norodul îl întimpină cu bucurie.* NEGR.; *ieşi să-l întîmpine*; (p. ext.) *o pustietate desăvîrşită mă întîmpină.* GHEŢIE; **2.** (înv.) a preveni: *acei boieri au întîmpinat răzbunarea sa.* OD.; **3.** (înv.) a replica, a răspunde: *la acestea el întîmpină următoarele*; **4.** (fig.) a da peste, a avea parte de ...: *un om de jos întîmpină dificultate în cucerirea unei aristocrate.* CĂL.; *a întîmpina piedici, greutăţi*; **5.** (rar) a găsi, a descoperi, a întîlni: *în domeniul organic întîmpinăm ... fenomenul reproducerii, al filiaţiei.* BL.; **6.** (înv.) a face faţă, a suporta: *ţine, moş Ioane, acest mic dar de la mine şi întîmpină-ţi nevoia.* CR.; *a întîmpina cheltuieli*; **7.** (rar) a îndestula, a împlini: *găsesc cu ce să întîmpine puţinele lor trebuinţe.* OD.; (şi: (înv. şi reg.) **întîmpina**). [***În*** + ***tîmpină*** + *-a*].

întîmpináre, întîmpinări f. **1.** acţiunea de a întîmpina şi rezultatul ei; primire: *cu stîlpări şi cu ramuri aţ venit, cu toţii, veseli, întru întîmpinarea lui.* ANTIM; **2.** (fig.) obiecţie, contestaţie: *ne trimite o întîmpinare lungă, căreia-i dăm loc mai jos.* EM.; **3.** (jur.) act prin care pîrîtul răspunde la acţiunea reclamantului; **4. Întîmpinarea Domnului,** sărbătoare creştină care cade în ziua de 2 februarie; (şi: (înv. şi reg.) **întîmpinare**). [V. ***întîmpina***].

întîmplá, pers. 3 **întîmplă** vb. (refl.) **1.** a se petrece, a avea loc: *timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie.* EM.; *s-a întîmplat o nenorocire*; **2.** (pop.) a se traduce în fapt; a se împlini, a se realiza: *visul cînd s-ar întîmpla, eu de pe tron aş cădea.* POP; **3.** a se ivi ocazia, prilejul să ...: *mi s-a întîmplat să o văd o dată.* NEGR.; **4.** a se nimeri să fie într-un anumit fel, într-un anumit loc: *barbatul ei s-a întîmplat să fie un om gubav care tot tînjea primăvara.* SAD.; **cum s-ar întîmpla,** la voia întîmplării, la nimereală: *fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luaţi numai aşa, cum s-ar întîmpla.* CR. [Lat. *****intemplare*** (<***templum***)].

întîmpláre, întîmplări f. **1.** ceea ce se întîmplă; fapt, eveniment: *s-au veselit de această întîmplare.* ISP; **2.** ceea ce se petrece în mod incidental; hazard: *poate că nu veţi aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea, ci întîmplării.* CR.; **din întîmplare,** incidental: *din întîmplare, se opri la casa unui om.* CR.; **la întîmplare** sau **la voia întîmplării,** la nimereală, în voia soartei; fără alegere: *vom ilustra fiecare tip cu cîteva exemple culese la întîmplare.* BL.; *lăsa discuţia să curgă la voia întîmplării.* GHEŢIE; **3.** peripeţie; aventură: *multe mici întîmplări am avut pîn-a nu ajunge la Ceahlău.* AL.; **4.** situaţie dificilă, nenorocire: *mare-i Dumnezeu, ne-a feri el de întîmplări!* CR.; **5.** (filoz.) categorie care desemnează însuşiri şi legături neesenţiale, singulare şi vremelnice (avînd o determinare cauzală). [V. ***întîmpla***].

întîmplát, ~ţi, întîmplată, ~e a. **1.** care a avut loc: *fapte întîmplate;* (subst.) *toate cele întîmplate atunci ... au fost o reflectare simbolică inconştienţă a unor realităţi.* GHEŢIE; **2.** care s-a nimerit de faţă: *persoanele întîmplate nu au fost de acord.* [V. ***întîmpla***].

întîmplătór, ~i, întîmplătoáre a. care se produce din întîmplare, care survine în mod neprevăzut; incidental: *purtarea ei nu era în nici un caz întîmplătoare.* GHEŢIE; (subst. n.) *modul tipizant procedează prin eliminare întîmplătorului.* BL.; (adv.) *directorul nu dă pe la redacţie decît întîmplător, aşa că greu ai să-l nimereşti.* REBR. [***Întîmpla*** + *-tor*].

întîrziá, întîrzii vb. **1.** (intr.) a ajunge undeva mai tîrziu decît trebuia, decît era stabilit: *văd că armaşul întîrzie.* NEGR.; (refl.) *eu singur le-am dus la păscut şi de-aceea m-am întîrziet pînă acum.* CR.; **2.** (tr.) a săvîrşi ceva mai tîrziu decît termenul obişnuit: *dacă ai veste rea ... mai întîrzie-o.* SAD.; *are darul vechilor nuvelişti de a tăia naraţiunea în etape, de a întîrzia deznodămîntul.* CĂL.; **3.** (intr.) a rămîne în urmă; a se produce mai tîrziu: *urmările angajamentelor cu Turcia n-au întîrziat să se arate.* BL.; *ceasornicul întîrzie*; **4.** (tr.) a împiedica pe cineva să săvîrşească la timp o acţiune; **5.** (intr.) a rămîne (undeva) mai mult decît trebuia: *Matilda nu putea întîrzia acasă dincolo de ora patru.* GHEŢIE; *a-ntîrziat în teatru.* [***În*** + ***tîrziu*** + *-a*].

întîrziát, ~ţi, întîrziată, ~e a. **1.** care a apărut, s-a ivit după termenul prevăzut sau fixat: *un oaspete întîrziat;* **2.** care persistă, se manifestă după termenul firesc de existenţă: *parcă în apropierea iernii ar zîmbi trei săptămîni de vară întîrziată.* SAD.; (subst.) *cu cît înaintează în veac, Zilot se dezvăluie nu numai un întîrziat, ci o adevărată tombateră.* CĂL.; **3.** (rar) avansat în timp; tîrziu: *poţi să te culci, e ora şi noaptea-ntîrziată.* BAC.; **4.** (şi subst.) arierat: *cu receptivitatea întîrziaţilor, el trece din emoţii în emoţii.* CĂL. [V. ***întîrzia***].

întîrziére, întîrzieri f. **1.** faptul de a întîrzia; amînare în săvîrşirea unei acţiuni: *orice întîrziere e prejudiţioasă.* EM.; **cu întîrziere,** mai tîrziu decît trebuie: *întoarcerea Vulpei n-a fost cu întîrziere.* SAD.; **fără (nici o) întîrziere,** imediat, numaidecît, fără zăbavă: *e bine să fie apucat scaunul ţării fără nici o întîrziere.* SAD.; **a fi în întîrziere,** a fi rămas în urmă, a fi întîrziat: *bănui că e în întîrziere şi va pleca curînd.* GHEŢIE; **2.** timp, durată cît cineva sau ceva întîrzie: *trenul are o întîrziere de jumătate de oră;* **cu întîrziere de ...,** întîrziind cu ...: *sosi de la ţară cu întîrziere de cîteva zile.* REBR. [V. ***întîrzia***].

întoárce, întórc vb. **1.** (refl. şi tr.) a veni sau a face să vină înapoi; a (se) înapoia: *nenumăraţ era mulţimea săracilor carii alerga la el să le ajute şi nici unul nu să întorcea deşărt de dorita mîngîiare.* ANTIM; *să ne întoarcem cît mai degrabă acasă.* CR.; (întărit prin *înapoi, îndărăt* etc.) *s-or fi întors înapoi şi or veni altădată.* SAD.; *cărăuşii răcniră la cîni şi-i întoarseră îndărăt.* SAD.; (p. ext.) *anevoie se vor mai lăsa ei înduplecaţi să se întoarcă la catolicism.* BL.; **2.** (refl. şi tr.) a (se) îndrepta, a (se) orienta spre un punct, schimbînd direcţia iniţială: *privitorii ... îi urau drum bun, ori încotro s-a întoarce.* CR.; (refl. pas.) *corabiia, căt fiind şi de iute vînt, o adăpostim, întorcîndu-se cu mică cîrmiţă.* COR.; **3.** (tr.) a cuprinde din nou pe cineva: *în primejdie de a-l întoarce boala, subofiţerul se tîrîse pînă la spiţerie.* RUSSO; **4.** (tr. şi refl.) a-şi schimba sau a face să-şi schimbe părerea: *nu l-a putut întoarce din hotărîrea lui*; **5.** (tr.) a retrage o afirmaţie, o promisiune etc.; a reveni asupra ...: *eu îmi întorc vorba*; (refl. pas.) *nu este cu dreptate şi cuviinţă să se întoarcă o hotărîre.* SAD.; **6.** (intr.) a schimba învoiala: *parcă nu era ţigan, să întoarcă.* CR.; **7.** (tr. şi refl.) a (se) învîrti, a (se) răsuci: *băgă cheia în broasca uşii şi întorcînd-o niţel ... uşa se deschise.* ISP; *pătrunse în vechea lui odaie de burlac şi întoarse dibuind comutatorul.* GHEŢIE; (rar) **a(-i) întoarce şurubul** (cuiva), a înşela (pe cineva): *mi-o întors şurubu puşchiu cel de Pepelea?* AL.; **a o întoarce** (reg. **la şurub**), a-şi schimba atitudinea: *văzînd bietul popă că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub.* CR.; (reg.) **a o întoarce la viclenie** (sau **la şiretlic**), a recurge la viclenii: *văzu ... că de astă dată nu i se prinde vorba, o întoarse la viclenie.* ISP; **a i se întoarce cuiva stomacul** (sau **maţele**) **pe dos,** a i se face greaţă, scîrbă; **8.** (tr.) a încorda resortul unui mecanism: *oare cine îl întorsese* [ceasul] *de cînd se afla în spital?* GHEŢIE; *a întoarce ceasul*; **9.** (tr. şi refl.) a(-şi) mişca, a(-şi) orienta corpul, o parte a corpului, privirea etc. în altă direcţie, în altă parte: *Tandaler s-întoarsă să vază cine cutează-a-l bate.* B.-DEL.; *o izbitură cu timbru inedit făcu să tresară şi să întoarcă privirile.* CĂL.; *se întoarse către el*; **a întoarce cuiva capul,** a) a prosti, a înşela; b) a face să se îndrăgostească: *fata ... îi întoarce capul şi Ipate vede că nu-i de lepădat.* CR.; **a-şi întoarce faţa de la cineva,** a părăsi, a lăsa în voia soartei; **a întoarce cuiva spatele** (sau **ceafa, dosul**), a părăsi (ostentativ) pe cineva; a nu mai da atenţie cuiva: *a găsit de cuviinţă să-i întoarcă spatele.* CĂL.; **10.** (reg.; tr.) a castra, a scopi; **11.** (tr.) a da filele unei cărţi, unui caiet etc.: *după o pagină citită cu luare-aminte, parcurse volumul întorcînd filele la întîmplare.* GHEŢIE; **a întoarce foaia** sau **a o întoarce pe foaia cealaltă,** a-şi schimba atitudinea sau purtarea, devenind mai aspru: *mai tîrziu, după ce se vor fi calmat spiritele, va întoarce el foaia.* REBR.; **12.** a transforma o haină punînd ca faţă partea care a fost dosul: *a-ţi vopsi rochia ori a o întoarce este inelegant.* CĂL.; **a-şi întoarce cojocul pe cealaltă parte** (sau **pe dos**), v. **cojoc; 13.** (tr.) a schimba poziţia (firească a) unui lucru, aşezîndu-l în una opusă celei iniţiale; a răsturna: *răstoarnă albinele frumuşel din pălărie în buştihan, îl întoarce*

binişor cu gura în jos. CR.; **a întoarce pe dos, a)** a face dezordine, a răscoli; **b)** (fig.) a tulbura sufletește, a răvăşi: *o eventuală căsătorie ... i-ar fi întors pe dos întreaga existență.* GHEȚIE; *ştirea l-a întors pe dos;* **a întoarce pe față** (sau **pe-o parte**) **şi pe dos** (sau **pe alta**), a examina amănunțit; a discuta în detalii: *se apucă să întoarcă lucrurile pe față şi pe dos, desigur din nevoia de a retrăi astfel evenimentele recent consumate.* GHEȚIE; **a întoarce cuvînt** (sau **vorbă**), a replica, a răspunde: *glasul ți-i tot acela, căpitane Petrea, i-a întors cuvînt negreanul.* SAD.; **14.** (intr.) a se preface, a se transforma, a se modifica: *începe a bura, apoi a o întoarce în lapoviță.* CR.; **15.** (refl.) a da tîrcoale, a se învîrti: *se tot întorcea pe lîngă dînsul şi se tot uita.* ISP.; **16.** (tr.) a învîrti fînul, paiele etc. astfel ca partea de dedesubt să ajungă deasupra; **17.** (tr.) a da îndărăt, a restitui ceva: *nici douăzeci şi cinci de taleri nu i-a întors lui Luli.* SAD.; *i-a întors datoria;* (refl. pas.) *li se întorc cele luate cu hapca şi li se mai îndulcește amărăciunea.* SAD. [Lat. ***întorquere***].

întoárcere, întoarceri f. **1.** acțiunea de a (se) întoarce şi rezultatul ei; înapoiere; revenire: *porneşte în toată lumea, depărtîndu-se de casa părintească fără nici o nădejde de întoarcere.* CR.; (p. ext.) *întoarcerea păcătosului.* COR.; *cînd rezistențele îl duc la exasperare, el va ameninţa chiar cu întoarcerea la ortodoxie.* BL.; **2.** învîrtire, răsucire: *întoarcerea cheii în broască*; **3.** schimbare a direcției inițiale; (p. ext.) *se produce o întoarcere neaşteptată a acțiunii.* CĂL.; **4.** schimbare a poziției (firești); răsturnare. [V. ***întoarce***].

întócma adv. v. întocmai.

întócmai adv. **1.** exact, la fel: *Dumnezeu este prea puternic, pentru căci are putere întocmai cu voința, şi poate să facă cîte va vrea.* ANTIM; *se împlinește întocmai cele scrise.* ISP.; **2.** da, desigur; (şi: (pop.) **întocma**). [***În*** + ***tocmai***].

întocmí, întocmesc 1. (tr.) vb. a elabora, a alcătui, a face: *profesorul vorbea de lucrări didactice întocmite de el.* BAC.; *şi-a întocmit un plan*; **2.** a organiza; a pregăti: *el a sa pomenindu-ş soarte, strunele întocmește ş-oftează.* B.-DEL.; (refl. pas.) *retragerea se întocmește în figura unui colț.* BĂLC.; **3.** (rar) a forma, a construi: *societatea de față era întocmită din vreo zece persoane.* BOL. [***În*** + ***tocmi***].

întocmíre, întocmiri f. **1.** acțiunea de a întocmi şi rezultatul ei; alcătuire: *un om inteligent s-ar fi informat asupra formalităților întocmirii actului dotal.* CĂL.; **2.** organizare, orînduire: *întocmire socială.* [V. ***întocmi***].

întocmitór, ~i, întocmitóare a. şi m., f. (persoană) care întocmește, care alcătuieşte ceva: *lorga reprezintă un tip anacronic de diac, de întocmitor de letopiseț.* CĂL. [***Întocmi*** + *-tor*].

întomná, pers.3 **întomnează** vb. (rar; intr. şi refl.) a se face toamnă. [***În*** + ***toamnă*** + *-a*].

întoná vb. v. intona.

întonáre f. v. intonare.

întorcătór, ~i, întorcătoáre a. (rar) care se întoarce; care revine: *aburul dobitocului, muritor şi în nemică întorcător.* CANT. // n. piesă la războiul de țesut cu care se strînge pînza pe sulul dinainte. [***Întoarce*** + *-(ă)tor*].

întorcătúră, întorcături f. **1.** (înv.) tulburare; răzvrătire; **2.** (reg.) prima vizită făcută de noii căsătoriți la părinții mirelui. [***Întoarce*** + *-(ă)tură*].

întórs[1], ~şi, întoársă, ~e a. **1.** înapoiat, revenit la locul de unde a plecat; **a face** (sau **a apuca**) **calea întoarsă** (sau (rar) **drum întors**), a se înapoia, a se întoarce din drum; a renunța la o acțiune: *cu toții făcură calea întoarsă în fața intransigenței servitorului.* GHEȚIE; (înv.) **vrere întoarsă,** ostilitate: *derep' ce amu cu acea vrere întoarsă arătară spre mine de ceale ce făcui şi grăii.* COR.; **2.** (fig.) sucit, ciudat: *Prale, firea cea întoarsă.* EM.; **întors pe dos,** supărat, indispus; **întors de la țîță,** năzdrăvan: *se vede că este solomonit, întors de la țîță, sau dracul mai ştie ce are de-i aşa de primejdios.* CR.; **3.** răsucit, încovoiat: *botinele i-s întoarse la vîrf, ca niște patine.* SAD.; *are vîrful întors în sus*; **întors cu fundul în sus** (sau **pe dos**), invers de cum era sau este: *a apărut noul manual de istorie a românilor în care totul era întors cu fundul în sus.* GHEȚIE; **4.** (pop.) castrat: *berbec întors.* [V. ***întoarce***].

întórs[2] n. **1.** înapoiere, revenire: *mai lungă-mi pare calea, acum, la-ntors acasă.* AL.; *două ceasuri dusul acasă, două pe loc, şi două întorsul.* SAD.; (fig.) *ocazia e iute la fugă şi leneşă la întors.* EM.; **2.** răsturnare, răsucire: *întorsul finului*; **3.** (pop.) castrare; **4.** arătură de toamnă: *întorsul mirişlei.* [V. ***întoarce***].

întorsătúră, întorsături f. **1.** cot, cotitură (a unui drum, a unei ape etc.); întorsură: *iată-ne la o întorsătură de drum.* BL.; **2.** (fig.) schimbare esențială în desfăşurarea unei acțiuni sau unei întîmplări: *mă uluise întorsătura de ultim moment a evenimentelor.* GHEȚIE; *neaşteptata întorsătură a lucrurilor*; **3.** arătură de toamnă; **4.** (fig.) modulație, intonație nouă; **5.** (fig.) manieră de a dispune cuvintele sau ideile: *întorsăturile lui de vorbire plăceau hatmanului.* SAD. [***Întors[1]*** + *-(ă)tură*].

întorsúră, întorsuri f. 1. cotitură, întorsătură: *întorsura gîrlei dunărene s-a schimbat.* SAD.; **2.** arătură de toamnă; **3.** (fig.) modulație, intonație (nouă): *glasul acela-mlădiitor, ce c-o-ntorsură lină uşoară, treptat se urcă şi se coboară.* ALEX. [***Întors[1]*** + *-ură*].

întortocheá, întortochez vb. (tr.) **1.** a suci, a învîrti în toate părțile, în toate felurile; a încîlci: *oricît am voi să întortochem lucrurile, acesta este purul şi exactul adevăr.* OD.; **2.** (fig.) a exprima pe ocolite, imprecis, neclar, producînd confuzie: *cum mai poate acest om întortochea vorbele, cînd totul e terminat ...?* PETR. [Lat. **intorticulare* (<*tortum* „întors")].

întortocheát, ~ți, întortocheată, ~e a. **1.** cu multe cotituri; cotit: *a trecut ca un tîrgovăț grăbit pe străzi înguste şi întortocheate.* SAD.; *drum întortocheat*; (adv.) *şoseaua pietruită văros urcă întortocheat.* PETR.; **2.** încurcat, încîlcit: *am vrea să avem un răspuns la această întrebare, răspuns clar, fără tirade întortocheate.* EM.; *acea teorie ... ni se pare foarte întortocheată.* BL.; *frază întortocheată*; **3.** răsucit, învîrtit (în toate direcțiile): *agrafe de ale lor întortocheate ca niște melci uriaşi.* OD.; *linii întortocheate*; **4.** (rar) curios, greu de înțeles, complicat: *Paşadia ascundea o fire pătimaşă, întortocheată, tenebroasă.* M.CAR. [V. ***întortochea***].

întortochére, întortocheri f. **1.** acțiunea de a se întortochea şi rezultatul ei; cotitură: *drum cu multe întortocheri*; **2.** (fig.) complicație, încurcătură, încîlcitură: *îşi ascunde grozava goliciune a capului şi a inimei cu întortocheri de cuvinte.* EM. [V. ***întortochea***].

întortochetúră, întortocheturi f. sucitură, încurcătură, încîlcitură, întortochere. [***Întortochea*** + *-tură*].

întotdeaúna adv. **1.** în tot timpul, mereu; **2.** de fiecare dată, în toate ocaziile: *se spune că întotdeauna avea trei variante.* IBR. [***În*** + ***totdeauna***].

întovărăşí, întovărăşesc vb. **1.** (tr.) a însoți, a acompania: *îşi făcea o datorie s-o întovărăşească totdeauna în asemenea expediții.* SAD.; **2.** (tr.) a se produce în același timp, a apărea concomitent: *tulburările care au întovărăşit moartea împăratului.* GHICA; **3.** (refl.) a se asocia: *nu te întovărăşi cu omul becisnic.* NEGR. [***În*** + ***tovarăş*** + *-i*].

întovărăşíre, întovărăşiri f. **1.** acțiunea de a (se) întovărăşi şi rezultatul ei; însoțire; **2.** (în trecut) formă de comasare a pămînturilor țărănești, ca primă fază a colectivizării şi a deposedării proprietarilor. [V. ***întovărăşi***].

întră vb. v. intra[2].

întracoáce adv. (pop.) spre noi, în direcția noastră; încoace: *ce bine ai făcut că te-ai abătut şi-ntracoace.* SAD. [***Întru*** + ***acoace***].

întráct n. v. antract.

întrajutorá, întrajutorez vb. (refl.) a se ajuta unul pe altul. [De la ***întrajutorare***].

întrajutoráre f. ajutor mutual, ajutorare reciprocă. [***Întru*** + ***ajutorare***].

întráre f. v. intrare.

întraripá, întraripez vb. (înv.) **1.** (tr.) a înaripa; **2.** (fig.; refl.) a se îmbodobi: *cu bunătăți să-ntraripă.* DOS. [***Întru*** + ***aripă*** + *-a*].

întraripát, ~ți, întraripată, ~e a. **1.** cu aripi, înaripat: *şi s-a strîns din zare-naltă neamu-ntraripat.* COŞB.; (subst. f.) *plugurile sînt niște întraripate picate din spațiul extracosmic.* CĂL.; **2.** (fig.) plin de avînt; însuflețit, entuziast, avîntat: *şi din trista-mi depărtare sufletu-mi întraripat către Dunărea cea lată mă făcea ca să reviu.* MACED.; (p. ext.) *totul fu încadrat într-o proclamație foarte întraripată.* CĂL. [V. ***întraripa***].

întrarmá, întrarmez vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) înarma: *vă întrarmați cu această armă.* VARL.; (fig.) *ca să vă întrarmez mai mult asupra unor asemenea împrejurări, vă voi tălmăci oareşicare din aceste vicleşuguri.* DRĂGHICI. [***Întru*** + ***armă*** + *-a*].

întrát n. v. intrat.

întrămá vb. v. întrema.

întrăpórt, întrăporturi n. (înv.) port pe care îl au membrii unui grup: *la altă toată bunătate de la dînşii deprindzînd şi părul tundzînd, supt acel durios şi călugărilor de folos întrăport.* DOS. [***Între[2]*** + ***port***].

între-[1] element de compunere care exprimă reciprocitatea, amestecul sau îmbinarea. [Lat. ***inter***].

între[2] prep. **1.** (indică poziția intermediară în funcție de anumite repere) în locul, în spațiul dintre ...: *cît e zare de zărit între nord şi răsărit.* AL.; *între nori; între Bucureşti şi Iaşi*; (p. ext.) *l-au lăsat luptîndu-să între moarte şi viață.* DRĂGHICI; **a fi între ciocan şi nicovală,** v. **nicovală; cu coada între picioare,** v. **coadă**; **2.** (indică situarea sau integrarea în interiorul unei mulțimi) printre, în mijlocul ...: *dăbilarii şi jăcmănitorii de la domnie nu-i putem suferi între noi.* SAD.; *între iscăliturile se află şi numele directorului şcoalei.* EM.; *se simte între prieteni*; **3.** (indică locul în care se plasează ceva) pe: *îşi ia cojocul între umere şi biciul în mînă.* CR.; **4.** (exprimă temporalitatea prin raportarea la anumite repere) în intervalul dintre ...: *între prima perioadă şi a treia e şi o deosebire de fond.* IBR.; *între azi şi mîine*; **între timp** sau **între acestea,** în răstimp, în intervalul acesta: *între acestea veni seara.* ISP.; **5.** (indică elementul în care se încadrează ceva) dintre: *între felurite însemnări rămîne o schiță din epoca gazetăriei.* CĂL.; *cel mai bun între ceilalți*; **6.** (exprimă reciprocitatea) unul cu altul (sau unii cu alții): *răsuna un freamăt de mişcări zorite şi frînturile unei convorbiri între două femei.* GHEȚIE; *se ajută între ei*; **7.** (exprimă distribuția) la: *cîştigul s-a împărțit între participanți.* [Lat. ***inter***].

întrebá, întréb vb. **1.** (tr.) a pune întrebări; a cere răspuns la ceva: *acieşi se delungară de elu ceia ce vrea se-lu întrebe.* COD.VOR.; *de ce pana mea rămîne în cerneală mă întrebi?* EM.; **întreabă-mă, să te întreb,** nu ştiu nici eu ceea ce vrei să afli; **a întreba de sănătate** (pe cineva), a se interesa de starea cuiva (intrînd în vorbă cu el); **2.** (refl.) a căuta un răspuns la ceva: *ce e rău şi ce e bine tu te-ntreabă şi socoate.* EM.; **3.** (tr. şi intr.) a solicita, a cere cuiva lămuriri, informații despre cineva sau despre ceva: *îndemnați numai de Vartic, acei slujitori au întrebat de noi.* SAD.; **4.** (înv. şi pop.; tr.) a căuta pentru a cumpăra; a se interesa dacă se găseşte: *umbla ... întrebînd ba teacă de cosor, ba căpestre de purici.* CR.; **5.** (tr.) a chestiona, a examina pentru a afla nivelul cunoştințelor: *domnul Vucea ... întreba pe fiecare în parte o sumedenie de lucruri.* DELAVR. [Lat. **interroguare* (=***interrogare***)].

întrebáre, întrebări f. **1.** acțiunea de a (se) întreba; cerere a unei informații despre ceva; chestionare, (înv) întrebăciune: *am vrea să avem un răspuns la această întrebare.* EM.; **semnul întrebării,** semn de punctuație care se pune la sfîrşitul propozițiilor interogative directe; **2.** problemă, chestiune: *întrebarea posesiunei legitime nu mai poate fi controversată.* EM. [V. ***întreba***].

întrebát, ~ți, întrebată, ~e a. **1.** căruia i s-a pus o întrebare, i s-a cerut o informație sau sfatul: *persoanele întrebate nu ştiau nimic;* (subst.) *cel*

întrebat își frecă barba cu o expresie nehotărîtă. GHEȚIE; **2.** solicitat: *cărțile întrebate nu mai erau disponibile.* [V. **întreba**].

întrebăciúne, întrebăciuni f. (înv.) **1.** întrebare; chestionare; **2.** problemă, chestiune: *încăș avem la praznicul de astăzi cîteva întrebăciuni, carele sînt trebuincioase a le ști.* ANTIM. [**Întreba** + **-ăciune**].

întrebătór, ~i, întrebătoáre a. **1.** care întreabă; interogativ: *acestei propoziții i s-ar putea da și o formă întrebătoare.* BL.; (fig.; adv.) *un porumbel alb, cu pieptul trandafiriu, gungurea întrebător.* TUD.; **2.** (fig.) iscoditor: *mă cerceta cu un ochi întrebător prin întredeschiderea ușii.* GHEȚIE; *privire întrebătoare.* [**Întreba** + **-tor**].

întrebuințá, întrebuințez vb. (tr.) a folosi, a utiliza: *și astăzi avem îndoieli asupra cuvintelor pe care le întrebuințăm.* IBR.; (p. ext.) *a aflat de la un amic și prieten al lui ce-i întrebuințat la telegraf.* AL.; (refl. pas.) *își dă seama oricine că expresiile se întrebuințează la figurat.* BL. [**În** + **trebuință** + **-a**].

întrebuințáre, întrebuințări f. **1.** acțiunea de a întrebuința și rezultatul ei; folosință, folosire, utilizare, uz: *metoda descriptivă și clasificatoare își găsește o largă întrebuințare.* BL.; **fără întrebuințare,** inutil, nefolositor: *se simți cu desăvîrșire stingher, fără întrebuințare.* GHEȚIE; **2.** destinație, funcție, scop. [V. **întrebuința**].

întréce, întrec vb. **1.** (tr.) a depăși pe cineva în mers, a lăsa pe cineva în urmă: *am doi zmei ..., nici vîntul nu-i întrece.* AL.; (refl. pas.) *acum să ne întrecem din fugă.* CR.; **2.** (tr.) a se dovedi superior cuiva; a depăși: *din jocurile de azi aș alege caruselul, unde nimeni întrece pe nimeni.* VIERU; *nouă meșteri mari, calfe și zidari, cu Manole zece, care mi-i întrece.* POP; **3.** (refl. recipr.) a căuta să se depășească unul pe altul: *se întreceau în discursuri care de care mai înflorite.* SAD.; **4.** (tr.) a depăși limita, a fi în plus; a covîrși: *metafizica întrece întotdeauna, prin însăși intenția și ființa ei, experiența.* BL.; **5.** (refl.) a se lupta pentru întîietate: *la roată, mă întreceam cu fetele cele mari la tors.* CR.; **6.** (tr.) a trece peste o limită, dincolo de un reper: *scientismul nu izbutește să-și întreacă condiția deplorabilă de hibrid.* BL.; **a întrece așteptările,** a fi, a reprezenta, a valora mai mult decît se aștepta cineva; **7.** (fig.; refl.) a deveni obraznic, insolent: **a se întrece cu gluma** (sau **cu vorba, cu nebuniile etc.**), a exagera, a depăși marginile bunei-cuviințe: *te prea întreci cu gluma.* CR. [**În** + **trece**].

întrécere, întreceri f. **1.** acțiunea de a (se) întrece: *dase sfară în țară că cine va putea să-l biruiască ... la întrecere cu arcul, după acela își va da pe fie-sa.* ISP; **2.** concurs, competiție: *întrecere sportivă;* **a se lua la întrecere,** a încerca să se depășească unul pe altul: *echipajul se lua la întrecere cu bărbieritul, cu călcatul hainelor și cu spălatul rufelor.* TUD.; **3.** concurență, rivalitate; **4.** emulație. [V. **întrece**].

întreciocní, întreciocnesc vb. (rar; refl.) **1.** a se ciocni unul de altul; **2.** (fig.) a se contrazice. [**Între-**[1] + **ciocni**].

întrecút n. **de întrecut,** foarte mult, peste măsură; în plus: *lemne sînt de ajuns și de întrecut în pădure.* CR.; **pe întrecute,** întrecîndu-se, în întrecere: *scoase un țignal din buzunar și se fluieră pe întrecute cu publicul pînă îl potoli.* CĂL.; *se luară la goană pe întrecute.* [V. **întrece**].

întredeschíde, întredeschid vb. (tr.) a deschide puțin: *întredeschise ochii și văzu prin fereastra arcată ... o junătate.* EM.; *a întredeschide ușa.* [**Între-**[1] + **deschide;** cf. fr. **entr'ouvrir**].

întredeschídere, întredeschideri f. **1.** acțiunea de a întredeschide și rezultatul ei; **2.** spațiu (îngust) între părțile unui obiect care nu se închide sau nu se îmbină perfect; crăpătură, (rar) întredeschizătură: *mă cerceta cu un ochi întrebător prin întredeschiderea ușii.* GHEȚIE. [V. **întredeschide**].

întredeschís, ~și, întredeschisă, ~e a. care este deschis incomplet; crăpat: *am observat că ușa era întredeschisă.* GHEȚIE; *dormea cu gura întredeschisă.* GHEȚIE. [V. **întredeschide**].

întredeschizătúră, întredeschizături f. (rar) întredeschidere: *după un timp, contele apăru în întredeschizătură.* CĂL. [**Între** + **deschizătură**].

întrég, ~gi, întreágă, ~egi a. **1.** din care nu lipsește nimic; complet: *pe ceas beam cîte-un cofăiel întreg de apă.* CR.; (subst. n.) *se încheagă într-un întreg solidar ca un ulcior fără fisură.* BL.; **pe de-a-ntregul** sau (reg.) **pe-ntreg, a)** în întregime: *Eminescu a creat pe de-a-ntregul limba poeziei românești.* IBR.; **b)** peste tot: *nu mai caută cine l-au lovit, ci dă pe întreg.* B.-DEL.; **2.** teafăr, nevătămat, sănătos: *un om întreg observă nu numai gîngăniile, ci și oamenii.* CĂL.; **3.** (înv.; despre fete) castă, virgină: *n-am găsit pe măta-ntreagă.* PANN; **4.** (fig.) integru: *om blînd și-ntreg în credință.* DOS.; **5.** deplin, complet, încheiat: *în toată împărăția se ținu veselie mare o săptămînă întreagă.* ISP; **6.** (mat.) care se poate obține prin adunarea repetată a numărului „unu„ cu el însuși. // n. întregime, totalitate: *ei au crezut că pot să explice lumea primitivă în întregul ei.* // m. (mat.) număr nefracționar, format din unități complete. [Lat. *integer, -gra*].

întregăciune, întregăciuni f. (înv.) integritate, întregime; **întregăciunea minții,** echilibru, cumpătare; bun-simț: *întregăciunea minții și înțelepția învață, direptatea și bărbăția, decît carele mai de folos nemică nu iaste în viața oamenilor.* BIBLIA; *chipurile înțelepciunii sînt mintea, direptatea, vitejia și întregăciunea minții.* BIBLIA [**Întreg** + **-ăciune**].

întregí, întregesc vb. (tr.) a face întreg, a completa: *ca să poată întregi o icoană distrusă.* DOS.; *nostromii căutau cu limba scoasă oameni ca să-și întregească echipajele.* TUD.; (refl. recipr.) *cele două feluri de cunoaștere se întregesc complementar.* BL. [**Întreg** + **-i**].

întregíme, întregimi f. calitatea de a fi întreg; integritate: *să nu mai puteți coprinde cu gîndul întregimea scopului ce-mi propun.* OD.; **în întregime,** complet: *fața țesăturii nu posedă nici un cîmp liber, ci e în întregime cotropită de bețe ornamentală.* BL.; *educația modifică pe individ, dar nu-l formează în întregime.* IBR. [**Întreg** + **-ime**].

întregíre, întregiri f. acțiunea de a întregi; completare: *nu erau siguri că întregirile făcute prin truda lor pe hartă aveau vreo însemnătate.* TUD.; **Războiul pentru întregirea neamului** (sau **pentru întregire**), primul război mondial, în urma căruia s-a realizat unificarea tuturor teritoriilor românești și s-a format România Mare: *interesante creionări ale atmosferei psihice din războiul pentru întregire.* CĂL. [V. **întregi**].

întregít, ~ți, întregită, ~e a. făcut sau devenit întreg; completat. [V. **întregi**].

întregitór, ~i, întregitoáre a. care întregește, care completează; complementar: *sfera fiecărei părți e bucată întregitoare la sfera celeilalte.* EM. [**Întregi** + **-tor**].

întreguléț, ~i, întreguleáță, ~ețe a. (fam.) diminutiv al lui întreg; întreguț: *a podidit-o un plînș d-a muiat un ștergar întreg întreguleț.* DELAVR. [**Întreg** + **-uleț**].

întreguț, ~i, întreguță, ~e a. (fam.) întreguleț: *ce va face pe uliță ziua, noaptea întreguță?* POP. [**Întreg** + **-uț**].

întreí, întreiesc vb. (tr.) **1.** a mări, a înmulți, a repeta de trei ori: *inorogul ... întrei și împătri ceremoniile.* CANT.; **2.** (p. ext.) a face mai numeros, mai mare, mai mult. [**În** + **trei**].

întreít, ~ți, întreită, ~e a. **1.** înmulțit, repetat, mărit de trei ori; (p. ext.) mai mare, mai puternic, mai numeros: *pă Zăgan, ce întriite puteri avea, luptai și pe Cîrsta trîntii.* B.-DEL.; **2.** compus din trei părți: *acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon.* NEGR. [V. **întrei**].

întrelăsă, întrelás vb. (rar; tr.) **1.** a trece cu vederea; **2.** a permite, a îngădui în parte; a lăsa parțial: *precum am întrelăsat să se bănuiască.* BL. [**Între**[2] + **lăsa**].

întrelăsáre, întrelăsări f. (rar) faptul de a întrelăsa; trecere cu vederea; omitere a verificării: *motivul acestei întrelăsări a putut să fie unul singur.* BL. [V. **întrelăsa**].

întrelăsát, ~ți, întrelăsată, ~e a. (rar) **1.** trecut cu vederea; omis, uitat; **2.** lăsat, coborît parțial: *prin storul întrelăsat, lumina șovăielnică a înserării îi îmbăia carnea într-o apă stinsă.* GHEȚIE. [V. **întrelăsa**].

întremá, întremez vb. **1.** (refl.) **a-și** reface puterile, sănătatea (după o boală); a se înzdrăveni: *să întremează zmeul bătrîn.* DELAVR.; **2.** (înv.; tr.) a restabili, a pregăti (de luptă): *să-și întremeze oștirea din spaimă.* BĂLC.; (fig.) *bătrînul gura-și întremează.* PANN; **3.** (refl. și tr.) a (se) întări, a (se) consolida; a căpăta sau a face să capete forță: *cu mîngîioase vorbe-i întramă.* B.-DEL.; *adierea ... se iuțește, se-ntremează, mișcă și-i dă brînci.* MACED.; (și: (pop.) **întrăma**). [Et. nec.].

întremáre, întremări f. acțiunea de a (se) întrema și rezultatul ei; refacere a puterii, a vigorii, a sănătății: *aveau mare nevoie de odihnă, de întremare.* OD. [V. **întrema**].

întremát, ~ți, întremată, ~e a. restabilit, refăcut după o boală sau după oboseală; înzdrăvenit: *se simți mai întremat.* VLAH. [V. **întrema**].

întremătór, ~i, întremătoáre a. care întremează, care dă puteri , care înzdrăvenește. [**Întrema** + **-tor**].

întremîncá, întremănînc vb. (rar; refl. recipr.) a se distruge unul pe altul. [**Între**[2] + **mînca**].

întremîncáre, întremîncări f. faptul de a se mînca unul pe altul; devorare reciprocă: *aplică cu voluptate teoria întremîncării între speție, compunînd un mare tablou de cuhne.* CĂL. [V. **întremînca**].

întreoáltă adv. (rar) **1.** împreună, simultan: *o logică mărginită numai la întrebuințarea județelor întreoaltă.* EM.; **2.** unul de altul; fiecare: *se deosebesc totuși enorm întreoaltă, pe lîngă toată apropierea dintre ei.* STĂNIL. [**Între-**[1] + **oaltă**].

întrepătrúnde, întrepătrund vb. (refl.) a se pătrunde unul pe altul; a străbate unul prin altul: *spațiul în larg e alcătuit din cercuri care se juxtapun și se întrepătrund.* BL. [**Între-**[1] + **pătrunde**].

întrepătrúndere, întrepătrúnderi f. acțiunea de a se întrepătrunde și rezultatul ei; pătrunderea reciprocă: *el nu face decît să constate întrepătrunderea între absolut și relativ.* CĂL. [V. **întrepătrunde**].

întrepíd a. v. **intrepid.**

întrepiditáte f. v. intrepiditate.

întrepózit n. v. antrepozit.

întreprenór m. v. **antreprenor.**

întreprínde, întreprind și (înv.) **întreprinz** vb. (tr.) a începe executarea unui lucru, a porni la o acțiune, a se apuca de ceva; a face, a realiza: *tu întreprinzi o călătorie?* EM.; *trebuie să întreprindem ceva.* VIERU. [**Între-**[1] + **prinde**; cf. fr. **entreprendre**].

întrepríndere, întreprinderi f. **1.** faptul de a întreprinde ceva, de a acționa; acțiune pornită din inițiativă personală: *întreprinderea-ți fu dreaptă.* ALEX.; *orice întreprindere de a legitima religia în sens obiectiv e primejdioasă.* BL.; **2.** (rar) realizare, efectuare: *întreprinderea unei clădiri;* **3.** unitate economică de producție, de comerț sau de prestări de servicii: *supărările iscate de încurcăturile întreprinderii poștelor ... duse pe spătar la mormînt.* CĂL.; *toate întreprinderile de stat se vînd pentru sume derizorii.* CF. [V. **întreprinde**].

întreprízá f. v. antrepriză.

întreprinzătór, ~i, întreprinzătoáre a. care are inițiativă; care pornește ușor (și cu curaj) la acțiune: *înainte de toate, deveni curajos și întreprinzător.* GHEȚIE; (fig.) *condeiul unui ignorant e tot ce poate fi mai întreprinzător.* VLAH. // m. persoană activă din punct de vedere economic (realizînd investiții, afaceri etc.): *se îndeasă în calea boierilor tot felul de întreprinzători.* CĂL. [**Întreprinz** (prez. ind. de la întreprinde) + **-(ă)tor**].

întrepúne, întrepún vb. (rar; refl.) a se interpune: *o droaie de sunete parazitare se întrepuneau,*

tulburînd limpezimea mesajului. GHEȚIE. [*Între*[2] + *pune;* cf. lat. ***interponere***].

întrepúnere, întrepuneri f. (rar) faptul de a se întrepune. [V. ***întrepune***].

întrerúmpe vb. v. întrerupe.

întrerúmpere f. v. întrerupere.

întrerupătór, ~i, întrerupătoare a. care întrerupe, care cauzează o întrerupere; (spec.) care intervine în timp ce vorbește cineva; (subst.) *autoritar, nu suferea contrazicere și întrerupătorului de la Cameră îi taie vorba jignit.* CĂL. // n. aparat sau dispozitiv care poate întrerupe sau restabili un circuit (electric): *nu mi-a fost greu să dibuiesc întrerupătorul.* GHEȚIE. [***Întrerupe*** + *-(ă)tor*].

întrerúpe, întrerup vb. **1.** (tr.) a opri temporar cursul, desfășurarea unei acțiuni, unui lucru: *înghețul și viscolele iernii au întrerupt lucrările.* SAD.; **2.** (tr. și refl.) a (se) opri în cursul unei acțiuni, unei activități: *domnul de la masă mi-a ignorat prezența, căci altminteri s-ar fi întrerupt din citit.* GHEȚIE; *toți se întrerupseră din lucru;* **3.** (tr. și refl.) a (se) opri în timp ce vorbește: *nu întrerupeți pe orator!* CAR.; *s-a întrerupt o clipă ca să-și aprindă o nouă țigară.* GHEȚIE; **4.** (tr.) a lipsi de continuitate; a determina o pauză, un gol: *triunghiul frontonal e întrerupt simetric de mici arcuri.* CĂL.; (fig.) *liniștea serii era întreruptă de huruitul obloanelor care se lăsau.* GHEȚIE; (și: (înv.) **întrerumpe**). [*Între*-[1] + ***rupe;*** cf. fr. ***interrompre***].

întrerúpere, întreruperi f. **1.** acțiunea de a (se) întrerupe și rezultatul ei; oprire: *părăsisem cofetăria unde ne adăposteam de obicei, amăgiți de o scurtă întrerupere a ploii.* GHEȚIE; **fără întrerupere,** continuu, neîncetat, necontenit: *meșterii lucrau fără întrerupere și nu mai aflau răgaz.* SAD.; **2.** încetare temporară a unei activități: *întreruperea exercițiului nu e indicată, ... suplețea mușchilor reclamă continuitate.* CĂL.; **3.** intervenție care împiedică pe cineva să-și urmeze cursul vorbirii: *întrerupere a unei vorbe.* NEGR.; (p. ext.) *întreruperea dialogului ... este ea însăși ceva forțat.* IBR.; (și: (înv.) **întrerumpere**). [V. ***întrerupe***].

întrerúpt, ~ți, întreruptă, ~e a. **1.** care este temporar oprit, suspendat: *drumurile s-au troienit și comunicația telegrafică pare întreruptă.* EM.; *eu fiind ocupat cu terminarea unui manuscris întrerupt.* BAC.; *curs întrerupt;* **2.** fără șir, fără continuitate, fără continuare; tăiat, rupt: *fir întrerupt;* (p. ext.) *împrejurările ... înlesnesc nu numai reluarea firului evolutiv întrerupt, ci favorizează și lărgirea orizontului.* BL. // adv. cu întreruperi, fără continuitate: *vezi, zice ea întrerupt, acolo-i sărmanul.* EM.; *vorbea întrerupt.* [V. ***întrerupe***].

întretăiá, întretăi vb. **1.** (refl.) a se încrucișa, a se intersecta: *acolo drumurile se întretaie;* (fig.) *fără a fi tocmai contemporane, viețile lor se întretaie.* BL.; **2.** (tr.) a lipsi de continuitate; a întrerupe: *acțiunea ... este întretăiată de lungi comentarii.* CĂL. [***Între***-[1] + ***tăia;*** cf. fr. ***entrecouper***].

întretălát, ~ți, întretălată, ~e a. **1.** intersectat, încrucișat (cu altul); **2.** întrerupt, cu întreruperi: *vorbele-i pe buze mor întretăiate.* BOL. [V. ***întretăia***].

întretăiére, întretăieri f. acțiunea de a (se) întretăia și rezultatul ei; încrucișare, intersecție: *mă aflam aproape de vechiul centru al orașului, la întretăierea plină de vuiet a două străzi.* GHEȚIE; *la întretăierea drumurilor.* [V. ***întretăia***].

întreţesătură, întreţesături f. (reg.) **1.** întrepătrundere, îmbinare: *obscuritate care rezultă ... din o prea complicată întreșesătură între stările sufletești.* IBR.; **2.** întreșesere. [***Întreţese*** + *-(ă)tură*].

întreţése, întreţes vb. **1.** (tr.) a introduce într-o țesătură fire de altă culoare sau din alt material; (fig.) *unele fire luate din aceste lucrări trebuiesc întreșesute și în canavaua ce ne-am propus să urzim.* BL.; **2.** (refl. recipr.) a se încrucișa, a se amesteca: *rădăcinile în păturі sub pământ s-o întreșesut.* EM.; (fig.) *și alte cauze, pe care le vom mai vedea, se întreșes cu acestea.* IBR. [***Între***-[1] + ***țese;*** cf. fr. ***entretisser***].

întreţésere, întreţeseri f. **1.** faptul de a întreșese; îmbinare a elementelor de altă culoare sau din alt material într-o țesătură; (reg.) întreșesătură; **2.** (fig.) îmbinare (strînsă); combinare. [V. ***întreţese***].

întreţesút, ~ți, întreţesută, ~e a. care este țesut amestecat, unit într-o țesătură: *fire întreșesute;* (fig.) *ci prin flori întreșesute printre gratii, luna moale, sfîicioasă și smerită, și-au vărsat razele sale.* EM. [V. ***întreţese***].

întreţinătór, ~i, întreţinătoare a. și m., f. (persoană) care întreține pe cineva (asigurîndu-i mijloacele de existență). [***Întreţine*** + *-ător*].

întreţíne, întreţin vb. **1.** (tr.) a îngriji pentru a menține în stare bună: *a întreține o clădire;* **2.** (tr.) a face să dureze, a menține: *acea moliciune ce întreține desbinarea.* OD.; *vinul, tovarășul necesar în timpul scrisului, întreținea inspirația.* BAC.; **3.** (tr. și refl.) a asigura sau a-și procura mijloacele de existență: *spre a-și întreține odrasla, negrul fură pînă și potcoavele cailor.* CĂL.; *se întreținea din poleitul lentilelor comandate.* PETR.; **4.** (refl. și tr.) a sta de vorbă cu cineva; a conversa: *va întîlni cîțiva colegi cu care să facă cunoștință și să se întrețină în minutele următoare.* GHEȚIE; (refl. recipr.) *ne-am întreținut despre afacerea noastră;* (fig.) *știința și filosofia se întrețin despre o seamă de existențe complexe.* BL. [***Între***-[1] + ***ține;*** cf. fr. ***entretenir***].

întreţínere, întreţineri f. **1.** acțiunea de a (se) întreține și rezultatul ei: *aprindea pe morminte focuri pentru întreținerea vieții în cei morți.* BL.; **2.** asigurare a mijloacelor de trai; mijloace materiale necesare existenței: *rămăsese la Brăila dator unui hangiu ..., chiria și întreținerea trupei.* CAR.; **3.** îngrijire pentru a menține în bună stare; cheltuială pentru a îngriji și dota un imobil: *a plăti întreținerea.* [V. ***întreţine***].

întreţinút, ~ți, întreţinută, ~e m., f. (mai ales la f.) persoană căreia îi asigură altcineva mijloacele de trai (în schimbul unor relații de dragoste): *întreținuta vreunui boier cu trecere la Curte.* FIL.; *este de multă vreme și continuă să fie acum concubinul și întreținutul doamnei.* GHEȚIE. [V. ***întreţine***].

întrevăzút, ~ți, întrevăzută, ~e a. care abia se vede; abia deslușit; întrezărit: *prin a nopții umbră scoțînd fantasme sute de arbori și de turnuri abia întrevăzuți.* AL. [V. ***întrevedea***].

întrevedeá, întrevắd vb. (tr.) **1.** a vedea în treacăt (și imperfect); a întrezări: *divinul Dante a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete.* OD.; (refl. pas.) *un chiosc ... cu stîlpi și arabescuri de jur împodobit, prin care se-ntrevede nălțimea azurie.* AL.; **2.** (fig.) a prevedea, a bănui: *întrevăd sfîrșitul tiranului hain.* AL. [***Între***-[1] + ***vedea;*** cf. fr. ***entrevoir***].

întrevedére, întrevederi f. întîlnire între două sau mai multe persoane pentru a discuta chestiuni de interes comun: *întrevederea din dimineața aceea ... îmi schimbă repede gîndurile.* GHEȚIE. [***Între***-[1] + ***vedere;*** cf. fr. ***entrevue***].

întrevorbíre, întrevorbiri f. (rar) convorbire: *această alianță ar fi fost obiectul întrevorbirilor între generalul rus și bărbații de stat.* EM. [***Între***-[1] + ***vorbire;*** cf. germ. ***Unterredung***].

întrezări, întrezăresc vb. (tr.) a vedea în mod vag, nedeslușit sau în treacăt; a întrevedea: *un dulce somn pe mine căzu ca pe o pradă, și-ntrezării deodată a basmelor grămadă.* AL.; (refl. pas.) *prin perdelușele de muselină se întrezărea conturul opac al unui corp.* GHEȚIE. [***Între***-[1] + ***zări;*** cf. fr. ***entrevoir***].

întrezărít, ~ți, întrezărită, ~e a. abia zărit, abia deslușit: *deocamdată o anunțăm ca pe un fapt întrezărit, de-o capitală însemnătate.* BL. [V. ***întrezări***].

întrígă f. v. intrigă.

întristă, întristez vb. (refl. și tr.) a deveni sau a face să devină trist; a (se) mîhni: *nice să se întristeze.* COR.; *tot orașul întrista, fanfara militară.* BAC. [*În* + ***trist*** + *-a*].

întristáre, întristări f. faptul de a (se) întrista; supărare, tristețe, mîhnire: *dorința ce ai o să-ți aducă întristare.* ISP.; *este în sufletul românului un fond însemnat de întristare.* MAT. [V. ***întrista***].

întristát, ~ți, întristată, ~e a. cuprins de tristețe: *om întristat;* (p. ext.) *bucurată a fost plecarea aceea pentru unii și întristată pentru alții.* SAD.; (subst.) *dă celor întristați bucurie și celor slăbiți putere.* SAD.; **2.** care exprimă tristețe; caracteristic omului trist: *privi iar pe rînd la obrazurile întristate ale celor doi bărbați.* SAD. [V. ***întrista***].

întristăciúne, întristăciuni f. (înv.) întristare, mîhnire: *și-m veț pogorî bătrînețele cu întristăciune în iad.* BIBLIA; *auzim o bucurie mare care strînge toată jalea, toată întristăciunea și toată lacrăma.* ANTIM. [***Întrista*** + *-ăciune*].

întristătór, ~i, întristătoare a. care întristează; trist, dureros: *eu cînt în umbra-ntristătoare.* AL. [***Întrista*** + *-(ă)tor*].

întroducătór m., f. v. introducător.

întrodúce vb. v. introduce.

întrodúcere f. v. introducere.

întrodús a. v. introdus.

întroiení, întroienesc vb. (rar; tr. și refl.) a (se) acoperi cu troiene; a (se) înzăpezi: *lăsau care și boi întroienite în drum și-și luau lumea-n cap.* EM. [*În* + *troian* + *-i*].

întroienire, întroieniri f. (rar) faptul de a (se) întroieni. [V. ***întroieni***].

întroienít, ~ți, întroienită, ~e a. (rar) cufundat (și imobilizat) în zăpadă. [V. ***întroieni***].

întrolocá, întrolóc vb. (reg.) **1.** (refl.) a se strînge la un loc: *se întrolocară toți cu totul și făcură o nuntă d-alea împărătești.* ISP.; **2.** (tr. și refl.) a (se) forma, a (se) închega, a (se) alcătui; **3.** (refl.) a se însoți, a se întovărăși; (spec.) a începe relații de dragoste cu cineva: *acu v-ați înturlocat pentru toată viața.* MAT.; *eu mai că m-aș înturloca cu tine.* POP.; (și: **înturluca, înturloca**). [De la ***într-un loc***].

întrolocáre, întrolocări f. (reg.) acțiunea de a (se) întroloca și rezultatul ei; (spec.) întrunire: *la întrolocările fărtaților și suratelor.* ISP. [V. ***întroloca***].

întroiocát, ~ți, întrolocată, ~e a. (reg.) adunat, strîns la un loc. [V. ***întroloca***].

întronă, întronez vb. (refl. și tr.) **1.** a (se) urca pe tron; a deveni sau a face să devină stăpîn; **2.** (fig.) a (se) statornici, a (se) instaura: *a întrona un regim de teroare.* [*În* + ***tron***[1] + *-a*].

întronáre, întronări f. **1.** acțiunea de a (se) întrona și rezultatul ei; urcare pe tron; **2.** (fig.) statornicire, instaurare: *o dată cu întronarea spiritului științific vine și obiectivitatea în artă.* IBR. [V. ***întrona***].

întronát, ~ți, întronată, ~e a. **1.** care s-a întronat ca rege, ca domn sau ca împărat; încoronat; **2.** (fig.) statornicit, instaurat. [V. ***întrona***].

întru prep. (astăzi de obicei urmat de „un" sau „o" și cu elidarea vocalei finale) **1.** (arată că starea sau acțiunea se raportează la interiorul unui spațiu): *acea înțeleaseră toți iudeii și elenii, cîți viia întru Efesu.* COD. VOR.; *locuia într-un sat;* **2.** (arată intrarea în sau mișcarea înspre un spațiu): *gotovimu-mă și suimu întru Ierusalim.* COD. VOR.; *a intrat într-o casă;* **3.** (arată direcția sau ținta mișcării): *ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte.* CR.; **într-o parte,** v. **parte; a fi (cam) într-o parte,** v. **parte;** (urmat de un adverb) *de la curtea preotesei cobori tot într-acoace.* SAD.; *mergea și el într-acolo;* **4.** (arată momentul sau durata stării sau acțiunii): *toarce-o lînă, și-ntr-un an, țese un suman.* POP; **într-întîi,** la început, mai întîi; **într-aceea,** în acel timp; **într-un tîrziu,** v. **tîrziu; întru mulți ani,** la mulți ani: *să trăiești întru mulți ani!* ISP.; **5.** (arată modul cum se prezintă o stare sau se desfășoară o acțiune): *o ducea tot într-un cîntec.* CR.; *o vreme, localnicii trăiseră într-un dezmierdare.* SAD.; **într-adevăr,** v. **adevăr; într-un suflet,** v. **suflet; într-ales,** v. **ales; într-adins,** v. **adins; într-ascuns,** v. **ascuns**[2]; **într-un grai,** v. **grai; într-un glas,** v. **glas; într-o doară,** v. **doar; într-un noroc,** v. **noroc; întru totul,** pe deplin, total: *încearcă să demonstreze că răscoala a fost întru totul justificată.* BL.; **într-un buc,** v. **buc**[1]; **într-un cuvînt,** v. **cuvînt; într-un fel sau altul,** oricum; pe o anumită cale:

pentru elucidarea chestiunii recurge, într-un fel sau altul, la principiul ultim al existenţei. BL.; **6.** (arată mijlocul prin care se realizează o acţiune): *într-un calcul fără capăt tot socoate şi socoate.* EM.; *se îmbracă pe ascuns într-o piele de urs.* CR.; **7.** (arată obiectul la care se referă o acţiune sau o calitate): *tu cunoşti slăbiciunea Doamnei B întru aceasta.* NEGR.; **8.** (arată rezultatul unei acţiuni): *bordeiul moşneagului se prefăcuse într-un palat.* CR.; **9.** (arată scopul pentru care se realizează acţiunea) pentru: *îndemnatu-s-au ... a scrie întru pomenirea domnilor.* NEC.; *vom încerca să aducem o nouă contribuţie întru elucidarea chestiunii.* BL. [Lat. ***intro***].

întruchipá, întruchipez vb. 1. (tr.) a înfăţişa în forme concrete; a reprezenta: *o fată bogată ... îi întruchipa pământurile, casa, vitele, toată averea.* REBR.; **2.** (refl.) a-şi găsi expresia concretă în cineva sau în ceva, a lua formă concretă; a se realiza: *proces progresiv de îmbolnăvire a vieţii ce se întruchipează în om.* BL.; **3.** (tr.) a întocmi, a alcătui: *un praznic să cătăm să-ntruchipăm.* C. [*Întru* + *chip* + *-a*].

întruchipáre, întruchipări f. acţiunea de a (se) întruchipa şi rezultatul ei; concretizare, realizare: *mitologia este ... întîia mare întruchipare a categoriilor abisale.* BL. [V. ***întruchipa***].

întruchipát, ~ţi, întruchipată, ~e a. 1. înfăţişat în forme concrete; **2.** care a luat formă concretă. [V. ***întruchipa***].

întrucît conj. deoarece, fiindcă: *am amintit doar de articolele sale politice, întrucît îs scrise într-o limbă literară.* IBR. // adv. în măsura în care: *nu prea iau oamenii gazetele în serios întrucît s-atinge de partea lor internaţională.* EM. [*Întru* + ***cît***[1]].

întrucîtvá adv. într-o măsură oarecare: *milita întrucîtva pentru dînsul.* EM.; *se minună întrucîtva de aşezarea durabilă întru care se afla.* SAD.; (scris şi: *întru-cîtva*). [*Întru* + ***cîtva***].

întrúna adv. mereu, neîntrerupt: *doamna Genoveva se răsucea întruna pe culcuşul ei.* SAD. [*Întru* + ***una*** (v. ***unu***)].

întruní, întrunesc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) uni, a (se) strînge laolaltă, a (se) aduna: *sînt director şi voiesc actori buni să întrunesc.* AL.; *să se întindă desară masă îmbelşugată pentru toţi cavalerii care se întrunesc la mine.* SAD.; **2.** (tr.) a conţine în sine; a însuma: *valoarea metaforei stă în aceea că întruneşte două reprezentări aparent străine una de alta într-o singură semnificaţie.* CĂL.; **3.** (tr.) a obţine: *care dintre aceste trei răspunsuri întruneşte adeziunea dumnevoastră?* GHEŢIE; *candidatul a întrunit majoritatea voturilor.* [De la ***întruna***].

întruníre, întruniri f. acţiunea de a (se) întruni şi rezultatul ei; reuniune, adunare: *ce vesele sînt acele întruniri de una sau două ore.* OD. [V. ***întruni***].

întrupá, întrupez vb. 1. (refl. şi tr.) a lua sau a da formă concretă; a (se) concretiza: *figura amicului Costică s-a întrupat întreagă în imaginaţia lor.* CAR.; **2.** (înv.; tr.) a împreuna într-un singur tot; a alcătui un singur corp; a uni: *el voieşte a întrupa toată românimea într-un singur stat.* BĂLC.; **3.** (tr.) a constitui, a reprezenta, a alcătui, a însemna: *aici e vorba de toate categoriile sociale care întrupează formele nouă.* IBR.; **4.** (bis.; refl.) a lua înfăţişare, trup de om: *cu bună vrearea tatălui vru ... să se întrupească.* COR.; *cuvîntul s-a întrupat prin Fecioara Maria.* [*În* + ***trup*** + *-a*].

întrupáre, întrupări f. 1. acţiunea de a (se) întrupa şi rezultatul ei; concretizare, personificare: *să simt în marea lumii simfonie a gîndurilor mele întrupare.* VLAH.; **2.** unire, împreunare, înglobare, încorporare; **3.** (bis.) incarnare; (concr.) fiinţă întrupată: *o dulce întrupare de omăt.* EM. [V. ***întrupa***].

întrupát, ~ţi, întrupată, ~e a. 1. care a luat trup; încarnat; care a luat fiinţă; zămislit: *domnul încetează a mai fi un om, devenind o virtute întrupată.* CĂL.; (fig.) *văd vise-ntrupate gonind după vise.* EM.; **2.** închegat, reunit, încorporat: *Pocuţia ... mai un secol rămîne întrupată cu Moldova.* BĂLC.; **3.** bine făcut, plin, bine legat: *om întrupat.* [V. ***întrupa***].

întrupătór, ~i, întrupătoáre a. (rar) care întruchipează, întrupează: *eroul are tovarăşi, ... subalterni eroului principal, întrupător al virilităţii perfecte.* CĂL. [*Întrupa* + *-tor*].

întúnec n. (rar) întuneric: *apuse-a zilei rază; lovirele-n întunec mai groaznic scînteiază.* NEGR. [De la ***întuneca***].

întunecá, pers. 3 **întúnecă** şi (înv.) **întuneceázá** vb. 1. (refl.) a nu mai răspîndi lumină: *şi cum o privea sultanul, ea* [luna] *se-ntunecă, ... dispare.* EM.; **2.** (refl.) a fi cuprins de întuneric: *încă o clipă şi cerul se întunecă.* AL.; **3.** (refl.) a se însera, a se face seară: *mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat?* EM.; **4.** (tr.) a face întunecos; a lipsi de lumină: *orizontu-ntunecîndu-l vin săgeţi de pretutindeni.* EM.; (fig.) *cu umbre care nu sînt v-a-ntunecat vederea şi v-a făcut să credeţi că veţi fi fericiţi.* EM.; **5.** (fig.; tr.) a lăsa în umbră; a eclipsa: *negura deasă lumina-ntunecează.* ALEX.; (p. ext.) *nu voi să-i întunec vrednicia.* B.-DEL.; *şi gîndirilor dînd viaţă, suferinţele întuneci.* EM.; **6.** (refl.) a deveni confuz, obscur: *cîteodată totuşi i se întuneca glasul.* SAD.; *la un moment dat, explicaţia s-a întunecat;* **7.** (fig.; refl.) a-şi pierde agerimea, claritatea: *mintea i s-a întunecat;* **8.** (refl.) a căpăta o culoare mai închisă; a se înnegri; **9.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) întrista, a (se) amărî, a (se) posomorî: *mult la faţă te-ai schimbat şi mi te-ai întunecat.* AL.; **10.** (refl.) a îmbătrîni; a se apropia de sfîrşitul vieţii: *a trecut atîta vreme şi noi tot ne întunecăm, fără a şti.* SAD. [Lat. ***intunicare***].

întunecáre, întunecări f. 1. acţiunea de a (se) întuneca şi rezultatul ei; întuneric, întunecime: *mie ceru-mi pare cuprins de-ntunecare.* AL.; **2.** (înv.) eclipsă; **3.** (fig.) rătăcire (mintală); **4.** culoare închisă; nuanţă închisă a unei culori: *avea părul blond, ... cu întunecări în anumite şuviţe.* GHEŢIE. [V. ***întuneca***].

întunecát, ~ţi, întunecată, ~e a. 1. lipsit de lumină; întunecos; (p. ext.) umbrit: *noapte întunecată au fost atunce în toată lumea.* ANTIM; *străbătu păduri întunecate şi de picior neumblate.* ISP.; (subst. n.) *contribuie la producerea fenomenului în limitele luminosului şi întunecatului.* BL.; **2.** (fig.) posac, trist, închis în sine: *în vremea veche trăia un împărat întunecat şi gînditor.* EM.; **3.** (fig.) plin de lipsuri; greu: *a dus o viaţă necăjită şi întunecată.* CĂL.; **4.** (fig.) confuz, tulburat, zăpăcit; **5.** greu de înţeles, obscur: *chestiunea a rămas întunecată.* CĂL.; **6.** închis, (aproape) negru: *albastru pare orice mediu alburiu transparent, privit pe un fond întunecat.* BL.; (fig.) *privea cu nelinişte viitorul, imaginîndu-şi-l în culori întunecate.* GHEŢIE. [V. ***întuneca***].

întunecăciúne, întunecăciuni f. (înv.) 1. întunecime; **2.** eclipsă. [*Întuneca* + *-(ă)ciune*].

întunecătór, ~i, întunecătoáre a. (pop.) **1.** care întunecă, care face obscur: *nori întunecători;* **2.** care ia vederea, posibilitatea de a vedea: *negură întunecătoare;* **3.** (fig.) care tulbură mintea. [*Întuneca* + *-tor*].

întunecíme, întunecimi f. 1. întuneric adînc; beznă, (înv.) întunecăciune: *un fenomen foarte curios se întîmplă în întunecimea nopţii.* AL.; *vom vorbi-n întunecime.* EM.; **2.** (pop.) eclipsă: *Tales explică just întunecimea lunară prin căderea umbrei pămîntului asupra lunii.* BL.; **3.** (pop.; artic.) nume dat diavolului: *alta nu mai ştiu ..., Întunecimea Voastră!* CR.; **4.** (fig.) lipsă de civilizaţie, barbarie: *îţi place peste ţară să-ntinzi întunecimea?* AL. [*Întunec* (prez. ind. de la *întuneca*) + *-ime*].

întunecós, ~şi, întunecoásă, ~e a. 1. cufundat în întuneric, fără lumină: *umplu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EM.; **2.** de culoare neagră, închisă: *ochii negri, faţa albă, păru-ntunecos şi mare.* TOP; (fig.) *cetele întunecoase napoi a să îndupleca începură.* B.-DEL.; **3.** (fig.) posomorît, trist, posac: *omul cel urîcios şi ziua e-ntunecos.* AL.; **4.** (fig.) apăsător, neliniştitor, deprimant: *rămase dintr-o dată cufundat într-o tăcere întunecoasă.* SAD. [*Întunec* (prez. ind. de la *întuneca*) + *-os*].

întunérec n. v. **întuneric**.

întunéric n. **1.** lipsă de lumină; beznă, întunecime: *îmblau rătăcind prin întunerec.* BĂLC.; (fig.) *viaţa mea plină de trudă şi întuneric s-ar fi luminat.* SAD.; **pe întuneric,** cînd nu se vede; (spec.) cînd este noapte: *noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întunerec.* CR.; **2.** (fig.) incultură, obscurantism: *întunearecul neştiinţei.* COR.; **3.** (fig.) tristeţe, mîhnire; **4.** (înv.) mulţime mare: *întuneric de oameni.* NEGR.; (şi: (reg.) **întunerec**). [*În* + ***tuneric*** (<lat. ***tenebricus***)].

întunericíme, întunericimi f. (înv.) întunecime; eclipsă. [*Întuneric* + *-ime*].

întturlocá vb. v. **întroloca**.

înturiucá vb. v. **întroloca**.

întturnă, întórn vb. **1.** (pop.; refl. şi tr.) a (se) întoarce, a (se) înapoia: *rămîi aici pînă la noapte, cînd s-a întturna împăratul de la vînătoare.* CR.; *numai spre primăvară se întoarnă păserile călătoare.* MAT.; **2.** (tr.) a mişca, a orienta, a îndrepta în altă direcţie sau în direcţie opusă: *întturnă ochii şi zări acele patru capete spăriate.* NEGR.; **3.** (tr.) a da îndărăt, a înapoia; a restitui: *i-a întturnat boul îndoit.* POP. [*În* + *turna*[1]].

întturnáre, întturnări f. 1. acţiunea de a (se) întturna şi rezultatul ei; întoarcere, revenire: *au plecat ... lăsîndu-şi vicariu pînă la întturnare.* A.R.; (fig.) *întturnarea primăverii.* NEGR.; **2.** (înv.) schimbare a religiei; convertire: *de unde să înceape viiaţa lui mainte de întturnarea lui să chema Saul.* N.TEST. [V. ***întturna***].

întturnát, ~ţi, întturnată, ~e a. întors, înapoiat, restituit; (despre sugari) **întturnat de la ţîţă,** înţărcat. [V. ***întturna***].

înţărcá, înţărc vb. **1.** (tr.) a înceta de a alăpta, a dezvăţa de supt: *deaca o-nţărcară şi deaca crescu de şease ai, o-mvăţară carte.* DOS.; *astăzi se înţarcă miezi.* EM.; (fig.) *istoria ne arată că exigenţele metafizice ale omului nu pot fi nici-odată înţărcate.* BL.; **unde (şi-)a înţărcat dracul copiii,** la capătul pămîntului, pe lumea cealaltă; **a fi înţărcat de dracul,** a fi al dracului; **l-a înţărcat Scaraoţchi,** v. **Scaraoţchi;** 2. (intr.) a nu mai avea lapte, a pierde laptele: *oile au înţărcat;* **a înţărcat bălaia** (sau **murgana**), a secat izvorul veniturilor; **3.** (fig.; tr.) a dezobişnui, a dezvăţa de ceva: *s-o mai înţarce cu petrecerile.* [*În* + *ţarc* + *-a*].

înţărcáre f. acţiunea de a înţărca; încetare a alăptării; înţărcat[1]. [V. ***înţărca***].

înţărcát[1] n. înţărcare: *înţărcatul mieilor.* [V. ***înţărca***].

înţărcát[2]**, ~ţi, înţărcată, ~e** a. 1. care nu mai suge lapte; **2.** (p. ext.) dezobişnuit, dezvăţat (de un obicei rău). [V. ***înţărca***].

înţărcătoáre, înţărcători f. loc de păşune unde se ţin izolaţi mieii după ce au fost înţărcaţi: *de pe la înţărcători am prăpădit drumul.* CR. [*Înţărca* + *-toare*].

înţărcuí, înţărcuiesc vb. (tr.) a înconjura cu ţarc. [*În* + *ţarc* + *-ui*].

înţeglá vb. v. **înţigla**.

înţelegátór, ~i, înţelegătoáre a. 1. (înv.) care poate fi înţeles; inteligibil: [o naţie] *trebuie să arate formula înţelegătoare ce ea reprezintă.* BĂLC.; **2.** care are înţelegere pentru situaţia cuiva; (p. ext.) bun, mărinimos: *suflet înţelegătoriu.* VARL.; **3.** ascultător, disciplinat; (şi: (înv.) **înţelegătoriu**). [*Înţeleg* (prez. ind. de la *înţelege*) + *-(ă)tor*].

înţelegátóriu a. v. **înţelegător**.

înţelége, înţeleg vb. 1. (tr.) a pătrunde cu mintea; a prinde sensul unei idei, unei noţiuni, unui cuvînt etc.; a pricepe lucrurile: *au nu-nţelegi tu oare, cum că eu sînt nemuritor?* EM.; *ţăranii ... nu se arătară entuziasmaţi, întîi fiindcă nu înţelegeau pompoasa frazeologie.* CĂL.; **a da să înţeleagă** (sau **a înţelege, de înţeles**) ori (refl. pas.) **a lăsa să se înţeleagă,** a face să priceapă prin aluzii sau prin gesturi (fără a exprima explicit): *dă a înţălege că dreptăţile politice ... erau a se întinde peste tot.* RUSSO; *scutură capul cu încăpăţînare, lăsînd să se înţeleagă că e vorba de ceva important.* GHEŢIE; **2.** (tr. şi intr.) a pricepe o limbă străină: *vorbiţi o limbă pre care eu n-o-nţeleg.* NEGR.; (fig.) *a firii dulce limbă de el era-nţeleasă.* EM.; **3.** (tr.) a-şi face o idee justă despre cineva sau despre ceva: *cînd aş sta pierdut pe gînduri peste umăr mi-ar privi, aş simţi-o că-i aproape şi ar şti c-o*

înţeleg. EM.; **4.** (refl.) a însemna, a avea sensul, a vrea să zică: *în chip curent, se înţelege prin „teorie" un complex de rezultate ale unor acte intelectuale extrem de alambicate.* BL.; **se înţelege**, este evident, limpede, de la sine înţeles, neîndoielnic: *eşti frumoasă, se-nţelege.* EM.; **a se înţelege de la sine** sau **a fi de la sine înţeles**, a fi evident, limpede, lămurit: *e de la sine înţeles că unele lucruri mai recente n-ar fi putut fi spuse pe nume.* CĂL.; **5.** (refl.) a ajunge la o învoială, a cădea de acord; a conveni, a stabili ceva: *asupra acestei diversităţi de chipuri e cazul să nu neînţelegem.* BL.; *s-au înţeles să ne înşele;* **6.** (refl.) a trăi în bună înţelegere, în armonie unul cu altul: *însurăţeii par că se-nţeleg;* **7.** (tr. şi intr.) a constata, a observa: *judecata şi gustul se vor isca în ziua aceea în care vom înţălege că literatura este pîinea zilnică a unui neam.* RUSSO; (refl. pas.) *cînd s-a înţeles din cerdac că soseşte oaspete de devale, jupîneasa Maruşca a dat glas.* SAD.; **8.** (tr.) a interpreta, a da un anumit sens: *s-ar putea desigur încerca o combatere a acestui mod de a înţelege ştiinţa greacă.* BL.; **9.** (tr.) a avea drept scop; a tinde, a urmări: *Mitică înţelege să ceară servicii oricui.* CĂL.; *el înţelege să tragă foloase din orice;* **10.** (tr.; de obicei în propoziţii negative) a cîştiga, a profita: *să nu ia bani cu ţîrîita, că nu-nţelege nimic aşa.* VLAH.; *n-am înţeles nimic din toată munca de pînă acum.* [Lat. ***intelligere***].

înţelégere, înţelegeri f. **1.** acţiunea de a (se) înţelege şi rezultatul ei; pătrundere cu mintea: *voiam să meditez, să fac un efort de înţelegere, să-mi precizez anumite hotărîri.* EL.; *înţelegerea acestei manifestări a spiritului e condiţionată.* IBR.; **2.** posibilitate de a pricepe, de a explica lucrurile; pricepere: *Mihai avea destulă înţelegere spre a constitui acest stat.* BĂLC.; **3.** relaţii paşnice; unitate de vederi; pace: *amîndoi vînau în bună înţelegere pe vale.* SAD.; *trăiesc în bună înţelegere;* **4.** bunăvoinţă; compasiune: *a manifestat multă înţelegere pentru situaţia lui;* **5.** legătură (secretă); acord, învoială: *ele ar fi întemeiate pe înţelegeri convenţionale.* BL.; *a avea înţelegere cu conspiratorii;* **6.** receptare, primire, captare: *nu este urmat îndeaproape de înţelegerea ascultătorilor.* BL. [V. ***înţelege***].

înţelení, înţelenesc vb. **1.** (intr.) a se întări, a se preface în ţelină: *leliţa-i duce dorul i-a înţelenit ogorul.* AL.; *pămîntul nelucrat înţeleneşte;* (refl.) *stăpînul viei are ... să-i dea o săpătură ţapănă, căci prea s-a înţelenit pămîntul.* ISP.; **2.** (fig.; intr.) a rămîne nemişcat, a încremeni; **3.** (refl.) a se înrădăcina, a se fixa; (fig.) *ura şi duşmănia se înţelenesc.* NEGR. [***În*** + ***ţelină***[1] + *-i*].

înţeleníre, înţeleníri f. acţiunea de a (se) înţeleni şi rezultatul ei. [V. ***înţeleni***].

înţelenít, ~ţi, înţelenită, ~e a. **1.** întărit, uscat din cauza secetei sau a necultivării: *duc turmele de pui să pască ţarinile înţelenite.* OD.; *pămînt înţelenit;* **2.** (fig.) înlemnit, încremenit; nemişcat, înţepenit: *e linişte – acea linişte a mării, care, înţelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năpraznic uragan.* CAR. [V. ***înţeleni***].

înţelepciúne, (rar) **înţelepciuni** f. **1.** capacitate de a înţelege, de a judeca lucrurile; (înv.) înţelepţie: *chipurile înţelepciunii sînt mintea, direptatea, vitejia şi întregăciunea minţii.* DOS.; *din volume stînd s-adune şi-n a lucrurilor peteci căutînd înţelepciune.* EM.; **2.** calitatea de a fi înţelept; prudenţă, chibzuinţă: *depinde de la înţelepciunea noastră de a le face inofensive în marginile putinţei.* EM.; **cu înţelepciune**, în mod înţelept, chibzuit, cumpătat, prudent: *vorbea cu înţelepciune.* ISP; **fără înţelepciune**, (în mod) neînţelept, necugetat, imprudent: *poruncise săcuilor săi ca să nu se încumeteze fără înţelepciune în noroc.* BĂLC.; **3.** sumă de cunoştinţe; cunoaştere: *din cărţi culegi multă înţelepciune.* CR. [Lat. ***intellectio, -onis***].

înţelépt, ~ţi, înţeleáptă, ~epte a. **1.** (şi subst.) înzestrat cu înţelepciune; prevăzător, chibzuit: *au fost aleşi oamenii cei mai înţeleptţi şi cu minte.* B.-DEL.; *înţeleptul făgăduieşte, nebunul trage nădejde.* NEGR.; *moartea nu surprinde pe înţelept;* **cei şapte înţelepţi**, denumire pentru cei şapte filozofi greci din sec. al VI-lea î.d.Hr.; **2.** (înv.) inteligent, pătrunzător; ager la minte: *nu ieste om mai înţelept şi mai priceput decît tine.* BIBLIA; **3.** care denotă înţelepciune, izvorît din înţelepciune: *aştepta vorbă înţăleaptă să-i întărească.* B.-DEL.; *am ajuns finalmente la singura concluzie înţeleaptă.* GHEŢIE; *o reflecţie înţeleaptă.* [Lat. ***intellectus***].

înţelepţéşte adv. în mod înţelept; cu judecată, cu chibzuinţă: *înţelepţeşte ai grăit, împărate!* ISP.; *părinţii noştri legiuiau înţelepţeşte.* EM. [***Înţelept*** + *-eşte*].

înţelepţí, înţelepţesc vb. (tr. şi refl.) a (se) face înţelept; a (se) cuminţi: *Duhul svînt înţelepţeaşte neînţelepţii.* VARL.; *cerem putere de la Hristos, carele înţelepţeşte pre cei neînvăţaţi, ca să ne lumineze mintea.* ANTIM. [***Înţelept*** + *-i*].

înţelepţíe, înţelepţíi f. (înv.) calitate, capacitate de a înţelege; înţelepciune: *învăţa pre noi cu multă înţelepţie calea spăseniei.* COR.; *trebuie să ne minunăm de sfatul cel minunat al înţelepţiei lui Dumnezeu.* ANTIM; **fără înţelepţie**, (în mod) neînţelept, nejudecat, imprudent: *faptele ei cele mai vestite să numesc oarbă numai dîrzie, cînd lucrează fără înţălepţie.* B.-DEL. [***Înţelept*** + *-ie*].

înţelés[1]**, înţelesuri** n. **1.** sens, semnificaţie: *noi nu avem dialecte în înţelesul strict al cuvîntului.* EM.; *părea o vorbă cu două înţelesuri.* SAD.; **pe înţeles** sau **pe înţelesul tuturor**, uşor de priceput; lămurit; a **da cuiva de înţeles**, a insinua, a sugera; **2.** rost, noimă, tîlc: *altfel, viaţa n-are înţeles şi mai bine ar fi fost să nu fim.* SAD.; **3.** (înv.) intelect. [V. ***înţelege***].

înţelés[2]**, ~şi, înţeleásă, ~ese** a. **1.** care a fost pătruns cu mintea; priceput; **2.** care a stabilit o înţelegere cu cineva; învoit. [V. ***înţelege***].

înţeligíbil, ~i, înţeligibilă, ~e a. (înv.) perceptibil, inteligibil: *semnele necesarii a sunetului articulat* [sînt] *o unitate greu înţeligibilă.* EM. [De la ***înţelege*** (după *inteligibil*)].

înţepá, înţép vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) împunge (uşor) cu un vîrf ascuţit: *face un gest imprudent şi se înţeapă cu nişte spini în obraz.* CĂL.; **2.** (tr. şi intr.) a produce o senzaţie dureroasă ca o înţepătură; **3.** (intr.) a fi acidulat, a pişca la limbă; **4.** (fig.; tr.) a critica, a atinge cu vorba: *Frusina ... îl înţepa, cînd şi cînd, cu cîte o vorbă.* GAL.; (absol.) *în predicile sale de pe amvoanele bisericilor, înţepa ca viespea.* CR.; **5.** (înv.; tr.) a trage în ţeapă: *Hamza fu înţăpat pe cel mai gros şi mai înalt copaci.* B.-DEL. [***În*** + ***ţeapă*** + *-a*].

înţepáre, înţepări f. acţiunea de a (se) înţepa. [V. ***înţepa***].

înţepát, ~ţi, înţepată, ~e a. **1.** împuns cu ceva ascuţit: *îl deranjează degetul înţepat;* **2.** (fig.) neplăcut surprins; atins, jignit: *sînt curios cum ai fi jucat dumneata, replică el înţepat.* GHEŢIE; **3.** (fig.) ironic, sarcastic: *i-a aruncat cîteva vorbe înţepate;* **4.** (fig.) îngîmfat, mîndru, fudul: *ia în faţa mea o poştură înţepată.* GHICA; **(a fi) înţepat la vorbă**, (a fi) ironic, sarcastic, înţepător; (pop.) **înţepat la minte**, isteţ, inteligent: *măi copile mic de stat, dar la minte înţepat.* POP; **5.** (fig.) supărat, morocănos, ursuz: *toată înaintea amiezii fusese înţepată.* AG.; **6.** (înv.) tras în ţeapă; ucis prin tragere în ţeapă: *sultanul nenumărată gloată turcească vede înţăpată.* B.-DEL. [V. ***înţepa***].

înţepătór, ~i, înţepătoáre a. **1.** care înţeapă, care împunge; care are ghimpi, ţepi: *vîntul ... fuge nebun printre tufe-nţepătoare.* AL.; **2.** care pişcă, care dă o senzaţie de înţepătură (la limbă): *flori uscate, grămădite prin colţuri şi-n grindă, amestecau cu fumul miresmă înţepătoare.* SAD.; **3.** (fig.) ironic, sarcastic. [***Înţepa*** + *-tor*].

înţepătúră, înţepături f. **1.** efectul produs de înţepare; împunsătură: *ne referim la gogoşile de stejar, consecinţă a înţepăturii unei viespi.* BL.; **2.** (fig.) vorbă ironică, sarcastică; aluzie răutăcioasă: *horele ... conţin aluzii erotice şi mici înţepături.* CĂL.; **3.** senzaţie dureroasă acută; junghi: *încă nu simţesc înţepătură în coastă, şi asta îmi pare alt semn prielnic.* SAD. [***Înţepa*** + *-tură*].

înţepeneálă, înţepeneli f. **1.** stare a ceea ce este înţepenit, fixat, încremenit; stare de nemişcare: *înţepeneala corăbiei ... ar fi putut să-i stîrnească ... măcar puţină mirare.* TUD.; **2.** (pop.) dobîndire a unei (mari) rigidităţi; anchiloză: *simte o înţepenealâ în corp.* [***Înţepeni*** + *-eală*].

înţepení, înţepenesc vb. **1.** (intr. şi refl.) a deveni ţeapăn, rigid, imobil; a încremeni: *pe jeţul lui de piatră înţepeneşte drept.* EM.; **2.** (pop.; intr.) a muri; **3.** (tr. şi refl.) a (se) fixa, a (se) înfige (încît nu mai poate fi mişcat): *barca lui se-nţepenise între nişte stînci.* EM.; **4.** (fig.; refl.) a lua o poziţie rigidă, dîrză: *perceptorul se înţepeni în mijlocul odăiţei şi se uită împrejur cercetător.* REBR.; **5.** (fig.; refl.) a rămîne neclintit (într-o hotărîre). [***În*** + ***ţeapăn*** + *-i*].

înţepenire, înţepeniri f. **1.** faptul de a (se) înţepeni; încremenire, rigiditate; **2.** (pop.) anchiloză. [V. ***înţepeni***].

înţepenít, ~ţi, înţepenită, ~e a. **1.** ţeapăn, rigid; încremenit: *se răsuci spre dreapta, atît cît îi îngăduie trupul înţepenit.* GHEŢIE; (p. ext.) *gesturi cam înţepenite.* MAIOR.; (fig.) *în cărţile bisericeşti, este o limbă înţepenită, fixată, constantă.* IBR.; **2.** fixat; întărit: *bîrnă înţepenită.* [V. ***înţepeni***].

înţesá, înţés vb. **1.** (tr.) a umple tare; a îngrămădi o cantitate mare într-un loc limitat: *au înţesat tăriile codrului de dincolo de Siret cu voloc de oameni.* SAD.; **2.** (fig.; refl.) a deveni mai des, a se îndesi; a se înţeţi. [Lat. **intexare* (=***intexere***)].

înţesáre, înţesări f. acţiunea de a (se) înţesa. [V. ***înţesa***].

înţesát, ~ţi, înţesată, ~e a. plin, îndesat: *răscolind dulapurile înţesate ale magazinului.* GHEŢIE. [V. ***înţesa***].

înţestát, ~ţi, înţestată, ~e a. (rar) încăpăţînat, îndărătnic: *dacă-l văzură atît de înţestat, îi arătară drumul.* ISP. [***În*** + ***ţeastă*** + *-at*].

înţiglá, înţiglez vb. (reg.; tr.) **1.** a înţepa; **2.** a ascuţi: *săgeţile şi-a înţeglat.* POP.; (şi: **înţegla**). [***În*** + ***ţiglă***[2] + *-a*].

înţiglát, ~ţi, înţiglată, ~e a. (reg.) ascuţit, piţigăiat: *greierii încep să înţiglatul concert.* [V. ***înţigla***].

înţiná, înţinez vb. (reg.; tr.) **1.** a tăia incomplet un copac din rădăcină (atît cît să nu cadă); **2.** a sprijini numai puţin. [Lat. **intenuare*].

înţinát, ~ţi, înţinată, ~e a. (reg.) **1.** care este prins sau sprijinit numai puţin, care abia se ţine: *aşază o leasă de nuiele numai înţinată.* CR.; **2.** (fig.) pus pe ceartă, agresiv, irascibil. [V. ***înţina***].

înţolí, înţolesc vb. (fam.; refl. şi tr.) a (se) îmbrăca (cu haine noi), a(-şi) face haine (noi): *vă mai şi dezbracă, după ce voi i-aţi înţolit.* EM.; *şi-i mai rămasese cu ce să se mai înţolească el, nevasta şi copiii lui.* ISP. [***În*** + ***ţol***[2] + *-i*].

înţolít, ~ţi, înţolită, ~e a. (fam.) îmbrăcat bine (cu haine noi): *care mai bine-nţoliţi, care rupţi şi jerpeliţi.* POP. [V. ***înţoli***].

înţorţonát a. v. înţoţonat.

înţoţoná, înţoţonez vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) împopoţona. [Et. nec.; cf. ***înzorzona***].

înţoţonát, ~ţi, înţoţonată, ~e a. (reg.) împopoţonat, împodobit excesiv; (şi: **înţorţonat**). [V. ***înţoţona***].

înţurţurá, pers. 3. **înţurţurează** vb. (reg.; refl.) a se acoperi cu ţurţuri. [***În*** + ***ţurţure*** + *-a*].

înţurţurát, ~ţi, înţurţurată, ~e a. (reg.) acoperit cu ţurţuri: *streaşină înţurţurată.* [V. ***înţurţura***].

învalíd a. v. invalid.

învălătucí, învălătucesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a(se) înfăşura, a (se) încolăci; a (se) face ghem, val, vălătuc: *apucă pe Păunaş adormit, îl învălătuci în scutece şi în şorţ.* GAL.; **2.** (reg.; refl.) a se încurca, a se împiedica: *picioarele a fugi se împiadecă şi în toate ierbşoarele se învălătucesc.* CANT. [***În*** + ***vălătuc*** + *-i*].

învălătucíre, învălătuciri f. acţiunea de a (se) învălătuci şi rezultatul ei: *arhitrava orizontală este ... terminată la cele două capete ale ei cu învălătuciri aurite.* PETR. [V. ***învălătuci***].

învălătucít, ~ţi, învălătucită, ~e a. **1.** înfăşurat, încolăcit; făcut val, vălătuc; **2.** (înv.) încurcat, obscur: *învălătucite cuvintele hrismosului tău ce vor să însemneze aievea să-mi spui te poftesc.* CANT. [V. **învălătuci**].

învălătucitúră, învălătucituri f. (înv.) încurcătură: *din toate învălătuciturile îl descurca.* CANT. [**Învălătuci** + *-tură*].

învălmăşág, învălmăşaguri n. învălmăşeală; luptă, încăierare: *nimeni nu ştie ... dacă mai e vie ori dacă, în învălmăşagul luptelor care s-au dat pe acolo, n-o fi murit.* ST. [**Învălmăşi** + *-ag*].

învălmăşeálă, învălmăşeli f. **1.** amestecătură de lucruri sau de fiinţe în dezordine: *mi-a fost imposibil să dau de dumneata în învălmăşeala aceea.* GHEŢIE; **2.** (fig.) confuzie, zăpăceală: *în capul academicianului e o totală învălmăşeală;* **3.** încăierare, luptă: *o învălmăşeală iute se iscă în pîlcul de călăreţi, ţipete de moarte sfîşiară glasul vijeliei.* SAD. [**Învălmăşi** + *-eală*].

învălmăşí, învălmăşesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) amesteca, a (se) îngrămădi în dezordine: *toţi se răstoarnă şi se învălmăşesc.* BOL.; (fig.) *a scrie înseamnă a copia gîndurile, dar pentru asta trebuie să le încetinezi, să ai grijă să nu se învălmăşească.* IBR.; **2.** (fig.; refl.) a se încurca, a se zăpăci: *se învălmăşea în vorbă.* NEGR. [**În** + **vălmaş** (<***de-a valma***) + *-i*].

învălmăşíre, învălmăşiri f. acţiunea de a (se) învălmăşi şi rezultatul ei; învălmăşeală: *tîrgul e o învălmăşire de mirosuri de ploaie, de fîn, de mucegai.* CĂL. [V. **învălmăşi**].

învălmăşít, ~ţi, învălmăşită, ~e a. **1.** îngrămădit, aruncat de-a valma; dezordonat: *franceză este ... plăcerea de a transcrie altercaţia de mahala învălmăşită.* CĂL.; *luminos învălmăşite curg pe ramuri albe flori.* VIERU; **2.** (fig.) încurcat, confuz, zăpăcit: *mintea-mi arde-nvălmăşită.* VLAH. [V. **învălmăşi**].

învăluí, învălui vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) acoperi, a (se) înfăşura în ceva: *cu ceste toate îl scălda, l-învălui şi l-unsă.* B.-DEL.; **2.** (fig.; înv.; tr.) a ascunde: *să învăluiesc faţa cuvîntului acestuia.* BIBLIA; **3.** (tr.) a acoperi (pentru a-l face să ardă mocnit): *a învălui focul;* **4.** (tr.) a cuprinde din toate părţile; a împresura; a copleşi: *valurile clocotesc, pe copilă o-nvăluiesc.* AL.; *turnul se prăbuşise şi-l învăluiau iederi sălbatice.* SAD.; (fig.) [păcatele] *să nu ne-nvăluiască.* VARL.; **5.** (fig.; refl.) a se mişca în vîrtej, a se învolbura: *cei patru călăreţi au pus pinteni şi s-au dus învăluiţi în pulberi.* SAD.; **6.** (înv.; tr.) a deranja, a incomoda, a sîcîi, a şicana: *văzuţii şi nevăzuţii draci, ceia ce ne învăluesc pre noi în toate zilele.* COR.; **7.** (tr.) a face să capete aspect de val, de vălătuc, de ondulaţie: *apucaseră de-a dreptul prin fînеţe, învăluindu-le ca-n spulber de vînt.* SAD.; *mustăţile cărunte îi erau lungi învăluite mărunt cu drotul.* SAD.; **8.** (mil.; tr.) a realiza o manevră ofensivă asupra flancului şi spatelui unei unităţi inamice; a înconjura: *tinzînd să ajungă a învălui aripa de la deal a duşmanilor lui.* SAD. [**În** + **val**[1] + *-ui*].

învăluiálă, învăluieli f. (înv.) învălmăşeală, îmbulzeală: *tocma într-acea învăluială, străjile s-aud strigînd.* B.-DEL. [**Învălui** + *-eală*].

învăluíre, învăluiri f. **1.** acţiunea de a (se) învălui şi rezultatul ei; învelire, acoperire; (concr.) învelitoare: *barba albă se revarsă ca o învăluire de omăt pe piept.* SAD.; **2.** operaţie ofensivă constînd în lovirea inamicului în flanc şi în spate: *într-o mişcare iute de învăluire, trebuiau să grămădească pe duşmani în cotitura Prutului.* SAD.; **3.** vîrtej, învolburare: *bătea un vînt încet şi aducea învăluiri de stropi.* SAD.; **4.** (fig.; înv.) tulburare, frămîntare: *să-l lăsăm întru învăluirea gîndurilor cu care se luptă.* DRĂGHICI. [V. **învălui**].

învăluít, ~ţi, învăluită, ~e **1.** înfăşurat, învelit, acoperit; (fig.) *sfînt adevăr în proaste cuvinte învăluit.* B.-DEL.; **2.** voalat: *are vocea învăluită;* **3.** încercuit, înconjurat; împresurat; **4.** copleşit (de griji); foarte ocupat. [V. **învălui**].

învăluitór, ~i, învăluitoáre a. **1.** care înfăşoară, înveleşte, acoperă; **2.** (p. ext.) ocrotitor; blînd, domol: *stăpînă, vorbi cu glas învăluitor camerista, nu porunceşti să chem pe neguţători?* SAD.; **3.** (mil.) care înconjoară, care împresoară (prin flanc sau prin spate): *să dea timp navelor învăluitoare să ajungă în poziţie de tragere.* PETR. [**Învălui** + *-tor*].

învălurá, învălurez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) mişca în valuri; a (se) ondula; **2.** (fig.; refl.) a se frămînta, a se zbuciuma (ca valurile mării). [**În** + **valuri** (pl. de la *val*) + *-a*].

învăluráre, învălurări f. acţiunea de a (se) învălura şi rezultatul ei; ondulare; frămîntare. [V. **învălura**].

învălurát, ~ţi, învălurată, ~e a. **1.** care se mişcă ca valurile, care face valuri; unduios, agitat; **2.** cu ridicături multe (de acelaşi nivel); accidentat: *trei ceasuri de umblet tot pe locuri învălurate.* VLAH. [V. **învălura**].

învăpăiá, învăpăiez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) aprinde (ca o văpaie), a (se) înroşi; **2.** (fig.) a (se) entuziasma, a (se) înflăcăra, a (se) însufleţi: *Făt-Frumos, unde-auzea, d-al ei dor se-nvăpăia.* POP. [**În** + **văpaie** + *-a*].

învăpăiát, ~ţi, învăpăiată, ~e a. **1.** care arde cu văpaie; aprins (ca o văpaie); **2.** (p. ext.) înroşit (ca focul): *avea faţa învăpăiată;* **3.** încins, fierbinte: *nici o mişcare de vînt nu mişca aerul învăpăiat.* HOGAŞ.; **4.** (fig.) entuziasmat, înflăcărat: *învăpăiaţi de aceste cuvinte.* BĂLC.; **5.** (fig.) scînteietor, arzător: *tăcu şi-şi înfipse ochii învăpăiaţi în privirile ei.* SAD.; *avea privirea învăpăiată;* **6.** (fig.) iute, aprig: *eu nicicînd te-am auzit ... vorbind de crai şi de-mpăraţi la sabie învăpăiaţi.* POP. [V. **învăpăia**].

învăpăiére, învăpăieri f. **1.** acţiunea de a (se) învăpăia şi rezultatul ei; **2.** (concr.) văpaie, foc; lumină roşietică: *răspîndind învăpăieri.* AL.; **3.** (fig.) ardoare, înflăcărare: *cu-nvăpăiere eu le descriu pe toate.* AL. [V. **învăpăia**].

învără, pers. 3 **învăreazăvb.** (refl.) a se face vară, a veni vara. [**În** + **vară** + *-a*].

învăscút, ~ţi, învăscută, ~e a. (înv.) **1.** îmbrăcat, înfăşurat: *un Dumnezeu nou născut, cu flori de crin învăscut.* POP.; *piciorul învăscut într-un călţun roşu.* OD.; **2.** acoperit, învelit: *eu vreau să fiu prin mine în raze învăscută.* AL. [V. **înveşte**].

învăţ, învăţuri n. **1.** obicei, obişnuinţă, deprindere (rea): *învăţu-i dulce, iar dezvăţul amar.* EM.; *tot învăţul are şi dezvăţ;* **2.** învăţătură; povaţă, sfat, îndemn: *să le fie de învăţ.* OD.; *neavînd învăţ şi normă, fantazia fără formă rătăcit-a, vai! cu mersul.* EM. [De la **învăţa**].

învăţá, învăţ vb. **1.** (tr. şi intr.) a-şi însuşi, a asimila o lecţie, o meserie, o regulă etc.; a studia: *nu ne era a învăţa, cum nu-i e cînelui a linge sare.* CR.; *învaţă la matematică; a învăţa latineşte;* (refl.) *să mă-nvăţ şi eu a scrie.* POR; **2.** (tr.) a transmite cuiva cunoştinţe sau deprinderi într-un domeniu; a iniţia în ceva: *nu înceta învăţîndu-i şi către spăsenie chema pre ei.* COR.; *să-i dai un băiat să-l înveţe cojocăria.* CR.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) deprinde, a (se) obişnui cu ceva: *nu s-ar încumeta să ducă apă la fîntînă şi să înveţe peştele a înota.* SAD.; **a învăţa minte**, a pedepsi; **a (se) învăţa minte**, a deveni mai înţelept: *gură, tu, învaţă minte, nu mă spune nimănui!* EM.; **4.** (tr.) a sfătui, a povăţui: *îşi fură copilul din covăţică, după cum îl învăţase Chirică.* CR.; *l-a învăţat rău;* **5.** (tr.) a trage învăţăminte, a căpăta experienţă: *ea cunoştea prea bine pe comite şi învăţase a cîntări mîniile lui.* SAD.; *a învăţat multe din cele întîmplate.* [Lat. **invitiare*].

învăţáre, învăţări f. acţiunea de a (se) învăţa şi rezultatul ei; instruire, învăţătură, studiu; învăţat[2]. [V. **învăţa**].

învăţát[1], ~ţi, învăţată, ~e a. **1.** care ştie multă carte; instruit, erudit: *i-au servit învăţatului fllolog la compunerea gramaticei sale istorice.* EM.; *acolo-s profesorii cei mai învăţaţi din lume.* CR.; **2.** însuşit, reţinut în memorie: *lecţie învăţată;* **3.** deprins, obişnuit cu ceva: *nu-s cu dorul învăţată.* POP; **4.** care poate fi utilizat la anumite munci; îmblînzit, dresat, domesticit: *are oi mai multe ..., şi cai învăţaţi şi cîni mai bărbaţi.* POP. // m. savant: *îngrijire fu a face cunoştinţa învăţaţilor din astă capitală.* NEGR. [V. **învăţa**].

învăţát[2] n. învăţare: *învăţatul noaptea nu dă rezultate.* [V. **învăţa**].

învăţăcél, învăţăcei m. (fam.) **1.** şcolar, elev, discipol: *această idee a fost dezvoltată de învăţăceii d-lui Maiorescu.* IBR.; **2.** ucenic. [**Învăţat** + *-el*].

învăţământ, învăţăminte n. **1.** (la sg.) proces organizat de instruire şi de educare prin şcoală; sistemul instituţiilor şcolare dintr-o ţară: *se va dedica exclusiv organizării învăţămîntului românesc.* BL.; **programă de învăţământ**, document care stabileşte materia unei discipline pentru un domeniu, o disciplină sau un ciclu de studii: *m-am interesat îndeaproape de programa de învăţămînt din facultăţile de filozofie.* GHEŢIE; **2.** (la sg.) domeniu al acestui sistem: *dau foarte interesante informaţii asupra învăţămîntului nostru primar.* CĂL.; *în România el întemeie învăţămîntul medical.* CĂL.; *învăţămîntul elementar*; **învăţămînt secundar**, v. **secundar**; **învăţămînt public**, v. **public**; **3.** (la sg.) domeniu în care activează cadrele didactice; (rar) învăţătorie: *a intrat în învăţămînt;* **4.** concluzie teoretică sau practică obţinută dintr-o întîmplare, dintr-un eveniment, dintr-o relatare etc.; învăţătură: *o notiţă statistică foarte curioasă şi plină de învăţăminte.* CAR. [**Învăţa** + *-ămînt*].

învăţătór, ~i, învăţătoáre m., f. **1.** persoană cu calificare specială care instruieşte şi educă elevii din primele patru clase elementare: *la îndemnul şi insistenţa mai multor învăţători şi bărbaţi de şcoală.* EM.; *putem întîlni şi la noi condeieri şi învăţători de limbă şi literatură al căror vocabular pălеşte pe lîngă cel al orătăniilor.* VIERU; **2.** persoană care învaţă sau instruieşte pe cineva; dascăl, maestru: *a aflat de la învăţătorul său taina acestui pămînt.* SAD.; **3.** iniţiator sau propagator al unei doctrine. // a. (înv.) **1.** care instruieşte, care învaţă: *o broşură învăţătoare meşteşugului de a face zahăr.* NEGR.; **2.** plin de învăţăminte; instructiv: *Evanghelie învăţătoare.* [**Învăţa** + *-tor*].

învăţătorésc, ~şti, învăţătoreáscă, ~eşti a. (rar) care se referă la învăţători sau la învăţămînt; alcătuit din învăţători: *a pune totodată la discreţiunea ministrului personalul învăţătoresc al şcoalelor confesionale.* EM. [**Învăţător** + *-esc*].

învăţătoríe f. (rar) domeniu în care activează cadrele didactice; învăţămînt: *după ce îndură mizeriile jurnalisticei şi ale învăţătoriei, pleacă dezgustat peste graniţă.* CĂL. [**Învăţător** + *-ie*].

învăţătoríme f. corpul învăţătorilor. [**Învăţător** + *-ime*].

învăţătúră, învăţături f. **1.** sistem de îndrumări teoretice şi practice într-un anumit domeniu; doctrină; **2.** studiu, şcoală, instrucţie: *la Blaj făcu învăţăturile liceale şi teologice.* CĂL.; *a da copiii la învăţătură;* **3.** cunoştinţe, cultură, erudiţie, înţelepciune: *cărţi vechi, pline de învăţătură bizantină.* EM.; *prejudecata aceasta şi-o însuşise de la maica lui, împreună cu multe alte învăţături.* SAD.; **4.** (înv.) materie de studiu, disciplină: *toate învăţăturile pe care alţi copii le învăţa într-un an, el le învăţa într-o lună.* ISP.; **5.** ştiinţă de carte; pregătire ştiinţifică; instrucţie: *tinerii cu învăţătură erau toţi ... duşmani ai claselor de sus, care erau şi apăsătoare şi de alt neam.* IBR.; **6.** sfat, povaţă: *după învăţătura cea lor dată toţi închisără ochii deodată.* B.-DEL.; **a-i fi cuiva (de sau spre) învăţătură**, a-i servi cuiva ca avertisment, ca lecţie: *de vei păgubi în vreo neguţitorie, să-ţi fie de învăţătură.* NEGR.; **7.** (înv.) misiune, poruncă, ordin: *învăţătură i-au fost dat să tacă.* COR.; **a da învăţătură**, a porunci; **a călca învăţătura**, a călca legile, poruncile bisericeşti. [**Învăţa** + *-tură*].

învechí, învechesc vb. (refl.) **1.** a deveni vechi; a se uza: *biserica Sf. Niculaie din Ismail se învechise şi se dărîmase.* EM.; **2.** a ieşi din uz, a nu mai fi actual. [**În** + **vechi**[1]].

învechíre, învechiri f. acţiunea de a se învechi şi rezultatul ei. [V. **învechi**].

învechít, ~ţi, învechită, ~e a. **1.** care a devenit vechi[1]; uzat: *piramidele-nvechite urcă-n cer vîrful lor*

mare. EM.; **2.** ieşit din uz; nefolosit: *expresie învechită*; **3.** care are concepţii vechi, depăşite: *cu instituţii nouă şi oameni învechiţi nu este nici o pace.* BOL.; **(a fi) învechit în rele,** (a fi) înrăit, nărăvit la fapte sau la deprinderi rele; (subst.) *nu se poate schimba în pripă materialul uman şi practicile învechiţilor în rele.* SAD. [V. **învechi**].

învecináre, învecinări f. **1.** faptul de a se învecina, de a fi vecin; relaţie de vecinătate; **2.** posedare a unei limite, a unui hotar comun; alăturare. [V. **învecina**].

învecinát, ~ţi, învecinată, ~e a. care se învecinează cu cineva sau cu ceva; vecin: *românii treptat ajunseră sub Ştefan-Marele şi Mihai Viteazul a fi respectaţi de învecinatele popoare.* NEGR. [V. **învecina**].

învecinicí vb. v. **înveşnici.**

învecinicít a. v. **înveşnicit.**

învederá, învederez vb. (livr.; tr.) **1.** a demonstra pînă la evidenţă; a scoate în relief, a releva: *toate faptele lui învederau hotărîrea sa d-a rupe legătura cu turcii.* BĂLC.; **2.** (rar) a prezenta, a face cunoscut: *neştiute ... vor rămîne din nenorocire toate lucrările noastre ... pre cît nu le vom învedera lumii subt o formă mai accesibilă.* OD. // (refl.) a se manifesta, a se dezvălui, a se releva: *orice existenţă concretă ... se învederează ca purtătoare a unor note de discontinuitate.* BL. [*În + vedere* + *-a*].

învederáre, învederári f. acţiunea de a (se) învedera şi rezultatul ei; evidenţiere, reliefare, relevare. [V. **învedera**].

învederát, ~ţi, învederată, ~e a. care se poate vedea sau înţelege bine; evident: *cele mai învederate fenomene de finalitate ... sînt desigur cele biologice.* BL.; (adv.) *acea cuvîntare cadenţată ... a fost învederat cea dintîi producţiune a geniului omenesc.* OD. [V. **învedera**].

învegheá, înveghez vb. (reg.; refl.) a deveni prevăzător, a fi atent, a se păzi: *de-acum cred că te-ai învegheat.* [*În + veghe* + *-a*].

învelí, învelesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) acoperi, a (se) înfăşura: *ridicînd-o în braţe, o depuse în pat şi o înveli.* CĂL.; *se înveli cu pătura pînă sub bărbie.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a pune sau a întinde deasupra (sau pe margini); a acoperi: *a înveli casa cu tablă*; **3.** (tr.) a acoperi coperta unei cărţi sau a unui caiet cu hîrtie; **4.** (tr.) a acoperi focul cu jar, cu cenuşă ori cu pămînt pentru a-l face să ardă mocnit: *în sobă arsese un foc straşnic; îl învălisem şi astupasem căci era ger afară.* CR.; **5.** (pop.; tr.) a înfăşura urzeala pe sulul dinapoi al războiului. [*În* + sl. ***valiti***].

învelíre, înveliri f. acţiunea de a (se) înveli. [V. **înveli**].

învelíş, învelişuri n. **1.** obiect care serveşte la învelit; învelitoare: *îmi ridic privirea-n pod şi ascult cum învelişul de la cărţi ei mi le rod.* EM.; **2.** strat exterior al unui obiect; **3.** acoperiş (din tablă, din ţiglă[1] etc.) al unei clădiri: *vîntul se umfla să smulgă învelişul de pe casă.* VLAH. [*Înveli* + *-iş*].

învelít[1] n. faptul de a (se) înveli. [V. **înveli**].

învelít[2]**, ~ţi, învelită, ~e** a. **1.** acoperit, înfăşurat; **2.** cu acoperiş (de tablă, ţiglă, şindrilă etc.); **3.** bătut, învolt: *flori învelite;* **4. învelit ca un pepene,** rotofei: *baba nu ştia ce să mai facă de bucurie că are un băiet aşa de ... gras şi de învălit ca un pepene.* CR. [V. **înveli**].

învelitoáre, învelitori f. **1.** strat de tablă, de ţiglă[1] etc. care acoperă o clădire; **2.** plapumă, cuvertură, velinţă: *uitîndu-se la învelitoarea cu care dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie.* CAR.; **3.** obiect sau strat de material care serveşte la învelit; (fig.) *noaptea cu neagra sa învălitoare cîmpi acoperiră şi dumbrave.* B.-DEL.; **4.** (spec.) hîrtie cu care se acoperă coperta unei cărţi sau unui caiet; **5.** copertă (de carte): *deocamdată foaia va apărea în făşicioare lunare de cîte 3 coale şi învălitoarea.* EM.; **6.** (reg.) capac: *nu-i venea unda la învelitoare.* POP; **7.** (reg.) basma cu care femeile îşi acoperă capul: *a femeilor măritate este semnul învălitoarea.* B.-DEL. [*Înveli* + *-toare*].

învelitúră, învelituri f. **1.** acţiunea de a înveli şi rezultatul ei; **2.** (înv.) acoperămînt, învelitoare, pled: *va spăla ... cu sîngele strugurului învălitura sa.* BIBLIA; **3.** (înv.) acoperămînt pentru cap: *pe neşte soli turceşti au făcut să-ş ia învăliturile şi cu capu gol să vie înaintea lui.* B.-DEL.; **4.** (înv.) apărare, scut: *nu iaste învălitură pierzării lui.* BIBLIA. [*Înveli* + *-tură*].

învenină, înveninez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) intoxica, a (se) otrăvi (cu venin); a introduce un venin, o otravă într-un corp: *ca vipera-nvenineadză cu muşcătura, să piardză.* DOS.; *înveninat prin belladona (mătrăgună) văzu cu ochii săi judecata din urmă.* EM.; (fig.) *sînt bolnav de inimă şi de ficat şi dacă mă tulburâ cineva, mi se înveninează sîngele.* SAD.; **2.** (tr.) a contracta sau a face să contracteze o infecţie; a (se) infecta: *numai să nu se înfenineze rana măriei sale Nicoară.* SAD.; **3.** (fig.; tr.) a face neplăcut, greu de suportat: *bucuria şi recunoştinţa noastră sinceră este înveninată de un eveniment care se petrece în aceeaşi zi.* EM.; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) umple de supărare, de amărăciune; a (se) amări: *aducerea aminte ... îi înveninâ toate plăcerile.* NEGR.; *a sa prea iubită inimă şi-a veninat.* PANN. [Lat. ***invenenare***].

înveninére, înveninări f. acţiunea de a (se) învenina şi rezultatul ei; otrăvire. [V. **învenina**].

înveninát, ~ţi, înveninată, ~e a. **1.** care conţine venin; otrăvit: *răsar ca bureţii înveninaţi.* EM.; (fig.) *observări critice ... niciodată înveninate.* MAIOR.; **2.** (fig.) plin de ură; duşmănos: *mezinul i-a aruncat moşneagului o privire înveninată.* SAD.; **3.** (fig.) amărît, abătut. [V. **învenina**].

învergelát, ~ţi, învergelată, ~e a. prevăzut cu vergele: *uşă cu tăblii învergelate.* [*În + vergele* (pl. de la *vergea*) + *-at*].

înverigá, înverígez vb. (rar; tr.) a lega, a fixa în verigi, în lanţuri: *a înveriga o roată.* [*În + verigă* + *-a*].

înverşuná, înverşunez vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină furios, neînduplecat, necruţător; a (se) îndîrji: *Alexandru se înverşună.* ISP.; (p. ext.) *ploaia se înverşuna împotriva mea şi a celorlalţi călători care aşteptau tramvaiul.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **învierşuna**). [*În + vierşun* (<magh. ***verseny*** „luptă") + *-a*].

înverşunáre, înverşunări f. acţiunea de a (se) înverşuna şi rezultatul ei; întărîtare, mînie, pornire: *ros de înverşunarea ... pe moldoveni.* NEGR.; *toată înverşunarea criticului se îndreaptă împotriva maximei.* CĂL.; **cu înverşunare, a)** cu furie, cu mînie: *s-a auzit şi un dulău mormăind cu înverşunare.* SAD.; **b)** cu patimă, pătimaş: *te uram cu-nverşunare, te blestemam, căci te iubesc.* EM.; **c)** cu hotărîre neclintită; ferm, îndîrjit: *lucrează cu înverşunare;* (şi: (înv.) **învierşunare**). [V. **înverşuna**].

înverşunát, ~ţi, înverşunată, ~e a. **1.** îndîrjit, înfuriat; neînduplecat: *o îndelungă luptă corp la corp se încinse între ei, tăcută şi înverşunată.* GHEŢIE; *duşman înverşunat;* (adv.) *lucram înverşunat cîte şase ceasuri pe zi.* GHEŢIE; **2.** care exprimă înverşunare, furie, îndîrjire: *imprecaţiile, care ar fi dat prilejul unei expresii înverşunate, sînt de o prozaică bună-cuviinţă.* CĂL.; (şi: (înv.) **învierşunat**). [V. **înverşuna**].

înverzí, înverzesc vb. **1.** (intr.) a deveni verde, a se acoperi cu verdeaţă (iarbă sau frunze): *tot ce înverde, ce-nfloare şi creşte, cu poftă lină să îmbrăţoşază.* B.-DEL.; *luncile înverzeau sub malul înalt.* SAD.; (tr.) *ploaia înverzeşte cîmpia*; **2.** (refl. şi tr.) a (se) colora în verde; a (se) păta, a (se) murdări cu verde; **3.** (fig.; refl.) a deveni foarte palid (din cauza mîniei). [*În + verde* + *-i*].

înverzíre, înverziri f. faptul de a (se) înverzi. [V. **înverzi**].

înverzít, ~ţi, înverzită, ~e a. devenit verde; acoperit cu verdeaţă: *ieşii pe nişte trepte vechi şi înverzite.* BAC.; *pe drum verde înverzit vine draga.* VIERU. [V. **înverzi**].

înverzitór, ~i, înverzitoáre a. care înverzeşte. [*Înverzi* + *-tor*].

înveselí, înveselesc vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină vesel, bine dispus: *se înveseliră cu inima, cînd le veni veste.* BĂLC.; *asta-l înveselea pe stăpîn şi-l îndemna să puie mai repede pe el straie de vînătoare.* SAD. [*În + vesel* + *-i*].

înveselíre, înveseliri f. acţiunea de a (se) înveseli şi rezultatul ei; veselie, bună dispoziţie. [V. **înveseli**].

înveselít, ~ţi, înveselită, ~e a. vesel, bine dispus: *toţi aştepta ... cu casele gătite, cu feţe-nveselite.* POP. [V. **înveseli**].

înveselitór, ~i, înveselitoáre a. care înveseleşte: *ştire înveselitoare.* GHICA; *vorbe veselitoare.* PANN. [*Înveseli* + *-tor*].

învestí, învestesc vb. (tr.) **1.** a acorda, în mod oficial, un drept, o autoritate, o demnitate: *comisarul învestit cu mandat ... are drept s-o elibereze.* PETR.; (p. ext.) *estetica nu este învestită cu calităţi, ci este doar înregistrată la modul neutru.* CF.; **2.** (în evul mediu) a da cuiva învestitura; **3.** (franţuzism) a împresura din toate părţile (un obiectiv militar); (şi: **investi**). [Din fr. ***investir***, lat. ***investire***].

învestíre, învestiri f. acţiunea de a învesti; împuternicire acordată cuiva pentru a exercita un drept, o demnitate etc.; confirmare într-o demnitate; (şi: **investire**). [V. **învesti**].

învestít[1]**, ~ţi, învestită, ~e** a. **1.** care a primit oficial un drept; **2.** care a fost confirmat într-o demnitate; care a fost desemnat pentru a exercita o autoritate. [V. **învesti**].

învestít[2] a. v. **înveştit.**

învestitór, învestitori m. **1.** (în evul mediu) persoană care învestea pe cavaleri; **2.** persoană care învesteşte pe cineva cu un drept sau confirmă pe cineva într-o demnitate. [Din it. ***investitore***].

învestitúră, învestituri f. **1.** (în evul mediu) act solemn prin care o persoană era învestită cu o demnitate, cu un drept etc.: *la vizita de învestitură făcută sultanului, a îmbrîncit cu piciorul papucii oficiali.* HOGAŞ; **2.** act prin care o persoană este desemnată drept candidat pentru o funcţie electivă; **3.** numire, punere într-o funcţie, într-o demnitate: *cearta pentru investitură.* MAIOR.; (şi: **investitură**). [*Învesti* + *-tură*; cf. fr. ***investiture***].

învestmîntá vb. v. **înveşmînta.**

învestmîntáre f. v. **înveşmîntare.**

învestmîntát a. v. **înveşmîntat.**

înveşmîntá, înveşmínt şi **înveşmîntez** vb. **1.** (tr.) a pune cuiva un veşmînt (în vederea unui ritual, unei solemnităţi etc.): *înveşmîntă pe căpitanii dorobanţilor şi călăraşilor cu frenghii.* BĂLC.; **2.** (p. ext.; tr. şi refl.) a (-şi) pune hainele pe corp; a (se) îmbrăca: *părinţii le persecută înveşmîntîndu-le desuet.* GHEŢIE; *a avut fantezia de a se înveşmînta identic.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **învestmînta**). [*În + veşmînt* + *-a*].

înveşmîntáre, înveşmîntări f. **1.** acţiunea de a înveşmînta; îmbrăcare; **2.** îmbrăcăminte, veşminte, haine: *în pictura italiană ... înveşmîntarea este locală şi istorică.* CĂL.; (şi: (înv.) **învestmîntare**). [V. **înveşmînta**].

înveşmîntát, ~ţi, înveşmîntată, ~e a. îmbrăcat (în veşminte): *rîde de ostaşii noştri cu fier înveşmîntaţi.* NEGR.; (şi: (înv.) **învestmîntat**). [V. **înveşmînta**].

înveşnicí, înveşnicesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a face să devină veşnic; a eterniza; a nemuri: *spre a-şi învecinici pomenirea.* NEGR.; (şi: **învecinici**). [*În + veşnic* + *-i*].

înveşnicít, ~ţi, înveşnicită, ~e a. eternizat: *acea blîndeţe ... învecinicită de penelul lui Rafael.* NEGR.; (şi: (înv.) **învecinicit**). [V. **înveşnici**].

învésţe, învesc vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) îmbrăca: *te scoală de te-mveaşte şi te-ncinge şi vino*

pînă la mine. DOS.; *cu podoabe îl învesc şi-l desvesc.* CANT.; (şi: **înveşti, îmveşti**). [Lat. ***investire***].

înveştí vb. v. înveşte.

înveştít, ~ţi, înveştită, ~e a. (înv.) îmbrăcat, înveşmîntat; împodobit: *unde-s cavalerii cu spade lucitoare ... şi unde scutierii cu aur înveştiţi?* MACED.; (şi: **învestit**). [V. ***înveşti***].

înveterát a. v. inveterat.

înviá, învíi vb. (intr. şi tr.) **1.** a reveni sau a readuce la viaţă după ce a murit: *ce ne învaţă această mijlocire despărţită, cu care au înviiat Hristos pre cei trei morţi ... ?* ANTIM; *Hristos a înviat;* (fig.) *înviaţi-vă dar graiul, ruginit de multă vreme.* MAT.; **2.** (fig.; intr. şi tr.) a da sau a căpăta putere, vlagă; a (se) înviora: *viţa de vie tot învie, iară viţa de boz, tot rogoz.* CR.; **3.** (tr.) a trezi sau a reveni în memorie: *îmi învia o lume-n-treagă cu vorba-i limpede şi bună.* GOGA. [Lat. **invivere* (=***vivere***)].

înviát, ~ţi, înviată, ~e a. **1.** revenit, readus la viaţă; **2.** (fig.) revigorat, înviorat: *sufletul său era plin de sentimentele înviate.* IBR. [V. ***învia***].

înviére, învíeri f. **1.** acţiunea de a învia; trezire la viaţă, înviorare: *ne aduce amente şi de învierea a toată lumea.* VARL.; **2.** (**Învierea Domnului**) Paşte: *cîntînd un imn de înviere.* BĂLC.; *în zarea depărtărei zorile s-aprind, Sfînta zi a Învierei vine strălucind.* MAT.; **3.** (p.ext.) slujbă religioasă care se face în noaptea ce premerge sărbătoarea de Paşte: *bat clopotele de înviere şi inimile celor doi se îmblînzesc.* CĂL. [V. ***învia***].

învíermănoşá, pers.3 **învíermánoşează** vb. (refl.) a face viermi, a deveni viermănos: *înviermănoşîndu-să, au murit.* CANT. [***În*** + ***viermănos*** + *-a*].

învierşúná vb. v. înverşuna.

învierşúnáre f. v. înverşunare.

învierşúnát a. v. înverşunat.

învietór, ~i, învietoáre a. (rar) **1.** care învie, care readuce la viaţă: *apă învietoare;* (fig.) *ne acoperise şi pe noi, pe cît a trăit, cu umbra acestei idei înviitoare.* EM.; **2.** care dă viaţă, care face să renască: *măreţul soare ... răspîndeşte veseli fiori, el dă o rază învietoare.* AL.; (şi: (înv.) **înviitor**). [***Învia*** + *-tor*].

înviforá, pers. 3 **înviforează** vb. **1.** (intr.) a bate cu putere; a viforî: *vîntul înviforează;* **2.** (fig.; tr.) a tulbura, a zbuciuma; a îndîrji: *lupte crîncene înviforează gloatele.* VLAH. [***În*** + ***vifor*** + *-a*].

înviforáre, înviforări a. acţiunea de a înviforа; (fig.) tulburare, zbucium: *atîtea chipuri-rînduri, rînduri în minte îmi răsar ..., de nu mai pot de-nviforare şi cad, sfîrşit de obosire.* MAT. [V. ***înviforа***].

înviforát, ~ţi, înviforată, ~e a. **1.** cuprins de vifor; (p. ext.) furtunos, înverşunat ca viforul: *o înviforată fortună de cele ce fulgeră şi tună.* B.-DEL.; *barda-n mînă apuca şi-n tătari se arunca ca un vînt înviforat într-un lan de grîu uscat.* POP.; (fig.) *înfruntau răstriştea-nviforată.* AL.; **2.** (fig.) tulburat, zbuciumat; (şi: **înviforît**). [V. ***înviforа***].

înviforît a. v. înviforat.

înviguá, învigorez vb. (tr. şi refl.) a da sau a dobîndi putere, vigoare; a (se) anima, a (se) înviora: *poezia populară ... învigorează spiritul specific naţional.* IBR. [***În*** + ***vigoare*** + *-a*].

învigoráre, învigorări f. acţiunea de a se învigora şi rezultatul ei. [V. ***învigora***].

învigorát, ~ţi, învigorată, ~e a. înviorat, înzdrăvenit. [V. ***învigora***].

înviitór a. v. învietor.

învínce vb. v. învinge.

învineţí, învineţésc vb. **1.** (intr. şi refl.) a căpăta culoarea vînătă; (despre oameni) a deveni vînăt (la faţă) de mînie, de frig etc.: *le-a spus că acuma e prea tîrziu, că femeia a început să se învinească.* REBR.; **2.** (tr.) a face cuiva vînătăi (prin lovire): *i-a ars un pumn de i-a învineţit un ochi.* GHEŢIE; **3.** (fig.; tr.) a umple de ură, de mînie; a învenina: *strîngînd o furcă de fier în mînă, mormăi cu o ură care-i învineţea vorbele.* REBR. [***În*** + ***vînăt*** + *-i*].

învineţíre, învineţíri f. faptul de a (se) învineţi: *cu ochiul măsuri, prin uşoara-nvineţire a subţirelor mătăsuri.* EM. [V. ***învineţi***].

învineţít, ~ţi, învineţită, ~e a. **1.** care a devenit vînăt, întunecat: *buza ta învineţită de-al corupţiei muşcat.* EM.; **2.** care are vînătăi pe corp. [V. ***învineţi***].

învingătór, ~i, învingătoáre a. şi m., f. (persoană) care a învins, care a obţinut o victorie; biruitor: *de-atunci, învingătoareo, iubit-ai pe învins.* EM.; *viaţa e o luptă în care învingătorul singur are cuvîntul.* CĂL. [***Învinge*** (prez. ind. de la ***învinge***) + *-ător*].

învínge, învíng vb. **1.** (tr.) a birui un adversar în luptă, în război, într-o întrecere etc.: *să te învăţ eu ce să facem, ca să învingi tu pe mama.* EM.; *a învinge pe duşman;* (p. ext.) *sînt oameni puţin practici, care vor fi învinşi în lupta pentru trai.* IBR.; **2.** (tr.) a depăşi, a covîrşi (prin forţă fizică sau morală): *voinţa tare şi statornică învinge toate obstacolele.* FIL.; (refl.) *învingîndu-se pe sine, aspiră la voluptăţi mai sublime.* CĂL.; **3.** (fig.; tr.) a înfrîna, a stăpîni (un sentiment, o pornire etc.): *putem învinge răul.* BĂLC.; **4.** (intr.) a răzbi, a o scoate la capăt: *la giudeţ să-nvinci cînd vei da plată.* DOS.; **5.** (rar; tr.) a îndemna cu putere; a împinge: *mă-nvingea să te sărut eu pe tine! pe-ntrecut.* COŞB.; (şi: (înv.) **învince**). [***În*** + ***vince***].

învíngere, învingeri f. **1.** acţiunea de a învinge şi rezultatul ei; **2.** biruire, supunere: *învingerea duşmanului;* **3.** luptă pierdută, înfrîngere, insucces: *locuitorul singular nu poate fi făcut răspunzător pentru învingerile suferite de statul său.* EM.; **4.** faptul de a fi învins, de a fi covîrşit: *melancolia lui constă în sentimentul de înstrăinare şi de învingere.* CĂL. [V. ***învinge***].

învingíbil, ~i, învingibilă, ~e a. (rar) care poate fi învins, biruit, depăşit: *uneori „obscuritatea" este invingibilă, căci se datoreşte felului însuşi de a concepe al poetului.* IBR.; (şi: **invingibil**). [***Învinge*** + *-(i)bil*].

învinovăţí, învinovăţésc vb. (tr. şi refl.) a (se) considera sau a (se) declara vinovat; a (se) acuza: *ne învinovăţesc ... că unica noastră ţintă este de a compromite şi răsturna ministerul.* EM.; *să mă ferească Dumnezeu să învinovăţesc pe cineva!* ISP. [***În*** + ***vinovăţi***].

învinovăţíre, învinovăţíri f. acţiunea de a (se) învinovăţi şi rezultatul ei; învinuire, acuzare: *n-a scos un cuvînt de învinovăţire, el care încredinţase poetului şi o sumă de galbeni.* CĂL. [V. ***învinovăţi***].

învinovăţít, ~ţi, învinovăţită, ~e a. (şi subst.) (persoană) care este (considerată) vinovată de ceva; învinuit: *e de datoria celui învinovăţit de-a răspunde limpede la ele.* EM. [V. ***învinovăţi***].

învíns, ~şi, învinsă, ~e a. (şi subst.) biruit, înfrînt; (p. ext.) supus: *regii ţărilor învinse gem cu greu trăgînd în jug.* EM.; *învinşii îşi plecau fruntea în pulbere.* SAD. [V. ***învinge***].

învinuí, învinuiesc vb. (tr.) a considera vinovat; a acuza, a învinovăţi: *nu poate fi învinuit un om care are un sentiment.* IBR. [***În*** + ***vină*** + *-ui*].

învinuíre, învinuiri f. acţiunea de a învinui şi rezultatul ei: *toţi contimporanii l-au respectat şi cruţat de învinuiri.* CĂL. [V. ***învinuire***].

învinuít, ~ţi, învinuită, ~e a. care este sau a fost învinuit. // m., f. persoană căreia i s-a adus o acuzaţie în justiţie; persoană aflată sub urmărire judiciară sau penală. [V. ***învinui***].

învioá, învíorez vb. (tr. şi refl.) a (se) face (mai) vioi; a (se) însufleţi; a (se) anima: *un copil, doi te mai înviorează.* DELAVR.; *satul se înviora în zgomotul lucrului de toamnă.* MAT.; (fig.) *concepţia nominalistă ... înviora interesul cognitiv al omului.* BL. [Lat. **invivulare* (<**vivulus*=***vividus***)].

învioáre, învíorări f. **1.** acţiunea de a (se) înviora şi rezultatul ei; însufleţire: *pe faţa femeii trecu o undă de înviorare.* REBR.; (fig.) *s-aud plugari în zori cîntînd, ... învioarea ţării lor.* MAT.; **2.** gimnastică (de dimineaţă) cu scopul de a trezi funcţiile organismului: *urmau apoi ... o alergare de înviorare în jurul casei şi exerciţii de gimnastică suedeză.* GHEŢIE. [V. ***înviora***].

învioát, ~ţi, învioată, ~e a. însufleţit, înveselit; îmbărbătat: *cînd i-am vorbit, privirea ei zîmbea învioată.* COŞB. [V. ***înviora***].

învioătór, ~i, învioătoáre a. care înviorează: *un fior de bucurie, o frămîntare învioătoare trecu prin inimi.* AG. [***Învioа*** + *-tor*].

învioşá, învioşez vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) înviora; a prinde sau a face să prindă viaţă; a (se) îmbărbăta: *le învioşează colorile obrazilor.* AL. [***În*** + ***viu***].

învioşáre, învioşări f. (reg.) acţiunea de a învioşa; înviorare: *au lipsit învioşare din dulci ochişorii tăi.* CONACHI. [V. ***învioşa***].

învioşát, ~ţi, învioşată, ~e a. care a prins viaţă; înviorat, însufleţit; îmbărbătat: *mirosul cel umed al florilor învioşate o făceau să doarmă.* EM. [V. ***învioşa***].

învitá vb. v. invita.

învîltorí, învîltoresc vb. (rar; refl.) a se învîrteji, a se învolbura: *colbul de pe jos se învîltoreşte.* REBR. [***În*** + ***vîltoare*** + *-i*].

învîlvorá, pers.3 **învîlvorează** vb. (refl.) a se aprinde, a arde cu flăcări mari. [***În*** + ***vîlvoare*** + *-a*].

învîlvoráre, învîlvorări f. acţiunea de a se învîlvora şi rezultatul ei. [V. ***învîlvora***].

învîrstá, învîrstez vb. (tr.) **1.** a vărga cu dungi de altă culoare (o ţesătură, o cusătură etc.): *a învîrsta marame;* **2.** (p. ext.) a îmbina între ele lucruri de diferite culori: *şi flori culegea, cunune învîrsta.* POP.; (şi: (reg.) **învrîsta**). [***În*** + ***vîrstă***[2] + *-a*].

învîrstáre, învîrstări f. acţiunea de a învîrsta şi rezultatul ei. [V. ***învîrsta***].

învîrstát, ~ţi, învîrstată, ~e a. **1.** cu dungi, vărgat: *haine-avea lungi, scurte ş-învîrstate.* B.-DEL.; *marame învîrstate de borangic;* **2.** (p. ext.) împestriţat, pestriţ: *dealul învîrstat de lanuri;* (şi: (reg.) **învrîstate**). [V. ***învîrsta***].

învîrtéală, învîrteli f. **1.** învîrtire, întoarcere, răsucire: *învîrtelile şi strîmbăturile pehlivanilor şi ale măscăricilor.* FIL.; **2.** (fam.) manevră (necinstită) prin care cineva obţine avantaje personale. [***Învîrti*** + *-eală*].

învîrtecí, învîrtecesc vb. (rar; tr.) a învîrti des. [***Învîrti*** + *-ici*].

învîrtecúş n. **ineluş-învîrtecuş,** joc de copii în care un inel trece din mînă în mînă şi unul din copii trebuie să ghicească la cine se găseşte: *ineluş-învîrtecuş, pe-al cui degetuţ te-am pus?* POP.; (şi: **învîrteguş**). [***Învîrteci*** + *-uş*].

învîrtegúş n. v. învîrtecuş.

învîrtejí, învîrtejesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) învîrti repede; a (se) învolbura: *învîrtejindu-se la vale, zmeoaica se lăsă ca o furtună.* ISP.; *albii fluturi ai lui decembrie şi ianuarie se învîrtejeau turbaţi.* MACED.; **2.** (înv.; refl.) a se întoarce grabnic: *Mihai numaidecît se învîrteji îndărăt cu toate oştile.* BĂLC.; (fig.) *cei mai mulţi dintre boieri se învîrtejiră p-această înţeleaptă cale.* OD.; **3.** (înv.; tr.) a schimba în altceva; a întoarce, a transforma: *şi au învîrtejit domnul Dumnezeu tău blestemurile în blagoslovenie.* BIBLIA. [***În*** + ***vîrtej*** + *-i*].

învîrtejíre, învîrtejiri f. **1.** acţiunea de a (se) învîrteji şi rezultatul ei; învîrtitură, rotaţie; **2.** (înv.) întoarcere, înapoiere: *mîine să faci poruncă de învîrtejire Neagului.* OD. [V. ***învîrteji***].

învîrtí, învîrtesc şi **învîrt** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) mişca în cerc, a (se) roti: *mişcarea soarelui devine o iluzie, căci pămîntul e cel care se învîrte.* BL.; *se aplecă spre globul pămîntesc aflat pe masă şi-l învîrti alene.* TUD.; **a se învîrti casa** (sau **locul, pămîntul** etc.) **cu cineva,** a se simţi încurcat, ruşinat: *vai de mine, se învîrteşte casa cu mine.* AL.; **2.** (tr.) a întoarce, a răsuci în jurul unei axe: *a învîrtit comu-*

tatorul care a pocnit sec. GHEŢIE; **3.** (tr.) a răsuci cu mîna, între degete: *mama plămădea ..., apoi colaci învîrtea.* POP; **4.** (tr.) a întoarce în toate părţile, în toate felurile: *ia el punga, o suceşte, o învîrteşte.* CR.; (fig.) *l-a băgat în judecăţi, l-a sucit, l-a învîrtit şi l-a lăsat sărac luciu.* DELAVR.; **5.** (tr.) a mişca în toate direcţiile: *învîrtea ochii în căutarea cuiva.* GHEŢIE; **6.** (intr.) a mesteca: *învîrte cu lingura în oală;* **7.** (tr.) a mînui (un instrument, o armă etc.): *noi ştim a învîrti sapa, coasa şi secera.* CR.; **a învîrti hora**, a dansa: *să-nvîrtim hora frăţiei.* AL.; (refl. pas.) *hora se învîrtea sub streşina unui nuc bătrîn.* SAD.; **8.** (refl.) a umbla de colo pînă colo (fără rost); a se foi: *începe a se învîrti prin casă cu neastîmpăr.* CR.; **9.** (refl.) a se mişca în toate direcţiile; a se foi: *vreme de un ceas, m-am învîrtit pe străzi.* GHEŢIE; (fig.) *eu nice-ntr-un chip nu pociu precepe ce să învîrteşte voao în minte.* B.-DEL.; **a se învîrti pe lîngă cineva** (sau **în jurul cuiva**), a căuta să cîştige dragostea, simpatia sau bunăvoinţa cuiva: *începu să se învîrtă pe lîngă una din fete, o blondă năltuţă.* GHEŢIE; **10.** (refl.) a se manifesta, a se face simţit; a se produce: *este vorba de o singură persoană, în jurul căreia se învîrte întreaga acţiune.* IBR.; **11.** (fig.; tr.) a se îndeletnici cu ceva; a exercita o activitate: *se mai folosi cîţiva ani de monopolul în materie de tipografie, unde ştia să-şi învîrtească afacerile.* CĂL.; **a învîrti capul cuiva**, a zăpăci, a face să-şi piardă dreapta judecată: *de ce caută să-i învîrtească capul fetei?* REBR.; **12.** (fig.; refl.) a-şi aranja o situaţie favorabilă (prin mijloace necinstite); **13.** (refl.) **a i se învîrti capul cuiva**, a avea senzaţia de ameţeală: *mi se învîrtea pur şi simplu capul.* GHEŢIE. [*În* + sl. *vrŭtĕti*].

învîrtíre, învîrtiri f. acţiunea de a (se) învîrti; rotire: *intervine aici, din punct de vedere metodologic, oarecare învîrtire în cerc.* BL. [V. ***învîrti***].

învîrtít[1]**, ~ţi, învîrtită, ~e** a. înfăşurat, răsucit. // m. persoană care s-a eschivat de la anumite obligaţii sau care şi-a creat o situaţie bună prin mijloace necinstite; (adj.) *soiu de oameni vicleni, fără lege, învîrtiţi, şireţi şi plini de intrige.* B.-DEL. // f. **1.** prăjitură făcută dintr-o foaie subţire, umplută cu nuci, mere, brînză etc. şi strînsă colac: *puţintel bulgur ... cu învîrtită.* AL.; **2.** (artic.) dans popular cu învîrtituri; melodia după care se execută acest dans: *învîrtita ţine de vreun ceas, fără întrerupere.* REBR. [V. ***învîrti***].

învîrtít[2] n. învîrtire. [V. ***învîrti***].

învîrtitoáre, învîrtitori f. (pop.) manivelă. [*Învîrti* + *-toare*].

învîrtitór, ~i, învîrtitoáre a. care (se) învîrteşte; care (se) mişcă mereu (în cerc): *s-ar dezvolta mişcări învîrtitoare sau intramoleculare.* EM.; *omul se simte mort, aruncat în nemişcare dincolo de sfera învîrtitoare a vremii.* CĂL. [*Învîrti* + *-tor*].

învîrtitúră, învîrtituri f. **1.** faptul de a (se) învîrti; mişcare în cerc; învîrtire; **2.** (pop.) ocol, întorsătură; **3.** (fig.) manieră de a vorbi, de a se expune, uzînd de anumite mijloace speciale: *vorbeşte tot cu învîrtituri stilistice şi cu flori exotice.* CĂL.; **4.** (fig.) manevră, şiretlic: *toate stăruinţele şi învîrtiturile unchiului.* VLAH. [*Învîrti* + *-tură*].

învîrtoşá, învîrtoşez vb. (pop.) **1.** (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină vîrtos; a (se) întări: *noroiul se învîrtoşa strîngîndu-se de frig.* GHICA; **2.** (refl. şi tr.) a (se) face puternic, voinic, rezistent: *s-au învîrtoşat credinţa către Domnul Hristos.* DOS.; **3.** (fig.; refl.) a deveni neîndurat, a se împietri: *cum sînteţi voi toate ... cum v-aţi învîrtoşat, cum v-aţi înlemnit.* C. [*În* + *vîrtos* + *-a*].

învîrtoşáre, învîrtoşări f. acţiunea de a (se) învîrtoşa şi rezultatul ei; întărire. [V. ***învîrtoşa***].

învîrtoşát, ~ţi, învîrtoşată, ~e a. **1.** întărit, împietrit; **2.** tare, rezistent: *cu această credinţă învîrtoşeaţi.* CANT. [V. ***învîrtoşa***].

învoálbe, învólb vb. (reg.) **1.** (refl.) a se învolbura, a se învîrteji; a se învîrti în loc: *m-oi turbura şi m-oi învolba.* POP; **2.** (refl.; despre plante) a se dezvolta, a creşte; **3.** (tr.) a holba ochii: *nime nu grăia, ci cîte-odată ochii-ş mai învolbea către stele.* B.-DEL.; **4.** (tr.) a înconjura, a împresura: *pe turci fugari în groasă ceaţă învolgînd de moarte-i ocroteşte.* B.-DEL.; **5.** (tr.) a pregăti firele pentru năvădit; (şi: **învolba, învolbi, învoalge**). [Lat. ***involvere***].

învoálge vb. v. **învoalbe.**

învoí, învoiesc vb. **1.** (refl. recipr.) a ajunge la o înţelegere, a cădea de acord: *se învoiră să se ia la luptă dreaptă.* ISP.; **2.** (refl.) a consimţi la ceva; a accepta; a primi, a aproba: *ei bine, dacă este aşa, mă învoiesc!* ISP.; *bună poruncă şi bună socoteală, s-a învoit Nicoară.* SAD.; **3.** (refl.) a se împăca; a trăi în bună înţelegere: *să-i dau ajutor, că tare i-e greu şi deloc nu se învoieşte cu celelalte fete.* REBR.; *nu se prea învoiesc;* **4.** (refl.) a se angaja, a se tocmi; (înv.) a face o învoială: *ia bani, cu cît se învoieşte, şi se duce.* CR.; **5.** (înv.; tr.) a satisface o cerere; a îngădui: *Dumnezeu îi învoieşte cererea aceasta.* CR.; **6.** (tr.) a permite cuiva să lipsească pentru scurt timp de la serviciu: *l-a învoit pentru trei zile.* [*În* + *voie* + *-i*].

învoiálă, învoieli f. **1.** înţelegere, convenţie, aranjament: *această învoială a oamenilor ... se numeşte „contract social".* BĂLC.; **a face** (sau **a cădea, a sta la**) **învoială**, a se învoi, a se înţelege, a fi de acord: *să facem între noi o învoială.* OD.; **2.** (fig.) înţelegere, armonie: *mai bine varză acră cu-nvoială, decît zahar dulce cu cîrteală.* PANN; **3.** tocmeală, angajare: *astăzi se hotărăşte simbria şi reînnoieşte învoiala cu stăpînul.* EM.; **4.** contract agricol (între moşier şi ţărani): *lăsase baltă la Armara pregătirea învoielilor pentru munca pămînturilor.* REBR.; **5.** (rar) permisie, voie, îngăduire. [*Învoi* + *-eală*].

învoinicí, învoinicesc vb. (refl.) a se înzdrăveni. [*În* + *voinic* + *-i*].

învoloşá, învoioşez vb. (reg.; refl.) a deveni voios, vesel. [*În* + *voios* + *-a*].

învoíre, învoiri f. **1.** acţiunea de a (se) învoi; **2.** permisiune, îngăduire, aprobare (de a lipsi pentru scurt timp de la serviciu): *primeau învoire să iasă în oraş duminica.* GHEŢIE; **3.** acord, convenţie: *un drept nu se pierde decît prin învoirea formală de a-l pierde.* EM.; **4.** înţelegere, armonie: *să fie între oameni bună învoire.* ISP. [V. ***învoi***].

învoít, ~ţi, învoită, ~e a. (rar) care formează obiectul unei înţelegeri; convenţional: *trimitea în fiecare săptămînă cu de-amănuntul ştiri ... scrise cu semne învoite.* CAR. [V. ***învoi***].

învolbă vb. v. **învoalbe.**

învolbí vb. v. **învoalbe.**

învolbură, învólbur şi (rar) **învolburez** vb. **1.** (refl.) a se mişca în vîrtejuri; a se învîrteji: *apa se iuţeşte şi se învolburează.* VLAH.; (fig.) *învolburîndu-se, norodul se urni spre hudiţi.* SAD.; **2.** (fig.; tr.) a învălui, a impresura. [*În* + *volbură* + *-a*].

învolburáre, învolburări f. acţiunea de a (se) învolbura; rotire, mişcare în vîrtej: *amestecul de ploaie şi fulgi de nea se ţesea afară în învolburări întruna zbătute de vînt.* SAD. [V. ***învolbura***].

învolburát, ~ţi, învolburată, ~e a. care se mişcă în vîrtej; (p. ext.) agitat, tulburat: *marea, care aici se albăstrise, părea vînătă şi învolburată.* TUD.; (fig.) *opera sa literară produce tulburătoare emoţii tocmai prin această permanentă şi învolburată pendulare între instinct şi dogmă.* R.L. [V. ***învolbura***].

învolnicí, învolnicesc vb. (înv. şi reg.; refl.) a-şi îngădui, a-şi permite: *făcîndu-şi partnici, începu a să învolnici şi a despotici pe alţii.* B.-DEL. [*În* + *volnici*].

învolnicít, ~ţi, învolnicită, ~e a. (înv. şi reg.) îngăduitor, tolerant: *măcar supt ce legi învolnicite, ... totdeuna va fi bun şi drept.* B.-DEL. [V. ***învolnici***].

învóit, ~ţi, învoáltă, ~e a. (reg.) **1.** cu petale multe şi dese; înfoiat, bogat: *este o deosebire ca între o floare de măceş şi trandafirul învolt.* BL.; *floare învoaltă;* (fig.) *fantazia e mai învoaltă.* CĂL.; **2.** des, îmbelşugat: *părul tău rătunzit pe spate şi învolt ca un fum auriu.* DELAVR.; *mustăţi învoalte;* **3.** rotunjit, arcuit; plin, gras: *boltele învoalte ale malacoafelor.* OD.; *barocul este epoca formelor învoalte.* BL.; (subst. n.) *învoltul este o categorie esenţială a plăsmuirilor de stil baroc.* BL.; **4.** învăluit, cuprins: *zărind departe cum vine ordia dracilor învoaltă în neagră ceaţă tot cugetul Sătanei înţăleasă.* B.-DEL.; **5.** strîns, prins: *atîte arătări viclene-i face pănă-n laţul său o vede învoaltă.* B.-DEL. [Lat. **invol(u)tus* (<***involvere***)].

învoitá, învoltez vb. (reg.; refl.) **1.** a se deschide, a înflori bogat: *primăvara se învoaltă florile;* **2.** a se revărsa: *părul se învolta pe umeri;* **3.** (fig.) a creşte în intensitate: *ura ce mocnea într-însul neadormită se învolta.* M.CAR. [*Învolt* + *-a*].

învoluntár a. v. **involuntar.**

învrăjbí, învrăjbesc vb. **1.** (tr.) a semăna vrajbă, a face să se dușmănească: *războiul atuncia li s-arată ... ş-învrăjbeşte ţigănia toată.* B.-DEL.; (fig.) *amoriul, viclanul şerpe, prin Eva, iubita mea, din braţe-i mă izgoniră şi mă învrăjbi cu ea.* CONACHI; **2.** (refl.) a intra în raporturi de vrăjmăşie cu cineva, a se certa şi înduşmăni cu cineva; a se învrăjmăşi: *se pot învrăjbi oamenii din nimica toată.* CR.; (fig.) *cu a mea inimă amară sufletu-mi s-au învrăjbit.* AL.; **3.** (înv.; intr.) a purta pică; a duşmăni, a urî: *de veţ asculta cu auzul glasului mieu şi veţ face toate cîte voiu zice ţie, învrăjbi-voiu vrajmaşilor tăi.* BIBLIA. [*În* + *vrajbă* + *-i*].

învrăjbíre, învrăjbiri f. acţiunea de a (se) învrăjbi şi rezultatul ei; duşmănie, vrajbă: *şi-a vîrît coada între dînşii diavolul învrăjbirii.* ISP. [V. ***învrăjbi***].

învrăjbít, ~ţi, învrăjbită, ~e a. **1.** care se află în relaţii de duşmănie; certat: *veneau oameni învrăjbiţi între ei şi pentru lucruri de nimic.* VLAH.; (subst.) *toţi învrăjbiţii caută şi tac.* B.-DEL.; **2.** înverşunat, îndîrjit, neînduplecat: *atîta cruzime nu-ţi putea arăta nici cel mai învrăjbit duşman.* TUD. [V. ***învrăjbi***].

învrăjbitór, ~i, învrăjbitoáre a. şi m., f. (persoană) care seamănă vrajbă, duşmănie; instigator. [*Învrăjbi* + *-tor*].

învrăjmăşí, învrăjmăşesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) învrăjbi, a (se) duşmăni, a (se) urî: *grupuri de oameni care în viaţa de toate zilele, se învrăjmăşeau pe viaţă şi pe moarte.* BL. [*În* + *vrăjmaş* + *-i*].

învrăjmăşíre, înfrăjmăşiri f. (înv.) **1.** faptul de a (se) învrăjmăşi, de a (se) duşmăni; **2.** provocare a unui rău cuiva. [V. ***învrăjmăşi***].

învrăjmăşít, ~ţi, învrăjmăşită, ~e a. (rar) aflat în relaţii de duşmănie; certat, învrăjbit. [V. ***învrăjmăşi***].

învrednicí, învrednicesc vb. 1. (tr.) a acorda favoarea, cinstea, norocul: *cine nu să va afla într-acea carte nu să va învrednici împărăţiei ceriului.* ANTIM; *Doamne, ... m-ai învrednicit a trăi pînă acum.* AL.; **2.** (refl.) a se dovedi vrednic, capabil să înfăptuiască ceva: *nu m-am învrednicit să-l văz pîn' acuma.* CAR.; **3.** (refl.) a găsi de cuviinţă; a binevoi: *nici nu s-a învrednicit să-mi răspundă;* **4.** (refl.) a avea cinstea, norocul; a avea parte: *părintele nu se învrednicise de o viaţă mai bună.* CR. [*În* + *vrednici*].

învrîstá vb. v. **învîrsta.**

învrîstát a. v. **învîrstat.**

învulpát, ~ţi, învulpată, ~e a. (rar) îmbrăcat în blană de vulpe: *venea de la biserică învulpat, cu antiriu de cutnie şi giubea de postav cu lustru.* CĂL. [*În* + *vulpe* + *-at*].

înzăbălá, înzăbălez vb. (tr.) 1. a pune unui cal zăbala; **2.** (fig.) a pune stăpînire, a domina, a conduce: *m-a înzăbălat muierea şi mă joacă cum i-e vrerea.* PANN. [*În* + *zăbală* + *-a*].

înzăbrănít, ~ţi, înzăbrănită, ~e a. (rar) acoperit cu un zăbranic. [*În* + *zăbranic*].

înzăpádi vb. v. **înzăpezi.**

înzăpádit a. v. **înzăpezit.**

înzăpezí, înzăpezesc vb. (refl.) **1.** a se acoperi cu (multă) zăpadă; (despre drumuri) a deveni impracticabil din cauza zăpezii; a se întroieni: *drumurile s-au înzăpezit;* **2.** a rămîne imobilizat din cauza zăpezii: *s-a înzăpezit chiar la intrarea în oraş;* (şi: (reg.) **înzăpádi**). [*În* + *zăpadă* + *-i*].

înzăpezíre, înzăpeziri f. faptul de a (se) înzăpezi şi rezultatul ei. [V. ***înzăpezi***].

înzăpezít, ~ţi, înzăpezită, ~e a. **1.** acoperit cu multă zăpadă; (despre drumuri) devenit impracticabil din cauza zăpezii; troienit: *pe drum alb înzăpezit pleacă muma.* VIERU; **2.** blocat în zăpadă; troienit: *automobile înzăpezite;* (p. ext.) *stă rezimat-o fată de stîlpu-nzăpădit.* BAC.; (şi: (rar) **înzăpădit**). [V. ***înzăpezi***].

înzăuát, ~ţi, înzăuată, ~e a. (înv.) îmbrăcat în zale: *ostaşi înzeuaţi şi încoifaţi.* CANT.; (p. ext.) *cal înşelat şi înzelat numai cu fir.* POP.; (fig.) *cuvîntul ce din urmă îl avea un snob feroce, înzăuat în prejudecăţile cele mai copilăreşti.* M.CAR.; (şi: (înv.) **înzeuat**, (pop.) **înzelat**). [***În*** + ***za***[1] + *-at*].

înzăvoní vb. v. **însovoni**.

înzdrăvení, înzdrăvenesc vb. (refl.) a deveni (iarăşi) puternic, zdravăn; a se însănătoşi, a se întrema după o boală: *nu ştia cum să facă să se înzdrăvenească.* ISP. [***În*** + ***zdravăn*** + *-i*].

înzdrăvenire, înzdrăveniri f. acţiunea de a (se) înzdrăveni; însănătoşire, întremare: *această lămurire nu aduse ... vreo înzdrăvenire oamenilor.* TUD. [V. ***înzdrăveni***].

înzdrăvenít, ~ţi, înzdrăvenită, ~e a. însănătoşit; întremat: *armeanul urcă scările, mai înzdrăvenit, cu binoclul în mînă.* TUD. [V. ***înzdrăveni***].

înzecí, înzecesc vb. (tr.) a face de zece ori mai mare, mai mult; (p. ext.) a spori mult: *Pantazi îşi înzecise capitalul.* DELAVR. [***În*** + ***zece*** + *-i*].

înzecíre, înzeciri f. acţiunea de a înzeci şi rezultatul ei. [V. ***înzeci***].

înzecít, ~ţi, înzecită, ~e a. de zece ori mai mare, mai mult; (p. ext.) mult mai mult, mult mai mare; (înv.) înzeciuit: *Dumnezeu să-ţi deie înzecit binele ce-mi faci!* AL.; *produsele ei au căpătat valoare înzecită.* IBR. [V. ***înzeci***].

înzeciuít, ~ţi, înzeciuită, ~e a. (înv.) înzecit: *ajunge oşteneasca ta îndrăznealã asupra puterii înzăciuite.* B.-DEL. [***În*** + ***zece*** + *-uit*].

înzeít, ~ţi, înzeită, ~e a. (rar) divinizat; pur, curat: *oaspe înzeit.* AL.; *cu faţa înzeită.* EM. [***În*** + ***zeu***[1] + *-it*].

înzelát a. v. **înzăuat**.

înzestrá, înzestrez vb. (tr.) **1.** a da zestre unei fete: *pe fetele lipsite le înzestrează.* CĂL.; **2.** a prevedea cu cele necesare (o întreprindere, o instituţie etc.): *îşi vor mări locuinţa înzestrînd-o cît mai bine.* SAD.; **3.** (fig.) a împodobi cu însuşiri fizice sau morale: *Dumnezeu ... l-a înzestrat cu voinţă, lăsîndu-l liber în alegerea sa.* BĂLC.; *natura l-a înzestrat cu toate talentele;* (p. ext.) *concepţiile europene înzestrează atomii cu o putere dinamică.* BL. [***În*** + ***zestre*** + *-a*].

înzestráre, înzestrări f. **1.** acţiunea de a înzestra şi rezultatul ei: *să păstreze avutul în vederea înzestrării armatei române cu tunuri.* CĂL.; **2.** (fig.) sumă de însuşiri, de calităţi; capacitate, talent: *am cunoscut ... un om de o superioară înzestrare intelectuală.* CAR. [V. ***înzestra***].

înzestrát, ~ţi, înzestrată, ~e a. **1.** prevăzut cu cele necesare; **2.** (fig.) dotat cu calităţi deosebite; talentat: *ce vijelie se abătuse peste mintea asta aşa de largă şi bine înzestrată?* VLAH.; *vorbea despre mine ca despre un tînăr deosebit de serios şi de înzestrat.* GHEŢIE. [V. ***înzestra***].

înzeuát a. v. **înzăuat**.

înzidíre, înzidiri f. fixare a unei piese sau a unui element de construcţie într-un zid. [***În*** + ***zidire***].

înzilí, înzilesc vb. (pop.) **1.** (tr.) a dărui viaţă lungă: *Dumnezeu să te înzilească!* CR. **2.** (refl.) a-şi ţine zilele cu greu, a trăi de azi pe mîine. [***În*** + ***zile*** (pl. de la *zi*) + *-i*].

înzîmbít, ~ţi, înzîmbită, ~e a. (rar) surîzător: *cu feţe înzîmbite unii la alţii vorbind.* PANN. [***În*** + ***zîmbi*** + *-it*].

înzorzoná, înzorzonez vb. (tr. şi refl.) a (se) împodobi în mod exagerat şi fără gust; a (se) împopoţona. [***În*** + ***zorzoane*** (pl. de la *zorzoană*) + *-a*].

înzorzonát, ~ţi, înzorzonată, ~e a. împodobit excesiv şi fără gust: *la răchita rămurată, şede-o fată-nzorzonată.* POP. [V. ***înzorzona***].

îra interj. exclamaţie care exprimă mirare, uimire, ciudă etc.: *î...ra! da ce stai de vorbeşti?* CR. [Onomat.].

îracá interj. v. **îracan**.

îracán interj. (pop.) **îracan de mine!**, bietul de mine!, vai de mine!: *î...ra...ca de mine şi de mine!* CR.; (şi: **îraca**). [(*S*)*ăraca* (*de mine*)].

J j

J, j m. invar. **1.** a treisprezecea literă (denumită *je*) a alfabetului limbii române: *scrie un „j" pe tablă*; **2.** sunetul (consoană fricativă palatală sonoră) notat prin această literă; **3. J,** (fiz.) simbol pentru „joule".

jab, jaburi [geb] n. (box) lovitură repetată plasată în regiunea nasului. [Din engl. ***jab***].

jábá, jabe f. (reg.) **1.** boală a oilor care le provoacă somnolenţă şi le înveneţeşte carnea; **2.** boală a cîinilor care apare în primul lor an de viaţă. [Din bulg. ***jaba*** „broască"].

jábie, jabii f. (bot.; reg.) mușchi care crește prin păşunile alpine şi prin păduri (*Polytrichum perigoniale*). [Din sl. ***žabina***].

jabirú, jabiruri n. pasăre din regiunile calde, asemănătoare cu barza (*Ephippiorhynchus senegalensis*). [Din fr. ***jabiru***].

jabóu, jabouri n. accesoriu de îmbrăcăminte care constă dintr-un volan de dantelă pe piept ca o cravată: *purta o fustă strîmtă ... şi o bluză albă cu jabou.* GHEŢIE. [Din fr. ***jabot***].

jac[1] n. v. **jaf.**

jac[2]**, jacuri** n. **1.** dispozitiv folosit în telefonia manuală, care stabileşte legătura între două linii prin introducerea unei fişe; **2.** dispozitiv de interconectare electrică a unor magnetofoane şi casetofoane. [Din engl. ***jack***].

jacaná f. pasăre de talie mică din zonele tropicale (ale Africii) care, datorită degetelor lungi, merge pe nuferi (*Jacanidae*). [Din fr., engl. ***jacana***].

jacárd, jacarde n. mecanism montat la războiul de ţesut, care formează rostul la ţesăturile cu desene complicate. [Din fr. ***jacquard***].

jacáş, jacaşi m. (reg.) om care jefuieşte; jefuitor, hrăpăreţ: *jăcaş fiind de moarte, a luat pielea de pe sărman.* AL.; (adj.) *nu mi s-au spurcat auzul cu zădarnici măguliri ca să dobîndesc iubirea jacaşelor stăpîniri.* CONACHI. [***Jac***[1] + *-aş*].

jachétă, jachete f. **1.** haină femeiască care acoperă partea de sus a corpului şi se poartă peste bluză sau peste rochie; **2.** veston croit pe talie, lung pînă mai jos de şolduri: *unde mi-e jacheta? – care jachetă?* CAR.; *cultivă succesul de aulă şi intră în sală în jachetă neagră.* CĂL. [Din fr. ***jaquette***].

jachetúţă, jachetuţe f. (rar) diminutiv al lui jachetă: *purtau unii redingotă, alţii jachetuţă scurtă.* CAR. [***Jachetă*** + *-uţă*].

jacquerie [jacherie] f. răscoală ţărănească franceză din secolul al XIV-lea. [Cuv. fr.].

jacuzzi [giacúzi] n. cadă sau piscină de mici dimensiuni, prevăzută cu un dispozitiv care agită apa: *o singură fată va fi filmată în jacuzzi.* D. [Cuv. engl.].

jad, jaduri n. **1.** piatră semipreţioasă de culoare albă sau verzuie; **2.** (p. ext.) obiect (ornamental) fabricat din această piatră: *locuieşte un măreţ palat de vară plin de monştri albi de fildeşi şi de jaduri preţioşi.* AL. [Din fr. ***jade***].

jadeít, jadeite n. varietate de jad, verzui sau albicios, utilizată în arta decorativă. [Din fr. ***jadéite***].

jaf, jafuri n. **1.** furt însoţit de violenţă: *nu mai încetează cu jafurile.* CR.; *mobilul crimei era neîndoielnic jaful.* CĂL.; **a fi de** (sau **în**) **jaf,** a fi de pradă, de batjocură: *casa lui va fi în jah.* BIBLIA; **a face jaf,** a jefui, a prăda: *mari răutăţi şi jacuri au făcut.* CANT.; **a da jaf,** a se repezi la pradă: *temîndu-să să nu dea jaf nărodul la svintele moştii.* DOS.; **a da în** (sau **de**) **jaf** ori **a lăsa (de) jaf,** a lăsa pradă, a îngădui să fie jefuit: *fugind cu sufletul sărac în pripă, lăsară toate de jac.* B.-DEL.; *năvăliră în Polonia şi deteră în jaf provinciile Volynia şi Podolia.* BĂLC.; **2.** (înv.) pradă (de război); lucruri jefuite: *se întoarseră la locul luptei spre a culege jaful.* BĂLC.; **3.** risipă, cheltuială fără măsură; **jaf în ciuperci!,** nici o pagubă: *de m-o răpune şi pe mine, atîta jaf în ciuperci!* ISP.; **4.** (fam.) rablă, vechitură: *are un jaf de maşină;* (şi: (înv.) **jac, jah**). [Din pol. ***žak***].

jaguár, jaguari m. mamifer carnivor din familia felidelor, cu blana galben-roşcată şi cu puncte negre, care trăieşte în America de Sud (*Felis onca*). [Din fr. ***jaguar***].

jaguarúndi m. (zool.) specie de pisică cu corpul alungit, care trăieşte în pădurile din America tropicală (*Herpailurus yaguarondi*). [Din fr. ***jaguarundi***].

jah n. v. **jaf.**

jainísm n. doctrină budistă bazată pe principiul reincarnării şi pe practica autoperfecţionării morale şi ascetismului: *doctrina de mare patos etic a jainismului.* BL. [Din fr. ***jainisme***].

jainíst, ~şti, jainistă, ~e a. care ţine de jainism, referitor la jainism: *monumentele plastice de la Elura în care s-a întruchipat duhul jainist.* BL. // m. adept al jainismului: *jainistul umblă ... cu gura acoperită pentru ca nu cumva să înghită vreun ţînţar.* BL. [Din fr. ***jainiste***].

jais n. varietate de antracit foarte dură, de culoare neagră, din care se confecţionează mărgele. [Din fr. ***jais***].

jalápă, jalape f. **1.** plantă originară din America centrală, a cărei rădăcină are proprietăţi purgative (*Exogonium puga* şi *Mirabilis jalapa*); **2.** răşină vegetală cu proprietăţi purgative, extrasă din rădăcina acestei plante. [Din fr. ***jalap,*** sp. ***jalapa***].

jálbă, jalbe f. (pop.) plîngere făcută în scris unei autorităţi; reclamaţie, petiţie: *de pururea jaloba şi greale pîri cătră corb trimetea.* CANT.; *prin jalba ce au făcut cătră fostul viţe-prezident* (a. 1839). URIC.; **a veni** (sau **a umbla**) **cu jalba în proţap,** a cere insistent un drept sau o favoare; (şi: (înv.) **jalobă**). [Din sl. ***žalĭba***].

jále[1]**,** (rar) **jeli** f. **1.** (înv.) dor mare, dorinţă fierbinte: *foarte cu inimă fierbinte şi cu jale aprinsă de mult jeluia la această luminată carte.* COR.; **a-i fi jale** (cuiva) **de cineva,** a-i fi dor (cuiva) de cineva: *sărmane prietene! mi-e jale de tine.* NEGR.; **2.** întristare, tristeţe, mîhnire: *jeale şi amar va cădea pre păcătoşi.* VARL.; *oraşul care iese din pustiile de jele.* EM.; **cu jale,** cu întristare; dureros: *se opresc şi zic cu jale.* CR.; **de jale,** trist, jalnic, îndurerat: *hai cu mine-n codrul verde s-auz doina cea de jale.* AL.; **3.** (înv.) doliu: *un alai de jale;* (şi: (reg.) **jele**). [Din sl. ***žalĭ***].

jále[2] f. plantă aromată cu flori albastre, violete sau albe, cultivată ca plantă ornamentală şi medicinală; salvie (*Salvia officinalis*). [Din magh. ***zsálya***].

jáleş, jaleşi m. **1.** jale[2] (*Salvia officinalis*); **2.** plantă erbacee cu frunze ovale şi cu flori purpurii dispuse în spice (*Stachys germanica*). [***Jale***[2] + *-eş*].

jálet, jalete n. (rar) vaiet, bocet. [***Jale***[1] + *-et*].

jálnic, ~ci, jalnică, ~ce a. **1.** trist, dureros: *lucrurile par foarte jalnice, dar nu sînt adevărate.* EM.; (adv.) *la lăcaşul tău de moarte, te duc jalnic suspinînd.* AL.; **2.** care provoacă milă; nenorocit: *totul e tăcut şi jalnic.* ALEX.; **3.** îndurerat, întristat: *nu se gîndeşte că eu rămîn jalnică şi amărîtă.* SAD.; (p. ext.) *mai aruncăm ... cîte-o căutătură jalnică spre munţii Neamţului.* CR.; **4.** (înv.) îndoliat, de doliu: *muieri jealnice.* VARL. [***Jale***[1] + *-nic*].

jálobă f. v. **jalbă.**

jalón, jaloane n. **1.** bară lungă de lemn sau de metal (vopsită în dungi albe şi roşii), folosită în lucrările topografice sau la marcarea şi la semnalizarea punctelor din teren: *a marca terenul cu jaloane;* (fig.) *nu putea să părăsească aceste locuri fără a împlînta în ele jalonul civilizaţiei.* TUD.; **2.** (fig.) element care marchează un moment semnificativ în desfăşurarea unei activităţi: *aceste date sînt numai ca un fel de jaloane pentru a ne putea conduce.* IBR. [Din fr. ***jalon***].

jaloná, jalonez vb. (tr.) **1.** a marca punctele unui traseu sau ale unei alinieri prin jaloane; **2.** (fig.) a stabili punctele principale ale desfăşurării unei activităţi. [Din fr. ***jalonner***].

jalonáre, jalonări f. acţiunea de a jalona şi rezultatul ei. [V. ***jalona***].

jalonát, ~ţi, jalonată, ~e a. **1.** care are marcaje prin jaloane: *teren jalonat;* **2.** (fig.) care este indicat, trasat (prin elementele principale). [V. ***jalona***].

jalonér, jaloneri m. persoană care face jalonări. [Din fr. ***jalonneur***].

jalovánie, jalovanii f. (înv.) bocet, plîngere de înmormîntare: *răpăosînd svinţia sa, cînd fu la prohod la gealovanie, mearse şi slăvitul.* DOS. [Din rus. ***žalovanje***].

jaluzeá, jaluzele f. **1.** (mai ales la pl.) stor alcătuit din lame subţiri (din lemn, din material plastic etc.) aşezate paralel: *jaluzia se deschide şi capul de femeie se arată.* NEGR.; **2.** (franţuzism; în forma **jaluzie**) gelozie: *vreun june, în dreapta-i jaluzie, se va mira.* ALEX.; (şi: (înv.) **jaluzie**). [Din fr. ***jalousie***].

jaluzíe f. v. **jaluzea.**

jamaicán, ~i, jamaicană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Jamaicei sau populaţiei ei, referitor la Jamaica sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Jamaica. [Din fr. ***jamaïquain***].

jamáică f. rom de Jamaica, fabricat din trestie de zahăr. [De la ***Jamaica*** n. pr.].

jámbă, jambe f. fiecare dintre cele două picioare ale trenului de aterizare de care sînt prinse roţile avionului. [Din fr. ***jambe***].

jambétă, jambete f. mişcare a calului de ridicare la orizontală a unui picior din spate, atunci cînd stă pe loc. [Din fr. ***jambette***].

jambiéră, jambiere f. învelitoare de piele, de lînă sau de postav, care acoperă piciorul de la gleznă pînă sub genunchi. [Din fr. ***jambiére***].

jambón, jamboane n. şuncă: *mă afum aice ca un jambon.* C. [Din fr. ***jambon***].

janc, jancuri n. (reg.) legătură: *i-au lăţitu-i* [viei] *rădăcine cu jancuri.* DOS. [Din pol. ***zankiel,*** germ. ***Senkel***].

jandár m. v. **jandarm.**

jandárm, jandarmi m. militar din cadrul jandarmeriei: *întovărăşit de jandarmi, ... intră în oraş.* NEGR.; (fig.) *critica, din jandarm al culturii, ca mai înainte, devine analistă.* IBR.; (şi: (pop.) **jandar, jăndar**). [Din fr. ***gendarme***].

jandarmeríe, jandarmerii f. poliţie militară însărcinată cu paza şi cu menţinerea ordinii (la sate): *jandarmerie rurală.* [Din fr. ***gendarmerie***].

jănghină, janghine f. (pop.) boală a cailor cauzată de murdărie. [Et. nec.].

janghinós, ~şi, janghinoásă, ~e a. (pop.) murdar; jerpelit: *să-ndrăzneşti tu să mă baţi, păcătosule, janghinosule şi rîiosule?* CAR. [***Janghină*** + ***-os***].

janílie f. fir de catifea pentru brodat; (şi: (înv.) jenilie). [Din fr. ***chenille***].

jansenísm n. doctrină teologică apărută în Franţa în secolul al XVII-lea, care propovăduia rigorismul moral; (p. ext.) *el a dus la jansenismul amoros al preţioaselor.* CĂL. [Din fr. ***jansénisme***].

janseníst, ~şti, jansenistă, ~e a. care ţine de jansenism, referitor la jansenism. // m. adept al jansenismului. [Din fr. ***janséniste***].

jántă[1], jante f. parte exterioară a unei roţi (de automobil, de bicicletă etc.) pe care se fixează anvelopa; **pe jantă, a)** cu un cauciuc dezumflat; **b)** (fam.) fără bani; (şi: **geantă**). [Din fr. ***jante***].

jántă[2] f. (reg.) femeie rea. [Cf. magh. ***szana***].

janţ, janţuri n. **1.** zer gras care se scurge din caş; **2.** zară din care s-a scos urda. [Et. nec.].

jap interj. cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu repeziciune. [Onomat.].

japanológ, japanologi m. specialist în japanologie. [Din fr. ***japanolog***].

japanologíe f. stadiu al culturii şi civilizaţiei japoneze. [Din germ. ***Japanologie***].

jápă, japе f. (reg.) **1.** nuia subţire şi elastică; **2.** lovitură dată cu o astfel de nuia. [De la ***jap***].

jápcă f. hoţie, înşelăciune; **a lua cu japca,** a lua cu forţa şi pe nedrept: *să nu poată lua cineva cu japca din aceste merişoare.* ISP. [Din bulg. ***žabka*** „laţ, cursă"].

jápchină f. v. **jarchină.**

jápiţă, japiţe f. **1.** bucată de lemn sau de fier îndoit, aşezată deasupra protapului şi formînd scobitura în care se prinde jugul; **2.** (arg.) femeie neserioasă; femeie de moravuri uşoare. [Din bulg. ***žabica*** „broscuţă"].

jápiu, japiuri n. (reg.) aşternutul de sub şa; pătură. [Et. nec.].

japón n. porţelan sau mătase din Japonia. [Din fr. ***japon***].

japonéz, ~i, japonézā, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Japoniei sau populaţiei ei, referitor la Japonia sau la locuitorii acesteia: *revoluţia japoneză din 1868 ... a fost săvîrşită tot de o clasă de boierinaşi.* IBR.; *păsări imitate după lampioanele japoneze ciripesc fără glas.* ARG. // f. limbă vorbită de populaţia Japoniei. // **1.** m., f. persoană care are această limbă ca limbă maternă; **2.** persoană (originară) din Japonia: *el e un elegiac, dar cu plînsul smălţuit şi mătăsos ca al japonezilor.* CĂL.//m. pl. popor constituit ca naţiune în Japonia. [Din fr. ***japonais***].

japonezerí e, japonezerii f. (fam.) obiect (de artizanat) japonez sau lucrat în stil japonez; (p. ext.) *cîntarea trandafirului, japonezeriile sînt şi ele ecouri din Macedonski.* CĂL. [***Japonez*** + ***-ărie***].

jăpşă, japşe şi (reg.) **jăpci, jepşi** f. **1.** depresiune puţin adîncă din Delta Dunării; **2.** baltă mică: *trec stoluri de raţe cînd în sforul apei, cînd pieziş spre japşe mai adăpostite.* SAD. [Et. nec.].

jar[1], jaruri n. **1.** grămadă de cărbuni aprinşi, care ard fără flacără: *inima-mi arde ca jarul.* POP.; **2.** (p. ext.) foc, arşiţă, dogoare, fierbinţeală: *moare emirul sub jarul pustiei.* MACED.; **3.** (fig.) suferinţă arzătoare: *să-mi stîmpăr focul şi jarul.* POP. [Din sl. ***žarŭ*** „arşiţa focului"].

jar[2] n. păr scurt de pe partea din faţă a capului şi de pe extremităţile membrelor la ovine. [Din fr. ***jarre***].

jar[3], jaruri n. (reg.) dîră, dungă. [Et. nec.].

jar[4], jaruri n. (livr.) vas mare de gresie. [Din fr. *jarre,* engl. ***jar***].

jarcalău, jarcalaie n. (reg.) cojoc din piei de calitate proastă. [***Jarcă*** + ***-ălău***].

jarcaléte, jarcaleţi m. (reg.) **1.** vlăjgan, lungan; **2.** derbedeu, haimana. [***Jarcă*** + ***-álete***].

jărcă, jărci f. (reg.) **1.** piele de oaie (în stare proastă); (p. ext.) oaie bătrînă; **2.** (fig.) haină veche, uzată: *să-ţi iau pielea trupului, să fac jarcă murgului.* POP.; **3.** (fig.) femeie bătrînă şi rea. [Et. nec.].

járchilă, jarchile f. (reg.) haină uzată; cojoc de piele proastă: *moşul ne-a dat bună dimineaţa, foindu-şi trupul slăbănog în jarchila-i de piele de berbec.* SAD. [***Jarcă*** + ***-ilă***].

járchină, jarchine f. (reg.) **1.** ciomag; **2.** haină veche, uzată; jarcă; **3.** bucată, dărăb: *o jarchină de slănină;* (şi: **japchină**). [Et. nec.].

jardiniérā, jardiniere f. **1.** etajeră sau suport pe care se ţin ghivece cu flori; **2.** cutie aşezată lîngă o fereastră, într-un balcon etc. în care se cresc flori. [Din fr. ***jardinière***].

jarét, jarete n. articulaţie a membrului posterior la animalele patrupede, situată între gambă şi fluier. [Din fr. ***jarret***].

jargón, jargoane n. **1.** limbaj cuprinzînd cuvinte şi expresii specifice, folosit de anumite grupuri sociale: *Caragiale îi ridiculizează jargonul macaronic.* CĂL.; (p. ext.) *celor chemaţi hetaira le vorbeşte în jargonul lor.* EM.; **2.** (înv.) dialect, grai: *Gallia, Italia, Spania ... au jargoane peste jargoane.* HASD. [Din fr. ***jargon***].

járişte, jarişti f. (înv.) **1.** jăratic, foc; vatră: *răsturnîndu-i jerîştea cu jertvele idoleşti.* DOS.; **2.** loc pustiit de foc: *în grădina de la Ţigăneşti, din jăriştea caselor.* CONACHI; (şi: **jărişte,** (înv.) **jerîşte**). [***Jar*** + ***-işte***].

jart interj. cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură (dată cu palma): *s-auzea cîte un jart, trosc, pleosc, aoleo!* DELAVR. [Onomat.].

jarteá, jartele f. (pop.) jartieră. [Din fr. ***jarretelle***].

jartiéră, jartiere f. **1.** accesoriu de îmbrăcăminte din elastic, cu care se ţin ciorapii întinşi pe picior; (înv.) calţavetă: *îi cade o jartieră.* VLAH.; **2.** fiecare dintre bucăţile de elastic ale unui port-jartier. [Din fr. ***jarretière***].

jasmín, jasmini m. (franţuzism) **1.** iasomie (*Jasminum officinale*); **2.** esenţă extrasă din flori de iasomie şi folosită în parfumerie. [Din fr. ***jasmin***].

jasp n. rocă silicoasă compactă, variat colorată, folosită ca piatră semipreţioasă: *cupe mari de jasp.* AL.; (şi: **iasp, iaspic**). [Din fr. ***jaspe***].

javanéz, ~i, javaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Javei sau populaţiei ei, referitor la Java sau la locuitorii ei. // m., f. persoană (originară) din Java. [Din fr. ***javanais***].

javárt n. tumoare care produce mortificarea unei părţi din cartilajul copitei la cai şi la boi. [Din fr. ***javart***].

javél n. apă de javel, soluţie de clor şi de hidroxid alcalin în apă, folosită ca dezinfectant. [Din fr. ***Javel*** n. pr.].

javelínă, javeline f. (franţuzism) suliţă lungă şi subţire: *înarmaţi cu ... scuturi şi cu şapte javeline.* AL. [Din fr. ***javeline***].

javelizā, javelizez vb. (tr.) a trata apa cu apă de javel pentru a o face potabilă. [De la ***javelizare;*** cf. fr. ***javeler***].

javelizáre, javelizări f. acţiunea de a javeliza şi rezultatul ei. [Din fr. ***javellisation***].

jávră, javre f. **1.** ciine slab şi jigărit; potaie; (depr.) ciine: *toate javrele îl latră.* PANN; **2.** (fig.) cuvînt de ocară pentru oameni: *javra dracului se face a o căuta de ou şi-i dezleagă ... aţa de la picior* CR. [Din ucr. ***žavra***].

jaz, jazuri [giaz, geiz] n. **1.** muzică modernă cu ritm sincopat: *recunosc că e posibilă o mare artă liberă: versuri, tango, melodii de jaz şi tango.* SAD.; **2.** orchestră (din instrumente de suflat şi percuţie) care cîntă astfel de muzică; (scris şi: *jazz*). [Din fr., engl. *jazz*].

jazband, jazbanduri [géizbend] n. orchestră care interpretează muzică de jaz; (scris şi: *jazz-band*). [Din engl., fr. ***jazz-band***].

jazístic, ~ci, jazistică, ~ce a. care aparţine jazului, referitor la jaz. [***Jaz*** + ***-istic***].

jăchilă, jáchile f. (reg.) povară (purtată de un om sau de un animal): *sîntem bătrîni, domnule, şi nu putem duce în spate atîta jăchilă.* HOGAŞ. [Din germ. ***Jächel***].

jăcmán n. v. **jecman.**

jăcmăneálă f. v. **jecmăneală.**

jăcmăní vb. v. **jecmăni.**

jăcmănitór a. şi m., f. v. **jecmănitor.**

jăcuí vb. v. **jefui.**

jăcuíre f. v. **jefuire.**

jăfuí vb. v. **jefui.**

jăfuíre f. v. **jefuire.**

jăfuít n. v. **jefuit.**

jăfuitór a. v. jefuitor.

jălálnic a. v. jelalnic.

jălánie f. v. jelanie.

jăibár m. v. jelbar.

jălí vb. v. jeli.

jălít n. v. jelit[1].

jălitór a. v. jelitor.

jălţ n. v. jeţ.

jăluí vb. v. jelui.

jăluiálă f. v. jeluială.

jăluíre f. v. jeluire.

jăluít a. v. jeluit.

jăluitór a. v. jeluitor.

jămnă f. v. jimblă.

jăndár m. v. jandarm.

jăpcán, jăpcani m. (reg.) om hrăpăreţ, care jefuieşte: *curăţea ţările de jăpcani şi de oameni răi.* ISP. [*Japcă* + *-an*].

jăpcăní, jăpcănesc vb. (reg.; tr.) a lua cu japca; a jefui. [*Jăpcan* + *-i*].

jărátec n. v. jăratic.

jărátic n. cărbuni aprinşi rămaşi după arderea cu flacără; jar[1]: *i-au turnatu-i jăratec preste cerbice.* DOS.; (fig.) *au prins să zărească printre lunci gîrlele Moldovei pline de jaraticul apusului.* SAD.; **de jăratic,** arzător: *mamă, sînt silită eu să-i tot văd în vis mereu ochii de jăratic?* COŞB.; **a sta** (sau **a şedea**) **(ca) pe jăratic,** a fi neliniştit, grăbit; **a mînca jăratic,** a fi foarte iute; (şi: (reg.) **jăratec, jeratec, jeratic**). [Din sl. *žaratŭkŭ*].

jărăgái, jărăgaluri n. (reg.) **1.** jar: *să-ţi dau un blid de mălai şi două de jărăgai.* POP; **2.** senzaţie de arsură pe gît şi pe esofag: *cum simte beţivul „jărăgaiul" vinului băut în ajun.* C.L. [Et. nec.; cf. sl. *žegati*].

jări, jăresc vb. (reg.; tr.) a răscoli jarul pentru a arde mai bine; a jerui. [*Jar* + *-i*].

jărişte f. v. jarişte.

jărpán, jărpani m. (reg.) **1.** cal slab, mîrţoagă; **2.** (fig.) cuvînt de batjocură pentru oameni: *pornitaţi jărpanilor?* AL. [Onomat.].

jărtávnic n. v. jertfelnic.

jărtfí vb. v. jertfi.

jărtvă f. v. jertfă.

jărtvúi vb. v. jertfi.

jăruí, jăruiesc vb. (tr.) a răscoli jarul pentru a se aprinde cărbunii: *spînul jerui focul.* ISP.; (şi: **jerui**). [*Jar* + *-ui*].

jder, jderi m. **1.** mic animal carnivor cu blana de culoare brună-închis, foarte preţioasă (*Martes martes*): *fiecare vecin, veveriţă, corb, alunar, vulpe ori jder era identificat.* SAD.; **2.** blana acestui animal: *cuşmă de jder cu pană neagră şi creaţă de cocor.* SAD. [Cf. sb. *ždero* „lacom, mîncăcios"].

jeb, jeburi n. (reg.) buzunar: *în jeburi galbini băga.* POP. [Din magh. *zseb*].

jecmán n. (reg.) jaf (mare): *ţara căzu în jăcmanul grecilor.* ZILOT; (şi: **jăcman**). [Din magh. *zsákmány* „pradă"].

jecmăneálă, jecmăneli f. jaf, jefuire: *n-au venit la jăluială şi-au venit la jăcmăneală.* POP.; (şi: (pop.) **jăcmăneală**). [*Jecmăni* + *-eală*].

jecmăní, jecmănesc vb. (tr.) a jefui, a fura: *jecmăni şi pîrjoli toate cetăţile.* ISP.; (şi: (pop.) **jăcmăni**). [*Jecman* + *-i*].

jecmănitór, ~i, jecmănitoáre a. şi m., f. (persoană) care jecmăneşte: *dăbilarii şi jăcmănitorii de la domnie nu-i putem suferi între noi.* SAD.; (şi: (pop.) **jăcmănitor**). [*Jecmăni* + *-tor*].

jeep, jeepuri [gip] n. maşină mică de campanie (folosită de armată). [Din engl. *jeep*].

jefuí, jefuiesc vb. (tr.) **1.** a sustrage bunuri în cantitate mare (şi făcînd uz de violenţă); a fura: *hatmanul ... au jăcuit besearica.* DOS.; **2.** a lua în mod fraudulos de la o persoană sau de la o colectivitate; a sustrage, a plagia; (şi: (înv.) **jăcui,** (pop.) **jăfui**). [*Jaf* + *-uí*].

jefuíre, jefuiri f. acţiunea de a jefui şi rezultatul ei; prădare; jaf; spoliere: *înţelepciunea lor e minciuna, ... isteciunea lor jăfuirea.* BĂLC.; (şi: (pop.) **jăfuire,** (înv.) **jăcuire**). [V. *jefui*].

jefuít[1] n. faptul de a jefui: *se îndreptară spre Pipirig după jăfuit.* CR.; (şi: (pop.) **jăfuit**). [V. *jefui*].

jefuít[2], ~ţi, jefuită, ~e a. care a suferit un jaf; la care au fost hoţii; prădat: *găsiră satul prădat, casa jefuită.* OD. [V. *jefui*].

jefuitór, ~i, jefuitoáre a. (şi subst.) care jefuieşte: *nu ura fireşte pe grecii iubitori de libertate, ci boierimea fanariotă şi pămînteană jefuitoare a ţăranilor.* CĂL.; (şi: (pop.) **jăfuitor**). [*Jefui* + *-tor*].

jeg, jeguri n. **1.** strat de murdărie pe pielea omului sau animalelor; lip, slin: *jegul ciobanilor ia proporţii mitice.* CĂL.; **2.** (reg.) senzaţie de arsură pe gît şi pe esofag; **3.** (reg.) cărbuni aprinşi; jar[1]: *bagă lanţu-a doua oară, colo-n jegul de sub pară.* POP. [Din bulg. *žeg*].

jegós, ~şi, jegoásă, ~e a. acoperit de jeg; murdar: *sumane jegoase.* [*Jeg* + *-os*].

jejún, jejunuri n. parte a intestinului subţire care leagă duodenul de intestinul gros. [Din fr., lat. *jejunum*].

jejunál, ~i, jejunală, ~e a. care aparţine jejunului, referitor la jejun. [Din fr. *jéjunal*].

jejunítă, jejunite f. (med.) inflamaţie a jejunului, manifestată prin dureri abdominale, tulburări digestive etc. [*Jejun* + *-ită*].

jelálnic, ~ci, jelalnică, ~ce a. (rar) plin de tristeţe; jalnic: *mama e acea care face monologul cu aceea dispoziţie jălalnică şi vorbăreaţă a ţăranilor.* CĂL.; (şi: (pop.) **jălalnic**). [*Jale* + *-alnic*].

jelánie, jelanii f. **1.** (înv.) dorinţă fierbinte, dor aprins; iubire, devotament: *era aprinsă de jălanie dumnezăiască.* VARL.; **2.** plîngere, tînguire: *o plîngere şi o jelanie.* ISP.; **3.** jale, durere adîncă; doliu: *un an după moartea bărbatului ei, care să cheamă anul jălaniei.* PRAV.; (şi: (pop.) **jălanie**). [Din sl. *želanije*].

jelbár, jelbari m. (înv.) persoană care scria jalbe: *hotărî a se da la breasla condeiului şi se făcu jălbar.* FIL.; (şi: **jălbar**). [*Jalbă* + *-ar*].

jéle f. v. jale[1].

jelér, jeleri m. (reg.) ţăran fără pămînt sau cu pămînt puţin, care muncea pe moşiile nobililor, dar nu avea statutul de iobag: *marea majoritate a poporului român din Transilvania era alcătuită din jeleri şi iobagi.* BL. [Din magh. *zsellér*].

jeleríme f. (reg.) mulţime de jeleri; totalitate a jelerilor: *masa de jos, a iobăgimii şi a jelerimii, asupra căreia apăsau amarele sarcini.* BL. [*Jeler* + *-ime*].

jeléu, jeleuri n. preparat de cofetărie cu aspect gelatinos, obţinut din suc de fructe şi din zahăr. [Din fr. *geleé*].

jelí, jelesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a plînge (un mort); a regreta: *cînt ... jelind-o pe crăiasă.* EM.; **2.** (tr.) a compătimi, a deplînge: *să jăliţi soarta cea rea a fraţilor voştri.* DRĂGHICI; **3.** (refl.) a se jelui, a se plînge, a se tîngui, a se văita: *cum va fi suspinînd şi s-o fi jălind biata maică-mea!* DRĂGHICI; (fig.) *vîntul se jelea prin trestii.* SAD.; **4.** (înv.; tr.) a-i părea rău după cineva sau după ceva; a regreta: *cît jălesc vreme pierdută.* NEGR.; (şi: (pop.) **jăli**). [Din sl. *žaliti*].

jelíre, jeliri f. acţiunea de a (se) jeli; plîngere, tînguire: *o jelire întristătoare.* AL. [V. *jeli*].

jelít[1] n. faptul de a (se) jeli; (şi: (pop.) **jălit**). [V. *jeli*].

jelít[2], ~ţi, jelită, ~e a. **1.** compătimit, deplîns; **2.** trist, întristat: *vedea mîndra soţioară cu jelită feţişoară.* POP. [V. *jeli*].

jelitór, ~i, jelitoáre a. **1.** care jeleşte; **2.** trist, jalnic: *glas de clopot jălitor.* AL.; (şi: (pop.) **jălitor**). [*Jeli* + *-tor*].

jelós, ~şi, jeloásă, ~e a. (înv.) **1.** care provoacă milă; nenorocit, groaznic: *voi nu ştiţi nimica, ce întîmplare v-or spune jeloasă.* B.-DEL.; **2.** trist, îndurerat: *stete nemişcat cu faţă jeloasă, inima su piept bătîndu-i tare.* B.-DEL. [*Jale* + *-os*].

jelui, jeluiesc vb. (pop.) **1.** (înv.; refl.) a se întrista, a se scîrbi: *văzură megiiaşii ce fu şi se jelui vîrtos.* COR.; **2.** (refl.) a da expresie durerii (prin vorbe, plîns, vaiet); a se jeli, a se plînge: *nu poate face un pas fără a se jălui.* AL.; **3.** (refl. şi intr.) a se plînge împotriva unei nedreptăţi, unui neajuns; a cere dreptate; a reclama: *toţi de el să jăluia, la domnul, la Caragea.* POP.; *m-am dus la boieriu să mă jeluiesc.* CR.; **4.** (tr.) a compătimi, a deplînge: *jeluind-o de foame, îi dediu să mănînce.* DOS.; **5.** (înv.; tr.) a dori fierbinte; a jindui, a rîvni (după ceva): *într-a cărui suflet Domnul lăcuiaşte, acela de nimica nu mai jăluiaşte.* COSTIN; (şi: **jălui**). [Din sl. *žalovati*].

jeluiálă, jeluieli f. jeluire; (şi: **jăluiálă**). [*Jelui* + *-eală*].

jeluíre, jeluiri f. **1.** (pop.) acţiunea de a (se) jelui şi rezultatul ei; tînguire, plîngere, jeluială, jeluit[1]: *veniţi toţi de ascultaţi ... amară jeluire.* POP.; **2.** (rar) reclamaţie, revendicare: *cînd se întoarce Petru şi face jăluire, se constată că fratele de cruce se purtase cinstit.* CĂL.; (şi: **jăluire**). [V. *jelui*].

jeluít[1] n. jeluire, tînguire, plîngere: *nu de jăluit, ce de poftit au fost risipa Troadei.* CANT. [V. *jelui*].

jeluít[2], ~ţi, jeluită, ~e a. **1.** (înv.) dorit; rîvnit: *ţara jeluită.* COR.; **2.** plîns, compătimit; (subst.) *pe-un pat ei aşază pe mult jăluitul.* COŞB.; (şi: **jăluit**). [V. *jelui*].

jeluitór, ~i, jeluitoáre a. care jeluieşte; care exprimă jale; jalnic: *cîntec jeluitor;* (adv.) *ea se uita oarecum jeluitor în ochii lui.* SL. // m., f. (înv.) persoană care prezintă o jalbă; reclamant: *pan Taldeş, jăluitorul norodului, dăduse încredinţare că oamenii săi nu caută tumult.* SAD. // f. bocitoare; (şi: **jăluitor**). [*Jelui* + *-tor*].

jemanfişísm n. (franţuzism) nepăsare faţă de ceea ce ar trebui să intereseze, să preocupe; indiferenţă: *pierduseră „credinţa" şi excelau în jemanfişism, neluînd nimic în serios.* CĂL. [Din fr. *je m'en-fichisme*].

jemanfişíst, ~şti, jemanfişistă, ~e a. şi m., f. (persoană) care manifestă jemanfişism. [*Jemanfiş*(*ism*) + *-ist*].

jemlúgă, jemlugi f. (reg.) lostriţă (*Hucho hucho*). [Din magh. *szemluo*].

jémnă f. v. jimblă.

jená, jenez vb. **1.** (tr.) a stînjeni, a incomoda; a împiedica mişcările: *jenează pe colegi în escamotarea justiţiei.* IBR.; *îl jenează pantofu;* **2.** (refl.) a se sfii, a simţi jenă: *m-am jenat să acostez o persoană necunoscută.* GHEŢIE. [Din fr. *gêner*].

jenánt, ~ţi, jenantă, ~e a. care produce jenă; neplăcut, incomod, supărător: *urmară cîteva clipe jenante de convorbire indiferentă.* CĂL.; *era de o insistenţă jenantă.* [Din fr. *gênant*].

jenát, ~ţi, jenată, ~e a. **1.** care simte jenă; stînjenit, ruşinat: *mă simţeam jenat şi nu cutezam s-o privesc.* GHEŢIE; **2.** care dovedeşte jenă, care se explică prin jenă: *avea mişcările jenate şi nesigure.* VLAH. [V. *jena*].

jénă f. **1.** sentiment de sfială, de reţinere generat de o situaţie neplăcută: *jena momentană ... este în mare parte vina împrejurărilor.* MAIOR.; **jenă financiară,** lipsă de bani; **2.** senzaţie supărătoare, durere uşoară: *simte o jenă în partea stîngă.* [Din fr. *gêne*].

jencuí, jencuiesc vb. (înv.; tr.) a sădi, a răsădi. [Et. nec.].

jenílie f. v. janilie.

jenuí, jenuiesc vb. (reg.; tr.) a bănui, a suspecta. [Din magh. *gyanu* „bănuială"].

jep, jepi m. arbust din familia pinului, care creşte în zona alpină sub formă de tufişuri; (reg.) jneapăn, jnep (*Pinus mugo*): *ostroavele de jepi contorsionaţi nu oferă nici un adăpost.* SAD. [Et. nec.].

jerátec n. v. jăratic.

jerátic n. v. jăratic.

jérbă, jerbe f. buchet mare de flori, aşezate cu faţa în aceeaşi parte: *ce-i cu florile astea? întrebă speriat de proporţiile jerbei.* PETR. [Din fr. *jerbe*].

J
KL

jerbéră f. v. gerberă.

jérbie f. v. jirebie[1].

jerebíe f. v. jirebie[1].

jérîşte f. v. jarişte.

jerpelí, jerpelesc vb. (refl.) a se învechi şi a se rupe; a se zdrenţui: *hainile i s-au jerpelit.* [Et. nec.].

jerpelíre, jerpeliri f. acţiunea de a se jerpeli şi rezultatul ei. [V. *jerpeli*].

jerpelít, ~ţi, jerpelită, ~e a. **1.** învechit şi rupt; zdrenţuit: *haine rupte şi jerpelite;* **2.** zdrenţăros, rău îmbrăcat: *un om jerpelit.* [V. *jerpeli*].

jerpelitúră, jerpeliturí f. (fam.) haină jerpelită, zdrenţuită, uzată. [*Jerpeli* + *-tură*].

jerséu, jerseuri şi (rar) **jersee** n. **1.** obiect de îmbrăcăminte tricotat, care acoperă partea de sus a corpului: *puneam cîte două jersee pe noi.* GHEŢIE; **2.** ţesătură elastică de lînă, de fire sintetice, de bumbac sau de mătase: *rochie de jerseu.* [Din fr. *jersey*].

jertávnic n. v. jertfelnic.

jértfă, jertfe f. **1.** ceea ce se aduce ca dar divinităţii; ofrandă: *strîngea oile cealea ce avea să fie de jărtvă.* COR.; *nu să va apropia ca să aducă jîrtvele Dumnezăului tău.* BIBLIA; **2.** victimă care se sacrifica în trecut pe altarul unui zeu; sacrificiu: *nu-i cere drept jertfă, pe-un altar înalt să moară.* EM.; *s-ar putea ... ca aceste cranii conservate să fie indicii ale unor jertfe cultice.* BL.; **a cădea jertfă,** a fi sacrificat, a muri: *întîii martiri păgîni care au căzut jertfă intoleranţei creştine i-a dat Spania.* BL.; (fig.) *cercetătorii aceştia ... au căzut jertfă ispitei de a-i simplifica liniile şi configuraţia.* BL.; **3.** (p. ext.) privaţiune, sacrificiu, renunţare la ceva: *vă fac această jertfă;* **4.** (p. ext.) ceea ce suferă un inconvenient, o pagubă, o suferinţă etc.: *fizica relativistă e jertfa unei iluzii.* BL.; *el a fost jertfa împrejurărilor;* **5.** (pop.) prisos, belşug (de mîncare sau de vin); (şi: (înv.) **jărtvă, jîrtfă, jirtvă**). [Din sl. *žrŭtva*].

jertfélnic, jertfelnice n. (înv.) **1.** loc destinat aducerii jertfelor: *şi mănecînd Moisi dimineaţa, zidi jîrtăvnic supt munte.* BIBLIA; *au urzit acolo Avraam jărtăvnicul.* BIBLIA; **2.** (la creştini) masa din altar: *cinstitele moştii le puseră în besearecă la svîntul jertăvnic.* VARL.; (şi: **jărtăvnic, jertăvnic, jirtăvnic**). [Din sl. *žrŭtvinikŭ*].

jertfí, jertfesc vb. **1.** (tr.) a aduce o jertfă: *şi jîrtviră jîrtvă de mîntuire Domnului Dumnezeu viţei.* BIBLIA; (absol.) *cela ce jărtvuiaşte dumnezeilor să piară.* BIBLIA; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) sacrifica, a renunţa sau a face să renunţe la ceva: *românii ... se jertfiră ca nişte martiri pentru apărarea civilizaţiei.* BĂLC.; *sînt la ordinile măriei tale, gata să-mi jertfesc viaţa.* SAD.; (şi: (înv.) **jărtfi, jărtvui, jertvui, jertvi, jirtvi**). [*Jertfă* + *-i*].

jertfíre, jertfiri f. acţiunea de a (se) jertfi: *vitejiei tale o s-aduc jertvire.* PANN; (şi: (înv.) **jertvire**). [V. *jertfi*].

jertfít, ~ţi, jertfită, ~e a. **1.** adus jertfă; **2.** sacrificat; (subst.) *poate fi-va şi el unul dintre cei jertfiţi.* SAD. [V. *jertfi*].

jertfitór, jertfitori m. (rar) persoană care aducea jertfele. [*Jertfi* + *-tor*].

jertví vb. v. jertfi.

jertvíre f. v. jertfire.

jertvuí vb. v. jertfi.

jeruí vb. v. jărui.

jestóc a. (înv.) aspru, crud, aprig: *soţul ... iaste foarte jestoc şi fără omenie.* DOS. [Din sl. *žestokŭ*].

jet[1], jeturi n. vînă de fluid care ţîşneşte cu presiune printr-un orificiu. [Din fr. *jet*].

jet[2], jeturi [get] n. avion cu reacţie. [Din engl. *jet* (*plane*)].

jetábil, ~i, jetabilă, ~e a. care este conceput, este făcut pentru a fi aruncat după întrebuinţare; care se poate arunca. [Din fr. *jetable*].

jetélă, jetele f. dig construit la intrarea într-un port sau la gura unui fluviu. [Cf. fr. *jetée*].

jetéu, jeteuri n. ochi de tricot obţinut prin înfăşurarea firului o singură dată pe andrea. [Din fr. *jeté*].

jetón, jetoane n. mică piesă de metal, de fildeş etc. care serveşte pentru a marca şi a calcula la unele jocuri de noroc; fisă; **jeton de prezenţă,** sumă plătită membrilor unui consiliu pentru prezenţa la şedinţe: *regulamentul a fixat jetoane de prezenţă.* MAIOR. [Din fr. *jeton*].

jeţ, jeţuri n. scaun înalt cu spetează şi cu braţe; fotoliu: *v-aşezaţi pe jălţuri ca sfetnici înţepiniţi.* AL.; *craiul rezemat în jeţ cu spată.* EM.; (şi: (reg.) **jălţ, jilţ**). [Din germ. *Sitz,* săs. *sätz*].

jeu n. (rar) cărbune fosil de culoare neagră; sticlă cu aspectul acestui cărbune. [Din fr. *jais*].

jgheab, jgheaburi n. **1.** adăpătoare pentru animale făcută din scînduri, dintr-un trunchi scobit etc.: *umplură jghiaburile ca să adape oile.* BIBLIA; **2.** conductă deschisă la partea superioară care serveşte pentru scurgerea unui lichid sau a unui material pulverulent: *l-au aruncat în jghiabul cetăţii cel cu gratie.* DOS.; **3.** scoc, uluc (la streaşină sau la moară); **4.** crestătură, adîncitură; **5.** făgaş făcut în munte de ape; drum îngust între două dealuri: *pămîntul se lăsa la vale ..., pînă se cufunda în jghiaburile mult umbrite ale Rîmnicului şi Rîmnicelului.* OD.; **6.** (înv.; la pl.) cataracte: *jghiaburile ceriului s-au deşchis.* BIBLIA. [Din sl. *žlĕbŭ*].

jiclór, jicloare n. dispozitiv prevăzut cu unul sau mai multe orificii calibrate, prin care se pulverizează combustibil în carburatorul unui motor cu ardere internă. [Din fr. *jicleur*].

jícní vb. v. jigni.

jícniţă f. v. jitniţă.

jidán, jidani m. (pop.) evreu: *măi jidane, măi jupîne, nu-i schimba calul cu mine?* POP. [Din sl. *židŭ* „iudeu" + *-an*].

jidáncă, jidance f. (pop.) evreică: *colo-n vale la priloage, ţin orînda trei jidance.* POP.; (şi: **jidaucă**). [*Jidan* + *-că*].

jidáucă f. v. jidancă.

jidáncúţă, jidáncuţe f. **1.** evreică tînără şi frumoasă; **2.** (artic.) numele unui joc cu lăutari. [*Jidancă* + *-uţă*].

jidánésc, ~şti, jidáneáscă, ~eşti a. (pop.) evreiesc. [*Jidan* + *-esc*].

jidánéşte adv. **1.** în felul evreilor; **2.** în limba evreiască. [*Jidan* + *-eşte*].

jidáníme f. mulţime de jidani; jidovime, evreime. [*Jidan* + *-ime*].

jídov, jidovi m. **1.** evreu: *cum, tu fiind jidov, de la mene ceri să beai?* VARL.; **jidovul rătăcitor,** personaj din legendele medievale condamnat să rătăcească fiindcă l-a insultat pe Isus: *pedeapsa jidovului rătăcitor.* OD.; **2.** (pop.) uriaş; **de cînd cu jidovii şi cu tătarii,** din vechime, cu mult timp în urmă. [Din sl. *židovinŭ*].

jidovésc, ~şti, jidoveáscă, ~eşti a. **1.** iudaic, evreiesc: *cinci cărţi ale lui Moisi prorocul ..., scoase den limba jidovească.* PALIA; *de cînd porţi caftan jidovesc?* EM.; *obiceiuri jidoveşti;* **2.** (pop.) uriaş: *din nou se puse pe muncă ..., muncă jidovească.* ISP. [*Jidov* + *-esc*].

jidoví, jidovesc vb. (refl.) a trece la iudaism: *mulţi dentru limbi ... să jidoviia pentru frica jidovilor.* BIBLIA. [*Jidov* + *-i*].

jidovíe f. (înv.) mozaism: *ţîndu-să şi ei cu jidoviia şi eliniia, neputîndu-i întoarce cu cuvîntul, să apucă de feace minuni.* DOS. [*Jidov* + *-ie*].

jidovíme f. evreime, jidănime: *acolo mergea mulţimea jidovimei de-ş mărturisia păcatele lor.* ANTIM. [*Jidov* + *-ime*].

jidovínă, jidovine f. **1.** drum între două dealuri; **2.** surpătură în malul unei ape: *eu miros friptura şi-mi pîndesc flăcăul într-o jidovină.* NEGR. [*Jidov* + *-ină*].

jidovít, ~ţi, jidovită, ~e a. **1.** convertit la iudaism; **2.** cu mulţi evrei; condus la evrei: *Austria e pe deplin jidovită.* EM. [V. *jidovi*].

jidovíţă, jidoviţe f. (rar) evreică: *i-a răspuns jidoviţa cea bătrînă.* SAD. [*Jidov* + *-iţă*].

jig, jiguri n. (reg.) **1.** jeg; **2.** arsuri în gît şi în piept. [Cf. sb. *žig*].

jigálă, jigale f. ţeapă de fier înroşită în foc: *fură arşi cu jigale înfocate de her.* DOS. [Din rus. *žigalo,* ucr. *žihalo*].

jigánie, jigănii f. **1.** insectă parazită; **2.** animal sălbatic; jivină (dezgustătoare): *lăsară să-l mănînce jigăniile şi pasările.* DOS.; *mulţime nenumărată de gîngănii şi jigănii.* CR. [Din sl. **žeganije*].

jigărăie, jigărăi f. (pop.) **1.** boală a animalelor care constă în inflamarea faringelui: *apuca-i-ar jîgăraia!* AL.; **2.** cîine slab: *ce jigăraie de cîini costelivi!* CAR.; **3.** arsuri în gît şi în piept; (şi: **jîgăraie**). [*Jigări* + *-aie*].

jigăreálă, jigăreli f. slăbiciune, lipsă de vlagă. [*Jigări* + *-eală*].

jigări, jigăresc vb. (pop.; refl.) a-şi pierde vlaga; a slăbi. [De la *jigărit*].

jigărít, ~ţi, jigărită, ~e a. (pop.) lipsit de vlagă; slab: *jigărit, sfrejit şi galben.* CAR. [Cf. magh. *szigár* „slab"].

jígăt, ~ţi, jigătă, ~e a. (reg.) vioi, mîndru: *isteţ, jigăt, frumos.* AL. [Et. nec.; cf. *gigăt*].

jighiúţă, jighiuţe f. (reg.) şuviţă de treizeci de fire. [Cf. *jîrbiuţă*].

jíglă, jigle f. (reg.) stinghie la jug între gîtul animalelor şi proţap. [Din bulg. *žegla*].

jigneá, jignele f. (reg.) cuşniţa fierarului. [Et. nec.].

jigní, jignesc vb. (tr.) **1.** (înv.) a aduce un prejudiciu, a cauza o pagubă: *drept ... care jicnea aşezămintele cele vechi.* OD.; **2.** (înv.) a strîmtora, a jena: *aceste clase extreme de la baza şi din vîrful piramidei sociale au fost jignite de noua stare de lucruri.* IBR.; **3.** a ofensa, a atinge onoarea sau demnitatea cuiva: *să nu jicneşti prin ele vreo persoană.* NEGR.; *nici nu ştiu cum să-ncep mai bine pe nimeni eu să nu jignesc.* VIERU; (fig.) *cînd poetul zugrăveşte ceva din trecut, trebuie să nu jignească cunoştinţele noastre istorice.* IBR.; (şi: (înv.) **jicni**). [Din sb. *žignuti*].

jignicér m. v. jitnicer.

jignire, jigniri f. **1.** acţiunea de a jigni şi rezultatul ei; ofensă: *ar fi o jignire a dogmelor bisericeşti.* NEGR.; **2.** (concr.) vorbă, faptă care jigneşte. [V. *jigni*].

jignít, ~ţi, jignită, ~e a. **1.** care a suferit o jignire; ofensat: *nu e poveste, domnule, întîmpină Duţu, jignit.* SL.; **2.** (rar) îndurerat, întristat: *numai de-un lucru era baba cu inima jignită.* CR. [V. *jigni*].

jignitór, ~i, jignitoare a. care jigneşte: *conversaţia lor e jignitoare pentru urechile nobile.* CĂL.; *i-a adresat cuvinte jignitoare.* [*Jigni* + *-tor*].

jígniţă f. v. jitniţă.

jigódie, jigodii f. **1.** boală infecţioasă a cîinilor tineri: *tremuri ca un căţel bolnav de jigodie.* DELAVR.; **2.** cîine jigărit; javră; **3.** animal, lighioană; **4.** (fig.) lichea, om de nimic. [Din magh. *zsigora*].

jigodiós, ~şi, jigodioásă, ~e a. bolnav de jigodie: *era un om blînd ..., nenorocit şi huiduit ca un cîine jigodios.* GAL. [*Jigodie* + *-os*].

jigóu, jigouri n. (franţuzism) friptură preparată din pulpă de berbec. [Din fr. *gigot*].

jijéu n. v. jujeu.

jíjie f. a **curge jijie,** a curge din abundenţă. [De la *Jijia* n. pr.].

jílav, ~i, jilavă, ~e a. umed: *nisipul jilav şi moale al prundului.* OD. [Din bulg. *žilav*].

jilăveálă, jilăveli f. umezeală: *este cu putinţă ... jilăveala să se aprindă?* DRĂGHICI; *dăinuia un miros de haină umedă, de jilăveală rece.* GHEŢIE. [*Jilăvi* + *-eală*].

jilăví, jilăvesc vb. (refl. şi tr.) a (se) umezi: *pămîntul s-a jilăvit.* [*Jilav* + *-i*].

jilăvít, ~ţi, jilăvită, ~e a. umed. [V. *jilăvi*].

jilétcă, jiletci f. haină scurtă și fără mîneci care se poartă pe cămașă; vestă: *mă dusei degrab' acasă încins cu sabia mea peste jiletcă.* CAR. [Din rus. ***žiletka***].

jilíp, jilipuri n. construcție în formă de jgheab pe care se scot, prin alunecare, buștenii din pădure; jgheab: *ne oprim în apropierea jilipului sec prin care am urcat la deal.* SAD. [Din magh. ***zsilip***].

jíliște f. v. **vielișt**

jilț n. v. **jeț**.

jimbá, jimbez vb. (reg.) **1.** (refl. și tr.) a (se) strîmba, a (se) schimonisi; a(-și) strîmba gura: *s-a jimbat la noi cu ochii aprinși și părul zbîrlit.* SAD.; (fig.) *încep a se jimba spre noi întîmplări plăcute.* SAD.; **2.** (refl.) a se deforma, a se strîmba: *dinții să li se jîmbască și limba să se tîmpască.* DOS. [Et. nec.].

jimbát, ~ți, jimbată, ~e a. (reg.) căruia i se văd dinții (din cauza unui defect): *o gură largă și jimbată.* VLAH. [V. ***jimba***].

jimbătúră, jimbături f. (reg.) defect de conformație care constă în ținerea gurii cu buzele îndepărtate. [***Jimba*** + *-tură*].

jimblár, jimblari m. (înv.) brutar. [***Jimblă*** + *-ar*].

jímblă, jimble f. (înv. și reg.) franzelă: *voi pune înaintea ta jămnă de pîine.* BIBLIA; *ce jimblă, ce cozonac!* PANN; (și: (înv.) **jămnă, jemnă**). [Din magh. ***zsemlye***].

jimblărie, jimblării f. (înv.) brutărie. [***Jimblar*** + *-ie*].

jimigái m. v. **șumigai.**

jimíșcă, jimiște f. (reg.) jimblă mică. [Cf. ***jimblă***].

jind, (rar) **jinduri** n. dorință mare, dor puternic; poftă de ceva: *se uitau cu jind la dînsul.* ISP; **a duce jindul,** a dori foarte mult: *să nu mai ducem jindul.* PANN. [De la ***jindui***].

jinduí, jinduiesc vb. **1.** (tr. și intr.) a dori ceva foarte mult; a rîvni, a pofti: *mulți ochi au jinduit-o.* DELAVR.; **2.** (înv.; refl.) a regreta: *cine trăiește năddjduindu-se, moare jinduindu-se.* PANN. [Din sl. ***žendati***].

jinduiálă, jinduieli f. jinduire. [***Jindui*** + *-eală*].

jinduíre, jinduiri f. faptul de a jindui; dorință intensă; jinduială. [V. ***jindui***].

jinduít, ~ți, jinduită, ~e a. poftit, rîvnit. [V. ***jindui***].

jinduitór, ~i, jinduitoáre a. care jinduiește; doritor, poftitor. [***Jindui*** + *-tor*].

jíntiță f. amestec de urdă și de zer fiert care se depune la fundul vasului cînd se prepară urda. [Et. nec.].

jintuí, jintuiesc vb. (tr.) **1.** a stoarce cașul de zerul rămas după strecurare; **2.** (fig.) a stoarce de avere. [Cf. ***jintiță***].

jintuiálă, jintuieli f. **1.** jintuire; **2.** zer stors din caș; zer rămas de la urdă. [***Jintui*** + *-eală*].

jintuíre, jintuiri f. acțiunea de a jintui; stoarcerea cașului de zer; jintuială, jintuit. [V. ***jintui***].

jintuít[1] n. **1.** jintuire; **2.** (concr.) zer stors din caș după frămîntare. [V. ***jintui***].

jintuít[2]**, ~ți, jintuită, ~e** a. frămîntat și stors de zer: *caș jintuit.* [V. ***jintui***].

jip[1] n. (reg.) jeg. [Et. nec.].

jip[2]**, jipi** m. (reg.) **1.** copac tînăr, lung și subțire; **2.** cocean de porumb. [Din magh. ***zsup***].

jipán, jipani m. (reg.) tufan; stejar (*Quercus pubescens*). [***Jip***[2] + *-an*].

jir n. fructul fagului (folosit ca hrană pentru porci): *se întîmpla, în unele zile, să suie unii dintre porci pe costișe, după jir.* SAD.; **a mîna porcii la jir,** a sforăi în timpul somnului: *se așterne pe somn și unde nu începe a mîna porcii la jir.* CR. [Din bulg. ***žir***].

jirăvíre, jirăviri f. (pop.) ornamentare a ceramicii prin scurgerea culorilor de pe marginea vaselor spre centru. [Et. nec.].

jirbiúță, jirbiuțe f. (reg.) diminutiv de la jirebie[1]: *rostul pînzei e de zece jirbiuțe.* [***Jirebie***[1] + *-uță*].

jirébie[1]**, jirebii** f. (reg.) **1.** grup de treizeci de fire de tort (constituind o unitate de măsură la urzit); **2.** (fig.) fîșie, rază: *jerebii de lumină;* (și: **jerbie, jerebie**). [Din magh. ***zserёb***].

jirebíe[2]**, jirebii** f. (reg.) fîșie de pămînt arabil. [Din ucr. ***žerebij***].

jiríște, jiriști f. pădure în care predomină fagul (și are mult jir): *mistreț doborît în jiriștea pădurilor?* DELAVR. [***Jir*** + *-iște*].

jirlău, jirlaie n. (reg.) șiroi. [V. ***șirlău***].

jirtăvnic n. v. **jertfelnic.**

jírtvă f. v. **jertfă.**

jirtví vb. v. **jertfi.**

jitár, jitari m. (reg.) persoană angajată pentru paza semănăturilor: *rămîn ... holdele fără jitar și nime nu se atinge de ele.* CR. [Din bulg., sb. ***žitar***].

jitări, jităresc vb. (reg.; intr.) a îndeplini funcția de jitar. [***Jitar*** + *-i*].

jitărie, jitării f. (reg.) **1.** ocupație de jitar; **2.** plată cuvenită jitarului; **3.** locuința jitarului (la marginea satului): *am făcut hăisa pe după gardu jităriei.* AL. [***Jitar*** + *-ie*].

jítie, jitii f. (reg.) **1.** poveste, anecdotă: *și-am mai încălecat pe-o roată și v-am spus jitia toată.* CR.; **2.** (înv.) viață. [Din sl. ***žitije***].

jitnicér, jitniceri m. (înv.) dregător care avea în grijă magaziile cu grîne ale curții domnești: *jignicerul Vadră ot Nicorești.* AL.; (și: **jignicer**). [***Jitniță*** + *-ar*].

jítniță, jitnițe f. (înv.) magazie pentru grîne; hambar: *jicnița cu toată zahereaua.* OD.; *provizii îndestulătoare fuseseră depozitate în jitnițî.* SAD.; (și: **jicniță, jigniță**). [Din sl. ***žitĭnica***].

jiu-jítsu n. gen de lupte libere de origine japoneză bazate pe agilitatea mișcărilor. [Din fr. ***jiu-jitsu***].

jivínă, jivine și (pop.) **jivini** f. **1.** ființă, vietate; animal (sălbatic); lighioană: *om, șarpe, în sfîrșit, orice altă jivină.* CR.; **2.** (reg.) pasăre de curte. [Din bulg. ***živina***].

jivráj, jivraje n. strat de gheață sau de chiciură care se depune pe avioane în timpul zborului. [Din fr. ***givrage***].

jivrát, ~ți, jivrată, ~e a. care are suprafața mată și neregulată. [Din fr. ***givré***].

jîgăráie f. v. **jigăraie.**

jîrtfă f. v. **jertfă.**

jnap interj. jap. [Onomat.].

jnăpăí, jnăpăi vb. (reg.; tr.) a bate: *lua mama nănașa din coardă și iar ne jnăpăia.* CR. [***Jnap*** + *-ăi*].

jneápăn, jnepeni m. (bot.) **1.** ienupăr (*Juniperus communis*); **2.** (reg.) jep (*Pinus pumilio*). [Lat. ***juniperus***].

jnep, jnepuri m. (reg.) jep; jneapăn (*Pinus pumila*). [De la ***jneapăn***].

jnepeníș, jnepenișuri n. loc cu mulți jnepeni, desiș de jnepeni. [***Jneapăn*** + *-iș*].

joácă f. joc, distracție (a copiilor): *prindea mușchii nu pentru hrană, ce pentru gioacă.* CANT.; *la treabă și la joacă.* POP. [De la ***juca***].

joágăr, joagăre n. **1.** ferăstrău (vertical) pentru tăiatul buștenilor, pus în mișcare de forța unei ape curgătoare: *se găsesc așezate cîteva case și un joagăr.* SAD.; **2.** ferăstrău mare cu pînză lungă și cu două mînere, pentru a fi acționat de doi oameni; beschie; (și: (reg.) **jogar**). [Din săs. ***zageər*** (¡germ. ***Säger***)].

joántă, joante f. **1.** legătură făcută la capetele șinelor de cale ferată; **2.** legătură rigidă între două piese de metal sau de lemn. [Din fr. ***joint***].

joárdă, joarde f. **1.** nuia lungă și subțire: *femeia se ținea dreaptă printre joardele verzi.* GHEȚIE; **2.** (reg.; la pl.) bețe care se vîră între firele natrei la războiul de țesut. [Din sl. ***žrŭdi*** „prăjină"].

job, joburi [giob] n. (englezism) **1.** slujbă, serviciu; **2.** afacere. [Din engl. ***job***].

jobén, jobene și **jobenuri** n. (înv.) pălărie bărbătească înaltă și cilindrică: *îi sărea ochilarii din ochi și giubenul din cap.* CAR.; *cu părul frizat, cu jobenul dat puțin pe ceafă.* VLAH.; (și: **giuben**). [De la ***Jobin*** n. pr.].

joc, jocuri n. **1.** acțiunea de a (se) juca; petrecere distractivă (între copii): *jocuri copilărești;* **a-și bate joc,** a lua în rîs; a trata neserios, superficial: *aș fi fost în stare să jur că își bate joc de mine.* GHEȚIE; **bătaie de joc,** batjocură: *l-a făcut atunci, în acel moment, să ia în bătaie de joc efuziunile iubirii.* IBR.; **2.** distracție, activitate recreativă (care angajează uneori sume de bani); obiect care servește la o astfel de activitate: *ca să petrecă, inventară un joc de cărți.* EM.; *joc de noroc; joc de șah;* **joc de societate,** distracție care constă în rezolvarea unor probleme amuzante de către un grup de persoane; **joc de cuvinte,** glumă bazată pe asemănarea de sunete dintre cuvinte cu înțeles diferit: *chiar și ce a dat ca original poartă pecetea gustului vremii în aplecarea către erotica șăgalnică și jocurile de cuvinte.* CĂL.; **a-și pune** (sau **a-i fi cuiva**) **capul** (sau **viața**) **în joc,** a risca; **a face jocul cuiva,** a servi intereseler cuiva; **a fi în joc, a)** a fi într-o situație critică, în primejdie; **b)** a fi vorba de ...; a antrena; **3.** dans popular; petrecere populară la care se dansează: *să te prinzi în joc lîng-o fată care ți-a plăcea.* CR.; **joc de clopoței,** glockenspiel; **a intra în joc, a)** a se prinde în horă; a începe să danseze; **b)** a începe să se manifeste, să acționeze: *în fața ineditului intră în joc bănuielile și presupunerile.* BL.; **4.** (fig.) mișcare repede și neregulată: *liberul joc al fantaziei.* MAIOR.; *jocul valurilor;* **5.** întrecere sportivă; mod specific de a se comporta într-o întrecere sportivă; **jocuri olimpice,** v. **olimpic; 6.** interpretare a unui rol dintr-o piesă de teatru sau dintr-un film; **7.** mișcare (pe o anumită direcție) a fiecăreia dintre două piese asamblate; dimensiunea maximă a acestei mișcări. [Lat. ***jocus***].

jochéu, jochei m. călăreț profesionist care conduce caii la întreceri și la antrenamente: *iapa sură, pe care o încăleca un jocheu a nu știu cărui domn, era mai mare.* NEGR. [Din fr., engl. ***jockey***].

jodler [iódler] n. **1.** cîntec popular specific locuitorilor din Munții Alpi; **2.** fel de a cînta specific unor locuitori din Tirol, Bavaria și Elveția care constă dintr-o vocalizare fără cuvinte care trece de la registrul normal al vocii la cel de falset. [Din germ. ***Jodler***].

jófră, jofre f. prăjitură de formă cilindrică din cremă de ciocolată acoperită cu glazură. [Din fr. ***joffre***].

jógar n. v. **joagăr.**

jogging [gióghing] n. alergare ușoară practicată pentru întreținerea sănătății. [Cuv. engl.].

joi[1] f. a patra zi a săptămînii, care urmează după miercuri: *postiea fariseiul doao zile în săptămînă, luni și joi.* COR.; **de joi pînă mai apoi,** la nesfîrșit, mereu; **joia mare,** ultima joi din postul Paștelui: *clopotarul Vavilon moare tocmai în joia mare.* CĂL.; **joia verde,** a noua joi după Paști. // adv. **1.** (și artic.) în a patra zi a săptămînii: *convins de justețea raționamentelor sale, încetă să-i mai aștepte, joia și duminica, vizitele.* GHEȚIE; *a plecat joi;* **2.** (de obicei artic.) în fiecare a patra zi a săptămînii: *joia mergea la spectacol.* [Lat. (*dies*) ***Jovis***].

joí[2]**, joiesc** vb. (reg.) **1.** (intr.) a ieși la capăt; a răzbi; **2.** (tr. și intr.) a răbda, a îndura; **3.** (tr.) a mulțumi, a satisface. [Din magh. ***gyönni, gyünni***].

joián, ~i, joiană, ~e m., f. vită născută într-o zi de joi. [***Joi***[1] + *-an*].

joiánă[1]**, joiane** f. plantă erbacee cu flori albe, ale cărei rădăcini conțin un suc galben-portocaliu (*Oenanthe silaifolia*). [Et. nec.].

joiánă[2] f. **1.** (artic.) dans popular; melodia după care se execută acest dans; **2.** varietate de viță de vie. [Et. nec.].

joimărícă f. v. **joimăriță.**

joimăríță, joimărițe f. **1.** (pop.) ființă imaginară cu înfățișare de femeie urîtă, care pedepsește fetele leneșe la tors; **2.** (pop.; fig.) femeie pocită, urîtă: *mărită-mă, măiculiță, c-am ajuns o joimăriță.* POP; **3.** (reg.) bufniță (*Bubo bubo*); (și: **joimărică**). [***Joi***[1] + ***mare***[1] + *-iță*].

joimír, joimíri m. (înv.) **1.** mercenar (polonez): *mulți joimiri au scos și pre toți i-au tăiat.* COSTIN; **2.** (fig.) strengar: *să țin eu patru joimiri în casă!* [Din pol. *żołniers*].

jójá, joje n. **1.** indicator al conținutului de ulei dintr-un rezervor; **2.** scară gradată pentru măsurarea capacității unui rezervor. [Din fr. *jauge*].

joker, jokeri [giócăr] m. cea mai mare carte la unele jocuri de noroc. [Din engl. *joker*].

joldunár, joldunari m. mercenar: *lei 6 de la 4 joldunari.* URIC. [Din germ. *Söldner*].

jólfă f. v. **julfă**.

jólne f. pl. (reg.) scrofule. [Din ucr. *žolna*].

jóncă, jonci f. ambarcație mică folosită de japonezi, chinezi și alte popoare din zonă: *o joncă aurită pe-albastrul apei line.* AL. [Din fr. *jonque*].

jonctór, jonctori m. muncitor specializat în legarea cablurilor electrice. [*Joncț*(*iune*) + *-tor*].

joncționá, joncționez vb. (tr.) a face o joncțiune; a uni, a lega. [De la *joncțiune*].

joncționál, ~i, joncționálă, ~e a. care ține de joncțiune, referitor la joncțiune; de joncțiune: *elemente joncționale.* [De la *joncțiune*].

joncționáre, joncționări f. faptul de a joncționa. [V. *joncționa*].

joncțiúne, joncțiuni f. **1.** împreunare, unire: *porniră spre sat cu scopul de a face joncțiunea cu unitățile dinspre Dunăre.* CĂL.; *joncțiunea a două armate;* **2.** loc unde se face o legătură: *punct de joncțiune;* **3.** (lingv.) exprimare a raporturilor sintactice, în propoziție sau în frază, prin cuvinte ajutătoare; (și: (înv.) **junctiúne**). [Din fr. *jonction*, lat. *junctio, -onis*].

jonglá, jonglez vb. (intr.) **1.** a arunca în aer și a prinde cu abilitate mai multe obiecte, unul după altul: *spiritul acesta jonglează cu corpii cerești, cum ar jongla cu niște mingi.* CAR.; **2.** (fig.) a folosi cu abilitate idei, cuvinte etc.: *jonglează cu noțiunile de bază ale filozofiei.* [Din fr. *jongler*].

jonglér, jongleri m. **1.** artist de circ specializat în arta de a jongla; **2.** (fig.) persoană care încearcă să se impună prin aparențe înșelătoare. [Din fr. *jongleur*].

jonglerie, jonglerii f. **1.** arta de a jongla; figură executată de jongler; **2.** (fig.) abilitate în expunerea ideilor sau în folosirea cuvintelor. [Din fr. *jonglerie*].

jórdie, jordii f. **1.** nuia; **2.** lovitură dată cu nuiaua: *acuși vă ard cîteva jordii.* CR. [*Joardă* + *-ie*].

jos, joși, joásă, ~e a. **1.** aproape de pământ; puțin ridicat, scund: *și-au făcut loc ... aducînd o măsuță joasă cu trei picioare.* SAD.; *casă joasă;* **în** (sau **din**) **josul,** în (sau din) partea mai puțin înaltă: *literele mici din josul unei pagini ... spuneau de alte cărți vechi.* BAC.; *în josul scării;* **în josul apei,** la vale; **2.** care are o înălțime a corpului mică; mic de statură: *un om jos și îndesat;* **3.** așezat în vale; cu altitudine mică: *teren jos;* (subst.) *și susul tot cu josul sînt una și fac șes.* COȘB.; **4.** profund, grav: *mai fluieră o dată scurt, c-o înmlădiere mai joasă.* SAD.; *voce joasă;* **5.** (fiz.) care are un număr mic de perioade într-o unitate de timp: *frecvență joasă;* **6.** scăzut, coborît: *temperatură joasă; presiune joasă;* **7.** (fig.) în stare de decădere (morală, materială sau socială): *avem de-a face cu o criticâ de exponent al păturilor joase.* CĂL.; **muncă de jos,** muncă la care se ajunge în urma unei retrogradări (de la conducere); **8.** (fig.) care are calitate, valoare redusă; care are rang sau grad mic din perspectiva unei scări de apreciere; inferior: *aceste nume sînt foarte caracteristice; ele arată mai întâi joasa extracție a personajelor.* IBR. // adv. **1.** pe pământ sau (mai) aproape de pământ: *aruncă jos pușca, a cărei guri tot fumegă.* CAR.; **a se da jos,** v. **da**; **stai** (sau **stați**) **jos,** v. **sta**; **a sta** (sau **a ședea**) **jos,** a fi așezat pe scaun, pe canapea etc.: *prin case de prieteni se ferea să șadă jos.* CĂL.; **a da jos, a)** a lua dintr-un loc ridicat; a coborî; **b)** a scoate dintr-o funcție (înaltă); **cu nasul** (sau **cu capul**) **în jos,** umilit, supărat; amărît, trist: *ce-aș mai rîde să te văd întorcîndu-te cu nasul în jos!* ISP; **de sus în jos,** în direcție verticală coborîtoare; **de sus pînă jos,** în întregime, tot: *se bătură și se bătură pînă ce armăsarul sfîșiat, hărtănit de sus pînă jos și plin de sînge fu răzbit și biruit.* ISP.; **pe jos, a)** pe pământ: *pe jos e un verde covor, țesut cu mii tinere flori.* EM.; **b)** cu piciorul: *nimeni nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliți.* NEGR.; *a plecat pe jos;* **de jos,** din mulțime, din mase: *vîntul va boci, din nou, la cei de jos, la cei de sus.* BAC.; *om bogat, ridicat de jos și doritor de promovări sociale.* CĂL.; **a lăsa jos,** a lăsa din mînă; **2.** profund, grav, gros: *cîntă mai jos decît trebuie.* // interj. strigăt care exprimă ostilitate față de o persoană (aflată într-o poziție socială înaltă): *jos tiranul!;* (și: (reg.) **gios**). [Lat. *deo*(*r*)*sum*].

joseán, ~eni, joseană, ~ene m., f. (înv.) locuitor din Țara de Jos a Moldovei: *țăranii, mai cu seamă josenii, cei din Țara de jos.* BĂLC. [*Jos* + *-ean*].

jositór, ~i, jositoáre a. (înv.) înjositor: *lepădați-vă jositoare slugărie.* OD. [*Josi* (de la *jos*) + *-tor*].

jósnic, ~ci, josnică, ~ce a. **1.** lipsit de demnitate; ticălos, mîrșav: *femeia sau este o fantasmă inaccesibilă, din altă lume, sau este josnică.* IBR.; *om josnic;* **2.** caracteristic omului lipsit de demnitate sau de caracter: *într-atît arta e morală întru cît ne ridică deasupra josnicului egoism.* CĂL. [*Jos* + *-nic*].

josnicíe, josnicii f. **1.** faptul de a fi josnic; **2.** faptă sau vorbă josnică; ticăloșie: *cu false smerenii și cu destulă josnicie, Macarie scrie călugărește.* CĂL. [*Josnic* + *-ie*].

jótă [hotă] f. dans popular spaniol cu mișcări repezi și acompaniat de castaniete. [Din sp. *jota*].

joule, jouli [jul] m. unitate de măsură a energiei, egală cu lucrul mecanic efectuat de un newton cînd punctul de aplicație se deplasează cu un metru. [Din fr., engl. *joule*].

jovián, ~i, jovială, ~e a. **1.** vesel, voios, bine dispus: *apare în ușa berăriei o figură jovială de provincial.* CAR.; **2.** care exprimă, care denotă bună dispoziție, voie bună: *tonul romanului rămîne pînă la sfîrșit jovial și ușuratic.* CĂL.; (subst. n.) *reprezentarea grasă, colorată, adesea grandioasă și fantastică a jovialului.* CĂL. [Din fr. *jovial*].

jovialitáte f. însușirea de a fi jovial; bună dispoziție: *peste tot plutește o jovialitate sănătoasă.* CĂL. [Din fr. *jovialité*].

jubilá, jubilez vb. (intr.) a simți (și a exterioriza) o mare satisfacție: *drept să spun, am jubilat.* CAR. [Din fr. *jubiler*, lat. *jubilare*].

jubilánt, ~ți, jubilantă, ~e a. **1.** care jubilează, care manifestă satisfacție (ostentativă); **2.** care exprimă, care denotă satisfacție, voioșie: *locatarii imobilului aud în apartamentul respectiv niște vociferări jubilante.* CĂL. [Din fr. *jubilant*].

jubiláre, jubilări f. faptul de a jubila; satisfacție manifestată prin veselie (ostentativă); jubilație. [V. *jubila*].

jubilatív, ~i, jubilativă, ~e a. (rar) triumfător, vesel. [*Jubila* + *-ativ*].

jubilátie, jubilații f. jubilare, voioșie: *sensul foirii teribile a lumii este turburător amestecat cu jubilația existenței.* CĂL. [Din fr. *jubilation*].

jubiléu, jubilee și **jubileuri** n. **1.** sărbătoare la împlinirea unui anumit număr de ani de la producerea unui eveniment important: *au refuzat politicos însă semnificativ de a lua parte la iubileul din Cernăuți.* EM.; **2.** sărbătoare prăznuită la fiecare 50 de ani de către vechii evrei, cînd se făceau diferite acte de caritate (iertare de datorii, eliberare de sclavi etc.); **3.** an în care, o dată la douăzeci și cinci de ani, papa acorda credincioșilor catolici o indulgență totală: *cu prilejul jubileului de la 1650 merserâ la Roma.* CĂL.; (și: (înv.) **iubileu**). [Din fr. *jubilé*, lat. *jubilaeus*, germ. *Jubiläum*].

jubiliár, ~i, jubiliară, ~e a. care aparține unui jubileu; făcut cu ocazia unui jubileu; în care se sărbătorește un jubileu: *numărul jubiliar al Convorbirilor.* MAIOR.; *an jubiliar.* [Din fr. *jubilaire*].

jucá, joc vb. **1.** (refl.) a-și petrece timpul cu diferite jocuri sau jucării: *cîțiva copii se jucau într-o curte.* VLAH.; **a se juca cu focul,** a trata ușuratic un lucru primejdios, grav; **2.** (refl.) a glumi, a se distra: *a! voi vă jucați cu mine!* NEGR.; **3.** (tr.) a păcăli, a-și bate joc de cineva: *l-am jucat bine;* **a juca festa** (sau **o festă, renghiul**) **cuiva,** a păcăli: *se temură să nu le fi jucat iarăși vrun renghi.* ISP.; **4.** (intr. și tr.) a participa la un joc (de noroc): *șezi, mă rog, împotrivă, și vezi de joacă bine.* ALEX.; *eu am văzut călugări care jucau cărți la cîrciumă.* TUD.; *a juca șah;* **a juca cu cărțile pe față,** v. **carte; a(-și) juca (și) ultima carte,** v. **carte; 5.** (tr.) a pune în joc, a miza: *am crezut mereu că la ruletă e bine să joci numere în plin.* PETR.; *și-a jucat moșia la cărți;* **a juca la bursă,** v. **bursă; 6.** (intr.) a participa ca jucător la o competiție sportivă: *joacă în echipa reprezentativă;* **7.** (tr.) a practica un joc sportiv: *aflu abia acum că ... a jucat fotbal în tinerețe.* GHEȚIE; *joacă volei;* **8.** (tr. și intr.) a dansa (dansuri populare): *se prinseră în horă și jucară.* ISP.; (fig.) *începea să joace un vînt ușurel dinspre miazăzi de la mările calde.* SAD.; **a-i juca ochii (în cap),** a avea scînteieri de inteligență în priviri; a fi viclean, șiret: *un puișor de fată, căreia îi jucau ochii în cap, ca la o șerpoaică.* CR.; **9.** (tr.) a invita la dans; a dansa cu cineva: *ca să fie jucate de mulți feciori, fetele poartă la ele o crenguță.* BL.; **a juca pe cineva pe degete,** v. **deget; 10.** (tr.) a face să execute mișcări ritmice: *mai bine jucam ursul la porțile străine.* BOL.; **a-și juca calul,** v. **cal; 11.** (franțuzism; intr. și tr.) a interpreta la un instrument: *armașul încungiurat de lăutari, ce juca din vioare aerul „Mititica".* NEGR.; **12.** (intr.) a se mișca (sau a da impresia că se mișcă) tremurat și repede: *un fulg mlădios îi juca în boldul coifului.* SAD.; *apele joacă;* **13.** (tr.) a mișca încoace și încolo; a agita făcînd să salte ușor: *joacă în palme un cărbune luat cu mîna ca să-și aprindă țigara.* PETR.; **14.** (intr. și tr.) a interpreta un rol într-o piesă sau într-un film; a da o reprezentație: *a jucat cu mult talent rolul.* FIL.; *acest actor joacă bine;* (refl. pas.) *nu se atacă deloc multele piese inferioare străine care se jucau în Iași.* IBR.; **a juca teatru,** a se preface, a se comporta în mod nefiresc (pentru a da o impresie falsă): *mi-a mărturisit că, ori de cîte ori îmi vizitează mătușile, joacă cu dinadinsul teatru.* GHEȚIE; **a juca o festă** (sau **feste**) **cuiva,** a înșela (așteptările cuiva); a trăda: *fuga de efort și de înfruntări directe ne-a jucat deseori feste.* CE; **a juca un rol,** a avea însemnătate: *filozofia joacă un rol în formarea intelectuală;* **a juca rolul de ...,** a fi în calitate de ...; a funcționa ca ...; **15.** (tr.) a simula, a mima: *el izbutește, jucînd umilința, să recapete rudele zălogite.* CĂL.; **16.** (intr.) a nu fi bine fixat; a se mișca. [Lat. *jocare*].

jucáre, jucări f. **1.** acțiunea de a (se) juca; joacă, joc; **2.** punere în joc; avansare. [V. *juca*].

jucát[1] n. faptul de a (se) juca: *se puse la jucat stos.* NEGR. [V. *juca*].

jucát[2]**, ~ți, jucată, ~e** a. care a fost luat la joc; care a fost pus în joc: *piesă jucată.* [V. *juca*].

jucăreá, jucărele f. diminutiv al lui jucărie; jucărică; jucărioară: *am izvodit această poeticească alcătuire, sau, mai bine zicînd, jucăreauă.* B.-DEL.; (și: (înv. și reg.) **jucăreauă**). [*Jucărie* + *-ea*].

jucăreáuă f. v. **jucărea**.

jucărícă, jucărici f. jucărea. [*Jucărie* + *-ică*].

jucărie, jucării f. **1.** obiect cu care se joacă copiii: *începu a alerga iară după jucării, ca un copil ce era.* ISP.; **a strica jucăria cuiva,** a-i dejuca cuiva planurile: *se speriase toată boierimea că le va strica giucăria Enicer-Aga.* NEC.; **2.** (fig.) persoană sau lucru ajuns la discreția unei forțe superioare: *omul e o jucărie aici în mîna naturii.* IBR.; *a fi jucăria vînturilor, a valurilor;* **3.** (fig.) lucru neînsemnat; fleac: *poveți n-ascultă, vremi nu așteaptă; toate-nainte-i jucării sînt.* ALEX.; *ce, asta e jucărie?* [*Juca* + *-ărie*].

jucăriér, jucărieri m. (rar) persoană care face sau vinde jucării pentru copii: *florarii, jucărierii de copii, farfurigii, sticlarii și olarii.* EM. [*Jucărie* + *-ar*].

jucărioáră, jucărioare f. jucărea. [*Jucărie* + *-ioară*].

jucătór, ~i, jucătoáre m., f. **1.** persoană care practică un joc (sportiv, de noroc etc.): *trăncănirea jucătorilor de domino.* EM.; **2.** (pop.) dansator: *lăutarii, numai doi ..., se frămîntau mai abitir ca jucătorii.* REBR. // a. (rar) jucăuș, zglobiu, neastîmpărat: *în*

genere, aceste păsări sînt sălbatice, puțin jucătoare, mai mult triste. OD. [*Juca* + *-tor*].

jucăúș, ~i, jucăușă, ~e a. **1.** căruia îi place să se joace; **2.** (pop.) căruia îi place să danseze: *pămîntul se zguduia de tropotele aceloraşi flăcăi veseli şi jucăuşi.* MAT.; *fata mamii jucăuşă cu gunoiu pîn-la uşă.* POP.; **3.** (fig.) care se mişcă repede şi tremurat: *raze de soare jucăuşe ... se răsfrîngeau cu sclipiri speriate în văzduh.* REBR. [*Juca* + *-uș*].

judáic a. v. **iudaic.**

júde, juzi m. (înv.) **1.** judecător: *juzii fuseseră chemaţi să judece pîra.* SAD.; *singurul său jude e judele ceresc.* AL.; **2.** demnitar cu atribuţii judecătoreşti şi administrative: *judele instructor nu poate da ordonanţă de neurmărire.* EM.; **3.** vătaf pentru ţigani; **4.** cneaz: *judecii şi împăraţii şi domnii.* BIBLIA; (şi: **judece**). [Lat. *judex, -icis*].

júdec, judeci m. ţăran care devenea liber prin răscumpărarea din iobăgie. [Din lat. *judex, -icis*].

judecă, júdec vb. **1.** (tr.) a-şi forma o judecată despre cineva sau despre ceva (pe baza analizei faptelor): *căuta să judece lucrurile de-a fir-a-păr.* CR.; **2.** (tr.) a aprecia, a preţui; a considera, a evalua: *creaţiile culturale ... sînt judecate şi cîntărite după criterii imanente lor.* BL.; *a judeca faptele cuiva*; **3.** (tr.) a critica, a trage la răspundere: *la fîntîna cea de piatră, judecă-un fecior pe-o fată.* POP.; **4.** (tr. şi intr.) a soluţiona un litigiu: *giudecă-mi şi mie cu a ta direptate.* DOS.; *juzii fuseseră chemaţi să judece pîra.* SAD.; *a judeca un diferend*; **5.** (tr.; înv.) a condamna, a osîndi: *îl giudecară pre moarte.* DOS.; **6.** (tr.) a mustra, a certa: *l-am cam judecat*; **7.** (tr.) a cerceta pentru a da o hotărîre judecătorească: *e arestat ..., judecat în patru şedinţe şi osîndit la detenţiune pe timp nehotărît.* CĂL.; **8.** (refl.) a fi în proces cu cineva; a apărea ca parte în faţa unei instanţe judecătoreşti: *haide să ne judecăm, şi cum a zice judecata, aşa să rămîie.* CR. [Lat. *judicare*].

judecăre, judecări f. acţiunea de a (se) judeca şi rezultatul ei: *acest punct de vedere deschide o perspectivă mai justă pentru judecarea preistoriei.* BL. [V. *judeca*].

judecátă, judecăţi f. **1.** facultatea de a forma judecăţi, de a gîndi logic: *au covîrşit puterea mea de judecată.* CAR.; **cu judecată**, cu bun-simţ, cu tact: *fata cea mai mare era mai tăcută şi mai cu judecată.* ISP.; **2.** formă logică fundamentală, exprimată printr-o propoziţie în care se afirmă sau se neagă ceva: *reluăm problema atît de dezbătută a naturii conceptelor şi judecăţilor matematice.* BL.; **3.** opinie, părere, idee (rezultată din aprecierea, evaluarea a ceva): *îşi făcea, pentru sine, o judecată pe care o socotea destul de înţeleaptă.* SAD.; *rareori a strecurat cîte o judecată despre clasici şi atunci defavorabilă.* CĂL.; **4.** dezbatere judiciară; proces: *nu te vîrî în judecăţi.* NEGR.; **scaun de judecată**, v. **scaun; a porni judecată**, v. **porni; a da în judecată**, v. **da; judecata de apoi** (sau **din urmă, lui Dumnezeu, înfricoşată etc.**), hotărîre luată de Dumnezeu la sfîrşitul lumii: *înveninat prin belladona (mătrăgună) văzu cu ochii săi judecata din urmă.* EM.; (eliptic) *reproba arderea cadavrelor sub cuvînt, că la trîmbiţa judecăţii, nu ne-am mai putea găsi fiecare ţărîna.* CĂL.; **5.** decizie, sentinţă rostită de un judecător: *nu vreau să piei pe loc fără judecată.* SAD.; (şi: (reg.) **giudecată**). [Lat. *judicata* (pl. de la *judicatum*)].

judecătór, judecători m. **1.** funcţionar al statului care soluţionează procesele într-o instanţă judecătorească: *judecătoriul nu poate să greşască.* BIBLIA; *se înfăţoşează înaintea judecătorului şi încep a spune împrejurarea din capăt.* CR.; **judecător de pace** (sau **de ocol**), magistrat însărcinat cu soluţionarea unor diferende de mică importanţă; **judecător de instrucţie**, magistrat însărcinat cu cercetarea crimelor şi delictelor; **2.** (la vechii evrei) conducător religios şi militar; (pl.) carte a Vechiului Testament care relatează istoria evreilor sub Judecători; **3.** (bis.) Dumnezeu: *să vă spodobiţi de-a dreapta Judecătoriului drept a sta.* COR.; **4.** persoană care îşi dă părerea într-o problemă; arbitru: *să le fie judecător înfumuratul de Midas.* ISP; (şi: (reg.) **giudecător**). [*Judeca* + *-tor*].

judecătoráș, judecătoraşi m. diminutiv al lui judecător; judecător neînsemnat, obscur: *un post de suprefect sau de judecătoraş la tîrgul Hîrlăului.* EM. [*Judecător* + *-aș*].

judecătorésc, ~şti, judecătorească, ~eşti a. judiciar, de justiţie: *pămînturile nu li se puteau lua decît în urma unei hotărîri judecătoreşti.* EM.; **putere judecătorească**, v. **putere.** [*Judecător* + *-esc*].

judecătoríe, judecătorii f. **1.** organ de jurisdicţie avînd competenţa de a soluţiona pricinile în primă instanţă: *cum ajung într-un loc unde era judecătorie, se înfăţoşează înaintea judecătorului.* CR.; **2.** autoritate judiciară: *fă hîrtie de dăruire ... şi să mergem s-o întărim la judecătorie.* NEGR. [*Judecător* + *-ie*].

júdece m. v. **jude.**

judecí, judecesc vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în ţăran liber; a (se) elibera din iobăgie (din rumânie). [*Judec* + *-i*].

judecíe, judecii f. (înv.) **1.** demnitatea de jude; **2.** diviziune administrativă în care se exercită autoritatea judelui: *stărostia oraşului, cum zîcem noi: pîrcălăbia sau giudecia.* DOS.; (şi: (reg.) **giudecie**). [*Jude* + *-ecie*].

judéţ, judeţe n. **1.** (înv.) judecată, proces, dezbatere judiciară: *s-a făcut îndată judeţ pentru viclenii vinovaţi.* SAD.; **judeţul înfricoşat** (sau **de apoi**), judecata de apoi: *teamăt de înfricoşatul judeţ.* COR.; **2.** judecată logică: *judeţe problematice sînt acelea unde afirmarea sau negarea se accepe ca posibilă.* EM.; **3.** unitate administrativ-teritorială în componenţa căreia intră mai multe comune şi oraşe: *numirea şi remunerarea impiegaţilor judeţului.* EM. // m. (înv.; pl. **judeţi**) **1.** judecător: *judeţii şi juraţii Sibiului.* OD.; **2.** căpetenie, guvernator, staroste: *Chenezeu era giudeţ a un neam.* DOS.; (şi: (reg.) **giudeţ**). [Lat. *judicium*].

judeţéan, ~eni, judeţeană, ~ene a. care aparţine unui judeţ; referitor la un judeţ: *consiliu judeţean; drumuri judeţene.* [*Judeţ* + *-ean*].

judiciár, ~i, judiciară, ~e a. **1.** care ţine de justiţie, referitor la justiţie: *aşa a sunat încheierea instanţei judiciare.* GHEŢIE; *e vorba de o eroare judiciară; autoritate judiciară*; **2.** făcut prin autoritatea justiţiei: *regularea sentenţelor judiciare date definitiv.* EM.; *vînzare judiciară*; **3.** relativ la elocinţa dezbaterilor judiciare: *genul judiciar.* [Din fr. *judiciaire*, lat. *judiciarius*].

judiciós, ~şi, judicioásă, ~e a. **1.** care judecă cu pătrundere şi cu discernămînt: *autor judicios*; **2.** bine gîndit, chibzuit: *s-a trezit confundat cu sarcina de a găsi o judicioasă mijlocire între cele două.* EM.; *îşi face d. Georgescu următoarea judicioasă socoteală.* CAR.; (adv.) *după cum observă foarte judicios dl. Littré.* OD. [Din fr. *judicieux*].

judiciozitáte, judiciozităţi f. calitatea de a fi judicios; cumpănire justă a faptelor. [*Judicios* + *-itate*].

judíciu, judicii n. (înv.) judecată (logică): *judiciile negative dovedesc un grozav gol intelectual.* EM. [Din lat. *judicium*].

judo [giúdo, iúdo] n. sport de origine japoneză, cuprinzînd procedee de trîntire şi de torsionare a unor părţi ale corpului. [Din fr., engl. *judo*].

judocán, judocani [giudocán, iudocán] m. sportiv care practică judo. [Din fr. *judoka*].

júfă f. v. **julfă.**

jug, juguri n. **1.** dispozitiv din lemn în care se introduce gîtul animalelor de tracţiune: *dobitoacele tale să nu le încaleci cu alt jug.* BIBLIA; **de jug**, apt pentru a fi înjugat: *doi boi de jug*; a **trage la jug**, **a)** a fi înjugat şi a trage carul sau căruţa; **b)** (fig.) a munci peste puteri; **2.** (fig.) muncă grea; asuprire, robie: *ca robul ce se luptă cu-n jug neomenos.* ALEX.; *şi pe umeri numai juguri păn-acum am dus.* MAT.; **3.** jujeu; **4.** dispozitiv în care se introduce uneori gîtul cailor şi prin care se trec hamurile; **5.** piesă în formă de cadru sau de inel, care serveşte la susţinerea altor piese: *jug de joagăr*; **6.** grindă din structura planşeelor de lemn; **7.** (reg.) cusătură cu flori (în jurul gîtului): *cămaşă cu jug la guler.* [Lat. *jugum*].

jugán, jugani m. (reg.) cal castrat: *cu ochiul arcanului, prinzi muma juganului.* POP. [*Jug* + *-an*].

jugár, jugari m. (reg.) bou de jug. [*Jug* + *-ar*].

jugástru, jugaştri m. arbore cu lemnul alb şi tare, care creşte la deal şi la cîmpie (*Acer campestra*): *teii cresc amestecaţi cu falnicii jugastri.* OD. [Lat. **jugaster* (<*jugum* „jug")].

jugănár, jugănari m. persoană care jugăneşte animalele. [*Jugăni* + *-ar*].

jugănáș, jugănaşi m. (pop.) diminutiv al lui jugan; jugănel: *de trei nopţi şi de trei zile, jugănaşii nu-mi mai vine.* POP. [*Jugăni* + *-aș*].

jugănél, jugănei m. (pop.) jugănaş: *trei jugănei pripăşea.* POP. [*Jugan* + *-el*].

jugăní, jugănesc vb. (pop.; tr.) a castra, a scopi. [*Jugan* + *-i*].

jugăníre, jigăniri f. (pop.) acţiunea de a jugăni; jugănit[1], castrare. [V. *jugăni*].

jugănít[1] n. (pop.) jugănire. [V. *jugăni*].

jugănít[2], ~ţi, jugănită, ~e a. (pop.) **1.** castrat; **2.** (fig.) bătut; chinuit. [V. *jugăni*].

jugăréț, jugăreţi m. (bot.) dumbeţ (*Teucrium chamaedrys*). [Et. nec.].

jugărít n. (înv.) taxă plătită pentru fiecare car de lemne cărate din pădure: *să strîng un stiubei plin de galbeni ... de la jugărit.* CR. [*Jug* + *-ărit*].

jugendstil [iúgăndstil] n. curent artistic caracterizat prin importanţa acordată esenţializării formei şi prin bogăţia ornamentaţiei cu motive vegetale. [Din germ. *Jugendstil*].

juglandacée, juglandacee f. (la pl.) familie de plante lemnoase, cu frunze compuse şi cu flori unisexuate; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. *juglandacées*].

júglu m. v. **junglă.**

juguí, juguiesc vb. (pop.; tr.) **1.** a deprinde să tragă la jug; **2.** (fig.) a supune: *l-a juguit bine.* [*Jug* + *-ui*].

jugulă, jugulez vb. (rar; tr.) a sugruma. [Din fr. *juguler*, lat. *jugulare*].

jugulár, ~i, jugulară, ~e a. care aparţine gîtului, referitor la gît: *glandă, venă jugulară.* [Din fr. *jugulaire*].

juguláre, jugulări f. **1.** acţiunea de a jugula şi rezultatul ei; sugrumare; **2.** (fig.) împiedicare bruscă a desfăşurării, a dezvoltării: *despre jugularea maladiei, nici nu poate fi vorba.* CAR. [V. *jugula*].

juice [gius] n. suc de portocale, grepfrut etc.; (p. gener.) băutură răcoritoare. [Cuv. engl.].

juisá, juisez vb. (rar; intr.) a se bucura, a profita de plăcerile vieţii; (spec.) a atinge orgasmul. [Din fr. *jouir* (după *juisor*)].

juisáre, juisări f. acţiunea de a juisa şi rezultatul ei; (spec.) plăcere sexuală; orgasm: *de cîte ori apare acea literatură însamnă că e îmbuibare, juisare.* IBR. [V. *juisa*].

juisór, ~i, juisoáre m., f. (franţuzism) persoană care se bucură din plin de plăcerile vieţii; petrecăreţ: *discursul lui Misu ţinut la Paris, într-o societate de juisori, nu este adevărat.* IBR.; *e un colecţionar de senzaţii, un robust jouisseur.* CĂL.; (scris şi: *jouisseur*). [Din fr. *jouisseur*].

jujáu n. v. **jujeu.**

jujéu, jujeie n. **1.** jug mic, triunghiular, pus la gîtul porcilor (sau al altor animale), pentru a nu le permite să treacă prin îngrădituri: *atît de treabă ce este numai jujeu îi lipseşte.* PANN; **2.** bucată de lemn atîrnată la gîtul cîinilor, pentru a-i împiedica să alerge după vînat; (şi: (reg.) **jijeu, jujău**). [Din sb. *žežej*].

jujúb, jujubi m. arbust mic şi spinos, originar din Siria (*Zizyphus*). [Din fr. *jujube*].

jujúbă, jujube f. fructul jujubului din al cărui suc se prepară un medicament contra tusei: *pastă de jujubă.* [De la *jujub*].

júlfă, julfe f. (reg.) **1.** sămînţă de cînepă; **2.** mîncare de post din sămînţă de cînepă pisată (şi amestecată cu miere): *gătitu-le-aţi ceva bob fert, găluşte, turte cu julfă şi vărzare?* CR.; (şi: **jolfă, jufă**). [Din magh. *zsufa*].

julí, julesc vb. (refl. şi tr.) a (se) răni uşor jupuindu-şi pielea; a (se) zdreli: *s-au julit puţintel cu lancea la mînă.* CANT. [Din bulg. *žulja*].

julíre, julíri f. acţiunea de a (se) juli şi rezultatul ei; (fig.) *betejirea şi julirea cinstii.* CANT. [V. *juli*].

julít, ~ţi, julită, ~e a. cu pielea jupuită; zdrelit: *a venit cu genunchiul julit.* [V. *juli*].

julitúră, julituri f. rană uşoară produsă prin zdrelirea pielii. [*Juli* + *-tură*].

jumá f. v. jumătate.

jumálţ, jumalţuri n. (reg.) smalţ; (fig.) *bolţile se rupeau, jumalţul lor albastru se despica.* EM. [Din magh. *zománc*].

jumără, jumări f. **1.** (mai ales la pl.) resturi rezultate din topirea slăninii şi scurgerea unturii; **2.** (la pl.) mîncare din ouă bătute şi prăjite (în grăsime): *ouă pentru ochiuri şi jumări.* FIL. [Cf. bulg. *žumerki*, germ. *Schmarren*].

jumáte f. v. jumătate.

jumálţuít, ~ţi, jumálţuită, ~e a. (reg.) acoperit cu smalţ; smălţuit: *oale jumălţuite.* [*Jumalţ* + *-uit*].

jumătáte, jumătăţi f. **1.** fiecare dintre cele două părţi egale în care a fost împărţit un întreg: *cela ce va face silă vreunei fecioare ... să-şi piarză giumătate den toată averea lui.* PRAV.; *ad-o colea jumătatea milionului ce-ai cîştigat astă-noapte.* AL.; **pe jumătate, a)** care reprezintă o parte dintr-un întreg împărţit în părţi (aproximativ) egale; trunchiat; **b)** parţial, în parte: *se întoarce încetişor spre dînsul cu ochii pe jumătate închişi.* REBR.; **jumătate-de-om,** (în basme) monstru antropofag, care are numai o mînă, un picior şi un ochi; **un om şi jumătate,** foarte capabil; **un prost** (sau **măgar, dobitoc, hoţ** etc.) **şi jumătate,** culme a prostiei (sau măgăriei, dobitociei, hoţiei etc.); **cu jumătate de gură,** fără convingere sau entuziasm: *bun sosit la noi, voinice, zise craiul cu jumătate de gură.* CR.; **2.** punct care marchează mijlocul unei distanţe sau al unui interval de timp: *eu plec cu sacu-n spate, la calea jumătate cer plata.* COŞB.; *cele trei prelegeri se ţinură la jumătatea lunii.* GHEŢIE; **3.** (glumeţ) soţie; soţ: *fiecare ... îşi cată jumătatea din sinele său propriu.* HEL.; *ce ţi s-a întîmplat babo? zise el cum îşi văzu jumătatea.* ISP; **4.** măsură de capacitate sau de greutate reprezentînd a doua parte dintr-un litru sau dintr-un kilogram; **5.** (reg.) claie mică formată din snopi aşezaţi în formă de cruce; (şi: (fam.) **juma, jumate**). [Et. nec.].

jumătăţí, jumătăţesc vb. (pop.; tr.) a înjumătăţi. [*Jumătate* + *-i*].

jumătăţít, ~ţi, jumătăţită, ~e a. pe jumătate, incomplet: *oameni cu cunoştinţe jumătăţite sau inculţi cu totul.* EM. [V *jumătăţi*].

jumbo-jet [giúmbo-get] n. avion de transport cu reacţie, de mare capacitate. [Cuv. engl.].

jumelát, ~ţi, jumelată, ~e a. prins, montat în perechi: *ţevi jumelate.* [Din fr. *jumelé*].

jumélă, jumele f. piesă de articulaţie a arcurilor la şasiul unui vehicul. [Din fr. *jumelle*].

jumping [geámping] n. concurs hipic de sărituri cu obstacole. [Cuv. engl.].

jumuleálă, jumuleli f. **1.** faptul de a jumuli; jumulire; **2.** (fam.) ceartă, bătaie. [*Jumuli* + *-eală*].

jumulí, jumulesc vb. (tr.) **1.** a smulge penele şi fulgii de pe o pasăre (tăiată): *jumulea o gîscă nevastă-mea.* ISP; **2.** a smulge părul din rădăcină: *am căptuşit nişte iepuroi şi am de gînd să-i jumulesc.* CR.; **3.** a despuia (de fructe): *cineva jumuleşte pomul de mere.* ISP.; **4.** (fig.) a stoarce de bani pe cineva; a escroca: *să-i ofere serviciile lui prietenesti, ca să nu fie jumulit cu toţi străinii care pică în acest oraş.* REBR.; *îl jumuleşte de tot ce are;* **5.** (fig.) a jupui, a sfîrteca: *de i-ar împinge păcatul să-mi deschidă uşa, ştiu că i-aş cîrnosi şi jumuli.* CR. [Cf. magh. *gyombálni*].

jumulíre, jumulíri f. acţiunea de a jumuli; jumulit[1]. [V. *jumuli*].

jumulít[1] n. jumulire. [V. *jumuli*].

jumulít[2], ~ţi, jumulită, ~e a. **1.** curăţat de pene şi de fulgi: *ademenea zburătoarele, şi jumulite, nejumulite, ţi le păpa.* CR.; **2.** (fig.) despuiat de bani. [V. *jumuli*].

junc, junci m. bou sau taur tînăr între doi şi trei ani: *un junc de boi.* BIBLIA. [Lat. *juvencus*].

juncán, juncani m. bou tînăr între trei şi patru ani: *dă-mi giuncanii tăi drept vamă.* AL. [*Junc* + *-an*].

juncănă, juncane f. vacă tînără între trei şi patru ani: *ia nouă piei de pe juncană.* DELAVR. [*Juncan* + *-ă*].

júncă, junci f. vacă tînără, care nu a avut încă viţel: *nu scapi nici cu giunca asta de mine!* CR.; (şi: **giuncă**). [Lat. *juvenca*].

junctúră, junctúri f. (livr.) **1.** joncţiune; **2.** (spec.) loc de unire a două formaţiuni anatomice. [Din lat. *junctura*, fr. *juncture*].

junctţiúne f. v. joncţiune.

júne, ~i, junǎ, ~e a. (şi subst.) tînăr: *junǎ sînt, de nimeni nu depand.* CAR.; *junii corupţi.* EM.; (fig.) *cîntece şi visuri în inima mea junǎ în sufletu-mi ca ziua astfel se împreună.* EM. // m. **1. june prim,** actor care interpretează roluri de tînăr îndrăgostit; **2.** (reg.) holtei, burlac. [Lat. *juvenis*].

junéţă f. v. juneţe.

junéţe, juneţi şi **juneţe** f. (înv.) tinereţe: *sublimul entuziasm al juneţei.* OD.; (şi: (înv.) **juneţă**). [*June* + *-eţe*].

junghér, junghere n. (înv.) pumnal, stilet: *la brîu satîr şi jungher.* OD. [*Junghia* + *-ar*].

júnghi, junghiuri n. **1.** durere ascuţită de scurtă durată (între coaste, în piept sau la încheieturi): *ca giunghiul cel ce moare-n inima plăpîndă.* AL.; *părea un junghi că-i curmă suflare şi viaţă.* EM.; **2.** (reg.) pneumonie; **3.** (înv.) jungher: *nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăsele de aur.* NEGR.; (şi: **giunghi**). [De la *junghia*].

junghiá, junghiez vb. (rar; tr.) **1.** a înjunghia; **2.** (p. gener.) a ucide: *Alexandru împărat cu oastea sa junghie o jumătate de lume.* B.-DEL. [Lat. *jugulare*].

junghiáre f. v. junghiere.

junghiát, ~ţi, junghiată, ~e a. (înv.) tăiat, ucis: *să le moae în sîngele găinei jungheate spre apă vie.* COR. [V. *junghia*].

junghiére, junghieri f. (pop.) acţiunea de a junghia: *într-această lună, în 5, giunghiarea svîntului Zaharie Prorocul.* DOS.; (fig.) *e de-a dreptul absurd de a crede că ar primi să fie recomandat de ruşi pentru junghiarea propriei sale patrii.* EM.; (şi: **junghiare, giughiere**). [V. *junghia*].

junghietór, junghietori m. (rar) persoană care înjunghie: *cruntul junghietor.* OD. [*Junghia* + *-tor*].

junghietúră, junghieturi f. **1.** înjunghiere; lovitură cu cuţitul, cu jungherul: *o lovi cu cuţitul cu trei jungheturi.* DOS.; **2.** junghi: *cu florile să-l ştergeţi de junghieturi.* POP.; **3.** (înv.) animal înjunghiat şi adus ca jertfă: *va mustra pe carele mănîncă carne ... mortăcină şi jungheturǎ de la idoli.* PRAV.; **4.** (anat.) articulaţie a coloanei vertebrale cu baza craniului: *s-a plecat scurt cu bărbia-n piept parcă i-a trosnit junghetura.* CAR. [*Junghia* + *-tură*].

júnglă, jungle f. pădure deasă, greu de străbătut, din regiunile tropicale şi subtropicale: *şerpi gigantici stau în jugli tupilaţi.* AL.; (şi: (rar) **juglu**). [Din fr. *jungle*].

juníe f. (înv.) tinereţe: *a juniei dulce floare.* AL. [*June* + *-ie*].

juníme, junimi f. tinerime, tineret: *junime scumpă, frumoasă aurora a patriei române.* EM. [*June* + *-ime*].

junimísm n. mişcare culturală, literară şi politică întemeiată la Iaşi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de societatea „Junimea": *junimismul va însemna un simplu program de stînga în doctrina conservatoare.* CĂL. [*Junime*(*a*) + *-ism*].

junimíst, ~şti, junimistă, ~e a. care ţine de junimism, referitor la junimism: *luni a trebuit să se ţină o întrunire publică junimistă.* CAR. // m. adept al junimismului; membru al societăţii „Junimea": *orice junimist ambiţios va căuta să-şi ia doctoratul în Germania.* CĂL. [*Junime*(*a*) + *-ist*].

juníncă, juninci f. viţea tînără (între un an şi doi ani): *tăind ceruta de lege junincă.* COŞB. [Lat. *junix, -cis*].

juniór, ~i, junioáră, ~e m., f. **1.** (la m.) fiu considerat în raport cu tatăl său; **2.** sportiv tînăr (pînă în 19 ani). [Din lat., fr. *junior*].

junt, junturi n. (rar) armă de foc: *luă juntul ghintuit plin cu trei gloanţe d-argint.* POP. [Et. nec.].

juntă, junte [húntă] f. grup de insurgenţi care a cucerit puterea în stat prin forţa armelor (la iberici sau la latino-americani). [Din sp. *junta*; cf. fr. *junte*].

jupán, jupani m. (înv.) titlu dat boierilor români (mari dregători): *boierii se numeau jupani, adică cetăţeni.* BĂLC. [Din sl. *županŭ*].

jupăniţă, jupaniţe f. (înv.) soţie de jupan: *după cină, boieri şi jupaniţe se prinseră în horă.* OD. [Din sl. *županica*].

júpă, jupe f. fustă: *o doamnă înaltă, cu o bluză verzuie şi cu jupă.* CAR. [Din fr. *jupe*].

jupí, jupesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) jupui: *să-i jupeşti pielea, iară capul să-l iei aşa întreg.* CR.; (iron.) *poate ai primit poroncă să jupeşti peatra morii.* CR.; (absol.) *luaţi-l şi legaţi-l şi să-mi jupiţi din spinarea lui de-o păreche de papuci.* SAD.; **2.** (fig.; tr.) a lua tot cuiva; a spolia: *pă domni şi boieri, care jupesc pă bietul ţăran, iau la sine dracii măcelari.* B.-DEL. [V. *jupui*].

jupíre, jupiri f. acţiunea de a (se) jupi. [V. *jupi*].

jupít, ~ţi, jupită, ~e a. (reg.) jupuit: *lîngă focul de nuiele unde ard jupiţi de piele patru miei.* AL. [V. *jupi*].

jupitór, jupitori m. (reg.) persoană care jupoaie pielea animalelor: *jupitorul se uită cu uimire în jurul lui.* SAD. [*Jupi* + *-tor*].

jupîn, jupîni m. (înv.) **1.** titlu de politeţe dat persoanelor care ocupau o anumită demnitate sau funcţie; domn, cucon: *zise către giudeţ, giupîne Pompilie.* VARL.; *jupîn Dumitrache ... eu gîndesc că numa ţi-ai făcut spaimă degeaba.* CAR.; **2.** stăpîn: *cum are slugă jupînul, îşi are şi el stăpînul.* PANN; **3.** (fig.) titulatură dată diavolului sau unor animale personificate: *după bucluc umbli, măi jupîne Scaraoschi!* CR.; *slugele alerg îndată, pe jupîn* [măgarul] *îl ciomăgesc.* ALEX. [Et. nec.].

jupîneásă, jupînese f. (înv.) **1.** soţie de boier; boieroaică: *boierii şi jupînesele lor.* BĂLC.; **2.** soţie de negustor, de om înstărit: *lasă-mă, jupîneasă ..., în pace; că eu ştiu ce ştiu eu.* CR.; **3.** orăşeancă, tîrgoveaţă: *condurul nu se potrivi la nici o fată de împărat, la nici o cocoană, la nici o jupîneasă, la nici o ţărancă.* ISP; **4.** menajeră într-o casă particulară; femeie de serviciu: *luă cheile cămării din mîna jupînesii.* FIL.; **5.** (p. gener.) femeie, nevastă: *mormînturi de jupînese.* POP. [*Jupîn* + *-easă*].

jupîneşícă, jupîneşici f. (rar) diminutiv al lui jupîneasă: *tot la două-trei săptămîni giupîneşica Malca venea în Neamţ.* CR.; (şi: (reg.) **giupîneşică**). [*Jupîneasă* + *-ică*].

jupîníţă, jupîniţe f. (înv.) boieroaică tînără; fiică sau soţie tînără de boier: *să mi se înfăţişeze cneaghina şi jupînita ei.* SAD. [*Jupîn* + *-iţă*].

jupón, jupoane n. fustă care se poartă pe dedesubtul rochiei pentru a o menţine înfoiată. [Din fr. *jupon*].

jupuí, jupói vb. **1.** (tr.) a îndepărta pielea de pe corpul unui animal; a beli: *cînii atunci sosiră şi-n grab ţi-l jupuiră.* ALEX.; (p. ext.) *uneori, în această epocă, morţii au fost jupuiţi de carne, iar scheletele erau vopsite cu ocru.* BL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) juli; **3.** (fig.; tr.) a lua cuiva tot ce are; a jefui, a despuia: *turcul te jupoaie.* POP. [Din bulg. *župia* „cojesc, bat"].

jupuiálă, jupuieli f. jupuitură: *tot timpul i-era numa jupuieli şi bube.* CAR. [*Jupui* + *-eală*].

jupuíre, jupuiri f. acţiunea de a jupui şi rezultatul ei; jupuit[1]: *scriitorul se complace în povestirea jupuirii de viu a tînărului.* CĂL. [V. *jupui*].

jupuít[1] n. jupuire. [V. *jupui*].

jupuít[2], ~ţi, jupuită, ~e a. **1.** cu pielea luată: *viţelul e jupuit şi spînzurat în chiler* SAD.; **2.** (rar)

fără pene, fără păr: *cuibează vulturii cei falnici ...* [cu] *grumazuri jupuite şi golaşe.* OD. [V. ***jupui***].

jupuitór, ~i, jupuitoáre a. şi m. (persoană) care jupoaie. [***Jupui*** + *-tor*].

jupuitúră, jupuituri f. rană produsă prin jupuirea pielii; julitură; jupuială: *pulpele-i uscate care se văd prin sfîşiitura nădragilor sînt pline de jupuituri.* CAR. [***Jupui*** + *-tură*].

jur[1] n. spaţiu care înconjură pe cineva sau ceva; împrejurime: *obiectele din jur se pierdeau într-o ceaţă albăstrie.* GHEŢIE; **(de) jur împrejur**, în (sau din) toate părţile: *o galerie metalică înconjura de jur împrejur incinta.* GHEŢIE; **în jurul, a)** în preajma; aproape: *călărimile erau tăbărîte pe văi, în jurul unor iazuri.* SAD.; **b)** relativ la, cu privire la, despre: *convorbirea se învîrteşte în jurul socialismului.* CĂL.; *s-a discutat în jurul acestei probleme;* **c)** cam pe la ..., aproximativ la ... (sau în ...): *conform autopsiei, moartea survenise în jurul orei nouă.* GHEŢIE; *a venit în jurul amiezii.* [Lat. ***gyrus***].

jur[2]**, juri** m. jurat; **curte cu juri**, organ judiciar compus din juraţi: *procesul de calomnie s-a judecat la curtea cu juri.* SAD. [Din fr. ***jury***].

jurá, jur vb. **1.** (tr., intr. şi refl.) a face un jurămînt pentru a garanta ceva (luînd ca martor pe Dumnezeu): *jură-mi-te pe ascuţişul paloşului tău că mi-i da ascultare şi supunere.* CR.; *a jurat strîmb;* **2.** (tr.) a întări, a confirma ceva la o judecată; **3.** (tr.) a promite cu jurămînt: *au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă?* NEGR.; *a jura supunere;* **4.** (tr.) a ruga stăruitor, a conjura: *şi-o roagă şi-o jură şi cere al ei amor.* NEGR.; **5.** (pop.; refl.) a consimţi să se întîmple ceva rău dacă nu îndeplineşte o anumită condiţie; a se blestema, a se afurisi: *mă jur să n-am parte de mătuşica, dacă nu dau păretele jos.* AL. [Lat. ***jurare***].

juráre, jurări f. acţiunea de a (se) jura şi rezultatul ei. [V. ***jura***].

jurásic, ~ci, jurasică, ~ce a. şi n. (care aparţine, referitor la) a doua perioadă a erei mezozoice, caracterizată prin toate grupele de vieţuitoare. [Din fr. ***jurasique***].

jurát[1]**, ~ţi, juratá, ~e** a. **1.** legat prin jurămînt; promis cu jurămînt: *toţi credincioşi şi juraţi să fie ai lui.* DELAVR.; *acolo intră judecători juraţi, nu prădalnici.* SAD.; **2.** (şi subst.) blestemat, afurisit: *o jurată de nevastă;* **3.** neîmpăcat; rău, neîndurat: *pe prag se arăta cel cumnat giurat, hain.* POP. [V. ***jura***].

jurát[2]**, juraţi** m. **1.** (în unele ţări) cetăţean ales să participe la soluţionarea unor procese (penale): *a aduce din nou pe delapidatorii de bani publici înaintea juraţilor.* EM.; **curte cu juraţi**, curte cu juri, (v. **jur**[2]); **2.** (reg.) epitrop; **3.** (reg.) primar. [Din lat. ***juratus***, fr. ***juré***].

jurămînt, jurăminte n. **1.** promisiune solemnă făcută de cineva (după o anumită formulă) că va spune adevărul; **2.** angajament solemn prin care cineva se obligă să facă ceva (luînd ca martor pe Dumnezeu sau punînd în joc propria onoare): *aşa trebuie să păţească cine calcă jurămîntul.* CR.; *a face, a depune un jurămînt;* **jurămînt militar**, text rostit la intrarea în armată care reprezintă un angajament solemn de îndeplinire a datoriei: *permisiile nu se dădeau decît după depunerea jurămîntului militar.* GHEŢIE. [Lat. ***juramentum***].

jurător, jurători m. (înv.) persoană care jură ca martor în faţa unei instanţe: *să ceaie de la jurători dovezi.* PRAV. [***Jura*** + *-tor*].

juridic, ~ci, juridică, ~ce a. care aparţine justiţiei, referitor la justiţie: *se exprimase cam sec, în formule juridice care sunau fals în gura ei.* GHEŢIE; *sentinţă juridică;* **persoană juridică**, organizaţie cu patrimoniu propriu şi administraţie de sine stătătoare, avînd drepturi şi obligaţii stabilite prin lege. [Din lat. ***juridicus***, fr. ***juridique***].

juridicéşte adv. din punct de vedere juridic. [***Juridic*** + *-eşte*].

jurisconsúlt, jurisconsulţi m. specialist în drept însărcinat cu rezolvarea problemelor juridice ale unei instituţii sau întreprinderi: *am scris deja la vo zece jurisconsulţi.* VLAH. [Din lat. ***jurisconsultus***, fr. ***jurisconsulte***].

jurisdicţie, jurisdicţii f. **1.** competenţă de a judeca (a unei persoane sau a unei instanţe): *jurisdicţiunea şi conducerea oştirii erau esclusiv în mîna boierilor.* EM.; **jurisdicţie seculară**, v. **secular**[2]; **2.** totalitate a organelor judecătoreşti de acelaşi grad sau de aceeaşi natură; **3.** domeniu sau teritoriu în care îşi exercită puterea un judecător sau o instanţă; (şi: (înv.) **jurisdicţiune**). [Din lat. ***jurisdictio, -onis***, fr. ***jurisdiction***].

jurisdicţional, ~i, jurisdicţională, ~e a. care aparţine jurisdicţiei, referitor la jurisdicţie: *atribuţii jurisdicţionale.* [Din fr. ***jurisdictionnel***].

jurisdicţiúne f. v. **jurisdicţie**.

jurisprudénţă, jurisprudenţe f. **1.** ştiinţa dreptului: *era un om versat în jurisprudenţă.* NEGR.; **2.** totalitate a principiilor de drept urmate într-o ţară sau referitoare la un domeniu; **3.** totalitate a hotărîrilor pronunţate de organele de jurisdicţie într-un anumit domeniu. [Din lat. ***jurisprudentia***, fr. ***jurisprudence***].

jurisprudenţiál, ~i, jurisprudenţială, ~e *a.* care aparţine jurisprudenţei, referitor la jurisprudenţă. [Din fr. ***jurisprudentiel***].

jurist, ~şti, juristă, ~e m., f. specialist în ştiinţele juridice, în drept: *punctul de vedere al iuriştilor romani.* EM.; *proza se hrăneşte anecdotic din experienţa juristului.* CĂL.; (şi: (înv.) **iurist**). [Din fr. ***juriste***, lat. ***jurista***, germ. ***Jurist***].

júriu, jurii n. **1.** (în unele ţări) totalitate a juraţilor care intră în componenţa curţii cu juri: *guvernele sînt silite a numi judecători sau juriuri.* OD.; **2.** comisie de specialişti însărcinată cu clasificarea unor candidaţi sau a unor concurenţi: *jurii ... compuse din corpul profesoral.* MAIOR. [Din fr. ***jury***].

jurizá, jurizez vb. (tr. şi intr.) a clasifica participanţii la un concurs: *întrecerea a fost jurizată corect.* [***Juriu*** + *-iza*].

jurizáre, jurizări f. faptul de a juriza: *are loc jurizarea concursului.* [V. ***juriza***].

jurnál, jurnale n. **1.** publicaţie periodică avînd apariţie zilnică; ziar: *povestea asta se tipări ... mai mult ca să împle coloanele jurnalului.* NEGR.; **2.** însumare de însemnări despre faptele şi întîmplările din fiecare zi: *începe să-şi întocmească un jurnal.* CĂL.; *jurnal de bord; jurnal de călătorie;* **3.** registru în care se înscriu în ordine cronologică operaţii băneşti sau alte evenimente supuse evidenţei; **4.** hotărîre scrisă dată de o autoritate: *jurnalul prin care s-a propus acest proiect de lege.* MAIOR.; **5.** emisiune de radio sau de televiziune (cu oră fixă de difuzare), care prezintă ştiri şi informaţii de actualitate. [Din fr. ***journal***].

jurnalíer, ~i, jurnalieră, ~e a. (rar) **1.** care ţine de ziar, referitor la ziare; gazetăresc: *mod jurnalier de prezentare;* **2.** cotidian, zilnic: *îndatoriri jurnaliere.* [Din fr. ***journalier***].

jurnalísm n. (rar) **1.** profesiunea de jurnalist; **2.** totalitate a jurnalelor dintr-o ţară, dintr-un oraş etc. [Din fr. ***journalisme***].

jurnalíst, ~şti, jurnalistă, ~e m., f. **1.** ziarist, gazetar: *jurnalistul este un om important în politică.* MAIOR.; **2.** (rar) vînzător de ziare: *se găsea prea aproape de vocea asurzitoare a jurnalistului.* GHEŢIE. [Din fr. ***journaliste***].

jurnalístic, ~ci, jurnalistică, ~ce a. care ţine de presă, referitor la presă; ziaristic: *cîţiva ani mai tîrziu debută în cariera jurnalistică.* CĂL.; (adv.) *autoarea tratează jurnalistic o adevărată dramă.* CĂL. [Din fr. ***journalistique***].

jurnalístică f. ziaristică, gazetărie: *începu să facă jurnalistică.* CĂL. [Din germ. ***Journalistik***].

jurubíţă, jurubiţe f. sul mic de fire textile, formînd o unitate de măsură în filatură. [***Jirebie***[1] + *-iţă*].

juruí[1]**, juruiesc** vb. (înv) **1.** (tr.) a promite, a făgădui în mod solemn: *pune-te apoi pe lîngă ea luntre şi punte şi juruieşte-i cerul şi pămîntul.* CR.; **2.** (refl.) a se devota, a se lega prin jurămînt: *da-i-aş ce m-am juruit.* AL.; *poporul românesc nu s-a juruit motivelor sacrale.* BL.; **3.** (tr.) a făgădui ca soţ sau soţie. [Din magh. ***gyürüzni***].

juruí[2]**, juruiesc** vb. (reg.; tr.) a face să se învîrtească în cerc, de jur împrejur: *viscolul giuruia des foloştină înflorită, ca nişte rotocoale de hîrtie albă.* DELAVR. [***Jur***[1] + *-ui*].

juruínţă, juruinţe f. (înv.) promisiune solemnă, jurămînt: *cu giuruinţă şi măguluri l-au făcut de s-au întors înapoi.* CANT. [***Jurui***[1] + *-inţă*].

juruít, ~ţi, juruită, ~e a. (înv.) **1.** promis, făgăduit: *fiece prunc iaste giuruit lui Dumnezeu.* VARL.; **2.** legat prin jurămînt: *rămîne neclintit în credinţa juruită.* EM. [V. ***jurui***[1]].

just, ~şti, justă, ~e a. (şi adv.) **1.** conform principiilor justiţiei, dreptului; legal, legitim: *sentinţă justă;* **2.** care acţionează şi judecă conform cu dreptatea: *vă ştiu om just.* SAD.; **3.** potrivit, conform raţiunii sau bunului-simţ: *această apreciere nu este nici ea tocmai justă.* BL.; *observaţie justă;* **4.** aşa cum trebuie să fie; potrivit, corespunzător: *dacă se face o clasificare, atunci măcar să fie justă.* IBR.; (adv.) *a acţionat just.* // n. ceea ce este corect, legal, drept: *a discerne justul de injust.* [Din fr. ***juste***, lat. ***justus***].

justéţă f. v. **justeţe**.

justéţe f. **1.** însuşirea de a fi just; adevăr, dreptate: *nu e deplin încredinţat de justeţa argumentării.* CĂL.; **2.** exactitate, precizie: *ideea e de o justeţă desăvîrşită.* CĂL.; *justeţe de expresie;* (şi: (înv.) **justeţă**). [Din fr. ***justesse***].

justificá, justífic vb. **1.** (tr.) a dovedi, a arăta că ceva este drept, just, legitim; **2.** (tr.) a legitima, a îndreptăţi: *nu justificau că-şi pot procura locuinţa şi întreţinerea.* EM.; *scopul nu justifică mijloacele;* (refl. pas.) *metoda se justifică doar ulterior prin însăşi punerea ei în exerciţiu.* BL.; **3.** (refl.) a da explicaţii în legătură cu o faptă, cu o atitudine; a se explica: *ne întîmpină un tip de laş care se justifică într-o cuvîntare faceţioasă.* BL.; **4.** (tr.) a dovedi legalitatea întrebuinţării unor sume, unor materiale etc. [Din lat. ***justificare***, fr. ***justifier***].

justificábil, ~i, justificabilă, ~e a. care poate fi justificat: *purtarea lui nu e justificabilă.* [***Justifica*** + *-abil*].

justificáre, justificări f. **1.** acţiunea de a (se) justifica şi rezultatul ei; justificaţie: *nici o scuză, nici o justificare, nici o explicaţie nu ne poate mulţămi.* EM.; **2.** (concr.) probă care serveşte pentru a justifica ceva. [V. ***justifica***].

justificát, ~ţi, justificată, ~e a. dovedit ca just; îndreptăţit, legitim: *a fost căderea ministerului conservator justificată?* MAIOR. [V. ***justifica***].

justificatív, ~i, justificativă, ~e a. care serveşte pentru a justifica ceva: *acest certificat avea să serve ca act justificativ.* EM.; *piese, probe justificative.* [Din fr. ***justificatif***].

justificáţie, justificaţii f. justificare. [Din fr. ***justification***, lat. ***justificatio, -onis***].

justiţiábil, ~i, justiţiabilă, ~e m., f. persoană care apare ca parte într-un proces: *tinerimea aceasta îşi face practica pe spinarea justiţiabililor.* MAIOR. [Din fr. ***justiciable***].

justiţiál, ~i, justiţială, ~e a. care ţine de justiţie, referitor la justiţie. [Din fr. ***justiciel***].

justiţiár, ~i, justiţiară, ~e a. şi m., f. (persoană) care face dreptate, care aplică justiţia; (persoană) care reprezintă justiţia: *nu trebuie să exagerăm interpretarea justiţiară a mitului reîncarnaţiunii.* BL.; *în calitate de justiţiar al familiei, omoară pe Ambrogis.* CĂL. [Din fr. ***justicier***].

justiţiarísm, justiţiarişti m. persoană care reprezintă justiţia, care face parte dintr-un organ de jurisdicţie; (adj.) *magistrat justiţiarist.* [***Justiţiar*** + *-ist*].

justíţie, (rar) **justiţii** f. **1.** dreptate, echitate: *nu încetează o clipă de a avea în vedere adevărul, justiţia şi libertatea.* SAD.; **2.** ansamblul legilor şi instanţelor judecătoreşti dintr-un stat: *dacă există o justiţie perfectă cel continuu rău se pedepseşte.* EM.; **3.** organ de jurisdicţie, instanţă judecătorească: *are de gînd a induce justiţia în eroare prin asistenţa şi manoperele*

sale. EM.; *a se plînge justiției.* [Din lat. ***justitia***, fr. ***justice***].

juvaér n. v. **giuvaier**.

juvắț, juveţe n. laţ la capătul unei funii; arcan; ştreang: *l-au prins în juvăţuri şi-au pornit cu repeziciune în lungul uliţii.* SAD.; **a(-i) pune cuiva juvățul în gît, a)** a prinde pe cineva; **b)** a strîmtora, a strînge cu uşa pe cineva. [Din ucr. ***žyvec***].

juvélnic, juvelnice n. (reg.) **1.** unealtă de pescuit din plasă sau din nuiele, în formă de coş sau de sac; **2.** amenajare pentru a păstra viu, în apă, peştele prins. [Et. nec.].

juvenil, ~i, juvenilă, ~e a. **1.** care ţine de tinereţe; tineresc: *întinde mîna, cede l-ardoarea juvenilă, s-arestă şi aşteaptă.* HEL.; **2.** care ţine de perioada tinereţii, din tinereţe: *nu şi-a mai publicat literatura juvenilă nici un scriitor român.* IBR. [Din fr. ***juvénile***, lat. ***juvenilis***].

juvenilitáte f. caracter juvenil: *această primă fază se caracterizează ... şi prin oarecare juvenilitate ... a sentimentelor.* IBR. [Din fr. ***juvénilité***].

juvéte, juveţi m. **1.** (reg.; iht.) peşte de mărime mijlocie sau mică; **2.** (p. ext.) poreclă dată oltenilor. [Et. nec.].

juxtalineár, ~i, juxtalineară, ~e a. făcut cuvînt cu cuvînt şi cu reproducerea paralelă a textului original: *traducerea juxtalineară a fiecărei abstracţiuni cu o imagine ... devine de nesuferit.* CĂL. [Din fr. ***juxtalinéaire***].

juxtapozíţie, juxtapoziţii f. (rar) juxtapunere. [Din fr. ***juxtaposition***].

juxtapúne, juxtapun vb. **1.** (tr.) a alătura, a pune unul lîngă altul: *concepţia eclectică juxtapune aditiv ... conţinuturi pozitive subiective şi conţinuturi pozitive obiective.* BL.; (refl. recipr.) *logicul şi concretul se juxtapun sau se împletesc.* BL.; **2.** (gram.; refl. şi tr.) a (se) îmbina prin juxtapunere. [Din fr. ***juxtaposer*** (după *pune*)].

juxtapúnere, juxtapuneri f. **1.** faptul de a juxtapune; alăturare, dispunere unul lîngă altul; (rar) juxtapoziţie: *paginile consacrate d-lui Mihail Sadoveanu sînt juxtapunerea unor articole şi dări de seamă scrise în răstimpuri.* IBR.; *cristalele se formează prin juxtapunerea moleculelor analoage*; **2.** (gram.) realizare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare prin alăturarea nemijlocită a elementelor. [V. ***juxtapune***].

juxtapús, ~şi, juxtapusă, ~e a. **1.** alăturat, pus unul lîngă altul: *pentru ce compune încă fragmentar, pentru ce redă viaţa încă în episoade juxtapuse?* IBR.; **2.** (gram.) legat prin juxtapunere: *nume juxtapuse.* [V. ***juxtapune***].

júxtă, juxte f. traducere juxtalineară a textelor greceşti sau latineşti. [Din lat. ***juxta*** „aproape, lîngă"].

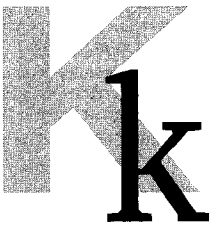

K, k m. invar. **1.** a paisprezecea literă (denumită *ka* sau *kapa*) a alfabetului limbii române: *scrie un „k" pe tablă*; **2.** sunetul notat cu această literă: **a)** consoană oclusivă velară surdă; **b)** consoană oclusivă palatală surdă, cînd este urmată de *e* sau de *i*; **3. K,** (chim.) simbol pentru „kaliu, potasiu"; **4. K,** (fiz.) simbol pentru „kaon"; **5. K,** (fiz.) simbol pentru „kelvin"; **6. K,** (inform.) simbol pentru „kilo$^{2^{4}}$".

kabíli m. pl. populaţie din regiunile muntoase ale Algeriei. [Din fr. *Kabyles*].

kafkián, ~eni, kafkiană, ~ene a. referitor la opera lui Franz Kafka; care aminteşte de opera lui Franz Kafka: *atmosferă kafkiană*. [Din fr. *kafkaïen*].

kaghebé n. organ de stat în fosta Uniune Sovietică, avînd ca sarcină apărarea organizării politice şi sociale a imperiului comunist. [Din pronunţarea iniţialelor: *K(omitet) G(osudarstvennoi) B(ezopasnosti)*].

kaghebíst, ~şti, kaghebistă, ~e m., f. (şi adj.) persoană angajată la kaghebe; colaborator la kaghebe. [*Kaghebe* + *-ist*].

kainít n. mineral compus din sulfat de magneziu şi de potasiu, folosit la fabricarea îngrăşămintelor chimice. [Din fr. *kaïnite*].

kaitén n. torpilă marină, folosită de japonezi, dirijată spre ţintă de un pilot sinucigaş. [Din fr. *kaiten*].

káizer[1], kaizeri m. împărat german. [Din germ. *Kaiser*].

káizer[2] n. piept de porc afumat şi fiert. [Din germ. *Kaiser(fleisch)*].

kakemóno n. pictură japoneză executată în tuş sau în culori de apă, pe rulouri de mătase sau de hîrtie, care se atîrnă pe pereţi. [Din fr. *kakémono*].

kakí a. de culoare galben-cafenie cu nuanţă verzuie; (şi: **kakiu**). [Din fr. *kaki*].

kakíu a. v. **kaki.**

kaiáşnikov n. pistol de luptă semiautomat de fabricaţie rusească, avînd calibrul de 7,62 mm. [Din rus. *Kalaşnikov* n. pr.].

kalipatrón n. cutie de tablă umplută cu bioxid de potasiu şi folosită la regenerarea aerului în mine. [Din germ. *Kalipatron*].

káliu n. (chim.) potasiu. [Din germ. *Kalium*].

kalokagathía n. (livr.) **1.** (filoz.) ideal grecesc al armonizării virtuţilor fizice şi morale; **2.** caracterul şi conduita unui om de o mare probitate. [Din gr. *kalokagathía*].

kamála m. arbore din India ale cărui fructe furnizează o pulbere galbenă-portocalie, folosită ca vermifug şi colorant (*Mallotus philippinensis*). [Din fr. *kamala*].

kamarínskaia f. cîntec şi dans popular rusesc. [Din rus. *kamarinskaia*].

kamikáze n. avion încărcat cu explozivi, folosit de japonezi, care era dirijat de piloţi să se prăbuşească asupra unui obiectiv inamic. // m. pilot sinucigaş care conducea un astfel de avion. [Din fr. *kamikaze*].

kampuchián, ~eni, kampuchiană, ~ene [campuchián] a. care aparţine, care este caracteristic Kampuchiei sau populaţiei ei, referitor la Kampuchia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Kampuchia; cambodgian. [*Kampuchia* n. pr. + *-an*].

kantián, ~eni, kantiană, ~ene a. care aparţine kantianismului, referitor la kantianism. // m. adept al filozofiei lui Kant. [Din fr. *kantien*].

kantianísm n. sistem filozofic, creat de Immanuel Kant, care se orientează în primul rînd spre analiza mijloacelor şi posibilităţilor cunoaşterii lumii. [Din germ. *Kantianismus*].

kantísm n. totalitate a teoriilor filozofice ale lui Kant; kantianism: *nu vrea să recunoască kantismul.* IBR. [Din fr. *kantisme*].

kaón, kaoni m. (fiz.) mezon instabil. [Din fr. *kaon*].

kappa m. a zecea literă din alfabetul grecesc. [Din fr. *kappa*].

karaít, karaiţi m. evreu care respectă interpretarea literală a Vechiului Testament, respingînd interpretarea rabinică. [Din fr. *Karaite*].

karaté şi karáte n. metodă de luptă de origine japoneză, bazată pe mijloace naturale de atac şi de apărare. [Din fr. *karaté*].

karatéka m., f. persoană care practică karate. [Din fr. *karatéka*].

karibú m. specie de ren care trăieşte în Canada (*Rangifer arcticus*). [Din germ. *Karibu,* fr. *karibu*].

karité m. arbore african, din ale cărui seminţe se extrage o substanţă grasă comestibilă, întrebuinţată şi în cosmetică; arborele de unt (*Butyrospermum parkii*). [Din fr. *karité*].

kárling, karlinguri n. (geol.) creastă de munte stîncoasă, ascuţită. [Din germ. *Karling*].

kárma f. (în filozofia brahmanică) noţiune care desemnează renaşterile şi reincarnările succesive ale sufletelor, migraţia lor după moarte şi forţa generatoare şi diriguitoare a lor. [Din engl., fr. *karma*].

karnák n. specie de bumbac egiptean. [Din fr. *karnac*].

kásher a. şi adv (despre alimente, în special despre carne) care este conform prescripţiilor rituale ale iudaismului; (pop.) cuşer. [Din ebr. *kâscher,* engl., fr. *kasher*].

kasídă, kaside f. specie literară arabă de mari dimensiuni. [Din fr. *kasside*].

kasolít n. silicat de plumb şi de uraniu hidratat. [Din fr. *kasolite*].

katakána n. alfabet silabic japonez, folosit pentru cuvintele şi numele proprii străine, care este derivat din scrierea chineză. [Din germ. *Katakana*].

kăva f. **1.** plantă exotică din familia piperaceelor, care creşte în insulele polineziene şi a cărei rădăcină are miros plăcut şi gust acru (*Piper methysticum*); **2.** băutură preparată din rădăcina acestei plante. [Din fr. *kawa, kava*].

kazáh, ~i, kazahă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Kazahstanului sau locuitorilor acestuia, referitor la Kazahstan sau la populaţia lui. // m., f. persoană (originară) din Kazahstan. [Din rus. *kazah*].

kedív, kedivi m. titlu purtat în trecut de viceregii Egiptului; persoană care avea acest titlu: *pe români îi ameninţă cu soarta chedivului din Egipt.* EM.; (scris şi: *chediv*). [Din fr. *khédive*].

kefír-kumis n. (înv.) iaurt preparat după metode turceşti sau tătărăşti şi recomandat în trecut bolnavilor de tuberculoză. [Cuv. turc.].

keloíd, keloide n. (med.) zonă cu ţesut fibros neregulat, format în urma unei tăieturi sau leziuni: *ar fi degeaba, deoarece keloidele se refac.* GHEŢIE. [Din engl. *keloid*].

kélvin m. (fiz.) unitate fundamentală pentru măsurarea temperaturii în sistemul internaţional. [Din engl., fr. *kelvin*].

kendó m. artă marţială japoneză; scrimă cu săbii de bambus. [Din fr. *kendo*].

kenotrón, kenotroane n. tub electronic cu doi electrozi, folosit pentru redresarea curenţilor alternativi de înaltă tensiune. [Din fr. *kénotron*].

kenyán, ~ieni, kenyană, ~iene a. care aparţine Kenyei sau populaţiei ei, referitor la Kenya sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Kenya. [*Kenya* n. pr. + *-ian*].

keramít n. gresie ceramică obţinută prin arderea unui amestec de argilă refractară şi marnă dolomitică, folosită la fabricarea dalelor de pavaj. [Din fr. *kéramite*].

kerosén n. combustibil pe bază de petrol, întrebuinţat la motoarele cu reacţie. [Din engl., it. *kerosene*].

kersantít n. varietate de diorit. [Din fr. *kérsantite*].

kéta n. peşte din Extremul Orient, asemănător cu păstrăvul, din care se obţin icrele de Manciuria (*Oncorhynchus keta*). [Din rus. *keta*].

ketch [checi] n. navă cu vele de mici dimensiuni, cu doi arbori inegali. [Cuv. engl.].

ketchup [chéciăp] n. sos picant preparat din suc de roşii, oţet şi mirodenii. [Cuv. engl.].

kevlár n. material uşor, folosit în aeronautică, foarte rezistent la şoc şi la coroziune. [Et. nec.].

keynesism n. doctrină economică, elaborată de John Maynard Keynes, care recomandă o politică guvernamentală axată pe scăderea şomajului. [*Keynes* n. pr. + *-ism*].

khmer, ~i, khmeră, ~e a. şi m., f. cambodgian. [Din fr. *khmer*].

kibbútz, kibbutzuri [chibúţ] gospodărie agrară în Israel. [Din fr. *kibbutz*, ebr. *quibbutz* „adunare"].

kidnápper, kidnapperi [chidnépăr] m. autor al unui kidnapping; răpitor. [Din engl. *kidnapper*].

kidnápping, kidnappinguri [chidnéping] n. răpire a unei persoane (în special a unui copil) în vederea obţinerii unei recompense în schimbul eliberării ei. [Din engl. *kidnapping*].

kiéf n. repaos absolut (la orientali): *presupusa imposibilitate asiată printre lacuri placide şi plante exotice, kieful l-au încîntat ... pe Alecsandri.* CĂL. [Din fr. *kief*].

kieserit [chizerít] n. sulfat natural hidratat de magneziu, utilizat la prepararea sării amare. [Din germ. *Kieserit*, fr. *kiesérite*].

kieveán, ~eni, kieveană, ~ene a. care ţine de Kiev sau de locuitorii lui, referitor la oraşul Kiev sau la locuitorii acestuia: *Rusia kieveană.* [*Kiev* n. pr. + *-ean*].

kil, kile n. (pop. şi fam.) kilogram: *un kil de brînză şi cîteva felii de şuncă.* GHEŢIE; (scris şi: *chil*); (şi: **kilă** (scris şi: *chilă*)). [Din fr. *kil*].

kílă f. v. kil.

killer, killeri [chílăr] m. ucigaş (plătit). [Din engl. *killer*].

kiln n. cuptor simplu cu cuvă verticală pentru calcinare. [Din germ. *Kiln*, engl. *kiln*].

kilo-[1] element de compunere cu sensul „o mie", „de o mie de ori". [Din fr. *kilo-*].

kilo[2] m. **1.** (rar) kilogram; **2.** (inform.) unitate de măsură a cantităţii de informaţie. [Din fr. *kilo*].

kiloampér, kiloamperi m. (fiz.) unitate de măsură a intensităţii curentului electric, egală cu 1.000 de amperi. [Din fr. *kiloampère*].

kilocaloríe, kilocalorii f. unitate de măsură a energiei termice, egală cu 1 000 de calorii. [Din fr. *kilocalorie*].

kilocíclu, kilocicli m. unitate de măsură a frecvenţei egală cu 1 000 de cicli; kilohertz. [Din fr. *kilocycle*].

kilográm, kilograme (prescurtat kg) n. **1.** unitate de măsură pentru greutate egală cu 1 000 de grame: *avea un început de astm şi destule kilograme peste ceva ce îi recomandase medicul.* GHEŢIE; **kilogram-forţă**, unitate de măsură a forţei, egală cu greutatea unui corp cu masa de un kilogram; **2.** (impropriu) litru; (scris şi: *chilogram*). [Din fr. *kilogramme*].

kilogrammétru, kilogrammetri m. (fiz.) unitate de măsură pentru lucrul mecanic, egală cu lucrul mecanic necesar pentru ridicarea unei greutăţi de un kilogram la înălţimea de un metru: *o muncă de 75 kilogrammetri într-o secundă.* EM. [Din fr. *kilogrammètre*].

kilohertz, kilohertzi [kilohérţ] m. unitate de măsură pentru frecvenţă, egală cu 1 000 de hertzi. [Din fr. *kilohertz*].

kilojoule, kilojouli [kilojúl] m. unitate de măsură a lucrului mecanic egală cu 1 000 de jouli. [Din fr. *kilojoule*].

kilolítru, kilolitri m. unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 1 000 de litri. [Din fr. *kilolitre*].

kilometrá, kilometrez vb. (tr.) a marca cu borne kilometrice distanţele de-a lungul unei căi de comunicaţie. [Din fr. *kilométrer*].

kilometráj, kilometraje n. **1.** distanţa în kilometri între două puncte ale unei căi de comunicaţie; **2.** distanţă parcursă de un vehicul într-un anumit timp; **3.** instrument de măsură montat la unele vehicule pentru a înregistra distanţele parcurse de vehicul (şi viteza de deplasare). [Din fr. *kilométrage*].

kilometráre, kilometrări f. acţiunea de a kilometra şi rezultatul ei. [V. *kilometra*].

kilométric, ~ci, kilometrică, ~ce a. **1.** care indică kilometri; referitor la kilometru, de kilometru; **2.** (fig.) foarte lung, interminabil: *discurs kilometric.* [Din fr. *kilométrique*].

kilométru, kilometri (prescurtat km) m. 1. unitate de măsură pentru lungime, egală cu 1 000 de metri: *o mică gară fără importanţă, situată la şase kilometri de oraş.* GHEŢIE; (fig.) *zidul înconjoară grădina cu tăcerea kilometrilor.* BAC.; **2.** (rar) lungime, distanţă de mărimea acestei unităţi: *aceşti stîlpi de piatră indică kilometrii.* IBR.; (scris şi: *chilometru*). [Din fr. *kilomètre*].

kiloohm, kiloohmi [kiloóm] m. unitate de măsură a rezistenţei electrice egală cu 1 000 de ohmi. [Din germ. *Kiloohm*].

kilotónă, kilotone f. (fiz.) unitate de măsură pentru greutate, egală cu 1 000 de tone. [Din fr. *kilotonne*].

kilovólt, kilovolţi m. unitate de măsură a tensiunii electrice, egală cu 1 000 de volţi. [Din fr. *kilovolt*].

kilowátt, kilowaţi m. unitate de măsură a puterii, egală cu 1 000 de waţi: *ieftini deci curentul cu cincizeci de bani kilowatul.* GHEŢIE; **kilowatt-oră**, unitate de măsură a energiei, egală cu energia produsă într-o oră de o sursă cu puterea de un kilowatt. [Din fr. *kilowatt*].

kilt m. fustă scurtă şi plisată din stofă cadrilată, care face parte din costumul naţional al scoţienilor. [Din engl. *kilt*].

kimberlít n. rocă din coşurile vulcanice în masa căreia se găsesc uneori cristale de diamant. [Din fr. *kimberlite*].

kinescóp, kinescoape n. (tub kinescop) tub catodic folosit pentru reproducerea imaginilor în televiziune. [Din fr. *kinescope*, germ. *Kinescop*].

king m. vechi instrument muzical chinezesc, alcătuit din mai multe pietre, care sînt lovite cu un beţişor. [Din engl., fr. *king*].

kinkajú m. mamifer arboricol nocturn, cu coada prehensibilă, care trăieşte în America de Sud (*Potos flavus*). [Din engl., fr. *kinkajou*].

kinorámă, kinorame f. procedeu de filmare şi de proiecţie pentru ecran panoramic. [Din germ. *Kinorama*].

kippa f. acoperitoare a creştetului capului, purtată de evreii credincioşi. [Din fr. *kippa*].

kips n. piele de zebu. [Din engl. *kips*, germ. *Kips*].

kirghíz, ~i, kirghiză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Kirghizstanului sau populaţiei lui, referitor la Kirghizstan sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Kirghizstan. [Din fr. *Kirghize*].

kirsch [kirş] n. rachiu de cireşe fermentate. [Din germ. *Kirsch*].

kiselgúr n. rocă sedimentară silicioasă, formată prin depunerea unor alge monocelulare. [Din germ. *Kieselgur*].

kíşdedov n. (înv.) şcoală specială instituită în trecut în Transilvania pentru maghiarizarea copiilor de români. [Cuv. magh.].

kişmíş n. soi de viţă de vie, originar din Asia, cu boabe alungite şi fără seminţe, din care se fac stafide. [Din rus. *kišmiš*].

kit, kituri n. obiect care se vinde desfăcut în părţile componente, fiind îmbinat (după o schemă de asamblare) de cumpărător. [Din engl. *kit*].

kithára f. (la vechii greci) instrument muzical cu coarde, asemănător lirei. [Din germ. *Kithara*, gr. *kithara*].

kitsch [chíci] n. **1.** pseudoartă; **2.** reproducere a unei opere artistice; **3.** obiect de proastă calitate, fără valoare. [Din germ. *Kitsch*].

kitschizáre, kitschizări [chicizáre] f. (rar) falsificare, denaturare a artei. [*Kitsch* + *-izare*].

kíwi f. **1.** pasăre nocturnă în Noua Zeelandă, de mărimea unei găini, cu aripile atrofiate (*Apteryx australis*); **2.** fruct al unei plante tropicale, de culoare verde acoperit cu peri, cu miezul zemos şi acrişor. [Din fr. *kiwi*, germ. *Kiwi*].

knessét n. parlament unicameral al statului Israel. [Din engl. *Knesset*].

know-how [nău-háu] n. ansamblul informaţiilor care privesc un nou proces tehnologic şi modul de exploatare al unor utilaje noi. [Cuv. engl.].

kobóld m. (mit.) spiriduş, demon familial, care păzeşte zăcămintele de metale preţioase. [Din germ. *Kobold*, fr. *kobold*].

koiné f. (lingv.) variantă lingvistică ce serveşte comunicării între vorbitori de dialecte şi graiuri diferite. [Din gr., fr. *koiné*].

kraft n. hîrtie rezistentă, întrebuinţată la ambalaje, izolări etc. [Din germ. *Kraft*].

kráken m. monstru fabulos din legendele scandinave. [Din fr. *kraken*].

krill m. crustaceu marin care trăieşte în bancuri şi cu care se hrănesc cetaceele cu faloane (*Euphausia superba* şi *Meganyctiphanes norvegica*). [Din fr. *Krill*].

kriptón n. element chimic din familia gazelor rare, folosit la umplerea becurilor cu incandescenţă. [Din fr. *krypton*].

kronprinz [crónprinţ] m. titlu purtat de moştenitorul tronului în vechile imperii german şi austriac; persoană care purta acest titlu. [Din germ. *Kronprinz*].

kung fu n. artă marţială chineză, înrudită cu karate, practicată fără arme. [Din fr. *kung-fu*].

kurd, ~zi, kurdă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic unui popor ce trăieşte în Turcia, Iran, Irak, Siria, Afganistan, Pakistan şi alte ţări. // f. limbă vorbită de acest popor. // m., f. persoană aparţinînd acestui popor: *d-l Kilian ... este kurd sau tătar.* CĂL. [Din fr. *kurde*].

kuweitián, ~eni, kuweitiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Kuweitului sau locuitorilor acestuia, referitor la Kuweit sau la populaţia lui. // m., f. persoană (originară) din Kuweit. [Din fr. *koweïtien*].

kýrie eleison n. formulă introductivă pentru unele rugăciuni cîntate; (p. ext.) *kyrie eleison! c-am scăpat!* AL. [Cuv. gr.].

L

L, l m. invar. **1.** a cincisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul (consoană sonantă lichidă laterală dentală) notat cu această literă; **în L,** în forma literei L: *clădire în L;* **2. l,** simbol pentru litru: *rezervor de 40 l;* **3. L,** cifră romană cu valoarea 50.

la[1] prep. indică: **1.** destinaţia deplasării: *merge la magazin să cumpere ceva;* **2.** direcţia deplasării; către, spre: *nu pute oastea turcească să să pogoare la vale.* NEC.; *la dreapta, la stînga, -nainte.* GOGA; **ce (mai) la deal la vale,** v. **deal**; **3.** apropierea de un reper; limita deplasării; pînă la: *merge la o uşă tăinuită şi o deschide.* NEGR.; *la steaua care-a răsărit e-o cale-atît de lungă!* EM.; **a veni la uşa** (sau **la pragul**) **cuiva** sau **a-i veni cuiva la uşă,** v. **veni**; **4.** situarea, aşezarea pe o suprafaţă; pe: *trece înot dincolo la cela mal.* CR.; **5.** (urmat de pron. pers. sau de nume proprii) spaţiul ca posesie a cuiva: *vino să mănînci la mine.* GHICA; **la noi,** în ţara, în regiunea etc. noastră: *au venit mulţi turişti la noi;* (urmat de nume etnice); spaţiul ca teritoriu locuit, stăpînit de un popor: *a fugit la turci;* **6.** integrarea într-un mediu (natural, social etc.) specific: *tot românul trăieşte bine, la ţară şi la oraş.* GHICA; *mă duse la umbra unui nuc.* CAR.; *pleca ... la munte.* M.CAR.; **7.** obiectivul, finalitatea, scopul: *merseră prunce tinere la fragi.* B.-DEL.; *au ieşit la promenadă.* EM.; *înjugă boii să pornească la plug.* REBR.; **la ce (bun)?,** în ce scop?, de ce?: *la ce am venit noi oare aici?* FIL.; **8.** destinatarul unui gest, al unei activităţi dirijate: *gîndesc la tine, că-mi eşti povaţă.* DOS.; *se rînjea la mine cîteodată.* CR.; **9.** destinatarul unei adversităţi, al unei potrivnicii; asupra, împotriva, contra: *flăcăii s-au năpustit la el.* REBR.; **corp la corp,** v. **corp**; **piept la piept,** v. **piept**; **10.** stimulul unei reacţii: *la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru.* CAR.; *nu-ţi răspund la ocara pe care mi-ai spus-o.* PETR.; **11.** (cu verbe incoative) numele acţiunii: *s-au pus apoi la taifas.* SAD.; **a o lua la fugă,** v. **lua**; **a o lua** (sau **a o rupe, a o şterge**) **la sănătoasa,** v. **sănătos**; **12.** obiectul opoziţiei: *se împotrivea la orice măsuri armate.* GHICA; *preferă răul la bine.* BĂLC.; **13.** obiectul conformităţii: *nu vă mai potriviţi la vorbele unui beţiv!* AL.; *sînt departe de a corespunde la aşteptări.* EM.; **14.** limita extremă a unei deveniri: *omul să rădică la vrednicia sa cea deplină.* B.-DEL.; *a ajuns la epuizare;* **15.** excesul unei stări: *o iubeşte la nebunie;* **16.** actualizarea unei stări, a unei manifestări anterioare: *Moromeţii ... reveniră iarăşi la starea lor dinainte.* PR.; **17.** schimbarea unei dispoziţii sufleteşti: *trecea de la rîs la plînsul brusc şi înapoi.* ARG.; **18.** rezultatul diminuării, al selecţiei, al limitării: *să vezi marile aspiraţii că-s reduse la nimic.* EM.; *mă mărginesc ... la cîteva consideraţiuni.* CAR.; **19.** (înv. şi pop.) beneficiarul unor bunuri, al unor avantaje, al unor servicii etc.: *au făcut milostenie la săraci şi la robi şi la besereci.* VARL.; *la calic slujeşti, calic rămîi.* CR.; *să dai la altul această slujbă.* ISP; (urmat de nume la pl., determinate cantitativ) *s-au dat cărţi la trei premianţi;* **20.** destinatarul unui mesaj: *se roagă la zînă.* B.-DEL.; *le urez la amîndoi grabnică însănătoşire.* CAR.; **21.** situarea, plasarea, existenţa, într-un spaţiu determinat: *e în provincie, ... la moşie.* CAR.; *m-am născut la Iaşi;* **22.** vecinătatea cu un reper; lîngă, în dreptul: *toată ziua la fereastră suspinînd.* EM.; **umăr la umăr,** v. **umăr**; **cot la cot,** v. **cot**; **23.** suprafaţa de contact; suportul unui corp (căzut): *îl trîntește la pămînt.* GHICA; **24.** localizarea într-o parte definită a unui obiect: *calendare cu poveşti la sfîrşit.* NEGR.; **la mijloc,** v. **mijloc**; **la o parte,** v. **parte**; **25.** limita dimensiunii maxime prin raportare la un reper îndepărtat; pînă la: *părul i-ajunge la călcîie.* EM.; **cu burta la gură,** gravidă; **26.** localizarea unei caracteristici vestimentare: *pantalonii erau strînşi jos, la gleznă.* CĂL.; *haină ruptă la subţiori;* **27.** poziţia; orientarea faţă de un reper: *se culcă pe pat, cu faţa la părete.* CR.; *în faţă, cu ferestrele la stradă, e salonul.* VLAH.; **28.** distanţa: *a trăsnit la o sută de paşi.* NEGR.; **la o aruncătură** (sau **zvîrlitură**) **de băţ,** v. **băţ**; **29.** aşezarea, plasarea pe o suprafaţă; pe: *voi sta... la ţărmul mării.* SAD.; **30.** localizarea unei afecţiuni, a unei vătămări, a unei suferinţe a corpului: *sameni a avea rău la rinichi.* CR.; *tata s-a tras la faţă.* DELAVR.; *pusese să-l bată la tălpi.* PETR.; **31.** încadrarea într-un spaţiu (închis): *nu mai ştia ce are la casa lui.* CR.; **32.** (urmat de pron. pers. sau de nume proprii) locul ca proprietate: *rămîi la mine în astă-noapte.* CR.; **33.** încadrarea într-un loc destinat unei activităţi specifice: *la şcoala publică se învaţă numai greceşte.* NEGR.; **34.** locul consemnării unui fapt, sursa informaţiei, autorul lucrării: *am citit la Erodot.* B.-DEL.; *asemenea tîmplări sînt şi la Biblie.* B.-DEL.; *la carte nu scrie.* SAD.; **ca la carte,** v. **carte**; **35.** modul, maniera: *să vorbim ceva la secret.* ST.; **la pas,** v. **pas**; **la rece,** v. **rece**; **la vedere,** v. **vedere**; **36.** instrumentul acţiunii; mijlocul de realizare a acţiunii: *iubita cîntă la clavir.* BAC.; *ne-am încălzit la sobă*; **37.** încadrarea într-o unitate de timp: **a)** într-o anumită zi sau moment al zilei: *s-au suit pe scaunul domniei la 6 octobre.* GHICA; *urmau să se întîlnească la cinci.* CĂL.; **b)** (înv.) într-o anumită lună sau într-un an anume: *la anul 7241... au fost nunta.* NEC.; **38.** ocazia, prilejul acţiunii; simultaneitatea unor acţiuni: *la plecare, mama Ilinca l-a sărutat.* VLAH.; **39.** momentul oportun; în caz de...: *să le întrebuinţeze la necesitate.* FIL.; **40.** periodicitatea: *tot la două-trei săptămîni, jupîneasa Malca venea la Neamţ.* CR.; *la două zile o dată.* CĂL.; **41.** vîrsta; etape ale vieţii: *toată lumea e sinceră la douăzeci de ani.* PETR.; *la tinereţe; la bătrîneţe*; **42.** momentul viitor; **la noapte,** în timpul nopţii viitoare; **la ziuă,** cînd se face ziuă; **la vară** (sau **toamnă, iarnă, primăvară**), cînd va veni vara (toamna, iarna, primăvara) viitoare, în timpul verii (toamnei, iernii, primăverii) viitoare: *ba s-a înşura la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară.* CR.; **la anul** sau (pop.) **în alt an,** în cursul anului viitor; **la mulţi ani!,** urare cu prilejul unei aniversării, al Anului Nou etc.; **43.** momentul posterior faţă de un moment trecut; după, peste: *la trei zile după nuntă a murit*; **44.** distanţa raportată la timpul necesar parcurgerii ei: *la patru ore de Anakria.* GHICA.; **45.** cauza, motivul: *la blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă.* EM.; *teaca sabiei încovoiate sclipea la soarele verii.* SAD.; **46.** relaţia; referirea; în privinţa ...: *de trup eşti mărunţel..., dar la fire eşti mare.* CR.; **referitor la...,** v. **referitor**; **privitor la...,** v. **privitor**; **cu privire la...,** v. **privire**; **47.** posesia, apartenenţa: **a)** posesorul locului, locatarul: *dăm busta în casă la babă.* CR.; **b)** (reg.) proprietarul obiectului: *la care om e calu ăsta?* POP.; **c)** rudenia, neamul etc.: *o fată singură la părinţi.* ISP.; *m-a făcut maica-ntre brazi, ibovnică la doi fraţi.* POP.// (cu valoare de pron. nehot.; cu o intonaţie specială) cantitate, număr mare: *un om care schimba la femei.* NEGR.; *şi mănîncă fata la plăcinte, şi mănîncă, hăt bine.* CR.; // adv. aproximaţia; cam, aproape: *erau la opt mii de voinici.* ISP; *erau acum ca la douăzeci de inşi.* PETR. [Lat. *illac*].

la[2] m. invar. **1.** a şasea treaptă din gama do major; sunetul corespunzător (după care, de obicei, se acordează instrumentele şi se dă tonul); nota corespunzătoare: *concert în la bemol, major sau minor;* **2.** coarda sau clapa unui instrument muzical, care redă acest sunet: *s-a dezacordat la-ul.* [Din it., fr. *la*].

la[3], **lau** vb. **1.** (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) spăla, a (se) îmbăia; a (se) scălda: *dede ... fetei să beie, apoi fruntea şi mîinile să-şi leie.* B.-DEL.; *dimineaţa mă sculai, mă lăui, mă pieptănai.* POP; **2.** (fig.; înv.; tr.) a purifica: *mă lă de fărălegile meale.* COR.; **3.** (înv. şi reg.; tr.) a uda, a umezi, a stropi; a muia: *lau în*

toate nopți stratul mieu, cu lacrîmele meale așternutul mieu ud. COR.; **4.** (pop.; tr. și refl.) a (se) spăla pe cap: *Monica își usca părul la soare; se lăuse.* TEODOR.; *nu e bine să se laie fetele, că nu le mai cresc coadele.* POP; **5.** (reg.; tr.) a spăla rufe; a clăti: *două zile spălase ... rufele murdare; azi avea de gînd să le laie.* REBR.; *să viu să-ți lau cămașa.* POP; **6.** (reg.; tr. și refl.) a(-și) unge părul cu o substanță grasă pentru a-i da strălucire; **7.** (reg.; tr. și refl.) a (se) pieptăna (după spălarea părului): *Ileana pe cap se la, pe fereastră se uita.* POP // (compus; pop.) **lă-mă-mamă** m. om prost, nătîng: *măritată de curînd după un văduoi bătrîn ș-un „lă-mă-mamă".* CR.; (și: (reg.) **lăua**, **lăia**). [Lat. ***lavare***].

lab[1] n. (biol.) labferment. [Din fr. ***lab***, germ. ***Lab***].

lab[2]**, laburi** n. (reg.) **1.** postată care poate fi lucrată într-o singură zi; **2.** porțiune dintr-un gard cuprinsă între doi stîlpi; **3.** jgheab acoperit cu mușchi sau cu iarbă. [Din magh. ***láb***].

labagíu, labagii m. (arg.) **1.** onanist; **2.** (fig.) om de nimic, neputincios; lepădătură: *nu te poți bizui pe labagiii ăia.* [***Labă*** + *-agiu*].

labán, labani m. specie de chefal cu spatele cenușiu-albăstrui, cu capul mare; chefal mare, balaban (*Mugil cephalus*). [Din rus. ***loban***].

lábarum n. stindard imperial roman purpuriu, pe care Constantin cel Mare a dispus să se aplice crucea și monograma lui Isus Hristos: *labarum vechi al luptei, simbol al biruinței, prin care-a nvins barbarii creștinul Constantin.* ALEX.; (accent. și: ***labárum***). [Din lat., fr. ***labarum***].

lăbă, labe f. **1.** partea piciorului de la gleznă în jos, care servește omului și unor patrupede la mers; partea piciorului pe care calcă păsările (palmipede): *Maitreyi își retrase brusc piciorul ... și-l trecu peste laba lui Khokha.* EL.; *cînele ... își băga laba-n gură, scheuna.* SOR.; (compuse) **laba-mîței a)** ciupercă comestibilă de culoare albă, cu tulpina ramificată, care crește prin pădurile de brad (*Ramaria coralloides*); **b)** (bot.) creasta-cocoșului (*Clavaria flava*); **c)** (bot.) drobușor (*Isatis tinctoria*); **d)** (bot.; reg.) parpian (*Antennaria dioica*); **laba-ursului a)** (și **laba lupului**; bot.) piedicuță (*Lycopodium clavatum*); **b)** (bot.) brînca-ursului (*Heracleum sphondylium*); **c)** (bot.) crucea-pămîntului (*Heradeum sphondylium* și *sibiricum*); **d)** (bot.) piciorul-caprei (*Aegopodium podagraria*); **laba-gîștei, a)** (bot.; reg.) lobodă (*Chenopodium album*); **b)** (bot.; reg.) antonică (*Chaerophillum aromaticum*); **c)** (bot.) granat (*Chrysanthemum parthenim*); **d)** (bot.; reg.) calcea-calului (*Caltha palustris*); **e)** mică plantă erbacee cu flori roșii-purpurii (*Geranium dissectum*); **f)** (și **labă-de-gîscă**) ridurile din jurul ochilor: *o anumită fixitate a privirii cu vagi labe-de-gîscă la colțul ochilor trădau pe omul căsătorit.* PR.; **g)** scris neglijent, dezordonat, ilizibil: *scriu la tine, vai de mine, gîndul mustei, laba-gîștei.* POP; **h)** model la ouăle încondeiate; **labă de gîscă**, nod alcătuit prin legarea mai multor părîme: *de acest inel e legat în labă de gîscă o părîmă sau un cablu de oțel.* TUD.; **labă de pisică,** ondulații mici pe suprafața mării, semn că se pornește vîntul; **2.** (p. ext.) picior al unor animale, insecte: *un greier... ridicat în două labe, s-a-nchinat.* EM.; *iepurii... stau în două labe.* COȘB.; **cu botul pe labe,** culcat cu botul pe picioarele de dinainte: *cînele dormea cu botul pe labe;* **a pune pe cineva cu botul pe labe,** v. **bot.; în patru labe,** de-a bușilea, pe brînci: *pescaru ... se duce în largul grindului, în patru labe.* SAD.; **3.** urmă lăsată de talpă: *în tot satul se vedeau labe de urs;* **4.** (fam.; depr.) palmă; (p. ext.) mînă: *nenea Niță acopere cu laba mărunțișul.* CAR.; **a pune laba pe cineva,** a înhăța, a apuca, a prinde pe cineva: *măi, să pun laba pe voi!* SAD.; **a pune laba pe ceva,** a-și însuși, a acapara ceva: *nepotul a pus laba pe toată moștenirea;* **a-i încăpea** (sau **a-i cădea, a-i pica) în labă,** v. **încăpea; a bate laba cu cineva,** a bate palma cu cineva: *bate laba aici... și ai să bem aldămașul.* PETR.; (arg.) **a face labă** sau **a o lua la labă,** a se masturba. **5.** (fam.) lovitură dată cuiva cu palma: *se trezi cu o labă peste ochi;* **a da cuiva o labă,** a pălmui: *îmi pare rău că nu m-am sculat să-i dau o labă după ceafă.* PR.; **6.** (p. anal.; de obicei la pl.) fiecare dintre cele două piese de cauciuc ale echipamentului de scafandru, care se fixează de picioare; **7.** (reg.) nume dat unor (părți de) obiecte, dispozitive etc. care prind sau sprijină ceva. [Din magh. ***láb*** „picior"].

lábdă, labde f. (reg.) minge: *pentru-o fată cît o labdă, stau feciorii să se bată.* POP; **de-a lapta,** numele unui joc cu mingea, asemănător cu oina; (și: **laptă**). [Din magh. ***labda, lapta***].

labél n. v. labelă.

labélă, labele f. (bot.) petală superioară a corolei orhideelor. (și: **label, labelum**). [Din fr. ***labelle,*** lat. ***labellum***].

labélum n. v. labelă.

labferméntt, labfermenți m. enzimă a sucului gastric al rumegătoarelor tinere, care coagulează cazeina din lapte; lab[1], lactoferment, chimază, cheag. [Din germ. ***Labferment,*** fr. ***labferment***].

labiál, ~i, labială, ~e a. 1. (anat.) care ține de buze, referitor la buze: *mușchi labial;* **2.** (și f.) (sunet) care se articulează în principal cu buzele (ex.: o, u; b, f, m, p, v): *labialele nu se palatalizează pretutindeni;* (adv.) *b se articulează labial;* **3.** care se produce cu participarea buzelor: *articulație labială;* **4.** propriu sunetelor articulate cu participarea buzelor: *caracterul labial al ocluzivei nazale m.* [Din fr. ***labial***].

labialitáte f. (fon.) caracter distinctiv al sunetelor labiale. [***Labial*** + *-itate*].

labializá, labializez vb. 1. (tr.) a articula un sunet rotunjind buzele ca pentru pronunțarea unui *o* sau *u*; a da unui sunet caracter labial; **2.** (refl.) a se transforma într-un sunet labial: *e s-a prefăcut în o, labializîndu-se.* [Din fr. ***labialiser***].

labializáre, labializări f. faptul de a (se) labializa; modificare fonetică prin care un sunet devine labial: *labializarea lui a.* [V. ***labializa;*** cf. fr. ***labialisation***].

labializát, ~ți, labializată, ~e a. (fon.) care a devenit labial: *sunete labializate.* [V. ***labializa***].

labializatór, ~i, labializatoáre a. (fon.) care labializează. [***Labializa*** + *-tor*].

labiát, ~ți, labiată, ~e a. **1.** (despre corolă, caliciu) care are doi lobi (inegali) în formă de buze; **2.** (despre flori) care are corolă și caliciu cu doi lobi inegali, în formă de buze; **3.** (despre plante) care are asemenea flori. // f. (la pl.) familie de plante dicolitedonate, cu tulpina în patru muchii, cu frunze opuse, cu flori în inflorescențe compuse (avînd corola și caliciul cu doi lobi inegali, în formă de buze), bogate în uleiuri eterice; (și la sg.) plantă din această familie (ex.: cimbrișor, levănțică, mentă, urzică-moartă, busuioc); lamiacee. [Din fr. ***labié,*** lat. ***labiatae,*** germ. ***Labiaten***].

lábie, labii f. **1.** formație caracteristică florii unor plante superioare, cu petalele dispuse în doi lobi sub forma unor buze; labium; **2.** (anat.) fiecare dintre cele două perechi de repliuri cutanate de la nivelul vulvei (labii mari și labii mici); buză, buzișoară, nimfă: *piele albă ca smîntîna ..., pînă și pe fese, pînă și pe labii cu pistrui.* CĂRT. [Din germ. ***Labia,*** lat. ***labia*** (pl. lui *labium*)].

labíl, ~i, labilă, ~e a. **1.** care își schimbă repede și des starea de spirit; care se schimbă ușor; nestatornic, schimbător; capricios, neserios: *sufletul îi e pasionat și stările labile.* CĂL.; *individ labil;* **2.** (despre compuși chimici) care se descompun ușor; puțin stabili; **3.** (despre sisteme fizice) care se află într-o stare de echilibru instabil. [Din fr. ***labile,*** lat. ***labilis***].

labilitáte f. **1.** însușirea de a fi labil; atitudine, comportare schimbătoare, nestatornică: *labilități sale sufletești i se adaugă o înclinare excesivă de a problematiza.* BL.; **2.** (fiz.; chim.) instabilitate; **3.** proprietate a materiei vii de a reacționa la stimuli și de a se adapta la mediu; mobilitate funcțională. [Din fr. ***labilité,*** germ. ***Labilität***].

labio- element de compunere cu sensul „(referitor la) buze"; „cu buzele". [Din fr. ***labio-,*** lat. ***labium***].

labiodentál, ~i, labiodentală, ~e a. și f. (consoană) care se articulează prin atingerea buzei inferioare de dinții incisivi superiori (ex. f și u). [Din fr. ***labiodentale***].

labiodonție f. (anat.) raport de ocluzie în care dinții incisivi frontali de pe arcada superioară se întîlnesc pe marginea incisivă cu cei de pe arcada inferioară. [Din fr. ***labiodontie***].

labiolectúră f. percepere a vorbirii după mișcarea buzelor vorbitorului. [***Labio-*** + ***lectura***].

labiovelár, ~i, labiovelară, ~e a. și f. (consoană) care se articulează concomitent prin rotunjirea buzelor și atingerea limbii de vălul palatului (ex. *qu din aqua*]. [Din fr. ***labiovélaire***].

labirínt, labirinturi n. **1.** (mit.) edificiu din Creta atribuit lui Dedal, cu numeroase încăperi și coridoare dispuse astfel încît ieșirea era de negăsit; dedal: *intră în labirint și omorî pe minotaur.* FIL.; *trebuie să gîndesc, așa cum cel aruncat în labirint trebuie să caute o ieșire.* CĂRT.; **2.** (p. ext.) construcție complicată prin numărul mare al compartimentelor și prin dispunerea lor: *nemărginitul labirint de compartimente, magazii, coridoare.* TUD.; **3.** rețea complicată de drumuri, de canale întortocheate: *Lazaro, deși vîslea cu putere, nu-i mai putu găsi urma în labirintul micilor canale ce se încrucișează în toate părțile.* I.NEGR.; *m-am refugiat în cea mai ascunsă zonă din labirintul de străzi al vechiului cartier.* GHEȚIE; **4.** parc străbătut de numeroase și întortocheate alei înguste, mărginite de arbuști, prin care te poți rătăci ușor: *la castelul crăiesc ... distinge într-o fugă cîteva capodopere picturale, semnalînd labirintul și orangeria.* CĂL.; **5.** desiș: *a codrului tenebră poetic labirint.* EM.; *pereți mari de stîncă se ridicau vineți, întrerupînd labirintul pădurilor.* CĂL.; **6.** joc de răbdare și perspicacitate cu un cub compartimentat în 64 de cămăruțe străbătute de o bilă metalică; **7.** (fig.) situație complicată rezultînd dintr-o aglomerare dezordonată de elemente; problemă dificilă, complexă, confuză: *neprietinul în lavirintul neștiinței s-au încuiat.* CANT.; *printre cei dintîi gînditori, cari găsesc o ieșire din labirintul hegelian, amintim pe Ludwing Feuerbach.* BL.; *intrăm în marele labirint al problemei răului.* PLEȘU; **8.** (anat.) totalitatea cavităților sinuoase care alcătuiesc urechea internă; **9.** (tehn.) dispozitiv cu camere și compartimente foarte înguste folosit în diverse instalații, care obligă un fluid să parcurgă un traseu foarte lung, pentru a-i micșora astfel viteza; **10.** sistem de garduri împletite amplasate în râuri pentru a conduce peștii în capcane; (și: (înv.) **lavirint**). [Din lat. ***labyrinthus,*** gr. ***lavírinthos,*** fr. ***labyrinthe***].

labirintectomíe f. excizie chirurgicală a labirintului urechii. [Din fr. ***labyrinthectomie***].

labiríntic, ~ci, labirintică, ~ce a. **1.** care aparține labirintului, referitor la labirint, ca un labirint; întortocheat, greu accesibil: *se ascundea în tufișele labirintice grădini.* EM.; *într-o suburbie vastă și labirintică ... strada e intruvabilă.* CĂL.; **2.** (fig.) complicat, încîlcit; confuz: *subtile și labirintice analize psihologice.* BL.; *Gina ... îmi povestea visele ei labirintice.* CĂRT.; **3.** care aparține urechii interne, referitor la urechea internă. [Din fr. ***labyrinthique***].

labirintifórm, ~i, labirintiformă, ~e a. în formă de labirint, ca un labirint; cu benzi sinuoase, neregulate și încîlcite. [Din fr. ***labyrinthiforme***].

labirintísm n. (rar) situație sau stare complicată, confuză: *desele schimbări de domnii ... ar face un labirintism în cugetul cetitorului, de nu i-ar mai putea da de rost.* C.GANE. [***Labirint*** + *-ism*].

labirintíta f. inflamație cronică a labirintului urechii. [Din fr. ***labyrinthite***].

labirintodónt, labirintodonți m. (la pl.) grup de amfibieni fosili din triasic, ai căror dinți au încrețituri sinuoase; (și la sg.) animal din acest grup. [Din fr. ***labyrinthodonte***].

labirintotomíe f. operație chirurgicală de perforare a labirintului urechii. [Din fr. ***labyrinthotomie***].

lăbiu n. v. labium.

lábium n. **1.** buza inferioară a insectelor și a unor miriapode; **2.** (bot.) labie. (și: **labiu**). [Din fr., lat. ***labium,*** germ. ***Labium***].

laboáre f. (latinism înv.) muncă (grea): *ogor ingrat! vană laboare!* CAR. [Din lat. ***labor, -oris***].

37355 intrări • 34242 articole

laboránt, ~ţi, laborantă, ~e m., f. persoană cu pregătire medie, care efectuează operaţii auxiliare într-un laborator: *tinere laborante îi luară sînge.* PR. [Din germ. ***Laborant***].

laboratór, laboratoare n. **1.** local special amenajat şi echipat cu instalaţii şi aparate pentru efectuarea unor cercetări ştiinţifice, analize biologice, încercări industriale sau pentru prepararea unor produse (farmaceutice): *o astfel de comunicare este urmarea unor experienţe de laborator.* CĂL.; *stau toată ziua în sălile de curs, în laboratoare sau în saloanele cu bolnavi.* GHEŢIE; **examen de laborator,** ansamblu de analize care permit diagnosticarea sau confirmarea unui diagnostic clinic; **laborator fonetic,** local insonorizat, alcătuit din cabine dotate cu magnetofoane, destinat însuşirii corecte a limbilor străine; **2.** local unde se prepară produse de patiserie, de măcelărie etc.: *sandwichuri savant combinate ... după reţete de laborator.* CĂL.; *mînca trufe proaspete, aduse direct de la laborator;* **3.** (fig.) mediu, climat pur, nealterat: *mai e şi liliala Gina, fiinţă crescută la adăpostul laboratorului părintesc.* LOV.; **4.** (fig.) loc, mediu în care se pregăteşte, se elaborează ceva; şantier de creaţie: *oricît de misterioase ar părea laboratoriile marilor bănci de emisiune, piaţa îşi ia însărcinarea să facă rîndurială.* SAD.; **5.** (fig.) ansamblu de posibilităţi, de aptitudini creatoare: *întregul om este un laborator, o funcţie, o facultate formatoare de acţiuni şi reacţii sociale.* STĂNIL.; (şi: (înv.) **laboratoriu**). [Din lat. ***laboratorium,*** germ. ***Laboratorium,*** fr. ***laboratoire***].

laboratóriu n. v. laborator.

laboriós, ~şi, laborioásă, ~e a. **1.** care lucrează mult, cu pasiune, cu spor; activ, harnic, sîrguincios: *sînt un om foarte laborios ... şi abhor pe leneşi.* CĂL.; **2.** care necesită multă muncă, concentrare, migală; dificil: *despre laborioasele lui sforţări de a concentra şi cizela necontenit fraza, poetul mi-a vorbit.* SAD.; *redactarea înainta încet ..., era laborioasă.* GHEŢIE; (adv.) *o doctrină laborios clădită.* LOV.; **3.** (depr.) care trădează efortul, chinul elaborării; prelucrat excesiv; greoi: *are un stil laborios.* [Din fr. ***laborieux,*** lat. ***laboriosus***].

laboriozitáte f. (rar) caracterul a ceea ce este laborios. [Din fr. ***laboriosité***].

lăboş, laboşe n. (reg.) cratiţă; tigaie: *şi-i sparg cu laboşele capul.* COŞB. [Din magh. ***lábas***].

labradór[1] n. mineral din grupul feldspaţilor, cu reflexe albăstrui şi verzui, folosit ca piatră semipreţioasă. [Din fr. ***labrador***].

labradór[2], labradori m. rasă de cîini de vînătoare, cu părul scurt, negru sau roşcat, folosiţi şi ca însoţitori ai persoanelor cu handicap; cîine din această rasă. [Din fr. ***labrador***].

labradór[3], labradori m. (livr.) plugar (spaniol): *festinul ţărănesc pe care-l dă nuntaşilor bogatul labrador Camacho.* CĂL. [Din sp. ***labrador***].

labradorít n. rocă magmatică bazică, de culoare cenuşie-neagră cu reflexe sidefii-albăstrui, utilizată ca piatră de construcţie şi ornamentală. [Din fr. ***labradorite***].

labroíde n. pl. familie de peşti marini teleosteeni, avînd ca tip labrul. [Din fr. ***labroïdes***].

lábru m. peşte marin, carnivor, viu colorat, comestibil, care trăieşte pe lîngă ţărmurile stîncoase ale mărilor calde (*Labrus*). [Din fr. ***labrus, labre,*** lat. ***labrus***].

lábrum n. **1.** structură anatomică în formă de buză; **2.** buza superioară a artropodelor (miriapode, crustacee, insecte). [Din lat. ***labrum***].

laburísm n. doctrină politică social-democrată reformistă, iniţiată în Marea Britanie, la sfîrşitul sec. al XIX-lea. [Din engl. ***labourism,*** it. ***laburismo***].

laburíst, ~şti, laburistă, ~e a. **1. partid laburist,** denumire a unor partide politice de orientare social-democrată (din Marea Britanie şi Australia): *se găsesc pînă şi lorzi înscrişi în partidul laburist.* GHEŢIE; **2.** care aparţine politicii, ideologiei etc. partidului laburist; referitor la partidul laburist: *guvernare laburistă.* // m., f. membru al unui partid laburist: *au cîştigat laburiştii.* [Din engl. ***labourist,*** fr. ***labouriste,*** it. ***laburista***].

lac[1], lacuri n. **1.** întindere (mare) de apă (dulce) stătătoare, acumulată într-o depresiune pe uscat (cu scurgere la o mare, la un rîu): *ce mi-i vremea, cînd de veacuri stele-mi scînteie pe lacuri.* EM.; **lac de acumulare,** lac artificial rezultat din construirea unui baraj pe albia unui rîu, în scopul formării unei rezerve de apă (pentru hidrocentrale); **2.** cantitate mare de lichid împrăştiat pe o suprafaţă: *l-am găsit... într-un lac de sînge.* PETR.; (fig.) *opera scriitorului stă de veghe deasupra lacului tăcerii sale.* LOV.; **lac de sudoare** (sau **de năduşeală, de apă**), ud de transpiraţie: *s-a retras lac de năduşală.* SAD.; *năduşise de se făcuse lac de apă.* PETR.; **3.** baltă, băltoacă (formată pe lîngă fîntîni ori după ploaie): *era un puţ cu roată, lîngă care se formase un lac de apă ce servea de scăldătoare cîtorva raţe.* FIL.; **a sări** (sau **a cădea, a da**) **din lac în puţ,** a da peste un rău mai mare, încercînd evitarea unuia mai mic; a intra dintr-o nenorocire în alta (mai mare): *sare din lac în puţ.* PANN; **4.** (înv.) fîntînă: *va bea om via sa şi om smochinul lui va mînca şi va bea apă den lacul lui.* BIBLIA. [Lat. ***lacus***].

lac[2], lacuri n. **1.** substanţă lichidă obţinută prin dizolvarea într-un solvent volatil a unor răşini, uleiuri sicative, nitroceluloză etc. care, după aplicarea pe suprafaţa unui obiect, formează o peliculă dură, capabilă să protejeze obiectul împotriva agenţilor externi şi să-i confere aspect plăcut: *pentru cărţi făcuse rafturi date cu lac.* CĂL.; **lac (de unghii),** soluţie pe bază de acetonă, divers colorată, care se aplică pe unghii: *mînuţele ei ... aveau unghiile făcute cu lac sîngeriu.* CĂRT.; **lac fixativ,** soluţie care se pulverizează pe păr pentru a fixa coafura; **2.** (imitaţie de) piele acoperită cu un strat din substanţa descrisă mai sus: *se vedea numai vîrful botinei de lac.* GHICA; **3.** soluţie pe bază de oxid de aluminiu (amestecată cu un colorant), folosită în pictură; **4.** răşină de culoare neagră sau roşie secretată de unele specii de arbori din Extremul Orient; preparat obţinut din această răşină, întrebuinţat în arta decorativă; obiect (de artă) realizat din acest preparat: *ar cumpăra un Buda chinez sau o cutie de lac negru venită din Japonia.* SĂM. [Din germ. ***Lack,*** fr. ***laque***].

lac[3], lacuri n. (înv.) groapă: *lac săpă şi-l scurmă şi căzu în groapa care au făcut.* UR. [Din gr. mod. ***lákkos***].

lácăt, lacáte n. încuietoare prevăzută cu o toartă mobilă care se trece prin două belciuge fixate la uşă, la poartă etc. şi se blochează cu un mecanism manevrat cu o cheie: *scoate-o cheie din buzunar, descuie lacătul şi dă uşa la o parte.* VLAH.; (fig.) *oricît de închise ar fi gurile lor, domnia ta ai cheia care deschide lăcăţile.* SAD.; **a-şi pune** (sau **a avea**) **lacăt la gură,** a nu mai vorbi (ce nu trebuie), a-şi impune tăcere: *nu vorbi peste măsură, ci pune-ţi lacăt la gură.* PANN; **a pune sub lacăt,** a închide, a încuia: *grăbind să-şi adune banii şi să-i pună sub lăcată.* COŞB.; (**a fi**) **cheia şi lacătul** v. **cheie**; (şi: (înv. şi reg.) **lăcată, lăcat**). [Din magh. ***lakat***].

lacedemonián, ~eni, lacedemoniană, ~ene a. care aparţine, care este specific Lacedemoniei (Laconiei), referitor la Lacedemonia: *sobrietate lacedemoniană.* // m., f. persoană (originară) din Lacedemonia: *lacedemoniana nu trebuia să dea voie să i se răpească libertatea şi curăţia.* C. [Din fr. ***lacédémonien***].

lacerá, lacerez vb. (tr.; livr.) a sfîşia, a rupe în bucăţi. [Din lat., it. ***lacerare,*** fr. ***lacérer***].

laceránt, ~ţi, lacerantă, ~e a. (livr.) sfîşietor: (fig.) *îl alintă cu nesfîrşită dragoste, cu lacerantă durere pentru iubirea întreruptă.* R.L. [***Lacera*** + ***-ant***].

laceráre f. acţiunea de a lacera şi rezultatul ei; lacerare. [V. ***lacera***].

lacerát, ~ţi, lacerată, ~e a. **1.** (despre frunze, petale etc.) cu marginile crestate neuniform; **2.** (livr.) sfîşiat, rupt în bucăţi: *afişe lacerate.* [Din lat. ***laceratus,*** fr. ***lacéré***].

laceráţie, laceraţii f. (livr.) sfîşiere, rupere în bucăţi; lacerare. [Din lat. ***laceratio, -onis,*** fr. ***lacération***].

lacérnă, lacerne f. manta largă, prinsă cu o agrafă la gît, purtată de romani peste togă. [Din lat. ***lacerna,*** it. ***lacerna,*** fr. ***lacerne***].

lacertíde f. pl. familie de lacertilieni care cuprinde şopîrlele şi reptilele înrudite. [Din fr. ***lacertidés***].

lacertilián, lacertilieni m. (la pl.) subordin de reptile ovipare, cu corpul acoperit cu solzi cornoşi; (şi la sg.) reptilă din acest ordin; saurian (ex.: şopîrla, iguana). [Din fr. ***lacertiliens***].

lachérdă, lacherde f. **1.** (înv.) peşte marin, înrudit cu scrumbia, care trăieşte în Marea Neagră şi în Marea Mediterană (*Pelamys sarda*): *spintecătura gurii peştelui ce-i dzic lacherda să răduce.* CANT.; **2.** produs alimentar obţinut din carnea acestui peşte, din pălămidă[2] sau ton[1], sărată şi afumată: *mîncară lacherdă şi măsline.* [Din gr. mod. ***lakérda***].

lachéu, lachei m. **1.** valet (îmbrăcat în livrea) din casele aristocratice; fecior: *de cîte ori lacheul anunţa un musafir, dumneaei sălta din loc.* GHICA; *n-ai slugi să-ţi stea la uşa, lachei să te servească.* MACED.; **2.** (fig.) persoană servilă; slugoi. [Din fr. ***laquais***].

laciniát, ~ţi, laciniată, ~e a. (despre frunze, petale etc.) cu crestături adînci şi înguste (de ex. la otrăţelul de apă). [Din lat. ***laciniatus,*** fr. ***lacinié***].

lacínie, lacinii f. diviziune îngustă, filiformă a unei frunze, petale sau sepale. [Din lat. ***lacinia*** „fîşie"].

lácom, ~i, lacomă, ~e a. **1.** căruia îi place să mănînce şi să bea mult; nesătul, nesăţios: *se pedepsesc oamenii cei lacomi la mîncări şi băuturi.* POP.; (adv.) *începe a bea lacom la apă.* CR.; **2.** care doreşte cu ardoare să aibă, să obţină ceva; avid, cupid, hapsîn, nesăţios, hrăpăreţ: *fiind mai lacom, luă cîţi galbeni putu el duce.* ISP.; (adv.) *priveşte lacom lucrurile mele.* EL. [Din sl. ***lakomŭ***].

lacónic, ~ci, laconică, ~ce **1.** care este exprimat în puţine cuvinte; concis, lapidar, succint, laconicesc: *găseam, strecurate sub uşă, bileţele laconice.* GHEŢIE; **2.** care se exprimă în puţine cuvinte (pline de conţinut); scump la vorbă: *bătrînul devenise laconic şi sentenţios.* [Din fr. ***laconique,*** lat. ***laconicus***].

laconicésc, ~şti, laconiceáscă, ~eşti a. (înv.) laconic: *ţi-am spus că o cunosc şi credeam că înţelegi noima acestui cuvînt laconicesc.* FIL. [Din lat. ***laconic(us)***, germ. ***lakonisch*** + ***-esc***].

laconísm n. caracter laconic; exprimare, formulare laconică, stil concis; concizie, lapidaritate: *telegrama, în laconismul ei, întrebuinţează termeni improprii.* EM. [Din fr. ***laconisme***].

lácovişte f. v. lăcovişte.

lácră f. v. raclă.

lăcrămá f. v. lacrimă.

lácrima-chrísti n. **1.** denumire a vinurilor italiene, aromate, seci şi tari, produse în podgoriile de la poalele Vezuviului, în regiunea Torre del Greco; **2.** viţă de vie italiană din care se produce acest vin. [Cuv. lat.].

lacrimál, ~i, lacrimală, ~e a. care ţine de lacrimi, referitor la lacrimi, la producerea acestora; **glandă lacrimală,** glandă care secretă lacrimile, aflată în cavitatea orbitală, sub pleoapa superioară; **canalicul lacrimal,** conduct aflat la marginea liberă a fiecărei pleoape, care conduce lacrimile către sacul lacrimal; **sac lacrimal,** formaţie anatomică sub formă de pungă, care comunică cu canalul lacrimal, avînd rol de rezervor în care se scurg lacrimile. // n. os mic situat pe peretele medial al orbitei. [Din fr. ***lacrymal***].

lacrimatóriu, lacrimatorii n. vas mic de formă alungită, din teracotă sau din sticlă, care se depunea în mormintele antice (romane), fiind destinat, simbolic, să primească lacrimile celor care îl plîngeau pe defunct. [Din lat. ***lacrimatorium,*** fr. ***lacrymatoire***].

lacrimáţie, lacrimaţii f. eliminare a sevei sau a răşinilor prin picurare din părţile vătămate ale plantelor lemnoase. [Din lat. ***lacrimatio,*** fr. ***lacrimation***].

lácrimă, lacrimi f. **1.** lichid limpede şi sărat secretat în exces de glandele lacrimale în urma unor stări emoţionale, senzaţii dureroase, iritaţii chimice ori mecanice, care se poate scurge, sub formă de picături; (anat.) secreţie a glandelor lacrimale constînd dintr-un lichid incolor, alcalin care umezeşte globii oculari, favorizînd mişcarea acestora în orbită şi care nu are decît un raport secundar cu starea emoţională: *lacrimile îi umplură ochii.* NEGR.; *lacrimi mari se rostogoliră pe chipul ei.* PR.; (fig.) *ca lacrimi mari de sînge curg frunze de pe ramuri.* BAC.; **cu lacrimi de sînge,** cu mare durere, zdrobit de durere: *s-aruncă în braţele mîne-sa şi cu lacrimi de sînge începu a-i spune.* CR.; **a rîde cu lacrimi,** a rîde mult, cu poftă; **lacrimi de crocodil,** plînsprefăcut, teatral, cu scopul de a impresiona, de a înşela: *Iaurta, căruia i s-au uscat lacrimile de crocodil, s-a instalat bine pe tron.* CĂRT.; **2.** (fig.) strop, picătură: *băuse doar o lacrimă de vin;* **3.** (la pl.) plînsuri; (p. ext.) suferinţă, durere; doliu: *trecut-au ani de lacrimi.* AL.; *simţea că o îneacă lacrimile* VLAH.; (fig.) *în glasul maică-sa tremurau lacrimi.* SAD.; **în lacrimi,** plîngînd (de durere): *ai lăsat în lacrimi ... soţie, rude şi copii.* AL.; **a izbucni în lacrimi,** a începe brusc să plîngă: *din senin izbucnea în lacrimi.* GHEŢIE; **pînă la lacrimi,** pînă la înduioşare, gata să plîngă: *eram impresionaţi pînă la lacrimi;* **4.** (bot.; compus) **lacrima-**(sau **lacrimile-**) **miresii** ori **lacrimile-lui-Hristos,** tremurătoare (*Briza media*); (şi: (pop.) **lacrămă**). [Din lat. ***lacrima***].

lacrimósa f. (muz.) parte componentă a recviemurilor catolice. [Din lat. ***lacrimosa*** „înlăcrimată"].

lacrimóso adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu gravitate; trist. [Din it. ***lacrimoso***].

lacrimogén, ~i, lacrimogenă, ~e a. **1.** (despre substanţe) care provoacă curgerea lacrimilor: *poliţia a făcut uz de gaze lacrimogene;* **2.** care degajă o substanţă cu asemenea proprietăţi: *bombă, grenadă lacrimogenă;* **3.** (fig.) care produce (lacrimi de) emoţie cu mijloace facile; care caută să înduioşeze; lăcrimos: *nu era o scrisoare lacrimogenă, tonul era trist dar uscat, reţinut.* CĂRT.; *film lacrimogen.* [Din fr. ***lacrymogène***].

lacrimogenitáte f. producere a lăcrimării. [***Lacrimogen*** + ***-itate***].

lacs, lacşi m. (iht.) somon (*Salmo salar*). [Din germ. ***Lacks***].

lactacidemíe f. prezenţă a acidului lactic în sînge; concentraţia acestuia; lacticemie. [Din fr. ***lactacidémie***].

lactalbumínă f. substanţă de natură proteică prezentă în lapte, asemănătoare ca structură şi proprietăţi cu albumina din plasma sangvină. [Din fr. ***lactalbumine***].

lactámă, lactame f. compus organic ciclic, obţinut prin deshidratarea internă, la încălzire a unor aminoacizi, folosit ca materie primă pentru fabricarea unor fibre sintetice. [Din fr. ***lactame,*** germ. ***Laktam***].

lactăr, lactari m. (bot.; rar) rîşcov (*Lactarius deliciosus*). [Din lat. ***lactarius,*** fr. ***lactaire***].

lactáriu, lactarii n. centru de colectare şi de distribuire a laptelui de mamă, recoltat de la donatoare sănătoase, controlat chimic şi bacteriologic, pasteurizat şi păstrat în condiţii optime. [Din fr., lat. ***lactarium***].

lactát[1], lactaţi m. sare sau ester al acidului lactic; **lactat de calciu,** produs farmaceutic folosit în tratamentul spasmofiliei, tetaniei, rahitismului etc. [Din fr. ***lactate***].

lactát[2], ~ţi, lactată, ~e a. **1.** (rar) care conţine lapte, preparat din lapte; cu aspect de lapte: *făină lactată; suc lactat;* **produse lactate** (şi n. pl.), alimente obţinute prin prelucrarea laptelui; lăpturi, lăpteturi: *mănîncă numai lactate;* **2. regim lactat,** dietă în care se consumă (numai) lapte şi produse lactate; (spec.) alimentaţie proprie sugarului constînd exclusiv în lapte (de mamă): *cînd a împlinit un an, trecînd de la regimul pur lactat la altul mai consistent, a dat într-o turburare gastrică serioasă.* GAL. [Din fr. ***lacté***].

lactăţie f. **1.** proces fiziologic de formare, secreţie şi excreţie a laptelui prin canalele galactifore (în perioada alăptării): *plante care stimulează lactaţia;* **2.** alăptare a unui sugar; perioadă de alăptare: *igiena strictă din perioada lactaţiei;* (şi: **lactaţiune**). [Din fr. ***lactation,*** lat. ***lactatio, -onis***].

lactaţiúne f. v. **lactaţie.**

lactáză, lactaze f. enzimă secretată de mucoasa intestinală (prezentă mai ales la sugari), care descompune lactoza în glucoză şi galactoză. [Din fr. ***lactase***].

lactée a. **Calea Lactee,** fîşie luminoasă difuză care se vede noaptea pe bolta cerească, constituită din aproximativ treizeci de miliarde de stele; Calea-Laptelui, Calea-Robilor, Calea lui Traian: *deasupra, Calea Lactee, Calea lui Traian, cum îi zice poporul, albă, stropită de stele.* VLAH.; *Calea Lactee abia ghicită se pierde.* BL.; (fig.) *acea Cale Lactee de fluturi.* CĂL. [Din fr. (*voie*) ***lactée,*** lat. (*via*) ***lactea***].

lactenínă f. substanţă prezentă în laptele crud, cu acţiune inhibitoare asupra multor specii de germeni din lapte, îndeosebi asupra streptococilor. [Et. nec.].

lactescént, ~ţi, lactescentă, ~e a. (rar) **1.** care conţine un suc lăptos: *plante lactescente;* **2.** cu aspect lăptos: *serozitate lactescentă.* [Din fr. ***lactescent,*** lat. ***lactescens***].

láctic, lactici a. **acid lactic,** acid organic cu aspect lichid siropos, higroscopic, obţinut prin fermentaţia lactică a zaharurilor din melasă, amidon sau zer, prezent mai ales în laptele acru, în murături etc., folosit în industria alimentară, în medicină, în vopsitorie etc.; **bacil lactic,** lactobacil; **fermentaţie lactică,** transformare a lactozei în acid lactic prin intermediul lactobacililor, avînd ca efect acidificarea laptelui. [Din fr. ***lactique***].

lacticemíe f. (med.) lactacidemie. [Din fr. ***lacticémie***].

lactifér, ~i, lactiferă, ~e a. (biol.) care conţine, care produce un suc lăptos: *plante lactifere.* [Din fr. ***lactifère,*** lat. ***lactifer***].

lacto- element de compunere cu sensurile „cu lapte", „pentru lapte", „din lapte". [Din fr. ***lacto-***].

lactobacíl, lactobacili m. (la pl.) gen de bacterii gram pozitive (*Lactobacillus*), ale căror specii sînt constituenţi esenţiali ai florei bacteriene digestive la mamifere; (şi la sg.) bacterie aparţinînd acestui gen; bacil lactic. [Din fr. ***lactobacille, lactobacillus***].

lactobár, lactobaruri n. local public unde se servesc produse lactate sau lacto-vegetariene: *dimineaţa mîncam la lactobar.* [***Lacto-*** + ***bar***].

lactobióză f. (biol.) lactoză. [Din fr. ***lactobiose***].

lactodensimétru, lactodensimetre n. instrument pentru determinarea densităţii laptelui. [Din fr. ***lactodensimètre***].

lactodúc, lactoducuri n. conductă specială pentru transportarea laptelui. [Din fr. ***lactoduc***].

lactoferménţ, lactofermenţi m. (biol.) cheag, labferment. [Din fr. ***lactoferment***].

lactofermentatór, lactofermentatoare n. aparat pentru determinarea calităţii laptelui. [Din fr. ***lacto-fermentateur***].

lactofermentáţie, lactofermentaţii f. examen de laborator prin care se stabilesc caracteristicile coagulării unor probe de lapte. [Din fr. ***lactofermentation***].

lactofiltru, lactofiltre n. aparat pentru determinarea impurităţilor din lapte. [Din fr. ***lactofiltre***].

lactoflavínă f. factor termolabil al complexului vitaminic B, prezent în lapte, cu acţiune importantă în cursul sarcinii şi al lactaţiei. [Din fr. ***lactoflavine***].

lactofrúct, lactofructe n. produs alimentar dietetic pe bază de lapte (smîntînit) şi sucuri de fructe. [***Lacto-*** + ***fruct***].

lactogén, ~i, lactogenă, ~e a şi n. (hormon) care este secretat de placentă şi stimulează lactaţia. [Din fr. ***lactogène***].

lactogenétic, ~ci, lactogenetică, ~ce a. (biol.) referitor la lactogeneză, de lactogeneză. [Din fr. ***lactogénétique***].

lactogenézá, lactogeneze f. fenomen biologic de producere a laptelui; galactogeneză. [Din fr. ***lactogenèse***].

lactoglobulínă f. substanţă proteică din grupa globulinelor, prezentă în lapte, care, sub forma colastrului, contribuie la transmiterea imunităţii pasive de la mamă la nou-născut. [Din fr. ***lactoglobuline***].

lactométru, lactometre n. aparat cu care se determină masa specifică, respectiv puritatea laptelui natural; galactometru. [Din fr. ***lactomètre***].

lactónă, lactone f. nume generic pentru esterii ciclici intramoleculari ai hidroxiacizilor, prezenţi în lapte şi în alţi compuşi organici naturali. [Din fr. ***lactone***].

lactorée f. scurgere continuă a laptelui din mameloane. [Din fr. ***lactorhée***].

lactoscóp, lactoscoape n. aparat cu care se determină conţinutul de grăsimi din lapte. [Din fr. ***lactoscope***].

lactosér, lactoseruri n. partea lichidă din lapte, rămasă după înlăturarea cheagului; zer. [Din fr. ***lactosérum***].

lactoterapíe f. tratament medical cu lapte injectat sub piele. [Din fr. ***lactothérapie***].

lacto-vegetarián, ~eni, lacto-vegetariană, ~ene a. **1.** (despre regimuri alimentare) care se compune numai din produse lactate, legume şi fructe; **2.** (adesea subst.) care exclude carnea din alimentaţie, consumînd numai produse lactate, legume şi fructe: *este un lacto-vegetarian convins;* **3.** în care se servesc exclusiv sau în special produse lactate, legume şi fructe: *restaurant lacto-vegetarian.* [Din fr. ***lacto-végétarien***].

lacto-vegetarianísm n. regim alimentar sau sistem de alimentaţie bazat pe produse lactate şi vegetale, care exclude carnea: *oamenii au fost determinaţi să se îngrijească de dietă, nu de datoria lor, regimurile macrobiotice şi lacto-vegetarianismul le-au ocupat minţile.* D. [***Lacto-*** + ***vegetarianism***].

lactoviscozimétru, lactoviscozimetre n. instrument pentru determinarea gradului de viscozitate a laptelui. [***Lacto-*** + ***viscozimetru***].

lactóză, lactoze f. substanţă organică compusă din glucoză şi galactoză, solidă, incoloră, cu gust dulce, extrasă din zer, folosită în industria de medicamente; lactobioză. [Din fr. ***lactose***].

lactozemíe, lactozemii f. prezenţă a lactozei în sînge; cantitate determinată de lactoză prezentă în sînge. [Din fr. ***lactosémie***].

lactozuríe, lactozurii f. prezenţă a lactozei în urină; cantitate determinată de lactoză prezentă în urină. [Din fr. ***lactosurie***].

lactucárium n. suc lăptos, cu miros neplăcut şi gust amar extras din lăptucă (*Lactuca virosa*), folosit la prepararea unor siropuri contra tusei. [Din fr. ***lactucarium***].

lacunár, ~i, lacunară, ~e a. **1.** cu lacune; cu întreruperi; lacunos: *documentare lacunară;* (adv.) *evenimente ... prezentate uneori infidel, alteori lacunar.* CE; **2. sistem lacunar,** ansamblu de cavităţi discontinue care umplu interstiţiile celulelor, ţesuturilor şi organelor. [Din fr. ***lacunaire***].

lacúnă, lacune f. **1.** spaţiu gol în interiorul unui corp; **2.** lipsă, gol în continuitatea unui text; omisiune, întrerupere în înlănţuirea unor fapte sau idei; *în vorbirea d-sale asupra amendamentului a rămas o lacună.* MAIOR.; *cele două manuscrise au lacune;* **3.** (fig.) ceea ce lipseşte pentru ca un lucru să fie complet, bun; carenţă, deficienţă: *lacunele mele de informaţie ... vor fi decisive pentru destinul acestei cărţi.* PR.; **4.** (biol.) spaţiu intercelular a cărui dimensiune este mai mare decît aceea a celulelor înconjurătoare; **5.** (med.) mic spaţiu circumscris, anatomic sau patologic; **6. lacună legislativă,** lipsă de reglementare legală a unor relaţii sociale care ar trebui reglementate; **7. lacună stratigrafică,** lipsa depozitelor sedimentare dintr-o serie stratigrafică. [Din fr. ***lacune,*** lat. ***lacuna***].

lacunós, ~şi, lacunoásă, ~e a. (rar) lacunar. [Din fr. *lacuneux*].

lacustritáte f. (rar) suprafaţă de teren cu multe lacuri. [*Lacustru* + *-itate*].

lacústru, ~ştri, lacustră, ~e a. care trăieşte, care creşte în lacuri[1]; caracteristic lacului; referitor la lacuri: *plante lacustre;* **locuinţă** (sau **cetate, aşezare etc.**) **lacustră**, locuinţă (sau cetate, aşezare etc.) (preistorică) construită pe piloni deasupra apei unor lacuri sau pe malul acestora; locuiinţă palustră, palafită: *mă duce-un gînd spre locuinţele lacustre.* BAC.; **formaţie lacustră** sau **teren lacustru,** formaţie geologică rezultată din depuneri pe fundul unei ape. [Din fr. ***lacustre,*** lat. ***lacustris***].

ládan m. (înv.) **1.** răşină de culoare brună-închisă sau neagră, cu miros plăcut, ca al ambrei, folosită în industria parfumurilor, a produselor cosmetice şi farmaceutice: *le prescrisese să se frece la nas ... cu ladan.* GHICA; **2.** specie de arbuşti mediteraneeni din familia cistaceelor, din ale căror frunze se extrage această răşină; (şi: **ladin**). [Din gr. mod. ***ládanon,*** lat. ***ladanum***].

ládă, lăzi f. **1.** (şi **ladă de zestre**) piesă de mobilier rustic românesc, din lemn de obicei sculptat sau pictat, de formă alungită, cu capac plat sau bombat, în care se păstrează îmbrăcăminte, lenjerie, obiecte de preţ; sipet: *biblioteca tatălui meu ... era într-o ladă mare, purure deschisă, în coridor.* NEGR.; **ladă de Braşov** (sau **braşovenească**), ladă pictată (cu motive florale): *în capătul laiţei ... sta o ladă mare braşovenească înfloritâ cu roş.* SAD.; **a trăi cu banii în ladă,** a trăi bine, în belşug; **atîta-i tot şi lada-n pod,** asta e! nimic de adăugat!: *eşti domnul Răzvrătescu; atîta tot şi lada-n pod.* AL.; **2.** obiect de mobilier (de forma piesei descrise mai sus) în care se păstrează aşternutul: *stăteam toată după-amiaza aşezat cu fundul pe lada de la studio.* CĂRT.; **3.** cutie (mare) de scînduri, tablă, carton etc., cu sau fără capac, în care se păstrează sau se transportă diferite lucruri; (p. ext.) conţinutul unei asemenea cutii: *a primit două lăzi cu mere; a mîncat deja o ladă;* **ladă de campanie,** cufăr în care militarii îşi ţin bagajul în timpul manevrelor şi în război; **ladă de bagaje,** portbagaj: *am sărit în maşina de piaţă lîngă şofer, fără a mai pune valiza în lada de bagaje.* GHEŢIE; **ladă de gunoi,** recipient în care se depozitează gunoaiele menajere: (fig.) *fusese blestemat să ajungă la lada de gunoi a istoriei;* **4.** cutie cu pereţi (metalici) dubli, cu un sistem de răcire în interior, pentru păstrarea şi transportarea alimentelor; **5.** (reg.) sicriu; **6.** (reg.) sertar; **7.** (înv.) chivotul legii; **8.** (pop.) nume dat unor (părţi de) obiecte asemănătoare, ca formă, cu obiectul descris mai sus (ex.: postavă la moară, covată la piuă, troacă, dulap etc.). [Din germ. ***Lade,*** magh. ***láda***].

ládin[1] m. v. **ladan.**

ladín[2]**, ~i, ladínă, ~e** a. care aparţine, care este caracteristic regiunii din sud-estul Elveţiei şi din nordul Italiei sau locuitorilor acestei regiuni, referitor la această regiune sau la locuitorii acesteia: *obiceiuri ladine.* // f. limbă romanică vorbită de această populaţie; (p. ext.) retoromană. // m., f. persoană (originară) din această regiune; persoană care vorbeşte ca limbă maternă ladina; (p. ext.) retoroman. // m. pl. grup lingvistic neolatin care locuieşte în această regiune; (p. ext.) retoromani. [Din it. ***ladino,*** fr. ***ladin***].

ladinián, ~eni, ladinianâ, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) etajul superior al triasicului mediu de tip alpin, caracterizat prin faună de ceratiţi, lamelibranhiate etc. [Din fr. ***ladinien***].

ládo interj. (reg.) cuvînt afectuos care apare ca refren în cîntecele de nuntă: *taci, mireasă, nu mai plînge, că la maica ta te-oi duce..., lado, lado.* POP. [Din ucr. ***lado*** „iubită"].

lady [lédi] f. **1.** titlu dat în Anglia doamnelor aristocrate şi soţiilor de lorzi şi baroneţi; **2.** (p. ext.) epitet pentru o femeie distinsă, manieratâ; doamnă: *devenise o adevărată lady.* [Cuv. engl.].

laf, lafuri n. (rar; de obicei la pl.) palavră, glumă; talaf: *îl chemă să spuie lafuri şi să-i facă giumbuşlucuri.* CAR.; **a şedea la lafuri,** a pălăvrăgi, a sta la taifas; *şedeam cu socru-meu la lafuri.* CAR.; **a tăia frunză verde şi lafuri (şi talafuri),** a vorbi verzi şi uscate, nimicuri. [Din turc. ***lâf***].

lag, laguri n. perioadă de latenţă în dezvoltarea unui fenomen; (genet.) **lag mutaţional,** timp scurs de la acţiunea unui agent mutagen pînă la exprimarea fenotipică a mutaţiei produse. [Din engl. ***lag***].

lágár, lagăre n. **1.** loc de staţionare în corturi sau în barăci a trupelor militare; tabără, campament, cantonament: *mişelul! s-o ascuns în lagărul turcilor.* AL.; **2.** loc unde sînt închişi prizonierii de război: *vizitarea lagărului m-a năucit; oameni chinuind cu sadism alţi oameni.* ST.; *prizonierii italieni din lagărul de la Pericei umblau ... prin oraş.* GHEŢIE; **lagăr de concentrare** (sau **de exterminare, de muncă**), loc izolat în care sînt deţinuţi, în regimurile totalitare, persoanele considerate ostile regimului politic: *se putea evita apropierea... de lagărele de concentrare.* PR.; *îi relată ororile incredibile săvîrşite de nemţi în timpul războiului în lagărele de concentrare.* GHEŢIE; **3.** denumire dată grupului de state cu ideologie şi cu regimuri politice comuniste, aflat în opoziţie antagonică cu statele cu orientare politică, socială etc. diferită (considerate în bloc): *n-ai auzit că lumea s-a şi împărţit în două lagăre?* PR.; **4.** organ de maşină care sprijină şi ghidează un ax sau un arbore, permiţîndu-i mişcarea de rotaţie sau de oscilaţie prin care se asigură ungerea suprafeţelor în frecare; palier; **5.** (pop.) nume dat unor (părţi de) obiecte asemănătoare ca formă sau ca utilizare cu organul de maşină descris mai sus (ex.: capătul grindeiului la roata morii, o piesă la joagăr etc.). [Din germ. ***Lager***].

lagénă, lagene f. **1.** vas antic cu gîtul strîmt, în care se păstra vinul; **2.** (zool.) mică prelungire a sacului la peşti, la batracieni, la unele reptile şi la păsări, constituind, în scara evolutivă, începutul viitorului melc al urechii interne la vertebratele superioare. [Din lat. ***lagena,*** fr. ***lagène***].

lagivérde, lagiverzi a. (reg.) verde-măsliniu: *cataveici cu blană de postav lagiverde.* [Din turc. ***lağiverd*** „vînăt"].

lagoftalmíe f. afecţiune a pleoapei superioare, constînd în incapacitatea acesteia de a acoperi complet ochiul (în timpul somnului), ducînd la ulceraţii şi infecţii, deoarece corneea nu se mai umezeşte. [Din fr. ***lagophtalmie***].

lagomórfe f. pl. ordin de mamifere rozătoare, din care fac parte iepurii, avînd prima pereche de incisivi, pe ambele maxilare, cu creştere continuă. [Din fr. ***lagomorphes***].

lagostóm n. malformaţie congenitală în care buza superioară este crestată parţial (ca la iepure); buză (sau bot) de iepure. [Din fr. ***lagostome***].

lagúm, lagumuri n. (înv.) **1.** canal subteran; galerie subterană făcută pentru a arunca în aer o fortăreaţă (inamică), un pod etc.: *se înşirau către ziduri ... lagumuri şi beciuri.* SAD.; **2.** (fig.) hazna, cloacă: *Roma devenit-a lagum de putrezimi.* AL. [Din turc. ***lagum***].

lagunár, ~i, lagunară, ~e a. care aparţine lagunelor, referitor la lagune, format din lagune: *faună şi floră lagunară.* [Din fr. ***lagunaire***].

lagúnă, lagune f. lac cu apă sărată format pe malul unei mări sau al unui ocean, de care se separă printr-o fîşie de uscat sau printr-o barieră de corali: *am văzut ... o mie de oi sacrificate pe malul unei lagune.* CĂRT.; *Veneţia e zidită pe lagune.* [Din it. ***laguna***].

lahaníu, ~ii, lahanie, ~ii a. (înv.; rar) verde-deschis, ca varza. [Din turc. ***lahana*** „varză"].

lahăr, lahare n. torent noroios format din cenuşă vulcanică şi apă de ploaie, provocat de erupţiile vulcanice însoţite de ploi abundente sau de golirea unui lac de crater. [Din fr. ***lahar***].

lai[1]**, lăi, laie, lăi** a. (pop.) negru sau cenuşiu: *Mioriţă laie, laie bucălaie.* POP.; **că e laie, că-i bălaie** sau **ba e laie, ba-i bălaie,** ba e una, ba e alta; **ori laie, ori bălaie,** ori una, ori alta; **nici laie, nici bălaie,** nici aşa, nici aşa; nici una, nici alta; // f. **1.** oaie cu lînă neagră sau cenuşie; **2.** lînă (de calitate inferioară) tunsă de pe o astfel de oaie: *se fac multe giguri de sumani, şi lăi, şi de noaten.* CR. [Cf. alb. ***laj***].

lai[2]**, laiuri** [le] n. **1.** gen poetic şi muzical de origine celtică în literatura franceză medievală, interpretat, cu acompaniament de harfă, de truveri; **2.** poezie medievală cu caracter liric sau narativ. [Din fr., engl. ***lai***].

láibăr, laibăre n. **1.** haină ţărănească de postav, scurtă pînă în talie, de obicei fără mîneci, adesea îmblănită; mînecar, pieptar; vestă; mintean, surtuc: *venea de afară şi purta laibărul îmblănit, căci se întomnase.* GHEŢIE; *numa-n laibăr m-a lăsat.* POP.; **2.** (reg.) manta lungă sau cojoc lung purtat de ciobani; **3.** haină lungă şi largă pe care o purtau boierii şi negustorii: *a căpătat ... un laibăr larg şi lung pînă la călcîie.* VLAH.; **4.** haină cusută prost, prea largă; (adv.) *haina îi stă laibăr.* [Din sās. ***leibel***].

laibărăş n. v. **lăibăraş.**

láic, ~ci, laică, ~ce a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care nu face parte din cler; mirean: *primesc să fie învăţători în sate atît preoţii, cît şi laicii.* MAIOR.; *aristocraţie laică;* **2.** (şi m.) (credincios) care nu face parte din clerul hirotonisit sau din tagma călugărească; de mir: *clerul laic şi monastic.* EM.; *grăbirâ formalităţile hirotonisirii, începînd cu însurătoarea, aşa cum cer canoanele pentru preoţii laici.* PETR.; **frate laic** sau **soră laică,** credincios sau credincioasă care îndeplineşte, într-o mănăstire, treburile gospodăreşti: *ştiu că tu eşti pîn-acum frate laic.* EM.; *intrase în rîndul surorilor laice din ordinul călugăriţelor franciscane.* GHEŢIE; **3.** care nu ţine de biserică sau de religie; străin de orice confesiune religioasă; lipsit de conţinut religios; laicizat, secularizat, profan, mirean, civil: *vom ajunge la o mai mare influenţă a societăţii laice.* MAIOR; *părintele Duhu ... ademenea pe copii la studiul materiilor laice.* CĂL.; *se executau cantate laice de Bach.* PR.; **4.** lumesc: *ţinea la mare preţ băutura... şi celelalte petreceri laice.* SAD.; **5.** (fam.; depr.) neiniţiat într-un domeniu; ignorant, profan. [Din fr. ***laïque, laïc,*** lat. ***laicus***].

laicát n. totalitatea creştinilor care nu sînt ecleziaşti. [Din fr. ***laïcat***].

laicísm n. **1.** concepţie anticlericală, de sorginte iluministă care susţine separarea instituţiilor publice (de învăţămînt) de biserică şi independenţa acestora; **2.** laicitate: *literatura contemporană se caracterizează printr-un pronunţat laicism.* [Din fr. ***laïcisme***].

laicíst, ~şti, laicistă, ~e a. care ţine de laicism, referitor la laicism: *atitudini laiciste.* // m., f. partizan al laicismului. [Din fr. ***laïciste***].

laicitáte f. **1.** caracter laic; atitudine laică; laicism: *raţiunea în locul revelaţiei; cu aceasta laicitatea inerentă gîndirii lui Budai-Deleanu îşi găseşte suprema rostire.* BL.; *pendulare între laicitate şi religiozitate.* R.L. [Din fr. ***laicité***].

laiciză, laicizez vb. **1.** (tr.) a separa o instituţie de biserică, a o scoate de sub autoritatea bisericii; a da un caracter laic: *învăţămîntul a fost laicizat;* **2.** (refl.) a se îndepărta de credinţe, manifestări etc. religioase; a deveni laic: *condiţia poeţilor din antichitate se profesionalizează şi se laicizează.* VIANU. [Din fr. ***laïciser***].

laicizánt, ~ti, laicizantă, ~e a. care laicizează; care are caracter laic: *dezvoltarea conştiinţei naţionale ... ia o întorsătură laicizantă.* BL. [V. ***laiciza***].

laicizáre, laicizări f. acţiunea de a (se) laiciza şi rezultatul ei: *legea lui ... era scoaterea religiei din şcoala elementară, laicizarea.* MAIOR. [V. ***laiciza***].

laicizát, ~ţi, laicizată, ~e a. lipsit de conţinut religios; laic, secularizat: *literatură laicizată.* [V. ***laiciza***].

laidác, ~ci, laidacă, ~ce a. (reg.) vagabond. [Din ucr. ***laidac***].

láie, lăi f. **1.** ceată de ţigani (nomazi): *trece pe drum o laie de ţigani.* VLAH.; **ţigan de laie,** ţigan nomad; corturar, lăieţ, zlătar: *cînd m-a scoate cineva din răbdare, apoi nu-i trebuie nici ţigan de laie împotriva mea.* CR.; **2.** grup zgomotos de oameni; droaie; ceată: *s-ar fi făcut numaidecît laie în jurul dumilor voastre.* SAD.; (adv.) *se ţin flăcăii laie după*

ea. ST.; **3.** haită de cîini; (p. ext.) grup de animale de acelaşi fel. [Cf. ucr., pol. ***laja*** „haită de cîini"].

láinic, ~ci, lainică, ~ce m., f. (reg.) persoană care umblă fără rost; haimană, pierde-vară, vagabond: *prietenul meu ..., un lainic şi un pierde-vară.* CR. // a. rătăcitor, hoinar: *pasăre lainică;* (fig.) *vînt lainic.* [***Laie*** *+-nic*].

lăiotă, laiote f. (reg.) mulţime. [***Laie*** *+* ***liotă***].

laitmotív, laitmotive n. **1.** motiv melodic, ritmic sau armonic asociat unei situaţii, unui personaj etc., care se repetă într-o compoziţie muzicală ori de cîte ori apare în scenă situaţia, personajul etc. respectiv; **2.** (p. ext.) frază, formulă, idee dintr-o lucrare ştiinţifică sau literară, căreia autorul îi atribuie o anumită semnificaţie, revenind asupra ei de mai multe ori; *„imitatio christi" este laitmotivul întregului roman.* CR; **3.** (fig.) idee centrală, călăuzitoare: *refrenul acesta ... mi-a ajuns mai tîrziu un adevărat laitmotiv al vieţii.* EL.; (scris şi: *leitmotiv*). [Din germ. ***Leitmotiv,*** fr. ***leitmotif***].

láiţă f. v. laviţă.

lakíst, ~şti, lakistă, ~e a. **1.** şcoală lakistă, grupare literară romantică engleză, de la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea, care critică civilizaţia industrială şi formalismul clasicist, recomandînd întoarcerea la natură, la viaţa patriarhală şi autodesăvîrşirea morală; **2.** care ţine de şcoala lakistă, referitor la aceasta. // m., f. reprezentant, adept al acestei şcoli (W. Wordsworth, G.T. Coleridge, R. Southey). [Din fr. ***lakiste***].

lalanghítă, lalanghite f. (reg.) preparat culinar asemănător cu clătita, umplut cu brînză. [Din gr. mod. ***lalanghita,*** turc. ***lalagit, lalangua***].

laleá, lalele f. numele mai multor plante din familia liliaceelor, cu frunze lanceolate, cu flori erecte, frumos colorate: **a)** plantă ornamentală care primăvara face o singură floare, de diverse culori; tulipă (*Tulipa gesneriana*): *cultivă cu mîna lui ... superbe lalele olandeze.* GHEŢIE; **b)** (şi **lalea de pădure**) plantă care creşte prin fineţe, cu o singură floare mare, mirositoare (*Tulipa sylvestris*); **c)** (şi **lalea pestriţă**) plantă ornamentală, cu flori grupate, galbene cu nervuri roşii (*Fritillaria imperialis*); **d)** (şi **lalea pestriţă**) bibilică (*Fritillaria meleagris*). [Din turc. ***lâle***].

lalopatíe f. denumire generică pentru orice tulburare a vorbirii. [Din fr. ***lalopathie***].

lăma[1] m. călugăr, preot budist în Tibet, Mongolia şi la calmîci; **marele lama** sau **lama cel mare,** dalai-lama: *a dat în mîna lui lama cel mare legămîntul scris şi pecetluit.* SAD. [Din fr. ***lama***].

lamá[2], lamez vb. (tr.) a prelucra prin netezire suprafaţa frontală, circulară a unei găuri cu ajutorul unei lame turnante. [Din fr. ***lamer***].

lamáic, ~ci, lamaică, ~ce a. lamaist: *solemnitatea înmormîntării lamaice.* R.L. [Din fr. ***lamaïque***].

lamaísm n. variantă a budismului nordic, răspîndită printre tibetani, mongoli etc. [Din fr. ***lamaïsme***].

lamaíst, ~şti, lamaistă, ~e a. care aparţine lamaismului, referitor la lamaism; lamaic. // m., f. adept al lamaismului. [Din fr. ***lamaïste***].

lamantín, lamantini m. gen de mamifere acvatice erbivore, asemănătoare cu foca, care trăiesc în fluviile tropicale din America şi Africa (*Manatus*); animal din acest gen: *lamantinii scot sunete armonioase.* [Din fr. ***lamantin***].

lamarckísm n. teorie biologică formulată de J. B. Lamarck, după care evoluţia vieţuitoarelor se explică prin influenţa variaţiilor de mediu asupra comportamentului şi, de aici, asupra structurii organismelor, putîndu-se transmite ereditar caracterele astfel dobîndite: *lamarckismul a influenţat teoria lui Darwin.* [Din fr. ***lamarckisme***].

lamarckíst, ~şti, lamarckistă, ~e a. care aparţine lamarckismului, referitor la lamarckism: *transformismul lamarckist.* // m., f. adept al lamarckismului. [Din fr. ***lamarckiste***]

lamáre, lamări f. (tehn.) acţiunea de a lama[2] şi rezultatul ei. [V. ***lama[2]***].

lamartiníán, ~eni, lamartiniană, ~ene a. care aparţine, care este propriu lui Lamartine; în maniera lui Lamartine: *poezii lamartiniene.* // m. poet care cultivă motivele liricii şi maniera artistică a lui Lamartine. [Din fr. ***lamartinien***].

lamaseríe, lamaserii f. mănăstire de călugări budişti în Tibet; comunitate de călugări budişti tibetani. [Din fr. ***lamaserie***].

lămă[1], lame f. **1.** placă subţire de metal, de lemn, de plastic etc. cu diverse întrebuinţări: *coroana era compusă dintr-un cerc de fier acoperit cu lame de aur.* CAR.; **2.** partea metalică şi tăioasă a unui instrument; tăiş, limbă: *făcea să lucească lama unui pumnal.* BAC.; **3. lamă de ras,** plăcuţă metalică, subţire, dreptunghiulară, cu tăiş pe laturile mai mari, care se montează la un aparat de bărbierit: *urmare a comportării paşnice, inofensive, i se permisese uzul lamei de ras.* GHEŢIE.; **4.** plăcuţă de sticlă pe care se aşază substanţele ce urmează să fie examinate la microscop; **5.** strat subţire de lichid; **6. lamă vertebrală,** partea osoasă care formează arcul posterior al vertebrelor, între apofiza articulară şi apofiza spinoasă. [Din fr. ***lame***].

lámă[2], lame f. mamifer rumegător înrudit cu cămila, dar fără cocoaşă, care trăieşte în America de Sud, în Munţii Anzi (*Auchenia lama*): *lamele domestice poartă numele de alpaca.* [Din fr. ***lama***].

lambá f. v. lambă.

lambáda f. dans modern brazilian, cu mişcarea rapidă şi ritmică a şoldurilor; melodia acestui dans. [Din it. ***lambada***].

lambár, lambare n. **1.** (pop.) rindea cu care se fasonează muchia scîndurilor pentru a obţine lambe; lămbuitor, scoabă, scobitor; **2.** (reg.) cui îndosit la osia carului, cu care se prinde lamba; (şi: **lămbar**). [***Lambă*** *+ -ar*].

lámbă, lambe f. **1.** lanţ care leagă capetele osiei de crucea protapului unui car; lănţuş, vătrai: *pune roata la loc, vîră leuca, sucşeşte lamba şi-o strînge la scară.* CR.; **2.** feder; **3.** vergea de lemn care se introduce (cu fiecare jumătate din lăţimea ei) în ulucele a două scînduri, pentru a le îmbina; (şi: **lamba**). [Din turc. ***lâmba***].

lambdacísm n. **1.** pronunţare defectuoasă a sunetului l sau pronunţare a lui r ca l; **2.** aliteraţie constînd în repetarea sunetului l. [Din lat. ***lambdacismus,*** fr. ***lambdacisme***].

lambért, lamberţi m. (fiz.) unitate tolerată de măsură a luminanţei. [Din fr. ***lambert,*** germ. ***Lambert***].

lambliáză, lambliaze f. boală parazitară determinată de prezenţa lambliei în organism; giardioză. [Din fr. ***lambliase***].

lámblie, lamblii f. protozoar flagelat, parazit care trăieşte în intestinul subţire şi în căile biliare la om şi la unele animale; giardia (*Lamblia* sau *Giardia intestinalis*). [Din fr. ***lamblia***].

lambóu, lambouri n. fragment din părţile moi sau din pielea corpului, care serveşte, în cazul unei amputaţii, la acoperirea părţilor osoase sau la grefarea în altă parte a corpului. [Din fr. ***lambeau***].

lambrechín, lambrechine n. **1.** draperie scurtă, decorativă, fixată în partea de sus a unei ferestre, a unei uşi etc.; **2.** element decorativ de lemn sau de tablă, plasat la cornişe, la capiteluri, la balustrade etc. // m., pl. **lambrechini** ornament în formă de panglică lată la scuturi şi steme (pe care este scrisă o deviză). [Din fr. ***lambrequin***].

lambrisá, lambrisez vb. (tr.) a acoperi cu lambriuri. [Din fr. ***lambrisser***].

lambrisáre, lambrisări f. acţiunea de a lambrisa şi rezultatul ei. [V. ***lambrisa***].

lambrisát, ~ţi, lambrisată, ~e a. acoperit, căptuşit cu lambriuri: *perete lambrisat.* [V. ***lambrisa***].

lambriseríe, lanbriserii f. ansamblu de lambriuri. [Din fr. ***lambrisserie***].

lambríu, lambriuri n. îmbrăcăminte de lemn, de marmură, de stuc etc. cu care se acoperă (total sau numai pînă la o anumită înălţime) pereţii unei încăperi, pentru a-i proteja sau în scop decorativ: *se simţi ... în largul său în sala sobră, îmbrăcată în lambriuri de stejar.* GHEŢIE. [Din fr. ***lambris***].

lamá, lameuri n. ţesătură din mătase, bumbac sau lînă cu fire metalice fine, strălucitoare; **fir de lamé,** fir strălucitor dintr-o asemenea ţesătură: *femei planturoase ..., în pantofiori delicaţi ... şi rochii roşii cu fir de lamé.* CĂRT. [Din fr. ***lamé***].

lamelá, lamelez vb. (tr.) a forma un element de construcţie din lamele. [De la ***lamelă***; cf. it. ***lamellare***].

lamelár, ~i, lamelară, ~e a. care are formă, aspect de lamelă; format din lamele (suprapuse); care se desface în lamele. [Din fr. ***lamellaire***].

lameláre, lamelări f. operaţie de asamblare într-un bloc a mai multor lamele pentru obţinerea unor elemente de construcţie mari şi rezistente; lamelaţie. [V. ***lamela***].

lamelát, ~ţi, lamelată, ~e a. care este prevăzut cu lamele; compus din lamele; care se poate desface în lamele: *ciuperci cu pălărie lamelată.* [Din fr. ***lamellé***].

lameláţie, lamelaţii f. lamelare. [Din fr. ***lamellation***].

lamélă, lamele f. **1.** lamă subţire de metal, de sticlă, de lemn, de material plastic cu diverse întrebuinţări: *storul s-a trîntit cu ciocnet de lamele.* PANN.; **2.** plăcuţă de sticlă subţire cu care se acoperă picăturile de sînge sau de suspensie microbiană puse pe lame pentru a fi cercetate la microscop: *mă apucasem să cercetez nişte lamele.* GHEŢIE; **3.** lamă subţire de ţesut osos; expansiune celulară în formă de lamă; **4.** (bot.) fiecare dintre lamele care poartă himenul sporifer, situate sub pălăria ciupercilor; **5.** (iht.) **lamelă branhială,** parte a branhiilor peştilor, la nivelul căreia se realizează schimburile respiratorii; **6.** foiţă care separă structuri ale ţesuturilor vegetale sau animale; **7. lamelă de colector,** ansamblul pieselor componente, conductoare sau izolante, ale colectorului maşinilor electrice. [Din fr. ***lamelle***].

lamelibranhiát, ~ţi, lamelibranhiată, ~e a. (despre moluşte) cu branhiile în formă de lamele. // f. (la pl.) clasă de moluşte acvatice cu branhii lamelare, cu corpul turtit lateral, cuprins într-o cochilie cu două valve (*Lamellibranchiata*); (şi la sg.) moluscă din această clasă (ex.: scoica de rîu, midia, stridia). [Din lat. ***lamellibranchiata***].

lamelicórn, ~i, lamelicornă, ~e a. (despre insecte) cu antenele terminate prin prelungiri lamelare. // f. (la pl.) familie de insecte coleoptere cu antenele scurte, terminate prin prelungiri lamelare; (şi la sg.) insectă din această clasă (ex.: cărăbuşul, rădaşca). [Din fr. ***lamellicornes***].

lamelifórm, ~i, lameliformă, ~e a. în formă de lamelă. [Din fr. ***lamelliforme***].

lameliróstru, ~ştri, lamelirostră, ~e a. (despre păsări) cu ciocul acoperit de lamele transversale. // f. (la pl.) familie de păsări palmipede cu ciocul acoperit de o membrană lamelată; (şi la sg.) pasăre din această familie (ex.: gîsca, lebăda, raţa etc.). [Din fr. ***lamellirostre***].

lamelós, ~şi, lameloásă, ~e a. format din lamele; care se desface în lamele: *rocă lameloasă.* [Din fr. ***lamelleux***].

laménţ, lamente n. (livr.) **1.** lamentare: *ea plînge, şi deodată lamentele-i sînt rupte.* HEL.; (fig.) *lamentul de dragoste al simfoniilor lui Beethoven.* LOV.; **2.** plîngere, reclamaţie: *prin rudele cu acces la palat, duse lamentele mai departe.* CĂL. [Din lat. ***lamentum***].

lamentá, lamentez vb. (refl.) a se plînge zgomotos (şi exagerat); a se jeli; a se tîngui, a se văicări: *a se lamenta cineva de cele trecute este o pierdere de timp.* GHICA. [Din fr. ***lamenter,*** it. ***lamentare,*** lat. ***lamentari***].

lamentábil, ~i, lamentabilă, ~e a. **1.** care inspiră milă, demn de plîns; dezolant, lamentos: *a avut o soartă lamentabilă;* (adv.) *a eşuat atît de lamentabil!* SAD.; **2.** care denotă o situaţie proastă, o stare precară: *raportul între polemist şi adversar e acela dintre o minte inaccesibilă şi un lamentabil*

intelect. CĂL.; **3.** care exprimă durere, suferinţă; jalnic, înduioşător, lamentos: *auzi acele sunete ... lamentabile.* FIL.; **4.** (adesea adv.) sub aşteptări; deplorabil; prost: *ieşi precipitat ..., convins că s-a purtat lamentabil.* GHEŢIE. [Din fr. ***lamentable,*** lat. ***lamentabilis***].

lamentáre, lamentări f. acţiunea de a se lamenta şi rezultatul ei; tînguire, văicăreală, lamentaţie: *încetează, domnule ..., cu lamentările!* REBR. [V. ***lamenta***].

lamentáţie, lamentaţii f. 1. lamentare: *în poezia d-nei ... nici o lamentaţie, nici un strigăt de triumf.* IBR.; **lamentaţiile lui Ieremia,** carte a Vechiului Testament, în care sînt relatate suferinţele evreilor la distrugerea Ierusalimului de către caldeeni; **2.** scriere (în versuri) cu caracter liric; **3.** bocet. [Din fr. ***lamentation,*** lat. ***lamentatio***].

laménto, lamentouri n. piesă muzicală (vocală), cu caracter trist, tînguitor: *suferă de diluare în linia melodică a unui lamento.* R.L. [Din it. ***lamento***].

lamentós, ~şi, lamentoásă, ~e a. (rar) lamentabil: *arcadizează cîntînd ... dureri factice şi lamentoase de păstori.* CĂL. [Din lat. ***lamentosus,*** it. ***lamentoso***].

lamentóso adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu jale; tînguitor. [Din it. ***lamentoso***].

lamiacée f. (bot.) labiate. [Din fr. ***lamiacée***].

lámie, lamii f. 1. monstru cu bust de femeie şi coadă de şarpe, care ademenea şi omora copii, în mitologia greacă; **2.** specie de rechin mare din mările Europei (*Lamia*). [Din lat. ***lamia,*** fr. ***lamie***].

laminá, laminez vb. (tr.) 1. a transforma un material (în special un metal) în lame, foi, bare etc., prin deformare plastică, cu ajutorul laminorului; **2.** a întinde, a subţia şi a omogeniza cu laminorul benzile de fibre textile în filatură; **3.** a reduce secţiunea de curgere a unui fluid. [Din fr. ***laminer***].

laminái, laminaje n. **1.** laminare; **2.** indice care caracterizează gradul de subţiere prin laminare a fibrelor textile. [Din fr. ***laminage***].

laminár, ~i, laminară, ~e a. 1. alcătuit din lamele sau din straturi paralele: *scleroză laminară;* **2. curgere laminară,** regim de curgere a unui fluid în care straturile componente alunecă pe traiectorii paralele între ele şi cu axa conductei, fără a se produce vîrtejuri; **3.** structură specifică rocilor sedimentare şi unor şisturi. [Din fr. ***laminaire***].

laminăre, laminări f. acţiunea de a lamina şi rezultatul ei; laminaj, laminat[2]. [V. ***lamina***].

laminária f. gen de alge brune din mările reci, folosite în farmacie, în medicină, ca îngrăşămînt organic etc. (*Laminaria);* plantă de acest gen. [Cuv. lat.].

laminát[1], ~ţi, laminată, ~e a. care a fost supus operaţiei de laminare. // n. produs metalic obţinut prin laminare (ex.: tablă, sîrmă, benzi, profiluri etc.) [V. ***lamina***].

laminát[2] n. faptul de a lamina; laminare: *maşină de laminat.* [V. ***lamina***].

laminatór, laminatori m. laminorist. [***Lamina*** + ***-tor***].

laminăţie, laminaţii f. dispunere a unor elemente anatomice în straturi suprapuse sau concentrice. [Cf. lat. ***lamina***].

laminá, lamine f. 1. (bot.) limb; **2.** strat subţire din structura unei formaţiuni anatomice compuse; **3.** (tehn.) corp în formă de lamă sau de fir. [Din lat., it. ***lamina***].

laminectomíe, laminectomii f. intervenţie chirurgicală constînd în rezecţia apofizelor vertebrale. [Din fr. ***laminectomie***].

laminotomíe f. secţiune a uneia sau a mai multor lame vertebrale. [Din fr. ***laminotomie***].

laminór, laminoare n. 1. maşină pentru laminarea metalelor, formată din doi sau mai mulţi cilindri metalici care se rotesc în sens contrar şi printre care trece metalul supus laminării; **2.** maşină cu care se subţiază, se omogenizează etc. fibrele textile; **3.** maşină care macină sau sfarmă anumite materiale pentru a pregăti pasta de argilă, nisipul de concasor etc. [Din fr. ***laminoir***].

laminoríst, ~şti, laminoristă, ~e m., f. muncitor care lucrează la laminor; laminator. [***Laminor*** + ***-ist***].

lámoste f. (pop.) durere abdominală, colici (la copii); diaree cu sînge la copii. [Cf. rus. ***lamota*** „dureri în membrele corpului"].

lampadár, lampadare n. 1. suport vertical pentru una sau mai multe lămpi, lumînări etc.: *era un lampadar metalic cu două braţe, acoperite cu abajururi din pergament ciuruit.* GHEŢIE; **2.** stîlp pe care sînt fixate una sau mai multe lămpi, utilizat la iluminatul străzilor, grădinilor etc. [Din fr. ***lampadaire,*** it. ***lampadario***].

lampádă, lampade f. torţă, făclie: *descoperind lămpadele aprinse înaintară în şiraguri stinse.* B.-DEL.; *ca o lampadă ateniană şi torţa poeziei ... a trecut aprinsă.* LOV.; (şi: **lămpadă**). [Din lat. ***lampada,*** gr. ***lampás, -dos***].

lampadedróm, lampadedromi m. (în antichitatea greacă) purtător de torţă la ceremoniile religioase; alergător la întrecerile cu torţe: *lampadedromii sprinteni cu faclele lucioase.* NAUM. [Din gr. ***lampadedrómos***].

lampadedromíe, lampadedromii f. întrecere sportivă în vechile oraşe greceşti, la care alergătorii purtau torţe: *în timpul lampadedromiei ateniene ... erau înşiraţi ... alergătorii torţei.* LOV. [Din gr. ***lampadedromía,*** fr. ***lampadedromies***].

lampadofór, lampadofori m. (în antichitatea greacă) purtător al torţei în timpul ceremoniilor religioase. [Din gr. ***lampadofóros,*** fr. ***lampadophore***].

lampagíu, lampagii m. (înv.) lampist. [***Lampă*** + ***-agiu***].

lampánt a. **petrol lampant,** v. **petrol.** [Din fr. ***lampant***].

lampás, lampasuri n. fîşie îngustă de postav (roşu), cusută pe latura exterioară a pantalonilor, la unele uniforme; vipuşcă: *pantalonii erau fumurii, ... cu lampas vînăt.* PETR.; (accent. şi: ***lámpas***). [Din rus. ***lampas***].

lámpă, lámpi f. 1. dispozitiv destinat producerii luminii prin arderea unui combustibil lichid, gazos sau solid; (p. ext.) lumină produsă de acesta: *se folosesc tot mai mult lămpile cu gaz.* PETR.; *îl zării în galerii cu lampa de carbid în mînă.* PR.; **lampă de noapte,** veioză: *la capătîiul meu, lampa de noapte ardea.* GHEŢIE; **a vorbi la lampă** (sau **la pereţi**), v. **perete; lampă (electrică) de buzunar,** lanternă: *dintr-o lampă electrică de buzunar ţîşni o suliţă de lumină.* REBR.; **lampă cu halogen,** lampă cu incandescenţă, în balonul căreia se introduce un amestec de gaze inerte cu halogen; **2.** aparat de iluminat cu ajutorul curentului electric: *văd la lumina lămpii electrice că se opreşte o trăsură.* CAR.; **lampă fluorescentă,** lampă electrică, cu descărcare într-un mediu de vapori de mercur, avînd pe faţa interioară a tubului un strat de substanţă fluorescentă; **lampă fulger,** blitz; **3.** aparat, dispozitiv a cărui flacără serveşte la producerea căldurii; **lampă de spirt,** spirtieră: *a făcut o cafea la lampa de spirt;* **lampă de lipit** (sau **de sudat**), lampă cu benzină, folosită la lipirea metalelor; **4.** (şi **lampă de radio**) tub electronic: *radioul cu lămpi din timpul războiului încă mai funcţionează;* **a-i lipsi** (sau **a-i fila**) **cuiva o lampă,** a fi nebun, anormal, bizar în comportament. [Din germ. ***Lampe,*** fr. ***lampe***].

lampétră f. v. **lampretă.**

lampión, lampioane n. felinar cu pereţii din pergament, hîrtie cerată etc. colorată sau pictată, întrebuinţat la iluminatul (festiv al) sălilor, parcurilor etc.; lanternă venetiană: *lampioane veneţiene pretutindeni.* DELAVR.; *boschetele grădinii, iluminate de lampioane şi ouă de struţ.* PETR. [Din fr. ***lampion,*** it. ***lampione***].

lampíst, lampişti m. 1. persoană care făcea sau vindea lămpi; **2.** persoană care întreţinea şi supraveghea sistemul de iluminare al unei instituţii; lampagiu: *ardeau în foc toţi actorii, toţi maşiniştii, lampiştii.* CAR.; **3.** lucrător care întreţine şi distribuie lămpile în mină. [Din fr. ***lampiste***].

lampisteríe, lampisterii f. (rar) lămpărie. [Din fr. ***lampisterie***].

lamprétă, lamprete f. (rar) peşte migrator de formă cilindrică şi alungită, lipsit de solzi, cu carnea foarte gustoasă (*Petromyzon marinus* şi *flaviatilis);* (şi: **lampetră**). [Din germ. ***Lamprete,*** lat. ***lampraeda***].

lamprofír, lamprofire f. rocă eruptivă, bogată în fier şi magneziu. [Din fr. ***lamprophyre***].

lámur, ~i, lamură, ~e a. (rar) **1.** limpede: *apă lamură;* **2.** pur, curat: *o casă, cu zece caturi ..., toată din aur lamur.* DELAVR. [De la ***lamură***].

lámură, lamuri f. **1.** (înv.) metal de cea mai bună calitate, pur, adevărat: (adj.) *7000 de talanţi lamură.* BIBLIA; **2.** (adesea fig.) puritate; partea cea mai bună, mai aleasă din ceva; floare, frunte, spumă: *lamura aurului nostru e însemnată.* EM.; *blîndeţea se face lamura lumii.* IONEL. [Lat. ****lam(i)nula*** (<***lamina***)].

lan, lanuri n. **1.** teren agricol semănat de obicei cu cereale; ogor întins; (p. ext.) plante cultivate pe acest teren; holdă: *lanul lung şi verde cu grîul răsărit.* AL.; **2.** (fig.) întindere mare, nesfîrşită: *stelele mari izvorăsc pe albastrele lanuri ale cerului.* EM. [Din ucr. ***lan***].

lanamétru, lanametre n. aparat cu care se determină fineţea fibrelor textile. [Din fr. ***lanamètre***].

lanát, ~ţi, lanată, ~e a. (bot.) lanuginos: *frunze lanate.* [Din lat. ***lanatus***].

láná, lane şi **lăni** f. (reg.) **1.** cruce la căruţă sau la sanie; **2.** parte a căruţei de care se fixează protapul. [Din germ. ***Lanne***].

lancasterián, ~eni, lancasteriană, ~ene a. care ţine de lancasterianism, referitor la lancasterianism; monitorial: *se ţineau, după metoda lancasteriană, cursurile.* CAR.; (adv.) *Vucea ... preda lancasterian, prin generali şi monitori.* CĂL. // m., f. adept al lancasterianismului. [Din engl. ***lancasterian,*** fr. ***lancastérien***].

lancasterianísm n. sistem de predare a materiilor şcolare cu ajutorul elevilor mai avansaţi, folosiţi ca monitori[1]. [Din engl. ***lancasterianism,*** fr. ***lancastérianisme***].

lancavíu, ~ii, lancavie, ~ii a. (rar) poznaş, ştrengăresc; viclean: *ocheade lancavii.* [Din rus. ***lancavîi***].

lănce, lănci f. 1. suliţă: *lănci scînteie lungi în soare.* EM.; **2.** (pop.) bîtă (ciobănească): *păcurar cu lance, dă oile-ncoace.* POP. [Din magh. ***láncsa,*** lat. ***lancea,*** it. ***lancia***].

lanceolát, ~ţi, lanceolată, ~e a. 1. (bot.) în forma unui vîrf de lance: *frunze lanceolate;* **2. goticul lanceolat,** prima perioadă a stilului gotic, caracterizat prin ornamente în formă de lance. [Din fr. ***lancéolé,*** lat. ***lanceolatus***].

lancinánt, ~ţi, lancinantă, ~e a. (livr.) care se manifestă prin junghiuri şi zvîcnituri: *dureri lancinante.* [Din fr. ***lancinant***].

land, landuri n. provincie autonomă (cu organ legislativ şi guvern propriu) în organizarea administrativă a Austriei şi a Germaniei: *Muzeul landului Bavaria prezintă o expoziţie cu desenele realizate de artist.* R.L. [Din germ. ***Land***].

landău n. v. **landou.**

lándă, lande f. (mai ales la pl.) şes întins pe ţărmurile Atlanticului, nisipos şi neproductiv; pustiu: *toamna moare în peisajul landelor bretone.* R.L. [Din fr. ***lande***].

landgráf, landgrafi m. titlu de noblеţe dat unor principi germani în evul mediu; persoană cu acest titlu: *landgraful de Hessa;* (şi: **landgrav**) [Din germ. ***Landgraf,*** fr. ***landgrave***].

landgrafiát n. v. **landgraviat.**

landgráv m. v. **landgraf.**

landgraviát, landgraviate n. **1.** demnitatea landgrafului; **2.** domeniu guvernat de un landgraf; (şi: **landgrafiat**). [Din fr. ***landgraviat***].

ländler, ländlere [léndler] n. dans popular austriac şi bavarez, asemănător valsului; melodia acestui dans. [Din germ. ***Ländler***].

landóu, landouri n. **1.** trăsură mare, luxoasă, cu patru locuri (faţă în faţă) şi cu capotă formată din două părţi mobile: *un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari.* NEGR.; *femei fardate, în mantile preţioase, sosesc în landouri.* CAL.; **2.** cărucior pentru copii, prevăzut cu o capotă care poate fi ridicată sau coborîtă, după necesitate; (şi: (înv.) **landau**). [Din fr. ***landau***].

lándras m. rasă de porci cu corpul lung, de culoare albă, crescuţi pentru carne; porc din această rasă. [Din engl. ***landrace***].

lándră, landre f. (reg.) **1.** plantă agăţătoare din familia leguminoaselor, cu flori purpurii şi violete, cu păstaia păroasă; borceag (*Vicia pannonica*): *era numai landră, buruiană de-aia care se ţine cînd tragi cu coasa.* SOR.; **2.** ceată gălăgioasă; cîrd, ciurdă; haită: *pleacă la judecătorie cu o landră întreagă după el.* ST.; (adv.) **a se ţine landră,** a merge în cîrd; **3.** zarvă, gălăgie; hărmălaie: *lătrau cîinii, cîntau cocoşii, era o landră pe drum şi muierile strigau.* SOR.; **4.** epitet pentru o femeie desfrînată: *landră n-am fost, da m-oi fa.* POP. [Et. nec.; cf. ***langră***].

landschenét m. v. **lanschenet.**

landsmal [lándsmol] n. una dintre cele două limbi literare norvegiene moderne (alături de rinksmal), creată pe baza dialectelor. [Din fr. ***landsmal***].

lándşaft, landşafturi n. porţiune din mediul geografic cu trăsături proprii, distincte de cele ale porţiunilor învecinate, de care este despărţită prin limite naturale; peisaj geografic. [Din germ. ***Landschaft***].

landtag [lántac] n. **1.** organul reprezentativ al puterii, în Germania pînă în 1934 şi în Austro-Ungaria; **2.** nume dat adunărilor reprezentative sau legislative dintr-un land german sau austriac; dietă; **3.** numele parlamentului din Liechtenstein. [Cuv. germ.].

lándver, landveruri n. armată teritorială în vechile state germane: *aceasta a fost miliţia sau Landwehrul ţării.* BĂLC. [Din germ. ***Landwehr***].

lang interj. cuvînt care imită sunetul unui clopot sau alt sunet metalic; dang: *danga-langa, sună clopot.* CAR.; (şi: **langa**). [Onomat.].

lánga interj. v. **lang.**

langáj n. v. **limbaj.**

langavíe f. element ornamental, în arhitectură şi în artele decorative, cu aspectul unei cununi din flori, frunze şi fructe; ghirlandă. [Din turc. ***ülan kavi*** „şerpuitor"].

langbeinít n. sulfat natural de potasiu şi magneziu, cristalizat în sistemul cubic, incolor, cu luciu sticlos, folosit ca îngrăşămînt. [Din fr. ***langbeinite***].

langhián n. etaj al miocenului mediu, dezvoltat în facies marin, în depozitele din colinele Langhe din nordul Italiei. [Din it. ***langheano***].

langoáre, langori f. lipsă de vigoare, de energie; lîncezeală, moleşeală; melancolie; langurozitate: *amestec de langoare meridională şi de seninătate nordică.* PHIL.; (fig.) *literatura sa ... nu e langoarea vaporoasă ... a unei palide literaturi lipsite de nerv.* LOV. [Din fr. ***langueur***, lat. ***languor, -oris***].

lángoş, langoşe n. (reg.) turtă (cu brînză, urdă etc.); lăngălău. [Din magh. ***lángos***].

lángră, langre f. (reg.) larmă, zarvă, gălăgie; hărmălaie; (adv.) **a umbla langră,** a umbla haihui; **a şedea langră,** a sta degeaba. [Et. nec.; cf. ***landră***].

langurós, ~şi, languroásă, ~e a. **1.** cuprins de langoare; melancolic, sentimental: *Monica e languroasă, plină de sentiment.* CĂL.; **2.** care denotă, exprimă langoare; care predispune la melancolie; melancolic, galeş; molatic: *de pe ochi ridici închisă, languroasa, lunga geană.* EM.; **3.** care exprimă sau provoacă voluptate; lasciv: *îmi aruncă o lungă privire languroasă.* PR.; *mişcările ei aveau ceva languros.* R.L.; (adv.) *îi spuse languros în timpul unui boston: – soarta mă răzbună.* REBR. [Din fr. ***langoureux***].

langurozitáte f. (rar) langoare. [***Languros*** + ***-itate***].

langústă, languste f. **1.** crustaceu marin, asemănător cu racul, dar lipsit de cleşti şi cu carapace spinoasă, de culoare violacee, cu carnea foarte gustoasă (*Palinurus vulgaris*): *să nu uiţi ... două languste şi vreo trei duzini de pierseci.* CAR.; *gambele şi coapsele lui trebuie să fi fost lungi, tari şi subţiri ca picioarele langustelor.* CĂRT.; **2.** preparat culinar din carnea acestui crustaceu. [Din fr. ***langouste***].

lanifér, ~i, laniferă, ~e a. **1.** care poartă lînă, acoperit cu lînă, care produce lînă; lînos, păros: *animale lanifere;* **2.** care produce puf[2], acoperit cu puf: *plante lanifere.* [Din fr. ***lanifère***].

laníst, lanişti m. (la romani) antrenor de gladiatori; proprietar al unei şcoli de gladiatori. [Din lat. ***lanista***].

lanitál n. fibră textilă fabricată din cazeină, care înlocuieşte lîna; lînă artificială. [Din germ. ***Lanital,*** fr., it. ***lanital***].

lanolínă, lanoline f. substanţă grasă obţinută prin spălarea lînii brute a oilor, întrebuinţată ca excipient la prepararea unor creme, a unor pomezi etc.: *se coafa des, uza de lanoline.* CĂL. [Din fr. ***lanoline***].

lansá, lansez vb. **1.** (tr.) a emite o lege, un decret, o dispoziţie etc.: *dacă mi se ordonă, pot lansa mandate de arestare împotriva indivizilor.* ST.; **2.** (tr.) a trimite, a expedia; a distribui: *aţi lansat invitaţiile?* REBR.; **3.** (tr.) a formula, a enunţa, a expune idei, opinii, teorii etc. noi, originale; a pune în circulaţie: *un fost ministru naiv ... lansă presupunerea, care apoi deveni la alţii certitudine, că sînt americanii care au venit să ne elibereze.* PR.; **4.** (tr.) a comunica, a face cunoscut, a transmite, a face public ştiri, opinii etc.; a difuza, a populariza, a propaga: *cineva lansă zvonul că e vorba de o boală diplomatică.* GHEŢIE; **a lansa un S.O.S.,** a semnaliza prin mijloace radiotelegrafice pericolul de scufundare a navei, chemînd în ajutor navele din apropiere; **5.** (tr.) a face să fie cunoscut şi recunoscut, apreciat, remarcat de un public numeros; a introduce, a face să se integreze în (înalta) societate, într-un anumit anturaj: *ieşise în lumea literară europeană un nume nou, lansat cu prestigiu de Romain Rolland.* SAD.; **6.** (refl.) a deveni cunoscut, celebru; a se remarca, a se evidenţia, a se afirma: *se lansează Brînduşa, se lansează; are pană.* ST.; **7.** (tr.) a prezenta creaţii recente unui public (în cadrul unei ceremonii); a face cunoscut meritele, valoarea etc. prin publicitate: *au fost lansate volumele.* R.L.; a **lansa moda** ... (sau **o modă**) a face ca vestimentaţia, comportamentul, creaţia etc. sa originală să fie adoptată de un număr mare de oameni; a promova; **8.** (refl.) a se angaja, a se avînta într-o activitate; a se aventura, a se hazarda: *se lansă într-o lungă disertaţie.* GHEŢIE.; **9.** (tr. şi refl.) a-şi lua elan sau a face să pornească, să înainteze (rapid): *fundaşul s-a lansat în atac;* **10.** (tr. fact.) a face ca un vehicul să se deplaseze cu o viteză considerabilă: *automobilul nu se poate lansa din pricina curbelor;* **11.** (tr.) a face ca o activitate să meargă bine; a pune pe roate: *şi-a lansat afacerea;* **12.** (tr.) a iniţia; a declanşa: *dezbateri lansate ... de revista noastră în cadrul unor anchete tematice.* CE.; *a fost lansată o campanie de presă;* (refl. pas.) *s-a lansat un nou program de cercetare;* **13.** (tr.) a arunca cu putere un obiect către o ţintă (îndepărtată); (spec.) a trimite o bombă, un proiectil etc. spre un obiectiv: *zburătorii ... lansară bombe.* SAD.; (fig.) *a lansat un strigăt de chemare.* R.L.; **14.** (intr.) a arunca firul lansetei: *pescarii lansară din nou;* **15.** (refl.) a face un salt; a se arunca (în apă, în gol); **16.** (tr.) a pune pe apă în stare de plutire un vas nou construit sau reparat: *constructorii de nave ... lansează la apă cel de-al doilea mineralier.* R.L.; **17.** (tr.) a propulsa o navă cosmică, un satelit etc.; a trimite în cosmos; **18.** (inform.; tr.) a porni un program. [Din fr. ***lancer***].

lansádă, lansade f. mişcare de înaintare a calului, cu sărituri succesive, în formă de arc. [Din fr. ***lançade***].

lansáj n. **1.** lansare la apă a unei nave; **2.** oscilaţii verticale ale şasiului unui automobil. [Din fr. ***lançage***].

lansáre, lansări f. **1.** acţiunea de a (se) lansa şi rezultatul ei; **2.** emitere a unei legi, a unui decret; **3.** trimitere a unui mesaj; expediere; distribuire; **4.** formulare, enunţare, expunere a unor idei, opinii, teorii etc. noi, originale; punere în circulaţie: *lansarea avangardismului;* **5.** comunicare, transmitere, difuzare a unei ştiri, opinii, teorii etc.; popularizare, propagare: *lansarea unui slogan;* **6.** prezentare în public a unei creaţii originale, a unor aspecte ori rezultate noi ale unei activităţi etc.; oportunitatea oferită unei persoane de a deveni cunoscută şi recunoscută de un public numeros: *Puşcariu ... a jucat un rol atît de neprevăzut, pentru mine însumi, în „lansarea" mea.* BL.; *au avut loc lansări de cărţi.* R.L.; **7.** iniţiere, declanşare a unei acţiuni: *lansarea campaniei electorale;* **8.** punere în fabricaţie sau în circulaţie pe piaţă; **9.** angajare pasionată într-o activitate; aventurare, hazardare: *amîna lansarea în afaceri;* **10.** aruncare cu putere a unui obiect către o ţintă (îndepărtată); (spec.) trimitere a unei bombe, a unui proiectil etc. spre un obiectiv: *am alergat la o veche instalaţie cu lansare mecanică de talere şi porumbei de lut.* VOIC.; **11.** aruncare la distanţă a firului lansetei; **12.** punere pe apă, în stare de plutire, a unei nave prin alunecarea acesteia pe un plan înclinat: *ceilalţi potriveau cavaleţii sub bordaj, pregătind sania de lansare.* TUD.; **13.** propulsare prin catapultare sau cu ajutorul unor motoare puternice a unei aeronave, a unui satelit etc. [V. ***lansa***].

lansát, ~ţi, lansată, ~e a. **1.** care a fost enunţat, expus, difuzat recent; care este în vogă: *studiază noile teorii lansate;* **2.** cunoscut; consacrat: *scriitor lansat;* **3.** iniţiat: *au fost criticate proiectele lansate;* **4.** aruncat cu putere către o ţintă îndepărtată: *un corp lansat se deplasează.* BL.; **5.** pus în circulaţie; fabricat pentru prima oară: *produs nou lansat;* **6.** care se deplasează cu o viteză considerabilă: *automobil lansat;* **7.** pus pe apă, în stare de plutire, după construcţie sau reparare: *vapor lansat la apă;* **8.** propulsat în spaţiu de pe rampa de lansare: *satelit lansat.* [V. ***lansa***].

lansatór, ~i, lansatoáre m., f. **1.** persoană care lansează ştiri (false), zvonuri etc.: *cei mai pricepuţi lansatori de perdele de ceaţă.* R.L.; **2.** persoană care facilitează popularizarea unor autori, care lansează creaţii noi (prin publicitate): *judecător, apărător şi mai ales lansator al promoţiilor succesive de scriitori.* R.L. // n. dispozitiv pentru lansarea bombelor, a torpilelor, a rachetelor. [***Lansa*** + ***-tor;*** cf. fr. ***lance-fusée***].

lanschenét, lanscheneţi m. mercenar german în serviciul Franţei, în timpul războaielor religioase (sec. al XV-lea – al XVI-lea). // n. (pl. **lanschenete**) vechi joc de cărţi: *luase obiceiul de a juca cărţi, stos, lanschenet.* CĂL.; (şi: **landschenet**). [Din germ. ***Landsknecht***, fr. ***lansquenet***].

lansétă, lansete f. undiţă prevăzută cu mulinetă, cu care se poate arunca năluca la mare distanţă: *aruncarea lansetei se face în doi timpi.* [Probabil contaminare între ***lansa*** şi ***mulinetă***].

lansetíst, lansetişti m. (rar) persoană care pescuieşte cu lanseta. [***Lansetă*** + ***-ist***].

lansrachéte n. instalaţie care trage proiectile autopropulsate împotriva tancurilor. [Din fr. ***lance-raquettes***].

lanstorpíle n. instalaţie, aparat de lansat torpile. [Din fr. ***lance-torpilles***].

lantán n. metal alb, foarte reactiv, din grupa pămînturilor rare. [Din fr. ***lanthane***].

lantaníd, lantanide n. (la pl.) nume dat elementelor chimice din seria pămînturilor rare, avînd structură şi proprietăţi foarte asemănătoare; (şi la sg.) element chimic din această grupă (ex.: lantan, ceriu, praseodim, neodim, prometiu, samariu, europiu, gadoliniu, terbiu, disprosiu, holmiu, erbiu, tuliu, yterbiu şi luteţiu); (şi: **lantanidă**). [Din fr. ***lanthanide***].

lantanídă f. v. **lantanid.**

lantérnă, lanterne f. **1.** (astăzi rar) lampă, felinar: *galerii cu mari lanterne.* AL.; **lanternă veneţiană,** lampion; **2.** (şi **lanternă de buzunar**) aparat de iluminat portativ, format dintr-o carcasă (metalică), prevăzută cu un lăcaş care adăposteşte, în spatele unui geam transparent, o baterie electrică; lumină produsă de un asemenea aparat: *inspectă casa pînă în cele mai ascunse unghere ..., folosindu-se de o lanternă.* GHEŢIE; *literele ... îmi apar în minte*

ca luminate de o mică lanternă de buzunar. CĂRT.; **lanternă de poziţie,** lampă montată la un vehicul, pentru semnalizarea poziţiei acestuia; **3.** far (la automobile, biciclete etc.); lumină produsă de un asemenea far: *am oprit maşina ... ; lanternele ne luminau.* ARG.; **lanternă roşie: a)** far cu lumină roşie montat la spatele ultimului vehicul dintr-un convoi; **b)** concurent clasat pe ultimul loc într-un concurs, într-o cursă sportivă; loc codaş: *din ianuarie 1990, România a deţinut neîntrerupt lanterna roşie, în timp ce pentru primele locuri au concurat umăr la umăr Ungaria şi Polonia.* A.; **4. lanternă magică,** aparat prevăzut cu o sursă de lumină şi cu una sau mai multe lentile, cu care se proiectează pe un ecran imaginea mărită a figurilor desenate sau fotografiate pe plăci de sticlă; **5.** lanternou: *se auzea glasul lui Leu din lanternă.* CĂL.; **lanternă oarbă,** v. **orb; 6.** (zool.) **lanterna lui Aristotel,** aparat masticator al ariciului de mare. [Din fr. ***lanterne,*** it. ***lanterna,*** germ. ***Laterne***].

lanternóu, lanternouri n. **1.** turn (în formă de felinar) cu deschideri laterale prevăzute cu ferestre, suprafnălţat pe acoperişul unui edificiu monumental, în vederea luminării şi ventilaţiei acestuia; lanternă; **2.** luminator. [Din fr. ***lanterneau, lanternon***].

lanţ, lanţuri n. **1.** (mai ales la pl.) obiect format dintr-un şir de verigi din fier prinse unele de altele, cu care este legat cineva de picioare (şi de mîini, de gît) pentru a fi imobilizat (şi torturat); lanţug; (p. ext.) cătuşe, fiare: *o să vie cu lanţuri la picioare.* PETR.; **în lanţuri,** legat cu lanţuri (şi cu cătuşe); încătuşat; (p. ext.) întemniţat: *patrioţii zac în lanţuri şi umplu Siberia.* SAD.; **a băga** (sau **a pune, a arunca**) **în lanţuri pe cineva,** a încătuşa; a întemniţa pe cineva: *se află închis şi pus în lanţuri fiul ei.* ST.; **a scoate din lanţuri pe cineva,** a descătuşa, a elibera din captivitate; **2.** (fig.) ceea ce împovărează, copleşeşte sufletul, conştiinţa cuiva; ceea ce îngrădeşte libertatea cuiva, ceea ce subjugă, supune, înrobeşte: *se sfarmă deodată cu lanţul de sclavie şi sceptrele de fier.* EM.; **3.** (fig.) ceea ce-i uneşte pe oameni (independent de voinţa lor); legătură: *încorda-voi a mea liră să cînt dragostea? un lanţ ce se-mparte cu frăţie între doi şi trei amanţi.* EM.; **4.** obiect asemănător celui descris cu care se leagă animalele (domestice sau domesticite): *puse căţeii de mici în lanţ.* SL.; **5.** obiect format dintr-un şir de verigi, de inele, de plăci etc. metalice, asamblate între ele, care serveşte la prinderea, fixarea, suspendarea, tracţiunea etc. unor obiecte: *aruncă lanţul şi-ncepe să coboare găleata.* CAR.; *a poruncit să se lese puntea pe lanţuri.* SAD.; **6.** (p. gener.) obiect format din verigi: *ţîncii făceau lanţuri nesfîrşite din cozi de păpădie.* CĂRT.; **7.** lanţ cu care se închide o poartă, o uşă etc.; **lanţ de siguranţă,** dispozitiv montat la uşa unui imobil, care, permiţînd numai întredeschiderea uşii, blochează pătrunderea în imobil (a unui răufăcător); **8.** lanţ de care este prinsă o ancoră; lanţ, sîrmă cu care se fixează o ambarcaţiune la mal: *desena o ancoră cu lanţ.* CĂL.; **9.** (la pl.) asamblaj de lanţuri care se fixează pe pneurile unui vehicul, pentru a-i permite să ruleze pe terenuri alunecoase; **10.** (pop.) piedică (la car, la căruţă); **11.** (la pl.) scrînciob cu mişcare circulară sau orizontală, acţionat de un motor; **12.** dispozitiv format dintr-un şir de elemente metalice (identice) articulate între ele, cu ajutorul căruia se transmite o mişcare; (spec.) dispozitiv format dintr-un şir de inele metalice speciale, care transmite mişcarea de la pedale la roţile bicicletei, motoretei etc.; **13.** (înv.) instrument pentru măsurarea lungimilor de teren, format dintr-un şir de vergele metalice groase sau dintr-o bandă lungă, gradată de oţel, avînd la capete două inele care servesc la întinderea şi la transportul acestora: *cutreiera în toate sensurile cu lanţul şi cu ţăruşele moşiele mănăstireşti.* OD.; **14.** lănţişor (din metal preţios): *lanţuri de aur la ceasornic.* GHICA; *purta la gît lanţ cu zale de aur.* SAD.; **15.** şir (continuu) de fiinţe sau de lucruri asemănătoare; rînd, şirag, cîrd, convoi: *pluteşte un lanţ de lebede albe.* BAC.; **lanţ de magazine** (sau **de hoteluri etc.**), ansamblu de magazine (sau de hoteluri etc.) depinzînd de aceeaşi societate comercială; **a se ţine lanţ,** a se afla unul după (sau lîngă) altul; a se lega unul de altul; a se înşirui: *vitrinele prăvăliilor ... se ţineau lanţ.* TUD.; **a face lanţ,** a se înşirui unul lîngă altul pentru a-şi transmite un obiect din mînă în mînă: *un alt pîlc de oameni nevoiaşi fac lanţ, trecînd de la om la om doniţe şi găleţi cu apă.* PETR.; **16.** şir de dansatori ţinîndu-se de mînă pentru a forma, de obicei, un cerc: *întins-au lanţ de hori.* COŞB.; **17.** şir, succesiune de forme de relief (pozitive); (spec.) sistem muntos constituit din grupuri de culmi înalte, paralele, care se succed pe distanţe mari; catenă muntoasă: *lanţul carpatin care mărginea hotarul spre Austria era sălaş al ursului.* SAD.; *Eminescu a plecat ... către lanţul albastru al munţilor de graniţă.* CĂL.; **18.** lucrătură simplă făcută cu croşeta, constînd dintr-un şir de ochiuri înlănţuite; lănţişor; **19.** (chim.) şir format din mai mulţi atomi (de carbon) legaţi între ei; catenă; **20.** (anat.) şir de elemente identice (macroscopice sau microscopice) constituind o entitate anatomică sau funcţională; catenă: *lanţ ganglionar;* **21.** (mil.) grup compact de militari dispuşi în linie dreaptă: *pîrîră multă vreme puştile pe lanţul sentinelelor.* SAD.; **lanţ de trăgători,** formaţie de luptă în care militarii sînt dispuşi şi acţionează pe aceeaşi linie de front; **22.** succesiune de fapte, evenimente, stări etc.; şir, şirag: *creditul statului e nimicit, finanţele ruinate, administraţia un lanţ de abuzuri ce duce ţara la peire.* EM.; **a se ţine lanţ,** a se succeda în număr mare; a se produce, a se petrece continuu, mereu: *certurile se ţineau lanţ.* GHEŢIE.; **23.** desfăşurare continuă şi regulată a unui proces, fenomen etc.; coerenţă, înlănţuire logică; curs, fir, şir: *formule de tranziţie din lanţul neîntrerupt al progresului.* LOV.; *lanţul cauzalităţii;* **reacţii în lanţ, a)** (fiz.; chim.) proces care se poate regenera prin el însuşi datorită capacităţii produsului antrenat de a reimpulsiona reacţia; **b)** succesiune de fapte, de fenomene etc. care se declanşează unele pe altele; **lanţul vorbirii,** succesiune de unităţi lingvistice care formează enunţuri; (biol.) **lanţ trofic,** serie de organisme care, succesiv, într-un ecosistem, consumă sau sînt consumate la rîndul lor; **lanţ cauzal închis,** feedback; **24.** succesiune ordonantă a elementelor unui ansamblu; ierarhie, scară: *putem asemăna societatea ... c-un lanţ ori mai bine cu o scară, unde fiecare om e deasupra sau dedesuptul celui ce e mai aproape.* C.; **25.** veche unitate de măsură (agrară) pentru lungimi, egală cu aprox. 20 de metri; lungime egală cu această unitate de măsură; **26.** (reg.) unitate de măsură pentru suprafeţe, egală cu o jumătate de hectar; suprafaţa respectivă; iugăr, pogon: *popa ... avea douăzeci de lanţuri de pămînt.* SL. [Din bulg. ***lanec,*** magh. ***lánc,*** sb. ***lanac;*** pentru sensurile neologice, cf. fr. ***chaîne***].

lanţánă, lanţane f. parîmă vegetală sau metalică alcătuită din trei, patru sau şase şuviţe, constituite fiecare din mai multe sfilate. [Cf. ***lanţ***].

lanţát, ~ţi, lanţată, ~e a. (rar) **1.** cu aspect de lanţ; **2.** prevăzut cu lanţuri. [De la ***lanţ***].

lanţétă, lanţete f. **1.** instrument chirurgical constînd dintr-o lamă cu două tăişuri, folosit la vaccinări, incizii etc.: *n-am lanţetă pentru flebotomie.* CĂL.; **2.** unealtă de metal, constînd dintr-o tijă cu capetele în formă de lopăţică, utilizat în turnătoriile de fontă pentru netezirea şi rectificarea tiparelor; **3.** (arhit.) ogivă (alungită); **4.** fiecare dintre penele lungi şi subţiri, cu un colorit viu, din jurul gîtului şi de pe spatele unor păsări. [Din germ. ***Lanzette,*** fr. ***lancette,*** it. ***lancetta***].

lanţúg, lanţuguri şi (înv.) **lanţuge** n. (înv. şi reg.) **1.** lanţ folosit de obicei pentru a imobiliza pe cineva sau pentru a priponi animale: *învaţă de-l legară şi-i pusără lanţuje grele-mprejur.* DOS.; *păşea ... un dulău legat cu lanţug.* SAD.; **2.** (bucată de) lanţ cu diferite utilizări: *poarta curţei închidea, şi lanţuguri o lega.* POP; **3.** lănţişor (din metal preţios): *vin ... măriri cu lanţuguri de aur la gît.* SAD.; (şi : **lanţuh, lănţug**). [Din ucr. ***lancuh,*** pol. ***łańcuch***].

lanţúh n. v. **lanţug.**

lanuginós, ~şi, lanuginoásă, ~e a. (bot.) acoperit cu peri[2]; lanat, păros: *plante lanuginoase.* [Din lat. ***lanuginosus,*** fr. ***lanugineux***].

lanúgo n. **1.** păr[1] fin care acoperă corpul unui nounăscut; fire de păr[1] crescute în afara regiunilor păroase ale corpului; **2.** puf[2] (la plante, fructe etc.). [Din lat., fr. ***lanugo***].

láo n. **1.** populaţie care trăieşte în Laos şi în estul Thailandei; **2.** limbă din familia chino-tibetană, grupul thai, vorbită de această populaţie, una dintre limbile oficiale din Laos. [Din fr. ***lao***].

laoláltă adv. **1.** împreună, la un loc, alături; delaolaltă: *braţ la braţ păşesc alături ... le stă bine laolaltă, ea frumoasă şi el tînăr.* EM.; *interesele obşteşti nu sînt decît interesele particulare laolaltă.* PETR.; **laolaltă cu ...,** împreună cu ...: *ocoleau laolaltă cu mulţimea, coridoarele.* EL.; **2.** unul cu altul: *după ce atîta vreme laolaltă n-am vorbit.* EM.; **3.** în acelaşi timp; totodată: *visezi adeseori cu plăcere şi părere de rău laolaltă.* ARG. [***La***[1] **+ *olaltă***].

laór n. v. **lăor.**

laoţián, ~eni, laoţiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Laosului sau locuitorilor lui, referitor la Laos sau la locuitorii acestuia: *guvernul laoţian.* // m. pl. popor constituit ca naţiune în Laos. // m., f. persoană (originară) din Laos. [Din fr. ***laotien***].

lapalisádă, lapalisade f. afirmaţie, reflexie naivă, care provoacă rîsul; adevăr evident, banal; truism. [Din fr. ***lapalissade***].

lapanéţ n. (reg.) plăcintă coaptă pe vatră. [Et. nec.].

laparo- element de compunere cu sensul „(referitor la) abdomen". [Din fr. ***laparo-***].

laparocél n. hernie ventrală. [Din fr. ***laparocèle***].

laparonefrectomíe f. ablaţiune chirurgicală a unui rinichi prin deschiderea cavităţii abdominale. [***Laparo-*** + ***nefrectomie***].

laparoscóp, laparoscoape n. instrument optic pentru examinarea cavităţii abdominale; peritoneoscop. [Din fr., engl. ***laparoscope***].

laparoscopíe, laparoscopii f. examinare cu laparoscopul a cavităţii abdominale şi a organelor abdominale; celioscopie, peritoneoscopie. [Din fr. ***laparoscopie***].

laparotomíe, laparotomii f. deschidere chirurgicală a peretelui abdominal şi a peritoneului, constituind primul timp dintr-o succesiune de operaţii ce vizează organe abdominale; celiotomie. [Din fr. ***laparotomie***].

lapiáz n. v. **lapiez.**

lapicíd, lapicizi m. (livr.) lucrător specializat în gravarea unor inscripţii, ornamentaţii etc. în piatră. [Din fr. ***lapicide***].

lapidá, lapidez vb. (tr.) **1.** a ucide prin lovituri cu pietre pe cineva, ca pedeapsă sau ca răzbunare; **2.** a lovi cu pietre pe cineva; **3.** (fig.) a alunga; a persecuta. [Din fr. ***lapider,*** lat. ***lapidare***].

lapidár, ~i, lapidară, ~e a. **1.** din piatră: *frumoasa stelă ..., unul din cele mai mari monumente lapidare ale muzeului nostru.* OD.; **2.** săpat, gravat în piatră: *citirea şi transcripţiunea de inscripţiuni lapidare.* GHICA; **3.** caracteristic inscripţiilor săpate în piatră; redat, exprimat concis, laconic, succint: *gramatica latină ..., cu o brevitate lapidară.* MAIOR.; *concizie a exprimării, care dă unora dintre frazele textului citat caracterul lapidar al unor maxime.* VIANU; *stil lapidar;* **4.** care se exprimă concis; laconic: *profesorul fusese întotdeauna lapidar;* (subst.) *T. Maiorescu era ... un lapidar.* LOV. // f. tip de litere majuscule, asemănătoare cu caracterele săpate pe pietrele antice. [Din fr. ***lapidaire,*** lat. ***lapidarius***].

lapidáre, lapidări f. **1.** acţiunea de a lapida şi rezultatul ei; ucidere, lovire cu pietre; lapidaţie: *lovirea cu pietre sau lapidarea Sfîntului Ştefan.* FIL.; **2.** (fig.) oprobriu: *sensibilitatea „ratatului" la această lapidare colectivă.* ARG. [V. ***lapida***].

lapidarítate f. caracter lapidar; concizie; laconism: *este remarcabilă lapidaritatea unor definiţii.* CĂL. [***Lapidar*** + ***-itate***].

lapidáriu, lapidarii n. **1.** colecţie de pietre mari, sculptate sau gravate (basoreliefuri, statui, pietre funerare etc.); **2.** loc în care se păstrează o astfel de colecţie; **3.** (în evul mediu) tratat despre presupusele proprietăţi curative ale pietrelor preţioase; (şi: **lapidarium**). [Din lat. ***lapidarium***].

lapidárium n. v. **lapidariu.**

lapidatór, ~i, lapidatoáre m., f. persoană care lapidează. [Din fr. ***lapidateur***].

lapidáţie, lapidaţii f. lapidare; (şi: **lapidaţiune**). [Din fr. ***lapidation***].

lapidaţiúne f. v. **lapidaţie.**

lápidă, lapide f. **1.** lespede, piatră funerară (cu inscripţie); **2.** piatră comemorativă (pe o clădire); (accent. şi: ***lapídă***). [Din it. ***lapida,*** lat. ***lapis, -idis***].

lapiéz, lapiezuri n. formă de relief cu aspect de şănţuleţe ramificate formate de apele de ploaie care erodează povîrnişurile de calcar, sare etc.; (şi: **lapiaz**). [Din fr. ***lapié, lapiaz***].

lapíli m. pl. pietricele poroase provenite din fragmente de lavă sau de roci, aruncate de vulcanii în erupţie; pietriş vulcanic. [Din fr. ***lapilli***].

lapín, lapini m. (franţuzism) **1.** mamifer rozător înrudit cu iepurele comun, de dimensiuni mai mici decît acesta, originar din Europa occidentală şi Africa de nord, de unde a fost adus în România la începutul sec. al XX-lea; iepure de vizuină: *cîte-un lapin tresare brusc din năsip.* SAD.; **2.** carnea preparată a acestui animal: *pregătise lapin cu măsline.* [Din fr. ***lapin***].

lápis n. (min.) lazurit. [Din fr., lat. ***lapis***].

lapislazúli n. (min.) lazurit: *remarcă ... cerceii de aur cu piatră albastră-cenuşie de lapislazuli.* GHEŢIE. [Din fr. ***lapis-lazuli***].

lapít, ~ţi, lapită, ~e m., f. **1.** (m. pl.) populaţie legendară de războinici din mitologia greacă, care trăia în Thessalia: *lupta lapiţilor cu centaurii*; **2.** (şi, rar, la sg.) persoană aparţinînd acestei populaţii. [Din lat. ***Lapithae,*** fr. ***lapithes***].

lapón, ~i, laponă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Laponiei sau locuitorilor ei, referitor la Laponia sau la locuitorii acesteia: *tînărul ... înşira mîncărurile ce le fuseseră servite într-un sat lapon, lîngă graniţa cu Rusia.* GHEŢIE. // f. limbă fino-ugrică vorbită de laponi. // m. pl. populaţie indigenă de origine fino-ugrică, care trăieşte în regiunile extrem-nordice ale Europei, pe teritoriul Norvegiei, al Suediei, al Finlandei şi al Federaţiei Ruse: *însemnările de călătorie ... despre laponi.* SAD. // m., f. persoană (originară) din Laponia. [Din fr. ***lapon***].

lápoş, ~şi, lapoşă, ~e a. (rar) lălîu: *lătăreaţă, lăbărţată şi lapoşă, vădit supusă la o apropiată îngrăşare, Mima era cîrnă.* M.CAR. [Din magh. ***lapos***].

lapoviţă, pers. 3 **lapoviţează** vb. (intr. impers.) a cădea lapoviţă; a fi lapoviţă: *în nordul ţării lapoviţează.* [De la ***lapoviţă***].

lápoviţă, lapoviţe f. ploaie amestecată cu ninsoare; (p. ext.) zăpadă apătoasă; zloată: *avem zile cu ploaie, cu lapoviţă.* AL.; *era sfîrşitul toamnei, cu lapoviţe friguroase.* REBR. [Din bulg., sb. ***lapovica***].

laps n. (franţuzism) **laps de timp,** perioadă de timp. [Din fr. ***laps*** (de temps)].

lápsus, lapsusuri n. **1.** greşeală de vorbire sau de scriere, constînd în folosirea unui cuvînt în locul altuia: *la el să fi văzut lapsusuri şi scăpări din vedere.* R.L.; **2.** incapacitate momentană a cuiva de a-şi aminti un lucru ştiut: *acum am un lapsus, nu vrei să-mi spui dumneata cum se numeşte?* PR.; **3.** (rar) lipsă, lacună: *doamna doctor Probotă va trece peste aceste regretabile lapsusuri din educaţia mea neglijată.* C.PETR. [Din lat., fr. ***lapsus***].

laptagíu, laptagii m. lăptar: *în ascendenţa* [sa] *... se aflau un valoros laptagiu chinez..., precum şi un căruţaş.* ARG. [***Lapte*** + ***-agiu***].

láptă f. v. **labdă.**

lápte, (pop.) **lápturi, lápteturi** n. **1.** lichid alb-gălbui, opac, dulceag, secretat de glandele mamare ale femeii şi ale femelelor mamifere, constituind hrana exclusivă a sugarului şi, respectiv, a puiului de animal; aliment de bază al omului obţinut prin mulgerea femelelor unor animale domestice (vacă, bivoliţă, oaie, capră etc.): *Radu va bea ... cîte un pahar mare de lapte.* VLAH.; *îndură-te, soartă, de ea, bucură-i sînii cu lapte şi adu-i copilul ce-l vrea.* VIERU; (fig.) *ai avut ...de unde să sugi laptele ştiinţei.* CAR.; **lapte dulce,** lapte proaspăt, nefermentat: *bea în toată sara o cupă de lapte dulce.* CR.; **lapte pasteurizat,** lapte din care s-au eliminat, în aparate speciale, bacteriile; **lapte condensat,** lapte căruia i s-a redus conţinutul de apă, prin evaporare la temperatură şi la presiune joasă; **lapte praf,** v. **praf**; **lapte acru** (sau (reg.) **covăsit**), lapte, de obicei fiert, fermentat cu smîntînă ori cu covăseală; iaurt: *femeia ne-a adus o oală mare cu lapte acru.* ST.; **lapte prins,** lapte de vacă nefiert, închegat pe cale naturală, de la care s-a luat smîntîna; chişleag; lapte de oaie coagulat cu cheag, din care se prepară caşul; **lapte bătut,** lapte închegat şi apoi bătut în putinei; zer; **lapte de pasăre, a)** desert preparat din lapte, ouă şi zahăr, fiert la cuptor în baie de abur; **b)** (şi **lapte de găină**) băutură preparată din gălbenuş de ou, zahăr sau miere şi lapte fierbinte, folosită ca remediu împotriva tusei; **c)** (pop.; şi **lapte de cuc**), lucru inexistent; ceva imposibil de realizat, de obţinut: *muierea pofteşte şi la urdă de curcă şi la lapte de cuc.* POP.; **frate** (sau **soră**) **de lapte,** copil considerat în raport cu alt copil, alăptat de aceeaşi doică: *sora lui de lapte.* EM.; **Calea** (sau (pop.) **Drumul**) **Laptelui,** Calea Lactee; **de lapte, a)** (despre femelele unor animale domestice) crescută pentru producţia de lapte: *fermele de vaci de lapte nu fac decît brînză.* SAD.; **b)** (despre copii sau pui de mamifere) neînţărcat, sugaci: *trei copii mici, al patrulea, de lapte.* SL.; *cumpărase un purcel de lapte.* PETR.; **dinţi de lapte,** dinţi care apar la copii între şase luni şi trei ani sau la animale în primii ani de la naştere şi care ulterior cad, crescînd în locul lor alţi dinţi, mai rezistenţi: *primul molar are drept origine un dinte de lapte.* BL.; **cu lapte,** (despre vaci, oi etc.) care dă lapte; lăptoasă; lăptare, mînzare, plecătoare: *mai avea prin curte vaci cu lapte, viţei, porci graşi.* SL.; **bună** (sau **rea**) **de lapte,** care dă (sau nu dă) mult lapte: *capra mea... [î]i bună de lapte.* CR.; **a curge lapte şi miere,** (cu aluzie la motivul biblic) a fi îmbelşugare, opulenţă: *dacă vin ei, o să curgă lapte şi miere.* CĂL.; **a fi numai lapte şi miere,** a se purta mieros; a fi binevoitor: *ţiganca, numai lapte şi miere, spusese: de ce ... vorbeşti aşa urît cu el?* PR.; **a fi cu lapte,** a fi adevărat; a fi folositor; a fi uşor de realizat: *bine-ar fi, măi Chirică, dac-ar fi toate cu lapte cîte le spui.* CR.; **a curge** (ori **a cădea**) **cuiva lapte(le) în păsat** sau **a (se) vărsa laptele în păsatul cuiva,** a-i merge cuiva foarte bine; a beneficia de un ajutor nesperat; **a pune tot laptele în păsat,** a fi risipitor; **a stoarce** (sau **a scoate**) **lapte din piatră, a)** a realiza lucruri extraordinare, învingînd obstacole de netrecut; **b)** a exploata crunt pe cineva; **cînd a da din piatră lapte,** niciodată; (fam.) **a se băga** (sau **a cădea**) **ca musca în lapte,** v. **muscă**; **a fi învăţat ca mîţa la lapte,** a avea deprinderi rele; **2.** (fig.) învăţătură evanghelică, concepută ca prima hrană a spiritului: *cu lapte pre voi am adăpat şi nu cu mîncare, pentru că încă nu puteaţi* [mînca]. BIBLIA; **3.** (la pl., în forma **lápturi**) produse lactate; mîncăruri preparate cu lapte sau cu produse lactate: *lăpturi, caşcavaluri şi unturi.* OD.; **4.** suc cu aspect lăptos, care se găseşte în unele plante sau fructe: *lapte de cocos;* **(a fi) în lapte,** (mai ales despre cereale) (a fi) crud, necopt: *porumbul era în lapte;* **5.** lichid (uleios) extras sau preparat din seminţele sau sîmburii unor plante: *lapte de migdale;* **lapte de malţ,** malţ măcinat şi amestecat cu apă, folosit la prepararea berii; (pop.) **lapte de bou,** mîncare de post preparată din sămînţă de cînepă sau de dovleac pisată, amestecată cu apă (şi îndulcită puţin): *ce mîncam? lapte de bou; se făcea din seminţe de dovleac uscate ... şi le pisau mărunt ... şi le fierbeau pînă se-ngroşau.* SOR.; **6.** suspensie de pulbere fină în apă, cu aspect mai mult sau mai puţin asemănător cu laptele (de vacă): *lemnul tratat cu substanţe chimice devine un lapte, care se îngroaşe treptat.* CĂL.; **lapte de var,** suspensie de hidroxid de calciu în apă, folosit la văruit; **lapte de ciment,** suspensie de ciment în apă, folosită la lucrările de construcţie; **lapte de piatră** (sau **de stîncă**), stalactită; **7.** (compuse; bot.) **laptele-cîinelui** (sau **-cucului, -lupului**), alior (*Euphorbia*): *toate sînt bune de păscut: laptele-cucului, ca şi rara floare a alunului.* CAR.; *dădurăm în prunduri, printre tufe de laptele-cînelui.* SAD.; **laptele-păsării, a)** băluşcă (*Ornithogalum umbellatum*); **b)** plantă erbacee din familia liliaceelor, cu o singură frunză linear-lanceolată, cu flori mici, galbene, răspîndită prin locuri necultivate; **c)** plisc-păsăresc (*Gagea lutea*); **laptele-stîncii, a)** lăptişor (*Androsace chamaejasme* sau *arachnoidea*): *asta e laptele-stîncii şi astălaltă zîrnămiţoasă.* OD.; **b)** mică plantă erbacee din familia primulaceelor, cu tulpina scapiformă, cu frunze lanceolate, cu flori solitare sau reunuite în umbele, albe cu galben, cu fructul o capsulă, care creşte în regiunea alpină (*Androsace lactea*); **sudoarea-laptelui,** captalan (*Petasites officinalis*). // m. (pl. **lapţi**) (pop.) **1.** muls, mulsoare: *oile sî pun pi doi lapţ sau pi-un lapti.* POP; **a băga oile în lapte** (sau **în lapţi**), a despărţi oile de miei, pentru a le mulge: *astăzi se înţarcă mieii şi oile se bagă în lapte.* EM.; **2.** cantitatea de lapte mulsă o dată de la o oaie sau de la toate oile dintr-o turmă: *Stan are numai cinci oi lăptare; el începe, le mulge pe toate cinci şi scoate jumătate oca; acesta e un lapte; altul are douăsprezece oi şi scoate o întreagă ocă; el are doi lapţi.* EM. [Lat. ***lac, -tis***].

laptop, laptopuri [léptop] n. microcalculator (personal) portabil. [Din engl. ***laptop***].

lapţi m. pl. **1.** glande sexuale masculine la peşti, avînd aspectul unei substanţe gelatinoase albe, lăptoase: *după ce au fost lepădate icrele şi s-au amestecat cu lapţii, să lucreze oamenii cu hărnicie la prinderea peştelui.* SAD.; **2.** momiţe[3]. [Lat. ***lactes***].

lapúc m. (bot.; reg.) brusture (*Arctium lappa*). [Din bulg. ***lapuh,*** sb. ***lopuh***].

lararíu, lararii n. capelă mică, încăpere în casele romane, în care se păstrau statuile larilor şi penaţilor. [Din lat. ***lararium,*** fr. ***laraire***].

lard n. (reg.) slănină; grăsime. [Lat. ***lardum*** „slănină"].

lardacéu, ~i, lardacee a. (despre ţesuturi patologige) care are aspect şi consistenţă de slănină. [Din fr. ***lardacé***].

larg, ~gi, largă, ~gi a. **1.** care este extins în toate direcţiile, care ocupă o suprafaţă mare; întins, vast: *am crescut în largi ogoare roada cu prisos.* MAT.; *în ograda largă a conacului, ţăranii ... spun taclale.* SAD.; **în** (sau **la**) **lumea largă,** în locuri depărtate; pretutindeni: *cercam un vad să ies la lumea largă.* EM.; **a umbla** (sau **a rătăci**) **în lumea largă,** a călători mult în locuri diferite; a colinda; **lumea** (sau **ţara**) **e largă,** eşti liber, poţi pleca unde vrei: *de ţi-s dragă, bade, dragă, de nu, iată, lumea-i largă.* POP; **2.** (fig.) cu deschidere spirituală; atotcuprinzător; tolerant: *ce vijelie se abătuse peste mintea asta aşa de largă şi bine înzestrată?* VLAH.; *om cu o largă cultură literară.* CĂL.; **vederi largi,** orizont intelectual vast; receptivitate faţă de nou: *era o persoană cu vederi largi, înţelegea că tinerii trebuiau să se cunoască mai bine înainte de a se căsători.* GHEŢIE; **3.** cu lăţime mare, lat: *ajunse într-o stradă mai largă.* GHEŢIE; *purta o pălărie cu boruri largi;* (bis.) **calea** (sau **poarta**) **cea largă,** drumul spre iad; calea lată: *vor să ajungă ceriul îmblînd pre calea cea largă care duce în perire.* VARL.; **4.** dezvoltat mult în lăţime: *are şoldurile largi;* **5.** cu deschidere mare: *poarta era înaltă şi largă.* REBR.; (adv.) *uşa era larg deschisă;* **6.** încăpător, spaţios; confortabil, prielnic: *căruţa mea e largă, poate să încapă într-însa cît de mult.* CR.; *fumam ... în jetul larg şi odihnitor.* EL.; (pop.) **a-i fi** (sau **a-i face cuiva**) **larg,** a se simţi sau a face pe cineva să se simtă bine: (adv.) *în mijlocul codrului unde-i larg voinicului.* POP; **7.** cu o croială amplă, lejeră, permiţînd mişcarea liberă a corpului; prea mare faţă de dimensiunile unei persoane: *n-aş vrea nici stofe ... nici largi caftane de vizir.* AL.; *iile largi din giulgiu foarte fin.* AG.; **8.** slab legat, care nu strînge; slobod: *legătura este prea largă;* **9.** (fig.) care nu se restrînge de la cheltuieli; cheltuitor, risipitor; **existenţă** (sau **viaţă**) **largă,** existenţă îndestulată, cu mulţi bani: *o sumă de bani care să-i permită viaţă largă.* CĂL.; (adv.) *îi plăcea să trăiască larg, fără grija mărunţişurilor ... existenţei.* GHEŢIE; **10.** (fig.) generos, darnic; mărinimos: *nu ai fost prea larg cu el;* **mînă largă,** om generos; **a da cuiva cu mîneci largi,** a da bucuros, cu plăcere; a fi darnic: *părinţii fetei ... o dau cu mîneci largi.* CR.; **11.** (fig.) desfăşurat în toată amploarea, dezvoltat: *o explicaţie destul de largă.* CAR.; *departe plopii s-apleacă la pămînt în larg balans lenevos.* BAC.; *mi-am scos cu o mişcare largă pălăria.* GHEŢIE; **pe larg,** amănunţit: *aş fi vrut să discut cu dumneavoastră mai pe larg.* PR.;

12. (fig.) lejer, natural; maiestuos, măreț: *salutul lui e larg și zîmbitor.* VLAH.; (adv.) *se urcă în trăsură ... salutînd o dată larg cu pălăria.* SAD.; **13.** (fig.) cu o semnificație mai generală, mai cuprinzătoare; care nu este utilizat în mod strict, riguros: *aceste lucruri ... au o anume semnificație mai largă.* CĂL.; **în sens larg,** în accepțiunea generală, cea mai extinsă a cuvîntului: *termenul de „conflict" trebuie luat în sensul mai larg.* R.L.; **14.** (fig.) răspîndit într-un spațiu vast sau pe durata unei perioade de timp considerabile; devenit cunoscut, notoriu: *grupul esteților ... dă o largă folosință neologismului.* VIANU; **15.** (fig.) care are o mare sferă de acțiune sau de aplicare: *antibiotic cu spectru larg;* **în** (sau **într-o**) **largă măsură** sau **într-o măsură largă,** mult; în mare parte: *criticii de seamă sînt în largă măsură comparabili.* R.L.; **pe scară largă,** în proporții foarte mari; **16.** (fig.) intens, puternic: *simți larga simpatie cu care îl privea tînărul student.* AG.; **17.** (fig.) numeros; considerabil, important: *studiile și preocupările sale interesau exclusiv specialiștii și nu publicul larg.* GHEȚIE; *a fost ales cu o largă majoritate.* // n. **1.** întreaga suprafață a unui loc; lărgime: *patru margini de pămînt ce strîmte au fost în largul lor!* COȘB.; *mă întind peste largul patului pînă la noptiera ... de la căpătîi.* PETR.; **în lung și în larg,** în lung și în lat: *preîmblîndu-se în lung și în larg prin mica cămăruță.* NEGR.; **2.** loc deschis; care se întinde pînă departe; întindere nemărginită: *cînd ajunseră afară la larg, se așezară pe o piatră mare.* C.L.; *prin largul albelor văzduhului.* GOGA; **a ieși** (sau **a scoate**) **pe cineva la** (sau **în**) **larg,** a scăpa (pe cineva) dintr-o situație dificilă: *prin toate a trecut Duțu, din toate a scăpat, și numai norocul lui cel orb l-a scos în larg.* SL.; **a lua largul,** a fugi; **3.** parte a unei ape depărtate de mal: *de fiori încremenește largul apelor adînci.* COȘB.; **în larg,** departe de țărm, pe apă; **4.** spațiu liber în care te poți mișca nestingherit; loc prielnic: *vreo trei perechi s-au retras în șură, mai la larg.* REBR.; în (sau **la**) **largul meu, tău, său etc.,** liber, nestingherit, în siguranță: *nu și-a putut face mendrele în largul lor.* EM.; *în copac ... ne simțeam în largul nostru.* CĂRT.; **5.** (fig.) bunăstare, belșug; dărnicie; **în larg,** fără lipsuri; din plin: *locuitorii ... trăind în larg și în belșug.* ISP; (înv.) **cu larg,** cu generozitate, cu mărinimie: *luînd mîr de la mormînt, ei și-l da cu larg tuturor.* DOS. // f. **1.** rețea de pescuit cu ochiuri mari; **2.** (reg.) femeie depravată. [Lat. *largus*].

largá, larghez vb. (tr.) **1.** a arunca balast, lest etc. dintr-o aeronavă în timpul zborului: *au fost largați parașutiștii;* **2.** a îndepărta o ambarcație de la chei; **3.** (fig.) a abandona. [Din it. *largare,* fr. *larguer*].

largábil, ~i, largabilă, ~e a. care poate fi largat: *lest largabil.* [Din fr. *largable*].

largáre, largări f. acțiunea de a larga și rezultatul ei. [V. *larga*].

larghétto adv. (muz.; ca indicație de execuție) într-un tempo intermediar între largo și andante. // n. (parte dintr-o) compoziție muzicală executată în acest tempo. [Din it. *larghetto*].

larghéțe f. dărnicie, generozitate: *i-ar fi asigurat cu larghețe mijloacele de trai.* GHEȚIE. [Din it. *larghezza,* fr. *largesse*].

lárgo adv. (muz.) mișcare amplă și lentă, gravă, solemnă, maiestuoasă: *sonata în re major a lui Jean Maria Leclair conține o sarabandă în largo.* CĂL. // n. (parte dintr-o) compoziție muzicală concepută în această mișcare. [Din it. *largo*].

lari m. pl. **1.** (mit.) zei protectori ai casei și ai familiei, venerați de romani; statuile acestor zei; penați: *precum un ulcior pe roata olarilor crești zveltă, ușor subt pavază larilor.* BL.; **2.** (fig.) cămin, casă (părintească). [Din lat., fr. *lares*].

lárice, larici f. (bot.) zadă (*Larix decidua*); (accent. și: **laríce**). [Din lat. *larix, -cis,* it. *larice*].

larifórmă, lariforme f. (la pl.) ordin de păsări acvatice palmipede, cu ciocul curbat; (și la sg.) pasăre din acest ordin (ex. pescărușul). [Din fr. *lariformes*].

larigót n. (rar) vechi instrument muzical de suflat, asemănător cu flautul. [Din fr. *larigot*].

laringál, ~i, laringală, ~e a. și f. (sunet) care se articulează în regiunea laringelui (ex. *h,* spiritul aspru din greacă). [Din fr. *laryngal*].

laríngе, laringe n. organ anatomic de forma unui tub, alcătuit din cartilaje articulate între ele, aflat în partea superioară a traheii, care produce vocea cu ajutorul organelor vocale, incluse în structura acestuia; beregată: *nu e răceală ..., totul e curat, amigdalele, faringele, laringele.* PR.; (și: **lárinx**). [Din it. *laringe,* fr. *larynx*].

laringectomíe, laringectomii f. incizie sau extirpare a laringelui. [Din fr. *laryngectomie*].

laringián, ~eni, laringiană, ~ene a. care aparține laringelui, referitor la laringe; produs de laringe: *mucoasă laringiană; ton laringian.* [Din fr. *laryngien*].

laringísm n. contracție spasmodică a mușchilor laringelui. [Din fr. *laryngisme*].

laringítă, laringite f. inflamație acută sau cronică a laringelui, manifestată prin usturime și dureri în gît, răgușeală, tuse, greutate respiratorie, uneori febră. [Din fr. *laryngite*].

laringocél n. tumoare a laringelui. [Din fr. *laryngocèle*].

laringofón, laringofoane n. microfon aplicat pe gîtul vorbitorului în dreptul laringelui, pentru a transmite direct vibrațiile coardelor vocale, folosit în transmisiunile din avion și din tanc. [Din fr. *laryngophone*].

laringológ, laringologi m. medic specialist în laringologie. [Din fr. *laryngologue*].

laringológic, ~ci, laringologică, ~ce a. care aparține laringologiei, referitor la laringologie. [Din fr. *laryngologique*].

laringología f. (disciplină a otorinolaringologiei care se ocupă cu) studiul anatomiei, fiziologiei și patologiei laringelui. [Din fr. *laryngologie*].

laringopatíe, laringopatii f. denumire generică pentru bolile laringelui. [Din fr. *laryngopathie*].

laringoplégie f. paralizie a mușchilor laringelui, datorată unei leziuni a sistemului nervos central sau a nervilor faringieni. [Din fr. *laryngoplégie*].

laringoscóp, laringoscoape n. instrument medical format dintr-o oglindă specială cu coadă lungă, folosit la examinarea laringelui. [Din fr. *laryngoscope*].

laringoscópic, ~ci, laringoscopică, ~ce a. care aparține laringoscopiei, referitor la laringoscopie. [Din fr. *laryngoscopique*].

laringoscopíe, laringoscopii f. examinare medicală vizuală a laringelui cu laringoscopul. [Din fr. *laryngoscopie*].

laringospásm, laringospasme n. (med.) spasm laringian. [Din fr. *laryngospasme*].

laringostenóză f. îngustare patologică a laringelui. [Din fr. *laryngosténose*].

laringostroboscóp, laringostroboscoape n. stroboscop specializat pentru studiul coardelor vocale în timpul fonației. [Din fr. *laryngostroboscope*].

laringostroboscopíe, laringostroboscopii f. observare a coardelor vocale cu laringostroboscopul. [Din fr. *laryngostroboscopie*].

laringotómic, ~ci, laringotomică, ~ce a. care aparține laringotomiei, referitor la laringotomie. [Din fr. *laryngotomique*].

laringotomíe, laringotomii f. operație chirurgicală constînd în incizia laringelui. [Din fr. *laryngotomie*].

laringotraheíță f. inflamație a mucoasei laringelui și a traheii, de obicei urmare a laringitei. [Din fr. *laryngótrachéite*].

laringotraheotomíe f. deschidere chirurgicală a părții inflamate a laringelui și a traheei. [Din fr. *laryngotrachéotomie*].

lárinx n. v. laringe.

lármă, larme f. **1.** (înv.) alarmă (care anunță apropierea dușmanului și cheamă ostașii la arme): *țara suna de crunte larme.* AL.; **a da larmă,** a da alarma: *dase larma pe la casele boierilor.* NEGR.; **2.** zgomot mare, gălăgie: *lungile coridoare ... răsunau de larma vocilor tinere.* GHEȚIE; **3.** (fig.) neliniște, frămîntare, zbucium, agitație. [Din magh. *lárma,* sb. *larma;* cf. it. *all'arma* „la arme"].

lărmăt n. (rar) larmă: *făcea ... larmăt mare.* C. [De la *larmă* (după *strigăt*)].

larmoaiánt, ~ți, larmoaiantă, ~e a. (rar) **1.** care provoacă lacrimi: *piesă larmoaiantă;* **2.** plîngăreț: *voce larmoaiantă.* [Din fr. *larmoyant*].

larvár, ~i, larvară, ~e a. **1.** aflat în stare de larvă; referitor la larvă, caracteristic larvei: *stadiu larvar;* **2.** (fig.) în stare incipientă; latent: *îi place să fie avar, bătrîn tată de familie ... și este ... cîte puțin din toate acestea, măcar în formă larvară.* CĂL. [Din fr. *larvaire*].

larvát, ~ți, larvată, ~e a. **1.** (despre boli) care se manifestă incomplet; fără manifestări caracteristice; **2.** (fig.) mocnit. [Din fr. *larvé*].

lárvă, larve f. **1.** (înv.) mască; paravan; **2.** (înv.) spectru, fantomă: *se adun-acum ... balauri, strigoi, larve.* NEGR.; **3.** primul stadiu de dezvoltare a insectelor, peștilor, crustaceelor, batracienilor etc., după ieșirea din ou (ex.: mormolocul, omida): *au început să rupă scîndurile buretoase, pline de larve-nchistate de cărăbuși.* CĂRT.; **4.** (fig.) ființă inferioară, neevoluată; persoană insignifiantă, demnă de dispreț. [Din fr. *larve,* lat., it. *larva*].

larvicíd, larvicide n. și a. (substanță) care distruge larvele (unor insecte): *contra paludismului se folosesc larvicide.* [Din fr. *larvicide*].

larvivór, ~i, larvivoră, ~e a. care se hrănește cu larve (de insecte). [Din fr. *larvivore*].

láscav, ~i, lascavă, ~e a. **1.** (înv.; rar) binevoitor, generos, milostiv: [Grigore Vodă] *dacă ieșea la cîmp, era foarte lascav și darnic.* NEC.; **2.** (reg.) vesel, glumeț. // f. (reg.) bună dispoziție, chef; (și: **lascáv**). [Din ucr. *laskav,* pol. *łaskaw*].

láscă, laște și **lăști** f. (înv.; rar) favoare: *mare cătră D-zeu avea lască.* CANT. [Din pol. *łaska,* ucr. *laska* „bunătate, favoare"].

láscăv a. v. lascav.

lascív, ~i, lascivă, ~e a. **1.** înclinat spre plăceri senzuale, pornit spre desfrînare; libidinos, lubric, senzual, voluptuos: *îmi închipuiam năstrușnice istorii de amor, în care femei superbe, lascive îmi cedau în cele mai elucubrante ipostaze.* GHEȚIE; **2.** care exprimă senzualitate; care excită, atîță la plăceri trupești; senzual, voluptuos: *mi-a dat și de soție pe fiica lui cu rîs lasciv.* EM. [Din fr. *lascif,* lat. *lascivus*].

lascivitáte, lascivități f. caracter lasciv, senzualism; înclinare spre plăceri senzuale; senzualitate, erotism, voluptate, lubricitate: *un bolnav bîntuit ... de o lascivitate acută.* CĂL.; *detesta lascivitatea gesturilor ei.* [Din fr. *lascivité,* lat. *lascivitas*].

láser, lasere n. dispozitiv pentru generarea și amplificarea de radiații electromagnetice din spectrele infraroșu, vizibil și ultraviolet, pe baza fenomenului de emisie stimulată și de pompare optică a luminii de către sisteme atomice în urma iradierii cu o sursă de radiații secundară; fascicul de radiații luminoase monocromatice concentrate generat de acest dispozitiv, utilizat în medicină, informatică, industrie, cercetări cosmice etc.: *laboratorul a fost dotat cu un laser; a fost operat cu laser;* (adj.) *revoluționară a fost descoperirea radiațiilor laser.* [Din fr., engl. *laser*].

laseríst, ~ști, laseristă, ~e m., f. specialist în echipament și tehnologie de tip laser. [*Laser* + *-ist*].

lasétă, lasete f. **1.** șnur croșetat din ață pescărească, îngust, plat sau rotund, din care se fac dantele: *bunica monta milieuri de lasetă;* **2.** obiect de decorație interioară lucrat din acest șnur: *pe mobile erau expuse tot felul de lasete.* [Din fr. *lacet*].

lasitúdine f. stare sau senzație de oboseală psihică; plictiseală, dezgust, deznădejde: *nu cînd eram eu obosit era și ea pradă lasitudinii.* PR. [Din fr. *lassitude*].

lasóu, lasouri n. curea, frînghie lungă, terminată la un capăt cu un laţ, folosită (în America) pentru prinderea cailor sălbatici, a vitelor etc. de către cowboy. [Din fr. *lasso*].

lástex, lastexuri n. **1.** fir de cauciuc, îmbrăcat de obicei în fire textile, utilizat în industria confecţiilor; (p. ext.) ţesătură, obiect de îmbrăcă-minte cu asemenea fire; **2.** portjartier elastic. [Din fr., it. *lastex*].

lastíc n. (înv.) stofă de lînă, rezistentă, asemănătoare cu satinul, folosită mai ales la tapisarea mobilei: *cheltuieli, nu şagă, pe mobili nouă cu lastic.* AL.; (şi: **lasting**) [Din fr., engl. *lasting*, rus. *lastic*].

lastíng n. v. **lastic**.

lástră, lastre f. (înv.) stofă scumpă de lînă; lăstrică: *au mai gătit-o, după a sa dorinţă, cu rochia de lastră.* M.CAR. [Din it. *lastra*].

laş, ~i, laşă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (om) fricos, lipsit de simţul răspunderii, de sentimentul onoarei; josnic, mişel, mîrşav, poltron: *cei răi sînt totdeauna laşi.* BĂLC.; *viaţa-i datorie grea, şi laşii se-ngrozesc de ea.* COŞB.; **2.** care denotă lipsă de curaj: *se aştepta la atitudinea laşă a amicului;* (adv.) *nu s-a purtat chiar aşa de laş.* CĂL. [Din fr. *lâche*].

laşá vb. (rar; tr.) **1.** a desface, a slăbi (din strînsoare); a da drumul; **2.** (fig.) a scăpa, a lăsa să-i scape. [Din fr. *lâcher*].

laşcă, laşte f. (reg.) tăieţei: *Helena pregătise ... supă cu laşte.* GHEŢIE. [Din magh. *laska*].

laşitáte, laşităţi f. **1.** faptul de a fi laş; starea celui laş; frică, lipsă de curaj, de demnitate; josnicie, mişelie, mîrşăvie, poltronerie: *sînt ... un ins manevrabil pe fondul general de laşitate umană care zace în noi.* PR.; **2.** faptă, atitudine de laş; mişelie: *vă puneţi trei contra unuia; e o laşitate.* AL. [*Laş* + *-itate*; cf. fr. *lâcheté*].

láştină, laştine f. (reg.) socoteală: *bine c-am apucat să fac colacii toţi, că dau laştina pe lumea ailaltă.* SOR.; **a-şi da laştina cu cineva,** a se certa cu cineva. [Cf. sb. *laština*].

lat, laţi, lată, ~e a. **1.** cu o lăţime relativ mare: *se încinse ... cu o curea lată.* NEGR.; *porumbişti care mai late, care mai înguste.* REBR.; (bis.) **calea lată,** drumul spre iad; calea cea largă: *poarta cea largă şi calea lată duce în pierire.* N. TEST.; **vorbă lată,** vorbire tărăgănată, molcomă: *o vorbă lată şi desluşită care te încălzeşte şi-ţi place.* VLAH.; **a spune vorbe (mari şi) late,** a spune vorbe pompoase, dar fără miez: *să vă spun vorbe mari şi late, cum n-aţi auzit.* AL.; (fam.) **e lată (rău, de tot),** e grav, e îngrijorător: *e lată rău, războiul e declarat.* CAR.; (fam.) **a o face lată (rău, de tot), a)** a face un chef strașnic: *cînd vrea s-o facă lată, uită de fleacuri.* PR.; **b)** a face (fără voie) o poznă, o prostie: *cînd se hotărî Theofana să-şi jertfească virtutea, apoi o făcu lată, lăsînd orice ruşine.* GANE; **2.** gros; viguros: *ceafă lată;* **lat în spate** (sau **în umeri**), bine făcut, robust: *o femeie înaltă şi lată în umeri.* SL.; *era lat în spate.* PETR.; **3.** întins pe o suprafaţă mare, în direcţia lăţimii; vast: *lat e cîmpul.* AL.; **4.** întins la pămînt (leşinat, mort): *am zărit-o cum cade lată în balcon.* EL.; **a lăsa pe cineva lat,** a bate foarte tare pe cineva: *te zdrobeau în ciomege, te lăsau lat în marginea drumului.* ST.; **a fi lat de foame,** a fi foarte flămînd: *de două zile n-am mîncat, sîntem laţi de foame.* C.; **5.** întins, plat, turtit: *farfurie lată.* // n. (pl. **laturi**) lăţime; partea lată a unui obiect, a unei suprafeţe: *îl croisă cu latul iataganelor.* DELAVR.; *latul Dunării trecea.* POP.; **un lat de palmă** (sau **de mînă**), măsură populară de lungime egală cu lăţimea unei palme, cu degetele lipite: *apa se ridicase pînă aproape la un lat de palmă de pervazul ferestrei.* R.L.; **de un lat de mînă** (sau **de palmă**), foarte gros, foarte mare: *ediţie specială cu litere mari, de-un lat de mînă.* C. PETR.; **(la** sau **cu) un lat de palmă** (sau **de mînă**), la mică distanţă, cu o mică diferenţă: *sînt ... cu un lat de palmă mai tînăr decît el.* PR.; **de-a latul,** în curmeziş, transversal: *să tragem ... cîte o linie de-a latul aleii de cărămidă.* CĂRT.; **de-a lungul şi de-a latul** ori **în lung(ul) şi în lat(ul),** pe toată întinderea, pretutindeni: *am alergat ca un năuc ... de-a lungul şi de-a latul pămîntului.* GANE; *mă plimb în lung şi în lat pe balcon.* PAP.-B. // m. (pl. **laţi**) bucată de pînză folosită în toată lăţimea ei; foaie, clin: *iar uitaţi, feciori, uitaţi, la poale din şase laţi.* POP. // adv. greoi; tărăgănat: *păşea lat şi ţinduşi mîinile departe de trup.* SL.; *vorbeşte lat.* [Lat. *latus*].

lataniér, latanieri m. specie de arbore din familia palmierilor, originară din insulele Oceanului Indian; arbore din această specie. [Din fr. *latanier*].

latént, ~ţi, latentă, ~e a. **1.** care nu se manifestă, care nu se observă, dar este oricînd susceptibil să apară, să izbucnească; potenţial: *e nevoie să fie deşteptate din letargie energiile latente ale neamului.* GHEŢIE; (adv.) *adevărurile eterne există latent în popor.* CĂL.; **boală** (sau **maladie**) **latentă,** boală care nu este încă declarată, ale cărei simptome nu sînt încă perceptibile din punctul de vedere clinic pentru a permite diagnosticarea; (fiz.) **căldură latentă,** cantitate de căldură necesară trecerii de la o stare la alta, la temperatură şi presiune constante; **2.** (despre un caracter virtual) care se poate manifesta atunci cînd cauzele care i se opun au dispărut. [Din fr. *latent*, lat. *latens, -ntis*].

laténţă, latenţe f. (stare a) ceea ce este latent: *există o solidaritate organică ... de la latenţă la fapt.* BL.; **stare de latenţă,** interval dintre recepţionarea unui stimul şi începutul reacţiei organismului. [Din fr. *latence*].

laterál, ~i, laterală, ~e a. **1.** situat pe (una dintre) laturi, la margine, departe de centru; lăturalnic, mărginaş: *era o stradă laterală, rău pavată.* PR.; *un valet îndruma şirul invitaţilor spre unul din saloanele laterale.* GHEŢIE; (lingv.) **arie laterală** (sau **periferică**), zonă situată la periferia teritoriului în care se vorbeşte o limbă, un dialect; **2.** (fig.) secundar, marginal, colateral: *probleme laterale;* **3.** (fon.) **consoană laterală** (şi f.), consoană articulată prin atingerea vîrfului limbii de palatul tare sau de alveolele incisivilor superiori, aerul scurgîndu-se de o parte şi de alta a limbii, prin cele două culoare formate (ex. l); **4.** (mat.) **suprafaţă laterală,** suprafaţa unui corp geometric, fără suprafeţele bazelor acestuia; **arie laterală,** mărimea suprafeţei laterale a unui corp geometric. [Din fr. *latéral*, lat. *lateralis*].

laterán, ~i, laterană, ~e a. care ţine de biserica Sf. Gheorghe din cartierul Lateran şi de palatul papal din preajma acesteia. [*Lateran* n. pr.; cf. it. *lateranense*].

laterít, laterite n. sol roşu-cărămiziu, nefertil, din regiunile tropicale umede, bogat în aluminiu şi în oxid de fier, rezultat prin alterarea chimică a rocilor. [Din fr. *latérite*].

laterític, ~ci, lateritică, ~ce a. care conţine laterit, referitor la laterit. [Din fr. *latéritique*].

lateroflexíe f. arcuire şi deviaţie a unui organ anatomic spre lateral. [Din fr. *latéroflexie*].

lateropulsiúne f. tulburare de echilibru caracterizată printr-o senzaţie de tracţiune laterală a corpului. [Din fr. *latéropulsion*].

lateroversiúne, lateroversiuni f. deviaţie a uterului, prin înclinare laterală. [Din fr. *latéroversion*].

latescént, ~ţi, latescentă, ~e a. care are caracteristicile latexului; lăptos. [Din fr. *latescent*].

látex, latexuri n. suc lăptos secretat de unele plante (lăptucă, păpădie, arbore de cauciuc etc.), care în prezenţa aerului se coagulează; **latex artificial,** suspensie apoasă stabilă obţinută din polimeri de tip vinilic, folosită mai ales la fabricarea cauciucului sintetic. [Din fr., lat. *latex*].

latíce, latici f. (mat.) mulţime ordonată avînd proprietatea că orice parte finită a sa are un majorant şi un minorant. [Din engl. *latice* „structură"].

laticifér, ~i, laticiferă, ~e a. şi n. (ţesut vegetal, p. ext. plantă) care secretă latex: *arbori laticiferi.* [Din fr. *laticifère*].

laticlávă, laticlave f. bandă lată de purpură care împodobea tunica senatorilor romani; tunica însăşi. [Din fr. *laticlave*, lat. *laticlavus*].

latifoliát, ~ţi, latifoliată, ~e a. cu frunze late: *plantă latifoliată.* [Din fr. *latifolié*].

latifundiár, ~i, latifundiară, ~e m., f. proprietar de mari domenii agricole; mare moşier: *mai ales cu latifundiarii unguri din judeţ încheiase afaceri strălucite.* GHEŢIE. [*Latifundiu* + *-ar*].

latifúndie f. v. **latifundiu**.

latifúndiu, latifundii n. mare proprietate funciară privată; moşie mare; domeniu: *era o ţară de latifundii.* CĂL.; (şi: (înv.) **latifúndie**). [Din lat. *latifundium, -a*].

latín[1], ~i, latină, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic anticului Latium, Romei, Imperiului Roman sau locuitorilor acestora, referitor la Latium, la Roma, la Imperiul Roman sau la locuitorii acestora; latinesc, roman[1]: *noi sîntem viţă latină.* MAIOR.; *cultura latină satisface ... o necesitate lingvistică de un interes mai general.* LOV.; **alfabet latin,** alfabet utilizat pentru transcrierea limbilor romanice şi a altor limbi, format din 23 de litere: *uzul general ... recomandează literele mici ale alfabetului latin.* EM.; **cifră latină,** cifră romană; **denumire latină,** denumirea ştiinţifică a plantelor, a animalelor etc.; **cartier latin,** cartier al universităţii pariziene Sorbona (unde se preda în latină): *îl citeau ... boemi libertini din Cartierul latin.* PHIL.; **2.** care vorbeşte o limbă romanică; romanic, neolatin: *popoarele latine sînt temperamentale;* **America Latină,** America Centrală şi de Sud unde se vorbesc limbi romanice (spaniola şi portugheza); **3.** (înv.) catolic: *unele ... au forma crucii latine, iar altele pe a celei orientale.* FIL.; **biserica latină,** biserica catolică; **4.** (mar.) **velă latină,** pînză triunghiulară la corăbii. // f. **1.** limbă indo-europeană vorbită de latini, de romani sau de popoarele cucerite de aceştia; latinie: *dacii au învăţat latina;* **latina clasică** (sau **literară**), latina utilizată în cuprinsul Imperiului Roman în scris de persoanele instruite; **latina populară** (sau **vulgară**), latina utilizată în Imperiul Roman de populaţia neinstruită; **latina tîrzie,** latina utilizată în epoca imediat anterioară formării limbilor romanice; **latina medievală,** latina utilizată în Europa occidentală şi centrală ca limbă a documentelor (diplomatice, publice etc.); **2.** obiect de învăţămînt care studiază această limbă: *profesorul nostru de latină.* SAD.; *faci rău neurmînd latina la universitate.* GHEŢIE. // m. pl. populaţie indo-europeană stabilită la sfîrşitul mileniului al II-lea în provincia Latium. // m., f. **1.** persoană (originară) din anticul Latium, din Roma sau din Imperiul Roman; roman[1]: *avînd pildă pre tălmăcitorii latinilor şi slovenilor.* BIBLIA; **2.** persoană aparţinînd unei populaţii romanice; romanic, neolatin: *se poate să fii ortodox şi latin? uite că se poate!* D.; **3.** (înv.) catolic: *avem şi pentru azimă osebire multă cu latinii* (a. 1699). GCR.; (şi: (înv.) **letin, lătin**). [Din sl. *latinŭ*, gr. *latínos*, lat. *latinus*, fr. *latin*, it. *latino*].

látin[2], ~i, latină, ~e m., f. (reg.; depr.) **1.** catolic; ortodox trecut la catolicism; unit; (p. ext.) eretic, necredincios: *dacă vede că nu ţine posturile, îi zice spurcă-miercuri ori letin.* ISP.; *latinul cel bogat, ovreiul nebotezat.* POP.; **2.** agresor străin; (p. ext.) venetic: *cură turcii ca şi spurcii şi tătarii ca ogarii şi lătinii ca şi cînii.* POP. // f. **1.** naţie străină (de altă credinţă); mulţime de străini; liftă: *bată-te Dumnezeu, holă spurcată şi latină rea.* POP.; **2.** soi rău, neam prost; liftă: *ce mai latină de om e şi megieşul nostru!* POP.; **3.** femeie stricată, depravată: [e] *latină, că n-are saţ.* POP.; (şi: **lătin, letin**); (accent. şi: *latín, lătín*). [Din sb. *lătinin*, magh. *latin*, turc. *latin* „catolic"].

latinátate f. (înv.) latinitate. [*Latin* + *-ătate*].

latinésc, ~şti, latineáscă, ~eşti a. **1.** latin[1]; roman[1]; romanic: *din limba latinească ... toate cuvintele le-am înţelege.* UR.; *elineşti dzic şi letineşti cuvinte.* CANT.; **a se duce în ţara latinească,** a se duce departe; **şcoală latinească,** ciclu superior în care se studia şi latina; gimnaziu: *voieşte să treacă pe Huţu la şcolile latineşti.* SL.; **2.** (înv. şi reg.) catolic; unit: *obştea ... asculta cuvîntările latineşti ale bărbatului.* OD. // f. (de obicei artic.) (înv.) limba latină: *italianii ... şi-au scornit limba din letinească.* COSTIN; *ţi-ai uitat lătinească.* CAR.; *şi latineasca era o limbă păgînească.* SL. // n. (artic.) cuvînt de origine latină: *„pîine" provine din latinescul „panis";* (şi: (înv. şi pop.) **lătinesc, letinesc**). [*Latin*[1] + *-esc*].

latinéşte adv. în limba latină: *era scrisă ovreieşte, greceaşte, lătineaşte.* COR.; *ţipa ziua rumâneşte ... despre ziuă letineşte.* POP.; (subst.) *va rosti cuvîntarea*

în latineşte. GHEŢIE; (şi: (înv. şi pop.) **lătineşte, letineşte**). [*Latin*[1] + *-eşte*].

latiní, latinesc vb. (înv.; tr.) a latiniza. [De la *latin*].

latiníe f. (înv.; reg.) limba latină: *dicţionarul cel cu vorbe plivite ... de pe curata lătinie.* OD.; *şi noua latinie, măcar de-ar fi cam strîmbă, vă pare totuşi cîntec.* MAT.; (şi: **lătinie**). [*Latin*[1] + *-ie*].

latinísm, latinisme n. **1.** cuvînt, construcţie sintactică, expresie latină preluată de o altă limbă (dar neadaptată la sistemul acesteia): *limba ... e o împestriţătură de grecisme, latinisme.* CĂL.; **2.** cultivare (excesivă) a limbii şi culturii latine de către moderni: *s-a produs ... în Franţa Renaşterii un curent asemănător cu latinismul în literatura română a secolului trecut.* VIANU; **3.** curent în lingvistica şi filologia românească din sec. al XIX-lea care, continuînd ideile Şcolii Ardelene, a contribuit la demonstrarea originii latine a limbii române şi a caracterului ei romanic, militînd totodată pentru adoptarea unei ortografii etimologice; curent latinist, şcoală latinistă: *T. Cipariu a fost promotorul latinismului.* [Din fr. *latinisme*].

latiníst, ~şti, latinístă, ~e m., f. **1.** specialist în filologia latină: *sînt tot mai puţini latinişti;* **2.** adept, reprezentant al latinismului: *latinismul trebuia să fie democrat.* IBR.; *T. Cipariu şi A. T. Laurian sînt latinişti eruditi.* // a. caracteristic latinismului sau reprezentanţilor acestuia; **curent latinist** sau **şcoală latinistă**, latinism. [Din fr. *latiniste*].

latinitáte f. **1.** limba, cultura şi civilizaţia latină[1]: *în latinitatea veche se punea „ai" în loc de „ae".* MAIOR.; **2.** origine, descendenţă latină; caracter latin sau romanic: *filologii ... s-au gîndit să afirme printr-un dicţionar latinitatea.* SAD.; **3.** grup de popoare, limbi, culturi latine sau romanice; specificul acestora; romanitate: *poporul nostru înfăţişează o sinteză între latinitate şi ortodoxie.* STĂNIL.; *latinitatea orientală a fost cercetată de romanişti.* [Din lat. *latinitas, -atis,* fr. *latinité*].

latinizá, latinizez vb. **1.** (tr.) a da formă (apropiată de) latină cuvintelor (de origine latină) dintr-o limbă; a introduce într-o limbă, pe cale savantă, cuvinte latine, a utiliza latinisme; a latini: (refl. pas.) *limba „Curierului de ambe sexe" se latinizează şi se franţuzeşte.* EM.; *forma „sînt" a fost latinizată la sfîrşitul secolului al XIX-lea, devenind „sunt";* **2.** (tr. şi refl.) a (se) romaniza: *în doar cîteva sute de ani dacii s-au latinizat.* [Din fr. *latiniser*].

latinizánt, ~ţi, latinizántă, ~e a. care utilizează latinisme, care urmăreşte latinizarea limbii; care a fost latinizat: *ceea ce sperie ... este limba transcarpatică şi latinizantă.* CĂL.; *şcoala latinistă era latinizantă.* [Din fr. *latinisant*].

latinizáre, latinizări f. acţiunea de a (se) latiniza şi rezultatul ei; romanizare: *sistema de latinizare totală a limbii româneşti.* OD.; *latinizarea nu înceta de a lucra prin religiune şi legislaţiune, pînă-n fundul Britaniei.* HASD. [V. *latiniza*].

latinizát, ~ţi, latinizátă, ~e a. **1.** care a căpătat o formă, un aspect apropiat de limba latină; romanizat: *forma latinizată a neologismelor;* **2.** romanizat: *populaţii latinizate.* [V. *latiniza*].

latinizatór, ~i, latinizatóare m., f. şi a. (persoană) care latinizează; romanizator: *în secolul trecut s-au manifestat direcţiile latinizatoare.* [*Latiniza* + *-tor*].

latíno n. gen de muzică foarte ritmată, originară din America de Sud. [Din fr. *latino*].

latinoamericán, ~i, latinoamericană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Americii Latine sau locuitorilor săi, referitor la America Latină sau la locuitorii acesteia: *îi plăcea muzica latinoamericană.* // m., f. persoană (originară) din America Latină: *am cunoscut cîţiva latinoamericani.* [Din fr. *latino-américain*].

latinofón, ~i, latinofonă, ~e a. şi m., f. vorbitor de limbă latină. [Din fr. *latinophone*].

latinomán, ~i, latinomană, ~e m., f. admirator exagerat al limbii, culturii, spiritualităţii latine; persoană care latinizează excesiv limba. [De la *latin*[1] (după *angloman, vitezoman* etc.)].

latinomaníe f. admiraţie exagerată pentru tot ce este latin (limbă, cultură, civilizaţie etc.); tendinţă excesivă de latinizare a limbii: *scriitorii moldoveni au satirizat latinomania ardelenilor.* [Din it. *latinomanie*].

latír m. plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina lungă, de obicei tîrîtoare, cu flori parfumate violete, albastre, roz, albe sau galbene, grupate în raceme, folosită mai ales ca furaj pentru animale; mazăre furajeră (*Lathyrus sativus* sau *odoratus*). [Lat. *lathyrus,* it. *latir*].

latirísm n. boală provocată de consumul îndelungat al latirului, manifestată prin paraplegie spasmodică foarte accentuată. [Din fr. *lathyrisme*].

latitudinál, ~i, latitudinală, ~e a. transversal. [Din engl., germ. *latitudinal*].

latitudinár, ~i, latitudinară, ~e m., f. (rar) persoană care îşi îngăduie prea multă libertate faţă de principiile religiei. [Din fr. *latitudinaire*].

latitúdine, latitudini f. **1.** (înv.) întindere, extensiune: *acest principiu avea o mare latitudine;* **2.** (fig.) libertate de acţiune, de alegere: *omul de ştiinţă avea latitudinea mai multor atitudini.* BL.; a **lăsa la latitudinea cuiva,** a lăsa la libera alegere a cuiva; **3.** distanţă unghiulară, exprimată în grade, între un punct de pe glob şi ecuator, măsurată pe meridianul punctului respectiv: *latitudinea şi longitudinea constituie cele două coordonate geografice ale Pămîntului;* **pe** (ori **sub**) **toate** (sau **orice**) **latitudine,** pe întreg pămîntul: *să găsească colţuri fericite şi îmbelşugate, anevoie de găsit subt orişice latitudine.* SAD.; **4.** (p. ext.) climă, temperatură (considerată în raport cu această coordonată geografică); **5.** distanţă unghiulară de la un astru la eclipsă, măsurată pe cercul de pe sfera cerească ce trece prin astru şi prin polii eclipsei. [Din fr. *latitude,* lat. *latitudo, -inis,* it. *latitudine*].

látiţă[1] f. v. lătiţă[2].

látiţă[2] f. v. altiţă.

latomíe, latomii f. carieră de piatră (abandonată) care servea ca închisoare, în Siracuza. [Din lat. *latomia,* fr. *latomie*].

latorfián, ~eni, latorfiană, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) etajul inferior al oligocenului din estul şi centrul Europei. [Din fr. *lattorfien*].

latréie f. v. latrie.

latríe f. (înv.; rar) **1.** cult pentru Dumnezeu; **2.** rugăciune (către Dumnezeu); (şi: **latreie**). [Din gr. mod. *latreía*].

latrinár, latrinari m. vidanjor. [*Latrină* + *-ar*].

latrínă, latrine f. closet (rudimentar); hazna, privată: *el este ca o muscă dă latrine.* CĂRT. [Din lat. *latrina,* fr. *latrine*].

latróne, latroni m. denumire dată hoţilor, sclavilor fugari, dezertorilor în Roma antică. [Din lat. *latro, -onis*].

lătură, laturi şi **lături** f. **1.** parte laterală a unui obiect; margine: *în două laturi templul deschise-a lor portale.* EM.; **a da pe de lături,** a se revărsa; **2.** (pop.) parte lăturalnică, zonă mărginaşă a unei întinderi de pămînt: *venea-ncetişor, şchiopătînd, schelălăind, laturile cam ţiind.* POP.; **a bate laturile,** a umbla fugar, a pribegi; a vorbi pe ocolite: *nu se cuvine ... să bat laturile ca un becisnic.* C.L.; **3.** (înv.) regiune, ţinut; împrejurime: *mitropolitul ţării şi exarhu laturilor.* BIBLIA; **4.** fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului omenesc; coastă: *se aşezase într-o latură, mai mult cu spatele.* SAD.; **5.** parte; sens, direcţie: *din umbra rovinelor, pe clina din laturea noastră, se strecoară ... pîrîul şerpilor.* SAD.; **în lături,** la o parte, într-o parte: *o fîntînă ... cu un capac deschis în lături.* CR.; **a se da** (sau (rar) **a se trage**) **în lături,** a se da la o parte, a face loc; a se retrage; a se feri: *dacă nu se da în lături lupul, în două îl făcea cu paloşul.* ISP.; *preotul, în anteriu negru, cu potcap şi patrafir ... se trase cîţiva paşi în lături.* GHEŢIE; **a nu se da în lături,** a nu ezita, a nu pregeta să facă ceva (rău): *nici de la asta nu te-ai da în lături.* CR.; **a deschide în lături** (**o uşă, o fereastră etc.**), a deschide larg; **pe de lături,** alături, pe lîngă; (fig.) pe ocolite, indirect: *adesea discutăm cam pe de lături.* CAR.; *cu un salariu ..., plus ce mai pică pe de lături, îşi duse mai departe viaţa.* GHEŢIE; **6.** (fig.) fiecare dintre aspectele (diferite) sub care poate fi privit un lucru: *face monografia unei unice laturi sufleteşti.* CĂL.; *nu neglijă nici latura anecdotică a vieţii lui Kant.* GHEŢIE; **dintr-o** (sau **sub o**) **latură,** dintr-un punct de vedere; **7.** (mat.) fiecare dintre segmentele de dreaptă care alcătuiesc un poligon rectiliniu; fiecare dintre arcele de curbă care alcătuiesc un poligon curbiliniu; fiecare dintre semidreptele care formează un unghi: *o platformă de ciment ... cu latura de vreo trei metri.* CĂRT.; (şi: **lature**). [Lat. **latora* (=*latera*), pl. lui *latus, -eris*].

lătúre f. v. latură.

laţ[1], laţuri n. **1.** nod larg la capătul unei frînghii, sfori etc., care se poate strînge cînd se trage de celălalt capăt; juvăţ, ştreang, ochi[1]: *laţ pe gît îi potrivea.* POP.; **a-şi băga capul în laţ** sau **a-şi pune laţul de gît,** a se spînzura: *mizeria l-a făcut să-şi pună laţul de gît;* **2.** instrument pentru prins păsări sau animale, constînd dintr-un ochi de sfoară sau de sîrmă; sîlţă: *vînătoru-ntinde-n crîng la păsărele laţul.* EM.; **3.** (fig.) ceea ce limitează libertatea cuiva; cursă, capcană, lanţ, mreajă: *iadul mă ocoleşte cu laţuri de moarte.* DOS.; *l-am prins în laţ.* EM.; **a cădea** (sau **a se prinde**) **în laţ,** a fi victima unei înşelătorii, a unei înscenări; **a întinde cuiva laţul** (sau **un laţ**), a întinde cuiva o cursă. [Lat. **laceus* (=*laqueus*)].

laţ[2] n. v. leaţ.

láţe f. pl. **1.** şuviţe de lînă sau de păr[2] care atîrnă (dezordonat); miţe; (p. ext.) păr lung: [fata] *scuipă în laţele arăpoaicei.* ISP.; *îi cad laţele mînjite pe-antiriu de serasir.* CĂRT.; **2.** şuviţe de lînă netoarsă (şi nepieptănată): *cergă vărgată cu laţe lungi.* [Et. nec.].

laudán n. v. laudanum.

laudánum n. narcotic lichid pe bază de opiu, folosit ca medicament; (şi: (înv.) **laudan**). [Din fr., lat. *laudanum*].

laudatio [laudátio] f. (livr.) discurs în care se elogiază cineva sau ceva; panegiric. [Cuv. lat.].

laudatív, ~i, laudativă, ~e a. care laudă; elogios, favorabil: *au apărut cîteva recenzii laudative.* [Din fr. *laudatif*].

lăudă, laude f. **1.** apreciere elogioasă la adresa cuiva sau a ceva; elogiu: *îmbătîndu-mă cu boarea înşelătoare ... a laudelor pe care mi le aduc cei din jur.* CR.; *lauda de sine nu miroase a bine.* Z.; **cuvinte de laudă,** cuvinte elogioase; **2.** mărire! slavă! glorie!: *laudă poporului!.* BOL.; **a da laudă,** a mulţumi: *dete laudă Domnului.* ISP.; **3.** imn religios (cu texte din psalmi) de preamărire a lui Dumnezeu; **4.** onoare, preţuire acordată cuiva; mulţumire; recunoştinţă: *este vrednic de lauda semenilor;* **5.** (înv.) autoritate, vază: *Ptolomeu are mare laudă.* BIBLIA. [De la *lăuda*].

láur[1], lauri m. şi (înv.) **laure** n. **1.** (bot.; pop.) ciumăfaie (*Datura stramonium*); **am mîncat laur(i)?** sau **doar n-am mîncat laur(i),** doar nu-s nebun: *da ce? am mîncat laur, ca să mă ostenesc eu cu tine?* ISP.; **2.** (bot.) dafin (*Laurus nobilis*): *insule bogate cu mari grădini de laur.* EM.; **3.** (mai ales la pl.) aranjament în formă de coroană realizat dintr-o ramură cu frunze de dafin, cu care se încununau în antichitate poeţii, eroii: *îmi voi încinge fruntea, ca idolii, cu laur.* ARG.; **4.** (la pl.; fig.) glorie, victorie, succes; premiu: *laurele ieftine ale publicităţii de o zi.* MAIOR.; *laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.* EM.; a **încununa cu lauri,** a laurea; **a culege** (sau **a aduna**) **lauri,** a obţine succese mari; a deveni celebru; **a se culca pe lauri,** a se mulţumi cu succesele obţinute, a nu mai persevera după primul succes; **5.** arbust cu frunze persistente, lucioase, spinos-dinţate, cu flori mici melifere, cu fructe roşii (*Ilex aquifolium*). [Lat. *laurus*].

láur[2] n. v. lăor.

lauracée, lauracee f. (la pl.) familie de arbori şi arbuşti (aromatici) din regiunile mediteraneene şi tropicale, cu flori mici dispuse în inflorescenţe, cu

frunze persistente, bogate în uleiuri eterice, folosite în medicină sau ca mirodenii; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: dafinul, arborele de camfor, avocado etc.). [Din fr. *lauracées,* it. *lauracee*].

laureá, laureez vb. 1. (tr.) a acorda un înalt premiu pentru merite deosebite; a încununa cu lauri; 2. (rar; tr. şi refl.) a face să obţină sau a obţine doctoratul, în unele ţări. [De la *laureat*].

laureát, ~ţi, laureată, ~e a. şi m., f. (persoană, echipă etc.) care a obţinut un premiu universitar, academic sau care a cîştigat un concurs pentru merite deosebite într-un anumit domeniu: *poet laureat; laureaţi ai Premiului Nobel; olimpicii laureaţi.* [Din lat. *laureatus,* fr. *lauréat*].

lăută f. v. lăută.

lavábil, ~i, lavabilă, ~e a. (despre ţesături) care poate fi spălat fără a-şi pierde calităţile. [Din fr. *lavable*].

lavabilitáte f. însuşirea a ceea ce este lavabil. [Din fr. *lavabilité*].

lavabóu, lavabouri n. 1. încăpere utilată cu chiuvete şi cu alte instalaţii sanitare, servind ca spălător comun; 2. lavoar; chiuvetă: *lavaboul de marmură, cu lighean şi cană de porţelan.* GHEŢIE. [Din fr. *lavabo*].

laváj, lavaje şi **lavajuri** n. 1. spălare; 2. eliminare, prin spălare a sterilului din minereul brut. [Din fr. *lavage*].

lavalliéră, lavaliere f. 1. cravată lată înnodată ca o fundă, cu capetele scurte, lăsate în jos (purtată de bărbaţi în perioada interbelică, mai ales): *o întîmpina în costume fanteziste ..., haină cu broderii şi lavalieră.* PR.; 2. microfon ataşat pe rever sau la buzunarul de la piept participanţilor la emisiuni de televiziune. [Din fr. *lavallière*].

lavándă, lavande f. 1. (bot.) levănţică (*Lavandula angustifolia*): *cîmpuri cu lavandă*; 2. parfum extras din levănţică: *proaspăt ras, mirosind a lavandă*; 3. pozitiv alb-negru folosit în cinematografie, la contratipare; (şi: (înv.) **levantă, levand, levant**). [Din gr. mod. *lavánda,* fr. *lavande*].

lávă, lave f. 1. masă magmatică fluidă şi incandescentă aruncată de un vulcan în erupţie, din care, prin consolidare, se formează diferite roci vulcanice: *vulcanul bătrîn Etna cu lava stinsă-n frunte.* AL.; *ieftine brăţare de lavă.* CĂL.; 2. (p. anal.) masă metalică topită, incandescentă. [Din fr. *lave,* it. *lava*].

lavdán n. (înv.) stofă de mătase pentru haine: *o bucată de lavdan de cel bun.* NEC. [Et. nec.].

lavétă, lavete f. cîrpă de spălat (motoarele, vasele etc.); spălător. [Din fr. *lavette*].

lavínă, lavine n. avalanşă: *lavinele Alpilor sînt periculoase.* [Din germ. *Lawine,* it. *lavina*].

lavirínt n. v. labirint.

láviţă, laviţe f. 1. scîndură lată fixată pe ţăruşi de-a lungul unui perete în casele ţărăneşti, servind ca pat, bancă, suport etc.: *stau pe laiţi lîngă spuze; un moşneag şi trei cumetre.* EM.; *leagănă pe o laviţă un prunc de cîteva luni.* GHEŢIE; 2. bancă fixată la poarta caselor ţărăneşti; (p. ext.) bancă: *şedea pe laviţa de la poartă.* CAR.; 3. (reg.) năsălie; **vedea-te-aş întins pe laiţă,** vedea-te-aş mort; (şi: **laiţă**) [Din bulg. *lavica*].

laviú, laviuri n. 1. procedeu folosit în pictură constînd în colorarea monocromă a unui desen cu tuş, sepia, acuarele etc. diluate în apă; 2. (concr.) desen executat prin acest procedeu: *gravurile lui ... s-au transformat în virtuozităţi de meşteşug prin strălucirea şi subtilitatea laviurilor roşii, galbene, sanguine.* C.; *îşi deschide mapa: e plină cu desene în tuş, acuarele, laviuri.* GHEŢIE. [Din fr. *lavis*].

lavoár, lavoare n. 1. mobilă de toaletă, pe care se ţin ligheanul, cana şi celelalte obiecte necesare pentru spălat; spălător: *lavoar de fier, cu ligheanul şi ibricul de tuci smălţuit.* VLAH.; 2. lavabou, chiuvetă. [Din fr. *lavoir*].

lavrác, lavraci m. peşte marin răpitor, asemănător cu şalăul, de culoare cenuşie-argintie, apreciat pentru carnea sa; lup-de-mare (*Morrone labrax*). [Din gr. mod. *lávrax, -akos*].

lávră, lavre f. mănăstire ortodoxă mare (în Grecia şi Rusia), condusă de un egumen, în care fiecare călugăr locuieşte în chilie proprie şi separată, ca într-o mică aşezare de sine stătătoare; (p. ext.) mulţimea călugărilor dintr-o asemenea mănăstire: *veniră toate lavrele Alexandriei şi să strînsă toată ţara şi schitenii.* DOS.; *dar stareţul rămîne neclintit ... ce este-n lavră-odată poruncit, aceea să-mplineşte.* MAT. [Din sl. *lavra*].

lávre f. pl. **lavre şi palavre,** fleacuri, vorbărie goală. [Scurtat din **palavre**].

lavrentínă, lavrentine f. (bot.; reg.) vineriţă (*Ajuga reptans*). [Din lat. *laurentinus*].

lavriót, lavrioţi m. şi a. (călugăr) care trăieşte în lavră. [Din gr. mod. *lavrotis*].

lawn-tennis [láun-tenis] n. tenis de cîmp (jucat pe iarbă). [Cuv. engl.].

lawrenţiu [lorénţiu] n. element chimic transuranic artificial. [Din fr. *lawrencium*].

lax, lacşi, laxă, ~e a. 1. cuprinzător; vast: *noţiuni laxe*; 2. care nu este întins, strîns sau încordat; destins, lejer. [Din germ., engl. *laxus*].

laxatív, ~i, laxativă, ~e a. şi n. (medicament, substanţă) care produce purgaţie; purgativ uşor. [Din fr. *laxatif*].

laxísm n. sistem, doctrină (teologică, filozofică, politică) tolerantă; toleranţă excesivă. [Din fr. *laxisme*].

laxíst, ~şti, laxistă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic laxismului, referitor la laxism: *doctrină laxistă* // m., f. adept al laxismului. [Din fr. *laxiste*].

laxitáte, laxităţi f. (med.) mobilitate exagerată; **laxitate articulară,** mobilitate articulară anormală, cauzată de leziuni ligamentare, de paralizie sau fiind congenitală. [Din fr. *laxité,* lat. *laxitas, -atis*].

lay-out [leí-aut] n. (tehn.) 1. dispozitiv al elementelor grafice ale unei tipărituri; 2. schemă a instrucţiunilor de lucru; 3. reprezentare grafică şi planimetrică a unei construcţii industriale. [Cuv. engl.].

laz[1], lazuri n. (pop.) 1. teren despădurit (de curînd), curăţat de tufe, de rădăcini şi transformat în loc arabil sau în păşune; curătură: *eu mergeam la plug în laz.* COŞB.; 2. pădurice cu arbori pitici; 3. grup de case izolat de restul satului. [Din sb., ucr. *laz*].

laz[2], lazi m. (la pl.) grup etnic turc originar din Asia Mică, de pe ţărmul sud-estic al Mării Negre, venit în ţările române o dată cu stăpînirea turcească, care se ocupa cu comerţul; (şi la sg.) persoană aparţinînd acestui grup. [Din turc. *laz*].

lazáne f. pl. 1. paste făinoase late, din aluat cu ou (şi verdeaţă); 2. fel de mîncare preparat din asemenea paste făinoase. [Din it. *lasagna*].

lazarét, lazarete şi **lazareturi** n. (înv.) 1. adăpost izolat în localităţile de graniţă, unde rămîn în carantină oamenii suspecţi de a introduce în ţară o boală contagioasă; carantină; 2. spital izolat în care se tratează persoane suferinde de o boală contagioasă; infirmerie: *cînd am ieşit din lăzăret se făcuse pacea.* GHICA; (şi: **lăzăret**). [Din fr. *lazaret,* it. *lazzareto,* germ. *Lazarett*].

lazaróne m. 1. cerşetor italian (napolitan); 2. (fig.) om de nimic; pungaş. [Din it. *lazzarone*].

lazulít n. fosfat natural hidratat de aluminiu, magneziu, fier şi calciu, de culoare albastră, folosit ca abraziv la confecţionarea lentilelor. [Din fr. *lazulite*].

lazurít n. silicat natural de aluminiu şi de sodiu, asociat cu sulfură de sodiu, de culoare albastră intens, folosit ca piatră semipreţioasă ornamentală şi la prepararea unor vopsele; lapis, lapislazuli: *avea bibelouri de lazurit;* (şi: **lazurită**). [Din fr. *lazurite*].

lazurítă f. v. lazurit.

lăbár, lăbari m. (arg.) onanist. [*Labă* + *-ar*].

lăbăreálă, lăbăreli f. (arg.; fig) lucru neserios, lipsit de orice valoare: *ai făcut o lăbăreală!* [*Lăbar* + *-eală*].

lăbărţá, lăbărţez vb. 1. (refl. şi tr.) a (se) lăsa în jos; a (-şi) atîrna în voie; a (se) destinde: *ramurile-şi crăcănează, spre pămînt le lăbărţează.* POP.; 2. (refl.) a se întinde, a se lărgi, deformîndu-se: *puloverul s-a lăbărţat;* (fig.) [ironia] *i se lăbărţase peste chip ca o mască hidoasă.* PR.; 3. (refl.) a se aşeza comod, a sta indecent; a se lăfăi: *te-ai lăbărţat pe fotoliu şi aştepţi să fii servit!* [Et. nec.; cf. lat. ***rebalteare***]

lăbărţáre, lăbărţări f. acţiunea de a (se) lăbărţa şi rezultatul ei; întindere, lărgire, deformare: (fig.) *reţinută şi măiestrită, fără lăbărţări, razne şi prisosuri, ...* [conversaţia] *învăluia în mreje puternice.* M.CAR. [V. *lăbărţa*].

lăbărţát, ~ţi, lăbărţată, ~e a. 1. flasc, destins, lăsăt în jos: *are gura lăbărţată.* PANN.; 2. lărgit, deformat prin întindere: *eu, un adolescent ..., în pijama rufoasă şi cu un fel de vestă lăbărţată deasupra.* CĂRT.; 3. cu caractere mari şi prea distanţate; neglijent, urît: [referate] *scrise cu o caligrafie lăbărţată.* VR.; *afişul reapăru la fel de lăbărţat şi obraznic.* PR.; 4. (fig.) lipsit de voiciune; molîu, greoi: *gesturi lăbărţate; mers lăbărţat;* 5. (fig.) rar, tărăgănat: *avea vorba lăbărţată;* 6. (fig.) lipsit de concizie; dezlînat, prolix: *stil lăbărţat şi greoi.* [V. ***lăbărţa***].

lăbíţă, lăbiţe f. lăbuţă: *umbla cu lăbiţele goale.* [*Labă* + *-iţă*].

lăboále, láboale f. augmentativ al lui labă; labă mare, grosolană: *lăboaie de paing.* CĂRT.; *cîinile îşi întinse lăboaiele.* [*Labă* + *-oaie*].

lăbós, ~şi, lăboásă, ~e a. cu labe mari: *Nelu ... era lăbos şi botos ... , stîngaci.* SAD.; *apăru o jivină lăboasă.* // adv. urît, indescifrabil: *s-o iscălit lăbos.* POP. [*Labă* + *-os*].

lăbúţă, lăbuţe f. diminutiv al lui labă; lăbiţă: [şobolanul] *ţine ştiuletele pe burtă cu lăbuţele.* PR. [*Labă* + *-uţă*].

lăcár, lăcari m. gen de păsări călătoare, cîntătoare şi insectivore, din ordinul paseriformelor, de talie mică, cu penajul brun-roşcat, care trăiesc în stufărişul din jurul lacurilor şi al mlaştinilor (*Acrocephalus*); pasăre din acest gen (ex.: tîrîiac, rogozar, pipirigar). [*Lac[1]* + *-ar*].

lăcáş n. v. locaş.

lăcát n. v. lacăt.

lăcătá f. v. lacăt.

lăcăráie f. lăcărie. [*Lac[1]* + *-ăraie*].

lăcărí, lăcăresc vb. (intr.) a extrage ţiţei din puţuri cu ajutorul unor linguri cilindrice: *lăcăream cu hîrdaiele la puţ.* POP. [De la *lac[1]*].

lăcăríe, lăcării f. cantitate mare de apă rămasă pe un teren în urma ploilor, a inundaţiilor; apă multă vărsată pe jos; apăraie, lăcăraie, lăcău: *i se umflă lăcăria sub tălpi.* R.L. [*Lac[1]* + *-ărie*].

lăcărít n. procedeu de extragere a ţiţeiului din puţuri mai puţin adînci, cu ajutorul unor linguri cilindrice: *lăcăritul era practicat în trecut.* [V. ***lăcări***].

lăcătár, lăcătari m. (înv. şi reg.) lăcătuş. [*Lacăt* + *-ar*].

lăcătói, lăcătoaie n. augmentativ al lui lacăt; lacăt mare: *cumpără ... două belciuge şi un lăcătoi zdrăvan.* CR. [*Lacăt* + *-oi*].

lăcătuí, lăcătuiesc vb. (tr.; rar) a încuia cu lacătul; a fereca: *lăcătuia uşa ori de cîte ori pleca în sat;* (fig.) *îşi încuie inima şi o lăcătuieşte.* DOS. [*Lacăt* + *-ui*].

lăcătuíre, lăcătuiri f. (rar) acţiunea de a lăcătui şi rezultatul ei. [V. ***lăcătui***].

lăcătuít, ~ţi, lăcătuită, ~e a. (rar) încuiat cu lacătul; ferecat: *la întoarcere, găsi uşile lăcătuite;* (fig.) *păsărică ... lăcătuită.* CĂRT. [V. ***lăcătui***].

lăcătúş, lăcătuşi m. meseriaş care confecţionează sau repară lacăte, broaşte, chei etc.; lăcătar; lucrător calificat specializat în ajustarea, asamblarea, repararea unor piese metalice, folosind (maşini-) unelte portative: *mă gîndeam la ce lăcătuş să trimet ca să vie să-mi deschidă biroul.* SAD. [Din magh. *lakatos*].

lăcătușăríe, lăcătușării f. 1. meseria lăcătușului; confecționare, reparare, finisare, asamblare etc. a unor piese metalice: *de la un unchi a învățat lăcătușăria; și-a deschis un atelier de lăcătușărie;* 2. atelierul lăcătușului: *lăcătușăria e echipată cu bancuri;* (și: **lăcătușerie**). [*Lăcătuș* + *-ărie*].

lăcătușeríe f. v. lăcătușărie.

lăcățél, lăcățele n. diminutiv al lui lacăt; lacăt mic: *rămăsei în admirație în fața cutiilor de cartușe ... închise cu lăcățele de alamă.* SAD. [*Lacăt* + *-el*].

lăcău, lăcăie n. (reg.) lăcărie. [*Lac*[1] + *-ău*].

lăcomește adv. (rar) cu lăcomie: *stă, îmbucă lăcomește, ca un lup când se pripește.* PANN. [*Lacom* + *-ește*].

lăcomí, lăcomesc vb. 1. (intr. și refl.) a dori cu ardoare ceea ce aparține altuia; a jindui, a rîvni: *strîmbătatea ... lăcomește la bunul altuia.* BĂLC.; *vă lăcomiți la averea altora!* REBR.; 2. (refl.) a pofti ceva cu lăcomie; a se arăta necumpătat: *te-ai lăcomit la mîncare.* [De la *lacom;* cf. sl. *lakomiti sen*].

lăcomíe, lăcomii f. 1. poftă nestăpînită de a mînca sau de a bea mult: *ospăta dintr-însele cu lăcomie.* CR.; 2. dorință nemăsurată de acaparare, de cîștig: *nu se mai aude de vitejie ... , ci de lăcomie și nedreptate.* BĂLC.; *cine mai are forță să stăvilească jaful, să astîmpere lăcomia de bani?* R.L. [*Lacom* + *-ie;* cf. sl. *lacomije*].

lăcomíre, lăcomiri f. acțiunea de a (se) lăcomi și rezultatul ei. [V. *lăcomi*].

lăcomít, ~ți, lăcomită, ~e a. (rar) lacom, hrăpăreț: *s-au înmulțit tîlharii lăcomiți.* [V. *lăcomi*].

lăcomós, ~și, lăcomoásă, ~e a. (pop.) lacom, nesătul, pofticios; avid: *fost-am veșnic lăcomos după tot ce mi-i frumos.* VIERU. [*Lacom* + *-os*].

lăcovíște, lăcoviști f. (reg.) teren mlăștinos; mlaștină, mocirlă; băltoacă: *dete prin smîrcuri și lacoviște.* ISP; (și: **lacoviște**). [*Lac*[1] + *-oviște*].

lăcrămá[1] vb. v. lăcrima.

lăcrămá[2] vb. v. reclama.

lăcrămáre f. v. lăcrimare.

lăcrămát a. v. lăcrimat.

lăcrămáție f. v. reclamație.

lăcrămátor a. v. lăcrimător.

lăcrămeá f. v. lăcrimea.

lăcrămioáră f. v. lăcrimioară.

lăcrămíță f. v. lăcrimiță.

lăcrămós a. v. lăcrimos.

lăcrămúță f. v. lăcrimuță.

lăcrimá, lăcrimez vb. (intr.) 1. a avea ochii în lacrimi; a vărsa lacrimi; a plînge (ușor): *a început a lăcrima.* CR.; 2. a se umple de lacrimi (care curg): *îi lăcrimează ochii și strănută;* 3. (reg.) a lăsa să se scurgă lichidul dinăuntru: *putinica lăcrămează;* (și: **lăcrăma**). [Din lat. *lacrimare*].

lăcrimár, lăcrimare n. 1. mulură făcută la cornișa unui acoperiș pentru a împiedica prelingerea apei de ploaie pe zidul construcției; 2. piesă de lemn ori de metal fixată la cerceveaua ușilor și a ferestrelor, pentru a împedica pătrunderea apei de ploaie în interior. [*Lăcrima* + *-ar*].

lăcrimáre, lăcrimări f. acțiunea de a lăcrima și rezultatul ei; lăcrimat[2]; (și: (pop.) **lăcrămare**). [V. *lăcrima*].

lăcrimát[1], **~ți, lăcrimată, ~e** a. 1. plin de lacrimi; cu lacrimi în ochi; scăldat de lacrimi; înlăcrimat; (p. ext.) îndurerat, trist: *fata umbla ... cu fruntea înnorată, cu fața lăcrimată.* OD.; 2. (fig.) rourat; (și: (pop.) **lăcrămat**). [V. *lăcrima*].

lăcrimát[2], **lăcrimaturi** n. lăcrimare: *abia se oprise din lăcrimat.* [V. *lăcrima*].

lăcrimátor, ~i, lăcrămătoáre a. care lăcrimează; care plînge (ușor); (p. ext.) întristat, trist: *mă privea cu ochi lăcrimători.* NEGR.; (și: **lăcrămător**). [*Lăcrima* + *-ător*].

lăcrimeá, lăcriméle f. (reg.) lăcrimioară: *a mea inimă nu-i bună, că-i încinsă cu curele la mijloc cu lăcrimele.* POP.; (și: **lăcrămea**). [*Lacrimă* + *-ea*].

lăcrimioáră, lăcrimioare f. 1. diminutiv al lui lacrimă; lăcrimea, lăcrimiță, lăcrimuță: *au nu vezi în lăcrimioare ochii tăi cum pătimesc?* POP.; 2. (în forma **lăcrămioară**; mai ales la pl.) mică plantă erbacee perenă din familia liliaceelor, cu frunze mari, ovale, lucioase, cu multe flori mici, albe, plăcut mirositoare, în formă de clopoței, dispuse de-a lungul tulpinii erecte, care crește în locuri umbroase; mărgăritar, mărgăritărele, clopoței, cercelușii, sufletele, georgițe; (p. restr.) florile acestei plante (*Convallaria majalis*): *iată zambile ..., lăcrimioare.* NEGR.; *mi-a adus un buchețel de lăcrimioare;* (și: **lăcrămioară**). [*Lacrimă* + *-ioară*].

lăcrimíță, lăcrimițe f. (reg.) 1. lăcrimioară: *vărsînd lăcrămițele.* POP.; 2. mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunze alterne, asemănătoare cu frunzele lăcrimioarei, cu flori mici, albe, plăcut mirositoare, care crește în locuri umbroase (*Majantheum bifolium*); (și: **lăcrămiță**). [*Lacrimă* + *-iță*].

lăcrimós, ~și, lăcrimoásă, ~e a. 1. plin de lacrimi; din care curg lacrimi, care lăcrimează; înlăcrimat: *închipuindu-ți lăcrămoasele ei gene.* EM.; *ochii albaștri, lăcrimoși ... ai valetului nu spuneau însă nimic.* GHEȚIE; 2. care plînge ușor; impresionabil: *au apărut cîteva vecine lăcrămoase;* 3. (fig.) care provoacă, care stoarce lacrimi; lacrimogem; (p. ext.) jalnic: *văzură priveliștea lăcrămoasă.* BĂLC.; *sentimentalism lăcrămos.* CĂL.; (și: **lăcrămos**). [*Lăcrima* + *-os*].

lăcrimúță, lăcrimuțe f. (reg.) lăcrimioară: *vărsînd lăcrimuțele pe toate ulițele.* POP.; (și: **lăcrămuță**) [*Lacrimă* + *-uță*].

lăcríță f. v. răcliță.

lăcuí[1] vb. v. locui.

lăcuí[2], **lăcuiesc** vb. (tr.) a aplica un strat de lac[2] pe o suprafață; a vopsi cu lac[2]: *o să mor poate fără să-mi lăcuiesc unghiile.* R.L. [*Lac*[2] + *-ui*].

lăcuínță f. v. locuință.

lăcuíre[1] f. v. locuire.

lăcuíre[2], **lăcuiri** f. acțiunea de a lăcui[2] și rezultatul ei; lăcuit[1]: *după lăcuire, scîndura devine impermeabilă.* [V. *lăcui*[2]].

lăcuít[1] n. lăcuire[2]: *se specializase în lăcuitul mobilei.* [V. *lăcui*[2]].

lăcuít[2], **~ți, lăcuită, ~e** a. acoperit, vopsit cu un strat de lac[2]: *două pahare de lapte pe-o tablă de carton lăcuit roșu.* SAD.; *își scoase pachetul de țigări din mica geantă lăcuită.* GHEȚIE. [V. *lăcui*].

lăcuitór[1] m. v. locuitor.

lăcuitór[2], **lăcuitori** m. meseriaș care se ocupă cu lăcuirea[2]. [V. *lăcui*[2]].

lăculéț, lăculețe n. diminutiv al lui lac[1]; lăcușor: *Jijia își răsfiră afluenții încărcați de lăculețe.* CĂL. [*Lac*[1] + *-uleț*].

lăcustár, lăcustari m. pasăre călătoare din ordinul paseriformelor, înrudită cu sturzul, cu moț în creștet, cu pene trandafirii pe corp și negre-violete pe cap, gît, aripi și pe coadă, care trăiește prin crăpăturile stîncilor și se hrănește mai ales cu lăcuste (*Sturnus roseus*). [*Lăcustă* + *-ar*].

lăcústă, lăcuste f. 1. specie de insecte din ordinul ortopterelor, cu picioarele posterioare foarte lungi, adaptate pentru sărit, care, migrînd în stoluri, distrug semănăturile (*Locusta*); insectă din această specie (ex.: lăcusta migratoare, lăcusta italiană): *seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile.* NEGR.; 2. (fig.) persoană mîncăcioasă, lacomă; (și: **locustă**). [Lat. *lacusta* (=*locusta*)].

lăcușór, lăcușoare n. lăculeț. [*Lac* + *-ușor*].

lădár, lădari m. (pop.) meseriaș care confecționează și repară lăzi de lemn. [*Ladă* + *-ar*].

lădățúie, lădățui f. (reg.) lădiță. [*Lădiță* + *-uie*].

lădișoáră, lădișoare f. (reg.) lădiță. [*Ladă* + *-işoară*].

lădíță, lădițe f. diminutiv al lui ladă; ladă mică; lădățuie, lădișoară, lăduță: *trebui să ocolească, în fugă, nenumărate ... cufere și lădițe.* EL. [*Ladă* + *-iță*].

lădói, lădoaie n. augmentativ al lui ladă; ladă mare: *tu, nespălatule, ce șezi pe lădoi?* POP. [*Ladă* + *-oi*].

lăduí, lăduiesc vb. (pop.; intr.) a trăi în concubinaj cu cineva. [*Ladă* + *-ui*].

lădúncă, lădunci f. (înv.) cartușieră: *le-au făcut soldaților la grumaz lădunci de fier alb.* NEC.; (și: **leduncă**). [Din rus. *ladunka,* germ. *Ladung*].

lădúță, lăduțe f. (pop.) lădiță: *cele nouă fete cu a lor lăduțe-n spete.* POP. [*Ladă* + *-uță*].

lăfăí, lăfăi și **lăfăiesc** vb. (refl.) 1. a sta comod, întins în voie: *pe o învălmășeală de perne și cuverturi brodate se lăfăia corpul ... unei femei.* CĂRT.; (fig.) *pe primele pagini se lăfăiau știrile politice de ultimă oră.* GHEȚIE; 2. a trăi în belșug; a se desfăta; a huzuri: *avem în țara aceasta mii și mii de oameni care se lăfăiesc într-un lux exorbitant.* C. [Din magh. *leffenni* „a atîrna, a se bălăbăni"].

lăfăiálă, lăfăieli f. (rar) 1. relaxare; 2. huzureală. [*Lăfăi* + *-eală*].

lăfăíre, lăfăiri f. acțiunea de a se lăfăi; trai bun, desfătare: *gîndeau că vor trăi într-o veșnică lăfăire.* [V. *lăfăi*].

lăfăít, ~ți, lăfăită, ~e a. așezat comod, întins în voie: *stau lăfăiți în fotolii.* [V. *lăfăi*].

lăhúză f. v. lăuză.

lăhuzíe f. v. lăuzie.

lăiá vb. v. la[3].

lăiát[1] n. v. lăut[1].

lăiát[2] a. v. lăut[2].

lăibărác, lăibărace n. (reg.) laibăr (mic): *maica ... mi-a face un pieptar ș-un lăibărac.* POP. [*Laibăr* + *-ac*].

lăibăráș, lăibărașe n. diminutiv al lui laibăr; lăibărel, lăibărică: *degetele lui atinseră sînii strînși în lăibărașul de catifea.* REBR.; (și: **laibăraș**). [*Laibăr* + *-aș*].

lăibărél, lăibărele n. lăibăraș: *cînd eram mai micuțel, purtam doru-n lăibărel.* POP. [*Laibăr* + *-el*].

lăibărícă, lăibărele f. (reg.) lăibăraș. [*Laibăr* + *-ică*].

lăicér, lăicere n. (reg.) covor țărănesc de lînă, lung și îngust, țesut în dungi colorate: *mă trezesc dimineața cu toate lăicerele casei pe mine, ostenit de greul lor colorat.* VIERU; (și: **lăvicér**). [*La(v)iță* + *-ar*].

lăicioáră f. v. lăvicioară.

lăiéș, lăieși a. și m. lăieț: *mama desperase că ... ne-or fi luat lăieșii.* REBR.; *țiganii lăieși ... sînt trimiși în ținuturile de munte.* GANE. [*Laie* + *-aș*].

lăieșésc, ~ști, lăieșeáscă, ~ești a. care aparține, care este specific lăieșilor, referitor la lăieși; lăieșesc, țigănesc: *argatul își face biografia într-un limbaj lăieșesc.* CĂL. [*Lăieș* + *-esc*].

lăieșíță, lăieșițe f. țigancă nomadă care face parte dintr-o laie; lăiață: *intrase în curte o lăieșită cu cinci rînduri de fuste.* [*Lăieș* + *-iță*].

lăiéț, ~i, lăiață, ~e a. și m., f. 1. (țigan nomad), care face parte dintr-o laie; lăieș, zlătar, țigan de laie: *a face din societate un balamuc ori o șatră de lăieți.* VLAH.; *întovărășindu-se cu niște cărăuși... de frica țiganilor lăieți.* CĂL.; 2. (p. ext.) (persoană) cu aspect neglijent, cu ținută neîngrijită, murdară: *apăru o femeie lăiață, dizgrațioasă.* [*Laie* + *-eț*].

lăiețésc, ~ști, lăiețeáscă, ~ești a. (reg.) lăieșesc. [*Lăieț* + *-esc*].

lăinící, lăinicesc vb. (reg.) 1. (intr.) a umbla fără rost; a hoinări: *îmi place a lăinici pe uliție.* NEGR.; 2. (refl.) a se obrăznici: *striga jidanul și se lăinicea.* C. [De la *lainic*].

lălăí, lălăiesc și **lălăi** vb. (fam.) 1. (tr.) a fredona (prost, monoton) o melodie, repetînd întruna silaba „la": *auzindu-i lălăind așa cu chef.* CR.; 2. (refl.) a se mișca dezordonat, greoi; (tr.) **a o lălăi**, a umbla de colo-colo, pierzînd vremea: *lălăind-o toată ziua prin curte și fumînd țigări proaste.* CĂRT. [Onomat.].

lălăiálă, lălăieli f. (fam.) **1.** lălăire; melodie cîntată (prost, monoton) cu repetarea silabei „la" întruna: *lălăiala beţivilor din stradă îl exaspera;* **2.** gălăgie: *e un ţipăt şi-o lălăială de ciurezi că-ţi îngheaţă sufletul de frică.* SOR.; *către prînz doar se aude ciocăneli pre nicovală, ... suduit şi lălăială.* CĂRT. [*Lălăi* + *-eală*].

lălăíre, lălăíri f. (fam.) acţiunea de a lălăi şi rezultatul ei; lălăit. [V. *lălăi*].

lălăít, lălăituri n. (fam.) faptul de a lălăi; lălăire. [V. *lălăi*].

lălîu, ~îi, lălîie, ~îi a. **1.** înalt şi slab, cu mîinile şi cu picioarele lungi; deşirat; cu mişcări greoaie; (p. ext.) bleg, prostănac, tont: *avea... o fată balcîză şi lălîie.* CR.; **2.** (p. ext.) neglijent, prost îmbrăcat; dezmăţat; **3.** (despre haine) prea larg. // m. (rar.) gură-cască, nătăfleţ: *lălîii cască gura la mărfurile expuse prin magazine.* NEGR. [Probabil onomat.].

lămbár n. v. lambar.

lămbuí, lămbuiesc vb. (tr.; pop.) **1.** a face lambe cu lambarul, a prevedea cu lambe o piesă de lemn, de metal etc.; **2.** a uni două scînduri printr-o lambă. [*Lambă* + *-ui*].

lămbuíre, lămbuiri f. (pop.) acţiunea de a lămbui şi rezultatul ei; lămbuit: *lămbuirea scîndurilor.* [V. *lămbui*].

lămbuít n. (pop.) faptul de a lămbui; lămbuire: *rindea de lămbuit.* [V. *lămbui*].

lămbuítor, lămbuitoare n. (pop.) lambar. [*Lămbui* + *-(i)tor*].

lămîí, lămîi m. arbore peren din familia rutaceelor, cultivat în zona subtropicală, cu frunze ovale, lucioase, cu flori albe, plăcut mirositoare şi cu fructe comestibile (*Citrus limon*): *livezi de lămîi.* [De la *lămîie*].

lămîíe, lămîi f. **1.** fructul lămîiului, sferic-alungit, cu coaja galbenă, aromată, cu miezul zemos, bogat în vitamina C; (p. restr.) zeama acestui fruct: *îţi fac o limonadă cu multă lămîie.* GHEŢIE; *unii gustă din lămîie şi altora li se strepezesc dinţii.* Z.; **sare de lămîie**, v. sare; **2.** (pop.) lămîi (*Citrus limon*). // a. de culoarea lămîiei coapte; galben citron: *cu ... flori la pălărie, una verde şi lămîie.* POP.; (şi: (pop.) **alămîie**). [Din gr. mod. *lemóni*].

lămîiér, lămîieri m. (înv.) vînzător de lămîi: *porunci să nu mai umble nici un lămîier.* PANN. [*Lămîie* + *-ar*].

lămîioáră, lămîioare f. **1.** arbust mic din familia labiatelor, cu frunze mici, liniare, cu flori mărunte, roz, foarte aromate, folosite drept condiment; cimbru; lămîiţă (*Thymus vulgaris*); **2.** (bot.) lămîiţă (*Philadelphus coronarius*). [*Lămîie* + *-oară*].

lămîiţă, lămîiţe f. **1.** arbust ornamental, originar din Europa meridională, cu frunze alungit-ovale care, frecate în mînă, exală un miros de lămîie, cu flori mici, albe, grupate în raceme, din care se făceau coroniţe pentru mirese; lămîioară, sipică, sirinderică (*Philadelphus coronarius*): *în mijlocul florilor şi boschetelor de lămîiţă se înalţă un pavilion.* CĂRT.; *foaie verde lămîiţă.* POP.; **2.** (bot.) lămîioară (*Thymus vulgaris*); **3.** floare artificială de ceară albă, din care se fac coroniţe şi buchetele pentru mirese şi cocarde pentru nuntaşi: *în ajunul nunţii,... cu coroană de lămîiţă pe cap.* CĂL. [*Lămîie* + *-iţă*].

lămpădă f. v. lampadă.

lămpáş, lămpaşe n. **1.** (reg.) felinar; **2.** lampă portativă folosită de mineri: *trec... cu lămpaşele – minerii.* VR. [Din magh. *lámpás*].

lămpărie, lămpării f. încăpere în gări, în mine etc. în care se depozitau şi se întreţineau lămpile, felinarele etc.; lampisterie. [*Lampă* + *-ărie*].

lămpişoáră, lămpişoare f. lămpiţă. [*Lampă* + *-işoară*].

lămpíţă, lămpiţe f. diminutiv al lui lampă; lampă mică; lămpişoară, lămpuşoară: *puse de-un ceai pe o lămpiţă cu petrol.* GHEŢIE; *lămpiţa de pe masa mea nu dă mai multă lumină ca un opaiţ.* CĂRT. [*Lampă* + *-iţă*].

lămpşoáră f. v. lămpuşoară.

lămpuşoáră, lămpuşoare f. lămpiţă: *în perete ardea o lămpşoară afumată.* CAR.; (şi: **lămpşoară**). [*Lampă* + *-uşoară*].

lămuí, lămuresc vb. **1.** (înv.; tr. şi refl.) a (se) curăţa de impurităţi, a (se) face lamură; a (se) purifica prin foc metale (preţioase): *cum să lămureşte argintul.* BIBLIA; (fig.) *ticăloşii... să se lămurească prin foc de fărădelegea lor.* NEGR.; *nu mă făcuseră mai bun, nu-mi lămuriseră sufletul.* SAD.; **2.** (tr. şi refl.; înv. şi reg.) a (se) limpezi; a (se) rafina: *mustul se lămureşte;* **3.** (refl.) a deveni distinct, bine conturat; a apărea cu claritate, a prinde contur; a se contura, a se ivi, a se vedea: *se lămureau şi alte piscuri cu pete de omăt.* SAD.; (fig.) *în mintea lui se lămurea ca într-un tablou căsuţa... albă şi veche.* VLAH.; **a se lămuri de ziuă**, a se lumina de ziuă, a se ivi zorile; **4.** (tr.) a face să se vadă clar, desluşit: *o lumină albă, intensă... lămurea vederea departe.* VLAH.; **5.** (refl.) a deveni clar, explicit, inteligibil; a căpăta un înţeles, un sens, o rezolvare; a se clarifica: *situaţia se va lămuri repede.* EM.; **6.** (tr.) a face inteligibil ceva (confuz, obscur, prolix etc.); a argumenta, a demonstra, a explica: *nu ştiu eu bine să lămuresc aceste idei.* OD.; *încep ei să-mi lămurească cum merg treburile.* SAD.; **7.** (tr.) a ajuta pe cineva să cunoască, să înţeleagă, să accepte ceva; a arăta, a explica, a convinge: *ce-o fi adevărat din toate...? lămuriţi-mă şi pe mine.* CAR.; **8.** (refl.) a-şi face o idee clară, corectă, cuprinzătoare despre ceva sau cineva; a stăpîni o problemă; a se convinge, a se edifica, a se încredinţa: *ţiu să mă lămuresc asupra marilor chestiuni cari preocupă umanitatea.* CAR.; **a se lămuri buştean**, a rămîne sau a lăsa nedumerit, în urma unei explicaţii insuficiente, neclare: *m-am lămurit buştean!;* **9.** (refl.) a pătrunde cu mintea; a afla, a cunoaşte, a înţelege o problemă, o situaţie etc.: *n-ar fi fost în stare să-şi lămurească simţămintele.* REBR.; *căutam să-mi lămuresc pricina pentru care hanul era pustiu.* SAD.; **10.** (tr.) a stabili, a fixa, a hotărî: *au stătut ... a lămuri lefele cine cît ia.* COSTIN; *să lămurim ceea ce este de făcut cu această proprietate a statului.* MAIOR.; **11.** (refl. recipr.) a ajunge cu cineva la înţelegere, în urma unor discuţii, explicaţii: *trebuie să se lămurească mai bine cu Roşu în chestia asta.* REBR. [De la *lamură*].

lămuríre, lămuriri f. **1.** acţiunea de a (se) lămuri şi rezultatul ei; lămurit[2]; **2.** (înv.) curăţire de impurităţi; purificare prin foc a metalelor (preţioase): *la argint şi la aur lămurirea.* BIBLIA; (fig.) *focul cel de lămurire, ce schimbă viaţa întru nemurire.* HEL.; **3.** precizare, stabilire a unui lucru, a unui fapt; soluţionare a unei probleme, a unei situaţii: *avea înscrisuri pentru lămurirea cheltuielilor;* **4.** informaţie lămuritoare; explicaţie (suplimentară): *îi scrisese ... căpitanului de port, cerîndu-i lămuriri.* TUD.; *nu fu în stare să dea lămuriri asupra identităţii însoţitorului.* GHEŢIE; **muncă de lămurire**, acţiune (politică) cu scopul creării unor convingeri, a unor atitudini; **5.** cunoaştere profundă a unei realităţi; clarificare, elucidare, expicare: *nimenea n-a avut ambiţia să caute o lămurire a cuceririlor ştiinţifice.* BL. [V. *lămuri*].

lămurít[1], ~ţi, lămurită, ~e a. **1.** (înv.) curăţat de impurităţi; purificat prin foc: *argint lămurit şi de şapte ori curăţit.* BIBLIA; (fig.) *caracterul său era... lămurit prin luptele la cari au luat parte.* EM.; **2.** (pop.) limpezit, purificat, curat: *o fîntînă... cu ghizdele albe şi lămurite ca cristalul.* POP.; (fig.) *ce este limbă lămurită şi ce este limbă încurcată.* MAIOR.; **3.** (fig.) pur, nepătat, neprihănit: *o toană vă face să respingeţi inima cea mai lămurită.* EM.; **4.** distinct, conturat, reliefat; vizibil: *mai lămurită se întindea aproape Baia.* SAD.; **5.** exprimat clar, limpede, explicit, exact; rostit răspicat: *nu se putea hotărî să-i dea un răspuns lămurit.* REBR.; (adv.) *se explică lămurit toate ipotezele ştiinţifice.* CAR.; *Trăsnea citea... rar şi lămurit.* CR.; **6.** stabilit cu precizie, hotărît cu justeţe; îndreptăţit: *oricît de lămurit ar fi fost dreptul românului, procesul se cîştiga de fanariot.* FIL.; **7.** uşor de înţeles; accesibil, inteligibil: *cu întemeierea acestor state, evoluţiile istorice ale românilor se fac mai lămurite.* BĂLC.; **8.** care a înţeles, a pătruns o problemă, o situaţie etc.; care s-a edificat asupra unui lucru, a unui fapt; care s-a convins de justeţea unei idei: *nu sîntem lămuriţi dacă moşia e de vînzare.* REBR. [V. *lămuri*].

lămurít[2] n. lămurire. [V. *lămuri*].

lămuritór, ~i, lămuritoáre a. **1.** (înv.) care purifică; **2.** care lămureşte, explică, clarifică; clarificator, concludent, edificator: *factorul psihic... e mai lămuritor.* CĂL.; (adv.) *explică ridicînd lămuritor un deget.* PETR. [*Lămuri* + *-(i)tor*].

lăncér m. v. lăncier.

lănciér, lăncieri m. soldat din vechea cavalerie înarmat cu lance; sulităş: *a doua zi s-a aruncat în braţele unui tînăr ofiţer de lănceri.* NEGR.; *cheltuielile de înzestrare a unui lăncier... erau mari.* GHEŢIE; (şi: **lăncer**). [Din fr. *lancier*, lat. *lancearius*].

lăncioáră, lăncioare f. diminutiv al lui lance; lăncişoară: *e-n căsoaia de la drum, după butia cu vin, lăncioara şi toporul.* POP. [*Lance* + *-ioară*].

lăncişoáră, lăncişoare f. lăncioară. [*Lance* + *-işoară*].

lăncot, lăncote n. (reg.) **1.** pălăvrăgeală; **2.** zarvă, larmă. [Et. nec.].

lăngălău, lăngălăuă n. (reg.) langoş. [Din magh. *lángoló*].

lănţăr, lănţare n. (reg.) dispozitiv pe care se fixează un lanţ. // m. (pl. **lănţari**) **1.** (reg.) inginer hotarnic; **2.** (rar) vidanjor: *îl făcuseră lănţar ..., să tragă cu lanţul căldări de căcat din haznalele oraşului.* PR. [*Lanţ* + *-ar*].

lănţíc, lănţicuri n. (reg.) lănţişor. [*Lanţ* + *-ic*].

lănţişór, lănţişoare n. **1.** diminutiv al lui lanţ; lănţic, lanţug, lănţuc, lănţuş, lănţuşor; **2.** lanţ mic, subţire: *lampa rotundă... cobora pe două lănţişoare de argint.* CĂL.; **3.** lanţ mic (de metal preţios), folosit ca podoabă: *îi strecură după gît un lănţişor de aur cu un medalion.* GHEŢIE; **4.** lucrătură făcută cu croşeta sau cu acul, sub forma unui şir de ochiuri simple, înlănţuite; lanţ; **5.** (mat.) curbă a cărei formă este dată de poziţia de echilibru a unui fir omogen, flexibil şi inextensibil, suspendat la capete. [*Lanţ* + *-işor*].

lănţúc, lănţucuri n. lănţişor: *purta la gît un lănţuc de aur.* [*Lanţ* + *-uc*].

lănţúg n. v. lanţug.

lănţuí, lănţuiesc vb. **1.** (înv. şi reg.; tr.) a înlănţui; a fereca; a încătuşa: *i-a fost teamă să lănţuiască... pe un titan.* OD.; (fig.) *Toscana... se afla lănţuită de baionetele streinilor.* FIL.; **2.** (fig.; tr.) a captiva, a subjuga: *acea femeie îi lănţuise sufletul;* **3.** (înv.; refl.) a se înşira; a se succeda; a se continua: *de cîtă vreme se lănţuieşte pricina asta?* NEGR. [*Lanţ* + *-ui*].

lănţuíre, lănţuiri f. (înv. şi reg.) **1.** acţiunea de a (se) lănţui şi rezultatul ei; înlănţuire; **2.** punere în lanţuri; ferecare; **3.** legătură: *note adunate şi-mpreunate cu foarte slabe lănţuiri între ele.* OD.; **4.** înşiruire, succesiune: *lănţuirea timpilor.* EM. [V. *lănţui*].

lănţuít, ~ţi, lănţuită, ~e a. (înv.) **1.** legat cu lanţuri; înlănţuit; ferecat: *în taberi lănţuite ştim noi cum se pătrunde.* AL.; (fig.) *amîndoi erau lănţuiţi unul de altul prin legături de gratitudine.* EM.; **2.** neîntrerupt, continuu: *chinuri lănţuite.* [V. *lănţui*].

lănţujél, lănţujele n. (reg.) lănţişor: *atîrnau... lănţujele uşoare de aur.* C. [*Lanţug* + *-el*].

lănţurós, ~şi, lănţuroásă, ~e a. (rar) cu aspect de lanţ; format din lanţuri, din verigi: *cercei masivi şi lănţuroşi.* CĂL. [*Lanţuri* (pl. lui *lanţ*) + *-os*].

lănţúş, lănţuşe n. **1.** lănţişor: *fine lănţuşe veneţiane... încadrează... figurile.* OD.; **2.** (reg.) lambă. [*Lanţ* + *-uş*].

lănţuşór, lănţuşoáre n. lănţişor: *purta ochelari ... cu lănţuşor de aur.* SAD. [*Lanţ* + *-uşor*].

lăór, lăori m. (pop.) fire de cînepă sau de in meliţate, din care se face fuiorul; fibră textilă din in sau din cînepă: *copile ce culeg laur de in.* AL.; *mi-l lega... cu trei ştanguri de laori.* POP. (şi: **laor, laur**) [Et. nec.; cf. lat. *liber, -bri* „firele de sub scoarţa arborilor"].

lăpădá vb. v. lepăda.

lăpăí[1] vb. v. lipăi.

lăpăí[2], pers. 3 **lăpăie** vb. (intr.; despre animale) a limpi: *cucoana apropie paharul aplecat de botul*

favoritului, care-ncepe să lăpăie, şi lăpăie, şi lăpăie. CAR. [Din bulg. ***lapam*** „mănînc, sorb cu lăcomie"].

lăpăit n. (rar) faptul de a lăpăi: *Bubico se opreşte din lăpăit şi se porneşte să latre.* CAR. [V. ***lăpăi***].

lăptá, lăptez vb. **1.** (pop.; tr.) a alăpta: *ţine la piept un copil pe care îl lăpteazâ.* VLAH; **2.** (reg.; intr.) a da lapte: *dar eu crez aşa că nu veţi lăpta..., mioriţa mea.* POP. [De la ***lapte***].

lăptár, lăptari m. **1.** bărbat care se ocupă cu vînzarea (şi prelucrarea) laptelui; laptagiu: *am fost serv... la un lăptar din marginea Sucevei.* SAD.; **2.** (pop.) cioban care ţine evidenţa laptelui la o stînă. // f. pl. **lăptare** şi **lăptări** (pop.) oi (sau vaci) care dau (mult) lapte, care se mulg; mulgare, mulgătoare, plecătoare: *mieii sînt desfăcuţi de lăptare.* EM.; (adj.) *Stan are numai cinci oi lăptare.* EM. [***Lapte*** + *-ar*]

lăptáre, lăptări f. (pop.) alăptare. [V. ***lăpta***].

lăptáş, lăptaşe n. unealtă de pescuit alcătuită din mai multe plase legate în formă de sac cu gura foarte largă, lestată cu greutăţi sau cu lanţ şi tractată de două bărci: *şalăul se prinde cu lăptaşul.* [Din bulg. ***laptaš***].

lăptăreásă, lăptărese f. femeie care livrează lapte (şi lactate) la domiciliul clientului; lăptăriţă: *copiii lăptăresei... trebuie să primească o educaţie sufleteascâ aleasă.* ARG. [***Lăptar*** + *-easă*].

lăptări, lăptăresc vb. (pop.; tr.) **1.** a mulge oile (toamna) în vederea preparării produselor lactate pentru iarnă; **2.** a lăsa mieii să sugă la oi. [***Lăpta*** + *-ări*].

lăptărie[1], lăptării f. **1.** loc (la stînă) unde se adună laptele şi se prepară produsele lactate; **2.** magazin unde se vînd produse lactate; local unde se consumă în special produse lactate: *o lăptărie la Şosea — ar fi o afacere minunată.* VLAH.; **3.** (la pl.) produse lactate; preparate culinare cu lapte, cu produse lactate: *sosesc din sate gospodine grăbite cu lăptării şi legume.* SAD.; **4.** (arg.) sîni (mari). [***Lapte*** + *-ărie*].

lăptărie[2] f. (astăzi rar) ocupaţia lăptarului; prelucrare a laptelui în vederea obţinerii produselor lactate; lăptărit: *se pricepea în ale lăptăriei.* [***Lăptar*** + *-ie*].

lăptărít, lăptărituri n. (pop.) **1.** lăptărie[2]; **2.** perioadă în care vitele mulgătoare (şi oile) dau lapte. [V. ***lăptări***].

lăptăríţă, lăptăriţe f. (înv.) lăptăreasă. [***Lăptar*** + *-iţa*].

lăptíc n. **1.** (fam.) lăptişor: *să-i dea mamiţica lăptic băiatului?* CAR.; **2.** (bot.; reg.) alior (*Euphorbia cyparissius*). [***Lapte*** + *-ic*].

lăptişór m. **1.** diminutiv al lui lapte; lăptic: *avea obicei să-şi lege vaca dinapoia căruţei..., ca să aibă lăptişor la drum.* CR.; **2. lăptişor de matcă**, produs secretat de glandele faringiene ale albinelor doici, pentru hrănirea larvelor, utilizat în medicină şi cosmetică; **3.** (pl. **lăptişori**) plantă erbacee din familia primulaceelor, cu tulpina ramificată, cu mai multe rozete de frunze lanceolate, cu flori albe în umbele, răspîndită în regiunea alpină; laptele-stîncii, primuliţă (*Androsace chamaejasme* sau *arachnoidea*). [***Lapte*** + *-işor*].

lăptíu, ~ii, lăptie, ~ii a. (rar) de culoarea laptelui; spălăcit: *ochi lăptii.* [***Lapte*** + *-iu*].

lăptiúcă f. v. lăptucă.

lăptóc, lăptoace n. **1.** jgheab (din scînduri) prin care este condusă apa la roata morii, pentru a o pune în mişcare; scoc, uluc: *apa morii murmura surd afară, grămădindu-se la spetezele roţii din lăptoc.* SAD.; **2.** (reg.) streaşină; **3.** (reg.) pîrîu care duce la o moară; **4.** (reg.) loc unde cade apa de pe roata morii; (p. ext.) vîltoare (în josul morii); (şi: **lătoc**). [Din ucr. ***lotók***].

lăptós, ~şi, lăptoásă, ~e a. **1.** care are, care dă lapte mult: *să aveţi... vaci lăptoase, fete frumoase.* POP.; **a le crede toate lăptoase**, a le crede pe toate adevărate, bune; a fi credul: *mama..., crezîndu-le toate lăptoase ..., cum i le spusesem eu cu măgulele, m-a lăudat.* CR.; **2.** plin cu lapte: *astupă gura odraslei cu sfîrcul sînului, imens şi lăptos ca un unger de capră.* C. PETR.; **3.** (arg.) cu sîni mari: *apăru o cucoană lăptoasă;* **4.** cu aspect de lapte; asemănător cu laptele: *beau apă lăptoasă; e amară.* ŞT.; **5.** (despre plante) care conţine, care secretează lapte; (despre boabele cerealelor) care este în lapte; (compus) **iarbă-lăptoasă, a)** plantă erbacee perenă cu rădăcina groasă, lemnoasă, cu frunze întregi, cu inflorescenţe multiflore, în raceme (*Polygala major*); **b)** amăreală (*Polygala comosa*); **6.** de culoare albure; albicios; lipsit de transparenţă; opac; fără strălucire; mat: *toate erau albe, scăldate într-o lumină lăptoasă.* VLAH.; *lampa mică de sticlă lăptoasă ardea.* SAD. [***Lapte*** + *-os*].

lăptúc m. v. lăptucă.

lăptúcă[1], lăptuci f. **1.** numele mai multor plante erbacee din familia compozitelor: **a)** (şi **lăptucă creaţă**) salată (*Lactuca sativa*): *salată de lăptuci.* CĂL.; **b)** (şi **lăptucă veninoasă**) plantă otrăvitoare, cu rădăcina fusiformă, cu flori galbene, care creşte prin locuri necultivate; crestăţea (*Lactuca virosa*): *efectul lăptucei începu a influenţa, şi el se zvîrcolea gemînd.* EM.; **2.** (şi **lăptuca gîştei, lăptucă de pădure** ori **iepurească**) susai (*Sonchus oleraceus, asper, palustris* etc.); **3.** plantă mică, cu flori galbene-roşietice, răspîndită în regiuni calcaroase (*Scorzonera austriaca*); **4.** (reg.) rîşcov (*Lactarius deliciosus*); **5.** (compuse) **lăptuca** (sau **lăptucul**) **-oii**, brustan (*Telekia speciosa*); **lăptiuca-oii**, mlecin (*Mulgedium alpinum*); **lăptuca-iepurilor**, sunătoare (*Crepis foetida*); **lăptuca-cîinelui** (sau **-cîinească**) alior (*Euphorbia*); **6.** numele mai multor ciuperci comestibile: **a)** ciupercă cu pălăria şi piciorul de culoare roşie-brună sau gălbuie, cu carnea compactă, albicioasă, bogată în latex dulce, care creşte prin pădurile de mesteceni, la sfîrşitul verii şi toamna, putînd fi consumată şi crudă (*Lactarius volenus*); **b)** rîşcov (*Lactarius deliciosus*); (şi: (pop.) **lăptiucă**, **lăptuc**). [Lat. ***lactuca***].

lăptúcă[2], lăptuci f. (reg.) lovitură cu palma; bătaie: *arde-i ... două lăptuci.* POP. [Et. nec.].

lăptuceálă, lăptuceli f. (reg.) bătaie: *a luat o lăptuceală bună.* POP. [***Lăptuci*** + *-eală*].

lăptucí, lăptucesc vb. (reg.; tr.) a pălmui; a bate pe cineva. [De la ***lăptucă[2]***].

lăptucícă, lăptucele f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze dinţate, cu flori gălbui, care creşte prin locuri subalpine mlăştinoase; crăstăval, căpuşnic (*Cirsium oleraceum*). [***Lăptucă[1]*** + *-ică*].

lăptucít, ~ţi, lăptucită, ~e a. (reg.) pălmuit; bătut. [V. ***lăptuci***].

lăptúţ n. (pop.) lăptişor: *în braţe nu mă luai, nici lăptuţ că nu-mi dedeai.* POP. [***Lapte*** + *-uţ*].

lăpúş, lăpuşi m. (bot.; pop.) **1.** (şi **lăpuş-de-oaie** sau **lăpuşul-oii**) brustan (*Telekia speciosa*); **2.** (şi **lăpuş-de-capră**) cinsteţ (*Salvia glutinosa*); **3.** (reg.) brusture (*Lappa major, minor* şi *tomentosa*). [Din bulg. ***lopuš***].

lărăburí, lărăburesc vb. (tr.; reg.) a tăia în bucăţi: *se apucară să lărăburească boul.* AG. [Et. nec.].

lărdár, lărdari m. (pop.) insectă mică, dăunătoare, care roade piei, blănuri, slănină etc. (*Dermestes lardarius*). [Din lat. ***lardarius***].

lărgí, lărgesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face (mai) larg un spaţiu, o suprafaţă; a da sau a căpăta lărgime; a (se) mări: *ajunseră... pe un fel de platou, unde uliţa se lărgea.* GHEŢIE; *să lărgiţi casa, că vine împăratul îndată cu oştirea lui toată.* POP.; **2.** (înv.; tr. şi refl.) a(-şi) extinde cuprinsul, dominaţia; a (se) lăţi: *atunce se lărgea pre lume împărăţia Rîmului.* MOXA; **3.** (refl.) a se lăbărţa: *puloverul s-a lărgit la spălat;* **4.** (tr. şi refl.) a (se) mări o circumferinţă; a (se) deschide; a (se) dilata; (înv.) **a-şi lărgi gura** (sau **buzele, rostul**) **asupra cuiva**, a certa pe cineva; **5.** (tr. şi refl.) a (se) deschide larg; a (se) holba: *i se lărgiră ochii de mirare;* **6.** (tr. şi refl.) a (se) destinde, a (se) slăbi: *s-a lărgit nodul la cravată;* **7.** (tr. şi refl. pas.) a mări, a spori numărul colaboratorilor, al participanţilor: *pentru a urgenta lucrarea, am lărgit colectivul de redactori;* **8.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) extinde, a da sau a căpăta amploare, importanţă etc.; a se dezvolta: *noţiunea de folclor se lărgeşte în chip abuziv.* CĂL.; **a (-şi) lărgi orizontul**, a (-şi) extinde cunoştinţele, preocupările culturale; **9.** (fig.; refl.) a se întinde pînă departe; a se răspîndi: *din cerdac se lărgeau zări line.* SAD. [De la ***larg***].

lărgíme, lărgimi f. **1.** însuşirea de a fi larg; **2.** întindere (mare), în toate direcţiile, a unui teren, a unui teritoriu etc.; lăţime; amploare: *deodată, ... apăru dintr-o piaţă de o lărgime incomensurabilă un monument colosal.* CĂRT.; *bulevardele au o deosebită lărgime;* **3.** spaţiu larg, loc deschis: *în lărgimea văii... se găsesc aşezate cîteva case.* SAD.; **4.** spaţiu, loc liber, în care te poţi mişca în voie: *copiilor le place la lărgime;* **5.** (fig.) libertate de acţiune; **în lărgime**, în libertate; comod, lejer; confortabil: *îi place să trăiască în lărgime.* GHEŢIE; **6.** dimensiune transversală sau deschidere mare; **7.** formă largă a unui obiect de îmbrăcăminte; croială amplă: *se rotea ca să-şi arate lărgimea fustei cu volanę;* **8.** (fig.) amploare, extindere; dezvoltare; **lărgime de vederi**, orizont larg, înţelegere cuprinzătoare: *Coşeriu este un exemplu magistral în ceea ce priveşte lărgimea de vederi, principiul de a nu exclude nimic din universul activităţilor umane.* CR. [***Larg*** + *-ime*].

lărgíre, lărgiri f. **1.** acţiunea de a (se) lărgi şi rezultatul ei; lărgit[2]; **2.** mărire a unui spaţiu, a unei suprafeţe; extindere: *îşi propusese lărgirea bucătăriei;* **3.** lăbărţare: *lărgirea flanelei o amărîse;* **4.** mărire a unei circumferinţe; dilatare: *căuta o soluţie pentru lărgirea găurii de sondă.* **5.** mărire, sporire a numărului colaboratorilor, al participanţilor: *lărgirea colectivului n-a adus rezultatele aşteptate;* **6.** (fig.) amplificare, dezvoltare, extensiune, extindere: *lărgirea contactelor culturale cu lumea europeană a devenit o realitate.* [V. ***lărgi***].

lărgít[1], ~ţi, lărgită, ~e a. **1.** care a devenit mai larg; mărit[1]: *spaţii comerciale lărgite;* **2.** lăbărţat: *purta un pulover lărgit şi vechi;* **3.** larg deschis, holbat: *el sta cu ochii lărgiţi.* SAD.; *cu ochii lărgiţi am privit.* CĂRT.; **4.** la care colaborează, participă, pe lîngă membrii obişnuiţi, şi persoane din afară: *s-a constituit un consiliu lărgit;* **5.** (fig.) devenit mai cuprinzător, mai amplu, mai extins: *schimburi economice lărgite; are un bagaj lărgit de cunoştinţe.* [V. ***lărgi***].

lărgít[2] n. faptul de a (se) lărgi; lărgire: *am dat costumul la lărgit.* [V. ***lărgi***].

lărgitór, lărgitoáre n. **1.** sculă aşchietoare cu mai multe tăişuri pentru lărgirea unei piese, a unei găuri cilindrice; **2.** unealtă de foraj pentru mărirea diametrului unei găuri de sondă; **3.** (reg.) bucată de pînză înnădită la mînecile iei, pentru a le da lărgime. [***Lărgi*** + *-tor*].

lărgúţ, ~i, lărguţă, ~e a.1. diminutiv al lui larg; destul de larg: *o vale lărguţă la început, apoi sugrumată de dealuri.* BL.; **2.** cu croială destul de amplă, lejeră: *purta o rochie lărguţă.* [***Larg*** + *-uţ*].

lărmălău, lărmălaie m. (rar) larmă mare; hărmălaie, scandal: *alegerea se făcea totdeauna cu mult lărmălău.* AG. [***Larmă*** + *-ălău*].

lărmuí, lărmuiesc vb. **1.** (înv. şi reg.; tr.) a alarma; **2.** (înv. şi reg.; refl.) a se răzvrăti; **3.** (intr.) a face larmă, zgomot mare: *lărmuieşte mai puţin, că domnul nu s-a sculat încă!* GHEŢIE. [***Larmă*** + *-ui*].

lărmuitór, ~i, lărmuitoare a. gălăgios, zgomotos: *domnilor, se adresează el adunării lărmuitoare, fiţi liniştiţi!* GHEŢIE. [***Lărmui*** + *-tor*].

lăsá, las vb. **1.** (tr.) a nu mai ţine strîns, a da drumul la ceva ţinut strîns; a elibera, a slobozi: *simţii un val de repulsie şi o lăsai din braţe.* PR.; **a lăsa ceva din mînă**, a scăpa ocazia: *nu lasă să-i scape nimic din mînă;* **2.** (tr.) a slăbi o legătură (prea strînsă); a dezlega, a desface; a despleti, a răsfira: *după ce-şi lăsă părul său de aur pe spate, începu a alerga.* ISP.; **a lăsa frîu liber**, a da frîu liber: *are datoria de a lăsa frîu liber simţimintelor sale.* MAIOR.; **3.** (tr. şi refl.) a rămîne într-o ţinută lejeră, sumară; a (se) dezbrăca, a (se) descălţa, pentru a (se) face mai comod, mai sprinten etc.: *dezbrăcîndu-i, i-au lăsat în pieile goale.* LET.; *s-a lăsat la vestă şi a început să danseze;* **a lăsa pe cineva cu** (sau **în**) **pielea goală** ori **a lăsa gol pe cineva**, a jefui pe cineva de tot ce are; a sărăci pe cineva; **4.** (tr.) a

pune, a aşeza ceva undeva; a depune: *chelnerul... a lăsat romul pe masă.* CAR.; **a lăsa amanet,** a amaneta; **5.** (tr.) a nu lua ceva (util) cu sine; a uita: *şi-a lăsat cheile acasă;* **6.** (tr.) a pune ceva deoparte; a nu mai întrebuinţa; a arunca: *lasă-ţi furca-n buruiene.* POP.; **a lăsa toate** (sau **totul**) **la pământ,** a arunca, a azvîrli: *lasă toate la pământ şi se ia după mine.* CR.; **7.** (tr.) a da drumul să cadă, să curgă (în afară); a lepăda: *codrul frunza-şi lasă, toţi voinicii pleacă-acasă.* POP.; **a-i lăsa cuiva gura apă** (sau **bale**), a pofti o mîncare, o băutură anume: *să ne daţi... mîncare şi băutură, zise Setilă, căruia îi lăsa gura apă.* CR.; **a lăsa cuiva sînge,** a face ca printr-o incizie să curgă sînge din corpul cuiva: *îi va injecta papaverină ... şi-i va lăsa sînge.* GHEŢIE; **8.** (tr.) a pierde pene, păr; a năpîrli: *pisica lasă păr;* **9.** (tr.) a da voie, libertate, posibilitate să se înfăptuiască sau să aibă loc; a permite, a îngădui, a nu împiedica, a nu opri: *mai am un singur dor... să mă lăsaţi să mor la marginea mării.* EM.; *dorul nebun... nu mă lasă să dorm.* CĂL.; **a-şi lăsa barbă** (sau **mustăţi, favoriţi, barbişon, plete**), a nu-şi rade barba, mustăţile, favoriţii etc., a nu-şi tunde părul: *îşi lăsă favoriţi mari şi barbetă.* NEGR.; *îşi lasă plete lungi.* CAR.; **a lăsa cuiva mîna liberă,** a acorda libertate, încredere deplină cuiva; a da mînă liberă; a (**nu**) **lăsa pe cineva inima** (sau **conştiinţa**), a (nu)-şi putea opri pornirile bune, acţiunile generoase: *vă duc unde vreţi; urcaţi-vă; îmi daţi cît vă lasă inima.* ST.; **10.** (înv.; tr.) a elibera dintr-o slujbă, dintr-o funcţie etc.; a demite; a libera: *a fost lăsat din puşcărie;* **a fi lăsat la vatră,** v. **vatră**; **11.** (tr.) a invita, a pofti, a îndemna: *care e mai bună ..., lăsăm ca să judece publicul cititor.* EM.; **12.** (tr.) a înlesni să se perceapă un lucru, un fapt etc. acoperit, ascuns; a face să se contureze, să se formeze o impresie, o bănuială etc.: *îşi luă caucul din cap, lăsînd să se vază o căpăţînă rasă.* FIL.; *nu-l vor lăsa să bănuiască nimic.* AG.; **13.** (tr.) a acorda: *lăsaţi-i timp de gîndire!;* **14.** (tr.) a amîna; a păsui: *să lase pe mîine; încă este vreme.* NEGR.; **a lăsa de azi pe mîine,** a amîna mereu; **15.** (înv.; tr.) a ierta; a cruţa: *să ne căutăm păcatele noastre şi să lăsăm şi greşalele altora.* COR.; *s-au rugat să lase ţara de bir.* LET.; **a lăsa pe cineva cu zile** sau **a-i lăsa cuiva zilele,** a cruţa viaţa cuiva, a nu-l omorî: *s-au rugat să-l lase cu zile.* POP.; **16.** (tr.) a aştepta: *să las să treacă cîteva zile, căci azi a început să plouă.* BAC.; *lasă, măi femeie,... vom fi noi harnici să mai facem copii.* CR.; *las' că vin eu cu bătrîna şi nepotu-ţi o să-l iau.* VIERU; **las' dacă, a)** desigur că nu: *las'dacă va fi ceva.* CR.; **b)** nu mai încape îndoială că...: *las' dacă nu i-a da odihna pe nas!* CR.; **17.** (tr.) a accepta, a admite să rămînă în aceeaşi stare, situaţie etc., a nu interveni pentru a schimba sau pentru a întrerupe ceva; a menţine: *am dat bacşiş conductorului să ne lase singuri în compartiment.* CAR.; *lăsaţi-mi copilăria curată.* ARG.; **a lăsa pe cineva** (**în** (**bună**) **pace**), v. **pace**; **a lăsa pe cineva în voie** (sau **în voia, în boii, în banii, în apele, în zeama, în doaga lui, ei etc., de capul lui, ei etc., cu ale lui, ei etc.**), a nu se amesteca în treburile cuiva, a nu-i contraria ideile, proiectele; a nu-l obliga, a nu-l constrînge: *lăsa pe bunica într-ale sale.* CR.; *lasă-mă-n boii mei.* VLAH.; *îşi lăsa fiul de capul lui.* CĂL.; **lasă-mă să te las,** se spune despre un om lipsit de energie, apatic, nepăsător, neglijent, indolent; om lăsător: *e... petrecăreţ şi lasă-mă să te las.* GHEŢIE; **a lăsa pe cineva rece,** a nu deştepta interes, a-i fi indiferent cuiva; a nu interesa; a nu impresiona: *chestia asta îl lăsa rece pe primul ministru.* PR.; **18.** (tr.) a păstra; a rezerva: *să brăzdaţi cu plugurile departe, să lăsaţi loc de nouă sate.* POP.; **a-şi lăsa** (**o**) **portiţă de scăpare,** a-şi păstra o posibilitate de a ieşi dintr-o situaţie dificilă; **19.** (tr.) a face să rămînă o parte neocupată, nefolosită, de rezervă etc.: *lăsaţi margine la caiet!;* **a lăsa de dorit,** a avea lipsuri, defecte: *comportamentul lui lasă de dorit;* **20.** (tr.) a degaja un miros; a răspîndi în jur, a face să persiste în urma sa: *lăsa un parfum dulceag în urmă;* **21.** (tr.) a face (să persiste) o urmă, un semn, un indiciu; a imprima: *picioarele cailor... lăsau tipar la fiecare pas.* GHICA; *pe faţa lui slăbită, durerea lăsase spaimă şi nebunie.* SAD.; **22.** (tr.) a produce, a crea valori (spirituale): *poate trece şi o generaţie întreagă fără să lese neamului nimic.* SAD.; **a lăsa un nume** (**bun**), a fi cunoscut, vestit: *vei muri... lăsînd un nume bun.* NEGR.; **23.** (tr.) a face să se nască, să aibă, să rămînă urmaşi: *Caty lăsase un copil.* CĂL.; **a lăsa o femeie gravidă** (sau **însărcinată,** (pop.) **borţoasă, grea**), a face ca o femeie să poarte un făt în pîntece în urma actului sexual: *îşi lăsase nevasta borţoasă.* POP; **24.** (tr.) a crea, a procrea, a zămisli: *ăstuia n-ai ce-i mai face, aşa l-a lăsat Dumnezeu.* SOR.; **25.** (tr.) a hotărî, a dispune; a rîndui, a statornici: *toate cîte-s pe pămînt sînt de la Dumnezeu lăsate.* AG.; **26.** (tr.) a desemna într-o demnitate, într-un post etc.; a substitui: *pe cel mai vrednic... să-l lase împărat în locul său.* CR.; **27.** (tr.) a formula o dorinţă, o cerere, a da o dispoziţie, la plecare, la despărţire: *a lăsat s-o îngroape cu muzică militară.* CĂL.; **a lăsa cu limbă de moarte** (sau **cu jurămînt**), a-şi exprima ultima dorinţă (pe patul de moarte): *tata a lăsat cu limbă de moarte ca ... neamurile să mă crească şi să mă ţină în şcoli.* GAL.; **28.** (tr.) a nu mai păstra ceea ce-ţi aparţine; a da, a aduce cuiva ceva (în dar): *cînd a fost... la mine, mi-a lăsat nişte cărţi.* NEGR.; **29.** (tr.) a transmite prin moştenire; a testa: *cheltuieşte toţi banii ca să nu lase fiului nici o moştenire.* CĂL.; (fig.) *te iubeam cu ochi păgîni şi plini de suferinţi ce mi-i lăsară din bătrîni părinţii din părinţi.* EM.; **30.** (tr.) a încredinţa cuiva ceva; a pune la dispoziţie: *astă-vară ne-a lăsat toată casa;* **a lăsa pe cineva** (sau (refl.) **a se lăsa**) **la** (sau **în**) **voia întîmplării** (ori **sorţii**), **în plata** (ori **în mila, în seama, în voia**) **Domnului** (sau **lui Dumnezeu**), **în** (ori **pe, la**) **mîna cuiva, pe** (ori **în**) **seama cuiva** (sau **a ceva**), **în grija** (ori **nădejdea**) **cuiva, în** (ori **la**) **voia cuiva,** a (se) încredinţa cuiva: *îi dase drumul pe gîrlă, lăsîndu-l în ştirea lui Dumnezeu.* ISP; *rînduiam străji şi ne lăsam în sama lui Dumnezeu.* SAD.; *se lasă unul în nădejdea celuilalt.* PETR.; (fig.) *lăsîndu-mă în voia poveştilor, zburam în „ţara cocorilor".* DELAVR.; **31.** (refl.) a se bizui, a conta pe cineva: *pot să mă las pe voi?;* **lasă(-te) pe mine** (sau **pe noi**), bizuie-te pe mine (sau pe noi), ai încredere: *cucoană soacră... las' pă noi!* AL.; **32.** (refl.) a se dărui cu totul; a se abandona: *ei, îngrădiţi de lege, plăcerilor se lasă.* EM.; *el se lăsase întreg şi docil prieteniei şi petrecerii.* SAD.; **a se lăsa dus de gînduri** (sau **în voia gîndurilor**), a visa; a medita: *m-am întins în pat şi m-am lăsat în voia gîndurilor.* EL.; a (**se**) **lăsa prada...,** a (se) abandona... : *să las eu boii pradă vulturilor?* POP.; *m-am lăsat pradă disperării;* **33.** (refl.) a nu (mai) opune rezistenţă cuiva; a accepta, a consimţi, a se complace; a nu se (mai) împotrivi la ceva; a se supune: *te desfaci c-o dulce silă, mai nu vrei şi mai te laşi.* EM.; [omul] *se lasă a fi mai stăpînit de farmecul unor iluzii.* VLAH.; **a se lăsa moale,** a se relaxa, a se destinde: *lasă-te moale şi respiră adînc!;* **a o lăsa mai moale** (sau **mai domol, mai încet**), a-şi mai micşora pretenţiile, intransigenţa, a-şi mai nuanţa aprecierile, a-şi mai atenua criticile: *pînă nu se dovedeşte că-i bandit, las-o mai domol cu acuzaţiile;* **34.** (refl.) a ceda, a renunţa, a se da bătut; a se astîmpăra, a se linişti: *n-are să se lase pînă nu va lua pe Ana.* REBR.; **a nu se lăsa mai prejos** (sau **mai jos**), a nu îngădui să fie întrecut de cineva; a se strădui să ajungă pe cineva: *nevoind a se lăsa nicidecum mai jos decît stăpînul.* FIL.; *muierile... nu se lăsau mai prejos decît bărbaţii.* ISP; **a nu se lăsa** (**cu una cu două**), a ceda cu greutate; a insista: *duşmanii noştri... nu se lasă cu una cu două.* CĂL.; *daţi, măi, daţi, nu vă lăsaţi.* POP.; **a nu** (**se**) **lăsa** (**nici**) **în ruptul capului** (sau **o dată cu capul, nici mort**), a nu permite, a nu accepta, a nu ceda sub nici un motiv: *în ruptul capului nu trebuie să ne lăsăm pînă ce nu vom trînti pe inspector.* C.L.; *nu-l voi lăsa să plece, nici moartă;* **a se lăsa păgubaş,** a renunţa de bunăvoie la ceva: *nu era mai bine să mă las păgubaş?* GHEŢIE; **35.** (tr.) a nu lua ceva ce aparţine altuia: *o toamnă va veni... şi-ţi va răpi petalele şi zorile, lăsîndu-ţi doar amurgurile.* BL.; **36.** (pop.; tr. şi refl.) a părăsi pe cineva, a abandona; a se despărţi; (spec.) a divorţa: *cea mai dulce-ntre femei mă lasă.* EM.; *de mîndra io m-oi lăsa.* POP.; **37.** (tr.) a nu lua pe cineva cu sine; a pleca de lîngă cineva; a se îndepărta: *l-am îndemnat eu... să fugă cu mine..., dar el nu vrea, căci nu se îndură să lase pe muma sa.* BOL.; *D.Georgescu lasă pe madam Georgescu pe o bancă.* CAR.; (pop.) **te** (sau **vă**) **las cu bine** (sau **cu sănătate, cu Dumnezeu etc.**), formulă de despărţire sau de încheiere a unei scrisori; **38.** (tr.) a întrece pe cineva; a depăşi; a surclasa: *l-au lăsat în urmă.* NEC.; (fig.) *departe ai lăsat pe Vodă?* CR.; **39.** (tr.) a nu se (mai) (pre)ocupa de...; a nu interveni: *lăsaţi, ne descurcăm singuri!;* **a lăsa pe cineva** sau **ceva la dracu** (ori **la naiba, la boala, la pustia, la pîrdalnica**) sau **dracului** (ori **naibii, focului, morţii, pustiului, încolo**), a nu mai fi preocupat de..., a nu se mai gîndi la...: *ia lasă-mă-ncolo, mătuşă, nu mă supăra!* CR.; *lasă-le dracului de sticle.* PR.; **40.** (tr.) a aduce într-o stare, într-o situaţie rea (prin abandon, nepăsare etc.): *îşi lasă... boul să le moară.* SAD.; **a lăsa pe cineva în** (sau **la**) **sapă de lemn,** v. **sapă**; **a lăsa pe cineva pe drumuri,** v. **drum.**; **a lăsa pe cineva cu buzele umflate** (sau **cu buza umflată**), v. **buză**; **41.** (tr.) a trece cu vederea, a nu (mai) ţine seama; a nesocoti; a omite, a elimina: *noi n-am lăsat să nu însemnăm... de feciorii lui Ştefan Vodă.* UR.; *din rugăciunile mele am lăsat-o vreodată pe ea?* EM.; **a lăsa la o parte** (sau **pe din afară**), a nu ţine cont; a nu menţiona, a omite: *nu putea fi lăsat pe din afară Delavrancea.* CAR.; **las'** (sau **lasă**) **că**..., nu numai..., în afară de..., pe lîngă faptul ...: *o imixtiune a mea în treburile universităţii ar leza unele orgolii locale, lasă că e posibil să dau greş.* GHEŢIE; **lasă asta** (sau **astea**), nu mai insista, treci peste asta: *lasă astea acum; o dată dacă te-am ales, tu eşti a mea.* ISP; **42.** (tr.) a nu mai ajuta, a nu mai servi pe cineva: *puterile m-au lăsat.* NEGR.; *rău e cînd te lasă vederea.* SOR.; **43.** (tr.) a părăsi un loc, plecînd în altă parte: *lăsînd o moşioară ..., venise la Iaşi.* NEGR.; **44.** (tr.) a depăşi un reper spaţial; a abandona un traseu, o direcţie: *să laşi codrul în stînga şi apoi ţine tot drumul.* NEGR.; *lăsară tîrgul şi începură a coborî coasta.* SAD.; **45.** (tr. şi refl.) a abandona o activitate, un proiect; a nu se mai ocupa de...; a renunţa: *ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă dacă s-ar fi lăsat de gazetărie.* VLAH.; *la bătrîneţe a lăsat totul şi s-a retras în pădure.* EL.; **a lăsa baltă ceva** sau **a o lăsa baltă** (ori **moartă, în păpuşoi**), a abandona ceva; a nu mai insista; **46.** (refl.) a se dezbăra de un nărav, de un viciu; a se descotorosi, a se dezobişnui, a se lepăda: *n-au mai spus şi alţii lumii de-a ei rele să se lese?* EM.; *unii nu se pot lăsa de fumat.* VIERU; **47.** (refl.) a-şi diminua intensitatea; a se muia, a slăbi, a se potoli: *vînturile se lăsară.* POP.; **48.** (tr.) a nu mai supăra pe cineva; a trece (un neajuns, o boală): *frigurile şi tusea îl lăsară în scurtă vreme.* GHEŢIE; **49.** (tr. şi refl.) a (se) întrerupe, a înceta, a (se) opri: *cum se lasă Ipate din joc, spiridusul dracului îi zice.* CR.; *lasă vorbele! eşti prieten cu un criminal.* PR.; **lasă gura** (sau **vorba**)!, taci!; **50.** (refl.) a se sfîrşi într-un anumit fel, a se încheia cu...: *spre dimineaţă, se lăsa cu bătaie.* M.CAR.; **51.** (tr. şi refl.) a (se) da jos, a (se) coborî; a trage: *cumpenele fîntînelor se lăsau şi se ridicau necontenit.* SAD.; *lasă storurile la fereastră;* **a lăsa buza** (sau **buză**), a-şi manifesta vizibil dezacordul, îndoiala, nemulţumirea etc.: *altul lasă buza ironic.* CĂL.; **a lăsa nasul în jos,** v. **nas**; **52.** (refl.) a se apleca, a se îndoi, a se încovoia (sub o povară): *crengile merilor se lăsaseră pline de rod;* **a se lăsa pe vine,** a-şi îndoi genunchii astfel încît şezutul să se apropie de pămînt: *două dintre noi se lăsară pe vine şi începură să scurme ţărîna afînată cu degetele.* CĂRT.; **53.** (refl.) a se înclina, a se strîmba; a se povîrni, a se prăvăli: *gardul dinspre drum s-a lăsat;* **54.** (refl.) a se scufunda, a se tasa: *zidul s-a lăsat;* **55.** (refl.) a se muia, a se slăbi; a se turti: *arcurile dormezei s-au lăsat; cozonacii s-au lăsat;* **56.** (intr.) a scădea preţul; a vinde mai ieftin: *ai să laşi cu nouă lei, moş Nichifor.* CR.; **a** (**mai**) **lăsa din preţ,** a face rabat; **57.** (tr.) a face să fie mai grav; a coborî: *Peruianu vorbea sentenţios, lăsînd tonul după fiecare propoziţiune.* VLAH.; **58.** (refl.) a veni de sus în jos, a se da jos; a-şi da drumul (de la înălţime); a coborî, a descinde: *acum e rîndul meu să mă las în prăpăstie.* ISP; *în amurg ..., soarele după dealuri se lasă.* VIERU; **59.** (refl.) a se aşeza pe ceva, venind din zbor: *cîrduri negre de grauri... se lăsau pe grîne şi iar se ridicau.* VLAH.; (fig.) *o razâ ... şi-adună aripile şi se lasă tremurînd pe-o frunză.* BL.; **60.** (tr. şi refl.) a (se) depune, a se sedimenta: *vinul a lăsat drojdia pe fundul butoiului; aştepta să se lase zaţul cafelei;* **61.** (refl.) a se rezema, a se sprijini; a se aţîrna: *ea se lăsase dulce şi greu pe al lui braţ.* EM.; *se lăsă în genunchi în faţa icoanei.* PR.; **a se lăsa greu, a)** a apăsa cu toată greutatea

corpului: *dă să-l ridice; cetăţeanul se lasă greu ..., scapă din braţele omului ordinii.* CAR.; **b)** (fig.) a consimţi cu mare greutate să facă ceva; a se îndupleca greu: *eu mă las greu.* CAR.; **a se lăsa pe tînjală**, v. **tînjală**; **62.** (refl.) a se aşeza (comod) pe ceva; a se întinde; (p. ext.) a se odihni: *îmi venea să mă las în zăpadă, să mă întind şi să dorm.* SAD.; *se lăsă încetişor în fotoliu.* GHEŢIE; **63.** (refl.) a se manifesta prin primele semne caracteristice; a se face, a veni: *despre ziuă se lasă răcoare.* CAR.; *ce vînt! se lasă frig.* VLAH.; *seara se lasă repede.* SAD.; **64.** (refl.) a se antrena într-o acţiune; a se apuca de..., a se pune pe ... : *noi nu ne-am fi lăsat la lupta cea fatală.* CAR.; *oamenii ... se lăsară, ca de obicei, în poveşti.* AG.; (înv.) **a se lăsa asupra cuiva** (sau **după cineva**), a se repezi, a se năpusti: *Ion Vodă ... s-au lăsat în grabă după dînşii.* UR.; **65.** (înv.; tr.) a începe: *au lăsat sec marţi cu toată curtea sa.* NEC.; (refl. pas.) *se lasă post la 1 martie.* POP.; **66.** (reg.; refl.) a i se face poftă, a pofti: *sînt unele femei greoaie, cărora ... li se lasă a mînca.* POP. [Lat. ***laxare***].

lăsáre, lăsări f. **1.** acţiunea de a (se) lăsa şi rezultatul ei; lăsat[2]; **2.** (înv.) iertare, cruţare: *întru lăsare păcatelor lui.* PSALT.; **3.** (înv.) încetare: *după lăsarea voroavei, chiemă Pavelu ucenicii.* COD. VOR.; **4.** (înv.) întrerupere; pauză: *şase ani vei sămăna pămîntul tău..., iară la al şaptelea lăsare vei face.* BIBLIA; **5.** cădere; coborîre. [băiatul] *prinde... topuzul în lăsarea lui.* ISP.; **6.** venire; instalare, statornicire: *ajunse acasă la lăsarea serii.* GHEŢIE. [V. ***lăsa***].

lăsát[1], ~ţi, lăsată, ~e a. **1.** (pop.) părăsit, abandonat; lepădat; despărţit (de soţ sau de soţie); divorţat: *petrecuse cu o nevastă lăsată;* **2.** care atîrnă pe spate; despletit, răsfirat: *cu părul neîmpletit, lăsat.* DOS.; **3.** care a fost dat (mai) jos; coborît; tras: *cu căciula lăsată pe ochi.* EM.; *privi ... casele cu obloanele trase, cu storurile lăsate.* EL.; **4.** încovoiat, îndoit: *pomi cu crengile lăsate;* **5.** înclinat, strîmb, povîrnit, prăvălit: *gard lăsat;* **6.** tasat; dărăpănat: *moştenise o cocioabă cu pereţii lăsaţi;* **7.** slăbit, muiat: *arcuri lăsate;* **8.** tolănit; trîntit: [stătea] *în lectică, lăsată pe perne de mătasă.* AL. [V. ***lăsa***].

lăsát[2] n. **1.** faptul de a (se) lăsa; lăsare; **2.** (înv.) voie, îngăduinţă: *împărăţind Iulian cu lăsatul lui D[u]mn[e]dzău.* DOS.; **3.** (compus) **lăsatul** (sau **lăsata** f.)**-secului**, ultima zi înainte de începerea unui post[1]; petrecere făcută cu acest prilej: *rar o femeie se veseleşte cu alta, fie şi de lăsatul secului, cu pui la frigare.* CĂL.; (şi: **lăsata**). [V. ***lăsa***].

lăsáta f. v. lăsat[2].

lăsăciúne f. (înv.) **1.** iertare: *se preemească ei lăsăciuni păcateloru.* COD. VOR.; **2.** eliberare; **3.** divorţ. [***Lăsa*** + *-ăciune*; cf. lat. ***laxatio, -ionem***].

lăsătór, ~i, lăsătoáre a. **1.** care amînă treburile, care îşi neglijează obligaţiile; delăsător, nepăsător, neglijent, indolent: *nici proastă sau lăsătoare nu se arată a fi.* GHEŢIE; **2.** (înv.) îngăduitor, blînd; generos. // n. (reg.) opritor (la războiul de ţesut). // f. **1.** (pop.) potecă în munţi pe care sînt coborîte oile în sat; **2.** (reg.) schimbătoare la plug; cocîrlă. [***Lăsa*** + *-ător*].

lăsătúră, lăsături f. **1.** (înv.) abandonare; **2.** (înv.) omitere; (concr.) cuvînt, enunţ omis de zetar la culegerea unui text; **3.** (pop.) teren lăsat, în care s-a produs o denivelare; vale puţin adîncă; curmătură: *căutîndu-şi o albie nouă în lăsăturile şesurilor.* VLAH. [***Lăsa*** + *-ătură*].

lăscáie[1], lăscăi f. monedă de aramă valorînd o jumătate de para[4], care a circulat în ţările române în sec. al XVIII-lea; (p. ext.) monedă de valoare mică, neînsemnată; para[4]: *Brustur şi Cociurlă ... nu-s datori nici c-o leţcaie, pentru că nu-şi ridică nasul mai mult decît se cuvine.* AL.; *cu neputinţă să găseşti o leţcaie în toată casa.* GHEŢIE; **fără lăscaie**, lefter: *se întorcea fără leţcaie şi uneori mototolit.* M.CAR.; **a nu avea (nici o) lăscaie (frîntă** sau **chioară)**, a nu avea nici un ban: *n-am lăscaie, nu mă bucur de vreun bine.* MACED.; **a nu face** (sau **a nu plăti) nici o lăscaie**, a nu avea nici o valoare, a nu valora nimic: *pentru el viaţa, chiar a beiului, nu plătea nici o leţcaie.* GHICA; (pop.) **a i se şterge lăscaia cuiva**, a-şi pierde reputaţia, rangul de altădată: *ţ-a mers vestea cînd ţ-a mers, d-acum leţcaia-ţi s-a şters.* PANN; (şi: **lescaie, leţcaie**). [Din ucr. ***ljackyj***].

lăscáie[2], lăscăi f. (reg.) lăscăiaţă. [Et. nec.].

lăscăláţă, lăscăleţe f. (reg.) oala (de lut) cu două toarte. [Et. nec.; cf. ***lăscaie[2]***].

lăscăioáră, lăscăioare f. (pop.) diminutiv al lui lăscaie[1]: *nu-ţi cer de cheltuială nici barăm o lăscăioară.* POP. [***Lăscaie*** + *-ioară*].

lăsniciór, lăsniciori m. **1.** plantă erbacee agăţătoare din familia solanaceelor, cu frunze ovale peţiolate, cu flori violete, cu fructe bace, otrăvitoare, roşii la maturitate, din a cărei tulpină se fac ceaiuri medicinale (antireumatice, antiastmatice etc.); viţa-evreilor, iarbă lesnicioasă, limbricar (*Solanum dulcamara*): *ţupăiau pe fire de lejnicioară pitulici cît alunele.* SAD.; **2.** (bot.; reg.) zîrnă (*Solanum nigrum*); (şi: *(pop.)* **lesnicior, loznişor, lesnicioară, lejnicioară**). [Cf. sb. ***lasina***].

lăstár[1], lăstari m. şi **lăstare,** (reg.) **lăstaruri** n. **1.** ramură tînără care creşte din rădăcina sau din tulpina unei plante (lemnoase) ori pe crengile mai vechi; mladă, mlădiţă, vlăstar: *rupînd cu mîna frunzele lăstarilor de stejar.* PETR.; **2.** (mai ales la pl.) arbori tineri, crescuţi în urma tăierii unei păduri (din cioturile rămase); teren acoperit cu asemenea arbori; lăstăriş: *sări dintr-un luminiş, de sub lăstari, un iepure bătrîn.* SAD.; **3.** (fig.) descendent, urmaş, odraslă: *lăstar de nevoieşi, crescut la umbra unei locomobile.* VLAH. [Din bulg. ***lastar***].

lăstár[2], lăstare n. (reg.) **1.** prăjină; bară de lemn (cu diferite întrebuinţări); **2.** butuc, trunchi: *era amorţit..., ca şi cînd ar fi avut în loc de picioare două lăstare de lemn.* AG. [Din germ. ***Lastarm***].

lăstăráş, lăstăraşi m. diminutiv al lui lăstar[1]; lăstărel: *se zări încolţind din pămînt un lăstăraş.* OD. [***Lăstar[1]*** + *-aş*].

lăstărél, lăstărei m. şi **lăstărele** n. lăstăraş: *văzui frunza ca pătacu şi lăstărelu ca acu.* POP. [***Lăstar[1]*** + *-el*].

lăstărét, lăstărete n. (pop.) lăstăriş. [***Lăstar[1]*** + *-et*].

lăstări, lăstăresc vb. **1.** (intr.; la pers. 3) a da lăstari[1]; a înfrăţi, a odrăsli, a vlăstări: *de-i vedea c-o lăstări.* POP.; **2.** (fig.; tr.) a încolţi, a răsări, a lua naştere: *va lăstări în mintea fiecăruia credinţa.* OD.; **3.** (tr. şi intr.) a îndepărta lăstarii de prisos: *tata lăstăreşte via.* [De la ***lăstar***[1]].

lăstărícă, lăstărele f. lăstăraş. [***Lăstar[1]*** + *-ică*].

lăstăríre, lăstăriri f. acţiunea de a lăstări şi rezultatul ei; lăstărit. [V. ***lăstări***].

lăstăríş, lăstărişuri n. mulţime de lăstari[1]; pădurice tînără şi deasă; lăstăret: *cînd a trecut... pe lîngă nişte lăstăriş mărunt... iată că-i sare iepuroiul.* SAD. [***Lăstar*** + *-iş*].

lăstărít n. faptul de a lăstări; lăstărire: *lăstăritul viei se face dimineaţa sau către seară.* [V. ***lăstări***].

lăstrícă f. (rar) lastră. [***Lastră*** + *-ică*].

lăstún, lăstuni m. **1.** (şi **lăstun alb** sau **de casă**) pasăre migratoare din ordinul paseriformelor, asemănătoare cu rîndunica, dar cu coada mai scurtă şi cu o pată albă pe ea; rîndunică, rîpar (*Delichon urbica*): *numără în zbor lăstunii.* CĂRT.; **2.** (şi **lăstun de apă** sau **de mal**) pasăre migratoare cu penajul cenuşiu-cafeniu pe spate şi alb pe abdomen, care trăieşte pe lîngă ape (*Riparia riparia*): *zborul întortocheat, în fîlfîiri rare, al unui lăstun mare de apă trecu ca un fulger negru pe sticla bălţii.* SAD.; **3.** (şi **lăstun mare** sau **negru**) drepnea (*Cipselus apus* sau *Apus apus*). // adv. **a sta lăstun pe capul cuiva**, a se ţine scai de cineva, sîcîindu-l, plictisindu-l: *nu ştie cum să scape de pacostea asta, care stă lăstun pe capu-i.* VLAH; (şi: (pop.) **lostun**). [Din sl. ***lastunŭ***].

lăstunáş, lăstunaşi m. diminutiv al lui lăstun: *pe cer el se zărea, întîi ca un porumbaş, apoi ca un lăstunaş.* POP. [***Lăstun*** + *-aş*].

lătăréţ, ~i, lătăreáţă, ~eţe a. **1.** care are formă lată (şi turtită); plat: *avea o faţă lătăreaţă, presărată cu negi.* GHEŢIE; **2.** (rar) tărăgănat: *avea vorba lătăreaţă;* **3.** lăbărţat: *scris lătăreţ.* // m. varietate de scrumbie (*Scomber pelamys*). // f. (iht.; reg.) **1.** obleţ (*Alburnus alburnus*); **2.** beldiţă (*Alburnoides bipunctatus*). [***Lat*** + *-ăreţ*].

lătăúş, lătăuşi m. **1.** (entom.; reg.) nimfa ţînţarului; lăturaş (*Culex pipiens*); **2.** (entom.; reg.) larvă a unor fluturi de noapte, sub formă de vierme mare şi păros; cîinele-babei; **3.** (pop.) mic crustaceu de ape dulci, cu capul turtit şi încovoiat (*Gammarus pulex*): *decît cadînd turcilor mai bine ... casă lătăuşilor şi mîncare broaştelor.* POP [De la ***lat***].

lăteáţă, lăteţe f. (iht.; reg.) **1.** behliţă (*Rhodeus amarus*); **2.** beldiţă (*Alburnoides bipunctatus*). [***Lat*** + *-eaţă*].

lătín[1] a. v. **latin[1]**.

lătín[2] m. v. **latin[2]**.

lătinésc a. v. **latinesc**.

lătinéşte adv. v. **latineşte**.

lătinie f. v. **latinie**.

lătiţă[1], lătiţe f. (reg.) altiţă. [Din sb. ***lática***].

lătiţă[2], lătiţe f. (iht.; şi **lătiţă-de-vale**) beldiţă (*Alburnoides bipunctatus*); (şi: **latiţă**). [***Lat*** + *-iţă*].

lătínga a. (în basme) lat: *cale lungă şi lătînga.* POP. [***Lată*** + ***lungă***].

lătóc n. v. lăptoc.

lătrá, pers. 3 **látră** vb. **1.** (intr.) (despre cîini) a scoate sunete ascuţite, scurte şi sacadate, caracteristice speciei; a hămăi, a bate: *latră cîinii, gonaşii răcnesc ca nebunii.* VIERU; *a lătrat o jigodie de cîine tot timpul.* SOR.; **cîinele care latră nu muşcă**, v. **cîine**; **2.** (tr.) a se repezi asupra cuiva, cu lătrături: *umbli capchiu... să te latre cîinii.* VLAH.; **3.** (p. ext.; intr.) a scoate sunete caracteristice speciei (asemănătoare cu lătratul cîinelui): *noaptea latră vulpea.* CAR.; **4.** (fig.; intr.) a vorbi, a striga întruna (certînd sau defăimînd pe cineva); a bîrfi; a flecări; a cicăli: *nu te-ascultă nimeni şi latri în zadar.* AG.; *începură a lătra, adică a vorbi împotriva lui Vodă!* GANE; **a lătra (ca cîinii)** la **luna** (sau la **stele**), a vorbi fără rost, a bate cîmpii; **5.** (fig.; intr.) a ţipa de durere, de disperare; a urla: *valeu! că mare păcat c-un plod! îmi vine să latru.* AL.; **6.** (p. anal.; intr.) a bubui: *tunurile lătrau a moarte.* SAD. [Lat. ***latrare***].

lătráre, lătrări f. **1.** lătrat: *aude-n cîmp lătrare.* AL.; **2.** bubuire: *lătrările salvelor de puşti încep să se audă.* MACED. [V. ***lătra***].

lătrát[1], lătraturi n. **1.** faptul de a lătra; sunete caracteristice scoase mai ales de cîini; lătrare, lătrătură, hămăit, hămăitură, hămăială: *nu se pomenea... nici lătrat de cîne.* DELAVR.; *îl opri... s-asculte lătratul vulpii.* SAD.; **2.** (p. anal.) bubuit: *nu mai luau în seamă vorbele sergentului..., ca un lătrat de mitralieră.* R.L. [V. ***lătra***].

lătrát[2], ~ţi, lătrată, ~e a. (fig.; depr.) lătrător: *începu o frază lătrată.* PETR. [V. ***lătra***].

lătrátor, ~i, lătrătoáre a. **1.** care latră (mult): *am o căţea lătrătoare.* POP.; **2.** (fig.) care vorbeşte, care strigă întruna, fără rost; flecar, cicălitor: *i se urîse de asemena muiere lătrătoare.* V.R.; **3.** (fig.; depr.) asemănător cu un lătrat[1]; strident, sacadat, lătrat[2]: *cu tonul brusc, vioi şi lătrător.* CAR. // m. **1.** cîine: *lătrătorii numai s-aud necontenit.* HEL.; **2.** (fig.; depr.) lătrău, clănţău: *privea cu... dispreţ pe confraţii de bară, pe lătrătorii.* REBR. [***Lătra*** + *-ător*].

lătrătúră, lătrături f. **1.** lătrat[1] (prelungit): *cîinii... sperie fiarele prin grozniciele lor lătrături.* OD.; **2.** (fig.) vorbărie, flecăreală: *scrie şi literatură, şi... proştii ăştia... o numesc lătrătură.* HEL.; *un comediante de bravură ... făcînd enormă lătrătură în faţa unor gogomani.* CĂRT. [***Lătra*** + *-ătură*].

lătrău, lătrăi m. persoană care vorbeşte mult şi tare (defăimînd, minţind etc.); lătrător: *corul lătrăilor nu poate ascunde sunetele false.* C. [***Lătra*** + *-ău*].

lătunói, lătunoale n. **1.** răritură, de obicei la marginea unei pînze ţesute (manual), formată din cauza ruperii unor fire de urzeală; strungă: *am o pînză la războiu cu şaizeci de lăturoi.* POP.; **2.** scîndură plană pe o faţă şi convexă pe cealaltă, tăiată de la marginea unui buştean; (p. ext.) scîndură groasă cu

marginile laterale neîndreptate: *cumpăra două lătunoaie groase.* CR.; **3.** (reg.) obiect lat (care ocupă o poziție laterală); **4.** (zool.) mormoloc: *este o baltă direpț voi și-i plină de lăturoi.* POP.; **5.** (fig.) om leneș, greoi; (și: **lăturoi, lătunoaie, lăturoaie**). [*Latură* + *-oaie*].

lătunoáie f. v. lătunoi.

lătunoiós, ~și, lătunoioásă, ~e a. (rar) cu lătunoaie; care a format lătunoaie: *pentru a scoate... acele lătunoioase fire trebuie a destrăma toată pînza.* NEGR. [*Lătunoi* + *-os*].

lăturálnic, ~ci, lăturalnică, ~ce a. **1.** care se află la o parte, la o margine, departe de centru; lateral, mărginaș: *Humulești... nu-i un sat lăturalnic.* CR.; *bordeiele ... formau niște cătune mai lăturalnice.* SOR.; **2.** (fig.) colateral, secundar; minor: *rămîne o chestiune importantă în sine, dar lăturalnică pentru ideile ce ne preocupă.* BL.; **3.** care străbate locuri izolate, ferite; dosnic, lăturiș: *ei umblau... noaptea, pe răcoare, prin căi pustii și lăturalnice.* OD.; *îl apucă strîns de braț și-l duse pe o alee lăturalnică, spre grajduri.* GHEȚIE; **4.** (fig.) ocolit; ascuns: *nu pot avea gînduri lăturalnice.* IBR.; **5.** (fig.) necinstit, nepermis, condamnabil: *s-a îmbogățit prin mijloace lăturalnice.* [*Latură* + *-alnic*].

lăturáș, ~i, lăturașă, ~e a. **1.** (adesea subst.) înhămat în afara hulubelor, la dreapta sau la stînga cailor de lîngă oiște; prăștiaș: *căruța... fugi înainte la vale cu trei cai... și cu poștașul aninat ca un scai de coama lăturașului.* AL.; **2.** lăturalnic, dosnic; izolat, retras; lăturiș: *dintr-o potecă lăturașă, ascunsă în pădure, izbucni... o brișculiță.* OD. // m. **1.** iobag; **2.** (înv.) țăran (de la marginea satului, a moșiei) scutit de anumite dări; alăturaș; **3.** (înv.) lucrător la ocnele de sare; **4.** (entom.; reg.) lătăuș (*Culex pipiens*); **5.** (reg.) dinte mărginaș. [*Latură* + *-aș*].

lătureán, ~eni, lătureană, ~ene m., f. (reg.) **1.** locuitor de la periferia satului; **2.** persoană care locuiește într-un sat învecinat; venetic. [*Latură* + *-ean*].

lătúră, lături f. (mai ales la pl.) **1.** apă murdară rămasă după spălatul vaselor, al rufelor etc.; zoaie, spălătură: *muma voastră e... îngropată în cuhnă și servitoarele aruncă lăturile pe ea.* POP.; (fig.) *își împroșca inamicii cu lături;* **2.** (p. ext.) murdărie, mizerie: *mediul de lături și insalubrități, unde copiii tînjesc anemici.* CĂL.; **3.** resturi de mîncare muiate cu apă (rămasă de la spălatul vaselor), folosite ca hrană pentru porci: *cine se amestecă în lături, îl mănîncă porcii.* Z.; **4.** (fig.) mîncare rău gătită, de proastă calitate: *i se deșteptau în cap ... cazarma cu lăturile de la cazan.* VLAH.; **5.** (reg.) vin slab; poșircă. [Lat. **lavatura* (<*lavare* „a spăla")].

lăturíș, ~i, lăturișă, ~e a. (reg.) lăturalnic; dosnic; lăturaș: *o tuli pe o cărare lăturișă.* POP. // adv. **1.** într-o parte; lateral: *se așeză lături;* **2.** dintr-o parte; pieziș: *o privește lături.* [*Latură* + *-iș*].

lăturoáie f. v. lătunoi.

lăturóI n. v. lătunoi.

lătúț, ~i, lătuță, ~e a. (pop.) diminutiv al lui lat: *aduse o scîndură lătuță;* (subst.) *în lătuțu' cîmpului.* POP. [*Lat* + *-uț*].

lățí, lățesc vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) face (mai) lat sau (mai) larg: *de la o bucată, drumul se lățește;* **2.** (fig.; fam.; refl.) a se lăfăi: *impostorii continuă să se lățească în fotolii parlamentare;* **3.** (tr. și refl.) a (se) întinde în toate direcțiile; a (se) mări: *un copac... cu-a lui ramuri... peste mare se lățește.* EM.; **4.** (fig.; refl. și tr.) a (se) răspîndi, a (se) împrăștia; a (se) difuza; a (se) propaga: *obiceiul de care este vorba se lățește printre ai noștri.* ISP.; *vestea suspendării nu avusese cînd să se lățească prin oraș.* GHEȚIE; **5.** (refl.) a-și extinde cuprinsul, dominația; a se lărgi: *cu cît creștea, cu atît i se lățea stăpînirea.* SL.; **6.** (pop.; tr. și refl.) a (se) face plat; a (se) turti: *lățește nitul cu ciocanul;* **7.** (pop.; tr.) a strivi: *hoții l-au lățit în bătaie;* **8.** (rar; refl.) a se întinde, a se trînti pe jos: *ne lățirăm la pămînt fără suflet.* SAD.; **9.** (înv.; refl.) a persevera într-o activitatea; a continua: *nu s-au lățit cu goana.* COSTIN. [De la *lat*].

lățíme, lățimi f. **1.** însușirea de a fi lat; cea mai mică din cele două dimensiuni ale unei suprafețe; dimensiunea mijlocie a unui corp paralelipipedic; lărgime: *era mărețul fluviu Dunărea, de o lățime așa de grozavă, că arborii de pe celălalt mal abia de se zăreau.* CĂRT.; **2.** întindere, suprafață (mare): *în putere și în lățime n-au fost nici o împărăție aseminea.* COSTIN; *puhoiul rupsese șoseaua pe-o lățime de-o jumătate de kilometru.* SOR.; **3.** (fig.) amploare, importanță; gravitate: *lățimea nenorocirii mele.* NEGR. [*Lat* + *-ime*].

lățíre, lățiri f. **1.** acțiunea de a (se) lăți și rezultatul ei; extindere în lățime; **2.** aplatizare; **3.** (fig.) răspîndire; propagare: *aflase despre lățirea bolii prin țară.* [V. *lăți*].

lățíș, lățișuri n. (pop.) partea lată a unui obiect, a unei suprafețe; lat; **în lățiș și în curmeziș**, în toate direcțiile, în lung și în lat; pretutindeni: *vestea morții lui s-a dus în lățiș și-n curmeziș.* POP. [*Lat* + *-iș*].

lățișór, lățișoare n. (rar) diminutiv al lui lat[1]: *un șoim prins în lățișor.* OD. [*Lat*[1] + *-işor*].

lățít, ~ți, lățită, ~e a. **1.** devenit mai lat, mai plat; cu aspect lat sau plat: *la coadă lățită.* POP.; *avea șoldurile lățite;* **2.** (fam.) întins; tolănit: *stă lățit în fotoliu.* [V. *lăți*].

lățós, ~și, lățoásă, ~e a. **1.** cu păr lung (și creț): *e un cățel mic, alb și lățos.* CAR.; **2.** cu lațe mari; moțos: *o sofa dublă, acoperită cu o cergă lățoasă.* CĂRT.; *să-mi dai tu cojoaca ta, cojocu tău ăl lățos, să-l port cu lîna pe dos.* POP.; **3.** cu părul sau cu barba neîngrijită și lungă; nepieptănat, neîngrijit: *o fată pistruiată, cu părul lățos..., le deschise.* GHEȚIE; **4.** rupt, zdrențăros: *un unchiaș cu straie lățoase.* OD. [*Laț*e + *-os*].

lățuí vb. v. lețui.

lățuiálă f. v. lețuială.

lăuá vb. v. la[3].

lăudá, láud vb. **1.** (tr.) a-și exprima prețuirea, admirația față de cineva sau de ceva; a elogia, a omagia: *se grăbiră să-l laude pentru frumoasele lui cuvinte.* SAD.; **2.** (bis.; tr.) a glorifica, a slăvi: *lăudați pe Domnul!;* **3.** (refl.) a spune (în public) lucruri de laudă despre sine însuși; a-și etala mereu meritele, calitățile (exagerîndu-le); a se făli, a se fuduli: *așa este, dar te prea lauzi.* CR.; **cum te mai lauzi?**, ce mai faci?: *tu cum te mai lauzi?* GHEȚIE; **laudă-mă gură că ți-oi da o bucătură** (sau **friptură**), se spune pentru a atrage atenția asupra lăudăroșeniei cuiva; **4.** (refl.) a-și exprima satisfacția, mulțumirea; a se mîndri: *tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?* EM.; **5.** (refl.) a face paradă; a se împăuna: *nu doream prețuirea unei proaste, care... se laudă cu tine peste tot.* PR.; **6.** (refl.) a face pe grozavul; a se grozăvi: *se laudă că ne-a bate.* POP. [Lat. ***laudare***].

lăudábil, ~i, lăudabilă, ~e a. vrednic de laudă; meritoriu: *era obsedat de lăudabila dorință de a descoperi talente.* CĂL.; *a ajuta pe cineva care se găsește în nenorocire este o faptă lăudabilă.* GHEȚIE. [Din lat. ***laudabilis***].

lăudáre, lăudări f. acțiunea de a lăuda și rezultatul ei; elogiere, laudă: *toți cîmpii ... de fricoase lăudări se împlea.* CANT.; *lăudarea unui savant este binevenită.* [V. ***lăuda***].

lăudát, ~ți, lăudată, ~e a. **1.** apreciat, prețuit prin cuvinte elogioase: *omul cel bogat e mai lăudat.* POP.; **2.** binecuvîntat, glorificat: *lăudată zi a libertății!;* **3.** renumit: *nume lăudat.* [V. ***lăuda***].

lăudácios, ~și, lăudăcioásă, ~e a. (rar) lăudăros. [*Lăuda* + *-ăcios*].

lăudăros, ~și, lăudăroásă, ~e a. care se laudă mereu, căruia îi place să se laude; fanfaron, lăudăcios: *rău de treabă și lăudăros.* POP. [*Lăuda* + *-ăros*].

lăudăroșénie, lăudăroșenii f. obișnuința de a se lăuda; apreciere exagerată a meritelor proprii, laudă de sine; fanfaronadă, lăudăroșie: *e luat de impulsia unei lăudăroșenii necugetate.* CĂL. [*Lăudăros* + *-enie*].

lăudăroșíe, lăudăroșii f. (*rar*) lăudăroșenie: *irita pe toți cu lăudăroșiile lui.* CĂL. [*Lăudăros* + *-ie*].

lăudătór, ~i, lăudătoáre m., f. persoană care laudă, care măgulește: *ferește-te de lăudători!;* **a-i fi murit cuiva lăudătorii**, se spune despre cel care se laudă singur. [*Lăuda* + *-ător*].

lăún, lăune n. (reg.) **1.** (bot.) peniță (*Myriophyllum spicatum* și *verticillatum*); **2.** mîl. [Et. nec.].

lăúntric, ~ci, lăuntrică, ~ce a. **1.** care se află în interior; intern: *teama tipic umană ... are o sursă lăuntrică, e fabricată de omul însuși.* GHEȚIE; **2.** care ține de natura, de structura psihică a unui individ; psihologic, sufletesc: *evenimentele senzaționale... mă aruncară într-o stare extremă de tensiune lăuntrică.* PR.; (adv.) *mă chinuiam lăuntric ca să par vesel.* PETR.; **univers lăuntric** sau **lume** (ori **viață**) **lăuntrică**, ansamblul trăirilor afective emoționale etc. ale unui individ; **ființă lăuntrică** sau **omul lăuntric**, sensibilitatea, sufletul unui individ; **3.** intim, profund: *natura lăuntrică a unui fenomen;* (adv.) *voiam să cunoaștem totul, iar cunoașterea ne trebuia pentru a ne transforma lăuntric.* PATAP. [*Lăuntru* + *-ic*].

lăúntru n. (rar) interior.: (fig.) *atît de tăcut să fiu cu lăuntru-mi de ceruri.* IONEL. [Prescurtat de la ***înlăuntru***].

lăurúscă, lăuruște f. **1.** arbust tîrîtor sau agățător din familia vitaceelor, cu frunze lobate, al cărui fruct este un ciorchine cu boabe mici, negre, foarte acre; aguridar, viță sălbatică (*Vitis silvestris*): *sub cerdac, pe lăuruscă, ... a ieșit un pui de muscă.* TOP.; **2.** arbust agățător din familia vitaceelor, originar din America, cu frunze mari, întregi sau lobate, cu fructe mici, negre-violacee, rar roșii sau albe, cu gust caracteristic, asemănător cu al zmeurei (*Vitis labrusca*); (și: **lăurușcă, răurușcă**). [Lat. ***labrusca***].

lăurúșcă f. v. lăuruscă.

lăút[1], ~ți, lăută, ~e a. **1.** (pop.) care este spălat (pe cap); îmbăiat: *a văzut copiii lăuți frumos și toate trebile bine făcute.* CR.; **2.** (reg.; despre păr) întins, lins; **3.** (reg.) curățat, curat: *de-ai fi femeie iute, poalele ți-ar fi lăute.* POP.; **4.** îmbrăcat (frumos) în haine curate; (și: (reg.) **lăiat**). [V. ***la***[3]; cf. lat. ***lautus***].

lăút[2], lăuturi n. (pop.) faptul de a (se) la[3]; spălat[2] (pe cap): *Elisaveta plînge totdeauna cînd ne cheamă mama la lăut.* ST.; (și: (reg.) **lăiat**). [V. ***la***[3]].

lăutár, lăutari m. **1.** muzicant care cîntă după ureche și din memorie la un instrument (cu coarde), de obicei într-un taraf; scripcar: *soția logofătului... ar fi păcătuit cu-n țigan de laie, lăutar vestit.* GHEȚIE; **a aduce o femeie în casă cu lăutari**, a se însura; **2.** (entom.; reg.) trîntor: *albine lucrătoare și lăutari.* [*Lăută* + *-ar*].

lăútă, lăute f. instrument muzical cu coarde, cu gîtul încovoiat și cu cutia de rezonanță foarte bombată; (p. gener.) instrument muzical cu coarde: *țigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, tîrîie într-un colț.* CAR.; *fluiere, chitări, alăute... cîntau.* ISP.; (și: **alăută, laută**). [Din turc. ***lâuta***, gr. mod. ***laúta***, germ. ***Laute***].

lăutăreásă, lăutărese f. **1.** soție de lăutar; **2.** solistă vocală a unui taraf de lăutari. [*Lăutar* + *-easă*].

lăutărésc, ~ști, lăutăreáscă, ~ești a. caracteristic lăutarilor, de lăutar: *se veseleau... cu diblele lăutărești.* OD.; *nu-i vedeam pe cei doi ... amatori de muzică lăutărească.* CĂRT. [*Lăutar* + *-esc*].

lăutărește adv. în felul lăutarilor, ca lăutarii: *cîntau lăutărește un cîntec de lume.* [*Lăutar* + *-ește*].

lăutărie f. (rar) **1.** meseria de lăutar: *pentru meșteșugul lăutăriei, a cobzăriei* (a. 1820). URIC.; **2.** (depr.) faptă, comportare de lăutar: *sînceră gălăgie... cu ceva lăutărie și vulgaritate.* CĂL. [*Lăutar* + *-ie*].

lăutoáre, lăutori f. **1.** (pop.) apă (fiartă cu leșie) pentru spălat pe cap; apă caldă pentru baie; scăldătoare: *acum pune de lăutoare și grijește-l.* CR.; *îi făcea în fiecare luni lăutoare de burueni alese.* SAD.; **2.** (reg.) lăutură; **3.** (bot.; reg.) urechea-iepurelui (*Bupleurum rotundifolium*). [*Lăut*[2] + *-oare*; cf. lat. ***lavatoria***].

lăutúră, lăuturi f. **1.** (pop.) spălare (pe cap); lăut[2], lăutoare: *cîte lăuturi, cîte leșii și alifii au trebuit!* CAR.; **2.** (fig.) chelfăneală, săpuneală: *am să-i trag o lăutură, să se-nvețe.* [*Lăut*[2] + *-ură*].

lăúză, lăuze f. femeie în primele șase-opt săptămîni după o naștere (cînd încă stă la pat); femeie care tocmai a născut: *lehuza se așează la rădăcina dudului.* ST.; *toți adormeau tun, și lăuză și moașă.* POP. ; (și: **lăhuză, lehuză**). [Din gr. mod. ***lehúsa*** (<***léhos*** „pat")].

lăuzí, lăuzesc vb. (intr.) a fi în perioada de lăuzie; (și: **lehuzi**). [De la ***lăuză***].

lăuzíe, lăuzii f. starea lăuzei; timpul cît o femeie este lăuză (și stă la pat): *nu se mai putu înfiripa de pe lehuzie și muri.* C.; (și: **lăhuzie, lehuzie**). [***Lăuză*** + *-ie*].

lăvicér n. v. **lăicer**.

lăvicioáră, lăvicioare f. diminutiv al lui laviță: *s-a lăsat într-un cot pe-o lăicioară.* SAD.; (și: **lăicioară**). [***Laviță*** + *-ioară*].

lăzărél m. (reg.) **1.** numele sărbătorii ce cade în sîmbăta Floriilor (a noua zi înaintea Paștelui); sîmbăta lui Lazăr; **2.** obiceiul ca fetele să colinde satul în această zi, interpretînd un cîntec despre moartea și înmormîntarea tînărului Lazăr; cîntecul interpretat cu această ocazie. [De la ***Lazăr*** n. pr.].

lăzărét n. v. **lazaret**.

lăzeásca f. (artic.) numele unui dans popular, introdus de lazi[2] în țările române; melodia acestui dans. [***Laz***[2] + *-easca*].

lăzuí, lăzuiesc vb. (pop.; tr.) a face laz[1]; a curăța un loc de tufe și rădăcini (pentru a-l face arabil); a defrișa, a despăduri, a cura: *îi dădu o coastă plină de spini să și-o lăzuiască.* POP. [***Laz***[1] + *-ui*].

lăzuíre, lăzuiri f. acțiunea de a lăzui și rezultatul ei; defrișare, despădurire. [V. ***lăzui***].

lăzureán, lăzureni m. persoană care lăzuiește: *n-ajung nici strigătele lăzurenilor care lucrează la descîlcitul plăviilor de bușteni.* SAD. [***Lazuri*** (pl. lui *laz*) + *-ean*].

leac, leacuri n. **1.** medicament, doctorie; mijloc care poate vindeca, ameliora sau preveni o boală; remediu: *adusese un leac popular, un fel de pastă de buruieni frămîntate cu miere.* EL.; *era vrăjitoare, știa o mulțime de leacuri.* SOR.; (fig.) *cînd n-are cu ce săracul, răbdarea îi este leacul.* Z.; **iarbă** (sau **buruiană**) **de leac**, plantă medicinală: *buruieni de leac cu tot felul de mirodenii și gusturi.* CĂL.; **a căuta pe cineva** (sau **ceva**) **ca iarba de leac** ori **a umbla după cineva** (sau **ceva**) **ca după iarba de leac**, a căuta cu insistență, pretutindeni pe cineva (ceva) prețios: *îmblă ca după iarba de leac.* POP.; **a da de leac**, a descoperi medicamentul eficace: *măseaua nu o mai scoț; i-am dat de leac; călduri cu magnetism de jamaică.* CAR.; **a găsi leacul**, a găsi mijlocul de a rezolva ceva; a găsi ac de cojocul cuiva: *ei las' că-ți găsesc eu acuși leacul!* CR.; **atîta ți-i leacul!**, ai s-o pățești! atîta îți trebuie!; *doar te-a împinge păcatul să chitești vreo piatră din locul său ..., c-apoi atîta ți-i leacul.* CR.; **a-i face cuiva de leac**, a bate pe cineva; **2.** vindecare; îndreptare, revenire: *prostia din născare leac nu are.* NEGR.; **fără leac**, incurabil: *se simțea îmbătrînit, căzut într-o apatie fără leac.* GHEȚIE; **3. fără (de) leac de...**, fără (nici un) pic de...: *e păcat să rămîi fără leac de învățătură.* CR.; (**nici**) **de leac**, deloc; cîtuși de puțin: *pricepură ei că n-are să se mai vază... de leac.* ISP.; **un leac**, puțin, oleacă: *să-mi pun un leac de vie.* POP. [Din sl. ***lěkŭ***].

leácă adv. v. **oleacă**.

leadership [liderșíp] n. funcție, poziție de lider; hegemonie. [Cuv. engl.].

leáfă[1], lefi f. (pop.) **1.** partea scobită a lingurii; găvan: *cu leafa îmi dă să mănînc și cu coada îmi scoate ochii.* Z.; **2.** lopățică cu care se netezește mămăliga după ce s-a mestecat; teapșă; **3.** tăișul securii, al toporului, al sapei etc.: *n-am să mă duc la sapă, că prea are leafa lată.* POP. [Din săs. ***le(i)fel*** (=germ. ***Löffel*** „lingură"), influențat de ***leafă***[2]].

leáfă[2], lefuri și (pop.) **lefi** *f.* **1.** (înv.) soldă a ienicerilor sau (p. gener.) a ostașilor pămînteni: *din cula domnească lefuri să-mpărțească, lefi la lefegii, spade la spahii.* POP.; **în leafă**, ca mercenar: *chemase în leafă o seamă de cazaci.* BĂLC.; **2.** salariu; simbrie: *leafa ... e un echivalent al muncii reale, al cheltuielii de forță nervoasă sau musculară.* EM.; *nu mai am bani, nici speranțe pentru o leafă mare.* EL.; (și: (înv.) **lefea**). [Din turc. ***ulûfe***; cf. bulg. ***lefe***, sb. (***u***)***lefa***].

leágăn, leagăne n. **1.** pătuc (care se poate balansa) pentru copiii mici: *lîngă leagăn cîntul mamei de-obicei e trist.* COȘB.; **cîntec de leagăn**, cîntec cu care se adorm copiii: *cîntecul de leagăn trebuie nu doar să însoțească legănatul, ci el în primul rînd să legene spre adormire.* IONEL; **din leagăn**, din fragedă copilărie; de la naștere, de la început: *ascult-al Domnului cuvînt ... din leagăn pînă la mormînt.* MAT.; **2.** (fig.) loc plăcut, prielnic; cuib: *a noastră fericire schimba întreaga lume în leagăn de iubire.* AL.; **3.** (fig.) loc de origine; loc unde cineva s-a născut și și-a petrecut primii ani ai vieții: *leagănul tuturor e... în Maramureș.* CĂL.; **4.** așezămînt unde se cresc copiii abandonați sau orfani: *o să-l dai la leagăn, la copiii găsiți.* PR.; **5.** scîndură sau scaun suspendat cu frînghii pe care se leagănă copiii; balansoar, scrînciob: *își făcuse un leagăn în grădină;* **a se da în leagăn**, a se balansa: *lumea piere și vecina se dă-n leagăn.* Z.; **6.** (înv.) trăsură: *au gătit leagăn cu cai.* UR.; **7.** (reg.) coș mare de nuiele întrebuințat la pescuit; **8.** grindă mobilă între traversele intermediare ale cadrului anumitor boghiuri de vehicul de cale ferată. [De la ***legăna***].

leah[1], leși, leáhă, leșe m., f. (înv.) polonez: *unde s-a mai văzut leah și om de omenie?* ISP.; *era oștean moldovean ... în slujba leșilor.* SAD. // m. (artic.; reg.) vînt rece dinspre nord: *la Suceava suflă leahul;* (și: **leș**). [Din ucr. ***ljach***].

leah[2], leahuri n. (reg.) construcție auxiliară într-o gospodărie: *băga carul în curte, la leau.* SOR.; (și: **leau**). [Din bulg. ***leha*** „răzor"].

leál, ~i, leală, ~e a. **1.** care își respectă cuvîntul dat, angajamentul luat; corect, onest, parolist, sincer, franc; fidel: *un amic sincer, leal, îndatoritor.* GHICA; **2.** care denotă corectitudine, sinceritate, fidelitate: *atitudine leală;* (adv.) *voi lucra leal în atelierul în care am fost acceptat.* CĂL. [Din it. ***leale***].

lealitáte, lealități f. calitatea de a fi leal; cinste, corectitudine, onestitate, sinceritate: *figurile lor exprimă lealitate, curaj și sînge rece.* SAD.; *sîntem siguri că nu veți refuza o mînă care vă e întinsă cu lealitate.* GHEȚIE. [***Leal*** + *-itate*; cf. it. ***lealtà***].

leámă, leme f. (reg.) chingă de lemn cu două găuri la capete prin care trece frînghia cu care se trag năvoadele. [Din ucr. ***ljama***].

leáncă[1], lence f. (reg.) **1.** haină lungă pînă la călcîi; (p. ext.) haină sărăcăcioasă, veche, uzată: *ea îndată veni lîngă mine și deschidzîndu-mi leanca, ș-au băgat mîna și mi-au pipăit tot trupul.* DOS.; *un om c-o biată leancă subțirică îmbrăcat.* C.; **2.** (fig.) femeie îmbrăcată prost, neglijent: *unde pleci așa, ca o leancă?* [Din ucr. ***ljanka***].

leáncă[2], lence f. (reg.) unealtă folosită la purtatul mosoarelor dintr-o parte în alta a pînzei țesute pe pari; **a umbla** (sau **a o lua**) **leanca**, a fugi. [Din magh. ***leánnyka***; cf. sb. ***lijenka***].

leándru, leandrí și **lendri** m. arbust mediteranean ornamental din familia apocinaceelor, înalt, cu frunze lanceolate, cu flori mari, roșii, roz, gălbui sau albe, frumos mirositoare; rododafin (*Nerium oleander*): *lendri... înfloriți ca niște clăi albe și roze.* PETR.; (și: **oleandru**). [Din it. ***leandro***, fr. ***oléandre***].

leániv a. v. **leniv**.

leap interj. leop: *merge nora la fîntînă cu cămeșa soacrii-n mînă și-o dă ... leap în baltă.* POP. [Onomat.].

leápșă, lepșe și **lepși** f. (pop. și fam.) lovitură cu palma: *cînd ți-oi da o leapșă.* POP.; (**de-a**) **leapșa**, joc de copii în care unul dintre ei, legat la ochi, trebuie să ghicească pe cel pe care îl lovește cu palma: *o să vă apucați să jucați leapșa pe furate?* PR. [Onomat.].

leásă, lese f. (pop.) **1.** desiș mare într-o pădure: [mistrețiii] *dau năvală prin leasă și prin mocirlă.* OD.; **2.** desiș al ramurilor unui copac: *un dafin o umbrește sub leasa-i înfloritâ.* MACED.; **3.** împletitură de nuiele, ca un grătar, pe care se usucă fructe, legume, caș etc. sau pe care se bate porumbul, fasolea: *devine el gospodarul model al satului, făcîndu-și grădinărie, împletind lese.* CĂL.; **4.** împletitură de sîrmă sau de lemne care se pune peste straturile de flori sau de legume pentru a le proteja de frig; (p. ext.) strat de flori sau de legume: *am semănat două lese cu ceapă;* **5.** construcție cu pereții din împletitură de nuiele pentru păstrarea porumbului, paielor etc.; coșar; **6.** gard, zăgaz de nuiele fixat de-a latul unui rîu pentru a opri peștii să treacă sau pentru irigații, pentru prevenirea inundațiilor etc.: *se strîng peștii la leasă.* POP.; **7.** unealtă de pescuit în forma unui coș de nuiele, avînd un capăt mai lat și drept, prins pe fundul apei și celălalt îndreptat spre cursul apei, întrebuințat la pescuit în pîraie sau rîuri: *stăteam în preajma cîrligelor ori a lesei toată noaptea ..., ascultînd povești încete la focul de găteje.* SAD.; **8.** salbă din mărgele sau din monede de aur, purtată de femei la gît sau pe frunte; **9.** numele unui dans dobrogean; melodia acestui dans. [Din sl. ***lěsŭ***, bulg. ***lesa***, sb. ***ljesa***].

leasing [lízing] n. (fin.) **1.** formă de locație practicată de societăți financiare specializate, constînd din închirierea sau din concesionarea, pe termen limitat, a unor bunuri (echipamente industriale, mașini, terenuri, clădiri etc.), pe care locatorul, la sfîrșitul perioadei de locație, le poate achiziționa în schimbul valorii reziduale fixate în momentul elaborării contractului; (p. restr.) redevență: *ne-am luat un tractor prin leasing;* **2.** contract încheiat în condițiile de mai sus: *am semnat un leasing;* **3.** perioadă de valabilitate a unui asemenea contract: *a fost respectat leasingul.* [Din engl. ***leasing***].

leástviță, leastvițe f. (înv.) cartea populară religioasă a Sfîntului Ioan-Scărarul: *pomenirea preacuviosului părintele nostru Acachie celui din leastviță.* DOS.; (și: **lesviță**). [Din sl. ***lěstvica*** „scară"].

leat, leaturi n. **1.** (înv.) an; (p. ext.) dată: *am cumpărat la leat 1812 o hîrtă de loc.* AL.; **2.** (fig.) vreme, timp; vechime: *vechile mitologii... eroizează și divinizează leatul începuturilor.* BL.; **3.** (pop.) contingent: *suiam orbiș, noi leatul tot.* COȘB.; **a fi leat cu cineva**, a fi de aceeași vîrstă cu cineva; **4.** (p. anal.) generație. // m. (pl. **leți**) termen familiar (de adresare) pentru un soldat (folosit de către un altul din același contingent); răcan, recrut: *un dorobanț... vine vesel înaintea noastră; nu ți-e urît aici, leat? îl întreb.* VLAH. [Din sl. ***lěto*** „an"].

leaț, leațuri n. **1.** bucată de lemn lungă și îngustă, de obicei în patru muchii și adesea fasonată, folosită în tîmplărie și la construcții; cocleț, șipcă, ostreț, zăvor: *patru leațuri cioplite frumos și încheiate laolaltă.* SL.; **2.** șipcă de lemn care se bate pe pereții casei ca să țină tencuiala sau lutul; (și: **laț**, (reg.) **leț**). [Din săs. ***leatz*** (=germ. ***Latte***), magh. ***léc***].

leáu n. v. **leah[2]**.

lebadeá f. v. **libadea**.

lébădă, lebede f. **1.** gen de păsări acvatice, migratoare, din ordinul anzeriformelor, mai mari decît gîsca, cu pene albe (sau negre), cu gîtul lung și arcuit; pasăre din acest gen (*Cygnus cygnus* sau *olor, atratus*): *trece lebăda pe ape între trestii să se culce.* EM.; **cîntecul lebedei, a)** în credința anticilor, cel mai frumos cîntec pe care lebăda l-ar cînta înainte de moarte; **b)** ultima operă a unui autor, interpret ilustru; **2.** (fig.) poet, orator, muzician ale cărui opere au o armonie comparabilă cu pretinsul cîntec melodios al lebedelor: *lebăda din Mantua* (=Virgiliu); **3.** reprezentare plastică a acestei păsări: *la intrarea în parc era o lebădă de marmură;* **4.** (astron.) numele unei constelații din emisfera boreală, în formă de cruce alungită; cobiliță (-ciobanului), coromîsla, crucea: *constelația Lebedei și a Acvilei păreau a se deschide și a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte.* ZAMF. [Din sl. ***lebedĭ***].

lebădói, lebădoi m. (rar) masculul lebedei: *o lebădă frumoasă ... cu lebădoiul alăturea.* AL. [***Lebădă*** + *-oi*].

lebărvúrst, lebărvurști m. preparat alimentar, în formă de cîrnaț umplut cu pateu de ficat de porc. [Din germ. ***Leberwurst***].

lebedíță, lebedițe f. (pop.) diminutiv al lui lebădă; lebejoară: *ieșeam seara pe uliță, albă ca o lebedită.* POP. [***Lebădă*** + *-iță*].

lebejoáră, lebejoare f. (pop.) lebediță: *vine-o dalbă lebejoară.* POP. [*Lebădă* + *-ioară*].

lébeniță f. v. lubeniță.

lébes, lebese n. vas larg de metal, ca un lighean cu două toarte, folosit în antichitate. [Din gr. *léves*].

lébișă f. v. leveș.

lecheá f. v. lichea.

lecít n. v. lecită.

lecítă, lecite f. vas grecesc de ceramică, alungit, cu gîtul strîmt și înalt, cu gura în formă de pîlnie, cu o singură toartă, decorat cu picturi, folosit pentru păstrarea parfumurilor și a uleiurilor sau ca vas funerar; (și: **lecit**). [Din fr. *lécythe*, gr. *lekítos*].

lecítinază f. enzimă a sucului pancreatic aparținînd clasei hidrolazelor, care hidrolizează lecitina, cu eliberare de acizi grași, constituind substratul activ din unele hemolizine și toxine microbiene. [Din fr. *lécithinase*].

lecitínă f. substanță complexă din grupa fosfatidelor, constituind componenta principală a membranei celulare, prezentă mai ales în sistemul nervos și în gălbenușul de ou: *lecitina se folosește în industria alimentară.* [Din fr. *lécithine*].

lecticăr, lecticari m. (înv.) purtător de lectică; (și: **lefticar**). [Din lat. *lecticarius*].

lectícă, lectici f. mijloc de locomoție în formă de targă sau de scaun (acoperit cu un baldachin) purtat de oameni, întrebuințat (inițial pentru transportarea bolnavilor și a bătrînilor) în special la romani și în unele țări orientale; litieră; (p. ext.) vehicul cu roți, închis din toate părțile cu perdele (sau cu scînduri), tras de doi cai înhămați, unul în față, celălalt în spate: *avea obicei grecii, la sărbătorile cele mari ... sau cu lecticile, sau cu carul mergea popii.* N.COSTIN; *în lectică, lăsată pe perne de mătasă.* AL.; (accent. și: *léctică*) (și: (înv.) **leftică**). [Din lat. *lectica*].

léctor[1], lectori m. **1.** (înv.) persoană care recită în fața unui auditoriu; **2.** cititor: *lectorii noștri vor fi căutat cheia întîmplărilor.* EM.; *miile de lectori activi, cei în care literatura devine viață, nu distracție senilă, sînt tinerii.* TEODOR.; **3.** persoană care, într-o editură, citește și apreciază manuscrisele predate spre publicare: *lectorul i-a respins cartea;* **4.** profesor angajat să predea limba sa maternă și cultura din propria țară într-o universitate din străinătate: [în Italia] *a găsit sprijin la lectorul de bulgară ..., maestrul romaniștilor bulgari.* CF.; **5.** (tehn.) aparat care permite redarea informațiilor înregistrate (sunete, texte, imagini) pe un suport mecanic, magnetic sau optic; cap de lectură: *lector de casete.;* **6.** (inform.) dispozitiv care permite introducerea în calculator a datelor stocate pe un suport de înregistrare exterior: *lector de dischete.* [Din fr. *lecteur*, lat. *lector*, germ. *Lektor*].

léctor[2], lectori m. **1.** grad universitar între asistent și conferențiar; persoană cu acest grad universitar: *s-a discutat norma didactică a unui lector;* **2.** persoană care preda la universități populare (de partid) sau care conducea seminarii de învățămînt politic, în perioada comunistă: *unul dintre ei, ajuns mai tîrziu lector de marxism-leninism la o școală superioară de partid, dezvăluiri directorului liceului existența acestui grup subversiv.* R.L.; *a fost lector la „Ștefan Gheorghiu".* [Din rus. *lektor*].

lectorát, lectorate *n.* **1.** catedră universitară în care se predă o limbă străină și cultura poporului care o vorbește de către profesori din țara respectivă; cursurile și seminariile predate în cadrul acestei catedre universitare: *tînărul basarabean frecventează în primul an toate lectoratele de limbi slave* [din Italia]. CF.; **2.** post ocupat de un lector[1] la o universitate din străinătate; perioadă în care acesta deține postul: *speră să obțină un lectorat.* [Din fr. *lectorat*, germ. *Lektorat*].

lectură, lecturez vb. (tr.) a citi: *am lecturat întreg manuscrisul.* [De la *lectură*].

lecturáre, lecturări f. acțiunea de a lectura și rezultatul ei; citire, lectură. [V. *lectura*].

lectúră, lecturi f. **1.** faptul de a citi; citire, citit[2], lecturare; ceea ce citește cineva: *doamna își continua lectura cu fața întoarsă spre fereastră.* EL.; *bucuria lecturii ... adesea mă devora.* PR.; **sală de lectură**, încăpere pe lîngă o bibliotecă, în care publicul poate citi cărți, reviste etc.; **a face lectură**, a citi: *aștepta vacanța ca să facă lectură toată ziua;* **a da lectură** sau **a face lectura** ori **a proceda la lectura ...**, a citi cu voce tare în fața unui auditoriu: *dă lectură actelor aflate la dosar.* GHEȚIE; *avocatul procedează la lectura testamentului;* **comitet de lectură**, organ în structura organizatorică a unui teatru, specializat în stabilirea repertoriului; (înv.) **societate de lectură**, societate literară: *exista o societate de lectură.* CĂL.; **2.** (la pl.) ceea ce a fost citit de cineva în mod obișnuit sau predilect; cărți, opere etc. citite; (p. ext.) cultură a unei persoane, rezultată din citirea unor cărți, opere etc.: *nutrit cu lecturi cavalerești, visa un fabulos eroic.* CĂL.; *se cunoaște că are lecturi;* **lectură particulară**, ceea ce citește un elev în afara manualelor școlare; **3.** interpretare, analiză a unui text, a unui autor, a unei doctrine (după un cod anume): *eșuase în lectura psihanalitică a poeziei eminesciene;* **4.** (inform.) culegere a informațiilor înregistrate în memoria calculatoarelor electronice. [Din lat. *lectura*, fr. *lecture*].

lécție, lecții f. **1.** formă de predare (și de verificare) a cunoștințelor teoretice și practice în școală, într-un timp determinat; oră școlară consacrată unui obiect de studiu: *într-o zi Eliza nu putu veni la lecție, era bolnavă.* VLAH.; *apăru pe la jumătatea lecției;* **a ieși la lecție**, a ieși în fața clasei pentru a-i fi verificate cunoștințele; a fi ascultat: *Maria refuză să iasă la lecție;* **a scoate la lecție** (sau **la tablă**), a chema un elev în fața clasei pentru a fi examinat: *am tremurat de teamă că profesorul mă va scoate la lecție;* **lecție deschisă**, model de lecție la care participă profesori de specialitate, inspectori; **2.** ceea ce predă un profesor în clasă (sau la curs): *lecțiile îi erau încărcate de glume pe care studenții serioși nu i le apreciau.* PR.; *profesorii ... învățau conștiincios lecțiile ce urmau a fi predate a doua zi.* GHEȚIE; **3.** diviziune didactică într-un manual: *cîte lecții avem pentru teză?;* **4.** materia și temele indicate elevilor de profesor sau de învățător pentru a fi pregătite (acasă): *cum trebuie să vie școlarul la școală? – cu lecțiile învățate.* DELAVR.; **a-și face lecțiile**, a-și pregăti temele: *lecțiile mi le făceam în camera tatei, la o măsuță.* SAD.; **a spune lecția**, a expune în fața profesorului cunoștințele însușite: *doar nu-s profesor, să-mi spui lecția!* AL.; **5.** repetare întocmai a ceea ce i s-a indicat ori comandat cuiva să spună sau să facă: *și-a învățat bine lecția!;* **6.** formă de instrucție, de pregătire complementară sau specială dată unui elev sau unui grup restrîns de elevi (acasă); meditație, preparație: *venise moda lecțiilor particulare;* **a da lecții**, a pregăti tineri, de regulă elevi, în particular; a medita, a prepara: *dau lecții de pian.* EL.; **a lua lecții**, a studia o artă, un sport etc. cu un maestru sau a pregăti o materie școlară cu un profesor, în afara școlii: *Balș ia lecții de la alt maestru de scrimă.* GHEȚIE; *ca să reușească la facultate, lua lecții de două ori pe săptămînă;* **7.** sfat, recomandare; mustrare, dojană; (p. ext.) bătaie: *las' c-am să-ți dau eu o lecție să n-o uiți așa de curînd.* REBR.; **a da lecții cuiva**, a impune cuiva criterii, modele de comportare; a-și arăta superioritatea, a umili: *nimeni n-are dreptul să dea lecții altora.* PR.; **8.** model, pildă: *lecția de patriotism înflăcărat și legitim pe care Coșeriu ne-a oferit-o.* CF; **9.** învățătură trasă de cineva dintr-o împrejurare (nefavorabilă), dintr-o experiență (neplăcută): *pățania cu editorul bandit a fost și o lecție de viață.;* **10.** (în forma **lecțiune**) fel de a citi, de a interpreta grafia (neclară, ilizibilă) a unui manuscris; (fragment de) text așa cum a fost citit, transcris de copist, de filolog, de editor: *versul al treilea se leagă, gramatical, de primele două, în lecțiunea mea în alt mod decît la Perpessicius.* R.L.; (și: **lecțiune**). [Din lat. *lectio, -onis*, germ. *Lektion*].

lecțiúne f. v. lecție.

lecuí, lecuiesc vb. (tr. și refl.) **1.** a (se) trata cu medicamente, cu leacuri; (p. ext.) a (se) însănătoși, a (se) tămădui, a (se) vindeca: *rănile i se vor lecui.* GHEȚIE; (fig.) *uitarea lecuiește durerile.* CĂL.; **a(-și) lecui sufletul**, a (se) purifica sufletește; **2.** (fig.) a (se) dezvăța de un năravț; a (se) dezbăra; **3.** (fig.) a-i pieri sau a face să-i piară cuiva cheful sau pofta de ceva: *războiul mă lecuise... de orice fel de dragoste.* EL. [*Leac* + *-ui*].

lecuiálă, lecuieli f. (pop.) lecuire: *eu am leac de lecuială pentru toți vultanii, zău.* POP. [*Lecui* + *-eală*].

lecuínță, lecuințe f. (înv.; rar) lecuire: *cerșură lecuință sufletească.* DOS. [*Lecui* + *-ință*].

lecuíre, lecuiri f. **1.** acțiunea de a (se) lecui și rezultatul ei; lecuială, lecuință, vindecare, tămăduire: *schimbarea aerului e cel mai bun mijloc de lecuire.* AL.; **2.** (fig.) dezvățare de un năravț; dezbărare: *năravul din fire n-are lecuire.* PANN. [V. *lecui*].

lecuít, ~ți, lecuită, ~e a. vindecat, însănătoșit, tămăduit: *după nici o săptămînă te văd lecuit.* [V. *lecui*].

lecuitór, ~i, lecuitoáre a. care vindecă; tămăduitor, vindecător: *factorii hotărîtori sînt... preotese, vrăjitoare lecuitoare.* CĂL.; *ierburi lecuitoare;* (subst.) *domnul nostru Isus..., lecuitorul oamenilor.* VARL. [*Lecui* + *-tor*].

lecúț, lecuțuri n. (pop.) diminutiv al lui leac: *și te du pe cel pîrău pînă-i da de făgădău, c-acolo-i lecuțul meu.* POP. [*Leac* + *-uț*].

lecúță adv. v. olecuță.

led, leduri n. diodă (electro)luminescentă. [Din engl. *led*].

lédăr, ledări m. (reg.) argăsitor. [Din germ. *Leder(bereiter)*].

ledeburítă, ledeburite f. constituent structural al fontelor albe și al oțelurilor bogat aliate, reprezentînd un amestec mecanic de cementită și perlită. [Din fr. *ledeburite*, germ. *Ledeburit*].

ledián n. și a. (geol.) (care ține de, referitor la) etajul mijlociu al eocenului superior, caracterizat prin faună de numuliți, lamelibranhiate, gasteropode etc. [Din fr. *lédian*].

ledúncă f. v. lăduncă.

lefáș, lefași m. (înv.) lefegiu. [*Leafă*[2] + *-aș*].

lefărdău, lefărdăi m. (reg.) persoană care vorbește mult și fără rost; limbut, flecar; persoană care ocărăște, batjocorește. [Din magh. *lehordö*].

lefeá f. v. leafă[2].

lefecíu m. v. lefegiu.

lefegíu, lefegii m. **1.** soldat străin cu leafă[2] (și tain) în țările române; mercenar: *după dînșii veneau lefegii cu haine galbene.* OD.; **2.** (înv. și fam.) salariat, slujbaș, funcționar; lefaș: *destui lefegii are țara asta.* VLAH.; (și: **lefeciu**). [Din turc. *ulûfeci*].

lefșoáră f. v. lefușoară.

left, lefți m. (înv.) monedă de aur sau de argint care a circulat în țările române (cu o valoare de cinci ducați), din care se făceau salbe: *cu lefți mari lucind în salbă.* AL. // n. (pl. **lefturi**) **1.** colier, medalion: *sipeturi de sidef pline... cu cercei, cu lefturi de smaragduri.* OD.; **2.** (reg.) bentiță de catifea brodată sau cu mărgele aplicate, care se prinde în jurul gîtului; șirag de mărgele. [Din gr. mod. *leptó*(*n*) „centimă; monedă mică"].

léfter, ~i, lefteră, ~e a. **1.** (rar) liber; **2.** (fam.) lipsit de bani, de mijloace de trai; fără lăscaie: *să știe lumea că ești cu desăvîrșire lefter.* GHEȚIE; **a rămîne lefter**, a rămîne fără nici un ban: *cînd rămînea lefter, venea la maică-sa.* SAD.; **a lăsa lefter pe cineva**, a lua cuiva ultimul ban: *să te păzească sfîntulețu' să cazi cu el la vro-nvoială, că repede te lasă lefter.* POP. [Din gr. mod. (*e*)*lépteros* „liber", bulg. *levter* „celibatar"].

lefteréa f. v. lefterie.

lefteríi, lefteresc vb. (fam.) **1.** (tr.) a face pe cineva să-și piardă toți banii, să rămînă fără bani; a lăsa lefter: *amicii m-au lefterit la pocher;* **2.** (refl.) a-și pierde toți banii; a rămîne lefter: *mai bine că te lefterișsi ...; tot n-aveai noroc.* DELAVR. [De la *lefter*].

lefterie, lefterii f. **1.** (fam.) credit; încredere; vază; **a-și mînca** (sau **a-și pierde**) **lefteria**, a-și pierde prestigiul, reputația de om cinstit: *să știi că ți-ai mîncat lefteria de la mine, spînzuratule!* CR.; **2.** (reg.)

meserie, ocupație: *Toderaș spune la împăratul lefteria lui.* POP; **fără nici o lefterie**, netrebnic; (și: **lefterea**). [Din gr. mod. (*e*)*leftería* „libertate"].

lefticár m. v. **lecticar**.

leftícă f. v. lectică.

lefușoáră, lefușoare f. (fam.) diminutiv al lui leafă[2]; leafă mică: *ca un iconom politic, prin mici slujbe, mici lefșoare, am îmbogățit eu statul, cumpărîndu-mi moșioare.* ALEX.; *ai, maiore, dumneata, mai măreşte-mi lefşoara.* POP.; (și: **lefșoáră**). [*Leafă*[2] + *-uşoară*].

leg n. sg. (înv.) legat[2]: (fig.) *încolțea legul politic a lui Ștefan.* RUSSO. [Din fr. *legs*].

legá[1], leg vb. **1.** (tr.) a înnoda capetele (unor bucăți) de sfoară, de sîrmă, de lanț etc. ca să formeze un întreg; a înnădi: *leagă funia asta, că s-a rupt!;* **a lega** (sau **a strînge**) **băierile** (**de**) **la pungă**, a nu mai cheltui mult, a face economii, mulțumindu-se cu un trai modest; **a lega gura pînzei**, a înnoda capetele de urzeală înainte de a începe țesutul pînzei, pentru a nu se destrăma bătătura; (fig.) a începe să-i meargă bine cuiva; a se înstări: *se cotorosise de sărăcie; acum ... începu şi el a lega gura pînzei.* ISP.; (pop.) **a lega teie de curmeie**, v. **curmei**; **2.** (tr.) a petrece cravata în jurul gîtului, pe sub gulerul cămășii, fixîndu-i capetele în față printr-un nod special: *abia a învățat să-şi lege cravata*; **3.** (tr.) a strînge la gură cu o sfoară, cu o sîrmă etc. o pungă, un sac etc., pentru a-l închide: *leagă turbinca strîns la gură.* CR.; **leagă sacul pînă e plin**, averea trebuie bine administrată încă de la început; **4.** (tr.) a împacheta ceva într-o învelitoare, înnodîndu-i cruciș capetele: *retează cele douăsprezece limbi ale balaurului ..., vede basmaua fetei, le pune în ea şi le leagă.* POP.; **a lega paraua cu zece noduri**, a fi zgîrcit: *lega paraua cu zece noduri şi tremura după ban.* CR.; **5.** (tr.) a aduna mai multe lucruri într-un mănunchi, într-un pachet, prinzîndu-le cu o legătoare: *te-am văzut legîndu-ți snopii.* COȘB.; (pop.) **a (nu) lega două în tei**, a (nu) economisi: *nu fac casă, nici bordei şi nu mai leg două-n tei.* POP.; **6.** (tr.) a strînge ceva cu o funie, cu o sfoară etc. ca să nu se desfacă, să nu lunece; a fixa: *peste piuă prăvăli o bucată de stîncă, pe care o legă din toate părțile cu șapte lanțuri de fier.* EM.; **cît ți-ai lega nojița** (sau **nojițele**) **la un picior**, foarte repede; **a lega via** (sau **vița**), a ară ci.; **7.** (tr.) a strînge cu un cerc (metalic), cu sîrmă piesele, bucățile care alcătuiesc un obiect; a cercui: *oala dogită în zadar o mai legi.* Z.; (înv.) **a lega tabără**, a înconjura o tabără cu care prinse unul de altul, ca să nu poată pătrunde dușmanul: *Măria-sa ... legase tabără între codri şi smîrcuri.* SAD.; **8.** (tr.) a prinde una de alta foile unei cărți prin coasere sau lipire şi a-i pune coperți; a broșa, a cartona: *se plimba prin fața bibliotecii, examinînd ... volumele legate în pergament şi piele.* GHEȚIE; **9.** (tr.) a prinde, a agăța, a atîrna un obiect de altul cu o sfoară, cu o frînghie, cu un lanț etc.: *Vitoria potrivise şi legase puşca ... dinapoia şalei.* SAD.; **a lega ceva de** (sau **la**) **gard**, a renunța la ceva; a abandona: *bărbate, leagă vornicia de gard, că eu nu mai am parte de tine.* AL.; (pop.) **a-i lega cuiva lingurile de gît**, a nu mai aștepta cu masa pusă pe un invitat care a întîrziat; (pop.) **a-i lega cuiva băşica** (sau **tinicheaua**) **de coadă**, a concedia pe cineva cu scandal; a disgrația pe cineva; (pop.) **omul bătrîn şi nebun leagă-l de gard şi-i dă fîn**, se spune despre cel care nu mai poate fi îndreptat; (fam.) **a (se) ține legat de fusta** (sau **de poala**) **cuiva**, a fi nedezlipit de cineva; **10.** (fig.; tr.) a pronunța, a rosti sunete, cuvinte; a spune, a formula enunțuri; a exprima: *de uimire nu putea lega o vorbă.* VLAH.; *lega vorbe fără şir;* **a lega o discuție** (sau **o conversație**), a discuta cu cineva; a conversa: *fu un simplu pretext de a lega discuția.* GHEȚIE; **11.** (tr.) a stabili o legătură între două puncte (depărtate); a uni: *un drum pietruit leagă cele două sate;* **12.** (tehn.; tr.) a stabili o legătură, un contact între două elemente ale unei instalații electrice: *receptorii electrici au fost legați în paralel;* **13.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) înlănțui printr-un raport logic, funcțional, structural: *conjuncția leagă două propoziții de același fel; ideile se leagă perfect;* **14.** (fig.; tr. şi refl.) a face să se nască, să se înfiripe, să se stabilească o relație, o legătură sufletească: *femeile nu-l interesau, prietenii nu lega.* GHEȚIE; **a se lega prieteni,** a se împrieteni; a se **lega tovarăşi,** a se întovărăși; **a se lega frați de cruce,** a deveni frați de cruce; a se înfrăți; **15.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) uni cu cineva prin legături de afecțiune, de solidaritate, de interese: *sîntem singurii legați politiceşte de actuala echipă guvernamentală.* GHEȚIE; *îi leagă preocupările comune;* **16.** (fig.; refl.) a se apropia, a se atașa de cineva; a se îndrăgosti; a se căsători: *cum am putut să mă leg de tine?* PR.; **a-şi lega viața** (sau **soarta, destinul**) **de cineva** (sau **de viața cuiva**) a se însoți, a-şi uni destinul cu cineva: *las să leg a mea viață de a ta.* EM.; *nu-şi mai aducea aminte cuvintele care au înduplecat-o să-şi lege viața de a lui.* SL.; **17.** (fig.; tr. şi refl.) a se ocupa cu pasiune, cu atașament de ceva; a fi interesat de ceva: *este foarte legat de subiectul cercetat;* **18.** (fig.; refl.) a se îndeletnici cu ceva, a se ocupa de ceva: *de care parte a literaturii îmi rămînea să mă leg?* AL.; **a(-şi) lega numele de ceva**, a (se) face cunoscut prin ceva; a-şi asocia reputația cu o anumită realizare; **19.** (tr.) a decurge, a deriva: *ideile noi ale savantului sînt legate de aceste cercetări minuțioase;* **20.** (refl.) a se referi la ...; a trimite la ...: *proverbul se leagă de această stare de fapt;* **21.** (fig.; refl.) a provoca la vorbă, la ceartă, la bătaie pe cineva; a se agăța de cineva; (spec.) a acosta (o femeie): *cînd eşti în grup nu se leagă nimeni de tine.* PR.; (fam.) **a se lega de cineva ca boala de om sănătos,** a nu lăsa în pace pe cineva; **22.** (tr.) a imobiliza pe cineva cu o frînghie, cu un lanț, cu cătușe etc.; a încătuşa, a înlănțui: *săcuii le legară mîinile la spate.* BĂLC.; **a lega burduf** (sau **butuc, cobză, fedeleş**) **pe cineva**, a lega foarte strîns pe cineva, imobilizîndu-l: *deschizînd ochii, se văzu legat cobză.* ISP.; **nebun de legat**, se spune despre un om cu comportament ciudat, anormal; **a lega pe cineva de mîini şi de picioare**, a împiedica pe cineva să acționeze; **a lega pe cineva la stîlpul infamiei,** a condamna pe cineva în public; a blama; **a lega de glie** (sau **de pămînt, de moşie**), a aduce pe cineva în situația de șerb; **a lega limba** (sau **gura**) **cuiva**, a împiedica pe cineva să vorbească; a reduce la tăcere pe cineva; (refl.) **a i se lega cuiva limba,** a amuți; (refl.) **a i se lega cuiva picioarele**, a nu mai putea umbla sau a umbla cu mare greutate: *picioarele mi se leagă ori de frunză, ori de iarbă, ori de tine, mîndră dragă.* POP.; **23.** (tr.) a priponi (un animal): *leagă calul unde zice stăpînul.* CR.; (fig.) *o noapte nu-i legată de gard, a trece ea.* IBR.; **24.** (fig.; refl. şi tr.) a (se) obliga, a (se) angaja să facă ceva; a promite: *se legă că el va prinde pe hoții care-i făceau atîta supărare.* ISP.; *voinicii ... se leagă să priveghieze pe rînd, ca şi vestalele, focul.* CĂL.; **a lega (pe cineva) cu limbă de moarte**, v. **limbă**; **25.** (fig.; tr.) a opri, a împiedica un fapt, o acțiune prin vrăji, prin farmece: *după cum scrie la gromovnic, în zilele acestea sînt legate vînturile şi furtunile.* SAD.; **26.** (tr.) a institui prin hotărîre sinodală data sărbătorilor religioase şi zilele sau perioadele de post; **27.** (tr.) a interzice anumite fapte, conduite etc. prin reguli, canoane bisericeşti; **28.** (bis.; tr.) a nu dezlega păcatele cuiva; **29.** (pop.; tr.) a impune o interdicție; a opri de la ceva; a interzice; **30.** (tr. şi refl.) a(-şi) înfășura, a(-şi) acoperi o parte a corpului cu o legătoare, de obicei pentru a (se) proteja: *să-ți leg ochii şi urechile c-un ştergar.* CR.; *se legă cu maramă la cap.* ISP; *şi-a legat şorțul şi s-a pus pe treabă;* **a lega la ochi pe cineva**, a înșela, a amăgi pe cineva; **31.** (tr. şi refl.) a(-şi) acoperi, prin înfășurare, o parte rănită, vătămată, dureroasă a trupului; a (se) pansa, a (se) bandaja: *împăratul Traian ... îşi rupea hainele de pe el pentru a lega ranele soldaților căzuți în bătălie.* EM.; *a-nvățat-o cineva să se lege cu foi de varză la cap.* SOR.; **bun să-l legi la rană**, se spune despre un om blînd şi generos; **a se lega la cap** (**cînd nu-l doare**), a-şi crea complicații inutile; **fiecare se leagă unde-l doare**, fiecare se preocupă de propriile probleme, greutăți; **32.** (intr.) a prinde rod; a rodi: *merii se scuturaseră ..., dar rod nu legaseră.* DELAVR.; **33.** (refl.) a se îngroșa, a se învîrtoșa; a se închega: *du-te de le mai dă fiertură* [dulceților] *pînă s-or lega cumsecade.* AL.; **34.** (tr.) a coagula, a solidifica; a conglomera: *smoala leagă bitumul.* [Lat. ***ligare***].

legă[2], leghez, (rar) **leg** vb. (tr.) **1.** (jur.) a lăsa ceva prin legat[2], prin testament; a testa[1]: *prin testamentul său olograf ... îmi lega mie toate hîrtiile sale.* GHICA; *testatorul nu poate lega un lucru străin;* **2.** (fig.) a lăsa cu moștenire; a transmite: *nu ai fapte la urmași să legi?* BOL. [Din fr. ***léguer***, lat. ***legare***].

legál, ~i, legală, ~e a. **1.** care este, care se face în temeiul legii; prevăzut de lege, conform cu legea; garantat de lege; legiuit, pravilnic: *prin mijloacele legale ..., Bosnia nu va putea fi ținută deloc la legea catolică.* EM.; *apărătorul ordinii legale.* CĂL.; (adv.) *s-a procedat legal;* (înv.) **țară legală**, totalitatea persoanelor care își exercită drepturile politice într-o țară în care nu se practică votul universal: *ministrul a primit sancțiunea țării legale.* MAIOR.; **2.** hotărît, stabilit, reglementat prin lege: *a depăşit viteza legală;* **sărbătoare legală**, zi stabilită oficial, în care întreprinderile şi instituțiile nu lucrează; **3.** permis, acceptat, îngăduit de lege; licit: *legale prin jurisdicție, grevele devin ... ilegale atunci cînd ajung în fața tribunalelor.* D.; **4.** recunoscut (de tată); legitim: *este necontenit stors de bani de un fiu legal.* CĂL.; **5. medicină legală** (sau **judiciară**), v. **medicină**. [Din fr. ***légal***, lat. ***legalis***].

legalísm n. (livr.) respect scrupulos față de lege; preocupare de a respecta strict legea: *legalismul, naționalismul ... apasă conştiința lui mediocră.* CĂL. [Din fr. ***légalisme***].

legalíst, ~şti, legalistă, ~e a. **1.** care respectă cu strictețe legea, legalitatea: *s-a găsit un negustor destul de legalist ca să-l denunțe.* ARG.; **2.** (rar) în care este respectată legalitatea: *state legaliste.* // m., f. persoană care respectă cu strictețe legea; adept al legalității: *voi, legaliştii de toate soiurile, ați încurcat lumea.* CAR. [Din fr. ***légaliste***].

legalitáte, legalități f. **1.** caracterul a ceea ce este legal; conformitate cu legea; respectare a legii: *a vă dovedi ... legalitatea propunerii mele.* MAIOR.; *acțiunile sale se petreceră în deplină legalitate.* GHEȚIE; **a intra în legalitate**, a se conforma legilor în vigoare; **a fi în legalitate**, a fi conform legilor în vigoare; **2.** situație, ordine legală într-un stat; ansamblul legilor unei țări: *să ne dea mijloace ... de a da țării o legalitate.* BĂLC.; *pentru întărirea ... noii legalități se face necesar un amplu aparat represiv.* R.L. [Din fr. ***légalité***].

legalizá, legalizez vb. (tr.) **1.** a da formă legală unui act, unui document etc.; a atesta conformitatea unei copii cu originalul; a face să fie valabil; a autentifica; a certifica: *actele ... trebuiesc legalizate în traducere oficială.* CAR.; **2.** a da caracter legal unui fapt, unei situații etc.; a reglementa prin lege; a oficializa, a legifera: *manifestanții cereau să se legalizeze avorturile.* [Din fr. ***légaliser***].

legalizáre, legalizări f. **1.** acțiunea de a legaliza şi rezultatul ei; **2.** confirmare, atestare a autenticității unei semnături, a unui act sau a conformității unei copii, traduceri etc. cu originalul de către o autoritate publică: *legalizarea actelor se face la notariat;* **3.** reglementare prin lege a unui fapt, a unei situații; legiferare: *se vorbeşte despre legalizarea prostituției;* **4.** recunoaştere oficială a unui fapt, a unei situații etc.; oficializare: *doreau legalizarea relației lor prin căsătorie.* [V. ***legaliza***].

legalizát, ~ți, legalizată, ~e a. 1. autentificat: *cu antrepriza faci contract legalizat la notar.* GHEȚIE; **2.** oficializat: *nu suporta relațiile legalizate.* [V. ***legaliza***].

legalménte adv. în mod legal; din punct de vedere legal: *va trimite copie ... spre a ne putea pronunța şi legalmente.* GHICA. [Din fr. ***légalement***, it. ***legalminte***].

legáre, legări f. **1.** acțiunea de a (se) lega[1] şi rezultatul ei; legat[1]; **2.** înnodare a capetelor (unor bucăți) de sfoară, de sîrmă etc. pentru a forma un întreg; înnădire: *era ocupat cu legarea frînghiei;* **3.** adunare, strîngere a mai multor lucruri într-un mănunchi, într-un pachet, prinzîndu-le cu o legătoare: *la legarea snopilor îți trebuie îndemînare; era meşter la legarea coletelor;* **4.** cartonare, broşare: *legarea cărților costă mult;* **5.** prindere, agățare, atîrnare a unui obiect de altul cu o sfoară, cu o frînghie, cu un lanț etc.: *legarea găleții de cumpăna fîntînii;* **legarea viei** (sau **viței**), arăcire; **6.** (tehn.) stabilire a unei legături, a unui contact între două elemente ale unei instalații electrice: *s-a făcut legarea la pămînt a aparatului;* **7.** (fig.) corelație, raportare între diferite

elemente: *constatarea s-a făcut în urma legării celor două fenomene;* **8.** imobilizare a cuiva cu o frînghie, cu un lanţ, cu cătuşe etc.; **9.** bandajare, pansare: *la legarea rănii a leşinat;* **10.** priponire (a unui animal); **11.** interzicere de către biserică a unor fapte, conduite etc. prin reguli, canoane; **12.** (pop.) oprire de la ceva; interzicere; **13.** (pop.) oprire prin vrăji, farmece etc.: *legarea ploilor;* **14.** rodire (a unei plante); **15.** îngroşare, învîrtoşare; închegare: *legarea şerbetului se face la foc scăzut.* [V. ***lega***[1]].

legát[1] n. faptul de a (se) lega[1]; legare; **1.** strîngere, fixare a unui obiect cu ajutorul unor legături, ca să nu se desfacă, să nu se rupă etc.: *e greu legatul snopilor; a început legatul viţei;* **2.** broşare, cartonare: *s-a terminat legatul manualelor;* **3.** (înv.) obligaţie, îndatorire; învoială: *rabdă, nevastă, cum îţi rabd eu ţie, c-astfel ne e legatul.* PANN; **4.** rodire (a unei plante) *legatul porumbului.* [V. ***lega***[1]].

legát[2]**, legate** şi (înv.) **legaturi** n. **1.** dispoziţie testamentară prin care cineva lasă cuiva (o parte din) averea sa; leg: *legatul mătuşii dumitale s-a executat.* GHEŢIE; **legat conjunctiv,** legat în favoarea mai multor beneficiari care împart bunul între ei, dar fiecare dintre ei are vocaţie la dobîndirea întregului bun (dacă ceilalţi nu vor sau nu pot să primească); **legat de liberaţiune,** legat prin care creditorul îl iartă de datorie pe debitorul său; **2.** bun transmis cuiva printr-o asemenea dispoziţie; moştenire: *respectul ce datorăm ctitoriceştelor legaturi.* OD. [Din lat. ***legatum***].

legát[3]**, legaţi** m. **1.** trimis al senatului, al proconsulului, ulterior al împăratului într-o provincie a Imperiului Roman; guvernator al unei provincii imperiale, comandant al unei legiuni romane; **2.** (înv.) delegat, sol; ambasador: *legaţii poloni pretinseră ... o parte din Moldova.* GHICA; **3.** nunţiu. [Din fr. ***légat***, lat. ***legatus***].

legát[4]**, ~ţi, legată, ~e** a. **1.** (înv.) tabără legată, tabără (militară) înconjurată cu care prinse unul de altul: *au mers ... în cetatea Sucevii ... cu tabără legată.* LET.; **2.** (fig.) înlănţuit logic, gramatical etc.; curgător, coerent: *scrie bine, cu fraze legate;* (adv.) *se vede că nici nu poate gîndi legat ceea ce i se spunea.* PETR.; **3.** (fig.) unit prin afecţiune, interese etc.: *se credeau legaţi pe vecie;* **4.** strîns bine, imobilizat printr-o legătură; (p. ext.) încătuşat: *pe contrabandist l-au adus în ţară legat;* **a avea** (sau **a fi cu**) **mîinile legate**, a fi împiedicat să acţioneze; **5.** priponit: *căţeaua stă legată;* **6.** (fig.; pop.) **zi legată**, zi de sărbătoare prescrisă de biserică: *vinerea, joia-s legate, nu lucrez, că fac păcate.* POP; **7.** (fig.) împiedicat, oprit prin vrăji, prin farmece; vrăjit: *deznodă cheutorile cămeşii ... să nu-i fie cununia legată.* POP.; **8.** acoperit, înfăşurat; îmbrobodit: *cap legat, inimă-ncinsă şi de minte necuprinsă.* POP; **a fi cu ochii legaţi,** a nu-şi da seama de ceea ce se petrece în jur; **9.** bandajat, pansat: *a visat că s-a-nghimpat şi umblă la picior legat.* POP.; **10.** zdravăn, robust, vînjos: *altul mi-am căpătat mai voinic şi mai legat, nu ca tine-un deşelat.* POP.; **11.** îngroşat, întărit; închegat: *nu-s destul de legate dulceţile.* AL. // **m.** (înv.) persoană închisă în arest; întemniţat: *dede lui har înaintea celui mai mare preste legaţi.* BIBLIA. [V. ***lega***[1]].

legatár, ~i, legatară, ~e m., f. **1.** beneficiar al unei dispoziţii testamentare; moştenitor al unui legat[2]: *lăsa la latitudinea legatarului să-şi despăgubească fraţii.* GHEŢIE; **legatar universal,** persoană căreia i se transmite prin legat[2] întreaga avere; **2.** executor testamentar. [Din fr. ***légataire***, lat. ***legatarius***].

legáto adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) fără întrerupere între sunete; continuu. // n. (parte dintr-o) compoziţie muzicală executată în acest mod. [Din it. ***legatto***, fr. ***legato***].

legáţie, legaţii *f.* **1.** reprezentanţă diplomatică permanentă, inferioară în rang ambasadei, condusă de un ministru plenipotenţial sau de un însărcinat cu afaceri: *primirea ... înştiinţarea mult aşteptată de la legaţia poloneză.* GHEŢIE; **2.** local, sediu al unei asemenea reprezentanţe: *la legaţia italiană, consulul a voit să ajute pe Maitreyi să traverseze.* EL.; (şi: **legaţiúne**). [Din fr. ***légation***].

legaţiúne f. v. legaţie.

legămînt, legăminte n. **1.** (înv.) legătură, unire, conexiune; relaţie: *cu cine să presupunem că va avea legăminte intime?* NEGR.; *unitatea constă numai în legămîntul cugetărilor.* EM.; **2.** acord, convenţie, pact, înţelegere: *măi frate ..., eu fac cu tine un legămînt, ca să nu te mai văz aşa de amărît.* SAD.; (înv.) **legămînt de pace,** tratat de pace; (p. ext.) alianţă; **3.** promisiune solemnă; jurămînt, angajament: *schimbul acesta de flori avea valoarea unui legămînt dincolo... de moarte.* EL. [Din lat. ***ligamentum*** „legătură"].

legăná, légăn şi **leágăn** vb. **1.** (tr.) a mişca lin într-o parte şi în alta un copil cu leagănul sau pe braţe, în poală, pentru a-l adormi, pentru a-l linişti: *hai, puiu, nani-na că mama te-a legăna.* VIERU.; *cînd mă legănai, cu mînile tu lucrai.* POP.; **celui bogat şi dracul îi leagănă copiii,** omului bogat i se fac toate plăcerile; **2.** (fig.; tr.) a încînta, a desfăta; a alinta, a dezmierda, a răsfăţa: *toate acele mii de glasuri ... leagănă ... auzul lor aromit.* OD.; *l-o legănat pîn' l-o-nsurat.* POP.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) amăgi, a (se) înşela cu speranţe deşarte, cu vise etc.; a (se) iluziona: *legănată de astfel de iluzii, nu-şi dădea seama că... hotărîrea de a accepta orice însemna întîiul pas spre resemnare.* GHEŢIE.; *m-am legănat o viaţă cu himere;* **4.** (refl.) a se da în scrînciob: *îi plăcea să se legene în scrînciob.* GANE; **5.** (tr. şi refl.) a (se) mişca uşor, înclinîndu-se cînd într-o parte, cînd în alta; a (se) balansa, a (se) clătina, a (se) undui: *papura de lac se zbate legănîndu-şi săbiile.* TOP.; *brazii că se legănau cuibuleţul mi-l stricau.* POP.; (fig.) *luntrea ... înaintează în lovire de lopeţi, legănînd atîta farmec şi atîtea frumuseţi.* EM.; **6.** (refl.) a pluti în aer: *ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna.* NEGR.; (fig.) *luna ... se legăna în văzduh.* CR.; **7.** (refl.) a-şi balansa trupul într-o mişcare regulată şi ritmată (în mers, la dans etc.): *se leagănă pe cal.* SAD.; *se legăna ... de pe un picior pe celălalt.* PR.; (tr.) *boii mersu-şi legăna.* POP.; **8.** (refl.) a se clătina (gata să cadă); a se împletici: *mă legănam pe picioare bolnăvicios, topit de slabă nutriţie.* VIERU; *se legănau de slabi.* POP.; **9.** (înv.; refl.) a se clătina (la cutremur); a se scutura, a se zgîlţîi: *mormîntul ... se cutremura legănîndu-să.* DOS.; **10.** (tr. şi refl.) a pendula sau a face să penduleze; a (se) bălăbăni, a (se) bălăngăni: *clopotul suna şi-n văzduh se legăna.* AL.; (fig.) *ne-nvîrteau al minţii scripet, legănînd cînd o planetă, cînd pe-un rege din Egipet.* EM.; **11.** (fig.; înv.; refl.) a ezita, a oscila, a şovăi: *Ştefan Vodă îmbla legănîndu-se încotro va lua.* COSTIN. [Probabil lat.* ***liginare*** (<***ligare*** „a lega")].

legănáre, legănări f. **1.** acţiunea de a (se) legăna şi rezultatul ei; legănat[1], legănătură; **2.** mişcare lină într-o parte şi în alta a unui copil cu leagănul sau pe braţe, în poală, pentru a-l adormi, pentru a-l linişti: *copilul adormea în legănarea mamei;* **3.** unduire; balansare, clătinare: *doarme-n legănarea lungelor caice.* AL.; (fig.) *urmărea ... legănarea vălătucilor de nori.* VLAH.; **4.** (fig.) încîntare, desfătare; răsfăţ: *în faţa unei lucrări de artă ... sufletul nostru este solicitat la o îndoită legănare.* CAR.; *să fie o legănare, o fericire, o iubire în afară de cuprinsul vorbelor.* PAP.-B.; **5.** zdruncinare domoală şi ritmică a unui vehicul în mers: *nu puteam citi din pricina legănării trenului;* **6.** înclinare cînd într-o parte, cînd în alta a (crengilor) unei plante la adierea vîntului; unduire: *foşnetul produs de legănarea coroanei salcîmului;* **7.** oscilare, pendulare: *opri legănarea pendulului;* (fig.) *a fost o noapte de legănări între vis şi amintire.* EL.; **8.** balansare ritmică a trupului (în mers, la dans etc.); **9.** bălăbănire: *îl enerva interlocutorul cu legănarea picioarelor.* [V. ***legăna***].

legănáş, legănaşe n. (pop.) legănel. [***Leagăn*** + ***-aş***].

legănát[1] n. faptul de a (se) legăna; legănare; balansare domoală şi ritmică; unduire: *în legănatul monoton al vagonului, avu răgazul de a depăna diverse amintiri.* GHEŢIE; *mama se opri din legănat.* [V. ***legăna***].

legănát[2]**, ~ţi, legănată, ~e** a. **1.** mişcat lin într-o parte şi în alta cu leagănul sau pe braţe, în poală: *zîmbea fericit ca tot copilul legănat.* **2.** (fig.) desfătat; alintat, dezmierdat: *desfătare vînătorească ... legănată în dulci şi duioase visări.* OD.; **3.** (fig.) amăgit, înşelat; iluzionat: *sufletul legănat în braţele unei nădejdi.* MARC.; **4.** care îşi balansează trupul ritmic şi regulat (în mers, la dans etc.); legănător: *observaţi ... mişcările legănate ale cosaşului.* AG.; *dragă mi-e leliţa-naltă şi la mers cam legănată.* POP.; (adv.) *umbla legănat.* REBR.; **5.** tărăgănat: *jale tu, din legănata doină, ce de-amar omori!* COŞB.; **vorbă legănată,** vorbă supărătoare, nepotrivită; ceartă; **a nu spune** (sau **a nu sufla, a nu zice**) **(nici o) vorbă** (sau **boabă**) **legănată** ori **(nici un) cuvînt legănat, (nici) două vorbe** (sau **boabe**) **legănate,** a nu spune nimic, a tăcea mîlc; **a nu avea cu cineva cuvînt legănat** (sau **vorbă legănată**) ori a **nu fi vorbă legănată între ...,** a nu jigni, a nu (se) certa: *părintele ... nu le-a suflat nici o vorbă legănată.* AG. // f. artic. (pop.) numele unei hore în care perechile, ţinîndu-se de mînă, fac patru paşi la dreapta, patru paşi la stînga şi apoi sar pe loc de patru ori; melodia acestui dans. [V. ***legăna***].

legănátor, ~i, legănătoáre a. **1.** care (se) leagănă; legănat[2]: *mersu-i ... cu pas legănător.* AL.; **2.** (fig.) liniştitor, odihnitor: *melodie legănătoare;* **3.** care se balansează ritmic în mers, la dans; care se bălăbăneşte: *ţiganca sulemenită ..., cu sînii mari, alungiţi, legănători.* GHEŢIE. // f. femeie care leagănă un copil: *legănătoarea ... este mama.* IONEL. [***Legăna*** + ***-ător***].

legănătúră, legănături f. (rar) legănare: *echipagiul păşea cu o moale legănătură.* OD. [***Legăna*** + ***-tură***].

legănél, legănele n. (pop.) diminutiv al lui leagăn; legănaş, legănuş, legănuţ: *leagăn legănel, fir de aurel.* IONEL. [***Leagăn*** + ***-el***].

legănúţ, legănuţe n. (pop.) legănel: *copii mici în legănuţ.* POP. [***Leagăn*** + ***-uţ***].

legătór, ~i, legătoáre m., f. **1.** lucrător specializat în legatul cărţilor; **2.** persoană care leagă snopii. // f. (pl. **legători**) **1.** obiect (sfoară, fişie de pînză, basma etc.) cu care se leagă ceva; legătură: *[î]i zise să arunce legătoarea de la ochi.* POP; **2.** (pop.) faşă, bandaj: *îi legă rana cu o legătoare curată;* **3.** (înv.) cravată; fular: *alţii au ... legătoare de mătase la gît.* SL.; **4.** (pop.) mănunchi de paie, de fîn cu care se leagă snopii: *snopii erau dezlegaţi din legători.* // m. (la pl.) doi căpriori legaţi împreună (la casele ţărăneşti). [***Lega*** + ***-tor***].

legătoreásă, legătorese f. **1.** femeie specializată în legatul[1] cărţilor: *tipografia a angajat două legătorese;* **2.** (reg.) femeie care leagă prin farmece; vrăjitoare. [***Legător*** + ***-easă***].

legătoríe, legătorii f. **1.** atelier unde se execută legatul cărţilor, al revistelor etc.: *copertele au fost duse la legătorie;* **2.** (rar) meseria legătorului de cărţi. [***Legător*** + ***-ie***].

legătúră, legături f. **1.** rezultatul, efectul legării; (mod de) înnodare a unor fire; (mod de) reunire, asamblare etc. a unor lucruri: *pachetul are o legătură în cruciş, cu multe noduri;* **2.** (mod de) împletire, încrucişare, înlănţuire a fibrelor textile; armură: *legătură de tricot;* **legătură pînză** (sau **postav**), legătura cea mai simplă, constînd din trecerea alternativă a firelor de urzeală peste şi sub firul de bătătură; **3.** (mod de) conectare a mai multor elemente de circuit electric: *la circuitele de curent continuu se fac legături în serie sau în paralel;* **legătură electrică,** branşament electric; **legătură galvanică,** legătură conductivă; **4.** (mod de) unire a particulelor care constituie o moleculă, un atom, un nucleu etc.; **legătură chimică,** forţă interatomică ce asigură legarea atomilor între ei în molecula unui compus chimic prin inter-mediul electronilor de valenţă, care conduce la formarea substanţelor chimice; **legătură atomică** (sau **covalentă**), covalenţă; **legătură coordinativă,** legătură chimică la care ambii electroni provin de la un singur atom; **legătură de hidrogen,** legătură mijlocită de atomul de hidrogen între doi atomi electronegativi; **5.** (inform.) **legătură dinamică,** metodă de legare într-un computer a datelor, astfel încît acestea să fie comune pentru două programe, modificarea acestor date dintr-unul din programe antrenînd şi modificarea lor în celălalt

program, printr-o simplă comandă de actualizare; **legătură fiabilă**, conexiune fără erori, stabilită între două moneme; **6.** (mijloc de) comunicare telefonică, radiofonică etc.: *s-a întrerupt legătura telefonică şi nu se mai poate comunica ... cu comuna.* REBR.; **a da legătura**, a stabili un contact telefonic între două persoane; **7.** corelare de orar între mijloace de transport care, parcurgînd diferite segmente din traseul către o anumită destinaţie, asigură pasagerilor o deplasare comodă şi o sosire rapidă; mijloc de transport a cărui oră de plecare dintr-o staţie este corelată cu ora de sosire a altui mijloc de transport: *s-a publicat noul orar cu legăturile feroviare; la Crasna am pierdut legătura spre Huşi;* **8.** obiect lung şi flexibil cu care se leagă[1], se fixează, se asamblează obiecte; legătoare: *rupse repede legătura balotului;* **9.** basma; **10.** (înv.) cravată: *la gît cu legătură albastră.* MACED.; **11.** faşă, bandaj; legătoare: *pregătea legăturile care trebuiau să oblojească rana.* SAD.; **12.** (la pl.) dispozitiv cu care se ataşează schiurile la picioare; **13.** obiecte legate împreună (într-o pînză) spre a se păstra sau transporta mai uşor; boccea, sarcină; învelitoare în care se pun aceste obiecte: *zînele aveau o legătură cu trei rînduri de haine.* ISP; **14.** pungă: *tătuca îi vîrî în mînă legătura cu bani.* MAI.; **15.** mănunchi: *se îndreptă spre bucătărie, zornăindu-şi legătura cu chei.* GHEŢIE; *cumpără o legătură de pătrunjel;* **16.** (rar) teanc (legat): *dădu de nişte legături de hîrtii galbene ... legate cu fire de aţă albastră.* EM.; **17.** mod în care este legată o carte; scoarţele şi cotorul între care se fixează filele unei cărţi, ale unui caiet etc.: *cartea e veche, cu legătură de piele;* **18.** (înv.) temelie a unei clădiri: *au clădit legăturile ... şi au încleştat legătura cu lemne.* BIBLIA; **19.** (fig.) relaţie între obiecte, fenomene, noţiuni etc.; raport: *o notă specifică a sufletului românesc ... e simţirea unei legături mistice cu natura.* STĂNIL.; **20.** (fig.) coerenţă, continuitate între părţile unei expuneri, ale unei argumentări etc.: *vorbeşte dezlînat şi fără legătură;* **21.** (fig.) conexiune, corelaţie, interdependenţă între obiecte, procese, fenomene sau însuşiri ale acestora; **în legătură cu ...**, referitor la ...; în raport cu ...; pornind de la...: *determinarea Paştilor în legătură cu pleniluniul.* CĂL.; *tot ce vă spun în legătură cu această temă este descoperirea mea.* PR.; **a nu avea nici o legătură cu ceva** (sau **cu cineva**), a nu şti nimic despre ceva sau cineva; a nu avea de-a face cu ceva sau cu cineva; **22.** (fig.) relaţie de sînge, de prietenie, de interese între persoane, grupuri de oameni etc.: *nu-şi creă nici o legătură trainică printre colegi.* GHEŢIE; **legătură de rudenie,** înrudire, rudă; **23.** (fig.) contact între persoane, grupări, instituţii, ţări etc.: *îi sosiră ordine şi plutonierului ... să se pună în legătură cu proprietarul.* SAD.; **agent de legătură**, agent care ţine un contact permanent între două unităţi militare, între două grupuri de comandă: *agentul de legătură îmi aduce un ordin scris.* PETR.; **om de legătură**, persoană care asigură contactul permanent între două instituţii, două întreprinderi etc.: *şi-au ales cu grijă omul de legătură;* **24.** (fig.) relaţie intimă (de dragoste, matrimonială): *legătura din timpul studenţiei fusese singura mea aventură sentimentală.* EL.; *legătura trupească devine repede o nevoie de rînd şi un chin.* GHEŢIE; **25.** (fig.; la pl.) relaţii, cunoştinţe printre oameni de seamă, influenţi, în măsură să ajute, să protejeze: *are tot felul de legături la Bucureşti;* **26.** (fig.; înv.) alianţă; coaliţie; **27.** (fig.; înv.) promisiune, angajament, îndatorire; legămînt: *văzînd că bărbatul legătura îşi ţine.* PANN; **28.** (fig.; înv.) acord, înţelegere, convenţie; contract, tratat: *va vrea să calce tocmeala şi legăturile aşezate.* COSTIN; *legătura era ca să se ascundă pînă de trei ori.* ISP; **29.** (înv. şi pop.; mai ales la pl.) ceea ce serveşte la imobilizarea cuiva: *dezleagă-l pre el den legături.* BIBLIA; *legături i-au pus de în ca să-l ducă la Hotin.* POP; **30.** (p. ext.; înv.) temniţă; **31.** (fig.; înv.) robie, jug; supuşenie: *am zdrobit legătura jugului nostru.* BIBLIA; **32.** (fig.; înv.) obligaţie impusă cuiva; decret: *pravilele şi legăturile vieţii călugăreşti.* DOS.; *legătura de rumânie a lui Mihai Viteazul;* **33.** (fig.; înv.) abstinenţă; înfrînare: *calvinii legătura lucrurilor celor bune nu o vor.* VARL. [Lat. ***ligatura***].

legăturică, legăturici şi **legăturele** f. diminutiv al lui legătură; bocceluţă: *îmi făcui legăturica, o pusei în vîrful băţului şi o luai la picior.* EM. [***Legătură*** + *-ică*].

lége[1], legi f. **1.** precept divin; ansamblul preceptelor, normelor religioase (consemnate în scris) emanate de la divinitate: [Scripturile] *cuprind poruncile şi legea lui Dumnezeu.* BIBLIA; *lege divină;* **Legea Veche** sau **Legea lui Moise,** Vechiul Testament; religia mozaică: *moarte cu blăstăm nu era în legea veche, fără de răstignire.* VARL.; *nu voi să stric legea veche, zise Isus Nazarineanul, voi s-o restabilesc.* EM.; **tablele legii,** v. **tablă[1]**; **Legea Nouă** sau **Legea lui (Isus) Hristos,** Noul Testament; religia creştină: *acolo au fost ... mai marii apostolilor ai legii noao.* ANTIM; **Legea lui Mahomed,** religia mahomedană: *s-au dus la împăratul Soleiman, de au primit legea lui Moamet.* UR.; **fără (de) lege,** (într-un mod) care contravine normelor religioase, etice, juridice: *Blanca, ştii că din iubire făr' de lege te-ai născut.* EM.; (înv. şi pop.) **cu** (sau **pe, după**) **lege,** conform normelor religioase, etice, juridice: *toţi cred că sîntem după lege soţ şi soţie.* SL.; (înv.) **a pune** (sau **a da**) **lege,** a statornici normele de conduită conform preceptelor religioase: *va pune lege celor greşiţi în cale.* BIBLIA; **2.** doctrină religioasă; confesiune religioasă; credinţă: *aştepta pre Mihai Vodă să vie, ştiindu-l de o lege cu dînşii.* COSTIN; *vreau să mă lepăd de legea mea şi să trec la hinduism.* EL.; (în imprecaţii) *legea ta de cuc bătrîn!* POP; **lege grecească** (sau **orientală**) ortodoxism: *papa Grigorie al IX-lea făcu tot ce putu pentru a smulge acele ţări de la legea grecească.* EM.; *populaţia ... e compusă aproape exclusiv din români de lege orientală.* EM.; **lege catolică,** catolicism: *Bosnia nu va putea fi ţinută deloc la legea catolică.* EM.; **pe legea mea,** se spune (exclamativ) pentru a întări o afirmaţie sau un jurămînt: *pe legea mea, ... aş da mult să mă pot duce-n America.* CAR.; **3.** datină, practică religioasă; normă de conduită; obicei; uzanţă: *acest chef ... la boieri ţinea şeapte zile şi şeapte nopţi, după legea domnilor.* GHICA; *în privinţa asta, îi mai bună legea d-voastră de-o mie de ori.* CR.; **legea pămîntului** sau **lege nescrisă,** totalitatea normelor de viaţă necodificate, stabilite de-a lungul vremii între membrii unei comunităţi şi transmise prin tradiţie, din generaţie în generaţie; obicei specific unei ţări, unei regiuni etc., păstrat din vechime; obiceiul pămîntului: *după legea pămîntului nu se cuvine să judeci.* DELAVR.; **după lege,** conform cu datinile religioase: *e dator să facă rugăciunile la ceasurile hotărîte după lege.* CAR.; **în lege** sau **în toată legea,** (care este) în înţelesul adevărat; pe deplin, cu desăvîrşire: *eram prieteni în lege.* PETR.; *o bătu în lege.* CĂL.; (reg.) **cum e legea,** (care este) cum se cuvine: *era, ştii colea, fată cum e legea.* POP.; **4.** (cod nescris de) conduită specifică unei categorii de indivizi: *ticăloşii înţeleg mai bine legile ascunse ale acestei lumi.* PR.; **legea celui mai tare** (sau **a pumnului**), se spune cînd cineva, în baza forţei şi a violenţei, îşi realizează interesele după bunul său plac, în dauna altuia (cu comportament paşnic, civilizat): *o lege care la noi s-a aplicat cu sfinţenie: legea celui mai tare.* SAD.; **legea junglei,** se spune referitor la lupta acerbă, fără scrupule pentru existenţă; **5.** însuşire inerentă (şi determinantă): *munca este legea lumii moderne.* EM.; *trăieşte-ţi, Doamnă, viaţa ta, şi-a morţii lege n-o căta!* COŞB.; **6.** fel de a fi, de a se manifesta, de a-şi duce viaţa, inerent naturii, firii cuiva; ceea ce constituie menirea, rostul cuiva: *poate că ştia şi părintele că este aşa în lume; dar el avea legea lui.* SL.; *mă duc, bunicule, ... ca să plinesc legea pe care mi-ai făcut-o.* SAD.; **legea naturii** (sau **firii**), tendinţă a unui lucru, fenomen etc. de a acţiona conform propriei sale naturi: *e în legea firii ca prostiile să triumfe.* GANE; **în legea cuiva,** după felul de a fi al cuiva; după priceperea cuiva: *las' pe bătrîni ... să te judece ei în legea lor, că nu-ţi mai trebuie alt popă.* CR.; **7.** act normativ cu caracter obligatoriu emanat de la organul legislativ al statului, prin care sînt reglementate relaţiile sociale; totalitatea acestora; (p. ext.) orice act normativ: *am susţinut ... dreptul ce-l are fiece popor de a-şi determina voinţa prin legi.* EM.; **proiect de lege,** iniţiativă legislativă guvernamentală: *guvernul va propune o seamă de proiecte de legi, cari vor da loc la multă şi aprin-să discuţie.* EM.; **propunere de lege,** iniţiativă legislativă parlamentară; **lege fundamentală,** constituţie: *la art. 35 din legea fundamentală ... citim limpede că au dreptul de a fi aleşi cetăţenii cu drept de vot.* D.; **lege constituţională,** lege de revizuire a constituţiei; **lege civilă,** act normativ care reglementează drepturile cetăţe-nilor unei ţări; **lege penală,** act normativ care stabileşte caracterul de infracţiune a unor fapte şi prevede sancţiunile pentru săvîrşirea acestora, reglementînd incidenţe reacţiunii represive (aplicarea ei în timp şi spaţiu): *legea noastră penală prezintă o lacună.* CAR.; **lege organică,** v. **organic**; **lege ordinară,** v. **ordinar**; **legea bugetului,** act normativ care stabileşte cheltuielile şi veniturile dintr-un exerciţiu bugetar; **lege marţială,** v. **marţial**; **lege salică,** v. **salic**; **legea talionului,** v. **talion**; **legi draconice,** primele norme de drept, întocmite de Dracon (legiuitor atenian din sec. al VII-lea î.d.Hr.), proverbiale pentru asprimea lor; **om de legi,** jurist: *pedeapsa cu moartea este ... o chestiune însemnată pentru conştiinţa unui om de legi.* MAIOR.; *nu sînt om de legi şi, deci, nu pot vorbi decît ca un simplu profan.* REBR.; **omul legii** sau **om al legii,** persoană care veghează la aplicarea şi respectarea legilor; reprezentant al autorităţii de stat: *fă-ţi datoria, om al legii!* CAR.; **după lege,** în conformitate cu prevederile legii; conform principiilor de drept: *să-şi ia fiecare pedeapsa după lege.* ST.; (înv.) **a pune** (sau **a da, a face, a tocmi**) **lege** (sau **legi**), a legifera, a statua; a statornici, a hotărî: *oameni vrednici ca să şazǎ în zidirea sfintei Golii ... ne fac legi şi ne pun biruri.* EM.; **a pune** (sau **a scoate**) **în afara legii,** a decreta că o persoană încetează de a mai fi sub ocrotirea normelor legale, devenind pasibilă de execuţie fără judecată; **în numele legii,** formulă prin care se invocă autoritatea legii (şi cu care încep anumite acte, hotărîri judecătoreşti): *în numele legii, deschide!* VLAH.; **8.** (la sg.) legalitate: *în ţara asta nu mai este lege!;* **9.** (înv.; la pl.) ştiinţa dreptului: *a învăţat legile, filozofia şi teologia.* MARC.; **10.** ceea ce este considerat obligatoriu şi indiscutabil: *voia să facă întotdeauna din bunul ei plac o lege pentru restul lumii.* GHEŢIE; **vorba** (sau **cuvîntul**) **cuiva e lege,** vorba cuiva trebuie respectată cu stricteţe; **nu e lege,** nu e neapărat aşa, nu e obligatoriu; **11.** (înv. şi reg.) proces, judecată: *de-aş sta să-i dau şi eu răspuns, la cîte legi am fi ajuns!* COŞB.; (reg.) **a fi sub lege,** a fi inculpat; (reg.) **a-şi face de lege** sau **a-şi face** (sau **a sta de**) **legi,** a sta în cumpănă; a chibzui: *cu inima legi îmi fac cum mîndruţului să-i plac.* POP; **12.** (înv. şi reg.) pedeapsă: *bat-o legea, mierlă neagră.* POP; **13.** raport esenţial, necesar, general, relativ stabil şi repetabil între laturile interne ale aceluiaşi obiect sau fenomen, între obiecte sau fenomene diferite sau între stadiile succesive ale unui proces; enunţ, formulă prin care se exprimă un asemenea raport: *lege fonetică; legea conservării masei; legea lui Arhimede;* **14.** (la pl.) (ansamblu de) reguli, principii, criterii, condiţii etc. impuse de raţiune sau de intuiţie manifestărilor dintr-un domeniu de activitate: *legile economice sînt necruţătoare.* R.L.; *legile dramatice; legile esteticii.* [Lat. ***lex, legis***].

lege[2], leg vb. (latinism; înv.; tr.) a citi. [Din lat. *legere*].

legendár, ~i, legendară, ~e a. **1.** care există (numai) în legendă, care provine din legendă; care poate inspira o legendă; (ca) de legendă; fabulos, imaginar, mitic: *era o apariţie legendară, de basm oriental.* EL.; **2.** care a intrat în legendă prin măreţie, celebritate, popularitate; celebru, faimos, vestit: *curajul, de pe acum legendar, al lui Magheru îi mîntui pe ceilalţi toţi.* PETR.; *Moldova cea veche, cu monumente şi relicve legendare, renaşte.* V.R. // m. (înv.) autor de legende. // n. (înv.) carte de citire. [Din fr. ***légendaire***].

legendaritáte f. (rar) însuşirea, caracterul a ceea ce este legendar: *dincolo de sensul plastic, trebuie să vedem şi o tentaţie a literarizării, o anumită legendaritate implicită.* R.L. [***Legendar*** + *-itate*].

legéndă, legende f. **1.** povestire (populară) în proză sau în versuri în care, îmbinîndu-se realitatea cu fabulosul şi miraculosul, se evocă fapte neobişnuite ale unor eroi sau se explică geneza unui lucru, a unui fenomen etc.: *legenda, frumos o spun bătrînii, cum palidul balaur ajunse păzitor pădurii.* COŞB.; *legendele Olimpului;* **2.** povestire a vieţii unui sfînt

sau a unui martir: *ca Toma din legenda Evangheliei, mă pregăteam să cred şi să fiu fericit, numai după ce voi vedea.* SAD.; **3.** reprezentare în opinia publică a unor fapte sau personaje reale, deformată sau amplificată de imaginaţie, de subiectivitate; fabulaţie, născocire: *e ... curios cu ce uşurinţă se lăţesc noi legendele neexacte.* MAIOR.; *în jurul ei pluteşte o adevărată legendă.* CĂL.; **a intra în legendă,** a deveni cunoscut, celebru, faimos; **4.** inscripţie pe o monedă sau pe o medalie; **5.** text sau tabel explicativ anexat la un plan, la o hartă, la o fotografie etc.; **6.** text explicativ care însoţeşte o gravură, o pictură, o sculptură etc.: *compusese o inscripţie latină ... ca o legendă la statuie.* CĂL.; **7.** compoziţie muzicală având ca subiect un asemenea gen de povestire. [Din lat. ***legenda*** „ceea ce trebuie citit", fr. ***légende***].

léghe, leghe f. unitate de măsură pentru distanţe, folosită în unele ţări (leghea terestră=4445 m; leghea maritimă=5555 m). [Din it. ***lega***].

legheón n. v. legiune.

leghioánă f. v. legiune.

leghión n. v. legiune.

leghorn [legórn] n. rasă de găini bune producătoare de ouă, obţinută în SUA. [Cuv. engl.].

legíbil, ~i, legibilă, ~e a. (înv.) **1.** citeţ, lizibil: *scriere legibilă*; **2.** care se citeşte fără efort, cu plăcere şi cu folos: *ca să fie legibilă, lucrarea ar fi trebuit să cuprindă şi explicaţii generale în legătură cu viaţa politică.* SĂM. [Din lat. ***legibilis***, it. ***leggibile***].

légic, ~ci, legică, ~ce a. care are caracter de lege; conform cu legile, bazat pe legi: *modificările imaginilor percepţiei mele iluzorii sînt supuse unei anumite regularităţi inevitabile şi legice.* EM.; *rămîne ceea ce se soluţionează în concordanţă cu ... cerinţele dezvoltării legice a istoriei.* R.L. [***Lege*** + ***-ic***].

legiferá, legiferez vb. **1.** (intr.) a elabora şi, în special, a adopta legi; a legisla: *deputaţi şi senatori, ... întruniţi în Adunări spre a legifera ... să fie independenţi.* MAIOR.; *această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe cari le-a făcut ieri.* CAR.; **2.** (tr.) a hotărî, a reglementa, a consfinţi prin lege fapte, situaţii etc.; a legaliza: *a fost legiferat avortul*; (refl. pas.) *se legiferează ... dreptul de proprietate personală.* SAD.; **3.** (fig.; intr.) a dicta, a impune reguli (stricte): *raţiunea ... legiferează în noi.* R.L.; **4.** (tr.) a formula, a stabili legi care guvernează un anumit domeniu (ştiinţific, artistic etc.): *el nu se poate sustrage unei obligaţii ... de a legifera vorbirea.* R.L. [Din fr. ***legiférer***, it. ***legiferare***].

legiferáre, legiferări f. **1.** acţiunea de a legifera şi rezultatul ei; legiferat[1]; **2.** activitatea de elaborare şi, în special, de adoptare a legilor de către organul legislativ: *administrarea este dreptul guvernului, al nostru* {al parlamentului} *este numai legiferarea.* MAIOR.; **3.** reglementare, consfinţire prin lege; legalizare; oficializare: *se va putea cere ... o legiferare a raporturilor asasine dintre autori şi librari?* ARG.; **4.** (fig.) impunere a unor reguli (rigide): *pretenţia legiferării, ierarhizării şi eliminării ... scriitorilor ce nu intră în disciplina „criticii active".* LOV. [V. ***legifera***].

legiferát[1] n. legiferare. [V. ***legifera***].

legiferát[2], ~ţi, legiferată, ~e a. hotărît, stabilit prin lege. [V. ***legifera***].

legiferatór, ~i, legiferatoáre a. (rar) care legiferează; (p. ext.) justiţiar: (fig.) *poezia este vorbire legiferatoare.* R.L. [***Legifera*** + ***-tor***].

legiferomaníe, legiferomanii f. (rar) mania de a elabora legi: *legi se votează şi se dezvotează înainte de-a se fi aplicat ...; altele iar se votează de nici o trebuinţă concretă, numai pentru a satisface legiferomania.* EM. [***Legifera*** + ***mania***].

léginic, ~ci, leginică, ~ce a. (înv.) hotărît, statornicit prin lege; conform cu legea, bazat pe lege; legal: *obicei leginic.* [***Lege*** + ***-nic***].

legioánă f. v. legiune.

legión n. v. legiune.

legionár, legionari m. **1.** militar dintr-o legiune romană: *ce urme de uriaşi au lăsat legionarii lui Trăian!* VLAH.; **2.** soldat dintr-o legiune străină; **3.** membru al organizaţiei fasciste „Garda de fier"; gardist: *a fugit din ţară cînd au venit legionarii la putere.* PR.; *legionari înarmaţi violau domiciliile unor cetăţeni paşnici, efectuînd percheziţii abuzive şi molestări.* GHEŢIE. // a. care aparţine, care este specific membrilor organizaţiei „Garda de fier", referitor la membrii organizaţiei „Garda de fier": *încheierea ... pactului de neagresiune cu mişcarea legionară.* D. [Din fr. ***légionnaire***, lat. ***legionarius***].

legionarísm n. mişcarea politică a legionarilor din „Garda de fier"; doctrina, programul politic al acesteia; practicile membrilor acestei mişcări politice: *ei au înţeles ... să lovească în cel mai mare rău (legionarismul).* D. [***Legionar*** + ***-ism***].

legionaroíd, ~zi, legionaroidă, ~e a. (rar) ca legionarii din „Garda de fier"; în felul legionarilor, ca al legionarilor: *generalul ... imprimase presei acest stil de un mesianism găunos şi legionaroid.* PR. [***Legionar*** + ***-oid***].

legislá, legislez vb. (rar; tr.) a legifera. [De la ***legislaţie***].

legislatív, ~i, legislativă, ~e a. **1.** care legiferează; legiuitor; **putere legislativă**, una dintre cele trei puteri constituţionale ale statului, care are atribuţia de a legifera: *se vorbeşte de trei puteri în stat: de puterea legislativă, de puterea executivă, de puterea judecătorească.* MAIOR.; **organ legislativ,** organ care are împuternicirea de a elabora şi de a adopta legi; **corpuri legislative**, camera deputaţilor şi senatul; parlamentul: *soseşte în capitală după închiderea corpurilor legislative.* CĂL.; **consiliu legislativ,** consiliu care analizează şi definitivează, sub aspect tehnic, proiectele de lege; **2.** referitor la legi, la legiferare: *avea o concepţie teoretică asupra niscaiva remedii legislative.* MAIOR.; *din cauza vidului legislativ stările conflictuale din învăţămînt s-ar adînci.* D.; **alegeri legislative** (şi f. pl.), alegerea deputaţilor şi senatorilor de către cetăţenii cu drept de vot: *s-a intenţionat decalarea legislativelor faţă de prezidenţiale;* **3.** cu caracter de lege: *au apărut noi măsuri şi dispoziţii legislative.* // n., (înv.) f. parlament: *legislativul colaborează cu executivul.* [Din fr. ***legislativ***].

legislatór, legislatori m. **1.** legiuitor: *Numa Pompilie, legislatorul romanilor, compusese ... nişte litanii.* FIL.; **2.** (la sg.) putere legislativă: *aşa a hotărît legislatorul ţării*; **3.** persoană care stabileşte regulile unei arte, ale unei ştiinţe, ale unui curent (artistic) etc.: *legislatorii Parnasului ... au apucat unii pe calea veche a pedantismului.* RUSSO. [Din fr. ***législateur***, lat. ***legislator***].

legislatúră, legislaturi f. **1.** perioadă în care îşi exercită mandatul un organ legislativ: *o legislatură durează, la noi, patru ani*; **2.** (înv.) organ legislativ; putere legislativă: *revizuirea Regulamentului organic, ... lucrare rezervată legislaturei celei nouă, pentru care se pregăteau ... alegerile.* GHICA. [Din fr. ***législature***].

legislăţie, legislaţii f. **1.** (înv.) activitatea şi dreptul de a legifera; exercitarea atribuţiilor de legislator: *ideea generoasă şi mîntuitoare care-a dat naştere Senatului a fost desigur aceea de-a prezerva legislaţiunea de ... patimele momentane.* EM.; **2.** totalitatea legilor dintr-o ţară sau dintr-un anumit domeniu; corp de legi: *consideraţi că hotărîrea noastră a încălcat legislaţia muncii?* PR.; (fig.) *se pune la mijloc, între ordinea juridică a statului şi legislaţia mutuală a hoţilor.* CĂL.; **3.** ştiinţă, cunoaştere a legilor unei ţări, ale unui domeniu juridic etc.: *a procurat un curs de legislaţie comparată*; (şi: **legislaţiune**). [Din lat. ***legislatio, -onis***, fr. ***législation***].

legislaţiúne f. v. legislaţie.

legíst, ~şti, legistă, ~e m., (rar) f. (înv.) **1.** jurist; jurisconsult: *mulţime de legişti, trăiţi în codice şi în procedură, care n-au văzut niciodată un plug ..., îi vedem rezolvînd în materie de arătură.* EM.; **2.** (la pl.) adepţi ai unei şcoli filozofice chineze din sec. al IV-lea – al III-lea î.d.Hr., care preconiza, în opoziţie cu confucianismul, un stat centralizat, guvernat pe bază de legi, şi nu de cutume; **3.** (la pl.) grupare de jurişti din anturajul regelui Franţei Philippe le Bel, a cărei doctrină (inspirată din dreptul roman) a contribuit la extinderea autorităţii monarhiei faţă de feudalitate şi de papalitate. // a. **medic legist** (şi m.), medic specializat în efectuarea expertizelor şi examenelor medicale necesare clarificării unor aspecte care interesează justiţia: *medicul legist face autopsia.* ST. [Din fr. ***légiste***, germ. ***Legist***].

legitáte, legităţi f. însuşire a fenomenelor de a se desfăşura conform legilor (obiective); ansamblul legilor din natură, societate, gîndire: *procesul creaţiei e perceput în esenţa lui, fără ... un recurs sistematic la legităţi şi concepte.* R.L. [***Lege***[1] + ***-itate***].

legítim, ~i, legitimă, ~e a. **1.** întemeiat pe lege; care corespunde condiţiilor prevăzute de lege; conform principiilor de drept: *numele ultimului posesor legitim, înainte de expropriere.* CĂL.; *guvern legitim;* **căsătorie legitimă,** căsătorie făcută cu îndeplinirea formelor legale; **soţ** (ori **bărbat**) **legitim** sau **soţie** (ori **nevastă**) **legitimă,** bărbat căsătorit legal cu o femeie sau femeie căsătorită legal cu un bărbat: *să stai alături de nevasta ta legitimă.* PR.; **copil** (sau **fiică, fiu**) **legitim** (sau **legal**), copil născut din părinţi căsătoriţi sau în afara căsătoriei, dar recunoscut de tată: *deşi conceput din flori, ... s-a născut fiu legitim.* GHICA.; **2.** întemeiat pe raţiune, pe cunoaştere, pe bun-simţ etc., îndreptăţit; just, echitabil; legiuit: *acest program cuprinde numai dorinţe legitime şi justificate.* EM.; *să ni se ierte ... legitima curiozitate.* CAR.; *dintr-un legitim instinct de apărare îşi spunea că are datoria să lupte.* GHEŢIE; **legitimă apărare,** situaţie în care cineva comite un act de violenţă (pedepsit de lege, dar) justificat ca act de apărare împotriva unei agresiuni directe, imediate şi injuste: *se socotea în legitimă apărare.* SAD.; (accent. şi: ***legítim***). [Din fr. ***légitime,*** lat. ***legitimus***].

legitimá, legitimez vb. **1.** (jur.; tr.) a face un act prin care se acordă unui copil nelegitim statutul şi drepturile de copil legitim; **2.** (tr.) a da caracter legitim, legal unei acţiuni, unei situaţii etc.; a face să fie recunoscut în mod oficial; a valida: [legile] *sînt ... legitimate în formă prin semnătura domnitorului.* EM.; *alegerile libere au legitimat noua putere*; **3.** (tr. şi refl.) a îndreptăţi, a justifica, a motiva; (p. ext.) a scuza: *dacă observările de mai sus sînt legitime în teorie, ele se legitimizează îndată şi în practică.* MAIOR.; *ne vom strădui ... să legitimăm şi celălalt fel de a vedea lucrurile.* BL.; **4.** (refl.) a-şi dovedi, a-şi proba identitatea, calitatea etc. pe baza unui document oficial: *maiorul chemă ofiţerul de serviciu şi se legitimă.* ST.; **5.** (tr.) a confirma, a stabili identitatea, calitatea unei persoane pe baza unui document oficial: *controlorul i-a legitimat pe călători*; **6.** (înv.; rar; tr.) a verifica: *vameşul legitimează paşaportul.* [Din fr. ***légitimer,*** germ. ***legitimieren***].

legitimáre, legitimări f. **1.** acţiunea de a (se) legitima şi rezultatul ei; **2.** (jur.) act prin care un copil nelegitim dobîndeşte statutul juridic al unui copil legitim; recunoaştere, legitimaţie; legitimizare; **3.** recunoaştere, confirmare a caracterului legitim, legal al unei acţiuni, al unei situaţii etc.: *prin revizuirea d-voastră ... îi daţi răsunet şi o legitimare.* MAIOR.; **4.** acceptare, justificare, motivare; raţiune, temei: *ne găsim ... în faţa unei legitimări subiective a gîndirii magice.* BL.; **5.** dovedire sau confirmare a identităţii, a calităţii unei persoane pe baza unui document oficial: *legitimarea participanţilor la congres.* [V. ***legitima***].

legitimát, ~ţi, legitimată, ~e a. **1.** (jur.) **copil legitimat**, copil care a beneficiat de un act de legitimare; **2.** îndreptăţit, justificat; motivat: *în teatru se păşeşte ... pe însinuări legitimate.* LOV; **3.** care şi-a dovedit identitatea, calitatea pe baza unui document oficial; a cărui identitate a fost confirmată, stabilită pe baza unui document oficial: *numai persoanele legitimate au avut acces în sediu.* [V. ***legitima***].

legitimatór, ~i, legitimatoáre a. (rar) care legitimează, care contribuie la legitimare: *a spune că există şi alte relaţii decît cele oficiale înseamnă să negi ... elementul legitimator esenţial al unui gazetar: imparţialitatea.* D. [***Legitima*** + ***-tor***].

legitimáţie, legitimaţii f. **1.** (jur.; înv.) legitimare: *legitimaţia unui copil*; **2.** document oficial prin care se dovedeşte sau se confirmă identitatea, profesia, funcţia etc. unei persoane; act, hîrtie: *îi înmînă legitimaţia de serviciu şi delegaţia.* GHEŢIE;

legitimaţie (de călătorie), permis, bilet de călătorie (cu trenul): *controlorul ne-a cerut legitimaţiile de călătorie;* (fig.) *poetul călătoreşte „fără bilet", adică fără legitimaţia oficială a marilor teme lirice.* CĂL.; **3.** (fig.) dovadă; probă: *acele cunoştinţe ... sînt legitimaţiunea că artistului nu-i vorbeşte un om dintr-o lume streină, ci unul familiarizat.* EM.; (şi: **legitimaţiune**). [Din fr. ***legitimation,*** germ. ***Legitimation***].

legitimaţiúne f. v. **legitimaţie.**

legitimísm n. **1.** principiu politic proclamat în Franţa la sfîrşitul sec. al XVIII-lea, care susţine supremaţia autorităţii monarhice şi dreptul inalienabil la tron al dinastiilor legitime (care au fost detronate); **2.** (p. ext.) domnie ereditară, considerată ca un drept legitim: *cu venirea lui Ştefan cel Tînăr pare a fi prins oarecare slabe rădăcini legitimismul luminatei roade de Muşatin.* EM.; (fig.) *Eminescu ... reprezintă* [poporul român] *printr-un fel de legitimism de ordin divin.* BL. [Din fr. ***légitimisme,*** germ. ***Legitimismus***].

legitimíst, ~şti, legitimístă, ~e a. care susţine legitimismul, referitor la legitimism: *un Balzac, un Tolstoi îmbrăţişează convingeri, vădit înapoiate (legitimiste primul, mistice al doilea).* CĂL. // m., (rar) f. adept, partizan al legitimismului: *în ţara noastră nu există legitimişti, nici orleanişti ... ; nu avem o nobleţă, nici privilegiuri de reconstituit.* EM. [Din fr. ***légitimiste,*** germ. ***Legitimist***].

legitimitáte, legitimităţi f. **1.** însuşirea, caracterul a ceea ce este legitim, conform cu legea: *ideea că legitimitatea puterii constă în număr este o idee eronată.* GHICA; **2.** (jur.) calitatea, statutul unui copil legitim: *tatăl a contestat legitimitatea copilului;* **3.** (înv.) drept de succesiune la tron al unei dinastii legitime: *înrudirea prin sînge sau cel puţin încuscrirea cu legitima casă domnitoare era singura legitimitate pentru a urma în domnie.* EM.; **4.** calitatea a ceea ce este corect, adevărat, echitabil, rezonabil; îndreptăţire, justificare; motivare: *la ce legitimitate poate să aspire gîndirea magică?* BL. [Din fr. ***légitimité,*** germ. ***Legitimität***].

legitimizá, legitimizez vb. (tr.) a legitima. [Din engl. ***legitimize***].

legitimizáre, legitimizări f. legitimare. [V. ***legitimiza***].

legiuí, legiuiesc vb. **1.** (tr.) a hotărî prin lege; a face să capete caracter de lege; a stabili ca normă: *un sobor de arhierei ... legiuieşte ca în veci să nu se mai strămute această pravilă.* NEGR.; *părinţii noştri legiuiau înţelepţeşte şi păstrau avutul ţării cu şapte noduri.* EM.; **2.** (înv. şi reg.; tr.) a judeca un proces, a da o sentinţă (conform legii); a pedepsi: *nu i ş-au cădzut să legiuiască el greşala.* PRAV.; **3.** (reg.; refl.) a se judeca: *se legiuiesc pentru pămîntul moştenit;* **4.** (reg.; refl.) a chibzui: *ei să legiuiesc şi să sfătuiesc.* POP. [*Lege*[1] + *-ui*].

legiuíre, legiuiri f. (înv. şi pop.) **1.** acţiunea de a legiui şi rezultatul ei; lege; legislaţie: *un sobor de arhierei ... restatorniceşte vechea legiuire a ţării.* NEGR.; *„Regulamentul organic", ca legiuire unitară ..., era un liniament al unirii ţărilor.* EM. [V. ***legiui***].

legiuít, ~ţi, legiuită, ~e a. **1.** (înv. şi pop.) reglementat prin lege; conform normelor legale; legal: *înainte ... de vîrsta legiuită s-a aruncat ... în luptele politice.* CAR.; **2.** legitim: *ea respinge legătura legiuită cu boierul şi fuge c-un flăcău de rînd.* CĂL.; **3.** (înv.) întemeiat, îndreptăţit; justificat; legitim: *cerere legiuită.* [V. ***legiui***].

legiuitór, ~i, legiuitoáre a. legislativ: *domnii erau pontifici legiuitori.* NEGR.; **corpuri** (sau **camere**) **legiuitoare,** corpuri legislative: *vor continua să aplice legea votată de Corpurile legiuitoare şi sancţionată de capul statului.* EM.; *toţi cetăţenii se hotărăsc să adreseze ... Camerelor legiuitoare o petiţiune.* CAR. // m., f. persoană care legiuieşte; legislator: *legiuitorul ... a introdus o mobilitate.* MAIOR. [***Legiui*** + *-tor*].

legiúne, legiuni f. **1.** (înv.) mulţime, număr mare de fiinţe vrăjmaşe: *pre legheonul dimonilor ai izgonit* (a. 1650–1675). GCR.; *îngrozi un legheon de necurate duhuri.* DOS.; **2.** mulţime (de oameni); ceată, droaie: *legiuni de zugravi.* OD.; *ar ieşi o formidabilă legiune de opoziţie.* CAR.; *din tejghea făcînd tribună, legiune de coţcari, pune-o talpă noroioasă pe popor.* MACED.; (fig.) *ridică-ţi leghioanele de gîndiri.* VLAH.; **3.** unitate militară romană alcătuită din infanterie şi cavalerie, cu un efectiv între 4000 şi 6000 de oameni: *Dacia toată fu supusă unui prefect şi trii lighioane fură orînduite spre paza ei.* B.-DEL.; *o dată cu răsipirea Romei ... legioanele se ridică.* RUSSO; **4.** (p. gener.) formaţie militară sau paramilitară; oaste: *hatmane, pasă ş-adună din cetele cele mai viteze întru tot o legioană bună.* B.-DEL.; *Răzvan Vodă, ... cu legiunile săcuilor, se aşezase despre răsărit.* BĂLC.; *legiunile lui Avram Iancu;* **legiunea sacră,** grupare de tineri înrolaţi ca voluntari în armata lui Ipsilante: *la Focşani este întîmpinat de 340 de tineri greci ..., cu care formează legiunea sacră.* GHICA.; **legiunea străină,** formaţie militară (în Franţa şi Spania) compusă în mare parte din mercenari, cu garnizoana în colonii: *se angajează în legiunea străină din Algeria.* CĂL.; **legiune de onoare,** decoraţie de rang înalt acordată în Franţa pentru servicii militare sau civile excepţionale; **5.** (p. anal.) grup de persoane reunite prin aceleaşi concepţii, preocupări, interese etc.: tagmă; categorie: *acest prieten ..., soţul unei femei din legiunea clasică, e bun la suflet.* GAL.; *voia să pătrundă în legiunea scriitoricească;* **6.** (spec.) organizaţie de tip fascist din România interbelică, denumită „Garda de fier"; (şi: (înv.) **legheon, leghion, lighion, legion, leghioană, legioană**). [Din gr. ***legheón,*** lat. ***legio, -onis,*** fr. ***légion,*** germ. ***Legion***].

leguán, leguani m. şopîrlă cu creastă din regiunea tropicală a Americii. [Din engl. ***leguan***].

legumár, legumari m. (reg.) legumicultor. [***Legumă*** + *-ar*].

legúmă, legume f. **1.** nume generic dat unor vegetale (fasole, cartofi, ceapă etc.) cultivate pentru hrana omului, reprezentînd principala sursă de vitamine şi de minerale: *cinstea nu se vinde ca la bazar leguma.* VIERU.; *cînd e lună nouă, nu se samănă legume.* POP.; **2.** (pop.; adesea la sg.) mîncare (de legume); (p. ext.) hrană: *să prinzi vro fîţă de peşte, ca să avem de legumă.* ISP.; *fato, cînd se face ziuă, să fie turta-n foc, legumea fiartă.* SOR.; **3.** (reg.; la pl.) plante parazite în culturile de cereale; buruieni; **4.** (fig.) persoană redusă la o existenţă vegetativă: *bătrînul e legumă, abia mai suflă;* **5.** (fig.; înv.) infamie, murdărie: *să ferească nesmintită şi nemestecată cu legume mărturia întru Hristos.* DOS.; (şi: (reg.) **legume**). [Lat. ***legumen***].

legumăréţ, ~i, legumăreáţă, -eţe a. (rar) cărua îi plac mîncărurile bune; gurmand. [***Legumi*** + *-ăreţ*].

legumărie, legumării f. (pop.) grădină de legume (şi de zarzavat). [***Legumă*** + *-ărie*].

legumărít n. (rar) legumicultură: *se ocupă cu legumăritul.* [***Legumă*** + *-ărit*].

legúme f. v. **legumă.**

legumeálă, legumeli f. (reg.) faptul de a legumi; cumpătare, economie la mîncare; cuiguleală: *să nu se încurce cu legumeala, ci să aducă porumbul şi meiul cu baniţa ca să-şi îndestuleze ... drăguţele lui de păsări.* MACED. [***Legumi*** + *-eală*].

legumén n. tip de fruct al leguminoaselor, uscat, unicarpelar, cu mai multe seminţe, care se deschide la maturitate în două valve. [Din lat. ***legumen*** „păstaie"].

legumí, legumesc vb. **1.** (tr.) a mînca sau a bea cu măsură, cîte puţin; a gusta, a ciuguli; a savura: *se tolănesc pe canapele ..., legumind ceaiul linguriţă cu linguriţă.* DELAVR.; **2.** a consuma din ceva în mică măsură, cu economie: *Vetei i s-au furat toate curcile ... de-a rămas săracă ..., şi de-aia le legumise.* SOR.; (fig.) *copilul ... a legumit o leacă de fizică, de higienă.* VLAH. [De la ***legumă***].

legumícol, ~i, legumícolă, ~e a. care aparţine culturii legumelor, referitor la cultura legumelor: *trăiesc într-o regiune legumicolă.* [***Legumă*** + *-icol* (după *pomicol, viticol*)].

legumicultór, ~i, legumicultoáre m., f. cultivator de legume; legumar: *părinţii erau legumicultori.* [De la ***legumicultură***].

legumicultúră f. **1.** ramură a agriculturii care studiază legumele şi condiţiile de cultivare a acestora: *studiază legumicultura;* **2.** cultivare a legumelor: *se ocupă cu legumicultura.* [***Legumă*** + ***cultură***].

legumiérá, legumiere f. vas de porţelan, cu capac, pentru servit legume. [Din fr. ***légumier***].

legumínă f. globulină extrasă din seminţele leguminoaselor (mai ales din soia). [Din fr. ***légumine***].

leguminós, ~şi, leguminoásă, ~e a. (despre plante) care are ca fruct o păstaie. // f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, erbacee, arbuşti şi arbori, cu fructele păstăi, cultivate ca plante alimentare, furajere, medicinale sau industriale; fabacee; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: fasolea, mazărea, soia, lucerna, salcîmul). [Din fr. ***légumineux***].

legumíre, legumiri f. (reg.) acţiunea de a legumi şi rezultatul ei. [V. ***legumi***].

legumós, ~şi, legumoásă, ~e a. (reg.) care conţine legume; cu multe legume: *borş legumos.* [***Legumă*** + *-os*].

lehámete f. v. **lehamite.**

lehámite f. (pop.) plictiseală, dezgust, silă faţă de cineva sau de ceva: *Alexandru avu un gest de lehamite.* GHEŢIE; *omul de rînd e marcat de lehamite, de teamă.* CR.; **a-i fi** (sau **a i se face**) **cuiva lehamite,** a se dezgusta, a se scîrbi, a se satura de ceva: *sînt ani care durează de ţi se face lehamite.* PR.; (şi: **lehamete**). [Din bulg. ***liha mi ti*** „m-am săturat, mi-e silă"].

lehăí, lehăiesc vb. (reg.; intr. şi tr.) **1.** a vorbi mult; a flecări, a trăncăni; a mustra, a ocori: *nu mai lehăi, după cum ţi-e obiceiul.* AL.; **2.** a striga după animale (sălbatice); a chiui; (şi: **lihăi**). [Et. nec.; cf. sl. ***liho glagolati*** „a vorbi în dodii"].

lehăít n. (reg.) faptul de a lehăi; flecăreală, trăncăneală; ocărîre, bîrfire: *nu ştii să descînţi de lehăit?* AL. [V. ***lehăi***].

lehămetí, lehămetesc vb. (pop.; refl.) a se sătura, a se scîrbi, a se dezgusta de cineva sau de ceva; a se lehămetisi, a se lehămetui: *a fost nevoit să-şi ieie tălpăşiţa spre Humuleşti, lehămetindu-se de popie.* CR.; **mi te-ai lehămetit de la inimă,** te-am scos de la inimă, nu mai vreau să ştiu de tine: *hai de mănîncă; dar să ştii că mi te-ai lehămetit de la inimă.* CR.; (şi: **lehămeţi**). [De la ***lehamete***].

lehămetiseálă, lehămetiseli f. plictiseală, dezgust: *m-a cuprins o lehămetiseală de toate şi de toţi.* [***Lehămetisi*** + *-eală*].

lehămetisí, lehămetisesc vb. (reg.; refl.) a se lehămeti: *se lehămetisiseră pînă şi cele două de gura rea a babei.* CR. [***Lehamete*** + *-isi*].

lehămetít, ~ţi, lehămetită, ~e a. (reg.) plictisit, scîrbit, dezgustat; lehămetuit. [V. ***lehămeti***].

lehămetuí, lehămetuiesc vb. (reg.; refl.) a se lehămeti: *cînd a văzut el cît drum mai are ... pînă la apa Prutului, s-a lehămetuit şi s-a hotărît să se lase.* SAD. [***Lehamete*** + *-ui*].

lehămetuít, ~ţi, lehămetuită, ~e a. (reg.) lehămetit: *în vremea holerei cei mari, eu eram lehămetuită.* C. [V. ***lehămetui***].

lehămeţí vb. v. **lehămeti.**

lehău, lehăi m. (depr.; reg.) om flecar, palavragiu, mincinos: *tacă-ţi gura, lehăule!* AL. [***Lehăi*** + *-ău*].

lehíme f. (înv.) totalitatea leşilor; mulţime de leşi: *ura! strigă lehimea întocmai ca un tunet.* AL. [***Leah*** + *-ime*].

lehm, lehmiri [lem] n. rocă sedimentară detritică neconsolidată, din care carbonatul de calciu a fost dizolvat de apele de infiltraţie; argilă nisipoasă. [Din germ. ***Lehm***].

lehúză f. v. **lăuză.**

lehuzí vb. v. **lăuzi.**

lehuzíe f. v. **lăuzie.**

leiátec, ~ci a. (înv.; rar) rău, agresiv (ca leul): *acel leiatec şi cu firea de năpîrcă.* DOS. [***Leu*** + *-atec*].

léică[1] f. (pop.) lele: *olio, tu leică, ce mai drac frumos de noră!* COŞB.; **a poftit leica Guţa la mere**

acre, se spune acelora care își doresc lucruri pe care nu le pot avea; **altă Stancă leică vorbă**, se spune despre cineva care nu înțelege spusele cuiva. [Cf. bulg. ***lélka*** „cumnată"].

léică², leici f. (reg.) pîlnie: *să-ți faci guriță leică și pîntecele balercă.* POP. [Din rus. ***leĭka***; cf. ucr. ***lijka***].

leiculiță, leiculițe f. (pop.) leicuță[1]: *ce să fie asta, leiculiță?* ISP. [***Leică***[1] + *-uliță*].

leicușoară, leicușoare f. (pop.) leicuță[1]: *fă, leicuță, leicușoară, ia mai ieși oleac-afară!* POP. [***Leică***[1] + *-ușoară*].

leicúță¹, leicuțe f. (pop.) diminutiv al lui leică[1]; leiculiță, leicușoară: *tu, leicuță Cătălină, ce dai la bărbat de cină?* POP. [***Leică***[1] + *-uță*].

leicúță², leicuțe f. (reg.) diminutiv al lui leică[2]; pîlnioară: *oi face gura leicuță, pîntecele balercuță.* POP. [***Leică***[2] + *-uță*].

leiésc, ~și, leiăscă, ~ești a. (înv.) (ca) de leu; care aparține leului, referitor la leu; leonin[1]: *puterile să-și arate și corajul cel leiesc.* PANN. [***Leu*** + *-esc*].

leiocărp, ~i, leiocarpă, ~e a. (despre plante) cu fructe netede, nepăroase. [Din fr. ***léiocarpe***].

leiofíl, ~i, leiofilă, ~e a. (despre plante) cu frunze netede, nepăroase. [Din fr. ***léiophylle***].

leiomióm, leiomioáme n. tumoare benignă a fibrelor musculare netede (uterine mai ales). [Din fr. ***léiomyome***].

leiomiosarcóm, leiomiosarcoáme n. tumoare malignă dezvoltată la nivelul fibrelor musculare netede (uterine, mai ales). [Din fr. ***léiomyosarcome***].

leishmania [leșmanía] f. gen de protozoare parazite din clasa flagelatelor; protozoar din acest gen. [Din fr. ***leishmania***].

leishmanióză, leishmanioze [leșmanióză] f. boală parazitară endemică, cu localizare cutanată sau viscerală, provocată de leishmanie, caracterizată prin inflamații tegumentare, hepatice, intestinale etc. și prin anemie gravă. [Din fr. ***leishmaniose***].

leít, ~ți, leită, ~e a. (adesea adv.) **1.** (înv.) care cade perfect, ca turnat pe corp: *fracul ... e leit pe trupul său.* NEGR.; **2.** (înv.) îmbrăcat într-o haină, într-un veșmînt care se potrivește bine pe corp: *oștile leite-n zale.* EM.; **3.** (reg.) răsfirat pe umeri, pe spate: *cu păr aurit pe umeri leit.* POP; **4.** (pop.) netezit, lustruit; strălucitor, poleit: *un porumb frumos, leit ... despre apus a venit.* POP; **5.** care seamănă perfect cu cineva sau cu ceva: *copiii, băiatul și fata, leit părinții.* ST.; *parcă am intra într-o hrubă ..., leit ca-n romanele doamnei Radcliffe.* GHEȚIE; a **fi** (sau **a semăna**) **leit** (**-poleit** sau **-poseclit**) (**cu** ...), a fi întocmai, la fel, aidoma cu ...: *era leit tată-său.* ISP.; *Sultănica e leită-poleită răposatul.* DELAVR. [Din sl. ***leyon, lejati*** (<***lei*** „a turna"].

leitenánt, leitenanți m. (înv.) **1.** locotenent; **2.** locțiitor (al unui demnitar). [Din fr. ***lieutenant***].

leíță, leițe f. **1.** (înv. și reg.) leoaică: *slobodziră și o leiță ... sireapă și cumplită.* DOS.; **2.** (înv. și pop.) monedă de aramă valorînd 20 de parale, echivalentă cu jumătate dintr-un leu vechi; (p. gener.) ban de valoare mică: *găina și rața se vînd cîte o leiță.* FIL. [***Leu*** + *-iță*].

lejér, ~i, lejeră, ~e a. **1.** ușor, subțire; comod (la purtat): *stofă lejeră; haine lejere*; **2.** destins, lax: *legătură lejeră*; **3.** redus ca intensitate, ca volum; abia perceptibil: *dormea cu gura întredeschisă, prin care se strecura un lejer sforăit.* GHEȚIE; **4.** facil, fără greutăți; tihnit: *duce o viață lejeră*; **5.** ușor de practicat, de realizat; fără mare efort: *are o slujbă lejeră*; **6.** frivol, superficial, ușuratic: *spirit lejer.* [Din fr. ***léger***].

lejeritáte, lejerități f. **1.** însușirea a ceea ce este lejer; **2.** ușurință; **3.** comoditate; tihnă: *nu renunță la lejeritatea vieții lui*; **4.** superficialitate, frivolitate, ușurătate; neseriozitate: *lejeritatea și frivolitatea cugetării.* EM. [***Lejer*** + *-itate*; cf. fr. ***légèreté***].

léjnic n. v. **leșnic.**

lejnicioáră f. v. **lăsnicior.**

lek m. unitate monetară în Albania. [Cuv. alb.].

léla adv. (pop.) **a umbla lela**, a hoinări, a bate drumurile: *umbli lela pe drumuri.* CR. [Din ucr. ***lelja*** „încet, agale"].

léle f. (pop.) **1.** termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie mai în vîrstă (în special sora mai mare); dadă, leică[1], țață; secă[2]: *acolo ne întîlnim cu lelea Stanca.* SAD.; **2.** (termen de dezmierdare pentru o) iubită; mîndră: *dulce ți-i guriță, lele.* POP.; *lelea plînge și suspină.* POP.; **3.** (termen injurios pentru o) femeie cu purtări rele, imorale: *am aflat eu trebile tale, leleo.* NEGR.; **fecior** (sau **fiu, pui**) **de lele,** bastard; șmecher, șiret; ticălos: *alelei, fecior de lele!* POP.; **în dorul lelii,** într-o doară, aiurea, anapoda: *căciula-i țurcănească, trîntită p-o ureche, în dorul lelii.* ISP.; **a umbla în dorul lelii,** a umbla fără rost, brambura. [Din bulg. ***lelja*** „măturișă"].

lelícă f. (pop.) leliță: *ți s-a aprins călcîile după vro lelică?* NEGR.; *ce să facem, tu, lelică?* [***Lele*** + *-ică*].

lelicúță, lelicuțe f. (pop.) leliță: *lelicuță de la bălți, nu da gura pi la tăț.* POP. [***Lelică*** + *-uță*].

lelișoáră, lelișoare f. (pop.) leliță: *hop, leliță, lelișoară, nu lăsa voinic să moară.* POP. [***Lele*** + *-ișoară*].

lelíță, lelițe f. (pop.) diminutiv al lui lele; dadă, lelică, lelicuță, lelișoară, lelițcană: *lelițele mele ... sămănau mamei.* SAD.; *leliță, să-mi mai fii un an drăguță.* POP.; (și: **liță**). [***Lele*** + *-iță*].

lelițcánă, lelițcane f. (pop.) leliță: *lelițcană din Nărtești, geaba te mai fudulești.* POP. [***Leliță*** + *-icană*].

lem, lemuri n. modul lunar destinat aselinizării cosmonauților. [Din fr. ***lem***].

lemarghíe, lemarghii f. (înv.; rar) lăcomie la mîncare. [Din gr. mod. ***lemarghía***].

lémă, leme f. **1.**(mat.) enunț preliminar a cărui concluzie pregătește demonstrația unei teoreme; **2.** (log.) propoziție accesorie, demonstrată sau admisă, care permite continuarea unui raționament. **3.** enunț considerat adevărat pe care o disciplină științifică îl preia de la altă disciplină științifică, pentru a-și formula propriile enunțuri; **4.** (lingv.) formă convențională a unui cuvînt flexibil, explicat într-un dicționar; cuvînt (sau formă)-titlu (ex.: infinitivul, masculinul singular etc.); **5.** (p. ext.) element lexical. [Din lat. ***lemma,*** fr. ***lemme***].

léming, lemingi m. mamifer rozător, asemănător cu hîrciogul, cu blană deasă brună-roșcată, care trăiește în regiunile arctice, de unde migrează în sud (*Lemmus lemmus*). [Din fr. ***lemming***].

lemn, lemne n. **1.** (înv. și pop.) arbore; arbust: *vedeți smochinul și toate lemnele cînd înfrunzesc.* N.TEST.; *oamenii se leagă de cîte un lemn, care le e mai drag, un stejar, un frasin.* SOR.; *foaie verde iarbă neagră, toate lemnele se pleacă.* POR.; (relig.; înv.) **lemnul vieții,** pomul vieții: *să nădăjduiești a lua roadă de bună viețuire din lemnul vieții.* ANTIM.; **lemnul cunoașterii** (ori **științei**) **binelui și răului,** pomul cunoașterii: *răsădi iarăș Dumnezău ... lemnul a ști cunoștința binelui și răului.* BIBLIA; **2.** (compuse) **lemn-cîinesc** (sau **lemnul-cîinelui**), **a)** arbust din familia oleaceelor, cu frunze mici și groase, cu flori albe, urît mirositoare, cu fructe bace globuloase, negre, cultivat prin grădini ca gard viu; mălin-negru, mălinîță, mălinaș (*Ligustrum vulgare*); **b)** tulichină (*Daphne mezereum*); **c)** crușîn (*Rhamnus frangula*); **d)** verigar (*Rhamnus cathartica*); **e)** salbă-moale (*Evonymus europaeus* și *latifolius*); **f)** (reg.) scoruș (*Sorbus aucuparia*); **lemnul-Domnului** (sau **lemn-domnesc**), **a)** arbust din familia compozitelor, cu flori galbene în capitule sferice, cu miros de lămîie, folosit în medicina populară; lemnuș (*Artemisia abrotanum*); **b)** (reg.) pelin (*Artemisia absinthium*); **c)** (reg.) năfurică (*Artemisia annua*); **lemnul-Maicii-Domnului** (sau **lemn-sfînt**), plantă ornamentală din familia compozitelor, cu frunze persistente, cu flori galbene sau albastre în capitule; limbricariță (*Santolina chamaecyparissus*); **lemn-dulce, a)** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori mici liliachii, cu fructe spinos-păroase; rădăcină-dulce (*Glycyrrhiza echinata*); **b)** plantă erbacee cu flori albastre sau albe, întrebuințată în industria farmaceutică; rădăcină-dulce (*Glycyrrhiza glabra*); **lemn-galben,** dracilă (*Berberis vulgaris*); **lemn-pucios, a)** scoruș-de-munte (*Sorbus aucuparia*); **b)** (reg.) sînger (*Cornus sanguinea*); **lemn-rîios,** arbust cu flori albe-verzui sau gălbui, cu fructul o capsulă cu semințe negre (*Evonymus verrucosus*); **lemn-pipărat,** arbust originar din America, a cărui rădăcină se întrebuințează în industria farmaceutică (*Lignum sassafras*); **lemnul-bobului,** drob (*Cytisus nigricans*); **lemn-amar,** arbore din familia simarubaceelor, folosit în industria farmaceutică (*Quassia amara*); **lemnul-broaștei,** siminoc (*Helichrysum arenarium*); **lemn-tătărăsc,** arțar (*Acer tataricum*); **lemn-tare,** stejar-pufos (*Quercus pubescens*); **lemnul-lui-Avram,** mielărea (*Vitex agnus castus*); **3.** țesut lemnos: [soacra] *rodea în nurori, cum roade cariul în lemn.* CR.; *lemn de esență tare;* **a fi de lemn** (sau **ca lemnul**), a fi nepăsător, insensibil; **a rămîne (ca) de lemn,** a înlemni, a încremeni (de frică, de emoție etc.): *descoperindu-l, a rămas de lemn.* PETR.; **a îngheța lemn,** a înțepeni de frig; **a dormi lemn** (sau **ca lemnul**), a dormi profund; **a sta de lemn (Tănase),** a sta degeaba; **a fi** (sau **a se face**) **lemn,** a fi beat turtă; **limbă de lemn,** v. **limbă**; (compuse; entom.) **vierme-de-lemn,** car de pădure (*Bostryohus tipygraphus*); **tăietor-de-lemne,** scripcar (*Saperda carcharia*); **4.** material provenit din tulpina și din ramurile groase ale arborilor tăiați, folosit în construcții, la fabricarea mobilei, drept combustibil etc.; bucată tăiată din trunchiul sau din ramurile unui arbore: *sub cruci de lemn slăbit de vremuri, își dorm odihna lor strămbunii.* GOGA; (fig.) *înțeleg că toți sîntem un lemn de foc.* VIERU; *freca două lemne*; **lemn verde,** lemn abia tăiat, neuscat; **lemn alb,** lemn de brad; **a ajunge** (sau **a rămîne, a aduce, a lăsa**) **la** (sau **în**) **sapă de lemn,** v. **sapă**; **a porni** (sau **a începe**) **de la lingură de lemn,** a-și începe viața sărac; **e ger de crapă lemnele,** e foarte frig; **5.** (reg.) nume dat unor (părți de) obiecte din material lemnos (ex.: cobiliță, chitonag, martac etc.); **6.** (înv. și reg.) cruce (ca instrument de tortură): *proclet să fie tot omul carele spînzură pre lemn.* COR.; *noi îți dăm o veste rea: că-i la curte la Pilat, răstignit pe lemn de brad.* POP; **lemn sfînt,** cruce pe care a fost răstignit Isus Hristos; **7.** (pop.) sicriu: *după ce-a murit ... îl bagă-n lemn și-l ține trei zile.* POP. [Lat. ***lignum***].

lemnacée, lemnacee f. (la pl.) familie de plante erbacee monocotiledonate, acvatice, plutitoare, lipsite de frunze și adesea de rădăcini, cu tulpina lățită, răspîndite prin apele dulci, stătătoare din regiunile tropicale și temperate; (și la sg.) plantă din această familie (ex. lintița). [Din fr. ***lemnacées***].

lemnár, lemnari m. **1.** meseriaș specializat în confecționarea obiectelor din lemn; dulgher, stoler, tîmplar: *priveam ... tejgheaua, cobîla și toate cele trebuitoare lemnarului.* SAD.; **2.** tăietor de lemne (în pădure); pădurar; **3.** (înv.) negustor de lemne (de foc). // n. (pl. **lemnare**) **1.** butuc pe care se taie sau se despică lemnele pentru foc; tăietor, trunchi: *toporu-mplîntat în lemnar.* POP.; **2.** daltă cu care se scobește în lemn. [***Lemn*** + *-ar*].

lemnăríe¹, lemnării f. **1.** material lemnos folosit la construcții; (p. restr.) binale: *casa aceasta, boită toată cu galben și lemnăria cafenie, este singura cu două caturi.* PETR.; **2.** (părți de) mobilier din lemn: *scaune ..., mese de scris aruncate de alte administrații care și-au reformat lemnăria.* ARG.; *au lustruit toată lemnăria din casă*; **3.** cantitate (mare) de lemne: *coborîrea lemnăriei ... din gura Oltului pînă la Zimnicea.* ZAMF.; *într-o magazie de lemnărie ... se puieziseră guzgani.* SAD.; **4.** (înv. și reg.) loc unde sînt depozitate lemne (tăiate); magazie de lemne: *pe lîngă zidul curții, în șir, cuhnii ..., fînărie și lemnărie.* GHICA. [***Lemn*** + *-ărie*].

lemnăríe², lemnării f. **1.** meseria lemnarului; lemnărit[1]: *elevii puteau deprinde ... toate meșteșugurile: lemnărie, fierărie.* SAD.; **2.** prelucrare a lemnului; confecționare a obiectelor din lemn: *scule de lemnărie; lemnul de brad se folosește la lemnărie și tîmplărie*; **3.** atelierul lemnarului; tîmplărie: *se întindeau în șir, cuhne, șoproane ..., lemnăria și fierăria.* C.GANE. [***Lemnar*** + *-ie*].

lemnărít[1] n. (rar) meseria lemnarului; prelucrare a lemnului; lemnărie[2]: [moţii] *se îndeletniceau cu lemnăritul.* BL. [*Lemnar* + *-it*].

lemnărít[2], **lemnărituri** n. (înv.) (drept de) exploatare a lemnelor din pădure; dare, impozit pentru acest drept. [*Lemn* + *-ărit*].

lemnicél, lemnicele n. (reg.) lemnişor: *toate pietricelele, toate lemnicelele.* POP. [*Lemn* + *-icel*].

lemnificá, pers. 3 **lemnifică** vb. (rar; refl.) a se lignifica: *tulpinile se lemnifică.* [Din fr. ***lignifier*** (după *lemn*)].

lemnificát, ~ţi, lemnificată, ~e a. lignificat: *altoiul se aplică pe o ramură lemnificată.* [V. ***lemnifica***].

lemniscátă, lemniscate f. curbă plană, loc geometric al punctelor pentru care produsul distanţelor la două puncte fixe este egal cu pătratul jumătăţii distanţei dintre punctele fixe. [Din fr. ***lemniscate***].

lemníscus n. fascicul nervos senzorial secundar al sistemului nervos central, care începe în măduvă sau în trunchiul cerebral şi se termină în talamus. [Din lat., fr. ***lemniscus***].

lemnişór, lemnişoare n. diminutiv al lui lemn; lemnicel, lemnuleţ, lemnuţ: *aşezâ fiecare lemnişor la îmbucătura lui şi clădi foişorul din nou.* ISP. [*Lemn* + *-işor*].

lemníu, ~ii, lemnie, ~ii a. (pop.) de culoarea lemnului; gălbui. // f. (reg.) **1.** răchitan (*Lythrum salicaria*); **2.** sunătoare (*Hypericum perforatum*); **3.** cicoare (*Cichorium intybus*): *ici-colea, flori albastre de lemnie.* SĂM. [*Lemn* + *-iu*].

lemnói, lemnoaie n. augmentativ al lui lemn; lemn mare. [*Lemn* + *-oi*].

lemnós, ~şi, lemnoásă, ~e a. **1.** de natura lemnului; care aparţine lemnului, referitor la lemn: *familia rozaceelor ...* [are] *trunchi ierbos sau lemnos.* NEGR.; **ţesut lemnos,** substanţă compactă şi fibroasă constituită din vase, traheide, parenchim şi fibre lignificate, din care sînt formate rădăcina, tulpina şi ramurile arborilor şi arbuştilor; **2.** care are aspectul, structura, consistenţa lemnului; ca de lemn: *încercau să ţipe, dar gîtlejul era uscat, lemnos.* EL.; **3.** (fig.) care abundă în formule fixe, în stereotipii: *se spune că vorbim limba muncii în varianta lemnoasă, inexpresivă şi supusă.* D.; **4.** obţinut din lemn; format din lemn: *accidentul se reducea la pierderea materialului lemnos şi la refacerea cofrajelor.* CĂL.; **5.** (rar) păduros: *zonă lemnoasă.* HASD. [*Lemn* + *-os*].

lemnuléţ, lemnuleţe f. (reg.) lemnişor. [*Lemn* + *-uleţ*].

lemnúş, lemnuşe şi **lemnuşuri** n. **1.** lemnişor: *ş-o făcut din lemnuş numa arcuş.* POP; **2.** (reg.) chibrit; lemnuţ: *străpunse tutunul, aprinzîndu-l c-un lemnuş alb la capăt.* EM.; **3.** (reg.) huluduţ (la războiul de ţesut): *lemnuşul suveicii ... se vîră mai întîi în gaură.* POP; **4.** (reg.) băcan[2] (pentru vopsit): *femeia care doreşte să aibă ouă frumoase, le vopseşte cu lemnuş;* **5.** (bot.) lemnul-Domnului (*Artemisia abrotanum*): *de la noi pînă la Cluj, viorele şi lemnuş.* POP. [*Lemn* + *-uş*].

lemnúşcă f. (bot.; reg.) răchitan (*Lythrum salicaria*). [*Lemn* + *-uşcă*].

lemnúţ, lemnuţe n. (pop.) lemnişor: *şi te sui pe scară-n sus, şi aprinde un lemnuţ.* POP. [*Lemn* + *-uţ*].

lempíra, lempire f. unitate monetară în Honduras. [Din fr. ***lempira***].

lemúr, lemuri m. **1.** (mit.; de obicei la pl.) spirit al unui mort, la romani, care umblă noaptea în căutarea vechilor cămine, tulburîndu-i pe cei vii; stafie, fantomă: *Sufleţel ... cu siguranţă l-ar fi numit vampir, lemur* CĂL.; **2.** (zool.) maki: *mă ascundeam tăcut sub vegetale scuturi, în foi, printre liane, ... pîndit de şerpi, de flori şi de lemurii.* BL. [Din lat. ***lemures,*** fr. ***lémure***].

lemurián, lemurieni m. (la pl.) subordin de mamifere primate, din regiunile tropicale ale Africii sau Asiei, asemănătoare cu maimuţele; (şi la sg.) animal din acest subordin (ex.: lemurul, lori). [Din fr. ***lémuriens***].

lenáj, lenajuri n. ţesătură subţire de lînă; îmbrăcăminte de lînă (fină). [Din fr. ***lainage***].

lenchi, lenchiuri n. lovitură valabilă, eficientă a arşicelor cu ichiul, la jocul cu arşice: *dacă intra o dată cu ichiul în armean, se punea pe lenghi, de nu mai lăsa oscior pentru ceilalţi băieţi.* GHICA; *dacă încep a da lenchi, nu mai scapă nici un arşic.* ISP.; (şi: **lenghi**). [Din turc. ***lenkj*** „şchiop, schilod"].

léne f. **1.** înclinaţie a cuiva de a evita orice activitate, de a refuza orice efort, de a se complace în inactivitate, în repaos; stare, comportare a celui care nu vrea, nu doreşte să muncească; lenevie, leneveală, puturoşenie, trîndăvie: *să se ferească de lene şi de beţie.* NEGR.; *departe de a se deda lenei sau de a duce o viaţă de huzur, ... trăia ordonat şi sobru.* GHEŢIE; **a-i fi lene,** a nu avea chef de treabă, a se complace în inactivitate: *nu merg la lucru, mi-e lene;* **2.** apatie, lîncezeală, moleşeală, toropeală; indolenţă: *răbdarea îndelungată se preschimbă-n lene.* VIERU; (fig.) *s-a pus între el şi noi depărtarea şi lenea soarelui.* SAD. [Din sl. ***lěni***].

leneós a. v. **lenos.**

lenéş, ~i, leneşă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care nu vrea, nu doreşte să muncească; puturos, trîndav: *era leneş, nechitit la minte şi nechibzuit la trebi.* CR.; *leneşul mai mult aleargă.* Z.; (reg.) **albină leneşă,** trîntor; **2.** (şi adv.) fără vigoare, fără energie; domol, molatic: *braţul ei atîrnă leneş.* EM.; *rîurile leneşe împodobite cu lunci.* SAD.; **3.** care exprimă, care trădează lene, moleşeală: *urmărea c-o privire leneşă legănarea vălătucilor de nori.* VLAH. // m. mamifer din ordinul edentatelor, care trăieşte în pădurile tropicale ale Americii de Sud, adaptat la viaţa arboricolă, care se mişcă alene şi rămîne agăţat zile întregi de aceeaşi creangă (*Bradypodidae*). [*Lene* + *-eş*].

leneveálă, leneveli f. (reg.) lene; lîncezeală. [*Lenevi* + *-eală*].

lenevi, lenevesc vb. **1.** (intr.) a fi leneş, inactiv, a sta degeaba, a pierde vremea; a trîndăvi: *domnule, o să ai destul timp să lenveşti.* PR.; **2.** (refl.) a deveni leneş, a fi cuprins de lene; a se puturoşi: *ţăranii se lenevesc, fac politică.* CĂL. [De la ***leniv***].

lenevíe, lenevii f. starea omului leneş; lene, lenevire, puturoşenie, trîndăvie: *încerca să-l scape de păcatul leneviei.* [*Lenevi* + *-ie*].

lenevíor, ~i, lenevioáră, ~e a. diminutiv al lui leneş; (cam) leneş: *fusese băiat curăţel şi isteţ, dar ... lenevior de n-are pereche.* REBR. [*Leniv* + *-ior*].

lenevíre, leneviri f. **1.** faptul de a (se) lenevi; (complacere în) inactivitate; lenevie; lene, lenevit: *în tranziţiune ... se osîndeşte lenevirea care aşteaptă binele în viitor fără nici o luptă şi care, văzînd răul, îl măguleşte cu speranţa că se va îndrepta de la sine.* MAIOR.; *hotărî să-l spînzure, pentru a nu mai da pildă de lenevire şi altora.* CR.; **2.** repaos, odihnă; relaxare: *acel surghiun ... fusese ... prilej de plimbare şi lenevire.* CĂL. [V. ***lenevi***].

lenevít n. lenevire. [V. ***lenevi***].

lenevitór, ~i, lenevitoáre a. (rar) care predispune la lene, la moleşeală, la lîncezeală: *să se plimbe în ambianţa lenevitoare a buduarului pe jumătate îmbrăcată.* CĂL. [*Lenevi* + *-tor*].

lenevós, ~şi, lenevoásă, ~e a. leneş; domol: *departe plopii s-aplecă la pămînt în larg balans lenevos, de gumă.* BAC. [*Lenevi* + *-os*].

léngher, lengheri m. (reg.) evreu polonez. [Din magh. ***lengyel***].

lenghi n. v. **lenchi.**

lení, lenesc vb. **1.** (înv. şi reg.; refl.) a se lenevi: *nu mă lenesc a şterge, de scriu puţin sau mult.* NEGR.; **2.** (reg.; intr.) a sta degeaba; a trîndăvi; **3.** (înv.; rar; tr.) a face ceva cu lene, fără chef, fără spor: *nice ş-au lenit treaba ce i s-au dat pre seama.* DOS. [Din sl. ***lěniti***].

leníe, lenii f. (înv.) lene. [*Lene* + *-ie*].

lenifiánt, ~ţi, lenifiantă, ~e a. (rar) liniştitor, calmant: *i-a lipsit ... un anumit echilibru interior, cu efect lenifiant.* R.L. [Din fr. ***lénifiant***].

leninísm n. doctrina lui Lenin, fondată pe marxism; aplicarea marxismului în politică; marxism-leninism. [Din rus. ***leninizm,*** fr. ***léninisme***].

leniníst, ~şti, leninistă, ~e a. care aparţine leninismului, referitor la leninism, creat de Lenin: *doctrină leninistă.* // m. adept al leninismului. [Din rus. ***leninist***, fr. ***léniniste***].

lenitív, ~i, lenitivă, ~e a. şi n. (medicament, tratament etc.) care calmează durerile, care uşurează suferinţa; calmant: *mierea este un lenitiv natural pentru tratarea laringitei.* [Din fr. ***lénitif***, lat. ***lenitivus***].

lenív, ~i, lenivă, ~e a. (înv.; rar) leneş: *hitlean rob şi leaniv.* COR.; (şi: **leaniv**). [Din sl. ***lěnivŭ***].

lenjereásă, lenjerese f. meseriaşă care confecţionează lenjerie. [***Lenjerie*** + *-easă*].

lenjeríe, lenjerii f. rufărie de corp sau de pat; lenjuri: *schimbă săptămînal lenjeria;* (şi: (înv.) **lingerie**). [Din fr. ***lingerie***].

lénjuri n. pl. lenjerie: *scotoci prin dulapul cu lenjuri.* [Din fr. ***linge***].

lenocíniu, lenocínii n. (rar) ocupaţie de proxenet; îndeletnicire reprobabilă; codoşerie: *producţiunea actuală nu mai ajunge spre a acoperi bugetul Sodomei şi Gomorei, spre a întreţine lenociniile stăpînitorilor.* EM. [Din lat. ***lenocinium***].

lenón, lenoni m. (înv.; rar) proxenet. [Din lat. ***leno, -onis***].

lenós, ~şi, lenoásă, ~e a. leneş; molatic: *tonul lenos al manelelor orientale.* OD.; (şi: (reg.) **leneos**). [***Lene*** + *-os*].

lent, ~ţi, lentă, ~e a. **1.** care acţionează, care se produce încet, domol; lin: *priveam mişcarea lentă a vîslelor;* (adv.) *rîul curge lent;* **2.** care necesită timp pentru rezolvare; al cărui efect, rezultat nu este rapid, imediat; (p. ext.) progresiv, treptat: *ritmul reformei este prea lent; vindecare lentă.* [Din fr. ***lent,*** lat. ***lentus***].

lentándo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu încetinirea ritmului. [Din it. ***lentando***].

léntă, lente f. panglică sau cordon lat de mătase purtat în diagonală de suverani sau de posesorii unei înalte decoraţii (la solemnităţi): *armele prezintă la şefi ... înfăşuraţi în lentă.* AL. [Din rus. ***lenta***].

lentibulariacée, lentibulariacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, acvatice sau terestre, cu florile cu corolă bilabiată; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***lentibulariacées***].

lenticélă, lenticele f. fiecare dintre porii din scoarţa arborilor prin care respiră ţesuturile interne ale tulpinilor. [Din fr. ***lenticelle***].

lenticulár, ~i, lenticulară, ~e a. de forma unei lentile; de forma bobului de linte; **nucleu lenticular,** aglomerare de substanţă cenuşie aparţinînd corpilor striaţi; **os lenticular,** osişor al urechii medii care se articulează pe nicovală; (geol.) **strat lenticular,** strat geologic mai gros la centru decît la margini. [Din fr. ***lenticulaire,*** lat. ***lenticularis***].

lentiginós, ~şi, lentiginoásă, ~e a. (med.) afectat de lentigo; pistruiat: *faţă lentiginoasă.* [Din lat. ***lentiginosus***, fr. ***lentigineux***].

lentiginóză f. denumire generică pentru afecţiunile în care apar leziuni de lentigo pe tegumente sau pe mucoase. [Din fr. ***lentiginose***].

lentígo n. **1.** pată mică pigmentară a pielii cu aspect de nev, cauzată de creşterea numărului de melanocite: *aluniţa este o formă de lentigo;* **2.** pistrui. [Din fr., lat. ***lentigo***].

lentílă, lentile f. **1.** disc optic transparent, cu una sau cu ambele feţe curbate, care are proprietatea de a devia convergent sau divergent razele de lumină, utilizat în construcţia lupei, ochelarilor, microscopului etc.; linte: *se ocupă să-şi şteargă cu batista lentilele ochelarilor.* GHEŢIE; **lentilă de contact,** lentilă fină pentru corectarea vederii, aplicată direct pe globul ocular, în dreptul irisului; **2.** inel metalic de etanşare prin deformare plastică, folosit la legătura dintre o ţeavă cu altă ţeavă sau cu peretele unui recipient; **3.** (metal.) lupă; **4. lentilă electronică,** dispozitiv care produce un cîmp electric sau magnetic de o

anumită configurație și simetrie, astfel încît să poată modifica traiectoriile electronilor. [Din fr. *lentille*].

lentísc m. plantă orientală, asemănătoare cu fisticul, care produce un suc răşinos, numit mastică sau sacîz (*Pistacia lentiscus*). [Din lat. *lentiscus*, fr. *lentisque*].

lentitúdine, lentitudíni f. încetineală, moliciune; apatie: *această lentitudine a durat cîțiva ani.* CF. [Din fr. *lentitude*, lat. *lentitudo, -inis*].

lénto adv. (muz.; ca indicație de execuție) domol, lin, lent. // n. (parte dintr-o) compoziție muzicală executată lent. [Din it. *lento*].

lentoáre, lentori f. încetineală: *mă ridicai alene, cu o nesfîrșită lentoare.* PR. [Din fr. *lenteur*].

leoáică, leoaice f. 1. femela leului; leoaie, leiță: *fiul tău va crește, voinic ..., ca puiul de leoaică.* COȘB.; **2.** epitet pentru o femeie rea, trufașă (născută în zodia Leului): *leoaica Matilda se simțise lovită în trufia ei de leoaică.* PR. [*Leu* + *-oaică*].

leoăie, leoaie f. 1. (înv. și pop.) leoaică: *leoaia ... o dată întru viața ei naște, și numai unul.* HEROD.; (fig.) *tăria leului și glasul leoaiei ... s-au stins.* BIBLIA; **2.** (bot.; reg.) gura-leului (*Anthrrhinum majus*); *frunză verde de leoaie.* POP. [*Leu* + *-oaie*].

leoăpă, leoape f. (reg.) **1.** gură (ca organ al vorbirii): *și-a rupt leoapa și dinții.* POP.; **2.** palmă dată peste gură. [Cf. sl. *lope*].

leoárbă, leoarbe f. (reg.; depr.) gură (ca organ al vorbirii); gură-spartă: *tacă-ți leoarba!* CR. [Onomat.].

leoárcă a. și adv. **1.** foarte ud, plin de apă; bleașcă, ciuciulete: *cu bocancii smorcăind de apă și pantalonii leoarcă.* VOIC.; **2.** foarte transpirat; ud de transpirație: *trupul tot îi era leoarcă și trebuia să se oprească la răstimpuri ca să se odihnească.* EL.; *mi-am cules cămașa din iarbă, leoarcă de năduşeală.* ST. // f. (reg.) vin de proastă calitate; liur, poșircă; (și: (reg.) **liurcă**). [*Liur* + *-că*].

leoárdă f. v. leurdă.

leoáș m. v. leuaș.

leóne m. unitate monetară în Sierra Leone. [Din *leone*].

leonín[1], ~i, leonină, ~e a. **1.** care aparține leului, referitor la leu; ca de leu, asemănător leului; leiesc: *oratorul, cu înfățișarea lui leonină.* SAD.; *Ștefan e un sanguinar leonin.* CĂL.; (med.) **facies leonin,** leontiazis; **2. contract leonin,** contract prin care una din părți își rezervă beneficiul cel mai mare sau este scutită de a participa la pierderile societății; **societate leonină,** societate, companie etc. unde toate avantajele aparțin unuia sau numai unora dintre asociați. [Din lat. *leoninus*, fr. *léonin*].

leonín[2], ~i, leonină, ~e a. **versuri leonine,** versuri ale căror emistihuri rimează; **rimă leonină,** rimă în care două sau trei silabe sînt asemănătoare. [Din fr. *léonin*].

leontiázis n. denumire generică a unor leziuni faciale hipertrofiante, determinînd un aspect leonin[1]; facies leonin. [Din fr. *léontiasis*].

leop interj. cuvînt care redă zgomotul produs de un corp moale cînd cade pe o suprafață netedă (udă); leap: *ni-l aduce poșta ..., de-l trîntește leop! pe paveaua Ieșului.* NEGR. [Onomat.].

leopárd, leoparzi m. **1.** mamifer carnivor feroce din familia felidelor, cu blana gălbuie-roșcată cu pete negre, care trăiește în Asia și în Africa; panteră (*Felis pardus*): *pe două porți deschise se azvîrl doi leoparzi.* EM.; **2.** blana (prelucrată a) acestui animal: *un mantou de leopard ... depilat pe regiuni întregi.* CĂL.; **3. leopardul-zăpezilor,** irbis (*Panthera uncia*); **4. leopard de mare,** focă din regiunea antarctică, cu pete negre pe fondul gri al blănii (*Hydruruga leptomyx*). [Din fr. *léopard,* lat. *leopardus,* it. *leopardo*].

leopăí vb. v. lipăi.

leopăít n. v. lipăit.

leorbăí, leorbăiesc vb. (reg.; intr.) a vorbi mult și fără rost; a flecări, a sporovăi, a trăncăni: *e beat, domnule judecător, nu știe ce spune, au leorbăit avocații.* SAD. [*Leoarbă* + *-ăi*].

leorbăiálă, leorbăieli f. (reg.) flecăreală, trăncăneală; limbuție: *ce fel de judecător care ... nu mă apără de leorbăiala avocaților?* SAD. [*Leorbăi* + *-eală*].

leorbắu, leorbăi m. (reg.) om flecar, limbut, palavragiu. [*Leoarbă* + *-ău*].

leorcăí, leorcăiesc și **leórcăi** vb. (pop. și fam.; tr. și refl.) a (se) uda, a (se) face leoarcă. [*Leoarcă* + *-ăi*].

leordácă f. (bot.; reg.) stupiniță (*Platanthera bifolia*). [Cf. *leurdă*].

leórdă f. v. leurdă.

leordínă f. v. leurdină.

leorpăí, leórpăi și **leorpăiesc** vb. (reg.; intr.) a mînca sau a bea ceva sorbind cu zgomot: *leorpăim flămînzi din lingurile de lemn.* VLAH. [Onomat.].

leorpăít, leorpăituri n. faptul de a leorpăi; zgomotul produs de cel care leorpăie: *leorpăitul atîtor guri dădea zgomotul fuselor dintr-o fabrică de tors.* VLAH. [V. *leorpăi*].

leótă f. v. liotă.

lepădá, lépăd și (rar) **leápăd** vb. **1.** (tr.) a-și schimba solzii, părul, penele; a năpîrli: *lupul își leapădă părul, dar năravul ba.* Z.; **2.** (tr.) a-și dezbrăca veșmintele, a-și scoate încălțămintea; a se schimba, a se primeni: *și-a lepădat haina groasă și pălărioara verde.* SAD.; *vin berzele, ne lepădăm opincile și umblăm desculți.* ST.; **a(-și) lepăda potcoavele,** a muri: *mi se apropie și mie să-mi lepăd potcoavele.* ISP.; **3.** (tr.) a abandona sau a înlocui portul[1] caracteristic propriei clase, bresle etc. (și a-l înlocui): *spre treizeci de ani, a lepădat de-a pururi opincile și a încălțat cizme.* GHEȚIE; **a-(și) lepăda masca,** a înceta să se prefacă, a-și da arama pe față; a se demasca: *Iancul lepădă masca, își dezveli urîtul caracter.* NEGR.; *va trebui să lepede masca, dacă voia să părăsească sanatoriul.* GHEȚIE; **4.** (tr. și intr.) a avorta, a pierde fătul: *cum îți vine să dai cu piciorul în pîntecele femeii? dacă leapădă?* VLAH.; *femeia ... nici copii nu mai face ca lumea ..., una-două îi leapădă.* SOR.; **5.** (tr.) (despre pești) a depune icrele; **6.** (reg.; tr.) a vomita: *pîn-acum am tot lăpădat.* POP.; **7.** (tr.) a lăsa să-i cadă; a-și scutura: *arborii își leapădă frunzele galbene.* ST.; **8.** (pop.; tr.) a lăsa să-i atîrne: *acele brațe ... le leapădă trudite în lungul trupului.* SAD.; **9.** (tr.) a lăsa ceva din mînă; a arunca: *ai putea să lepezi cîrma și lopețile să lepezi.* EM.; **10.** (rar; tr.) a vărsa (o parte dintr-) un lichid: *lepădă o picătură dintr-un păhăruț înainte de a bea rachiul.* SAD.; **11.** (tr.) a se debarasa de un lucru nefolositor, fără valoare, vătămător, aruncîndu-l; a azvîrli, a țipa: *au făcut tot paloșe sîmcelate ... și au lepădat șpegile.* LET.; (fig.) *sufletul leapădă stricăciunea morții.* BIBLIA; **a nu fi de lepădat,** a fi vrednic de luat în seamă; a avea preț, valoare: *Ipate vede că [fata] nu-i de lepădat.* CR.; **12.** (tr.) a da, a dărui cuiva ceva (aparent) de mică valoare; a vinde ieftin, a da pe nimic: *nimeni nu mă vede, nimeni nu-mi leapădă un braț de lemne ori un pumn de făină.* SAD.; *că numai l-oi lăpăda, n-oi căuta pe ce l-oi da.* POP; **13.** (fig.; tr.) a alunga, a goni, a îndepărta: *Florico, nu mai plînge, că nu te-oi lepăda eu pe drumuri.* AL.; **14.** (fig.; înv.; tr.) a da afară dintr-o slujbă, dintr-o demnitate; a lipsi pe cineva de un drept, de o favoare: *l-au lepădat tată-său de moșteniia împărăției.* DOS.; **15.** (fig.; tr.) a lăsa (singur); a abandona pe cineva undeva; a părăsi: *ai gîndit că vei putea ... să mă lepezi ca pe o jucărie.* NEGR.; *pun într-o zi pe fată în sanie ... și mă duc s-o lepăd la sfînta mănăstire.* SAD.; **16.** (fig.; tr.) a părăsi ceva, a renunța la ...; a renega: *nu-mi lepăd legea din spaimă sau de pofta cîștigului.* EL.; **17.** (fig.; refl.) a se lăsa de ..., a renunța la..., a rupe orice legătură (naturală) cu ...: *leapădă-te de tron.* CAR.; *el făcu sămn din mînă, ca și cînd s-ar lepăda de ei.* AG.; **a se lepăda de sine,** a renunța la ideile, la interesele proprii (pentru binele obștesc): *cine va vrea după mine să meargă, să se lepede de sine.* COR.; **18.** (tr.) a se elibera de o stare sufletească stînjenitoare: *lepădase de la ușă orice reținere sau sfială.* GHEȚIE; **19.** (fig.; refl.) a se feri, a se păzi: *stăpînul ... se lepădă din ce în ce mai mult de ispitele satanei.* OD.; **20.** (fig.; înv.; refl.) a nu mai recunoaște ceva; a denunța o învoială, un angajament; a tăgădui: *băiatul începu a se dezvinui ... și a se lepăda că lui nici nu i-a plesnit prin cap una ca aceasta.* POP; **21.** (fig.; înv.; tr.) a refuza, a respinge: *nu leapădă o convorbire față cu martori.* BĂLC.; (și: (reg.) **lăpăda**). [Lat. *lapidare*].

lepădáre, lepădări f. **1.** acțiunea de a (se) lepăda și rezultatul ei; **2.** (înv.) abandonare, înlocuire a portului caracteristic;dezbrăcare: *află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi, numind vandalism lepădarea lor.* NEGR.; **3.** (pop.) avort, lepădat[1]; **4.** aruncare (a unui lucru): *lepădarea vechiturilor din casă*; **5.** părăsire: *funebra heratombă lăsată-n lepădare.* AL.; **6.** (fig.) renunțare la ...; abjurare, renegare: *erezii și crime, convertiri și bruște lepădări de credință.* CĂRT.; **lepădare de sine,** renunțare la ideile, la interesele proprii (pentru binele comunitar); abnegație: *celui ce caută să descifreze tainele spiritului chinez i se cere aproape o totală lepădare de sine.* BL. [V. *lepădă*].

lepădát[1] n. (pop.) faptul de a lepăda; avort: *la vita bătrînă e mai greu fătatul decît lepădatul.* CAR. [V. *lepădă*].

lepădát[2], ~ți, lepădată, ~e a. **1.** părăsit de mamă; abandonat: *de unde știam eu că a existat într-adevăr un prunc lepădat?* GHEȚIE; **2.** (fig.) apostat; renegat: *lepădatul Mihnea-Vodă întîmpină în cetate o moarte norocită.* BĂLC. [V. *lepădă*].

lepădătór, ~i, lepădătoare m., f. om necredincios; apostat, renegat. // f. (bot.; reg.) remf (*Aristolochia clematitis*). [*Lepădă* + *-tor*].

lepădătúră, lepădături f. **1.** (înv.) făt născut prematur, lepădat; avorton, stîrpitură: *o lepădătură ieșind den zgăul mîne-sa.* BIBLIA; **2.** (fig.) persoană fără caracter, coruptă; canalie, lichea, pramatie: *toate lepădăturile Orientului și Occidentului ... se grămădesc în orașele noastre.* EM. [*Lepădă* + *-ătură*].

lepáí vb. v. lipăi.

lepedéu, lepedeie n. (reg.) cearșaf: *asta-i fată de birău cu poale de lepedeu.* POP. [Din magh. *lepedö*].

lepidocrocít n. minereu de fier de culoare roșie-arămie sau neagră, cu nuanțe aurii și luciu adamantin. [Din fr. *lépidocrocite*].

lepidodéndron, lepidodendroni m. arbore fosil (din carbonifer și permian) aparținînd clasei ferigilor, foarte înalt, cu trunchiul cilindric și cu coroana în formă de umbrelă. [Din fr. *lépidodendron*].

lepidolít, lepidoliți n. mică bogată în litiu și fluor, albă sau roz-violacee, utilizată la prepararea sărurilor de litiu. [Din fr. *lépidolithe*].

lepidoptér, lepidoptere n. (la pl.) ordin de insecte care cuprinde fluturii; (și la sg.) fluture: *aerul era atît de dens de alte mii de lepidoptere, încît cei doi pur și simplu îi respirau.* CĂRT.; (adj.) *insectă lepidopteră*; (și: **lepidopteră**). [Din fr. *lépidoptères*].

lepidoptérá f. v. lepidopter.

lepidopterológ, lepidopterologi m. specialist în lepidopterologie. [Din germ. *Lepidopterologe*].

lepidopterologíe f. disciplină zoologică al cărei obiect este studiul fluturilor. [Din germ. *Lepidopterologie,* fr. *lépidoptérologie*].

lepidosirén, lepidosireni m. pește specific fluviilor din America de Sud, cu dublă respirație, pulmonară și brahială. [Din fr. *lépidosirène*].

léping, lepinguri n. mașină pentru fasonat suprafața unor piese prelucrate. [Din engl., fr. *lapping*].

leporíd, leporide n. (la pl.) familie de mamifere rozătoare, avînd ca tip iepurele; (și la sg.) animal din această familie. [Din fr. *léporidés*].

lépră, lepre f. **1.** boală infecțioasă cronică, provocată de bacilul Hansen (numit și *Mycobacterium leprae*), răspîndită mai ales în regiunile tropicale și subtropicale, caracterizată prin leziuni pe piele, pe viscere, pe mucoase etc.: *să mă păzesc de șerpi, de lepră, de malarie.* EL.; **2.** (fig.) plagă, racilă, cusur, meteahnă: *să vă curățiți de lepra ignoranței.* CR.;

3. (fig.) om fără caracter, lipsit de scrupule; puşlama, ticălos: *ei sînt leprele stăpînirii aici în Obor.* PETR. [Din gr. mod. ***lépra***].

leprărie, leprării f. (înv. şi reg.) leprozerie. [***Lepră*** + *-ărie*].

leprícă f. (med.; reg.) pelagră. [***Lepră*** + *-ică*].

lepróm, leproame n. leziune elementară tipică a leprei, de forma unui tubercul infiltrat, de consistenţă dură, roşu-cenuşiu, care evoluează spre ramolire şi ulceraţie. [Din fr. ***léprom***].

lepromínă f. extract preparat din ţesuturile leproase, folosit ca antigen specific în testele cutanate pentru diagnosticarea leprei. [Din fr. ***lépromine***].

leprós, ~şi, leproásă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care suferă de lepră; (p. ext.) (om) bubos, jegos; **2.** (fig.) persoană respinsă de societate; ciumat; **3.** (fig.) coşcovit; deteriorat; murdar: *traseră la un han urît, alcătuit dintr-o casă leproasă şi dintr-o şandramа lăsată.* SAD.; *o casă negustorească, gălbuie, leproasă.* CĂRT. [***Lepră*** + *-os;* cf. fr. ***lépreux,*** lat. ***leprosus***].

leprozerie, leprozerii f. colonie sau spital unde sînt izolaţi şi trataţi bolnavii de lepră; leprărie. [Din fr. ***léproserie***].

lepşí, lepşesc vb. (pop.; tr.) a pălmui; a turti prin lovituri (cu palma). [De la ***leapşă***].

lepşít, ~ţi, lepşită, ~e a. (reg.) **1.** turtit (prin lovituri cu palma); pleoştit; **2.** (fig.) lipsit de minte; aiurit, smintit, nebun: *parcă-i cam lepşit.* AL. [V. ***lepşi***].

lépta f. v. **lepton**[1].

leptodactíl, ~i, leptodactílă, ~e a. cu degete subţiri la mîini sau la picioare. [Din fr. ***leptodactyle***].

leptocefál, leptocefali m. larvă a anghilei care devine adult printr-o metamorfoză complicată: *miliardele de leptocefali ... ajung la estuarurile fluviilor europene.* SAD. [Din fr. ***leptocéphale***].

leptodónt, ~ţi, leptodontă, ~e a. cu dinţi anormal de subţiri. [Din fr. ***leptodonte***].

leptologíe, leptologii f. **1.** discuţie subtilă despre nimicuri; **2.** subtilitate exagerată; argucie. [Din gr. mod. ***leptologhía***].

leptomeníngе, leptomeningi n. (anat.) denumire pentru arahnoidă şi pia mater, considerate împreună. [Din fr. ***leptoméninge***].

leptomeningítă, leptomeningite f. (med.) inflamaţie a leptomeningelor. [Din fr. ***leptoméningite***].

leptón[1], leptoni m. **1.** unitate monetară foarte mică în Grecia antică; **2.** unitate monetară în Grecia, egală cu a suta parte dintr-o drahmă; (şi: **lepta**). [Din gr. mod. ***leptón***].

leptón[2], leptoni m. (fiz.) denumire generică pentru particulele atomice elementare (electron, neutrin, pozitron, miuon etc.), cu masa de repaus mai mică decît cea a unui nucleon. [Din germ. ***Lepton,*** fr. ***lepton***].

leptosóm, ~i, leptosomă, ~e a. (anat.) longilin. [Din fr. ***leptosome***].

leptospíră, leptospire f. gen de bacterii din familia spirochetelor în formă de spirală, terminate la ambele capete cu cîte un cîrlig, agent patogen al leptospirozei, al febrei de nămol etc. [Din fr. ***leptospire***].

leptospiróză, leptospiroze f. boală infecţioasă comună omului şi animalelor, provocată de leptospiră şi transmisă de şobolani şi de apele murdare, manifestată prin febră, icter etc. [Din fr. ***leptospirose***].

lepuí, lepuiesc vb. (tr.) a netezi fin suprafaţa unor piese metalice cu o substanţă abrazivă specială. [Et. nec.].

lepuíre, lepuiri f. acţiunea de a lepui şi rezultatul ei; lepuit[1]. [V. ***lepui***].

lepuít[1], lepuituri n. faptul de a lepui; lepuire. [V. ***lepui***].

lepuít[2], ~ţi, lepuită, ~e a. care a fost supus operaţiei de lepuire: *piesă metalică lepuită.* [V. ***lepui***].

ler[1] interj. cuvînt care apare ca refren în colinde: *astă-seară-i seara mare, florile dalbe, ler, de măr.* POP.; (şi: **leroi, lerui, lerului**). [Probabil lat. (*Ha*)**lle-lu**(*iah, Domine*)].

ler[2], leruri n. (reg.) **1.** moment de apogeu în viaţa unui om; **a-i trece cuiva lerul,** a fi trecut de vîrsta tinereţii; **2.** calitatea de a plăcea, de a atrage; farmec; **3.** perioadă de rut (la animale). [Et. nec.].

léră, lere f. instrument pentru controlul şi măsurarea filetelor, alcătuit dintr-un grup de mai multe lame articulate pe acelaşi ax, fiecare avînd pe margine profilul şi diametrul unui anumit tip de filet. [Din germ. [Gewinde] **lhere** „calibru de filet"].

léroi interj. v. **ler.**

lerpeneá f. (reg.) silinţă, trudă, voinţa de a face ceva: *cîte nu găsesc ele cînd îşi pun lerpeneaua să intre pe sub pielea omului.* POP. [Et. nec.]

lérui interj. v. **ler.**

lérului interj. v. **ler.**

lésă, lese f. curea cu care se leagă sau cu care sînt plimbaţi cîinii: *un căţel caraghios, un pudel, ţinut în lesă, le călca în urme.* GHEŢIE; **a ţine** (sau **a purta**) **pe cineva în lesă,** a împiedica pe cineva să acţioneze liber, a-i bloca orice iniţiativă: *bărbatul nu mai suportă să fie purtat în lesă, şi plecă.* [Din fr. ***laisse***].

lesbián, ~eni, lesbiană, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Lesbosului sau locuitorilor lui, referitor la Lesbos sau la populaţia acestuia; **2.** care ţine de lesbianism, referitor la lesbianism: *ea cade în genunchi în faţa Deliei, ... cerîndu-i dragostea la modul lesbian.* CĂL. // m., f. persoană (originară) din Lesbos. // f. femeie care practică lesbianismul: *am cunoscut un cuplu de lesbiene.* [Din fr. ***lesbien***].

lesbianísm n. homosexualitate feminină; safism; tribadism. [Din fr. ***lesbianisme***].

lescáie f. v. lăscaie.

lesiváre, lesivări f. (geol.) dizolvare şi spălare a sărurilor solubile din sol de către apa din precipitaţii. [Cf. fr. ***lessivage***].

lésne adv. şi a. invar. **1.** uşor, cu uşurinţă, fără efort, comod: *în aparenţă viaţa devine mai lesne. s-ar găsi.* GHICA; *un scaun de judecător poate mai lesne s-ar găsi.* GHEŢIE; (înv.) **lesne crezător,** credul; **2.** (reg.) ieftin: *cumpără-mi boii, ţi-i dau lesne.* POP. ; **a fi scump la tărîţe şi lesne la făină,** a fi nechibzuit. [Din bulg. ***lesno***].

lesní, lesnesc vb. **1.** (înv. şi reg.; tr.) a facilita; a favoriza; **2.** (reg.; refl.) a deveni mai avut, mai îndestulat; **3.** (înv. şi reg.; refl.) a scăpa de o constrîngere; a se uşura; **4.** (reg.; tr.) a ieftini: (refl. pas.) *s-au lesnit toate.* POP. [De la ***lesne***].

lesnicioáră f. v. lăsnicior.

lesniciór m. v. lăsnicior.

lesniciós, ~şi, lesnicioásă, ~e a. **1.** lesne de făcut sau de urmat; uşor: *obiectul e înlocuit ... printr-o metaforă depărtată, pentru ca ghicirea să nu fie prea lesnicioasă.* BL.; (adv.) *ajunşi la ultimul etaj, escaladam lesnicios acoperişul.* PATAP.; **2.** care înlesneşte efectuarea unei acţiuni: *am să te duc la fericire printr-o cale ... mai lesnicioasă.* ISP. // f. (bot.; pop.; şi adj., **iarbă lesnicioasă**) lăsnicior (*Solanum dulcamara*). [***Lesne*** + *-icios*].

lesniciúne, lescniciuni f. (înv.) uşurinţă în a face ceva; facilitate, înlesnire: *ţăranul plăteşte ... pentru a crea lesniciunea cu care se fac călătorii de plăcere, apoi lesniciunea importării mărfurilor şi industriei străine.* EM. [***Lesne*** + *-iciune*].

léspede, lespezi f. **1.** placă (dreptunghiulară) de piatră prelucrată, cu care se pavează aleile, interiorul edificiilor, cu care se acoperă mormintele; dală: *potirul aurit se deşertă pe lespezile bisericii.* GHEŢIE; **2.** (înv.) placă de piatră pe care sînt săpate inscripţii; **3.** piatră lătăreaţă: *să puie o lespede la gura cuptorului.* CR.; *albia adîncă a pîrîului era presărată de lespezi văroase.* SAD.; **4.** (fig.) povară, apăsare sufletească; chin: *revederea Carlei îmi ridicase o lespede de pe suflet.* GHEŢIE; *de cînd, mîndro, te-am văzut, o lespede mi-a căzut.* POP; **5.** (reg.) test (pentru copt turte, plăcinte etc.); (p. ext.) tigaie în care se coc plăcinte, clătite; **6.** (reg.) cormană, răsturnătoare; **7.** (înv.) (bucată dintr-un) material cu o suprafaţă întinsă şi cu grosime mică; foaie. [Et. nec.]

lespeduí, lespeduiesc vb. (înv.; rar) a acoperi cu lespezi; a pietrui, a lespezi. [***Lespede*** + *-ui*].

lespezí, lespezesc vb. **1.** (înv.; tr.) a lespedui; **2.** (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) face plat. [De la ***lespede***].

lespegioáră f. v. lespejoară.

lespejoáră, lespejoare f. **1.** (pop.) diminutiv al lui lespede; **2.** pietricică lătăreaţă: *ţiind la urechi cîte-o lespegioară fierbinte de la soare.* CR.; **3.** (fig.) chin, apăsare sufletească: *se pune lespejoară la a mea inimioară.* POP.; (şi: **lespegioară**). [***Lespede*** + *-ioară*].

lest, lesturi n. **1.** greutate suplimentară (nisip, pietriş, plumb etc.) cu care se încarcă o navă de apă sau aeriană pentru a-i mări stabilitatea ori (p. ext.) un vehicul pentru a-i spori aderenţa la sol; balast, savură; **2.** (fig.) lucru nefolositor, împovărător. [Din fr. ***lest***].

lestá, lestez vb. (tr.) a încărca cu lest. [Din fr. ***lester***].

lestáre, lestări f. acţiunea de a lesta şi rezultatul ei. [V. ***lesta***].

lésviţă *f.* v. leastviţă.

leş[1] m. v. **leah.**

leş[2], leşuri n. cadavru, hoit, stîrv: *leşurile plutesc pe rîuri.* BĂLC. [Din turc. ***leş***].

leş[3], leşuri n. (înv.) locul unde stă la pîndă cineva; ascunzătoare, leşnic[1]: *ereticii ... puşi în leş la strimtori.* DOS. [Din magh. ***les***].

leş[4] n. (înv.) slăbiciune, sfîrşeală, leşin: *i-a venit un leş.* [Cf. ***leşin***].

leşésc, ~şti, leşeáscă, ~eşti a. **1.** (înv.) polonez: *s-au aşezat Ştefan Bator la crăie leşască.* N.COSTIN; *printre multele versuri leşeşti şi ruseşti, iată ce găsii.* NEGR.; **Ţara leşească,** Polonia; **limba leşească,** poloneză; **2. raţă leşească,** rasă de raţe domestice, originară din America de Sud, cu penele albe sau negre, cu carnea gustoasă: *o raţă leşească fuge-naintea noastră, măcăind speriată.* VLAH. // f. artic. dans popular din Moldova; melodia acestui dans: *foaie verde măr uscat ..., ia, leşasca n-am jucat.* POP. [***Leş***[1] + *-esc*].

leşéşte adv. (înv.) **1.** în felul leşilor[1]; ca leşii[1]; în limba leşească; **2.** (subst.) limba leşească: *e un tînăr învăţat, ştiind latineşte, leşeşte.* CĂL. [***Leş***[1] + *-eşte*].

leşiá, leşiez vb. **1.** (pop.; tr. şi refl.) a (se) spăla cu leşie: *dacă m-oi leşia ... părul meu n-o mai cădea.* POP.; **2.** (intr.) a simţi o senzaţie de slăbiciune, de sfîrşeală. [De la ***leşie***[1]].

leşiálă, leşieli f. (reg.) leşuială. [***Leşie***[2] + *-eală*].

leşiátic a. v. leşietic.

leşíe f. **1.** apă fiartă cu cenuşă de lemn şi apoi limpezită, folosită odinioară la spălatul rufelor, al părului etc.: *avea ... mîinile roşii, roase de leşie.* GHEŢIE; **2.** soluţie alcalină obţinută prin dizolvarea în apă a sodei, a hidroxidului de potasiu şi a altor substanţe, avînd diferite întrebuinţări, mai ales în industrie: *arătă că frunza trebuie stropită cu o leşie de piatră vînătă şi var stins.* AG.; **leşie naftenică,** soluţie de hidroxid de sodiu, care conţine naftenaţi de sodiu, obţinută prin neutralizarea unor produse petroliere bogate în acizi naftenici; **leşie-sulfat,** soluţie de hidroxid de sodiu şi sulfură de sodiu, folosită la fabricarea celulozei de lemn; **leşie bisulfitică** (sau **-sulfit**), soluţie obţinută prin tratarea calcarului cu dioxid de sulf şi apă, folosită la fabricarea celulozei din lemn; **leşie sulfitică,** reziduu obţinut la fabricarea celulozei din lemn, întrebuinţat la prepararea alcoolului industrial, a drojdiilor de bere etc.; **3.** (reg.) senzaţie, stare de slăbiciune; leşin, sfîrşeală: *un greu şi-o leşie ... i se pusese pe inimă.* C. [Lat. ***lixivia***].

leşiér, leşiere n. (reg.) **1.** bucată de pînză groasă de cînepă în care se pune cenuşa pentru prepararea leşiei sau prin care se strecoară leşia ori cu care se acoperă rufele cînd fierb în leşie; **2.** butoi sau cadă cu leşie. [***Leşie*** + *-ar*].

leşiétic, ~ci, leşietică, ~ce a. **1.** cu gust sau cu miros de leşie; leşios, fad, sălciu: *mîncară o ciorbă leşietică*; **2.** (fig.) cenuşiu, mohorît, întunecat: *era o dimineaţă leşietică.* SAD.; *a prins să se risipească pîcla alburie născută din apele leşietice ale Crasnei.* GHEŢIE; (şi: **leşiatic**). [*Leşie*[1] + *-etic*].

leşín, leşinuri n. **1.** pierdere subită şi temporară a cunoştinţei, fără oprirea inimii şi a mişcărilor respiratorii, provocată de scăderea bruscă şi trecătoare a irigaţiei cerebrale; lipotimie, leşinătură: [era] *sensibil la miresmele ce dau leşinuri.* CĂL.; **2.** senzaţie, stare de slăbiciune fizică, de sfîrşeală, provocată de foame, de sete, de oboseală etc.; leş[4], leşială, leşuială: *îmi vine leşin la inimă.* AL..; *mă-ncinsei la picioare, şi-mi căzu leşin pe inimă, să mor.* SOR.; (accent. şi: ***léşin***). [De la ***leşina***].

leşiná, leşín vb. **1.** (intr.) a cădea în leşin, a-şi pierde subit şi temporar cunoştinţa: *nevastă-sa ... leşinase de cîteva ori de groază.* REBR.; *anemia mea lua proporţii; ameţeam mereu şi uneori leşinam.* PAP.-B.; **2.** (intr. şi (rar) refl.) a fi cuprins de o slăbiciune fizică, a avea o senzaţie de sfîrşeală din cauza foamei, setei, oboselii etc.; a (se) lihni: *mă leşin de foame.* CAR.; **a leşina de rîs** (sau **de plîns**), a rîde (sau a plînge) foarte tare, a se prăpădi de rîs (sau de plîns): *băieţii leşinau de rîs.* CR.; *acestea leşinau de plîns.* CĂL. [Et. nec.]

leşinát, ~ţi, leşinată, ~e a. **1.** căzut în leşin, în stare de inconştienţă: *ridicară pe braţe copila leşinată.* SAD.; **2.** moleşit de foame, de sete, de oboseală etc.; lihnit, extenuat, sfîrşit[1]: *ne era foame, eram leşinaţi;* **3.** (fig.) extrem de slab; sfrijit, debil: *slabi ... ca nişte mîţi de cei leşinaţi.* CR.; *împărţea odaia ... cu o domnişoară învăţătoare, micuţă şi leşinată.* CĂRT.; **4.** (fig.) slab, abia perceptibil: *mama i-a răspuns cu glasul leşinat.* CAR.; **5.** (fig.) inconsistent; facil: *între Fluturel şi Viorica se leagă acest leşinat dialog.* CĂL.; *se apucase să cînte ... o romanţă leşinată, compusă anume ca să-ţi stoarcă lacrimile.* GHEŢIE. [V. ***leşina***].

leşinătór, ~i, leşinătoáre a. care provoacă leşin: *o greaţă leşinătoare îi răscolea măruntaiele.* GHEŢIE. [*Leşin* + *-ător*].

leşinătúră, leşinături f. **1.** (înv.) leşin: *s-au trezit din leşinătură.* LET.; **2.** (fig.) fiinţă slabă şi urîtă, dizgraţioasă: *leşinătura de nevastă ... îi ieşea înainte şi-i cerea pîine.* ISP.; **3.** (p. ext.) stîrpitură; om de nimic: *nu mă voi înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani de la o leşinătură de ciocoi ca tine.* FIL. [*Leşina* + *-ătură*].

leşioáră, leşioare f. (reg.) diminutiv al lui leşie. [*Leşie* + *-ioară*].

leşiós, ~şi, leşioásă, ~e a. **1.** (rar) leşietic, searbăd, fad: *se răspîndea peste tot un miros leşios de ciorbă ca de raci.* PETR.; **2.** (fig.) mohorît: *cerul vînăt-leşios se lăsase peste clădirile cazărmilor.* GHEŢIE. [*Leşie* + *-os*].

léşiţă f. v. **lişiţă.**

léşnic, leşnici m. (înv. şi reg.) **1.** loc de pîndă (al vînătorului); leş[3]: *ascuns se supune în leşnici cu bogaţii.* DOS.; **2.** pînditor, pîndaş: *se pun leşnici, întind laţuri şi stau de vîneadză.* DOS. // n. (reg.) unealtă de pescuit; crîsnic, halău; (şi: **lejnic**). [*Leş*[3] + *-nic*].

leşuí[1], leşuiesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a provoca sau a-i veni cuiva slăbiciune, sfîrşeală, leşin: *foamea îl leşuia şi setea îl ardea.* DELAVR. [*Leş*[4] + *-ui*].

leşuí[2], leşuiesc vb. (înv.; tr. şi intr.) a sta la pîndă; a pîndi; a urmări pe ascuns pe cineva sau ceva; a iscodi, a spiona: *diavolul leşuia să împiedice mărturia svîntului.* VARL. [*Leş*[3] + *-ui*].

leşuiálă, leşuieli f. (reg.) stare de slăbiciune, de sfîrşeală; leşială: *gura-i era uscată şi buzele arse, în stomah avea o leşuială.* VLAH. [*Leşui* + *-eală*].

leşuít, ~ţi, leşuită, ~e a. (reg.) sfîrşit[2], slăbit[2] de foame; lihnit: *stomacul îi era leşuit şi-o silă grea îl apăsa pe inimă.* VLAH. [V. ***leşui***[1]].

leşuitór, leşuitori m. (înv.) pînditor, pîndar; spion: *puind leşuitori să-l omoare.* N. TEST. [*Leşui*[2] + *-tor*].

leşuitúră, leşuituri f. (înv.) pîndă: *nime nu scapă de leşuiturile vrăjmaşului.* DOS. [*Leşui*[2] + *-tură*].

letá, letez vb. (latinism; înv.; tr. şi refl.) a (se) bucura. [Din lat. ***laetare***].

letál, ~i, letală, ~e a. **1.** care provoacă moartea; mortal, ucigător: *toxicomanul şi-a injectat o doză letală;* **2.** care duce la moarte; fatal: *se sperează că boala sa e cronică şi nu va avea urmare letală.* EM.; **3.** (biol.; despre factori genetici) care provoacă moartea celulelor sexuale, a ovulului fecundat, a embrionului sau a individului imediat după naştere; **gene letale,** factori ereditari care influenţează astfel dezvoltarea individului, încît îl fac neviabil. [Din lat. ***letalis,*** fr. ***létal,*** it. ***letale***].

letalitáte f. **1.** (med.) mortalitate; (spec.) raportul dintre numărul de decese datorate unei anumite boli (epidemice) şi numărul total al deceselor dintr-un interval de timp determinat: *indicele de letalitate a rămas ridicat;* **2.** (biol.) caracterul unei gene letale. [Din lat. ***letalitas, -atis,*** fr. ***létalité,*** it. ***letalità***].

letárgic, ~ci, letargică, ~ce a. **1.** (med.) care ţine de letargie, referitor la letargie, caracteristic letargiei: *întins în nemişcare letargică.* C.PETR.; **stare letargică** sau **somn letargic,** letargie: *Julieta se deşteaptă din somnul ei letargic.* VIANU; **encefalită letargică,** boală infecţioasă a encefalului, transmisă de musca-ţeţe, care se manifestă prin febră, somnolenţă şi paralizie; **2.** (fig.) somnolent, toropit; pasiv; apatic: *oamenii lui Dreyer calcă prin viaţă inerţi, letargici.* R.L.; **3.** (fig.) care vădeşte, trădează pasivitate, lîncezeală, toropeală; care nu se remarcă prin nimic: *Petru cel Şchiop ... îşi conservă letargica domnie pînă în anul 1591.* HASD. [Din lat. ***lethargicus,*** fr. ***léthargique***].

letargíe, letargii f. **1.** stare patologică manifestată prin somn adînc, prelungit, în care funcţiile vitale par suspendate; somn letargic, stare letargică; moarte aparentă; (p. gener.) leşin: *unul cîte unul, bolnavii prindeau să se deştepte din letargia ori din suferinţele lor.* SAD.; **2.** (fig.) stare de inactivitate; amorţeală, somnolenţă, toropeală, pasivitate; extremă nepăsare, apatie, prostraţie: *letargia spirituală a majorităţii ... îi stinghereşte.* EM.; *acum e timpul să ieşi din letargie.* PR. [Din lat. ***lethargia,*** fr. ***léthargie,*** germ. ***Lethargie***].

létcă, letci f. (reg.) **1.** vergea de fier cu care este prevăzută sucala, pe care se introduc mosoarele sau ţevile în vederea depănării pe ele a firelor dintr-un scul (aflat pe vîrtelniţă): [ursărita] *adusese şi letca, şi făcea multe întorsături şi împunsături cu dînsa în hornul sobei.* SAD.; **2.** (p. ext.) sucală: *călepele ... le-au pus pe vîrtelniţă, de pe care au început a le depăna pe mosoare cu letca.* CR. [Din bulg. ***letka,*** sb. ***lětka*** „fusul sucalei"].

létcon, letcoane n. unealtă (electrică) formată dintr-un corp de cupru şi o tijă cu mîner izolator, servind la topirea cositorului, plumbului etc. în vederea lipirii unor piese metalice; ciocan de lipit. [Din germ. ***Lötkolben***].

léte f. sg. (reg.) timp liber, răgaz: *avui cîta lete.* POP.; (adv.) **cu letea** (ori **lete**) sau **în** (ori **pe, în, la, a**) **lete,** încet, fără grabă, alene, domol, uşurel; îndelete. [Cf. sl. ***lětě*** (<***lěto*** „an; vreme")].

leti, letiuri n. (reg.) **1.** lut, clisă; pămînt argilos; **2.** (partea cleioasă, lipicioasă dintr-o) pîine necoaptă bine; **3.** mămăligă crudă sau foarte moale; terci; **4.** (fig.) om moale; leneş. [Din germ. ***Letten*** „argilă"].

letín[1] a. v. **latin[1].**

letín[2] m., f. v. **latin[2].**

letinésc a. v. **latinesc.**

letinéşte adv. v. **latineşte.**

letiós, ~şi, letioásă, ~e a. (reg.) **1.** argilos, lutos; clisos, moale, lunecos: *pămînt letios;* **2.** necopt; cleios, lipicios: *pîine letioasă.* POP. [***Leti*** + *-os*].

letíţie, letiţii f. (latinism; înv.) bucurie, veselie. [Din lat. ***letitia***].

létnic, ~ci, letnică, ~ce a. (înv.) leneş: *Faraon iară dzisă: că set leatnici.* POP. [***Lete*** + *-nic*].

letón, ~i, letonă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Letoniei sau populaţiei ei, referitor la Letonia sau la locuitorii acesteia: *am dat peste o bătrînă ţărancă letonă care vindea ceva.* R.L. // f. limbă baltică vorbită de letoni. // m., f. persoană (originară) din Letonia; persoană care vorbeşte letona ca limbă maternă. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Letonia: *toate neamurile ..., pînă la fineji şi letoni, au consacrat un buget activităţilor literare.* ARG. [Din fr. ***letton***].

letopiséţ, letopiseţe n. şi (înv.) **letopiseţi** m. **1.** scriere veche cu caracter istoric în care evenimentele erau prezentate cronologic; cronică: *fost-au gîndul mieu ... să fac letopiseţul ţării Moldovei.* COSTIN; *letopiseţii publicaţi odată de d. Kogălniceanu au rămas neterminaţi.* MAIOR.; **2.** (iron.) înşiruire plictisitoare; pisălogeală: *iar ai să-ncepi cu letopiseţu?* AL. // m. (înv.) cronicar: *letopiseţul scrie că s-au bătut la Şcheia pe Siret.* NEC.; *uricari, letopiseţi şi cronicari, istoriografi ... înregistrau zi cu zi, oră cu oră cele ce se petreceau.* GHICA; (accent. şi: ***letopíseţ***).; (şi: (înv.) **letopisiţ**). [Din sl. ***lětopísĭcĭ*** „cronicar"].

letopísiţ n. v. **letopiseţ.**

letopisiţár m. v. **letopisiţer.**

letopisiţér, letopisiţeri m. (rar) cronicar: *letopisiţerul participă direct la evenimente.* CĂL.; (şi: **letopisiţar**). [***Letopisiţ*** + *-ar*].

letrasét, letrasete şi **ietraseturi** n. set de litere, cifre, semne de punctuaţie de diferite caractere şi culori, aflate pe un suport transparent, care pot fi aplicate, prin apăsare, pe diferite suprafeţe. [Denumire comercială, după germ. ***Letterset***(***druck***)].

letrínă, letrine f. **1.** literă majusculă (ornată), în general mai groasă decît celelalte, folosită la începutul unui capitol sau al unui paragraf (în ediţii bibliofile); **2.** literă sau grup de litere majuscule imprimate deasupra coloanelor într-un dicţionar, pentru a uşura căutarea cuvîntului dorit; colontitlu. [Din fr. ***lettrine***].

letrísm n. mişcare literară şi artistică formalistă, iniţiată în Franţa, pe la mijlocul sec. al XX-lea, care preconizează folosirea onomatopeei în poeme lipsite de sens, a semnelor ideografice etc., considerînd că esenţa poeziei, a artei ar consta în sonoritatea sunetelor îmbinate eufonic, a semnelor arbitrar folosite etc. [Din fr. ***lettrisme***].

letríst, ~şti, letristă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic letrismului, referitor la letrism: *artă letristă.* // m., f. adept al letrismului. [Din fr. ***lettriste***].

leturghíe f. v. **liturghie.**

leţ n. v. **leaţ.**

leţcáie f. v. **lăscaie.**

leţuí, leţuiesc vb. (reg.; tr.) a pune, a bate leaţuri; (şi: **lăţui**). [***Leţ*** + *-ui*].

leţuiálă, leţuieli f. (reg.) acţiunea de a leţui şi rezultatul ei; (şi: **lăţuială**). [***Leţui*** + *-eală*].

leu, lei m. **1.** mamifer carnivor de talie mare din familia felidelor, cu blană gălbuie şi cu coamă bogată (la mascul), deosebit de puternic şi de vorace, care trăieşte în Africa şi în Asia meridională; aslan (*Panthera leo*): *un leu cu coama stufoasă ... îl întîmpină printr-un răget înăbuşit.* GHEŢIE; **partea leului,** partea cea mai mare, cea mai valoroasă, pe care şi-o însuşeşte cel mai puternic dintre părtaşi: *partea leului o bag eu în buzunar.* REBR.; (**leu**) **paraleu,** v. **paraleu; 2.** reprezentare plastică a acestui animal: *scara ... păzită ... de doi lei din lemn de nuc.* PETR.; *lei de ipsos, cu laba pe o bilă, străjuiau intrarea.* CĂRT.; **3.** (fig.) bărbat (tînăr) viteaz, curajos, puternic, semeţ: *sus cu toţii, pui de lei, pentru ţara românească.* COŞB.; *străşnic răcnea leul Moldovei.* DELAVR.; **4.** (fig.) om rău, crud, agresiv: *au sărit cei lei de turci care cum putea mai iute.* COŞB.; **5.** (bis.; fig.) nume dat diavolului: *vei călca pre leu şi pre bălaur.* BIBLIA; **6.** (bis.; fig.) nume dat lui Isus Hristos: *iată, au biruit cel leu din ruda Iudei, sămînţa lui David.* N. TEST.; **7.** (astron.; artic.) numele unei constelaţii din emisfera boreală, reprezentînd a cincea zodie din zodiac, situată între Racul şi Fecioara; al cincilea semn zodiacal; Calul, Gavădul: *acolo* [pe cer] *e zodia Leului ... cea mai mîndră, pe care ciobanii o cheamă „inima Leului" ...; halal de cine se naşte sub steaua aceea!* ZAMF.; **8.** (astrol.) numele celei de a cincea zodii a anului, cuprinsă între 22 iulie – 23 august; (p. ext.) persoană

născută în această zodie: *sîntem în luna lui cuptor – în zodia Leului.* ZAMF.; *fiica noastră este Leu;* **9.** (compuse) **leu-de-mare,** mamifer carnivor acvatic din ordinul panipedelor, asemănător cu foca, dar avînd coamă, care trăieşte în regiunile de coastă ale Americii de Sud, în mari colonii (*Otaria byronia*): *lei-de-mare fugeau speriaţi spre adîncuri.* ST.; **leul-furnicilor,** insectă răpitoare asemănătoare cu libelula (*Myrmeleon formicarius*); (bot.) **gura-leului,** v. **gură**; (*bot.*) **coada-leului,** talpa-gîştei (*Leonnorus cardiaca*); **10.** (şi: (înv.) **leu nou**) unitate monetară principală în România, egală cu o sută de bani, stabilită prin reforma din 1867; monedă reprezentînd această unitate: *leul era din nou cotat la bursele din străinătate.* GHEŢIE; **leu vechi,** monedă de argint, egală cu 40 de parale, care a circulat în ţările române pînă la reforma din 1867: *avea leafă pe lună 650 lei vechi.* CAR.; **leu greu** (sau **leu nou**), nume dat monedei româneşti după denominalizarea din 2005; **tot doi lei şi un ort,** v. **ort; 11.** unitate monetară principală în Republica Moldova, egală cu o sută de bani, stabilită prin reforma din 1993; monedă reprezentînd această unitate. [Din lat. *leo;* pentru sensul **10**, cf. germ. *Löwentaler,* turc. *arslanly*].

leuáş, leuaşi m. (înv.) slujbaş care strîngea impozitele; zlotaş; (şi: **leoaş**). [*Leu* + *-aş*].

leucáş, ~i, leucaşă, ~e a. (reg.) strîmb, încovoiat (ca o leucă): *leucaş de picioare;* (adv.) **a umbla** (sau **a merge**) **leucaş,** a merge legănat, ca o raţă: *păcat că-i chipeş, dar merge leucaş.* POP. [*Leucă* + *-aş*].

léucă, leuci f. **1.** piesă care susţine loitra carului sau a căruţei, constînd dintr-un lemn încovoiat, cu un capăt prins de osie, iar cu celălalt de carîmbul de sus: *pune roata la loc, vîră leuca, sucşte lamba şi-o strînge la scară.* CR.; **a fi lovit** (sau **bătut, pălit, trăsnit**) **cu leuca** (**în cap**), **a)** a fi zăpăcit, zurliu sau prostănac: *feciorul cel mai mare era cam pălit cu leuca, adică cam prostălan.* POP.; **b)** a fi beat: *mi se pare cam trăsnit cu leuca, că-i prea roş ... la faţă.* AL.; (reg.) **(a fi) beat leucă,** (a fi) beat: *popa din Vărarea, beat leucă, cu capul pe masă, bolborosi.* REBR.; (reg.) **făcut leucă,** slăbit, încovoiat (de foame); adus de spate: *Joiţa era slabă, făcută leucă; aşa pocîltită.* SOR.; (reg.) **a vorbi de-a leuca,** a vorbi în batjocură; **2.** (reg.) joc popular (bărbătesc), cu strigături. [Din magh. *löcs*].

leucémic, ~ci, leucemică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de leucemie: *aveau un copil leucemic.* // a. care ţine de leucemie, specific leucemiei; cu caracter de leucemie: *erupţii cutanate de natură leucemică.* [Din fr. *leucémique*].

leucemíde f. pl. denumire generică pentru diferitele erupţii care apar în hematodermiile leucemice. [Din fr. *leucémides*].

leucemíe, leucemii f. denumire generică a unui grup de boli grave, caracterizate prin proliferarea patologică a leucocitelor şi a precursorilor acestora, care se manifestă prin anemie, febră, hemoragii, mărirea splinei şi a ganglionilor limfatici, scăderea rezistenţei la infecţii etc.; leucocitemie, leucoză, mieloză: *globulele albe îşi păstrau numărul legitim, fără primejdie de leucemie.* CĂL.; **leucemia găinilor,** boală a găinilor, constînd în degradarea organelor hematopoietice şi a sîngelui; leucoza găinilor. [Din fr. *leucémie*].

leucí, leucesc vb. (reg.; tr.) a bate tare pe cineva, făcîndu-l să se încovoaie (ca o leucă); a cocoşa pe cineva în bătaie: *te leucesc cînd ţi-oi da una!* POP. [De la *leucă*].

leucínă, leucine f. aminoacid esenţial în proteinele vegetale şi animale (prezent în splină, pancreas, ganglionii limfatici, melasa sfeclei de zahăr etc.), indispensabil în nutriţie. [Din fr. *leucine*].

leucinóză f. boală metabolică gravă, cauzată de excesul de leucină, valină etc. produs în organism. [Din fr. *leucinose*].

leucísm n. caracteristică ereditară constînd în absenţa (completă a) pigmentului din firele de păr, concomitent cu prezenţa acestuia în ochi şi în unele mucoase aparente. [Din germ. *Leukismus*].

leucít[1], leucite n. **1.** mineral din grupa feldspatoizilor, bogat în silicat de potasiu şi de aluminiu, prezent în rocile vulcanice, folosit mai ales ca îngrăşămînt agricol; **2.** (bot.; rar; mai ales la pl.) plastidă. [Din fr. *leucite*].

leucít[2], ~ţi, leucită, ~e a. (reg.; despre oameni) **1.** bătut zdravăn; **2.** încovoiat (ca leuca); cocoşat; **3.** beat mort. [V. *leuci*].

leucític, ~ci, leucitică, ~ce a. care aparţine unui leucit[1], referitor la leucit: *rocă leucitică.* [Din fr. *leucitique*].

leucitít n. rocă magmatică formată din fenocristale de leucit[1], augit etc. [Din fr. *leucitite,* germ. *Leucitit*].

leucitofír n. rocă vulcanică eruptivă, brună, cu structură compactă, formată din cristale mari de leucit, sanidin, nefelin etc. [Din fr. *leucitophyre,* germ. *Leucitophyr*].

leuco- element de compunere cu sensul „alb". [Din fr. *leuco-*].

leucoaglutinínă f. anticorp care aglutinează leucocitele. [Din fr. *leucoaglutinine*].

leucobáză, leucobaze f. (chim.) leucoderivat. [Din germ. *Leukobase,* fr. *leucobase*].

leucoblást, leucoblaste n. celulă imatură, precursor al leucocitelor granulare, care se dezvoltă în măduva osoasă. [Din fr. *leucoblaste*].

leucoblastemíe f. prezenţă abundentă patologică a leucoblastelor în sînge. [Din fr. *leucoblastémie*].

leucoblastóză f. denumire generică pentru bolile caracterizate prin înmulţirea excesivă a leucoblastelor în organele hematopoietice şi în sînge. [Din fr. *leucoblastose*].

leucoblasturíe f. prezenţă patologică a leucoblastelor în urină. [Din fr. *leucoblasturie*].

leucocheratóză f. (med.) leucoplazie. [Din fr. *leucokératose*].

leucocidínă f. substanţă toxică secretată de unele microorganisme patogene (streptococ, stafilococ), care distruge leucocitele. [Din engl. *leukocidin*].

leucocíst n. celulă fără clorofilă, cu membrană subţire şi cu perforaţii, la alge şi în fungi. [Din fr. *leucocyste*].

leucocít, leucocite n. celulă nucleată din sîngele circulant, incoloră, de formă, în general, sferică şi de dimensiuni variabile, cu rol important în apărarea organismului împotriva microbilor; globulă albă: *la bătrîneţe numărul leucocitelor scade;* (şi: **leucocită**). [Din fr. *leucocyte*].

leucocitár, ~i, leucocitară, ~e a. care ţine de leucocite, referitor la leucocite; **formulă leucocitară,** număr, tipuri, repartizare a leucocitelor conţinute într-un mm[3] de sînge; proporţie relativă, exprimată în procente, a diferitelor categorii de leucocite din sîngele unui individ; (p. ext.) leucogramă. [Din fr. *leucocytaire*].

leucocítă f. v. **leucocit.**

leucocitemíe f. (med.) leucemie. [Din fr. *leucocythémie*].

leucocitogenéză f. (biol.) leucopoieză. [Din fr. *leucocytogenèse*].

leucocitolíză, leucocitolize f. (med.) proces de distrugere a leucitelor din sînge. [Din fr. *leucocytolyse*].

leucocitometríe f. operaţie de numărare a leucocitelor. [Din fr. *leucocytométrie*].

leucocitopoiéză f. (biol.) leucopoieză. [Din fr. *leucocytopoïese*].

leucocitóză, leucocitoze f. creştere temporară peste valorile normale a numărului de leucocite din sînge, în special ca reacţie de apărare împotriva unei infecţii din organism. [Din fr. *leucocytose*].

leucocituríe, leucociturii f. prezenţă a leucocitelor în urină; cantitate de leucocite prezente în urină. [Din fr. *leucocyturie*].

leucoderivát, leucoderivaţi m. substanţă organică incoloră sau gălbuie, uşor solubilă în apă, rezultată prin reducerea unor coloranţi, care prin oxidare se transformă în colorantul din care a provenit; leucobază. [Din germ. *Leukoderivat,* fr. *leucodérivé*].

leucodermíe, (rar) **leucodermii** f. afecţiune cutanată, constînd în decolorarea pielii, din cauza absenţei totale sau parţiale a pigmentului melanic: *leucodermia apare în sifilis, lepră etc.* [Din fr. *leucodermie*].

leucodistrofíe, leucodistrofii f. denumire generică pentru afecţiunile caracterizate prin distrugerea mielinei din sistemul nervos. [Din fr. *leucodystrophie*].

leucoencefalítă f. inflamaţie a substanţei albe a creierului. [Din fr. *leuco-encéphalite*].

leucofán n. silicat natural de calciu, de magneziu şi de beriliu, cu fluorură de sodiu, de culoare albă-cenuşie, cristalizat, care prin ciocnire sau prin încălzire produce o fosforescenţă albastră. [Din fr. *leucophane*].

leucoferéză f. procedeu de recoltare a sîngelui de la un donator şi de reinjectare la acelaşi donator, după îndepărtarea leucocitelor cu ajutorul unui aparat. [Din fr. *leucophérèse*].

leucoferméntt, leucofermenţi m. denumire generică pentru fermenţii prezenţi în leucocite. [*Leuco-* + *ferment*].

leucoflegmasíe f. (med.; rar) anasarcă. [Din fr. *leucophlegmasie*].

leucogén, ~i, leucogenă, ~e a. (rar) care provoacă leucocitoză în scop terapeutic. [Din fr. *leucogène*].

leucogenéză f. (biol.) leucopoieză. [Din fr. *leucogénèse*].

leucográmă, leucograme f. examen de laborator prin care se determină formula leucocitară. [Din fr. *leucogramme*].

leucóm, leucoame n. boală de ochi constînd în formarea unei pete albe pe cornee în urma cicatrizării unei plăgi sau a unei ulceraţii, care poate duce la orbire; albeaţă. [Din fr. *leucome*].

leucomaínă, leucomaine f. alcaloid toxic rezultat din descompunerea anaerobă a proteinelor de origine animală. [Din fr. *leucomaïne*].

leucomelalgíe f. afecţiune caracterizată prin tulburări circulatorii în extremităţile corpului, însoţite de dureri, răceală şi paloare tegumentară. [Din fr. *leucomélalgie*].

leucomelanodermíe f. afecţiune a pielii constînd în alternarea de zone puternic pigmentate cu zone lipsite de pigment. [Din fr. *leucomélanodermie*].

leucométru, leucometre n. fotometru pentru determinarea gradului de alb la materialele fibroase. [Din germ. *Leukometer*].

leucomielítă f. inflamaţie a substanţei albe a măduvei spinării. [Din fr. *leucomyélite*].

leuconevraxítă f. denumire generică pentru bolile care afectează substanţa albă a sistemului nervos central; (p. restr.) scleroză în plăci. [Din fr. *leuconévraxite*].

leuconichíe, leuconichii f. colorare (parţială) în alb a unghiilor; (concr.) pată mică albă care apare uneori pe unghii; noiţă. [Din fr. *leuconychie*].

leuconostóc n. gen de bacterii nepatogene, de formă sferică în mod obişnuit sau alungită în mediu acid, care se dezvoltă mai ales în lapte şi în sucuri de fructe, unde produce un strat gelatinos abundent. [Din fr. *leuconostoc*].

leucopatíe f. denumire generică pentru diferite tipuri de acromie, precum albinism, leucodermie etc. [Din fr. *leucopathie*].

leucopedéză f. aflux de leucocite în aparatul gastro-intestinal în timpul digestiei. [Din fr. *leucopédèse*].

leucopeníe f. scădere (patologică) a numărului de leucocite din sînge. [Din fr. *leucopénie*].

leucoplachíe, leucoplachii f. (med.) leucoplazie. [Din germ. *Leukoplakie,* engl. *leucoplakia*].

leucoplást, leucoplaste şi **leucoplasturi** n. bandă de pînză cauciucată, impregnată pe o parte cu un adeziv, care serveşte la fixarea pansamentelor,

pentru acoperirea rănilor etc.: *doctorul ... venea ... să-mi aşeze pe tîmple doi electrozi muiaţi în vaselină, pe care mi-i lipea pe piele cu leucoplast.* CĂRT. [Din germ. ***Leukoplast,*** fr. ***leucoplaste***].

leucopláste n. pl. plastide albe sau incolore, inactive fotosintetic, care formează şi acumulează amidon. [Din fr. ***leucoplastes***].

leucoplazíe, leucoplazii f. transformare patologică a unei mucoase (bucale, genitale etc.) în ţesut cornos, albicios; leucocheratoză, leucoplachie. [Din fr. ***leucoplasie***].

leucopoiézá f. proces de formare a leucocitelor; leucocitogeneză, leucocitopoieză, leucogeneză. [Din fr. ***leucopoïèse***].

leucoragíe, leucoragii f. leucoree abundentă. [Din fr. ***leucorragie***].

leucorée f. denumire generică pentru scurgerile vaginale albicioase, uneori purulente; poală albă, scursoare, scursură, scurgere. [Din fr. ***leucorrhée***].

leucoréic, ~ci, leucoreícă, ~ce a. şi f. (femeie) afectată de leucoree. [Din fr. ***leucorrhéique***].

leucosafír, leucosafire n. varietate transparentă, incoloră de corindon, folosită ca piatră semipreţioasă. [Din fr. ***leucosaphir***].

leucosarcóm, leucosarcoame n. tumoare ganglionară leucemică. [Din fr. ***leucosarcome***].

leucosarcomatóză, leucosarcomatoze f. afecţiune malignă caracterizată prin tumori ganglionare, leucemie acută şi metastaze multiple. [Din fr. ***leucosarcomatose***].

leucotaxínă, leucotaxine f. substanţă produsă de ţesuturile inflamate, care măreşte permeabilitatea capilară, favorizînd migrarea leucocitelor spre focarul inflamator. [Din fr. ***leucotaxine***].

leucoterapíe, leucoterapii f. metodă de tratament constînd în provocarea leucocitozei prin acţiunea unei substanţe chimice. [Din fr. ***leucothérapie***].

leucotomíe, leucotomii f. operaţie folosită în tratarea unor boli psihice, constînd în secţionarea unor fibre sau fascicule nervoase dintr-un lob cerebral frontal; lobotomie. [Din fr. ***leucotomie***].

leucotóxic, ~ci, leucotoxícă, ~ce a. şi n. (substanţă) capabilă să distrugă leucocitele. [Din fr. ***leucotoxique***].

leucotóxínă, leucotoxine f. substanţă termolabilă care distruge leucocitele. [Din fr. ***leucotoxine***].

leucotrichíe, leucotrichii f. decolorare congenitală a părului; acromotrichie. [Din fr. ***leucotrichie***].

leucotrombopeníe f. scădere anormală a numărului de leucocite şi de trombocite din sînge. [*Leuco-* + ***trombopenie***].

leucóză, leucoze f. (med.) leucemie; **leucoza găinilor,** leucemia găinilor. [Din fr. ***leucose***].

leucozínă f. proteină cu structură albuminoidă, prezentă în boabele de cereale. [Din fr. ***leucosine***].

leuí, pers. 3 **leuieşte** vb. (înv.; rar; intr.) a se comporta ca un leu: *leul vultureşte şi vulturul leuieşte.* CANT. [De la ***leu***].

leúrdă, leurde f. numele mai multor plante erbacee din familia liliaceelor: **a)** plantă bulboasă, cu frunze lanceolate, mari (ca de lăcrimioară), comestibile, cu miros şi gust de usturoi, cu flori albe dispuse în umbele, care creşte primăvara prin păduri, prin locuri umede şi umbroase; aior, ai (sau usturoi)-de-pădure, aiul (sau usturoiul)-ursului, ai (sau usturoi)-de-munte (*Allium ursinum* sau *montanum*): *a dat fuga în dumbravă, ca să culeagă untişor şi leurdă.* SAD.; **b)** (reg.) ai sălbatic (*Allium oleraceum*); **c)** (reg.) aspargic (*Allium schoenoprasum*); **d)** (reg.) ai-de-munte (*Allium victorialis*); **e)** (reg.) crin-de-pădure (*Lilium martagon*); (accent. şi: ***léurdă***); (şi: **leórdă**, (reg.) **leoárdă**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***hurdhë*** „usturoi"].

leurdeásă f. (reg.) pădurice. [***Leurdă*** + *-easă*].

leurdínă, leurdini f. (bot.; reg.) **1.** gherghină (*Dahlia cultorum*): *leurdină, ruje plină, ce-ai gîndit de-ai înflorit?* POP; **2.** (şi **leordină galbenă**) rujă-galbenă (*Rudbeckia laciniata*); (şi: **leordină**). [***Leurdă*** + ***(ghergh)ină***].

leuşcán, leuşcani m. (reg.) leuşor: *o sută de leuşcani am luat pe boi.* POP. [***Leu*** + *-uşcan*].

leuşór, leuşori m. **1.** diminutiv al lui leu; leuţ; **2.** pui de leu: *se juca cu leuşorii de la grădina zoologică;* **3.** bănuţ, leuşcan, leuţ: *pierde trei sute de leuşori.* VLAH.; *noi vă urăm ca să căpătăm cel puţin un leuşor.* POP. [***Leu*** + *-uşor*].

leuşteán m. **1.** plantă erbacee aromată din familia umbeliferelor, cu tulpină înaltă şi ramificată, cu flori galbene-verzui dispuse în umbele, ale cărei frunze late sectate, lucioase servesc drept condiment, iar rădăcina se foloseşte în medicina populară; buruiană de lingoare, buruiana lingorii (*Levisticum officinale*); (p. restr.) frunzele sau rădăcina acestei plante: *măruntaiele, gîtul şi labele le pui la fiert, cu morcovi, leuştean şi ţeler.* GHEŢIE; **2.** (compuse; reg.) **leuşteanul-broaştei, a)** boglar (*Ranunculus scleratus*); **b)** bulbuc (*Trollius europaens*); **leuştean-broştesc,** piciorul-cocoşului (*Ranunculus acris*); **3.** (înv.; şi **leuştean de pădure**) lemn-cînesc (*Ligustrum vulgare*). [Et nec.; cf. magh. ***lestiián***].

léutră f. v. **loitră.**

leúţ, leuţi m. leuşor: *n-am un leuţ!* [***Leu*** + *-uţ*].

leva, leve f. unitate monetară în Bulgaria. [Din bulg. ***leva***].

levádă, levade f. mişcare de dresaj la cai, constînd în ridicarea bipedului anterior şi sprijinirea pe cel posterior, cu jaretele apropiate de sol. [Din germ. ***Levade***].

levánd m. v. **lavandă.**

levánt[1], (rar) **levanturi** n. (astăzi rar) **1.** orient; **2.** (p. ext.) nume generic pentru ţările de pe coasta estică a Mării Mediterane (aflate sub dominaţie musulmană). [Din it. ***levante,*** fr. ***levant,*** germ. ***Levante***].

levánt[2] n. v. **lavandă.**

lavántă f. v. **lavandă.**

levantín[1]**, ~i, levantínă, ~e** a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Levantului sau populaţiei din această parte a lumii; referitor la Levant sau la locuitorii acestuia: *rîvna de civilizaţie acolo înseamnă patriotism; la noi, acest cuvînt evocă frazeologie levantină.* SAD.; **2.** necinstit, ipocrit, intrigant, perfid. // m., f. persoană (originară) din Levant; (spec.) negustor originar din Levant: *faţă de această societate desfrînată, levantinul ... apare ca un individ chiar respectabil.* CĂL.; *în bagajele levantinului fuseseră descoperite documente compromiţătoare.* ST. // a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) ultimul etaj al pliocenului din România, în depozite lacustre, caracterizat prin lamelibranhiate, gasteropode şi mamifere. [Din fr. ***levantin,*** it. ***levantino***].

levantín[2] n. v. **levantină.**

levantínă f. (astăzi rar) ţesătură de mătase lucioasă, de obicei neagră sau maro (originară din Levant), folosită mai ales la confecţionarea rochiilor şi a dublurilor: *chişchineu de levantin să le faci voia deplin.* POP; (şi: **levantin**). [Din fr. ***levantine,*** it. ***levantina,*** germ. ***Levantine***].

levantinísm n. atitudine, comportare, mentalitate caracteristică levantinilor; ipocrizie, şiretenie; levantism: *om de o modestie demnă, ostil oricărei forme de levantinism moral.* R.L. [***Levantin*** + *-ism*].

levantísm n. (rar) levantinism. [***Levant*** n. pr. + *-ism*].

levátă, levate f. **1.** totalitatea cărţilor de joc pe care are dreptul să le adune de pe masă cel care a cîştigat la un moment dat; (p. ext.) cărţile ridicate de cîştigător; **2.** operaţie de scoatere a mosoarelor sau a ţevilor pline cu fir de pe maşinile de semitors sau de filat: *levata se execută cu maşina oprită;* **3.** cantitate de fire obţinită prin această operaţie. [Din fr. ***levée***].

levănţícă f. **1.** subarbust aromatic din familia labiatelor, cu tulpină ramificată, cu frunze liniare, cu flori mici albastre-violete, cu miros plăcut, caracteristic, dispuse în lungi spice terminale; lavandă, aspic, spichinat, revent, spic, spichinel (*Lavandula angustifolia*); (p. restr.) florile acestei plante, folosite contra moliilor, în industria parfumurilor, în medicină şi în farmacie: *e o dimineaţă frumoasă de iunie, plină de miresme de flori de tei, de sulfină şi de levănţică.* BR.-VOIN.; **2.** (rar) miros specific florilor acestei plante; parfum extras din florile acestei plante; lavandă: *batista mirosea a levănţică;* (şi: **leventică, livănţică**). [***Levantă*** + *-ică*].

levcoáie f. (bot.; şi înv.; **levcoaie galbenă**) micşunea (*Cheiranthus cheiri*); **levcoaie roşie,** micsandră (*Matthiola incana*). [Din germ. ***Levkoie, Levkoje***].

levelleri [lévleri] m. pl. membrii unei grupări democratice republicane, cu rol politic important în revoluţia engleză din 1648-1649. [Din engl. ***levellers***].

levént, leventi m. (la pl.) **1.** soldaţi din marina Imperiului Otoman, originari din Levant, în special din Grecia: *înţălegînd turcii, au şi pornit pe căpitan-paşe cu cîteva galioane, cu leventîi, ca să apere Azacul.* NEC.; **2.** soldaţi voluntari moldoveni în corpul de cavalerie din Ţara Românească; (p. ext.) mercenar: *Matei Vodă, domnul Ţării Munteneşti, ... avea oşti şi streine şi de ţara sa, ales pedestrime ..., călări de ai noştri moldoveni, acolo merşi în leafă, cărora numele era livinţii.* COSTIN; **3.** mercenari moldoveni din oastea Ţării Româneşti. // a. **1.** (înv. şi pop.; despre haiduci; mai ales la pl.) neînfricat, curajos; viteaz: *Ianoş Ungurul, Ianoş bătrînul, barba cît brîul, cu cincizeci voinici ... tot voinici levinţi, străini de părinţi de cînd erau mici ..., buni tot de pricină.* POP.; **2.** (înv.) zdravăn, bine făcut, voinic, puternic; zvelt, sprinten; chipeş, fercheş: *eram comisari amîndoi, cei mai leventi şi mai tineri, ne dase raionul palatului.* M.CAR.; **3.** (înv.) amabil, binevoitor, galant; manierat; generos: *o dată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie ş-aia?* CAR. ; (şi: (înv. şi reg.) **levint, livint**). [Din turc. ***levent,*** gr. mod. ***levéntis***].

leventícă f. v. **levănţică.**

léveş n. **1.** (reg.) supă din carne (de pasăre); ciorbă cu carne: *leveş de găină;* **2.** (înv. şi reg.) suc de fructe; cidru: *cei mai mulţi meşteşuguiesc băutura, mîngîindu-şi pohta lor, unii cu bragă, ... alţii cu livej, alţii cu mied.* ANTIM; **3.** (reg.) zer; **4.** (reg.) vin de calitate inferioară; poşircă: *ce, mă, ăsta-i vin? ăsta-i livej toată ziua, livej sadea.* POP.; **5.** (reg.) borhot (de prune); oţet din borhot de prune: *a scos ... castraveciori în livej.* POP.; (şi: (reg.) **livej, liveş; leveşă, lebisă**). [Din magh. ***leves*** „supă, zeamă"].

léveşă f. v. **leveş.**

levi m.pl. trib format din urmaşii lui Levi (al treilea fiu al patriarhului Iacov), păstrător, prin excelenţă, al obiectelor şi scrierilor de cult, din care se recrutau preoţii: *şi levii şi lidii, toţi cu coifuri şi cu scuturi.* BIBLIA. [De la ***Levi*** n. pr.].

leviatán m. (mai ales în textele biblice) numele unui monstru acvatic: [căpitanii] *văzuseră leviatanul şi sirenele.* SAD. // n. (pl. **leviatane**) agregat cu funcţionare continuă pentru spălarea industrială a lînii, constituit din patru-cinci vase mari, dispuse succesiv, care conţin băi cu degresanţi cu concentraţii descrescătoare. [Din fr. ***léviathan,*** it. ***leviatano***].

leviér, leviere n. **1.** bară rigidă basculată în jurul unui punct de sprijin şi folosită pentru a ridica greutăţi; **2.** pîrghie de manevră (la o maşină, la un mecanism etc.); **3. efect de levier,** efectul pozitiv al finanţării unei întreprinderi şi prin recurgerea la credite, asigurîndu-se astfel o rată a rentabilităţii financiare mai mare a capitalului. [Din fr. ***levier***].

levigă, levighez vb. (tr.) **1.** a face să fie transportate în apa freatică substanţe solubile din sol, în condiţiile unui exces de apă infiltrat vertical: *nitraţii sînt levigaţi de apa de infiltraţie;* **2.** a separa pulberile fine dintr-un amestec de materiale aduse în prealabil în stare pulverulentă, prin antrenarea lor sub formă de suspensie într-un lichid şi prin sedimentarea lor succesivă. [Din it. ***levigare,*** fr. ***léviger***].

levigábil, ~i, levigabilă, ~e a. **1.** (despre componente ale solului, tipuri de sol) care poate fi transportat în apa freatică, în condiţiile unui exces de apă infiltrată vertical: *solurile argiloase nu sînt levigabile;* **2.** care poate fi transformat în pulbere şi antrenat sub formă de suspensie într-un lichid, în vederea separării fracţionate a pulberilor componente: *materiale levigabile.* [***Leviga*** + *-abil*].

levigabilitáte f. însuşirea de a fi levigabil. [*Levigabil* + *-itate*].

levigáre, levigări f. **1.** acţiunea de a leviga şi rezultatul ei; levigaţie; **2.** proces prin care substanţele solubile din sol sînt transportate în apa freatică, în condiţiile unui exces de apă infiltrată vertical: *prin levigare solul pierde rezerva de nitraţi;* **3.** operaţie prin care sînt separate pulberile fine dintr-un amestec de materiale pulverulente, prin antrenarea într-o suspensie şi prin sedimentarea lor fracţionată: *levigarea este folosită la curăţarea minereului de ganga lui.* [V. *leviga*].

levigát, ~ţi, levigată, ~e a. **1.** (despre tipuri de sol) care a fost supus procesului de levigare; **2.** (despre amestecuri pulverulente) care a fost supus separării fracţionate. [V. *leviga*].

levigáţie, levigaţii f. levigare. [Din fr. *lévigation,* it. *levigazione*].

levinciór, levinciori m. (reg.) levinţel: *levinciori ... străini de părinţi şi duşi la potici de cînd ereaţi mici, voi ştiţi să hoţiţi, nu să haiduciţi.* POP. [*Levint* + *-ior*].

levínt m. v. **levent.**

levinţél, levinţei m. (reg.) diminutiv al lui levent; levincior: *mi te pîndeşte Ianoş Ungurul ... tot cu voinicei, voinici levinţei.* POP. [*Levint* + *-el*].

levirát n. lege impusă de Moise vechilor evrei (adoptată şi de alte popoare antice), care obliga pe fratele necăsătorit al unui defunct să se căsătorească cu văduva fără copii de sex masculin a acestuia. [Din fr. *lévirat*].

levít, leviţi m. (mai ales la pl.) evreu din seminţia lui Levi, destinat serviciului religios la templu; preot cu funcţii administrative, juridice etc.; levitean: *vă veţ bucura înaintea Domnului Dumnezăului vostru voi şi fiii voştri ... şi levitul cel de la porţile voastre.* BIBLIA; *primul vorbi unul din fruntaşii fariseilor, levit din tată în fii.* R.L. [Din lat. *levites* sau *levita,* gr. *levítis,* fr. *lévite*].

levitá, levitez vb. (rar; intr.) a fi în stare de levitaţie: *deja nu mai cobora, ci levita ca un nor în lumea aceea spectrală.* CĂRT. [Din fr. *léviter*].

levitáţie, levitaţii f. **1.** fenomen paranormal prezent la unii indivizi în transă, prin care propriul trup sau un corp oarecare poate fi ridicat în aer şi menţinut în stare de echilibru, ca şi cum n-ar avea greutate, fără mijloace mecanice: *lumea aplaudă acolo, sub cupolă, nemaivăzutul caz de levitaţie.* R.L.; **2.** (fiz.; şi **levitaţie magnetică**) fenomen prin care este anulată forţa gravitaţională, astfel încît un corp se poate ridica şi deplasa în spaţiu, în absenţa oricărui sprijin material; stare a unui asemenea corp: *palatul ... se ridică de pe sol într-o levitaţie uşoară.* ARG.; **3.** (fig.) înălţare spirituală; elevaţie: *poezia romantică apare ... cu acea atracţie spre lună, experimentată printr-o levitaţie mintală.* CĂL.; (şi: **levitaţiune**). [Din fr. *lévitation,* it. *levitazione*].

levitaţiúne f. v. **levitaţie.**

levítă[1], levite f. **1.** redingotă bărbătească lungă, purtată în Occident la sfîrşitul sec. al XVIII-lea; **2.** model vechi de rochie largă şi foarte lungă. [Din fr. *lévite*].

levítă[2], levite f. (înv. şi reg.) dojană, mustrare; săpuneală; (reg.) **a-i citi cuiva levitele,** a mustra pe cineva, a face morală cuiva. [Din germ. *Leviten*].

leviteán, leviteni m. (înv.; rar) levit: *Moisi proroc scrie mainte sama şi numărul ... leviteanilor.* POP. [Din sl. *levitinŭ*].

levític[1] n. (de obicei artic.) a treia carte din Pentateuh, atribuită lui Moise, conţinînd ritualul cultului religios, calendarul sărbătorilor, codul de instruire morală a preoţilor din seminţia lui Levi. [Din lat. *leviticus,* sl. *levitikŭ,* gr. *levitikón*].

levític[2], ~ci, levitică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic leviţilor, referitor la leviţi; ca la leviţi: *tradiţia casei mele era realistă şi levitică.* CĂL. [Din lat. *leviticus,* fr. *lévitique,* it. *levitico*].

levizítă f. gaz de luptă cu acţiune vezicantă persistentă: *odată a venit un ofiţer ... şi ne-a vorbit despre gazele de război, iperita şi lewisita.* GHEŢIE; (scris şi: *lewisita*). [Din fr., engl. *lewisite*].

levo- element de compunere cu sensul „(spre) stînga". [Din lat. *leavus,* fr. *lévo-*].

levocardíe, levocardii f. (med.) sinistrocardie. [Din fr. *lévocardie*].

levocardiográmă, levocardiograme f. parte a unei electrocardiograme care corespunde ventriculului stîng. [Din fr. *lévocardiogramme*].

levofobíe, levofobii f. teamă patologică de obiecte sau de fiinţe situate în stînga subiectului. [*Levo-* + *fobie*].

levogír, ~i, levogiră, ~e a. **1.** (fiz.; despre substanţe optic active) care roteşte planul de polarizare a luminii spre stînga, în sens invers acelor de ceasornic, în raport cu observatorul către care se propagă lumina; **2.** (rar; despre cochilii) care este răsucit spre stînga, în raport cu observatorul care priveşte spre deschiderea cochiliei; **3.** (lingv.) care se găseşte într-o relaţie funcţională cu elemente semantice, gramaticale etc. din stînga determinantului: *cuvinte levogire.* [Din fr. *lévogyre*].

levorotáţie, levorotaţii f. rotaţie a inimii spre stînga. [Din fr. *lévorotation*].

levrétă, levrete f. (rar) femela levrierului: *prepelicari, levrete ... alcătuiesc un vuiet surd.* GANE. [Din fr. *levrette*].

levriér, levrieri m. cîine de vînătoare cu corpul alungit, cu picioarele înalte şi puternice, cu pîntecele supt, foarte rapid, specializat în vînarea iepurilor. [Din fr. *lévrier*].

levúlic a. **acid levulic,** acid organic derivat din levuloză sau din alte monozaharide, prin tratarea lor cu acizi diluaţi. [Din fr. *lévulique*].

levulóză, levuloze f. (biol.) fructoză. [Din fr. *lévulose*].

levulozemíe, levulozemii f. prezenţă a levulozei în sînge. [Din fr. *lévulosemie*].

levulozuríe, levulozurii f. prezenţă a levulozei în urină. [Din fr. *lévulosurie*].

levúră, levuri f. **1.** numele unor ciuperci microscopice unicelulare din familia blastomicetelor, care se reproduc prin înmugurire şi care provoacă, în majoritatea lor, fermentaţia alcoolică a zaharurilor, dintre care cea mai cunoscută este drojdia de bere (*Saccharomyces cerevisiae*); drojdie; **2.** (şi **levură de bere**) preparat industrial făcut din drojdie de bere, întrebuinţat ca ferment pentru dospirea aluatului; drojdie, ţaică. [Din fr. *levure*].

levurídă, levuride f. (de obicei la pl.) leziune cutanată, adesea în focare multiple, care apare ca reacţie secundară, de natură alergică, în cazul unor infecţii cu levuri. [Din fr. *levurides*].

lexém, lexeme n. (lingv.) unitate lexicală (cuvînt sau parte de cuvînt, în special rădăcină) considerată ca purtătoare a semnificaţiei; morfem lexical, semantem; (p. ext.) cuvînt. (ex. lexemul *cînt-* din cuvintele *cîntare, cîntăreţ, cîntător, cîntec* etc.): *urmăreşte frecvenţa unor lexeme.* [Din fr. *lexème*].

lexemátic, ~ci, lexematică, ~ce a. (lingv.) care ţine de lexem sau de lexematică, referitor la lexem sau la lexematică. // f. semantică: *lingviştii germani precizează că lexematica* [lui Coşeriu] *reprezintă ... modelul cel mai complet şi cel mai coerent prezentat pînă în prezent.* CF. [Din fr. *lexématique*].

léxic, (rar) **lexicuri,** (înv.; rar) **lexice** n. **1.** (înv.) dicţionar; glosar: *lăsăm curioşilor grija de a cerceta în lexice însemnarea cuvîntului.* OD.; **2.** totalitatea cuvintelor (şi idiotismelor) unei limbi; vocabular: *lexicul unei limbi este mai mobil decît gramatica acesteia;* **lexicul fundamental** (sau **principal**), vocabularul fundamental al unei limbi; fondul principal de cuvinte: *limba* [română] *în structura şi lexicul ei fundamental este latină.* CĂL.; **3.** ansamblul cuvintelor specifice unei epoci, unui domeniu, unui stil al limbii, unui scriitor, unui vorbitor etc.; vocabular: *lexicul poeziei moderne este cu totul revoluţionar.* C.L. //a. **lexic, ~ci, lexică, ~ce** (rar) lexical: *capătă în genul apostrofal forma lexică „mă-ti".* ARG. [Din fr. *lexique*].

lexicál, ~i, lexicală, ~e a. care aparţine, care este caracteristic lexicului, referitor la lexic, de lexic; alcătuit din cuvinte; lexic: *poveştile sînt fără poezie şi fără savoare lexicală.* CĂL.; *structurile morfologice sau sintactice sînt ... mai puţin expuse decît cele lexicale.* D. [Din fr. *lexical*].

lexicalizá, pers. 3 **lexicalizează** vb. (lingv.; refl.) a dobîndi sens lexical propriu; a funcţiona ca unitate lexicală autonomă: *sensurile figurate adesea se lexicalizează.* [Din fr. *lexicaliser*].

lexicalizáre, lexicalizări f. proces prin care o îmbinare de morfeme (sintagmă, expresie etc.) devine unitate lexicală autonomă; codificare lexicală a unui cuvînt: *lexicalizarea îmbinării floarea-soarelui.* [V. *lexicaliza;* cf. fr. *lexicalisation*].

lexicalizát, ~ţi, lexicalizată, ~e a. (lingv.) care a căpătat sens lexical propriu, distinct: *„drum-de-fier" este o sintagmă lexicalizată.* [V. *lexicaliza*].

lexico- element de compunere cu sensul „cuvînt", „lexic". [Din fr. *lexico-*].

lexicográf, ~i, lexicografă, ~e m., f. autor de dicţionar; specialist în lexicografie: *nu este în dreptul lexicografilor de a modifica ... o limbă.* OD. [Din fr. *lexicographe*].

lexicográfic, ~ci, lexicografică, ~ce a. care aparţine, care este specific lexicografiei sau dicţionarelor, referitor la lexicografie sau la dicţionare: *au fost alcătuite şi editate numeroase instrumente lexicografice fundamentale.* R.L.; *a studiat definiţia lexicografică.* [Din fr. *lexicographique*].

lexicográfie f. **1.** activitate de elaborare a dicţionarelor, constînd în înregistrarea (alfabetică) şi cercetarea cuvintelor, expresiilor etc. unei limbi, unui dialect, unui domeniu etc., considerate în forma şi, mai ales, în semnificaţia lor; disciplină a lingvisticii care studiază tehnica alcătuirii dicţionarelor: *Şăineanu, Candrea, Puşcariu au mari contribuţii în lexicografia românească;* **2.** totalitatea dicţionarelor dintr-o ţară, dintr-o epocă, dintr-un domeniu etc.: *lexicografia franceză numără peste 30 000 de titluri;* **3.** (înv.; rar) dicţionar; glosar; **4.** (înv.; rar) studiu didactic al vocabularului limbilor clasice (cu ajutorul dicţionarului); lexicologie: *profesoara de limba română va preda ... lexicografia latină şi greacă.* EM. [Din fr. *lexicographie,* it. *lessicografia*].

lexicológ, lexicologi m. specialist în lexicologie. [Din fr. *lexicologue*].

lexicológic, ~ci, lexicologică, ~ce a. care aparţine lexicologiei, referitor la lexicologie: *sînt neglijate cercetările lexicologice.* [Din fr. *lexicologique*].

lexicologíe, lexicologii f. **1.** ramură a lingvisticii care studiază lexicul unui sistem socio-cultural dat: *cercetările mele de lexicologie biblică.* CF.; **2.** (înv.; rar) lexicografie: *în locul limbei latine vine ... lexicologia latină.* EM. [Din fr. *lexicologie*].

lexicón, lexicoane n. **1.** (înv.) dicţionar grecesc; (astăzi rar) dicţionar; (spec.) enciclopedie (pentru un anumit domeniu).: *carte scoasă de pre greceşte şi elineşte ... cu lexicoane de-agiuns tălmăcită.* DOS.; *începu să-i scoată cărţi din raft ..., lexicoane de limbă sanscrită, arabă.* CĂL.; *a apărut un nou lexicon tehnic;* **2.** (înv.) lexic; limbaj: *lexiconul parlamentar nu ne dă termeni suficienţi pentru această calificare.* MAIOR.; *foi literare în provincie ar putea să facă un serviciu nemăsurat literaturii şi lexiconului român.* EM. [Din gr. mod. *lexikón,* lat., fr. *lexicon,* germ. *Lexikon*].

lexicotécă, lexicoteci f. (rar) colecţie de dicţionare. [Din germ. *Lexikotek*].

lexíe, lexii f. unitate funcţională semnificativă a lexicului (ex.: cuvînt, locuţiune, expresie etc.). [Din fr. *lexie*].

lexigrafíe, lexigrafii f. (înv.; rar) ortografie. [Din fr. *lexigraphie,* it. *lessigrafia*].

lexinómic, ~ci, lexinomică, ~ce a. (lingv.) care ţine de regulile de folosire a cuvintelor: *s-a făcut analiza lexinomică a limbajului jurnalistic.* [Din fr. *lexinomique*].

léxis, (rar) **lexisuri** n. (înv.) cuvînt: *tălmăcind cuvintele nu din lexis în lexis ..., ce după noimă* (a. 1803). URIC. [Din gr. mod. ***léxis***].

lez- element de compunere cu sensul „lezat", „afectat", „ofensat". [Din fr. ***lèse***].

lezá, lezez vb. (tr.) **1.** a aduce cuiva un prejudiciu; a păgubi, a prejudicia: *face contracte neserioase, prin care îşi lezează clienţii;* **2.** (fig.) a afecta, a ştirbi onoarea, reputaţia cuiva; a jigni, a ofensa: *prezenţa dumneavoastră chiar în coasta Preşedinţiei lezează mult orgoliul generalului.* PR.; **3.** (livr.) a provoca o leziune, o rană; a răni, a traumatiza: *proiectilul nu i-a lezat nici un organ vital.* [Din fr. ***léser***].

lezárd m. (rar) şopîrlă. // n. piele tăbăcită de şopîrlă: *portofel de lezard.* [Din fr. ***lézard***].

lezárdă, lezarde f. **1.** panglică decorativă pentru acoperirea locurilor de prindere a tapiţeriei; **2.** fisură într-un zid. [Din fr. ***lézarde***].

lezáre, lezări f. **1.** acţiunea de a leza şi rezultatul ei; **2.** pagubă, prejudiciu adus cuiva; **3.** (fig.) ofensă, jignire; **4.** (livr.) producere a unei leziuni; rănire: *boala constă în lezarea scoarţei cerebrale.* [V. ***leza***].

lezát, ~ţi, lezată, ~e a. **1.** care a suferit un prejudiciu; păgubit, prejudiciat, vătămat, nedreptăţit: *persoana lezată s-a plîns la poliţie;* (jur.) **parte lezată,** parte vătămată; **2.** încălcat, nesocotit, ştirbit: *cere satisfacţie pentru drepturile lezate;* **3.** (fig.) ofensat, jignit: *ciudat ar fi ca atunci cînd facem psihologie ... copiii, mîndri, să emigreze din clasă, simţindu-se lezaţi.* CĂL.; **4.** (livr.) care a suferit o leziune; rănit, vătămat: *se produce o contracţie ... în partea lezată.* C. [V. ***leza;*** cf. fr. ***lesé***].

lez-conştiinţă f. (înv.; rar) **crimă de lez-conştiinţă,** ofensă adusă conştiinţei: *am comite o crimă de lez-conştiinţă dacă ... nu am arăta ranele sîngerînde ale teatrului italian.* FIL. [Din fr. ***lèse-conscience***].

lezéná, lezene f. **1.** element aplicat pe marginile panourilor, a ramelor etc., cu rol de susţinere, de decorare etc.; **2.** pilastru plat şi îngust pe faţada unui zid, fără bază şi capitel, legat de arce semicirculare şi pe jumătate îngropat în zid. [Din fr. ***lésène***].

lezioná, lezionez vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) produce leziuni; a (se) răni. [Din it. ***lesionare***].

lezionál, ~i, lezională, ~e a. (rar) care ţine de o leziune, referitor la o leziune; provocat de o leziune. [Din fr. ***lésionnel***].

lezionár, ~i, lezionară, ~e a. (jur.) care are caracter de leziune, atins de leziune: *acte lezionare.* [Din fr. ***lésionnaire***].

leziúne, leziuni f. **1.** modificare patologică a structurii (şi, ca urmare, a activităţii) unui ţesut sau a unui organ, provocată de agenţi mecanici, fizici, chimici, infecţioşi sau tumorali; necroză, inflamaţie, plagă, rană, bubă: *fragmente de os au produs leziuni în masa cerebrală.* GHEŢIE; **2.** (jur.) prejudiciu material suportat de una din părţi într-un contract oneros şi comutativ, care a acceptat să execute o prestaţie de o valoare vădit superioară aceleia pe care urma să o primească în schimb; **3.** (jur.) viciu de consimţămînt pentru minorul trecut de 14 ani, care a încheiat singur, fără consimţămîntul părinţilor sau al tutorelui, acte juridice care pricinuiesc acestora o vătămare. [Din fr. ***lésion,*** lat. ***lesio, -onis***].

lezmaiestáte f. **1.** ofensă adusă unui suveran sau autorităţii sale, considerată de lege drept crimă şi pedepsită ca atare: *declară ... pe orice cetăţean al statului care n-ar iscăli documentul că e vinovat de crimă de lez-maiestate.* EM.; **2.** (p. ext.) ofensă gravă adusă unei autorităţi, unei personalităţi, unei instituţii de prestigiu: *combate regimul ... ridicîndu-şi protestarea pînă la delictul de lèse-majestate.* R.L.; (scris şi: (înv.) *lez-maiestate,* (rar) *lèse-majestate*); (şi: **lezmajestate**). [Din fr. ***lèse-majesté***].

lezmajestáte f. v. lezmaiestate.

lez-naţiúne f. (rar) ofensă adusă naţiunii, patriei: *aceste insinuaţiuni de lez-naţiune şi de înaltă trădare ... ar fi absurde dacă n-ar răsări ... din rea-credinţă.* EM. [***Lez-*** + ***naţiune***].

lherzolít n. rocă eruptivă ultrabazică în care predomină olivina. [Din fr. ***lherzolite,*** germ. ***Lhersolith***].

liánă, liane f. nume dat unor plante (lemnoase) agăţătoare, cu tulpini foarte lungi şi flexibile, care cresc în junglă, încolăcindu-se pe arbori şi formînd adesea o reţea de nepătruns (ex. vanilia); (p. gener.) plantă agăţătoare care se înalţă pe arbori, pe ziduri etc. (ex.: iedera, clematita, caprifoiul, hameiul): *mă ascundeam ... în foi, printre liane sub ecvatorul căldurii, pîndit de şerpi.* BL.; (fig.) *o bruscă scăpare din lianele informaţiilor contradictorii.* LOV; **2.** (p. ext.; mai ales la pl.) vegetaţie acvatică cu ramificaţii foarte bogate, formînd o reţea deasă: *căci scris a fost ca viaţa ta de doru-i să nu-ncapă, căci te-a cuprins asemenea lianelor din apă.* EM.; *din apele stătute ies tufişuri încîlcite de liane.* VOIC.; *peştii se retrag la adînc ... între liane.* SAD. [Din fr. ***liane***].

liáne f. pl. şesuri din America de Sud acoperite cu vegetaţie ierboasă. [Din sp. ***llanos***].

liánt, lianţi m. **1.** material fluid sau adus în stare fluidă, care are proprietatea de a lega prin întărire particulele unui aglomerat aflat sub formă de granule, fişii etc. (ex.: ciment, ipsos, bitum, răşini, aracet etc.); **liant aerian,** liant care se întăreşte în aer; **liant hidraulic,** liant care se întăreşte în apă, rezistînd apoi la acţiunea acesteia; **2.** (p. ext.) element care leagă, care ţine la un loc părţile unui întreg: *fenomenele care se desfăşoară pe o largă arie tinzînd la unitate inextricabilă au nevoie de un liant, pentru a închega o permanenţă.* R.L.; **3.** (fig.) persoană care facilitează stabilirea sau menţinerea relaţiilor (amicale) între indivizi: *vărul nostru era liantul grupului;* **4.** (poligr.) lichid vîscos ce conţine în suspensie colorantul cu care formează cerneala de tipar; **5.** substanţă care fixează un pigment pe fibra textilă. [Din fr. ***liant***].

liás n. (geol.) epoca jurasicului inferior caracterizat prin amoniţi, lamelibranhiate, brahiopode etc.; (strat alcătuit din) grupuri de roci formate în această perioadă; liasic: *a mai aflat liasul pe coastele sud-estice ale muntelui Strunga.* C. [Din fr. ***lias***].

liásic, ~ci, liasică, ~ce a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) lias: *reptilii cei mari din epoca liasică.* C.L. [Din fr. ***liasique***].

liáză, liaze f. (la pl.) clasă de enzime ajutătoare care servesc la sinteza unor compuşi organici; (şi la sg.) enzimă din această clasă (ex.: catalază, hidroxilază, hidrolază etc.). [Din fr. ***liase***].

libadeá, libadele f. (înv.) **1.** haină lungă din stofă groasă, purtată de boieri şi de tîrgoveţi; anteriu: *[dascălii greci] lepădase lebadeaua şi tombatera şi se îmbrăcase nemţeşte.* GHICA; **2.** scurtă, de obicei albă; fermenea: *banul, îmbrăcat cu anteriu de sevai subţire, cu o libadea de pichet alb pe deasupra.* FIL.; (şi: **lebadea**). [Din turc. ***libadé***].

libanéz, ~i, libaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Libanului sau locuitorilor lui, referitor la Liban sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Liban. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Liban. [***Liban*** n. pr. + ***-ez***; cf. fr. ***libanais***].

libanizáre, libanizári f. proces de divizare a unui stat, ca urmare a înfruntărilor violente dintre diferite etnii, grupări religioase etc. (asemănător celui din Liban, în anii 1980). [Din fr. ***libanisation***].

libárcă, libărci f. **1.** insectă brună-roşcată din ordinul ortopterelor, care trăieşte mai ales prin bucătării, hrănindu-se cu resturi alimentare, în special cu pîine (*Blatta germanica*): *în bucătărie ..., o mulţime de libărci negre fugiră care încotro.* PR.; (compus) **libarcă neagră,** gîndac de bucătărie; şvab (*Blatta orientalis*); **2.** (şi **libarcă galbenă**) corhan, şvab (*Phyllodromia germanica*); **3.** (fig.; reg.) femeie limbută: *taci, tu, libarcă!* POP. [Din bulg. ***hlebarka***].

libáţie, libaţii f. **1.** act ritual funerar, în practicile religioase antice, constînd în gustarea şi apoi vărsarea conţinutului unei cupe cu vin sau lapte, ulei etc. pe pămînt ori pe un altar, ca omagiu adus zeilor: *să facem trei libaţii în modul cel antic.* AL.; **2.** (p. ext.) închinare a paharului cu băutură în cinstea cuiva la o petrecere: *libaţiuni sub razele lămpii albastre.* CAR.; *fire eminamente sociabilă şi iubitoare de libaţii, Chendi îşi petrecea vremea în reuniuni.* CĂL.; (şi: **libaţiune**). [Din lat. ***libatio, -onis,*** fr. ***libation***].

libaţiúne f. v. libaţie.

libél[1], libele n. (reg.) carnet pentru însemnări; condică, registru; (spec.) libret (de bancă): *cer optzeci de mii zestre, cari bani, într-un libel de depuneri, să-mi fie predaţi în ziua cununiei.* AG. [Din lat. ***libellus,*** germ. ***Libell,*** magh. ***libellus***].

libél[2], libele şi **libeluri** n. scriere satirică (mai violentă decît pamfletul) cu caracter defăimător; diatribă, pamflet: *poetul vărsă atunci cu pofidă un vraf de libele în care punea toată negreala fierii sale abundente de pamfletar talentat.* CĂL. [Din fr. ***libelle,*** germ. ***Libell***].

libelá, libelez vb. (rar; tr.) **1.** a redacta corect, clar şi concis un act juridic, administrativ sau financiar; (p. ext.) a redacta, a formula (clar, concis): *spre a face ca titlul să corespundă cu conţinutul cărţii, l-am libelat într-astfel.* OD.; **2.** a completa un mandat, un cec etc., specificînd destinatarul, suma etc. [Din fr. ***libeller***].

libelíst, libelişti m. autor de libele; pamfletar. [Din fr. ***libelliste***].

libelúlă, libelule f. (la pl.) gen de insecte carnasiere (cu numeroase specii), din ordinul odonatelor, cu corpul lung şi subţire, capul mare şi două perechi de aripi inegale, străvezii, cu multe nervuri, care trăiesc în preajma apelor dulci, stătătoare (*Libellula*); (şi la sg.) insectă din acest gen (ex.: calul-popii, calul-dracului, călugăriţa etc.): *libelule graţioase zboară-n aerul de vară.* MACED. [Din fr. ***libellule,*** lat. ***libellula***].

líber[1], libere n. **1.** ţesut conducător al plantelor superioare, format din vase, celule anexe, parenhim etc., prin care circulă seva elaborată; partea internă a scoarţei plantelor lemnoase, care conţine acest ţesut; **2.** (col.) fibre extrase din scoarţa unor plante lemnoase. [Din lat., fr. ***liber***].

líber[2], ~i, liberă, ~e a. **1.** care se bucură de drepturi, de libertăţi politice, cetăţeneşti etc. recunoscute şi garantate; slobod; **lumea liberă,** ţările democratice occidentale, cu economie capitalistă: *se hotărî să plece în lumea liberă;* **2.** care nu este supus unui stăpîn: *un Henţia, ţăran liber din comitatul Crasnei, căpătase diploma de înnobilare.* GHEŢIE; *oamenii se nasc şi trăiesc liberi şi egali în drepturi;* **3.** independent, neatîrnat, nesupus unei puteri străine; suveran: *România este şi va fi ţară liberă, o ţară de sine stătătoare.* EM.; **4.** autonom (administrativ): *Andora este oraş liber;* **5.** care nu este controlat de o autoritate (politică); a cărei practicare, funcţionare este recunoscută, garantată de lege: *românii ... nu cer decît exerciţiul liber al confesiei lor, autonomia bisericii.* EM.; **alegeri libere,** alegeri în care se exprimă prin vot opţiunea politică reală: *să lase ... însuşi poporul român ... să se exprime prin libere alegeri.* MAIOR.; **6.** care nu este privat de libertate; care nu este supravegheat, reţinut, încătuşat, întemniţat: *tot timpul, nebunul a fost ca şi liber, în orice caz foarte puţin păzit.* CAR.; *pe prispa caselor ... stau grămădiţi vreo 20 de ţărani, unii puşi în fiare, alţii liberi, păziţi de vreo cîţiva călăraşi.* ZAMF; **7.** care este scăpat de sub pază; care nu este priponit; nelegat, slobod: *caii umblau liberi prin lan;* **8.** care trăieşte (ca) în mediul său natural, nesupus vreunui regim impus: *duc viaţa de pasăre pribeagă, originală şi liberă.* EM.; **9.** nestînjenit, neîmpiedicat în mişcările corpului; neacoperit (cu obiecte de îmbrăcăminte, încălţăminte etc.): *îmi pusesem pălăria-n vîrful capului, astfel încît fruntea rămînea liberă şi goală.* EM.; *amîndoi sînt cu piciorul respectiv liber şi cu cîte o gheată alături.* CAR.; **10.** care nu este prins, fixat de (sau cu) ceva; care atîrnă: *toca ... îi ascundea jumătate din frunte şi ure-chile, lăsînd libere cîteva şuviţe de păr.* GHEŢIE; **11.** care nu este angajat printr-un contract, printr-un angajament etc. într-o formă de muncă organizată şi normată; care este prestat într-un cadru (juridic): *te-aş sfătui să ţii un curs liber la Universitatea din Bucureşti.* GHEŢIE; **profesiune liberă,** profesiune (medicina, avocatura etc.) practicată pe cont propriu, în afara unei instituţii: *tot ce are Capitala mai distins ca profesiuni libere, comercianţi, proprietari ş.c.l.* CAR.; (compus; subst.) **liber-profesionist,** persoană care practică o profesiune fără a fi angajată, pe baza unui contract de muncă, într-o instituţie sau întreprindere: [notarii]

se bucurau de un regim de liber-profesionişti. GHEŢIE; (subst.) **a pune pe liber pe cineva,** a concedia pe cineva; **12.** necăsătorit; disponibil: *nu sînt văduvă, sînt liberă, trăiesc cum îmi place!* CAR.; (fig.) *Angelica, a cărei inimă era liberă, primi bucuroasă, cu singura condiţiune de a nu se despărţi de bunica sa.* NEGR.; **13.** care a terminat serviciul, programul de lucru; care dispune de timpul propriu: *sînt liberă la ora trei;* (subst.) **a avea liber,** a fi eliberat, scutit de obligaţiile de serviciu: *vin mîine pe la cinci să vă iau, tot am liber.* PETR.; **14.** care nu este reţinut de cineva sau de ceva; care nu este ocupat; disponibil: *sînteţi liberă în seara aceasta?*; **15.** de care se poate dispune după plac: *n-am un moment liber.* CAR.; *el vede o nesfîrşită întin-dere de timp liber înaintea lui.* VLAH.; **16.** care nu este ocupat de cineva; care nu este în folosinţa, la dispoziţia cuiva; neînchiriat: *se opri, aşteptînd o birjă liberă.* DELAVR.; *chelnerul ... ne spuse că masa va fi imediat liberă.* PR.; **locuinţă** (sau **casă, cameră**) **liberă,** locuinţă (sau casă, cameră) neînchiriată, în care nu locuieşte nimeni: *dumneata mai ai vreo cameră liberă?* EL.; **17.** vacant: *în învăţămînt nu mai există nici un post liber;* **18.** care nu este solicitat, încărcat cu ceva; degajat: *o văzu întinzînd degetele de la mîna rămasă liberă.* ZAMF.; *cu mîna liberă se prinse de balustradă;* **19.** care are puterea, posibilitatea de a decide singur, de a face ce vrea; nesupus unor restricţii sau rigori exterioare; slobod: *Dumnezeu ... a înzestrat pe om ... cu voinţă, lăsîndu-l liber în alegerea sa.* BĂLC.; **liber-consimţit,** de bună voie; asumat: *jertfa liber-consimţită a miilor de martiri a sporit puterea luptătorilor.* SAD.; **a fi liber să ...** (sau **de a ...**), a avea posibilitea să decidă, să acţioneze după propria voinţă sau dorinţă: *n-am ce-ţi face; liber eşti să crezi ce pofteşti.* SAD.; *eşti liber să pleci cînd vrei.* GHEŢIE; **a avea** (sau **a da, a lăsa cuiva**) **mînă liberă** (sau **cîmp liber**), a avea (sau a da cuiva) posibilitate de a face ceva; a avea (sau oferi cuiva) permisiunea de a face ce vrea: *cei bogaţi se vor bucura că văd rivalul ce le cumpără plăcerile că le-a lăsat cîmp liber ..., că femeile şi vinurile s-au ieftinit.* EM.; *arhitectul ... avusese mînă liberă în ce făcuse.* GHEŢIE; **(a fi) liber de ...,** (a fi) eliberat de ...; nestingherit, nederanjat de ...: *jucătorii de cărţi ... liberi de orice priveghere.* GHICA.; *libretul e tratarea unei idei, liberă de orice constrîngere a modei.* CĂL.; (jur.) **liber de sarcini,** asupra căruia nu grevează nici un drept real (creanţă ipotecară sau privilegiu): *de partea lui nu voia să se atingă, păstrînd-o liberă de sarcini, pentru orice eventualitate.* GHEŢIE; **20.** (fig.) eliberat de griji, de preocupări apăsă-toare, de obsesii, de prejudecăţi; uşurat: *o! ce liberă şi uşoară mă simt...! nici o durere, nici o patimă în piept.* EM.; *simţea nevoia să examineze cu mintea liberă cele întîmplate cu o zi înainte.* GHEŢIE; (adv.) *englezoaica ce aveau în casă era dusă ... în străinătate, şi fetele răsuflau mai liber.* ZAMF.; **21.** contrar bunei-cuviinţe; necontrolat, prea familiar; libertin: *o viaţă liberă şi disolută.* FIL.; **22.** care se realizează, se produce fără constrîngeri, fără influenţe exterioare, ca rezultat, ca efect al exercitării propriei voinţe: *libera alegere între bine şi rău ... presupune şi sancţiuni.* CĂL.; (adv.) *pentru a-şi putea administra liber averea şi răspunderea personală.* CAR.; **23.** care exprimă libertate spirituală, curaj, francheţe: *respect opiniile libere.* CAR.; **24.** lipsit de artificialitate; natural, simplu, firesc; degajat; care denotă, sugerează naturaleţe, degajare: *el n-a fost împiedicat, în libera dezvoltare a facultăţilor fireşti, de tradiţii academice.* VLAH.; (adv.) *oricît de liber ar poza cineva, gîndul că-l priveşte eternitatea prin ochii artistului îl dispersonalizează.* VLAH.; (adv.) **a vorbi liber,** a ţine un discurs, o prelegere etc. fără a citi textul; **25.** (fig.) natural; curat, pur, nealterat: *în munţi ... aerul devenea mai liber şi mai rece.* EM.; **în aer(ul) liber,** în mijlocul naturii; afară: *e mai plăcut aici, în aerul liber şi în soare.* GHEŢIE; **sub cerul liber,** afară, în loc neacoperit: *sinistraţii dormeau sub cerul liber;* **26.** care nu este oprit, interzis; care poate avea loc fără restricţii sau interdicţii; permis, autorizat: *între Moldova şi ... Basarabia comunicaţia era liberă.* EM.; **intrare liberă,** acces gratuit; acces nesupus nici unei formalităţi (la un spectacol, la o festivitate etc.): *orice gazetar, de obicei, se bucură veşnic de o intrare liberă şi mai totdeauna de un scaun gratis în teatru.* CAR.; (fig.) *e-n nemurire-o carte de liberă intrare.* VLAH.; **27.** care permite, care autorizează trecerea, folosirea etc.; (subst.) autorizaţie, permis: *funcţionarii publici au liber pe trenuri şi tramvaie;* **28.** care nu prezintă obstacole, piedici; degajat, deblocat; accesibil: *spre seară şoseaua era liberă;* (fig.) *constelaţia Lebedei şi a Acvilei păreau ... a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte.* ZAMF.; **29.** (despre corpuri) supus forţei gravitaţionale; fără sprijin; **cădere liberă,** mişcare de sus în jos a unui corp sub acţiunea propriei greutăţi; **30.** (despre elemente chimice, particule etc.) care nu se află în combinaţie cu alte elemente, particule etc.; **atom liber,** atom care nu este atras de nici un nucleu; **31.** a cărui formă sau conţinut nu este impus, fixat dinainte; care se abate de la reguli (prestabilite); (p. ext.) dezordonat, neregulat; **traducere liberă,** traducere care nu respectă riguros originalul; **versuri libere,** versuri care nu respectă regulile prozodice clasice; **figuri libere,** figuri pe care concurenţii le pot alege în competiţiile de gimnastică sau de patinaj; **lupte libere,** lupte care permit prinderea adversarului de oricare parte a corpului; **32.** care se realizează fără ustensile, fără aparatură; **desen liber,** desen (artistic) executat fără instrumente; **(a vedea) cu ochiul liber,** (a vedea) fără ajutorul unui instrument optic: *le examină* [pustulele] *cu ochiul liber, apoi cu lupa.* GHEŢIE.; **33.** care nu este supus nici unei reglementări restrictive: *nu poţi avea o economie liberă sau liberală într-un stat centralizat.* PR.; *calitatea lor* [=democraţiilor] *esenţială este existenţa principiului liberei concurenţe, existenţa partidelor.* GHEŢIE; (fin.) **curs liber,** putere de circulaţie a unei monede; **la liber,** neraţionalizat; fără cartelă, fără legitimaţie, fără autorizaţie: *făina se vindea la liber.* [Din lat. ***liber,*** fr. ***libre***].

liberă, liberez vb. **1.** (înv.; tr.) a pune în libertate, a da drumul din închisoare; a elibera; **2.** (pop.; tr. şi refl. pas.) a fi lăsat la vatră: *ni s-a liberat feciorul;* **3.** (înv.; tr.) a elibera o ţară, un popor; a dezrobi: *Francia s-o liberăm!* AL.; **4.** (jur.; tr.) a ierta un debitor de o datorie, de o obligaţie; **5.** (fig.; refl.) a se uşura; a se despovăra; a se degaja: *se liberează de dureri.* FIL.; *a voit să-şi libereze mîinile care ţineau ceva.* GAL. [Din fr. ***liberer,*** lat., it. ***liberare***].

liberábil, ~i, liberabilă, ~e a. care poate fi eliberat (imediat): *imobilul este liberabil.* [Din fr. ***libérable***].

liberál, ~i, liberală, ~e a. **1.** mărinimos, generos: *un alt minister să se arate mai liberal pentru o publicaţiune ştiinţifică.* OD.; **2.** cu idei generoase, cu vederi largi; conciliant, tolerant: *cel mai liberal dintre potentaţi.* GHICA; **3.** care nu se supune strict canoanelor, regulilor, tradiţionale; novator: *ce liberal e Beethoven în orchestraţie.* MAIOR.; *adopta o concepţie estetică foarte liberală.* CĂL.; **arte** (sau **profesii**) **liberale,** profesii, ocupaţii care ţin de cultura spiritului (istoria, filozofia, dreptul, medicina etc.): *la acest curent junimist s-au lipit ... cîţiva aristocraţi ai profesiunilor liberale.* IBR.; **4.** favorabil libertăţilor civile şi politice; care aparţine, care este caracteristic liberalismului, referitor la liberalism; liberalist: *să inspire încrederea Europei liberale.* CĂL.; *nu poţi avea o economie liberă sau liberală într-un stat centralizat.* PR.; **partid liberal,** partid care cultivă, promovează liberalismul; **5.** alcătuit sau condus de un asemenea partid: *administraţia liberală a reformat justiţia.* // m. **1.** persoană care cultivă idei generoase, novatoare, nedogmatice: *liberalii zic ... că trebuie a goni ... zicerile slavone.* NEGR.; **2.** membru al unui partid liberal: *liberalii erau mai toţi boieri şi făcuseră reforme fie din generozitate ..., fie spre a lua comanda noilor vremi.* CĂL.; *liberalii erau mai bine plasaţi.* GHEŢIE. [Din fr. ***libéral,*** lat. ***liberalis***].

liberalísm n. **1.** atitudine care promovează libertatea individuală, generozitatea, toleranţa: *adevăratul liberalism este de a asigura fiecăruia ... libertatea cugetării, a cuvîntului şi a acţiunii.* GHICA.; **2.** doctrină politică şi economică bazată pe ideea dreptului individual (dreptul la proprietate, egalitate, libertate de expresie şi de acţiune etc.) şi pe principiul nonintervenţiei statului în relaţiile economice existente între indivizi, grupuri sau naţiuni, care se autoreglează în economia de piaţă prin intermediul preţurilor stabilite liber în procesul de concurenţă: *temelia liberalismului adevărat este o clasă de mijloc care produce ceva.* EM.; *politică ... întemeiată pe un liberalism absolut şi mesianic, în care cuvintele de ordine sînt „luminează-te şi vei fi", „voieşte şi vei putea".* CĂL. [Din fr. ***libéralisme***].

liberalíst, ~şti, liberalistă, ~e a. **1.** care susţine liberalismul, care aderă la liberalism; **2.** specific liberalismului, referitor la liberalism. [Din fr. ***libéraliste***].

liberalitáte, liberalităţi f. **1.** (livr.) caracterul a ceea ce este liberal; dărnicie, generozitate: *natura i-a înzestrat într-un moment de extraordinară liberalitate.* EM.; *din tonul vocii se ghicea că liberalitatea de odinioară a lui Nicolas îl stingherea acum.* GHEŢIE; **2.** (jur.) act prin care o persoană dispune de un bun al său în favoarea altei persoane, fără a urmări să primească de la aceasta un echivalent; **liberalitate excesivă,** liberalitate a cărei valoare depăşeşte cotitatea disponibilă şi ştirbeşte rezerva succesorală, putînd fi supusă reducţiunii, după decesul dispunătorului, la cererea unui moştenitor rezervatar. [Din fr. ***liberalité,*** lat. ***liberalitas, -atis***].

liberalizá, liberalizez vb. (tr.) **1.** a face să devină liber[2] sau liberal: *trebuie să liberalizăm economia;* **2.** a lăsa ca preţurile să fie reglate de piaţă (şi nu dirijate de stat): *au fost liberalizate preţurile.* [Din fr. ***libéraliser***].

liberalizánt, ~ţi, liberalizantă, ~e a. (rar) care favorizează liberalizarea: *factori liberalizanţi.* [V. ***liberaliza***].

liberalizáre, liberalizări f. acţiunea de a liberaliza şi rezultatul ei: *reformele economice ... au dus la liberalizare economică.* D.; *liberalizarea preţurilor.* [V. ***liberaliza***].

liberalizát, ~ţi, liberalizată, ~e a. care a devenit liber[2]; care este reglat de piaţă (şi nu dirijat de stat): *preţuri liberalizate.* [V. ***liberaliza***].

liberaloíd, ~zi, liberaloidă, ~e a. (rar) de factură liberală; care mimează liberalismul: *reformatori liberaloizi.* [***Liberal*** + ***-oid***].

liber-arbítru m. **1.** libertate absolută constînd în capacitatea unei persoane de a decide, de a acţiona numai după propria voinţă: *era un abuz din parte-i să răpească liberul-arbitru al fetei.* CĂL.; **2.** care denotă, care reflectă o astfel de libertate: *politica impozitelor nu e un act de liber-arbitru.* EM. [***Liber***[2] + ***arbitru;*** cf. fr. ***libre arbitre***].

liberáre, liberări f. **1.** acţiunea de a (se) libera şi rezultatul ei; eliberare; **2.** (înv. şi pop.) ieşire din detenţie; punere în libertate a unui deţinut care şi-a ispăşit pedeapsa: *liberarea deputaţilor arestaţi.* MAIOR.; **liberare condiţionată,** punere în libertate a unui condamnat, care a dovedit bună-purtare şi disponibilitate de îndreptare, înainte de executarea în întregime a pedepsei; **liberare provizorie,** măsură dispusă de procuror sau de instanţă de a pune în libertate provizorie un inculpat arestat; **3.** (înv.) obţinere a independenţei, a suveranităţii: *liberarea patriei.* GHICA.; **4.** (pop.) lăsare la vatră; trecere în rezervă a unui militar; **5.** (jur.) iertare de o datorie, de o obligaţie; **6.** (fig.) uşurare; degajare: *liberarea navigaţiei pe* [Dunăre]. EM. [V. ***libera***].

liberát, ~ţi, liberată, ~e a. **1.** (înv.) eliberat din captivitate, din arest; **2.** (pop.) lăsat la vatră, cu stagiul militar efectuat: *are doi feciori liberaţi;* **3.** (fig.) eliberat; liber; degajat: *sînt de-acum mult mai liber, mai liberat.* EL. [V. ***libera***].

liberatór, ~i, liberatoáre a. şi m., f. **1.** (înv. şi pop.) eliberator: *apare-n faptul zilei un scump liberator.* AL.; **2.** (fig.) care produce o uşurare, o despovărare. [Din fr. ***libérateur,*** lat. ***libertor, -oris***].

liber-cugetátor, liber-cugetători m. persoană care admite independenţa totală a raţiunii faţă de orice tradiţie sau credinţă religioasă, faţă de orice autoritate, în general: *era un liber-cugetător, deşi preot.* BL. [***Liber*** + ***cugetător;*** cf. fr. ***libre penseur***].

liberián[1], liberieni a. **1. vas** (sau **ţesut**) **liberian,** tub format din celule suprapuse prin care circulă seva în plante; care aparţine liberului[1]; **2.** (despre fibrele plantelor) care formează asemenea vase sau ţesuturi. [Din fr. ***libérien***].

liberián², **~eni**, **liberiană**, **~ene** a. care aparţine, care este caracteristic Liberiei sau populaţiei ei, referitor la Liberia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Liberia. [Din fr. ***libérien***].

líbero¹ adv. (muz.; despre modul de execuţie) liber, fără restricţii de ritm, de intensitate etc. [Din fr. ***libero***].

líbero² m. apărător care nu are sarcini de marcaj într-un meci de fotbal. [Din it. ***libero***].

liber-schímb, **liber-schimburi** n. libertate (totală) a comerţului între (două) naţiuni, astfel încît mărfurile lor circulă fără taxe vamale: *domnea un deplin liber-schimb între ţările noastre şi celelalte.* EM. [***Liber²*** + ***schimb***; cf. fr. ***libre-échange***].

liber-schimbísm n. politică economică opusă protecţionismului, care revendică libertatea totală a comerţului şi neamestecul statului în schimbul de mărfuri: *Serbia ... va rupe-o definitiv cu liber-schimbismul.* EM. [***Liber²*** + ***schimb*** + *-ism*; cf. fr. ***libre-échange***].

liber-schimbíst, **~şti**, **liber-schimbistă**, **~e** m., f. şi a. (persoană) care promovează liber-schimbismul; (adept, partizan) al liber-schimbismului: *da, sîntem liber-schimbişti.* CAR.; *România a fost pînă în 1886 liber-schimbistă.* [***Liber²*** + ***schimb*** + *-ist*; cf. fr. ***libre-échangiste***].

libért, **liberţi** m. sclav roman eliberat (care primea cetăţenia romană, prenumele şi numele stăpînului), avînd dreptul să desfăşoare activităţi comerciale, administrative, profesionale; libertin: *mojicie de libert îngîmfat.* AL. [Din lat. ***libertus***].

libertár, **~i**, **libertară**, **~e** a. şi m., f. **1.** (adept) al libertăţii absolute; (p. ext.) anarhist; **2.** (persoană) care manifestă o atitudine liberală: *va privi viaţa într-un spirit mai libertar.* CĂL. [Din fr. ***libertaire***].

libertarián, **~eni**, **libertariană**, **~ene** m., f. (rar) adept al libertăţii absolute; libertar. [Din engl. ***libertarian***].

libertarianísm n. **1.** concepţie filozofică potrivit căreia acţiunile indivizilor nu sînt determinate cauzal, dar nici nu se desfăşoară la întîmplare; **2.** liberalism politic şi economic absolut. [Din engl. ***libertarianism***].

libertarísm n. (rar) concepţie, atitudine libertară. [***Libertar*** + *-ism*].

libertáte, **libertăţi** f. **1.** stare a unei persoane care se bucură de drepturi cetăţeneşti, politice etc. depline; slobozenie: *spiritele luminate au luptat întotdeauna pentru libertatea semenilor;* **2.** stare, condiţie a unei persoane nesupuse unui stăpîn; slobozenie: *sclavul visa la libertate*; **3.** independenţă, suveranitate, autonomie (faţă de o putere străină); neatîrnare: *a luptat pentru libertatea Poloniei.* CAR.; **4.** situaţia, condiţia de a nu fi captiv, întemniţat: *îşi ispăşeşte păcatele în libertate (nu în temniţă).* CAR.; **a pune în libertate**, a elibera din arest, din închisoare; **5.** posibilitatea, capacitatea, dreptul omului de a face ce vrea, ce doreşte; lipsă a oricărei constrîngeri; liber-arbitru: *omul are dreptul ... la libertate, căci nu este fericire fără libertate.* BOL.; *Dostoevski se sperie la gîndul că omul, redevenit liber, n-o să ştie ce să facă cu libertatea.* PR.; **în (deplină) libertate** sau **în toată libertatea**, după bunul plac, nestingherit: *el îşi închise ochii ca să viseze în libertate.* EM.; **a-şi lua libertatea să ...** (sau **de a...**), a-şi îngădui, a-şi permite să ...; **a da** (sau **a lăsa**) **cuiva libertatea să ...** (ori **de a ...**), a permite: *li se va lăsa doar libertatea să se mănînce între ei.* PR.; **6.** drept consfinţit printr-o legislaţie, printr-o convenţie: *toate libertăţile înscrise în Constituţia noastră le iubim şi le sprijinim.* EM.; **libertate civilă**, dreptul de a face tot ceea ce nu este interzis de lege; **libertate individuală**, drept care garantează inviolabilitatea persoanei: *liberalismul democratic închipuie istoria umanităţii ... ca un progres continuu ... spre idealul suprem al libertăţii individuale.* BL.; **libertate de conştiinţă**, dreptul de a alege o religie sau refuzul de avea o religie; **libertate a cuvîntului** (sau **a presei**), dreptul de a exprima (oral sau scris) propriile opinii; **7.** (mai ales la pl.) mod prea familiar de a se purta; nonconformism; libertinism: *erau nişte copilării, cu toată libertatea vorbelor cu care le-mbrăcau.* EM.; *tînărul îşi luase prea multe libertăţi.* [Din fr. ***liberté***, lat. ***libertas***, ***-atis***].

líberti n. ţesătură de mătase şi bumbac, folosită pentru rochii, bluze etc. [Din engl., fr. ***liberti***].

libertín, **~i**, **libertină**, **~e** a. **1.** (adesea subst.) care sfidează regulile decenţei şi ale moralei; uşuratic, destrăbălat, desfrînat, indecent: *n-o socoteam libertină.* GHEŢIE; **2.** care denotă libertinism: *purtare libertină.* // m., f. libert (roman): *un libertin al lui Cicero.* C.L. [Din fr. ***libertin***, lat. ***libertinus***].

libertinágiu n. v. libertinaj.

libertináj n. comportare, viaţă de libertin; destrăbălare, desfrîu, libertinism: *aceste femei sînt fără inocenţă, păstrînd însă în libertinaj noţiunea dreptului de a fi fericite.* CĂL.; (fig.) *nu mai e permis ... odiosul lux al libertinajului de idei.* EM.; (şi: (înv.) **libertinagiu**). [Din fr. ***libertinage***, it. ***libertinaggio***].

libertinísm n. desfrîu, libertinaj. [Din fr. ***libertinisme***, germ. ***Libertinismus***].

libián, **~eni**, **libiană**, **~ene** a. care aparţine, care este caracteristic Libiei sau populaţiei ei, referitor la Libia sau la populaţia acesteia; libic. // m., f. persoană (originară) din Libia. [Din fr. ***libyen***].

líbic, **~ci**, **libică**, **~ce** a. (rar) libian: *ascultai la regii libici.* EM. [Cf. germ. ***libysch***].

libidiná, **libidinez** vb. (rar; intr. şi refl.) a(-şi) satisface dorinţele sexuale. [Din it. ***libidinare***].

libídine, **libidini** f. (rar) libido: *scenele de libidine sînt dese.* CĂL. [Din it. ***libidine***].

libidinísm, **libidinisme** n. **1.** însuşire a celui libidinos; libidinozitate; **2.** comportare, atitudine libidinoasă. [***Libidin(os)*** + *-ism*].

libidinós, **~şi**, **libidinoásă**, **~e** a. **1.** înclinat spre plăcerile senzuale şi imorale; senzual, lasciv: *grec de 45 de ani ..., ca meridional libidinos, e însurat cu o româncă de 22 de ani.* IBR.; **2.** care denotă, care trădează senzualism, lascivitate, lipsă de pudoare; indecent, obscen: *gesturi libidinoase.* [Din fr. ***libidineux***, lat. ***libidinosus***].

libidinozitáte, **libidinozităţi** f. înclinaţie impudică spre plăcerile senzuale, spre lascivitate; libidinism. [Din fr. ***libidinosité***].

líbido, **libidouri** n. energie psihică legată de impulsurile vitale, în special de cel sexual (după Freud); orice formă de energie psihică (după Yung); (p. ext.) dorinţă de satisfacere a instinctului sexual; libidine *Yung atrage luare-aminte asupra împrejurării că ... nu există numai libido refulat.* BL. [Din lat., fr. ***libido***].

líbov, **libovi** m., (rar) **libovuri** n. **1.** (înv. şi pop.) iubire, dragoste; libovie: *liubovul lui Dumnedzău ca un foc aprinde ... şi toate gîndurile păcatelor arde.* VARL.; **pentru** (sau **pre**) **libovul cuiva**, de dragul cuiva; din grijă, devotament, consideraţie pentru cineva: *pentru libovul tău am venit să-ţi fac slujba aceasta.* DOS.; **2.** (înv.) pasiune; înflăcărare, îmbold: *paseri, dobitoace, toate de acest libov pornite către zamisliri şi creşteri.* CONACHI; **3.** (înv.) bună-voinţă, amabilitate, gentileţe, curtoazie; prietenie: [italienii] *aşa de ospeţe la casăle lor, nemăreţi cu mare voia şi libov priimăsc.* COSTIN; **4.** (înv.) putere de a încînta; farmec: *acel libov tainic şi foarte puternic asupra unei inimi ... nu-i este cunoscut.* MARC.; a **fi cu libov**, a fi simpatic, plăcut, atrăgător: *eşti bărbat cu libov.* SAD.; **5.** (înv.; rar) har; vocaţie: *eşti aşa însufleţit cu libovul învăţătorilor.* B.-DEL.; (şi: **liubov**). [Din sl. ***liubovĭ***].

liboví, **libovesc** vb. (înv. şi pop.; intr. şi refl.) a (se) iubi; a se distra, a se desfăta, a petrece: *în vreme ce noi ne scuipăm viaţa în praful de cărbune, ele se libovesc acasă în dezmierdările flăcăilor.* AG.; *cît trăieşti tot liboveşti, ... tot lîngă drăguţă eşti.* POP. [De la ***libov***].

libovíe, **libovii** f. (înv.) iubire, dragoste; libov: *care nu sîmte libovie, mult defăimează legea firească.* B.-DEL. [***Libov*** + *-ie*].

libovít, **~ţi**, **libovită**, **~e** a. **1.** (înv.) îndrăgostit: *lui Amor în ceteră măiastră cînţi a două inime libovite.* B.-DEL.; **2.** (reg.) bine dispus, vesel: *ce folos de tine, dragă, că eşti albă şi spălată şi trăieşti tot supărată, că io-s negru şi urît şi trăiesc tot libovit!* POP. [V. ***libovi***].

libóvnic m. v. ibovnic.

librár, **librari** m. **1.** proprietar al unei librării, negustor de cărţi; (p. ext.) vînzător într-o librărie: *se îndatorează ... la librari.* CĂL.; **2.** editor: *se va putea cere ... o legiferare a raporturilor asasine dintre autori şi librari?* ARG.; *ambiţia sa era s-o publice la un librar din Paris, într-o ediţie luxoasă.* GHEŢIE. [Din lat. ***librarius***, fr. ***libraire***].

librăţie, **librăţii** *f.* **libraţia Lunii**, oscilaţie periodică a Lunii faţă de poziţia sa medie, în cursul mişcării de revoluţie, cauzată de orbita eliptică a acesteia, datorită căreia poate fi văzută de pe Pămînt mai mult de jumătate din suprafaţa ei totală; (şi: **libraţiune**). [Din lat. ***libratio***, fr. ***libration***].

libraţiúne f. v. libraţie.

líbră, **libre** f. **1.** monedă austriacă (de argint) valorînd 10 sau 20 de creiţari, care a circulat şi în ţările române; (p. gener.) monedă de valoare mică; băncuţă, firfiric; **2.** (înv.) livră; **libră sterlină**, liră sterlină; **3.** (reg.) femeie desfrînată, rea, obraznică. [Din lat. ***libra***].

librăreásă, **librărese** f. vînzătoare într-o librărie; librăriţă: *librăreasa mi-a recomandat această carte.* [***Librar*** + *-easă*].

librărie, **librării** f. **1.** magazin în care se vînd cărţi (şi articole de papetărie): *la librăria „Mihail Sadoveanu" ...a avut loc lansarea romanului.* R.L.; **2.** (înv.) editură (cu un asemenea magazin): *librăria „Socec" a şi pus în lucrare o ediţiune de tipar în negru.* MAIOR.; **3.** (înv.) ocupaţia librarului; comerţ cu cărţi: *nu va fi supărat a se vedea înlocuind ... pe anticii domniei-sale quasi-omonimi şi colegi în librărie.* OD. [Din fr. ***librairie***, lat. ***libraria***].

librăríţă, **librăriţe** f. (fam.) librăreasă. [***Librar*** + *-iţă*].

librét, **librete** şi (înv.) **libreturi** n. **1.** text (în versuri sau proză) al unei opere muzicale, al unei operete sau al unui oratoriu: *în operă, libretul rămîne o schemă ridicolă fără muzica în care sînt exprimate toate ideile.* CĂL.; *Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară pentru care textul apare ca un libret.* SAD.; **2.** scenariu pentru balet; **3.** (rar) broşură care conţine textul unei opere, operete etc. sau explicaţia unei pantomime sau a unui balet; **4.** carnet eliberat de casele de economii, în care se consemnează depunerile, restituirile, dobînzile: *găseşte libretul casei de economii scos pe numele fiului său.* LOV. [Din it. ***libretto***].

libretíst, **libretişti** m. autor de librete: *libretistul a găsit noi procedee artistice.* [Din it. ***librettista***, fr. ***librettiste***].

libúrnă, **liburne** f. navă romană uşoară şi rapidă (de luptă), cu două rînduri de rame. [Din lat. ***liburna***].

libúţ, **libuţi** m. (zool.; reg.) nagîţ (*Vanellus vanellus*): *a prins a se aduna păsări fel de fel: ... huhurezi, libuţi, cioare.* POP. [Din magh. ***libuc***].

lic¹ interj. cuvînt care sugerează o apariţie luminoasă bruscă, neaşteptată, slab perceptibilă şi de scurtă durată sau o senzaţie dureroasă fulgerătoare: *e întunerec şi-odată vezi, lic, lic, o pîlpîială.* SOR.; *azi am simţit odată lic, în inimă.* POP. [Onomat.].

lic², **licuri** n. (înv.; rar) ceată, cîrd; sobor: *gloate de săboară îngereşti, ... şi cu năroduri neajunse, a celor licuri luminate.* COR. [Din sl. ***likŭ***].

licantróp, **licantropi** m. persoană care suferă de licantropie. [Din fr. ***lycanthrope***].

licantrópic, **~ci**, **licantropică**, **~ce** a. care ţine de licantropie sau de licantropi, referitor la licentropie sau la licantropi, specific licantropilor sau licantropiei. [Din fr. ***lycanthropique***].

licantropíe f. **1.** monomanie în care bolnavul îşi imaginează că a devenit lup; **2.** credinţă populară întîlnită la multe popoare europene, potrivit căreia, în timpul nopţii omul poate să se transforme în lup, dobîndind dorinţa de a ucide. [Din fr. ***lycanthropie***].

licăí, **licăiesc** vb. (reg.) **1.** (tr.) a limpi; **2.** (refl.) a-şi strica pofta de mîncare (cu dulciuri). [Probabil onomat.; cf. germ. ***lecken***].

licăíre, **licăíri** f. (reg.) acţiunea de a licăi. [V. ***licăi***].

licăr, licăre n. 1. sclipire, iluminare bruscă, intermitentă, de intensitate scăzută; lumină slabă cu sclipiri uşoare; licărire, lucire, scăpărare: *şi şoptea distrată rugăciunile, în licărul tremurat al candelei.* GHEŢIE; (reg.) **a nu vedea nici o licură,** a nu putea vedea nimic din cauza întunericului; (reg.) **ca licura,** rapid; 2. (fig.) manifestare bruscă, pasageră a unui sentiment, a unei stări, a unei senzaţii; licărire: *aşa şi speranţa – cu-n licur uşor, cu slabă-i lumină pălindă, animă-nc-odată tremurîndul picior.* EM.; *la licărul din deget răspunde-n ochi scînteia pe care-au scăpărat-o surîsul şi femei.* ARG. // f. (reg.) ceea ce este mic, puţin; fărîmă, frîntură: *furnica e şi ea o licură de viaţă.* POP; (şi: **licur,** (reg.) **licură**). [De la *licări*].

licări, pers. 3 **licăreşte** şi **lícăre** vb. 1. (intr.) a răspîndi o lumină slabă, difuză, cu sclipiri intermitente; a clipi, a scăpăra, a scînteia, a sclipi: *steaua dimineţii licăreşte încă pe cer.* CAR.; *focuri licăr şi se stîng.* IONEL; (fig.) *aprindeţi vîltoare din scînteia artistică ce a licurit odinioară.* OD.; 2. (intr.) a reflecta (intermitent) o lumină; a luci, a sclipi, a străluci: *licăreşte oglinda de argint a unei bălţi.* MACED.; *briliantele licăreau ca stropii de rouă, dimineaţa.* REBR.; 3. (intr.) a avea o strălucire specifică, exprimînd emoţie, dorinţă etc.; a sticli, a străluci: *ochii îi licăriră în cap ca două mărgele de sticlă.* VLAH.; **a-i licări ochii după ceva** sau **cineva,** a-i plăcea ceva sau cineva foarte mult; 4. (fig.; intr.) a se ivi, a apărea (nedeslușit); a căpăta contururi vagi: *în minte începură să-i licărească stihuri dintr-un psalm.* SAD.; 5. (reg.; tr.) a simţi sau a face să simtă brusc o senzaţie dureroasă; a săgeta: *mă licăre o măsea.* POP; 6. (reg.; intr.; despre ape curgătoare) a susura, a clipoci; (şi: (înv. şi pop.) **licura, licuri**). [Et. nec.].

licăríre, licăriri f. 1. faptul de a licări; licăr, licărit, licăriş; 2. lumină slabă, difuză, cu sclipiri intermitente: *ultimele licăriri ale focului se stinseseră.* GHEŢIE; (fig.) *de altă lumină nu s-a putut bucura lumea de aci decît de slabele licăriri ale candelei bizantine.* CAR.; 3. sclipire, strălucire, lucire (produsă prin reflectarea luminii): *licărirea aurului, strălucitul cristalelor trec rînd pe rînd ... pe strunele ... meşterului.* ARG.; 4. (fig.) manifestare bruscă, pasageră a unui sentiment, a unei stări etc.: *am privit cu o licărire de bucurie biroul de alături.* EL.; *vroiam să-mi protejez această licărire de speranţă.* PR.; (şi: (înv. şi pop.) **licurire**). [V. *licări*].

licăríş, licărişuri n. 1. (rar) licărire: *marea încropită se îndoaie în cute de smarald ... prelingînd licărişul zarei.* DELAVR.; 2. (reg.) zgomot produs de o apă curgătoare; susur, clipocit. [*Licări* + *-iş*].

licărít[1]**, licărituri** n. 1. lăcărire a unei lumini (slabe): *îl sîcîia licăritul felinarului;* 2. (fig.) manifestare bruscă, pasageră a unui sentiment, a unei stări etc.; licăr, licărire: *îi scăpără ... un licărit de gînd.* VLAH.; 3. (reg.) susur, clipocit (al unei ape); licărire. [V. *licări*].

licărít[2]**, ~ţi, licărită, ~e** a. (rar) firav, delicat; discret: *o făptură licărită.* [V. *licări*].

licăritór, ~i, licăritoáre a. 1. care licăreşte; lucitor, strălucitor: *văd cum se sting licăritoare astre.* MACED.; 2. care susură, clipoceşte: *la fiecare izvoraş îşi desprindeau bidonul de la şold, îl muiau în unda licăritoare şi cercau gustul apei.* SAD. [*Licări* + *-tor*].

liceál, ~i, liceală, ~e a. care aparţine, care este caracteristic liceului, referitor la liceu: *o generaţie întreagă de ignoranţi ... umplu catedrele liceale şi gimnaziale.* EM.; *băiatul se găsea acum în ultima clasă liceală.* GHEŢIE. [Din it. *liceale*].

liceán, ~eni, liceană, ~ene m., f. elev de liceu; liceist: *eram licean în marele nostru oraş de provincie.* PR.; *o domnişoară de şaptesprezece ani, în uniformă de liceană.* GHEŢIE; (adj.) *călătorise cu un adolescent licean.* [Din fr. *lycéen*].

liceíst, ~şti, liceistă, ~e m., f. (rar) licean. [Din it. *liceista*].

licénţă, licenţe f. 1. titlu obţinut în urma trecerii examenului de absolvire a studiilor universitare, care permite exercitarea unei anumite profesii; examen susţinut pentru obţinerea acestui titlu; (p. ext.) diplomă care conferă acest titlu: *peste patru ani voi reveni în ţară cu licenţa, iar mai tîrziu ... cu doctoratul.* GHEŢIE; 2. autorizaţie eliberată de o autoritate administrativă prin care se permite, pe o durată determinată, practicarea unei anumite activităţi economice sau comerciale: *licenţa băuturilor spirtoase.* MAIOR.; *au plecat pe sate inspecţii ...; s-au luat atîtea licenţe de crîşmărit.* AG.; 3. contract prin care se transmit drepturile de exploatare a unui brevet de invenţie sau a unei mărci de fabricaţie; (spec.) drept de a exploata o invenţie sau o marcă de fabricaţie străină; 4. libertate de acţiune lăsată cuiva sau pe care şi-o îngăduie cineva: *pentru mine, artistul ... avea anumite drepturi şi licenţe, dar avea şi foarte multe datorii.* EL.; **licenţă poetică,** abatere conştientă a poeţilor de la normele uzuale ale limbii din necesităţi stilistice sau de conţinut: *repudia licenţele poetice, rimele necomplete.* CĂL.; 5. libertate excesivă; libertinaj, destrăbălare: *ideile extreme ... fac ca omenirea să se învîrtească într-un cerc viţios, trecînd de la libertate la licenţă şi la anarhie.* GHICA. [Din lat. *licentia,* fr. *licence,* germ. *Lizenz*].

licenţiá, licenţiez vb. (rar; tr.) 1. a concedia; (spec.) a lăsa la vatră, a libera: *Sigismund Bathori ... licenţie oştirea şi plecă cu principesa în preîmblare prin ţară.* BĂLC.; 2. a acorda unui absolvent licenţa (universitară). [Din fr. *licencier*, lat. *licentiare*].

licenţiát, ~ţi, licenţiată, ~e m., f. 1. persoană cu studii universitare, care a obţinut licenţa: *universităţile dau anual cîteva mii de licenţiaţi în drept.* ARG.; (adj.) *junele licenţiat să se numească totdeauna director.* MAIOR.; 2. (jur.) persoană autorizată printr-un contract de licenţă să utilizeze un brevet de invenţie sau o marca de fabricaţie, de către titularii acestora. // a. concediat; (spec.) lăsat la vatră, liberat: *armată licenţiată.* [Din fr. *licencié*, it. *licenziato,* germ. *Lizenziat,* lat. *licentiatus*].

licenţiére, licenţieri f. acţiunea de a licenţia şi rezultatul ei; concediere: *ele nu aveau nici o legătură cu recenta lui licenţiere din serviciu.* GHEŢIE. [V. *licenţia*].

licenţiós, ~şi, licenţioásă, ~e a. care încalcă regulile bunei-cuviinţe şi ale moralei; indecent, impudic, libertin, necuviincios: *poziţiile şi pozele cele mai licenţioase cu putinţă erau alese.* SAD.; (adv.) *scriitorul refăcea mai licenţios „Cezara".* CĂL. [Din fr. *licencieux*, lat. *licentiosus*].

licenţiozitáte, licenţiozităţi f. însuşirea a ceea ce este licenţios; comportare, faptă, vorbă etc. licenţioasă. [*Licenţios* + *-itate*].

licéu, licee n. 1. şcoală aflată la marginea Atenei, unde Aristotel preda filozofia sa, plimbîndu-se împreună cu elevii prin parcul din jur, special amenajat; (p. ext.) şcoală filozofică peripatetică; 2. ciclu de învăţămînt, superior ciclului gimnazial (aflat sub controlul statului); instituţie unde se desfăşoară acest ciclu: *cărţile didactice, cîte sînt la noi, sînt pentru licee.* EM.; *s-a zvonit că ar fi profesor ... undeva, la liceu.* SAD.; 3. local destinat desfăşurării acestui ciclu de învăţămînt: *s-au întîlnit în faţa liceului;* 4. perioadă de timp în care se desfăşoară acest ciclu de învăţămînt: *se cunoşteau din liceu şi nu se prea simpatizau.* GHEŢIE. [Din lat. *lyceum,* germ. *Lyzeum,* fr. *lycée*].

licheá, lichele f. 1. om fără caracter, netrebnic; secătură: *Gore Pirgu era o lichea fără seamăn.* M.CAR.; *te dispreţuiesc pentru că eşti un aventurier, o lichea, un om de nimic.* GHEŢIE; 2. (înv.; în forma **lechea**) defect, cusur: *Alexandru Vodă Moruz avea două lechele fireşti: lăcomia ... şi scumpetea.* ZILOT; (şi: **lechea**). [Din turc. *leke* „pată, meteahnă; om stricat"].

lichefiá, lichefiez vb. (tr. şi refl.) 1. a (se) transforma din stare gazoasă în stare lichidă: *gazul metan se lichefiază;* 2. (rar; despre corpuri solide) a (se) topi: *focul lichefiază toate metalele.* [Din fr. *liquéfier*].

lichefiábil, ~i, lichefiabilă, ~e a. (despre gaze) care poate fi lichefiat. [Din fr. *liquéfiable*].

lichefiánt, ~ţi, lichefiantă, ~e a. care poate produce o lichifiere. [Din fr. *liquéfiant*].

lichefiát, ~ţi, lichefiată, ~e a. (despre gaze) adus în stare lichidă; transformat în lichid. [V. *lichefia*].

lichefiére, lichefieri f. acţiunea de a (se) lichefia şi rezultatul ei. [V. *lichefia*].

lichelíe f. (rar) lichelism: *a fi avut ... puţine şanse să fie consacrată de un mediu de lichelie socială.* ARG. [*Lichele* (pl. lui *lichea*) + *-ie*].

lichelísm n. atitudine, comportare de lichea; lichelie: *am putea fi un mare popor dacă am scăpa de lichele şi de lichelism.* PR. [*Lichele* (pl. lui *lichea*) + *-ism*].

lichelúţă, licheluţe f. (fam.) diminutiv al lui lichea. [*Lichea* + *-eluţă*].

lichén, licheni m. (la pl.) încrengătură de plante inferioare cu talul format dintr-o ciupercă filamentoasă şi o algă microscopică aflate în simbioză, care cresc pe scoarţa arborilor bătrîni, pe ziduri, pe stînci etc.; (şi la sg.) plantă din această încrengătură (ex.: mătreaţa-bradului, lichenul-de-piatră, lichenul-renului etc.): *renul scurmă omătul îngheţat, dă de muşchi şi licheni.* SAD.; (compus) **lichenul-islandic** (sau **-de-Islanda**), muşchi (*Lichen islandicus*): *din lichenul de Islanda se face o tizană tonică;* 2. (înv.) nume dat unor dermatoze pruriginoase, cu aspect papilar. [Din fr. *lichen*].

lichénic, ~ci, lichenică, ~ce a. specific lichenilor, referitor la licheni. [Din fr. *lichénique*].

lichenificáre, lichenificări f. (med.) leziune elementară (primitivă) constînd în îngroşarea exagerată a cutelor naturale ale pielii, care devine aspră, cu striuri adînci. [Din fr. *lichénification*].

lichenínă, lichenine f. substanţă asemănătoare cu amidonul, bogată în glucoză, extrasă din licheni. [Din fr. *lichénine*].

lichenológ, ~gi, lichenologă, ~ge m., f. specialist în lichenologie. [Din germ. *Lichenolog,* fr. *lichénologue*].

lichenologíe, lichenologii f. ramură a botanicii care se ocupă cu studiul morfologiei, citologiei, sistematicii, filogeniei, răspîndirii geografice şi importanţei practice a lichenilor. [Din fr. *lichénologie,* germ. *Lichenologie*].

licheruíre, licheruiri f. tratare a pieilor fine în emulsii apoase şi calde de uleiuri şi grăsimi, pentru menţinerea calităţilor (supleţe, hidrofobie etc.). [Et. nec.].

lichi interj. (pop.) zgomotul produs de o lovitură cu palma pe obraz: *lichi! o palmă.* AL. [Onomat.].

lichíd, ~zi, lichidă, ~e a. 1. care se află într-o stare de agregare asemănătoare cu cea gazoasă în privinţa fluidităţii şi cu cea solidă în privinţa densităţii şi a incompresibilităţii; care curge, luînd forma vasului în care se află: *muşchiul cardiac absoarbe şi respinge lichidul sanguin.* VIANU; *mercurul e un metal lichid;* 2. cu vîscozitate redusă; curgător, fluid; 3. (fon.) **consoană lichidă** (şi f.), nume dat consoanelor laterale şi celor vibrante (ex.: l, r), care se pot articula în mod continuu; 4. (despre bunuri) care nu sînt încărcate de datorii; (despre bani) de care se poate dispune oricînd; cash: *banii lichizi ... îi plasase în bunuri sigure.* GHEŢIE; **activ lichid,** activ sub formă de bani sau orice alt activ care poate fi convertit uşor în bani (ex.: stocuri, creanţe, certificate de trezorerie, cambii etc.); **rezervă lichidă,** v. **rezervă.** // n. corp, substanţă în stare fluidă; băutură, aliment care curge: *lichidele şi gazele;* **lichid amniotic,** v. **amniotic; lichid cefalorahidian,** v. **cefalorahidian.** [Din fr. *liquide,* lat. *liquidus*].

lichidá, lichidez vb. (tr.) 1. a încheia o acţiune, un fapt, o situaţie etc.; a pune capăt: *ar trebui să lichidăm răfuielile dintre noi;* 2. a îndeplini formalităţile necesare pentru ca o situaţie juridică sau financiară să ia sfîrşit: *a lichida o succesiune;* 3. a achita o datorie; 4. a desfiinţa o proprietate, în special o întreprindere, o societate etc., transformînd-o în valori băneşti; (spec.) a vinde toate mărfurile dintr-un magazin fără a mai cumpăra altele: *am de gînd să lichidez întreaga avere.* GHEŢIE; 5. (arg.) a omorî, a asasina; a extermina: *îmi lichidasem ... torţionarul.* PR.; *fusese împuternicit de Comitetul provizoriu să lichideze cîinii.* SOR. [Din fr. *liquider*].

lichidábil, ~i, lichidabilă, ~e a. care poate fi lichidat. [Din fr. *liquidable*].

lichidámbar, lichidambari m. arbore exotic care secretă o răşină balsamică, utilizată ca stimulent al căilor respiratorii. [Din fr. ***liquidambar***].

lichidáre, lichidări f. **1.** acţiunea de a lichida şi rezultatul ei; lichidaţiune; **2.** încheiere a unei acţiuni, a unui fapt, a unei situaţii: *declaraţia de independenţă a Republicii Moldova făcea referire explicită la lichidarea consecinţelor pactului Ribbentrop-Molotov.* CE; **3.** îndeplinire a formalităţilor necesare pentru ca o situaţie juridică sau financiară să ia sfîrşit: *sînt la Bălţi, unde voi sta pînă la completa lichidare a succesiunii.* TEODOR; **4.** achitare a unei datorii; **5.** plată pentru o muncă prestată, pentru un serviciu etc.; **6.** (spec.) achitare a celei de a doua tranşe din retribuţia lunară, în regim chenzinal; dată fixă la care se realizează aceasta; sumă de bani încasată la această dată: *mai am doar cîţiva lei pînă la lichidare;* **7.** reglare a conturilor unor societăţi comerciale, bancare etc. (şi împărţirea între asociaţi a activului rămas); **în lichidare,** (care este) în curs de desfiinţare: *tata a reuşit să vîndă ultima casă a băncii (aflată în lichidare).* GHEŢIE; *întreprindere în lichidare;* **8.** (arg.) ucidere; exterminare. [V. ***lichida***].

lichidatór, lichidatori m. **1.** persoană autorizată să facă lichidarea bunurilor din averea debitorului; **2.** (arg.) ucigaş plătit. [***Lichida*** + *-tor*].

lichidaţiúne, lichidaţiuni f. (rar) lichidare. [Din fr. ***liquidation***].

lichidităte, lichidităţi f. **1.** calitate a unui corp de a fi lichid; stare lichidă a unui corp sau a unei substanţe; **2.** (fin.) totalitatea banilor de care dispune o întreprindere, un patron etc. pentru a face plăţile la termen; bani lichizi: *supravegherea bancară verifică nivelul ... de lichiditate al băncilor.* A. [Din lat. ***liquiditas,*** fr. ***liquidité***].

líchidus a. **curbă lichidus** (şi subst.), loc geometric al punctelor de început de solidificare în diagrama de echilibru a unui sistem fizico-chimic binar; (scris şi: *liquidus*). [Din lat. ***liquidus***].

lichiór, lichioruri n. băutură alcoolică preparată din spirt sau rachiu, cu adaos de sirop şi esenţe aromatice: *le servi cîte o cafea şi lichioruri.* GHEŢIE. [Din fr. ***liqueur***].

licít, ~ţi, licită, ~e a. care este permis, îngăduit de lege; legal: *fapt licit şi voluntar.* [Din fr. ***licit,*** lat. ***licitus***].

licitá, licitez vb. **1.** (tr.) a vinde ceva prin licitaţie; **2.** (intr.) a face oferte la o licitaţie. [Din fr. ***liciter,*** lat. ***licitari,*** germ. ***lizitieren***].

licitánt, ~ţi, licitantă, ~e m., f. persoană sau firmă care face oferte la o licitaţie. [Din germ. ***Lizitant*** (după *licita*)].

licitáre, licitări f. acţiunea de a licita şi rezultatul ei; licitaţie. [V. ***licita***].

licitáţie, licitaţii f. vînzare publică a unui bun (posedat în comun de mai mulţi) şi adjudecarea acestuia persoanei care oferă preţul cel mai mare sau, în cazul unor lucrări speciale sau servicii, celei care oferă condiţii mai avantajoase; mezat: *moşia ta s-a vîndut la licitaţie.* BOL.; *scoaterea la licitaţie a mobilelor.* CĂL.; (fig.) *la licitaţiile interpartinice se adjudecă alianţe noi.* A.; (şi: **licitaţiune**). [Din fr. ***licitation,*** germ. ***Lizitation***].

licitaţiúne f. v. licitaţie.

licoáre, licori f. **1.** băutură fină, savuroasă: *am băut o licoare straşnică;* (fig.) *puindu-se iarăşi pe sofa într-o poziţiune voluptoasă, turnă licoarea de foc cu mîna ei.* FIL.; **2.** lichid medicamentos; **3.** lichid folosit ca reactiv în anumite reacţii chimice. [Din fr. ***liqueur,*** lat. ***liquor, -oris,*** it. ***liquore***].

licopínă f. pigment roşu întîlnit în florile, fructele, seminţele unor plante (de ex., la tomate, pepene roşu etc.). [Din fr. ***lycopine***].

licopodiacée, licopodiacee f. (la pl.) familie de plante vasculare, cu frunze mari şi dinţate, pe spatele cărora se găsesc sporangi cu spori; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***lycopodiacées***].

licopódiu, licopodii n. **1.** (la pl.) familie de plante criptogame din familia licopodiaceelor, cu tulpina tîrîtoare, ai căror spori se utilizează în farmacie, pirotehnie etc.; (şi la sg.) plantă din această familie; **2.** pulbere galbenă obţinută din sporii acestor criptogame, utilizată în farmacie, pirotehnie etc.; (şi: **licopodium**). [Din fr. ***lycopode***, lat. ***lycopodium***].

licopódium n. v. licopodiu.

licorín n. v. licurin.

licórn, licorni m. inorog. [Din fr. ***licorne,*** it. ***licorno***].

licorós, ~şi, licoroásă, ~e a. ca o licoare; ca lichiorul. [Din fr. ***liquoreux***].

lictár, lictaruri n. (reg.) marmeladă de prune; magiun. [Din magh. ***liktárium, lekvár***].

líctor, lictori m. **1.** militar care însoţea, în anumite ocazii, pe înalţii demnitari din Roma antică, mergînd înaintea lor (pentru a îndepărta mulţimea) şi purtînd fasciile (ca semne ale puterii): *reînvia lictorii romani.* CĂL.; **2.** (p. ext.) funcţionar de stat însărcinat cu funcţii poliţieneşti: *ştiind foarte bine că îndată ce o vorbă liberă va ieşi din gura cuiva, vor trimite ... lictori şi călăi ca să-l omoare.* BĂLC. [Din lat. ***lictor, -oris***].

licuáţie, licuaţii f. proces de separare prin încălzire a unei substanţe uşor fuzibile de o substanţă mai greu fuzibilă (avînd rol important în formarea rocilor şi a zăcămintelor magmatice). [Din fr. ***liquation***].

lícur n. v. licăr.

licurá vb. v. licări.

lícură f. v. licăr.

licurí vb. v. licări.

licuríci, licurici m. **1.** ceea ce licăreşte; (spec.) flacără (fosforescentă) care apare prin locurile băltoase sau deasupra unor putregaiuri; **2.** nume dat unor insecte coleoptere nocturne, carnivore, aparţinînd genurilor *Lampyris* şi *Luciola,* ale căror femele au pe ultimele segmente abdominale organe care emit lumină fosforescentă; putregai: *pe dinaintea noastră fulgerau licuricii zburători ca nişte scînteuţe.* SAD. [***Licuri*** + *-ici*].

licurín, licurini m. varietate de chefal afumat: *chiupurile cu marinate şi licorini.* NEGR.; (şi: **licorin**). [Din gr. mod. ***likorríni***].

licuríre f. v. licărire.

líder, ~i, lideră, ~e m., f. **1.** conducător al unui partid politic, al unei organizaţii sindicale, al unei formaţii etc.; personalitate dominantă într-un grup: *am scris ... biografia unui mare lider sindical.* R.L.; *leaderul grupului Compact.* A.; **2.** sportiv sau echipă sportivă aflată în fruntea clasamentului; **3.** tip de navă conducătoare a unei flotile de nave uşoare; (scris şi: *leader*). [Din engl. ***leader***].

lidián, ~eni, lidiană, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Lidiei antice sau locuitorilor ei, referitor la Lidia antică sau la locuitorii acesteia: *a fost un oraş lidian înainte de Ilionul nou.* C. // m., f. persoană (originară) din Lidia; lidiu.; **2.** (muz.) **mod lidian,** mod lidic. [Din fr. ***lydien***].

lídic, ~ci, lidică, ~ce a. (muz.) **mod lidic, a)** mod antic grecesc cu finala pe do; **b)** mod medieval cu finala pe fa. [Din germ. ***lydisch***].

lidítă, lidite f. **1.** rocă sedimentară compactă, de culoare închisă, alcătuită mai ales din cuarţ, calcedonie sau opal, folosită ca material abraziv fin sau (în trecut) la verificarea purităţii metalelor preţioase; **2.** melinită. [Din fr. ***lyddite***].

lídiu, lidii m. (înv.) lidian: *persi şi arapi, şi levii şi lidii, toţi au coifuri.* BIBLIA. [De la ***Lidia*** n. pr.].

lído, lidouri n. perisip. [Din fr., it. ***lido***].

lidocaínă f. xilină. [Din fr. ***lidocaïne***].

liechtensteinián, ~eni, liechtensteiniană, ~ene [lihtânştainian] a. care aparţine, care este caracteristic statului Liechtenstein sau locuitorilor lui, referitor la Liechtenstein sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Liechtenstein. [***Liechtenstein*** n. pr. + *-ean*].

lied, lieduri [lid] n. compoziţie vocală cu acompaniament instrumental (la pian), pe textul unui poem liric: *Ioana ... îngîna sobru un lied.* CĂL.; (scris şi: *lid*). [Din germ. ***Lied***].

lién, lienuri n. (anat.) splină. [Din lat., fr. ***lien***].

lienál, ~i, lienală, ~e a. (anat.) care ţine de splină; splenic. [Din lat. ***lienal,*** fr. ***liénal***].

lienocél, lienocele n. hernie a splinei. [Din fr. ***liénocèle***].

lienografíe, lienografii f. radiografie a splinei cu ajutorul unei substanţe de contrast. [***Lien*** + (radi)***ografie***].

lienteríe f. (med.; înv.) diaree. [Din gr. mod. ***lienteríа,*** fr. ***lientérie***].

liferá, liferez vb. (înv.; tr.) a furniza. [Din germ. ***liefern***].

liferánt, liferanţi m. (înv.) furnizor. [Din germ. ***Lieferant***].

liferáre, liferări f. (înv.) acţiunea de a lifera şi rezultatul ei. [V. ***lifera***].

liferát, ~ţi, liferată, ~e a. (înv.) livrat: *a încasa rata a doua şi ultima din preţul grîului vîndut şi liferat.* REBR. [V. ***lifera***].

lift, lifturi n. **1.** ascensor (pentru persoane): *urcă cu liftul la etajul şase.* GHEŢIE; **2.** instalaţie mecanică servind la scoaterea la suprafaţă a ţiţeiului acumulat în sondă; **3.** lovitură la tenis şi la volei care imprimă mingii o traiectorie ascendentă. [Din engl. ***lift***].

liftá, liftez vb. (tr. şi intr.) **1.** a trimite mingea (la tenis şi la volei) peste fileu, de jos în sus, prin lovituri uşoare; **2.** a aduce la suprafaţă ţiţeiul acumulat în sondă sau a apei din puţurile de captare; **3.** (fig.) a sîcîi, a enerva pe cineva. [Din engl. ***lift,*** fr. ***lifter***].

liftáre, liftări f. acţiunea de a lifta şi rezultatul ei. [V. ***lifta***].

liftát, ~ţi, liftată, ~e a. **1.** (despre mingi) care este trimis peste fileu printr-o lovitură uşoară; **2.** (despre lovituri; la volei sau la tenis) care urmăreşte atacarea adversarului prin trimiterea uşoară, de jos în sus, a mingii peste fileu. [V. ***lifta***].

líftă, lifte f. **1.** (înv.) termen injurios dat de românii ortodocşi celor de altă religie; păgîn; (p. ext.) denumire atribuită cotropitorilor; (p. gener.) termen de ocară pentru un străin, pentru un venetic: *auzit-aţi acolo lifta cea păgînă!* NEGR.; *liftele străine, nemţi, turci şi muscali ... se bătea mereu pe biata ţară.* GHICA; **2.** om rău, cînos; vietate îngrozitoare: *la suflet e o liftă, un zgripţor fără milă.* MACED.; (adj.) *ce liftă de oameni, ... soro; moşnegii nici batîr nu se răciseră şi ei cotrobăiau prin beci.* C.; (şi: **litfă, litvă**). [Din sl. ***Litva*** „Lituania" n. pr.].

líftboi, liftboi m. (rar) liftier. [Din engl. ***lift-boy***].

lifteán, lifteni m. (înv. şi pop.) lituanian; polonez; străin, venetic; neortodox, păgîn: *multe capete-am fărmat de tătari şi de lifteni şi de falnici ungureni!* POP. [***Liftă*** + *-ean*].

liftiér, ~i, liftieră, ~e m., f. persoană care manevrează (şi întreţine) un lift; liftboi: *fusese în tinereţe liftier.* ARG. [Din fr. ***liftier***].

lífting, liftinguri n. **1.** intervenţie chirurgicală estetică constînd în întinderea unor segmente de cute şi subcute, pentru îndepărtarea ridurilor şi a altor semne de îmbătrînire; **2.** curăţare a sculpturilor. [Din engl., fr. ***lifting***].

lifurói, lifuroi m. (reg.) **1.** pici, ţînc, băietan; **2.** filfizon; secătură; ticălos. [Et. nec.].

ligaménт, ligamente n. fascicul de fibre conjunctive, tare şi puţin elastic, care leagă între ele, în articulaţii diferite, părţi ale scheletului sau ajută la fixarea unor organe: *cine vrea să cînte la vioară trebuie ... să-şi exerseze cu răbdare muşchii, ligamentele.* R.L.; **2.** (p. ext.) element de legătură; liant: *temelia nu e studiată şi n-are suficient ligament.* CĂL.; (fig.) *ca o dizolvare a ligamentelor epice ..., filmul acesta se transformă într-o proiecţie ciudată.* R.L. [Din fr. ***ligament,*** lat. ***ligamentum***].

ligamentopexíe, ligamentopexii f. **1.** refacere a aparatului ligamentar al unei articulaţii; **2.** operaţie chirurgicală prin care sînt scurtate şi fixate ligamentele rotunde ale uterului, în scopul corectării retroversiei sau retroflexiei. [Din fr. ***ligamentopexie***].

ligamentoplastíe, ligamentoplastii f. procedeu chirurgical de refacere a ligamentelor rupte sau relaxate ale unei articulaţii. [Din fr. *ligamentoplastie*].

ligamentós, ~şi, ligamentoásă, ~e a. de natura ligamentului; asemănător cu ligamentul. [Din fr. *ligamenteux*].

ligánd m. molecula sau ionul care se uneşte direct cu atomul central în compuşii complecşi. [Din fr. *ligand*].

ligatură, ligaturez vb. (rar; tr.) a efectua o ligatură. [Din fr. *ligaturer*].

ligatúră, ligaturi f. **1.** legare chirurgicală cu fire de catgut, mătase sau aţă a vaselor sangvine, a uterului, a intestinului etc.; materialul utilizat pentru această operaţie; **2.** aliaje auxiliare folosite pentru introducerea unor elemente de aliere în metalul lichid; **3.** metal (cupru, mercur etc.) introdus în metalele nobile pentru a le da anumite caracteristici; **4.** literă sau semn de transcriere fonetică format prin îmbinarea a două litere sau semne de transcriere (ex.: æ, œ); **5.** combinaţie de litere redînd îmbinarea a două litere, o silabă sau un cuvînt; **6.** caracter tipografic obţinut prin reunirea a două litere într-un singur semn grafic; logotip. [Din fr. *ligature,* lat. *ligatura*].

lígă, ligi f. uniune, asociaţie sau coaliţie de state, de oraşe, de societăţi sau de persoane fizice ori juridice, constituită cu un scop anume: *Austria ... intră şi ea în liga occidentală.* FIL.; *susţine că Olanda ar fi ţara ligilor ş-a asociaţiilor.* SAD. [Din it. *liga,* fr. *ligue*].

lígăr, ligăre n. cosoroabă. [Din germ. *Lieger*].

ligheán, lighene şi **ligheane** n. **1.** vas de metal, material plastic, porţelan etc. larg şi puţin adînc, întrebuinţat la spălatul corpului, rufelor, vaselor etc.: *aplecată asupra ligheanului de pe lavabou, Zoe icnea.* GHEŢIE; **2.** conţinutul unui asemenea vas: *eu ce fac cu ligheanul ist de gheaţă?* AL.; **3.** (rar) castronaş în care se prepară clăbucul pentru bărbierit. [Din turc. *leğen, liğen,* sb. *legen*].

lighenáş, lighenaşe n. diminutiv al lui lighean; lighenuţ: *a venit feciorul cu un lighenaş, cu săpun şi cu briciul.* CAR.; *un lighenaş pe un scaun.* PETR. [*Lighean* + *-aş*].

lighenúţ, lighenuţe n. lighenaş. [*Lighean* + *-uţ*].

lighioáie f. v. lighioană.

lighioánă, lighioane şi (pop.) **lighioni** f. **1.** animal (sălbatic); fiară, dihanie: *e vreun cotoi sălbatic ori cine ştie ce lighioană.* CAR.; *Dumnezeu are grijă de noi ca şi de toate lighioanele sale.* SAD.; **2.** (mai ales la pl.) pasăre de curte; orătanie: *lighioile bătăturilor filfîră, speriate.* DELAVR.; **3.** insectă (vătămătoare): *lighioana nu ştie să facă miere.* ARG.; **4.** (fig.) epitet pentru un om de nimic; ticălos, netrebnic; (p. ext.) venetic: *nu mă încred în lighioanele aste făţarnice ce se numesc oameni.* AL.; *al dracului lighioană mai eşti!* CR.; *or fi fiind alte lighioi, de care s-a umplut acuma ţara.* SAD.; **5.** epitet glumeţ pentru un copil: *lighioile mamei!* DELAVR.; (şi: **lighioaie, ligioană, ligioaie, lighion**). [Din sl. *legeonŭ*].

lighión[1] n. v. **legiune.**

lighión[2] m. v. **lighioană.**

ligioáie f. v. lighioană.

ligioánă f. v. lighioană.

ligní vb. v. lihni.

lignícol, ~i, lignicolă, ~e a. (despre organisme animale şi vegetale) care trăieşte pe lemne sau pe putregaiuri. [Din fr. *lignicole*].

lignificá, pers. 3 **lignifică** vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma în lemn; a (se) impregna cu lignină. [Din fr. *lignifier*].

lignificáre, lignificări f. acţiunea de a (se) lignifica şi rezultatul ei; proces prin care membranele celulozice celulare ale plantelor superioare se impregnează cu lignină. [V. *lignifica;* cf. fr. *lignification*].

lignificát, ~ţi, lignificată, ~e a. (despre ţesuturi vegetale) care s-a prefăcut în lemn, care a căpătat consistenţa lemnului; care este impregnat cu lignină; lemnos. [V. *lignifica*].

lignínă, lignine f. substanţă organică cu structură macromoleculară complexă aflată în ţesuturile plantelor lemnoase, dîndu-le impermeabilitate şi rigiditate şi care se întrebuinţează la obţinerea unor mase plastice sintetice, a negrului de fum şi ca înlocuitor al taninului vegetal. [Din fr. *lignine*].

lignít, (rar) ligniturí n. şi **ligniţi** m. cărbune natural de calitate inferioară, sfărîmicios, de culoare brună-negricioasă, folosit drept combustibil energetic în termocentrale, în transporturi, la încălzirea imobilelor: *miroase straşnic a funingine de lignit.* CAR. [Din fr. *lignite*].

lignivór, ~i, lignivoră, ~e a. (despre organisme) care se hrăneşte cu ţesut lemnos, care roade lemnul. // n. pl. lignodestructori. [Din fr. *lignivore*].

ligno- element de compunere cu sensul „(referitor la) lemn", „lemnos". [Din fr., germ. *ligno-*].

lignocelulóză, lignoceluloze f. substanţă constituită din lignină cu celuloză. Din engl. *lignocellulose*].

lignodestructóri m. pl. organisme (ciuperci, insecte) care se hrănesc cu lemn, provocînd distrugerea acestuia; lignivore. [*Ligno-* + *destructor*].

lignofól n. v. lignofoliu.

lignofóliu, lignofolii n. produs lemnos format din plăci de furnir de carpen, încleiate şi presate la presiuni şi temperaturi înalte. [*Ligno-* + *met(al)*].

lignométru, lignometre n. instrument cu care se măsoară diametrul şi înălţimea arborilor sau se marchează, prin vopsire, unele caracteristici ale acestora. [Din fr. *lignomètre*].

lignós, ~şi, lignoásă, ~e a. (livr.) de consistenţa, cu caracteristicile lemnului: (fig.) *fişietura devenea lignoasă, violonceele vibrau la unison, o pocnitură acoperea toată orchestraţia.* CĂL. [Din lat. *lignosus,* fr. *ligneux*].

lignóză, lignoze f. celuloză. [Din germ. *Lignose*].

ligótă, ligote f. (înv.) privilegiu: *n-avem noi ligote.* C. [Din rus. *ligota*].

ligroínă f. benzină uşoară, folosită în general ca solvent. [Din fr. *ligroïne*].

ligulát, ~ţi, ligulată, ~e a. **1.** (despre frunze) prevăzut cu ligulă; **2.** (despre flori gametopetale) cu una dintre diviziunile corolei mult prelungite. [Din fr. *ligulé*].

ligúlă, ligule f. (bot.) apendice la frunzele gramineelor, la limita dintre limb şi teacă. [Din fr. *ligule*].

ligúri m. pl. populaţie preindo-europeană din nord-vestul Italiei şi sud-estul Franţei, asimilată de celţi şi de romani: *o piatr-acolo sta, cum pun ligurii, mormîntul celor buni ca să-l arate.* COŞB. [Din fr. *Ligures*].

ligúric, ~ci, ligurică, ~ce a. (rar) care aparţine, care este caracteristic ligurilor, referitor la liguri. [*Liguri* + *-ic*].

lihăí[1] vb. v. **lehăi.**

lihăí[2], **lihăiesc** vb. (reg.; intr.) gîfîi: *îl strînse cu o putere nebănuită ... şi-i lihăi în ureche, plîngătoare.* REBR. [Din magh. *lihegni* „gîfîi"].

lihăít, ~ţi, lihăită, ~e a. (reg.) sugrumat (de emoţie): *un glas lihăit îi şoptea neîncetat cuvinte urîte.* REBR. [V. *lihăi*].

lihneálă, lihneli f. (pop.) senzaţie de sfîrşeală, de slăbiciune (din cauza foamei): *echipajul „Speranţei" rîse ... pînă ce simţiră că lihneala îi dobora din picioare.* TUD. [*Lihni* + *-eală*].

lihní, lihnesc vb. **1.** (pop.; intr. şi refl.) a avea o senzaţie de sfîrşeală, de slăbiciune (din cauza foamei, mai ales): *Edvin sprijinea în braţe p-a lui scumpă amoreză ce de silnica suflare a furtunei s-alignea.* NEGR.; **2.** (reg.; intr.) a şchiopăta; **3.** (reg.; intr.) a-i paraliza cuiva o parte a corpului; (şi: **ligni, aligni**). [Et. nec.].

lihníre f. acţiunea de a (se) lihni şi rezultatul ei. [V. *lihni*].

lihnít, ~ţi, lihnită, ~e a. secătuit de puteri, cu puterile sleite; (p. ext.) foarte flămînd, mort de foame; hămesit: *găsesc o ţigăncuşă zdrenţuroasă şi lihnită.* CAR.; *adesea, lihnit de foame, el se gîndea la nopţile cu pui fripţi şi vin rece.* PETR.; **2.** (fig.) ahtiat; dornic: *cîntăreţi, lihniţi de pompe şi de sărbători solemne, cari ţin, cu tot prilejul să s-arate, să se-nsemne.* VLAH. [V. *lihni*].

lihód, ~zi, lihodă, ~e a. (reg.) **1.** (despre mîncăruri, băuturi) fără gust; fad, sălciu; **2.** (despre gură, stomac, (p. ext.; despre oameni) care are o senzaţie neplăcută din cauza foamei sau a unei mîncări nepotrivite, a prea multor dulciuri: *umblă aşa, lihod de foame.* AG. [Din gr. mod. *lihoúdis*].

lihotí, lihotesc vb. (reg.; intr. şi refl.) a avea o senzaţie de sfîrşeală, de slăbiciune (din cauza foamei). [De la *lihod*].

lilá a. invar. (livr.) violet: *apusul e roz şi lila.* MACED. [Din fr. *lilas*].

liliác[1], **lilieci** m. **1.** numele mai multor specii de arbori şi arbuşti din familia oleaceelor: **a)** (şi **liliac nemţesc, liliac sălbatic**) arbust înalt cu frunze ovate, cordate la bază şi flori colorate în nuanţe de violet-albastru sau alb, dispuse în panicule, plăcut mirositoare, care creşte spontan în regiunile mai calde ale ţării, în rest cultivîndu-se ca arbust ornamental; iorgovan, mălin, scînteie, scumpie[1] (*Syringa vulgaris*; **b)** (şi **liliac franţuzesc, liliac nemţesc, liliac persan**) arbust înalt, cu ramuri răsfirate, cu frunze lanceolate, lobate sau penat fidate, cu flori palid liliachii, mirositoare, dispuse în panicule, cultivat ca arbust ornamental (*Syringa persica*); **c)** (şi **liliac-franţuzesc, liliac-nemţesc, liliac-chinezesc**) arbust înalt, cu frunze lanceolate, cu flori purpurii, cultivat ca plantă ornamentală (*Syringa chinensis*); **d)** (şi **liliac românesc** sau **transilvănean**) lemnul-vîntului (*Syringa Josikaea*): *a noastre inimi îşi jurau credinţă pe toţi vecii, cînd pe cărări se scuturau de floare liliecii.* EM.; **2.** (p. rest.) floarea acestor plante: *numai ... miresmele liliacului mă scoaseră la lumină.* SAD.; *liliecii, albi şi vineţi, înfloriseră şi umpleau văzduhul de miroase.* GHEŢIE; **3.** (şi **liliac-de-munte**) arin de munte (*Alnus viridis*); **4.** (reg.) mălin (*Prunus padus*); **5.** (reg.) salcîm (*Robinia pseudacacia*); **6.** (compuse) **a) liliac-sălbatic** (sau **-de-cîmp**), albăstrică (*Aster tripolium*); **b) liliac-de-pădure**, tulichină (*Daphne mezereum*); **liliac-de-grădină** (sau **liliac-franţuzesc**), nopticoasă (*Hesperis matronalis*); **liliac-nemţesc**, brumărele (*Phlox paniculata*); (reg.) **liliac-galben**, cuişoare (*Ruben aureum*); (reg.) **liliac-de-mare**, crin de toamnă (*Hosta plantaginea*). [Din turc. *leylâk*].

liliác[2], **lilieci** şi **liliaci** m. mamifer insectivor din ordinul chiropterelor, asemănător cu şoarecele, avînd aripi adaptate la zbor, formate dintr-o membrană care leagă degetele foarte alungite ale membrelor anterioare, laturile corpului, membrele posterioare şi coada, care trăieşte prin locuri întunecoase şi puţin umblate, de unde iese numai seara şi noaptea pentru a-şi căuta hrana (*Plecotus auritus* şi *Nyctalus noctula*): *ce te faci cu un stol de lilieci care ... ţi se încurcă în păr?* CĂL.; *liliecii îşi prind prada numai în zbor.* BL. [Din bulg. *liljak*].

liliácee, liliacee f. (la pl.) familie de plante erbacee monocotiledonate, cu bulbi, rizomi sau tuberculi, cu frunze întregi, cu fructul de obicei o capsulă sau bacă, cultivate mai ales ca plante ornamentale; (şi la sg.) plantă din această familie: (adj.) *plantă liliacee.* [Din fr. *liliacées*].

liliachíu, ~ii, liliachie, ~ii a. de culoarea violet (deschis) a florii de liliac[1]: *pe o masă ... se afla ... un buchet mare de ciulini liliachii.* PETR.; *în nemărginire, sub cerul liliachiu, ieşea cîteodată un vultur.* SAD. [*Liliac*[1] + *-iu*].

liliál, ~i, lilială, ~e a. care aminteşte de crin prin formă, albeaţă, puritate etc.: *alături de Cleo, ... mai e şi liliala Gina.* LOV.; *lilială sau perversă, femeia are un punct sufletesc misterios.* CĂL. [Din fr. *lilial*].

lílie, lílii f. (reg.) **1.** numele mai multor plante din familia liliaceelor: **a)** (şi **lilie albă**) crin (*Lilium candidum*): *cînd silfele vin jalnic prin lilii să se culce.*

EM.; **b)** (şi **lilie roşie, lilie galbenă**) coroana-împăratului (*Lilium bulbiferum*); **c)** crin-de-pădure (*Lilium martagon*); **2.** numele mai multor plante din familia iridaceelor: **a)** (şi **lilie vînătă, lilie sălbatică**) stînjenel (*Iris germanica*); **b)** (**lilie galbenă**) stînjenel galben (*Iris pseudachorus*). [Din germ. ***Lilie***].

lilióm, liliomi m. (reg.) **1.** numele mai multor plante din familia liliaceelor: **a)** (şi **liliom alb**) crin (*Lilium candidum*): *frunză verde liliom, lasă-mă, maică, să dorm.* POP; **b)** (şi **lilion bun, lilion alb**) lăcrimioară (*Convallaria majalis*); **c)** (**liliom galben**) crin galben (*Hemerocallis fulva*); **2.** numele mai multor plante din familia iridaceelor: **a)** (şi **lilion albastru, lilion vînăt, lilion negru**) stînjenel (*Iris germanica*); **3.** linariţă (*Linaria vulgaris*); (şi: **lilion**). [Din magh. ***liliom***].

lilión m. v. **liliom.**

lilipút a. invar. foarte mic; liliputan: *bărci liliput ... zăceau dedesubtul falezei.* ARG. // m. (pl.: **liliputi**) (fig.) persoană lipsită de orice valoare, calităţi, merite: *atunci se văzu o straşnică răzvrătire de liliputi împotriva tuturor literaţilor ţării.* VLAH. [De la ***Liliput*** n. pr.].

lilipután, ~i, liliputană, ~e a. **1.** de dimensiuni foarte mici; minuscul, pitic, liliput: *un vals de Strauss, provenit dintr-o orchestră liliputană ascunsă undeva.* CĂL.; **2.** (fig.) de mică amploare, lipsit de anvergură: *viaţa merge mereu înainte ..., plăzmuind ... idei noi pe care fantezia liliputană omenească niciodată nu le va putea înţelege.* REBR. // m., f. om de statură foarte mică; pitic, liliput: *figurează ... la spectacol într-un şir de şapte liliputani.* ARG. [***Liliput*** + *-an*; cf. fr. ***lileputien***].

líliu, lilii m. (reg.) **1.** crin (*Lilium candidum*); **2.** numele mai multor plante din familia iridaceelor: **a)** (şi **liliu vînăt**) stînjenel (*Iris germanica*); **b)** (şi **liliu galben**) stînjenel galben (*Iris pseudacorus*). [Din lat. ***lilium***].

liliúţă, liliuţe f. plantă erbacee din familia liliaceelor cu tulpină ramificată, cu frunze lungi, liniare, cu flori albe, dispuse în raceme, care creşte prin fînеţe, fiind cultivată şi ca plantă decorativă; voalul miresei (*Anthericum ramosum*). [***Lilie*** + *-uţă*].

limáce f. v. **limax.**

limán[1], limanuri şi **limane** n. **1.** (înv.) port; (p. ext.) mal, ţărm: *dintr-aceştiia dodoneni au stăpînit ostrovul ... şi multe limanuri sau scale în Asia, în Europa şi în Italia.* N.COSTIN; *era un dobrogean din mocănimea demult coborîtă la limanul mării.* SAD.; **a ajunge** (sau **a ieşi**) **(cu bine) la liman,** a ieşi dintr-o situaţie grea, dificilă; a atinge ţinta dorită, a realiza scopul propus: *ideea că nu e capabilă să-l ajute pentru a ieşi la liman o mîhnea.* GHEŢIE; **a duce** (sau **a scoate**) **la (un) liman (bun)** sau **a aduce la limanul odihnei** (ori **de mîntuire**), a salva, a scoate pe cineva dintr-o situaţie grea, dintr-un impas, a ajuta să pună capăt zbuciumului, frămîntării: *a duce această ţară la limanul cel de mîntuire.* ISP; **2.** (fig.) adăpost, refugiu; ocrotire, salvare: *încotro e limanul? ... dincotro să aşteptăm un mîntuitor de care avem nevoie?* CAR. [Din turc. ***liman*** „port"].

limán[2], limanuri n. lac rezultat prin bararea cu aluviuni a gurii de vărsare a unui rîu; lagună: [crapii] *intră în limanuri de linişte, în ape joase şi calde.* SAD.; *limanul Nistrului.* [Din rus. ***liman*** "baltă; lac fără păpuriş", ucr. ***lyman***].

limáx, limacşi m. numele mai multor specii de moluşte gasteropode cu corpul alungit, lipsit de cochilie; (şi: **limace**). [Din lat. ***limax, -acis,*** fr. ***limace***].

limb[1], limburi n. **1.** (relig.) tărîm de la marginea Infernului unde catolicii medievali credeau că ar ajunge, după moarte, sufletele copiilor nebotezaţi şi cele ale oamenilor virtuoşi, care au trăit înainte de venirea lui Hristos: *primesc sanctificarea, adunaţi într-un limb al aleşilor.* R.L.; **2.** marginea discului unui astru: *limbul Soarelui;* **3.** porţiunea lată şi aplatizată a frunzei, legată de ramură sau de tulpină prin peţiol; lamină; **4.** partea superioară, desfăcută a unei petale sau sepale; **5.** cadran gradat la instrumentele de măsurare a unghiurilor, folosite în lucrările geodezice şi topografice: *am pierdut şi limbul gradat.* CĂL.; **6.** instrument de măsurat orificii mici, compus din două braţe de oţel gradate, îmbinate la un capăt într-un unghi ascuţit, a cărui mărime se modifică, prin presiune, în funcţie de mărimea orificiului în care este introdus; **7.** marginea proeminentă a unei formaţii anatomice circulare: (ex. limbul corneean). [Din lat. ***limbus,*** fr. ***limbe,*** germ. ***Limbus***].

limb[2], limburi n. **1.** navă mică de transport sau şlep folosit în operaţia de limbare; **2.** (p. ext.) limbare: *a face limb.* [Din turc. ***limbă***].

limbá, limbez vb. (tr.) a descărca o navă pentru a-i înlesni trecerea printr-un loc mai puţin adînc şi a o reîncărca odată ajunsă la adîncime mai mare. [De la ***limb[2]***].

limbágiu n. v. **limbaj.**

limbáj, limbaje şi (înv.) **limbajuri** n. **1.** facultatea proprie omului de a-şi exprima şi comunica gîndurile, sentimentele, dorinţele etc. prin intermediul unui sistem de sunete articulate sau de semne grafice; sistemul respectiv: *limbajul omenesc.* MAIOR.; *rolul pe care în poezie îl are limbajul revine ... în muzică tonurilor, melodiei, armoniei.* BL.; **limbaj artificial,** orice sistem de semne nonlingvistice care pot fi înţelese pe baza unor convenţii; **limbaj formalizat,** limbaj artificial în care expresiile se formează pe baza unor reguli explicit formulate (ex. calculul matematic); **2.** idiom al unei comunităţi umane istoric constituite; limbă, grai: *vorbeam fiecare limbajul provinciei noastre.* GHICA; *auzea vorbindu-se un limbaj ... cunoscut.* BOL.; **limbaj natural,** fiecare dintre limbile naţionale; **3.** mod propriu de a vorbi, de a se exprima al unui individ într-o anumită împrejurare; manieră de a spune ceva; stil, limbă: *era un bun camarad, cu un limbaj anume al lui.* PETR.; *la cea mai mică violenţă de limbaj riscau să fie concediaţi.* GHEŢIE; **limbaj comun** (sau **curent**), fel de a se exprima simplu, nepretenţios, pe înţelesul tuturor: *îţi răscoleşte existenţa, în limbaj comun, măruntaiele.* CĂL.; *formarea mea, potrivit limbajului curent, este legată de cărţi.* PATAP.; a **avea** (sau a **găsi**) **un limbaj comun,** a se înţelege, a cădea de acord asupra unei chestiuni: *aş dori ... să găsesc un fel de limbagiu comun, ca să ne putem înţelege aşezat, liniştit.* MAIOR.; **limbaj verde,** manieră de exprimare directă, deschisă, fără menajamente: *libertatea de a folosi un limbaj verde era proporţionată oarecum de importanţa fiecăruia.* PETR.; **4.** mod de folosire a unei limbi (în special a lexicului), specific anumitor domenii, profesii, grupuri sociale etc.; stil, limbă: *tinerii noştri au început a caracteriza sau, cum se zice în limbajul teatrului, „a crea rolurile".* EM.; *în limbajul judecătoresc, e o faptă de scelerat.* ARG.; **limbaj de lemn,** limbă de lemn: *acel limbaj de lemn ... înseamnă şi o mentalitate, un mod de cugetare.* D.; **5.** (p. ext.) sistem de semne, socialmente codificate, care nu fac apel la vorbire sau la scriere: *limbajul surdo-muţilor;* **6.** (fig.) orice mijloc de exprimare a sentimentelor, a ideilor: *o iubire foarte eterică, alcătuită ... din declaraţii timide, exprimate în limbajul florilor.* REBR.; *arta este un limbaj.* CĂL.; **7.** (p. anal.) orice mijloc de comunicare observat la animale: *limbajul delfinilor;* **8.** (inform.; şi **limbaj de programare**) sistem de caractere, simboluri şi reguli folosit în programare: *scriai programul în limbajul Fortran, îl imprimai pe cartele perforate.* D.; **limbaj de maşină,** cod de litere şi cifre care permite simplificarea scrierii instrucţiunilor date de unitatea centrală a unui calculator; (şi: (înv.) **limbagiu, langaj**). [Din fr. ***langage,*** it. ***linguaggio*** (după *limbă*)].

limbár, limbari m. şi **limbare** n. **1.** (pop.) anomalie congenitală constînd în dezvoltarea pînă spre vîrful limbii a membranei care leagă dosul acesteia de partea inferioară a gurii, împiedicînd astfel libera mişcare a limbii; aţă la limbă; **2.** (pop.) boală constînd în apariţia de mici tumori sau vezicule pe mucoasa cavităţii bucale, în special pe limbă; aftă, stomatită, puşchea: *foarfecele să nu le bagi în gură, căci faci limbar.* POP; **3.** (reg.) cobe (la păsări). [***Limbă*** + *-ar*].

limbáre, limbări f. acţiunea de a limba şi rezultatul ei; transportare a unei încărcături cu o navă fluvială pînă la o navă de mare; alimbare. [V. ***limba***].

limbáreţ, ~i, limbareţă, ~e a. limbut; vorbăreţ: (fig.) *se strecoară pitpalacul limbareţ.* OD. [***Limbă*** + *-areţ*].

limbáriţă, limbariţe f. **1.** (pop.) băşică formată sub limbă: [beţivii] *de n-or bea într-o zi rachiu, fac limbariţă.* POP; **2.** (fig.; fam.) înclinaţie spre clevetească, spre flecăreală: *ai limbariţă?* **3.** (reg.) plantă cu flori mici, albe sau trandafirii, care creşte prin locuri umede; limba-broaştei, limba-vacii (*Alisma plantagoaquatica*). [***Limbă*** + *-ariţă*].

límbă, limbi şi (înv.) **limbe** f. **1.** organ anatomic musculos, alungit şi mobil, situat în cavitatea bucală, servind la perceperea gustului, la masticaţie şi deglutiţia alimentelor: [î]*ţi voi tăia limba.* NEGR.; *mi se băşicase limba, iar gura-mi devenise sălcie.* GHEŢIE.; (**a alerga** sau **a umbla, a veni, a aştepta etc.) cu limba scoasă** (**afară**), (a alerga sau a umbla, a veni, a aştepta etc.) deosebit de nerăbdător, de agitat sau de dornic, de stăruitor: *cîţi sînt cu averi mari, cari aleargă după pensie cu limba scoasă, în ţara noastră?* AL.; (pop.) **a asuda** (sau a **năduşi**) **sub limbă,** se spune în bătaie de joc despre cei care se plîng fără temei că au muncit prea mult; **a scoate limba la cineva,** a arăta limba (cuiva), în semn de dispreţ, de desconsiderare: *scot limba la toate pretenţiile personalităţii lui.* PR.; **a scoate** (sau **a-i ieşi**) **limba de un cot,** a-şi pierde sufluI datorită efortului, oboselii; a ajunge la capătul puterilor, a fi foarte obosit: *am umblat după urma cerbului ... de-mi ieşise limba de-un cot.* SAD.; **a nu pune pe limbă ceva,** a nu gusta, a nu mînca, a nu bea (nimic): *băiatul cîrciumarului n-a pus pe limbă decît apă.* ST.; **cît pui pe limbă,** foarte puţin; **a avea limba încărcată,** a avea limba albă, ca urmare a unei indigestii; **2.** acest organ de la unele animale sau păsări, folosit ca aliment; mîncare preparată din acesta: *romanul ... mînca limbi de privighetoare.* EM.; *la peste şaptezeci de ani, nu mai mînca decît limbă şi inimă de vită.* SOR.; **3.** organ al vorbirii: *nu-i cu putinţă să povestească limba omenească.* CR.; *nu-ţi spurca limba cu neadevăruri.* SAD.; (**a avea**) **limbă lungă** sau (**a fi**) **lung de** (ori **la, în**) **limbă, a)** (a fi) vorbăreţ, flecar; **b)** (a fi) incapabil să păstreze un secret; (a fi) indiscret; (**a fi** sau **a avea**) **limba ascuţită** (ori **veninoasă, otrăvită, rea, de şarpe, neagră**), (a fi) răutăcios, maliţios; (a fi) clevetitor, bîrfitor: *cunoşteа păcatele tuturor şi avea limba ascuţită.* PR.; **a înţepa cu limba** sau (reg.) **a fi cu** (ori **a avea**) **ţepi, piper pe** (sau **aguridă sub**) **limbă,** a fi ironic, maliţios, răutăcios: *nu se poate să vorbeşti şi tu fără ca să înţepi cu limba?* SL.; (**a fi**) **slobod la limbă** sau **limbă slobodă, a)** (a fi) excesiv de sincer, deschis, direct în vorbire; (a fi) imprudent, necontrolat în vorbire; **b)** (a fi) vorbăreţ, flecar; **c)** (a fi) incapabil de a păstra un secret; a dezvălui orice secret; **a fi cu două limbi** sau **a avea** (**mai**) **multe limbi,** a fi mincinos, ipocrit, făţarnic; **a avea limbă ascuţită,** a avea darul de a vorbi convingător, elocvent: *părintele Amfilohie are limbă ascuţită şi-mi place să-l ascult.* SAD.; **a-şi muşca limba,** a se căi pentru cele spuse: *muşcaţi-vă limba şi vîrîţi-vă mînţile-n cap.* CAR.; **muşcă-ţi limba!,** se spune celui care rosteşte ceva nepotrivit sau neconvenabil, care prezice ceva nedorit: *muşcă-ţi limba, Doamne fereşte, să nu cobim!* GHEŢIE; **a-şi înghiţi limba, a)** a amuţi (de emoţie, de uimire etc.): *cînd a văzut-o ... Ioan era cît pe ce să-şi înghită limba.* SAD.; **b)** a se abţine să spună ceva; **a-şi ţine** (sau **băga**) **limba (în gură),** a tăcea, a nu vorbi: *ţineţi-vă limbile toţi, aţi auzit!* CAR.; **a-şi pune frîu la limbă** (sau **limbii**) ori **a-şi înfrîna** (sau **struni**) **limba, a)** a vorbi cumpătat, prudent ori cuviincios: *şi frîu ş-ar pune limbii cînd fiii lor sînt faţă.* NEGR.; **b)** a tăcea; **a trage pe cineva de limbă,** a pune cuiva întrebări multe şi insistente pentru a afla anumite lucruri, secretele cuiva; a iscodi: *fostul diacon avea haz şi-l traseră de limbă.* CĂL.; **a (i se) dezlega cuiva limba** sau **a se dezlega** (ori **a prinde**) **la limbă** sau (rar) **a prinde limbă,** a începe să vorbească; a căpăta curaj sau chef de vorbă, a deveni vorbăreţ, limbut: *tînărul se dezgheţă, prinse limbă şi înţelese ... cît e de norocos rolul de servil.* VLAH.; *Alec se pricepu să dezlege limba cumnatului său.* GHEŢIE; **a-i merge cuiva limba ca o moară stricată** (sau **de vînt**), a vorbi repede şi continuu; a pălăvrăgi, a flecări; **i se bate limba-n gură,** vorbeşte repede şi rău; **a avea mîncărime** (sau **mîncărici, gîdilici**) **la** (ori **de**) **limbă** sau **a-l mînca** (ori **a-l arde, a-l frige**) **limba,** a simţi nevoia presantă de a vorbi; a fi vorbăreţ, palavragiu: *moş*

Roată ... avea gîdilici la limbă. CR.; *pe Ilie începu să-l mănînce limba.* AG.; **a (i) se încurca** (sau **împiedica**) **cuiva limba** (**în gură** ori **la vorbă**), a rosti cuvintele cu greutate (de emoţie, la beţie etc.): [Rică] *tremură şi i se încurcă limba în vorbă.* CAR.; **a avea limba legată,** a nu voi să vorbească, a refuza să spună ceva: *aveau limba legată pentru ... orice lămuriri.* SAD.; **a i se lega cuiva limba** (**în gură**) sau **a-i pieri** (ori **a-i îngheţa, a i se lua, scurta, îngroşa, încurca**) **cuiva limba,** a muţi; a nu mai avea îndrăzneala să spună ceva: *limba ţi se leagă tocmai ca la un mort.* EM.; *Radu căzu iarăşi la pat ...; peste o săptămînă i se legă limba.* VLAH.; **a lega** (sau **a scurta, a tăia**) **cuiva limba,** a sili pe cineva să tacă, să nu mai bîrfească, să nu mai calomnieze: *dumneata ai dori să le mai scurtezi limba acestor bîrfitori?* CAR.; **a vorbi** (sau **a grăi**) **în vîrful limbii** (sau **în** ori **pe limbă**) sau **a fi cuiva limba prinsă,** a fi peltic; **a avea păr pe limbă,** a fi needucat, necioplit; a fi prost; **a avea limbă de aur** sau **a fi cu limba** (**fagure**) **de miere,** a avea darul vorbirii, a vorbi frumos, elocvent; (fam.) **puşchea pe limbă(-ţi)**[1], se spune aceluia care vorbeşte despre ceva neplăcut, periculos, pentru ca aceasta să nu se întîmple, să nu se confirme: *Adeluţa mea face manevre? puşchea pe limbă-ţi, cucoană!* AL.; **nu i-a tors** (**mamă-sa**) **pe limbă,** se spune despre cineva prompt, direct în răspunsuri, care spune ce gîndeşte: *dar părintele Duhu nu i-a tors mă-sa pe limbă.* CR.; **a-şi toarce pe limbă,** a se gîndi bine înainte de a vorbi, de a spune ceva: *de-acu nainte să-ţi torci pe limbă cînd îi deschide gura să vorbeşti cu mine.* AL.; (**spune, înjură etc.**) **cum îi vine** (sau **ce-i vine**) **pe limbă,** (spune, înjură etc.) fără să se controleze, sub impulsul unei stări (de supărare, de furie etc.) momentane: *spune tot ce-i vine pe limbă.* CĂL.; **îmi umblă pe vîrful limbii** sau **îmi vine** (ori **îmi stă**) **pe limbă** (**şi nu pot să spun**), nu-mi amintesc momentan ceva foarte bine ştiut, cunoscut de mine; **a-i sta cuiva pe limbă ceva,** a fi pe punctul de a spune ceva (şi a se abţine); a dori cu tot dinadinsul să spună ceva: *dojenile aspre ...* [i]*i stăteau pe limbă.* REBR.; **4.** limbaj uman; vorbire: *cine cunoaşte în mod cît de elementar ce va să zică limba ... ştie că ea acopere pe deplin spiritul şi că dezvoltarea limbei e chiar dezvoltarea inteligenţei?* EM.; **5.** (p. ext.) limbaj codificat, care nu face apel la vorbire sau la scriere: *limba surdomuţilor;* **6.** (p. anal.) limbaj al păsărilor, al animalelor etc.: *se văzu înconjurat de o mulţime de paseri, ... ţipînd pre limba lor.* ISP.; **7.** (fig.) orice mijloc de exprimare a sentimentelor, a ideilor: *Wagner ... cercă să formeze ... o limbă dramatică convenţională.* FIL.; **8.** idiom al unei comunităţi umane istoric constituite: *au deşteptat la viaţă limba română.* EM.; *numai dînsa mi-i stăpînă: limba neamului meu dacic, limba noastră cea română.* VIERU; **limbă maternă,** v. **matern; limbă modernă,** v. **modern; limbă clasică,** v. **clasic; limbă vie,** v. **viu; limbă moartă,** v. **mort; limbă liturgică** (sau **sfîntă**), v. **liturgic; limbă naţională,** v. **naţional; limbă literară,** v. **literar; limbă oficială** (sau **de stat**), limbă utilizată în administraţia unui stat: *biserica au creat limba literară, au sfinţit-o, au ridicat-o la rangul unei limbi hieratice şi de stat.* EM.; **limbă comună, a)** aspect al unei limbi folosit ca mijloc de comunicare al întregii comunităţi, independent de apartenenţa dialectală a vorbitorilor; (p. restr.) limbă literară; koine; **b)** stadiu în evoluţia unei limbi, anterior diferenţierii dialec-tale: *română comună;* **limbă curentă** (sau **de toate zilele, de conversaţie**), limbă utilizată în relaţiile zilnice dintre oameni; **limbă standard,** v. **standard; limbă scrisă,** v. **scris**[1]; **limbă vorbită,** v. **vorbit**[1]; **a vorbi aceeaşi limbă** (sau **două limbi diferite**), a (nu) avea acelaşi mod de a gîndi, de a simţi; **9.** mod propriu de a vorbi, de a se exprima al unui individ într-o anumită împrejurare; manieră de a spune ceva; (spec.) stil al unui scriitor, al unei opere literare; limbaj: *notaţii despre natură ... transcrie într-o limbă sobră.* LOV.; *limba lui Creangă;* **a vorbi** (sau **a spune, a zice, a grăi etc.**) **pe** (sau **în**) **limba mea** (ori **ta, sa etc.**), în felul de a se exprima sau pe înţelesul vorbitorului (sau interlocutorului); (p. restr.) potrivit felului de a fi, de a gîndi, de a simţi al vorbitorului (sau interlocutorului): *amîndoi, pe-o vale verde ... stau grăind în limba lor.* AL.; (fig.) *şi clopotele-n limba lor plîngeau cu glas tînguitor.* COŞB.; (**a lega**) **cu limbă de moarte,** ca ultimă dorinţă, exprimată pe patul de moarte; ca dispoziţie testamentară: *lăsase cu limbă de moarte să-i facă cosciugul din scîndurile clavirului.* GHICA; **10.** mod de folosire a unei limbi, specific anumitor domenii, profesii, grupuri sociale etc.; stil, limbaj: *toată ştiinţa şi meşteşugul îşi are limba sa.* HEL.; *prin cărţile sale didactice a dat fiinţă limbii ştiinţifice.* EM.; *limba poetică se deosebeşte de vorbirea zilnică.* CĂL.; **limbă de lemn,** exprimare ambiguă, absconsă, stereotipă (cultivată de politicieni): *limba presei din perioada comunistă era marcată de stereotipia limbii de lemn, era ternă şi imper-sonală.* D.; **limbă păsărească,** v. **păsăresc; 11.** (înv. şi pop.) comunitate de oameni care vorbesc aceeaşi limbă; neam, popor: *ochii lui prăvăsc preste gloate, de văd lumea şi limbile toate.* DOS.; *un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă.* EM.; **12.** (înv.) prizonier prin care se obţineau informaţii asupra situaţiei armatei inamice; spion, iscoadă, informator: *au prins limbă, care au spus că cetatea Enecul este grijită foarte bine.* NEC.; *deşi ducea o viaţă foarte retrasă, primea prin limbi neştiute felurite veşti despre cele ce se petreceau în afară.* GHEŢIE; **13.** (înv.) informaţie, ştire asupra intenţiei duşmanului, a armatei inamice: *vom putea să avem şi limbă de mişcările lui.* BĂLC.; *comişii Simion şi Onu duceau limbă Măriei sale la Vaslui.* SAD.; **14.** nume dat unor (părţi de) obiecte, instrumente etc. alungite (şi mobile) care seamănă formal sau funcţional cu organul anatomic descris mai sus: **a)** bară mobilă de metal, agăţată în interiorul clopotului, care, prin mişcare, loveşte pereţii acestuia, făcîndu-l să sune: *clopotul n-a plînge cu limba lui de spijă pentru acel de care norocul avu grijă.* EM.; *limba de clopot, gata-gata să facă bang.* SOR.; **b)** fiecare dintre arătătoarele ceasorniculuí; pendulul unui orologiu: *orologiul ... sună de 12 ori din limba sa de metal.* EM.; (fig.) *cînd limba sorţii sale ajunse pe pragul al doilea al vieţii, inima se opri.* CĂL.; **c)** piesă mobilă la cîntarul cu cumpănă, care, prin oscilaţiile ei, indică valoarea greutăţii cîntărite; (p. gener.) indicator al oricărui instrument de măsură: *să potrivească limba tereziei.* CAR.; (fig.) *nici încline a ei limbă recea cumpănă-a gîndirii.* EM.; **d)** încălţător; **e)** bucată de piele, de pînză etc. lungă şi îngustă, care acoperă deschizătura încălţămintei în locul unde se încheie cu şiretul; **f)** cheotoare de piele cusută la marginea posterioară de sus a cizmelor, cu ajutorul căreia acestea se trag pe picior; ureche; **g)** lamă sau tăiş de metal al unor instrumente; pană: *pumnalele conjuraţilor se ridicară ... şi făcură să lucească tăioasele lor limbi.* FIL.; **h)** cuiul de la cataramă; **i)** flacără alungită: *se-nalţă limbi de flăcări.* VLAH.; **j)** fişie de lumină care străbate întunericul: *subt limba de lumină.* SAD.; **k)** porţiune alungită, îngustă dintr-o suprafaţă; fîşie, şuviţă: *am mai trecut un deal, o vale şi-o limbă de pădure.* NEGR.; *pe limba de lut umed se deosebeau urmele paşilor.* GHEŢIE; **l)** deschizătură lăsată la coteţul sau la gardul de pescuit; **m)** (înv.) lingou: *Abor au luat o limbă de aur.* ANTIM; **n)** (reg.) bucată de lemn sau de metal servind ca încuietoare la uşi, la porţi etc.; **o)** (pop.) cordar (la ferăstrău); **15.** (compuse; bot.) **a) limba-apei,** broscăriţă (*Potamogeton natans*); **limba-broaştei,** limbariţă (*Alisma plantago-aquatica*); **limba-boului,** miruţă (*Anchusa officinalis*); **b)** plantă erbacee din familia boraginaceelor, acoperită cu peri aspri şi ţepoşi, cu flori albastre, mari (*Anchusa italica*); **c)** plantă din familia amarilidaceelor, originară din America, cu trunchiul scurt şi gros, cu frunze verzi-albăstrii, care înfloreşte numai o dată şi apoi moare (*Agave americana*); **limba-cerbului, a)** năvalnic (*Scolopendrium vulgare*); **b)** lipicioasă (*Galium aparine*); **limba-cîinelui,** pieptănariţă (*Cynosurus cristatus*); **limba-cucului, a)** plantă erbacee perenă din încrengătura pteridofitelor, cu rizom scurt, tîrîtor, de obicei cu o singură frunză penat-compusă (*Botrychium lunaria*); **b)** plantă erbacee cu flori de culoare albăstruie-liliachie, care creşte în regiunile subalpine (*Gentiana bulgarica*); **limba-mării,** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori albe, roz, purpurii şi mai ales violete, dispuse în umbelă, originară din sudul Europei şi cultivată ca plantă decorativă; traista-ciobanului, punga-ciobanului (*Iberis umbellata*); **limba-mielului** (sau **mieluşelului**), **a)** plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu flori albastre, rar albe (*Borrago officinalis*); **b)** arăriel (*Gynoglossum officinalis*); **limba-oii** (sau **oaiei**), **a)** plantă erbacee cu frunze dinţate şi spinoase, cu flori purpurii, care creşte prin locuri umede şi mlăştinoase (*Cirsium canum*); **b)** mică plantă erbacee cu frunzele dispuse în rozetă şi cu flori roz grupate în spic; pătlagină (*Plantago gentianoides*); **c)** plantă din familia compozitelor, cu rizom scurt şi gros, cu numeroase rădăcini lungi şi groase, cu tulpină erectă, cu flori roşii, care creşte prin fîneţe umede şi sărături (*Leuzea salina*); (reg.) **limba-vecinei, a)** năvalnic (*Scolopendrium vulgara*); **b)** podbal (*Tussilago farfara*); **c)** rodul-pămîntului (*Arum maculatum*); **limba-peştelui, a)** plantă erbacee perenă, cu frunze verzi-albăstrui şi flori violete dispuse în panicul, răspîndită prin locuri nisipoase şi umede, prin sărături (*Limonium vulgare*); **b)** plantă erbacee din familia plumbaginaceelor, răspîndită prin păşuni de munte (*Armeria elongata*); **c)** sică (*Statice gmeline*); **limba-soacrei, a)** plantă cărnoasă arborescentă din familia cactacee, originară din America, cu tulpina erectă, ramificată, cu flori mari, galbene şi fructe comestibile, ovale, alburii, galbene sau roşii; broască (*Opuntia ficus indica*); **b)** plantă din familia cretaceelor, cultivată în Africa, America şi Europa pentru fructele sale (smochine de Spania) şi plantată ca gard viu (*Opuntis vulgaris*); **limba-şarpelui, a)** ferigă mică cu rizomul lung, cu o singură frunză, ovală, răspîndită prin locuri umede, prin tufişuri şi păduri (*Ophioglossum vulgatum*); **b)** plantă din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă, ramificată, cu flori numeroase, albe sau roşietice, care creşte prin poieni umede, fîneţe; leuştean-sălbatic (*Peucedanum latifolia*); **limba-vacii, a)** năvalnic (*Scolopendrium vulgare*); b) (reg.) limbariţă (*Alisma plantago-aquatica*); **limba-vrăbiei,** mică plantă erbacee anuală, cu frunze liniar-lanceolate şi flori axilare verzi (*Thymelae passerina*); (iht.) **limbă-de-mare,** peşte marin cu corpul oval şi asimetric, cu ambii ochi situaţi pe o singură parte (*Solea nasuta*). [Lat. ***lingua***; sensul „neam, popor" este o asociaţie şi o evoluţie logică, familiară atît limbii franceze (cf. Rabelais, I, 10: *tous peuples, toutes nations, toutes langues*), cît şi vechii slavone, în care ***ĭezykŭ*** însemna totodată „limbă" şi „popor"].

limbăi, límbăi vb. (reg.; tr.) a limpi, a linge: *marş afară, nu mai limbăi apa acia.* SOR. [De la ***limbă***].

limbíst, limbişti m. (înv.) lingvist. [***Limbă*** + *-ist;* cf. fr. ***linguiste***].

limbístică, limbístici şi **limbístice** f. (înv.) lingvistică. [***Limbă*** + *-istică;* cf. fr. ***linguistique***].

limbríc, limbrici m. **1.** gen de viermi paraziţi, din clasa nematodelor, lungi şi cilindrici, care trăiesc în intestinul subţire al copiilor mai ales, şi al unor animale; vierme din acest gen; ascaridă (*Ascaris lumbricoides, Ascaris suum*); **2.** (fig.) epitet pentru un om înalt şi slab; **3.** (fig.) epitet pentru un om lipsit de merite, fără nici o însemnătate. [Lat. ***lumbricus***].

limbricár, limbricare n. numele mai multor plante (folosite în medicina populară împotriva limbricilor): **a)** lăsnicior (*Solanum dulcamara*); **b)** păpădie (*Taraxacum officinale*). [***Limbric*** + *-ar*].

limbricáriţă, limbricariţe f. (pop.) **1.** boală pricinuită de prezenţa limbricilor în organismul omului; ascaridioză; **2.** plantă aromată din familia compozitelor, cu frunze persistente, cu flori galbene sau albastre dispuse în capitule, folosită ca medicament contra limbricilor; lemnul-Maicii-Domnului (*Santolina chamaecyparissus*). [***Limbric*** + *-ariţă*].

limbricáş, limbricaşi m. (bot.; reg.) pufuliţă (*Epilobium hirsutum*). [***Limbric*** + *-aş*].

limburgít n. rocă vulcanică alcătuită preponderent din minerale fenice, prinse într-o masă sticloasă. [Cf. fr. ***Limbourg*** n. pr.].

limburúş, limburuşe şi **limburuşuri** n. (anat.; pop.) uvulă, omuşor: *se sloboade limburuşul.* [***Limbă*** + *-uruş*].

limbuşoáră, limbuşoare f. (bot.; pop.) **1.** iberis (*Iberis umbellata*); **2.** punguliţă (*Thlaspi arvense*). [***Limbă*** + *-uşoară*].

limbút, ~ţi, limbută, ~e a. şi m., f. **1.** (înv.) (om) înzestrat cu elocvenţă, care dovedeşte elocvenţă; **2.** (om) care vorbeşte mult (şi fără rost); vorbăreţ, guraliv, flecar, limbareţ; (p. ext.) intrigant: *află întîmplător de la un limbut purtările nevestei.* CĂL.; *măscărici, limbuţi, lichele ..., patrihoţi ce vorbe sacre spun cu buzele-mbălate.* CÂRT. [Lat. **linguutus* (după *limbă*)].

limbúţă, limbuţe f. diminutiv al lui limbă: *motănaşul ... începu a linchi cu limbuţa-i trandafirie.* SAD. [*Limbă* + *-uţă*].

limbuţi, limbuţesc vb. (înv.; tr. şi intr.) a vorbi prea mult; a flecări, a pălăvrăgi: *minciuni să nu limbuţeşti.* PANN. [De la ***limbut***].

limbuţíe, limbuţii f. caracteristica limbutului, tendinţă de a vorbi mult (şi fără rost); locvacitate, logoree; (p. ext.) flecăreală, vorbărie: *limbuţia e mai rea decît beţia.* PANN; *momentele tragice trec neobservate, înăbuşite într-o limbuţie neserioasă.* CĂL. [*Limbut* + *-ie*].

límen n. (mat.) linie despărţitoare; limită. [Din lat., fr. ***limen***].

límes, limesuri n. lanţ de fortificaţii (ziduri, valuri de pământ, castre), construite la graniţele Imperiului Roman, ca sistem de apărare împotriva năvălitorilor. [Cuv. lat.].

limfadeníe, limfadenii f. (med.) hipertrofie a ganglionilor limfatici. [Din fr. ***lymphadénie***].

limfadenítă, limfadenite f. inflamaţie a ganglionilor limfatici regionali, provocată de o infecţie; adenită. [Din fr. ***lymphadénite***].

limfadenóm, limfadenoame n. tumoare a ganglionilor limfatici. [Din fr. ***lymphadénome***].

limfangióm, limfangioame n. tumoare benignă congenitală formată din aglomerarea unor vase limfatice. [Din fr. ***lymphangiome***].

limfangioplastíe, limfangioplastii f. operaţie de refacere a căilor limfatice, prin drenaj în ţesutul subcutanat. [Din fr. ***lymphangioplastie***].

limfangiosarcóm, limfangiosarcoame n. tumoare malignă dezvoltată la nivelul vaselor limfatice. [Din fr. ***lymphangiosarcome***].

limfangítă, limfangite f. inflamaţie acută sau cronică a vaselor limfatice. [Din fr. ***lymphangite***].

limfátic, ~ci, limfatică, ~ce a. **1.** care aparţine limfei, referitor la limfă; prin care circulă limfa: *dantela ... de nervi, vase, canale limfatice şi tubuşoare de energie psihică* [a mîinii] *se-nsufleţea din nou.* CĂRT.; **sistem limfatic,** totalitatea ţesuturilor, vaselor şi glandelor prin care trece limfa din ţesuturi în circuitul sîngelui; **ganglioni limfatici,** ganglioni mici situaţi în special în jurul articulaţiilor, constituind un mijloc de apărare împotriva infiltrării microbilor; **2.** care suferă de limfatism: *o femeie limfatică, bolnăvicioasă.* VLAH.; **3.** (p. ext.) cu temperament flegmatic; care trădează nepăsare, stăpînire de sine etc.: *individ limfatic; temperament limfatic.* [Din fr. ***lymphatique***].

limfatísm n. stare patologică caracterizată prin mărirea volumului organelor limfatice (amigdale, ganglioni limfatici, timus etc.) însoţită de apatie, paloare, slabă rezistenţă la infecţii etc.: *unii copii suferă de limfatism.* [Din fr. ***lymphatisme***].

límfă, limfe f. lichid incolor, uşor alcalin care circulă prin vasele, ganglionii limfatici şi spaţiile intercelulare ale organismului vertebratelor, transportînd diferite substanţe între sînge şi ţesuturi. [Din fr. ***lymphe,*** lat. ***lympha***].

limfoblást, limfoblaste n. celulă normală, activă, cu aspect imatur (greşit considerată precursor al limfocitului). [Din fr. ***lymphoblaste***].

limfoblastóză, limfoblastoze f. prezenţă a limfoblastelor în sîngele periferic; leucemie acută limfocitară. [Din fr. ***lymphoblastose***].

limfocél, limfocele n. (med.) chist care conţine limfă. [Din fr. ***lymphocèle***].

limfocít, limfocite f. varietate de leucocit prezentă în limfă şi în sînge, cu rol important în imunitatea organismului. [Din fr. ***lymphocyte***].

limfocitár, ~i, limfocitară, ~e a. care conţine limfocite, referitor la limfocite, datorat limfocitelor. [Din fr. ***lymphocytaire***].

limfocitemíe, limfocitemii f. creştere masivă a numărului de limfocite din sînge. [Din fr. ***lymphocytémie***].

limfocitóză, limfocitoze f. creştere a numărului limfocitelor din sînge peste valorile normale, în unele boli infecţioase. [Din fr. ***lymphocytose***].

limfografíe, limfografii f. examen radiochirurgical al vaselor şi ganglionilor limfatici, realizat prin denudarea şi cateterizarea acestora şi prin injectarea în canalul limfatic sau în ţesutul interstiţial a unui lichid de contrast. [Din fr. ***lymphographie***].

limfogranulomatóză, limfogranulomatoze f. (şi **limfogranulomatoză malignă**) boală care se manifestă prin hipertrofia ganglionilor limfatici, în special a celor cervicali sau axiali, însoţită de mărirea volumului splinei; boala lui Hodgkin; **limfogranulomatoză inghinală subacută,** boală ganglionară contagioasă, virotică, de origine venerică. [Din fr. ***lymphogranulomatose***].

limfoíd, ~zi, limfoidă, ~e a. cu aspect de limfă; **ţesut limfoid,** ţesut care produce şi în care se maturizează limfocitele, cu rol important în imunitatea organismului (aici producîndu-se anticorpi). [Din fr. ***lymphoïde***].

limfóm, limfoame n. termen generic pentru modificările (maligne) ale unui ţesut limfoid. [Din fr. ***lymphome***].

limfopatíe, limfopatii f. denumire generică a bolilor sistemului limfatic. [Din fr. ***lymphopathie***].

limfopeníe, limfopenii f. scădere a numărului de limfocite din sînge sub procentele normale. [Din germ. ***Lymphopenie***].

limfopoiéză, limfopoieze f. ansamblul proceselor fiziologice care determină formarea limfocitelor la nivelul măduvei şi ţesuturilor limfoide. [Din fr. ***lymphopoïese***].

limforagíe, limforagii f. scurgere persistentă a limfei în exterior, prin pierderea continuităţii unui vas limfatic sau a unui ganglion limfatic, de regulă posttraumatică. [Din fr. ***lymphorragie***].

limfosarcóm, limfosarcoame f. tumoare malignă a ganglionilor limfatici. [Din fr. ***lymphosarcome***].

limfotróp, ~i, limfotropă, ~e a. (despre viruşi) care are afinitate pentru ţesutul limfatic. [Din fr. ***lymphotrope***].

limícol, ~i, limicolă, ~e a. (zool.) care trăieşte în mîlul de pe fundul apelor, pe malul rîurilor, al mărilor, în locuri mlăştinoase, în cîmpii umede: *animal limicol.* [Din fr. ***limicole***].

limiér, limieri m. cîine de vînătoare care adulmecă şi abate vînatul; copoi. [Din fr. ***limier***].

liminár, ~i, liminară, ~e a. **1.** (livr.) plasat la începutul unei cărţi, al unei teorii, al unui discurs etc.; introductiv; iniţial: *Kant nu putea să acorde „lucrului în sine" decît semnificaţia de concept liminar.* BL.; *note liminare;* **2.** (psih.) care se situează la nivelul unui prag senzorial. [Din fr. ***liminaire***].

limitá, limitez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) fixa, a (se) stabili între anumite limite sau graniţe; a (se) delimita, a (se) mărgini: *Dunărea limitează România la sud;* **2.** a (se) reduce; a (se) restrînge: *în loc de a-şi limita ... subiectul ..., scriitoarea îl tratează sub formă de frescă.* LOV.; *să ne limităm la metaforele care se realizează cu mijloace de limbaj.* BL.; **3.** a(-şi) impune o limită, o restricţie: *administraţia publică a limitat viteza de circulaţie a autovehiculelor; şi-a limitat cheltuielile.* [Din fr. ***limiter,*** lat. ***limitare***].

limitábil, ~i, limitabilă, ~e *a.* susceptibil de a fi limitat: *dezastru limitabil.* [Din fr. ***limitable***].

limitáre, limitări f. **1.** acţiunea de a (se) limita; **2.** restrîngere; restricţie: *limitarea drepturilor cuiva; limitarea vitezei de mers.* [V. ***limita***].

limitát, ~ţi, limitată, ~e a. **1.** fixat, restrîns între anumite limite: *oamenii au în mod fatal o inteligenţă limitată şi, oricît s-ar strădui, nu vor răzbate dincolo de fenomenul lui Kant.* GHEŢIE; **2.** (fig.) cu posibilităţi intelectuale reduse, fără orizont (cultural); mărginit: *nu-mi place tipul; e limitat, incult.* [V. ***limita***].

limitatív, ~i, limitativă, ~e a. care limitează, care fixează sau restrînge între anumite limite: *clauză limitativă.* [Din fr. ***limitatif***].

limitatór, limitatoare n. **1.** dispozitiv, mecanism, aparat etc. care împiedică automat ca o mărime fizică să depăşească o anumită valoare; limitor; **2.** circuit electronic pentru limitarea semnalelor. [*Limita* + *-tor*].

limitaţiúne, limitaţiuni f. (înv.) limitare; fixare, restricţie. [Din fr. ***limitation***].

límită, limite f. **1.** linie de separaţie, de demarcaţie; margine: *limitele oraşului;* **limită teritorială,** linie care marchează graniţa unui stat, a unei provincii etc.; hotar; **2.** dată fixă, termen extrem: *nu aştepta limita pentru a te înscrie;* **limită de vîrstă,** vîrstă pînă la care cineva poate ocupa legal o funcţie publică, se poate prezenta la un concurs sau examen; **3.** (mai ales la pl.) punct pînă la care pot ajunge posibilităţile, facultăţile, mijloacele cuiva: *nu-şi cunoaşte limitele;* **4.** punct pînă la care cineva îşi poate permite ceva; ceea ce nu poate fi depăşit: *ingratitudinea dumitale trebuie să aibă o limită.* EL.; *o limită se impune în orice iniţiativă individuală sau colectivă.* GHEŢIE; **la limită,** în ultimă instanţă, în cele din urmă; (adj.) **caz** (sau **situaţie**) **limită,** caz extrem; **5.** (mat.) valoarea fixă către care tind valorile unei mărimi variabile; **6.** (muz.) tonul extrem cel mai înalt sau cel mai profund pe care îl poate emite o voce sau un instrument. [Din fr. ***limite,*** lat. ***limes, -itis***].

limitór, limitoare n. limitator. [Din fr. ***limiteur***].

limitróf, ~i, limitrofă, ~e a. care se află la marginea, la hotarul unei ţări, unui ţinut etc.; care se învecinează cu ...; vecin: *ţară limitrofă.* [Din fr. ***limitrophe,*** lat. ***limitrophus***].

limivór, ~i, limivoră, ~e a. şi f. **1.** (microorganism) care trăieşte şi se hrăneşte în vasele sangvine ale unui animal (ex. Leishmania); **2.** (animal acvatic) care se hrăneşte cu mîl ce conţine resturi organice provenite din descompunerea organismelor vii (ex.: izopode, polichete etc.). [Din fr. ***limivore***].

limnée, limnee f. gen de gasteropode de ape dulci, cu cochilia elicoidală, ascuţită la vîrf; gasteropod aparţinînd acestui gen. [Din fr. ***limnée***].

limnigráf, limnigrafe n. aparat care înregistrează automat variaţiile de nivel ale unui curs de apă, ale unui lac etc. [Din fr. ***limnigraphe***].

limnimétric, ~ci, limnimetrică, ~ce a. care ţine de limnimetrie, referitor la limnimetrie. [Din fr. ***limnimétrique***].

limnimetríe, limnimetrii f. studiul variaţiei nivelului unei ape curgătoare sau stătătoare, ale unui rezervor de apă. [Din fr. ***limnimétrie***].

limnimétru, limnimetre n. instrument cu care se măsoară nivelul unui curs de apă, al unui lac, al unui rezervor etc.; miră hidrometrică. [Din fr. ***limnimètre***].

limnobiologíe f. studiul organismelor din apele dulci. [Din fr. ***limnobiologíe***].

limnobíos n. ansamblul organismelor vegetale şi animale din apele dulci (izvoare, rîuri, lacuri, ape freatice). [Din fr. ***limnobios***].

limnológ, ~gi, limnologă, ~ge m., f. specialist în limnologie. [Din fr. ***limnologue***].

limnologíe f. **1.** ramură a hidrologiei care studiază regimul hidrologic, termic şi hidrochimic al lacurilor şi al iazurilor; **2.** ştiinţă care se ocupă cu studiul apelor continentale stătătoare şi curgătoare, precum şi al condiţiilor de viaţă ale organismelor acvatice. [Din fr. ***limnologie***].

limonádă, limonade f. băutură răcoritoare preparată din zeamă de lămîie, apă (gazoasă) şi zahăr; citronadă; (p. ext.) orice băutură răcoritoare: *nimic nu taie mai bine greaţa decît o limonadă rece.* GHEŢIE. [Din fr. ***limonade,*** germ. ***Limonade***].

limonadiér, limonadieri m. (rar) persoană care prepară şi vinde limonadă (şi alte băuturi răcoritoare). [Din fr. ***limonadier***].

limonagíu, limonagii m. (rar) fabricant sau vînzător (ambulant) de limonadă: *erau şi vînzători de alune, şi limonagii, şi salepgii.* TUD. [Din turc. ***limonataci***].

limonátă, limonate f. (înv. şi pop.) limonadă. [Din turc., it. ***limonata***].

limonít n. minereu de fier, cristalizat sau amorf, de culoare galbenă, roşie sau brună, compus din oxid de fier hidratat, argilă şi fosfor; (şi: **limonită**). [Din fr. ***limonite***].

limonítă f. v. limonit.

limoníu, ~ii, limonie, ~ii a. galben ca lămîia: *eşti limoniu la faţă.* AL. [Din turc. ***limoni***].

limoterapíe, limoterapii f. tratament constînd în reducerea alimentaţiei, pentru scăderea ponderală. [Din fr. ***limothérapie***].

límpede, limpezi a. **1.** curat şi transparent; clar: *apă limpede cum îi lacrima.* CR.; *ape limpezi în care joacă păstrăvul.* SAD.; **2.** (fig.) cinstit, onest, curat: *ai avut un suflet limpede şi-ai murit cu cinste.* SAD.; **3.** senin, luminos: *cerul era limpede şi înalt.* PETR.; **4.** (despre ochi, privire) care exprimă seninătate sufleteasc㠻 clar; pur; **5.** care răsună distinct, desluşit; cristalin: *acordurile pianului se auzeau limpezi pînă jos în vestibul.* GHEŢIE; **6.** care pricepe uşor şi bine; lucid: *îmi simţii capul mai limpede.* VLAH.; *nu-i tocmai cu mintea limpede.* CĂL.; **7.** care este coerent, desluşit, uşor de înţeles, de urmărit; logic: *cea mai limpede expresie.* MAIOR.; *idei limpezi;* **8.** neîndoios, sigur, evident: *asta e limpede, o ştie toată lumea.* PR.; **limpede ca lumina zilei** sau **ca (bună) ziua,** evident, de necontestat; **9.** (rar) lipsit de asperităţi; neted; fără vegetaţie; larg: *loc limpede în prăvălie.* CAR. // adv. desluşit, clar: *i-am spus limpede.* [Lat. ***limpidus***].

limpejór, ~i, limpejoáră, ~e a. diminutiv al lui limpede; destul de limpede: *ape limpejoare.* BOL. [***Limpede*** + *-ior*].

limpezeálă, limpezeli f. **1.** limpezire; **2.** transparenţă; luminozitate; claritate. [***Limpezi*** + *-eală*].

limpezí, limpezesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face limpede, transparent; a se curăţa de impurităţi: *apa saltă, clocoteşte nici că se mai limpezeşte.* AL.; **2.** (tr.) a clăti cu apă limpede ceea ce fusese spălat cu săpun, cu detergent; a spăla uşor, superficial: *să limpezesc paharele;* **3.** (refl.) a se înseni㠻 a se lumina: *cerul s-a limpezit şi străluceşte ca în copilăria lumii.* SAD.; **4.** (refl.) a se face clar, desluşit, limpede: *acele mii de glasuri se limpezesc.* OD.; **5.** (refl.) a redeveni apt, capabil de a judeca, de a înţelege corect, clar: *capul mi se limpezise.* GHEŢIE; **6.** (tr. şi refl.) a (se) clarifica, a (se) lămuri, a (se) desluşi: *o problemă gravă nu se limpezeşte între un şniţel vienez şi o plăcintă cu mere.* REBR.; *situaţia lui nu s-a limpezit;* **7.** (tr. şi refl.) a (se) netezi (un teren); a (se) goli, a (se) deşerta: *cînd se mai limpezea locul de duşmani.* BĂLC. [De la ***limpede***].

limpeziciúne, limpeziciuni f. (rar) limpezime: *luna ... se urca în limpeziciunea nopţii.* ZAMF. [***Limpezi*** + *-iciune*].

limpezíme, limpezimi f. **1.** starea, însuşirea a ceea ce este limpede, transparent: *a Rinului limpezime.* AL.; **2.** întindere senină a văzduhului; seninul cerului: *zînele se coborau din limpezimile albastre.* MACED.; **3.** claritate (în gîndire, în exprimare etc.); precizie: *această limpezime a minţii.* EM.; *totul mi se prezenta cu o prea crudă limpezime.* GHEŢIE. [***Limpezi*** + *-ime*].

limpezíre, limpeziri f. **1.** acţiunea de a (se) limpezi şi rezultatul ei; limpezit[2]; **2.** clătire cu apă limpede; **3.** înseninare a cerului, a vremii; **4.** clarificare, desluşire; lămurire: *avea oroare de explicaţii, de limpeziri.* GHEŢIE. [V. ***limpezi***].

limpeziş, limpezişuri n. (rar) **1.** întindere de apă limpede; **2.** loc neted, deschis; lărgime: *ieşii la un fel de limpeziş, de unde vedeam bine schitul.* ZAMF.; **3.** seninul cerului; limpezime: *în limpezişul cerului se vede luna.* VLAH.; **4.** clarificare, lămurire; **a fi la limpeziş cu cineva,** a fi lămurit, edificat asupra cuiva: *noi din parte-ne sîntem de mult la limpeziş cu d-sa.* EM. [***Limpezi*** + *-iş*].

limpezít[1], ~ţi, limpezită, ~e a. **1.** clătit cu apă (rece) după spălat: *rufe limpezite;* **2.** clar, lămurit; edificat: *în mileniul următor să intrăm măcar cu cîteva lucruri limpezite.* CF. [V. ***limpezi***].

limpezít[2] n. faptul de a (se) limpezi: *limpezitul rufelor.* [V. ***limpezi***].

limpí, limpesc vb. (tr.) **1.** (înv. şi reg.; mai ales despre cîini şi pisici) a bea (sau a mînca) trăgînd cu limba şi făcînd un zgomot caracteristic; a lăpăi, a licăi, a limbăi: *tot acela ce va limpi cu limba lui dentru apă, în ce chip ar limpi cîinele.* BIBLIA; *motănaşul ... începu a linchi cu limbuţa-i trandafirie.* SAD.; **2.** (reg.) a gusta lingînd; a linge: *începusem a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor.* CR.; (şi: (reg.) **linchi**). [Probabil onomat.; cf. fr. ***lamper,*** cu acelaşi sens].

limpíd, ~zi, limpidă, ~e a. (livr.) limpede: *sisteme muzicale limpide şi abstracte, pe care numai rafinatul le percepe.* CĂL. [Din lat. ***limpidus,*** fr. ***limpide,*** it. ***limpido***].

limpiditáte, limpidităţi f. (livr.) **1.** seninătate: *limpidităţea nefirească a cerului.* EL.; **2.** luminozitate, strălucire: *o stranie limpiditate a ochilor.* CĂL.; **3.** claritate: *limpiditatea stilului.* [Din fr. ***limpidité,*** lat. ***limpiditas, -atis***].

límul, limuli m. specie de antropod primitiv, necomestibil, cu corpul acoperit de o carapace chitinoasă şi terminat cu o coadă ca o spadă, care trăieşte în Atlantic şi Pacific (*Limulus polyphaemus*). [Din lat. ***limulus***].

limuzínă, limuzine f. **1.** caroserie închisă la autoturismele de lux, la care spaţiul destinat şoferului este separat de spaţiul pentru pasageri printr-un perete de sticlă; (p. ext.) autoturism cu o astfel de caroserie: *Volgile negre păreau adevărate limuzine.* CĂRT.; **2.** automobil mare, de lux, nedecapotabil. [Din fr. ***limousine***].

lin[1], lini m. peşte de apă dulce, stătătoare din familia ciprinidelor, cu solzi mărunţi şi cu corpul gros, acoperit cu mucus (*Tinca tinca*). [Din bulg. ***lin***].

lin[2], linuri n. **1.** instalaţie de lemn, în formă de jgheab, pe care se montează teascul de zdrobit strugurii; **2.** vas de doage în care se pun la fermentat prunele; **3.** vas în care se pune la fermentat materia primă pentru fabricarea berii, a spirtului etc. [Din gr. mod. ***linós***].

lin[3], ~i, lină, ~e a. **1.** care se mişcă sau se desfăşoară egal, fără salturi şi treceri bruşte; domol, liniştit, potolit: *cu voi vin florile-n cîmpie ... şi vînturi line, calde ploi.* COŞB.; (adv.) *vagoanele lunecară lin de-a lungul peronului.* GHEŢIE; **2.** fără valuri mari, cu un curs domol, liniştit: *nu curge lină apa la pîrău?* AL.; **3.** cu înclinaţie mică, cu pantă dulce, uşor de urcat: *să venim pe dealuri line.* POP.; **4.** neted: *mergi pe cărare lină şi dai drept în tină.* PANN.; **5.** lipsit de asprime; încet, domol, blînd: *glasul .. lin ca o şoaptă.* AL.; (adv.) *au început şapte tarafuri să cînte lin şi dulce.* CAR.; **6.** cu strălucire domoală, blîndă, odihnitoare: *soarele ... avea o lumină lină de aur.* SAD.; **7.** liniştit, paşnic: *aşa viaţă lină şi neturburată doar că în rai poate să mai fi gustat cineva.* OD.; **8.** liniştit, plăcut: *o seară lină de mai.* MAIOR.; **9.** (fig.) delicat: *om ... blînd şi lin.* CONACHI; **10.** (fig.) calm, liniştit, molcom: *să-mi fie codrul lin.* EM. // n. (pl. **linuri**) (înv. şi pop.) **1.** acalmie; **2.** (fig.) linişte sufleteasc㠻 pace. [Lat. ***lenus (=lenis)***].

linacée, linacee f. (la pl.) familie de plante erbacee dicotiledonate, cu flori hermafrodite, albe, albastre sau gălbui, şi fructe capsule; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. inul). [Din fr. ***linacées***].

linăriţă, linariţe f. plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, cu frunze înguste, asemănătoare cu ale inului, cu flori galbene, de forma gurii-leului, dispuse în ciorchini, cu fructe capsule conţinînd seminţe aripate, folosită în medicina populară; inişor, liliom, lînăriţă, sculătoare (*Linaria vulgaris*). [Cf. lat. ***Linaria*** (numele ştiinţific al plantei)].

línca interj. (repetat) cuvînt care imită sunetele unui clopot sau clopoţel; cling. [Onomat.].

lincăí, pers. 3 **líncăie** vb. (rar; intr.; despre pînza corabiei) a se umfla de vînt: *pînza ce lincăie molatic.* DELAVR. [Cf. sl. ***lenkti***].

linchí vb. v. limpi.

linciurí, linciuresc vb. **1.** (pop.; refl.) a se bălăci: *nu te-i mai linciuri atîta în cele ape.* CR.; **2.** (reg.; intr. şi refl.) a linge vasele; (p. ext.) a gusta din mîncare fără poftă: *ce te linciureşti aci?* SOR. [Onomat.].

lincrúst, lincrusturi n. hîrtie sau ţesătură acoperită cu un strat de plastic, folosită la finisarea interioarele clădirilor publice, a mijloacelor de transport etc. [Denumire comercială].

lincţiúne, lincţiuni f. (livr.) lingere, sugere. [Lat. ***linctio, -onis***].

lindíc, lindicuri n. (pop.) clitoris. [Lat. ***landica***].

líndină, lindini f. ou de păduche. [Lat. ***lens, -dinis (=lendem)***].

lindinós, ~şi, lindinoásă, ~e a. (rar) plin de lindini; (p. ext.) murdar, neîngrijit. [***Lindină*** + *-os*].

lineál, lineale n. **1.** instrument pentru trasarea, măsurarea sau verificarea liniilor şi a dimensiunilor; **2.** dispozitiv de ghidare a materialului de laminat la intrarea în anumite laminoare de produse grele; **3.** dispozitiv al maşinii de cusut care serveşte la realizarea cusăturilor paralele cu marginea materialului; **4.** dispozitiv folosit la reglarea grosimii foii de hîrtie, montat la intrarea pastei fibroase pe sita plană a maşinii de fabricat hîrtie. [Din germ. ***Lineal***].

lineár a. v. liniar.

linearitáte f. v. liniaritate.

liner, linere [láinăr] n. navă maritimă sau aeriană de dimensiuni mari, rapidă, cu circulaţie regulată, destinată transportului de pasageri. [Din engl. ***liner***].

lingáreţ, ~i, lingareţă, ~e a. (rar) care linge vasele de mîncare; (p. ext.) mîncăcios, poficios. [***Linge***+ *-areţ*].

língav, ~i, lingavă, ~e a. (pop.) **1.** mofturos la mîncare; care abia se atinge de mîncare: *cum era cu putinţă ... ca apuseanul subţire în gusturi şi lingav să guste pastrama şi tulburelul?* M.CAR.; **2.** plăpînd, bolnăvicios: *le-a rămas un copil, lancu, uscat, slăbănog ... şi lingav.* ST. [Cf. bulg. ***ligav,*** sb. ***ljigav***].

lingăreálă, lingăreli f. faptul de a (se) lingări; comportare, atitudine de om slugarnic, linguşitor. [***Lingări***+ *-eală*].

lingărí, lingăresc vb. (înv. şi pop.) **1.** (intr.) a gusta dintr-o mîncare; a gustări; **2.** (tr. şi refl.) a (se) linguşi; a (se) alinta: *cîte vorbe ea vorbeşte, cu toate se lingăreşte.* POP. [***Linge***+ *-ări*].

lingătór, ~i, lingătoáre a. (rar) **1.** care linge: *lingător de lapte.* DOS.; **2.** linguşitor, slugarnic: (subst.) *cred ... că trebuie să fie un lingător.* PR. [***Linge***+ *-ător*].

lingău, lingăi m. **1.** om căruia îi place să mănînce mult (mai ales de la alţii); **2.** (adesea adj.) om linguşitor, slugarnic: *politica lingăilor trebuie lăsată pe seama lingăilor.* EM.; *urît mi-a fost în viaţa mea omul viclean şi lingău.* CR. [***Linge***+ *-ău*].

línge, ling vb. (tr.) **1.** a trece repetat cu limba peste ceva de mîncare (hrănindu-se astfel): *nu-i e cînelui a linge sare.* CR.; **a-şi linge degetele** (sau **buzele**) ori (refl.) **a se linge pe degete** (sau **pe buze**), a trece cu limba peste buze sau degete spre a lua şi ultimele resturi după ce a mîncat ceva bun: *el ridica paharul, sorbea cu gingăşie, apoi îşi lingea buzele cu poftă.* M.CAR.; *ţăranii îşi lingeau degetele de plăcerea gustului celui straşnic.* CĂRT.; **a se linge pe bot de ceva,** a fi nevoit să renunţe la ceva; a pierde o şansă; **2.** a netezi cu limba blana, o rană etc.: [capra] *începu să-l lingă.* ISP.; *pisica ... îşi linge labele.* ST.; **3.** (fam.) a linguşi: *linge unde a scuipat.* // (compus) **linge-blide** (sau **talere**) m., lingău, parazit: *ian ascultă, măi linge-talger.* AL. [Lat. ***lingere***].

lingeríe f. v. lenjerie.

lingoáre, lingori f. **1.** (înv.; în formă **lîngoare**) boală; suferinţă, durere, chin: *Domnul ... toate boalele şi lîngorile vindecă.* COR.; **2.** (pop.) nume dat unor boli febrile, infecţioase şi epidemice, precum tifosul

exantematic, febra tifoidă etc.; stare patologică datorată acestor boli: *era ... supt, cu faţa galbenă parc-ar fi fost bolnav de lingoare.* REBR.; *o, ra-i, mamo, lungoarea da-ncă-i mai ra dragostea.* POP; **3.** moleşeală, lîncezire; apatie, melancolie; langoare: *feciorul de împărat se trezi din somn îngreuiat de lîngoare şi de inimă rea.* OD.; **4.** (bot.; şi **floare de lingoare, iarbă de lingoare, rădăcină de lingoare**) gălbenele (*Lysimachia vulgaris*); **5.** (bot.; reg.) osul-iepurelui (*Onosis hircina* şi *spinosa*); **6.** (compus; bot.; reg.) **buruiana-lingorii** sau **buruiană-de-lingoare,** leuştean (*Levisticum officinale*); (şi: (pop.) **lîngoare, lungoare**). [Lat. ***languor, -oris***].

lingotiéră, lingotiere f. formă metalică în care se toarnă metalul sau aliajul topit pentru obţinerea lingourilor. [Din fr. ***lingotière***].

lingóu, lingouri n. **1.** bloc obţinut prin turnarea unui metal sau a unui aliaj într-o lingotieră, destinat prelucrării ulterioare (laminare, forjare etc.); **2.** bloc de metal monetar pur, cu formă şi greutate stabilite de uzanţele internaţionale: *depozite de efecte şi lingouri.* [Din fr. ***lingot***].

linguál, ~i, linguală, ~e a. **1.** care aparţine limbii, referitor la limbă: *o reţea de capilare ... pe toată-ntinderea mucoasei linguale.* CĂRT.; *muşchiul lingual;* **papile linguale,** mici papile situate pe limbă, conţinînd mugurii gustativi; **2.** (şi f.) (sunet) la articularea căruia limba are rolul principal: *consoanele l, n, r sînt linguale;* (şi: **lingval**). [Din fr. ***lingual***].

linguíst m. v. **lingvist.**

linguístic a. v. **lingvistic.**

língulă, lingule f. **1.** gen de brahiopod nearticulat, cu cochilie mică, ovală şi alungită, care trăieşte (încă din silurian) pe fundul oceanelor; **2.** denumire pentru o formaţiune anatomică în formă de limbă. [Din lat., fr. ***lingula***].

lingurár, lingurari m. **1.** persoană care face şi vinde linguri de lemn; **2.** ţigan (care face linguri); rudar: *lingurarii noştri ... cîntau acum îndrăcit pe ogor.* CR. // n. (pl. **lingurare**) poliţă pe care se ţin (la ţară) linguri şi alte obiecte necesare la masă sau la bucătărie. [***Lingură*** + ***-ar***].

língură, linguri f. **1.** obiect de metal sau de lemn, material plastic, format dintr-o parte ovală scobită şi dintr-o coadă, folosit pentru a duce la gură, în special, mîncărurile lichide: *nu mai putea să ţină lingura în mînă.* PR.; *se repezeau ... cu lingurile, cu mîna, care cu ce apucă, fiindcă le era foame.* SOR.; (fam.) **a atîrna** (sau **a pune, a lega**) **cuiva lingurile de gît** (sau **în, de brîu**), a lăsa pe cineva nemîncat, fiindcă a întîrziat la masă; **a(-şi) mînca banii** (sau **averea**) **cu lingura,** se spune despre un om (bogat) care cheltuieşte prea mult; **a începe** (sau **a o lua**) **de la lingură,** a-şi începe viaţa şi gospodăria de la foarte puţină avere; **2.** conţinutul acestui obiect: *înghiţi prima lingură din borşul cu smîntînă.* GHEŢIE; **3.** (anat.; pop.) **lingura pieptului,** furca pieptului; lingurea; **4. lingura rotarului,** unealtă de rotărie sau de dogărie folosită la găurirea butucului roţii, spre a face loc osiei; obădar; **5.** tub cilindric închis la capătul de jos cu ventile, folosit la extracţia ţiţeiului; **6.** unealtă de zidărie cu care se ia varul; **7.** (compus) **lingura-zînelor** (sau **zînei**), ciupercă lemnoasă, brună-roşcată, ce creşte pe trunchiul şi pe rădăcinile arborilor; linguriţa-zînei (*Ganoderma lucidum*). [Lat. ***lingula***].

lingureá (~ică), lingurele f. **1.** (anat.; pop.) lingura pieptului; cavitate aflată în partea inferioară a furcii pieptului: *a simţit ... un fel de slăbiciune la lingurea.* CAR.; **2.** plantă din familia cruciferelor, cu frunze în formă de linguriţă, cu flori albe, cultivată ca plantă medicinală pentru combaterea afecţiunilor scorbutice, pulmonare etc. (*Cochlearia officinalis*). [***Lingură*** + ***-ea (-ică)***].

linguríce f. (reg.) **1.** (anat.) lingura pieptului; **2.** (zool.) linguruş. [***Lingură*** + ***-ice***].

linguríţă, linguriţe f. **1.** diminutiv al lui lingură; lingură mică; obădar: *cufundă linguriţa în maionează.* GHEŢIE; **2.** conţinutul acestui obiect: *înghiţi o linguriţă de zahăr;* **3.** (compus; bot.) **linguriţa-zînei,** lingura-zînei (*Ganoderma lucidum*). [***Lingură*** + ***-iţă***].

lingurói, linguroaie n. augmentativ al lui lingură; lingură mare; polonic: *linguroiul de alamă se rupse în locul unde era lipit.* PR. [***Lingură*** + ***-oi***].

lingurúş, linguruşi m. (zool.; reg.) mormoloc cu coada în formă de lingură; lingurice. [***Lingură*** + ***-uş***].

linguşeálă, linguşeli f. faptul de a (se) linguşi; linguşire: *umbli cu linguşeli ... ca să înşeli.* POP. [***Linguşi*** + ***-eală***].

linguşí, linguşesc vb. **1.** (înv. şi pop.; refl.; despre cîini) a se gudura; **2.** (tr. şi refl.) a căuta să cîştige bunăvoinţa cuiva prin atitudini şi vorbe măgulitoare, prin laude exagerate; a adula, a flata, a măguli, a peria: *s-a lăsat ... tras pe sfoară de toţi şarlatanii care-l linguşeau.* VLAH.; **3.** (rar; refl.) a-şi întreţine o speranţă, a-şi face iluzii; a se amăgi: *în zadar să va linguşi cineva că primejdia a trecut.* MARC; **4.** (franţuzism; tr.) a încuraja lăudînd: *a linguşi patima cuiva.* [De la ***linge;*** imagine luată de la cîine, tipul linguşitorului].

linguşíre, linguşiri f. acţiunea de a (se) linguşi şi rezultatul ei; laudă falsă sau exagerată, atitudine măgulitoare, cu scopul de a cîştiga bunăvoinţa cuiva, de a obţine avantaje; adulare, linguşeală, linguşitură: *ura şi dispreţuia ... linguşirea.* GHICA; *se puse ea cu linguşire să scoată vorba de la el.* POP [V. ***linguşi***].

linguşitór, ~i, linguşitoáre a. şi m., f. (persoană) care (se) linguşeşte; adulator: *linguşitor ca o pisică.* VLAH.; *scrisorile devin din ce în ce mai linguşitoate.* CĂL. [***Linguşi*** + ***-tor***].

linguşitúră, linguşituri f. (rar) linguşire, linguşeală: *libertatea noastră e linguşitura şi vorba seacă.* GHICA. [***Linguşi*** + ***-tură***].

lingvái a. v. **lingual.**

lingvifórm, ~i, lingviformă, ~e a. în formă de limbă. [Din fr. ***linguiforme***].

lingvíst, ~şti, lingvistă, ~e m., f. specialist în lingvistică; limbist: *nu cunosc mulţi lingvişti din epoca noastră* [ca Eugen Coşeriu], *care să fi expus atît de clar principiul responsabilităţii publice a lingvistului.* CR; (şi: (înv.) **linguist**). [Din fr. ***linguiste***].

lingvístic, ~ci, lingvistică, ~ce a. care aparţine lingvisticii, referitor la lingvistică: *popoarele ortodoxe ... prezintă acest grandios fenomen al unei relative unităţi lingvistice.* BL. // f. ştiinţă care studiază limba şi legile ei de dezvoltare: *ignorarea celor mai elementare cunoştinţe de istorie şi de lingvistică.* EM.; *lingvistica nu este numai o ştiinţă a omului, ci şi o ştiinţă umanistă, adică pentru om.* CR; **lingvistică generală,** studiul faptelor de limbă privite din punctul de vedere al trăsăturilor comune mai multor limbi (înrudite sau neînrudite); **lingvistică diacronică** (sau **istorică**), studiul faptelor dintr-o limbă sau din mai multe limbi privite în evoluţia lor; **lingvistică sincronică** (sau **descriptivă**), studiul unei limbi aşa cum se prezintă ea la un moment dat, fără luarea în considerare a fazelor anterioare; **lingvistică comparativă,** studiul comparativ al concordanţelor fonetice, semantice şi gramaticale din mai multe limbi, urmărind explicarea legăturilor lor istorice, cercetarea cauzelor dezvoltării lor paralele, a diferenţierii şi a influenţei lor reciproce în cursul istoriei; **lingvistică matematică,** disciplină care studiază limba cu mijloace matematice, ocupîndu-se de aspectele algebrice, cantitative şi formale ale fenomenelor de limbă; (şi: (înv.) **linguistic**). [Din fr. ***linguistique***].

liniá, liniez vb. (tr.) a trage, a trasa linii: *a linia o coală.* [De la ***linie***].

liniaménţ, liniamente n. **1.** linie, trăsătură: *liniamentele mîinii;* **2.** primele trăsături, contururi a ceva ce urmează să se dezvolte, să se înfăptuiască; (spec.) prima schiţă a unei opere; eboşă: *„Regulamentul organic", ca legiuire unitară pentru amîndouă ţările, ... era un liniament al unirii ţărilor.* EM.; *liniamentele unei doctrine.* [Din fr. ***linéament*** (după *linie*)].

liniár, ~i, liniară, ~e a. **1.** în formă de linie dreaptă, referitor la linii; care constă sau se face din linii geometrice; **desen liniar,** desen în linii geometrice; **mişcare liniară,** mişcare rectilinie; **frunze liniare,** frunze lungi şi înguste; **2.** (fig.) simplu; **simplist;** plictisitor: *personajele clasicilor sînt mai lineare, mai schematice.* VIANU; *povestire, descriere liniară;* **3.** (mat.; despre o funcţie în raport cu o anumită variabilă) care conţine variabila respectivă numai la puterea întîi; (despre ecuaţii) de gradul întîi; **spaţiu liniar,** spaţiu vectorial; (şi: **linear**). [Din fr. ***linéaire,*** lat. ***linearis***].

liniaritáte, liniarităţi f. însuşirea de a fi liniar; (şi: **linearitate**). [Din fr. ***linéarité***].

liniát[1], ~ţi, liniată, ~e a. cu linii drepte şi regulate; riglat: *caiet liniat.* [V. ***linia***].

liniát[2] n. faptul de a linia; liniere: *am terminat liniatul caietului.* [V. ***linia***].

liniatúră, liniaturi f. totalitatea liniilor imprimate pe colile pentru caiete, registre etc. [Din germ. ***Lineatur***].

liniáţie, liniaţii f. aspect structural al rocilor sedimentare şi metamorfice determinat de tendinţa de grupare unidirecţională a mineralelor componente. [De la ***linie;*** cf. lat. ***lineato***].

linicél, ~cei, liniceá, ~cele a. (înv. şi reg.) (foarte) lin[3]: *cu blînd şi linicel glas le dzisă.* DOS. [***Lin[3]*** + ***-icel***].

línie, linii f. **1.** trăsătură continuă (făcută cu creionul, cu pixul, cu creta etc.) pe o suprafaţă plană, având ca unică dimensiune lungimea: *au început lecţiile; întîi scrisul, linii drepte, linii plecate.* ST.; **2.** (spec.) figură geometrică cu o singură dimensiune, reprezentată de un punct aflat într-o mişcare continuă sau de intersecţia a două suprafeţe: *linie dreaptă; linie curbă;* **linie frîntă,** zigzag; **3.** trăsătură reală sau imaginară care separă două elemente contigue; intersecţie a două suprafeţe; limită: *linie de demarcaţie; linia orizontului;* (sport) **linie de sosire,** v. **sosire; linie de plutire,** linie obţinută prin intersecţia suprafeţei apei cu corpul unei nave; (fig.) nivel convenabil, stare de echilibru: *propunerile ofereau ... o soluţie de a scoate banca pe linia de plutire.* GHEŢIE; **la** (sau **în**) **linia ...,** aliniat cu ..., în dreptul ..., la nivelul ...: *să-şi facă casa în linia uliţei?* NEGR.; *un cap neclintit de faţă, la linia zăplazului.* SAD.; **4.** fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe termometru: *are 39° şi două linii;* **5.** fiecare dintre şănţuleţele care brăzdează palma, unele dintre ele reprezentînd, în chiromanţie, semne ale destinului unui individ: *linia vieţii lui ... părea lungă şi liniştită.* VIERU; **6.** (de obicei la pl.) trăsătură caracteristică ce dă forma, aspectul, caracterul unui obiect, al unui tot, în special al unei figuri; contur, profil, liniament: *în Bogdan-Voievod sînt linii de nuvelă italiană.* CĂL.; *liniile corpului trădau o perfectă destindere.* GHEŢIE; **7.** alură, ţinută; siluetă, talie: *automobilul are o linie modernă; femeia avea încă o linie zveltă;* **8.** (fig.) element, punct, aspect definitoriu, esenţial: *liniile principale ale programului de redresare economică sînt cunoscute;* **în linii generale** (sau **mari**), în general, fără amănunte: *şi-a expus proiectul în linii mari;* **9.** direcţie, sens de deplasare: *toţi merg în linie dreaptă;* **10.** (fig.) orientare, direcţie de acţiune: *aceasta ar fi linia de urmat;* **11.** (fig.) ramură, sector de activitate: *a avut succese pe linie profesională;* **12.** mod (de conduită); regulă, criteriu: *impune ... linia de conduită.* MAIOR.; **13.** itinerar regulat, traseu al unui mijloc de transport în comun; personal care deserveşte pe un asemenea traseu: *pe linia asta umblu de trei ori pe săptămînă.* EL.; *pilot de linie;* **linie verde,** liber acces, cale liberă; **linie aeriană,** v. **aerian; 14.** (fiecare dintre) cele două şine metalice paralele pe care se deplasează trenul, tramvaiul, metroul: *sudează o linie de tramvai.* PR.; *locuieşte dincolo de linie;* **linie ferată,** v. **ferată; 15.** ansamblu de fire, de cabluri etc., care fac legătura între două sau mai multe puncte; **linie electrică,** ansamblul conductelor, dispozitivelor şi construcţiilor care asigură transmiterea la distanţă a energiei electrice; **linie telefonică** (sau **de telefon**), ansamblu de conducte şi instalaţii care leagă posturile telefonice între ele sau posturile de centralele telefonice: *iniţiativa înfiinţării liniei telefonice directe e ... o colosală eroare.* D.; **linie telegrafică,** ansamblu de instalaţii dintre un emiţător şi un receptor telegrafic; **linie de întîrziere,** dispozitiv pentru întîrzierea semnalelor electrice; **16.** serie

continuă de elemente; rînd, şir: *linii de sălcii răsfirate.* SAD.; **în linie,** în şir drept, în rînd, în aliniere: *două companii se desfăşurară în linie.* REBR.; **17.** (livr.) rînd de cuvinte într-o pagină scrisă: *după ce am însemnat în jurnal acele cîteva linii, m-am întins pe pat.* EL.; **18. linie melodică,** melodie: *linii melodice armonioase;* **19.** (parte dintr-un) sistem de fortificaţii, de adăposturi şi de baraje militare destinate să întărească apărarea unui teritoriu, a unui punct strategic etc.: *depăşind traseul indicat în ordin, a căzut în liniile inamicului.* GHEŢIE; *românii au străpuns linia frontului;* **linie de apărare,** întărire alcătuită din fortificaţii şi trupe; **linie de bătaie** (sau **de luptă**), desfă-şurare sistematică a unor forţe militare în vederea luptei; **linia frontului,** întindere a frontului ocupat de trupele care luptă: *ruşii s-au pus în mişcare pe toată linia frontului.* GHEŢIE; **prima linie** sau **linia întîi,** cel mai aproape de duşman: *va fi mobilizat şi trimis pe linia întîia.* PR.; *bunicul a luptat în prima linie;* **20.** (sport) grup de jucători dintr-o echipă care ocupă un loc determinat în teren şi în sistemul de joc: *s-a remarcat linia de atac;* **21.** serie de produse sau de articole (cosmetice): *foloseşte numai linia Chanel;* **22. linie laterală,** organ senzorial la peşti şi la larvele amfibienilor, format dintr-un canal subcutanat, pe laturile corpului; **23. linie tehnologică, a)** organizare a procesului tehnologic astfel încît operaţiile să fie efectuate la locuri de muncă dispuse în succesiunea operaţiilor de prelucrare; **b)** ansamblu de maşini, instalaţii şi mijloace de transport dintr-o întreprindere industrială, dispuse în ordinea operaţiilor prevăzute în procesul tehnologic; **linie automată,** linie tehnologică în care operaţiile de prelucrare, de transport şi de asamblare a pieselor, a organelor de maşină etc. se execută automat; **24. linie de credit,** aranjament de creditare a unui client de către o bancă, prin care se stabileşte un plafon de credit, iar alocarea tranşelor de credit se face în mod succesiv, adică numai în măsura în care tranşele de credit acordate au fost utilizate pentru scopurile convenite şi situaţia financiară a clientului nu s-a deteriorat; **25.** succesiune, serie a strămoşilor sau a descendenţilor; filiaţie: *nepot în linie dreaptă;* **26.** (rar) rang, treaptă (socială): *s-a plasat în prima linie;* **27.** grup de animale din cadrul unei rase sau al unei varietăţi, descendent dintr-un strămoş comun, creat prin intervenţia directă a omului în scopul obţinerii unor calităţi; **28.** riglă: *l-a bătut la palme cu linia;* **29.** veche unitate de măsură pentru lungime folosită în ţările române, egală cu a zecea parte dintr-un deget sau cu a douăsprezecea parte dintr-o palmă; **30.** unitate de măsură în sistemul de măsuri englezesc, egală cu 0,21167 cm. [Din lat., it. ***linea,*** germ. ***Linie,*** fr. ***ligne***].

liniére, linieri f. acţiunea de a se linia şi rezultatul ei; liniat[2]: *linierea caietului.* [V. ***linie***].

liniмént, linimente n. denumire generică pentru unele preparate farmaceutice sub formă de soluţii, emulsii, suspensii sau geluri, destinate aplicării cutanate. [Din fr. ***liniment***].

linioáră, linioare f. **1.** diminutiv al lui linie; **2.** liniuţă de unire; cratimă. [***Linie*** + *-ioară*].

liniométru, liniometre n. riglă de metal, gradată după sistemul corpurilor de literă, servind în tipografie la măsurarea rîndurilor într-o pagină scrisă. [Din fr. ***lignomètre***].

linişór, ~i, linişoáră, ~e a. (pop.) diminutiv al lui lin[3]; (adv.) *trei paşi la stînga linişor.* COŞB. [***Lin***[3] + *-işor*].

liníşte f. **1.** lipsă de zgomot; tăcere: *scîrţîirea din condeie dădea farmec astei linişti.* EM.; *linişte copii!;* **2.** atmosferă calmă, netulburată de nimeni şi de nimic; acalmie: *e linişte de asfinţit.* SAD.; *liniştea mării;* **3.** stare sufletească destinsă; viaţă lipsită de agitaţie; tihnă, pace: *ce trebuie să fac ca să-mi găsesc liniştea?* GHEŢIE; **4.** stare de bună înţelegere între oameni; armonie; pace: *e linişte în ţară.* [***Lin***[3] + *-işte*].

liníşti, liníştesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a înceta sau a face să înceteze zgomotele, larma; a (se) astîmpăra, a (se) potoli: *copiii s-au liniştit;* **2.** (refl.) a slăbi în intensitate; a se domoli, a înceta: *se linişteşte vîntul pe pămînt.* POP; **3.** (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină lipsit de griji, de frămîntări etc.; a (se) calma; a (se) tempera: *ideea asta mă mai linişti.* NEGR.; *copilul ăsta are ceva pe conştiinţă, duceţi-l la spovedit, să se liniştească.* GHEŢIE. [De la ***linişte***].

liníştire, liníştiri f. **1.** acţiunea de a (se) linişti şi rezultatul ei; **2.** linişte, tihnă: *frumoasă e cîmpia cu dulcea-i liniştire.* AL.; **3.** alinare, calmare: *bolnavul cunoscu o liniştire sensibilă.* GHEŢIE. [V. ***linişti***].

liníştit, ~ţi, liníştită, ~e a. **1.** lipsit de zgomot, de mişcare, de agitaţie, de tulburare: *noaptea era liniştită.* SAD.; *locuieşte într-o zonă liniştită;* **2.** care a slăbit în intensitate; potolit, domol: *asculta liniştita ei răsuflare.* EM.; *ah, tot mai liniştit mi-e verbul.* VIERU; **3.** calm, stăpînit; împăcat: *Maytreyi ... arata liniştită, resemnată.* EL.; **4.** cuminte, cumpătat; tăcut: *tartorul ... a adus cuvinte de laudă lui michiduţă pentru priceperea sa de a învrăjbi pe oamenii liniştiţi de pe pămînt.* POP; *e un om harnic şi liniştit;* **5.** care nu necesită eforturi mari, agitaţie etc.; tihnit: *viaţă liniştită.* [V. ***linişti***].

liniştitór, ~i, liníştitoáre a. care linişteşte, care calmează: *cu cuvinte liniştitoare alină frica.* ISP; *avu senzaţia liniştitoare că nu se află în loc străin.* GHEŢIE. [***Linişti*** + *-tor*].

iinítă, linite f. inflamaţie a ţesutului celular al stomacului; **linită plastică,** inflamaţie cu caracter proliferativ a ţesutului conjunctiv submucos al stomacului, care în formă benignă ia aspectul de gastrită indurantă, iar în formă malignă, de cancer schiros. [Din fr. ***linite***].

liniúţă, liniuţe f. linioară; **liniuţă de unire,** cratimă. [***Linie*** + *-uţă*].

link, linkuri n. (inform.) adresă prin care se conectează fie modulele unui program, fie modulele hardware ale unei reţele de calcul. [Din engl. ***link***].

linkage [línkigi] s. tendinţă a unor gene de a rămîne asociate pe cromozom şi a se transmite aşa, de-a lungul cîtorva generaţii, în loc să prezinte o segregare independentă, conform legii a treia a lui Mendel. [Cuv. engl.].

links, linksuri n. **1.** teren de golf; **2.** (geol.) tip de colină nisipoasă. [Din engl., fr. ***links***].

linográf, linografe n. maşină tipografică de cules şi de turnat rînduri, asemănătoare cu linotipul. [Din fr. ***linographe***].

linografíe, linografii f. imprimare pe stofă. [Din fr. ***linographie***].

linogravúră, linogravuri f. **1.** procedeu de reproducere şi de multiplicare pe hîrtie sau pe material textil a unui desen gravat pe o placă de linoleum; **2.** imagine obţinută prin acest procedeu. [Din fr. ***linogravure***].

linoleát, linoleaţi m. (chim.) nume dat sărurilor de plumb, de mangan etc. ale acidului linoleic, folosite la prepararea uleiurilor sicative (ca acceleratori de uscare). [Din fr. ***linoléate***].

linoléic a. **acid linoleic,** acid gras nesaturat, care se găseşte în uleiurile sicative. [Din fr. ***linoléique,*** engl. ***linoléic***].

linoléum, linoleumuri n. ţesătură textilă impregnată cu un amestec de linoxină, plastifianţi etc. ce-i dau rezistenţă şi impermeabilitate, folosită mai ales pentru protejarea pardoselilor: *pardoseala era acoperită ... cu un covor uzat de linoleum.* GHEŢIE. [Din fr. ***linoléum***].

linón, linonuri n. olandă subţire pentru batiste, bluze, lenjerie de damă etc.; (şi: **linou**). [Din fr. ***linon***].

linotíp, linotipuri n. maşină tipografică cu care se culeg şi se toarnă literele în rînduri monolite. [Din fr. ***linotype***].

linotipíe, linotipii f. **1.** culegere tipografică cu linotipul; meseria de linotipist; **2.** secţie într-o tipografie unde se lucrează la linotip. [Din fr. ***linotypie***].

linotipíst, ~şti, linotipistă, ~e m., f. tipograf care lucrează la linotip. [Din fr. ***linotypiste***].

linotrón, linotronuri n. maşină tipografică de cules cu tub catodic şi cu portcaractere sub formă de cadru de litere, semne etc. [Din engl. ***linotron***].

linóu n. v. **linon.**

linoxínă, linoxine f. substanţă răşinoasă obţinută prin polimerizare termică, urmată de oxidarea uleiurilor nesaturate, utilizată la fabricarea linoleumului. [Din fr. ***linoxyne,*** germ. ***Linoxyn***].

lins, ~şi, linsă, ~e a. **1.** (bine) netezit, întins; neondulat: *îşi făcuse o pieptănătură linsă, cu cărare la mijloc.* GHEŢIE; (adv.) *se pieptănase lins.* PR.; **2.** (fig.) elegant, ca scos din cutie: *un june lins;* **3.** (fam.) din care s-a mîncat tot: *a lăsat farfuria linsă.* [V. ***linge***].

linsáre, linsări f. (metal.) operaţie de netezire cu unelte adecvate a suprafeţelor formei sau ale miezului după scoaterea modelului şi a miezului din cutia de formare. [De la ***lins***].

linşá, linşez vb. (tr.) a ucide pe cineva prin linşaj (după legea lui Lynch). [Din fr. ***lincher***].

linşáj, linşaje n. ucidere fără judecată a unei persoane de către o mulţime agitată, incitată; linşare. [Din fr. ***lynchage***].

linşáre, linşări f. acţiunea de a linşa şi rezultatul ei; linşaj. [V. ***linşa***].

linşór, linşori m. autor al unui linşaj; participant la un linşaj. [Din germ. ***Lyncher***].

lint, linturi n. fibră lungă de bumbac, extrasă prin egrenare. [Din engl. ***lint***].

línte f. **1.** plantă din familia leguminoaselor, cu flori albe-albăstrui, cu fructul o păstaie, cu seminţe plate, comestibile (*Lens culinaris*); **2.** fructul şi sămînţa (bobul) acestei plante: *un kilogram de linte;* **3.** mîncare preparată din boabele acestei plante: *vinerea mîncăm linte;* **4.** (med. vet.; pop.) cisticercoză; **5.** (înv.) lentilă. // m. pl. (zool.; pop.; în forma **linţi**) cisticerci. [Lat. ***lens, -tis***].

línters, lintersuri n. puf dens rămas pe seminţele de bumbac după egrenare, folosit la fabricarea vatei, a mătăsii artificiale, a nitrocelulozei etc. [Din germ. ***Linters***].

líntiţă, lintiţe şi **lintiţi** f. **1.** gen de plante acvatice lipsite de frunze şi adesea de rădăcini, cu tulpina mică şi lăţită, care formează colonii plutitoare la suprafaţa apelor stătătoare sau lin curgătoare (*Lemna*): *printre lintiţi şi nuferi, am trecut în ostrov.* SAD.; **2.** (rar; la pl.) pistrui. [***Linte*** + *-iţă*].

lintóu, lintouri n. buiandrug. [Din fr. ***linteau***].

linţóliu, linţolii n. (livr.) giulgiu: *pe-un pat alb ca un linţoliu.* EM.; (fig.) *un uriaş linţoliu cenuşiu, format din fumul incendiilor ..., spînzura deasupra oraşului.* GHEŢIE. [Din lat. ***linteolum,*** it. ***lenzuolo,*** fr. ***linceul***].

linx, lincşi m. **1.** (zool.) rîs[2] (*Lynx lynx*); **ochi de linx,** ochi foarte ageri; **2.** (artic.) constelaţie din emisfera boreală, compusă din stele puţin strălucitoare situate între constelaţiile Vizitiul şi Ursa-Mare. [Din fr., lat. ***lynx***].

liofíl, ~i, liofilă, ~e a. (despre coloizi) care are afinitate pentru mediul de dispersie. [Din fr. ***lyophile***].

liofilíe, liofilii f. (chim.) proprietatea şi starea substanţelor liofile. [Din fr. ***lyophilie***].

liofilizá, liofilizez vb. (tr.) a supune evaporării în vid produse biologice, medicamente etc. în prealabil congelate, pentru a fi conservate timp îndelungat. [Din fr. ***lyophiliser***].

liofilizáre, liofilizări f. acţiunea de a liofiliza şi rezultatul ei. [V. ***liofiliza***].

liofilizatór, liofilizatoare n. aparat pentru liofilizare. [Din fr. ***lyophilisateur***].

liofób, ~i, liofobă, ~e a. (despre coloizi) lipsit de afinitate pentru mediul de dispersie. [Din fr. ***lyophobe***].

lióitră f. v. **loitră.**

lión, lioni m. (rar) **1.** persoană despre care toată lumea vorbeşte: *lionul zilei;* **2.** june elegant; dandi. [Din fr. ***lion***].

liopciofleándură f. v. **lipciofleandură.**

líotă, liote f. mulţime, grămadă, ceată, droaie, gloată: *atîta leotă de lume.* ISP; *adună în jurul ei o*

liotă de administratori. GHEŢIE; (şi: **leotă**). [Din bulg., sb. ***lihota***].

liotcă f. v. **lotcă.**

lip[1], (rar) **lipuri** n. (pop.) **1.** materia ce se prinde de lînă la spălat; **2.** strat (gros) de murdărie (pe trup, pe haine); jeg. [Din ucr. ***lep***].

lip[2] interj. v. **lipa.**

lípa interj. (adesea repetat) cuvînt care imită sunetul produs de o lovitură cu palma sau de cineva care umblă desculţ ori în papuci; (şi: **lip**). [Onomat.].

lipác, lipaci m. (mai ales la pl.) căprior care se alipeşte la sapa[1] casei ţărăneşti; copileţ. [Cf. ucr. ***lipak*** „lipitor"].

lipán[1], **lipani** m. peşte argintiu, cu solzi mărunţi, asemănător cu păstrăvul, care trăieşte în apele de munte (*Thymallus thymallus*): *îi place ... lui Vodă peştele numit lipan.* CĂL. [Din sb. ***lipan, lipen***].

lipán[2], **lipani** m. **1.** (bot.) brusture (*Lappa major si minor*): *dovleci ... acoperind gardurile cu foi ţepoase şi mai late ca foile de lipan.* DELAVR.; **2.** frunza acestei plante: *cu un lipan mare la cap înfăşurată.* ALEX.; (şi: **lipean**). [Din bulg. ***lepjan***].

liparít n. rocă vulcanică alcătuită din cuarţ, feldspat, oligociaz, biotit; riolit. [Din fr. ***liparite***].

lipáză, lipaze f. enzimă din clasa hidrolazelor, prezentă în sucul pancreatic, care activează degradarea grăsimilor, descompunîndu-le în glicerol şi acizi graşi. [Din fr. ***lipase***].

lipăí, lípăi şi **lipăiesc** vb. (pop.) **1.** (tr.) a plesni pe cineva cu palma peste obraz; a pălmui: *l-am lipăit bine, să mă ţină minte.* POP; **2.** (intr.) a produce un zgomot caracteristic, mergînd desculţ sau în papuci: *mi-aş fi auzit tălpile lipăind pe scînduri.* VLAH.; *cu picioarele goale vîrîte în pantofii deveniţi prea largi şi lipăind ca nişte papuci.* GHEŢIE; (şi: **lăpăi, leopăi, lepăi**). [Onomat.; cf. ***lipa (-lipa)***].

lipăíre, lipăiri f. acţiunea de a lipăi şi rezultatul ei. [V. ***lipăi***].

lipăít n. **1.** faptul de a lipăi; **2.** zgomot produs de o lovitură dată cu palma; **3.** zgomot produs de cineva care umblă desculţ sau în papuci: *se auzeau tot mai des leopăiturile paşilor grăbiţi.* REBR.; *răsunară arcurile unei canapele şi un lipăit de papuci.* GHEŢIE; (şi: **leopălt**). [V. ***lipăi***].

lipcán, lipcani m. (înv.) **1.** tătar originar din Lituania (Lipca), de origine mahomedană şi cu port polonez, stabilit în unele cetăţi din Moldova: *au aşezat şi la Hotin lipcani.* NEC.; **2.** corp de trupe alcătuit din aceşti tătari, sub comanda marelui postelnic sau a pîrcălabului de Hotin: *Mihnea urmat de boierii de taină, cu ... lipcanii lor.* OD.; **3.** curier oficial (turc sau tătar) între Principate şi Constantinopol: *doi lipcani de olac se trimiseră cu aceastã veste.* OD.; **4.** curier oficial (mai ales călare); ştafetă; (p. ext.) mesager: *poate că la ceasul acesta vreun lipcan ... se află trecut înaintea noastră cu porunci scrise ... să fim arestaţi.* PETR.; *şase lipcani călări pe şase jugani.* POP. [Din turc. ***lipkan***].

lípcă adv. (reg.) nedezlipit; neclintit; **a sta** (sau **a şedea etc.**) **lipcă (undeva),** a sta (undeva) neclintit, a nu se mişca dintr-un loc: *şezi lipcă unde te duci.* CR.; **a sta lipcă pe capul cuiva,** a stărui mult pe lîngă cineva; **a se ţine lipcă de cineva,** a însoţi pe cineva peste tot (stingherindu-l cu prezenţa): *se ţinea lipcă.* NEGR.; (şi: (reg.) **litcă**). [Din ucr. ***lypkyj*** „lipicios"].

lipcioflеándură, lipcioflenduri f. (depr.) slugă, lacheu: *din lipciofleandură, ciocoi de coada trăsurei, am ajuns ... vătaf de ogradă.* AL.; (şi: **liopciofleandură**). [V. ***fleandură;*** pentru primul element, cf. ***lipcă***].

lipeán m. v. **lipan**[2].

lipemíe, lipemii f. **1.** prezenţă a lipidelor în sînge; cantitate de lipide prezentă în sînge; **2.** creştere anormală a numărului lipidelor din sînge (în arterioscleroză, alcoolism cronic, afecţiuni metabolice etc.) sau scădere anormală a acestora (în bolile hepatice); lipidemie. [Din fr. ***lipémie***].

lipí, lipesc vb. **1.** (tr.) a prinde, a uni, a îmbina, a asambla între ele (părţi de) obiecte, cu ajutorul unor materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic: *foile rupte erau lipite.* GHICA; *a lipi cu plumb;* **2.** (tr.) a închide un plic, umezindu-i marginea cleioasă şi suprapunînd-o peste cealaltă margine: *lipeşte plicul şi scrie adresa.* CAR.; **3.** (pop.; tr.) a unge o suprafaţă sau a astupa crăpături cu lut: *fata călcă lut şi lipi cuptiorul.* CR.; **4.** (refl.) a fi cleios, aderent: *mierea se lipeşte de degete;* **5.** (refl.) a nu putea deschide ochii (din cauza unor secreţii vîscoase); a se închide (ochii, pleoapele) de somn: *mi se lipesc pleoapele de somn;* **6.** (tr. şi refl.) a (se) prinde de ... , a (se) fixa, a (se) aplica pe ...: *şi-a lipit în dreptul patului o poză dintr-o revistă.* GHEŢIE; (fig.) *nici tu friguri, nici altă boală nu s-a lipit de noi.* CR.; *somn de el nu se lipeşte.* POP; **a nu se lipi învăţătura de cineva,** a nu avea înclinaţie, aplicaţie pentru învăţătură, a-şi însuşi cu greutate cunoştinţe noi: *nici ceea ce învăţau în mod obligatoriu nu se lipea de ei.* PR.; **7.** (pop.; refl.) a prii cuiva (un aliment): *cumpăr pîine şi măsline şi nu se lipesc de mine.* POP; **8.** (tr. şi refl.) a (se) apropia de cineva sau de ceva astfel încît să se atingă; a (se) alătura strîns: *se lipi de mine şi începu să-mi mîngîie ceafa.* PR.; (fig.) *poetul stă cu gura lipită de cuvinte.* VIERU; **a lipi cuiva o palmă,** a pălmui; **9.** (fig.; refl.) a se lega sufletește, a se ataşa de cineva sau de ceva: *un suflet care să se lipească de al lui.* MARC.; **10.** (fam.; refl.) a se uni cu cineva; a se asocia: *cum-necum, se lipise de adventişti.* SOR.; *ne-am lipit la afacerea voastră.* [Din sl. ***lĕpiti***].

lipíci, lipiciuri n. **1.** substanţă vîscoasă care serveşte la lipit; clei: *eu ungeam canaturile cu lipici, el ... aplica fişiile de hîrtie.* PR.; *un tub cu lipici;* **2.** (fig.; pop. şi fam.) farmec, putere de atracţie, de seducţie; vino-încoace: *lipiciurile şi pornirile amorului.* PANN.; **cu lipici,** încîntător, atrăgător, seducător: *vorba şi faţa-i era cu lipici.* ISP.; **a avea lipici,** a atrage, a fermeca, a seduce; **3.** boală care vine din dragoste; lipitură: *i-e teamă să nu dobîndească lipici.* ISP.; **4.** nume dat mai multor plante erbacee care secretă o substanţă lipicioasă (ex.: lipicioasă, turiţă). [***Lipi*** + ***-ici***].

lipicíos, ~şi, lipicioásă, ~e a. **1.** care se lipeşte; cleios, vîscos: *pîinea era lipicioasă;* **2.** (pop.) contagios: *boală lipicioasă;* **3.** (fig.; fam.) care se apropie, se ataşează uşor de oameni; prietenos: *e o fată lipicioasă;* **4.** (fig.) atrăgător, seducător: *ce folos de chip frumos dacă nu e lipicios.* PANN. // f. **1.** plantă erbacee anuală din familia rubiaceelor, cu tulpina agăţătoare sau tîrîtoare, cu flori mici albe, dispuse în inflorescenţe cimoase, folosită în medicină, ca diuretic; limba-cerbului, scai-mărunt, turiţă (*Galium aparine*); **2.** plantă decorativă, cu tulpina vîscoasă, cu flori roşii, rar albe; puşca-lupului (*Viscaria vulgaris*). [***Lipi*** + ***-icios***].

lipídă, lipide f. (mai ales la pl.) substanţă organică grasă, constituent principal al materiei vii. [Din fr. ***lipide***].

lipidemíe, lipidemii f. (med.) lipemie. [Din fr. ***lipidémie***].

lipíe, lipii f. pîine rotundă şi plată făcută din aluat nedospit. [Cf. sb. ***lepinja,*** magh. ***lepény***].

lipiodól n. produs farmaceutic radioopac, obţinut prin fixarea iodului pe o substanţă uleioasă, folosită la radiografiile bronhiilor, căilor urogenitale etc. [Din fr. ***lipiodol***].

lipíre, lipiri f. faptul de a (se) lipi; lipit[2]: *nu trecuse o săptămînă după lipirea afişelor şi jumătate din ele erau sfîşiate.* GHEŢIE. [V. ***lipit***].

lipít[1], **~ţi, lipită, ~e** a. **1.** prins, îmbinat, fixat cu o materie cleioasă, lipicioasă: *foi lipite;* **2.** (pop.) uns cu pămînt galben, cu lut: *prispă lipită;* **3.** (şi adv.) apropiat, alăturat strîns de cineva sau de ceva; în atingere, în contact cu ...: *două mese, lipite una de alta.* DELAVR.; **sărac** (sau **calic**) **lipit (pămîntului),** foarte sărac, ajuns la sapă de lemn (aluzie la starea de servitute a ţăranului clăcaş, legat de pămîntul pe care locuia): *i s-o scos averea la mezat ..., o rămas lipită pămîntului.* AL.; **a fi lipit de foame,** a fi foarte flămînd. [V. ***lipi***].

lipít[2] n. lipire: *lipitul afişelor.* [V. ***lipi***].

lipitoáre, lipitori f. **1.** vierme anelid de apă dulce, care are la cele două capete cîte o ventuză cu care suge sîngele corpurilor de care se lipeşte (*Hirudo medicinalis*): *Malca ... s-a lipit de dînsul ca lipitoarea.* CR.; *băgaţi mîinile în nămol şi luaţi lipitori.* SOR.; **2.** (fig.) speculant, cămătar; parazit: *lipitorile satelor.* AL.; **3.** numele a două plante erbacee din familia rubiaceelor, cu frunzele aşezate cîte patru în verticil: **a)** plantă cu flori albastre, care creşte prin locuri cultivate (*Asperula arvensis*); **b)** plantă cu flori albe aşezate în vîrful tulpinii, din care se extrage un colorant roşu (*Asperula tinctoria*); **4.** pasăre călătoare arboricolă, nocturnă, insectivoră, cu penajul brun-cenuşiu cu pete brune şi roşietice; mulge-capre, caprimulg (*Caprimulgus europaeus*). [***Lipi*** + ***-toare***].

lipitúră, lipituri f. **1.** acţiunea de a (se) lipi şi rezultatul ei; lipire; **2.** îmbinare între două piese metalice lipite; **lipitură moale,** lipitură la care piesele nu se încălzesc în prealabil; **3.** locul unde s-a făcut o lipire: *ţeava curge pe la lipitură;* **4.** ceea ce s-a adăugat prin lipire; adaos: *ne-a adus un manuscris cu tot felul de lipituri;* **5.** strat de lut frămîntat cu apă, lipit pe pereţii, pe podelele caselor ţărăneşti; muruială: *se crăpase lipitura;* **6.** (pop.) boală pricinuită de o mare spaimă sau provenită din dragoste (despre care se crede că e cauzată de Zmeu sau Zburător): *nu are nici zmeu, nici lipitură.* FIL.; **7.** (arg.) persoană acostată sau cucerită de cineva: *are o nouă lipitură;* **a face o lipitură,** a acosta pe cineva. [***Lipi*** + ***-tură***].

lipiţán, lipiţani m. rasă de cai de talie mare, de obicei de culoare sură, folosită îndeosebi la călărie şi la tracţiune uşoară: (adj.) [caii] *sînt de rasă lipiţană, avînd şi ceva sînge arab.* GHEŢIE. [Din germ. ***Lipitzaner***].

lipoblást, lipoblaste n. (biol.) celulă adipoasă. [Din fr. ***lipoblaste,*** engl. ***lipoblast***].

lipocăic, ~ci a. (despre hormoni pancreatici) care contribuie la metabolizarea grăsimilor în ficat. [Din fr. ***lipocaïque***].

lipocróm, lipocromi m. grup de pigmenţi liposolubili, de culoare galbenă, prezenţi în ţesutul adipos, care colorează natural untul, gălbenuşul de ou etc. [Din fr. ***lipochrome***].

lipodistrofíe, lipodistrofii f. (med.) perturbare a metabolismului grăsimilor. [Din fr. ***lipodystrophie***].

lipofibróm, lipofibroame n. tumoare mixtă benignă, formată din ţesut adipos şi din ţesut fibros. [Din fr. ***lipofibrome***].

lipogenéză, lipogeneze f. formare de lipide fie prin dereglarea grăsimilor ingerate, fie prin conversia glucidelor şi proteinelor. [Din fr. ***lipogenèse***].

lipoídă, lipoide f. substanţă organică grasă, cu proprietăţi diferite de ale lipidelor simple (ex. lecitina). [Din fr. ***lipoïde***].

lipoidóză, lipoidoze f. încărcare cu grăsimi a celulelor unui organ. [Din fr. ***lipoïdose***].

lipolíză, lipolize f. descompunere, în intestinul subţire, a grăsimilor în acizi graşi şi glicerină, în procesul digestiei intestinale, sub influenţa bilei şi a sucului pancreatic. [Din fr. ***lipolyse***].

lipóm, lipoame şi lipomuri n. tumoare benignă formată din ţesut adipos. [Din fr. ***lipome***].

lipomatóză, lipomatoze f. depunere anormală de grăsime în diferite regiuni ale corpului. [Din fr. ***lipomatose***].

lipoproteínă, lipoproteine f. denumire generică pentru proteinele ale căror molecule sînt asociate prin legături fizice şi chimice cu lipidele. [Din fr. ***lipoprotéine***].

lipoprotéic, ~ci, lipoproteică, ~ce a. care ţine de lipoproteine, referitor la lipoproteine. [Din fr. ***lipoprotéique***].

lipós, ~şi, lipoásă, ~se a. (reg.) care are mult lip, cu (mult) lip; jegos; slinos. [***Lip*** + ***-os***].

liposarcóm, liposarcoame şi **liposarcomuri** n. tumoare malignă formată din ţesuturi grase. [Din fr. ***liposarcome***].

liposcleróză, liposcleroze f. scleroză a unui ţesut adipos. [Din fr. ***liposclérose***].

liposolúbil, ~i, liposolubilă, ~e a. solubil în grăsimi sau în uleiuri: *vitamină liposolubilă.* [Din fr. *liposoluble*].

lipotimíe, lipotimii f. stare caracterizată prin pierderea temporară a cunoştinţei, însoţită de paloare, transpiraţie, respiraţie superficială, tulburări vizuale, cauzată de spasme trecătoare ale arterelor cerebrale, în cazul unui stres, al unei stări de oboseală accentuată etc.; leşin. [Din fr. *lipothymie*].

lipotróp, ~i, lipotropă, ~e a. (biol.; despre substanţe) care se fixează pe grăsimi, facilitînd metabolismul; care previne acumularea de grăsimi din ficat. [Din fr. *lipotrope*].

lipoveán, ~eni, lipoveană, ~ene m., f. **1.** persoană aparţinînd unei populaţii de origine rusă, stabilită mai ales în Bucovina, Moldova, Dobrogea şi Muntenia; **2.** (spec.) persoană de origine rusă, stabilită în regiunea Deltei Dunării, care se ocupă mai ales cu pescuitul. // m. **1.** (la pl.) sectă a rascolnicilor ruşi refugiaţi, din pricina persecuţiilor, în ţările române, unde se îndeletniceau cu pescuitul, negoţul etc.; scopiţi[1]; **2.** (p. restr.; înv.) comerciant sau birjar rus (stabilit în Moldova); muscal. [Din rus. *lipovanin*; dial. *lipovan*].

lipoveáncă, lipovence f. lipoveană. [*Lipovean* + *-că*].

lipovenésc, ~şti, lipoveneáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic lipovenilor, referitor la lipoveni. [*Lipovean* + *-esc*].

lipovenéşte adv. în felul lipovenilor. [*Lipovean* + *-eşte*].

lipoveníme f. (rar) mulţime de lipoveni; totalitatea lipovenilor. [*Lipovean* + *-ime*].

lípsă, lipsuri f. **1.** faptul de a lipsi, de a nu se afla unde ar trebui să fie în mod obişnuit; absenţă: *totul era lipsă de viaţă şi voinţă.* EM.; **(judecat) în lipsă,** (judecat) în contumacie; **în** (sau **din**) **lipsă de,** din cauză că lipseşte ceva, în absenţa a ceva: *n-am venit din lipsă de timp;* **în lipsa cuiva** sau **a ceva,** cît timp (sau în timp ce) cineva sau ceva lipseşte: *voi priveghea nurorile ... în lipsa feciorilor mei.* CR.; [anchetatorii], *în lipsa unor probe, tărăgănau procedura.* GHEŢIE; **mai bine lipsă,** mai bine deloc; mai bine renunţ; **a duce lipsă de ceva,** a nu avea ceva (în cantitate suficientă); **2.** ceea ce lipseşte dintr-un tot; gol; lacună; **3.** deficienţă, scădere; defect: *îşi recunoaşte lipsurile culturale;* **4.** sărăcie, mizerie; privaţiuni: *ştia ce este necazul şi lipsa.* ISP; *trăieşte în lipsuri şi mizerie;* **5.** (reg.) trebuinţă; nevoie: *avem lipsă de nişte chibrituri;* **de lipsă,** necesar, indispensabil: *cele ce-mi sînt de lipsă.* // a. invar. care lipseşte, absent; care nu este complet: *a venit ... acasă cu o ureche lipsă.* PR.; *lipsă la apel.* [De la *lipsi*].

lipscăn, lipscani m. negustor care vindea pe pieţele româneşti mărfuri de la Lipsca; (p. ext.) comerciant care vindea articole de manufactură: *să-l dau calfă la un lipscan ... să înveţe negustoria.* NEGR. [*Lipsca* (**Leipzig**) n. pr. + *-an*].

lipscăníe, lipscănii f. **1.** marfă vîndută de lipscani: *un negustor de lipscănie ... e ispitit asupra străinătăţii.* CĂL.; **2.** prăvălie de lipscani; prăvălie mare. [*Lipscan* + *-ie*].

lipscănoáice f. pl. plantă ornamentală originară din America de Sud, cultivată la noi pentru florile ei galbene şi roşii, dispuse în capitule; scînteioare, scînteiuţe (*Coreopsis tinctoria*). [*Lipscan* + *-oaice*].

lipsí, lipsesc vb. **1.** (intr.) a nu (mai) fi, a nu se (mai) găsi unde trebuia să fie în mod obişnuit: *portretul părintelui său lipseşte din părete.* EM.; *îmi lipsesc vreo zece perechi de puicuţe.* SOR.; **2.** (intr.) a nu fi de faţă; a absenta: *lipsea noptile de-acasă?* PR.; **3.** (intr.) a dispărea; a fugi: *sări în mare şi lipsi din ochii lor.* DOS.; *lipsiţi din faţa mea!* SAD.; **4.** (înv.; refl.) a muri: *mulţi ... cu păcatul mării deşarte fură şi de tot periră şi se lipsiră.* COR.; **5.** (înv. şi pop.; tr.) a izgoni, a îndepărta pe cineva de undeva: *iar Adam cînd a greşit, Domnul din rai l-a lipsit.* POP; **6.** (intr.) a nu avea; a nu dispune de ... : *îţi scriu pe scurt, căci vremea îmi lipseşte.* BĂLC.; *ce-ţi lipseşte?* **7.** (intr.) a nu ajunge, a mai trebui (pentru completare); a fi neîndestulător: *ne lipsesc banii necesari pentru un trai decent;* **puţin lipseşte (ca) să** (ori **că**) ..., cît pe-aici, aproape să ...: *puţin lipsi să nu mă scoată din pepeni.* PR.; **asta** (sau **atîta**) **(îi) mai lipseşte,** se spune în faţa unei perspective neplăcute, adăugată la alta existentă deja: *atîta mai lipseşte să întărîm zvonul acesta.* GHEŢIE; **a-i lipsi cuiva o doagă,** v. **doagă; 8.** (intr.) a se codi, a ezita: *dacă aflu, nu voi lipsi să vă comunic îndată.* CAR.; **9.** (înv.; rar; intr.) a omite; a se sustrage: *nu lipsesc a cerceta despre întregimea sănătăţii matale.* AL.; **10.** (refl.) a se dispensa de ceva, a se lăsa păgubaş; a renunţa: *mă lipsesc de un aşa odor.* ISP; *se lipsea de saltea şi dormea pe scîndura goală a patului.* GHEŢIE; **11.** (tr.) a priva pe cineva de ceva, a-l face să ducă lipsă de ceva: *moartea o lipsise şi de tatăl său.* NEGR. [Din gr. mod. *lípso* (viit. lui *lipó*)].

lipsíre, lipsiri f. (înv.) faptul de a (se) lipsi şi rezultatul ei; lipsă, absenţă: *lipsirea mea.* BOL. [V. *lipsi*].

lipsít, ~ţi, lipsită, ~e a. **1.** care nu (mai) dispune de ceva; privat de ...: *plîng codrii cei lipsiţi de voi.* COŞB.; **lipsit de stare** (sau **de mijloace**), sărac: *străinul n-ar fi fost lipsit de stare.* CĂL.; **2.** (fig.) fără minte, smintit, prost: (subst.) *i-ai dat să-nveţe carte de la un nebun şi lipsit.* PANN. [V. *lipsi*].

lipuríe, lipurii f. eliminare de lipide prin urină, întîlnită în boli ale ficatului, pancreasului şi rinichilor; cantitate de lipide prezentă în urină. [Din fr. *lipurie*].

líră[1], lire f. **1.** instrument muzical cu coarde întrebuinţat în antichitate, format dintr-un număr variabil de coarde, întinse între o traversă, cu două braţe în formă de coarne şi cutia de rezonanţă, ale cărui sunete se obţin prin ciupirea coardelor cu plectrul; **2.** instrument muzical cu o coardă şi arcuş, folosit în evul mediu, în Europa occidentală; **3.** (fig.) simbol al inspiraţiei poetice, al poeziei: *sufletul vostru – un înger, inima voastră – o lră.* EM.; *eu sînt poetu-acestui neam şi-atunci cînd lira îmi vibrează, şi-atunci cînd cîntece nu am.* VIERU; **4.** (artic.) numele unei constelaţii din emisfera boreală, situată între constelaţiile Lebăda şi Hercule; Ciobanul-cu-Oile; **5.** (compus) **pasărea-liră,** v. **pasăre; 6.** dispozitiv constituit dintr-o placă cu canale, în care se montează axele roţilor intermediare de schimb la maşini-unelte; **7. liră de dilataţie,** porţiune de conductă pentru fluide (apă, gaz etc.), în formă de buclă, intercalată din loc în loc pe o porţiune rectilinie a unei conducte, pentru a compensa deformaţiile termice liniare ale acesteia. [Din fr. *lyre,* lat. *lyra*].

líră[2], lire f. **1.** monedă turcească de aur în valoare de 100 de piaştri: *bani ... fel de fel, unii erau ca galbenul, alţii ca lira otomană.* SL.; **2.** numele mai multor unităţi monetare folosite în diferite ţări şi în diferite epoci (Cipru, Islanda, Italia, Jamaica, Liban, Libia, Malawi, Nigeria, Egipt, San Marino, Siria, Sudan, Turcia); **liră sterlină,** unitate monetară în Marea Britanie; livră (sau libră) sterlină; (şi: (pop.) **rilă**). [Din turc., it. *lira*].

líric, ~ci, lirică, ~ce a. **1.** care exprimă sentimente, stări, meditaţii etc. proprii autorului: *se formau ca mărgăritare în fundul sufletului lui, neasemănatele-i poezii lirice.* SAD.; **gen liric,** gen literar cuprinzînd creaţiile care exprimă, înainte de toate, sentimentele, stările, meditaţiile autorului, ca relevaţie poetică a condiţiei umane: *elegia, meditaţia, oda, pastelul, idila, sonetul, romanţa, cîntecul sînt specii ale genului liric;* **2.** (fig.) sentimental; sensibil; exaltat: *să se ferească de coarda lirică.* CAR.; *Heidegger ... s-a însărcinat să încerce o ... reducere a existenţei umane la substanţa ei lirică.* BL.; **3.** care aparţine, care este caracteristic creaţiilor aparţinînd genului liric, referitor la aceste creaţii: *stil de aşa vibraţie lirică.* CĂL.; **4.** (adesea subst.) care compune opere aparţinînd genului liric: *liricul nostru străbun Oraţiu.* OD.; **5.** referitor la muzica de operă, care aparţine acesteia: *repertoriu liric;* **teatru liric,** teatru în care se prezintă piese puse pe muzică (opere şi operete): *cunoscuse o mare faimă pe scenele teatrelor lirice.* GHEŢIE; **artist liric,** cîntăreţ de operă. **6.** (despre voce) care se caracterizează printr-o sonoritate dulce, caldă; (despre cîntăreţi) care are o astfel de voce. // f. **1.** expresia poetică cea mai înaltă a cugetării şi a sentimentului, îmbrăţişînd toate speciile genului liric, în care se exprimă trăirile cele mai intense ale sufletului omenesc, de la entuziasmul religios pînă la pasiunile profane: *lirica a două popoare creştine se deosebeşte pentru că altele sînt motivele, amintirile, incidentele vieţii, rezonanţa sufletească.* STĂNIL.; **2.** totalitatea operelor din genul liric aparţinînd unui poet, unui popor, unei epoci etc. [Din fr. *lyrique,* lat. *lyricus,* gr. *lyrikós*].

liriciză, liricizez vb. (livr.; tr.) a da caracter liric (excesiv): *liricizează întîmplarea.* [*Liric* + *-iza*].

liricizáre, liricizări f. (livr.) faptul de a liriciza. [V. *liriciza*].

liricizát, ~ţi, liricizată, ~e a. (livr.) plin de lirism: *creaţie excesiv liricizată.* [V. *liriciza*].

lirísm n. **1.** conţinutul sau caracterul liric al unei opere: *în locul lirismului rece, savant dozat ..., dăm de un sentimentalism dezordonat.* CĂL.; *lirismul unui poem;* **2.** inspiraţie lirică; mod de expresie specific poeziei lirice: *lirismul scriitoarei e lipsit de duioşie, de melancolie.* LOV.; *lirismul lui Eminescu;* **3.** sentimentalism; entuziasm: *prinsă de lirism se uită iar la mine.* PR.; *scene penibile de lirism.* [Din fr. *lyrisme*].

lis, ~şi, lisă, ~e a. neted. [Din fr. *lisse*].

lisá, lisez vb. (tr.) a spăla şi a netezi, prin întindere şi uscare, benzile de lînă pieptănată sau (p. gener.) orice material textil. [Din fr. *lisser*].

lisárcă, lisárci f. (ornit.; reg.) lişiţă (*Fulica atra*). [Et. nec.].

lisáre, lisări f. acţiunea de a lisa şi rezultatul ei. [V. *lisa*].

lísă, lise f. **1.** bară orizontală fixată între stîlpii unei balustrade; **2.** bară fixată perpendicular pe cadrele fuzilajelor sau pe nervurile aripii unui avion, avînd rol de fixare şi de susţinere a învelişului acestuia. [Din fr. *lisse*].

lisérgic a. **acid lisergic,** substanţă halucinogenă de sinteză, experimentată în psihiatrie, a cărei utilizare terapeutică a fost abandonată în 1966 din cauza toxicităţii sale: *nu mama-natură a produs ... acidul lisergic, ci laboratoarele Sandoz.* [Din fr. *lysergique*].

liséză, liseze f. maşină pentru spălat şi netezit benzile de lînă pieptănată, în filaturi. [Din fr. *lisseuse*].

lisofobíe, lisofobii f. teamă patologică de turbare. [Din fr. *lyssophobie*].

listá, listez vb. (inform.; tr.) a realiza o listare; a printa. [Din fr. *lister*].

listáre, listări f. (inform.) operaţie de înregistrare, de obicei la imprimanta unui calculator electronic, a datelor, a rezultatelor şi a programelor într-o formă direct accesibilă utilizatorilor; printare. [V. *lista;* cf. engl. *listing*].

lístă, liste f. **1.** (foaie care cuprinde un) şir de cuvinte, de nume, de date etc. notate într-un anumit scop şi aşezate, de obicei, unele sub altele: *mă rugă să scriu o listă de cuvinte hindustane uzuale.* EL.; *să citeşti întîi de toată lista aceasta de lucrări.* CR.; (fig.) *lista dilemelor cotidiene e nesfîrşită.* D.; **listă de bucate,** listă cuprinzînd felurile de mîncare care pot fi servite într-un restaurant; meniu: *Victor se adîncise în lectura listei de bucate.* GHEŢIE; **listă civilă,** sumă pe care o poate cheltui anual monarhul şi familia sa din fondurile statului pentru nevoile personale, conform constituţiei unui stat monarhic; **liste electorale,** liste în care sînt înscrişi cetăţenii cu drept de vot: *la alegerile din 1868 era şters de pe listele electorale.* CĂL.; **listă de subscripţie,** v. **subscripţie;** (fig.) **listă neagră,** (listă cu) persoanele urmărite, izolate, excluse dintr-o societate, fiind considerate nedemne; **2.** ansamblu structurat de informaţii din programul unui calculator electronic, prevăzut cu un indicator care arată poziţia acestora în baza de date; **3.** enumerare (lungă): *să-ţi fac lista meritelor lui?* [Din fr. *liste*].

listéi, listeluri n. **1.** (arhit.) mulură mică care însoţeşte o mulură mai mare sau care separă două muluri cu profil concav ori convex; **2.** suprafaţă plană care separă canelurile unei coloane; **3.** cercul proieminent de la circumferinţa monedelor. [Din fr., engl. *listel*].

lísting, listinguri n. (inform.) rezultatul listării; listă. [Din engl. *listing*].

listerióză, listerioze f. boală infecţioasă la animalele domestice (mai frecventă la oi şi la porci), transmisibilă şi la om, provocată de microbul *Listeria monocytogenes* şi manifestată prin tulburări nervoase, pleuropneumonii, angine, septicemii, avorturi. [Din fr. *listériose*].

lișiță[1], lișițe f. pasăre călătoare de apă din ordinul raliformelor, cu penele negre şi cu o pată neagră în frunte, vînată pentru carnea ei; lisarcă, sarce (*Fulica atra*): *în sezon vîna cu plăcere iepuri, lișițe şi raţe.* GHEŢIE; (şi: **leșiță**). [Cf. bulg. *liska*, ucr. *lysucha*].

lișiță[2], lișițe f. (pop.; la pl.) braţele de lemn care susţin roţile carului; gemănări: *găurile lișițelor.* [Din bulg. *lisica*].

lîștai adv. (reg.) întocmai, aidoma, chiar: *e lîștai dracul în picioare.* CR. [Et. nec.].

litánie, litanii f. **1.** rugăciune dialogată (rostită sau cîntată alternativ de preoţi şi de credincioşi), prin care se invocă Dumnezeu, Sfînta Fecioară şi toţi sfinţii, numindu-i unul după altul; **2.** (fig.) enumerare lungă (şi plictisitoare): *Numa Pompilie, legislatorul romanilor, compusese ... nişte litanii.* FIL. [Din sl. ***litanija,*** gr. mod. ***litaneía,*** lat. ***litania***].

litánic, ~ci, litanică, ~ce a. (rar) care ţine de litanie, ca de litanie: *unii psalmi au totuşi, prin rotaţia lor litanică, o remarcabilă suavitate verbală.* CĂL. [***Litanie*** + *-ic*].

litárgă f. oxid de plumb cristalizat, de culoare galbenă roşiatică, întrebuinţat în industria ceramică, în vopsitorie; (şi: (înv.) **litargir**). [Din fr. ***litharge***].

litargír n. v. litargă.

lítcă[1] adv. v. **lipcă.**

lítcă[2] f. (reg.) unealtă cu care se bate laptele pentru a se alege untul. [Cf. sl. ***lytŭka***].

literá, literez vb. (tr.) a pronunţa cuvinte (străine) prin litera iniţială a unor nume proprii foarte cunoscute. [De la ***literă***].

literál, ~i, literală, ~e a. **1.** care respectă strict litera (unui cuvînt, unui text); textual: *a confundat sensul literal şi cel spiritual al poruncii divine.* CĂL.; **traducere literală,** traducere făcută cuvînt cu cuvînt: *parafrazînd ... pasaje prea concise sau sofisticate pentru o traducere literală.* CR; **2.** (mat.) care conţine mărimi notate cu litere. // adv. precis, riguros: *a traduce literal.* [Din fr. ***littéral,*** lat. ***litteralis***].

literalménte adv. întocmai, în sens strict; cu desăvîrşire, de tot, cu totul: *mi-o smulgea literalmente din braţe.* PR. [Din fr. ***littéralement***].

literár, ~i, literară, ~e a. **1.** care ţine de literatură, referitor la literatură, conform normelor, exigenţelor literaturii: *scrierea ... rămîne fără interes literar.* CĂL.; *foaie literară;* **2.** care cultivă literatura: *salon literar în care să primeze meritul personal nu există.* CĂL.; *„România jună" trebuia să devină ... un organ de luptă şi nu un simplu cenaclu literar* GHEŢIE; **3.** (lingv.) normat; îngrijit, elegant: *formă literară;* **limbă literară,** aspectul cel mai corect al unei limbi, cu norme riguroase obligatorii atît în scris, cît şi oral, capabil să satisfacă nevoile de exprimare ale vorbitorilor instruiţi, în oricare stil funcţional; (p. restr.) limbă scrisă; (p. ext.) limbă comună: *partizani ai unei limbi literare făcută pe baza ambelor dialecte.* IBR.; **4.** care aparţine limbii literare, care reflectă normele acesteia: *a sporit vocabularul literar cu o serie de neologisme.* VR.; *texte literare.* [Din fr. ***littéraire,*** lat. ***litterarius***].

literáre f. acţiunea de a litera. [V. ***litera***].

literaricéşte adv. (rar) din punct de vedere literar: *literaricește, Alecsandri a fost deseori apreciat la „Convorbiri".* LOV. [***Literar*** + *-icește*].

literarităte f. totalitatea procedeelor (formale, stilistice, tematice etc.) prin care un text aparţine literaturii; caracter specific unui text literar. [Din fr. ***littérarité***].

literarizá, literarizez vb. (tr.) a da aspect literar unui cuvînt, unui text etc.; a literaturiza. [***Literar*** + *-iza*].

literarizáre, literarizări f. faptul de a literaliza şi rezultatul ei; literaturizare. [V. ***literaliza***].

literarizát, ~ţi, literarizată, ~e a. căruia i s-a dat o formă literară: *cuvînt, text literalizat.* [V. ***literariza***].

literát, ~ţi, literată, ~e m., f. persoană care se ocupă cu literatura; om de litere, scriitor; (p. ext.) om de cultură; literator: *mulţi literaţi români.* NEGR.; *nu există un cititor mai sîrguincios ca literatul pizmuitor.* VIERU. [Din lat. ***litteratus,*** germ. ***Literat***].

literatór, ~i, literatoáre m., f. **1.** (înv.) literat: *literatori români, oameni de spirit.* OD.; **2.** diletant, amator în literatură: *scrie mult, dar rămîne un literator.* [Din fr. ***littérateur,*** lat. ***litterator, -oris***].

literatúră, literaturi f. **1.** artă al cărei mijloc de expresie este limba; arta cuvîntului, beletristică: *se spune că literatura e un plus al vorbirii.* BAC.; *literatura este un sublim exerciţiu lingvistic;* **2.** totalitatea operelor literare (poezie, roman, teatru) create de (marii) scriitori într-o ţară, într-o epocă etc.: *a citit mult din toate literaturile.* CĂL.; *literatură română; literatură clasică;* **literatură populară,** totalitatea creaţiilor literare populare, care poate fi: **a)** orală sau nescrisă (cîntece, basme, descîntece, ghicitori), de origine colectivă (anonimă); folclor: *raportul cu literatura orală, ţărănească este ... foarte strîns.* CĂL.; **b)** scrisă (cărţi populare), cu paternitatea cunoscută; **literatură cultă,** creaţie literară a unor autori cunoscuţi, transmisă prin scris; **3.** totalitatea cunoştinţelor referitoare la operele literare şi la autorii acestora; (p. restr.; înv.) studiul poeziei, al elocvenţei: *curs de literatură;* **4.** (p. gener.) totalitatea producţiilor scrise aparţinînd unei epoci, unei naţiuni sau unui domeniu de activitate, cuprinzînd opere ştiinţifice, politice, filozofice etc.; **literatură de specialitate;** bibliografia unui domeniu ştiinţific, a unei probleme: *trebuie să studiezi literatura de specialitate;* **5.** (fam.) expunere cu artificii stilistice, dar fără legătură cu realitatea: *ce-mi spui nu e decît literatură;* **a face literatură,** a ocoli realitatea, esenţa unei probleme, prin artificii de exprimare: *deputatul n-a prezentat soluţii, a făcut literatură.* [Din fr. ***littérature,*** lat. ***litteratura***].

literaturizá, literaturizez vb. (rar; tr.) **1.** a literariza; **2.** a transforma realitatea în ficţiune; a idiliza: *eu trăiesc, fie şi fără să-mi dau seama, literatura ..., dar dumneata literaturizezi viaţa.* PETR. [***Literatură*** + *-iza*].

literaturizáre, literaturizări f. literarizare. [V. ***literaturiza***].

literă, litere f. **1.** fiecare dintre semnele grafice care alcătuiesc alfabetul unei limbi, corespunzînd, singure sau combinate, unui fonem sau grup de foneme; slovă, buche: *nu-i văzuse pînă atunci scrisul, literele mărunte, rotunde.* GHEŢIE; **literă mare,** majusculă; **literă mică,** minusculă; **2.** (p. ext.) fel de a scrie; scriere: *avea o literă frumoasă.* SOR.; **3.** caracter tipografic de formă paralelipipedică, având la un capăt relieful unei litere, al unei cifre etc.: *literă italică;* **4.** expresie textuală, sens literal: *litera ucide, dar spiritul dă viaţă;* **literă cu literă,** pînă în cele mai mici amănunte; întocmai, aidoma: *nu e nevoie să învăţaţi literă cu literă.* ST.; *reprodusese lecţia din manual literă cu literă;* **literă de evanghelie,** text care nu admite nici o interpretare, în care trebuie să crezi; **literă de lege,** text de lege care trebuie respectat strict (fără răstălmăciri, comentarii): *orice om din ţara asta ... are dreptul la muncă, e literă de lege în Constituţie.* PR.; **litera legii,** exact cum prevede legea: *magistratul aplică litera legii;* **literă moartă,** text al unui decret, lege, act etc. care nu mai are valoare, căzut în desuetudine; **5.** (la pl.) literatură; studiul literaturii: *va fi romancierul pe care-l aşteaptă zadarnic ... literele române.* GAL.; **om de litere,** literat; scriitor; **6.** (p. gener.; la pl.) ştiinţe umanistice; (spec.) filologie: *a urmat dreptul şi literele.* CĂL.; *la Montevideo ... aveau o facultate de litere nouă.* CF. [Din lat. ***littera***].

líftă f. v. **liftă.**

litfeán, ~eni, litfeană, ~ene m., f. (înv.) **1.** lituanian; **2.** (p. ext.) străin; păgîn; (şi: **litvean**). [De la ***Litvania*** n. pr.].

litiáză, litiaze f. (med.) calculoză: *de mare ajutor este consumul merelor în prevenirea litiazelor.* A. [Din fr. ***lithiase***].

litiázic, ~ci, litiazică, ~ce a. şi m., f. (bolnav) de litiază. [Din fr. ***lithiasique***].

liticáș, liticași m. (reg.) peşte mic, plevuşcă; chitic. [Et. nec.].

lítie, litii f. **1.** procesiune religioasă însoţită cu rugăciuni şi cîntări (în semn de penitenţă sau în urma unor calamităţi): *ieşiră împăratul ... şi cu patriarhul ... cu mare litie.* DOS.; **2.** slujbă religioasă ortodoxă, făcută după vecernie, la toate sărbătorile mari, cînd se sfinţeşte pîine, grîu, vin, untdelemn, puse pe o tava, pentru ca să sporească roadele; **3.** (reg.) pîine sfinţită la această slujbă. [Din sl. ***litija***].

litiér, litiere n. tavă ornamentată pe care se pune litia. [De la ***litie***].

litiéră, litiere f. **1.** lectică; **2.** strat organic la suprafaţa solurilor de pădure îndeosebi, format din frunze moarte, fructe, ramuri. [Din fr. ***litière***].

litigánt, ~ţi, litigantă, ~e a. (jur.) care se află într-un litigiu; care face parte dintr-un litigiu: *patriarhul, în prezenţa Sfatului Ţării şi a părţilor litigante, găseşte cu cale că Dubăsarii ... să rămînă sub jurisdicţia mitropolitului de Brăila.* EM. [Din fr. ***litigant***].

litigiós, ~şi, litigioásă, ~e a. (jur.) care provoacă un litigiu; care este sau poate fi în litigiu: *afacere litigioasă; creanţă litigioasă.* [Din fr. ***litigieux,*** lat. ***litigiosus***].

litígiu, litigii n. (jur.) conflict (care poate fi) supus spre rezolvare unui organ de jurisdicţie intern sau internaţional; pricină de judecată: *moşia Calomnifireşti era obiectul de litigiu al unei încurcate cauze succesorale.* GHEŢIE. [Din fr. ***litige,*** lat. ***litigium***].

litínă f. oxid sau hidroxid de litiu. [Din fr. ***lithine***].

litispendénţă, litispendenţe f. (jur.) situaţie în care acelaşi litigiu a fost supus spre soluţionare în faţa a două organe de jurisdicţie, de acelaşi grad. [Din fr. ***litispendance***].

lítiu n. element chimic din grupa metalelor alcaline, alb ca argintul, moale şi foarte uşor, folosit la dezoxidarea, alierea şi modificarea aliajelor, ca agent termic la reactoarele nucleare şi, sub formă de săruri, în medicină. [Din fr. ***lithium***].

litocéras n. (zool.) gen de amoniţi fosili jurasici, cu cochilia larg răsucită şi cu deschidere circulară. [Din fr. ***lithocéras***].

litocromíe, litocromii f. procedeu tipografic de reproducere a picturii în culori. [Din fr. ***lithochromie***].

litofág, ~gi, litofagă, ~ge a. (zool.) care se hrăneşte cu nisip sau pietriş: *moluşte litofage.* [Din fr. ***lithophage***].

litofíl, ~i, litofilă, ~e a. **1.** (despre elemente chimice) care s-a concentrat preferenţial în învelişul de silicaţi al globului terestru, având, în majoritate, afinitate mare pentru oxigen, cu care formează silicaţi, carbonaţi etc.; **2.** (despre plante) care se dezvoltă pe stînci, pietre, grohotişuri (ex.: licheni, alge). [Din fr. ***litophyle***].

litogenéză f. ansamblul proceselor de formare a sedimentelor şi a rocilor sedimentare; depunerea propriu-zisă a acestora. [Din fr. ***lithogenèse***].

litográf, ~i, litografă, ~e m., f. specialist, maestru în litografie: *închipuiţi-vă ... pe cine l-a pus litograful să figureze în gravuri de rege al Scoţiei? pe Tasso.* EM. [Din fr. ***lithographe***].

litografiá, litografiez vb. (tr.) a imprima şi a multiplica prin litografie. [Din fr. ***lithographier***].

litografiát, ~ţi, litografiată, ~e a. imprimat, multiplicat prin litografie: *oferindu-i ... o broşură litografiată.* GHEŢIE. [V. ***litografia***].

litográfic, ~ci, litografică, ~ce a. care ţine de litografie, care se foloseşte în litografie, referitor la litografie: *odaia ... era plină de instrumente inginereşti, de pietre litografice.* CĂL. [Din fr. ***lithographique***].

litografíe, litografii f. **1.** metodă, procedeu de imprimare şi multiplicare pe hîrtie, pînză etc. a ceea

ce s-a desenat sau gravat pe o piatră specială calcaroasă sau pe o placă metalică (zinc, aluminiu): *litografia a fost inventată la 1796 de bavarezul Senefelder;* **2.** foaie, planșă etc. imprimată prin acest procedeu: *litografii încadrate sumar ... se scorojiseră pe alocuri.* AG.; *sînt sigur că vom fi subiectul litografiilor veacurilor următoare.* CĂL.; **3.** întreprindere, atelier în care se execută astfel de lucrări. [Din fr. ***lithographie***].

litografiére, litografieri f. acțiunea de a litografia și rezultatul ei. [V. ***litografia***].

litolatríe, litolatrii f. formă primitivă timpurie de cult religios, constînd în sacralizarea pietrelor. [Din fr. ***litholatrie***].

litológic, ~ci, litologică, ~ce a. care ține de litologie, referitor la litologie. [Din fr. ***lithologique***].

litologíe, litologii f. **1.** sedimentologie; **2.** compoziția mineralogică și petrografică a rocilor sedimentare. [Din fr. ***lithologie***].

litometeór, litometeori m. particulă de rocă în suspensie sau transportată de vînt, prezentă în compoziția atmosferei. [Din engl. ***littometeore***].

litopón n. pigment alb anorganic, artificial, netoxic, compus din sulfat de bariu și sulfură de zinc, folosit în pictură, în cosmetică etc. (înlocuind albul de plumb, care este toxic). [Din fr. ***lithopone***].

litorál, ~i, litorală, ~e a. referitor la țărmul mării sau al oceanului, care formează țărmul mării sau al oceanului; care este (în apă) aproape de țărm: *zonă litorală.* // n. (pl. **litoraluri**) fișie de teren care se întinde de-a lungul țărmului unei mări sau al unui ocean: *pe locuitorii litoralului ... el îi strămută cu așezările mai înlăuntrul țării.* EM. [Din fr. ***littoral,*** lat. ***littoralis***].

litosféră f. învelișul exterior solid al globului pămîntesc; scoarța terestră. [Din fr. ***lithosphère***].

litostátic, ~ci, litostatică, ~ce a. (despre presiunea exercitată asupra rocilor) care se datorează straturilor acoperitoare, manifestîndu-se cu aceeași intensitate în toate direcțiile; **presiune litostatică,** presiune determinată de grosimea și de greutatea specifică a coloanei de roci situate deasupra unui punct din scoarța terestră. [Din fr. ***lithostatique***].

litotámniu n. gen de algă roșie din familia coralinaceelor, cu aspectul unei tufe ramificate, noduroase, caracteristică, în general, mărilor calde, unde împreună cu coralii pot forma recife (*Lithothamnion*). [Din fr. ***lithothamnium***].

litótă, litote f. figură de stil, opusă hiperbolei, constînd în exprimarea unei idei sau a unui sentiment prin negarea contrariului lor sau care lasă să se înțeleagă mult în cuvinte puține (ex.: nu te urăsc deloc = te iubesc; nu e deșteaptă = e proastă). [Din fr. ***litote***].

litotipografíe, litotipografii f. sistem de reproducere în litografie a unui text imprimat cu caractere tipografice obișnuite. [Din fr. ***lithotypographie***].

litotóm n. instrument folosit în litotomie. [Din fr. ***lithotome***].

litotomíe, litotomii f. operație chirurgicală constînd în extragerea calculilor din organul care îi conține (vezică, rinichi etc.). [Din fr. ***lithotomie***, engl. ***lithotomy***].

litotritíe, litotritii f. operație de spargere și extragere a calculilor vezicali, pe cale endoscopică. [Din fr. ***lithotritie***].

litotritór, litotritoáre n. instrument medical folosit în litotritie. [Din fr. ***lithotriteur***].

litóu, litouri n. desen sau tablou litografiat. [Din germ. ***Litho***].

litracée f. pl. familie de plante dicotiledonate, cuprinzînd ierburi, semiarbuști, arbuști și arbori, care cresc mai ales pe malurile rîurilor și iazurilor, unele fiind cultivate ca plante decorative (*Litraceae*). [Din fr. ***litracée***].

litráj, litraje n. **1.** capacitate a unui recipient exprimată în litri; **2.** capacitate cilindrică a unui motor cu ardere internă, exprimată în litri: *automobil de mic litraj.* [Din fr. ***litrage***].

lítră, litre f. **1.** veche unitate de măsură pentru volum, egală cu aproximativ 0,320 l în Țara Românească și cu 0,380 l în Moldova; vas cu această capacitate; conținutul unui asemenea vas; **2.** veche unitate de măsură pentru masă, egală cu aproximativ 0,300 kg; vas cu această capacitate; conținutul unui asemenea vas: *cumpăr ... măslinile cu litra.* POP.; **3.** (pop.) măsură de capacitate egală cu un sfert de litru; vas cu această capacitate; conținutul unui asemenea vas: *bea una după alta, două litre de bragă.* CAR.; *îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu.* SAD. [Din gr. mod. ***lítra***].

litrosí, litrosesc vb. **1.** (înv.; tr. și refl.) a (se) salva, a scăpa: *ajutoriu carele să-l litrosească.* CANT.; **2.** (reg.; tr.) a distruge; a fura: *să vezi tu cum îți litrosesc tot.* SOR. [Din gr. mod. ***litróno,*** „a elibera"].

litrosíre, litrosiri f. **1.** (înv.) salvare; **2.** (reg.) distrugere; furt. [V. ***litrosi***].

lítru, litri m. **1.** unitate de măsură pentru volum, egală cu un decimetru cub sau cu volumul unui kilogram de apă; **2.** vas cu această capacitate; cantitatea de lichid cuprinsă într-un asemenea vas: *a băut un litru de vin.* [Din fr. ***litre***].

lituanián, ~eni, lituaniană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Lituaniei sau locuitorilor ei, referitor la Lituania sau la locuitorii acesteia. // f. limbă indo-europeană din ramura baltică vorbită de lituanieni. // m., f. persoană (originară) din Lituania; persoană care vorbește lituaniana ca limbă maternă; litfean. // m. pl. popor constituit ca națiune în Lituania: *lituanienii sînt demni* [Din fr. ***lituanien***].

liturghíe, liturghii f. **1.** serviciu divin creștin (ortodox) în cadrul căruia are loc săvîrșirea sfintelor taine duminica și la sărbătorile religioase: *n-au vrut să iasă din biserică, pînă n-au săvîrșit sfînta leturghie.* COSTIN; *liturghia începu curînd, înceată și tărăgănată, cum sînt slujbele în bisericile răsăritene.* GHEȚIE; **a da (o) liturghie** (sau **liturghii**), a plăti preotului pentru săvîrșirea unei slujbe la biserică pentru cineva anume: *făgăduind să deie o liturghie popei, ca doar îmi va da cerul un duh mai sănătos.* NEGR.; (fam.) **liturghie cu bragă,** lucru prost făcut; **2.** melodie cîntată de cor în timpul acestui serviciu divin; **3.** liturghier: *Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare;* (și: **liturgie,** (înv.) **leturghie**). [Din sl. ***liturgija,*** lat. ***liturgia,*** gr. ***leturghía***].

liturghiér, liturghiere n. carte bisericească cuprinzînd rînduiala slujbei liturghiei și cele trei liturghii ortodoxe (Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, Liturghia Sf. Vasile cel Mare și Liturghia darurilor mai înainte sfințite), precum și a împărtășirii, a otpusturilor, a rugăciunilor și sinaxarul; (și: **liturgiar**). [***Liturghie*** + ***-ar***].

liturghisí, liturghisesc vb. (înv.; intr.) a oficia, a săvîrși liturghia. [Din sl. ***liturgisati***].

liturghisíre, liturghisiri f. (fam.) oficiere a liturghiei. [V. ***liturghisi***].

liturghisitór, ~i, liturghisitoáre a. și m. (persoană) care oficiază liturghia. [***Liturghisi*** + ***-tor***].

liturgiár n. v. liturghier.

litúrgic, ~ci, liturgică, ~ce a. care ține de liturghie sau de liturgică, referitor la liturghie sau la liturgică: *opere liturgice și teologice.* OD.; *predici pe marginea temei liturgice a zilei respective.* CĂL.; **limbă liturgică,** limbă, considerată sacră, în care se oficia cultul divin și se redactau cărțile sfinte: *slavona a fost limba liturgică în Rusia și în Principatele Române.* [Din lat. ***liturgicus,*** fr. ***liturgique***].

litúrgică f. **1.** cult public și oficial instituit de o biserică; totalitatea regulilor care stabilesc desfășurarea actelor cultului divin: *liturgica catolică ... se focalizează în hieratismul și impozanța preotului.* CR.; **2.** ramură a teologiei care se ocupă cu modul în care se celebrează cultul divin, cu istoria și formele acestuia. [Din lat. ***liturgica;*** cf. fr. ***liturgie***].

liturgíe f. v. liturghie.

lítvă f. v. liftă.

litveán m. v. litfean.

líță[1], lițe f. fascicul de fire subțiri metalice, folosite drept conductor electric. [Din germ. ***Litze***].

líță[2] f. v. **leliță**.

liubém, liubemuri n. un fel de parfum: *liubemurile Divinei.* CAR. [Din fr. (eau de) ***Lubin***].

liubóv m. v. **libov**.

liúde, liuzi m. (înv.) **1.** infanterist în jandarmerie: *cele patruzeci de lude ... i-au împrăștiat în tot județul.* FIL.; **2.** individ (adesea străin) considerat în raport cu fiscul; **liude birnic,** persoană care plătește bir; **liude scutelnic,** persoană care nu plătește bir; **3.** unitate fiscală cuprinzînd două sau patru familii de contribuabili: *birul către stat se făcea în lude.* GHICA; (și: **lude**). [Din sl. ***ljudŭ*** „popor", (la pl.) „oameni"].

liuleá f. v. **lulea**.

liúliu-liuliu interj. (reg.) refrenul cîntecelor de leagăn din Moldova, corespunzînd sinonimului *nani-nani* din Muntenia: *liuliu, liu, vîntu-i lin ca sufletu, dormi cu zînele de-amu.* IONEL. [Cf. ucr. ***ljuli-ljuli***].

liului, liuluiesc vb. (reg.; intr.) a cînta copiilor să adoarmă. [Cf. ucr. ***ljuljukati***].

liur n. (reg.) vin prost, slab; poșircă; (și: **liuriu**). [Din ucr. ***ljura***].

liúrcă adv. v. **leoarcă**.

liúriu n. v. **liur**.

livádă, livezi și (pop.) **livede** f. **1.** (pop.) cîmp pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru pășunat: *cît mac e prin livezi.* COȘB.; *pologul ... din livadă.* REBR.; **2.** teren plantat cu pomi fructiferi: *livezi cu pruni;* (și: **livede**). [Din bulg. ***livada,*** ucr. ***levada***].

livăn, livani m. arbore exotic originar din munții Livanului, cu frunze alterne, cu flori alburii dispuse în raceme simple, din scoarța căruia se extrage tămîia (*Boswellia serrata*): *mirosea ca tămîia și ca livanul.* ISP. [Din sl. ***livanŭ;*** cf. gr. mod. ***lívanos***].

livădár, livădari m. (reg.) persoană care îngrijește o livadă. [***Livadă*** + ***-ar***].

livănțícă f. v. **levănțică**.

live [laiv] a. **1.** (despre programe de radioteleviziune; adesea adv.) transmis în direct sau înregistrat în prezența publicului; **2.** (despre înregistrări muzicale) realizat direct din concert. // adv. în direct: *interpretează live melodiile.* [Cuv. engl.].

livéde f. v. **livadă**.

livéj n. v. **leveș**.

livejoáră, livejoare f. (rar) diminutiv al lui **livadă**: *casa ... avea în dos o livegioară.* SAD. [***Livede*** + ***-ioară***

livéș n. v. **leveș**.

lívid, ~zi, lividă, ~e a. **1.** de culoare plumburie, albăstrie bătînd în negru; înveniți la față (de frig, de mînie etc.): *livid la față, desfigurat ..., se zbătea între patru gardiști.* VLAH.; [era] *scheletic, livid, cu scobituri în obraji.* CĂL.; **2.** lipsit de intensitate, fără strălucire; pal, palid, slab: *sub lumina lividă, împuținată a zilei, casele deveniseră suspect de albe.* GHEȚIE. [Din fr. ***livide,*** lat. ***lividus***].

lividitáte, lividități f. starea celui livid; paloare: *lumina grea, cețoasă ... sporea întrucîtva lividitatea chipului.* GHEȚIE; *lividitate cadaverică.* [Din fr. ***lividité***].

living(-room), living(-room-uri) [líving(-rum)] n. cameră de zi (într-o locuință). [Cuv. engl.].

livínt m. v. **levent**.

livră, livrez vb. (tr.) **1.** a furniza mărfuri, a presta servicii conform unei înțelegeri prestabilite: *a livrat o tonă de grîu;* **2.** a oferi o informație, o știre; a furniza: *am exagerat, poate, livrînd într-o singură prelegere informații atît de numeroase.* PLEȘU. [Din fr. ***livrer***].

livrábil, ~i, livrabilă, ~e a. care se poate livra: *marfă livrabilă imediat.* [Din fr. ***livrable***].

livrăre, livrări f. acțiunea de a livra și rezultatul ei; furnizare: *livrarea curentului electric în cursul zilei nu era rentabilă.* GHEȚIE. [V. ***livra***].

livră, livre f. **1.** veche unitate de măsură pentru greutate în Franța, care varia după provincie; pfund: *ghiulele de 56 de livre.* BĂLC.; **2.** măsură englezească de greutate pentru cereale: *cincizeci livre de grîu;* **3.** (înv.) **livră sterlină** (sau **sterlingă**), liră sterlină: *unii din lorzi ... începură a bombarda pe acest virtuos cu bijuterii și pungi de livre sterline.* FIL.; **4.** veche monedă franceză. [Din fr. ***livre***].

livreá, livrele f. **1.** haină specială (împodobită cu galoane și fireturi) pe care o poartă servitorii unei case mari, personalul de serviciu din marile hoteluri etc.: *un valet bătrîn, într-o livrea verde ... le deschise ușa.* GHEȚIE; **2.** (fig.) semn exterior caracteristic: *purta livreaua mizeriei.* [Din fr. ***livrée***].

livrésc, ~ști, livrescă, ~ști a. **1.** întemeiat numai pe informația din cărți; învățat din cărți; referitor la carte: *ai nevoie de serioase referințe livrești pentru ... a pricepe cu adevărat.* D.; **2.** folosit numai în cărți și în limbajul oamenilor culți: *exprimare livrescă;* **3.** artificial, arid; lipsit de naturalețe, de autenticitate: *literatura lui e livrescă.* CĂL. // n. ceea ce se află numai în cărți, ceea ce este pur teoretic; ceea ce este lipsit de naturalețe, artificial: *poeta ... pendulează între livresc și firesc.* CF. [Din fr. ***livresque***].

livrét, livrete n. document de evidență eliberat de autorități publice, instituții particulare, întreprinderi etc.: *livret de identitate;* **livret militar,** document eliberat celor care au satisfăcut serviciul militar: *mi-am făcut datoria către țară la '77; iată livretul militar.* SAD. [Din fr. ***livret***].

lízǎ[1], lize f. dezintegrare și dizolvare a diferitelor tipuri de celule sub acțiunea factorilor fizici, chimici sau biologici (ex.: dializă, electroliză, bacterioliză, hemoliză etc.). [Din fr. ***lyse***].

lízǎ[2], lize f. cărucior cu două roți folosit pentru transportul topurilor, baloturilor etc. de hîrtie în fabrici și întreprinderi poligrafice. [Et. nec.].

lizeuză, lizeuze [lizőză] f. bolero purtat de femei peste cămașa de noapte. [Din fr. ***liseuse***].

lizíbil, ~i, lizibilă, ~e a. citeț: *scris lizibil.* [Din fr. ***lisible***].

lizibilitáte f. calitatea de a fi lizibil. [Din fr. ***lisibilité***].

liziérá, liziere f. **1.** zonă de interferență la marginea pădurii cu terenul neîmpădurit: *aproape de liziera pădurii patru oameni mărșăluiau.* GHEȚIE; **2.** bandă îngustă de stofă, de mătase etc. aplicată (ca garnitură) pe marginile unor obiecte de îmbrăcăminte; **3.** margine longitudinală a unei țesături, pe care se imprimă marca fabricii, calitatea etc. [Din fr. ***lisière***].

lizigén, ~i, lizigenă, ~e a. care provoacă o disociere sau o distrugere a celulelor. [Din fr. ***lysigène***].

lizimétru, lizimetre n. instalație specială care poate colecta și măsura apa infiltrată într-un anumit volum de sol, în vederea studierii capacității de înmagazinare a apei pe diferite tipuri de sol. [Din fr. ***lysimètre***].

lizínă, lizine f. aminoacid esențial conținut în cantități variabile în majoritatea proteinelor animale și vegetale, constituind un important factor de creștere. [Din fr. ***lysine***].

lizól n. dezinfectant extern, preparat din săpun și crezoli. [Din germ. ***Lisol***].

lizozímă, lizozime f. proteină cristalizabilă prezentă în salivă, în lacrimi, în albușul de ou, cu puternică acțiune enzimatică asupra unor germeni patogeni. [Din fr. ***lysozyme***].

lizozóm, lizozomi m. organit intracelular cu morfologie și dimensiuni variabile, conținînd circa 40 de enzime hidrolitice, cu rol important în fagocitoză: *sisteme și aparate compuse din țesuturi ..., din organite: ribozomi, lizozomi, mitocondrii.* CĂRT. [Din fr. ***lysosome***].

lînár, lînari m. (înv.) persoană care prelucrează sau vinde lîna: *unul singur dintr-aceste storuri, acela al lînarilor ..., a avut afaceri de bani.* GHICA. [***Lînă*** + *-ar*].

lînă, (pop.) **lîni** f. **1.** păr lung, des și moale care acoperă corpul ovinelor sau al altor animale: [mieluțelul] *mîncă busuiocul și îndată i se auri lîna.* ISP.; **2.** (p. anal.) păr care acoperă capul omului; (spec.) barbă lungă (și albă): *cu miros de ger în lînă vine un bătrîn.* BL.; **3.** păr tuns de pe corpul oilor sau al altor animale, (prelucrat) pentru a fi folosit în diverse scopuri, mai ales ca materie primă textilă: *două paturi turcești ... peste care erau puse saltele de lînă.* FIL.; *degetele ei ... torceau dintr-o furcă de aur și dintr-un fuior de o lînă ca argintul.* EM.; **4.** (pop.) cantitate de lînă obținută la tunsul unei singure oi, într-un an: *harnică-i nevasta mea că din douăzeci de lîni mi-a făcut mănuși în mîni.* POP.; **5.** fir de origine animală (sau sintetic) folosit la fabricarea sau la confecționarea țesăturilor, a tricotajelor etc.; țesătură, tricotaj din asemenea fir: *locurile erau renumite prin industria postavurilor de lînă.* CĂL.; *să ne dea flanele de lînă.* SOR.; **lînă în lînă, a)** cu urzeala și bătătura din lînă; din lînă pură: *nădragii bulibașei, lînă-n lînă ..., au vipușcă.* ST.; **b)** (fig.) de calitate superioară; veritabil, autentic; **lînă artificială,** lanital; **lînă regenerată,** fibră provenită din zdrențe de stofe și tricoturi, din rebuturi și deșeuri de fabricație, prin a căror destrămare și cordare, în amestec cu lîna obișnuită, se obțin țesături și pîsle; **lînă tăbăcărească,** fibră textilă obținută ca produs secundar în tăbăcărie din depilarea pieilor oilor sacrificate, întrebuințată mai ales la fabricarea pîslelor; **6.** (la pl.) varietăți (de sculuri) de lînă (vopsită): *pe-o grindă călepe de tort și lînuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere.* CR.; **7.** (la pl.) țesături, tricotaje din lînă; obiecte vestimentare din lînă: *se îmbrăcă în lînuri moi;* **8.** (la pl.) lînică: *pe capră, un flăcău ... cu bundiță înfloriță cu lînuri.* SAD.; **9.** (tehn.) **lînă de lemn,** produs constituit din fișii subțiri de lemn uscat, folosit la fabricarea plăcilor ușoare de construcție, ca material izolant, în tapițerie etc.; **10.** (compuse; bot.) **lîna-broaștei** sau **lînă-broșteasca** (ori (reg.) **-de-broască**), mătăsea-broaștei (*Conferva, Spirogyra, Tribonema bombycina*); (reg.) **lînă-de-baltă,** iarba-cîmpului (*Agrostis stolonifera*); (reg.) **lînă-de-brad,** mătreața-bradului (*Usnea barbata*). [Lat. ***lana***].

lînărícă, lînărele f. (bot.; reg.) **1.** bumbăcariță (*Eriophorum latifolium*); **2.** albumeală (*Leontopodium alpinum*). [***Lînă*** + *-ărică*].

lînăríe[1], lînărli f. **1.** filatură de lînă; **2.** prăvălie în care se vinde lînă; **3.** (la pl.) obiecte de îmbrăcăminte făcute din lînă. [***Lînă*** + *-ărie*].

lînăríe[2] f. (înv.) meșteșugul lînarului: *învățase lînăria de la tatăl său.* [***Lînar*** + *-ie*].

lînăríță, lînărițe f. (bot.; reg.) **1.** bumbăcariță (*Eriophorum angustifolium* și *latifolium*); **2.** numele a două plante din familia compozitelor: **a)** firicică (*Filago germanica*); **b)** flocoșele (*Filago arvensis*); **3.** albumeală (*Leontopodium alpinum*); **4.** linariță (*Linaria vulgaris*); **5.** parpian (*Antennaria dioica*); (accent. și: ***lînáriță***). [***Lînă*** + *-ăriță*].

lînced, ~zi, lîncedă, ~e a. **1.** (înv.; adesea subst.) bolnav; suferind: *pre mulți lîncezi tămădui.* DOS.; **2.** slăbit de suferință, de boală; vlăguit, extenuat, obosit: *mîinile și picioarele-i slabe și lîncede.* OD.; **3.** (fig.) lipsit de vioiciune, moleșit; inactiv, apatic; lîncezînd; care denotă o asemenea stare: *să se trezească din traiul lînced.* OD.; **4.** (fig.) trenant, monoton; banal, plictisitor: *povestirea-ntreagă e ... lîncedă și fără nici un moment de tresărire.* VLAH.; **5.** languros, galeș: *avea o privire lîncedă;* **6.** (fig.) cu intensitate scăzută, abia perceptibil: *răspunse cu o voce lîncedă ce inspira compătimire.* FIL.; *melodie ... lîncedă.* MAIOR.; **7.** blînd, domol; care predispune la apatie; apăsător: *mi-e frică, poate-i prea lîncedă noaptea.* R.L.; *vremea era lîncedă, zăpada se topea.* GHEȚIE; **8.** (pop.; despre mîncăruri) fad; rînced; (și. (înv.) **lînged**). [Lat. ***languidus***].

lîncezeálă f. **1.** starea unei ființe slabe și bolnave; slăbiciune; lîncezire: *picioarele nu se mai mișcară ...; se miră de astă lîncezeală.* ISP.; **2.** stare de moleșeală trupească și sufletească; toropeală; lîncezire: *locul oboselii îl lua însă o lîncezeală ciudată.* GHEȚIE; **3.** (fig.) lipsă de activitate, de interes; toropeală; stagnare: *să-i scoatem pe oameni din lîncezeală; este deprimantă lîncezeala economiei românești.* [***Lîncezi*** + *-eală*].

lîncezí, lîncezesc vb. (intr.) 1. a fi bolnav, suferind: *și se* [=dacă] *lîncedzește neștire întru voi.* COD.VOR.; **2.** a se simți slăbit, vlăguit, extenuat după o suferință fizică sau sufletească: *să ținea cu picioarele-n scară, lîncezit de foame și de sete.* B.-DEL.; **3.** a tînji; a se ofili, a se veșteji: *florile lîncezesc și se usucă.* CAR.; **4.** a nu avea chef de nimic, a fi cuprins de moleșeală, de toropeală, de apatie; a se complace în inactivitate; a lenevi, a trîndăvi: *Petrișor, fost ofițer, lîncezea acum prin casă, fără nici o meserie.* CĂL.; **5.** (fig.) a fi lipsit de activitate, de mișcare; a mucezi, a putrezi; a sta în nelucrare, a nu progresa, a nu produce; a stagna: *Calea Victoriei lîncezea pustie.* GHEȚIE; *grămezi de fier vechi lîncezesc prin curțile fabricilor;* **6.** (fig.) a-și diminua elanul, ritmul; a trena: *conversația începu să lîncezească.* PHIL. [De la ***lînced***].

lîncezíre f. faptul de a lîncezi; lîncezeală; (fig.) stagnare. [V. ***lîncezi***].

lîncezînd, ~zi, lîncezîndă, ~e a. lipsit de vigoare, de forță; lînced: (fig.) *a da un impuls literaturii lîncezînde.* NEGR. [V. ***lîncezi***].

lînét, lîneturi n. varietăți de lînă. [***Lînă*** + *-et*].

lînéț, lînéțe și **lîneți, lînețuri** n. (reg.; de obicei la pl.) (sculuri de) lînică: *țărăncile din Bucovina vopsesc lînețele în roșu.* [***Lînă*** + *-eț*].

lîngă prep. indică: apropierea; alături; aproape de ..., alături de ...: *așezîndu-se pe scaun, lîngă boieri.* SAD.; *lîngă căpătîiul patului se aflau două butoane.* GHEȚIE; **de lîngă,** din preajma ..., din apropierea ..., din preajmă ..., din vecinătate ...: *de ce m-ați dus de lîngă voi?* GOGA; **pe lîngă, a)** prin apropierea ..., prin preajma...; de-a lungul...: *rîul trece pe lîngă grădina noastră;* **b)** în comparație cu, față de: *elefantul ți se părea purice pe lîngă acest cocoș.* CR.; **c)** la (cineva): *fetele ... s-au pus cu rugămintea pe lîngă spîn.* CR.; **d)** afară de: *pe lîngă aceste două case, mai are una la țară;* **pe lîngă că ...,** în afară de faptul că ..., abstracție făcînd de ... . [Lat. ***longum ad***].

lînged a. v. lînced.

lîngoáre f. v. **lingoare.**

lînícă, lînici f. **1.** (pop.) diminutiv al lui lînă; lîniță: *berbeci ... cu lînica poleită.* POP.; **2.** (col.) fire subțiri de lînă, divers colorată, care servesc în special la brodat; lîniță. [***Lînă*** + *-ică*].

lîníță, lînițe f. (pop.) lînică. [***Lînă*** + *-iță*].

lînós, ~și, lînoásă, ~e a. **1.** cu multă lînă; bogat în lînă; lanifer: *oile lînoase, vacile lăptoase.* POP.; **2.** cu fire lungi și dese; flocos, lățos, mițos: *zărise un cîne mare lînos.* SAD.; **3.** cu aspect de lînă; (p. ext.) moale: *barba rărită, lînoasă îi curgea pe gît.* PETR.; **4.** (p. anal.; despre insecte, omizi etc.) păros; **5.** (p. anal.; despre plante sau părți ale lor) pufos. [***Lînă*** + *-os*; cf. lat. ***lanosus***].

llános [liános] m. denumire dată savanelor din partea de nord a Americii de Sud. [Cuv. sp.].

loaiál a. v. **loial.**

loaialitáte f. v. **loialitate.**

loáză, loaze f. **1.** (bot.; reg.) viță de vie (*Vitis vinifera*); **2.** vlăstar, în special de viță de vie sau de salcie; lujer (de plantă agățătoate); **3.** (bot.) specie de salcie (*Salix capraea*); **4.** (fig.) ștrengar, șmecher; nerod, secătură: *loază îmbăierată, vită încălțată.* PANN.; *așa școleri români îmi trebuia mie! da nu niște loaze levantine ca voi.* CAR. [Din sl. ***loza*** „viță de vie", „curmei"; cf. ***lozie***].

loázbă f. v. **lodbă.**

loáznic, ~ci, loaznică, ~ce a. (reg.) **1.** care vorbește mult și fără rost; flecar, vorbăreț: *femeie loaznică;* **2.** prost; nebunatic. // n. (reg.) vlăstar agățător (al viței de vie). [***Loază*** + *-nic*].

lob[1], lobi m. **1.** (anat.) diviziune anatomică și funcțională a unui organ, delimitată prin șanțuri sau scizuri adînci: *se zăreau pliurile și lobii trandafirii ai creierului.* CĂRT.; *lob hepatic;* **lobul urechii,** partea de jos a urechii externe: *remarcă ... în urechile ei mici și fine, cu lobul îngust, cercei de aur.* GHEȚIE; **2.** (bot.) diviziune, prelungire, excrescență a unei frunze sau a unei flori; **3.** element de arhitectură în forma unui arc de cerc. [Din fr. ***lobe***].

lob², **loburi** n. lovitură înaltă cu mingea pe deasupra capului adversarului, în special la tenisul de cîmp. [Din engl., fr. ***lob***].

lobă, **lobez** vb. (tr.) a executa un lob². [Din fr. ***lober***].

lobár, **~i**, **lobară**, **~e** a. care ţine de lob¹, referitor la lob. [Din fr. ***lobaire***].

lobát, **~ţi**, **lobată**, **~e** a. cu aspect de lob¹; care are lobi; divizat în lobi: *frunze lobate.* [Din fr. ***lobé***].

lobátă, **lobate** a. **minge lobată**, minge înaltă trimisă peste capul adversarului, la jocurile sportive cu mingea, în special la tenisul de cîmp. [Din engl. ***lobate***].

lobby [lóbi] n. **1.** sală de aşteptare; **2.** (spec.) sală principală a clădirii unei bănci în care se fac tranzacţii financiare; **3.** (spec.) culoar, sala paşilor pierduţi (în clădirea parlamentului); **4.** grup de persoane care influenţează în parlament, în guvern etc. adoptarea unor hotărîri; (p. gener.) sistem de influenţare, de presiune politică, diplomatică etc.; **a face lobby,** a influenţa adoptarea în parlament, în guvern etc. a unei hotărîri prin crearea unei atmosfere favorabile sau nefavorabile faţă de propunerea supusă votului: *lobby-ul din Congresul American se face la scenă deschisă.* A. [Cuv. engl.].

lobbying [lóbing] n. tratative duse pe culoarele parlamentelor. [Cuv. engl.].

lobbyism [lobísm] n. sistem de influenţare, de presiune, prin agenţi speciali, a politicienilor, pentru a adopta în parlament, guvern etc. hotărîri favorabile unor grupări (politice, etnice), unor ţări etc.; lobbyistică. [Cuv. engl.].

lobbyist [lobíst] m. agent special avînd misiunea de a influenţa politicieni cu putere decizională. [Cuv. engl.].

lobbyistică [lobístică] f. lobbyism. [***Lobbyist*** + ***-ică***].

lóbdă f. v. **lodbă**.

lobectomíe, **lobectomii** f. extirpare chirurgicală a lobului unei formaţiuni anatomice (plămîni, ficat, cerebel, tiroidă etc.). [Din fr. ***lobectomie***].

lobélie, **lobelii** f. plantă exotică din familia campanulaceelor, cu flori albastre, dispuse în raceme terminale, din care se extrage lobelina (*Lobelia inflata*): *descrierea amănunţită ... a ... lobeliilor albastre.* BR.-VOIN. [Din lat. ***Lobelia*** *(inflata)*].

lobelínă, **lobeline** f. alcaloid extras din lobelie, utilizat în tratamentul astmei, dispneei etc. [Din fr. ***lobéline***].

lobítă, **lobite** f. inflamaţie a unui lob pulmonar. [Din fr. ***lobite***].

lóbodă, **lobode** f. numele mai multor plante erbacee anuale, din familia chenopodiaceelor, dintre care una (*Atriplex hortensis*), cu frunzele comestibile, uneori de culoare roşie, este întrebuinţată în bucătărie (ca şi spanacul) (*Atriplex*): *lobodele ... crescuse mari.* EM.; *aleargă ... în loboda, în stevia, în cucuta de lîngă gard.* ST.; a **umbla** (sau a **se plimba**) **ca Vodă prin lobodă**, a umbla fără grijă (dîndu-şi importanţă). [Din sl. ***loboda***].

lóbonţ, **lobonţi** m. nume dat ostaşilor care luptau pentru cauza Imperiului Habsburgic în timpul mişcărilor antihabsburgice din Ungaria şi Transilvania. [Din magh. ***labanc***].

lobotomíe, **lobotomii** *f.* operaţie neurochirurgicală constînd în rezecţia unei părţi dintr-un lob cerebral, de obicei cel prefrontal, în scopul atenuării unor boli mintale grave (nemaipracticată în prezent). [Din fr. ***lobotomie***].

lobúl, **lobuli** m. subdiviziune a unui lob¹; lob mic. [Din fr. ***lobule,*** lat. ***lobulus***].

lobulár, **~i**, **lobulară**, **~e** a. de forma unui lobul, format din lobuli; referitor la lobuli. [Din fr. ***lobulaire***].

loc, **locuri** n. **1.** punct sau porţiune determinată în spaţiu: *loc minunat ..., unde n-ajungeau răutăţile oamenilor.* SAD.; *se îndreptă spre locul întîlnirii, măcinînd aceleaşi gînduri.* GHEŢIE; **din** (sau **de pe**) **loc**, de acolo de unde se află cineva, fără a se deplasa: *le mutăm din loc.* EM.; *stă neadormit ... fără să se clintească din loc.* CR.; **în** (sau **pe**) **loc, a)** acolo unde se află cineva sau ceva, pe aceeaşi porţiune de pămînt: *caii-n neastîmpăr frămîntă-n loc pămîntul.* AL.; *s-a-ntors în loc şi a voit să plece.* CAR.; *bătuta pe loc;* **b)** neclintit: *sta în loc uimită văzînd frumuseţile cîmpului.* ISP.; **pe loc repaus,** comandă militară indicînd încetarea poziţiei de drepţi şi adoptarea unei poziţii mai libere; **a-i sta cuiva mintea în loc,** a rămîne uluit în faţa unui lucru de neînţeles: *a spus atîtea aberaţii, că mi-a stat mintea-n loc;* **a sta pe loc** (sau **locului**), a se opri (din mers); a nu progresa: *ieftinele ţesături ce ne vin de-a gata au făcut să stea locului mii de stative.* EM.; **la loc,** acolo unde era, unde stătea de obicei; **a-i veni cuiva inima** (sau **sufletul**) **la loc,** a se linişti; a-i trece emoţia, spaima: *atunci îi mai veni inima la loc.* ISP.; (fam.) **la loc comanda,** se spune pentru a reveni asupra unei dispoziţii; **la un loc,** împreună; laolaltă: *cîinii latră la un loc.* AL.; **pînă într-un** (sau **la un**) **loc,** pînă la un punct sau moment; într-o măsură oarecare; **în** (sau **peste**) **tot locul,** pretutindeni; **din loc în loc** (sau **dintr-un loc într-altul**), **a)** de colo pînă colo, încoace şi încolo: *i-a purtat din loc în loc.* OD.; **b)** ici şi colo: *zăreai din loc în loc cîte o colibă;* **pe une(le) locuri,** ici şi colo, pe alocuri: *omătul se pusese pe une-locuri pînă la brîu.* CR.; **a o lua** (sau **a porni**) **din loc,** a pleca; **a nu-şi** (**mai**) **găsi** (sau **afla**) **locul** ori **a nu-l** (**mai**) **ţine** (sau **încăpea**) **pe cineva locul,** a nu (mai) avea astîmpăr; a fi nerăbdător, neliniştit: *începu a sălta şi a juca de bucurie, de nu-l mai încăpea locul.* ISP.; **a nu** (**mai**) **avea loc de cineva, a)** a fi incomodat de cineva; **b)** a se lega mereu de cineva, a-i pricinui neajunsuri; **a sta** (sau **a se ţine, a rămîne, a încremeni**) **(ţintuit) locului** (sau **pe** ori **în loc**), a sta neclintit, fără să se mişte: *noi locului ne ţinem, cum am fost aşa rămînem.* EM.; *Victor rămase ţintuit locului.* GHEŢIE; **a sta la un loc,** a sta cuminte, liniştit: *stai la un loc, băiete!;* **a muta din loc,** a duce în altă parte; (**a merge, a veni, a pleca** etc.) **la faţa locului,** (a se deplasa) acolo unde s-a întîmplat ceva (pentru a face cercetări): *şefii statelor ... să se ducă la faţa locului spre a da mîngîiere răniţilor.* EM.; **o palmă de loc,** o distanţă mică: *de la Neamţ la Fălticeni ... era pentru noi o palmă de loc.* CR.; **2.** (pop.) bucată de pămînt, cu o anumită destinaţie; (spec.) teren cultivabil: *avea ... vreo două locuri de semănat păpuşoi şi ovăz.* CĂL.; *cînd sfîrşeau un loc de arat ..., nu plecau de-acolo, ca să lege pămîntul rod.* SOR.; **loc de casă,** teren destinat pentru construcţie: *i-a dat fetei, ca zestre, un splendid loc de casă;* **loc de veci,** teren pentru mormînt, cavou într-un cimitir: *vulgul ... cultivă eternitatea nominală, altfel nimeni nu şi-ar cumpăra loc „de veci".* CĂL.; **locuri sfinte,** v. **sfînt**; **loc rău,** răspîntie ocupată de duhuri rele: *a căzut într-un loc rău;* **3.** regiune, ţinut, ţară; localitate (unde s-a născut cineva): *Cetatea Neagră este locul unde ne vom aştepta norocul.* B.-DEL.; *tălmăcirea a fost făcută în limba locului.* MAT.; **(a fi) de loc** (sau **de locul lui, al ei etc.**) **din ...** sau **din partea locului,** (a fi) originar din ...: *era de la Piatra de locul ei.* CR.; *ea-i de loc din părţile deschise de la Prut.* SAD.; **4.** spaţiu (rezervat pentru a fi) ocupat de cineva sau de ceva: *spectatorii se împuţinaseră, jumătate din locuri erau goale.* GHEŢIE; (fig.) *în moarte tot mai mulţi se mută, văzînd că-n viaţă nu au loc.* VIERU; **loc de muncă,** întreprindere, instituţie în care o persoană îşi desfăşoară în mod obişnuit activitatea; **a lua loc,** a se aşeza, a şedea: *au luat loc pe fotolii;* **a-şi face loc,** a-şi croi drum, a răzbate: *făcîndu-mi loc printre dame.* NEGR.; **a face loc,** a se da la o parte pentru a permite trecerea cuiva sau a ceva: *se aşează în căruţă făcînd loc şi lui Dumitru.* C.; **5.** (reg.) placentă: *să îngroape locul în care s-a zemislit copilul.* POP.; **6.** pasaj într-o scriere; publicaţie în care a apărut o anumită relatare, informaţie etc.: *detalii despre palatalizare, la locul citat;* **loc comun,** lucru ştiut de toată lumea; banalitate, platitudine; clişeu: *din nefericire, locul comun e stăpîn pretutindeni.* CĂL.; **7.** (mat.) **loc geometric,** v. **geometric**; **8.** slujbă, post; funcţie: *ei îşi fac mendrele şi vă sărăcesc, creîndu-şi locuri şi locuşoare, deputăţii, primării.* EM.; *obţinu să fie adus la Amara, în locul vacant de preot.* REBR.; **9.** poziţie firească, de drept, într-o ierarhie; situaţie (socială) a cuiva: *lui Anton Pann i se rezervă un loc de folclorist.* CĂL.; *îi cedez locul de onoare.* GHEŢIE; **(a se pune) în locul cuiva,** (a se închipui) în situaţia cuiva (pentru a-l putea înţelege); **(a fi) la locul lui,** (sau **al ei, al lor**), (a fi) aşa cum se cuvine; (a fi) cu rost, potrivit: *vorba era vorbă, la locul ei.* CR.; **a pune pe cineva la locul lui,** a face pe cineva să fie cum se cuvine, a-l pune la punct; **10.** moment potrivit, oportun; ocazie, prilej: *nu e loc de glumă;* **pe** (sau **în**) **loc,** imediat, într-o clipă: *reteză capul lui Cobuz şi-n loc ne curmă jocul.* AL.; *muri pe loc.* ISP.; **a fi locul,** a fi cazul, a fi nimerit: *nu aci este locul să judecăm dacă aceasta spre folosul sau paguba publicului românesc a fost.* CAR.; **a avea loc,** a se întîmpla, a se produce: *a avut loc o slujbă de pomenire.* A.; **a da loc la ...,** a avea drept urmare, a determina, a provoca: *ştirea despre accident a dat loc la tot felul de supoziţii;* **din capul locului,** de la început: *fie acestea zise din capul locului.* OD.; **11. în loc să ...** (sau **de a ...**), se spune pentru a arăta raportul de opoziţie între două idei, acţiuni etc.: *în loc să asculte rugăciunea, dete drumul ogarului.* ISP.; **în loc de ...** sau **în locul** (**cuiva** ori **a ceva**), se spune pentru a indica o înlocuire, o substituire: *ştii că m-ai lăsat în locul tău.* NEGR.; *răbdări prăjite în loc de ouă.* CR. [Lat. ***locus***].

locá, **lochez** vb. (înv.; rar; tr.) **1.** a aşeza ceva într-un anumit loc; **2.** a arenda; a închiria. [Din lat. ***locare***].

locál, **~i**, **locală**, **~e** a. **1.** care ţine de un anumit loc; specific unui anumit loc; referitor la un loc determinat; dintr-o anumită regiune; din partea locului: *a fost un dineu ... compus din specialităţi locale.* GHEŢIE; (adv.) *va ploua local;* **autorităţi locale,** autorităţi cu funcţii administrative într-un teritoriu restrîns, potrivit împărţirii teritoriale a ţării; **resurse locale,** resurse ale unei întreprinderi provenind din posibilităţile proprii; **culoare locală,** v. **culoare**; **tratament local,** tratament aplicat direct pe locul bolnav; **anestezie locală,** anestezie aplicată părţii corpului care trebuie supusă unei intervenţii chirurgicale; **2.** (mat.) referitor la un singur punct sau la un mic domeniu din plan ori din spaţiu. // n. (pl. **localuri**) **1.** clădire, grup de încăperi, considerate în raport cu dispunerea, situaţia, destinaţia: *cînd s-a înfiinţat aici şcoala satului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit.* REBR.; **2.** (spec.) restaurant, birt: *lumea petrece ..., localurile sînt pline.* PR. [Din fr. ***local***].

localísm n. atitudine subiectivă decurgînd din supradimensionarea tradiţiilor, a valorilor locale, regionale etc. în comparaţie cu cele ale altor zone dintr-o ţară sau din lume. [***Local*** + ***-ism***].

localíst, **~şti**, **localistă**, **~e** a. care aparţine, care este specific localismului, referitor la localism: *concepţie localistă.* // m., f. adept al localismului. [***Local*** + ***-ist***].

localitáte, **localităţi** f. aşezare omenească; oraş, comună, sat: *vizitam localităţile de unul singur.* GHEŢIE; **din localitate,** din oraşul, din satul despre care este vorba. [Din fr. ***localité***].

localizá, **localizez** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) limita, a (se) restrînge într-un loc determinat: *incendiul a fost localizat;* **2.** (tr.) a determina (în spaţiu sau în timp) un fapt, o acţiune etc.: *durere greu de localizat;* **3.** (tr.) a da unei opere literare un caracter local, a o adapta la un alt mediu, la o altă epocă etc.: *traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentaţiile începură.* NEGR. [Din fr. ***localiser***].

localizábil, **~i**, **localizabilă**, **~e** a. care poate fi localizat: *acest text e neutru, localizabil oriunde.* CĂL. [Din fr. ***localisable***].

localizáre, **localizări** f. **1.** acţiunea de a (se) localiza şi rezultatul ei; limitare, restrîngere: *localizarea incendiului;* **localizări cerebrale,** legarea diverselor procese psihice de anumite regiuni ale scoarţei cerebrale; **2.** (tehn.) detectare şi precizare a poziţiei unui obiect, a locului unui defect dintr-o piesă, a unui zăcămînt în scoarţa terestră etc.; **3.** operă literară adaptată la anumite condiţii de loc sau de timp: *o bună localizare e aproape tot aşa de grea ca şi o lucrare originală.* CAR.; *în cele mai evidente localizări, Alecsandri rămîne specific.* CĂL. [V. ***localiza***].

localizát, ~ţi, localizată, ~e a. 1. limitat într-un anumit loc: *incendiu localizat;* 2. adaptat la specificul local. [V. ***localiza***].

localizatór, ~i, localizatoáre a. (rar) care localizează, care adaptează o operă literară: *localizatorul ... pune în gura unui tip graiul ardelean, şarjat, ridiculizat.* IBR. [***Localiza*** + *-tor*].

localnic, ~ci, localnică, ~ce a. local, din partea locului: *negustori localnici.* // m., f. persoană considerată în raport cu localitatea în care trăieşte; om din partea locului: *el e singurul localnic care n-a căpătat friguri.* NEGR.; *germanii se purtaseră frumos cu localnicii, plăteau tot ce beau şi mîncau.* CĂRT. [Din rus. ***lokal'nyj***].

locándă, locande f. han, ospătărie, birt: *toate erau aci mai cu moţ decît la locanta domnului Maicu.* ST.; *fusese cu Cedric, negrul, în vreo două locante, unde dansaseră.* CĂRT.; (şi: **locántă**). [Din it. ***locanda,*** gr. mod. ***lokánta***].

locántă f. v. locandă.

locáş, locaşuri n. 1. locuinţă, sălaş, adăpost; casă, încăpere: *nimeni n-a aflat lăcaşul unde ea s-ascunde.* EM.; (fig.) *într-un lăcaş ascuns al inimii, micul sîmbure de speranţă pîlpîia.* GHEŢIE; **locaş sfînt** (sau **dumnezeiesc, de închinare**), biserică, mănăstire: *locaş sfînt creştinătăţii astăzi vrea să facă dar.* AL.; *o rămăşiţă a satului se adunase în sfîntul lăcaş.* CĂRT.; **locaş de veci,** mormînt; **locaş veşnic,** loc imaginar în care îşi au sălaşul Dumnezeu, sfinţii, îngerii, sufletele celor morţi: *Pamfile s-a strămutat la veşnicile lăcaşuri, întru Domnul şi între drepţi.* SAD.; 2. cavitate într-o piesă, într-un obiect, în care urmează să intre o altă piesă, un alt obiect, ambele fiind asociate în funcţionare: *acest plafon în care fuseseră înfipte în mici lăcaşuri hexagonale ... zeci de becuri.* PR.; (şi: **lăcaş**). [Din magh. ***lokás***].

locatár, ~i, locatară, ~e m., f. 1. persoană care locuieşte într-un imobil (ca chiriaş): *locatarul de la doi a murit.* GHEŢIE; 2. (franţuzism; înv.) arendaş. [Din fr. ***locataire***].

locatív, ~i, locativă, ~e a. referitor la spaţiul de locuit (care se închiriază), la locaţie: *convenţii locative;* **spaţiu locativ,** ansamblul încăperilor locuite sau destinate pentru locuit, pe baza unui contract de locaţie: *trebuie să limităm spaţiul locativ.* PR.; **fond locativ,** totalitatea suprafeţelor de locuit aflate în proprietatea statului şi închiriate populaţiei; **valoare locativă,** venitul pe care îl poate aduce un imobil în cazul închirierii lui. // n. (gram.) caz al declinării în unele limbi, care arată locul acţiunii. [Din fr. ***locatif***].

locatór, ~i, locatoáre m., f. persoană care deţine titlul de proprietate şi transferă dreptul de folosinţă sau de ocupare a proprietăţii aflată în regimul unui contract de locaţie sau de leasing. // **locator radio,** radiolocator. [Din lat. ***locator,*** fr. ***locateur***].

locáţie, locaţii f. 1. dare sau luare cu chirie; închiriere: *locaţiunea unei case;* 2. chirie plătită pentru bunuri luate în folosinţă: *şi-a plătit locaţia;* **taxă de locaţie,** sumă plătită ca sancţiune de cel care a depăşit termenul de încărcare sau de descărcare a vagoanelor de cale ferată sau a autovehiculelor; (jur.) **contract de locaţie,** contract prin care una din părţi (locatorul) se obligă să asigure celeilalte părţi (locatarul, chiriaşul) folosinţa unui lucru un timp determinat în schimbul unei sume de bani sau altei prestaţii (chirie); concesiune; 3. un loc anume, precis determinat; 4. (inform.) **locaţie de memorie,** zonă a memoriei interne a unui calculator electronic căreia i se asociază o adresă şi al cărei conţinut poate fi utilizat în timpul rulării unui program; (şi: **locaţiune**). [Din fr. ***location,*** lat. ***locatio, -onis,*** engl. ***location***].

locaţiúne f. v. locaţie.

lócă f. denumire dată unor boli infecţioase care atacă larvele albinelor. [Din fr. ***loque***].

loch, lochuri [loc] n. instrument cu care se măsoară viteza de deplasare a unei nave şi distanţa parcursă de aceasta: *lochul arăta ceva mai mult de opt noduri.* TUD. [Din fr. ***loch***].

lock-out [lóc-aut] s. închidere temporară a unei întreprinderi şi concediere în masă a muncitorilor, ca ripostă la o mişcare grevistă sau revendicativă considerată ca neîntemeiată de către proprietar: *ne zbatem ... între greve, lock-outuri, speculă şi concluziuni.* SAD. [Cuv. engl.].

locmá, locmale f. 1. mîncare bună, gustoasă; un fel de plăcintă turcească: *nu-ţi cere inima ceva locmale?* AL.; 2. (fig.) chilipir, sumă mare de bani. [Din turc. ***lokma***].

loco-[1] element de compunere cu sensul „loc". [Din fr. ***loco-***].

lóco[2] adv. 1. (în adrese) în aceeaşi localitate cu expeditorul; 2. (în legătură cu achiziţia de mărfuri) la locul de producţie sau la un punct fix de transport; în, la: *loco producător.* [Cuv. lat.].

locomobíl, ~i, locomobilă, ~e a. care poate fi deplasat la locul de utilizare: *utilaje locomobile.* // f. agregat deplasabil pe roţi, format dintr-un generator de abur cu combustibili inferiori (lemne, paie, coceni etc.) şi un motor cu abur, servind la acţionarea unor maşini de lucru în agricultură, în industria forestieră etc. [Din fr. ***locomobile***].

locomotívă, locomotive f. 1. vehicul motor de cale ferată, folosit pentru a remorca vagoanele unui tren; maşină: *scîrţîitul sfîşietor al roţilor, pufăitul obositor al locomotivei se contopeau într-un răzbubuit surd.* REBR.; 2. (fig.) persoană, colectivitate, eveniment care dirijează, impulsionează o acţiune; motor: *grupuri dominatoare ... se cred locomotiva imperială a unui marfar pestiienţial.* D. [Din fr. ***locomotive,*** germ. ***Lokomotive***].

locomotór, ~i, locomotoáre a. de, pentru locomoţie, referitor la locomoţie; **aparat locomotor,** ansamblu alcătuit din sistemul osos şi sistemul muscular, servind pentru deplasarea vertebratelor. [Din fr. ***locomoteur***].

locomóţie, locomoţii f. 1. deplasare, transportare dintr-un loc în altul: *mijloace de locomoţie;* 2. funcţie a organismelor vii, datorită căreia acestea se pot deplasa în spaţiu, cu ajutorul unor organe speciale (cili, picioare, aripi etc.); (şi: **locomoţiune**). [Din fr. ***locomotion***].

locomoţiúne f. v. locomoţie.

locotenént, locotenenţi m. 1. (înv.) locţiitor al domnitorului, al unui arhiereu; persoană care suplineşte, în unele cazuri, pe cineva imediat superior într-o ierarhie; caimacam; (spec.) membru al unei regenţe; regent: *locotenent de episcop al Romanului* (a. 1852). URIC.; 2. grad de ofiţer superior sublocotenentului şi inferior căpitanului; persoană cu acest grad: *avea gradul de locotenent în rezervă.* GHEŢIE; **locotenent-colonel,** grad de ofiţer între maior şi colonel; persoană cu acest grad. [Din it. ***locotenente***].

locotenénţă, locotenenţe f. 1. (înv.) funcţia de locţiitor şi durata misiunii acestuia; 2. organ administrativ-politic care ţinea locul domnitorului, în Ţara Românească şi în Moldova, în epoca modernă; căimăcămie; (spec.) interimatul dupa abdicarea lui Cuza (1866); regenţă: *sub locotenenţa domnească este din nou ministru de instrucţie.* CĂL. [Din it. ***locotenenza***].

locotractór, locotractoare n. locomotivă de mică putere, folosită pentru manevre în staţii, triaje etc. [Din fr. ***locotracteur***].

locrián, ~eni, locriană, ~ene n. şi a. (muz.) (mod medieval) cu finala pe *si;* locric. [Din fr. ***locrien***].

lócric, ~ci, locrică, ~ce n. şi a. (muz.) locrian. [De la ***Locri*** n. pr.].

locşór, locşoare n. diminutiv al lui loc: *nu voia să-i dea un locşor unde să trăiască în pace.* OD.; *ei îşi fac mendrele şi vă sărăcesc, creîndu-şi locuri şi locuşoare, deputăţii, primării.* EM.; (şi: **locuşor**). [***Loc*** + *-uşor*].

locţiitór, ~i, locţiitoáre m., f. persoană care ţine locul alteia (într-o funcţie, demnitate etc.): *era numit locţiitor domnesc al ţării.* BOL. [***Loc*** + *-ţiitor;* cf. fr. ***lieutenant***].

locuí, locuiesc vb. 1. (intr.) a şedea, a sta undeva, a-şi avea locuinţa într-un loc; a domicilia: *locuiam într-un sat.* OD.; *locuieşte într-o cameră vecină cu a mea.* EL.; 2. (înv.; intr.) a exista, a persista, a dăinui: *dreptatea lui lăcuieşte în veac de veac.* COR.; 3. (intr. şi tr.) a trăi: *Doamne, în veac lăcuieşte.* DOS.; *locuim un veac frămîntat.* VIERU.; 4. (înv.; tr. şi refl.) a (se) aşeza, a (se) stabili, a (se) coloniza: *ai lăcuit săracii pre pămînt.* BIBLIA; *multe familii ... se locuiseră în ţară.* NEGR.; 5. (tr.) a fi sub puterea unei forţe supranaturale: *avem poate ... o umbră care ne locuieşte.* CĂRT.; *ca Dumnezeu să te locuiască, trebuie să-i construieşti lăcaş;* (şi: (înv.) **lăcui**). [Din magh. ***lakni*** (după *loc*)].

locuíbil, ~i, locuibilă, ~e a. care poate fi locuit, în care se poate locui. [***Locui*** + *-bil*].

locuínţă, locuinţe f. încăpere sau casă în care locuieşte sau poate locui cineva; domiciliu: *schimba locuinţa des.* VLAH.; **locuinţă de protocol,** locuinţă destinată persoanelor care deţin funcţii sau demnităţi publice, exclusiv pe durata exercitării acestora; **locuinţă de serviciu,** locuinţă destinată funcţionarilor publici, angajaţilor unei instituţii etc., în condiţiile prevăzute în contractul de muncă; **locuinţă socială,** locuinţă atribuită, cu chirie subvenţionată, unor persoane sau familii cu situaţie economică proastă; (şi: **lăcuinţă**). [***Locui*** + *-inţă*].

locuíre, locuiri f. faptul de a locui undeva: *dîndu-ne spre locuire o sală mare.* BOL.; (şi: **lăcuire**). [V. ***locui***].

locuít, ~ţi, locuită, ~e a. în care locuieşte cineva, unde sînt oameni: *casă locuită.* [V. ***locui***].

locuitór, ~i, locuitoáre m., f. persoană care locuieşte într-un loc determinat, într-un oraş, într-un judeţ, într-o ţară etc., în raport cu acestea: *vreau ca tot locuitorul să fie reprezentant al naţiunii.* AL.; *cea mai mare parte a locuitorilor o alcătuiau ţăranii.* GHEŢIE; (şi: **lăcuitor**). [***Locui*** + *-tor*].

locúl, loculi m. 1. cavitate în pereţii mormintelor în care se punea mortul, la romani; 2. (bot.) cavitate a unui fruct în care se află seminţele; lojă; (şi: **loculă**). [Din fr. ***locule,*** lat. ***loculus***].

locuiár, ~i, locuiară, ~e a. (bot.) care este împărţit în mai mulţi loculi. [Din fr. ***loculaire***].

locúlă f. v. **locul.**

locúm n. v. **lucum.**

lócus m. 1. (genet.) poziţie a unei gene pe cromozom; 2. (anat.) **locus niger,** structură nervoasă aflată la baza pedunculilor cerebrali. [Cuv. lat.].

locústă f. v. **lăcustă.**

locuşór n. v. **locşor.**

locutór, locutori m. (lingv.) vorbitor (al unei limbi); persoană care formulează un enunţ. [Din fr. ***locuteur***].

locúţie f. v. **locuţiune.**

locuţiúne, locuţiuni f. 1. (franţuzism; înv.) mod particular de a vorbi: *locuţiune familiară;* 2. (înv.) expresie: *locuţiuni populare şi proverbe.* OD.; 3. grup de cuvinte cu înţeles unitar care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire: *locuţiune adverbială;* (şi: (înv.) **locuţie**). [Din fr. ***locution,*** lat. ***locutio, -onis***].

locváce a. (livr.) vorbăreţ, volubil, limbut: *deşi locvace, domnul Ţiţeica nu era interlocutorul ideal.* GHEŢIE. [Din fr. ***loquace,*** lat. ***loquax, -acis***].

locvacitáte f. însuşirea, obişnuinţa, pornirea de a fi locvace; limbuţie: *Dimitrie îşi regreta acum locvacitatea, cu siguranţă bătătoare la ochi.* GHEŢIE. [Din fr. ***loquacité,*** lat. ***loquacitas, -atis***].

lódbă, lodbe f. (reg.) bucată lungă de lemn, despicată (cu securea) dintr-un trunchi de copac; scîndură groasă cioplită numai cu securea: *un car încărcat cu lodbe de fag.* CR.; (şi: **lobdă, loazbă**). [Din ucr. ***lodva*** „scîndură lată"].

lóden, lodene n. 1. stofă groasă şi păroasă, de obicei impermeabilă; 2. pardesiu (raglan) confecţionat dintr-o astfel de stofă. [Din fr. ***loden,*** germ. ***Loden***].

loess, loessuri [lös] n. rocă argiloasă, constituită din particule galbene-cenuşii-roşcate, transportate de vînt. [Din fr. ***loess,*** germ. ***Loess***].

loessoíd, ~zi, loessoidă, ~e [lösoíd] a. cu structura, cu aspectul loessuluil: *rocă sedimentară loessoidă.* [***Loess*** + *-oid*].

lof n. parte a navei care se află în bătaia vîntului. [Cuv. fr.].

lofodónt, ~ţi, lofodontă, ~e a. şi s. (tip de dentiţie la unele mamifere imparicopitate şi la proboscidiene) caracterizat prin lame sau creste drepte ori ondulate dispuse longitudinal sau transversal pe suprafaţa molarilor. [Din fr. *lophodont*].

loft, lofturi n. local comercial sau industrial transformat în locuinţă. [Din fr., engl. *loft*].

logaédic, ~ci, logaedică, ~ce a. vers **logaedic**, vers complex alcătuit din dactili şi trohei sau din anapeşti şi iambi, practicat mai ales în metrica antică: *Eminescu are versuri logaedice.* [Din fr. *logaédique*].

logarítm, logaritmi m. (mat.) putere la care trebuie ridicat un anumit număr (numit bază) pentru a obţine un număr dat: *table de logaritmi;* **logaritm zecimal,** logaritm a cărui bază este numărul 10. [Din fr. *logarithme*].

logaritmă, logaritmez vb. (tr.) a găsi logaritmul unui număr sau al unei expresii algebrice. [De la *logaritm*].

logaritmáre, logaritmări f. acţiunea de a logaritma şi rezultatul ei. [V. *logaritma*].

logarítmic, ~ci, logaritmică, ~ce a. referitor la logaritm, care cuprinde logaritmi, făcut cu ajutorul logaritmilor: *calcul logaritmic;* **ecuaţie logaritmică,** ecuaţie în care intră logaritmul necunoscutei. [Din fr. *logarithmique*].

logatóm, logatomi m. cuvînt artificial monosilabic, fără semnificaţie, format din trei sunete (consoană-vocală-consoană), folosit pentru aprecierea calităţii unei transmisiuni telefonice sau a audiţiei într-o sală. [Din fr. *logatome*].

loggia f. v. logie.

loghiótat, loghiotaţi m. (înv.) **1.** savant grec; **2.** (iron.) dascăl grec (fanariot): *loghiotaţii cari năucesc pe bieţii şcolari români.* AL. [Din gr. mod. *loghiótatos*].

lógic, ~ci, logică, ~ce a. **1.** conform regulilor, legilor logicii; care se raportează la logică: *raţionament logic; analiză logică;* **2.** conform gîndirii, judecăţii corecte, potrivit bunului simţ; corect, just, judicios; fundamentat, temeinic; firesc, normal, explicabil: *fusese cucerit de argumentele logice ... ale medicului.* GHEŢIE; (adv.) *logic, lucrul acesta era o imposibilitate.* EL.; **3.** care raţionează bine, corect, coerent, raţional: *este un spirit logic şi clar; cap logic;* **4.** care ţine de inteligenţă, de înţelegere; referitor la inteligenţă, la înţelegere: *expresia logică a gîndirii;* **circuit logic,** circuit folosit în calculatoarele electronice pentru operaţii logice elementare; (inform.) **schemă logică,** reprezentare grafică a unui algoritm în vederea programării, folosind simboluri corespunzătoare operaţiilor de executat. [Din lat. *logicus,* fr. *logique,* germ. *logisch*].

lógică, logici f. **1.** ştiinţa raţionamentului, a cugetării corecte; principiile acestei ştiinţe: *pe unul îl interesează mai mult estetica ..., pe altul îl pasionează logica.* CF.; **logică generală** (sau **clasică**), tip de logică iniţiată de Aristotel, care studiază formele logice fundamentale (noţiunea, judecata, raţionamentul) şi principiile gîndirii; **logică simbolică** (sau **matematică**), logică care cercetează operatorii logici şi elaborează calcule logice, găsindu-şi importante aplicaţii în electronică, automatică, cibernetică, lingvistică etc.; logistică; **logică modală,** ramură a logicii care studiază raporturile dintre necesitate, posibilitate, imposibilitate şi contingenţă; **2.** obiect de învăţămînt care studiază această ştiinţă: *predam logica la o şcoală normală.* PR.; **3.** carte, operă care tratează despre această ştiinţă: *Logica lui Aristotel;* **4.** gîndire justă, raţionament corect, riguros: *am admirat ... logica puternică cu care autorul îşi desfăşoară credinţele.* VLAH.; **5.** mod particular de a gîndi, de a se comporta: *are o logică bizară;* **6.** coerenţă, înşiruire firească, raţională a ideilor, a discursului: *carte scrisă cu multă logică;* **7.** temei, raţiune: *limba îşi are logica ei.* [Din fr. *logique,* lat. *logica*].

logicéşte adv. (rar) în mod logic, din punct de vedere logic. [*Logic* + *-eşte*].

logician, logicieni m. **1.** specialist în logică: *filozofează rece, ca cel mai sever logician.* VLAH.; **2.** persoană care raţionează cu rigoare, cu metodă. [Din fr. *logicien*].

logicísm, logicisme n. **1.** tendinţă de a acorda un loc preponderent logicii (în filozofie, matematică, ştiinţele umaniste); **2.** concepţie fundamentată de G.Frege şi B.Russel, potrivit căreia matematica poate fi dedusă din logică. [Din fr. *logicisme*].

logicíst, ~şti, logicistă, ~e a. care aparţine logicii, care se bazează pe principiile logicii; conform cu logicismul: *gramatici logiciste.* // m., f. adept al logicismului. [Din fr. *logiciste*].

lógie, logii f. **1.** (în forma **loggia**) galerie încorporată unei clădiri, acoperită şi deschisă spre exterior printr-un şir de arcade sprijinite pe stîlpi sau coloane; **2.** construcţie de tipul descris mai sus, independentă sau aparţinînd parterului unei clădiri; **3.** balcon acoperit, închis în părţile laterale şi retras în raport cu planul faţadei: *clădirile păreau nelocuite, ferestrele cu logii şi balconaşe aveau draperiile trase.* GHEŢIE. [Din it. *loggia*].

logístic, ~ci, logistică, ~ce a. care aparţine logisticii, referitor la logistică. // f. **1.** logică simbolică (matematică); **2.** compartiment al armatei care se ocupă cu transportul şi cu aprovizionarea; ansamblul operaţiilor care asigură buna desfăşurare a acestor activităţi; **3.** (p. ext.) metodă, mijloc de organizare: *tinerii vor asigura logistica companiei electorale.* [Din fr. *logistique*].

log(o)-[1] element de compunere cu sensul „vorbire", „cuvînt". [Din fr. *logo-*].

lógo[2]**, logouri** (inform.) limbaj de programare cu scop pedagogic şi psihologic. [Din fr. *logo*].

logocentrísm n. termen folosit în scrierile postmoderne pentru a critica modalitatea culturală de înţelegere, care privilegiază mijloacele tradiţionale pentru a distinge adevărul de fals. [Din fr. *logocentrisme*].

logocionie, logoclonii f. defect de vorbire constînd în repetarea unei silabe la mijlocul sau la finalul unui cuvînt. [Din fr. *logoclonie*].

logodí, logodesc vb. (refl. recipr. şi tr.) **1.** a (se) angaja, a (se) lega, prin logodnă, să se căsătorească: *făcură vorbe şi iute ... se logodi.* ISP; **2.** (fig.) a (se) consacra unui ideal, unei cauze etc. [Din sl. *lagoditi* „a se învoi"].

logodít, ~ţi, logodită, ~e a. angajat, legat, prin logodnă, să se căsătorească: *mai umbli după fete? eşti logodit!;* **(ca un) ţap logodit,** se spune despre un om mîndru, fudul. // m., f. (înv. şi pop.) logodnic. [V. *logodi*].

logódnă, logodne f. **1.** promisiune, legămînt de căsătorie între logodnici; ceremonie (religioasă) prin care se consfinţeşte un angajament de căsătorie: *astăzi au de gînd să facă logodnă.* AL.; *o ghirlandă aţîrnată de gîtul unei fecioare însemnă logodnă.* EL.; **2.** petrecere organizată cu ocazia acestei ceremonii: *la logodnă s-a dansat pînă în zori;* **3.** intervalul de timp dintre această ceremonie şi nuntă: *logodnele prea scurte nu erau bune.* GHEŢIE. [Din sl. *lagodĭnŭ*].

logódnic, ~ci, logodnică, ~ce m., f. **1.** persoană care s-a logodit cu cineva, considerată în raport cu aceasta; logodit; (la pl.) perechea logoditĕ: *e-ntinsă-n haine albe cu faţa spre altar logodnica lui Arald.* EM.; *logodnicii se ţineau îmbrăţişaţi.* GHEŢIE; **2.** (fig.) persoană consacrată unui ideal, unei cauze etc. [*Logodnă* + *-nic*].

logofăt, logofeţi m. **1.** (şi **mare logofăt, logofătul cel mare, vel logofăt**) primul dregător în ierarhia sfatului domnesc în Moldova, al treilea, după marele ban şi după marele vornic, în Ţara Românească, şef al cancelariei domneşti (şi al curtenilor), însărcinat cu păstrarea şi aplicarea sigiliului domnesc, cu întocmirea şi autentificarea actelor oficiale interne şi externe, cu respectarea hotărîrilor referitoare la dreptul de proprietate, uneori atribuindu-i-se (în lipsa domnului) şi conducerea divanului: *logofătul cel mare dvoreşte.* COSTIN; (şi **al doilea logofăt, logofătul al doilea, vtori logofăt**) locţiitorul marelui logofăt: *logofăt al doilea, hotărîtoriu de ocine în toată ţara.* UR.; *logofătul al doilea începu a ceti anaforaua.* NEGR.; (şi **al treilea logofăt, logofătul al treilea, treti logofăt**) secretarul marelui logofăt: *pune logofătul al treilea picete domnească în răvaşe.* NEC.; **logofăt de divan,** secretar al divanului domnesc, care consemna dezbaterile şi urmărea îndeplinirea hotărîrilor luate; **logofăt de taină,** secretar particular al domnului; **logofăt al vistieriei** (sau **de cămară**), secretar al vistieriei domneşti; **logofăt de obiceiuri,** maestru de ceremonii (al curţii domneşti); **2.** (în timpul Regulamentului organic) ministru; (spec.) **mare logofăt** sau **logofătul cel mare (al dreptăţii),** ministrul justiţiei: *sugeră celorlalţi ideea că marele logofăt e un caraghios dus de nas.* PETR.; **(marele) logofăt al credinţei** (ori **al pricinilor bisericeşti** sau **al cultelor**), ministrul cultelor; **3.** (înv.) titlu dat unor boieri de ţară, care constituiau o breaslă de slujitori şi care serveau, în caz de război, sub comanda marelui logofăt; roşu; **4.** (înv. şi pop.) secretar al unei cancelarii; persoană care copia acte, documente etc.; slujbaş, funcţionar (într-o cancelarie); diac, pisar, logofeţel: *după ce-a sfîrşi cartea, s-a face un logofăt.* NEGR.; **5.** (pop.; iron.) persoană cu studii, persoană care ştie carte; intelectual: *logofete brînză-n cui, lapte acru-n călămări, chiu şi vai prin buzunari.* CR.; **6.** administrator, supraveghetor la o moşie; vătaf: *a fost logofăt pe la diferite moşii.* REBR.; *logofeţii stau cu condicele deschise.* ST.; **7.** (pop.) notar comunal: *bunicu-tău ... era logofăt, adică notar.* SOR.; (şi: (înv.) **logofet**). [Din sl. *logofet,* gr. *logothétis*].

logofét m. v. logofăt.

logofeteásă, logofetese f. soţia logofătului: *a intrat în foişor logofeteasa Maria.* SAD. [*Logofăt* + *-easă*].

logofeţél, logofeţei m. diminutiv al lui logofăt; copist, grămătic; slujbaş, funcţionar: *acest străin era ... un logofeţel de tîrg, nu tocmai boier, dar nici ţăran.* GANE; *cincizeci de nepoţei, cincizeci de logofeţei.* POP. [*Logofăt* + *-el*].

logofeţésc, ~şti, logofeţeăscă, ~eşti a. care aparţine, care este specific logofătului, referitor la logofăt; format din logofeţi. [*Logofăt* + *-esc*].

logofeţi, logofeţesc vb. (intr.) **1.** a exercita funcţia de (mare) logofăt; **2.** a îndeplini slujba de logofăt la o moşie. [De la *logofăt*].

logofeţie, logofeţii f. **1.** demnitatea, rangul de (mare) logofăt; perioada în care cineva exercită această demnitate: *încredinţă poetului marea logofeţie.* CĂL.; **2.** instituţie condusă de (marele) logofăt; cancelarie domnească; (p. ext.) personalul din această instituţie: *mai încap şi boierii Măriei sale ... avînd de-a face cu logofeţia domnească.* SAD.; **3.** (în timpul Regulamentului organic) minister; departament; **4.** (înv.) tribunal; instanţă judecătorească; **5.** (pop.) cancelarie, secretariat al unei primării (rurale). [*Logofăt* + *-ie*].

logofobíe f. teamă de a pronunţa cuvinte greu de articulat. [*Logo-*[1] *+ fobie*].

logográf, logografi m. **1.** scriitor de proză istorică, pe baza legendelor, la vechii greci (pînă la Herodot); **2.** autor care scria pledoarii şi discursuri pentru cei care nu-şi puteau susţine singuri apărarea în faţa tribunalelor; **3.** scriitor de discursuri, care utiliza scrierea prescurtată; stenograf. [Din fr. *logographe*].

logografíe, logografii f. (înv.; rar) metodă de scriere rapidă; stenografie. [Din fr. *logographie*].

logogríf, logogrife şi (înv.; rar) **logogrifuri** n. **1.** joc distractiv constînd în deducerea unui cuvînt din altul prin adăugarea, eliminarea sau inversarea unor sunete sau silabe (ex.: drac, rac, ac); (p. ext.) limbaj obscur: *eu nici nu fac, nici nu gîcesc logogrifuri.* AL.; *versurile sînt copilăreşti, ... şarade, enigme, logogrife.* CĂL.; **2.** (fig.) lucru confuz, greu de descifrat; enigmă: *postelnicul ... credea că descifrase logogriful din inima grecoaicei.* FIL. [Din fr. *logogriphe*].

logogrifár, logogrifari m. (înv.; rar) persoană care rezolvă logogrife: *îs spiţer ..., da nu logogrifar.* AL. [*Logogrif* + *-ar*].

logogrífic, ~ci, logografică, ~ce a. referitor la logograf, caracteristic logografului; (p. ext.) care este scris ilizibil. [Din fr. *logogriphique*].

logolatríe f. credinţă în puterea magică a unor cuvinte. [Din fr. *logolâtrie*].

logomahíe, logomahii f. dispută, polemică în jurul semnificaţiei unor termeni: *orice discuţie e zădarnică, e goală logomahie, dacă evită a ne spune ce înţeleg dumnealor prin „reacţie".* EM.; *asta ne trebuie: unire, nu zadarnice logomahii!* GHEŢIE. [Din gr. mod. *logomahía,* fr. *logomachie*].

logomaníe f. (med.) logoree. [Din fr. *logomanie*].

logométru, logometre n. mecanism la aparatele electrice care înregistrează raportul dintre două mărimi electrice. [Din fr. *logomètre*].

logonevrotíc, ~ci, logonevrotică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de logonevroză. [Din fr. *logonévrotique*].

logonevróză, logonevroze f. perturbare de natură nervoasă a vorbirii; bîlbîială, gîngăveală. [Din fr. *logonévrose*].

logopát, ~ţi, logopată, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de logopatie. [De la *logopatie*].

logopatíe, logopatii f. tulburare a vorbirii, ca urmare a unui viciu anatomic sau funcţional. [Din fr. *logopathie*].

logopéd, ~zi, logopedă, ~e m., f. specialist în logopedie. [Din fr. *logopède*].

logopédic, ~ci, logopedică, ~ce a. care ţine de logopedie, referitor la logopedie, specific logopediei. [Din fr. *logopédique*].

logopedíe, logopedii f. ramură a medicinei şi a pedagogiei care studiază, tratează şi corectează defectele de vorbire (la copii). [Din fr. *logopédie*].

logoplegíe, logoplegii f. (med.) afazie. [Din fr. *logoplégie*].

logorée f. **1.** vorbire excesivă, rapidă, continuă şi incoerentă, caracteristică în stările de intoxicaţie alcoolică, de angoasă maniacală etc.; logomanie; **2.** (fam.) limbuţie; pălăvrăgeală, trăncăneală: *o logoree filozofardă scăldată într-o baie de erotism coclit.* R.L. [Din fr. *logorrhée*].

logoréic, ~ci, logoreică, ~ce a. 1. care vorbeşte mult (şi incoerent): *oaspetele nostru devenise logoreic şi obositor;* **2.** (adesea fig.) care ţine de logoree, referitor la logoree: *avem de-a face cu o glumă inofensivă care devine plicticoasă prin dilatarea logoreică.* R.L. [Din fr. *logorrhéique*].

logoriseálă *f.* v. logoroseală.

logoroseálă, logoroseli f. (rar) conversaţie, discuţie; înţelegere: *după multă logoroseală, obijduitul negustor se duce acasă.* MACED.; (şi: **logoriseálă**). [*Logorosi* + *-eală*].

logorosí, logorosesc vb. (rar; refl. recipr.) a se sfătui, a se înţelege; a discuta. [Cf. gr. mod. *logarízo* „a calcula, a socoti"].

lógos, logosuri n. **1.** (filoz.) Dumnezeu, ca sursă a ideilor (la Platon); una dintre ipostazele divinităţii (la neoplatonicieni şi la creştini); raţiunea care guvernează lumea, ordinea cosmică, destinul (la stoici); spirit şi raţiune universală (la idealişti): *din Dumnezeu emană logosul, din logos lumea ideilor pure.* BL.; **2.** (teol.) cuvîntul lui Dumnezeu; **3.** (adesea iron.) cuvîntare, discurs: *Nicolas îl lăsă pe amfitrion să-şi ţină logosul.* GHEŢIE. [Din gr. *lógos,* fr. *logos*].

logosteá, logostele f. termen de incantaţie, în Moldova: *stea-stea, logostea, leagănă fetiţa mea.* VIERU. [*Logo-*[1] + **stea;** cf. *făt-logofăt*].

lógoş, ~i, logoşă, ~e m., f. şi a. (înv.; rar) pitic: *vădzui de-a stînga parte mulţîme de logoşi, preste samă de negri.* DOS. [Et. nec.].

logotíp, logotipuri n. 1. (tipogr.) ligatură; **2.** reprezentare grafică a unei mărci comerciale, a siglei unei societăţi. [Din fr. *logotype*].

lóhie, lohii f. (mai ales la pl.) secreţie de origine uterină sangvinolentă sau seroasă, eliminată vulvar de lehuze, timp de aproximativ două săptămîni după naştere. [Din gr. mod. *lóhia*].

lohón, lohoane n. (reg.) **1.** gunoaie (neghină, pleavă, pămînt etc.) rămase în boabele de cereale treierate şi vînturate: *grîul e plin de lohoane.* SOR.; **2.** (p. ext.) boabe de cereale amestecate cu asemenea gunoaie; **3.** grămadă de paie, fîn, coceni. [Et. nec.].

loiál, ~i, loială, ~e a. **1.** care are o atitudine corectă; care îşi respectă obligaţiile asumate; cinstit, sincer; leal, fidel, devotat, credincios: *criticul loial preferă să-l înfrunte, sacrificîndu-se.* R.L.; (adv.) *îţi mulţumesc loial, cald.* PETR.; **2.** care exprimă loialitate: *opinia noastră publică restrînsă a fost, rînd pe rînd, neutră, loială şi definitivă.* ARG.; (şi: **loaial**). [Din fr. *loyal*].

loialísm n. loialitate (faţă de un regim politic). [Din fr. *loyalisme*].

loialíst, ~şti, loialistă, ~e m., f. persoană loială, fidelă (unui regim politic). [Din fr. *loyaliste*].

loialitáte, (rar) **loialităţi** f. calitate a cuiva de a fi loial; corectitudine, sinceritate, cinste, lealitate; respectarea cuvîntului dat: *totul se degradează, solidaritatea umană, curajul, loialitatea.* PR.; (şi: **loaialitate**). [*Loial* + *-itate*].

loisír [loazír] n. **1.** timp liber (al cuiva); **2.** folosire a timpului liber potrivit dorinţelor şi înclinaţiilor individului. [Cuv. fr.].

lóitră, loitre f. **1.** scară lungă întrebuinţată de armatele medievale la asaltul cetăţilor: *să apăra tare turcii den lontru şi împingea pe ciia ce pusese acmu loitre pe zîdurile cetăţii.* N.COSTIN; **2.** (reg.) scară; **3.** fiecare dintre cele două părţi laterale ale coşului carului sau căruţei, în formă de scară, care se sprijină în partea de jos pe vîrtej şi pe perinoc, iar în partea de sus se prinde de leuci; draghină: *ceilalţi doi şedeau pe leutrele vopsite în verde.* SL.; *se apropie de căruţă şi se reazimă de loitră.* PR.; **4.** (reg.) împletitură de nuiele care se aşază pe podul carului, căruţei, pentru a transporta fîn, grîu etc.; **5.** (reg.) grătar pentru nutreţ fixat deasupra ieslei, la peretele grajdului; (şi: **leutră, lioitră**). [Din sb. *lojtra,* săs. *loiter*].

loitriţă, loitriţe f. (reg.) diminutiv al lui loitră. [*Loitră* + *-iţă*].

lójă, loje şi **loji** f. **1.** mică încăpere (ocupată de portar) la intrarea unei clădiri; **2.** fiecare dintre compartimentele situate în jurul unei săli de spectacol, cu deschidere spre scenă, din care privesc spectatorii; (mai ales la pl.) totalitatea spectatorilor din aceste compartimente: *urmărisem cîndva, într-o lojă, un spectacol cu opera lui Verdi.* GHEŢIE; *numai lojele aplaudau;* **loja orchestrei,** spaţiul aflat sub avanscena unei săli de spectacol, destinat orchestrei; fosa orchestrei; **3.** organizaţie francmasonică compusă din cel puţin şapte maeştri conduşi de un venerabil: *lojă masonică;* **4.** loc de întîlnire a francmasonilor; **5.** (la pl.) serie celebră din 52 de fresce pictate de Rafael într-una din galeriile Vaticanului; **6.** cavitate în floarea unei plante unde se află ovulele sau polenul; cavitate într-un fruct unde se găsesc seminţele; locul; **7.** cavitate ocupată de un organ sau de altă formaţie anatomică: (ex. loja renală). [Din fr. *loge*].

lójniţă, lojniţe f. (reg.) **1.** leasă de nuiele pe care se usucă fructe, caş etc.; **2.** cuptor sau groapă peste care se pune această leasă; (şi: **lozniţă**). [Cf. ucr. *ložnyca*].

lollárzi m. pl. **1.** membrii unei confrerii, apărută la începutul sec. al XIV-lea la Anvers (Belgia), care se ocupa cu îngrijirea bolnavilor; **2.** participanţi la revolta ţărănească din sec. al XIV-lea împotriva bisericii catolice şi a exploatării feudale, în cîteva ţări din apusul Europei. [Din germ. *Lollarden*].

loloáţe f. v. loloţi.

lólot *n.* v. lolotă.

lólotă, lolote f. (reg.) gălăgie, zarvă, larmă: *numa lolotă neînţeleasă s-aude.* B.-DEL.; *ţiganii ... fac ... lolot.* CĂL.; (şi: **lolot**). [Et. nec.].

lolotí, lolotesc vb. (reg.; intr.) a face gălăgie, larmă. [De la *lolotă*].

lolóţi m. pl. (reg.) laţe de lînă, de păr ce se desprind din blana unor animale (agăţîndu-se de spini); (şi: **loloaţe**). [Et. nec.].

lom, lomuri n. rangă de fier folosită la aşezarea pe traverse a şinelor de cale ferată. [Din rus. *lom*].

lombalgíe, lombalgii f. durere în regiunea lombară, provocată de o afecţiune a coloanei vertebrale lombare, a rinichilor, a organelor genitale feminine etc.; durere de şale; lumbago. [Din fr. *lombalgie*].

lombár, ~i, lombară, ~e a. referitor la regiunea şalelor; care aparţine şalelor: *dureri lombare;* (şi: (înv.) **lumbar**). [Din fr. *lombaire*].

lombárd, ~zi, lombardă, ~e a. **1.** longobard: *la Monza ... s-a păstrat ... străvechea coroană de fier, coroană făcută după porunca unei regine lombarde.* CAR.; **2.** care aparţine, care este caracteristic Lombardiei sau locuitorilor ei, referitor la Lombardia sau la locuitorii acesteia: *unii îşi dădeau cu părerea că vorbim spaniola ..., alţii ne mutau pe cîmpurile lombarde.* BL.; **şcoala lombardă,** şcoală de pictură întemeiată în sec. al XVI-lea în Lombardia, ai cărei principali reprezentanţi au fost Correggio şi fraţii Caracci: *în secolul lui Carol VII, începuseră francezii a imita ... mai cu seamă şcoala lombardă.* FIL. // m., f. **1.** longobard: *Rosamunda, fiica lui Cunimund, cel din urmă rege gepid, omoară pe Alboin, regele lombarzilor.* EM.; **2.** persoană (originară) din Lombardia. // m. pl. (înv.) nume dat în evul mediu, iniţial în Franţa, negustorilor de origine italiană care făceau comerţ cu metale preţioase sau cu produse alimentare şi care împrumutau bani pe amanet. // n. (pl. **lombarduri**) **1.** instituţie de credit care acordă împrumuturi garantate cu obiecte sau titluri de valoare; casă de amanet; **2.** împrumut avînd drept garanţie efecte publice (acţiuni, obligaţiuni, titluri de rentă etc.) sau obiecte de valoare depuse ca gaj; **credit lombard,** formă specială de refinanţare, acordată de banca naţională a unei ţări băncilor, pentru asigurarea plăţilor zilnice ale acestora; credit acordat de băncile comerciale unor clienţi, pentru a asigura achitarea obligaţiilor la timp. [Din fr. *lombard,* it. *lombardo,* germ. *Lombard*].

lombardă, lombardez vb. (tr.) a depune în gaj efecte publice, obiecte de valoare etc. ca garanţie pentru un împrumut; a amaneta. [Din germ. *lombardieren*].

lombardáre f. acţiunea de a lombarda şi rezultatul ei; amanetare. [V. *lombarda*].

lombartríe, lombartrii f. (med.) lombartroză. [Din fr. *lombarthrie*].

lombartróză, lombartroze f. artroză a articulaţiilor vertebrelor lombare; lombartrie. [Din fr. *lombarthrose*].

lombosacrát, ~ţi, lombosacrată, ~e a. (anat.) sacrolombar. [Din fr. *lombosacré*].

lombosciátică f. durere lombară cu iradiere pe traiectul nervului sciatic. [Din fr. *lombosciatique*].

lombostát, lombostate n. corset medical pentru imobilizarea regiunii lombare. [Din fr. *lombostat*].

lombotomíe, lombotomii f. incizie a peretelui lojii lombare. [Din fr. *lombotomie*].

londonéz, ~i, londoneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Londrei sau locuitorilor ei, referitor la Londra sau la locuitorii acesteia: *obiceiuri londoneze; climă londoneză.* // m., f. persoană (originară) din Londra. [Din it. *londonese*].

longanimitáte f. (rar) îndelungată răbdare. [Din fr. *longanimité*].

long-courrier [loncurié] a. şi n. (pachebot sau avion) care transportă pasageri, mărfuri pe distanţe mari. [Cuv. fr.].

long drink ([lóng drink] n. amestec alcoolic cu gheaţă, servit în pahare mari. [Cuv. engl.].

longerón, longeroane n. element de rezistenţă în formă de grindă montat în lungul unui pod, al unei maşini, al unei instalaţii etc., pentru a-i mări rigiditatea; (şi: **lonjeron**). [Din fr. *longeron*].

longevitáte, longevitắți f. **1.** durată mare a vieții (unei ființe, unui grup, unei specii); macrobie: *iată secretul longevității românilor; nimeni nu se grăbește.* PR.; *ajunsese să fie dat exemplu de longevitate.* SOR.; **2.** durată a vieții: *în țările dezvoltate longevitatea crește;* (fig.) *longevitatea operelor ... nu se măsoară la scara unei singure vieți omenești.* CF. [Din fr. ***longévité***, lat. ***longaevitas, -atis***].

longeviv, ~i, longevivă, ~e a. și m., f. (individ) care trăiește mult; macrobian, macrobiotic, macrobit. [Cf. ***longevitate***].

longilín, ~i, longilină, ~e a. (despre oameni) cu membrele lungi și subțiri; leptosom: *tip longilin.* [Din fr. ***longiligne***].

longitudinál, ~i, longitudinală, ~e a. care se întinde de-a lungul, așezat în direcția lungimii: *trunchiul trebuia sucit în lungul axei longitudinale.* SAD.; *dungi longitudinale.* // f. nervură metalică aplicată în lung pe fundul unei nave, pe bordaje sau pe punte, pentru a întări tablele învelișului. [Din fr. ***longitudinal***].

longitúdine, longitudini f. distanță în grade măsurată pe ecuator între primul meridian (care trece prin Greenwich) și meridianul care trece printr-un punct dat: *longitudinea și latitudinea constituie cele două coordonate geografice;* **longitudine cerească,** una dintre coordonatele ecliptice. [Din fr. ***longitude,*** lat. ***longitudo, -inis,*** it. ***longitudine***].

longline [lónglain] n. minge dată în lungul liniei, la tenis. [Din engl. ***long-line***].

longobárd, ~zi, longobardă, ~e m., f. (m.; la pl.) triburi migratoare germanice stabilite în sec. al VI-lea în centrul și nordul Italiei; (și la sg.) persoană aparținînd acestor triburi; lombard. // a. care aparține, care este caracteristic acestor triburi, referitor la aceste triburi; lombard. [Din lat. ***Longobardus,*** it. ***longobardo***].

longrínă, longrine f. grindă folosită drept cofraj lateral la executarea îmbrăcămințiii rutiere de beton; **longrină de deraiere,** șină de oțel fixată paralel cu șinele căii ferate, pe poduri și la curbe, pentru a reduce pericolul de deraiere. [Din fr. ***longrine***].

longsét, longseturi n. (sport) set cu prelungiri. [Din engl. ***long-set***].

lónjă, lonje f. piesă sau instalație mobilă ajutătoare, folosită la învățarea unor mișcări acrobatice, la sărituri în apă etc. [Din fr. ***longe***].

lonjerón n. v. **longeron.**

look, lookuri [luc] n. înfățișare, aspect fizic, chip; imagine: *și-a schimbat lookul.* [Cuv. engl.].

lopátă, lopeți f. **1.** unealtă formată dintr-o placă de fier montată la o coadă (de lemn), care servește pentru a ridica sau a arunca pământ, pietriș, zăpadă etc.: *a munci cu lopata nu e o rușine; și ... tot ce există s-a făcut cu lopata și tîrnăcopul.* PR.; (fam.) **sapa și lopata,** moartea: *numai sapa și lopata gîndeam să ne despărțească.* NEGR.; **2.** cantitate luată o dată cu această unealtă: *orice-ai spune, peste toate o lopată de țărînă se depune.* EM.; *mai pune aici cîteva lopeți de nisip!;* **cu lopata,** în mare cantitate; cu grămada: *curaj cu chila și minciuni cu lopata.* VLAH.; **3.** unealtă de lemn cu coadă lungă, folosită în special pentru a băga pîinea în cuptor și pentru a vîntura grînele; **4.** vîslă[1]: *lopata plescăia încet în tăcerea apelor.* SAD. [Din sl. ***lopata***].

lopătá, lopătez vb. **1.** (intr.) a vîsli: *rîul ... de luntre vii e lopătat.* C.L.; (fig.) *fluturii de noapte lopătau, cafenii, prin aerul spectralizat de lumina electrică.* CĂRT.; **2.** (tr.) a vîntura cerealele cu lopata. [De la ***lopată***].

lopătár, lopătari m. **1.** (pop.) persoană care face lopeți; **2.** vîslaș: *lopătarii depărtaseră corabia de uscat.* ISP.; **3.** pasăre călătoare din ordinul ciconiiformelor, mai mică decît barza, de culoare albă, cu ciocul lățit în formă de lopățică și cu un moț de pene pe cap; cosar (*Platalea leucorodia*). [***Lopată*** + ***-ar***].

lopătáre, lopătări f. acțiunea de a lopăta; vîslire: *grăbind lopătarea cu ale sale brațe vînjoase.* OD. [V. ***lopăta***].

lopățícă (~ea), lopățele f. **1.** diminutiv al lui lopată; **2.** lopată mică de fier, cu coadă scurtă, folosită pentru pus cărbunii în sobă; **3.** (parte din-tr-un) obiect de forma unei lopeți sau cu utilizări asemănătoare cu ale acesteia: *plante pletoase, puse sus, pe niște lopățele bătute în perete.* GAL.; *corijîndu-i la palmă cu o lopățică de stejar.* CĂL.; **lopățica umărului,** numele popular al omoplatului; **4.** (reg.) bulfeul jugului; **5.** scîndurică montată la războiul de țesut, prevăzută cu mai multe găuri, în care se introduce un cui pentru a împiedica sulul să se dea înapoi; **6.** scîndurică servind la imobilizarea unui membru fracturat sau luxat; atelă; **7.** (în forma **lopățea**) plantă din familia cruciferelor, cu flori mari, liliachii, care crește prin pădurile de munte (*Lunaria rediviva*). [***Lopată*** + ***-ică (-ea)***].

lopolít, lopoliți m. corp magnetic intrusiv, de mari dimensiuni, alcătuit, în general, din roci bazice. [Din fr. ***lopolythe***].

lorán n. sistem de radionavigație (aeriană sau maritimă) pentru distanțe mari, constînd în determinarea poziției unei nave cu ajutorul semnalelor emise de o rețea de stații terestre ale căror coordonate sînt cunoscute. [Din fr., engl. ***loran***].

lorantacée, lorantacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate primitive și semiparazite din care fac parte arbori și arbuști monoici sau dioici (*Loranthaceae*); plantă din această familie (ex.: mărgăritarul, vîscul etc.). [Din fr. ***loranthacées***].

lorár, lorari m. (ant.) persoană însărcinată cu biciuirea sclavilor condamnați. [Din lat. ***lorarius***].

lord, lorzi m. **1.** titlu nobilar ereditar sau conferit de monarh, în Anglia; persoană cu acest titlu: *se îmbrăcă numai în haine de stofă englezească, ca un lord.* GHEȚIE; **2.** membru al camerei superioare a parlamentului britanic (Camera lorzilor); **3.** termen din componența titlului oficial al unor înalți demnitari din Marea Britanie: *lord-cancelar;* **lord mayor,** titlul primarului din Londra. [Din engl., fr. ***lord***].

lordóză, lordoze f. aspect fiziologic al coloanei vertebrale constînd într-o convexitate anterioară în regiunile cervicală și lombară, care apare în rahitism, paralizii etc. [Din fr. ***lordose***].

lorétă, lorete f. (înv.) femeie de moravuri ușoare. [Din fr. ***lorette***].

lóri, lori m. mamifer lemurian nocturn din India și Ceylon, care se hrănește cu fructe și semințe (*Loris gracilis*). [Din fr. ***loris***].

lorícă, lorice f. (latinism) armură medievală; platoșă, cuirasă: *subt manta poartă lorică.* BĂLC. [Din lat. ***lorica***].

lornétă f. v. **lornietă.**

lorniétă, lorniete f. **1.** binoclu mic (cu mîner), folosit la spectacole: *toate lornetele din sală se ațintiră spre acea lojă.* AL.; **2.** (p. ext.) lornion: *apare ... cu lornetă pe vîrful nasului.* CĂL.; (și **lornetă**). [Din fr. ***lorgnette***].

lornión, lornioane n. **1.** ochelari susținuți pe nas de un resort; pince-nez: *sosește în costum bonjurist și cu lornion.* CĂL.; **2.** ochelari (plianți) cu mîner; lornietă: *o doamnă în vîrstă ... o măsură prin lornion.* C.PETR.; *Fesch luă lornionul și lăsă să-i defileze pe dinainte lojile de la etaj.* GHEȚIE. [Din fr. ***lorgnon***].

lostopánă, lostopene f. (reg.) bucată mare (de pămînt, de piatră, de gheață etc.). [Et. nec.].

lostopános, ~și, lostopánoasă, ~e a. cu aspect de lostopană; asemănător cu o lostopană. [***Lostopană*** + ***-os***].

lóstosă f. v. **lostriță.**

lóstriță, lostrițe și (reg.) **lostriți** f. pește răpitor din familia salmonidelor, asemănător cu păstrăvul, cu corpul lung și cu aripioare pe pîntece, cu gură mare și dinți puternici, care trăiește în rîurile de munte; puică (*Hucho hucho*): *pădurile au căprioare, izvoarele păstrăvi și Bistrița lostrițl.* VLAH.; *lostrița e pe cale să piară și din apele muntoase ale Moldovei.* VOIC.; (și: **lostosă**). [Cf. ucr., rus. ***losos*** „somon"].

lostún m. v. **lăstun.**

lot, loturi f. **1.** fiecare dintre porțiunile în care s-a împărțit un teren, o pădure etc.; parcelă: *la noi un lot de pămînt este de patru hectare.* GHICA; **2.** grup de obiecte sau de ființe de același fel: *a mai sosit un lot de berze;* **3.** grup de persoane, mai mult sau mai puțin omogen; (spec.) grup de sportivi alcătuind o echipă: *singurul care s-a sacrificat a fost antrenorul lotului național.* A.; *lotul de turiști a întîrziat;* **4.** grup de obiecte identice sau asemănătoare produse, expediate sau primite în același timp: *medicamente din același lot;* **5.** (înv.) loz; cîștig la loterie: *am cîștigat loturile mari.* CAR. [Din fr. ***lot***].

lótcă, lotci f. barcă pescărească ușoară, cu prora și pupa ascuțite și ridicate; (și: **liotcă**). [Din rus. ***lodka***].

loterie, loterii f. **1.** joc de noroc cu bilete conținînd (combinații de) numere dintre care, prin tragere la sorți, unele sînt declarate cîștigătoare, dînd dreptul la premii; loto: *am cîștigat la loterie;* **2.** (fig.) întîmplare, situație hotărîtă de hazard, de noroc: *căsătoria este o loterie.* [Din fr. ***loterie***].

lotifórm, ~i, lotiformă, ~e a. în forma unui boboc de lotus: *ornamente lotiforme.* [Din fr. ***lotiforme***].

lotizá, lotizez vb. (tr.) **1.** a împărți în loturi un teren; a parcela; **2.** a împărți în loturi o cantitate de material, un grup de obiecte etc. [***Lot*** + ***-iza***].

lotizáre, lotizări f. acțiunea de a lotiza și rezultatul ei: *lotizarea s-a făcut pe anumite criterii.* [V. ***lotiza***].

lóto, lotouri n. **1.** joc de societate în care se distribuie participanților cartonașe imprimate cu mai multe numere, cărora le corespund jetoane numerotate și amestecate într-un săculeț, cîștigător fiind primul care poate completa cartonașul său cu numerele de pe jetoanele extrase la întîmplare din săculeț; (p. ext.) piesele folosite la acest joc: *persoanele se așază la masa ... de loto ..., iar jocul de loton decurge ca în roman.* CĂL.; **2.** loterie: *loto săptămînal;* (și: **loton**). [Din fr. ***loto***].

lotón n. v. **loto.**

lotrí, lotresc vb. (înv. și pop.) **1.** (intr.) a duce viață de lotru; **2.** (refl.) a se face, a deveni lotru. [De la ***lotru***].

lotrít n. silicat natural hidratat de calciu, magneziu, aluminiu și fier, cristalizat, de culoare verde. [***Lotru*** n. pr. + ***-it***].

lótru, ~i, loátră, ~e m., f. **1.** (înv. și pop.) tîlhar, hoț: *lotrii stau la poartă.* OD.; *starostele lotrilor a strigat, mîncîndu-și cuvintele și limba laolaltă.* SAD.; **2.** (înv.) om fără căpătîi; **3.** (pop.) străngar, șmecher: *șuieră-un lotru de băiet.* EM. // a. (pop.) **1.** iute, arțăgos: *haiduc lotru;* **2.** ager, vioi. [Cf. pol. ***łotr*** „străngar, hoț", sb. ***lotar***].

lótus, lotuși n. **1.** numele mai multor plante acvatice din familia nimfeaceelor, care cresc în regiunile calde, cu flori albe, trandafirii sau albastre, plăcut mirositoare (*Nymphae*): *i-am adus astăzi lotuși.* EL.; *parfum scos dintr-un lotus albastru care crește pe malul Gangelui.* CĂL.; **poziție de lotus,** poziție șezînd de meditație în practicile yoga, care constă în încrucișarea picioarelor aducînd fiecare gambă pe coapsa piciorului opus; **2.** motiv decorativ (egiptean) în forma florii acestor plante. [Din fr. ***lotus***, lat. ***lotus***].

loționá, loționez vb. (tr.) a curăța sau a fricționa părul sau pielea cu o loțiune. [Din fr. ***lotionner***].

loționáre, loționări f. acțiunea de a loționa și rezultatul ei. [V. ***loționa***].

loțiúne, loțiuni f. preparat cosmetic sau farmaceutic lichid pentru îngrijirea pielii sau părului. [Din fr. ***lotion***].

loveá, lovele f. (arg.; mai ales la pl.) bani[3]. [Din țig. ***lovo, love***].

loveáiă, loveli f. **1.** (rar) lovitură; **2.** (fam.) coincidență, potrivire. [***Lovi*** + ***-eală***].

love-story [lav-stóri] n. poveste de dragoste. [Cuv. engl.].

lovi, lovesc vb. **1.** (tr.) a izbi, a nimeri o țintă cu un proiectil, cu o săgeată etc.; a ținti: *vînătorul n-are nevoie ... să lovească fiara sau pasărea.* OD.;

Făt-Frumos o lovi cu a doua săgeată. ISP; **2.** (tr., intr. şi refl.) a(-şi) da sau a primi una sau mai multe lovituri; a (se) izbi: *se lovea cu pumnul peste cap.* CR.; *dac-aş putea să-l lovesc şi eu cu acelaşi baltag.* SAD.; **a fi lovit cu leuca,** v. **leucă; a lovi pe cineva unde-l doare,** a spune sau a face cuiva ceea ce îl supără cel mai mult; **3.** (tr.) a bate: *se repezi la ea s-o lovească.* REBR.; **4.** (fig.; tr.) a aduce pagube, prejudicii; a atinge, a leza: *a fost lovit în onoarea sa; mi-ai lovit interesele;* **5.** (fig.; tr.) a impresiona puternic; a şoca, a izbi: *m-a lovit culoarea pielii: mată, brună.* EL.; **6.** (tr.) a bate repetat cu o unealtă într-un corp tare pentru diverse scopuri practice: *loveşte şina la încheieturi cu ciocanul.* ST.; **7.** (refl.) a se atinge violent, a se izbi din neatenţie, de un obiect contondent; a se răni: *am căzut şi m-am lovit la cap;* **8.** (înv.; tr. şi intr.) a ataca, a veni brusc asupra cuiva: *lovi-l-ar moartea!* SOR.; *duşmanul a lovit armata în coaste;* **9.** (tr.) a cuprinde brusc pe cineva; a apuca: *ades mă lovea rîsul.* NEGR.; *nu ştia, o lovise amnezia.* PR.; **10.** (înv. şi pop.; refl. recipr.) a se bate, a se lupta: *cînd se lovea cu creştinii, ei îndată da dosul.* BĂLC.; **11.** (refl.) a da peste o piedică, a se împiedica, a se izbi de ...; (fig.) a întîmpina dificultăţi: *m-am lovit de toate pragurile şi m-au dus valurile cum au vrut.* EL.; **a se lovi cu capul de pragul de sus,** a avea experienţe neplăcute; **12.** (tr. şi refl.) a ajunge pînă la ..., a (se) atinge uşor: *razele ...* [îl]*i loviră faţa.* EM.; *lovită pieziş de ultimele raze ale soarelui, cîmpia răsfrîngea o strălucire fumurie.* GHEŢIE; **13.** (înv.; refl. recipr.) a se învecina: *unde se loveşte cerul cu pămîntul;* **14.** (pop.; refl.) a se potrivi; a se nimeri, a se brodi: *nu ne lovim în păreri.* REBR.; **a se lovi ca nuca în perete,** a nu se nimeri; a nu se potrivi: *se loveşte ca nuca în perete.* PANN.; **15.** (refl.) a se învoi: *ne lovim cu tîrgu?* AL. [Din sl. *loviti* „a vîna"; de unde „a lovi vînatul spre a-l prinde" (sensul cuvîntului în istr.), apoi „a lovi", „a se potrivi, a brodi"; termen primitiv de vînătoare, generalizat în limbă].

lovire, loviri f. 1. acţiunea de a (se) lovi şi rezultatul ei; lovitură; izbitură: *luntrea ... înaintează în loviri de lopeţi.* EM.; **2.** lovitură; contuzie: *a murit în urma loviriі la cap;* **3.** (jur.) infracţiune constînd în atingerea corporală a unei persoane prin violenţa fizică; **4.** (fig.) nenorocire: *Grigore, oborît subt astă nouă lovire, ridica numai ochii la cer şi suspina.* NEGR.; **5.** (înv.; rar) **lovire de stat,** lovitură de stat: *sîntem contra lovirilor de stat, pentru că ele împuţinează conştiinţa de drept a poporului.* EM. [V. *lovi*].

lóviște, loviști f. (înv.) **1.** loc de pescuit; **2.** vîltoare; vîrtej: *să feace o loviște mare în mare, de spărie pre toţi.* DOS.; **3.** (fig.) tulburare; dezordine. [Din sl. *lovište*].

lovít, ~ţi, lovită, ~e a. care a suferit o lovitură; izbit, bătut[1], pălit[1]: *începu să se ridice încet ..., cu palma pe obrazul lovit.* PR. [V. *lovi*].

lovitúră, lovituri f. 1. atingere bruscă şi puternică; izbitură; zgomot cauzat de o izbitură: [îi] *zboară capul dintr-o singură lovitură.* CR.; *caldarîmul străzilor devenise o uriaşă tobă izbită de loviturile cadenţate ale cizmelor.* GHEŢIE; **lovitură de graţie,** lovitură finală, care răpune definitiv: *aceste versiuni ... au dat în ultima vreme lovitura de graţie cărţii româneşti.* CĂL.; *cine mai are forţă să stăvilească jaful, să astîmpere lăcomia de bani prin lovituri de graţie?* R.L.; **2.** bătaie; lovire a cuiva; (concr.) urmă a lovirii; contuzie, rană, vînătaie: *descoperindu-şi umerii, le-a arătat tuturor urmele loviturilor.* CAR.; *avea mai multe lovituri la cap şi pe piept.* SAD.; **3.** (fig.) durere sufletească; supărare: *a fost o lovitură grea pentru noi toţi.* EL.; **4.** descărcare a unei arme de foc şi efectul produs de aceasta; (concr.) ansamblu format din proiectilul de artilerie, focos şi încărcătura de azvîrlire; **5.** acţiune de luptă prin foc şi izbire asupra inamicului în scopul zdrobirii lui şi al capturării tehnicii sale de luptă; **6.** atac îndrăzneţ venit prin surprindere: *noaptea se dau numai lovituri cu oameni puţini.* PETR.; **a da lovitura,** a obţine un succes important (şi neaşteptat); **lovitură de stat,** acţiune rapidă care vizează răsturnarea regimului politic existent şi preluarea prin forţă a puterii; lovire de stat: *lovitura de stat a lui Cuza ... fu salutată.* CĂL.; **lovitură de teatru,** acţiune, întîmplare neaşteptată, care şochează, impresionează: *le mărturisise că ... au hotărît să se căsătorească; a fost o adevărată lovitură de teatru.* GHEŢIE; **lovitură de maestru,** reuşită extraordinară; **7.** (tehn.) **lovitură de berbec,** creştere a presiunii unui lichid dintr-o conductă forţată, produsă prin închiderea bruscă a unei vane, a unei supape etc.; **8.** (sport) ansamblu de acţiuni coordonate, cu maximum de eficacitate, în manevrarea obiectului de joc: *a reuşit două lovituri năprasnice;* **lovitură de pedeapsă,** sancţiune dată de arbitru pentru jocul incorect al unei echipe, constînd dintr-o lovitură executată de echipa faţă de care s-a produs incorectitudinea; **lovitură de colţ,** corner; **lovitură sub centură,** lovitură neregulamentară, la box; **lovitură de picior căzută,** dropgol. [*Lovi* + *-tură*].

loxodrómă, loxodrome f. curbă trasată pe o hartă a globului terestru, care întîlneşte toate meridianele sub acelaşi unghi, folosită în navigaţie şi aeronavigaţie. [Din fr. ***loxodrome***].

loxodrómic, ~ci, loxodromică, ~ce a. referitor la loxodromă. [Din fr. ***loxodromique***].

loz, lozuri n. bilet de loterie: *am cumpărat două lozuri;* **loz în plic,** joc de noroc cu bilete închise în pliculeţe, care se trag la sorţi, dintre care unele sînt declarate cîştigătoare. [Din germ. *Los*].

lozí, lozesc vb. (înv. şi reg.; intr.) a vorbi mult şi fără rost; a trăncăni: *mă zăltatule, tu ştii ce lozăşti?* SOR. [De la ***loază***].

lózie, lozii f. (reg.) **1.** numele a două specii de salcie (*Salix babylonica* şi *alba*): *căsuţa umbrită de nişte lozii pletoase.* CR.; **2.** ramură de salcie din care se fac împletituri; nuia subţire. [Din sl. ***lozije,*** ucr. ***lozá*** „viţă de vie"; cf. ***loază***].

lozincárd, ~zi, lozincardă, ~e a. (peior.) cu caracter de lozincă: *nu lua în seamă frazele lozincarde ale procurorului.* PR. [***Lozincă*** + *-ard*].

lozíncă, lozinci f. 1. (înv.) parolă, cuvînt convenţional de recunoaştere între soldaţi; **2.** formulare concisă care exprimă un îndemn, o chemare, un protest etc.; deviză, slogan: *lozinca lor, ca a oricăror partizani politici fanatici, este: „cine nu e cu noi e împotriva noastră".* GHEŢIE; **3.** placardă, afiş pe care este înscrisă o asemenea formulare: *văzui o lozincă cu litere de-o şchioapă scrise cu tuş.* PR. [Din germ. ***Losung*** (din graiul cătanelor austriece)].

loznișór m. v. **lăsnicior.**

lózniță f. v. **lojniță.**

luă, iau vb. (tr.) **1.** a prinde un obiect (în mînă) pentru a-l ţine, a-l pune în alt loc sau pentru a se servi de el: *băiatul luă frigarea din mîna suroru-sei.* ISP; **a lua armele,** a se înarma; **a lua altă vorbă,** a schimba (cu dibăcie) subiectul unei discuţii: *fetele atunci au luat altă vorbă.* CR.; **a-şi lua picioarele la spinare** sau **a-şi lua tălpăşiţa,** a pleca (repede) de undeva; **a lua puşca la ochi** (sau **la cătare**), a se pregăti să tragă (cu arma); a ochi, **a lua pe cineva** (sau **ceva**) **la ochi,** v. **ochi; a lua pasărea din zbor,** se spune despre un vînător foarte bun ochitor; **a-şi lua nădejdea de la cineva** (sau **de la ceva**), a renunţa, a nu mai spera; **a-şi lua seama** (sau **de seamă**), v. **seamă; a nu-şi lua ochii de la** (sau **de pe**) ..., a privi insistent: *oaspeţii nu-şi luau ochii de la dînsa;* **a-şi lua o grijă de pe cap,** a scăpa de o grijă; (refl.) **a i se lua o piatră de pe inimă,** v. **piatră;** 2. a apuca pe cineva sau ceva (cu mîna); a cuprinde cu braţul pentru a apropia de sine; (p. ext.) a înhăţa, a înşfăca: *îşi ia boii de funie.* CR.; *îl lua de gît şi-l săruta.* VLAH.; *m-a luat în braţe;* (fam.) **a lua purceaua de coadă,** a se îmbăta; **a lua** (sau **a prinde**) **taurul de coarne,** v. **taur;** (refl. recipr.) **poţi să te iei de mînă cu el,** ai aceleaşi apucături cu el; **a se lua de cap** (sau **de piept**) **cu cineva,** v. **piept; a se lua la trîntă,** a se lupta corp la corp; **3.** a băga în gură; a bea, a mînca; (spec.) a înghiţi o doctorie: *hai ... să luăm un ceai.* AL.; *nu pot dormi! ... degeaba am luat luminal.* GHEŢIE; **a lua masa,** v. **masă; a (o) lua la măsea,** v. **măsea; 4.** a îmbrăca, a-şi pune pe sine: *Moş Nechifor îşi ia cojocul între umeri.* CR.; (fam.) **a-şi lua nasul la purtare,** v. **nas; 5.** a scoate o cantitate, o porţiune din ceva: *ea luă o mînă de lacrimi din baie.* EM.; **a lua cuiva sînge,** a face să curgă, printr-o incizie, o cantitate de sînge (pentru analiză, descongestionare etc.); **6.** a scoate ceva din locul în care se află; a înlătura, a îndepărta, a desprinde: *şi-a luat mîna de la ochi;* **7.** a deposeda pe cineva de un lucru, a-l lipsi, a-l priva de ceva; a retrage cuiva un drept, o favoare: (refl. pas.) *au plecat pe sate inspecţii ...; s-au luat atîtea licenţe de crîşmărit.* AG.; **a lua cuiva (un, ceva** etc.) **timp,** a face pe cineva să consume timp: *periatul vestonului şi al pantalonilor, repetat zilnic, îmi lua ... cîtva timp.* GHEŢIE; **a-i lua cuiva viaţa** (sau **zilele**), a omorî pe cineva; **a-i lua cuiva ochii** (sau **văzul, vederile**), a fermeca, a impresiona puternic; a ului, a zăpăci: [galbenii] *străluceau la soare de-ţi luau ochii.* CR.; **8.** (pop.) a face să paralizeze; a-i paraliza o parte a corpului: *ielele i-au luat gura şi picioarele.* CR.; **9.** a căpăta, a primi ceva cuvenit: *mergi să-ţi ei dreapta răsplată.* AL.; **a lua vacanţă** (sau **concediu**), a intra într-o perioadă de inactivitate profesională pentru refacere, odihnă, distracţie: *isprăveam şcoala şi luam vacanţă.* VOIC.; **10.** a incasa bani; a percepe: *statul ia impozit mare de la autori;* (fig.) *şi somnul, vameş vieţii, nu vrea să-mi ieie vamă.* EM.; **11.** a găsi pe cineva sau ceva; a obţine, a dobîndi: *de unde era să le iei ... toate aceste?* DRĂGHICI; **a nu şti de unde să iei pe cineva,** a nu-ţi aminti în ce împrejurare ai cunoscut pe cineva: *te cunosc, dar nu ştiu de unde să te iau.* SOR.; **ia-l de unde nu-i,** se spune despre cineva sau ceva care a dispărut de la locul ştiut; **a lua pildă,** a imita exemplul cuiva: *să luăm pildă de la nordici: ei nu ştiu ce-i hoţia!;* **12.** a cumpăra: *a plecat ... marfă să ia.* PANN.; **13.** a contracta o boală molipsitoare; a se molipsi: *a lua gripă, scarlatină;* **14.** a-şi însuşi un lucru străin; a fura: [hoţul] *luase ce luase, dară tot mai rămăsese.* ISP; **15.** a cuceri prin asalt: *a lua o cetate;* **a lua cu asalt,** a asalta: *se văzu luat cu asalt de creditori.* CĂL.; **16.** a ataca un duşman: *trecu Dunărea ... spre a lua pe Mihai pe de la spate.* ISP; **17.** a angaja pe cineva; a folosi ceva (pentru un timp) contra plată; a închiria: *te scumpeşti ... şi nu-ţi iei o slugă vrednică.* CR.; *l-a luat unul slugă la vite.* SOR.; *luase o birjă din Piaţa Teatrului.* GHEŢIE; **a lua pe cineva părtaş,** a se asocia cu cineva; **a lua pe cineva pe procopseală,** v. **procopseală; a lua cu chirie,** a închiria; **a lua în arendă,** a arenda; **18.** a invita la dans, la joc: *mergi la joc, nu te ia nime.* POP; **19.** a primi pe cineva la sine; a adopta: *să-l ieie de ginere.* CR.; **a lua de suflet,** a înfia; **20.** a se angaja, a-şi asuma sarcina să ... : *luai grija casei mele.* POP; **a lua comanda,** a fi numit la conducerea unei unităţi sau acţiuni militare; **a-şi lua răspunderea,** a se considera răspunzător de ceva; **21. a lua parte,** a participa: *Victor luă parte ... la proclamarea solemnă a lui Mihai I ca rege al României.* GHEŢIE; **a lua măsura** (sau **măsuri**), a căuta, a găsi soluţii pentru a rezolva, a ameliora o situaţie grea: *trebuiau luate grabnic măsuri pentru a-l aşeza pe bolnav ... într-o casă de sănătate.* GHEŢIE; **a lua seama** (sau **aminte**) **la ceva,** a fi atent; a reţine: *pe cînd armatele erau pe cîmpul de război, am spus deja: „luaţi seama, ruşii vor Basarabia".* EM.; *a murit o ţărancă la noi, infarct miocardic, luaţi seama.* VIERU; **a lua obiceiul** (sau **năravul**), a se obişnui să ...; **a lua înfăţişarea** (sau **aspectul**), a părea ..., a da impresia de ...; **a lua fiinţă,** a apărea, a se înfiinţa; **a lua apă,** a avea o spărtură prin care pătrunde apa: *corabia lua apă;* **a lua foc,** a se aprinde; **a lua sfîrşit,** a se termina; **a(-şi) lua baia** (sau **o baie**), a se îmbăia: *mi-am luat baia sub stîncă.* EL.; **22.** a duce cu sine (ca însoţitor): *şezi aici, că am să vin tot eu să te iau.* CR.; *mă lua cu sine pretu-tindeni, la croitorese, la modiste.* GHEŢIE; **a-şi lua ziua bună,** a se despărţi de cineva, rostind cuvinte de rămas-bun; **a-şi lua tălpăşiţa** (sau **catrafusele**), a pleca repede, a o şterge: *ia-ţi tălpăşiţa!* CR.; **a lua pe cineva la** (sau **în**) **armată,** a înrola un recrut; **a lua pe cineva pe sus,** a prinde cu forţa; **a-l lua moartea** sau **Dumnezeu** (ori **dracul, naiba etc.**), a muri: *apoi, dacă i-ar fi luat Dumnezeu, ce mi-ar fi?* CR.; **a lua pe cineva dracul** (sau **mama dracului, naiba, benga**), se spune cînd cineva este într-o situaţie grea, la capătul puterilor: *m-a luat naiba de frig;* (în imprecaţii) *harnică-i nevasta mea, harnică, dracu s-o ia!* POP; **23.** a folosi ca mijloc de deplasare; a pleca: *am luat trenul spre Bucureşti;* **24.** a trata pe cineva într-un anumit fel: *boierul, luîndu-i înainte cu glume, a înghiţit găluşca.* CR.; **a lua pe cineva cu**

binele (sau cu **frumosul, cu binişorul**), a proceda cu menajamente, cu tact; **a lua pe cineva cu răul,** a se purta rău cu cineva; **a lua pe cineva cu măgulele,** a măguli, a linguşi pe cineva; **a lua pe cineva sub ocrotire** (sau **sub aripa**) **sa,** a ocroti pe cineva; **a lua pe cineva în rîs** (sau **în zeflemea, peste picior, la vale etc.**), a-şi bate joc de cineva; a ironiza: *Alec ... [î]l luă peste picior, numindu-l ageamiu.* GHEŢIE; **a lua de sus pe cineva,** a trata pe cineva cu superioritate, cu aroganţă: *profesorii sînt luaţi de sus.* CĂL.; **a lua la rost** (sau **la refec, la trei parale etc.**), a mustra pe cineva; a-i cere socoteală; **a lua pe cineva de departe,** a începe o discuţie pe ocolite (pentru a obţine un avantaj sau pentru a-i comunica ceva neplăcut); **nu mă lua aşa,** nu mă trata, nu-mi vorbi în felul acesta; **25.** a judeca ceva într-un anumit fel; a considera, a interpreta: *putea fi o grădină părăginită, dacă te luai după tufele de măslin de pe margini.* GHEŢIE; *a luat delicateţea mea drept prostie;* **a o lua de bună,** a considera că este cum se spune, cum pare; **a lua ceva în nume de bine** (sau **de rău**), a judeca un lucru ca bun (sau ca rău); **a lua lucrurile aşa cum sînt,** a se împăca cu situaţia; **a lua pe cineva** (sau **ceva**) **de** (ori **drept**) ..., a confunda cu altcineva (sau cu altceva); **26.** a începe, a prinde, a apuca să ...: *mă ia la schingiuit, că nimic nu i-am cosit.* POP.; **a lua cuvîntul,** a vorbi în public, a ţine o cuvîntare, un discurs; (refl. recipr.) **a se lua la ceartă** (sau **la sfadă, la harţă etc.**), a începe cearta; (refl. recipr.) **a se lua de la** (sau **din**) **ceva,** a începe cearta, bătaia: *da din ce vă luaraţi, fă?* SOR.; **27.** a cuprinde pe cineva: *m-a luat groaza.* CR.; **a-l lua ceva înainte,** a-l copleşi: *i-or lua grijile înainte.* CR.; **a lua frica cuiva** (sau **a ceva**), a se teme de cineva (sau de ceva); (refl.) **a se lua de gînduri,** a se îngrijora; a se nelinişti; **28.** a pleca, a porni; a apuca (încotrova): *o luă la drum.* ISP; *luau drumul sălilor de prelegeri şi al bibliotecilor.* GHEŢIE; **a o lua din loc** (sau **la picior**), a pleca repede: *îmi făcui legăturica ... şi o luai la picior.* EM.; **a o lua la fugă,** a porni în fugă; **a i-o lua cineva înainte,** a întrece pe cineva: *ceilalţi ne luaseră înainte şi eram cu toţii întristaţi de acest nenoroc.* EL.; **a-şi lua zborul,** a porni în zbor; (fig.) a pleca; a părăsi; **29.** a se îndrepta într-o anumită direcţie; a coti spre...: *am luat-o pe o străduţă laterală.* CĂRT.; *a luat-o la dreapta;* **30.** a merge, a parcurge: *luînd de-a lung pămîntul.* CR.; **a(-şi) lua cîmpii,** a pleca orbeşte, la întîmplare; a ajunge la disperare: [i]*mi vine să ţip şi să ieu cîmpii!* AL. // (refl.) **1.** (pop.) a-şi petrece vremea, cu cineva sau cu ceva; a se distra; a-şi uşura viaţa, situaţia: *ziua mă mai ieu cu caprele.* AL.; **a se lua cu vorba,** a se antrena într-o discuţie, uitînd de treburi: *uitîndu-şi de mărunţişurile din chioşc, Otilia se luă cu vorba.* CĂL.; **2.** a merge după cineva: *se luă după mine;* **a se lua după cineva** (sau **ceva**), **a)** a fugări pe cineva; a alunga: *vagabonzii s-au luat după noi;* **b)** a se orienta după cineva (sau ceva); (fig.) a imita pe cineva: *de cîte ori ar fi trebuit să facă acest neam revoluţie dacă s-ar fi luat după noi, după intelectuali.* STĂNIL.; **3.** a umbla cu cineva; a se însoţi: *s-a luat cu nişte răi şi a sfîrşit în puşcărie;* **4.** a se căsători: *sînt aproape zece ani de cînd ne-am luat.* VLAH.; *trăiau împreună fiindcă se luaseră.* PR.; **5.** a se şterge: *vopseaua se ia cu diluant.* [Lat. ***levare*** „a uşura, a ridica"; pentru schimbarea sensului, cf. fr. ***enlever;*** înţelesul primitiv îl posedă încă Moldova: ***a se lua*** „a se distra"].

luáre, luări f. acţiunea de a lua; luat; **luare-aminte,** atenţie; grijă: *un fel de plescăituri ... îi atraseră luarea-aminte.* GHEŢIE; **luare în posesie,** aducere în posesia cuiva a unui bun; **luare de cuvînt,** cuvîntare, discurs: *luările de cuvînt s-au transformat în confesiuni.* CE; **luare de poziţie,** exprimare fermă, vehementă a opiniei, atitudinii cuiva într-o controversă, într-un conflict: *prin luările de poziţie radicale se ajunge la incapacitatea de a dialoga.* D.; **luare-de-suflet,** adopţie. [V. ***lua***].

luát n. luare: *luatul banilor;* **luatul-ielelor,** dambla. [V. ***lua***].

luátor, ~i, luătoáre a. şi m., f. (persoană) care ia; **luător în rîs,** (persoană) care îşi bate joc de alţii: *luători în rîs şi înfumuraţi.* ISP.; *mumă-sa, fiinţă aspră şi luătoare în rîs, îi bătuse mereu capul că şcolile sînt pierdere de vreme.* CĂL. [***Lua*** + ***-tor***].

lúbă, lube f. (bot.; reg.) dovleac (*Cucurbita pepo*). [De la ***lubeniţă***].

lúbeniţă, lubeniţe f. (bot.; reg.) pepene verde (*Citrullus vulgaris*): *o să ne burduşim pîntecele cu pepeni, cu lubeniţe.* ST.; **sătul lebeniţă,** foarte sătul; (şi: **lebeniţă**). [Din bulg. ***ljubenica,*** sb. ***lubenica***].

lúbie, lubii f. (franţuzism) capriciu extravagant, fantezie. [Din fr. ***lubie***].

lúbiţ, lubiţi m. (bot.; reg.) gălbenuş (*Camelina sativa*); (şi: **lubiţă**). [Din sb. ***ljubica*** „toporaşi"].

lúbiţă f. v. **lubiţ.**

lúbric, ~ci, lubrică, ~ce a. **1.** (rar) alunecos, neted; **2.** (livr.) excesiv de senzual, libidinos; **3.** care atîţă senzualitatea; excitant, lasciv: *Maytreyi intră în jocul lubric cu prea puţină rezistenţă.* CĂL.; *privire lubrică;* **4.** obscen: *spectacol lubric.* [Din fr. ***lubrique,*** lat. ***lubricus***].

lubricáre, lubricări f. operaţie de introducere a unui lichid într-un sistem tehnic (sondă, conductă etc.) aflat sub presiune. [Cf. lat. ***lubricare***].

lubricatór, lubricatoare n. dispozitiv în formă de tub montat deasupra instalaţiei de siguranţă de la capul sondei, servind la lubricare. [Din germ. ***Lubrikator,*** fr. ***lubricateur***].

lubricitáte, lubricităţi f. (livr.) senzualitate excesivă; lascivitate; obscenitate: *dacă aş fi atins-o cu mîna, Maytreyi ar fi socotit încercarea aceasta un act de dezgustătoare lubricitate.* EL. [Din fr. ***lubricité,*** lat. ***lubricitas, -atis***].

lubrifiá, lubrifiez vb. (tr.) a pune un lubrifiant între două suprafeţe solide în frecare; a unge; (şi: **lubrifica**). [Din fr. ***lubrifier,*** it. ***lubrificare***].

lubrifiánt, lubrifianţi m. (semi)fluid vîscos (vaselină, ulei etc.) sau praf (grafit, sulf etc.) care se pune între două piese în frecare pentru a înlocui frecarea uscată cu o frecare fluidă reducînd astfel uzura, încălzirea etc. [Din fr. ***lubrifiant***].

lubrifiánţă f. proprietate a unui material de a putea fi întrebuinţat ca lubrifiant. [***Lubrifi****(ant)* + ***-anţă***].

lubrifiáre f. v. **lubrifiere.**

lubrificá vb. v. **lubrifia.**

lubrificatór, lubrificatoare n. dispozitiv de ungere a coroanei şinelor de cale ferată pentru a micşora uzura şi rezistenţa la înscrierea în curbe a vehiculelor. [Din fr. ***lubrificateur***].

lubrifiére, lubrifieri f. acţiunea de a lubrifia şi rezultatul ei; ungere: *convingîndu-se că măruntaiele maşinii erau intacte, îşi scoase haina de pe el şi procedă la lubrificare.* CĂL.; (şi: **lubrificare**). [V. ***lubrifia***].

lucăni m. pl. populaţie antică din ramura samnită, care, migrînd dinspre Apeninii centrali în Italia de sud, a primit cetăţenia romană în 87 î.d.Hr.: *lucanii erau renumiţi pentru austeritatea moravurilor lor.* [Din fr. ***lucanes***].

lucaníde f. pl. (zool.) specie de coleoptere mari (ex. rădaşca). [Din lat. ***lucanidae***].

lucárii f. pl. sărbătoare a pădurilor sacre, celebrată de romani la 19 sau 21 iulie. [Din lat. ***Lucaria***].

lucárnă, lucarne f. **1.** fereastră mică în acoperişul (cu pantă mare al) unei case, în scopul luminării şi aerisirii spaţiului de la nivelul podului; bageacă: *era o casă cu acoperişul înalt, străbătut de lucarne.* GHEŢIE; **2.** (rar) fereastră mică prin care se poate privi în exterior. [Din fr. ***lucarne***].

luceáfăr, luceferi m. **1.** numele popular al planetei Venus (şi al altor stele strălucitoare): *luceafărul de ziuă, luceafărul de seară;* **2.** (în tradiţii populare) personaj demoniac considerat a fi fiul Soarelui, îndrăgostit de fete muritoare: *Luceafărul s-a îndrăgostit de Cătălina, în poemul lui Mihai Eminescu;* **3.** (fig.) apariţie splendidă, desăvîrşită: *un luceafăr de fetică.* AL.; **4.** epitet pentru un reprezentant strălucit, ilustru: *luceafărul poeziei;* **5.** (fig.) lumină, strălucire: *e lumina renvierii, e luceafărul speranţei.* AL. [Lat. ***Lucifer***].

lúceri m. pl. populaţie etruscă din Lucerum stabilită în Roma antică, unul dintre cele trei triburi între care Romulus a împărţit cetatea. [Din lat. ***Luceres***].

lucérnă, lucerne f. **1.** plantă furajeră din familia leguminoaselor, cu frunze în trei foliole şi cu flori violete, cultivată ca plantă furajeră; culbecească, ghizdei (*Medicago sativa*); **2.** teren cultivat cu această plantă: *au intrat caii în lucernă;* (şi: **luţernă, luzernă**). [Din germ. ***Luzerne,*** fr. ***luzerne***].

lucí, pers. 3 **luceşte** vb. (intr.) **1.** a răspîndi lumină; a lumina, a străluci: *luna lucea în cer printre nouri străvăzători, argintii.* SAD.; **2.** a reflecta lumina; a sclipi, a seînteia, a sticli: *nuferi delicaţi ... lucesc fin cizelaţi în bătaia oblică a soarelui.* SAD.; *mărgelele lucesc;* (fig.) *casa luceşte de curăţenie;* **3.** (despre ochi) a avea o strălucire deosebită, exprimînd o emoţie, o dorinţă etc.; a fi expresivi, luminoşi; **a-i luci ochii după cineva** (sau **ceva**), a-i plăcea cineva sau ceva foarte mult; **a-i luci ochii departe,** a dori altceva decît ceea ce i se oferă; **4.** (fig.) a-şi face apariţia, a se arăta: *zorile deşteptării parcă încep a luci şi pentru ţăranul nostru basarabean.* MAT.; **5.** (fig.) a-i veni dintr-o dată, fulgerător un gînd, o idee etc.; a-i trece repede prin minte; a(-i) străluminа; a(-i) străfulgera: *îmi luceşte în minte o idee;* **6.** (fig.) a se evidenţia, a se remarca: *multe flori lucesc în lume.* AL. [Lat. ****lucire*** *(=**lucere**)*].

lucíd, ~zi, lucidă, ~e a. **1.** care percepe (şi prezintă) realitatea aşa cum este ea; cu minte clară, pătrunzătoare: *românul lucid a descoperit răul, dar nu-i poate rezista.* PR.; *spiritul său lucid nu operă nici o cenzură asupra unor ... nesăbuite visări.* GHEŢIE; (subst.) *pentru restul lucizilor rămîne soluţia salvării individuale;* **2.** care denotă, care vădeşte o atitudine realistă: *poporul nostru nu e sceptic, ci realist; el are o judecată lucidă.* STĂNIL.; *politică lucidă;* **3.** deplin conştient: *acum bolnavul este lucid.* // (adv.) raţional; realist: *gîndeşte lucid.* [Din fr. ***lucide,*** lat. ***lucidus***].

luciditáte, luciditáţi f. **1.** calitatea de a fi lucid; claritate în gîndire; înţelegere profundă: *nu numai somnul raţiunii naşte monştri, ci şi o luciditate prea mare.* PR.; **cu luciditate,** lucid, raţional, realist: *trebuie să vorbim cu luciditate despre limitele criticii maioresciene sau ale celei călinesciene.* R.L.; **2.** deplinătate a facultăţilor intelectuale; stare de conştienţă: *bolnavul nu şi-a pierdut luciditatea.* [Din fr. ***lucidité***].

lúcifer m. nume dat diavolului sau satanei, în Vechiul Testament, îngerul luminii, căzut în urma revoltei sale împotriva lui Dumnezeu. [Din lat. ***Luciferus,*** fr. ***Lucifer***].

luciferián, ~eni, luciferiană, ~ene a. (livr.) luciferic: *filozofia de viaţă a criticului este seninătatea luciferiană şi contemplaţia frumosului ideal.* CĂL. // m. pl. nume dat în evul mediu membrilor unei secte care propagau cultul lui Satan. [Din fr. ***luciférien***].

luciféric, ~ci, lucifer ică, ~ce a. (livr.) care aparţine, care este caracteristic lui lucifer, referitor la lucifer; ca al lui lucifer; demonic, luciferian: *inteligenţă lucifer ică;* **cunoaştere lucifer ică,** tip sau modalitate gnoseologică de decriptare a misterului cosmic nerevelat, a transcendentului: *cunoaşterea lucifer ică se realizează întotdeauna într-un cîmp stilistic.* BL. [***Lucifer*** n. pr. + ***-ic***].

lucifer ínă, luciferine f. substanţă proteică cu proprietăţi luminiscente, secretată de licurici, peşti abisali, diverse genuri de bacterii etc. [Din fr. ***lucifér ine***].

lucifób, ~i, lucifobă, ~e a. care se fereşte de lumină: *animale lucifobe.* [Din fr. ***luciphobe***].

lucín m. sărbătoare populară ţinută în unele regiuni la 18 octombrie (ziua sfîntului Luca): *lucinul e ţinut de ţărani ca să fie feriţi de lupi.* [De la ***Luca*** n. pr.].

lucínă, lucine f. (reg.) pajişte; poiană: *pe cel deal, pe cea lucină, creşte-o floare de sulcină.* POP. [Din ucr. ***lucina*** „pajişte"].

lucínd, ~zi, lucindă, ~e a. lucitor: *să stea stelele lucinde din curs lin uşor, să-şi asculte tremurînde cîntecele lor.* EM. [V. ***luci***].

luciólă, luciole şi **lucioli** f. (livr.) licurici: *roi de flăcări uşurele, lucioli scînteitoare.* AL.; *fulgerări de luciole ... joacă-n raza luminoasă.* MACED. [Din it. ***lucciola,*** fr. ***luciole***].

luciós, ~şi, lucioásă, ~e a. **1.** care răspîndeşte lumină; strălucitor: *puzderie de stele lucioase.* NEGR.; **2.** care are luciu, care sclipeşte; strălucitor: *era*

îmbrăcată într-o rochie largă de brocard lucios. GHEȚIE; **3.** (fig.) strălucit; glorios: *treceau lucioase umbre de eroi legendari.* AL.; **4.** lustruit din cauza uzurii: *mîneci lucioase în coate.* [***Luciu*** + *-os*].

lucíre, luciri f. **1.** faptul de a luci; **2.** (răspîndire de) lumină (mare sau mică); sclipire, strălucire: *luciri de lună.* AL.; *la lucirea slabă a unui felinar, se zări chipul ofițerului de rond.* SAD.; **3.** strălucire produsă prin reflectarea luminii: *la Veneția te amețește lucirea apei;* **4.** sclipire deosebită a ochilor, exprimînd o emoție, o dorință etc.: *nu știam ce să cred despre lucirea aceea mînioasă a ochilor.* GHEȚIE. [V. ***luci***].

lucíș, lucișuri n. (pop.) suprafață a unei ape; luciu. [*Luci* + *-iș*].

lucítă, lucite f. leziune cutanată produsă de razele solare. [Din fr. ***lucite***].

lucitór, ~i, lucitoáre a. **1.** care răspîndește lumină, care (stră)lucește; strălucitor, lucind: *stele mîndre lucitoare.* CR.; **2.** care reflectă lumina; sclipitor, scînteietor: *mii de coifuri lucitoare.* EM. [*Luci* + *-tor*].

lúciu, ~ii, lucie, ~ii a. **1.** care reflectă lumina; lucios, lucitor, strălucitor: *flăcării ... cu luciile coase pe-un umăr robust.* COȘB.; *cîteva bucățele de onix luciu.* SAD.; **2.** cu lustru, lustruit; alunecos: *podelele tare lucii.* POP.; **sărac luciu,** foarte sărac: *l-a băgat în judecăți, l-a sucit, l-a învîrtit și l-a lăsat sărac luciu.* DELAVR.; **sărăcie lucie,** sărăcie mare; mizerie: *măi! dar ce sărăcie lucie pe aici pe la rai.* CR.; **3.** neted; gol: *o pustietate întinsă și lucie.* ISP. // n. (pl. **luciuri**) **1.** lustru, strălucire: *luciul oțelului;* **2.** (fig.) strălucire, splendoare; glorie, măreție: *luciul de pe frunte-i cu spada mea voi șterge.* AL.; **3.** lumină: *iese-n luciu luna.* EM.; **4.** suprafață netedă, strălucitoare; (spec.) suprafață (liniștită) a unei ape: *măsoară luciul zăpezii fără de cărare.* OD.; *patru părechi de gîște sălbatice ... cu patru cîrduri de boboci ... se întrunesc pe luciu.* SAD. [V. ***luci***].

lucoáre, lucori f. (înv.) **1.** lumină; lucire, strălucire produsă de lumină: *o orbise lucoarea.* ISP.; *s-a deschis luciu larg, rumenit de cea dintîi lucoare a zorilor.* SAD.; **2.** (fig.) lumină slabă; licărire, pîlpîire: *o mincinoasă lucoare de pace.* BĂLC. [Din lat. ***lucor, -oris***].

lucră, lucrez și (reg.) **lúcru** vb. 1. (înv.; tr.) a cîștiga de pe urma unei munci; a agonisi, a dobîndi; **2.** (tr. și intr.) a face ceva cu mai mult sau mai puțin efort; a munci: *dacă lucrați după apusul soarelui vă îmbolnăviți.* EL.; *lucrează la o carte;* **3.** (intr.) a fi în acțiune, a acționa; a funcționa: *cauzele ... lucrează simultan.* EM.; *mintea îmi lucra cu febrilitate, își recîștigase vioiciunea de altădată.* GHEȚIE; **4.** (intr.) a avea efectul dorit, a fi eficient: *remediul lucrează;* **5.** (tr.) a da o formă unui material brut; a prelucra: *a lucra fierul;* (fig.) *deși lucrat cu grijă, scrisul lui pare spontan, natural.* V.R.; **6.** (tr.) a executa, a confecționa; a fabrica: *ornamentele casei erau lucrate în lemn;* **7.** (tr.) a coase, a broda, a împleti: *mama lucrează la gherghef;* **8.** (fig.; tr.) a unelti, a urzi în ascuns: *acu să-l lucrez.* CAR.; a **lucra pe cineva în foi de viță,** a unelti cu abilitate împotriva cuiva. [Lat. ***lucrare*** „a cîștiga"].

lucráre, lucrări f. **1.** acțiunea de a lucra și rezultatul ei: *lucrarea este ... legea firii omenești, și cine nu lucrează greu păcătuiește.* SL.; **a pune în lucrare,** a începe executarea, a pune în practică: *poate ar fi mai întîrziat a-și pune în lucrare planul.* NEGR.; **2.** muncă, efort: *pămîntul da de la sine, fără ... lucrare.* CONACHI; **lucrarea pămîntului,** cultivarea pămîntului; agricultură; **3.** prelucrare: *lucrarea fierului;* **4.** funcționare: *lucrarea mașinilor;* (fig.) *lucrarea minții;* **5.** (concr.) lucru obținut prin muncă fizică sau intelectuală: *Ulpiu ... umplea întinsul său imperiu ... de lucrări de artă folositoare.* OD.; **6.** scriere, studiu referitor la un subiect; operă artistică: *lucrarea era practic încheiată ..., mai puțin concluziile.* GHEȚIE; *aceste lucrări au rămas nepublicate.* CF.; **lucrare scrisă** (sau **de control**), probă scrisă susținută periodic de elevi sau studenți pentru verificarea cunoștințelor; extemporal; **7.** (spec.; la pl.) discuții, deliberări: *participă la lucrările Comerei deputaților;* **8.** (relig.) dar al Duhului Sfînt; harismă: *lucrarea harică ... se modelează după aptitudinile și facultățile omului.* STĂNIL.; **9.** operație sau ansamblu de operații efectuate cu ajutorul mașinilor, utilajelor etc.; sistem tehnic realizat prin asemenea operații: *s-au încheiat lucrările de toamnă;* **lucrări publice,** lucrări de utilitate publică (șosele, poduri, canale etc.), care se fac cu cheltuiala și sub controlul statului: *muncise o vreme ... la săparea șanțurilor pentru conducte și la alte lucrări publice în Raionul 1 Mai.* CĂRT.; **lucrare edilitară,** proiect executat în vederea creării unui mediu salubru în marile aglomerații urbane; **10.** realizare, înfăptuire: *poftind să cunoască ce fel de lucrare a săvîrșit Sindipa filozoful.* SAD.; **11.** (fig.) unelteire, lucrătură. [V. ***lucra***].

lucrát[1] n. faptul de a lucra: *îl obosea lucratul noaptea.* [V. ***lucra***].

lucrát[2]**, ~ți, lucrată, ~e** a. **1.** muncit, cultivat pentru a da roade: *în Olanda, terenuri lucrate, la noi, pîrloagă;* **2.** confecționat, efectuat manual; cusut, brodat: *umblă cu haine lucrate, nu de gata; s-a pătat fața de masă lucrată;* **3.** (rar) bine executat; prelucrat: *este un text lucrat.* [V. ***lucra***].

lucratív, ~i, lucrativă, ~e a. care aduce cîștig; rentabil: *pe alte vremuri ... patriotismul nu era lucrativ și martiriul nu devenise reversibil.* EM.; *cei mai dotați se îndreaptă spre profesiile mai puțin lucrative, spre știință și arte.* GHEȚIE. [Din fr. ***lucratif,*** lat. ***lucrativus***].

lucrativitáte, (rar) **lucrativitắți** f. (rar) activitate aducătoare de cîștig; (concr.) cîștig: (fig.) *deocamdată să ne oprim aci cu statistica lucrativității patriotismului.* EM. [***Lucrativ*** + *-itate*].

lucrătór, ~i, lucrătoáre a. **1.** care lucrează, care muncește; harnic: *la șezătoare, unde-s fete lucrătoare.* POP.; **albine lucrătoare,** albine (între 30 000 și 80 000 într-o familie) care adună și prelucrează nectarul, hrănesc larvele și matca, produc ceara, clădesc fagurii în care depun mierea și păstura etc.; **2. zi lucrătoare,** zi de lucru: *săracul n-are soare, nici zile de sărbătoare, ci tot zile lucrătoare.* POP.; **3.** (înv.) care dă rod: *vie lucrătoare.* // m., f. persoană care muncește într-un anumit domeniu; muncitor: *zeci de lucrători ridicau zidurile unei fabrici.* GHEȚIE. // f. (înv. și reg.) atelier: *artistul ... nu cunoaște lucrătoarea unde a fost gătită schelea.* EM.; *are bani cu ce să-și deschidă lucrătoarea.* POP. [***Lucra*** + *-tor*].

lucrătúră, lucrături f. 1. (mod de) execuție a unei lucrări manuale: [cumpără] *o frumoasă brățară de argint vechi ... cu o lucrătură complicată.* GHEȚIE; **2.** (fig.) uneltire, intrigă: *era victima unor lucrături oribile.* [***Lucra*** + *-ătură*].

lúcru, lucruri n. **1.** (înv.) profit, folos; **fără (de) lucru,** zadarnic; **2.** activitate, muncă depusă pentru a realiza ceva; acțiune, faptă: *au pătruns ... venetici ... la lucrul lemnului.* SAD.; *pe frontul rusesc ... sanitarii nu dovedesc cu lucrul.* GHEȚIE; **de lucru, a)** în care se lucrează: *în zile de lucru ... se lua cu treaba.* CR.; **b)** cu care se lucrează, folosit la treabă: *haine de lucru;* **c)** folosit într-o activitate: *are o metodă de lucru riguroasă;* **a avea de lucru, a)** a fi (foarte) ocupat: *nu mă mai mișc de acasă; am mult de lucru.* CAR.; **b)** a avea o ocupație, a fi în slujbă: *muncitorii nu mai au de lucru;* **c)** (reg.) a avea de furcă, a avea dificultăți cu cineva: *vedeau cu cine are de lucru;* **n-ai avut de lucru,** se spune celui care face veva nepotrivit; **a-și face de lucru cu cineva** (sau **cu ceva**), a) a-și pierde vremea cu fleacuri; a părea că lucrează: *tot vorbind își făcea de lucru cu niște hîrtii.* GHEȚIE; **b)** a-și crea singur încurcături: *ți-ai făcut de lucru cu un ticălos;* **a fi în lucru,** a fi în curs de executare, de elaborare: *casa e în lucru;* **front de lucru,** porțiune dintr-o construcție la care lucrează concomitent mai multe formații echipate cu materialele și utilajele necesare; **lucru în** (sau **pe**) **bandă,** organizare a producției în care obiectele de realizat se deplasează cu o bandă rulantă; **lucru în lanț,** mod de organizare a producției în care între produsul de realizat și echipele de lucru există o mișcare relativă, după un ritm prestabilit, operațiile succedîndu-se conform planului de desfășurare a procesului tehnologic; **lucru manual,** disciplină școlară în cadrul căreia copiii deprind anumite activități practice: *vărul meu mai decupa mere, pere, morcovi și castraveți pentru lucru manual.* CĂRT.; **lucru domnesc,** obligație pe care o aveau, în evul mediu, țăranii dependenți din țările române, constînd în prestații de muncă în folosul domnitorului; (jur.) **lucru judecat,** soluție dată într-un litigiu, care se opune introducerii unei noi acțiuni avînd aceeași cauză juridică; **3.** (la pl.) treburi; afaceri: *lucrurile mergeau ... satisfăcător în casa de pe Copou.* GHEȚIE; **4.** rezultatul muncii; ceea ce se produce: *lucrul ieșea gîrlă din mîinile lor.* CR.; *cultul lucrului bine făcut, scrupulul, reușitei fără compromis.* D.; **5.** (fiz.) **lucru mecanic,** energie dezvoltată de o forță care acționează asupra unui corp, egală cu produsul dintre modulul componentei forței pe direcția de deplasare și mărimea acestei deplasări; **6.** tot ceea ce există, în afară de ființe, și care este conceput ca un obiect unic: *știa să insufle viață lucrurilor.* PR.; **lucru în sine,** concept din filozofia kantiniană care desemnează lucrurile așa cum sînt ele „în sine", adică independent de cunoaștere, de ceea ce sînt ele „pentru noi": *Kant nu putea să acorde „lucrului în sine" decît semnificația de concept liminar.* BL.; (fam.) **lucru rău** (sau **prost**), se spune unei persoane (sau despre o persoană) de care sîntem nemulțumiți, care nu e bună de nimic: *lucrul rău nu piere cu una cu două.* CR.; **7.** (de obicei la pl.) obiect (concret) nedeterminat: *legea îl pedepsește pe acela care primește lucruri de furat.* SL.; *casa noastră avea ... și o odaie mai mică, cu lucruri bune în ea.* PR.; **lucru de mînă,** cusătură, împletitură făcută manual; **8.** (de obicei la pl.) bunuri, obiecte, efecte aparținînd cuiva: *i-au fost confiscate toate lucrurile;* **lucru comsumptibil,** v. **comsumptibil; lucru fungibil,** v. **fungibil; lucru mobil** (sau **mișcător**), v. **mobil; lucru imobil** (sau **nemișcător**), v. **imobil; 9.** ceea ce se petrece, ceea ce are loc; situație, întîmplare; fenomen; (la pl.) evenimente: *lucrurile nu se pot îndrepta de azi pe mîine, e nevoie de răbdare.* GHEȚIE; *lucruri stranii de tot se-ntîmplă pe glob!* VIERU; **lucru de nimic,** fapt lipsit de importanță, fără valoare: *atîta rîs pentr-un lucru de nimic.* VLAH.; **lucru mare, a)** ceva rar, deosebit, realizare de valoare: *s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare.* EM.; **b)** (adv.) foarte tare: *s-a supărat, lucru mare;* **mare lucru,** v. **mare**[1]; **se vede lucrul,** se deduce; **10.** ceea ce spune, ceea ce susține cineva: [avocatul] *azi susține, mîini combate unul și același lucru.* EM.; *am o mie de lucruri să-ți spun.* GHEȚIE; **a spune lucrurilor pe nume,** a vorbi direct, fără ocolișuri; **11.** obiectul unei relatări: *poate că Măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt.* CR.; **12.** chestiune, problemă: *mă întrebi atîtea lucruri deodată.* NEGR.; *atîtea lucruri s-au limpezit în capul meu.* GHEȚIE. [Lat. ***lucrum***].

lucruș́or, lucruș́oare n. diminutiv al lui lucru: *nu este lucruș́or cît de mărunt care să nu aibă o valoare.* GHEȚIE. [***Lucru*** + *-uș́or*].

luctuós, ~și, luctuoásă, ~e a. (livr.) lugubru, trist; (med.) **respirație luctuoasă,** respirație în care expirația este însoțită de gemete. [Din lat. ***luctuosus,*** fr. ***luctueux***].

lucúm, lucumuri n. rahat; dulciuri: *cofetari turci vînd lucumuri;* (și: **locum**). [Din turc. (*rahat*) ***lokum***].

lud, ~zi, ludă, ~e a. (înv. și reg.) simplu; naiv, prost. [Din sl. ***ludŭ,*** sb. ***lud***].

luddísm n. mișcare spontană de protest a muncitorilor britanici din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, care s-a manifestat prin distrugerea mașinilor, considerate cauza șomajului și a ruinării micilor meseriași. [Din fr. ***luddisme***].

luddít, ~ți, luddită, ~e a. și m., f. (adept) al luddismului. [Din fr. ***luddite***].

lúde m. v. **liude.**

ludiắn, ~eni a. și n. (care ține de, referitor la) ultimul etaj al eocenului mediu, caracterizat prin faună de numuliți, echinide, moluște etc. [Din fr. ***ludien***].

lúdic, ~ci, ludică, ~ce a. (livr.) referitor la joc; înclinat spre joc: *stilul familiar ..., uneori chiar hazos, ludic, pitoresc, neapărat ironic și parodic e pîndit de pericolul uniformizării.* D.; *un dezmăț al spiritului ludic.* CF. [Din fr. ***ludique***].

lúdlow n. maşină de turnat litere în rînduri, asemănătoare cu linotipul, folosită pentru culegerea de titluri, de lucrări ornamentale etc. [Din germ. *ludlow*].

ludotécă, ludoteci f. (rar) colecţie de jucării şi de jocuri. [Din fr. *ludothèque*].

lúdovic, ludovici m. numele unei vechi monede franceze de aur, pusă în circulaţie de Ludovic al XIII-lea. [De la *Ludovic* n. pr.].

lúes n. (med.) sifilis. [Din germ. *Lues*].

luétă, luete f. (anat.) uvulă; omuşor. [Din fr. *luette*].

luétic, ~ci, luetică, ~ce a. şi m., f. sifilitic: *fusese logodită cu un om care, luetic, înnebuni de fericire înaintea unui primejdios contact.* CĂL. [Din germ. *luetisch*].

lufár, lufari m. peşte răpitor marin, cu corpul turtit lateral şi cu carnea fină şi gustoasă (*Pomatomus saltatrix*): *cînd turcul trăgea sfoara, scotea, atîrnaţi de ea, zeci de lufari dintr-o dată.* VOIC. [Et. nec.].

lúfă, lufe f. plantă leguminoasă din ordinul cucurbitaceelor, originară din India, cu numeroase flori galbene, cu fructul alungit, care se consumă, înainte de maturitate, ca legumă, în China, Japonia etc. şi, după coacere, se foloseşte ca burete de baie şi în industria celulozei (*Luffa cylindrica*). [Din fr. *luffa*].

luft, lufturi n. **1.** distanţă între două piese fixe sau mobile; interstiţiu; **2.** eroare comisă de un sportiv care şutează pe lîngă minge, puc etc. [Din germ. *Luft*].

luftá, luftez vb. (sport; intr.) a comite un luft. [De la *luft*].

lugáci, lugaci m. (reg.) **1.** (zool.) botroş (*Pyrrhula vulgaris*); **2.** (bot.) varga-ciobanului (*Dipsacus silvester*). [Et. nec.; cf. bulg. *lugaţka* „pădurice"].

lúgher, lughere n. velier mic cu doi sau trei arbori. [Din engl. *lugger*].

lugojeéná f. (artic.) numele unui dans popular bănăţean; melodia acestui dans. [*Lugoj* n. pr. + *-eană*].

lugól s. **soluţie lugol**, soluţie apoasă, de culoare maronie, care conţine iod şi iodură de potasiu, utilizată în tratamentul hipertiroidismului. [Din fr. *lugol*].

lugúbru, ~i, lugubră, ~e a. care exprimă sau provoacă groază; care aminteşte de moarte; care insuflă, produce tristeţe, mîhnire adîncă; funebru, macabru, sumbru, sinistru, luctuos: *aceste cuvinte cad cu un răsunet lugubru.* VLAH.; (adv.) *plîngea caterinca fanfară lugubru în noapte.* BAC. // **n.** ceea ce sugerează moartea, ceea ce îngrozeşte: *în lugubrul sălii pufneau în rîs sarcastic şi Poe, şi Baudelaire, şi Rollinat.* BAC.; *există la Bacovia ... un romantism al lugubrului.* CĂL. [Din fr. *lugubre,* lat. *lugubris*].

lújer, lujeri m. **1.** (porţiune de) tulpină (subţire) la plantele erbacee; hlujan, vrej: *un şir lung de flori cu lujer înalt.* PETR.; **2.** ramură tînără la plantele lemnoase, la viţa de vie etc.; lăstar, mlădiţă: *parc-aţi călca pe lujeri uscaţi.* DELAVR. [Et. nec.].

lulachíu n. invar. culoare, vopsea albastru-indigo: *lulachiul era un fel de vopsea ca scrobeala albastră; se punea în usucul de oaie.* SOR. [V. *liliachiu*].

luleá, lulele f. **1.** obiect cu care se fumează, alcătuit dintr-o ţeavă (numită şi ciubuc), prin care trece fumul, şi dintr-o parte mai groasă şi scobită (de lut roşu), în care se pune tutunul; pipă: *şezînd ... cu luleaua în gură.* ISP; *păzitorul se opreşte ... ca să-şi aprindă liuleaua.* MAT.; **a fura luleaua neamţului,** a se îmbăta; **afumat ca luleaua,** a fi beat; **2.** (p. rest.) găvanul pipei: *luleaua ciubucului n-avea tutun.* SAD.; **3.** cantitate de tutun cît încape în găvanul unei pipe. // adv. (fam. şi fig.) foarte, în gradul cel mai înalt: *toate sînteţi amorezate lulea.* ZAMF.; *m-am îndrăgostit lulea de o fată.* GHEŢIE; *beat lulea;* (şi: (reg.) **liulea**). [Din turc. *lüle*].

lumaşál n. rocă sedimentară calcaroasă, slab cimentată, alcătuită din fragmente de cochilii sau din schelete de organisme. [Din fr. *lumachelle*].

lumbágo n. accident dureros paroxistic cu debut brusc, caracterizat printr-o durere în muşchii şi în ligamentele din regiunea lombară, ca urmare a unui efort fizic, a unei mişcări necontrolate a corpului sau a expunerii la frig; (p. ext.) orice durere (reumatică) în regiunea lombară; lombalgie. [Din fr., lat. *lumbago*].

lumbár a. v. **lombar.**

lúmbus, lumbusuri n. (anat.) partea dorsală a trunchiului cuprinsă între torace şi bazin. [Din lat. *lumbus*].

lúme, lumi f. **1.** (înv. şi reg.) lumină: *i se întunecă lumea înaintea ochilor.* CR.; *o potecă care s-o scoată la lume.* ISP; **lumea ochiului,** pupilă; **a ieşi la lume,** a ajunge la lumină, la loc deschis: *se socotea unde s-ar duce, ca să iasă la lume.* ISP; **2.** piatră preţioasă, diamant (al unui inel): *lumea inelului.* // f. **1.** tot ce e luminat sub soare, tot ce există ca realitate şi ca reflectare a ei; univers, cosmos: *obîrşia lumii sau geneza celor văzute şi nevăzute.* BL.; *misterul originii lumii e prea adînc pentru a încerca să-l dezleg.* GHEŢIE; **lumea de pe lume,** totul: *să ştiu că mi-ar da lumea de pe lume.* CR.; **cît e lumea** (şi **pămîntul**), **a)** veşnic; b) niciodată; **pentru nimic în lume** sau **nici pentru toată lumea,** cu nici un preţ; **parcă toată lumea ar fi a lui,** se spune despre cel ce se simte foarte fericit; **lumea albă,** (în basme) lumea pămînteană; viaţă pămînteacă; **lumea neagră,** (în basme) lumea subterană unde, într-o veşnică noapte adîncă, locuiesc duhurile rele, fiinţe duşmane omului: *lumea neagră nu e iadul, cum s-ar crede, căci atunci lumea noastră, cea albă, ar fi raiul, ceea ce nu e cazul.* GHEŢIE; *ca să mergi de pe lumea albă în lumea neagră, trebuie să-ţi dai drumul prin fîntîna zmeilor.* POP; **ceea lume** sau **lumea cealaltă, lumea de apoi, a)** (relig.) viaţa de dincolo de moarte: *nimic nu detest; există lumea cealaltă cît timp există pămîntul acest.* VIERU; *vrea cu Domnul să se adune ... şi-n ceea lume.* IONEL; **b)** (în basme) loc imaginar în afara lumii pămîntene locuit de fiinţe deosebite de oameni; **2.** globul pămîntesc; pămîntul locuit de oameni: *toată această margine de lume pare o încercare a omului de a reconstitui raiul primitiv.* SAD.; *face ocolul lumii;* **lumea veche,** pămîntul cunoscut înainte de descoperirea Americii (Europa, Asia, Africa); **lumea nouă,** cele două Americi şi Oceania; **lumea a treia,** denumire generică dată unor ţări din Asia, Africa şi America Latină, aflate în curs de dezvoltare; **în toată lumea** sau **în lumea toată,** pretutindeni, peste tot: *s-a dus vestea în toată lumea.* CR.; **a se duce** (sau **a pleca, a fugi) în lume** (sau **în lumea largă**), a pleca departe, fără să ştie unde: *hai ş-om fugi în lume, doar ni s-or pierde urmele.* EM.; **a-şi lua lumea în cap,** a pleca departe, părăsind casa, totul (din cauza unor supărări, necazuri); **a cutreiera lumea,** a călători mult în locuri diferite; (compus) **vîntură-lume** m., aventurier; derbedeu: *nu-mi dau eu copila după un vîntură-lume;* **3.** (mai ales la pl.) sistem solar; planetă (presupusă a fi locuită): *colonii de lumi pierdute vin din sure văi de haos.* EM.; *lumi se află în jurul fiecărei stele;* **4.** neamul omenesc, omenire: *Isus Hristos este mîntuitorul lumii;* **5.** oameni, în general; majoritatea oamenilor: *lumea v-a văzut cu mirare transformîndu-vă de azi pînă mîine în milionari.* EM.; *multă lume nu înseamnă multă conştiinţă.* PR.; *ai ajuns de rîsul lumii!;* **ca lumea,** cum trebuie, cum se cuvine: [î]*l invită într-o odaie mai ca lumea.* CĂL.; **(a fi) în rînd cu lumea,** (a fi) la fel cu ceilalţi; (a fi) cu rost, aşezat: *să te văd om ca toţi oamenii în rînd cu lumea.* CR.; **6.** mulţime nedefinită de oameni (strînşi laolaltă); public: *lume multă, însufleţire mare.* AG.; *se adunase multă lume;* **lume(a) de pe lume** sau **lumea toată, o lume** (**toată, întreagă**), mulţime nenumărată, foarte mulţi oameni: *o lume se plîngea de nedreptăţile ce făcea.* ISP.; **7.** viaţă pămînteană, existenţă umană: *aşa e lumea asta.* CR.; *pe ce lume trăiţi dumneavoastră?* EL.; *va veni o lume mai bună!;* **a veni pe lume,** a se naşte: *venirea mea pe lume a avut şi un rost mai ascuns.* GHEŢIE; **a aduce pe lume (copii),** a naşte (copii): *vă credeţi atotputernicele acestei lumi, fiindcă aduceţi pe lume copii.* PR.; **cînd ţi-e lumea mai dragă,** cînd ţi-e mai bine, cînd nici nu te mai gîndeşti la ceva neplăcut; **nu ştie pe ce lume se află,** nu-şi dă seama de ce se întîmplă în jurul său; **8.** societate, mediu social; **a ieşi în lume,** a apărea în societate, a începe să frecventeze societatea; **a se duce în lumea lui,** a-şi vedea de treburi, a se retrage la ale sale; **a-i fi cuiva lumea dragă,** a-i plăcea să trăiască; **9.** grup social (cu preocupări, cu **relaţii** specifice), mediu ambiant specific acestuia; generaţie de oameni: *în abataje ... cunoscu nemijlocit lumea minerilor.* GHEŢIE; *lumea artiştilor; lumea modernă;* **lumea bună** (sau **mare, înaltă**), societatea aleasă, selectă: *locuia într-o pensiune pretenţioasă, ţinută de o femeie din lumea bună.* GHEŢIE; *se mişca în lumea mare;* **10.** viaţă laică; viaţă veselă, liberă: *mă duc la vro sehăstrie, să fug de lume.* NEGR.; **om de lume, a)** om cu experienţa vieţii; **b)** persoană veselă, dornică de petreceri: *colonelul pare un om de lume şi de viaţă.* CĂL.; **cîntec de lume,** cîntec de dragoste, cîntec de petrecere; **11.** (fig.) existenţă, trăire personală, intimă; univers particular, propriu: *se încearcă să ne aducă ecouri din lumea impenetrabilă a subconştientului.* LOV.; *spunînd lume, am înţeles ... poate viaţa, poate fericirea, poate dragostea.* GHEŢIE; *lumea interioară; lumea viselor.* [Lat. ***lumen*** „lumină"; sensul de „univers", deja familiar celor mai vechi monumente literare, îşi găseşte o analogie în sl. ***svietŭ,*** care înseamnă, deopotrivă, „lumină" şi „lume"].

lumeán, lumeni a. şi m. (înv.) laic. [*Lume* + *-an*].

lúmen, lumeni m. unitate de măsură a fluxului luminos. // n. (pl. **lumene**) spaţiul din interiorul unui organ tubular (vas sangvin, intestin). [Din fr. *lumen*].

lumenmétru, lumenmetre n. aparat pentru măsurarea fluxurilor luminoase, bazat pe compararea fluxului luminos dat cu un flux etalon. [Din fr. *lumenmètre*].

lumésc, ~şti, lumeáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine lumii pămînteşti (trecătoare şi deşarte), referitor la lumea pămînteacă; omenesc: *a fost a raiului minune pe timpii naşterii lumeşti.* AL.; *nici o putere lumească nu-l poate răpune;* **2.** trupesc: *din dragoste lumească un imperiu se va naşte.* EM.; (pop.) **boală lumească,** boală venerică: *bine că nu l-a umplut de boli lumeşti.* PR.; **3.** profan, laic: *cu fudulia ta lumească, tu ... strici smerenia călugărească.* MAT.; *obiceiuri lumeşti;* **4.** frivol; glumeţ, vesel: *cugetări ... mai lumeşti m-au cuprins.* NEGR. [*Lume* + *-esc*].

lumét, ~i, lumeáţă, ~eţe a. (pop.) căruia îi place viaţa, societatea, distracţia. [*Lume* + *-eţ*].

lumină, luminez vb. **1.** (tr. şi intr.) a emite, a răspîndi lumină; a străluci: *zăresc în depărtare un sul de raze scînteitoare ...; şi de ce se apropia, de ce lumina mai tare.* CR.; (fig.) *ochii-i albaştri luminau ca stele.* EM.; **2.** (tr.) a-şi proiecta, a-şi revărsa lumina asupra cuiva sau a ceva, făcîndu-l să se vadă (mai) bine; a risipi întunericul de undeva: *odaia luminată de strălucirea lunii pline îi părea totodată cunoscută şi străină.* GHEŢIE; (fig.) *de-ar fi fete ca mîndra, n-ar mai trebui luna, că ele mi-ar lumina ... şi-atîta mi-ar lumina de-aş vedea cu inima.* IONEL; **3.** (refl.) a se umple de lumină, a deveni luminos; a căpăta (mai multă) lumină: *odaia începu să se lumineze într-un chip misterios.* EL.; **4.** (tr.) a înşoţi pe cineva cu o sursă de lumină pentru a-l face să vadă (mai) bine; a face cuiva lumină: *luminează-mi scara!;* **5.** (tr.) a distribui, prin mijloace specifice, luminile şi umbrele (într-un tablou); **6.** (fig.; tr.) a călăuzi, a îndrepta: *luminează-mă să săvîrşesc binele şi să înconjur răul.* GHEŢIE; **a lumina cuiva calea** (sau **drumul**) a călăuzi, a conduce spre ţintă; **7.** (fig.; tr.) a deschide mintea, a face să priceapă; a învăţa, a instrui; a cultiva: *studiul luminează spiritul;* **8.** (fig.; tr. şi refl.) a înţelege sau a face pe cineva să înţeleagă ceva; a (se) lămuri: *să mă luminez ... despre mişelia şi neomenia lor.* CAR.; *mi s-a mai luminat mintea şi m-am despărţit de ea.* PR.; **9.** (fig.; tr.) a înveseli, a bucura, a răspîndi bucurie: *pătrunde-n casă şi în gînd şi viaţa-mi luminează.* EM.; **10.** (fig.; refl.) a căpăta o expresie plăcută, de mulţumire, de bucurie; a radia: *a fost destul să ne zărească pentru ca obrazul să i se lumineze de bucurie.* GHEŢIE; **11.** (refl. unipers.) a se face lumină: *înainte de patru dimineaţa m-am dus în bibliotecă ...; am stat acolo pînă ce s-a luminat bine.* EL.; **a se lumina de ziuă,** a se face ziuă: *nu se luminase încă bine de ziuă.* GHEŢIE; **12.** (refl.) a se însenina: *se luminează cerul;* **a se lumina a ploaie,** a căpăta o lumină difuză care anunţă venirea ploii: *s-a luminat a ploaie; lumină ceţoasă; începe să cearnă mărunt.* CAR. [De la ***lumină***].

luminál n. medicament cu acțiune hipnotică, folosit mai ales în epilepsie; fenobarbital: *nu pot dormi! ... degeaba am luat luminal.* GHEȚIE. [Din germ. ***Luminal,*** fr. ***luminal***].

luminánță f. 1. mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea luminoasă emisă de o sursă pe o direcție și aria punctiformă a proiecției acesteia pe un plan perpendicular pe această direcție; strălucire; **2.** (fiz.) nit[2]. [Din fr. ***luminance***].

luminanțmétru, luminanțmetre n. fotometru pentru măsurarea luminanței unei suprafețe; nitmetru. [***Luminanță*** + ***metru***].

luminár, luminare n. (tehn.) corp de iluminat. [Din fr. ***luminaire***].

luminăre, luminări f. 1. acțiunea de a (se) lumina; **2.** (producere de) lumină: *a zilei luminare de pe cer acum s-a stins.* NEGR.; **3.** (fig.) cultivare, instruire: *luminarea spiritului;* **4.** (înv.) luminație: *Luminarea Sa.* [V. ***lumina***].

luminát[1], ~ți, luminată, ~e a. **1.** care primește lumină, în care este lumină; iluminat[2]; luminos: *în sala luminată stam singur și mîhnit.* ALEX.; *orașul luminat electric dădea fiori de nebunie.* BAC.; **2.** (rar) care răspîndește lumină; strălucitor: *făclii prea luminate.* EM.; **săptămîna luminată,** săptămîna dintre duminica Paștilor și duminica sfîntului Toma; **3.** (fig.) cu multă știință de carte; învățat, instruit; emancipat prin învățătură și experiență: *spirit luminat; public luminat;* **4.** (fig.) care exprimă mulțumire, bucurie; limpede: *cu ochii luminați; avea chipul luminat în ultima vreme;* **5.** (înv.; ca termen de reverență adăugat la titlul suveranilor) înălțat, mărit, slăvit; ilustru: *Luminate împărate!;* **6.** (bis.) purificat, mîntuit: *tu veri fi moșnean întru luminata bucurie a sfinților.* COR.; *harul și ... voia luminată.* STĂNIL. [V. ***lumina***].

luminát[2] n. faptul de a lumina: *luminatul electric.* [V. ***lumina***].

luminatór, luminatoáre n. panou transparent sau translucid, montat în plafon, în învelitoarea unui acoperiș, în vederea asigurării unei lumini naturale într-o încăpere; oberliht, supralumină: *luminatoarele cu geamuri galbene ... răsfrîngeau acum palid razele cîtorva becuri electrice.* CĂRT. [***Lumina*** + ***-tor***].

luminăț n. opaiț. [De la ***lumină***].

luminăție, luminații f. (rar) iluminație: *nu m-am plimbat eu la luminație în trăsură cu Zoe?* CAR. [Din rus. ***(i)iluminația***].

lumínă, lumini f. 1. (fiz.) radiație de natură electromagnetică emisă de corpuri incandescente (cu sau fără flacără) sau luminescente, care are capacitatea de a impresiona ochiul omenesc: *misterul suprem al cosmosului e cel al luminii.* BL.; *viteza luminii este de 300 000 km/s;* **lumină albă,** lumină mijlocie a zilei, cu un spectru continuu și complet, alcătuit din culorile roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet; **lumină rece,** lumină neîncoțită de radiații infraroșii, cu un efect termic redus; **lumină naturală,** lumină complet nepolarizată; **lumină zodiacală,** luminozitate a cerului nocturn datorată difuziei radiației solare de către particulele pulverulente din spațiul interplanetar, vizibilă seara la vest sau dimineața la est; **lumină neagră,** radiații ultraviolete invizibile care provoacă fluorescența unor corpuri; **an-lumină,** v. **an; 2.** efectul acestei radiații; (spec.) iluminarea produsă de soare; strălucirea soarelui: *în bisericile gotice lumina pătrunde ... modificată de culorile vitraliilor.* BL.; *în văzduhul senin e lumină mare și limpede.* SAD.; *lumină nu e decît pe pămînt, univesul e de catran.* PR.; **pe lumină,** pînă a nu se însera: *s-a întors acasă pe lumină;* **a vedea lumina zilei,** a se naște; **a ieși la lumină, a)** a scăpa de primejdie; a ieși dintr-o situație grea: *cu sensibilitatea și scrupulele tale e firesc să fi ieșit la lumină după o lungă rătăcire.* GHEȚIE; **b)** a se dezvălui, a ieși la suprafață; a face public: *toate lepădăturile, toate putregaiurile lui 1848 și ale lui 1868 au ieșit iarăși la lumină.* EM.; *adesea adevărul iese la lumină;* **a scoate pe cineva la lumină, a)** a scoate pe cineva dintr-o încurcătură: *o, tu, zînă adorată, scoate-ne iar la lumină.* AL.; **b)** a ajuta pe cineva să se emancipeze; **a pune ceva în lumină,** a face (mai bine) cunoscut; a scoate în relief, a pune în evidență, a sublinia: *vreau să pun în lumină altceva.* GAL.; *refuză să-și pună în lumină calitățile fizice;* **(limpede) ca lumina zilei,** foarte clar, evident; incontestabil; **3.** iluminat artificial; sursă (bec, lampă, lumînare, candelă etc. aprinse) care îl produce: *și merseră cu lumini.* DOS.; *era o lumină mohorîtă în vagon.* EL.; *adormeau toți îndată ce stingeau lumina.* PR.; **lumină electrică,** iluminare cu surse de lumină care consumă energie electrică: *casa zăcea într-o obscuritate totală, fiind nevoie să se folosească lumina electrică.* GHEȚIE; **a pune lumina sub obroc,** a ascunde adevărul; **4.** (spec.) sursă luminoasă (de obicei colorată) aflată pe un vehicul, pentru indicarea poziției sau pentru semnalizare; lanternă: *ai uitat luminile aprinse!;* **5.** (impropriu; mai ales la pl.) lumen: *bec de 40 de lumini;* **6.** (fig.) radiere, strălucire a feței: *n-are nici o lumină pe față tata.* ST.; **7.** (fig.) sclipire; licăr: *în ochii lui adînci plutea ... o lumină cumplită.* SAD.; *o lumină de stupoare îi stăruia în priviri.* PR.; **8.** punct luminos: *lumini răzlețe fugeau pe lîngă geamuri.* GHEȚIE; **9.** părțile luminate (prin mijloace specifice) într-un tablou; **10.** (și **lumina ochiului**) pupilă: *ochii, cu luminile mărite, negre, luceau atîntiți, plini de gînduri.* SAD.; **11.** (fig.) ochi; privire: *îngerași cu dulci lumini.* AL.; **12.** tot ce-i poate fi omului mai drag, mai de preț: *binele ce mi l-ai făcut mie nu ți-l pot plăti nici cu lumina ochilor.* EM.; **a-i fi cuiva drag** (sau **a iubi pe cineva**) **ca lumina ochilor,** a-i fi cuiva foarte drag: *un fecior pe care-l iubea ca lumina ochilor.* OD.; *am șapte feciori ... și mi-s dragi ca lumina ochilor.* VLAH.; **a îngriji** (sau **a păzi**) **ca (pe) lumina ochilor,** a îngriji, a feri, a păzi cu cea mai mare atenție: *ei aveau numai o fată și o păzeau ca lumina ochilor.* ISP.; **13.** (pop.) piatră prețioasă la un inel; (spec.) diamant; **14.** principiu creator originar în unele tradiții folclorice (zoroastrism, neoplatonism); **15.** (fig.) ceea ce aduce claritate în minte, ceea ce luminează spiritul; cultură, învățătură, educație: *cartea dă lumină omului; lumina filozofiei;* **a arunca (o) lumină** sau **a aduce (o) lumină** (**într-o problemă**), a lămuri, a clarifica ceva; **a se face lumină în capul** (sau **în mintea**) **cuiva,** a pricepe, a înțelege; **16.** (fig.; la pl.) cunoștințe (rudimentare): *să recurgem la luminile maestrului;* **secolul luminilor,** luminism[1]; **17.** (fig.) om foarte învățat, genial: *n-au fost opriți de a deveni niște lumini ale științei.* GHICA; **18.** gaură prin care se dă foc: *lumina puștii;* **19.** distanța liberă dintre fețele interioare a două piese vecine ale unui sistem tehnic sau dintre fețele interioare opuse ale unui gol; **20.** deschiderea liberă între elemente de construcție; **21.** (înv.) suprafață: *o lumină de apă netedă.* OD.; **22.** (reg.) stăvilarul morii. [Probabil de la ***lume*** „lumină"].

luminătór, ~i, luminătoáre a. care luminează: *acest foc s-a făcut repede călduros și luminător.* MACED. [***Lumina*** + ***-ător***].

luminăție, luminații f. (înv.; de obicei artic.) titulatură pentru domnii români și familiile princiare; înălțime, mărie, alteță, excelență: *a găsit pe Luminăția sa ... foarte scîrbit ... de mișelia vremii de toamnă.* SAD. [***Luminat[1]*** + ***-ie***].

lumineá, luminele f. (înv. și pop.) luminiță. [***Lumină*** + ***-ea***].

luminescént, ~ți, luminescentă, ~e a. care prezintă luminescență. [Din fr. ***luminescent***].

luminescénță, luminescențe f. fenomen caracteristic unor substanțe sau corpuri de a emite radiații luminoase dintr-o energie netermică; emisie de lumină rece. [Din fr. ***luminescence***].

luminísm[1] n. iluminism[1]. [***Lumină*** + ***-ism*** (după *iluminism*)].

luminísm[2] n. tendință de a accentua într-un tablou contrastul dintre umbre și lumini; clar-obscur contrastant. [Din fr. ***luminisme***].

luminíst[1], ~ști, luministă, ~e a. care aparține, care este specific luminismului[1], referitor la luminism; iluminist: *istoria are, după păreri luministe, înfățișarea unui progres liniar, absolut.* BL. // m., f. adept al luminismului[1]; iluminist: *luminiștii ardeleni.* [***Lumină*** + ***-ist*** (după *iluminist*)].

luminíst[2], ~ști, luministă, ~e m., f. pictor care folosește efecte de lumină, reprezentant al luminismului[2]. [Din fr. ***luministe***].

luminíș, luminișuri *n.* **1.** lumină (slabă): *din oglindă luminiș pe trupu-i se revărsă.* EM.; (fig.) *să luăm o poezie ... care are ici și colo luminișuri poetice.* C.L.; **2.** porțiune de cer senin: *luminișurile lăsate între norii fugari.* OD.; **3.** poiană (mică): *cîmpii întinse luară locul colinelor și luminișurilor de pădure.* GHEȚIE. [***Lumină*** + ***-iș***].

luminiță, luminițe f. **1.** diminutiv al lui lumină; lumină slabă; luminea: *o duzină de luminițe vesele sclipiră printre țurțurii de cristal ai candelabrului.* GHEȚIE; **2.** (fig.) scînteiere, sclipire (a ochilor, a privirii): *luminița aceea din privire nu mai apăru în ochii lui.* PR.; **3.** (și **luminița nopții**) plantă meliferă cu flori mari, galbene, mirositoare, care crește prin locuri umede și nisipoase (*Oenothera biennis*). [***Lumină*** + ***-iță***].

luminoblóc, luminoblocuri n. instalație cu generator propriu pentru iluminat, în cazul în care se întrerupe curentul de la rețeaua electrică: *a fost achiziționat un luminobloc la spital.* [***Lumină*** + ***bloc***].

luminofór, luminofoare n. constituent elementar al stratului sensibil al unui tub catodic, care emite lumină sub impactul unui fascicul de electroni. // a. care are un semnal luminos. [Din fr. ***luminophore,*** engl. ***luminophor***].

luminós, ~și luminoásă, ~e a. **1.** care răspîndește (multă) lumină; strălucitor: *să fii gingaș ca o floare, luminos ca luna sara.* EM.; **2.** (fig.) fericit, senin: *rîsul luminos al nevestei.* SAD.; **3.** care primește (multă) lumină naturală; luminat[1]: *casă luminoasă;* **4.** cu cer senin: *noaptea-i albă, luminoasă.* AL.; *era o zi de aprilie luminoasă, cu cerul înalt.* AG.; **5.** pus în evidență, semnalizat prin lumină (colorată, intermitentă): *firma luminoasă ... se stingea și se aprindea ritmic.* GHEȚIE; **6.** de natura luminii (vizibile): *semnale luminoase; fascicule luminoase;* **7.** (fig.) care cultivă spiritul, deșteaptă mintea; care călăuzește: *idei luminoase;* **8.** (fig.) învățat; pătrunzător: *un spirit luminos;* **9.** (fig.) clar, limpede: *luminoasa dumitale metodă de critică.* CAR. // f. plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu flori albe, care crește la marginea pădurilor; năprasnic(ă) (*Clematis recta*). [Lat. ***luminosus***].

luminoschémă, luminoscheme f. tablou schematic luminos, prevăzut cu becuri colorate convențional, corespunzînd elementelor unei instalații, care indică, prin semnalizare luminoasă, funcționarea corectă sau defectuoasă a acesteia. [***Lumină*** + ***schemă***].

luminoscóp, luminoscoape n. aparat cu care se analizează luminescența corpurilor în întuneric. [Din fr. ***luminoscope***].

luminozitáte, luminozități f. **1.** fenomen caracteristic unor substanțe, unor corpuri de a fi luminoase; strălucire; **2.** caracteristică a instrumentelor optice, exprimată prin raportul dintre iluminarea imaginii unui obiect și strălucirea obiectului respectiv; **3.** strălucire a stelelor exprimată fie prin emisia totală de energie luminoasă pe secundă, fie în raport cu luminozitatea Soarelui; **4.** însușire a unui loc de a fi luminos: *luminozitatea casei;* **5.** (fig.) seninătate; optimism, bucurie: *luminozitatea lumii în care trăiam după moartea mamei făcea parcă să dispară umbrele.* PR. [Din fr. ***luminosité***].

lumitíp, lumitipuri n. (tipogr.) mașină de cules cu claviatură electrică care execută în același timp cu culegerea și o probă dactilografiată. [Din fr. ***lumitype***].

lumînáre, lumînări f. **1.** obiect cilindric de diferite dimensiuni făcut din ceară, stearină etc., prevăzut cu un fitil care, aprins, produce lumină (fiind folosit și în practicile religioase); (p. ext.) lumina pe care o răspîndește un astfel de obiect: *cu gene ostenite sara suflu-n lumînare.* EM.; **(drept) ca lumînarea,** foarte drept; **(pe) la aprinsul lumînărilor,** la căderea serii: *era așa, după o vreme de moloșag, cam pe la aprinsul lumînărilor.* SAD.; **a căuta cu lumînarea,** a căuta insistent: *umblau cu lumînarea după deputăție și după foloasele ei.* EM.; *mama sa caută cu lumînarea o explicație.* GHEȚIE; **a muri**

(sau **a se stinge**) **fără lumînare,** a muri pe neașteptate; **a ține lumînarea cuiva,** a veghea un muribund; **2.** (înv.) unitate de măsură pentru intensitatea luminoasă, aproximativ egală cu o candelă; **3.** (și **lumînarea-Domnului**) plantă erbacee înaltă din familia scrofulariaceelor, cu frunze alterne, cele bazale în formă de rozetă, cu flori galbene, dispuse într-un spic lung, întrebuințată în medicina populară contra tusei; lumînărică (*Verbascum phlomoides);* **4.** (fam.; la pl.) muci atîrnînd sub nas (ca ceara de la lumînări): *copilul e răcit; uite cum îi curg lumînările;* (adv.) *un țînc cu mucii curgînd lumînare.* CĂRT. [Lat. ***luminaria***].

lumînărár, lumînărari m. persoană care face sau vinde lumînări; mungiu: *a luat ... niște sfetnice ... ale lui jupîn Sfetcu lumînărarul.* CAR.; *mergea bine negustoria lumînărarului.* ST. [***Lumînare*** + *-ar*].

lumînărărie, lumînărării f. local în care se fabrică sau se vînd lumînări; lumînărie. [***Lumînare*** + *-ărie*].

lumînărícă, lumînărele f. **1.** diminutiv al lui lumînare; lumînare mică: *să cumperi lumînărele.* NEGR.; **2.** joc de copii în care un bețișor aprins trece din mînă în mînă; **3.** (bot.) lumînarea-Domnului (*Verbascum phlomoides*): *stau lipite de lumînărele-n floare.* AL.; *lumînărelele drepte și bătoase întreceau finul.* DELAVR.; **4.** (compus) **lumînărica-pămîntului,** plantă erbacee perenă din familia gențianaceelor, cu tulpina înaltă și cu flori mari, albastre cu pete mai întunecate, întrebuințată în medicina populară contra frigurilor (*Gentiana asclepiadea*). [***Lumînare*** + *-ică*].

lumînărie, lumînării f. lumînărărie. [***Lumînare*** + *-ie*].

lúmpen, lumpeni n. (de obicei la pl.) calic, golan; derbedeu; lumpenproletar: *acești oameni nu sînt neapărat niște lumpeni ...; sînt deputați, miniștri.* D. [Din germ. ***Lumpen*** (pl. lui *Lump*)].

lumpenproletár, lumpenproletari m. persoană care face parte din lumpenproletariat; lumpen. [De la ***lumpenproletariat***].

lumpenproletariát n. categorie de oameni săraci, declasați, fără ocupație precisă. [Din germ. ***Lumpenproletariat***].

lunár, ~i, lunară, ~e a. **1.** referitor la intervalul de timp de o lună; care se produce o dată pe lună sau în fiecare lună; mensual: *acum are un venit lunar;* (adv.) *cu trei sute de franci pe care-i trimisese lunar i-ar fi permis un trai modest.* GHEȚIE; **2.** care aparține, care este caracteristic Lunii, propriu Lunii, referitor la Lună; selenar: *chaldeenii din Babilon au descoperit ... o cheie pentru determinarea periodicității eclipselor solare și lunare.* BL.; *crater lunar.* [Din fr. ***lunaire,*** lat. ***lunaris***].

lunátec a. v. lunatic.

lunatecíe f. (rar) faptul de a fi lunatec; somnambulism: *boierii ... vorbesc de lunatecia Mirei ca d-un secret.* EM. [***Lunatec*** + *-ie*].

lunátic, ~ci, lunatică, ~ce a. **1.** (adesea subst.) somnambul, supus pretinselor influențe ale Lunii: *frații mamii mele ... erau lunatici toți.* SOR.; **2.** de somnambul: *venind ca-n somn lunatec.* EM.; **3.** (rar) fantastic, ireal; halucinant: *o muzică lunatecă ..., muzică de vis.* EM.; **4.** care are vedenii; sperios: *tu ești lunatic, ți-e frică de strigoi, de iele.* AL.; **5.** nebun, zănatic; ciudat, bizar: *lasă-l, e cam lunatic;* **6.** (pop.; adesea subst.) născut în aceeași lună cu altcineva, considerat în raport cu acesta: *nu-i bine să se căsătorească doi lunatici;* (și **lunatec**). [Din lat. ***lunaticus,*** fr. ***lunatique***].

lunatísm n. (med.) somnambulism. [Din fr. ***lunatisme***].

lunáție, lunații f. fenomen astronomic al schimbării fazelor Lunii de la o fază dată pînă la faza următoare de același fel; interval de timp (circa 29 de zile) între două faze identice ale Lunii; lună sinodică; (și: **lunațiune**). [Din lat. ***lunatio, -onis***].

lunațiúne f. v. lunație.

lunaút, lunauți m. (livr.) selenaut. [De la ***lună*** (după *cosmonaut*)].

lúnă, luni f. **1.** astru, satelit natural al Pămîntului, care se învîrtește în jurul acestuia și pe care îl luminează noaptea, difuzînd lumina primită de la Soare: *printre gratii luna moale, sfiicioasă și smerită și-au vărsat razele sale.* EM.; **Lună nouă,** momentul cînd Luna este în conjuncție cu Soarele și se vede numai o mică parte din ea; aspectul Lunii în acest moment; crai nou: *dormi, copile,-i lună nouă, s-aude cum cade rouă.* IONEL; **Lună plină** (sau **veche,** (reg.) **întreagă**), **a)** momentul cînd Luna este în opoziție cu Soarele și i se vede întregul disc; aspectul Lunii în acest moment: *odaia luminată de strălucirea lunii pline îi părea totodată cunoscută și străină.* GHEȚIE; **b)** (fig.) persoană cu obrazul plin și rotund; **primul și ultimul pătrar al Lunii,** momentul cînd nu se vede decît un sfert din jumătatea discului luminat al Lunii; **a trăi în lună** sau **a fi căzut din lună,** a fi rupt de realitate; **a promite (și) luna de pe cer,** a face promisiuni ce nu pot fi onorate; **cîte-n lună și-n stele,** de toate: *vom avea timp să discutăm despre cîte în lună și-n stele.* GHEȚIE; **a cere (și) luna de pe cer,** a cere foarte mult; **a da cu barda** (sau a **împușca**) **în lună** sau **a fi un împușcă-n lună,** a fi nesocotit; **a-i răsări cuiva luna în cap,** a cheli; **a apuca luna cu dinții** sau **a prinde** (sau **a atinge**) **luna cu mîna,** a realiza ceva extrem de greu sau imposibil de realizat; **bea pînă azvîrle cu pălăria după lună,** bea pînă se îmbată foarte rău; **2.** iluminare produsă de acest astru: *ca un stîlp eu stam în lună.* EM.; **pe lună,** pe lumina lunii, cît timp se află luna pe cer; **3.** (adj.) foarte curat, strălucitor: *rufele erau lună;* (adv.) *ghete lustruite lună;* **4.** (și **lună sinodică**) lunație; **5.** satelit al unei planete: *Jupiter are patru luni;* **6.** perioadă de timp egală cu a douăsprezecea parte dintr-un an, cuprinzînd 30 sau 31 de zile (afară de februarie, egală cu 28 sau 29 de zile) și corespunzînd aproximativ unei rotații complete a Lunii în jurul Pămîntului: *ce trebuie să fi fost acum o lună de zile, cu teii în floare!* EL.; **o dată pe lună,** lunar: *o dată pe lună luam trenul și mă duceam la el.* PR.; **cu luna,** cu plata lunară: *închiriasem un apartament cu luna;* **cu lunile** sau **luni de-a rîndul** (ori **întregi, de zile**), timp de mai multe luni: *plec prin străini și nu scriu cu lunile acasă.* VIERU; *luni de zile trăise în minciună.* GHEȚIE; **lună de miere,** prima lună după căsătorie, considerată a fi perioada cea mai fericită din viața unui cuplu; **7.** fiecare dintre cele nouă luni de sarcină normală ale unei femei: *sarcina o dusese bine pînă în luna a cincea.* GHEȚIE; *este gravidă în luna a treia.* [Lat. ***luna***].

lúncă, lunci f. **1.** șes cu sol aluvionar, cu fînețe, de-a lungul unui rîu sau la poalele unui deal ori al unui munte: *rîurile leneșe împodobite cu lunci.* SAD.; *străbătea lunci smălțuite cu flori.* GHEȚIE; **2.** pădurice (de sălcii, plopi etc.) pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi: *în codrețul cu copaci și cu lunci pline de fagi.* POP. [Din sl. ***lonka*** „baltă"; sub raport semantic, cf. ***pădure***].

lunch [lanci] n. masă frugală (rece) de prînz. [Cuv. engl.].

luncét, lunceturi n. totalitate a luncilor din preajma unei ape curgătoare: *în largul luncetului.* DELAVR. [***Luncă*** + *-et*].

lunculíță, lunculițe f. (pop.) diminutiv al lui luncă; luncuță: *colo-n verdea lunculița, la mijloc de poieniță.* POP. [***Luncă*** + *-uliță*].

luncúță, luncuțe f. (reg.) lunculiță: *într-un capăt de luncuță este mîndră poieniță.* POP. [***Luncă*** + *-uță*].

lunecá, lunécă vb. 1. (intr.) a se deplasa cu o mișcare continuă pe o suprafață netedă; a da această impresie; a aluneca: *lună, tu ..., pe a lumii boltă luneci.* EM.; *trăsura luneca cu repeziciune pe pietrele străzii.* GHEȚIE; **2.** (intr.; despre corpuri în contact) a glisa; **3.** (intr.) a se deplasa accidental de la locul în care era fixat (și a cădea): *ba un război, ba n-a plouat, ba lunecă la vale-un sat.* VIERU; *i-a lunecat basmaua de pe cap;* **4.** (intr.) a se strecura: *mi-a lunecat printre degete;* **5.** (intr.) a se duce ușor pe gît: *erau bune mîncările și vinul luneca de minune.* SL.; **6.** (tr.) a trece ușor peste ceva: *își lunecă puțin palma pe fruntea lui înfierbîntată.* VLAH.; (fig.) *lunecă discret peste subiectele delicate;* **7.** (fig.; intr.) a trece lin, pe nesimțite, de la o stare, de la o situație etc. la alta: *biruit de osteneală, am lunecat binișor în somn.* GHEȚIE; *încercarea de a discuta literatură ... a lunecat în dezbateri privind diferențele de mentalitate.* CF.; **8.** (fig.; tr.) a îndrepta către ...: *Leușcan a lunecat spre mine o privire.* SAD.; **a-i luneca cuiva ochii după cineva** (sau **ceva**), a-i plăcea cuiva de cineva (sau ceva); **9.** (intr.) a-și pierde brusc echilibrul călcînd pe o suprafață lucioasă sau umedă (și a cădea): *își puse gluga ... și porni, lunecînd la fiecare pas.* SAD.; *a lunecat pe parchet și și-a spart capul;* **10.** (fig.; intr.) a face un pas greșit; a greși: *amîndoi au lunecat în păcat;* **11.** (fig.; înv.; refl.) a se lăsa ispitit de cineva; a se înșela: *să nu te luneci a judeca după nume și lucrul.* NEGR. [Lat. ***lubricare***].

lunecáre, lunecări f. acțiunea de a luneca: *lunecările degetelor mele către umeri.* EL. [V. ***luneca***].

lunecătór, ~i, lunecătoáre a. (rar) alunecător; (fig.) care trece peste, care eludează ceva: *cronicile literare ... sînt nesigure în judecată și repede lunecătoare peste adevăratele probleme.* CĂL. [***Luneca*** + *-ător*].

lunecós, ~și, lunecoásă, ~e a. **1.** pe care se lunecă ușor; alunecos: *pășea sprinten pe cărarea lunecoasă.* SAD.; (fig.) *rătăcind pe al păcatului drum lunecos.* MAT.; **2.** care lunecă ușor: *ghete lunecoase;* **3.** (fig.) nestatornic: *o priveliște ticăloasă a lunecoaselor lucruri omenești.* BĂLC.; **4.** (la pl.) galeși, languroși: *o privi în ochii lunecoși.* REBR. [***Luneca*** + *-os*].

lunecúș, lunecușuri n. 1. loc (umed sau înghețat) pe care se lunecă: *pe la cîte un lunecuș ..., el vroia s-o ajute.* VLAH.; **2.** ghețuș: *copiii se dădeau pe lunecuș;* **3.** (rar) alunecare: *este pericol de lunecuș.* [***Luneca*** + *-uș*].

lunétă, lunete f. **1.** instrument optic format din mai multe lentile dispuse într-un tub, cu ajutorul căruia pot fi observate obiecte depărtate: *călătorul ține la ochi o lunetă marină.* CĂL.; *își cumpărase o lunetă astronomică.* GHEȚIE; **2.** (la pl.) ochelari: *un bătrîn cu lunete rotunde.* DELAVR.; **3.** dispozitiv de sprijinire a pieselor lungi și subțiri în timpul prelucrării lor la strung; **4.** boltă semicilindrică folosită pentru amplasarea unei deschideri sau pentru crearea unui efect arhitectonic decorativ. [Din fr. ***lunette***].

lunetíst, lunetiști m. trăgător echipat cu o armă cu lunetă. [***Lunetă*** + *-ist*].

lung, ~gi, lungă, ~gi a. **1.** care are o lungime mare; ale cărui capete sînt depărtate unul de altul: *un șir lung de flori cu lujer înalt.* PETR.; *linia vieții lui ... părea lungă.* VIERU; **a avea mînă lungă** sau **a fi lung de mînă,** a avea obiceiul să fure; **a avea limbă lungă,** a vorbi mult și, mai ales, ce nu trebuie; **2.** care are lungimea de ...; întins în direcția lungimii: *casă lungă de 20 m;* **3.** întins pe o distanță mare; vast: *e lung pămîntul, ba e lat.* COȘB.; **4.** înalt: *umblă cu o fată lungă și lălîie;* **a cădea cît este de lung,** a cădea lungindu-se pe jos; **5.** (despre mîncăruri) apos, diluat; **zeamă lungă, a)** mîncare proastă, neconsistentă; **b)** vorbărie; **6.** care durează mult; îndelungat: *nu poate ... să-și obțină partea cuvenită decît printr-un proces lung și ruinător.* GAL.; **zile** (sau **ani**) **lungi,** zile (sau ani) mulți; **cale lungă,** călătorie care durează mult; **de-a lungul anilor** (sau **vieții**), pe parcursul vieții; vreme îndelungată: *gura strîmbată de un rictus sinistru avea să-l urmărească de-a lungul anilor.* GHEȚIE; **vorbă lungă,** vorbă multă și fără rost: *vorbă lungă, sărăcie-n pungă.* AL.; **silabă** (sau **vocală**) **lungă,** silabă (sau vocală) a cărei pronunțare are o durată mai mare decît durata medie. // n. (de obicei artic.) lungime: *zburau ... prin pustiul lungului mării.* EM.; **de-a lungul** sau **în lung(ul),** pe direcția lungimii; de la un capăt la celălalt; pe lîngă, pe marginea: *ne ducem ... la această baltă a sînelor – de o bătaie de pușcă în lung și de o zvîrlitură de băț în lat.* SAD.; *un fior o străbătu de-a lungul spinării.* GHEȚIE; **în lung și în lat** (sau **larg**), în toate direcțiile, pretutindeni: *preîmblîndu-se în lung și în larg prin mica cămăruță.* NEGR.; **a (nu)-și cunoaște lungul nasului,** a (nu) fi obraznic, impertinent, arogant: *Tița părea la locul ei, își cunoștea îndeajuns lungul nasului.* GHEȚIE. // adv. multă vreme; îndelung: *răsuflă lung.* EM.; *cineva sună lung, insistent.* PR.; **a se uita** (sau **a privi**) **lung,** a privi mirat sau atent, surprins, nedumerit: *au început ... a se uita lung unul*

la altul. CR.; *ridică ochii şi le privi lung, melancolic.* EL. [Lat. ***longus***].

lungán, ~i, lungană, ~e m., f. om foarte înalt, deşirat şi slab: *un lungan, coborînd prispa unei cîrciumi, căzu grămadă.* M.CAR. [***Lung*** + *-an*].

lungăréţ, ~i, lungăreáţă, ~eţe a. care are o formă alungită; mai mult lung decît lat; lunguieţ, prelung, prelungit: *cu faţa mare şi lungăreaţă.* EM. [***Lung*** + *-ăreţ*].

lungí, lungesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) face (mai) lung; **a i se lungi cuiva urechile (de foame),** a răbda mult timp de foame: *mi s-au lungit urechile de foame.* AL.; **a i se lungi cuiva ochii** (sau **căutătura**) **a drum,** a privi trist în gol; a fi dornic de a pleca (departe): *căzea pe gînduri şi ochii largi i se lungeau a drum.* VLAH.; **a i se lungi cuiva nasul,** a se obrăznici; **a lungi pasul,** a merge mai repede, a se grăbi: *lupul ... lungi pasul.* ISP.; **2.** (fam.; refl.) a creşte în înălţime; a se înălţa: *băiatul s-a lungit;* **3.** (refl.) a se întinde pe ceva; a se culca: *se lungi în pat.* DELAVR.; **4.** (tr.) a subţia cu apă; a dilua o mîncare, o băutură pentru a o spori: *ai lungit supa;* **5.** (tr. şi refl.) a (se) prelungi, a face să dureze sau a dura (mai) mult: *războiul se lungeşte.* GHEŢIE; **a (nu) lungi vorba,** a (nu) vorbi mai mult decît trebuie, a (nu) prelungi discuţia: *ce să mai lungim vorba?* ISP. [De la ***lung***].

lungíme, lungimi f. **1.** însuşirea de a fi lung; întindere a unui corp de la o extremitate la alta; dimensiunea cea mai mare a unei suprafeţe dreptunghiulare: *clădirea cenuşie a Universităţii întinsă pe o lungime uriaşă, părea o faleză de bazalt de-a lungul unei mări îngheţate.* CĂRT.; *apăru o crăpătură pe toată lungimea peretelui;* **lungime de undă,** distanţă dintre două puncte succesive ale unei unde aflate în aceeaşi fază de oscilaţie; (fam.) **a fi pe aceeaşi lungime de undă cu cineva,** a fi în consonanţă, în acord cu cineva; **2.** mărime care măsoară această dimensiune: *nu zăreai un copac pe o lungime de 100 km;* **3.** (mat.) dimensiune spaţială liniară a unei drepte, a unui arc, a unui obiect cu o singură dimensiune: *lungimea segmentului de dreaptă;* **4.** (sport) unitate definită prin lungimea animalului sau a vehiculului, servind la evaluarea distanţei care îi separă pe concurenţi într-o cursă: *caii se apropiau de sosire, conduşi, la cîteva lungimi, de un pursînge.* GHEŢIE; **5.** (fam.) înălţime: *îl întrecea în lungime pe tată-său;* **6.** durată (mare); încetineală, lentoare: *lungimea negocierilor politice;* **7.** durată a unei lecturi, a unei exprimări etc.: *monologul tragediei e de o lungime nesuferită;* **8.** (inform.) **lungimea cuvîntului,** număr de biţi care compun un cuvînt. [***Lung*** + *-ime*].

lungíre, lungiri f. **1.** acţiunea de a (se) lungi; **2.** operaţie de deformare plastică efectuată pentru a mări lungimea unei piese, micşorînd dimensiunile transversale; **3.** variaţie a lungimii unei bare ca urmare a unor solicitări simple de întindere sau de compresiune; **4.** (înv.; rar) prelungire: *toate instrumentele care înmulţesc puterea noastră nu sînt decît lungiri ale organelor noastre.* EM. [V. ***lungi***].

lungíş n. în (sau **de**) **lungiş** ori (pop.) **de-a lungişul,** în lung, de-a lungul: *de-a lungişul munţilor.* AL.; **în lungiş şi în curmeziş,** în toate direcţiile, peste tot: *s-a apucat cîmpul neted de arat, în lungiş şi-n curmeziş.* POP. [***Lung*** + *-iş*].

lungít, ~ţi, lungită, ~e a. şi adv. **1.** culcat, întins (de-a lungul): *zace lungit pe iarbă;* **2.** (rar) alungit: *ochi lungiţi;* **3.** diluat cu apă; sporit: *ne-a dat o supă lungită.* [V. ***lungi***].

lungmetráj, lungmetraje n. film care depăşeşte o oră ca durată, avînd peste o mie de metri. [***Lung*** + ***metraj***; cf. fr. ***longmétrage***].

lungoáre f. v. **lingoare.**

lunguléţ, ~i, lunguiaţă, ~eţe a. alungit, lungăreţ: *rupse un fir de cătină şi-i despică frunza lunguiaţă, ascuţită, asemănătoare lamei unui pumnal.* GHEŢIE. [***Lung*** + *-uieţ*].

lunguléţ, ~i, lunguleáţă, ~eţe a. lunguţ: *începu să-l îmboldească cu un băţ mai lunguleţ.* PANN. [***Lung*** + *-uleţ*].

lungúţ, ~i, lunguţă, ~e a. diminutiv al lui lung; lunguleţ: *băiatul era lunguţ, bine făcut.* [***Lung*** + *-uţ*].

luni f. prima zi a săptămînii: *anul trecut, Sfîntul Ion a căzut într-o luni.* // adv. **1.** într-o zi de luni, în timpul zilei de luni: *dacă vrei, luni ne putem vedea.* GHEŢIE; **2.** (artic.) în fiecare luni: *nu venea lunea la şcoală.* [Lat. ****lunis*** (=***lunae*** *(dies)*].

luníe, lunii f. (înv.; rar) somnambulism. [***Lună*** + *-ie*].

luníţă, luniţe f. **1.** diminutiv al lui lună; **2.** (reg.) peşte de ape dulci (*Carassius vulgaris Nils*). [***Lună*** + *-iţă*].

lunomobíl, lunomobile n. vehicul autopropulsat, folosit pentru explorarea Lunii. [***Lună*** + ***mobil***].

luntráş, luntraşi m. persoană care conduce o luntre; vîslaş, năier, barcagiu: *luntraşul cu chip negru i-a stat sinistru-n cale.* MACED. [***Luntre*** + *-aş*].

luntrăşíţă, luntrăşiţe f. (pop.) femeie care conduce o luntre; soţie de luntraş: *o luntrăşiţă gingaşă.* NEGR. [***Luntraş*** + *-iţă*].

lúntre, luntre şi **luntri** f. ambarcaţie de dimensiuni mici, cu fundul plat, cu pupa şi prora puţin înclinate, folosită în ape liniştite; barcă (cu vîsle): *luntrea cu-ale ei vintrele spînzurate de catarg.* EM.; **a se face** (sau **a se pune**) **luntre şi punte,** a întrebuinţa toate mijloacele, a încerca imposibilul: *mă voi face luntre şi punte ca să-ţi creez o conferinţă.* GHEŢIE; **a fi** (sau **a umbla**) **(cu curul) în două luntre,** a fi duplicitar; a fi indecis. [Lat. ****lunter, -tris*** *(=**linter**)*].

luntrí, luntresc vb. (rar; intr.) a pluti cu luntrea; a vîsli. [De la ***luntre***].

luntricícă, luntricele f. **1.** luntrişoară: *zăriră o luntricică.* OD.; **2.** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori galbene, purpurii, violacee sau alburii, dispuse în spice sau în capitule (*Oxytropis campestris*). [***Luntre*** + *-icică*].

luntrişoáră, luntrişoare f. diminutiv al lui luntre; luntricică, luntriţă: *luntrişoare şi vîslaşi ... aşteptau.* ISP. [***Luntre*** + *-işoară*].

luntríţă, luntriţe f. (pop.) luntrişoară: *în luntriţă că intra, Dunărea-n două tăia.* POP. [***Luntre*** + *-iţă*].

lunúlă, lunule f. **1.** figură în formă de semilună; (spec.) figură geometrică plană formată din două arce de cerc avînd aceleaşi extremităţi şi cu convexitatea situată de aceeaşi parte; **lunulele lui Hipocrate,** cele două suprafeţe cuprinse între semicercul care trece prin vîrfurile unui triunghi dreptunghic şi arcele semicercurilor construite pe catete în exteriorul triunghiului; **2.** (anat.) zonă albă, în formă de semilună, aflată la baza unghiei omului. [Din fr. ***lunule***, lat. ***lunula***].

lunúră, lunuri f. alteraţie a structurii lemnului, constînd în prezenţa în zona duramenului a unor cercuri sau semicercuri de culoarea şi cu proprietăţile alburnului. [Din fr. ***lunure***].

lup, lupi m. **1.** mamifer carnivor din familia canidelor, cu blană sură, cu botul şi urechile ascuţite şi cu coada stufoasă, care trăieşte în haită (*Canis lupus*): *braconierii şi lupii s-au retras biruiţi.* SAD.; *i-auzi cum urlă lupii, la noapte să fiţi biruiţi.* SOR.; **lup îmbrăcat în piele de oaie,** om rău care vrea să pară bun; om prefăcut; **vorbeşti de lup şi lupul la uşă,** se spune despre cineva care apare tocmai cînd vorbeai despre el; **a da oile în paza lupului,** a lăsa pe cineva la discreţia duşmanului; **a închide lupul în stînă,** a-şi aduce duşmanul în casă; **a se arunca în gura lupului,** a se expune primejdiilor; **a scăpa (ca) din gura lupului,** a ieşi dintr-o situaţie foarte grea; **foame de lup,** foame mare: *îi era o foame de lup şi începu să mănînce hulpav.* PR.; **2.** blană (prelucrată) a acestui animal: *haină de lup;* **3.** epitet pentru un om crud, hrăpăreţ: *n-or să stăpînească la infinit lupii ăştia;* **4.** (compuse) **lupul-vrăbiilor,** sfrîncioc (*Lanius excubitor*); **lupul-albinelor,** insectă coleopteră, frumos colorată cu negru şi roşu, care trăieşte pe flori, iar ca larvă, în stup (*Trichodes apiarius*); **lup-de-mare, a)** peşte marin cu dinţi puternici care trăieşte în Marea Nordului şi în nordul Oceanului Atlantic (*Anarchichas lupus*); **b)** (iht.) lavrac (*Morone labrax*); **c)** pasăre acvatică din ordinul lariformelor, de mărimea unui uliu, care cuibăreşte în ţinuturile nordice (*Stercorarius pomarinus*); **d)** numele unei specii de focă; **e)** (fig.) marinar experimentat, încercat; **5.** buştean susţinut de o capră deasupra jilipului, folosit ca frînă pentru reducerea vitezei lemnelor; **6.** (text.) **lup amestecător,** maşină de destrămat şi amestecat materia primă, care formează amestecul de fibre în filaturile de lînă şi de vigonia; **lup bătător,** maşină din componenţa utilajului din secţia de batere a filaturilor de bumbac, care execută destrămarea şi curăţarea de impurităţi a bumbacului desfoiat în prealabil; **lup destrămător,** maşină pentru defibrarea deşeurilor de lînă, a zdrenţelor de lînă sau de amestec etc., în scopul regenerării fibrelor pentru a fi reintroduse în amestec. [Lat. ***lupus***].

lupán, ~i, lupană, ~e a. (reg.; mai ales despre vite) de culoarea părului de lup; sur, lupiu. // m. (reg.) pui de lup; lup tînăr: *au să iasă ... douăzeci de lupani.* SAD. [***Lup*** + *-an*].

lupanár, lupanare n. bordel: (fig.) *lupanare de cinisme şi de lene.* EM. [Din fr., lat. ***lupanar***].

lupára f. **1.** tip de încărcătură pentru puştile de vînătoare, folosită în general la vînătoarea de lupi sau mistreţi; **2.** (p.ext.) puşcă astfel încărcată, cu ţeava dublă, retezată, tipică pentru regiunile meridionale ale Italiei. [Cuv. it.].

lúpă, lupe f. **1.** lentilă sau sistem de lentile convergente, de distanţă focală mică, prin care este mărită imaginea obiectelor: *examină* [pustulele] *cu ochiul liber, apoi cu lupa.* GHEŢIE; **2.** fier spongios cu incluziuni de zgură, obţinut direct din minereu sau din fontă. [Din fr. ***loupe***].

lupăríe f. (rar) mulţime de lupi. [***Lup*** + *-ărie*].

lupéi, lupei m. animal provenit din încrucişarea unui cîine cu un lup. [***Lup*** + *-ei*].

lupercálii f. pl. serbări anuale în cinstea zeului italic străvechi (Faunus) Lupercus, identificat mai tîrziu cu zeul grec Pan, celebrate în Roma antică la 15 februarie. [Din lat. ***Lupercalia***].

lupésc, ~şti, lupeáscă, ~eşti a. care aparţine lupului, (ca) de lup: *vai şi amar de neamul lupesc.* OD.; *foame lupească.* [***Lup*** + *-esc*].

lupéşte adv. ca lupul, în felul lupului: [lupul] *lungi pasul lupeşte.* ISP.; *calcă, murgule, lupeşte.* POP.; **a mînca lupeşte,** a înghiţi lacom: *iară eu, mîncînd lupeşte, mă făceam smerit.* CR. [***Lup*** + *-eşte*].

lupín m. gen de plante erbacee din familia leguminoaselor, cu flori albastre, galbene sau albe, folosite ca furaj sau ca îngrăşămînt verde şi ca plante ornamentale; cafeluţă (*Lupinus*). [Din fr. ***lupin***].

lúping, lupinguri n. figură de zbor acrobatică, în care avionul execută o buclă în plan vertical sau oblic; (scris şi: *looping*). [Din engl. ***looping***].

lupinóză, lupinoze f. intoxicaţie a animalelor (în special a rumegătoarelor şi a cailor) cu unele specii de plante din genul lupin, manifestată prin febră, icter, diaree şi tulburări nervoase. [Din fr. ***lupinose***, germ. ***Lupinose***].

lupíu, ~ii, lupie, ~ii a. (rar) lupan. [***Lup*** + *-iu*].

lupoáică, lupoaice f. femela lupului; lupoaie: *se zărea o lupoaică argintie.* AL. [***Lup*** + *-oaică*].

lupoáie, lupoaie f. **1.** (înv. şi reg.) lupoaică; **2.** plantă erbacee parazită, fără clorofilă, cu frunze mici ca nişte solzi, cu flori de culoare albăstruie sau gălbuie, dăunătoare culturilor de porumb, floarea-soarelui, cînepă, tutun etc. (*Orobanche ramosa*). [***Lup*** + *-oaie*].

lupói, lupoi m. augmentativ al lui lup; lup mare sau bătrîn. [***Lup*** + *-oi*].

lupoíd, ~zi, lupoidă, ~e a. (med.) asemănător cu lupusul. [Din fr. ***lupoïde***].

lupón, lupoane n. **1.** ţesătură sintetică imitînd blana de lup; **2.** palton, haină confecţionată din această ţesătură: *purta un lupon jerpelit.* [Denumire comercială].

luptă, lupt vb. **1.** (refl. recipr.) a se bate corp la corp (spre a-l doborî la pămînt pe adversar); a se încăiera: *se luară la luptă dreaptă, se luptară ce se luptară şi, înfrîngînd pe zmeu, îi tăie şi lui capul.*

ISP.; **se luptă ziua cu noaptea,** se face ziuă; **2.** (refl.) a căuta să învingă pe adversar, lovindu-l cu armele: *învăţă Ercule ... cum să se lupte cu tot felul de arme.* ISP.; **3.** (refl. şi intr.) a fi în război, a purta război cu cineva; a se oşti, a se război: *a luptat în Munţii Tatra până la încheierea păcii.* PR.; *armatele se luptară vitejeşte;* **4.** (fig.; refl. şi intr.) a se împotrivi unui rău; a înfrunta o greutate, un obstacol etc.; a combate: *avusese mult de luptat cu consiliul, susţinîndu-mă pe mine.* EL.; *simţeam cum mă îndobitocesc şi nu cunoşteam nici un mijloc să lupt împotriva răului.* GHEŢIE; **a se lupta cu somnul,** a încerca să rămînă treaz; **a se lupta cu morile de vînt,** a întreprinde acţiuni inutile; **5.** (fig.; intr. şi refl.) a se strădui să facă, să obţină ceva: *o noapte încheiată luptase să salveze viaţa unui semen.* GHEŢIE; *o viaţă întreagă s-a luptat să-şi impună teoria.* [Lat. ***luctare***].

luptáci, luptace n. (reg.) voloc. [Et. nec.].

luptáre, luptări f. (înv.) acţiunea de a (se) lupta; luptă. [V. ***luptă***].

luptáş, luptaşi m. (rar) luptător: *ochii lui ... spre luptaşi au îndreptat.* EM. [***Luptă*** + *-aş*].

lúptă, lupte f. **1.** exerciţiu de încercare a puterilor; încăierare; bătaie (corp la corp) între două sau mai multe persoane: *Făt-Frumos ..., hai la luptă, acu om vedea cine-i mai tare.* EM.; **luptă dreaptă,** bătaie corp la corp, respectînd anumite reguli, de obicei fără arme şi fără vicleşuguri; **2.** (la pl.) întrecere sportivă, după anumite reguli, între doi luptători: *campion la lupte;* **lupte greco-romane,** formă de lupte la care procedeele tehnice se aplică numai la partea superioară a corpului, de la centură în sus; **lupte libere,** formă de lupte la care procedeele tehnice se aplică la oricare din părţile corpului (inclusiv cu piciorul); **3.** bătălie, ciocnire armată între două forţe inamice: *pe perete ... era o litografie scorojită ... înfăţişînd lupta de la Mărăşeşti.* SOR.; *pacea puse capăt luptelor sîngeroase;* **lupte interne,** confruntări (armate) între cetăţenii aceleiaşi ţări; război civil; **a se ridica la luptă,** a se mobiliza; **a cădea în luptă,** a muri în război; **4.** (fig.) efort făcut de cineva pentru a-şi impune voinţa, interesele etc. sau pentru a se apăra: *stătură de vorbă ... despre lupta naţională a românilor din Ardeal.* GHEŢIE; **luptă de clasă,** (în marxism) luptă desfăşurată pe plan economic, politic, ideologic între clase cu interese fundamental opuse: *dumneata n-ai făcut o şcoală de trei luni, ca mine, să înţelegi ce e aia lupta de clasă.* SOR.; **lupta pentru existenţă,** denumire dată de Charles Darwin confruntării dintre indivizii aceleiaşi specii, dintre specii diferite sau dintre organisme şi mediul abiotic, prin care supravieţuiesc indivizii care se adaptează cel mai uşor; **5.** (fig.) discuţie polemică, dispută; ceartă: *după îndelungi lupte în consiliu, s-a ajuns la un compromis;* **6.** (fig.) străduinţe pentru a obţine ceva (în ciuda unor greutăţi): *începe o viaţă plină de lupte pentru tine.* AL. [Lat. ***lucta***].

luptătór, ~i, luptătoáre m., f. **1.** persoană care (se) luptă: *nimic nu-i mai de rîs ca plînsul în ochii unui luptător.* COŞB.; **2.** atlet care practică luptele; **3.** (fig.) persoană care depune eforturi pentru a face, pentru a obţine ceva; persoană care luptă pentru o cauză: *mai sînt ... luptători pentru o exprimare exemplară.* D. [***Lupta*** + *-ător*].

lupulínă f. pulbere galbenă, aromatică, amară secretată de perii bracteelor de pe inflorescenţele femele de hamei, folosită la aromatizarea şi conservarea berii. [Din fr. ***lupuline***].

lúpus n. (şi **lupus eritematos**) boală a pielii cu evoluţie cronică şi episoade acute, caracterizată printr-o erupţie formată din placarde eritematoase violacee, cu scuame fine, localizate la nivelul feţei, mîinilor, al viscerelor etc., prin febră, astenie, scădere în greutate: *mama avea o pată de lupus eritematos pe şold.* CĂRT. [Din fr. ***lupus***].

lúrex n. fir auriu sau argintiu folosit în anumite ţesături; ţesătură sau tricot cu asemenea fir: *rochie de lurex.* [Denumire comercială].

lusitán, ~i, lusitană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Lusitaniei (sau (p. gener.) Portugaliei) ori populaţiei ei, referitor la Lusitania (sau (p. gener.) la Portugalia) ori la populaţia acesteia. // m. pl. veche populaţie din vestul Peninsulei Iberice, supusă de romani: *Veriat, de neam hispan, domnul lusitanilor, mare împotrivnic şi vrăjmaş romanilor.* N.COSTIN. // m., f. persoană aparţinînd acestei populaţii: *lusitanii de la munte se hrăneau trei sferturi din an cu ghinde de stejar.* CĂL. [Din fr. ***Lusitains***].

lusitanián a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) etajul al treilea al jurasicului superior, caracterizat prin amoniţi. [Din fr. ***lusitanien***].

lustrageríe, lustragerii f. atelier unde se lustruieşte încălţămintea. [***Lustragiu*** + *-ărie*].

lustragíu, lustragii m. persoană care curăţă şi lustruieşte încălţămintea; văcsuitor. [***Lustru***[1] + *-agiu*].

lustrál, ~i, lustrală, ~e a. care purifică, care serveşte pentru lustraţii; purificator: *apă lustrală.*[Din fr. ***lustral***].

lustráţie, lustraţii f. **1.** ceremonie, sacrificiu prin care păgînii purificau o persoană, un cîmp, o localitate, **2.** purificare; **3.** interdicţie de a ocupa funcţii publice, limitată în timp, aplicată unor persoane nedemne sau compromise politic; (şi: (înv.) **lustraţiune**). [Din fr. ***lustration,*** lat. ***lustratio, -onis***].

lustraţiúne f. v. lustraţie.

lústră, lustre f. lampă (electrică) ornamentală cu mai multe braţe, suspendată de plafonul unei încăperi: *o lustră cu globuri de sticlă de Murano.* [Din fr. ***lustre***].

lustrín n. v. lustrină.

lustrínă, lustrine f. ţesătură subţire de mătase sau de bumbac, cu luciu specific, folosită mai ales la căptuşitul hainelor; (şi: **lustrin**). [Din fr. ***lustrine,*** it. ***lustrino***].

lústru[1] n. **1.** strălucire, luciu natural sau artificial: (fig.) *ca să capete lustru în ochii colegilor nobili, inventase apartenenţa la o familie ... care domnise în Lituania.* CĂL.; **2.** aspect lucios pe care îl capătă obiectele de îmbrăcăminte uzată: *haina are lustru în coate;* **sărăcie cu lustru,** sărăcie mare; **3.** luciu dat feţelor obiectelor de încălţăminte: *îţi dau lustru cu vacs arăbesc.* TUD.; **4.** (fig.) spoială; superficialitate: *avea un lustru de cultură;* **5.** (astăzi rar) policandru în care se puneau lumînări, folosit la iluminarea bisericilor, a teatrelor, a palatelor etc.: *oglinzi mari, un lustru din 25 lumini, două pendule.* CĂL. [Din lat. ***lustrum,*** fr. ***lustre,*** it. ***lustro***].

lústru[2]**, lustri** 1. sacrificiu purificator care se făcea în Roma antică o dată la cinci ani; **2.** interval de cinci ani (între două censuri): *opt lustri de domnire.* AL. [Din fr. ***lustre,*** lat. ***lustrum***].

lustruí, lustruiesc vb. 1. (tr.) a da lustru (prin frecare), a face să lucească un obiect; a polei: *şi-a lustruit pantofii; a lustrui mobila;* **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) găti, a (se) ferchezui; (p. ext.) a (se) pune într-o lumină favorabilă; a (se) lăuda: *nu slăvindu-te pe tine ..., lustruindu-se pe el.* EM. [***Lustru***[1] + *-ui*].

lustruiálă, lustruieli f. 1. lustruire; (p. ext.) lustru; **2.** (fig.) aparenţă de cultură; spoială. [***Lustrui*** + *-eală*].

lustruíre, lustruiri f. acţiunea de a lustrui: *lustruirea ghetelor.* [V. ***lustrui***].

lustruít[1]**, ~ţi, lustruită, ~e** a. 1. cu lustru; lucios: *pardosită ... cu marmură lustruită.* ISP.; **2.** cu aspect lucios cauzat de îndelungă purtare: *melonul şi demi-paltonul băteau în verdele lucrurilor prea vechi, prea lustruite.* CĂL.; **3.** (fig.) cu o strălucire artificială; căutat: *fraza lustruită nu ne poate înşela.* EM. [V. ***lustrui***].

lustruít[2] n. faptul de a lustrui: *lustruitul cristalurilor.* [V. ***lustrui***].

lustruitór, ~i, lustruitoáre m., f. persoană care lustruieşte. [***Lustrui*** + *-tor*].

luş, ~i, luşă, ~e a. (franţuzism) saşiu. [Din fr. ***louche***].

luşă, luşez vb. (franţuzism; intr.) **1.** a privi saşiu; **2.** (fig.) a rîvni, a invidia. [Din fr. ***loucher***].

lut, (rar) **luturi** n. **1.** amestec de argilă şi nisip fin, folosit în construcţii, la fabricarea oalelor etc.; argilă: *îl întîmpină cu pui fripţi în talger de lut.* CĂL.; *oamenii la noi, primăvara, scot din malul Prutului lut pentru casă.* VIERU; **2.** pămînt (lutos): *pe limba de lut umed se deosebeau urmele paşilor.* GHEŢIE; (fig.) *chip de lut.* EM.; **3.** (fig.) corpul neînsufleţit al unui om: *privesc apoi lutul ... culcat în sicriu.* EM.; *pe lespezi dacă te-apleci auzi scarabei sărutînd pămînteştile luturi.* BL.; **a se face lut,** a muri: *şi de mă fac, mîndră, lut, pe tin' nu pot să te uit.* IONEL. [Lat. ***lutum***].

lutărie, lutării f. **1.** loc, groapă de unde se scoate lut: *trecură un pîrău al lutăriilor.* SAD.; **2.** olărie. [***Lut*** + *-ărie*].

luteínă f. progesteron. [Din fr. ***lutéine***].

luterán, ~i, luterană, ~e a. care ţine de luteranism, referitor la luteranism, conform doctrinei lui Luther; (p. ext.) protestant: *vrea să facă ţara luterană.* CĂL. // m., f. adept al luteranismului: *icoane şi potire el le topeşte-n bani şi vrea pe toţi românii să-i facă luterani.* AL. [Din lat. ***lutheranus,*** germ. ***Lutheraner***].

luteranísm n. doctrina protestantismului german, fundamentată pe principiile lui Martin Luther în sec. al XVI-lea şi devenită confesiunea luteranilor, care consideră esenţial pentru mîntuire credinţa şi nu cultul religios, pe care l-a simplificat. [Din fr. ***luthéranisme***].

luteţián a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) primul etaj al eocenului, caracterizat prin faună de numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode etc. [Din fr. ***lutétien***].

luteţíu n. element chimic trivalent din familia lantanidelor, metal alb-argintiu; casiopeiu. [Din fr. ***lutécium,*** germ. ***Lutetium***].

luth, luthuri n. vechi instrument muzical cu coarde, asemănător cu lăuta. [Din fr. ***luth;*** cf. it. ***liuto***].

lutiér, lutieri m. meşter specializat în construirea şi repararea instrumentelor muzicale cu coarde. [Din fr. ***luthier***].

lutíst, ~şti, lutistă, ~e m., f. instrumentist care cîntă la luth. [Din fr. ***luthiste***].

lutişór n. **1.** diminutiv al lui lut; **2.** argilă colorată în galben, roşu sau brun (datorită hidroxizilor de fier sau de mangan pe care îi conţine), folosită în pictură, în zugrăveli, în vopsitorie; ocru: *uşă de lemn boită cu lutişor roşu.* [***Lut*** + *-işor*].

lutós, ~şi, lutoásă, ~e a. 1. care conţine (mult) lut; de culoarea sau consistenţa lutului; argilos: *dealuri lutoase;* **2.** plin, murdar de lut: *văzîndu-l aşa de soios şi de lutos.* POP. [***Lut*** + *-os*].

lútră, lutre f. (zool.) vidră (*Lutra vulgaris*). [Din fr. ***loutre,*** lat. ***lutra***].

lutrín, lutrine n. pupitru înalt pe care se pun partiturile coriştilor într-o biserică catolică. [Din fr. ***lutrin***].

lútru n. blană de lutră (vidră): *haină de lutru.* [Din fr. ***loutre***].

lutuí, lutuiesc vb. (reg.; tr.) a lipi cu lut: *a lutuit podeaua.* [***Lut*** + *-ui*].

lutz, lutzuri [luţ] n. figură în patinajul artistic constînd într-o dublă sau triplă rotire, executată în spate, astfel încît mişcarea este începută de pe un picior, iar aterizarea se face pe celălalt. [De la ***Lutz*** n. pr.].

luţérnă f. v. lucernă.

lux[1]**,** (rar) **luxuri** n. **1.** mod de viaţă foarte costisitor şi rafinat (afişat ostentativ); fast: *ne lăsau ... ciocoismul, luxul şi corupţia.* NEGR.; *luxul ... este apanajul celor puţini şi avuţi.* D.; **2.** caracterul a ceea ce este costisitor, rafinat, somptuos: *luxul casei lor era de invidiat;* **de lux, a)** care nu constituie, nu reprezintă ceva de primă necesitate; caracterizat prin opulenţă, prin confort etc.; luxos: *unde nu se află o clasă frivolă, specializată în existenţa de lux, nu poate răsări nici marea cultură.* CĂL.; **b)** de calitate superioară; elegant: *intenţiona să-şi tipărească într-o broşură de lux catalogul bibliotecii.* EL.; *ediţie de lux;* **c)** confortabil, elegant; select: *monseniorul Tardelli sosi ... într-o maşină de lux.* GHEŢIE; *hotel de lux;* **d)** cu mărfuri de calitate superioară şi foarte scumpe: *magazin de lux;* **a face lux,** a duce o viaţă fastuoasă,

costisitoare; (spec.) a se îmbrăca extrem de elegant şi de costisitor: *ei fac lux pe banii ţării;* **3.** ceea ce îşi poate permite cineva pentru a-şi satisface o plăcere costisitoare: *ducea o viaţă îndestulată, lipsită de orice lux.* GHEŢIE; **4.** (fig.) exces, abundenţă: *îmi povesti cu lux de amănunte această dramă.* PR.; *lux de precauţii;* **5.** (rar) ornament, podoabă; bijuterie: *carte editată cu lux.* [Din fr. ***luxe,*** lat. ***luxus***].

lux², lucşi m. unitate de măsură a iluminării, egală cu luminarea unei suprafeţe care primeşte un flux luminos de un lumen repartizat uniform pe un metru pătrat. [Din fr. ***lux***].

luxá, luxez vb. (tr.) a-şi scrînti o mînă, un picior etc.; a-şi deplasa un os din articulaţia sa: *şi-a luxat genunchiul.* [Din fr. ***luxer,*** lat. ***luxare***].

luxáre, luxări f. acţiunea de a luxa şi rezultatul ei; luxaţie. [V. ***luxa***].

luxáţie, luxaţii f. scrîntire a unei mîini, a unui picior etc.; deplasare a unui os din articulaţia lui; luxare, exartroză, scrînteală, scrîntire, scrîntitură, dezarticulare, dislocare, răsucire, sucitură, torsiune; (şi: (înv.) **luxaţiune**). [Din fr. ***luxation,*** lat. ***luxatio, -onis***].

luxaţiúne f. v. luxaţie.

luxemburghéz, ~i, luxemburgheză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Luxemburgului sau populaţiei lui, referitor la Luxemburg sau la locuitorii acestuia: *şi-a depus banii într-o bancă luxemburgheză.* // f. idiom indo-european din ramura germanică, constituind limba oficială, alături de franceză şi germană, în Luxemburg. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Luxemburg. // m., f. persoană (originară) din Luxemburg: *s-a însurat cu o tînără luxemburgheză.* [***Luxemburg*** n. pr. + *-ez*].

luxmétru, luxmetre n. instrument fotometric pentru măsurarea fluxului luminos care cade pe suprafaţa unui obiect. [Din fr. ***luxmètre***].

luxós, ~şi, luxoásă, ~e a. **1.** fastuos, somptuos; bogat ornat, decorat: *ce vor mai zice cînd vor gusta în plus luxosul prînz?* AL.; *a murit într-o casă mare, luxoasă, strivită de datorii.* EL.; **2.** elegant, îmbrăcat cu lucruri scumpe: *pe cei ... mîndri şi luxoşi îi arăta cu degetul.* CR.; **3.** de calitate superioară; elegant; de lux: *ambiţia sa era s-o publice la un librar din Paris, într-o ediţie luxoasă.* GHEŢIE. [***Lux¹*** + *-os;* cf. fr. ***luxeux***].

luxúră, luxuri f. viciu al celor ce se dedau plăcerilor senzuale; desfrînare, concupiscenţă: *oameni de mare intelectualitate sau numai de rafinament ..., sibariţi, cu vinele arse de nevoia luxurii.* LOV.; *portretele ... ascund o taină ereditară (luxurie, cartoforie).* CĂL.; (şi: **luxurie**). [Din fr. ***luxure,*** lat. ***luxuria***].

luxuriánt, ~ţi, luxuriantă, ~e a. **1.** extrem de bogat, de abundent: *vegetaţie luxuriantă;* **2.** (fig.) încărcat, prea plin de ornamente: *stil luxuriant.* [Din fr. ***luxuriant,*** lat. ***luxurians, -ntis***].

luxuriánţă, luxurianţe f. (rar) caracterul a ceea ce este luxuriant; abundenţă, bogăţie: *luxuriaţa vegetaţiei ecuatoriale.* [Din fr. ***luxuriance***].

luxúrie f. v. luxură.

luxuriós, ~şi, luxurioásă, ~e a. (livr.) înclinat spre plăceri senzuale, trupeşti; desfrînat, lasciv, concupiscent. [Din fr. ***luxurieux***].

luzérnă f. v. lucernă.

luzúlă, luzule f. plantă erbacee cu frunze liniare, păroase pe margine, cu flori brune sau gălbui, dispuse în spice (*Lusula campestris*). [Din fr. ***luzule***].

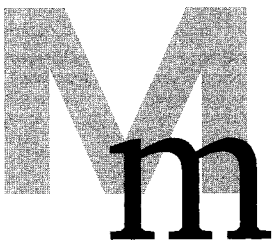

M, m m. invar. **1.** a şaisprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul (consoană sonantă oclusivă nazală bilabială) notat cu această literă; **2. m,** simbol pentru metru; **3. M,** cifră romană cu valoarea 1000.

ma conj. (reg.) dar, însă. // adv. (reg.) **1.** ba: *dă-mi tu mie glasul tău ...! ma, moarte, nu ţi l-oi da.* POP.; **2.** ba încă, ba mai mult decît atît ...: *ma şi tunuri au picat.* POP. [Din sb. ***ma***; cf. it. ***ma***].

maár, maare n. (lac vulcanic format într-un) crater circular, în formă de pîlnie, provenit în urma unei explozii a gazelor subterane. [Din germ. ***Maar***].

mabéin n. (turcism) cameră de audienţe a sultanului; (p. ext.) camera de audienţe a domnitorului. [Din turc. ***mabeyin***].

mac[1], maci m. **1.** numele mai multor plante din familia papaveraceelor, cu frunze alungit-ovale, sectat-zimţate, cu flori mari, roşii, roz, violete, galbene sau albe şi cu seminţe mărunte, uleioase, închise într-o capsulă (*Papaver*); din fructele uneia (*Papaver somniferum*) se extrage opiu; paparună; somnişor: *să samine mac în prag, c-am zis zău că nu i-l calc.* POP.; **2.** (p. restr.) sămînţa acestei plante (folosită în alimentaţie): *să-mi alegeţi macul de-o parte ... şi năsipul de altă parte.* CR.; *cozonac cu mac;* **cît un fir** (sau **sîmbure, grăunte**) **de mac,** foarte mic; **3.** (p. restr.) floarea acestor plante: *pîlcuri de maci roşii.* SAD.; *lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor.* PETR.; **4.** (compuse) **mac-cornut,** plantă erbacee cu flori roşii sau portocalii, avînd la baza petalelor o pată neagră; paparună (*Glaucium corniculatum*); **macul-ciorii,** zămoşiţă (*Hibiscum trionum*); **mac-spinos,** gen de papaveracee, cuprinzînd cîteva specii de plante erbacee, cu suc caustic, gălbui, utilizat în medicină. [Din bulg. ***mak,*** sb. ***mȁk***].

mac[2] interj. (de obicei repetat) cuvînt care imită strigătul caracteristic al raţelor. [Onomat.].

macá f. v. **macao.**

macabé n. varietate de struguri albi cu bobul mare, rotund (cultivaţi în sudul Franţei); (adj.) *struguri macabe.* [Din fr. ***maccabée***].

macabritáte f. (rar) caracter macabru: *se face abuz de macabritate.* CĂL. [***Macabru*** + *-itate*].

macábru, ~i, macabră, ~e a. referitor la moarte sau la morţi; care sugerează ideea de moarte; funebru, lugubru; (p. ext.) care inspiră groază; înfiorător, sinistru: *părea ... o furie macabră.* VLAH.; *gluma e reuşită, chiar dacă macabră.* GHEŢIE.; **dans macabru,** dans alegoric sugerînd egalitatea în faţa morţii, conceput de pictorii şi sculptorii medievali în forma unui lanţ nesfîrşit de dansatori (de toate vîrstele şi din toate stările sociale), conduşi de un schelet care reprezintă moartea. // n. ceea ce sugerează moartea (prin mijloace artisitice): *un poet sumbru, cultivator al macabrului.* CĂL. [Din fr. ***macabre***].

macăc, macaci m. numele mai multor specii de maimuţe mici asiatice, din familia cercopitecidelor, omnivore, arboricole sau terestre, cu capul turtit, cu coada scurtă sau fără coadă (*Macacus*). [Din fr. ***macaque***].

macadám, macadamuri n. îmbrăcăminte rutieră formată din mai multe straturi de piatră măruntă concasată şi impregnată cu un material de legătură, după sistemul conceput de inginerul scoţian McAdam: *sparge pietre pentru macadamul stradelelor.* GHICA; *Cedric dansase şi cîntase pe tot drumul, făcînd pe macadam zgomote răpăitoare cu pantofii de lac.* CĂRT. [Din fr. ***macadam,*** germ. ***Makadam***].

macadamizá, macadamizez vb. (tr.) a pietrui cu macadam (un drum); a pava. [Din fr. ***macadamiser***].

macadamizáre, macadamizări f. acţiunea de a macadamiza şi rezultatul ei: *macadamizarea drumurilor rurale.* [V. ***macadamiza***].

macagíu, macagii m. acar: *strigă sever către macagiul care stă drept.* CAR. [***Macaz*** + *-giu*; cf. turc. ***makasçi***].

macairódus, macairoduşi m. animal fosil din familia felinelor, cu canini foarte dezvoltaţi, care a trăit din plinocen pînă la sfîrşitul cuaternarului (*Machairodus*). [Din lat. ***Machairodus***].

macaleándru m. v. **măcăleandru.**

macámă, macame f. (rar) specie literară de proză ritmată arabă creată de scriitorul persan Hamadhani, asemănătoare, ca structură, nuvelei şi povestirii europene: *arta să compui macame arabe.* COŞB.; *makamele lui Hariri;* (scris şi: *makamă, maqama*). [Din germ. ***Makame***].

macáo n. numele unui joc de cărţi; bacara: *seara am jucat macao;* (şi: (înv.) **maca**). [Din fr., it. ***macao***].

macará, macarale f. **1.** utilaj construit pe principiul scripeţilor, cu care se ridică (şi se deplasează) greutăţi (mari); **2.** muflă; **3.** (reg.) mosorel. [Din turc. ***makara***].

macaragíu, macaragii m. muncitor care manipulează o macara. [***Macara*** + *-giu*].

macaroánă, macaroane f. (mai ales la pl.) tip de paste făinoase în formă de tuburi lungi şi subţiri, preparat din aluat nedospit din făină de grîu: *înghiţeau ... veşnicele macaroane cu brînză şi ceaşca de cafea cu iz de brom.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***makarónia***; cf. it. ***maccherone***].

macaronádă, macaronade f. (rar) poezie în stil macaronic. [Din it. ***maccheronata***].

macaronár, macaronari m. (fam.) poreclă dată italienilor. [***Macaroană*** + *-ar*].

macarónic, ~ci, macaronică, ~ce a. (despre stil) împestriţat cu cuvinte şi forme latineşti sau latinizate: *Caragiale îi ridiculizează jargonul macaronic.* CĂL.; **poezie macaronică,** gen de poezie burlescă (care parodiază şi satirizează), în care abundă cuvinte şi forme latineşti sau latinizate: *poetul italian Tifi Odasi a iniţiat poezia macaronică la sfîrşitul secolului al XV-lea.* [Din fr. ***macaronique***, it. ***maccheronico***].

macaronísm n. **1.** mişcare literară din sec. al XVI-lea – al XVII-lea care satiriza pedantismul cavaleresc într-un stil burlesc, latinizant; **2.** cuvînt, expresie etc. caracteristică stilului macaronic. [Din fr. ***macaronisme***].

macartísm n. politică de persecuţie şi de marginalizare a tuturor persoanelor suspectate de simpatii comuniste, declanşată în Statele Unite prin anii 1950, la iniţiativa senatorului J.R.McCarthy. [Din fr. ***maccartisme, maccarthysme,*** engl. ***McCarthysm***].

macasaréză f. una dintre cele mai importante limbi indoneziene din familia austroneziană, cu scriere proprie, vorbită de peste un milion de oameni în regiunea Ujung Pandang (fost Macassar). [Din fr. ***makassaraise***].

macát, macaturi şi **macate** n. **1.** (înv.) loc (acoperit) pe podea, unde şed turcii: *au sedzut înaintea viziriului pre măcat.* NEC.; **2.** cuvertură brodată sau înflorată care se pune pe pat; scoarţă, covor care se pune pe perete: *paturi ... peste care erau întinse macaturi de lînă.* FIL.; **3.** (reg.) ţesătură ţărănească din care se fac feţe de plapumă, cuverturi etc.; (şi: (înv.) **măcat**). [Din turc. ***makat***].

macáz, macazuri n. dispozitiv montat la bifurcarea a două linii de tren, de tramvai, de metrou sau pe cablul electric aerian, care permite dirijarea vehiculului de pe o linie pe alta; porțiune mobilă și reglabilă a șinelor de cale; ac, schimbător de cale: *trenul, clănțănind din roate, trece la un macaz.* CAR.; **a schimba macazul,** a) a-și schimba (radical) atitudinea, părerile etc.; b) a dirija în altă direcție cursul unor evenimente. [Din turc. ***makas***].

macedoneán, ~eni, macedoneană, ~ene a. **1.** care aparține, care este caracteristic Macedoniei antice sau populației ei, referitor la Macedonia antică sau la locuitorii acesteia: *războaiele macedonene conduse de Alexandru Macedon;* **2.** care aparține, care este caracteristic Republicii Macedonia sau populației ei, referitor la Republica Macedonia sau la locuitorii acesteia. // f. **1.** limbă indo-europeană înrudită cu greaca veche, vorbită de macedonenii antici; **2.** limbă slavă din grupul sudic, vorbită de macedoneni. // m., f. **1.** persoană (originară) din Macedonia antică; **2.** persoană (originară) din Republica Macedonia; persoană care vorbește macedoneana ca limbă maternă. // m. pl. **1.** popor indo-european, înrudit cu grecii, din Macedonia antică; **2.** popor din ramura slavilor de sud, constituit ca națiune în Republica Macedonia. [***Macedonia*** + *-ean*].

macedoneáncă, macedonence f. femeie (originară) din Republica Macedonia; macedoneană. [***Macedonean*** + *-că*].

macedoromán, ~i, macedoromână, ~e a. și m., f. aromân. [***Macedo***(*nean*) + ***român***].

macedoromâncă, macedoromânce f. aromâncă. [***Macedoromân*** + *-că*].

macerá, macerez vb. **1.** (tr.) a ține fructe, plante etc. vreme îndelungată într-un solvent pentru a le dizolva părțile solubile: *a macera petale de trandafir în oțet;* (fig.) *unirea noastră e macerată de o ucigătoare otravă.* EL.; **2.** (refl.) a se dizolva (parțial) într-un solvent; **3.** (med.; refl.; despre țesuturi) a se mortifica, a se necroza; a se descompune. [Din fr. ***macérer***].

maceráre, macerări f. **1.** acțiunea de a (se) macera; macerație; **2.** proces aseptic de necroză cu lichefiere a unei plăgi cu pansament prea ermetic sau neschimbat la timp; necrozare, mortificare; descompunere. [V. ***macera***].

macerát, ~ți, macerată, ~e a. **1.** care a suferit un proces de macerare; supus macerării; dizolvat (parțial); **2.** (med.) necrozat. [V. ***macera***].

maceratór, maceratoare n. recipient pentru macerare. [Din fr. ***macérateur***].

macerație, macerații f. **1.** proces suferit de un corp supus macerării: *vinurile medicinale se prepară prin macerație;* **2.** necrozare, mortificare, macerare: *macerația țesuturilor;* (și: **macerațiune**). [Din fr. ***macération***].

macerațiúne f. v. macerație.

macétă, macete f. cuțit cu lamă lungă și lată, foarte ascuțită, cu mîner scurt, folosit în special la recoltarea trestiei de zahăr (și ca armă) în America tropicală. [Din sp. ***machete***].

macferlán, macferlane n. pardesiu bărbătesc fără mîneci, cu guler mare ca o pelerină ce cade peste umeri și cu două fante laterale pentru brațe. [Din fr. ***macfarlane,*** engl. ***macferlane***].

mach, machi [mah] m. unitate de măsură pentru viteza fluidelor, egală cu 340 m/s, utilizată în aerodinamică și în tehnica rachetelor. [Din engl., fr. ***mach***].

machédon, ~i, machedonă, ~e m., f. **1.** (înv.) macedonean antic; **2.** (pop.) aromân. [Din sl. ***makedonŭ***].

machetá, machetez vb. (tr.) a concepe și a executa o machetă. [De la ***machetă***].

machetáre, machetări f. acțiunea de a macheta. [V. ***macheta***].

machetatór, ~i, machetatoáre m., f. persoană care concepe și execută o machetă; machetist. [***Macheta*** + *-tor*].

machétă, machete f. **1.** reproducere (la scară redusă) a unei clădiri, a unei sculpturi, a unui decor, a unei piese tehnice etc.; **2.** text (fragmentar) al unei lucrări (științifice) destinat dezbaterii, înainte de publicare: *macheta dicționarului lui Philippide se găsește la Biblioteca Academiei;* **3.** proiect al unei lucrări complexe, cu multe ilustrații, tabele etc., în care se indică amplasarea acestora, în vederea tipăririi. [Din fr. ***maquette***].

machetíst, ~ști, machetistă, ~e m., f. machetator. [Din fr. ***maquettiste***].

machí vb. v. **mahi.**

machiá, machiez vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) farda; a-(și) face machiajul pentru scenă sau pentru film, în scopul realizării fizionomiei personajului interpretat; a (se) grima: *se machiază strident;* **2.** (fig.; tr.) a modifica în scop fraudulos aspectul unui lucru; a farda: *machiază realitatea.* [Din fr. ***maquiller***].

machiáj, machiaje n. **1.** acțiunea de a (se) machia și rezultatul ei; machiere, grimă: *machiaj artistic;* **2.** ansamblul fardurilor (pudră, ruj etc.) aplicate pe față: *are un machiaj discret.* [Din fr. ***maquillage***].

machiát, ~ți, machiată, ~e a. fardat (cu artă): *femeie discret machiată.* [V. ***machia***].

machiavélic, ~ci, machiavelică, ~ce a. **1.** care aparține lui Machiavelli sau machiavelismului, referitor la Machiavelli sau la machiavelism; în spiritul principiilor politice ale lui Machiavelli: *idei machiavelice;* **2.** (p. ext.) perfid, viclean: *conduită machiavelică.* [Din fr. ***machiavélique,*** it. ***machiavellico***].

machiavelísm, (rar) **machiavelisme** n. **1.** doctrina politică a lui Machiavelli, conform căreia politica face abstracție de morală (sintetizată în formula „scopul scuză mijloacele"); politică bazată pe o asemenea doctrină, în care dictează interesele și forța, și nu considerentele morale; **2.** (p. ext.) comportare vicleană, lipsită de scrupule și de onoare; machiaverlîc, șiretlic, viclenie, perfidie: *propunerea d-lui ... e un machiavelism.* EM. [Din fr. ***machiavélisme,*** it. ***machiavellismo***].

machiavelíst, machiavelişti m. adept al machiavelismului; persoană care pune în practică preceptele politice ale lui Machiavelli: *Mitron este machiavelist în politică.* CĂL. [Din fr. ***machiavéliste,*** it. ***machiavellista***].

machiaverlîc, machiaverlîcuri n. (rar) machiavelism; faptă reprobabilă; șiretlic, perfidie, viclenie: *denunțătorii machiavelismului se dedau cu multă plăcere ... la machiaverlîcuri.* D. [De la ***Machiavelli*** n. pr. (după *mascaralîc*)].

machiére, machieri f. acțiunea de a (se) machia; machiaj. [V. ***machia***].

machiézã, machieze f. specialistă în machiaj (artistic). [Din fr. ***maquilleuse***].

machiná vb. v. **maşina.**

machinál a. v. **maşinal.**

machinalménte adv. (înv.) mașinal: *descifram machinalmente slovele.* EM. [***Machinal*** + *-mente;* cf. it. ***macchinamente***].

machinatór, machinatori m. (înv.; rar) intrigant; uneltitor. [***Machina*** + *-tor*].

machinăție f. v. **maşinaţie.**

machinaţiúne f. v. **maşinaţie.**

máchină, machine f. (înv.) **1.** mașină; sistem tehnic: *prima machină mișcată prin virtutea aburilor.* FIL.; (fig.) *am fost numai o machină orologică care a cîntat ... cîntece de sirene.* EM.; **2.** (fig.) uneltire, intrigă. [Din lat. ***machina,*** it. ***macchina***].

machinălicéşte adv. v. **maşinalicește.**

machiór, machiori m. specialist în machiaj (artistic); grimeur: *machiorul teatrului.* [Din fr. ***maquilleur***].

machisárd, ~zi, machisardă, ~e m., f. luptător din maquis. [Din fr. ***maquisard***].

machism [mahism] n. (filoz.) empiriocriticism. [Din rus. ***mahizm,*** germ. ***Machismus***].

machist, ~şti, machistă, ~e [mahíst] a. care aparține, care este caracteristic machismului, referitor la machism. // m., f. adept al machismului. [Din rus. ***mahist***].

machít a. v. **mahit.**

macioálă, macioale f. (reg.) **1.** femeie proastă, urîtă, neglijentă; **2.** vacă sau oaie slabă. [Et. nec.].

maciúlă, maciule f. (reg.) prîsnel: *fusul ... se învîrti în jurul maciulei.* DELAVR. [Cf. ***măciulie***].

macláre, maclări f. formare de macle. [Cf. fr. ***maclage***].

máclă, macle f. formă de cristalizare regulată și simetrică rezultată din alipirea sau penetrarea mai multor cristale de același fel; cristal complex astfel format. [Din fr. ***macle***].

macmahón, macmahoane n. (înv.) șprit: *mai beau o bere, un macmahon.* CAR. [De la ***Mac-Mahon*** n. pr.].

macohón, macohoane n. (reg.) unealtă de lemn cu măciulie folosită pentru a freca (în marcotej) sămînța de mac (sau alte semințe); pisălog. [Din ucr. ***makogony,*** rus. ***makogon***].

macramé n. v. **macrameu.**

macraméu, macrameuri n. dantelă obținută prin împletirea și înnodarea unor fire groase de bumbac mercerizat; obiect decorativ realizat prin montarea artistică a acestei dantele: *masa încărcată cu macrameuri.* CĂRT.; (și: **macrame**). [Din fr. ***macramé***].

macro- element de compunere cu sensul „(foarte) mare". [Din fr. ***macro-***].

macrobián, ~eni, macrobiană, ~ene a. (biol.) longeviv, macrobit. [Din fr. ***macrobien***].

macrobíe f. (biol.) longevitate. [Din fr. ***macrobie***].

macrobiótic, ~ci, macrobiotică, ~ce a. (biol.) **1.** care ține de macrobiotică, referitor la macrobiotică: *regim alimentar macrobiotic;* **2.** (rar) longeviv: *organism macrobiotic.* // f. știință care studiază problemele longevității. [Din fr. ***macrobiotique,*** germ. ***Makrobiotik***].

macrobít, ~ți, macrobită, ~e a. (biol.) macrobian. [Din fr. ***macrobite***].

macroblást, macroblaste n. (biol.) megaloblast. [Din engl. ***macroblast***].

macrobráhie, macrobrahii f. dezvoltare excesivă a brațelor. [Din fr. ***macrobrachie***].

macrocefál, ~i, macrocefală, ~e a. și m., f. (persoană) care prezintă macrocefalie; megalocefal. [Din fr. ***macrocéphale***].

macrocefalíe, macrocefalii f. anomalie congenitală constînd în alungirea craniului și dezvoltarea exagerată a (părții posterioare a) capului în raport cu corpul; megalocefalie. [Din fr. ***macrocéphalie***].

macrocít, macrocite n. (biol.) megalocit. [Din fr. ***macrocyte***].

macrocitózã, macrocitoze f. prezență a macrocitelor în sînge, frecventă la nou-născuți. [Din fr. ***macrocytose***].

macroclimát n. macroclimă. [***Macro-*** + ***climat***].

macroclímă, macroclime f. climat al unei regiuni întinse, a suprafeței terestre sau acvatice, format sub acțiunea factorilor climatici principali; macroclimat. [Din germ. ***Makroklima***].

macrocósm n. lumea în totalitatea ei; universul exterior în raport analogic cu omul conceput ca microcosm; cosmos: *un microcosm face parte integrantă din macrocosm ..., tinzînd să i se substituie.* BL.; *ideea medievală ... a microcosmosului care răsfrînge și rezumă macrocosmosul.* PLEȘU; (și: **macrocosmos**). [Din fr. ***macrocosme***].

macrocósmic, ~ci, macrocosmică, ~ce a. care aparține, care este caracteristic macrocosmului, referitor la macrocosm: *oul e un simbol hermetic, căci prin el înțelegem ... chipul de germinație macrocosmic.* CĂL. [Din fr. ***macrocosmique***].

macrocósmos n. v. **macrocosm.**

macrocristalín, ~i, macrocristalină, ~e a. (geol.) format din cristale mari. [Din fr. ***macrocristallin***].

macrodactíl, ~i, macrodactilă, ~e a. care prezintă macrodactilie. [Din fr. *macrodactyle*].

macrodactilíe f. dezvoltare excesivă a degetelor. [Din fr. *macrodactylie*].

macrodónt, ~ți, macrodontă, ~e a. care prezintă macrodonție. [Din fr. *macrodonte*].

macrodonție f. dezvoltare excesivă a dinților; megalodonție. [Din fr. *macrodontie*].

macroeconómic, ~ci, macroeconomică, ~ce a. care aparține, care este caracteristic macroeconomiei, referitor la macroeconomie: *vor fi făcute schimbările structurale ... și la nivel macroeconomic.* A. [*Macro- + economie*].

macroeconomíe f. (știință care studiază) modul în care funcționează ansamblul economic al unei țări: *macroeconomia dă semne de revigorare.* [*Macro- + economie*].

macroelemént, macroelemente n. element mineral esențial prezent în cantitate mare în țesuturile vegetale și animale. [Din engl. *macroelement*].

macroestezíe, macroestezii f. tulburare a reprezentării psihice a simțului tactil, constînd în perceperea obiectelor ca fiind mai mari decît în realitate. [Din fr. *macroesthésie,* it. *macroestesia*].

macroevolúție, macroevoluții f. **1.** totalitatea proceselor evolutive extinse pe mai multe ere geologice; **2.** evoluție biologică în care apar specii și genuri noi, ca urmare a unor mutații cromozomice sau de adaptare la mediu. [Din fr. *macroévolution*].

macrofág, ~gi, macrofagă, ~ge a. și n. **1.** (fagocit mare) care distruge bacteriile sau particulele străine din organism; **2.** (animal) care se hrănește cu cantități mari de hrană (ex. rechinul). [Din fr., engl. *macrophage*].

macrofáună, macrofaune f. totalitatea animalelor mari (observabile cu ochiul liber) dintr-o regiune; **macrofauna solului,** totalitatea animalelor vii din sol care au peste patru mm (ex.: miriapode, gîndaci, păianjeni etc.). [Din fr. *macrofaune*].

macroflóră, macroflore f. totalitatea plantelor mari (observabile cu ochiul liber) dintr-o regiune. [*Macro- + floră*].

macrofotografíe, macrofotografii f. **1.** fotografie care dă imaginea mărită a unor obiecte mici (greu perceptibile cu ochiul liber); **2.** tehnică de obținere a unor asemenea fotografii: *specialist în macrofotografie.* [Din fr. *macrophotographie*].

macrogámet, macrogameți m. (biol.) gamet femel de mari dimensiuni. [Din engl. *macrogamete*].

macrogeníe f. dezvoltare excesivă (a părții inferioare) a feței. [Din fr. *macrogenie*].

macrogenitosomíe f. dezvoltare exagerată a corpului, în special a organelor genitale. [Din fr. *macrogénitosomie*].

macroglobulínă, macroglobuline f. globulină de greutate moleculară mare și viteză de sedimentare foarte mare, prezentă în ser în concentrații foarte mici (ex. anticorpii Wassermann). [Din fr. *macroglobuline,* engl. *macroglobulin*].

macroglosíe f. mărire a volumului limbii, prin hipertrofie musculară, tulburări metabolice sau formațiuni tumorale. [Din fr. *macroglossie*].

macromastíe f. dezvoltare excesivă a mamelelor. [Din fr. *macromastie*].

macromicéte f. pl. grup de ciuperci mari, diferit colorate, comestibile sau toxice (*Macromycetes*). [Din fr. *macromycètes*].

macromoleculár, ~i, macromoleculară, ~e a. alcătuit din macromolecule. [Din fr. *macromoléculaire*].

macromolecúlă, macromolecule f. moleculă formată dintr-un număr foarte mare de atomi, obținută prin polimerizarea monomerilor. [Din fr. *macromolécule*].

macronucléu, macronuclee n. nucleu mare al celulei, necesar pentru reproducere. [Din fr. *macronucléus*].

macroorhidíe f. aspect anormal de voluminos al unuia sau al ambelor testicule. [Din fr. *macroorchidie*].

macropód, ~zi, macropodă, ~e a. care are labele, picioarele, înnotătoarele lungi: *animale macropode.* // n. (la pl.) specie de pești exotici viu colorați, care trăiesc în apele dulci ale Indochinei; (și la sg.) pește din această specie. [Din fr. *macropode*].

macropodíe f. hipertrofie congenitală a picioarelor. [Din fr. *macropodie*].

macropór, macropori m. por vizibil cu ochiul liber. [Din fr. *macropore*].

macropsíe, macropsii f. (med.) megalopsie. [Din fr. *macropsie*].

macroreliéf, macroreliefuri n. formă majoră de relief a uscatului sau a fundului mărilor și oceanilor (ex.: munți, podișuri, cîmpii). [Din fr. *macrorelief*].

macroscóp, macroscoape n. aparat pentru examinarea suprafeței materialelor, care poate mări de pînă la cincizeci de ori. [Din fr. *macroscope*].

macroscópic, ~ci, macroscopică, ~ce a. **1.** (despre corpuri) care se poate vedea cu ochiul liber, fără microscop; de mari dimensiuni; **2.** care aparține macroscopiei, referitor la macroscopie: *chimie macroscopică.* [Din fr. *macroscopique*].

macroscopíe, macroscopii f. examinare a (structurii) obiectelor cu ochiul liber, cu o lupă sau cu un aparat optic. [Din fr. *macroscopie*].

macroseísm, macroseisme n. cutremur de pămînt de mare intensitate. [Din fr. *macroséisme*].

macrosistém, macrosisteme n. sistem social al unei forme de organizare instituționalizate. [Din fr. *macrosystème*].

macrosociál, ~i, macrosocială, ~e a. care aparține, care este caracteristic macrostructurii sociale, referitor la macrostructura socială: *la nivel macrosocial, intelectualul din România de azi e redus imediat la tăcere de propria sa dorință de a sta departe de orice năcăire.* CF. [Din fr. *macrosocial*].

macrosóm, ~i, macrosomă, ~e a. (med.) cu dimensiuni excesive: *organism macrosom.* [Din fr. *macrosome*].

macrosomíe f. (med.) dimensiune excesivă a organismului. [Din fr. *macrosomie*].

macrospór, macrospori m. (bot.) spor femel la unele criptogame vasculare; megaspor. [Din fr. *macrospore*].

macrosporánge m. sporange în care se dezvoltă macrosporii. [Din fr. *macrosporange*].

macrostructúră, macrostructuri f. **1.** structură a unui metal, aliaj etc. vizibilă cu ochiul liber. **2.** structură care înglobează alte structuri; **macrostructură socială,** ansamblul instituțiilor, relațiilor și activităților sociale dintr-o societate. [Din fr. *macrostructure*].

macróu, macrouri n. **1.** pește marin cu spatele albastru-verzui, cu dungi negre (*Scomber scomber*); **2.** carnea (conservată a) acestui pește. [Din fr. *maquereau*].

măcru, ~i, macră, ~e a. **1. carne macră,** carne slabă, fără grăsime și fără oase: *cine poate oase roade, cine nu, nici carne macră.* Z.; **2.** (reg.) care este fără multă carne; slab; (p. ext.) uscățiv: *izraelitul din Algeria este macru și bine proporționat.* HASD; **3.** (fig.) debil; precar. [Lat. *macer, -cra, -crum*].

maculá, maculez vb. (livr.; tr.) **1.** a păta, a murdări; **2.** (fig.) a întina: *vroia să ne maculeze ..., chiar în pragul idilei.* PR.; *n-ar fi vrut să fie pătaș faptelor mizerei, pieritoarei făpturi ... care-i macula eternitatea.* CĂRT. [Lat. *maculare,* fr. *maculer*].

mácula lutéa, suprafață a retinei, în formă de elipsă cu axul mare orizontal, în centrul căreia impresiile vizuale au maximum de precizie și de claritate. [Cuv. lat.].

maculáre, maculări f. acțiunea de a macula și rezultatul ei. [V. *macula*].

maculát, ~ți, maculată, ~e a. **1.** cu pete; murdar; **2.** (fig.) întinat: *reputație maculată.* [V. *macula*].

maculatór, maculatoare n. caiet (neliniat) folosit pentru a lua notițe la lecții, la cursuri: *profesoara își ține prelegerile, iar elevii notează de zor în maculatoare.* GHEȚIE. [*Macula + -tor*].

maculatúră, (rar) **maculaturi** f. **1.** hîrtie pătată, stricată în tipografie, care se rebutează; (p. ext.) hîrtie scrisă, tipărită care și-a pierdut importanța: *mai nainte de a fi rupt hîrtia, s-a uitat bine la ea, dacă e, în adevăr, maculatură scrisă pe amîndouă părțile.* SL.; **2.** hîrtie specială, groasă, de calitate inferioară pentru împachetat; **3.** (fig.) scriere fără valoare: *maculatură literară.* MAIOR. [Din germ. *Makulatur,* fr. *maculature*].

máculă, macule f. **1.** pată pe Soare, pe Lună; **2.** pată pe pielea corpului omenesc cauzată de un eritem sau de o anomalie pigmentară; **3.** (fig.) boală, patimă; meteahnă: *biserica reformată ... poartă aceeași maculă de judecăți a ereticilor, de arderi de viu.* EM.; **4.** pată pe un organ vegetal. [Din lat. *macula,* fr. *macule*].

macúmba f. religie din Brazilia adusă ca urmare a comerțului cu sclavi din Angola și Mozambic și îmbogățită cu elemente creștine și amerindiene. [Cuv. sp.].

madăm f. v. madamă.

madámă, madame f. **1.** (înv.) guvernantă: *madamele așază copiii în semicerc.* BR.-VOIN.; **2.** femeie de serviciu (la un hotel); servitoare: *cheamă pe madama – i-a poruncit domnul Fotache portarului.* ST.; **3.** (astăzi în forma **madam**; adesea depr.) termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie (măritată); cucoană, doamnă; (p. ext.) soție: *de vrei să fii madamă de bon ton.* AL.; **4.** (peior.) femeie de moravuri ușoare; patroană a unei case de toleranță; (și: **madam**). [Din fr. *madame,* cu sensul ironic sau depreciativ, inerent titulaturii străine; cf. **jupînească**].

madeá, madele f. **1.** (înv.) chestiune, pricină; afacere: *pentru volnicii și alte madele.* FIL.; **2.** (înv.) zeciuială; (p. gener.) impozit; **3.** (reg.) cusur, meteahnă; **4.** (reg.) fel, categorie; **5.** (fig.) om neserios; secătură. [Din turc. *madde*].

made in [meid in], fabricat, produs în ...: *mărfuri made în China.* [Cuv. engl.].

madém, mademuri n. (înv.) **1.** minereu; **2.** (pop.) aliaj din care se fac tacîmuri; alpaca, pacfon: *linguriță, sfeșnice de madem;* **3.** mină; **4.** (fig.) sursă de cîștig: *este madem bun și pănă astădzi în Moldova.* NEC. [Din turc. *maden*].

madepolón n. v. madipolon.

madh, madhuri n. panegiric în versuri, specific poeziei arabe. [Cuv. arab].

madipolón, (rar) **madipolonuri** n. pînză albă de bumbac fină, pentru confecționarea lenjeriei de pat și de corp; (și: **madepolon**). [Din fr. *madapolam,* rus. *madepolan*].

madison, madisonuri [médison] n. dans modern lent, la care dansatorii, în șiruri paralele, execută simultan aceleași mișcări, în același sens de deplasare; melodia acestui dans. [Din engl. *madison*].

madlénă, madlene f. prăjitură din făină, unt, ouă și zahăr, coaptă în forme speciale; brioșe. [Din fr. *madeleine*].

madmoazélă, madmoazele f. (franțuzism; astăzi iron.) domnișoară. [Din fr. *madmoiselle*].

madónă, madone f. **1.** (artic.) Maica Domnului: *a creat pe pînză goală pe Madona Dumnezee.* EM.; **2.** icoană, pictură sau statuie reprezentînd pe Maica Domnului: *în locul madonelor sănătoase ale lui Rafael, vin chipurile cu incarnat de crin.* CĂL.; **3.** (fig.) personificare a perfecțiunii feminine: *o iubi ca pe o madonă!* AL.; **4.** (iron.) femeie prefăcută; mironosiță. [Din it. *madonna,* fr. *madone*].

madrepór, madrepori m. (la pl.) ordin de celenterate cu schelet ramificat și bine dezvoltat, care formează recife de corali sau atoli (*Madrepora*); (și la sg.) coral din acest ordin: *madrepori albi și sferici.* CĂRT. [Din fr. *madrépore*].

madrepóric, ~ci, madreporică, ~ce a. format din madrepori, referitor la madrepori, de madrepori: *recif madreporic.* [Din fr. ***madréporique***].

madrigál, madrigale şi **madrigaluri** n. **1.** specie de poezie lirică, scurtă, cu conţinut idilic sau galant: *Petrarca a cultivat madrigalul;* **2.** scurtă compoziţie muzicală polifonică, pe un text profan (ex. madrigalele lui Palestrina). [Din fr. ***madrigal***].

madrigalésc, ~şti, madrigalească, ~şti a. (rar) care aparţine, care este caracteristic madrigalului, referitor la madrigal; cu caracter de madrigal. [Din fr. ***madrigalesque***].

madrigalíst, ~şti, madrigalistă, ~e m., f. autor sau interpret de madrigale. [Din fr. ***madrigaliste***].

maestoso [maestózo] adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu măreţie; maiestuos, solemn. [Cuv. it.].

maéstru[1], ~ştri, maestră, ~e m., f. **1.** persoană înzestrată care s-a remarcat, s-a distins în artă sau în ştiinţă, considerată model, creator al unui curent, al unei şcoli etc.; magistru: [Dante] *călăuzit de maestrul său Virgil.* OD.; *nu există la noi deloc relaţia maestru – discipol.* CE; **2.** (fam. sau iron.) termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o personalitate artistică, ştiinţifică: *maestrul Sadoveanu;* **3.** persoană competentă într-un anumit domeniu (muzică, dans, sport etc.), capabilă să instruiască pe neiniţiaţi în domeniul respectiv: *deşi maestru în echitaţie, se comportă neatent şi căzu.* GHEŢIE.; **concert-maestru** sau (înv.) **maestru de concert,** concertmaistru; **maestru al sportului,** titlu acordat unui sportiv pentru merite excepţionale; sportiv care deţine acest titlu; **4.** (spec.) titulatură a profesorilor de dexteritáţi: *maestru de muzică; maestru de desen;* **5.** titlu ierarhic în anumite organizaţii militare, politice, religioase etc.; persoană care poartă acest titlu: *maestrul lojii masonice;* **maestru de ceremonie** (sau **de ceremonii**), persoană însărcinată să dirijeze desfăşurarea unei ceremonii, conform protocolului; **6.** persoană foarte îndemînatică, pricepută: *un maestru în cusături ţărăneşti.* VLAH. [Din it. ***maestro***].

maéstru[2], maestre n. (înv.) registru comercial. [Din it. *(libro)**maestro***].

máfie, mafii f. **1.** nume dat unor asociaţii teroriste secrete (din Sicilia) care practică şantajul şi asasinatul; (p. ext.) grup de indivizi cu preocupări dibioase; **2.** grup de persoane legate între ele prin preocupări comune, care îşi apără cu orice mijloace interesele (meschine): *e blocat în cercetările lui de mafia gerontocraţiei academice.* PR. [Din it. ***mafia***].

mafiológ, mafiologi m. specialist în problemele mafiei. [Din it. ***mafiologo***].

mafiót, ~ţi, mafiotă, ~e m., f. membru al mafiei. // a. caracteristic mafiei sau membrilor ei, referitor la mafie sau la membrii acesteia; mafiotic: *acţiuni mafiote.* [De la ***mafie;*** cf. it. ***mafioso***].

mafiótic, ~ci, mafiotică, ~ce a. mafiot: *comportament mafiotic.* [***Mafiot*** + *-ic*].

mag, magi m. **1.** preot la unele popoare orientale din antichitate; (p. ext.) învăţăt, astrolog, vrăjitor: *magul, paza războinării, a citit semnul întors.* EM.; **2.** fiecare dintre cei trei regi (Melchior, Gaspar şi Baltazar) veniţi la Bethlehem să se închine lui Hristos, la naşterea lui; (cei trei) crai de la răsărit: *sîntem trei magi călători, crai ca fraţii iubitori.* POP; **3.** (fig.) sol, vestitor: *bătrînul mag înalţă fruntea; ce sfînt e graiul gurii sale!* GOGA. [Din sl. ***magŭ***].

magaoáie f. v. măgăoaie.

magazá, magazale f. (înv.) depozit de mărfuri; prăvălie. [Din turc. ***mağaza***].

magazíe, magazii f. **1.** construcţie, încăpere în care se păstrează mărfuri, materiale; depozit: *magaziile economatului CFR ... au ars pînă în pămînt.* CAR.; *luarăm cu noi din aceeaşi magazie un sac cu var, două găleţi şi bidinele.* PR.; **2.** hambar, coşar; **3.** încăpere (separată de restul casei) unde se păstrează lemne, unelte etc.: *să-i închidem într-o magazie.* ISP; **4.** (înv.) magazin: *ne-om opri în Paris ş-om merge pe la magazii.* AL.; **5.** cutia metalică a puştii în care stau cartuşele. [Din gr. mod. ***magazí***].

magazín[1], magazine n. **1.** local în care se expun şi se vînd mărfuri; prăvălie (mare), magazie: *mărfurile expuse prin magazine.* NEGR.; **2.** (înv. şi reg.) magazie cu mărfuri, materiale; **3.** cutie trapezoidală la linotip, în care se găsesc matriţele. [Din fr. ***magasin***].

magazín[2], magazine n. publicaţie periodică (ilustrată) conţinînd materiale diverse: *privesc cîteva magazine ilustrate.* EL. [Din fr., engl. ***magazine***].

magazináj, magazinaje n. **1.** depozitare a unor mărfuri; înmagazinare; **2.** timpul cît rămîne o marfă depozitată; taxă plătită pentru depozitarea mărfii. [Din fr. ***magasinage***].

magazinér, ~i, magazineră, ~e m., f. persoană care administrează sau gestionează o magazie; (şi: **magazioner**). [Din fr. ***magasinier***].

magazioáră, magazioare f. diminutiv al lui magazie. [***Magazie*** + *-oară*].

magazionér m., f. v. **magaziner.**

măgă, mage f. (rar) vrăjitoare: *o magă îi prezisese că omorul unei frumoase sclave creştine îl va înălţa pe tronul Cumaniei.* CĂL. [Din it. ***maga***].

magdalenián, ~eni, magdaleniană, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) ultimul subetaj al paleoliticului superior, în care apar elemente de cultură umană (picturi rupestre). [Din fr. ***magdalénien***].

magénta f. **1.** denumire pentru culoarea roşie-violetă; **2.** (în tehnica fotografică) culoarea primară roşie care absoarbe culoarea verde; (adj.) *ilustraţii magenta.* [Din fr. ***magenta***].

magherán m. v. **maghiran.**

maghérniţă, maghernițe f. **1.** (înv.) bucătărie: *maghernițele sau cuinile.* OD.; **2.** construcţie rudimentară de scînduri; baracă, şandrama; (spec.) prăvălie mică, sărăcăcioasă: *magazinele... deveneau niște maghernițe strîmte şi păduchioase, adevărate tarabe de talcioc, îndată ce te apropiai de periferie.* GHEŢIE; **3.** casă mică, dărăpănată; cocioabă: *locuieşte într-o magherniță.* [Din bulg. ***magernica***].

maghiár, ~i, maghiară, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Ungariei sau locuitorilor ei, referitor la Ungaria sau la locuitorii acesteia; unguresc: *noi călătorim cu încuviinţarea guvernului maghiar.* GHEŢIE. // f. limbă fino-ugrică vorbită de maghiari. // m., f. persoană (originară) din Ungaria; persoană care vorbeşte maghiara ca limbă maternă; ungur: *maghiarul nu are nevoie de altă cultură.* CAR. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Ungaria. [Din magh. ***magyar***].

maghiárcă, maghiarce f. (reg.) haină bărbătească scurtă, cu găitane. [***Maghiar*** + *-că*].

maghiarísm, maghiarisme n. **1.** natură particulară, specifică poporului maghiar; spirit maghiar; sentimentul naţional al maghiarilor: *orice influenţă a vreunei culturi străine ... este de-a dreptul păgubitoare maghiarismului.* CAR.; **2.** cuvînt, expresie maghiară împrumutată de o altă limbă (dar neadaptată la sistemul acesteia); ungurism: *în Transilvania sînt destule maghiarisme.* [***Maghiar*** + *-ism*].

maghiarizá, maghiarizez vb. 1. (refl. şi tr.) a (se) asimila cu populaţia de limbă maghiară; a deveni sau a face să devină maghiar: *scopul acestei legi era de-a maghiariza cu totul învăţămîntul secundar.* EM.; **2.** (tr.) a modifica un fapt lingvistic străin după sistemul limbii maghiare: *ea i se adresa „Lenuka", maghiarizîndu-i uşor numele.* GHEŢIE. [***Maghiar*** + *-iza*].

maghiarizáre, maghiarizări f. acţiunea de a (se) maghiariza: *pare c-ar simţi că Unedoara e leagănul dinaştilor români, de-aceea s-aruncă cu toată furia de maghiarizare asupra acestui ţinut.* EM. [V. ***maghiariza***].

maghiarizát, ~ţi, maghiarizată, ~e a. **1.** asimilat maghiarilor (prin limbă, obiceiuri etc.): *prietenul meu ... e slovac maghiarizat.* SAD.; **2.** modificat după sistemul limbii maghiare: *toponime româneşti maghiarizate.* [V. ***maghiariza***].

maghiarofíl, ~i, maghiarofilă, ~e a. şi m., f. (persoană) care manifestă simpatie pentru maghiari, pentru cultura, politica etc. acestora. [***Maghiar*** + *-fil*].

maghirán, maghirani m. plantă erbacee din familia labiatelor, cu flori roşietice sau albe, cultivată în grădini pentru mirosul ei plăcut, folosită drept condiment şi în medicina populară; (p. restr.) floarea acestei plante; pup[2] (*Majorana hortensis*): *sparge ghiveciul cu măghiranul.* CĂL.; *frunză verde maghiran;* (şi: **magheran, măghiran**). [Din germ. ***Mageran***].

magiár, magiari m. numele unei vechi monede ungureşti sau austriece; ughi: *ea mă costă ... vreo 3 000 de magiari.* BOL. [Din turc. ***magiar***].

mágic, ~ci, magică, ~ce a. **1.** care ţine de magie, referitor la magie; misterios, ocult: *cu magice cuvinte, mulţimei adunate oracole-mpărţea.* ALEX.; *cu toate îngrijirile magice ale mamei fata moare.* CĂL.; **bagheta magică,** baghetă folosită de magician, (p. ext.) de scamator; **ochi magic,** v. **ochi; lanternă magică,** v. **lanternă; realism magic,** formă modernă de ficţiune literară în care realul se juxtapune fantasticului, visului, mitului etc.: *J.L. Borges, G. Garcia Márquez au cultivat realismul magic;* (mat.) **pătrat magic,** tablou ale cărui căsuţe conţin numere care dau aceeaşi sumă pe fiecare rînd, coloană şi diagonală; **2.** (fig.) care încîntă, care farmecă, vrăjeşte; fermecător, încîntător; feeric: *sala tronului e plină de o magică lumină.* AL. // n. ceea ce ţine de magie; caracter magic: *miticul şi magicul nu se confundă.* CĂL.; *ideea magicului are ... o remarcabilă oportunitate funcţională.* BL. [Din lat. ***magicus,*** fr. ***magique***].

magicián, ~eni, magiciană, ~ene m., f. **1.** persoană care practică magia; vrăjitor; **2.** (p. ext.) scamator; **3.** (fig.) creator al unor efecte artistice extraordinare; virtuoz: *magicianul ciudatelor împreunări de cuvinte.* ST. [Din fr. ***magicien***].

magíe, magii f. **1.** ansamblu de procedee, formule, rituri etc. oculte, folosite pentru producerea unor fenomene inexplicabile sau care par astfel; vrăjitorie: *să ceară ajutorul magiei, spre a se uşura de torturile amorului.* FIL.; **magie neagră,** magie care apelează la puterea diavolului pentru a face rău; **magie albă,** magie prin care se invocă puteri supranaturale, miraculoase pentru a face bine; **2.** procedeu sau fenomen magic; vrajă; **3.** (fig.) putere de atracţie, fascinaţie; farmec, încîntare, seducţie: *magia muzicii.* [Din fr. ***magie***].

magíster m. v. **magistru.**

magistériu n. **1.** stagiu de trei ani după obţinerea licenţei în teologie, echivalent cu doctoratul; **2.** formă de învăţămînt superior în Italia, care conferă un titlu universitar în litere şi pedagogie, valabil pentru învăţămîntul mediu. [Din lat. ***magisterium,*** fr. ***magistère,*** it. ***magistero***].

magistrál, ~i, magistrală, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic magistrului; de magistru; solemn, profesoral: *ton magistral.* MAIOR.; **2.** demn de un magistru, caracteristic magistrului; perfect; desăvîrşit: *scriere magistrală;* (adv.) *versuri ... magistral tăiate.* VLAH.; **3.** (despre căi de comunicaţie) principal. // f. **1.** arteră principală de comunicaţie rutieră, feroviară etc.; (fig.) *magistrale ale visului virau brusc în autostrăzi ale realităţii.* CĂRT.; **2.** (şi adj.) (medicament) care este preparat în farmacie, după reţeta prescrisă de medic. [Din fr. ***magistral***].

magistrát, magistraţi m. **1.** (în Roma antică) cetăţean ales pentru exercitarea unor importante atribuţii administrative, judecătoreşti: *consulii, pretorii, edilii erau magistraţi;* **2.** funcţionar superior sau înalt demnitar: *magistraţii noştri vor încinge eşarpe în contra tiraniei.* BOLLIAC; **3.** membru al corpului judiciar (judecători şi procurori): *tînărul magistrat ... luă, spre a-şi rotunzi salariul, doi şcolari în gazdă.* CĂL. [Din germ. ***Magistrat,*** fr. ***magistrat,*** lat. ***magistratus***].

magistratúră, magistraturi f. **1.** (în Roma antică) demnitatea, sarcina magistratului; timpul cît un magistrat îşi exercită funcţia; **2.** totalitatea funcţionarilor superiori sau a înalţilor demnitari; demnitatea, funcţia acestora; durata exercitării acestui mandat: *oraşele ... se ocîrmuiau de o magistratură aleasă.* BĂLC.; *ar trebui ca statele aşa-zis democratice să fie conduse de popor, adică de toţi cetăţenii capabili să-şi asume o asemenea magistratură.* GHEŢIE; **3.** (jur.) corpul magistraţilor: *la marea*

mişcare a magistraturii din ... 1924 n-au existat vacanţe. GHEŢIE; **4.** profesia sau funcţia de magistrat; durata exercitării acestei funcţii: *magistratura şi avocatura sînt profesiuni care cer un suflet tare.* CĂL. [Din germ. ***Magistratur,*** fr. ***magistrature***].

magístru, magiştri m. **1.** (înv.) comandant, şef, inspector în administraţie, în armată: *magistrul Prusiei.* AL.; **magistrul oraşului,** primar: *această cărăiască carte fusese citită ... de către magistrul oraşului.* OD.; **2.** (livr.) profesor, considerat în raport cu elevii săi; dascăl: *am devenit o fiinţă superioară magistrului meu.* EM.; **3.** (rar) persoană versată, competentă într-un domeniu (al artei sau ştiinţei); maestru; model de urmat; (fig.) *în rezervarea şi izolarea lui ibseniană, Vlahuţă a fost un magistru al demnităţii personale.* GAL.; (şi: (înv.) **magister**). [Din lat. ***magister;*** cf. germ. ***Magister***].

magiún, magiunuri n. **1.** (înv.) laxativ preparat din amestecul unor plante (opiu, mac, aloe): *magiun de curăţenie;* **2.** pastă consistentă obţinută prin fierberea şi terciuirea prunelor sau a altor fructe, de obicei cu adaos de zahăr; lictar: *magiun de prune, de struguri.* [Din turc. ***macun***].

máglă, magie f. (reg.) obiect format dintr-o bucată dreptunghiulară de scîndură acoperită cu tablă de zinc ondulată, pe care se freacă rufele la spălat sau cu care se netezesc ţesăturile groase; măngălău, zolitor. [Din pol. ***magl~a,*** germ. ***Mangel***].

magmátic, ~ci, magmatică, ~ce a. referitor la magmă; provenit din magmă; **rocă magmatică** (sau **eruptivă**), rocă provenită din solidificarea magmei. [Din fr. ***magmatique***].

magmatísm n. totalitatea proceselor legate de apariţia, deplasarea şi consolidarea magmelor în scoarţa Pămîntului. [Din fr. ***magmatisme***].

magmatogén, ~i, magmatogenă, ~e a. (geol.) legat de activitatea magmatică: *proces magmatogen; zăcămînt magmatogen.* [Din fr. ***magmatogène***].

mágmă, magme f. **1.** masă minerală alcătuită din silicaţi, fluidă şi incandescentă, aflată în interiorul scoarţei Pămîntului, prin consolidarea căreia iau naştere rocile şi minereurile magmatice: *lava e constituită din magme;* **2.** (med.) masă gelatinoasă rezultată din necrozarea sau topirea unor ţesuturi; **3.** (fig.) amestec confuz, haotic: *există în inconştient o magmă rămasă încă neghicită, o magmă de atitudini.* BL. [Din fr. ***magma***].

magna (sau **summa**) **cum laude,** apreciere superlativă acordată la obţinerea unui titlu academic (licenţă, doctorat) de excepţie: *îşi luase licenţa în Litere magna cum laude.* GHEŢIE. [Cuv. lat.].

magnadúr n. ferită de oxid de bariu utilizată la producerea magneţilor permanenţi. [Din germ. *Magnadur*].

magnáliu n. aliaj uşor, foarte rezistent de magneziu şi aluminiu, folosit în aeronautică. [Din germ. *Magnalium*].

magnaním, ~i, magnanimă, ~e a. mărinimos, generos. [Din fr. ***magnanime,*** lat. ***magnanimus***].

magnanimitáte f. mărinimie, generozitate. [Din fr. ***magnanimité,*** lat. ***magnanimitas, -atis***].

magnát, magnaţi m. **1.** titlu dat, în evul mediu, latifundiarilor maghiari sau polonezi: *tatăl actualului baron ..., un magnat rigid şi distant.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) mare bogătaş, personaj important în finanţe, industrie, presă etc.: *am invitat... magnaţii tîrgului.* NEGR.; *pe lîngă aceşti magnaţi, el era un biet fabricant de mărunţişuri.* PR. [Din lat. ***magnatus,*** fr. ***magnat,*** germ. ***Magnat***].

magnét, magneţi m. **1.** minereu de fier sau corp metalic care atrage materialele feromagnetice: *magnetul natural e un oxid de fier, iar cel artificial, o bucată de oţel frecat cu alt metal;* **2.** (fig.) ceea ce atrage puternic, irezistibil, ceea ce fascinează: *un magnet tainic mă trăgea ... spre teatru.* AL.; *magnetul cîştigului imediat.* [Din gr. mod. ***maghnítis,*** germ. ***Magnet***].

magnétic, ~ci, magnetică, ~ce a. **1.** referitor la magnet sau la magnetism; de magnet; care poate fi magnetizat; ca magnetul: *atrasă ca de o putere magnetică, se apropia mereu.* GANE; **cîmp magnetic,** spaţiu în jurul unui magnet sau al unui conductor electric, în care se exercită acţiuni de atracţie, de respingere sau de orientare asupra acestora; **pol magnetic,** v. **pol**; **2.** (despre benzi, discuri etc.) acoperit cu un strat de oxid magnetic, pe care se pot înregistra informaţii pentru a le reproduce; **3.** referitor la magnetismul animal: *somn magnetic;* **fluid magnetic,** forţă prin care se explică, în ştiinţele oculte, hipnoza şi telepatia; **4.** (fig.) care atrage puternic; irezistibil, fascinant: *privire magnetică.* [Din fr. ***magnétique,*** germ. ***magnetisch***].

magnetísm n. **1.** proprietate fizică a materiei constînd într-o formă specifică de interacţiune între magneţi, între curenţii electrici şi între curenţii electrici şi magneţi: *Empedocle cunoştea fenomenul magnetismului.* BL.; **magnetism terestru** (sau **pămîntesc**), totalitatea fenomenelor magnetice caracteristice Pămîntului; **2.** ramură a fizicii care studiază proprietăţile magnetice ale materiei; **3. magnetism animal,** proprietate a organismelor vii de a emite un fluid magnetic şi de a fi influenţate de emanaţii ale aştrilor sau de fluidul magnetic al cuiva; ansamblu de procedee terapeutice bazate pe această proprietate; **4.** (fig.) atracţie, fascinaţie. [Din fr. ***magnétisme,*** germ. ***Magnetismus***].

magnetít n. oxid natural de fier de culoare neagră sau cenuşie, cu proprietăţi magnetice. [Din fr. ***magnétite***].

magnetizá, magnetizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a face ca un corp să capete proprietăţi magnetice; a transforma în magnet: *a magnetiza fierul; corpurile feromagnetice se magnetizează uşor;* **2.** (tr.) a transmite cuiva magnetism animal; **3.** (fig.; tr.) a exercita o atracţie puternică asupra cuiva; a fascina: *simpla sa prezenţă magnetiza publicul;* **4.** (fam.; refl.) a se ameţi cu băutură; a se îmbăta. [Din fr. ***magnétiser;*** cf. germ. ***magnetisieren***].

magnetizábil, ~i, magnetizabilă, ~e a. care se poate magnetiza. [V. ***magnetiza***].

magnetizánt, ~ţi, magnetizantă, ~e a. **1.** care (se) magnetizează; care produce un cîmp magnetic; **2.** (fig.) atrăgător, fascinant. [Din fr. ***magnétisant***].

magnetizáre, magnetizări f. acţiunea de a (se) magnetiza şi rezultatul ei; stare a unui corp care posedă proprietăţi magnetice; **intensitate de magnetizare,** magnetizaţie. [V. ***magnetiza***].

magnetizát, ~ţi, magnetizată, ~e a. **1.** căruia i s-au transmis proprietăţi magnetice; **2.** (fig.) aflat sub influenţa irezistibilă, fascinantă a cuiva: *eu o urmam ... magnetizat.* BOL.; **3.** (fam.) ameţit de băutură; beat. [V. ***magnetiza***].

magnetizatór, magnetizatori m. (înv.) persoană care practică terapeutica magnetică; hipnotizator. [*Magnetiza* + *-tor*].

magnetizáţie, magnetizaţii f. mărime vectorială prin care se caracterizează starea de magnetizare a unui corp; intensitate de magnetizare. [Din fr. ***magnétisation***].

magneto- element de compunere cu sensul „magnetic". [Din fr. *magnéto-*].

magnetobiologíe f. ramură a biofizicii care studiază efectul cîmpului magnetic asupra materiei vii. [Din fr. ***magnétobiologie***].

magnetochimíe f. capitol al chimiei fizice care studiază relaţiile dintre structura moleculară a substanţelor şi proprietăţile lor magnetice. [Din fr. ***magnétochimie***].

magnetofléx, magnetoflexuri n. aliaj feromagnetic de fier cu nichel şi cupru, foarte rezistent; magniflex. [Din germ. ***Magnetoflex***].

magnetofón, magnetofoane n. aparat de înregistrare şi de redare a sunetelor cu ajutorul unor benzi magnetice. [Din fr. ***magnétophone***].

magnetográf, magnetografe n. magnetometru înregistrator folosit pentru studierea variaţiei în timp a intensităţii cîmpului magnetic terestru. [Din fr. ***magnétographe***].

magnetográmă, magnetograme f. diagramă realizată de magnetograf. [Din fr. ***magnétogramme***].

magnetohidrodinámic, ~ci, magnetohidrodinamică, ~ce a. care ţine de magnetohidrodinamică, referitor la magnetohidrodinamică. // f. ramură a fizicii care studiază fluidele electroconductoare în interacţiune cu cîmpul magnetic. [Din fr. ***magnétohydrodynamique***].

magnetoizolánt, magnetoizoianţi m. material dielectric format din pulberi feromagnetice presate cu lianţi izolanţi, folosit (sub formă de bastonaşe) ca miez în bobinele de înaltă frecvenţă şi (sub formă lichidă) la realizarea unor ambreiaje electromagnetice. [***Magneto-*** + ***izolant***].

magnetometríe f. **1.** ramură a geofizicii care studiază cîmpul magnetic al Pămîntului; **2.** metodă geofizică de prospecţiune bazată pe studiul deosebirilor dintre însuşirile magnetice ale diverselor roci sau minereuri, pentru identificarea zonelor cu subsol bogat în minerale magnetice. [Din fr. ***magnétométrie***].

magnetométru, magnetometre n. instrument pentru măsurarea intensităţii, direcţiei etc. cîmpului magnetic. [Din fr. ***magnétomètre***].

magnetón, magnetoni m. (fiz.) unitate de măsură pentru magnetismul electronului şi a nucleelor atomice. [Din fr. ***magnéton***].

magnetoóptică f. capitol al fizicii care studiază fenomenele produse la interacţiunea undelor electromagnetice luminoase cu cîmpurile magnetice. [Din fr. ***magnétooptique***].

magnetopăuză f. zonă a spaţiului extraterestru în care nu se manifestă cîmpul magnetic al Pămîntului. [***Magneto-*** + ***pauză***; cf. fr. ***magnétopause***].

magnetoplán, magnetoplane n. tren al viitorului care ar urma să circule prin tunele, cu peste 800 km pe oră. [Din engl. ***magnetoplan***].

magnetoscóp, magnetoscoape n. aparat de înregistrare a imaginilor şi a sunetelor pe o bandă magnetică şi de redare a acestora pe un ecran de televizor. [Din fr. ***magnétoscope***].

magnetosféră, magnetosfere f. zonă a spaţiului din jurul Pămîntului (sau al oricărei alte planete), în care cîmpul magnetic propriu este delimitat, în exterior, de vîntul solar. [Din fr. ***magnétosphère,*** engl. ***magnetosphere***].

magnetostátică f. capitol al electromagnetismului care studiază cîmpul magnetic invariabil creat de curenţi electrici staţionari sau de magneţi permanenţi. [Din fr. ***magnétostatique***].

magnetostricţiúne, magnetostricţiuni f. fenomen de deformare a unui corp sub influenţa unui cîmp magnetic sau de magnetizare a acestuia în urma unei deformări, avînd aplicaţii în procesul de producere şi receptare a ultrasunetelor. [Din fr. ***magnétostriction***].

magnetotécă, magnetoteci f. **1.** colecţie de benzi magnetice înregistrate; **2.** (p. ext.) dulap, rafturi în care se păstrează aceste benzi; încăpere specială în care se audiază asemenea benzi. [Din fr. ***magnétothèque***].

magnetotelúric, ~ci, magnetotelurică, ~ce a. care identifică zăcăminte pe baza cîmpurilor magnetice ale Pămîntului: *metode de prospectare magnetotelurice.* [Din engl. ***magnetotelluric***].

magnetoterapíe, magnetoterapii f. fizioterapie cu ajutorul cîmpurilor magnetice. [Din fr. ***magnétothérapie***].

magnetóu, magnetouri n. generator electric constituit dintr-un inductor cu magnet permanent, o bobină de joasă tensiune şi una de înaltă tensiune, folosit în special pentru producerea scînteilor necesare aprinderii carburantului la motoare cu electroaprindere. [Din fr. ***magnéto***].

magnetrón, magnetroane n. tub electronic cu catod axial şi anod cilindric, generator de oscilaţii de foarte înaltă frecvenţă, folosit mai ales la aparatura de radiolocaţie. [Din fr. ***magnétron***].

magnézic, ~ci, magnezică, ~ce a. care conține magneziu, de magneziu: *săruri magnezice.* [Din fr. ***magnésique***].

magnézie f. oxid de magneziu; **magnezia usta**, oxid de magneziu sub formă de praf alb, fără gust și fără miros, întrebuințat ca purgativ. [Din fr. ***magnésie***].

magneziemíe f. prezență a magneziului în sînge; concentrația acestuia. [Din fr. ***magnésiémie***].

magnezít n. carbonat natural de magneziu, de culoare albă-cenușie, folosit în industrie; (și: **magnezită**). [Din fr. ***magnésite***].

magnezítă f. v. **magnezit.**

magnéziu n. metal alb-argintiu prezent în natură sub formă de săruri, constituent important al organismelor vegetale și animale, maleabil și ductil, foarte ușor și rezistent, care, sub formă de pulbere, arde în aer, întrebuințat la fabricarea aliajelor ușoare, în fotografie etc. [Din fr. ***magnésium***].

magnífic, ~ci, magnifică, ~ce a. de o frumusețe plină de grandoare; grandios; fastuos, somptuos; superb, desăvîrșit: *magnificul fast al lui Caragea.* FIL.; *un spectacol magnific;* **2.** care inspiră admirație; remarcabil: *în arta bizantină figurile picturale sînt ... înmuiate într-un aer de magnifică simplitate.* BL. [Din fr. ***magnifique***].

magnificát, magnificate n. **1.** cîntec dedicat Sfintei Marii, cîntat la vecernie în bisericile catolice; **2.** compoziție polifonică pe textul unui asemenea cîntec (ex. *Magnificatul* de Bach). [Din fr. ***magnificat,*** germ. ***Magnifikat***].

magnificénță, magnificențe f. (livr.) calitatea a ceea ce este magnific; grandoare, splendoare; bogăție extraordinară, fast: *se săvîrși ceremonia ... cununiei cu mare magnificență.* FIL.; **război de magnificență,** război declanșat din dorința nobilimii feudale de a-și etala luxul, bogăția, grandoarea. [Din fr. ***magnificence,*** it. ***magnificenza***].

magnifléx, magnifléxuri n. magnetoflex. [Din germ. ***Magniflex***].

magnitúdine, magnitudini f. **1.** (astr.) mărime stelară; **2.** intensitate a unui cutremur de pămînt, măsurată pe scările Mercalli și Richter; **3.** (p. gener.) amploare: *magnitudinea catastrofei.* [Din fr. ***magnitude,*** lat. ***magnitudo, -inis***].

mágno n. aliaj de nichel și mangan, folosit în electrotehnică. [Din germ. ***Magno***].

magnoliacée, magnoliacee f. (la pl.) familie de arbori exotici cu flori mari, decorative, plăcut mirositoare, cu frunze permanent verzi la unele specii; (și la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***magnoliacées***].

magnólie, magnolii f. nume dat unor arbori și arbuști exotici decorativi cu frunzele (la unele specii) totdeauna verzi, cu flori mari, albe sau roșii, plăcut mirositoare (*Magnolia*); (p. restr.) floarea unor asemenea arbori și arbuști. [Din germ. ***Magnolie,*** fr., it. ***magnolia***].

magnoliér, magnolieri m. (rar) gen de plante din familia magnoliacee, cuprinzînd arbori și arbuști originari din America și Asia, cu flori mari, frumoase; plantă din acest gen: *din grădini își plecau ramurile deasupra străzii chiparoșii și magnolierii.* TUD. [Din fr. ***magnolier***].

magnolíță, magnolițe f. (rar) femeie de moravuri ușoare; prostituată. [Et. nec.].

magopáță, magopațe f. **1.** (înv.) bucătăreasă (la o mănăstire); **2.** (pop.) femeie ușuratică: *eu nu sînt o magopață.* NEGR.; (și: **magopiță**). [De la ***magopeț***].

magopáț, magopeți m. (înv.) brutar. [Din sl. ***maghiupeți***].

magopíță f. v. magopață.

magót, magoți m. **1.** specie de maimuțe mari, fără coadă, din nordul Africii (*Macacus sylvanus*); **2.** figurină grotească din porțelan, lut, jad etc. [Din fr. ***magot***].

magrebián, ~eni, magrebiană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Maghrebului sau populației de acolo, referitor la Maghreb ori la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Maghreb: *mulți magrebieni s-au stabilit în Franța.* [***Maghreb*** + ***-ian;*** cf. fr. ***maghrébin***].

mágulă, magule f. (înv.) **1.** fiecare dintre cei doi pometi; (p. ext.) obraz; **2.** pielea de pe fălcile unui animal, folosită în blănărie. [Din gr. mod. ***mágula***].

mahaevísm n. curent mic-burghez din Rusia țaristă, ostil intelectualității. [***Mahaĭskiĭ*** n. pr. + ***-ism***].

mahaevíst, ~ști, mahaevistă, ~e a. care aparține, care este caracteristic mahaevismului, referitor la mahaevism: *atitudini, mentalități mahaeviste.* // m., f. adept, partizan al mahaevismului. [Din rus. ***mahaevist***].

mahaiána f. orientare budistă apărută în India în sec. I. d. Hr. și răspîndită în China, Coreea, Japonia, Mongolia, care a introdus dogma mîntuirii, ideea de rai și de iad, un ritual fastuos, o nouă arhitectură, muzică etc. [Din fr. ***mahayana***].

mahál m. v. **hamal.**

mahalá[1], mahalale și (reg.) **măhălăli** f. **1.** cartier mărginaș, periferic; suburbie; cartier al unui oraș: *cîțiva feciori de boieri băteau mahalalele ziua și noaptea.* GHICA; *prin măhălăli mai neagră noaptea pare.* BAC.; **de mahala,** vulgar, suburban: *limbaj de mahala;* **2.** (p. ext.) locuitorii unui asemenea cartier: *nu m-a întrebat ce cred despre zvonurile mahalalei.* GAL.; *a sculat mahalaua în picioare;* (și: (reg.) **măhăla**). [Din turc. ***mahalle***].

mahalá[2] f. v. **mala.**

mahalagésc, ~ști, mahalageáscă, ~ești a. specific mahalagiului; de mahala: *a voit să se coboare în mediul mahalagesc.* CĂL.; *purtări mahalagești.* [***Mahalagiu*** + ***-esc***].

mahalagioáică, mahalagioaice f. femeie care locuiește într-o mahala, la periferia unui oraș; (p. ext.) femeie cu apucături vulgare, certăreață și bîrfitoare: *să fi luat o mahalagioaică sărmană.* CAR.; *două mahalagioaice împopoțonate ca niște alte alea.* CĂRT. [***Mahalagiu*** + ***-oaică***].

mahalagísm, mahalagisme n. **1.** cuvînt sau expresie folosită de mahalagii: *mahalagismele sînt frecvente în comediile lui Caragiale;* [ele constau mai ales din franțuzisme mai mult sau mai puțin alterate: *parol!* (=*parole d'honneur*), *rezon* (=*raison*), *alevoa* (=*au revoir*); apoi, din neologisme, așa-zis românizate: *ambiț* (=*ambiție*), *cremenal* (=*criminal*), *ostroment* (=*instrument*); din etimologii populare: *lăcrămație* (=*reclamație*), *scrofuloși* (=*scrupuloși*); din locuțiuni caracteristice: *a trata cu refuz* (=*a refuza*) etc.]; **2.** comportament caracteristic oamenilor de la mahala; (p. ext.) bîrfă: *eram dezgustată de mahalagismul colegelor.* [***Mahalagiu*** + ***-ism***].

mahalagíu, mahalagii m. bărbat care locuiește într-o mahala, la periferia unui oraș; (p. ext.) bărbat cu apucături vulgare, certăreț, bîrfitor, bătăuș: *s-au strîns mahalagiii.* CAR.; *personajele lui Caragiale, mahalagiii, dovedeau ... aceeași aspirație.* D.; (adj.) *Neculai Olărașu e gospodar mahalagiu și lemnar de meserie.* SAD. [***Mahala*** + ***-giu***].

mahalagizá, mahalagizez vb. (rar) (tr. și refl.) a da sau a căpăta caracter de mahala; a (se) vulgariza: *în Caragiale, numele acestea se mai mahalagizează încă, din cauza marelui talent al scriitorului.* IBR.; *toți ... s-au mahalagizat.* IBR. [***Mahalagiu*** + ***-iza***].

maharadjáh, maharadjahi m. titlu purtat de prinții indieni; persoană care deține acest titlu; (și: **maharajah**). [Din fr. ***maharadjah***].

maharajáh m. v. **maharadjah.**

maharaní f. soție de maharadjah. [Din fr. ***maharani***].

mahátma m. titlu dat în India asceților, sfinților, persoanelor cu mari merite spirituale. [Din fr. ***mahatma***].

máhăr, mahări m. (fam.) personaj important, influent (în afaceri, politică etc.). [Din germ. ***Macher***].

mahdí m. v. **mahdiu.**

mahdísm n. doctrină religioasă islamică care propovăduiește venirea profetului Mahdi pe pămînt, pentru a izbăvi lumea musulmană. [Din fr. ***mahdism***].

mahdíst, ~ști, mahdistă, ~e a. care aparține, care este caracteristic mahdismului, referitor la mahdism: *convingeri mahdiste.* // m., f. adept al mahdismului. [Din fr. ***mahdiste***].

mahdíu m. conducător la arabii musulmani; (și: **mahdí**). [Din fr. ***mahdi***].

mahí, mahesc vb. (arg.; refl.) a se îmbăta; (și: **machi**). [Din țig. ***makhiv***].

mahít, ~ți, mahită, ~e a. beat, cherchelit; (și: **machit**). [V. ***mahí***].

mahmudeá, mahmudele f. **1.** veche monedă turcească de aur (emisă de sultanul Mahmud II), care a circulat și în țările române: *un cazan plin pînă-n toarte cu garboave de argint, cu mahmudele de aur.* ST.; **2.** (la pl.) salbă sau cercei făcuți din (asemenea) monede: *cere rochii cu turnele și la gît cu mahmudele.* POP. [Din turc. ***mahmudiye***].

mahmúr, ~i, mahmură, ~e a. **1.** care nu și-a revenit complet din beție; amețit; buimac; (subst.) *ceva de băut mahmurilor.* CR.; **2.** prost dispus, posomorît (după chef sau după insomnie): *posomorît cît un pașă mahmur.* AL.; *sînt tare mahmur (am niște nevralgii).* CAR. // n. (reg.) dispoziție sufletească (bună sau rea); **a scoate mahmurul din om,** a face pe cineva să-și iasă din fire, a enerva, a duce la exasperare: *mătușa Măriuca ... scoate mahmurul din om; nu-i o femeie de înțeles.* CR. [Din turc. ***mahmur***].

mahmureálă, mahmureli f. **1.** faptul de a fi mahmur; buimăceală, amețeală: *regretele sale țînură de astă dată mai mult decît ceasurile de mahmureală.* GHEȚIE; **2.** proastă dispoziție; posomoreală: *dacă ți-a trecut mahmureala, spune-mi o vorbușoară bună.* CAR. [***Mahmur*** + ***-eală***].

mahoánă f. v. **mahonă.**

mahomedán, ~i, mahomedană, ~e a. care ține de Mahomed sau de cultul lui, referitor la mahomedanism; musulman: *fatalismul mahometan.* EM.; *religie mahomedană.* // m., f. adept al mahomedanismului; musulman, muslim; (p. restr.) turc: *unele* [ziare] *văd deja zecile de milioane de maometani ridicîndu-se ... la desfășurarea flamurei verzi a proroculuișiîmplînd nefericita Europă.* EM.; *mahomedanii ocolesc reprezentarea divinității.* BL.; (și: **mahometan,** (înv.) **maometan**). [***Mahomed*** (sau ***Mohamed***) n. pr. + ***-an***; cf. lat. ***machomedanus,*** fr. ***mahometan***].

mahomedanísm n. cult religios întemeiat de Mahomed, ale cărui dogme sînt cuprinse în Coran; islam, islamism, musulmanism: *unitatea divină, profeția lui Mahomed, poligamia sînt principiile fundamentale ale mahomedanismului.* [Din fr. ***mahométanisme*** (după *mahomedan*)].

mahometán a. și m., f. v. **mahomedan.**

mahón m. **1.** numele mai multor specii de arbori tropicali din familia maliacee, cu lemnul brun-roșcat, foarte rezistent; **2.** lemnul acestor arbori, întrebuințat mai ales la confecționarea mobilei; acaju: *o bibliotecă lată de mahon cu abanos.* ARG. [Din turc. ***mahon, mahun***].

mahonáre, mahonări f. descărcare a încărcături unei nave într-o mahonă. [De la ***mahonă***].

mahónă, mahoane f. nume dat unor ambarcații sau vase folosite la transportul mărfurilor, la pescuit etc.: *alunecau greoaie mahoane negre, bărci, șalupe și remorchere.* TUD.; (și: **mahoană, maoană**). [Din turc. ***maguna,*** fr. ***mahonne***].

mahoníu, ~ii, mahonie, ~ii a. de culoarea mahonului; brun-roșcat: *mobile mahonii.* [***Mahon*** + ***-iu***].

mahórcă f. **1.** plantă din familia solanaceelor, cu frunze mari, bogate în nicotină, dar lipsite de aroma tutunului; tutun turcesc (*Nicotina rustica*); **2.** tutun de calitate inferioară fabricat din această plantă; tutun prost: *amintirea unei nopți fără tutun de pipă, silit să fumez mahorca lucrătorilor, mă înfiora.* EL. [Din ucr., rus. ***mahorka***].

mahrámă f. v. **maramă.**

mai[1] adv. indică, în general, cantitatea sau intensitatea: **1.** (cumulativ) încă, și; în plus, pe deasupra: *pe lîngă își doi ochi, mai am unul la ceafă.* CR. **2.** (durativ) în continuare, mai departe: *tot mai gîndești la anii*

cînd visam. EM.; *tot mai trăiește;* **mai e vorbă!**, desigur, neapărat; **3.** (repetitiv) din nou, iar: *să nu afle că-l mai schimbă din hătmănie.* NEC.; **ce mai atîta vorbă?**, la ce să continuăm discuția?; **4.** (intensiv): *nu-și mai luau ochii de la dînsa.* ISP; *mare bucurie a mai fost în casa lui.* GHEȚIE; **5.** (aproximativ) aproape: *mai pe la ureală* [crește] *brustan, bun de năduf.* SOR.; *mai era să cadă; mai toți;* **mai-mai**, gata-gata, cît pe-aci; **6.** (atenuativ) puțin, oarecum: *te-ai mai încălzit?* AL.; **așa (sau acum) mai vii de acasă**, se spune celui care revine asupra unei greșeli, care devine mai conciliant; **mai an**, anul trecut; **mai mult sau mai puțin**, v. **mult.** // servește, ca instrument gramatical, pentru a forma: **1.** comparativul: *ce-i mai rău ca urîtu?* POP; **2.** (precedat de *cel, cea*) superlativul relativ: *sînt cel mai mare dintre frați.* CR. [Lat. ***magis***].

mai² m. a cincea lună a anului; florar: *boboc de trandafir din luna lui mai.* CR. [Lat. ***maius***].

mai³, maiuri și (reg.) **maie** n. **1.** (reg.) ciocan (de lemn); **2.** unealtă în formă de ciocan, folosită la bătut, îndesat etc.; (spec.) unealtă manuală sau mecanizată (tronconică), folosită în construcția drumurilor pentru compactarea terasamentelor, a betoanelor etc.: *maiurile rotarului; maiele pivei.* [Lat. ***malleus***].

mai⁴, maiuri și **maie** n. (pop.) ficat; (reg.) **maiurile** (sau **maierele**) **albe**, plămîni. [Din magh. ***máj***].

maiá¹ f. **1.** ferment, drojdie; (p. ext.) plămădeală; **2.** (fig.) putere: *a prins maia;* **3.** cheag; **a prinde maia**, a prinde cheag; **4.** ferment de oțet. [Din turc. ***maya***].

máia² m. invar. veche populație indiană din America Centrală. // a. invar. care aparține, care este caracteristic acestei populații, referitor la această populație: *artă maia;* (scris și: *maya*). [Din fr. ***maya***].

maiál, maiale n. (reg.) serbare sau petrecere cîmpenească organizată (de școlari) în luna mai. [Din germ. ***Majalis***].

máică, maici f. **1.** (pop. și fam.; și ca termen de adresare) mamă: *glasul maicii mele ... veni să mă deszmierde.* AL.; *maică, nu mai osteni, că avem cu ce trăi.* VIERU; **Maica Domnului** (sau **Precista**), mama lui Isus Hristos: *Maica Domnului să-și facă milă de fata mea!* NEGR.; **2.** termen folosit (de tineri) pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie în vîrstă, în semn de respect sau de afecțiune; mamă: *maică Ioană;* **3.** (și ca termen de adresare) călugăriță: *mănăstire de maici;* **4.** (fig.) izvor, cauză, origine: *sîrguința este maica tuturor faptelor bune.* DRĂGHICI. [Din bulg., sb. ***majka***].

maidán, maidane și (înv.) **maidanuri** n. **1.** teren deschis, loc viran, folosit ca teren de luptă, loc de adunare, tîrg, obor etc.: *grădini și maidanuri unde să se depuie soldații bolnavi.* GHICA; *odată venise lui Oșlobanu rîndul să cumpere lemne: ... iese cîne-cîneșe la medean.* CR.; **a scoate** (sau **a ieși**) **la maidan**, a ieși sau a face să iasă la lumină, a (se) face cunoscut: *el se interesa de magnetism și mesmerism, carele atuncea ieșise la maidan.* EM.; **a ajunge la maidan**, a izbuti, a duce la bun sfîrșit; **a bate maidanul** (sau **maidanele**), a hoinări, a vagabonda; **2.** (reg.) curte, bătătură la casele țărănești; tăpșan: *mîndra șade pe maidan și-mi înșiră la mărgean.* POP; **3.** (fig.; înv.) interval de timp; moment favorabil, ocazie: *aflase meidean și vreme a grăi rău de boieri.* N.COSTIN; (și: (reg.) **meidean, medean**). [Din turc. ***maydan, meydan***].

maidanéz, ~i, maidaneză, ~e m., f. (fam.) nume dat pisicilor și cîinilor vagabonzi: *m-am procopsit cu un maidanez;* (adj.) *pisica maidaneză devenise foarte tandră.* [***Maidan*** + ***-ez***].

máier, maiere n. (reg.) mică gospodărie la margine de oraș (săsesc). // m. (pl.: **maieri**) **1.** (la pl.) cartier românesc la marginea orașelor săsești; **2.** fermier. [Din germ. ***Meier(hof.)***; cf. magh. ***májor***].

maiestáte, maiestăți f. **1.** caracter maiestuos; măreție, grandoare, prestanță, demnitate (care inspiră admirație); caracter solemn (care impune respect): *tîmplele dezgolite dezvăluiau ... o maiestate a chipului pînă atunci ascunsă.* PR.; *maiestatea unui templu;* **2.** suveran, monarh: *un stat înalt și nobil, un port de maiestate.* HEL.; **3.** termen de reverență folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un monarh: *nu ți-ai iubit poporul, Majestate, sau nu l-ai înțeles, și e totuna.* VLAH.; *sosește Maiestatea sa;* (și: **majestate**). [Din lat. ***maiestas, -atis,*** fr. ***majesté,*** germ. ***Majestät***].

maiestós a. v. **maiestuos.**

maiestuós, ~și, maiestuoásă, ~e a. **1.** care impune prin prestanță, prin demnitate, prin caracterul solemn; ceremonios: *un gest maiestuos.* NEGR.; *zeița, majestuoasă, îi tăie vorba numaidecît.* PETR.; (adv.) *înalță-a lui statură și zice maiestuos.* AL.; **2.** grandios, impunător: *perspectiva maiestuoasă a munților.* CĂL. // n. categorie estetică prin care este desemnat stilul solemn, grav, impunător; (și: **maiestos, majestuos**). [Din it. ***maestoso,*** fr. ***majestueux***].

maiestuozitáte, (rar) **maiestuozitắți** f. însușirea, caracterul a ceea ce este maiestuos. [***Maiestuos*** + ***-itate***].

maiéu n. v. **maiou.**

maieútică f. (în filozofia socratică) arta de a descoperi la un interlocutor, prin discuții, adevărul pe care îl poartă în sine, dar de care nu este conștient. [Din fr. ***maïeutique***].

mailing [méling] n. procedeu de expediere prin poștă a unei propuneri de vînzare sau de material promoțional la adresa unui potențial client. [Din engl. ***mailing***].

maillechort, maillechorturi [maișór] n. aliaj de zinc, aramă și nichel care imită argintul, folosit mai ales la fabricarea tacîmurilor. [Cuv. fr.].

maimár, maimari m. (înv.) maimarbașa. [Din turc. ***mimar, meymar***; cf. bulg., sb. ***majmar***].

maimarbașá, maimarbașale f. (înv.) arhitect. [Din turc. ***mimar başi*** „intendent general"].

maimăríe¹, maimării f. (înv.) **1.** ocupația constructorului, a arhitectului: *dreptarul zidarilor sau toiagul de cinste al maimăriei.* OD.; **2.** șef de breaslă: *merserâ ... calfele lor la maimăria lor.* UR. [***Maimar*** + ***-ie***].

maimăríe², maimării f. conducere, cîrmuire. [***Mai¹*** + ***mare¹*** + ***-ie***].

maimúță, maimuțe f. **1.** subordin de mamifere tropicale din ordinul simienilor, cu conformația corpului asemănătoare cu cea a omului, cu labele membrelor anterioare și posterioare prehensile, terminate cu unghii, cu fața fără păr, expresivă, inteligente și sociabile (ex.: cercopitecul, cimpanzeul); **2.** (fam.) epitet pentru o persoană foarte urîtă: *te căsătorești cu maimuța aceea fiindcă are bani;* **3.** (fam.; depr.) epitet pentru o persoană care emită gesturile, atitudinile altora: *secile fețe de maimuțe rîdeau rîsul cel amar al desfrînaților sceptici.* EM. [Din turc. ***maymun,*** gr. mod. ***maimú***].

maimuțăreálă, maimuțăreli f. **1.** faptul de a (se) maimuțări; **2.** gest sau atitudine afectată; strîmbătură, schimonoseală: *sînt sătul de maimuțărelile lor.* [***Maimuțări*** + ***-eală***].

maimuțárí, maimuțăresc vb. **1.** (tr.) a imita gesturi, grimase (ca maimuțele), în bătaie de joc; a strîmba, a maimuți: *îl maimuțărește pe profesor;* **2.** (refl.) a gesticula sau a vorbi afectat; a se strîmba, a se schimonosi: *în fața oglinzii ... mă maimuțăream ca un actor de cinema.* EL. [***Maimuță*** + ***-ări***].

maimuțăríe, maimuțării f. (rar) imitație stîngace sau ridicolă; strîmbătură, schimonoseală. [***Maimuță*** + ***-ărie***].

maimuțí, maimuțesc vb. (tr. și refl.) a (se) maimuțări: *Nae iritat, maimuțindu-mi tonul.* CAR. [De la ***maimuță***].

maimuțícă, maimuțele f. diminutiv al lui maimuță; maimuță mică. [***Maimuță*** + ***-ică***].

maimuțói, maimuțoi m. **1.** masculul maimuței; **2.** (fam.) epitet pentru un bărbat foarte urît; **3.** (fam.; depr.) epitet pentru un bărbat care imită gesturile, atitudinile altora. [***Maimuță*** + ***-oi***].

maionézá, maioneze f. sos rece preparat din gălbenuș de ou frecat cu untdelemn și condimentat cu lămîie și mușt ar: *n-o să mor dintr-o salată de andive cu maioneză.* PR. [Din fr. ***mayonnaise***].

maiór¹, maiori m. grad de ofițer între căpitan și locotenent-colonel; ofițer cu acest grad: *generalii și maiorii, cari cătănesc feciorii.* POP. [Din rus. ***maior,*** germ. ***Major***].

maiór² a. v. **major.**

maioreásă, maiorese f. (fam. și pop.) soție de maior: *la Plosca ieșea, cu o maioreasă se-ntîlnea.* POP. [***Maior*** + ***-easă***].

maiorescián, ~eni, maioresciană, ~ene a. care aparține lui T. Maiorescu sau operei lui, caracteristic lui T. Maiorescu sau operei acestuia; în stilul lui Maiorescu: *concepție maioresciană.* // m., f. adept, admirator al operei lui T. Maiorescu: *maiorescienii sînt cu precădere oameni de știință.* CĂL. [***Maiorescu*** n. pr. + ***-ian***].

maioritáte f. v. **majoritate.**

maiorizá vb. v. **majoriza.**

maióu, maiouri n. **1.** tricou decoltat (cu sau fără mîneci), purtat direct pe piele; **2.** costum pentru gimnastică sau balet; (și: **maieu**). [Din fr. ***maillot***].

măistor m. v. **maistru.**

maistoríță, maistorițe f. (reg.) femeie care practică o meserie; meșteră: *maistorița înfuriată îl izgonește.* CĂL. [***Maistor*** + ***-iță***].

máistru, maiștri m. **1.** persoană care are (și practică) o meserie (putîndu-i învăța și pe alții); meșter; (spec.) profesor de lucru manual; meseriaș care conduce o secție productivă: *degeaba avem maistor în casă, toate scaunele se zgîcină.* SOR.; *maistru croitor;* **2.** persoană dotată, talentată, învățată: *geme ca un maistru ce-asurzește în momentele supreme.* EM.; **3.** (iron.) persoană iscusită, abilă: *maiștri în lingușiri, în injurii.* GHICA; (și: (reg.) **maistor**). [Din germ. ***Maister,*** sb., bulg. ***majstor***].

maíșe, maișe f. soluție de apă cu malț măcinat sau cu amidon provenit din dezagregarea prin fierbere a cartofilor ori a boabelor de porumb, utilizată la fabricarea spirtului, a berii, a drojdiei etc. [Et. nec.].

maizénă, maizene f. amidon de porumb folosit mai ales în alimentația sugarilor; zeamil. [Din germ. ***Maizena***].

majárcă, (rar) **majárci** f. soi românesc de viță de vie cu boabe mari verzui, pătate cu ruginiu, din care se obțin vinuri superioare de masă. [Et. nec.].

májă, măji și **maje** f. (reg.) **1.** veche unitate de măsură pentru greutăți, variind după regiuni și epoci între 50 de kg și 100 de ocale: *după atîta mîncat, trecuse cu mult de o majă.* GHEȚIE; **2.** cîntar pentru greutăți mari; **3.** năvod: *aveai voloace și măji multe.* DELAVR. [Din magh. ***mázsa***].

majestáte f. v. **maiestate.**

majestuós a. v. **maiestuos.**

majolícă f. **1.** faianță italiană, din epoca Renașterii, provenită din insula Majorca (=Mallorca): *lampă de majolică;* **2.** obiect executat din asemenea faianță. [Din fr. ***majolique***].

majór, ~i, majoră, ~e a. **1.** foarte important; capital, principal: *culturile majore sînt denumite și culturi monumentale.* BL.; **2.** grav; profund: *criză financiară majoră.* CĂL.; **caz de forță majoră**, eveniment care nu poate fi evitat și de care nu poate fi responsabil cineva; **3.** (log.) **termen major**, predicatul concluziei unui silogism; **premisă majoră**, premisă care conține termenul major al silogismului; **4.** (muz.) **gamă majoră** sau **mod major**, gamă sau mod care cuprinde cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele III-IV și VII-VIII; **acord major**, acord format dintr-o terță mare, peste care se suprapune o terță mică; **5.** (și m., f.) (persoană) care a ajuns la majorat¹, la majoritate civilă: *fiecare persoană majoră are dreptul de a hotărî singură.* GHEȚIE; **6. sergent major**, grad militar între sergent și plutonier; subofițer cu acest grad; **plutonier major**, cel mai mare grad în ierarhia subofițerilor; subofițer cu acest grad; **locotenent major**, grad militar între locotenent și căpitan; ofițer cu acest grad; **stat major**, v. **stat**; (și: (înv.) **maior**). [Din fr. ***majeus, major,*** lat. ***major***].

majorá, majorez vb.(tr.) **1.** a mări o retribuţie, a urca un preţ, o taxă etc.; a spori: *impozitul a fost majorat;* **2.** (înv.) a majoriza. [Din fr. ***majorer***].

majoránt, majorante n. (mat.) element sau număr mai mare sau egal cu oricare dintre elementele sau numerele unei mulţimi. [Din fr. ***majorant***].

majoráre, majorări f. **1.** acţiunea de a majora şi rezultatul ei; mărire, creştere, sporire: *noi majorări de preţuri;* **2.** sumă încasată în plus de la cei care întîrzie plata impozitelor, a taxelor etc.: *vei plăti majorări la fisc.* [V. ***majora***].

majorát[1], majorate n. **1.** vîrstă legală la care cineva poate beneficia de drepturi civile şi politice depline; starea juridică a persoanei majore; majoritate civilă: *primul act ... încheiat ieri, are în vedere declararea majoratului dumneavoastră.* GHEŢIE; **2.** (în feudalism) proprietate inalienabilă ataşată unui titlu de noblеţe şi transmisă, împreună cu titlul, moştenitorului (primul născut în linie bărbătească). [Din fr. ***majorat,*** germ. ***Majorat***].

majorát[2], ~ţi, majorată, ~e a. mărit, urcat, sporit: *preţuri majorate;* (mat.) **mulţime majorată,** mulţime care admite cel puţin un majorant. [V. ***majora***].

majordóm, majordomi m. intendent al unui palat regal sau princiar; (p. ext.) şeful personalului de serviciu dintr-o casă bogată: *putea fi un majordom în concediu duminical.* CĂL. [Din fr. ***majordome,*** germ. ***Majordom,*** it. ***maggiordomo***].

majorétă, majorete f. fiecare dintre tinerele îmbrăcate în uniforme speciale care defilează la parade, deschid spectacole etc., dansînd sau jonglînd în ritmul muzicii. [Din fr. ***majorette***].

majoritár, ~i, majoritară, ~e a. care aparţine majorităţii, care reprezintă cel mai mare număr, cea mai mare parte dintr-o colectivitate; care întruneşte majoritatea; **reprezentanţă majoritară,** sistem electoral în care contează majoritatea voturilor. [Din fr. ***majoritaire***].

majoritáte, majorităţi f. **1.** numărul cel mai mare, partea cea mai mare dintr-o colectivitate: *majoritatea românilor ratează o dată cu maturitatea.* EL.; *majoritatea corpului electoral e pasivă, inertă, indiferentă.* GHEŢIE; **2.** superioritate numerică cerută sau obţinută la alegeri: *liberalii vor obţine majoritatea;* **majoritate absolută** (sau **simplă**), număr de voturi reprezentînd cel puţin jumătate plus unu din voturile exprimate; **majoritate relativă,** număr de voturi mai mare decît cel obţinut de oricare dintre ceilalţi candidaţi; **majoritate calificată,** număr de voturi egal cu două treimi din voturile exprimate; **3.** (jur.) **majoritate civilă,** situaţie a unei persoane care a împlinit vîrsta prevăzută de lege pentru dobîndirea deplinei capacităţi de exerciţiu; majorat[1]; (şi: (înv.) **maioritate**). [Din fr. ***majorité,*** lat. ***maioritas, -atis,*** germ. ***Majorität***].

majorizá, majorizez vb. (tr.; înv.) **1.** a mări, a majora; **2.** a fi învins de o majoritate, a pune în minoritate (în urma votului): *nu s-a întîmplat nicicînd ca Prusia să fie maiorizată în Consiliul Federal.* EM.; *colegiul ne va maioriza pe toţi, ne va închide gura tuturor.* EM.; (şi: (înv.) **maioriza**). [***Major*** + ***-iza***].

majúscul, ~i, majusculă, ~e a. şi f. (literă) care se foloseşte, de regulă, pentru a scrie iniţiala numelor proprii şi a cuvintelor cu care începe o frază; literă mare, capitală: *fel de fel de scrituri – engleze, italice, gotice, batarde, majuscule.* CAR. [Din fr. ***majuscule***].

makemonó, makemonouri n. pictură japoneză executată pe un sul de mătase sau pe hîrtie de orez, care se expune pe perete. [Cuv. japonez].

make-up [méicap] n. **1.** înfrumuseţare cosmetică a feţei; machiaj; **2.** produs cosmetic; fard. [Cuv. engl.].

makí m. mamifer nocturn, arboricol, din subordinul lemurienilor, cu picioarele din spate mai lungi decît cele din faţă, cu botul alungit şi coada foarte lungă, care trăieşte în colonii prin pădurile din Madagascar; lemur. [Din fr. ***maki***].

mal, maluri n. **1.** (înv. şi pop.) deal (mai mic); măgură: *la răscruce-n deal, la muche de mal.* POP.; **un mal de om** (sau **de femeie**), bărbat (sau femeie) mare, persoană corpolentă; **2.** fîşie de pămînt (în pantă) de-a lungul unei ape; ţărm, faleză; (p. ext.) regiune de lîngă o apă: *malurile Oltului amestecau verdele cu galbenul şi cu roşul ... în ... potiviri măiestre.* GAL.; **a ieşi la mal,** a duce ceva la bun sfîrşit, a o scoate la capăt; **a se îneca (ca ţiganul) la mal,** a se împotmoli într-o acţiune, tocmai cînd ţelul era aproape atins; a renunţa la ceva în ultimul moment; **3.** perete al unei rîpi, al unei gropi; **a da de mal,** a nimici, a prăpădi: *cu informaţiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta.* CAR. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***mall*** „munte"].

malá, malale f. unealtă cu care se netezeşte tencuiala; drişcă; (şi: **mahala**). [Din turc. ***mala***].

malabsórbţie f. (şi **sindrom de malabsorbţie**) tulburare provocată de perturbarea resorbţiei sau a absorbţiei intestinale (rezecţie, fistule) ori de insuficienţă digestivă prin deficit enzimatic (afecţiuni gastrice, hepatice sau pancreatice). [Din fr. ***malabsorption***].

malác, ~ci, malacă, ~ce m., f. **1.** pui de bivoliţă: *suge cu buzele, ca un malac.* AL.; **2.** (fig.) om mătăhălos, greoi, leneş: *malacu ... cel din coşer.* AL. [Din bulg. ***malak***].

malachít n. minereu de cupru de culoare verde, cu luciu sticlos, folosit la confecţionarea unor obiecte de artă decorativă; (şi: **malachită, malahit**). [Din fr. ***malachite***].

malachítă f. v. malachit.

malacíe, malacii f. diminuare patologică a consistenţei unui ţesut sau a unui organ, provocată de ischemie, demineralizare sau decalcifiere; ramolisment. [Din fr. ***malacie***].

malacodérm, ~i, malacodermă, ~e a. cu pielea moale. [Din fr. ***malacoderme***].

malacóf, malacofuri şi (rar) **malacoafe** n. crinolină: *poartă malacof exagerat.* AL.; *armura fermecătoare a malacoavelor.* CĂRT.; (şi: **malacov**). [Din fr. ***malakoff,*** rus. ***malacov***].

malacofíl, ~i, malacofilă, ~e a. (despre plante) polenizat de melci. // f. plantă astfel polenizată. [Din fr. ***malacophile***].

malacológ, malacologi m. specialist în malacologie. [Din fr. ***malacologue***].

malacológic, ~ci, malacologică, ~ce a. care ţine de malacologie, referitor la malacologie. [Din fr. ***malacologique***].

malacológie f. parte a zoologiei care se ocupă cu studiul moluştelor. [Din fr. ***malacologie***].

malacostracée, malacostracee f. subclasă de crustacee superioare dotate cu două perechi de antene, cu capul sudat de torace, cu abdomenul distinct de celelalte segmente inelare; crustaceu din această subclasă (ex.: racul, langusta). [Din fr. ***malacostracé***].

malacóv n. v. malacof.

malád, ~zi, maladă, ~e a. şi m., f. (franţuzism; înv.) bolnav. [Din fr. ***malade***].

maladéţ, maladeţi m. (rusism.; iron.) flăcău, tînăr: *apelpisită ... ca un maladeţ zaporojan.* CAR. [Din rus. ***mólodeţ*** „tînăr"].

maladíe, maladii f. boală: *am fost tare suferind de o maladie curioasă.* CAR.; **maladie albastră,** denumire generică pentru malformaţiile cardiovasculare congenitale cianogene, provocate de amestecul sîngelui venos cu cel arterial. [Din fr. ***maladie***].

maladív, ~i, maladivă, ~e a. **1.** care are aspect nesănătos; care trădează o boală; bolnăvicios: *suferă din cauza ... conformaţiei lui maladive.* CĂL.; *are o paloare maladivă;* **2.** excesiv, exagerat, anormal (din punct de vedere psihic): *devenise avar dintr-o frică maladivă de viitor.* CĂL. [Din fr. ***maladif***].

malaéz, ~i, malaeză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Federaţiei Malaysia sau populaţiei ei, referitor la Federaţia Malaysia sau la populaţia acesteia; malaiezian. // m. pl. popor, populaţie din Federaţia Malaysia: *mîna de lucru a malaiezilor.* SAD. // m., f. persoană (originară) din Federaţia Malaysia; malaezian; (scris şi: *malaiez*). [De la ***Malaysia*** n. pr.; cf. fr. ***malais***].

malaezián, ~eni, malaeziană, ~ene a. şi m., f. malaez: *produse malaeziene aduse de la Singapore.* [***Malaez*** + ***-ian***].

malága f. vin superior, dulce, produs în podgoriile din împrejurimile oraşului spaniol Malaga. [Din fr., sp. ***malaga***].

malagámba, malagambe f. numele unui dans modern, cu ritm alert; melodia acestui dans: *bun prilej de a ne aduna în pauze ... şi de a dansa slow-fox, swing sau malagamba.* GHEŢIE. [De la ***Malagamba*** n. pr.].

malagambíst, ~şti, malagambistă, ~e a. (rar) persoană frivolă, preocupată excesiv de ţinuta sa, de evenimentele mondene etc. [***Malagamba*** n. pr. + ***-ist***].

malaguena [malaghénia] f. dans spaniol cu ritm lent; melodia acestui dans. [Din sp., fr. ***malaguena***].

malahíe f. (înv.) onanie. [Din gr. mod. ***malakía***].

malahít n. v. malachit.

malár, malare n. fiecare dintre cele două oase ale craniului, situate sub orbite, formînd partea proeminentă a pometelor; (adj.) *os malar.* [Din fr. ***malaire***].

maláric, ~ci, malarică, ~ce a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care suferă de malarie; paludic: *abdomene de copii malarici.* CAR.; **2.** care ţine de malarie, referitor la malarie; paludic: *trece printr-o criză malarică.* CĂL. [***Malarie*** + ***-ic***; cf. it. ***malarico***].

malárie f. boală infecţioasă endemică provocată de hematozoarul palustru (transmisă de femela ţînţarului anofel), caracterizată prin febră intermitentă, frisoane puternice, anemie, hipertrofia splinei şi a ficatului; paludism, friguri (palustre): *m-am îmbolnăvit de malarie, o malarie gravă.* EL. [Din it., fr. ***malaria,*** germ. ***Malaria***].

malariológ, ~gi, malariologă, ~ge m., f. medic specialist în malariologie; paludolog. [Din fr. ***malariologue***].

malariológic, ~ci, malariologică, ~ce a. care ţine de malariologie, referitor la malariologie. [Din fr. ***malariologique***].

malariológie f. ramură a medicinei care se ocupă cu studierea şi tratarea malariei; paludologie: *curs de malariologie.* [Din fr. ***malariologie***].

malarioterapíe f. inoculare a parazitului malariei, în scop terapeutic (la tratarea neurosifilisului); impaludare, paludoterapie. [Din fr. ***malariothérapie***].

malaxá, malaxez vb. (tr.) a amesteca (şi a mărunţi) diferite materiale pentru a obţine un amestec omogen. [Din fr. ***malaxer***].

malaxáre, malaxări f. acţiunea de a malaxa şi rezultatul ei. [V. ***malaxa***].

malaxór, malaxoare n. maşină folosită pentru a malaxa. [Din fr. ***malaxeure***].

malaxoríst, malaxorişti m. muncitor care lucrează la malaxor. [***Malaxor*** + ***-ist***].

malcontént, ~ţi, malcontentă, ~e a. şi m. (înv.) (om) nemulţumit, (om) care protestează; protestatar: *între elevi sînt cîţiva malcontenţi.* EM. [Din it. ***malcontento***, fr. ***malcontent***].

maldác, maldace n. (reg.) măsură de greutate pentru fîn, lemne etc., echivalînd cu o jumătate din încărcătura unui car; cantitate egală cu această greutate. [Cf. gr. mod. ***mandákis*** „legătură de răchită"].

máldăr, maldăre n. şi (rar) **maldări** m. **1.** snop, mănunchi de tulpini de plante, de nuiele, de crengi: *căsuţele ... lucesc sub a lor malduri de trestii aurite.* AL.; **2.** (reg.) grămadă de) ierburi proaspăt cosite (folosite ca nutreţ pentru vite): *adie mirosul de maldăr cosit.* CAR.; **3.** unitate de măsură a stufului sau a paturei, egală cu o legătură cu circumferinţa de un metru; **4.** mulţime de obiecte (în dezordine); morman, grămadă: *avea pe masă un maldăr de chitanţe.* GHEŢIE; (fig.) *în maldărul de fraze un cuvînt e foarte adesea remarcabil.* CĂL.; (şi: **maldur**). [Cf. pol. ***maldr*** „măsură oarecare"].

máldur n. v. maldăr.

maleábil, ~i, maleabilă, ~e a. **1.** uşor de modelat; (spec.) uşor de prelucrat prin forjare, laminare etc.; care poate fi întins în foi subţiri: *metale maleabile;* **2.** (fig.) care se adaptează cu uşurinţă la împrejurări; adaptabil, conciliant, docil; mlădios, suplu: *un caracter maleabil.* [Din fr. ***malléable***].

maleabilitáte f. **1.** însuşirea, capacitatea de a fi maleabil; **2.** (fig.) uşurinţă de adaptare; adaptabilitate, docilitate: *maleabilitatea tinerilor.* [Din fr. ***malléabilité***].

maleabilizá, maleabilizez vb. (tr.) a face un material maleabil. [***Maleabil*** + *-iza*].

maleabilizáre, maleabilizări f. acţiunea de a maleabiliza; (spec.) tratament termic aplicat fontei albe pentru a o transforma în fontă maleabilă, cu proprietăţi mecanice superioare. [V. ***maleabiliza***].

maledícţie, maledicţii f. (livr.) blestem; nenorocire, fatalitate; (şi: **maledicţiune**). [Din fr. ***malédiction***].

maledicţiúne f. v. maledicţie.

maléfic, ~ci, malefică, ~ce a. care are o influenţă nefastă, care produce răul; fatal: *sînt urmărit din adîncimi imemoriale ... de puterea malefică a universului.* PR. [Din fr. ***maléfique***].

maleficitáte f. (livr.) caracter malefic. [***Malefic*** + *-itate*].

maleficiu, maleficii n. (livr.) **1.** faptă rea; pagubă: *un personaj misterios ... zădărniceşte maleficiile contelui.* PR.; **2.** practică magică cu scopul de a vătăma, de a păgubi oameni, animale etc. [Din lat. ***maleficium***].

maléic, ~ci, maleică, ~ce a. **acid maleic,** acid obţinut prin oxidarea benzenului, folosit în industria textilă şi a parfumurilor.; **anhidridă maleică,** anhidridă obţinută prin încălzirea acidului maleic. [Din fr. ***maléique***].

maleínă, maleine f. substanţă extrasă din cultura în bulion a microbului morvei, folosită la diagnosticarea acestei boli la cai. [Din fr. ***malléine***].

maleolár, ~i, maleolară, ~e a. care ţine de maleolă, referitor la maleolă. [Din fr. ***malléolaire***].

maleólă, maleole f. **1.** termen generic pentru a denumi o apofiză sau o tuberozitate a unui os (lung); **2.** (spec.) fiecare dintre proeminenţele osoase ale tibiei şi fibulei, aflate la extremitatea inferioară a gleznei. [Din fr. ***malléole***].

malfamát, ~ţi, malfamată, ~e a. (rar) rău famat, cu reputaţie proastă: *o adunătură de tineret ... îşi duce cititorii prin locuri malfamate.* EM. [Din fr. ***malfamé***].

malformáţie, malformaţii f. anomalie morfologică congenitală a unui organ, a unei părţi a corpului sau a întregului organism (ex.: buza de iepure, sindactilia etc.); (şi: **malformaţiune**). [Din fr. ***malformation***].

malformaţiúne f. v. malformaţie.

malgáş, ~i, malgaşă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Madagascarului sau populaţiei acestuia, referitor la Madagascar sau la locuitorii lui. // m., f. persoană (originară) din Madagascar. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Republica Madagascar: *descrieri de călătorie ... printre incaşi, botocuzi, dravidieni, malgaşi şi iacuţi.* GHEŢIE. // f. limbă austroneziană vorbită de malgaşi. [Din fr. ***malgache***].

malián, ~eni, maliană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Republicii Mali sau populaţiei acesteia, referitor la Republica Mali sau la locuitorii ei. // m. pl. popor, populaţie din Republica Mali. // m., f. persoană (originară) din Republica Mali. [Din fr. ***malien,*** engl. ***malian***].

málic[1] a. **acid malic,** acid organic prezent în mere şi în alte vegetale. [Din fr. ***malique***].

malíc[2] s. v. **melic.**

malígn, ~i, malignă, ~e a. **1.** care face rău; cu influenţă vătămătoare: *spiritele cele maligne.* FIL.; **2.** (despre boli) caracterizat printr-un proces de agravare; referitor la o boală canceroasă; de natură gravă; incurabil; **tumoare malignă,** tumoare canceroasă; **pustulă malignă,** v. **pustulă**; (şi: (înv.) **malin**). [Din lat. ***malignus,*** fr. ***malin, -igne***].

malignitáte f. **1.** însuşirea, caracterul a ceea ce este malign: *unele judecăţi, cu toată malignitatea, surprind azi prin previziunea lor.* CĂL.; **2.** agravare a unei boli, îndeosebi a cancerului; cancerizare: *determină gradul de malignitate a tumorii.* [Din lat. ***malignitas, -atis,*** fr. ***malignité***].

malignizá, pers. 3 **malignizează** vb. (med.; refl.) a căpăta caracter malign; a se canceriza. [***Malign*** + *-iza*].

malignizáre, malignizări f. faptul de a se maligniza; cancerizare. [V. ***maligniza***].

malignizát, ~ţi, malignizată, ~e a. (despre boli) care a devenit malign; cancerizat: *tumoare malignizată.* [V. ***maligniza***].

malín a. v. **malign.**

maliţie, maliţii f. (livr.) **1.** înclinarea de a fi maliţios; maliţiozitate: *originalitatea lui e în maliţia curat intelectuală.* CĂL.; **2.** vorbă sau atitudine răutăcioasă: *zice ea, sub inspiraţia unei fulgerătoare maliţii.* EM. [Din fr. ***malice,*** lat. ***malitia***].

maliţiós, ~şi, maliţioásă, ~e a. (livr.) **1.** răutăcios, caustic: *un critic maliţios.* HASD.; **2.** care exprimă, denotă maliţiozitate: *un zîmbet maliţios, neîncrezător se ivi în chip de răspuns.* GHEŢIE; (adv.) *surîde maliţios.* [Din fr. ***malicieux,*** lat. ***malitiosus***].

maliţiozitáte, maliţiozităţi f. (livr.) maliţie: *atins ... de maliţiozitatea confraţilor.* CAR. [***Maliţios*** + *-itate;* cf. it. ***maliziosità***].

mall, malluri [mol] n. complex de mari dimensiuni cuprinzînd magazine, restaurante, servicii utilitare, expoziţii etc., închis circulaţiei autovehiculelor; complex de magazine: *s-a inaugurat noul mall.* [Cuv. engl.].

malm n. etajul superior al jurasicului, caracterizat prin amoniţi, lamelibranhiate, gasteropode etc. [Din engl. ***malm***].

malnutríţie, malnutriţii f. (livr.) stare de nutriţie nesatisfăcătoare a organismului, provocată de subalimentaţie, de malabsorbţie etc.; subnutriţie. [Din fr. ***malnutrition***].

malofág, ~gi, malofagă, ~ge a. care se hrăneşte cu pene sau păr. // n. (la pl.) ordin de insecte, asemănătoare păduchilor, care paralizează păsările şi mamiferele, hrănindu-se cu penele, cu părul, cu descuamaţii ale pielii acestora (*Mallophaga*); (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. ***mallophage***].

malofagóză f. parazitoză provocată de prezenţa pe corp a unor insecte malofage. [***Malofag*** + *-oză*].

malonést, ~şti, malonestă, ~e a. (livr.) **1.** necinstit, incorect: *zarafi fără capital, fanfaroni şi maloneşti.* FIL.; **2.** care denotă, trădează necinste, malonestitate: *în locul ierarhiei muncii şi-a meritului s-a introdus ierarhia vicleniei stupide şi a apucăturilor maloneste.* EM.; (adv.) *a se folosi băneşte de secretele oficiale, de punga statului chiar e în cel mai mare grad malonest, dar toţi o fac fără jenă.* EM. [Din it. ***malonesto;*** cf. fr. ***malhonnête***].

malonestitáte f. (livr.) necinste, incorectitudine: *mai bine rob în ţara dreptilor decît om mare în ţara în care malonestitatea, trădarea ... şi pehlivănia sînt merite şi titluri de înaintare.* EM. [***Malonest*** + *-itate*].

malónic a. **acid malonic,** acid dicarboxilic, rezultat din oxidarea acidului malic, folosit, împreună cu derivaţii săi, în sinteze organice şi farmaceutice. [Din fr. ***malonique***].

malonilurée f. acid barbituric. [Din fr. ***malonylurée***].

malorosián, ~eni, malorosiană, ~ene a. (înv.) ucrainean: *traduc descrierea stepei malorosiene.* OD. [Din rus. ***malorosijanin***].

malorosienésc, ~şti, malorosieneáscă, ~eşti a. (înv.) ucrainean. // f. (artic.) limbă ucraineană: *malorosieneasca ... se vorbeşte la Pragurile Niprului.* SAD. [***Malorosian*** + *-esc*].

malorús, ~şi, malorusă, ~e m., f. denumire veche dată ucrainenilor. [Din rus. ***malorus***].

maloteá, malotele f. **1.** (înv.) manta de damă căptuşită cu blană (scumpă): *îşi scoase maloteaua sa blănită cu samur.* FIL.; **2.** (reg.) scurteică purtată de ţărănci în zilele de sărbătoare: *să-ţi croiesc o malotea, zău, frumoasă ca o stea.* POP. [Din turc. ***mallota,*** gr. mod. ***miloté***].

malpóstă, malposte f. (înv.; rar) trăsură destinată poştei (şi transportului de călători); (p. ext.) sistemul de transport corespunzător: *malposta nu primeşte decît doi călători, fiind menită a duce corespondenţiile.* AL. [Din fr. ***mallposte***].

malpozíţie, malpoziţii f. poziţie defectuoasă a unei structuri anatomice (ex. malpoziţie dentară). [Din fr. ***malposition***].

malpráxis n. tratament incorect sau neglijent aplicat de un medic unui pacient, care îi cauzează acestuia prejudicii de orice natură, în relaţie cu gradul de afectare a capacităţii fizice şi psihice: *asigurări pentru cazurile de malpraxis.* [Din fr. ***malpraxis***].

maltázá f. enzimă din salivă, suc pancreatic sau intestinal, care transformă maltoza în glucoză; diastază. [Din fr. ***maltase,*** germ. ***Maltase***].

maltéf s. mătase malteză: *rochie de maltef.* FIL.; (şi: **malteh**). [Et. nec.].

maltéh s. v. maltef.

maltéz, ~i, malteză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Maltei sau locuitorilor ei, referitor la Malta ori la locuitorii acesteia. // f. limbă semitică din familia afro-asiatică, dialect al arabei magrebiene. // m., f. persoană (originară) din Malta. // m. pl. populaţia Maltei. [Din it. ***maltese***].

malthusián, ~eni, malthusiană, ~ene a. şi m., f. malthusianist. [Din fr. ***malthusien***].

malthusianísm n. doctrină social-politică elaborată de Malthus, potrivit căreia înlăturarea pericolului mizeriei iminente a omenirii (ca rezultat al decalajului între creşterea populaţiei globului în progresie geometrică şi creşterea mijloacelor de subzistenţă în progresie aritmetică) ar fi posibilă numai prin limitarea voluntară a naşterilor (prin procedee anticoncepţionale); **malthusionism economic,** restricţia sistematică a producţiei şi distrugerea excedentului acesteia, pentru ca, prin reducerea ofertei, să se menţină preţurile. [Din fr. ***malthusianisme***].

malthusianíst, ~şti, malthusianistă, ~e a. care ţine de malthusianism, referitor la malthusianism; malthusian: *concepţie malthusianistă.* // m., f. adept al malthusianismului; malthusian. [***Malthusian***(ism) + *-ist*].

maltóză f. substanţă zaharoasă prezentă în organismele vii, rezultată din descompunerea amidonului şi glicogenului sub acţiunea amilazelor; zahăr de malţ. [Din fr. ***maltose,*** germ. ***Maltose***].

maltratá, maltratez vb. (tr.) a trata rău, cu asprime pe cineva, a-l supune la chinuri fizice sau morale; a brutaliza, a molesta, a maltratarisi: *de ce au devastat magazinul şi l-au maltratat pe proprietar?* GHEŢIE; (fig.) *Maiorescu ... îl maltratase în „Beţia de cuvinte".* CĂL. [Din fr. ***maltraiter,*** it. ***maltratare***].

maltratáre, maltratări f. acţiunea de a maltrata şi rezultatul ei: *pentru maltratare ..., ce reparaţie aş mai fi căutat?* CAR. [V. ***maltrata***].

maltratarisí, maltratarisesc vb. (înv.; tr.) a maltrata: *maltratarişeşte oamenii.* NEGR. [***Maltrata*** + *-arisi*].

malţ n. produs obţinut din boabe de orz sau de alte cereale încolţite, uscate şi măcinate, folosit la fabricarea berii şi a spirtului, iar prăjit, la prepararea surogatului de cafea. [Din germ. ***Malz***].

malţificá, malţífic vb. (tr.) a transforma orzul sau alte cereale în malţ. [***Malţ*** + *-ifica*].

malţificáre f. acţiunea de a malţifica şi rezultatul ei. [V. ***malţifica***].

malvacée, malvacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu frunze alterne simple, prevăzute cu stipele, cu flori cu cinci petale, cu fructul o capsulă; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: nalba, bumbacul). [Din fr. ***malvacées***].

malversáţie, malversaţii f. (livr.) delapidare; fraudă (din fondurile publice): *a fost condamnat pentru malversaţii;* (şi: **malversaţiune**). [Din fr. ***malversation,*** it. ***malversazione***].

malversaţiúne f. v. **malversaţie.**

mamácă f. (reg.) mamă: *la noi nici nu se uită mamaca.* ST. [De la ***mamă***].

mamáie f. (pop. şi fam.) **1.** mamă; **2.** bunică. [De la ***mamă***].

mamalogíe, mamalogii f. (parte a zoologiei care se ocupă cu) studiul mamiferelor: *cercetări de mamalogie.* [Din fr. ***mammalogie***].

mamár, ~i, mamară, ~e a. (anat.) referitor la mamelă, în legătură cu mamela, de mamelă; mamelar: *cancer mamar; glandă mamară.* [Din fr. ***mammaire***].

mámă, mame f. **1.** femeie considerată în raport cu copiii ei; termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) aceasta: *hai, puiu, nani-na, că mama te-a legăna.* VIERU; **mamă bună,** mamă naturală, care a născut (şi crescut) copilul sau copiii respectivi: *mama bună a Mariei a murit*; **mamă vitregă,** soţia unui bărbat, în raport cu copiii acestuia din altă căsătorie: *mama decedase ..., lăsînd locul unei mame vitrege.* CĂL.; **mamă adoptivă,** femeie care a înfiat un copil; **mamă-mare,** bunică; **mamă-soacră,** soacră; **de** (sau **despre**) **mamă,** în linie maternă; **vai de mama mea** (sau **ta, sa etc.**), vai de mine (sau de tine, de ea etc.); **(de) mama focului,** grozav, straşnic, nevoie mare: *era frumoasă de mama focului.* CR.; **o mamă de bătaie,** o bătaie straşnică; **la mama dracului,** foarte departe: *stătea la mama dracului;* **2.** termen de dezmierdare cu care o femeie se adresează copiilor ei: *mamă dragă!;* **3.** termen folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie (mai în vîrstă), în semn de respect sau de afecţiune; maică: *în inima mea îşi are locul mama Sia.* CAR.; **4.** femelă a unui animal în raport cu puii săi; **5.** (fig.) punct de plecare; obîrşie, izvor, cauză (primară): *lenea e mama tuturor viciilor;* **patria mamă,** patria originară, teritoriul de formare a unui popor: *ar fi o nebunie dacă fiecare ţinut revenit la Patria mumă şi-ar păstra partidele locale.* GHEŢIE; **limbă mamă,** limbă de bază, din care s-au dezvoltat alte limbi: *latina este limba mamă a limbilor romanice.* // (compuse) **mama** (sau **muma**)**-păduríi, a)** personaj din mitologia populară, închipuit ca o bătrînă urîtă şi rea, care umblă prin păduri, ademenind, ucigînd şi chiar mîncînd oameni: *lua-l-ar mama-pădurii!;* **b)** (bot.) şerpariţă (*Lathraea Squamaria*); (şi: **mumă, mămă,** (înv.) **îmă**). [Din lat. ***mamma*** „mamă, lapte, ţiţă"].

mámbo, mambouri n. dans cubanez sincopat şi cu mişcare rapidă; melodia acestui dans. [Din sp., fr. ***mambo***].

mámcă f. v. **mancă.**

mamectomíe, mamectomii f. mastectomie. [Din fr. ***mammectomie***].

mamelár, ~i, mamelară, ~e a. (rar) mamar. [Din fr. ***mamellaire***].

mamélă, mamele f. organ care secretă lapte la mamiferele femele; ţiţă, sîn, piept: *luă în palmă mamela rotundă, elastică.* GHEŢIE. [Din fr. ***mamelle***].

mamelón, mameloane n. **1.** sfîrcul mamelei, unde se deschid canalele galactofore; **2.** ridicătură de teren izolată, cu vîrful rotunjit; movilă, muncel: *pe mamelonul de scoicărie măcinată, nu se mai poate trăi.* R.L. [Din fr. ***mamelon***].

mamelúc, mameluci m. **1.** soldat din cavaleria sultanilor egipteni: *mamelucii instituiţi la 1230 au fost exterminaţi în 1811 din ordinul lui Mehmet-Ali;* **2.** soldat din escadronul gărzii imperiale franceze, participant la expediţia lui Napoleon în Egipt; **3.** (fig.) om fără personalitate, fără păreri proprii: *eşti un mameluc!* [Din fr. ***mamelouk***].

mamífer, mamifere n. (la pl.) clasă de vertebrate superioare care au corpul acoperit cu păr, respiraţie pulmonară, inima cu patru camere, encefalul dezvoltat, nasc pui vii şi îi hrănesc cu laptele secretat de mamele; (şi la sg.) animal din această clasă: *la mamifere partea craniană şi partea feţei stau în raport de inversă proporţionalitate.* BL. [Din fr. ***mammifère***].

mámină f. v. **namilă.**

mamítă, mamite f. inflamaţie (de natură infecţioasă) a ugerului la femelele în lactaţie; **mamită gangrenoasă,** boală a oilor, provocată de *Staphylococus pyogenes,* manifestată prin gangrenarea ugerului. [Din fr. ***mammite***].

mamíţă f. v. **mămiţă.**

mamiţícă f. v. **mămiţică.**

mamográf, mamografe n. (med.) aparat cu care se fac mamografii. [Din engl. ***mamograph***].

mamografíe, mamografii f. radiografie a glandei mamare. [Din fr. ***mammographie***].

mamón, mamoni m. **1.** nume dat diavolului (în Biblie), reprezentînd lăcomia, avariţia; (p. restr.) satana: *mamonul învaţă să apucăm şi să luăm cum putem.* VARL.; *nimeni nu va putea sluji şi lui Dumnezeu şi mamonului.* NEAGOE; **2.** (fig.) avuţie (în bani) strînsă cu mare lăcomie; (şi: **mamona**). [Din gr. mod. ***mamonás,*** sl. ***mamona***].

mamóna m. v. **mamon.**

mamoplastíe, mamoplastii f. denumire generică pentru intervenţiile chirurgicale corectoare ale sînului. [Din fr. ***mammoplastie***].

mamórnic, mamornici m. gîndac negru-albăstrui, cu corpul moale, cu aripi scurte, care secretă o substanţă cleioasă, urît mirositoare (*Meloë proscarabaeus*). [Et. nec.; v. ***mămăruţă***].

mamórniţă, mamorniţe f. (reg.) 1. numele unui duh rău; **2.** epitet injurios pentru o femeie grasă, greoaie, leneşă: *să te scoli, mamorniţo, că te ia iaca-cine.* DELAVR. [Contaminare între ***mamon*** şi ***baborniţă***].

mámoş, mamoşi m. (astăzi rar) medic specialist în obstetrică şi ginecologie; obstetrician, ginecolog: *îl revăzu pe mamoşul care primise să o scape de copil.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***mámmos,*** (<***mámme*** „moaşă")].

mamút, mamuţi m. **1.** specie fosilă de elefant din a doua jumătate a pleistocenului, contemporan cu omul cavernelor, descoperit în gheţurile Siberiei (*Elephas primigenius*); **2.** epitet injurios pentru un bărbat bătrîn şi ramolit; **3.** (fig.) mare întreprindere industrială, învechită şi neproductivă: *mamuţii industriali blochează şi asigurările sociale.* A.; (adj.) *se privatizează întreprinderile mamut.* [Din fr. ***mammouth***].

manáf, manafi m. (înv.) hoţ (dintr-o bandă); cîrjaliu: *manafii aveau puşti lungi şi săbii.* FIL. [De la ***Manah*** n. pr.].

management, managementuri [ménigiment sau manágiment] n. **1.** activitatea, arta de a conduce; **2.** ştiinţa organizării şi conducerii întreprinderilor, prin elaborarea de sisteme, programe, metode, tehnici etc. menite să sporească competitivitatea. [Din engl. ***management***].

manáger, manageri m. **1.** persoană care conduce, care organizează o întreprindere, o societate comercială etc.; director comercial: *Geurtie flirtează acum cu un manager de la Middle Bank.* EL.; **2.** persoană care gerează interesele unui campion, ale unei vedete etc.; impresar: *managerii, tot mîngîind cocoşii, se aşezară de o parte şi de alta a ringului.* TUD.; (accent. şi ***mánager***) [Din engl., fr. ***manager***].

manageriál, ~i, managerială, ~e a. referitor la management; de manager: *din nefericire lucrurile se mişcă foarte greu la noi, la români, şi nu doar din proverbiala noastră lipsă de talent managerial.* CE. [Din engl. ***managerial***].

mánă f. **1.** lichen comestibil, bogat în amidon, răspîndit în Asia şi în Africa de Nord (*Lecanora esculenta*); **2.** (relig.) hrană miraculoasă pe care Dumnezeu o trimitea din cer în fiecare dimineaţă izraeliţilor în deşerturile Arabiei: *hrănit cu mană în pustie.* PALIA.; **3.** (fig.) belşug, bogăţie; spor, cîştig: *cler îngrăşat cu mana averilor mănăstireşti.* AL.; *nu va fi mare mană de cîştigul meu.* ISP.; **4.** (pop.) (belşug de) lapte bun, smîntînos, despre care poporul crede că poate fi răpit ori degradat prin farmece şi vrăji de către strigoaice (în zorii zilei de Sf. Gheorghe): *poate c-au luat strigoaicele mana de la vaci.* CR.; **5.** nectar; miere de albine: *mana florilor;* **6.** suc cleios ce se obţine prin crestarea unor arbori, folosit ca laxativ; **7.** numele mai multor boli infecţioase ale plantelor, provocate de ciuperci parazite; **8.** rouă sau ploaie cu soare, cu efect dăunător, în special asupra viţei de vie; (p. ext.) stricăciune provocată de soarele fierbinte de după ploaie; **9.** (compuse; bot.) **mana-jidovului,** zmeur, rug de munte (*Rubus idaeus*); **mană-de-apă** (sau **-de-ape**), plantă erbacee din familia gramineelor, toxică, cu flori dispuse în spiculeţe, care creşte pe marginea apelor (*Glyceria aquatica*). [Din sl. ***mana,*** gr. mod. ***mánna,*** lat. ***manna***; sensul **4** este o aplicare indigenă şi specială (păstorească) a termenului biblic].

manc, ~ci, mancă, ~ce a. **1.** (înv.) incomplet, cu lipsuri: *tabla sa rămase tot mancă.* EM.; **2.** (reg.; despre animale) căruia îi lipseşte o parte a corpului. // f. (înv.) lipsă. // n. (înv.) cusur, defect: *i s-a dat ... o esistinţă fără manc (defect).* EM. [Lat. ***mancus,*** fr. ***manque***].

mancándo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu rărirea tempoului, diminuînd simultan intensitatea. [Cuv. it.].

máncă, mance f. (reg.) doică: *mancă, guvernantă m-aş îngriji s-aleg.* NEGR.; (şi: **mamcă**). [Din ucr. *mamka*].

manciurián, ~eni, manciuriană, ~ene a. care aparţine Manciuriei sau locuitorilor ei, referitor la Manciuria sau la locuitorii acesteia. // f. limbă din familia altaică, ramura tungusă, pe cale de dispariţie. // m., f. persoană (originară) din Manciuria. [*Manciuria* n. pr. + *-an*].

mánco n. lipsă de bani la încheierea unei operaţiuni contabile; pierdere la o marfă datorită transportului, desfacerii etc.; deficit. [Din it. ***manco***].

mancolístă, mancoliste f. listă pe care un filatelist o trimite unui partener de schimb, indicînd timbrele care îi lipsesc din colecţie. [Din fr. ***mancoliste***].

mancúrt, mancurţi m. persoană căreia i-a fost anulată conştiinţa de sine, care s-a depersonalizat, s-a mancurtizat. [Din rus. ***mankurt***].

mancurtísm, (rar) **mancurtisme** n. **1.** atitudine de mancurt; **2.** faptă sau vorbă de mancurt. [*Mancurt* + *-ism*].

mancurtizá, mancurtizez vb. (tr.) a face ca cineva să devină mancurt; a depersonaliza: *puterea sovietică a mancurtizat milioane de oameni;* (refl. pas.) *mulţi s-au mancurtizat în timpul dictaturii.* [De la ***mancurt***].

mancurtizánt, ~ţi, mancurtizantă, ~e a. care mancurtizează. [V. ***mancurtiza***].

mancurtizáre, mancurtizări f. acţiunea de a mancurtiza şi rezultatul ei; depersonalizare. [V. ***mancurtiza***].

mancurtizát, ~ţi, mancurtizată, ~e a. care a fost supus mancurtizării; depersonalizat. [V. ***mancurtiza***].

mandá, mandez vb. (tr.; înv.) a face cunoscut cuiva un ordin, o dispoziţie etc. [Din fr. ***mander***].

mandalác m. v. **mîndălac.**

mandamént n. (rar) **1.** ordin scris al unui superior; **2.** scriere a unui episcop catolic către enoriaşii săi. [Din fr. ***mandement***].

mandaneá, mandanele f. bandă elastică în jurul mesei de biliard. [Din turc. ***mandane***].

mandánt, ~ţi, mandantă, ~e m., f. **1.** (jur.) persoană care împuterniceşte pe cineva să o reprezinte printr-un mandat; **2.** (p. ext.) cetăţean care învesteşte un politician cu mandat politic: *[politicienii] fac tocmai contrariul de ceea ce au promis mandanţilor lor şi trec totuşi de reprezentanţi ai voinţei legale şi sincere a ţării.* EM. [Din fr. ***mandant***].

mandáre, mandări f. (înv.) acţiunea de a manda şi rezultatul ei: *în urma statelor de prezenţă ..., vor fi avut de urmare mandarea sumelor respective şi achitarea învăţătorilor.* EM. [V. ***manda***].

mandarín[1], mandarini m. **1.** nume dat de portughezi demnitarilor indigeni din Indochina, extins de europeni la înalţii funcţionari din China feudală, recrutaţi dintre oamenii de cultură: *manda-*

rinul bate din palme şi un servitor apare aducînd ceaiul. GHEŢIE; **2.** (iron.) intelectual cu pretenţii, cu multe titluri (academice): *s-au alipit şi cîţiva mandarini ai păturii intelectuale.* IBR. [Din fr. ***mandarin***].

mandarín², **mandarini** m. arbust fructifer, cu frunze lanceolate, persistente, cu flori albe, parfumate, cultivat în regiunile mediteraneene pentru fructele sale comestibile (*Citrus nobilis*). [De la ***mandarină***].

mandarínă, **mandarine** f. fructul mandarinului², asemănător cu portocala, dar mai mic, mai dulce şi mai aromat: *în faţa magazinelor alimentare ... portocale, mandarine, banane.* PR. [Din fr. ***mandarine***].

mandát, **mandate** n. **1.** împuternicire de a reprezenta pe cineva şi de a acţiona în numele acestuia; delegaţie: *au mandat din partea muncitorilor şi a unora dintre funcţionari.* GHEŢIE; **contract de mandat,** contract prin care o persoană împuterniceşte pe alta să încheie acte juridice pentru ea sau în numele ei; **2.** putere conferită de către membrii unei societăţi reprezentanţilor lor; funcţia acestor reprezentanţi; durata exercitării acestei funcţii: *acesta e singurul sens acceptabil al demnităţilor publice, fie ele ministeriate ... sau mandate parlamentare: asumarea unei slujiri dezinteresate.* D.; **3.** serviciu poştal de expediere a banilor sau a coletelor; formular completat pe baza căruia se expediază bani sau colete prin poştă; sumă de bani sau colet expediat sau primit astfel: *ţi-am expediat suma reclamată prin mandat telegrafic.* CAR.; *: mandatul poştal nu-l mai găsi pe Laţi la Praga.* GHEŢIE; **4.** (jur.) ordin, dispoziţie; **mandat de aducere,** ordin dat de un organ de jurisdicţie sau de urmărire penală de a aduce în faţa sa o persoană învinuită, un martor sau un expert; **mandat de reţinere** (sau (înv.) **de depunere**), ordin scris în virtutea căruia o persoană poate fi reţinută, un timp limitat, la dispoziţia organelor de jurisdicţie sau de anchetă; **mandat de arestare,** ordin scris emis de un organ judiciar, prin care se dispune arestarea unui învinuit, inculpat sau condamnat; **mandat de executare,** ordin emis de organul judiciar, prin care se dispune ca o persoană să execute o sancţiune contravenţională sau o pedeapsă cu închisoarea; **5. teritoriu sub mandat,** formă de administrare străină a unui teritoriu, în baza hotărîrii unui for internaţional. [Din fr. ***mandat,*** germ. ***Mandat,*** lat. ***mandatum*** „însărcinare"].

mandatá, mandatez vb. (tr.) **1.** a încredinţa cuiva un mandat; a împuternici: *a fost mandatat să intervină;* **2.** a dispune, a ordonanţa plata unei sume de bani. [Din fr. ***mandater***].

mandatár, ~i, mandatară, ~e m., f. persoană căreia i s-a încredinţat un mandat; reprezentant, împuternicit; procurator: *mandatarii regelui Vladislav.* HASD. // m. mic meseriaş, comerciant etc. care, în epoca socialistă, avea în locaţie de gestiune un magazin, un restaurant, un atelier. [Din fr. ***mandataire,*** lat. ***mandatarius,*** germ. ***Mandatar***].

mandatáre, mandatări f. acţiunea de a mandata şi rezultatul ei. [V. ***mandata***].

mandibulár, ~i, mandibulară, ~e a. care ţine de mandibulă, aflat în relaţie cu mandibula: *nerv mandibular.* [Din fr. ***mandibulaire***].

mandíbulă, mandibule f. **1.** maxilarul inferior la om şi la alte vertebrate; falcă: *din teribilul neam subteran rămase-un morman de tibii, vertebre, mandibule, cranii.* CĂRT.; **2.** fiecare dintre cele două părţi ale ciocului păsărilor; **3.** fiecare dintre cele două piese bucale chitinoase la insecte. [Din fr. ***mandibule***].

mandibulométru, mandibulometre n. instrument pentru determinarea dimensiunilor şi unghiurilor mandibulei, folosit în antropologie şi stomatologie. [***Mandibulă*** + ***metru***].

mandólă, mandole f. **1.** vechi instrument muzical asemănător lăutei; **2.** variantă a mandolinei: *un eco uşor setos de amor se-ncurcă într-a mandolei strune.* EM.; (şi: **mandoră**). [Din it. ***mandola,*** fr. ***mandore***].

mandolinátă, mandolinate f. serenadă acompaniată de mandolină. [Din it. ***mandolinata***].

mandolínă, mandoline f. instrument muzical cu cutia de rezonanţă boltită şi, de obicei, cu patru coarde metalice duble, care produc sunete prin atingere cu un plectru sau prin ciupire: *s-aude vibrînd mandolina.* EM. [Din fr. ***mandoline,*** it. ***mandolina***].

mandóră f. v. **mandolă.**

mandoliníst, ~şti, mandolinistă, ~e m., f. (rar) persoană care cîntă la mandolină. [Din fr. ***mandoliniste***].

mandragóră, mandragore f. plantă erbacee cu rădăcină ramificată şi cărnoasă, cu flori violete (*Mandragora officinalis*); (p. restr.) rădăcina acestei plante, folosită în medicină şi în magie: *află miare de mandragora în ţarină şi le aduse la Lia.* BIBLIA. [Din sl. ***mandragora,*** gr. mod. ***mandragóras***].

mándră, mandre f. îngrăditură din stuf, din nuiele etc. făcută de-a curmezişul unei ape, pentru prinderea sau păstrarea peştelui viu. [Din gr. mod. ***mándra***].

mandríi, mandrili m. specie de maimuţă din Africa Ecuatorială, cu blana măslinie, cu coada scurtă, cu faţa colorată în roşu, cu ochi albaştri (*Mandrillus sphinx*). [Din fr. ***mandrill***].

mandrín, mandrine n. **1.** unealtă calibrată pentru lărgirea sau fasonarea găurilor în piese tubulare sau inelare; **2.** dispozitiv cu care se fixează o piesă de prelucrat la strung, la maşina de găurit; **3.** (med.) tijă metalică (subţire) introdusă în lumenul unui ac de seringă pentru a-i permite permeabilitatea sau într-o sondă pentru a-i asigura o anumită rigiditate; (şi: **mandrină**). [Din fr. ***mandrin***].

mandriná, mandrinez vb. (tr.) a lărgi găurile unor piese, capetele unor ţevi, prin deformare plastică cu mandrinul. [Din fr. ***mandriner***].

mandrináre, mandrinări f. acţiunea de a mandrina şi rezultatul ei. [V. ***mandrina***].

mandrínă f. v. **mandrin.**

maneá, manele f. **1.** cîntec de dragoste de origine orientală: *încep să cînt vreo manea.* NEGR.; *prin sunet de tambură şi glasuri de manele.* AL.; **2.** cîntec de petrecere. [Din turc. ***mani*** „melodie"].

manechín, manechine n. **1.** figură de lemn, de ceară etc. care înfăţişează corpul (sau numai bustul) omenesc, servind ca model în sculptură, ca suport pentru a proba sau a expune obiecte de îmbrăcăminte etc.: *vitrinele prăvăliilor erau ţăndări, şi copii vagabonzi jefuiau manechinele.* CĂRT.; **2.** (p. ext.) schelet de lemn înfăşurat cu paie, cu zdrenţe etc., astfel încît să semene cu corpul unui om; momîie: *înşeală pe superior, fugind din postul de gardă şi lăsînd în locu-i un manechin de paie.* CĂL.; **3.** prezentator de modele (noi) de îmbrăcăminte; **4.** (fig.) om lipsit de personalitate, influenţabil. [Din fr. ***mannequin***].

manéj, manejuri n. **1.** antrenament pentru dresatul cailor; dresaj: *dresat cum este corpul electoral, ca şi caii de la manej, cari la un semn se-ntorc cînd la dreapta, cînd la stînga.* EM.; **2.** pistă sau teren pe care se dresează, se antrenează caii şi se învaţă călăria; **3.** arenă (la circ) pe care evoluează animalele dresate; **4.** dispozitiv pentru punerea în mişcare a unor maşini (agricole) cu ajutorul unui cal; **5.** (fig.) mijloc, tertip pentru a obţine ceva: *i-am înţeles micul manej.* [Din fr. ***manège,*** it. ***maneggio***].

manélă, manele f. bară de lemn sau de metal, folosită la cofraje, la schele ca pîrghie etc.: *lanţul ancorei ... e învîrtit prin manele.* CĂL. [Din it. ***manella***].

manétă, manete f. (mică) pîrghie de mînă cu care se declanşează, se reglează sau se opreşte un mecanism, un dispozitiv etc.: *revedea motoarele ..., rotorul dinamului, manetele de pe tabloul de comandă.* GHEŢIE. [Din fr. ***manette***].

manetón, manotoane n. (tehn.) fusul cotului unui arbore cotit, pe care se articulează capul bielei. [Din fr. ***maneton***].

manevrá, manevrez vb. **1.** (intr.) a executa o manevră; a dirija un tren, o navă etc.; **2.** (intr.) a executa o manevră militară; **3.** (tr.) a manipula un aparat, un dispozitiv etc.; a mînui: *manevrează corect calculatorul;* **4.** (fig; tr.) a manipula pe cineva: *masa de studenţi ... s-a lăsat manevrată.* PR.; **5.** (tr.) a mînui bani, afaceri etc.; **6.** (fig.; intr.) a unelti. [Din fr. ***manoeuvrer***].

manevrábil, ~i, manevrabilă, ~e a. **1.** (despre dispozitive tehnice) care poate fi manevrat; **2.** (fig.) care poate fi manipulat: *m-ai silit să gîndesc că sînt un ins manevrabil, pe fondul general de laşitate umană care zace în noi.* PR. [Din fr. ***manoeuvrable***].

manevrabilitáte, manevrabilităţi f. (rar) faptul de a fi manevrabil; capacitate, proprietate a unui vehicul, a unui sistem tehnic de a putea fi manevrat. [Din fr. ***manoeuvrabilité***].

manevráre, manevrări f. acţiunea de a manevra şi rezultatul ei. [V. ***manevra***].

manévră, manevre f. **1.** ansamblul operaţiilor făcute pentru a mişca, a dirija un tren, o navă etc.; **în manevră,** care efectuează asemenea operaţii: *locomotivă în manevră;* **2.** (de obicei la pl.) deplasare rapidă de trupe militare pe unul din flancurile unui dispozitiv sau dintr-o regiune într-alta, pentru a deruta dispozitivul inamic de apărare sau pentru a anihila atacul acestuia; aplicaţii militare de amploare: *în zădar şi ofiţerii se luptă ..., în zădar mai fac manevre.* NEGR.; **3.** manipulare a unui aparat, a unui dispozitiv etc.; **4.** (concr.) parîmă pentru fixarea unui arbore sau pentru legarea şi manevrarea velelor; **5.** (fig.; mai ales la pl.) uneltire, intrigă folosită pentru a reuşi într-o acţiune; manoperă; tertip: *atîtea intervenţii şi manevre diplomatice, minciuni şi prefăcătorii pentru a obţine mîna Evei.* GHEŢIE. [Din fr. ***manoeuvre,*** germ. ***Manöver***].

manevriér, ~i, manevrieră, ~e a. care execută cu iscusinţă o manevră militară. // m., f. persoană care execută corect o manevră (cu nava). [Din fr. ***manoeuvrier***].

mangafá, mangafale f. (arg.) om de nimic, prost, ridicol: *mangafaua pleacă mîine.* CAR. [Din turc. ***mankafa*** „stupid"].

mangál, mangaluri n. **1.** cărbune de lemn obţinut prin arderea mocnită a lemnului sau ca produs secundar la distilarea uscată a lemnului, utilizat la fabricarea cărbunelui activ, în metalurgie etc.: *o tipsie plină de mangal aprins.* AL. (fig.) *veşminte funerare de mangal.* BAC.; **2.** (înv.) vas metalic în care se pune jăratic: *un mangal de aramă ... slujea la încălzit.* FIL.; **3.** (pop.) vatră în mijlocul unei case ţărăneşti destinată încălzirii acesteia; (pop. şi fam.) **a tîrnosi mangalul,** a pierde vremea: *nu tîrnosi mangalul, că te usuci.* M.CAR. [Din turc. ***mangal***].

mangalagíu, mangalagii m. (înv.) fabricant de mangal: *mangalagiii ... se năcăjeau la cuptoarele lor înăbuşite cu pămînt.* SAD. [***Mangal*** + ***-agiu***].

mangalíţă, mangaliţe f. rasă de porci cu părul alb, negru sau alb cu negru şi creţ, cu rîtul scurt şi ascuţit, cu picioarele scurte; porc aparţinînd acestei rase. [Din magh. ***mangalica***].

mangán n. metal alb-cenuşiu, strălucitor, foarte dur şi sfărîmicios, folosit la fabricarea unor oţeluri speciale. [Din germ. ***Mangan***].

manganál n. aliaj de carbon, mangan, nichel şi fier, foarte rezistent la uzură. [***Mangan*** + ***-al***].

manganát, manganaţi m. nume generic pentru sărurile acidului manganic. [Din fr. ***manganate***].

manganezít, manganezituri n. oxid natural de mangan. [Din fr. ***manganésite***].

mangánic, ~ci, manganică, ~ce a. care conţine mangan, format din mangan; **acid manganic,** acid oxigenat al manganului hexavalent. [Din fr. ***manganique***].

manganín n. aliaj de cupru, mangan şi nichel, folosit la fabricarea rezistenţelor electrice şi a reostatelor. [Din fr. ***manganine***].

manganísm n. intoxicaţie cronică cu mangan, produsă de obicei prin inhalarea pulberii metalului (de către lucrătorii din industria sticlei, metalurgică etc.), provocînd astenie, apatie, tremur, tulburări de echilibru şi de vorbire. [Din fr. ***manganisme***].

manganít, manganiţi m. minereu de mangan, de culoare neagră, cu luciu semimetalic. [Din fr. ***manganite***].

manganometríe, manganometrii f. metodă de analiză volumetrică, bazată pe acţiunea oxidantă a permanganatului de potasiu, care permite dozarea substanţelor cu caracter reducător faţă de permanganat. [Din fr. *manganométrie*, germ. *Manganometrie*].

manganós, ~şi, manganoásă, ~e a. care conţine mangan, care derivă din mangan. [Din fr. *manganeux*].

mángái, mangăie n. dispozitiv mecanic care finisează ţesăturile apretate prin presare. [Din engl. *mangle*].

mangăluí, mangăluiesc vb. (tr.) a finisa ţesăturile apretate cu mangălul. [*Mangăl* + *-ui*].

mangét, mangeturi n. (înv.) garnitură de dantelă, volane etc. la o rochie: *trei rînduri de mangeturi pe poale.* FIL. [V. *manşetă*].

mangleálă, mangleli f. (arg.) faptul de a mangli; furătură. [*Mangli* + *-eală*].

manglí, manglesc vb. (arg.; tr.) a fura: *mi-au manglit banii.* [Din ţig. *manglo*].

mangliér, manglieri m. arbore răşinos şi aromatic, care creşte pe malul apelor sărate din America de Sud. [Din fr. *manglier*].

manglitór, manglitori m. (arg.) hoţ. [*Mangli* + *-tor*].

mángo m. **1.** arbore tropical, originar din India, înalt, cu frunze lanceolate, cu flori mici, roz, parfumate, cu fructe comestibile; mangustanier (*Mangifera indica*): *m-am culcat lîngă un mango uriaş.* EL.; **2.** fructul acestui arbore, cu miezul suculent, galben-portocaliu, foarte parfumat; mangustan: *negresele ... vindeau mango şi avogados în pieţe.* CĂRT. [Din fr. *mangue*, engl. *mango*].

mangóld m. plantă legumicolă, asemănătoare cu sfecla, cultivată în ţările nordice pentru frunzele ei mari, ondulate, folosite în alimentaţie (*Beta vulgaris cicla*). [Din germ. *Mangold*].

mangosít, ~ţi, mangosită, ~e a. şi m.,f. (reg.) (om) netrebnic, ticălos, nătărău: *mangosiţii noştri de bărbaţi.* NEGR.; *ticălosul şi mangositul!* CR. [Et. nec.].

mangróvă, mangrove f. vegetaţie tropicală de arbori şi arbuşti cu rădăcini adventive, caracteristică ţărmurilor maritime mlăştinoase. [Din fr. *mangrove*].

mangustán, mangustane n. fruct al mangustanierului; mango. [Din fr. *mangoustan*].

mangustaniér, mangustanieri m. mango (*Mangifera indica*). [Din fr. *mangoustanier*].

mangústă, manguste f. mamifer carnivor mic din Africa şi India, cu labe scurte şi coadă lungă, stufoasă, care se hrăneşte cu şoareci şi şerpi veninoşi (*Herpestes ichneumon*). [Din fr. *mangouste*].

mani m. pl. sufletele celor morţi, considerate ca divinităţi, ca zei ocrotitori ai căminului, veneraţi de romani. [Din lat. *manes, -ium*].

maniá, maniez vb. (înv.; tr.) **1.** a mînui, a manipula: *ştii să maniezi armele?* AL.; **2.** (fig.) a folosi, a uza: *a mania o limbă;* **3.** (fig.) a dirija, a conduce; a administra: *maniază afaceri, bani.* [Din fr. *manier*].

maniábil, ~i, maniabilă, ~e a. (livr.) **1.** care poate fi uşor mînuit: *instrument maniabil;* **2.** docil, ascultător, supus. [Din fr. *maniable*].

maniabilitáte, maniabilităţi f. (livr.) însuşirea de a fi maniabil. [Din fr. *maniabilité*].

maniác, ~ci, maniacă, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de o manie; (p. ext.) (persoană) care se preocupă în mod exagerat de ceva, avînd adesea deprinderi ciudate; tipicar: *am cunoscut nenumăraţi maniaci religioşi, profeţi şi reformatori paranoici.* R.L.; *dacă ... eram un bizar, un maniac cu obsesii morbide, un satir, un masochist care pentru început mimează normalul?* PR. [Din fr. *maniaque*].

maniacál, ~i, maniacală, ~e a. referitor la manie, propriu pentru manie şi pentru maniaci; de maniac: *comportare maniacală;* (adv.) *totul e înfăţişat maniacal, necurat.* CĂL. [Din fr. *maniacal*].

maniaméntt, maniamente n. loc unde se depozitează grăsimea sub piele la animale (ex.: salba, spata, şoldul etc.). [Din fr. *maniement*].

manichiúră, manichiuri f. îngrijire a unghiilor de la mîini prin tăiere, pilire, curăţarea pielitelor (şi lăcuire). [Din fr. *manicure*, germ. *Manikür*].

manichiurístă, manichiuriste f. lucrătoare specializată în manichiură: *nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureştiului.* PR. [*Manichiură* + *-istă*].

manicórd n. vechi instrument muzical cu clape şi coarde (acoperite cu pînză). [Din it. *manicordo*, fr. *manicorde*].

manía, manii f. **1.** boală mintală manifestată prin euforie, logoree, fugă de idei, agitaţie: *la el mania nu are sensul unei înstrăinări de lume.* CĂL.; **2.** (p. ext.) idee fixă, obsesie: *mania persecuţiei.* CAR.; **3.** preocupare excesivă şi obsedantă pentru ceva; toană: *suferă de mania curăţeniei.* PR. [Din gr. mod. *manía*, fr. *manie*].

manierát, ~ţi, manierată, ~e a. **1.** afectat, căutat; artificial: *stil manierat;* **2.** politicos, binecrescut, stilat: *manierat şi protocolar, ... juca rolul eternului îndrăgostit.* GHEŢIE. [De la *manieră;* cf. fr. *maniéré*].

maniéră, maniere f. **1.** mod, fel, procedeu: *are o manieră particulară de a raţiona, care, în primul moment, derutează.* GHEŢIE; **de o** (sau **de aşa**) **manieră,** în aşa fel; **2.** mijloace de expresie şi procedee proprii stilului unui artist: *pictează în maniera lui Rafael;* **3.** tendinţă a unui artist de a-şi repeta propriile procedee sau de a imita mecanic procedeele maestrului; manierism: *între stil şi manieră este aceeaşi deosebire ca între organismul necesar al unei fiinţe vii şi structura voită a lucrului artificial.* CAR.; **4.** (mai ales la pl.) mod de a se purta în societate; comportare aleasă, cuviincioasă: *era cel mai inteligent şi cu cele mai alese maniere.* PR.; *codul bunelor maniere.* [Din fr. *manière*].

manierísm n. **1.** lipsă de naturaleţe; afectare, artificialitate: *manierismul sufocă personalitatea;* **2.** formalism în realizarea sau interpretarea unei opere artistice: *manierism academic;* **3.** curent artistic apărut în Italia în sec. al XVI-lea (între Renaştere şi baroc), care cultiva forma elegantă, virtuozităţile stilistice, creînd o artă rafinată şi preţioasă; **4.** stil artistic specific: *fraza stilizată ... devine nota esenţială şi manierismul delavrancian.* CĂL. [Din fr. *maniérisme*].

manieríst, ~şti, manieristă, ~e a. **1.** caracteristic manierismului; afectat: *procedee manieriste;* **2.** care aparţine manierismului, referitor la manierism: *arhitectură manieristă.* // m., f. adept al manierismului. [Din fr. *maniériste*].

manifést, ~şti, manifestă, ~e a. (adesea adv.) vădit, clar, evident; notoriu: *tendinţa de a face „tabula rasa" din trecut, din tradiţie e manifestă.* GHEŢIE. // n. **1.** declaraţie (scrisă) prin care un suveran, un guvern, un partid etc. îşi prezintă public programul, concepţiile, intenţiile etc.; apel (politic) la o acţiune imediată; proclamaţie; **2.** (spec.) foaie de hîrtie, de diferite dimensiuni, conţinînd un mesaj (social-) politic adresat unei comunităţi: *au fost răspîndite manifeste în tot oraşul;* **3.** scriere prin care o mişcare artistică, literară îşi exprimă, îşi susţine concepţia, metodele, scopul; profesiune de credinţă, crez: *manifestul clasicismului lansat de Boileau.* [Din lat. *manifestum*, fr. *manifeste*].

manifestá, manifést vb. **1.** (tr.) a exprima, a arăta prin comportare, atitudine etc. un gînd, un sentiment etc.: *să-şi manifeste indignarea.* VLAH.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) face cunoscut, a (se) exterioriza; a (se) face simţit: *dorinţele se manifestă în noi abia ce zărim o junǎ femeie plăcută.* FIL.; *demnitatea se manifestă, de regulă, pe un fundal de precaritate, de criză.* D. // (prez. ind. **manifestez**) (intr.) a organiza o manifestaţie; a participa la o manifestaţie; a demonstra: *studenţimea ... pusese de gînd să manifesteze.* CAR.; *o mulţime care manifestează devine mai solidară printr-un cîntec intonat laolaltă.* VIANU. [Din fr. *manifester*].

manifestánt, ~ţi, manifestantă, ~e m., f. persoană care participă la o manifestaţie; demonstrant: *coloane de manifestanţi ... începură să se deplaseze.* PR. [Din fr. *manifestant*].

manifestáre, manifestări f. **1.** acţiunea de a (se) manifesta şi rezultatul ei; **2.** exteriorizare, exprimare a gîndurilor, a sentimentelor etc.: *manifestări de dragoste.* CAR.; **3.** semn, indiciu: *manifestările nebuniei;* **4.** afirmare; realizare, înfăptuire; (spec.) spectacol: *manifestări artistice, ştiinţifice;* **5.** (înv.) manifestaţie, demonstraţie: *tinerilor le-am dat sfatul de a nu mai face manifestări politice.* EM. [V. *manifesta*].

manifestáţie, manifestaţii f. **1.** acţiune prin care se manifestă, se exteriorizează ceva; manifestare: *manifestaţii de bucurie.* BOL.; *toate manifestaţiile spiritului se desprind din aceeaşi rădăcină.* BL.; **2.** exprimare publică a unui sentiment, a unei opinii etc.; demonstraţie publică de masă în semn de simpatie sau protest faţă de ceva sau de cineva: *au fost nişte manifestaţii antiromâneşti prin facultăţi.* GHEŢIE; (şi: **manifestaţiune**). [Din fr. *manifestation*].

manifestaţiúne f. v. **manifestaţie.**

manihéic, ~ci, maneheică, ~ce a. (rar) maniheist. [Cf. germ. *manihäisch*].

maniheísm n. **1.** mişcare religioasă din Orientul Apropiat, întemeiată de Mani (Maniheu), fondată pe o doctrină eclectică radical dualistă, care consideră că lumea e guvernată de două principii independente, al binelui şi al răului (al luminii şi al întunericului, al lui Dumnezeu şi al diavolului), aflate într-o luptă continuă; **2.** atitudine morală, intelectuală inspirată din concepţia dualistă a binelui şi a răului, care consideră lucrurile în mod absolut bune sau rele. [Din fr. *manichéisme*].

maniheíst, ~şti, maniheistă, ~e a. care ţine de maniheism, referitor la maniheism; maniheic: *istorie veche, maniheistă, fiul cel bun ..., fiul cel rău.* PR.; *mentalitate maniheistă.* // m., f. maniheu. [Din fr. *manichéiste*].

manihéu, manihei m., f. adept al maniheismului; maniheist: *Sfîntul Augustin fusese maniheu.* [De la *Maniheu* n. pr.].

maníla f. fibră textilă extrasă din frunzele unei plante exotice (*Musa textilis*) din Filipine, folosită la fabricarea frînghiilor, a unor pînzeturi rezistente. [De la *Manila* n. pr.].

manín, ~i, manină, ~e a. (înv.) foarte mare, uriaş, enorm: *un coif manin aurit.* OD. [Cf. *mamină, maninǎ*].

mánină f. v. **namilă.**

manióc, manioci m. plantă erbacee tropicală din familia euforbiaceelor, cultivată în special în Brazilia, Indonezia, Madagascar, din ai cărei tuberculi se extrage tapioca (*Manihot esculenta*). [Din fr. *manioc*].

manípul m. subunitate a armatei romane, egală cu 200 de soldaţi, care intra în componenţa cohortei. [Din lat. *manipulus*, fr. *manipule*].

manipulá, manipulez vb. (tr.) **1.** a manevra, a mînui substanţe, materiale etc.: *aparatele trebuie manipulate cu grijă;* **2.** a administra: *el manipula bani publici;* **3.** (fig.) a influenţa opţiunea, comportamentul etc. unei persoane sau al unei colectivităţi prin diverse tactici (reprobabile), pentru a-şi atinge scopurile; a înşela, a manevra: *individul ... o manipulase în fel şi chip.* PR.; *alegătorii au fost manipulaţi.* [Din fr. *manipuler*].

manipulánt, ~ţi, manipulantă, ~e m., f. **1.** persoană care manipulează aparate, mecanisme etc.; manipulator; **2.** (spec.) persoană care conduce un tramvai; vatman: *tramvaiele ... se deschid şi se închid c-un simplu gest al manipulantului.* SAD.; **3.** (fig.) persoană care manipulează pe cineva; manipulator: *nu-l lua în seamă, este un manipulant fără scrupule.* [Din germ. *Manipulant*, fr. *manipulant*].

manipuláre, manipulări f. **1.** acţiunea de a manipula şi rezultatul ei; **2.** manevrare, manevră; **3.** (fig.) influenţare a opţiunii, comportamentului etc. unei persoane sau al unei colectivităţi prin diverse tactici (reprobabile) pentru a-şi atinge un scop: *victimă ... a intenselor manipulări mediatice antiromâneşti.* CR. [V. *manipula*].

manipulátor, ~i, manipulatoáre m., f. manipulant: *fusese victima unor manipulatori.* // n. **1.** dispozitiv cu care se stabileşte sau se întrerupe circuitul la transmiterea telegramelor (cu alfabetul Morse); **2.** aparat cu care se manevrează piesele calde într-o uzină; **3.** mecanism care realizează acţiuni analoage mîinii omului, la comanda unui manipulant; robot industrial. [Din fr. ***manipulateur***].

manipulăţie, manipulaţii f. **1.** manipulare, manevrare; **2.** (şi **vagon de manipulaţie**) vagon ataşat imediat după locomotivă, destinat şefului de tren şi materialelor necesare garniturii trenului [Din fr. ***manipulation***].

maníşcă, manişte f. **1.** (reg.) ornament de dantelă cu care se termină mîneca unei cămăşi; **2.** (înv.) plastron (detaşabil) la cămăşile bărbăteşti: *îşi potriveşte cravata şi manişca egretie.* CAR. [Din rus. ***manišką***].

manitá, pers. 3 **manitează** vb. (refl.; despre vinuri) a se altera sub acţiunea unor bacterii care transformă zahărul în manită. [De la ***manită***].

manitáre, manitări f. alterare a vinului sub acţiunea unor bacterii specifice. [V. ***manita***].

manitát, ~ţi, manitată, ~e a. (despre vinuri) alterat sub acţiunea unor bacterii specifice. [V. ***manita***].

manítă, manite f. substanţă zaharată extrasă din unele plante, cu acţiune laxativă. [Din fr. ***mannite***].

maníţă f. stofă groasă din care se făceau odinioară anterie şi rochii: *nu va purta niciodată rochii de maniţă.* FIL. [Et. nec.].

manivélă, manivele f. **1.** pîrghie cotită sau curbă folosită la acţionarea (manuală a) unor maşini, aparate etc.; **2.** element al mecanismului bielă-manivelă, care transformă o mişcare rectilinie alternativă într-o mişcare de rotaţie sau invers. [Din fr. ***manivelle***].

manjábil, ~i, manjabilă, ~e a. (rar) comestibil: *un adevărat sistem al expresivităţii plastice corporale asociat cu „obiecte manjabile".* CF. [Din fr. ***mangeable***].

manográf, manografe n. manometru înregistrator. [Din fr. ***manographe,*** germ. ***Manograph,*** engl. ***manograph***].

manométric, ~ci, manometrică, ~ce a. care aparţine manometriei sau manometrului, referitor la manometrie sau la manometru. [Din fr. ***manométrique***].

manometríe, manometrii f. (domeniu al metrologiei care se ocupă cu) tehnica măsurării presiunii fluidelor. [Din fr. ***manométrie***].

manométru, manometre n. instrument pentru măsurarea presiunii fluidelor sau a diferenţei de presiune dintr-un spaţiu închis sau dintr-o conductă; (spec.) instrument folosit în medicină pentru măsurarea presiunii arteriale, a lichidului cefalorahidian etc.: *dacă mai trebuie gaz, un manometru face un semn unei supape.* V.R. [Din fr. ***manomètre***].

manóperă, manopere f. **1.** muncă manuală depusă pentru producerea unui obiect, pentru efectuarea unei lucrări etc.: *costă mult manopera;* **2.** (fig.) acţiune tactică, procedeu întrebuinţat pentru realizarea unui scop; manevră, tertip: *manoperele samsarilor sînt zădărnicite.* CĂL.; **3.** (jur.) mijloace (acte, fapte) folosite de o persoană pentru săvîrşirea unei fraude. [Din lat. med. ***manopera,*** fr. ***manoeuvre,*** it. ***manovra***].

manóză, manoze f. substanţă organică din clasa monozaharidelor prezentă în stare liberă în citrice. [Din fr. ***mannose***].

mansardát, ~ţi, mansardată, ~e a. care se găseşte la mansardă; care are mansardă: *încăperi mansardate; casă mansardată.* [Din fr. ***mansardé***].

mansárdă, mansarde f. spaţiu locuibil (cu tavanul înclinat), situat sub acoperişul cu versante al unei case: *locuieşte în mansarda unei case de raport.* CĂL.; **a fi deranjat la mansardă,** a fi smintit, nebun. [Din fr. ***mansarde***].

mánsio n. v. **mansiune.**

mansiúne, mansiuni f. loc de staţionare, loc de popas (pentru militari), la romani; (şi: **mansio**). [Din lat. ***mansio, -onis***].

mansuét, ~ţi, mansuetă, ~e a. (livr.) blînd, indulgent, bun. [Din lat. ***mansuetus,*** it. ***mansueto***].

mansuetúdine f. (livr.) blîndeţe, bunătate; mărinimie, indulgenţă, milă: *onestitate şi mansuetudine în suflet.* CAR. [Din lat. ***mansuetudo, -inis,*** fr. ***mansuétude,*** it. ***mansuetudine***].

mansúp, mansupuri n. dregătorie, funcţie boierească înaltă (în epoca fanariotă): *îl rog să te puie în vreun mansup.* FIL. [Din turc. ***mansup***].

mánşă[1], manşe f. pîrghie de comandă la avion; (p. gener.) mîner, manivelă. [Din fr. ***manche***].

mánşă[2], manşe f. fiecare dintre etapele unor probe sportive (de tir, de motociclism etc.); repriză. [Din fr. ***manche***].

manşétă, manşete f. **1.** garnitură (mai strîmtă, uneori sub forma unei benzi late detaşabile), la extremitatea mînecii unei cămăşi, bluze sau la marginea de jos a pantalonilor: *purta gulere tari, manşete de celuloid.* GHEŢIE; **2.** partea superioară, elastică a unui ciorap; **3.** (tehn.) garnitură de etanşare în formă de inel sau de cilindru făcută din piele sau cauciuc; **4.** titlu cu caractere groase pe prima pagină a unei publicaţii; **5.** text rezumativ pe prima pagină a unui periodic, care atrage atenţia asupra unui articol, anunţ important etc.; **6.** notă tehnoredacţională pe fiecare exemplar al unui periodic, cuprinzînd adresa redacţiei, componenţa colegiului de redacţie etc. [Din fr. ***manchette,*** germ. ***Manschette***].

manşón, manşoane n. **1.** accesoriu de îmbrăcăminte feminină, făcut din blană sau din stofă, de formă cilindrică, deschis la ambele capete, în care se ţin mîinile pentru a le proteja de frig: *astăzi nici o doamnă nu mai poartă manşon;* **2.** (tehn.) piesă de legătură în formă de cilindru scurt; partea lărgită de la capătul unui tub prin care acesta se îmbină cu alt tub; mufă; **3.** sită în formă de con din interiorul becului de gaz aerian, care devine incandescentă la aprinderea becului; **4.** înveliş de protecţie al mînerului unor obiecte; **5.** fişie de cauciuc introdusă între camera şi anvelopa (uzată a) unei roţi de automobil, motociclete etc., pentru a proteja camera. [Din fr. ***manchon***].

manşonă, manşonez vb. (tr.) a îmbina două ţevi, bare etc. printr-un manşon. [Din fr. ***manchonner***].

manşonáre, manşonări f. acţiunea de a manşona şi rezultatul ei. [V. ***manşona***].

mantá, mantale şi (pop.) **mántăli** f. **1.** haină largă şi lungă de postav gros (făcînd parte mai ales din uniforma militarilor), care se poartă peste celelalte haine: *şeful gării ieşi ... învăluit într-o manta groasă.* REBR.; *era-mbrăcat de luptă ..., avea manta lungă.* SOR.; **manta de vreme rea,** persoană pe care nu o iei în seamă decît la nevoie: *ce sînt eu aici, manta de vreme rea?* PR.; **a-şi găsi mantaua cu cineva,** a o păţi cu cineva, a-şi găsi beleaua: *vă veţi găsi mantaua cu mine.* CR.; **a pune cuiva mantaua,** a păcăli pe cineva; **manta de ploaie,** impermeabil; **2.** (înv.) mantie: *Eliade purta peste frac o manta albă.* CĂL.; **3.** înveliş de tablă, de material plastic etc. cu care se protejează un aparat, o maşină, un rezervor etc.; **4.** înveliş al Pămîntului cuprins între aprox. 70 şi 2 900 km adîncime, format din oxizi şi sulfuri ale metalelor grele; **5.** formaţiune anatomică proprie moluştelor, constituită din unul sau din două pliuri provenite din peretele corpului, avînd rol în protejarea masei viscerale, la secretarea cochiliei sau ca organ respirator; paliu[2]. [Din pol., ucr. ***manta***].

mántă, mante f. (înv.) mantie: *la pieptu-i manta neagră în falduri şi-o adună.* EM.; (fig.) *a nopţii neagră mantă peste dealuri se lăţeşte.* ALEX. [Din fr. ***mante***].

mantécă f. (înv.) **unt mantecă,** unt obţinut din lapte de oaie. [Din it. ***manteca***].

mantél n. v. **mantelă.**

mantélă, mantele f. (înv.) mantilă: *să-mi aducă mantela.* AL.; (şi: **mantel**). [Din it. ***mantello,*** rus. ***mantel,*** germ. ***Mantel***].

mántică f. prezicere a viitorului în credinţele religioase primitive, după semnele cereşti, zborul păsărilor, fenomenele naturale etc. [Din it. ***mantica,*** fr. ***mantique***].

mantídă, mantide f. (la pl.) subordin de insecte carnivore mari, cu prima pereche de picioare adaptată pentru prins şi apucat prada; (şi la sg.) insectă din acest subordin (ex. călugăriţa). [Din fr. ***mantidés***].

mántie, mantii f. **1.** haină lungă şi largă, fără mîneci, purtată pe umeri, peste celelalte haine, în special ca veşmînt de ceremonie pentru regi, nobili, arhierei etc.: *acum nu văd în juru-mi decît deşertăciune, sub mantia regală văd numai slăbiciune.* AL.; *Mihai era îmbrăcat cu o mantie albă ţesută cu fir de aur.* ISP; (fig.) *luna revarsă pe copilă o mantie argintoasă.* AL.; **2.** haină de postav lungă şi largă purtată mai ales de călugări; rantie. [Din sl. ***mantija***].

mantílă, mantile f. **1.** pelerină pînă la genunchi purtată în trecut de femei; mantelă: *era îmbrăcată cu o mantilă neagră cu capuşon.* PR.; **2.** eşarfă lungă de dantelă sau de mătase (neagră) purtată de femei (în Spania): *zărindu-şi mantila asupra clavirului, se roşi.* EM.; (şi: **mantilie**). [Din fr. ***mantille,*** it. ***mantiglia,*** sp. ***mantilla***].

mantílie f. v. **mantilă.**

mantinélă, mantinele f. **1.** bordură înaltă care înconjoară un patinoar sau delimitează terenul de joc la hochei pe gheaţă; **2.** marginea interioară a unei mese de biliard. [Din it. ***mantinella***].

mantísă, mantise f. partea zecimală pozitivă a unui logaritm. [Din fr. ***mantisse***].

mantóu, mantouri n. palton sau pardesiu de damă: *una din femeile din şir, îmbrăcată într-un mantou de leopard veritabil.* CĂL. [Din fr. ***manteau***].

mántra f. invar. formulă sacră cu valoare magică şi educativă, în unele practici şi religii orientale (yoga, budism, hinduism, tantrism): *guru continua s-o mîngîie şi i-a dat atunci acea mantra apărătoare de păcate.* EL. [Din fr. ***mantra***].

manţíne vb. v. **menţine.**

manţínere f. v. **menţinere.**

mánu m. strămoşul neamului omenesc în mitologia vedică; numele celor 14 personaje legendare indiene, dintre care unul este autorul celui mai important cod religios, moral şi social, cuprinzînd dogmele brahmanismului (*Mānavadharmasāstra* „legile lui Manu"). [Din fr. ***Manu*** sau ***Manou***].

manuál, ~i, manuală, ~e a. **1.** făcut cu mîna, de mînă: *operaţie manuală;* **2.** care se efectuează prin muncă fizică sau cu unelte (rudimentare) acţionate cu mîna: *era frînt de osteneală ... după o muncă manuală istovitoare.* GHEŢIE; **3.** care lucrează cu mîinile: *muncitori manuali.* // n. carte în care sînt expuse noţiunile fundamentale ale unei ştiinţe, ale unei arte etc.; (spec.) carte folosită în instituţiile de învăţămînt: *profesorii, care-şi procurară un al doilea rînd de manuale, învăţau conştiincios lecţiile ce urmau a fi predate a doua zi.* GHEŢIE. [Din fr. ***manuel,*** it. ***manuale,*** lat. ***manualis***].

manúbriu, manubrii n. **1.** formaţiune tubulară la corpul meduzelor, pe care se află orificiul bucal; **2. manubriu sternal,** partea superioară a sternului, articulată cu cele două clavicule şi cu primele două cartilaje costale. [Din lat., fr. ***manubrium***].

manufactură, manufacturez vb. (tr.) a produce obiecte de manufactură. [Din fr. ***manufacturer***].

manufacturát, ~ţi, manufacturată, ~e a. fabricat într-o manufactură: *transportul scumpea marfa manufacturată.* EM. [V. ***manufactura***].

manufactúră, manufacturi f. **1.** fabricare, bazată pe munca manuală, a unor produse industriale în serie: *manufactura de postavuri prospera;* **2.** întreprindere, ramură industrială în care predomină munca manuală: *era un local sărăcăcios ... frecventat de ... lucrători ai manufacturilor.* GHEŢIE; **3.** produs (de lux) realizat într-o asemenea întreprindere: *manufacturi de Sèvres;* **4.** (înv.; la pl.) produse industriale textile; ţesături: *fabrici de diferite manufacturi.* FIL. [Din fr. ***manufacture;*** cf. germ. ***Manufaktur***].

manufacturiér, ~i, manufacturieră, ~e a. care ţine de manufactură, referitor la manufactură: *întreprindere manufacturieră.* // m., f. proprietar al unei manufacturi; lucrător într-o manufactură: *mari fabricanţi, manufacturieri.* MAIOR. [Din fr. ***manufacturier***].

manu militari, folosind forţa armată; (p. ext.) folosind forţa fizică: [ţăranul] *pururea dator, pururea scos la muncă manu militari.* EM. [Cuv. lat.].

manumís, ~şi, manumisă, ~e a. şi m., f. (om) eliberat din sclavie, dezrobit. [Din lat. ***manumissus,*** fr. ***manumis***].

manumisíune, manumisiuni f. eliberare (legală) a unui sclav sau a unui şerb. [Din lat. ***manumissio, -onis,*** fr. ***manumission***].

manuscrípt, ~ţi, manuscriptă, ~e a. (înv.) manuscris: *scriere manuscriptică a părintelui său.* NEGR.; *relaţia manuscriptă a domnului Paul de Marenne ... cuprinde lungi consideraţiuni morale.* SAD. // n. (pl. **manuscripturi şi manuscripte**) (înv.) manuscris: *manuscriptul alăturat ... conţine un dicţionar slavono-român.* EM. [Din lat. ***manuscriptus***].

manuscrís, ~şi, manuscrisă, ~e a. scris cu mîna; manuscript: *întîia tipăritură ... s-a pierdut, însă a rămas copia lui manuscrisă.* CĂL. // n. text scris de mînă (sau dactilografiat), netipărit încă; manuscript: *toate ideile acestui cap binecuvîntat au rămas îngropate în manuscrisele sale.* BL.; **în manuscris,** (încă) netipărit: *lucrări în manuscris.* [De la ***manuscript*** (după *scris*); cf. fr. ***manuscrit***].

manutánţă, manutanţe f. 1. stabiliment unde se fabrică pîine pentru armată: *o puzderie de rezerviști lucrează la manutanţă.* ST.; 2. serviciu militar specializat în fabricarea pîinii pentru trupă: *l-a mobilizat la manutanţe.* ST.; 3. serviciu de manipulare, transport şi depozitare a mărfurilor în vederea vînzării, expedierii: *funcţionar la manutanţă;* (şi: **manutenţiune**). [Din fr. ***manutention***].

manutenţiúne f. v. manutanţă.

maoánă f. v. mahonă.

maoísm n. nume dat doctrinei şi practicii politice a lui Mao Tze-dun, care preconiza un socialism adaptat societăţii chineze. [Din fr. ***maoïsme***].

maoíst, ~şti, maoistă, ~e a. şi m., f. (adept) al maoismului. [Din fr. ***maoïste***].

maometán a. v. mahomedan.

maóri m. pl. populaţia băştinaşă din Noua Zeelandă. [Din fr. ***Maori(s)***].

mapamónd, (rar) **mapamonduri** n. 1. hartă reprezentînd globul terestru divizat în emisfera de est şi în cea de vest; planisferă; (p. ext.) planiglob; 2. **mapamond ceresc,** harta cerului, pe care sînt însemnate stelele, constelaţiile etc.; (şi.: (înv.) **mapamund**). [Din gr. mod. ***mappamóndo,*** it. ***mappamondo,*** fr. ***mappemonde;*** cf. lat. ***mappa mundi***].

mapamúnd n. v. mapamond.

mápă[1], mape f. 1. obiect de birou, făcut din carton, pînză sau piele în care se ţin hîrtii, foi volante, desene etc.: *pe masa metalică ... dădu peste două mape de carton albastru.* GHEŢIE; 2. dosar special în care se păstrează hîrtii, desene, acte etc.; 3. servietă plată (cu mai multe despărţituri). [Din germ. ***Mappe***].

mápă[2], mape f. (înv.) hartă geografică: *nu cunoaştem nici o mapă a Munteniei din secolul XVI.* HASD. [Din lat., it. ***mappa,*** fr. ***mappe***].

maquis, maquis-uri [makí] n. 1. (teren cu) vegetaţie de tufişuri şi de arbuşti veşnic verzi (roşcov, măslin, mirt etc.), caracteristică regiunilor mediteraneene; 2. (p. ext.) mişcare a partizanilor francezi din timpul celui de-al doilea război mondial; (scris şi: *machi*). [Cuv. fr.].

maquisard, maquisarzi [makisárd] m. luptător care face parte din maquis. [Din fr. ***maquisard***].

marabú m. invar. 1. membru al unui ordin religios musulman medieval din nordul Africi; murabit; 2. moschee mică în care oficia acesta: *cîteva femei învălite în burnusuri albe ... stau în nemişcare lîngă acel marabu.* AL.; 3. pasăre exotică din ordinul ciconiferelor, mai mare decît barza, care trăieşte în Africa şi în Asia ecuatorială, foarte vorace, cu gîtul şi capul golaşe, ale cărei pene gri-albăstrii sînt folosite la ornarea pălăriilor de damă (*Leptoptilus crumeniferus*). // n. podoabă (viu colorată) făcută din aceste pene; (şi: **marabut**). [Din fr. ***marabout***].

marabút m. v. marabu.

maracás, maracase n. instrument de percuţie sud-american, în forma unei cochilii cu mîner, în interiorul căreia se găsesc bile, care prin scuturare produc sunete ca ale castanietelor: *se lansa apoi într-o demonstraţie de baterie ..., făcînd ca toba mare şi cele mai mici, ca măturicile şi tamtamul şi maracasele.* CĂRT. [Din fr. ***maracas***].

marafét, marafeturi n. 1. (înv.) meşteşug; iscusinţă, pricepere, dibăcie: *greu marafet de-a se-mprieteni cu copiii.* AL.; 2. (înv.) truc, tertip, vicleşug: *atunci găsise alt marafet de a-i necăji.* GHICA; 3. (pop. şi fam.; la pl.) fasoane, nazuri, mofturi: *ian lasă marafeturile, deschide-ţi inima!* NEGR.; 4. (pop. şi fam.; mai ales la pl.) lucru mărunt, fleac; dichisuri, nimicuri: *gătit cu marafeturi.* POP. // m. (pl. **marafeţi**) (arg.; la pl.) bani (mărunţi): *i-a dat cîţiva marafeţi;* (şi: **marifet**). [Din gr. mod. ***maraféti,*** turc. ***marifét***].

marámă, marame şi (pop.) **mărămi** f. 1. fîşie lată de ţesătură fină de borangic, de obicei împodobită cu cusături sau alesături, cu care femeile de la ţară îşi acoperă capul, lăsînd capetele cu franjuri să atîrne; piesă componentă a costumului popular din Oltenia şi Muntenia: *se legă cu maramă la cap.* ISP; *acum iau seama că-mi stă bine-n cap năframa.* COŞB.; *te-albeşte prima nea uşoară, n-o tăinui pe sub năframă.* VIERU; 2. văl de mireasă: *îi luă inelul din degetul cel mic şi marama de pe faţă.* ISP; **a-şi pune marama,** a se mărita; 3. bucată de pînză (tivită) folosită ca ştergar, batistă etc.: *iată vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băţ.* EM.; 4. (pop.) basma dăruită de mireasă tinerilor nuntaşi, vorniceilor; batistă pe care o dă fata logodnicului ei; batistă frumos cusută dăruită de soacră mirelui; 5. (fig.) văl: *ea ridică somnoroasă lunga genelor maramă.* EM.; 6. (la pl.) numele unui dans popular (jucat cu marame, la nuntă); melodia acestui dans; (şi: **năframă,** (reg.) **mahramă, măframă**). [Din turc. ***mahrama,*** de unde varianta reg. ***mahramă*** (redusă la ***maramă***), arhaic ***măframă*** (disimilată în ***năframă***)].

maramureşeán, ~eni, maramureşeană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Maramureşului sau locuitorilor lui, referitor la Maramureş sau la locuitorii acestuia: *icoane şi cergi maramureşene.* // m., f. persoană (originară) din Maramureş. [***Maramureş*** n. pr. + ***-ean***].

maramureşeáncă, maramureşence f. femeie (originară) din Maramureş; maramureşeană. [***Maramureşean*** + ***-că***].

mărăni m. pl. nume depreciativ dat evreilor iberici convertiţi cu forţa la catolicism în sec. al XIV-lea – al XV-lea, suspectaţi de a fi rămas fideli iudaismului. [Din fr. ***marranes***].

maranatá f. (înv.) cea mai gravă afurisenie bisericească, în special la adresa hoţilor de cărţi bisericeşti; anatema. [Din gr. mod. ***maranathá*** „Domnul vine"].

marangóz, marangozi m. dulgher specializat în prelucrarea lemnăriei pentru nave. [Din turc. ***marangoz***].

maraschíno n. lichior de vişine sau de cireşe amare. [Din it. ***maraschino***].

marásm n. 1. formă gravă de denutriţie, manifestată prin slăbire extremă, iar la copii şi prin întîrziere în creştere; **marasm senil,** proces de atrofie care afectează majoritatea ţesuturilor: *soţia lui ... se stinse de marasm senil.* CĂL.; 2. stare de slăbiciune extremă a organismului; extenuare, sfîrşeală, lîncezeală: *voiam să public mai tîrziu o carte despre ... zilele mele de marasm şi neurastenie.* EL.; 3. decădere spirituală şi morală; descurajare, apatie: *marasmul e generalizat, omul de rînd e marcat de lehamite, de teamă.* CE; 4. stagnare a unei activităţi: *este nevoie de un program pentru ... scoaterea realmente a ţării din marasm.* D. [Din gr. mod. ***marasmós,*** fr. ***marasme,*** germ. ***Marasmus***].

maratón, maratonuri şi **maratoane** n. 1. probă atletică constînd în alergarea pe o distanţă de 42,195 km, inclusă în programul jocurilor olimpice; 2. (fig.) şedinţă prelungită de negocieri (politice) dificile. [Din fr. ***marathon***].

maratoníst, ~şti, maratonistă, ~e m., f. atlet specializat în probele de maraton. [***Maraton*** + ***-ist***].

maravédi m. monedă măruntă spaniolă. [Din sp. ***maravedí***].

maráz, marazuri n. 1. (înv. şi reg.) necaz, supărare mare; ciudă. 2. (reg.; la pl.) mofturi, nazuri, fasoane: *mîţa face mărazuri.* CR.; (şi: **măraz**). [Din turc. ***maraz***].

marc n. produs semifabricat în formă de pastă, obţinut din fructe şi legume, folosit ca materie primă în industria alimentară. [Din fr. ***marc***].

marcá, marchez vb. (tr.) 1. a aplica cuiva sau pe ceva o marcă[1]; a însemna: *a marca rufe;* 2. (spec.) a imprima pe un obiect de metal preţios semnul (oficial al) autenticităţii lui: *bijuteriile fuseseră marcate;* 3. a pune un semn de recunoaştere; a sublinia: *am marcat pasajul în carte;* 4. (fig.) a scoate în evidenţă; a semnala, a indica, a releva: *excepţia are tot atîta drept să fie marcată ca şi regula.* MAIOR.; 5. (fig.) a constitui o notă specifică; a reprezenta, a ilustra: *romanul a marcat un progres;* 6. (fig.) a constitui o dovadă; a indica, a arăta: *storurile lăsate marcau absenţa locatarilor;* 7. (fig.) a afecta (vizibil) psihic sau fizic o persoană: *trăsăturile-i erau marcate de ... oboseală.* GHEŢIE; *omul de rînd e marcat de lehamite, de teamă.* CE; 8. a delimita prin linii, prin semne etc. o suprafaţă de teren: *ne-am marcat proprietatea prin ţăruşi;* 9. a puncta într-o competiţie sportivă, într-un joc; a înscrie un punct (gol, coş etc.): *echipa a marcat două goluri;* 10. (sport) a supraveghea pe un jucător atacant din echipa adversă, spre a-l împiedica să acţioneze în voie; a anihila. [Din germ. ***markieren,*** fr. ***marquer***].

marcáj, marcaje n. 1. marcare; semn (convenţional) care indică ceva: *marcaj rutier;* 2. (sport) faptul de a marca; **tabelă de marcaj,** tabelă pe care se afişează punctele înscrise într-o competiţie; 3. procedeu tactic de apărare în unele jocuri sportive de echipă, constînd în supravegherea unui atacant de către un jucător defensiv din echipa adversă, spre a-l împiedica să acţioneze în voie. [Din fr. ***marquage***].

marcándo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) marcînd, scoţînd în evidenţă, subliniind. [Din it. ***marcando***].

marcánt, ~ţi, marcantă, ~e a. care se distinge prin valoare, importanţă; de seamă, cu autoritate, influent: *persoană marcantă.* [Din fr. ***marquant,*** germ. ***markant***].

marcáre, marcări f. 1. acţiunea de a marca şi rezultatul ei; marcaj; marcaţie; 2. aplicare a unui semn (convenţional, distinctiv): *marcarea drumurilor publice; marcarea arborilor;* 3. (spec.) imprimare pe un obiect de metal preţios a unui semn (oficial) de autenticitate; 4. (sport) marcaj. [V. ***marca***].

marcasít, marcasite n. sulfură naturală de fier, asemănătoare cu pirita, utilizată la fabricarea acidului sulfuric sau ca piatră semipreţioasă; (şi: **marcasită**). [Din fr. ***marcassite,*** germ. ***Markasit***].

marcasítă f. v. marcasit.

marcát[1], ~ţi, marcată, ~e a. 1. care poartă o marcă[1], căruia i s-a aplicat un semn distinctiv, de recunoaştere; însemnat: *rufe marcate;* 2. (spec.) care poartă semnul (oficial) de autenticitate: *bijuterie marcată;* 3. (rar) hotărît dinainte; predestinat: *zi marcată pentru vizite;* 4. (fig.) care iese în evidenţă; accentuat, reliefat: *se produce impresiunea cea mai marcată.* MAIOR.; 5. (fig.) afectat (vizibil) psihic sau fizic: *copilul va rămîne marcat.* [V. ***marca***].

marcát[2] n. acţiunea de a marca; marcare. [V. ***marca***].

marcáto adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) marcînd, accentuînd notele din punct de vedere dinamic. [Din fr. ***marcato***].

marcatór, ~i, marcatoáre m., f. 1. persoană care marchează obiecte (industriale); 2. sportiv care marchează un punct, un gol: *marcatorul golului din minutul 30;* 3. jucător defensiv care supraveghează un atacant din echipa adversă, spre a-l împedica să acţioneze în voie. // n. 1. unealtă agricolă cu care se trasează rîndurile şi se marchează cuiburile la însămînţare; 2. dispozitiv electronic care produce

semnale pentru marcarea intervalelor de timp la oscilatoarele catodice. [*Marca* + *-tor*].

marcáţie, marcaţii f. marcare; marcă. [Din fr. *marcation*].

márcă[1], mărci f. **1.** semn pus pe un obiect pentru a-l recunoaşte, pe un produs pentru a-l identifica; (p. ext.) tip, model de fabricaţie: *marcă de hîrtie; marcă de fabrică*; **de marcă, a)** de calitate superioară: *vin de marcă;* **b)** (fig.) de seamă, marcant: *un intelectual de marcă acum, celebru în domeniul său.* CR.; **2.** (înv.) stemă: *marca României;* **3.** (înv.) blazon, emblemă: *bani cu mărcile banului Barbu Basarab.* OD.; **4.** (fig.) trăsătură specifică; pecete: *marca spiritului său este umorul;* **5.** jeton sau fisă (la un joc); **6.** (inform.) număr sau cuvînt asociat unei instrucţiuni, care o distinge de celelalte instrucţiuni ale programului. [Din gr. mod. *márka*, fr. *marque;* cf. germ. *Marke*].

márcă[2], mărci f. (şi marcă poştală) timbru emis de organele centrale poştale ale unei ţări, care, aplicat pe corespondenţă sau pe colete, face dovada plăţii anticipate a costului transportului: *primele mărci poştale româneşti au fost emise în Moldova, în 1858.* [Din germ. *Marke*].

márcă[3], mărci f. unitate monetară în unele ţări europene (Germania, Finlanda etc.), înlocuită recent cu moneda unică euro. [Din germ. *Mark* „monedă"].

márcă[4], mărci f. (în evul mediu) **1.** denumire a obştei săteşti în Europa occidentală; **2.** denumire dată în statul franc şi în Germania comitatelor de frontieră. [Din germ. *Mark* „provincie militară de graniţă"].

marcescént, ~ţi, marcescentă, ~e a. (bot.; despre frunze) care nu cad toamna, rămînînd uscate pe ramuri pînă primăvara (de ex. la cer[2]). [Din fr. *marcescent*].

marcescénţă f. (bot.) stare a unei frunze, (p. ext.) a unei plante marcescente. [Din fr. *marcescence*].

marchér, marcheri m. persoană care marchează punctele cîştigate la joc: *jucau pe un biliard ... de se minunau marcherii.* GANE. [Din fr. *marqueur*].

marchetăríe, marchetării f. **1.** tehnică de decorare a unui obiect (de lemn), a mobilierului în special, prin încrustarea unor mici bucăţi colorate de fildeş, de metal etc., care formează desene variate; **2.** (p. ext.) obiect decorativ obţinut prin această tehnică; **3.** (fig.) operă (literară) alcătuită din fragmente disparate. [Din fr. *marqueterie*].

marchidán m. v. **marchitan.**

marchioáţă, marchioaţe f. (pop.) deschizătură în acoperişul vechilor case ţărăneşti, pe unde pătrundea lumina sau ieşea fumul; bageacă; (şi: **marchioţă**). [Et. nec.].

marchióţă f. v. **marchioaţă.**

marchitán, marchitani m. (înv.) negustor de mărunţişuri; tolbaş, bocceagiu: *staroste al marchitanilor.* CĂL.; *un marchitan îşi lasă bocceluţa cu caşmire p-un covor cu arabescuri.* CĂRT.; (şi: **marchidan**). [Din pol. *markietan*].

marchităníe, marchitănii f. (înv.) **1.** prăvălia marchitanului; (spec.) prăvălie de mărunţişuri; **2.** ocupaţia marchitanului; **3.** (la pl.) mărfuri diferite şi mărunte (pe care le vinde marchitanul). [*Marchitan* + *-ie*].

marchíz, marchizi m. **1.** margraf; **2.** titlu nobiliar inferior celui de duce şi superior celui de conte; persoană cu acest titlu: *dama ... dă braţul marchizului de Chabannes.* NEGR. [Din fr. *marquis*].

marchizát, marchizate n. **1.** demnitate, rang de marchiz; **2.** domeniu al unui marchiz. [Din fr. *marquisat*].

marchízã, marchize f. **1.** soţie sau fiică de marchiz; **2.** acoperiş de sticlă fixată într-o armătură metalică sau de lemn, deasupra intrării principale a unei clădiri: *sub marchiza de sticlă colorată de la intrare se scuturară de picăturile de ploaie.* GHEŢIE; **3.** mică încăpere închisă cu geamlîc alipită de faţada clădirii pentru a o proteja de intemperii: *s-apropie de uşa marchizei.* CAR.; **4.** cabină pentru mecanic la locomotivele cu abur; **5.** (rar) inel cu montură ovală. [Din fr. *marquise*].

marchizét, marchizeturi şi (rar) **marchizete** n. ţesătură de bumbac, subţire şi transparentă, din care se fac rochii, perdele etc. [Din germ. *Markiset*].

marciále adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu caracter de marş. [Din it. *marciale*].

marciavánti n. procedeu de sprijinire a pereţilor unei săpături în terenuri necoezive sau instabile, constînd în executarea sprijinirii concomitent cu realizarea săpăturii; fiecare dintre scîndurile montate, fără rosturi, în contact cu peretele săpăturii. [Din it. *marciavanti*].

marcionísm n. doctrină a ereticului Marcion din Sinope care propovăduia dualismul gnostic şi respingea Vechiul Testament. [Din fr. *marcionisme*].

marcionít, ~ţi, marcionită, ~e m., f. adept al marcionismului. [Din fr. *marcionite*].

marcofíi, ~i, marcofilă, ~e a. referitor la marcofilie. // m., f. persoană care se ocupă cu marcofilia. [Din fr. *marcophile*].

marcofilíe f. disciplină care se ocupă cu colecţionarea şi studierea ştampilelor poştale. [Din fr. *marcophilie*].

marcománi m. pl. numele unei vechi populaţii germanice stabilite în Bavaria, în sec. al IV-lea: *după dînşii veniră marcomanii, hunii.* FIL. [Din fr. *marcomans,* germ. *Markomannen*].

marcotá, marcotez vb. (tr.) a înmulţi o plantă prin marcote. [Din fr. *marcotter*].

marcotáj, marcotaje n. tehnică horticolă de înmulţire a unor plante prin marcote. [Din fr. *marcottage*].

marcotáre, marcotări f. acţiunea de a marcota şi rezultatul ei. [V. *marcota*].

marcótă, marcote f. **1.** ramură, lăstar al unei plante, îngropat parţial în pămînt cu vîrful afară, care, după ce a prins rădăcini, se separă de planta-mamă, formînd o nouă plantă; **2.** plantă obţinută prin marcotaj. [Din fr. *marcotte*].

marcotéţ, marcoteţe n. (reg.) strachină mare şi adîncă de lut în care se freacă mac (sau alte seminţe). [Et. nec.].

mardá, mardale f. (înv. şi reg.) rămăşiţă dintr-o marfă proastă, învechită, care se vinde sub preţ sau se oferă gratis la o vînzare; lucru lipsit de valoare, netrebuincios, bun de aruncat: *atîtea mardale de tipar.* CAR. [Din turc. *marda*].

mardeálă, mardeli f. (arg.) bătaie (zdravănă). [*Mardi* + *-eală*].

mardeiáş, mardeiaşi m. (arg.) bătăuş: *mardeiaşii ăia din nimic pun mîna pă cuţit.* PETR. [*Mardi* + *-aş*].

mardí, mardesc vb. (arg.; tr.) a trage cuiva o bătaie (zdravănă). [Din ţig. *mardo*].

mãre[1], mari a. **1.** care depăşeşte dimensiunile obişnuite; de proporţii considerabile: *treceau peste arcurile marilor poduri de piatră.* SAD.; **degetul (cel) mare,** degetul cel gros de la mînă sau de la picior; **literă mare,** v. **literă; a avea** (sau **a fi cu**) **gura mare,** a fi certăreţ, scandalagiu: *soacra nu trebuie să fie cu gura mare şi să tot cîrtească.* CR.; **2.** mărit, holbat (de mirare, de groază etc.): *cu ochi mari, sălbatici se priveşte în oglindă.* EM.; **a face** (sau **a deschide**) **ochii** (ori **ochi**) **mari (cît cepele),** a se mira, a privi uluit; **3.** întins, vast: *o ţară aşa de mare şi bogată.* CR.; *Satu Mare, Baia Mare;* (subst.) **în mare, a)** pe scară întinsă; după un plan vast: *ceea ce s-a proiectat în mic s-a executat în mare;* **b)** în linii generale, în rezumat: *în mare, aşa stau lucrurile;* **4.** cu volum apreciabil; încăpător, spaţios: *furnici ducînd în gură de făină marii saci.* EM.; (reg.) **casa (cea) mare,** cameră spaţioasă în care se primesc oaspeţii: *adorm în camera amintirilor ca în casa cea mare.* VIERU; **5.** lung: *faţă cu cosiţă mare.* POP; **6.** înalt: *crescu şi se făcu mare ca brazii codrilor.* EM.; **7.** adînc: *trecînd ... peste nouă ape mari.* CR.; **8.** lat: *pălărie cu boruri mari;* **9.** gros: *buze mari şi lăbărţate.* POP; **10.** în cantitate însemnată; mult, abundent, bogat, numeros: *a agonisit avere mare;* **a veni mare,** a creşte, a se umfla; a inunda: *Prutul a venit mare;* **11.** ridicat: *preţuri mari;* **de mare preţ,** foarte valoros, preţios, scump; **12.** care a depăşit copilăria; adult, matur; vîrstnic, bătrîn: *cînd nu mă pot înţelege cu oamenii mari ..., în copil mă preschimb.* VIERU; **fată mare,** fată la vîrsta măritişului; fecioară, virgină: *dragostea de fată mare.* POP; **mamă mare,** bunică; **tată mare,** bunic; **a se face mare,** a creşte; a ajunge la maturitate: *copiii s-au făcut mari;* **să creşti mare!,** formulă de salut sau de mulţumire pentru un serviciu; **cu mic cu mare,** toţi, toată lumea: *cu mic cu mare ... strigară într-un grai.* ISP; **13.** (la comparativ sau la superlativul relativ) (cel) mai în vîrstă: *c-un an mai mare decît mine.* SAD.; **14.** de lungă durată; îndelungat, lung: *cît era ziulica şi noaptea de mare, şedeau singuri-singurei.* CR.; **Postul (cel) mare,** postul Paştelui; (pop.) **an mare,** an bisect; **15.** intens; puternic: *întunericul era acum mai mare.* BOL.; *arşiţă mare;* **ziua mare,** moment al dimineţii cînd lumina devine deplină: *fiind acum ziua mare, văzu foarte limpede tot.* CAR.; **ziua în amiaza mare,** la amiază, în toiul zilei; (fig.) în văzul tuturor; **16.** puternic, răsunător: *şi-n glas mare îţi urăm ... ani mulţi.* AL.; **17.** cumplit, violent, năprasnic: *ploaie, vînt mare; cutremur mare;* **18.** care se manifestă cu vigoare; intens; tare: *se ţinu veselie mare.* ISP; **marea (mea, lui etc.) dragoste** (sau **iubire**), cea mai dragă fiinţă din viaţa (mea, lui etc.): *a fost marea mea dragoste; a fost femeia vieţii mele!* EL.; (**a-i fi cuiva**) **mai mare dragul** (sau **mila, ruşinea etc.**), (a-i fi cuiva) foarte drag (sau foarte milă, ruşine etc.): *plîngea, mai mare mila.* COŞB.; **19.** de valoare, de însemnătate deosebită; însemnat, important: *se laud cu mari fapte făcute de străbuni.* ALEX.; **zi mare,** zi însemnată, zi de sărbătoare; (bis.) **Duminica mare, a)** Rusaliile; **b)** prima zi de Paşti; (bis.) **Săptămîna mare,** v. **săptămînă**; **marea schismă,** numele sub care este cunoscută separarea definitivă dintre bisericile romano-catolică şi ortodoxă (1054); (pop.) **prînzul (cel) mare,** a doua masă pe care o iau ţăranii aflaţi la muncă; masa principală de la amiază; timpul zilei cînd se ia această masă: *iepele ... pe la prînzul cel mare i-au pus în Piatră.* CR.; **drum mare,** drum principal, de largă circulaţie: *slujba mea e hoţ la drumul mare.* SAD.; **vorbă mare,** vorbă solemnă, importantă (care angajează): *să nu spui vorbă mare!;* **vorbe** (sau **cuvinte**) **mari,** cuvinte bombastice, promisiuni deşarte: *toţi aceia care vorbe mari aruncă numai banul îl vînează şi cîştigul fără muncă.* EM.; **de zile mari,** deosebit, solemn; excepţional: *a fost o sesiune ştiinţifică de zile mari;* **mare lucru, a)** (iron.) lucru minor, nesemnificativ: *nu prea văzură mare lucru.* PETR.; *nu cîştiga mare lucru, o ducea de azi pe mîini.* GHEŢIE; **b)** (şi **mare minune**) n-aş crede să ...: *mare lucru să fie scăpat vreunul.* SAD.; *mare minune să reuşească la drept;* **20.** uimitor, impresionant: *Harap Alb vede altă drăcărie şi mai mare.* CR.; **minune mare,** exprimă uimire, admiraţie etc.: *mare minune! ... da bine, cum de vă găsiţi amîndoi în catrinţe?* AL.; **21.** grav; periculos: *avem să dăm peste o primejdie mare.* ISP; **22.** plin de strălucire; fastuos: *spre a-şi face popularitate, dădea banchete mari, costisitoare;* **23.** deosebit de ales, distins: *solii ... fură bine daruiţi şi trimişi înapoi cu mare cinste.* BĂLC.; **mare ţinută,** îmbrăcăminte destinată unor solemnităţi; **24.** cu calităţi excepţionale; ilustru, celebru, renumit, vestit: *a fost om mare, scriitor.* SAD.; *Ştefan cel Mare;* **25.** atotputernic: *mare-i Dumnezeu şi meşteru-i dracul!* CR.; **26.** superior sub aspect moral: *are un caracter mare;* **mare la suflet** (sau **la inimă**), generos, mărinimos, bun; **27.** ieşit din comun; deosebit: *mai mare strălucire şi gingăşie ... nu se mai văzuse.* ISP; **cu mare greu** (sau **greutate**), foarte anevoie, cu efort deosebit: *cu mare greu găseşte drumul.* CR.; **cu mare ce,** cu dificultăţi deosebite; în cele din urmă: *cu mare ce hălăduiesc de deschid uşa.* CR.; **28.** întemeiat; evident: *ai avut mare dreptate!* **29.** care ocupă un loc de frunte într-o ierarhie; de rang înalt, suspus, de vază: *s-au stins ... cu toţii, boieri mari şi mici.* DELAVR.; *mare logofăt; mare cancelar;* **a se ţine mare,** a fi mîndru, semeţ, fudul; **la mai mare,** formulă adresată cuiva cu ocazia unei numiri sau avansări; **mare şi tare,** foarte puternic, foarte influent: *vei ajunge şi tu odată mare şi tare ...*

şi vei crede celor asupriţi. CR.; **socru** (sau **soacră**) **mare,** tatăl (sau mama) mirelui; **mare putere,** v. **putere; 30.** de familie bună; nobil: *a fost odată ... din rude mari împărăteşti o prea frumoasă fată.* EM.; **31.** (subst.) conducător, şef: *să n-ai a face cu cei mari.* NEGR.; **mai marele,** şef, căpetenie: *au fost poftiţi ... mai marii oraşelor.* CR. [Lat. ***mas, maris***].

máre², **mări** f. **1.** vastă întindere de apă stătătoare, sărată, care acoperă cea mai mare parte a suprafeţei pământului: *cînd chiuie ..., mările clocotesc.* CR.; **mare internă** (sau **închisă**), mare înconjurată de ţărmurile unuia sau ale mai multor state, aflată în folosinţă exclusivă a statului sau a statelor riverane, dacă nu are comunicare cu alte mări (ex.: Marea Neagră, Marea Mediterană); **mare liberă** (sau **deschisă**), mare care nu face parte din apele teritoriale sau interne ale unei ţări, asupra căreia nici un stat nu-şi poate exercita suveranitatea; **marea cu sarea,** foarte mult; imposibilul: *mi-a promis marea cu sarea;* **a încerca marea cu degetul,** a face o încercare cu şanse minime de reuşită; **peste nouă mări şi ţări,** foarte departe; **a vîntura ţările şi mările,** a călători mult. **2.** (fig.) întindere vastă, nesfîrşită: *liniştita mare de întuneric.* VLAH.; **3.** (fig.) cantitate, număr mare; mulţime: *o mare de oameni.* [Lat. ***mare, -is***].

máre³, **mari** s. (înv. şi pop.) număr, cantitate mare; mulţime, grămadă: *a cîrmuit atîta mare de ani.* ISP.; *de mari de veacuri se luptase.* OD. [Cf. ***amar***].

marée, maree f. mişcare alternativă de înaintare (flux) şi de retragere (reflux) a oceanului planetar, care se datoreşte atracţiei exercitate de Lună şi de Soare; **maree neagră,** strat de petrol (provenit de obicei de la petroliere), care pluteşte pe suprafaţa apei şi poluează viaţa acvatică şi plajele; **maree atmosferică,** variaţie periodică a presiunii atmosferice datorită atracţiei Lunii şi a Soarelui. [Din fr. ***marée***].

maregráf, maregrafe n. aparat cu care se măsoară şi se înregistrează variaţia nivelului apelor mării; mareometru. [Din fr. ***marégraphe***].

maregráfic, ~ci, maregrafică, ~ce a. care ţine de maree, referitor la maree; **zi maregrafică,** interval de timp (24 de ore şi 50 de minute, durata zilei lunare), în care are loc un ciclu complet al mareei. [Din fr. ***marégraphique***].

maregrămă, maregrame f. curbă de variaţie a nivelului mării, obţinută la maregraf. [Din fr. ***marégramme***].

maréic, ~ci, mareică, ~ce a. care aparţine mareei, referitor la maree. [***Maree*** + ***-ic***].

marémă, mareme f. pământ, teren mlăştinos şi nesănătos: [oraşe] *spulberate de miasmul maremelor.* HASD. [Din fr. ***maremme,*** it. ***maremma***].

maremótric, ~ci, maremotrică, ~ce a. care utilizează forţa motrice a mareelor. [Din fr. ***maré-motrice***].

mareométru, mareometre n. maregraf. [Din fr. ***maréomètre***].

mareşál, mareşali m. **1.** cel mai înalt grad în ierarhia militară; persoană cu acest grad; **2.** preşedintele unui corp nobiliar în Rusia şi Polonia feudală; **mareşalul curţii (regale)** sau **mareşalul palatului,** persoană care are conducerea administrativă a bunurilor unui monarh şi răspunderea protocolului: *n-am fost de faţă, ci în anticameră, cu mareşalul palatului.* ST. [Din rus. ***maršal,*** fr. ***maréchal***].

mareşálat, mareşalate n. funcţia, demnitatea de mareşal. [Din fr. ***maréchalat***].

marfagíu, marfagii m. (înv. şi pop.) negustor ambulant. [***Marfă*** + ***-agiu***].

marfár n. v. **mărfar.**

mărfă, mărfuri f. **1.** (în formele **marhă, marvă**) vită (constituind principalul obiect de tranzacţie la popoarele pastorale): *murguleţ, marhă rotată.* POP.; **2.** (înv.) avere, bogăţie (constînd din vite, bunuri mobile): *vom face ... cetăţi marfelor noastre.* BIBLIA; **3.** bun (material) destinat schimbului pe piaţă (cu excepţia imobilelor): *preţurile crescuseră şi de trei ori la unele mărfuri.* GHEŢIE; **4.** (arg.) obiect de contrabandă; **5.** (arg.) prostituată. // a. invar. (arg.) excepţional, straşnic: *are o maşină marfă!*; (şi: (înv. şi reg.) **marhă, marvă**). [Din magh. ***marha*** „vită"].

margarétă, margarete f. plantă erbacee decorativă din familia compozitelor cu inflorescenţa compusă din flori centrale galbene şi flori marginale albe; roman³, salmonie; ochiul-boului (*Chrysanthemum leucanthemum*): *dragostea ... înseamnă să ai o iubită ..., să-i faci lanţuri de margarete.* CĂRT. [Din fr. ***marguerite,*** germ. ***Margarete***].

margáric a. **acid margaric,** acid obţinut din grăsimi, folosit la fabricarea lumînărilor de stearină. [Din fr. ***margarique***].

margarínă, margarine f. **1.** substanţă care se găseşte în materiile grase (animale sau vegetale); **2.** produs alimentar asemănător cu untul, obţinut din grăsimi vegetale (amestecate cu zer sau cu lapte smîntînit); (la pl.) diferite sorturi de acest produs alimentar. [Din fr. ***margarine,*** germ. ***Margarin***].

margarít n. (miner.) cristale de globulit dispuse în şiraguri. [Din fr. ***margarite***].

marghílă, marghile f. movilişă de pămînt, muşuroi înierbat. [Din fr. ***margouillis***].

marghilomán n. v. **marghilomană.**

marghilománă, marghilomane f. cafea turcească fiartă cu rom sau cu coniac; porţie din aceasta: *cinci rînduri de marghilomane.* CAR.; *petrecea ... bînd cîte o marghilomană şi comentînd ultimele evenimente.* GHEŢIE; (şi: **marghiloman**). [De la ***Marghiloman*** n. pr.].

marghiól, ~i, marghioálă, ~e a. (înv. şi reg.) **1.** şmecher, intrigant, şiret; uşuratic: *să nu lasă pre copii a fi marghioli, obraznici, desfrînaţi.* N.COSTIN; **2.** strengar; dezgheţat, isteţ. // m. seducător: *marghiolul cel din sat.* POP. [Din gr. mod. ***marghiólos*** „şiret, şmecher"].

marghioleálă, marghioleli f. (reg. şi fam.) sclifoseală, fandoseală; marghiolie. [***Marghioli*** + ***-eală***].

marghioli, marghiolesc vb. (reg. şi fam.; refl.) **1.** a se fuduli; **2.** a se preface: *aţi murit ori vă mărghioliţi?* POP. [De la ***marghiol***].

marghiolíe, marghiolii f. (înv. şi reg.) **1.** marghioleală; **2.** viclenie, prefăcătorie: *marghioliile vădanei.* POP. [Din gr. mod. ***marghioliá***].

marginál, ~i, marginală, ~e a. **1.** care se află la margine; (spec.) scris pe marginea unui text tipărit sau manuscris: *note marginale;* **2.** secundar; fără importanţă: *complexul nostru de cultură mică, marginală ... nu poate accepta situarea unei valori proprii la un asemenea nivel, decît după ce evaluarea a fost consfinţită în altă parte.* CE; *chestiuni marginale;* **3.** care trăieşte la marginea societăţii: *grup marginal;* (subst.) *era un marginal.* [Din fr. ***marginal***].

marginália f. pl. v. **marginalii.**

marginálii f. pl. (livr.) comentarii într-o publicaţie referitoare la o carte; note, însemnări scrise pe marginea unei cărţi, a unui manuscris: *marginaliile noastre nu şi-ar avea rostul.* BL.; *marginaliile sale sînt ... pline de humor.* CĂL.; (şi: **marginalia**). [Din lat., it. ***marginalia***].

marginalísm n. teorie economică apărută în sec. al XIX-lea, ca alternativă a marxismului, care consideră că valoarea unei mărfi constă în utilitatea acesteia (şi nu în timpul de producţie şi cantitatea de muncă încorporată). [Din fr. ***marginalisme***].

marginalíst, ~şti, marginalistă, ~e a. şi m., f. (adept) al marginalismului. [Din fr. ***marginaliste***].

marginalizá, marginalizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) situa la marginea unui obiect, a unui fenomen etc.; **2.** (tr.) a lăsa intenţionat pe cineva sau ceva în afara problemelor importante; a diminua, a reduce voit valoarea unor fapte, idei, persoane; a izola în plan social etc.: *colegii vechi în meserie, tot mai marginalizaţi, arătau încă a ţărani.* CĂRT. [***Marginal*** + ***-iza***].

marginalizáre, marginalizări f. acţiunea de a (se) marginaliza şi rezultatul ei. [V. ***marginaliza***].

marginalizát, ~ţi, marginalizată, ~e a. **1.** plasat la margine; **2.** ale cărui merite sînt subapreciate, ignorate; care este neglijat, izolat în plan social: *frustraţi, neînţeleşi, marginalizaţi, cei mai mulţi ... sînt săraci.* D. [V. ***marginaliza***].

marginálţie f. proces de acolare a leucocitelor pe faţa internă a pereţilor vasculari, în cazul încetinirii circulaţiei sangvine. [Din fr. ***margination***].

márgine, margini f. **1.** partea extremă a unei suprafeţe; capăt, extremitate: *ieşeau undeva la marginea unei păduri şi puneau masa la iarba verde.* PR.; (**de**) **la marginea** (sau **marginile**) **pământului** (sau **lumii**), (de) foarte departe; **2.** (fig.) limită, punct extrem pînă la care se poate concepe sau admite ceva: *peste marginile verosimilului.* CĂL.; *are dreptul ... să spună orice, fireşte în marginile bunei-cuviinţe.* GHEŢIE; **fără** (**de**) **margini,** foarte mult, imens, nesfîrşit: *iubind-o fără margini.* EM.; **de nu mai are margini,** foarte mare (sau tare), fără pereche: *era un încăpăţînat de nu mai are margini.* SAD.; **3.** (pop.) teritoriu de graniţă; frontieră, hotar: *Tomşa primi veşti ... de la marginile Lehiei.* SAD.; **4.** periferie: *şed ... tocmai la marginea oraşului.* VLAH.; **5.** mal, ţărm: *casă văduvă şi tristă de pe margine de Prut.* VIERU; **6.** fiecare dintre cele două părţi laterale ale unui drum; (p. ext.) porţiunea din imediata apropiere a unui drum; (spec.) bordură: *pe marginea şoselei doi oameni s-arătară.* MACED.; *porni pe cărarea din marginea drumului.* SAD.; **a ţine marginea,** a merge, a înainta pe (sau aproape de) extremitatea unei suprafeţe, a unui drum: *călca ... ferind noroiul şi băltoacele, ţinînd marginea.* REBR.; **a ţine** (sau **a bate**) **marginile,** a se eschiva de la treburile grele; **7.** (pop.) aripă a unei formaţii de luptă, flanc; **8.** extremitatea laterală a unui obiect; muchie, latură; partea de sus sau de jos a unui obiect; capăt: *s-a lovit de marginea uşii;* **9.** porţiune laterală nescrisă dintr-o pagină: *pe margine făcuse adnotări interesante;* **10.** rezervă de care se poate dispune în anumite limite; marjă: *să-ţi laşi o margine de timp!*; **11.** ceea ce rămîne din ceva; rest; **12.** limita superioară a pereţilor unui recipient, a unei cavităţi; gură, buză: *s-a tăiat în marginea paharului;* **a fi pe** (sau **la**) **marginea prăpastiei,** v. **prăpastie; 13.** capăt, sfîrşit. [Lat. ***margo, -inis***].

margráf, margrafi m. titlu militar al unor principi germani în epoca feudală, ale căror principate erau mărci⁴; persoană cu acest titlu; marchiz: *prinţişorii şi margrafii nemţeşti.* OD.; (şi: **margrav**). [Din germ. ***Markgraf,*** fr. ***margrave***].

margrafiát, margrafiate n. **1.** demnitatea de margraf; **2.** domeniul unui margraf. [Din fr. ***margraviat***].

margráv m. v. **margraf.**

márhă f. v. **marfă.**

mariă, mariez vb. (franţuzism; refl. şi tr.) **1.** a (se) căsători; **2.** a (se) potrivi. [Din fr. ***marier***].

mariáj, mariaje n. **1.** căsătorie; căsnicie: *ceremonia mariajului ... s-a sfîrşit ieri noaptea.* EL.; **2.** joc de cărţi; mariaş: *concina, mariajul sau cureluşa.* FIL. [Din fr. ***mariage***].

mariál, ~i, marială, ~e a. referitor la Fecioara Maria, care ţine de cultul acesteia: *din anecdotica marială se desprinde o Fecioară Maria plină de amor propriu.* CĂL.; *succesiunea mozaicurilor din nartex ... desfăşoară minuţios sărbătorile mariale.* D. [Din fr. ***marial***].

mariáş¹, mariaşe n. şi **marieşi** m. monedă de argint austriacă (cu efigia Mariei Tereza), care a circulat şi în ţările române în sec. al XVIII-lea şi al XIX-lea; crivac. [Din magh. ***máriás***].

mariáş², mariaşuri n. **1.** (înv. şi reg.) numele unui joc de cărţi la care perechea rigă şi dama de aceeaşi culoare valorează un număr suplimentar de puncte; mariaj: *om face o partidă de măriş.* AL.; **2.** (reg.) numele unui dans popular moldovenesc care se joacă la nuntă; melodia acestui dans; (şi: **mărieş**). [Din magh. ***máriás***].

marifét n. v. **marafet.**

marijuana [marihuána] f. stupefiant asemănător cu haşişul prin efectele pe care le produce, preparat din florile şi frunzele uscate de cînepă indiană (*Cannabis sativa indica*) şi consumat sub formă de ţigarete. [Cuv. sp.].

marímbă, marimbe f. (muz.) balafon. [Din fr. ***marimba***].

marín, ~i, marină, ~e a. **1.** care ţine de mare[2], referitor la mare: *briză marină;* **2.** care creşte în mare: *plantă marină;* **3.** maritim: *hartă marină;* **puşcaş marin,** soldat din infanteria marină americană. [Din fr. ***marin***].

marină, marinez vb. (tr.) a prepara carne, peşte etc. cu un sos condimentat (în vederea conservării). [Din germ. ***marinieren,*** fr. ***mariner***].

marinár, marinari m. persoană care se ocupă cu navigaţia sau care face parte din echipajul unei nave; navigator, matelot, matroz: *marinarii speră la timpuri mai bune.* EM. [***Marină*** + *-ar*; cf. fr. ***marinier,*** germ. ***Mariner***].

marinăre, marinări f. acţiunea de a marina şi rezultatul ei. [V. ***marina***].

marinát, ~ţi, marinată, ~e a. preparat sau conservat cu sos de bulion, untdelemn, oţet, lămîie, piper etc.: *peşte marinat.* [V. ***marina***].

marinátă, marinate f. **1.** zeamă condimentată în care se frăgezeşte carnea (de vînat); **2.** mîncare de peşte, de carne etc. preparată cu un sos condimentat de bulion, untdelemn, oţet, lămîie, piper, dafin etc.: *marinată de barbuni.* FIL. [Din gr. mod. ***marinátos,*** it. ***marinato***].

marínă f. **1.** ştiinţa şi tehnica navigaţiei pe mare: *şcoală de marină;* **2.** serviciul marinarilor: *ofiţer de marină;* **3.** totalitatea navelor, a unităţilor navale ale unei ţări, precum şi personalul care lucrează pe ele; **marină militară,** forţe maritime militare: *marina militară a Angliei era odinioară cea mai puternică din lume.* // (pl. **marine**) pictură reprezentînd un peisaj marin; gen constituit din asemenea picturi: *pictează marine.* [Din fr. ***marine,*** it. ***marina***].

marinărésc, ~şti, marinăreáscă, ~eşti a. de marinar, caracteristic marinarilor sau marinei: *ofiţeri îngăităna ţi, băieţi şi fete în costume mărinăreşti.* GHEŢIE. [***Marinar*** + *-esc*].

marinărește adv ca marinarii, în felul marinarilor. [***Marinar*** + *-eşte*].

marinăríe, marinării f. **1.** meseria, ocupaţia marinarului: *nevasta şi marinăria se potrivesc ca aripile heruvimilor cu coarnele lui Sarsailă.* TUD.; **2.** ştiinţa şi tehnica navigaţiei. [***Marinar*** + *-ie*].

marinísm n. mişcare poetică italiană din sec. al XVII-lea, iniţiată de Giambattista Marino, caracterizată prin excesul de metafore şi epitete, descriptivism exagerat, abandonarea metricii clasice, dezvoltarea tematicii amoroase senzuale; (p. ext.) preţiozitate a stilului, afectare: *caracteristicile marinismului sînt, după B.Croce, senzualismul şi ingenuozitatea.* CĂL. [Din it. ***marinisimo,*** fr. ***marinisme***].

mariníst, ~şti, marinistă, ~e a. care aparţine, care este specific marinismului, referitor la marinism: *compunerile mai puţin hermetice sînt mariniste, întemeiate pe metafore ostentative.* CĂL. // m., f. adept al marinismului. [Din it. ***marinista,*** fr. ***marinisteˆ***].

marionétă, marionete f. **1.** figurină reprezentînd o fiinţă omenească sau un animal, care, manevrată direct cu mîna sau acţionată cu nişte sfori de către o persoană (nevăzută), interpretează diferite roluri pe o scenă (mică): *tipul a început să mi se pară o paiaţă, o marionetă ... fără nimic de om în el.* PR.; **2.** (fig.) persoană care execută orbeşte ceea ce i se cere; om lipsit de personalitate, fără caracter: *nu există ... un unic mînuitor al marionetelor: sforile acestora sînt manevrate de fiecare dintre noi.* GHEŢIE. [Din fr. ***marionnette***].

marionetíst, ~şti, marionetistă, ~e m., f. mînuitor de marionete; păpuşar. [Din fr. ***marionnettiste***].

maritál, ~i, maritală, ~e a. **1.** (jur.) care aparţine soţului, referitor la drepturile soţului: *drepturi maritale;* **2.** care aparţine căsătoriei, referitor la căsătorie, specific relaţiilor dintre soţi; conjugal: *nezdruncinată în credinţa maritală.* CĂL.; (adv.) *el o iubeşte marital.* CĂL. [Din fr. ***marital,*** lat. ***maritalis***].

maritím, ~i, maritimă, ~e a. **1.** situat la ţărmul sau în apropierea mării; marin: *oraş maritim;* **2.** care este în legătură cu navigaţia pe mare, referitor la marină; marin: *regimul maritim îi era insuportabil fiziceşte.* CĂL.; **putere maritimă,** stat care posedă o flotă puternică. [Din fr. ***maritime***].

marivodáj, marivodaje n. (livr.) **1.** limbaj galant, subtil; afectare, preţiozitate a stilului: *piesă cam greoaie şi presărată cu marivaudage, expune geloziile regelui.* CĂL.; **2.** amabilitate artificială, afectată în declaraţii amoroase; (scris şi: *marivaudage*). [Din fr. ***marivaudage***].

márjă, marje f. **1.** rezervă de care se poate dispune între anumite limite; margine: *marjă de timp;* (fig.) *uneori, în această lume ... sîcîitoare intervine o marjă a imaginaţiei.* CR.; **2.** diferenţă dintre preţul de vînzare şi cel de cumpărare al unei mărfi, evaluată în procente; valoarea maximă sau minimă a preţului înainte de încheierea unei tranzacţii comerciale. [Din fr. ***marge***].

marker, markeri [márkăr] m. **1.** substanţă uşor identificabilă datorită proprietăţilor sale (fluorescenţă, radioactivitate, afinitate pentru anumite ţesuturi sau celule), introdusă în organism sau într-un produs organic pentru explorări funcţionale şi morfologice precise; **2.** factor genetic identificat; **3.** genă cu localizare cunoscută, al cărei efect face posibilă determinarea altor gene cu acţiune mai puţin evidentă. // n. (pl. **markere**) creion special, diferit colorat (şi fosforescent), cu care se marchează anumite pasaje sau cuvinte într-un text. [Din engl. ***marker*** „indicator"].

market [márket] n. magazin. [Cuv. engl.].

márketing n. **1.** ansamblul activităţilor, metodelor şi tehnicilor prin care producţia este orientată şi adaptată cererilor complexe ale consumatorului, în condiţiile rentabilităţii întreprinderii producătoare sau comerciale; **2.** ştiinţă a eficienţei economice. [Din engl. ***marketing***].

marketizáre, marketizări f. proces (mondial) de edificare şi lărgire a pieţei. [***Market***(*ing*) + *-iza*].

marmanzíu, ~ii, marmanzie, ~ii a. (înv. şi reg.) **1.** de culoare purpurie: *mîndră, buze marmanzii, dar pe-a cui seamă le ţii?* POP.; **2.** de calitate superioară; care îmbată: *tot rachiu d'ăl marmanziu, care-i tare şi beţiu.* POP. // n. (înv.) vin grecesc (de Malvazia); (p. gener.) vin de calitate superioară; (şi: **marmaziu**). [Et. nec.; cf. ***Malvazia*** n. pr. şi ***naramziu***].

marmazíu n. v. **marmanziu**.

marmeládă, marmelade f. pastă (consistentă) preparată din fructe fierte mult cu zahăr: *li se servi micul dejun: cafea cu lapte, cornuri ..., marmeladă.* GHEŢIE. [Din fr. ***marmelade,*** germ. ***Marmelade***].

marmítă, marmite f. **1.** vas mare de metal cu două toarte şi cu capac în care se transportă mîncarea caldă (în armată): *apucai marmita care mai avea în ea borş şi i-o vîrîi pe cap.* PR.; **2.** cazan special pentru fiert alimente, funcţionînd cu ajutorul aburului introdus între pereţii săi dubli; **3.** scobitură în patul albiei unui rîu. [Din fr. ***marmite***].

marmorá, marmorez vb. (tr.) a da unui material aspect de marmură. [De la ***marmoră***].

marmoráj, marmoraje n. desen colorat imitînd marmura, imprimat pe hîrtie. [***Marmoră*** + *-aj*].

marmorát, ~ţi, marmorată, ~e a. cu aspect de marmură, colorat ca marmura. [V. ***marmora***].

mármoră f. v. **marmură**.

marmoreán, ~eni, marmoreană, ~ene a. care imită marmura, care are albeaţa, strălucirea, netezimea, răceala marmurei; marmoreu, mărmuriu: *gîtul gol, alb, marmorean.* VLAH. [Din fr. ***marmoréen***].

marmoréu, ~i, marmoree a. (rar) marmorean: *marmoreele braţe.* EM.; *el ştie să contemple ruinele marmoree.* CĂL. [Din lat. ***marmoreus,*** it. ***marmoreo***].

marmorizáre, marmorizări f. creştere considerabilă a densităţii unui os. [Din fr. ***marmorisation***].

marmótă, marmote f. mamifer din ordinul rozătoarelor, de mărimea unui iepure, acoperit cu blană frumoasă, cenuşie, care trăieşte în Europa, Asia şi America de Nord, prin peşteri, unde hibernează iarna (*Arctomys marmotta*); **a dormi ca o marmotă,** a dormi mult şi profund. [Din fr. ***marmotte,*** it. ***marmotta***].

mármură, marmuri şi (înv.) **marmure** f. **1.** rocă metamorfică calcaroasă cristalină de culoare albă sau divers colorată, care se poate ciopli şi lustrui: *urcă treptele de marmoră.* EL.; *în palatul larg de marmuri străvezii.* CĂRT.; **a fi de marmură** sau **a fi rece ca marmura,** a fi insensibil, indiferent faţă de orice; **2.** bloc, lespede (p. ext.) sculptură, statuie din această rocă: *s-o admiri ca pe-o marmură de Paros sau o pînză de Correggio.* EM.; *pe masa părăsită – albă marmora sculptată – ... mă întind.* BAC.; (şi: **marmoră**). [Lat. ***marmor, -oris***].

marmuriér, marmurieri m. lucrător în marmură. [***Marmură*** + *-ier*].

márnă, marne f. rocă sedimentară de culoare cenuşie, verzuie, negricioasă etc., formată dintr-un amestec de argilă şi de calcar, întrebuinţată la fabricarea cimentului, la îmbunătăţirea solului. [Din fr. ***marne***].

maró a. invar. de culoarea castanei coapte; cafeniu, castaniu: *purta pantaloni maro.* // n. culoarea castanei coapte: *n-o prinde maroul;* (şi: **maron**). [Din fr. ***marron***].

maroánă, maroane f. (reg.) castană coaptă. [Et. nec.].

marocán, ~i, marocană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Marocului sau locuitorilor lui, referitor la Maroc sau la locuitorii acestuia: *să le încredinţeze marfa pentru un port spaniol sau marocan.* TUD. // m., f. persoană (originară) din Maroc. [***Maroc*** n. pr. + *-an*; cf. fr. ***marocain***].

marochín, marochine şi **marochinuri** n. **1.** piele fină de ţap sau de capră, preparată într-un mod particular, avînd desene în relief; imitaţie a acesteia obţinută din piele de oaie sau de viţel; cordovan, saftian: [carte] *în toc de marochin.* NEGR.; *un palat din poveşti, cu ... tapete de marochin.* GHEŢIE; **2.** (la pl.) obiecte lucrate din această piele; (şi: **marochină**). [Din fr. ***maroquin,*** it. ***marrochino***].

marochínă f. v. **marochin**.

marochinăríe, marochinării f. **1.** meseria marochinierului; industrie de obiecte din marochin şi din alte feluri de piele sau din înlocuitori: *obiecte de marochinărie;* **2.** atelier sau magazin unde se lucrează sau se vînd obiecte din marochin şi din alte feluri de piele sau din înlocuitori; **3.** obiecte făcute din astfel de materiale: *magazin de marochinărie.* [Din fr. ***maroquinerie***].

marochiniér, marochinieri m. lucrător specializat în confecţionarea obiectelor de marochin şi din orice fel de piele sau din înlocuitori. [Din fr. ***maroquinier***].

marólă f. v. **marulă**.

marón a. v. **maro**.

maronít, maroniţi m. adept al bisericii monotelite catolice orientale din Siria şi Liban, constituită în sec. al V-lea de călugărul Maron; (la pl.) comunitatea acestora. [Din fr. ***maronite***].

maroníu, ~ii, maronie, ~ii a. care bate în maro: *poşetă maronie.* // n. culoarea care bate în maro: *nu-i şade maroniul.* [***Maron*** + *-ie*].

marótă, marote f. **1.** (rar) sceptru de bufon avînd în vîrf un cap acoperit cu glugă şi împodobit cu zorzoane; **2.** idee fixă, manie, obsesie; obiectul maniei, obsesiei cuiva: *citea mult ..., urmărit de marota inofensivă a descoperirii unei înrudiri princiare.* GHEŢIE; *aceasta era marota lui.* [Din fr. ***marotte***].

marsuín, marsuini m. mamifer cetaceu asemănător cu delfinul, care trăieşte în Oceanul Atlantic, Marea Mediterană şi Marea Neagră; purcel-de-mare (*Phocaena phocaena*): *două şiruri de marsuini escortau goeleta.* TUD. [Din fr. ***marsouin***].

marsupiál, marsupiale n. (la pl.) ordin de mamifere inferioare a căror femele au marsupiu; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex. cangurul): *în Australia există printre marsupiale unele specii, care ... seamănă cu diverse specii de mamifere superioare.* BL.; (adj.) *mamifere marsupiale.* [Din fr. ***marsupial***].

marsupializáre, marsupializări f. deschidere la nivelul pielii a unei colecţii purulente sau a unui

chist hidatic, printr-un orificiu creat operator. [Din fr. ***marsupialisation***].

marsúpiu, marsupii n. pungă abdominală în care femelele marsupialelor îşi ţin puii un timp după naştere. [Din lat., fr. ***marsupium***].

marş, marşuri n. **1.** mers, deplasare a trupelor militare într-o anumită formaţie, cu un anumit pas: *viaţa unui regiment în marş e aşa de complicată ..., încît şi starea pe loc e necontenită frămîntare.* SAD.; *încep marşurile, popasurile, viaţa în tranşee şi în cort.* CĂL.; **pas de marş,** v. **pas**[1]; **batalion** (sau **companie**) **de marş,** batalion (sau companie) instruită în spatele frontului pentru a completa efectivul de pe front; **marş forţat,** marş executat cu o viteză sporită faţă de cea normală; **2.** (înv.) etapă sau distanţă parcursă de o unitate militară în 24 de ore: *întîmpinară pe Basta, două marşuri de Casovia.* BĂLC.; **3.** cortegiu, succesiune de persoane care merg (organizat) la o ceremonie: *marş triumfal;* **4.** probă atletică de mers rapid, pas cu pas, pe distanţe mari; **5.** (p. gener.) deplasare, cursă (obositoare): *marşurile acelea pe zăpadă ... le făceam ... într-o tovărăşie bine aleasă.* EL.; **6.** piesă muzicală cu ritm vioi (destinată să cadenţeze deplasarea trupelor militare, a unor formaţii încolonate etc.) : *marşul e ... un cîntec care animă şi organizează puterile.* STĂNIL.; **7.** compoziţie literară în versuri cu subiect patriotic, scrisă spre a fi cîntată pe o arie dintr-o asemenea piesă muzicală: *marşul anului 1848.* // interj. **1.** cuvînt cu care se ordonă plecarea unei unităţi militare: *înainte marş!;* **2.** cuvînt cu care se alungă cîinii: *marş, potaie!* [Din fr. ***marche***].

marşá, marşez vb. (franţuzism; intr.) **1.** a cădea de acord, a consimţi; a se lăsa antrenat într-o acţiune; **2.** a se lăsa corupt. [Din fr. ***marcher***].

marşándă, marşande f. (înv.) patroană a unui magazin de modă; modistă: *fetele de pe la marşande.* FIL. [Din fr. ***marchande***].

marşariér, marşariere n. **1.** mers înapoi al unui autovehicul: *în marşarier se aprind lanternele;* **2.** dispozitiv al mecanismului de transmisie, care permite manevra înapoi: *s-a defectat marşarierul.* [Din fr. ***marchearrière***].

márşă, marşe f. porţiune de cîmpie joasă (în Olanda, Danemarca) scoasă de sub regimul inundaţiilor. [Din germ. ***Marsch***].

marşrút, marşrute n. **1.** itinerar; (p. ext.) document prin care se indică un itinerar; **2.** mers continuu al unui tren de marfă pe distanţă lungă, fără a lăsa sau a lua vagoane pe parcurs; **3.** metodă de lucru la mai multe maşini, prin folosirea lor într-o ordine prestabilită; (şi: **marşrută**). [Din germ. *Marschroute,* fr. ***marcheroute,*** rus. ***marşrut***].

marşrútă f. v. **marşrut.**

marşrutizá, marşrutizez vb. (tr.) a folosi metoda marşrutului în căile ferate sau în tehnică. [De la ***marşrutizare***].

marşrutizáre, marşrutizări f. acţiunea de a marşrutiza şi rezultatul ei. [***Marşrut*** + ***-izare;*** cf. rus. ***marşrutizaţija***].

mart m. v. **martie.**

martác, martaci m. (reg.) **1.** stîlp de lemn sau bîrnă; par gros; **2.** fiecare dintre căprioriile unei case. [Din turc. ***mertek***].

martalóg, martalogi m. **1.** (mai ales la pl.) slujitor domnesc însărcinat cu paza graniţelor şi cu supravegherea punctelor vamale din Ţara Românească, în sec. al XVII-lea – al XVIII-lea; **2.** (înv. şi reg.) persoană însărcinată cu aducerea împricinaţilor în faţa instanţelor de judecată. [Din turc. ***martaloz*** „marinar creştin de pe Dunăre (aflat în slujba turcilor)"].

martensít f. constituent structural din aliaj fier-carbon al oţelului călit, cu aspect acicular, cu duritate foarte mare. [Din fr. ***martensite***].

mártie m. a treia lună a anului; mărţişor; (şi: (înv. şi pop.) **mart**). [Din sl. ***martiĭ, martŭ***].

martín, martini m. nume dat mai multor specii de pescăruşi. [Din fr. ***martin***].

martingálă, martingale f. **1.** curea de la hamul calului, în formă de furcă, care nu-i permite să se ridice pe picioarele de dinapoi; **2.** sistem de joc care prin calculul probabilităţilor, urmăreşte asigurarea beneficiului prin mărirea progresivă a mizei, la jocurile de noroc şi la cursele de trap; **3.** bară aşezată sub bompres, servind la dirijarea şi la întinderea parîmelor de fixare a acestuia la navele cu pînze. [Din fr. ***martingale***].

martíni n. vermut alb, roşu sau roz al mărcii cu acelaşi nume. [Din fr. ***martini***].

martinícă f. cafea de Martinica: *cînd măcina martinica.* CAR. [De la ***Martinica*** n. pr.].

martír, ~i, martiră, ~e m., f. **1.** persoană care a îndurat chinuri sau moartea pentru credinţa sa religioasă; mucenic: *să te pot vedea ... o sîntă, o martiră ce surîde.* EM.; **2.** persoană care a suferit pentru ideile, pentru convingerile sale: *sîngele de martiri e plantă ce rodeşte.* ALEX.; **3.** (fig.) persoană care suferă mult: *în familia noastră femeile au ajuns călugăriţe sau martire.* GHEŢIE. [Din fr. ***martyr***].

martiráj, martiraje n. martiriu: *voluptatea martirajului în vederea bucuriei şi splendorilor cereşti.* BL.; *criticul şi scenaristul italian ... are şi înclinaţia de a urmări martirajul uman.* R.L. [***Martir*** + ***-aj***].

martíriu, martirii n. **1.** supliciu, suferinţă sau moarte îndurată de cineva pentru credinţa sa religioasă; martiraj; **2.** chinuri, persecuţii suferite pentru ideile, pentru convingerile sale; martiraj: *pe alte vremuri ... patriotismul nu era lucrativ şi martiriul nu devenise reversibil.* EM.; *cum ar fi posibil martiriul, dacă n-ar exista călăul?* CAR.; **3.** (fig.) suferinţă mare (fizică şi morală); calvar, tortură, martiraj: *cineva va scrie istoria martiriului meu şi o va face cunoscută lumii întregi.* GHEŢIE. [Din lat. ***martyrium,*** gr. mod. ***martírion,*** it. ***martirio***].

martirizá, martirizez vb. (tr.) **1.** a supune la un martiriu; a chinui, a tortura; **2.** (fig.) a face pe cineva să sufere mult; a persecuta, a chinui: *îşi martirizează nevasta;* **3.** a trece pe cineva în rîndurile martirilor: *Brîncoveanu a fost martirizat.* [Din fr. ***martyriser***].

martirizáre f. acţiunea de a martiriza şi rezultatul ei. [V. ***martiriza***].

martirizát, ~ţi, martirizată, ~e a. **1.** care a suferit un martiriu; **2.** (fig.) care suferă mult. [V. ***martiriza***].

martirologíe, martiroiogii f. istoria martirilor bisericii; martirologiu. [Din fr. ***martyrologie***].

martirológiu, martiroiogii n. **1.** catalog, listă a martirilor bisericii şi a sfinţilor; martirologie; **2.** (fig.) enumerare, povestire a suferinţelor îndurate: *adevărat martirologiu a bietelor flori.* NEGR. [Din lat. ***martyrologium,*** gr. mod. ***martirológhion,*** fr. ***martyrologe***].

mártor, ~i, martoră, ~e m., f. **1.** persoană care a fost prezentă la o întîmplare, la o discuţie etc. şi care poate da relaţii despre acestea (dacă este cazul): *de ce nu întîlnesc nici un martor al trecutului ei?* EL.; *am fost martor la cele petrecute.* GHEŢIE; **2.** (fig.) semn care probează; dovadă: *Coloseul din Roma e şi astăzi martor al măreţiei romane;* **3.** persoană chemată în faţa unui organ de jurisdicţie sau de urmărire penală pentru a declara ce ştie în legătură cu un om, cu un fapt supus judecăţii: *martorii noştri au trecut de partea lui.* PR.; **4.** persoană chemată să asiste, după lege, la îndeplinirea unor acte: *martor de cununie;* **5.** fiecare dintre reprezentanţii celor care urmează să se bată în duel; **a trimite martori,** a provoca la duel. **6.** (înv.) adept, susţinător al creştinismului; (p. ext.) mucenic, martir: *aruncat în temniţă cu alţi martori a Domnului Hs.* DOS.; **7. martorii lui Iehova** (sau **studenţii în Biblie, iehoviştii**), membrii unei secte milenariste, desprinsă din creştinism în 1874, fondată de Charles Tase Russell în America (Broocklyn), care preconizează un stat teocratic; **8.** dispozitiv de ipsos, sticlă sau hîrtie folosit pentru observarea evoluţiei fisurilor într-un element de construcţie; **9.** probă de referinţă în experienţele de laborator; **10.** lot de animale sau de plante pe baza căruia se face comparaţia în experienţe medicale, agricole etc.; (şi: (pop.) **martur**). [Lat. pop. ***martur*** (=***martyr***), gr. mod. ***mártys, -yros***].

mártur m. v. **martor.**

marţ[1] s. **a face** (sau **a fi, a rămîne etc.**) **marţ,** a) a cîştiga (sau a pierde), în special la jocul de table; b) (fig.) a covîrşi, a învinge (sau a fi învins); a nu mai putea replica: *cîntau ... de rămîneau marţi cei mai buni muzicanţi.* ISP.; (şi: **marţi**). [Din turc. ***mars***].

marţ[2] n. numele popular al lunii martie; mărţişor. [Lat. ***martius*** (mensis)].

marţafói, marţafoi m. om de nimic; vagabond, netrebnic: *îl deteră afară ca pe un marţafoi şi un becisnic.* ISP. [Cf. ***marţ***[1]].

marţelíná, marţeline f. (franţuzism; înv.) ţesătură fină de tafta. [Din fr. ***marceline***].

marţi[1] m. v. **marţ**[1].

marţi[2]**, marţi** f. ziua a doua a săptămînii (care urmează după luni): *s-a apucat ... să spele rufele într-o marţi seara.* POP. // adv. **1.** într-o zi de marţi: *vino marţi!;* **2.** (artic.) în fiecare marţi: *soţia mea primeşte marţea la ora cinci.* GHEŢIE. [Lat. ***martis*** (*dies*)].

marţiál, ~i, marţială, ~e a. **1.** referitor la război, la armată; care încurajează războiul; războinic: *apare micul maior de roşiori, cu sabia scoasă ..., luînd o poză foarte marţială.* CAR.; *discurs marţial;* **curte marţială,** tribunal militar instituit în timp de război sau de stare excepţională; **lege marţială,** lege care autorizează, în unele cazuri, folosirea forţei armate pentru represiune internă; **2.** (livr.) solemn, grav: *aer marţial;* **3. arte marţiale,** tehnici de luptă şi sporturi de origine japoneză şi chineză (ex.: judo, karaté, kendo etc.). [Din fr. ***martial,*** it. ***marziale***].

marţián, ~eni, marţiană, ~ene a. din planeta Marte, referitor la planeta Marte. // m., f. presupus locuitor al planetei Marte. [Din fr. ***martien***].

marţipán, marţipane n. produs zaharos cu migdale. [Din germ. ***Marzipan***].

marţoále f. v. **marţolea.**

marţólea s. (pop.) fiinţă imaginară, cu chip de babă, despre care se crede că pedepseşte femeile care torc marţea, strîmbîndu-le gura sau omorîndu-le copiii; (şi: **marţoale**). [Personificare a zilei de ***marţi***].

maruflá, maruflez vb. (tr.) a lipi cu maruflu. [Din fr. ***maroufler***].

maruflăj, maruflaje n. **1.** lipire cu maruflu a unei pînze pictate pe un suport fix; maruflare; **2.** (concr.) pînză pictată şi lipită astfel. [Din fr. ***marouflage***].

marufláre, marufiări f. maruflaj. [V. ***marufla***].

marúflă f. v. **maruflu.**

marúflu n. clei special, foarte adeziv, extras din seminţele de secară, folosit pentru maruflaj; (şi: **marúflă**). [Din fr. ***maroufle***].

marúlă, marule f. (bot.; reg.; adesea la pl.) salată: (*Lactuca sativa*): *am cumpărat şi cîteva frunze de marule;* (şi: **marolă**). [Din gr. mod. ***marúli,*** bulg. ***marulja***].

márvă f. v. **marfă.**

marxísm n. doctrină filozofică, socială, economică şi politică elaborată de Karl Marx, Friedrich Engels şi continuatorii acestora (Lenin, Troţki, Stalin ş. a.), care absolutizează rolul antagonismelor sociale (considerînd lupta de clasă ca motor al istoriei), preconiza revoluţia socialistă şi crearea comunismului: *marxismul era ... impopular printre colegii mei de generaţie.* PATAP. [Din fr. ***marxisme,*** rus. ***marksizm***].

marxíst, ~şti, marxistă, ~e a. care ţine de marxism, specific marxismului referitor la marxism: *doctrină marxistă.* // m., f. adept al marxismului: *marxiştii se mulţumesc să constate mereu jocul alternant al tezei şi al antitezei, şi atît.* BL. [Din fr. ***marxiste,*** rus. ***marksist***].

mas, masuri n. **1.** (reg.) faptul de a mînea; poposire; **2.** popas peste noapte; (p. ext.) loc de popas peste noapte: *are să ne fie masul în pădure.* CR.; **3.** găzduire peste noapte; **a primi** (sau **a lăsa**) **de mas,** a găzdui peste nopate; a adăposti. [Lat. ***mansum***].

masá[1]**, masez** vb. (tr. şi refl.) a(-şi) face masaj, a (se) fricţiona: *surorile lui Khokha o masau pe tot trupul ... cu un soi de oloi greţos.* EL. [Din fr. ***masser***].

masá², masez vb. (tr. şi refl.) a (se) aduna în număr mare, în grup compact; a (se) îngrămădi: *mulţimea a fost masată în curte.* [Din fr. ***masser***].

masacrá, masacrez vb. (tr.) **1.** a ucide cu sălbăticie şi în masă fiinţe care nu se pot apăra; a extermina: *anarhiştii au prins gust să masacreze mulţimile?* GHEŢIE; **2.** (fig.) a strica, a denatura, a descompleta o lucrare, un text etc.: *dacă ... ar avea dreptate, ar trebui să masacrăm istoria artelor.* BL. [Din fr. ***massacrer***].

masacráre, masacrări f. acţiunea de a masacra şi rezultatul ei; exterminare. [V. ***masacra***].

masacrát, ~ţi, masacrată, ~e a. **1.** ucis în mod sălbatic şi în masă²; exterminat; **2.** (fig.) stricat, denaturat, deformat: *am primit un text masacrat.* [V. ***masacra***].

masácru, masacre n. acţiune sîngeroasă îndreptată de obicei împotriva unei mulţimi fără apărare; măcel, carnaj: *trupele ONU ... s-au dovedit neputincioase în stoparea masacrelor.* D. [Din fr. ***massacre***].

masáj, masaje n. masare; frecare cu ajutorul mîinilor sau al unor aparate speciale a diferitelor părţi ale corpului pentru a activa circulaţia sîngelui şi pentru a da supleţe muşchilor: *ultima componentă a tratamentului meu era masajul.* CĂRT.; **masaj cardiac**, metodă de reanimare folosită în cazurile de stop cardiac sau fibrilaţie ventriculară. [Din fr. ***massage***].

masalá, masalale f. (înv.) torţă, faclă: *cu făclii şi cu masalale.* OD. [Din gr. mod. ***masalás***].

masalagíu, masalagii m. (înv.) persoană care purta (sau aprindea) masalale: *masalagii ... de care gemea oraşul.* NEGR. [***Masala*** + ***-giu***].

masáre¹, masări f. acţiunea de a (se) masa¹, masaj: *masarea corpului.* [V. ***masa¹***].

masáre², masări f. acţiunea de a (se) masa²: *masarea trupelor într-un singur punct slab.* CĂL. [V. ***masa²***].

masát, masate n. (pop.) **1.** unealtă de ascuţit cuţitele de măcelărie şi de cizmărie; tocilă: *scoase un cuţit ..., îl dete pe masat.* ISP.; **2.** (fig.) viclenie: *masatul muierii.* [Din turc. ***masat***].

másă¹, mese f. **1.** mobilă formată dintr-o placă de lemn dreptunghiulară, pătrată sau rotundă, sprijinită pe unul sau pe mai multe picioare, pe care, de obicei, se serveşte mîncarea: *masa e plină cu de-ale gurii.* VLAH.; **masă verde, a)** masă în jurul căreia se duc tratative diplomatice; **b)** masă pe care se joacă jocuri de noroc; (p. ext.) jocuri de noroc; **masă rotundă;** practică protocolară a conferinţelor internaţionale la care, pentru respectarea egalităţii în drepturi, fiecare dintre părţi, aşezată în jurul unei mese, ocupă prin rotaţie preşedinţia; (p. ext.) dezbatere liberă pe o temă (literară) dată: *bucureştenii au dorit o masă rotundă de dialog literar.* CE.; **sală de mese**, încăpere în care se serveşte mîncarea la o cantină, într-un internat, la o cazarmă etc.; **a pune** (sau **a întinde, a aşterne**) **masa,** a pregăti şi a pune pe masă cele necesare pentru a servi mîncarea; **a strînge masa,** a aduna de pe masă farfuriile, tacîmurile etc., după ce s-a mîncat; **a aduce** sau **a duce ceva la masă,** a servi mesenilor o mîncare sau o băutură; **pe nepusă masă** sau **cu nepus în masă,** pe neaşteptate, deodată; **capul** (sau **fruntea**) **mesei,** loc de cinste ocupat de unul dintre comeseni la un ospăţ: *socrul roagă-n capul mesei ... să se pună nunul mare.* EM.; **2.** (col.) persoanele care mănîncă la aceeaşi masă; meseni: *masa întreagă cînta;* **3.** ceea ce se mănîncă; mîncare, băutură: *îl aştepta cu masa.* REBR.; **4.** prînz; (p. ext.) cină, micul dejun: *au fost poftiţi într-o seară la masă.* PETR.; **înainte de masă,** înainte de amiază, în cursul dimineţii, pînă la prînz; **după masă a)** după-amiază, după prînz; b) (adv.) în fiecare după-amiază: *doarme după masă;* **a sta** (sau **a şedea**) **la masă** sau **a lua masa,** a mînca: *la ce oră staţi la masă?;* **5.** (şi **masă mare** sau **întinsă**) ospăţ, petrecere: *dădea mese mari la moşie.* GHEŢIE; *o dată cu reducerea meselor s-au împuţinat şi prietenii;* (pop.) **masa mare** (sau **de dar**), ospăţ oferit de părinţii mirelui după cununie (cînd mesenii înmînează daruri mirilor); **6.** (înv.) mică unitate administrativă într-o instituţie: *cap de masă; şeful mesei;* **7.** (p. anal.) nume dat unor (părţi de) obiecte care seamănă cu o masă: *masă de operaţie; masa olarului;* (şi: (înv.) **measă**). [Lat. ***mensa***].

másă², mase f. **1.** cantitate mare, grămadă de lucruri care formează un tot: *o gură neagră se cască în masa vînătă de piatră.* VLAH.; **masă verde,** furaj; **2.** corp solid şi compact; bloc: *masă de plumb;* **masă continentală,** continent; **3.** (rar) totalitate, sumă de ceva: *masa cunoştinţelor omeneşti;* **4.** mulţime (compactă) de oameni: *aveau în masa aceasta mişcătoare o majoritate de o sută cincizeci.* AG.; *masa compactă ... începu iar să scandeze.* PR.; **în masă,** cu toţii, împreună, laolaltă: *candidaţii au fost respinşi în masă;* **5.** (mai ales la pl.) mulţimea oamenilor simpli, de rînd, constituind o categorie socială; (p. ext.) plebe, gloată: *ceea ce repugnă intelectualului purist place ... omului din masă.* CĂL.; *voi vorbi ... nu despre pătrunderea culturii în mase, ci despre pătrunderea maselor în cultură.* GHEŢIE; *masele populare;* **de masă,** care se adresează acestei categorii de oameni; (p. ext.) pentru toată lumea: *cultură de masă;* **6.** (jur.) **masă succesorală,** totalitate a bunurilor, drepturilor şi obligaţiilor patrimoniale care constituie moştenirea unei persoane decedate: *onorariul se percepea procentual în raport cu masa succesorală.* GHEŢIE; (înv.) **masă credală,** totalitatea creditorilor (sau a datoriilor) unui falit; **7.** (fin.) **masă monetară,** totalitate a activelor care pot fi folosite ca mijloace de plată pentru cumpărarea de mărfuri şi plata datoriilor, într-o ţară; **8.** mărime fizică ce caracterizează cantitatea de materie a unui corp; **masă atomică,** greutate atomică; **masă moleculară,** greutate moleculară; **9. masă de aer,** porţiune imensă, omogenă a troposferei, cu proprietăţi distincte faţă de porţiunile înconjurătoare; **10. masă plastică,** material plastic; **11.** corp metalic masiv la care se leagă electric anumite puncte ale unei reţele, maşini sau ale unui aparat electric, pentru evitarea supratensiunilor dintre aceste puncte ori dintre ele şi corpul masiv. [Din fr. ***masse,*** germ. ***Masse***].

mascá, maschez vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) pune o mască pe faţă: *nu a fost recunoscut fiindcă se mascase;* **2.** (tr.) a ascunde privirilor, a împiedica să se vadă; a camufla: *dădu la o parte lunga perdea de catifea vişinie care masca patul.* GHEŢIE; **3.** (spec.; tr.) a ascunde de inamic trupele, tehnica de luptă etc.; **4.** (fig.; tr.) a disimula: *plăcerea ... maschează o adîncă melancolie.* VLAH. [Din fr. ***masquer***].

mascará¹, mascarale f. **1.** (înv.) paiaţă, măscărici: *slugă veche, mascara bătrînă.* PANN; **2.** (fam.) om caraghios; om de nimic; **3.** (pop.) batjocură, ocară; **a face de mascara a)** a face de rîs; **b)** a certa cu asprime. [Din turc. ***maskara*** „bufon"].

mascará² f. rimel: *un strat gros de mascara îi îngreuna genele.* CĂRT. [Din it. ***mascara***].

mascarádă, mascarade f. **1.** (înv.) bal mascat; trupă de oameni mascaţi: *ce voluptoasă arătare a fost mascarada aceea!* CAR.; **2.** (fig.) acţiune sau atitudine falsă, ipocrită; prefăcătorie; (p. ext.) farsă; înscenare: *cei de sus vor înţelege în sfîrşit că răzmeriţa ... nu e o mascaradă.* REBR.; **de mascaradă,** fals, ipocrit, prefăcut: *nu-i mai suporta consolările de mascaradă.* [Din fr. ***mascarade***].

mascaralîc, mascaralîcuri n. (înv.) vorbă, gest de paiaţă, de măscărici; (p. ext.) faptă, vorbă, lucru caraghios, de batjocură: *să nu faci mascaralîcuri de aste cînd îi fi la noi.* NEGR. [Din turc. ***maskaralık***].

mascáre, mascări f. **1.** acţiunea de a (se) masca şi rezultatul ei; **2.** camuflare: *mascarea tehnicii de luptă;* **3.** (fig.) disimulare: *acest jargon ... serveşte la mascarea ... gravelor dificultăţi cu care se confruntă învăţămîntul.* D. [V. ***masca***].

mascarón, mascaroane n. element decorativ înfăţişînd o figură, o mască fantastică sau grotescă, umană ori animalieră, cu care se ornează cheile arcelor, a capitelurilor, mobilierul, ceramica ornamentală etc.: *construcţii ..., în jurul cărora mă rotesc în zbor lent, trecînd foarte aproape de mascaroanele de sub acoperiş.* CĂRT. [Din fr. ***mascaron***].

mascát, ~ţi, mascată, ~e a. **1.** care poartă mască: *ai ieşit la braţ cu mica dona Diata, mascată şi ea.* PETR.; **bal mascat,** bal la care participanţii poartă mască sau sînt deghizaţi: *merg fiecare după aventuri la bal mascat.* CĂL.; **2.** care este ascuns privirilor; camuflat: *seif mascat.* [V. ***masca***].

máscă, măşti f. **1.** figură umană sau animalieră, simbolică sau alegorică, confecţionată din diverse materiale, cu funcţii magice ori cultice în ritualurile, ceremoniile primitive; **2.** bucată de carton, de stofă etc. înfăţişînd o faţă omenească caraghioasă sau figura unui animal, cu care o persoană îşi acoperă faţa spre a nu fi recunoscută; obrăzar: *îşi face mască de scoarţă, îşi pune dinţi de fasole.* CĂL.; **mască mortuară,** mulaj de ghips sau de ceară al feţei unei persoane decedate; **3.** persoană mascată; actor mascat: *a văzut nişte măşti la un bal, dansînd prieteneşte.* PR.; **4.** (fig.) aparenţă înşelătoare, falsă; atitudine simulată, prefăcută: *toate acestea le făcea sub masca omeniei.* FIL.; *el îşi compune o mască tragică de o extraordinară expresie.* CĂL.; **a-şi scoate masca** sau **a smulge cuiva masca,** a (se) demasca; **5.** machiaj; (p. ext.) preparat cosmetic care se aplică pe faţă pentru întreţinerea tenului: *să-ţi faci o mască cu gălbenele;* **6.** dispozitiv de protecţie a feţei, capului sau corpului: *mască de sudor;* **mască de gaze,** dispozitiv destinat să protejeze faţa, ochii, organele respiratorii de efectul gazelor nocive (de luptă): *a scos o mască de gaze şi a ordonat unui soldat să şi-o tragă pe cap.* GHEŢIE; **7.** ceea ce serveşte pentru a camufla ceva; (spec.) obiect de mobilier care acoperă, care maschează ceva: *mască de chiuvetă;* **8.** lucrare genistică menită să sustragă vederii inamicului un obiectiv militar. [Din fr. ***masque,*** germ. ***Maske***].

mascótă, mascote f. **1.** fiinţă sau lucru considerate ca purtătoare de noroc; amuletă, talisman; **2.** numele unei prăjituri din cremă şi glazură de ciocolată. [Din fr. ***mascotte***].

mascúl, ~i, masculă, ~e m. şi a. (om sau animal) de sex bărbătesc; bărbat (viril): *priveşte cu repulsie figurile mascule care se perindă.* CĂL.; *avea în felul lui de a fi o mîndrie naturală de mascul dintr-o specie reuşită.* PR. // a. (despre flori) care conţine elementele de fecundaţie. [Din lat. ***masculus,*** it. ***masculo***].

masculín, ~i, masculină, ~e a. **1.** de sex bărbătesc; propriu masculului; bărbătesc: *descendenţii săi masculini.* MAIOR.; **2.** alcătuit din bărbaţi; de bărbaţi: *echipa masculină de gimnastică;* **gen masculin** (şi n.), gen gramatical care cuprinde nume de fiinţe de sex bărbătesc, precum şi nume de lucruri care, prin tradiţie sau prin analogie cu cele dintîi, sînt socotite de acelaşi sex; **2.** (gram.) care aparţine acestui gen gramatical: *substantive masculine;* **3.** (despre rime) cu accentul pe ultima silabă: *rima feminină dă o impresie de vag, pe cînd cea masculină dă o impresie de categoric.* IBR. [Din lat. ***masculinus,*** fr. ***masculin***].

masculinitáte f. ansamblul trăsăturilor formînd specificul unui bărbat; virilitate. [Din fr. ***masculinité***].

masculinizá, masculinizez vb. (tr. şi refl.) a produce, a face să capete sau a căpăta trăsături masculine: *vîntul îi arunca pletele ... peste urechi, masculinizîndu-i faţa.* CĂL. [Din fr. ***masculiniser***].

masculinizáre, masculinizări f. **1.** faptul de a (se) masculiniza; **2.** apariţie şi dezvoltare a caracterelor sexuale secundare masculine la o persoană de sex feminin, ca urmare a unor tulburări endocrine; virilizare. [V. ***masculiniza***].

masculinizát, ~ţi, masculinizată, ~e a. cu caractere masculine; propriu, caracteristic masculului: *într-o secundă vedeam un chip puţin masculinizat.* PR. [V. ***masculiniza***].

máscur, mascuri m. (înv. şi reg.) porc castrat (şi îngrăşat). [Din lat. ***masculus*** „bărbătesc" (arom. ***mascuru;*** sens restrîns în dacoromână)].

maselótă, maselote f. surplus de metal lăsat intenţionat la turnarea unei piese, în care se adună zgură, aer şi gaze, şi care se îndepărtează după solidificare. [Din fr. ***masselotte***].

máser, masere n. dispozitiv pentru generarea şi amplificarea radiaţiilor electromagnetice cu lungimea de undă de ordinul milimetrilor şi centimetrilor, bazat pe acelaşi principiu de funcţionare ca şi laserul,

cu utilizări în radiolocaţie, radioastronomie etc. [Din engl. *maser*].

masetér, maseteri m. muşchi al feţei care serveşte la ridicarea mandibulei, cu rol în masticaţie. [Din fr. *masséter*].

masézá, maseze f. femeie specializată în masaje. [Din fr. *masseuse*].

masificá, masífic vb. (livr.; tr.) a transforma într-o masă[2] anonimă (un grup de indivizi): *totul era masificat în armată.* PATAP. [Din fr. *massifier*].

masificáre, masificări f. (livr.) acţiunea de a masifica şi rezultatul ei. [V. *masifica;* cf. fr. *massification*].

masív, ~i, masivă, ~e a. 1. care este sau pare compact şi greu: *bare masive;* **2.** format dintr-un material compact, fără goluri; plin: *obiecte masive din bronz.* OD.; **3.** mare, voluminos; impunător, impresionant: *o operă masivă ca a lui V. Alecsandri.* CĂL.; *bărbat masiv; uşă masivă;* **4.** (fig.) grosolan, greoi, lipsit de supleţe: *spirit masiv;* **5.** care este sau se produce în cantităţi mari, pe scară largă, amplu: *infuzie masivă de capital. //* n. **1.** partea cea mai mare, cea mai compactă a unei clădiri: *masivul unui peron;* **2.** grupare de arbori, arbuşti etc. decorativi într-un parc; **3.** ansamblu muntos (sau deluros) unitar şi bine individualizat faţă de relieful din jur: *masivul Ceahlău.* [Din fr. *massif,* germ. *Massiv*].

masivitáte f. calitatea de a fi masiv: *masivitatea muntelui.* [Din fr. *massivité*].

máslă, masle f. culoarea cărţilor de joc: *masla caralelor, picelor, cupelor.* [Din rus. *maslo* „ulei de pictură"].

maslínă f. v. măslină.

măslu, masluri şi **masle** n. **1.** una dintre cele şapte taine ale bisericii ortodoxe; **2.** slujbă religioasă de sfinţire a untdelemnului pentru marele mir, oficiată în joia dinaintea Paştelui; **3.** ungerea cu sfîntul mir a unui bolnav, a unui muribund; slujba religioasă oficiată cu acest prilej: *am să-mi fac masle.* AL.; **maslul casei,** sfinţirea casei; **4.** (rar) mir: (fig.) *am păstrat ... preţiosul maslu de patriotism.* OD. [Din sl. *maslo* „ulei"].

masochísm, masochisme n. **1.** perversiune sexuală caracterizată prin faptul că plăcerea, satisfacerea apare numai în urma provocării unei suferinţe fizice sau morale, flagelarea fiind mijlocul cel mai folosit; **2.** (p. ext.) comportament al unei persoane căreia îi face plăcerea să fie în situaţii umilitoare, păgubitoare. [Din fr. *masochisme,* germ. *Masochismus*].

masochíst, ~şti, masochístă, ~e a. care ţine de masochism, referitor la masochism: *toţi sînteţi corupţi în agresivitatea voastră masochistă.* PR. // m., f. persoană care practică masochismul. [Din fr. *masochiste,* germ. *Masochist*].

masón, masoni m. francmason. [Din fr. *maçon*].

masonerie, (rar) **masonerii** f. francmasonerie: *au ajuns în timpurile moderne ca un fel de masonerie deasupra popoarelor subjugate.* SAD. [Din fr. *maçonnerie*].

masónic, ~ci, masonícă, ~ce a. francmasonic: *îl chestionă ... asupra ritualului de primire în confreria masonică.* GHEŢIE. [Din fr. *maçonnique*].

masór, masori m. specialist în masaje: *un lucru atît de puţin plăcut ... îl fac maseurii pentru plată.* EL.; *şedinţele de masaj facial aveau loc în cabinetul maseurului.* CĂRT.; (scris şi: *maseur*). [Din fr. *masseur*].

masóra f. denumire dată exegezei textului ebraic al *Bibliei,* făcută de învăţaţii evrei, în sec. al VI-lea – al X-lea. [Din fr. *massore*].

masorét, masoreţi m. învăţat, exeget evreu, autor de *Masora.* [Din fr. *massorète*].

mass-média n. invar. nume dat mijloacelor de comunucare în masă a informaţiilor (radio, televiziune, cinematograf, publicaţii etc.): *prin mass-media se pot crea atitudini favorabile sau defavorabile.* D.; *mass-media belgiene comentează.* A.; (adj.) *canale mass-media.* [Din engl. ***mass media*** (communications)].

mast, masturi n. construcţie metalică mobilă aşezată deasupra găurii de sondă, ca element de susţinere a echipamentului de manevră, la sondele cu adîncime relativ mică. [Din germ. *Mast*].

mastabá, mastabale f. construcţie funerară egipteană în formă de trunchi de piramidă. [Din fr. *mastaba*].

mastectomíe, mastectomii f. extirpare (parţială sau radicală) a sînului; mamectomie. [Din fr. *mastectomie*].

máster, mastere n. masterat: *admiterea în ciclul de studii aprofundate (master) în ASE Bucureşti.* A. // m. (pl. **masterii**) persoană care a dobîndit acest titlu: *bravo, eşti acum şi master!* [Din engl. *master*].

masteránd, ~zi, masterandă, ~e m., f. persoană care urmează un masterat. [*Master* + *-and* (după *doctorand*)].

masterát, masterate n. perioadă de studii aprofundate, după obţinerea licenţei, pentru o specializare profesională postuniversitară; titlu obţinut după aceste studii; master: *programul de masterat în economie Göteborg ... se va finaliza prin obţinerea titlului de master în economie al acestei instituţii de învăţămînt.* A. [*Master* + *-at* (după *doctorat*)].

mastíc, masticuri n. **1.** răşină provenită dintr-un arbore asiatic (*Pistacia lentiscus*), folosită la prepararea unei băuturi, a unor lacuri etc.; sacîz; **2.** material format dintr-un amestec de substanţe minerale şi vegetale, folosit pentru lipit, chituit, nivelat etc.; **3.** pastă de colofoniu, ceară, seu etc. cu care se ung locurile de altoire şi rănile pomilor fructiferi. [Din fr. *mastic*].

masticá[1], mastichez vb. (livr.; tr.) a mesteca[1] (alimente, substanţe) în gură. [Din lat. *masticare,* fr. *mastiquer*].

masticá[2], mastichez vb. (tr.; rar) a lipi, a astupa etc. cu mastic. [Din fr. *mastiquer*].

masticáre f. **1.** acţiunea de a mastica[1] şi rezultatul ei; masticaţie; **2.** operaţie de amestecare prin care se supune cauciucul la deformaţii plastice repetate, în scopul micşorării vîscozităţii, pentru a putea fi tras în foi. [V. *mastica*[1]].

masticát n. faptul de a mastica[1]; masticare. [V. *mastica*[1]].

masticatór, ~i, masticatoáre a. care serveşte la masticaţie, referitor la masticaţie; **muşchi masticatori** (şi n.), fiecare dintre muşchii situaţi între cele două maxilare, care pun în mişcare mandibula (ex.: maseterul, temporalul etc.). [Din fr. *masticateur*].

masticáţie, masticaţii f. proces de sfărîmare a alimentelor solide în cavitatea bucală, de amestecare a acestora şi de formare a bolului alimentar; masticare; (şi: **masticaţiune**). [Din fr. *mastication*].

masticaţiúne f. v. masticaţie.

mastícă, mastici f. băutură alcoolică aromată cu mastic: *Mastică de Chios ori de Corint.* [Din turc. *mastika;* cf. gr. mod. *mastîha*].

mastítă, mastite f. inflamaţie a mamelei, frecventă la începutul perioadei de alăptare. [Din fr. *mastite*].

mastocít, mastocite n. element celular prezent în ţesutul conjunctiv din ganglionii limfatici, splină şi măduva osoasă, conţinînd în citoplasmă granulaţii bazofile, cu rol de sinteză a unor mediatori chimici (ex.: histamină, heparină etc.). [Din fr. *mastocyte*].

mastocitóză, mastocitoze f. infiltrarea mastocitelor într-un ţesut sau organ. [Din fr. *mastocytose*].

mastodónt, mastodonţi m. **1.** mamifer fosil proboscidian, asemănător cu elefantul, care avea pe fiecare maxilar cîte o pereche de defense inegal dezvoltate; **2.** (fig.) bărbat (bătrîn) îndesat la corp şi la cap; **3.** (fig.) obiect, corp uriaş, gigantic: *şi-a construit un mastodont;* **4.** (fig.) întreprindere, instituţie etc. anacronică, de mari dimensiuni, care funcţionează greoi, ineficient: *mastodont sindical.* A.; *se vor privatiza mastodonţii industriali.* [Din fr. *mastodonte*].

mastodóntic, ~ci, mastodontícă, ~ce a. (rar) de proporţii uriaşe; greoi, mătăhălos. [*Mastodont* + *-ic*].

mastoídă, mastoide f. proeminenţă a osului temporal, situată îndărătul urechii. // a. care ţine de această proeminenţă, referitor la această proeminenţă. [Din fr. *mastoïde*].

mastoidectomíe, mastoidectomii f. intervenţie chirurgicală constînd în trepanaţia şi evidarea mastoidei. [Din fr. *mastoïdectomie*].

mastoidítă, mastoidite f. inflamaţie a mastoidei, frecventă în otita acută. [Din fr. *mastoïdite*].

mastologíe, mastologii f. studiul sînului, al funcţiilor, anomaliilor şi bolilor acestuia. [Din fr. *mastologie*].

mastopatíe, mastopatii f. denumire generică pentru afecţiunile glandei mamare. [Din fr. *mastopathie*].

mastopexíe, mastopexii f. operaţie estetică de ridicare a sînilor, prin fixarea acestora pe aponevroza muşchilor mari pectorali. [Din fr. *mastopexíe*].

masturbá, masturbez vb. (refl. şi tr.) a(-şi) provoca plăceri sexuale prin excitarea manuală a organelor sexuale externe. [Din fr. *masturber*].

masturbáre, masturbări f. acţiunea de a (se) masturba şi rezultatul ei; onanism, masturbaţie. [V. *masturba*].

masturbáţie, masturbaţii f. masturbare; (şi: **masturbaţiune**). [Din fr. *masturbation*].

masturbaţiúne f. v. masturbaţie.

maşalá interj. (turcism; înv.) bravo! bine!: *arnăuţii strigară: maşala! închinîndu-se pînă la pămînt.* NEGR. [Din turc. *maşallah* „de minune!, bravo! ce o vrea Dumnezeu"].

maşcát a. v. măşcat.

maşiculí n. fortificaţie în formă de galerie în consolă construită la partea superioară a unui zid sau a unui turn de cetate sau de castel medieval, prevăzut cu deschideri, prin care se aruncau materiale incendiare sau proiectile asupra asediatorilor; fiecare dintre aceste deschideri. [Din fr. *mâchicoulis*].

maşiná, maşinez vb. (rar; intr.) a pune la cale în secret acţiuni reprobabile; a trage sforile; a urzi, a unelti, a complota: *nu sînt puţini cei ce cred că eu aş fi maşinat întocmirea lui.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **machina**). [Din fr. *machiner,* it. *macchinare*].

maşinál, ~i, maşinală, ~e a. **1.** (adesea adv.) care se face mecanic; automat, inconştient: *cu mişcări maşinale scoase o ţigară şi o aprinse.* GHEŢIE; **2.** propriu maşinii, (ca) de maşină: *roţile ... treceau de pe o linie pe alta cu o siguranţă maşinală.* REBR.; (şi: (înv.) **machinal**). [Din fr. *machinal,* it. *macchinale*].

maşinalicéşte adv. (înv.) în mod mecanic; automat, inconştient; (p. ext.) cu indiferenţă: *vîrî machinăliceşte mîna în sîn şi scoase un plic.* FIL; (şi: **machinăliceşte**). [Cf. germ. *maschinell,* it. *macchinamente*].

maşináţie, maşinaţii f. (mai ales la pl.) intrigă, uneltire, complot: *prin ... maşinaţiuni de carnaval, împinge pe fată în braţele rivalului.* CĂL.; *fusese victima unei maşinaţii inspirate şi conduse de ... un financiar dibaci şi cupid.* GHEŢIE; (şi: **maşinaţiune,** (înv.) **machinaţie, machinaţiune**). [Din fr. *machination,* it. *macchinazione*].

maşinaţiúne f. v. maşinaţie.

maşínă, maşini f. **1.** sistem tehnic de transformare a unei forme de energie în energie mecanică sau de efectuare a lucrului mecanic util; orice aparat sau unealtă de care se serveşte industria; (p. restr.) dispozitiv, instrument, aparat: *are velniţă cu maşină.* NEGR.; *nu-i plăcuseră ... maşinile, şuruburile, mecanismele complicate.* GHEŢIE; **2.** sistem tehnic destinat efectuării unor lucrări de birou, laborator etc. (ex.: maşină de scris, maşină de calcul etc.): *scria noaptea direct la maşină.* CĂL.; **3.** autovehicul; (spec.) automobil; autobuz; locomotivă; batoză: *urcasem, într-o zi ..., într-o maşină aglomerată.* CĂRT.; **4.** instalaţie care serveşte la producerea căldurii; **maşină de gătit,** sobă de bucătărie: *toţi aveau în bucătărie, deasupra maşinii de gătit, ştergare.* CĂRT.; **maşină de spirt,** spirtieră: *puse să fiarbă apă la o maşină de spirt.* BAC.; **5. maşină de război,**

dispozitiv, aparat etc. utilizat pentru atacul sau apărarea unor fortificaţii (ex.: catapultă, balistă etc.); **maşină infernală**, dispozitiv menit a produce o explozie ucigaşă, un atentat; **maşină-capcană,** autovehicul dotat cu un asemenea dispozitiv; **6.** (fig.) ansamblu de mijloace folosite cu un anumit scop (reprobabil); mecanism, maşinărie: *s-a întors maşina lumii.* EM.; **7.** (fig.) ansamblu organizat, ordonat astfel încît să funcţioneze ca un mecanism: *maşină birocratică;* **maşină animală,** totalitatea organelor care funcţionează în organismul uman; **maşina statului,** guvernul unei ţări; **8.** (fig.) persoană care acţionează mecanic: *nu gîndeşte, e o maşină!* [Din fr. ***machine,*** germ. ***Maschine***].

maşinăríe, maşinării f. mecanism; (p. ext.) maşină: *ne plimbam printre maşinării fără nume, carcase grele de metal.* CĂRT.; (fig.) *Cantemir cunoaşte toate maşinăriile retoricei.* CĂL. [***Maşină*** + ***-ărie;*** cf. fr. ***machinerie***].

maşinísm n. generalizarea întrebuinţării maşinilor în industrie: *matchurile, meetingurile, uzinele, gazetele formidabile, maşinismul şi toate minunile Americei.* SAD. [Din fr. ***machinisme***].

maşiníst, maşinişti m. **1.** muncitor care conduce, care repară o maşină, care supraveghează funcţionarea unei maşini; mecanic; **2.** persoană care dispune decorurile pe scenă, care aprinde şi stinge luminile etc.: *pe scenă ... mulţimea cea foitoare de maşinişti.* EM.; *se schimbau decorurile, maşiniştii înălţau panourile.* GHEŢIE. [Din fr. ***machiniste,*** germ. ***Maschinist***].

maşinizá, maşinizez vb. (rar; tr.) a efectua procese de muncă cu ajutorul maşinilor şi a mecanismelor; a mecaniza. [***Maşină*** + ***-iza***].

maşinúţă, maşinuţe f. **1.** diminutiv al lui maşină; maşină mică: *şi-au cumpărat o maşinuţă la mîna a doua;* **2.** jucărie în formă de automobil: *printre rafturile cu şerbet ... erau ascunse maşinuţe de metal verde.* CĂRT. [***Maşină*** + ***-uţă***].

máştehă, maştehe f. (înv. şi reg.) mamă vitregă: *prinţesa de Hessa ... maştiha sa.* NEGR.; *am să-i fiu maştigă.* AL.; (şi: **maştihă, maştigă**). [Din sl. ***mašteha***].

máşter, ~i, maşteră, ~e a. **1.** (reg.) vitreg: *frate maşter, soră maşteră;* **2.** (fig.) aspru, crud, nemilos: *un vifor maşter ţi-a smuls cumpăna fîntînii.* GOGA. // m., f. (înv. şi reg.) părinte vitreg, în special mamă vitregă: *că-i de vină maică-ta, ... maşteră-ta.* POP. [Et. nec.; cf. ***maştehă***].

máştigă f. v. **maştehă.**

máştihă f. v. **maştehă.**

mat[1], ~ţi, mată, ~e a. **1.** fără luciu, fără strălucire: *m-a lovit culoarea pielii: mată, brună.* EL.; *chipul mat al Clarei deveni stacojiu.* PR.; **2.** lipsit de transparenţă; opac: *prin sticla mată a uşii ... se zărea o siluetă prelungă.* GHEŢIE; **3.** fără luminozitate; împîclit: *colori pline dar mate, tonuri adînci ... se întregesc complementar.* BL.; **4.** (fig.) lipsit de rezonanţă; surd, înfundat: *cîntul mării blînd şi mat.* EM. [Din fr. ***mat,*** germ. ***matt***].

mat[2] n. situaţie în care un jucător de şah pierde regele; sfîrşitul partidei: *bătrînul ... nu mai poate evita matul împotriva regelui său.* SAD.; **a face pe cineva mat,** a învinge categoric pe cineva (într-o luptă, într-o dispută etc.). [Din germ. ***Matt,*** fr. ***mat,*** turc. ***mat***].

matá[1] pron. pers. (reg. şi fam.) dumneata: *respectele mele nepoatei matale!* IBR.; *mata, Profiriţo, condu-l pe Dimitrie.* GHEŢIE; (şi: **matale**). [Prescurtare de la ***dumneata***].

matá[2], matez vb. (tr.) **1.** a atenua luciul la ţesăturile din fire de mătase artificială, a face mat[1]; a matisa; **2.** a etanşa îmbinarea dintre două foi de tablă groasă; a ştemui; **3.** a îndesa mortar în rostul dintre două elemente de construcţie. [Din fr. ***mater***].

matadór, matadori m. **1.** toreador care, în lupta cu taurul, trebuie să dea acestuia lovitura mortală; **2.** (fig.; iron.) om, personaj important: *matadorii politici.* [Din fr. ***matador,*** germ. ***Matador***].

matahálă, matahale f. **1.** fiinţă sau lucru de proporţii exagerate; namilă, colos: [ursul] *era o matahală cît muntele Ceahlău.* AL.; **2.** fiinţă fantastică uriaşă, cu înfăţişare îngrozitoare; arătare; măgăoaie, nălucă: *un chip frumos de femeie, proptit ... pe două matahale.* REBR.; **3.** sperietoare, momîie: *precum se teme un corb d-o matahală.* NEGR. [Et. nec.].

matále pron. pers. v. **mata.**

matáre, matări f. acţiunea de a mata[2] şi rezultatul ei; matisare. [V. ***mata[2]***].

matará, matarale f. (reg.) vas, ploscă, tigvă în care ţăranii duc apă la cîmp: *să ia apă-n matara, să-şi adape mîndruţa.* POP [Din turc. ***matara***].

mataragíu, mataragii m. (înv.) **1.** ofiţer inferior care făcea parte din escorta unui paşă; **2.** boier de rang inferior, subordonat unui medelnicer, la curtea domnilor fanarioţi. [Din turc. ***matarci***].

mátcă[1], mătci f. **1.** albină femelă care depune ouă, asigurînd perpetuarea speciei; regină, împărăteasă, mamă: *matca e mai mare decît albina şi nu are ac.;* **2.** (reg.) stup bătrîn care a roit cel puţin o dată şi care serveşte la înmulţirea altora; roi[2]; **3.** albie minoră a unei ape curgătoare; făgaş, pat; (p. ext.) apa rîului: *Dunărea-şi croieşte matca drept.* VLAH.; *rîul a ieşit din matcă;* **a reveni la** (sau **a reintra în**) **matcă,** a reveni la starea obişnuită, la normal: *totul reintrase în matca firească.* GHEŢIE; **4.** matiţă (de năvod); **5.** (înv.; şi **matca focului**) iad: *păcătoşilor munca de veci şi matca focului.* VARL.; **6.** (fig.) obîrşie, izvor; început; locul de naştere, familia, neamul din care se trage cineva: *să se coboare ... în matca naţiei, să vază traiul săteanului.* BOLLIAC.; **7.** (anat.; înv. şi reg.) mitră[2]; **8.** (înv.) original al unui act: *a căruia uric i s-au văzut matca* (a. 1797). URIC.; **9.** partea legată a unui chitanţier, bonier etc., din care s-au rupt jumătăţile detaşabile; cotor: *registru cu matcă;* **10.** una din cele două părţi ale unui timbru fiscal. [Din bulg., sb. ***matka***].

mátcă[2], mătci f. (reg.) **1.** bătul cu care se bate untul în putinei; **2.** tînjala joagărului. [Et. nec.].

maté m. invar. arbore originar din America de Sud, cu frunze persistente, din care se prepară ceaiul de Paraguay (*Ilex paraguayensis*). [Din fr. ***maté***].

matelót, mateloţi m. marinar, matroz: *cînta un matelot la pupă.* [Din fr. ***matelot***].

matemátic[1], ~ci, matematică, ~ce a. care aparţine matematicii, referitor la matematică, de matematică; matematicesc: *făcea ... un calcul matematic pe masa veche.* EM. // adv. (fig.) precis, riguros, exact: *e greu de definit matematic ... specificul ... românismului.* STĂNIL. [Din gr. mod. ***mathematikós,*** lat. ***mathematicus,*** fr. ***mathématique,*** it. ***matematico,*** germ. ***mathematisch***].

matemátic[2], matematici m. (înv.) matematician: *distins matematic şi mare meloman.* CAR. [Din gr. mod. ***mathematikós,*** it. ***matematico,*** germ. ***Mathematikus***].

matemátică, matematici f. **1.** ştiinţă care studiază mărimile, relaţiile cantitative şi formele spaţiale prin raţionament deductiv: *mi-am procurat-o şi eu* [cartea] *..., să-mi dau seama ... ce sînt acele matematici.* GAL.; **2.** obiect de învăţămînt la care se studiază această ştiinţă: *Sever îi dăduse meditaţii la matematică verile trecute.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***mathematiké,*** lat. ***mathematica,*** fr. ***mathématique,*** it. ***matematica***].

matemaricésc, ~şti, matemaricéşte, ~eşti a. (înv.) matematic[1]. [Cf. gr. mod. ***mathematikós,*** lat. ***mathematicus,*** germ. ***mathematisch***].

matemaricéşte adv. (rar) conform cu regulile din matematică: *numărul relaţiilor matematiceşte posibile ... este x.* EM. [De la ***matematicesc***].

matematicián, ~eni, matematiciană, ~ene m., f. specialist în matematică; matematic[2]: *un vestit matematician.* [Din fr. ***mathématicien***].

matemátism n. doctrină filozofică potrivit căreia prin matematici se poate descoperi esenţa lucrurilor, a lumii: *matematismul grec e de altă natură decît matematismul ştiinţific modern.* BL. [Din fr. ***mathématisme***].

matematizá, matematizez vb. (tr.) **1.** a da caracter matematic (unei ştiinţe); a utiliza conceptele matematicii în alte discipline, domenii ştiinţifice; **2.** a abstractiza. [Din fr. ***mathématiser***].

matematizábil, ~i, matematizabilă, ~e a. care poate fi matematizat: *formulă matematizabilă.* [***Matematiza*** + ***-bil***].

matematizáre, matematizări f. acţiunea de a matematiza şi rezultatul ei: *matematizarea lingvisticii.* [V. ***matematiza***].

matematizát, ~ţi, matematizată, ~e a. studiat cu ajutorul metodei matematice: *ştiinţă matematizată.* [V. ***matematiza***].

mater dolorosa, reprezentare a Sfîntei Fecioare plîngînd la poalele crucii. [Cuv. lat.; „mama cea îndurerată"].

materiál, ~i, materială, ~e a. **1.** care ţine de natura materiei; format din materie: *ocările ţîşnesc negre ... , cu o ură ... materială.* CĂL.; *sufletul nu e material;* **2.** care ţine de realitatea concretă; obiectiv, real: *sînt în imposibilitatea materială de a face ceva;* **timp material,** timp necesar pentru realizarea unei acţiuni; **3.** care constă în bunuri economice, care ţine de aspectul economic sau pecuniar: *îmi lipsesc mijloacele materiale.* GHEŢIE; **cultură materială,** totalitatea bunurilor materiale şi a mijloacelor necesare producerii lor: *urme de cultură materială romană;* **bază materială,** totalitatea mijloacelor, bunurilor etc. care servesc la desfăşurarea unei activităţi; **4.** (fig.) grosolan, greoi: *spirit material;* **5.** (înv.) **substantive materiale,** substantive la care fiecare parte poartă numele întregului; nume de materie (ex.: lapte, aur etc.). // n. **1.** materie primă sau semifabricat din care se obţin diferite produse; materie: *material de construcţie;* **material plastic,** denumire generică a materialelor de sinteză, constituite dintr-un produs macromolecular la care se adaugă plastifianţi, coloranţi etc., servind ca înlocuitori ai metalelor, lemnului, pielii etc.; mase plastice; **2.** ansamblu de obiecte, instalaţii specifice anumitor domenii de activitate: *material didactic; material de cale ferată;* **3.** ţesătură: *material de rochie;* **4.** ansamblu de documente, date, informaţii necesare pentru elaborarea unei lucrări ştiinţifice, literare etc.; ceea ce constituie fondul unei lucrări, al unei probleme etc.: *materialul documentar şi planul lucrării s-au păstrat.* GHEŢIE; **5.** expunere scrisă cuprinzînd date şi informaţii referitoare la o anumită problemă: *mîine dimineaţă să te prezinţi cu materialul despre alegeri;* **6.** exprimare, expresie (verbală): *poezia ... nu se valorifică decît pe măsura realizării sale în material verbal.* LOV. [Din lat. ***materialis,*** fr. ***matériel,*** germ. ***materiell, Material***].

materialicéşte adv. materialmente; băneşte: *stă prost materialiceşte.* [***Material*** + ***-iceşte***].

materialísm n. **1.** concepţie filozofică potrivit căreia materia ar fi singura realitate a lumii, negînd existenţa spiritului: *materialismul este ... şi o teorie incontestabil inteligentă, deşi caducă.* BL.; **2.** (depr.) interes exagerat pentru bani, pentru avere: *cum a putut să ajungă la ... materialism un compozitor ca Wagner?* FIL.; *inadaptabilii nuvelisticii noastre trăiesc într-un mediu de cras materialism.* CĂL. [Din fr. ***matérialisme,*** germ. ***Materialismus***].

materialíst, ~şti, materialistă, ~e a. **1.** care aparţine materialismului, referitor la materialism: *fiindcă ne punem pe un punct de vedere materialist, admitem ipoteza atomelor.* EM.; **2.** referitor la aspectul economic, pecuniar al vieţii: *interese materialiste.* // m., f. **1.** adept al materialismului: *filozofii idealişti includ obiectul în subiect, iar materialiştii reduc subiectul la o expresie a obiectului.* GHEŢIE; **2.** persoană lipsită de idealuri înalte, preocupată prea mult de cîştig, de foloase materiale: *este materialist şi lipsit de scrupule.* [Din fr. ***matérialiste,*** germ. ***Materialist***].

materialitáte f. caracterul a ceea ce este material; natura materială a ceva; realitate: *materialitatea zidurilor devenea ... apăsătoare.* GHEŢIE. [Din fr. ***matérialité,*** germ. ***Materialität***].

materializá, materializez vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină material; a (se) concretiza, a (se) întrupa: *transcendentul care coboară ca să se arate, ca să se materializeze, e un gînd metafizic.*

BL.; *Matilda nu reuşi să-şi materializeze gîndirea.* PR. [Din fr. ***matérialiser***].

materializáre, materializări f. acţiunea de a (se) materializa şi rezultatul ei; concretizare, întrupare: *imaginea ei îl însoţea peste tot, punctul fix căpătă astfel o nouă materializare.* GHEŢIE. [V. ***materializa***].

materializát, ~ţi, materializată, ~e a. care a devenit material; concretizat. [V. ***materializa***].

materialménte adv. **1.** din punct de vedere material; sub aspect material: *sufletul trăieşte materialmente într-o conversiune eternă spre marele centru.* CĂL.; **2.** în ceea ce priveşte starea materială; materialiceşte, băneşte: *acum stau bine materialmente.* [Din fr. ***matériellement***].

matericésc, ~şti, matericească, ~eşti a. (înv.; rar) material: *pre cît dară este din partea matericească, să vede că nu piatră, lut sau alt metal, ci carne, sînge şi alalte lucruri de materie dihănicească are.* CANT. [***Materie*** + *-icesc*].

matérie, materii f. **1.** (filoz.) realitate perceptibilă prin simţuri: *Dumnezeu şi eurile omeneşti ... nu pot renunţa la stăpînirea materiei, la modelarea ei în formele voite de spirit.* STĂNIL.; **2.** (fiz.) substanţă din care sînt compuse corpurile: *formele materiei sînt: solidă, gazoasă, lichidă;* **3.** substanţă, element, corp privit din punctul de vedere al compoziţiei, al utilizării etc. sale; **materie cenuşie,** parte a sistemului nervos central aflată la suprafaţa creierului şi în interiorul măduvei; (p. ext.) creier; minte, inteligenţă: *ar mai exista oare necunoscutul dacă două miliarde de kilograme de materie cenuşie, într-un avînt comun, ar porni la asaltul porţilor închise?* REBR.; *raţiunea noastră e mărginită de numărul de circumvoluţiuni ale creierului, de cantitatea de materie cenuşie existentă acolo.* GHEŢIE; **materie fecală,** v. **fecal; materie primă,** material destinat prelucrării, în vederea fabricării unui produs finit: *se mai găseau uneori materii prime ce nu-şi dezminţeau numele substanţial.* BL.; **materie animală** sau **vegetală, minerală,** substanţă aparţinînd unuia din aceste regnuri; **4.** (pop.) material textil, ţesătură, stofă: *după gustul altora să nu-ţi alegi materie, nici nevastă.* Z.; **5.** (med.; pop.) puroi; **6.** conţinut; fond, esenţă: *vom începe printr-o analiză a materiei cursurilor.* PR.; **tablă de materii,** listă la începutul sau la sfîrşitul unei cărţi în care sînt înşirate capitolele lucrării şi indicate paginile la care acestea se află; cuprins; **a intra în materie,** a ataca fondul problemei; **7.** problemă, chestiune; (p. ext.) domeniu de cercetare, de cunoaştere: *nefiind competenţi în asemenea materie, l-am crezut uşor.* NEGR.; **în materie,** în problema respectivă: *să spunem părerea noastră în materie.* MAIOR.; **în materie de** ..., în ceea ce priveşte ..., referitor la ...: *Pirgu susţinea că, în materie de dame, Paşadia era nul.* M.CAR.; *avea idei sănătoase în materie de educaţie.* GHEŢIE; **8.** disciplină şcolară; obiect de studiu: *a luat 10 la toate materiile.* [Din lat., it. ***materia,*** germ. ***Materie,*** fr. ***matière***].

matérn, ~i, maternă, ~e a. care aparţine mamei, de mamă; care provine de la mamă; maternal: *gingăşie maternă;* **limbă maternă,** limbă însuşită de la părinţi, în prima copilărie; limbă părintească: *singurul rol ce scriitorii reflexivi ... îl pot avea în privinţa limbei lor materne este de a i se supune.* MAIOR. // adv. ca o mamă: *îl priveşte matern.* [Din lat. ***maternus,*** it. ***materno***].

maternáj n. **1.** îngrijire maternă acordată cuiva, în special bolnavilor; maternizare; **2.** tehnică psihoterapeutică constînd în crearea în jurul pacientului a unui climat afectiv maternal. [Din fr. ***maternage***].

maternál, ~i, maternală, ~e a. (livr.) cu rol, cu comportament de mamă; matern: *asistenţă maternală.* [Din fr. ***maternel***].

maternitáte, maternităţi f. **1.** starea, calitatea de mamă; instinct, sentiment matern: *femei obsedate de dorul maternităţii.* VLAH.; **2.** faptul de a aduce pe lume un copil; sarcină: *Mărioara îşi pusese toate speranţele într-o maternitate tîrzie, pentru care luptase.* GHEŢIE; **3.** (jur.) filiaţie în linie maternă; **4.** spital unde sînt îngrijite şi unde nasc femeile gravide: *cînd am născut, mi-a dat un telefon la maternitate, mi-a trimis flori.* PR.; **5.** adăpost special (într-o fermă) destinat fătării animalelor. [Din fr. ***maternité***].

maternizáre f. maternaj. [Cf. fr. ***maternage***].

matiáş, matiaşi m. (zool.; reg.) gaiţă (*Garrulus glandarius*). [Din magh. ***mátyás***].

mátimă, matimi f. (înv.) **1.** lecţie, obiect, materie de studiu: *n-ai învăţat matima.* GHICA; **2.** pildă, povaţă, învăţătură. [Din gr. mod. ***máthima***].

matinál, ~i, matinală, ~e a. **1.** care aparţine dimineţii, care se petrece dimineaţa, de dimineaţă; matutin, matutinal: *ochiu-aurorei matinal.* EM.; *matinale secunde picură.* VIERU; **2.** care se scoală devreme dimineaţa: *ai fost matinal astăzi.* [Din fr. ***matinal***].

matinéu, matinee şi **matineuri** n. **1.** spectacol (de teatru, operă, balet etc.) care are loc dimineaţa sau în primele ore ale după-amiezii: *e prea tîrziu să intre la film; matineul începuse.* GHEŢIE; **2.** (înv.) rochie de casă purtată de femei dimineaţa: *era într-un matineu elegant.* C. [Din fr. ***matinée***].

matisá, matisez vb. (tr.) a mata[2]. [De la ***matisare***].

matisáre, matisări f. operaţie de atenuare a luciului la ţesăturile din fire de mătase artificială; matare. [Cf. fr. ***matisage***].

matisí, matisesc vb. (nav.; tr.) a împreuna două frînghii, două cabluri prin împletirea firelor care le alcătuiesc: *mai coseau cîte o pînză, mai matiseau cîte o parîmă.* TUD. [Cf. fr. ***matir***].

matisíre, matisiri f. (nav.) acţiunea de a matisi şi rezultatul ei. [V. ***matisi;*** cf. fr. ***matisage***].

matisór, matisori m. lucrător specializat în matisire. [Din fr. ***matisseur***].

matitáte f. senzaţie sonoră fără rezonanţă, percepută de medic la percuţia organelor pline (ficat, inimă, splină) şi a unor cavităţi (pleurală, pericardică, peritoneală) în care apare, patologic, un lichid. [Din fr. ***matité***].

mátiţă, matiţe f. **1.** partea centrală a năvodului, confecţionată dintr-o plasă de bumbac sau de material plastic, care în momentul colectării peştelui ia forma de pungă; matcă[1]; **2.** (rar) punctul cel mai adînc din albia unei ape; matcă[1]: *luntrea se pune în mişcare ... spre luciul central, unde-i matiţa bălţii.* SAD. [Din bulg. ***matica;*** cf. sb. ***matica***].

matlasá, matlasez vb. (tr.) a căptuşi un material textil cu altul mai gros (lînă, vată, vatelină etc.), fixîndu-l prin cusături care scot în relief un model (dinainte stabilit). [Din fr. ***matelasser***].

matlasáre, matlasári f. acţiunea de a matlasa şi rezultatul ei. [V. ***matlasa***].

matlasát, ~ţi, matlasată, ~e a. căptuşit cu un material mai gros (lînă, vată, vatelină etc.), de care e fixat prin cusături ce scot în relief un model (dinainte stabilit): *purta o haină de casă matlasată.* [V. ***matlasa***].

matofí, matofesc vb. (înv. şi fam.; refl.) **1.** a îmbătrîni, a se ramoli; a se veşteji; **2.** (fig.) a se moleşi. [V. ***matuf***].

matofít, ~ţi, matofită, ~e a. (înv. şi fam.) îmbătrînit, ramolit: *Casanova, bătrîn şi matofit.* M.CAR. [V. ***matofi***].

matól, matoli a. (arg.) beat. [Din ţig. *mato* „beat"].

matolí, matolesc vb. (arg.; refl.) **1.** a se îmbăta: *s-au matolit toţi;* **2.** (fig.) a se moleşi. [De la ***matol***].

matór[1], matoare n. instrument folosit în legătoria de artă pentru imprimări pe piele. [Din fr. ***matoir***].

mátor[2], ~i, matoră, ~e a. (înv. şi reg.) matur, înaintat în vîrstă; (p. ext.) copt la minte; chibzuit: *nu se purtară ca un popor mator.* BĂLC. [Din sl. ***matorŭ***].

matosí, matosesc vb. (pop. şi fam.; refl.) a se îmbăta. [Cf. ţig. *mato* „beat"].

matosít, ~ţi, matosită, ~e a. (pop. şi fam.) beat. [V. ***matosi***].

matostát, matostate n. piatră semipreţioasă, varietate de calcedonie, de culoare verde (cu pete roşii); jasp: *paftale de aur şi de matostat.* OD.; *coloane de mărgean cu capiteluri de matostat.* CĂL. [Din gr. mod. ***matostátis***].

matracúcă, matracuci f. **1.** femeie urîtă şi prost îmbrăcată; femeie proastă, vulgară: *sta stîrcit într-un colţ, ca şi cînd ar fi fost matracuca, sora Doamnei.* ISP.; **2.** ibovnică, amantă. [Din gr. mod. ***matrakúka***].

matrapáz, matrapazi m. **1.** negustor ambulant; **2.** (reg.) geambaş; samsar de vite: *a fost geambaş, bun năstrăpaş; spre bătrîneţe, s-a prostit săracu.* SOR.; (şi: (reg.) **năstrăpaş, nătrăpaş**). [Din turc. ***matrabaz*** „acaparator de grîne"].

matrapazlîc, matrapazlîcuri n. **1.** (înv.) comerţ ilegal (prin mijlocitori); **2.** (fam.) faptă necinstită; escrocherie, şarlatanie, fraudă: *un locotenent ... a descoperit într-o uzină incredibile matrapazlîcuri.* PR. [Din turc. ***matrabazlık***].

matriarcát n. v. **matriarhat.**

matriarhál, ~i, matriarhală, ~e a. care aparţine matriarhatului, referitor la matriarhat: *tipul acesta uman trebuie să fi fost organizat ... după rînduieli matriarhale.* BL. [Din fr. ***matriarcal***].

matriarhát n. formă de organizare socială (în comuna primitivă) în care apartenenţa la gintă se stabilea pe linia descendenţei materne şi în care femeia deţinea rolul preponderent; (şi: **matriarcat**). [Din germ. ***Matriarchat,*** fr. ***matriarcat***].

matríce, matríce şi **matrici** f. **1.** (mat.) sistem de numere grupate într-un tablou dreptunghiular, cu coloane, linii sau rînduri; **2.** (log.) tabel reprezentînd valoarea de adevăr a unui enunţ pe baza valorii de adevăr a elementelor sale componente; **3.** (înv.) registru cu lista contribuabililor; **4.** lanţ preexistent de acid dezoxiribonucleic pe tiparul căruia se va sintetiza, printr-un proces enzimatic complex, acid dezoxiribonucleic sau acid ribonucleic; **5.** ţesut embrionar care schiţează modelul viitorului ţesut matur; **6.** (fig.) obîrşie, origine; **matrice stilistică,** (predispoziţie pentru o) formă specifică de manifestare spirituală: *matricea stilistică colaborează la definirea unui popor tot aşa de mult ca sîngele şi graiul.* BL.; **7.** substanţă intermediară a unui ţesut (cartilaginos); **8.** substanţă în care este inclusă o fosilă; **9.** liant al rocilor sedimentare psefitice şi psamitice de natură alogenă (minereuri argiloase, mice etc.); (accent. şi: (rar) ***mátrice***). [Din lat. ***matrix, -cis,*** fr. ***matrice***].

matriciál, ~i, matricială, ~e a. care ţine de matrice, referitor la matrice: *calcul matricial.* [Din fr. ***matriciel***].

matricíd, ~zi, matricidă, ~e a. şi m., f. (persoană) care îşi ucide mama. // n. crima celui care îşi ucide mama. [Din fr. ***matricide***].

matrícol, ~i, matricolă, ~e f. **1.** registru conţinînd numele elevilor dintr-o şcoală, al soldaţilor dintr-o unitate, al salariaţilor dintr-o instituţie etc.: *trecea notele în matricolă.* CAR.; **2.** număr de ordine al fiecărui soldat într-un regiment; (p. ext.) ştampilă cu acest număr aplicat pe obiectele soldaţilor; **3.** ecuson cu numele şcolii (şi cu numărul de înscriere) prins de uniforma elevilor, pe braţ sau pe piept: *unde ţi-e matricola? //* a. de matricolă: *număr matricol;* (şi: **matricul**). [Din lat. ***matricula,*** fr. ***matricule,*** it. ***matricola***].

matrícul a. şi f. v. **matricol.**

matriculá, matriculez vb. (tr.) **1.** (rar) a înmatricula; **2.** a însemna cu un număr matricol: *deţinuţii erau matriculaţi.* [Din fr. ***matriculer***].

matriculáre, matriculări f. (rar) înmatriculare. [V. ***matricula***].

matriculáţie, matriculaţii f. (rar) înmatriculare: *avea aproape 15 ani şi trecuse examenul de matriculaţie la Universitate.* EL. [De la ***matricol;*** cf. it. ***matricolazione***].

matriliniár, ~i, matriliniară, ~e a. care nu recunoaşte decît ascendenţa maternă în organizarea socială (transmiterea nume-lui, statutului etc.). [Din fr. ***matrilinéaire***].

matrilocái, ~i, matrilocală, ~e a. (despre modul de domiciliere a unui cuplu), în care soțul urmează să locuiască (temporar sau definitiv) în familia soției sale. [Din fr. ***matrilocal***].

matrimoniál, ~i, matrimonială, ~e a. de căsătorie, referitor la căsătorie; conjugal: *cauzele matrimoniale trebuie judecate de către forurile de cari s-au judecat și pînă acuma.* EM.; *fata are aspirații matrimoniale.* CĂL. [Din fr. ***matrimonial***].

matrimóniu, matrimonii n. (livr.) căsătorie: *un conflict fundamental, care sapă temelia ... matrimoniului.* CĂL. [Din lat. ***matrimonium,*** it. ***matrimonio***].

matriță, matrițez vb. (tr.) a prelucra un material prin deformare plastică, cu ajutorul unei matrițe. [De la ***matriță***].

matrițáre, matrițări f. acțiunea de a matrița și rezultatul ei; prelucrare a unui material cu matrița. [V. ***matrița***].

matríță, matrițe f. **1.** unealtă folosită la fasonarea, prin deformare plastică sub presiune, a unor materiale; **2.** formă în care se toarnă literele tipografice, monedele, medaliile etc. [Din germ. *Matrize*].

matrițér, ~i, matrițeră, ~e m., f. muncitor care lucrează la matrițe. [***Matriță*** + ***-ar***].

matrițerie, matrițerii f. atelier, secție de matrițare. [***Matriță*** + ***-erie***].

matroánă, matroane f. **1.** soție a unui cetățean roman; **2.** (p. ext.) femeie căsătorită (care impune respect): *iată-o acum soție ..., matroană respectabilă.* NEGR.; **3.** (depr.) femeie în vîrstă (și grasă): *matroanele bătrîne din București se aflau aici.* BOL. [Din lat., it. ***matrona,*** fr. ***matrone,*** germ. ***Matrone***].

matroním, matronime n. matronimic. [Din fr. ***matronyme***].

matronímic, ~ci, matronimică, ~ce a. și n. (nume de familie) transmis după mamă sau (p. ext.) derivat dintr-un nume propriu sau dintr-un apelativ feminin (ex.: *Apreotesei, Stăniloaie, Mărtoiu etc.*); matronim. [Din it. ***matronimico***].

matróz, matrozi m. marinar; (p. restr.; înv.) soldat din marina militară: *învîrtea matroz destoinic roata cîrmei de cireș.* CĂRT. [Din germ. ***Matrose,*** rus. ***matros***].

matúf, ~i, matufă, ~e a. neglijent, murdar. // m. (înv. și fam.) **1.** om bătrîn, ramolit: *un matuf gîrbov.* AL.; **2.** om posac, ursuz: *era un matuf răposatul.* AL. [Din turc. ***matuh*** „ghiuj"].

matúr, ~i, matură, ~e a. **1.** ajuns la deplină dezvoltare fizică și intelectuală; adult: *stăteai de vorbă cu un om matur și cu gîndirea gravă.* PR.; **2.** care denotă maturitate în gîndire, profunzime, seriozitate; care a fost bine judecat, îndelung chibzuit: *ai rostit sentința după o deliberare matură.* GHEȚIE; **3.** bazat pe o bogată experiență, pe cunoștințe acumulate în timp etc.; dezvoltat, evoluat: *democrație matură.* // adv. judicios, cu chibzuință: *cugetă matur.* [Din lat. ***maturus,*** it. ***maturo***].

maturá, maturez vb. (livr.; tr. și refl.) a (se) maturiza: *începusem să mă maturizez.* [Din it. ***maturare,*** germ. ***maturieren***].

maturáre, maturări f. (livr.) acțiunea de a (se) matura și rezultatul ei. [V. ***matura***].

maturáție, maturații f. **1.** proces de maturizare, de evoluare spre maturitate a unui organism, a unui organ: *maturație sexuală;* **2.** totalitatea transformărilor chimice, fizice, biologice etc. pe care le suferă unele substanțe sau materiale pînă ajung la proprietățile optime: *maturația berii; maturația betonului;* (și: **maturațiune**). [Din fr. ***maturation***].

maturațiúne f. v. **maturație.**

maturitáte f. **1.** calitatea, starea a ceea ce este matur, adult; stare de deplină dezvoltare fizică și intelectuală; (p. ext.) perioadă din viața omului între tinerețe și bătrînețe: [românii] *sînt geniali în copilărie, sclipitori și plini de talent în tinerețe și rataţi la maturitate.* EL.; **examen de maturitate,** bacalaureat: *în iunie 1914, Laţi își trecu examenul de maturitate.* GHEȚIE; **2.** stare de dezvoltare deplină a unui organ sau a organismului întreg: *maturitate sexuală;* **3.** stare de deplină dezvoltare a plantelor; coacere; **4.** stare a unui abces gata de a se sparge; **5.** (fig.) seriozitate; profunzime; înțelepciune (dobîndită cu vîrsta, cu experiența): *nu pot trăi decît într-un fel, trebuie să alegi, comentă cu o neașteptată maturitate Natalia.* GHEȚIE. [Din fr. ***maturité,*** lat. ***maturitas, -atis***].

maturizá, maturizez vb. **1.** (refl. și tr.) a deveni sau a face să devină matur; a (se) matura; (p. ext.) a căpăta sau a face să capete seriozitatea, gravitatea omului matur: *grijile l-au maturizat înainte de vreme;* **2.** (tr.) a face să capete aspectul, alura unui om matur: *haina militară ... îl maturiza în mod vădit.* GHEȚIE; **3.** (tehn.; refl.) a ajunge la maturație: *betonul nu s-a maturizat încă.* [***Matur*** + ***-iza***].

maturizáre, maturizări f. **1.** faptul de a (se) maturiza, de a deveni matur: *maturizare politică;* (fig.) *cultură care să ajute maturizarea lirică n-avea.* CĂL.; **2.** (tehn.) ajungere la maturație: *gradul de maturizare a betonului.* [V. ***maturiza***].

maturizát, ~ți, maturizată, ~e a. ajuns la maturitate. [V. ***maturiza***].

matusalémică, matusalemice a. vîrstă **matusalemică,** vîrstă foarte înaintată: *nu vom avea nevoie s-ajungem la o asemenea vîrstă matusalemică.* CĂL. [De la ***Matusalem*** n. pr.].

matutín, ~i, matutină, ~e a. (livr.) matinal: (fig.) *primul susur matutin al poeziei noastre.* OD. [Din lat. ***matutinus***].

matutinál, ~i, matutinală, ~e a. (rar) matinal. [Din fr. ***matutinal***].

maț, mațe n. **1.** (înv. și pop.) pîntece; stomac: *Iona în mațele chitului.* N.TEST.; **2.** (mai ales la pl.) intestin: *îmi gîrîiau mațele de foame.* CR.; *ne ghiorțăie mațele.* SOR.; **a frige pe cineva la mațe,** a face cuiva un mare neajuns; **a fi pestriț la mațe** (sau **cu mațe pestrițe**), v. **pestriț**; **3.** (compuse) **mațe-fripte a)** om sărac: *mațe fripte după noi.* CAR.; **b)** om zgîrcit; om rău; (iht.) **mațe-negre,** scobar (*Chondrostoma nasus*); **4.** (fig.; înv.) adîncul ființei omenești; inimă, suflet: *mațele amu ... inemă se grăiaște.* COR.; **5.** (pop.) tub flexibil (de cauciuc) având diverse întrebuințări; furtun: *vine ... cu un maț de tras vinul din boloboc.* CĂL. [Lat. ***matia***].

mau s. (reg.) avînt, elan; energie, vlagă; **a lua cuiva maul a)** a ameți pe cineva cu o lovitură; **b)** a reduce pe cineva la tăcere, a-l pune în dificultate; **a-și pierde** sau **a i se lua maul,** a-și pierde curajul, cumpătul; a rămîne perplex. [Din sb. ***mah***].

máur, ~i, maură, ~e a. care aparține, care este caracteristic băștinașilor (berberilor) din nordul Africii sau cuceritorilor arabi din Maghreb și din Spania; referitor la aceste populații sau la locurile ocupate de ele: *sus în frunte-i turnul maur.* EM.; **2.** mauritan: *sînt șapte sau opt feluri maure.* TUD. // m. pl. **1.** (în antichitate) nume dat de cartaginezi și de romani băștinașilor (berberilor) din nordul Africii; **2.** (în evul mediu) nume generic al cuceritorilor arabi din Maghreb și din Spania: *o cupă cu versuri, cu cifre de maur ia-n mînă bătrînul.* EM.; **3.** nume dat mauritanilor (de pe malul drept al Senegalului). // m., f. persoană aparținînd uneia din aceste populații; negritean. [Din lat. ***Maurus,*** germ. ***Maure,*** fr. ***maure***].

maurésc, ~ști, maurească, ~ști a. care aparține maurilor, referitor la mauri, la viața, la obiceiurile acestora: *arhitectură maurească.* [Din fr. ***mauresque***].

mauritán, ~i, mauritană, ~e a. care aparține, care este caracteristic Mauritaniei sau locuitorilor ei, referitor la Mauritania sau la locuitorii acesteia; maur. // m. pl. populația din Mauritania. // m., f. persoană (originară) din Mauritania; maur. [Din fr. ***mauritanien,*** engl. ***Mauritanian***].

maurovláh, ~i, maurovlahă, ~e m. pl. populație românească din vestul Peninsulei Balcanice, între coasta dalmată, Drava și Morava. // a. care aparține, care este caracteristic acestei populații, referitor la această populație: *teritoriu maurovlah.* [***Maur*** + ***vlah***].

maus[1], mausuri n. numele unui joc de cărți: *apoi s-a învîrtit un maus.* CAR. [Din germ. ***Maus***].

maus[2], mausuri n. dispozitiv acționat manual, conectat la computer, a cărui deplasare pe o suprafață plană antrenează deplasarea cursorului pe ecranul monitorului; (scris și: *mouse*). [Din engl. ***mouse***].

mausoléu, mausolee n. monument mare și bogat (ca al regelui Mausol), ridicat în memoria unor eroi, a unor oameni iluștri: *mărețele mausolee de bronz și marmură.* NEGR.; (fig.) *o, dormi în pace ... în mausoleu-ți mîndru, al cerurilor arc.* EM. [Din lat. ***mausoleum,*** germ. ***Mausoleum,*** fr. ***mausolée***].

mavrofór, mavrofori m. voluntar grec, purtînd uniformă neagră, din unitățile de elită ale lui Alexandru Ipsilanti (1821): *o să mă scriu între mavrofori!* FIL. [Din gr. mod. ***mavrofóros***].

maxi-[1] element de compunere cu sensul „(foarte) mare". [Din fr. ***maxi-***].

máxi[2] a. invar. și s. (obiect de îmbrăcăminte) lung pînă aproape de gleznă, care acoperă gamba: *fustă maxi; pantaloni maxi.* [Din fr. ***maxi***].

maxijúpă, maxijupe f. fustă maxi[2]. [Din fr. ***maxijupe***].

maxilár, ~i, maxilară, ~e a. care aparține fălcii, care e în legătură cu falca: *oase maxilare.* // n. fiecare dintre cele două oase perechi ale feței, în formă de potcoavă, în care sînt înfipți dinții; falcă: *mușchii maxilarelor începuseră să-mi tremure.* GHEȚIE; **maxilar inferior,** mandibulă. [Din fr. ***maxillaire***].

maxílă, maxile f. fiecare dintre piesele bucale chitinoase la artropode, la unii viermi și la unele moluște; falcă. [Din lat. ***maxilla***].

maxilíță, maxilite f. (med.) osteită a maxilarelor. [Din fr. ***maxilite***].

máxim[1], (rar) **maximuri** n. **1.** grad, punct, limită reprezentînd extrema superioară; maximum: *eticheta curților și-a ajuns maximul de complicație ... în timpul barocului.* BL.; *maximul de intensitate;* **2.** cea mai mare cantitate, valoare, intensitate etc.: *a aplica maximul pedepsei;* **3.** (mat.) valoare a unei funcții într-un punct mai mare decît valorile funcției în punctele vecine, aflate într-un domeniu în care funcția e definită; **4.** (înv.) preț peste care este interzisă vînzarea unei mărfi: *maximul zecimilor județene; legea maximului.* [De la ***maximum,*** prin apropiere de ***maxim[2]***].

máxim[2], ~i, maximă, ~e a. care are cea mai mare dimensiune, durată, valoare, intensitate etc.; foarte mare; maximal: *surprinde cu maximă pregnanță esența personalității lui.* CF.; *a obținut nota maximă.* // f. **1.** (mat.) cea mai mare valoare a unei funcții sau a unei cantități variabile; **2.** cea mai înaltă temperatură înregistrată într-o perioadă anume: *maxima zilei.* [Din lat. ***maximus,*** fr. ***maxime, maxima***].

maximafilíe f. colecționare de cărți poștale ilustrate pe care se găsesc aplicate mărci și ștampile în strînsă concordanță de subiect, loc și timp cu ilustrația. [Din fr. ***maximaphilie***].

maximafilíst, ~ști, maximafilistă, ~e m., f. specialist în maximafilie; pasionat de maximafilie. [***Maximafilie*** + ***-ist***].

maximál, ~i, maximală, ~e a. maxim[2]: *preț maximal.* [Din fr. ***maximal***].

maximalísm n. **1.** tendință de a preconiza soluții extreme (în special politice); **2.** echivalentul occidental al bolșevismului. [Din fr. ***maximalisme***].

maximalíst, ~ști, maximalistă, ~e a. care ține de maximalism, referitor la maximalism; (p. gener.) extremist: *nu va fi posibilă adoptarea unor soluții maximaliste.* D. // m., f. adept, partizan al maximalismului. [Din fr. ***maximaliste***].

maximalizá, maximalizez vb. (tr.) a maximiza: *și-a maximalizat șansele.* [Din fr. ***maximaliser***].

máximă, maxime f. enunț concis, exprimînd un principiu etic, o normă de conduită etc.; aforism, sentință: *maximele pe care printul Cantemir întemeia politica sa.* NEGR.; *caracterul lapidar al unor maxime.* VIANU. [Din lat. ***maxima,*** fr. ***maxime***].

maxi-média f. vînzare şi stimulare a dorinţei de a cumpăra, ca urmare a reclamei. [Din engl. *maxi-media*].

maximizá, maximizez vb. (tr.) **1.** a da valoare, importanţă maximă unui fapt, unei activităţi, unei idei etc.; a maximaliza: *a fost maximizată producţia de ţiţei;* **2.** (mat.) a determina valorile variabilelor independente pentru care o funcţie atinge valoarea sa maximă. [Din fr. *maximiser*].

maximizáre, maximizări f. faptul de a maximiza. [V. *maximiza*].

máximum n. **1.** punct, limită reprezentînd extrema superioară; maxim[1]: *a ajuns la maximum de furie;* **la maximum,** în cel mai înalt grad: *şiraguri de şlepuri încărcate la maximum.* SAD.; **2.** cea mai mare cantitate, valoare, intensitate etc.; maxim[1]: *experienţa trebuie ... să dea maximum de rezultate.* CĂL. // adv. cel mult: *întîrzie maximum o oră.* [Din lat. *maximum,* fr. *maximum*].

maxít n. oţel rapid standardizat, conţinînd fier, molibden, wolfram, crom etc. [Din germ. *Maxit*].

maxi-táxi, maxi-taxiuri n. microbuz care circulă pe un traseu prestabilit, cu opriri între staţii, la cererea călătorilor. [Din fr., engl. *maxi-taxi*].

maxwell, maxwelli [máxuel] m. (fiz.) unitate de măsură a fluxului magnetic. [Din fr. *maxwell,* germ. *Maxwell*].

maya[1] m. nume dat triburilor amerindiene din America Centrală, fondatoare a unei civilizaţii precolumbiene foarte evoluate. // f. limbă vorbită de această populaţie. // a. invar. care aparţine, care caracterizează populaţia acestor triburi sau locurile ocupate de ea, referitor la această populaţie sau la locurile ocupate de aceasta: *artă maya.* [Din fr., sp. *maya*].

maya[2] n. (în filozofia indiană) forţă miraculoasă; aparenţă înşelătoare, iluzie. [Din fr. *maya*].

maz n. (de obicei artic.) sumă care se adaugă la miza jocului de cărţi: *cinci lei mazu.* // adv. în plus, pe deasupra: *două consumaţii şi-o guriţă mazu.* CAR. [Din rus. *maz,* fr. *masse*].

mazagrán, mazagranuri şi **mazagrane** n. băutură răcoritoare preparată din cafea: *un tînăr ... îşi sorbea mazagranul printr-un pai lung.* ST. [Din fr. *mazagran*].

mázăre f. **1.** plantă erbacee de cultură, din familia leguminoaselor, cu flori albe sau violete, cu seminţe sferice, comestibile, închise în păstăi (*Pisum sativum*); (p. restr.) păstăile sau boabele acestei plante: *dam chiorîş prin fasole, prin mazere şi bob.* CR.; **mazăre sălbatică,** plantă agăţătoare, cu flori mici, roşii (*Pisum elatius*); **mazăre furajeră,** latir (*Lathyrus sativus*); **2.** mîncare preparată din aceste boabe: *pregătea masa ..., costiţă rumenită pe mazăre şi compot.* PETR.; **3.** (reg.) fasole (*Phaseolus vulgaris*); **4.** (compus; pop.) **mazăre-turcească,** năut (*Cicer arietinum*); (şi: (reg.) **mazere**). [Cuv. autoht.; cf. alb. *modhullë*].

mazdeísm n. religia vechilor mezi şi perşi, bazată pe principiul dualist al binelui şi răului. [Din fr. *mazdéisme*].

mazdeíst, ~şti, mazdeístă, ~e a. care aparţine, care este specific mazdeismului, referitor la mazdeism: *ritualuri mazdeiste.* // m., f. adept al mazdeismului. [Din fr. *mazdéist*].

mazdrác, mazdrace n. (înv. şi reg.) **1.** tip de lance sau de suliţă lungă, folosită mai ales de cazaci: *şi-mi vin pe vale, cu mazdrace la spinare.* POP.; **2.** măciucă ghintuită. [Din bulg. *majdrak,* turc. *mizrak*].

mázere f. v. mazăre.

mazétă, mazete f. jucător prost, neîndemînatic (la jocul de cărţi mai ales); ageamiu: *joci cărţi şi rîd toţi de tine ca de o mazetă.* CAR. [Din fr. *mazette*].

mazíl, mazili m. (adesea adj.) **1.** domn din ţările române detronat sau înalt demnitar (turc) scos din slujbă, destituit: *iară mazîl tot au rămas, că apucasă împărăţia de puseră pre Ilieş domn.* NEC.; *au fost rămas la mare scăpăciune ... domnii mazili* (sec. XVIII). GCR.; **2.** boier scos dintr-o slujbă publică: *gloata boierilor mazili şi boiernaşilor.* OD.; **3.** mic boier de ţară, contribuabil, fără funcţii, fără slujbe: *un bătrîn mazil din Cotnari.* NEGR.; *l-au pus la bir ca pe un mazil.* POP.; **4.** membru al unui corp de cavalerie format din boierii ieşiţi din slujbă: *călărimea sărdarului de mazili, care se alcătuia de toţi boierii ieşiţi din slujbă.* BĂLC.; **5.** vătăşel în slujba boierilor, plătit din banii birului: *vornicul ... , cu paznicul, vătămanul şi cîţiva nespălaţi de mazili, se purtau pintre oameni.* CR. [Din turc. *mazul* „destituit"].

mazilí, mazilesc vb. **1.** (tr.) a detrona, a scoate din scaun pe un domnitor, pe un patriarh etc.; a îndepărta din slujbă pe un boier (mai ales în epoca fanariotă): *adevăr e c-ai chitit, pîn-a nu fi mazilit?* POP.; **2.** (tr.) a destitui un funcţionar; (p. gener.) a destitui pe cineva; (refl. pas.) *am auzit că s-a mazilit ispravnicul de Teleorman.* FIL.; **3.** (fig.; tr.) a alunga, a îndepărta: *tu cauţi să mă mazileşti din inima copilei.* AL.; **4.** (reg.; refl.) a se boieri; a deveni mofturos. [De la *mazil*].

mazilíe, mazilii f. **1.** îndepărtare din scaun a unui domnitor, destituire a unui boier dintr-o slujbă publică; mazilire: *carte de mazilie.* OD.; **2.** ordin de detronare, de destituire: *singur s-au poftit la împărăţie să-i vie mazilia.* COSTIN; **3.** starea celui mazilit; timpul în care un domn rămîne mazilit: *acei boieri i-au fost de mare folos la mazilie lui Antiohii-Vodă.* NEC. [*Mazil* + *-ie*].

mazilíme f. (înv.) mulţime de boieri mazili: *făcut-au şi alt obicei nou ... asupra boierimii ş-a mazîlimei.* NEC. [*Mazil* + *-ime*].

mazilíre, maziliri f. acţiunea de a mazili şi rezultatul ei; mazilie: *mazilirea logofătului.* [V. *mazili*].

mazilít, ~ţi, mazilită, ~e a. detronat, scos din scaun sau din slujbă; destituit: *domn mazilit.* [V. *mazili*].

mazúr, mazuri m. polonez din regiunile Mazuria şi Mazovia: *mazurii ... dat-au asupra lui Boldur.* UR. [Din ucr. *mazur,* pol. *Mazur*].

mazúrcă, mazurci f. dans naţional polonez devenit dans de salon; melodia veselă a acestui dans: *am jucat mazurca cu ruşii.* AL.; *o găsi ... la pian, studiind o mazurcă de Chopin.* GHEŢIE. [Din pol., rus. *mazurka*].

mazuríst, mazurişti m. persoană care ştie să danseze mazurca: *cel dintîi mazurist.* NEGR. [De la *mazurcă*].

mazút n. (rar) păcură. [Din germ. *Masut,* fr. *mazout*].

mă[1] interj. (pop. şi fam.) **1.** cuvînt de adresare, de chemare către un bărbat (un inferior sau un intim): *stai, mă, să-mi iau căciula.* ISP.; **2.** (adesea repetat) exclamaţie folosită pentru a exprima mirare, nedumerire, nemulţămire, ironie: *mă! ... că mare minune şi asta!* CR.; *mă, ca ce să fie asta?* ISP.; *măi, măi, măi! aceştia-s curat sărăcie ... pe capul meu.* CR.; (şi: **măi**). [Et. nec.; cf. *măre*].

mă[2] f. (pop.) abreviere din mamă: *mă-ta, mă-sa.* [De la *mamă*].

măcár adv. exprimă: **1.** o opţiune: *măcar de-ar da Dumnezeu să mă mărit.* AL.; **2.** o restricţie; cel puţin, barem: *mă silesc să le-nvăţ* [cuvintele] *măcar pe cele sfinte.* VIERU; *dă-mi măcar cinci lei;* **3.** o concesie; o ipoteză (alternativă); chiar (şi), fie (şi): *măcar să mă taie, nu fac aşa;* **măcar că,** deşi, cu toate că: *moşia n-o dăm înapoi, că-i a noastră, măcar că n-am plătit-o.* REBR.; (pop.) **măcar cum,** oricum; **măcar cît, oricît; măcar care,** cineva, oarecare; oricare. [Din gr. mod. *makári*].

măcát n. v. macat.

măcăcái, pers. 3 **măcăcăie** vb. (reg.; intr.) a măcăi. [Onomat.].

măcáí, pers. 3. **măcăie** şi (pop.) **măcăieşte** vb. (intr.) **1.** (despre raţe) a scoate strigătul caracteristic speciei; a face mac-mac; a măcăni, a măcăcăi, a ocăi: *raţele zburară măcăind speriate.* CĂL.; **2.** (fig.; peior.) a trăncăni: *femeile măcăiau întruna.* [*Mac*[2] + *-ăi*].

măcăít, măcăituri n. faptul de a măcăi; strigătul caracteristic al raţei; măcăitură, măcănit, ocăit: *măcăitul grav al răţoilor.* SAD. [V. *măcăi*].

măcăitúră, măcăituri f. măcăit: *raţele ... se zvîrliră spre cer cu măcăituri de spaimă.* SAD. [*Măcăi* + *-tură*].

măcăleándru, măcălendri m. pasăre mică, migrătoare şi cîntătoare, cu pene cenuşii pe spate, roşietice pe gît şi pe piept; guşă-roşie (*Erithacus rubecula*): *stigleţi, presuri, macalendri ce prin tufe se alungă.* AL.; *se alungau în zbor măcălendri între lumini şi umbre.* SAD.; (şi: **macaleandru**). [Din ucr. *makoliandra*].

măcăní, pers. 3 **măcăne** vb. (intr.) a măcăi; (fam.) **las-o jos că măcăne,** se spune cuiva care încearcă să inducă în eroare. [*Mac*[2] + *-ăni*].

măcănít, măcănituri n. faptul de a măcăni; măcăit. [V. *măcăi*].

măcănitór, ~i, măcănitoáre a. care (pare că) măcăne. // m. (arg.) informator al poliţiei. [*Măcăni* + *-tor*].

măcău, măcaua n. (reg.) bîtă; cîrjă; baston: *bate-ţi gura cu măcău.* POP. [Din magh. *mankó*].

măceáşă, măceşe f. fructul măceşului, de culoare roşie, acrişor la gust (bogat în vitamina C): *obrajii ei bălai, răsuraţi ca nişte pajure roşietice ca măceaşea.* DELAVR.; *ceai de măceşe;* (şi: (reg.) **măceaşe**). [De la *măceş*].

măceáşe f. v. măceaşă.

măcél, măceluri n. **1.** acţiune sîngeroasă; ucidere în masă, mare vărsare de sînge; masacru; război, luptă aprigă: *pogromuri în Polonia, măceluri în Orientul Mijlociu, deportări şi execuţii sumare în Rusia.* GHEŢIE; (fig.) *degeaba ieşi-va combina la măcelul de spice.* VIERU. [De la *măcelări*].

măcelár, măcelari m. **1.** tăietor de vite; casap; **2.** vînzător de carne crudă: *consulul zise măcelarului arab să-i păstreze două cotlete de viţel; măcelarul aflînd preţ mai bun, le vînduse la vapor.* BOL.; **3.** (fig.) om brutal, crud, ucigaş sîngeros; **4.** epitet pentru un chirurg care operează brutal şi prost. [Lat. *macellarius*].

măcelărésc, ~şti, măcelăreáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine măcelarului, referitor la măcelar; **2.** preparat cu (multă) carne: *ghiveci măcelăresc.* [*Măcelar* + *-esc*].

măcelări, măcelăresc vb. (tr.) **1.** (înv. şi reg.) a tăia vite pentru consum; a practica meseria de măcelar; **2.** a tranşa (şi a sorta) carnea unui animal sacrificat; (p. ext.) a sfîrteca, a ciopîrţi; **3.** a ucide cu sălbăticie şi în masă; a extermina, a masacra: *pradă şi măcelăresc pe toţi.* BĂLC. [V. *măcelar*].

măcelărie, măcelării f. **1.** (înv. şi reg.) locul unde se tăiau vitele destinate consumului; abator; **2.** prăvălie unde se vinde carne destinată consumului: *Natl şi Gubacec tăiau carne în măcelărie.* SL.; **3.** ocupaţia măcelarului; **4.** (înv.) măcelărire, măcel: *privea măcelăria ce începuse.* NEGR. [*Măcelar* + *-ie*; sensul **3** de la *măcelări*].

măcelărire, măcelăriri f. **1.** acţiunea de a măcelări şi rezultatul ei; **2.** tranşare (şi sortare) a cărnii unui animal sacrificat în vederea consumului: *viitorul măiestru trebuia ... să facă măcelărirea a şasesprezece feluri de cărnuri.* SL.; **3.** masacrare, măcel: *opri măcelărirea armatei.* BĂLC. [V. *măcelări*].

măcelărít, ~ţi, măcelărită, ~e a. **1.** tăiat, ciopîrţit, sfîrtecat; masacrat: *nu mai putu de bucurie, cînd îi văzu măcelăriţi.* ISP.; **2.** (fig.) zdrobit, frînt: *măcelărît de trudă şi bătaie.* POP. [V. *măcelări*].

măcéş, măceşi m. **1.** trandafir sălbatic cu flori roşii, galbene, roz, albe, cu fructe roşii folosite la prepararea unor ceaiuri medicinale, care creşte în regiunile de deal; răsură[1]; ruja[1], rujiţă, scoabă, sipică (*Rosa canina*): *intrară într-o grădină neîngrijită ... printre bălării şi tufe de măceş.* EL.; *frunză verde măcieş, mare groază-i sus, la Ieşi.* POP.; **2.** (bot.; reg.) moşmon (*Mespilus germanica*); (şi: **măcieş**). [Et. nec.].

măcicát a. v. măşcat.

măcléş m. v. măceş.

măcináa, mácin vb. **1.** (tr.) a preface boabele de cereale în făină cu ajutorul morii; a preface diverse

boabe, seminţe, minereuri etc. cu ajutorul morii, al rîşniţei sau al altor unelte; a rîşni, a pisa: *să macine grîul ce mai era la moară.* SL.; **altă făină se macină la moară,** s-au schimbat lucrurile, este altă situaţie; **2.** (tr. şi refl.) a (se) fărîmiţa, a (se) roade; a (se) distruge cu încetul; a (se) ruina: *zidul se macină;* **3.** (fig.; tr.) a vorbi (mult); a trăncăni: *măcinăm şi noi două vorbe.* SAD.; *ce tot măcinaţi acolo?;* **4.** (fig.; tr.) a nelinişti, a chinui; a consuma: *o teamă nelămurită îi măcina sufletul.* GHEŢIE; *aici şi-a măcinat în van talentul şi erudiţia.* CE; **5.** (fig.; tr.) a chibzui, a medita; a depăna: *măcina în minte gînduri negre.* [Lat. ***machinari*** „a inventa", a măcina"; cf. pe inscripţii: ***mola machinaria***].

măcináre, măcinări f. **1.** acţiunea de a (se) măcina şi rezultatul ei; măcinat[2], măciniş: (fig.) *deşteptătorul îşi amesteca bătăile într-o măcinare monotonă.* GHEŢIE; **2.** (fig.) zbucium, frămîntare. [V. ***măcina***].

măcinát[1], ~ţi, măcinată, ~e a. **1.** prefăcut în făină, în pulbere: *cafea măcinată;* **2.** ros; distrus, ruinat: *pietroaiele măcinate.* OD. [V. ***măcina***].

măcinát[2] n. faptul de a măcina; măcinare: *venise la măcinat un bătrîn cu porumb.* DELAVR. [V. ***măcina***].

măcinătúră, măcinături f. (rar) **1.** măcinare; **2.** (concr.) ceea ce rezultă din măcinare; măciniş: *măcinătură mare pentru îngrăşatul porcilor;* **3.** pămînt ros de ape; surpătură: *măcinătura malurilor* (a. 1852). URIC. [***Măcina*** + *-tură*].

măciniş, măcinişuri n. **1.** acţiunea de a măcina; măcinare: *era vuietul mai mare şi măcinişul mai înfierbîntat.* GANE.; **2.** cereale duse la moară pentru a fi măcinate: *am avut azi mult măciniş.* SAD.; **3.** rezultatul măcinatului; produse rezultate din măcinarea grîului (făină, tărîţe, urluială etc.) sau a altor materiale (boabe de cafea, minereuri etc.); măcinătură: *Dochiţa ... spala măciniş de aur la piuăle lui Cornean.* AG. [***Măcina*** + *-iş*].

măciucát, ~ţi, măciucată, ~e a. cu măciulie la un capăt: *bîtă groasă, măciucată.* PANN. [De la ***măciucă***].

măciúcă, măciuci f. **1.** bîtă lungă şi groasă cu măciulie (ferecată) la un capăt; ghioagă, toroipan; (p. restr.) măciulie: *armele moldovenilor erau ... sabia, paloşul, măciuca.* BĂLC.; *un băţ ... cu măciuca cît un pumn de copil.* REBR.; **a i se face cuiva părul măciucă,** a i se zbîrli cuiva părul de spaimă; a se îngrozi: *povesti care-ţi făceau părul măciucă se spuneau pe seama celor cărora li se fura umbra.* CĂRT.; **2.** lovitură cu măciuca: *destul o măciucă la un car de oale.* Z.; **3.** obiect de forma celui descris mai sus dar de dimensiune mai mică, folosit într-una din probele gimnasticii ritmice; **4.** (bot.; pop.) capsulă: *măciuca macului;* **5.** (compus; bot.) **măciuca-ciobanului, a)** rostogol (*Echinops sphaerocephalus*); **b)** tătărnică (*Echinops commutatus*); **6.** (arg.) penis. [Lat. **matteuca* (=***mateola***)].

măciulíe, măciulii f. **1.** capătul îngroşat şi rotunjit al unor obiecte; gămălie, măciucă: *buzdugan cu măciulia numai de plumb gol.* ISP.; *bastonul de plimbare, cu măciulie de os.* GHEŢIE; *femeile ... se prindeau cu ace cu măciulie de argint.* SOR.; **2.** (bot.; pop.) capsulă: *muierile au intrat cu secerile în lanul* [de mac] *... şi au retezat o zi-ntreagă la măciulii.* CĂRT. [Probabil contaminare între ***măciucă*** şi ***gămălie***].

măcríş n. **1.** plantă erbacee din familia poligonaceelor, cu frunze alungite, acrişoare, cultivată ca plantă alimentară sau medicinală (antiscorbutică); racamete (*Rumex acetosa*): *frunză verde de măcriş.* POP; **2.** (compuse; pop.) **măcrişul-iepurelui** sau **măcrişul-caprei,** plantă erbacee cu frunze ca ale trifoiului, cu gust acrişor (folosite în alimentaţie), cu flori albe, roşietice sau albăstrui; măcrişor (*Oxalis acetosella*); **măcriş-spinos,** dracilă (*Berberius vulgaris*); **măcriş-de-baltă,** năsturel (*Nasturtium officinalis*); **3. sare de măcriş,** numele popular al unei combinaţii de acid oxalic cu oxalat acid de potasiu. [Et. nec.].

măcrişór m. (bot.) **1.** diminutiv al lui măcriş; **2.** măcrişul-iepurelui sau măcrişul-caprei (*Oxalis acetosella*). [***Măcriş*** + *-or*].

mădări, mădăresc vb. **1.** (înv.; intr.) a-şi bate joc de cineva; **2.** (înv.; refl.) a se fîstici: *sfîntul mădărindu-se de ruşine.* DOS.; **3.** (reg.; tr.) a alinta, a dezmierda; **4.** (reg.; refl.) a se alinta; a face mofturi. [Et. nec.].

măduá f. v. măduvă.

mădulár, mădulare şi (înv.) **mădulări** n. **1.** (înv. şi pop.) fiecare dintre membrele unei fiinţe; (p. ext.) fiecare dintre organele sau părţile unei fiinţe; (p. restr.) organ genital bărbătesc: *se duc să se întindă ...; stau aşa, cu mădularile parcă desfăcute.* SAD.; *tremuram din toate mădularele.* PR.; **2.** (*înv.*) membru al unei societăţi, corporaţii etc.: *capetele oştirilor erau din drept mădulări ai svatului.* BĂLC.; **3.** (înv.) slujbaş, funcţionar: *eşti un mădular al poliţiei?* AL.; **4.** (reg.) parte a carului sau a căruţei; (la pl.) cuiele care leagă dricul cu osiile şi inima căruţei sau care ţin în cerc obezile roţii; **5.** (reg.) sfredel mare. [Lat. ***medullaris*** „ce se află în măduvă"].

mădúvă, (rar) **măduve** f. **1.** substanţă moale şi grasă, aflată în canalul oaselor, care contribuie la formarea sîngelui şi a sistemului osos; **măduva spinării,** parte a sistemului nervos central aflată în interiorul coloanei vertebrale, în canalul rahidian; **pînă în măduva oaselor** sau **pînă în** (sau **la**) **măduvă,** pînă în adîncul sufletului; profund, adînc: *m-am trezit ... stors pînă la măduvă şi dezgustat.* EL.; **2.** ţesut parenchimatic aflat în zona centrală a rădăcinii şi tulpinii plantelor; inimă: *măduvă de soc;* **3.** (fig.) partea esenţială, de fond a unui lucru, a unei probleme etc.; miez, esenţă, nucleu: *măduva unei cărţi;* (şi: (înv.) **măduă**). [Lat. ***medulla***].

mădúvioáră, mădúvioare f. **1.** diminutiv al lui măduvă; **2.** (la pl.) produs de carmangerie constînd din măduva spinării (de la vite mai ales): *am ficăţei de pasăre ..., măduvioare ..., momiţe cu ţelină.* PR. [***Măduvă*** + *-ioară*].

mădúvos, ~şi, mădúvoásă, ~e a. **1.** (pop.) cu (multă) măduvă: *din oase măduvoase.* POP. **2.** (fig.; înv.) plin de conţinut; substanţial. [***Măduvă*** + *-os*].

mắfrámă f. v. maramă.

mágár, măgari m. **1.** asin (*Equus asinus*): *eu ştiu ce glas are măgarul.* CAR.; **2.** epitet pentru un om obraznic, încăpăţînat, stupid: *e mai măgar decît toţi ceilalţi şi a ajuns director.* PR.; **3.** (reg.; la pl.) boldurile sau ţepuşele casei ţărăneşti; **4.** (reg.) pop[2]; **5.** (reg.) capră de tăiat lemne (cu ferăstrău); **6.** (reg.) schelă rudimentară pentru zidari, formată din două picioare de lemn pe care se aşază scînduri lungi. [Cf. alb. ***magar,*** bulg. ***magare***].

măgădán, măgădani m. (fam.) măgădău: *coşcogeamite măgădanu de român.* VLAH. [Et. nec.; cf. ***măgădău***].

măgădắu, măgădăi m. (fam.) bărbat mare la trup (şi cam prost); găligan; măgădan: *Bîlea era un măgădău cu o faţă colţuroasă.* PR. [Et. nec.; probabil contaminare între ***măgar*** şi (*derbe*)***deu***].

măgăiáţă f. v. măguiaţă.

măgălíe f. v. gămălie.

măgăoáie, măgăoi f. **1.** (pop.) sperietoare de păsări: *mireasa arăta ca o magaoaie.* ST.; **2.** matahală: *cînd mă uit în sus, văd ... alt chip, o urîtă, o magaoaie.* SOR.; **3.** (fig.) sirenă (de semnalizare a bombardamentelor): *ai auzit-o? rage zbierat ...; e gaia, cucuvaia, strigoiul, măgăoaia.* ARG.; (şi: **magaoaie**). [Et. nec.].

măgăreáţă, măgăreţe f. **1.** (înv. şi reg.) măgăriţă; **2.** (fig.; fam.) acuzaţie, pedeapsă nedreaptă; belea; (adj.) *viaţă măgăreaţă ...; altădată dădeam eu în ea cu piciorul, acuma dă ea în mine cu copita.* SAD.; **a cădea măgăreaţa pe cineva,** a suporta o acuzaţie, o pedeapsă nedreaptă: *o să las să cadă pe dumneata măgăreaţa.* ST. [***Măgar*** + *-eaţă*; cf. bulg. ***magarec***].

măgărésc, ~şti, măgărească, ~eşti a. **1.** de măgar, (ca) al măgarului: **tuse măgărească,** tuse convulsivă; **2.** (fig.) prostesc, grosolan, ingrat: *comportare măgărească.* [***Măgar*** + *-esc*].

măgăréşte adv. **1.** ca măgarii: *tuşeşte măgăreşte;* **2.** (fig.) cu impertinenţă; stupid: *te-ai purtat măgăreşte.* [***Măgar*** + *-eşte*].

măgári, măgăresc vb. (fam.; tr.) a face pe cineva măgar; (p. ext.) a batjocori: *ce avea Racoviţă ... să-şi măgărească neamul?* C.GANE. [De la ***măgar***].

măgăríe, măgării f. faptă sau vorbă necuviincioasă, impertinentă, prostească; neghiobie, nerozie: *suportase nişte măgării ale unor colegi.* PR. [***Măgar*** + *-ie*].

măgăríţă, măgăriţe f. **1.** femela măgarului; măgăreaţă: *împărăteasa se îmbăia în lapte de măgăriţă;* **2.** (fig.) femeie încăpăţînată, obraznică, proastă; **3.** (reg.) crucea de dinapoi a căruţei, a carului; **4.** (reg.) căciulă, floare la capătul stîlpilor la unele case ţărăneşti. [***Măgar*** + *-iţă*].

măgărúş, măgăruşi m. diminutiv al lui măgar; pui de măgar: *un baci burduhos se suise pe samarul unui măgăruş.* SAD. [***Măgar*** + *-uş*].

măghirán m. v. maghiran.

măguiáţă, măguieţe f. (reg.) vedenie, măgîldeaţă: *cînd ajunse la pod ... iată că-i iesă înainte o măguiaţă şi-i sparie caii.* POP; (şi: **măgăiaţă**). [Et. nec.; cf. ***măgăoaie***].

măguleálă, măguleli şi (reg.) **măgulele** f. faptul de a măguli; vorbă, gest de măgulire; linguşeală, amăgeală: *a început a-l lua cu măgulele.* CR. [***Măguli*** + *-eală*].

măgulí, măgulesc vb. **1.** (tr.) a linguşi, satisfăcînd amorul propriu, vanitatea cuiva; a flata: *asta măguleşte vanitatea multora.* CĂL.; **2.** (înv.; refl.) a se încînta, a se amăgi: *nu te mai măguli cu o nădejde.* NEGR. [Din sl. ***maguliti sen***].

măgulíre, măguliri f. faptul de a (se) măguli; linguşire; amăgire; încîntare: *deşerte şi pretenţioase măguliri.* OD. [V. ***măguli***].

măgulít, ~ţi, măgulită, ~e a. **1.** satisfăcut, încîntat, flatat (în orgoliu sau în vanitate): *măgulit e fiecare că n-ai fost mai mult ca dînsul.* EM.; *mă simt măgulit;* **2.** (rar) înfrumuseţat: *portreturi ... cam măgulite.* NEGR. [V. ***măguli***].

măgulitór, ~i, măgulitoáre, ~e a. care măguleşte; care flatează, linguşeşte: *vorbe măgulitoare şi făţarnice.* BOL.; *se spuneau cuvinte măgulitoare pentru talentul Mărioarei.* AG.; (adv.) *asta nu e prea măgulitor pentru tine.* GHEŢIE. [***Măguli*** + *-tor*].

măgulitúră, măguluri f. (înv.) linguşeală; amăgire, înşelăciune: *ispiti ... cu măguluri.* DOS. [***Măguli*** + *-tură*].

măgură, măguri f. **1.** formă pozitivă de relief, bine individualizată, provenită din fragmentarea transversală a unei culmi muntoase sau deluroase de către apele curgătoare; deal, munte mic, colină; movilă: *sta pe o măgură şi se uita.* ISP.; **2.** pădure (pe un loc înalt): *peste vîrful munţilor, prin ceaţa măgurilor.* CR.; **3.** movilă de pămînt de 3-5 m, ridicată de mîna omului în preajma fîntînilor, a drumurilor vechi sau a mormintelor; tumul funerar. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***magullë***].

măgurícă, măgurele f. diminutiv al lui măgură. [***Măgură*** + *-ică*].

mắhăceán, ~eni, mắhăceană, ~ene a. originar din Măhaci; **texte mắhăcene,** cărţi populare religioase scrise de popa Grigorie din Măhaci. [***Măhaci*** n. pr. + *-ean*].

mắhăi, mắhăiesc vb. (intr.) **1.** (înv.) a face semne (cu mîna); a vorbi prin semne: *cînd vor să-şi facă cruce, numai cît măhăiesc cu mîna.* VARL.; **2.** (reg.) a lovi puternic (cu sabia). [Din sl. ***mahati***].

mắhălá f. v. mahala.

mắhălí vb. v. hămăli.

mắhălít n. v. hămălit.

mắi interj. v. mă[1].

mắiculíţă, mắiculiţe f. (pop.) măicuţă. [***Maică*** + *-uliţă*].

mắicúţă, mắicuţe f. **1.** diminutiv al lui maică, mămucă; măiculiţă: *nu mă vede măicuţă-mea că plîng.* COŞB.; *dormi măicuţa mea albită, dormi măicuţa mea iubită.* VIERU; **2.** termen de adresare către o femeie mai în vîrstă; apelativ cu care o femeie se adresează copilului ei sau unei persoane dragi: *să te ajut, măicuţă!;* **3.** călugăriţă: *măicuţă,*

de ce eşti scumpă la tărîţe şi ieftină la făină? CR. [*Maică* + *-uţă*].

măiestréşte adv. (înv.) cu măiestrie; artisticeşte: *straturi de cărămidă roşie ... se alternă măiestreşte cu aşternuturi de un moloz ... gălbui.* OD. [*Măiestru* + *-eşte*].

măiestréţ, ~i, măiestreáţă, ~eţe a. (înv.) **1.** care face ceva cu măiestrie; talentat, iscusit: *poeţii măiestreţi ai şcoalei alexandrine.* OD.; **2.** făcut cu măiestrie, ingenios: *a descifra acel tainic şi măiestreţ dedal.* FIL. [*Măiestru* + *-eţ*].

măiestrí, măiestresc vb. (tr.) **1.** a face, a executa cu măiestrie: *lăutarii măiestriră hore nalte.* EM.; **2.** (înv.) a unelti, a face intrigi: *asupra ta şa mănăstirii tale în tot chipul măiestrind.* DOS. [De la *măiestru*].

măiestríe, măiestrii f. **1.** pricepere, dibăcie, iscusinţă, talent în executare: *a-şi arăta măiestria.* FIL.; *el are ... măiestria construcţiei lirice.* CĂL.; **2.** îndeletnicire, meserie care cere o astfel de pricepere: *meşteri iscusiţi în orice măiestrii.* NEGR.; *măiestria tălmăcirii implică ... o temeinică cunoaştere a legilor prozodiei eline.* R.L.; **3.** (înv. şi pop.) lucru făcut cu iscusinţă, cu meşteşug: *obiecte şi măiestrii păstrate din vechime.* OD.; **4.** (înv.; la pl.) uneltiri; înşelăciuni: *nu voi înceta a face tot felul de măiestrii asupra ta.* MINEIUL; **5.** (înv.) vrăjitorie, farmec: *cunoscură cu ale lor măiestrii că va fi împărat.* MOXA. [*Măiestru* + *-ie*].

măiestrít, ~ţi, măiestrită, ~e a. **1.** făcut, executat cu măiestrie; ingenios, artistic: *Făt-Frumos ... făcu un grajd măiestrit pentru viaţă.* ISP.; **2.** care denotă pricepere, iscusinţă: *părul-i ... e ridicat cu o măiestrită eleganţă.* OD.; **3.** artificial, meşteşugit: *ce e cugetarea sacră? combinare măiestrită.* EM. [V. *măiestri*].

măiéstru, ~ştri, măiástră, ~estre a. **1.** (în basme; despre fiinţe) înzestrat cu puteri miraculoase şi profetice; năzdrăvan, fermecat; (despre însuşiri) care vădeşte putere miraculoasă; (despre lucruri) făcut prin puteri miraculoase, dăruit cu puteri miraculoase: *mă lepăd de puterea mea cea măiastră.* ISP.; **pasăre măiastră,** pasăre fabuloasă care are puterea de a lua diferite înfăţişări, de a vorbi, de a cînta cu viers fermecător: *fă-mă Doamne, ce mi-i face, fă-mă pasăre măiastră să bat cu aripile, să descui ferestrele.* IONEL; **2.** epitet pentru zîne: *aci locuia o zînă măiastră.* ISP.; **3.** (p. ext.) ca din basme; minunat: *şi la fata cea măiastră el îşi pleacă un genunchi.* EM.; **4.** iscusit, abil, ingenios; meşteşugos: *să văd măiastra-ţi mînă lucrînd odoare sfinte.* AL.; **5.** lucrat, realizat cu măiestrie; frumos, desăvîrşit: *tot mai citesc măiastra-ţi carte.* VLAH.; *este firesc ca orice traducere, oricît de măiastră, să piardă ceva din ... autenticul ei.* VIERU; (adv.) *li se scurgeau ochii după muntencele subţiri şi măiestru încondeiate la faţă, ca nişte ouă de Paşti.* CĂRT. // m. **1.** (pop.) vrăjitor, fermecător; **2.** maistru: *viitorul maiestru trebuia ... să facă măcelărirea a şasesprezece feluri de cărnuri.* SL. // f. (pop.) **1.** zînă, fermecătoare: *acolo şade o măiastră.* ISP.; **2.** (la pl.) nume dat ielelor (ca zîne prin excelenţă): *după ce-nchid ferestrele, joace-mi măcar măiestrele.* PANN. [Lat. *magister*].

măiétic, măietici m. (reg.) caltaboş cu ficat sau cu sînge de porc; sîngerete. [*Mai*[4] + *-atic*].

măiúg, măiugi n. **1.** (pop.) diminutiv al lui mai[3]; **2.** (reg.) unealtă de lemn cu care se bate inul, cînepa; **3.** (reg.) tindeche (la războiul de ţesut). [*Mai*[3] + *-ug*; cf. sb. *maljuga*].

măjár m. v. **măjer.**

măjălí, măjălesc vb. (reg.; tr.) a cîntări (cu maja). [Din magh. *mázsál*].

măjărít n. (înv. şi reg.) **1.** (dreptul de a face) negoţ cu peşte; **2.** taxă pe negoţul cu peşte; (şi: **măjerit**). [*Majă* + *-it*].

măjér, măjeri m. (înv. şi reg.) **1.** pescar; negustor sau cărăuş de peşte; **2.** persoană care cîntărea carele cu sare; (şi: **măjar**). [*Majă* + *-ar*].

măjerít n. v. **măjărit.**

mălái, mălaie n. **1.** (bot.; reg.) mei (*Panicum miliaceum*); (p. restr.) boabe de mei: *vrabia mălai visează;* **2.** (bot.; reg.) porumb (*Zea mais*); (p. restr.) boabe de porumb: *în mai se ară de mălai.* SOR.; *cît costă baniţa de mălai?;* **3.** făină de porumb: *morarul ... se suie la coş să vadă cum merge malaiul la rîşniţă.* SAD.; **4.** (reg.; la pl.) semănătură de mei sau de porumb; loc destinat unor astfel de semănături: *mălaiele le-a lasat nesăpate.* POP; **5.** turtă făcută din făină de mei, de porumb etc., coaptă în ţest sau în cuptor: *am sumes mînecile, am băgat focul sub ţest, am făcut mălaiul.* SOR.; **şi-a trăit traiul, şi-a mîncat mălaiul,** a îmbătrînit; *s-a* învechit; **mălai mare,** om prost, molatic sau mătăhălos; **6.** (bot.; reg.; şi **mălai-tătăresc**) mătură (*Sorghum vulgare*); **7.** (compus) **mălaiul-cucului, a)** plantă erbacee, cu frunze lunguieţe şi flori brune sau gălbui, dispuse în spice (*Lazula campestris*); **b)** plantă erbacee cu flori brune dispuse în vîrful ramurilor (*Lazula pilosa*). [Et. nec.].

mălăiér, mălăieri m. persoană care se ocupa cu negoţul făinii de porumb; negustor ambulant care primea plata în natură. [*Mălai* + *-ar*].

mălăiéţ, ~i, mălăiáţă, ~eţe a. **1.** moale şi sfărîmicios; făinos (ca mălaiul): *pere mălăieţe;* **2.** (fig.) lipsit de energie; bleg: *băiat mălăieţ.* [*Mălai* + *-eţ*].

mălăíşte, mălăişti f. (reg.) loc cultivat cu porumb sau cu mei. [*Mălai* + *-işte*].

mălăói, mălăoi m. numele a doi arbuşti alpini cu flori galbene şi frunze liniare, acoperite cu peri (*Helianthemum alpestre* şi *rupifragum*). [*Mălai* + *-oi*].

măldărí, măldăresc vb. (rar; tr.) a face maldare: *au mălădărit stuful.* [De la *maldăr*].

măligúţă f. v. **mămăliguţă.**

mălín, mălini m. **1.** arbust melifer din familia rozaceelor, cu frunze asemănătoare celor de prun, cu flori albe, mirositoare, dispuse în raceme, precum florile de salcîm, cu fructe drupe mici (*Prunus padus*); **2.** (bot.; reg.) liliac (*Syringa vulgaris*); **3.** (bot.; reg.; şi **mălin negru**) lemn-cîinesc (*Lygustrum vulgare*). [De la *mălină*].

mălináş, mălinaşi m. (bot.; reg.) **1.** lemn-cîinesc (*Lygustrum vulgare*); **2.** salcîm (*Robinia pseudacacia*). [*Mălin* + *-aş*].

mălínă, măline f. fructul mălinului, negru şi amar, de mărimea unui bob de mazăre, întrebuinţat în medicina populară. [Din bulg., sb. *malina,* ucr. *malyna* „zmeură"].

mălíniţă, mălinişe f. (bot.; reg.) lemn-cîinesc (*Lygustrum vulgare*). [*Mălin* + *-iţă*].

mălúra, pers. 3 **mălurează** vb. (refl.; despre cereale) a se îmbolnăvi, a se umple de mălură. [De la *mălură*].

mălurát, ~ţi, mălurată, ~e a. (despre cereale) atacat de mălură; măluros[1]. [V. *mălura*].

mălúră, măluri f. **1.** boală a grîului şi a altor păioase, cauzată de ciuperci din genul *Tilletia,* care prefac substanţa făinoasă a cerealelor într-o pulbere neagră; tăciune; **2.** numele mai multor specii de ciuperci microscopice care produc această boală (*Tilletia*); **3.** boabe atinse de această boală; pulberea neagră din interiorul lor; **4.** (bot.; pop.) neghină (*Agrostemma githago*); (p. restr.) boabe de neghină: *mălura din grîu se alege la rîu.* PANN.; (accent. şi *mălură*). [Cf. gr. mod. *méliri*].

mălurící m. pl. plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori roz-purpurii, cu fructul o păstaie (*Orobus variegatus*). [*Mălură* + *-ici*].

mălurós[1], ~şi, măluroásă, ~e a. atacat, plin de mălură; mălurat: *grîu măluros.* [*Mălură* + *-os*].

mălurós[2], ~şi, măluroásă, ~e a. cu maluri abrupte, cu coaste repezi; rîpos: *locuri mălurоase şi ţărmuroase.* CANT. [*Maluri* (pl. lui *mal*[1]) + *-os*].

mămă f. v. **mamă.**

mămăligár, mămăligari m. **1.** persoană care mănîncă (numai sau multă) mămăligă: *Elena face haz de aceşti mămăligari.* BOL.; **2.** (fig.) bădăran, ţărănoi. // n. (pl. **mămăligare**) (reg.) făcăleţ. [*Mămăligă* + *-ar*].

mămăligă, mămăligi f. **1.** aliment preparat din făină de porumb fiartă în apă cu sare, care, mai ales la ţară, înlocuieşte pîinea: *poate ne toarnă o mămăligă pripită cu niscaiva brînză de burduf.* GHEŢIE; (fam.) **a o pune de mămăligă,** a ajunge într-o situaţie dificilă; a o păţi: *cîtu-i de boier, a pus-o de mămăligă.* CR.; **2.** (fig.) om molatic, lipsit de iniţiativă. [Et. nec.].

mămăligói, mămăligoaie n. **1.** augmentativ al lui mămăligă; **2.** (reg.) făcăleţ. [*Mămăligă* + *-oi*].

mămăligós, ~şi, mămăligoásă, ~e a. lipsit de energie, de iniţiativă; moîu, bleg: *bărbat sîcîit şi mămăligos.*VLAH. [*Mămăligă* + *-os*].

mămăligúţă, mămăliguţe f. diminutiv al lui mămăligă: *dacă e pîinea aşa de rea, mîncăm şi noi ... măliguţă.* PAP.-B.; *mămăliguţa face parte din ritualul sarmalelor.* SAD.; (şi: (reg.) **măliguţă**). [*Mămăligă* + *-uţă*].

mămărúţă, mămăruţe f. (entom.; reg.) buburuză (*Coccinella septempunctata*); (şi: **mămăruză**). [Et. nec.; cf. *mămîie*].

mămărúză f. v. **mămăruţă.**

mămícă, mămici f. diminutiv al lui mamă; mămiţă, mămucă, mămuţă, măicuţă: *Nicu, fricos, nu mai aştepta glasul mămicăi şi se retrase.* REBR. [*Mamă* + *-ică*].

mămíţă, mămiţe f. (fam.) mămică: *mamiţa-l degajează.* CAR.; (şi: **mamiţă**). [*Mamă* + *-iţă*].

mămiţícă f. (fam.) diminutiv al lui mămiţă: *să îi dea mamiţica lăptic băiatului?* CAR.; (şi: **mamiţică**). [*Mamiţă* + *-ică*].

mămîíe f. v. **momîie.**

mămós, ~şi, mămoásă, ~e a. (fam.) **1.** care este foarte (sau excesiv de) ataşat de mamă: *copil mămos;* **2.** care este foarte (sau excesiv de) ataşat de copii: *părinţi mămoşi;* (fig.) *preferăm varianta mămoasă, infantilizantă, a unei creaturi care are ca sarcină zilnică să ne scutească de necazuri.* PLEŞU. [*Mamă* + *-os*].

mămoşénie f. (fam.) ataşament al unei fiinţe mămoase. [*Mămos* + *-enie*].

mămúcă, (rar) **mămuci** f. (pop.) diminutiv al lui mamă: *tătuca cu mămuca se juca şi şuguia.* NEGR.: *pe toate mămucile din lume le chinuia gîndul morţii fiilor lor plecaţi.* ST. [*Mamă* + *-ucă*].

mămucúţă, mămucuţe f. (pop.) diminutiv al lui mămucă: *dragii mămucuţii, dragi!* CR. [*Mămucă* + *-uţă*].

mămulár, mămulari m. (înv.) negustor (ambulant) de mărunţişuri: *celălalt, mărunt şi cu gîtul mîncat de scrofule, era un mămular.* PETR. [Din turc. *mamul* + *-ar*].

mămulăríe, mămulării f. (înv.) **1.** ocupaţia mămularului; **2.** prăvălie de mărunţişuri; (p. ext.) marfă expusă într-o astfel de prăvălie. [*Mămular* + *-ie*].

mămúţă, mămuţe f. (pop.) mămică: *mămuţa mea ... era o frumuseţă.* SAD. [*Mămă* + *-uţă*].

mănă, pers. 3 **mănează** vb. (refl.) a căpăta mană; a se strica din cauza manei: *grîul s-a mănat.* [De la *mană*].

mănát, ~ţi, mánată, ~e a. atins de mană; stricat din cauza manei: *holde mănate;* (şi: **mănit**). [V. *măna*].

mănăstioáră, mănăstioare f. diminutiv al lui mănăstire: *se înalţă nu departe de acolo şa mănăstioară a Sfintei Marii.* SAD. [*Mănăstire* + *-oară*].

mănăstíre, mănăstiri f. aşezămînt religios, cuprinzînd o biserică şi mai multe construcţii anexe (chiliile, trapeza, arhondaricul, paraclisul, cuhnia etc.), unde trăiesc, izolaţi de lume, după reguli ascetice, călugări sau călugăriţe; monaster; (p. ext.) biserică a unui asemenea aşezămînt; locaş în care serviciul divin e făcut de călugări: *mergeţi la o mănăstire şi faceţi acolo penitenţă.* PR.; **mănăstire închinată,** mănăstire care recunoaşte supremaţia unei lavre (din muntele Athos), pe care o ajută cu daruri: *mănăstirile închinate au fost secularizate sub Cuza Vodă;* **a (se) duce** (sau **a (se) închide, a intra, a**

trimite etc.) la (sau **în**) **mănăstire,** a (se) călugări: *Octav ... părăsise viaţa acestei lumi şi se închisese în mînăstire.* GAL.; (şi: **mînăstire,** (înv.) **monastire**). [Din sl. ***monastyrĭ*** (<gr. ***monastérion***)].

mănăstirésc, ~şti, mănăstireáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine mănăstirii, referitor la mănăstire, de la mănăstire; călugăresc; (p. ext.) bisericesc: *din vechea aşezare mănăstirească rămăseseră o parte a zidului de incintă ..., chiliile fraţilor, scriptoriul, biblioteca şi refectoriu comun.* GHEŢIE; **2.** făcut la mănăstire, de la mănăstire: *şăiac mînăstiresc.* GANE; (şi: **mînăstiresc**). [***Mănăstire*** + *-esc*].

mănătárcă f. v. mînătarcă.

măndălác m. v. mîndălac.

măndănác m. v. mîndălac.

măngălău, măngălaie n. (reg.) maglă: *cu măngălău le-am calcat.* POP.; (şi: **mîngălău**). [Din magh. ***mángoló***].

măngăluí, măngăluiesc vb. (reg.; tr.) a freca sau a netezi rufe cu măngălăul. [Din magh. ***mángol***].

mănít a. v. mănat.

mănós, ~şi, mănoásă, ~e a. **1.** lăptos, care dă mult lapte; cu mană: *vacă mănoasă;* **2.** fertil, roditor: *pămînt mănos;* **3.** (fig.) care aduce cîştig; rentabil, bănos: *slujba se dovedi foarte mănoasă.* GHEŢIE. [***Mană*** + *-os*; metaforă pastorală transferată asupra solului].

mănţíne vb. v. menţine.

mănţínere f. v. menţinere.

mănúnchi, mănunchiuri n. **1.** cantitate de fire de grîu, iarbă etc., cîte poţi cuprinde în mînă sau cîte cad dintr-o dată sub seceră sau sub coasă; mînă, mănuşă: *duceţi pe Sura la grajd şi-i daţi un mănunchi de fîn.* NEGR.; *copăceiii se smochiniseră ca nişte mănunchiuri de nuiele cafenii.* CĂRT.; **2.** buchet de flori: *fata i-a dat băiatului un mănunchi de viorele.* CAR.; **3.** legătură, grup de obiecte de acelaşi fel, strînse laolaltă: *un mănunchi negru de pene de cocor.* ISP.; (fig.) *căminarul avea un mănunchi mic de principii sănătoase.* CĂL.; **4.** (înv. şi reg.) mîner: *mănunchiul sabiei, coasei.* [Lat. ***manuclus***].

mănunchiáş, mănunchiaşe n. diminutiv al lui mănunchi. // m. (pl. **mănunchiaşi**) (reg.) om care strînge în mănunchi păioasele, după secerarea sau cosirea lor: *îşi făcuse socoteala cîţi cosaşi, cîţi legători şi cîţi mănunchieşi îi trebuiau.* SL. [***Mănunchi*** + *-aş*].

mănúnt a. v. mărunt.

mănuşár, mănuşari m. persoană care confecţionează sau vinde mănuşi. // n. (pl. **mănuşare**) mănuşă de protecţie; (şi: **mînuşar**). [***Mănuşă*** + *-ar*].

mănúşă, mănuşi f. **1.** accesoriu de îmbrăcăminte care protejează mîinile de frig, de vînt, de acţiunea unor substanţe toxice etc.: *scosei mănuşile şi mă ştersei de sudoare.* PR.; **mănuşi liturgice,** mănuşi fine (brodate) utilizate de înaltul cler catolic în timpul oficierii serviciului religios; **a umbla** (sau **a se purta**) **cu mănuşi cu cineva,** a se purta cu menajamente, îngăduitor cu cineva; **a arunca cuiva mănuşa,** a provoca pe cineva la duel; (p. ext.) a provoca pe cineva; **a ridica mănuşa,** a primi provocarea cuiva la duel; (p. ext.) a primi provocarea cuiva: *sînt mulţi cei care ridică mănuşa.* D.; **a se potrivi ca o mănuşă,** a corespunde întocmai, a se potrivi perfect; **2.** (pop.) mîner, toartă: *mănuşa urciorului;* **3.** (reg.) clanţă la uşă, la poartă; **4.** (pop.) mănunchi (de plante); mînă: *o mănuşă de cînepă;* (şi: **mînuşă**). [***Mînă*** + *-uşă*].

măr[1], meri m. **1.** arbore fructifer din familia rozaceelor, cu frunze ovale, păroase, cu flori albe-trandafirii, cultivat pentru fructele lui comestibile (*Malus domestica*): *lumina se-mprăştie în pînză luminoasă pe merii plini cu floare.* EM.; **măr pădureţ,** arbore din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase şi fructe mici, astringente (*Malus sylvestris*); **de florile mărului,** fără rost, în zadar; fără folos: *nu se poate să mi se fi zis de florile mărului să păstrez aceste oscioare.* ISP.; **2.** (compuse) **mărul-lupului, a)** omag (*Aconitum napellus*); **b)** remf (*Aristolochia clematitis*); **c)** dalac (*Paris quadrifolia*); **mărul-porcului,** ciumăfaie (*Datura stramonium*); **măr-gutui,** gutui (*Cydonia vulgaris*). [Lat. ***melus***].

măr[2], mere n. **1.** fructul mărului[1], de mărimi şi culori diferite după soi, foarte bogate în vitamine: *merele creţeşti şi merele domneşti sînt foarte gustoase;* (adv.) **a bate** (sau **a face, a lăsa**) **pe cineva măr,** a bate foarte tare: *te bat măr.* AL.; *l-au lăsat măr.* CAR.; **2. mărul discordiei,** motiv de neînţelegere, de duşmănie; **3. mărul lui Adam,** proeminenţă a zgîrciului tiroidian, vizibilă la bărbaţi în partea anterioară a gîtului; nodul gîtului: *în acest gît firav, mărul lui Adam făcea mişcări convulsive.* SAD.; **4.** (compuse; reg.) **măr-de-pămînt, a)** cartof (*Solanum tuberosum*); **b)** nap-porcesc (*Helianthus tuberosus*); **măr-gutuie,** gutuie: *vino, mîndră-n deal la vii, să mîncăm mere-gutui.* POP. [Lat. ***melum***].

mărár m. **1.** plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, anuală sau bienală, cu frunze fine, lineare, folosite drept condiment (*Anethum graveolens*); **a se băga în vorbă ca măraru-n ciorbă,** a participa nepofrit la o discuţie; **2.** (compuse) **măraru-porcului,** plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori galbene reunite în umbele mici (*Peucedanum alsaticum*); **mărarul-cîinelui,** romaniţă-puturoasă (*Anthemis cotula*); **mărarul-cîmpului,** nemţişori-de-cîmp (*Delphinium consolida*); **mărariu-bălţilor,** mărăraş (*Oenanthe aquatica*). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***mëraj,*** gr. mod. ***márathron***].

măráz n. v. maraz.

mărăcinăr, mărăcinari m. nume dat mai multor păsări migrătoare mici, insectivore, cu penajul castaniu-închis, care trăiesc prin mărăcinişuri, în apropierea apelor (*Saxicola torquata* şi *rubetra* etc.). [***Mărăcine*** + *-ar*].

mărăcíne, mărăcini m. **1.** (reg.) nume dat mai multor plante cu spini sau ghimpi: **a)** porumbar (*Prunus spinosa*): *boabele mărăcinilor se numesc porumbele;* **b)** păducel (*Crataegus monogyna*); **c)** măceş (*Rosa canina*); **2.** (p. restr.) ghimpe, spin (al acestor plante): *se-nţepase într-un mărăcine şi-mi era teamă să nu se obrintească.* SOR.; **a sta pe mărăcini,** a fi nerăbdător, a nu-şi găsi locul; **3.** (la sg.; col.) mărăciniş. [Lat. ***marrucina***].

mărăciníş, mărăcinişuri n. desiş, mulţime de mărăcini; loc acoperit cu mărăcini; spinărie: *se opri ... după un mărăciniş.* ISP.; (fig.) *el se bucură cînd oaia rătăcită se întoarce la turmă şi se întristează cînd ea se înfundă şi mai adînc în mărăcinişul păcatului.* GHEŢIE. [***Mărăcine*** + *-iş*].

mărăcinós, ~şi, mărăcinoásă, ~e a. plin de mărăcini; ghimpos, spinos: *cîmp mărăcinos.* [***Mărăcine*** + *-os*].

mărămioáră, mărămioare f. diminutiv al lui maramă; năfrămuţă: *şi ia apă-n mărămioară şi-ţi pune la inimioară.* POP.; (şi: **năfrămioară**). [***Maramă*** + *-ioară*].

mărăráş m. plantă erbacee acvatică din familia umbeliferelor, asemănătoare cu mărarul, cu flori albe, dispuse în umbele mari; mărariu-bălţilor (*Oenanthe aquatica*). [***Mărar*** + *-aş*].

mărăsín n. (reg.) semn (rău), piază (rea): *esta-i mărăsîn rău.* POP. [Lat. ***male sanus*** „nesănătos"].

mărcéţ m. v. mîrceţ.

mărcúş, ~i, mărcuşă, ~e a. (pop.; despre oi) bucălai. [Din sb. ***mrkuša***].

mâre interj. (pop.) **1.** cuvînt de adresare, de chemare, de provocare: *mâre, ia ascultă!;* **2.** exclamaţie pentru a exprima: mirare, surprindere, mîhnire, admiraţie: *mâre! ce mai ginerică!* PANN; **3.** cuvînt prin care se subliniază o relatare, o afirmaţie: *că venea, mări, venea.* POP.; (şi: **mări**). [Cf. alb. ***more,*** gr. mod. ***moré*** „prostule! nebunule!"].

măréţ, ~i, măreáţă, ~eţe a. **1.** care are ceva mare, grandios, maiestuos în sine; care trezeşte admiraţie, care se impune prin calităţi excepţionale; falnic, grandios, maiestuos, magnific: *O, Veneţio, mult măreaţă!* AL.; *priveliştе măreaţă;* (adv.) *un stol de raţe sălbatice ... trecură şi se cufundară măreţ în vioriul amurgului.* SAD.; **2.** (înv. şi pop.) care se crede mare; mîndru, semeţ, trufaş: *bădiţă cu părul creţ, ce te ţii aşa măreţ.* POP. // adv. (rar) luxos, fastuos: *să poată trăi măreţ în străinătate.* GHICA. [***Mări[1]*** + *-eţ*].

măreţíe f. **1.** faptul de a fi măreţ; ansamblu de calităţi care trezesc admiraţie, care impresionează; grandoare, splendoare: *toat-a apei ş-a pustiei şi a nopţii măreţie se unesc.* EM.; **2.** (înv. şi pop.) semeţie, trufie: *grăieşte cu măreţie.* [***Măreţ*** + *-ie*].

mărfár, mărfare n. tren de marfă: *a deraiat un mărfar ..., expresul va opri aici.* R.L. // m. (pl. **mărfari**) (reg.) negustor ambulant de pînzeturi, stofe etc.; (şi: **marfar**). [***Marfă*** + *-ar*].

mărfuşoáră, mărfuşoare f. diminutiv al lui marfă. [***Marfă*** + *-uşoară*].

mărgărí, mărgăresc vb. (pop.; intr.) **1.** a se împodobi cu flori; a înflori: *doi meri ... cu flori mărgăriţi.* POP.; **2.** (în urări) a prospera, a înflori: *să înfloreşti, să mărgăreşti!* DELAVR. [De la ***mărgărit[2]***].

mărgărínt n. v. mărgărit[1].

mărgărínţă f. v. mărgăriţă.

mărgărít[1], mărgărite n. **1.** (înv. şi pop.) perlă (folosită ca podoabă); mărgăritar: *sufletul rănit naşte mărgărit.* VIERU; *fă-mă, Doamne, mărgărint, să mă-nşire-n fir de-argint.* IONEL; **2.** (bot.; pop.; la sg.) lăcrămioară (*Convallaria majalis*): *ca un strat de mărgărint.* AL.; **3.** (reg.) vîsc-de-stejar (*Loranthus europaeus*); (şi: **mărgărint**). [Din gr. mod. ***margharítis;*** cf. lat. ***margaritum***].

mărgărít[2], ~ţi, mărgărită, ~e a. (pop.) împodobit cu flori ca de mărgăritar; înflorit: *văzui vişin înflorit, mărgărit.* POP. [V. ***mărgări***].

mărgăritár, mărgăritare n. **1.** boabă tare, alb-strălucitoare, cu reflexe sidefii, care se formează în corpul unei scoici de mare şi care se întrebuinţează ca podoabă de preţ; perlă: *şiraguri de mărgăritar.* NEGR.; **a înşira la mărgăritare,** a spune, a povesti basme: *boierul făcu clacă, adunînd pe toţi copiii şi fetele din sat ca să înşire la mărgăritare.* ISP.; **2.** (fig.) lucru de mare valoare, fără cusur: *poezia aceasta e un mărgăritar;* **3.** (bis.; la pl.) numele colecţiei cuvîntărilor şi învăţăturilor lui Ioan Gura-de-Aur: *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe feluri ... a lui Zlataust.* GCR.; **4.** ceea ce seamănă sau se poate compara ca strălucire, culoare etc. cu obiectul descris mai sus: *dinţi de mărgăritar;* **5.** pietriş mărunt folosit la prepararea betoanelor pentru faţade, mozaicuri etc. // m. (pl. **mărgăritari**) (bot.) **1.** lăcrămioare (*Convallaria majalis*); **2.** specie de vîsc ce creşte numai pe stejari, cu fructe în formă de bobiţe galbene; vîsc-de-stejar, mărgărit[1] (*Loranthus europaeus*). [Din gr. mod. ***margaritári***].

mărgărítă, mărgărite f. (pop.) margaretă (*Chrysanthemum leucanthemum*): *fînul de leandră, de mărgărintă ... se mişca uşor în valuri.* DELAVR.; (şi: (reg.) **mărgărintă**). [Din gr. mod. ***margaríta***].

mărgăritărél, mărgăritărele n. **1.** diminutiv al lui mărgăritar; **2.** (bot.; la pl.) lăcrămioare (*Convallaria majalis*): *floricica asta ... merită numele de lăcrămioară şi de mărgăritărel.* NEGR.; **3.** (med.; pop.) stomatită. [***Mărgăritar*** + *-el*].

mărgăríţi, pers. 3 **mărgăriteşte** vb. (reg.; refl.) a se împodobi cu flori, a înflori ca mărgăritarul: *iarba ... la vîrf să mărgăriteşte.* POP. [De la ***mărgărit[2]***].

mărgeá (~ică), mărgeie f. **1.** (mai ales la pl.) boabă (mică) de sticlă, de piatră etc., de forme şi culori diferite, folosită ca podoabă: *salbă de mărgele;* (reg.) **a fierbe mărgica,** a se sfătui; **2.** (la pl.) protuberanţe ale pielii pe capul şi gîtul curcanului: *curcanul ... îşi tot învineţea mărgelele ce-i atîrnau peste cioc.* CĂRT.; **3.** (bot.; reg.) clopoţel (*Clematis integrifolia*); **4.** (bot.; în formă **mărgică**) nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu flori mici dispuse în vîrful unor spiculeţe (*Melica uniflora, mutans, altissima*). [Din lat. ***margella;*** ***mărgică,*** cu schimbare de sufix].

mărgeán, (rar) **mărgeanuri** n. (zool.) numele popular al coralului: *trecu cu vederea şiragul de mărgeanuri pe care-l observase la gîtul cameristei sale.* SAD.; *coloane de mărgean cu capiteluri de matostat.* CĂL.; (fig.) *buze de mărgean.* [Din turc. ***mercan***].

mărgelát, ~ţi, mărgelată, ~e a. **1.** împodobit cu mărgele: *decît încercelată, mărgelată şi flămîndă, mai bine ciulă şi sătulă.* Z.; **2.** (reg.) care are la gît protuberanţe (ca mărgelele): *capră mărgelată.* [*Mărgele* (pl. lui *mărgea*) + *-at*].

mărgelúşă, mărgeluşe f. **1.** diminutiv al lui mărgea: *dintr-o baniţă plină cu mărgeluşe ... un meşter mozaist poate scoate o minunată icoană.* CAR.; **2.** mică plantă erbacee, cu flori albe, albastre sau trandafirii (*Lithospermum arvense*). [*Mărgele* (pl. lui *mărgea*) + *-uşă*].

mărgelúţă, mărgeluţe f. diminutiv al lui mărgea. [*Mărgele* (pl. lui *mărgea*) + *-uţă*].

mărghílă, mărghile f. (reg.) loc mlăştinos; mocirlă, baltă: *am ajuns la lucirile glodurilor, între mărghile moi.* SAD. [Cf. germ. *Mergel*].

mărginâş, ~i, mărginaşă, ~e a. **1.** care se află la margine, la hotar, la periferie; lăturalnic, limitrof: *femeia s-a angajat pe vreo stradă mărginaşă şi a dispărut.* GHEŢIE; *cartier mărginaş;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care locuieşte, care se află la marginea unei localităţi, a unei ţări etc.; mărginean: *misiunea de a ridica pe mărginaşii din Bucureşti.* CĂL.; *prin sacrificiul propriei vieţi ... să facă să se audă şi vocea noastră, a românilor mărginaşi.* CF. // adj. (reg.) **dinte mărginaş,** fiecare dintre cei patru canini ai calului; colţ. [*Margine* + *-aş*].

mărgineán, ~eni, mărgineánă, ~ene a. şi m., f. (înv. şi reg.) mărginaş: *mărgineni de Moldova.* COSTIN. // m., f. **1.** locuitor din sudul Transilvaniei (Braşov, Sibiu), care se ocupă mai ales cu creşterea oilor; **2.** m. pl. populaţie românească din această zonă: *graiul mărginenilor este interesant.* [*Margine* + *-ean*].

mărgineáncă, mărginence f. femeie din sudul Transilvaniei. [*Marginean* + *-că*].

mărgíni, mărginesc vb. **1.** (tr.) a forma marginile, limitele unui lucru, unei suprafeţe etc.; a limita, a contura, a încadra: *fulger lung încremenit mărgineşte munţii.* EM.; *scurta alee, mărginită de cîţiva tei rămuroşi, era măturată cu grijă.* GHEŢIE; **2.** (refl. recipr.) a se învecina: *ţara Împăratului-Verde ... să mărginea cu împărăţia zînelor.* POP.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) reduce, a (se) restrînge, a (se) limita; a (se) rezuma: *oştile moldovene ... le mărginise în puţin număr.* NEGR.; *mă mărginesc să-ţi dau un sfat.* GHEŢIE; **4.** (fig.; refl.) a se stăpîni, a se înfrîna: *mărgineşte-te!;* **5.** (înv.; tr.) a pune sub pază, a închide: *îl mărginea în casă sau la moşie cu pază.* GHICA. [De la *margine*].

mărginíre, mărginiri f. **1.** acţiunea de a (se) mărgini şi rezultatul ei; delimitare, restrîngere, limitare: *liniştea crepusculară, în care parcă ... s-ar prinde nemărginirea timpurilor revolute în mărginirea unei singure clipe.* LOV.; **2.** (fig.) prostie, îngustime spirituală. [V. *mărgini*].

mărginít, ~ţi, mărginită, ~e a. **1.** limitat, redus: *făcea nesuferită atmosfera ... atît de mărginită a mansardei.* EM.; *observaţia ... obligă la un număr de situaţii mărginit.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsit de inteligenţă, fără orizont (cultural); prost, redus: *îl nesocotea şi-l dispreţuia, văzînd într-însul un ins mărginit.* GHEŢIE. [V. *mărgini*].

mărginúţă, mărginuţe f. diminutiv al lui margine; mărgioară. [*Margine* + *-uţă*].

mărgioáră, mărgioare f. mărginuţă. [*Margine* + *-ioară*].

mări[1] interj. v. măre.

mări[2]**, măresc** vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face (mai) mare (dimensiunea, cantitatea etc.); a (se) înmulţi; a (se) extinde: *ne-am mărit casa;* **2.** (tr.) a face să pară mai mare: *cineva îmi dădu un ochean; cu el toate eu le măream.* VIERU; **3.** (mat.; intr.) a acorda o valoare mai mare unei cantităţi; **4.** (refl.) a creşte în vîrstă: *se mai mări copilul.* ISP; **5.** (tr.) a spori, a creşte preţul, valoarea etc.; a ridica: *omul ce se însoară numai pentru ca să-şi mărească starea niciodată nu ia soţie bună.* FIL.; **6.** (tr. şi refl.) a (se) intensifica, a (se) dezvolta: *s-a mărit productivitatea;* **7.** (tr.) a acorda consideraţia cuvenită; a slăvi, a preamări: (refl. pas.) *un monument în care să se mărească Dumnezeul războaielor.* NEGR.; **8.** (înv.; refl.) a se făli, a se îngîmfa: *să nu vă măriţi şi întru voi să nu fie sfadă.* COR. [V. *mare*[1]].

măricél, ~ei, măriceá (~ícă), ~ele a. diminutiv al lui mare[1]; destul de mare; măruţ: *se făcu măricel.* ISP. [*Mare*[1] + *-icel, -icea, (-icică)*].

măríe, mării f. (înv.) **1.** mărire: *să înalţe la mărie casele sale.* VARL.; **2.** mărime: *atîta mărie de împărăţie.* MOXA; **3.** (de obicei artic.) termen de reverenţă folosit pentru a vorbi despre (sau cu) un monarh, un domnitor; domnie, maiestate: *copiii Măriei tale sînt tineri şi frumoşi.* NEGR.; *Măria ta!;* **4.** îngîmfare, trufie: *mărie deşartă şi mîndrie.* VARL. [*Mări*[2] + *-ie*].

márieş n. v. mariaş.

măríme, mărimi f. **1.** însuşirea de a fi mare[1]; întindere, dimensiune, proporţie, cantitate, volum: *asta istorie, dup-a ei mărime nu e jucărie.* PANN; *bogăţia unui popor se măsoară după mărimea trebuinţelor ce-şi satisface.* GHICA; **mărime naturală,** v. **natural**; **2.** statură, talie: *fraţii sînt de aceeaşi mărime;* **3.** durată: *mărimea nopţii scade;* **4.** (fiz.) proprietate a corpurilor sau a fenomenelor în baza căreia acestea pot fi comparate, se poate stabili un procedeu de măsurare şi o unitate de măsură: *mărime scalară;* **5. mărime stelară,** măsură a strălucirii aparente a unei stele sau a altui obiect ceresc, exprimată printr-un număr, a cărui valoare depinde de iluminarea produsă de astrul respectiv; magnitudine; **6.** (mat.) fiecare dintre elementele unei mulţimi abstracte ataşate unui spaţiu geometric cu una sau mai multe dimensiuni, avînd o structură algebrică independentă de sistemul de coordonate utilizat în acest spaţiu; **7.** importanţă; gravitate: *mărimea crimei;* **8.** loc de frunte într-o ierarhie socială; demnitate, onoare: *rîvnire la mărimi.* OD.; **9.** (concr.; adesea iron.) persoană care ocupă o funcţie înaltă; fruntaş, demnitar: *discuta politică cu mărimile.* VLAH.; **10.** (înv.) mărinimie: *mărimea de suflet.* DRĂGHICI.; **11.** (înv.) mîndrie, trufie: *deşarta ta mărime.* HEL. [*Mare*[1] + *-ime*].

mărín, mărini m. (reg.) bubă, inflamaţie (purulentă). [Probabil de la (*Sfînta*) *Mărina*].

mărinimíe, mărinimii f. virtutea şi fapta celui mărinimos; generozitate, bunătate; înţelegere, bunăvoinţă: *pe acest regent Ioan Asan îl cruţă cu mărinimie.* EM.; *cu mărinimia dobîndeşti ceea ce nu gîndeşti.* Z. [*Mare*[2] + *inimă* + *-ie*; cf. lat. ***magnanimitas,*** fr. ***magnanimité***].

mărinimós, ~şi, mărinimoásă, ~e a. plin de bunăvoinţă, de bunătate; cu sentimente înalte, generoase: *doamna Sen ... surîdea foarte mărinimoasă.* EL. [*Mare*[1] + ***inimos;*** cf. lat. ***magnanimus***].

măríre, măriri f. **1.** acţiunea de a (se) mări şi rezultatul ei; extindere, creştere, sporire, dezvoltare: *imperiile şi naţiile au avut mărirea şi căderea lor.* NEGR.; *mărirea averii;* **2.** operaţie prin care se obţine o copie fotografică pozitivă mai mare decît negativul, cu ajutorul aparatului de mărit; **3.** loc de frunte într-o ierarhie socială; rang, demnitate, onoare; putere: *ce ţi se pare mai nostim: catîrul cu potcoave de aur ori nerodul urcat la măriri?* CAR.; *atîtea măriri şi izbînzi sfîrşesc prin a muta firea omului.* GHEŢIE; **4.** (concr.) fruntaş; demnitar; mărime: *ofiţerii benchetuiesc la măririle tîrgului.* SAD.; **5.** (înv.) putere, autoritate; glorie; strălucire, măreţie: *papa ... sileşte pe un rege catolic ... să se despartă de-o ţară care l-a iubit şi-a fost totdeauna gata să-şi dea sîngele pentru mărirea lui.* EM.; **6.** (bis.) slavă, glorie, laudă: *mărire ţie, Doamne!;* **7.** (înv. şi pop.) mîndrie, aroganţă: *apoi cu mărire, astfel le vorbeşte.* BOL. [V. *mări*[2]].

mărişór, ~i, mărişoáră, ~e a. diminutiv al lui mare; măricel: *cînd s-a face mai mărişor.* CR.; *era o livadă mărişoară ... tăiată în două de o cărare.* REBR. [*Mare*[1] + *-işor*].

mărít[1]**, ~ţi, mărită, ~e** a. **1.** devenit mai mare; crescut; **2.** larg deschis; lărgit: *priveau miraţi ... cu ochii măriţi.* PETR.; **3.** slăvit, înălţat; glorios, ilustru: *Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat.* EM.; **4.** termen de reverenţă folosit odinioară pentru a vorbi despre (sau cu) domnitorii ţărilor române; slăvit, cinstit: *mărite doamne!* [V. *mări*[2]].

mărít[2] n. faptul de a (se) mări[2]; mărire. [V. *mări*[2]].

mărít[3]**, măriţi** m. (înv. şi reg.) soţ; mire: *dă-mă mamă, la mărit.* POP. [Lat. ***maritus***].

mărít[4] n. (pop.) măritat: *nu sili să te măriţi, că măritu-i lucru mare.* POP.; **de mărit,** de măritat: *n-au fată de mărit.* POP. [De la ***mărita***].

mărită, mărít vb. **1.** (refl.; despre femei) a se uni prin căsătorie cu un bărbat; a se căsători: *o luase ... de soţie fiindcă îl mişcase mai mult dorinţa ei de a de mărita.* PR.; **2.** (tr.) a da o fată în căsătorie: *el a măritat pe fiică-sa după un om bun.* C.L.; *pe mama o măritase repede bunica.* ST.; (bot.; pop.; compus) **mărită-mă-mamă** f., rujă-galbenă (*Rudbeckia laciniata*); **3.** (reg.; refl.; despre bărbaţi) a se însura, stabilindu-se în casa soţiei; **4.** (fam.; tr.) a se descotorosi de ceva: *Prepeleac mărită capra.* CR. [Lat. ***maritare***].

măritáre, măritări f. măritat: *banale discordii ... în legătură cu măritarea unei fete.* CĂL. [V. ***mărita***].

măritát n. măritiş; căsnicie: *nu voia să audă de măritat.* NEGR.; *Măriuţo cu chindeu, vai de măritatul tău.* POP.; **de măritat,** (despre fete) de vîrstă potrivită pentru căsătorie. [V. ***mărita***].

măritátă, măritate a. (despre femei) căsătorită: *de ce nu mi-ai spus că eşti măritată?* PR.; (reg.) **urzici măritate,** urzici bătrîne, după perioada de înflorire, cînd nu mai sînt bune de mîncat. [V. ***mărita***].

măritíş, măritişuri n. **1.** faptul de a (se) mărita; măritat, măritare: *ce fată nu se gîndeşte la măritişul ei?* PR.; **2.** perioadă din viaţa unei femei potrivită pentru căsătorie: *Maria ..., aproape trecută de vîrsta măritişului, simte că l-ar putea iubi.* CĂRT. [***Mărita*** + *-iş*].

măritór, ~i, măritoáre a. care măreşte: *lentile măritoare.* [*Mări*[2] + *-tor*].

măriúţă, măriuţe f. (reg.) **1.** (entom.) buburuză (*Coccinella septempunctata*); **2.** (zool.) nevăstuică (*Mustela nivalis*); **3.** peşte cu dungi negre şi cu spini la cap; zvîrlugă (*Cobitis taenia*); **4.** numele unui dans popular moldovenesc; melodia acestui dans: *ne cînta din fluier: doina ..., corăbiască, măriuţă.* CR. [Probabil de la ***Măriuţa*** n. pr.; cf. germ. ***Marienkäfer;*** sensul **2** face aluzie la corpul punctat al peştelui].

mărmurí, mărmuresc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr.) a lucra ceva în marmură; a sculpta: *ţi-ţi-şoarele ei să mi le mărmuriţi.* POP.; **2.** (fig.; intr.) a înmărmuri, a încremeni: *voinicu tremura, apoi mărmurea.* POP. [De la ***marmură***].

mărmuríre f. (înv.) acţiunea de a mărmuri şi rezultatul ei; înmărmurire; încremenire: *inima-mi în tăcere aşteaptă-n mărmurire.* HEL. [V. ***mărmuri***].

mărmurít, ~ţi, mărmurită, ~e a. **1.** (înv. şi pop.) sculptat, lucrat în marmură: *lîng-o cruce mărmurită.* EM.; **2.** (fig., înv. şi pop.) înmărmurit, încremenit: *părea ... mărmurit într-o nepăsare bizară.* MACED.; **3.** (înv.) neclintit, nemişcat: *toate în preajmă-i stau mărmurite şi reci.* OD. [V. ***mărmuri***].

mărmuríu, ~ii, mărmurie, ~ii a. (înv.) ca de marmură; (cu vinişoare) ca marmura; marmorean: *cu pulpe mărmurii.* AL. [***Marmură*** + *-ie*].

mărşăluí, mărşăluiesc vb. (intr.) **1.** a se deplasa în marş; a mărşălui: *soldaţii noştri mărşăluiesc spre Balcani.* ST.; **2.** (fam.) a face un drum lung, obositor: *zilnic mărşăluiam cinci kilometri, pe ploaie, prin nămeţi pînă la şcoală.* [***Marş*** + *-ălui*].

mărşăluíre, mărşăluiri f. acţiunea de a mărşălui. [V. ***mărşălui***].

mărşăluitór, ~i, mărşăluitoáre m., f. atlet specializat în proba de marş. [***Mărşălui*** + *-tor*].

mărşuí, mărşuiesc vb. (înv. şi pop.; intr.) a mărşălui: *toată noaptea am mărşuit.* POP. [***Marş*** + *-ui*].

mărturí, mărturesc vb. (înv.; tr.) a mărturisi: *trebuie să mărturim că ... e cu mult mai bine.* EM. [De la ***martur***].

mărturíe, mărturii f. **1.** declaraţie făcută de o persoană pentru a adeveri un lucru, pentru a-şi susţine o părere; (jur.) depoziţie de martor: *mărturia*

dumneavoastră e ... necesară pentru cazul cînd el va nega în instanță. PR.; **2.** (înv. și reg.) martor: *den gura a doi au a trei mărturii să întărească tot cuvîntul.* N.TEST.; **3.** dovadă, probă, atestare; semn, indiciu; mărturiseală: *am arătat cu mărturiile istoricilor.* N.COSTIN; *ea e o mărturie că te-am purtat mereu în gînd.* GHEȚIE; **4.** (și **mărturie de botez**) iconiță sau cruciuliță dăruită de naș participanților la botezul unui copil; **5.** (bis.) confesiune; mărturisire: *mărturia credinței;* **6.** (reg.) tîrg săptămînal (fixat în zilele în care oamenii veneau la oraș în calitate de martori la procese): *în zilele de mărturie el văzu ... populația sătească ce inundează orașul.* AG. [***Martur*** + *-ie;* cf. gr. mod. ***martoría***].

mărturisánie, mărturisanii f. (înv.) spovedanie. [***Mărturisi*** + *-anie*].

mărturiseálă, mărturiseli f. (înv.) mărturisire; mărturie. [***Mărturisi*** + *-ală*].

mărturisí, mărturisesc vb. **1.** (tr.) a declara, a spune, a face cunoscut ceea ce știe, simte sau gîndește; a afirma, a susține; (jur.) a face o depoziție în calitate de martor; a mărturi: *îmi mărturisește că a venit să se însoare.* EL.; *legea celui care a supraviețuit este să mărturisească.* PATAP; **2.** (tr.) a recunoaște (ca adevărat); a accepta, a admite: *n-aveam dreptate, mă grăbesc a mărturisi.* CAR.; **3.** (tr. și intr.) a dovedi, a adeveri, a proba: *o căsuță ... acoperită cu mușchi, care mărturisea vechimea ei.* CR.; **4.** (tr. și refl.) a (se) destăinui: *își mărturisi starea ... amorezului său.* NEGR.; **5.** (bis.; refl.) a-și spune păcatele unui duhovnic; a se spovedi: *las' să mă mărturisesc, de moarte să mă gătesc.* POP.; **6.** (tr.) a primi spovedania cuiva; a spovedi: *preotul ce mă mărturisește, mă spionează.* NEGR.; **7.** (înv.; tr.) a propovădui, a predica, a răspîndi o credință: *mărturisiți întru toate limbile ... pocăință.* VARL.; a **mărturisi credința,** a spune crezul: *să ne mărturisim credința!* GHEȚIE. [Din sl. ***marturisati***].

mărturisíre, mărturisiri f. **1.** acțiunea de a (se) mărturisi și rezultatul ei; **2.** afirmare, susținere a unor convingeri, sentimente etc.; (jur.) declarație, depoziție de martor; mărturiseală: *i s-a spus că mărturisirea o face sub jurămînt.* AG.; **3.** destăinuire, confidență: *cuvintele Laurei conțineau ... o mărturisire, și încă una de dragoste.* GHEȚIE; **4.** (bis.) spovedanie, confesiune: *mărturisirea e una din cele șapte taine;* **mărturisirea credinței,** crezul sau simbolul credinței. [V. ***mărturisi***].

mărturisitór, ~i, mărturisitoáre a. (înv.) care adevărește, care probează: *un act mărturisitor de nevinovăția părintelui.* OD. // m. (înv.) **1.** persoană care propagă o credință; propovăduitor: *cuviosul prooroc Vasile Mărturisitorul;* **2.** persoană care afirmă, susține, adevărește ceva; martor: *venind doi mărturisitori strîmbi, zisără.* N.TEST.; **3.** duhovnic, confesor. [***Mărturisi*** + *-tor*].

mărțișór, mărțișori m. **1.** (pop.; la sg.) luna martie; marț[2]; diminutiv al lui marț[2]; **2.** (reg.) (mlădiță, ramură de salcie acoperită cu) flori mici, înmiresmate, atîrnînd ca niște ciucuri; mîțișori: *iat-o gingașa mlădiță cu șirag de mărțișori.* AL.; **3.** (reg.) plantă erbacee din familia rozaceelor cu frunze crestate adînc, cu flori mari galbene (*Geum montanum*). // n. (pl. **mărțișoare**) mic obiect de podoabă legat de un fir împletit, roșu cu alb, pe care mai ales femeile și copiii, primindu-l în dar la 1 martie ca simbol al primăverii, îl poartă, atîrnat la gît, la mînă sau prins de haină. [***Marț***[2] + *-işor*].

mărțíșnă, mărțîne f. **1.** (pop.) iapă slabă, prăpădită; mîrțoagă; **2.** (reg.) epitet injurios pentru o femeie de moravuri ușoare; (și: (reg.) **mîrțînă**). [Din bulg. ***mărcina*** „cadavru de animal"].

mărúnt, ~ți, mărúntă, ~e a. **1.** de dimensiuni, de proporții reduse; mic: *o stea mărunță și vie din infinit se ivea mereu.* IBR.; *oglinzi mari și mărunte ... apăreau din senin.* EL.; **vite mărunte,** oi și capre; **2.** cu litere foarte mici: *scris mărunt;* (adv.) *își așezase pe catedră teancul de hîrtii scrise mărunt.* GHEȚIE; **3.** (adesea subst.) în monede divizionate de valoare mică: *bani mărunți; n-ai mărunt?;* **4.** de înălțime, de statură redusă; scund: *un bătrîn mărunt.* SAD.; **5.** scurt: (adv.) *tuns mărunt;* **6.** (fig.) care are o valoare, o importanță redusă; neînsemnat, minor: *judecă ... procese mărunte – furturi de găini ..., bătăi între neamuri.* ST.; *lume mărunță;* **7.** (fig.) lipsit de generozitate; meschin; cu orizont îngust: *era un individ cu suflet mărunt;* **8.** cu elemente componente (foarte) mici; fin: *albinile-aduc miere, aduc colb mărunt de aur.* EM.; (adv.) *a tăia mărunt;* **9.** cu stropi, fulgi mici și deși: *cernea de sus o bură mărunță.* VLAH.; (adv.) *vremea se stricase, ploua mărunt.* PR.; **10.** cu pași mici (și grăbiți): *greieri, șoareci, cu ușor măruntul mers.* EM.; **11.** aflat pe o treaptă inferioară într-o ierarhie; de rînd: *merge toată negustorimea mărunță.* PETR.; *ocupa posturi funcționărești mărunte.* GHEȚIE. // n. (la pl.) fleacuri, nimicuri: *vorbiră cîte și cîte mărunte;* **multe și mărunte,** lucruri de tot felul, fără importanță: *începe ... a spune de la nuntă multe și mărunte.* CR. // f. numele unui dans popular; melodia acestui dans; (și: (înv. și pop.) **mănunt**). [Lat. ***minutus***].

mărunțáie f. pl. **1.** organe interne (ficat, splină etc. și mațe) cuprinse în cavitatea abdominală la om și animale; viscere: *o foame dureroasă îmi sfredelea mărunțaiele.* GHEȚIE; **2.** (spec.) totalitatea organelor interne comestibile de la animale, păsări: *borș de mărunțaie;* **3.** (fig.) interiorul ființei omenești, considerat ca sediu al gîndirii, al sentimentelor, al conștiinței: *îndoiala se repezi asupra lui ... și începu să-i muște mărunțaiele.* ST.; **a ști toate mărunțaiele din cineva,** a cunoaște gîndurile, intimitatea cuiva: *știu toate mărunțaiele dintr-însele.* CR.; **4.** (fig.) partea din interior, din adînc a unui lucru; adîncime: *destul am fost certați cu focuri și cutremure din mărunțaiele acestui pămînt.* CAR. [Lat. ***minutalia*** „mărunțișuri"].

mărunțél, ~ei, mărunțeá(~ică), ~ele a. diminutiv al lui mărunt; cam mărunt: *năsip mărunțel.* CR.; *cu pasul mărunțel.* CAR.; *abia-și îmbrățișă ... copiii, unii destul de mărunței.* AG. // adv. **de-a mărunțelul,** amănunțit: *povestește-mi de-a mărunțelul.* // m. (artic.) numele unei hore care se dansează cu pași mărunți și repezi, ca sîrba; melodia acestei hore. // f. **mărunțica-craiului,** varietate a dansului descris mai sus; melodia acestui dans. [***Mărunt*** + *-el, -ea, (-ică)*].

mărunțí, mărunțesc vb. (tr.) a tăia, a rupe, a sfărîma în bucăți mici, mărunt; a pisa: *auzi izbiturile ciocanelor care mărunțeau piatra.* AG. [De la ***mărunt***].

mărunțíme f. (rar) **1.** (col.) ceea ce este nevîrstnic: *apoi mărunțime, și turma toat-o revărsă prin văi.* COȘB.; **2.** (fig.) lipsă de însemnătate; micime: *amintiri se-nălță uriașe peste mărunțimea noastră actuală.* OD. [***Mărunt*** + *-ime*].

mărunțíre, mărunțiri f. acțiunea de a mărunți; mărunțit[2]. [V. ***mărunți***].

mărunțíș, mărunțișuri n. **1.** (mai ales la pl.) lucruri, obiecte mărunte, fără valoare; mărunțuș: *își adună micile obiecte de toaletă ... și cîteva mărunțișuri.* REBR.; **2.** (spec.; la pl.) marfă de valoare mică; obiecte de mercerie: *dorea să-și deschidă ... un magazin de parfumerie sau de mărunțișuri.* GHEȚIE; **3.** (col.) bani mărunți (de metal); mărunt: *taxatorul începu să numere mărunțișul.* EL.; **4.** (fig.; la pl.) amănunte, chițibușuri; fleacuri, nimicuri; secături: *poezia modernă s-a pierdut în mărunțișuri.* CĂL. [***Mărunt*** + *-iș*].

mărunțișár, mărunțișari m. (înv.) vînzător de mărunțișuri: *mărunțișar ambulant.* CAR.; (fig.) *într-asta consistă ... lipsa de valoare a diletantismului, ... rușinea mărunțișerilor literari.* EM. [***Mărunțiș*** + *-ar*].

mărunțít[1], ~ți, mărunțită, ~e a. care a fost tăiat, rupt, sfărîmat etc. în bucăți mărunte: *pămînt mărunțit.* [V. ***mărunți***].

mărunțít[2], mărunțituri n. mărunțire: *muncea la mărunțit pămîntul cu sapa.* [V. ***mărunți***].

mărunțúș, mărunțușuri n. (înv. și pop.) mărunțiș: *o legătură cu demîncare și alte mărunțușuri.* CR. [***Mărunți*** (pl. lui *mărunt*) + *-uș*].

mărúț, ~i, mărúță, ~e a. (reg.) măricel: *trei băieți: cel mai măruț, cît masa.* SAD. [***Mare***[1] + *-uț*].

măsái, măsaie f. (reg.) **1.** față de masă; măsar; **2.** șervet, prosop; ștergar. [***Masă***[1] + *-ai*].

măsár, măsari m. (reg.) tîmplar (care face mese); dulgher. // n. (pl. **măsare**) față de masă; măsai. [***Masă***[1] + *-ar;* cf. germ. ***Tischler***].

măsălár m. numele popular al lunii august. [Et. nec.; cf. lat. ***messis*** „seceriș, strîngerea recoltei"].

măscáră, măscări f. (pop.; mai ales la pl.) faptă sau vorbă necuviincioasă, nerușinată; obscenitate: *Pirgu avea în sînge dorul vieții de dezmățare țigănească ..., scîrboșeniile și măscările.* M.CAR. [De la ***măscări***].

măscăreálă, măscăreli f. **1.** lucrare de artă lipsită de valoare; măzgăliturǎ; **2.** (fig.) defăimare a cuiva; batjocură. [***Măscară*** + *-eală*].

măscărí, măscăresc vb. **1.** (înv. și pop.; tr.) a certa, a ocărî; a sudui: *fetele cele tinere vor măscări pre fămeile cele bătrîne.* NEAGOE; *nu mă ispiti, că te-oi măscări.* POP; **2.** (fig.; tr.) a înjosi, a pîngări: *cine-și măscărește legea ca noi?* ANTIM. [De la ***mascara***].

măscăríci, măscărici m. **1.** bufon: [lumea] *căsca gura la învîrtelile și strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor domnești.* FIL.; **2.** personaj comic, caraghios, la circ, la bîlci etc., care execută, pe lîngă rolurile de comedie, și acrobații, dresură etc.; saltimbanc, clovn: *sînt iarăși într-un birt ... cu dansuri de cadîne și măscărici.* PETR.; **3.** epitet pentru un om neserios, ridicol: *măscărici, limbuți, lichele, măști rînjite ..., patrihoți ce vorbe sacre spun cu buzele-mbălate.* CĂRT. [***Măscări*** + *-ici*].

măscăriciós, ~și, măscăricioásă, ~e a. (rar) necuviincios, indecent, obscen: *gesticulație măscăricioasă.* CĂL. [***Măscărici*** + *-os*].

măscăriciúne, măscăriciuni f. (înv.) vorbă, gest, purtare trivială; vorbă sau faptă hazlie; măscărie: *iubea glumele și măscăriciuni și giocuri.* N.COSTIN. [***Măscări*** + *-ciune*].

măscăríe, măscării f. (înv.) măscăriciune: *iubea să auză glumele și măscării și jocuri.* UR.; *Pann are meșteșugul inefabil al măscăriei fine.* CĂL. [***Măscări*** + *-ie*].

măscărós, ~și, măscăroásă, ~e a. (rar) necuviincios, obscen: *amestec gras de expresii măscăroase, de impulsiuni lascive.* CĂL. [***Măscară*** + *-os*].

măscuí, măscuiesc vb. (înv.; refl.) a se masca. [***Mască*** + *-ui*].

măscuít, ~ți, măscuită, ~e a. (înv.) mascat: *balurile ... măscuite.* AL. [V. ***măscui***].

măseá, măsele f. **1.** fiecare dintre dinții mari, cu suprafață plată, situați în părțile laterale ale maxilarelor, care servesc la sfărîmarea și măcinarea alimentelor; molar: *decanul nostru suferă rău de măsele.* PR.; **măsea de minte,** fiecare dintre ultimele măsele care apar, de obicei, la sfîrșitul adolescenței; **a clănțăni din măsele,** a tremura de frig; **a-i crăpa cuiva măseaua,** a fi foarte nerăbdător; a **trage** (sau **a (o) lua) la măsea,** a bea peste măsură, a fi beți: *ai tras ceva la măsea?* GHEȚIE; **a nu avea ce pune (nici) pe o măsea,** a avea foarte puțin de mîncare; **a lepăda pe cineva** (sau **ceva**) **ca pe o măsea stricată,** a se debarasa de cineva (sau de ceva); **2.** (compus) **măseaua-ciutei,** mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu flori roșii-purpurii, cu frunze cu pete roșii-brune (*Erythronium dens canis*); **3.** (reg.) nume dat unor (părți de) obiecte asemănătoare cu acești dinți: **a)** fiecare dintre bucățile de lemn prinse de jur împrejurul obezilor roții care învîrtește piatra de deasupra morii; **b)** fiecare dintre penele grindeiului de la piuă; **c)** fiecare dintre colții grapei; dinte; **d)** cuiul din capătul grindeiului de la plug; **e)** parte a custurii la coasă, care se leagă de toporiște; **f)** cîrlig care leagă loitrele de leuca carului; **g)** cui cu care sînt prinse cele două scînduri care leagă tălpile săniei de proțap; **h)** cui cu floare colțuroasă, fixat pe marginea tălpilor la bocanci. [Lat. ***maxilla***].

măselár, măselari m. **1.** (bot.) măselariță (*Hyoscyamus niger*); **2.** nume dat unor (părți de) obiecte sau unelte (ex.: măseaua coasei, stinghia grapei etc.). [***Măsele*** (pl. lui *măsea*) + *-ar*].

măselárițǎ, măselarițe f. plantă erbacee otrăvitoare din familia solonaceelor, cu miros greu,

neplăcut, cu flori galbene cu nervuri violete, ale cărei frunze şi seminţe sînt întrebuinţate în popor contra durerilor de măsele şi din care se extrage atropina; măselar, nebunariţă (*Hyoscyamus niger*). [*Măsele* (pl. lui *măsea*) + *-ariţă*].

măselát, ~ţi, măselatá, ~e a. (reg.; despre porumb) cu bobul mare şi alb. [De la *măsele* (pl. lui *măsea*) + *-at*].

măselúţă, măseluţe f. diminutiv al lui măsea. [*Măsele* (pl. lui *măsea*) + *-uţă*].

măslád n. v. **măslag.**

măslág, măslage n. **1.** fructul foarte toxic al unei plante orientale (*Anamirta cocculus*), în formă de boabă roşie, folosit uneori, amestecat cu miez de pîine, pentru a ameţi peştii spre a-i pescui mai uşor; (p. gener.) momeală care se pune într-o cursă; **2.** (bot.; reg.) ciumăfaie (*Datura stramonium*); **3.** (reg.) cereale încolţite din care se face rachiu; (şi: **măslad**). [Din magh. *maszlag* „ciumăfaie"].

măslín, măslíni m. arbore fructifer din familia oleaceelor, cu frunze persistente, cu flori albe, cu fructe ovoide, cultivat mai ales în regiunile mediteraneene pentru lemnul şi pentru fructele lui, bogate în ulei (*Olea europaea*): *se zbat de vînt măslinii.* CĂL.; *măslinul era la cei vechi simbol al păcii.* [De la *măslină*].

măslínă, măsline f. fructul măslinului, comestibil, de culoare brună-verzuie, care cu timpul devine vînătă-închis, foarte bogat în ulei; olivă: *se fac la faţă vinete ca măslinele.* EM.; *de atîtea ori aveam idei măreţe, care se stingeau la vederea cinei de măsline şi smochine.* CĂL.; (şi: **maslină**). [Din sl. *maslina* (<*maslo* „unsoare")].

măsliníu, ~ii, măslínie, ~ii a. de culoarea măslinei, brun-verzui bătînd spre negru: *a apărut un bărbat ... mustăcios, cu faţa măslinie.* GHEŢIE. [*Măslină* + *-iu*].

măsluí, măsluiesc vb. (tr.) **1.** a aranja (într-un anumit fel) sau a însemna cărţile de joc în scopul de a cîştiga: *cărţi de joc măsluite pe noroc.* AL.; **2.** (p. ext.) a falsifica; a trişa: *să măsluiască alegerea deputaţilor.* AL.; *măsluind cîntarul la prăvălie.* CĂRT. [*Maslă* + *-ui*].

măsluiálă, măsluieli f. (rar) măsluire. [*Măslui* + *-eală*].

măsluíre, măsluiri f. acţiunea de a măslui şi rezultatul ei; falsificare, măsluială: *s-a scris pe larg despre măsluirea fără precedent a alegerilor.* GHEŢIE. [V. *măslui*].

măsluít, ~ţi, măsluită, ~e a. **1.** însemnat cu scopul de a cîştiga la joc: *cărţi măsluite.* AL.; **2.** (p. ext.) falsificat; prefăcut: *demagogul ... prin vorbe măsluite trezeşte patimile.* EM.; *a pretins cu probe măsluite că preşedintele ţării e agent.* D. [V. *măslui*].

măsluitór, ~i, măsluitoáre m., f. **1.** persoană care măsluieşte cărţile de joc: *apar ... doi escroci, măsluitori de cărţi de joc.* CĂL.; **2.** (p. ext.) falsificator. [*Măslui* + *-tor*].

măsói, măsoaie n. augmentativ al lui masă: *în verandă a pus un măsoi.* // f. (reg.) faţă de masă. [*Masă*[1] + *-oi*].

măsórişte, măsorişti f. (înv. şi reg.) măsurare, măsurătoare: *urmează măsorişteа* (a. 1776). GCR. [*Măsura* + *-işte*].

măstrápă f. v. năstrapă.

măsurá, măsór şi (înv. şi reg.) **mắsur** vb. (tr.) **1.** a determina (cu instrumente, aparate) valoarea unei mărimi (lungime, masă, greutate etc.): *trebuia măsurată piesa cu atenţie.* PR.; (refl. pas.) *lume mică, de se măsură cu cotul.* EM.; **2.** (fig.; pop. şi fam.) a bate, a lovi pe cineva: *c-un melesteu să-i măsor.* AL.; **3.** a parcurge (pe jos) o distanţă, a străbate un loc: *începui să măsor încăperea în lung şi în lat.* PR.; **4.** a examina, a cerceta (din ochi, cu ochii, cu privirea); a scruta: *cu ochii zarea măsurînd.* COŞB.; **5.** a privi pe cineva insistent (şi dispreţuitor): *o doamnă în vîrstă ... o măsură prin lornion.* C.PETR.; *ochii din ghişeu îl scotociră puţin, l-au măsurat.* ARG.; **6.** a evalua, a aprecia, a estima: *nu vreau să măsur meritele d-tale de artist.* IBR.; (refl. pas.) *bogăţia unui popor se măsoară după mărimea trebuinţelor ce-şi satisface.* GHICA; (reg.) **a-i măsura cuiva vorba cu îmblăciul,** se spune despre un flecar, despre cineva care bălmăjeşte; **7.** (fig.) a modera pornirile, sentimentele; a cumpăni cuvintele, gesturile, manifestările etc.; a înfrîna: *să ne mai măsurăm cheltuielele.* FIL.; *începeam să-mi măsor vorbele.* EL. // (refl.) a se compara cu cineva; a se confrunta, a se lua la luptă, a se bate: *se măsura cu duşmanul;* (tr.) **a-şi măsura puterile cu cineva,** a se lua la întrecere (în luptă); a se lupta cu cineva. // (intr.) a avea mărimea de ... : *moşia măsura acum cinci sute de iugăre cadastrale.* GHEŢIE. [Lat. *mensurare*].

măsurábil, ~i, măsurabilă, ~e a. care poate fi măsurat: *mişcarea ... nu devine măsurabilă decît după ce ne-o închipuim ca o cantitate determinată.* EM. [*Măsura* + *-bil*; cf. fr. *mesurable*].

măsuráre, măsurări f. acţiunea de a (se) măsura; determinare a valorii unei mărimi; evaluare, măsurat[2], măsurătoare: *măsurarea parametrilor.* [V. *măsura*].

măsurát[1], ~ţi, măsurată, ~e a. **1.** determinat în ceea ce priveşte dimensiunile, cantitatea etc.; determinat, evaluat: *patria lor e măsurată ... şi geometrizată.* SAD.; **2.** limitat: *am timpul măsurat;* **3.** moderat, cumpătat: *cu măsurată cumpătare.* MARC.; **4.** domol, tacticos: *intrară cu paşi măsuraţi.* SL. [V. *măsura*].

măsurát[2] n. măsurare: *a greşit la măsurat.* [V. *măsura*].

măsúră, măsuri f. **1.** faptul de a măsura; determinare, evaluare, măsurare; **instrument** (sau **aparat) de măsură,** instrument pentru efectuarea măsurătorilor; **unitate de măsură,** v. **unitate;** **2.** mărime; valoare numerică a unei mărimi (cantitate, întindere, forţă etc.), determinată în raport cu o unitate dată: *surtuce şi jachete croite nu pe măsura lor.* NEGR.; **după** (sau **pe**) **măsură,** potrivit cu dimensiunile corpului: *poate ... mi-or tocmi nişte haine pe măsura mea.* SAD.; **a lua cuiva măsură** (sau **măsuri**), a măsura diferite dimensiuni ale corpului cuiva pentru a confecţiona obiecte de îmbrăcăminte sau încălţăminte; **i-a uitat Dumnezeu măsura** sau **i-a pierdut dracul măsura,** se spune despre un om foarte înalt; **de** (sau **pe**) **o măsură,** deopotrivă, egal: *înalţi toţi de o măsură.* PANN; **a fi pe o măsură cu cineva,** a se asemăna la rele cu cineva; **în mare măsură,** în mare parte, mult; **pe măsura ...,** în raport cu ..., potrivit cu ...; **pe măsură ce ...,** cu cît ..., proporţional şi succesiv: *pe măsură ce se lăsa seara, ele deveneau mai melancolice.* CĂRT.; **3.** unitate convenţională cu care se măsoară o dimensiune, o cantitate, un volum etc. (ex.: metru, litru): *sistem de măsuri şi greutăţi;* **cu aceeaşi măsură,** în acelaşi fel; deopotrivă; **4.** instrument, unealtă etc. cu care se măsoară ceva: [negustori] *cu măsuri de gît se tînguiau amărît.* PANN; **5.** conţinutul unui astfel de instrument: *a băut două măsuri de rachiu;* **6.** (muz.) unitate ritmică divizată în timpi egali ca durată, plasată între două bare; **bară de măsură,** liniuţă verticală care taie portativul, divizînd durata piesei muzicale în unităţi metrice egale; **a bate măsura,** a executa cu mîna sau cu piciorul mişcări egale şi limitate ce marchează diviziunile grupurilor de note aflate între barele de măsură; **7.** unitate metrică compusă dintr-un anumit număr de silabe accentuate şi neaccentuate (sau, în metrica antică, dintr-un anumit număr de silabe lungi ori scurte), care determină ritmul unui vers: *mă lupt cătînd în vers măsura.* EM.; **8.** (fig.; mai ales la pl.) dispoziţie, procedeu folosit în vederea unui anumit scop; prevedere, precauţie necesară: *unele măsuri preced reforma învăţămîntului.* PR.; *ne-am luat toate măsurile de prevedere;* **9.** (fig.) valoare; capacitate, putere: *ce mai vrei cu-a tale sfaturi, dacă ştii a lor măsură?* EM.; **a fi în măsură,** a fi în stare, a avea posibilitatea: *mîine vom fi în măsură să apreciem mai bine.* GHEŢIE; **a-şi da măsura,** a arăta, a dovedi capacitarea, talentul, priceperea etc.; **10.** (fig.) limită pînă la care se poate admite sau concepe ceva; proporţie firească, cuvenită a lucrurilor: *în dragoste nu au ce căuta reticenţele şi jumătăţile de măsură.* GHEŢIE; **peste** (sau **cu asupra de**) **măsură,** mai mult decît trebuie; exagerat, excesiv; **11.** simţ al proporţiilor; moderaţie, cumpătare, sobrietate: *imaginaţia lui romanescă şi pitorească era, totuşi, înfrînată de ... sentimentul măsurii.* LOV.; *vorbea cu măsură.* [Lat. *mensura*].

măsurătoáre, măsurători f. măsurare a unui teren, a unor obiecte etc.; determinare: *erau pe cîmp la o măsurătoare.* SOR. [*Măsurat*[2] + *-oare*].

măsurătór, ~i, măsurătoáre a. (rar) care măsoară, care serveşte la măsurat. // m., f. (înv. şi pop.) persoană care efectuează operaţii de măsurare; **măsurător de pămînt,** inginer hotarnic. // f. (reg.) nume dat unor obiecte care servesc la măsurat[2]. [*Măsura* + *-ător*].

măsúţă, măsuţe f. diminutiv al lui masă[1]; masă mică; mesişoară: *mi-a pregătit măsuţa de lucru lîngă fereastră.* EL.; *mănîncă stăpînii la măsuţa joasă pe scăunele cu trei picioare.* SOR.; **măsuţă de noapte,** noptieră; (şi: **mesuţă**). [*Masă*[1] + *-uţă*].

măşcát, ~ţi, măşcată, ~e a. (reg.) **1.** cu bobul mare, plin: *orz măşcat;* **2.** mare; gros: *un pom cu prune măşcate se înalţă în faţa casei.* VIERU; (şi: **maşcat, măcicat**). [De la *măciucat*].

mătánie, mătánii f. **1.** (mai ales la pl.) îngenunchere şi înclinare a corpului pînă la pămînt, în semn de veneraţie sau de pocăinţă: *bate mătănii.* AL.; *mănîncă lacom cozonac în săptămîna Patimilor, dar promite să facă mătănii.* CĂL.; **2.** (p. gener.) plecăciune; temenea, ploconeală: (iron.) *capul de-a dura sărea, trupul mătănii făcea.* POP; **3.** (la pl.) şirag de mărgele din os, din chihlimbar, din lemn de măslin etc., pe care credincioşii (în special călugării) le trec printre degete pentru a-şi număra rugăciunile rostite; rozariu: *învîrtea pe degete nişte mătănii de chihlimbar.* FIL.; *noaptea spunea crezul pe şirul de mătănii;* **4.** (înv.) mănăstire în care a fost călugărită o persoană şi de care aceasta depinde religios; consacrare ca monah; ascultare: *a luat mătanie la Sfîntul Munte;* (şi: **metanie**). [Din sl. *metanija;* cf. gr. mod. *metánoia* „căinţă; schimbarea cugetului rău în cuget bun", în rom. s-a restrîns la „manifestarea exterioară a actului moral, la mijloacele de a expia păcatele"].

mătáse, mătăsuri f. **1.** (şi **mătase naturală**) fir de borangic (prelucrat); (p. ext.) fibră textilă vegetală sau sintetică avînd proprietăţile firului de borangic: *viermele ce deapănă mătasea.* MARC.; (fig.) *din mătasea cuvintelor ... se toarce chiar o limbă literară românească.* BL.; **2.** ţesătură fină produsă din asemenea fibre, din care se confecţionează lenjerie, îmbrăcăminte; (la pl.) soiuri de ţesături de acest fel: *uşoara-nvineţire a subţirilor mătăsuri.* EM.; *fă-mă Doamne, în de iie şi mătasă naramzie, peste umeri să mă ţie.* IONEL; **crescut în mătase,** crescut în avuţie, în belşug; **3.** (col.) **mătasea porumbului,** fire mătăsoase, galbene-cafenii, care învelesc ştiuletele porumbului; **4.** (compuse; bot.) **mătasea-broaştei,** denumire dată unor alge verzi, filamentoase, formînd mase plutitoare la suprafaţa apelor dulci şi stătătoare; lînă-broştească, mătreaţă; straiul-broaştei (ex.: *Cladophora, Spirogyra*); **mătasea-bradului,** mătreaţa-de-arbori (*Usnea barbata*). [Lat. *metaxa*].

mătăcínă f. v. mătăciune.

mătăciúne, mătăciuni f. numele a două plante erbacee aromatice: **a)** plantă erbacee meliferă (ornamentală), cu flori albastre sau albe, din ale cărei frunze se prepară apa de melisă (*Dracocephalum moldavica*); **b)** roiniţă (*Melissa officinalis*): *aştepta ... să iasă un roi întîrziat şi-şi gătise fumul cu frunzele de mătăciune.* SAD.; (şi: **mătăcínă**). [Din bulg. *matacina,* sb. *matočina*].

mătăhăí, mătăhăiesc vb. (reg.; intr.) a se mişca greoi; a se împletici, a se clătina: *vede un ostaş mătăhăind pe drum în toate părţile.* CR. [Et. nec.; cf. magh. *matikálni, matatni* „a orbecăi"].

mătăhălós, ~şi, mătăhăloásă, ~e a. exagerat de mare (ca o matahală); uriaş, colosal; greoi, diform: *spinările mătăhăloase ale dealurilor.* VLAH.; *i se surpau picioarele sub trupul mătăhălos de o majă şi jumătate.* GHEŢIE. [*Matahală* + *-os*].

mătălúţă pron. pers. (reg. şi fam.) diminutiv al lui mata: *va să zică de-aiestea mi-ai fost mătăluţă.* VLAH. [*Matale* + *-uţă*].

mătănăí, mătănăiesc vb. **1.** (reg.; intr.) a face mătănii, a se înclina; a se clătina, a se bălăbăni,

a bănănăi: *capetele tinerilor se îngreunară de somn aşa de tare, încît începură să mătănăiască pe piept.* POP.; **2.** (fig.) a ezita. [De la ***mătanie***].

mătărîngă, mătărîngi f. **1.** (înv.) jurubiţă, scul; **2.** (reg.) ciomag; **3.** (reg.) penis. [Din magh. ***matring (motring)***; cf. sb. ***mataruga***].

mătăsár, mătăsari m. **1.** (înv.) persoană care lucrează sau vinde mătase; **2.** pasăre migrătoare din ordinul paseriformelor, mai mare decît vrabia, sură-roşiatică pe spate, iar pe pîntece roşie-cenuşie, cu un moţ pe creştet, cu penele cozii mătăsoase (*Bombycilla garrulus*). [***Mătase*** + *-ar*].

mătăsărie[1], mătăsării f. **1.** (col.) cantitate (mare) de mătase; **2.** (înv.) ţesătură de mătase; confecţii din asemenea ţesătură: *să-i facă o haină de mătăsărie foarte scumpă.* ISP. [***Mătase*** + *-ărie*].

mătăsărie[2], mătăsării f. (înv.) **1.** fabrică de mătăsuri; **2.** magazin, comerţ de mătăsuri; **3.** meseria mătăsarului. [***Mătasar*** + *-ie*].

mătăsícă f. **1.** diminutiv al lui mătase; **2.** ţesătură subţire de mătase amestecată cu bumbac: *corsaj de mătăsică roşie.* CAR. [***Mătase*** + *-ică*].

mătăsós, ~şi, mătăsoásă, ~e a. moale, neted şi lucios (ca mătasea): *frumos îi era părul ... mătăsos, pieptănat simplu.* GHEŢIE. [***Mătase*** + *-os*].

mătăúz, mătăuze n. **1.** mănunchi de busuioc cu care preotul stropeşte cu aghiasmă; pămătuf, sfeştoc: *o cruce de lemn şi-un mătăuz de busuioc.* AG.; **2.** (reg.) băţ înfăşurat la un capăt cu un ghemotoc de cîrpe sau de cîlţi, avînd diverse întrebuinţări (în gospodărie). [Et. nec.].

mătcă f. v. **mîtcă**.

mătcălău[1] n. (reg.) sărbătoare populară ce se ţine într-una din zilele de după Paşti, cînd băieţii şi fetele se adună pentru a schimba între ei ouă roşii şi a se prinde fraţi sau surori de cruce. [Din magh. ***mátkáló***].

mătcălău[2] n. v. **mîtcălău**.

mătcuţá, mătcuţez vb. (reg.; refl.; despre fete) a se prinde surori de cruce în ziua de mătcălău. [De la ***mătcuţă***].

mătcúţă, mătcuţe f. (reg.) soră de cruce; surată. [Din magh. ***mátka*** „logodnică, mireasă, iubită" + *-uţă*].

mătíncă adv. (pop.) după cît se pare; probabil. [Et. nec.; cf. *mă tem că*].

mătrăgúnă, (rar) **mătrăgune** f. numele popular al beladonei, plantă erbacee otrăvitoare din familia solanaceelor, cu flori brune-violete, cu fructe bace negre, lucitoare, care conţine atropină, fiind folosită în medicină şi în magia populară (*Atropa belladonna*); **parcă a mîncat mătrăgună,** parcă e nebun. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***matërgonë,*** gr. mod. ***mandragóras,*** lat. ***mandragora***].

mătrăşí, mătrăşesc vb. (pop. şi fam.; tr.) **1.** a îndepărta, a alunga pe cineva: *de-aş putea s-o mătrăşesc!* AL.; *de demult erai tu mătrăşit din lumea asta ... dacă nu-ţi intra Dumnezeu în voie.* CR.; **2.** a concedia, a transfera pe cineva: *să faci cum vei şti să-l mătrăşeşti.* C.; **3.** a cheltui, a risipi avere, bani etc. [Cf. sb. ***potrošiti*** „a cheltui"].

mătreáţă f. **1.** (col.) părticele făinoase de epidermă desprinse de pe pielea capului; pitiriazis: *cu ... umerii fracului mereu murdari de mătreaţă.* PETR.; **2.** (bot.; şi **mătreaţă de apă** sau **de baltă**) mătasea-broaştei; **3.** (compus; bot.) **mătreaţă-de-arbori** sau **mătreaţa-bradului,** gen de licheni care cresc mai cu seamă pe brazi, atîrnînd de crengile acestora ca nişte firişoare alburii, producînd mari pagube pădurilor; lînă-de-brad, mătasea-bradului (*Usnea barbata*). [Din lat. **matricia*].

mătríce, mătrici şi **mătrice** f. **1.** (înv.) uter, mitră: *din mătrice şi din scăldătoare, şi din faşe m-ai pus pre picioare.* DOS.; **2.** (pop.) colici intestinale (la nou-născuţi); **3.** (reg.) numele mai multor boli (la om sau la vite) (ex.: diaree, apendicită, reumatism etc.); **4.** plantă aromatică, cu inflorescenţa în spic, care creşte în grădinile din jurul locuinţelor; spilcuţă (*Chrysanthemum parthenium*); **5.** (bot.; reg.) parachernită (*Parietaria officinalis*). [Lat. ***matrix, -icis***].

mătríţă, mătriţe f. plantă acvatică cu frunze înguste, verzi, care se înnegresc prin uscare (*Zannichellia palustris*). [Cf. ***mătreaţă***].

mătuí, mătuiesc vb. (tr.) a supune operaţiei de mătuire. [De la ***mătuire***].

mătuíre, mătuiri f. operaţie de prelucrare a suprafeţei unui obiect, prin care aceasta devine mată. [De la ***mat[1]***].

mătură, mături vb. (tr.) **1.** a curăţa, a şterge de praf, de gunoi cu mătura; a strînge, a îndepărta praful, gunoaiele cu mătura: *se puse de mătură coliba.* ISP.; **2.** a curăţa de funingine: *mătură hornul;* **3.** a atinge în trecere: *haina-i măturînd pămîntul.* COŞB.; **4.** (p. anal.) a străbate cu repeziciune, îndepărtînd totul din cale; a purta, a duce cu sine praf, gunoaie etc.: *crivăţul ... mătură cu-aripa-i cîmpii întinse.* EM.; *la ruperile de nori* [torentele] *măturau totul în cale.* GHEŢIE; **5.** a înlătura din cale, a da la o parte; a goli: *artileria mătura tot locul.* BĂLC.; **6.** (fig.) a goni, a alunga, a izgoni: *acuşi vi-l măturdeaici.* CR. [De la ***mătură***].

măturár, măturari m. persoană care face sau vinde mături. [***Mătură*** + *-ar*].

măturáre, măturări f. acţiunea de a mătura şi rezultatul ei; măturat. [V. ***mătura***].

măturát n. măturare: *ne încheiasem programul de dimineaţă: spălatul ..., măturatul duşumelei.* GHEŢIE. [V. ***mătura***].

mătură, mături f. **1.** obiect de uz casnic, făcut din tulpinile plantei cu acelaşi nume, din nuiele, din păr de porc etc., cu care se mătură: *se desluşea ... fişiitul măturii pe parchet.* GHEŢIE; **a da cu mătura,** a mătura: *n-ai mai dat cu mătura de o săptămînă;* **2.** plantă erbacee, cu flori verzi şi violete, cu tulpina foarte ramificată, stufoasă, din care se face acest obiect; mei-tătărăsc, mălai-tătăresc (*Sorghum vulgare*); **3.** (şi **mătură de grădină**) plantă erbacee cu tulpina ramificată, cu flori verzi, abia vizibile, din care se fac tîrnuri folosite la măturat (curţile) (*Kochia scoparia*); **4.** (compus) **mături-de-vrăjitoare,** hipertrofii ale ramurilor unor pomi fructiferi şi ale unor arbori, cauzate de nişte ciuperci microscopice sau de bacterii, care se manifestă prin apariţia pe ramurile atacate a unor smocuri de ramuri subţiri, moi, fragile şi dese, ca nişte măturiţe. [Et. nec.; cf. lat. ***metula*** „tufişoară, smoc"].

măturătór, ~i, măturătoáre m., f. persoană care se ocupă cu măturatul străzilor: *măturătoarele stăteau cîte două-trei, proptite-n tîrnuri şi fumînd.* CĂRT. // f. vehicul prevăzut cu o perie mare cilindrică, cu care se mătură străzile. [***Mătura*** + *-ător*].

măturătúră, măturături f. **1.** măturare: *să faci o măturătură bună;* **2.** (concr.) gunoi adunat cu mătura: *cutia unde cad măturăturile bucătăriei.* GAL. [***Mătura*** + *-ătură*].

măturea (~ică), măturele f. **1.** diminutiv al lui mătură; măturiţă; **2.** mătură mică pentru periat hainele; **a umbla cu măturica,** a linguşi; **3.** beţişoare ramificate la vîrf cu care se bate toba: *făcea din gură ca trompeta, ca saxofonul, ca măturicile de la tobe.* CĂRT.; **4.** (la pl.) plantă erbacee din familia compozitelor, cultivată pentru florile ei roz, dispuse în capitule, întrebuinţate la confecţionarea buchetelor de imortele (*Centaurea jurineifolia*). [***Mătură*** + *-ea* (*-ică*)].

măturíţă, măturiţe f. **1.** măturică; **2.** (bot.; reg.) năfurică (*Artemisia annua*). [***Mătură*** + *-iţă*].

măturói, măturoaie n. augmentativ al lui mătură; mătură mare; tîrn: *un municipal îşi face, cu măturoiul lui enorm, datoria.* CAR.; *barba revărsată în neorînduială, ca un măturoi cărunt.* SAD. [***Mătură*** + *-oi*].

mătúşă, mătuşi f. **1.** sora mamei sau a tatălui unei persoane; verişoara unuia dintre părinţi sau soţia unchiului; tanti, ţaţă, tuşă; **2.** (pop.) termen respectuos folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie în vîrstă; lele, seca[2]: *mătuşa preoteasă;* **3.** (p. gener.) femeie bătrînă; babă. [Lat. ***amita*** + *-uşă*].

mătuşícă, mătuşele f. diminutiv al lui mătuşă: *sora mamei, mătuşica Livia, mi-a răspuns.* GHEŢIE. [***Mătuşă*** + *-ică*].

măzărár, măzărari m. (entom.; reg.) gărgăriţă-de-mazăre (*Bruchus pisi*). [***Mazăre*** + *-ar*].

măzărát, ~ţi, măzărată, ~e a. (reg.) **1.** cu bobul mare (ca de mazăre); măşcat: *grîu măzărat;* **2.** în formă de boabe de mazăre: *ploaia, cu picături dese şi măzărate.* HOG. [***Mazăre*** + *-at*].

măzăríche, măzărichi f. **1.** diminutiv al lui mazăre; **2.** numele mai multor plante erbacee din familia leguminoaselor, înrudite cu mazărea: **a)** plantă agăţătoare cu flori roşii, galbene sau violete, care creşte prin fînete sau păduri de munte (*Vicia dumetorum*); **b)** (reg.) borceag (*Vicia sativa*); **c)** (reg.) bob (*Lathyrus platyphyllos*); **d)** (şi **măzăriche păroasă**), plantă păroasă, cu flori liliachii, aşezate pe un spic lung (*Vicia villosa*); **3.** precipitaţie atmosferică sub formă de bobiţe de gheaţă; grindină măruntă: *picăturile de ploaie se schimbară într-o măzăriche fină.* GHEŢIE; **4.** (med.) cisticercoză. [De la ***mazăre***].

măzdă f. v. **mîzdă**.

măzdí vb. v. **mîzdi**.

măzdrí vb. v. **mezdri**.

mda adv. cuvînt care exprimă o afirmaţie îndoielnică. [De la ***da***].

mde interj. cuvînt care exprimă o afirmaţie şovăielnică, un sentiment, o atitudine de nehotărîre, de sfială etc. (într-o situaţie delicată, penibilă). [De la ***de[1]***].

mea culpa, formulă prin care cineva îşi recunoaşte greşeala, vina. [Cuv. lat.].

meándric, ~ci, meandrică, ~ce a. cu cotituri dese şi întortocheate: *Dîmboviţa, apă vie ... şi meandrică.* C. [Din fr. ***méandrique***].

meándru, meandre n. **1.** (mai ales la pl.) cotitură, sinuozitate a cursului unei ape, (p. ext.) a unui drum, a unei străzi etc.: *m-am deprins cu meandrele Stambulului.* SAD.; *meandrele Prutului;* (fig.) *meandrele sufletului;* **2.** (p. anal.) motiv ornamental în formă de linii frînte, cu aspect de cîrlige care se întrepătrund: *meandrele ... ornau friza templurilor greceşti.* OD. [Din fr. ***méandre***].

meásă f. v. **masă[1]**.

meáser, ~i, measeră, ~e a. (înv.) sărac, umil; nenorocit: *pre cei meseri, pre cei slabi, neputincioşi de toate supărările să-i aperi.* N.COSTIN; (şi: **meser**). [Lat. ***miser***].

meát, meaturi n. **1.** (anat.) canal sau orificiul acestuia, aflat în diferite organe (ex.: meat nazofaringian, meat uretral); **2.** spaţiu între celulele unui ţesut vegetal. [Din fr. ***méat***].

meatoscopíe f. examinare a unui meat cu ajutorul unui instrument (ex. meatoscopie uretrală). [Din fr. ***méatoscopie***].

meatotomíe, meatotomii f. intervenţie chirurgicală constînd în incizia unui meat pentru a-l lărgi (ex. meatotomie uretrală). [Din fr. ***méatotomie***].

mecánic, ~ci, mecanică, ~ce a. **1.** care aparţine mecanicii, referitor la mecanică:. *trăim în epoca ... uriaşului proces mecanic.* SAD.; *legi mecanice;* **2.** pus în mişcare, în funcţie cu ajutorul unei maşini sau al unui mecanism; mecanizat: *unelte, utilaje mecanice;* **3. ţesut mecanic,** ţesut specializat de susţinere a plantelor, reprezentat de colenchim şi sclerenchim; **4.** (şi adv.) făcut, executat fără participarea conştiinţei, a inteligenţei, a voinţei; maşinal, automat, inconştient, mecanicesc: *am început a scrie mecanic.* EL.; *notam titlurile cărţilor ... cu o conştiinciozitate mecanică.* GHEŢIE. // m. **1.** (înv.) specialist în mecanică; **2.** persoană care face, repară sau întreţine maşini, utilaje; aparate; mecanician: *voiam să mă calific mecanic auto.* PR.; **3.** persoană care supraveghează sau conduce un vehicul, un motor; maşinist; (spec.) conducător al unei locomotive. [Din lat. ***mechanicus,*** fr. ***mécanique,*** germ. ***Mechaniker,*** it. ***meccanico***].

mecánică f. **1.** ştiinţă care studiază legile mişcării şi ale echilibrului corpurilor sub acţiunea forţelor exercitate asupra lor: *mecanica se împarte în statică şi dinamică;* **mecanică cuantică,** ramură a fizicii teoretice care studiază fenomenele ce se petrec la scară atomică şi subatomică; **mecanică cerească,**

ramură a astronomiei care studiază mişcarea corpurilor cereşti, sub acţiunea atracţiei universale; **2.** lucrare, manual care tratează despre această ştiinţă; **3.** disciplină tehnică avînd ca obiect construcţia şi funcţionarea maşinilor, îndeosebi a pieselor şi mecanismelor care servesc la transmiterea mişcării; **4.** (fig.) ansamblu de elemente care contribuie la producerea, la realizarea a ceva: *cu această mecanică este realizată romanţa.* CĂL.; *trebuie să evadăm din mecanica sterilă a gîndirii dihotomice.* PLEŞU. [Din lat. ***mechanica,*** it. ***meccanica,*** germ. ***Mechanik,*** fr. ***mécanique***].

mecanicésc, ~şti, mecaniceáscă, ~eşti a. (înv.) **1.** prevăzut cu un mecanism; mecanizat; **2.** (fig.) mecanic, automat: *votarea mecanicească a proiectului.* EM. [Cf. gr. mod. ***mehanikós,*** lat. ***mechanicus,*** fr. ***mécanique***].

mecanicéşte adv. (înv.) în mod mecanic; ca un mecanism; automat; maşinal. [***Mecanic*** + ***-eşte***].

mecanicián, mecanicieni m. (astăzi rar) mecanic: *maşinile introduse sînt în genere puse în mişcare de mecaniciani străini.* EM. [Din fr. ***mécanicien***].

mecanicísm n. concepţie filozofică dominantă în sec. al XVI-lea - al XVIII-lea, care explică lumea cu ajutorul legilor mecanicii. [Din it. ***meccanicismo***].

mecanicíst, ~şti, mecanicístă, ~e a. referitor la mecanicism, în conformitate cu principiile mecanicismului: *biologia mecanicistă nu a dezarmat.* BL. // m., f. adept al mecanicismului. [Din it. ***meccanicista***].

mecanicitáte f. însuşirea, caracterul a ceea ce este mecanic. [***Mecanic*** + ***-itate***].

mecanicizá, pers. 3 **mecanicizează** vb. (refl.) a deveni mecanic, automat: *raţiunea se mecanicizează.* [***Mecanic*** + ***-iza***].

mecanicizáre, mecanicizări f. faptul de a se mecaniciza: *are loc mecanicizarea actelor raţionale.* [V. ***mecaniziza***].

mecanísm, mecanisme n. **1.** (sistem tehnic alcătuit din) totalitatea pieselor fixe şi mobile destinate să funcţioneze împreună; maşinărie: *nu-i plăcuseră lui în copilărie maşinile, şuruburile, mecanismele complicate.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) ansamblul elementelor care formează un întreg, funcţionînd ca o maşină sau ca un organism: *cei ce nu cunosc mecanismele sufleteşti ale inconştientului.* BL.; *natura a dat animalelor ..., bătrînilor un mecanism simplu de adaptare.* CĂL.; **3.** (p. anal.) mod de organizare, de funcţionare a unui ansamblu, a unui sistem (social, politic etc.); mod în care se desfăşoară o activitate: *încrederea în funcţionarea mecanismelor politice.* D.; *mecanismul unei limbi; mecanismele economice.* [Din fr. ***mécanisme,*** germ. ***Mechanisme***].

mecanizá, mecanizez vb. (tr.) **1.** a introduce maşini, mecanisme etc. în procesele de producţie: *a mecaniza agricultura;* **2.** a acţiona mecanic, ca un mecanism; a automatiza. [Din fr. ***mécaniser***].

mecanizáre, mecanizări f. acţiunea de a mecaniza şi rezultatul ei: *randamentul în agricultură e strîns legat de o mecanizare a acesteia.* PR. [V. ***mecaniza***].

mecanizát, ~ţi, mecanizátă, ~e a. **1.** efectuat cu ajutorul unor mecanisme, dispozitive sau maşini: *arături mecanizate;* **2.** înzestrat, dotat cu mecanisme, cu maşini etc.: *agricultură mecanizată.* [V. ***mecaniza***].

mecanizatór, mecanizatori m. persoană care lucrează la o maşină agricolă. [Din rus. ***mehanizator*** (după *mecanic*)].

mecano- element de compunere cu sensul „mecanic". [Din fr. ***mécano-***].

mecanochímic, ~ci, mecanochimícă, ~ce a. care utilizează mijloace mecanice şi reacţii chimice. [Din fr. ***mécano-chimique***].

mecanoglífe f. pl. (geol.) termen generic pentru structurile suprafeţelor de strat, de natură mecanică (ex.: mecanoglife de eroziune; mecanoglife de tasare). [Din fr. ***mécanoglifes***].

mecanográfic, ~ci, mecanográfică, ~ce a. care aparţine mecanografiei, referitor la mecanografie, de mecanografie. [Din fr. ***mécanographique***].

meconografíe, mecanografii f. folosire a unor maşini sau dispozitive la efectuarea mecanică a operaţiilor logice (calcule, clasificări etc.) în documente administrative, contabile, comerciale, ştiinţifice: *în mecanografie se utilizează cartele perforate.* [Din fr. ***mécanographie***].

mecanoreceptór, mecanoreceptori m. organ de simţ, care recepţionează acţiuni mecanice (atingere, presiune, tracţiune etc.): *mecanoreceptorii sînt situaţi în piele, în muşchi, în organele interne.* [***Mecano-*** + ***receptor***].

mecanostricţiúne, mecanostricţiuni f. deformare a unor corpuri (fero- şi ferimagnetice) la aplicarea unor tehnici mecanice care le schimbă starea magnetică. [Din fr. ***mécanostriction***].

mecanoterapíe, mecanoterapii f. ansamblu de procedee terapeutice aplicat în boli osteo-articulare sau neuro-musculare, care utilizează masajul, gimnastica medicală, aparate speciale etc. [Din fr. ***mécanothérapie***].

mecái, pers. 3 **mécăie** vb. (intr.) (despre capre) a scoate sunete caracteristice speciei; a mehăi. [Et. nec.].

mecéna m. invar. (livr.) protector al artelor şi al ştiinţelor: *generozitatea acestui mecena.* [Din fr. ***mécène***].

mecenát, mecenaţi m. calitatea de mecena: *marii bancheri au devenit mecenaţi.* // n. (pl. **mecenate**) sprijin, protecţie acordată artelor şi ştiinţelor din partea unui mecena. [Din fr. ***mécènat,*** it. ***mecenato***].

mecét, meceturi n. **1.** (înv.) moschee (mai mică decît geamia); loc de rugăciune la turci: *strigă paş-al Diului din vîrful mecetului.* POP.; **2.** (înv. şi reg.) cimitir turcesc; (spec.) numele vechiului cimitir turcesc din Bucureşti (aflat în vecinătatea mecetului): *să-l fi dus la Mecet, în poala lui Maomet.* POP.; **3.** (fig.; iron.) consistoriu bisericesc: *ei, ce mai zice mecetul despre popia voastră?* CR. [Din bulg. ***mečet;*** cf. turc. ***mesçit***].

meci, meciuri n. **1.** întrecere sportivă disputată între două persoane sau între două echipe; întîlnire, partidă, joc; **2.** (fig.) competiţie, luptă; confruntare: *această revistă ne întreţine cu matchul electoral.* LOV.; **3.** (fam.) dispută, ceartă: *am avut un meci cu soacra;* (scris şi: *match*). [Din engl., fr. ***match***].

mécibol, meciboluri n. minge servită la finalul unei partide de tenis sau de volei, care decide cîştigătorul. [Din engl. ***match ball***].

meconínă f. alcaloid obţinut prin hidroliza narcotinei, cu acţiune convulsivantă. [Din fr. ***méconine***].

mecóniu n. **1.** opiu; **2.** materie fecală brun-verzuie pe care o elimină fătul imediat după naştere: *murdari de meconiu, ieşim cu capu-nainte în mediul cel nou.* CĂRT. [Din lat. ***meconium,*** fr. ***méconium***].

med, mezi m. (la pl.) triburi indo-europene aşezate la începutul mileniului I î.d.Hr. în Persia, unde, în sec. al VIII-lea – al VII-lea î.d.Hr., au întemeiat statul Media, integrat din sec. al VI-lea î.d.Hr. în statul persan (actualul Iran); (şi la sg.) persoană aparţinînd acestor triburi. // a. care aparţine, care este specific Mediei sau locuitorilor ei, referitor la Media sau la locuitorii acesteia; medic[2]: *se aşează ... ca un rege med.* CĂL. [Din fr. ***mède***].

medaliá, medaliez vb. (tr.) a distinge, a onora cu o medalie; a decora: *gimnastele române au fost medaliate din nou.* [De la ***medaliat***].

medaliát, ~ţi, medaliátă, ~e a. care a fost distins, onorat cu o medalie; decorat: *soldat medaliat.* [***Medalie*** + ***-at***; cf. fr. ***médaillé***].

medálie, medalii f. mică piesă de metal (ca o monedă), purtînd inscripţii sau basoreliefuri, emisă în onoarea unei persoane ilustre sau în amintirea unui eveniment important (ex.: *„Virtutea militară", „Bene-Merenti", „Răsplata muncii" şi „Serviciul credincios"): în timpul războiului austro-român din 1916, s-au creat două medalii militare: „Virtutea militară", rezervată exclusiv gradelor superioare, şi „Bărbăţie şi credinţă", cu spade încrucişate sub ramurile de laur, conferită pentru fapte meritorii gradelor inferioare;* **reversul medaliei,** aspectul complementar, adesea neplăcut, nefavorabil al unui lucru, al unei situaţii etc.: *nu vom trece cu vederea, fireşte, nici reversul medaliei.* BL.; **2.** piesă de metal preţios (cu inscripţii şi figuri), oferită în semn de distincţie sau ca premiu la un concurs, la o competiţie etc.: *Nadia Comăneci a primit ani în şir medalia de aur la Olimpiade.* [Din it. ***medaglia***].

medaliér, medaliere n. colecţie de medalii; vitrină pentru păstrarea acestora. [Din fr. ***médaillier***].

medalión, medalioane n. **1.** bijuterie ovală sau rotundă, care încadrează sau închide un portret, o fotografie, o şuviţă de păr etc.: *la gît avea un lănţişor de aur cu medalion.* GHEŢIE; **2.** (fotografie sau tablou fixat într-o) ramă ovală sau rotundă: *doamna Ledru îşi avea pus ..., în medalionul funerar, miniatura ei de la 24 de ani.* PAP.-B.; **3.** ornament arhitectonic, de mobilier etc., rotund sau oval, cuprinzînd un basorelief, o pictură, o inscripţie etc.: *desemnuri emblematice şi inscripţii în medalioane.* MAIOR.; **4.** scurtă expunere literară în care se schiţează portretul spiritual al unei personalităţi; spectacol, emisiune etc. dedicată evocării unui scriitor, compozitor etc.: *medalion „Lucian Blaga".* [Din fr. ***médaillon*** (după *medalie*)].

medalíst, medalişti m. persoană care studiază sau colecţionează medalii. [Din fr. ***médailliste*** (după *medalie*)].

medalístică f. disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu identificarea, originea, autenticitatea şi clasarea medaliilor. [***Medalist*** + ***-ică***].

medeán n. v. **maidan.**

medeleán, medeleni m. (reg.) cîine mare. // a. (despre cîini; p. gener. despre alte animale) foarte mare: *în casă intră un cîne medelean.* NEGR. [Din ucr. ***medeljan***].

medelnicér, medelniceri m. (titlu dat unui) boier care turna (la sărbători sau la solemnităţi) apă domnului ca să se spele pe mîini, punea masa şi servea bucatele: *ce întîmplare te aduce la mine, arhon medelnicer?* FIL. [***Medelniţă*** + ***-ar***].

medélniţă, medelniţe f. (înv.) lighean (de aramă, de argint etc.) în care îşi spălau mîinile, înainte de masă, domnul şi mesenii. [Din sl. ***měděnica***].

média[1] f. invar. mass-media. [Din fr. ***média***].

mediá[2], mediez vb. (intr.) a mijloci o înţelegere între părţi (adverse); a face demersuri pentru a aplana un diferend sau un conflict între state. [Din lat. ***mediare***].

mediál, ~i, medială, ~e a. **1.** median: *uşa ... se învîrtea ... pe o osie de fier medială.* CĂL.; **2.** care se află în interiorul cuvîntului: *sunet medial;* **vocală medială** (şi f.), vocală care se articulează în partea centrală a cavităţii bucale (ex.: ă, î); **3.** aflat aproape de axul de simetrie al corpului uman. [Din fr. ***médial,*** lat. ***medialis***].

medián, ~i, mediană, ~e a. care se găseşte, care e aşezat la mijloc; medial; **nerv median,** ramura terminală a plexului brahial care asigură inervaţia motrice a antebraţului şi a mîinii; **2.** situat în mijlocul unei figuri geometrice. // f. fiecare dintre dreptele care unesc vîrfurile unui triunghi cu mijlocul laturilor opuse. [Din fr. ***médian,*** lat. ***medianus***].

mediántă, mediante f. (muz.) treapta a treia (mediantа superioară) sau a şasea (mediantа inferioară) a modurilor major şi minor; acordul minor al acestei trepte. [Din fr. ***médiante***].

mediastín, mediastine n. cavitate anatomică cuprinsă între cei doi plămîni, conţinînd inima, timusul, esofagul, aorta şi canalul toracic, numeroase vase limfatice, ganglioni simpatici şi nervi. [Din fr. ***médiastin***].

mediastinál, ~i, mediastinală, ~e a. care ţine de mediastin, referitor la mediastin. [Din fr. ***médiastinal***].

mediastinítă, mediastinite f. inflamaţie (infecţioasă) a diferitelor ţesuturi ale mediastinului. [Din fr. ***médiastinite***].

mediastinografíe, mediastinografii f. explorare a mediastinului, efectuată radiografic, radioscopic sau tomografic. [Din fr. ***médiastinographie***].

mediastinoscóp, mediastinoscoape n. aparat cu care se examinează vizual mediastinul. [Din fr. ***médiastinoscope***].

mediastinoscopíe, mediastinoscopii f. metodă chirurgicală de explorare în scop diagnostic a mediastinului. [Din fr. ***médiastinoscopie***].

mediát, ~ţi, mediată, ~e a. aflat în legătură indirectă cu ceva; efectuat prin intermediar; mijlocit: *relaţie mediată.* [Din fr. ***médiat***].

mediatécă, mediateci f. încăpere, spaţiu (într-o bibliotecă) în care se păstrează mijloacele audiovizuale pentru învăţarea limbilor străine. [Din fr. ***médiatheque***].

mediátic, ~ci, mediatică, ~ce a. care ţine de mass-media, referitor la mass-media, popularizat prin mass-media: *au dominat festivismul siropos şi spectacolele mediatice ieftine.* CE; *manipulări mediatice.* [Din fr. ***médiatique***].

mediatizá[1], mediatizez vb. (tr.) a face ca un teritoriu, un suveran etc. să-şi piardă suveranitatea, să depindă de un şef suprem. [Din germ. ***mediatisieren***].

mediatizá[2], mediatizez vb. (tr.) **1.** a folosi un intermediar; **2.** a face cunoscut, a prezenta prin mass-media: *numele savantului ... a fost intens mediatizat.* CE; *acţiunea teroriştilor a fost mediatizată.* [Din fr. ***mediatiser,*** engl. ***mediatize***].

mediatizáre, mediatizări f. acţiunea de a mediatiza[2] şi rezultatul ei. [V. ***mediatiza[2]***; cf. fr. ***médiatisation,*** engl. ***mediatization***].

mediatizát, ~ţi, mediatizată, ~e a. comunicat, prezentat prin mass-media: *nu mult după această înfruntare ... mediatizată, un alt conflict ţine trează opinia publică.* D. [V. ***mediatiza[2]***].

mediatór, ~i, mediatoáre m., f. persoană, guvern, organizaţie internaţională care face un act de mediaţie; mijlocitor: [Franţa] *mediatoare între împăraţi.* NEGR. // n. denumire generică pentru o substanţă sau o moleculă care intervine direct sau indirect într-un proces fiziologic (sau patologic) (ex. histamina). // f. perpendiculară dusă pe mijlocul unui segment de dreaptă; locul geometric al punctelor egal depărtate de capetele segmentului. [Din fr. ***mediator***].

mediáţie, mediaţii f. **1.** mediere, mijlocire: *tot costul acestor nenumărate mediaţiuni se scade din valoarea naturală a produsului.* EM.; **2.** intervenţie a unei persoane oficiale, a unui guvern etc. pentru rezolvarea paşnică a unui diferend, a unui conflict între state; arbitraj; (şi: **mediaţiune**). [Din fr. ***médiation***].

mediaţiúne f. v. mediaţie.

médic[1], medici m. **1.** persoană care practică medicina pe baza studiilor medicale atestate de o diplomă universitară; doctor: *eu vă cunosc bine pe fiecare ..., nu degeaba sînt medicul vostru de casă.* GHEŢIE; **medic de familie** (sau **curant**), medic care acordă asistenţă medicală şi îngrijiri, în mod constant, unui bolnav sau unei familii, în baza unui contract de asigurări sociale; **2.** (fig.) ceea ce aduce vindecare: *timpul e un mare medic.* [Din lat. ***medicus***].

médic[2], ~ci, medică, ~ce a. care aparţine statului antic Media, mezilor (şi perşilor), referitor la Media, la mezi (şi la perşi); med: *civilizaţia medică; războaiele medice.* [Din fr. ***médique***].

medicál, ~i, medicală, ~e a. care aparţine medicului sau medicinei, referitor la medic sau la medicină: *examenul medical este superficial şi necorect.* CĂL.; *citea literatură medicală.* GHEŢIE; **concediu medical,** concediu acordat în caz de boală; **gimnastică medicală,** sistem de exerciţii menite să corecteze deficienţe fizice sau funcţionale. [Din fr. ***médical***].

medicamént, medicamente n. substanţă naturală de sinteză, folosită pentru a vindeca, a ameliora sau a preveni o boală; doctorie, leac: *m-am dus pînă la farmacie şi am luat un medicament.* PR. [Din fr. ***médicament,*** lat. ***medicamentum***].

medicamentá, medicamentez vb. (rar; tr.) a trata cu medicamente: *îi medicamentase plaga.* [Din fr. ***médicamenter***].

medicamentós, ~şi, medicamentoásă, ~e a. **1.** cu proprietăţi de medicament; care serveşte ca medicament: *produse medicamentoase;* **2.** care se face cu medicamente: *suferinţele acute ... se pot vindeca cu un tratament medicamentos simplu.* A.; **3.** provocat, cauzat de medicamente: *eczemă, intoxicaţie medicamentoasă.* [Din fr. ***médicamenteux***].

medicástru, medicaştri m. medic prost, nepriceput; şarlatan. [Din fr. ***médicastre,*** it. ***medicastro***].

medicáţie, medicaţii f. tratament medical (cu medicamente) administrat unui bolnav. [Din fr. ***médication***].

medicinál, ~i, medicinală, ~e a. întrebuinţat ca medicament; cu proprietăţi asemănătoare cu ale medicamentelor: *ceai medicinal;* **plante medicinale,** grup de plante, cultivate sau spontane, cu proprietăţi terapeutice; buruiană de leac (ex.: gălbenele, muşeţel, pojarniţă etc.). [Din fr. ***médicinal,*** lat. ***medicinalis***].

medicínă f. **1.** ştiinţă care se ocupă cu conservarea şi restabilirea sănătăţii omului, studiind în acest scop procesele biologice, fizice şi chimice, structurile şi funcţiile normale şi patologice ale organismului, relaţiile acestuia cu mediul, cauzele producerii bolilor, simptomele clinice şi de laborator ale acestora, precum şi mijloacele de a le diagnostica, trata şi preveni; studiere a acestei ştiinţe: *adîncit-am tot ce e filozofie, medicină, drept, ştiinţă.* MACED.; *după un an de medicină, a urmat dreptul şi literele.* CĂL.; **medicină legală** (sau **judiciară**), ramură a medicinii specializată în efectuarea examenelor, expertizelor medicale, în scopul clarificării unor cazuri de omor, de loviri etc.; **medicină populară** (sau **tradiţională**), ansamblul cunoştinţelor empirice (rezultate din experienţe, din observaţii acumulate în timp şi transmise din generaţie în generaţie) care ajută la identificarea, prevenirea şi vindecarea bolilor; **medicină alternativă,** termen generic pentru sistemele sau metodele de diagnostic şi tratament empirice, neconvenţionale (ex.: acupunctura, fitoterapia, homeopatia, naturopatia etc.); **medicină dentară,** odontologie; **2.** facultatea la care se studiază această ştiinţă: *admitere la medicină;* **3.** profesia practicată de medic: *medicina e meserie de aur, priceput să fii şi strîngător, că în cîţiva ani ai făcut avere.* GHEŢIE; **4. medicină veterinară,** ştiinţă care se ocupă cu apărarea sănătăţii animalelor, cu prevenirea şi vindecarea bolilor la animale, precum şi cu supravegherea calităţii produselor animale sub aspect sanitar; studiere a acestei ştiinţe. // (pl. **medicine** şi **medicini**) (înv. şi reg.) medicament; tratament: *acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.* NEGR. [Din lat. ***medicina,*** fr. ***médicine,*** germ. ***Medizin***].

mediciníst, ~şti, medicinistă, ~e m., f. student la medicină: *medicinistul era mai bine pregătit decît filozoful.* CAR.; (adj.) *cursul de anatomie, această piatră de încercare a studenţilor medicinişti, îi absorbea majoritatea timpului.* GHEŢIE. [***Medicină*** + ***-ist***].

medico- element de compunere cu sensul „(cu caracter) medical". [Din fr. ***médico-***].

medico-farmaceútic, ~ci, medico-farmaceutică, ~ce a. cu caracter medical şi farmaceutic; care aparţine medicinei şi farmaciei, referitor la medicină şi la farmacie. [***Medico-*** + ***farmaceutic***].

medico-legál, ~i, medico-legală, ~e a. care aparţine medicinei legale, referitor la medicina legală. [Din fr. ***médicolégal***].

medico-militár, ~i, medico-militară, ~e a. referitor la problemele medicale ale armatei: *Institutul medico-militar.* [***Medico-*** + ***militar***].

medico-sanitár, ~i, medico-sanitară, ~e a. cu caracter medical şi sanitar; referitor la personalul medical şi sanitar. [***Medico-*** + ***sanitar***].

medico-veterinár, ~i, medico-veterinară, ~e a. care aparţine medicinei veterinare, referitor la medicina veterinară: *Şcoala medico-veterinară.* [***Medico-*** + ***veterinar***].

mediére, medieri f. acţiunea de a media[2] şi rezultatul ei; mijlocire, mediaţie: *după o jumătate de an de medieri, legea a fost modificată prin ... patru ordonanţe de urgenţă succesive.* A. [V. ***media***].

medievál, ~i, medievală, ~e a. **1.** referitor la evul mediu, care ţine de evul mediu, de timpul scurs între anii 476-1453, specific evului mediu; medievalistic: *stîncile dădeau golfului un aer de cetate medievală.* CAR.; **2.** (fig.) retrograd: *acestea sînt idei cam medievale asupra valorii progresului modern.* EM.; *eşti un om de tip medieval ..., refuzi să accepţi că Pămîntul se mişcă.* PR. // m., f. persoană din evul mediu: *medievalii au dat ... însemnătate acestor tautologii.* MAIOR. // f. pl. (tipogr.) litere care imită scrierea din evul mediu. [Din fr. ***médiéval***].

medievalístic, ~ci, medievalistică, ~ce a. (rar) medieval: *trebuie citate pentru tardivitatea medievalistică culegerile didactice.* CĂL. [***Medieval*** + ***-istic***].

medievalitáte, medievalităţi f. caracter medieval; aspect, fapt etc. specific evului mediu: *vor apărea, ca nişte medievalităţi întîrziate, fantazările epico-lirice în jurul miturilor creştine.* CĂL. [***Medieval*** + ***-itate***].

medievísm n. **1.** (rar) medievistică; **2.** preocupare, interes pentru evul mediu. [Din fr. ***médiévisme***].

medievíst, medievişti m. specialist în istoria, cultura, arta etc. evului mediu. [Din fr. ***médiéviste***].

medievístică f. ramură a istoriei care se ocupă cu studiul evului mediu; medievism. [***Medievist*** + ***-ică***].

mediocritáte, mediocrităţi f. **1.** faptul de a fi mediocru; starea, situaţia celui mediocru: *imitarea este o dovadă de mediocritate.* MAIOR.; *reflecţia despre îngeri poate fi ... o bună terapeutică pentru combaterea mediocrităţii intelectuale.* PLEŞU; **2.** starea, caracterul a ceea ce este mediocru, modest; insuficienţă, lipsă de calitate, de valoare: *împiegat, strivit de mediocritatea existenţei.* CĂL.; *urmează itinerarul tuturor mediocrităţilor sentimentale.* EL.; **3.** persoană lipsită de calităţi (intelectuale) deosebite: *aţi întrodus tirania mediocrităţilor patente.* EM.; *afluenţa spre cariera politică a persoanelor mijlociu dotate, a mediocrităţilor.* GHEŢIE. [Din fr. ***médiocrité,*** lat. ***mediocritas, -atis***].

mediocrizá, mediocrizez vb. (rar; tr. şi refl.) a face sau a deveni mediocru. [***Mediocru*** + ***-iza***].

mediócru, ~i, mediocră, ~e a. **1.** care se menţine între extreme (între mare şi mic, între bun şi rău etc.); mijlociu, mediu, modest, potrivit: *acest om era ... de statură mediocră.* EIL.; *mediocru la învăţătură.* PR.; **2.** care are puţină inteligenţă sau cultură, puţin talent; care nu iese din comun; limitat, mărginit: *poet mediocru, ... cade într-o megalomanie nemaipomenită.* CĂL.; (subst.) *actorul care joacă pe scenă un personaj nobil poate fi în viaţa lui obişnuită un mediocru cu cap statuar.* CĂRT.; **3.** de mică valoare: *scriere mediocră.* [Din fr. ***médiocre***].

meditá, meditez vb. **1.** (înv.; tr.) a examina ceva cu atenţie; a cerceta, a studia: *această boală trebuie meditată.* NEGR.; **2.** (intr.) a cugeta, a reflecta profund: *voiam să meditez, să fac un efort de înţelegere, să-mi precizez anumite hotărîri.* EL.; *medita asupra morţii;* **3.** (înv.; tr.) a plănui, a urzi: *meditează vreo nouă moarte.* NEGR.; **4.** (tr.) a ajuta un elev, student etc. să-şi pregătească lecţiile, examenele; a da lecţii particulare, meditaţii unui elev; a prepara: *se angajă să mediteze la latină un elev.* GHEŢIE. [Din fr. ***méditer,*** lat. ***meditari***].

meditabúnd, ~zi, meditabundă, ~e a. (livr.) meditativ; visător: (subst.) *contemplatorul e ... un meditabund şi un misogin.* CĂL. [Din it. ***meditabundo***].

meditáre, meditări f. faptul de a medita; meditaţie. [V. ***medita***].

meditát, ~ţi, meditată, ~e a. care a primit lecţii particulare: *a concurat cu un elev meditat.* [V. ***medita***].

meditatív, ~i, meditativă, ~e a. **1.** înclinat spre meditaţie, căruia îi place să mediteze; gînditor: *oameni reci şi meditativi.* FIL.; **2.** care exprimă, denotă meditaţie: *ia poza meditativă a romancierului.* CĂL.; *ochii lui ... aveau uneori o expresie caldă şi meditativă.* CĂRT.; **3.** dedicat, consacrat meditaţiei (nu activităţilor practice): *viaţă meditativă.* [Din fr. ***méditatif***].

meditatór, ~i, meditatoáre m., f. persoană angajată să mediteze unul sau mai mulţi elevi: *avu fel de fel de meserii : meditator la pensionatul „Alecsandri“.* CĂL.; *i-am pus meditator la matematică.* [*Medita* + *-tor*].

meditáţie, meditaţii f. **1.** meditare; gîndire, cugetare, reflectare asupra unui subiect religios, moral sau filozofic; reflecţie: *dacă omul ar acorda morţii macăr un minut pe zi de meditaţie, conflictele ... şi-ar micşora importanţa.* PR.; *în Sfînta Scriptură nu se vorbeşte deloc de meditaţie ca ajutor de-a găsi pe Dumnezeu; meditaţia e bună, îndreptată la orice obiect creat, dar nu la Dumnezeu.* STĂNIL.; *meditaţiunile lui Descartes;* **2.** stare de concentrare mentală (în diverse religii sau mistici, precum budistă, isihastă etc.), avînd ca scop eliberarea spirituală; **3.** specie a genului liric cuprinzînd reflecţii asupra condiţiei umane: *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule de Grigore Alexandrescu;* **4.** pregătire a lecţiilor, a examenelor făcută de elevi cu un meditator; preparaţie, lecţie particulară dată de un meditator: *a găsit în sfîrşit o meditaţie ... la nişte copii leneşi.* VLAH.; **a da meditaţii,** a medita un elev: *Sever îi dăduse meditaţii la matematică verile trecute.* GHEŢIE; **5.** pregătire individuală a temelor într-un internat; timp afectat acesteia: *Ion e bolnav la infirmerie, nu vine la meditaţie;* **sală de meditaţie,** sală într-un internat unde elevii îşi pregătesc lecţiile; (şi: **meditaţiune**). [Din lat. *meditatio, -onis,* fr. *méditation*].

meditaţiúne f. v. meditaţie.

mediteraneán, ~eni, mediteraneană, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Mării Mediterane, regiunilor învecinate sau locuitorilor acestora, care este cuprins în zona Mării Mediterane sau în zona limitrofă, referitor la Marea Mediterană, la regiunile din jurul ei sau la locuitorii acestora; mediteraneu: *limpiditatea cerului mediteranean.* LOV.; *temperament mediteranean;* **climă mediteraneană,** climă temperată, cu ierni blînde, caracteristică regiunilor din jurul Mării Mediterane; **2.** (şi n.; geol.) (care ţine de, referitor la) etajul inferior şi superior al miocenului. [Din fr. *méditerranéen*].

mediteranéu, ~i, mediteranee a. (rar) mediteranean: *s-au oploşit în dumbrăvi ... insecte mediteranee.* SAD. [Din lat. *mediterraneus*].

médiu[1], ~ii, medie, ~ii a. **1.** care se află la mijloc; mijlociu: *vom avea mai mulţi oameni culţi, dar nivelul mediu al culturii va scădea.* GHEŢIE; (înv.) **învăţămînt mediu** sau **şcoală medie,** ciclu de învăţămînt între învăţămîntul elementar (obligatoriu) şi cel superior: *are totuşi o şcoală medie; cîţi absolvenţi de învăţămînt mediu avem?;* **evul mediu,** v. **ev; termen mediu,** termen al unui silogism care mijloceşte relaţia dintre termenul major (predicatul concluziei) şi termenul minor (subiectul concluziei); **2.** (fig.) moderat, ponderat, echilibrat: *claviatura sufletească a poetului este ... mărginită la o sumă de sentimente medii.* LOV. // f. **1.** valoare mijlocie a mai multor mărimi; **medie aritmetică,** rezultatul obţinut din împărţirea sumei mai multor mărimi la numărul lor; **medie geometrică,** radical al unui produs; **în medie,** ca măsură intermediară între cantităţile sau calităţile elementelor componente; una peste alta: *în medie, venitul românilor a scăzut;* **2.** rezultat obţinut prin adunarea notelor primite de un elev sau student la un obiect (sau la toate obiectele) şi împărţirea sumei la numărul notelor; a **(nu)-i ieşi** sau a **(nu) avea media,** a (nu) obţine o notă suficientă pentru absolvire. [Din lat. *médius*].

médiu[2], medii n. **1.** natura înconjurătoare; cadrul natural în care se desfăşoară existenţa; **2.** societatea, lumea în mijlocul căreia trăieşte cineva; ambianţă: *în mediul familiar de la moşie ... îşi reveni repede.* GHEŢIE; *am trăit într-un mediu intelectual;* **3.** substanţă, cîmp electromagnetic sau gravitaţional etc. în care se află corpurile sau în care se desfăşoară fenomenele fizice sau chimice: *mediu acid;* **mediu intern,** totalitatea umorilor (sîngele, limfa etc.) care scaldă celulele organismului; **mediu de cultură,** soluţie, substanţă etc. nutritivă folosită pentru culturi de microorganisme în laborator; **4.** persoană care poate fi trecută în stare de hipnoză, despre care se crede că poate comunica cu spiritele (ca intermediar între ele şi o persoană anume): *este un medium bun;* (şi: **medium**). [Din lat. *médium*].

médium n. v. **mediu[2]**.

mediumnitáte f. calitate, aptitudine a unei persoane de a trece în stare de hipnoză, de medium. [Din fr. *mediumnité*].

medrésă, medrese f. şcoală islamică de învăţămînt superior religios; localul unei asemenea şcoli: *urmau învăţăturile predate în şcoli lipite de moschee – medrese –, atît prin legături de interes, cît şi de disciplină.* C.L.; (şi: (înv.) **medresea**). [Din turc. *medrese*].

medreseá f. v. medresă.

medulár, ~i, medulară, ~e a. care aparţine măduvei spinării sau măduvei osoase, referitor la măduva spinării, la măduva osoasă sau la natura acesteia, care alcătuieşte măduva: *substanţa medulară a creierului;* **canal medular,** canal din interiorul coloanei vertebrale, în care se află măduva spinării; canal rahidian. [Din fr. *médullaire*].

medulectomíe, medulectomii f. incizie a ţesutului medular. [Din fr. *médullectomie*].

medulítă, medulite f. inflamaţie a măduvei osoase. [Din fr. *médullite*].

medulocél n. hernie a măduvei spinării. [Din fr. *médullocèle*].

medulográmă, medulograme f. (med.) mielogramă. [Din fr. *médullogramme*].

medulosuprarenálă, medulosuprarenale a. **glandă medulosuprarenală** (şi f.), glandă endocrină formînd porţiunea centrală a suprarenalelor, care secretă adrenalina şi noradrenalina. [Din fr. *médullosurrénale*].

medulosuprarenalóm n. tumoare (benignă) a glandei suprarenale. [Din fr. *médullosurrénalome*].

medulotransfúzie, medulotransfuzii f. transfuzie cu măduvă osoasă, pentru regenerarea acesteia. [Din fr. *médullotransfusion*].

meduzá, meduzez vb. (tr.; rar) a rămîne încremenit de uimire, de stupoare. [Din fr. *méduser*].

medúză, meduze f. denumire generică a celenteratelor marine, cu corpul gelatinos, de forma unei ciuperci, cu tentacule pe margini, înzestrate cu celule urzicătoare: *în apă, sub vase, ... meduze şi lei-de-mare fugeau speriaţi spre adîncuri.* ST. [Din fr. *méduse*].

mefiá, mefiez vb. (livr.; refl.) a nu avea încredere (în) ...; a suspecta. [Din fr. *méfier*].

mefiént, ~ţi, mefientă, ~e a. (livr.) neîncrezător; bănuitor, suspicios. [Din fr. *méfiant*].

mefiénţă, mefienţe f. (livr.) stare de spirit manifestată prin neîncredere faţă de oricine şi orice; prudenţă excesivă, suspiciune; aşteptare anxioasă a răului: *acea lipsă de fermitate a conştiinţei dorinţei pe care psihologii o numesc timiditate ... e un soi de mefienţă a voinţei.* PATAP. [Din fr. *méfiance*].

mefísto m. (rar) mefistofel. [Din it. *mefisto*].

mefistofél m. (livr.) denumire a diavolului; mefisto: *Şbilţ reprezintă mefistofelul piesei şi laturea comică.* CĂL. [Din fr. *méphistophéles*].

mefistofélic, ~ci, mefistofelică, ~ce a. **1.** care aminteşte de Mefistofeles (din „Faust“): *un bărbat scund, pocit, cu o ţăcălie mefistofelică, se apropie.* GHEŢIE; **2.** diabolic, drăcesc; răutăcios, perfid: *bucuria lui e satisfacţie mefistofelică.* CĂL.; (adv.) *el rîde amar, mefistofelic, ha, ha.* CĂL. [Din fr. *méphistophélique*].

mefític, ~ci, mefitică, ~ce a. cu miros urît (şi nesănătos); infect, fetid, pestilenţial, puturos; nociv: *iluziile ... se născocesc în capetele ingenioase în aerul mefitic şi bolnăvicios al Bucureştilor.* EM. [Din germ. *mefitisch,* lat. *mephiticus,* fr. *méphitique*].

mefitísm n. (livr.) poluare a aerului prin emanaţii mefitice sau toxice. [Din fr. *méphitisme*].

méga- element de compunere cu sensul „de un milion de ori“, (p. ext.) „foarte mare“. [Din fr. *méga-*].

megabit, megabiţi [megabáit] m. (cib.) unitate de măsură a informaţiilor egală cu un milion de biţi. [Din fr. *mégabit*].

megacalorie, megacalorii f. unitate de măsură pentru căldură, egală cu un milion de calorii. [Din fr. *mégacalorie*].

megacardíe f. mărire a volumului inimii. [Din fr. *mégacardie*].

megacefalíe, megacefalii f. macrocefalie. [Din fr. *mégacéphalie*].

megacíclu, megacicli m. megahertz. [Din fr. *mégacycle*].

megacolón n. dilatare a colonului, dobîndită sau congenitală. [Din fr. *mégacolon*].

megacósmos n. (livr.) macrocosm. [Din engl. *megacosm*].

megadínă, megadine f. unitate de măsură pentru forţă, egală cu un milion de dine. [Din fr. *mégadyne*].

megadóză, megadoze f. doză foarte mare a unui medicament, administrată la recomandarea şi sub supravegherea medicului. [Din fr. *mégadose*].

megaduodén n. dilatare a duodenului. [Din fr. *mégaduodénum*].

megaelectronvólt, megaelectronvolţi m. unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de electronvolţi. [Din fr. *mégaélectronvolt*].

megaérg, megaergi m. unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de ergi. [Din fr. *mégaerg*].

megafarád, megafarazi m. unitate de capacitate electrică, egală cu un milion de farazi. [Din fr. *mégafarad*].

megafón, megafoane n. **1.** difuzor mare şi puternic pentru transmiterea programelor sonore în pieţe, stadioane etc.; **2.** cornet acustic mare, care înlesneşte comunicările verbale la distanţă; portavoce: *îl văzură pe căpitan ... cu megafonul la gură.* TUD. [Din fr. *mégaphone*].

megagráf, megagrafe n. planşetă mare de desen cu suport, căreia i se poate da orice înclinaţie. [Din fr. *mégagraphe*].

megahertz, megahertzi [megahért] m. unitate de măsură pentru frecvenţă, egală cu un milion de hertzi. [Din germ. *Megahertz,* fr. *mégahertz*].

megalhepatíe, megalhepatii f. mărire a ficatului provocată de o boală, de un efort excesiv etc. [Din fr. *mégalhépatie*].

megalít, megaliţi m. nume dat unor monumente preistorice funerare sau religioase, alcătuite din blocuri de piatră. [Din fr. *mégalithe*].

megalític, ~ci, megalitică, ~ce a. care aparţine megaliţilor sau epocii lor, referitor la megaliţi sau la epoca acestora. [Din fr. *mégalithique*].

megal(o)- element de compunere cu sensul „mare“. [Din fr. *mégalo-,* engl. *megal(o)*].

megaloblást, megaloblaste n. celulă mare din seria eritrocitară care apare în măduva osoasă în anemiile provocate de carenţa vitaminei B_{12}, în anumite anemii refractare; macroblast. [Din fr. *mégaloblaste,* engl. *megaloblast*].

megalocefăl, ~i, megalocefală, ~e a. şi m. (med.) macrocefal. [Din fr. *mégalocéphale*].

megalocefalíe, megalocefalii f. (med.) macrocefalie. [Din fr. *mégalocéphalie*].

megalocít, megalocite n. eritrocit cu dimensiuni anormal de mari, care apare în sînge în anemia pernicioasă sau în măduva osoasă în anemiile provocate de carenţa vitaminei B_{12}; macrocit. [Din fr. *mégalocyte*].

megalocitóză, megalocitoze f. anemie pernicioasă, provocată de megalocite. [Din fr. *mégalocytose*].

megalocornée f. afecţiune ereditară a ochiului, constînd în creşterea dimensiunilor corneene bilateral, fără modificări ale transparenţei şi cu păstrarea integrităţii funcţiei vizuale; keratomegalie. [Din fr. *mégalocornée*].

megalodonţie, megalodonţii f. (med.) macrodonţie. [Din engl. *megalodontia*].

megaloftalmíe f. anomalie congenitală a ochiului, constînd în special într-o mărire a diametrului corneei. [Din fr. *mégalophtalmie*].

megalomán, ~i, megalomană, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care îşi supraapreciază posibilităţile, meritele; grandoman: *s-a prăpădit o generaţie, din nebunia unor megalomani sanguinari.* SAD.; **2.** (bolnav) care suferă de megalomanie. [Din fr. *mégalomane*].

megalomaníe, megalomanii f. **1.** faptul de a fi megaloman; grandomanie: *poet mediocru, ... cade într-o megalomanie nemaipomenită.* CĂL.; **2.** manifestare patologică, întîlnită în paranoia, schizofrenie etc., constînd în delir de grandoare (asociat cu mania persecuţiei), bolnavul închipuindu-se un personaj important. [Din fr. *mégalomanie*].

megalomelíe f. dimensiune anormal de mare a membrelor (superioare). [Din fr. *mégalomelie*].

megalopólis, megalopolisuri n. mare aglomeraţie urbană rezultată din reunirea mai multor oraşe învecinate. [Din fr. *mégalopolis,* engl. *megalopolis*].

megalopsíe, megalopsii f. tulburare de vedere constînd în impresia că obiectele sînt mai mari decît în realitate; macropsie. [Din fr. *mégalopsie*].

megalopsihíe f. (livr.) **1.** (înv.; rar) mărinimie, generozitate; **2.** încredere exagerată în propriile posibilităţi; aroganţă. [Din gr. mod. *megalopsihía,* it. *mégalopsichia*].

megalozăur, megalozauri m. reptilă uriaşă care a trăit în era mezozoică. [Din fr. *mégalosaure*].

megamononucleóză f. sindrom sangvin (descris de medicul român Şt. I. Nicolau) determinat de diverse stări de intoxicaţie, caracterizat prin monocitoză şi apariţia de celule tinere. [*Mega-* + *mono-* + *nucleoză*].

megapérm n. aliaj de nichel, fier şi mangan, cu mare permeabilitate magnetică. [Din germ. *Megaperm*].

megapír n. oţel din fier, crom şi aluminiu, întrebuinţat la confecţionarea rezistenţelor electrice. [Din germ. *Megapir*].

megáric, ~ci, megarică, ~ce a. şcoală **megarică,** şcoală filozofică din Grecia antică întemeiată de Euclid din Megara, în care se cultivau controversele logice subtile. // m. adept al acestei şcoli; euristic. [Din fr. *mégarique*].

megarón n. încăpere mare, centrală, de formă rectangulară, delimitată, la intrare, de două ziduri sau de două şiruri de coloane ce formau o verandă, în palatele miceniene. [Din fr. *mégaron*].

megaspór, megaspori m. (bot.) macrospor. [Din fr. *mégaspore*].

megastár, megastaruri n. vedetă de foarte mare succes. [*Mega-* + *star*].

megatériu, megaterii m. mamifer fosil uriaş din epoca cuaternară. [Din lat. *megatherium,* germ. *Megatherium,* fr. *mégatherium*].

megatónă, megatone f. unitate de măsură a puterii explozive a bombelor nucleare, echivalentă cu un milion de tone de trinitrotoluen. [Din fr. *mégatonne*].

megauretér n. dilataţie congenitală a ureterului (şi a bazinetului). [Din fr. *mégauretère*].

megavólt, megavolţi m. unitate de măsură a tensiunii electrice, egală cu un milion de volţi. [Din engl. *megavolt*].

megawátt, megawaţi m. unitate de măsură pentru putere, egală cu un milion de waţi. [Din fr. *mégawatt*].

megéră, megere f. (rar) femeie rea şi arţăgoasă: *cade ... sub stăpînirea acestei megere.* VLAH. [Din fr. *mégère*].

meghistán, meghistani m. înalt demnitar otoman. [Din gr. mod. *meghistán*].

megidíe f. decoraţie turcească înfiinţată la 1851 de Abdul Megid. [Din turc. *meğidie*].

megieş, ~i, megieşă, ~e a. şi m., f. **1.** (pop.) vecin: *copiii şi copilele megieşilor.* CR.; **2.** ţăran liber, proprietar de pămînt, în Moldova şi Ţara Românească; (p. ext.) judec. [Din magh. *megyés,* sb. *međaš*].

megieşésc, ~şti, megieşeáscă, ~eşti a. (înv. şi pop.) care aparţine megieşilor, referitor la megieşi, de megieş: *proprietăţi megieşeşti.* [*Megieş* + *-esc*].

megieşí, megieşesc vb. (înv. şi pop.; refl. recipr.) a se învecina: *pe şesul unde se megieşesc plăşile Prutul de Sus, Coşula şi Basăul.* OD. [De la *megieş*].

megieşíe, megieşii f. (pop.) ţară, oameni etc. aflaţi în vecinătate; (p. ext.) vecinătate: *toată megieşia se văita.* ISP. [*Megieş* + *-ie*].

meglenít, ~ţi, meglenită, ~e a. şi m., f. meglenoromân. [De la *Meglen* n. pr.].

meglenoromán, ~i, meglenoromână, ~e a. care aparţine, care este caracteristic regiunii Meglen (din Peninsula Balcanică) sau populaţiei acesteia, referitor la Meglen sau la locuitorii lui; meglenit: *obiceiuri meglenoromâne.* // f. dialect al limbii române vorbit de meglenoromâni. // m. pl. populaţie romanică aparţinînd grupului sudic al românilor, stabilit în Meglen, prin sec. al XI-lea – al XII-lea. // m., f. român (originar) din regiunea Meglen. [*Meglen* n. pr. + *român*].

megohm, megohmi [megóm] m. unitate de măsură a rezistenţei electrice, egală cu un milion de ohmi. [Din fr. *mégohm*].

megohmmetru, megohmmetre [megommétru] n. instrument (gradat în meghomi) pentru măsurarea rezistenţelor electrice mari. [Din fr. *mégohmmètre*].

mehăí, pers. 3 **méhăie** vb. (intr.; despre oi, miei, capre) a scoate sunete caracteristice speciei; a behăi. [*Mehe*(he) + *-ăi*].

mehăít, mehăituri n. faptul de a mehăi; strigătul caracteristic al oii, al caprei. [V. *mehăi*].

mehedinţeáncă f. (pop.) horă din Mehedinţi; melodia acestui dans. [*Mehedinţi* n. pr. + *-eancă*].

mehehé interj. cuvînt care redă strigătul oii, mielului, caprei: (subst.) *pentru mehehe prăpădeşti pe mihoho.* Z. [Onomat.].

mehénghi, mehenghe a. (pop.) isteţ, abil; şiret, şmecher; poznaş: *ni-l zugrăvi ca pe un bulibaşă mehenghi.* M.CAR.; (subst.) *fata, bună mehenghe, îi întoarce capul.* CR. // n. (pl. **mehenghiuri**) piatră cu care se încercau metalele preţioase. [Din turc. *mehenk* „ispitit; pătit"; metaforă împrumutată de la aurari].

mehmendár, mehmendari m. (turcism) **1.** boier care se îngrijea de călătoria noului domn român de la Constantinopol în ţară; (p. gener.) boier (sau funcţionar) care însoţea în călătorie pe domn sau un înalt demnitar (străin), îngrijindu-se de găzduirea acestuia: *sînt mehmendarul Ioniţă Dracon, trimis de Măria sa domnul să vă întovărăşesc la cetatea de scaun.* V.R.; **2.** comisar însărcinat cu aprovizionarea. [Din turc. *mihmandar*].

mehtér, mehteri m. (turcism) muzicant într-o fanfară (turcească): *strîns-au mehterii şi tabulhanagiii ... şi punea de bătea chindie.* N.COSTIN. [Din turc. *mehter*].

mehterhaneá f. v. meterhanea.

mehtúp, mehtupuri n. (turcism) scrisoare oficială; adresă: *să faceţi mehtup către muhafizii serhaturilor ... ca să vă dea ajutorul trebuincios.* FIL. [Din turc. *mektub*].

mehtupcíu, mehtupcii m. (turcism) (titlu dat unui) funcţionar într-o cancelarie (domnească): *îi zicea mehtupciu, pentru că fusese scriitor ... la postelnicie.* GHICA. [Din turc. *mektûpçu*].

mei m. **1.** plantă erbacee anuală din familia gramineelor, originară din Asia, cu flori albe-gălbui, cu seminţe mici, ovale, cultivată ca nutreţ pentru vite, iar, în trecut, şi ca plantă alimentară; mălai, părîng (*Panicum miliaceum*): *zboară coasa prin trifoi şi prin mei.* ARG.; **2.** (p. restr.; col.) seminţele acestei plante: *din mei se face bragă; meiul a fost hrana locuitorilor din ţările române pînă la finele sec. al XVII-lea, cînd a fost înlocuit cu porumbul;* **cît ai zice mei,** într-o clipă: *şi cît ai zice mei, se văzu încongiurat de o mulţime de paseri.* ISP; **3.** (compuse) **mei-păsăresc, a)** plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunze liniare, cu fructele în formă de boabe mici, alburii şi foarte lucioase; rădăcină-roşie (*Lithospermum officinale*); **b)** (sau **-nebun**) mohor (*Setaria verticillata* şi *viridis*); **mei-mărunt,** specie de mei, cu florile dispuse în spiculeţe; meişor (*Panicum capilare*); **mei-pădureţ,** meişor (*Milium effusum*); **mei-tătărăsc,** mătură (*Soghum vulgare*). [Lat. *milium*].

meideán n. v. maidan.

meióză, meioze f. tip de diviziune celulară, în urma căreia rezultă patru celule reproducătoare (spori la plante şi gameţi la animale); diviziune reducţională. [Din fr. *méiose*].

meistergesang [máistărghezang] n. totalitatea creaţiilor poetice ale meistersăngerilor. [Cuv. germ.].

meistersánger, meistersángeri [maistărzéngăr] m. trubadur medieval german. [Din germ. *Meistersänger*].

meişór, meişori m. numele mai multor plante erbacee din familia gramineelor: **a)** plantă tîrîtoare cu flori de culoare verde deschis sau violetă; mei-pădureţ (*Milium effusum*); **b)** plantă cu frunze păroase şi flori violacee, grupate în spice (*Panicum sanguinale*); **c)** mei-mărunt (*Panicum capilare*). [*Mei* + *-(i)şor*].

méişte f. teren cultivat cu mei. [*Mei* + *-işte*].

méjă f. v. mejdă.

méjdă, mejde f. (reg.) mejdină; (şi: **mejă**). [Din sl. *mežda*].

méjdină, mejdine şi **mejdini** f. (reg.) hat, răzor, hotar (între două ogoare, proprietăţi); mejdă: *ţaţa Manda ... să-mi arate mejdina.* SOR. [Din bulg. *meždina*].

mei, meii m. (fiz.) unitate de măsură pentru înălţimea sunetului, egală cu a mia parte din înălţimea unui sunet cu o putere de o mie de hertzi. [Din engl. *mel*].

melafír, melafire n. rocă magmatică vulcanică de tipul bazaltului, cu structură porfirică. [Din fr. *mélaphyre*].

melalgíe, melalgii f. durere nevralgică a membrelor (inferioare). [Din fr. *mélalgie*].

melamină, melaminez vb. (tr.) a aplica melamină pe suprafeţele plăcilor lemnoase. [De la *melamină*].

melaminát, ~ţi, melaminată, ~e a. fabricat din melanină: *mobilă de bucătărie melaminată; parchet maleminat.* [V. *melamina*].

melamínă, melamine f. **1.** substanţă chimică organică întrebuinţată la fabricarea unor materiale plastice rezistente: *răşini de melamină;* **2.** placă lemnoasă cu suprafaţa acoperită cu un strat obţinut din substanţa descrisă mai sus, folosită mai ales la fabricarea mobilei: *masă de melanină.* [Din fr. *mélamine*].

melána, melane f. fibră textilă sintetică cu proprietăţi asemănătoare lînii, obţinută prin polimerizarea nitrilului acrilic. [Din fr. *mélaene* (denumire comercială)].

melancólic, ~ci, melancolică, ~ce a. **1.** cuprins, stăpînit de melancolie; înclinat spre melancolie; trist, mîhnit; posomorît: *am fost melancolic şi ursuz.* CAR.; (adv.) *contemplînd melancolic şi solemn natura.* CĂL.; **2.** care exprimă, reflectă melancolie; trist: *sudoarea roura melancolica lui frunte.* NEGR.; **3.** care predispune la melancolie; care inspiră, trezeşte melancolie; trist: *o candelă ... dînd o lumină slabă şi melancolică.* FIL.; (adv.) *melancolic cornul sună.* EM.; **4.** (despre bolnavii mintali) care suferă de melancolie. [Din fr. *mélancolique*].

melancolíe, melancolii f. **1.** stare de tristeţe, de deprimare, însoţită de dorinţa de izolare şi de reverie, fără o cauză aparentă: *văzînd că pastoralele ... nu-mi pot împrăştia melancolia, m-am culcat.*

NEGR.; *îmi erau pline de melancolie cugetările.* SAD.; **2.** boală psihică manifestată printr-o stare de depresiune continuă, prin apatie, anxietate, delir, halucinaţii, lentoare în gîndire şi vorbire, tendinţă de sinucidere etc. [Din fr. ***mélancolie,*** lat. ***melancholia*** (gr. ***melas*** „negru" + ***chole*** „fiere")].

melancolizá, pers. 3 **melancolizează** vb. (rar; refl.) a deveni melancolic: *eroii săi se melancolizează repede.* CĂL. [Din fr. ***mélancoliser***].

melanemíe, melanemii f. (med.) alterare a sîngelui, caracterizată prin prezenţa unor granule negre, provenite din transformarea hemoglobinei. [Din fr. ***mélanémie***].

melanezián, ~eni, melaneziană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Melaneziei sau locuitorilor ei, referitor la Melanezia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Melanezia. [Din fr. ***mélanésien***].

melánic, ~ci, melanică, ~ce a. care conţine melanină. [Din fr. ***mélanique***].

melanínă, melanine f. pigment organic (cu sulf şi fier) de culoare brună-închis, prezent în celule conjunctive speciale din piele, păr, coroidă şi anumite regiuni din sistemul nervos central. [Din fr. ***mélanine***].

melanísm n. **1.** culoare anormal de închisă a pielii, a părului sau a blănii animalelor (sub formă de pete congenitale); **2.** (med.) melanism. [Din fr. ***mélanism***].

melanít n. varietate de granat, de culoare neagră. [Din fr. ***mélanite***].

melánj, melanjuri n. **1.** amestec: *fantasmele verzuliu ale melanjului de case şi arbori.* CĂRT.; **2.** fir textil tors din două sau mai multe feluri de fibră de lînă (de culori, de naturi etc. diferite); ţesătură obţinută din astfel de fibre. [Din fr. ***mélange***].

melanoblást, melanoblaste n. celulă a stratului bazal epidermic care elaborează melanină. [Din fr. ***mélanoblaste***].

melanoblastóm n. (med.) melanom malign. [Din fr. ***mélanoblastome***].

melanoblastóză f. afecţiune caracterizată prin prezenţa de nevi pigmentari multipli şi cu suprafaţă mare. [Din fr. ***mélanoblastose***].

melanocít, melanocite n. celulă producătoare de melanină, prezentă în epidermă, retină, coroidă, meninge. [Din fr. ***mélanocyte***].

melanocrát, ~ţi, melanocrată, ~e a. (despre minerale) de culoare închisă. [Din fr. ***mélanocrate***].

melanodermíe, melanodermii f. pigmentare patologică, brună sau neagră, care apare în boli ca malaria, tuberculoza sau în intoxicaţiile cu săruri de arsen, de aur, de argint etc.; melanism. [Din fr. ***mélanodermie***].

melanóm, melanoame n. tumoare malignă sau benignă, de origine pigmentară, localizată mai ales pe piele sau la ochi. [Din fr. ***mélanome***].

melanosarcóm, melanosarcoame n. tumoare malignă constituită din celule conţinînd melanină, localizată în piele, coroidă sau retină, cu evoluţie foarte rapidă. [Din fr. ***mélanosarcome***].

melanóză, melanoze f. **1.** denumire generică pentru pigmentaţia în exces a pielii şi mucoaselor cu melanină; **2.** boală a viţei de vie cauzată de ciuperci. [Din fr. ***mélanose***].

melanterít n. sulfat natural de fier, hidratat, de culoare verde, rar cenuşie sau neagră, cu luciu sticlos, uşor solubil, folosit mai ales în industria coloranţilor. [Din fr. ***mélantérite***].

melanurie f. prezenţă a melaninei sau a precursorilor săi în urină, în unele cazuri de melanom. [Din fr. ***mélanurie***].

melasá, melasez vb. (tr.) a amesteca nutreţul cu melasă. [De la ***melasă***].

melásă, melase f. reziduu siropos rezultat la distilarea zahărului, folosit la fabricarea spirtului, ca hrană pentru vite etc. [Din fr. ***mélasse,*** germ. ***Melasse,*** it. ***melassa***].

melc, melci m. **1.** nume dat mai multor specii de moluşte tîrîtoare, cu piciorul în formă de talpă, cap cu tentacule, cu masa viscerală cuprinsă într-o cochilie răsucită în spirală; gasteropod; bourel, culbec (*Gasteropoda, Limnaea, Limax*): *melc, melc codobelc, scoate coarne boureşti.* POP.; **a merge** (sau **a umbla, a se mişca etc.**) **ca melcul,** a merge (sau a umbla, a se mişca etc.) foarte încet; **2.** (p. restr.) cochilie a unor asemenea moluşte; **în melc,** răsucit în spirală: *îl împinge pe o scară în melc.* CĂL.; **3.** partea anterioară, osoasă a urechii interne, care are forma cochiliei unor asemenea moluşte; **4.** (tehn.) angrenaj elicoidal care serveşte la transmiterea mişcării de rotaţie între doi arbori echipaţi cu palete ce nu se află în acelaşi plan; **5.** (înv. şi reg.) orbita ochiului: *i-au ieşit ochiul cel direpţ din melci în afară.* DOS.; **melcii ochilor,** globi oculari: *şi-i băgară undiţe în melcii ochilor şi-i împreunaseră ... ochii cu bolduri.* DOS.; **6.** (reg.) partea tare din interiorul cornului la vite; **7.** prăjitură făcută din aluat răsucit în spirală şi presărat cu nuci; **8.** (la pl.) şuviţe de păr răsucite în formă de ineluşe. [Et. nec.; cf. lat. vulg. ***milacem*** (<***limacem***), de unde vechiul rom. ***melciŭ*** (>bulg. ***melčov***), fr. ***milhauc, meulçon***].

melcăt, ~ţi, melcată, ~e a. (despre piese, sisteme tehnice) răsucit în spirală (ca o cochilie de melc). [De la ***melc***].

melcişór, melcişori m. **1.** diminutiv al lui melc; **2.** (la pl.) paste făinoase în formă de spirală sau de ineluşe. [***Melc*** + ***-işor***].

melcít, ~ţi, melcită, ~e a. (reg.; despre vite) căruia îi lipseşte un corn; ciut. [De la ***melc***].

meleág, meleaguri n. (de obicei la pl.) loc, ţinut, regiune, cuprins al unei aşezări omeneşti; vecinătate, împrejurime: *om vestit pe meleagurile acestea.* CR.; *simţea o dorinţă neînţeleasă de a se înapoia pe meleagurile natale.* GHEŢIE; (pop.) **a umbla meleagurile,** a hoinări prin împrejurimi: *c-aş umbla meleagurile păn ţi-aş găsi leacurile.* POP. [Din magh. ***mellék*** „regiune învecinată"].

meleán, meleni m. (reg.) **1.** (şi a.) (om) înalt şi bine făcut, (om) zdravăn; hojmălău, măgădău: *nu m-a prins meleanul şi hărăminul de Trăsnea.* CR.; **2.** fecior (de 14-18 ani); flăcău. [Din ucr. ***melian***].

melegár, melegare n. (reg.) răsadniţă. [Din magh. ***melegágy***].

melenáş, melenaşi m. (reg.) diminutiv al lui melean; fecioraş: *stai, melenaşule, stai să vezi tu!* REBR. [***Melean*** + ***-aş***].

meléná, melene f. eliminare a unui scaun negru, ca simptom al unor boli digestive. [Din fr. ***mélaena***].

melés m. v. **melez.**

melestéu, melesteie n. (pop.) făcăleţ (pentru mămăligă); a **linge melesteul,** a fi foarte zgîrcit. [De la ***melestui***].

melestuí, melestuiesc vb. (pop.; tr.) a mesteca cu melesteul. [Din magh. ***mállaszt***].

meléu, meleuri n. (sport) **1.** luptă corp la corp; **2.** grămadă la rugbi. [Din fr. ***mêlée***].

meléz, melezi m. **1.** (înv.) ţesătură de mătase amestecată cu lînă sau cu bumbac; **2.** (iht.; reg.; în forma **meles**) răspăr (*Acerina schraetser*). // a. amestecat; (şi: **meles**). [Din turc. ***melez*** „amestecat"].

meliacée f. pl. familie de plante arborescente dicotiledonate, cuprinzînd arbori şi arbuşti din regiunile calde, cu lemnul dur, colorat, uneori aromatic, foarte apreciat. [Din fr. ***méliacées***].

melíc s. (reg.) **1.** boală a vitelor şi a cailor, constînd dintr-o rană la greabăn sau din inflamarea ganglionilor de la gît; **2.** năravul unor animale de a da din picioare, a muşca, a împunge; **3.** tulburare a minţii; **4.** viciu, patimă: *are melicul băutului.* POP.; (şi: **malic**). [Din bulg. ***malik*** „spiriduş"].

melifág, ~gi, melifagă, ~ge a. care se hrăneşte cu miere. [Din lat. ***melliphagus***].

melifér, ~i, meliferă, ~e a. **1.** care are flori cu mult nectar şi polen din care albinele produc mierea: *salcîmul, teiul sînt plante melifere;* **2.** bogat în asemenea plante: *regiune meliferă.* // f. pl. grup de insecte himenoptere, cuprinzînd albinele, viespile etc. [Din fr. ***mellifère***].

melificáţie, melificaţii f. procesul de preparare a mierii de către albine. [Din fr. ***mellification***].

melilít n. silicat natural de aluminiu şi calciu. [Din fr. ***mélilite,*** germ. ***Melilith***].

melinítă f. exploziv puternic pe bază de acid picric, întrebuinţat la fabricarea fitilelor detonante; lidită: *obuz cu melinită.* [Din fr. ***mélinite***].

meliorativ, ~i, meliorativă, ~e a. cu sens laudativ, favorabil: *folosea cuvinte şi expresii meliorative, niciodată peiorative.* [Din fr. ***mélioratif***].

meliorísm n. concepţie care susţine posibilitatea omului de ameliorare continuă a lumii: *în acest meliorism apare efectul mediului, al presiunii atmosferei patruzeci-optiste asupra sa.* IBR. [Din fr. ***méliorisme***].

melioríst, ~şti, melioristă, ~e a. care ţine de meliorism, referitor la meliorism: *se zdruncină credinţele melioriste.* // m., f. adept al meliorismului: *Alexandrescu este ... meliorist în poeziile unde e vorba de ţară şi omenie.* IBR. [Din fr. ***méliorist***].

melísă, melise f. **1.** (bot.) mătăciune, roiniţă (*Melissa officinalis*): *iată iasomie, gura-leului ..., melisă.* NEGR.; **apă de melisă,** infuzie preparată din frunzele acestei plante; **2.** băutură alcoolică aromată, obţinută prin fermentarea frunzelor acestei plante: *victimă a patimii sale pentru melisă.* OD.; *melisa am dobîndit-o de la schitul Vovidenie.* SAD. [Din fr. ***mélisse,*** lat. ***melissa***].

melismátic a. (muz.) **cînt melismatic,** bucată muzicală în care, pe o singură silabă din text, se intonează mai multe sunete. [***Melismă*** + ***-atic***].

meiísmă, melisme f. ornament muzical (vocal) constituit dintr-un grup de sunete alăturate unui sunet principal, reunite pe o singură silabă, frecvent în cîntul gregorian şi bizantin; coloratură. [Din it. ***melisma,*** fr. ***mélisme***].

meliţă, méliţ şi **meliţez** vb. **1.** (tr.) a zdrobi cu meliţa inul sau cînepa, pentru a alege fuiorul: *bată-i piatra cînepa să n-aibe ce meliţa.* POP.; **2.** (fig.; fam.; tr.) a bate straşnic pe cineva; **3.** (fig.; fam.; intr.) a vorbi mult (şi repede); a flecări, a trăncăni: *femeile ... se strîng pe podeţe şi încep a meliţa.* SAD. [De la ***meliţă***].

meliţáre, meliţări f. acţiunea de a meliţa şi rezultatul ei; meliţat[2]. [V. ***meliţa***].

meliţát[1], ~ţi, meliţată, ~e a. zdrobit şi curăţat cu meliţa: *cînepă meliţată.* [V. ***meliţa***].

meliţát[2] n. faptul de a meliţa. [V. ***meliţa***].

méliţă, meliţe f. **1.** unealtă rudimentară compusă dintr-o bucată de lemn (avînd în mijloc o scobitură longitudinală unde se adună resturile), pe care cade o limbă de lemn cu care se zdrobesc tulpinile de in, de cînepă etc., pentru a alege fuiorul: *gura babei umbla cum umblă meliţa.* CR.; **2.** maşină de meliţat prevăzută cu cuţite sau cu aripi de lemn dispuse circular pe un cilindru; **3.** (fig.; fam.) gură (ca organ al vorbirii); **a-i merge meliţa** sau **a da cu meliţa** (ori **din meliţă**), a trăncăni, a flecări. [Din bulg. ***melica***].

meiiţói, meliţoaie n. meliţă mare. [***Meliţă*** + ***-oi***].

meliţúică, meliţuici f. meliţă mică cu care se face ultima meliţare (după aceea făcută cu meliţoiul). [***Meliţă*** + ***-uică***].

melocórd, melocorduri n. instrument muzical electronic care emite sunete neobişnuite, obţinute prin modificarea frecvenţelor. [Din fr. ***mélocorde***].

melódic, ~ci, melodică, ~ce a. **1.** compus după regulile ritmului şi ale modulaţiei; care ţine de melodie, referitor la melodie: *periodul melodic în la minore.* FIL.; **2.** melodios, armonios: *melodica şoptire a rîului ce geme.* EM. // f. **1.** ramură a teoriei muzicale care se ocupă cu studiul melodiei; **2.** modul în care este compusă o melodie. [Din fr. ***mélodique***].

melodicitáte, melodicităţi f. calitatea de a fi melodic; armonie, sonoritate, melodism. [***Melodic*** + ***-itate***].

melodíe, melodii f. **1.** succesiune de sunete muzicale (armonioase), formînd o unitate cu sens expresiv: *în grădina cea încîntată a Armidei ..., din fiecare frunză iese cîte o melodie.* GANE.; **2.** (p. ext.)

şir de fraze muzicale care alcătuiesc un cîntec; compoziţie muzicală: *interpreta o melodie cunoscută;* **3.** (fig.) sonoritate plăcută; muzicalitate: *ce să mai vorbesc de melodia frazei, ... de ritmul vorbelor.* CAR. [Din gr. mod. ***melodía,*** it. ***melodia,*** fr. ***mélodie***].

melodimétru, melodimetre n. aparat electronic folosit în fonologie pentru cercetări asupra intonaţiei. [Din fr. ***mélodimètre***].

melodiós, ~şi, melodioásă, ~e a. care conţine, care emite sunete armonioase, plăcute auzului; mlădios: *melodioasa cîntare a crestoasei ciocîrlii.* NEGR. [Din fr. ***mélodieux***].

melodísm n. (rar) melodicitate. [Din it. ***melodismo***].

melodíst, ~şti, melodístă, ~e m., f. compozitor de melodii; muzician ataşat, pasionat în mod special de melodie. [Din fr. ***mélodiste***].

melodramátic, ~ci, melodramatică, ~ce a. **1.** care aparţine, care este specific melodramei, referitor la melodramă; (ca) de melodramă: *prăbuşirea blocului Carlton ... căpătase proporţiile melodramatice ale scufundării Titanicului.* CĂRT.; *genul melodramatic;* **2.** patetic, exaltat; fals: *această poză melodramatică displăcu lui Nicolas.* GHEŢIE. // n. (rar) melodramatism: *poetul îi compune o declaraţie de un melodramatic enorm.* CĂL. [Din fr. ***mélodramatique,*** it. ***melodrammatico***].

melodramatísm n. (rar) **1.** caracter melodramatic; **2.** exprimare patetică, exaltată, artificială a sentimentelor. [***Melodramat***(ic) + ***-ism***].

melodramatizá, melodramatizez vb. (tr.) **1.** a da caracter melodramatic: *muzica melodramatizează încet aria.* EM.; **2.** (depr.) a exagera caracterul melodramatic; a patetiza. [Din fr. ***mélodramatiser***].

melodrámă, melodrame f. **1.** (înv.) dramă în care unele episoade erau însoţite de muzică: *eram într-o seară la teatru ...; se reprezenta un fel de melodramă modernă cu muzică de harpă.* PETR.; **2.** specie dramatică cu acţiune complicată, adesea neverosimilă, în care scene tragice patetice alternează cu scene comice: *amestec de melodramă zgomotoasă şi comedie.* CĂL. [Din fr. ***mélodrame***].

melofób, ~i, melofobă, ~e a. şi m., f. (persoană) care urăşte muzica. [Din fr. ***mélophobe***].

melofobíe f. aversiune faţă de muzică. [Din fr. ***mélophobie***].

melomán, ~i, melomană, ~e m., f. persoană care iubeşte muzica (clasică); muzicoman: *rămăsese ... acelaşi meloman, care lua parte ... la concertele filarmonicii.* GHEŢIE. [Din fr. ***mélomane***].

melomaníe f. pasiune pentru muzică (clasică). [Din fr. ***mélomanie***].

melomél, melomeli m. monstru cu unul sau mai multe membre accesorii, uneori normale anatomic. [Din fr. ***mélomèle***].

melón, meloane n. pălărie de fetru tare, cu fundul bombat şi cu borurile întoarse în sus; gambetă: *purta pe cap un melon, aşezat rigid ca un semităilindru.* CĂL. [Din fr. ***mélon***].

melonídă, melonide f. fruct asemănător cu baca, cu epicarpul tare la maturitate şi mezocarpul cărnos şi suculent; peponidă (de ex., la pepene, dovleac). [Din fr. ***mélonide***].

melonoplastíe, melonoplastii f. refacere chirurgicală a obrajilor. [Din fr. ***mélonoplastie***].

melopée, melopei f. **1.** arta declamaţiei la vechii greci; arta de a compune muzică (pentru versuri); ansamblul regulilor compoziţiei muzicale; **2.** declamaţie muzicală de formă liberă; (p. ext.) melodie lentă, monotonă: *opera lui capitală e „Renegatul", melopee în trei acte, monotonă.* CĂL. [Din fr. ***mélopée***].

melopéic, ~ci, melopeică, ~ce a. ca o melopee; melodios, armonios: *incantaţie melopeică.* [***Melopee*** + ***-ic***].

meloplastíe, meloplastii f. **1.** refacere chirurgicală a feţei; **2.** refacere chirurgicală a extremităţilor, a membrelor. [Din fr. ***méloplastie***].

meloreostóză f. boală a oaselor caracterizată prin condensarea neregulată a unei părţi din corticală, cu aspect de ceară topită ce curge de-a lungul unei lumînări aprinse. [Din fr. ***mélorhéostose***].

mélos n. **1.** melodie, cîntec; (p. ext.) muzică, la vechii greci; **2.** noţiune generică desemnînd aspectul cantabil, melodic al muzicii. [Din gr. mod. ***mélos***].

meloterapíe, meloterapii f. muzicoterapie. [Din fr. ***mélothérapie***].

melúrg, melurgi m. autor al melodiei imnurilor în muzica bizantină. [Din gr. mod. ***melourgós***].

membránă, membrane f. **1.** ţesut anatomic subţire care protejează celulele, organele etc. animale sau vegetale; pieliţă; **2.** placă sau corp subţire care, prin vibraţie, produce sau transmite sunetele; diafragmă: *membrana difuzorului;* **3.** foiţă subţire care separă două medii (gazoase, lichide sau păstoase); **4.** (înv.) pergament: *hrisoave pe membrană.* OD. [Din lat., it. ***membrana,*** fr. ***membrane***].

membranofón, ~i, membranofonă, ~e a. (despre instrumente muzicale) care utilizează ca rezonator o membrană întinsă. [Din germ. ***Membranophon***].

membranós, ~şi, membranoásă, ~e a. cu aspect, cu structură de membrană; format dintr-una sau din mai multe membrane: *înveliş membranos.* [Din fr. ***membraneux***].

mémbru, ~i, membră, ~e m., f. persoană care face parte dintr-o colectivitate organizată; fiecare dintre persoanele care compun o societate, o familie, o organizaţie etc., considerată în raport cu gruparea respectivă: *membru al Academiei.* // n. **1.** (de obicei la pl.) denumire dată braţelor şi picioarelor la om, picioarelor sau labelor la animal; mădular: *o sfîrşeală dureroasă, vecină cu leşinul, îi muia membrele.* GHEŢIE; **membru superior,** mînă; **membru inferior,** picior; **2.** penis; **3.** fiecare dintre părţile unei propoziţii, unei fraze sau unei perioade. // m. fiecare dintre cele două părţi ale unei expresii matematice, separate prin semnul egal. [Din lat. ***membrum,*** fr. ***membre***].

meménto, mementouri n. 1. semn distinctiv care reaminteşte ceva; (p. ext.) aducere-aminte; **memento-mori,** aminteşte-ţi de moarte!; (fig.) avertisment suprem: *ca un memento-mori pe al istoriei plan.* EM.; **2.** carte care rezumă esenţialul unei ştiinţe, al unei discipline; **3.** listă a spectacolelor şi conferinţelor, publicată în presa cotidiană. [Din fr. ***mémento,*** lat. ***memento*** (imperativul lui *meminisse*)].

memlechét s. (turcism) ţară, stat; (spec.) termen folosit pentru a denumi Ţara Românească şi Moldova. [Din turc. ***memleket***].

memoár n. v. **memoriu.**

memorá, memorez vb. **1.** (tr.) a reţine, a întipări în memorie; a învăţa pe de rost, a memoriza: *o străduţă ..., al cărui nume fistichiu nu-l puteam memora.* PR.; *a memorat toate poeziile lui Eminescu;* **2.** (rar; tr. şi refl.) a(-şi) aminti: *de copil fu trimis într-un institut din Elveţia, de unde îşi memora lacul Leman.* CĂL. [Din lat. ***memorare,*** fr. ***mémorer***].

memorábil, ~i, memorabilă, ~e a. demn de ţinut minte; (p. ext.) important, însemnat; remarcabil: *a scris ... basme memorabile.* CĂL.; *acea duminică memorabilă şi decisivă.* PR. [Din fr. ***mémorable,*** lat. ***memorabilis***].

memoránd n. v. **memorandum.**

memorandíst, memorandişti m. nume dat autorilor „Memorandului" din 1892 (Ioan Raţiu, Gheorghe Pop de Băseşti, Vasile Lucaciu, Eugen Brote şi alţii): *în sala Redutei ... se judeca procesul memorandiştilor.* GHEŢIE. [***Memorand*** + ***-ist***].

memorándum, memorandumuri n. **1.** notă scrisă, document diplomatic în care sînt expuse faptele şi argumentele juridice referitoare la relaţiile dintre state, care fac obiectul unor tratative; memoriu în care este prezentată sumar starea unui fapt, a unei chestiuni etc., sub aspect juridic: *comitetul electoral să compună un memorand ... şi să-i dea cea mai întinsă publicitate.* EM.; *„Memorandul" din 1892 al fruntaşilor politici transilvăneni a avut un larg răsunet în ţară şi în străinătate;* **2.** (înv.) carnet, registru pe care se făceau scurte însemnări (comerciale); (şi: **memorand**). [Din lat. ***memorandum,*** germ. ***Memorandum,*** fr. ***mémorandum***].

memoráre, memorări f. faptul de a memora; memorizare. [V. ***memora***].

memoratór, memoratoare n. **1.** carte (format mic) care cuprinde, în formă rezumativă, tabele, formule, noţiuni dintr-una sau din mai multe discipline; **2.** (inform.) memorie (la calculator). [Din fr. ***mémorateur***].

memoriál, ~i, memorială, ~e a. care serveşte pentru a aminti ceva: *casă memorială.* // n. **1.** scriere (literară) care consemnează retrospectiv faptele, evenimentele etc. la care autorul a participat, pe care le-a cunoscut direct; amintiri, memorii: *memorial de călătorie.* ALEX.; **2.** clădire, monument ridicat în amintirea unui eveniment, a unei personalităţi: *memorialul de la Sighet;* **3.** (p. ext.) mărturie despre oameni, despre evenimente, despre fapte memorabile: *memorialul durerii.* [Din germ. ***Memorial,*** fr. ***mémorial,*** lat. ***memorialis***].

memorialíst, ~şti, memorialístă, ~e m., f. autor de memorii sau de memoriale: *memorialistul îşi face cu complezenţă traiectoria vieţii ..., îşi pune singur note.* CĂL. [Din fr. ***mémorialiste***].

memorialístic, ~ci, memorialística, ~ce a. care aparţine memorialisticii, referitor la memorialistică; cu caracter de memorii sau de memorial: *partea memorialistică cuprinde momente vii.* CĂL. // f. gen de scriere literară care cuprinde memorii; totalitatea lucrurilor care conţin memorii: *memorialistica românească.* [***Memorial*** + ***-istic***].

memórie, memorii f. **1.** facultate mentală prin care senzaţiile, impresiile şi ideile sînt stocate şi reutilizate; ţinere de minte; (spec.) proces psihic constînd în întipărirea, păstrarea, recunoaşterea şi reproducerea experienţei din trecut: *un om cu o extraordinară memorie.* CĂL; *memoria mecanică consistă în juxtapunerea unor imagini auditive, vizuale, motrice, pentru a le reţine în starea lor brută.* VIANU; *te rămoleşti, îţi pierzi memoria.* EL.; **2.** minte (ca centru al memorizării): *curînd, amintirea întîlnirii i se şterse din memorie.* GHEŢIE; **din memorie,** din aducere-aminte; pe de rost: *cînta din memorie ... ariile operelor italiene.* GHICA; **3.** aducere-aminte; amintire: *păstra memoria acelui eveniment;* **4.** amintire păstrată de posteritate pentru evenimente (însemnate), oameni iluştri; reputaţie lăsată după moarte: *un omagiu dat memoriei fratelui meu.* AL.; **în memoria cuiva** (sau **a ceva**), în amintirea ...; ca omagiu; **5. memorie imunologică,** capacitate a unui organism sau a unei celule imunocompetente de a răspunde mai rapid şi mai intens la o nouă stimulare cu antigenul întîlnit anterior; **6.** (inform.) parte componentă a calculatorului care permite înregistrarea, stocarea şi redarea informaţiei necesare alcătuirii unui program; memorator. [Din lat., it. ***memoria,*** fr. ***mémoire***].

memoriscóp, memoriscóape n. aparat electronic de afişare, cu posibilitatea de memorare a curbelor afişate. [Din engl. ***memoriscope***].

memóriu, memorii n. **1.** expunere scrisă, documentată şi concisă, asupra unei probleme, a unui fapt: *vom redacta un memoriu;* **memoriu de titluri şi lucrări,** listă în care sînt înscrise titlurile academice şi lucrările de specialitate ale unei persoane; **memoriu de activitate,** expunere scrisă cuprinzînd date din activitatea profesională a cuiva; **2.** text care conţine soluţiile, dispoziţiile adoptate şi sumele necesare în proiectul unei lucrări; **3.** (jur.; înv.) expunere a faptelor referitoare la un proces; **4.** petiţie (semnată de mai multe persoane) în care faptele şi motivele sînt expuse pe larg: *fu însărcinat ... să alcătuiască memoarul.* NEGR.; **5.** (de obicei la pl.) lucrare beletristică cu caracter evocativ, în care sînt relatate evenimente, întîmplări etc. din timpul vieţii autorului (şi la care el a luat parte); amintiri, jurnal, memorial: *te îndemn ... a scrie memoriul vieţii tale.* EM.; *deficienţa memoriilor stă în faptul că autorul nu are la îndemîna iubirii de sine şi a maliţiei un talent caricaturistic grandios.* CĂL.; *o să-mi scriu memoriile.* PR.; **6.** disertaţie asupra unui subiect ştiinţific, literar etc.: *redacta memorii ştiinţifice.* GHEŢIE; **7.** (la pl.) culegere de dezbateri, lucrări, conferinţe ale unei societăţi ştiinţifice: *Memoriile Academiei de Medicină;* **8.** dosar personal al unui ofiţer sau subofiţer; (şi: (înv.) **memoar**). [Din lat. ***memorium,*** fr. ***mémoire***].

memorizá, memorizez vb. (tr.) **1.** a învăța ceva pe de rost; a memora: *cînd ai memorizat ultima oară din enciclopedie?* GHEȚIE; **2.** (înform.) a stoca o informație în memoria unui calculator. [Din fr. *mémoriser*].

memorizáre, memorizări f. faptul de a memoriza; memorare: *cronologiile le repetam pentru memorizare, cu aceeași tehnică cu care studiasem pe Kant.* PATAP. [V. *memoriza*].

menádă, menade f. **1.** (mit.) bacantă; **2.** (fig.) femeie exaltată, furioasă, nestăpînită. [Din fr. *ménade*].

menageá vb. v. **menaja.**

menáj, menajuri și (înv.) **menaje** n. **1.** administrare a cheltuielilor unei gospodării; întreținere a unei case; gospodărie: *femeile au grijă de menaj;* **obiect de menaj,** obiect de uz casnic; **a face menajul cuiva,** a face treburile zilnice în gospodăria cuiva; **2.** căsnicie, viață conjugală; familie: *venise să se adăpostească în menajul furtunos al fiului său.* CĂL.; *au ajuns ... să realizeze un menaj atît de reușit.* GHEȚIE. [Din fr. *ménage*].

menajá, menajez vb. **1.** (tr.) a trata pe cineva sau ceva cu înțelegere, cu grijă, cu îngăduință; a cruța: *nu putem încuviința lucrul acestor perfizi, nu-i putem menage, ci trebuie să-i condamnăm.* EM.; *femeia ... trebuie menajată, cruțată.* GHEȚIE; **2.** (înv.; tr.) a nu irosi în zadar; a economisi: *să-mi menajez timp și pentru basmele mele.* CAR.; *a-și menaja starea;* **3.** (refl.) a-și cruța sănătatea, puterile; a se îngriji: *trebuie să te menajezi;* **4.** (franțuzism; tr.) a pregăti ceva cu dibăcie; a înlesni: *a menaja o întrevedere;* (și: (înv.) **menagea**). [Din fr. *ménager*].

menajamént, menajamente n. (adesea la pl.) tact, grijă față de susceptibilitățile și sensibilitățile cuiva; menajare: *se va discuta pe față și fără menajamente.* GHEȚIE. [Din fr. *ménagement*].

menajáre, menajări f. faptul de a (se) menaja; menajament, cruțare. [V. *menaja*].

menajér, ~i, menajeră, ~e a. de menaj, de uz casnic, referitor la menaj: *aparatură menajeră;* **gunoi menajer,** gunoi provenit din gospodărie. // f. femeie angajată să îngrijească de gospodăria, de menajul cuiva; îngrijitoare: *menajera îi întroduse în cabinetul de lucru al profesorului.* GHEȚIE. [Din fr. *ménagère*].

menajerîe, menajerii f. loc special amenajat în care sînt ținute animalele (sălbatice) rare, exotice etc., pentru a fi expuse publicului sau studiate; totalitatea animalelor dintr-un asemenea loc: *compătimirea se întinde deopotrivă asupra ... leului suspinînd în cușca menajeriei.* CĂL. [Din fr. *ménagerie,* germ. *Menagerie*].

mendeleéviu n. element chimic transuranic, obținut artificial. [Din fr. *mendélévium*].

mendeliśm n. concepție referitoare la transmiterea ereditară a caracterelor (potrivit legilor dominației, segregării și combinării independente a acestora), bazată pe legile formulate de Mendel, care constituie fundamentul teoriei cromozomice a eredității, formulate de Th. H. Morgan. [Din fr. *mendélisme*].

mendelíst, ~și, mendelistă, ~e a. care aparține mendelismului, referitor la mendelism: *concepție mendelistă.* // m., f. adept al mendelismului. [Din fr. *mendéliste*].

mendicitáte, mendicități f. (livr.) cerșetorie. [Din fr. *mendicité,* lat. *mendicitas, -atis*].

méndre f. pl. **a-și face** (sau **a-și juca**) **mendrele,** a-și face toate gusturile, a-și satisface capriciile; a-și bate joc de cineva; a necinsti: *vine la București ca să-și facă mendrele și să-și deie ... importanță.* EM.; *nu ș-a juca el mendrele îndelung.* CR. [Et. nec.; cf. alb. *mendur* „mod, chip"].

menéhm, menehmi m. (livr.) persoană care se aseamănă foarte mult cu alta. [Din fr. *ménechme*].

menestrandíe, menestrandii f. (rar) **1.** artă a menestrelilor; **2.** trupă de menestreli; **3.** corporație a menestrelilor. [Din fr. *ménestrandie*].

menestrél, menestreli m. muzicant medieval ambulant (simplu executant, și nu creator), care asigura acompaniamentul instrumental al trubadurilor și al truverilor, uneori și recitînd creațiile acestora; (p. ext.) cîntăreț popular: *acel menestrel al tuturor veseliilor.* GHICA; *menestrelii și truverii Franței.* [Din fr. *ménestrel*].

mengheneá f. v. **menghină.**

ménghină, menghine f. dispozitiv de prindere a unor piese care urmează a fi prelucrate (manual), alcătuit din două fălci între care se fixează piesa și dintr-un șurub cu manivelă; (și: **menghenea**). [Din turc. *mengene*].

menhidróză, menhidroze f. exces de secreție sudorală care apare la femei în timpul menstruației. [Din fr. *menhidrose*].

menhír, menhire n. monument megalitic de la sfîrșitul epocii neolitice, întîlnit mai ales în provincia Bretagne și în sudul Angliei, construit din blocuri de piatră necioplită. [Din fr. *menhir*].

mení, menesc vb. **1.** (înv.; tr.) a chema în ajutor; a invoca: *începură urii de ceia ce se nevoiia iudei descîntători a meni spre ceia ce avea duhure hicleane numele Domnului Isusu grăindu.* COD.VOR.; **2.** (înv.; tr. și refl.) a (se) considera, a (se) socoti; a (se) consacra: *credzu Avraam lu Dumnedzeu și se meni lui în dereptate.* COD.VOR.; **3.** (tr. și intr.) a prevesti viitorul (bun sau rău); a prezice: *în ceasul nașterii ursitoarele menesc copilului soarta vieții sale;* **a meni a bine** (sau **a rău**), a prezice lucruri favorabile (sau nefavorabile): *ia nu mai meni a rău, jupîneșică hăi.* CR.; **4.** (tr.) a predestina; a ursi: *astfel l-a menit soarta și cerul așa a vrut.* NEGR.; **5.** (tr.) a destina; a hotărî de mai înainte; a sorti, a hărăzi: *monastirile ... erau menite a găzdui.* OD.; *formulăm ... unele dificultăți menite să anuleze ... oportunitatea teoriei.* BL.; **6.** (înv.; tr. și intr.) a ura: *o mie! zice unul menind cu veselie.* AL.; **7.** (tr.) a potrivi, a aranja bobii, cărțile etc. (într-un anumit fel) și a descînta pentru ghicit: *luă un joc de cărți și le meni.* EM.; **8.** (tr.) a descînta, a vrăji: *își stupeau în sîn menind-o ca să se întoarcă pe capul aceluia care a trimis-o.* CR.; **9.** (tr.) a spune, a rosti (un descîntec): *dacă meneșți în gînd un descîntec.* SAD.; **10.** (fig.; tr.) a bombăni, a înjura: *pînă-l mai menim noi pe popă, pînă-l mai boscorodim ..., amurgește bine.* CR. [Din sl. *měniti*].

meniánă, meniane f. balcon sau terasă exterioară la casele romane sau italienești. [Din fr. *méniane*].

menilít, menilite n. rocă sedimentară silicioasă de culoare neagră sau brună, cu aspect vărgat, alcătuită din opal, argilă, hidroxizi de fier etc. [Din fr. *ménilite*].

meníngе, meninge n. fiecare dintre cele trei membrane care învelesc creierul și măduva spinării (duramater, arahnoida, piamater). [Din fr. *méninge*].

meningián, ~eni, meningiană, ~ene a. care aparține meningelui, referitor la meninge: *hemoragie meningiană.* [Din fr. *méningien*].

meningióm n. denumire generică pentru tumorile cerebrale sau medulare benigne. [Din fr. *méningiome*].

meningísm n. ansamblu de simptome asemănătoare celor de meningită, însă fără inflamarea meningelor, provocate de toxine sau reacții de tip alergic (ex. infestarea masivă cu viermi intestinali la copii). [Din fr. *méningisme,* engl. *meningism*].

meningítă, meningite f. denumire generică pentru inflamațiile, acute sau cronice, ale meningelor cerebrale sau medulare, manifestate prin dureri de cap, vărsături, întepenirea cefei, febră, fotofobie: *dintre tratamentele meningitei bacilare, dumneata pe care-l alegi?* GHEȚIE. [Din fr. *méningite*].

meningocél, meningocele n. hernie a meningelui, în formă de sac, localizat frecvent pe fața externă a cutiei craniene. [Din fr. *méningocèle*].

meningocóc, meningococi m. specie de coci (unici sau diplococi), agent patogen al meningitei cerebrospinale epidemice, prezent în lichidul cefalorahidian al bolnavilor sau la nivelul faringelui, în cazul purtătorilor sănătoși. [Din fr. *méningocoque*].

meningococcemíe f. septicemie cu meningococ, manifestată prin febră, erupție purpurică, dureri articulatorii; meningococcie. [Din fr. *méningococcémie*].

meningococcíe f. boală foarte asemănătoare cu meningococcemia. [Din fr. *méningococcie*].

meningoencefalíță, meningoencefalite f. inflamație a meningelului și a encefalului, cauzată de un agent infecțios microbian sau virotic, toxic sau alergic. [Din fr. *méningo-encéphalite*].

meningopatíe, meningopatii f. denumire generică pentru afecțiunile meningelor. [Din fr. *méningopathie*].

meningoragíe, meningoragii f. hemoragie meningiană. [Din fr. *méningorragie*].

menínța vb. v. **amenința.**

menír, meniri f. **1.** acțiunea de a meni și rezultatul ei; **2.** (înv. și reg.) considerare, recunoaștere; consacrare: *cei ce dobîndesc den credință menirea numelui.* COR.; **3.** (înv.) previziune, prevestire; **4.** soartă, destin: *eu la umbră, la răcoare, am menire-nfloritoare.* POP.; **5.** misiune, rost; vocație: *moartea rĕspectă pe omul cu menire.* AL.; *menire mă simt a tot ce există, izvorîtorului însuși de sine izvor.* IONEL. [V. *meni*].

menísc, meniscuri n. **1.** lentilă convexă pe o parte și concavă pe cealaltă parte; **2.** (fiz.) curbură a suprafeței unui lichid cauzată de aderența sau lipsa de aderență în punctele de contact cu un corp solid; **3.** cartilaj în formă de disc, care se află între unele articulații ale corpului (omenesc): *fractură de menisc al genunchiului.* [Din fr. *ménisque*].

meniscectomíe, meniscectomii f. extirpare chirurgicală (parțială sau totală) a unui menisc. [Din fr. *méniscectomie*].

meniscografíe, meniscografii f. radiografie a meniscurilor genunchiului. [Din fr. *méniscographie*].

meniscopatíe, meniscopatii f. denumire generică pentru afecțiunile meniscurilor genunchiului. [Din fr. *méniscopathie*].

meniscopexíe, meniscopexii f. sutură a fragmentelor meniscului, după un traumatism. [Din fr. *méniscopexie*].

menít, ~ți, menită, ~e a. **1.** predestinat: *suflete menite;* **2.** destinat, hărăzit: *menit pentru domnie.* AL.; **3.** vrăjit, fermecat; descîntat: *buruiene ... menite și sorocite.* [V. *menit*].

menitór, menitori m. (înv.) cel care menește; prevestitor. [*Meni* + *-tor*].

meníu, meniuri n. **1.** totalitatea felurilor de mîncare servite la o masă; **2.** listă pe care sînt înscrise mîncărurile și băuturile ce pot fi servite la un restaurant, într-o anumită zi; listă de bucate; **meniu fix,** masă[1] (de obicei prînz) într-un restaurant, alcătuită din feluri de mîncare stabilite de restaurantul respectiv, avînd de aceea un preț mai mic; **3.** (înform.) listă de opțiuni afișată pe monitorul calculatorului din care utilizatorul poate selecta pe cea necesară. [Din fr. *menu*].

menonít, ~ți, menonită, ~e m. f. adept al unei secte anabaptiste (fondate de reformatorul olandez Menno Simonsz în sec. al XVI-lea), răspîndită astăzi mai ales în Olanda, S.U.A. și Germania. [Din fr. *mennonite*].

menopatíe, menopatii f. denumire generică pentru tulburările menstruale. [Din fr. *ménopathie*].

menopáuză f. (vîrstă a femeii la care se produce) încetarea definitivă a menstruației, ca urmare a suprimării funcției ovariene: *după menopauză poate să apară osteoporoza.* [Din fr. *ménopause*].

menoragíe, menoragii f. menstruație abundentă sau foarte prelungită. [Din fr. *ménorragie*].

menorée, menoree f. menstruație. [Din fr. *ménorrhée*].

menóu, menouri n. element de construcție, folosit mai ales în arhitectura gotică, care servește la împărțirea unei uși sau a unei ferestre în mai multe părți. [Din fr. *meneau*].

mensólă, mensole f. (rar) cheie de boltă: *zidăria scotea ... mici frontoane clasice, sprijinite pe cîte două mensole.* CĂL. [Din it. *mensola*].

menstruál, ~i, menstruală, ~e a. lunar; de menstruație; referitor la menstruație: *ciclu menstrual.* [Din lat. *menstrualis*].

menstruáţie, menstruaţii f. hemoragie fiziologică uterină la femei, care se produce lunar, începînd din perioada pubertăţii (se întrerupe temporar în timpul sarcinii şi al alăptării) pînă la menopauză; ciclu menstrual, perioadă, regulă. [Din fr. ***menstruation***].

mensuál, ~i, mensuală, ~e a. care apare, care se petrece o dată pe lună; lunar: *buletin mensual.* [Din lat. ***mensualis,*** fr. ***mensuel***].

menşevíc, ~ci, menşevică, ~ce a. care ţine de menşevism, referitor la menşevism. // m., f. adept al menşevismului: *îi trimiseseră pe lumea cealaltă ... pe menşevici.* PR. [Din rus. ***menševik***].

menşevísm n. curent apărut în cadrul partidului social-democrat rus, care se opunea prevederilor programatice ale bolşevicilor. [Din rus. ***menševizm***].

mentál a. v. **mintal.**

mentalísm n. **1.** concepţie conform căreia psihologia are ca obiect de studiu diferite stadii de conştiinţă şi ca metodă privilegiată introspecţia; **2.** concepţie conform căreia conţinutul este elementul determinant al structurii limbii. [Din fr. ***mentalisme***].

mentalíst, ~şti, mentalistă, ~e a. care ţine de mentalism, referitor la mentalism: *concepţie mentalistă.* // m., f. adept al mentalismului. [Din fr. ***mentaliste***].

mentalitáte, mentalităţi f. **1.** fel particular de a gîndi, de a acţiona, de a-şi reprezenta lumea; psihologie: *mentalitatea lui de fecior de fost ministru îl face să aspire la marile roluri.* CĂL.; *mentalitatea de asistaţi ... o are majoritatea populaţiei.* D.; **2.** totalitatea obiceiurilor, deprinderilor, credinţelor etc. proprii unei colectivităţi şi comune fiecărui membru al acesteia: *populaţii de mentalitate tabuizantă ... refuză numirea directă a anumitor obiecte.* BL. [Din fr. ***mentalité***].

méntă f. (bot.) izmă (*Mentha silvestris*): *pe-a icoanei policioară, busuioc şi mint-uscată.* EM.; **mentă-creaţă,** izmă-creaţă (*Mentha crispa*); (şi: **mintă**). [Din sl. ***menta,*** lat. ***mentha,*** fr. ***menthe***].

mentenabilitáte f. calitate a unui produs de a fi întreţinut sau reparat uşor. [Din fr. ***mainténabilité***].

mentenánţă, mentenanţe f. totalitatea operaţiilor de întreţinere şi reparaţie a unui sistem tehnic. [Din fr., engl. ***maintenance***].

mentól n. produs volatil, aromatic, extras din ulei de mentă sau obţinut pe cale sintetică, folosit ca antiseptic şi calmant. [Din fr. ***menthol***].

mentolát, ~ţi, mentolată, ~e a. care conţine mentol, aromat cu mentol: *bomboane mentolate.* [Din fr. ***mentholé***].

mentón, mentonuri n. bărbie; proeminenţa anterioară, mediană, rotunjită a mandibulei. [Din fr. ***menton***].

mentoniér, ~i, mentonieră, ~e a. care aparţine mentonului, referitor la menton: *arteră mentonieră.* // n. bandaj pentru fracturi de bărbie. [Din fr. ***mentonnier***].

méntor, mentori m. **1.** povăţuitor, îndrumător spiritual; educator, preceptor: *Păţuricâ salutâ pe mentorul sâu.* FIL.; **2.** ramură dintr-o plantă (bătrînă) care se altoieşte pe o plantă tînără, pentru a-i imprima caracterele acesteia. [Din fr., lat. ***mentor,*** germ. ***Mentor***].

menţíne, menţín vb. **1.** (tr.) a ţine fix; a susţine: *acest stîlp menţine bolta;* **2.** (tr.) a conserva ceva în aceeaşi stare sau formă; a păstra: *teama de a nu fi capabil să menţii un efort intelectual susţinut e motivată.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a rămîne neschimbat; a dura, a dăinui: *nu se dau îndărăt dinaintea niciunui mijloc pentru a se sui sau a se menţine la putere.* EM.; *vremea se menţine răcoroasă;* **4.** (franţuzism; tr.) a afirma, a susţine ceva (cu tărie): *menţin ce am zis;* (şi: (înv.) **manţíne, mănţíne**). [Din fr. ***maintenir*** (după *ţine*)].

menţínere, menţíneri f. acţiunea de a (se) menţine şi rezultatul ei: *menţinerea păcii.* GHICA; *mănţinerea neatîrnării.* EM.; (şi: (înv.) **manţínere, mănţínere**). [V. ***menţíne***].

menţioná, menţionez vb. (tr.) **1.** a semnala, a aminti ceva; a pomeni: *scriptele şi actele posterioare menţionează mai multe diplome emanate de la dînsul.* HASD.; **2.** a consemna, a specifica, a preciza: *aceste observaţii sînt menţionate la sfîrşitul capitolului;* (refl. pas.) *la pagina 100 se menţionează ...* [Din fr. ***mentionner***].

menţionábil, ~i, menţionabilă, ~e a. care poate fi menţionat; citabil: *fapte menţionabile.* [***Menţiona*** + *-bil*].

menţionáre, menţionări f. acţiunea de a menţiona şi rezultatul ei; menţiune. [V. ***menţiona***].

menţionát, ~ţi, menţionată, ~e a. care a fost amintit, pomenit, citat: *exemplu menţionat.* [V. ***menţiona***].

menţiúne, menţiuni f. **1.** semnalare, pomenire; menţionare: *istoricul face menţiunea acestui fapt;* **2.** indicaţie, specificare, precizare: *cu menţiunea expresă, specială;* **3.** distincţie onorifică (mai mică decît premiul şi accesitul) acordată unor elevi, unor concurenţi aflaţi în competiţie. [Din fr. ***mention,*** lat. ***mentio, -onis***].

menuét, menuete n. **1.** vechi dans popular francez, ceremonios, cu mişcare moderată, devenit cu timpul dans de curte şi apoi de salon; melodia acestui dans: *monotonul menuet, danţul clasic al saloanelor europene.* FIL.; **2.** a treia parte a simfoniei clasice. [Din fr. ***menuet***].

menúr, menuri m. pasăre originară din Australia, de talia unui fazan, numită şi pasărea-liră, datorită lungilor pene curbate din coada masculilor (*Menura*). [Din fr. ***ménure***].

menzíl, menziluri n. (înv.) **1.** nume dat în ţările române serviciului de transport pentru corespondenţă şi călători (înainte de introducerea căilor ferate); olac, poştă: *ţine menzilul din Ştefăneşti pîn-în Cameniţă.* NEC.; **2.** staţie de poştă (unde se schimbau caii); **3.** căruţă de poştă, diligenţă: *au venit în menzil la leşi.* NEC.; **4.** act oficial, înştiinţare scrisă: *menzilurile au pecetea* (a. 1814). URIC. // m. curier, ştafetă: olăcar. [Din turc. ***menzil***].

meoţián, ~eni, meoţiană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) primul etaj al pliocenului din România, caracterizat prin lamelibranhiate, gasteropode, mamifere etc. [Din fr. ***méotien***].

meplát, meplaturi n. plan intermediar care asigură, în sculptură, tranziţia între două suprafeţe plate; basorelief aproape plat, în care motivul plin este pus în evidenţă prin uşoara adîncire a spaţiului perimetral. [Din fr. ***méplat***].

meprizá, meprizez vb. (livr.; tr.) a dispreţui. [Din fr. ***mépriser***].

meprizábil, ~i, meprizabilă, ~e a. (livr.) (demn) de dispreţ. [Din fr. ***méprisable***].

mer, meri m. (chim.) unitate elementară constitutivă, fragment molecular cu structură şi cu masă invariabile, care se repetă constant într-un lanţ macromolecular al unui polimer. [Din fr. ***mère***].

meralgíe, meralgii f. durere în coapsă. [Din fr. ***méralgie***].

merăr, merari m. (rar) cultivator sau vînzător de mere: *merari, simigii şi bragagii.* GHICA. [***Măr***[2] + *-ar*].

meráz n. v. **miraz**[1].

mercallóy n. aliaj de tip alpaca din cupru, nichel, zinc cu adaos de fier şi plumb, foarte plastic, întrebuinţat în construcţia aparaturii electrice, medicale etc. [Din germ. ***Mercalloy***].

mercantíl, ~i, mercantilă, ~e a. **1.** (livr.) care ţine de comerţ; comercial, negustoresc: *navigaţiunea mercantilă a Mării Negre.* HASD.; **2.** (depr.) care se preocupă numai de cîştig, de profit: *mercantil, josnic prin toată concepţia lui despre viaţă.* GAL.; *spirit mercantil;* **3.** (depr.) bazat pe interese materiale; orientat spre cîştig, spre profit: *scopuri pur mercantile.* V.R. [Din fr. ***mercantile***].

mercantiláj, mercantilaje n. imprimat (formular, factură, etichetă) folosit în activităţi comerciale. [***Mercantil*** + *-aj*].

mercantilísm n. **1.** doctrină economică europeană, dominantă între sec. al XVI-lea – al XVIII-lea, conform căreia mijlocul de sporire a avuţiei naţionale îl constituie creşterea producţiei şi a exportului, limitarea importurilor şi acumularea de bani din metale preţioase; **2.** spirit negustoresc; interes comercial; preocupare de a cîştiga bani prin orice mijloace, cu orice preţ: *spuneau din mercantilism că acolo nu locuieşte nimeni.* HASD.; *epocă sufocată de mercantilism.* [Din fr. ***mercantilisme***].

mercantilíst, ~şti, mercantilistă, ~e m., f. adept al mercantilismului. [Din fr. ***mercantiliste***].

mercantilizá, mercantilizez vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină mercantil, profitor: *mai încape discuţie că munca literară trebuie plătită ca orice altă muncă şi că o revistă care plăteşte pe scriitori nu-i mercantilizează şi nu-i înjoseşte întru nimic?* GAL. [***Mercantil*** + *-iza*].

mercantilizáre, mercantilizări f. faptul de a (se) mercantiliza. [V. ***mercantiliza***].

mercantilizát, ~ţi, mercantilizată, ~e a. dominat de dorinţa de cîştig, de profit cu orice preţ. [V. ***mercantiliza***].

mercaptán, mercaptani m. substanţă derivată de la acidul sulfhidric, prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un radical organic, cu miros neplăcut, folosit la odorizarea gazelor combustibile; tiol. [Din fr. ***mercaptan***].

mercenár, ~i, mercenară, ~e a. **1.** care lucrează pentru bani, care îşi vinde serviciile; lefegiu: *soldat mercenar;* **2.** care se compune din lefegii: *armată mercenară;* **3.** (rar) care se face numai pentru cîştig: *lucru mercenar;* **4.** (fig.) care se lasă uşor corupt (pentru bani, avantaje, interese etc.): *suflet mercenar.* // m. **1.** ostaş angajat cu leafă într-o armată străină: *corp de mercenari;* **2.** (fig.) om interesat şi lesne de corupt cu bani: *aşa brav mercenar al condeiului.* CAR. [Din fr. ***mercenaire,*** lat. ***mercenarius***].

merceológ, ~gi, merceologă, ~ge m., f. specialist în merceologie. [De la ***merceologie***].

merceologíe, merceologii f. disciplină care se ocupă cu studiul mărfurilor (proprietăţi, calitate, păstrare, transport, comercializare etc.). [Din it. ***merceologia***].

merceríe, mercerii f. **1.** ansamblu de articole mărunte care servesc la cusut şi ca accesorii la îmbrăcăminte (aţă, ace, dantele, panglici, nasturi): *obiecte de mercerie;* **2.** comerţ cu asemenea articole; **3.** magazin în care se vînd asemenea articole. [Din fr. ***mercerie***].

mercerizá, mercerizez vb. (tr.) a trata firele sau ţesuturile de bumbac cu o soluţie de sodă caustică pentru a le mări rezistenţa şi luciul, făcîndu-le totodată mai mătăsoase şi mai compacte. [Din fr. ***mercériser***].

mercerizáre, mercerizări f. acţiunea de a merceriza şi rezultatul ei. [V. ***merceriza***].

mercerizát, ~ţi, mercerizată, ~e a. care a fost supus mercerizării: *ciorapi mercerizaţi.* [V. ***merceriza***].

merchéz, merchezuri n. **1.** (reg.) rost, tîlc [ascuns]: *nu îi ştie* [calului] *merchezul.* PANN.; **2.** (fam.) meşteşug, dibăcie (mai ales la jocul de cărţi); şiretlic, truc: *eu joc conţina oarbă cu fantele şi am eu merchezul meu.* CAR.; **a-i veni cuiva la merchez,** a-i veni la socoteală, la îndemînă: *aşa-mi mai vine la merchez.* AL. [Din turc. ***merkez*** „loc central"].

mercúr n. metal lichid de culoare argintie, cu luciu puternic, foarte dens şi mobil, întrebuinţat în tehnică şi în medicină; argint-viu, hidrargir: *luînd o doză prea mare de mercur, pierde mustăţile.* CĂL. [Din fr. ***mercure*** (identic cu numele zeului Mercurius; metal „sprinten" ca mesagerul zeilor)].

mercuriál[1]**, mercuriale** n. listă zilnică oficială a preţurilor curente, afişată în pieţe, în tîrguri sau tipărite în ziare. [Din fr. ***mercuriale***].

mercuriál[2]**, ~i, mercurială, ~e** a. care conţine mercur, preparat pe bază de mercur: *alifie mercurială.* [Din fr. ***mercuriel,*** lat. ***mercuriallis***].

mercúric, ~ci, mercurică, ~ce a. (despre compuşii mercurului) care conţine un ion de mercur bivalent. [Din fr. ***mercurique***].

mercurísm n. intoxicaţie cu mercur. [Din fr. *mercurisme*].

mercurós, ~şi, mercuroásă, ~e a. (despre săruri) care conţine mercur monovalent; cu mercur monovalent în componenţă. [Din fr. *mercureux*].

merdeneá, merdenele f. plăcintă cu brînză sau cu carne. [Din turc. *merdane*].

meredéu, meredele n. 1. unealtă de lemn pentru frămîntat caşul, în formă de furculiţă sau de scîndură cu zimţi; 2. (reg.) ciorpac, minciog. [Et. nec.; cf. magh. *meritö* „ciorpac"].

meremét, meremeturi n. 1. (înv. şi reg.) lucrare de reparaţie sau de întreţinere: *casa-i dărăpănată ..., are trebuinţă de meremet.* AL.; 2. (fam.) aranjare, pregătire; dichisire: *un turculeţ ... face meremetul narghilelei.* TEODOR. [Din turc. *meremet*].

meremetseálă, meremetseli f. (înv. şi reg.) meremetisire. [*Meremetisi* + *-eală*].

meremetisí, meremetisesc vb. (tr.) 1. (înv. şi reg.) a repara, a reface o clădire; a restaura; 2. (fam.) a pune în ordine, a aranja, a pregăti; a dischisi: *am început să meremetisim la ranițe și la geamantane.* GHEŢIE. [Din gr. mod. *emeremétisa* (aor. lui *meremetízo*)].

meremetisíre, meremetisiri f. (înv. şi reg.) acţiunea de a meremetisi şi rezultatul ei; reparare, restaurare, meremetiseală: *meremetisirea bisericii.* [V. *meremetisi*].

meréu, ~i, mereie a. 1. (înv. şi reg.) care se întinde de la un mal la altul: *au făcut pod mereu ... peste Nistru.* COSTIN; 2. (înv. şi reg.) care se întinde fără întrerupere; continuu; (p. ext.) care se întinde pînă departe; întins, vast: *umblau ... în poieni de codri merei.* SAD.; 3. (reg.; la pl.) mulţi, numeroşi: *cercheji merei cumpliți.* AL. // adv. 1. tot timpul, întruna; fără încetare, fără întrerupere, necontenit; totdeauna: *ajuns-am a umbla mereu în braţe cu mormîntul meu.* VIERU; *plouă mereu;* 2. din ce în ce mai mult: *mereu se depărta de sat bătrînul.* COŞB.; 3. (reg.) domol, alene; liniştit: *luai un hîrleţ ... şi plecai mereu la vale.* EM.; **a sta mereu,** a sta liniştit: *stai mereu, copile!* [Et. nec.; cf. magh. *merö* „rigid, fix"].

mereúţ adv. (reg.) diminutiv al lui mereu: *să sui Tîndală în lemn, mereuţ-mereuţ.* POP. [*Mereu* + *-uţ*].

mergătór, ~i, mergătoáre a. 1. care se deplasează dintr-un loc în altul, care umblă: (subst.) *pe cei mergători zeița-i învăluie-n neguri.* COŞB.; (compus) **Mergător-înainte,** epitet pentru Sfîntul Ioan: *biserica asta roşie este iar de Ştefan înălţată, în cinstea Mergătorului-înainte.* NEGR.; 2. (pop.) curgător: *Mureş, apă lină, mergătoare.* POP. [*Merge* + *-ător*].

mérge, merg vb. (intr.) 1. a se mişca dintr-un loc în altul; a se deplasa, a umbla: *mergea de-un gînd nebun purtat.* COŞB.; 2. a circula: *maşina mergea cu viteză;* 3. a pluti: *corăbiile mergeau ca săgeata.* ISP.; 4. a zbura; 5. a se duce într-un anumit loc; a pleca, a porni, a se îndrepta spre ...: *visasem să mergem în Grecia.* EL.; *copiii merg la şcoală;* **a merge înaintea cuiva,** a întîmpina pe cineva; **a merge în treaba lui,** a-şi vedea de treburile, de interesele sale; **a-i merge ceva (drept) la inimă** (sau **la suflet**), a-i plăcea ceva foarte mult; **a bate pe cineva de-i merge** (sau **să-i meargă**) **colbul** (ori **fulgii, peticele etc.**), a bate foarte tare, zdravăn; 6. a pleca de la ...; a se întoarce: *grădina zoologică e foarte frumoasă, dar eu zic să mai mergem şi-acasă.* SOR.; *mergînd, dragă, de la tine, plînge inima în mine.* POP.; **mergi sănătos!,** formulă de urare; 7. a vizita; a frecventa: *în fiecare seară merg la cinematograf.* PETR.; 8. a apela la serviciile cuiva: *va trebui să merg la alt popă.* AG.; 9. a urma, a frecventa cursurile unei şcoli: *nu avea bani să meargă la universitate;* 10. (înv. şi reg.) a intra, a pătrunde: *nu gîndi că mergi la rai.* POP.; 11. (fig.) a ajunge: *o prietenă a mers cu îndrăzneală pînă chiar să-mi tragă palme.* CAR.; **a merge prea departe,** a-şi permite prea multe, a depăşi limitele îngăduite; 12. a însoţi, a întovărăşi: *aşa mi-a fost sortit ... să merg cu Harap-Alb.* CR.; **a merge mînă în mînă cu ...,** a fi în strînsă legătură, a se desfăşura concomitent; (pop.) **a merge după cineva,** a se mărita: *mere-i, mîndră, după el?* POP.; **a merge pe urmele cuiva,** a urmări , a urma pe cineva; 13. a duce pînă la ...; a se întinde pînă la: *drumul mergea înainte, urcînd uşor.* GHEŢIE; 14. a se răspîndi o ştire, un zvon etc.; a se propaga: *mama era o păpuşă ...; de frumuseţea ei mersese vestea.* M.CAR.; **îi merge cuiva vestea (numele etc.),** se spune despre cineva că ...; 15. a se desfăşura, a evolua; a decurge: *toate îmi mergeau după plac.* CR.; *clasa întîia gimnazială merse binişor.* CĂL.; 16. a funcţiona: *televizorul nu mai merge;* 17. (impers.) a o duce: *cum mergi cu sănătatea?; îi merge bine;* 18. (despre bani) a avea curs; 19. a-i reveni cuiva în mod regulat: *leafa merge;* 20. a izbuti, a reuşi; a înainta, a progresa: *omenirea merge într-un progres continuu.* BĂLC.; *n-ar strica să le meargă şi lor măcar odată bine, că ponoase au avut destule.* GHEŢIE; **de ce** (sau **pe zi ce**) **merge,** pe măsură ce trece timpul; tot mai mult; 21. a persevera, a continua: *mergînd tot înainte cu burlăcia.* CR.; **a merge pe ...,** a se apropia de data la care împlineşte ...: *tata merge pe optzeci de ani;* 22. a fi necesar; a se consuma, a se cheltui: *unde merge mia, merge şi suta.* POP.; 23. (mat.; despre numere) a se cuprinde, a intra în alt număr; 24. (şi impers.) a fi posibil, acceptabil, permis: *nu mai merge aşa ...; e momentul să-ţi găseşti o ocupaţie.* GHEŢIE; **aşa mai merge,** aşa e bine, e acceptabil; **treacă (şi) meargă,** fie! să zicem că se poate!; 25. a se potrivi, a se asorta; a veni bine, a conveni: *negrul nu-mi merge la faţă; asta nu-mi merge la socoteală.* [Lat. **mergere** „a se cufunda, a dispărea"].

mérgere f. acţiunea de a merge; plecare, mers: *istoria* [este] *mijlocul de mergere spre absolut.* CĂL. [V. *merge*].

mericísm, mericisme n. 1. revenirea în gura unor fragmente de alimente deja înghiţite şi remestecarea lor (ca la rumegătoare); regurgitaţie anormală; 2. ruminaţie. [Din fr. *mérycisme*].

meridián, meridiane n. 1. (şi **meridian geografic** sau **terestru**) fiecare dintre cele 360 de linii imaginare care trec prin polii globului pămîntesc, tăind ecuatorul şi paralelele în unghi drept, servind la stabilirea longitudinii geografice: *ca punct de plecare se ia un prim meridian, care trece prin localitatea Greenwich din Anglia, de la care se socotesc toate celelalte, spre răsărit şi spre apus;* **pe toate meridianele (lumii),** în întreaga lume; pretutindeni; **2. meridian ceresc,** cercul după care se intersectează sfera cerească cu oricare plan care trece prin axa lumii; **meridianul ceresc al locului,** meridianul ceresc care conţine zenitul locului respectiv; **meridianul locului,** linia de intersecţie a planului meridianului ceresc al locului respectiv cu planul orizontului; 3. (rar) sud: *impresia generală ... îşi mută direcţia de la septentrion la meridian.* CĂL. // a. referitor la această linie imaginară, care trece prin această linie imaginară; **planul meridian,** planul oricărui meridian; **lunetă meridian,** lunetă care se poate roti doar în planul meridian al locului, cu care se observă aştrii în momentul trecerii lor la meridianul locului. [Din lat. *meridianus,* it. *meridiano,* fr. *méridien*].

meridionál, ~i, meridională, ~e a. 1. care se află în partea de sud sau este originar de acolo; sudic: *slavi meridionali;* 2. specific ţărilor, popoarelor din sud: *neadaptarea lui la carte ... intră în aspectele indolenţei meridionale.* CĂL.; *temperament meridional.* // m., f. persoană (originară) dintr-o ţară, dintr-o regiune sudică sau cu înfăţişare, însuşiri specifice oamenilor de la sud; (spec.; la pl.) popoarele din ţările, din regiunile din sudul Europei: *le lipseşte poezia şi naturalul meridionalilor.* FIL. [Din lat. *meridionalis,* fr. *méridional*].

merindár n. v. **merindare.**

merindăre, merindări f. (pop.) şervet, ştergar (cu cusături şi înfloriturî) în care se învelește merindea; merindeaţă; păstură[2]; (şi: **merindar**). [De la *merinde*].

merínde, merinde şi (reg.) **merinzi** f. (pop.) hrană (rece), provizii pentru drum; (p. gener.) mîncare, alimente: *între alte merinde, aduce feciorului său şi trei purcei grijiţi gata.* CR.; *înghiţea lacom merindele întinse pe masă.* GHEŢIE. [Lat. **merenda** „mîncare între prînz şi cină"].

merindeáţă, merindeţe f. (reg.) merindare. [*Merinde* + *-eaţă*].

méring, meringuri n. prăjitură preparată din bezea, umplută cu cremă (de ciocolată) şi acoperită cu frişcă. [Din fr. *meringue*].

merinós, ~şi, merinoásă, ~e m., f. şi a. (astăzi invar., în forma *merinos*) (oaie sau rasă de oi) cu lînă creaţă, moale, subţire, de culoare albă. // a. care este obţinut de la oi din această rasă: *lînă merinos.* // n. stofă fabricată din lînă de la oile din această rasă: *cu şalvari de merinos.* AL. [Din fr. *mérinos*].

merinozá, merinozez vb. (tr.) a ameliora caracterele unei rase de oi prin încrucişare cu merinos. [De la *merinos*].

meristém, meristeme n. ţesut vegetal formativ cu caracter embrionar, care la planta adultă se repartizează şi se localizează în vîrfurile axelor supra- şi subterane. [Din fr. *méristème*].

merişór[1], merişori m. 1. diminutiv al lui măr[1]; 2. numele a doi arbori cu flori melifere din familia rozaceelor: **a)** arbore sau arbust originar din Siberia, cu flori albe sau roz, cu fructe roşii ca mărgeanul sau galbene, de mărimea cireşelor, din care se prepară dulceaţă (*Pirus baccata*); **b)** (reg.) scoruş-de-munte (*Sorbus aucuparia*); 3. mic arbust de munte, cu frunze persistente, cu flori albe sau roşiatice şi cu fructe comestibile; afin roşu, smirdar (*Vaccinium vitis idaea*); 4. cimişir (*Buxus sempervirens*); (p. restr.) frunzele acestui arbust: *doi şcolari eminenţi şi-au disputat cununa de merişor.* CAR. [*Măr*[1] + *-işor*].

merişór[2], merişoare n. 1. diminutiv al lui măr[2]: *ţine, Făt-Frumos, acest merişor.* ISP.; 2. (la pl.) fructele merişorului[1]. [*Măr*[2] + *-işor*].

mérit, merite n. calitate, însuşire care face pe cineva sau ceva să fie demn de stimă, de laudă, de recompensă; valoare, virtute: *vestiţi prin meritul şi avuţiile lor.* BĂLC.; *vor căuta ... să poată ajunge la pensii reversibile şi la retribuţiuni grase fără muncă, fără merit şi c-o capacitate de mîna a treia.* EM.; **de (un mare) merit,** meritoriu, valoros: *se întîmplă ca o operă de merit să nu găsească ecou printre contemporani.* CĂL.; **pe merit,** pe drept, justificat; **diplomă de merit,** diplomă acordată elevilor sau absolvenţilor de şcoli superioare pentru rezultate excepţionale la învăţătură şi comportare exemplară. [Din fr. *mérite,* lat. *meritum*].

meritá, mérit vb. (tr.) 1. a fi demn, a fi vrednic de ... ; a avea dreptul la ..., a i se cuveni; a meritarisi: *eu cred că ni se dă întotdeauna ceea ce merităm.* GHEŢIE; *ea merita o recompensă;* 2. a-şi atrage o pedeapsă, a fi pasibil de ... : *şi-a primit pedeapsa pe care o merita.* PR.; 3. a justifica, a îndreptăţi preţuirea, interesul, grija pentru ceva: *peştera merită ... a fi vizitată.* AL.; 4. (despre mărfuri) a justifica preţul cerut; a valora: *să ştii că merită banii.* // (franţuzism; înv.; intr.) a binemerita: *armia franceză a meritat de la patrie.* GHICA. [Din fr. *mériter*].

meritarisí, meritarisesc vb. (înv.; tr.) a merita: *poate-aş meritarisi şi eu de-a fi pristavlisît.* AL. [*Merita* + *-arisi*].

meritát, ~ţi, meritată, ~e a. îndreptăţit; cuvenit: *răsplătit prin laude meritate.* OD.; *i s-au făcut scriitoarei amare şi meritate reproşuri.* CĂL. [V. *merita*].

meritóriu, ~i, meritorie a. care merită, care este demn de stimă, de laudă sau de recompensă; merituos; valoros: *a creat o operă meritorie.* [Din lat. *meritorius,* fr. *méritoire*].

meritós a. v. **merituos.**

merituós, ~şi, merituoásă, ~e a. care are merite; valoros; meritoriu: *un tînăr foarte meritos.* CAR.; (şi: **meritos**). [*Merit* + *-os*].

merizá, merizează şi **merízá** vb. (reg.; intr.; despre oi şi vite) a se odihni (la umbră) în amiezile de vară. [Lat. *meridiare*].

merízá f. (reg.) loc de odihnă (la umbră) pentru oi şi pentru vite, în amiezile călduroase de vară; staniște, meriziș, merizişte. [V. *meriza*].

merizíş n. (reg.) meriză. [*Merizá* + *-iş*].

merizíşte f. (reg.) meriză. [*Merizá* + *-işte*].

merlón, merloane n. porţiune de zidărie dintre două creneluri la lucrările de fortificaţie antice şi medievale. [Din fr. *mérlon*].

merlot [merló] n. soi de viţă de vie originar din Franţa, cu bobul negru, rotund şi mic, care produce vinuri roşii superioare; vin obţinut din acest soi. [Din fr. ***merlot***].

merlúciu m. peşte de mare comestibil, foarte răspîndit în Oceanul Atlantic, cu spatele gri şi cu burta albă (*Merluccius*). [Din lat. ***mérluccius***].

meroplanctón, meroplanctonuri n. plancton marin aflat în apropierea coastelor. [Din fr. ***méroplancton***].

merosmíe f. pierdere a simţului olfactiv pentru anumite mirosuri. [Din fr. ***mérosmie***].

merovingiăn, ~eni, merovingiană, ~ene a. care aparţine primei dinastii de regi ai Franţei, referitor la această dinastie: *epoca merovingiană.* [Din fr. ***mérovingien***].

mers, mersuri n. **1.** faptul de a merge; deprindere motorie prin care se realizează locomoţia pe uscat a oamenilor şi animalelor cu ajutorul membrelor (inferioare); **2.** deplasare, mişcare dintr-un loc în altul; umblet: *pe plăiuri dunărene poporu-şi opri mersul.* EM.; *mi-e dor de mersul pe jos.* VIERU; **din mers,** în timpul deplasării; fără a se opri, mergînd; **mersul trenurilor,** orar după care circulă trenurile; (concr.) broşură, tabel, carte care cuprinde acest orar: *într-un portfeuille ... lipise un mers al trenurilor miniatural.* CĂL.; **3.** fel de a merge al cuiva; pas, umblet: *i-am recunoscut mersul săltat, inconfundabil.* GHEŢIE; **4.** ritm sau viteză cu care merge cineva: *a-şi grăbi mersul;* **5.** (regim de) funcţionare a unui sistem tehnic, a unui mecanism etc.: *mersul ceasornicului;* **mers în sarcină,** regim în care un sistem tehnic furnizează putere sau produce lucru mecanic util; **mers în gol,** regim în care un sistem tehnic nu debitează putere sau nu produce lucru mecanic util; **6.** (fig.) evoluţie, dezvoltare; desfăşurare: *un lucru de nimic cum hotărăşte soarta omului, cum îi răvăşeşte tot mersul vieţii.* REBR.; **mers înainte,** progres: *mersul înainte al omenirii este stăpînit de legi fatale.* CAR.; *artiştii ... îşi aduc vreo contribuţie reală la mersul înainte al umanităţii?* GHEŢIE. [V. ***merge***].

mersí interj. (franţuzism) mulţumesc; **a spune** (sau **a zice**) **mersi,** a mulţumi, a se declara mulţumit: *să zici mersi dac' a să te-ngrop într-un colţişor de cimitir.* CĂRT. [Din fr. ***merçi***].

mersól, mersoli m. produs derivat prin tratarea unor hidrocarburi cu un amestec de dioxid de sulf şi de clor, folosit la fabricarea mersolatului. [Din fr. ***mersols***].

mersolát, mersolaţi m. produs cu proprietăţi detergente, obţinut prin tratarea mersolilor cu o soluţie concentrată de hidroxid de sodiu, folosit în industria textilă. [Din fr. ***mersolates***].

mertepeá f. (înv.) **de la mertepea,** cum se cuvine, de-a rîndul, cu rost: *de-om lua treaba de la mertepea ş-aci.* AL. [Din turc. ***mertebe*** „ordine, rang"].

mertíc, mertice şi **merticuri** n. **1.** baniţă cu capacitatea de una sau două ocale, cu care se măsurau cerealele (la moară); **2.** cantitate de cereale, făină etc. cuprinsă într-o asemenea baniţă: *să pun deoparte un mertic din fruntea făinii.* SAD.; **3.** (reg.) măsură cu care se dă orzul şi ovăzul la cai; **4.** (înv.) dijma ce se lua la mori pentru făină; **5.** (înv. şi pop.) raţie de mîncare; porţie, tain: *aveau de la stăpînire pe fiecare zi mertic de carne, de pîine, de grîu.* BĂLC. [Din magh. ***mérték*** „măsură, normă"].

mérţă f. v. **mierţă.**

merú m. peşte teleostean cu carnea foarte apreciată, putînd ajunge, în mările calde, pînă la o lungime de doi metri şi la o greutate de o sută de kilograme. [Din fr. ***mérou***].

mésa adv. (fam.) **a intra** (sau **a cădea, a băga**) **mesa,** a ajunge (sau a face pe cineva să ajungă) într-o situaţie neplăcută; a intra (sau a băga) la apă: *am intrat mesa, se văicări el.* M.CAR. [Din gr. mod. ***mésa*** „înăuntru"].

mesádă f. v. **misadă.**

mesagér, ~i, mesageră, ~e m., f. 1. persoană însărcinată să ducă, să transmită un mesaj; sol, trimis, vestitor: *auz paşii ... vreunui mesager trimis din parte-i.* FIL.; (fig.) *tînărul acela era un mesager al dragostei.* EL.; **2.** (rar) persoană care transportă pachete dintr-un oraş în altul. // a. (despre porumbei) care a fost dresat să se întoarcă la locul de plecare, pentru a transmite un mesaj. [Din fr. ***messager,*** it. ***messaggero***].

mesageríe, mesagerii f. **1.** (înv.) oficiu, stabiliment de unde plecau de obicei trăsuri pentru transportul călătorilor sau al mărfurilor; trăsurile întrebuinţate în acest scop; **2.** sistem de transport al mărfurilor la destinaţie cu trenul, vaporul, autocamionul; **3.** oficiu prin care se expediază şi se primesc mărfurile. [Din fr. ***messagerie,*** it. ***messaggeria***].

meságiu n. v. **mesaj.**

mesáj, mesaje n. **1.** (înv.) însărcinare de a duce sau de a comunica cuiva ceva: *se duce ca să-şi împlinească mesagiul.* FIL.; **2.** ceea ce trebuie predat (pachet, depeşă) sau comunicat (informaţie, ştire) cuiva: *se îmbulziră mesajele de felicitări, telegrame.* GHEŢIE; *multe ziare publicau ştiri despre refugiaţi sau mesaje ale acestora către rude sau cunoscuţi.* CE; **3.** apel oral sau scris (cu caracter oficial) adresat poporului, armatei etc.: *e o parafrază a mesagiului Tronului.* EM.; **4.** corespondenţă diplomatică între şefi de stat sau de guvern, sub forma unei scrisori personale, aducînd în discuţie probleme foarte importante sau urgente; **5.** (lingv.) informaţia comunicată de un enunţ; **6.** sensul unei opere (literare, artistice); conţinutul de idei al acesteia; **7.** grup de cuvinte transportate ca o unitate de-a lungul unui sistem informaţional; **8.** ansamblu de informaţii organizate după un cod, pe care un emiţător îl transmite unui receptor (ex.: mesaj genetic, mesaje hormonale); (şi: (înv.) **mesagiu**). [Din fr. ***message,*** it. ***messaggio***].

mesalínă, mesaline f. (rar) femeie desfrînată (ca împărăteasa Mesalina): *dezgustul ce-ţi insuflă mesalina aceasta.* BOL. [Din fr. ***messaline***].

mésă, mese f. **1.** (la catolici şi luterani) liturghie: *venea ... la biserica noastră ca să asculte mesa.* FIL.; **2.** misă. [Din it. ***messa,*** fr. ***messe,*** germ. ***Messe***].

mescalínă, mescaline f. alcaloid cu proprietăţi halucinogene extras din cactusul mexican *Lophophora williamsii,* utilizat ca stupefiant. [Din fr. ***mescaline***].

meschín, ~i, meschină, ~e a. **1.** (înv.) zgîrcit, avar: *om meschin;* **2.** lipsit de generozitate, preocupat de interese mărunte; egoist, zgîrcit; josnic: *n-o înţelegea; era mic şi meschin.* SAD.; **3.** care trădează lipsă de generozitate, micime sufletească, îngustime spirituală: *interese meschine;* **4.** lipsit de importanţă; neînsemnat; modest; banal: *un eveniment ... meschin.* OD; **5.** cu o înfăţişare sărăcăcioasă; lipsit de măreţie; sărăcăcios: *casă meschină.* [Din fr. ***mesquin***].

meschinărie, meschinării f. **1.** (înv.) zgîrcenie; **2.** lipsă de generozitate, micime sufletească; **3.** (mai ales la pl.) atitudine, faptă lipsită de noblеţe sufletească, de generozitate: *începe să urzească ... intrigi şi meschinării.* VLAH.; **4.** lipsă de importanţă, de semnificaţie; întîmplare, fapt banal: *intelectualul putea ... complica meschinăria vieţii în care trăia.* PR. [Din fr. ***mesquinerie***].

meschinătate f. însuşirea de a fi meschin: *puterea de presimţire contrastează cu meschinătatea mijloacelor sale fireşti.* CĂL. [***Meschin*** + ***-ătate***].

meschinizá, meschinizez vb. (rar; refl.) a deveni meschin, a da dovadă de meschinărie: *lumea s-a meschinizat.* [***Meschin*** + ***-iza***].

meschinizáre, meschinizări f. (rar) faptul de a se meschiniza; *sărăcia extremă a dus la meschinizarea individului.* [V. ***meschiniza***].

meschíu n. v. **mischiu.**

mescioáră, mescioare f. **1.** măsuţă: *se aşezară pe două scăunaşe scunde, lîngă o mescioară rotundă, cu trei picioare.* GHEŢIE; **2.** noptieră. [***Masă***[1] + ***-cioară***].

meseán, ~eni, meseană, ~ene m., f. fiecare dintre persoanele care participă la un ospăţ, la o masă[1]; comesean: *împle cupele cu vin mesenilor la masă.* EM. [***Masă***[1] + ***-ean***].

méser a. v. **measer.**

meserătate f. (înv.) **1.** sărăcie, mizerie: *întru meserătate şi în sărăcie viia.* COR.; **2.** milă, îndurare. [***Meser*** + ***-ătate***].

mesereáre f. (înv.) **1.** milă, îndurare; **2.** slujbă, demnitate, privilegiu acordat de un suzeran supusului său sau de un stăpîn slugii sale: *să fie în vreme multă pre mesereare.* MOXA. [Lat. ***miserere***].

meseří, meseresc vb. (înv.; intr.) a sărăci: *pentru tine meseri, fiind bogat.* VARL. [De la ***meser***].

meseriáş, ~i, meseriaşă, ~e m., f. **1.** persoană care are (şi practică) o meserie; lucrător: *negustorimea şi meseriaşii ... muncesc la rostul lor.* PETR.; **2.** (p. ext.) profesionist; expert: *Goethe scrie ca un meseriaş perfect iniţiat în tainele planetare.* BL.; **3.** (arg.) delincvent de clasă. // a. (fam.) **1.** care îşi cunoaşte bine meseria; priceput, talentat: *consultă un doctor meseriaş;* **2.** făcut cu pricepere, cu ingeniozitate; excelent, formidabil: *meseriaşă lucrătură!* [***Meserie*** + ***-aş***].

meseríe, meserii f. **1.** (ansamblu de cunoştinţe, de deprinderi dobîndite prin şcolarizare şi prin practică, care permit) exerciţiul, practicarea unei munci manuale calificate; meşteşug: *citea mult ... cînd îi dădea răgaz meseria lui de curelar.* GAL.; *tatăl meu e monteur de avioane, o meserie de înaltă calificare.* PR.; **2.** (p. gener.) profesiune (de orice fel): *meseria de avocat;* **de meserie,** calificat, de specialitate; competent: *psihologii de meserie.* IBR.; **3.** ocupaţie, preocupare: *sătul de ... meseria ticăloasă de martor mincinos.* OD. [De la ***mesereare***].

mesérniţă, meserniţe f. (înv.) **1.** locul în care se taie vite sau se vinde carne; măcelărie; **2.** (fig.) măcel, masacru: *nu războiu ..., ci dreaptă meserniţă.* COSTIN. [Din bulg. ***mesarnița,*** sb. ***mesarnica***].

mesí, mesesc vb. (reg.; intr.) a sta la masă[1]; a benchetui: *cine se veseleşte, mai cu seamă cin' meseşte?* POP. [De la ***masă***[1]].

mesía m. **1.** unsul Domnului; mîntuitorul promis lumii în profeţiile Vechiului Testament; (spec.) nume dat de creştini lui Isus Hristos: *cu un glas mărturisesc pre Domnul Hristos a fi împărat; ... îi zic mesia (adecă împărat miruit).* ANTIM; **2.** (fig.) om providenţial, dorit şi aşteptat cu nerăbdare: *lumea se aşteaptă la venirea unui mesia, adică a unui mîntuitor.* ISP. [Din sl. ***mesija,*** gr. mod. ***Messías,*** lat. ***messias***].

mesiánic, ~ci, mesianică, ~ce a. care aparţine lui Mesia sau mesianismului, referitor la Mesia sau la mesianism; care a fost prezis, care cuprinde o prezicere de mîntuire; mesianist, profetic: *a ... atribuit poporului nostru o misiune mesianică în lume.* BL.; (subst.) *Eliade era un mesianic.* CĂL. [Din fr. ***messianique***].

mesianísm n. **1.** credinţă într-un mîntuitor divin al lumii (Mesia), care apare în dogmele religioase mozaice şi creştine; aşteptarea lui Mesia: *este ... cu putinţă a disocia gîndirea teoretică din complexul mesianic ..., înlocuind mesianismul cu o filozofie spectaculară.* VIANU; **2.** termen generic pentru orice doctrină sau atitudine caracterizată prin credinţa apariţiei unui salvator care să instaureze o ordine a dreptăţii, păcii şi fericirii: *avem toate motivele să credem într-un mesianism al nostru.* STĂNIL.; *generalul ... imprimase presei acel stil de un mesianism găunos.* PR. [Din fr. ***messianisme***].

mesiánist, ~şti, mesianistă, ~e a. mesianic. // m., f. adept al mesianismului. [Din fr. ***messianiste***].

mesişoáră, mesişoare f. **1.** măsuţă; **2.** mîncare, hrană modestă; **3.** (reg.) pomană, praznic: *şi să-i faci o mesişoară, să merg şi eu la pomană.* POP. [***Masă***[1] + ***-işoară***].

mesít m. v. **misit.**

mesmeriăn, ~eni, mesmeriană, ~ene a. care ţine de mesmerism, referitor la mesmerism. // m., f. adept al mesmerismului. [Din fr. ***mesmérien***].

mesmerísm n. **1.** teorie şi metodă terapeutică, elaborată de Fr. Mesmer, la începutul sec. al XIX-lea, pornind de la ipoteza existenţei magnetismului animal: *plecat la Paris, el se interesa de magnetism şi mesmerism.* EM.; **2.** tratament bazat pe această teorie. [Din fr. ***mesmérisme***].

mesohíppus n. gen fosil de mamifere din familia ecvideelor, strămoş direct al calului, de mărimea unui cîine ciobănesc. [Din fr. ***mesohippus***].

mesopotamián, ~eni, mesopotamiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Mesopotamiei sau locuitorilor ei, referitor la Mesopotamia sau la locuitorii acesteia: *artă mesopotamiană.* [Din fr. ***mésopotamien***].

messidór n. a zecea lună a calendarului revoluţionar francez (20 iunie – 19 iulie). [Din fr. ***messidor***].

mesteácăn, mesteceni m. arbore din familia betulaceelor, cu scoarţa albă, cu lemnul alb, gălbui sau roşiatic, cu frunze verzi-cenuşii, care creşte în regiunile de deal şi de munte; betulă (*Betula verrucosa*): *la o poiană străjuită de mesteceni ... ne-am oprit.* SAD.; (p. restr.) lemnul acestui arbore: *masă de mesteacăn*; **mesteacăn pitic,** specie de mesteacăn, cu înălţimea de pînă la un metru (*Betula nana*); **mesteacăn pufos,** mestecănaş (*Betula pubescens*). [Lat. ***mastichinus***].

mestecă[1], méstec vb. (tr.) **1.** a sfărîma, a măcina un aliment cu dinţii şi a-l amesteca în gură (pentru a-l înghiţi): *nici îmbucătura din gură nu şi-o mesteca.* CR.; **2.** a învîrti ceva (cu limba) în gură: *cum mesteci spuma albă-n frîu.* COŞB.; **3.** (fig.) a pune la cale: *mestecă în sine o replică zdrobitoare.* CAR. [Lat. ***masticare***].

mestecá[2] vb. v. **amesteca.**

mestecáre, mestecări f. acţiunea de a mesteca[1]; mestecat[1]; mestecătură: *dinţii servesc la mestecare.* [V. ***mesteca[1]***].

mestecát[1] n. faptul de a mesteca[1]: *mîrîind că îi întrerupsesem mestecatul.* PR. [V. ***mesteca[1]***].

mestecát[2], ~ţi, mestecată, ~e a. sfărîmat, măcinat cu dinţii şi amestecat în gură: *mestecată bucată care şi aşteaptă.* Z. [V. ***mesteca[1]***].

méstecă, mesteci f. (bot.; reg.) răsfug (*Chondrilla juncea*). [De la ***mesteca[1]***].

mestecănáş, mestecănaşi m. **1.** diminutiv al lui mesteacăn; **2.** arbust sau arbore cu scoarţa albă sau brună-cenuşie cu pete albe; mesteacăn pufos (*Betula pubescens*). [***Mesteacăn*** + *-aş*].

mestecăníş, mestecănişuri n. pădure de mesteceni: *lumina de toamnă umplea ca de un fum auriu mestecănişul.* SAD. [***Mesteacăn*** + *-iş*].

mestecătór, ~i, mestecătoáre m., f. persoană care mestecă: *mestecător de opiu.* // n. făcăleţ. [***Mesteca[1]*** + *-ator*].

mestecătúră, mestecături f. (rar) mestecare: *în mestecătura lui era o pornire de sălbăticie, care-ţi făcea şi spaimă şi milă.* TUD. [***Mesteca*** + *-(ă)tură*].

mestecáu, mestecáie n. (reg.) făcălet; *poţi să bagi mestecăul mămăligii în foc.* POP. [***Mesteca[2]*** + *-ău*].

méstii m. v. **meşi.**

mesúţă f. v. **măsuţă.**

máşă, meşe f. **1.** şuviţă de păr (de altă culoare sau nuanţă decît restul părului): *purta pieptene şi oglindă rotundă ... potrivindu-şi ba cărarea, ba meşa de pe frunte.* TEODOR.; **2.** şuviţă falsă de păr ataşată la părul natural (pentru a-l îmbogăţi); **3.** fişie de tifon sau de vată care se introduce într-o rană, pentru a o drena. [Din fr. ***mèche***].

meşi m. pl. (înv.) **1.** cizmuliţe de piele foarte fină, fără toc, scurte pînă la glezne, purtate de bărbaţi peste ciorapi (de obicei în papuci sau în cizme): *banul încălţat cu meşi şi papuci de saftian galben.* FIL.; *îşi azvîrlea papucii, de rămînea numai în mestii, şi giuca.* AL.; **a nu-i da cuiva meşii,** a nu-i conveni ceva, a nu-i da mîna: *pe unde îl ştie, nu-i dă meşii să mai vie.* PANN; **a-l ţine pe cineva meşii,** a fi în stare, a putea: *crezi că te ţin meşii?* M.CAR.; **2.** (reg.) pantofi (ţărăneşti) de postav; (şi: (reg.) **meşti, mestii**). [Din turc. ***mest***].

meşínă, meşine f. piele de oaie sau de capră prelucrată, folosită la confecţionarea unor obiecte de încălţăminte şi de îmbrăcăminte, la căptuşirea încălţămintei, în marochinărie etc.: *cizme galbene de meşină.* GHICA. // m. (pl. **meşini**) (reg.) pantaloni ţărăneşti confecţionaţi din piele tăbăcită de oaie: *plimbă-mi-s-un voinicel ... cu meşini, cu cojocel.* POP [Din turc. ***meşin***].

méşniţă, meşniţe f. (reg.) mîncare preparată din lapte dulce îngroşat cu făină de grîu, cu tăieţei, cu crupe etc.: *decît meşniţa din alt sat, mai bine serbuşca din satul tău.* Z. [Cf. bulg. ***mlečnița,*** sîrb. ***mlečnica***].

méşte, mesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a turna în pahar; a oferi de băut: *vei da paharul lui Faraon ... după cum erai mescînd.* BIBLIA. [Lat. ***miscere***].

méşter, ~i, meşteră, ~e m., f. **1.** persoană care are şi practică o meserie (putînd învăţa, îndruma şi pe alţii); maistru: *meşterul pusese un geam alb şi tăiat oval.* PR.; *nouă meşteri mari, calfe şi zidari.* POP.; **meşter-strică (şi drege de frică),** lucrător prost; **2.** proprietar al unui atelier, în raport cu angajaţii săi. // m., f. şi a. (om) talentat, priceput; (lucrător) dibaci; (persoană) care posedă multe cunoştinţe într-un domeniu: *învăţă a fi meşteri în războaie.* OD.; *dacă-i fi meşter ... am să te fac om mare.* CR.; (adv.) *sub trăsăturile atît de meşter sculptate în granit de natură ... le ghicea semnele pornirilor.* C.PETR. // f. şi a. (pop.) (femeie) care se pricepe la farmece, la vrăji, la descîntece; fermecătoare, meşteriţă, vrăjitoare: *toate babele meştere.* CAR. [Din magh. ***mester***].

meşteráş, meşteraşi m. (rar) **1.** diminutiv al lui meşter; **2.** om abil, şmecher: *s-a înfăţişat toată adunarea şmecherilor la pîrcălăbie ... – îmi mai rămîne meşteraşul cu cărţile.* SAD.; **3.** artist lipsit de talent, de valoare. [***Meşter*** + *-aş*].

meşterésc, ~şti, meştereáscă, ~eşti a. care aparţine meşterului, de meşter; specific meşterului: *pricepere meşterească.* [***Meşter*** + *-esc*].

meşterésţe adv. (rar) în felul meşterului, ca un meşter: *celelalte două poveşti ... le lucrează pe brînci, meştereşte.* CAR. [***Meşter*** + *-eşte*].

meştergríndă, meştergrinzi f. (pop.) grindă principală la casele ţărăneşti, pe care se sprijină grinzile transversale. [Din magh. ***mestergerenda*** (după *grindă*)].

meşterí, meşteresc vb. (tr. şi intr.) **1.** a lucra, a executa cu pricepere, cu dibăcie; a face, a realiza: *Dan meşterea cu briceagul un cărucior.* VLAH.; *m-am apucat să meşteresc o coroniţă din hîrtie aurie.* CÂRT.; **2.** a aranja; a repara, a face să funcţioneze: *meşterească la carburator;* **3.** (fig.) a pune la cale; a acţiona. [De la ***meşter***].

meşteríe, meşterii f. (înv. şi reg.) **1.** meserie, meşteşug; **2.** pricepere, măiestrie: *spuneţi-mi cu drept ... de-aveţi meşterie ca să-mi faceţi mie altă monastire.* POP.; **3.** însuşire (ascunsă) a unui obiect: *ce meşterie are oglinda asta?* AL. [***Meşter*** + *-ie*].

meşteríţă, meşteriţe f. (pop.) **1.** femeie pricepută, îndemînatică, iscusită: *bunica era meşteriţă la alesături.* // f. şi a. meşteră: *o babă meşteriţă.* DELAVR. [***Meşter*** + *-iţă*].

meşterşúg n. v. **meşteşug.**

meşterşúgui vb. v. **meşteşugui.**

meşteşúg, meşteşuguri n. **1.** meserie; (p. gener.) ocupaţie, profesie bazată pe o muncă manuală calificată; meşteşugărie: *am de gînd să te învăţ meşteşug; vrei să înveţi rotăria?* SAD.; *meşteşugul cizmăriei ... e interesant în tehnica lui.* ARG.; **2.** artă, măiestrie: *uit ... meşteşugul de-a face versuri.* AL.; **3.** talent, pricepere; îndemînare, iscusinţă, meşteşugire: *Brâncuşi şi-a sculptat operele cu mintea, realizarea lor practică necesitînd un minimum de meşteşug.* GHEŢIE; **4.** (pop.) acţiune dibace, tactică ingenioasă; şiretenie, viclenie, tertip: *lasă că-ţi cunosc eu dumitale meşteşugul!* CAR; **a-i da de meşteşug,** a descoperi secretul unui lucru, a descurca un lucru încurcat: *taci, că i-am dat de meşteşug.* CR.; **5.** unealtă, instrument; mijloc, procedeu practic: *n-au slujit cu arme ..., nici cu alte meşterşuguri asemenea acestora.* ANTIM; *sub şoproane ... erau pregătite meşteşugurile de scopire.* SAD.; **6.** (înv. şi pop.) dispozitiv, mecanism; parte componentă a unui tot; meşteşugire: *feliuri de feliuri de meşterşuguri şi tabii.* NEC.; *această fereastră e înarmată cu felurite încuietori, clempuşuri ... şi meşteşuguri.* SAD.; (şi: (înv. şi reg.) **meşterşug**). [Din magh. ***mesterség***].

meşteşugár, meşteşugari m. persoană care are (şi practică) o meserie, un meşteşug; meseriaş: *care ... s-a gîndit vrodată la înaintarea meşteşugarilor în ţară?* BOLLIAC. [***Meşteşug*** + *-ar*].

meşteşugáreţ, ~i, meşteşugareaţă, ~e a. **1.** (adesea subst.) iscusit, îndemînatic, talentat: *Erotocrit cel prea ager şi meşteşugareţ mare.* PANN; **2.** şiret, viclean, perfid; intrigant: *meşteşugarețul rege Ioanniţiu avea în gîndul lui un vicleşug de război.* EM. [***Meşteşug*** + *-areţ*].

meşteşugărésc, ~şti, meşteşugăreáscă, ~eşti a. care aparţine meşteşugarului sau ocupaţiei lui, referitor la meşteşugar sau la ocupaţia acestuia: *cooperativă meşteşugărească; producţie meşteşugărească.* [***Meşteşugar*** + *-esc*].

meşteşugárí, meşteşugăresc vb. (intr.) a lucra ca meşter; a pune la punct, a repara. [De la ***meşteşugar***].

meşteşugárie, meşteşugării f. (rar) meşteşug. [***Meşteşugar*** + *-ie*].

meşteşugí, meşteşugesc vb. **1.** (fam.; tr.) a face, a lucra, a munci (cu meşteşug, cu pricepere, cu migală); meşteşugui; **2.** (înv.; tr. şi intr.) a unelti, a urzi intrigi; **3.** (fam.; tr.) a falsifica: *contabilul a meşteşugit borderourile.* [De la ***meşteşug***].

meşteşugíre, meşteşugíri f. **1.** acţiunea de a meşteşugi şi rezultatul ei; **2.** talent, pricepere, ingeniozitate; meşteşug: *prin meşteşugirea limbuţiei lor, fac pe prostime a crede.* DRAGHICI; **3.** uneltire, şiretlic: *şi de aceasta meşteşugirile-l scap.* PANN; **4.** (înv. şi pop.; concr.) dispozitiv, mecanism; meşteşug: *învîrtind nişte şurupuri ... la nişte meşteşugiri ce avea acest foişor.* ISP. [V. ***meşteşugi***].

meşteşugít, ~ţi, meşteşugită, ~e a. **1.** făcut, lucrat cu artă, cu iscusinţă, cu talent; care vădeşte talent, pricepere; meşteşugos: *cîte sărutări prelungi, meşteşugite mi-a dat!* GHEŢIE; *lucrare meşteşugită în marmură a vreunui meşter dibaci;* **2.** iscusit, dibaci; abil: *arătară în cuvinte meşteşugite că aşteptau multe de la îndurarea domnească.* SAD.; **3.** artificial, nefiresc, nesincer, fals; căutat: *simţiri meşteşugite.* MAIOR. [V. ***meşteşugi***].

meşteşugós, ~şi, meşteşugoásă, ~e a. **1.** (înv.) făcut, realizat cu pricepere, cu talent, cu artă; care vădeşte pricepere, talent; meşteşugit: *ne-nfrîntul curaj, disciplina strictă şi tactica meşteşugoasă şi superioară a armiei latine ... descurajară ... pe româno-bulgari.* EM.; **2.** (pop.) iscusit, abil; măiestru: *un tălpoi de babă, meşteşugoasă la trebile sale cum îi sfredelul dracului.* CR. [***Meşteşug*** + *-os*].

meşteşuguí, meşteşuguiesc vb. (înv.; tr. şi intr.) a meşteşugi; (şi: **meşterşugui**). [***Meşteşug*** + *-ui*].

méşti m. v. **meşi.**

meta- element de compunere, cu sensul „după", „dincolo" sau exprimînd ideea de „transformare, schimbare, transfer". [Din fr. ***méta-***].

metaaldehídă, metaaldehide f. alcool solidificat. [Din fr. ***métaaldéhyde***].

metabióză, metabioze f. (biol.) **1.** comensualism; **2.** condiţie de trai a unui organism numai după ce altul i-a pregătit ambianţa; **3.** schimbare a condiţiilor de viaţă datorită unor cauze externe. [Din fr. ***métabiose***].

metabisulfít, metabisulfiţi m. sare a unui acid care, adăugată în soluţie apoasă, trece în sulfitul acidului respectiv, fiind folosită în vinificaţie. [Din fr. ***métabisulfite***].

metabólă, metabole f. procedeu retoric prin care se repetă un enunţ schimbînd ordinea cuvintelor; (p. gener.) orice figură retorică, orice schimbare faţă de normele limbii; (accent. şi ***metábolă***). [Din fr. ***métabole***].

metabólic, ~ci, metabolică, ~ce a. care aparţine metabolismului, referitor la metabolism: *produs metabolic.* [Din fr. ***métabolique***].

metabolimétru, metabolimetre n. aparat pentru determinarea metabolismului bazal. [Din fr. ***métabolimètre***].

metabolísm n. **1.** totalitatea proceselor nutritive de asimilaţie şi dezasimilaţie care se produc în organism, avînd ca rezultat menţinerea vieţii; **meta-**

bolism bazal, cantitatea de calorii produse într-o oră, necesare funcţionării complete a organismului în condiţii de repaos, raportată la un metru pătrat de suprafaţă corporală; **2.** totalitatea reacţiilor biochimice referitoare la o anumită substanţă: *metabolismul glucidelor;* (fig.) *prin comuna lor participare la metabolismul intelectului ... îngerul se manifestă în om ..., iar omul se manifestă în înger.* PLEŞU. [Din fr. ***métabolisme***].

metabolít, metaboliţi m. produs intermediar rezultat în timpul unui proces metabolic, prin transformarea unei substanţe chimice. [Din fr. ***métabolite***].

metabolizá, metabolizez vb. (tr.) a transforma substanţe prin metabolism. [De la ***metabolism***].

metabolizáre, metabolizări f. acţiunea de a metaboliza. [V. ***metaboliza***].

metabolizát, ~ţi, metabolizată, ~e a. care a fost transformat prin metabolism: *substanţe metabolizate.* [V. ***metaboliza***].

metacárp, metacarpuri n. parte a scheletului mîinii, cuprinsă între carp şi falange, formată din cinci oase dispuse radial. [Din fr. ***métacarp***].

metacarpián, ~eni, metacarpiană, ~ene a. care aparţine metacarpului, referitor la metacarp: *oase metacarpiene.* // n. fiecare dintre cele cinci oase care alcătuiesc metacarpul. [Din fr. ***métacarpien***].

metacéntric, ~ci, metacentrică, ~ce a. (nav.) care aparţine metacentrului, referitor la metacentru. [Din fr. ***métacentrique***].

metacéntru, metacentre n. (nav.) punctul de a cărui poziţie depinde stabilitatea echilibrului unui corp plutitor, aflat la intersecţia axei longitudinale a acestuia cu verticala centrului de carenă (trasată pentru o poziţie înclinată a corpului plutitor). [Din fr. ***métacentre***].

metacercăr, metacercari m. formaţiune parazitară închistată, rotundă şi transparentă, rezultată din evoluţia cercarilor unor trematode, constituind ultima fază larvară a distomului, după sporocist. [Din fr. ***métacercaire***].

metacrilát, metacrilaţi m. (la pl.) săruri sau esteri ai acidului metacrilic; **metacrilat de metil,** ester al acidului metacrilic cu alcoolul metilic, lichid incolor, inflamabil, preparat din acetonă, acid cianhidric şi alcool metilic, folosit la fabricarea plexiglasului, în stomatologie şi ortopedie la confecţionarea protezelor. [Din fr. ***métacrylate***].

metacrílic a. **acid metacrilic,** acid organic monocarboxilic nesaturat, lichid incolor, cu miros neplăcut, preparat din acetonă şi acid cianhidric. [Din fr. ***métacrylique***].

metacromátic, ~ci, metacromatică, ~ce a. (biol.) care prezintă metacromazie: *colorant metacromatic.* [Din fr. ***métachromatique***].

metacromatísm, metacromatisme n. **1.** modificare a culorii pielii şi a părului în unele boli sau la vîrstnici; **2.** (med.) metacromazie. [Din fr. ***métachromatisme***].

metacromazíe, metacromazii f. colorare diferită a unui ţesut în raport cu colorantul utilizat sau cu ţesuturile din jur; metacromatism. [Din fr. ***métachromasie***].

metacronísm, metacronisme n. eroare de dată prin postdatare. [Din fr. ***métachronisme***].

metadónă f. analgezic morfinomimetic, cu acţiune îndelungată, utilizat în calmarea durerilor severe, a tusei cronice şi (cu rezultate incerte) în scopul detoxificării organismului în perioada sevrajului la toxicomanii dependenţi de heroină. [Din fr. ***méthadone***].

metaeducáţie f. pregătire educativă necesară omului contemporan în vederea însuşirii deprinderilor de a utiliza atît cantitatea de informaţie tehnico-ştiinţifică şi culturală, cît şi sistemele de comunicare şi de documentare existente. [Din engl. ***meta-education***].

metaétică f. ramură a eticii filozofice care studiază semnificaţia propoziţiilor morale şi principiile prin care judecăţile morale pot fi justificate. [Din engl. ***metaethics***].

metafázá, metafaze f. (biol.) stadiu mijlociu al unei mitoze sau meioze, caracterizat prin deplasarea cromozomilor sau tetradelor către planul de simetrie a fusului celular acromatic, depunîndu-se în coroană la ecuatorul celulei, pentru a forma placa ecuatorială). [Din fr. ***métaphase***].

metafilozofíe f. ramură a filozofiei care încearcă să determine natura, scopurile, metodele, condiţiile şi limbajul filozofiei însăşi. [Din fr. ***metaphilosophie***].

metafízá, metafize f. porţiune a unui os lung care face legătura între epifiză şi diafiză. [Din fr. ***métaphyse***].

metafízic, ~ci, metafizică, ~ce a. care ţine de metafizică, referitor la metafizică: *subtilităţi metafizice îi atrăgeau cugetarea.* EM.; *filozofii pornesc de la aceleaşi considerente metafizice şi ontologice, ceea ce nu-i împiedică să construiască zeci de sisteme uneori antagonice.* GHEŢIE; **2.** (rar) prea abstract, greu de înţeles: *discuţiile erau prea metafizice.* // n. (rar) existenţă, realitate transcendentă: *poezia cea mare e întotdeauna o comunicare cu metafizicul.* CĂL. // m. (înv.) metafizician: *metafizicii cei mai însemnaţi ai evului nou, Kant şi Schopenhauer, sînt uniţi în părerea că creierul omului nu e făcut pentru cestiuni metafizice.* EM. [Din gr. mod. ***metaphisikós,*** germ. ***metaphysich,*** fr. ***métaphysique***].

metafizícă f. **1.** parte a filozofiei idealiste care studiază fiinţa ca fiinţă (Aristotel), domeniul suprasensibilului, de dincolo de lumea experienţei (Thoma d'Aquino), cauzele primare şi primele principii ale cunoaşterii lumii, universului (Descartes, Spinoza, Leibniz), cunoaşterea raţională a realităţii transcendente şi a lucrurilor în ele însele (Kant) etc.: *omul nu va renunţa la metafizică, în general, ci va căuta doar să închege ... o nouă viziune.* BL.; **2.** teorie generală şi abstractă; explicaţie filozofică: *metafizica limbajului;* **3.** judecată dificilă, subtilă; abstracţiune; speculaţie: *este prea multă metafizică în această lucrare.* [Din gr. mod. ***metaphisikí*** („ceea ce vine după fizică", nume dat de discipolii lui Aristotel unei opere a maestrului, care urma după tratatele sale de fizică şi în care acest filozof studia problemele supreme ale cugetării), lat. ***metaphisica,*** germ. ***Metaphysik,*** fr. ***métaphysique***].

metafizicián, metafizicieni m. filozof idealist care se ocupă de metafizică; adept al concepţiilor metafizice: *orice metafizician ştie că viziunea sa nu poate fi ... expusă în termeni de experienţă.* BL. [Din fr. ***métaphysicien***].

metafoníe, metafonii f. (lingv.) modificare a timbrului unei vocale, condiţionată de anumite vocale din silaba următoare. [Din fr. ***métaphonie***].

metáforă, metafore f. figură de limbaj complexă rezultînd dintr-o comparaţie subînţeleasă, prin substituirea cuvîntului-obiect de comparaţie cu cuvîntul-imagine (ex.: *leu* pentru „viteaz", *în floarea vieţii* pentru „tînăr", *cicoarea ochilor* pentru „albastru"); (p. ext.) figură de stil: *valoarea metaforei stă în aceea că întruneşte două reprezentări aparent străine una de alta într-o singură semnificaţie.* CĂL. [Din lat. ***metaphora,*** it. ***metafora,*** fr. ***métaphore***].

metafóric, ~ci, metaforică, ~ce a. **1.** care ţine de metaforă, propriu metaforei: *scrierea egipteană era metaforică.* MAIOR.; **2.** exprimat prin metafore, bogat în metafore; (p. ext.) figurat: *stilul lui nu e metaforic, ... ci simbolizator.* CĂL. [Din germ. ***metaphorisch,*** fr. ***métaphorique***].

metaforísm n. (rar) mod de exprimare prin (multe) metafore; stil metaforic: *pot fi amintite unele metafore ale lui Mallarmé ...; e în acest metaforism un exerciţiu intelectual interesant.* BL. [Din fr. ***métaphorisme***].

metaforíst, metaforişti m. (rar) scriitor care utilizează (multe) metafore; creator de metafore: *Macedonski e întîiul metaforist profesional.* CĂL. [Din it. ***metaforista***].

metaforizá, metaforizez vb. (intr.) a folosi (multe) metafore; a da unui cuvînt, unui sens valoarea metaforică. [Din fr. ***métaphoriser***].

metaforizáre, metaforizări f. acţiunea de a metaforiza. [V. ***metaforiza***].

metafosfát, metafosfaţi m. (la pl.) săruri ale acidului metafosforic; **metafosfat de sodiu,** sare de sodiu a acidului metafosforic, sub forma unei mase amorfe, sticloase, folosită la dedurizarea apei, în tăbăcărie etc. [Din fr. ***métaphosphate***].

metafosfóric a. **acid metafosforic,** acid oxigenat al fosforului, sub forma unei mase sticloase, incolore, solubile în apă. [Din fr. ***métaphosphorique***].

metafrázá, metafraze f. **1.** transpunere a unei poezii în proză; **2.** anaforă care utilizează sinonimele pentru a evita repetiţia monotonă. [Din fr. ***métaphrase***].

metagalaxíe f. **1.** sistem ipotetic în care ar fi înglobate galaxiile; **2.** partea universului accesibilă observaţiei. [Din fr. ***métagalaxie***].

metagenétic, ~ci, metagenetică, ~ce a. (biol.) care ţine de metageneză, conform metagenezei. [Din fr. ***métagénétique***].

metagenéză f. înmulţire în care alternează o generaţie sexuată cu alta asexuată. [Din fr. ***métagénèse***].

metagrámă, metagrame f. joc distractiv prin care se formează cuvinte noi, înlocuind mereu cîte o literă din cuvîntul dat iniţial. [Din fr. ***métagramme***].

metahirisí, metahirisesc vb. (înv.; tr.) **1.** a folosi, a întrebuinţa: *doftorul ... ştie metahirisi doftoriile.* ANTIM; **2.** a obişnui; a dori, a pofti: *eu postesc ... şi metahirisesc sărutări.* AL.; **3.** a practica, a profesa: *eu nu metahirisesc nici o meserie.* FIL.; **4.** a bea (în sănătatea cuiva), a cinsti. [Din gr. mod. ***metahirísomai*** (viit. lui *metahirízo*)].

metaistóric, ~ci, metaistorică, ~ce a. care este dincolo de istorie: *cauza care produce creaţia este metaistorică şi metanaturală.* STĂNIL. [Din fr. ***métahistorique***].

metaistórie f. **1.** filozofia istoriei; **2.** (spec.) teorie care conferă ordine şi înţeles consemnărilor istorice. [Din fr. ***métahistoire***].

metál, metale n. **1.** element chimic cu luciu caracteristic, bun conducător de căldură şi de electricitate, maleabil şi ductil, care formează ioni pozitivi: *orologiul ... sună ... din limba sa de metal.* EM.; *carcase grele de metal.* CĂRT.; **metal preţios,** nume dat aurului, platinei şi argintului; **metal nobil,** metal care se oxidează greu (ex.: aur, platină, argint); **metal rar,** metal care se găseşte în cantităţi mici sau în stare dispersă în scoarţa Pămîntului (ex.: beriliu, molibden, wolfram etc.); **metal greu,** metal cu greutate moleculară mare, toxic pentru plante şi animale (ex.: mercur, crom, plumb, cupru etc.); **metal feros,** material metalic cuprinzînd ca element de bază fierul (ex.: fonte, oţeluri); **2.** (pop.; la pl.) substanţă chimică: *doftorii, ... metaluri de-ale lor de la spiţerie.* CAR. [Din fr. ***métal,*** germ. ***Metall,*** lat. ***metallum***].

metalazbést, metalazbesturi n. ferodou. [Din germ. *Metalasbest*].

metaldehídă, metaldehide f. compus macromolecular rezultat prin polimerizarea acetaldehidei în prezenţa acizilor, cristalin, alb, folosit drept combustibil. [Din fr. ***metaldéhyde***].

metalépsă, metalepse f. figură de stil înrudită cu metonimia, constînd în indicarea unui fapt antecedent pentru a sugera consecinţa acelui fapt, sau invers (ex.: *el a plecat dintre noi* sau *el nu mai este* în loc de *el a murit*). [Din fr. ***métalepse***].

metálic, ~ci, metalică, ~ce a. **1.** făcut din metal, de metal: *s-a strecurat în spatele porţii metalice.* GHEŢIE; **2.** care are însuşiri de metal: *verde cu reflexe metalice.;* **3.** care este produs prin lovirea obiectelor de metal; cu rezonanţă de metal: *în sunetul metalic de vesele fanfare.* AL; **4.** (fig.) pătrunzător; strident, dur (ca de metal): *metalica, vibrîndă a clopotelor jale.* EM.; (adv.) *auzi tramvaiul gemînd metalic în urma lui.* EL. [Din it. ***metallico,*** lat. ***metallicus,*** fr. ***métallique***].

metalifér, ~i, metaliferă, ~e a. care conţine metale; bogat în metale: *zăcămînt metalifer.* [Din fr. ***métallifère***].

metalimbáj, metalimbaje n. **1.** limbaj care serveşte la descrierea unui alt limbaj formalizat sau informatizat; metalimbă; **2.** limbaj natural sau formalizat care serveşte la descrierea unei limbi

naturale; metalimbă. [Din fr. *métalangage* (după *limbă*)].

metalímbă, metalimbi f. metalimbaj. [Din fr. *métalangue* (după *limbă*)].

metalingvístic, ~ci, metalingvistică, ~ce a. care aparţine metalimbajului, referitor la metalimbaj; care studiază metalimbajul: *dicţionarele sînt lucrări metalingvistice.* // f. ramură a lingvisticii care studiază limbajul lingvistic, terminologia lingvistică. [Din fr. *métalinguistique*].

metalísm n. teorie conform căreia valoarea metalului din care sînt făcuţi banii este determinantă. [Din germ. *Metalismus*].

metalizá, metalizez vb. (tr.) a acoperi un obiect cu un strat de metal, pentru a-l proteja sau înfrumuseţa. [Din fr. *métalliser*].

metalizáre, metalizări f. acţiunea de a metaliza şi rezultatul ei. [V. *metaliza*].

metalo- element de compunere cu sensul „metalic", „care conţine metal". [Din fr. *métallo-*].

metalocerámică f. ramură a metalurgiei care se ocupă cu obţinerea pulberilor metalice şi cu transformarea lor în corpuri compacte prin presare şi încălzire; metalurgia pulberilor. [Din fr. *métallocéramique*].

metalochímic, ~ci, metalochimică, ~ce a. care aparţine metalochimiei, referitor la metalochimie. [Din fr. *métallochimique*].

metalochimíe f. ramură a chimiei care se ocupă cu studiul metalelor. [Din fr. *métallochimie*].

metalocromíe f. arta de a colora suprafaţa metalelor. [Din fr. *métallochromie*].

metalofízic, ~ci, metalofizică, ~ce a. care aparţine metalofizicii, referitor la metalofizică. // f. ramură a fizicii care studiază structura, proprietăţile (rezistenţa, plasticitatea, conductibilitatea electrică etc. a metalelor şi caracterul proceselor ce au loc în ele. [Din fr. *métallophysique*].

metalofobíe f. teamă patologică de contactul cu obiecte de metal. [Din fr. *métallophobie*].

metalofón, ~i, metalofonă, ~e a. (despre instrumente de percuţie) construit din corpuri sonore metalice (clopote, celestă etc.). [Din fr. *métallophone*].

metalogenéză, metalogeneze f. ramură a geologiei care studiază formarea şi răspîndirea zăcămintelor metalifere în scoarţa Pămîntului; metalogenie. [Din fr. *métallogenèse*].

metalogeníe f. (rar) metalogeneză. [Din fr. *métallogénie*].

metalógică f. disciplină care studiază fundamentele logicii, sistemele logice, expresiile logice şi raporturile dintre acestea. [Din fr. *métallogique*].

metalográf, metalografi m. specialist în metalografie. [Din fr. *métallographe*].

metalográfic, ~ci, metalografică, ~ce a. care aparţine metalografiei, referitor la metalografie. [Din fr. *métallographique*].

metalografíe f. 1. ramură a metalurgiei care studiază structura metalelor şi a aliajelor, legătura dintre structura şi proprietăţile lor fizice; 2. procedeu de tipar înalt care foloseşte clişee metalice gravate cu dalta, în special pentru tipărirea bancnotelor, timbrelor etc. [Din fr. *métallographie*].

metalogravúră, metalogravuri f. 1. procedeu de gravare cu dalta a clişeelor metalice, folosit în special pentru tipărirea bancnotelor, timbrelor etc.; 2. clişeu metalic astfel gravat. [Din fr. *métallogravure*].

metaloíd, metaloizi m. şi **metaloíde** n. element chimic lipsit de luciul metalic şi de ductibilitate, rău conducător de căldură şi de electricitate; nemetal (ex.: arsenicul, antimoniul etc.). [Din fr. *métalloïde*].

metaloídic, ~ci, metaloidică, ~ce a. de natura metaloizilor; de metaloid. [Din fr. *métalloïdique*].

metalologíe f. ştiinţă care studiază legătura dintre componenţa, structura şi proprietăţile metalelor şi legităţile variaţiei acestor proprietăţi sub influenţa acţiunilor mecanice, termice etc. [Din fr. *métallologie*].

metaloóptică f. ramură a fizicii care studiază interacţiunea metalelor cu undele electromagnetice (inclusiv din domeniul optic). [*Metalo-* + *optică*].

metaloplástic, ~ci, metaloplastică, ~ce a. cu proprietăţi de metal şi de material plastic. [Din fr. *métalloplastique*].

metaloplastíe, metaloplastii f. operaţie de acoperire a unei plăci metalice cu o peliculă de polimer (polietilenă, fluoroplast etc.); modelare a unui material metaloplastic. [Din fr. *métalloplastie*].

metalosféră f. (geol.) barisferă. [Din fr. *métallosphère*].

metalotéhnică f. tehnica prelucrării metalelor. [*Metalo-* + *tehnică*].

metaloterapíe f. tratament cu compuşi metalici utilizat în boli ca anemia, rahitismul etc. [Din fr. *métallothérapie*].

metalotermíe f. procedeu de obţinere a unor metale din compuşii lor (oxizi, sulfuri, cloruri etc.), prin reducerea acestora cu un alt metal, a cărui afinitate faţă de oxigen, sulf etc. este mai mare decît a metalului care se extrage. [Din fr. *métallothermie*].

metalúrg, metalurgi m. (înv.) metalurgist. [Din germ. *Metallurg*].

metalúrgic, ~ci, metalurgică, ~ce a. care aparţine metalurgiei, referitor la metalurgie; folosit în metalurgie: *cocs metalurgic.* [Din fr. *métallurgique*].

metalurgíe f. 1. tehnica extragerii metalelor, a elaborării aliajelor (industriale) şi a prelucrării lor în semifabricate (pentru laminare şi forjare): *lucrase în fabrici de metalurgie şi tăbăcărie.* CĂL.; **metalurgia pulberilor**, metaloceramică; 2. (secţie într-o) întreprindere în care se prelucrează metalele; 3. ştiinţă care studiază proprietăţile fizice şi chimice ale metalelor, precum şi procesele fizico-chimice care au loc în operaţiile de extragere, preparare etc. a acestora. [Din fr. *métallurgie,* germ. *Matallurgie*].

metalurgíst, ~şti, metalurgistă, ~e m., f. persoană calificată în prelucrarea industrială a metalelor; specialist în metalurgie. [Din fr. *métallurgiste*].

metamagnetísm n. formă specifică de magnetism, prezentată de unele substanţe. [Din fr. *métamagnétisme*].

metamatemátică f. ştiinţă care cercetează teoriile şi adevărurile matematice din punctul de vedere al logicii matematice. [Din fr. *métamathématique*].

metamér, metamere n. 1. fiecare dintre elementele constitutive ale corpului viermilor anelizi şi artropodelor, asemănătoare ca structură şi dispuse succesiv; segment; 2. segment primitiv al embrionului. [Din fr. *métamère*].

metameríe, metamerii f. 1. împărţire a corpurilor unor animale (viermi, anelide) în metamere; 2. divizare a corpului în metamere embrionare. [Din fr. *métamérie*].

metamíctic, ~ci, matemictică, ~ce a. (despre un compus anorganic sau mineral cristalizat) care are tendinţa de a trece din stare cristalină în stare amorfă, sub acţiunea razelor alfa provenite din dezintegrarea radioactivă a elementelor radioactive pe care le conţin. [Din fr. *métamictique*].

metamorálă f. (rar) parte a teoriei etice care studiază principiile fundamentale ale moralei. [Din fr. *métamorale*].

metamórfic, ~ci, metamorfică, ~ce a. (despre minerale, roci) care aparţine metamorfismului, care a suferit un metamorfism; referitor la metamorfism; **proces metamorfic**, metamorfism; **rocă metamorfică**, rocă rezultată prin transformarea în stare solidă a unor roci preexistente sub influenţa temperaturii, presiunii ridicate, a soluţiilor fierbinţi metamorfozante etc. [Din fr. *métamorphique*].

metamorfísm n. modificare, transformare a structurii şi compoziţiei rocilor subterane sub acţiunea căldurii pămîntului, a presiunii înalte, a reacţiilor chimice etc. [Din fr. *métamorphisme*].

metamorfoză, metamorfozez vb. 1. (mitol.; refl. şi tr.) a (se) preface o fiinţă umană, o zeitate, prin mijloace supranaturale, în plantă, în animal sau într-un lucru oarecare; 2. (refl. şi tr.) a căpăta sau a face să capete altă înfăţişare; (fig.) a-şi schimba caracterul, firea, comportamentul: *frumuseţea şi urîţenia fizică se metamorfozează.* PR.; *aspectul străzii, metamorfozat în seara de 30 august, era departe de a fi revenit la normal.* GHEŢIE; 3. (refl.) a se transforma prin metamorfoză: *unele animale inferioare se metamorfozează.* [Din fr. *métamorphoser*].

metamorfozábil, ~i, metamorfozabilă, ~e a. care se poate metamorfoza: *sceptrul domnului e metamorfozabil.* CĂL. [Din fr. *métamorphosable*].

metamorfozáre, metamorfozări f. acţiunea de a (se) metamorfoza; prefacere, transformare. [V. *metamorfoza*].

metamorfozát, ~ţi, metamorfozată, ~e a. 1. (adesea fig.) schimbat, transformat: *Nicu este complet metamorfozat;* 2. (geol.) care a suferit un metamorfism. [V. *metamorfoza*].

metamorfóză, metamorfoze f. 1. transformare a unei fiinţe umane, a unei zeităţi, prin mijloace supranaturale, în animal, plantă sau într-un lucru oarecare: *metamorfoza Daphnei în dafin;* 2. ansamblu de transformări succesive în dezvoltarea individuală a unor animale (insecte, batracieni, viermi etc.) de la ieşirea din ou pînă la stadiul adult: *metamorfoza omizii în fluture;* 3. transformare morfologică şi funcţională a unor organe la plante (ex.: a frunzei în bractee, sepale, petale etc.); 4. schimbare a înfăţişării sau (fig.) a caracterului, a comportamentului cuiva: *nu-mi pricepeam propria metamorfoză, dar ştiam că, odată produsă, trebuie să las deplină libertate noului personaj.* GHEŢIE; 5. (la pl.) titlul unei poeme mitologice scrise de Ovidiu. [Din fr. *métamorphose*].

metán n. gaz combustibil, incolor şi inodor, format dintr-o hidrocarbură aciclică, care emană, în anumite regiuni, din pămînt; gaz metan. [Din fr. *méthane*].

metanaraţiúne, metanaraţiuni f. modalitate postmodernistă de relatare a unor evenimente, în care fragmentele urmează o ordine aleatorie. [*Meta-* + *naraţiune*].

metanaturál, ~i, metanaturală, ~e a. (rar) care se află, se situează dincolo de natură, de fenomenele naturale. [*Meta-* + *natural*].

metanefridíe, metanefridii f. organ tubular deschis spre exterior şi spre cavitatea generală a corpului de anelide şi moluşte, avînd funcţie excretoare şi de expulzare a gameţilor. [Din fr. *métanéphridie*].

metánie f. v. mătanie.

metaniér, metaniere n. cargobot folosit la transportarea metanului lichefiat. [Din fr. *méthanier*].

metanoétic, ~ci, metanoietică, ~ce a. (rar) care este, se plasează dincolo de gîndire, de cunoaştere: *o nouă aşezare interioară, un amplu efort metanoetic.* PLEŞU. [*Meta-* + *noetic*].

metanól, metanoli n. (chim.) alcool metilic. [Din fr. *méthanol*].

metaplásm n. v. metaplasmă.

metaplăsmă, metaplasme f. 1. schimbare intervenită în forma unui cuvînt prin adăugarea, înlăturarea sau permutarea unui sunet; formă a cuvîntului rezultată din această schimbare; 2. incluziune elaborată în protoplasma celulară; (şi: (înv.) **metaplasm**). [Din fr. *métaplasme,* germ. *Metaplasmus*].

metaplazíe, metaplazii f. transformare a unui ţesut diferenţiat în altul normal calitativ, dar anormal prin localizarea sa (ex.: metaplazia osoasă a unui cartilaj, metaplazia mucoasei gastrice în mucoasă intestinală). [Din fr. *métaplasie*].

metapolítică f. teorie despre ştiinţa politică, avînd ca obiect analiza limbajului, scopurile şi limitele acestei ştiinţe. [*Meta-* + *politică*].

metapsíhic, ~ci, metapsihică, ~ce a. (despre fenomene psihice) care este neobişnuit, care nu poate fi încă explicat ştiinţific. [Din fr. *métapsychique*].

metapsihologíe f. studiul fenomenelor metapsihice; parapsihologie. [Din fr. *métapsychologie*].

metasomátic, ~ci, metasomatică, ~ce a. referitor la metasomatoză; de somatoză. [Din engl. *metasomatic*].

metasomatóză, metasomatoze f. proces de substituire, moleculă cu moleculă, a elementelor dintr-un mineral cu altele noi, aduse de soluții sau topituri magmatice. [Din fr. *métasomatose*].

metastabíl, ~i, metastabilă, ~e a. care este aparent stabil: *echilibru metastabil.* [Din fr. *métastable* (după *stabil*)].

metastabilitáte f. însușirea de a fi metastabil. [Din fr. *métastabilité*].

metastátic, ~ci, metastatică, ~ce a. care aparține metastazei, care provine din metastază, referitor la metastază: *focar metastatic.* [Din fr. *métastatique*].

metastazánt, ~ți, metastazantă, ~e a. care determină, generează metastaze: *tumoare malignă metastazantă.* [Din fr. *métastasant*].

metastázare, metastazări f. proces de dezvoltare a metastazelor. [Din fr. *métastation*].

metastáză, metastaze f. **1.** deplasare a unui focar patologic dintr-un punct al organismului în altul; localizare secundară a unei boli: *știi și tu că o să moară; a făcut metastază.* PR.; **2.** (fig.) proliferare în lanț a unui rău: *metastaza corupției.* A.; **3.** (rar) figură retorică prin care vorbitorul, obligat să recunoască un fapt reprobabil, îl prezintă ca aparținînd altcuiva; **4.** (lingv.) faza finală a articulării unui sunet. [Din fr. *métastase*].

metastăzic, ~ci, metastazică, ~ce a. (med.) cu caracter de metastază: *complicații metastazice.* [*Metastază* + *-ic*; cf. fr. *métastatique*].

metatárs, metatarsuri n. parte din scheletul labei piciorului cuprinsă între tars și falange, formată din cinci oase dispuse radial: *albeau prin noaptea neagră coloane vertebrale ..., clavicule și cubit, și metatars, și stern.* MACED. [Din fr. *métatarse*].

metatarsián, ~eni, metatarsiană, ~ene a. care aparține metatarsului, referitor la metatars: *os metatarsian.* [Din fr. *métatarsien*].

metateoríe, metateorii f. teorie asupra unei teorii date (aplicată în sistemele formalizate). [Din fr. *métathéorie*].

metaterián, metaterieni m. (la pl.) subclasă de mamifere primitive, caracterizate prin absența placentei; (și la sg.) animal din această subclasă (ex. marsupialele). [Din fr. *métathériens*].

metatétic, ~ci, metatetică, ~ce a. (lingv.) referitor la metateză, rezultat prin metateză; metatezat. [Din fr. *métathétique*].

metatează, pers. 3 **metatezează** vb. (lingv.; refl. pas.; despre cuvinte) a fi supus metatezei, a-și modifica forma prin metateză. [De la *metateză*].

metatezát, ~ți, metatezată, ~e a. (lingv.) metatetic: *variante metatezate.* [V. *metateza*].

metatézá, metatèze f. fenomen fonetic constînd în schimbarea locului unui sunet sau al unui grup de sunete în interiorul unui cuvînt (ex.: integrum – întreg, poclon – plocon). [Din fr. *métathèse*].

metatoráce, metatorace n. al treilea segment al toracelui la insecte, care, de obicei, poartă două perechi de aripi; (și: **metatorax**). [Din fr. *métathorax* (după *torace*)].

metatorácic, ~ci, metatoracică, ~ce a. (zool.) care aparține metatoracelui. [Din fr. *métathoracique*].

metatoráx n. v. metatorace.

metaxeníe f. influență fiziologică a gametului patern asupra țesuturilor materne. [Din engl. *metaxenia*].

metazoár, metazoare n. (la pl.) subregn de animale pluricelulare, cu țesuturi și organe diferențiate; (și la sg.) animal din acest subregn (ex.: viermii, moluștele, artropodele, tunicierii, vertebratele etc.). [Din fr. *métazoaire*].

meteáhnă, metehne f. **1.** defect fizic; infirmitate; boală: *trupul tău supus la metehne.* ISP; **2.** (p. gener.) defect, cusur, imperfecțiune: *o singură meteahnă are: i-e groază de însurătoare.* REBR. [Et. nec.].

metéc, meteci m. nume dat străinilor stabiliți în Grecia antică, care nu aveau nici un fel de drepturi politice: *metecul vrea să treacă de drept indigen.* CĂL. [Din fr. *métèque*].

metempsicóză f. *v.* metempsihoză.

metempsihóză f. credință în transmigrația sufletelor, care ar străbate, în vederea purificării, un lung ciclu de încarnări succesive în animale, plante și oameni: *sufletul călătorește din veac în veac, același suflet, numai că moartea-l face să uite că a mai trăit; ... egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsicoza lor.* EM.; *Pitagora credea în metempsihoză;* (și: **metempsicoză**). [Din gr. mod. *metempsíhosis,* fr. *métempsycose*].

metencefál, metencefale n. parte a creierului embrionar din care derivă cerebelul, protuberanța cerebrală și ventriculul al patrulea cerebral. [Din fr. *métencéphale*].

metensomatóză f. concepție religioasă potrivit căreia sufletul omenesc trece dintr-un corp în altul spre a se apropia de perfecțiune. [Din fr. *métensomatose*].

méteo a. meteorologic: *buletin meteo.* [Din fr. *météo*].

meteór, meteori m. **1.** fenomen atmosferic (ex.: vînt, ploaie, trăsnet, curcubeu); **2.** (spec.) punct luminos care apare noaptea pe cer și care se deplasează cu mare viteză, lăsînd o dîră ce dispare după scurt timp; stea căzătoare: *cerul dispare sub mari insule de nori, scuturînd din a lui poale lungi și răpezi meteori.* AL.; (fig.) *o bombă vie, o bombă, a morții meteor!* AL.; **3.** (fig.) persoană cu un renume strălucit dar efemer: *acel neașteptat meteor pe cerul literaturii europene apăruse cu zece ani în urmă.* SAD. [Din it. *meteora,* gr. mod. *metéoron,* fr. *météore,* germ. *Meteor*].

meteóric, ~ci, meteorică, ~ce a. **1.** care ține de fenomenele atmosferice, referitor la acestea; **apă meteorică,** apă provenind din precipitații atmosferice: *eroziune meteorică;* **2.** care aparține meteoriților, referitor la meteoriți; meteoritic; **crater meteoric,** crater format la căderea unui meteorit; **3.** (fig.) care se ivește pe neașteptate, producînd o puternică impresie, și dispare brusc; trecător, efemer: *glorie meteorică.* [Din fr. *météorique*].

meteorísm n. mărire a volumului abdomenului provocată de acumularea de gaze în stomac sau în intestin, dînd senzația de balonare; flatulență, meteorizație. [Din fr. *météorisme*].

meteorít, meteoriți m. fragment desprins dintr-un corp ceresc care poate străbate atmosfera ajungînd pînă pe suprafața Pămîntului. [Din fr. *météorite*].

meteorític, ~ci, meteoritică, ~ce a. care aparține meteoriților, referitor la meteoriți; meteoric: *crater meteoritic.* // f. ramură a astronomiei care studiază meteoriții. [Din fr. *météoritique*].

meteorizáție, meteorizații f. meteorism. [Din fr. *météorisation*].

meteorobiológic, ~ci, meteorobiologică, ~ce a. referitor la meteorobiologie, de meteorobiologie. [De la *meteorobiologie*].

meteorobiologíe, meteorobiologii f. ramură a biologiei care studiază influența factorilor meteorologici asupra organismelor. [Din engl. *meteorobiology*].

meteorográf, meteorografe n. aparat complex care măsoară și înregistrează, simultan și continuu, presiunea, temperatura și umiditatea aerului. [Din fr. *météorographe*].

meteorografíe f. știință care se ocupă cu descrierea fenomenelor meteorologice. [Din fr. *météorographie*].

meteorográmă, meteorograme f. diagramă care reprezintă grafic date despre condițiile atmosferice. [Din fr. *météorogramme*].

meteorológ, ~gi, meteorologă, ~ge m., f. specialist în meteorologie. [Din fr. *météorologue*].

meteorológic, ~ci, meteorologică, ~ce a. care ține de meteorologie, referitor la meteorologie: *misivele ... conțineau mai mult detalii meteorologice.* GHEȚIE; *buletin meteorologic.* [Din fr. *météorologique*].

meteorológie f. **1.** știință care se ocupă cu studiul proprietăților, al fenomenelor atmosferice, al legilor care le guvernează și cu aplicarea acestor legi la prevederea timpului; **2.** (rar) prevedere a timpului pe baze empirice: *Turculeț îi face o meteorologie de om al naturii.* CĂL. [Din fr. *météorologie*].

meteoromanțíe f. artă de a prevesti viitorul pe baza observării fenomenelor meteorologice (ploi, trăsnete, tunete). [Din fr. *météoromancie*].

meteoropát, ~ți, meteoropată, ~e m., f. persoană care reacționează patologic la modificările meteorologice. [Din fr. *météoropathe*].

meteoropatíe, meteoropatii f. denumire pentru afecțiunile cauzate sau influențate de fenomenele meteorologice. [Din fr. *météoropathie*].

meteoropatológie f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul stărilor patologice provocate sau influențate de factorii meteorologici. [Din fr. *météoropathologie*].

meteorosensibilitáte f. sensibilitate deosebită a unor persoane la schimbarea vremii, care poate duce la declanșarea unor boli. [Din fr. *météorosensibilité*].

meteorotropísm n. particularitate a unor boli de a prezenta modificări favorabile sau nefavorabile provocate de acțiunea factorilor meteorologici asupra organismelor (ex.: hipertensiunea arterială, angina pectorală). [Din fr. *météorotropisme*].

meteorutiér, ~i, meteorutieră, ~e a. **buletin meteorutier,** buletin meteorologic cu informații utile circulației rutiere. [*Meteo* + *rutier*].

meteréz, metereze n. **1.** val de pămînt, întărit cu nuiele, prevăzut din loc în loc cu mici creneluri pentru tragere; val²: *înainta ... pînă către meterezele englezești.* OD.; **2.** (p. gener.) întăritură: *Rîul Doamnei ... poartă sloiuri mari ... și-i aruncă de meterezele podului.* DELAVR.; **3.** (înv.) crenel: *așezați-vă toți pe la metereze!* NEGR.; *vîntul pustietății vîjîie acum prin meterezele zidurilor.* AL. [Din turc. *meteris*].

meterhaneá, meterhanele f. (înv.) muzică (militară) turcească în care predomină percuțiile și alămurile, care se cînta la paradele domnești; fanfară constînd din surle sau fluiere, trîmbițe, dairale, tobe și tasuri; (p. restr.) tobă: *mehterhaneaua juca în ograda boierului.* NEGR.; *cîntau jos pe sub ferestre meterhanele.* CAR.; (și: **mehterhanea**). [Din turc. *mehterhane*].

methemoglobínă f. produs de oxidare a hemoglobinei în care fierul trecut din stare feroasă în stare ferică sub acțiunea unor oxidanți (anilină, acid acetilsalicilic, cianură de potasiu etc.), pierde capacitatea de a fixa oxigenul, nemairealizînd schimburile respiratorii. [Din fr. *méthémoglobine*].

meticulós, ~și, meticuloásă, ~e a. **1.** care lucrează cu multă atenție și finețe; care are scrupule (exagerate); preocupat (în mod exagerat) de amănunte; pedant: *oameni ... foarte meticuloși.* CAR.; *a fost un profesor corect, meticulos și foarte sever.* GHEȚIE; **2.** (adesea adv.) care denotă atenție, grijă pentru amănunte; făcut cu grijă deosebită; minuțios, scrupulos: *grădini de zarzavat îngrijite meticulos.* SAD. [Din fr. *méticuleux*].

meticulozitáte f. însușirea de a fi meticulos; pedanterie, minuțiozitate: *își ștergea cu meticulozitate penele.* GHEȚIE; *savantul a răspuns cu meticulozitate la orice întrebare.* CF. [Din fr. *méticulosité*].

metíl m. radical organic monovalent, derivat din metan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. [Din fr. *méthyle*].

metiláre, metilări f. proces de fixare a unei grupări metil pe o moleculă. [Din fr. *méthylation*].

metilceluloză, metilceluloze f. eter metilic al celulozei, obținut prin tratarea celulozei, în mediul alcalin, cu sulfat sau clorură de metil, utilizat ca apret în industria textilă; tiloză. [Din fr. *méthylcellulose*].

metilcetónă f. (chim.) butanonă. [Din fr. *méthylcétone*].

metilén m. radical organic bivalent, derivat din metan prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen; **albastru de metilen,** pulbere amorfă de culoare albastru-închis, întrebuinţată în vopsitorie şi ca dezinfectant. [Din fr. *méthylène,* germ. *Methylen*].

metilénică, metilenice a. **grupare metilenică,** grupare organică ce conţine radicalul metilen, caracterizată prin mare reactivitate chimică în unele reacţii de condensare sau cu metale alcaline. [Din fr. *méthylénique*].

metiletilcetónă, metiletilcetone f. compus organic lichid cu miros caracteristic, utilizat ca solvent şi ca intermediar la fabricarea unor medicamente, răşini sintetice etc. [Din fr. *méthyléthylecétone*].

metílic, ~ci, metilică, ~ce a. (despre compuşi) care derivă din metan, care conţine metil; **alcool metilic,** alcool toxic obţinut prin distilarea uscată a lemnului; metanol. [Din fr. *méthylique*].

metilmorfínă f. (farm.) codeină. [*Metil* + *morfină*].

metiloránj n. substanţă organică din clasa coloranţilor azotici, care devine galbenă într-o soluţie bazică, portocalie într-o soluţie neutră şi roşie într-o soluţie acidă; heliantină. [Din fr. *méthylorange*].

metilstirén m. substanţă organică, derivat al stirenului, folosită ca monomer în polimerizare. [Din fr. *méthylstyrène*].

metilurée f. substanţă chimică cristalină folosită în sinteze organice. [Din fr. *méthylurée*].

metilviolét n. substanţă chimică folosită ca medicament antiseptic, antihelmintic şi colorant în industria textilă şi chimică. [Din fr. *méthylviolet*].

metioníná f. aminoacid sulfurat esenţial pentru procesele vitale, folosit şi ca medicament în afecţiunile hepatice. [Din fr. *méthionine*].

metís, ~şi, metisă, ~e a. şi m., f. **1.** (descendent) provenit din încrucişarea a două persoane de rase diferite: *alţi autohtoni ... îşi amestecaseră cu ei sîngele, dînd naştere, în fundurile Argentinei ..., la o populaţie metisă.* SAD.; **2.** (animal sau plantă) care provine din încrucişarea a doi indivizi de rase, de specii diferite; corcitură, hibrid. [Din fr. *métis*].

metisá, metisez vb. (tr.) a încrucişa animale sau plante de rase, specii diferite. [Din fr. *métisser*].

metisáj, metisaje n. încrucişare a două rase, specii etc. de animale sau de plante; hibridare. [Din fr. *métissage*].

metóc, metocuri n. **1.** mănăstire (mică) aflată sub protecţia, sub administrarea alteia mai importante, pămînteană sau străină: *s-alungi dichiu la vreun mitoc.* CR.; **2.** clădire aparţinînd unei mănăstiri, dar situată în afara incintei acesteia, în care călugării pot duce o viaţă particulară; **3.** cătun pe lîngă o mănăstire, locuit de călugări (în trecut şi de robi mănăstireşti): *cum ieşeai din Văratic, intrai în Agapia ..., apoi în Războieni, apoi pe la mitoace şi aveai muşterei.* CR.; (şi: (înv.) **metoh,** pl. şi **metoaşe,** (reg.) **mitoc,** pl. şi **mitoace**). [Din sl. *metohŭ,* gr. mod. *metóhi*].

metocăr, metocari m. călugăr care are în grijă un metoc. [*Metoc* + *-ar*].

metód n. v. metodă.

metódă, metode f. **1.** mod de cercetare, de cunoaştere şi de transformare a realităţii; demers raţional pentru a ajunge la cunoaşterea sau la demonstrarea unui adevăr ştiinţific; procedeu folosit în scopul cunoaşterii: *trebuie să ai o părere foarte naivă despre metoda observaţiei ca să-ţi închipui că spiritul observaţiei îşi e suficient sieşi.* BL.; (lingv.) **metodă comparativ-istorică,** metodă de cercetare constînd în compararea faptelor similare din limbi care derivă din aceeaşi limbă de bază (cunoscută sau reconstituită cu această metodă); **2.** ansamblul procedeelor folosite la predarea unei discipline; manual elementar în care sînt cuprinse reguli, principii de învăţare a unei limbi, a unui instrument muzical etc.; metodică: *slovele, Creangă începu să le înveţe după metodul lancasterian.* CĂL.; *metodă de limbă engleză;* **3.** mod organizat, sistematic de lucru, de gîndire; alcătuire, desfăşurare sistematică a unei lucrări: *pe omul de ştiinţă, de muncă şi mai ales, de metod îl cunoaştem şi-l preţuim.* LOV.; **cu metodă,** ordonînd ideile şi clasificîndu-le logic; sistematic, metodic: *lucrarea ... urmează cu metodă şi stăruinţă.* CAR.; **4.** ansamblu de mijloace, de procedee pentru obţinerea unui rezultat, pentru atingerea unui scop; metodologie: *ideea ce-l preocupă ... este de a afla metodul prin care să-şi facă stare.* FIL.; **5.** mod, manieră particulară de a proceda; tactică: *fiecare urmează metoda sa;* (şi: (înv.) **metod**). [Din fr. *méthode,* lat. *methodus,* germ. *Methode*].

metódic, ~ci, metodică, ~ce a. **1.** (adesea adv.) alcătuit cu metodă, făcut după un plan, după o normă; sistematic: *să procedăm metodic.* CAR.; *instrucţie metodică;* **2.** minuţios, riguros: *un om metodic.* [Din fr. *méthodique*].

metódică, metodici f. **1.** ramură a pedagogiei care studiază principiile şi metodele de predare proprii fiecărui obiect de studiu: *examen la metodică;* **2.** manual care cuprinde principiile şi metodele de predare: *a apărut „Metodica predării limbii engleze".* [Din germ. *Metodik,* rus. *metodika*].

metodísm n. confesiune religioasă protestantă rigoristă (fondată la Oxford, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, de John şi Charles Wesley, azi răspîndită mai ales în S.U.A.), ale cărei precepte sînt de o extremă severitate (respectarea riguroasă a posturilor, studiul metodic al învăţăturilor biblice). [Din fr. *méthodisme*].

metodíst[1], ~şti, metodistă, ~e m., f. adept al metodismului. [Din fr. *méthodiste*].

metodíst[2], ~şti, metodistă, ~e m., f. specialist în metodică. [*Metodă* + *-ist;* cf. rus. *metodist*].

metodológic, ~ci, metodologică, ~ce a. care aparţine metodologiei, referitor la metodologie: *demonstraţiunea este o formă metodologică.* MAIOR.; [Leonardo] *pune în evidenţă însemnătatea metodologică a experienţei.* BL. [Din fr. *méthodologique,* germ. *metodologisch*].

metodologíe, metodologii f. **1.** parte a logicii care se ocupă cu analiza metodelor de cunoaştere: *voi diseca aceste noţiuni pînă acolo pînă unde ar ajunge pentru trebuinţa metodologiei la care lucrezi.* EM.; **2.** ansamblul metodelor de cercetare folosite într-o ştiinţă: [Colocviul „Eminescu"] *a oferit, an de an, spectacolul defilării metodologiilor literare mondiale.* R.L.; *metodologia chimiei;* **3.** metodă de cunoaştere cu maximum de generalitate; **4.** metodă folosită în obţinerea unui rezultat: *noi metodologii pentru îngrăşarea solului.* [Din fr. *méthodologie*].

metóh n. v. metoc.

metól m. substanţă chimică organică din clasa aminofenolilor, albă, cristalizată, folosită ca developator în fotografie; genol. [Din fr. *métol,* germ. *Metol*].

metonímic, ~ci, metonimică, ~ce a. referitor la metonimie, bazat pe metonimie, cu caracter de metonimie: *scrierea egipteană era metaforică şi metonimică.* MAIOR. [Din fr. *métonymique*].

metonímie, metonimii f. figură de stil care constă în denumirea cauzei prin efect, abstractului prin concret, a părţii prin întreg, a moralului prin fizic etc. [Din fr. *métonymie*].

metonomasíe, metonomasii f. schimbare a unui nume propriu prin traducerea lui în altă limbă; metonomază: *Samuil Micu, prin metonomasie, Samuel Klein.* [Din fr. *métonomasie*].

metonomáză, metonomaze f. metonomasie. [Din fr. *métonomase*].

metópă, metope f. element al frizei unui templu doric cuprins între triglife, constînd într-o placă de piatră, împodobită uneori cu basoreliefuri sau cu picturi. [Din fr. *métope,* lat. *metopa*].

metópic, ~ci, metopică, ~ce a. care aparţine părţii frontale a craniului; referitor la un craniu cu o sutură mediofrontală. [Din fr. *métopique*].

metoposcópic, ~ci, metoposcopică, ~ce a. care aparţine metoposcopiei, referitor la metoposcopie. [Din fr. *métoposcopique*].

metoposcopíe, metoposcopii f. metodă de a prezice viitorul unei persoane prin studierea liniilor frunţii sau a trăsăturilor feţei. [Din fr. *métoposcopie*].

metoxibenzén n. (chim.) anisol. [Din fr. *méthoxybenzène*].

metráj, metraje n. lungime a unui obiect măsurată în metri; cantitate de material (mai ales ţesături) care se măsoară cu metrul; **(film de) scurt metraj,** film a cărei peliculă are o lungime de maximum 1500 de metri; **(film de) lung metraj,** film a cărui peliculă are o lungime mai mare de 1500 de metri. [Din fr. *métrage*].

metralgíe, metralgii f. durere uterină. [Din fr. *métralgie*].

metrésă, metrese f. amantă. [Din fr. *maîtresse*].

metreză, metreze [metróză] f. instrument pentru măsurarea lungimii filmelor. [Din fr. *métreuse*].

métric, ~ci, metrică, ~ce a. **1.** referitor la metru sau la sistemul zecimal de greutăţi, de măsuri şi de monede; care are metrul ca unitate de bază: *sistem metric;* **2.** (mat.) care are calitatea de a admite o măsură: *mărime metrică;* **3.** referitor la măsura versurilor (greco-latine), la structura lor ritmică; compus într-un anumit metru: *versificaţia ... nu este poezie ..., ci o formă metrică.* HEL. [Din fr. *métrique,* lat. *metricus*].

métrică[1] f. **1.** ramură a poeticii care studiază structura versului şi a unităţilor prozodice (greco-latine); **2.** sistem de alcătuire ritmică a versului; **3.** (muz.; înv.) ritmică; **4.** (mat.) funcţie care asociază fiecărei perechi de puncte ale unui spaţiu un număr egal cu măsura distanţei dintre cele două puncte. [Din fr. *métrique,* germ. *Metrik,* gr. mod. *métrike*].

métrică[2], metrice f. (înv. şi reg.) condică (de stare civilă); certificat de naştere: *metrică crăiască.* COSTIN. [Din pol. *metryka*].

metrítă, metrite f. inflamaţie a uterului, manifestată prin dureri, hemoragii, febră etc. [Din fr. *métrite*].

metro- element de compunere cu sensul „măsură", „măsurare", „aparat de măsură", „unitate de măsură în sistemul metric". [Din fr. *métro-*].

metroanexítă, metroanexite f. inflamaţie a uterului şi a anexelor acestuia (ovare şi trompe). [Din fr. *métroannexite*].

metrocél, metrocele n. hernie a uterului. [Din fr. *métrocèle*].

metrológ, metrologi m. specialist în metrologie. [Din fr. *métrologue*].

metrológic, ~ci, metrologică, ~ce a. care aparţine metrologiei, referitor la metrologie, bazat pe metrologie. [Din fr. *métrologique*].

metrologíe, (rar) **metrologii** f. **1.** parte a fizicii care studiază unităţile de măsură şi metodele de măsurare a mărimilor fizice; **2.** totalitatea activităţilor legale şi administrative legate de mijloacele de măsurare, de păstrare şi reproducere a etaloanelor etc.; **3.** carte, tratat despre această ştiinţă. [Din fr. *métrologie*].

metromán, metromani m. (rar) persoană atinsă de metromanie. [Din fr. *métromane*].

metromaníe f. (rar) mania de a face versuri: *Voltaire ... şedea ca o pildă permanentă de metromanie cu confuzie între lirică şi proză.* CĂL. [Din fr. *métromanie*].

metronóm, metronoame n. instrument (inventat de muzicianul german J. N. Maelzel) care marchează prin bătăile regulate ale unui pendul intervale egale de timp, de regulă un timp muzical. [Din fr. *métronome*].

metronomíe, metronomii f. ramură a metrologiei care studiază etaloanele de măsură şi posibilităţile de perfecţionare a acestora. [Din fr. *métronomie,* germ. *Metronomie*].

metronoscóp, metronoscoape n. aparat care antrenează ochiul, silindu-l să citească corect. [Din fr. *métronoscope*].

metropatíe, metropatii f. denumire generică pentru afecţiunile uterului. [Din fr. *métropathie*].

metrópolă, metropole f. **1.** oraş-stat din antichitate considerat în raport cu coloniile sale; (p. anal.) stat considerat în raport cu coloniile lui; **2.** oraş mare, de obicei capitala unei ţări; **3.** (înv.) oraş de reşedinţă arhiepiscopală; (accent. şi: ***metropólă***). [Din fr. ***métropole***].

metropolitán, ~i, metropolitană, ~e a. **1.** care are caracter de metropolă, care aparţine unei metropole; originar dintr-o metropolă: *oraş metropolitan;* **2.** (înv.) arhiepiscopal: *biserică metropolitană.* // n. (rar) metrou: *tramvaie electrice, metropolitan – galopul unei vieţi înfrigurate.* SAD. [Din fr. ***métropolitain***].

metroragíe, metroragii f. hemoragie uterină în afara ciclului menstrual. [Din fr. ***métrorragie***].

metrorée f. scurgere apoasă (lichid amniotic), mucoasă sau purulentă, provenind din uter. [Din fr. ***métrorrhée***].

metróu, metrouri n. linie ferată urbană subterană (mai rar terestră sau aeriană) pentru transportul în comun; vehicul care circulă pe o astfel de linie; metropolitan: *în staţiile de metrou e mare aglomeraţie.* [Din fr. ***métro***].

metróză, metroze f. afecţiune uterină de origine hormonală sau nervoasă. [Din fr. ***métrose***].

métru, metri m. **1.** unitate de măsură a lungimii egală cu a zecе milioana parte din sfertul meridianului terestru (definiţie datînd din 1791); unitate fundamentală de măsură pentru lungime (în sistemul metric), egală cu 1 650 763, 73 lungimi de undă ale radiaţiei emise în vid de atomul de kripton-86, la tranziţia între două nivele hiperfine (definiţie din 1960); unitate de măsură fundamentală pentru lungime egală cu distanţa parcursă de lumină în vid în 1 / 299792458 secunde (definiţie din 1983): *o platformă ... cu latura de vreo trei metri.* CĂRT; **2.** (fig.) etalon: *laşul nu lipseşte niciodată căci e un metru al vitejiei.* CĂL.; **3.** instrument (riglă de lemn, de metal, de material plastic, grup de rigle articulate, bandă metalică etc.) care serveşte la măsurarea lungimilor: *are şi maşină de cusut, are şi metru de-ăla moale, îl ţine după gît.* SOR.; **4.** picior al unui vers (greco-latin); (p. ext.) ritm determinat de împărţirea unui vers în silabe: *metrul propriu al dramei noastre este iambul de cinci picioare.* EM.; *Odă în metru antic;* **5.** (muz.) ordinea succesiunii unităţilor de timp, determinată, de obicei, de accente tari sau slabe; cadenţă, ritm. [Din fr. ***mètre,*** lat. ***metrum***].

meu, mei, mea, mele pron. pos. (precedat de art. *al, a, ai, ale*) **1.** înlocuieşte numele obiectului posedat, precum şi numele vorbitorului: *noaptea este a mea!* NEGR.; **2.** (pop.) indică soţul sau soţia vorbitorului: *mi-a spus al meu că ... nu l-a mai văzut.* DELAVR.; **3.** (la m. pl.) înlocuieşte numele familiei sau rudelor vorbitorului: *plec la ai mei;* **4.** (la f. pl.) înlocuieşte numele bunurilor, treburilor, preocupărilor vorbitorului: *eu le ştiu pe ale mele.* // a. pos. **1.** (indică posesiunea) care aparţine vorbitorului: *lucrul meu;* **2.** (indică dependenţă, legătura reciprocă): *tatăl meu;* **3.** (indică apartenenţa) *mintea mea devine clară.* EM. [Lat. ***meus, mea***].

mexicán, ~i, mexicană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Mexicului sau populaţiei lui, referitor la Mexic sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Mexic. // m. pl. poporul constituit ca naţiune în Mexic. [***Mexic*** n. pr. + *-an;* cf. fr. ***mexicain***].

méxică f. ţesătură de bumbac (adusă din Mexic). [De la ***Mexic*** n. pr.].

mezaliánţă, mezalianţe f. căsătorie cu o persoană (considerată a fi) de familie sau condiţie inferioară: *e mîndră de familia în care a intrat, căci n-a făcut o mezalianţă.* GHEŢIE. [Din fr. ***mésalliance***].

mezanín, mezanine n. etaj mai scund aflat între parter şi primul etaj; antresol. [Din fr. ***mezzanine,*** it. ***mezzanino,*** germ. ***Mezzanin***].

mezartéră, mezartere f. tunică mijlocie a arterei. [Din fr. ***mésartère***].

mezarterítă, mezarterite f. inflamaţie a mezarterei. [Din fr. ***mesartérite***].

mezát, mezaturi n. vînzare publică (a bunurilor unui datornic); licitaţie: *vînduse la mezat nişte case.* CĂL.; **a scoate la mezat,** a scoate la licitaţie: *să cumpere ... domeniul Losonczi, scos la mezat de nepoţii bătrînului baron.* GHEŢIE. [Din turc. ***mezat***].

mezaventúră, mazaventuri f. păţanie; boroboaţă: *mezaventura de la cofetăria „Parma" mă înnegură pe loc.* GHEŢIE. [Din fr. ***mésaventure***].

mezdrí, mezdresc vb. (reg.; tr.) **1.** a jupui; **2.** (fig.) a jefui, a pungăşi: *au măzdrit ... un milionaş de gălbiori.* AL.; **3.** a ciopli, a netezi cu cuţitoaia; **4.** a roade: *capră roşie s-a făcut, în munte că s-a suit, şi munţii că i-a mizdrit.* POP; (şi: **măzdri, mizdri**). [Din bulg. ***mezdrja***].

mezél, mezeluri n. (mai ales la pl.) nume generic dat unor preparate din carne, de tipul salamului; mezelic: *peşte, icre, măsline şi fel de fel de mezeluri.* CAR.; (şi: (înv.) **mezilea**). [Din turc. ***meze***].

mezelár, mezelari m. persoană care prepară sau vinde mezeluri. [***Mezel*** + *-ar*].

mezelăríe, mezelării f. magazin de mezeluri; fabrică de mezeluri: *clădirea văruită-n alb, cu o mezelărie la parter.* CĂRT. [***Mezelar*** + *-ie*].

mezelíc, mezelicuri n. **1.** (mai ales la pl.) mezel: *mergi colea la băcan să-ţi dea mezelicuri.* PANN; **2.** gustare (fină) la începutul mesei; aperitiv; (p. ext.) masă frugală: *eu am mîncat ... un mezelic de pastramă cu un dumicat de pîine.* PANN; *i-au dat mezelicuri şi trufandale.* OD.; *tot soiul de tăvi cu mezelicuri.* PETR.; **3.** (fig.) moft, fleac, bagatelă: *nu vrea sumă însemnată, doar num-aşa de mezelic.* CAR.; **4.** dres, aromă; picanterie: (fig.) *cel mai de gust mezelic a unei întîmplări.* AL.; **5.** (reg.) seminţe de dovleac sărate şi prăjite; (şi: (reg.) **mizilic**). [Din turc. ***mezelik***].

mezencefál, mezencefale n. segment al creierului aflat între metencefal şi diencefal; creier mijlociu. [Din fr. ***mésencéphale***].

mezenchím, mezenchime n. ţesut conjunctiv embrionar, la om şi la majoritatea animalelor pluricelulare, care intră în alcătuirea mezodermului. [Din fr. ***mésenchyme***].

mezenchimatóză, mezenchimatoze f. degenerescenţă a ţesuturilor provenite din mezenchim. [Din fr. ***mésenchymatose***].

mezentér, mezentere n. foiţă a peritoneului care înveleşte intestinul subţire şi îl leagă de peretele posterior al abdomenului; prapur. [Din lat. ***mesentherium,*** fr. ***mésentère***].

mezentéric, ~ci, mezenterică, ~ce a. care aparţine mezenterului, referitor la mezenter. [Din fr. ***mésentérique***].

mezenterítă, mezenterite f. inflamaţie a mezenterului. [Din fr. ***mésentérite***].

mezi m. pl. (mat.) numitorul primului raport şi numărătorul celui de al doilea raport al unei proporţii, consideraţi împreună. [De la ***mediu***[1]***;*** cf. lat. ***medius***].

meziléa f. v. mezel.

mezín, ~i, mezină, ~e a. şi m., f. **1.** (fratele) cel mai tînăr dintre mai mulţi fraţi, considerat în raport cu aceştia; ultimul născut; prîslea: *noi ca mezini să rămînem în casa bătrînească.* CR.; **2.** (pop.) (fratele) al doilea dintre mai mulţi fraţi, considerat în raport cu aceştia; frate mijlociu: *sora cea mai mare s-a dus înspre mare, sora cea mezină, pe mal, în grădină, sora cea mai mică ... s-a dus ... pe Cerna în sus.* POP. [Din sl. ***mĕzinŭ***].

mézo- element de compunere cu sensul „de la mijloc, mediu, intermediar, central", „moderat". [Din fr. ***méso-***].

mezoatóm, mezoatomi n. sistem atomoid în care forţele de atracţie electrostatică leagă nucleul pozitiv cu unul sau mai mulţi miuoni sau adroni încărcaţi negativ. [***Mezo-*** + ***atom***].

mezoblást, mezoblaste n. mezoderm. [Din fr. ***mésoblaste***].

mezoblástic, ~ci, mezoblastică, ~ce a. care ţine de mezoblast, al mezoblastului. [Din fr. ***mésoblastique***].

mezocardíe, mezocardii f. deviere a poziţiei inimii, care este deplasată către centru. [Din it. ***mésocardia***].

mezocárp n. partea mijlocie (cărnoasă sau fibroasă) a pericarpului, aflată între epicarp şi endocarp. [Din fr. ***mésocarpe***].

mezocefál, ~i, mezocefală, ~e a. cu craniul de formă intermediară între brahicefal şi dolihocefal. [Din fr. ***mésocéphale***].

mezocolón, mezocolonuri n. pliu peritoneal care leagă colonul cu peretele abdomenal posterior. [Din fr. ***mésocolôn***].

mezodérm, mezoderme n. foiţă a embrionului aflată între ectoderm şi endoderm, formată în cea mai mare parte din mezenchim; mezoblast: *numitele celule amiboide ale mezodermului mistuie întocmai ca rizopodele ori infuzoriile.* C. [Din fr. ***mésoderme***].

mezodérmic, ~ci, mezodermică, ~ce a. care ţine de mezoderm: *rolul celulelor mezodermice nu-i numai pasiv.* C.; **muguri mezodermici,** dilataţii bilaterale simetrice ale peretelui endodermic al gastrulei, din care se dezvoltă mezodermul. [Din fr. ***mésodermique***].

mezodermóză, mezodermoze f. denumire generică pentru bolile (virale) în care sînt afectate ţesuturile şi organele provenite din mezoderm. [Din fr. ***mésodermose***].

mezofíl, mezofile n. **1.** ţesut din limbul frunzei cuprins între epiderma superioară şi cea inferioară, care conţine clorofilă; **2.** (la pl.) microorganisme care se dezvoltă la temperaturi medii. [Din fr. ***mésophylle***].

mezofítă, mezofite a. şi f. (plantă) care creşte în regiuni cu climă temperată cu umiditate moderată (ex.: foioasele, ierburile, principalele plante agricole etc.). [Din fr. ***mésophyte***].

mezogástric, ~ci, mezogastrică, ~ce a. care aparţine mezogastrului, referitor la mezogastru; provenit din mezogastru. [Din fr. ***mésogastrique***].

mezogástru, mezogastre n. regiunea centrală a abdomenului. [Din fr. ***mésogastre***].

mezoglée, mezoglee f. strat gelatinos aflat între straturile celulare externe şi interne ale corpului spongierilor şi celenteratelor. [Din fr. ***mésoglée***].

mezolític, ~ci, mezolitică, ~ce n. şi a. (care ţine de, referitor la) epoca mijlocie a pietrei, situată între paleolitic şi neolitic, caracterizată prin obiecte cu grad avansat de prelucrare. [Din fr. ***mésolithique***].

mezológic, ~ci, mezologică, ~ce a. care ţine de mezologie, referitor la mezologie. [Din fr. ***mésologique***].

mezologíe f. ramură a biologiei care studiază influenţa mediilor asupra organismelor. [Din fr. ***mésologie***].

mezomér, ~i, mezomeră, ~e a. referitor la mezomerie, care este în stare de mezomerie; **structură** (sau **formulă**) **mezomeră,** structură limită, ipotetică, care ar oferi imaginea structurii electronice reale a unor substanţe. [Din fr. ***mésomère***].

mezomeríe f. **1.** fenomen imaginar pentru reprezentarea structurii moleculelor unor substanţe organice, a căror comportare nu poate fi explicată integral prin formule structurale clasice sau electronice; **2.** fenomen potrivit căruia structura electronică a unor molecule este intermediară între structuri mezomere ireale, reprezentate însă prin structuri clasice; rezonanţă. [Din fr. ***mésomerie***].

mezomórf, ~i, mezomorfă, ~e a. (fiz.) care prezintă stare mezomorfică; mezomorfic: *substanţă mezomorfă.* [Din fr. ***mésomorphe***].

mezomórfic, ~ci, mezomorfică, ~ce a. mezomorf; **stare mezomorfică,** stare de agregare a materiei între starea cristalină şi cea amorfă. [Din fr. ***mésomorphique***].

mézon, mezoni m. particulă elementară instabilă, neutră sau cu sarcină electrică, avînd masa cuprinsă între cea a electronului şi cea a protonului; mezotron, miuon. [Din fr. ***méson***].

mezónic, ~ci, mezonică, ~ce a. care aparţine mezonilor, referitor la mezoni. [*Mezon* + *-ic*].

mezopáuză f. strat atmosferic între mezosferă şi termosferă, caracterizat prin valori termice minime. [Din fr. *mésopause* (după *pauză*)].

mezoreliéf, mezoreliefuri n. formă de relief de dimensiuni reduse, ca urmare a acţiunii de coroziune a agenţilor externi. [Din fr. *mésorelief*].

mezoscáf, mezoscafe n. navă specială (între batiscaf şi submarin) folosită pentru cercetări subacvatice de adîncime. [Din fr. *mésoscaphe*].

mezosféră f. **1.** înveliş între 1200 şi 2900 kilometri în adîncimea Pămîntului, în care predomină oxizii şi sulfurile metalelor grele; **2.** strat atmosferic cuprins între stratosferă şi ionosferă (între 50 şi 85 km înălţime). [Din fr. *mésosphère*].

mezotéliu n. strat de celule mezodermice care căptuşesc celomul. [Din fr. *mésothelium*].

mezotermál, ~i, mezotermală, ~e a. **1.** referitor la stadiul depunerii mineralelor din soluţii fierbinţi, cînd se formează minereurile de cupru, plumb, zinc etc.; **2.** referitor la ape sau izvoare ieşite la suprafaţă cu temperaturi între 37° şi 42°C. [Din fr. *mésothermal*].

mezotoráce n. al doilea segment al toracelui la insecte, care poartă prima pereche de aripi şi a doua pereche de picioare. [Din fr. *mésothorax*].

mezotorácic, ~ci, mezotoracică, ~ce a. care ţine de mezotorace. [Din fr. *mésothoracique*].

mezotóriu n. element din familia radioactivă a toriului, utilizat în tratamentul unor forme de cancer. [Din fr. *mésothorium*].

mezotrón, mezotroni n. (fiz.) mezon. [Din fr. *mésotron,* engl. *mesotron*].

mezozáur, mezozauri m. reptilă fosilă în formă de şarpe, lungă de aproximativ 12 metri, care a trăit în mările calde cretacice. [Din fr. *mésosaurus*].

mezozóic, ~ci, mezozoică, ~ce n. şi a. (care ţine de, referitor la) era geologică situată între paleozoic şi neozoic, caracterizată prin mişcări importante ale scoarţei pămînteşti şi prin apariţia păsărilor, a mamiferelor, a peştilor osoşi, a plantelor cu flori etc.; eră secundară: *şarpele se iveşte numai pe la sfîrşitul mezozoicului.* BL. [Din fr. *mésozoïque*].

mezozónă, mezozone f. zonă de mezomorfism, caracterizată prin formarea de şisturi cristaline cu grad mediu de metamorfism. [Din fr. *mésozone*].

mezuínă f. v. **miezuină**.

mezza-voce [meţa-vóce] adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu intensitate pe jumătate. [Cuv. it.].

mezzo-forte [meţo-fórte] adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu intensitate mijlocie (între piano şi forte). [Cuv. it.].

mezzo-piano [meţo-piáno] adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu intensitate redusă, mai tare decît piano. [Cuv. it.].

mezzo-sopránă, mezzo-soprane [meţo-sopránă] f. (cîntăreaţă cu) voce situată, ca registru, între soprană şi contralto. [Din it. *mezzo-soprano*].

mezzo-tinto [meţo-tínto] s. tehnică a gravurii pe metal, care, prin granularea plăcii cu un instrument special, permite să se obţină gradaţii treptate de luminozitate şi nuanţe de negru intense şi catifelate. [Cuv. it.].

mi m. invar. (muz.) **1.** a treia treaptă din gama do major; sunetul corespunzător; nota corespunzătoare; **2.** coarda sau clapa unui instrument care redă acest sunet: *s-a dezacordat mi-ul.* [Din it., fr. *mi*].

mia, miele f. **1.** puiul de sex feminin al oii, care suge încă; oaie tînără: *din codrul cu frunzele unde păscui mielele.* POP.; **2.** (în forma **mială**) arşic de miel: *cutare a spălat pe cutare de zece capre ş-o mială.* DELAVR.; (şi: **mială**). [Lat. *agnella*].

miálă f. v. **mia**.

miaigíe, mialgii f. nume dat durerilor musculare care apar după eforturi fizice mari sau în diferite boli (gripă, reumatism etc.); miodinie. [Din fr. *myalgie*].

miălţ m. v. **mihalţ**.

miămbal n. suc de lemn-dulce, întrebuinţat în trecut ca medicament contra tusei: *batoane de miambal.* [Din turc. *meyan* „lemn" + *bali* „miere"].

miár, miare n. (fam.) (bancnotă de) o mie de lei: *ale mele buzunare ... pline de miare.* AL.; *joacă pe miare.* [*Mie* + *-ar*].

miărţă, miarţe şi **mierţe** f. (pop.) fiinţă pipernicită (cît o mierţă); stîrpitură: *îi făcu o miarţă de copil.* ISP. [Et. nec.].

miăsm n. v. **miasmă**.

miasmátic, ~ci, miasmatică, ~ce a. care conţine sau emană miasme; pestilenţial, puturos. [Din fr. *miasmatique*].

miásmă, miasme f. **1.** (înv.) boală contagioasă (cauzată de agenţi patogeni): *miasme şi epidemii grele.* BOLLIAC; **2.** emanaţie rău mirositoare (provenită mai ales din descompunerea substanţelor animale sau vegetale); duhoare, putoare, exalaţie: *miasme fetide.* AL.; (fig.) *atmosfera politică a ţării are trebuinţă să fie purificată de miasmele pestilenţiale ce o apasă.* EM.; (şi: (rar) **miasm, miazmă**). [Din fr. *miasme*].

miasteníe, miastenii f. boală neurologică gravă caracterizată printr-o epuizare anormală şi rapidă a forţei musculare. [Din fr. *myasthénie*].

miáş, miaşe m. căpetenie militară care comanda în vechime o unitate formată dintr-o mie de ostaşi. [*Mie* + *-aş*].

miatoníe, miatonii f. absenţă a tonusului muscular; amiotonie. [Din fr. *myatonie*].

miáţă f. (înv. şi reg.) **1.** temperatură mare (cu frisoane); **2.** boală grea (febră tifoidă, tifos etc.); lingoare. [Et. nec.].

miau interj. cuvînt care imită strigătul pisicii; miorlau; **cît să zici** (sau **cît ai zice**) **miau,** într-o clipă; (subst.) **a-i lua cuiva miaul,** a face pe cineva să tacă, a-i lua maul, piuitul; (p. ext.) a omorî. [Onomat.].

miáun, miaune n. (rar) mieunat: *sări ... c-un miaun zugrumat.* SAD. [De la *miauna*].

miaună vb. v. **mieuna**.

miázăˡ f. **1.** (înv. şi pop.) mijloc al zilei (sau al nopţii); **ziua (la) miaza mare,** în plină zi, la amiază; **2.** (reg.) mijloc (de) ...: *miază cale.* POP [Lat. *media*].

miázăˢ, miaze f. denumire dată bolilor provocate de larvele unor insecte, ce se localizează în diferite ţesuturi sau cavităţi. [Din it. *miasi*].

miazănoápte f. **1.** (înv. şi pop.) miezul nopţii: (fig.) *în turnul vechi de piatră ... se zbate miază-noaptea.* EM.; **2.** (în basme) nălucă, duh necurat care umblă prin răspîntii de la apusul soarelui pînă la miezul nopţii şi apoi dispare: *am gîndit că-s miazănoapte ş-am venit ca să-i omor.* PANN.; **3.** nord; (p. ext.) spaţiu geografic (continent, ţară, regiune etc.) aflat în direcţia acestui punct cardinal; lumea, popoarele din acest spaţiu: *către miazănoapte scăpăra ... cîte-un fulger liliachiu.* DELAVR.; **4.** (bot.; reg.) sor-cu-frate (*Melampyrum nemorosum*): *miazănoaptea protege pe tîlhari.* [Lat. *mediam noctem*].

miazăzi f. sud; (p. ext.) spaţiu geografic (continent, ţară, regiune etc.) aflat în direcţia acestui punct cardinal; lumea, popoarele din acest spaţiu: *din miazăzi fierbinte-n recea miazănoapte.* AL. [Lat. *mediam diem*].

miázmă f. v. **miasmă**.

mic, ~ci, mică, ~ci a. **1.** care este sub dimensiunile mijlocii obişnuite; de dimensiuni, de proporţii reduse: *comparat cu Soarele, Pămîntul e mic;* **degetul (cel) mic,** cel mai scurt şi mai subţire dintre degete, aşezat lîngă inelar; **literă mică,** minusculă; **în mic,** la scară redusă, fără amploare; **2.** care ocupă o suprafaţă redusă: *pădure mică;* **3.** puţin spaţios; strîmt: *casă mică;* **4.** scund; mărunt; scurt: *om mic;* **micul alb,** rasă de porci de talie mică, cu corpul scurt, cu rîtul concav, crescută pentru grăsime; york mic; **5.** puţin adînc: *eram tocmai la apa mică.* DELAVR.; **6.** de vîrstă fragedă: *de cînd eram mică de tot ... visam Feţi-Frumoşi.* EL.; (subst.) *ştiutiesc pe cei mici să fie cuminţi.* VIERU; **de mic,** de copil: *încă de mic te cunoşteam pe tine.* EM.; **cu mic cu mare,** toţi, toată lumea; **7.** care durează puţin; scurt: *mici de zile, mari de patimi.* EM.; **8.** încet, stins; scăzut, slab: *vocea ei mică, moale ... îl fermecă.* PETR.; **9.** puţin important, puţin considerabil; lipsit de (mare) valoare: *oraş mic; avere mică;* **10.** meschin: *mic la suflet;* **11.** care ocupă un loc inferior, modest într-o ierarhie: *cine-i mic vrea a fi mare.* AL.; *era un local sărăcăcios ..., frecventat de ... mici negustori.* GHEŢIE; **socru mic,** tatăl miresei; **soacră mică,** mama miresei. // m. mititel: *le place să mănînce mici cu muştar şi să bea bere.* [Lat. **miccus;* cf. gr. dial. *mikós* (gr. mod. *mikrós*)].

micacéu, micacee a. care conţine micăˡ; care aparţine micelor. [Din fr. *micacé*].

micadó m. titlu purtat de împăratul Japoniei; persoană cu acest titlu. [Din fr. *mikado*].

micafóliu, micafolii n. material electroizolant obţinut din foi de micăˡ, lipite pe o bandă de hîrtie, folosit în construcţia maşinilor electrice. [Cf. fr. *mica en feuille*].

micanítă, micanite f. material electroizolant obţinut din foiţe de micăˡ lipite în straturi cu lianţi organici, folosită în construcţia maşinilor şi aparatelor electrice. [Din fr. *micanite*].

micasáj n. procedeu folosit de olarii români pentru acoperirea exteriorului vaselor de pămînt cu nisip bogat în micăˡ. [De la *micăˡ*].

micaşíst, micaşisturi n. rocă metamorfică şistoasă alcătuită mai ales din straturi de micăˡ şi de cuarţ. [Din fr. *micaschiste*].

mícăˡ, mice f. grup de minerale cristalizate, cu luciu sticlos sidefos, care se desfac în foiţe subţiri, elastice şi transparente, cu utilizări în industria electrotehnică, în industria hîrtiei, a vopselelor etc. [Din fr. *mica*].

mícăˢ f. (înv. şi pop.) minut, clipă, o mică parte dintr-un ceas: *mică de ceas;* **într-o mică de ceas** (sau **de vreme**) sau **pe mică de ceas, în mica ceasului,** într-o clipă, foarte repede, în puţină vreme; din clipă în clipă: *tot oraşul într-o mică de ceas cenuşă s-au făcut.* COSTIN; **pe mică de ceas,** în fiecare moment; mereu: *poroncile ... curg pe mică pe ceas.* AL.; (şi: **migă,** (reg.) **nică**). [Probabil lat. *mica* „fărîmă"].

micélă, micele f. complex de molecule care se formează în substanţele coloidale şi în soluţiile lor. [Din fr. *micelle,* germ. *Micelle*].

micelián, ~eni, miceliană, ~ene a. care aparţine miceliului; al miceliului; de miceliu. [Din fr. *mycélien*].

micéliu, micelii n. reţea de filamente care formează aparatul vegetativ al majorităţii ciupercilor pluricelulare. [Din fr. *mycélium,* germ. *Mycellium*].

micenián, ~eni, miceniană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic oraşului străvechi Micene, civilizaţiei, locuitorilor lui, referitor la Micene, la civilizaţia, la locuitorii acestuia: *„Iliada" dezvăluie aspecte ale culturii miceniene.* [Din fr. *mycénien*].

micetísm n. intoxicaţie cu ciuperci. [Din fr. *mycétisme*].

michidúţă m. (fam. şi glumeţ) unul dintre numele dracului: *măi michiduţă! da cu mine ţi-ai găsit ... să te întreci?* CR.; *tartorul ... a adus cuvinte de laudă lui michiduţă pentru priceperea sa de a învrăjbi pe oamenii liniştiţi de pe pămînt.* POP. [Et. nec.; poate diminutiv din *mic*; cf. *mititelul*].

micí, micesc vb. (pop.; tr. şi refl.) a (se) micşora: *satul mi s-a micit.* POP. [De la *mic*].

micimán, micimani m. (înv.) grad de subofiţer în marină; persoană cu acest grad. [Din rus. *miciman*].

micíme, micimi f. **1.** însuşirea de a fi mic (ca dimensiune, volum sau cantitate); puţinătate: *micimea unei camere;* **2.** de proporţii reduse; scurtime: *micimea nuvelei distona cu valoarea ei;* **3.** (fig.) josnicie, meschinărie: *eu am rămas acelaşi, cu păcatele, cu micimile, cu patimile mele.* EL. [*Mic* + *-ime*].

mico- element de compunere cu sensul „ciupercă", „referitor la ciuperci". [Din fr. *myco-*].

micobactérie, micobacterii f. gen de bacili saprofiţi sau patogeni pentru om şi animale (căruia îi aparţine bacilul tuberculozei şi al leprei). [Din fr. *mycobactérie*].

micobacterióză, micobacterioze f. denumire generică pentru infecţiile provocate de micobacterii. [Din fr. *mycobactériose*].

micoflóră f. totalitatea speciilor de ciuperci care cresc pe un anumit teritoriu. [Din fr. *mycoflore*].

micológ, ~gi, micologă, ~ge m., f. specialist în micologie. [Din fr. *mycologue*].

micológic, ~ci, micologică, ~ce a. care ţine de micologie, referitor la micologie. [Din fr. *mycologique*].

micologíe f. ramură a botanicii care studiază ciupercile. [Din fr. *mycologie*].

micoríză, micorize f. simbioză a rădăcinii plantelor superioare cu miceliul unei ciuperci. [Din fr. *mycorhise*].

micosteról, micosteroli m. sterol prezent în ciuperci şi în unele mucegaiuri, cu rol important în procesele celulare esenţiale. [Din fr. *mycostérol*].

micótic, ~ci, micotică, ~ce a. care este cauzat sau afectat de ciuperci microscopice; referitor la micoză. [Din fr. *mycotique*].

micotoxicóză, micotoxicoze f. intoxicaţie cauzată de ciuperci microscopice dezvoltate pe alimente. [Din fr. *mycotoxicose*].

micotoxínă, micotoxine f. substanţă toxică elaborată de unele ciuperci microscopice pe resturile alimentare. [Din fr. *mycotoxine*].

micóză, micoze f. **1.** denumire dată bolilor provocate de ciuperci microscopice parazitare la oameni şi la animale; microsporie; **2.** boală infecţioasă şi contagioasă a plantelor provocată de ciuperci parazite (ex.: rugina, mana). [Din fr. *mycose*, germ. *Mikose*].

micro-[1] **1.** element de compunere cu sensul „mic"; **2.** element de compunere cu sensul „o milionime". [Din fr. *micro-*].

mícro[2] s. (fam.) microradiografie. [Prescurtat din *microradiografie*].

microaliá, microaliez vb. (tr.) a alia metale (şi metaloizi) în cantităţi foarte reduse. [*Micro-*[1] + *alia*].

microaliát, ~ţi, microaliată, ~e a. (despre metale şi metaloizi) aliat cu altul în cantităţi extrem de reduse. [V. *microalia*].

microaliére, microalieri f. acţiunea de a microalia şi rezultatul ei. [V. *microalia*].

microampér, microamperi m. unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o milionime de amper. [Din fr. *microampère*].

microampermétru, microampermetri n. instrument pentru măsurarea curenţilor electrici foarte slabi. [Din fr. *microampèremètre*].

microanalíză, microanalize f. analiză chimică făcută asupra unor cantităţi foarte mici de substanţă (de ordinul miligramelor). [Din fr. *microanalyse*].

microanchétă, microanchete f. anchetă cu chestionar scurt, limitată la un număr mic de subiecţi. [*Micro-*[1] + *anchetă*].

microb, microbi m. nume generic dat unor fiinţe unicelulare, microscopice (bacterii, protozoare etc.), prezente în sol, în aer, în apă, în corpul plantelor şi animalelor, care se dezvoltă cu mare rapiditate, constituind agenţi ai bolilor infecţioase, ai fermenţilor etc.; microorganism patogen: *a doua particularitate a acestui om era fobia microbilor.* TEODOR.; (fig.) *microbii urii sînt vioi sub lumina microscopului.* PR. [Din fr. *microbe*].

microbactérie, microbacterii f. bacterie de dimensiuni extrem de mici. [*Micro-*[1] + *bacterie*].

microbalánţă, microbalanţe f. balanţă de laborator foarte sensibilă. [Din fr. *microbalance*].

microbár, microbari m. (fiz.) unitate de măsură a presiunii, egală cu a milioana parte dintr-un bar; barie. [Din engl. *microbar*].

microbarográf, microbarografe n. barograf foarte sensibil care înregistrează variaţiile foarte mici şi rapide ale presiunii. [Din fr. *microbarographe*].

microbián, ~eni, microbiană, ~ene a. care este cauzat de microbi, care răspîndeşte microbi, referitor la microbi: *boală microbiană.* [Din fr. *microbien*].

microbicíd, ~zi, microbicidă, ~e a. şi n. (substanţă) care distruge microbii. [Din fr. *microbicide*].

microbiológ, ~gi, microbiologă, ~ge m., f. specialist în microbiologie. [De la *microbiologie*].

microbiológic, ~ci, microbiologică, ~ce a. care aparţine microbiologiei, care se ocupă cu microbiologia, referitor la microbiologie: *studiu microbiologic.* [Din fr. *microbiologique*].

microbiologíe f. ramură a biologiei care studiază, sub toate aspectele, microorganismele, rolul lor benefic sau de agenţi patogeni, precum şi metodele de combatere a microorganismelor patogene şi de utilizare a celor folositoare: *Pasteur a fost unul dintre fondatorii microbiologiei.* [Din fr. *microbiologie*].

microbísm n. prezenţă în organism a unor germeni patogeni (în stare latentă). [Din fr. *microbisme*].

microbíst, ~şti, microbistă, ~e m., f. (fam.) spectator pasionat de o întrecere sportivă (mai ales de fotbal). [*Microb* + *-ist*].

microbofobíe f. teamă patologică de microbi. [*Microb* + *fobie*].

microbúz, microbuze n. autobuz pentru un număr mic de pasageri. [Din fr. *microbus*].

microcalculatór, microcalculatoare n. calculator de dimensiuni mici, a cărui unitate centrală este implementată cu ajutorul unui microprocesor integrat; microcomputer, microordinator; calculator personal. [*Micro-*[1] + *calculator*].

microcantínă, microcantine f. cantină pentru un număr restrîns de persoane. [*Micro-*[1] + *cantină*].

microcariéră, microcariere f. carieră[1] de mici proporţii. [*Micro-*[1] + *carieră*[1]].

microcefál, ~i, microcefală, ~e a. şi m., f. (persoană) care prezintă microcefalie; nanocefal. [Din fr. *microcéphale*].

microcefalíe f. malformaţie congenitală constînd în dezvoltarea insuficientă a craniului şi a creierului (însoţită adesea de oligofrenie); nanocefalie. [Din fr. *microcéphalie*].

microcentrálă, microcentrale f. centrală electrică sau de termoficare de mică putere. [Din fr. *microcentrale*].

microchímic, ~ci, microchimică, ~ce a. care aparţine microchimiei, referitor la microchimie. [Din fr. *microchimique*].

microchimíe f. ramură a chimiei care studiază reacţiile chimice dintre cantităţi foarte mici de substanţă. [Din fr. *microchimie*].

microchirurgícal, ~i, microchirurgicală, ~e a. care ţine de microchirurgie, referitor la microchirurgie. [De la *microchirurgie*].

microchirurgíe f. chirurgie practicată la microscop. [Din fr. *microchirurgie*].

microcinematografíe f. filmare a unor fenomene observate la microscop. [Din fr. *microcinématographie*].

microcircuít, microcircuite n. (şi **microcircuit integrat**) dispozitiv electronic microminiatural cu o densitate mare de elemente unite indivizibil. [*Micro-*[1] + *circuit*].

microcít, microcite n. eritrocit cu diametrul mai mic decît cel normal. [Din fr., engl. *microcyte*].

microcitemíe, microcitemii f. valoare mare a numărului de microcite din sînge. [Din fr. *microcytémie*].

microcitóză, microcitoze f. boală a sîngelui manifestată prin diminuarea volumului globular sub media normală. [Din fr. *microcytose*].

microclimát, microclimate n. climatul din imediata apropiere a unui organism sau a unui grup de organisme; (spec.) totalitatea condiţiilor de climă (temperatură, umiditate, vînt etc.) proprii unor teritorii restrînse: *microclimat urban.* [Din fr. *microclimat*].

microclimátic, ~ci, microclimatică, ~ce a. care aparţine microclimatului, referitor la microclimat: *factori microclimatici.* [Din fr. *microclimatique*].

microclímă, microclime f. variaţie a elementelor meteorologice în stratul de aer din imediata apropiere a solului cu particularităţi determinate de condiţiile geografice locale; climă locală. [Din germ. *Mikroklima*].

microclín, microcline n. mineral din grupa feldspaţilor potasici, de culoare roz, galbenă, roşie, verde, constituent al unor roci eruptive şi metamorfice, folosit în industria ceramicii şi ca piatră semipreţioasă (amazonitul). [Din fr. *microcline*].

microcóc, micrococi m. (mai ales la pl.) bacterie sferică, mai mică decît cocul, rareori patogenă (ex.: stafilococ, streptococ): *nu se mai află în trupul dafniei decît micrococi.* C. [Din fr. *micrococque*].

microcompúter, microcomputere n. microcalculator. [Din engl. *microcomputer*].

microcondúctor, microconductoare n. conductor emailat cu diametrul foarte mic, folosit pentru micromaşini electrice, bobine pentru aparate de măsură şi reglaj. [*Micro-*[1] + *conductor*].

microcósm, (rar) **microcosmuri** n. **1.** reprezentare în miniatură a universului, a lumii; microunivers: *microcosmul e o lume în miniatură prin complexitatea sa materială.* BL.; *acelaşi principiu se regăseşte în ideea medievală ... a microcosmosului care răsfrînge şi rezumă macrocosmosul.* PLEŞU; **2.** omul ca reprezentare redusă a universului; lumea interioară a omului: *reprezentatorul* [=actorul] *trebuie să sensibilizeze acest microcosm cu o claritate atît de diafană, încît ... să simţim împreună cu el toate afectele sufletului său.* EM.; **3.** lumea obiectelor submicroscopice (molecule, atomi, particule elementare etc.); (şi: **microcosmos**). [Din fr. *microcosme*, lat. *microcosmus*].

microcósmic, ~ci, microcosmică, ~ce a. care aparţine microcosmului, referitor la microcosm: *e vorba de o lume care ocupă, în schema macrocosmică, acelaşi loc ocupat, în schema microcosmică, de suflet.* PLEŞU. [Din fr. *microcosmique*].

microcósmos n. v. **microcosm.**

microcoulomb, microcoulombi [microculómb] m. unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu o milionime de coulombi. [Din fr. *microcoulombe*].

microcristalín, ~i, microcristalină, ~e a. (despre roci, minerale) alcătuit din cristale mici, microscopice. [Din fr. *microcristallin*].

microcurént, microcurenţi m. curent electric de mică intensitate. [*Micro-*[1] + *curent*].

microcuríe, microcurii f. unitate de măsură a radioactivităţii, egală cu a milioana parte dintr-o curie. [Din fr. *microcurie*].

microdactíl, ~i, microdactilă, ~e a. (med.) care prezintă microdactilie. [Din fr. *microdactyle*].

microdactilíe f. malformaţie a degetelor provenită din insuficienta dezvoltare sau din absenţa congenitală a unei falange. [Din fr. *microdactylie*].

microdisécţie, microdisecţii f. disecţie făcută la microscop. [Din fr. *microdissection*].

microdonţíe f. dezvoltare insuficientă a dinţilor. [Din fr. *microdontie*].

microdóză, microdoze f. doză de medicament cu concentraţie foarte mică, folosită în homeopatie. [*Micro-*[1] + *doză*].

microdúr n. material sintetic înlocuitor pentru tălpi şi tocuri la încălţăminte. [*Micro-*(*poros*) + *dur*(*abil*)].

microeconómic, ~ci, microeconomică, ~ce a. care aparţine microeconomiei, referitor la microeconomie. [Din fr. *microéconomique*].

microeconomíe f. **1.** economie sau relaţii economice la nivelul fiecărei întreprinderi în parte; **2.** domeniu al teoriei economice care studiază

comportamentul unităţilor economice individuale (consumator, lucrător, firmă). [Din fr. *microéconomie*].

microelectrónic, ~ci, microelectronică, ~ce a. **1.** care aparţine microelectronicii, referitor la microelectronică; **2.** cu grad înalt de miniaturizare: *dispozitiv microelectronic.* // f. ramură a electronicii care se ocupă cu producerea şi utilizarea microcircuitelor integrate şi a elementelor de construcţie auxiliare; electronică integrată. [Din engl. *microelectronic*].

microelectronográfic, ~ci, microelectronografică, ~ce a. care aparţine microelectronografiei, referitor la microelectronografie. [De la *microelectronografie*].

microelectronografíe, microelectronografii f. fotografie făcută la microscop, care permite studierea fenomenelor biologice celulare sub aspect electric. [*Micro-*[1] *+ electronografie*].

microelemént, microelemente n. element chimic aflat în cantităţi mici în compoziţia hormonilor, a enzimelor, a fermenţilor etc. din organisme şi din sol; oligoelement. [Din fr. *microélément*].

microfág, microfage n. **1.** granulocit neutrofil migrat în ţesuturi; **2.** fagocit mic. [Din fr. *microphage*].

microfarád, microfarazi m. unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu o milionime de farad. [Din fr. *microfarad*].

microfáună, microfaune f. totalitatea animalelor microscopice de pe glob, dintr-o regiune, dintr-un spaţiu restrîns. [*Micro-*[1] *+ faună*].

microfil, ~i, microfilă, ~e a. cu frunze (foarte) mici: *plante microfile.* [Din fr. *microfil*].

microfílm, microfilme n. film fotografic pe care sînt copiate, la scară redusă, documente sau cărţi. [Din fr. *microfilm,* germ. *Mikroflm*].

microfilmă, microfilmez vb. (tr.) a fotografia pe microfilm. [Din fr. *microfilmer*].

microfilmáre, microfilmări f. acţiunea de a microfilma şi rezultatul ei. [V. *microfilma*].

microfilmotécă, microfilmoteci f. colecţie de microfilme; loc în care se păstrează acestea. [*Micro-*[1] *+ filmotecă*].

microfítă, microfite f. plantă de dimensiuni mici şi cu înmulţire rapidă. [Din engl. *microphyte*].

microfízică f. ramură a fizicii care studiază particulele elementare; fizică atomică. [Din fr. *microphysique*].

microflóră f. floră microscopică, dintr-o biocenoză alcătuită din bacterii, alge şi ciuperci: *microflora acvatică.* [Din fr. *microflore*].

microfloristic, ~ci, microfloristică, ~ce a. care aparţine microflorei; referitor la microfloră. [*Micro-*[1] *+ floristic*].

microfón, microfoane n. aparat care transformă vibraţiile sonore în oscilaţii electrice, folosit în radioteleviziune, în telecomunicaţii etc. [Din fr. *microphone,* germ. *Mikrophon*].

microfónic, ~ci, microfonică, ~ce a. care ţine de microfon sau de microfonie, referitor la microfon sau la microfonie; **efect microfonic,** microfonie. [Din fr. *microphonique*].

microfoníe f. **1.** reacţie acustică nedorită care apare între microfonul şi difuzorul unui sistem electroacustic; **2.** perturbaţie într-un sistem electroacustic datorată vibraţiei mecanice nedorite a unor componente; efect microfonic. [Din fr. *microphonie*].

microfoníst, ~şti, microfonistă, ~e m., f. tehnician specializat în amplasarea microfoanelor la filmări sincrone. [Din fr. *microphoniste*].

microfosílă, microfosile f. fosilă microscopică. [Din fr. *microfossile*].

microfotocópie, microfotocopii f. copie fotografică de dimensiuni foarte mici, obţinută prin microfotografie. [Din fr. *microphotocopie*].

microfotográfic, ~ci, microfotografică, ~ce a. utilizat în microfotografie, obţinut prin microfotografie. [Din fr. *microphotographique*].

microfotografíe, microfotografii f. **1.** reproducere fotografică a unei imagini furnizate de un microscop; **2.** fotografie obţinută de pe un microfilm; **3.** fotografie reprezentînd imaginea mărită a unor fiinţe sau obiecte microscopice; **4.** tehnica obţinerii acestor fotografii. [Din fr. *microphotographie*].

microfotométru, microfotometre n. aparat utilizat în spectroscopie pentru măsurarea pe zone foarte mici a opacităţii plăcilor fotografice. [Din fr. *microphotomètre*].

microfotoradiografíe, microfotoradiografii f. tehnică radiologică de realizare a radiografiilor pulmonare de dimensiuni reduse; radiografie astfel obţinută. [Din fr. *microphotoradiographie*].

microftalmíe f. anomalie congenitală constînd în dimensiunile reduse ale unuia sau ambilor ochi. [Din fr. *microphtalmie*].

microfúlger, microfulgere n. fulger scurt, de mică intensitate. [*Micro-*[1] *+ fulger*].

microgamét, microgameţi m. gamet mascul. [Din engl. *microgamete*].

microgeneratór, microgeneratoare n. generator de mică putere. [Din fr. *microgénérateur*].

microglosár, microglosare n. **1.** glosar conţinînd puţine cuvinte şi explicaţii sumare ale acestora; **2.** glosar conţinînd vocabularul specific unui domeniu foarte restrîns. [Din fr. *microglossaire*].

microglosíe f. dezvoltare insuficientă a limbii (ca organ anatomic). [Din fr. *microglossie*].

micrográf, micrografe n. pantograf care permite desenarea unor figuri foarte mici. [Din fr. *micrographe*].

micrografíe, micrografii f. studiu la microscop al obiectelor foarte mici (microscopice); descrierea acestora. [Din fr. *micrographie*].

micrográm, micrograme n. unitate de măsură pentru masă, egală cu a milioana parte dintr-un gram; gama. [Din fr. *microgramme*].

microgrúp, microgrupuri n. grup mic de indivizi supuşi cercetării sociologice. [*Micro-*[1] *+ grup*].

microhénri, microhenri m. unitate de măsură pentru inductanţa electrică, egală cu a milioana parte dintr-un henri. [Din fr., engl. *microhenry*].

microhidrocentrálă, microhidrocentrale f. hidrocentrală de mică putere. [*Micro-*[1] *+ hidrocentrală*].

microimprimáre, microimprimări f. înregistrare a undelor acustice pe plăci microsion. [*Micro-*[1] *+ imprimare*].

microinformátică f. parte a informaticii care se ocupă cu fabricarea şi utilizarea microordinatoarelor. [Din fr. *microinformatique*].

microintervál, microintervale n. (muz.) interval mai mic decît un semiton. [*Micro-*[1] *+ interval*].

microinterviu, microinterviuri n. interviu scurt şi concis; miniinterviu. [*Micro-*[1] *+ interviu*].

microlít, microlite n. **1.** cristal microscopic, de formă prismatică sau tubulară, prezent în unele roci vulcanice terţiare; **2.** (la pl.) unelte şi arme mici din piatră, folosite în comuna primitivă, mai ales în mezolitic. [Din fr. *microlithe,* germ. *Mikrolith*].

microlítru, microlitri m. unitate de măsură pentru capacitate, egală cu a milioana parte dintr-un litru. [Din fr. *microlitre*].

micromanométru, micromanometre n. manometru special pentru variaţii foarte mici de presiune. [Din fr. *micromanomètre*].

micromastíe f. dezvoltare insuficientă a sînilor. [Din fr. *micromastie*].

micrometeorít, micrometeoriţi m. meteorit de dimensiuni foarte mici. [*Micro-*[1] *+ meteorit*].

micrométric, ~ci, micrometrică, ~ce a. **1.** care aparţine micrometrului sau micrometriei, referitor la micrometru sau la micrometrie; care serveşte la măsurarea dimensiunilor (foarte) mici; **2.** de dimensiuni foarte mici, de ordinul micronilor; **şurub micrometric,** tijă cu filet foarte fin, putînd fi utilizat la construcţia instrumentelor de măsură. [Din fr. *micrométrique*].

micrometríe f. disciplină care se ocupă cu măsurarea dimensiunilor foarte mici. [Din fr. *micrométrie*].

micrométru, micrometre n. instrument de mare precizie, cu care se măsoară dimensiunile foarte mici; **micrometru ocular** (sau **obiectiv**), plăcuţă de sticlă divizată în zecimi sau sutimi de milimetru, care se ataşează la ocularul (sau obiectivul) unui microscop, servind la măsurarea dimensiunilor obiectelor studiate. // m. (rar) micron. [Din fr. *micromètre*].

micromelíe f. dimensiune anormal de mică a membrelor. [Din fr. *micromélie*].

micromicéte f. pl. ciuperci mici, parazite sau saprofite, care nu pot fi văzute cu ochiul liber. [Din fr. *micromycètes*].

micromicrón, micromicroni m. unitate de măsură pentru lungime, egală cu a milioana parte dintr-un micron. [Din fr. *micromicron*].

micromielíe f. dezvoltare incompletă în lungime a măduvei spinării. [Din engl. *micromyelia*].

micromilimétru, micromilimetri m. a milioana parte dintr-un milimetru. [Din fr. *micromillimètre*].

microminiaturizá, microminiaturizez vb. (tr.) a miniaturiza în limite microscopice. [Din fr. *microminiaturiser*].

microminiaturizáre, microminiaturizări f. acţiunea de a microminiaturiza şi rezultatul ei. [V. *microminiaturiza*].

micromodúl, micromodule n. circuit realizat prin asamblarea unor componente electronice distinctive care pot fi testate înainte de asamblare. [Din fr. *micromodule*].

micromoleculár, ~i, micromoleculară, ~e a. alcătuit din micromolecule: *substanţe micromoleculare.* [Din fr. *micromoleculaire*].

micromolecúlă, micromolecule f. moleculă cu un număr mic de atomi. [Din fr. *micromolécule*].

micromonografíe, micromonografii f. monografie de dimensiuni reduse. [*Micro-*[1] *+ monografie*].

micromotór, micromotoare n. motor electric de putere foarte mică. [Din fr. *micromoteur*].

micromutáţie, micromutaţii f. schimbare ereditară care afectează un singur locus de pe genă; mutaţie genetică. [*Micro-*[1] *+ mutaţie*].

micrón, microni m. unitate de măsură pentru lungime, egală cu a mia parte dintr-un milimetru; micrometru. [Din fr. *micron,* germ. *Mikron*].

micronezián, ~eni, microneziană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Microneziei sau locuitorilor ei, referitor la Micronezia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Micronezia. // m. pl. popor aparţinînd celor patru state (grupuri insulare) din Pacificul Central, care constituie Micronezia. // f. limbă din familia malaezo-polineziană, vorbită în Micronezia. [Din fr. *micronésien*].

micronucléu, micronuclee n. nucleu mic aflat alături de nucleul propriu-zis al celulei; paranucleu. [Din fr. *micronucleus*].

microobiéct, microobiecte n. obiect sau sistem fizic de dimensiuni foarte mici, a cărui comportare este descrisă de mecanica cuantică (ex.: electroni, pozitroni, etc.). [*Micro-*[1] *+ obiect*].

microohm, microohmi [microóm] m. unitate electrică de rezistenţă, egală cu a milioana parte dintr-un ohm. [*Micro-*[1] *+ ohm*].

microordinatór, microordinatoare n. microcalculator. [Din fr. *microordinateur*].

microorganísm, microorganisme n. denumire generică dată organismelor microscopice animale sau vegetale; microb (ex.: bacterii, ciuperci, virusuri etc.). [Din fr. *microorganisme*].

micropaleontologíe f. ramură a paleontologiei care studiază microfosilele. [Din fr. *micropaléontologie*].

microparticulă, microparticule f. particulă cu masa foarte mică (ex.: particulă elementară, nucleu atomic, atom, moleculă). [Din fr. *microparticule,* engl. *microparticle*].

micropil, micropile n. canal microscopic la vîrful ovulului plantelor superioare, prin care tubul polinic pătrunde în oosferă. [Din fr. *micropyle*].

microporós, ~şi, microporoăsă, ~e a. şi n. (material) cu structură asemănătoare cu a buretelui artificial (din care se confecţionează talpă pentru încălţăminte). [Din fr. *microporeux*].

microprocesór, microprocesoare n. unitate centrală de prelucrare a unui calculator, realizată prin microminiaturizare pe o plăcuţă de siliciu sau alt material semiconductor, care efectuează operaţii de calcul, comandă şi control. [Din engl. *microprocessor*].

microprodúcţie, microproducţii f. producţie (experimentală) de serie mică. [*Micro-*[1] *+ producţie*].

microprotál, microprotale n. protal bărbătesc. [Din fr. *microprothalle*].

micropsíe, micropsii f. tulburare a vederii datorită căreia obiectele par mai mici decît în realitate. [Din fr. *micropsie*].

microradiografíe, microradiografii f. radiografie pe un film de dimensiuni reduse (putînd fi ulterior mărită), utilizată în special pentru depistarea afecţiunilor pulmonare; micro[2]. [Din fr. *microradiographie*].

microraión, microraioane n. grup urbanistic, cu o suprafaţă de 20-50 hectare şi 5 000-15 000 de locuitori, cuprinzînd locuinţe, şcoli, cămine, magazine etc. [*Micro-*[1] *+ raion*].

microreácţie, microreacţii f. reacţie chimică între cantităţi foarte mici de substanţă. [Din fr. *microréaction*].

microrecensămînt, microrecensăminte n. recensămînt limitat la un teritoriu sau la o categorie de populaţie. [*Micro-*[1] *+ recensămînt*].

microreceptór, microreceptoare n. ansamblu format din microfonul şi receptorul telefonic, cu conductoarele aferente, reunite printr-un mîner şi legate de aparatul telefonic printr-un cordon. [*Micro-*[1] *+ receptor*].

microrecitál, microrecitaluri n. recital cu un program scurt; minirecital. [*Micro-*[1] *+ recital*].

microreliéf, microreliefuri n. formă de relief de mică altitudine (ex.: movile, crovuri etc.). [Din fr. *microrelief*].

microrhidíe, microrhidii f. dezvoltare insuficientă a testiculelor, însoţită de sterilitate. [Din fr. *microrchidie*].

microríl, microrile n. microsion. [Din germ. *Mikrorille*].

microscóp, microscoape n. (şi **microscop optic**) instrument optic construit pe baza unui sistem de lentile, care măreşte foarte mult (de aproximativ două mii de ori) imaginea obiectelor (foarte) mici; **microscop electronic,** instrument analog celui descris mai sus, în care rolul razelor de lumină este îndeplinit de un fascicul de electroni, care poate mări imaginea obiectelor de un milion de ori. // m. (pl. **microscopi**) (înv.; rar) specialist în microscopie: *cunosc microscopii un fenomen pe care ... l-au numit mişcare moleculară.* EM. [Din fr. *microscope,* germ. *Mikroskop*].

microscópic, ~ci, microscopică, ~ce a. **1.** care nu poate fi văzut decît la microscop: *animale microscopice numite microbi.* MAIOR.; **2.** care se face cu ajutorul microscopului: *observaţii microscopice; analize microscopice;* **3.** extrem de mic; minuscul: (fig.) *de o statură microscopică.* NEGR.; **4.** (fig.) fără valoare, neînsemnat: *microscopice popoare.* EM. // n. cel mai mic corp de literă, folosit în poligrafie. [Din fr. *microscopique*].

microscopíe, microscopii f. tehnica examinării şi studierii obiectelor şi fenomenelor cu microscopul; **microscopie optică,** totalitatea modelelor de examinare a microobiectelor cu ajutorul diferitelor microscoape optice. [Din fr. *microscopie,* germ. *Mikroskopie*].

microsecúndă, microsecunde f. unitate de timp egală cu a milioana parte dintr-o secundă. [Din germ. *Mikrosekunde,* fr. *microseconde*].

microseísm, microseisme n. cutremur de pămînt de slabă intensitate, înregistrat numai de aparate sensibile. [Din fr. *microséism*].

microsfigmíe f. amplitudine redusă a pulsului (în leziunile miocardice, colaps, stenoză aortică sau mitrală). [Din fr. *microsphygmie*].

microsión, microsioane n. disc muzical cu şanţul de înregistrare foarte îngust şi turaţia redusă; microril. [Din fr. *microsillon*].

microsistém, microsisteme n. **microsistem social,** sistem de integrare socială a unui individ sau a unui grup mic. [*Micro-*[1] *+ sistem*].

microsociál, ~i, microsocială, ~e a. care aparţine, care este caracteristic microstructurii sociale, referitor la microstructura socială: *la nivel microsocial, indiciile de primenire sînt cele mai însemnate.* CF. [Din fr. *microsocial*].

microsociológ, ~gi, microsociologă, ~ge m., f. reprezentant, adept al microsociologiei. [Din fr. *microsociologue*].

microsociológic, ~ci, microsociologică, ~ce a. care aparţine microsociologiei, referitor la microsociologie. [Din fr. *microsociologique*].

microsociológie f. curent în sociologia contemporană, apărut în SUA, care a iniţiat studiul microgrupurilor (elevii dintr-o clasă, cercetătorii dintr-un institut, membrii unei echipe sportive etc.), analizînd relaţiile afective stabilite în interiorul acestora. [Din fr. *microsociologie*].

microspór, microspori m. spor la unele criptogame, care dă naştere unui protal mascul. [Din fr. *microspore*].

microsporánge, microsporange n. sporange în care se dezvoltă microsporii. [Din fr. *microsporange*].

microsporíe, microsporii f. (med.) micoză. [Din fr. *microsporie*].

microsporocít, microsporocite n. celulă mamă a polenului, cu două rînduri de cromozomi în nucleu, aduşi de gametul femel şi de cel mascul. [Din engl. *microsporocyte*].

microsporofílă, microsporofile f. frunză pe care se dezvoltă microsporangele. [*Micro-*[1] *+ sporofilă*].

microsporogenéză, f. proces de formare a microsporilor la plantele cu flori. [Din engl. *microsporogenesis*].

microstagiúne, microstagiuni f. stagiune de mică durată (într-o deplasare a unei trupe teatrale). [*Micro-*[1] *+ stagiune*].

microstructúră, microstructuri f. structură de amănunt a unui material, observată cu microscopul; **microstructură socială,** totalitatea relaţiilor personale şi a reţelelor de integrare proprii existenţei sociale a unui individ. [Din fr. *microstructure*].

microtectónică f. ramură a geologiei structurale care studiază microstructurile rocilor, urmărind procesul de deformare a acestora în timp. [*Micro-*[1] *+ tectonică*].

microtelefón, microtelefoane n. receptor telefonic la care este ataşat dispozitivul de format numărul. [Din fr. *microtéléphone,* germ. *Mikrotelephon*].

microtídă, microtide f. (la pl.) familie de rozătoare din care face parte şoarecele-de-cîmp; (şi la sg.) animal din această familie. [Din engl. *microtidae*].

microtóm, microtoame n. aparat cu care se taie felii foarte subţiri (de cîţiva microni) dintr-un corp, pentru a putea fi examinate la microscop. [Din fr. *microtome*].

microtransmiţătór, microtansmiţătoare n. transmiţător de dimensiuni foarte reduse. [*Micro-*[1] *+ transmiţător*].

microtraumatísm, microtraumatisme n. traumatism, şoc de mică intensitate, care repetat poate deveni cauza unei boli profesionale. [Din fr. *microtraumatisme*].

microtrón, microtroane n. accelerator ciclic de electroni, în care creşterea energiei se realizează la trecerea repetată a acestora prin cîmpul electric oscilant al unei cavităţi rezonante. [Din fr., engl. *microtron,* germ. *Mikrotron*].

microturbínă, microturbine f. turbină de dimensiuni reduse folosită în microhidrocentrale. [*Micro-*[1] *+ turbină*].

microúndă, microunde f. (fiz.) undă hertziană a cărei lungime de undă este cuprinsă între 1cm şi 1m. [Din fr. *micro-onde*].

microunivérs, microuniversuri n. microcosm. [*Micro-*[1] *+ univers*].

microvólt, microvolţi m. unitate de forţă electromotoare sau de diferenţă de potenţial, egală cu a milioana parte dintr-un volt. [Din fr. *microvolt*].

microvoltmétru, microvoltmetre n. instrument de măsură a tensiunilor joase de ordinul milionimilor de volt. [Din fr. *microvoltmètre*].

microwatt, microwaţi [microvát] m. unitate de putere electromagnetică, egală cu a milioana parte dintr-un watt. [Din fr., engl. *microwatt*].

microzoár, microzoare n. (la pl.) încrengătură de animale care trăiesc în mediul umed, vizibile numai cu microscopul; (şi la sg.) animal din această încrengătură. [Din fr. *microzoaires*].

microzóm, microzomi m. (biol.) ribozom. [Din fr. *microsome*].

microzónă, microzone f. porţiune din masa solului arabil avînd particule cu funcţii biochimice identice. [Din fr. *microzone*].

micsándră, micsandre f. plantă decorativă din familia cruciferelor, cu flori albe, roşii sau violete, foarte parfumate, cultivată în grădini; micşunea; levcoaie roşie (*Matthiola incana* şi *annua*); (compus) **micsandră-sălbatică** (sau **-de-munte**), plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori mari, galbene, plăcut mirositoare (*Erysimum officinalis*). [Et. nec.].

micşór, ~i, micşoáră, ~e a. micuţ: *băieţii erau micşori.* GAL.; (şi: **micuşor**). [*Mic* + *-uşor*].

micşorá, micşorez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) face sau a deveni (mai) mic (ca dimensiune, volum, durată, intensitate etc.); a (se) mici: *distanţa de la un cutremur la altul se va micşora.* PR.; **2.** (mat.; tr.) a da unei cantităţi o valoare mai mică decît o are; **3.** (muz.; tr.) a diminua un interval cu un semiton cromatic; **4.** (tr.) a reduce, a scădea preţul, valoarea etc.: *să micşureze dăjdiile.* NEGR.; **5.** (înv.; tr. şi refl.) a (se) umili; a se smeri: *cine să va înălţa pre sine, micşura-să-va.* N.TEST.; **6.** (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a face să-şi piardă sau a diminua însemnătatea, valoarea, prestigiul cuiva sau a ceva; a (se) ştirbi; a (se) înjosi: *cît să slăbeşte sau să micşureadză cinstea stăpînului, îndată să şi lasă şi aleargă sluga la altul.* NEC.; (şi: (înv. şi pop.) **micşura**). [De la *micşor*].

micşoráre, micşorări f. acţiunea de a (se) micşora şi rezultatul ei; reducere, diminuare; (şi: (înv. şi pop.) **micşurare**). [V. *micşora*].

micşorát, ~ţi, micşorată, ~e a. făcut mai mic; redus, scăzut; (şi: (înv. şi pop.) **micşurat**). [V. *micşora*].

micşorătór, ~i, micşorătoáre a. care micşorează: *reprezentau imaginea reflectată într-o oglindă micşorătoare.* GHEŢIE. [*Micşora* + *-ător*].

micşoréi, ~i, micşoreá (~ică), ~ele a. (pop.) diminutiv al lui micşor. [*Micşor* + *-el, -ea* (*-ică*)].

micşoríme f. **1.** (rar) micime (extremă): *micşorimea casei vorbea despre sărăcia lor;* **2.** (fig.) micime sufletească; josnicie, meschinărie: *să-şi ascunză micşorimea lor.* EM. [*Micşor* + *-ime*].

micşuneá (~ică), micşunele f. **1.** (şi **micşunea de primăvară** sau **galbenă**) plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene-aurii, bătînd uneori în ruginiu ori brun, plăcut mirositoare; levcoaie (galbenă) (*Cheirantus cheiri*): *trupul tău miroase ... a micşunele de primăvară.* PR.; **micşunele de cîmp,** toporaş (*Viola odorata*); **micşunea de munte,** viorea (*Viola alpina*); **cînd va face plopul mere şi răchita micşunele,** niciodată; **2.** (compus) **micşuneaua-apei** (sau **-de-baltă**), roşăţă (*Butomus*

umbellatus); **3.** (pop.) micsandră (*Matthiola incana*). [Din turc. ***menekşe***].

micşuníu, ~ii, micşunie, ~ii a. de culoarea micşunelei de munte; vioriu. [***Micşunea*** + *-iu*].

micşurá vb. v. **micşora.**

micşuráre f. v. **micşorare.**

micşurát a. v. **micşorat.**

micturíţie f. nevoie permanentă de a urina. [Din fr. ***micturition***].

micţiométru, micţiometre n. instrument cu care se reproduce grafic micţiunea (diagrama debitului urinar). [Din fr. ***mictiomètre***].

micţiúne, micţiuni f. urinare: *e întîi de toate un om care mănîncă, doarme, are defecaţie şi micţiune, în fine, toate manifestările vieţii fiziologice.* CĂL. [Din fr. ***miction***].

micuşór a. v. **micşor.**

micúţ, ~ţi, micuţă, ~e a. diminutiv al lui mic; mititel, micşor: *gura micuţă ca o vişină coaptă.* EM.; **de micuţ,** de mic: *îl cunosc de micuţ.* [***Mic*** + *uţ*].

micuţéi, ~i, micuţea (~icá), ~ele a. (pop.) diminutiv al lui micuţ: *colăcei ... cam micuţei.* POP. [***Micuţ*** + *-el, -ea (-ică)*].

mídi a. invar. şi s. (obiect de îmbrăcăminte) care ajunge pînă la jumătatea gambei: *fustă midi; pantalon midi.* [Din fr., engl. ***midi***].

mídie, midii f. gen de scoică de mare, comestibilă, cu cochilie aproape triunghiulară, brună-violacee, care trăieşte şi în Marea Neagră, în bancuri, fixată de substrat (*Mytilus galloprovincialis*). [Din gr. mod. ***mídi,*** turc. ***mydie***].

midinétă, midinete f. **1.** tînără lucrătoare în casele de modă pariziene; **2.** (p. ext.) tînără uşuratică. [Din fr. ***midinette***].

midriátic, ~ci, midriatică, ~ce a. care provoacă midriaza. [Din fr. ***midriatique***].

midriáză, midriaze f. dilatare a pupilelor, survenită fiziologic, patologic sau ca efect al administrării unor medicamente. [Din fr. ***mydriase***].

míe, mii num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între 999 şi 1001, fiind egal cu zece sute: (adj.) *o pîine costă cinci mii de lei;* **2.** (intră în componenţa num. adv.) *decît aşa viaţă mai bine moarte de o mie de ori.* CR. // f. **1.** numărul abstract egal cu o mie: *mia este mai mare decît suta;* **2.** bancnotă sau monedă de o mie de lei; miar; **3.** cantitate, mulţime etc. egală cu o mie de ...: *o cunoşti şi dintr-o mie.* CR.; **4.** (de obicei la pl.) mulţime foarte mare, nedeterminată: *şi căi de mii de ani treceau în tot atîtea clipe.* EM.; *mii de oameni pribegeau în căutarea unui cămin.* GHEŢIE; *am o mie de preocupări;* (adj.) *păsările mii şi stele făclii.* POP.; **cu miile,** în număr foarte mare, cu duiumul; **o mie şi o sută** sau **mii şi sute** ori **mii şi mii,** foarte mulţi: *femeile ştiu să spună o mie şi o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decît spun bărbaţii lucrurile cele mai serioase.* CAR. [Lat. ***milia*** (pl. lui *mille*)].

mied, mieduri n. hidromel: *ridică cupa lui cu mied.* EM. [Din sl. ***medŭ***].

miel, miei m. **1.** puiul (mascul) al oii, care suge încă: *mieii sprinteni pe colnice fug.* AL.; **zăpada** (sau **omătul, ninsoarea**) **mieilor,** zăpada care cade primăvara tîrziu: *prin martie ... ningea cu fulgi uzi şi neobişnuit de mari ..., „ninsoarea mieilor", cum se spunea.* CĂRT.; (pop.) **a avea somnul mieilor,** a dormi mult; **2.** carnea (preparată) acestui animal: *borş cu miel.* NEGR.; **3.** blana (prelucrată a) acestui animal: *un cap ... înfundat într-o căciulă de miel.* EM.; **4.** epitet pentru o fiinţă bună şi blîndă; **Mielul lui Dumnezeu** (sau **Domnului**), Isus Hristos: *iată Mielul lui Dumnezeu carele ridică păcatul lumei.* ANTIM. [Lat. ***agnellus***].

mielár, mielari m. (pop.) păstor de miei. [***Miel*** + *-ar*].

mielăreá, mielărele f. arbust ornamental cu frunze mari, cu flori mici, violete şi miros foarte aromatic; lemnul-lui-Avram (*Vitex agnus castus*). [***Miel*** + *-ăreа*].

mielăríe, mielării f. (reg.) ţarc pentru miei. [***Miel*** + *-ărie*].

mielăríţă, mielăriţe f. (pop.) păduche care atacă mieii şi oile; căpuşă (*Ixodes ricinus*). [***Miel*** + *-ăriţă*].

míelea num. ord. v. **miilea.**

mielencefál, mielencefale n. (anat.) bulb rahidian. [Din fr. ***myélencéphale***].

mieliínă, mieline f. complex lipoidic din componenţa fibrei nervoase. [Din fr. ***myéline***].

mielínic, mielinici a. **nerv mielinic,** nerv în teacă de mielină. [Din fr. ***myélinique***].

mielinizáre, mielinizări f. proces prin care fibrele nervoase se învelesc cu mielină în timpul dezvoltării nervilor. [Din fr. ***myélinisation***].

mielítă, mielite f. boală constînd în inflamarea măduvei spinării şi a măduvei osoase, provocată de viruşi neurotropi sau apărută ca o complicaţie a altor boli infecţioase, care se manifestă prin febră, paralizie, dereglări trofice etc.: *îmbolnăvindu-se de mielită, muri.* CĂL. [Din fr. ***myélite***].

mieloblást, mieloblaste n. celulă imatură din măduva osoasă hematopoietică, care produce leucocitele granulocitare din sînge, prezenţa acesteia în sîngele circulant indicînd o stare patologică, de pildă unele forme de leucemie. [Din fr. ***myéloblaste,*** engl. ***myeloblast***].

mielocít, mielocite n. celulă din seria leucocitelor granulare aflată în mod normal numai în măduva osoasă, prezenţa acesteia în sîngele periferic indicînd o formă de leucemie. [Din fr. ***myélocyte,*** engl. ***myelocyte***].

mielocitemíe f. prezenţă a mielocitelor în sînge. [Din fr. ***myélocytémie***].

mielocitóză f. prezenţă a mielocitelor într-un lichid biologic din organism sau într-un ţesut. [Din fr. ***myélocytose***].

mielogén, ~i, mielogenă, ~e a. care este de origine medulară. [Din fr. ***myélogène***].

mielografíe, mielografii f. examen radiologic al canalului rahidian şi al măduvei spinării realizat prin injectarea, prin puncţie lombară sau suboccipitală, a unui produs de contrast în spaţiile subarahnoidiene. [Din fr. ***myélographie***].

mielográmă, mielograme f. determinare cantitativă şi calitativă a elementelor celulare din măduva hematopoietică, utilizată pentru stabilirea diagnosticului în numeroase boli de sînge; medulogramă. [Din fr. ***myélogramme***].

mielóm, mieloame şi **mielomuri** n. boală malignă ce-şi are originea în măduva osoasă, caracterizată prin apariţia unor tumori la oasele late (cutia craniană, coaste, stern, bazin); **mielom multiplu,** formă foarte gravă a acestei boli. [Din fr. ***myélome***].

mielomalacíe f. ramolisment al măduvei spinării, cauzat mai ales de obliterări vasculare. [Din fr. ***myélomalacie***].

mielopatíe, mielopatii f. denumire generică pentru bolile măduvei spinării sau măduvei osoase. [Din fr. ***myélopathie***].

mielóză, mieloze f. (med.) leucemie. [Din fr. ***myélose***].

mieluşél, ~ei, mieluşea,(~icá), ~ele m., f. **1.** diminutiv al lui miel; miel mic; mieluţ: *se supuse ca un mieluşel.* ISP. // m. pl. **1.** (reg.) ninsoare în formă de mici particule sferice; ploaie cu gheaţă; **2.** (bot.; reg.) papanaşi, (ale cărui flori mici, alburii seamănă cu lîna mielului) (*Trifolium arvense*). [***Miel*** + *-uşel*].

mielúţ, ~i, mieluţă, ~e m., f. mieluşel. [***Miel*** + *-uţ*].

miercánă, miercane f. (pop.) nume de vacă; vacă născută miercurea: *miercanele ... rupeau pămîntul în fugă ..., cu coada ridicată lumînare.* DELAVR. [De la ***Miercureana*** n. pr.].

miercăí, pers. 3 **miércăie** vb. (intr.; despre unele animale, mai ales iepuri) a scoate sunete caracteristice. [Onomat.; cf. ***miorcăi***].

miercăít, miercăituri n. faptul de a miercăi: *deodată, hoţul auzi miercăitul unui iepure, ca şi cînd îl apucase ogarul.* ISP. [V. ***miercăi***].

miércuri f. **1.** ziua a treia a săptămînii (care urmează după marţi): *era, în miercurea aceea de cireşar, o căldură mîngîioasă de soare.* SAD.; **2.** (în basme) nume de sfîntă, personificare a zilei corespunzătoare: *căci vrăjit demult e locul de-un cuvînt al Sfintei Miercuri.* EM. // adv. **1.** într-o zi de miercuri, în timpul zilei de miercuri: *n-ai vrea să mergi miercuri seara la Operă?* GHEŢIE; *mă dusei miercurea-n tîrg.* POP.; **2.** (artic.) în fiecare miercuri: *miercurea e tîrg.* [Lat. ***mercuris*** (dies)].

miére f. **1.** substanţă siropoasă, de obicei gălbuie, foarte dulce şi aromată, produsă de albine din nectarul cules din flori: *pere galbene ca ceara ... şi dulci ca mierea.* CR.; (fig.) *toată mierea cronicii lui Ureche se reduce la cuvînt.* CĂL.; *cum aş mere seara la gură cu miere.* POP; **lună de miere,** prima lună din viaţa conjugală; **2.** nectarul florilor: *curg ... peste flori de miere pline.* EM.; **3.** (reg.) **miere de trestie,** zahăr; **4.** (compus; bot.) **mierea-ursului, a)** plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri aspri, cu flori în ciorchine, albastre-violet sau roşii, cu frunze păroase, catifelate; plămînare, plămînărică, plămînariţă (*Pulmonaria mollissima*); **b)** sîmbovină (*Celtis australis*). [Lat. ***mel***].

mierí, mieriesc vb. (reg.; tr.) a albăstri (rufele). [De la ***mieriu***[1]].

mieríu[1]**, ~ii, mierie, ~ii** a. (reg.) albastru (de la albastru-deschis pînă la albastru-închis): *deochiat de ochi mierii.* REBR.; (pop.) **bubă mierie,** furuncul. [Et. nec.].

mieríu[2]**, ~ii, mierie, ~ii** a. (pop.) **1.** de culoarea mierii; **2.** blond: *vine mîndrul cel mieriu cu murguţul de la rîu.* POP. [***Miere*** + *-iu*].

miérlă, mierle f. pasăre insectivoră de pădure, din ordinul paseriformelor, neagră, cu ciocul galben, al cărei cîntec e sonor şi plăcut (*Turdus merula*): *nu poţi să smulgi din aer al mierlei cîntec spus.* VIERU; **mierlă gulerată,** pasăre cu penajul brun şi cu un desen alb în formă de semilună pe piept (*Tordus torquatus*); **mierlă de pîrău,** pescărel (*Cinclus cinclus*). [Lat. ***merula***].

mierlăí vb. v. **miorlăi.**

mierlăitór a. v. **miorlăitor.**

mierlí, mierlesc vb. (arg.; intr.) a muri; a **o mierli,** a o păţi rău de tot: *nu i-a mers, a mierlit-o!* PR. [Cf. ţig. ***merau***].

mierlíţă, mierlíţe f. diminutiv al lui mierlă: *aud cucul cîntînd şi mierliţa şuierînd.* POP. [***Mierlă*** + *-iţă*].

mierlói, mierloi m. **1.** bărbăţuşul mierlei: *un mierloi tînăr încerca ..., în platani, o frîntură de cîntec.* SAD.; **2.** epitet glumeţ pentru un bărbat îndrăgostit. [***Mierlă*** + *-oi*].

mierloitór a. v. **miorlăitor.**

mierlúţă, mierluţe f. plantă erbacee cu flori albe, roz sau verzui, în formă de steluţe şi cu tulpina foarte ramificată, formînd tufe dese (*Alsine verna*). [Cf. germ. dial. ***Miere***].

mierós, ~şi, mieroásă, ~e a. (pop.) **1.** dulce ca mierea: *un vin mieros;* **2.** (fig.) plăcut; amabil: *vorbirea îi era mieroasă.* PR.; **3.** (fig.) prefăcut, ipocrit: *graiuri mieroase şi ademenitoare.* ISP.; (adv.) *răul îşi schimbă faţa-ntruna, de gît cînd nu te poate strînge, mieros îţi strînge mîna.* VIERU. [***Miere*** + *-os*].

miérţă, mierţe f. (reg.) veche măsură de capacitate, care a variat după timp şi loc de la 8 kg la 200 kg; cantitatea de produse corespunzătoare acesteia: *vă dau o mierţă de sămînţă de mac.* CR.; (şi: **merţă**). [Din magh. ***mérce,*** sb. ***merica***].

mierúţă f. v. **miruţă.**

mieuná, pers. 3 **miáună** vb. **1.** (intr. şi refl.; despre pisici) a scoate sunete caracteristice speciei; a miorlăi: *în pod miaună motanii.* EM.; **2.** (intr. şi refl.) a se văita, a (se) scînci, a (se) smiorcăi: [femeia] *mieunîndu-se ... fugi la părinţii şi fraţii ei şi le spuse că Trifan a bătut-o.* POP.; **3.** (fig.; tr.) a vorbi mieros: *baba mijlocitoare miaună cuvinte mieroase.* CĂL.; (şi: **miauna**). [Onomat.].

mieunát, mieunaturi n. faptul de a mieuna; strigătul caracteristic pisicii; miaun: *se aude un mieunat.* [V. ***mieuna***].

miez, (rar) **miezuri** n. şi **miezi** sau **mieji** m. **1.** mijloc; **miezul nopţii a)** ora 12 noaptea: *are să mă ţină pînă la miezul nopţii ca să-i povestesc.* EL.; **b)** toiul nopţii: *deşteptam pe mama cu rîsul meu la miez de noapte.* DELAVR.; **miezul zilei a)** ora 12 ziua: *veni-voi către miez de zi tiptil peste coline.* COŞB.; **b)** toiul zilei: *o împărăteasă tînără şi zîmbitoare ca miezul luminos al zilei.* EM.; **miezul verii** (sau **iernii**), perioadă de mijloc a verii (sau a iernii); **miezul păresimilor** sau (reg.) **miezul păresii,** mijlocul postului mare: *am dus-o noi aşa pînă la miezul păresii.* CR.; **2.** partea interioară a unui fruct (cărnos); pulpă; (spec.) partea din interior, comestibilă, a unei nuci: *colivă cu miez de nucă.* CR.; *mieji de nucă.* DELAVR.; **3.** partea din interior, mai moale, a pîinii: *felia de pîine ... se rupe şi se mănîncă miezul o dată cu coajă.* ARG.; **4.** partea interioară, centrală a unui obiect; nucleu: *un mărgăritar albastru ... c-un miez negru.* EM.; **5.** (tehn.) corp detaşabil din interiorul unei forme de turnătorie, cu ajutorul căruia se obţin goluri sau scobituri în piesele turnate; **6. miez magnetic,** porţiune feromagnetică de circuit magnetic, înconjurată de o înfăşurare electrică, constituind un element important al maşinilor şi aparatelor electrice; **7.** (fig.) partea esenţială, fundamentală a unei probleme, a unei lucrări etc.; fond, substanţă, esenţă: *pătrunderea ... pînă în miezul cugetărilor poetului.* MAIOR; *este miezul cel adevărat, adînc, intern al istoriei de-a produce libertatea prin legile economiei naţionale.* EM.; **8.** (fig.) valoare, importanţă; sens, tîlc, semnificaţie (adîncă): *conversaţia aceasta uşoară şi spumoasă, lipsită de miez, ... încîntă pe conte.* GHEŢIE; *scrie puţin, dar cu miez.* [Lat. ***medius***].

miezós, ~şi, miezoásă, ~e a. **1.** cu (mult) miez: *fruct miezos;* **2.** (fig.) substanţial; valoros: [nuvelele lui] *nu cuprind nimic miezos.* CĂL. [***Miez*** + *-os*].

miezuína, miezuini şi **miezuine** f. (pop.) **1.** brazdă îngustă de pămînt între două ogoare; hat: *dl Creţu scoase mapa şi-i arătă miezuina.* AG.; **2.** gard care desparte două case, două proprietăţi: *a sădit şi-un şir de salcîmi de-a lungul miezuinei.* SL.; (şi: **mezuină**). [Cf. ***miez, mejdină***].

migálă f. minuţiozitate, scrupulozitate, atenţie extremă în efectuarea unei munci; muncă făcută cu răbdare şi meticulozitate: *carte făcută cu migală; migala i-a fost răsplătită.* [De la ***migăli***].

mígă f. v. **mică**[2].

migăí vb. v. **migăli**.

migăiós a. v. **migălos**.

migăleálă, migăleli f. migală, minuţie: *versul se urzea încet, cu o migăleală penibilă.* VLAH. [***Migăli*** + *-eală*].

migălí, migălesc vb. (tr. şi intr.) **1.** a lucra cu răbdare şi cu minuţiozitate: *mulţi ani a migălit la dicţionar;* **2.** a lucra încet şi fără spor; a migoroşi; a pierde prea mult timp pentru nimicuri; a tîndăli: *blajina noră migăia prin casă.* CR.; *ne apucarăm să tăiem abţibilduri ...; migălirăm însă amîndoi vreme îndelungată.* PR.; (şi: **migăi**). [Et. nec.].

migălíre, migăliri f. acţiunea de a migăli şi rezultatul ei: *păstrare a versurilor în sertar, adică o migălire a lor în răstimpuri.* C. [V. ***migăli***].

migălít, ~ţi, migălită, ~e a. făcut cu multă migală: *pe migălite rînduri stă nopţi întregi plecat.* VLAH. [V. ***migăli***].

migălitúră, migăliturí f. efectul migălirii; (concr.) lucru făcut cu (multă) migală: *scoarţă aleasă în fel de fel de migăliturí.* DELAVR. [***Migăli*** + *-tură*].

migălós, ~şi, migăloásă, ~e a. care lucrează cu (multă) migală; care se ocupă cu lucruri mici, fine: *migăloşii miniaturişti.* OD.; **2.** care cere migală, care se face cu migală: *o poartă ... lucrată toată în sculpturi migăloase.* VLAH.; (şi: **migăios**). [***Migală*** + *-os*].

migdál, migdali m. pom fructifer mediteranean, din familia rozaceelor, cu frunze lanceolate, cu flori albe sau trandafirii şi cu fructe comestibile (*Amygdalus communis*): *pe sub migdali şi pe sub roze s-au dus în umbră zîmbitori.* MACED. [Din sl. ***migdalŭ***].

migdalát, ~ţi, migdalată, ~e a. de forma migdalei, alungit: *avea ochi ... mari şi migdalaţi.* PR. [***Migdală*** + *-at*].

migdálă, migdale f. fructul migdalului, de formă alungită, al cărui sîmbure, cu gust dulce sau amar, este comestibil; (p. restr.) sîmburele acestui fruct: *farfurii cu migdale curăţite.* FIL. [***Migdal*** + *-ă*].

miglişí vb. v. **mîglisi**.

migmatít, migmatite n. rocă metamorfică formată prin pătrunderea magnei granitice între roci sedimentare. [Din fr. ***migmatite***].

mígmă, migme f. (înv.) amestec de liant, agregat mărunt şi apă, asemănător mortarului, în care se pune cărămidă pisată, folosit în zidărie: *ornamente policrome, pe care vremea şi apa le-au şters, fără a desfiinţa cu totul urma migmei.* OD. [Din gr. mod. ***mígma,*** lat. ***migma***].

mignon, ~i, mignonă, ~e [minión] a. (adesea subst.) micuţ, delicat: *iubea o mignonă blondă;* (scris şi: *minion*). [Din fr. ***mignon***].

migoroşí, migoroşesc vb. (reg.; intr.) a migăli: *tot migoroşea acolo, îi înmuia praful de pe tălpile crăpate.* SOR. [Cf. ***migăli***].

migrá, migrez vb. (intr.) **1.** (despre populaţii) a se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o ţară în alta; **2.** (despre animale, mai ales despre păsări şi peşti) a se muta în masă, în anumite perioade ale anului, din unele ţinuturi sau zone în altele; **3.** (despre particule) a se deplasa într-o anumită direcţie, sub acţiunea unei diferenţe de concentraţie, de potenţial sau a altor factori; **4.** (fig.) a se transfera: *politicienii migrează de la un partid la altul.* [De la ***migraţie***].

migránt, ~ţi, migrantă, ~e a. şi m., f. (om, pasăre etc.) care migrează. // a. caracteristic, specific migratorilor: *viaţă migrantă şi fără griji.* CĂL. [Din fr. ***migrant***].

migráre, migrări f. acţiunea de a migra şi rezultatul ei.; migraţie; (fig.) *Banca Naţională ar trebui să intervină ... pentru a preveni migrarea economiilor populaţiei din lei în valută.* A. [V. ***migra***].

migratór, ~i, migratoáre a. care migrează: *stoluri de păsări migratoare sfîşiau cerul.* GHEŢIE. // m. pl. popoare care au năvălit în Europa în evul mediu: *populaţia din Dacia s-a retras în munţi din calea migratorilor.* [Din fr. ***migrateur***].

migráţie, migraţii f. **1.** deplasare voluntară a unor indivizi, a unor populaţii de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, politici, culturali, naturali etc.: *marile migraţiuni ale popoarelor.* EM.; **2.** mutare în masă a unor animale (mai ales păsări şi peşti), în anumite perioade ale anului, dintr-o regiune sau zonă în alta: *mi-graţiunile lungi şi repetate ... nu au făcut din rîndunele nişte aventuriere.* ARG.; **3.** schimbare naturală, accidentală sau controlată de om, în repartiţia geografică a unei specii vegetale; **4.** deplasare a unui radical într-o moleculă; **5.** deplasare a neutronilor în cursul micşorării vitezei sau a difuziunii lor; **6. migraţia capitalului,** procesul mişcării capitalurilor dintr-o ramură în alta, în cadrul economiei naţionale sau dintr-o ţară în alta; **7. migraţiunea petrolului** (sau **ţiţeiului**), proces de trecere a petrolului şi a gazelor asociate din roca în care s-au format în rocile în care se pot acumula, formînd zăcăminte; **8.** (fig.) transferare: *migraţia parlamentară se poartă şi la americani.* A.; (şi: **migraţiune**). [Din fr. ***migration,*** lat. ***migratio, -onis***].

migraţiúne f. v. **migraţie**.

migrénă, migrene f. durere intensă, de obicei într-o singură parte a capului, însoţită de greaţă, vărsături etc.: *aşa-zisele migrene de care sufereau cucoanele pe vremuri au dispărut.* PR. [Din fr. ***migraine***].

mihálţ, mihalţi m. peşte răpitor de apă dulce, în formă de fus, de culoare brună-verzuie, acoperit cu solzi mărunţi, răspîndit mai ales în rîurile Olteniei; mîntuş, molaş (*Lota lota*): *ţăranii vîlceni prepară din ficatul de mihalţ o doctorie pentru vindecarea bolilor de ochi;* (şi: **mialţ,** (reg.) **mihoală**). [Et. nec.; cf. magh. ***menyhal***].

mihoálă f. v. **mihalţ**.

mihohó interj. cuvînt care redă nechezatul calului. // m. (glumeţ) nume dat mînzului, calului: *pentru behehe vei prăpădi şi pe mihoho.* NEGR. [Onomat.].

mihoná, pers. 3 míhonă şi **mihoneşte** vb. (reg.; intr.) a necheza: [Ionică] *mihonă ca un mînz.* VLAH. [De la ***mihoho***].

mihotí, pers. 3 mihoteşte vb. (intr.) a necheza. [De la ***mihoho***].

mihráb, mihraburi n. nişă bogat ornamentată într-o moschee, orientată spre Mecca, servind drept sanctuar. [Din turc. ***mihrab***].

míilea, mía num. ord. (precedat de art. *al, a;* cu valoare adj. sau subst.) (cel) care se află între al nouă sute nouăzeci şi nouălea şi al o mie unulea; (adj.) *a mia cîştigătoare a concursului;* (subst.) *al miilea n-a mai participat;* (şi: **mielea**). [***Mie*** + *-le* + *-a*].

miíme, miimi f. **1.** fracţiune dintr-un întreg obţinută prin împărţirea lui într-o mie de părţi egale; **2.** unitate de măsură pentru unghiuri. [***Mie*** + *-ime*].

miişoáră, miişoare f. (fam.) diminutiv al lui mie: *am pierdut trei miişoare.* [***Mie*** + *-işoară*].

míjă, (rar) **miji** f. **1.** (înv.) apariţie de o clipă; clipire: *lumea aceasta-i ca o mîză mică.* DOS.; **2.** (mai ales artic.) nume dat unor jocuri de copii; mijoarca: *copiii jucau mija;* **de-a mija** sau (înv.) **de mijă,** de-a (v-aţi) ascunselea: *băiatul ... parcă de mijă umbla jucînd.* PANN; (şi: (înv.) **mizá**). [De la ***miji***].

mijeálă, mijeli f. (rar) mijire. [***Miji*** + *-eală*].

mijí, mijesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a închide ochii pe jumătate strîngînd pleoapele pentru a vedea mai bine, a se concentra sau pentru a se acomoda cu lumina ori cu întunericul: *cu cît mijesc ochii mai tare, cu atît bătrîna mea prietenă apare mai limpede.* CAR.; **2.** (intr.) a se închide, a se face mici (de somn, de oboseală): *îşi făcu apariţia Lenica ... cu ochii încă mijiţi de somn.* GHEŢIE; **3.** (intr.; la jocul mija) a sta cu ochii închişi sau legaţi cîtă vreme ceilalţi parteneri de joc se ascund; **4.** (intr. şi tr.; la pers. 3) a începe să se zărească; a se ivi: *vezi încă mijind printre ierburi licurici.* OD.; (fig.) *mijeşte şoapta unor tainice doruri;* **a miji** (sau refl. impers., **a se miji**) **de ziuă,** a se face ziuă, a se lumina, a se crăpa de ziuă: *de cum se miji de ziuă, norodul se grămădi.* NEGR.; *afară abia mijea de ziuă.* AG.; **a(-i) miji cuiva mustaţa,** a începe să-i crească mustaţa unui tînăr; a fi pe punctul de a deveni bărbat: *mustăcioara abia mijea.* ISP.; **5.** (tr.) a răsări, a încolţi: *o cîmpie prin pielea căreia mijeşte fînul primăvăratic.* DELAVR. [Din bulg. ***miža***].

mijíre, mijiri f. acţiunea de a miji şi rezultatul ei: *o mijire albă de soare.* VLAH. [V. ***miji***].

mijít[1]**, mijituri** n. (reg.) **de-a mijitul** sau **de-a mijita,** numele unui joc de copii; mija; (şi: **mijita**). [V. ***miji***].

mijít[2]**, ~ţi, mijită, ~e** a. întredeschis (ca semn al oboselii, al somnului sau al concentrării atenţiei): *revăzu ... figura mamei sale, cu ochi mijiţi, iscoditori.* GHEŢIE. [V. ***miji***].

mijíta f. v. **mijit**[1].

mijitór, ~i, mijitoáre a. (rar) care mijeşte: *buzele lui roşii, cu mustăţi mijitoare.* MACED. [***Miji*** + *-tor*].

míjloc, mijlocuri şi **mijloace** n. **1.** punct, loc situat la egală distanţă de punctele periferice, de extremităţi; loc situat în interior, la oarecare distanţă de margine; interval dintre două obiecte sau dintre două extremităţi: *trîntească baba în mijlocul casei.* CR.; **de mijloc,** situat între limita superioară şi cea inferioară (ca dimensiune, calitate, valoare); **clasa de mijloc,** categorie socială formată din mici proprietari, producători, funcţionari, intelectuali etc.; mica burghezie: *clasa noastră de mijloc constă din dascăli şi din ceva mai rău, din advocaţi.* EM.; **la** (sau **în**) **mijloc,** în centru: *în mijloc stă aşezată o masă.* CAR.; **în mijlocul ...,** printre ..., între ...: *petreceam ceasuri întregi în mijlocul cărţilor.* GHEŢIE; **a fi la mijloc,** a fi în cauză, în joc: *e la mijloc tot*

norocul vieţii mele. CAR.; **a fi ceva la mijloc,** a fi ceva necunoscut (şi suspect) la baza unui lucru, a unui fapt: *e o confuzie la mijloc.* EL.; **a sta** (sau **a se pune**) **la mijloc,** a media o înţelegere: *boierii din Ţara Românească se puseră la mijloc cu rugăciuni şi se făcu pace.* ISP.; **drum** (sau **cale**) **de mijloc,** soluţie moderată sau de compromis; atitudine ponderată; **2.** parte a corpului omenesc aflată între torace şi şolduri; talie, brîu: *era încins cu bete ... în jurul mijlocului.* PETR.; **3.** (înv.) mediu[2], ambianţă: *mijlocul literar în care le aflăm.* MAIOR.; **4.** moment situat la aceeaşi depărtare de începutul şi sfîrşitul unui interval de timp, al unui proces în desfăşurare; jumătate; **veacul** (sau **vîrsta**) **de mijloc,** evul mediu; **în** (sau **la**) **mijlocul ...,** în cursul; în toiul: *s-a stins lumina la mijlocul petrecerii;* **la mijloc,** între timp, de atunci: *sînt ani la mijloc.* EM.; **5.** parte centrală a unei comunicări, a unei povestiri: *să vezi dumneata mijlocul şi sfîrşitul* [basmului]. CAR.; **6.** ceea ce serveşte pentru a (se) atinge un scop; procedeu, metodă; fel, cale: *prin mijloacele legale ..., Bosnia nu va putea fi ţinută deloc la legea catolică.* EM.; *nu e alt mijloc de scăpare;* **7.** posibilitate, putinţă de a face ceva: *voi încerca să-mi croiesc un drum prin propriile mijloace.* GHEŢIE; **8.** (la pl.; concr.) avere, stare; resurse, fonduri: *dacă nu-s mijloace, ce să facem?* AL.; **mijloace de existenţă,** cele necesare traiului: *doamna Ioanida devenea telurică ... cînd venea vorba de mijloacele de existenţă.* CĂL.; **mijloace circulante,** fond de rulment; **9.** (la pl.; concr.) unelte, instrumente, utilaje: *omul de azi ... trebuie să-şi cultive pămîntul mai bine, cu mijloace tehnice.* SAD.; **mijloace de transport** (sau **de circulaţie, de locomoţie**), autovehicule pentru transportul persoanelor sau al obiectelor. [Lat. ***medius locus***].

mijlocár, ~i, mijlocară, ~e a. (reg.) mijlociu. // n. nume dat unor (părţi de) obiecte care ocupă locul din mijloc, din centru; mijlocaş. [***Mijloc*** + *-ar*].

mijlocáş, ~i, mijlocaşă, ~e a. de mijloc, mijlociu: *ţărănime mijlocaşă.* // m. **1.** ţăran care posedă o avere mijlocie, care are o oarecare stare, între fruntaş şi codaş: *începură să-i ridice şi pe mijlocaşi, sub pretext că şi ei au pămînt.* SOR.; **2.** fiecare dintre jucătorii care acţionează între înaintarea şi apărarea unei echipe (la unele jocuri cu mingea); half: *jocul agresiv al mijlocaşilor;* **3.** (la pl.) perechea de cai înhămaţi la mijloc, între înaintaşi şi rotaşi; (la sg.) fiecare dintre caii care formează această pereche; **4.** (pop.) nume dat unor (părţi de) obiecte care ocupă locul din centru; mijlocar. [***Mijloc*** + *-aş*].

mijlocél, mijlocele n. diminutiv al lui mijloc; talie: *cu brîu lat se încingea, mijlocelul că-şi frîngea.* POP. [***Mijloc*** + *-el*].

mijlocí, mijlocesc vb. **1.** (intr.) a interveni, a stărui pe lîngă cineva (în favoarea altcuiva); a intermedia: *împăratul ... va mijloci a i se da în căsătorie.* BĂLC.; **2.** (tr.) a trata, a pune la cale: *ei mijlociră a se da coroana Annei.* NEGR.; **3.** (tr.) a media; a înlesni: *arta este o viziune paralelă a lumii, mijlocită de nişte spirite excepţionale.* GHEŢIE; **4.** (filoz.; tr.) a realiza relaţia între alţi doi termeni; a media. [De la ***mijloc***].

mijlocíre, mijlociri f. acţiunea de a mijloci şi rezultatul ei; intervenţie; mediere: *producătorul e mai aproape de consumator ... fără mijlocire negustorească.* EM.; *să intre ea la împăratul cu mijlocire de iertare.* ISP.; **prin mijlocirea ...,** prin intermediul ..., cu ajutorul ...: *prin mijlocirea fetei, el află multe.* POP. [V. ***mijloci***].

mijlocít, ~ţi, mijlocită, ~e a. mediat: *nu-şi dorea relaţii mijlocite.* [V. ***mijloci***].

mijlocitór, ~i, mijlocitoáre m., f. persoană care mijloceşte; intermediar, mediator: *cu cît necesitatea de negustori şi alte soiuri de mijlocitori e mai mică cu atît un popor e mai liber.* EM.; *cumpără printr-un mijlocitor cele patru poliţe.* GHEŢIE. [***Mijloci*** + *-tor*].

mijlocíu, ~iu, mijlocie, ~ii a. **1.** care se găseşte la mijloc (ca poziţie); **deget mijlociu** (şi n.), degetul care se află între arătător şi inelar: *două degete de la mîna dreaptă, arătătorul şi mijlociul.* ISP.; **2.** (adesea subst.) al doilea dintre mai mulţi fraţi, considerat în raport cu aceştia; mezin: *feciorul cel mijlociu.* CR.; **3.** care se situează între extrema superioară şi cea inferioară (ca dimensiune, calitate, valoare); de mijloc, mediu[1], potrivit: *era de statură mijlocie;* **4.** mediocru: *totul era destinat să răspundă unui gust burghez mijlociu.* GHEŢIE; (adv.) *afluenţa spre cariera politică a persoanelor mijlociu dotate, a mediocrităţilor.* GHEŢIE; **5.** (sport) **categorie mijlocie** (şi f.), categorie de greutate la box, lupte şi haltere, situată între semimijlocie şi semigrea. [***Mijloc*** + *-iu*].

mijoárcă, (rar) **mijoarce** f. (reg.) **de-a mijoarca,** de-a (v-aţi) ascunselea: *cînd ne jucăm noi băieţii de-a mijoarca.* CR. [De la ***mija***].

mijós adv. cu ochii pe jumătate închişi; chiorîş: *el şi tatarul se uita mijos.* PANN. [***Mijă*** + *-os*].

mikadó m. **1.** nume dat de europeni împăratului Japoniei; **2.** palat imperial japonez. [Din fr. ***mikado***].

mii n. v. **milă[1]**.

milacóp, milacopi m. peşte teleostean din Marea Mediterană şi Marea Neagră, brun, cu dungi argintii şi cu solzi mari (*Sciaena cirrosa*). [Et. nec.].

milanéz, ~i, milaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic oraşului Milano sau locuitorilor lui, referitor la Milano sau la locuitorii acestuia: *industria milaneză este prosperă.* // m., f. persoană (originară) din Milano. // f. tricot de mătase din care se confecţionează obiecte de lenjerie; (adj.) *cămaşă milaneză.* [***Milano*** n. pr. + *-ez*].

milangulár, ~i, milangulară, ~e a. (despre o figură geometrică) care are 1000 de unghiuri interioare (aproape identic cu un cerc). [Din fr. ***milleangulaire***].

mílă[1], mile f. unitate de măsură pentru lungimi (terestre sau marine), care a variat în timp de la o ţară la alta; (astăzi) unitate de măsură pentru lungimi terestre, folosită în Anglia şi S.U.A., egală cu 1609 m; leghe: *la o milă depărtare.* BĂLC.; **milă marină,** unitate de măsură pentru lungimi marine, egală cu 1852 m; **milă pătrată,** unitate de măsură pentru suprafeţe, egală cu 57,55 ha; **milă romană,** unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 1000 de paşi (=1482 m); (şi: (înv.) **mil**). [Din pol. ***mila***].

mílă[2], (rar) **mile** f. **1.** sentiment de compătimire pentru durerile, suferinţele cuiva şi pornirea de a i le uşura; milosîrdie, milostenie, milostivire: *mult eşti frumos şi mi-e milă de tine.* EM.; *mi s-a făcut milă de el şi mi-am schimbat vorba.* GAL.; **fără** (**de**) **milă,** nemilos, crud: *sînt de toţi ai mei uitată şi de rude fără milă în pustiuri lepădată.* AL.; **de milă** sau **de mila cuiva,** dintr-un sentiment de compătimire: *o iubesc acum mai mult de milă.* NEGR.; **de milă să nu ...,** de teamă, de grijă să nu cumva ...: *nu cuteza să calce ... de milă să nu le strice frumuseţea.* ISP.; **de silă, de milă** sau **de milă, de silă,** vrînd-nevrînd; de voie, de nevoie; **(ţi-e) mai mare mila,** se spune cînd cineva sau ceva se află într-o stare demnă de compătimire; **2.** (pop.) stare tristă, jalnică, vrednică de plîns: *înduioşat de mila bietelor paseri.* CR.; **a-i plînge cuiva de milă,** a fi cuprins de părere de rău, pentru suferinţele cuiva: *o ia la bătaie, de-ţi venea să-i plîngi de milă.* CR.; **3.** tristeţe, melancolie, jale: *ochii tăi sînt plini de milă.* EM.; **4.** bunăvoinţă, blîndeţe, înţelegere: *a mai fost şi mila părintească la mijloc.* CR.; **5.** binefacere, caritate, milostenie; (concr.) pomană: *trăieşte din mila oamenilor;* **a cere milă a)** a cerşi; **b)** a cere îndurare, iertare; **casa milei** (sau **milelor**), instituţie, loc unde se împart milostenii săracilor; **6.** bunăvoinţă şi ajutor pe care Dumnezeu le acordă omului; graţie divină, har dumnezeiesc; îndurare: *Doamne, fie-ţi milă de mine!* GHEŢIE; *din mila lui Dumnezeu;* **unde** (sau **pe ce**) **pune el mîna, pune şi Dumnezeu mila,** se spune despre acela căruia îi merg toate din plin; **a lăsa pe cineva în mila Domnului,** a lăsa pe cineva în voia soartei; **Dumnezeu cu mila!,** fie ce-o fi!, cum o da Dumnezeu; (înv.) **prin** (sau **din, cu**) **mila lui Dumnezeu,** formulă de introducere la scrierile vechi, acte administrative, scrisori etc.: *eu Grigorie Ureachi care den mila lui Dumnezău ... am fost vornic mare.* UR. [Din sl. ***milŭ***].

milcuí, milcuiesc vb. (înv. şi pop.; refl.) **1.** a se îndura de cineva; a se milostivi; **2.** a implora milă[2]; a se ruga (cu umilinţă, cu smerenie) pentru ajutor: *m-am milcuit, m-am rugat de sărac şi de bogat.* POP. [Din bulg. ***milcamŭ***].

milenár, ~i, milenară, ~e a. **1.** care conţine, care numără o mie de ani: *perioadă milenară;* **2.** care există, care durează de o mie de ani; (p. ext.) de mii de ani, de foarte mult timp: *înţelepciunea milenară se condensează ... în zicători.* CĂL. [Din fr. ***millénaire,*** lat. ***millenarius***].

milenarísm n. credinţă mistică într-o împărăţie de o mie de ani a lui Isus Hristos pe pămînt, proprie unor secte (adventişti, martorii lui Iehova, mormoni etc.); chiliasm. [Din fr. ***millénarisme,*** lat. ***millenarius***].

milenaríst, ~şti, milenaristă, ~e a. care aparţine milenarismului, referitor la milenarism: *dogme milenariste.* // m., f. adept al milenarismului. [Din fr. ***millénariste***].

miléniu, milenii n. perioadă, interval de timp de o mie de ani; (p. ext.; mai ales la pl.) perioadă foarte lungă: *pentru a putea păşi îndărăt spre alt mileniu, scriitorul se lasă cuprins de un miraj.* CĂL.; *rătăcim de milenii prin codri de ficţiuni şi prin munţi de himere.* GHEŢIE. [Din lat. ***millenium***].

milésim, milesime n. **1.** (livr.) cifră care indică mia în exprimarea miilor în cifre; **2.** cifră de pe o monedă, o marcă poştală etc. indicînd data de emitere, ocazia emiterii etc.; (şi: **milezimă**). [Din fr. ***millésime***].

milezímă f. v. **milesim.**

mili- element de compunere cu sensul „o mie de", „a mia parte". [Din fr. ***milli-***].

miliampér, miliamperi m. unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu o miime dintr-un amper. [Din fr. ***milliampère***].

miliampermétru, miliampermetre n. ampermetru pentru măsurarea intensităţilor reduse ale curentului electric. [Din fr. ***milliampèremètre***].

miliár[1], ~i, miliară, ~e a. şi n. **1.** (piatră sau stîlp) care, aşezat din milă în milă sau din kilometru în kilometru la marginea drumurilor romane, servea la măsurarea distanţelor: *stîlpii miliari ai drumurilor.* OD. // n. (înv.; în forma **miliariu**) unitate de măsură egală cu o milă[1] romană (pătrată): *două mii de miliarii.* [Din lat. ***milliarius,*** fr. ***milliaire***].

miliár[2], ~i, miliară, ~e a. (med.) de forma unui bob de mei: *formaţiune miliară;* **tuberculoză miliară,** granulie. [Din fr. ***milliaire***].

miliárd, miliarde num. card. număr egal cu o mie de milioane; bilion. // **n. 1.** cantitate, mulţime, sumă etc. egală cu acest număr: *dacă s-ar desface safeurile băncilor ar ieşi la iveală miliardele.* PETR.; **2.** (p. ext.; adesea la pl.) mulţime foarte mare, nedeterminată: *miliardele de combinaţii ale materiei.* VLAH. [Din fr. ***milliard***].

miliardár, ~i, miliardară, ~e a. şi m., f. (persoană) care posedă o avere evaluată în miliarde (de lei, dolari, euro etc.); (om) foarte bogat. [Din fr. ***milliardaire***].

miliardíme, miliardimi f. fracţiune dintr-un întreg, obţinută prin împărţirea lui într-un miliard de părţi egale. [***Miliard*** + *-ime*; cf. fr. ***milliardième***].

milibár, milibari m. unitate de măsură pentru presiune, egală cu o miime de bar. [Din fr. ***millibar***].

miliéu, milieuri n. obiect de pînză (brodată) sau de dantelă care se aşază (ca ornament) pe o mobilă. [Din fr. ***milieu*** (de table)].

miligrám, miligrame n. unitate de măsură pentru masă, egală cu a mia parte dintr-un gram. [Din fr. ***milligramme***].

milihénri, milihenri m. unitate de măsură pentru inductanţă, egală cu a mia parte dintr-un henri. [Din fr., engl. ***millihenry***].

mililambért, mililamberţi m. unitate de măsură pentru strălucire, egală cu a mia parte dintr-un lambert. [Din fr. ***millilambert***].

mililítru, mililitri m. unitate de măsură pentru volum, egală cu a mia parte dintr-un litru (≈1cm³). [Din fr. ***millilitre***].

milimétric, ~ci, milimetrică, ~ce a. **1.** exprimat în milimetri, de mărimea unui milimetru;

(p. ext.) foarte mic; **2.** (despre scări) gradat în milimetri; **hîrtie** (sau fam., **foaie**) **milimetrică**, hîrtie liniată orizontal şi vertical din milimetru în milimetru, utilizată în desenul tehnic sau pentru trasarea graficelor şi a diagramelor: *nişte linii drepte sau curbe se pot trage pe foaie milimetrică.* GHEŢIE. // adv. cu mare exactitate, riguros: *am măsurat milimetric.* [Din fr. ***millimétrique***].

milimétru, milimetri m. unitate de măsură pentru lungime, egală cu a mia parte dintr-un metru; **milimetru coloană de mercur,** unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm. [Din fr. ***millimètre***].

milimicrón , milimicroni m. a mia parte din-tr-un micron. [Din fr. ***millimicron***].

milinó n. pînză de in foarte subţire; muselină. [Din fr. ***milinon*** „jumătate linon"].

milioersted, milioerstezi [miliórsted] m. a mia parte dintr-un oersted. [Din fr. ***millioersted***].

milión, milioane num. card. număr egal cu o mie de mii. // n. **1.** cantitate, mulţime etc. egală cu acest număr: *patru milioane de deputaţi la un loc.* AL.; *odată strîns primul milion, celelalte vin de la sine.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.; adesea la pl.) mulţime foarte mare, nedeterminată: *milioane de infuzorii.* EM.; *aş fi vrut ... să ascult milioane de greieri.* EL.; **de milioane,** extraordinar (de bun, de frumos etc.): *un băiat de milioane.* [Din fr. ***million***].

milionár, ~i, milionară, ~e a. şi m., f. (persoană) care posedă o avere evaluată în milioane (de lei, dolari, euro etc.); (om) foarte bogat: *lumea v-a văzut cu mirare transformîndu-vă de azi pînă mîine în milionari.* EM.; *în filmele americane, telefonista întîlnea mereu cîte un tînăr milionar.* CĂRT. [Din fr. ***millionaire,*** germ. ***Millionär***].

milionarizá, milionarizez vb. (rar; tr.) a face ca cineva să devină milionar; a îmbogăţi foarte mult pe cineva: *poporul întreg e bolnav de hatîrul cu care milionarizaţi creaturile voastre.* EM. [***Milionar*** + ***-iza***].

milionarizáre, milionarizări f. (rar) acţiunea de a milionariza şi rezultatul ei: *liberalismul austriac a şi avut drept rezultat ridicarea unei rase de mijlocitori ... şi milionarizarea advocaţilor.* EM. [V. ***milionariza***].

milionáş, milionaşe n. diminutiv al lui milion: *au măzdrit ... un milionaş de gălbiori.* AL. [***Milion*** + ***-aş***].

milioníme, milionimi f. fracţiune dintr-un întreg obţinută prin împărţirea lui într-un milion de părţi egale. [***Milion*** + ***-ime***].

miliónulea, milioána num. ord. (precedat de art. *al, a;* adj. sau subst.) (cel) care se află între 999 999-lea şi al 1 000 001-lea. [***Milion*** + ***-u(le)-*** + ***-a***].

miliroentgen, miliroentgeni [miliróntgen] m. unitate electrostatică de radiaţie, egală cu a mia parte dintr-un roentgen. [Din fr. ***milliröntgen***].

milisecúndă, milisecunde f. unitate de timp egală cu a mia parte dintr-o secundă. [Din fr. ***milliseconde,*** engl. ***millisecond*** (după *secundă*)].

militá, militez vb. (intr.) **1.** a activa intens într-un domeniu (social, politic, cultural etc.); a lupta pentru un principiu, pentru o cauză etc.: *au militat pentru pace;* **2.** (rar) a constitui o dovadă, un argument; a pleda: *aceste dovezi militează în contra voastră.* [Din fr. ***militer***].

militánt, ~ţi, militantă, ~e a. care serveşte celui ce militează: *amvonul e la catolici un fel de tribună militantă.* BL. // m., f. persoană care militează; combatant, luptător (pentru un principiu, pentru o cauză etc.). [Din fr. ***militant***].

militantísm n. concepţie, atitudine, activitate de militant. [Din fr. ***militantisme***].

militár, ~i, militară, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic armatei, cadrelor acesteia sau soldaţilor, referitor la armată, la cadrele armatei sau la soldaţi, destinat armatei, cadrelor acesteia sau soldaţilor; milităresc, ostăşesc: *cînta fanfara militară.* BAC.; *purta uniformă militară;* **serviciu** (sau **stagiu**) **militar,** stagiu pe care trebuie să-l presteze în armată fiecare cetăţean valid al unei ţări; **2.** realizat, efectuat de sau prin armată; care se sprijină, se bazează pe armată: *intervenţie militară; dictatură militară.* // m. persoană care face parte din armată sau care îşi face stagiul militar; oştean, soldat: *militarii constituiau o castă aproape închisă.* PR.; *frunză verde de stejar, m-a dat satul militar.* POP. [Din fr. ***militaire,*** lat. ***militaris,*** germ. ***Militär***].

militarísm n. politică de subordonare a întregii vieţi politice, sociale etc. intereselor armatei şi pregătirii pentru război: *se trezea oroare de militarism.* CĂL. [Din fr. ***militarisme,*** germ. ***Militarismus***].

militaríst, ~şti, militaristă, ~e a. propriu, caracteristic militarismului, referitor la militarism. // m., f. adept al militarismului. [Din fr. ***militariste***].

militarizá, militarizez vb. (tr.) a subordona teritorii, întreprinderi etc. unui regim militar; a organiza milităreşte o ţară, o regiune, o întreprindere etc. [Din fr. ***militariser,*** germ. ***militarisieren***].

militarizáre, militarizări f. acţiunea de a militariza şi rezultatul ei. [V. ***militariza***].

militarizát, ~ţi, militarizată, ~e a. organizat milităreşte, condus de militari; cu caracter militar: *fără a fi un popor militarizat, poporul francez e un popor războinic.* LOV. [V. ***militariza***].

militáresc, ~şti, milităreáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic armatei sau militarilor, referitor la armată sau la militari, destinat armatei sau militarilor; militar, ostăşesc: *slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulţămiri.* NEGR.; *mers milităresc.* // f. (mai ales artic.) numele unui dans popular executat de ostaşi; melodia acestui dans; hora ostaşilor. [***Militar*** + ***-esc***].

militáréşte adv. ca militarii, în felul militarilor; soldăţeşte: *aşezaţi milităreşte, în ordine alfabetică, fură trecuţi în revistă întîi de rege.* CĂL. [***Militar*** + ***-eşte***].

militárie, militării f. serviciu, stagiu militar; viaţă, profesie de militar; disciplină militară; armată: *s-a lăsat ... de militărie.* VLAH.; **a-şi face milităria,** a-şi face stagiul militar; (fam.) **a face militărie cu cineva,** a se purta sever cu cineva, a struni pe cineva. [***Militar*** + ***-ie***].

militárime f. totalitatea militarilor; mulţime de militari. [***Militar*** + ***-ime***].

militárós, ~şi, militároásă, ~e a. specific militarilor, de militar; (p. ext.) rigid, sever: *milităros ca mentalitate , ... privea cu oroare ... revoluţiile.* PETR.; (subst.) *o făcea pe militărosul.* [***Militar*** + ***-os***].

miliţián, ~eni, miliţiană, ~ene m., f. **1.** (înv.) soldat de miliţie: *o întărire de vreo trei-patru sute de miliţieni.* OD.; **2.** (în regimul comunist) poliţist: *miliţianul lasă semaforul verde mai puţin pietonilor decît automobiliştilor.* R.L. [***Miliţie*** + ***-ian***; cf. fr. ***milicien***].

miliţiáncă, miliţience f. (în regimul comunist) poliţistă. [***Miliţian*** + ***-că***].

miliţie, miliţii f. **1.** (înv.) corp de trupe înarmate (cu însărcinări speciale); **2.** (înv.) trupe nepermanente sau de rezervă, formate din orăşeni sau ţărani, pentru susţinerea armatei: *pe la 1830, ... s-a făcut miliţia.* GHICA; **3.** (p. ext.; pop.) serviciu militar; militărie: *mă duc maică-n miliţie.* POP.; **4.** (în regimul comunist) poliţie: *l-au dat pe mîna miliţiei.* PR.; *cocoşeii luaseră de mult drumul miliţiei.* CĂRT.; **5. miliţie privată,** organizaţie paramilitară interzisă de lege. [Din lat. ***militia,*** rus. ***miliţia***].

mílium n. prezenţa unor papule mici, globuloase, albe sau galbene, alcătuite din chisturi intraepidermice sau intradermice, localizate superficial la nivelul suprafeţei cutanate, îndeosebi pe pleoape, obraji şi ceafă, datorită dilatării canalelor sudoripare sau a foliculilor piloşi. [Din fr. ***milium***].

milivólt, milivolţi m. unitate de măsură pentru tensiunea electrică, egală cu o miime din volt. [Din fr. ***millivolt***].

milivoltmétru, milivoltmetre n. instrument de măsură pentru tensiunile electrice foarte joase. [Din fr. ***millivoltmètre***].

miliwátt, miliwaţi m. unitate de măsură a puterii, egală cu a mia parte dintr-un watt. [Din fr. ***milliwatt***].

millefeuille [milfői] n. prăjitură din foitaj cu cremă. [Cuv. fr.].

millerít, millerite n. sulfură naturală de nichel, galbenă ca alama şi cu luciul metalic puternic. [Din fr. ***millérite***].

milóg, ~gi, mîloágă, ~ge m., f. **1.** cerşetor (infirm): *la poartă era un milog nenorocit, ieşit din cine ştie ce spital, căci avea capul şi mîinile în întregime bandajate.* CĂRT.; **2.** (pop.) om schilod, infirm: *s-a întors milog din război.* [De la ***milă²,*** probabil prin contaminare cu ***olog***].

milogeálă, milogeli f. **1.** faptul de a (se) milogi; cerşetorie: *îngînînd o milogeală ..., ea-şi întindea talerul.* VLAH.; **2.** rugăminte, implorare înjositoare (făcută cu glas plîngător): *termină cu milogeala!* [***Milogi*** + ***-eală***].

milogí, milogesc vb. (refl.) **1.** a cere de pomană; a cerşi: *întindea dreapta şi se milogea tînguios.* CAR.; **2.** a se ruga de cineva cu stăruinţă, înjositor (cu glas plîngător): *Zmeul ... veni milogindu-se la muma voinicului.* ISP; *Victor ar fi murit mai bine decît să se milogească unor străini.* GHEŢIE. [De la ***milog***].

milogíre, milogiri f. acţiunea de a se milogi şi rezultatul ei; milogeală; plînset, tînguire. [V. ***milogi***].

milogít, ~ţi, milogită, ~e a. (rar) tînguitor; plîngăreţ: *zmeul ... cu grai milogit îi zise.* ISP [V. ***milogi***].

milónga f. formă muzicală înrudită cu cea a tangoului, întîlnită în America de Sud. [Cuv. sp.].

milonít, milonite n. rocă metamorfică formată prin metamorfismul dinamic din zonele de intensă dislocare a scoarţei terestre, caracterizată prin existenţa unui material sfărîmat cimentat, dispus în benzi paralele sau în formă de lentile. [Din fr. ***mylonite***].

milonitizáre, milonitizări f. proces de formare a milonitelor. [Din fr. ***mylonitisation***].

milórd, milorzi m. (rar) termen de adresare către un lord. [Din engl. ***milord***].

milós, ~şi, miloásă, ~e a. **1.** plin de milă²; bun, înţelegător; compătimitor: *era miloasă din cale afară.* CR.; **2.** care exprimă milă², bunătate: *ochii ei ... adînci, miloşi.* EM.; **3.** (înv. şi reg.) care stîrneşte milă²; trist, jalnic: *o prăvirişte miloasă.* DOS.; (adv.) *se ruga milos de blînd.* COŞB.; **4.** care dă de pomană; binefăcător, darnic, milostiv: *milos către săraci* (a. 1685). GCR. [***Milă²*** + ***-os***].

milosîrdie, milosîrdii f. (înv.) milă², îndurare: *tu cu milosîrdiile tale cele mari nu i-ai părăsit.* BIBLIA. [Din sl. ***milosrŭdije***].

milosténie, milostenii f. **1.** (înv.) milă²; altruism: *puterea milosteniei şi inima ta cea bună te ajută.* CR.; **2.** binefacere; pomană; (concr.) ceea ce se dă de pomană; milostivire: *astăzi nu face boierul milostenii.* FIL.; **3.** danie, ofrandă făcută unei biserici, unei mănăstiri etc. sau slujitorilor acestora: *maicele din schit primeau ... milostenii de la boierii vecini.* GAL. [Din sl. ***milostinija***].

milostív, ~i, milostivă, ~e a. **1.** milos, îndurător, iertător; (p. ext.) bun, blînd: *zînă frumoasă şi milostivă.* AL.; **2.** darnic, generos. // m. epitet pentru Dumnezeu: *s-a cam umplut lumea de rele ..., d-aia şi Milostivul nu mai face minuni.* DELAVR. // f. **1.** (bot.) avrămeasă, veninariţă (*Gratiola officinalis*): *iată mintă, săbiuţă ..., milostivă!* NEGR.; **2.** (reg.; la pl.) nume eufemistic pentru iele. [Din sl. ***milostivŭ***].

milostiví, milostivesc vb. (refl.) **1.** a fi cuprins de milă²; a se îndura, a se milcui: *milostiviţi-vă, oameni buni!* DRĂGHICI; **2.** a se îndupleca, a ceda (la rugămintea cuiva); a se înduioşa: *babele s-au milostivit şi i-au dat pace de la o vreme.* POP.; **3.** a se arăta milostiv, binevoitor: *Dumnezeu se va milostivi cu ţara Franciei şi o va ajuta.* OD. [De la ***milostiv***].

milostivíre, milostiviri f. **1.** acţiunea de a se milostivi şi rezultatul ei; **2.** milă², îngăduinţă: *cum ne mărită fără milostivire!* NEGR.; **3.** pomană, binefacere: *milostivire către săraci;* **4.** graţie divină, har dumnezeisc: *milostivirea cerească ... vine în ajutorul celor nenorociţi.* NEGR.; **5.** generozitate, dărnicie: *vestit ... pentru bunătatea lui cea nepomenită şi milostivirea lui cea neauzită* CR. [V. ***milostivi***].

miluí, miluiesc vb. (tr.) 1. a avea milă[2], a arăta milă cuiva: *Doamne, miluieşte!;* 2. a da cuiva de pomană; a ajuta pe cineva: *n-a miluit în viaţa lui pe nimeni.* VLAH.; 3. (înv.) a face o danie, a înzestra pe cineva; a dărui: *rangul de boierie cu care l-a miluit domnia.* SAD.; 4. (înv.) a cruţa, a salva: *pre carii oblicie că-s închişi, trimite de-i scote şi-i miluie.* NEC. [Din sl. ***milovati***].

miluíre, miluiri f. (înv.) acţiunea de a milui şi rezultatul ei; pomană; danie: *darurile şi miluirile rînduite prin voinţa ctitorilor.* OD. [V. ***milui***].

miluitór, ~i, miluitoáre a. (înv.) darnic, generos: *să fiţi dăruitori şi miluitori cătră săraci* (a. 1642). GCR. [***Milui*** + *-tor*].

mim, mimuri n. gen de comedie cu gesturi, la greci şi la romani: *din mică vîrstă, în mimuri ... şi la prăvirişti crescut.* DOS. // m. (pl. **mimi**) 1. actor care interpreta o asemenea comedie; 2. actor de pantomimă; 3. persoană care imită (în glumă, în batjocură) apucăturile, gesturile cuiva : *agreat de lumea oficială ca un mim simpatic la banchete ..., nu fu luat ... în serios.* CĂL. [Din fr. ***mim,*** gr. mod. ***mímos***].

mimá, mimez vb. (tr.) 1. a interpreta un rol, o piesă prin gesturi, ca un mim; 2. a imita mimica, gesturile, apucăturile cuiva; 3. a simula: *prietenia pentru el nici nu există, dar o mimează.* PR. [Din fr. ***mimer,*** it. ***mimare***].

mimánsa f. veche şcoală filozofică indiană care susţinea că lumea, veşnică, necreată şi formată din atomi, se întemeiază pe un principiu material alături de unul spiritual. [Din fr. ***mimansa***].

mimáre, mimări f. acţiunea de a mima şi rezultatul ei; interpretare prin mimică; imitare; simulare: *mimarea naivităţii.* [V. ***mima***].

mimésis n. 1. principiu estetic, cultivat mai ales în antichitate, potrivit căruia arta este imitarea realităţii: *mimesisul aristotelian e cifra de bronz a artei, care nu va fi anulată niciodată.* GHEŢIE; 2. (livr.) mimare. [Din lat. ***mimesis;*** cf. it. ***mimesi***].

mimétic, ~ci, mimetică, ~ce a. 1. referitor la mimetism; care are mimetism; 2. (rar) referitor la mimesis: *teoria mimetică, după care arta ar fi imitaţia naturii, e răsturnată.* BL.; 3. (fig.) care mimează, imită: *teoria corespondenţelor nu aduce în discuţie ... similitudini mecanice, repetiţii mimetice, tautologii, ci analogii.* PLEŞU. [Din fr. ***mimétique,*** it. ***mimetico***].

mimetísm n. 1. însuşire a unor animale de a avea ori de a lua culoarea sau forma unor obiecte din mediul înconjurător, pentru a se proteja de duşmani; 2. (fig.) tendinţă de a imita comportamentul altuia, de a-şi însuşi deprinderi, maniere străine: *imitatorului nu-i mai rămîne decît desăvîrşirea mimetismului.* CĂL. [Din fr. ***mimétisme***].

mimetizá, mimetizez vb. (rar; tr.) a imita. [***Mimet***(ism) + *-iza*].

mímic, ~ci, mimică, ~ce a. 1. referitor la mim sau la mimuri; de mim: *scenă mimică;* 2. care se exprimă prin gesturi: *Caragiale moşteni nestatornicia, pasiunea mimică, voluptatea de a vorbi şi a recita.* CĂL.; *limbaj mimic.* // f. 1. arta de a exprima (pe scenă) prin gesturi, dar mai ales prin mişcările feţei, sentimente, idei, atitudini: *profesori de declamaţie şi de mimică.* NEGR.; *va da familiei reprezentaţii de mimică.* CĂL.; 2. ansamblu de modificări ale fizionomiei, exteriorizînd gînduri şi sentimente care însoţeşte sau înlocuieşte limbajul oral; mobilitate a feţei: *gestul şi mimica întregesc expresivitatea comunicării.* [Din fr. ***mimique,*** lat. ***mimicus***].

mimodramátic, ~ci, mimodramatică, ~ce a. care ţine de mimodramă, referitor la mimodramă: *avem noi oare un corp de balet mimodramamtic sau nu?* FIL. [Din fr. ***mimodramatique***].

mimodrámă, mimodrame f. operă dramatică interpretată prin pantomimă. [Din fr. ***mimodrame***].

mimográf, mimografi m. autor de mimuri. [Din fr. ***mimographe***].

mimologíe, mimologii f. arta de a imita vocea şi gesturile cuiva. [Din fr. ***mimologie***].

mimóză, mimoze f. 1. numele mai multor plante erbacee sau lemnoase exotice din familia leguminoaselor, cu flori mici, roz sau albe, foarte sensibile la atingere (*Mimosa*); (spec.) senzitivă (*Mimosa pudica*); (p. restr.) floarea acestor plante; 2. (fig.) fiinţă deosebit de gingaşă: *vezi tu femeia aceea de acolo, mimoza aceea fragedă cu ochii mari şi languroşi.* PETR. [Din fr., lat. ***mimosa***].

mină, minez vb. (tr.) 1. a săpa, a roade un teren (încetul cu încetul): *marea minează ţărmurile;* 2. (fig.) a slăbi, a distruge (puţin cîte puţin); a măcina, a ruina, a submina: *minată de intrigi şi indiscreţii, societatea se risipi.* CĂL.; 3. a pune mine[1], a aşeza explozibil la un obiectiv, pentru a-l arunca în aer: *temeliile ... sînt minate cu praf, ş-o sîngură scînteie vă poate nimici într-o clipă.* AL. [Din fr. ***miner***].

mináre, minări f. acţiunea de a mina şi rezultatul ei. [V. ***mina***].

minareá, minarele f. (înv.) minaret: *cetăţi cu mii de minarele.* OD. [Din turc. ***minare***].

minarét, minarete n. turn înalt, anexă a unei moschee, cu foişor sau cu balcon în partea superioară, de unde muezinul cheamă pe credincioşi la rugăciune; minarea: *fiind începutul Ramazanului, iluminaţie, minaretele gătite cu lampioane.* CĂL. [Din fr. ***minaret,*** germ. ***Minarett***].

minát, ~ţi, minată, ~e a. 1. unde s-au pus mine[1]; cu mine: *cîmp minat;* 2. (fig.) slăbit, ruinat, distrus. [V. ***mina***].

minavét, minavete n. (înv.) flaşnetă: *îşi consumă viaţa în gesturi stereotipe: deretecat, tabieturi ..., audiţia unei melodii la minavetă.* CĂL.; (şi: **minavetă**). [Et. nec.; cf. pol. ***menwet***].

minavétă f. v. minavet.

mínă[1], mine f. 1. loc subteran amenajat, de unde se extrag zăcăminte de substanţe minerale; baie[2]: *mină de aur, de cărbuni;* 2. (fig.) izvor, rezervor nesecat: *o mină de cunoştinţe;* 3. dispozitiv prevăzut cu o încărcătură de exploziv, folosit mai ales ca armă, care explodează la atingere sau la comandă: *izbucnirea unei mine.* NEGR.; 4. vergea subţire de grafit din interiorul creioanelor. [Din fr. ***mine,*** germ. ***Mine***].

mínă[2], mine f. expresie a feţei, aparenţă exterioară; înfăţişare, fizionomie, chip, figură: *continua să păstreze aceeaşi mină gravă.* GHEŢIE; **a avea mină bună** (sau **rea**), a arăta bine (sau rău), a părea sănătos (sau bolnav). [Din fr. ***mine***].

mínă[3], mine f. 1. monedă grecească antică valorînd 100 de drahme; 2. numele unei măsuri de greutate la vechii greci. [Din fr. ***mine,*** lat. ***mina***].

mínce f. v. minge.

míncie f. v. minge.

mincinós, ~şi, mincinoásă, ~e a. 1. care conţine, care exprimă minciuni; fals, neadevărat, neîntemeiat: *promisiunea mincinoasă era o inspiraţie a momentului.* REBR.; 2. căruia îi place să mintă, care minte: *om mincinos;* 3. care falsifică, denaturează: *martor mincinos;* 4. (înv.) contrafăcut, neautentic: *minciunoasele poliţi.* NEGR.; 5. (fig.) amăgitor, înşelător; himeric: *numai aerul se-încheagă în tablouri mincinoase.* EM. // m., f. persoană care spune minciuni, care minte, care nu se ţine de cuvînt: *e un mincinos;* (şi: (înv. şi reg.) **minciunos**). [***Minciună*** + *-os*].

mincióg, mincioguri şi **mincioage** n. plasă în formă de sac cu care se scoate din apă peştele prins în undiţă sau în năvod; meredeu. [Cf. ucr. ***mišok*** „săculeţ"].

minciúnă, minciuni f. 1. afirmaţie prin care se falsifică, se denaturează intenţionat adevărul pentru a înşela pe cineva; neadevăr: *dacă lumea ar trebui să piară şi eu aş putea s-o scap printr-o minciună, eu n-aş spune-o.* EM.; *atîtea vorbe şi minciuni, atîtea seci promisiuni.* VIERU; **a da** (sau **a face**) **pe cineva de minciună,** a dovedi că cineva minte: *lucruri care, de s-ar crede, m-ar da de minciună.* ISP.; 2. deprindere, obicei de a minţi: *este un copil ..., nu ştie ce este ... minciuna.* NEGR.; *o ţară ... nu poate înainta din cauza spiritului de minciună care pluteşte asupra tuturor.* EM.; 3. ficţiune, plăsmuire; invenţie: *ce-i în mînă nu-i minciună.* CR.; *cartea se desfăşoară altfel, farmecul minciunii mă cuprinde ..., deşi povestea a rămas aceeaşi.* EL.; 4. iluzie, amăgire: *minciunile vieţii;* 5. (la pl.) fleacuri, nimicuri: *şi mi-i spune-atunci poveşti şi minciuni cu-a ta guriţă.* EM.; 6. (mai ales la pl.) minciunea: *îi plac minciunile cu zahăr pudră.* [Lat. ***mentio, -onis***].

minciuneá (~icá), minciunele f. 1. diminutiv al lui minciună; 2. (mai ales la pl.) prăjitură uscată făcută dintr-o fişie îngustă de aluat, din ou, zahăr şi făină, prăjită în multă grăsime şi pudrată cu zahăr; minciună. [***Minciună*** + *-ea (-ică)*].

minciuní, minciunesc vb. (pop.; tr.) a minţi: *de ce mă minciuneşti?* [De la ***minciună***].

minciunós a. v. mincinos.

mindír, mindire n. 1. saltea umplută cu paie (sau cu lînă): *bunicuţa, săraca, dormea în săliţă, pe-un mindir de paie.* VLAH.; 2. cuvertură, plapumă. [Din turc. ***minder***].

mindirigíu, mindirigii m. (înv. şi reg.) plăpumar. [Din turc. ***minderci***].

minéi, mineie n. carte bisericească ortodoxă cuprinzînd slujbele religioase pe luni şi pe zile, în legătură cu sfinţii şi evenimentele sărbătorite: *e aici un amestec ... de mitologie păgînă şi spaimă apocaliptică, plină de gîndire platonică şi de duh de mineie.* CĂL. [Din sl. ***mineĭ***].

minér, mineri m. 1. muncitor care lucrează într-o mină[1]: *pe lîngă salariul de bază, minerii mai capătă un procent în funcţie de cantitatea extrasă.* GHEŢIE; 2. (înv.) soldat care lucrează la o mină: *minerii* (adecă *lagumgiii*). N.COSTIN. [Din fr. ***mineur***].

minerái n. v. minereu.

minerál, ~i, minerală, ~e a. care ţine de corpurile constituite din materie anorganică, constituit din materie anorganică, referitor la corpurile constituite din materie anorganică: *sucul unei fructe sau parfumul unei flori presupun întreaga existenţă minerală şi organică a pămîntului.* VIANU; *regnul animal, vegetal şi mineral;* **apă minerală,** apă în a cărei compoziţie se află săruri, gaze sau substanţe radioactive, ce îi conferă proprietăţi terapeutice: *ne aduse ţuică şi apă minerală.* PR. // n. corp solid, cristalizat sau amorf, component al rocilor şi al minereurilor, care se găseşte în interiorul sau la suprafaţa pămîntului: *mirosul de mineral ... plutea peste tot, umed, sulfuric.* AG. [Din fr. ***minéral,*** lat. ***mineralis***].

mineralcorticoízi m. pl. grup de hormoni corticosuprarenali, care acţionează asupra metabolismului electroliţilor şi apei (ex.: aldosteronul, corticosteronul). [Din fr. ***minéralocorticoïdes***].

mineraliér, mineraliere n. cargou special pentru transportul minereurilor în vrac. [Din fr. ***minéralier***].

mineralitáte f. starea sau calitatea de mineral: *mineralitatea ne supravieţuieşte.* PLEŞU. [***Mineral*** + *-itate*].

mineralizá, mineralizez vb. (refl. şi tr.) a (se) transforma în mineral sau în apă minerală: *fără intervenţia lui* [a îngerului] *ne-am mineraliza.* PLEŞU. [Din fr. ***minéraliser***].

mineralizábil, ~i, mineralizabilă, ~e a. (rar) care se poate mineraliza. [Din fr. ***minéralisable***].

mineralizáre, mineralizări f. acţiunea de a (se) mineraliza şi rezultatul ei; mineralizaţie. [V. ***mineraliza***].

mineralizát, ~ţi, mineralizată, ~e a. transformat în mineral sau în apă minerală; substituit de un mineral. [V. ***mineraliza***].

mineralizatór, ~i, mineralizatoáre a. şi n. (substanţă, soluţie) care determină sau favorizează formarea sau cristalizarea unor minerale. // n. pl. bacterii şi ciuperci microscopice cu rol în reducerea substanţelor eliberate de descompunători în compuşi minerali azotaţi sau sulfaţi, utilizaţi de către organismele autotrofe. [***Mineraliza*** + *-tor*].

mineralizáţie, mineralizaţii f. proces de acumulare a unor minerale utile în crăpăturile scoarţei terestre; mineralizare; **mineralizaţie a unei**

ape subterane, cantitatea de substanțe minerale dizolvate într-o apă subterană. [Din fr. *minéralisation*].

mineralóg, ~gi, mineralogă, ~ge m., f. specialist în mineralogie. [Din germ. *Mineralog*, rus. *mineralog*].

mineralógic, ~ci, mineralogică, ~ce a. care aparține mineralelor, referitor la minerale; care ține de mineralogie, referitor la mineralogie. [Din fr. *minéralogique*].

mineralogíe f. știință care studiază structura, compoziția, proprietățile mineralelor, modul de formare, clasificarea și posibilitățile de utilizare a acestora. [Din germ. *Mineralogie*, fr. *minéralogie*, rus. *mineralohiia*].

mineraloíd, mineraloizi m. (geol.) mineral de natură organică. [Din engl. *mineraloid*].

mineréu, minereuri n. acumulare naturală de minerale, din care se extrag, pe scară industrială, metale sau combinații ale acestora: *se plasa ... în apropierea fîntînilor prin care rostogoleam jos minereul.* PR.; *sol bogat în minereuri;* (și: (înv.) **minerai**). [Din fr. *minerai*].

minerí, mineresc vb. (intr.) a lucra în mină[1]. [De la *miner*].

mineriádă, mineriade f. deplasare a minerilor din Valea Jiului, la București, în scop politic destabilizator, în primii ani de după Revoluția din 1989. [*Mineri* + *-iadă* (după *olimpiadă*)].

minerít n. **1.** ramură a industriei extractive care se ocupă cu explorarea zăcămintelor de minereu; **2.** îndeletnicirea minerului; activitatea din mină[1]: *mineritul haotic înseamnă moarte.* [V. ***mineri***].

minétă, minete f. rocă sedimentară oolitică, feruginoasă, bogată în limonit, hematit etc., formînd minereuri de fier. [Din fr. *minette*].

mínge, mingi f. obiect sferic, de diferite mărimi, adesea elastic, folosit la diverse jocuri (sportive); labdă: *mingea sare pînă la policandrul din tavanul salonului.* CAR.; (și: (înv. și pop.) **mince, mincie**, (reg.) **mingie**). [Cf. sl. *měči*].

míngie f. v. **minge**.

mini-[1] element de compunere cu sensul „mic". [Din fr. *mini-*].

míni[2] a. invar. și s. (obiect de îmbrăcăminte) foarte scurt, mult deasupra genunchiului: *fustă mini.* [Din fr. *mini*].

miniá, miniez vb. (rar, tr.) a ilustra cu miniaturi. [Din it. *miniare*].

miniateliér, miniateliere n. atelier mic (în care fac practică elevii). [*Mini*[1]- + ***atelier***].

miniaturál, ~i, miniaturală, ~e a. referitor la miniaturi, de dimensiunile unei miniaturi; (p. ext.) mic, minuscul: *miniaturale veștminte ale primei copilării.* PAP.-B.; *tablou miniatural;* (adv.) *marile simboluri sînt tratate miniatural.* CĂL. // n. categorie estetică desemnînd miniaturistica: *miniaturalul își are legile lui specifice, asemenea și grandiosul.* CĂL. [*Miniatură* + *-al*].

miniatúră, miniaturi f. **1.** pictură fină, delicată, de mici dimensiuni; **2.** desen ornamental sau figurativ care împodobea vechile manuscrise și tipărituri (religioase); anluminură; **3.** mic obiect (de artă) lucrat cu delicatețe, cu minuțiozitate: *această cutie e o adevărată miniatură;* **4.** obiect mic care reproduce, la o scară mult redusă, un alt obiect: *copilul nu e o miniatură a omului de mai tîrziu.* CĂL.; **în miniatură**, mic, miniatural, de proporții reduse; în mic: *satele din Apus sînt în genere orașe în miniatură.* BL.; **5.** (fig.) persoană mică și delicată: *în vîrstă de patru ani ..., miniatura de țărancă are ochi negri, strălucitori.* IBR.; **6.** piesă muzicală de dimensiuni reduse pentru diverse instrumente. [Din fr. *miniature*, it. *miniatura*, germ. *Miniatur*].

miniaturísm n. (rar) arta miniaturistului; (p. ext.) preocupare pentru aspectele miniaturale, delicate ale realității. [*Miniatură* + *-ism*].

miniaturíst, ~ști, miniaturistă, ~e m., f. artist (mai ales pictor) care execută miniaturi: *migăloșii miniaturiști.* OD. [Din fr. *miniaturiste*].

miniaturístică f. **1.** arta de a executa miniaturi; **2.** disciplină a istoriei care studiază miniaturile de pe vechile manuscrise. [*Miniatură* + *-istică*].

miniaturizá, miniaturizez vb. (tr.) **1.** a da unui lucru dimensiuni miniaturale, a executa ceva la scara redusă; **2.** a reduce dimensiunile și greutatea specifică a produselor, prin folosirea unor materiale noi și adoptarea unor soluții constructive și tehnologice speciale. [Din fr. *miniaturiser*].

miniaturizáre, miniaturizări f. acțiunea de a miniaturiza și rezultatul ei: *miniaturizarea instalațiilor.* [V. ***miniaturiza***].

miniaturizát, ~ți, miniaturizată, ~e a. cu grad înalt de miniaturizare: *procesor miniaturizat.* [V. ***miniaturiza***].

miniautomobíl, miniautomobile n. automobil de dimensiuni reduse. [*Mini-*[1] + ***automobil***].

minibáschet n. joc de baschet cu durată redusă, adaptat pentru copii și tineret. [*Mini-*[1] + ***baschet***].

minibaschetbalíst, ~ști, minibaschetbalistă, ~e m., f. jucător de minibaschet. [*Mini-*[1] + ***baschetbalist***].

minicalculatór, minicalculatoare n. calculator de slabă intensitate, cu o capacitate de memorie medie, dar cu o bună performanță, utilizat autonom sau ca periferic al unui calculator central de mare putere ori ca parte componentă a unei rețele informatice; miniordinator. [Din fr. *minicalculateur*].

minicampionát, minicampionate n. campionat cu durată redusă, adaptat pentru copii și tineret. [*Mini-*[1] + ***campionat***].

minicár, minicare n. **1.** autocar de dimensiuni reduse; **2.** trenuleț acționat de un vehicul motorizat sau autocar mic pentru plimbările de agrement pe distanțe scurte. [Din engl. *minicar*].

minicasétă, minicasete f. casetă de format mic, folosită la minicasetofoane. [Din fr. *minicassette*].

minicasetofón, minicasetofoane n. casetofon mic, portabil, la care se folosesc numai casete preînregistrate, ascultate în căști; walkman. [*Mini-*[1] + ***casetofon***].

minicompúter, minicomputere n. minicalculator. [Din engl. *minicomputer*].

minicontáiner, minicontainere n. container de capacitate mică. [*Mini-*[1] + ***container***].

minicrónică, minicronici f. cronică scurtă; cronichetă. [*Mini-*[1] + ***cronică***].

minidicționár, minidicționare n. dicționar mic, cu inventar restrîns. [*Mini-*[1] + ***dicționar***].

miniér, ~i, minieră, ~e a. **1.** care ține de mină[1], referitor la mină: *ocupa o funcție de răspundere la o societate de explorări miniere.* GHEȚIE; **2.** în care se găsesc mine[1]; în care se practică mineritul: *regiune minieră;* **3. insecte miniere**, numele unor insecte care sapă galerii în frunzele sau în scoarța plantelor, dăunătoare în special pădurilor (*Ips tipographus, Coleophora laricella* etc.). [Din fr. *minier*].

minifótbal n. joc de fotbal cu durată redusă, adaptat pentru copii și tineret.[*Mini-*[1] + ***fotbal***].

minifrigidér, minifrigidere n. frigider portabil, alimentat de la acumulatorul automobilului. [*Mini-*[1] + ***frigider***].

minigólf n. joc de golf adaptat pentru un teren mic. [Din engl., fr. *minigolf*].

miniinterviu, miniinterviuri n. microinterviu. [*Mini-*[1] + ***interviu***].

minijúpă, minijupe f. fustă scurtă, mult deasupra genunchiului. [*Mini-*[1] + ***jupă***].

minilaboratór, minilaboratoare n. laborator mic, care folosește echipament electronic (portabil). [*Mini-*[1] + ***laborator***].

mínim[1], minimuri n. minimum: *a izbutit să-și facă o fizionomie proprie cu un minim de activitate literară.* CĂL.; *a aplicat minimul pedepsei;* **minim de trai**, cantitate de bunuri și servicii strict necesare întreținerii vieții. [De la ***minimum*** (după *minim*[2])].

mínim[2], ~i, minimă, ~e a. care are cea mai mică dimensiune, durată, intensitate etc.; foarte mic, neglijabil, minimal. // n. (mat.) **1.** cea mai mică valoare a unei funcții, a unei variabile; **2.** punct în care o funcție ia o valoare mai mică decît în punctele vecine. // f. centru de joasă presiune atmosferică. [Din lat. *minimus*, fr. *minime*].

minimagazín, minimagazine n. magazin mic; chioșc (alimentar). [*Mini-*[1] + ***magazin***].

minimagnetofón, minimagnetofoane n. magnetofon mic, portabil. [*Mini-*[1] + ***magnetofon***].

minimál, ~i, minimală, ~e a. minim[2]: *comisiunea ... voiește să menție cifra minimală.* MAIOR.; **preț minimal**, cel mai mic preț cu care poate fi pusă în vînzare o marfă. [Din fr. ***minimal***].

minimalísm n. **1.** școală de pictură care reduce la minimum elementele unui tablou; **2.** tendință estetică, literară, teatrală și muzicală contemporană caracterizată printr-o economie extremă de mijloace artistice; **3.** (p. ext.) caracterul a ceea ce constituie un minimum: *în minimalismul său, spațiul acesta* [deșertul] *... e un foarte bogat conglomerat simbolic.* PLEȘU. [Din fr. ***minimalisme***].

minimalizá, minimalizez vb. (tr.) a reduce la minimum valoarea, importanța etc. cuiva sau a ceva; a subaprecia, a minimiza: *minimaliza figurile mitologice.* CĂL.; *încearcă să minimalizeze ... acest fenomen.* CF. [***Minimal*** + *-iza*].

minimalizáre, minimalizări f. acțiunea de a minimaliza și rezultatul ei. [V. ***minimaliza***].

minimalizát, ~ți, minimalizată, ~e a. a cărui valoare, importanță etc. a fost redusă la minimum. [V. ***minimaliza***].

minimalizatór, ~i, minimalizatoáre a. care minimalizează. [***Minimaliza*** + *-tor*].

minimétru, minimetre n. instrument de precizie pentru măsurarea lungimilor, indicînd abaterile lor față de un etalon de comparație. [Din fr. ***minimètre***].

minimizá, minimizez vb. (tr.) **1.** a minimaliza; **2.** (mat.) a da cea mai mică valoare unei funcții. [Din fr. ***minimiser***].

minimizáre, minimizări f. minimalizare. [V. ***minimiza***].

minimizát, ~ți, minimizată, ~e a. minimalizat. [V. ***minimiza***].

minimotorétă, minimotorete f. motoretă de mic litraj. [*Mini-*[1] + ***motoretă***].

mínimum n. **1.** punct, limită reprezentînd extrema inferioară: *minimumul temperaturii;* **2.** cea mai mică cantitate, valoare, intensitate; minim[1]: *va putea păși cu un minimum de siguranță dincolo de poarta sanatoriului.* GHEȚIE. // adv. cel puțin ..., pe puțin ...; măcar: *costă minimum 1000 de lei.* [Din lat., fr. ***minimum***].

minióină f. oină cu reguli de joc simplificate. [*Mini-*[1] + ***oină***].

miniordinatór, miniordinatoare n. minicalculator. [Din fr. ***miniordinateur***].

miniprográm, miniprograme n. program scurt. [Din fr. ***miniprogramme***].

minirádio, miniradiouri n. aparat de radio mic, portativ. [Din engl. ***miniradio***].

miniraliu, miniraliuri n. raliu desfășurat pe un traseu scurt. [Din fr. ***mini-rallye***].

minirecitál, minirecitaluri n. microrecital. [*Mini-*[1] + ***recital***].

minirúgbi n. rugbi cu reguli de joc modificate, adaptat pentru copii. [*Mini-*[1] + ***rugbi***].

miniscáf, miniscafuri n. ambarcație mică, de agrement, pentru două persoane, care se poate scufunda la adîncimi mici. [*Mini-*[1] + *(bati)****scaf***].

ministér, ministere n. **1.** (înv.) funcție care se exercită; slujbă: *minister ecleziastic;* **2.** (înv.) funcție, titlu de ministru și timpul cît se exercită: *te dau peste cap din minister.* AL.; **3.** organ central al administrației de stat, care conduce o anumită ramură de activitate: *părăsi Iașul și acceptă o funcție în minister.* GHEȚIE; **minister public**, v. **public**; **4.** clădire, sediu al acestei instituții; birourile unui ministru: *se duce la minister;* **5.** (înv.) (totalitatea

miniştrilor dintr-un) guvern: *acest ministeriu s-au retras în urma unui vot al Senatului.* EM.; *schimbare de minister;* (şi: (înv.) **ministeriu**). [Din fr. ***ministère,*** lat. ***ministerium***].

ministeriábil, ministeriabili m. aspirant la demnitatea de ministru. [Din it. ***ministeriabile;*** cf. fr. ***ministrable***].

ministeriál, ~i, ministerială, ~e a. care aparţine unui ministru sau unui minister, referitor la un ministru sau la un minister; emis de un ministru sau de un minister: *profesorii părăsesc clasele ca să dezbată chestii ministeriale.* BOL.; *sperase dacă nu un portofoliu ministerial, cel puţin un subsecretariat de stat.* GHEŢIE; **bancă ministerială,** locul pe care îl ocupă reprezentanţii guvernului în sala unui parlament; **coală** (sau **hîrtie) ministerială,** coală de hîrtie de format obişnuit (pentru cereri): *mîna degerată ... tremura de emoţie pe hîrtia ministerială.* CAR.; **plic ministerial,** plic de format mare (pentru acte). [Din fr. ***ministériel***].

ministeriát, ministeriate n. perioadă de timp în care un guvern sau un ministru îşi îndeplineşte mandatul: *din cei peste patruzeci de ani de parlamentarism şi şapte ani de ministeriat n-a rămas de la dînsul nici o singură lege.* LOV. [Din fr. ***ministériat***].

ministériu n. v. minister.

ministránt, ministranţi m. ajutor de preot în ritualul catolic şi protestant: *un singur ministrant ... îl asista din marginea altarului.* GHEŢIE. [Din it. ***ministrante,*** germ. ***Ministrant***].

ministreásă, ministrese f. (fam. şi iron.) soţie de ministru: *de cînd nu mai e ministreasă, şi-a mai venit în fire.* VLAH. [***Ministru*** + ***-easă***].

minístru, miniştri m. **1.** înalt funcţionar de stat, membru al guvernului, însărcinat cu conducerea unui minister: *miniştrii duc la Iaşi pe deputaţii şi senatorii creaţi de dînşii ..., spre a oficializa sărbătoarea.* EM.; *nu trebuie supăraţi miniştrii sau superiorii invitaţi într-o casă.* EL.; **prim-ministru,** v. **prim; ministru fără portofoliu** v. **portofoliu; ministru plenipotenţiar,** v. **plenipotenţiar; ministru secretar de stat,** membru al guvernului cu rang de ministru, primul locţiitor al ministrului, care, fără a fi titularul unui minsitru, îndeplineşte funcţii de conducere a unui departament sau a unui domeniu de activitate; **2.** (înv.) persoană împuternicită să reprezinte un stat; **3.** (înv.) persoană care îndeplineşte o anumită funcţie ecleziastică: *sta îngenuncheat împreună cu ministrul lui Dumnezeu şi ruga pe alinătorul durerilor să primească sufletul acelui angel.* FIL. [Din lat. ***minister, -tri,*** fr. ***ministre***].

minitelevizór, minitelevizoare n. televizor mic, portativ. [Din fr. ***mini-téléviseur***].

minitranzistór, minitranzistoare n. tranzistor foarte mic. [Din fr. ***mini-transistor***].

miniturísm n. turism de mică amploare. [Din fr. ***mini-tourisme***].

míniu n. **1.** oxid de plumb de culoare roşie-portocalie, insolubil în apă; **2.** vopsea pe bază de acest oxid: *fierul vopsit cu miniu nu rugineşte.* [Din lat., fr. ***minium***].

miniuzínă, miniuzine f. uzină cu capacitate redusă. [***Mini-***[1] + ***uzină***].

minivacánţă, minivacanţe f. vacanţă scurtă: *mi-am permis o minivacanţă de Sărbători.* [***Mini-***[1] + ***vacanţă***].

minnesang, minnesanguri [minezáng] n. poezie lirică de Curte creată de cavalerii medievali germani după model folcloric şi sub influenţa trubadurilor provensali. [Cuv. germ.].

minnesänger, minnesängeri [minezéngher] m. cîntăreţ medieval german, autor şi interpret de minnesanguri; (şi: **minnesinger**). [Cuv. germ.].

minnesínger m. v. **minnesänger.**

minnesota f. rasă de porci creată în America, crescută pentru carne. [Cuv. engl.].

minoián n. perioadă arhaică a civilizaţiei cretane şi greceşti (din mileniul al III-lea pînă în 1100 î.d.Hr.). [Din fr. ***minoen***].

minóic, ~ci, minoică, ~ce a. care aparţine minoianului, referitor la minoian: *artă minoică.* [Din it. ***minoica***].

minológhion, minologhioane n. carte bisericească ortodoxă cuprinzînd calendarul cu însemnarea vieţii tuturor sfinţilor şi martirilor de peste an. [Din gr. mod. ***minológhion***].

minór, ~i, minoră, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care nu a ajuns la majorat, care este încă la minorat; minorean: *film interzis minorilor;* **2.** lipsit de importanţă, de interes redus; neînsemnat; (p. ext.) secundar; şters: *viaţa acestui cuplu ... are în ea ceva minor şi stupid.* PR.; (spec.) **cultură minoră,** cultură populară: *culturile minore poartă şi numele de culturi etnografice.* BL.; **3.** (muz.) **gamă minoră** sau **mod minor,** gamă sau mod formate din cinci tonuri şi două semitonuri; **acord minor,** acord format dintr-o terţă mică peste care se suprapune o terţă mare; **4.** (log.) **termen minor,** subiectul concluziei unui silogism. [Din fr. ***mineur,*** lat. ***minor***].

minoránt, minoranţi m. (mat.) element egal sau mai mic decît oricare dintre elementele unei mulţimi. [***Minor*** + ***-ant***].

minorát n. vîrstă la care o persoană nu-şi poate exercita toate drepturile; timpul cît cineva este minor; situaţia juridică a persoanei minore; minoritate. [***Minor*** + ***-at***].

minoreán, ~eni, minoreană, ~ene a. (înv.) minor: *astfel, vedem în marile migraţiuni ale popoarelor, unde fiii minoreni ieşeau din ţară, pe cînd stupul matern sta locului, o analogie cu roiurile albinelor.* EM. [Din germ. ***minorenn***].

minorít, minoriţi m. călugăr franciscan: *la anul 1224 ..., fraţii din ordinul minoriţilor fură destinaţi a merge ca misionari religioşi.* EM.; *în piaţă, e mănăstirea minoriţilor, cu o biserică frumoasă şi mare, singura biserică catolică în tot oraşul.* SL. [Din germ. ***Minorit,*** it. ***minorita,*** fr. ***minorite***].

minoritár, ~i, minoritară, ~e a. (şi m., f.) (persoană) care face parte dintr-o minoritate, care reprezintă cel mai mic număr dintr-o colectivitate: *trebuie respectate drepturile minoritarilor;* **guvern minoritar,** guvern care se sprijină pe o minoritate în parlament. [Din fr. ***minoritaire***].

minoritáte, minorităţi f. **1.** partea cea mai mică, numărul cel mai mic dintr-o colectivitate: *se creează o supercultură, destinată unei minorităţi, ... inaccesibilă celor mulţi.* GHEŢIE; **în minoritate,** în inferioritate numerică; **2. minoritate parlamentară,** partea cea mai puţin numeroasă dintr-un corp legiuitor; **3.** populaţie de altă origine etnică sau mai puţin numeroasă decît majoritatea locuitorilor unei ţări: *se restabili în oraşul nostru o convieţuire normală şi paşnică între noi şi minoritatea maghiară.* PR.; **4.** (jur.) minorat: *salutînd pre Doamna Rucsandra de regentă în vremea minorităţii fiului ei, proclamară pe Bogdan de domn.* NEGR. [Din fr. ***minorité,*** lat. ***minoritas, -atis,*** germ. ***Minorität***].

minotáur, minotauri m. monstru mitologic închipuit cu cap de taur şi trup de om: *căpcăunii, ciclopii, zmeii, minotaurii au existat vreodată?* GHEŢIE. [Din fr. ***Minotaure,*** it. ***Minotauro,*** germ. ***Minotaurus***].

mintál, ~i, mintală, ~e a. care aparţine minţii, referitor la minte; care se produce, se petrece în minte: *bolnavul cu aşa-zisa confuzie mintală era un simulant.* CĂL.; *în evoluţia echilibrului său mintal a intervenit o schimbare.* GHEŢIE; (adv.) *mă stingherea orice gest pe care îl anticipam mental, orice gest de împăcare.* EL.; **alienare mintală,** nebunie; **debil mintal,** v. **debil;** (şi: **mental**). [Din fr. ***mental,*** lat. ***mentalis*** (după *minte*)].

míntă f. v. **mentă.**

mínte, minţi f. **1.** facultatea de a cugeta, de a înţelege, de a judeca; raţiune; intelect: *pentru cine voieşte să nu înţeleagă, mijloacele de înduplecare nu sînt argumentele minţii, ci cu totul altele.* EM.; *mintea primitivului este articulată de aceeaşi logică ... ca şi mintea civilizatului.* BL.; **a-i sta cuiva mintea în loc,** se spune cînd cineva rămîne uluit în faţa unui lucru (pe care nu-l poate înţelege); **2.** (fig.) om, persoană (care raţionează): *am avut atîtea minţi strălucite!;* **3.** gînd; cuget: *liniştea ... îi învîltora minţile.* REBR.; **în minte,** în gînd, fără a vorbi sau gesticula: *repeta rugăciunea în minte;* **a-i veni cuiva în minte** sau **a-i trece** (sau **a-i da, a-i trăsni, a-i încolţi**) **cuiva ceva prin minte,** a-i veni cuiva, ceva deodată în gînd: *cuvintele lui Schiller ... îmi veniră în minte.* NEGR.; *fără să-i străsnească prin minte ce i se poate întîmpla.* CR.; *o nouă idee îi încolţi în minte.* GHEŢIE; **a fi dus cu mintea** (sau cu **minţile**), a fi cufundat în gînduri; a fi distrat: *nu vedea, nu auzea; atîta era de dus cu minţile.* ISP.; **a avea pe cineva** (sau **ceva**) **în minte,** a se gîndi la cineva sau la ceva (pentru o anumită chestiune); a fi preocupat de cineva sau de ceva; **4.** atenţie: *cum de n-am băgat de seamă, unde mi-au fost minţile?* GHEŢIE; *îşi încorda mintea;* **a-şi aduna minţile,** a se concentra: *toate minţile-şi adună să ia lumea-n cap, nebună.* EM.; **5.** imaginaţie, închipuire: *nu pot o mai frumoasă să-mi socot cu mintea mea.* COŞB.; *dar grădina Domnului e mai mare decît mintea omului.* CĂRT.; **6.** memorie, amintire: *şi dacă ramuri bat în geam ... e ca în minte să te am.* EM.; **a ţine minte,** v. **ţine; ţinere-de-minte,** v. **ţinere; 7.** (înv. şi pop.) intenţie, plan: *şi l-am prins la noi la poartă, să vedem ce minte poartă.* POP.; **a-şi pune în minte,** a intenţiona; **8.** capacitate intelectuală, inteligenţă, isteţime, cap: *dezgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte.* EM.; *tinerii de azi au mintea ageră.* GHEŢIE; **slab de minte,** prost, imbecil: *trei feciori ... tari de virtute, dar slabi de minte.* CR.; *unde este minte, este şi noroc.* POP.; **a nu-l ajunge mintea,** a nu fi în stare să înţeleagă; **a ajunge,** (sau **a cădea, a fi etc.**) **în mintea copiilor,** a avea judecată slăbită (din cauza bătrîneţii); **la mintea omului** (sau **a cocoşului**), uşor de înţeles, clar; **9.** judecată dreaptă, sănătoasă, mod corect de a raţiona; înţelepciune, cumpătare: *să-ţi deie Dumnezeu mintea moldoveanului – cea de pe urmă.* NEGR.; *avînd mintea şi experienţa ce le ai astăzi.* CAR.; **cu minte,** cu judecată sănătoasă; (p. ext.) înţelept, cumpătat: *erai mai mult cu minte pe cînd erai nebun.* AL.; **fără** (**de**) **minte** sau **fără minţi,** lipsit de judecată; nesăbuit, nebun; imatur: *crai bătrîn fără de minţi.* EM.; *nu poţi să spui că ai fost o fetişcană fără de minte.* PR.; **întreg la minte,** cu gîndire sănătoasă; teafăr, normal: *cum poţi să crezi că un om întreg la minte ar fi de acord cu asemenea murdării?* GHEŢIE; **a nu fi în toate minţile** sau **a nu fi în minţile lui,** a fi nebun: *să juri că n-ar fi în minţile lor.* DELAVR.; **a-şi pierde mintea** (sau **minţile**) ori **a-şi ieşi din minte** (sau **minţi**), a înnebuni; a-şi piede cumpătul: *şi-a ieşit din minte şi n-a ştiut ce face.* GANE.; **ieşit din minţi,** nebun; care şi-a pierdut cumpătul; **a-i veni minţile acasă** (sau **la loc, la cap**) ori **a-şi băga minţile în cap,** a deveni mai înţelept, a se cuminţi: *şi-a băgat minţile în cap şi s-a pus pe carte.* GHEŢIE; **a-i fura** (sau **a-i lua, a-i suci**) **cuiva mintea** (ori **minţile**), a face pe cineva să-şi piardă dreapta judecată, cumpătul; a amăgi; **a scoate pe cineva din minţi,** a face pe cineva să-şi piardă dreapta judecată, cumpătul; a enerva la culme; a zăpăci: *scoţi omul din minţi cu vorbele tale.* CR.; **a-şi pune mintea cu cineva** sau **cu ceva,** a se potrivi la cineva sau la ceva: *nu cumva să vă puneţi mintea cu toată mîncarea sau băutura.* CR.; **10.** (înv.) învăţătură, ştiinţă: *acestor vechi gheografi minte urmează ceşti mai noi.* CANT.; **a învăţa minte pe cineva,** a pedepsi pe cineva pentru a-l face mai judecat, mai cuminte; a bate, a pedepsi exemplar: *dacă îţi pocnesc una, te învăţ eu minte.* PR.; **a se învăţa minte,** a se cuminţi, a se înţelepţi (din păţite). [Lat. ***mens, -tis***].

minteán, mintene n. **1.** (înv.) pieptar sau tunică din stofă colorată, purtată de arnăuţi sau de alte categorii de slujitori: *roşiorii ... purtînd mintene roşii.* OD.; *cafegiul boierului, îmbrăcat cu un mintean de postav negru cusut cu fir.* FIL.; **2.** haină ţărănească de dimie, de obicei scurtă, împodobită de la guler pînă la poale cu găitane (şi cu cusături); laibăr: *venea seara, tu ... puneai minteanul pe umeri şi-apucai peste dealuri.* SOR. [Din turc. ***mintan***].

mínten adv. (reg.) îndată, imediat; repede, în grabă; mintenaş: *minteni fetele sporesc.* POP. [Din magh. ***menten***].

mintenáş adv. (reg.) îndată, imediat; repede; minten: *mintenaş mă îmbrac.* PR.; *că colea-i Grigoraş şi lua-l-oi mintenaş.* POP. [***Minten*** + ***-aş***].

minteós a. v. **mintos.**

mintíe, mintii f. (reg.) **1.** haină lungă (îmblănită), care se poartă peste hainele obişnuite: *rochie creaţă şi mintie.* POP.; **2.** anteriu (preoţesc). [Cf. sb. ***mantija***].

mintiós a. v. **mintos.**

mintós, ~şi, mintoásă, ~e a. **1.** cu multă minte; inteligent, deştept; isteţ: *a fost odată un copil mintos care ... se deosebea între ceilalţi.* CAR.; **2.** (rar) înţelept, cuminte: *om mintos;* **3.** care dovedeşte inteligenţă, înţelepciune: *întrebare mintoasă;* (şi: **minteos, mintios**). [*Minte* + *-os*].

mintúş m. v. **mîntuş.**

minţi, mint şi (pop.) **minţesc** vb. **1.** (intr.) a spune minciuni; a face (intenţionat) afirmaţii neîntemeiate, false; a denatura adevărul: *a minţi e oprit, a tăcea – nu.* EM.; *oamenii minţeau, furau, se ucideau în dispreţul oricăror principii şi porunci dictate de Dumnezeu.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a induce în eroare; a înşela, a amăgi, a păcăli: *iepurele şi vulpea ... se silesc a-şi minţi gonacii.* OD.; **3.** (înv.; intr.) a se pune în contradicţie cu ...; a se lepăda de cineva sau de ceva; a nu se ţine de cuvînt: *a minţit lui Isus Cristos vînzînd agarenilor o ţară creştină.* ISP. [Lat. ***mentiri***].

minţit n. faptul de a minţi; minciună: *arta minţitului.* CAR. [V. ***minţi***].

minţitór, ~i, minţitoáre a. (rar) care minte; înşelător, amăgitor: *din partea minţitorilor noştri oficioşi.* EM. [***Minţi*** + *-tor*].

minuénd n. (mat.; înv.) descăzut: *cubul ... devine subtrahend şi se scade din clasa întîia, care joacă rolul de minuend.* EM. [Din lat. ***minuendus,*** germ. ***Minuend***].

minună, minunez vb. **1.** (înv.; tr.) a înzestra cu calităţi miraculoase: *să cunoaşteţi pre omul ce şi l-au minunat Domnului.* DOS.; **2.** (refl. şi tr.) a rămîne sau a face pe cineva să rămînă uluit, uimit, surprins; a (se) uimi: *tu minunaşi lumea.* BĂLC.; *se minuna de netezimea pielii mele.* PR.; **3.** (refl.) a-şi manifesta uimirea, surprinderea; a fi nedumerit, a se întreba (într-o împrejurare dificilă): *stau şi mă minunez ce să fac.* [De la ***minune***].

minunáre, minunări f. (rar) faptul de a (se) minuna; uimire, surprindere: *cu multă minunare aşteaptă să vază ce vrea să fie.* COR. [V. ***minuna***].

minunát, ~ţi, minunată, ~e a. **1.** (înv.) miraculos; (p. ext.) sfînt, divin: *ceriul fapt de Dumnezeu cu minunată zidire, şi el fîrşit are.* COSTIN; **2.** (în basme) care face minuni, înzestrat cu însuşiri, cu puteri supranaturale; vrăjit, fermecat: *podul cel minunat îndată s-a stricat.* CR.; *pasăre minunată;* **3.** care inspiră admiraţie, care uimeşte; ieşit din comun, deosebit, aparte; (p. ext.) admirabil, încîntător: *Olga e minunată, e un înger.* NEGR.; *minunat lucru-i vaporul!* AL.; **4.** surprins, mirat: [ele] *sperie şi obosesc azi ochii călătorului minunat.* OD. // adv. extraordinar, excepţional: *o duminică minunat de frumoasă.* DELAVR. [V. ***minuna***].

minunăţíe, minunăţii f. **1.** lucru, fapt ieşit din comun, inexplicabil, curios; ciudăţenie: *Harap-Alb vede altă minunăţie şi mai mare.* CR.; **2.** lucru, fapt etc. care inspiră admiraţie, care încîntă: *mobile de chihlimbar şi alte minunăţii şi mîndreţe.* NEGR. [***Minunat*** + *-ie*].

minúne, minuni f. **1.** act al puterii divine (sustras legilor naturii); miracol: *se vădi atunci că apa lui e făcătoare de minuni.* AG.; *efectul tuturor minunilor, oricît ar fi cauza de metaistorică, este istorică.* STĂNIL.; *minunile Maicii Domnului;* **ca prin minune,** dintr-o dată, pe neaşteptate: *ca prin minune, se şi trezeşte Ivan la poarta raiului.* CR.; **2.** lucru, fapt extraordinar, uimitor; ciudăţenie: *un om cu două capete e o minune;* **3.** lucru, fapt etc. care trezeşte mirare, admiraţie, încîntare; minunăţie: *o minune de soţie.* NEGR.; **cele şapte minuni (ale lumii),** şapte dintre operele celebre ale antichităţii (Piramida lui Kheops, Grădinile suspendate ale Semiramidei, Colosul din Rodos, Farul din Alexandria, Mausoleul lui Halicarnas, Statuia lui Zeus din Olimpia, Templul Artemisei din Efes); **minunea minunilor,** apreciere superlativă a unui lucru extraordinar; **mare minune,** exclamaţie care exprimă uimire, admiraţie sau neîncredere; **4.** persoană cu calităţi excepţionale, întruchipare a perfecţiunii; persoană excepţional de frumoasă: *minune cu ochii mari şi mînă rece.* EM.; **5.** (înv.) mirare, uimire: *îngerii sînt cuprinşi de spaimă şi de minune.* VARL.; *trăia, spre minunea tuturor* ZAMF.; **de minune a)** foarte, admirabil, minunat: *în sara aceea ea era de minune.* NEGR.; **b)** excepţional, grozav: *provocat ... la două reprize de spadă, se descurcă de minune.* GHEŢIE; **a (se) face de minune,** a (se) face de rîs: *de minunea lumii am să-l fac.* REBR. [Lat. ****mirio, -onis***].

minuneá, minunele f. (reg.) pasăre nocturnă de pradă, mai mică decît porumbelul, din ordinul strigiformelor, cu pene pestriţe, care trăieşte în munţi; minuniţă (*Aegolius funereus*): *este-un pui de minunea.* POP. [***Minune*** + *-ea*].

minuníţă, minunite f. (ornit.; reg.) minunea (*Aegolius funereus*). [***Minune*** + *-iţă*].

mínus, minusuri n. **1.** semn grafic de forma unei liniuţe orizontale, cu care se notează operaţia de scădere sau numerele şi mărimile negative; **2.** deficit, lipsă: *diferenţă în plus sau în minus.* // adv. fără, mai puţin: *găseşti aici toată colecţia ... minus două numere.* CAR. [Din lat. ***minus***].

minúscul, ~i, minusculă, ~e a. **1.** foarte mic; microscopic, miniatural: *în embrionul minuscul se include forma desăvîrşită a exemplarului.* STĂNIL.; *străduţa ... însufleţită doar de cîteva minuscule plăntuţe ruginii.* CĂRT.; **2.** (şi f.) literă mică, de rînd, folosită în mod obişnuit în interiorul cuvintelor: *manuscripte ... scrise cu litere capitale şi minuscule.* OD. [Din fr. ***minuscule***].

minút, minute n. **1.** unitate de măsură a timpului egală cu a şaizecea parte dintr-o oră: *odinioară îţi părea că zboară ceasurile ca minutele.* NEGR.; *minutele se scurgeau mai încet acum.* EL.; **2.** interval scurt de timp; moment: *aşteaptă-mă un minut aici.* CAR.; **într-un minut,** imediat; **la minut,** pe loc, foarte repede; **3.** (mat.) unitate de măsură pentru unghiuri şi arcuri, egală cu a şaizecea parte dintr-un grad. // (concr.; la pl., în forma **minuturi**) mîncare (frugală) pregătită pe loc, la comanda consumatorului. // f. **1.** textul original al unui act, care rămîne la notariat (şi după care se eliberează copii); **2.** (jur.) dispozitivul unei hotărîri judecătoreşti în care se consemnează, imediat după deliberare, soluţia dată de judecători într-un proces şi care se pronunţă în şedinţă publică (chiar şi în lipsa părţilor); **3.** notă scurtă în care sînt consemnate problemele discutate într-o şedinţă; **4.** original, executat în creion, al unui plan topografic, al unei hărţi etc., pe baza căruia se realizează harta sau planul definitiv; (şi: **minută**). [Din fr. ***minute,*** it. ***minuto,*** rus. ***minuta,*** germ. ***Minute***].

minută, minutez vb. (rar; tr.) a redacta un act pentru a servi ca minută. [Din fr. ***minuter***].

minutáj, minutaje n. timp stabilit (în minute) pentru desfăşurarea unei competiţii, ceremonii etc. [Din fr. ***minutage***].

minutár, minutare n. **1.** acul ceasornicului care indică minutele: *nu sta cu ceasornicul deschis pe catedră, ca nu cumva minutarul să treacă peste semn.* GHICA; **2.** (p. gener.; la pl.) cele două ace ale ceasornicului: *mă uitam la ceas, de multe ori fără să văd minutarele.* SAD. [***Minut*** + *-ar*].

minútă f. v. **minut.**

minuterie, minuterii f. parte a ceasornicului care imprimă minutarelor mişcarea de rotaţie. [Din fr. ***minuterie***].

minuţél, minuţele n. diminutiv al lui minut: *să aţipesc numai un minuţel.* CAR. [***Minut*** + *-el*].

minúţie, minuţii f. **1.** (livr.) lucru, detaliu de mică importanţă; bagatelă: *scriitoarea s-a rătăcit în minuţii banale.* CĂL.; **2.** meticulozitate, minuţiozitate; **cu minuţie,** amănunţit, minuţios, meticulos: *studiu elaborat cu minuţie.* [Din fr. ***minutie***].

minuţiós, ~şi, minuţioasă, ~e a. **1.** care acordă (prea) multă importanţă amănuntelor: *om minuţios;* **2.** făcut cu atenţie şi răbdare; migălos: *cercetare minuţioasă.* // adv. făcut cu grijă; meticulos: *mi-am început discursul minuţios pregătit.* GHEŢIE. [Din fr. ***minutieux***].

minuţiozitáte, minuţiozităţi f. **1.** însuşirea de a fi minuţios; meticulozitate, minuţie; **2.** (rar; la pl.) amănunte, detalii: *fără ca artistul să şi-l fi desfăcut cu ştire pînă-n minuţiozităţile lui.* EM. [***Minuţios*** + *-itate*].

mioáră, mioare f. oaie tînără (de la unu la doi ani); oaie tînără care încă nu a fătat; (p. gener.) oaie: *i-a dăruit patruzeci şi nouă de mioare.* CR.; *i s-au înecat toate mioarele turmei.* ARG. // a. (despre oi) tînără. [***Mia*** + *-oară*].

mioárcă, mioarce f. (reg.) **1.** broască rîioasă (*Bufo vulgaris*); **2.** brotac (*Hyla arborea*); **3.** epitet pentru o femeie slabă, fără vlagă. [De la ***miorc***].

mioatrofíe f. scădere a volumului unui muşchi cauzată de tulburări metabolice, procese distrofice, inflamaţii, procese neurotrofice. [Din fr. ***myoatrophie***].

mioblást, mioblaste n. celulă embrionară a mezenchimului care dă naştere fibrelor musculare striate. [Din fr. ***myoblaste,*** engl. ***myoblast***].

miocárd n. muşchiul inimii. [Din fr. ***myocarde***].

miocárdic, ~ci, miocardică, ~ce a. care aparţine miocardului, referitor la miocard; de miocard: *a murit o ţărancă la noi, infarct miocardic, luaţi seama.* VIERU. [***Miocard*** + *-ic*].

miocardíe, miocardii f. sindrom de insuficienţă cardiacă din cauze nedeterminate. [Din fr. ***myocardie***].

miocardíţă, miocardite f. inflamaţie a miocardului, care apare în unele boli: *făcuse o miocardită lentă.* GHEŢIE. [Din fr. ***myocardite***].

miocardiopatíe, miocardiopatii f. denumire generică pentru afecţiunile miocardului; (şi: **miocardopatie**). [Din fr. ***myocardiopathie***].

miocardopatíe f. v. **miocardiopatie.**

miocardóză, miocardoze f. proces degenerativ al miocardului. [Cf. it. ***miocardiosi***].

miocél, miocele n. hernie musculară. [Din fr. ***myocèle***].

miocén a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) epoca inferioară a neogenului, situată între paleogen şi pliocen, caracterizată prin floră şi faună apropiată de cea actuală. [Din fr. ***miocène***].

miocénic, ~ci, miocenică, ~ce a. care aparţine miocenului, referitor la miocen. [Din it. ***miocenico***].

miocít, miocite n. celulă musculară. [Din fr., engl. ***myocyte***].

mioclonía, mioclonii f. contracţie musculară bruscă, involuntară, întîlnită în unele boli nervoase, îndeosebi în epilepsie. [Din fr. ***myoclonie***].

miocróm, miocromuri n. pigment roşu prezent în ţesutul muscular. [Din fr. ***myochrome***].

miodínie, miodinii f. durere musculară care apare în anumite cazuri de reumatism, nevralgie etc.; mialgie. [Din fr. ***myodynie***].

miofibrílă, miofibrile f. filament foarte fin al ţesutului muscular, care determină contracţia muşchilor. [Din fr. ***myofibrille***].

miofibróm, miofibroame n. (med.) fibromiom. [Din fr. ***myofibrome***].

miofilamént, miofilamente n. filament al miofibrilelor. [Din fr. ***myofilament***].

miogén n. compus albuminos, constituent al proteinei musculare. [Din fr. ***myogène***].

mioglobínă, mioglobine f. proteină globulară care asigură depozitarea oxigenului în ţesutul muscular la om şi la animale. [Din fr. ***myoglobine***].

miográf, miografe n. aparat pentru înregistrarea grafică a contracţiilor musculare. [Din fr. ***myographe***].

miografíe, miografii f. înregistrarea grafică a contracţiilor musculare cu miograful. [Din fr. ***myographie***].

miográmă, miograme f. diagramă a contracţiilor musculare obţinută la miograf. [Din fr. ***myogramme***].

miológic, ~ci, miologică, ~ce a. care ţine de miologie, referitor la miologie. [Din fr. ***myologique***].

miologíe f. ramură a anatomiei care studiază natura, structura şi funcţiile muşchilor. [Din fr. *myologie*].

mióm, miomuri şi **mioame** n. tumoare benignă a ţesutului muscular. [Din fr. *myome*].

miomalacíe, miomalacii f. slăbire a muşchilor. [Din fr. *myomalacie*].

miomér, miomere n. segment al benzilor musculare longitudinale la acraniate şi la peşti, care ajută la înot. [Din fr. *myomère*].

mióp, ~i, mioápă, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care suferă de miopie: *foarte miop, purta ochelari cu multe dioptrii.* GHEŢIE; **2.** (fig.) (persoană) cu vederi înguste; mărginit: *eşti miop din pricina patimii.* [Din fr. *myope*].

miopátic, ~ci, miopatică, ~ce a. care ţine de miopatie, referitor la miopatie. [Din fr. *myopatique*].

miopatíe, miopatii f. boală cronică progresivă a muşchilor (de la mîini şi de la picioare), care se manifestă prin atrofii şi hipotonii musculare. [Din fr. *myopathie*].

miopíe, miopii f. **1.** defect al vederii caracterizat prin imposibilitatea de a vedea clar obiectele aflate la distanţă, care se corectează cu lentile divergente; miopism, vedere scurtă: *cu miopia lui, nu o recunoscu decît după ce ajunse în imediata ei apropiere.* GHEŢIE.; **2.** (fig.) mărginire intelectuală, îngustime de vederi: *dovedeşte miopie politică.* [Din fr. *myopie*].

miopísm n. (rar) miopie. [Din fr. *myopisme*].

mioplăsmă, miopiasme f. protoplasmă care înconjoară nucleul celulei musculare. [Din fr. *myoplasma*].

miór, miori m. (reg.) miel (între un an şi doi ani); cîrlan, noaten. [De la *mioară*].

miorár, miorari m. (reg.) cioban la oi (mioare şi miori). [*Mior* + *-ar*].

miorc interj. **1.** cuvînt care imită strigătul broaştelor; **2.** cuvînt care imită zgomotul produs de cel care se sufocă: *pe boieri îi strîngea de gît, mă! numai ce-i auzeai: miorc!* GHICA. [Onomat.].

miorcăí, miorcăiesc şi **miórcăi** vb. **1.** (intr.; despre broaşte) a orăcăi; **2.** (intr. şi refl.; despre copii) a (se) smiorcăi; **3.** (rar; intr.) a geme. [*Miorc* + *-ăi*].

miorcăláiă, miorcăieli f. faptul de a (se) miorcăi; miorcăit. [*Miorcăi* + *-eală*].

miorcăíre, miorcăíri f. acţiunea de a (se) miorcăi şi rezultatul ei. [V. *miorcăi*].

miorcăít n. miorcăială. [V. *miorcăi*].

mioreá, (~ică), miorele f. mioriţă: *mînînd printre floricele albişoare miorele.* POP. [*Mioară* + *-ea* (*-ică*)].

miorític, ~ci, mioritică, ~ce a. **1.** din balada „Mioriţa", referitor la această baladă sau la personajele ei: *motivul ciobanului mioritic a fuzionat cu motive cristologice.* BL.; *destin mioritic;* **2.** care aminteşte de „Mioriţa": *peisaj mioritic;* **3. spaţiu mioritic,** spaţiu geografic românesc al cărui relief ondulat cu munţi şi văi este prielnic păstoritului; univers spiritual specific românesc a cărui matrice o reprezintă acest spaţiu geografic, în filozofia lui L. Blaga: *omul spaţiului mioritic îşi simte destinul ca un veşnic, monoton repetat, suiş şi coborîş.* BL. [De la *Mioriţa* n. pr. + *-ic*].

mioríţă, mioriţe f. diminutiv al lui mioară; miorea: *cea mioriţă cu lînă plăviţă.* POP. [*Mioară* + *-iţă*].

mioriáu interj. cuvînt care imită strigătul pisicii; miau. [Onomat.].

miorlăí, miórlăi vb. **1.** (intr.) a mieuna: *pisica intră miorlăind încet.* VLAH.; **2.** (fig.; intr. şi refl.) a (se) smiorcăi: *copilul miorlăie de foame;* (şi: (reg.) **mierlăi**). [De la *miorlau*].

miorlăiálă, miorlăieli f. miorlăit[1], mieunat. [*Miorlăi* + *-eală*].

miorlăít[1], miorlăituri n. **1.** faptul de a (se) miorlăi; strigăt caracteristic scos de pisică; (p. ext.) strigăt ca al pisicii; miorlăitură: *din paner se aude un miorlăit.* CAR.; **2.** (fig.) vorbire afectată; plîns. [V. *miorlăi*].

miorlăít[2], ~ţi, miorlăită, ~e a. **1.** (despre pisici) care miorlăie; **2.** (fig.) plîngăreţ, tînguitor: *cu o voce miorlăită ... începu să ne întrebe.* SAD. [V. *miorlăi*].

miorlăítor, ~i, miorlăitoáre a. miorlăit[2]: *slutul ... începu s-o linguşească cu vorbe mierloitoare.* ISP.; *glasuri miorlăitoare;* (şi: (reg.) **mierlăitor, mierloitor**). [*Miorlăi* + *-tor*].

miorlăitúră, miorlăituri f. **1.** miorlăit[1]; **2.** (fig.) vorbire afectată; cîntare nemelodioasă, monotonă; plîns: *m-o asurzit cu miorlăiturile sale nemţeşti.* AL. [*Miorlăi* + *-tură*].

miosarcóm, miosarcoame n. termen generic pentru neoplasmele dezvoltate din ţesutul muscular. [Din fr. *myosarcome*].

mioscleróză, mioscleroze f. scleroză a ţesutului muscular. [Din fr. *myosclérose*].

miospásm, miospasme n. contracţie musculară spasmodică; crampă musculară. [Din fr. *myospasme*].

miótic, ~ci, miotică, ~ce a. şi n. (medicament) care produce mioză. [Din fr. *myotique*].

miotomíe, miotomii f. secţionare sau disecţie a unui muşchi sau a ţesutului muscular. [Din fr. *myotomie*].

miotoníe, miotonii f. boală (ereditară) caracterizată prin tulburări în contracţia muşchilor. [Din fr. *myotonie*].

miotonométru, miotonometre n. aparat care măsoară tonicitatea musculară. [Din fr. *myotonomètre*].

mióză f. contracţie pronunţată a pupilei în timpul expunerii la lumină, la efortul de acomodare etc. [Din fr. *myosis*].

miozínă, miozine f. proteină de tipul globulinelor prezentă în ţesutul muscular, componentă principală a miofibrilelor, cu rol în contracţia musculară. [Din fr. *myosine*].

miozítă, miozite f. inflamaţie (acută sau cronică) a ţesutului muscular striat. [Din fr. *myosite*].

miozótis s. (bot.; livr.) nu-mă-uita (*Myosotis silvatica*). [Din fr. *myosotis*].

mipolám m. denumire comercială pentru polimerul mixt al clorurii de vinil cu esterii acidului acrilic sau cu acetatul de vinil, folosit la izolarea cablurilor electrice, la pardoseli de laborator etc. [Din fr. *mypolame*].

mir[1], miruri n. **1.** ulei parfumat folosit ca balsam: *şi pe mort îl scaldă, cu miruri ungîndu-l.* COŞB.; **2.** untdelemn sfinţit cu care preotul îi unge pe credincioşi la săvîrşirea unor ritualuri creştine: [îi] *unse fruntea cu sfîntul mir.* OD.; **3.** frunte (locul unde se unge de obicei cu acest untdelemn sfinţit); **a lovi** (sau **a trăsni**) **pe cineva la mir, a)** a lovi pe cineva în frunte (mortal); **b)** (fig.) a distruge, a nimici; **a-i lua cuiva mirul,** a omorî pe cineva: *se năpusti asupra ei cu toroipanul şi-i luă mirul din frunte.* ISP.; **4.** a doua dintre cele şapte taine ale bisericii creştine, constînd în ungerea cu untdelemn sfinţit, pentru a aduce harul divin asupra celui uns; miruire, miruit[1], (p. ext.) sfinţire, consacrare (într-o înaltă demnitate): *intră în biserică; aici merse înfipt la mir.* ISP. [Din gr. biz. *míron,* sl. *miro*].

mir[2] n. **de mir,** (despre clerici) care nu face parte din tagma călugărească; (despre biserici) care nu depinde de o mănăstire: *popilor de mir ... le cînta antifoanele următoare.* CR.; *voi să moară creştineşte cu preoţi de mir.* CĂL. [Din sl. *mirŭ*].

mirá[1], mirez vb. (franţuzism; refl.) a se oglindi: *ea se mirează-n splendid soare.* AL. [Din fr. *mirer*].

mirá[2], mir vb. **1.** (refl.) a fi surprins, uimit de ceva nefiresc, neaşteptat, extraordinar: *nu se miră de această remarcă, ca şi cînd ar fi găsit-o firească;* **2.** (înv. şi pop.; refl.) a nu şti, a nu se dumeri, a nu fi sigur; a se întreba: *şi-o întreb şi nu-mi răspunde! şi mă mir ce i-am făcut.* COŞB.; **te miri cine,** un oarecare (nechemat): *nu-l putea răpune te miri cine.* CR.; **te miri ce** (**şi mai nimica**), nimica toată, lucru mărunt: *foarte simţitoare din fire, se înduioşa din te miri ce.* GHEŢIE; **te miri unde,** cine ştie, undeva; **te miri cum,** nu se ştie cum, fără voie; **mă miram eu să nu ...,** eram sigur că ...; **mă miram eu să ...,** eram sigur că nu ...; **să nu te miri dacă ...,** să nu ţi se pară curios că ..., e normal să ...; **3.** (tr.) a provoca nedumerire; a surprinde; a uimi: *rochia ei de mireasă ... mira ... pe toţi.* MACED.; **4.** (refl.) a-şi manifesta admiraţia, uimirea; a se minuna: *să se mire lumea toată, c-a fost dragoste curată.* POP.; **5.** (înv.; refl.) a se frămînta; a se înspăimînta: *gîndirea ... se miră şi se cutremură.* MARC.; **6.** (înv. şi reg.; refl.) a privi cu atenţie, cu curiozitate; a cerceta: *au început a se mira la casa crăiască, socotind a fi o biserică* (a. 1799). GCR. [Lat. *mirari*].

mirábil, ~i, mirabilă, ~e a. (livr.) care provoacă mirare; demn de mirare; minunat, uimitor: *mirabila sămînţă.* [Din lat. *mirabilis,* it. *mirabile*].

mirabilít, mirabiliţi m. sulfat de sodiu natural, transparent, cu luciu sticlos, folosit în industria chimică, a sticlei, în medicină etc. [Din engl. *mirabilite*].

mirácol, miracole n. **1.** minune; (p. ext.) fapt, fenomen ieşit din comun, inexplicabil: *nu se produc mereu miracole;* **2.** reprezentare teatrală de inspiraţie religioasă (apărută în Franţa, în evul mediu), asemănătoare misterului, în care intervin elemente miraculoase. [Din lat. *miraculum,* it. *miracolo,* fr. *miracle*].

miraculós, ~şi, miraculoásă, ~e a. **1.** care ţine de miracol, cu caracter de miracol, produs printr-un miracol; supranatural, surnatural; (p. ext.) extraordinar, uimitor: *i se părea un vis miraculos.* VLAH.; *aveau a face cu o miraculoasă vindecare petrecută peste noapte, imposibil de explicat.* GHEŢIE; **2.** care face minuni, care produce efecte excepţionale: *medicamentul a avut un efect miraculos.* // n. elementul supranatural din basme, legende etc.: *urmează romanul de aventură, din care nu lipseşte ... miraculosul.* CĂL. [Din fr. *miraculeux,* lat. *miraculosus*].

miradór, miradoare n. **1.** belvedere pe terasele caselor (spaniole); **2.** post de observaţie, de pază, amenajat pe o înălţime, mai ales în arbori. [Din fr. *mirador*].

mirágiu n. v. **miraj.**

miráj, miraje n. **1.** fenomen optic, produs mai ales în deşert sau pe mare, datorat refracţiei treptate a razelor de lumină cînd străbat straturi de aer cu temperaturi şi densităţi diferite, care face ca în unele locuri să apară la orizont imaginea răsturnată a unor lucruri depărtate, ca şi cum s-ar reflecta într-un lac; fata morgana, apa morţilor: *oraşul te înşală prin efectul mirajului.* AL.; **2.** (fig.) imagine înşelătoare; plăsmuire, iluzie: *o! miragiu sublim, fantastic!* AL.; **3.** (fig.) atracţie, fascinaţie: *mirajul comorilor e o notă balcanică.* CĂL.; **4. mirajul ouălor,** operaţie de examinare a ouălor supuse incubaţiei cu ajutorul ovoscopului, pentru a urmări starea şi dezvoltarea embrionului; (şi: (înv.) **miragiu**). [Din fr. *mirage,* it. *miraggio*].

miralái, miralai m. ofiţer turc care comandă un regiment: *un miralai călare.* OD. [Din turc. *miralay*].

miráre, mirări f. **1.** faptul de a (se) mira; surprindere, nedumerire, uimire cauzată de ceva neaşteptat sau extraordinar: *astă vizită îmi pricinui mirare.* NEGR.; *nu pot reţăi aievea mirarea mea, nesiguranţa şi tulburarea celor dintîi întîlniri.* EL.; **semnul mirării,** semnul exclamării; **de mirare,** surprinzător; uimitor: *era de mirare a prăvi arătarea.* NEC.; *de mirare că nu se măritase pînă atunci.* GHEŢIE; **n-ar fi de mirare să ...,** e posibil să ...; (pop.) **a-i fi cuiva de(-a) mirare(a),** a fi nedumerit, surprins; a se mira: *împăratului i-a fost de-a mirarea văzînd că nişte golani au asemenea îndrăzneală.* CR.; **2.** (înv.) admiraţie: *noi venim mirarea noastră la mormîntu-ţi a depune.* ALEX.; **(vrednic) de mirare,** care merită admiraţie; admirabil, minunat: *multe vrednice de mirare pilde.* DRĂGHICI; **3.** (rar) îndoială: *îţi fac întrebare, şi la mirările mele ... îţi cer dezlegare.* PANN. [V. *mira*].

mirát, ~ţi, mirată, ~e a. **1.** care este surprins, nedumerit, uimit de ceva neaşteptat sau extraordinar: *la început ... le privi mirat.* EL.; **2.** care exprimă sau

presupune nedumerire, surprindere, uimire: *vocea îi suna puțintel mirată.* GHEȚIE; **3.** (înv.) minunat, admirabil: *lucruri ce faci mirate* [î]*n sufletul mieu răsfirate.* DOS. [V. ***mira***].

miráz[1], mirazuri n. (înv. și pop.) moștenire: *toată a mea bogăție, de la moși, strămoși miraz.* PANN; *Stravrache stăpînește mirazul rămas de la frate-său.* CAR.; (și: **meraz**). [Din turc. ***miras***].

miráz[2] n. lucru, faptă care produce mirare; minunăție; ciudățenie. [Cf. ***mira[2]***].

mirázã, miraze f. (înv.) oglindă: *Bosforul ... din a cărui undă și-a făcut mirază bolta azurată.* BOL. [Cf. ***mira[1]***].

míră[1], mire f. **1.** riglă de doi-patru metri gradată în centimetri, utilizată în măsurătorile topografie; **mira hidrometrică,** limnimetru; **2.** cătare (la arme); **punct de mira,** țintă; loc pe care îl ochește trăgătorul; **3.** imagine standard transmisă pe ecranele televizoarelor pentru reglarea imaginii. [Din fr. ***mire***].

míră[2] f. (înv.) smirnă. [Din gr. mod. ***mírra***].

mirătór, ~i, mirătoare a. și m., f. **1.** (persoană) care se miră; **2.** (persoană) care provoacă mirare. // m., f. (reg.) ființă imaginară (pomenită în descîntece) care are puterea să deoache; deochetor: *așa-i crape ochii în patru: moroiului, strigoiului ..., mirătorului.* POP. [***Mira[2]*** + *-(ă)tor*].

míre, miri m. **1.** nume purtat de bărbat (de la logodnă pînă la cununie și) în ziua nunții sale: *Călin mirele iese.* EM.; *datina ... spunea că în ziua nunții mirele nu are voie să-și vadă mireasa decît la biserică.* GHEȚIE; **2.** (la pl.) nume dat celor două persoane care se căsătoresc: *m-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri.* NEGR. [Cuv. autoht.; probabil **milu* „iubit, drag"; cf. alb. ***mirë*** „bun"].

mireán, ~eni, mireană, ~ene m., f. **1.** (și adj.) (persoană) care nu aparține clerului; laic: *călugărul Dan se visase mirean.* EM.; *diavolii, lăsînd oamenii mireni, se silesc mai ales între monahi, la sfintele mănăstiri.* SAD.; **2.** (fig.) persoană lipsită de competență; profan: *dar voi, mirenii în doftorie, pentru ce vă amestecați unde nu vă pricepeți?* I.NEGR. [Din sl. ***mirěaninŭ***].

mireáncă, mirence f. (rar) femeie laică; mireană: *Veronico, ... cugeți să mă lași, să te faci mireancă?* GAL. [***Mirean*** + *-că*].

mireásă, mirese f. **1.** nume purtat de fată (de la logodnă pînă la cununie și) în ziua nunții sale: *au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese.* EM.; **a plînge ca o mireasă,** a plînge tare, cu foc; **a sta ca o mireasă,** a sta degeaba; **mireasa lui Dumnezeu** (sau **a Domnului**), călugărițã; **2.** plantă erbacee ornamentală din familia labiatelor, cu frunzele de culoare verde-gălbui pe margine și roșu aprins în centru, cu flori pestrițe, albe cu albastru, purpurii și mov, dispuse în spice; urzicuță (*Coleus blumei*). [***Mire*** + *-easă*].

mireásmă, miresme f. **1.** (la pl.) uleiuri sau substanțe aromatice plăcut mirositoare, folosite pentru ungerea trupului, pentru parfumarea aerului etc.; balsam: *cei trei crai de la răsărit aduseseră aur și scumpe miresme;* **2.** miros plăcut; parfum, aromă: *nu pot uita mireasma de floare de salcîm.* VIERU; (fig.) *am simțit în nări aer rece cu mireasmă de iarnă.* SAD. [Din gr. biz. ***mírisma,*** sl. ***mirizma***].

mirenésc, ~ști, mireneáscă, ~ești a. de mirean; laic: *afacerile mirenești ale monăstirilor.* OD.; *partea mirenească și cea bisericească.* [***Mirean*** + *-esc*].

miresmá, miresmez vb. (tr.) a îmbălsăma, a înmiresma: (*fig.*) *bună seara, fete două, cu ochi miresmați de rouă.* VIERU. [De la ***miresmă***].

miresmáre, miresmări f. acțiunea de a miresma și rezultatul ei; înmiresmare. [V. ***miresma***].

miresmát, ~ți, miresmată, ~e a. îmbălsămat, înmiresmat. [V. ***miresma***].

miriádă, miriade f. (mai ales la pl.) număr, mulțime, cantitate foarte mare (nedeterminată): *aruncă în pulbere miriade de idolatri.* EM.; *o noapte splendidă, cu miriade de licurici.* CĂL. [Din fr. ***myriade***].

miriagrám, miriagrame n. (rar) unitate de măsură pentru greutăți, egală cu zece mii de grame. [Din fr. ***myriagramme***].

mirialítru, mirialitri m. (rar) unitate de măsură pentru capacități, egală cu zece mii de litri. [Din fr. ***myrialitre***].

miriamétru, miriametri m. (rar) unitate de măsură pentru lungimi, egală cu zece mii de metri. [Din fr. ***myriamètre***].

miriapód, miriapode n. (la pl.) denumire a patru clase de artropode terestre (chilopode, diplopode, simfile și pauropode), cu numeroase perechi de picioare, corespunzînd segmentelor sau inelelor corpului; (și la sg.) animal din această clasă (ex.: urechelnița, scolopendra). [Din lat. ***myriapoda,*** fr. ***myriapodes***].

mirífic, ~ci, mirifică, ~ce a. minunat, măreț; admirabil, uluitor: *panorama mirifică a Sinaiei.* CAR.; *dansul mirific al acestor fulgi.* PR. [Din fr. ***mirifique***].

míriște, miriști f. suprafață de teren pe care au rămas după secerarea păioaselor, mai ales a grîului, rădăcinile și părțile inferioare din tulpini; (col.) totalitatea părților inferioare ale tulpinilor retezate, rămase cu rădăcini după seceriș: *„jocul" meu ... era culesul spicelor pe miriște în urma recoltării.* VIERU. [Din bulg. ***miriště***].

mirmecofág, ~gi, mirmecofagă, ~ge a. care se hrănește cu furnici (ex.: furnicarul, pangolinul, pasărea kiwi etc.). [Din fr. ***myrmécophage***].

mirmecofíl, ~i,mirmecofilă, ~e a. **1.** (și f.) (plantă) pe care trăiesc furnici sau care este polenizată de furnici (ex. unele specii ecuatoriale de acacia); **2.** (și m.) (animal) care trăiește în simbioză cu furnicile (ex. unele coleoptere). [Din fr. ***myrmécophile***].

mirmecológie f. studiu științific al furnicilor. [Din fr. ***myrmécologie***].

mirmidón, mirmidoni m. **1.** (mit.; la pl.) populație antică care ar fi trăit în Tesalia avîndu-l rege pe Ahile: *și-mi duceam apoi acasă mirmidonii pe corăbii.* EM.; **2.** (p. ext.) persoană de statură mică; pitic; **3.** (fig.) om lipsit de valoare, fără importanță. [Din fr. ***myrmidon***].

mirobolánt, ~ți, mirobolantă, ~e a. (livr.) fantastic, extraordinar, incredibil; minunat, magnific. [Din fr. ***mirobolant***].

mirodénie, mirodenii f. (mai ales la pl.) **1.** nume dat unor substanțe aromatice cu miros puternic și plăcut; mirodie: *i-am pus la nas niște mirodenii.* GANE; **2.** (p. ext.) parfum, aromă, mireasmă: *buruieni de leac cu tot felul de mirodenii și gusturi.* CĂL.; **3.** nume dat părților unor plante (exotice) folosite drept condiment: *cafea măcinată și alte mirodenii.* CAR.; **4.** numele a două plante erbacee din familia cruciferelor, cu flori plăcut mirositoare: **a)** plantă cu flori galbene, cu nervuri violete, care crește la marginea pădurilor (*Hesperis tristis*); **b)** nopticoasă (*Hesperis matronalis*). [***Mirodie*** + *-enie*].

miródie, mirodii f. (înv.; mai ales la pl.) **1.** balsam; (p. ext.) parfum; **2.** mirodenie. [Din bulg. ***mirodija***].

mirodót, mirodoți m. (neobișnuit) preot care miruiește. [Et. nec.].

mironosít, ~ți, mironosită, ~e a. și m., f. (persoană) care simulează nevinovăția; **a face pe mironositul,** a-și da aere de nevinovăție, de candoare. [De la ***mironosiță***].

mironosíță, mironosițe f. **1.** (bis.) fiecare dintre femeile care, potrivit „Noului Testament" au dus mir[1] la mormîntul lui Isus Hristos, pentru a-i unge trupul înainte de înmormîntare, și cărora îngerul le-a vestit învierea Domnului; **săptămîna mironosițelor,** a doua săptămînă după Paști; **2.** (p. ext.) femeie cucernică, smerită; **a face pe mironosița,** a-și lua aere de nevinovăție, a simula pietate și modestie; **3.** (iron.) epitet pentru o femeie prefăcută, de o smerenie și o nevinovăție ipocrită și afectată: *era o fățarnică și o prefăcută, o mironosiță, care una spune și alta gîndește.* GHEȚIE; **4.** specie de fluture cu aripile albe pătate cu cafeniu și cenușiu (*Lymantria monacha*). [Din sl. ***mironosica***].

mirós, mirosuri și (pop.) **miroáse** n. **1.** unul din cele cinci simțuri, care permite perceperea proprietăților unor substanțe care emană vapori; capacitate de a percepe și a deosebi aceste emanații; olfacție: *mirosul cîinilor de vînătoare;* **2.** (fig.) intuiție, fler, perspicacitate, sagacitate: *de aveți voi amîndoi miros bun, nas de copoi, luați seama!* AL.; **3.** emanație plăcută sau neplăcută pe care o exală unele corpuri; proprietate a unor substanțe volatile de a produce asemenea emanații; senzație pe care o produce această emanație asupra simțului olfactiv; duhoare, miasmă, mireasmă, parfum, putoare: *mă culc între flori cu miros.* EM.; *mirosurile de rășină, de urme de jivine, susurul pîraielor ... îmi pricinuiau o intensă beție lucidă.* PR.; *liliecii, albi și vineții, înfloriseră și umpleau văzduhul de miroase.* GHEȚIE; **4.** (pop.; la pl., în forma **miroase**) condimente, mirodenii, arome: *vom pune miroase în bucate.* [De la ***mirosi***].

miroseáță, mirosețe f. (înv.; rar) mireasmă, balsam: *săpînd, aflară trupul svintei nestricat ... cu miroșețe scumpe mirosind mai frumos decît trandafirul.* DOS. [***Miros*** + *-eață*].

mirosí, mirós vb. **1.** (intr.) a avea (și a răspîndi) un miros: *îi mirosea gura în mod îngrozitor.* CĂL.; *trupul tău miroase, iubitul meu, a micșunele de primăvară.* PR.; **nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i miroase,** a se preface că este străin de faptele reprobabile la care a participat; **2.** (intr. și tr.) a simți un miros, a percepe cu simțul mirosului: *îmi miroase a ars;* **3.** (tr.) a apropia nasul de ceva inspirînd adînc pentru a-i simți mirosul: *cu plăcere mirosim violetele;* **4.** (tr.) a adulmeca: *cîinele miroase cadavrul stăpînului său;* **5.** (tr.) a dibui; a simți vag: *miroase a om de pe altă lume.* ISP; **6.** (fig.; tr.) a-și da seama (din vreme) de mersul lucrurilor; a intui, a presimți, a bănui: *am mirosit eu ceva prin toamnă, rareori mă înșală pe mine nasul.* GHEȚIE; **a(-i) mirosi** a ..., a (i se) prevesti, a (i se) anunța (ceva): *miroase a bătaie;* **7.** (tr. și intr.) a observa, a simți: *vîră-te peste tot, în lume, în localuri publice ..., scotocește, miroase, află.* CAR. [Din gr. biz. ***emírosa*** (aor.), sl. ***mirosati***].

mirosíre, mirosiri f. acțiunea de a mirosi; percepere a unui miros. [V. ***mirosi***].

mirositór, ~i, mirositoáre a. care are (și răspîndește) un miros: *flori mirositoare.* [***Mirosi*** + *-tor*].

mirózmă, mirozne f. (reg.) mireasmă: *florile ... împlu văzduhul de mirozmă.* CR.; *te-ai scufundat în veșnicie ... ca-n aerul de sus mirozna florilor de tei.* VIERU. [Probabil contaminare între ***mireasmă*** și ***miros***].

mirsín m. v. mirsină.

mirsínă, mirsine f. (bot.; înv.) mirt (*Myrtus communis*): *aduceți ... frunză de mirsin.* BIBLIA; (și: **mirsin**). [Din gr. mod. ***mirsíni***].

mirt, mirți m. arbust ornamental din familia mirtaceelor, cu frunze alungite, persistente, cu flori mici, albe, parfumate (simbol al castității); mirsină (*Myrtus communis*): *tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nșelăciune de pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir.* EM. [Din lat. ***myrtus,*** gr. mod. ***mýrtos,*** fr. ***myrte,*** germ. ***Myrte***].

mirtacée, mirtacee f. (la pl.) familie de arbori sau de arbuști din regiunile calde, cu tulpina arborescentă, de obicei cu pungi secretoare de uleiuri eterice, aromate, avînd ca tip mirtul; (și la sg.) plantă din această familie. [Din fr. ***myrtacées***].

miruí[1], miruiesc și **mírui** vb. (tr.) **1.** a unge pe creștini cu sfîntul mir[1] (pe frunte) pentru a obține revărsarea harului divin asupra acestora: *popa Tonea a început să miruiască pe credincioși.* GAL.; (fig.) *o stea ce-mi miruie fruntea c-o rază de vise.* EM.; **2.** a consacra, a consfinți în funcție un domnitor, un rege, un împărat, un cleric, ungîndu-i fruntea cu mir; (p. ext.) a împuternici pe cineva: (refl. pas.) *Caragea ... s-a miruit în biserica Curtea-Veche.* GHICA; **3.** (fig.; fam.) a lovi pe cineva în cap; (p. ext.) a omorî: *l-a miruit cu ghioaga.* POP. [Din sl. ***mirovati***].

miruí[2], miruiesc vb. (înv. și reg.; tr.) a obține, a dobîndi; a cîștiga; a agonisi: *dobîndim și miruim iertăciunea păcatelor.* COR. [Din magh. ***nyerni***].

miruíală, miruieli f. miruit[1]. [***Miruí[1]*** + *-eală*].

miruíre, miruiri f. (rar) acţiunea de a mirui[1] şi rezultatul ei; mir[1]; miruit[1]. [V. *miruí*[1]].

miruít[1] n. faptul de a mirui[1]; miruială: *după miruit, el se înfăţişă la strana stareţului.* VOIC. [V. *miruí*[1]].

miruít[2]**, ~ţi, miruită, ~e** a. care a fost uns cu mir[1]. [V. *miruí*[1]].

miruitór, miruitori m. (rar) cleric care miruieşte: *s-a închinat ... şi a sărutat apoi mîna miruitorului.* GAL. [*Miruí*[1] + *-tor*].

mirúţă, miruţe f. plantă erbacee meliferă din familia boraginaceelor, cu frunze aspru-păroase, cu flori purpurii sau violete, rar roz sau albe; limba-boului (*Anchusa officinalis*); (şi: (reg.) **mieruţă**). [Cf. *mieriu*].

misádă, misade f. bucată de blană confecţionată din mai multe piei, cu care se căptuşesc paltoanele; (şi: **mesadă**). [Din gr. mod. *misádi* „jumătate"].

misandríe, misandrii f. repulsie patologică faţă de bărbaţi. [Din fr. *misandrie*].

mísă, mise f. **1.** mesă: *Sever începu să ia parte la misa de duminică din capela liceului.* GHEŢIE; **2.** compoziţie muzicală pentru cor şi solişti, scrisă pe textul tradiţional al liturghiei catolice; mesă; **misă funebră,** recviem. [Din lat. *missa*].

miscelanéu, ~ee, miscelanee a. şi n. (rubrică într-o publicaţie, volum etc.) cu conţinut variat, aparţinînd, de obicei, mai multor autori; **manuscris miscelaneu,** manuscris vechi cu conţinut variat. [Din lat. *miscellanea,* fr. *miscellanées*].

mischét n. varietate de struguri tămîioşi. [Din turc. *misket*(üzümü)].

mischíu, ~ii, mischie, ~ii a. (înv. şi reg.) de culoarea oţetului; cenuşiu-vînăt. // n. (înv. şi reg.) oţet de calitate superioară: *amnar de mischiu;* (şi: **meschiu**). [Din gr. mod. *dimiskí* „de Damasc"].

miscíbil, ~i, miscibilă, ~e a. care poate fi amestecat cu altă substanţă; care prezintă miscibilitate. [Din fr. *miscible*].

miscibilitáte f. proprietate a unor substanţe de a forma împreună un amestec omogen. [Din fr. *miscibilité*].

mísie f. v. **misiune.**

misionár, ~i, misionară, ~e m., f. **1.** persoană, de obicei călugăr sau preot, trimisă în misiune pentru a răspîndi credinţa creştină, mai ales pe cea catolică (în ţări cu altă confesiune sau religie): *fraţii din ordinul minoriţilor fură destinaţi a merge ca misionari religioşi ... în acele ţări ale Răsăritului cari erau de altă lege.* EM.; *e foarte uşor să spun, ca orice misionar modernist, că toate religiile sînt bune.* EL.; **2.** (p. ext.) persoană care caută să cîştige adepţi (pentru o idee, o cauză etc.): *o misionară a societăţii de protecţie a animalelor, împarte echipajului broşuri de propagandă.* CĂL. [Din it. *missionario,* fr. *missionnaire*].

misionariát, misionariate n. funcţia misionarului. [Din fr. *missionnariat*].

misionarísm n. activitate desfăşurată de misionari. [*Misionar* + *-ism*].

misír, misiri m. **1.** (pop.) cal de rasă (din Egipt): *tot cai nemeşeşti, tot misiri turceşti.* POP.; **2.** monedă turcească de aur (bătută la Cairo), care a circulat şi în ţările române; misirliu. [De la *Misir,* numele turcesc al Egiptului].

misirlíu, misirlii m. **1.** (înv.) egiptean; soldat din armata vechiului Egipt; **2.** coif purtat în vechime de războinicii egipteni; **3.** misir; **4.** varietate de porumbel de rasă, cu ciocul mic: (adj.) *doi porumbei misirlii.* [Din turc. *misirli*].

misít, misiţi m. **1.** (înv.) trimis, emisar: *sosiră alţi noi mesiţi ai vizirului.* BĂLC.; **2.** intermediar, mijlocitor, samsar: *se adresă unor misiţi de terenuri agricole.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **mesit**). [Din gr. mod. *mesítis*].

misitíe, misitii f. **1.** ocupaţia misitului; samsarlîc: *cumpără ori vinde, ori face misitie.* SAD.; *şi-a găsit rostul: face misitie pentru greci – cumpără pentru greci cereale de la rumânii care au cereale de vînzare.* ST.; **2.** plată pentru serviciile misitului. [*Misit* + *-ie*].

misiúne, misiuni f. **1.** însărcinare, împuternicire dată cuiva; sarcină pe care o primeşte sau şi-o asumă cineva de a face ceva anume: *ce fac atunci membrii Academiei pentru a corespunde misiei ce înşişi şi-o atribuiesc?* MAIOR.; **2.** slujbă, funcţie, post: *grea misie, misia de poliţai.* CAR.; **3.** delegaţie trimisă în străinătate cu un anumit scop: *am fost trimis, prin 1917, cu misiunea militară franceză în Moldova.* EL.; **misiune diplomatică,** oficiu sau reprezentanţă diplomatică a unui stat cu grad de ambasadă sau de legaţie, creată în urma stabilirii relaţiilor diplomatice între două state; **4.** predicare a Evangheliei cu scopul de a propaga credinţa creştină, mai ales catolicismul (în ţări de altă confesiune sau religie); instituţie religioasă prin care se propagă creştinismul; local în care se află această instituţie: *misiunea apostolilor;* **5.** (col.) preoţi trimişi în lume pentru a converti la creştinism; **6.** rol, menire; datorie: *lipsită de ajutorul pacientului, misiunea medicului este practic compromisă.* GHEŢIE; *am crezut în steaua mea sau în misiunea mea.* CR.; (şi: **misie**). [Din fr. *mission,* lat. *missio, -onis*].

misívă, misive f. **1.** (înv.) scrisoare oficială: *Ipsilante trimise ... o misivă generalului.* GANE; **2.** (p. ext.) scrisoare, bilet: *misivele ... conţineau mai mult detalii meterologice.* GHEŢIE. [Din fr. *missive*].

misléte m. invar. numele literei *m* din alfabetul chirilic.: *într-o zi scriai un sunet de danie, şi cerneala se întinse la un mislete.* DELAVR. [Din sl. *mislite*].

misoandríe f. aversiune morbidă faţă de sexul masculin. [Din fr. *misoandrie*].

misofobíe, misofobii f. fobie de murdărie sau de contaminare prin atingere cu obiecte murdare. [Din fr. *misofobia*].

misogám, ~i, misogamă, ~e m., f. persoană care se teme de căsătorie. [Din germ. *Misogam*].

misogamíe f. teamă, aversiune faţă de căsătorie. [Din germ. *Misogamie*].

misoghín m. v. **misogin.**

misogín, misogini m. bărbat care are aversiune, dispreţ faţă de femei: *de ce ne facem noi dintr-o femeie un ideal, ca pe urmă să devenim misogini?* PR. // a. care manifestă, exprimă, reflectă dispreţ, ură faţă de femei: *literatură misogină;* (şi: **misoghin**). [Din fr. *misogyne,* germ. *Misogyn*].

misoginíe f. atitudine a misoginului, dispreţ, aversiune faţă de femei; misoginism. [Din fr. *misogynie*].

misoginísm n. (livr.) misoginie: *misoginismul degenerează în grobianism.* CĂL. [*Misogin* + *-ism*].

misológ, ~gi, misologă, ~ge m., f. (livr.) persoană care dispreţuieşte raţiunea sau raţionamentele; antiraţionalist. [Din fr. *misologue*].

misologíe f. (livr.) dispreţ faţă de raţiune, faţă de raţionamente. [Din fr. *misologie*].

misoneísm n. (livr.) sentiment de neîncredere, de aversiune faţă de orice noutate, schimbare. [Din fr. *misonéisme*].

misopedíe f. repulsie patologică faţă de copii. [Din fr. *misopedie*].

miss f. **1.** (mai ales în Anglia) domnişoară; **2.** titlu acordat de un juriu celei mai frumoase participante la un concurs de frumuseţe. [Cuv. engl.].

mistacocét, ~ţi, mistacocetă, ~e a. şi n. (peşte) fără dinţi. // n. (la pl.) specie de cetacee asemănătoare balenei; (şi la sg.) animal din această specie. [Din fr. *mystacocètes*].

mistagóg, mistagogi m. **1.** preot din antichitatea greacă, care iniţia în misterele sacre; **2.** (p. ext.) epitet pentru un om înzestrat cu puterea de a pătrunde în adîncul (ascuns al) lucrurilor. [Din fr. *mistagogue*].

mistagógic, ~ci, mistagogică, ~ce a. care aparţine mistagogilor sau mistagogiei, referitor la mistagogi sau la mistagogie. [Din fr. *mistagogique*].

mistagogíe f. iniţiere în misterele sacre făcută de mistagogi. [Din fr. *mistagogie*].

mistélă f. must de struguri la care s-a adăugat alcool, în scopul opririi fermentaţiei. [Din fr. *mistelle*].

mistér[1]**, mistere** şi (înv.) **misteruri** n. **1.** dogmă religioasă creştină care trebuie primită aşa cum este dată; taină, adevăr mai presus de raţiune: *sacrul mister al învierii Domnului.* AL.; **2.** ceea ce este (încă) necunoscut, neînţeles; taină, enigmă, secret: *am văzut în repegiune ale Africei misteruri.* AL.; *în limba mea sînt toate misterele.* VIERU; **3.** ceea ce este ţinut secret: *misterele politicii;* **4.** (la pl.) ritualuri de cult, cu caracter esoteric, practicate în antichitate, în lumea greco-romană, la care luau parte numai iniţiaţii şi a căror ceremonial consta, în primul rînd, dintr-o reprezentaţie teatrală evocînd mituri legate de diferite zeităţi (ex.: misterele eleusine, consacrate zeiţei Demeter şi fiicei sale Persefona, celebrate la Eleusis, în Atica; misterele orfice, consacrate lui Dionysos şi Orfeu; misterele lui Bachus, celebrate la Roma; misterele lui Isis şi Osiris, în Egipt etc.); **5.** (la pl.; în evul mediu, în ţările catolice, în special în Franţa) dramă avînd iniţial caracter religios, cu subiect biblic sau hagiografic: *misterele se reprezentau în curţile bisericilor.* [Din fr. *mistère,* lat. *mysterium*].

míster[2] m. (mai ales în Anglia) termen de adresare către un bărbat fără titlu nobiliar; domn. [Cuv. engl.].

mistéric, ~ci, misterică, ~ce a. **1.** (înv.) misterios: *o flacără misterică dă palidă lumină.* BOL.; **2.** care conţine un mister[1], referitor la mister[1]: *concepţia morţii şi naşterii lui Isus ... e o concepţie misterică.* CR. [*Mister*[1] + *-ic*].

misteriós, ~şi, misterioásă, ~e a. **1.** care este necunoscut sau neînţeles, care conţine un mister[1]; tainic: *capriciul misterios al legii ereditării e o dovadă că singură nu poate explica totul.* STÂNIL.; (adv.) *cadrele-aurite ... sub palida lumină apar misterios.* AL.; **2.** care ascunde ceva, care se înconjoară de mister; enigmatic, misteric: *misterios, fără să spuie cuiva secretul numelui lui, el şedea în casa preotului bătrîn.* EM. [Din fr. *mystérieux*].

misterióso adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) enigmatic; sumbru. [Cuv. it.].

místic, ~ci, mistică, ~ce a. **1.** alegoric, metaforic, de parabolă: *sensul mistic al Sfintei Scripturi;* **2.** care prelucrează subiecte religioase: *scriitor mistic;* **3.** care aparţine misticismului sau misticii, referitor la misticism sau la mistică; care denotă misticism: *îi ascult toate superstiţiile culese despre India fachirică şi mistică.* EL.; *în ezoterismul islamic se vorbeşte despre trei etape ale căii mistice.* PLEŞU; *extaz mistic;* **4.** care are un înţeles greu de pătruns, inexplicabil pe cale raţională; care rămîne ascuns, secret: *calcule geometrice zidite după o ... mistică sistemă.* EM.; **testament mistic,** testament închis şi sigilat depus de testator la tribunal; testament secret. // m., f. adept al misticii sau al misticismului: *misticul ... e invadat de impresia covîrşitoare a unei stări privilegiate.* BL. // f. **1.** practică religioasă care tinde să dobîndească retrăirea în extaz, prin revelaţie, a unirii cu Dumnezeu sau a înălţării omului în Dumnezeu: *mistica e o potenţare a omenescului, dar nu o transcendere.* BL.; **2.** totalitatea doctrinelor filozofice şi teologice care susţin şi încearcă să explice această practică; **3.** credinţă care se formează în jurul unei idei, al unui sentiment, al unei persoane: *mistica cifrelor pereche şi nepereche începu să-l urmărească nemilos.* GHEŢIE; *mistica forţei.* [Din fr. *mystique*].

misticísm, (rar) **misticisme** m. **1.** doctrină idealistă, de natură filozofică şi religioasă, care admite comunicarea (prin revelaţie, extaz, intuiţie) între om şi divinitate; misticitate: *profetismul şi misticismul ... sînt prea nebuloase, prea subiective.* GAL.; *misticismul a apărut în cele mai diverse culturi.* BL.; **2.** (p. ext.) totalitatea credinţelor, practicilor, intervenţiilor, atitudinilor care susţin că realitatea poate fi pătrunsă numai prin metodele intuitiv-extatice ale misticii; **3.** stare de spirit, dispoziţie specifică misticului: [chirurgii] *cad cu timpul în misticism, în ciuda practicii lor ştiinţifice, pozitiviste.* PR. [Din fr. *mysticisme*].

misticitáte, (rar) **misticităţi** f. misticism; mistică: *sîntem dispuşi a crede în misticitatea matematicei.* EM.; *pietatea profundă evită misticitatea.* [Din fr. *mysticité*].

mistificá, mistífic vb. (tr.) **1.** a induce în eroare, a înşela (abuzînd de credulitatea cuiva): *am mistificat atunci opiniunea publică.* MAIOR.; *nu aveam*

reputaţia unui copil mincinos, dar ştiu că îmi mistificam dezinvolt părinţii. PATAP; **2.** a denatura adevărul, a falsifica realitatea: *intenţia de a mistifica, diminuînd sau mărind, ... începe să încînte.* CĂL. [Din fr. ***mystifier,*** it. ***mistificare***].

mistificábil, ~i, mistificabilă a. care poate fi mistificat. [*Mistifica* + *-bil;* cf. fr. ***mystifiable***].

mistificáre, mistificări f. acţiunea de a mistifica şi rezultatul ei; înşelare; denaturare, falsificare, mistificaţie: *forţa ei de mistificare era pentru mine o revelaţie stupefiantă.* PR. [V. ***mistifica***].

mistificatór, ~i, mistifcatoáre, ~e a. şi m., f. (persoană) care mistifică: *ar trebui să repete tipul slugii viclene, mistificatoare.* CĂL. [Din fr. ***mystificateur***].

mistificáţie, mistificaţii f. mistificare: *nemic nu indică fals sau mistificaţiune.* HASD.; *dadaismul nu era decît o mistificaţie şi o demonstraţie estetică negativă.* CĂL.; (şi: (rar) **mistificaţiune**). [Din fr. ***mystification***].

mistificaţiúne f. v. mistificaţie.

mistrál n. vînt puternic, rece şi uscat, care suflă iarna în Franţa, de-a lungul văii Ronului, spre Marea Mediterană. [Din fr. ***mistral***].

mistréţ, ~i, mistreáţă, ~eţe a. **1.** (şi m.), (şi **porc mistreţ**) animal sălbatic cu corpul masiv, cu capul mare, terminat cu bot alungit, cu colţi puternici (*Sus scrofa*): *doi vînători ... goneau un porc mistreţ.* OD.; *s-a măcelărit pădurea, dar mistreţii au rămas.* VIERU; **2.** (pop.) de pădure; pădureţ: *frunză verde măr mistreţ.* POP.; **3.** (pop.) care rezultă dintr-un amestec; corcit; amestecat, pestriţ; (p. ext.) nici bun, nici rău; potrivit: *vacă mistreaţă.* C.L.; *vreme mistreaţă.* POP; **săptămîni mistreţe** sau **săptămînă mistreaţă**, săptămîni sau săptămînă de dinaintea postului mare, în care este voie să se mănînce carne, exceptînd miercurea şi vinerea; **4.** nici dulce, nici acru; dulce-acrişor: *nici prea prea, nici foarte foarte ..., ca vinul cel mistreţ.* AL. [Lat. ***mixticius***].

mistríe, mistrii f. unealtă de zidărie formată dintr-o lamă triunghiulară sau trapezoidală de oţel, o tijă şi un mîner, cu care se aruncă şi se întinde mortarul pe zid: *băile răsunau ... de fîşîitul mistriilor care netezeau tencuiala.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***mistrí***].

mistuí, místui şi **mistuiesc** vb. **1.** (tr.) a digera: *am un catar stomacal; nu mistui cum trebuie alimentele.* GHEŢIE; **a nu (putea) mistui pe cineva** sau **ceva**, a nu putea suporta, suferi pe cineva sau ceva: *feciorii de boieri nu puturá mistui vorbele ciobănaşului.* ISP; *nu-l mistuia pe protopopul ursuz.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a face să dispară; a nimici, a distruge: *focul a mistuit cetatea;* (fig.) *cuvintele-n cer s-ar vedea, singure, mistuind hotare şi vremuri.* IONEL; **3.** (tr.) a cheltui; a irosi: *şi-a mistuit toată averea;* **4.** (refl.) a dispărea, a pieri: *risipiturile de călărime pămînteană, care se arătau o clipă pe dealuri, ... se mistuiau repede.* SAD.; **5.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) chinui; a (se) distruge (încetul cu încetul): *bănuia ea ... văpaia care mă mistuia pe mine?* GAL.; **6.** (tr. şi refl.) a căuta un refugiu; a (se) ascunde, a (se) dosi: *umblu dealurile, cîmpii, unde pot se mistuiesc.* NEGR.; *unde l-ai mistuit?* AL. [Din magh. ***emészt***].

mistuíre, mistuíri f. **1.** acţiunea de a (se) mistui şi rezultatul ei; **2.** digestie: *aţipeala, care-i întovărăşea totdeauna mistuirea, nu venea ... să-l cuprindă.* SAD.; **3.** distrugere, nimicire; dispariţie: *mistuirea casei în flăcări.* [V. ***mistui***].

mistuít, ~ţi, mistuită, ~e a. **1.** digerat: *alimente bine mistuite;* **2.** dispărut; ascuns: *documente mistuite.* [V. ***mistui***].

mistuitór, ~i, mistuitoáre a. **1.** (înv.; despre alimente) care se mistuie; (p. ext.) hrănitor; **2.** care mistuie; distrugător, nimicitor, devastator: *puterea mistuitoare a focului.* ZAMF.; **3.** (fig.) chinuitor, copleşitor: *bătrînul făcuse ... o tîrzie şi mistuitoare pasiune.* GHEŢIE. [***Mistui*** + *-tor*].

mişcă, mişc vb. **1.** (intr., refl.) a ieşi sau a face să iasă din repaus, din imobilitate pentru a(-şi) schimba locul sau poziţia; a (se) deplasa; a (se) muta; a (se) clătina: *naintea lor se mişcă pădurile de brad.* EM.; *luîndu-l de braţ, am vrut să-l mişc la vale spre strada Cîmpeanu.* SAD.; **2.** (tr.) a pune în funcţie un mecanism, o maşină etc.: *viţeliosul Lotru ... mişcă mori, pive.* VLAH.; **3.** (intr. şi refl.) a trăi, a vieţui: *tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul, mi-e prieten.* EM.; **4.** (refl. şi intr.) a porni din loc, a pleca, a se duce, a merge, a înainta: *nu mă mai mişc de acasă; am mult de lucru.* CAR.; **5.** (fam.; refl.) a face mişcare, plimbări; a se dezmorţi: *voia să se mişte, să ia aer.* GHEŢIE; **6.** (refl.) a frecventa un anumit mediu; a se afla: *nu pot aparţine cercurilor în cari te mişti tu.* EM.; **7.** (refl., tr. şi intr.) a ieşi din pasivitate; a acţiona; a lucra, a întreprinde; a se strădui: *un bărbat să se mişte ... pentru binele şi prosperul omenirii.* CAR.; *nu mişca nimic spre a urca mai sus pe scara ierarhică.* GHEŢIE; **8.** (refl. şi tr. fact.) a se agita, a se revolta sau a face să se agite, să se revolte: *ea-l vede mişcînd poporul cu idei reci, îndrăzneţe.* EM.; *se mişcă ţara, domnul meu!* REBR.; **9.** (fig.; fam.; intr. şi refl.) a dovedi oarecare pricepere într-o anumită activitate, a face faţă, a se descurca; a da rezultate, a prospera: *afacerile încep a se mişca.* SAD.; **10.** (fig.; tr.) a determina pe cineva să facă ceva; a îndemna, a îmboldi; a însufleţi: *arabul ... mişcat de-o înaltă şi dulce gîndire spre-a lui mîntuire lucrează.* MACED.; **11.** (fig.; tr.) a impresiona, a emoţiona; a înduioşa: *nenorocirea inginerului m-a mişcat profund.* EL. [Et. nec.; cf. lat.* ***micicare*** (<***micare***), meglen. ***micică,*** drom. ***vîşcá***].

mişcáre, mişcări f. **1.** acţiunea de a (se) mişca şi rezultatul ei; **2.** ieşirea din starea de imobilitate, de fixitate, de repaus pentru schimbarea locului, a poziţiei: *prin mişcarea naltei ierbi, eu te fac s-auzi.* EM.; **mişcare seismică,** cutremur de pămînt; **nici o mişcare!,** linişte!; **3.** schimbare a poziţiei corpului, a membrelor etc.; (parte a unui) exerciţiu sportiv executat prin schimbarea poziţiei corpului, a membrelor etc.; (p. ext.) gest: *nu vezi mişcările ce fac picioarele.* BOL.; *din mişcările mele, vede că nu-l înţeleg.* SAD.; *cu mişcări maşinale scoase o ţigară.* GHEŢIE; (fam.) **în doi timpi şi trei mişcări,** foarte repede; **4.** fiecare mutare de piesă la sah, table etc.; (fam.) **a prinde** (sau **a surprinde**) **mişcarea,** a înţelege desfăşurarea, rostul (ascuns al) unei acţiuni; **5.** tempoul cu care se execută o bucată muzicală; **6.** (concr.) parte dintr-o compoziţie muzicală, executată într-un anumit tempo; **7.** bătaie ritmică; zvîcnire: *mişcarea inimii;* **8.** deplasare (în spaţiu); înaintare; circulaţie: *o teribilă mişcare de trăsuri, tramcare.* CAR.; **a (se) pune în mişcare,** a porni; a acţiona: *stimulat de comisionul promis, Petcu se puse îndată în mişcare.* GHEŢIE; *trenul s-a pus în mişcare;* **biroul** (sau **serviciul) de mişcare,** birou (sau serviciu) care dirijează, într-o gară, circulaţia trenurilor; **9.** (fam.) plimbare (pe jos): *îi face bine mişcarea zilnică;* **10.** forfotă, agitaţie, animaţie: *în piaţă mişcarea începea să se domolească.* GHEŢIE; **11.** (mai ales la pl.) deplasare organizată a unei armate: *au urmărit mişcările duşmanului; mişcări de trupe;* **12.** mutare dintr-un post în altul; **13.** activitate, acţiune; faptă: *mişcarea intelectuală ... începe acum cu tinerimea.* VLAH.; **14.** acţiune a unei grupări, colectivităţi, cu scopul susţinerii unei idei, revendicări etc.; mişcămînt: *asculta veşti despre mişcările ţărăneşti.* SAD.; *mişcările politice deveneau tot mai sîngeroase.* EL.; *mişcare sindicală;* **în mişcare, a)** într-o stare de agitaţie, de tulburare; **b)** în plină activitate: *tot poporul e în mişcare;* **15.** funcţionare; **mişcare perpetuă,** perpetuum mobile; **16.** (fig.) îndemn, imbold, pornire: *să deştepte în sufletul meu cea mai slabă mişcare de recunoştinţă.* CAR.; **17.** (fig.) sentiment, emoţie: *femeia a trebuit să-şi ascundă mişcările sufleteşti în faţa bărbatului.* IBR.; **18.** categorie filozofică desemnînd totalitatea schimbărilor, proceselor care au loc în Univers; modul de existenţă al materiei, atributul ei esenţial, inalienabil. [V. ***mişca***].

mişcát, ~ţi, mişcată, ~e a. **1.** care este impresionat, tulburat, emoţionat, înduioşat: *mulţimea e mişcată.* MACED.; **2.** care trădează emoţie, tulburare: *voce, privire mişcată.* [V. ***mişca***].

mişcămînt, mişcăminte n. (înv.) mişcare de masă cu caracter revendicativ: *istoria unei epoce sau a unui mişcămînt oarecare.* EM. [***Mişca*** + *-(ă)mînt*].

mişcătór, ~i, mişcătoáre a. **1.** care se mişcă; care se deplasează: *marea mişcătoare.* AL.; (jur.; înv.) **avere** (sau **bunuri) mişcătoare,** (şi n.) avere (sau bunuri) mobile: *la moartea bătrînului ..., întreaga lui avere mişcătoare şi nemişcătoare reveni fetei.* GHEŢIE; *s-a cerut vinderea mişcătoarelor;* (înv.) **pod mişcător,** bac; **2.** (fig.) care impresionează, emoţionează, tulbură: *scria ... o scrisoare mişcătoare.* CĂL. [***Mişca*** + *-ător*].

mişcodí vb. v. **mişcoti.**

mişcorí, pers. 3 **mişcoreşte** vb. (reg.; intr.; despre vietăţi) a se mişca încoace şi încolo. [De la ***mişca***].

mişcoríci m. pl. (reg.) viermi (intestinali); **a avea mişcorici,** a fi neastîmpărat, a nu sta locului. [***Mişcori*** + *-ici*].

mişcotí, mişcotesc vb. (pop.; intr. şi refl.) a se mişca de colo pînă colo; a se foi: *viermuşul ... mişcodea la buturuga lui.* C.L.; (şi: **mişcodi**). [De la ***mişca***].

mîşcul, mîşculi m. (bot.; reg.) moşmon (*Mespilus germanica*). [De la ***mîşculă***].

mîşculánţă, mîşculanţe f. (reg.; mai ales la pl.) şmecherie, înşelăciune; poznă. [Din magh. ***miskuláncia***].

mîşculă, mîşcule f. (reg.) fructul mîşcului; moşmoană. [Din gr. mod. ***muskuliá***].

mîşél, ~ei, mîşeá, ~ele a. şi m., f. **1.** (înv.) (om) sărac, sărman: *carii ne asupresc pre noi: mîşeii au bogaţii?* VARL.; **2.** (înv.) (om) de rînd, de condiţie modestă; nevoiaş: *dacă ai fi un mîşel de rînd, ar putea scoate gîdea adevărul.* SAD.; **3.** (înv. şi reg.) (om) bolnav, infirm; (spec.) lepros; **4.** (om) de nimic, mizerabil, mîrşav, nemernic, ticălos: *prea v-aţi bătut joc de limbă, de străbuni şi obicei, ca să nu s-arate-odată ce sînteţi: nişte mîşei.* EM.; *jos mîinile de pe mine, mîşelule!* GHEŢIE; **5.** laş, fricos: *cel ce fuge dinaintea duşmanului este mîşel.* BĂLC. [Lat. ***misellus***].

mîşelá vb. v. **mîşeli.**

mîşelătáte, mîşelătăţi f. (înv.) sărăcie, mizerie; nenorocire: *mîşelătatea şi ... sărăcia deaproapelui.* VARL. [***Mîşel*** + *-ătate*].

mîşelésc, ~şti, mîşeleáscă, ~eşti a. de mîşel, ticălos, netrebnic, mîrşav: *această mîşelească faptă.* NEGR. [***Mîşel*** + *-esc*].

mîşeléşte adv. **1.** ca un mîşel, umil: *îmbrăcîndu-se deasupra mîşeleşte.* DOS.; **2.** în chip mîrşav, ca un laş: *fu omorît mîşeleşte.* [***Mîşel*** + *-eşte*].

mîşeléi, mîşelesc vb. (refl.) **1.** (pop.) a se plînge, a se văicări: *am prins ... a mă mîşela.* POP; **2.** (rar) a deveni mîşel: *nu te mîşeli şi tu!* PETR.; (şi: (reg.) **mîşela**). [De la ***mîşel***].

mîşelíe, mîşelii f. **1.** (înv.) mizerie, sărăcie: *poporul acesta merită să se ridice din mîşelie.* SAD.; **2.** caracterul, starea mîşelului; atitudine, faptă de mîşel; josnicie, mîrşăvie; ticăloşie: *a comis toate mîşeliile.* FIL.; **3.** (pop.) stare a vremii urîtă, ploioasă sau geroasă: *a găsit pe Luminăţia sa ... foarte scîrbit ... de mîşelia vremii de toamnă.* SAD. [***Mîşel*** + *-ie*].

mîşelít, ~ţi, mîşelită, ~e a. **1.** (înv.) lepros: (subst.) *bolnavii vindecaţi, mîşăliţii curăţiţi.* COR.; **2.** (reg.) slăbit, ruinat: *trup mîşelit;* **3.** care a devenit mîşel, mîrşav; ticălosit: *trecutul glorios prezentului mîşelit.* AL. [V. ***mîşeli***].

mîşélnic, ~ci, mîşeínică, ~ce a. (înv.) **1.** de mîşel; umilitor, degradant: *o fiinţă din os sfînt ... pîngărită de bici ori de alte cercări mîşelnice.* SAD.; **2.** care denotă slăbiciune, josnicie; mîrşav: *e mîşelnic lucru singur zilele să-ţi curmi.* VLAH. // adv. mîşelesc, mizerabil, nemernic: *nu-mi convine viaţa mîşelnic cîştigată.* AL. [***Mîşel*** + *-nic*].

mîşínă, mîşine f. **1.** (reg.) grămadă de lucruri (cereale, alimente etc.) adunate ca provizie; rezervă de orice fel: *strînge mîşină de cu vreme.* PANN; **2.** (reg.) gaură în pămînt sau muşuroi; (p. ext.) vizuină, cuib; **3.** mulţime, droaie (de fiinţe): *mîşină de cinovnici.* AL.; **4.** mică scobitură pe suprafaţa dinţilor cailor şi a altor animale erbivore; muscă, mursă[2]; (şi: **mîşună**). [Cf. rus. ***mîšina***].

mîşmáş, mîşmaşuri n. (fam.) **1.** amestec de elemente eterogene; amestecătură; (spec.) amestec de băuturi; carcalete: *iau aperetive, ţuică, mastică,*

pelin, mişmaş. CAR.; (fig.) *Bucureştiul devine un spaţiu al mişmaşului lingvistic.* D.; **2.** afacere necinstită; învîrteală: *se culcă cu ... un gazetăraş vîrît în toate mişmaşurile.* GHEŢIE. [Din germ. ***Mischmasch*** „amestec"; termen introdus de chelnerii austrieci].

mişto a. (arg.) (foarte) bun, (foarte) frumos: *gagică mişto.* // n. (pl. **mişto**uri) (arg.) batjocură; ironie: *nu mai suporta mistoul lor*; **a lua pe cineva la mişto,** a-şi bate joc, a ironiza. [Din ţig. *mišto*].

miştocár, **~i, mişto**cară, **~e** a. şi m., f. (arg.) (om) care ironizează. [De la ***mişto***].

miştocărésc, **~şti, mişto**cărească, **~eşti** a. (arg.) specific mistocarului, de mistocar: *acest dialog mistocăresc se spulberă.* PR. [***Mistocar*** + *-esc*].

mişui, pers. 3 **mişuiesc** şi **mîşuie** vb. (intr.) a mişuna: *copiii, ca niste viermi mişuind.* DELAVR.; (fig.) *în capul lui ... mişuiesc noroade de gînduri.* VLAH. [Cf. ***mişuna***].

mişuiáiă, mişuieii f. (rar) aglomeraţie; agitaţie, forfotă: *pretutindeni este o mişuială, o forfotealâ.* CAR. [***Mişui*** + *-eală*].

mîşun, mişuni m. (zool.; reg.) hîrciog (*Cricetus cricetus*): *mişunii cei cu gropanele pline de grîne.* OD. [Cf. ***mişină***].

mişună, mîşun vb. (intr.) a umbla de colo pînă colo; a forfoti, a viermui, a foi, a mişui: *pretendenţii la domnie mişunau prin Apus.* CĂL.; *oraşul mişuna de lume.* PR. [Cf. ***mişină***].

mişunáre, mişunări f. (rar) faptul de a mişuna; aglomeraţie, forfotă, agitaţie; mişuneală. [V. ***mişuna***].

mîşună[1]**, mişune** f. (rar) forfotă; rumoare: *o mişună amestecată cu cîntece.* DELAVR. [De la ***mişuna***].

mîşună[2] f. v. **mişină**.

mişuneálă, mişuneli f. (rar) mişunare. [***Mişuna*** + *-eală*].

mit, mituri şi (înv.) **mite** n. **1.** povestire din lumea sacrului, a divinităţii, a zeilor şi eroilor, destinată să explice originea lumii şi a fenomenelor ei, originea, desăvîrşirea şi destinul omului: *termenului „mit" trebuie să i se restutie demnitatea iniţială.* BL.; *nimeni nu va renunţa la miturile ţării lui de dragul altei ţări.* PR.; **2.** (p. ext.) poveste, legendă, basm: *vremile-aurice ce mitele albastre ni le şoptesc ades.* EM.; **3.** reprezentare falsă, dar admisă în general de toţi membrii unui grup; ficţiune, fantasmagorie: *să nu mai vorbim despre mitul egalităţii oamenilor în faţa legii.* [Din gr. *mîthos,* fr. ***mythe***].

mitacísm n. aliteraţie constînd în repetarea sunetului *m.* [Din fr. ***mytacisme***].

mitár, mitari m. (înv.) vameş, mitarnic: *Duminica mitarului şi fariseului.* DOS. [Din sl. ***mitarĭ***].

mitárnic, mitarnici a. (înv.) care primeşte mită; (p. ext.) necinstit: *era om şi harnic, nici mitarnic.* NEC. // m. (înv.) **1.** vameş, mitar: *era mulţime de mitarnici.* N.TEST.; **2.** cămătar. [***Mită*** + *-arnic*].

mîtă, mite f. **1.** sumă de bani, obiecte sau alte avantaje primite, promise, oferite sau date unui funcţionar sau unui alt angajat al statului pentru a îndeplini, a nu îndeplini sau a întîrzia efectuarea unui act legat de îndatoririle sale de serviciu ori a face un act contrar acestor îndatoriri; şperţ, şpagă[1]: *se spunea ... că ia mită şi plocoane pentru a face cutăruia sau cutăruia hatîruri.* GHEŢIE; **2.** infracţiune comisă de o persoană care dă sau care primeşte asemenea sumă de bani, obiecte, avantaje. [Din sl. *mito* „plată, dar"].

míte adv. (rar) darămite, mai ales. [Cf. bulg. ***miti***].

miténă, mitene f. mănuşă (de damă) care acoperă palma şi degetele pînă la jumătatea lor. [Din fr. ***mitaine***].

mithraísm n. (religie antică bazată pe) cultul zeului persan Mithra (al luminii şi adevărului), extins din Asia Mică în Imperiul Roman, unde a influenţat creştinismul primitiv. [Din engl. ***Mithraism***].

mític, ~ci, mitică, ~ce a. care aparţine mitului, referitor la mit; care are caracter de mit; legendar: *cheamă piatra să învie ca şi miticul poet.* EM.; *istoria mitică şi documentară a patriei.* CĂL. // n. ceea ce ţine de mit, ceea ce este legendar, fabulos: *miticul şi magicul nu se confundă; miticul e posibil şi fără elementul magic.* BL. [Din fr. ***mythique***].

mitícă, mitici m. persoană superficială, nesetioasă (asemenea personajului creat de I. L. Caragiale): *miticii lui Caragiale.* [De la ***Mitică*** n. pr.].

miticésc, ~şti, miticească, ~eşti a. caracteristic miticismului; superficial, neserios: *comportament miticesc.* [***Mitică*** n. pr. + *-esc*].

miticísm, miticisme n. atitudine, faptă, vorbă proprie miticilor (Mitică din opera lui I.L. Caragiale): *miticismul se încadrează în balcanism.* CĂL. [***Mitică*** n. pr. + *-ism*].

mitificá, mitífic vb. (rar; tr.) a mitiza. [Din fr. ***mythifier***].

mitificáre, mitificări f. (rar) acţiunea de a mitifica; mitizare, mitologizare. [V. ***mitifica***].

mitificát, ~ţi, mitificată, ~e a. (rar) mitizat, mitologizat. [V. ***mitifica***].

míting, mitinguri n. **1.** întrunire publică organizată pentru a dezbate chestiuni politice, sociale, religioase etc.: *se ţine un meeting la Galaţi.* EM.; *mitingul autorizat al studenţilor;* **2.** reuniune sportivă: *catastrofă la mitingul aviatic;* (scris şi: *meeting*). [Din engl., fr. ***meeting***].

mititél, ~ei, mititeá, (~ícă), ~ele a. micuţ: *vezi tu colo pe cineva ... mititel?* CR.; *avea capul rotund, cu un coc mititel, prins în ace de os.* GHEŢIE; **de mititel,** de (mic) copil; **a se face mititel,** a se strînge (pentru a nu fi văzut); (p. ext.) a lua o atitudine modestă, umilă. // m. **1.** (fam.) copilaş: *cîţi mititei ai?;* **2.** (pop.; de obicei artic.) unul dintre numele eufemistice ale dracului: *nu cumva să vă împingă mititelu să intraţi!* CR.; **3.** cîrnăcior fără piele, fript pe grătar; mic: *serile se duceau la cîte-o grădină ieftină, cu lume amestecată şi veselă şi mîncau mititei sfîrîitori.* CĂRT. // f. (arg.; artic.; în forma **mititica**) închisoare; carceră: *a să ajungi la mititica.* [De la ***mic***].

mititelúţ, ~i, mititeluţă, ~e a. (pop.) diminutiv al lui mititel. [***Mititel*** + *-uţ*].

mitizá, mitizez vb. (tr.) a transforma în mit persoane, obiecte etc.; mitifica: *ce era cu mitizarea asta a mamei mele?* CĂRT. [Din it. ***mitizzare***].

mitizáre, mitizari f. acţiunea de a mitiza; mitificare, mitologizare. [V. ***mitiza***].

mitizát, ~ţi, mitizată, ~e a. care a devenit un mit; mitificat, mitologizat. [V. ***mitiza***].

mitóc n. v. **metoc**.

mitocán, mitocani m. **1.** (înv.) locuitor de la periferia unui oraş; (p. ext.) om de rînd: *sub nume de mitocani, poporul de jos înţelege pe dulgheri, zidari şi alţi meseriaşi, ce locuiesc pe la mahalale.* FIL.; **2.** persoană cu purtări grosolane; bădăran, mojic: *inginerul ... era cam mitocan.* PR. [***Mitoc*** + *-an* „călugăr, locuitor de la metoc", deci „extraurban", de unde apoi sensul peiorativ].

mitocáncă, mitocance f. femeie grosolană, vulgară; bădărancă. [***Mitocan*** + *-că*].

mitocănésc, ~şti, mitocăneáscă, ~eşti a. care ţine de mitocan, al mitocanului; vulgar, grosolan: *apucături mitocăneşti.* [***Mitocan*** + *-esc*].

mitocănéşte adv. (rar) ca mitocanii, în felul mitocanilor: *vorbeşte mitocăneşte.* [***Mitocan*** + *-eşte*].

mitocăníe, mitocănii f. atitudine, comportare, limbaj de mitocan; mojicie, bădărănie, mîrlănie. [***Mitocan*** + *-ie*].

mitocăníme f. mulţime de mitocani; lume de rînd: *priveliştea ... Oborului, furnicar de ţărani, ţigani şi mitocănime.* CĂRT. [***Mitocan*** + *-ime*].

mitocănós, ~şi, mitocănoásă, ~e a. specific mitocanului, de mitocan: *purtare mitocănoasă.* [***Mitocan*** + *-os*].

mitocondriál, ~i, mitocondrială, ~e a. care ţine de mitocondrie, referitor la mitocondrie. [Din fr. ***mitochondrial***].

mitocóndrie, mitocondrii f. (biol.) organit celular în formă de granulă, filament sau bastonaş, alcătuit din proteine, lipide şi enzime, prezent în citoplasma tuturor celulelor (cu excepţia bacteriilor, algelor albastre şi a unor celule înalt specializate), care asigură acestora energia necesară: *sisteme şi aparate compuse din ţesuturi ..., din celule ..., din organite: ribozomi, lizozomi, mitocondrii.* CĂRT. [Din fr. ***mitochondrie***].

mitográf, ~i, mitografă, ~e m., f. specialist în mitografie. [Din fr. ***mythographe***].

mitográfic, ~ci, mitografică, ~ce a. care aparţine mitografiei, referitor la mitografie: *studii mitografice.* [Din fr. ***mythographique***].

mitografíe, mitografii f. disciplină care cercetează şi compară structurile şi sensurile miturilor (în maniera vechilor greci). [Din fr. ***mythographie***].

mitológ, mitologi m. specialist în mitologie. [Din fr. ***mythologue***].

mitológic, ~ci, mitologică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic mitologiei, referitor la mitologie; care se inspiră din mitologie: *în luptele mitologice ... dintre zei şi demoni s-ar oglindi şi s-ar concretiza imaginar lupta dintre conştiinţă şi pornirile inconştiente ale omului.* BL. [Din fr. ***mythologique***].

mitologíe, mitologii f. **1.** totalitatea miturilor create de un popor, de o populaţie, civilizaţie, religie, în special de antichitatea greco-romană: *Coşbuc se gîndea la un mare epos naţional care să sistematizeze mitologia românească.* CĂL.; **2.** ştiinţă care cercetează geneza, evoluţia, clasificarea miturilor, semnificaţia simbolurilor vehiculate de ele; **3.** totalitatea reprezentărilor idealizate despre o persoană, un obiect, un fapt învestit cu valori imaginare legate de lumea, tradiţiile, aspiraţiile (colective) inconştiente: *ea îşi crease acum ... o întreagă mitologie superbă şi inaccesibilă, pe care o nutrea necontenit ca s-o ridice cît mai sus, în plin ireal.* EL.; *inclusiv democraţiile occidentale contemporane îşi construiesc mitologia proprie pornind de la termeni panaceu, des invocaţi, înzestraţi ... cu o semantică ambiguă.* D. [Din fr. ***mythologie,*** lat. ***mythologia,*** germ. ***Mythologie***].

mitologísm n. **1.** explicare a miturilor; **2.** pasiune, cult pentru mitologie. [Din fr. ***mythologisme***].

mitologizá, mitologizez vb. (tr.) a mitiza. [Cf. germ. ***mythologisieren***].

mitologizánt, ~ţi, mitologizantă, ~e a. care mitologizează. [De la ***mitologiza***].

mitologizáre, mitologizări f. (rar) acţiunea de a mitologiza. [V. ***mitologiza***].

mitologizát, ~ţi, mitologizată, ~e a. (rar) mitizat, mitificat. [V. ***mitologiza***].

mitomán, ~i, mitomană, ~e m., f. persoană care suferă de mitomanie: *trec în procesie schilozii: ... Aneta mitomana şi erotomana, prinţul Maxenţiu istovitul.* CĂL. [Din fr. ***mythomane***].

mitomaníe, mitomanii f. boală mintală caracterizată prin tendinţa maladivă a unor persoane de a denatura adevărul, de a inventa fapte, întîmplări etc. imaginare, în care se plasează într-o poziţie avantajoasă; (p. gener.) mania de a minţi. [Din fr. ***mythomanie***].

mitorlán, mitorlani m. (zool.; reg.) cîrtiţă (*Talpa europaea*). [Et. nec.].

mitótic, ~ci, mitotică, ~ce a. care aparţine mitozei, referitor la mitoză. [Din fr. ***mytotique***].

mitóză, mitoze f. proces de diviziune a celulei în cursul căruia apar cromozomii şi se împarte materialul celular în două celule-fiice, ambele cu acelaşi număr de cromozomi; cariochineză. [Din fr. ***mytose***].

mitrál, ~i, mitrală, ~e a. referitor la valvula orificiului auriculo-ventricular stîng al inimii, care ţine de aceasta, care o afectează; **stenoză mitrală,** boală constînd în îngustarea orificiului auriculo-ventricular stîng. [Din fr. ***mitral***].

mitraliá, mitraliez vb. (tr.) **1.** a supune un obiectiv tirului de mitralieră: *cartierul a fost mitraliat;* **2.** a trage cu mitraliera: *inamicii mitraliau aeroportul.* [Din fr. ***mitrailler,*** it. ***mitragliare***].

mitrálie, mitralii f. **1.** fiecare dintre bucăţile mici de fier cu care se încărcau odinioară ghiulelele de

tun; **2.** proiectil cu pereţii subţiri, plin cu gloanţe, care explodează la foarte scurt timp după ieşirea din ţeava tunului sau a obuzierului. [Din fr. ***mitraille,*** it. ***mitraglia***].

mitraliéră, mitraliere f. armă automată de calibru mic, uşor transportabilă, cu tir foarte rapid; mitralieză: *se trezeşte trăgînd cu mitraliera în fraţii săi.* CĂL. [Din it. ***mitragliera***].

mitraliére, mitralieri f. acţiunea de a mitralia şi rezultatul ei. [V. ***mitralia***].

mitraliéză, mitralieze f. (înv.) mitralieră. [Din fr. ***mitrailleuse***].

mitraliór, mitraliori m. militar specializat în folosirea mitralierei. [Din fr. ***mitrailleur***].

mitralíţă, mitralite f. inflamaţie (de origine reumatică) a orificiului mitral al inimii şi a aparatului său valvular. [Din fr. ***mitralite***].

mitralizáre, mitralizări f. modificare a configuraţiei radiologice a inimii în insuficienţa aortică, în momentul apariţiei unei insuficienţe funcţionale, cu dilatare consecutivă a atriului drept şi a vaselor pulmonare. [Din fr. ***mitralisation***].

mítră[1], mitre f. **1.** acoperămînt pentru cap la vechile popoare orientale; **2.** acoperămînt pentru cap, de formă sferică sau conică, bogat ornamentat, purtat de arhierei, de unii arhimandriţi şi arhiprezbiteri în timpul slujbei: *trimite ... mitropolitului mitră de patriarh.* VLAH.; **3.** un fel de coroană (purtată de regi, împăraţi): *craiul ... pe capu-i poartă mitră.* EM.; **4.** mic acoperiş deasupra coşurilor de fum. [Din sl. ***mitra,*** gr. mod. ***mítra***].

mítră[2], mitre f. (anat.; pop.) uter, mătrice. [Din gr. mod. ***mítra***].

mítrică, mitrice şi **mitrici** f. (înv. şi pop.) registru, condică a unei biserici, în care sînt înregistrate naşterile, căsătoriile, decesele: *s-ar fi născut, după mitrică, la 5 septembrie 1862.* CĂL. [Din pol. ***metryka***].

mitridatísm, (rar) **mitridatisme** n. imunitate la intoxicaţiile cu otrăvuri dobîndită prin consumarea de doze progresive din otrăvurile respective; mitridatizare. [Din fr. ***mithridatisme,*** engl. ***mithridatism***].

mitridatizá, mitridatizez vb. (tr. şi refl.) a dobîndi sau a face să dobîndească imunitate la intoxicaţiile cu otrăvuri, consumînd doze progresive din otrăvurile respective. [Din fr. ***mithridatiser***].

mitridatizáre, mitridatizări f. acţiunea de a (se) mitridatiza şi rezultatul ei; mitridatism. [V. ***mitridatiza***].

mitroácă, mitroace f. (reg.) **1.** (iht.) guvid (*Gobius*); **2.** scripete cu care se trage năvodul din apă. [Et. nec.; cf. ***mítră[1]*** (capul peştelui e foarte mare şi turtit)].

mitrocár, mitrocari m. (iht.; reg.) guvid (*Gobius*). [***Mitroacă*** + *-ar*].

mitrofór, mitrofori a. (despre prelaţii bisericeşti) care are dreptul să poarte mitră[1]. [Din gr. mod. ***mitrofóros***].

mitropolíe, mitropolii f. **1.** instituţie administrativă superioară a bisericii ortodoxe, corespunzătoare unei provincii sau unei ţări, avînd în frunte un mitropolit: *Mitropolia Moldaviei ... fu prochiamată liberă şi neatîrnată.* NEGR.; **2.** biserica principală (catedrală) în care oficiază de regulă mitropolitul şi ansamblul de clădiri anexe: *Mitropolia din Bucureşti a fost zidită în 1656 de Şerban Basarab;* **3.** reşedinţă sau palat mitropolitan; **4.** demnitatea, funcţia de mitropolit: *n-am pretins o mitropolie, ci numai un episcopat.* ST.; **5.** (înv.) tribunal bisericesc care judeca divorţurile; dicasterie: *duminecă cununie şi luni la mitropolie.* PANN. [Din sl. ***mitropolija***, gr. mod. ***mitrópolis***].

mitropolít, mitropoliţi m. **1.** rang înalt în ierarhia bisericii ortodoxe, inferior patriarhului şi superior episcopului; persoană care deţine acest rang: *cîţi domnitori şi mitropoliţi s-au rînduit la scaunul Moldovei.* CR.; **mitropolit primat,** v. **primat[1]**; **2.** (rar) dropioi: *au dat roată ..., împrejurul falnicilor dropioi - cărora ei le zic mitropoliţi.* OD. [Din sl. ***mitropolitŭ,*** gr. mod. ***mitropolítis***].

mitropolitán, ~i, mitropolitană, ~e a. care aparţine mitropoliei sau mitropolitului, referitor la mitropolie sau la mitropolit: *biserica mitropolitană de la Suceava.* HASD.; *slujba cununiei fu oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu ... vicarul mitropolitan din Blaj.* GHEŢIE. [Din lat. ***metropolitanus*** (după *mitropolit*)].

mitteleurópa f. doctrină politică germană, apărută după războiul franco-german din 1870, care viza unirea Germaniei cu Austria într-un bloc economic şi politic, pentru dominarea spaţiului dintre Marea Nordului şi Golful Persic. [Din germ. ***Mitteleuropa***].

mituí, mituiesc vb. (tr.) a da cuiva mită: *a încercat să-i mituiască pe judecători.* [***Mită*** + *-ui*].

mituiálă, mituieli f. **1.** (înv.) mituire: *de acum înainte ... mituielile şi mîncătoriile vor lipsi cu totul.* FIL.; **2.** (rar) mită. [***Mitui*** + *-eală*].

mituíre, mituiri f. acţiunea de a mitui şi rezultatul ei; mituială: *să nu rămîie asupra sa bănuială de mituire.* GHICA. [V. ***mitui***].

mituít[1], ~ţi, mituită, ~e a. care a fost mituit; corupt: *poliţist mituit.* [V. ***mitui***].

mituít[2] n. mituire. [V. ***mitui***].

mituitór, ~i, mituitoáre m., f. persoană care mituieşte: *legea îi pedepseşte şi pe mituitori.* [***Mitui*** + *-tor*].

míţă, miţe f. (mai ales la pl.) **1.** lînă tunsă pentru prima oară de pe miei; lînă tunsă de pe capul, coada şi picioarele oilor; **2.** fire crescute mai lungi din blana animalelor; floc, loloaţă; smoc de păr[2] sau de lînă: *un om în cojoc lung, cu miţele atîrnînd într-ă.* SAD.; **3.** (p. ext.; la pl.) suviţe de păr[2] atîrnînd dezordonat; (p. ext.) păr lung; laţe: *îşi căuta şapca veche ş-o puse ... peste grămada de miţe.* SAD. [Lat. **agnicius* „de miel"].

miţós, ~şi, miţoásă, ~e a. **1.** cu fire lungi şi dese, cu miţe; flocos: [î]*l înveşmîntară ..., punîndu-i pe umeri, pe deasupra, şi o sarică miţoasă de oaie.* CĂRT.; **2.** care are blana, părul cu fire lungi şi dese: *cîine miţos.* [***Miţă*** + *-os*].

miţuí, miţuiesc şi **míţui** vb. (tr.) **1.** (pop.) a tunde (miei, oi etc.) de miţe; **2.** (fam.; glumeţ) a părui: *l-am miţuit bine.* [***Miţă*** + *-ui*].

miţuiálă, miţuieli f. (pop.) **1.** miţuire; **2.** păruială. [***Miţui*** + *-eală*].

miţuíre, miţuiri f. acţiunea de a miţui şi rezultatul ei; miţuială, miţuit. [V. ***miţui***].

miţuít n. miţuire: *vremea miţuitului.* POP. [V. ***miţui***].

miuón, miuoni m. particulă elementară din familia leptonilor, cu sarcină electrică (pozitivă sau negativă) egală cu aceea a electronului. [Din fr. ***muon***].

mixá, mixez vb. (tr.) a face, a executa un mixaj: *se complace mixînd notaţii de agendă personală cu bucăţi de proză ritmată, pastişe şi fantezii.* CF. [Din fr. ***mixer***].

mixáj, mixaje n. **1.** înregistrare simultană pe aceeaşi bandă magnetică a tuturor elementelor auditive ale unui film (dialoguri, muzică, zgomote); **2.** amestec de orice natură. [Din fr. ***mixage***].

mixáre, mixări f. acţiunea de a mixa şi rezultatul ei. [V. ***mixa***].

mixedém, mixideme n. boală endocrină datorată unei grave insuficienţe tiroidiene, care duce la tulburări neuropsihice şi viscerale, la anemie, hipotermie etc. [Din fr. ***myxoedème***].

míxer, mixere n. **1.** amestecător hidraulic folosit la prepararea laptelui de ciment pentru cimentarea sondelor; **2.** aparat electric destinat amestecării alimentelor, preparării cremelor etc.; **3.** (telec.) circuit electronic căruia i se aplică la intrare două semnale de frecvenţe diferite, rezultînd la ieşire un semnal de frecvenţă egală cu o combinaţie a frecvenţelor de la intrare. [Din fr., engl. ***mixer***].

mixobactérii f. pl. grup de bacterii asemănătoare unei ciuperci, cu aspect de mucozităţi. [Din fr. ***myxobactéries***].

mixóm, mixoame n. denumire generică pentru formaţiunile tumorale cu aspect gelatinos, formate prin proliferarea celulelor conjunctive nediferenţiate, de tip embrionar, într-o substanţă fundamentală bogată în mucus; **mixom odontogen,** tumoare dentară bogată în mucus, care invadează adesea ţesuturile moi înconjurătoare şi osul maxilar. [Din fr. ***myxome***].

mixomatóză, mixomatoze f. **1.** boală infecţioasă caracterizată prin formarea de mixoame; **2.** boală virală contagioasă a iepurilor de casă manifestată prin inflamarea mucoaselor nazale şi oculare şi prin tumori în diferite regiuni ale corpului. [Din fr. ***mixomatose***].

mixomicéte f. pl. încrengătură de plante inferioare saprofite, lipsite de clorofilă, cu corpul format dintr-un plasmodiu gelatinos inform, mobil, alb, galben, roşu etc., care se hrănesc cu substanţe vegetale în descompunere (*Myxophyta*). [Din fr. ***myxomicetes***].

mixopoiéză, mixopoieze f. secreţie de mucus. [Din fr. ***myxopoïese***].

mixotróf, ~i, mixotrofă, ~e a. care se hrăneşte cu substanţe organice (din mediul înconjurător): *organisme mixotrofe.* [Din fr. ***myxotrophe***].

mixosarcóm, mixosarcoame n. (med.) mixom malignizat. [Din fr. ***myxosarcome***].

mixoviróză, mixoviroze f. denumire generică pentru bolile provocate de mixoviruşi (ex.: rujeolă, oreion etc.). [Din fr. ***myxovirose***].

mixovírus, mixovirusuri n. şi **mixoviruşi** m. grup de viruşi din care fac parte virusul gripal, al oreionului etc. [Din fr. ***myxovirus***].

mixt, micşti, mixtă, ~e a. alcătuit din elemente deosebite; amestecat, eterogen: *populaţie mixtă;* **şcoală mixtă,** şcoală cu elevi de ambele sexe; **cor mixt,** cor format din voci bărbăteşti şi voci feminesti; **tren mixt,** tren format din vagoane de călători şi vagoane de marfă; **număr mixt,** număr compus din numere întregi şi din fracţii ordinare; (gram.; înv.) **gen mixt,** neutru. // f. pl. produse intermediare care conţin atît materiale utile, cît şi sterile. [Din fr. ***mixte,*** lat. ***mixtus***].

mixtéci m. pl. populaţie amerindiană din Mexic, care trăieşte astăzi în statele Guerrero şi Oaxaca, şi a cărei cultură artistică a influenţat arta aztecilor. [Din fr. ***mixteques***].

mixtilíniu, ~ii, mixtilinie, ~ii a. (geom.) compus din linii drepte şi curbe. [Din fr. ***mixtiligne***].

mixtiúne, mixtiuni f. amestec farmaceutic de substanţe pulverulente într-un lichid pentru prepararea unui medicament. [Din fr. ***mixtion***].

míxtum compósitum, (livr.) amestec artificial şi nereuşit de elemente eterogene. [Cuv. lat.].

mixtúră, mixturi f. **1.** (livr.; depr.) amestec eterogen; amestecătură: *lipsind o aristocraţie ... de o vechime incontestabilă, avem de a face cu o mixtură de oameni de cele mai disparate origini.* CĂL.; **2.** amestec de materiale granulare diferite: *mixtură asfaltică;* **3.** medicament (lichid) preparat prin amestecarea mai multor substanţe; **4.** (muz.) sunet obţinut la orgă prin producerea simultană a unor timbruri diferite. [Din lat. ***mixtura,*** fr. ***mixture***].

mizá, mizez vb. (tr.) **1.** a depune ca miză, a juca pe ... ; a ponta: *şi-a mizat averea;* **2.** (fig.) a se bizui pe ..., a conta pe ...: *existenţialiştii greşesc mizînd totul pe individ.* GHEŢIE; *a mizat pe onestitatea partenerului.* [Din fr. ***miser***].

mizanscénă, mizanscene f. montare a unui spectacol artistic; punere în scenă. [Din fr. ***mis en scène***].

mizantróp, ~i, mizantropă, ~e m., f. persoană care disprețuieşte, urăşte oamenii; (p. ext.) persoană nesociabilă, neprietenoasă, ursuză: *singurătatea unor mizantropi.* NEGR. // a. (rar) mizantropic: *să îndepărtezi acest înveliş mizantrop ca să dai peste un om cumsecade, chiar sentimental.* GHEŢIE. [Din fr. ***misanthrope***].

mizantrópic, ~ci, mizantropică, ~ce a. referitor la mizantrop sau la mizantropie; de mizantrop; care denotă mizantropie, provocat de mizantropie: *blestemul mizantropic cu vînăta lui gheară.* EM. [Din fr. ***misanthropique***].

mizantropíe f. neîncredere, dispreţ, ură faţă de oameni (manifestată prin izolare): *pesimismul merge alături de mizantropie, e o altă faţă a mizantropiei.* IBR.; *pradă unei mizantropii amare ... se claustră într-o izolare orgolioasă la moşia familiei.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***misanthropía,*** fr. ***misanthropie***].

mizáre, mizări f. acţiunea de a miza şi rezultatul ei. [V. ***miza***].

mízã[1]**, mize** f. **1.** sumă de bani pe care o depune fiecare participant la un joc de noroc şi care revine cîştigătorului: *îşi făcea mîna greblă şi aduna mizele.* VLAH.; **2.** (fig.) lucru deosebit de important, care poate constitui obiectul unei dispute; fapt scontat: *va lupta, căci miza este aflarea adevărului.* [Din fr. ***mise***].

mízã[2] f. v. **mijă**.

mizénă, mizene f. catarg aflat între botul navei şi arborele central. [Din fr. ***misaine***].

mizdrí vb. v. **mezdri**.

mizér, ~i, mizeră, ~e a. **1.** (şi m., f.) (om) sărman, nenorocit: *muncitări, mizeri viaţa toată.* EM.; **2.** care denotă o situaţie precară; sărăcăcios: *mizera ta stare.* AL. [Din lat. ***miser,*** it. ***misero***].

mizerábil, ~i, mizerabilă, ~e a. **1.** care inspiră milă; vrednic de plîns; deplorabil, lamentabil, jalnic, nenorocit: *viaţa noastră modernă e complicată şi mizerabilă.* SAD., **2.** (fig.) aspru, rău: *vreme mizerabilă;* **3.** de proastă calitate; fără valoare, neînsemnat, inferior: *versurile ce scrii sînt rele ..., sînt mizerabile.* MACED.; **4.** (şi m., f.) (om) nemernic, ticălos, infam: *toţi au ceva comun, prin care sînt şi mizerabili şi ridicoli.* IBR. [Din fr. ***misérable***].

mizericórdie f. (livr.) îndurare, milă; milostivire: *omorau fără mizericordie femeile şi copiii.* EM. [Din lat. ***misericordia***].

mizericordiós, ~şi, mizericordioásă, ~e a. (livr.) îndurător, milostiv; generos: *fii mizericordioasă!* CAR. [Din fr. ***miséricordieux***].

mizérie, mizerii f. **1.** stare de extremă sărăcie; situaţie jalnică: *mizeria, nepregătirea, veacurile de robie au împins ... pe ţăranul român la dezordine gospodărească.* BL.; **de mizerie,** sărăcăcios, cu care nu se poate trăi: *salariu de mizerie;* **2.** stare de neputinţă, de slăbiciune, de suferinţă: *mizeria mea fiziologică a impresionat-o.* GHEŢIE; **3.** aspect exterior care denotă o mare sărăcie, murdărie, dezordine: *trăia singur într-o mizerie de nedescris;* **4.** (mai ales la pl.) ceea ce face viaţa incomodă, plină de suferinţă, de tristeţe: *toate micile mizerii unui suflet chinuit ... îi vor atrage.* EM.; **a-i face cuiva mizerie,** a cauza cuiva neplăceri; a şicana, a tracasa; **5.** (fam.) lucru fără valoare, meschin: *îmi datorează nimica toată, o mizerie.* [Din lat. ***miseria,*** fr. ***misère***].

miziíc n. v. **mezelic**.

mícă f. (pop.) mama tatălui sau a mamei; bunică. [Et. nec.].

mîgláş, mîglaşi m. (reg.) muncitor minier care taie şi cară sarea din salină. [***Mîglă*** + ***-aş***].

míglă, mîgle f. (reg.) **1.** grămadă, morman de bulgări de sare, de lemne etc.; **2.** un fel de sfeşnic din lemn. [Din magh. ***máglya*** (dial. ***mágla*** „morman")].

mîgliseálă, mîgliseli f. (reg.) mîglisire. [***Mîglisi*** + ***-eală***].

mîglisí, mîglisesc vb. (reg.; tr.) a înşela pe cineva cu promisiuni, cu linguşiri etc.; a amăgi; a linguşi, a măguli: *eu nu te voi mîglisi deloc cu făgăduieli.* ISP; *şi-l tot miglişam să ne spună poveşti.* SOR.; (şi: **miglişi**). [Et. nec.].

mîglisíre, mîglisiri f. (reg.) acţiunea de a mîglisi; mîgliseală, amăgire, linguşire. [V. ***mîglisi***].

mîglisitór, ~i, mîglisitoáre a. (reg.) înşelător, linguşitor: *sufletul legănat în ... nădejdi plăcute şi mîglisitoare.* MARC. [***Mîglisi*** + ***-tor***].

mîhní, mîhnesc vb. (tr. şi refl.) a cauza sau a simţi o întristare, o amărăciune; a (se) amări, a (se) supăra, a (se) necăji, a (se) indispune: *de soarta omenirii din suflet m-am mînhit.* ALEX.; *cuvintele ei mă mîhniră.* EL. [Et. nec.].

mîhniciós, ~şi, mîhnicioásă, ~e a. (înv.) care insuflă, care produce mîhnire, care îndurerează; trist; deprimant: *cu aşa mîhnicioase cugetări îşi petrecea ... zilele şi nopţile.* OD. [***Mîhni*** + ***-(i)cios***].

mîhniciúne, mîhniciuni f. (înv.) mîhnire: *pînă şi în mîhniciune aveau ... plăceri.* NEGR. [***Mîhni*** + ***-(i)ciune***].

mîhníre, mîhniri f. faptul de a (se) mîhni; întristare; supărare, amărăciune; mîhniciune: *urmaşii noştri cînd vor ceti cîte s-au scris într-aceşti timpi, vor vedea cu mîhnire sărăcia de idei.* GHICA; *fusese sensibilă la mîhnirea mea.* PR. [V. ***mîhni***].

mîhnít, ~ţi, mîhnită, ~e a. supărat, amărît, întristat, indispus; deprimat: *în sala luminată, stam singur şi mîhnit.* ALEX.; *Ipate era mîhnit pentru pierderile lui Chirică.* CR. [V. ***mîhni***].

mîhnitór, ~i, mîhnitoáre a. (rar) care mîhneşte; supărător: *lucruri ... mîhnitoare sufletului.* ISP. [***Mîhni*** + ***-tor***].

mîie f. v. **muie**.

mîine adv. **1.** în ziua care urmează după cea de azi; a doua zi: *dac-a veni mîne, l-oi iubi.* EM.; **pe mîine!,** formulă de salut la despărţire; **2.** în viitorul apropiat, curînd; în viitor: *să recapitulăm numele arendaşilor ..., boiernaşi mărunţi care mîni n-au să mai fie.* SAD.; **ca mîine (-poimîine)** sau **mîine-poimîine,** în curînd: *ca mîine-poimîne te-i trezi că ai îmbătrînit.* CR.; **de mîine în ... zile** (sau **săptămîni, luni**), peste ... zile (sau săptămîni, luni); (şi: (înv. şi pop.) **mîne**). [Lat. ***mane***].

mîl, mîluri n. **1.** nămol: *curg apele galbene cu mîl mult.* EL.; *la fîntînă mol şi tină.* POP.; **2.** (reg.) humă, lut cu care sătenii spoiesc casele; (şi: (reg.) **mol**). [Din ucr. ***myl***].

mîlc adv. (pop. şi fam.) **a tăcea mîlc,** a nu rosti nici un cuvînt, a nu scoate o vorbă: *Ana tătea mîlc şi suspina.* REBR. [De la ***mîlci***].

mîlcí, mîlcesc vb. (reg.; tr.) **a o mîlci,** a rămîne mut de uimire; a încremeni; a o sfecli: [ei] *o mîlciră văzînd atîta frumuseţe.* ISP. [Din sl. ***mlŭčati***].

mîlcom adv. v. **molcom**.

mîlcomí vb. v. **molcomi**.

mîlcomíş adv. v. **molcomiş**.

mîlí, mîlesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) umple de mîl; a (se) înnămoli: *apa mare-ar fi vinit, pe mine m-ar fi mîlit.* POP; **2.** (arg.; tr.) **a o mîli,** a o păţi, a o încurca: *ai mîlit-o!* [De la ***mîl***].

mîlíre, mîliri f. faptul de a (se) mîli. [V. ***mîli***].

mîlít, ~ţi, mîlită, ~e a. acoperit cu mîl, plin de mîl: *o fîntînă mîlită şi părăsită.* CR. [V. ***mîli***].

mîlitúră, mîlituri f. depunere de mîl, pietre etc.; loc unde s-a depus mîl; nămol: *priveam ... finaţurile culcate, mîliturile de prin grădini, tot dezastrul.* SAD. [***Mîli*** + ***-tură***].

mîlós, ~şi, mîloásă, ~e a. plin de mîl, cu mîl; nămolos; smîrcos: *Prutul tulbure şi mîlos.* VLAH. [***Mîl*** + ***-os***].

mînă, mîn vb. (tr.) **1.** a dirija mersul unui animal, (p. ext.) al unui vehicul (cu tracţiune animală): a îmboldi, a stimula la mers: *mînă birjar!* CAR.; *s-a învăţat să mîne singură caii.* GHEŢIE; **a mîna porcii la jir,** a sforăi: *se aşterne pe somn şi unde nu începe a mîna porcii la jir.* CR.; (fam.) **mînă măgarul!,** pleacă de aici, dă-i drumul; **2.** (fig.) a îndemna; a îmboldi: *ce-i mîna pe ei la luptă?* EM.; **3.** (înv. şi pop.) a alunga, a izgoni: *mînă-i Doamne!* DOS.; **4.** (înv. şi pop.) a trimite pe cineva undeva sau după ceva: *dacă i s-a scrintit mintile, am eu pe cine mîna să i le pună la loc.* CAR.; **5.** (pop.; intr.) a merge, a zori: *mîna cît putea;* **6.** (pop.) a lua, a trî cu sine: *te-ajunge Dunărea şi mă tem că te-a mîna.* POP.; **7.** a pune în mişcare, a acţiona; a împinge, a deplasa: *vîntul mînă norii spre pădure;* **8.** a acţiona: *mînă dar coardele ..., mînă-le lin!* EM. [Lat. ***minari*** „a ameninţa"].

mînăci, mînaci m. (rar) călăreţ: *zdraveni mînaci împrejur stau roată.* COŞB. [***Mîna*** + ***-aci***].

mînáre, mînări f. acţiunea de a mîna şi rezultatul ei; mînat. [V. ***mîna***].

mînáş, mînaşi m. (reg.) vizitiu. [***Mîna*** + ***-aş***].

mînát n. mînare: *mînatul oilor.* [V. ***mîna***].

mînă[1]**, mîini** şi (înv. şi reg.) **mînuri** f. **1.** fiecare dintre cele două membre superioare ale corpului omenesc, de la umăr pînă la vîrful degetelor; braţ; (p. restr.) extremitatea antebraţului pînă la vîrful degetelor: *cu ochii mari în lacrimi, cu mîini subţiri şi reci.* EM.; *îmi trec mîna prin păr, de dorul unei mîngîieri.* PETR.; **de mînă,** (acţionat) manual: *ferăstrău de mînă;* **pe sub mînă,** pe ascuns, în secret: *rege în exil, ajutat pe sub mînă de casele domnitoare.* CĂL.; **peste mînă,** incomod, anevoios: *le vine cam peste mînă tîrgul.* CR.; **mînă în mînă,** în perfectă înţelegere, în colaborare; împreună: *hoţii lucrează mînă-n mînă cu poliţia;* **a da mîna cu cineva,** a strînge cuiva mîna în semn de salut sau de împăcare: *nu dădui mîna cu nimeni.* PR.; **a bate** (sau **a-şi da**) **mîna cu cineva,** a cădea la învoială, a face un tîrg, a se înţelege: *ţi-ai dat mîna cu un nemernic;* **a se putea lua de mînă cu cineva,** a se asemăna, a se potrivi cu cineva (la fapte rele); **cu mîinile încrucişate** (sau **în sîn**), inactiv; fără nici o grijă, impasibil: *cît e ziulica de mare stă cu mîinile încrucişate şi se vaită că nu are bani;* **a pune** (sau **a încrucişa**) **mîinile pe piept,** a muri; **a se spăla pe mîini,** a refuza să-şi ia răspunderea unei probleme dificile, cu riscuri sau a unei fapte reprobabile: *spălîndu-se în felul acesta pe mîini, îşi recîştigau libertatea.* GHEŢIE; **a da** (sau **a primi ceva**) **în mînă,** a da sau a primi ceva direct, personal; **cu mîna lui** (sau **mea, ta etc.**), direct, personal: *mai bine să-ş facă moarte cu mînule sale.* NEC.; **pe** (sau **la,** (înv.) **de-a**) **mîna dreaptă** (ori **stîngă**), pe partea dreaptă (ori stîngă): *pe malul Mureşului, d-a mîna stîngă.* BĂLC.; **a avea mînă bună** (sau **uşoară**), a fi îndemînatic, a avea abilitate în execuţie; **a fi mînă spartă,** a fi risipitor: *era o mînă spartă ... şi un afemeiat.* CĂL.; **a fi mînă largă,** a fi darnic, generos; **a fi legat de mîini şi de picioare,** a fi pus în imposibilitatea de a acţiona; **a avea** (sau **a lăsa, a da**) **mînă liberă,** a acţiona (sau a lăsa pe cineva să acţioneze) liber, cum vrea; **a pune mînă de la mînă,** a strînge, a aduna (bani, obiecte etc.): *părinţii lor ... au pus mînă de la mînă să-şi dea copiii la carte.* PR.; **a pune mîna, a)** a acţiona: *ce stai? pune mîna!*; **b)** a fura: *ar fi ea o fată bună, dar cam pune mîna;* **a pune mîna pe cineva,** a prinde, a găsi pe cineva: *cum nu vii tu, Ţepeş doamne, ca punînd mîna pe ei, să-i împarţi în două cete.* EM.; **a ridica mîna asupra cuiva,** a ameninţa pe cineva cu bătaia; a fi agresiv; **a-i pune cuiva mîna în gît** (sau **în piept**), a prinde pe cineva; a-i cere socoteală; a trage la răspundere; **a-i lua cuiva boala** (sau **durerea**) **cu mîna,** a face să treacă, să înceteze numaidecît boala (sau durerea) cuiva; **una la mînă,** se spune pentru a marca primul element al unei enumerări; **a fi mîna dreaptă a cuiva,** a fi ajutorul, omul de încredere al cuiva; **a cere mîna cuiva,** a cere în căsătorie: *tînărul o să-ţi ceară mîna.* GHEŢIE; **sărut mîna** (sau **mîinile**), v. **săruta; cu mîna goală,** fără a aduce sau fără a lua nimic; (p. ext.) fără nici un rezultat: *Budulea ... niciodată nu venea cu mîna goală.* SL.; **cu amîndouă mîinile,** din belşug; (fig.) cu toată bunăvoinţa, bucuros; **a duce de mînă pe cineva,** a călăuzi, a sprijini; **de la mînă pînă la gură,** foarte repede, în scurt timp; **cu mîna pe inimă,** cu conştiinţa curată; (pop.) **a da din mîini** (sau **din picioare**), a se strădui să facă ceva; (compus) **mîna-Maicii-Domnului, a)** mică plantă erbacee, care creşte în pustiurile nisipoase ale Siriei şi Arabiei, cu tulpina foarte ramificată şi higroscopică, cu flori albe, cu fructe mici, care prezintă curiozitatea că, după căderea frunzelor, ramurile i se încovoaie formînd un ghem, dar puse în apă îşi reiau forma iniţială (*Anastatica hierochuntica*); **b)** (bot.) caprifoi (*Lonicera caprifolium*); **2.** grijă, pază, ocrotire: *a încredinţat-o în mîna părinţilor lui.* CR.; **a-şi lua mîna de pe cineva,** a înceta de a mai ocroti, de a mai ajuta pe cineva: *eu, unul, mi-am luat mîna de pe tine.* PR.; **(o) mînă de ajutor,** sprijin, ajutor: *sînt întotdeauna gata a da mînă de ajutor unui talent necunoscut.* CAR.; **3.** autoritate, stăpînire; forţă, putere: *rînduia singură în cămară, avînd subt mîna ei cîteva slujitoare.* SAD.; **a fi mînă de fier** (sau **forte**), a fi energic, autoritar; **a avea pe cineva la mînă,** a dispune de cineva; a şantaja; **a-i da mîna** (**să facă ceva**), a-şi putea permite, a-i conveni, a cuteza (să facă ceva): *pe bărbat l-a lăsat acasă, căci nu-i da mîna să iasă cu dînsul.* CR.; **a da pe mîna cuiva** (mai ales a

poliției, a justiției etc.), a preda, a deferi pe cineva: *l-au dat pe mîna miliției.* PR.; **a fi** (sau **a cădea, a încăpea etc.**) **în** (sau **pe**) **mîna cuiva,** a fi în puterea, la discreția cuiva: *de mi-ți mai pică vreodată în mînă, turbinca are să vă știe de știre.* CR.; *conducerea statelor a încăput pe mîna politicienilor.* GHEȚIE; **4.** persoană, individ: *să știe de ce mînă va fi măcelărită.* ALEX.; **din mînă în mînă,** de la unul la altul; din om în om; **mînă de lucru,** muncitori, lucrători; **5.** cantitate mică din ceva, atît cît încape într-o mînă: *o mînă de sare, de făină;* **6.** (pop.) mănunchi: *dă-mi o mînă de leuștean;* **7.** grup restrîns de oameni (înarmați): *trimise o altă mînă de soldați spre paza podului.* BĂLC.; **8.** categorie, clasă, rang; calitate: *acesta e răul ... care preface spirite de mîna a doua ... în tripotori politici.* EM.; *vor căuta ... să poată ajunge la pensii reversibile și la retribuțiuni grase fără muncă, fără merit și c-o capacitate de mîna a treia.* EM.; **de toată mîna** sau **de multe mîini,** de toate felurile: *era multă lume, boieri și cucoane de toată mîna.* CAR.; **9.** sursă (de informare, de aprovizionare etc.); **la prima mînă,** direct de la sursă: *publicul românesc avea posibilitatea să afle de la prima mînă despre această apariție de excepție.* CE; **la mîna a doua, a)** primit printr-un intermediar; indirect: *informații la mîna a doua;* **b)** folosit sau purtat de un posesor anterior; cumpărat sau achiziționat după ce a fost folosit de altul; second hand: *îmbrăcăminte la mîna a doua; mașină la mîna a doua;* **10.** numele unor (părți de) obiecte care seamănă cu o mînă: *mănușa sau mîna coasei; mîinile sau mănușile șișletelui;* **mînă curentă,** balustradă; (și: (înv.) **mînu**). [Lat. *manus*].

mînă[2] f. (înv.) **mîna anului,** element cronologic care servește la determinarea zilei din săptămînă cu care începe fiecare lună dintr-un an. [Din gr. mod. *mín*].

mînă-moartă f. **1.** starea vasalilor (lipiți pămîntului) și lipsiți de dreptul de a dispune de bunurile lor; **2. bunuri de mînă-moartă,** bunuri care nu revin moștenitorilor, precum bunurile lăsate comunităților, spitalelor etc. [Din fr. ***mainmorte*** (după *mînă*)].

mînări, mînăresc vb. (arg.; intr.) a face afaceri necinstite, șarlatanii. [De la ***mînărie***].

mînărie, mînării f. (arg.) afacere necinstită; șarlatanie: *mînăria de la Polivalentă.* A. [***Mînă***[1] + *-ărie*].

mînăstíre f. v. mănăstire.

mînăstirésc a. v. mănăstiresc.

mînăștérgură, mînășterguri f. **1.** (înv. și reg.) prosop, șervet: *mînăștergură de in.* POP; **2.** (reg.) broboadă. [***Mînă***[1] + ***ștergură***[1]].

mînătárcă, mînătárci f. (bot.) hrib (*Boletus edulis*): *satul nostru e ca mănătîrcile înșirate pe ață.* SOR.; (și : **mănătarcă**). [Din bulg. ***manatarka***].

mînătór, mînători m. persoană care mînă animalele la pășune, la plug etc. [***Mînă***[1] + *-(ă)tor*].

mînătúră, mînături f. (reg.) **1.** mers întins, goană; **2.** farmec; vrajă; (p. ext.) boală pricinuită de un farmec, de o vrajă: *descîntec de mînătură.* [***Mîna*** + *-(ă)tură*].

mîncá, mănînc și (reg.) **mînc** vb. 1. (tr.) a mesteca în gură alimentele și a le înghiți, pentru a-și potoli foamea; a consuma: *și mînca fata la plăcinte.* CR.; **a (nu) avea ce mînca** (sau **ce să mănînce**), a (nu) avea din ce trăi: *nu mai avea ce să mănînce pînă la leafă.* EL.; **a-și mînca de sub unghii** (sau **unghie**), a fi foarte zgîrcit: *fata lui Hagi-Cănuță ... n-a fost învățată la casa părintească să-și mănînce de sub unghie.* CAR.; **a mînca borș** (sau **praz, rahat, ciuperci etc.**), a minți; a vorbi prostii, a flecări; **a crede că tot ce zboară se mănîncă,** a fi naiv, credul; **a mînca pe cineva din ochi,** v. **ochi**; **mînca-l-ar mama!, mînca-ți-aș ochii!,** formule de alint, de afecțiune; **a mînca fript pe cineva,** a urî; a persecuta; **a mînca pe cineva de viu,** a ucide, a omorî: *se uită la soru-mea cu ochi sălbatici, ar mîn-ca-o de vie dacă s-ar putea.* ST.; a **mînca oameni** (sau **carne de om**), a fi crud, rău: *sînt cam repezită ..., dar nu mănînc oameni.* GHEȚIE; **2.** (intr.) a lua masa; a prînzi, a cina etc.: *mîncau împreună, iar mesele nu erau nici grăbite, nici tăcute.* GHEȚIE; **3.** (fig.; tr.) a risipi propria avere; a cheltui, a consuma: *se spunea că-și mîncase ultimul ban la Paris.* GHEȚIE; **a-și mînca viața** (sau **zilele, tinerețea**) **cu cineva** (ori **ceva**), a-și irosi, a-și distruge viața cu cineva sau cu ceva: *să-și mănînce ea tinerețile cu un ăla!* CAR; **a-și mînca credința** (sau **omenia**), a-și pierde prestigiul, cinstea: *își mănîncă credința ca țiganul biserica.* PANN; **4.** (fig.; tr.) a lua, a-și însuși (pe nedrept): *crîșmariul nostru așa-i că ți-a mîncat nouă sute de lei?* CR.; **a-i mînca sufletul cuiva,** a supăra, a chinui pe cineva; **5.** (fig.; fam.; tr.) a suferi, a pătimi; a suporta: *cît necaz o mîncat el prin țări străine.* AL.; **a mînca bătaie** (sau **palme, trîntească etc.**), a lua, a căpăta bătaie (palme, trîntească etc.): *am mai mîncat eu o dată de la unul ca acesta o chelfăneală.* CR.; *n-are să scape de aici fără să mănînce o bătaie soră cu moartea.* REBR.; **a mînca papara** (sau **papară**), v. **papară**; **6.** (fam.; tr.) a omite litere sau sunete, cuvinte în vorbire sau în scris; **7.** (tr.) a rupe, a sfîșia, a devora: *lupul nu i-ar fi mîncat.* CR., *ursul a vrut să mă mînce pe mine.* SAD.; (în blesteme) *mînca-i-ar inima cîinii!* EM.; **8.** (tr.) a pișca, a ciupi: *te voi unge cu miere ... ca să te mănînce muștele.* FIL.; **9.** (tr.) a produce sau a simți mîncărime: *îl mănîncă tot trupul;* **a-l mînca pe cineva spinarea** (sau **pielea**), a se cere bătut: *pesemne te mănîncă spinarea, cum văd eu, și acuș te scarpin, dacă vrei.* CR.; **a-l mînca pe cineva palmele,** a avea chef să bată pe cineva; **a-l mînca pe cineva tălpile,** a nu avea astîmpăr, a fi nerăbdător să plece: *acasă nu puteai sta, măi femeie? zău, parcă te mănîncă tălpile.* REBR.; **10.** (tr.) a roade: *confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de molii.* EM.; **a mînca cartea,** a învăța bine, a stărui la învățătură: *mă, băiete, eu mi-am făcut datoria, acum să te văd cum mănînci cartea.* SOR.; **11.** (fig.; tr.) a deteriora; a măcina, a face să dispară, a distruge: *egoismul ne mănîncă viața.* PR.; *am ajuns ... în galeria cu podele de scîndură tocită, mîncată de vreme.* CĂRT.; **a fugi mîncînd pămîntul,** a fugi foarte iute, în goana mare: *de omul rău să fugi mîncînd pămîntul.* PANN; **12.** (fig.; refl. recipr.) a se certa, a se dușmăni; a-și face rău unul altuia: *să pîrîe și să mînca unii pe alții.* NEC.; *li se va lăsa doar libertatea să se mănînce între ei.* PR. [Lat. *manducare*].

mîncáre, mîncări f. **1.** acțiunea de a mînca; mîncat[1], mîncătură: *mîncarea multă îl făcu burduhos.* CĂL.; **poftă de mîncare,** apetit: *își recăpătă somnul, pofta de mîncare.* GHEȚIE; **de mîncare** sau **de-a(le) mîncării,** hrană, alimente: *mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării.* CR.; *toate femeile ... se întrec în de-ale mîncării.* SOR.; **de mîncare,** comestibil: *ciuperci de mîncare;* **2.** masă, prînz, cină, dejun: *mîncare de seară;* **3.** (concr.; pl. și **mîncăruri**) ceea ce se mănîncă; alimente, bucate; (spec.) hrană gătită: *ți-am gătit mîncărurile favorite.* EL.; **4.** (fam.; fig.) sortiment, soi, fel: *au mai ieșit și altele, de cînd cu mîncarea cea de constituție ... ce-a mai fi și aceea.* AL.; *evită a ne spune ce înțeleg dumnealor prin „reacție", ce mîncare e aceea despre care fac atîta vorbă.* EM.; **asta-i altă mîncare (de pește)**, asta e (cu totul) altceva. [V. ***mînca***].

mîncát[1] n. faptul de a mînca; mîncare: *colonelul își reluă mîncatul.* GHEȚIE. [V. ***mînca***].

mîncát[2], **~ți, mîncată, ~e** a. **1.** sătul: *venise mîncat la petrecere;* **2.** (pop.) ros, măcinat, distrus: *maluri mîncate;* **3.** (spec.; despre dinți) cariat. [V. ***mînca***].

mîncăcios, ~și, mîncăcioásă, ~e a. și m., f. (ființă) care mănîncă mult, căreia îi place să mănînce întruna; lacom, gurmand, mîncău: [mierlele] *sînt foarte mîncăcioase.* OD.; *Smaranda trebuie să fi fost mîncăcioasă.* CĂL. [***Mînca*** + *-(ă)cios*].

mîncărícă, mîncărele f. **1.** (fam.) diminutiv al lui mîncare: *despre odihnă, mîncărică și băuturică să n-ai grijă.* CAR.; **2.** (reg.) tocană: *mîncărică de cartofi.* [***Mîncare*** + *-ică*].

mîncărici n. (fam.) mîncărime; **a avea mîncărici,** a nu avea astîmpăr; **a avea mîncărici la limbă,** a fi vorbăreț. [***Mîncare*** + *-ici*].

mîncăríme, mîncărimi f. **1.** senzație neplăcută provocată de o iritație a pielii, de o alergie etc., însoțită de nevoia de a se scărpina; prurit, mîncărici: *o mîncărime nesățioasă, că s-ar fi scărpinat tot timpul.* SOR.; *urzicile fac mai multă usturime decît mîncărime;* **a avea mîncărime de** (sau **la**) **limbă,** a simți nevoia de a vorbi; a fi vorbăreț, limbut: *începură să aibe deodată o mare mîncărime de limbă.* AG.; **2.** (fig.) dorință foarte mare; tentație, neastîmpăr: *are mîncărime sentimentală.* PETR. [***Mîncare*** + *-ime*].

mîncătór, ~i, mîncătoáre a. și m., f. (ființă) care mănîncă mult: *de nu-ți fi mîncători și băutori buni, v-ați găsit beleaua.* CR.; **mîncător de oameni,** canibal; **2.** (fig.) jefuitor, jecmănitor: *o să te țintuiesc ... ca să dau pildă și la alți mîncători ca tine.* FIL. [***Mînca*** + *-ător*].

mîncătoríe, mîncătorii f. (fam.) **1.** hoție, fraudă, delapidare: *scoase pe sfrăgiu și pe stolnic, sub cuvînt de mîncătorie.* FIL.; **2.** intrigă, bîrfă: *nu se lăsă de mîncătorii și de vicleșuguri.* OD. [***Mîncător*** + *-ie*].

mîncătúră, mîncături f. **1.** (înv. și reg.) mîncare: *prînz de mîncătură, vin de băutură.* POP; **2.** eroziune, gaură, înfundătură: *mîncătura Oltului.* OD.; **3.** (fig.; înv.) spoliere, jaf: *să le ușureze mîncăturile ce-i asuprise Solomon.* MOXA. [***Mînca*** + *-ătură*].

mîncău, mîncăi m. (fam.) om care mănîncă mult, cu poftă, cu lăcomie; mare mîncăcios, gurmand: *casa s-a îngreuiat cu un mîncău.* CR.; *era ... un mîncău fără pereche.* GHEȚIE. [***Mînca*** + *-ău*].

mîndălác, mîndălaci n. (bot.; reg.) alunele (*Carum bulbocastanum*): *să caute pentru salata sa mandalac sau alunele.* CĂL.; *frunză verde mîndălac.* POP; (și: **mandalac, măndălac, măndănac**). [Et. nec.; cf. sb. ***mandula*** „migdală"].

mîndréțe, mîndrețí și (înv.) **mîndreț**e f. **1.** (înv.) mîndrie, trufie: *nu să teme că-ș va aduce vro primejdie ...; ce aceste aduce ... și mîndrețele.* NEC.; **2.** frumusețe, splendoare: *munții pare că-noată în pară de foc, păsările ciripesc ...; ce mîndrețe!* FIL.; *Junona ... începu să-și laude mîndrețele.* ISP; **3.** (concr.) ființă, lucru cu aspect deosebit de atrăgător; minune, minunăție: *a fost mîndreța satului.* SAD. [***Mîndru*** + *-ețe*].

mîndrí, mîndresc vb. (refl.) **1.** a fi mîndru, a se lăuda, a se făli: *românul cît trăiește, tot cu doina se mîndrește.* NEGR.; **2.** (înv. și pop.) a se îngîmfa, a fi orgolios, trufaș: *păunul se mîndrește.* PANN. [De la ***mîndru***].

mîndríe, mîndrii f. **1.** (înv.) înțelepciune: *începutul mîndriei, frica Domnului.* COR.; **2.** (înv.) omenie, bunăvoință; **3.** mulțumire, satisfacție, plăcere, bucurie; sentiment de mulțumire, de demnitate, provenit dintr-o încredere legitimă în propriile posibilități, care stimulează marele înfăptuiri: *i se umplea inima de mîndrie, căci fiul ... adusese o așa zînă.* ISP; *mîndria este singurul lux al oamenilor săraci.* SAD.; **4.** sentiment de încredere exagerată în calitățile proprii, care provoacă iluzia unei superiorități față de semeni; orgoliu, îngîmfare, semeție, trufie: *acolo unde credeam că voi găsi ... sacrul simbol al umilinței și pietății creștine, am găsit ignoranța ..., invidia, mîndria.* FIL. [***Mîndru*** + *-ie*].

mîndriór, mîndriori m. (reg.) mîndruț: *du-te unde nori se duc, mîndrior puiuc.* IONEL. [***Mîndru*** + *-ior*].

mîndríre f. (rar) faptul de a se mîndri; satisfacție; fudulie; mîndrie: *nici o mîndrie mare nu-ntrece-a ta mîndrire!* AL. [V. ***mîndri***].

mîndrișór, ~i, mîndrișoáră, ~e m., f. (pop.) mîndruț: *lacrimile maicelor ș-ale surioarelor, ș-ale mîndrișoarelor.* POP. [***Mîndru*** + *-işor*].

mîndru, ~i, mîndră, ~e a. **1.** (înv.) înțelept, capabil; învățat: *acești oameni nebuni și nu mîndri.* PSALT.; (subst.) *unde-s mîndrii, unde-s cărtularii?* COR.; **2.** mulțumit, încîntat; care are un sentiment de mulțumire, de demnitate, de încredere în calitățile proprii: *e mîndră de familia în care a intrat.* GHEȚIE; **3.** care are încredere exagerată în calitățile proprii, care se crede superior semenilor săi; orgolios, trufaș, semeț, îngîmfat: *unii mîndri și-ngîmfați, ca beșici în vînt umflați!* AL.; *Maitreyi mi se părea mîndră și disprețuitoare.* EL.; (subst.) *mîndrului îi stă Dumnezeu împotrivă.* NEGR.; **4.** (pop.) frumos, falnic; splendit, superb: *dulci și mîndre primăveri.* EM.; *femeie mîndră lasă și ia pe una slută.* VIERU. // m., f. (pop.)

persoană pentru care cineva de sex opus simte o afecţiune deosebită; drag, iubit: *să crezi, mîndră, dragostea cînd te-i înceca în ea şi n-ăi mai putea scăpa.* IONEL.; *turturică dragă mie, spune-i mîndrului să vie.* POP. // f. pl. (artic.; reg.) ielele, [Din sl. ***mondrŭ*** „înţelept"].

mîndruleăn, ~eni, mîndruleană, ~ene m., f. (pop.) mîndruţ: *mîndră, mîndruleana mea.* POP. [***Mîndru*** + *-ulean*].

mîndrulícă, mîndrulici f. (pop.) mîndruţă: *mîndrulică, ochii tăi bine seamănă cu-ai mei!* POP. [***Mîndru*** + *-ulică*].

mîndrulíţă, mîndruliţe f. (pop.) mîndruţă: *s-aratã ... a lui mîndruliţă.* BOL.; *mîndruliţa neichii dragă, te ţine şi-un fir de iarbă.* IONEL. [***Mîndră*** + *-uliţă*].

mîndrúţ, ~i, mîndruţă, ~e a. şi m., f. (pop.) diminutiv al lui mîndru; mîndrior, mîndrişor, mîndrulean; (în special) drag, iubit: *părăsi-m-a inima, dar eu pe mîndruţa ba.* IONEL.; *ce eşti bade-aşa mîndruţ?* POP. [***Mîndru*** + *-uţ*].

mîne adv. v. **mîine.**

mîneá, mîn vb. (înv. şi pop.; intr.) **1.** a rămîne, a dormi undeva peste noapte; a petrece noaptea undeva: *aseară m-am oprit să mîi în Bad-Elster.* CAR.; (fig.) *numai somnul va mînea, nu va mai fi nimenea.* IONEL.; **2.** a poposi o vreme undeva; a se aşeza: *unde mînea* [lăcustele], *rămînea pămîntul negru.* COSTIN; **parcă i-au mas şoarecii (sau o cireadă de boi) în pîntece,** se spune despre un om flămînd sau nesătul. [Lat. ***manere*** „a rămîne"; în rom. cu sensul restrîns].

mînec n. (pop.) faptul zilei, zorii zilei: *marţi, la mînec ... m-am pornit.* POP. [De la ***mîneca***].

mînecá, mînec vb. (pop.; refl. şi intr.) **1.** a se scula dis-de-dimineaţă: *cine mînecă de dimineaţă, el izbuteşte mai mult în piaţă.* PANN; **2.** a porni, a pleca înainte de a răsări soarele, în zori; (p. ext.) a porni, a se duce, a se îndrepta spre ...: *să ne mînecăm dimineaţă să-i prindem.* NEC.; (fig.) *gînditorii care au mînecat de pe podişurile kantiene s-au simţit ... respinşi de acest gol.* BL. [Lat. ***manicare*** „a sosi dis-de-dimineaţă"].

mînecár, mînecare şi **mînecări** n. **1.** haină ţărănească scurtă, cu sau fără mîneci; mintean, laibăr: *mînecările de bumbac erau albe ca laptele.* AG.; **2.** (înv.; mai ales la pl.) rucaviţă; **3.** perniţe pe care croitorii calcă mînecile. [***Mînecă*** + *-ar*].

mînecáre, mînecări f. **1.** (înv.) acţiunea de a (se) mîneca; mînecat; **2.** sculare dis-de-dimineaţă; pornire, plecare (în zori): (fig.) *punctul de mînecare al lui Novalis ...* [este] *metafizica lui Fichte.* BL.; **la mînecare,** în zorii zilei; dimineaţa: *scoală-te de la mînecare.* PANN; **3.** (reg.) utrenie. [V. ***mîneca***].

mînecát, mînecate n. **1.** (înv.) mînecare; **2.** (înv. şi reg.) zorii zilei; dimineaţă; **pe** (sau **de, la, în** etc.) **mînecate,** tare de dimineaţă, dis-de-dimineaţă: *de mînecate pornim călări.* VLAH.; **3.** (reg.) utrenie. [V. ***mîneca***].

mînecă, mîneci f. **1.** parte a îmbrăcămintei care acoperă braţul (în întregime sau în parte): *îşi va sufleca mînecile şi se va apuca ... de treabă.* GHEŢIE; **a trage pe cineva de mînecă, a)** a stărui pe lîngă cineva pentru a obţine ceva; **b)** a atrage atenţia cuiva că minte sau exagerează; (pop.) **a da cu mîneci largi,** a da cu plăcere, bucuros: *părinţii fetei ... o dau cu mîneci largi.* CR.; **a o băga pe mînecă,** a o sfecli, a se speria de consecinţe: *cum ... auziră ginerii împăratului, o băgară pe mînecă şi mărturisiră.* ISP.; **a scoate din mînecă,** a inventa la repezeală un răspuns, o explicaţie; **2.** (înv.) flanc, aripă a unei armate: *un lung pătrat cu două mînici de cîte cinci sute muşchetari.* BĂLC.; **3.** nume dat unor dispozitive de forma obiectului descris mai sus; (şi: (reg.) **mînică**). [Lat. ***manica***].

mînecătoáre, mînecători f. **1.** (reg.) sculare dis-de-dimineaţă; **2.** sărbătoare populară ce cade în ajunul Sfîntului Gheorghe, cînd, potrivit unei credinţe, ar umbla vrăjitoarele: *în noaptea de mînecătoare se fac farmece şi vrăji.* [***Mîneca*** + *-toare*].

mînecúţă, mînecuţe f. **1.** diminutiv al lui mînecă: *mînuţele ... le băgam tremurînd în mînecuţele ude.* EM.; **2.** (la pl.) un fel de manşete lungi, detaşabile, care protejează mînecile, purtate mai ales de funcţionarii de la birouri: *colegii lui, cu mînecuţele trase pînă la coate, scriau de zor.* GHEŢIE; **3.** (mai ales la pl.) rucaviţă. [***Mînecă*** + *-uţă*].

mînér, mînere n. parte a unui obiect (vas, instrument etc.) care permite apucarea (şi manevrarea) lui cu mîna: *a sabiei mîner.* NEGR.; *doctorul ... apucă mînerul portierei.* GHEŢIE. [***Mînă*** + *-ar*].

mînére, mîneri f. **1.** (înv. şi pop.) faptul de a mînea; **2.** popas peste noapte; **3.** oprire (într-un loc). [V. ***mînea***].

mînezí adv. (reg.) mîine; a doua zi: *trăseseră în gazdă, pentru ca mînezi să plece mai departe.* SL. [***Mî(i)ne*** + ***zi***].

mîngălău n. v. **măngălău.**

mîngănietóriu a. v. **mîngîietor.**

mîngîiá, mîngîi vb. **1.** (înv.; tr.) a vrăji, a fermeca; **2.** (înv.; tr.) a povăţui, a îndruma; **3.** (tr.) a căuta să aline durerea, suferinţa etc. cuiva; a îmbărbăta, a încuraja, a consola: *neştiind cum s-o mîngîi, am început şi eu a plînge.* NEGR.; **4.** (înv.; tr.) a ajuta (material): *căuta bolnavii din sat şi mîngîia pe săraci.* OD.; **5.** (refl.) a se împăca cu o idee, cu o situaţie; a se consola: *pînă atunci se mîngîiau cu fotografia mormîntului.* GHEŢIE; **6.** (tr.) a bucura, a încînta, a desfăta: *cu zîmbetul tău dulce tu mîngîi ochii mei.* EM.; **7.** (tr.) a atinge uşor (şi repetat) cu palma în semn de dragoste; a dezmierda, a alinta: *s-apucă să-l mîngîie blînd pîn păr.* CAR.; **8.** (tr.) a atinge, a netezi cu palma: *ea tîmpla şi-o mîngîie.* EM.; **9.** (iron.; tr.) a lovi, a bate: *începe ... a ne mîngîia cu sfîntul ierarh Nicolai.* CR. [Lat. **manganeare;* cf. gr. mod. ***manganeío*** „(eu) farmec, amăgesc"; în limba modernă, sensul lui ***mîngîia*** s-a idealizat; leacul şi vraja (inseparabile după concepţia vulgară) au devenit o alinare mai mult sufletească].

mîngîiát, ~ţi, mîngîiată, ~e a. **1.** căruia i-a fost alinată durerea, suferinţa: *după aceste îmbărbătări se simţea mîngîiată;* **2.** atins uşor (şi repetat) cu palma în semn de dragoste; dezmierdat. [V. ***mîngîia***].

mîngîiére, mîngîieri f. **1.** acţiunea de a (se) mîngîia şi rezultatul ei; **2.** încurajare, consolare, alinare: *rămăsesem singura mîngîiere a tatălui meu.* EM.; **3.** mulţumire, desfătare, plăcere, încîntare: *cartea îţi aduce şi oarecare mîngîiere.* CR.; *cu o mare mîngîiere s-au citit vieţile sfinţilor.* CĂL.; **4.** dezmierdare, alintare prin atingere uşoară cu palma: *abia cu multe mîngîieri şi sărutări reuşi să-l înduplece.* REBR.; *îmi trec mîna prin păr, în dorul unei mîngîieri.* PETR.; **5.** (compus; bot.; reg.) **mîngîierea-apelor,** silur (*Euphrasia stricta* şi *rostkoviana*). [V. ***mîngîia***].

mîngîietór, ~i, mîngîietoáre a. **1.** (înv.) vrăjitor, amăgitor, fermecător: *aude glasul mîngănietorului.* PSALT.; **2.** (şi m., f.) (persoană) care mîngîie, încurajează, consolează: *mîngîitori de rele.* BIBLIA; **3.** care produce mîngîiere, plăcere; care desfaţă, încîntă; care dezmiardă: *a crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mîngîietoare.* REBR.; *soarele de toamnă era ... mîngîietor.* SAD.; (şi: (înv.) **mîngănietoriu,** (reg.) **mîngîitor**). [***Mîngîia*** + *-tor*].

mîngîiós, ~şi, mîngîioásă, ~e a. **1.** (înv.) milostiv; iertător: *acela iaste mîngîios.* PSALT.; **2.** care mîngîie, alină, consolează; mîngîietor: *voi găsi în orice timpuri un răsunet mîngîios.* MACED.; **3.** care produce sau exprimă mîngîiere, plăcere, satisfacţie, încîntare; mîngîietor: *amintiri ... cad grele, mîngîioase.* EM.; *de-o mîngîioasă rugăciune eu îmi aduc aminte.* MAT. [***Mîngîia*** + *-os*].

mîngîítór a. v. **mîngîietor.**

mîniá, mînii vb. (refl. şi tr.) a (se) supăra foarte tare; a (se) înfuria, a (se) enerva: *nu te mînia pe lume.* NEGR.; *mă întreb atunci, puţin mîniat de stîngăcia mea, ce mă turbură în prezenţa acestei fete.* EL. [De la ***mînie***].

mîniát, ~ţi, mîniată, ~e a. înfuriat, iritat, foarte supărat: *a venit acasă mîniat;* (subst.) *făcu pe mîniatul pînă seara.* VLAH. [V. ***mînia***].

mînícă f. v. **mînecă.**

mînie, mînii f. **1.** enervare nestăpînită, violentă (dar trecătoare împotriva cuiva sau a ceva); furie: *a lui mînie ca trăsnetul era.* AL.; *o mînie surdă îl cuprinse.* GHEŢIE; **iute** (sau **grabnic, rău**) **la mînie,** care se înfurie uşor; irascibil, iritabil: *era ... grabnic la mînie, dar apoi curînd se întorcea.* NEC.; **2.** pornire duşmănoasă (şi statornică) împotriva cuiva; ură; resentiment: *o, fiarbă-vă mînia în vinele stocite.* EM.; **a ţine cuiva mînie,** a duşmăni, a urî pe cineva: *eu n-am putut să ţin mînie că n-am avut, părinte, cui.* COŞB.; **3.** supărare, necaz; ciudă: *unde-i vorbă, nu-i mînie.* CR.; **4.** (înv. şi pop.) urgie, prăpăd; calamitate: *mînia lui Dumnezeu ce era afară.* CR. [Din gr. mod. ***manía***].

mîniós, ~şi, mînioásă, ~e a. **1.** plin de mînie; furios, enervat: *s-a smuncit mînioasă, respingîndu-mă cu duşmănie.* GHEŢIE; **2.** care exprimă, care trădează mînie: *îl lăsă să-şi isprăvească vorbele învălmăşite şi mînioase.* SAD.; **3.** supărat, necăjit; înciudat: *eşti mînioasă pe tătuca şi pe mămuca.* CR. // f. (artic.) muşamaua. [***Mînie*** + *-os*].

mînjălău, mînjăiaie n. (reg.) maglă. [De la ***mîngălău*** (după *mînji*)].

mînjeálă, mînjeli f. **1.** faptul de a (se) mînji; **2.** (rar) murdărie; **3.** (reg.) amestec de lut şi baligă cu care se ung casele ţărăneşti de lemn (înainte de a se tencui şi vărui); **4.** (reg.) un fel de pastă subţire şi lipicioasă, făcută din seminţe de in sau din tărîţe, cu care se unge urzeala de cînepă ca să nu se rupă firele la ţesut; mînjitură: *de-ai fi, lele, cum ţi-e fala, nu ţ-ai ţese pînza vara, să-ţi umple viermii mînjala.* POP.; (şi: (reg.) **mînzală**). [***Mînji*** + *-eală*].

mînjeli, mînjelesc vb. (reg.; tr.) **1.** a murdări, a mozoli; **2.** a unge cu mînjeală; (şi: **mînzăli**). [De la ***mînjeală***].

mînjí, mînjesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) murdări, a (se) păta: *aveau obrajii mînjiţi cu funingine.* GHEŢIE; (fig.) *voi ... convorbea-ţi cu idealuri ..., noi mînjim marea cu valuri.* EM.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) unge cu ceva: *geamurile mînjite cu vopsea albă.* PETR.; **3.** (reg.; tr.) a unge cu lut şi baligă pereţi, case; a murui, a lipi; a vărui; **4.** (reg.; tr.) a unge cu mînjeală firele de urzeală; **5.** (arg.; tr.) a lovi, a bate: *n-a prins să mînjească în ţigan.* POP.; **a mînji cuiva o palmă,** a trage cuiva o palmă. [Din sl. ***mazati***].

mînjíre, mînjiri f. acţiunea de a (se) mînji şi rezultatul ei. [V. ***mînji***].

mînjít, ~ţi, mînjită, ~e a. murdar, pătat; mîzgîlit: *îi cad laţele mînjite pe-antiriu de serasir.* CĂRT.; *din afară smălţuit şi dinlăuntru mînjit.* POP. [V. ***mînji***].

mînjitór, ~i, mînjitoáre a. **1.** care mînjeşte; **2.** (fig.) care pîngăreşte, întinează: *se preferă hulirea mînjitoare.* AL. [***Mînji*** + *-tor*].

mînjitúră, mînjituri f. **1.** pată, murdărie: *mînjitura de pe faţă.* ISP.; **2.** (reg.) mînjeală. [***Mînji*** + *-tură*].

mîntuí, mîntui şi **mîntuiesc** vb. **1.** (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a (se) salva dintr-o primejdie, dintr-o nenorocire, din robie; (spec.) a (se) elibera: *vom mîntui ţara de duşmani;* **2.** (refl. şi tr.) a (se) descotorosi, a scăpa de ceva neplăcut, supărător, incomod, împovărător: *voi să mă mîntuie cu totul de dînşii.* OD.; *plecînd se scăpase de povara propriei fiinţe şi-i mîntuise şi pe ceilalţi de o greutate tot mai anevoie de purtat.* GHEŢIE; **3.** (bis.; tr. şi refl.) a dărui sau a primi viaţă veşnică; a (se) salva de pedeapsa divină; a (se) curăţa de păcate; a (se) izbăvi: *să-ţi mîntuieşti sufletul prin căinţă.* FIL.; *şi ne-ai trimăs lumina ta din ceri spre-a mîntui vieţile ce pier.* MAT.; **4.** (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a (se) vindeca (de o boală): *de boală mă mîntuieşte.* POP.; **5.** (pop.; tr., refl. şi intr.) a (se) termina, a (se) sfîrşi, a (se) isprăvi: *cucoane, am mîntuit trebuşoara.* CR.; *grecul a trecut spre curte să mîntuie tocmeala pentru Babaroaga.* REBR. [Din magh. ***menteni***].

mîntuiálă, mîntuieli f. **de mîntuială,** superficial, grăbit, numai ca să zici că ai făcut ceva: *şcoala era numai de mîntuială.* CR. [***Mîntui*** + *-eală*].

mîntuínţă, mîntuinţe f. **1.** (înv.) salvare; eliberare: *starea noastră tristă cere mîntuinţă.* BOL.; **2.** (bis.) mîntuire, izbăvire, iertare de păcate: *credinţa cea bună agoniseşte mîntuinţa sufletului.* VARL.; **semnul mîntuinţei,** crucea: *şi ochii-mi s-aţintiră pe semnul mîntuinţei.* ALEX. [***Mîntui*** + *-inţă*].

mîntuíre, mîntuiri f. **1.** acţiunea de a (se) mîntui şi rezultatul ei; **2.** (înv. şi pop.) scăpare, salvare; (spec.) eliberare: *îţi sînt datoare mîntuirea puilor mei.* ISP.; **3.** (bis.) dăruire ori dobîndire a vieţii veşnice; iertare de păcate; absolvire de pedeapsa divină; izbăvire: *ai dat lor mîntuire.* BIBLIA; *păcatul e „strămoşesc", e gravitaţie ereditară şi socială, mîntuirea e încordare personală.* STĂNIL.; **anul mîntuirii,** anul în care s-a născut Isus Hristos; **armata mîntuirii,** sectă protestantă fondată în 1865 şi reformată în 1878 de pastorul Booth, cu scopul de a reînsufleţi interesul pentru destinul religios al omului; **4.** (pop.) isprăvire, încheiere, terminare: *după mîntuirea trebii, juca.* [V. ***mîntui***].

mîntuít[1] n. (rar) faptul de a (se) mîntui. [V. ***mîntui***].

mîntuít[2]**, ~ţi, mîntuită, ~e** a. (adesea subst.) **1.** (înv. şi pop.) scăpat, salvat; eliberat: *s-au dat mîncare şi băutură acelor mîntuiţi.* DRĂGHICI; **2.** (bis.) iertat de păcate; izbăvit: *bucuria şi fericirea celor mîntuiţi, a să iubi în veci.* POP. [V. ***mîntui***].

mîntuitór, ~i, mîntuitoáre a. **1.** care mîntuie, salvează; salvator; (spec.) eliberator: *aripele morţii celei mîntuitoare.* ALEX.; *singur nu eram în stare să descopăr soluţia mîntuitoare.* GHEŢIE; **2.** (bis.) care mîntuie, care izbăveşte de păcate; izbăvitor; spăsitor: *faceţi cruci mîntuitoare.* AL.; *lucrarea mîntuitoare a lui Isus*; **3.** (înv. şi pop.) care vindecă; tămăduitor: *apele cele mîntuitoare de la Mehadia.* ISP. // m. (artic.) nume dat lui Isus Hristos, salvatorul lumii: *sub icoana îmbrăcată cu argint a Mîntuitorului.* EM.; *Mîntuitoriule! îmi iartă plînsoarea rugăciunii, credinţa-n tine nu mi-i moartă.* MAT. [***Mîntui*** + *-tor*].

mîntúş, mîntuşi m. (iht.; reg.) **1.** mormoloc; **2.** mihalţ (*Lota lota*); **3.** zglăvoc (*Cottus gobio*); (şi: **mintuş**). [Din ucr. ***mentus***].

mînu n. v. **mînă**[1].

mînuí, mînuiesc vb. (tr.) **1.** a folosi (cu pricepere, îndemînare) un instrument, o unealtă etc. cu ajutorul mîinilor: *ştii să mînuieşti sabia?* EM; (fig.) *cuvinte pe care ... le mînuieşte în înţelesul lor comun.* CĂL.; **2.** a lua, a duce cu mîna; a manipula: *zilnic mînuim tot felul de obiecte pline de praf;* **3.** a administra bani, fonduri, a ţine o gestiune: *dacă mînuieşte cineva bani publici şi nu este controlat la vreme, asta înseamnă că delapidarea, că necinstea lui ar fi scuzabile?* CAR. [***Mînă***[1] + *-ui*].

mînuíre, mînuiri f. **1.** acţiunea de a mînui şi rezultatul ei; **2.** folosire (îndemînatică, pricepută) a unui instrument, a unei unelte etc.: *mînuirea armelor.* CAR.; *mînuirea daltei.* OD.; (fig.) *mînuirea ideilor îl face să piardă repeziciunea percepţiei.* CĂL.; **3.** manipulare a unor obiecte, materiale etc.; **4.** administrare a unei gestiuni (publice). [V. ***mînui***].

mînuitór, ~i, mînuitoáre m., f. persoană care mînuieşte ceva, care are profesiunea de a mînui ceva: *apare o ceată de ticăloşi, mînuitori de pistoale.* PR.; **mînuitor de bani (publici),** persoană care primeşte, păstrează şi eliberează bani (publici). [***Mînui*** + *-tor*].

mînuşár m. v. **mănuşar.**

mînúşă f. v. **mănuşă.**

mînuşíţă, mînuşíţe f. mînuţă: *să-ţi sărut mînuşiţa.* PANN. [***Mînă***[1] + *-uşiţă*].

mînúţă, mînuţe f. diminutiv al lui mînă[1]; mînuşiţă: *simţea mînuţele-i calde şi înguste.* EM. [***Mînă***[1] + *-uţă*].

mînz, mînji şi (reg.) **mînzi** m. **1.** puiul (de sex masculin al) iepei, de pînă la doi-trei ani; mînzoc: *ea-l pune să-şi aleagă ... un mînz.* EM.; *mînzii zburdau în ceair.* SAD.; **a umbla** (sau **a face, a se duce**) **calea mînzului,** a se obosi zadarnic, a umbla fără rost; **a umbla ca mînzul după iapă** sau **a merge** (ori **a se ţine**) **mînz după cineva,** a se ţine scai de cineva; **2.** (fam.) epitet pentru un copil sau tînăr zburdalnic, neastîmpărat, obraznic: *oameni care, ca să-şi facă puţin curaj, făceau glume de mînji.* PETR.; **3.** (reg.) mînzălău. // n. pl. (în forma **mînzuri**; reg.) obrăznicii; mofturi, capricii: *dacă veniţi la noi, să vă lăsaţi mînzurile acasă, măi copii!* [Cuv. autoht.; cf. alb. ***mës***].

mînzáiă f. v. **mînjeală.**

mînzár, mînzari m. (reg.) miel sau viţel de un an. [***Mînz*** + *-ar*].

mînzáre, mînzări f. (pop.) oaie sau capră (care a fătat şi) care are lapte: *mînzărarii aduceau mînzările ... pentru mulsoare.* SAD. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***mëzore***].

mînzát, ~ţi, mînzată, ~e m. (rar f.) viţel înţărcat; junc. // f. (reg.) **1.** viţea de un an: *mai abitir ca mînzatele sar, se fugăresc.* ST.; **2.** vacă stearpă; (adj.) *vacă mînzată.* [Cf. alb. ***mëzat***].

mînză, mînze f. **1.** puiul de sex feminin al iepei: *iacă badea trece Oltul, că-i cunosc mînza şi portul!* POP. [De la ***mînz***].

mînzălău, mînzălăi m. (reg.) **1.** mînz (de doi ani); **2.** viţel de un an; **3.** firele de urzeală rămase netrecute prin ite, care nu încap în spată (şi care se fac ghem, pe lîngă război); mînz: *depăna mînzălăul.* [***Mînz*** + *-ălău*].

mînzălí[1] vb. v. **mînjeli.**

mînzălí[2]**, mînzălesc** vb. (tr.) (reg.; despre copii) a suge cu putere (ca un mînz). [Et. nec.; cf. ***mînz***].

mînzărár, mînzărari m. (pop.) cioban care păzeşte mînzările: *mînzărarii aduceau mînzările ... pentru mulsoare.* SAD. // n. (pl. **mînzărare**) loc unde stau mînzările (în strungă). [***Mînzare*** + *-ar*].

mînzătíşuri n. pl. (reg.) mulţime de mînzaţi: *avea sub pătul mînzătişuri, acolo le ţinea; şi odată s-a dărîmat pătulul pe ele; cînd s-a sculat dimineaţa le-a găsit făcute pantă, toate vitele alea.* SOR. [***Mînzaţi*** (pl. lui *mînzat*) + *-iş*].

mînzéşte adv. a **rîde** (sau a **zîmbi**) **mînzeşte,** a rîde (sau a zîmbi) nenatural, forţat: *zîmbind mînzeşte şi foarte jenat.* CAR. [***Mînz*** + *-eşte*].

mînzí, pers. 3 **mînzeşte** vb. (pop.) **1.** (tr.) a fecunda: *armăsarul mînzeşte iapa;* **2.** (refl. recipr.; despre armăsari şi iepe) a se împerechea în vederea reproducerii. [De la ***mînz***].

mînzişór, mînzişori m. diminutiv al lui mînz; mînzuleţ, mînzuc. [***Mînz*** + *-işor*].

mînzóc, mînzoci m. mînz: *nu era alt mînzoc mai frumos în toată herghelia.* CR. [***Mînz*** + *-oc*].

mînzós, ~şi, mînzoásă, ~e a. (reg.; despre copii) obraznic; mofturos, capricios. [***Mînz*** + *-os*].

mînzúc, mînzuci m. (reg.) mînzişor. [***Mînz*** + *-uc*].

mînzuléţ, mînzuleţi m. mînzişor: *mi-ai fost drag de mînzuleţ şi-mi creşteai în coamă creţ.* POP. [***Mînz*** + *-uleţ*].

mîr interj. cuvînt care imită mîrîitul cîinelui. [Onomat.].

mîrc n. **a nu zice nici mîrc** sau **a tăcea mîrc** (ori **mîrcă**), a nu scoate glas, a nu rosti o vorbă; a tăcea chitic; (şi: **mîrcă**). [Contaminare între ***mîr*** şi ***mîlc***].

mîrcă f. v. **mîrc.**

mîrced, ~zi, mîrcedă, ~e a. (reg.) **1.** veşted, ofilit: *flori mîrcede;* **2.** putred, putregăios: *lemne mîrcede;* **3.** (fig.) slab, uscăţiv; moleşit, sleit de puteri, bolnăvicios: *om mîrced.* [Lat. ***marcidus***].

mîrcéţ, mîrceţi m. (bot.; reg.) rodul-pămîntului (*Arum maculatum*); (şi: **mărceţ**). [Et. nec.].

mîrcezí, mîrcezesc vb. (reg.; intr. şi refl.) **1.** (despre plante) a se ofili, a se veşteji; **2.** (despre oameni) a slăbi, a se vlăgui. [De la ***mîrced***].

mîrîí, mîrîi vb. **1.** (intr.; la pers. 3; despre cîini) a scoate sunete surde, aspre, hîrîite, exprimînd iritare, nemulţumire (înainte de a începe să latre): *căţeluşa ... mîrîia subţire în cotruţa de sub horn.* SAD.; **2.** (p. anal.; intr.) a emite un zgomot surd; a vorbi neclar, printre dinţi, ca semn de enervare, de nemulţumire; a bombăni, a mormăi: *nu cunosc, zise el mîrîind că îi întrerupsesem mestecatul!* PR.; **3.** (tr.) a spune ceva în silă: *Nicolae Dragoş mîrîi ceva, dar ... nu i se auzi glasul.* REBR.; **4.** (tr.) a protesta, a cîrti: *ţăranii ... tot mîrîie.* CAR.; **5.** (intr.; despre copii) a plînge încet; a scînci. [***Mîr*** + *-îi*].

mîrîiálă, mîrîieli f. mîrîit: *baba, cam cu mîrîială, cam de voie, primi.* ISP. [***Mîrîi*** + *-eală*].

mîrîít n. faptul de a mîrîi; mîrîială; sunete specifice scoase de un cîine aţîţat; mîrîitură: *un mîrîit de cîine o face să tresară.* DELAVR. [V. ***mîrîi***].

mîrîitór, ~i, mîrîitoáre a. (rar) care mîrîie: *o jiganie mîrîitoare.* AL. [***Mîrîi*** + *-tor*].

mîrîitúră, mîrîituri f. mîrîit: *auz o mîrîitură şi văz apărînd ... capul unui căţel.* CAR. [***Mîrîi*** + *-tură*].

mîrlán, mîrlani m. (fam.) om prost crescut, grosolan; bădăran: *de mîrlani să te fereşti.* [Et. nec.].

mîrlănie, mîrlănii f. (fam.) faptă, vorbă, atitudine de mîrlan; bădărănie, mojicie, mitocănie. [***Mîrlan*** + *-ie*].

mîrlăníme, (rar) **mîrlănimi** f. (fam.) mulţime de mîrlani: *s-a adunat atîta mîrlănime!* [***Mîrlan*** + *-ime*].

mîrlí, pers. 3, **mîrleşte** vb. **1.** (tr.; despre berbeci) a monta[2]: *cel mai rău îmi părea de berbec, mîrlea bine, era o mîndrie.* SOR.; **2.** (refl. recipr.; despre oi şi berbeci) a se împerechea în vederea reproducerii. [Din sb. ***mrljati***].

mîrlíre, mîrliri f. (pop.) acţiunea de a (se) mîrli şi rezultatul ei; mîrlit. [V. ***mîrli***].

mîrlít n. (pop.) mîrlire; împerechere între un berbec şi o oaie. [V. ***mîrli***].

mîrlíţă, mîrliţe f. (iht.; reg.) ştiucă (*Esox lucius*); (spec.) pui de ştiucă; mîrloaie. [Et. nec.].

mîrloáie f. (reg.) mîrliţă. [Et. nec.].

mîrşav, ~i, mîrşavă, ~e a. **1.** (înv. şi reg.) slab, sfrijit; firav, plăpînd: *mă feci mîrşav ca foalele-n brumă.* DOS.; **2.** (reg.) murdar: *să te ferească Dumnezeu de femeia leneşă, mîrşavă şi risipitoare.* CR.; **3.** dezgustător, scîrbos: *haina ta, cu o negreală mîrşavă grozav o vor păta.* NEGR.; **4.** lipsit de scrupule; josnic, ticălos: *acordurile tale nu fură ... ca să-ncînte tiranii cei mîrşavi.* BOL.; *nu-i rostesc mîrşavul nume.* MACED. [Din sl. ***mrŭšavŭ*** „slab de constituţie"; în limba modernă, slăbiciunea fizică a fost transferată asupra defectelor morale].

mîrşăví, mîrşăvesc vb. **1.** (înv.; intr. şi refl.) a slăbi; **2.** (reg.; tr.) a pîngări, a spurca: *vă credeaţi îndrituiţi ... de a mîrşăvi lumina cerească.* I.NEGR. [De la ***mîrşav***].

mîrşăvíe, mîrşăvii f. acţiune sau faptă mîrşavă; josnicie, ticăloşie: *cine îndrăzneşte să nesocotească cu atîta sfruntare voinţa unui popor e capabil de orice mîrşăvie.* GHEŢIE. [***Mîrşav*** + *-ie*].

mîrşăvíre, mîrşăviri f. (înv.) acţiunea de a (se) mîrşăvi; ticăloşire. [V. ***mîrşăvi***].

mîrtán, mîrtani m. (reg.) motan, cotoi: *atunci mi se pune pe spăl mîrtanul.* ISP. [Et. nec.; probabil contaminare între ***mîrîi*** şi ***motan***].

mîrţînă f. v. **mărţînă.**

mîrţoágă, mîrţoage f. **1.** cal slab, rău îngrijit; gloabă, rablă: *două mîrţoage de pripas.* AL.; **2.** (rar) bou jigărit, cu gîtul subţire, cu cerbicea nedezvoltată; (şi: (reg.) **smîrţog**). [Cf. ***mărţînă***].

mîrzác, mîrzaci m. nobil tătar care conducea o ceată ostăşească: *rădăcina lui era la Crîm, printre mîrzacii tătari.* CĂL.; *un mîrzac a sosit de la Buceag.* POP. [Din tăt. ***mirza*** „titlul familiilor nobile tătăreşti din Crimeea"].

mîrzăcésc, ~şti, mîrzăceáscă, ~eşti a. (înv. şi pop.) care aparţine, care este caracteristic mîrzacilor, de mîrzac: *se duc care ... cu copile mîrzăceşti şi cu roabe tătăreşti.* POP. [***Mîrzac*** + *-esc*].

mîrzăcíţă, mîrzăciţe f. (înv. şi pop.) soţie de mîrzac: *iată mîrzăciţele şi cu tătăriţele.* POP. [***Mîrzac*** + *-iţă*].

mîşc m. (înv.) catîr. [Cf. alb. ***mušk***].

mîşcoáie, mîşcoaie f. (înv.) catîrcă: *nu vă faceţi ... ca mîşcoaia carea nu să sîmte.* DOS.; (şi: **muşcoaie**). [***Mîşc*** + *-oaie*].

mîşcói, mîşcoi m. (înv. şi reg.) catîr: *şi-ntr-acel loc stătură mîşcoii.* DOS.; (şi: **muşcoi**). [***Mîşc*** + *-oi*].

mîşîí, pers. 3 **mîşîie** vb. (reg.; intr.) a adulmeca, a muşina: *pisica ..., cu botul, mîşîie.* ST. [Et. nec.].

mîtcă, mîtci f. (reg.) băţ cu care se bate laptele în putinei pentru a se alege untul; brighidău; (şi: **mătcă**). [Et. nec.].

mîtcălău n. (reg.) linguroi de mestecat magiunul; (şi: **mătcălău**). [*Mîtcă* + *-ălău*].

mîţ, mîţi m. (pop.) cotoi, motan, mîţan; (p. restr.) puiul (de sex masculin al) pisicii: *smîrţoagele lui de cai erau ... ca nişte mîţi.* CR. [De la *mîţă*].

mîţán, mîţani m. (rar) mîţ, motan: *un mîţan ... cu ochii ca două scîntei.* DELAVR. [*Mîţ* + *-an*].

mîţă, mîţe f. (pop.) **1.** pisică (*Felis domestica*); (p. restr.) puiul (de sex feminin al) pisicii: *o mîţă ... pîndeşte la şoareci.* ISP; *mie nu-mi trec mîţe negre prin faţă.* VIERU; **a umbla cu mîţa în sac,** a căuta să înşele: *umblă cu mîţa-n sac, ghiujul!* AL.; **a prinde pe cineva cu mîţa-n sac,** a surprinde pe cineva cu înşelăciuni: *îi prinsesem pe toţi cu mîţa-n sac, cît făceau ei pe sfinţii.* SOR.; **(a fi) mîţă blîndă,** a (fi) prefăcut, ipocrit; **ca o mîţă plouată, a)** abătut, descurajat; **b)** ruşinat, umilit; **a se stupi ca mîţele,** a nu se înţelege bine; a se certa mahalageşte; **a trage mîţa de coadă,** a o duce greu, a fi sărac; **a se uita ca mîţa-n calendar,** a nu pricepe nimic; **a rupe mîţa în două,** a fi voinic, vrednic, hotărît, dîrz: *fii român verde şi rupe mîţa în două.* NEGR.; **2. mîţă sălbatică,** pisică sălbatică (*Felis sylvestris*); **3.** (compus; reg.) **mîţa-popii, a)** omidă mare, păroasă din care iese fluturele *Arctia caja*; **b)** cantaridă (*Lytta vesicatoria*); **c)** cîinele-babei (*Oniscus murarius* şi *asellus*); d) scolopendră (*Oniscus scolopendra*); **4.** (bot.; pop.) mîţişor (de salcie); **5.** nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive etc. de forma unei gheare, cu care se apucă, se prinde, se trage sau se fixează ceva: **a)** (reg.) cursă de şoareci; **b)** (înv.) ancoră (la o navă); **c)** (pop.) bucată de lemn sau de metal care prinde căpriorii unei case; **d)** (reg.) roată zimţată a joagărului; **e)** (reg.) cumpănă de care se leagă stavila joagărului; **f)** (reg.) pirostrie; **6.** (artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [Onomat.; termen comun idiomurilor balcanice; cf. alb. *mica*].

mîţésc, ~şti, mîţeáscă, ~eşti a. care aparţine mîţelor sau mîţilor, referitor la mîţe sau la mîţi; pisicesc: *ce idei se-nşiră dulce în mîţească fantezie?* EM.; *mîţescul neam.* EM. [*Mîţă* + *-esc*].

mîţişoáră, mîţişoare f. (bot.; reg.; mai ales la pl.) mîţişor: *oamenii ieşiţi de la slujbă purtau în mîini smicele de răchită şi crenguţe cu mîţişoare.* GHEŢIE. [*Mîţă* + *-işoară*].

mîţişór, mîţişori m. (pop.) **1.** diminutiv al lui mîţ; mîţ mic, pui de mîţă; mîţuc; **2.** (bot.; mai ales la pl.) ament (al salciei, al nucului, al alunului etc.); (p. ext.) stîlpare: *mîţişorii vrunei sălcii peste groapa mea.* VLAH.; **3.** (bot.; mai ales la pl.) papanaşi (*Trifolium arvense*). [*Mîţ* + *-işor;* florile stufoase ale amentaceelor au fost comparate cu părul mătăsos al pisicii; sensul **2** face aluzie la coada animalului].

mîţîí, mîţîi vb. (reg.; refl.) a scînci, a se preface că plînge: *ce te tot mîţîi?* [*Mîţ(ă)* + *-îi*].

mîţói, mîţoi m. (rar) mîţ (mare): *mîţoiul cu vulpea.* PANN. [*Mîţ(ă)* + *-oi*].

mîţós, ~şi, mîţoásă, ~e a. (reg.) care aparţine mîţelor; ca de mîţă. [*Mîţ(ă)* + *-os*].

mîţúc, mîţuci m. (rar) mîţişor. [*Mîţ* + *-uc*].

mîţúcă, mîţuci f. (rar) diminutiv al lui mîţă: *căscînd ca o mîţucă.* SAD. [*Mîţă* + *-ucă*].

mîzdă, mîzde f. **1.** (înv.) mită: *turcii toate schimbările fac pentru mâzdă.* UR.; **2.** (reg.) camătă; (şi: **măzdă**). [Din sl. *mĭzda*].

mîzdí, mîzdesc vb. (înv.; tr.) a mitui: *mîzdind şi năimind o muiare.* DOS.; (şi: **măzdi**). [De la *mîzdă*].

mîzgă f. **1.** (pop.) seva plantelor; mustăreaţă: *sucul, mîzga florilor e amăruie.* VOIC.; **2.** noroi moale lipicios şi alunecos, format în urma unei ploi repezi: *a plouat grozav şi s-a făcut o mîzgă şi un gheţuş.* CR.; **3.** (reg.) pojghiţă care se formează pe suprafaţa unor alimente; **4.** (pop.) strat (de alge, muşchi etc.) care acoperă pietrele expuse la umezeală. [Din sl. *mĕzgă,* bulg. *măzga*].

mîzgăleálă, mîzgăleli f. mîzgălitură: *dădea cu regularitate peste mîzgăleala sîngeroasă a pereţilor.* GHEŢIE; (şi: **mîzgîleală, zmîngăleală**). [*Mîzgăli* + *-eală*].

mîzgălí, mîzgălesc vb. (tr.) **1.** a murdări, a mînji, a păta: *se opri lîngă tulpina unui brad ..., cu coaja crestată şi mîzgălită de răşină.* REBR.; **2.** a scrie, a desena, a picta urît, fără îndemînare, murdărind hîrtia, pînza etc.: *mîzgălesc pereţii.* EM.; *pe un petic de hîrtie, Cati mîzgălise cîteva rînduri.* GHEŢIE; (şi: **mîzgîli, zmîngăli**). [*Mîzgă* + *-ăli*].

mîzgălíre, mîzgăliri f. acţiunea de a mîzgăli şi rezultatul ei. [V. *mîzgăli*].

mîzgălít, ~ţi, mîzgălită, ~e a. **1.** mînjit, murdărit, pătat: *mîzgîliţi şi nespălaţi, ei nu îndrăzneau să intre.* C.; **2.** acoperit cu un scris, cu un desen urît, neglijent: *un umbrar de scînduri, mîzgălit de iscălituri.* VLAH.; (şi: **mîzgîlit, zmîngălit**). [V. *mîzgăli*].

mîzgălitúră, mîzgăliturí f. **1.** faptul de a mîzgăli; (concr.) scriere, pictură sau desen executate neîndemînatic şi neglijent; mîzgăleală: *ceea ce fac eu sînt simple mîzgălituri.* GHEŢIE; **2.** (fig.) lucrare literară sau plastică fără valoare: *ai mai scris versuri? ... ai ceva mîzgălituri la tine?* ST.; (şi: **mîzgîlitură, zmîngălitură**). [*Mîzgăli* + *-tură*].

mîzgîleálă f. v. **mîzgăleală.**

mîzgîlí vb. v. **mîzgăli.**

mîzgîlít a. v. **mîzgălit.**

mîzgîlitúră f. v. **mîzgălitură.**

mîzgós, ~şi, mîzgoásă, ~e a. **1.** (reg.) plin de sevă: *copaci mîzgoşi;* **2.** noroios, hleios; lunecos: *drum mîzgos.* [*Mîzgă* + *-os*].

mlácă, mlăci f. (reg.) mlaştină: *sui mlaca Cernatului pînă în vîrful muntelui.* OD. [Din sb., bulg. *mlaka*].

mlaci s. pl. (reg.) materii hormonale secretate de vaci, iepe etc. în perioada de rut sau la fătat. [Cf. bulg. *mléč*].

mládă, mlăzi şi **mlade** f. **1.** mlădiţă: *începi a curăţi uscăturile şi a tăia mlăzile nefolositoare.* SAD.; **2.** (reg.) ramură de plantă lemnoasă, care serveşte de butaş sau ca altoi; **3.** (col.) lăstăriş, desiş, mlajă: *ţi se bucură inima la vederea mlăzii.* POP. [Din sl. *mladŭ* „fraged", bulg. *mlada*].

mlájă, mlăji f. **1.** arbust înrudit cu răchita, cu ramurile flexibile, cu frunzele lanceolate, care creşte mai ales pe malurile rîurilor; salcie vînjoasă (*Salix viminalis*); **2.** ramură tînără de la acest arbust sau (p. gener.) de la salcie, de la tei etc., care se întrebuinţează la împletitul coşurilor, al leselor, la legatul viţei de vie etc.; **3.** (col.) tufiş sau pădurice de asemenea arbuşti; mlădă. [De la *mlăzi* (pl. lui *mladă*)].

mlăştină, mlaştini f. teren lipsit de scurgere în care se adună apa provenită din precipitaţii sau din pînza freatică, pe al cărei fund se formează nămol: *oştirea îl ajunge într-o mlaştină unde i se nomolise iapa.* ISP; (fig.) *ei au tîrît în mlaştina lor morală poporul crescut puternic în umbra Basarabilor.* EM.; *pămîntul soarbe mlaştina oamenilor.* SAD. [Din sl. **mlaština*].

mlăcíu n. v. **îmblăciu.**

mlădiá, mlădiez şi **mlădíi** vb. (refl. şi tr.) **1.** a (se) îndoi, a (se) înclina; a (se) legăna (uşor): *trestia din baltă ce-n aer se mlădie.* AL.; *corpul ei ... se mlădia după suflarea vîntului.* PR.; **2.** (fig.) a (se) modula: *se mlădiază glasul, vocea;* **3.** (fig.) a (se) adapta unei situaţii, a deveni sau a face să devină maleabil; a (se) supune: *împăratul ... se mlădiă la cuvîntul ei.* DELAVR.; **4.** (fig.; tr.) a modela; a cizela: (refl. pas.) *artistul subt al cărei daltă s-a mlădiit statuia Dianei de la Luvru.* OD.; (şi: (rar) **mlădii**). [De la *mlădiu*].

mlădiát, ~ţi, mlădiată, ~e a. mlădios: *un trup înalt şi mlădiet.* EM.; (şi: (rar) **mlădiit**). [V. *mlădia*].

mlădiére, mlădieri f. **1.** acţiunea de a (se) mlădia şi rezultatul ei; **2.** mişcare mlădioasă, suplă: *mlădierile feline ale trupului;* **3.** (adesea fig.) calitatea de a fi mlădios, elastic; supleţe: *se puse a ne arăta mlădierea limbei prin traduceri.* NEGR.; **4.** (fig.) adaptabilitate, maleabilitate; **5.** (fig.) modulaţie, inflexiune a vocii: *glasul lui avea mlădieri de durere.* SAD. [V. *mlădia*].

mlădií vb. v. **mlădia.**

mlădiít a. v. **mlădiat.**

mlădiór, ~i, mlădioáră, ~e a. (pop.) diminutiv al lui mlădiu: *mlădioară ca o trestioară.* POP. [*Mlădiu* + *-ior*].

mlădiós, ~şi, mlădioásă, ~e a. **1.** care se îndoaie, se pleacă lesne (ca mlada); flexibil, elastic: *pasul tău uşor ... pe iarbă mlădioasă.* ALEX.; **2.** suplu, zvelt; cu mişcări graţioase; mlădiu: *o copilă ... mlădioasă ca o creangă de alun.* EM.; **3.** (fig.) care se adaptează uşor la diverse împrejurări; maleabil, conciliant; (p. ext.) oscilant, nehotărît; supus: *un guvern mai mlădios.* MAIOR.; **4.** (fig.) melodios, armonios: *voce mlădioasă.* [*Mlădia* + *-os*].

mlădioşíe, mlădioşii f. (rar) **1.** însuşirea de a fi mlădios; flexibilitate; (p. ext.) formă suplă, armonioasă; **2.** (fig.) maleabilitate: *cu toată mlădioşia majorităţii, guvernul va propune o seamă de proiecte de legi cari vor da loc la multă şi aprinsă discuţie.* EM. [*Mlădios* + *-ie*].

mlădíţă, mlădiţe f. **1.** ramură tînără; vlăstar, mladă: *iat-o gingaşe mlădiţă cu şirag de mărţişori.* AL.; **2.** (fig.) descendent, urmaş: *mlădiţă de zeu.* ISP [Din bulg., sb. *mladica* „vlăstar"].

mlădíu, ~ii, mlădie, ~ii a. mlădios; graţios: *mlădiul trup i-l încingea un brîu.* COŞB. [*Mladă* + *-iu*].

mlăştiníţă, mlăştiniţe f. nume dat mai multor plante erbacee cu frunze lanceolate, cu flori verzi, albe, roz şi roşii, care cresc pe terenuri umede (*Epipactis*). [*Mlaştină* + *-iţă*].

mlăştinós, ~şi, mlăştinoásă, ~e a. acoperit de mlaştini; noroios, mocirlos: *un fel de imaş cu un şir de sălcii în partea mlăştinoasă.* CĂL. [*Mlaştină* + *-os*].

mlătíş n. (înv.; rar) îmblătit. [*(Î)m(b)lăti* + *-iş*].

mlécin m. plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, cu flori albastre, reunite; lăptiuca-oii (*Mulgedium alpinum*). [Cf. sl. *mlečinŭ* „cu lapte"].

mnemasteníe f. slăbire a memoriei. [Din fr. *mnémasthénie*].

mnemónic, ~ci, mnemonică, ~ce a. **1.** (înv.) care ţine de mnemotehnică, referitor la mnemotehnică: *lucrare mnemonică;* **2.** care ajută memoria; mnemotehnic: *procedări mnemonice.* // f. (rar) mnemotehnică. [Din fr. *mnémonique*].

mnemotaxíe f. locomoţie dirijată de stimuli memoriali, care permite animalelor şi păsărilor să se reîntoarcă la locul de hrănire sau de adăpost. [Din fr. *mnémotaxie*].

mnemotéhnic, ~ci, mnemotehnică, ~ce a. care aparţine procedeelor de înlesnire a memorării, referitor la aceste procedee; care ajută memorarea; mnemonic: *un dresaj mnemotehnic ... se poate petrece într-un cap de zece ani.* VLAH. // f. ansamblu de procedee care înlesnesc memorarea şi reproducerea unor cunoştinţe, pe baza unor asociaţii dirijate; mnemotehnie, mnemonică. [Din fr. *mnémotechnique*].

mnemotehníe f. mnemotehnică. [Din fr. *mnémotechnie*].

mnézic, ~ci, mnezică, ~ce a. (livr.) care ţine de memorie, referitor la memorie. [Din fr. *mnésique*].

moácă, moace f. **1.** (pop.) măciucă; lovitură de măciucă: *pune mîna pe-o moacă şi încolţeşte pe lup.* POP.; **2.** (arg.) cap; figură: *eu, cu bîta ridicată să-l ating la moacă, păzeam uşa.* ST.; *cu moaca lui stupidă de poet minor se crede sultan.* PR.; **a o lua la moacă,** a primi o bătaie (la cap); **3.** (fig.) persoană (mai ales femeie, cu capul mare,) bleagă, înceată: *ian vezi moachia, că s-o fudulit.* AL.; **4.** mormoloc (de broască); **5.** numele mai multor specii de peşti: **a)** zglăvoacă (care seamănă cu mormolocul) (*Cottus gobio*); **b)** guvid (*Gobius*); **6.** nume dat peştilor mărunţi; (p. restr.) somn foarte mărunt; (şi: **moachie, moc**). [Et. nec.; cf. *mocan, mocăi*].

moáchie f. v. **moacă.**

moácră, moacre a. (reg.) **struguri moacre,** varietate de struguri mari, verzi şi acri; **cireaşă moacră** (şi f.), cireaşă pietroasă. [Et. nec.; cf. magh. *makran* „varietate de struguri"].

moále, moi a. **1.** care cedează uşor la apăsare (modificîndu-şi forma); (p. ext.) afînat, pufos: *divan moale ca bumbacul.* CR.; **ou moale,** ou fiert sau copt, incomplet coagulat; **carne moale,** carne fără oase; **a-i fi cuiva moale,** a duce o viaţă liniştită; a o duce bine: *babei mele n-are să-i fie moale, cînd m-oi întoarce acasă.* CR.; **2.** cărnos, fraged: *buze moi;* **3.** puţin consistent; apos: *la baliga moale, puţină apă trebuie.* Z.; **4.** fraged; proaspăt: *să pun ... nişte plăcinte moi, anume pregătite.* SAD.; **5.** zemos, mălăieţ: *pere moi;* **6.** flexibil, elastic: *pantofi cu talpă moale;* **7.** umed, jilav: *pămînt moale;* **8.** cu duritate mică: *oţel moale;* **9.** moleşit, flasc; puhav: *o femeie ... cu un gît lung şi moale, care-i dădea un aer bătrînicios.* PETR.; **10.** relaxat fizic, destins: *fetiţa se relaxă, corpul ei micuţ, se făcu moale.* PR.; *îndată ce braţele lui Victor o cuprinse, se lăsă moale.* GHEŢIE; **11.** (fig.) fără vigoare, lipsit de energie; debil, plăpînd; fără voinţă, slab de caracter; lipsit de autoritate: *învăţătorul ..., mai moale ca toţi, se şi îmblînzi-se.* REBR.; *dacă ţi-i bărbatul moale, du-l în tîrg şi-l dă pe oale.* Z.; **a o lăsa (mai) moale,** a ceda, a face concesii: *pînă nu dovedeşti că-i bandit, las-o mai moale cu acuzaţiile;* **12.** fără vlagă, sleit de puteri; obosit, istovit: *femeia ... era moale, topită de durere.* PETR.; **13.** uşor, încet, lent; abia simţit: *un moale pas abia atins de scînduri.* EM.; *ce taină ascunde făptura aceasta în mişcările ei moi.* EL.; (adv.) *păşind moale pe covor.* SAD.; **14.** mătăsos; catifelat: *cu păr de aur moale.* EM.; *cu pielea moale ca puful.* ISP.; **15.** lipsit de stridenţă, de intensitate; estompat, domol, potolit; blînd: *luna plină de o lumină moale.* AL.; *cu glasul ei dulce şi moale.* EM.; (adv.) *albinele bîzîiau moale.* SAD.; **16. consoană moale,** consoană palatalizată; **poziţie moale,** poziţie a unui sunet (dintr-un cuvînt) urmat de o silabă care conţine o vocală palatată; **17.** căldug (şi umed); (p. ext.) blînd, plăcut: *duminică, pe-o vreme destul de moale, fără să fie însă dezgheţ, m-am înfăţişat la curtea de la Comana.* SAD.; *iarnă moale.* // n. partea moale a unui lucru: [î]*şi afunda capul ... în moalele pernei.* DELAVR.; (pop.) **moalele capului,** fontanelă; (p. ext.) creştetul capului; *îi aruncă argumentul ..., arătîndu-i moalele capului.* CĂL.; *să-i dea ... cu măciuca în moalele capului.* SOR. [Lat. ***mollis, -e***].

moar, moaruri n. 1. ţesătură de mătase sau de bumbac mercerizat, care face ape: *Eva apăruse ... într-o rochie de seară din moar.* GHEŢIE; **2.** (tehn.) perturbaţie vizibilă pe ecranul unui televizor, constînd dintr-o reţea de linii cu deplasare aleatorie. [Din fr. ***moire***].

moaráj, moaraje n. (tipogr.) efect optic obţinut prin suprapunerea a două tipare de clişee cu reţele de puncte sau de linii formînd între ele un unghi. [Din fr. ***moirage***].

moarát, ~ţi, moarată, ~e a. cu aspectul moarului: *mătase moarată.* [Din fr. ***moiré***].

moáră, mori f. **1.** instalaţie special amenajată pentru măcinarea cerealelor; clădire prevăzută cu asemenea instalaţie: *moară de apă, moară de vînt, moară cu aburi;* **a-i veni cuiva apa la moară,** a se schimba împrejurările în favoarea cuiva: *îi venise acum şi lui Dănilă apa la moară.* CR.; **a-i lua** (sau **a-i tăia**) **cuiva apa de la moară,** a priva pe cineva de unele avantaje (avute); **a-i da cuiva apa la moară,** a crea cuiva o situaţie favorabilă; a încuraja: *omul cuminte nu dă apă la moară răuvoitorilor.* GHEŢIE; **a-i umbla cuiva moara,** a-i merge bine: *să ne veselim cît ne îmblă moara.* FIL.; **a nu avea** (sau **a nu fi**) **de moară,** a nu avea ce măcina, din ce trăi: *parale n-avea; de moară, nici cît să orbească un şoarece.* ISP.; **a ajunge** (sau **a se duce, a merge**) **de la moară la rîşniţă,** a ajunge rău; a decădea; **ca la moară, a)** pe rînd, în ordinea sosirii; **b)** într-un continuu du-te-vino; **a-i face cuiva** (o) **moară** (**în cap**), a părui pe cineva, a-l ciufuli: *mă înhăţă de păr, îmi făcu o moară, două, trei.* C.; (livr.) **a se bate** (sau **a se lupta**) **cu morile de vînt,** (cu aluzie la Don Quijote din cartea lui Cervantes) a întreprinde acţiuni gratuite, inutile, ridicole; **2.** (depr.) gură (considerată ca organ al vorbirii); (p. ext.) persoană care flecăreşte: *bre, bre! ce moară stricată!* AL.; **3.** instalaţie, maşină pentru mărunţirea unor materiale pînă la obţinerea unei pulberi fine: *moară de ciment;* **4.** (înv.) fabrică în care materia primă era mărunţită, zdrobită etc.: *moară de hîrtie;* **5.** (reg.) stomac (la om şi la animale); **6.** jocul de ţintar; **7.** (pop.) morişcă folosită ca jucărie; **8.** (artic.) numele unui dans popular cu ritm vioi; melodia acestui dans. [Lat. ***mola***].

moáre f. (pop.) **1.** zeamă acră de varză sau de murături; mură[3]: *am băut moare.* PR.; **2.** (fig.) acrime; asprime; **a mînca** (sau **a gusta**) (**din**) **moarea cuiva,** a avea de a face cu cineva, a avea de suferit de pe urma firii aspre a cuiva: *nu ştii cine-i mămuca, n-ai mîncat niciodată moarea ei.* CR.; **3.** fel de a fi al cuiva; fire, temperament; umoare; **a şti** (sau **a cunoaşte**) **moarea cuiva,** a cunoaşte firea, obiceiurile cuiva: *Tudose tremura cînd simţea că domnul căpitan nu-i în toane bune, îi ştia moarea.* SAD. [Lat. ***moria***].

moárte, morţi f. **1.** încetare a tuturor funcţiilor vitale; sfîrşitul vieţii: *m-ai scăpat de la moarte.* AL.; *de moarte nu mă tem, mă tem de suferinţa mamei de o vedea că nu-s.* VIERU; **moarte aparentă,** letargie; **moarte clinică,** încetarea funcţiilor vitale ale inimii, a circulaţiei sîngelui, respiraţiei şi activităţii sistemului nervos central; **moarte fiziologică,** deces prin uzură avansată a întregului organism, fără o boală dominantă, determinantă; **moarte subită,** moarte prin microtraumatism, fără leziuni evidente; **fără** (**de**) **moarte, a)** veşnic, nemuritor: *Ercule ajunse şi el să fie fără de moarte, ca zeii.* ISP.; **b)** durabil, trainic: *bocanci fără moarte.* PR.; **de moarte, a)** mortal: *ranele unele sîmnt de moarte.* PRAV.; **b)** (bis.) care atrage osînda veşnică: *atunci aş fi curăţît de toate, de greşeale celea ce-s de moarte.* DOS.; **c)** (fig.) grozav, cumplit: *m-am întors în odaia mea abătut de moarte.* EL.; **pe viaţă şi pe moarte,** din toate puterile, punîndu-şi viaţa în joc: *luptă pe viaţă şi pe moarte;* **de viaţă şi de moarte,** v. **viaţă; a face moarte de om,** a ucide, a omorî; **între viaţă şi moarte,** în agonie: *zăcea între viaţă şi moarte;* **a fi** (sau **a se afla**) **pe patul morţii,** a fi în agonie; **a se da de ceasul morţii,** a depune eforturi disperate; a se frămînta mult, a dispera: *muma zmeului ... se da de ceasul morţii că nu putea descoperi adevărul.* ISP.; **cu moartea-n suflet,** îndurerat, disperat, deznădăjduit: *Arald cu moartea-n suflet ... pe jeţ tăcut se lasă.* EM.; **2.** fiinţă închipuită ca un schelet omenesc sau ca o babă sfrijită cu o coasă în mînă, care ia viaţa omului: *a văzut moartea cu ochii; bun de trimis după moarte;* **3.** (bis.; şi **a doua moarte**) pierdere a vieţii veşnice: *să nu adorm în somnul de a doua moarte.* DOS.; **4.** (fig.) dispariţie: *prieteşugul singur e nesupus ... moartei.* ALEX.; **5.** (jur.) **moarte declarată,** situaţie juridică creată, prin hotărîre judecătorească, unei persoane dispărute în împrejurări care fac să se prezume moartea sa fizică; **moarte fizică,** moarte constatată prin act de deces; **moarte civilă,** privaţiune absolută de drepturile cetăţeneşti; **6.** omor, ucidere; crimă; (p. ext.) masacru: *se cunoştea că meditează vreo nouă moarte.* NEGR.; *moarte pentru moarte, cumătre!* CR.; (fam.) **moarte de om,** mare înghesuială: *n-am izbutit să intru în sală, era moarte de om;* **7.** pedeapsă capitală; execuţie: *este pasibil de pedeapsa cu moartea.* A.; *a fost condamnat la moarte;* **la moarte!,** formulă cu care se cere pedeapsa capitală pentru un vinovat; **8.** mîhnire adîncă; teamă: *cu moartea în suflet;* **a intra moartea în cineva,** a-l cuprinde spaima pe cineva; **9.** (înv. şi pop.) mortalitate provocată de un flagel; (p. ext.) molimă, epidemie: *moarte de ciumă* (cca 1705). GCR.; **10.** ceea ce (se crede că) pricinuieşte moartea cuiva: *tu vrei cu moartea în mînă oamenii a îngrozi.* HEL.; **(asta e) moartea mea** (sau **a ta, a lui** etc.), (asta e) plăcerea, bucuria cea mai mare, (asta e) pasiunea mea (sau a ta, a lui etc.); **11.** (compuse; reg.) **moartea-puricelui,** plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori gălbui, dispuse în capitule (*Inula conyza*); (bot.) **moartea-porcilor,** zîrnă (*Solanum nigrum*); (med. vet.) **moartea-găinilor,** cobe. [Lat. ***mors, -tis***].

moáşă, moaşe f. **1.** (pop.) bunică: *de cînd era moaşa fată.* POP; **2.** femeie în vîrstă; babă: *nu te deznădăjdui, dragul moaşei, îi zise bătrîna.* ISP.; **3.** femeie cu pregătire specială, care asistă şi îngrijeşte femeile la naştere: *a alergat cu brişca la moaşa satului.* CAR.; *n-a lipsit mult ca la naşterea mea să nu fie nimeni de faţă în afara doctorului şi a moaşei.* GHEŢIE. [***Moş*** + *-ă*].

moáşte f. pl. **1.** rămăşiţele din trupul unui sfînt; (p. ext.) veşminte sau alte obiecte de care acesta s-a slujit în viaţă: *moaştele Sfîntului mucenic şi acum se află în Chessaria şi vindecă boalele şi neputinţele celor credincioşi.* MAT.; **2.** (p. gener.) corp mumificat; mumie: *ce sînt? ostaşi ori moaşte?* AL.; **3.** rămăşiţe ale trecutului. [Din sl. ***mošti***].

moazá, moazez vb. (tr.) a îmbina cu moaze elemente de construcţie. [Din fr. ***moiser***].

moazáre, moazări f. acţiunea de a moaza. [V. ***moaza***].

moázã, moaze f. **1.** ansamblu format din două grinzi de lemn strînse între ele cu şuruburi, servind ca element de consolidare a unei construcţii de lemn; **2.** fiecare dintre grinzile de compartimentare a puţului de extracţie, servind la preluarea sarcinilor transmise prin ghidaj de vasele de extracţie. [Din fr. ***moise***].

mobíl, ~i, mobilă, ~e a. **1.** care se mişcă sau care poate fi mişcat, deplasat; mişcător: *tunurile româneşti ... erau mai mobile.* BĂLC.; **telefon mobil,** (şi n.) telefon portabil; celular: *sună-mă pe mobil;* **2.** (jur.) **bunuri mobile** sau **avere mobilă,** avere constînd din obiecte care se pot (uşor) transporta; avere mişcătoare: *avu în vedere ... vinderea întregii averi mobile şi imobile.* GHEŢIE; **3.** nestabil, schimbător; variabil: *caracter mobil;* **substantiv mobil,** substantiv care îşi poate crea formă de feminin de la cea de masculin sau formă de masculin de la cea de feminin prin adăugarea unui sufix; **4.** care îşi schimbă mereu expresia; în continuă mişcare: *faţă mobilă; privire mobilă.* // n. **1.** corp în mişcare: *un mobil se îndreaptă spre ...;* **2.** (pl. şi **mobiluri**) cauză determinantă; impuls, motiv, scop: *mobilul ... nu a putut fi decît vanitatea.* MAIOR. [Din fr. ***mobile,*** lat. ***mobilis***].

mobilá, mobilez vb. (tr.) a aranja, a înzestra cu mobilă o încăpere, o locuinţă: *am luat iar o casă ... şi-am mobilat-o frumos.* AL.; (refl. pas.) *odăile ... se mobilară cu gust.* NEGR. [De la ***mobilă***].

mobiláre, mobilări f. acţiunea de a mobila şi rezultatul ei; fel de a mobila: *mobilarea salonului.* [V. ***mobila***].

mobilát[1], (rar) **mobilaturi** n. mobilare: *mobilatul vilei.* [V. ***mobila***].

mobilát[2], ~ţi, mobilată, ~e a. **1.** amenajat cu mobilă: *apartamentul meu ... era confortabil, deşi încă sărac mobilat.* PR.; **2.** care se închiriază cu mobilă: *se săturase să peregrineze prin camere mobilate.* GHEŢIE. [V. ***mobila***].

móbilă, mobile f. **1.** ansamblu de obiecte din lemn, cu destinaţie practică determinată care servesc la amenajarea unei locuinţe, a unei instituţii etc.: *vine şi ne strică mobilele.* CAR.; **2.** (col.) mobilier: *mobila veche de stejar a castelului.* [Din fr. ***meuble,*** it. ***mobilia,*** germ. ***Möbel***].

mobiliár, ~i, mobiliară, ~e a. (jur.) 1. care poate fi transportat; mobil; care constă în bunuri mobile: *proprietarul e liber pe proprietate, ţăranul pe munca sa şi pe averea mobiliară.* EM.; **valori mobiliare,** instrumente negociabile emise în formă materială sau evidenţiate prin înscrieri în cont, care conferă destinătorilor lor drepturi patrimoniale asupra emitentului, conform legii şi în condiţiile specifice de emisiune a acestora; **2.** referitor la bunuri mobile: *impozit mobiliar.* [Din it. ***mobiliare,*** fr. ***mobilier***].

mobiliér, mobiliere n. **1.** totalitatea mobilelor dintr-o încăpere, dintr-o locuinţă, dintr-o clădire etc.; mobilă: *cum o să încapă mobilierul din şase camere în numai trei?* GHEŢIE; **2.** totalitatea mobilelor caracteristice unui stil sau unei epoci: *mobilier rococo.* [Din fr. ***mobilier***].

mobilitáte, mobilităţi f. **1.** capacitatea de a-şi schimba locul şi poziţia, de a fi mobil; proprietatea de a putea fi mişcat, deplasat: *de aci se explică marea mobilitate a fluidelor.* EM.; **2.** uşurinţă în mişcări; degajare, dezinvoltură: *mobilitate scenică;* **3.** capacitate a feţei de a-şi schimba uşor expresia: *schimbînd ... figura, cu o mobilitate de actriţă.* VLAH.; **4.** (fig.) capacitatea de a evolua, de a se adapta rapid: *om de o rară mobilitate a spiritului şi de inteligenţă artistică.* CĂL.; *cu o moblitate intelectuală uluitoare, conştient de atracţia pe care o exercita,*

ilustrul savant insufla speranţă şi curaj ... tinerilor. CR; **5.** instabilitate, nestatornicie: *în viaţa politică modernă, calităţile de frunte care se cer unui politician sînt o mare mobilitate de caracter, versatilitate ..., disimulare.* GHEŢIE; **6.** (rar) schimbare: *legiutorul ... a introdus o mobilitate.* MAIOR.; **7.** (fiz.) mărime egală cu viteza unei particule, într-un cîmp de forţă, avînd valoarea egală cu unitatea. [Din fr. ***mobilité,*** lat. ***mobilitas, -atis***].

mobilizá, mobilizez vb. **1.** (tr.) a chema sub arme armata de rezervă; a trece forţele armate la starea de război: *va fi mobilizat şi trimis pe linia întîia.* PR.; *au fost mobilizate trupe la graniţă;* **2.** (p. ext.; tr.) a antrena o colectivitate la o activitate susţinută, la o acţiune organizată, de interes general: *pentru o astfel de muncă ar trebui mobilizate armate de savanţi.* BL.; **3.** (tr.) a convoca urgent, într-un anumit scop; a întruni: *Aglaie ...mobiliză pe Aurica şi pe Olimpia ... şi începu să scoată afară toate lucrurile.* CĂL.; **4.** (refl.) a-şi impune un efort, o concentrare maximă pentru realizarea unei activităţi, pentru atingerea unui scop: *de astă dată te-ai mobilizat şi ai reuşit.* [Din fr. ***mobiliser***].

mobilizábil, ~i, mobilizabilă, ~e a. care poate fi mobilizat; apt de a fi mobilizat: *tînăr mobilizabil.* [Din fr. ***mobilisable***].

mobilizáre, mobilizări f. **1.** acţiunea de a mobiliza şi rezultatul ei; **2.** (spec.) trecerea forţelor armate de la starea de pace la starea de război; **3.** antrenare a unei colectivităţi la o activitate susţinută, la o acţiune organizată, de interes general: *să-i reamintească necesitatea lozincilor pe care partidul le lansa pentru mobilizarea maselor.* PR.; **4.** concentrare, încordare: *te comporţi cu demnitate printr-o mobilizare spontană a resurselor tale de libertate.* D.; **5.** punere în mişcare a unuia sau a mai multor membre sau articulaţii; eliberarea unui organ sau a unei structuri anatomice de aderenţele sale; **6.** transformarea substanţelor de rezervă din organism în substanţe utilizabile (ex. mobilizarea glicogenului în glucoză). [V. ***mobiliza***].

mobilizát, ~ţi, mobilizată, ~e a. chemat sub arme, supus mobilizării: *rezervişti mobilizaţi.* [V. ***mobiliza***].

mobilizatór, ~i, mobilizatoáre a. care mobilizează, capabil de a mobiliza; antrenant, stimulator: *discursul a fost mobilizator.* [***Mobiliza*** + *-tor*].

moc[1] m. v. **moacă.**

moc[2] interj. (reg.; repetat) cuvînt care redă sunetul scos de broască. [Onomat.].

móca f. cafea provenită din oraşul arab Moka (Yemen); (p. ext.) cafea de calitate superioară; infuzie preparată cu această cafea: *sorbind delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie.* NEGR. [Din fr. ***moka,*** germ. ***Mokka***].

mocán[1]**, mocani** m. **1.** nume dat locuitorilor din regiunile muntoase (în special ale Transilvaniei); (spec.) cioban din Carpaţi: *familii întregi de mocani din Ardeal s-au strămutat pe valea Bistriţei.* CĂL.; **2.** om cu apucături grosolane; mojic, bădăran. [***Moacă*** *(„măciucă“)* + *-an;* cf. **mocăi, moacă, mocan, mocîrţă, mocofan,** unde apare radicalul **moc-**].

mocăn[2]**, mocani** m. (reg.) broscoi. [***Moc***[2] + *-an*].

mocánă, mocane f. (reg.) femeie simplă, necioplită: *Crăciun gîndea cum pentru o mocană stăpînul său ia pe toţi zmeii în goană.* B.-DEL. [De la ***mocan***[1]].

mocáncă, mocance f. **1.** nume dat femeilor din regiunile de munte (mai ales ale Transilvaniei); soţie sau fiică de mocan; mocăniţă; **2.** (reg.) mocăneasca: *hai să jucăm mocanca!* [***Mocan***[1] + *-că*].

mocasín, mocasini m. (la pl.) **1.** încălţăminte din piele netăbăcită, purtată de amerindieni; **2.** încălţăminte uşoară, comodă, fără şireturi, cu talpă plată. [Din fr. ***mocassin***].

mocăí, mócăi şi **mocăiesc** vb. **1.** (intr. şi refl.) a lucra încet şi fără spor, fără îndemînare; a (se) moşmondi, a se moşmoni, a se moşmoli, a (se) mocoşi: *mocăieşte o zi întreagă la o problemă;* **2.** (reg.; intr. şi refl.) a pierde vremea cu nimicuri; a tîndăli; **3.** (reg.; intr.) a moţăi, a dormita. [Et. nec.; cf. ***moacă***].

mocăiálă, mocăieli f. faptul de a (se) mocăi. [***Mocăi*** + *-eală*].

mocáit, ~ţi, mocăită, ~e a. şi m., f. **1.** (persoană) care lucrează încet, fără spor; mocoşit: *da mocăit mai eşti!;* **2.** (persoană) care îşi pierde vremea cu nimicuri. [V. ***mocăi***].

mocănáş, mocănaşi m. **1.** diminutiv al lui mocan[1]: *alelei! mocănaş dragă, de mine dorul se leagă.* POP.; **2.** (reg.; artic.) numele unui dans popular inspirat din viaţa pastorală; melodia acestui dans. [***Mocan***[1] + *-aş*].

mocăncúţă, mocăncuţe f. **1.** diminutiv al lui mocancă: *fecior de mocan şi de mocăncuţă.* POP.; **2.** (reg.; artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [***Mocancă*** + *-uţă*].

mocănésc, ~şti, mocăneáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine, care este specific mocanilor[1], referitor la mocani: *tăbărît-au zece care mocăneşti.* AL.; **oaie mocănească,** varietate de oaie ţurcană; **cal mocănesc,** cal scund de munte; **porumb mocănesc,** varietate de porumb cu bobul mare; **ploaie mocănească,** (timp ploios cu) ploaie deasă şi măruntă; **trîntă mocănească,** luptă corp la corp. // f. (de obicei artic.) numele unui dans popular asemănător cu hora; melodia acestui dans; mocanca: *el norii frămînta jucînd mocăneasca.* EM. [***Mocan***[1] + *-esc*].

mocănéşte adv. ca mocanii, în felul mocanilor: *chiuia mocăneşte.* ST. [***Mocan***[1] + *-eşte*].

mocăníme f. mulţime de mocani[1]: *era un dobrogean din mocănimea demult coborîtă la limanul mării.* SAD. [***Mocan***[1] + *-ime*].

mocăníţă, mocăniţe f. **1.** mocancă; **2.** (reg.) numele unei rase de vaci; **3.** (fam.) tren de linie îngustă care circulă la munte. [***Mocan***[1] + *-iţă*].

mochetă, mochetez vb. (tr.) a acoperi podeaua unei camere, a unei clădiri cu mochetă. [De la ***mochetă***].

mochetáre, mochetări f. acţiunea de a mocheta: *a terminat mochetarea apartamentului.* [V. ***mocheta***].

mochetát, ~ţi, mochetată, ~e a. pardosit cu mochetă: *hol mochetat.* [V. ***mocheta***].

mochétă, mochete f. material textil pluşat folosit pentru covoare; bucată din acest fel de material care acoperă (toată) suprafaţa podelei: *lăsă tava chiar jos, pe mochetă.* [Din fr. ***moquette***].

mocírlă, mocirle f. **1.** întindere de apă stătătoare provenită din ploi, revărsări etc. şi plină de mîl, de noroi; noroi mare, adînc: *turcimea ... cade-n mocirlă.* COŞB.; **2.** (fig.) decădere morală, corupţie; mediu moral decăzut; cloacă: *să scoată omenirea din mocirla păcatelor şi a egoismului.* GHEŢIE. [Cf. bulg. ***močilo***].

mocírlós, ~şi, mocirloásă, ~e a. **1.** plin de mocirle sau de mîl; mlăştinos, noroios, mîlos: *pîrîul Schitul cu maluri rîpoase şi cu fund mocirlos.* OD.; *am ajuns curînd într-un loc mocirlos, cu stufăriş.* GHEŢIE; **2.** (reg.) **vreme mocirloasă,** moină. [***Mocirlă*** + *-os*].

mocîrţán, mocîrţani m. **1.** mocan, muntean: *mere aduse de mocîrţani cu căruţele dinspre munte.* ST.; **2.** om cu apucături grosolane; bădăran, necioplit: *ceea ce mocîrţanul nu mai văzuse de cînd îl făcuse mă-sa.* ISP. [Cf. ***mocan***[1]].

mocîrţă, mocîrţe f. **1.** mocîrţan; **2.** epitet glumeţ pentru o fetiţă (neglijentă, neastîmpărată etc.): *ce faci tu, mocîrţo?* [Cf. ***moacă, mocîrţan***].

mócles interj. v. **mucles.**

mocneálă, mocneli f. **1.** mocnire; stare a ceea ce mocneşte; (p. ext.) indispoziţie, posomoreală: *copilul sesizase mocneala tatălui şi dispăru;* **2.** lîncezeală; toropeală: *Ana ... tînjise în mocneala oraşului de provincie.* C.PETR. [***Mocni*** + *-eală*].

mocní, mocnesc vb. **1.** (intr.) a arde înăbuşit, fără flacără, gata să se stingă: [focul] *nu era stins, ci numai mocnea sub cenuşă.* POP; **2.** (fig.; intr.) a lîncezi, a sta fără treabă, inactiv; a vegeta: *destul am mocnit la ţară.* AL.; **3.** (reg.; intr.) a se macera; **4.** (reg.; refl.; despre alimente) a prinde miros; a se altera; **5.** (fig.; intr.) a sta în aşteptare (gata să izbucnească); a fi tăcut, posomorît; a nutri în ascuns sentimente de ură, de revoltă: *poporul românesc ... se retrage, mocnind interior, într-o viaţă de tip organic.* BL.; *viaţa corpului ei mocneşte reprimată.* PR. [Din sl. ***moknonti*** „a uda, a muia“].

mocníre, mocniri f. faptul de a mocni; mocnire: *mocnirea sub cenuşă a pasiunilor.* CĂL. [V. ***mocni***].

mocnít, ~ţi, mocnită, ~e a. **1.** (şi adv.) (care arde) înăbuşit, fără flacără: *umple groapa ... cu lemne putregăioase, ca să ardă focul mocnit.* CR.; **2.** (fig.) care lîncezeşte; inactiv: *nu-i un sat lăturalnic, mocnit şi lipsit de priveliştea lumii.* CR.; **3.** înnourat; mohorît: *doarme tînăra nevastă în mocnitul întuneric.* EM.; **ploaie mocnită,** ploaie măruntă şi persistentă: *luni porni o ploaie măruntă şi mocnită de septemvrie.* SAD.; *plouă mocnit;* **4.** înăbuşitor, stătut: *în cabinetul său de lucru domnea o căldură mocnită.* GHEŢIE; **5.** (reg.; despre alimente) cu gust rău; alterat, **6.** (fig.) închis în sine, tăcut, nemulţumit, posomorît: *stă toată ziulica mocnit;* **7.** (fig.) reţinut (dar gata să izbucnească); ascuns, tăinuit; latent: *toată iarna a bolit mocnit răcind la cel mai neînsemnat curent.* GHEŢIE; *mînie mocnită;* **8.** (fig.) care (pare că) ascunde o ameninţare; apăsător, sumbru, întunecat: *noaptea stelelor ... nu-i ca noaptea cea mocnită şi pustie din sicriu.* EM. [V. ***mocni***].

mocofán, mocofani m. **1.** om prost, bleg: *aide, nu te codi, mocofane.* REBR.; **2.** om bădăran, necioplit; mocîrţan: *mocofanul de cioban rămase uimit.* ISP.; **3.** om de nimic; netrebnic: *îi auzeai vorbind despre „bătrîni“ ca despre nişte mocofani abrutizaţi, zbiri vulgari.* CĂRT. [Et. nec.; cf. ***moacă***].

mocoşá vb. v. **mocoşi.**

mocoşeálă, mocoşeli f. (pop. şi fam.) faptul de a (se) mocoşi. [***Mocoşi*** + *-eală*].

mocoşí, mocoşesc vb. (pop. şi fam.; intr. şi refl.) a zăbovi la treabă, a-şi face de lucru; a-şi pierde vremea cu nimicuri; a (se) trudi zadarnic, a (se) mocăi: *vreme trecuse la mijloc ... cît am hojbăit şi mocoşit prin tei să prind pupăza.* CR.; *baba povestea şi pufăia din ţigară, moş Irimia mocoşa pe scaunaşul cu trei picioare.* SAD.; (şi: (reg.) **mocoşa**). [Cf. ***mocăi***].

mocoşít, ~ţi, mocoşită, ~e a. şi m., f. (persoană) care lucrează (prea) încet, fără spor, care-şi pierde mult timp pentru o treabă; mocăit, moşmondit. [V. ***mocoşi***].

mócru, mocri m. (reg.) specie de cireş cu cireşe pietroase. [Cf. ***moacră***].

mod, moduri n. **1.** fel, chip de a fi, de a se manifesta, de a se desfăşura; formă particulară: *are un curios mod de a pricepe.* IBR.; *în mod permanent ea se interesase de soarta lui.* GHEŢIE; **2.** (gram.) **adverb de mod,** adverb care arată felul cum apare acţiunea, starea sau însuşirea exprimată de verb; **complement circumstanţial de mod,** complement care arată cum se desfăşoară sau apare o acţiune, o stare sau o însuşire; **propoziţie circumstanţială de mod,** propoziţie care arată felul cum se desfăşoară acţiunea din regentă sau cum se înfăţişează o calitate din regentă; **3.** procedeu, modalitate; sistem, metodă: *a descrie modul lucrării minelor.* NEGR.; **4.** categorie gramaticală, specifică verbului, care exprimă felul în care vorbitorul consideră acţiunea; fiecare dintre formele flexionare ale verbului prin care se exprimă această categorie: *modul indicativ;* **5.** sistemul raporturilor dintre sunetele muzicale, care determină dependenţa sunetelor instabile de cele stabile: *mod major; mod minor.* [Din lat. ***modus,*** it. ***modo,*** fr. ***mode***].

modál, ~i, modală, ~e a. **1.** referitor la un mod gramatical; care indică modul; de mod: *adverbe modale; complement modal;* **2.** referitor la modurile muzicale. [Din fr. ***modal***].

modalitáte, modalităţi f. **1.** procedeu, mijloc, metodă folosită pentru realizarea unui scop; mod, manieră: *a discuta modalităţile răscumpărării.* MAIOR.; **2.** mod de a fi, de a se prezenta: *critica sociologică şi critica strict estetică reprezintă două modalităţi temperamentale.* CĂL.; **3.** (criteriu de) determinare a caracterului necesar, contingent, posibil sau imposibil al unei judecăţi; **4.** caracterul unei fraze muzicale determinat de raportul de intervale dintre sunetele componente. [Din fr. ***modalité***].

módă, mode f. **1.** obicei, deprindere colectivă specifică la un moment dat; (spec.) gust, preferință predominantă, la un moment dat, într-un mediu social, pentru un anumit fel de a se îmbrăca, de a se comporta: *modele îmbrăcămintei umane au fost ... dictate de orientări stilistice.* BL.; *profunda lor indiferență față de tot ceea ce constituie modă pasageră.* CR; **la** (sau (înv.) **de**) **modă, a)** modern, de actualitate: *mă străduiam să fredonez cît mai nepăsător o melodie la modă.* GHEȚIE; **b)** pe gustul unui anumit mediu social, la un moment dat; cunoscut, apreciat la un moment dat: *o eroi! ... ați ajuns la modă.* EM.; **de modă veche, a)** demodat, desuet; **b)** cu concepții depășite, cu principii învechite: *om isteț de modă veche cu işlic pe cap și cu meși în picioare.* CĂL.; **2.** (concr.; la pl.) accesoriu de îmbrăcăminte (feminină); podoabe; (spec.) pălărie de damă: *o să-ți spuie de panglice, de volane și de mode.* EM.; **magazin de mode,** magazin de pălării sau de accesorii pentru îmbrăcămintea feminină; **casă** (sau **salon**) **de modă,** atelier (de lux) unde se confecționează la comandă obiecte de îmbrăcăminte: *încăperea era decorată cu eleganță demodată de ... salon de mode.* CĂL.; **revistă** (sau **jurnal**) **de modă,** revistă care cuprinde modele (noi) de îmbrăcăminte, încălțăminte etc.: *actrița ... rămăsese așa, situată în taior, decupată parcă dintr-o revistă de modă.* CĂRT. [Din it. ***moda,*** fr. ***mode,*** germ. ***Mode,*** gr. mod. ***móda***].

móde m. (înv.) contribuabil, lude. [Cf. magh. ***mód***].

modél, modele n. **1.** obiect destinat să fie imitat sau reprodus; tipar: *model de cusătură;* **2.** tipul unui obiect confecționat: *model de bluză;* **3.** obiect care, imprimat într-un material plastic, formează un tipar după care se realizează alte obiecte identice; **4.** reprezentare în mic a unui obiect de executat în mare; machetă; **5.** sistem cu ajutorul căruia pot fi studiate proprietățile și transformările unui alt sistem (mai complex), cu care prezintă anumite analogii: *microcosmul e un model în mic, comprimat, al lumii.* BL.; **model matematic,** reprezentare matematică a unui proces, sistem tehnic sau concept, cu ajutorul unui număr de variabile care definesc mărimile de intrare, de ieșire și de stare internă ale sistemului sau procesului și un sistem de ecuații care descriu interacțiunile dintre aceste variabile; **model economic,** reprezentare formală, simbolică a unui fenomen sau proces economic; **6.** ceea ce este demn de a fi imitat; exemplu: *în societatea de azi ... modelele sînt rare.* D.; *criteriile care m-au condus spre performanță ... ar putea constitui un model pentru alții.* CR; **7.** ceea ce întrunește calitățile tipice ale unei categorii; tip reprezentativ; prototip; (adj.) *acest tată model are copii buni.* CĂL.; **8.** persoană care pozează unui pictor sau unui sculptor; **9.** manechin; **top model,** manechin foarte apreciat. [Din fr. ***modèle***].

modeláj, modelaje n. modelare. [Din fr. ***modelage***].

modeláre, modelări f. **1.** acțiunea de a modela și rezultatul ei; modelaj; **2.** confecționare de modele; **3.** reproducere în relief a formelor în sculptură sau crearea impresiei de relief în pictură; modelaj; **4.** operație prin care olarul dă formă lutului; **5.** (fig.) formare a unei persoane prin educație, cultură etc.; influențare: *rolul limbilor clasice în lărgirea orizontului cultural al tinerilor și în modelarea felului lor de a gîndi și a se exprima.* GHEȚIE. [V. ***modela***].

modelát, ~ți, modelată, ~e a. căruia i s-a dat o formă (după un model); (spec.) sculptat. [V. ***modela***].

modelatór, ~i, modelatoáre a. care modelează: *influența germană e mai mult de natură catalitică decît modelatoare.* BL. // m., f. **1.** specialist, meseriaș care face decorații și alte lucrări de modelaj; **2.** lucrător care multiplică după un model dat. // n. unealtă folosită de sculptori pentru modelare. [***Modela*** + *-tor*].

modelărie, modelării f. atelier unde se confecționează modele. [***Model*** + *-ărie*].

modeléu, modelee n. relief al formelor în sculptură sau crearea impresiei de relief într-o pictură. [Din fr. ***modelé***].

módeling n. meseria de manechin: *piața de modeling.* A. [Din engl. ***modelling***].

modelísm, modelisme n. activitate (școlară) de construcție a unor modele de mașini, de aparate etc. [***Model*** + *-ism*].

modelíst, ~ști, modelistă, ~e m., f. lucrător care confecționeaza modele; modelator, modelor. [Din fr. ***modéliste***].

modelór, ~i, modeloáre m., f. modelist. [Din fr. ***modeleur***].

modém, modemuri și **modeme** n. (inform.) dispozitiv electronic utilizat în telecomunicații și în transmiterea datelor, care convertește semnale digitale din terminalul unui calculator în semnale analogice pe care circuitele telefonice le pot transmite și invers, asigurînd, în special, schimbul de informații rapide (150-2500 de biți/secundă) între calculatoare prin rețeaua telefonică. [Din engl. ***modem***].

modenatúră, modenaturi f. proporția și forma diferitelor profiluri care decorează un element de arhitectură; ansamblul mulurilor unei construcții: *modenatura cornișei.* [Din fr. ***modénature***].

moderá, moderez vb. **1.** (tr. și refl.) a ține sau a face să țină dreapta măsură; a (se) înfrîna, a (se) stăpîni, a (se) tempera: *și-a moderat ardoarea;* **2.** (tr.) a micșora, a reduce; a împuțina: *să modereze fricțiunile între revoluționari.* CĂL.; *moderați-vă cheltuielile!;* **3.** (tr.) a conduce, la o emisiune radio sau de televiziune, la o dezbatere publică etc., un dialog prin întrebări adecvate adresate participanților și prin ponderarea intervențiilor acestora: *eseistul și poetul ieșean ... trebuia să și modereze dezbaterea respectivă.* CR. [Din fr. ***modérer***].

moderánt, ~ți, moderantă, ~e a. (rar) care moderează, care potolește spiritele. [Din engl. ***moderant***].

moderantísm n. **1.** concepție politică care preconiza moderația (în timpul revoluției franceze); **2.** atitudine, opinie de moderat. [Din fr. ***modérantisme***].

moderantíst, ~ști, moderantistă, ~e a. și m., f. (partizan) al moderantismului. [Din fr. ***modérantiste***].

moderáre, moderări f. acțiunea de a (se) modera și rezultatul ei. [V. ***modera***].

moderát, ~ți, moderată, ~e a. **1.** care evită excesul; chibzuit, ponderat, cumpătat; acceptabil: *caracter moderat;* **2.** care nu este exagerat; convenabil: *paria sume moderate, căci nu urmărea să cîștige bani.* GHEȚIE; *preț moderat;* **3.** de intensitate sau de mărime medie; temperat, redus: *temperaturi moderate;* (adv.) *vîntul va sufla slab spre la moderat.* A. // m. persoană care are opinii rezonabile, fără excese și stridențe; adept al moderantismului: *partidul moderaților.* [V. ***modera;*** cf. fr. ***modéré,*** lat. ***moderatus***].

moderáto adv. (muz.; ca mod de execuție) în tempo mai rapid decît andante și mai lent decît allegro. // n. (parte dintr-o) compoziție muzicală executată în acest tempo. [Din it. ***moderato***].

moderatór, ~i, moderatoáre a. și m., f. (element) care moderează, potolește, frînează: *elementul german ... joacă rolul de moderator în Austria.* EM.; *reacțiunea porni ... ca un spirit moderator.* CĂL. // m., f. persoană care conduce o dezbatere (publică), o emisiune radio sau de televiziune, adresînd întrebări adecvate participanților și ponderînd intervențiile acestora. // n. **1.** dispozitiv de reglare a vitezei unui mecanism; **2.** substanță folosită pentru încetinirea mișcării neutronilor la reactoarele nucleare. [Din fr. ***modérateur,*** lat. ***moderator,*** it. ***moderatore***].

moderáție, moderații f. **1.** virtute ce constă în păstrarea unei măsuri moderate, înțelepte în toate manifestările, atitudinile; cumpătare, măsură: *inteligența și moderația pot învinge forța;* **2.** însușirea de a fi moderat, lipsit de orice exces: *crezu că e cazul de a aduce o moderație în discuție.* CĂL.; *răspuns plin de moderație;* **3.** diminuare, reducere, micșorare: *moderația temeiurilor ... criticilor.* RUSSO; (și: **moderațiune**). [Din lat. ***moderatio, -onis,*** fr. ***modération,*** it. ***moderazione***].

moderațiúne f. v. moderație.

modérn, ~i, modernă, ~e a. **1.** care aparține timpului prezent sau trecutului apropiat; în pas cu progresul actual; nou, recent: *viața noastră modernă e complicată și mizerabilă.* SAD.; *sceleratii care-l molestaseră ... erau produsele societății moderne.* GHEȚIE; *tehnică modernă;* **2.** care acceptă, cultivă idei, moravuri etc. noi, la modă: *un tată modern;* **3.** potrivit ultimei mode; la modă: *costum modern;* **4.** care aparține unei epoci posterioare antichității: *sculptură modernă;* **istoria modernă, a)** epoca de la Revoluția franceză din 1789 pînă la Revoluția rusă din octombrie 1917; **b)** (înv.) epoca de la sfîrșitul evului mediu, cuprinsă între 1453 (căderea Constantinopolului) și Revoluția franceză din 1789; **limbă modernă,** limbă vie, vorbită de o populație actuală: *limbile moderne n-au găsit un termen generic special spre a denumi toate acele întîmplări ale închipuirii omenești.* OD.; **5.** care acordă un rol preponderent disciplinelor umaniste, cu precădere limbilor (străine); umanistic: *învățămînt modern.* // m. (mai ales la pl.) scriitor, artist, învățat care aparține perioadei de după Renaștere; (p. gener.) om din zilele noastre: *anticii și modernii.* // n. (la sg.) ceea ce este sau trece drept nou, actual: *preferă modernului anticul.* [Din fr. ***moderne,*** it. ***moderno;*** cf. lat. ***modernus***].

modernísm, modernisme n. **1.** preferință pentru tot ce este modern, nou; tendință, spirit de inovare (în limbă, în expresie, în artă); modernitate: *modernismul său șochează;* **2.** manifestare, atitudine preponderent sau exclusiv modernă; **3.** nume generic pentru curentele și școlile din sec. al XX-lea, care neagă tradiția (artistică, literară etc.) și susțin principii, metode, forme noi de creație. [Din fr. ***modernisme***].

moderníst, ~ști, modernistă, ~e a. care aparține, care este caracteristic modernismului, referitor la modernism: *experiențe moderniste.* // m., f. **1.** persoană cu manifestări, atitudini preponderent sau exclusiv moderne: *e foarte ușor să spun, ca orice misionar modernist, că toate religiile sînt bune.* EL.; **2.** adept al unor curente și școli artistice aparținînd modernismului. [Din fr. ***moderniste***].

modernitáte f. **1.** caracterul a ceea ce este modern, calitatea de a fi modern; modernism: *adoptarea docilă a ultimei teorii „la modă „este un semn nu de modernitate, ci de teribil oportunism provincial.* CR; **2.** calitare a unui autor, a unei opere de a fi moderne; conform spiritului modern: *modernitatea clasicilor;* **3.** totalitatea trăsăturilor care definesc epoca sau spiritul modern; lumea modernă: *Europa ... nu a consumat integral experiența modernității.* D. [Cf. fr. ***modernité***].

modernizá, modernizez vb. **1.** (tr.) a da unui text un caracter, un aspect modern; a modifica limba unui text actualizînd-o: *editorul a modernizat limba autorului;* **2.** (tr.) a adapta la realitățile, la exigențele prezentului; a înnoi, a face să corespundă stadiului contemporan al progresului: *investitorii străini vor moderniza uzinele;* **3.** (refl.) a adopta obiceiuri, comportamente etc. moderne; a deveni modern: *poarta fustă mini, s-a modernizat!* [Din fr. ***moderniser***].

modernizáre, modernizări f. acțiunea de a (se) moderniza și rezultatul ei: *rogojina și mătura au scăpat modernizării; ele sînt aceleași de acum cîteva sute de ani.* ARG.; *reacțiile ... față de modernizarea și occidentalizarea limbii.* D. [V. ***moderniza***].

modernizát, ~ți, modernizată, ~e a. **1.** adaptat la epoca modernă, la exigențele actuale: *complexe industriale modernizate;* **2.** modificat ca urmare a actualizării limbii (pentru a deveni mai accesibil); actualizat: *text modernizat.* [V. ***moderniza***].

modernizatór, ~i, modernizatoáre a. (rar) care modernizează, care tinde să modernizeze: *moderni și modernizatori.* CAR. [***Moderniza*** + *-tor*].

modern-style [módern stail] n. stil în artele decorative, dezvoltat în Marea Britanie în jurul anului 1900, caracterizat prin preferinţa pentru liniile curbe, formele alungite şi arabescuri, prin predominarea elementelor florale. [Cuv. engl.].

modést, ~şti, modestă, ~e a. **1.** lipsit de îngîmfare, de vanitate; căruia nu-i place să se laude; (p. ext.) cumpătat în purtare, în pretenţii; rezervat, moderat: *era bun, modest şi cîteodată, vesel.* SAD.; *Iaşul ... cu oameni timizi şi modeşti, care surîd şi vorbesc moale.* TEODOR.; **2.** de proporţii mici; redus, neimpozant: *rămase cam decepţionat ... de proporţiile modeste ale bisericii mitropolitane.* GHEŢIE; **3.** lipsit de strălucire; simplu, nepretenţios: (adv.) *era îmbrăcată mult mai modest ca de obicei.* GHEŢIE; *a oferit un dineu modest;* **4.** umil; sărăcăcios: *avea o situaţie socială ... modestă.* PR.; **5.** de valoare redusă; neînsemnat, mediocru: *autori modeşti se bucură de cronici copioase ..., alţii mai suculenţi sînt expediaţi sec.* CĂL. [Din lat. ***modestus,*** fr. ***modeste,*** it. ***modesto***].

modestíe f. **1.** însuşirea de a fi modest; lipsă de vanitate, de îngîmfare: *Bălcescu era de o modestie rară.* GHICA; **falsă modestie,** apreciere rezervată, chiar nedreaptă privind propria persoană, dar lipsită de sinceritate, întrucît are ca scop (conştient) să provoace flatări din partea interlocutorului; **2.** moderaţie, cumpătare; rezervă, discreţie: *omul de ştiinţă autentic îşi prezintă cu modestie şi prudenţă rezultatele cercetării;* **3.** decenţă, cuviinţă, pudoare: *acum nu mai merge modestia fetelor crescute cum se cade.* CĂL. [Din lat., it. ***modestia,*** fr. ***modestie***].

módic, ~ci, modică, ~ce a. **1.** de mică valoare; neînsemnat; redus: *venituri modice;* **2.** moderat, convenabil, accesibil: *preţ modic.* [Din lat. ***modicus,*** fr. ***modique***].

modicitáte f. însuşirea de a fi modic; valoare, cantitate mică. [Din fr. ***modicité,*** lat. ***modicitas, -atis***].

modificá, modífic vb. (tr. şi refl.) a-(şi) schimba aspectul, forma, conţinutul etc. total sau parţial; a (se) preface, a (se) transforma; a (se) corecta: *în bisericile gotice lumina pătrunde ... modificată de culorile vitraliilor.* BL.; *nu-şi modifică atitudinea faţă de ea.* GHEŢIE. [Din lat. ***modificare,*** fr. ***modifier***].

modificábil, ~i, modificabilă, ~e a. care poate fi modificat: *orice proiect este modificabil.* [Din it. ***modificabile***].

modificáre, modificări f. acţiunea de a (se) modifica şi rezultatul ei; prefacere, transformare; corectare: *se mai puteau opera modificări.* CF.; *se impune modificarea proiectului.* [V. ***modifica***].

modificát, ~ţi, modificată, ~e a. căruia i s-a schimbat aspectul, forma, conţinutul; transformat; corectat. [V. ***modifica***].

modificatór, ~i, modificatoáre a. care modifică, apt de a modifica: *agent modificator.* // m. genă care schimbă funcţia unei alte gene. [Din fr. ***modificateur,*** lat. ***modificator,*** it. ***modificatore***].

modificáţie, modificaţii f. (înv.) **1.** modificare: *modificaţiuni în Constituţiune.* GHICA; **2.** variaţie neereditară provocată de influenţa condiţiilor de mediu, reprezentînd diverse fenotipuri ale aceluiaşi genotip; (şi: **modificaţiune**). [Din fr. ***modification,*** lat. ***modificatio, -onis***].

modificaţiúne f. v. modificaţie.

modilión, modilioane n. consolă (mică) de obicei din piatră, în formă de S, pentru susţinerea cornişei, folosită foarte mult în arhitectura romană. [Din it. ***modiglione,*** fr. ***modillon***].

modístă, modiste f. femeie care confecţionează sau vinde pălării de damă şi alte accesorii, podoabe: *exemplul atîtor modiste germane şi franceze ... ar trebui să stimuleze pe fetele române atît de îndemînatice la lucrul cu acul.* GHICA. [Din fr. ***modiste***].

modíţă, modiţe f. (reg.) pernă mică. [Et. nec.].

modîlcă, modîlci f. (pop.) **1.** ganglion inflamat; umflătură (mică) sub piele; gîlcă; **2.** obiect în formă de umflătură, ghemotoc, nod etc.; (şi: **nodîlcă**). [Et. nec.].

modîrlán m. v. **modoran.**

modîrlă, modîrie f. (reg.) modoran: *ce vrei, modîrlă?* AL.. [De la ***modîrlău*** sau ***modîrlan***].

modîrlău, modîrlăi m. (reg.) om prostănac, grosolan; bădăran. [De la ***modîrlan***].

módor, modori m. (reg.) modoroi; (şi: **modur**). [Din sb. ***modar***].

modorán, modorani a. şi m. (reg.) **1.** (om) cu apucături grosolane; bădăran: [era] *gata să-i spuie că e un modoran.* ZAMF.; *ştiu să se poarte ..., nu sînt bădărani, ţopîrlani, modîrlani.* SOR.; **2.** (om) tăcut, posomorît; modoroi. // m. (mai ales la pl.) ţigan nomad; (şi: **modîrlan**). [Cf. ***modoroi;*** pentru **modîrlan,** cf. ***mîrlan, ţopîrlan***].

modorói, ~i, modoroáie a. şi m., f. (pop.) (om) tăcut, morocănos, posac; modoran: *cum îi mutu modoroi, el s-o-nturnat înapoi.* POP. [Cf. ***modor, modoran***].

módru n. (reg.) **1.** mod, fel: *într-acest modru s-au bătut ei mult timp.* POP.; **2.** mijloc, putinţă: *nu-i modru de scăpare;* **cu** (sau la) **modru,** potrivit, nimerit: *cîte păsărele-n codru toate-mi cîntă mai la modru.* POP. [Din magh. ***mod***].

modúl, module n. **1.** (şi **modul de bază**) unitate de măsură convenţională pentru determinarea proporţiilor unui edificiu; **2.** (mat.) valoarea absolută a unui număr real (fără a se ţine seama de semnul algebric); rădăcină pătrată, luată cu semnul plus, din suma pătratelor componentelor unui număr complex; **3.** (telec. şi inform.) parte componentă autonomă, care asigură executarea unei anumite funcţii a sistemului şi care poate fi înlocuită cu altă componentă cu funcţie asemănătoare; **4.** (inform.) ansamblu de rutine şi structuri de date care execută o anumită aplicaţie sau subprogram ori introduce un anumit tip de date; **5.** parte componentă (şi detaşabilă) a unui ansamblu: *modulele bibliotecii;* **modul lunar,** parte componentă a navei spaţiale Apollo destinată aselenizării astronauţilor; (şi: (înv.; rar) **modulă**). [Din fr. ***module***].

modulá, modulez vb. **1.** (muz.; intr.) a trece dintr-o tonalitate în alta; a face modulaţii; **2.** (tr.) a emite un sunet, un cuvînt etc. cu inflexiuni, cu modulaţii ale vocii: *îşi modula frazele;* **3.** (refl. şi tr.) a (se) modifica anumite mărimi caracteristice ale unei oscilaţii (pentru a transmite semnale purtătoare de informaţii); **4.** (înv.; tr.) a modela: [Diana] *modulată în linii unduloase.* OD. [Din fr. ***modeler***].

modulár, ~i, modulară, ~e a. referitor la modul; constituit din module: *construcţii modulare.* [Din fr. ***modulaire,*** engl. ***modular***].

moduláre, modulări f. **1.** acţiunea de a (se) modula şi rezultatul ei; **2.** sistem de dimensionare a construcţiilor, care foloseşte modulul de bază, pentru a înlesni utilizarea pe scară largă a elementelor de construcţii tipizate; **3.** redirecţionare a celulelor în procesul de formare definitivă; **4.** modificare produsă în celule de stimulii din mediu, fără implicarea însuşirilor lor esenţiale. [V. ***modula***].

modulát, ~ţi, modulată, ~e a. **1.** executat cu modulaţii, care are modulaţii: *melopee ... ale cărei sunete modulate prefiră în inima omului.* OD.; **2.** (fiz.) cu modulaţii; **3.** format din module: *avantajul mobilei modulate.* [V. ***modula***].

modulatór, ~i, modulatoáre a. care modulează. // n. **1.** circuit electric sau dispozitiv pentru realizarea unei modulaţii în telecomunicaţii; **2.** unitate fiziologică de recepţionare a culorii; **3.** factorul care selecţionează calea cea mai adecvată pentru transmisia unui stimul între receptor şi efector. [Din fr. ***modulateur***].

modulaţie, modulaţii f. **1.** (muz.) trecere dintr-o tonalitate în alta; modulare: *ce discreţie în modulaţiile melancolice ale acestui cîntec al nostru.* BL.; **2.** variaţie a înălţimii şi a intensităţii în emisiunea unui sunet sau a unui complex de sunete; serie de inflexiuni ale vocii: *diferitele modulaţiuni ale tonului rezultă abia din cugetările şi afectele ce se dezvoltă prin mediul vorbirei.* EM.; **3.** (fiz.) variaţie a amplitudinii sau a frecvenţei unui semnal purtător de informaţii; **4. modulaţia culorii,** procedeu de sugerare a volumelor utilizat în artele plastice: *P Cézanne a impus modulaţia culorii;* (şi: **modulaţiune**). [Din fr. ***modulation,*** it. ***modulazione***].

modulaţiúne f. v. modulaţie.

modúlă f. v. **modul.**

modulométru, modulometre n. aparat pentru măsurarea sau controlul gradului de modulaţie vocală. [Din fr. ***modulomètre***].

módur m. v. **modor.**

modus vivendi 1. mod de existenţă: [publicaţia] *căuta un modus vivendi cu ungurii.* CĂL.; **2.** posibilitate de împăcare, de tolerare reciprocă a două părţi aflate în litigiu; compromis: *a găsi un modus vivendi.* [Cuv. lat.].

mofétă, mofete f. **1.** emanaţie gazoasă toxică (cu mult dioxid de carbon), care străbate prin crăpăturile scoarţei terestre în fazele finale ale activităţii vulcanice; **2.** emanaţie gazoasă bogată în dioxid de carbon, aflată de obicei în apropierea unor surse termale, utilizată în tratamentul bolnavilor de insuficienţă respiratorie sau cardiacă ori cu ulceraţii, gangrene etc. [Din it. ***moffetta,*** fr. ***mofette***].

mofétic, ~ci, mofetică, ~ce a. care aparţine mofetei, referitor la mofetă; cu structura mofetei. [Din it. ***mofetico,*** fr. ***mofettique***].

moflúz, ~ji, mofluză, ~e m., f. şi a. **1.** (înv.) (om) falit, ruinat; (om) sărac: *mofluzul cel ţintuit era Costea Chiorul.* FIL.; **a rămîne** (sau **a ieşi**) **mofluz, a)** (înv.) a da faliment; a mofluzi; **b)** a rămîne păcălit într-o anumită împrejurare; **2.** (om) înşelat, păgubit; (om) dezamăgit: *se întorcea mofluz şi îndrăcit de la cărţi.* VLAH.; (şi: **mufluz**). [Din turc. ***müflüz***].

mofluzí, mofluzesc vb. (înv.; intr.) **1.** a da faliment; a sărăci: *ne-a spus că dumneata ai mofluzit.* FIL.; **2.** a se pierde; a se ruina: *cine-i prost şi derbedeu lesne-n lume mofluzeşte.* AL. [De la ***mofluz***].

mofluzít, ~ţi, mofluzită, ~e m., f. (înv.) om falit; om sărăcit: *se ridica, palid, cîte un mofluzit.* VLAH. [V. ***mofluzi***].

mofluzîíc, mofluzîícuri n. (înv.) faliment; **mofluzîíc mincinos,** faliment fraudulos: *a făcut mofluzîíc mincinos şi m-a lăsat pe drumuri.* FIL. [Din turc. ***müflüslük***].

moft, mofturi n. (fam.) **1.** lucru lipsit de importanţă, de valoare, de seriozitate; bagatelă, fleac: *lucrurile spuse de dînsul ... sînt mofturi, fleacuri sau nimicuri.* ISP.; **2.** (rar) şmecherie; minciună: *celălalt intră pe mofturi cu contramarca aceluiaşi bilet.* CAR.; **3.** (la pl.) capricii; fandoseli, nazuri: *cînd faci bărbaţilor semne, nu mai face pe urmă atîtea mofturi.* PETR. [Din turc. ***müft*** „gratuit, ieftin"].

moftangioáică, moftangioaice f. (fam.) femeie neserioasă, flecară şi şmecheră; palavragioaică: *să evite pe moftangioaica română.* CAR. [***Moftangiu*** + ***-oaică***].

moftangíu, moftangii m. (fam.) om neserios, flecar şi şmecher; moftolog; palavragiu: *criticul e un moftangiu care vrea să-şi dea aere de om priceput.* CAR. [***Moft*** + ***-angiu***].

moftológ, moftologi m. (fam.) moftangiu; palavragiu: *că-şi dă coatele cu ... moftologul.* CAR.; *e un mare moftolog, lipsit de gravitate.* CĂL. [De la ***moftologie***].

moftológic, ~ci, moftologică, ~ce a. (fam.) care se ocupă de mofturi, de fleacuri; neserios: *toată societatea moftologică a dumnealui.* CAR. [***Moftolog*** + ***-ic***].

moftologíe, moftologii f. (fam.) şmecherie, tertip; palavră: *vii cu moftologii ... ca să tragi lumea pe sfoară.* CAR. [De la ***moft***].

mofturí, mofturesc vb. (refl.) a face mofturi, nazuri. [De la ***mofturi*** (pl. lui ***moft***)].

mofturós, ~şi, mofturoásă, ~e a. şi m., f. (persoană) care face mofturi; năzuros, fandosit, capricios: *se temea că nu cumva fata, mofturoasă cum era, să facă nazuri.* GHEŢIE. [***Mofturi*** (pl. lui ***moft***) + ***-os***].

mogîldeáţă, mogîldeţe f. **1.** (pop.) mică ridicătură de pămînt; grămadă mică: *sta ... sprijinit*

cu cotul într-o mogîldeaţă de pămînt lutos. PETR.; **2.** fiinţă, lucru cu contururi vagi, nedesluşite, ce se arată în întuneric, în ceaţă, în depărtare; vedenie, nălucă: *se arată o mogîldeaţă neagră.* CAR.; *în stradă, o mogîldeaţă, cu o umbrelă deschisă, îi ieşi în cale.* GHEŢIE; **3.** (fig.) om mic de statură: *o mogîldeaţă de om, cu glas de copil.* VLAH.; (şi: **mogîndeaţă**). [Et. nec.; cf. magh. ***mogádok*** „pustnic, călugăr"].

mogîndeáţă f. v. mogîldeaţă.

moghílă f. v. movilă.

moglán, moglani m. (reg.) om mare, voinic, dar prost, necioplit; bădăran: *iar tu, moglanule!* CR. [Et. nec.].

mogorogí, mogorogesc vb. **1.** (reg.; intr.) a vorbi încet, alene; a îngîna, a bodogăni, a mormăi; **2.** (tr.) a cicăli, a ocărî, a face mutre: *ce spui ..., şi tu mă mogorogeşti?* CR. [Et. nec.].

mogúl, ~i, mogulă, ~e m., f. **1.** persoană care face parte din dinastia mongolă care a cucerit India; **2.** (fig.) persoană importantă, cu puteri discreţionare. // a. de mogul, referitor la mogul. [Din engl. ***Mogul***].

mohaír, mohairuri n. **1.** denumire dată părului de capră angora, folosit în industria textilă; **2.** (p. ext.) postav ţesut (de călugăriţe) din lînă amestecată cu păr de capră angora (sau cu fire de mătase): *rasă largă de mohair.* VLAH.; (şi: **muhaier**). [Din fr. ***mohair,*** turc. ***muhayer***].

mohicán, mohicani m. (la pl.) populaţie de amerindieni răspîndită de-a lungul coastei Oceanului Atlantic, în Canada şi nord-estul Statelor Unite ale Americii; (şi la sg.) persoană aparţinînd acestei populaţii: *ultimul mohican.* [Din fr. ***mohican***].

mohoándă, mohoande f. (reg.) epitet pentru o femeie toantă, proastă (din născare). [Et. nec.].

mohór, mohoare n. **1.** numele mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu frunze liniare, cu flori roşii-vinеţii, stacojii, galben-ruginii etc. dispuse în spice, care cresc sălbatice prin culturi sau se cultivă ca furaj; mei-păsăresc (sau nebun) (*Setaria*): *au intrat pe o miriştе largă, plină de trifoi, de mohor înalt şi de tufe.* PR.; **2.** (la pl.) cîmp pe care creşte această plantă: *mohoare de ruginĕ.* TOP; **3.** (înv.) haină de purpură: *l-au zugrumat arianii cu mohorul svinţiii sale.* DOS. [Din magh. ***mohar***].

mohoreálă, mohoreli f. starea omului mohorît; tristeţe: *mă cuprinse mohoreala.* [***Mohorî*** + ***-ală***].

mohorí, mohorăsc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) colora în roşu (închis): *apele ... Mureşului se mohorăsc în acele cumplite zile ... cu sîngele ce varsă fără preget.* OD.; **2.** (refl.) a se închide la culoare; a-şi pierde strălucirea; a se întuneca: *faţadele zugrăvite în culori deschise se mohorîseră.* GHEŢIE; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) posomorî, a se întrista: *asta i-ar mohorî sufletul.* ST. [De la ***mohor***].

mohorîre, (rar) **mohorîri** f. 1. faptul de a (se) mohorî; **2.** (fig.) amărăciune, întristare: *mohorîre tulbure peste sufletul tău.* V.R. [V. ***mohorî***].

mohorît, ~ţi, mohorîtă, ~e a. **1.** de culoare roşie-închisă a florilor de mohor: *începu a clocoti un sînge mohorît.* ISP.; (înv.) **Marea Mohorîtă,** Marea Roşie; **2.** de culoare închisă; lipsit de strălucire; întunecat: *tablou despins cu colori cam mohorîte.* AL.; *o lumină mohorîtă în vagon.* EL.; (adv.) *se îmbrăcase modest, aproape mohorît.* PR.; **3.** înnourat, înnegurat, pîclos: *vreme mohorîtă;* **4.** (fig.) trist, mîhnit, amărît: *palidă şi mohorîtă Maica Domnului se vede.* EM. [V. ***mohorî***].

mohorîţeálă, mohorîţeli f. (reg.) culoare roşie (obţinută din plante). [***Mohorîţi*** + ***-eală***].

mohorîţí, mohorîţesc vb. (reg.; tr.) a înroşi: *mohorîţindu-le trupurile de sînge.* DOS. [De la ***mohorît***].

móimă, moime f. (înv. şi reg.) maimuţă: *ieşim din ţara moimelor.* DOS. [Din magh. ***majom***].

moimíţă, moimiţe f. (înv. şi pop.) maimuţă: *vro momiţă sau vrun urs.* AL.; (şi: **momiţă**). [***Moimă*** + ***-iţă***].

moină, pers. 3 **moinează** vb. (refl. şi intr.) a se face moină: *să moinase şi zăpada cădea.* DELAVR. [De la ***moină***].

móină, moine f. **1.** vreme umedă şi relativ călduroasă în timpul iernii, urmînd unei perioade friguroase; (p. ext.) vreme umedă şi ceţoasă; moloşag: *plouă, e moină, noroi.* BAC.; **2.** loc mocirlos; cîmp muiat de ploaie; **3.** teren lăsat necultivat; pîrloagă, ţelină: *boii mei cînd aud doină ară ţelină şi moină.* NEGR.; **4.** (pop.) ogor: *săracile moine late.* POP.; **5.** (iht.; reg.) grindel (*Cobitis barbatula*). [Cf. ***moale***].

moinós, ~şi, moinoásă, ~e a. umed şi relativ cald în timpul iernii; (p. ext.) umed şi ceţos: *zi moinoasă.* [***Moină*** + ***-os***].

moíră, moire f. (mit.; mai ales la pl.) parcă[2]. [Din gr. ***moíra***].

mojár, mojare f. **1.** (reg.) piuliţă (pentru pisat); **2.** vas de sticlă, porţelan etc., de formă semisferică, cu pereţii groşi, folosit în laboratoare şi farmacii pentru mărunţirea, amestecarea etc. substanţelor cu ajutorul unui pistil[1]. [Din magh. ***mozsár***].

mojdreán, mojdreni m. arbore sau arbust din familia oleaceelor, înalt, cu frunze compuse şi cu flori albe mirositoare dispuse în panicule terminale; frasin-de-munte, urm (*Fraxinus ornus*); (şi: **mojrean**). [Din bulg. ***măždrĕan***].

mojíc, ~ci, mojică, ~ce m., f. **1.** (înv.) ţăran; (p. gener.) om de rînd: *vai de boierul ce se roagă mojîcului.* NEC.; **2.** (în forma **mujic**) nume dat ţăranilor ruşi: *gînditorii ruşi ... şi-au îndreptat interesul spre mujicul rus ca spre Mesia.* BL.; **3.** (şi a.) (om) foarte grosolan, prost crescut, brutal şi obraznic: *ieşi afară, ţăran viclean şi mojic ce eşti!* ISP.; (şi: **mujic**). [Din rus. ***mužic*** "ţăran, bădăran"].

mojicésc, ~şti, mojiceáscă, ~eşti a. (înv. şi reg.) **1.** care aparţine mojicului, referitor la mojic; ţărănesc: *cîntec mojicesc;* **2.** de mojic, specific mojicului; grosolan, vulgar, mojicos: *hirea mojicească.* NEC. [***Mojic*** + ***-esc***].

mojicéşte adv. ca un mojic; în mod grosolan, vulgar: *se poartă mojiceşte.* [***Mojic*** + ***-eşte***].

mojicíe, mojicii f. faptă, atitudine sau vorbă de mojic; bădărănie, grosolănie, mitocănie: *suferim mojiciile ... lui.* FIL. [***Mojic*** + ***-ie***].

mojicíme f. (înv.) mulţime de ţărani sau de oameni de rînd: *sfătuie unii să rădice ... toată mujicimea asupra lor.* NEC.; (şi: **mujicime**). [***Mojic*** + ***-ime***].

mojicós, ~şi, mojicoásă, ~e a. (înv.) grosolan, vulgar; mojicesc: *bădăranul ... ţanţoş, mojîcos.* HEL. [***Mojic*** + ***-os***].

mojreán m. v. **mojdrean.**

mol[1], moli m. (chim.) moleculă-gram. [Din fr. ***mole,*** germ. ***Mol***].

mol[2], moluri n. dig care înaintează spre largul mării, construit la intrarea într-un port, pentru a mări suprafaţa cheiurilor şi a apăra bazinul împotriva valurilor: *mă îndreptai către molul portului.* FIL. [Din it. ***molo,*** fr. ***môle***].

mol[3] s. (arg.) vin. [Din ţig. ***mol***].

mol[4] n. v. **mîl.**

molá[1], molale f. (înv.) preot musulman; judecător turc, superior cadiului, în marile oraşe; (şi: **mula**). [Din turc. ***molla***].

móla[2] interj. cuvînt folosit pentru a da comenzi pe vapoare; lasă! dă-i drumul! [Din turc. ***mola***].

molá[3], molez vb. (mar.; tr.) a da drumul complet unei părîme. [Din fr. ***moler***].

molál, ~i, molală, ~e a. (chim.; fiz.) de mol[1]: *concentraţie molală.* [Din engl. ***mol***].

molalitáte, molalităţi f. (chim.; fiz.) molaritate. [Din engl. ***molality***].

molán[1], molani m. (iht.) grindel, molete[2] (*Nemachilus barbatulus*). [***Moale*** + ***-an***].

molán[2] n. (reg.) vin de struguri nealtoiţi. [***Mol[3]*** + ***-an***].

molár[1], molari m. măsea: *premolarii ... au două vîrfuri, asemenea molarilor.* BL.; (adj.) *dinte molar.* [Din fr. ***molaire***].

molár[2], ~i, molară, ~e a. (chim.) care aparţine molului[1], referitor la mol; **soluţie molară,** soluţie conţinînd o moleculă-gram de substanţă dizolvată într-un litru de soluţie. [Din fr. ***molaire***].

moláre, molări f. acţiunea de a mola[3] şi rezultatul ei. [V. ***mola***].

molaritáte, molarităţi f. (chim.; fiz.) număr de moli[1] dizolvat într-un kilogram de solvent; molalitate. [Din fr. ***molarité***].

molásă, molase f. depozit de roci formate din gresii, argile şi conglomerate cu ciment calcaros, slab consolidat, rezultat din acumularea materialului provenit din distrugerea catenelor muntoase. [Din fr. ***mollasse***].

molásic, ~ci, molasică, ~ce a. (geol.) din molasă. [Din fr. ***mollassique***].

moláş, molaşi m. (iht.) mihalţ (*Lota lota*). [Cf. ***moale***].

molát, ~ţi, molată, ~e a. (despre parîme) complet derulat. [V. ***mola[3]***].

molatéc a. v. **molatic.**

molátic, ~ci, molatică, ~ce a. **1.** (cam) moale: *pe splendide covoare, molatice, persane.* AL.; **2.** cu pantă lină: *deal molatic;* **3.** lipsit de energie; bleg; care denotă, trădează lipsă de energie, apatie, indolenţă: [în America] *selecţiunea ... s-a făcut după alte norme decît în îmbătrînita şi molatica Europă.* SAD.; *aşa sînt copiii, e preferabil să strice decît să fie molateci.* PR.; **4.** de intensitate scăzută, fără stridenţe: *cu un glas molatec.* NEGR.; **5.** care se mişcă lin, domol, abia simţit: *legănarea molatică a corăbiei.* AL.; **6.** cu mişcări leneşe, lascive, voluptoase: *tu vei netezi cu mîna ta molatecă şi albă creţii de pe fruntea mea.* EM.; **7.** calm, blînd; duios; moleşitor: *somnu-i cald, molatic, lin.* EM. // m. (iht.) grindel (*Cobitis barbatula*); (şi: **molatec**). [***Moale*** + ***-atic***].

molălău, molălăi a. (reg.) moţu. [***Moale*** + ***-ălău***].

molătáte f. (rar) lipsă se energie în mişcări; destindere: *molătatea ce urmează după entuziasm.* AL. [***Moale*** + ***-ătate***].

mólcom, ~i, molcomă, ~e a. **1.** fără forţă, fără violenţă; lin, domol; liniştit, potolit: *o undă de îngrijorare i se amesteca în vorba molcomă, aşezată.* GHEŢIE; *vînt molcom;* **2.** bun, blînd, paşnic: *acest om era molcom şi înţelept.* GAL.; **3.** (fig.) încet, slab; stins: *cîntări molcome respiră* [lira]. EM. // adv. **a tăcea molcom,** a nu spune nimic; a tăcea chitic: *iedul cel cuminte tăcea molcum în horn.* CR.; **a sta** (sau **a şedea**) **molcom,** a sta (sau a şedea) nemişcat, liniştit: *aşe-l amăgie boierii să şadză mîlcom.* NEC.; (şi: **molcum,** (înv.) **mîlcom**). [Din bulg. ***mŭlkom***].

molcomeálă f. (rar) faptul de a fi molcom; încetineală. [***Molcom*** + ***-eală***].

molcomí, molcomesc vb. **1.** (înv.; intr.) a sta, a rămîne nemişcat, neclintit: *şi deacă au auzit cuvîntul acesta ... şedeam mîlcomind.* BIBLIA; **2.** (pop.; tr. şi refl.) a (se) linişti, a (se) potoli, a (se) calma: *peste un an-doi îndrăgostiţii se mulcomesc şi intră în rînd cu ceilalţi oameni.* GHEŢIE; *s-a mulcomit frunza şi cade roua pe ea.* IONEL; **3.** (pop.; tr.) a mîngîia; a alina, a împăca, a îmbuna: *Florica-aşa grăieşte, pe maică-sa mulcomeşte.* POP; **4.** (înv.; intr.) a se supune, a se smeri: *greşit-ai, mîlcomeşte.* BIBLIA; (şi: (înv. şi reg.) **mîlcomi, mulcomi**). [De la ***molcom***].

molcomíre f. (înv.) acţiunea de a (se) molcomi; liniştе, tăcere; supunere, smerenie. [V. ***molcomi***].

molcomíş adv. (înv. şi pop.) fără zgomot, pe nesimţite, pe furiş: *să spargă zidul mîlcomiş, să nu ştie nime.* DOS.; (şi: **mîlcomiş**). [***Molcom*** + ***-iş***].

molcomít, ~ţi, molcomită, ~e a. (pop.) încet; domol; liniştit, potolit: *adaugă, molcomită după lacrimile şi suspinele fără număr, că îl consultase pe ... bătrînul mamoş.* GHEŢIE. [V. ***molcomi***].

molcomitór, ~i, molcomitoáre a. (pop.) **1.** care linişteşte, potoleşte, calmează; adv. *curg zilele spre cimitir ... şi-acolo, încet, molcomitor se-adună în suspine.* BAC.; **2.** umil: *gîndirea rusească s-a oprit ... asupra unei mulcomitoare existenţe.* BL.; ((şi: **mulcomitor**). [***Molcomi*** + ***-tor***].

molcotít adv. (reg.) cu glas domol, blînd: *auzi, măi, Bujor, zise ei molcotit, ... nu ţi-o dau.* SL. [Et. nec.].

mólcum adv. v. **molcom.**

molcúţ, ~i, molcuţă, ~e a. (pop.) **1.** diminutiv al lui moale: *ou molcuţ;* **2.** (fig.) fără vlagă; slab de caracter; lipsit de autoritate: *jandarmii sînt slabi şi şeful cam molcuţ.* REBR. [*Moale* + *-cuţ*].

moldáv, ~i, moldavă, ~e a. (înv.) moldovenesc: *capul zimbrului moldav.* NEGR.; *umorul ... stă în transcrierea dialogului ... cu o savuroasă încetineală moldavă.* CĂL. // m., f. moldovean: *moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale.* NEGR. [Din fr. *moldave*].

moldavít, moldavite n. varietate de ozocherită de culoare neagră, amestecată cu sticlă cosmică verde, care se găseşte în Moldova, fiind folosită adesea pentru podoabe. [*Moldavia* n. pr. + *-it*].

móldă, molde f. (reg.) **1.** albie; postavă mare; **2.** ladă în care curge făina la moară; (şi: **muldă**). [Din germ. *Molde*].

moldo- element de compunere cu sensul „moldovean". [De la *moldovean*].

moldovalăh, ~i, moldovalahă, ~e a. care aparţine, care este specific Principatelor Române sau locuitorilor acestora, referitor la Principatele Române sau la locuitorii acestora. // m., f. român din Principatele Române; (şi: **moldovlah**). [*Moldo-* + *valah*].

moldován a. v. **moldovean.**

moldováncă f. v. **moldoveancă.**

moldoveán, ~eni, moldoveánă, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Moldovei sau locuitorilor ei, referitor la Moldova sau la locuitorii acesteia; moldav; moldovenesc: *Alecsandri ..., boier moldovan, antiburghez şi spirit sarcastic.* IBR.; **2.** (spec.) care aparţine, care este caracteristic Republicii Moldova sau locuitorilor ei, referitor la Republica Moldova sau la locuitorii acesteia; basarabean, moldovenesc: *înaintea privirilor întregului nostru popor moldovean din Basarabia se desfăşoară un larg cîmp, care trebuie lucrat.* MAT. // m., f. **1.** român (originar) din Moldova; moldav: *roagă-te zi şi noapte să-ţi deie Dumnezeu mintea moldoveanului, cea de pe urmă.* NEGR.; *muntenii imită, moldovenii însă sînt mai originali.* CĂL.; *unu-i moldovan, unu-i ungurean, şi unu-i vrîncean.* POP; **2.** (spec.) nume pe care şi-l dau românii de peste Prut; basarabean; persoană (originară) din Republica Moldova: *sîntem moldoveni, fii ai vechei Moldove, însă facem parte din marele trup al românismului.* MAT.; *în mine-au dat şi moldovenii, necreştineşte.* VIERU; (şi: **moldovan**). [*Moldova* n. pr. + *-ean*].

moldoveáncă, moldovence f. **1.** româncă (originară) din Moldova: *nu mi-ai mărturisit dacă maica lui a fost moldovancă de-a noastră ori tătăroaică.* SAD.; **2.** (spec.) nume pe care şi-l dau româncile (originare) din Republica Moldova; basarabeancă; (şi: **moldovancă**). [*Moldovean* + *-că*].

moldovenésc, ~şti, moldoveneáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Moldovei sau locuitorilor ei, referitor la Moldova sau la locuitorii acesteia; moldovean, moldav: *mînca feluri moldoveneşti, îmbielşugate şi grase, isprăvind cu saraiilii şi baclavale turceşti.* SAD.; *graiul moldovenesc, prin moliciunea tonurilor sale, e de la sine artistic.* CĂL.; **2.** (spec.) care aparţine, care este caracteristic Republicii Moldova sau locuitorilor ei, referitor la Republica Moldova sau la locuitorii acesteia; basarabean; moldovean: *a murit tămîia, duhoarea stă să crească; ne-a umplut ca rîia, „limba moldov'nească".* VIERU; *a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greşeală naivă, ori o fraudă ştiinţifică; ... din punct de vedere politic e o anulare a identităţii etnice şi culturale a unui popor şi, deci, un act de genocid etnico-cultural.* CF. // f. (artic.) dans popular românesc cu ritm de horă, executat mai ales de flăcăi; melodia acestui dans. [*Moldovean* + *-esc*].

moldovenéşte adv. ca moldovenii, în felul moldovenilor; în graiul moldovenesc: *cum oi începe moldoveneşte, pun cei de acolo mîna pe mine.* SAD.; **a o lua** sau **a (o) spune moldoveneşte,** a acţiona, a vorbi direct, făţiş şi ferm: *spuneţi verde, moldoveneşte, ca la nişte fraţi.* CR. [*Moldovean* + *-eşte*].

moldovení, moldovenesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) moldoveniza: *trebuitoare numere şi cuvinte dîndu-te a le moldoveni sau a le români sileşte.* CANT. [De la *moldovean*].

moldovenie (rar) graiul moldovenesc; specificul acestuia: *o limbă plină de mireasma moldoveniei.* CĂL. [*Moldovean* + *-ie*].

moldoveníme f. **1.** totalitatea moldovenilor (basarabeni): *este însămnat programul mişcării, adecă ce-i trebuie moldovenimii basarabene.* MAT.; **2.** (rar) specificul graiului moldovenesc: *s-a obişnuit cu moldovenimea moale în grai.* CĂL. [*Moldovean* + *-ime*].

moldovenísm, moldovenisme n. particularitate (fonetism, cuvînt, expresie etc.) specifică vorbirii moldovenilor, graiului din Moldova (ex.: duducă, neneacă, perjă etc.): *în a doua jumatate a veacului al XIX-lea, moldovenismele pătrunseră în limba literară, mulţumită fruntaşilor poeţi (Alecsandri, Eminescu) şi prozatorilor (Creangă), originari din Moldova.* [*Moldovean* + *-ism*].

moldovenizá, moldovenizez vb. (tr. şi refl.) a face să capete sau a căpăta felul de a fi al moldovenilor; a da sau a căpăta o formă specifică graiului moldovenesc; a (se) moldoveni: *imita pe Sadoveanu ..., moldovenizînd fără savoare.* CĂL. [*Moldovean* + *-iza*].

moldovenizáre, moldovenizări f. acţiunea de a (se) moldoveniza şi rezultatul ei. [V. *moldoveniza*].

moldovenizát, ~ţi, moldovenizată, ~e a. adaptat la specificul moldovenesc; care a căpătat o formă specifică graiului moldovenesc. [V. *moldoveniza*].

moldovláh a. v. **moldovalah.**

molébnic, molebnici m. (înv.) titlu purtat de membrii clerului oficiant. // n. (pl. **molebnice**) carte religioasă cuprinzînd slujbe bisericeşti oficiate în împrejurări solemne. [Din sl. *molebinicŭ*].

molecúl n. v. **moleculă.**

moleculár, ~i, moleculară, ~e a. care aparţine moleculei, referitor la moleculă: *cunosc microscopii un fenomen pe care ... l-au numit mişcare moleculară.* EM.; *atracţie moleculară;* **masă** (sau **greutate**) **moleculară,** mărime egală cu suma maselor atomice ale elementelor care compun o moleculă. [Din fr. *moléculaire*].

molecúlă, molecule f. cea mai mică parte dintr-o substanţă, care mai păstrează compoziţia procentuală şi toate proprietăţile chimice ale substanţei respective; **moleculă-gram,** cantitate în grame dintr-o substanţă egală numeric cu masa ei moleculară; mol[1]; (şi: (înv.) **molecul**). [Din lat. *molecula,* fr. *molécule,* germ. *Molekül*].

moleschín, moleschinuri n. **1.** ţesătură rezistentă din bumbac, cu aspect de piele, folosită la confecţionarea jachetelor, a demiurilor etc., precum şi în legătorie; **2.** (la pl.) varietăţi de asemenea ţesătură. [Din fr. *moleskine, molesquine*].

molestá, molestez vb. (tr.) **1.** (livr.) a brusca, a brutaliza; a maltrata: *un grup de tineri ... îl molestau pe proprietarul ivit în pragul prăvăliei.* GHEŢIE; **2.** (înv.) a provoca neplăceri, neajunsuri; a şicana, a necăji, a sîcîi: *îl molestează cu procese.* [Din lat. *molestare,* fr. *molester,* germ. *molesstieren*].

molestáre, molestări f. (livr.) acţiunea de a molesta şi rezultatul ei: *legionari înarmaţi violau domiciliile ..., efectuînd percheziţii abuzive şi molestări.* GHEŢIE. [V. *molesta*].

moleşeálă, moleşeli f. senzaţie de slăbiciune, de pierdere a puterilor; moleşire, sfîrşeală; toropeală (premărgătoare somnului); moliciune: *se trezi întremată, cu o moleşeală plăcută în încheieturi.* GHEŢIE; *l-a cuprins moleşeala.* [*Moleşi* + *-eală*].

moleşí, moleşesc vb. (refl. şi tr. fact.) **1.** a-şi pierde sau a face să-şi piardă vigoarea, energia; a fi cuprins de toropeală; a (se) muia: *tînărul se moleşeşte din toate-ncheieturile şi se prăbuşeşte pe prispă.* CAR.; *căldura ... îi îneca răsuflarea şi-i moleşea trupul.* VLAH.; **2.** (rar) a (se) ramoli. [Cf. *moale*].

moleşíre, moleşiri f. faptul de a (se) moleşi; moleşeală; toropeală: *aţipeala, care-i întovărăşea totdeauna mistuirea nu venea ... să-l cuprindă într-o moleşire plăcută.* SAD. [V. *moleşi*].

moleşít, ~ţi, moleşită, ~e a. **1.** cuprins de moleşeală, lipsit de vigoare, de energie; bleg, moale; toropit: *cealaltă muiere era grasă şi moleşită.* ISP; **2.** care trădează moleşeală, lene: *cu pas moleşit s-apropie.* CAR. [V. *moleşi*].

moleşitór, ~i, moleşitoáre a. care moleşeşte, care provoacă moleşeală; toropitor; care predispune la somn; adormitor: *căminul ... răspîndea o căldură moleşitoare.* EM. [*Moleşi* + *-tor*].

molét[1], molete n. **1.** denumire a părţii cărnoase şi proeminente a gambei; **2.** (med. vet.) proces inflamator însoţit de creşterea cantităţii de lichid articular sau tendinos, localizat la nivelul articulaţiei buletului. [Din fr. *mollet*].

molét[2] n. v. **molete[1].**

moletá, moletez vb. (tr.) a imprima pe o piesă metalică striuri, zimţi etc. cu ajutorul moletei; a randalina. [Din fr. *moleter*].

moletáre, moletări f. acţiunea de a moleta şi rezultatul ei; randalinare. [V. *moleta*].

molétă, molete f. **1.** instrument format dintr-o rotiţă cu muchia zimţată, folosit pentru moletare; randalină; **2.** roată mare, cu şanţ periferic, folosită pentru ghidarea cablului la puţul de extracţie al unei mine[1]. [Din fr. *molette,* germ. *Molette*].

moléte[1], moleţi m. (pop.) larva morarului, care trăieşte în făina de grîu (stătută); vierme-de-făină; sfoiag: *trebuie să prindem moleţi ...; îi prindeam prin făină, prin grîu, prin butoaie; erau nişte viermuşori.* SOR.; **2.** (mai ales la pl.) boală de copii care se manifestă prin febră, diaree, vărsături: *descîntec de moleţi.* POP; (şi: **molet**). [Din bulg. *molec*].

moléte[2], moleţi m. **1.** (iht.; reg.) molan[1] (*Nemachilus barbatulus*); **2.** (reg.) numele mai multor specii de conifere. [*Moale* + *-ete*].

moletiérá, moletiere f. bandă lungă de stofă care se înfăşoară pe pulpa piciorului, peste pantalon, de la gleznă pînă sub genunchi (în vechea uniformă militară): *privea ... la militarii îmbrăcaţi în uniforme străine, cu bocanci negri şi moletiere strînse pe picior.* GHEŢIE. [Din fr. *molletière*].

mólevmă f. v. **molimă.**

molevsí vb. v. **molipsi.**

mólfă, molfe f. (reg.) umflătură (la gît): *o molfă şi-o bolfă.* POP. [De la *bolfă*].

molfăi, mólfăi şi **molfăiesc** vb. (tr.) **1.** a mesteca[1] cu greutate, mult şi încet (ca oamenii care n-au dinţi); a morfoli: *molfăind la pere uscate.* CR.; **2.** (fig.) a rosti (ceva) nedesluşit; a bombăni, a îngăima: *începe să molfăie iar, între buze, jelania ei.* ST. [Onomat. care exprimă zgomotul fălcilor cînd mestecă; cf. *morfoli*].

molfăiálă, molfăieli f. molfăit. [*Molfăi* + *-eală*].

molfăíre, molfăiri f. molfăit. [V. *molfăi*].

molfăít n. faptul de a molfăi; zgomot produs de cel care molfăie; molfăială, molfăire, molfăitură: *se înstăpînise o tăcere frămîntată doar de molfăitul flăcăului.* REBR. [V. *molfăi*].

molfăitúră, molfăituri f. (rar) molfăit. [*Molfăi* + *-tură*].

molibdát, molibdaţi m. sare a acidului molibdenic. [Din fr. *molybdate*].

molibdén n. metal alb-cenuşiu, lucios, asemănător cu fierul, prezent în natură sub formă de molibdenit şi de molibdaţi, întrebuinţat la fabricarea unor oţeluri speciale. [Din fr. *molybdène*].

molibdénic a. **acid molibdenic,** acid oxigenat al molibdenului. [*Molibden* + *-ic*].

molibdenít n. sulfură naturală de molibden de culoare cenuşie, din care se extrage molibdenul. [Din fr. *molybdénite*].

molibdít n. molibdat natural hidratat de fier, cenuşiu-gălbui. [Din fr. *molybdite*].

molicél, ~i, moliceá (~ícă), ~ele a. diminutiv al lui moale; molişor: *ou molicel.* [*Moale* + *-icel, -icea (-icică)*].

moliciúne, moliciuni f. **1.** însuşirea de a fi moale sau flexibil; (p. ext.) obiect care are această însuşire: *aşezînd-o cu braţele lui pe moliciunea lînei.* PETR.; *în timpul înbrăţişării simţeam ... acea dulce moliciune a buzelor.* PR.; **2.** lipsă de putere, de vigoare; lipsă de perseverenţă, de hotărîre (p. ext.) viaţă trîndavă, uşuratică: *atîţi nevrednici trăind în moliciuni, se laud cu mari fapte făcute de străbuni.* ALEX.; *turcul tresărise deodată din moliciunea şi încetineala lui.* SAD.; **3.** delicateţe, graţie; blîndeţe: *este în opera povestitorului o anume moliciune a sonurilor.* CĂL.; **4.** stare de calm; destindere, relaxare: *o moliciune plăcută coprinse nervii omului.* CAR.; **5.** moleşeală, toropeală; slăbiciune, sfîrşeală: *Herdelea simţi o moliciune mare în tot corpul.* REBR. [*Moale* + *-iciune*].

molíd, molizi m. arbore răşinos din familia pinaceelor, foarte înalt, cu tulpina dreaptă, cu coroana piramidală, cu frunzele în formă de ace, cu conuri care atîrnă, al cărui lemn se întrebuinţează în construcţii, la fabricarea unor instrumente muzicale şi a celulozei (*Picea excelsa*): *ai zice că aud pădurile de brazi şi de molizi.* DELAVR.; *pădurile de molift trosnesc arzînd.* CĂL.; (şi: **molift**). [Cf. alb. *molikë*].

molidíş, molidişuri n. pădure de molizi; loc unde cresc molizi. [*Molid* + *-iş*].

mólie, molii f. **1.** nume dat mai multor specii de fluturi mici, ale căror larve rod blănuri, covoare, stofe etc.: *cărţii vechi, roase de molii ... i-am deschis unsele pagini.* EM.; **ros** (sau **mîncat**) **de molii,** foarte vechi; foarte bătrîn; **2.** (fig.) epitet pentru o femeie rea, cicălitoare; **3.** (compuse) **molia-zidurilor** (sau **-de-casă**), mic crustaceu terestru, de culoare cenuşie, cu şapte perechi de picioare, care trăieşte în locuri umede şi întunecoase (*Oniscus murarius*): *pereţii plini de păianjeni şi molii ale zidurilor.* CĂRT.; **molia-albinelor** (ori **-stupilor**) sau **molie-de-stup,** găselniţă[1] (*Galleria mellonella*). [Din sl. *moli*].

molíft m. v. **molid.**

molíftă f. v. **molitvă.**

mólimă, molime f. (pop.) nume dat bolilor contagioase (la oameni şi la animale); epidemie: *în vremea molevmii.* GHICA; *nu bat molimele pe cei răi şi sîngeroşi? nu cad trăsniţi proştii şi nelegiuiţii?* SAD.; (şi: (înv.) **molevmă**). [Din gr. mod. *mólema*].

molipseálă f. (rar) molipsire. [*Molipsi* + *-eală*].

molipsí, molipsesc vb. **1.** (înv.; tr.) a face să fie nociv; a infecta, a vicia; **2.** (tr.) a transmite cuiva o boală contagioasă; a contamina, a contagia: *batistele scoteau ..., la nas şi le puneau, crezînd că-i molipseşte mirosurile gropii.* MACED.; *o oaie molipseşte toată turma.* POP; **3.** (refl.) a se îmbolnăvi prin contaminare: *pe copii îi obliga să poarte mănuşi să nu se molipsească.* CĂL.; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a influenţa sau a se lăsa influenţat (în rău): *viţiul de care este molipsită viaţa noastră publică.* MAIOR.; *colonelul nu se lăsă molipsit de calmul fiului său.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi reg.) **molivsi, molevsi**). [Din gr. mod. *mólepsa* (aor. lui *molévo*)].

molipsíre, molipsiri f. faptul de a (se) molipsi; contaminare, contagiune, molipseală. [V. *molipsi*].

molipsít, ~ţi, molipsită, ~e a. contaminat, infectat: *se izolează persoanele molipsite.* [V. *molipsi*].

molipsitár, ~i, molipsitoáre a. care molipseşte; contagios, infecţios: *o soră moartă de o boală molipsitoare.* CĂL.; (fig.) *izbucnea într-un rîs molipsitor.* VR. [*Molipsi* + *-tor*].

molisól, molisoluri n. **1.** strat de sol din regiunea cercului polar de nord, care se dezgheaţă în timpul verii polare; **2.** (la pl.) clasă de soluri bogate în humus (ex. cernoziomurile). [Din fr. *mollisol*].

molişór, ~i, molişoáre a. (rar) molicel. // f. pl. mică plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina dreaptă, în trei muchii, cu frunze lanceolate, cu flori verzi-gălbui, dispuse în spic la vîrful tulpinii (*Liparis loeselii*). [*Moale* + *-işor*].

molítfă f. v. **molitvă.**

molitfélnic n. v. **molitvelnic.**

molítvă, molitve f. **1.** rugăciune pentru iertarea păcatelor, citită de preot în împrejurări speciale; (p. ext.) oficierea acestei rugăciuni: *vro moliftă să-i citeşti.* PANN; *părinte, ... eu aş lăsa ceva de o moliftă.* SAD.; **2.** (fig.) dojană, ceartă: *mi-a făcut o molitvă!;* **3.** (reg.) agheasmă; **4.** (înv.; artic.) termen de reverenţă folosit pentru a vorbi cu (sau despre) clerici: *să vii, molifta ta, îndată, ca să binecuvîntezi praporul.* SAD.; (şi: **molitfă, moliftă**). [Din sl. *molitva*].

molitvélnic, molitvelnice n. carte ortodoxă de rugăciuni pentru conferirea sfintelor taine şi a altor rînduieli bisericeşti, de sfinţire, de binefacere; trebnic: *cere-n grab-un molitfelnic şi începe a-i citi.* PANN; *în tot molitvelnicul nu-i o singură slujbă pentru surparea balaurului.* AG.; (şi: **molitfelnic, molitvenic**). [Din sl. *molitvínikŭ*].

molitvénic n. v. **molitvelnic.**

molitví, molitvesc vb. (reg.; tr.) a dezlega de păcate; (p. ext.) a purifica (prin citirea unei molitve, ungere cu mir, stropire cu agheasmă). [De la *molitvă*].

molívsi vb. v. **molipsi.**

molîu, ~i, molîie a. **1.** lipsit de energie, de vlagă; încet, molatic, leneş: *molîu la vorbă;* **2.** lipsit de voinţă, de hotărîre; apatic, bleg: *omul cu temperament molîu.* DELAVR.; (subst.) *Ştefan ... e un molîu, uşor de dus.* CĂL. [*Moale* + *-îu*].

mólla m. invar. v. **mollah.**

molláh, mollahi m. titlu dat personalităţilor religioase, doctorilor în drept religios, în ţările musulmane; persoană avînd acest titlu: *potrivit unor comandanţi afgani, mollahul Omar s-ar ascunde în această zonă.* A.; (şi: **molla**). [Din fr. *mollah*].

molóh[1], molohi m. (livr.) **1.** simbol al cruzimii, al rapacităţii; (p. ext.) forţă crudă care cere mereu jertfe; **2.** persoană, colectivitate etc. care se manifestă crud, rapace. [De la *Moloh* n. pr. (divinitate sîngeroasă feniciană)].

molóh[2], molohi m. şopîrlă din Australia, cu corpul acoperit cu ţepi. [Din fr. *moloch*].

molón, moloane n. bloc (mic) de piatră, folosit în zidărie. [Din fr. *moellon*].

molós, moloşi m. specie de cîini originară din Asia, de talie mare, cu părul lung şi mătăsos. [Din fr. *molosse*].

moloşág, moloşaguri n. (reg.) moină: *era ..., după o vreme de moloşag, cam pe la aprinsul lumînărilor.* SAD. [*Moale* + *-oşag*].

molótru, molotri m. **1.** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunze lanceolate, cu flori albastre dispuse în raceme alungite, cu fructul o păstaie cu multe seminţe (*Trigonella besseriana*): *frunză verde de molotru.* POP; **molotru galben,** sulfină (*Melilotus officinalis*); **2.** numele a două plante erbacee din familia umbeliferelor: **a)** chimen (*Carum carvi*); **b)** molură (*Foeniculum vulgare*). [Din sl. *molotrĭ*].

molóz, molozuri n. material rezultat la dărîmarea unei clădiri (spărturi, praf de cărămidă, de mortar întărît etc.): *am văzut cu ochii mei două clădiri transformate în grămezi de moloz.* GHEŢIE. [Din turc. *moloz*].

mólto adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) foarte; **molto allegro,** foare repede; **molto adagio,** foarte rar. [Cuv. it.].

moltón, moltoane n. ţesătură groasă, uşoară şi moale de bumbac sau de lînă, de obicei pufoasă pe amîndouă feţele: *halat de molton.* [Din fr. *molleton*].

molúră, moluri f. plantă erbacee aromatică, din familia umbeliferelor, cu flori galbene, ale cărei fructe sînt întrebuinţate în medicină; molotru, secărea (*Foeniculum vulgare*). [Cf. *mălură*].

molúsc m. v. **moluscă.**

molúscă, moluşte f. (la pl.) încrengătură de animale nevertebrate, cu corpul moale, fără articulaţii (protejat la unele de o cochilie calcaroasă), care se deplasează cel mai adesea cu ajutorul unui picior musculos (*Mollusca*); (şi la sg.) animal din această încrengătură (ex.: melcul, scoica, stridia etc.): *anumite moluşte au ochi foarte asemănători cu ai mamiferelor.* BL.; (şi: (înv.) **molusc**). [Din lat. *molluscus,* fr. *mollusque,* germ. *Molluske*].

momeálă, momeli şi (înv.) **momele** f. **1.** faptul de a momi; (p. ext.) mijloc folosit pentru a atrage sau a interesa pe cineva într-o acţiune; ceea ce atrage, ce ispiteşte, ce ademeneşte prin înşelăciune: *tata mă amîna cu momele.* CR.; **a umbla cu şoşele, cu momele,** a căuta să amăgească; **2.** hrană pusă în undiţă pentru a atrage şi prinde peştii; hrană pusă pentru a atrage vînatul; nadă: *undiţa fără momeală nimic nu-ţi dobîndeşte.* Z. [*Momi* + *-eală*].

moménţ, momente n. **1.** interval scurt de timp; clipă, secundă, minut: *aşteaptă un moment;* **de moment,** de scurtă durată; vremelnic, efemer: *tot ce se petrecuse ... se explica printr-o pornire de moment.* GHEŢIE; *succes de moment;* **pentru (un) moment,** deocamdată, provizoriu; pentru scurt timp: *meritul acesta era pentru moment rezervat unui june obscur.* FIL.; **pe moment,** în prima clipă, în clipa aceea: *pe moment, n-am s...at pericolul;* **la moment,** imediat, pe loc; **din moment în moment** sau **dintr-un moment într-altul,** îndată, imediat, chiar acum: *aştept ... o telegramă din moment în moment.* CAR.; **în tot momentul,** mereu: *apar necazuri în tot momentul;* **(nici) un moment,** nici o clipă, deloc: *nu m-am gîndit că mă înşeală nici un moment;* **din moment ce ...,** de vreme ce ..., deoarece: *din moment ce a plecat din casă, n-ar mai vrea să aibă tratative directe cu ea.* REBR.; **un moment (vă rog),** se spune pentru a solicita cuiva o clipă de răgaz, **2.** etapă, fază de desfăşurare a unui proces: *diferite momente ale vieţii.* MAIOR.; *concepte ca romantic şi clasic ... nu sînt simple momente istorice, ci categorii universale.* CĂL.; **moment de răscruce,** schimbare radicală, cotitură; **din primul moment,** de la început: *m-a decepţionat din primul moment;* **la un moment dat,** într-un anumit timp (nedeterminat); deodată: *la un moment dat îşi frecă palmele.* PR.; **3.** specie a genului epic (iniţiată în literatura română de I. L. Caragiale), care surprinde un instantaneu semnificativ din viaţa cotidiană; **4.** termen, dată: *vine un moment al anului cînd deodată vînătoarea se închide.* OD.; **5.** timpul de faţă sau cel despre care se vorbeşte: *momentul e solemn: pe braţe se ridică cosciugul meu de lemn.* MACED.; *se lansă într-o lungă disertaţie despre conjunctura economică a momentului.* GHEŢIE; **6.** ocazie favorabilă, prilej: *ţi-oi da de ştire cînd a veni momentul.* AL.; **7.** (fiz.) mărime care caracterizează localizarea sau repartiţia spaţială a unei alte mărimi (forţă, masă etc.) în raport cu un punct, o axă sau un plan. [Din lat. *momentum,* fr. *moment,* it. *momento,* germ. *Moment*].

momentán, ~i, momentană, ~e a. **1.** care durează (numai) un moment; temporar, trecător, vremelnic: *să ia şi această măsură momentană.* MAIOR.; **2.** (gram.) care exprimă acţiuni de durată scurtă. // adv. **1.** în momentul de faţă, în prezent, actualmente, acum; deocamdată: *momentan, cu banii cum staţi?* GHEŢIE; **2.** (rar) pentru foarte scurt timp, pentru moment. [Din lat. *momentaneus,* it. *momentaneo,* fr. *momentane,* germ. *momentan*].

momentós, ~şi, momentoásă, ~e a. (înv.) de actualitate; (p. ext.) important pentru momentul actual: *împrejurările momentoase ale epocii în care trăim.* OD. [*Moment* + *-os*].

momí, momesc vb. (tr.) **1.** a atrage pe cineva prin momeli, prin promisiuni mincinoase, prin măguliri, daruri etc.; a ademeni, a amăgi: *cum momim şi noi pe prunci.* PANN; *le momea cu vedenia unei vieţi uşoare şi bogate.* M.CAR.; **2.** a seduce: *leliţele ... umblă să momească pe tineri.* ISP.; **3.** (spec.) a ademeni cu momeală peşti sau alte animale pentru a le prinde; **4.** a potoli, a domoli (pentru scurt timp, superficial); a amăgi: *îşi momi foamea.* [Din bulg. *mamja,* sb. *mamiti*].

mómilă f. v. **namilă.**

momíre, momiri f. (rar) acţiunea de a momi şi rezultatul ei. [V. *momi*].

momitór, ~i, momitoáre a. (rar) care momeşte; atrăgător, ademenitor, înşelător. [*Momi* + *-tor*].

momíţă[1], momiţe f. momeală; **a umbla cu chichiţe şi momiţe,** a căuta să înşele. [Et. nec.].

momíţă[2] f. v. **moimiţă.**

momíţă[3], momiţe f. (pop.) **1.** ganglion; **2.** (spec.; mai ales la pl.) nume dat unor organe glandulare (pancreas, timus, ganglioni etc.) de la viţel sau

miel, din care se prepară unele mîncăruri; lapţi, mură[2]: *avem ficăţei de pasăre ..., măduvioare ..., momiţe cu ţelină.* PR. [Din bulg. ***momica***].

momiţărie, momiţării f. (reg.) maimuţărie; (p. ext.) imitaţie: *ce este progresul de astăzi? ... o momiţărie de tot ce se petrece aiurea.* AL. [***Momiţă*[2] + -ărie**].

momiţói, momiţoi m. (rar) maimuţoi: *ne pare mai glorios a număra între strămoşii noştri un momiţoi decît un fel de înger căzut.* C. [***Momiţă*** + **-oi**].

momîiáţă, momîieţe f. (reg.) mogîldeaţă; nălucă: *văd prin întuneric şi ploaie, în mijlocul drumului, o momîiaţă.* SAD. [Cf. ***momîie***].

momîie, momîi f. **1.** schelet de lemn înfăşurat în paie şi îmbrăcat în zdrenţe, imitînd un om, pus în grădini sau în ţarini pentru a speria păsările dăunătoare culturilor; sperietoare: *ca momîi de-a cîmpului.* POP.; **2.** (fig.) epitet pentru o fiinţă urîtă; **3.** (fig.) om de paie, pasiv, lipsit de iniţiativă; marionetă; **4.** mogîldeaţă; **5.** (înv.) semn de hotar: *hotărînd moşiele şi-aşezînd momîiele.* POP.; (şi: **mămîie**). [Et. nec.; cf. slovac. ***mamona*** „fantomă", gr. mod. ***mamúnas*** „gogoriţă"].

momîrlán[1], momîrlani m. (reg.) **1.** om prost, bădăran; **2.** numele unui dans popular; **3. de-a mîmirlanului**, numele unui joc de copii. [Et. nec.; cf. ***mîrlan, modîrlan***].

momîrlán[2], momîrlane n. (reg.) **1.** movilişă de pămînt făcută de rîme; **2.** momîie pusă ca sperietoare sau ca semn de hotar. [Et. nec.; cf. ***momîie***].

momórdică, momordici f. familie de plante tropicale din familia cucurbitaceelor, dintre care cele mai cunoscute sînt *Momordica balsamina* şi *Momordica charantia,* aceasta din urmă pentru proprietăţile ei antidiabetice. [Din lat. ***momordica,*** fr. ***momordique***].

monádă, monade f. **1.** (filoz.) unitate simplă, perfectă din care ar fi alcătuită lumea (în concepţia unor filozofi); (spec.; la Leibniz) substanţă de natură spirituală, simplă, activă şi indivizibilă, element primordial al tuturor lucrurilor: *monadele lui Leibniz sînt un fel de atomi spirituali, inaccesibili influenţelor externe; ... în fiecare monadă ... este o lume care izvorăşte din sine însăşi ...; fiecare monadă e ca o oglindă psihică a lumii.* BL.; **2.** animal inferior, microscopic, unicelular. [Din fr. ***monade,*** germ. ***Monade***].

monadélf, ~i, monadelfă, ~e a. (despre stamine) care formează un mănunchi; (p. ext.; despre plante) cu staminele reunite într-un singur mănunchi. [Din fr. ***monadelphe***].

monádic, ~ci, monadică, ~ce a. (rar) care ţine de monadă, propriu monadei, referitor la monadă: *are inconştientul înfăţişarea monadică a unei personalităţi sau o formă de natură mai impersonală?* BL. [***Monadă*** + **-ic**].

monadísm n. (filoz.) monadologie: *propunem ... un examen comparativ între concepţia monadismului şi pictura barocului.* BL. [Din fr. ***monadisme***].

monadíst, ~şti, monadistă, ~e a. care ţine de monadism, propriu monadismului, referitor la monadism. // m., f. adept al monadismului. [Din fr. ***monadiste***].

monadológic, ~ci, monadologică, ~ce a. care ţine de monadologie, propriu monadologiei, referitor la monadologie: *Fichte realizează ... un pandant al viziunii monadologice leibniziene.* BL. [Din fr. ***monadologique***].

monadológie f. teorie a monadelor, la Leibniz (şi la adepţii săi); monadism: *se ivesc zeii tutelari ...: monadologia individualistă a lui Leibniz şi folclorismul lui Herder.* BL. [Din fr. ***monadologie***].

monáh, monahi m. călugăr: *monahi, cunoscătorii vieţii pămîntene.* EM.; *cerem monahului ceea ce ne lipseşte nouă.* CĂL. [Din sl. ***monahŭ,*** gr. mod. ***monahós***].

monahál, ~i, monahală, ~e a. care aparţine monahului, specific monahului sau vieţii de monah; călugăresc, monahicesc: *viaţa monahală ... îşi are şi ea amărăciunile ei.* FIL.; *îmi plăcea atunci să asemăn soarta artistului cu chemarea monahală.* EL. [Din fr. ***monacal*** (după *monah*)].

monahicésc, ~şti, monahiceáscă, ~eşti a. monahal: *consultînd regulile monahiceşti.* OD. [***Monah*** + **-icesc**].

monáhie[1], monahii f. călugăriţă: *monahul sau monahia nu este slobodă a-şi lăsa mănăstirea.* PRAV.; *Eufrosina monahia i-a strămutat în monăstirea Snavogul.* OD.; (accent. şi: ***monahíe***). [Din sl. ***monahija,*** gr. mod. ***monahí***].

monahíe[2], monahii f. (rar) monahism. [***Monah*** + **-ie**].

monahísm n. **1.** stare, viaţă, calitate de monah; călugărie, monahie[2]: *îmbrăcînd haina ... monahismului.* HASD.; **2.** instituţia călugăriei: *această idee ... a pătruns pînă şi în monahismul egalitar.* OD. [***Monah*** + **-ism**].

monándră, ~e a. (despre flori) cu androceul format dintr-o singură stamină; (p. ext.; despre plante) care are asemenea flori. [Din fr. ***monandre***].

monárc m. v. **monarh.**

monárh, monarhi m. conducător (rege, împărat, ţar, şah, emir) al unei monarhii; suveran: *un Ludovic e mai întîi monarh şi numai în urmă francez.* PETR.; (fig.) *tu adorat şi dulce al nopţilor monarc!* EM.; (şi: **monarc**). [Din gr. mod. ***monárhis,*** germ. ***Monarch,*** fr. ***monarque***].

monarhí, monarhesc vb. (înv.; intr.) a stăpîni în calitate de monarh. [De la ***monarh***].

monárhic, ~ci, monarhică, ~ce a. **1.** care aparţine monarhului sau monarhiei, referitor la monarh sau la monarhie; monarhicesc: *vor să desfiinţeze pînă şi titlul monarhic.* EM.; **2.** care susţine, care sprijină monarhia; monarhist: *are idei monarhice.* [Din fr. ***monarchique,*** germ. ***monarchisch***].

monarhicésc, ~şti, monarhiceáscă, ~eşti a. (înv.) monarhic: *face o oslăbire între stăpînirea republicană şi cea monarhicească.* B.-DEL. [Cf. gr. mod. ***monarhikós,*** germ. ***monarchisch***].

monarhíe, monarhii f. **1.** formă de guvernămînt în care puterea supremă în stat aparţine monarhului (rege, împărat, ţar, şah, emir) şi se transmite, de obicei, ereditar: *de ar fi monarhia cît de bună, cu vremea se mută în despoţie.* B.-DEL.; *se vede odată mai mult folosul alternării guvernelor într-o monarhie reprezentativă.* MAIOR.; **monarhie constituţională**, formă de conducere a statului, în care puterea e împărţită între suveran şi corpurile legiuitoare, fiind limitată de o constituţie (cum era în România); **monarhie absolută**, formă de conducere în care suveranul are putere nelimitată şi fără control (cum era în Rusia); **2.** stat guvernat de un monarh; (p. restr.) regat: *a vizitat monarhiile europene.* [Din gr. mod. ***monarhía,*** lat. ***monarchia,*** germ. ***Monarchie,*** fr. ***monarchie***].

monarhísm n. doctrină politică a partizanilor monarhiei; ataşament faţă de monarhie sau faţă de monarh; regalism. [Din fr. ***monarchisme***].

monarhíst, ~şti, monarhistă, ~e a. care aparţine monarhiei, referitor la monarhie, specific monarhiei; care susţine, care sprijină monarhia; monarhic: *are preferinţe monarhice; grupări monarhiste.* // m., f. adept, partizan al monarhiei; regalist. [Din fr. ***monarchiste***].

monastér, monastere n. (înv.) mănăstire: *monasterul călugărilor dominicani.* FIL. [Din fr. ***monastère,*** it. ***monastero***].

monástic, ~ci, monastică, ~ce a. mănăstiresc; referitor la călugări, de călugăr: *clerul laic şi monastic.* EM.; *viaţă monastică.* [Din fr. ***monastique***].

monastíre f. v. **mănăstire.**

monazít, monazite n. fosfat natural al unor pămînturi rare (ceriu, toriu, lantan etc.) de culoare galben-brună, roşie sau verde, cu luciu sticlos, fiind adesea radioactiv. [Din fr. ***monazite***].

mondáni, mondănesc şi **móndăn** vb. (reg.; intr.) a dondăni; a bombăni. [Et. nec.].

mondén, ~i, mondenă, ~e a. **1.** care ţine de viaţa de societate (divertismente, reuniuni, petreceri etc.); care priveşte sau reflectă o astfel de viaţă: *citeşte ... pe iubiţii săi-cronicari mondeni.* VLAH.; *duc o viaţă mondenă; frecventez spectacole, merg în vizite.* GHEŢIE; **2.** (adesea subst.) căruia îi place viaţa de societate: *nu putea deveni mondenă, nu-i plăcea să iasă în fiecare seară, cum o sileam eu.* EL.; *Proust era un monden, avea prieteni, un anturaj.* PR. [Din fr. ***mondain***].

mondenitáte, mondenităţi f. **1.** faptul de a fi monden; înclinare spre viaţa mondenă: *ca monden se sileşte să urmeze cu exactitate mecanica mondenităţii.* CĂL.; **2.** (la pl.) evenimente, întîmplări, particularităţi ale vieţii mondene: *îi plăceau mondenităţile.* [***Monden*** + **-itate**; cf. fr. ***mondanité***].

mondiál, ~i, mondială, ~e a. **1.** care aparţine lumii întregi, referitor la lumea întreagă; răspîndit, cunoscut în toată lumea; care interesează sau antrenează întreaga lume: *greve, sînge, nebunie, foame, plînset mondial.* BAC.; *faimă mondială;* **2.** la care participă (aproape) întreaga lume, majoritatea ţărilor: *asta înseamnă că o să avem în curînd un nou război mondial.* GHEŢIE. [Din fr. ***mondial***].

mondialísm n. doctrină politică care preconizează unitatea politică şi economică a lumii, considerată ca o comunitate umană unică. [Din fr. ***mondialisme***].

mondializá, mondializez vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină mondial; a (se) extinde la scară mondială; a globaliza: *criza economică se mondializează.* [Din fr. ***mondialiser***].

mondializáre, mondializări f. acţiunea de a (se) mondializa şi rezultatul ei; globalizare: *stînga radicală înfierează ... vehement mondializarea.* D. [V. ***mondializa***].

mondír n. v. **mundír.**

mondoeconomíe f. ansamblul relaţiilor economice dintre ţări; economie mondială. [Din fr. ***mondo-économie***].

mondorámă, mondorame f. emisiune, rubrică ce grupează note, informaţii din ştiinţa, tehnica, economia etc. din întreaga lume. [***Mondo-*** (<fr. ***monde***) + [*pano*]***rama***].

mondoviziúne f. sistem de transmisiune simultană în diverse părţi ale lumii a unor imagini de televiziune prin sateliţi artificiali. [Din fr. ***mondovision***].

monédă, monede şi (pop.) **monezi** f. **1.** ban de metal, (rar de hîrtie), cu curs legal într-un stat: *avea pitulate într-un loc tainic din scrin zece monede de aur.* GHEŢIE; **monedă divizionară** (sau **de bilon**), monedă cu valoare proprie redusă sau inferioară valorii ei nominale, reprezentînd o subdiviziune sau un multiplu al unităţii monetare legale; **hîrtie-monedă,** v. **hîrtie**; **a bate** (sau **a tăia, a face**) **monedă,** a emite bani de metal; **a plăti** (sau **a răspunde**) **cu aceeaşi monedă,** a se comporta faţă de cineva la fel cum s-a comportat acesta într-o situaţie similară: *buna-creştere îl împiedică să-mi răspundă cu aceeaşi monedă.* PR.; **2.** (p. gener.) ban de metal (cu valoare mică); mărunţiş: *ne arunca ceva monedă.* NEGR.; (şi: **monetă**). [Din gr. mod. ***monédha,*** it. ***moneta***].

monegásc, ~ci, monegască, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic Principatului Monaco sau populaţiei lui, referitor la Monaco sau la populaţia acestuia. // m., f. persoană (originară) din Principatul Monaco. [Din fr. ***monégasque,*** it. ***monegasco***].

moném, moneme n. cea mai mică unitate lingvistică dotată cu semnificaţie. [Din fr. ***monème***].

monéră, monere f. protozoar ipotetic, imaginat de biologul Haeckel, constituit dintr-o singură celulă, fără nucleu, care ar face trecerea de la materia lipsită de viaţă la cea vie. [Din fr. ***monère,*** germ. ***Moner***].

monetár, ~i, monetară, ~e a. care aparţine monedei, referitor la moneda: *criza monetară ... sfîşie societatea întreagă.* FIL.; **sistem monetar**, ansamblul reglementărilor legale referitoare la moneda unui stat; **masă monetară,** v. **masă[2].** // n. inventar al banilor, sortaţi pe cupiuri şi monede. // m. persoană care lucrează la baterea de monede. [Din fr. ***monétaire***].

monétă f. v. **monedă.**

monetarísm n. teorie economică care susţine că evoluţia economiei unei ţări este influenţată, în

principal, de masa banilor în circulaţie. [Din it. *monetarismo*].

monetaríst, ~şti, monetaristă, ~e a. care ţine de monetarism, referitor la monetarism: *teorii monetariste.* // m., f. adept al monetarismului. [*Monetar* + *-ist*].

monetărie, monetării f. **1.** întreprindere (de stat) unde se bat monede: *Monetăria Statului;* **2.** (col.) cantitate mare de monede. [*Monetă* + *-ărie*].

monetizá, monetizez vb. (tr.) **1.** a transforma metalul în monedă; a bate monedă; **2.** (fig.) a supraaprecia, a supraestima: *toată lumea zice: „aţi monetizat".* D. [Din fr. *monétiser*].

monetizáre, monetizări f. (rar) acţiunea de a monetiza şi rezultatul ei. [V. *monetiza*].

mongól, ~i, mongolă, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Mongoliei sau locuitorilor ei, referitor la Mongolia sau la locuitorii acesteia; mongolic: *pelerina aceea îmblănită, himalayană ... îmi dă un aspect de muntean mongol.* EL.; **rasă mongolă**, rasă mongoloidă. // m. pl. **1.** popor constituit ca naţiune în Mongolia; **2.** (p. ext.) conglomerat de populaţii eterogene care locuiesc pe un vast teritoriu din Asia Centrală. // m., f. persoană (originară) din Mongolia; (p. ext.) persoană care aparţine populaţiei din Asia Centrală. [Din fr. *mongol*].

mongólic, ~ci, mongolică, ~ce a. mongol: *basm cu aventuri mongolice.* CĂL.; **limbi mongolice**, familie de limbi vorbite de mongoli pe un vast teritoriu din Asia Centrală şi septentrională. [Din fr. *mongolique*].

mongolíd, ~zi, mongolidă, ~e a. **1. rasă mongolidă**, denumirea dată uneia dintre cele trei rase omeneşti, răspîndită mai ales în Asia Centrală, caracterizată prin statură mică, prin culoarea galbenă a pielii, nasul turtit şi ochii oblici; rasă galbenă, rasă mongolă, rasă mongoloidă: *şi indienii din America aparţin rasei mongolide;* **2.** care aparţine, care este caracteristic acestei rase, referitor la această rasă. // m., f. persoană aparţinînd acestei rase. [Din germ. *mongolid, Mongolide*].

mongolísm n. boală congenitală cauzată de o aberaţie cromozomială, caracterizată prin idioţie şi printr-un facies de tip mongoloid; sindromul Down. [Din fr. *mongolisme*].

mongolíst, ~şti, mongolistă, ~e m., f. specialist în mongolistică. [Din germ. *Mongolist*].

mongolístică f. disciplină ştiinţifică care studiază limba, cultură şi civilizaţia mongolă: *domeniul meu de specializare este mongolistica, de fapt, ... lingvistica altaică.* CF. [Din germ. *Mongolistik*].

mongoloíd, ~zi, mongoloidă, ~e a. care prezintă caracterele fizice (asemănătoare cu) ale unui mongol: *are o figură mongoloidă;* (impropriu) **rasă mongoloidă**, rasă mongolidă. // m., f. persoană care, fără să fie mongol, are unele trăsături asemănătoare. [Din fr. *mongoloïde*].

monília f. gen de plante saprofite care pot deveni patogene, provocînd micoze; candida. [Din fr., it. *monilia*].

moniliózá, monilioze f. **1.** boală a pomilor fructiferi, produsă de o ciupercă parazită, care provoacă mumifierea şi putrezirea fructelor; **2.** candidoză. [Din fr. *moniliose*].

monísm n. (filoz.) doctrină care consideră universul ca o unitate, ca o existenţă colectivă unică, guvernată de un principiu unic (spiritual sau material); (p. ext.) orice concepţie care explică printr-un singur principiu multitudinea fenomenelor dintr-un domeniu determinat: *nu idealism şi realism, – monism şi pluralism, iată adevăratele antiteze.* EM. [Din fr. *monisme*].

moníst, ~şti, monistă, ~e a. care aparţine monismului, referitor la monism, conform cu monismul: *materialismul, fiind monist, e mai idealist decît oricare pluralism.* EM. // m., f. adept al monismului. [Din fr. *moniste*].

monitór[1], ~i, monitoáre m., f. **1.** (înv.) elev mai avansat decît ceilalţi, care instruia o grupă de elevi, ajutîndu-l astfel pe învăţător la predare, după principiile lancasterianismului; elev care menţinea disciplina într-o clasă (în lipsa profesorului): *Vucea ... preda lancasterian, prin generali şi monitori.* CĂL.; *monitor, dă-i atîtea cu dunga şi atîtea cu latul.* SOR.; **2.** persoană care învaţă sau supraveghează pe cei ce doresc să practice schiul; **3.** specialist care face parte dintr-un grup de observatori aparţinînd unor organisme internaţionale (economice, sociale, politice, sportive etc.). // n. **1.** aparat pentru controlul unei instalaţii de telecomunicaţii, folosit în exploatarea acesteia; **2.** terminal ataşat la calculatoare folosit pentru afişarea în timp real, sub formă video, a informaţiilor prelucrate: *pe monitoarele instalate ... vor putea fi văzute episoadele pilot ale noilor seriale şi telenovele.* A.; **3.** dispozitiv electronic destinat supravegherii automatizate a pacienţilor în unităţile de terapie intensivă de reanimare cardiacă sau pe parcursul unei operaţii; **4.** titlu dat unor publicaţii periodice (oficiale): *Monitorul oficial.* [Din fr. *moniteur,* lat. *monitor*].

monitór[2], monitoare n. navă fluvială de război blindată, de tonaj mic. [Din fr. *monitor*].

monitoriál a. sistem monitorial, a) metodă pedagogică de predare prin monitori[1]; lancasterian; **b)** metodă de observare, de supraveghere de către un organism internaţinal a mersului unor lucruri, cu scopul îndreptării, eliminării eventualelor nereguli. [Din engl., fr. *monitorial*].

monitorizá, monitorizez vb. (tr.) **1.** a supraveghea prin intermediul unor monitori[1]: *se va monitoriza activitatea bancară;* **2.** a supraveghea cu ajutorul unor monitoare[1]. [*Monitor[1]* + *-iza;* cf. engl. *monitor*].

monitorizáre, monitorizări f. acţiunea de a monitoriza şi rezultatul ei. [V. *monitoriza;* cf. engl. *monitoring*].

monitorizát, ~ţi, monitorizată, ~e a. pus sub supravegherea unor monitori[1]: *ţări monitorizate.* [V. *monitoriza*].

moniţiúne, moniţiuni f. (livr.) avertisment dat de un reprezentant al bisericii catolice; (p. gener.) observaţie, mustrare: *moniţiune părintească.* [Din lat. *monitio, -onis,* fr. *monition,* it. *monizione*].

mono-[1] element de compunere cu sensul „unic", „singur", „o dată". [Din fr. *mono-*].

móno[2] a. invar. monofonic. [Din fr., engl. *mono*].

monoachénă, monoachene f. fruct format dintr-o singură achenă. [*Mono-[1]* + *achenă*].

monoácid, ~zi, monoacidă, ~e a. (despre acizi) cu un singur atom de hidrogen în moleculă. [Din fr. *monoacide*].

monoandríe f. formă de căsătorie în care femeia are un singur soţ. [Din fr. *monoandrie*].

monoarticulár, ~i, monoarticulară, ~e a. (anat.) cu o singură articulaţie. [Din fr. *monoarticulaire*].

monoartrítă, monoartrite f. artropatie care afectează îndeosebi cotul şi genunchiul la cîţiva ani după o fractură. [Din fr. *monoarthrite*].

monoatómic, ~ci, monoatomică, ~ce a. (despre molecule) format dintr-un singur atom; (despre substanţe) cu molecule formate dintr-un atom. [Din fr. *monoatomique*].

monoáx, ~cşi, monoaxă, ~e a. (tehn.) cu un singur ax. [Din fr. *monoaxe*].

monobázic, ~ci, monobazică, ~ce a. **acid monobazic**, acid cu un singur atom de hidrogen în moleculă, apt de a fi înlocuit cu un metal şi formînd o singură serie de săruri. [Din fr. *monobasique*].

monoblást, monoblaste n. prima celulă precursoare a seriei monocitare. [Din fr. *monoblaste*].

monoblepsíe, monoblepsii f. **1.** tulburare a vederii în care capacitatea de percepţie vizuală a unui ochi este net superioară faţă de cea a celuilalt ochi; **2.** formă de daltonism în care subiectul percepe doar o singură culoare. [Din fr. *monoblepsie*].

monoblóc, monoblocuri n. aparat, dispozitiv, sistem tehnic format dintr-un singur bloc nedemontabil; (adj.) *aparat monobloc.* [Din fr. *monobloc*].

monocamerál, ~i, monocamerală, ~e a. (despre sistemul legislativ al unor state) cu o singură cameră; cu o singură adunare parlamentară. [Din fr. *monocamérale,* it. *monocamerale*].

monocameralísm n. sistem politic în care parlamentul este compus dintr-o singură cameră. [Din fr. *monocaméralisme*].

monocárp, ~i, monocarpă, ~e a. (despre plante) care înfloreşte şi face fruct o singură dată în timpul vieţii. [Din fr. *monocarpe*].

monocarpelár, ~i, monocarpelară, ~e a. (despre flori) cu gineceul format dintr-o singură carpelă. [Din fr. *monocarpellaire*].

monocelulár, ~i, monocelulară, ~e a. constituit dintr-o singură celulă; unicelular: *organisme monocelulare.* [*Mono-[1]* + *celular*].

monocér, monoceri m. animal (fabulos) cu un singur corn. [Din fr. *monocère*].

monocíclic, ~ci, monociclică, ~ce a. (biol.) care prezintă o singură perioadă de înmulţire pe an: *specii monociclice.* [Din fr. *monocyclique*].

monocilíndric, ~ci, monocilindrică, ~ce a. cu un singur cilindru: *compresor monocilindric.* [Din fr. *monocylindrique*].

monocinétic, ~ci, monocinetică, ~ce a. (fiz.) alcătuit din particule care au toate aceeaşi viteză: *fascicule monocinetice.* [Din fr. *monocinétique*].

monocíp, monocipuri n. (electron.) circuit integrat cu schema electrică la comandă, realizat după o tehnologie de proiectare tipizată. [Din engl. *monochip*].

monocít, monocite n. tip de globulă albă, monocelulară, de dimensiuni mari, derivată din monoblastul măduvei osoase; (şi: **monocită**). [Din fr. *monocyte*].

monocítă f. v. monocit.

monocitopeníe f. reducere a numărului de monocite din sînge. [Din fr. *monocytopénie*].

monocitóză f. creştere a numărului monocitelor din sînge, în unele boli infecţioase, îndeosebi în mononucleoza infecţioasă; (p. ext.) mononucleoză (infecţioasă). [Din fr. *monocytose*].

monoclamidée, monoclamidee f. (la pl.) grup de plante dicotiledonate anemofile, ale căror flori au periantul redus, simplu; (şi la sg.) plantă din acest grup (ex.: fagul, nucul etc.). [Din fr. *monochlamydés*].

monoclát, ~ţi, monoclată, ~e a. şi m. (bărbat) care poartă monoclu. [De la *monoclu*].

monoclinál, ~i, monoclinală, ~e a. (despre straturi geologice cutate) care aparţine unui singur flanc cutat. // n. succesiune de straturi care prezintă aceeaşi înclinare şi acelaşi sens. [Din fr. *monoclinal*].

monoclínic, ~ci, monoclinică, ~ce a. (despre cristale) în formă de prismă cu două axe perpendiculare între ele, iar a treia axă înclinată faţă de primele două. [Din fr. *monoclinique*].

monoclorbenzén n. derivat monoclorurat al benzenului, lichid, incolor, cu miros specific, folosit ca intermediar în sinteza organică. [*Mono[1]-* + *clor* + *benzen*].

monoclorurát, ~ţi, monoclorurată, ~e a. (despre substanţe, compuşi, molecule) care are un atom de clor aparut prin clorurare. [Din fr. *monochloré*].

monóclu, monocluri n. lentilă montată într-o ramă metalică, care se fixa în orbita unui singur ochi, pentru a corecta un defect de vedere: *cu monoclu-n ochi.* EM. [Din fr. *monocle*].

monocórd, ~zi, monocordă, ~e a. **1.** (despre instrumente muzicale) cu o singură coardă, care vibrează într-un singur ton; **2.** (fig.) monoton, inexpresiv: *problematica amplă, dar cam monocordă a categoriilor.* BL. // n. (pl. **monocorduri**) **1.** străvechi instrument muzical cu o singură coardă; **2.** (p. ext.) creaţie cu o singură dimensiune tematică. [Din fr. *monocorde,* lat. *monochordum,* germ. *Monochord*].

monocotiledón, ~i, monocotiledonă, ~e a. şi f. (bot.; rar) monocotiledonat. [Din lat. *monocotyledon,* fr. *monocotylédone*].

monocotiledonát, ~ţi, monocotiledonată, ~e a. (despre plante) al cărei embrion are un singur cotiledon; monocotiledon. // f. (la pl.) clasă de plante superioare erbacee, rar lemnoase, al căror embrion are un singur cotiledon; (şi la sg.) planta din această clasă (ex.: grîul, palmierul etc.). [Din fr. *monocotylédoné*].

monocristál, monocristale n. cristal unic cu atomii şi moleculele dispuse într-o reţea cristalină spaţială neîntreruptă. [Din fr. *monocristal*].

monocróm, ~i, monocromă, ~e a. **1.** de o singură culoare; monocromatic; **2.** executat într-o singură culoare: *pictură monocromă;* **3.** (fig.) uniform, monoton: *panoramă monocromă.* [Din fr. *monochrome*].

monocromátic, ~ci, monocromatică, ~ce a. **1.** monocrom; **2.** (despre radiaţii) alcătuit din componente cu aceeaşi lungime de undă; **lumină monocromatică,** lumină alcătuită din radiaţii de o singură lungime de undă, percepută de ochi ca avînd o singură culoare. [Din fr. *monochromatique*].

monocromatór, monocromatoare n. **1.** dispozitiv optic folosit la separarea radiaţiilor monocromatice dintr-un fascicul complex; **2.** dispozitiv electromagnetic folosit la separarea unui fascicul de particule monocinetice dintr-un fascicul neomogen. [Din fr. *monochromateur*].

monocromíe, monocromii f. **1.** calitatea de a fi monocrom; **2.** procedeu de pictură sau de tipar, constînd în folosirea unei singure culori. [Din fr. *monochromie*].

monoculár, ~i, monoculară, ~e a. **1.** (med.) care se realizează cu un singur ochi: *vedere monoculară;* **2.** (fiz.; despre sisteme optice) cu un singur ocular. [Din fr. *monoculaire*].

monocultúră, monoculturi f. **1.** sistem de cultivare a terenurilor agricole cu aceleaşi plante, mai mulţi ani în şir; **2.** predominare a plantaţiilor de un anumit fel (arbori de cafea, de cacao, bananieri etc.) într-o ţară, într-o regiune etc. [Din fr. *monoculture*].

monodactíl, ~i, monodactilă, ~e a. **1.** (despre oameni) care prezintă un singur deget la picior sau la mînă; **2.** (şi n.) (animal) soliped. [Din fr. *monodactyle*].

monodactílie, (rar) **monodactílii** f. anomalie constînd în prezenţa unui singur deget la mînă sau la picior. [Din fr. *monodactylie*].

monodiá, monodiez vb. (tr.) a cînta o monodie. [De la *monodie*].

monodiát, ~ţi, monodiată, ~e a. (despre opere muzicale) interpretat ca monodie. [V. *monodia*].

monódic, ~ci, monodică, ~ce a. specific monodiei, referitor la monodie. [Din fr. *monodique*].

monodíe, monodii f. **1.** melodie interpretată de o singură voce sau de un ansamblu de voci la unison, fără acompaniament; **2.** tip de muzică bazat pe o singură linie melodică; **3.** odă cîntată în tragedia greacă de un singur actor; (p. ext.) poem liric elegiac deplîngînd moartea unui erou: *străvechile monodii bizantine, de o transparenţă firească a undelor sonore.* C. [Din fr. *monodie*].

monodiére, monodieri f. acţiunea de a monodia. [V. *monodia*].

monodrámă, monodrame f. piesă de teatru în care joacă un singur personaj. [Din germ. *Monodrama,* it. *monodramma*].

monoelectrovalént, ~ţi, monoelectrovalentă, ~e a. (despre elemente chimice) care are electrovalenţa egală cu unitatea. [*Mono-*[1] *+ electrovalent*].

monofág, ~gi, monofagă, ~ge a. şi m., f. (organism) care are ca mod de nutriţie monofagia. [Din fr. *monophage,* it. *monofago*].

monofagíe f. mod de nutriţie bazat pe un singur tip de hrană (specifică mai ales paraziţilor). [Din fr. *monophagie*].

monofazát, ~ţi, monofazată, ~e a. **1.** (despre un circuit electric alternativ) cu o singură fază; monofazic; **2.** (despre o maşină, o instalaţie etc.) care foloseşte circuitul electric cu o fază. [Din fr. *monophasé*].

monofázic, ~ci, monofazică, ~ce a. **1.** monofazat; **2.** (despre substanţe omogene) care prezintă, la un moment dat, o singură stare de agregare. [Din fr. *monophasique*].

monofazíe, monofazii f. tulburare de vorbire care se manifestă prin repetarea de către bolnav a aceluiaşi sunet, cuvînt etc. [Din engl. *monophasia*].

monofilétic, ~ci, monofiletică, ~ce a. (despre populaţii) care descinde dintr-un strămoş comun sau dintr-o singură populaţie. [Din fr. *monophylétique*].

monofizísm n. doctrină creştină care admite că Isus Hristos ar avea numai o singură natură (fie divină, fie umană); monofizitism: *bisericile orientale (apostolică armeană, etiopiană, coptă, iacobină siriacă şi indiană cultivă monofizismul.* [Din fr. *monophysisme,* it. *monofisismo*].

monofizít, ~ţi, monofizită, ~e a. care aparţine monofizismului, referitor la monofizism. // m., f. adept al monofizismului. [Din fr. *monophysite,* germ. *Monophysit,* it. *monofisita*].

monofizitísm n. monofizism. [Din germ. *Monophysitismus*].

monoflór, ~i, monoflóră, ~e a. (despre miere, polen etc.) cules de albine de la o singură specie de floare. [*Mono-*[1] *+ flor*(al)].

monofobíe f. teamă patologică de singurătate. [Din fr. *monophobie*].

monofón, ~i, monofonă, ~e a. (despre melodie) executat de o singură voce sau de un singur instrument. // n. aparat telefonic la care microfonul şi receptorul sînt juxtapuse. [Din fr. *monophone*].

monofonemátic, ~ci, monofonematică, ~ce a. (fon.; despre grupuri de sunete) cu valoarea unui singur fonem. [Din fr. *monophonématique*].

monofónic, ~ci, monofonică, ~ce a. care ţine de monofonie, referitor la monofonie. [Din fr. *monophonique,* engl. *monophonic*].

monofoníe f. (fiz.) procedeu de transmitere şi captare a sunetului printr-un singur canal. [Din fr. *monophonie,* engl. *monophony*].

monofóto n. monotip adaptat pentru fotoculegere. [Din germ. *Monophoto*].

monoftóng, monoftongi m. vocală rezultată din reducerea unui diftong. [Din fr. *monophtongue*].

monoftongá, pers. 3 **monoftonghează** vb. (refl.; despre diftongi) a se reduce la o singură vocală. [Din fr. *monophtonguer*].

monoftongáre, monoftongări f. faptul de a se monoftonga. [V. *monoftonga*].

monoftongát, ~ţi, monoftongată, ~e a. (despre diftongi) redus la o singură vocală. [V. *monoftonga*].

monogám, ~i, monogamă, ~e a. **1.** (adesea subst.) căsătorit cu o singură persoană; monogamic; **2.** (despre familie, căsătorie) bazat pe monogamie; **3.** (despre plante) unisexuat. [Din fr. *monogame*].

monogámic, ~ci, monogamică, ~ce a. monogam. [Din fr. *monogamique*].

monogamíe, monogamii f. **1.** formă de căsătorie în care bărbatul are o singură soţie, iar femeia un singur soţ; **2.** stare a unei plante monogame. [Din germ. *Monogamie,* fr. *monogamie*].

monogenétic, ~ci, monogenetică, ~ce a. conform cu monogeneza; de monogeneză. [*Mono-*[1] *+ genetic*].

monogenéză, monogeneze f. 1. (biol.) înmulţire directă, fără alternare de generaţii sexuate şi asexuate; **2.** (p. ext.) punct de plecare unic, izvor comun al lucrurilor, fenomenelor etc. [Din fr. *monogènese*].

monogénic, ~ci, monogenică, ~ce a. (biol.; despre un caracter) condiţionat de o singură genă sau de o pereche de gene. [Din fr. *monogénique*].

monogeníe f. (biol.) producere de către o femelă numai de descendenţi masculi sau numai de descendenţi femele. [Din fr. *monogénie*].

monogenísm n. teorie antropologică după care toate rasele umane derivă dintr-un tip primitiv unic. [Din fr. *monogénisme*].

monogeníst, ~şti, monogenistă, ~e a. care aparţine monogenismului, referitor la monogenism. // m., f. adept al monogenismului. [Din fr. *monogéniste*].

monogérmă, monogerme a. (bot.; despre seminţe) cu un singur germen. [Din germ. *monogerm*].

monográf, monografi m. autor al unei monografii; monografist. [Din fr. *monographe*].

monografiá, monografiez vb. (rar; tr.) a trata monografic. [Din fr. *monografier*].

monográfic, ~ci, monografică, ~ce a. care aparţine monografiei, referitor la monografie, propriu monografiei; cu caracter de monografie: *pastelul coşbucian e monografic.* CĂL.; *studiu monografic.* [Din fr. *monographique*].

monografíe, monografii f. studiu, lucrare (amplă) asupra unui subiect anumit (istorie, geografie, filologie etc.); (p. ext.) descriere amănunţită a unui subiect: *Zola face monografia unei familii în cîteva generaţii.* CĂL. [Din fr. *monographie*].

monografíst, ~şti, monografistă, ~e m., f. (rar) monograf. [Din it. *monografista*].

monográm n. v. monogramă.

monográmă, monograme f. semn scris, gravat, brodat etc., format prin alăturarea, împletirea sau suprapunerea iniţialelor numelui şi prenumelui unei persoane: *scria ... pe hîrtie cu monogramul său epistole.* CĂL.; *dădu peste o pecete din cuarţ de Islanda cu monograma sa.* GHEŢIE.; **monogramă christică,** formă prescurtată a numelui lui Isus Hristos, compusă din litere greceşti X (=ch) şi P (=r), ulterior JHS, rezultată din prescurtarea formulei „Jesus hominum salvator"; (şi: **monogram**). [Din fr. *monogramme*].

monogranulár, ~i, monogranulară, ~e a. compus din granule de aceeaşi mărime. [Din fr. *monogranulaire*].

monohibríd, ~zi, monohibridă, ~e a. şi m., f. (organism) provenit din monohibridare. [Din fr. *monohybride*].

monohibridá, monohibridez vb. (tr.) a încrucişa indivizi care diferă printr-un singur caracter ereditar. [Din fr. *monohybrider*].

monohibridáre, monohibridări f. acţiunea de a monohibrida; monohibridism. [V. *monohibrida*].

monohibridát, ~ţi, monohibridată, ~e a. (despre specii, indivizi) încrucişat cu indivizi care diferă printr-un singur caracter ereditar. [V. *monohibrida*].

monohibridísm n. încrucişare între indivizi care diferă printr-un singur caracter ereditar; monohibridare. [Din fr. *monohybridisme*].

monohidrát, monohidraţi n. hidrat al unei substanţe solide care conţine o singură moleculă de apă. [Din fr. *monohydrate*].

monóic, ~ci, monoică, ~ce a. (despre plante) cu flori unisexuate, mascule sau femele, pe aceeaşi tulpină; androgin (ex.: porumbul, nucul etc.). [Din fr. *monoïque*].

monoidéic, ~ci, monoideică, ~ce a. (rar) care este preocupat, obsedat de o singură idee; care aparţine monoideismului, caracteristic monoideismului: *originalitatea fenomenului e asigurată ... de alţi factori, iar nu de viziunea spaţiului, la care recurge morfologia bîntuită de mania monoideică.* BL. [*Mono*[1]*- + ideic* (<*idee*)].

monoidéism n. stare de spirit caracterizată prin predominarea unei singure idei în gîndire. [Din fr. *monoïdéism*].

monokínă, monokine f. (la pl.) denumire dată unei serii de mediatori solubili de tip hormonal, secretaţi de macrofage şi monocite, cu rol în stimularea sau inhibarea proliferării şi funcţionării unor linii celulare; (şi la sg.) substanţă din această serie. [Din fr. *mónokine*].

monolíngv, ~i, monolingvă, ~e a. într-o singură limbă; unilingv: *dicţionar monolingv.* [Din fr. ***monolingue***].

monolingvísm n. utilizare a unei singure limbi (cea maternă) de către un individ sau grup de indivizi. [Din fr. ***monolinguisme***].

monolít, ~ţi, monolită, ~e a. 1. alcătuit, construit dintr-o singură bucată, dintr-un singur bloc; monolitic; **beton monolit**, beton turnat în cofraje pe şantierul de construcţie; 2. (fig.) unitar, omogen, bine sudat; trainic; monolitic: *partid monolit.* // m. monument realizat dintr-un singur bloc de piatră: *obeliscii sînt monoliţi.* OD.; **în monolit**, dintr-un singur bloc de piatră: *crucea aceasta este tăiată în monolit.* FIL. [Din fr. ***monolithe***].

monolític, ~ci, monolitică, ~ce a. 1. referitor la monolit, de monolit; 2. (fig.) bine închegat, unitar; solid; monolit: *o concepţie monolitică despre cultură ... nu oferă nici o şansă de a rezista criticii.* BL. [Din fr. ***monolithique***].

monolitísm (rar) caracter monolitic. [Din fr. ***monolithisme***].

monolitizá, monolitizez vb. (tr.) a îmbina printr-un procedeu umed elemente prefabricate din beton armat, turnate separat pentru ca astfel solidarizate să preia sarcinile exterioare. [***Monolit*** + *-iza*].

monolitizáre, monolitizări f. acţiunea de a monolitiza şi rezultatul ei. [V. ***monolitiza***].

monológ, monologuri şi **monoloage** n. 1. scenă dintr-o lucrare dramatică în care un personaj, fiind singur pe scenă, îşi exprimă cu glas tare gîndurile, vorbind cu sine însuşi: *Serghe ţinea la monologul lui, decît nu ştia boabă din rol.* CAR.; **monolog interior**, procedeu literar specific romanului sau nuvelei de analiză psihologică, prin care personajul supune introspecţiei propriile sentimente, gînduri: *răsunătoarele lui articole porneau ca nişte monoloage interioare, dictate penei care le aşterne pe hîrtie.* PETR.; 2. lucrare dramatică de proporţii reduse, de obicei cu caracter comic, destinată să fie rostită de un singur actor; scheci; 3. discurs continuu, prelungit al unei persoane care monopolizează o discuţie, nedînd posibilitatea de replică interlocutorului; expunere orală, conferinţă, predică: *cu stîngăcie la început ..., îmi debitam lungile monologuri.* GHEŢIE; 4. vorbire cu sine însuşi; soliloc. [Din fr. ***monologue***].

monologá, monologhez vb. (intr.) a vorbi singur, fără a se adresa unui interlocutor; a vorbi cu sine însuşi; a monologiza: *fără ochii ei, am impresia că monologhez.* IBR. [Din fr. ***monologuer***].

monológic, ~ci, monologică, ~ce a. care se bazează pe monolog (interior); care aparţine unui monolog: *se mulţumeşte să exprime monologic sau dialogic reacţiunea verbală a omului comun.* CĂL. [Din fr. ***monologique***].

monologíst, monologişti m. (rar) persoană care monologhează: *limba lui Creangă este a monologistului şi a eroilor.* CĂL. [***Monolog*** + *-ist*].

monologizá, monologizez vb. (rar; tr.) a monologa. [Din germ. ***monologisieren***].

monóm, monoame n. 1. expresie algebrică conţinînd un singur termen, în care nu figurează nici semnul plus, nici semnul minus, ci numai semnele înmulţirii şi împărţirii; 2. (fig.) şir, succesiune neîntreruptă de fiinţe sau lucruri: *întregul acestor două versiuni se leagă, definitiv, în sine, ca un monom, pe care nimic nu-l mai poate sparge.* BL.; **în monom**, în rînd, unul după altul. [Din fr. ***monôme***].

monomán, ~i, monomană, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de monomanie; monomaniac. [Din fr. ***monomane***].

monomaniác, ~ci, monomaniacă, ~ce a. şi m., f. (rar) monoman. [Din fr. ***monomaniaque***].

monomaníe, monomanii f. stare patologică în care bolnavul este obsedat de un singur gînd; idee fixă: *se mai eliberă din lanţul acelei monomanii.* GHEŢIE. [Din fr. ***monomanie***].

monomémbră, monomembre a. (gram.; despre propoziţii) formată dintr-un singur cuvînt. [***Mono-***[1] + ***membră***].

monomér, monomeri n. substanţă chimică (organică) simplă, care intră în constituţia unui polimer. [Din fr. ***monomère***].

monometalísm n. sistem monetar bazat pe un singur etalon metalic (aurul sau argintul); teorie care susţine acest sistem. [Din fr. ***monométallisme***].

monometalíst, ~şti, monometalistă, ~e a. 1. (despre sisteme monetare, teorii economice) care se bazează pe monometalism; 2. care aparţine monometalismului, referitor la monometalism; al cărui sistem monetar este fondat pe monometalism: *state monometaliste.* // m., f. adept al monometalismului. [Din fr. ***monométalliste***].

monométru, monometre n. 1. vers compus dintr-un singur metru; 2. vers compus din metri de acelaşi fel. [Din fr. ***monomètre***].

monomorfemátic, ~ci, monomorfematică, ~ce a. (lingv.) format dintr-un singur morfem. [Din fr. ***monomorphématique***].

monomotór, monomotoare a. şi n. (avion) prevăzut cu un singur motor. [Din fr. ***monomoteur***].

mononucleár, ~i, mononucleară, ~e a. şi f. (leucocită) cu un singur nucleu nesegmentat. [Din fr. ***mononucléaire***].

mononucleóză f. (şi **mononucleoză infecţioasă**) boală infecţioasă acută, benignă, caracterizată prin creşterea numărului de leucocite şi monocite mononucleare din sînge, manifestată prin umflarea ganglionilor limfatici, febră, anghină; boala sărutului prelungit; monocitoză: *Sever a suferit ... de o boală a sîngelui, numită mononucleoză.* GHEŢIE. [Din fr. ***mononucléose***].

monopartít, ~ţi, monopartită, ~e a. (despre o formă muzicală) alcătuit dintr-o singură secţiune, unitară sub aspect tonal şi tematic. [Din fr. ***monoparti***].

monopetál, ~i, monopetală, ~e a. (despre flori) cu o singură petală; (despre plante) care are flori cu o singură petală. [Din fr. ***monopétale***].

monoplán, monoplane n. avion cu o singură aripă, aşezată transversal şi simetric faţă de fuzelaj. [Din fr. ***monoplan***].

monoplás, monoplase n. maşină de curse sau avion cu un singur loc. [Din fr. ***monoplace***].

monoplastídă, monoplastide f. organism viu format dintr-o singură celulă. [Din fr. ***monoplastide***].

monoplegíe, monoplegii f. paralizie a unui singur membru sau a unei părţi din corp. [Din fr. ***monoplégie***].

monoploíd, ~zi, monoploidă, ~e a. (despre celule, organisme; adesea subst.) care posedă un singur set de cromozomi. [Din engl. ***monoploid***].

monopód, ~zi, monopodă, ~e a. care are un singur picior; monopodic. [Din fr. ***monopode***].

monopodiál, ~i, monopodială, ~e a. (despre ramificaţiile tulpinii) cu un singur ax principal; monopodic. [Din engl. ***monopodial***].

monopodíc, ~ci, monopodică, ~ce a. 1. (biol.) monopod; 2. (bot.) monopodial. [Din engl. ***monopodic***].

monopodíe, monopodii f. 1. structură metrică simplă alcătuită dintr-un singur picior; 2. malformaţie congenitală caracterizată prin existenţa unui singur picior. [Din fr. ***monopodie***].

monopódiu, monopodii n. mod de ramificaţie a tulpinii în care axul principal creşte continuu (ex. pin, molid). [Din fr. ***monopode***].

monopól, monopoluri n. 1. drept exclusiv al cuiva de a dispune de ceva, de a efectua ceva; dominaţie într-un domeniu: *firmele sale ... aveau monopolul absolut al aprovizionării cu materiale sanitare.* A.; **monopol de stat**, drept exclusiv al statului de a stabili regimul de acces al agenţilor economici cu capital de stat şi privat, ca şi condiţiile de exercitare a acestora: *în România statul avea monopolul tutunurilor, al sării, al spirtoaselor etc.;* 2. mare întreprindere sau uniune de întreprinderi care domină piaţa: *monopolurile falimentează micile firme;* 3. (fig.) drept exclusiv pe care şi-l arogă cineva: *acei politicieni pretindeau că deţin monopolul patriotismului şi onestităţii;* 4. (pop.) rachiu fabricat de o întreprindere de stat (care deţine acest drept exclusiv): *o sticlă de monopol.* [Din germ. ***Monopol***, fr. ***monopole***].

monopolísm n. tendinţa de a organiza economia unei ţări pe bază de monopol; sistem de asociere pe monopoluri. [***Monopol*** + *-ism;* cf. it. ***monopolismo***].

monopolíst, ~şti, monopolistă, ~e a. care deţine monopol, propriu, specific monopolurilor, referitor la monopol; organizat pe bază de monopol.: *trust monopolist.* // m., f. persoană care deţine un monopol, care participă la un monopol, care beneficiază de un monopol. [Din fr. ***monopoliste***].

monopolizá, monopolizez vb. (tr.) 1. a exercita un monopol; a supune unui monopol: *a monopolizat industria lemnului;* 2. (fig.) a acapara, a-şi aroga drepturi exclusive asupra cuiva sau a ceva; a reţine întreaga atenţie sau interesul cuiva: *nu este iertat ca actualitatea să monopolizeze viitorimea.* MAIOR.; *extrema dreaptă a monopolizat anumite teme.* D. [Din fr. ***monopoliser***].

monopolizáre, monopolizări f. acţiunea de a monopoliza şi rezultatul ei; (fig.) *monopolizarea interesului public.* [V. ***monopoliza***].

monopolizát, ~ţi, monopolizátă, ~e a. care ţine de regimul monopolurilor, care aparţine monopolurilor sau este supus unui monopol. [V. ***monopoliza***].

monopolizatór, ~i, monopolizatoáre, a. care monopolizează. [***Monopoliza*** + *-tor;* cf. it. ***monopolizzatore***].

monoprodúcţie, monoproducţii f. specializare îngustă a unei economii naţionale, limitată la o singură ramură economică. [***Mono-***[1] + ***producţie***].

monoprogramáre, monoprogramări f. tehnică de organizare a sistemului de utilizare a unui calculator constînd în refuzul unui nou program pînă cînd nu se va fi produs totala derulare a programului în curs. [Din fr. ***monoprogrammation***].

monopsón n. tip de piaţă caracterizată prin prezenţa unui cumpărător unic şi a mai multor vînzători. [Din fr. ***mon ›ψ‹ sone***].

monoptér, ~i, monopteră, ~e a. (despre edificii circulare) cu un singur rînd de coloane pe care se sprijină acoperişul: *acest templu este monopter.* [Din fr. ***monoptère***].

monorál, monoraiuri n. monoşină; (p. ext.) vagon sau vagonet care circulă pe asemenea şină. [Din fr. ***monorail***].

monorefringént, ~ţi, monorefringentă, ~e a. (fiz.; despre substanţe) cu monorefringenţă. [Din fr. ***monoréfringent***].

monorefringénţă, monorefringenţe f. proprietate a unei substanţe de a emite o singură rază refractată pentru fiecare rază incidentă. [Din fr. ***monoréfringence***].

monorhidíe f. absenţă congenitală a unui testicul. [Din fr. ***monorchidie***].

monorímă, monorime a. care are aceeaşi rimă (în toate versurile): *poezie monorimă.* // f. repetare a aceleiaşi rime într-o succesiune de versuri, într-un poem întreg. [Din fr. ***monorime***].

monoschí, monoschiuri n. 1. schi pe care se pun ambele picioare pentru a face schi pe apă sau pe zăpadă; 2. sport astfel practicat. [Din fr. ***monoski***].

monoscóp, monoscoape n. tub cu fascicul electronic, folosit în televiziune pentru generarea unui semnal de imagine corespunzător unei imagini fixe (miră), după care se verifică şi se reglează aparatele de televiziune. [Din fr. ***monoscope***].

monosemántic, ~ci, monosemantică, ~ce a. (despre cuvinte) cu un singur sens, cu o singură accepţiune. [Din fr. ***monosémantique***].

monosemantísm n. caracteristică a unui cuvînt de a avea un singur sens; monosemie. [Din fr. ***monosémantisme***].

monosemíe, (rar) **monosemii** f. (lingv.) monosemantism. [Din fr. ***monosémie***].

monosepál, ~i, monosepală, ~e a. (despre flori) cu o singură sepală; (despre plante) care are flori cu o singură sepală. [Din fr. *monosépale*].

monosiláb, ~i, monosilabă, ~e a. şi n., f. (vorbă, cuvînt) monosilabic: *tăceam sau răspundeam prin monosilabe.* GHEŢIE. [Din fr. *monosyllabe*].

monosilábic, ~ci, monosilabică, ~ce a. **1.** (despre cuvinte) cu o singură silabă; monosilab (ex.: eu, tu, doi etc.); **2.** (despre limbi) care are mai ales cuvinte de o silabă; **3.** redus la unul sau la două cuvinte scurte; scurt, monosilab: *interlocutorul ... mulţumindu-se cu răspunsuri monosilabice.* GHEŢIE; (adv.) *răspundea monosilabic.* [Din fr. *monosyllabique*].

monosomíe f. boală determinată de absenţa unui cromozom dintr-o pereche, toţi ceilalţi fiind normali. [Din fr. *monosomie*].

monospérm, ~i, monospermă, ~e a. (despre fructe) cu o singură sămînţă (ex. achena). [Din fr. *monosperme*].

monostíh, monostihuri n. **1.** poezie sau strofă alcătuită dintr-un singur vers; **2.** poem alcătuit din versuri avînd acelaşi metru. [Din germ. *Monostichon*].

monostíl, monostiluri n. (arhit.) coloană izolată. [Din fr. *monostyle*].

monostrófă, monostrofe f. poezie formată dintr-o singură strofă. [*Mono-*[1] *+ strofă*].

monoşínă, monoşine f. cale ferată terestră sau suspendată formată dintr-o singură şină; monorai. [*Mono-*[1] *+ şină;* cf. fr. *monorail*].

monotáster, monotastere n. ansamblu mecanic al monotipului, care execută culegerea; maşină tipografică de cules. [Din fr. *monotaster*].

monoteísm n. religie care recunoaşte (şi adoră) o singură divinitate: *religia ..., înţeleasă ca un legămînt între Izrael şi Iehova nu fusese la început un monoteism de cea mai curată esenţă.* BL. [Din fr. *monothéisme*].

monoteíst, ~şti, monoteistă, ~e a. care ţine de monoteism, referitor la monoteism; care provine din monoteism: *credinţe monoteiste.* // m., f. adept al monoteismului, adorator al unei singure divinităţi. [Din fr. *monothéiste*].

monotelísm n. doctrină religioasă din sec. al VII-lea, considerată eretică, care susţine că Isus Hristos a întruchipat două naturi, una divină şi una umană, dar o singură voinţă, cea divină. [Din fr. *monothélisme*].

monotelít, monoteliţi m., f. adept al monotelismului: *au fost căzdut în eresa monoteliţilor.* DOS. [Din gr. mod. *monotheliti*].

monotemátic, ~ci, monotematică, ~ce a. cu o singură temă. [Din engl. *monothematic*].

monotíp, ~i, monotipă, ~e a. făcut după un singur model; de un singur tip. // n. (pl. **monotipuri**) **1.** maşină tipografică care culege şi toarnă literele una cîte una; **2.** procedeu prin care o pictură în ulei, executată pe o placă de metal sau de sticlă, este imprimată pe hîrtie, într-un singur exemplar, obţinîndu-se efecte specifice de transparenţă a culorilor; (p. ext.) lucrare obţinută prin acest procedeu. [Din fr. *monotype*].

monotipíst, ~şti, monotipistă, ~e m., f. lucrător tipograf la monotip. [Din it. *monotipista*].

monotón, ~i, monotonă, ~e a. **1.** care are sau care păstrează mai totdeauna acelaşi ton: *orchestra ... începuse o melodie monotonă.* PETR.; (adv.) *tu cîntă nainte, iubito, încet, monoton.* BAC.; **2.** (fig.) lipsit de variaţie; de varietate; prea uniform, egal; (p. ext.) plictisitor: *examina distrat peisajul monoton ... în lumina crepusculară.* GHEŢIE; *orator monoton;* (adv.) *ploua monoton.* SAD.; **3.** (mat.; despre şiruri de numere sau despre funcţii) care este fie crescător, fie descrescător. [Din fr. *monotone*].

monotoníe, monotonii f. **1.** însuşirea de a fi monoton; uniformitate în ton: *ţîrîitura curgea cu monotonia tic-tacului unui ceas.* CĂL.; **2.** (fig.) lipsă de variaţie, de varietate; uniformitate plictisitoare, supărătoare: *s-a dus monotonia cîmpului ras.* VLAH.; *monotonia unei conversaţii;* **3.** (mat.) **interval de monotonie,** interval pe care o funcţie este monotonă. [Din fr. *monotonie*].

monotoníză, monotonizez vb. (livr.; tr. şi refl.) a (se) face monoton. [Din fr. *monotoniser*].

monotonizáre, monotonizări f. (livr.) faptul de a (se) monotoniza: *a ne împotrivi în contra oricării monotonizări a limbei.* MAIOR. [V. *monotoniza*].

monotrém, monotreme n. (la pl.) ordin de mamifere primitive ovipare, dotate cu marsupiu, care, în lipsa mameloanelor îşi hrănesc puii cu laptele scurs prin nişte orificii pe blana abdominală, de unde este lins de aceştia; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex. ornitorincul); (şi: **monotremă**). [Din fr. *monotrème*].

monotrémă f. v. monotrem.

monovalént, ~ţi, monovalentă, ~e a. (despre elemente chimice) care are valenţa unu. [Din fr. *monovalent*].

monovérb, monoverbe n. joc distractiv constînd în a reprezenta un cuvînt prin litere combinate între ele sau prin figuri, sensul cuvîntului reieşind din poziţia elementelor componente. [Din it. *monoverbo*].

monovoltín, ~i, monovoltină, ~e a. (despre specii) care prezintă o singură generaţie anuală (ex. viermele de mătase). [Din fr. *monovoltin*].

monoxíd, monoxizi m. oxid cu un singur atom de oxigen în moleculă. [Din fr. *monoxyde*].

monoxílă, monoxile f. ambarcaţie făcută dintr-un trunchi de copac scobit; pirogă. [Din fr. *monoxyle*].

monozaharídă, monozaharide f. substanţă chimică organică din clasa glucidelor, care nu se poate descompune în zaharide mai simple prin hidroliză acidă sau enzimatică. [Din fr. *monosaccharide*].

monozigót, ~ţi, monozigotă, ~e a. (biol.) univitelin: *gemenii monozigoţi.* [Din fr. *monozygote*].

monseniór, monseniori m. **1.** titlu acordat în epoca feudală nobililor (în Apus); persoană care deţine acest titlu; **2.** titlu acordat cardinalilor şi altor prelaţi catolici: *monsiniorul abate, împreună cu părintele guardianul ..., lipsesc din monaster.* FIL.; *căpătă dreptul de a oficia liturghia şi înalta distincţie de a purta titlul de monsenior.* CĂL.; (şi: (înv.) **monsinior**). [Din fr. *monseigneur,* it. *monsignore*].

monsiniór m. v. monsenior.

monstránţă, monstranţe f. piesă de cult specifică bisericii catolice (introdusă în sec. al XIII-lea, după instituirea sărbătorii sfîntului sacrament), constînd dintr-o casetă de cristal încadrată într-o montură de aur sau de argint, bătută cu pietre preţioase. [Din germ. *Monstranz,* fr. *monstrance*].

mónstru, monştri m. **1.** fiinţă mitologică cu corpul format din părţi ale unor animale diferite sau din unele părţi de om şi altele de animal (ex.: himeră, grifon, centaur, sfinx); **2.** obiect, construcţie de proporţii uriaşe: *să vedem lucrările stăvilarelor ..., în legătură cu creaţia ultimilor monştri plutitori.* SAD.; **3.** fiinţă (care se naşte) cu mari anomalii fizice; om grozav de urît; pocitanie; (p. ext.) namilă, matahală: *după accident era un monstru;* **4.** persoană cu mari defecte morale; om crud, josnic, denaturat: *acele canoane le-aţi făcut voi, monştrilor, ca să spionaţi popoarele.* FIL.; **5. monstru sacru,** vedetă, persoană excepţională într-un domeniu oarecare, mai ales în cinema şi teatru. // a. (fam.) de mare amploare, cu mare răsunet: *un succes monstru.* CAR.; *plănuia un chef monstru.* EL. [Din lat. *monstrum,* fr. *monstre*].

monstruós, ~şi, monstruoásă, ~e a. **1.** care are conformaţia, aspectul etc. unui monstru; care are mari anomalii; urît, oribil, hidos: *copil monstruos;* **2.** (fig.) abominabil; îngrozitor, groaznic: *trecutul ei ascundea ceva monstruos.* EL.; *cruzime monstruoasă;* (adv.) *sfîrşitul lui a venit repede, după ruleta cu şase cartuşe din care supravieţuise monstruos.* CĂRT.; **3.** (fig.) exagerat de mare, colosal, enorm: *totul îl roade ... totul ia proporţii monstruoase.* PR. [Din fr. *monstrueux*].

monstruozitáte, monstruozităţi f. **1.** faptul de a fi monstruos; ceea ce este ieşit din comun, anormal ca aspect, proporţii etc.: *Gerilă, Ochilă şi celelalte monstruozităţi ale basmului.* CĂL.; **2.** ceea ce produce groază, repulsie; grozăvie, cruzime: *relele ... răsar ... din lipsa de voinţă de a pune capăt unor monstruozităţi incompatibile cu secolul în care trăim.* EM.; **3.** (fig.) enormitate, exagerare: *o vacanţă întreagă la Roznov i se părea desigur o monstruozitate.* SAD.; *s-ar obţine ... insuportabile monstruozităţi culturale.* BL. [Din fr. *monstruosité*].

monşér m. (franţuzism) termen familiar de adresare către un bărbat: *Fugi, monşer!* CAR. [Din fr. *mon cher*].

mont, monturi m. **1.** parte care rămîne dintr-un membru amputat; ciot; **2.** (reg.) membru nedezvoltat, închircit: *aveau monturi de aripi şi puf.* SAD.; **3.** capăt al unui os sau articulaţie proeminentă; (spec.) proeminenţă patologică, îndeosebi la degetul gros de la picior: *nu se mai putea încălţa din cauza monturilor;* **4.** (reg.) mică ridicătură de pămînt pe un şes; **5.** (reg.) morman, grămadă, movilă (de lemne, de piatră etc.). [De la *bont*].

montă[1]**, montez** vb. (tr.) **1.** a îmbina, a potrivi între ele diferitele piese ale unui sistem, mecanism etc.; a asambla: *la uzina de tractoare reconstruită în locul celei de montat avioane ... lucra acum tatăl meu.* PR.; **2.** (rar) a întoarce un ceasornic; **3.** a fixa pietre preţioase într-o bijuterie; **4.** a fixa, a amplasa un obiect, un aparat etc. pe locul de funcţionare; a instala: *a început montarea cabinelor de vot;* **5.** a amenaja cu cele necesare: *a monta un magazin;* **6.** a pregăti reprezentarea unui spectacol artistic; a pune în scenă: *se montau mai ales opere germane.* GHEŢIE; **7.** (fig.) a pune la cale; a prepara: *se vor invoca culpe imaginare, se vor monta înscenări.* GHEŢIE; **8.** (fig.) a întărîta contra cuiva; a instiga: *secretara l-a montat pe director.* [Din fr. *monter*].

montă[2]**,** pers. 3 **montează** vb. (tr.; despre animale masculе) a efectua o montă; a fecunda. [De la *montă*].

montagnard, ~zi, montagnardă, ~e [montaniárd] a. şi m., f. (rar) (persoană) de la munte, care cutreieră munţii. // m. pl. denumire dată în timpul revoluţiei franceze unui grup de deputaţi conduşi de Danton, Marat şi Robespierre, adversari ai girondinilor, care ocupau partea cea mai înaltă (numită La Montagne) din Adunarea Legislativă; (scris şi: *montaniard*). [Din fr. *montagnard*].

montáj, montaje n. **1.** faptul de a monta; (concr.) ansamblu, sistem realizat prin montare: *construcţie şi montaj de aparate;* **2.** operaţie de legare a elementelor componente ale unei instalaţii sau ale unui circuit electric; **3.** reunire a unor imagini (independente) pentru a obţine un ansamblu; (concr.) ansamblu astfel realizat: *montaj fotografic;* **4.** fază finală în tehnica realizării unui film, prin care se stabilesc ordinea şi lungimea secvenţelor, mixajul cu acompaniamentul sonor etc.; **masă de montaj,** aparat cu ajutorul căruia se realizează montajul unui film; **montaj radiofonic,** combinare logică a momentelor reprezentative din opere literare sau muzicale, în vederea unei transmisiuni radiofonice; **montaj de televiziune,** realizarea unei emisiuni finale după selectarea înregistrărilor. [Din fr. *montage*].

montán, ~i, montană, ~e a. (livr.) de (la) munte, specific muntelui; montanistic: *peisaj montan.* [Din lat. *montanus*].

montanísm n. mişcare apocaliptică fondată în sec. al II-lea de teologul grec Montanus, care propovăduia ascetismul şi submina ierarhia bisericească: *montanismul a fost desfiinţat în jurul anului 400.* [Din fr. *montanisme*].

montaníst[1]**, ~şti, montanistă, ~e** a. care aparţine montanismului, care cultivă, care susţine montanismul, referitor la montanism: *gnosticii montanişti osîndeau căsătoria şi mai toţi profesau un comunism sexual înspăimîntător.* CĂL. // m., f. adept al montanismului. [Din fr. *montaniste*].

montaníst[2]**, montanişti** m. (înv.) inginer de mine. [Din it. *montanista,* germ. *Montanist*].

montanístic, ~ci, montanistică, ~ce a. (înv.) **1.** montan: *localitate montanistică;* **2.** referitor la exploatarea minelor (de aur) de la munte: *dreptul*

montanistic. // f. disciplină avînd ca obiect organizarea exploatărilor miniere. [Din it. ***montanistico,*** germ. ***montanistisch***].

monténT, ~ţi, montantă, ~e a. ridicat în sus, înălţat; înalt: *coafura montantă o avantajează.* GHEŢIE. // m. **1.** bară sau stîlp vertical, servind ca piesă de susţinere a unei construcţii; **2.** profil metalic aşezat vertical pe peretele navei pentru rigidizarea tablelor de înveliş; **3.** profil metalic aşezat vertical între cele două portiere pentru rigidizarea caroseriei unui automobil; **4.** bară care leagă între ele aripile unui avion biplan sau aripa cu fuzelajul pentru mărirea rezistenţei de fixare a planurilor; element de rigidizare a fuzelajului. [Din fr. ***montant***].

montáre[1], montări f. acţiunea de a monta[1] şi rezultatul ei; montaj: *montarea unui film.* [V. ***monta[1]***].

montáre[2], montări f. montă. [V. ***monta[2]***].

montát, ~ţi, montată, ~e a. **1.** (despre piese, instalaţii etc.) pus, fixat, îmbinat la locul potrivit: *montarea motorului în carcasă;* **2.** (fig.) furios, pornit; supărat: *a venit acasă montat.* [V. ***monta***].

montatór, ~i, montatoáre m., f. tehnician specializat în operaţii de montaj; montor: *montatori de vagoane.* [***Monta[1]*** + ***-tor***].

móntă, monte f. **1.** împreunare a două animale de sex opus (mai ales cai), în vederea reproducţiei; montare[2]; **2.** herghelie de armăsari pentru reproducere. [Din fr. ***monte***].

mónteur m. v. **montor.**

montgoifiér, montgoifiere n. aerostat care funcţionează cu aer cald. [Din fr. ***montgolfière***].

montícul, monticuli m. **1.** formă de relief cu aspect de movilă; munte mic, colină; **2.** (anat.) mică proeminenţă. [Din fr. ***monticule,*** lat. ***monticula***].

montmorillonít n. aluminosilicat natural hidratat de magneziu, aluminiu şi fier din grupa mineralelor argiloase, alb, moale, gras şi puternic absorbant, utilizat la purificarea diferitelor soluţii, în industria petrolului, textilă, a cauciucului, alimentară, farmaceutică etc. [Din fr. ***montmorillonite***].

montór, ~i, montoáre m., f. **1.** montator: *tatăl meu e monteur de avioane, o meserie de înaltă calificare.* PR.; *au murit astfel doctorii Bergel şi Weinbaum, ... König, monteurul de la uzină.* GHEŢIE; **2.** tehnician care execută montarea[1] unui film; (şi: **monteur**). [Din fr. ***monteur***].

montúră, monturi f. **1.** (înv.) echipament (militar): *îmbrăcaţi în turcească montură.* B.-DEL.; **2.** piesă sau parte a unui sistem tehnic (maşină, aparat etc.) în care se montează o altă piesă: *montură de lunetă;* **3.** (spec.) mod de fixare a pietrelor preţioase într-o bijuterie; garnitură de metal care fixează o piatră preţioasă într-o bijuterie sau care adăposteşte mecanismul unui ceasornic: *inel cu montură de platină.* [Din germ. ***Montur,*** fr. ***monture***].

monţián, ~eni, monţiană, ~ene a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) primul etaj al eocenului inferior, caracterizat prin faună de gasteropode, lamelibranhiate şi foraminifere. [Din fr. ***montien,*** germ. ***Montien,*** engl. ***montian***].

monumént, monumente n. **1.** lucrare de arhitectură sau de sculptură făcută în memoria unei personalităţi sau a unui eveniment important: *îndată ce cîştiga o izbîndă ..., ridica şi un monument.* NEGR.; **2.** (p. ext.) edificiu de mari proporţii; construcţie cu o deosebită valoare (istorică, arhitectonică etc.): *Moldova cea veche, cu monumente şi relicve legendare, renaşte.* V.R.; (fig.) *este un monument de moralitate.* CĂL.; (iron.) **monument de prostie,** om foarte prost; **3. monument al naturii,** nume dat plantelor, animalelor, formaţiilor naturale etc. de mare însemnătate (ştiinţifică sau estetică) ocrotite prin lege şi conservate pentru posteritate; **4.** (fig.) operă grandioasă, remarcabilă destinată să dureze: *monumentele spiritului omenesc.* [Din lat. ***monumentum,*** fr. ***monument***].

monumentál, ~i, monumentală, ~e a. **1.** referitor la monumente, care ţine de monumente; care are proporţiile şi măreţia unui monument: *un hol cu scară monumentală.* PETR.; *biserică monumentală;* **2.** (fig.) grandios, remarcabil, valoros: *monumentalul său dicţionar.* OD. // n. categorie estetică, variantă a sublimului, în care valoarea se manifestă prin mărime. // f. pl. tip de litere majuscule cu talpa foarte accentuată. [Din lat. ***monumentalis,*** fr. ***monumental,*** it. ***monumentale***].

monumentalísm n. calitatea a ceea ce este monumental; grandoare, măreţie; monumentalitate. [Din fr. ***monumentalisme***].

monumentalíst, ~şti, monumentalistă, ~e m., f. (rar) autor de lucrări monumentale. [***Monumental*** + ***-ist***].

monumentalitáte f. calitatea a ceea ce este monumental; grandoare, măreţie, monumentalism: *sculptoriţa ştie ... să speculeze monumentalitatea.* C.; *palat unic prin monumentalitatea sa.* [Din fr. ***monumentalité***].

monumentalizá, monumentalizez vb. (tr. şi refl.) a da sau a căpăta un caracter grandios: *acele fapte s-au monumentalizat.* [Din fr. ***monumentaliser***].

mop, mopuri n. spălător pentru pardoseli din gresie, mozaic, linoleum etc., format dintr-un pămătuf din fîşii de material textil prins într-un mîner lung. [Din engl. ***mop***].

mops, mopşi m. **1.** (zool.) buldog; **2.** epitet pentru o persoană cu nasul cîrn. // n. (pl. **mopsuri**) cleşte cu fălci curbate folosit la strîngerea ţevilor, a vanelor etc. în cadrul operaţiilor de montare. [Din germ. ***Mops***].

mor interj. (de obicei repetat) cuvînt care redă mormăitul ursului: *iaca şi ursul: mor! mor! mor!* CR. [Onomat.].

moracée, moracee f. (la pl.) familie de plante lemnoase, rar erbacee, în general din regiunile tropicale şi subtropicale, cu flori unisexuate dispuse în inflorescenţe şi fructe nucule, achene sau drupe, reunite într-un fruct compus; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: dudul, smochinul). [Din fr. ***moracées***].

morál[1], ~i, morală, ~e a. **1.** care ţine de morală, referitor la morală; etic, moralicesc: *aici ... scara valorilor morale e cu totul răsturnată.* M.CAR.; *teologie morală;* **2.** care este conform cu principiile, cu normele moralei; cinstit, bun, corect: *sînt iremediabil un om moral.* EL.; (jur.) **daune morale,** sumă de bani acordată victimei pentru compensarea suferinţelor fizice, psihice etc. cauzate printr-o faptă ilicită; **3.** care conţine o învăţătură; moralizator: *carte morală;* **4.** care aparţine spiritului sau intelectului, referitor la spirit sau la intelect; spiritual, intelectual: *iată starea morală în care se afla Duduca.* FIL.; *facultăţile morale;* **simţ moral,** conştiinţă a binelui şi a răului. // n. **1.** ansamblul facultăţilor sufleteşti şi intelectuale: *influenţa moralului asupra fizicului este covîrşitoare;* **2.** stare afectivă, dispoziţie sufletească: *deznădăjdirea ... de care pătimeşte moralul său.* NEGR.; **3.** curaj, tărie sufletească: *presa franceză, pentru a susţine moralul populaţiei, a falsificat sistematic realitatea.* D.; **a ridica moralul cuiva,** a îmbărbăta pe cineva: *am ridicat moralul unui bolnav.* [Din lat. ***moralis, -e,*** fr. ***moral***].

morál[2] n. v. **morală.**

morálă, morale f. **1.** disciplină ştiinţifică care studiază normele de comportare în societate, care învaţă a face binele şi a evita răul; etică; **2.** (concr.) tratat, manual cuprinzînd aceste norme: *morala lui Aristotel;* **3.** ansamblul atitudinilor, deprinderilor, convingerilor reflectate în principii, norme, reguli (nescrise), care reglementează comportarea şi relaţiile indivizilor între ei, în colectivitate, în funcţie de categoriile bine-rău, dreptate-nedreptate, adevăr-minciună etc. şi a căror respectare se întemeiază pe propria conştiinţă şi pe opinia publică; etică: *nu mai e moral, nu mai sînt prinţipuri.* CAR; *morala este un subiect despre care politicianul ... vorbeşte cu pasiune.* D.; **4.** învăţătură, concluzie moralizatoare dedusă dintr-o scriere, mai ales dintr-o fabulă: *prea puţini urmează morala dintr-o carte.* ALEX.; **5.** (fam.) dojană, mustrare: *contineşte cu morala, mă rog.* NEGR.; (şi: (înv.) **moral**). [Din lat. ***moralis,*** fr. ***morale***].

moralicésc, ~şti, moraliceáscă, ~eşti a. (înv.) moral[1]: *bibliotecă de cărţi moralicesti.* NEGR. [Cf. germ. ***moralisch***].

moralicéşte adv. **1.** (înv.) din punctul de vedere al normelor morale, conform cu morala; moralmente: *cînd ciocoiul ajunge ... vătaf, este corupt moraliceşte.* FIL.; **2.** din punct de vedere moral, spiritual; sufleteşte, moralmente: *verslibriştii sînt oameni bolnavi fiziceşte şi moraliceşte.* IBR. [***Moral[1]*** + ***-iceşte***].

moralísm n. (rar) **1.** predominare a moralei într-o doctrină (filozofică): *se poate fortifica tendinţa spre analiză şi moralism, pe care, în chip rudimentar, o are orice om.* IBR.; **2.** opinie conform căreia morala este unicul scop al vieţii. [Din fr. ***moralisme***].

moralíst, ~şti, moralistă, ~e m., f. **1.** scriitor, filozof care tratează despre moravuri, care se ocupă cu probleme de morală: *moralistul face observaţii asupra sufletului şi a conduitei omului.* IBR.; **2.** (fam.) persoană căreia îi place să moralizeze, să dojenească mereu; (adj.) *profesorii sînt acum mai puţin moralişti.* [Din fr. ***moraliste***].

moralitáte f. **1.** natura, caracterul, valoarea a ceea ce este moral: *sîntem datori a priveghea asupra moralităţii cărţilor.* MARC.; *moralitatea şi dreptatea trebuie să biruie la sfîrşit, aşa e legea de la Dumnezeu.* GHICA; **2.** comportare, conduită conformă moralei; cinste, bună purtate: *moralitate în alegeri, moralitate în administraţiune, moralitate în justiţie chiar, iată trebuinţele imperioase ale momentului.* EM.; **3.** (rar) înţelesul moral al unei scrieri; învăţătură, morală: *nu ne lasă pe noi să tragem moralităţile cuvenite.* CĂL.; *moralitatea fabulei;* **4.** (la pl.) compoziţie dramatică în versuri, de factură alegorică şi cu finalitate moralizatoare, creată în evul mediu occidental tîrziu. [Din lat. ***moralitas, -atis,*** fr. ***moralité***].

moralizá, moralizez vb. **1.** (tr.) a da cuiva învăţături morale, a perfecţiona sub aspect moral, a face să devină moral: *scriitorul ... vrea să reformeze societatea, s-o moralizeze.* CĂL.; **2.** (rar; refl.) a deveni moral: *e timpul să vă moralizaţi!* EM.; **3.** (fam.; tr.) a face cuiva morală; a dojeni, a mustra: *eram chemat în cancelariile şcolilor ..., moralizat cu grijă şi persuasiune.* PR.; **4.** (intr.) a face reflecţii morale: *Anton Pann moralizează şi filozofează cu un rîs glumeţ şi grai de meşter.* MACED. [Din fr. ***moraliser***].

moralizáre, moralizări f. acţiunea de a moraliza şi rezultatul ei: *nuvelă cu tendinţe de moralizare.* IBR. [V. ***moraliza***].

moralizatór, ~i, moralizatoáre a. care moralizează; educativ: *nu am urmărit ... un scop moralizator.* D. // m., f. (rar) moralist. [Din fr. ***moralisateur***].

moralménte adv. **1.** din punctul de vedere al normelor morale, conform cu morala; moraliceşte: *era moralmente obligat să întreprindă ceva.* GHEŢIE; **2.** din punct de vedere moral, spiritual; sufleteşte, moraliceşte: *abătuţi moralmente ..., au ajuns să se creadă dezarmaţi.* VLAH. [Din fr. ***moralement,*** it. ***moralmente***].

morár, morari m. **1.** proprietar sau administrator al unei mori; angajat, lucrător într-o moară: *morarul ... se suie la coş, să vadă cum merge malaiul la rîşniţă.* SAD.; **2.** gîndac cu aripile lucioase, brune sau negre, care trăieşte în grînare, mori şi brutării (*Tenebrio molitor*). [***Moară*** + ***-ar***].

moratóriu, ~ii, moratorie, ~ii n. **1.** amînare a plăţii datoriilor acordată unui debitor după declararea lui în stare de faliment; amînare a plăţii datoriilor publice şi particulare scadente, stabilită prin lege pe un anumit timp sau pe întreaga perioadă în care există împrejurări speciale (război, calamităţi, criză economică etc.); **2.** (p. gener.) amînare a unei activităţi. // a. care aparţine moratoriului, referitor la moratoriu: **dobînzi moratorii,** dobînzi socotite de la data acordării unui moratoriu pînă la achitarea datoriilor; **daune moratorii,** despăgubiri care se acordă unui creditor în caz de întîrziere a plăţii unei obligaţii şi care se calculează din momentul primirii somaţiei sau chemării în judecată. [Din it. ***moratorio,*** lat. ***moratorium,*** germ. ***Moratorium***].

moráv, ~i, moravă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Moraviei sau locuitorilor ei, referitor la Moravia sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Moravia. [Din fr. ***morave;*** cf. ***Moravia*** n. pr.].

morávuri n. pl. **1.** obiceiuri, apucături, deprinderi (naturale sau dobîndite, bune sau rele): *moravuri ... măturate de suflarea civilizaţiei moderne.* CAR.; *Max avea moravurile cele mai democrate.* CĂL.; (jur.) **contrar bunelor moravuri,** imoral; **2.** mod de viaţă particular, obiceiuri specifice unei colectivităţi: *a studia moravurile unui popor.* [De la ***năravuri*** (refăcut după lat. ***mos, moris***)].

móră, more f. (în prozodia latină) timp necesar pentru pronunţarea unei silabe scurte. [Din lat. ***mora***].

morăráş, morăraşi m. (pop.) diminutiv al lui morar; morărel: *s-a dus prin oraş, s-a-ntîlnit c-un morăraş.* POP. [***Morar*** + ***-aş***].

morăreásă, morărese f. morăriţă: *morăreasa ia din saci şi-nvîrteşte la colaci.* ARG. [***Morar*** + ***-easă***].

morărél, morărei m. (pop.) morăraş: *mi te cere-un morărel; mere-i, mîndră, după el?* POP. [***Morar*** + ***-el***].

morărésc, ~şti, morăreáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic morii sau morarului, referitor la moară sau la morar: *şoareci morăreşti.* [***Morar*** + ***-esc***].

morărí, morăresc vb. (rar; intr.) a practica meseria de morar. [De la ***morar***].

morăríe, morării f. (rar) morărit: *te vei fi price-pînd şi la morărie?* SL. [***Morar*** + ***-ie***].

morărít, morărituri n. **1.** meseria, ocupaţia morarului; morărie; **2.** ramură industrială care se ocupă cu măcinarea cerealelor: *n-am lucrat pînă astăzi în domeniul morăritului.* GHEŢIE; **3.** impozit care se percepea odinioară pe mori: *morăritul şi prisăcăritul.* NEC. [V. ***morări***].

morăríţă, morăriţe f. **1.** soţie de morar; stăpînă a unei mori; morăreasă: *morăriţa toarnă-n coş;* **2.** (reg.; artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [***Morar*** + ***-iţă***].

morb, morburi n. (livr.) boală: (fig.) *în furia acestui morb satanic, te vei munci să amăgeşti pe fratele tău.* FIL.; **morbul lui Pott,** tuberculoză osoasă a coloanei vertebrale. [Din lat. ***morbus***].

morbíd, ~zi, morbidă, ~e a. care indică o boală; bolnăvicios, nesănătos (fizic sau psihic): *stare morbidă.* [Din lat. ***morbidus,*** fr. ***morbide***].

morbidéţă f. v. morbideţe.

morbidéţe f. (livr.) **1.** delicateţe şi moliciune reflectate în creaţii artistice (mai ales plastice): [Diana] *modulată în linii unduioase şi pline de morbideţă.* OD.; **2.** rafinament; sensibilitate bolnăvicioasă; moliciune: *visătoare morbideţe.* HOG.; şi: (înv.) **morbideţă**). [Din it. ***morbidezza,*** fr. ***morbidesse***].

morbiditáte f. **1.** faptul de a fi bolnav, stare de boală: *vioiciunea mişcărilor din trupul bolnavului nu e un fenomen de sănătate, ci de morbiditate.* STĂNIL.; **2.** caracterul a ceea ce este morbid; predispoziţie la îmbolnăvire: *mizeria ţăranului, descreşterea populaţiei rurale şi morbiditatea ei ... lasă în urmă puterea oricărei pene.* EM.; **3.** indicator al stării de sănătate, rezultat din raportul dintre numărul bolnavilor şi întreaga populaţie dintr-un loc dat, într-un anumit interval de timp: *scăderea morbidităţii.* [Din fr. ***morbidité***].

morbós, ~şi, morboásă, ~e a. (înv.) bolnav; bolnăvicios. [Din lat. ***morbosus***].

mórcov, morcovi m. **1.** plantă leguminoasă din familia umbeliferelor, a cărei rădăcină groasă, în formă de con, de culoare galbenă-portocalie, bogată în vitamina A, zaharuri, vitaminele B, PP şi caroten, este folosită în alimentaţie (*Daucus carota sativa*): *dă-i cu morcovi, dă-i cu gulii, dă-i cu păstîrnac ..., pînă ne umflăm de vitamine!* PR.; **2.** (fam.) fiecare dintre bornele fixate pe marginile unei şosele. [Din bulg. ***morkov***].

morcoveáncă, morcovence f. plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunze plăcut mirositoare, cu flori albe, cu fructe ovale (*Pleurospermum austriacum*). [***Morcov*** + ***-eancă***].

morcovél, morcovei m. diminutiv al lui morcov. [***Morcov*** + ***-el***].

morcovíu, ~ii, morcovie, ~ii a. de culoarea morcovului; galben-portocaliu: *favoriţi morcovii.* C.L. [***Morcov*** + ***-iu***].

mordáce a. **1.** (înv.) care muşcă; **2.** (livr.) caustic, muşcător, ironic: *stil mordace.* [Din lat. ***mordax, -acis***].

mordacitáte f. (livr.) caracter muşcător, ironic, caustic: *comentariu plin de mordacitate.* [Din lat. ***mordacitas, -atis,*** fr. ***mordacité***].

mordansá, mordansez vb. (tr.) a impregna o fibră textilă sau o ţesătură cu un mordant. [Din fr. ***mordancer***].

mordansáre, mordansări f. tratament cu substanţe speciale (mordanţi) aplicat fibrelor textile pentru fixarea coloranţilor fără afinitate sau cu afinitate redusă faţă de fibra respectivă. [V. ***mordansa;*** cf. fr. ***mordançage***].

mordánt, ~ţi, mordantă, ~e a. (livr.) muşcător, caustic: *spirit mordant.* // m. **1.** substanţă care fixează vopselele pe fibrele textile, folosită în mordansare; **2.** (muz.) mordent; (adj.) *critica ... se declară în contra notelor mordante introduse în cîteva fraze dintr-această arie.* FIL. [Din fr. ***mordant***].

mordént, mordenţi m. (muz.) ornament constînd în succesiunea rapidă a notei reale din melodie cu nota alăturată şi revenirea la aceeaşi notă reală; mordant. [Din it. ***mordente***].

morénă, morene f. 1. formă acumulativă de relief alcătuită din material detritic (pietriş, nisip, sfărîmături de stînci etc.) transportat de gheţari şi depus în locul de topire a gheţii; **2.** depozit format din depunerea unui asemenea material de către gheţari. [Din fr. ***moraine***].

morendo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) micşorînd treptat intensitatea sunetului pînă la stingerea lui totală. [Cuv. it.].

morénic, ~ci, morenică, ~ce a. care ţine de morenă, referitor la morenă. [Din fr. ***morainique***].

morésc, ~şti, moreáscă, ~eşti a. (înv.) maur: *boltele moreşti a Alhambrei.* NEGR. // f. dans maur cu ritm vioi. [Din fr. ***moresque***].

morfém, morfeme n. **1.** element morfologic (afix, desinenţă, accent, alternanţă fonetică, cuvînt auxiliar etc.) cu ajutorul căruia se formează, de la o rădăcină, cuvinte şi forme flexionare noi; **2.** cea mai mică unitate din structura morfologică a cuvîntului, cu sens determinat (lexical sau gramatical): *cuvînt format din mai multe morfeme;* **morfem lexical,** lexem. [Din fr. ***morphème***].

morfemátic, ~ci, morfematică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic morfemului, referitor la morfem; care este constituit din morfeme: *nivelul morfematic al analizei lingvistice structurale.* [Din fr. ***morphématique***].

mórfic, ~ci, morfică, ~ce a. care ţine de formă, referitor la formă. [Din fr. ***morphique,*** engl. ***morphic***].

morfíl, morfile n. excedent de metal rămas pe o piesă în urma ascuţirii: *zidurile deveniră străveziilăptoase, apoi mate ca morfilul.* CĂRT. [Din fr. ***morfil***].

morfínă f. substanţă alcaloidă extrasă din opiu, cu aspect de praf alb, cristalin, greu solubil în apă, întrebuinţată ca narcotic, calmant sau stupefiant; morfiu: *se sinucide cu morfină.* CĂL.; *avea dureri mari pe care şi le potolea cu morfină.* PR. [Din fr. ***morphine***].

morfinísm n. intoxicaţie cu morfină. [Din fr. ***morphinisme***].

morfinomán, ~i, morfinomană, ~e m., f. persoană care foloseşte curent morfină, care suferă de morfinomanie: *devenise morfinoman din vina ... unui medic ... parizian, care îi uşurase nişte nevralgii.* CĂL. [Din fr. ***morphinomane***].

morfinomaníe f. utilizare ca stupefiant a morfinei, prin injectarea repetată a unor doze progresive; toxicomanie cu morfină. [Din fr. ***morphinomanie***].

morfinomimétic, ~ci, morfinomimetică, ~ce a. care exercită o acţiune asemănătoare cu cea a morfinei: *medicament morfinomimetic.* [Din fr. ***morphinomimétique***].

morfísm n. (mat.) homomorfism. [Prescurtat din ***homomorfism***].

mórfiu s. (reg.) morfină: *în aerul cafenelelor pluteşte un fel de morfiu.* AG. [Din germ. ***Morphium***].

morfo- element de compunere cu sensul „formă", "conformaţie". [Din fr. ***morpho-***].

morfofiziológic, ~ci, morfofiziologică, ~ce a. care ţine de morfofiziologie, referitor la morfofiziologie. [Din fr. ***morphophysiologique***].

morfofiziologíe f. disciplină care se ocupă cu studierea raportului dintre structura celulelor, a ţesuturilor sau a organelor şi funcţiilor lor. [Din fr. ***morphophysiologie***].

morfogén, ~i, morfogenă, ~e a. (biol.) morfogenetic. [Din fr. ***morphogène***].

morfogenétic, ~ci, morfogenetică, ~ce a. **1.** care ţine de morfogeneză organismelor, referitor la morfogeneza organismelor; **2.** care contribuie la crearea formelor de relief; **3.** (rar) creator de forme. [Din fr. ***morphogénétique***].

morfogenéză f. **1.** proces de formare a structurilor morfologice ale organismelor; **2.** morfogenie. [Din fr. ***morphogenèse***].

morfogeníe f. ramură a geomorfologiei care se ocupă cu studiul originii formelor de relief; morfogeneză. [Din fr. ***morphogénie***].

morfognozíe f. capacitatea de a recunoaşte numai prin pipăit forma obiectelor. [Din fr. ***morphognosie***].

morfoleálă, morfoleli f. acţiunea de a morfoli şi rezultatul ei. [***Morfoli*** + ***-eală***].

morfolí, morfolesc vb. (tr.) **1.** a mesteca cu gingiile şi cu limba; a molfăi, a morfologi; (p. ext.) a mînca încet, a mînca alene: *mai beau un rachiu, mai morfoleşte un covrig uscat.* CAR.; **a morfoli vorbele,** a vorbi nedesluşit; a îngăima: *se spăimîntă ... singur de revolta lui şi urmă repede, morfolindu-şi vorbele.* REBR.; **2.** (p. anal.) a suci, a răsuci un lucru pe toate părţile; a mototoli: *mă lăsam pe capul lui şi-l puricam ..., îi morfoleam urechile.* ARG.; **3.** (fig.) a degrada, a întina; a strica: *morfolesc sculpturalele forme ale lui Eminescu.* VLAH. [Onomat.; cf. ***molfăi***].

morfolít, ~ţi, morfolită, ~e a. **1.** (despre vorbe) îngăimat; **2.** (despre obiecte) terfelit, stricat. [V. ***morfoli***].

morfológ, ~gi, morfologă, ~ge m., f. specialist în morfologie; morfologist: *morfologii sînt încercaţi de acelaşi simţămînt al vidului şi nesiguranţei.* BL. [Din germ. ***Morpholog***].

morfologí, morfologesc vb. (tr.) a morfoli: *morfologea-n gingii un crîmpei de covrig.* CAR. [Cf. ***morfoli***].

morfológic, ~ce, morfologică, ~ce a. **1.** referitor la forma şi structura organismelor; (p. gener.) care ţine de formă, referitor la formă: *metoda morfologică ... nu ni se pare potrivită cercetărilor în orice domeniu.* BL.; **2.** care aparţine, care este specific morfologiei, referitor la studiul părţilor de vorbire şi la flexiunea lor: *structurile morfologice sau sintactice sînt ... mai puţin expuse* [influenţelor] *decît cele lexicale.* D. [Din fr. ***morphologique***].

morfologíe f. **1.** ramură a biologiei care studiază forma şi structura organismelor; organografie; forma şi structura materiei organice; (p. gener.) studiul formei: *morfologia culturii a încercat să deosebească cultura minoră şi cultura majoră.* BL.; **2.** parte a structurii gramaticale constînd din totalitatea regulilor de modificare a formei cuvintelor; parte a gramaticii care se ocupă cu studiul acestor reguli; **3.** (p. ext.) formă, aspect, aparenţă; (fig.) *limbajul lui are mai degrabă morfologia adierii.* PLEŞU. [Din fr. ***morphologie***].

morfologíst, ~şti, morfologistă, ~e m., f. morfolog. [Din fr. ***morphologiste***].

morfometríe, morfometrii f. măsurare a formei oricărui corp natural (plantă, animal, formă de relief etc.). [Din fr. ***morphométrie***].

morfoném, morfoneme n. fonem care intră în alternanţe morfologice. [Din fr. ***morphonème***].

morfonológic, ~ci, morfonologică, ~ce a. care aparţine morfonologiei, referitor la morfonologie. [Din fr. ***morphonologique***].

morfonologíe f. disciplină lingvistică care studiază utilizarea în morfologie a mijloacelor fonologice ale unei limbi. [Din fr. ***morphonologie***].

morfopatológ, ~gi, morfopatologă, ~ge m., f. medic specialist în morfopatologie. [Din fr. ***morphopathologue***].

morfopatologíe f. ramură a morfologiei care studiază forma şi structura diferitelor organe în condiţii patologice. [Din fr. ***morphopatologie***].

morfopsihologíe f. studiul corelaţiilor dintre caracterele morfologice şi cele psihice ale unui individ. [Din fr. ***morphopsychologie***].

morfosculptúră f. totalitatea proceselor externe care creează relief prin eroziune (sculptare). [Din fr. ***morpho-sculpture***].

morfóză, morfoze f. modificare a formei unui organism provocată de factorii mediului ambiant. [Din fr. ***morphose***].

morgána a. **fata morgana,** miraj, frecvent în ţinuturile tropicale, care face ca imaginile obiectelor aflate la orizont (sau dincolo de orizont) să apară răsturnate, ca şi cum s-ar reflecta în apă; apa morţilor. [Din it. *(fata)* ***morgana***].

morganátică, morganatice a. căsătorie **morganatică,** căsătorie între un bărbat dintr-o familie domnitoare şi o femeie de rang inferior; **soţie morganatică,** soţie care a contractat o asemenea căsătorie şi nu beneficiază de drepturile firești (nume, rang, avere etc.). [Din fr. ***morganatique,*** lat. ***morganaticus***].

morganísm n. teorie potrivit căreia cromozomii (în care genele sînt dispuse liniar, în puncte precise) constituie substratul material al eredităţii. [Din germ. ***Morganismus***].

morganíst, ~şti, morganistă, ~e a. care ţine de morganism, referitor la morganism: *teorii morganiste.* // m., f. adept al morganismului. [Din germ. ***Morganist***].

morganít n. varietate de beril de culoare roz. [Din fr. ***morganite***].

mórgă[1], morgi f. **1.** clădire special amenajată unde se depun cadavrele persoanelor moarte în afara domiciliului lor (şi unde se fac autopsii); institut medico-legal: *bătrînul e adus mort la morgă.* CĂL.; **2.** sală specială într-un spital unde se depun morţii pentru constatarea cauzei decesului; prosectură; **3.** (arg.) închisoare. [Din fr. ***morgue***].

mórgă[2], morgi f. (livr.) atitudine arogantă, orgolioasă, trufaşă: *orgoliul britanic şi morga spaniolă – mofturi toate.* CAR. [Din fr. ***morgue***].

mória f. tulburare psihică manifestată printr-o stare de euforie, de bună dispoziţie exagerată. [Din gr. mod. ***moría***].

mórico a. invar. (înv.) roşu-închis sau albastru-închis: *anteriu de şamalagea morico.* FIL. [Din gr. mod. ***mórikos***].

morión, morioane n. **1.** coif metalic cu marginile răsfrînte în sus şi cu o creastă pe calotă; **2.** (la sg.) varietate de cuarţ, brun-închis sau negru, folosit ca piatră semipreţioasă. [Din fr. ***morion***].

morísci m. pl. mauri din Peninsula Iberică, convertiţi cu forţa la catolicism după căderea Granadei (1492), apoi persecutaţi şi expulzaţi din Spania (1609). [Din sp. ***morisco,*** fr. ***morisque***].

morîşcă, morişti f. **1.** moară mică (de vînt, de apă): *o moară de vînt, o biată morişcă.* AL.; (fig.) *oricît de bună morişcă intelectuală ar avea, ea se strică cu vremea şi devine incapabilă de a afla adevărul.* EM.; **a-i umbla gura ca o morişcă,** a vorbi mult, a trăncăni; **a face cuiva morişcă (de vînt) în cap** (sau **în păr, în chică**), a trage pe cineva de păr: *pune ... mîna în chică vrunuia să-i facă morişcă de vînt.* DELAVR.; **2.** (pop.) maşină mică de vînturat grîne; **3.** (pop.) rîşniţă pentru măcinat cafea, pesmet etc.; **4.** obiect imitînd aripile unei mori de vînt, care se fixează pe acoperişul caselor, pe stîlpi etc., ca sperietoare sau ca ornament: *atunci lumea-n căpăţînă se-nvîrtea ca o morişcă.* EM.; **5.** jucărie de tablă, hîrtie etc. în forma aripilor de moară, care se învîrtesc la bătaia vîntului sau cu mîna, producînd un zgomot caracteristic; **6. morişcă hidraulică** (sau **hidrometrică**), aparat format dintr-un rotor cu una sau mai multe palete, folosit pentru măsurarea vitezei unui curs de apă. [*Moară* + *-işcă*].

morînceálă, morînceli f. (reg.) **1.** muncă grea; trudă, chin; **2.** pămînt amestecat cu apă, folosit la spoitul caselor; **3.** lături (pentru porci); **4.** treabă de mîntuială. [*Morînci* + *-eală;* cf. ***muruială,*** pentru sensul **2**].

morîncí, morîncesc vb. (reg.) **1.** (tr. şi intr.) a mînci din greu; **2.** (tr.) a face treabă de mîntuială. [Et. nec.].

morînglăv, ~i, morînglavă, ~e a. (reg.) **1.** lipsit de vigoare; slăbănog, becisnic; **2.** nerod; morocănos; (subst.) *cum te-ai luat după vorbele unui morînglav?* SOR.; **3. porumb morînglav,** porumb cu ştiuletele mare şi cu opt-zece rînduri de boabe. [Et. nec.].

mormán, mormane n. **1.** grămadă mare de obiecte îngrămădite unele peste altele; maldăr: *măreţul edificiu s-a prăbuşit, lăsînd în loc un morman de ruine.* GHEŢIE; (fig.) *romanul rămîne un morman de bune intenţii nefolosite.* CĂL.; **2.** (reg.) dîmb, movilă. // adv. în formă de morman: *vînătorul căzu morman de pe cal.* ISP. [Et. nec.].

mormăí, mórmăi şi (rar) **mormăiesc** vb. **1.** (intr.; despre urşi) a scoate sunete scurte şi înfundate, caracteristice speciei; a mormorosi: *iaca îi iesă ... ursul înainte, mormăind înfricoşat.* CR.; **2.** (p. gener.; intr.) a scoate sunete groase, înfundate (asemănătoare cu ale ursului): *un tigru ... sforăie înverşunat, apoi mormăind se-ntinde.* EM.; *zăvozii mormăiră în lanţuri.* SAD.; **3.** (intr. şi tr.) a vorbi nedesluşit, pe un ton scăzut şi nazal, pentru a-şi manifesta nemulţumirea, indignarea sau timiditatea, şovăiala etc.; a murmura, a bombăni: *începe a mormăi ugilit printre gard.* CR.; *crezui că am supărat-o şi mormăii o scuză oarecare.* EL.; **4.** (intr.) a fredona cu voce scăzută, nazal; (şi: (pop.) **mornăi**). [*Mor* + **m**(*or*) + *ăi*].

mormăiálă, mormăieli f. mormăit[1]: *citirile preoţilor, mormăielile dascălilor ... erau ca un ison nedesluşit.* PETR. [***Mormăi*** + *-eală*].

mormăíre, mormăiri f. acţiunea de a mormăi şi rezultatul ei; mormăit[1]: *o dihanie răsări cu mormăiri grozave.* SAD. [V. ***mormăi***].

mormăít[1], mormăituri n. **1.** faptul de a mormăi; (concr.) sunete caracteristice scoase de urs sau (p. ext.) de alte animale; mormăială; mormăitură; **2.** vorbire nedesluşită, pe un ton scăzut şi nazal, exprimînd nemulţumire, indignare sau timiditate, şovăială etc.: *cunoştea prea bine aparenţa ursuză a doctorului, eternul său mormăit în barbă.* GHEŢIE. [V. ***mormăi***].

mormăít[2], ~ţi, mormăită, ~e a. nedesluşit, îngăimat; (adv.) *răspundea iute şi mornăit, cum cer calicii la pod.* CR.; (şi: **mornăit**). [V. ***mormăi***].

mormăitór, ~i, mormăitoáre a. care mormăie. [***Mormăi*** + *-tor*].

mormăitúră, mormăituri f. mormăit[1]: *vorbeşte cu mormăitură parcă are mămăliguă-n gură.* PANN. [***Mormăi*** + *-tură*].

morminţél, morminţele n. (pop.) diminutiv al lui mormînt: *la morminţelul meu a să crească un spic de grîu.* POP; (şi: (reg.) **mormînţel**). [***Mormînt*** + *-el*].

mormînt, morminte şi (înv.) **mormînturi** n. **1.** monument ridicat în onoarea celui mort (chiar în locul unde a fost înmormîntat): *pe veci periră-n noaptea măreţului mormînt.* EM.; **Sfîntul mormînt,** loc (în Ierusalim) unde a fost înmormîntat Isus Hristos; **2.** groapă săpată în pămînt pentru înhumarea celor decedaţi; (p. ext.) loc special amenajat unde este înmormîntat cineva: *voi depune pe mormînt o coroană de flori.* PR.; (fig.) *ajuns-am a umbla mereu în braţe cu mormîntul meu.* VIERU; **nici în mormînt,** niciodată: *nici în mormînt n-am să uit binele pe care mi l-ai făcut.* PETR.; **a intra în mormînt,** a muri; **a băga** (sau **a vîrî, a pune, a trimite etc.**) **pe cineva în mormînt,** a omorî pe cineva; (p. ext.) a necăji, a chinui foarte tare pe cineva: *caută pe cel care a pus în mormînt pe părintele tău.* SAD.; **a duce la mormînt,** a pricinui moarte cuiva; a omorî; **3.** (fig.) moarte; dispariţie, pieire: *ascult-al Domnului cuvînt, şi făptuieşte numai bine, din leagăn pînă la mormînt.* MAT.; **4.** cimitir; (p. ext.) loc întunecat şi trist: *primăvara ... noi băieţii ieşeam la morminte, ca să ne învăţăm lecţia la aer curat.* SL. [Lat. ***monumentum*** „monument funerar"; pop. ***sepulcrum***].

mormîntă, mormîntez vb. (reg.; tr.) a înmormînta. [De la ***mormînt***].

mormîntál, ~i, mormîntală, ~e a. **1.** care aparţine mormîntului, de mormînt: *se loveşte de piatra mormîntală a celor ce-am iubit.* AL.; **tăcere** (sau **linişte**) **mormîntală,** tăcere (sau linişte) deplină, absolută: *satul a intrat într-o linişte mormîntală.* SOR.; **2.** de înmormîntare, funebru; cu timbru grav: *zicîndu-i cu voce mormîntală.* FIL. [***Mormînt*** + *-al*].

mormîntáre, mormîntări f. (reg.) înmormîntare. [V. ***mormînta***].

mormînţél n. v. **morminţel.**

mormolóc, mormoloci m. **1.** larvă a batracienilor (cu branhii în loc de plămîni şi cu coadă lungă); mîntuş; **2.** epitet pentru un copil mic; **3.** (fig.; fam.) om molatic, leneş. [Din sl. ***mrmoljak***].

mormón, ~i, mormonă, ~e m., f. adept al mormonismului. [Din fr. ***mormon***].

mormonísm n. doctrină a unei secte religioase din S.U.A., fondată în 1827 de Ioseph Smith, care propovăduia întoarcerea apropiată a lui Isus Hristos şi practica iniţial poligamia. [Din fr. ***mormonisme***].

mormorosí, mormorosesc vb. (reg.; tr. şi intr.) a mormăi: *oare ce mormoroseşte ursu?* AL. [Probabil contaminare între ***mormăi*** şi ***bolborosi***].

mornăí vb. v. **mormăi.**

mornăít n. v. **mormăit[2].**

mórniţă, morniţe f. (reg.) specie de ţînţar foarte mic; **a pica pe cineva ca mornița,** a sîcîi pe cineva. [Et. nec.].

moroáică, moroaice f. (reg.) **1.** strigoaică; **2.** ţigancă despre care se crede că deoache copiii. [***Moroi*** + *-oaică*].

morocăneálă, morocăneli f. (reg.) faptul de a morocăni; murmurare continuă; bombăneală, cicăleală: *le era lehamite de morocăneala lui Moş Nichifor.* CR. [***Morocăni*** + *-eală*].

morocăní, morocănesc vb. (reg.; tr.) a mustra bombănind; a cicăli: *hojma mă morocăneşte.* CR. [Cf. magh. ***morog*** „a mormăi"].

morocănós, ~şi, morocănoásă, ~e a. **1.** prost dispus; posac, ursuz din fire; care bombăneşte întruna: *groşi în ceafă şi morocănoşi.* AL.; *tata era mocorănos, fără chef de vorbă;* **2.** care exprimă, trădează o proastă dispoziţie sufletească: *vocea răstită, morocănoasă ... sună ciudat.* GHEŢIE. [***Morocăni*** + *-os*].

moróI, moroi m. **1.** strigoi (care ar proveni dintr-un copil mort nebotezat sau dintr-un mort neputrezit): *noaptea ... toate stihiile năpădesc pe mine ... strigoii, moroii, tricolicii.* AL.; *murind de frică, mulţi săteni trecură de partea moroilor, zdrobindu-şi mai întîi nevestele şi copiii.* CÂRT.; **2.** (fig.; reg.) om înalt, voinic; **3.** (fig.) om tăcut; om prefăcut. [Cf. sl. ***mora***].

moroián, moroieni m. (reg.; mai ales la pl.) nume dat locuitorilor de la poalele Bucegilor, în special păstorilor ardeleni din această regiune. [Et. nec.].

morón m. v. **morun.**

morométe, ~i, moromeáţă, ~eţe m., f. (reg.) **1.** stafie, moroi; **2.** (în forma **moromete**) epitet pentru un om leneş. [Cf. ***moroi***].

moroşán, ~eni, moroşană, ~ene m., f. (reg.) maramureşean. [Cf. ***maramureşean***].

mórsă, morse f. mamifer acvatic carnivor din ordinul pinipedelor, care trăieşte în regiunile polare

nordice, lung de trei-patru metri, cu membrele scurte în formă de lopeți, cu caninii superiori foarte dezvoltați; (pop.) vacă-de-mare (*Odobaenus rosmarus*). [Din fr. ***morse***].

mórse s. **alfabet Morse,** cod telegrafic în care literele alfabetului sînt reprezentate prin puncte și linii: *cunoșteam și acum simbolurile alfabetului Morse, întipărite statornic în memorie.* GHEȚIE; **aparat** (sau **telegraf**) **Morse,** aparat care servește la transmiterea semnalelor telegrafice cu acest cod: *trece alături la un aparat Morse, unde-și țăcănește manuscriptul.* SAD. [Din fr. ***morse***].

mort, ~ți, moártă, ~e a. **1.** care nu (mai) trăiește, care a încetat din viață, care a murit: *mătușa-i moartă de cînd lupii albi.* CR.; *nu fusese moartă de-a binelea cînd o îngropase.* GHEȚIE; (fig.) *Mîntuitorule! ... credința-n tine nu mi-i moartă în ceața-amărăciunii.* MAT.; **a se face mort în păpușoi,** sau (subst.) **a face pe mortul în păpușoi,** a simula nevinovăția, inocența; a face pe prostul; **a o lăsa moartă** (**în păpușoi**), a lăsa o problemă încurcată; a renunța: *obraz de scoarță și las-o moartă-n popușoi.* CR.; **nici mort,** cu nici un preț, în nici un caz; **mort-copt,** neapărat, vrînd-nevrînd: *morți-copți, trebuie să mergem înainte.* GANE; **2.** (p. exager.) prăpădit, istovit; pe punctul de a muri; care stă să moară; leșinat: *sînt moartă de oboseală.* GHEȚIE; **(a fi) mai mult mort decît viu** sau **a fi (pe) jumătate mort,** (a fi) într-o stare de maximă epuizare din cauza fricii, bolii etc.; **a fi beat mort,** a fi foarte beat; **a fi mort fără** (sau **după**) **cineva** sau **ceva,** a ține mult la cineva sau la ceva; a fi îndrăgostit de cineva sau de ceva: *e mort după căimăcămie.* PETR.; **3.** lipsit de vlagă; amorțit; țeapăn, paralizat: *mă trezeam uneori în toiul nopții cu o mînă complet moartă, rece.* CĂRT.; **os mort,** excrescență osoasă sau cartilaginoasă pe corp; (pop.) **carne** (sau **piele**) **moartă,** carne (sau piele) care se formează deasupra rănilor, prin care nu trec ramificații nervoase; **4.** uscat, veșted: *în frunzele moarte din marginea unei rîpi, Vitoria găsi clopoței albi.* SAD.; **5. limbă moartă,** v. **limbă; unghi mort,** unghi care nu poate fi atins de un proiectil lansat dintr-o gură de foc; **punct mort,** poziție a unui mecanism bielă-manivelă, în care axele se suprapun sau vin în prelungire; **a ajunge la un** (sau **într-un**) **punct mort,** a fi în imposibilitatea de a găsi o soluție, o rezolvare; **linie moartă,** linie de cale ferată utilizată pentru garare; **a fi** (sau **a trece**) **pe linie moartă,** a fi înlăturat dintr-un post însemnat; a fi considerat inutil; **timp mort,** lipsă de activitate în timpul cînd ar trebui să se lucreze; întrerupere neprevăzută a muncii; **fier-mort,** fier de calitate inferioară; **6.** (fig.) inanimat, neînsuflețit: *larve ... mișcîndu-se-n pulberea moartă.* ARG.; **7.** (fig.) lipsit de viață, de mișcare, de activitate; în care nu se întîmplă nimic deosebit: *străzi, orașe moarte;* **8.** (fig.) care nu mai funcționează, nu mai produce: *industrie moartă;* **9.** (fig.) nemișcat, încremenit: *pustiul tace ... aerul e mort.* EM.; **10.** (fig.; despre culori) fără strălucire; șters; **natură moartă,** v. **natură; 11.** (fig.) lipsit de valoare, de importanță: *simplul diplomat de carieră moartă ținea la ușă fecior în livrea.* CĂL. // m., f. **1.** persoană care a încetat din viață; rămășițe pămîntești: *pe pieptul moartei luce de piere scumpe salbă.* EM.; **apa morților,** fata morgana; **a scula** (sau **a trezi, a deștepta**) și **morții** (ori **din morți**), se spune despre (surse de) zgomote foarte puternice, stridente; **a umbla** (sau **a merge**) **ca după mort,** a merge foarte încet; **ca la mort,** în număr (foarte) mare; **2.** persoană care nu mai trăiește, dar care continuă să existe în memoria oamenilor; răposat, defunct: *pînă atunci nu i se întîmplase să zărească lumină la garsoniera mortului.* GHEȚIE; *are cultul morților;* **sîmbăta morților, a)** sîmbăta de dinaintea Duminicii lăsatului de carne; **b)** sîmbăta de dinaintea Rusaliilor; **lunea morților,** a doua zi după Duminica Tomii; **3.** victimă: *accidentul a făcut trei morți și zece răniți;* (fam.) **locul mortului,** locul dintr-un automobil, situat în față, lîngă șofer, cel mai expus în caz de accident. // m. artic. (pop.) cortegiu mortuar: *ieșeam ... cînd trecea cu mortul pe la poarta noastră.* CR. [Lat. *mortuus*].

mortál, ~i, mortală, ~e a. **1.** care cauzează, care provoacă moartea; ucigător, letal: *ciuma, ca toate boalele mortale.* GHICA; *lovitură mortală;* **păcat mortal,** păcat care atrage osîndа veșnică; păcat de moarte, capital; **salt mortal,** figură acrobatică foarte periculoasă constînd în rotirea liberă a corpului în aer; **2.** specific mortului; (ca) de mort: *onorară rămășițele lui mortale cu o paradă funerală.* FIL.; **3.** (înv.; rar) muritor: *corpul e partea noastră cea mortală;* **4.** (fam.) extraordinar, nemaipomenit (de bun, frumos etc.): *un spectacol mortal.* [Din lat. *mortalis,* it. *mortale,* fr. *mortel*].

mortalitáte f. număr (mare) de morți; frecvența decese dintr-o regiune, țară etc. într-un anumit timp, determinată de anumite cauze; indice rezultat din raportarea numărului decedaților dintr-o populație, într-o anumită perioadă, la totalul populației respective: *mortalitatea întrece în cele mai multe județe din România nașterile.* EM.; *o familie cu mortalitate mare.* CĂL.; **mortalitate infantilă,** frecvența deceselor în primul an de viață la o mie de născuți vii. [Din fr. ***mortalité***, lat. ***mortalitas, -atis***].

mortár, mortare n. material de construcție alcătuit dintr-un amestec de var, nisip, apă, ciment sau ipsos etc., care se petrifică în timp, folosit ca element de legătură între cărămizi, plăci etc. [Din lat. ***mortarium***].

mortasíp, mortasipi m. cantaragiu și încasator al unor taxe publice, în epoca fanariotă. [Cf gr. mod. ***murtasípis***].

mortasipie, mortasipii f. taxă care se încasa, în epoca fanariotă, la vînzarea mărfurilor, calculată după greutatea acestora; (p. ext.) venitul și slujba încasatorului acestor taxe; instituția respectivă: *au scornit și Duca Vodă mortasipia în țară.* N.COSTIN. [***Mortasip*** + ***-ie***].

mortăciúnă a. v. **mortăciune.**

mortăciúne, mortăciuni f. **1.** cadavru de animal; hoit, leș, stîrv: *aceste jivine ... să înbuibă cu mortăciuni.* OD.; **2.** (fig.) ființă foarte slabă, lipsită de vigoare: *am să merg eu ..., au să meargă dumnealor, că nu sîntem mortăciuni.* ZAMF. // a. (înv. și reg.) care a murit de moarte naturală, neînjunghiat; care provine de la un asemenea animal: *mănîncă carne mortăciună.* N.COSTIN; (și: (înv. și reg.) **mortăciună**). [Lat. ***morticina***].

mortezá, mortezez vb. (tr.) a prelucra suprafețe metalice cu ajutorul mortezei. [Din fr. ***mortaiser***].

mortezáre, mortezări f. acțiunea de a morteza și rezultatul ei. [V. ***morteza***].

mortéză, morteze f. mașină de prelucrare prin așchiere a suprafețelor metalice. [Din fr. ***mortaise***].

mortezór, ~i, mortezoáre m., f. lucrător la morteză. [Din fr. ***mortaiseur***].

mortiér, mortiere n. gură de foc fără recul, cu țeavă scurtă și cu traiectoria proiectilului de curbură mare, folosită în trecut pentru a trage din spatele unor obstacole: *mortierele se numeau pive.* BĂLC.; (și: **mortieră**). [Din fr. ***mortier***].

mortiéră f. v. **mortier.**

mortifiánt, ~ți, mortifiantă, ~e a. **1.** care mortifică; chinuitor: *dureri mortifiante;* **2.** (fig.) umilitor: *refuz mortifiant.* [Din fr. ***mortifiant***].

mortifică, mortífic vb. **1.** (tr.) a supune la chinuri fizice sau morale; a tortura; **2.** (tr.) a slăbi organismul (prin posturi, prin diete); **3.** (fig.; tr.) a umili (cu mustrări aspre); a batjocori; **4.** (refl.) a se cangrena: *țesutul s-a mortificat.* [Din fr. ***mortifier***].

mortificánt, ~ți, mortificantă, ~e a. (rar) care mortifică; chinuitor: *această armonie sub auspiciile echivocului l-a ferit pe țăranul român de desăvîrșirea mortificantă.* BL. [***Mortifica*** + ***-ant***; cf. fr. ***mortifiant***].

mortificáre, mortificări f. acțiunea de a mortifica; chinuire, torturare. [V. ***mortifica***].

mortificát, ~ți, mortificată, ~e a. **1.** (rar) chinuit, torturat; **2.** (fig.) umilit, rușinat: *ea continua să stea alături de mine cu chipul desfigurat, străină și mortificată.* PR.; **3.** (med.; despre țesuturi) necrozat, cangrenat; distrus. [V. ***mortifica***].

mortificáție, mortificații f. **1.** chinuire, torturare; **2.** privațiune; abstinență: *creștinismul recomandă mortificația;* **3.** (fig.) rănire a amorului propriu, umilire foarte mare; **4.** (med.) distrugere a unui țesut organic; necrozare, cangrenare; (și: **mortificațiune**). [Din fr. ***mortification***].

mortificațiúne f. v. **mortificație.**

mortinatalitáte f. indice rezultat din raportul dintre numărul de copii născuți morți și numărul total al copiilor născuți vii, într-o anumită perioadă, pe un anumit teritoriu. [Din fr. ***mortinatalité***].

mortuár, ~i, mortuară, ~e a. referitor la mort, la moarte sau la înmormîntare; de mort, de moarte; funerar, funebru: *sunetele monotone ale unei muzici mortuare.* EM.; *îl iritară ... zecile de ferpare mortuare cu cruci negre.* GHEȚIE; **cameră mortuară,** încăpere special amenajată (la morgă, la spital etc.) în care se depun morții pînă la înmormîntare. [Din fr. ***mortuaire,*** lat. ***mortuarius***].

morțéște adv. (înv. și reg.) ca la mort, ca după mort: *bocindu-se morțește.* POP. [***Mort*** + ***-ește***].

morțíș adv. cu orice preț, cu încăpățînare, cu insistență, în mod stăruitor: *a stat morțiș de capul lui ... și l-a înduplecat.* VLAH.; *a ținut morțiș să fie de față la marele eveniment.* GHEȚIE; (adj.) *în Englitera ... ținerea morțișă la tradițiile trecutului ... au făcut din acea țară cea mai puternică din lume.* EM. [***Moarte*** + ***-iș***].

morțíu adv. (reg.) **a urla a morțiu,** a urla lung și trist (ca o prevestire de moarte). [***Moate*** + ***-iu***].

morúă f. pește din mările arctice din al cărui ficat se extrage untura de pește; cod[1] (*Gadus morrhua*). [Din fr. ***morue,*** lat. ***morua***].

morúlă, morule f. (biol.) primul stadiu în dezvoltarea embrionară a metazoarelor, cu aspect de mură, format din numeroase celule. [Din fr. ***morula***].

morún, moruni m. specie de pește din familia acipenseridelor, care trăiește în Marea Neagră, Adriatică și Caspică, cu corpul masiv, fără solzi, cu capul mic, cu botul ascuțit, apreciat pentru carnea (ce se consumă proaspătă și afumată) și pentru icrele lui negre (*Huso huso*): *gastronom rafinat, comandă numai bucate alese: morun la grătar ..., parfait de ciocolată.* GHEȚIE; (și: **moron**). [Din bulg. *moruna*].

morunăș, morunași m. **1.** diminutiv al lui morun; **2.** pește asemănător cu crapul, cenușiu pe spate și alb pe burtă, cu botul prelung (ca al morunului), avînd carnea foarte gustoasă și grasă (*Vimba vimba*). [***Morun*** + ***-aș***].

mórvă, morve f. răpciugă. [Din fr. ***morve***].

morvós, ~și, morvoásă, ~e a. **1.** bolnav de morvă; răpciugos; **2.** referitor la morvă; provocat de morvă: *noduli morvoși.* [Din fr. ***morveux***].

mosafír m. v. **musafir.**

mosandrít, mosandriturí n. minereu compus din calciu, magneziu, fier, ceriu și lantan, de culoare brună-roșcată, cu luciu caracteristic. [Din fr. ***mosandrite***].

mosc, moști m. mamifer rumegător din Asia, de mărimea unei căprioare (fără coarne), masculul avînd sub abdomen o glandă specială în care se acumulează o secreție frumos mirositoare (*Moschus moschiferus*). // n. (pl. **moscuri**) **1.** substanță plăcut mirositoare secretată de masculul acestui mamifer, folosită în industria parfumurilor, în cosmetică, în medicină: *mirodeniile aromatelor și-a moscului.* DOS.; (adj.) *săpun mosc în formă sferică.* FIL.; **2.** parfum preparat din această substanță sau fabricat pe cale sintetică: *te-ai parfumat cu mosc?* [Din gr. ***móskos***].

moscát, ~ți, moscată, ~e a. cu miros de mosc, parfumat cu mosc; **bou-moscat,** mamifer asemănător cu boul, care trăiește în Groenlanda și în regiunile arctice ale Americii, a cărui carne miroase a mosc (*Ovibos moschatus*). [***Mosc*** + ***-at***].

moschée, moschei f. edificiu de cult musulman; geamie: *marile moschee ale padișahilor musulmani.* OD. [Din fr. ***mosquée***].

moschétă f. v. **muschetă.**

moschicésc, ~ști, moschiceáscă, ~ești a. (înv.) rusesc, muscălesc: *Ivan ... [i]l trage un frecuș de cele moschicești.* CR. [***Mosc*** n. pr. (înv. „Moscova") + ***-icesc***].

moscovít, ~ţi, moscovită, ~e a. care aparţine, care este specific Moscovei sau locuitorilor ei, referitor la Moscova sau la locuitorii acesteia: *bulevardele moscovite sînt superbe.* // m., f. persoană (originară) din Moscova; muscal. [Din fr. ***moscovite***].

moscuşár, moscuşori m. mică plantă erbacee cu flori galbene-verzui, cu miros plăcut de mosc; frăguliţă (*Adoxa moschatellina*). [***Mosc*** + *-uşor*].

moslém m. v. **muslim**.

moslím m. v. **muslim**.

mosór, mosoare n. **1.** mic cilindru de lemn, metal, material plastic etc., cu capetele în formă de discuri, pe care se deapănă fire de aţă, lînă, sîrmă etc.; (p. ext.) cilindrul împreună cu firele înfăşurate pe el: *fuse şi mosoare;* **2.** (reg.) umflătură, urmă proeminentă pe corpul omului; **3.** (fig.; reg.) bărbat tăcut şi mofturos. [Din turc. ***masura,*** sb. ***mosur***].

mosoráş, mosoraşe n. mosorel: *începe să se-nvîrtească ca un mosoraş mic.* EM. [***Mosor*** + *-aş*].

mosorél, mosorele n. diminutiv al lui mosor; mosoraş. [***Mosor*** + *-el*].

mosorí, mosorăsc vb. (reg.; refl.) **1.** (despre răni) a se umfla; a se tumefia; **2.** (fig.) a se întrista, a se posomorî. [De la ***mosor***].

mósso adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu mişcare; vioi. [Cuv. it.].

mostochín, mostochini m. (reg.) moşmon (*Mespilus germanica*). [De la ***mostochină***].

mostochínă, mostochine f. (reg.) **1.** fructul mostochinului; moşmoană; **2.** epitet pentru un om prost, tont: *eşti o mostochină uscată.* C.L. [Et. nec.].

móstră, mostre f. **1.** eşantion: *să-i arăte o mostră de stofă de vară.* CĂL.; **tîrg de mostre,** tîrg la care se expun eşantioane pentru informarea cumpărătorilor; **2.** pildă; exemplu (tipic): *mostră de critică obiectivă;* **3.** model: *a plecat Simina ca să duc-o mustră de cusut la Lina.* COŞB.; (şi: (înv.) **mustră**). [Din gr. mod. ***móstra,*** it. ***mostra,*** germ. ***Muster***].

moş, moşi m. **1.** bărbat (mai) în vîrstă; bătrîn, moşneag; ghiuj: *văz ... un moş, fleoş de bătrîn.* ISP; *cîtu-i moşu de bătrîn, tot ar mînca măr din sîn.* POP; **2.** (pop.) termen folosit (de cei mai tineri) pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat în vîrstă: *de mult eşti însurat, moşule?* NEGR.; *moş Nichifor nu-i o închipuire din poveşti.* CR.; **Moş Crăciun** (sau **Gerilă**), personaj legendar care aduce daruri copiilor în ajunul Crăciunului (sau la Anul Nou); **Moş Ajun,** ziua din ajunul răciunului; colind care se spune în seara acestei zile: *bună dimineaţa la Moş Ajun.* POP.; **moş Martin** sau **moş Ursilă,** ursul; **3.** (înv. şi reg.) bunic; (la pl.) înaintaş, strămoş: *moşul şi strămoşul povestitorului se născuseră dincolo.* CĂL.; **din moşi-(-strămoşi),** din generaţie în generaţie; din vremuri străvechi: *aşa-i din moşi lăsat şi datini: să nu spurcăm lumina.* VIERU; **4.** (reg.) unchi: *iaca ce-mi scrie frate-meu şi moşul vostru.* CR.; **5.** (reg.) personaj mascat care însoţeşte brezaia; moşneag; **6.** (înv.) fişie de pămînt stăpînită de un moşnean; **7.** partea cu cîrlig a unei copci; **8.** disc al unei capse care se îmbucă în cealaltă piesă, numită babă; **9.** (reg.) numele a doi peşti: **a)** ghiborţ (*Acerina cernua*); **b)** pălămidă de baltă (*Pungitius platygaster*). // (la pl.) **1.** nume dat mai multor sărbători religioase în care se fac slujbe şi pomeni pentru morţi (*ziua moşilor, sîmbăta moşilor, moşii de iarnă, de toamnă, de Hranghel, de Rusalii etc.*): *într-o zi, prin luna lui mai, aproape de moşi.* CR.; **la moşii (ăi) verzi,** niciodată, la sfîntul aşteaptă; **de cînd cu moşii verzi,** de foarte multă vreme; **2.** obiecte, în special alimente, date de pomană în aceste zile; **3.** nume dat bîlciului anual organizat la Bucureşti în luna mai (în sîmbăta dinaintea Rusaliilor), la Obor; (p. ext.) tîrg de distracţii publice: *să ne vedem sănătoşi în tîrg la moşi.* POP; **a spune** (ori a **vinde**) **moşi pe groşi** (sau **moşi păroşi**), a spune vrute şi nevrute, fleacuri: *eu nu vă spun moşi pe groşi, ci numai lucruri pe care le-am auzit.* MECED.; *nu ştiai dacă spune adevărul ori vinde moşi pe groşi, cui o vrea să-i cumpere.* GHEŢIE; **4.** (pop.) fiinţe imaginare care ar alunga iarna; fiecare dintre cele nouă zile din luna martie care urmează după zilele babelor; **5.** (reg.) un fel de cozonaci: *moşi şi babe de Paşti;* **6.** (reg.) sfinţi, mucenici. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***motshë, moshë***].

moşán, moşeni m. (înv.) **1.** moştenitor: *Jigmond fiind drept moşan ... crăiei.* COSTIN; **2.** moşnean, răzeş; **3.** bărbat bătrînaş, originar din ... : *de-ş dau vo fată după vun străin ..., dar moşan nu-l priimăsc nici la sfat.* NEC. [***Moş*** + *-an*].

moşáncă, moşence f. (înv.) **1.** moştenitoare: *să-i dea din casele sale moşancă de cinste.* COSTIN; **2.** femeie bătrînaşă, originară din ... [***Moşan*** + *-că*].

moşcolí, moşcolesc vb. (reg.; tr. şi refl.) **1.** a (se) murdări; **2.** a se zbengui, a se vînzoli. [Din magh. ***mocskol***].

moşcondí, moşcondesc vb. (reg.; intr.) a face ceva cu gesturi neprecise (pentru a-şi ascunde scopul); a-şi face de lucru; a moşmoni: *se ducea la besectea ..., moşcondea ea acolo ce moşcondea şi regulat venea cu o patacă.* VLAH. [Cf. ***moşcoti, moşmondi***].

moşcotí, moşcotesc vb. (reg.) **1.** (intr.) a dibui, a pipăi: *se razemă pe cot, întinde piciorul şi moşcoteşte, voind să tragă toporul cu piciorul.* SL.; **2.** (refl.) a se învîrti fără rost. [Cf. ***moşcoli***].

moşí, moşesc vb. **1.** (tr.) a ajuta o femeie să nască; a da primele îngrijiri unui nou născut: *a adus ... baba ... care-l moşise cu aproape douăzeci de ani în urmă.* SAD.; (fig.) *credinţa nu trebuie ... moşită ca un făt neisprăvit.* BL.; **2.** (fam.; intr. şi refl.) a se mocăi, a se mocoşi: *ce te moşeşti atîta?* [De la ***moaşă***].

moşíc, moşici m. (reg.; adesea apelativ) moşuleţ: *să vii sîmbătă, moşicule!* FIL. [***Moş*** + *-ic*].

moşícă, moşici f. (reg.; adesea apelativ) diminutiv al lui moaşă; bunică; femeie bătrînă. [***Moaşă*** + *-ică*].

moşíe, moşii f. **1.** (înv.) ţară strămoşească; patrie: *să scăpăm biata moşie, de păgîni şi de robie.* AL.; **de moşie** sau **de moşia lui** (ori **sa etc.**), originar (din ...): *Neculai Milescul spătariul, de la Vaslui di moşia lui.* NEC.; **2.** (mare) proprietate de pămînt cultivabil aparţinînd unui moşier; teren cultivabil (la ţară): *nu se cade să rîvneşti la moşia omului care o munceşte.* REBR.; *o nouă reformă agrară redusese moşiile la jumătate.* GHEŢIE; **3.** (înv. şi pop.) avere, proprietate (funciară) moştenită; (p. gener.) moştenire: *din partea mea din moşie, dă, maică, o liturghie.* POP; **de moşie,** ereditar: *la scaunul cel de moşie a tătîneseu.* UR. [***Moş*** + *-ie*].

moşiér, moşieri m. proprietar al unei moşii: *a văzut mereu moşieri mergînd călare pe ogoare ori vînînd.* CĂL. [***Moşie*** + *-ar*].

moşiereásă, moşierese f. proprietară a unei moşii; soţie de moşier; moşieriţă. [***Moşier*** + *-easă*].

moşierésc, ~şti, moşiereáscă, ~eşti a. care aparţine moşierului sau moşierimii, referitor la moşier sau la moşierime, specific moşierimii. [***Moşier*** + *-esc*].

moşieríme, moşierimi f. totalitate a moşierilor; clasa moşierilor. [***Moşier*** + *-ime*].

moşieríţă, moşieriţe f. moşiereasă. [***Moşier*** + *-iţă*].

moşinói n. v. **muşuroi**[1].

moşioáră, moşioare f. diminutiv al lui moşie: *frate-meu ... de mult îşi doreşte o moşioară.* GHEŢIE. [***Moşie*** + *-ioară*].

moşíre, moşiri f. acţiunea de a moşi şi rezultatul ei: *meşteşugul moşirii.* [V. ***moşi***].

moşít, moşituri n. faptul de a moşi; ocupaţia de moaşă: *ştia bine treaba moşitului.* CR.; **şcoală de moşit,** şcoală unde erau pregătite viitoarele moaşe. [V. ***moşi***].

moşmîndí vb. v. **moşmondi**.

moşmoálă f. v. **moşmoană**[1].

moşmoánă[1]**, moşmoane** f. fruct comestibil al moşmonului, aproape sferic, moale, aromat, cu gust dulce-acrişor: *cu vreme şi cu paie mueşmulele să moaie.* PANN.; (şi: **moşmoală, muşmulă**). [Din turc. ***muşmula***].

moşmoánă[2]**, moşmoane** f. **1.** (reg.; la pl.) vrăji, descîntece; (p. ext.) obiecte (descîntate) folosite în astfel de vrăji: *umblă cu moşmoane, face moşmoane şi le aruncă pe casa mea.* SOR.; **2.** (rar) om moale, molîu. [De la ***moşmoni***].

moşmól m. v. **moşmon**.

moşmoleálă, moşmoleli f. faptul de a (se) moşmoli. [***Moşmoli*** + *-eală*].

moşmolí vb. v. **moşmoni**.

moşmón, moşmoni m. arbust sau arbore din familia rozaceelor, cu frunze eliptice mari, cu flori mari, albe, cu fructe comestibile; gorun, măceş, scoruş-nemţesc, mostochin, mişcul (*Mespilus germanica*): *aceasta este o frunză de moşmon.* PETR.; (şi: **moşmol, muşmul**). [De la ***moşmoană***].

moşmondí, moşmondesc vb. (intr. şi refl.) a (se) mocăi: *te mai moşmondeşti mult?* PR.; (şi: **moşmîndi**). [Cf. ***moşmoni***].

moşmondít, ~ţi, moşmondită, ~e a. **1.** făcut la nimereală, fără pricepere: *lucru moşmondit;* **2.** (adesea subst.) mocoşit: *hai, măi moşmonditule!* [V. ***moşmondi***].

moşmoní, moşmonesc vb. **1.** (intr. şi refl.) a se mocăi: *mormăi podarul, moşmonindu-se să lege podul.* C.L.; **2.** (intr. şi tr.) a moşcondi; a-şi face de lucru: *oricît a moşmolit Duţu ..., Stanca tot l-a zăpăcit.* SL.; **3.** (intr.) a dibui; a orbecăi; a adulmeca; (şi: **moşmoli**). [Cf. ***moşmoană***[2]].

moşneág, moşnegi m. **1.** moş: *un moşneag şi o babă;* **2.** (pop.) bărbat mascat care însoţeşte brezaia; moş; **3.** (reg.) bătrînaş; moşnean. [Dintr-un primitiv ***moşin*** (=alb. ***mosim***) „bătrîn", de unde vine ***moşnean;*** cf. ***moş***].

moşneágă, moşnege f. (rar) babă. [***Moşneag*** + *-ă*].

moşneán, moşneni m. **1.** (în evul mediu, în Ţara Românească) ţăran liber, proprietar (în devălmăşire) al unei bucăţi de pămînt moştenite din tată în fiu; răzeş, moştean; (p. gener.) ţăran liber, proprietar de pămînt: *moşnenii (ei se numeau în Moldova „răzeşi") formau în Muntenia clasa cea mai importantă a populaţiei rurale;* **2.** (înv. şi reg.) moştenitor: *tu vei fi moşnean întru luminata bucurie a sfinţilor.* COR.; **3.** (înv. şi reg.) bătinaş; (adj.) *drumurile de fier ... contribuie prin existenţa lor la retrogradarea elementului moşnean al ţării.* EM. [Cf. ***moştean***].

moşnegărie, moşnegării f. **1.** mulţime de moşnegi; **2.** epitet batjocoritor pentru un moşneag: *ţi-oi închide eu gura, moşnegărie!* NEGR. [***Moşneag*** + *-ărie*].

moşnegél, moşnegei m. moşneguţ. [***Moşneag*** + *-el*].

moşnegésc, ~şti, moşnegeáscă, ~eşti a. de moşneag, specific moşnegilor: *mers moşnegesc.* // f. (artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [***Moşneag*** + *-esc*].

moşnegéşte adv. bătrîneşte, ca moşnegii; (p. ext.) domol, încet: *umblă moşnegeşte.* [***Moşneag*** + *-eşte*].

moşneguţ, moşneguţi m. diminutiv al lui moşneag; moşnegel: *un moşneguţ blînd.* [***Moşneag*** + *-uţ*].

moşnenésc, ~şti, moşneneáscă, ~eşti a. care aparţine moşnenilor, referitor la moşneni, de moşnean: *neam moşnenesc.* [***Moşnean*** + *-esc*].

moşorói[1] n. v. **muşuroi**[1].

moşoroí[2] vb. v. **muşuroi**[2].

moşoroít n. v. **muşuroit**.

moşoroitór n. v. **muşuroitor**.

moşteán, ~eni, moşteană, ~ene m., f. (înv. şi reg.) **1.** moştenitor: *s-a îndurat a le da un moştean al împărăţiei.* ISP.; **2.** proprietar de pămînt; moşnean; **3.** bătinaş: *îşi păstrează ... simţămîntul drepturilor de moşteni ai ţării.* BĂLC. [Cf. ***moşnean, moşteni*** şi alb. ***moşatar***].

moştenésc, ~şti, moşteneáscă, ~eşti a. (înv. şi reg.) de moştean; răzăşesc; ereditar: *duşmanul moştenesc al legii.* BĂLC. [***Moştean*** + *-esc*].

moştení, moştenesc vb. (tr.) **1.** a dobîndi un patrimoniu, o avere, bunuri etc. prin succesiune,

prin testament: *a moştenit toată averea;* **2.** a deveni succesorul, moştenitorul cuiva: *s-a îmbogăţit moştenindu-i pe toţi ai săi, morţi în accidentul aviatic;* (fig.) *un an vine, trece, şi-alt an îl moşteneşte.* ALEX.; **3.** (p. ext.) a deţine pe cale ereditară o însuşire, o caracteristică: *m-am întrebat de la cine ai moştenit firea de cabotin.* GHEŢIE. [De la ***moştean***].

moştenire, moşteniri f. **1.** faptul de a moşteni; drept de succesiune: *tronul ţării e dreapta moştenire a lui Ciubăr.* AL.; **2.** (concr.) totalitatea bunurilor moştenite; (p. restr.) bun moştenit: *o moşioară ... rămăsese moştenire fraţilor ei.* NEGR.; **3.** (fig.) patrimoniu cultural, calităţi spirituale transmise de la o generaţie la alta: *seminţii vitale ... s-au aruncat ... asupra moştenirii heleniste.* BL.; **4.** (p. ext.) însuşire transmisă ereditar: *trei feciori cu aceiaşi ochi cît nişte pahare – moştenirea neamului lor.* SAD. [V. ***moşteni***].

moştenít, ~ţi, moştenită, ~e a. rămas de la înaintaşi; dobîndit prin moştenire; ereditar: *avere moştenită; diabet moştenit.* [V. ***moşteni***].

moştenitór, ~i, moştenitoáre m., f. **1.** persoană care moşteneşte averea cuiva; urmaş, moşan, moştean: *lăsînd pe soţia sa moştenitoare pe toată averea sa.* NEGR.; **2.** persoană care urmează cuiva într-un post, într-o demnitate etc.; succesor: *el e moştenitorul unei situaţii dificile, pe care încearcă s-o dreagă.* GHEŢIE; **prinţ moştenitor,** prinţ care urmează la tron după moartea suveranului; **3.** fiu, copil (în raport cu părinţii săi): *n-am moştenitor pînă acum.* ISP. [***Moşteni*** + *-tor*].

moşuléţ, moşulieţi m. diminutiv al lui moş; moşic, moşulică. [***Moş*** + *-uleţ*].

moşuíică, moşulici m. (fam.; adesea apelativ) moşuleţ. [***Moş*** + *-ulică*].

moşunói n. v. **muşuroi**[1].

motán, motani m. **1.** masculul pisicii; cotoi, pisoi, mîţ: *un motan ghemuit după sobă.* CR.; *bine face motanul că te stupeşte!* SAD.; **2.** (fig.) persoană tăcută, ascunsă, necomunicativă; **3.** epitet pentru un tînăr afemeiat. [Et. nec.; probabil din **mot-* (de unde şi ***motoc***), înrudit cu fr. ***matou*** (=dial. ***motou***)].

motănáş, motănaşi m. diminutiv al lui motan; motănel: *motănaşul ţupăi delicat pe horn.* SAD. [***Motan*** + *-aş*].

motănél, motănei m. motănaş. [***Motan*** + *-el*].

motăníme f. mulţime de motani: *haram de-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare.* EM. [***Motan*** + *-ime*].

motănós, ~şi, motănoásă, ~e a. tăcut, retras, necomunicativ. [***Motan*** + *-os*].

mótcă, motche şi **motchi** f. (reg.) scul, jurubiţă (de bumbac, de lînă etc.). [Cf. sb. ***motka*** „vergea", rus. ***motokŭ*** „ghem"; v. ***motoşcă***].

motél, moteluri n. hotel situat pe un (important) itinerar turistic. [Din fr., engl. ***motel***].

moteliér, ~i, motelieră, ~e a. care ţine de motel, specific motelului. [***Motel*** + *-ier* (după *hotelier*)].

motét, motete n. gen de muzică vocală religioasă polifonică, în care fiecare voce îşi are melodia sa (şi text propriu); (spec.) psalm pus pe muzică spre a fi cîntat în biserica catolică şi care nu face parte din serviciul divin. [Din fr. ***motet,*** germ. ***Motette,*** it. ***motetto***].

motilitáte, motilităţi f. proprietate a unor organe cu musculatura netedă de a efectua mişcări de contracţie şi de relaxare; motricitate (ex. motilitate intestinală). [Din fr. ***motilité***].

motív, motive n. **1.** cauză, raţiune, temei subiectiv al unei acţiuni, al unui fapt; îmbold care împinge la o acţiune; mobil: *a ghicit motivele ascunse de stăruinţelor sale.* GHEŢIE; *aceste lucrări au rămas nepublicate din varii motive.* CF.; **fără motiv,** nejustificat: *n-am bătut-o eu fără motiv.* PR.; **pentru motivul că ...,** deoarece; **2.** pretext: *a găsit un motiv neserios pentru a-şi justifica absenţa;* **3.** prilej, ocazie: *nefericirea aproapelui a devenit motiv de bucurie pentru voi; tu ai dat motiv de bîrfă;* **pe motiv că ...,** pretextînd că ...; **4.** element pictural sau sculptural fundamental într-o compoziţie: *am studiat toate motivele ornamentale.* OD.; **5.** cel mai mic element constitutiv al unei compoziţii muzicale (ce se repetă în cursul unei compoziţii): *începură a cînta ...; plăcut şi dulce era motivul molitvei.* C.; **6.** temă principală sau idee fundamentală a unei opere literare; unitate minimală de semnificaţie la nivelul unui text; cuvînt-cheie: *motivul ciobanului mioritic a fuzionat cu motive cristologice.* BL. [Din fr. ***motif,*** it. ***motivo,*** germ. ***Motiv***].

motivá, motivez vb. (tr.) **1.** a expune motivele, cauzele; a aduce explicaţii, argumente; a justifica: *îşi motivă mai întîi venirea în capitală.* REBR.; **2.** a arăta temeiurile de fapt şi de drept ale unei hotărîri judecătoreşti, **3.** a servi ca motiv; a îndreptăţi o acţiune, un fapt etc.: *temeri au motivat această măsură;* **4.** a prezenta o motivare (scrisă) pentru justificarea absenţelor de la cursuri a elevilor sau studenţilor; **5.** a accepta justificarea absenţelor de la cursuri ale elevilor şi studenţilor şi a proceda în consecinţă: *diriginta ne-a motivat absenţele.* [Din fr. ***motiver***].

motivábil, ~i, motivabilă, ~e a. care poate fi motivat: *atitudine motivabilă.* [***Motiva*** + *-bil*].

motiváre, motivări f. **1.** acţiunea de a motiva şi rezultatul ei; justificare, argumentare; motivaţie: *om cu prejudecata motivării ştiinţifice, se miră.* CĂL.; **2.** bilet prin care se justifică absenţele de la cursuri ale unui elev sau student. [V. ***motiva***].

motivát, ~ţi, motivată, ~e a. **1.** care se justifică printr-un motiv: *compuse teatru care avu succese şi reversuri, deopotrivă motivate.* CĂL.; *absenţă motivată;* **2.** care se produce în vederea unui scop: *demers motivat.* [V. ***motiva***].

motiváţie, motivaţii f. **1.** totalitatea motivelor sau mobilelor care determină o acţiune, un fapt; motivare: *motivaţia muncii;* **2.** ansamblul mobilurilor psihice care detrmină acţiunile şi comportamentul unui persoanj, declanşarea şi evoluţia conflictului literar. [Din fr. ***motivation***].

motivaţionál, ~i, motivaţională, ~e a. care serveşte de motivaţie; cu motivaţie. [Din engl. ***motivational***].

moto-[1] element de compunere cu sensul „pus în mişcare cu ajutorul unui motor", „prevăzut cu un motor". [Din fr. ***moto-***].

móto[2]**, motouri** n. citat (scurt) pus la începutul unei lucrări sau al unui capitol pentru a sugera ideea fundamentală a scrierii respective; epigraf: *crezuse că un motto se compune în latineşte.* GHEŢIE; (scris şi: *motto*). [Din it. ***motto,*** germ. ***Motto***].

motoáşcă, motoaşte f. (reg.) **1.** scul sau ghem de fire textile; **2.** legătură în care se ţin, se transportă obiecte mărunte; boccea mică; **3.** umflătură care apare sub falcă, la vite; broască; (şi: **motoşcă**). [Din ucr. ***motošca***].

motobál n. joc sportiv pe echipe, în care mingea este lovită de jucători de pe motocicletă sau cu motocicleta, pentru a fi introdusă în poarta adversarului. [Din fr. ***motoball***].

motoblindát, motoblindate n. autovehicul blindat dotat cu armament, folosit pe cîmpul de luptă. [***Moto-***[1] + ***blindat***].

motóc, motoci m. (reg.) motan: *motocu nu-şi află locu.* POP. [Cf. ***motan***].

motocél, motocei m. **1.** (reg.) diminutiv al lui motoc; pui de motoc; **2.** (reg.; la pl.) numele mai multor plante: **a)** struţişori (*Selaginella selaginoides*); **b)** papanaşi (*Trifolium arvense*); **c)** dediţei (*Anemone pulsatilla*); d) ghizdei (*Lotus corniculatus*); **3.** (mai ales la pl.) mîţişor de salcie, de alun etc.; (p. ext.) ramură verde (şi înflorită) de salcie, de alun etc.; **4.** (p. anal.) ciucure mic; canaf: *lega mama o sfoară cu motocei la capăt, de crăpau mîţele jucîndu-se cu ei.* CR. [***Motoc*** + *-el;* sub raportul sensului, cf. ***mîţişor***].

motociclétă, motociclete f. autovehicul cu două roţi, pentru una sau două persoane, pus în mişcare de un motor cu ardere internă: *nemţii ... veneau mereu, cu motociclete, opreau să bea bere.* CĂRT. [Din fr. ***motocyclette***].

motociclísm n. sport practicat cu motocicleta: *este un pasionat al motociclismului.* [Din fr. ***motocyclisme***].

motociclíst, ~şti, motociclistă, ~e m., f. persoană care conduce o motocicletă; sportiv care practică motociclismul. // a. care aparţine motocicliştilor sau motociclismului, referitor la motociclişti sau la motociclism: *concurs motociclist.* [Din fr. ***motocycliste***].

motocíclu, motocicluri n. **1.** autovehicul cu trei roţi (rar, cu două) avînd ghidonul fixat de roata directoare din faţă; **2.** (înv.) motocicletă. [Din fr. ***motocycle***].

motocompresór, motocompresoare n. agregat format dintr-un motor şi un compresor, montate pe un şasiu comun, folosit pentru a produce aer comprimat pe şantiere, în ateliere etc. [Din fr. ***motocompresseur,*** rus. ***motokompressor***].

motocositoáre, motocositori f. cositoare mecanică. [***Moto-***[1] + ***cositoare***].

motocrós, motocrosuri n. cursă de motociclism, care se desfăşoară pe un teren accidentat; **motocros nautic,** cursă care se desfăşoară pe apă cu ambarcaţiuni speciale, numite papuci; motonautică. [Din fr. ***motocross***].

motocrosíst, motocrosişti m. sportiv specializat în cursele de motocros. [***Motocros*** + *-ist*].

motocultór, motocultoare n. agregat format dintr-un tractor mic şi unelte sau maşini agricole (plug, freză, semănătoare etc.), folosit la lucrări pe suprafeţe agricole mici şi în sere. [Din fr. ***motoculteur***].

motocultúră, motoculturi f. agricultură mecanizată. [Din fr. ***motoculture,*** rus. ***motocultura***].

motodróm, motodromuri n. autodrom. [***Moto-***[1] + (aero)***drom***].

motofléte, motofleţi m. (reg.) om neîndemînatic, bleg, nătîng. [Cf. ***mototol, nătăflete***].

motofréză, motofreze f. maşină agricolă echipată cu motor şi un disc cu cuţite, care pregăteşte pămîntul pentru cultură. [***Moto-***[1] + ***freză***].

motofurgonét n. v. motofurgonetă.

motofurgonétă, motofurgonete f. furgonetă autopropulsată; autofurgonetă; (şi: **motofurgonet**). [***Moto-***[1] + ***furgonetă***].

motológ, ~gi, motoloágă, ~ge a. (reg.) bleg, molîu, prost: *degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog din care putea orişicine să facă ce vrea.* SL.; (subst.) *zi o dată, motologule!* DELAVR. [Cf. ***mototol***].

motomecanizáre f. mecanizare făcută cu ajutorul motoarelor. [***Moto-***[1] + ***mecanizare;*** cf. fr. ***motomécaniser***].

motomecanizát, ~ţi, motomecanizată, ~e a. prevăzut cu mijloace proprii de tracţiune auto. [***Moto-***[1] + ***mecanizat;*** cf. it. ***motomeccanizzato***].

motomitraliéră, motomitraliere f. mitralieră montată pe o motocicletă. [***Moto-***[1] + ***mitralieră***].

motonaútică f. motocros nautic. [Din fr. ***motonautique***].

motonávă, motonave f. navă pusă în mişcare de unul sau mai multe motoare cu ardere internă. [***Moto-***[1] + ***navă***].

motoplanór, motoplanoare n. planor cu motor auxiliar. [Din fr. ***motoplaneur***].

motoplúg, motopluguri n. plug mecanic pus în mişcare de un tractor sau formînd un ansamblu cu acesta. [***Moto-***[1] + ***plug***].

motopómpă, motopompe f. agregat constituit dintr-o pompă şi un motor (cu ardere internă sau electric), montate pe un şasiu comun. [Din fr. ***motopompe,*** rus. ***motopompa***].

motopropulsór, motopropulsoare n. agregat format în general dintr-un motor cu ardere internă, cuplat cu o elice propulsoare sau portantă. [Din fr. ***motopropulseur***].

motór, motoare n. **1.** maşină care transformă o energie oarecare în energie mecanică (pentru a pune în mişcare altă maşină, un vehicul etc.): *zgomotul motorului era ... mai puternic decît huiduielile oamenilor.* REBR.; **motor termic,** motor care transformă energia termică a unui combustibil în energie mecanică; **motor cu ardere internă,** motor termic la care arderea combustibilului are loc în interiorul

motorului; **2.** (fig.) impuls, stimulent: *motorul evoluţiei istorice îl constutie interesul individual sau de grup.* GHEŢIE; *curiozitatea şi entuziasmul* [constituie] *motorul prim al oricărei interogaţii ştiinţifice.* CF. // a. (şi subst.) **1.** care pune ceva în mişcare; motoriu: *muşchi motor; forţă motoare;* **2.** (fig.) care stimulează, agită: *agenţii motori ai persecuţiei.* MAIOR. [Din fr. ***moteur,*** lat. ***motor,*** germ. ***Motor***].

motoráş, motoraşe n. diminutiv al lui motor; motor mic, de mică putere. [***Motor*** + ***-aş***].

motoreactór, motoreactoare n. agregat folosit la propulsia avioanelor, format dintr-un motor cu ardere internă şi un compresor. [Din fr. ***moto-réacteur***].

motorétă, motorete f. motocicletă uşoară, pusă în mişcare de un motor cu capacitate cilindrică mică. [Din fr. ***motorette***].

motoretíst, ~şti, motoretistă, ~e m., f. conducător de motoretă. [***Motoretă*** + ***-ist***].

motorínă, motorine f. combustibil lichid, obţinut prin distilarea ţiţeiului, folosit la punerea în mişcare a unor motoare sau ca materie primă în industria chimică: *acum ... motorina nu mai trebuie importată şi e ieftină.* GHEŢIE. [Din germ. ***Motorin***].

motoríst, ~şti, motoristă, ~e m., f. (rar) specialist în mecanică. [Din rus. ***motorist***].

motóriu, ~ii, motorie, ~ii a. (rar) motor. [Din lat. ***motorius***].

motorizá, motorizez vb. (tr.) **1.** a înzestra un vehicul cu motor; **2.** a înlocui tracţiunea animală prin tracţiune mecanică. [Din fr. ***motoriser***].

motorizáre, motorizări f. acţiunea de a motoriza şi rezultatul ei. [V. ***motoriza***].

motorizát, ~ţi, motorizată, ~e a. care utilizează tracţiunea mecanică; echipat cu motor. // n. (la pl.) trupe dotate cu mijloace mecanizate de luptă (în special tancuri). [V. ***motoriza***].

motoscáf, motoscafuri n. navă de mic tonaj cu motor. [Din it. ***motoscafo***].

motoscúter, motoscutere n. scuter cu dubiţă folosit pentru transportarea unor mărfuri uşoare (ziare, răcoritoare etc.). [Din fr. ***motoscooter,*** engl. ***motor scooter***].

motóşcă f. v. motoaşcă.

mototól, mototoale n. ghem, cocoloş: *aprinse un mototol de cîrpe pe care îl agită să scoată fum.* PR.; **a face pe cineva mototol,** a doborî la pământ, a lăsa nemişcat; **a se face mototol,** a se ghemui: *se făcu mototol de durere.* ISP. // a. (adesea subst.) moale, bleg, tembel: *această soră, măritată cu un mototol, era ... îndrăgostită de tata.* PR. // adv. formînd o grămadă: *căzu mototol sub masă.* ISP. [De la ***mototoli***].

mototolí, mototolesc vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) face mototol; a (se) strînge ghem: *mototolind în mîini hîrtia.* CAR.; *bietul turc ... şi-a luat fesul din cap, l-a mototolit, l-a trîntit jos.* DELAVR.; (fig.) *fetele, poame bune şi ele; le pupă, le mototolesc flăcării.* ST.; **2.** a (se) şifona; a (se) boţi: *se puse binişor în pat ca să nu se mototolească albiturile.* ISP. [Probabil onomat.].

mototolíre, mototoliri f. acţiunea de a (se) mototoli şi rezultatul ei. [V. ***mototoli***].

mototolít, ~ţi, mototolită, ~e a. **1.** făcut mototol; strîns ghem: *nu descoperi decît cîteva hîrtii mototolite de o sută.* GHEŢIE; **2.** şifonat, boţit: *haine mototolite.* [V. ***mototoli***].

mototriciclétă, mototriciclete f. vehicul avînd roata din faţă directoare şi cele două roţi din spate motoare, folosit pentru transportarea unor mărfuri uşoare. [***Moto-***[1] + ***tricicletă***].

motríce a. invar. care ţine de mişcare, referitor la mişcare: *memoria mecanică consistă în juxtapunerea unor imagini auditive, vizuale, motrice.* VIANU; **forţă motrice,** forţă care produce sau antrenează o mişcare. [Din fr. ***motrice***].

motricitáte f. motilitate. [Din fr. ***motricité***].

motroşí, motroşesc vb. (reg.; tr. şi intr.) **1.** a căuta, a scotoci; **2.** a lucra încet (şi rău); a mocoşi. [Cf. ***mătrăşi***].

moţ[1], moţuri şi **moaţe** n. **1.** smoc, şuviţă de păr mai lung şi mai des, din frunte sau din creştetul capului; moţoc: *naşa i-a luat băiatului din moţ;* **a lua** (sau **a apuca**) **de moţ,** a trage de păr; **(mai) cu moţ, a)** (mai) de seamă, (mai) deosebit, (mai) iscusit, (mai) grozav: *toate erau aci mai cu moţ decît la locanta domnului Maicu din Satu-Mare.* ST.; **b)** (mai) îngrijit, (mai) cu haz: *spune-le niţel mai cu moţ, iar nu aşa odoronc-tronc.* ISP; **2.** şuviţă de păr (la copii) legată cu o panglică; (p. ext.) panglică cu care se leagă această şuviţă: *trei poze ale mele „de cînd eram mic", ... în costumaş tricotat ..., cu bucle şi moţ în creştet.* CĂRT.; *vino să-ţi leg moţul;* **3.** (de obicei la pl.; în forma **moaţe**) fişie de cîrpă sau de hîrtie pe care se înfăşoară şuviţele de păr[2] pentru a le încreţi; şuviţă de păr astfel încreţită: *şi-a pus moaţe;* **4.** smoc de pene de pe capul unor păsări: *moţul pupezei;* **5.** ciucure, panaş: *haine roşii şi moţuri galbene.* FIL.; **6.** formaţiune cărnoasă roşie care atîrnă (ca un ciucure) deasupra ciocului curcanului: *un curcan stă sus, pe-o bîrnă, nu vrea să se bucure; moţul roşu îi atîrnă moale ca un ciucure.* TOP; (compus) **moţul-curcanului, a)** plantă erbacee ornamentală, cu frunze mari, cu flori mici, roşii, roz sau albe în formă de spice care atîrnă (*Polygonum orientale*); **b)** plantă erbacee cu flori roşii, mici, aşezate în spice lungi; busuioc-roşu (*Amaranthus caudatus*); **7.** (reg.) inflorescenţă; (spec.) spic de porumb; floare de papură; **8.** (p. anal.) partea cea mai înaltă, cea mai de sus a unui obiect; capătul ascuţit sau bulbucat al unui obiect: *stă cocoşată în moţul carului.* C.L.; **9.** (fig.) individul cel mai important, cel mai valoros dintr-un grup: *totdeauna s-a vrut moţul clasei;* **moţul zborului,** pasărea care conduce un stol. [Et. nec.].

moţ[2], ~i, moáţă, ~e m., f. nume dat românilor din Munţii Apuseni; moţogan: *moţii s-au luptat crîncen cu ungurii la 1783 şi la 1848.* [Cf. ***moţ[1]***; numele lor provine de la moţul ce-l poartă pe frunte].

moţă, moţez vb. (tr. şi refl.) a(-şi) aranja moţul[1]; (p. ext.) a (se) găti: *toată ziua se moţează.* [De la ***moţ[1]***].

moţáre, moţări f. (rar) acţiunea de a (se) moţa şi rezultatul ei. [V. ***moţa***].

moţát, ~ţi, moţată, ~e a. **1.** cu moţ[1] (în frunte sau în creştet): *găinuşe moţate ... picau ca fermecate cînd ieşea el la vînătoare.* OD.; *porumbei moţaţi;* (subst.) *mi-au lipsit găina ţarcă şi-o moţată.* ARG.; **2.** (fig.; adesea subst.) îndrăzneţ, pretenţios, veleitar; (care se crede) superior, ieşit din comun: *vrei să te arăţi mai moţat?;* **3.** cu vîrf ascuţit, ţuguiat: *doi surugii ... cu căciulă moţată de oaie p-o ureche.* OD. [V. ***moţa***].

moţăí, móţăi, (rar) **moţăiesc** vb. (intr.) **1.** a fi cuprins de somn; a aţipi (şezînd); a dormi uşor şi intermitent; a picoti, a dormita, a somnola, a somnora: *bîrjarul îi aştepta moţăind.* EL.; (fig.) *de ce-am mai spera la izbîndă, moţăind filozofic în ruşinosul proverb: „capul plecat sabia nu-l taie".* VIERU; **2.** a da din cap (în semn de aprobare, de mustrare, de salut): *Abu-Hasan ... i-a răspuns moţăind din cap: ~ am înţeles!* CAR. [***Moţ[1]*** + ***-ăi***].

moţăiálă, moţăieli f. faptul de a moţăi; moţăit, moţăitură: *sfîrşirâ cu o moţăială din cap drept „bună vremea".* DELAVR. [***Moţăi*** + ***-eală***].

moţăít n. **1.** moţăială: *moţăitul prefăcut al cocoanelor.* DELAVR.; **2.** mişcare a capului (în semn de aprobare, de mustrare, de salut): *vicarul le răspunse cu un scurt moţăit al capului.* GHEŢIE. [V. ***moţăi***].

moţăitúră, moţăituri f. moţăială. [V. ***moţăi***].

moţésc, ~şti, moţească, ~eşti a. care aparţine Ţarii Moţilor sau moţilor[2], referitor la moţi sau la Ţara Moţilor, caracteristic moţilor: *se îmbracă în zdrenţe moţeşti.* CĂL. [***Moţ[2]*** + ***-esc***].

moţionál, ~i, moţională, ~e a. (despre sufixe) care serveşte la moţiune; (despre derivate) format cu astfel de sufixe. [***Moţiune*** + ***-al***].

moţiúne, moţiuni f. **1.** document (politic, social, economic etc.) prezentat unei adunări, care, adoptat prin vot sau aclamaţii, devine hotărîre: *o moţiune de blam.* MAIOR.; *Comisia aleasă de Senat ... şi-a încheiat ... lucrarea prin propunerea unei moţiuni cu următorul cuprins.* EM.; **2.** procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau a celor masculine de la cele feminine, prin adăugarea unui sufix pentru a marca deosebirea de sex (la oameni şi animale) (ex.: şofer-şoferiţă; vulpe-vulpoi, moş-moaşă). [Din fr. ***motion,*** lat. ***motio, -onis***].

moţóc, moţoace n. (reg.) moţ[1] mare; coc: *o cucoană bătrînă ... cu un moţoc deasupra capului.* GANE. // adv. în formă de coc: *nuna ... îi prinde apoi cozile moţoc.* POP. [***Moţ[1]*** + ***-oc***].

moţogán, ~i, moţogană, ~e m., f. (reg.) moţ[2]. [De la ***moţ[2]***].

moţogáncă, moţogance f. (reg.) româncă din Munţii Apuseni. [***Moţogan*** + ***-că***].

moţpán, moţpani m. (reg.) **1.** (iron.) domn, boier: *ian vedeţi-l ce moţpan mare s-a făcut!* AL.; **2.** ştrengar, berbant: *las că te-oi da eu încolo, moţpane!* NEGR. [Din pol. ***moscipan, mospan***].

moţpáncă, moţpance f. (reg.; iron.) doamnă, boieroaică. [***Moţpan*** + ***-că***].

moţpánoi, moţpánoi m. (reg.) augmentativ al lui moţpan: *pentru aşa moţpănoi nu trebuie judecătorie.* AL. [***Moţpan*** + ***-oi***].

mov a. invar. care are culoarea violet-deschis: *flori mov de sînjenel.* // n. culoarea violet-deschis: *iarba abia încolţită, picurată cu movul şi galbenul cupelor mărunte.* CĂRT.; *movul nu-i şade.* [Din fr. ***mauve***].

movílă, movile şi (înv.) **movili** f. **1.** formă pozitivă de relief, de formă conică, mai mică decît dealul; măgură: *lîng-o movilă, domnul Ştefan s-au oprit.* AL.; **2.** mică ridicătură de pămînt sau de pietre, făcută de mîna omului în amintirea morţilor sau ca semn de hotar; muşuroi[1]: *au făcut ... o movilă mare în codru, ca să rămîie ca pomenire.* NEC.; **3.** grămadă, morman, maldăr: *movili de frunze.* EM.; (şi: (înv. şi reg.) **moghilă**). [Din sl., ucr. ***mogyla***].

movilí, movilesc vb. (reg.; tr.) a aşeza grămadă, în formă de movilă: *legate în snopi şi movilite în clăi.* DELAVR. [De la ***movilă***].

movilíre, moviliri f. acţiunea de a movili şi rezultatul ei. [V. ***movili***].

movilít, ~ţi, movilită, ~e a. (reg.) aşezat, clădit în formă de movilă: *pămînt movilit.* [V. ***movili***].

movilíţă, moviliţe f. diminutiv al lui movilă: *moviliţă de pămînt.* NEGR. [***Movilă*** + ***-iţă***].

movilói, moviloaie n. augmentativ al lui movilă; grămadă, morman mare: *un moviloi de leşuri musulmane.* AL. [***Movilă*** + ***-oi***].

moviólă, moviole f. aparat de proiecţie pentru montajul filmului sonor. [Din fr. ***moviola***].

móxă, moxe f. (med.; înv.) instrument în formă de con cu care se cauteriza pielea, prin aplicarea unei substanţe caustice; tratament făcut cu acest instrument. [Din fr. ***moxa,*** germ. ***Moxa***].

mozáic[1], ~ci, mozaică, ~ce a. care ţine de mozaism, referitor la mozaism: *legende glorioase în favorul sergenţilor de rit mozaic.* EM.; *religie mozaică.* // m., f. adept al mozaismului. [Din fr. ***mosaïque***].

mozaíc[2], mozaicuri şi (înv.) **mozaice** n. **1.** tehnică decorativă constînd în asamblarea unor bucăţi mici de marmură, sticlă, smalţ etc. diferit colorate, aşa încît să formeze figuri, arabescuri etc., şi fixarea lor pe faţa unui element de construcţie (perete, pardoseală etc.); lucrare executată cu această tehnică: *mozaice, statuie şi diferite antichităţi romane.* FIL.; *succesiunea mozaicurilor din nartex ... desfăşoară minuţios sărbătorile mariale.* D. **2.** (fig.) amestec de elemente eterogene: *mozaic curios de tot soiul de neamuri.* AL.; **3.** (p. anal.) boală a plantelor manifestată prin apariţia unor pete pe frunze şi fructe, care dau aspectul decorativ descris mai sus: *mozaicul tutunului;* **4.** organism alcătuit din ţesuturi care diferă între ele din punct de vedere genetic; himeră; (şi: (înv.) **mozaică**). [Din fr. ***mosaique,*** it. ***mosaico***].

mozaicá, mozaichez vb. (tr.) a decora cu mozaicuri[2]; a da aspect de mozaic: *primăria a mozaicat piaţa.* [De la ***mozaic[2]***].

mozaicár, ~i, mozaicară, ~e m., f. lucrător specializat în lucrări de mozaic[2]; mozaist. [***Mozaic[2]*** + ***-ar***].

mozaicáre, mozaicări f. (rar) acţiunea de a mozaica şi rezultatul ei. [V. ***mozaica***].

mozaicát, ~ţi, mozaicată, ~e a. decorat cu mozaicuri[2], cu aspect de mozaic: *ar fi mîngîiat o anacondă pe spinarea mozaicată.* CĂRT.; *scuar mozaicat;* (fig.) *vocabular bine mozaicat, sonic şi vizual.* CĂL. [V. ***mozaic***[2]].

mozaícă f. v. mozaic[2].

mozaísm n. religie monoteistă răspîndită la evrei, ale cărei principii fondate, potrivit legendei, de Moise, sînt cuprinse în Vechiul Testament completat de Talmud; iudaism. [Din fr. ***mosaïsme,*** it. ***mosaismo***].

mozaíst, ~şti, mozaistă, ~e m., f. mozaicar: *dintr-o baniţă plină cu mărgeluşe ... un meşter mozaist poate scoate o minunată icoană.* CAR. [Din fr. ***mosaïste***].

mozambicán, ~i mozambicană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Mozambicului sau locuitorilor lui, referitor la Mozambic sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Mozambic. [***Mozambic*** n. pr. + *-an*].

mozaráb, ~i, mozarabă, ~e m., f. creştin din Spania care şi-a păstrat religia sub dominaţia islamică. // m. pl. populaţie din Spania formată din asemenea creştini. // a. care aparţine, care este caracteristic acestei populaţii, referitor la această populaţie; **artă mozarabă,** artă de inspiraţie creştină, influenţată formal de arta islamică, creată în Spania în sec. al IX-lea – al XI-lea. [Din fr. ***mozarabe,*** sp. ***mozárabo***].

mozartián, ~eni, mozartiană, ~ene a. de W. A. Mozart, al lui Mozart; în maniera lui Mozart. [Din fr. ***mozartien***].

mozavír, mozaviri m. (înv.) defăimător; om viclean: *mozavirii ce-l băga cu cuvînt rău pre David către-mpăratul.* DOS. [Din turc. ***müzevvir***].

mozóc, mozoci m. (pop.) cîine (mare) ciobănesc. [Et. nec.].

mozoleáială, mozoleli f. faptul de a (se) mozoli. [***Mozoli*** + *-eală*].

mozolí, mozolesc vb. **1.** (tr.) a mesteca în gură un aliment, fără a sfărîma cu dinţii şi fără a înghiţi; a molfăi, a morfoli: *trăgeau cu degetele bucăţi, le înfulicau repede, mozolindu-le şi clămpănindu-le.* SAD.; **2.** (tr.) a purta în gură (cu limba) de colo pînă colo; a mesteca; a roade: *începu să mozolească iar capătul lulelei.* SAD.; **3.** (arg.; tr. şi refl.) a (se) săruta îndelung, pasional: *nu vă pierdeţi vremea cu colegele; le mozoleşti un ceas şi apoi un ceas te dor ştiţi voi ce.* GHEŢIE; **4.** (reg.; tr. şi refl.) a (se) murdări, a (se) mînji: *te-ai mozolit tot;* **5.** (reg.; tr.) a spăla prost, fără să frece: *a mozolit numai cămăşile.* [Din magh. ***majszol***].

mozolít, ~ţi, mozolită, ~e a. (reg.) murdar; prost spălat: *obraji mozoliţi.* [V. ***mozoli***].

mozzarella [moţaréla] f. tip de brînză nefermentată din lapte de bivoliţă. [Cuv. it.].

mrániţă f. îngrăşămînt agricol natural obţinut din gunoi de grajd fermentat sau din descompunerea altor materii organice, în special frunze. [Din sl. **smradŭnica*].

mrăniţós, ~şi, mrăniţoásă, ~e a. (despre pămînt) peste care s-a împrăştiat mraniţă. [***Mraniţă*** + *-os*].

mreájă, mreje şi (înv.) **mreji** f. **1.** unealtă de pescuit formată dintr-o plasă împletită din aţă subţire, cu ochiuri mari, cu care se pescuieşte în ape liniştite, în bălţi: *de-aş prinde-acum în mreaja mea pe-a mării împărat ... eu care sînt un biet pescar.* AL.; **2.** (înv.) cursă de prins animale sălbatice; **3.** (fig.) (mai ales la pl.) mijloc viclean de a ademeni, de a înşela, de a prinde pe cineva; (p. ext.) situaţie în care se află o persoană astfel ademenită, prinsă: *am priceput mrejele ce îmi întinde domnul vostru.* ISP.; **4.** (fig.) ceea ce cuprinde, învăluie din toate părţile, îngrădind libertatea cuiva: *izbutise să rupă mreaja fermecatei amintiri.* GAL.; **5.** (p. anal.) pînză de păianjen: *păianjenii-şi întinseră mrejile.* DELAVR. [Din sl. *mrěža*].

mreánă, mrene f. peşte de rîu, cu corpul alungit, cilindric, brun-verzui pe spate, cu două perechi de mustăţi groase, cu carnea foarte gustoasă (*Barbus barbus*): *io mă zbat ca peştele, ca cleanu în apă lină, ca mreana la repezină.* POP.; *mreana se pescuieşte mai cu seamă în Olt şi în Dunăre.* [Din sl. ***mrena***].

mrejí, mrejesc vb. (reg.; tr.) **1.** a împleti mreje; a mrejui; **2.** (fig.) a umbla cu intrigi; a unelti: *am mrejit feluri de intrigi asupra lui.* NEGR. [De la ***mreajă***].

mrejíre, mrejiri f. (reg.) **1.** acţiunea de a mreji şi rezultatul ei; mrejuire; **2.** (la pl.) uneltire, intrigă. [V. ***mreji***].

mrejitúră, mrejituri f. împletitură în formă de mreajă. [***Mreji*** + *-tură*].

mrejuí, mrejuiesc vb. (reg.; tr.) a mreji. [***Mreajă*** + *-ui*].

mrejuíre, mrejuiri f. **1.** acţiunea de a mrejui şi rezultatul ei; mrejire; **2.** (înv.; la pl.) gratii, zăbrele: *pren fereastră să pleca maica Sisarii, pren mrejuiri.* BIBLIA. [V. ***mrejui***].

mrejuít, ~ţi, mrejuită, ~e a. (înv.) prevăzut cu gratii, cu o reţea (de sîrmă): *ferestrele mrejuite.* BIBLIA. [V. ***mrejui***].

mrenúţă, mrenuţe f. diminutiv al lui mreană: *somotei şi mrenuţe cad ... în cîrlig.* SAD. [***Mreană*** + *-uţă*].

mu interj. (adesea repetat) cuvînt care redă strigătul vitelor cornute. [Onomat.].

muábil, ~i, muabilă, ~e a. (livr.) schimbător. [Din fr. ***muable***].

muabilitáte f. (livr.) capacitate, posibilitate de schimbare; instabilitate. [Din fr. ***muabilité***].

muc, muci m. **1.** (mai ales la pl.) secreţie vîscoasă şi lipicioasă produsă de glandele mucoasei nazale şi eliminată prin nări: *un ţînc cu mucii curgînd lumînare pe buza de sus.* CĂRT.; *şterge-ţi mucii!* **a-i pica mucul** (sau **mucii**) **undeva sau la cineva,** a zăbovi prea mult undeva sau la cineva: *toată ziua îi pica mucul în casa plutonierului.* ST.; **a nu da (nici) mucii pe cineva,** a fi demn de dispreţ, fiind lipsit de orice merit; **2.** (reg.; la pl.) răpciugă. // n. (pl. **mucuri**) **1.** vîrful (înnegrit prin ardere) al unui fitil de lampă, de candelă, de lumînare etc.; (p. gener.) fitilul întreg: *mucul căzut al lumînării.* EM.; **2.** bucăţică rămasă dintr-o lumînare aproape consumată: *s-aprinză un muc de lumînare-n casă.* CAR.; **3.** capăt nefumat rămas dintr-o ţigară: *cinci mucuri în scrumieră.* CF.; **4.** (reg.) extremitate, capăt al unor obiecte; vîrful unor plante sau părţi alungite din corpul animalelor: *cu muc de curcan pe nas.* AL.; *mucul cînepei;* **muc şi sfîrc,** de cea mai bună calitate; ales. [Din lat. ***muccus***].

mucalít, ~ţi, mucalită, ~e a. (adesea subst.) care, păstrînd un aer serios, e plin de haz, ştie să stîrnească rîsul; poznaş, ghiduş, şugubăţ: *tare eşti mucalit!* AL.; *bine a rezumat cele întîmplate un mucalit chişinăuean.* CF. [Din turc. ***mukalit*** „cel ce imită"].

mucalitlîc, mucalitlîcuri n. (înv.) vorbă mucalită, povestire nostimă (spusă de un mucalit): *amator de dans ..., de vorbe cu spirit, ba încă şi de mucalitlîcuri.* BĂLC. [Din turc. ***mukallitlık***].

mucár, mucări n. (mai ales la pl.) unealtă în formă de foarfece cu care se curăţă mucul lumînărilor; mucarniţă: *în antracte, intrau slujitori cu mucări lungi, ca să taie feştilele.* SAD. [***Muc*** + *-ar*].

mucarér, mucareruri n. **1.** firman de reînnoire a domniei sau de confirmare a domnilor români de către Poarta Otomană (o dată la trei ani); **2.** sumă plătită Porţii Otomane de către domnii ţărilor române la fiecare trei ani pentru reînnoirea domniei: *să plătească ... mucarerul, văcăritul, oieritul în toţi anii.* BĂLC. [Din turc. ***mukarrer*** „confirmat"].

mucărnic, mucarnici m. (rar) slujbaş, care aprindea şi stingea felinarele de pe străzi. [***Mucar*** + *-nic*].

mucárniţă, mucarniţe f. mucar: *să vie cu mucarniţa să stingă candelabrul.* PETR. [***Muc*** + *-arniţă*].

mucavá, mucavale f. **1.** carton (gros) folosit la lucrările de legătorie, pentru confecţionarea cutiilor şi ambalajelor etc.: *o bucată de hîrtie ori de mucava.* CAR.; **de mucava,** lipsit de personalitate, de valoare: *politicieni de mucava;* **2.** (înv.; la pl.) broderii de mătase pe carton. [Din turc. ***mukavva***].

mucărí, mucăresc vb. (reg.; tr.) **1.** a curăţa, a reteza mucul unei lumînări (care fumegă); **2.** a reteza vîrful unor tulpini sau al unor inflorescenţe: *am mucărit porumbul.* [***Muc*** + *-ări*].

mucăríe f. (reg.) răpciugă. [***Muc*** + *-ărie*].

mucărít n. (reg.) faptul de a mucări: *mucăritul păpuşoiului.* [V. ***mucări***].

múcea m. artic. (fam.) **1.** copil căruia îi curg mucii; (p. ext.) copilandru; **2.** epitet pentru un tînăr care îşi dă aere, care face pe grozavul. [***Muc*** + *-ea*].

múced, ~zi, mucedă, ~e a. **1.** care este acoperit sau pătruns de mucegai; mucegăit: *pîine mucedă; vin muced;* **2.** îngălbenit de vreme: *pe mucedele pagini stau domniile române.* EM.; **3.** (reg.; mai ales despre cai) cu părul negru-vînăt, de culoarea mucegaiului. [Lat. ***mucidus***].

mucegái, mucegaiuri n. **1.** nume dat ciupercilor saprofite sau parazite ale căror micelii şi fructificaţii se dezvoltă pe suprafaţa substanţelor organice, pe ziduri etc. sub forma unui strat pîslos, cenuşiu sau verzui, datorită căldurii şi a umidităţii excesive; mucezeală, mucoare, muşiţă; (p. ext.) igrasie: *pereţii erau negri ... şi un mucegai verde se prinsese de var.* EM.; (fig.) *înviaţi-vă dar graiul, ruginit de multă vreme, ştergeţi slinul, mucegaiul al uitării-n care geme.* MAT.; **2.** (fig.) om degradat fizic (şi moral); putreziciune, căzătură: *m-am săturat ... de mucegaiul de babă.* CR.; **3.** ceea ce este urît, dezgustător: *din mucegaiuri, bube şi noroi, iscat-am frumuseţi şi preţuri moi.* ARG.; **4.** (reg.) rugină (a cerealelor). [De la ***muced***].

mucegăí, pers. 3 **mucegăieşte** vb. (intr. şi refl.) **1.** a prinde mucegai, a se acoperi, a fi pătruns de mucegai; a mucezi: *pîinea s-a mucegăit;* **2.** (fig.) a duce o existenţă inactivă, monotonă; a mucezi: *tinerii să nu mucegăiască în şcoli.* GHEŢIE. [De la ***mucegai***].

mucegăiálă, mucegăieli f. (reg.) strat de mucegai; (p. ext.) igrasie. [***Mucegai*** + *-eală*].

mucegăiós, ~şi, mucegăioásă, ~e a. mucegăit. [***Mucegai*** + *-os*].

mucegăíre, mucegăiri f. acţiunea de a (se) mucegăi. [V. ***mucegăi***].

mucegăít, ~ţi, mucegăită, ~e a. acoperit, pătruns de mucegai; mucegăios, mucezit: *o fîntînă mucegăită şi plină de nomol.* ISP. [V. ***mucegăi***].

mucenícesc, ~şti, mucenicească, ~eşti a. (înv.) care ţine de mucenic, referitor la mucenici: *s-au încununat prin sfîrşitul său mucenicesc.* MAT. [***Mucenic*** + *-esc*].

mucenície, (rar) **mucenícii** f. viaţa de suferinţă, de chin a muceniculuí; (p. gener.) martiriu, suferinţă extremă, chin: *acestea sînt muceniciile mele pe care le port.* SAD. [***Mucenic*** + *-ie*].

mucenítă, mucenite f. mucenică: *el îmblă ca un rob nemernic, de dorul muceniţei sfinte.* MAT. [Din sl. ***mučenica***].

mucezeálă, mucezeli f. faptul de a (se) mucezi; mucezire; (concr.) mucegai. [***Mucezi*** + *-eală*].

mucezí, mucezesc vb. (intr. şi refl.) **1.** a (se) mucegăi, a se face muced; a putrezi: *hainele ... se mucezeră.* ISP.; **2.** a sta închis, nemişcat undeva multă vreme, (degradîndu-se): *o fi mucezind prin*

biblioteci; (fig.) *banii trebuiau înmulţiţi, nu lăsaţi să mucezească în fundul unui sertar.* GHEŢIE; **3.** (fig.) a duce o viaţă monotonă, ştearsă; a lîncezi; a (se) mucegăi: *mă mucezisem la ţeară.* AL. [De la ***muced***].

mucezíre, muceziri f. acţiunea de a (se) mucezi; mucezeală; mucegăire. [V. ***mucezi***].

mucezít, ~ţi, mucezită, ~e a. mucegăit: *tapetul cu coşuri cu flori, mucezit şi smuls de pe pereţi.* CĂRT.; *mălai negru ... mucezit.* POP. [V. ***mucezi***].

múche f. v. **muchie.**

mucheléf, muchelefi a. (înv.) elegant, dichisit; îmbrăcat la modă: *un tînăr mărunţel ... muchelef la haine.* GHICA. [Din turc. ***mükellef***].

muchér n. v. **muchier.**

muchiá, muchiez vb. (reg.; tr.) a tivi. [De la ***muchie***].

múchie, muchii f. **1.** linie după care se întretaie două feţe ale unui corp: *de-a crucii muche rece îmi lipesc tîmpla.* VLAH.; **pe muchie,** la limită: *autorul ştie să meargă pe muche între realitate şi basm.* IBR.; **2.** margine, dungă a unui lucru, a unei suprafeţe: *s-a trezit pe muchia unei prăpăstii.* AG.; **bani bătuţi pe muchie,** bani numerar; sumă de bani din care nu lipseşte nimic; **3.** partea opusă tăişului (la obiectele de tăiat): *muiaţi-le spinarea cu muchele iataganelor.* FIL.; **pe muchie de cuţit,** într-o situaţie critică, primejdioasă: *aventurile pe muchie de cuţit din dimineaţa aceea îl sleiră de puteri.* GHEŢIE; **4.** creastă, culme de deal sau de munte: *la valea adîncă, la muchie de stîncă.* AL.; (şi: **muche**). [Probabil lat. **mutila* (=*mutulus* „cercul de deasupra capitelului"); cf. lat. *mutilus* „tocit"].

muchiér, muchiere n. **1.** rindea cu care dulgherul îndreaptă muchiile scîndurilor; **2.** (reg.) fiecare dintre scîndurile care se bat pe căpriori pentru a susţine ţiglele de pe acoperişul casei. // a. **grîu muchier,** varietate de grîu cu patru rînduri de boabe în spic; grîu cobuz; **orz muchier,** varietate de orz cu şase rînduri de boabe în spic; (şi: **mucher**). [***Muchie*** + ***-ar***].

mucícă vb. v. **muşca.**

mucilaginós, ~şi, mucilaginoásă, ~e a. ca mucilagiul; vîscos. [Din fr. ***mucilagineux,*** lat. ***mucilaginosus,*** it. ***mucillagginoso***].

mucilágiu, mucilagii n. **1.** substanţă vîscoasă care se găseşte în seminţele de cereale, de in etc., folosită în medicină pentru proprietăţile ei emoliente; **2.** material cleios rezultat din paste celulozice sau din degradarea pastelor fibroase, în industria hîrtiei, sub acţiunea unor ciuperci şi bacterii. [Din fr. ***mucilage,*** lat. ***mucilago***].

mucínă, mucine f. glicoproteină azotată prezentă în secreţiile glandelor mucoase, asigurînd protecţie mucoaselor, îndeosebi celor digestive. [Din fr. ***mucine***].

múcles interj. (arg.) tăcere: *nu spuneţi nimănui; mocles!* AL.; (şi: **mocles**). [Din ţig. ***muk les***].

mucoáre, mucori f. (reg.) **1.** mucegai; **2.** mucus; (spec.) muc. [Lat. ***mucor, -oris***].

mucoásă, mucoase f. (anat.) membrană producătoare de mucus, care căptuşeşte peretele intern al cavităţilor naturale şi al organelor cavitare; pieliţă: *soluţiile vasoconstrictoare nazale ... pot produce ... afectarea mucoasei.* A.; (şi: **mucoză**). [Din fr. ***muqueux, -euse,*** lat. ***mucosus***].

mucocél, mucocele n. formaţiune chistică ce ia naştere datorită acumulării de mucus într-o cavitate cu orificiul obstruat (ex.: mucocel apendicular, mucocel lacrimal). [Din fr. ***mucocèle***].

mucopolizaharídă, mucopolizaharide f. compus organic alcătuit din polizaharide şi hexozamină, prezent în organism, în substanţa fundamentală din ţesutul conjunctiv. [Din fr. ***mucopolysaccharide***].

mucoproteídă, mucoproteide f. proteină conjugată conţinînd în moleculă hidraţi de carbon de tipul condroitinei. [Din fr. ***mucoprotéide***].

mucoracée, mucoracee f. (la pl.) familie de ciuperci saprofite care produc mucegaiuri; (şi la sg.) ciupercă din această familie. [Din fr. ***mucoracées***].

mucós, ~şi, mucoásă, ~e a. **1.** care are muci la nas, căruia îi curg mucii: *copil mucos;* **2.** din care curg muci: *cu bube dulci pe lîngă năsucurile mucoase.* ST.; **3.** (subst.) epitet pentru o persoană tînără obraznică, cu pretenţii nejustificate: *ieşi afară, mucosule!* CAR.; **4.** care produce mucus: *membrană mucoasă;* **5.** cu aspect cleios, gelatinos: *secreţie mucoasă;* **6.** (rar) cu muc: *mucoasa lumînare sfîrîind său şi-l arde.* EM. [***Muc*** + ***-os***].

mucóză f. v. **mucoasă.**

mucozitáte, mucozităţi f. **1.** cantitate (mare) de mucus; **2.** secreţie mucilaginoasă, existentă într-un organ cavitar sau eliminată din acesta. [Din fr. ***mucosité,*** it. ***mucosità***].

muculéţ, muculeţi m. diminutiv al lui muc; mucuşor. [***Muc*** + ***-uleţ***].

múcus n. **1.** secreţie vîscoasă produsă de celulele glandulare ale glandelor mucoase, constituită în principal din mucină; **2.** lichid transparent care acoperă corpul peştilor. [Din lat., fr. ***mucus***].

mucuşór, mucuşori m. muculeţ. [***Muc*** + ***-uşor***].

mudejar, ~i, mudejară, ~e [mudehár] m., f. musulman care şi-a păstrat religia sub dominaţia creştină. // m. pl. populaţie formată din asemenea musulmani. // a. care aparţine, care este caracteristic acestei populaţii, referitor la această populaţie; **artă mudejară,** artă musulmană creată în Spania după Reconquista, în sec. al XII-lea – al XV-lea, adoptată şi integrată artei medievale occidentale. [Din fr. ***mudéjar,*** sp. ***mudejar***].

mudír, mudiri m. (înv.) administrator al unei unităţi teritoriale: *mudirul ne făcea semn din ochi.* GHICA. [Din turc. ***müdir***].

muezín, muezini m. musulman însărcinat să anunţe, din vîrful minaretului, ora fiecăreia dintre cele cinci rugăciuni rituale zilnice. [Din tuc. ***müezzin***].

múfă, mufe f. (tehn.) manşon: *magazin de depanat televizoare ..., unde nenumărate mufe de tablă îşi aşteptau bananele.* CĂRT. [Din germ. ***Muffe***].

múflă, mufle f. **1.** cameră a unui cuptor industrial sau de laborator, cu pereţi refractari; **2.** asamblaj de scripeţi, folosit la ridicarea greutăţilor mari; macara; pastică. [Din fr. ***moufle***].

muflón, mufloni m. gen de ovine sălbatice, brun-roşcate, cu coarne groase, în spirală; ovine aparţinînd acestui gen (*Ovis orientalis, Ovis musimon*): *coarne de taur şi de berbec, şi de muflon ... se iscară dintr-o mocirlă.* CĂRT. [Din fr. ***mouflon***].

muflúz m. v. **mofluz.**

muftíu, muftii m. cea mai înaltă autoritate religioasă la mahomedani (numit şi *Seik-ul-Islam* sau *capul adevăratei religii*), reprezentantul religios al Profetului: *vizirul şi muftiul, topuzul şi Coranul.* AL.; **marele muftiu,** conducătorul cultului islamic dintr-o ţară, avînd şi atribuţii judecătoreşti. [Din turc. ***müfti***].

múget, mugete n. **1.** strigăt prelung, caracteristic, scos de unele animale cornute; răget: *la sate, lătrat de cîini, muget de vite.* TEODOR.; *vacile tot mai des scoteau cîte-un muget gutural.* AG.; **2.** (p. anal.) strigăt puternic, sfîşietor al omului; urlet; **3.** (p. anal.) zgomot puternic produs de ape, vînt, furtună etc.; vuiet, vîjîit: *vuietul mulţimii e ca mugetul mării.* PETR.; **4.** (p. anal.) şuierat puternic produs de sirene, geamanduri etc.: *răsună mugetul dezlănţuit al zecilor de sirene.* GHEŢIE. [***Mugi*** + ***-et***].

mugí, pers. 3 **mugeşte** şi (rar) **múge** vb. (intr.) **1.** (despre unele animale cornute) a scoate sunete prelungi, caracteristice; (despre animale sălbatice) a urla, a rage: *un tigru ... cînd pe leu îl vede muge tare.* EM.; *acolo ... mugeşte ursul şi brăhueşte căpriorul.* SAD.; *mă miram că oamenii vorbesc şi ... că vitele mugesc.* ST.; **2.** (p. anal.) a striga puternic, sfîşietor; a geme: *oamenii claie peste grămadă şi unul din ei mugind puternic.* CR.; **3.** (p. anal.) a vui puternic, prelung: *marea se răscoală mugind cu-nfuriere.* NEGR.; **4.** (p. anal.) a produce sunete puternice, supărătoare: *sună tălăngile, mugesc buhaiele, bat tobele.* SAD.; **5.** (p. anal.) a bubui: *bateriile au mugit fără încetare.* OD. [Lat. ***mugire***].

mugilíd, mugilide n. (la pl.) familie de peşti teleosteeni marini cu solzi şi pe cap (*Mugilidae*); (şi la *sg.*) peşte din această familie (ex.: chefalul, labanul). [Din fr. ***mugilidés***].

mugínd, ~zi, mugindă, ~e a. mugitor: *muginda mare.* NEGR. [V. ***mugi***].

mugíre, mugiri f. acţiunea de a mugi şi rezultatul ei: *un balaur ... cu mugiri şuierătoare.* COŞB. [V. ***mugi***].

mugít n. (rar) faptul de a mugi; muget: *se auzi un mugit grozav.* [V. ***mugi***].

mugitór, ~i, mugitoáre a. **1.** (despre unele animale) care mugeşte; **2.** (p. anal.) care vuieşte, care urlă cu putere; mugind: (fig.) *stînci mugitoare-n adînc.* COŞB.; *asaltul valurilor mugitoare.* GAL. [***Mugi*** + ***-tor***].

múgur, muguri m. **1.** organ al plantelor superioare, embrion al lăstarului, din care se dezvoltă frunze, ramuri sau flori: *mugurii toţi de la mesteceni ... erau deschişi.* SAD.; **2.** (fig.) copil, urmaş; vlăstar; **3.** excrescenţă mică (de natură patologică) pe unele organe; **muguri gustativi,** organe senzoriale gustative, prezente la nivelul papilelor linguale; (şi: **mugure**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***mugull***].

muguráş, muguraşi m. mugurel. [***Mugur*** + ***-aş***].

múgure m. v. **mugur.**

mugurél, mugúrei m. diminutiv al lui mugur; muguraş. [***Mugur*** + ***-el***].

muguri, pers. 3. **mugureşte** vb. (înv. şi reg.; intr.) a înmuguri. [De la ***mugur***].

mugurire, muguriri f. înmugurire. [V. ***muguri***].

mugurít, ~ţi, mugurită, ~e a. (înv. şi reg.) înmugurit. [V. ***muguri***].

muhafíz, muhafizi m. (înv.) comandant militar turc al unei cetăţi: *muhafizii serhaturilor după marginea Dunării.* FIL. [Din turc. ***muhafiz***].

muhaiá, muhaiele f. (fam.) prost, fraier; hahaleră. [Din turc. ***mühayye*** „pregătit", „gata"].

muhaiér n. v. **mohair.**

muhúr n. (înv.) pecete, sigiliu. [Din turc. ***mühür***].

muhurdán n. (înv.) vas cu apă caldă folosit de frizeri pentru spălatul pe cap al clienţilor: *muhurdanul cu lănţuş fu tras.* [Din turc. ***buhurdan***].

muhurdár, muhurdari m. dregător însărcinat cu păstrarea sigiliului domnesc; secretarul Curţii: *muhurdarul puse pecetea.* NEGR. [Din turc. ***mühürdar***].

muía, moi vb. **1.** (tr.) a introduce un corp într-un lichid; a înmuia: *muia feleştiocul în strachina cu dohot.* CR.; **2.** (tr.) a introduce un aliment într-un lichid pentru a-l face să fie moale: *am mîncat tăcut nişte cafea cu lapte în care muiam felii de pîine.* CĂRT.; **3.** (tr.) a întinge pîine sau mămăliga în sos, grăsime etc.; **4.** (tr.) a băga rufele în apă (cu sodă, detergent etc.) înainte de a le spăla: *am muiat cămăşile de cu seară;* **5.** (tr.) a uda; a stropi: *pămîntiu la faţă, cu părul muiat de sudoare.* GHEŢIE; **6.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni (mai) moale, (mai) puţin consistent: *zăpada se muie, se topi.* AG.; *s-a muiat plumbul la foc;* **7.** (fig.; tr.) a bate zdravăn pe cineva: *muiaţi-le spinarea cu muchele iataganelor!* FIL.; **8.** (tr. şi refl.) a (se) potoli, a (se) linişti: *atunci glasurile au prins a se muia.* SAD.; **9.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) înduioşa, a (se) îmblînzi; a (se) îndupleca, a (se) îmbuna: *viteze oşti ce muiaseră ambiţiunea polonilor.* NEGR.; *pădurăriţa s-a muiat la inimă.* MAT.; **10.** (refl.) a-şi pierde puterile, vlaga; a se moleşi: *cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiet ciolanele.* CR.; **11.** (refl.) a fi mai puţin rece; a se încălzi: *vremea se muiase, zăpada se topea.* GHEŢIE; **12.** (refl.; despre ger) a scădea în intensitate; a se potoli; **13.** (fon.; tr. şi refl.) a (se) palataliza: *labialele s-au muiat în această regiune.* [De la ***moale;*** cf. fr. ***mouiller***].

muiáj, muiaje n. **1.** loc de ancorare într-un port; **2.** manevră de aruncare a ancorei. [Din fr. ***mouillage***].

muían, muiane n. (arg.) faţă, figură omenească: *vino să-ţi văd muianul.* [De la ***muie***].

muiánt, ~ţi, muiantă, ~e a. care face să devină moale, elastic, suplu; emolient. // m. produs chimic

folosit în industria textilă, la operația premergătoare vopsirii sau albirii. [Din fr. ***mouillant***].

muiát¹, ~ți, muiată, ~e a. **1.** introdus într-un lichid; îmbibat cu un lichid; care a devenit moale, care s-a umezit, s-a udat: *muieți-s posmagii?* CR.; **2.** cu haine ude; plouat, ud: *muiat pînă la piele.* EM.; *Lena e muiată toată.* GHEȚIE; **3.** (fig.) moleșit, vlăguit: *se simțea foarte muiat.* SL.; **4.** întreținut cu fire de aur; (p. ext.) îmbrăcat în astfel de haine: *arnăut ... muiat numa-n fireturi de sus pînă jos.* CAR.; **5.** (fon.; despre unele consoane) palatalizat. [V. ***muia***].

muiát² n. muiere²: *muiatul rufelor cu detergent.* [V. ***muia***].

múică, muici f. (reg.) mamă: *muică, Doamne!* [Cf. ***mamă, mămucă***].

múie f. (arg.) **1.** gură; **a duce cu muia,** a duce cu vorba; a amăgi; **2.** contact sexual oral; (și: **mîie**). [Din țig. ***mui***].

muierátic, ~ci, muieratică, ~ce a. **1.** (reg.) de muiere, ca o muiere; muieresc: *zicînd cu glas muieratic.* CR.; **2.** (fam.) afemeiat: *Weinberger ..., muieratic cum era, tot ar fi fost mai bun.* GHEȚIE. [***Muiere¹*** + ***-atic***].

muiérce(a) m. (fam.; peior.) **1.** bărbat care umblă după femei; afemeiat; **2.** om fricos, laș. [De la ***muiere¹***].

muiére¹, muieri f. (pop.) **1.** femeie: *soția mea a fost muiere frumoasă.* SAD.; **2.** femeie măritată; soție: *te însoară și-ți ia muiere.* PANN.; *muierea vine cu o jumătate de pas în urma țăranului.* PR. [Lat. ***mulier, -eris***].

muiére², muieri f. acțiunea de a (se) muia și rezultatul ei; muiat². [V. ***muia***].

muierésc, ~ști, muiereáscă, ~ești a. (pop.) care aparține, care este caracteristic muierii¹, referitor la muiere; femeiesc, muieratic: *era un om care ... zicea că nu este sămînță mai rea pe lumea asta decît neamul muieresc.* SAD.; *nu cădea în slăbiciuni muierești.* CĂL.; **parte muierească,** sex femeiesc. [***Muiere¹*** + ***-esc***].

muierésțe adv. (pop.) ca o muiere¹; femeiește: *sfetnicul ... s-au îmbrăcat muierește.* MUSTE. [***Muiere¹*** + ***-ește***].

muierét, muiereturi n. (pop.) **1.** (la sg.) mulțime, grup de femeie; muierime: *muieretul se despica în două.* DELAVR.; **2.** (la pl.) femei: *cînd auziră muiereturile despre una ca asta, se adunară ... într-o clipeală.* ISP.; *muieretul venea cu probleme, să le rezolve aici.* SOR. [***Muiere¹*** + ***-et***].

muieri, muieresc vb. (reg.; refl.) a avea însușiri sau a adopta atituduni femeiești: *frunzuliță măr sucit, băieții s-au muierit.* POP. [V. ***muiere¹***].

muieríme f. (reg.) mulțime de femei, muieret. [***Muiere¹*** + ***-ime***].

muierós, ~și, muieroásă, ~e a. **1.** (reg.) femeiesc, muieresc; **2.** (înv. și reg.) afemeiat. [***Muiere¹*** + ***-os***].

muierúșă, muierușe și **muieruși** f. (înv. și reg.) muierușcă: *mîne-nșală muierușa.* POP. [***Muiere¹*** + ***-ușă***].

muierúșcă, muieruște f. (pop.) **1.** diminutiv al lui muiere; femeiușcă, muierușă: *cît de prost poate să ajungă un bărbat cînd îi cade așa ..., cu tronc, o muierușcă.* PR.; **2.** (înv. și reg.) femelă. [***Muiere¹*** + ***-ușcă***].

mujahedín, mujahedíni m. combatant musulman încadrat în unități paramilitare, care luptă împotriva celor (considerați) ostili islamului. [Din fr. ***moudjahidin***].

mujdeá, mujdele f. (înv. și reg.; mai ales la pl.) veste, știre (de obicei bună, plăcută): *ce mujdele-mi aduci?* FIL. [Din turc. ***müjde*** „veste bună"].

mujdéi, (rar) **mujdeie** și **mujdeiuri** n. **1.** preparat alimentar din usturoi pisat cu sare și amestecat cu apă (sau oțet, borș, supă etc.), care se consumă ca adaos la unele mîncăruri: *iaca niște bulughine cu mujdei și cu mămăligă.* CR.; *pui fripți, mujdei de usturoi, ouă fierte.* PR.; **2.** usturoi pisat, folosit în medicina populară. [***Must*** + ***de²*** + ***ai³***].

mujíc m. v. **mojic.**

mujicíme f. v. **mojicime.**

mul¹, muli m. (latinism; înv.) catîr. [Din lat. ***mulus***].

mul² n. humus pămîntos, slab acid, afînat, brun-închis sau negru format prin descompunerea completă a masei vegetale, în amestec cu componente minerale. [Din fr. ***mulle,*** germ. ***Mull***].

mul³ s. v. **mulă.**

mulá¹, mulez vb. **1.** (tr.) a da formă unui obiect prin turnarea materialului plastic în tipare sau în matrițe; **2.** (fig.; tr. și refl.) a modela, a fasona; a (se) transforma: *patima asta nouă ... mă făcea să uit tot și să mă mulez după sufletul și vrerile Maitreyiei.* EL.; **3.** (tr. și refl.) a se lipi de corpul cuiva, conturîndu-i formele: *taiorul negru i se mula pe corp.* PR. [Din fr. ***mouler***].

mulá² f. v. **mola¹.**

muláj, mulaje n. **1.** reproducere în ipsos, în ceară etc. a unui obiect (mai ales a unei sculpturi), cu ajutorul unei matrițe în care se toarnă respectivul material plastic: (fig.) *forma sofianică a ființelor devenite mulaj al rugăciunii, al meditației.* BL.; **2.** tipar de hîrtie sau de pînză după care se croiește un obiect de îmbrăminte; mulă. [Din fr. ***moulage***].

mulăre, mulări f. acțiunea de a (se) mula și rezultatul ei. [V. ***mula¹***].

mulátru, ~i, mulatră, ~e m., f. persoană născută dintr-o negresă și un bărbat alb sau dintr-o femeie albă și un negru; metis. [Din fr. ***mulâtre***].

mulatrésă, mulatrese f. (rar) mulatră: *mulatresă stupidă, vițioasă, alcoolică a fost tovarășa vieții lui.* IBR. [Din fr. ***mulâtresse***].

múlă, muie f. (rar) mulaj; (p. ext.) tipar, formă; (și: **mul**). [Din fr. ***moule***].

múlcomi vb. v. **molcomi.**

mulcomitór a. v. **molcomitor.**

múldă f. v. **moldă.**

mulgár, ~i, mulgară, ~e și **~ări** a. și f. (reg.; despre oi, vaci; adesea subst.) mulgător. // m. mulgător. [***Mulge*** + ***-ar***].

mulgătór, ~i, mulgătoáre a. (pop.; despre vaci, oi etc.; adesea subst.) care dă lapte, care se (poate) mulge; mulgară: *o juninică mulgătoare și-o muiere grijitoare.* POP. // m., f. persoană care mulge vacile, oile etc.; mulgar. // f. (reg.) **1.** (deschizătură de la) strungă pe unde trec oile la muls; **2.** parte a după-amiezii cînd se mulg oile. [***Mulge*** + ***-ător***].

múlge, mulg vb. (tr.) **1.** a extrage laptele din uger: *vin să-ți mulgă oile.* GAL.; **vacă (bună) de muls,** persoană sau situație de pe urma căreia se poate profita (prin abuz): *din cărți culegi multă înțelepciune; și la drept vorbind, nu ești numai așa o vacă de muls pentru fiecare.* CR.; **2.** (fig.) a trage foloase, a profita; a jefui: *le vor da tara pe mînă, ca s-o mulgă și mai tare.* FIL. // (compus; ornit.; reg.) **mulge-capre** n. invar., caprimulg, lipitoare (*Caprimulgus europaeus*). [Lat. ***mulgere***].

múlgere, mulgeri f. acțiunea de a mulge și rezultatul ei; muls¹, mulsoare: *se recomandă mulgerea vacilor la ore regulate.* [V. ***mulge***].

mulináj, mulinez vb. (tr.) a răsuci mai multe fire de mătase pentru a obține un singur fir cu proprietăți îmbunătățite. [Din fr. ***mouliner***].

mulinăre, mulinări f. acțiunea de a mulina și rezultatul ei. [V. ***mulina***].

mulinétă, mulinete f. **1.** dispozitiv fixat pe varga lansetei, alcătuit dintr-un tambur pe care se înfășoară firul; undiță prevăzută cu un asemenea dispozitiv; **2.** mică elice folosită la frînele aerodinamice de încercare; **3.** elice mică montată în partea anterioară a unei elice propulsoare de avion pentru reglarea automată a pasului acestuia. [Din fr. ***moulinet***].

mulinéu, mulineuri n. fir de mătase, de bumbac etc. obținut prin răsucirea mai multor fire deja răsucite, folosit la cusături artistice, broderii; (p. ext.) jurubiță cu astfel de fire. [Din fr. ***mouliné***].

mullít n. silicat de aluminiu foarte refractar, incolor sau roz, cu luciu sticlos, prezent în materiale alumino-ase și argiloase. [Din engl. ***mullite***].

muls¹, mulsuri n. mulgere, mulsoare: *ceaun mare, ciobănesc, de fiert laptele după muls.* PETR.; (reg.) **în mulsul vitelor,** în amurg. [V. ***mulge***].

muls², ~și, mulsă, ~e a. (despre vaci, oi etc.) căreia i s-a extras laptele din uger; (despre lapte) care a fost extras din uger. [V. ***mulge***].

mulsoáre, mulsori f. **1.** mulgere, muls¹: *aduceau mînzările ... pentru mulsoare.* SAD.; **2.** (reg.) parte a zilei cînd se mulg oile; **3.** mulsură: *n-a rămas nimic dintr-o mulsoare;* **4.** loc unde se mulg oile: *pe Costea că-l aducea ... spre mulsoarea oilor.* POP. [***Muls¹*** + ***-oare***].

mulsúră, mulsuri f. (reg.) **1.** mulgere, muls¹; **2.** cantitate de lapte mulsă o dată (de la o oaie sau de la toate oile dintr-o turmă); mulsoare. [***Muls¹*** + ***-ură;*** cf. lat. ***mulsura***].

mult, ~ți, multă, ~e a. în număr sau în cantitate mare; de proporții mari; de lungă durată; de forță sau de intensitate mare: *curg apele galbene cu mîl mult.* EL.; *multă lume nu înseamnă multă conștiință.* PR.; **a nu mai avea zile multe,** a fi aproape de moarte. // n. (la pl.) lucruri, fapte, întîmplări numeroase (și variate): *de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hurzuz.* CR.; **multe (și) de toate** sau **multe și mărunte, a)** lucruri, probleme de tot felul; **b)** fleacuri, nimicuri: *multe și mărunte am să-ți spun.* CAR.; **a nu ști multe,** a fi hotărît, a lua măsuri energice; **și mai multe nu,** nimic altceva; neapărat, cu orice preț: *să moară de mîhniciune și mai multe nu!* CAR.; **mult(ul)-puținul,** tot, atît (cît): *multul-puținul ce-l am e și al tău.* GHEȚIE. // adv. **1.** în cantitate considerabilă; cu valoare mare; în mod intens, stăruitor; pe o distanță mare; în timp îndelungat; de repetate ori: *măgulit e fiecare că n-ai fost mai mult ca dînsul.* EM.; *turcii mult nu așteptau, ci îndată răspundeau.* POP.; **de mult,** de o bucată de vreme: *a plecat de mult?* EL.; **cu mult,** în foarte mare măsură; **cel mult, a)** maximum; **b)** în cel mai bun caz; mai mult, mai ales, în special; **de mult ce,** din cauza (duratei îndelungate, a cantității, a intensității etc. mari): *au bătut părinții din palme de mult ce le-a plăcut cîntecul.* CAR.; **e mult de cînd ...** (sau **de-atunci**), a trecut vreme îndelun-gată de cînd ... (sau de atunci); **cu atît** (sau **atîta**) **mai mult,** într-o măsură și mai mare; **(și) nimic mai mult,** numai atît, nimic în plus; (fam.) **asta-i prea mult!** asta întrece măsura, e peste ceea ce se poate admite, suporta; **mai mult sau mai puțin,** oarecum, relativ; **mult și bine,** vreme îndelungată: *dormeai tu mult și bine, Harap Alb, de nu eram eu.* CR.; **2.** (la comparativ; al doilea termen al comparației fiind neexprimat) în (mai) mare măsură, în plus, în special: *ce puteam să-i fac mai mult?*; **3.** (înv. și pop.) în cel mai înalt grad; foarte, extrem: *mult mă mir.* [Lat. ***multus***].

multi- element de compunere cu sensul „mai mulți", „numeroși". [Din fr. ***multi-***].

multianuál, ~i, multianuală, ~e a. de mai mulți ani. [***Multi-*** + ***anual***].

multicél, ~i, multicică, ~ele a. multișor: *de ai bani mai multicei.* POP. // adv. **de multicel,** cam de multă vreme: *este caldă ..., c-am pus-o de multicel.* PANN. [***Mult*** + ***-icel, -icică***].

multicelulár, ~i, multicelulară, ~e a. alcătuit din mai multe celule; pluricelular. [Din fr. ***multicellulaire***].

multicolór, ~i, multicoloră, ~e a. colorat în culori variate, cu mai multe culori; policrom: *altare ... ornate de picturi multicolore.* OD.; *mahalagiii ... vor avea o predilecție pentru multicolor.* CĂL. [Din fr. ***multicolore,*** lat. ***multicolor***].

multicórd, ~zi, multicordă, ~e a. (despre instrumente muzicale) cu mai multe coarde: (fig.) *aule nude în care se odihnește liniștea multicordă a pianului cu coadă.* CĂL. [Din fr. ***multicorde***].

multiculturál, ~i, multiculturală, ~e a. (despre țări, societăți etc.) care conține, care relevă mai multe culturi distincte; care promovează manifestarea culturilor diferite. [Din engl. ***multicultural***, fr. ***multiculturel***].

multiculturalísm n. coexistența mai multor culturi diferite într-o țară, într-o societate. [Din engl. ***multiculturalism***, fr. ***multiculturalisme***].

multiculturalíst, ~şti, multiculturalístă, ~e a. care ţine de multiculturalism, referitor la multiculturalism; favorabil multiculturalismului, instituţionalizării acestuia. [Din engl. *multiculturalist*, fr. *multiculturaliste*].

multidimensionál, ~i, multidimensionálă, ~e a. cu mai multe dimensiuni; referitor la domenii, niveluri variate; pluridimensional: *inconştientul împrumută conştiinţei ... caracter şi un profit multidimensional.* BL. [Din fr. *multidimensionnel*].

multidimensionalitáte f. caracterul a ceea ce este multidimensional; pluridimensionalitate. [*Multidimensional* + *-itate*].

multidisciplinár, ~i, multidisciplinară, ~e a. (despre domenii ale ştiinţei) fundamentat pe transferul de concepte şi metodologie între două sau mai multe discipline, care ţine de mai multe specialităţi; interdisciplinar, pluridisciplinar. [Din fr. *multidisciplinaire,* engl. *multidisciplinary*].

multidisciplinaritáte f. caracter multidisciplinar; interdisciplinaritate, pluridisciplinaritate. [*Multidisciplinar* + *-itate*].

multiflór, ~i, multiflóră, ~e a. cu mai multe flori: *plante multiflore.* [Din fr. *multiflore,* lat. *multiflorus*].

multifórm, ~i, multiformă, ~e a. care are sau care poate avea mai multe forme, aspecte: *răutatea multiformă a vecinilor.* CĂL. [Din fr. *multiforme*].

multifuncţionál, ~i, multifuncţională, ~e a. care poate îndeplini mai multe funcţii; cu mai multe întrebuinţări: *mobilier multifuncţional.* [*Multi-* + *funcţional*].

multifuncţionalitáte f. calitatea de a fi multifuncţional. [*Multi-* + *funcţionalitate*].

multigrád, multigradă, ~e a. (despre substanţe, uleiuri etc.) a cărui vîscozitate nu este influenţată de variaţiile de temperatură. [Din fr. *multigrade*].

multilaterál, ~i, multilaterală, ~e a. care este orientat în mai multe direcţii, care se desfăşoară pe mai multe planuri, care cuprinde probleme, aspecte etc. multiple: *activităţi multilaterale.* [Din fr. *multilateral*].

multilaterálitáte f. faptul de a fi multilateral; însuşirea de a fi multilateral: *multilateralitatea situaţiilor dramatice.* EM.; *Leonardo reprezintă, sub raportul multilateralităţii realizate calitativ ..., pe „omul universal" al Renaşterii.* BL. [*Multilateral* + *-itate*].

multilíngv, ~i, multilingvă, ~e a. **1.** care este exprimat, prezentat în mai multe limbi; plurilingv: *ediţie multilingvă;* **2.** în care se vorbesc mai multe limbi: *ţări multilingve.* [Din fr. *multilingue*].

multilingvísm n. situaţie a unei comunităţi multilingve; plurilingvism. [Din fr. *multilinguisme*].

multilobát, ~ţi, multilobată, ~e a. (despre frunze) cu mai mulţi lobi. [Din fr. *multilobé*].

multimédia n. ansamblu de tehnici care permit recepţionarea, depozitarea, prezentarea şi prelucrarea informaţiilor simultan şi interactiv. // a. invar. referitor la mai multe media[1]; difuzat prin mai multe media: *campanie publicitară multimedia.* [Din fr. *multimédia*].

multimétru, multimetre n. aparat electric pentru măsurarea tensiunilor, curenţilor şi a rezistenţelor electrice. [Din fr. *multimètre*].

multimilenár, ~i, multimilenară, ~e a. care datează de mai multe milenii; (p. ext.) extrem de vechi: *istoria multimilenară a Indiei.* [*Multi-* + *milenar*].

multimiliardár, ~i, multimiliardară, ~e a. şi m., f. (persoană) care are o avere de mai multe miliarde. [Din fr. *multimilliardaire*].

multimilionár, ~i, multimilionară, ~e a. şi m., f. (persoană) care are o avere de mai multe milioane: *sînt oameni foarte bogaţi, multimilionari.* SAD. [Din fr. *multimillionnaire*].

multinaţionál, ~i, multinaţională, ~e a. **1.** (despre state) în care trăiesc mai multe naţiuni; **2.** la care participă mai multe state: *competiţie multinaţională.* [Din fr. *multinational*].

multipár, ~i, multipară, ~e a. **1.** (despre animale) care face mai mulţi pui deodată; **2.** (şi subst.; despre femei) care a avut mai multe naşteri, mai mulţi copii. [Din fr. *multipare*].

multiplán, multiplane a. şi n. (avion) cu mai multe aripi suprapuse. [Din fr. *multiplan*].

multiplét, multipleţi m. (fiz.) grup de linii spectrale cu frecvenţe foarte apropiate. [Din fr. *multiplet*].

multiplex a. sistem (sau procedeu) multiplex, procedeu folosit în telecomunicaţii pentru transmiterea simultană a mai multor mesaje pe acelaşi circuit al unei linii electrice sau prin unde electromagnetice. [Din fr. *multiplex*].

multiplicá, multíplic vb. **1.** (mat.; tr.) a înmulţi; **2.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni mai numeros; a (se) repeta: *figurile lor se multiplicau, ca din reflectarea unor oglinzi paralele.* VLAH.; *artistul ..., inefabil în esenţa lui, e multiplicat prin interpretare la infinit.* CĂL.; **3.** (tr.) a reproduce în mai multe exemplare (un lucru, un text etc.) prin diverse procedee tehnice: [cursul] *a fost multiplicat în urmă cu nu ştiu cîţi ani.* GHEŢIE. [Din lat. *multiplicare,* fr. *multiplier*].

multiplicábil, ~i, multiplicabilă, ~e a. care poate fi multiplicat. [*Multiplica* + *-bil;* cf. fr. *multipliable*].

multiplicánd, multiplicanzi m. şi **multiplicande** n. (mat.; înv.) deînmulţit: *în înmulţire multiplicandul se ia de-atîtea ori cît numără multiplicatorul.* EM. [Din germ. *Multiplikand,* lat. *multiplicandus,* fr. *multiplicande*].

multiplicáre, multiplicări f. **1.** acţiunea de a (se) multiplica şi rezultatul ei; înmulţire, sporire; **2.** reproducere a unui original în mai multe copii; **3.** (biol.; rar) reproducţie: *o codiviziune a animalelor, din punct de vedere al multiplicării, este aceea în vivipare şi ovipare.* MAIOR. [V. *multiplica*].

multiplicatív, ~i, multiplicativă, ~e a. **1.** care multiplică; **2.** (gram.) **numeral multiplicativ,** numeral care arată proporţia în care creşte o cantitate sau se desfăşoară o acţiune. [Din fr. *multiplicatif*].

multiplicatór, multiplicatori m. (mat.) factor al unui produs; număr sau expresie cu care se înmulţeşte o altă expresie. // n. (pl. **multiplicatoare**) **1.** dispozitiv, aparat, maşină de multiplicare a unui text; **2. multiplicator electronic,** tub electronic cu vid care foloseşte fenomenul de emisie secundară; **multiplicator de frecvenţă,** dispozitiv radioelectronic care măreşte frecvenţa oscilaţiilor stabile la aparate de radioemisie, radiolocaţie etc.; **3.** dispozitiv pentru mărirea turaţiei arborelui prizei de forţă al unei maşini. [Din fr. *multiplicateur,* lat. *multiplicator,* germ. *Multiplikator*].

multiplicáţie, multiplicaţii f. **1.** (mat.; înv.) înmulţire: *prin multiplicaţiunea de semne identice rezultă totdeauna semnul pozitiv.* EM.; **2.** (rar) multiplicare; reproducere; (şi: **multiplicaţiune**). [Din fr. *multiplication,* lat. *multiplicatio, -onis,* germ. *Multiplikation*].

multiplicaţiúne f. v. multiplicaţie.

multiplicitáte f. **1.** faptul de a fi multiplu; număr sau cantitate mare; mulţime, pluralism, pluralitate, diversitate: *orice existenţă se afirmă prin multiplicitatea ipostazelor sale.* BL.; **2.** (mat.) faptul că o soluţie a unei ecuaţii este multiplă; **ordin de multiplicitate,** număr natural care arată de cîte ori o soluţie satisface o anumită ecuaţie. [Din fr. *multiplicité,* lat. *multiplicitas, -atis*].

multíplu, ~i, multiplă, ~e a. **1.** (la sg.) care are o structură complexă, care prezintă elemente, aspecte diverse; multilateral: *chestiune multiplă;* **2.** (la pl.) în număr mare şi variat: *îţi voi povesti ... multiplele împrejurări care m-au întîrziat aiîta.* CAR.; *subprefectul ... s-a referit la inamici multipli.* CĂL. // m. (mat.) **1.** număr întreg divizibil cu un număr întreg dat: *12 e multiplu lui 3;* **2.** fiecare dintre unităţile de măsură mai mari decît unitatea-tip, considerate în raport cu aceasta: *multiplii metrului.* [Din fr. *multiple,* lat. *multiplus*].

multipól, multipoli m. **1.** sistem de perechi de sarcini electrice, una pozitivă şi una negativă, egală ca mărime; **2.** reţea electrică avînd mai multe borne de acces. [*Multi-* + *pol*[1]].

multipolár, ~i, multipolară, ~e a. (despre maşini electrice) care are mai multe perechi de poli magnetici sau mai multe borne electrice de acces. [Din fr. *multipolaire*].

multiprogramáre, multiprogramări f. (inform.) tehnică de exploatare a unui sistem de calcul prin care două sau mai multe programe sînt rulate simultan de un calculator. [Din engl. *multiprogrammy*].

multiseculár, ~i, multiseculară, ~e a. care există sau care durează de mai multe secole: *codul moral al lui Anton Pann provine din experienţa multiseculară a poporului.* V.R. [Din fr. *multiséculaire*].

multispérm, ~i, multispermă, ~e a. (despre fructe) cu mai multe seminţe. [Et. nec.].

multispót, multispoturi a. (despre tuburi catodice) cu mai multe spoturi. [Din engl. *multispot*].

multişór, ~i, multişoáră, ~e a. diminutiv al lui mult; multicel: *pe flăcăi, gospodarul îi cinsteşte şi le dă bani mai multişori.* POP.; (adv.) *a stat multişor la noi;* **de multişor,** cam de multă vreme: *nu te-ai arătat mata la noi de multişor.* SAD. [*Mult* + *-işor*].

multitonalísm n. (muz.) politonalism. [Et. nec.].

multitúdine, multitudini f. număr mare, cantitate însemnată (şi diversă); mulţime; pluralitate: *multitudinea răspunsurilor e o dovadă ... că după atîtea mii de ani chestiunea nu a fost clarificată.* GHEŢIE; *şi-a dat seama de multitudinea orizonturilor teoretice posibile.* CF. [Din lat. *multitudo, -inis,* fr. *multitude*].

multivalént, ~ţi, multivalentă, ~e a. (chim.) polivalent. [Din fr. *multivalent*].

multivalénţă, multivalenţe f. (chim.) polivalenţă. [Din fr. *multivalence*].

multiválv, ~i, multivalvă, ~e a. (despre fructe) cu mai multe valve. [Din fr. *multivalve*].

multivibratór, multivibratoare n. circuit electronic generator de oscilaţii de relaxare, format din rezistoare, condensatoare şi elemente neliniare de circuit, folosit ca divizor de frecvenţă, generator de impulsuri etc. [Din fr. *multivibrateur*].

multivitaminizát, ~ţi, multivitaminizată, ~e a. cu multe vitamine. [Din engl. *multivitamin* + *-iza*].

mulţám interj. (pop.; adesea cu valoare verbală) mulţumim: *mulţam, Doamne!* [De la *mulţămi*].

mulţămí vb. v. mulţumi.

mulţămíre f. v. mulţumire.

mulţămít a. v. mulţumit.

mulţămitór a. v. mulţumitor.

mulţí, mulţesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) înmulţi: *împleţi pămîntul şi vă mulţiţi pre pămînt.* BIBLIA. [De la *mult*].

mulţíme, mulţimi f. **1.** faptul de a fi numeros, mult; număr, cantitate mare; grămadă; noian: *descoperi ... o mulţime de detalii semnificative.* GHEŢIE; **2.** (la sg.) lume multă strînsă laolaltă; grup mare de oameni simpli, masa poporului; gloată: *mulţimea se grămădea la uşă.* EM.; *ocoleau, laolaltă cu mulţimea, coridoarele întunecate din jurul sanctuarului.* EL.; **3.** (mat.) ansamblu de obiecte (numite elemente), identificate fie prin indicarea lor, fie prin formularea unei proprietăţi comune numai lor; **mulţime vidă,** mulţime care nu conţine nici un element; **mulţimi disjuncte,** mulţimi care nu au nici un element comun; **mulţimi echivalente,** mulţimi între care se poate stabili o corespondenţă biunivocă. [*Mult* + *-ime*].

mulţumí, mulţumesc vb. **1.** (intr.; la prez. ind., pers. 1 sg. sau pl., folosit şi ca interj.) a aduce mulţumiri, a-şi arăta recunoştinţă (pentru o binefacere, un serviciu, un dar etc.): *vă mulţumesc!;* **2.** (intr.) a răspunde la un salut, la o urare: *bună vreme, măi băiete! – mulţămim, voinic străin!* EM.; **3.** (intr.) a exprima, în mod politicos, un refuz, un reproş etc.:

mulţumesc, n-am nevoie!; **4.** (tr.) a răsplăti, a recompensa pe cineva; a despăgubi: *bunicul ... a mulţumit pe Irinuca cu patru galbeni.* CR.; **5.** (tr.) a satisface pe cineva; a fi sau a face pe placul cuiva: *şcolarul să mulţumească pe profesor;* **6.** (refl.) a fi sau a se considera satisfăcut; a nu dori mai mult: *se mulţumeşte omul cu o bucată de pământ, dar o bucată de cer cum să-ţi ajungă?* VIERU; *în viaţă, mulţumeşte-te cu ce primeşti.* GHEŢIE; **7.** (pop.; refl.) a se lăsa de ceva, a se sătura de ...: *el s-a mulţumit de ciobănie şi se duce de acum în lume.* POP.; (şi: (înv. şi pop.) **mulţămi**). [De la formula de urare (***la***) ***mulţi ani!*** devenită expresie a recunoştinţei].

mulţumíre, mulţumiri f. **1.** acţiunea de a (se) mulţumi; **2.** manifestare a recunoştinţei şi cuvintele, gesturile etc. prin care aceasta se exprimă: *transmite şătrarului şi doamnei sale cele mai calde mulţămiri.* SAD.; *mulţumirea e atitudinea prin care omul poate onora simultan egalitatea şi ierarhia.* D.; **3.** starea celui mulţumit; satisfacţie, bucurie, plăcere: *avea cu adevărat mulţumirea de a construi în echipă.* R.L.; (şi: (înv. şi pop.) **mulţămire**). [V. ***mulţumi***].

mulţumít, ~ţi, mulţumită, ~e a. **1.** care nu cere sau nu aşteaptă mai mult; satisfăcut; care simte plăcere, satisfacţie, bucurie: *oare, dacă făceam ceva, m-aş fi simţit mulţumit?* GHEŢIE. // f. (înv. şi pop.) **1.** recunoştinţă; recompensă, răsplată; (concr.) ceea ce se oferă drept răsplată: *purta o salbă de galbeni, pe care a dat-o fetei ca mulţămită.* CR.; **2.** bucurie, satisfacţie: *oamenii vor ceti cu mulţămită.* NEGR. // prep. (în forma **mulţumită**) cu ajutorul ..., prin intermediul ..., datorită ..., graţie cuiva (sau a ceva): *mulţumită Domnului, părinţii noştri aveau de unde.* CR.; (şi: (înv. şi pop.) **mulţămit**). [V. ***mulţumi***].

mulţumitór, ~i, mulţumitoáre a. **1.** (înv. şi subst.) recunoscător: *cetitorul îmi va rămînea mulţumitor.* NEGR.; **2.** care corespunde aşteptărilor, cerinţelor; care produce mulţumire; satisfăcător; convingător: *a făcut un roman mulţumitor.* CĂL.; (şi: (înv. şi pop.) **mulţămitor**). [***Mulţumi*** + *-tor*].

mulúră, muluri f. profil arhitectonic ornamental (ex.: baghete, platbande, listeluri etc.). [Din fr. ***moulure***].

múmă f. v. **mamă**.

mumbaşír, mumbaşiri m. (înv.) slujbaş al divanului însărcinat cu încasările şi execuţiile fiscale în ţările române; ceauş: *hătmănia avea un stog de slujitori şi mumbaşiri cu care se slujea la împliniri de bani şi execuţiuni.* FIL.; (şi: **bumbaşir**). [Din turc. ***mübaşir***].

mumetal [miumetál] n. aliaj de nichel, crom, cupru şi fier, întrebuinţat la fabricarea miezurilor magnetice pentru transformatoare. [Din engl. ***mumetal***].

mumíe, mumii f. **1.** cadavru conservat printr-o îmbălsămare specială (la vechii egipteni): *ca mumii egiptene stau cu toţii-n scaun ţepeni.* EM.; *marii creatori de altădată ... se dovedesc a fi simple mumii ..., simple statui, exponate neînsufleţite de muzeu.* GHEŢIE; **2.** (fig.) fiinţă uscată (şi neagră); **3.** (fig.) om foarte slab, fără vlagă: *văzusem obrazul lelei Ileana şi-mi apărură apoi mumiile de argilă ale bătrînilor.* SAD. [Din gr. mod. ***múmia***, it. ***mummia***, germ. ***Mumie***].

mumifiá vb. v. **mumifica**.

mumifiánt, ~ţi, mumifiantă, ~e a. care mumifică: *substanţă mumifiantă.* [***Mumifia*** + *-ant*].

mumificá, mumífic vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) îmbălsăma, a (se) transforma în mumie; **2.** (fig.; refl.) a deveni inert, opac, imobil, încremenit; a se atrofia intelectualiceşte: *li s-a mumificat gîndirea;* **3.** (refl.; despre fructe) a se zbîrci, a se usca, ca urmare a atacului unor ciuperci din genul Monilinia; (şi: **mumifia**). [Din it. ***mummificare***, fr. ***momifier***].

mumificáre, mumificări f. acţiunea de a (se) mumifica şi rezultatul ei; îmbălsămare; (şi: **mumifiere**). [V. ***mumifica***].

mumificát, ~ţi, mumificată, ~e a. **1.** transformat în mumie; **2.** (fig.) inert, opac, încremenit: *stilul bizantin invită ... la virtuozitate, care duce inevitabil la o artă abstractă, mumificată.* BL.; **3.** uscat; zbîrcit: *fruct mumificat.* [V. ***mumifica***].

mumifiére f. v. **mumificare**.

múncă, munci f. **1.** (înv. şi pop.; mai ales la pl.) tortură; caznă (pentru osîndiţi); (*bis.*) chinurile iadului: *le spunea de focul Gheenii şi de muncile ce-i aşteaptă.* NEGR.; *o biată păsărică de munci te izbăveşte.* AL.; **2.** durere, suferinţă (fizică sau morală): *a scăpa de muncile cele groaznice ale usturimei ce-l chinuiau.* ISP.; **3.** (spec.; la pl.) durerile naşterii; **4.** efort, trudă; străduinţe: *numai banul îl vînează şi cîştigul fără muncă.* EM.; **5.** desfăşurare a unei activităţi (fizice sau intelectuale) într-un anumit scop; lucru, treabă: *munca este legea lumii moderne.* EM.; *munca stăruitoare şi pasionată, munca utilă societăţii e mai mult decît o datorie, e însăşi justificarea existenţei noastre.* GHEŢIE; *munca şi rîvna permanentă au stat la baza acestei performanţe.* CE.; **muncă silnică,** v. **silnic; protecţia muncii,** v. **protecţie; 6.** (spec.; la pl.) lucru la cîmp: *văzui oameni ... cu plugurile la munci.* POP.; **7.** (concr.) bun (material) agonisit prin lucru; agoniseală: *risipa ce s-a făcut cu munca ei.* CR. [Din sl. ***monka*** „supliciu, martiriu"].

muncél, muncele n. munte puţin înalt, făcînd parte din treapta cea mai coborîtă a unui masiv sau lanţ muntos; deal, colină: *luna a apus după muncel.* EM.; *sus, pe muncelul sterp, cele două mori stăteau încremenite.* SAD. [Lat. ***monticellus***].

muncí, muncesc vb. **1.** (înv. şi pop.; tr.) a supune la munci; a tortura, a chinui: *scoasă pre Vichentie de-l munci cu frecături cumplite.* DOS.; *umbra lui ... vine noaptea de munceşte şi chinuieşte pe bieţii tineri.* ISP.; **2.** (tr.) a provoca suferinţe (fizice şi morale); a preocupa intens: *o presimţire dureroasă îmi munceşte sufletul.* AL.; (refl.) **a se munci cu gîndul,** a se frămînta; **3.** (înv. şi pop.; intr. şi refl.) a se chinui, a pătimi, a suferi: *se munceşte rău în somn.* CAR.; **4.** (refl.) a lucra din greu, din răsputeri; a-şi da osteneala, a se strădui, a se osteni: *aşa se munci biata noră pînă după miezul nopţii.* CR.; **5.** (intr.) a desfăşura o activitate fizică sau intelectuală într-un anumit scop; a avea o ocupaţie; a lucra: *cînd n-am mai avut bursă, am început să muncesc; scriam articole, făceam traduceri.* CE.; *munceşte pe şantier;* (tr.) *nu voia să se tocmească nicăieri, nu voia să muncească nimic.* SAD.; **6.** (spec.; tr.) a lucra pămîntul, a face munci agricole: *munceşte la cîmp;* **7.** (tr.) a pune la muncă grea pe cineva; a istovi: *şi Vodă-i muncea.* POP. [Din sl. ***monćiti***].

muncíre, munciri f. (înv. şi pop.) acţiunea de a (se) munci şi rezultatul ei; suferinţa; chin: *de înşelăciunea diavolului şi de muncirea lui să-l slobozeşti.* POP. [V. ***munci***].

muncít, ~ţi, muncită, ~e a. **1.** (înv.) torturat, chinuit; preocupat intens: *muncit de gînduri;* **2.** ostenit, vlăguit (de muncă, de suferinţă): *bună ziua, femeie muncită!* VIERU; **3.** făcut cu trudă, cu migală: *lucrare muncită;* **4.** (despre terenuri agricole) lucrat, cultivat; **5.** cîştigat, agonisit cu (multă) osteneală: *bani munciţi.* [V. ***munci***].

muncitór, ~i, muncitoáre a. şi m., f. **1.** (înv.) (persoană) care torturează, chinuieşte; (bis.) dracul: *diavolul ... muncitor sufletelor noastre.* ANTIM; **2.** (persoană) care lucrează; lucrător: *un muncitor vrednic ... trage cu coasa.* ISP. // m., f. persoană care, în schimbul unui salariu, participă la producerea bunurilor materiale sau la întreţinerea şi repararea acestora: *ca şi cînd ... nu m-ar fi arestat şi închis tot de-ai noştri, muncitori ajunşi securişti.* PR.; **clasa muncitoare,** proletariat. // a. harnic, activ: *nevasta acestui sărac era muncitoare şi bună.* CR. [***Munci*** + *-tor*].

muncitorésc, ~şti, muncitoreáscă, ~eşti a. care aparţine muncitorilor, referitor la muncitori; alcătuit din muncitori: *partide muncitoreşti.* [***Muncitor*** + *-esc*].

muncitorésce adv. ca muncitorii: *lucrează mult muncitoreşte.* [***Muncitor*** + *-eşti*].

muncitoríme f. totalitatea muncitorilor: *muncitorimea trebuie emancipată.* [***Muncitor*** + *-ime*].

munculíţă f. (fam.) diminutiv al lui muncă; muncuşoară: [î]*şi cată de munculiţa lui.* ISP. [***Muncă*** + *-uliţă*].

muncuşoáră f. (fam.) munculiţă. [***Muncă*** + *-uşoară*].

mund, munduri n. (înv.; rar) lume: *zboară mundurile sfărîmate de mîni puternice.* EM. [Din lat. ***mundus***].

mundán, ~i, mundană, ~e a. (livr.) lumesc; universal: *nimeni nu îndrăznea să urmărească desenele încîlcite ale fanteziei ... pînă la originea lor mundană.* CĂRT. [Din lat. ***mundanus***].

mundír, mundire n. (înv.) tunică (militară); (p. gener.) uniformă militară: *cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac.* CAR.; *s-a descheiat la buzunarul mundirului şi a scos o foaie de hîrtie.* GHEŢIE; (şi: **mondir**). [Din rus. ***mundir***, magh. ***mondúr, mundér***].

mungeríe, mungerii f. (înv.) fabrică de lumînări de seu. [***Mungiu*** + *-ărie*].

mungíu, mungii m. (înv.) lumînărar. [Din turc. ***muncu*** (<***mum*** „ceară, lumînare")].

municipál, ~i, municipală, ~e a. care ţine de municipiu sau de municipalitate, referitor la municipiu: *parcul municipal îşi lărgise spaţiile.* GHEŢIE; **consiliu municipal,** consiliu de conducere al unui oraş, al unei comune. // m., f. salariat (de grad inferior) al unui municipiu; (spec.) măturător de stradă: *un municipal îşi face, cu măturoiul lui enorm, datoria.* CAR. [Din fr. ***municipal***].

municipalitáte, municipalităţi f. **1.** administraţia unui municipiu; organele de conducere ale unui municipiu; persoanele reprezentînd aceste organe: *au să-şi facă şi iluminaţii ...; şi-a dat şi municipalitatea consimţămîntul.* EL.; **2.** (p. ext.) municipiu; **3.** sediul consiliului municipal. [Din fr. ***municipalité***].

municipalizá, municipalizéz vb. (rar; tr.) **1.** a transforma un oraş în municipiu; **2.** a trece un bun privat în proprietatea unui municipiu. [Din fr. ***municipaliser***].

municípiu, municipii n. **1.** (reg.; înv.) district, comitat (în Transilvania); **2.** oraş mare, cu administraţie proprie şi cu un rol însemnat în viaţa economică, socială, culturală a ţării, care se bucură de o anumită autonomie; (p. ext.) municipalitate: *în fiecare reşedinţă de plasă, cu excepţia municipiilor, funcţiona un singur notar public.* GHEŢIE; **3.** nume dat de romani oraşelor din Italia sau din Imperiu, supuse autorităţii Romei, avînd organizare administrativă autonomă. [Din lat. ***municipium***].

munificént, ~ţi, munificentă, ~e a. (livr.) foarte darnic; generos. [Din fr. ***munificent***].

munificénţă, munificenţe f. (livr.) mare dărnicie; generozitate: *neînsemnatul fond de bani ..., datorit în mare parte munificienţei românilor de la noi.* EM. [Din fr. ***munificence***, it. ***munificenza***].

muníţie, muniţii f. denumire generică dată cartuşelor, proiectilelor, bombelor etc.: *au sfîrşit şi muniţiile şi merindele.* NEGR.; (şi: (înv.) **muniţiune**). [Din germ. ***Munition***, lat. ***munitio, -onis***, fr. ***munition***].

muniţiúne f. v. **muniţie**.

múnte, munţi m. **1.** formă pozitivă de relief, cu înălţimi care depăşesc 800 m: *munţii ... zimţuiau zarea asfinţitului.* SAD.; **2.** regiune, zonă muntoasă: *turmele de-şi aduna şi la munte le pornea.* POP.; **3.** (fig.) grămadă, cantitate mare: *un munte de zăpadă, de gheaţă;* **4.** (fig.) om foarte înalt (şi solid); **5. munte-de-pietate** (cf. fr. *mont-de-piété*), aşezămînt aflat sub controlul statului, unde se împrumută cu dobîndă, pe amanet: *muntele de pietate a început să funcţioneze la 1777, în Franţa.* [Lat. ***mons, -is***].

munteán, ~eni, munteană, ~ene a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Munteniei sau locuitorilor ei, referitor la Muntenia sau la locuitorii acesteia; muntenesc; **2.** de la munte: *costumul muntean.* NEGR. // m., f. **1.** român (originar) din Muntenia: *măi muntene, măi vecine, vină să te prinzi cu mine.* AL.; *muntenii imită, moldovenii însă sînt mai originali.* CĂL.; **2.** locuitor de la munte: *pelerina aceea îmblănită, himalayană ... îmi da un aspect de muntean mongol.* EL.; *muntenii rebegiţi pe lîngă boi ... intrau sub coviltir.* SOR. // m. sg. (artic.) numele unui vînt care bate dinspre nord sau răsărit. [***Munte*** + *-ean*].

munteáncă, muntence f. **1.** româncă (originară) din Muntenia: *flăcăilor bulgari ... li se scurgeau ochii după muntencele subţiri şi măiestrit încondeiate.* CĂRT.; **2.** femeie de la munte. [*Muntean* + *-că*].

muntenésc, ~şti, munteneáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Munteniei sau locuitorilor ei, referitor la Muntenia sau la locuitorii acesteia: *Anicuţa vorbea repede, într-o românească savuroasă sută la sută muntenească.* GHEŢIE; **2.** de (la) munte: *sîntem în Dacia, în teritoriul muntenesc al oierilor.* CĂL. // f. (artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [*Muntean* + *-esc*].

muntenéşte adv. ca muntenii, în felul muntenilor; în graiul muntenesc: *Max vorbea muntenește, zicînd „dă ce", „rumân".* CĂL. [*Muntean* + *-eşte*].

muntenísm, muntenisme n. particularitate (fonetism, cuvînt, expresie etc.) specifică vorbirii muntenilor, graiului din Muntenia. [*Muntean* + *-ism*].

muntenizá, muntenizez vb. (tr. şi refl.) a face să capete sau a căpăta felul de a fi al muntenilor; a da sau a căpăta o formă specifică graiului muntenesc: *ediția Minerva e mai bună, cu toate că cuprinde şi ea forme muntenizate.* IBR.; *Negruzzi şi-a muntenizat limba.* [*Muntean* + *-iza*].

muntenizáre, muntenizări f. acţiunea de a (se) munteniza şi rezultatul ei. [V. *munteniza*].

muntenizát, ~ţi, muntenizată, ~e a. adaptat la specificul muntenesc; care a căpătat o formă specifică graiului muntenesc. [V. *munteniza*].

munticél, munticei m. muntişor: *pe piscul unui munticel ... zări o căprioară sprintenă.* ISP. [*Munte* + *-icel*].

muntişór, munţişori m. diminutiv al lui munte; munticel: *Dornele-s numai pîraie, numai munţişori cu brazi.* SAD. [*Munte* + *-işor*].

muntós, ~şi, muntoásă, ~e a. **1.** acoperit cu munţi, plin de munţi: *ţară muntoasă;* **2.** care aparţine, care este specific muntelui; de (la) munte, al muntelui: *peisaj muntos.* CAR.; *cu toată sărăcia pămîntului muntos, sătenii sămănau grîu.* AG.; **3.** constituit din munţi: *lanţ muntos.* [*Munte* + *-os*].

mur[1]**, muri** m. **1.** nume dat unor arbuşti din familia rozaceelor, cu tulpini spinoase, cu frunze palmat-compuse, păroase, cu flori albe sau roz şi cu fructe negre, comestibile (*Rubus*): *frunzele şi rădăcinile murului au proprietăţi astringente, antidiareice, spasmolitice;* **2.** (bot.; înv. şi reg.) dud (*Morus*). [Lat. *morus*].

mur[2]**, muri** m. (livr.) zid: *sub învechitul mur.* EM. [Din lat. *murus*].

murá, murez vb. **1.** (tr.) a pune legume la acrit în saramură sau în oţet, pentru a le conserva; **2.** (refl.; despre legume) a se acri, a fi bune de mîncat: *s-au murat castraveţii?;* **3.** (tr.) a conserva nutreţuri, prin fermentare; **4.** (tr. şi refl.) a pune la topit în apă plante textile: *o băgai în baltă ..., se mură cînepa de vară.* POP.; **5.** (fig.; tr.) a uda (ploaia) pe cineva foarte tare, pînă la piele: *m-ar fi murat ca p-un cîine.* DELAVR. [De la *moare*].

murabít, murabiţi m. marabu. [Din fr. *murabit*].

murahás m. v. **murahaz.**

muraház, murahazi m. (înv.) plenipotenţiar: *dobîndesc de la Poartă ... trimiterea de plenipotenţi (murahaşi) la Akerman.* GHICA; (şi: **murahas**). [Din turc. *murahhas*].

murál, ~i, murală, ~e a. referitor la zid; aplicat sau fixat pe zid, pe perete: *portret mural al lui Neagoe Basarab.* OD.; **hartă murală,** hartă mare destinată să stea pe perete; **pictură murală,** pictură făcută pe zid. [Din fr. *mural,* lat. *muralis*].

muralíst, ~şti, muralistă, ~e m., f. specialist în picturi murale. [Din engl. *muralist*].

murár, murari m. (înv.; rar) **murar liber,** francmason. [*Mur*[2] + *-ar;* cf. germ. *(Frei)maurer*].

muráre, murări f. acţiunea de a (se) mura şi rezultatul ei; murat[2]. [V. *mura*].

murát[1]**, ~ţi, murată, ~e** a. **1.** fermentat, acrit în saramură sau în oţet: *se întoarce cu gustări, sardele sărate ..., măsline, brînză, castraveţi murați.* PR.; *varză murată;* **2.** (despre furaje) conservat prin fermentare; **3.** (fig.) ud leoarcă: *murat pînă la piele.* CR. [V. *mura*].

murát[2] n. murare: *am pus gogonele la murat.* [V. *mura*].

múră[1]**, mure** f. **1.** fructul negru, comestibil al murului[1], cu gust dulce-acrişor: *ochi negri ca murele;* **mură-n gură,** lucru fără muncă, fără osteneală: *ar fi poftit ... să i le dea în mînă, cum am zice mură în gură.* ISP.; **2.** (înv. şi reg.) dudă. // a. (reg.) de culoare neagră: *cucule cu pană mură.* POP. [Lat. *morum*].

múră[2]**, mure** şi **muri** f. (reg.) **1.** stomacul animalelor rumegătoare; **2.** (la pl.) glande, ganglioni de la pieptul sau de la gîtul unor animale; momiţă[3]. [Cf. alb. *mullë*].

múră[3] f. (reg.) saramură; (spec.) zeamă de varză; moare. [Cf. *mura, moare*].

múră[4]**, mure** f. parîmă cu care se trag spre proră colţurile inferioare ale velelor pătrate. [Din it. *mura*].

murătúră, murături f. (mai ales la pl.) legumă sau fruct fermentat, acru conservat în saramură sau în oţet: *friptură cu murături; mere murate.* [*Mura* + *-ătură*].

murdalîc n. v. **murdarlîc.**

murdár, ~i, murdară, ~e a. **1.** acoperit, plin de murdărie, de pete; nespălat, mînjit: *am o faţă descompusă ..., hainele murdare.* EL.; *zăpada se topea, acoperind trotuarele cu o mîzgă murdară.* GHEŢIE; **2.** lipsit de claritate; tulbure: *apă murdară;* **3.** care nu se spală, care se complace în mizerie; care nu respectă, nu păstrează curăţenia: *[î]l văzuse ... stînd de vorbă cu doi băieţi murdari şi sărăcăcios îmbrăcaţi.* VLAH.; **4.** (fig.) josnic, ticălos; vrednic de dispreţ: *nu toată politica e murdară.* D.; **5.** (fig.; despre cuvinte) necuviincios, obscen, trivial. [Din turc. *murdar*].

murdarlíc, murdarlîcuri n. (înv.) murdărie; gunoi: [rănile] *trebuie ... a se curăţi bine împrejur de orice murdalîc.* ALEX.; (şi: **murdalîc**). [Din turc. *murdalik*].

murdărí, murdăresc vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) umple de murdărie; a (se) mînji, a (se) păta, a (se) macula: *se murdăreşte pe haine cu scrum de ţigare.* CĂL.; **2.** a elimina urina, excrementele: *se vede ... că nu mi-am murdărit scăldătoarea cînd m-a vîrît bunica-mea întăi în ea.* SAD.; **3.** (fig.) a (se) compromite, a (se) înjosi. [De la *murdar*].

murdăríe, murdării f. **1.** starea a ceea ce este murdar; **2.** strat de necurăţenie (pete, noroi, praf etc.) care acoperă sau îmbîcseşte ceva; resturi nefolositoare, gunoi; mînjeală, murdarlîc: *toate murdăriile le arunca pe bordeiul lui.* ISP.; **3.** excremente: *între alte atrocităţi, fac murdării în vasele de marmoră găsite într-un castel.* CĂL.; **4.** (fig.) comportare, faptă josnică, degradantă, vrednică de dispreţ: *cum de poţi debita asemenea murdării despre mine?* GHEŢIE. [*Murdar* + *-ie*].

murdăríre, murdăriri f. acţiunea de a (se) murdări şi rezultatul ei; îngrijire, maculare. [V. *murdări*].

muréná, murene f. peşte din mările tropicale şi temperate calde, asemănător cu anghila, foarte vorace, avînd o carne gustoasă. [Din fr. *muréne,* lat. *muraena*].

mureşéan, ~eni, mureşeană, ~ene m., f. persoană (originară) din regiunea Mureşului: *mureşean cu ţundră sură, treci Mureşu să-ţi dau gură.* POP. [*Mureş* n. pr. + *-ean*].

mureşeáncă, mureşence f. **1.** femeie (originară) din regiunea Mureşului; **2.** (artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans; hora ţuţuienilor. [*Mureşean* + *-că*].

murg[1]**, ~gi, murgă, ~ge** a. **1.** negru bătînd în roşu; castaniu-închis; cenuşiu: *doi cai, unul alb şi unul murg.* NEC.; **2.** (p. gener.) de culoare închisă: *brazda murgă, rece.* AL. // m., f. cal cu părul de această culoare; (p. gener.) cal: *voinicul încălecă pe murg.* SAD.; (pop.) **a intra murga în sat,** s-a înserat. [Cf. alb. *murg*].

murg[2] n. (înv. şi pop.) **1.** amurg: *zbieretul vitelor în murgul serei.* BĂLC.; **2.** (rar) zori de zi: *în murgul zorilor.* OD. [Et. nec.; cf. *amurg, murg*[1]].

murgán, ~i, murgană, ~e a. (reg.; despre animale) cu părul murg[1]. // m., f. animal (mai ales bovină) cu părul murg; murgoci; **a înţărcat murgana,** s-a terminat cu avantajele (nemeritate); a înţărcat bălaia. [*Murg*[1] + *-an*].

murgí[1]**, murgesc** vb. (rar; intr.) a deveni murg; (p. ext.) a căpăta o culoare închisă: *chipul ei ... începuse a murgi în vînăt.* DELAVR. [De la *murg*[1]].

murgí[2]**,** pers. 3 **murgeşte** vb. (intr.) **1.** (înv. şi reg.) a se însera, a amurgi; **2.** (fig.) a se ivi, a apărea în depărtare: *alţii la hotar murgesc.* BOL. [De la *murg*[2]].

murgílă m. **1.** (reg.) amurg, înserare; (personificat): *cîntă-n umbra lui Murgilă un păstor din al său fluier.* AL.; **2.** personaj din basme populare, din descîntece etc., care întruchipează amurgul: *Murgilă, Miază-noapte şi Zorilă.* PANN.; *dete de o pădure, în care întîlni pe Murgilă.* ISP. [*Murgi*[2] + *-ilă*].

murgít n. (reg.) amurg: *cîndu-i colea în murgit badea din codru-a ieşit.* POP. [V. *murgi*[2]].

murgóci, murgoci a. şi m. (reg.) (bou) murg[1]; murgan. [*Murg*[1] + *-oci*].

murgói, murgoi m. (reg.) **1.** cal sau bou murg[1]; **2.** (iht.) boiştean (*Phoxinus phoxinus*); **3.** (iht.) porcuşor (*Gobio gobio*); **4.** (iht.) cosac (*Abramis ballerus*). [*Murg*[1] + *-oi*].

murguléţ, murguleţi m. **1.** diminutiv al lui murg[1]; murguşor, murguţ: *murguleţ e adăpat.* SAD.; **2.** (artic.) numele unui dans popular din Muntenia; melodia acestui dans. [*Murg*[1] + *-uleţ*].

murguşór, murguşori m. murguleţ: *murguşoru-mi priponesc.* AL. [*Murg*[1] + *-uşor*].

murgúţ, ~i, murguţă, ~e m., f. murguleţ: *murguţul blăstăma.* POP.; **a-nţărcat murguţa,** s-a terminat cu avantajele (nemeritate); a înţărcat bălaia. // f. (artic.) numele unei hore. [*Murg*[1] + *-uţ*].

muri, mor vb. (intr.) **1.** a înceta de a mai trăi; a deceda, a răposa, a sucomba: *mii de oameni mor pe pămînt chiar în aceste clipe.* PR.; *după două săptămîni de boală, nu ştiam dacă mor sau scap.* SOR.; **a muri cu zile,** a deceda în urma unei boli neglijate sau în împrejurări neprevăzute; **a trage să moară,** v. **trage;** a **muri fără lumînare,** a muri pe neaşteptate; **2.** (fig.) a înceta de a (mai) exista: *fapta bună nu moare;* **3.** (fig.) a se stinge; a se pierde treptat; a se sfîrşi: *ochii unchiaşului clipiră ca o candelă ce moare.* OD.; *a murit iubirea noastră.* EM.; **4.** a suferi foarte tare; a fi copleşit, covîrşit de un sentiment, de o stare: *ar fi murit de ruşine ... să se uite în ochii oamenilor.* REBR.; *muream de oboseală.* GHEŢIE; **a muri de foame,** a nu avea mijloace de trai, a fi foarte sărac; **a muri după cineva** (sau **ceva**), a ţine foarte mult la cineva sau la ceva; a-i plăcea foarte mult; a iubi cu patimă: *grecul murea după româncă.* SAD.; **5.** (despre plante) a se usca, a se veşteji. [Lat. *moriri*].

muribúnd, ~zi, muribundă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (fiinţă) care trage să moară, în ultimele clipe ale vieţii; agonizant, murind: *iartă-mă, femeie! ceru muribundul.* SAD.; *mă familiarizasem cu salonul de muribunzi în care fusesem internat.* PR.; **2.** (fig.) care este pe cale de a pieri, de a se stinge; (p. ext.) slab, fără vlagă; decăzut: *societatea noastră este bolnavă şi în curînd va ajunge muribundă, dacă nu se va descoperi o cale de regenerare.* GHEŢIE. [Din fr. *moribond,* lat. *moribundus* (după *muri*)].

murid, muride n. (la pl.) familie de rozătoare mici, cu coadă lungă şi cu bot ascuţit (*Muridae*); (şi la sg.) animal din această familie (ex.: şoarecii, şobolanii). [Din fr. *muridés*].

murínd, ~zi, murindă, ~e a. (înv.) care trage să moară; specific muribundului: *licărea ... ca faţa unei vergine murinde.* EM. // m., f. (înv.) muribund: *nu vedeţi decît bolnavi şi murinzi.* NEGR.; *pe murind chiar durerile cele cumplite îl fac să mai trăiască.* EM. [V. *muri*].

muríre f. (înv.) faptul de a muri; moarte: *putinţa muririi el pentru ce mi-a răpit-o?* COŞB. [V. *muri*].

murişoară, murişoare f. diminutiv al lui mură. [*Mură*[1] + *-işoară*].

murít, ~ţi, murită, ~e a. mort: *fraţii noştri cei muriţi de foame.* DOS.; (şi (rar) subst.) *morţi sînt cei muriţi.* EM. [V. ***muri***].

muritór, ~i, muritoáre a. **1.** care nu trăieşte veşnic, care este supus morţii: *toţi oamenii sînt muritori;* **2.** care e aproape mort, care stă să moară; **muritor de foame** (adesea subst.), foarte sărac, care nu are ce mînca: *bieţii oameni ... au să ajungă ... muritori de foame.* ISP. // *m.*, f. om (considerat ca fiinţă vremelnică, trecătoare); pămîntean: *a coborît din palatul lui printre muritorii de rînd.* PR. [***Muri*** + *-tor*].

muritorésc, ~şti, muritoreáscă, ~eşti a. (pop.) care aparţine muritorilor; făcut de muritori: *pronia dumnezăiască calcă socoteala muritorească.* Z. [***Muritor*** + *-esc*].

murmuí, murmuiesc vb. (înv.; intr.) a murmura: *valul mării murmuieşte.* BOL. [Onomat.].

murmuiálă, murmuieli f. (rar) murmur: *auzi ... murmuiala pîraielor.* SL. [***Murmui*** + *-eală*].

murmuitór, ~i, murmuitoáre a. (înv.) murmurător; plin de murmur: *a popoarelor de muşte sărbători murmuitoare.* EM. [***Murmui*** + *-tor*].

múrmur, murmure n. **1.** zgomot surd şi confuz de glasuri; murmurare, rumoare: *dar, iată, şi-un mort evreiesc ...; în murmure stranii semite m-adug şi eu în convoi.* BAC.; **2.** exprimare a unei nemulţumiri, a unei dezaprobări etc.; murmurare, cîrteală: *murmure de indignare, strigăte pline de ură.* P.R.; **fără murmur,** fără împotrivire; **2.** zumzet, bîzîit de albine: *suna în văzduhul înfierbîntat murmurul albinelor.* SAD.; **3.** zgomot slab, monoton, continuu produs de o apă curgătoare, de vîntul ce mişcă frunzişul etc.; murmuială, susur, şopot: *murmur duios de ape.* EM.; **4.** (p. gener.) zgomot surd, confuz: *numai dezordinea te pune în armonie cu murmurul surd, înfundat a ceea ce ne scapă.* PR.; (şi: (înv.) **murmură**). [Din lat. ***murmur,*** fr. ***murmure***].

murmură, múrmur vb. **1.** (tr.) a vorbi sau a cînta încet, monoton (şi nedesluşit): *dascălul murmura în strana lui rugăciuni într-o limbă veche.* EM.; **2.** (intr.) a-şi exprima nemulţumirea cu glas scăzut (scrîşnind, printre dinţi); a bombăni, a cîrti, a se plînge: *murmurai răguşit de o furie năvalnică.* PR.; *s-a chinuit ca Cristos pe cruce, dar nici măcar o dată n-a deschis gura să murmure.* GHEŢIE; **3.** (intr.) a produce un zgomot slab, continuu şi monoton, un murmur; a fremăta, a susura, a şopoti, a murmui: *izvorul murmură.* [Din lat. ***murmurare,*** fr. ***murmurer***].

murmuráre, murmurări f. acţiunea de a murmura şi rezultatul ei; murmur; rumoare: *să mai privesc o dată cîmpia-nfloritoare ... ce auzi odată copila-mi murmurare.* EM. [V. ***murmura***].

múrmură f. v. **murmur.**

murmurătór, ~i, murmurătoáre a. **1.** care vorbeşte sau cîntă încet, monoton (şi nedesluşit): *sfios la vorbă, mai mult murmurător decît glăsuitor.* TEODOR.; **2.** cîrtitor: *vocile murmurătoare se înmulţeau;* **3.** susurător, şopotitor, murmuitor, murmurînd: *apă murmurătoare.* [***Murmura*** + *-ător*].

murmurînd, ~zi, murmurîndă, ~e a. (rar) murmurător, şoptitor: *burniţa ... se scurge-n ramurile joase, cu murmurînde picături.* V.R. [V. ***murmura***].

múrsă[1], murse f. **1.** apă îndulcită cu mierea obţinută prin spălarea fagurilor storşi; **2.** băutură fermentată, preparată din miere amestecată cu apă (sau lapte); hidromel; **3.** (înv.) suc, zeamă, must (de fructe, de flori etc.): *mii de albine bîzîind zboară de pe o floare pe alta ca să adune mursă pentru miere.* CR. [Lat. (*aqua*)***mulsa*** „hidromel"].

múrsă[2], murse f. **1.** mic semn negru pe care femeile şi-l aplică pe obraz pentru a imita o aluniţă; benghi: *plasturele cele negre cu care îşi făcea murse sau benghiuri false.* FIL.; **2.** (reg.) scobitură pe care o prezintă dinţii calului pînă pe la vîrsta de şase ani, după care dispare, datorită roaderii dintelui; mişină, muscă. [Et. nec.].

mursecă, múrsec vb. (tr.) **1.** (pop.) a muşca rupînd, sfîşiind: *cine e mursecat de şarpe, se păzeşte şi de şopîrlă.* PANN.; **2.** (reg.) a strivi, a zdrobi oasele, carnea unei fiinţe (vii): *în cap, pe care-l mursecară de pomană, nu găsiră decît un pumn de creier.* CĂRT.; **3.** (reg.) a ghionti; a bate: *cu baba şi cu fata, de! merge să le mursici mai zdravăn.* CAR.; (şi: (reg.) **mursica**). [Lat. ***morsicare***].

mursecáre, mursecări f. (pop.) acţiunea de a murseca şi rezultatul ei. [V. ***murseca***].

mursecát, ~ţi, mursecată, ~e (pop.) rupt, sfîşiat (de fiare sălbatice, de cîini): *prostul căţeluş atunci mursicat, scăpînd din munci, fuge.* PANN; (şi: **mursicat**). [V. ***murseca***].

mursicá vb. v. **murseca.**

mursicát a. v. **mursecat.**

muruí, muruiesc vb. (tr.) **1.** (pop.) a întinde pe pereţi sau pe jos (în casele vechi ţărăneşti) un strat de muruială pentru a astupa crăpăturile şi a netezi suprafeţele; a lipi: *fimeile mai poräduiesc prin casă, o muruie, o dau cu var, trag brîie frumoase.* POP; **2.** (înv. şi reg.) a spoi cu humă sau cu var: *în cîteva zile toţi patru pereţii erau lipiţi şi muruiţi.* SL.; **3.** (reg.) a unge (murdărind); a murdări; a mînji, a feşteli; a mîzgăli: *geamuri ca nişte lespezi muruite cu leşie.* REBR.; **4.** (reg.) a unge cu muruială înainte de a băga în cuptor pîine, cozonac, mălai etc. [Cf. ucr. ***murovati***].

muruiálă, muruieli f. **1.** faptul de a murui; **2.** lut amestecat cu baligă, paie etc. muiat cu apă şi frămîntat, cu care se muruieşte; lipitură; **3.** (reg.) amestec de făină cu apă, ouă etc., cu care se unge pîinea, cozonacul, mălaiul înainte de a-l pune la cuptor. [***Murui*** + *-eală*].

muruíre, muruiri f. acţiunea de a murui şi rezultatul ei. [V. ***murui***].

muruít, ~ţi, muruită, ~e a. **1.** lipit, netezit, făţuit cu muruială; spoit (cu var, humă): *un fulger scăpără şi lumină pereţii muruiţi.* SAD.; *casele de bîrne încheiate sînt mici, muruite.* CĂL.; **2.** (reg.) murdar, mînjit. [V. ***murui***].

mus, muşi m. elev marinar. [Din fr. ***mousse***].

musacá, musacale f. mîncare preparată din carne tocată şi felii de vinete, de cartofi sau de dovlecei: *să-mi facă la masă ... vro musaca.* AL. [Din turc. ***musakka***].

musafír, ~i, musafiră, ~e m., f. **1.** (rar la f.) oaspete, invitat: *pleacă mosafira mea.* CAR.; *musafirii sînt datori să-şi respecte gazdele.* GHEŢIE; **2.** (spec.) persoană invitată la o masă: *să cînte cînd or veni musafirii.* AL.; **3.** vizitator (la un spital, la o închisoare etc.); (şi: **mosafir**). [Din turc. ***musafir*** „călător"].

musafirlîc, musafirlîcuri n. (înv.; azi depr.) **1.** vizită; (p. ext.) schimb de vizite; petrecere; **2.** (colectiv) musafiri (mulţi şi de tot felul). [Din turc. ***musafirlik***].

musagét, musageţi m. mai-marele muzelor în antichitatea greco-romană. [Din fr. ***musagète***].

músai adv. (pop.) **1.** neapărat, numaidecît, fără doar şi poate; cu orice preţ: *pentru un prieten, musai să laşi cititul.* PR.; *la iarnă musai plecăm;* **2.** (cu funcţie predicativă) trebuie, e necesar: *nu ne-am luat soldele şi e musai să le luăm.* PETR.; *era musai să se pricopsească, să-şi ia măcar cămaşă-n spinare.* SOR. [Din magh. ***muszáj***].

musaíp, musaipi m. înalt demnitar la curtea sultanului; intim, confident, favorit al sultanului; (p. ext.) consilier, sfetnic al domnitorului: *doi oameni ... era musaipi lui sultan Murat.* COSTIN. [Din turc. ***musahip***].

muscál[1], muscali m. 1. (înv. şi pop.) moscovit; (p. gener.) rus: *prin faptele ... muscalului ni vedem primejduită liniştea noastră dinlăuntru.* EM.; *bre, muscale, am ostenit să-te-ascult necontenit.* VIERU; **2.** (înv. şi reg.) birjar (rus): *a tras la scară trăsura muscalului.* TEODOR.; **3.** (p. ext.) trăsură elegantă (condusă de un asemenea birjar): *ne-am strecurat ... printre automobile şi muscali.* ST. [Din rus., ucr., ***moskalĭ,*** pol. ***moskal***].

muscál[2], muscaluri n. (înv. şi pop.) **1.** fluier de trestie cu şapte găuri: *trei ghitarişti suflau într-un muscal.* GHICA; **2.** instrument compus din mai multe fluiere împreunate; nai. [Din turc. ***muskal***].

muscalagíu, muscalagii m. (înv. şi pop.) cîntăreţ din muscal[2]; naist: *toboşari şi muscalagii cu naiul.* OD. // s. nai: *îl tot auzise cîntînd din nai (muscalagiu).* ISP. [Din turc. ***miskalcı***].

muscár, muscari m. **1.** pasăre insectivoră migratoare, cu penajul cenuşiu cu galben-ruginiu, cu ciocul şi picioarele negre; gelat (*Muscicapa striata*); **2.** gîndăcel insectivor, lunguieţ, roşu cu aripile negre, care se hrăneşte cu musculiţe (*Cantharis fusca*); **3.** pescar cu undiţa, care foloseşte ca momeală muşte. [***Muscă*** + *-ar*].

muscardínă, muscardine f. boală a viermilor de mătase provocată de o ciupercă din genul Beauveria, manifestată prin apariţia unor pete de culoare închisă pe corpul acestora. [Din fr. ***muscardine***].

muscarínă, muscarine f. substanţă foarte toxică, prezentă în unele ciuperci otrăvitoare şi în proteine degradate. [Din fr. ***muscarine***].

muscát, ~ţi, muscată, ~e a. (despre struguri sau vin) tămîios. [Din fr. ***muscat***].

múscă, muşte f. **1.** denimure generică dată unor insecte din ordinul dipterelor, cu aparatul bucal adaptat pentru supt şi înţepat, dintre care cea mai cunoscută este musca de casă (*Musca domestica*); (p. gener.; pop.) nume dat oricărei insecte mici zburătoare: *cum erau filele cam unse, trăgeau muştele şi bondarii la ele.* CR.; *atîtea muşte n-am mai pomenit!* SOR.; **a cădea** (sau **a se băga**) **ca musca-n lapte,** a interveni, a se nimeri într-un loc, într-o discuţie în mod nepotrivit; **cu musca pe căciulă,** vinovat (aluzie la hoţul de stup, trădat de albina agăţată pe căciula lui); **rău de muscă, a)** (despre cai) nărăvaş; **b)** (despre oameni) senzual; **a se aduna** (sau **a se strînge, a năvăli etc.) ca muştele (la miere),** a se aduna undeva în număr mare: *au dat năvală ca muştele la miere.* GHEŢIE; **a muri ca muştele,** a muri în număr foarte mare; **muscă artificială,** imitaţie de insectă sau de larvă, montată direct pe cîrligul de pescuit, folosită de pescari ca nadă (în locul celor naturale): *undiţă de bambus, cu aţă subţire, verde, avînd cîrlige de cinci lei, cu muscă artificială.* GHEŢIE; **2.** (compuse) **muscă-verde,** insectă de culoare verde cu reflexe metalice, care îşi depune ouăle pe alimente, pe cadavre etc. (*Lucila caesar*); **muscă-mare** (sau **albastră**), insectă de culoare albastră cu reflexe metalice, care îşi depune ouăle pe cadavre, pe alimente etc. (*Calliphora vomitoria*); **muscă-cenuşie-de-carne,** insectă de culoare cenuşie care îşi depune larvele pe alimente, pe carne etc. (*Sarcophaga carnaria*); **muscă-columbacă,** insectă hematofagă, care inoculează la vite şi la oameni o substanţă foarte toxică (*Simulium columbaczensis*); **muscă-de-cal,** insectă de culoare brună-roşcată, care trăieşte ca parazit pe corpul unor animale (*Hippobosca equina*); **musca-cireşelor,** insectă de culoare neagră care îşi depune ouăle în cireşele care se coc (*Rhagoletis cerasi*); **muscă-de-varză,** insectă ale cărei larve atacă varza şi alte crucifere (*Chortophila brassicae*); **muscă-suedeză,** insectă ale cărei larve atacă cerealele tinere sau boabele necoapte ale acestora (*Oscinella frit*); **muscă-beţivă,** musculiţă de oţet (*Drosophila funebris*); **musca-ţeţe,** v. **ţeţe;** **3.** (înv. şi pop.) albină (*Apis mellifica*): *îi era drag să înveţe şi el meşteşugul albinăritului ... că avea dar: nu-l înţepau muştele.* SAD.; **4.** (p. gener.) insectă; **5.** (p. anal.) smoc de păr lăsat să crească sub buza inferioară; mustaţă foarte mică: *mustaţa mică, mătăsoasă, avea parcă sub ea un soi de sedilă, pusă pe buza de jos, o aşa-zisă muscă.* PETR.; **6.** (reg.) mişină, mursă[2]: *calul de dar nu-l căta de muscă la măsele.* Z.; **7.** (pop.) vînă neagră la rădăcină nasului (evidentă la unele persoane); **8.** (reg.) punct de broderie la cusăturile cu motive naţionale; **9.** categorie la box, la lupte în care sînt încadraţi sportivii cu cea mai mică greutate; **10.** orificiu lăsat de glonţ la trecerea acestuia exact prin centrul ţintei de tir. [Lat. ***musca***].

muscălésc, ~şti, muscăleáscă, ~eşti a. (înv. şi pop.) care aparţine, care este caracteristic muscalilor, referitor la muscali; care provine din ţara muscalilor; rusesc, moschicesc: *un vînt de cele muscăleşti.* AL.; [nasturii] *aparţinuseră cîndva unei*

uniforme muscăleşti. GHEŢIE; (bot.; compus) **spin** (sau **scai, scaiete**) **-muscălesc,** v. **spin.** [*Muscal*[1] + *-esc*].

muscăléşte adv. (pop.) ca muscalii: *Ivan începe a-i ghionti muscăleşte.* CR. [*Muscal*[1] + *-eşte*].

muscărie, muscării f. mulţime de muşte: *peste toate o muscărie ca-n toiul verii.* SL. [*Muscă* + *-ărie*].

muscél, muscele n. **1.** culme deluroasă, prelungă, nu prea înaltă (pînă la 400 m), cu povîrnişuri domoale, de obicei despădurite: *trecuse cîndva călare ... muscele încărcate cu fineţe şi bălării.* CĂL.; **2.** (reg.) imaş. [Et. nec.; cf. *muntice*l].

muschetár, muschetari m. soldat de infanterie în evul mediu, înarmat cu muschetă; nobil din corpul de cavalerie al regilor Franţei: *cei trei muschetari;* (şi: **muşchetari**). [Din fr. *mousquetaire*].

muschétă, muschete f. armă de foc portativă, cu fitil, asemănătoare cu archebuza folosită în evul mediu de infanteria spaniolă şi franceză: *să mînuiască spada şi moscheta ca o amazoană.* FIL. (şi: **moschetă**). [Din fr. *mousquet*].

muschetăríe, muschetării f. mulţime de muschete, totalitatea muschetelor; salvă de muschete: *de o parte cu tunurile, de alta cu muschetăria, făcu să ploaie un pîrîu de foc asupra turcilor.* BĂLC. [Din fr. *mousqueterie*].

muschetón, muschetoane n. veche armă de foc de calibru mai mare decît muscheta, dar cu ţeava mai scurtă. [Din fr. *mousqueton*].

muscicapídă, muscicapide f. (la pl.) ordin de păsări cu ciocul turtit, lăţit la bază şi cu aripile lungi; (şi la sg.) pasăre din acest ordin. [Din fr. *muscicapidés*].

muscói, muscoi m. augmentativ al lui muscă; muscă mare: *ele începură a zîzîi ..., aşa cum face o mare mulţime de muscoi.* ISP. [*Muscă* + *-oi*].

muscónă, muscone f. cetonă ciclică derivată de la o cicloparafină, extrasă din mosc sau obţinută sintetic, care se utilizează în parfumerie ca fixator şi agent odorant. [Din fr. *muscone*].

muscovít, muscovite n. varietate de mică[1] utilizată ca izolant termic şi electric, precum şi la zugrăveli. [Din fr. *muscovite*].

musculár, ~i, musculară, ~e a. care aparţine muşchilor, referitor la muşchi: *leafa ... e un echivalent al muncii reale, al cheltuielilor de forţă nervoasă sau musculară.* EM.; **sistem muscular,** totalitatea muşchilor din organism care, împreună cu sistemul osteoarticular, formează aparatul locomotor; musculatură; (şi: **muşchiular**). [Din fr. *musculaire*].

musculatúră, musculaturi f. totalitatea muşchilor corpului sau ai unui organ; sistemul muscular al corpului: *musculatură de atlet.* VLAH.; *toţi indivizii cu o musculatură satisfăcătoare mînuiau un arc şi o suliţă.* CĂL.; (şi: **muşchiulatură**). [Din fr. *musculature*].

musculíţă, musculiţe f. diminutiv al lui muscă; muscă mică, gîză; muscuţă: *lăcuste, cosaci şi musculiţe de toate felurile zburau capricios.* CĂRT.; **musculiţă de oţet** (sau **de vin, beţivă**), insectă din ordinul dipterelor, ale cărei larve trăiesc în materii care fermentează sau putrezesc; drosofilă (*Drosophila funebris* sau *fenestrarum*); **musculiţă de brînză,** muscă mică, neagră-lucioasă, ale cărei larve trăiesc pe alimente, alterîndu-le, iar cînd sînt înghiţite o dată cu alimentele provoacă tulburări gastrointestinale (*Piophila casei*). [*Muscă* + *-uliţă*].

musculós, ~şi, musculoásă, ~e a. **1.** care este de natura muşchilor, care conţine ţesut muscular: *organ muscular;* **2.** cu muşchi puternici; muşchios; (p. ext.) viguros, vînjos: *părea scund pentru că era îndesat şi musculos.* GHEŢIE; (şi: **muşchiulos**). [Din it. *musculoso,* lat. *musculosus,* fr. *musculeux*].

muscúţă, muscuţe f. musculiţă: *roiuri de muscuţe ... bîzîie pe creasta monumentului.* CAR. [*Muscă* + *-uţă*].

muselím, muselími m. locţiitor de guvernator la turci. [Din turc. *müsellim*].

muselín n. v. muselină.

muselínă, museline f. **1.** ţesătură de bumbac, de mătase foarte fină, străvezie; musul: *prin perdeluţele de muselină se întrezărea conturul opac al unui corp.* GHEŢIE; **2.** stofă de lînă foarte fină şi subţire; tulpan; (şi: **muselin**). [Din fr. *mousseline*].

musicál, musicaluri [miúzikăl] n. spectacol în care scenele vorbite alternează cu numere muzicale şi coregrafice; comedie muzicală. [Din engl. *musical*].

music-hall [miúsik-hol] n. **1.** spectacol de varietăţi (muzică, dans, numere comice etc.); **2.** local destinat acestui gen de spectacol. [Cuv. engl.].

musíu m. (franţuzism; astăzi iron.) termen de adresare către un bărbat: *musiu! domnule! m-ai nenorocit!* CAR. [Din fr. *monsieur*].

müsli n. pl. amestec de fulgi de cereale şi de fructe uscate, care, înmuiate cu lapte, se mănîncă la micul dejun. [Din fr. *mu(e)sli,* germ. *müesli*].

muslím, muslimi m. (înv.) mahomedan: *muri într-o miercuri ..., zi rea în ochii moslimilor.* BĂLC.; *lupta dreaptă, unul şi unul, e vechi obicei al vitejilor, şi creştini şi moslemi.* SAD.; (şi: **moslem, moslim**). [Din turc. *müslim*].

musón, musoni m. vînt periodic, caracteristic sudului Asiei, care bate şase luni (iarna) dinspre continent spre ocean şi şase luni (vara) dinspre ocean spre continent: *la schimbarea musonilor se produc furturi.* [Din fr. *mousson*].

musónic, ~ci, musonică, ~ce a. care ţine de muson, referitor la muson; legat de muson: *climă musonică.* [*Muson* + *-ic*].

must, musturi n. **1.** suc dulce, nefermentat sau care abia a început să fermenteze, obţinut prin zdrobirea şi presarea boabelor de struguri sau (p. ext.) a altor fructe ori plante: *mustul strică stomacul.* CAR.; **2.** zeamă, suc pe care îl conţin unele fructe; mursă[1]: *mustul dulce al perelor bergamute;* **3.** (pop.) seva arborilor; mîzgă; **4.** (înv.) lichid din compoziţia celulelor sau a ţesuturilor animale; (spec.) lichid care se scurge din carne, cînd se frige: *un talger de păstramă, care încă mai sfîrîia în mustul ei sărat.* PETR.; (fig.) *sufletul românesc a fost frămîntat şi răscopt în mustul ortodoxiei.* STĂNIL.; **5.** (pop.) zeama din gunoiul vitelor; **6.** apă provenită din topirea zăpezilor, care îmbibă pămîntul: *ghiocei ieşiţi din mustul zăpezii.* [Lat. *mustum*].

mustáng, mustangi m. cal mic, sălbatic din Mexic şi California. [Din engl. *mustang*].

mustáţă, mustăţi şi (reg.) **musteţe, musteţi** f. **1.** părul care creşte deasupra buzei superioare (la bărbaţi): *purta o mustaţă neagră şi întoarsă.* PETR.; *i-au ieşit mustăţile;* **a-i rîde** (sau **a-i zîmbi**) **cuiva mustaţa,** a se bucura; **a rîde** (sau **a zîmbi, a rînji**) **pe sub mustaţă** (ori **mustăţi**), a rîde pe ascuns; **a trage** (sau **a duce**) **la mustaţă,** a bea mult: *cînd tragi sorcoveţii la mustaţă de ce nu te olicăieşti atîta?* CR.; **2.** (mai ales la pl.) fire lungi de păr care cresc în jurul botului la unele animale; antenele insectelor; fire subţiri situate în jurul gurii unor peşti: *o, motani ..., la zgîriet el v-a dat gheară şi la tors musteţe.* EM.; **3.** (la pl.) ţepi lungi care cresc pe spicul unor cereale; **4.** (pop.) mătasea porumbului; **5.** (pop.) rădăcini adventive la porumb, ceapă, viţă de vie etc.; **6.** fire de sîrmă întrebuinţate în construcţii pentru susţinerea unor structuri; capete ale armăturii de oţel dintr-un element de construcţie de beton armat, lăsate anume pentru a uşura montarea unor piese prefabricate sau pentru continuarea armăturii; (şi: (pop.) **musteaţă**). [Lat. **mustacea*].

mustăcí, mustăcesc vb. (intr.) **1.** a rîde pe ascuns, ironic; a zîmbi pe sub mustaţă: *Bănică mustăcea, uitîndu-se furiş la stăpînu-său.* ZAMF.; **2.** a strîmba din nas, a face nazuri. [De la *mustaţă*].

mustăcioáră, mustăcioare f. diminutiv al lui mustaţă: *mustăcioara abia mijea.* ISP. [*Mustaţă* + *-ioară*].

mustăcíos, ~şi, mustăcioásă, ~e a. **1.** (adesea subst.) care are mustaţă (mare): *a apărut un bărbat ... mustăcios.* GHEŢIE; **2.** (despre cereale) al cărui spic are ţepi lungi. [*Mustaţă* + *-ios*].

mustăcíre, mustăciri f. faptul de a mustăci. [V. *mustăci*].

mustăreáţă f. (pop.) sevă; (spec.) seva arborilor; mîzgă: *din altele* [ierburi] *stoarse mustăreaţă.* B.-DEL. [*Must* + *-ăreaţă*].

mustăríe, mustării f. **1.** (rar) cantitate mare de must; **2.** loc unde se face must; (spec.) local unde se vinde şi se bea must: *magherniţă cu fel de fel de poame şi mustărie.* CAR. [*Must* + *-ărie*].

musteáţă f. v. mustaţă.

mustelídă, mustelide f. (la pl.) familie de mamifere carnivore cu corp suplu, cu picioare scurte, cu gheare neretractile, cu coadă lungă, majoritatea avînd glande anale urît mirositoare (*Mustelidae*); (şi la sg.) animal din această familie (ex.: dihorul, viezurele, vidra, jderul etc.). [Din fr. *mustélidés*].

mustí, mustesc vb. 1. (tr.) a mustui (struguri); **2.** (intr.) a ieşi la suprafaţă din corpul sau obiectul îmbibat de un lichid: *pămîntul musteşte de apă;* **3.** (intr.) a fi îmbibat de un lichid; a chifti: *venea iarna pe zloată ... în galoşi care musteau.* CĂL. [De la *must*].

mustimétru, mustimetre n. aparat pentru determinarea densităţii şi procentului de zahăr din must. [Din fr. *mustimètre*].

mustíre, mustiri f. acţiunea de a musti şi rezultatul ei. [V. *musti*].

mustós, ~şi, mustoásă, ~e a. **1.** plin de must; zemos, suculent: *fructe mustoase;* **2.** plin de sevă, de apă: *lemne mustoase;* **3.** (fig.) bogat în semnificaţii, plin de savoare; picant: *ştie să preţuiască ... expresiile mustoase.* ST. [*Must* + *-os*].

mustră, mústru vb. **1.** (tr.) a face observaţii, a certa (cu vorbe aspre); a imputa, a reproşa cu severitate, a dojeni: *mamă-sa ... a mustrat-o cu asprime.* CAR.; *de-acu mă mustră şi mă bate mama.* SAD.; **a-l mustra pe cineva cugetul** (sau **conştiinţa**), a avea remuşcări, a se căi: *mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau.* OD.; **2.** (refl.) a-şi imputa ceva: *se mustra pentru greşelile ce le-a făcut.* SL.; **3.** (înv.; tr.) a ameninţa; a pedepsi: *acolo mustrîndu-i cu semne şi minuni au întărit legea.* DOS. [Lat. *monstrare* „a arăta", restrîns românește la „a arăta greşeli, abateri", de unde sensul modern].

mustráre, mustrări f. **1.** acţiunea de a mustra şi rezultatul ei; imputare aspră, sancţiune, dojană: *la blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă.* EM.; **2.** sancţiune disciplinară aplicată pe linie administrativă; **3.** remuşcare, părere de rău, căinţă: *intrigantul ... se ucide el însuşi de mustrarea cugetului.* CAR.; *o conştiinţă neguroasă, muncită de mustrări fără nume.* CĂL. [V. *mustra*].

mústră[1] f. v. mostră.

mústră[2]**, mustre** f. (înv. şi pop.) exerciţiu militar, instrucţie, manevră; şmotru: *să văd frunza cum se-ngustă şi pe badea scos la mustră.* POP.; (şi: **mustru, muştră, muştru**). [Din pol. *musztra,* magh. *mustra*].

mustrălui vb. v. muştrului.

mustrătór, ~i, mustrătoáre a. (adesea adv.) care mustră; dojenitor; plin de reproşuri: *sub privirile lor mustrătoare, Gavrilescu îşi plecă ochii.* EL.; *toţi îl priviră mustrător.* PETR. [*Mustra* + *-ător*].

mústru n. v. mostră[2].

mustuí, mustuiesc vb. **1.** (tr.) a zdrobi şi a presa strugurii pentru a stoarce mustul; a musti; **2.** (refl.; despre fructe) a fermenta. [*Must* + *-ui*].

mustuiálă, mustuieli f. (pop.) faptul de a mustui; (concr.) struguri zdrobiţi, înainte de a fi storşi; mustuitură: *luau mustuiala şi o călcau.* OD. [*Must* + *-eală*].

mustuíre, mustuiri f. acţiunea de a (se) mustui şi rezultatul ei. [V. *mustui*].

mustuitór, mustuitoare n. unealtă de lemn formată dintr-un băţ ramificat la un capăt, cu care se zdrobesc strugurii pentru a obţine mustul. [*Mustui* + *-tor*].

mustuitúră, mustuituri f. mustuială. [*Mustui* + *-tură*].

musucél, musucei m. (bot.; reg.) sîngele-voinicului (*Nigritella rubra* şi *nigra*). [Et. nec.].

musúl, musuluri n. (înv.) muselină: *musuluri de Rumeli.* FIL. [Din turc. ***Musul*** *(=Mosul)* n. pr.].

musulmán, ~i, musulmană, ~e a. care ţine de mahomedanism, referitor la mahomedanism; (p. restr.) turcesc: *arabi musulmani.* BOL.; *slujea ca imam într-o mică dar activă comunitate musulmană.* CĂRT.; *religie musulmană.* // m., f. adept al religiei lui Mahomed; mahomedan, muslim; (p. restr.) turc: *în secolele XII-XIII ... filozofia greacă* [a fost] *genial comentată de musulmani.* D.; *mă împrietenisem cu un musulman;* (şi: **muzulman**). [Din fr. ***musulman***].

musulmanísm n. (rar) mahomedanism. [Din fr. ***musulmanisme***].

muşamá, muşamale f. **1.** ţesătură de bumbac, în sau vîscoză impregnată cu substanţe impermeabile, lăcuită pe o faţă: *mulţumit ... cu o masă acoperită cu muşama.* CĂL.; **a (se) face muşama,** a (se) muşamaliza: *să ne păzim aici ... pîn'ce s-o face lucru muşama.* AL.; *s-a făcut muşama ... numaidecît.* M.CAR.; **2.** (artic.) numele unui dans popular care se joacă pe perechi, în cerc, mai ales la nunţi; melodia acestui dans; mînioasa. [Din turc. ***muşama*** „uns cu ceară"].

muşamalizá, muşamalizez vb. (fam.; tr.) a ascunde, a acoperi o greşeală, o faptă necinstită, reprobabilă; a face să dispară fără urmă; a cocoloşi: *a fost muşamalizată o afacere mîrşavă.* [***Muşama*** + *-iza*].

muşamalizáre, muşamalizări f. acţiunea de a muşamaliza şi rezultatul ei. [V. ***muşamaliza***].

muşát, ~ţi, muşată, ~e a. (reg.) frumos: (subst.) *muşatul mamei.* [Probabil de la ****frumuşat;*** cf. arom. ***muşat***].

muşcă, muşc vb. **1.** (tr.) a-şi infige dinţii, colţii în ceva; a apuca cu dinţii şi a strînge tare (sfîşiind): *căţeluşa a muşcat-o de i-a rupt degetele.* CR.; (fig.) *a devenit o modă să muşti mîna care ţi s-a întins, să faci rău celui care te-a ajutat.* D.; **a-şi muşca mîinile** (sau **degetele, pumnii**), a se căi amarnic de ceva; a regreta: *ai să-ţi muşti mîinile, Luminărarule!* PETR.; **a-şi muşca limba** (sau **buzele**), a-şi ascunde un sentiment puternic; a se stăpîni: *flăcăul trebui să-şi muşte buzele ca să nu izbucnească de bucurie.* REBR.; **a muşca pămîntul** (sau **ţărîna**), a cădea la pămînt (rănit de moarte): *văru-meu Ţugurin muşcase pămîntul cu rana în spinare.* ST.; **2.** (tr.; despre peşti) a apuca nada din undiţă; **3.** (tr.) (despre insecte) a pişca, a înţepa; **4.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) critica, a (se) ataca cu vorbe răutăcioase, cu cuvinte sarcastice: *gazetarii îl muşcă întruna; muşcîndu-se prin satire;* **5.** (fig.; tr.) a îndemna, a îmboldi, a aţîţa: *îl muşcă viermele ambiţiei.* CĂL.; **6.** (tr. şi intr.) a rupe cu dinţii o bucată dintr-un aliment (pentru a mînca): *duse cornul la gură şi vru să muşte.* VLAH.; *rupeam cîte-o roşie şi muşcam din ea.* CĂRT.; **7.** (p. anal.; tr. şi intr.) a tăia: *cuţitul* [strungului] *muşcă din suprafaţa brună a metalului.* PR.; **8.** (fig.; tr.) a roade, a chinui; a pricinui neplăcere, discomfort: *fericirea ce-o vedeau în jurul lor le muşca necurmat din inimă.* AG.; (şi: (înv.) **mucica**). [Et. nec.].

muşcáre, muşcări f. acţiunea de a muşca şi rezultatul ei; muşcat[1], muşcătură. [V. ***muşca***].

muşcát[1] n. **1.** (rar) muşcare: *descîntic de muşcatul şerpilor.* POP.; **2.** (compus; bot.) **muşcatul-dracului, a)** numele a două plante erbacee, dintre care una are flori liliachii sau albastre (*Scabiosa columbaria*), cealaltă, flori dispuse în capitule; sipică (*Scabiosa lucida*); **b)** ruin (*Succisa pratensis*). [V. ***muşca***].

muşcát[2], ~ţi, muşcată, ~e a. rupt, sfîşiat, rănit prin muşcare: *buzele cărnoase muşcate şi vopsite.* REBR. [V. ***muşca***].

muşcátă, muşcate f. numele mai multor plante erbacee perene, din genul pelargonium, familia geraniaceelor, cu frunze rotunde, păroase pe ambele feţe, cu marginile crestate, cu flori roşii, albe, roz etc., dispuse în umbele, cultivate ca plante decorative; rotundă (*Pelargonium zonale şi radula, odoratissimum, grandiflorum*); (p. restr.) floarea acestor plante: *ghivecele cu salvie şi muşcată.* GHEŢIE; *foaie verde de muşcată.* POP. [Din bulg. ***muškato,*** magh. ***muskáta***].

muşcătór, ~i, muşcătoáre a. **1.** care muşcă; care provoacă o senzaţie de usturime, de arsură: *sub dogoarea soarelui muşcător;* **2.** (fig.) care critică sever, cu vorbe răutăcioase, caustice; plin de ironie, maliţios, înţepător: *Maiorescu, orator muşcător şi de mare talent, se apără.* CĂL.; *diatribe muşcătoare.* [***Muşca*** + *-ător*].

muşcătúră, muşcături f. **1.** faptul de a muşca; **2.** senzaţie de durere, de usturime, de arsură produsă de ger, de vînt etc.: *bogata vorbă a puşcaşului ... mă face deseori să uit muşcăturile gerului.* SAD.; **3.** (fig.) vorbă muşcătoare; ironie, calomnie; rău provocat de acestea: *muşcătura aceasta să se-ntoarcă spre inima ta.* I. NEGR.; *nu-i mai suport muşcăturile cinice;* **4.** modul cum apropie cineva dinţii cînd muşcă: *stomatologul a constatat că are muşcătura defectuoasă;* **5.** rană, cu aspect caracteristic, păstrînd urmele dinţilor; semn produs prin muşcare: *de unde ai tu muşcătura aia de la mînă?* CAR.; **6.** bucată muşcată dintr-un aliment sau care se poate îmbuca o dată; îmbucătură: *Ion ... tăia cu briceagul o muşcătură de slănină.* REBR. [***Muşca*** + *-ătură*].

muşcheá f. v. **muştea.**

muşchetár m. v. **muschetar.**

muşchi[1], muşchi m. **1.** ţesut fibros şi cărnos care, prin contracţii, pune în mişcare diferite organe şi părţi ale corpului vertebratelor şi celor mai multe nevertebrate: *muşchiul cardiac absoarbe şi respinge lichidul sanguin.* VIANU; *muşchii maxilarelor începură să-mi tremure.* GHEŢIE; **2.** bucată de carne de porc, de vacă, de oaie etc., desprinsă din regiunea coloanei vertebrale şi folosită în alimentaţie (pentru fripturi); (spec.) produs alimentar preparat (prin sărare, condimentare, afumare etc.) din asemenea bucăţi de carne: *i se pregătiră mititei şi un muşchi de vacă.* PR.; *să cumperi muşchi „Montana".* [Lat. ***musculus*** „şoricel" (<***mus***)].

muşchi[2], muşchi m. **1.** (la pl.) clasă de plante criptogame din încrengătura briofitelor, cu rizoizi, cu corpul vegetativ rudimentar, care cresc în locuri umede şi umbroase (pe pietre, pe scoarţa copacilor şi mai ales la umbra tufişurilor); (şi la sg.) plantă din această clasă: [crucile] *străvechi, de piatră, erau atît de încărcate de muşchi şi mîncate de licheni, încît păreau nişte bureţi informi.* CĂRT.; *piatra ce se rostogoleşte nu prinde muşchi.* Z.; a **prinde muşchi,** a muri: *se duc la deal să vadă dacă omul lor n-a prins muşchi.* SAD.; **2.** numele unor licheni asemănători cu plantele descrise mai sus. [Lat. ***musculus*** (<***muscus***)].

muşchiós[1], ~şi, muşchioásă, ~e a. musculos: *muşchioasele braţe.* MACED. [***Muşchi[1]*** + *-os*].

muşchiós[2], ~şi, muşchioásă, ~e a. (înv.) acoperit cu muşchi[2]: *pe coasta unei văi muşchioase.* OD. [***Muşchi[2]*** + *-os*].

muşchişór, muşchişori m. (rar) muşchiuleţ: *muşchişor de porc.* SAD. [***Muşchi[1]*** + *-işor*].

muşchiulár a. v. **muscular.**

muşchiulatúră f. v. **musculatură.**

muşchiuléţ, muşchiuleţi m. diminutiv al lui muşchi; muşchişor: *muşchiuleţ de purcel scos de la saramură şi fript pe grătar.* VOIC. [***Muşchi*** + *-uleţ*].

muşchiulós a. v. **musculos.**

muşcoále f. v. **mîşcoaie.**

muşcói m. v. **mîşcoi.**

muşeţél m. plantă erbacee, aromată, din familia compozitelor, cu frunzele divizate, cu flori grupate în capitule, albe pe margini şi galbene în centru, care conţin un ulei eteric; romaniţă; roman[3] (*Matricaria chamomilla*); (p. restr.) florile acestei plante folosite în medicină, pentru proprietăţile lor calmante şi dezinfectante: *traversînd şine ruginite de cale ferată şi cîmpuri de muşeţel.* CĂRT.; *cu ceaiul de muşeţel poporul lecuieşte multe boli.* [***Muşat*** „frumos" (maced.) + *-el*].

muşină, pers. 3 **múşină** vb. (reg.; tr. şi intr.; despre animale) a adulmeca, a mirosi; a muşlui; (p. ext.) a căuta: *cîinele începu să muşine mălaiul.* SL.; (şi: **amuşina**). [Et. nec.].

múşină, muşini şi **muşine** f. (înv.) ţînţar (*Culex*); muscă (*Musca*): *cîmpuri goale şi mîncate de muşini, de păsări, de gadini spurcate.* DOS. [Din pol. ***muszyna***].

muşinói n. v. **muşuroi[1].**

muşír, muşiri m. (înv.) paşă cu trei tuiuri; generalisim: *o sută halaice, tot fete de muşiri.* BOL. [Din turc. ***müşir***].

músiţă, muşiţe f. **1.** (înv.) ţînţar (*Culex*): *vor fi muşîte întru oameni.* BIBLIA; **2.** (înv. şi reg.) muscă (*Musca*); (spec.) muscă verde (*Lucilia caesar*); **3.** (reg.) nume dat roiului de musculiţe care se adună în jurul butoaielor cu vin, al vaselor cu oţet sau al fructelor în fermentaţie; **4.** nume dat larvelor care se dezvoltă din ouăle depuse de muşte pe carnea descoperită, pe cadavre etc.; **5.** (reg.) nume dat unor insecte parazite ale plantelor; **6.** (reg.) mucegai; mucezeală: *un maldăr de hamuri, verzi de muşiţă.* DELAVR. [Din bulg., sb. ***mušica*** „ţînţar"].

muşluí, muşluiesc vb. (intr.) **1.** (reg.) a adulmeca, a scocioră cu botul după mîncare; a muşina: *purcelul ... umbla muşluind prin casă, după mîncare.* CR.; **2.** (p. anal.) a mirosi; **3.** a pierde vremea cu nimicuri; a trîndăvi. [Et. nec.; cf. ***muşina***].

muşmúl m. v. **moşmon.**

muşmúlă f. v. **moşmoană[1].**

muştár m. numele a două specii de plante anuale din familia cruciferelor: **a)** (şi **muştar alb**) plantă cu fructul galben acoperit cu peri albi şi cu seminţe albe-gălbui; rapiţă-albă (*Sinapis alba*); **b)** (şi **muştar negru**) plantă cu seminţe brun-roşietice sau aproape negre (*Brassica nigra*); **c)** (şi **muştar sălbatic** sau de **cîmp**) plantă cu flori galbene, cu fructe silicve; rapiţă sălbatică (*Sinapis arvensis*). // n. **1.** (p. restr.) seminţele muştarului alb, cu gust şi miros înţepător, folosite pentru cataplasme contra durerilor nevralgice şi la prepararea unui condiment: *să-şi puie numaidecît un muştar la ceafă.* VLAH.; *cu făină de muştar se fac băi la picioare;* **2.** condiment picant, sub formă de pastă moale, galbenă-verzuie, obţinută prin prelucrarea seminţelor de muştar alb: *în mîna stîngă ţinea un borcan de muştar* EL.; **a-i sări muştarul,** a se înfuria. // a. invar. şi n. (culoare) galben-verzuie: *purta un taior muştar.* [Din magh. ***mustár***].

muştariéră, muştariere f. muştarniţă. [***Muştar*** + *-ieră;* cf. fr. ***moutardier***].

muştárniţă, muştarniţe f. (pop.) vas în care se păstrează muştarul; muştarieră. [***Muştar*** + *-arniţă*].

muşteá, muştele f. **1.** ciocan întrebuinţat de cizmari şi de cojocari pentru a bate cusăturile şi pentru a netezi pielea: *custuri tăioase, muşchea, piedică, hască şi clin ..., tot ce trebuie unui ciubotar.* CR.; **2.** (fig.) lovitură cu pumnul: *să-şi vază sîngili gîlgîind supt muşteaua duşmanului.* POP.; (şi: **muşchea**). [Din turc. ***muşta***].

muşteríu, muşterii m. cumpărător (obişnuit al unui magazin, al unui negustor etc.), client (obişnuit al unui local): *bani să fie, muşterii nu lipsesc.* AL. [Din turc. ***müşteri***].

muştiúc, muştiucuri n. **1.** (reg.) zăbală; **2.** piesă detaşabilă (de os, metal etc.) prin care se suflă în instrumentele muzicale de suflat; **3.** (arg.) gură: *dă-i la muştiuc!;* **4.** capăt metalic la un furtun, care serveşte la dirijarea jetului de lichid. [Din germ. ***Mundstück***].

múştră f. v. **muştră[2].**

múştru n. v. **muştră[2].**

muştruluí, muştruluiesc vb. (tr.) **1.** (înv.) a instrui militari, a face instrucţie; (p. ext.) a învăţa, a instrui pe cineva (cu severitate); a ţine în frîu: *îi muştruluia şi îi povăţuia să fie mai cu răbdare.* ISP.; (fig.) *şi-au înjghebat oastea de strînsură ..., aşteptînd ... cînd d. inspector va răsări cu Făt-Frumos din poveste, spre a o muştrălui.* EM.; **2.** (pop. şi fam.) a certa, a dojeni, a mustra (cu asprime); (p. ext.) a bate: *am să vă muştruluiesc de au să rîdă şi cîinii de voi.* CR.; (şi: (înv.; rar) **muştrălui**). [***Muştru*** + *-ului*].

muştruluiálă, muştruluieli f. **1.** (înv.) acţiunea de a muştrului şi rezultatul ei; instrucţie militară; (p. ext.) instruire severă); **2.** (pop. şi fam.) mustrare, dojană; (p. ext.) bătaie: *nici apele Dunării nu i-ar fi spălat de muştruluiala Augustei.* GHEŢIE. [***Muştrului*** + *-eală*].

muşunói n. v. **muşuroi**[1].

muşuróí[1], **muşuroáie** n. **1.** moviliţă formată din ţărîna scoasă la suprafaţa solului de cîrtiţe, furnici etc., cînd îşi sapă coridoarele subterane; (p. ext.) cuib de furnici; furnicar: *lîngă moşinoaiele de furnici.* CR.; **2.** grămadă de pămînt făcută la rădăcina unor plante de cultură, pentru a le proteja; **3.** (reg.) ridicătură (mică) de pămînt, făcută ca semn de hotar; dîmb, movilă: *privirile descopereau muşuroaiele de hotar, care despărţeau fîşiile egale.* GHEŢIE; **4.** grămadă (mică): *un muşuroi de brînză; îşi acoperi muşuroiul de bani;* (şi: (înv. şi reg.) **muşinoi, moşinoi, moşunoi, moşoroi, muşunoi**). [Lat. ***mus araneus***].

muşuroí[2], **muşuroiesc** vb. **1.** (tr.) a face muşuroaie la rădăcina plantelor de cultură; **2.** (fig.; refl.) a se aduna, a se grămădi: *se muşuroiesc în jurul nostru.* VLAH.; (şi: **moşoroi**). [De la ***muşuroi***[1]].

muşuroíre, muşuroíri f. acţiunea de a (se) muşuroi[2] şi rezultatul ei; muşuroit. [V. ***muşuroi***[2]].

muşuroít n. muşuroire; (şi: **moşoroit**). [V. ***muşuroi***[2]].

muşuroitór, ~i, muşuroitoáre a. care muşuroieşte. // n. **1.** unealtă folosită la muşuroire; **2.** rariţă cu două cormane, folosită la prăşit; (şi: **moşoroitor**). [***Muşuroi***[2] + *-tor*].

mut, ~ţi, mută, ~e a. **1.** care este lipsit de facultatea vorbirii, care nu poate vorbi: *are o fată mută şi fără minte.* CĂL.; **2.** care nu vrea sau nu poate să vorbească într-o anumită împrejurare; căruia nu-i place să vorbească; taciturn: *rămăsei mut, cu o sfîşietoare durere în suflet.* EL.; *orice i-ai face, el va rămîne mut;* (adv.) *refuză mut, printr-o clătinare a capului.* GHEŢIE; **3.** care nu se exprimă prin cuvinte, care se face, se petrece în tăcere: *să facem dragoste mută.* POP; **film mut,** film cinematografic fără coloană sonoră (pe care sînt înregistrate numai imagini); **literă mută,** literă care, deşi este scrisă, în anumite cuvinte nu se pronunţă; **cor mut,** ansamblu vocal care cîntă o melodie fără cuvinte; **4.** (fig.) tăcut, liniştit: *mută-i noaptea.* EM. // m., f. **1.** persoană care nu poate vorbi sau care nu vrea să vorbească: *un mut la început, din vorbă-n vorbă, ajunge obraznic şi limbut.* ARG.; *un mut traversează strada-n amurg.* VIERU; **2.** (reg.) slut; prost, nătîng: *săracele sutele, cum mărită mutele.* POP. [Lat. ***mutus***].

mutá, mut vb. **1.** (înv. şi pop.; tr.) a schimba, a modifica: *supt vreme stăm, cu vremea ne mutăm viaţa.* COSTIN; *atîtea mări şi izbînzi sfîrşesc prin a muta firea omului.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a da alt curs; a abate: *mută ... subiectul discuţiilor asupra studenţiei.* GHEŢIE; **a-şi muta gîndul,** a se răzgîndi: *îşi muta gîndul.* PANN.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) mişca, a (se) deplasa din locul în care se află; a (se) strămuta: *să se mute de pe vatră pe cuptiori.* CR.; *a mutat scaunele;* (fam.) **a-i muta cuiva fălcile,** a-i trage cuiva o palmă peste obraz; **4.** (tr.) a efectua o mutare la jocul de şah: *am mutat un pion;* **5.** (tr. şi refl.) a (se) transfera dintr-un serviciu în altul: *s-a mutat la universitate;* **6.** (refl.) a-şi schimba domiciliul, a se stabili în altă parte: *a trebuit să mă mut în casa inginerului.* EL. [Lat. ***mutare***].

mutábil, ~i, mutabilă, ~e a. care poate fi mutat, deplasat; care poate fi schimbat, transformat; variabil: *subiectul şi predicatul unei propoziţii sînt mutabile, deci perisabile, raportul logic dintre ele e veşnic.* CĂL. [Din fr. ***mutable,*** lat. ***mutabilis***].

mutabilitáte f. însuşirea de a fi mutabil: *condiţia creării de valori noi este mutabilitatea valorilor în genere.* CĂL. [Din fr. ***mutabilité,*** lat. ***mutabilitas, -atis***].

mutacísm, (rar) **mutacisme** n. **1.** refuz deliberat de comunicare; **2.** pronunţare a unei consoane (mai ales *m, b, p*) în locul alteia. [Din fr. ***mutacisme***].

mutafaracá m. v. muteferica.

mutagén, ~i, mutagenă, ~e a. şi m. (factor biologic, agent) care poate produce o mutaţie. [Din fr. ***mutagène***].

mutagenéză, mutageneze f. proces de modificare a materialului genetic datorită unui agent mutagen. [Din fr. ***mutagenèse***].

mutánt, mutanţi m. organism cu caractere genetice noi şi constante, rezultat în urma unei mutaţii: *geniul devine astfel un accident biologic, un mutant.* A. [Din fr. ***mutant***].

mutáre, mutări f. **1.** acţiunea de a (se) muta şi rezultatul ei; mutat: *el solicită ... mutarea pe alt front.* CĂL.; **2.** deplasare alternativă a pieselor de către adversar, la jocul de şah. [V. ***muta***].

mutát, mutaturi n. mutare: *fusese o întreagă poveste cu mutatul Saftei în căsuţa cea nouă.* PETR. [V. ***muta***].

mutatis mutandis, schimbînd ceea ce este de schimbat (cînd se compară două situaţii aproximativ identice). [Cuv. lat.].

mutatív, ~i, mutativă, ~e a. (rar) cu caracter de mutaţie. [Din engl. ***mutative***].

mutatór, mutatoare n. **1.** aparat sau instalaţie care transformă curentul electric alternativ în curent continuu şi invers, modifică frecvenţa sau faza unui curent alternativ, tensiunea unui curent continuu; **2.** genă care măreşte rata generală a mutaţiilor. [Din fr. ***mutateur***].

mutáţie, mutaţii f. **1.** schimbare, modificare radicală: *cum se împacă însă ideea armoniei conştiinţei noastre cu cosmosul ..., cu ideea apariţiei erei ticăloşilor ..., în care descriam o mutaţie catastrofică în conştiinţa actuală a omului?* PR.; **2.** modificare a însuşirilor ereditare ale organismului apărută în urma restructurărilor materialului genetic, constituind principala sursă de variabilitate în natură şi unul dintre mecanismele procesului de evoluţie a speciilor; **mutaţie genetică,** micromutaţie; **3.** (fon.) transformare sistematică a unei serii de sunete în altele; **mutaţie consonantică,** transformare a consoanelor ocluzive în limbile germanice, astfel încît fiecare serie a fost substituită cu altă serie; **4.** schimbare de domiciliu sau de sediu; viză de mutare; **5.** (jur.) transmitere a unui bun dintr-o proprietate în alta; (şi: **mutaţiune**). [Din fr. ***mutation,*** lat. ***mutatio, -onis***].

mutaţionísm n. teorie evoluţionistă postdarwinistă conform căreia speciile noi ar fi produsul mutaţiilor, fără intervenţia selecţiei. [Din fr. ***mutationisme***].

mutaţioníst, ~şti, mutaţionistă, ~e a. care aparţine mutaţionismului, referitor la mutaţionism. // m., f. adept al mutaţionismului. [Din fr. ***mutationniste***].

mutaţiúne f. v. mutaţie.

mutázã, mutaze f. enzimă care grăbeşte reacţiile de oxidoreducere, prin producerea lor simultană în acelaşi substrat organic. [Cf. lat. ***mutare*** „a schimba"].

mutălău, mutălăi m. (reg.) **1.** om mut; **2.** om tăcut, morocănos; mutulică: *era un mutălău, prost şi drăguţ.* PR.; **3.** om prost, nerod, prostălău: *rînjea cu rîsul grosolan al unui mutălău.* REBR. [***Mut*** + *-ălău*].

mutátor, ~i, mutătoáre a. (reg.) care se poate mişca, care se mută, îşi schimbă locul. // f. numele a două plante erbacee agăţătoare, veninoase, din familia cucurbitaceelor, folosite în medicina populară: a) plantă cu flori albe-gălbui, cu fructe în formă de boabe roşii, care se cultivă pentru a decora garduri, ziduri sau umbrare (*Bryonia dioica*); b) împărătească (*Bryonia alba*). [***Muta*** + *-ător*].

muteferícă, mutefericale m. (înv.) călăreţ ce însoţea pe sultan în călătorie: *capul mutefericalelor.* BĂLC.; (şi: **mutafaraca**). [Din turc. ***müteferrika***].

mutélcă, mutelci f. piuliţă. [Din ucr., pol. ***muterka***].

mutésc, ~şti, muteáscă, ~eşti a. (rar) specific muţilor; care nu se exprimă prin vorbe: *fetişcanele ... făcîndu-şi ... semne muteşti pe la geamuri.* GANE.; (şi: **muţesc**). [***Mut*** + *-esc*].

mutéşte adv. pe tăcute, fără vorbe, prin gesturi: *plecă, după ce făcu muteşte, cu mîinile, un semn de reproş.* CĂL.; (şi: **muţeşte**). [***Mut*** + *-eşte*].

mutfác, mutfacuri n. (înv.) **1.** bucătărie a sultanului sau a unui paşă; (p. ext.) provizii de miere, ceară şi unt, destinate gospodăriei seraiului; **2.** casă de găzduire şi ospătărie pentru cei veniţi să se închine la o geamie turcească; (şi: **mutpac**). [Din turc. ***mutfak***].

mútică, mutice a. (despre frunze) care se termină cu un organ prelungit. [Din fr. ***mutique,*** lat. ***muticus***].

mutilá, mutilez vb. (tr.) **1.** a tăia, a amputa o parte a corpului; a ciunti, a schilodi; (p. ext.) a desfigura, a sluţi: *au mutilat pe captiv;* **2.** a lipsi o operă, un discurs etc. de o parte (necesară); a trunchia; a deforma: *a mutila lucrarea de artă ... este, cu un cuvînt, o profanare.* CAR.; **3.** (fig.) a altera, a denatura, a degrada: *viaţa i-a mutilat sufletul.* [Din fr. ***mutiler,*** lat. ***mutilare***].

mutilánt, ~ţi, mutilantă, ~e a. care mutilează: (fig.) *această realitate mutilantă aveam s-o cunosc încă din anii de şcoală.* CE [Din fr. ***mutilant***].

mutiláre, mutilări f. **1.** acţiunea de a mutila şi rezultatul ei; **2.** amputare, schilodire; (p. ext.) desfigurare, sluţire; mutilaţie: *suferea din pricina mutilării suferite în război;* **3.** trunchiere; deformare: *redacţia este responsabilă de mutilarea textului;* **4.** (fig.) alterare; denaturare, degradare: *celibatul i se părea o mutilare.* GHEŢIE. [V. ***mutila***].

mutilát, ~ţi, mutilată, ~e a. **1.** ciuntit, schilodit; (p. ext.) desfigurat, sluţit: *echipele de salvare vor scoate de sub dărîmături un trup mutilat.* GHEŢIE; **2.** (fig.) alterat, denaturat, degratat: *vieţi mutilate.* // m. invalid de război: *pensii pentru mutilaţi.* [V. ***mutila***].

mutilatór, ~i, mutilatoáre a. şi m., f. (rar) (persoană) care mutilează. [***Mutila*** + *-tor*].

mutiláţie, mutilaţii f. (înv.) mutilare; (şi: **mutilaţiune**). [Din fr. ***mutilation,*** lat. ***mutilatio, -onis***].

mutilaţiúne f. v. mutilaţie.

mutísm n. **1.** muţenie; **2.** (fig.) tăcere îndelungată, îndărătnică, stăruitoare): *paloarea, mutismul mi-neazã-al meu piept.* BAC. [Din fr. ***mutisme***].

mutitáte f. (med.) muţenie. [Din fr. ***mutité***].

mutón[1], (rar) **mutoane** n. **1.** blană de oaie (vopsită) şi prelucrată; **2.** haină confecţionată din această blană. [Din fr. ***mouton***].

mutón[2], **mutoni** m. cea mai mică unitate a unui cromozom, a cărei alterare poate produce o mutaţie. [Din fr., engl. ***muton***].

mutpác n. v. mutfac.

mútră, mutre f. **1.** (fam.) figură, obraz; (p. ext.) înfăţişare; mină[2]: *te pitesti, să nu-ţi văd mutra.* CAR.; *îndrăzneşti ... să te mai arăţi cu mutra astă plîngătoare.* REBR.; **2.** (fig.) îndrăzneală, tupeu: *mai are mutră să-mi vorbească?*; **3.** (p. ext.) individ; personaj: *toate mutrele acestea sînt pretinse de roman.* EM.; **4.** rang: *nu e de mutra lui aşa bucăţică bună.* ISP.; **5.** (la pl.) nazuri, mofturi: *muza îmi face mutre.* AL. [Din gr. mod. ***mútra*** (pl. lui *mútron*)].

mutrişoárã, mutrişoare f. diminutiv al lui mutră; mutriţă; feţişoară: *o mutrişoară ageră de copilă.* SAD. [***Mutră*** + *-işoară*].

mutríţă, mutriţe f. mutrişoară: *sora ei avea o mutriţă vicleană şi ageră de veveriţă.* CĂRT. [***Mutră*** + *-iţă*].

mutuál, ~i, mutuală, ~e a. care se face reciproc şi simultan: *stimă mutuală.* [Din fr. ***mutuel***].

mutualísm n. **1.** sistem de solidaritate, de ajutor reciproc; **2.** (biol.) convieţuire a unor organisme diferite ca specie (ex.: bacteriile fixatoare de azot şi plantele leguminoase). [Din fr. ***mutualisme***].

mutualíst, ~şti, mutualistă, ~e a. care ţine de mutualism, referitor la mutualism. [Din fr. ***mutualiste***].

mutualitáte f. caracterul a ceea ce este mutual; reciprocitate. [Din fr. ***mutualité***].

mutúlă, mutule f. (arhit.) ornament în formă de consolă, caracteristic stilului doric, constînd din plăci înclinate, aşezate sub lăcrimar, deasupra fiecărui triglif. [Din fr. ***mutule,*** lat. ***mutulus***].

mutulícă, mutulici m. (fam.) **1.** om tăcut, timid, care vorbeşte puţin; mutălău; **2.** om prost, bleg; **3.** plantă al cărei rizom se întrebuinţează ca leac împotriva durerilor abdominale; scopolie (*Scopalia carniolica*). [***Mut*** + *-ulică*].

muţénie, muţenii f. 1. starea celui mut; incapacitatea de a vorbi; mutism, mutitate: *după o lungă perioadă de muţenie, începu să vorbească ... prin monosilabe.* GHEŢIE; 2. starea celui care tace (cu încăpăţînare): *era stăpînit de o muţenie care ... nu prevestea nimic bun.* PR.; 3. tăcere; linişte deplină: *toate, în muţenia odăilor, erau triste şi reci.* AL. [*Mut* + *-enie*].

muţésc a. v. **mutesc.**

muţéşte adv. v. **muteşte.**

muţi, muţesc vb. (pop.; intr.) 1. a pierde facultatea de a vorbi; a deveni mut: *ai muţit?* SAD.; 2. a înceta, a se potoli; a amuţi: *astăzi glasul clevetirii a muţit.* AL. [De la *mut*].

muţíre, muţíri f. faptul de a muţi; muţenie. [V. *muţi*].

muţunáche m. 1. păpuşă (în teatrul de marionete) înfăţişînd un personaj amuzant sau grotesc; maimuţoi: *parcă sînteţi un muţunachi.* AL.; 2. epitet pentru un tînăr spilcuit, ridicol şi uşuratic; fante, filfizon: *muţunachi ăsta cică i-a spus curat: da ce-ai crezut, că ţi-am luat fata pentru ochii ei?* VLAH.; 3. (fam.) termen de alintare pentru o fiinţă drăgălaşă; 4. (înv.) reprezentare (plastică, decorativă etc.) miniaturală a unei persoane: *două calăfuri de imamele cu muţunachi.* AL.; (şi: **muţunachi**). [Din gr. mod. ***mutsunáki*** (diminutiv al lui ***mutsúna*** „obraz, muţră")].

muţunáchi m. v. **muţunache.**

múză, muze f. 1. (mit.) fiecare dintre cele nouă zeiţe, fiice ale lui Zeus şi ale Mnemozinei, ocrotitoare ale artei şi ştiinţelor (Caliope, Clio, Erato, Euterpe, Melpomene, Polimnia, Talia, Terpsihora, Urania); (p. restr.) zeiţa poeziei; (fig.) femeie care inspiră un poet: *pe acest falnic Parnas ... te-ai aşezat la taifas cu muzele.* GANE; 2. (p. ext.) inspiraţie poetică: *muza-mi a voastre fapte ... cercetează.* HEL.; 3. poezie; literatură; artă: *cînd muza românească abia gîngăvea.* SAD.; 4. talent poetic: *muza-i e uşoară şi zglobie.* [Din lat., it. ***musa,*** fr. ***muse,*** gr. mod, ***músa,*** germ. ***Muse***].

muzeál, ~i, muzeală, ~e a. care aparţine, care este specific unui muzeu, referitor la un muzeu; de muzeu: *tradiţia are în Apus un caracter istoric, muzeal.* BL.; *fond muzeal.* [*Muzeu* + *-al;* cf. germ. ***museal***].

muzeístic, ~ci, muzeistică, ~ce a. care aparţine muzeologiei, referitor la muzeologie. // f. muzeologie. [*Muzeu* + *-istic*].

muzeográf, ~i, muzeografă, ~e m., f. specialist în muzeografie. [Din fr. ***muséographe***].

muzeográfic, ~ci, muzeografică, ~ce a. care aparţine muzeografiei, referitor la muzeografie. [Din fr. ***muséographique***].

muzeografíe f. disciplină care se ocupă cu descrierea, clasarea, conservarea şi prezentarea obiectelor dintr-un muzeu. [Din fr. ***muséographie,*** germ. ***Museographie***].

muzeológ, ~gi, muzeologă, ~ge m., f. specialist în muzeologie. [De la ***muzeologie***].

muzeológic, ~ci, muzeologică, ~ce a. care aparţine muzeologiei, referitor la muzeologie: *reuşita e judecată în termeni muzeologici, profesionali.* D. [Din fr. ***muséologique***].

muzeologíe f. ştiinţă care se ocupă cu studiul organizării muzeelor, cu cercetarea şi conservarea patrimoniului; muzeistică. [Din fr. ***muséologie***].

muzeotéhnică f. ramură a muzeologiei consacrată metodelor şi mijloacelor aplicate într-un muzeu pentru conservarea exponatelor. [***Muzeu*** + ***tehnică***].

muzéu, muzee n. 1. (mit.) templu antic dedicat muzelor (pe Acropole); 2. (înv.) instituţie destinată studiului literelor, ştiinţelor şi artelor; (p. restr.) bibliotecă; 3. instituţie unde sînt adunate, studiate, păstrate şi expuse obiecte de artă, istorice, ştiinţifice etc.; clădire care adăposteşte asemenea obiecte: *în muzeul nostru se află o mulţime de tablouri.* CAR.; **de muzeu,** care merită expus într-un muzeu; preţios, rar: *piese de muzeu.* [Din gr. ***muséion,*** lat. ***museum,*** germ. ***Museum,*** fr. ***musée***].

muzicál, ~i, muzicală, ~e a. 1. care aparţine muzicii, referitor la muzică, de sau pentru muzică; muzicesc: *Filimon este întîiul critic muzical român în înţelesul tehnic al cuvîntului.* CĂL.; 2. în cadrul căruia se execută, se prezintă muzică: *căutînd programe muzicale, nimerea ... peste buletine de ştiri.* GHEŢIE; *serată muzicală;* 3. înzestrat cu simţ, cu talent pentru muzică: *ureche muzicală;* 4. (despre sunete) obţinut prin vibraţia regulată a unui corp sonor; 5. (fig.) melodios, armonios: *limba lui aleasă şi muzicală.* VLAH.; (adv.) *vorbeşte muzical.* [Din fr. ***musical***].

muzicalísm n. tendinţă în arta modernă de a transpune muzica în pictură (prin culori, arabescuri etc.); teorie care susţine această tendinţă. [Din fr. ***musicalisme***].

muzicalitáte f. 1. caracter muzical; însuşirea de a fi muzical; 2. (fig.) sonoritate armonioasă; 3. particularitate a poeziei rezultată din aliteraţiile, ritmul, cadenţa şi intonaţia versurilor. [Din fr. ***musicalité***].

muzicalizá, muzicalizez vb. (tr.) a face să fie muzical. [Din engl. ***musicalize***].

muzicalizáre, muzicalizări f. (rar) acţiunea de a muzicaliza şi rezultatul ei. [V. ***muzicaliza***].

muzicánt, ~ţi, muzicantă, ~e m., f. 1. persoană care cîntă la un instrument muzical (sau, înv., care compune piese muzicale), cîştigîndu-şi astfel existenţa; lăutar: *am avut şi eu un sfanţ şi l-am dat la muzicanţi.* VIERU; 2. persoană pasionată de muzică, care se ocupă cu muzica: *Natalia mea este muzicantă din cap pînă în picioare.* NEGR. [Din fr. ***musicante,*** germ. ***Musikant***].

muzicástru, muzicaştri m. muzician lipsit de talent, de competenţă. [Din fr. ***musicastre***].

múzică, muzici şi (înv.) **muzice** f. 1. arta de a exprima cu ajutorul sunetelor combinate într-o manieră specifică sentimente, stări şi idei: *atracţia pentru muzică ... deveni curînd o pasiune.* GHEŢIE; (fig.) *arta lui Eminescu stă în a preface ideile în muzică şi metafore.* CĂL.; 2. ştiinţă a sunetelor considerate sub raportul melodiei, al ritmului şi al armoniei: *a studia muzica;* 3. (adesea fig.) creaţie muzicală; melodie, cîntec; (p. ext.) execuţia sau audiţia unei compoziţii muzicale: *dansul, muzica, pădurea, pe acestea le-ndrăgii.* EM.; *în sunetul muzicii se duc nuntaşii la mire.* MAT.; **a face muzică,** a) a executa bucăţi muzicale; b) a plînge, a face scandal; 4. formaţie instrumentală; orchestră; (p. restr.) instrument muzical: *cînd muzica zicea sîrbe şi bătute, lanţurile de flăcăi se frămîntau în joc.* SAD.; *cînd intrară în sala restaurantului ..., muzica intonă marşul nupţial din „Lohengrin".* GHEŢIE; **muzică militară,** fanfară; 5. (reg.) acordeon. [Din lat., it. ***musica,*** fr. ***musique,*** germ. ***Musik***].

muzicésc, ~şti, muziceáscă, ~eşti a. (înv.) muzical: *afară de meseria muzicească, Pann tipărea şi vindea cărţi.* CĂL. [***Muzică*** + *-esc*].

muzicián, ~eni, muziciană, ~ene m., f. persoană cu pregătire şi cunoştinţe speciale în arta muzicii, care compune sau execută compoziţii muzicale: *văduva muzicianului călătorea cînd vroia în străinătate.* PR. [Din fr. ***musicien***].

muzicográf, ~i, muzicografă, ~e m., f. specialist în muzicografie. [Din fr. ***musicographe***].

muzicográfic, ~ci, muzicografică, ~ce a. care aparţine muzicografiei, referitor la muzicografie, de muzicografie. [Din fr. ***musicographique***].

muzicografíe f. totalitatea studiilor consacrate muzicii. [Din fr. ***musicographie***].

muzicológ, ~gi, muzicologă, ~ge m., f. specialist în muzicologie. [Din fr. ***musicologue***].

muzicológic, ~ci, muzicologică, ~ce a. care aparţine muzicologiei, referitor la muzicologie. [Din fr. ***musicologique***].

muzicologíe f. ştiinţă care studiază istoria, teoria muzicii, acustica muzicală, estetica muzicală, folclorul muzical etc. [Din it. ***musicologia,*** fr. ***musicologie***].

muzicomán, ~i, muzicomană, ~e m., f. meloman. [Din fr. ***musicomane***].

muzicomaníe f. pasiune (exagerată) pentru muzică. [Din fr. ***musicomanie***].

muzicotécă, muzicoteci f. colecţie de piese muzicale; (p. ext.) mobilă în care se păstrează astfel de colecţii; încăpere special dotată pentru audiţii muzicale. [Din fr. ***musicothèque***].

muzicoterapíe f. tratament al unor boli nervoase cu ajutorul audiţiilor muzicale; meloterapie. [Din fr. ***musicotherapie***].

muzicúţă, muzicuţe f. 1. mic instrument muzical de suflat; armonică de gură (ca organ al vorbirii): *cîntă la muzicuţă;* 2. (arg.) gură: *tacă-ţi muzicuţa!* [***Muzică*** + *-uţă*].

muzulmán a. v. **musulman.**

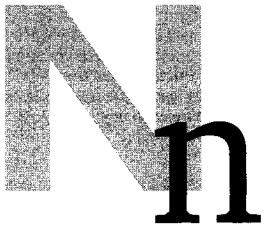

N, n m. invar. **1.** a şaptesprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul (consoană sonantă oclusivă nazală dentală) notat cu această literă; **2. N,** abreviere pentru nord.

na interj. **1.** (fam.; cu valoare verbală) poftim! ia! ţine! primeşte!: *na zece lei!;* (subst.) *decît doi ţi-oi da, mai bine un na.* PANN; **na-ţi-o bună** (sau **frîntă**) **că ţi-am dres-o!,** se spune pentru a arăta contrarietatea, surpriza, decepţia sau dezacordul faţă de cele spuse de cineva; **2.** exprimă nemulţumire, nerăbdare, surprindere, nervozitate; *iată!, iacă!, poftim!: na! că s-a stins luleaua.* AL.; **3.** însoţeşte gestul unei lovituri; (p. ext.; în limbajul copiilor, repetat; subst.) bătaie: *îmi venea ... să-i cîrpesc o palmă: „na, ţigări".* PR.; *îţi dau na-na!;* **4.** strigăt cu care se cheamă unele animale: *ţibă! Hormuz; na! Balan.* CR. [Cf. alb., bulg., gr. mod., magh. ***na***].

nabáb, nababi m. **1.** titlu purtat în India şi în alte ţări din Orient (Irak, Iran etc.) de marii demnitari de la curtea sultanului şi de guvernatorii de provincii; persoană avînd acest titlu; **2.** om foarte bogat, care trăieşte în lux ostentativ: *nababii din sectorul energetic.* A. [Din fr. ***nabab***].

nabedérniţă, nabederniţe f. bucată de ţesătură brodată cu fir, reprezentînd scena Învierii, pe care o poartă la brîu arhiereii şi unii preoţi, la ceremonii: *să împart mînăstirilor ... nebedernice.* DELAVR.; (şi: **nebederniţă, nebedernică**). [Din sb. ***nabedrînica***].

nabi m. pl. denumire dată unui grup de artişti plastici francezi postimpresionişti de la sfîrşitul sec. al XIX-lea, care au cultivat simbolismul, sintetismul, decorativismul, practicînd un colorit intens (M. Denis, E. Bernard, E. Vuilard, P. Bonnard ş.a.). [Din fr. ***nabi***].

nacafá f. v. **nafaca.**

naceálnic, nacealnici m. (înv.) şef al unui serviciu sau al unei instituţii (civile, religioase sau militare); comandant, stareţ: *intrat de copil ca piser în cancelaria poliţiei, ajunsese nacealnic.* GHICA. [Din rus. ***načalînik***].

nacélă, nacele f. **1.** cabină (deschisă) suspendată de un balon pentru a transporta echipajul, lestul, instrumentele de bord etc.; **2.** cabină închisă ataşată unui dirijabil, în care se găsesc motoarele; gondolă de dirijabil; **3.** mic vas din ceramică, cuarţ etc., de formă alungită, folosit în laborator, îndeosebi pentru calcinări. [Din fr. ***nacelle***].

nacrít n. silicat natural, hidratat de aluminiu, asemănător cu caolinitul, întrebuinţat în industria ceramică. [Din fr. ***nacrite,*** germ. ***Nakrit***].

nácru n. (livr.) sidef: *pagoda cea de nacru.* NEGR. [Din fr. ***nacre***].

nádă, nade f. **1.** hrană care se pune într-o cursă, într-o undiţă pentru a momi peştele sau vînatul; momeală: *nici un pescar nu are voie să dea nadă sau smead.* SAD.; **2.** (fig.) mijloc de a atrage, de a ademeni pe cineva; cursă: *eu pentru tine, Despot, aici am întins nada.* AL.; **3.** (fig.) atracţie, tentaţie, ispită: *are mii de nade a scumpelor plăceri.* AL.; **4.** (fig.) obicei, deprindere (rea): *nadă nu face-n prieteşug.* PANN; *lelea-i deprinsă-n nadă.* POP; **5.** parte înnădită, adăugată la un obiect; înnăditurâ. [Din bulg. ***nada***].

nadiceáncă, nadicence f. (reg.) trăsură mică, neacoperită; brişcă: *o nadiceancă pe dricuri ... scutura de minune.* GANE; *o nadişancă vopsită verde.* SAD.; (şi: **nadişancă**). [Din ucr. ***naïtyčanka***].

nadír n. punct de pe bolta cerească, opus zenitului, situat la intersecţia verticalei locului cu emisfera cerească inferioară: *mai sus decît zenitul, mai jos decît nadirul.* HEL.; (fig.) *viziunea despre timpul pornit irevocabil spre nadir devine ... insuportabilă.* BL. [Din fr. ***nadir***].

nadirál, ~i, nadirală, ~e a. (rar) care aparţine nadirului, referitor la nadir. [Din fr. ***nadiral***].

nadişáncă f. v. **nadiceancă.**

nadoleán, ~eni, nadoleancă, ~ence a. (reg.) care aparţine unei rase de găini din Anatolia: *puicile cele nadolence.* CR.; *cocoş nadolean.* [De la ***anadolean*** („din *Anatolia*" <turc. ***Anadol*** „Anatolia" n. pr.)].

nádpis, nadpisuri n. (înv.) rezoluţie (pusă pe o cerere); apostilă: *ministrul ... le întoarse jalba cu nadpis.* NEGR. [Din rus. ***nadpis***].

nafacá, nafacale f. **1.** (înv.) mijloacele de subzistenţă (bani, alimente, haine etc.) care îi revin cuiva pentru un anumit timp; (spec.) salariu, leafă; pensie: *şi-i da nafaca lui pre dzi de cheltuială cîte 10 potronici.* NEC.; **2.** (reg.) neajuns, nevoie; necaz, belea: *popia are multe năcăfale, e greu de purtat.* CR.; **3.** (înv. şi reg.) obicei, deprindere, năravi; **4.** (înv. şi reg.) preocupare, pasiune pentru ceva anume: *filozof: asta era nacafaua mea, nu negustor.* CAR.; **5.** (înv. şi reg.) pretenţie; capriciu, toană: *e muiere cu nacafale.* SAD.; (şi: (înv. şi reg.) **nacafa, năcăfa**). [Din turc. ***nafaca*** „subzistenţă"; cf. sb. ***nafaca*** „soartă"].

nafeá, nafele f. (înv. şi reg.) blană de pe pîntecele vulpii: *o giubea soioasă îmblănită cu nafea.* GHICA. [Din turc. ***nafe***].

naft n. **1.** (înv. şi reg.) petrol brut: *ardzîndu cuptoriul cu răsină şi cu naftă.* PSALT.; **2.** amestec de hidrocarburi produse prin distilarea petrolului: *sicriile de santal, parfumurile de naft şi de bitum ... sînt elementele acestui hieratism.* CĂL.; (înv.) **unt-de-naft,** specie de catran lichid, foarte inflamabil, cu miros pătrunzător, întrebuinţat la scoaterea petelor şi la facerea vernisurilor; (şi: **naftă, neft**). [Din sl. ***nafta,*** gr. mod. ***náftha,*** turc. ***neft,*** germ. ***Naphta,*** fr. ***naphte***].

naftalén n. hidrocarbură aromatică formată din doi atomi benzeici alăturaţi, componentă principală a naftalinei. [Din fr. ***naphtalène***].

naftalínă f. substanţă cristalizată, de culoare albă, cu miros pătrunzător, extrasă din gudronul de huilă, folosită în industria chimică şi ca insecticid: *scoate paltonul din ladă, de la naftalină.* SOR.; (fam.) **(parcă ar fi) scos de la naftalină, a)** învechit, demodat; **b)** repus în circulaţie; readus în actualitate; (fam.) **a pune ceva la naftalină,** a nu se mai interesa de ceva; a da uitării. [Din fr. ***naphtaline***].

náftă f. v. **naft.**

nafténat, naftenaţi m. sare a acidului naftenic, folosită în industria săpunurilor, ca sicativ etc. [Din fr. ***naphténate***].

nafténă, naftene f. (înv.) hidrocarbură ciclică saturată; ciclan. [Din fr. ***naphtènes***].

nafténic, naftenici a. **acid naftenic,** acid organic cu miros pătrunzător, extras din produsele petroliere. [Din fr. ***naphténique***].

naftíl, naftili m. radical organic monovalent derivat din molecula naftalinei prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. [Din fr. ***naphtyle***].

naftól, naftoli m. compus organic derivat din naftalină, în care unul sau mai mulţi atomi de hidrogen au fost înlocuiţi cu grupări de hidroxil, întrebuinţat în industria coloranţilor ca dezinfectant etc. [Din fr. ***naphtol***].

naftolát, naftolaţi m. **1.** sare sau ester al unui naftol; **2.** derivat metalic al naftolului, folosit ca antiseptic. [Din fr. ***naphtolate***].

náfură f. v. **anafură**.

nagáică, nagaice și **năgăici** f. (înv.) cnut: *avea atîrnat la șold ... un bici gros, căzăcesc, nagaică.* C. [Din rus. ***nagaĭka***].

nagará, nagarale f. (înv.) țambal. [Din turc. ***năgara***].

nagîț, nagîți m. **1.** pasăre migratoare de baltă, din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui porumbel, de culoare neagră-verzuie pe spate, albă pe pîntece, cu un moț negru în creștet; bibic, ciovlică, libuț (*Vanellus vanellus*): *mlaștinile erau nespus de bogate în ... puhoieri și nagîți.* SAD.; **2.** epitet glumeț pentru copii, în special: *taci, nagîțule!*; (și: **neguiț, neguț**). [Onomat.].

nágodă, nagode f. **1.** (înv. și reg.; mai ales la pl.) neplăcere, neajuns, pacoste: *toate nevoili astea, nagode și greutăți.* POP; **2.** (reg.; mai ales la pl.) ființă sau lucru ciudat, pocit, bizar; bazaconie, ciudățenie; (p. restr.) iele: *nagodele urîte ca un mistreț la cap.* BOL.; *nagodele de iele-mi luară inima.* ISP.; **3.** minunăție, curiozitate: *închipuia fel de fel de flori, de pasări și cîte nagode toate.* ISP.; **4.** (rar; la pl.) păreri, convingeri, credințe; **5.** (reg.; la pl.) fapte rele, reprobabile; năzdrăvănii, năzbîtii: *nagodele lui te făceau să mori de rîs.* POP. [Din bulg. ***nagoda***, ucr. ***nahoda*** „întîmplare“].

nahláp, nahlapi m. (reg.) vîrtej (mare) făcut de o apă curgătoare; val: *Jiul trece maestos, sunîndu-și nahlapii de stînci.* VLAH. [Et. nec.; cf. bulg., sb. ***slah***].

naht n. (înv.) **în naht,** în numerar; peșin: *n-ai primit în naht nici pe giumătate din soma cuprinsă în sineturi.* AL.; (adj.) *bani naht.* [Din gr. mod. ***náhti***].

nai, naiuri n. **1.** fluier de trestie cu șapte găuri; **2.** instrument muzical popular de suflat, compus din mai multe fluiere de diferite dimensiuni, lipite în ordinea mărimii; muscal[2]: *și-n sunet de vioare, de cobze și de nai.* AL.; (fig.) *dulce va doini din nai multe doine, mierla.* COȘB. [Din turc. ***nay, ney*** „trestie“].

naiádă, naiade f. nimfă a izvoarelor, a fîntînilor, a rîurilor și a lacurilor, înzestrată cu har profetic, în mitologia greacă: *ar zice că-i naiada acestui mic izvor.* AL. [Din fr. ***naïade***].

náiba f. artic. (fam.) dracul: *dar parcă naiba vrăjește.* CR.; *de unde naiba știa ... numele actorilor?* CĂRT.; (în imprecații) *du-te la naiba!*; **al naibii (de ...)** foarte, grazav (de ...): *șampania era rece și bună, al naibii de bună.* SL.; **a da de naiba,** a o păți: *dacă nu te astîmperi, ai să dai de naiba!*; **a lăsa** (sau **a da**) **la naiba** (sau **naibii**), a nu se mai interesa de cineva sau de ceva, a renunța la ...; a părăsi, a abandona: *să lași la naiba și zemii și tot.* ISP.; **a nu avea nici pe naiba,** a nu avea nimic, a fi perfect sănătos: *jucăm, zău, toată ziua și n-avem nici pe naiba!* POP. [Et. nec.; cf. **n-aibă** (*parte*)! sau țig. ***naibah*** „ghinion“].

náică f. (reg.) termen respectuos folosit (de cei tineri) pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie în vîrstă; dadă, lele, nană: *naica Marta se opri în portiță.* SL. [Din sb. ***najka***].

náie, naie și **năi** f. **1.** (înv. și reg.) corabie: *marea a-nvăluit, naiele a gistruit.* POP.; **2.** (reg.) naos: *în biserica din Văleni, în naia bărbaților, nimeni nu se clintea.* AG. [Din lat. ***navis***].

náilon, nailoane și **nailonuri** n. fibră textilă sintetică, utilizată la fabricarea țesăturilor subțiri și a unor produse tehnice; (p. ext.) țesătură fabricată din aceste fire: *nylonul e din ... petrolul pe care îl scot sondorii din adîncul pămîntului.* PR.; *nailonul, de pildă, ca un paianjen suge cînepa noastră.* VIERU; *bluză de nailon;* (scris și: *nylon*). [Din engl. ***nylon***].

naingíu, naingii m. (înv.) naist: *un scripcar, un cobzar și un naingiu.* GANE. [***Nai*** + ***-ingiu***].

naintá vb. v. **înainta**.

naintáș a. v. **înaintaș**.

naínte adv. v. **înainte**.

naíst, ~ști, naistă, ~e m., f. cîntăreț din nai; naingiu, neisan: *lăutarii ... scripcari, țimbalagii, naiști.* C. GANE. [***Nai*** + ***-ist***].

naív, ~i, naivă, ~e a. (adesea subst. și adv.) **1.** natural, ingenuu; neprefăcut, sincer: *adevăruri ... exprimate naiv.* CĂL.; **2.** care denotă, exprimă naivitate, ingenuitate: *n-am știut că e vorba de jocuri naive, copilărești.* EL.; **3.** fără experiență, credul, inocent, copilăros: *nu mă mai considera, te rog, naivă ..., s-ar putea să te înșeli.* GHEȚIE; **4.** (peior.) lipsit de judecată matură; bleg, prostuț: *e cam naiv, săracul*; **5. artă** (spec. **pictură**) **naivă,** artă de factură populară, caracterizată prin descrierea minuțioasă, intuitivă a realității, așa cum se impune aceasta observației imediate a artistului: *într-un tablou era înfățișat foișorul ... într-un stil de pictură naivă.* CĂRT.; **pictori naivi,** pictori amatori sau autodidacți (din mediul rural), care creează ignorînd perspectiva, legile proporțiilor, inspirîndu-se din pictura populară. [Din fr. ***naïf***].

naivitáte, naivități f. **1.** însușirea de a fi naiv; **2.** simplitate, naturalețe, ingenuitate, candoare; comportare, faptă ingenuă: *mărturisesc, în toată naivitatea, că m-a luat gura pe dinainte.* NEGR.; *nu-ți pierde niciodată, dragă băiete, naivitatea și temerile delicate.* ARG.; **3.** credulitate, inocență: *în naivitatea mea, am crezut ... că-și dă aere pentru a mă impresiona.* GHEȚIE; **4.** lipsă de maturitate în judecată, în comportare; vorbă sau faptă prosteacă: *literatul ... s-a crezut cu naivitate un romanicer universal.* CĂL.; *terminați odată cu naivitățile!* [Din fr. ***naïveté***].

nája f. (rar) șarpe veninos originar din Asia și Africa; cobră. [Din fr. ***naja***].

najdác s. v. **năjdac**.

nalbánt, nalbanți m. (înv. și reg.) **1.** potcovar; **2.** veterinar: *Gîrneață, nălban vestit pe vremea aceea.* HOGAȘ; (și: **nălban**). [Din turc. ***nalbant***].

nalbăr m. v. **nălbar**[1].

nálbă, nalbe f. **1.** numele mai multor specii (peste o sută) de plante erbacee din familia malvaceelor, unele cultivate ca plante decorative sau medicinale: **a)** (și **nalbă mică**) plantă cu frunze alterne, dințate, cu flori mari, roșii, rar albe, folosită în industria farmaceutică și în cosmetică, mai ales la prepararea emolientelor (*Malva silvestris*); **b)** (și **nalbă creață**) plantă cu tulpina înaltă, cu frunze mari, rotunde, cu flori mici, alburii sau roșietice (*Malva crispa*); **c)** (și **nalbă mare**) plantă cu frunze ovale, cu flori albe sau trandafirii, care crește prin locuri umede (*Althaea officinalis*): *luceau nalbele mari, lumînările și sînzîienele.* SAD.; **nalbă de grădină,** plantă cu frunze mari, cu flori roșii, galbene, albe sau violete; rujalină (*Althaea rosea*); **2.** (compuse; reg.) **nalbă-galbenă,** calcea-calului (*Caltha palustris*); **nalbă-albastră,** cicoare (*Cichorium intybus*). [Lat. ***malva***].

nalt a. v. **înalt**.

namáz, namazuri n. fiecare dintre cele cinci rugăciuni zilnice prescrise de Coran mahomedanilor: *ai făcut namazul astă-dimineață?* BOL. [Din turc. ***namaz*** „rugăciune“].

nameá, namele f. (înv.) scrisoare oficială (de la sau către un sultan, un pașă etc.). [Din turc. ***name***].

namésnic, namesnici m. (înv.) **1.** locțiitor sau reprezentant al cuiva într-o funcție însemnată (laică sau bisericească): *mai jos decît namesnic nici un străbun nu am.* NEGR.; **2.** succesor într-o funcție; (și: **namestnic**). [Din sl. ***naměstĭnikŭ***].

naméstie, namestii f. (înv. și reg.) casă cu toate dependințele ei; gospodărie; (p. restr.) dependință, acaret: *nu mă-nduram, biet, de namestie: aveam vitișoare, aveam agoniseală.* HEL.; *o casă cu toate namestiile ei.* [Din sl. ***naměstije***].

naméstnic m. v. **namesnic**.

namiáză, nămiezi f. (pop.; de obicei precedat de prep.) **1.** mijlocul zilei; amiază: *dormi la nămezi, ai?* CAR.; **2.** (p. ext.) masa care se ia în jurul amiezii; prînz; **ziua nămiaza mare,** în toiul zilei, în plină zi: *e ziua nămiază mare.* PETR.; **2.** loc, punct unde ajunge soarele pe cer la amiază; zenit: *soarele se apropie de nămiezi;* (și: (reg.) **nămiază, nămiez, nemiaz**). [***În*** + ***amiază***].

namibián, ~eni, namibiană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Namibiei sau locuitorilor ei, referitor la Namibia sau la locuitorii acesteia. // m. pl. populație de pe teritoriul Namibiei. // m., f. persoană (originară) din Namibia. [***Namibia*** n. pr. + ***-an***].

námilă, namile f. **1.** ființă sau lucru de proporții foarte mari, uriașe; matahală, colos: *o namilă de om mînca brazdele.* CR.; *atîta namilă de marmură.* OD.; *o dihanie cît mi ți-i namila, statea în cărare.* POP.; **2.** ființă fantastică uriașă; arătare: *Făt-Frumos și-a smuls ... spada ... să dea din munte namila grămadă.* ARG.; (și: (reg.) **mamină, manină, momilă**). [Et. nec.].

nan[1], ~i, nană, ~e m., f. pitic: *venișĭ să-mi vezi Undinele ... sau nanii mei ce vesele poveștĭ ades îmi spun?* NEGR. [Din lat. ***nanus***].

nan[2], ~i, nană, ~e m., f. (reg.) naș. [Cf. ***nanaș***].

nanáș m. v. **naș**.

nánă, nane f. (reg.) **1.** termen respectuos folosit (de tineri) pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie mai în vîrstă (mai ales o soră mai mare); lele, țață: *a găsit pe nana Chira, cămărășiță.* SAD.; **2.** termen de afecțiune; iubită, mîndră: *vino, nană, pe vîlcea, că te-aștept cu inima și cu cerul tot din ea.* IONEL; *mîndră-i nana, ochișa.* POP. [Cf. sb., bulg. ***nana***, alb. ***nanë***].

nanchín, nanchinuri n. țesătură de bumbac, deasă și rezistentă, folosită în special pentru dosurile de pernă: *era îmbrăcat cu o eleganță cam bătătoare la ochi: pantaloni de nanchin ..., vestă de culoare deschisă.* GHEȚIE; (și: **nanghin**). [Din fr. ***nankin***].

nandralău, nandralăi m. (reg.) vlăjgan; (p. ext.) derbedeu, ștrengar: *vrai să te bușească cei nandralăi prin omăt?* CR. [Et. nec.; probabil din ***un*** (*h*)***andralău,*** prin contaminare].

nándraș, nandrași m. (reg.) tînăr, flăcău; (p. ext.) ștrengar: *niște nandrași s-au sculat, făr' de frică de păcat.* C.; (și: **nandreș**). [Et. nec.].

nándreș m. v. **nandraș**.

nandú m. invar. gen de păsări alergătoare (nezburătoare) din grupul acarinatelor, care trăiesc în America de Sud, asemănătoare cu struțul african (*Rhea americana*); pasăre din acest gen. [Din fr. ***nandou***].

nanghín n. v. **nanchin**.

náni interj. (adesea repetat, mai ales în cîntece de leagăn) cuvînt cu care se îndeamnă copiii la somn: *hai, puiu, nani, nani-na, că mama te-a legăna.* IONEL; *nani, nani, puișor!*; **a face nani,** a se culca, a dormi; a adormi: *hai să facem nani.* // n. (rar) cîntec de leagăn: *să-i cînt un nani, nani.* [Cf. gr. mod. ***náni, nánι***, bulg. ***nani***].

nanísm n. anomalie caracterizată prin creștere insuficientă în înălțime, în raport cu vîrsta și specia sau rasa respectivă; stare de pitic; nanosomie. [Din fr. ***nanisme***].

nanocefăi, ~i, nanocefală, ~e a. și m., f. (med.) microcefal. [Din fr. ***nanocéphale***].

nanocefalíe f. (med.) microcefalie. [Din fr. ***nanocéphalie***].

nanomelíe f. anomalie congenitală constînd în proporțiile anormal de mici ale unuia sau ale mai multor membre. [Din fr. ***nanomélie***].

nanométru, nanometre n. unitate de măsură pentru lungimi, reprezentînd a miliarda parte dintr-un metru, folosită pentru lungimile de undă ale radiațiilor electromagnetice. [Din fr. ***nanomètre***].

nanosecúndă, nanosecunde f. unitate de timp egală cu a miliarda parte dintr-o secundă, utilizată mai ales în informatică. [Din fr. ***nanoseconde***].

nanosomíe, nanosomii f. (med.) nanism. [Din fr. ***nanosomie***].

nanotehnologíe, nanotehnologii f. tehnică modernă care permite fabricarea de dispozitive, de dimensiune moleculară, capabile să manipuleze materia, atom cu atom. [Din fr. ***nanotechnologie***].

nansúc n. (rar) țesătură foarte subțire de bumbac sau de mătase, folosită pentru lenjerie și broderie. [Din fr. ***nansouk***].

náos, naosuri n. **1.** partea principală a unei biserici ortodoxe, aflată între altar și pronaos; navă: *pe urma preoților mulțimea pătrunse în naos.* GHEȚIE; **2.** încăperea centrală a unui templu antic; cella. [Din gr. mod. ***náos***].

nap, napi m. **1.** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunze în rozetă, a cărei rădăcină cărnoasă, de formă sferică, este comestibilă (*Brassica napus*); **(gol) nap** (sau **ca un nap, ca napul**), dezbrăcat, gol puşcă; (p. ext.) sărac: *e îmbrăcat ca un nap din călcîie pîn' la cap.* PANN; **2.** (reg.; şi **nap porcesc**) cartof (*Solanum tuberosum*); **3.** (reg.) sfeclă (*Beta vulgaris*); **4. nap-porcesc** (sau **turcesc**), plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, ramificată, cu tuberculi bogaţi în insulină, folosită ca furaj; gulie, picioaică, topinambur (*Helianthus tuberosus*). [Lat. ***napus***].

napálm n. material gelatinos folosit, în amestec cu benzina, la fabricarea bombelor incendiare. [Din fr., engl. ***napalm***].

napodéz n. substanţă care serveşte la lipit. [Denumire comercială].

napoleón, napoleoni m. **1.** veche monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci, cu efigia lui Napoleon I sau a lui Napoleon al III-lea, care a circulat şi în ţările române: *Vodă i-a pus două fişicuri de napoleoni în mînă.* CR.; *intră în salon degajat, zornăindu-şi în buzunar napoleonii împrumutaţi de la conte.* GHEŢIE; **2.** varietate de pere dulci şi foarte mustoase; **3.** varietate de mere cu pulpa albă, moale; **4.** varietate de struguri cu boabe mari, ovale, cu miezul nu prea cărnos. [Din fr. ***napoléon***].

napoleonián, ~eni, napoleoniană, ~ene a. care aparţine, care este specific lui Napoleon I sau epocii sale, referitor la Napoleon I sau la epoca sa: *şi bondoc, a luat un aer napoleonian.* PETR. [Din fr. ***napoléonien***].

napolitánă, napolitane f. produs de cofetărie preparat din straturi alternative de foi cu umplutură de cremă. [Din fr. ***napolitaine***].

napristăn adv. v. **nepristan.**

nará, narez vb. (tr.) a povesti, a istorisi: *vă voi nara o istorie ciudată.* EM.; *şi-a narat în versuri şi proză viaţa lui agitată.* CĂL. [Din fr. ***narrer,*** lat., it. ***narrare***].

narácliţă, naracliţe f. (înv.; mai ales la pl.) rucaviţă. [Din sl. ***narakviţa***].

naramgíu a. v. **narangiu.**

narámz, naramzi m. (înv. şi reg.) portocal (*Citrus aurantium*); (spec.) varietate de portocal ale cărui fructe au gust amar (*Citrus bigaradia*): *naramz înflorit.* FIL.; *o grădină frumoasă cu alee de naramze, unele-n flori de argint, altele cu poame de aur* EM.; (şi: **naramză, neramz**). [De la ***naramză***].

naramzăt, ~ţi, naramzată, ~e a. (înv. şi reg.) portocaliu, stacojiu: *un cort mare şi rotat, poleit şi nărămzat.* POP. // n. (reg.; în forma **nărămzat**) tort vopsit în portocaliu: *un scul de nărămzat.* POP.; (şi: **nărămzat, nărămzat**). [***Naramză*** + *-at*; cf. gr. mod. ***narantzátos***].

narámză[1], naramze f. (înv. şi reg.) fructul naramzului; portocală (amară): *poame de tot feliul, chitre, nărămze.* COSTIN; *şerbetul cel mai bun de naramze.* SAD.; (şi: **nărămză**). [Din gr. mod. ***nerántzi, neránzi,*** bulg. ***neranza***].

narámză[2] f. v. **naramz.**

naramzíu a. v. **narangiu.**

narangíu, ~ii, narangie, ~ii a. (înv. şi reg.) de culoarea naramzei; portocaliu; roşu-deschis: *fă-mă, Doamne, în de iie şi mătasă naramzie, peste umeri să mă ţie.* IONEL; *floare nărămzie.* POP.; (şi: **naramgiu, naramziu, nărămziu, nerămziu**). [Din turc. ***narenci***].

naráre, narări f. acţiunea de a nara şi rezultatul ei; povestire, istorisire: *nararea stîrpirii seimenilor.* CĂL. [V. ***nara***].

naratív, ~i, narativă, ~e a. care ţine de naraţiune, referitor la naraţiune, specific, propriu naraţiunii: *lipsit de orice talent narativ şi descriptiv.* CĂL.; *autorul optează în favoarea unui stil narativ.* CR. [Din fr. ***narratif***].

narativitáte f. caracter narativ: *narativitatea textului.* [***Narativ*** + *-itate*].

naratológic, ~ci, naratologică, ~ce a. care ţine de naratologie, referitor la naratologie. [De la ***naratologie***].

naratologíe f. ramură modernă a teoriei literare, iniţiată de şcoala formală rusă şi continuată de structuralism şi poststructuralism, care studiază gramaticile şi limbile funcţionale ale textelor narative. [Din fr. ***narratologie,*** engl. ***narratology***].

naratór, ~i, naratoáre m., f. autor al unei naraţiuni; povestitor: *spaniolii sînt naratori prin definiţie.* CĂL. [Din fr. ***narrateur,*** lat. ***narrator***].

naráţie f. v. **naraţiune.**

naraţiúne, naraţiuni f. **1.** relatare, expunere a unui fapt, a unei întîmplări etc. în formă literară (specifică genului epic); povestire, istorisire: *ne oprim puţin din această naraţiune.* FIL.; *naraţiunea are aspect oral.* CĂL.; **2.** parte a unui discurs care cuprinde expunerea faptelor; (şi: (înv.) **naraţie**). [Din fr. ***narration,*** lat. ***narratio, -onis***].

náră, nări f. **1.** fiecare dintre cele două orificii exterioare ale cavităţii nazale, cu rol în respiraţie şi în perceperea mirosurilor; narină: *un cal ... soarbe prin nările-i foc.* EM.; *un miros discret ... îi învăluia nările.* GHEŢIE; **a se umfla în nări** sau **a-şi umfla nările,** a-şi lua un aer semeţ; a se îngîmfa; (p.ext.) a se înfuria; **2.** (p. anal.) piesă metalică fixată pe puntea sau pe bordajul unei nave, prin care lanţul ancorei iese în afara bordului: *lanţul ancorei se trage prin nară.* CĂL. [Lat. ***naris***].

nărămzát a. v. **naramzat.**

narcís[1] m. **1.** om încîntat, îndrăgostit de propria sa imagine (asemenea personajului mitologic grec Narcis); **2.** tînăr (deosebit de) frumos. [Din fr. ***narcisse***].

narcís[2] m. v. **narcisă.**

narcísă, narcise f. nume dat mai multor specii de plante erbacee fin familia amarilidaceelor, cu bulb ovoid, cu frunze lungi, cu flori albe sau galbene, plăcut mirositoare; zarnacadea (*Narcissus pesudonarcissus* şi *tazzeta, poëticus* etc.); (p. restr.) floarea acestor plante: *coronată cu zambile, cu narcise presărată ... verdea undă.* MACED.; (şi: **narcis**). [Din fr. ***narcisse,*** lat. ***narcissus***].

narcisiác, ~ci, narcisiacă, ~ce a. (livr.) narcisic: *adoraţie narcisiacă.* [***Narcis[1]*** + *-iac;* cf. fr. ***narcissique***].

narcísic, ~ci, narcisică, ~ce a. (livr.) de narcis[1]; caracteristic celui stăpînit de narcisism; narcisiac. [Din fr. ***narcissique***].

narcisísm n. **1.** atenţie excesivă acordată propriei persoane, propriului trup; **2.** dragoste, admiraţie excesivă, adesea patologică, faţă de propria persoană; dragoste de sine. [Din fr. ***narcissisme***].

narcisíst, ~şti, narcisistă, ~e a. (livr.) care ţine de narcisism, referitor la narcisism. // m., f. persoană îndrăgostită, încîntată excesiv de sine însăşi. [***Narcis[1]*** + *-ist*].

narcoanalíză, narcoanalize f. metodă psihanalitică de investigaţie a subconştientului în condiţii de narcoză (cu injectarea intravenoasă, consimţită de pacient, a unui narcotic). [Din fr. ***narcoanalyse***].

narcobióză, narcobioze f. reducere a funcţiilor vitale ale organismului sub acţiunea narcoticelor. [Din fr. ***narcobiose***].

narcodolár, narcodolari m. profit realizat în dolari din traficul cu narcotice. [Din fr. ***narcodollar***].

narcolepsíe, narcolepsii f. acces brusc mai ales în unele boli ale sistemului nervos central (epilepsie, tumori cerebrale, diabet, obezitate etc.), manifestat prin nevoia irezistibilă de somn. [Din fr. ***narcolepsie***].

narcoléptic, ~ci, narcoleptică, ~ce a. care ţine de narcolepsie, referitor la narcolepsie. // m., f. bolnav de narcolepsie. [Din fr. ***narcoleptique***].

narcomán, ~i, narcomană, ~e m., f. persoană care foloseşte în mod obişnuit narcotice: *nenorocitul narcoman.* [De la ***narcomanie***].

narcomaníe, narcomanii f. boală constînd în obişnuinţa morbidă de a consuma narcotice. [Din fr. ***narcomanie***].

narcoterapíe, narcoterapii f. (med.) somnoterapie. [Din fr. ***narcothérapie***].

narcótic, ~ci, narcotică, ~ce a. **1.** care adoarme, care produce narcoza; (p. ext.) ameţitor, adormitor: *a narghilelei narcotice parfumuri.* AL.; **2.** provocat de un narcotic: *tulburări narcotice.* // n. substanţă soporifică; somnifer, drog: *miercuri seara ... luă narcoticul, iar vineri ..., după o lungă agonie, muri.* CĂL. [Din fr. ***narcotique,*** germ. ***narkotisch***].

narcotínă, narcotine f. substanţă extrasă din opiu, fără acţiune narcotică, folosită ca somnifer uşor, ca antipiretic şi ca tonic general. [Din fr. ***narcotine***].

narcotísm n. (înv.) narcoză. [Din fr. ***narcotisme***].

narcotizá, narcotizez vb. (tr.) a administra cuiva un narcotic provocîndu-i narcoză; a anestezia; (p. ext.) a adormi; a ameţi: (fig.) *toate certitudinile ... mă împiedicau să respir în voie; trebuia să le adorm, să le narcotizez printr-un vis.* EL. [Din fr. ***narcotiser***].

narcotizáre, narcotizări f. acţiunea de a narcotiza şi rezultatul ei. [V. ***narcotiza***].

narcotraficánt, ~ţi, narcotraficantă, ~e m., f. traficant de droguri. [Din fr. ***narcotrafiquant***].

narcóză, narcoze f. stare de inconştienţă, de relaxare musculară, de diminuare a sensibilităţii şi a reflexelor, provocată artificial, prin administrarea unui narcotic (înaintea unei intervenţii chirurgicale); narcotism: *m-am ... trezit ca dintr-o narcoză şi l-am văzut aşa cum e.* PR.; **narcoză hiperbarică,** sindrom întîlnit mai ales la scafandri, manifestat printr-o stare de excitaţie şi euforie, prin tulburări senzoriale, cauzat de timpul prea îndelungat petrecut în adînc, la presiuni mari. [Din fr. ***narcose,*** germ. ***Narkose***].

nard m. **1.** numele mai multor plante erbacee originare din regiunea munţilor Himalaia (*Nardostachys*); (spec.) plantă cu rădăcina scurtă şi groasă, foarte aromată, cu flori roşii-purpurii (*Nardostachys iatamansi*); **2.** esenţă parfumată extrasă din rădăcina acestei plante: *mir cu nard amestecat.* VARL.; (fig.) *amestecînd ... nardul biblic şi extompele simbolismului francez, Gala Galaction are sporadic gingăşii de prerafaelit.* CĂL. [Din gr. mod. ***nárdos***].

nargheleá f. v. **narghilea.**

narghelegíu, narghelegii m. slujbaş la curtea domnească din ţările române, care pregătea domnului narghileaua; **narghilegi-başa,** şeful acestora. [Din turc. ***nargileci***].

narghileá, narghilele f. lulea orientală, prevăzută cu o ţeavă lungă şi flexibilă, al cărei capăt e fixat într-un vas cu apă parfumată prin care trece fumul înainte de a fi inspirat: *el mi-a făcut cinstea a-mi aduce narghileaua.* GHICA; (şi: **narghelea**). [Din turc. ***nargile***].

narínă, narine f. nară. [Din fr. ***narine***].

naródnic, ~ci, narodnică, ~ce a. care aparţine narodnicismului, referitor la narodnicism; narodnicist. // m., f. adept al narodnicismului. [Din rus. ***narodnik***].

narodnicísm n. mişcare social-politică din Rusia în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, (fondată de A.I.Herzen şi N.G. Cernîşevski), care acorda intelectualităţii şi mai ales ţărănimii rolul primordial la instaurarea socialismului în societatea rusă: *poporanismul ... poate să aibă un sens pentru C.Stere o relaţie cu narodnicismul.* CĂL. [***Narodnic*** + *-ism*].

narodnicíst, ~şti, narodnicistă, ~e a. şi m., f. narodnic. [***Narodnic*** + *-ist*].

nart, narturi n. **1.** (înv.) limită maximă a impozitului pe produse, pe vite etc., fixată de autorităţi: *Grigorie Ghica Vodă ... au pus nartul mai gios decît Mihai Vodă.* MUSTE; **2.** (înv. şi reg.) preţ maximal fixat de autorităţi pentru vînzarea anumitor mărfuri; tarif oficial al unei mărfi: *preţul nu poţi să-l încarci, căci carnea este cu nart (preţ fix).* FIL.; **3.** normă zilnică de muncă, introdusă în sec. al XVIII-lea, pe care clăcaşii trebuiau să o presteze pe moşia boierului; clacă: *le puneţi asemenea nart, de nu se mai pot descurca.* SAD.; **cu nart,** cu măsură, cu socoteală, cu moderaţie: *eu muncesc cu nart.* POP.; **a-i pune cuiva nart,** a-i fixa un termen, a-i impune o obligaţie; **a face nart la ceva,** a face începutul, a lua iniţiativa: *a făcut nart la ţarină.* POP. [Din turc. ***nark*** „taxă"].

nártecă, narteci f. nartex. [Din gr. ***nárthekos***].

nártex, nartexuri n. (în arhitectura creştină veche) vestibul al unei bazilici; (în arhitectura bizantină) pronaos; nartecă: *în faţă un nartex sau advon pătrat.* OD.; *succesiunea mozaicurilor din nartex.* D. [Din lat., fr. ***narthex***].

narvál, narvali m. cetaceu marin din Oceanul Arctic, asemănător cu delfinul, de care se deosebeşte prin caninul superior stîng, lung de circa doi metri, cu aspect de lance, foarte apreciat în evul mediu (*Monodon monoceros*): *plocoanele ... făurite din coarne de ren, piele de focă şi dinte lung de narval.* C.PETR. [Din fr. ***narval***].

nas, nasuri n. **1.** parte proeminentă a feţei, aflată între frunte şi gură, servind ca organ al mirosului şi constituind primul segment al aparatului respirator: *nasul i se strîmbă.* EM.; *apare ... cu lorneta pe vîrful nasului.* GAL.; **a tăia nasul cuiva,** a înfrîna semeţia, aroganţa cuiva (în vechea legislaţie, tăierea nasului era o pedeapsă înfamantă, iar persoana astfel sluţită era expusă dispreţului şi înjosirii); **sub nas** sau **sub nasul cuiva,** în imediata apropiere, în faţa, sub ochii cuiva: *nu căutaţi totdeauna inspiraţia la un kilometru, ea ne stă foarte adesea sub nas.* CAR.; *i-a pus sub nas un document.* PR.; **a vorbi pe nas,** a vorbi nazal, fîrnîit; **a strîmba** (sau **a cîrni**) **din nas,** a-şi manifesta dispreţul, dezaprobarea etc.; a face mofturi: *profesorul strîmba din nas asupra poeziilor lui Titu.* REBR.; **a (nu)-şi cunoaşte lungul nasului,** a (nu) avea simţul măsurii; a (nu) fi cuviincios: *Tiţa părea la locul ei, îşi cunoştea îndeajuns lungul nasului.* GHEŢIE; **a nu vedea de lungul nasului,** a fi mărginit, lipsit de orizont; **a umbla** (sau **a se ţine**) **cu nasul pe sus** ori **a ţine nasul pe sus,** a fi încrezut, îngîmfat, prea mîndru: *avea să-mpletească în curînd cosiţă albă, ca toate cele care ţin nasul pe sus.* CĂRT.; **a nu-i ajunge cuiva cu prăjina la nas,** se spune despre un îngîmfat: *de cînd ... cu doctoratul lui Bubi, nu-i mai ajungeai nici cu prăjina la nas.* GHEŢIE; **cu nasul în jos,** umilit; supărat; **a-i cădea cuiva nasul,** a-şi pierde demnitatea; a se umili: *lasă, mă nene, nu e nimic, nu-ţi cade nasul.* SOR.; **a-i scoate cuiva ceva pe nas,** a-i reproşa cuiva ceva; **a-şi băga nasul în ...,** a comite o indiscreţie: *nu trebuie să-ţi bagi nasul în lucrările mele.* PR.; **(a fi) băgat** (sau **vîrît**) **cu nasul în ...,** (a fi) preocupat de ..., (a fi) concentrat asupra ...: *îl găsi în birou, cu nasul vîrît în registre.* GHEŢIE; **a-şi băga** (sau **a-şi vîrî**) **nasul în toate,** a se amesteca peste tot, în toate problemele (şi în cele care nu-l privesc); **a scoate panglici pe nas,** a minţi; a exagera; **a da cuiva cu ceva pe la nas,** a tenta, a ispiti pe cineva; **a da cu nasul pe undeva,** a trece pe undeva în grabă sau întîmplător; **a duce** (sau **a purta**) **de nas pe cineva,** a purta cu vorba, a amăgi întruna pe cineva: *înşelat cu cruzime ..., dus de nas luni de zile, amăgit cu vorbe frumoase.* GHEŢIE; **2.** (fig.) libertate prea mare; aroganţă; **a da cuiva nas,** a îngădui prea multe: *numai tu le-ai dat nas.* PR.; **a-şi lua nas** (ori **nasul la purtare**), a se obrăznici: *ce zici ..., ţăţico, de nasul care şi l-a luat mitocanul?* CAR.; *le-o tăia ori de cîte ori îşi luau nasul la purtare.* GHEŢIE; **a da cuiva peste nas,** a pune la locul său; a-i reproşa, a-i imputa; **3.** (fig.) curaj prea mare; cutezanţă; **a (nu) avea nas, a)** a (nu) îndrăzni: *ai nas să te arăţi?;* **b)** a (nu) avea autoritate, credit: *mincinosul nu are nas;* **a-i tăia nasul,** a-i înfrîna elanul, a-i potoli curajul; **a pune** (sau **a lăsa**) **nasul în jos** (sau **în pămînt**), a se ruşina, a se simţi vinovat: *George puse nasul în pămînt şi tăcu.* REBR.; **4.** (fig.) obraz, faţă; persoană: *l-ăi purta cu nasul pe la soare, doar s-a încălzi.* CR.; **a nu scoate nasul (afară),** a nu ieşi (afară), a nu se expune: *temătoare de boli, prefera să nu scoată nasul în frigul de afară.* GHEŢIE; **a nu fi** (sau **a nu face**) **de nasul cuiva,** a nu fi potrivit pentru cineva; a nu i se cuveni cuiva: *nu e de nasul tău o asemenea bucăţică!* ISP.; **a-i ride cuiva în nas,** a-i ride cuiva în faţă (dispreţuitor); a-şi bate joc de cineva: *vrun biet golan e gata să-ţi rîdă-n nas.* COŞB.; **a trînti** (sau **a închide**) **cuiva uşa în nas,** a refuza să primească pe cineva; **nas în nas,** faţă în faţă; unul lîngă altul; aproape: *se întîlni ... nas în nas cu judecătorul.* REBR.; *n-o să trăim toată viaţa nas în nas.* PR.; **a se întîlni nas în nas cu cineva,** a se întîlni faţă în faţă cu cineva; **5.** simţ olfactiv: *nasul agravează mirosurile.* CĂL.; **6.** (fig.) miros dezvoltat, fin; simţ de orientare, intuiţie, fler: *rareori mă înşală pe mine nasul.* GHEŢIE; **7.** (p. anal.) extremitate proeminentă (ascuţită, alungită) a unor (părţi de) obiecte tehnice; pinten; **8.** proeminenţă pe partea inferioară a unei ţigle, pentru fixarea acesteia; **9.** partea anterioară a fuzelajului unui avion sau a corpului unei nave. [Lat. ***nasus***].

nasădă f. v. năsadă.

nascórniţă, nascorniţe f. (entom.; reg.) nasicorn (*Oryctes nasicornis*). [***Nasicorn*** + ***-iţă***].

nasicóm, nasicorni m. insectă coleopteră mare, de culoare castanie, al cărei bărbăţuş are pe cap un corn curbat înapoi; nascorniţă; caraban (*Oryctes nasicornis*). [Din lat. ***nasicornis,*** fr. ***nasicorne***].

nasión n. reper craniometric aflat în punctul median al suturii frontonazale; rădăcina nasului. [Din fr. ***nasion***].

nasól, ~i, nasoálă, ~e a. (arg.) **1.** (despre oameni) urît: *o gagică nasoală;* **2.** (despre lucruri) de proastă calitate; uzat; **3.** încurcat, neplăcut, cu urmări rele: *ce treabă nasoală!* [Din ţig. ***nasvalo*** „bolnav", ***nasul*** „rău, meschin"].

nasolí, nasolesc vb. (tr. şi refl.) a (se) încurca; a (se) strica: *s-a nasolit treaba.* [De la ***nasol***].

nastíe, nastii f. mişcare a organelor plantelor, naturală sau provocată de variaţiile de lumină, temperatură etc. [Din fr. ***nastie***].

nastrăpă f. v. năstrapă.

nastratinésc, ~şti, nastratineáscă, ~eşti a. în felul lui Nastratin Hogea; (p. ext.) ager, mucalit: *înţelepciune nastratinească.* [***Nastratin*** n. pr. + ***-esc***].

nastratinísme n. pl. fapte, întîmplări specifice, proprii lui Nastratin Hogea: *vîră în opera lui ... nastratinisme.* CĂL. [***Nastratin*** n. pr. + ***-isme***].

násture, nasturi m. **1.** mic obiect, de obicei rotund, din metal, sidef, material plastic etc., care serveşte la încheiatul hainelor, al feţelor de pernă etc. sau ca ornament; bumb: *haine scumpe ... cu nasturi de opal.* AL.; *Carla coborî din braţele mele şi-şi încheie nasturii de sidef ai bluzei.* GHEŢIE; **2.** (reg.) pastilă, tabletă. [Cf. it. ***nastro*** „panglică" (dial. ***nastola*** „nasture", termen venit în română pe cale comercială)].

naş[1] m. invar. numele literei „n" din alfabetul chirilic. [Din sl. ***naši***].

naş[2]**, ~i, naşă, ~e** m., f. **1.** persoană care ţine în braţe pruncul la botez, devenind astfel părintele sufletesc al copilului: *sîmbătă seara să veniţi cu naşii băiatului.* ŞT.; *jupînul nănaş şi jupîneasa nănaşă ... se închină la cinstita faţă d-voastră.* POP; **a fi cuiva naşul,** a veni cuiva de hac: *eu îi sînt naşul!;* **a-şi găsi naşul,** a da de cineva care-l poate struni, pune la punct: *îşi găsise naşul.* PR.; **2.** nun: *bată-te focu, nănaş, cu cine mă cununaşi?* POP; **3.** (arg.) şef al unui clan mafiot; (şi: (înv. şi pop.) **nănaş, nînaş,** (reg.) **nanaş**). [***Nun*** + ***-aş***].

náşte, nasc vb. **1.** (tr.) a da viaţă unui copil, a aduce pe lume; a face, a prăsi: *cînd am născut ... mi-a trimis flori.* PR.; **2.** (înv.; tr.) a concepe, a zămisli: *Avraam născu pre Isaac, iară Isaac născu pre Iacov.* N.TEST.; **3.** (tr.) a făta; **4.** (refl.) a căpăta viaţă, a veni pe lume: *cînd m-am născut, pe frunte eu aveam coroană-mpărătească: a mamei mînă părintească.* VIERU; (intr.) *ce naşte din pisică, şoareci mănîncă.* Z.; **5.** (fig.; tr.) a crea, a plăsmui; a produce; a scoate la iveală, a face să apară; a stîrni, a provoca: *cînd patima o naşte, e groaznică mînia.* MACED.; *întrebările năşteau dispute.* GHEŢIE; **6.** (fig.; refl.) a se forma, a se ivi, a apărea: *nu se nasc glorii pe stradă?* EM. [Lat. ***nascere***].

náştere, naşteri f. **1.** faptul de a (se) naşte; venire pe lume a unei fiinţe; acţiunea prin care fătul este expulzat sau extras din cavitatea uterină: *naşterea mea custă viaţa mamei.* NEGR.; *n-a lipsit mult ca la naşterea mea să nu fie nimeni de faţă în afara doctorului şi a moaşei.* GHEŢIE; **din naştere, a)** (încă) de cînd s-a născut; congenital: *orb din naştere;* **b)** conform unei predispoziţii naturale; din vocaţie, înnăscut: *poet din naştere;* **zi de naştere** sau **ziua naşterii,** data la care s-a născut cineva; sărbătorirea care are loc cu prilejul acestei zile; aniversare: *în preajma zilei de naştere, privindu-se în oglindă, ... se descoperi căruntă.* GHEŢIE; **certificat** (sau **act**) **de naştere,** document eliberat de Oficiul Stării Civile, prin care se atestă faptul că o persoană s-a născut (şi trăieşte); **2.** (bis.) **Naşterea Domnului (Isus Hristos)** sau (eliptic) **Naşterea, a)** Crăciunul (25 decembrie): *părintele vine să ne heretisească cu Naşterea.* CAR.; **b)** icoană cu naşterea lui Isus Hristos; **Naşterea Preacuratei Fecioare,** sărbătoare ortodoxă prăznuită la 8 septembrie; **Naşterea Sf. Ioan Botezătorul,** sărbătoare ortodoxă prăznuită la 24 iunie; Sînzîienele; **a doua naştere,** înnoire a fiinţei omului, dobîndită prin taina botezului; **3.** origine, obîrşie, provenienţă: *erau amîndoi români cu naşterea şi cu inima.* GHICA; **de** (sau **din**) **naştere,** originar din ...; de origine ...: *ei sînt ... români de naştere, francezi în inimă.* EM.; **4.** (fig.) apariţie, ivire; început: *a fost a raiului minune pe timpii naşterii lumeşti.* AL.; *în secolul nostru, grupări de oameni decretează naşterea unor noi ordini sociale, politice.* GHEŢIE; **a da naştere,** a crea; a cauza; a provoca: *meşteşugul cuvîntului ... a dat naştere literaturii şi elocvenţei.* ARG.; **a lua naştere,** a apărea, a se forma, a se produce; **5.** (înv.) progenitură, odraslă; (p. ext.) familie; neam: *acesta fericit părinte era ... naştere lui Theofilu şi Evdochiei.* DOS.; (înv.) **naşterile cele dintîi,** drepturile întîiului născut: *dă-mi astăzi naşterile tale cele dentăi mie.* BIBLIA; **6.** (arhit.; după fr. **naissance**) fiecare dintre cele două secţiuni transversale ale unui arc sau ale unei bolţi, formînd suprafeţele de reazem ale acestora pe infrastructură. [V. ***naşte***].

nat, (rar) **naţi** m. şi **naturi** n. (reg.) ins, om, persoană: *şi sfetnici şi ficiori de crai şi nat de rînd.* COŞB.; **tot natul,** fiecare; toată lumea: *tot natul ... să-şi ia cojocul în spinare.* GAL. [Lat. ***natus***].

natál, ~i, natală, ~e a. referitor la locul în care s-a născut cineva; de naştere, de baştină: *aş vrea să văd acuma natala mea vîlcioară.* EM.; *se înapoia pe meleagurile natale.* GHEŢIE; **limbă natală,** limbă maternă: *Cantemir ... voia să aducă în limba natală toate graţiile unei fraze de cărturar.* CĂL. [Din fr. ***natal,*** lat. ***natalis***].

natalitáte f. indice rezultat din raportarea născuţilor vii la mia de locuitori în cadrul unei populaţii, într-o anumită perioadă de timp, reprezentînd frecvenţa naşterilor. [Din fr. ***natalité***].

natánt, ~ţi, natantă, ~e a. (despre plante acvatice sau părţi ale lor) care pluteşte pe apă (ex. frunzele nufărului). [Din lat. ***natans, -ntis,*** it. ***natante***].

natantól, ~i, natantoálă, ~e a. (reg.; adesea subst.) neîndemînatic, prostănac, nătîng: *nişte natantoale.* PR.; (şi: **nătăntol**). [Et. nec.].

natáţie f. grup de sporturi practicate în apă (ex.: înot, polo, sărituri, înot artistic): *făcea ecvitaţie şi natáţie.* CĂL. [Din fr. ***natation***].

nátemă f. v. natimă.

nátimă, natime f. (reg.) **1.** morman de pietre simbolizînd în credinţa populară mormîntul celui pe care îl vrăjeşte cineva; **2.** namilă, arătare: *[î]mi ţine urma ca o natemă.* C.; (şi: **natemă**). [Et. nec.; cf. ***anatemă***].

natív, ~i, nativă, ~e a. **1.** din naştere, înnăscut; natural: *calităţi native;* **2.** (înv.; rar) natal: *ţara sa nativă.* FIL.; **3.** (chim.) care se găseşte (liber) în natură; necombinat, pur: *aur nativ.* [Din lat. ***nativus,*** fr. ***natif,*** germ. ***nativ***].

nativísm n. (psih.) denumire dată teoriilor care susţin că omul se naşte cu ideea de spaţiu (şi timp). [Din fr. ***nativisme***].

nativíst, ~şti, nativistă, ~e a. referitor la nativism: *teorii nativiste.* // m., f. adept al nativismului. [Din fr. ***nativiste***].

nativitáte f. (înv.) **1.** calitatea de a fi locul de naştere, de proveniență; **2.** zi aniversară; (spec.) naşterea lui Isus Hristos. [Din fr. ***nativité,*** lat. ***nativitas, -atis***].

nátră, natre f. parte a urzelii dintre iţe şi sulul dindărăt al războiului de ţesut; (p. ext.) urzeală înfăşurată pe sul; (p. gener.) toată urzeala de pe război; **nu stă natra într-un fir,** nu e mare pagubă. [Din bulg., sb. ***natra***].

natremíe, natremii f. prezenţă sau concentraţie a sodiului din sînge. [Din fr. ***natrémie***].

nátriu n. (chim.) sodiu. [Din fr. ***natrium***].

natrolít, natroliţi m. aluminosilicat natural hidratat de sodiu, transparent, incolor sau alb, galben, roşu, cu luciu sticlos, casant. [Din germ. ***Natrolith***].

nátru n. (înv.; rar) sodă (de rufe). [Din fr. ***natrum***].

natúr a. invar. care păstrează însuşirile naturale; neprelucrat, aşa cum este: *cerusem brînză albă şi roşii natur.* PR.; **şniţel natur,** felie de carne, bătură cu ciocanul de lemn, prăjită în grăsime: *şniţelul îl vrea natur sau cu ou şi parmezan.* PR.; **cartofi natur,** cartofi curăţaţi, tăiaţi bucăţele şi fierţi, peste care se adaugă unt, pătrunjel, mărar etc. [Din germ. ***Natur***].

naturál, ~i, naturală, ~e a. **1.** care aparţine naturii, referitor la natură, existent în natură: *alţii propun ... de a se reduce frumosul natural la cel artistic.* BL.; *mediu natural;* **lumină naturală,** v. **lumină; bogăţie naturală,** bogăţie (necultivată) a solului şi a subsolului; **ştiinţele naturale,** ştiinţele naturii: *tot ce ne dezvăluie ştiinţele naturale ... nu poate fi dedus din dogma ortodoxă.* STĂNIL.; **drept natural,** drept considerat ca imuabil şi universal, decurgînd fie din natura sau raţiunea umană, fie din voinţa divină; **2.** conform cu natura cuiva; înnăscut, nativ; propriu, specific: *avea o predispoziţie naturală spre mizantropie.* CĂL.; **3.** generat, produs, creat de natură, fără intervenţia omului; (p. ext.) veritabil, pur: *flori naturale; gaze naturale;* **4.** care nu a fost falsificat, tratat: *vin natural;* **5.** lipsit de artificiu; simplu, neafectat, spontan: *căută ... să se arate degajat şi natural.* GHEŢIE; *gesturi naturale;* **6.** necultivat; primitiv, rudimentar: *apucături naturale;* **7.** care se potriveşte cu faptele din realitate, care concordă cu ordinea firească a lucrurilor; normal, firesc: *cine zice „progres" nu-l poate admite decît cu legile lui naturale.* EM.; *e lege naturală cînd mori să fii uitat.* MACED.; **moarte naturală,** moarte survenită firesc, din cauza bătrîneţii; moarte bună: *moartea naturală ... e o dulce ispită.* PR.; **mărime naturală,** (în artele plastice şi în fotografie) reproducere în mărime reală a modelului: *bustul în mărime naturală a unui copil.* EM.; (mat.) **număr natural,** v. **număr; 8.** (jur.) nelegitim, născut în afara căsătoriei; bastard: *copil natural;* **9.** (gram.) **gen natural,** gen al substantivelor care corespunde repartiţiei pe sexe a fiinţelor sau distincţiei dintre fiinţe şi lucruri. // n. **1.** (înv. şi reg.; în forma **naturel**) mod natural de a fi; fire, temperament: *un naturel bun.* HEL.; *slavii de sud esenţialmente diferiţi şi prin tip şi prin naturel de către cei de nord.* EM.; **2.** naturaleţe, simplitate, lipsă de afectare: *vorbeşte ... cu mult natural.* CAR.; **3.** (rar) ceea ce este natural; natură: *sfera naturalului unei fiinţe cuprinde toate acele puteri şi acte care ţin de acea fiinţă, cresc din ea.* STĂNIL. // adv. **1.** conform unui principiu din natură: *flacăra se suie natural;* **2.** în mod firesc, normal; desigur, firește, bineînţeles: *e rîndul tău să umbli şi să aduci; – natural! au adăugat copiii.* ARG.; **e natural să ...,** e normal, firesc să ... [Din lat. ***naturalis,*** it. ***naturale,*** fr. ***naturel,*** germ. ***Naturell***].

naturaléţă f. v. **naturaleţe.**

naturaléţe f. calitatea de a fi natural; lipsă de artificialitate, de afectare; comportare firească, naturală; naturalitate: *mişcările şi gesturile căpătară tot mai multă uşurinţă şi naturaleţe.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **naturaléţă**). [Din it. ***naturalezza***].

naturalísm n. **1.** curent în artă, în special în literatură, constituit în Franţa sub influenţa realismului lui G. Flaubert şi a pozitivismului lui H.Taine, care caută să reproducă întocmai realitatea, fără a ocoli aspectele urîte, sordide sau vulgare ale naturii omeneşti: *naturalismul este, spre deosebire de realism, şcoala de origine pozitivistă care introduce în literatură explicaţia şi toate metodele.* CĂL.; **2.** teorie etică după care viaţa morală, fiind o prelungire a celei biologice, trebuie să se conformeze legilor naturii fără a apela la conştiinţă sau divinitate; **3.** doctrină după care nu există nimic în afara naturii, nimic supranatural: *Darwin a trăit ... într-o epocă pe care o numim a pozitivismului, a realismului, a naturalismului.* BL. [Din fr. ***naturalisme***].

naturalíst, ~şti, naturalístă, ~e a. care aparţine, care este specific naturalismului, care reflectă naturalismul, referitor la naturalism; naturalistic: *pe măsură ce am progresat în lectura operei coşeriene, mi-am dat seama că şi în gîndirea mea proprie se cuibărise o ... orientare naturalistă.* CR. // m., f. **1.** persoană care se ocupă cu studiul ştiinţelor naturii: *naturaliştii preromantici şi romantici ... sînt ... precursorii pregătitori ai teoriei transformismului.* BL.; **2.** adept al naturalismului din artă, în special din literatură: *a fost idolul zoliştilor, şi nu e naturalist care să nu fi studiat un caz de patologie mintală.* CĂL. [Din fr. ***naturaliste,*** germ. ***Naturalist***].

naturalístic, ~ci, naturalístică, ~ce a. (rar) naturalist: *opera lui Eminescu intră ... în cercul literaturii naturalistice.* CĂL.; *scriitori ai realismului naturalistic.* VIANU. [***Naturalist*** + ***-ic***].

naturalitáte f. (înv.; rar) naturaleţe: *dacă actorul dramatic nu vrea să se supuie decît legei frumosului, căutînd numai la idealitatea formei, atunci îi sacrifică ei naturalitatea.* EM. [Din lat. ***naturalitas,*** fr. ***naturalité***].

naturalizá, naturalizez vb. **1.** (jur.; tr.) a acorda unui străin drepturile de cetăţean al statului în care trăieşte; **2.** (refl.) a obţine dreptul de cetăţean al statului în care trăieşte; **3.** (tr. fact. şi refl.; despre specii de animale sau de plante) a (se) adapta, a (se) aclimatiza la un mediu nou; **4.** (fig.; tr.) a introduce de aiurea şi a face familiare ştiinţe, arte, expresii, idei etc.: *Philippide a naturalizat la noi lingvistica germană.* [Din fr. ***naturaliser,*** germ. ***naturalisieren***].

naturalizáre, naturalizări f. **1.** acţiunea de a (se) naturaliza şi rezultatul ei; **2.** (jur.) act emis de un organ competent prin care o persoană se naturalizează; naturalizaţie: *naturalizarea se obţine prin lege şi în mod individual;* **3.** (biol.) adaptare specifică, ereditară, fără intervenţia omului, la noile condiţii de viaţa, la o nouă arie de răspîndire, care afectează întreaga specie sau populaţie; **4.** (biol.) taxidermie. [V. ***naturaliza***].

naturalizát, ~ţi, naturalizată, ~e a. 1. care a obţinut naturalizarea: *algerian naturalizat în Franţa;* **2.** (despre plante şi animale) care a devenit apt să trăiască într-un mediu nou; aclimatizat. [V. ***naturaliza***].

naturalizáţie, naturalizaţii f. (jur.; înv.) naturalizare: *acest d. vicepreşedinte al Societăţii corpului didactic ... nu ştim nici măcar dacă are naturalizaţie.* EM. [Din fr. ***naturalisation***].

naturalménte adv. în mod natural, în mod firesc; conform naturii (unui fapt, lucru etc.): *asemenea lucruri vor fi atunci naturalmente de prisos.* EM.; *naturalmente se trafică tot felul de zvonuri.* GHEŢIE. [Din fr. ***naturellment***].

natúră, naturi f. **1.** tot ceea ce există; lume, univers; (p. restr.) lumea fizică înconjurătoare: *şi pînă astăzi, din natură nimica n-a îmbătrînit.* MACED.; **ştiinţele naturii,** ştiinţe avînd ca obiect studierea fenomenelor lumii înconjurătoare; ştiinţe naturale; **2.** principiu activ (adesea personificat) care organizează şi animă lumea, universul: *natura a pus amorul în inima fiecărui om.* FIL.; *natura a dat animalelor, fiinţelor comune, bătrînilor un mecanism simplu de adaptare.* CĂL.; **3.** lumea fizică, sensibilă, considerată în afara omului, independent de intervenţia acestuia; realitate: *civilizaţia păgînă ... reprezenta principiul din afară, obiectiv, al naturii.* CAR.; **în natură, a)** în realitate, aievea: *poza e moft! s-o vezi în natură.* CAR.; **b)** în obiecte, în produse (nu în bani): *răsplata se poate primi în natură sau în bani;* **4.** lumea fizică şi biologică, considerată în relaţie afectivă sau estetică cu omul: *îmi place natura.* EL.; *să protejăm natura!;* **5.** model real pe care artistul îşi propune să-l urmeze sau să-l reproducă: *plăsmuiţi după natură, peşti din cărnuri delicate.* MACED.; *pictează după natură;* **natură moartă,** gen al picturii şi graficii care înfăţişează subiecte neînsufleţite (fructe, flori, obiecte ceramice, vînat etc.) grupate sau aranjate într-un anumit decor; natură statică: *picta mai ales peisaje, naturi moarte şi nuduri.* GHEŢIE; **6.** ansamblul caracteristicilor care fac ca un lucru sau o fiinţă să aparţină unei categorii determinate; (p. ext.) fel, soi, gen: *natura comună nu munceşte decît de silă.* EM.; *este un lac de natură vulcanică.* SAD.; **natură umană,** ceea ce este constant în om, în spatele diferenţelor sociale şi culturale; **de natură să ...,** capabil să ..., susceptibil să ...: *argumente de natură să convingă;* **7.** pornire instinctuală: *fremăta în el natura;* **8.** conştiinţă morală; principiu al legii şi moralei ideale: *vicii contra naturii;* **9.** ceea ce este înnăscut, spontan: *foarte groaznic tremura pentru că şi din natura-şi pe toţi oamenii ura.* PANN; **a doua natură,** ansamblu de însuşiri dobîndite, care înlocuiesc tendinţele naturale, înnăscute; **10.** ansamblul caracterelor înnăscute; fire, temperament, fel de a fi; structură; (concr.) persoană considerată din punctul de vedere al firii, temperamentului: *sînt oameni închişi ..., naturi posomorîte şi refractare.* VLAH.; *ca urmare a naturii sale, era neastîmpărat, voluntar.* GHEŢIE; **din** (sau **de la**) **natură,** din naştere; înnăscut: *m-au ajutat şi inteligenţa şi talentul pe care le am de la natură.* CR.; *prostul uită din natură de la mînă pîn' la gură.* POP.; *era zgîrcit de la natură.* [Din lat., it. ***natura,*** fr. ***nature,*** germ. ***Natur***].

naturísm n. **1.** cult al naturii sau al unor forţe personificate ale acesteia; **2.** teorie potrivit căreia adoraţia forţelor naturii stă la originea religiei; **3.** curent literar-artistic caracterizat prin atenţia acordată reflectării naturii, prin cultul pentru natură; **4.** sistem terapeutic preconizînd eliminarea medicamentelor şi folosirea exclusivă a unei medicaţii naturale (băi de aer, apă şi soare, masaje, exerciţii fizice, alimentaţie naturală). [Din fr. ***naturisme***].

naturíst, ~şti, naturístă, ~e a. **1.** care aparţine, care este specific naturismului, referitor la naturism, bazat pe naturism; care practică naturismul: *medicină naturistă;* **2.** care are cultul pentru natură şi ideea reîntoarcerii la viaţa primitivă. // m., f. adept al naturismului: *Văcărescu era un naturist cam în felul cum va fi Eminescu relativ conservator.* CĂL. [Din fr. ***naturiste***].

náţie f. v. **naţiune.**

naţionál, ~i, naţională, ~e a. **1.** care aparţine, care este propriu, caracteristic unei naţiuni, unui stat, referitor la o naţiune, la un stat: *defecte mari ale caracterului nostru naţional sînt ... cauza pentru care un element etnic atît de răspîndit ca al nostru să nu ajungă la nici o însemnătate în lume.* EM.; *orgoliul de clasă şi mîndria naţională sînt proprii tuturor popoarelor.* CĂL.; *umanitatea se află în adîncul firii tale naţionale.* STĂNIL.; **2.** care (pretinde că) se identifică cu interesele naţiunii (detaşîndu-se de tendinţele internaţionaliste); naţionalist: *vestea venirii la putere a Partidului Naţional era în gura tuturor.* GHEŢIE; **3.** care aparţine întregii naţiuni, care priveşte naţiunea întreagă; care este instituit, întreţinut, gerat de stat: *singurul care s-a sacrificat a fost antrenorul lotului naţional.* A.; *Biblioteca naţională;* **limbă naţională,** limbă comună şi unică a tuturor membrilor unei naţiuni; **şosea naţională,** şosea întreţinută de stat, care leagă între ele principalele oraşe ale ţării; **4.** care este reprezentativ pentru naţiunea din care provine, în care se regăseşte spiritul unei naţiuni: *întîiul poet naţional al României.* NEGR.; *valoarea naţională a unei opere nu stă în faptul că autorul aparţine respectivei naţiuni, ci fiindcă naţiunea se recunoaşte în ea.* CĂL. // m., f. (rar; la pl.) **1.** totalitatea celor care compun o naţiune; **2.** conaţional rezident în străinătate: *fiecare popor apusan dezvoltă o deosebită îngrijire pentru naţionalii săi în aceste locuri, singuri noi ne zbuciumăm în lupte interne.* EM. // f. echipă sportivă reprezentativă a unei ţări: *naţionala Franţei.* [Din lat. ***nationalis,*** fr. ***national***].

naţionalísm, (rar) **naţionalisme** n. **1.** caracter propriu, specific unei naţiuni; ataşament faţă de specificul şi tradiţiile propriei naţiuni: *naţionalismul ... este conştiinţa că aparţii cutărui grup etnic, iubirea respectivului grup.* STĂNIL.; **2.** doctrină care se revendică din tradiţia şi din aspiraţiile exclusiv naţionale: *G.Ibrăileanu îşi clarifică naţionalismul său estetic.* CĂL.; **3.** formă de şovinism provenită din tendinţa de a aprecia exclusiv şi exagerat tot ceea ce aparţine propriei naţiuni. [Din fr. ***nationalisme***].

naţionalíst, ~şti, naţionalístă, ~e a. care susţine sau propagă naţionalismul, caracterizat prin naţionalism; referitor la naţionalism, propriu naţionalismului: *poporaniştii sînt nişte democraţi naţionalişti.* CĂL. // m., f. **1.** patriot; (spec.) partizan al unităţii neamului (românesc): *ca mai toţi ardelenii era şi el naţionalist convins.* GHEŢIE; **2.** adept al

naţionalismului şovin: *gînditorul ia poziţie împotriva rasismului ... şi ... naţionaliştilor, care propun eliminarea evreilor.* CĂL. [Din lat. ***nationalista,*** fr. ***nationaliste,*** it. ***nazionalista,*** germ. ***Nationalist***].

naţionalitáte, naţionalităţi f. **1.** ansamblul însuşirilor care conferă caracterul distinctiv al unei naţiuni; caracter naţional; naţiune: *imperiile şi naţiile ... şi-au păzit naţionalitatea sub orice împregiurări.* NEGR.; **principiul naţionalităţilor,** principiu în virtutea căruia comunităţile umane au dreptul de a se constitui în state independente din punct de vedere politic: *renaşterea României ... pe principiul naţionalităţilor şi al libertăţilor.* CĂL.; **2.** apartenenţă a unei persoane la o anumită naţiune; cetăţenie: *naţionalitatea ... e un factor ce se determină prin simpla alegere.* CĂL.; **3.** apartenenţa unei persoane juridice, a unei nave, aeronave etc. la un anumit stat; **4.** comunitate de oameni avînd aceeaşi origine, limbă, istorie şi tradiţii: *grecii ... erau singura naţionalitate din Imperiul Otoman cunoscută în Europa.* GHICA; *cîte naţionalităţi conviețuesc în Elveţia?* [Din fr. ***nationalité,*** germ. ***Nationalität***].

naţionalizá, naţionalizez vb. **1.** (rar; tr.) a da caracter naţional, a face să fie adoptat de o naţiune: *literatura românească nu se poate naţionaliza şi înfrumuseţa decît prin inspirarea de la literatura populară.* IBR.; **2.** (înv.; tr. şi refl. pas.) a primi obiceiurile unei naţiuni; a (se) naturaliza; **3.** (tr.) a trece în proprietatea statului averi imobile, mijloace de producţie etc. aparţinînd proprietarilor particulari; a etatiza: *apartamentul ... nu fusese naţionalizat în 11 iunie.* PR. [Din fr. ***nationaliser***].

naţionalizáre, naţionalizări f. **1.** acţiunea de a (se) naţionaliza şi rezultatul ei; **2.** imprimarea caracterului naţional în creaţia artistică; adaptare la specificul naţional: *în vremea propagandei şcoalei critice în favoarea naţionalizării literaturii ... nu se atacă deloc multele piese inferioare.* IBR.; **3.** proces de preluare în proprietatea statului a activelor unei companii sau ale unui domeniu de activitate, din considerente politice şi economice; (spec.) trecere în proprietatea statului comunist a averilor imobile, a mijloacelor de producţie etc. aparţinînd proprietarilor particulari; etatizare: *naţionalizarea pămîntului are mulţi adepţi.* GHICA; *cînd s-a produs actul naţionalizării, uzinele şi fabricile erau deja ... conduse de comunişti.* PR.; *naţionalizarea uzinelor „Renault".* [V. ***naţionaliza***].

naţionalizát, ~ţi, naţionalizată, ~e a. trecut în posesia statului: *acolo pămîntul este al statului sau naţionalizat.* GHICA; *case naţionalizate.* [V. ***naţionaliza***].

naţionál-socialísm n. doctrină politică fondată de A. Hitler după primul război mondial, bazată pe rasism, autoritarism, imperialism; nazism. [Din germ. ***Nationalsozialismus,*** fr. ***national-socialisme***].

naţionál-socialíst, ~şti, naţional-socialistă, ~e a. care aparţine naţional-socialismului, referitor la naţional-socialism: *Manicatide simpatizează cu ideile naţional-socialiste.* GHEŢIE. // m., f. adept al naţional-socialismului. [Din germ. ***Nationalsozialist,*** fr. ***national-socialiste***].

naţiúne, naţiuni f. **1.** comunitate umană care datorită conştiinţei unităţii istorice, lingvistice, religioase şi chiar economice doreşte să trăiască în aceeaşi ţară, guvernată de aceeaşi constituţie: *o naţiune coruptă este o naţiune pierdută.* EM.; *o naţiune există cîtă vreme constituie un organism şi are o conştiinţă unitară.* CĂL.; *apartenenţa la o naţiune sau alta este un dat providenţial.* PLEŞU; **2.** (rar) etnice; naţionalitate: *român de naţiune.* FIL.; **3.** (pop.; în forma **naţie**) om de rînd; om simplu, neinstruit: *mă, naţie, ai înţeles tu ceva din cîte spune domnul?* CAR.; **4.** (înv. şi reg.; în forma **naţie**) fel, soi: *veneau ... mii de păsări rînduindu-se laolaltă după naţie.* TOP; *ce naţie de om mai e şi ăsta!;* (şi: (înv.) **naţie**). [Din lat. ***natio, -onis,*** it. ***nazione,*** fr. ***nation***].

naufragiá, naufragiez vb. (intr.) **1.** a suferi un naufragiu: *părea să fie un barcaz, naufragiat de mult.* TUD.; **2.** (fig.) a ajunge, a se afla într-o situaţie nedorită, nepotrivită; a suferi un eşec, a se ruina: *această descriere este a unui suflet de artist, naufragiat în politică.* MACED. [De la ***naufragiu***].

naufragiát, ~ţi, naufragiată, ~e a. (adesea subst.) care a suferit un naufragiu: *deşi zăream cota, aveam, cum au toţi naufragiaţii, iluzia că ţinta noastră se îndepărtează.* PR. [V. ***naufragia***].

naufragiére, naufragieri f. faptul de a naufragia; naufragiu. [V. ***naufragia***].

naufrágiu, naufragii n. **1.** scufundare a unei nave; accident sau avarie care scoate o navă din circulaţie; naufragiere: *marea ... ar fi pricinuit naufragiul triremei.* CĂL.; **2.** (fig.) ruină, pagubă mare: *viaţa mea a ratat într-un lamentabil naufragiu.* EL.; *naufragiu politic,* (şi: (rar) **naufraj,** pl. **naufraje**). [Din lat. ***naufragium,*** it. ***naufragio,*** fr. ***naufrage***].

naufráj n. v. **naufragie.**

naumachíe f. v. **naumahie.**

naumahíe, naumahii f. (rar) **1.** reprezentaţie la vechii romani, care constă într-o luptă navală; loc în care se dădea o astfel de reprezentaţie; **2.** bătălie navală; (şi: **naumachie**). [Din lat. ***naumachia,*** fr. ***naumachie,*** germ. ***Naumachie***].

naupatíe, naupatii f. (med.) rău de mare. [Din fr. ***naupathie***].

naúplius m. prima formă larvară acvatică la unele crustacee, caracterizată printr-un ochi şi trei perechi de apendice. [Din fr. ***nauplius***].

naútic, ~ci, nautică, ~ce a. **1.** care ţine de navigaţie, referitor la navigaţia pe apă: *această ştiinţă geografică şi nautică a fost dezvoltată în taină.* BL.; **2.** care se practică pe apă: *cînd vă vor da răgaz variile sporturi nautice.* CAR. // f. ştiinţa şi tehnica dirijării navelor; navigaţie: *se înscrie la Şcoala de artilerie, geniu şi marină, cu intenţia de a se dedica nauticei.* CĂL. [Din fr. ***nautique***].

nautíl, nautili m. **1.** (la pl.) gen de cefalopode din ordinul nautiloidelor, cu cochilia spiralată; (şi la sg.) cefalopod din acest gen; (spec.) moluscă din Oceanul Indian şi Oceanul Pacific, cu corpul închis într-o cochilie împărţită în mai multe loje (*Nautilus pompilius*): *nautilul îşi zideşte fiecare compartiment în care n-a mai încăput şi se mută într-unul mai mare.* CĂRT.; **2.** lampă de forma cochiliei acestui cefalopod, folosită în antichitate; **3.** piesă de orfevrărie constînd dintr-o cochilie de asemenea cefalopod (reprezentînd o divinitate a mării), montată în metal; (şi: **nautilus**). [Din fr. ***nautile,*** lat. ***nautilus***].

nautiloíde n. pl. ordin de cefalopode fosile şi actuale, cu cochilie spiralată şi compartimentată (*Nautiloidea*). [Din fr. ***nautiloïdées***].

nautílus m. v. **nautil.**

naval, ~i, navală, ~e a. **1.** care ţine de nave sau de navigaţie, referitor la nave sau la navigaţie; care se face cu nave: *şantier naval; transport naval;* **2.** referitor la marina de război: *lupta navală de la Ceşma-Liman.* FIL. [Din fr. ***naval***].

navárh, navarhi m. (înv.) comandant al unei corăbii sau al unei flote: *buna chivernisala unui navarh.* CANT. [Din gr. mod. ***navárhos,*** lat. ***navarchus***].

návă, nave f. **1.** vehicul care pluteşte şi care se deplasează pe (sau sub) apă; vas: *valurile ... pot răsuci nava în loc.* TUD.; **2.** (bis.) naos: *din pricina asemănării ce are cu un coş de corabie răsturnat, i se zice nave.* OD.; *Nicoară ... şi-a făcut plecăciunea înspre cele patru părţi ale navei sfinte.* SAD.; **3.** aeronavă; **navă spaţială** (sau **cosmică**), vehicul destinat zborurilor extraterestre, propulsat de motoare-rachetă şi dotat cu sisteme tehnice necesare realizării misiunilor lor în spaţiul interplanetar sau în afara acestuia; astronavă; (şi: (înv.) **nave**). [Din fr. ***nave,*** lat. ***navis,*** it. ***nave***].

navádi vb. v. **năvădi.**

náve f. v. **navă.**

navétă[1], navete f. **1.** suveică (la războiul de ţesut); **2.** ac special pentru lucrat fileuri; igliţă; **3.** vehicul de transport în comun care efectuează curse regulate, dus şi întors, între localităţi relativ apropiate; **4.** parcurgere de către o persoană, într-un scop anume, a unui drum dus şi întors, cu regularitate, de obicei între două localităţi: *toată viaţa a făcut naveta;* **5. navetă spaţială,** vehicul spaţial cu echipaj, prevăzut cu motoare-rachetă, care revine pe Pămînt cu mijloace proprii de bold; **6.** lădiţă compartimentată cu care se transportă produse alimentare, sticle, borcane etc.: *a băut o navetă de bere.* [Din fr. ***navette***].

navétă[2], navete f. plantă oleaginoasă înrudită cu rapiţa, cu seminţe mici, castanii, cu rădăcina comestibilă (*Brassica rapa oleifera*); (p. restr.) rădăcina acestei plante. [Din fr. ***navet***].

navetíst, ~şti, navetistă, ~e m., f. persoană care face naveta. [*Navetă* + *-ist*].

naviculár, ~i, naviculară, ~e a. (rar) de forma unei nave. [Din fr. ***naviculaire***].

navigá, navighez vb. (intr.) **1.** a călători cu o navă sau cu o aeronavă; a conduce o navă sau o aeronavă: *navigînd fără-ncetare noi pămîntul n-am zărit.* AL.; (fig.) *nu naviga împotriva curentului.* GHEŢIE; **2.** a se deplasa pe apă; a pluti: *vapoarele navigau pe Dunăre;* **3.** (despre aeronave) a pluti în aer; a zbura; **4.** (inform.) a trece de la o informaţie la alta într-un document hipertext sau hipermedia: *Alexandra toată ziua navighează pe internet.* [Din lat., it. ***navigare,*** fr. ***naviguer***].

navigábil, ~i, navigabilă, ~e a. pe care se poate naviga: *face navigabil braţul Chiliei.* EM. [Din fr. ***navigable,*** it. ***navigabile***].

navigabilitáte f. (rar) calitatea unei ape de a fi navigabilă. [Din fr. ***navigabilité***].

navigánt, ~ţi, navigantă, ~e a. care navighează; **personal navigant,** personal care face parte din echipajul unei nave sau al unei aeronave. [Din fr. ***navigant***].

navigáre, navigări f. acţiunea de a naviga şi rezultatul ei. [V. ***naviga***].

navigatór, ~i, navigatoáre a. (înv.) care navighează; care se îndeletniceşte cu navigaţia: *popor navigator.* // m., f. **1.** persoană care întreprinde călătorii lungi pe mare; **2.** persoană care conduce o navă sau care face parte din echipajul unei nave; marinar: *navigatorul trebuia să stea ... afară, pe pasarelă, în viscol.* TUD.; **3.** (inform.) persoană care navighează într-un document hipertext sau hipermedia. [Din fr. ***navigateur,*** it. ***navigatore***].

navigáţie, navigaţii f. **1.** faptul de a naviga; drum parcurs de un vehicul maritim, fluvial, aerian sau spaţial; călătorie făcută cu o navă: *evoca nepoatei sale ... o navigaţie spre ţinuturi exotice.* CĂL.; **2.** transport organizat de mărfuri sau de persoane, pe un itinerar determinat, cu o navă: *aşteptam deschiderea navigaţiunii Dunării.* GHICA; *în această călătorie, kir Iani îşi cam greşise socotelile şi cu navigaţia, şi cu negustoria.* TUD.; **3.** arta, meseria navigatorului, ştiinţa şi tehnica de a conduce o navă sau o aeronavă: *sînt numeroase secretele navigaţiei transoceanice;* (şi: **navigaţiune**). [Din fr. ***navigation,*** lat. ***navigatio, -onis,*** it. ***navigazione***].

navigaţiúne f. v. **navigaţie.**

navigráf, navigrafe n. instalaţie de bord a unei aeronave, cu care se controlează şi se corectează deriva şi viteza acesteia, trasînd totodată pe hartă drumul parcurs. [Din fr. ***navigraphe***].

navisféră, navisfere f. instrument pentru identificarea aştrilor, constituit dintr-o sferă pe care sînt însemnate, la scară, stelele folosite pentru orientare în navigaţie. [Din fr. ***navisphère***].

navión n. v. **navlu.**

navlosí, navlosesc vb. (tr.) a închiria un vas de transport; a afreta: *un exportator ... vine să ne navlosească vasul.* TUD. [Din gr. mod. ***enávlosa*** (aor. al lui ***navlóno***)].

navlosíre, navlosiri f. acţiunea de a navlosi. [V. ***navlosi***].

navlositór, navlositori m. persoană care navloseşte. [*Navlosi* + *-tor*].

návlu, navluri n. **1.** chirie, plată pentru folosirea unui vas de transport; costul transportului: *vor plăti navlul lor prin ceva cîntece frumoase.* FIL.; **2.** (în forma **navlon**) taxă percepută în ţările române pentru transportul pe Dunăre, în sec. al XVII-lea – al XVIII-lea; (şi: **navlon**). [Din gr. mod. ***návlon***].

navomodél, navomodele n. machetă a unei nave, dotată cu sisteme de propulsie şi de comandă. [*Navă* + *model*].

navomodelísm n. **1.** tehnica construirii navomodelelor; **2.** ramură sportivă având ca obiect construirea de navomodele şi organizarea de concursuri cu astfel de aparate. [*Navomodel* + *-ism*].

navomodelíst, ~şti, navomodelístă, ~e m., f. constructor de navomodele. [*Navomodel* + *-ist*].

navrăp m. v. năvrap.

naz, nazuri n. (de obicei la pl.) **1.** capriciu: *nazurile şi aerele Carlei începură să-mi calce pe nervi.* GHEŢIE; **2.** moft: *a cerut-o hangiului, iar acesta fără nazuri multe, i-a dat-o.* CAR.; **a face nazuri,** a se comporta ca un om răsfăţat, mofturos; a se fandosi; a refuza ceva: *se temea ca nu cumva fata, mofturoasă cum era, să facă nazuri.* GHEŢIE. [Din turc. *naz*].

nazál, ~i, nazală, ~e a. **1.** care ţine de nas, referitor la nas: *soluţiile vasoconstrictoare nazale ... pot produce fenomene de dependenţă.* A.; **fose nazale,** fiecare dintre cele două cavităţi ale nasului, separate printr-o lamelă perpendiculară, constituind sediul mirosului şi formînd partea superioară a căilor respiratorii; **2.** (şi adv.) care are un timbru specific, rezultat din pronunţarea cu expirarea aerului pe nas; (p. ext.) caracteristic pentru vocea sau sunetele emise pe nas: *cu vocea cam tărăgănată şi nazală.* GHEŢIE. // f. sunet nazal; (spec.) consoană nazală (ex.: m, n). [Din fr. *nasal*].

nazalitáte f. particularitate a unui sunet de a se pronunţa cu timbru nazal: *nazalitatea vocalelor spaniole.* [Din fr. *nasalité*].

nazalizá, nazalizez vb. **1.** (tr.) a da un timbru nazal unui sunet; a pronunţa nazal un sunet: *m, n nazalizează uneori vocalele;* (intr.) *tu citeşti nazalizînd o poemă decadentă.* BAC.; **2.** (refl.) a căpăta un caracter nazal: *vocala î s-a nazalizat.* [Din fr. *nasaliser*].

nazalizáre, nazalizări f. faptul de a (se) nazaliza: *nazalizarea este un fenomen de asimilare.* [V. *nazaliza*].

nazalizát, ~ţi, nazalizată, ~e a. pronunţat pe nas: *vocală nazalizată.* [V. *nazaliza*].

nazár[1], **nazaruri** n. (înv.) favoare, hatîr; **a avea pe cineva la nazar,** a acorda cuiva protecţie, bunăvoinţă: *ministrul mă are la nazar.* AL.; **a ajunge la nazarul cuiva,** a obţine bunăvoinţa cuiva. [Din turc. *nazar* „graţie, deochi, privire fascinantă"].

nazár[2] n. v. năzar.

nazareánin, ~i, nazareanină, ~e a. (înv.) nazarinean: *eu sînt I[su]s Nazareaninul.* COD.VOR. [Din sl. *nazarěninŭ*].

nazareéni m. pl. **1.** denumire dată de evrei primilor creştini; **2.** adepţi ai unei secte de fanatici creştini, apărută la începutul sec. al XIX-lea în Elveţia şi răspîndită ulterior în Ungaria; **3.** grupare de pictori germani constituită la Roma, la începutul sec. al XIX-lea, care opuneau neoclasicismului o artă inspirată de tradiţia medievală şi de cea a Renaşterii timpurii, consacrîndu-se temelor religioase. [Din fr. *nazaréens*].

nazarét, nazareturi n. (înv.) supraveghere; îngrijire. [Din turc. *nazaret*].

nazarineán, ~eni, nazarineană, ~ene a. care aparţine Nazaretului sau locuitorilor lui, referitor la Nazaret sau la locuitorii acestuia; nazaritean, nazareanin. // m., f. **1.** persoană (originară) din Nazaret; **2.** ucenic al lui Isus Hristos (supranumit Nazarineanul). [Cf. sl. *nazariněninŭ*].

nazariteán, ~eni, nazariteană, ~ene a. şi m., f. nazarinean. [*Nazaret* n. pr. + *-ean*].

nazír, naziri m. (înv.) **1.** înalt funcţionar turc; comandant sau administrator al unei cetăţi de pe malul Dunării: *nazîrul Brăilei;* **2.** slujbaş superior în administraţia ţărilor române; căpetenie peste vătafii plaiurilor; **3.** vătaf de ţigani (domneşti): *ţiganii îngenuncheaţi sub biciul plumbuit al nazirului.* AL.; (şi: **nazîr**). [Din turc. *nazır*].

nazísm n. naţional-socialism. [Din germ. *Nazismus,* fr. *nazisme*].

nazíst, ~şti, nazístă, ~e a. care aparţine, care este specific nazismului, referitor la nazism: *credeam că erau epurate doar cărţile naziste şi rasiste.* PR. // m., f. adept al nazismului sau membru al Partidului Naţional-Socialist al Muncitorilor Germani. [De la *nazism*].

nazîr m. v. nazir.

nazofaringián, ~eni, nazofaringiană, ~ene a. care ţine de nas şi de faringe, referitor la nas şi la faringe. [Din fr. *nasopharyngien*].

năbădáică, năbădăici f. (reg.; mai ales la pl.) năbădaie: *mă apucă năbădaicele cînd văd un plic ministerial.* AL.; (în imprecaţii) *bată-l năbădaica!* HASD. [*Năbădaie* + *-că*].

năbădáie, năbădăi f. (pop. şi fam.) **1.** (mai ales la pl.) criză de) epilepsie; pandalie, năbădaică; (p. ext.) acces de furie: *l-au găsit năbădăile;* (în imprecaţii) *mai las-o la năbădaia de inimă!* CĂRT.; **2.** (la pl.) capricii, toane, hachiţe; **cu năbădăi,** năbădăios: *dragoste cu năbădăi.* [Et. nec.; cf. sb. *napadaj* „acces"].

năbădăí, pers. 3 **năbădăieşte** vb. (rar; refl.; despre animale) a se agita: *parcă intra dracu-n gloabă ..., se năbădăia.* CAR. [De la *năbădaie*].

năbădăiós, ~şi, năbădăioásă, ~e a. (adesea subst.) **1.** epileptic: *începu să zbiere ca un năbădăios.* FIL.; **2.** furios, iute la mînie: *ai să vezi tu, năbădăiosule, acuşi.* VLAH.; **3.** (fam. şi iron.) strașnic; provocator: *ochiade năbădăioase;* **4.** care se ţine de năzbîtii; nebunatic: *porunci unei zîne nebădăioase să turbure minţile bietului Ercule.* ISP; **5.** nărăvaş: *patru iepe sirepe şi năbădăioase.* ISP. [*Năbădaie* + *-os*].

năboí[1], **năboiesc** vb. (reg.) **1.** (intr. şi refl.) a se revărsa, a inunda, a năvăli: *năboise apa în toate părţile.* CR.; **2.** (intr.) a se năpusti, a invada: *mistreţii ... năboiesc pe unde apucă, dînd cu colţii.* SAD. [De la *năboi*[2]].

năbói[2], **năboiuri** şi **năboaie** n. 1. (înv. şi reg.) puhoi, torent (format de o apă): *să topească zăpada din neboiuri de gheaţă.* CR.; (adv.) *apele veneau năboi.* VOIC.; **2.** (reg.) grămadă, mulţime de oameni; (şi: **neboi**). [Cf. sb. *naboj*].

năboíre, năboiri f. (reg.) acţiunea de a (se) năboi şi rezultatul ei. [V. *năboi*[1]].

năbúc n. piele (albă) de bovine, cu faţa velurată, imitînd pielea de antilopă: *poşetă de năbuc.* [Din germ. *Nubuk*].

năbuşeálă, năbuşeli f. **1.** greutate de a respira: *simţea în piept o năbuşeală;* **2.** căldură mare; aer înăbuşitor; zăpuşeală: *era ... năbuşală cumplită.* POP; **3.** (înv.) invazie: *năbuşelele varbarilor oprea.* CANT. [*Năbuşi* + *-eală*].

năbuşí, năbuşesc vb. (pop.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) sufoca, a (se) înăduşi: *îl năbuşi cu strînsoarea.* ISP; **2.** (tr.) a potoli, a stinge: *focul ... a fost năbuşit în cîteva minute.* CAR.; **3.** (fig.; tr.) a face să nu se vadă, să nu se audă; a reprima (o acţiune, un sentiment etc.); a înfrîna: *năbuşindu-şi în piept mînia.* VLAH.; **4.** (înv. şi pop.; intr.) a năvăli, a invada: *sumeţii unguri în Moldova năbuşesc.* NEGR.; **5.** (înv.; intr.) a ţîşni: *spumosul vin ... pe vrană năbuşeşte.* NEGR.; **6.** (tr.) a podidi: *mă năbuşesc lacrimile de bucurie.* AL. [Cf. sb. *nabušiti* „a se umfla"].

năbuşíre, năbuşiri f. (rar) acţiunea de a (se) năbuşi; sufocare: (fig.) *năbuşirea turburărilor ... republicane.* MAIOR. [V. *năbuşi*].

năbuşitór, ~i, năbuşitoáre a. care năbuşeşte; sufocant: *în tramvai, căldură ca în încinsă, năbuşitoare.* [*Năbuşi* + *-tor*].

năbúzna adv. (reg.) **a da năbuzna,** a năvăli: *chiar pe lîngă mine a dat năbuzna şi s-a mistuit în rîpă.* SAD. [De la *buzna*].

năcáz n. v. necaz.

năcáfă f. v. nacafa.

năcăjí vb. v. necăji.

năcăjít a. v. necăjit.

năclád, năcladuri n. (reg.) **1.** butuc de lemn servind ca suport pentru lemnele din vatră; butuc de lemn pus la marginea vetrei, care arzînd cu încetul întreţine focul multă vreme; **2.** grindă (de stejar), pusă la baza unei construcţii (de lemn), sub o stivă de scînduri etc., pentru a servi ca suport şi a feri de umezeală. [Din sl. *nacladŭ*].

năclăí, năclăiesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) unge, a (se) îmbiba cu ceva cleios; a (se) murdări: *sudoarea-i izvora şi-l năclăia.* VLAH.; *praful negru ... îţi năclăia capul.* PR.; (fig.) *acest anturaj infect te va năclăi şi pe tine;* **2.** (reg.; refl.; despre sînge) a se coagula. [Din bulg. *naklejva*].

năclăiálă, năclăieli f. **1.** faptul de a (se) năclăi; năclăire; **2.** (concr.) substanţă grasă, cleioasă, murdară (care năclăieşte); **3.** stare de murdărie: *trăieşte într-o năclăială de nedescris.* [*Năclăi* + *-eală*].

năclăiós, ~şi, năclăioásă, ~e a. (rar) lipicios, unsuros; murdar: *rîul ... curge pe o matcă de lut năcleios.* OD.; (şi: **năcleios**). [*Năclăi* + *-os*].

năclăíre, năclăiri f. faptul de a (se) năclăi; murdărire, maculare: (fig.) *intelectualul din România de azi e redus ... la tăcere de propria sa dorinţă de a sta departe de orice năclăire.* CF. [V. *năclăi*].

năclăít, ~ţi, năclăită, ~e a. lipicios, unsuros; murdar: *plete năclăite.* [V. *năclăi*].

năcleiós a. v. năclăios.

năcoválă f. v. nicovală.

năcrí vb. v. înăcri.

năcrít a. v. înăcrit.

nădăí, nădăiesc şi (reg.) **nădăi** vb. (refl.) **1.** (înv. şi reg.) a se încrede; a spera, a nădăjdui: *supt arepile lui nădăieşte-te.* COR.; **2.** (înv. şi reg.) a bănui; a presimţi: *veni-va ... în ziua carea nu s-au nădăit.* N.TEST.; **3.** (pop.) a se îndoi; a nu crede ceva: *satul tot vorbeşte şi el se nădăieşte.* Z.; **4.** (reg.) a pricepe, a se dumiri: *proastă eşti ... că tu nu te nădăieşti.* POP [Din sl. *nadějatisen*].

nădăíre, nădăiri f. faptul de a se nădăi. [V. *nădăi*].

nădăjduí, nădăjduiesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a trage nădejde, a se încrede că cele dorite se vor împlini; a spera: *gîndind să-şi facă mendrele, precum nădejduia.* NEGR.; *eram destui cei ce nădăjduiam că vom fi eliberaţi de teamă, de minciună şi de mizerie.* GHEŢIE; **2.** (înv.; intr. şi refl.) a se îndrepta către ...; a năzui, a tinde spre ...: *ruşine vor plăti cei ce nădăjduiesc pre cetăţi şi pre bani.* BIBLIA; **3.** (înv.; intr. şi refl.) a se încrede în ...; a se bizui pe ...: *nimenea să nu nădăjduiască în puterea sa.* UR.; (şi: (înv.) **nădejdui**). [*Nădejde* + *-ui*].

nădăjduíre, nădăjduiri f. faptul de a nădăjdui; nădejde: *această necunoştinţă ... da loc celor mai dulci nădăjduiri.* SL.; *nădăjduirea ei cerească ... surpat-a pofta pămîntească.* MAT. [V. *nădăjdui*].

nădéjde, nădejdi f. **1.** încredere în realizarea unei dorinţe, a unei acţiuni; speranţă, nădăjduire: *ai săi îşi pierduseră nădejdea într-un urmaş.* GHEŢIE.; **a trage nădejde,** a spera: *degeaba tragi nădejde.* CAR.; **slabă nădejde,** puţin probabil; **2.** încredere în sprijinul, în ajutorul cuiva sau a ceva: *norodul ... îl întîmpina cu bucurie şi nădejde.* NEGR.; *nădejde nu găseşti în lume ..., ea numa-n suflete trăieşte.* MAT.; **de nădejde,** în care poţi avea încredere: *se dovedise om de nădejde.* PETR.; **de** (sau **cu**) **nădejde,** puternic; solid, temeinic: *îi lovise cu nădejde.* ISP; **în nădejdea ...,** în speranţa ..., bazîndu-se pe ...: *trimite daruri regelui ... în nădejdea căsătoriei sale.* CĂL.; **a se lăsa în nădejdea cuiva** sau **a-şi pune nădejdea în ...,** a conta pe ..., a se bizui pe ...: *ea-şi pusese toată nădejdea în fericirea şi viitorul lui.* VLAH.; **a-şi lua nădejdea de la cineva** (sau **de la ceva**), v. **lua**; **3.** (concr.) ceea ce dă încredere, siguranţă: *cloşca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde.* CR. [Din sl. *nadežda*].

nădejduí vb. v. nădăjdui.

nădrág, nădragi m. (pop.; mai ales la pl. cu valoare de sg.) pantaloni (ţărăneşti); caravani, cioareci, itări, poturi, şalvari; *cu nădragi de anglie, petece pe ei o mie.* CR.; *bărbaţii în nădragi de dimie prinşi cu brîu roşu.* SOR. [Din sl. *nadragy,* magh. *nadrág*].

nădrăgár, nădrăgari m. nume depreciativ dat de ţărani orăşenilor; pantalonar: *un pîrlit de nădrăgar ne învaţă cum să trăim.* C. [*Nădrag* + *-ar*].

nădrăgél, nădrăgei m. (pop.) diminutiv al lui nădrag: *mai fă-mi, maică, nădrăgei.* POP. [*Nădrag* + *-el*].

nădúf, nădufuri n. **1.** senzaţie de sufocare; dispnee; (spec.) astmă: *m-apucă tusea cu năduh.* PANN; *mai pe la udeală* [creşte] *brustan, bun de năduf.* SOR.; **2.** căldură mare, înăbuşitoare; arşiţă, zăpuşeală, canicula: *fie pe ger şi ninsoare, fie pe năduf de soare.* OD.; **3.** supărare, necaz; ciudă, mînie: *zicîndu-mi cu năduh.* CR.; **a-şi vărsa năduful pe cineva,** a-şi manifesta supărarea, furia faţă de cineva; (şi: (reg.) **năduh**). [Din sl. **naduch*].

nădúh n. v. **năduf.**

năduli, nădulesc vb. **1.** (înv. şi reg.; intr.) a năvăli, a se năpusti: *au nădulit cu pietri de i-au ucis.* DOS.; **2.** (reg.; tr. şi intr.) a năzui: *fiecare năduleşte după cîştig, dar puţini îl dobîndesc.* POP. [Et. nec.; cf. *nădăi*].

năduşeálă, năduşeii f. **1.** faptul de a năduşi; năduşire; (concr.) sudoare: *obrajii Anei erau îmbujoraţi ... şi umezi de năduşeală.* REBR.; **a-l trece** (sau **a-l cuprinde**) **(toate) năduşelile** (sau **năduşeala**), a transpira abundent (de efort, de emoţie); (p.ext.) a munci din greu; a avea mari emoţii: *muncea bietul om ..., alături cu muierea, de-i trecea năduşelele.* ISP.; *s-a smucit şi-a scăpat, dar l-a trecut o ţîră năduşala.* SOR.; **2.** (pop.) căldură mare; zăpuşeală: *vara năduşăli nu sînt ca aicea la noi.* COSTIN. [*Năduşi* + *-eală*].

năduşí, năduşesc vb. **1.** (intr.) a transpira, a asuda (de efort, de emoţie): *eu năduşesc al dracului.* CAR.; *era arşiţă şi năduşise de se făcuse lac de apă.* PETR.; **2.** (pop.; tr. şi refl.) a (se) sufoca, a (se) înăbuşi; **3.** (înv.; refl.) a muri prin sufocare: *s-au năruit într-o mlaştină ... şi acolo s-au năduşit.* UR. [Din bulg. *naduša*].

năduşíre, năduşiri f. (rar) faptul de a năduşi; năduşeală. [V. *năduşi*].

năduşít, ~ţi, năduşită, ~e a. **1.** plin de năduşeală; transpirat, asudat: *aprins şi năduşit la faţă.* VLAH.; **2.** (înv. şi pop.) înfundat; (aproape) sufocat: *din zid că ieşea un glas năduşit.* POP.; **3.** (rar) fiert în abur; înăbuşit: *bucate năduşite.* [V. *năduşi*].

năduşitór, ~i, năduşitoáre a. (rar) sufocant, înăbuşitor: *căldură năduşitoare.* NEGR. [*Năduşi* + *-tor*].

năfrámă f. v. maramă.

năfrămioáră f. v. mărămioară.

năfrămúţă, năfrămuţe f. mărămioară: *a dat Prier Negru ... o năfrămuţă.* COŞB. [*Năframă* + *-uţă*].

năfurícă, năfurele f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori gălbui, dispuse în capitule mici, folosită ca insectifug (*Artemisia annua*). [Cf. *nafură*].

năgáră, năgare f. **1.** plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele înguste şi spicul cu fire lungi şi aspre (*Stipa capillata*): *stejarul rămas singur pe cîmpul de năgară.* AL.; **2.** (bot.; reg.) colilie (*Stipa pennata*): (fig.) *începe să aibă la tîmple fuioraşe de năgară.* SAD.; **3.** (bot.; rar) neghină (*Agrostemma githago*): *semănat-am grîu de vară, au ieşit numai negară.* POP.; (şi: **negară**). [Et. nec.].

năgărúş, năgăruşuri n. (rar) loc unde creşte (multă) năgară: *tupiluş prin năgăruş.* AL. [*Năgară* + *-uş*].

năglúgă f. (reg.) enfizem pulmonar. [Et. nec.].

năhoádă, năhoade f. (reg.) arătare; monstru, pocitanie: *s-au rămas năoatele ca să joace fetele.* POP.; (şi: **năoată**). [Cf. *nagodă*].

năhút m. v. **năut.**

năiámă f. v. **năiem.**

năiém, năiemuri n. **1.** (înv. şi reg.) plată; chirie: *deade năimul corăbiiarilor.* VARL.; **2.** obligaţie a orăşenilor din ţările române de a da diferite obiecte pentru cererile solilor străini şi ale trimişilor Porţii; (şi: **năim, năiamă**). [Din sl. *najemŭ, naimŭ*].

năiémnic, năiemnici m. (înv. şi reg.) persoană angajată cu plată: *simbriia năiemnicului.* COR. [Din sl. *najemnikŭ*].

năiér, năieri m. (rar) luntraş, corăbier: *fete cu drag de năier ascultînd.* COŞB. [*Naie* + *-ar*].

năím n. v. **năiem.**

năimeálă, năimeli f. (înv. şi reg.) închiriere, arendare; (concr.) chirie, arendă: *stă în casă cu năimeală.* [*Năimi* + *-eală*].

năimí, năimesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr.) a închiria; a arenda: *a năimit un vas cam vechi.* NEGR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) tocmi, a (se) angaja cu plată (lucrător, slugă etc.): *au năimit pe un om ... să meargă să vestească tatălui său.* DRĂGHICI; *boierul ... şi-a năimit firoscos în loc de slugă?* SAD.; **3.** (tr.) a mitui; (şi: **nămi**). [De la *năiem*].

năimíre, năimiri f. (înv. şi pop.) acţiunea de a (se) năimi; închiriere, angajare (cu plată). [V. *năimi*].

năimít, ~ţi, năimită, ~e a. (înv. şi pop.) **1.** închiriat, arendat: *taberi eturice stau prin năimitele văi.* COŞB.; **2.** (adesea subst.) angajat (cu plată): *am cheltuit ... ca un păstor adevărat, iar nu ca un năimit.* ANTIM; *ceilalţi doi erau oameni năimiţi, nişte străini.* SAD.; (rar) **cuvînt năimit,** angajament, promisiune: *rupe cuvîntul năimit.* COŞB. [V. *năimi*].

năimitór, năimitori m. (reg.) **1.** persoană care angajează pe cineva pentru o muncă (temporară); **2.** persoană angajată cu plată pentru o muncă (temporară). [*Năimi* + *-tor*].

năjdác n. (rar) şmirghel (rocă); (şi: **najdac**). [Cf. rus. *najdak*].

năjít n. (pop.) **1.** nume generic dat nevralgiilor, durerilor de dinţi, inflamaţiilor urechii etc.: *scăpăm de friguri; dă peste noi năjitul; ni se umflă gingiile.* ST.; *vă-ntîlniraţi ca brînca cu năjitul.* SOR.; **2.** boală la oi şi la vaci, care se manifestă prin apariţia unor bube, prin inflamaţia ugerului sau a pulpei; (şi: **nejit**). [Din bulg. *nežit*].

năjíţă f. v. **nojiţă.**

nălbán m. v. **nalbant.**

nălbár[1], nălbari m. fluture mare cu aripile albe cu nervuri negre, ale cărui larve distrug frunzele pomilor fructiferi, ale verzei etc. (*Aporia crataegi*); (şi: **nalbar**). [De la *alb*].

nălbár[2], nălbari m. (reg.) veterinar: *vrea să facă din mine vraci şi nălbar.* SAD. [De la *nălban*].

nălbí vb. v. **înălbi.**

nălbít a. v. **înălbit[1].**

nălbitoáre f. v. **înălbitor.**

nălbitór a. v. **înălbitor.**

năleápcă f. v. neleapcă.

năloágă, nălogi f. (reg.) **1.** lume multă; înghesuială: *e mare năloagă la moară.* POP.; **2.** zăpadă mare; vreme rea (cu lapoviţă). [Din sb., ucr. *naloga*].

nălogí, nălogesc vb. (reg.; intr. şi refl.) a se îngrămădi; a năvăli. [De la *năloagă*].

năltişór a. v. **înălţişor.**

năltút a. v. **înălţuţ.**

nălúcă, năluci f. **1.** fiinţă fantastică, imaginară; arătare, vedenie, nălucire, nălucitură; (spec.) strigoi: *năluca mamei lui ... se arată lin şi-i zice.* AL.; *trecea ca o nălucă prin faţa casei.* GHEŢIE; **2.** imagine fugară şi înşelătoare, închipuire deşartă; iluzie, himeră: *nălucă este omul şi viaţa o clipire.* AL.; (reg.) **a-şi face nălucă, a)** a se speria: *te miri ce îşi fac nălucă şi frigurile-i apucă.* PANN; **b)** a-şi face iluzii: *îşi fac nălucă despre întoarcerea ... lui Attila.* OD.; **c)** a i se năzări; **3.** imitaţie de peştişor (din lemn, din metal sau material plastic) folosită de pescarii cu undiţă drept nadă; momeală artificială. [De la *năluci*].

năluceálă, năluceli f. (rar) iluzie, nălucă: *are tot felul de năluceli.* [*Năluci* + *-eală*].

nălucí, pers. 3 **nălucește** vb. **1.** (refl.) a i se părea că vede, că aude ceva; a-şi închipui, a crede ceva (fără temei); a i se năzări; (p. ext.) a-şi închipui, a-şi imagina: *mi se năluceau mîini păroase lunecînd de-a lungul zidului.* PAP.-B.; *i se năluci o secundă că e bărbatu-său.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a apărea, a se ivi (vag sau fugitiv): *începi a vedea ... nălucind pe la ferestre rampele podurilor.* VLAH.; *zarea se alină şi nălucesc ape în depărtări.* SAD.; **3.** (intr.) a-i trece prin minte: *că trage să moară i să nălucea în gînd.* PANN; **4.** (rar; tr.) a plăsmui: *care vis o năluceşte, care înger o insuflă?* MACED.; **5.** (înv.; refl.) a avea bănuieli, suspiciuni; **6.** (reg.; refl.; despre cai) a se înspăimînta; **7.** (rar; tr.) a uimi, a fermeca. [Cf. *luci,* sl. *nalučiti* „a afla"].

nălucínţă, nălucinţe f. (înv.; rar) **1.** deşertăciune; vanitate: *bogăţiile şi odoarele ... sînt socotite de cinste la nălucinţele lumeşti.* DOS.; **2.** vrajă, farmec: *face nălucinţe şi minuni mincinoase.* DOS. [*Năluci* + *-inţă*].

nălucíre, năluciri f. **1.** faptul de a (se) năluci; (concr.) nălucă, vedenie: *o frică ... i-a închipuit nişte năluciri fioroase.* NEGR.; *este ora nălucirii.* ALEX.; **2.** halucinaţie; delir: *aburii macului li s-au suit la cap şi toţi grămadă ... au căzut într-o nălucire ciudată.* CĂRT.; **3.** închipuire deşartă; iluzie, himeră: *un plai îngeresc unde-nfloreşte scumpa nălucire.* AL.; *acum era sigur că totul fusese nălucire.* GHEŢIE. [V. *năluci*].

nălucít, ~ţi, nălucită, ~e a. **1.** plăsmuit de imaginaţie: *gînduri nălucite;* **2.** (rar) uluit, zăpăcit: *om nălucit.* [V. *năluci*].

nălucitór, ~i, nălucitoáre a. (rar) **1.** care aparţine imaginaţiei; (p. ext.) amăgitor; **2.** încîntător, fermecător: *cîntece nălucitoare cum sînt candorile de crin.* MACED. [*Năluci* + *-tor*].

nălucitúră, nălucituri f. (înv. şi reg.) nălucă; halucinaţie: *iaste o nălucitură.* COR. [*Năluci* + *-tură*].

nămáie, nămăi f. (reg.) viţă (cornută). [Lat. *animalia*].

nămét m. v. **nămete.**

năméte, nămeţi m. **1.** (mai ales la pl.) grămadă (mare) de zăpadă adunată de viscol; troian: *ridice viscolul nămeţii pînă la streşini.* DELAVR.; *acceptam să mor cu ea sub nămeţi.* PR.; **2.** (p. ext.) cantitate mare de ceva; grămadă, morman; colos: *nămeţii de verdeaţă.* MACED.; (fig.) *un nămete de erudiţiune.* OD.; (şi: (reg.) **nămet, nemete**). [Din bulg. *namet*].

nămeténie, nămetenii f. (reg.) matahală, namilă: *cînd văzu el o aşa nămetenie spurcată.* ISP. [De la *nămete*].

nămeţí, pers. 3 **nămeţeşte** vb. (pop.; tr.) a înzăpezi, a troieni: *poarta era nemeţită.* CAR.; (şi: **nemeţi**). [De la *nămete*].

nămeţíre, nămeţiri f. (pop.) faptul de a nămeţi; înzăpezire, troienire. [V. *nămeţi*].

nămeţít, ~ţi, nămeţită, ~e a. (pop.) înzăpezit, troienit: *pînă la poarta oraşului nămeţit.* ARG. [V. *nămeţi*].

nămí vb. v. **năimi.**

nămiáză f. v. **namiază.**

nămiéz n. v. **namiază.**

nămól, nămoluri n. **1.** sediment alcătuit din particule fine, depus pe fundul apelor stătătoare; mîl, lăun; (p. ext.) noroi: *e-n clocot nămolul prin valuri.* COŞB.; *lîngă linia de sălcii, vite înfipte cu copitele în nămol mişcau placid cozile.* CĂL.; a **face (băi de) nămol,** a-şi acoperi corpul cu un strat de nămol cu proprietăţi radioactive, în scopuri curative; **2.** loc unde se fac băi de nămol: *mama s-a dus la nămol;* **3.** (fig.) cantitate mare de ceva; grămadă, morman: *sub un nămol de lauri.* AL.; **4.** suspensie de concentraţie mare într-un lichid a unor particule de dimensiuni mici, ca urmare a unor decantări sau precipitări ale unor substanţe, produse în urma anumitor reacţii chimice; (şi: (pop.) **nomol**). [Din ucr. *namil, -olu*].

nămolí, nămolesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) umple de nămol; a (se) înnoroi, a (se) întina: *s-au nămolit fîntînile;* **2.** (refl.) a se înfunda în nămol; a se îngloda, a se împotmoli, a se înnămoli: *i se nomolise iapa.* ISP.; **3.** (fig.; refl.) a intra într-o afacere proastă; (şi: (pop.) **nomoli**). [De la *nămol*].

nămolít, ~ţi, nămolită, ~e a. plin de nămol; intrat, cufundat în nămol; (şi: **nomolit**). [V. *nămoli*].

nămolós, ~şi, nămoloásă, ~e a. plin de nămol; mîlos, mocirlos, smîrcos: *locul ... era aproape de o lăcoviştе nomoloasă.* ISP.; *apă lişteavă, nămoloasă.*

ST.; (fig.) *înaintarea romanului e atît de nămoloasă, încît nimic nu iese din zona bunelor intenţii.* CĂL.; (şi: (pop.) **nomolos**). [*Nămol* + *-os*].

nămoloterapíe, nămoloterapii f. terapie prin aplicarea pe corp a unui strat subţire de nămol bogat în componente organice. [*Nămol* + *terapie*].

nănáş m. v. **naş.**

nănăí, nănăiesc vb. (reg.; tr.) a fredona un cîntec: *sta aşa şi nănăia.* SOR. [Onomat.].

nănăşél m. v. **năşel.**

nănúţ, ~i, nănuţă, ~e m., f. năsîc: *mi-a promis nănuţul un cadou.* [*Nan*[2] + *-uţ*].

nănoátă f. v. **năhoadă.**

năpástă, năpaste şi (înv. şi pop.) **năpăşti** f. **1.** nenorocire (neaşteptată); pacoste, belea: *mare năpastă a căzut pe capul nostru.* FIL.; **2.** (înv.) ispită; păcat: *şi nu ne duce în năpaste* (a. 1574). GCR.; **3.** acuzaţie nedreaptă; calomnie: *e o neruşinată năpaste a clevetitorilor mei.* NEGR.; (înv.) **a grăi cu năpaste,** a spune neadevăruri; **4.** (înv.) nedreptate, prigoană, persecuţie: *răbdînd multe năpăşti.* DOS.; **5.** (înv.; concr.) bir impus de Mihnea Vodă locuitorilor unui sat în locul fugarilor din satul respectiv sau amendă plătită de un ţăran pe pămîntul căruia s-a săvîrşit un omor în împrejurări necunoscute; (p. ext.) impozit, dare (suplimentară): *au orînduit năpăşti de un leu.* NEC.; **6.** (reg.) prostovol; (şi: (înv. şi reg.) **năpaste**). [Din sl. *napasti* „cădere, năvală, nenorocire"].

năpáste f. v. **năpastă.**

năpátcă, năpátci f. crîsnic[2] (pentru pescuit). [Din ucr. *napadka*].

năpădí, năpădesc vb. **1.** (intr.) a se repezi asupra cuiva sau undeva (cu intenţii agresive); a se năpusti, a năvăli, a tăbărî: *toate stihiile năpădesc pe mine.* AL.; **2.** (tr.) a invada, a cotropi; a cuprinde din toate părţile; a umple: *locuitorii ... se văzură năpădiţi de barbari.* BĂLC.; *găsiră o potecă năpădită de buruieni.* GHEŢIE; *la urmă te pomeneşti năpădit de copii.* SOR.; **3.** (fig.; tr.) a pune stăpînire pe cineva; a cuprinde, a copleşi: *relele ...* [*îi*] *năpădea din toate părţile.* ISP; *m-a năpădit o bucurie neaşteptată.* EL.; **4.** (tr.) a-l apuca; a-l podidi: *un plîns îl năpădi.* ISP; **5.** (intr. şi tr.) a ţîşni (cu putere); a podidi: *cald sînge năpădeşte ... pe gură.* COŞB.; *l-au năpădit lacrimile;* **6.** (fig.; intr.) a se manifesta (brusc), a izbucni: *mulţumirea îi năpădeşte în ochii săi aprinşi.* DELAVR. [Din sl. *napasti, -padja*].

năpădíre, năpădiri f. acţiunea de a năpădi şi rezultatul ei; invazie, cotropire: *ţara pustiindu-se adese de năpădirile duşmăneşti.* NEGR. [V. *năpădi*].

năpăstuí, năpăstuiesc vb. (tr.) **1.** a asupri, a împila: *ţăranul, de-arendaş năpăstuit.* BOLLIAC; **2.** a oropsi, a persecuta: *ce, o năpăstuieşti şi tu?* AL.; **3.** a învinui pe nedrept; a calomnia; a defăima: *sînt unia de năpăstuiesc omul chiar pe sfînta dreptate!* CR. [Din sl. *napastovati;* cf. *năpastă*].

năpăstuíre, năpăstuiri f. **1.** acţiunea de a năpăstui şi rezultatul ei; **2.** asuprire: *numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale.* OD.; **3.** acuzaţie nedreaptă; calomnie, defăimare: *sînd paşnic şi nu merit a ta năpăstuire.* MACED. [V. *năpăstui*].

năpăstuít, ~ţi, năpăstuită, ~e a. (adesea subst.) **1.** care este asuprit, împilat: *cei năpăstuiţi să vie la mine.* FIL.; **2.** calomniat, defăimat: *am avut dreptate ... socotind pe beiul Domniei voastre năpăstuit.* SAD. [V. *năpăstui*].

năpăstuitór, ~i, năpăstuitoáre a. şi m., f. (înv.) **1.** (persoană) care asupreşte, care împilează: *bogatul acesta este lacom şi năpăstuitoriu* (a. 1746). GCR.; **2.** calomniator, defăimător: *să detune pre năpăstuitorii românilor.* NEGR.; (şi: **năpăstuitoriu**). [*Năpăstui* + *-tor*].

năpăstuitóriu a. şi m., f. v. **năpăstuitor.**

năpîrcă, năpîrci f. **1.** specie de şopîrlă din familia anguidelor, inofensivă, fără membre, lungă de 25–30 cm, întîlnită mai ales la munte; şarpe de sticlă (*Anguis fragilis*); **2.** (pop.) specia cea mai mare dintre vipere, întîlnită pe grindurile din Delta Dunării, prin împrejurimile Clujului şi Iaşului; viperă de stepă (*Vipera ursini*): *să-ţi strivesc ţeasta ca la un pui de năpîrcă.* REBR.; **3.** (şi **pui de năpîrcă**) epitet pentru o persoană rea, perfidă, primejdioasă: *care voieşte ... pe-acest pui de năpîrcă să vie să-l omoare!* AL.; *individul de la orăşenesc ... îi spusese năpîrcă.* PR. // (p. anal.; reg.) **1.** bici; fiecare dintre curelele unui gîrbaci: *din guriţ-o judeca, cu năpîrca mi-o bătea.* POP; **2.** luntre mică şi îngustă. [Cuv. antoht.; cf. alb. *neperke, nepertke*].

năpîrlí, năpîrlesc vb. (intr.; despre animale, păsări) a-şi lepăda, a-şi schimba părul, penele, pielea (primăvara); (despre piele, pene, păr) a cădea periodic de pe corp. [Din bulg. *napărlja*].

năpîrlíre, năpîrliri f. faptul de a năpîrli; proces periodic de înnoire a învelişului corpului (păr, pene, piele) la unele animale, determinat de factori endocrini. [V. *năpîrli*].

năpîrlít, ~ţi, năpîrlită, ~e a. care a suferit o năpîrlire: *cîine năpîrlit.* [V. *năpîrli*].

năpîrstóc, năpîrstoace n. (înv. şi pop.) degetar (fără fund). // m., (rar) f. **1.** (fam.) epitet pentru un copil (mic): *fetiţa de cinci ani ..., un năpîrstoc de fată neastîmpărată.* PETR.; **2.** (peior.) persoană mică de statură; (fig.) om neajutorat, neputincios: *sărmanul Răzvan acuma nu-i om, ci-i un năpîrstoc.* HASD.; *dada Zvîca, năpîrstoaca, le ţine hangul.* ST. [Din bulg. *năpărstok*].

năplái s. (reg.) căldură mare, arşiţă; sufocare (din cauza căldurii): *îu, ce năplai! uite aşa ...* [*şi*] *vîlvoia ţoalele de pe ea.* SOR. [Et. nec.; cf. *năplăi*].

năplát, năpiaţi m. (reg.; mai ales la pl.) obadă (la roata căruţei): *roata se-ntoarce pe toţi năplaţii.* Z. [Din bulg. *naplat*].

năplăí, năplăiesc vb. (reg.; tr. şi refl.) **1.** a respira greu; a (se) sufoca (din cauza căldurii, a febrei): *mă năplăii de căldură.* SOR.; *cînd mă bag să mă umbresc, tot mai rău mă năplăiesc.* POP; **2.** a avea coşmaruri (în somn). [Et. nec.; cf. *năplai*].

năplăiálă, năplăieli f. (reg.) 1. căldură mare, arşiţă; febră: *aşa să se potolească ... năplăiala şi fîrşeala.* POP; **2.** senzaţie de sufocare în somn; vis urît, coşmar. [*Năplăi* + *-eală*].

năplăít, ~ţi, năplăită, ~e a. (reg.) sufocant, înnăbuşitor; care dă coşmaruri. [V. *năplăi*].

năprásnă, năprasne f. (înv. şi reg.) întîmplare nenorocită, groaznică (ivită pe neaşteptate): *Doamne, fereşte-ne de năprasne!;* **de năprasnă,** pe neaşteptate, dintr-o dată; fulgerător, subit: *acolo de năprasnă au murit.* CANT.; *dădu de năprasnă poruncă de încălecare.* SAD.; (şi: **năpraznă**). [Din sl. *naprasĭno* „subit, straşnic"].

năprásnic, ~ci, năprasnică, ~ce a. **1.** care survine în mod neaşteptat, dintr-o dată, care se petrece fulgerător: *nu fusese la mijloc boala lui veche ..., ci un sfîrşit năprasnic.* GHEŢIE; **2.** care nu poate fi stăpînit; năvalnic, aprig, impulsiv, violent: *o gloată năprasnică.* OD.; **3.** care înspăimîntă; cumplit, îngrozitor, crîncen; nemilos, necruţător: *zmeu năprasnic cu ochi ce sorb şi mint.* MACED.; **4.** care depăşeşte limitele obişnuite, care iese din comun; extraordinar: *s-a stîrnit un vînt năprasnic.* CR.; *mă ispiteşte un rîs năprasnic.* EL.; 5. (subst.) om voinic; vlăjgan: *cinci sute de năpraznici ce vin despre Vaslui.* AL.. // adv. **1.** subit: *a murit sărmanul năprasnic într-aceeaşi sară.* NEGR.; **2.** cu putere extraordinară; violent: *plouă năprasnic zi şi noapte.* IBR.; *individul se apropie ... şi o lovi năprasnic.* PR. // m. plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunzele rigide acoperite cu peri moi, cu flori galbene-albe (*Chrysanthemum corymbosum*). // f. plantă erbacee din familia geraniaceelor cu flori roşii-roz şi cu miros neplăcut, folosită în medicina populară; închegătoare (*Geranium robertianum*); (şi: **năpraznic**). [Din sl. *naprasĭnŭ*].

năprázna f. v. **năprasnă.**

năpráznic a. v. **năprasnic.**

năprăsnicíe, năprăsnicii f. (rar) violenţă, cruzime; grozăvie: *suferinţa trupească pe care le-o pricinuia cu năprăsnicia lui, i-o răbdau.* MACED. [*Năprasnic* + *-ie*].

năpristán adv. v. **nepristan.**

năprúi, năpruie, ~ui a. şi m., f. (reg.) (om) prost, nătîng: *cum era puţin năprui, făcea ... să nu-nţelegem multe.* COŞB. [Et. nec.].

năpúst, năpusturi n. (reg.; artic.) duh rău, demon; (înv. şi reg.) **a lăsa ceva în năpust** (sau **năpusturi**), a părăsi, a abandona: *au lăsat în năpust trebile ţării.* UR. [De la *năpusti*].

năpustí, năpustesc vb. **1.** (înv. şi reg.; tr.) a părăsi, a abandona; a neglija: *puse* [copilul] *într-un pom nalt şi îl năpusti acolo.* ISP; **2.** (înv. şi reg.; tr.) a trimite spre ..., împotriva ...; a arunca, a lansa: *a năpustit potopul asupra oamenilor.* OD.; **3.** (refl.) a se repezi cu îndrăzneală şi cu furie; a năvăli, a tăbărî: *să năpustiră cu săbiile în ei.* NEGR.; (fig.) *uraganul de prefaceri care s-a năpustit asupra omenirii a lăsat neatinse prejudecăţile.* PAP.-B. [Din sl. *napustiti*].

năpustíre, năpustiri f. **1.** acţiunea de a (se) năpusti şi rezultatul ei; asalt; năvală: *pedestrul doborît în cumplita năpustire ... a perit.* NEGR.; **2.** (rar) părăsire, abandonare. [V. *năpusti*].

năpustít, ~ţi, năpustită, ~e a. (înv. şi reg.) părăsit, abandonat: *ca doi fraţi sărmani şi năpustiţi, crescuse singuratici.* OD.; *o biserică veche, năpustită de ani de zile.* GAL. [V. *năpusti*].

nărámză f. v. **naramză.**

nărăv, năravuri n. **1.** deprindere rea; viciu, cusur, apucătură, nărăvire, nărăvie: *este cu greu a-ţi schimba năravurile, a birui aplecările tale.* MARC.; *năravul din fire n-are lecuire.* Z.; **a (se) învăţa cu nărav,** a (se) obişnui să ceară, să pretindă ceva ca pe un drept al său: *la ce tot dai? îi înveţi cu nărav.* DELAVR.; **2.** apucătură nărăvaşă: *i se năzare ca la caii cei cu nărav.* AL.; **3.** (de obicei la pl.) moravuri, obiceiuri (în general): *legi, năravuri se-ndulcesc.* ALEX.; *a rămas acest narav în mine.* SAD.; **4.** (înv. şi pop.) fire, temperament: *orice om cu năravul său.* Z. [Din sl. *nravŭ;* cf. bulg. *nărav*].

nărămzát a. v. **naramzat.**

nărămzíu a. v. **narangiu.**

nărăváş, ~i, nărăvaşă, ~e a. **1.** care nu se lasă strunit, care muşcă, azvîrle din picioare, se opreşte din mers: *tata ... pedepsea straşnic vita nărăvaşă.* SOR.; *am înblînzit eu şi cai mai nărăvaşi.* GHEŢIE; **2.** (şi subst.) care are deprinderi rele; vicios, arţăgos: *Stoica e un nărăvaş, şi aşa i se cuvine.* ZAMF. [*Nărav* + *-aş*].

nărăveálă, nărăveli f. 1. (pop.) nărav; **2.** (reg.) **om cu** (sau **de**) **nărăveală,** om cu deprinderi civilizate, cu care te poţi înţelege: *pleci ... la om de nărăveală.* C.L. [*Nărav* + *-eală*].

nărăví, nărăvesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a-şi însuşi un obicei (rău); a (se) deprinde, a (se) obişnui cu nărav: *să te obişnuieşti, dar să nu te nărăvesti.* Z.; **2.** (înv. şi reg.; refl. recipr.) a cădea de acord, a se înţelege; a se împăca: *io mă nărăvesc bine cu vecinii.* POP; **3.** (înv.; intr.) a permite; a păsui: *au zis „de vei vrea să facem aicea trei colibi", adecă de vei nărăvi.* ANTIM. [De la *nărav*].

nărăvíe, nărăvii f. (reg.) nărav. [*Nărav* + *-ie*].

nărăvíre, nărăviri f. (pop.) faptul de a se nărăvi; obicei (prost), obişnuinţă (rea): *reaua nărăvire, ce o aveţi din fire, nu se tămăduieşte.* ALEX. [V. *nărăvi*].

nărăvít, ~ţi, nărăvită, ~e a. (pop.) **1.** deprins, obişnuit cu ceva (mai ales cu apucături rele); prost crescut: *Dinică era nărăvit la hoţii.* SOR.; **2.** (spec.) nărăvaş: *bătea caii nărăviţi.* ZAMF. [V. *nărăvi*].

năróc n. v. **noroc.**

năród[1] a. v. **nerod.**

năród[2] n. v. **norod.**

nărói n. v. **noroi**[1].

nărozíe f. v. **nerozie.**

nărtílă m. (reg.) năsăilă: *ce ai, nărtilă?* AL. [Cf. *nărtos*].

nărtós, ~şi, nărtoásă, ~e a. (reg.) năsos; (fig.) arogant, fudul: *astăzi acela-i mai cuminte, care-i mai nărtos.* AL. [De la *nară* (după *pieptos, spătos*); cf. *nărtilă*].

năruí, nărui şi **năruiesc** vb. **1.** (refl. şi tr.) a (se) surpa, a (se) prăbuşi; (spec.) a (se) ruina: *pe*

pământ lor li se pare că se năruie tot cerul. EM.; (fig.) *abia atinsă de mine, orice zidire se năruia.* GHEȚIE; **2.** (refl.) a cădea inert, a se prăbuși (mort): *Ludovic Craiu s-au năruit într-o mlaștină.* UR.; **3.** (rar; refl.) a se năpusti, a tăbărî: *vijelia se năruia asupra noastră.* ST. [Et. nec.].

năruíre, năruiri f. **1.** acțiunea de a (se) nărui și rezultatul ei; surpare, prăbușire; ruinare: *năruire de munți.* PETR.; (fig.) *nu mai era dragoste, nici suferință, ci un sentiment de totală năruire.* EL.; **2.** (înv.; concr.) ruină, dărîmătură: *să sune vîntul prin năruiri.* NEGR. [V. ***nărui***].

năruít, ~ți, năruită, ~e a. dărîmat, surpat; ruinat: *trecu ... prin zaplazurile năruite.* EM. [V. ***nărui***].

năruitór, ~i, năruitoáre a. (rar) care năruie: *năruitor, nemernic, în noi un verde foc arde.* VIERU. [***Nărui*** + *-tor*].

năruitúră, năruituri f. ruină; dărîmătură, surpătură: *săream peste năruituri și baricade.* EM.; *năruiturile unei cetăți romane.* CĂL. [***Nărui*** + *-tură*].

năsádă, năsade f. **1.** (pop.; col.) snopi de cereale desfăcuți și așezați pe arie pentru a fi treierați (cu vitele); **2.** (reg.) arie (unde se treieră cerealele): *nasada de bucate;* (și: **nasadă**). [De la ***năsădi;*** cf. sb. ***nasad*** „plantație, morman de snopi"].

năsădeálă, năsădeli f. **1.** (pop.) năsădire; năsadă; **2.** (reg.) bătaie (la țesătură): *nesădeala este în suveică.* SL.; (și: **nesădeală**). [***Năsădi*** + *-eală*].

năsădí, năsădesc vb. **1.** (pop.; tr.) a așeza snopii de cereale pe arie pentru a fi treierați (cu vitele); (p. ext.) a curăța o arie în vederea treieratului; **2.** (pop.; tr.) a risipi, a împrăștia; **3.** (reg.; intr. și refl.) a țîșni: *i s-o năsădit sîngele.* POP; **4.** (reg.; refl.; despre sînge) a se coagula. [Din sl. ***nasaditi*** „a așeza, a îngrămădi; a planta, a răsădi"].

năsădíre, năsădiri f. (pop.) acțiunea de a năsădi și rezultatul ei: năsădeală, năsădit[1]. [V. ***năsădi***].

năsădít[1] n. (pop.) faptul de a năsădi; năsădire. [V. ***năsădi***].

năsădít[2], ~ți, năsădită, ~e a. (reg.) **1.** (și adv.) așezat în formă de morman; îngrămădit: *caracudă și nisetru ... sta pe masă năsădit.* POP; **2.** (despre sînge) acumulat (într-un cheag); coagulat; **3.** lovit, zdrelit; (p. ext.) învinețit: *grumăzare albă ... năsădită, peri din trupul lui!* POP. [V. ***năsădi***].

năsăíliă m. (pop. și fam.) om cu nasul mare; nărtilă, năsut. [***Nas*** + *-ăilă*].

năsălíe, năsălii f. **1.** suport de lemn (ca o targă) pe care se așază și se transportă sicriul cu mortul (la biserică și la cimitir); pat, patașcă: *năsălia fu așezată jos, chiar lîngă strana domnească.* OD.; **2.** (înv.; rar) jilț, scaun: *pre năsilii șăzînd la judecată.* BIBLIA; (și: (înv.) **năselie, năsilie**). [Din sl. ***nosilo*** „pat portativ"].

năsăpí vb. v. **nisipi**.

năsărîmb, ~i, năsărîmbă, ~e a. (reg.) **1.** zburdalnic, nebunatic; **2.** neajutorat, neîndemînatic; prost. // f. (pop.) boroboață, poznă; prostie, neghiobie; șotie, strengărie: *nu mai făcuse nici o năsărîmbă.* SOR.; *copii, să nu-mi faceți vreo năsărîmbă.* POP. [Et. nec.].

născáre, născări f. (pop.) naștere: *nota stirpei paterne este voința de notorietate prin născare.* CĂL.; **din născare,** din naștere, de la începutul existenței cuiva: *Midas ... cam prostănac din născare.* ISP. [***Naște*** + *-are*].

născător, ~i, născătoáre a. **1.** (și f.; înv. și pop.) (femeie) care naște sau a născut: *născătoarea spornicei ginte romane ..., antica Vinere.* OD.; **2.** care dă viață, care creează, generează, produce ...: *un creier născător de dezastre.* // f. **1.** (bis.; determinat prin „de Dumnezeu", „Domnului" etc.) Fecioara Maria, Maica Domnului, Isus Hristos: *s-au făcut om din Născătoarea de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria.* ANTIM; **2.** (reg.) vagin; organ genital feminin: *tot prin născătoare te-a aruncat maică-ta afară din burtă.* ST.; (în imprecații) *născătoarea mă-tii!* // m. (înv.) tată; (la pl.) părinți: *cunosc pe născătorii tăi.* ISP. [***Naște*** + *-ător*].

născiór, născioare n. năsuc: *era o femeie nostimă, ... cu născiorul obraznic.* REBR. [***Năsuc*** + *-ior*].

născîndă, ~zi, născîndă, ~e a. care este pe cale să apară, care începe să se formeze, să se manifeste: *semne ale unui amor născînd.* FIL. [V. ***naște***].

născoceálă, născoceli f. (rar) născocire; ficțiune; minciună: *umblă cu tot felul de născoceli.* [***Născoci*** + *-eală*].

născocí, născocesc vb. **1.** (tr.) a crea ceva; a descoperi: *acei sălbateci ai perioadei glaciare ... au născocit arta sculpturei.* OD.; *să născocim o nouă morală mai omenească.* PETR.; **2.** (tr.) a scorni, a ticlui, a plăsmui; (p. ext.) a minți: *mintea lui le-a născocit.* PANN; *azi spui că ai văzut-o, mîine cine știe ce născocești?* GHEȚIE; **3.** (rar; refl.) a se naște, a se isca; a se întîmpla: *m-am născocit din ape de azur.* ARG.; *țigancei îi fu frică să nu se născocească ceva din scînteile focului.* POP. [Et. nec.; v. sl. ***naskočiti*** „a sări în cap (ceva neașteptat)"; cf. fr. ***saillie*** „săritură" și „scînteie de spirit"].

născocíre, născociri f. acțiunea de a născoci și rezultatul ei; descoperire, invenție; plăsmuire, minciună: *nu e o născocire, ... e adevărul curat.* GHEȚIE. [V. ***născoci***].

născocít, ~ți, născocită, ~e a. creat, inventat; plăsmuit, scornit: *important e să-ți închini viața unui ideal, nu unuia născocit.* GHEȚIE. [V. ***născoci***].

născocitór, ~i, născocitoáre a. și m., f. **1.** (persoană) care creează, descoperă, inventează ceva: *duh slobod și născocitor.* MARC.; *vorbăreț, plin de jovialitate și născocitor de glume.* CĂL.; **2.** (persoană) care scornește, născocește; (p. ext.) mincinos: *să fi ascultat pe acești născocitori ..., ai fi crezut că Olimpul este pe pământ.* BOL. [***Născoci*** + *-tor*].

născocitúră, născocituri f. (rar) ceea ce născocește cineva; ficțiune, plăsmuire: *născocituri făcute de dragul vremii în care ni se urăște.* SL. [***Născoci*** + *-tură*].

născocorí, născocorăsc și **născocór** vb. (reg.; refl.) **1.** a se lăuda; a se fuduli: *vedeți-l cum se născocorăă.* B.-DEL.; *Goleman se născocorăă.* CĂL.; **2.** a se răsti la cineva; a se înfuria. [Et. nec.].

născút[1], ~ți, născută, ~e a. și m., f. (cel) care a căpătat viață, care a venit pe lume; progenitură, fiu; (p. ext.) descendent: *să nu mai fii de astăzi născuta mea.* COȘB.; *nu toți copiii născuți se trec neapărat în mitrice.* CĂL.; **întîiul** (sau **cel dintîi**) **născut,** cel mai vîrstnic dintre copiii unei familii; **nou-născut, a)** copil abia născut; sugaci: *nou-născuții se arătară sănătoși.* GHEȚIE; **b)** (fig.) renăscut: *lumea nou-născută.* MARC.; **2.** dotat de la natură, cu însușiri înnăscute; veritabil, autentic: *sașii sînt ingineri născuți, ei impun naturii ordinea din sufletul lor.* BL.; **născut, iar nu făcut,** cu însușiri înnăscute, nu dobîndite. [V. ***naște***].

născút[2], născute n. (înv. și reg.) **1.** faptul de a (se) naște; (p. ext.) ziua nașterii cuiva: *greul născutului să-l poarte.* MOXA; **2.** (spec.) nașterea lui Isus Hristos; sărbătoarea creștină prăznuită în ziua nașterii lui Isus Hristos; Crăciun: *pre cînd legile Născutului ... s-au apucat de tătari a-i bate.* UR. [V. ***naște***].

năselíe f. v. **năsălie**.

năsélnic a. v. **năsîlnic**.

năsílie f. v. **năsălie**.

năsílnic, ~ci, năsílnică, ~ce a. (înv. și reg.) **1.** violent, brutal; rău, neîndurător: *Grigorie Vodă era foarte grabnic și năselnic.* NEC.; **2.** (înv.) crud, sălbatic: *leu, fiară năsîlnică.* MOXA; **3.** (înv.) puternic, tare: *nesîlnică e mîna lui preste noi.* BIBLIA; **4.** (înv. și reg.) iute, vioi, neastîmpărat; (despre cai) nărăvaș; (adv.) *i s-au calul sălbătăcit și mergea nasîlnic.* DOS.; **5.** (înv. și reg.) greu de suportat, dificil: *ce ființă năsîlnică!;* **6.** (înv. și reg.) nemulțumit; cîrcotaș; mofturos; îndărătnic: *om năsîlnic la boală.* C.; **7.** (reg.) nepăsător; inactiv, leneș; **8.** (înv.) neroditor, neproductiv: *o vale năsîlnică, carea nu s-au lucrat, nice s-au sămănat.* BIBLIA; (și: **năsîlnic, năselnic, nesîlnic**). [Din sl. ***nasilinŭ***].

năsílnici, năsílnicesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a face să fie mai aspru, mai greu de îndurat: *tată-său au năsîlnicit jugul nostru.* BIBLIA; **2.** (intr.) a-și manifesta năravul: *calul ... năsîlnicind, jidovul suspina.* DOS.; (și: **năsîlnici**). [De la ***năsílnic***].

năsílnicíe, năsílnicii f. (înv. și reg.) **1.** violență, brutalitate, sălbăticie; ticăloșie: *veți tăia nesilnicia inimii voastre.* BIBLIA; **2.** încăpățînare, îndărătnicie; (și: **năsîlnicie**). [***Năsílnic*** + *-ie*].

năsíp n. v. **nisip**.

năsipí vb. v. **nisipi**.

năsipíș n. v. **nisipiș**.

năsipít a. v. **nisipit**.

năsipós a. v. **nisipos**.

năsîlnic a. v. **năsîlnic**.

nasîlnicí vb. v. **năsîlnici**.

năsîlnicíe f. v. **năsîlnicie**.

năslí, năslesc vb. **1.** (înv.; intr.) a se sili, a se strădui: *am năslit de am mărs într-adîncul pustiei.* DOS.; **2.** (înv. și reg.; intr. și tr.) a rîvni, a aspira, a tinde: *tiranul cugeta și năslea deșearte.* DOS.; **3.** (înv.; refl. impers.) a-i veni în minte, a-și pune în gînd; (și: **năși**). [Din sl. ***nasiliti***].

năslíre, năsliri f. (înv.) faptul de a năsli; dorință, năzuință, îmbold: *un interes tainic ... mult deosebit de năslirile celorlalți îl ademenise la curțile domnești.* OD. [V. ***năsli***].

năsói, năsoaie n. augmentiv al lui nas; nas mare. [***Nas*** + *-oi*].

năsós, ~și, năsoásă, ~e a. cu nasul mare; (fig.) impertinent, obraznic; nărtos, năsut: *tineri ... ținînd pe după umeri fete năsoase, cu părul rar și buclat cu fierul.* CĂRT. [***Nas*** + *-os*].

năspří vb. v. **înăspri**.

năspríre f. v. **înăsprire**.

năsprít a. v. **înăsprit**.

năstáșnic a. v. **nestașnic**.

năstáv, năstavuri n. (înv. și reg.) îndrumare, povățuire (din partea divinității); inspirație divină: *igumenul mănăstirii dîndu-i-să năstav de la Dumnezeu, dete știre patriarhului.* MINEIUL. [De la ***năstăvi;*** cf. sl. ***nastavŭ*** „instituție"].

năstávnic, năstavnici m. (înv.) conducător, șef ecleziastic (egumen, stareț etc.). [Din sl. ***nastavnikŭ***].

năstăví, năstăvesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a conduce, a călăuzi, a îndruma; a inspira, a lumina: *năstăvit ... de duhul ocrotitor a ființei popoarelor.* NEGR.; **2.** (intr. și refl.) a avea milă, a se îndura: *cînd ar năstăvi Dumnezău să mă întorc.* DRĂGHICI. [Din sl. ***nastaviti***].

năstăvíre, năstăviri f. (înv.) acțiunea de a năstăvi și rezultatul ei; îndrumare; instruire. [V. ***năstăvi***].

năstăvitór, năstăvitori m. (înv.) conducător, îndrumător; învățător (divin): *Isuse, năstăvitoare, miluiaște-ne.* COR. [***Năstăvi*** + *-tor*].

năstimí, pers. 3 **năstimește** vb. (reg.; refl.) **1.** a răsări (din pămînt); (p. ext.) a crește; a se coace: *începuseră să se năstimească poamele.* SOR.; **2.** (despre boli) a apărea; **3.** a se asimila: *nu se năstimește nimic în el ... orice mănîncă lapădă afară.* POP. [Et. nec.].

năstráp, năstrapi m. (reg.) **1.** picătură, strop dintr-un lichid care sare dintr-un vas (în timpul fierberii, al transvasării etc.); **2.** broboană de sudoare. [Cf. ***strop, năstrapă***].

năstrápă, năstrape f. (înv. și pop.) **1.** vas (de băut); cană, potir: *apa ... o lua cu năstrape și cu căuțe de aur.* ISP.; **2.** cantitate de lichid conținută într-un asemenea vas: *a băut doar două-trei năstrape de zeamă de varză.* CAR.; (și: **nastrapă, măstrapă**). [Din bulg. ***năstrapa, măstrapa,*** sb. ***nastrap,*** gr. mod. ***mastrapás***].

năstrăpáș m. v. **matrapaz**.

năstrúșnic, ~ci, năstrușnică, ~ce a. **1.** care iese din comun; neobișnuit, ciudat, curios, bizar: *ce idee năstrușnică!* AL.; *reclamele erau ingenioase, chiar năstrușnice.* GHEȚIE; **2.** peste limitele obișnuite; extraordinar, strașnic, grozav: *să-i pregătim o cinste din cele năstrușnice.* GANE; (adv.) *te iubesc așa de năstrușnic!* AL. [Cf. sl. ***nestruženŭ*** „nestrujit"].

năstrușnicíe, năstrușnicii f. lucru, idee, comportare etc. năstrușnică; ciudățenie, bizarerie: *uniia zic așa, că femeia-i sac fără fund, alții, alte năstrușnicii.* CR. [*Năstrușnic* + *-ie*].

năsturár, năsturari m. (rar) persoană care face sau vinde nasturi. [*Nasture* + *-ar*].

năsturáș, năsturași m. năsturel: *era îmbrăcată într-o rochie ... încheiată într-o mulțime de năsturei de sidef.* GHEȚIE. [*Nasture* + *-aș*].

năsturél, năsturei m. **1.** diminutiv al lui nasture; năsturaș: *a desfăcut unul cîte unul cei cinci năsturei.* GHEȚIE; **2.** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori mici, albe, dispuse în raceme, întrebuințată ca salată și ca plantă medicinală; măcriș-de-baltă (*Nasturtium officinale*); **3.** (bot.; reg.; la pl.) bănuței (*Bellis perennis*). [*Nasture* + *-el*].

năsúc, năsucuri n. diminutiv al lui nas; născior, năsușor, năsuț: *cu năsucul în vînt și buclele fluturînde.* GHEȚIE. [*Nas* + *-uc*].

năsușór, năsușoare n. năsuc: *vîrîndu-mi năsușorul prin toate cotloanele, am descoperit ceva.* SAD. [*Nas* + *-ușor*].

năsút, ~ți, năsută, ~e a. (reg.; adesea subst.) **1.** năsos; (fig.) curios; obraznic, insolent; **2.** (oaie) neagră cu o pată albă pe bot sau albă cu o pată neagră pe bot. // f. (ornit.; reg.) pelican (*Pelecanus onocrotalus*). [Lat. *nasutus*].

năsúț, năsuțuri n. năsuc. [*Nas* + *-uț*].

nășél, nășei m. (rar) nășic: *ia vină-ncoace la nănășelul.* CR.; (și: (reg.) **nănășel**). [*Naș* + *-el*].

năși, năsesc vb. (intr. și tr.) a(-i) fi cuiva naș (de botez sau de cununie). [V. *naș*].

nășíc, ~ci, nășică, ~ce m., f. diminutiv al lui naș sau nașă; nășel, nănuț, năștiță: *scoal, nevastă, mă gătește, că nășicu mă poftește.* POP. [*Naș* + *-ic*].

nășíe, nășii f. (pop.) **1.** faptul de a fi naș (la un botez sau la o cununie); calitatea de naș; rudenia între naș și fin: *cum s-ar putea ... să se taie nășia, să rămîie finia?* POP.; **2.** ceremonie sau petrecere cu prilejul unui botez sau al unei cununii. [*Naș* + *-ie*].

nășíre, nășiri f. acțiunea de a năși și rezultatul ei; năștit. [V. *năși*].

nășít n. faptul de a năși; năștire: *năștitul înseamnă cheltuială mare.* REBR. [V. *năși*].

nășiță, nășițe f. (reg.) nășică. [*Naș* + *-iță*].

nășíi vb. v. **năsli**.

nătăfléte a. și m., f. v. **nătăfleț**.

nătăfléț, ~ți, nătăfleáță, ~e a. și m., f. (persoană) lipsită de istețime, care poate fi înșelată cu ușurință; (p.ext.) (om) prost, nătîng; gogoman, nerod, nătărău: *făcîndu-l nătăfleț, guguman, prost.* PANN; *nătăfletele ... se perdu cu totul.* ISP; (și: **nătăflete**). [Probabil contaminare între *nătărău* și *fleț*].

nătăntól a. v. **natantol**.

nătăráucă, nătărauce a. și f. nătăroaică. [*Nătărău* + *-ucă*].

nătărăíe, nătărăii f. (înv. și reg.) nesocotință; nechibzuință; prostie: *sfiala lui ... era semnul nătărăiei.* NEGR.; *țiganii ... fac nătării.* CĂL.; (și: **nătărie**). [*Nătărău* + *-ie*].

nătărău, nătărăi a. și m. (om) tare prost, neghiob, netot, nătăfleț: *te-or întrece nătărăii, de ai fi cu stea în frunte.* EM.; *ești cel mai mare nătărău.* GHEȚIE. [*Netare* + *-ău*].

nătăríe f. v. **nătărăie**.

nătăroáică, nătăroaice a. și f. (femeie) prostănacă, toantă, neghioabă, nătăraucă: *eram nătăroaică pe lîngă dînsul.* NEGR. [*Nătărău* + *-oaică*].

nătăválă, nătăvale f. (reg.) matahală, namilă. [De la *tăvăli;* cf. *nătăvălos*].

nătăvălós, ~și, nătăvăloásă, ~e a. (reg.) mătăhălos, mare; (p.ext.) grosolan: *abia pot păși prin zăpada nătăvăloasă.* POP. [*Nătăvală* + *-os*].

nătimós, ~și, nătimoásă, ~e a. (reg.) mătăhălos: *nu c-ar fi fost urît, dar era nătimos și năvligă.* SOR. [*Natimă* + *-os*].

nătîng, ~gi, nătîngă, ~ge a. și m., f. **1.** (persoană) fără inteligență, mărginită; neghiob, prostănac: *înțelege-mă, ființă nătîngă!* AL.; *amîndoi slabi la minte, deși nu tocmai nătîngi, trăiau retrași.* GHEȚIE; **2.** (persoană) neîndemînatică, stîngace: *tu-n leagăn tot cu mîna stîngă mi-ai dat să sug, de-aceea sînt nătîngă.* COȘB.; **3.** (persoană) îndărătnică; încăpățînat; supărăcios: *măi, măi, că nătîng mai ești ..., cît un catîr și jumătate.* AL. // a. fără sens, fără rost; prostesc: *se duse cale lungă și nătîngă.* FIL.; *o frică nătîngă îi rodea inima.* REBR. // f. (reg.; mai ales artic.) numele unui dans popular moldovenesc; melodia acestui dans: *că-s voinic și joc nătînga, și la dreapta și la stînga.* POP. [Din sl. *netengŭ* „leneș"].

nătîngí, nătîngesc vb. (refl.) **1.** (rar) a deveni nătîng; a se prosti; **2.** (pop.) a se încăpățîna; a se îndîrji, a se înverșuna: *Vasile Baciu se nătîngea în tăcere.* REBR. [De la *nătîng*].

nătîngíe, nătîngii f. **1.** lipsă de inteligență, de pricepere; (p.ext.) faptă, vorbă, atitudine de om nătîng; prostie, neghiobie: *cum m-am luat eu după nătîngiile tale?* REBR.; **2.** încăpățînare; înverșunare: *cu toată nătîngia sa, am silit pe grădinarul meu să-mi răsădească de tot soiul de flori.* NEGR. [*Nătîng* + *-ie*].

nătîntóc, ~ci, nătîntoácă, ~ce a. și m., f. (înv. și reg.) nătîng, nătărău: *n-avusei minte ... să nu întind vorbă cu un nătîntoc ca tine.* POP. [Et. nec.; cf. *nătîng*].

nătrăpás m. v. **matrapaz**.

nătrúț, ~i, nătruță, ~e a. (reg.) nătărău; zăpăcit; nebun. [Et. nec.; cf. *nătărău*].

năúc, ~ci, năucă, ~ce a. și m., f. **1.** (înv. și pop.) (om) nătîng, prost: *da căciula de ce ți-o ții pe cap dinaintea mea, năucule?* AL.; **2.** (om) buimăcit, amețit (de emoție, de durere etc.); zăpăcit, aiurit, uluit: *el sta năuc și nu credea.* COȘB.; *în fața versurilor lui Barbu am rămas ... năuc.* GHEȚIE. // a. care trădează buimăceală, zăpăceală, perplexitate: *cu privirea năucă.* DELAVR. [Din sl. *neukŭ*].

năuceálă, năuceli f. **1.** starea omului năuc; năucire, năucie, aiureală, buimăceală, zăpăceală: *ieși din năuceală.* ST.; **2.** (med.; pop.) ipohondrie. [*Năuci* + *-eală*].

năucí, năucesc vb. (tr. și refl.) a deveni sau a face să devină năuc; a (se) prosti; a (se) zăpăci, a (se) buimăci; a (se)ului: *un adevăr ne-ar năuci cu lumina lui orbitoare.* PR. [De la *năuc*].

năucíe f. (rar) prostie, tîmpenie; năuceală. [*Năuc* + *-ie*].

năucíre, năuciri f. faptul de a (se) năuci; năuceală. [V. *năuci*].

năucít, ~ți, năucită, ~e a. amețit (de emoție, de durere etc.), buimăcit; dezorientat, zăpăcit, uluit: *Victor ascultă năucit capetele de acuzare.* GHEȚIE. [V. *năuci*].

năucitór, ~i, năucitoáre a. care năucește sau poate năuci: *zgomot năucitor.* [*Năuci* + *-tor*].

năúntru adv. v. **înăuntru**.

năút m. **1.** plantă din familia leguminoaselor, cu flori liliachii sau albe, ale cărei semințe, asemănătoare cu boabele de mazăre, sînt comestibile; mazăre-turcească (*Cicer arietinum*): *foaie verde de năut.* POP.; **2.** (p. restr.) semințele acestei plante, folosite ca atare sau ca înlocuitor de cafea: *farfurii cu migdale ... și cu năut prăjit.* FIL.; *ciorbă de găină ... cu nohot.* AL.; (și: (înv. și reg.) **năhut, nohot**). [Din turc. *nohud,* bulg. *nahut, nohut*].

năutíu, ~ii, năutie, ~ii a. de culoarea semințelor de năut; galben-deschis: *pantaloni nohutii largi.* GHICA; *zăbranicul unei dantele năutii.* DELAVR.; (și: (înv. și reg.) **nohutiu**). [*Năut* + *-iu*].

năvál n. v. **năvală**.

năválă, năvale f. **1.** faptul de a năvăli, de a se repezi la cineva; (spec.) atac neașteptat, asalt: *scăpase de o năvală dușmănească.* NEGR.; **a da năvală**, a năvăli, a se îmbulzi: *tătarii ca zăvozii pe dînsul dau năval.* AL.; *au dat năvală ca muștele la miere.* GHEȚIE; **2.** grabă, iuțeală; fugă: *corăbii ... cu năvală le-ntorc și le-ncarcă.* COȘB.; **3.** (reg.) tărie, forță: *năvala vîntului e atît de puternică.* MAT.; **4.** izbucnire, răbufnire; revărsare abundentă (și violentă): [albia] *la o năvală a apelor se preface în fluviu.* CĂL.; **5.** faptul de a se îngrămădi (în grabă) undeva; mulțime de ființe, de obiecte (în mișcare); înghesuială; îmbulzeală: *toată năvala asta de oameni ce te aplaudă mă supără.* NEGR.; (fig.) *atîta năvală de gesturi narative ... dau nuvelelor un aer obscur.* CĂL. // adv. în chip năvalnic: *toți din casă sar năvală la fereastră.* CAR.; (și: (înv. și reg.) **năval**). [De la *năvăli*].

năválnic, ~ci, năvalnică, ~ce a. și adv. **1.** impetuos, furtunos, aprig; strașnic, cumplit: *murmurai răgușit de o furie năvalnică.* PR.; *Victor scăpă din îmbrățișarea năvălnică a fetei.* GHEȚIE; **2.** rapid și cu forță: *pîraiele vin năvalnice.* SAD. // m. (bot.) **1.** specie de ferigă cu frunze late în formă de lance dispuse în rozetă, lucitoare, amare la gust, folosită în medicina populară, în farmece, descîntece etc.; limba-cerbului, limba-vecinei, limba-vacii, scolopendră[2] (*Scolopendrium vulgare*); **2.** (reg.) ferigă (*Polystichum filix mas*); **3.** (reg.) odolean (*Valeriana officinalis*). [*Năvală* + *-nic*].

năvădí, năvădesc vb. (tr.) a trece, la războiul de țesut, firele urzelii prin ițe și spată, în ordinea cerută de modelul țesăturii: *le împletește, nevedește.* AL.; [sumanele] *să le nividească și să înceapă a le țese din nou.* CR.; (și: (reg.) **navădi, nevedi, nividi**). [Din sl. *navoditi*].

năvădíre, năvădiri f. acțiunea de a năvădi și rezultatul ei; năvădit. [V. *năvădi*].

năvădít, năvădituri n. năvădire: *trebuia s-ajut acasă: la tras în pieptănuși, la nevedit.* CR.; (și: **nevedit**). [V. *năvădi*].

năvălí, năvălesc vb. (intr.) **1.** a se repezi la cineva; a se năpusti asupra cuiva sau undeva cu intenții agresive; a năbuși, a tăbărî; (spec.) a invada, a cotropi: *ce dracu, au năvălit turcii?* PR.; *cine știe din care parte poate năvăli moartea!* VIERU; **2.** a se repezi într-o anumită direcție, undeva; a veni sau a fugi în grabă la cineva sau de undeva; a da buzna: *dă brînci ușii și năvălește înăuntru.* CAR.; *de pretutindeni năvăliră în curte argații.* GAL.; **3.** a se îngrămădi, a se îmbulzi: *toți provințialii ... năvălesc la dînsul.* NEGR.; **4.** a se revărsa în cantitate mare, cu repeziciune și forță; a irupe: *năvălesc apele;* **5.** a se aduna, a se strînge sîngele într-o parte a corpului, înroșind-o: *sîngele îi năvăli în obraji.* GHEȚIE. [Din sl. *navaljati*].

năvălíre, năvăliri f. acțiunea de a năvăli și rezultatul ei; (spec.) invazie, cotropire: *năvălirile dușmanilor.* BĂLC. [V. *năvăli*].

năvălitór, ~i, năvălitoáre a. și m., f. (persoană, armată etc.) care năvălește; agresor, invadator, năvrap, năvrăpitor: *românii s-au retras din fața năvălitorilor.* [*Năvăli* + *-tor*].

năvălnicíe, năvălnicii f. (rar) pornire năvalnică; impetuozitate: *se potolise neastîmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică.* SL. [*Năvalnic* + *-ie*].

năvîrlíi f. pl. (reg. și fam.) convulsii epileptice; (p.ext.) toane, năbădăi: *femeia are năvîrlii grozave.* CAR. [Cf. bulg. *navărleja se,* ucr. *naverle,* sb. *navrlje*].

năvîrliós, ~și, năvîrlioásă, ~e a. (reg.) apucat de convulsii epileptice; (p. ext.) furios, năbădăios: *lumea era năvîrlioasă.* [*Năvîrlii* + *-os*].

năvlég, ~gi, năvleágă, ~e a. și m., f. (reg.) (om) nătîng; (om) bădăran: *se amestecă în vorbă Dumitrache năvlegul.* ST. // f. epitet pentru o persoană proastă, nătîngă; loază: *Ioana ... trăise numai rău cu năvligă-al ei.* SOR.; (și: **năvlig**). [Et. nec.].

năvlíg a. și m., f. v. **năvleg**.

năvód, năvoade n. plasă de pescuit de dimensiuni mari, cu care se adună peștele de pe suprafețe întinse de apă: *năvodul fusese urzit nod cu nod, ochi cu ochi de singurele mîini ale pescarului îndrăzneț.* ARG.; *năvodul iese cu o încărcătură enormă.* CĂL.; (și: (înv. și reg.) **nevod**). [Din sl. *nevodŭ*].

năvodár, năvodari m. **1.** pescar cu năvodul: *adunînd pe toți năvodarii.* ISP; **2.** lucrător care face sfori, frînghii, plase de pescuit; **3.** pasăre de baltă, cu picioare lungi, cu pene albe și negre, cu ciocul încovoiat în sus (*Recurvirostra avosetta*); (și: (reg.) **nevodar**). [*Năvod* + *-ar*].

năvodí, năvodesc vb. (tr.) a pescui cu năvodul. [De la ***năvod***].

năvodíre, năvodiri f. acţiunea de a năvodi şi rezultatul ei. [V. ***năvodi***].

năvoloácă, năvoloace f. (reg) miriște prăşită în care se seamănă grîu de toamnă fără să se fi arat înainte; procedeul de a însămînţa în acest mod. [Din ucr. ***navolok***].

năvráp, năvrapi m. pedestraş în armata neregulată a Imperiului otoman; (p.ext.) năvălitor, jefuitor: *turcii ... au slobozitu năvrapii săi, de au prădat toată ţara.* UR.; *a venit la domnie dinspre miazăzi, cu navrapi şi subaşi otomani.* SAD.; (şi: **navrap**). [Din sl. ***navrapŭ*** „jaf"].

năvrăpí, năvrăpesc vb. (înv.; intr.) a năvăli, a se năpusti; a da iama: *dulăul ... să nu năvrăpească.* CANT. [Din sl. ***navrapiti***].

năvrăpitór, năvrăpitori m. (înv.) năvălitor; agresor: *împotriva năvrăpitoriului Balduin, biruitoare arme au purtat.* CANT. [***Năvrăpi*** + *-tor*].

năzár, năzaruri n. (reg.) năzărire; spaimă; nărav; **cu nazar,** (despre cai) fricos, sperios; nărăvaş; (şi: **nazar**). [De la ***năzări***].

năzárnic, ~ci, năzamică, ~ce a. (reg.) căruia i se năzare; bănuitor, temător: *fată, năzarnică mai eşti!* C. [***Năzări*** + *-nic*].

năzátic, ~ci, năzatică, ~ce a. (reg.; despre cai) sperios. [***Naz*** + *-atic*].

năzăreálă, năzăreli f. năzărire; sperietură: *împreunînd năzăreala gîndului şi basmului cu lumea.* ARG. [***Năzări*** + *-eală*].

năzări, năzăresc vb. **1.** (pop.; tr.) a vedea confuz (de departe); a întrezări, a zări: *osteniţi şi însetaţi ... năzăriră o fată mare care cînta.* POP; **2.** (refl. şi intr.) a se arăta vederii (pentru scurt timp); a se ivi: *mi se tot năzăreau pe după huciuri turbane şi fesuri turceşti.* C.L.; **3.** (refl. impers.) a i se părea cuiva că vede, că aude etc. ceva; a-şi închipui; a i se năluci: *li se năzare nu ştiu ce.* NEGR.; *mi s-a năzărit că-i aud vocea în încăperea alăturată.* GHEŢIE; **4.** (refl.) a-i veni o idee ciudată, curioasă, un capriciu etc.: *tînărului ... i s-a năzărit să-şi vadă iubita.* CĂL.; *se ducea la institut după cum i se năzărea.* GHEŢIE; **5.** (intr.) a-i veni în minte: *să scrii din ce-ţi năzare.* ARG.; **6.** (înv.; refl.; despre cai) a se speria; a prinde frică. [Din sl. ***nazirati***].

năzăríre, năzăriri f. faptul de a i (se) năzări cuiva ceva; năzăreală, năzăritură; (concr.) apariţie, închipuire, nălucire, vedenie: *avusese o năzărire.* [V. ***năzări***].

năzăritúră, năzărituri f. (înv. şi pop.) năzărire: *crezi în fleacuri; îţi faci singură năzărituri.* C. [***Năzări*** + *-tură*].

năzbîtie, năzbîtii f. **1.** poznă, ştrengărie; glumă, ghiduşie; farsă: *cîte alte bazaconii şi năzbutii.* CR.; *face năzbîtii ca toţi copiii.* CĂL.; **2.** bazaconie: *cum să cred o asemenea năzbîtie?* PR.; (şi: **năzbutie**). [Cf. sl. ***sŭbytije*** „întîmplare", ucr. ***nezbutnyĭ***, „care nu se poate întîmpla", rus. ***nesbîtnîĭ***].

năzbîtiós, ~şi, năzbîtioásă, ~e a. **1.** care face năzbîtii: *este un copil tare năzbîtios;* **2.** care conţine o năzbîtie; care este făcut de un om glumeţ, poznaş: *povestire năzbîtioasă.* [***Năzbîtie*** + *-os*].

năzbútie f. v. **năzbîtie**.

năzdrăván, ~i, năzdrăvană, ~e a. **1.** (în basme) înzestrat cu însuşiri, cu puteri miraculoase: *calul lui Făt-Frumos e năzdrăvan, vorbeşte cu eroul şi-l povăţuieşte în toate faptele sale; tovarăşi năzdrăvani ca Frînge-Lemne, Sfarmă-Piatră, îl ajută pe Făt-Frumos în grelele sale isprăvi;* **2.** magic, fermecat: *ocheanul îi era năzdrăvan.* ISP; **3.** care iese din comun; minunat, extraordinar (de frumos, interesant etc.): *le povesteşte păţanii năzdrăvane.* REBR.; **4.** foarte priceput, deosebit de iscusit, de dibaci: *feciorul i-a adus ... o torcătoare atît de năzdrăvană.* POP; **5.** care se ţine de năzbîtii; poznaş, glumeţ, ghiduş: *acest bătrîn cu minte şi năzdrăvan la vorbă.* VLAH. // m. (pop.) fermecător, vrăjitor: *s-a-ntîlnit ... cu năzdrăvanul.* POP; (şi: **nezdravăn**). [***Ne-*** + ***zdravăn***].

năzdrăvánie, năzdrăvánii f. **1.** (în basme) puterea, darul sau fapta unei fiinţe năzdrăvane: *cu ce drag urmăream toate năzdrăvăniile din poveşti!* GANE; **2.** faptă extraordinară, de necrezut; minunăţie, ciudăţenie: *mama ... era vestită pentru năzdrăvăniile sale.* CR.; *pe lîngă alte năzdrăvănii, cînta cu cuţitul în dinţi.* PR.; **3.** glumă, poznă, ştrengărie; năzbîtie: *se obişnuiseră de mult cu năzdrăvăniile Carlei.* GHEŢIE; **4.** şiretlic, vicleşug: *vulpoiul, rumegînd în mintea lui alte năzdrăvănii.* OD.; **5.** (la *pl.*) **Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea,** colecţie de anecdote traduse din turceşte de Anton Pann (1853); (şi: (înv. şi reg.) **nezdrăvănie**). [***Năzdrăvan*** + *-ie*].

năzui, năzuiesc şi (pop.) **năzui** vb. **1.** (intr.) a tinde către ceva; a aspira, a rîvni, a ţinti: *nu a încetat să năzuiască la domnie.* BOL.; *năzuim ... spre consideraţiuni filozofice ... mult mai abstracte.* BL.; **2.** (înv. şi pop.; intr.) a se îndrepta spre ..., a ţinti să ajungă la ...: *Vasilie Vodă au lăsat calea pre care veniseră şi direpţ la Brăila au năzuit.* COSTIN; **3.** (reg.; intr. şi refl.) a se strădui, a se trudi; a încerca; a se încumeta: *cum năzuiau să iasă, cum se puneau muscalii pe ei cu tunurile.* SAD.; *el se năzuieşte a vorbi întocmai ca regăţenii.* GHEŢIE; **4.** (înv.; intr.) a se încrede în ajutorul cuiva; a recurge, a apela la sprijinul, la bunăvoinţa cuiva; a nădăjdui: *unii se dau prinşi la duşman, la mila lui năzuiesc.* NEGR.; (şi: (reg.) **nizui**). [Et. nec.; cf. magh. ***néz***].

năzuínţă, năzuinţe f. tendinţă spre ceva; aspiraţie; dorinţă vie; năzuire: *năzuinţele se potolesc într-un scaun de parlament şi cu o sinecură.* ARG.; *năzuinţa cea mai mare a lui ... a fost de a scrie nuvelă şi roman.* CĂL. [***Năzui*** + *-inţă*].

năzuíre, năzuiri f. (rar) acţiunea de a (se) năzui; dorinţă, aspiraţie, năzuinţă: *solul se întoarse cu bogate daruri şi cu înalte năzuiri.* OD. [V. ***năzui***].

năzuít, ~ţi, năzuită, ~e a. (rar) mult dorit, rîvnit (cu ardoare): *să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovei.* OD. [V. ***năzui***].

năzurós, ~şi, năzuroásă, ~e a. **1.** care face nazuri, care are toane; capricios, mofturos: *cei mai mulţi erau năzuroşi, tembeli şi deşuchiaţi.* ISP; *dumneaei e năzuroasă şi trînteşte uşa în nas la toţi candidaţii.* GHEŢIE; **2.** (rar; despre cai) care se sperie repede; sperios. [***Nazuri*** (pl. de la *naz*) + *-os*].

ne- element de compunere cu sens negativ şi privativ, corespunzînd lui *in-* din neologisme (ex.: *in-acceptabil – ne-admis, in-separabil – ne-despărţit*). [Din sl. ***ne-***].

nea[1] f. (înv. şi reg.; astăzi poetic) zăpadă: *dealul pare ... un mare muşuroi de cîrtiţe sub nea.* PETR.; *cîndu-i negură şi nea, atuncea caii să ia.* POP.; (fig.) *te-albeşte prima nea uşoară, n-o tăinui pe sub năframă.* VIERU; **de nea,** alb strălucitor: *faţa ta de nea.* EM.; (şi: **neauă**). [Lat. ***nix, nivis***].

nea[2] m. v. **nene**.

nea[3] interj. (adesea repetat) strigăt cu care se cheamă, se alungă, se îndeamnă diferite animale domestice: *ţibă! Hormuz; ... nea! Zurzan; daţi-vă-n laturi, cotarle!* CR. [Cf. ***na***].

neabătút, ~ţi, neabătută, ~e a. **1.** (înv.) care nu se abate, care nu poate fi abătut din drum: *plecarea către înălţimea dumnezeirii cea neabătută.* MINEIUL; **2.** (*fig.*) care nu se abate de la un principiu, de la o normă etc.; consecvent, ferm, intransigent; care denotă asemenea calitate: *era recunoscută fermitatea lui neabătută.* [***Ne-*** + ***abătut***].

neabíl, ~i, neabilă, ~e a. neîndemînatic; inabil: *este impulsiv şi neabil.* [***Ne-*** + ***abil;*** cf. fr. ***non-habile***].

neabonát, ~ţi, neabonată, ~e a. care nu beneficiază de un abonament: (subst.) *au fost amendaţi cei neabonaţi.* [***Ne-*** + ***abonat;*** cf. fr. ***non-abonné***].

neabordábil, ~i, neabordabilă, ~e a. inabordabil; (p.ext.) inaccesibil: *subiect neabordabil; terenuri neabordabile.* [***Ne-*** + ***abordabil;*** cf. fr. ***inabordable***].

neacadémic, ~ci, neacademică, ~ce a. **1.** care nu ţine de academie sau de academism: *reviste neacademice;* **2.** lipsit de solemnitate, de convenţionalism: *limbaj neacademic.* [***Ne-*** + ***academic***; cf. engl. ***non-academic***].

neaccentuát, ~ţi, neaccentuată, ~e a. fără accent: *vocală neaccentuată.* [***Ne-*** + ***accentuat***].

neacceptábil, ~i, neacceptabilă, ~e a. inacceptabil: *concluzie neacceptabilă.* [***Ne-*** + ***acceptabil;*** cf. fr. ***inacceptable***].

neacceptáre, neacceptări f. refuz de a accepta; inacceptare, respingere: *neacceptarea unor idei.* [***Ne-*** + ***acceptare***].

neacceptát, ~ţi, neacceptată, ~e a. care nu este acceptat, admis; respins: *autorii neacceptaţi într-o epocă, dacă sînt realmente valoroşi ... capătă mai tîrziu favoarea publicului.* CĂL. [***Ne-*** + ***acceptat***].

neaccidentát, ~ţi, neaccidentată, ~e a. **1.** care a ieşit nevătămat dintr-un accident: *pasager neaccidentat;* **2.** care nu prezintă neregularităţi, obstacole: *drum neaccidentat.* [***Ne-*** + ***accidentat***].

neacoperít, ~ţi, neacoperită, ~e a. **1.** lipsit de acoperiş, de protecţie: *terasă neacoperită;* **2.** fără capac: *oale neacoperite;* **3.** (fig.) fără acoperire (legală); nejustificat, descoperit: *decizie neacoperită.* [***Ne-*** + ***acoperit***].

neacordát, ~ţi, neacordată, ~e a. **1.** care nu este în acelaşi caz, număr, gen şi persoană cu termenul determinat; **2.** care nu a fost atribuit: *premiu neacordat;* **3.** dezacordat, discordat: *pian neacordat.* [***Ne-*** + ***acordat***].

neactív, ~i, neactivă, ~e a. lipsit de activitate; inactiv, pasiv, leneş: *om neactiv; vulcan neactiv.* [***Ne-*** + ***activ;*** cf. fr. ***inactif***].

neactivitáte, neactivităţi f. inactivitate; pasivitate: *se complace în neactivitate.* [***Ne-*** + ***activitate;*** cf. fr. ***non-activité***].

neactuál, ~i, neactuală, ~e a. inactual, depăşit: *teorii neactuale.* [***Ne-*** + ***actual***].

neadaptábil, ~i, neadaptabilă, ~e a. inadaptabil: *fiinţă neadaptabilă.* [***Ne-*** + ***adaptabil***].

neadaptabilitáte f. inadaptabilitate; nepotrivire, neconcordanţă: *situaţia, dintr-o regretabilă neadaptabilitate, a fost socotită ... o simplă criză.* BL. [***Ne-*** + ***adaptabilitate***].

neadaptáre, neadaptări f. neputinţă de adaptare: *neadaptarea lui la carte ... intră în aspectele indolenţei meridionale.* CĂL.; *neadaptare la mediu.* [***Ne-*** + ***adaptare***].

neadaptát, ~ţi, neadaptată, ~e a. inadaptat; neacomodat: *plante neadaptate; mecanism neadaptat.* [***Ne-*** + ***adaptat***].

neadecváre, neadecvări f. inadecvare, nepotrivire: *neadecvarea termenilor.* [***Ne-*** + ***adecvare***].

neadecvát, ~ţi, neadecvată, ~e a. nepotrivit, necorespunzător; inadecvat: *ţinută neadecvată.* [***Ne-*** + ***adecvat***].

neademenít, ~ţi, neademenită, ~e a. (rar) care nu se lasă ademenit sau influenţat; incoruptibil, integru: *se nimerise un director tipicar şi neademenit.* VLAH. [***Ne-*** + ***ademenit***].

neaderént, ~ţi, neaderentă, ~e a. care nu aderă; inaderent: *pneuri neaderente.* [***Ne-*** + ***aderent;*** cf. engl. ***non-adherent***].

neaderénţă, neaderenţe f. **1.** imposibilitate de a adera: *neaderenţă la sol;* **2.** lipsă de aderenţă la o idee sau la un partid, la o mişcare: *neaderenţa la pragmatism.* [***Ne-*** + ***aderenţă;*** cf. engl. ***non-adherence***].

neadevăr, neadevăruri n. lipsă de conformitate cu realitatea; afirmaţie inexactă, falsă, mincinoasă; inexactitate, eroare; falsitate, minciună: *martor mincinos e doar cel care e pus să debiteze neadevăruri.* PR.; *oamenii politici care promovează teza falsă a existenţei unei „limbi moldoveneşti" ştiu foarte bine că rostesc sau scriu acest neadevăr în limba română.* CR. [***Ne-*** + ***adevăr***].

neadevărát, ~ţi, neadevărată, ~e a. **1.** care nu e adevărat; mincinos, fals: *ştirea s-a dovedit neadevărată;* **2.** (p.ext.) amăgitor, înşelător: *să arate lucrurile omeneşti cîtu sînt de fragede şi neadevărate.* UR. [***Ne-*** + ***adevărat***].

neadeverít, ~ţi, neadeverită, ~e a. nedovedit, neprobat; incert: *istoria doamnei otrăvite de Vodă*

pentru vina neadeverită de a-şi fi dat inima unui rob. CĂL. [*Ne-* + ***adeverit***].

neadmisíbil, ~i, neadmisibilă, ~e a. inadmisibil: *greşeli, atitudini neadmisibile.* [*Ne-* + ***admisibil;*** cf. fr. ***inadmissible***].

neadmisibilitáte f. inadmisibilitate: *s-au primit şi încuviinţat ... toate celelalte cereri ..., precum predicarea unei cruciate contra lui Asan, ... neadmisibilitatea unui amestec sau unei invazii străine în Belgia.* EM. [*Ne-* + ***admisibilitate;*** cf. fr. ***inadmisibilité***].

neadormíre, neadormiri f. (înv. şi pop.) atenţie, grijă, veghe continuă; **cu neadormire,** a) atent, cu grijă: *să privegheze cu neadormire asupra fericirii mele.* HEL.; **b)** neîncetat, fără răgaz: *fiarele ... ziua şi noaptea păzesc cu neadormire.* ISP. [*Ne-* + ***adormire***].

neadormít, ~ţi, neadormită, ~e a. **1.** care nu doarme; treaz; (fig.) care veghează (atent); vigilent: *ca nu cumva s-o vadă neadormita soacră.* CR.; **2.** (p. ext.) neobosit, pururea în mişcare, activ; nepotolit, continuu: *prin neadormita-i stăruinţă, se obişnuiră cu toţii a-şi vorbi, ca şi cum ar fi fost din aceeaşi familie.* VLAH. [*Ne-* + ***adormit***].

neaerisít, ~ţi, nearisită, ~e a. fără aer proaspăt; stătut, închis: *un aer lînced, închis, de odaie neaerisită, te izbea de la intrare.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***aerisit***].

neafectát, ~ţi, neafectată, ~e a. lipsit de afectare; firesc: *stil neafectat.* [*Ne-* + ***afectat***].

neafiliát, ~ţi, neafiliată, ~e a. care nu este afiliat unei organizaţii, instituţii etc. [*Ne-* + ***afiliat;*** cf. fr. ***non-affilié***].

neágă f. (pop.) persoană încăpăţînată, rea: *neagă, suie-te în teleagă;* **neagă-rea,** piază rea, cobe; diavol: *mama neaga-reaua sparse mahalaua.* PANN. [Et. nec.; cf. lat. ***negat***].

neaglutinát, ~ţi, neaglutinată, ~e a. (despre materiale) ale cărui particule nu sînt lipite unele de altele prin adeziune. [*Ne-* + ***aglutinat***].

neagresiúne, neagresiuni f. principiu de drept internaţional care condamnă agresiunea în relaţiile interstatale; **pact de neagresiune,** convenţie între state care se angajează reciproc să nu utilizeze agresiunea în relaţiile dintre ele. [*Ne-* + ***agresiune;*** cf. fr. ***non-agression***].

neagresív, ~i, neagresivă, ~e a. blînd; paşnic: *individ neagresiv.* [*Ne-* + ***agresiv***].

neagresivitáte, neagresivităţi f. 1. însuşirea de a nu fi agresiv; **2.** (rar) neagresiune. [*Ne-* + ***agresivitate***].

neagrícol, ~i, neagricolă, ~e a. **1.** care nu se foloseşte în agricultură: *teren neagricol;* **2.** care nu îşi sprijină economia cu precădere pe agricultură: *ţară, regiune neagricolă.* [*Ne-* + ***agricol;*** cf. fr. ***non-agricole***].

neajúngere, neajungeri f. (înv. şi pop.) **1.** faptul de a nu ajunge; starea a ceea ce nu este suficient; **2.** lipsă (materială); sărăcie, mizerie: *alb de vîrstă, în neajungere murind.* BOLLIAC; **3.** stare a ceea ce este necorespunzător, imperfect; nedesăvîrşire: *neajungerea limbii cu totul mă desmîntă.* B.-DEL. [*Ne-* + ***ajungere***].

neajúns[1], neajunsuri n. **1.** lipsă, scădere; defect, cusur: *discuţiile ... despre neajunsurile sistemei constituţionale.* CAR.; **2.** greutate, nevoie; încurcătură, nemulţumire, neplăcere: *ţi-a făcut cineva vrun neajuns?* CR. [*Ne-* + ***ajuns[2]***].

neajúns[2], ~şi, neajunsă, ~e a. **1.** (înv.) care nu poate fi atins, egalat; extraordinar: *s-ajungă la un lucru ce-i pare neajuns.* COŞB.; **2.** (înv. şi pop.) cu o stare materială proastă; sărac: *oameni neajunşi şi scăpătaţi.* POP; **3.** (înv. şi pop.) care nu are minte, judecată sănătoasă; prost; zăpăcit: *ah! neajunsă omenire deşartă.* B.-DEL.; **neajuns la minte** (sau **de minte, de cap**), prost; zăpăcit: *fete ... multe şi mărunte şi neajunse de minte.* POP. [*Ne-* + ***ajuns[1]***].

neajutoráre, neajutorări f. lipsă de ajutor; neputinţă; neîndemînare: *îşi bătea joc de moliciunea şi neajutorarea boierilor.* V.R. [*Ne-* + ***ajutorare***].

neajutorát, ~ţi, neajutorată, ~e a. (adesea subst.) **1.** lipsit de sprijin, de apărare: *mîntuirea celor neajutoraţi.* CONACHI; **2.** care nu este în stare să se descurce singur; nepriceput, neîndemînatic; incapabil, incompetent: *sinceritatea preţuieşte ..., dar nu-mi place că se agaţă de ea toţi neajutoraţii.* VIERU; *bătrîn şi neajutorat;* **3.** sărac, nevoiaş: *aduna neajutoraţii şi le dădea să mănînce.* [*Ne-* + ***ajutorat***].

nealcoólic, ~ci, nealcoolică, ~ce a. **1.** care nu conţine alcool: *băuturi nealcoolice;* **2.** care nu consumă băuturi alcoolice: *arabii sînt nealcoolici.* [*Ne-* + ***alcoolic;*** cf. fr. ***non-alcoolisé***].

nealiniát, ~ţi, nealiniată, ~e a. (despre state, blocuri militare etc.) care duce o politică de nealiniere; neangajat. [*Ne-* + ***aliniat;*** cf. fr. ***non-aligné***].

nealiniére, nealinieri f. refuz (sistematic) de a se conforma politicii unui stat (mare, puternic); neutralitate: *politică de nealiniere.* [*Ne-* + ***aliniere;*** cf. fr. ***non-alignement***].

nealtădátă adv. (rar) **ca nealtădată,** ca niciodată; cum nu a (mai) fost: *voi cînta ca nealtădată.* AL.; *ca nealtădată e palidă la faţă.* VLAH. [*Ne-* + ***altădată***].

nealterábil, ~i, nealterabilă, ~e a. **1.** care nu se alterează, nu se degradează; care îşi păstrează calităţile; inalterabil: *materii nealterabile; aurul este nealterabil;* **2.** (fig.) care durează, care nu se distruge: *prietenie nealterabilă.* [*Ne-* + ***alterabil***].

nealteráre, nealterări f. faptul, calitatea de a nu (se) altera, degrada: *nealterarea unor produse este garantată.* [*Ne-* + ***alterare***].

nealterát, ~ţi, nealterată, ~e a. **1.** (despre materii organice) care nu este descompus; **2.** (fig.) care nu este denaturat, degradat: *rămăseseră ... oameni naturali, cu fondul primar nealterat.* PR.; **3.** (fon.; despre sunete) care nu s-a modificat; neschimbat. [*Ne-* + ***alterat***].

nealtoít, ~ţi, nealtoită, ~e a. care nu a fost supus altoirii: *lămîi nealtoit.* [*Ne-* + ***altoit***].

neáltul, ~ţii, nealta, ~tele pron. nehot. (rar) **ca nealtul** (sau **nealţii**), ca nimeni altul (sau alţii): *învaţă ca nealţii.* ISP. [*Ne-* + ***altul***].

neam, neamuri n. **1.** comunitate de oameni; norod, seminţie, trib, gintă: *aduse norodul după neamurile lui.* BIBLIA; **neamul omenesc,** omenirea, speţa umană: *au purtat de grije pentru mîntuirea neamului omenesc.* ANTIM; *mizeria la care neamul omenesc pare de-a pururea condamnat.* EM.; **2.** etnie; popor, norod; naţiune: *un neam european bătrîn ca şi celţii, existînd mult înaintea noroadelor venite în vale.* CĂL.; *numai dînsa ni-i stăpînă: limba neamului meu dacic.* VIERU; **de neam,** de etnie, de naţionalitate: *Scavinschi era de neam român din Bucovina.* NEGR.; **3.** generaţie: *neam cu neam urmîndu-i zborul şi sultan după sultan.* EM.; **din neam în neam,** exprimă continuitatea în timp; din generaţie în generaţie, din tată în fiu: *din neam în neam cu boii pe brazdă şi ciobani, noi sîntem ... de două mii de ani.* ARG.; **neam de neamul meu** (sau **tău, lui etc.**) ori **neam de neam, a)** din generaţie în generaţie, din tată în fiu: *neam de neamul vostru să-i stăpînească-n pace.* VLAH.; **b)** nimeni din familia mea: *neam de neamul meu n-a fost legat.* AL.; **4.** totalitatea persoanelor înrudite între ele (prin sînge sau prin alianţă); familie, nemenie, nemet; rudă, rudenie: *administraţiunile publice sînt împănate de neamurile puternicilor zilei.* EM.; *al dracului să fii cu tot neamul tău!* CR.; **a fi neam cu ...,** a se înrudi cu ...; **de neam (bun, mare etc.),** dintr-o familie nobilă, însemnată: *are casă frumoasă, nevastă de neam.* VLAH.; **de neam prost,** de sorginte modestă, de calitate îndoielnică, proastă: *ţinea ibovnice chipeşe, de neam prost.* GHEŢIE; **neam prost,** bădăran: *se vede că-i neam prost;* **5.** descendent, urmaş, vlăstar: *era neam de om hapsîn.* SAD.; **6.** (înv.; la pl.) familie boierească; aristocraţie: *m-aş însura să intru în neamuri.* AL.; *şi noi sîntem neamuri, adică tot boieri.* SAD.; **7.** origine (socială), obîrşie: *amorul nu cere nici neam, nici avere.* PANN; *Henţeştii ... erau de neam ţărănesc.* GHEŢIE; **a fi de neam de ...** sau **a-şi trage neamul din ...,** a fi de origine ..., a se trage din ...: *îşi trage neamul din cărturari;* **8.** soi, fel, gen, specie: *alege alt neam de peşte.* PANN; **de tot neamul,** felurit, variat: *mărăcini de tot neamul.* GHICA. // adv. (reg. şi fam.) nimic; deloc: *n-am dormit neam.* PR. [Din magh. ***nem***].

neamábil, ~i, neamabilă, ~e a. lipsit de bunăvoinţă; nepoliticos: *funcţionar neamabil.* [*Ne-* + ***amabil***].

neaméstec, (rar) **neamestecuri** n. faptul de a nu se amesteca în treburile cuiva; neintervenţie: *aprecia discreţia, neamestecul în afacerile altora.* [*Ne-* + ***amestec***].

neamíc, ~ci, neamică, ~ce a. (înv.) inamic. [*Ne-* + ***amic***].

neamţ, nemţi m. (pop.) **1.** german (sau austriac): *mi-a spus că ... nemţii fuseseră înfrînţi la Berlin.* PR.; *a fost visul meu ... să ajung odată să-i învăţ carte pe nemţi.* CF.; **a merge** (sau **a umbla**) **drept ca neamţul,** a fi beat; a **fura** (sau **a lua, a prinde**) **luleaua neamţului,** a se îmbăta; **de cînd nemţii cu coadă,** de demult; **2.** occidental; catolic sau protestant: *românul, cînd vede pe cîte cineva din neamurile apusene, ... îi zice neamţ.* ISP. [Din sl. ***němĭcĭ*** „mut"; slavii îi considerau ca muţi pe vecinii lor germani, a căror limbă nu o înţelegeau].

neanalizábil, ~i, neanalizabilă, ~e a. care nu poate fi analizat; inanalizabil: *cuvînt neanalizabil.* [*Ne-* + ***analizabil***; cf. fr. ***non-analysable***].

neanexát, ~ţi, neanexată, ~e a. **1.** care nu este alipit, alăturat, adăugat, ataşat la ceva; **2.** (despre teritorii) care nu este încorporat (prin violenţă). [*Ne-* + ***anexat***].

neangajáre f. nealiniere (politică sau militară). [*Ne-* + ***angajare;*** cf. fr. ***non-engagement***].

neangaját, ~ţi, neangajată, ~e a. **1.** care nu are un angajament: *bărbat neangajat;* **2.** (spec.; despre state) care nu face parte din blocuri militare, politice etc.; nealiniat [*Ne-* + ***angajat;*** cf. fr. ***non-engagé***].

neanimát, ~ţi, neanimată, ~e a. fără viaţă, neînsufleţit; inanimat: (fig.) *întrunire neanimată.* [*Ne-* + ***animat***].

neánt, (rar) **neanturi** n. **1.** (filoz.) noţiune care desemnează vidul, nonexistenţa; nefiinţă; nimic: *neantul se întinde pe spaţiuri deşerte.* EM.; *vroia ... să ne reducă la neant.* PR.; **2.** (fig.) zădărnicie; lipsă de valoare, nimicnicie: *neantul gloriei.* [Din fr. ***néant***].

neantagónic, ~ci, neantagonică, ~ce a. neantagonist. [*Ne-* + ***antagonic***].

neantagoníst, ~şti, neantagonistă, ~e a. care nu se află în antagonism, în opoziţie; neantagonic: *concepţii neantagoniste.* [*Ne-* + ***antagonist***].

neantizá, neantizez vb. (livr.; tr. şi refl.) a dispărea sau a face să dispară. [Din fr. ***néantiser***].

neantropián, neantropieni m. denumire generică dată hominizilor în forma actuală (*Homo sapiens sapiens*), vii şi fosili. [Din fr. ***néanthropien***].

neáoş, ~i, neaoşă, ~e a. **1.** autohton, pămîntean, băştinaş: *om verde, român neaoş, măsurător de lume.* AL.; (subst.) *vechi neaoşi de-ai Lehiei.* AL.; **2.** de proveniență autohtonă; care aparţine poporului (simplu): *expresiuni neaoşe-româneşti.* OD.; *vorba neaoşă e împerecheată totdeauna cu cea neologică.* CĂL.; **3.** curat; pur: *fire neaoş românească;* **4.** autentic, adevărat: *port neaoş ţărănesc;* **5.** din naştere, din vocaţie; veritabil: *geambaşul neaoş hoţ.* PANN; *neaoş călăreţ.* AL.; **6.** (reg.) de soi, bun. [Et. nec.; cf. arom. ***auş*** „moş"].

neaoşísm, neaoşisme n. **1.** cuvînt, expresie cu aspect autohton, arhaic sau popular; **2.** abuz de arhaisme şi de regionalisme (în literatură). [***Neaoş*** + ***-ism***].

neaoşíst, ~şti, neaoşistă, ~e a. care aparţine neaoşismului, referitor la neaoşism, care abundă în neaoşisme: *ne distraserăm noi pe seama acestui troglodit care scria versuri neaoşiste.* PR. // m., f. persoană care face abuz de neaoşisme. [***Neaoş*** + ***-ist***].

neapărát, ~ţi, neapărată, ~e a. **1.** lipsit de apărare: *o ţară neapărată va pustii prea uşor.* NEGR.; **2.** care nu poate fi evitat sau omis, care rezultă în mod necesar din ceva; inevitabil, fatal; obligatoriu, necesar: *fenomene istorice fundamentale care se petrec după legi neapărate şi neînconjurate.* EM.; **3.** de care nu te poţi lipsi; indispensabil: *trebuinţă neapărată;* **a fi de** (sau **a avea**) **neapărată nevoie** (sau **trebuinţă**), a fi foarte necesar. // adv. **1.** absolut necesar,

cu orice preţ; numaidecît, musai: *împrejurarea cere neapărat vreo faptă eroică.* BĂLC.; *un scriitor român ... trebuie să aibă neapărat o notă distinctivă naţională.* CĂL.; **2.** în mod sigur, precis: *Constantin, neapărat, s-a bucurat.* GAL. [*Ne-* + ***apărat***].

neapelát, ~ţi, neapelată, ~e a. (jur.) la care nu s-a introdus apel în termenul legal: *hotărîre neapelată.* [*Ne-* + ***apelat***].

neaplicábil, ~i, neaplicabilă, ~e a. inaplicabil: *măsură, dispoziţie neaplicabilă.* [*Ne-* + ***aplicabil***].

neaplicabilitáte f. lipsă de aplicabilitate sau imposibilitate de a fi pus în practică; inaplicabilitate. [*Ne-* + ***aplicabilitate***].

neapreciát, ~ţi, neapreciată, ~e a. care nu este apreciat; nepreţuit: *produs neapreciat.* [*Ne-* + ***apreciat***].

neará, nearale f. (jur.; înv.) supliment la o lege; (p.ext.) colecţie de legi; novelă[1]: *legea şi nearaua lui Leon* (a. 1753). URIC.; (şi: **nearea**). [Din gr. mod. ***nearaí***].

nearanját, ~ţi, nearanjată, ~e a. **1.** care nu este pus în ordine: *bibliotecă nearanjată;* **2.** cu ţinuta, cu vestimentaţia neîngrijită; neglijent: *s-a prezentat prost îmbrăcată, nearanjată;* **3.** fără un rost în viaţă: *copii nearanjaţi.* [*Ne-* + ***aranjat***].

nearát, ~ţi, nearată, ~e a. care nu a fost arat: *cîmpuri nearate.* [*Ne-* + ***arat***[1]].

neareá f. v. neara.

nearmoniós, ~şi, nearmonioásă, ~e a. care nu are armonie[1], ale cărui părţi nu formează un tot închegat, echilibrat: *cor nearmonios.* [*Ne-* + ***armonios***].

nearomát, ~ţi, nearomată, ~e a. fără aromă: *prăjitură nearomată.* [*Ne-* + ***aromat***[2]].

neárs, ~şi, nearsă, ~e a. care nu a fost supus unui tratament termic: *această groapă ... a fost căptuşită cu cărămizi nearse.* GAL. [*Ne-* + ***ars***].

nearticulát, ~ţi, nearticulată, ~e a. **1.** emis fără participarea coardelor vocale; (p. ext.) pronunţat neclar, îngăimat: *strigăt nearticulat;* **2.** care nu foloseşte sunete articulate: *limbaj nearticulat;* **3.** care nu este însoţit de articol (hotărît): *substantiv nearticulat;* **4.** lipsit de articulaţii: *animale nearticulate.* [*Ne-* + ***articulat***].

neartificiál, ~i, neartificială, ~e a. natural; firesc: *joc scenic neartificial.* [*Ne-* + ***artificial***].

neartístic, ~ci, neartistică, ~ce a. **1.** care nu aparţine artei: *limbajul neartistic;* **2.** care nu corespunde principiilor estetice; fără valoare artistică. [*Ne-* + ***artistic***].

neascultáre f. nesupunere, insubordonare; indisciplină: *pedepsit pentru neascultare.* [*Ne-* + ***ascultare***].

neascultátór, ~i, neascultătoáre a. (adesea subst.) care nu ascultă; nesupus; (p. ext.) rău, obraznic: *pe cei fudui şi neascultători ... îi dăm afară.* MAT.; *copil neascultător.* [*Ne-* + ***ascultător***].

neascúns, ~şi, neascunsă, ~e a. făţiş, manifest, vădit: *mă privise de la început cu o ostilitate neascunsă.* PR. [*Ne-* + ***ascuns***[2]].

neascuţít, ~ţi, neascuţită, ~e a. care nu taie (bine); fără vîrf, rotunjit: *cuţit neascuţit.* [*Ne-* + ***ascuţit***].

neasemănáre, neasemănări f. lipsă de asemănare; deosebire, diferenţă: *neasemănările dintre oameni fac lumea interesantă.* [*Ne-* + ***asemănare***].

neasemănát, ~ţi, neasemănată, ~e a. (adesea adv.) care nu poate fi asemănat cu nimic; fără seamăn; neasemuit, incomparabil, inegalabil, unic: *neasemănaţi viteji.* VLAH.; *e însă neasemănat mai greu să pui în evidenţă ... unitatea stilistică.* BL. [*Ne-* + ***asemănat***].

neasemuít, ~ţi, neasemuită, ~e a. şi adv. neasemănat: *îşi spusese replica ei cu un neasemuit orgoliu.* PR.; *neasemuită frumuseţe.* [*Ne-* + ***asemuit***].

neasigurát, ~ţi, neasigurată, ~e a. care nu este asigurat; care nu este pus la adăpost de pericol: *a plecat lăsînd casa neasigurată.* [*Ne-* + ***asigurat***].

neasimilábil, ~i, neasimilabilă, ~e a. care nu poate fi asimilat (uşor); inasimilabil: *aliment, produs neasimilabil.* [*Ne-* + ***asimilabil***].

neasimilát, ~ţi, neasimilată, ~e a. **1.** care nu este asimilat prin metabolism; **2.** (despre idei, cunoştinţe etc.) care nu a fost însuşit, aprofundat; **3.** care nu a fost introdus în fabricaţie: *produse neasimilate.* [*Ne-* + ***asimilat***].

neastîmpár n. faptul de a fi neastîmpărat; starea celui neastîmpărat; nelinişte, agitaţie, nerăbdare: *o nerăbdare ... se vedea în neastîmpărul lor.* OD.; *se potolise neastîmpărul copilăresc ... şi fata ei era aşezată.* SL.; **cu neastîmpăr,** cu nervozitate: *începe a se învîrti prin casă cu neastîmpăr.* CR. [*Ne-* + ***astîmpăr***].

neastîmpărát, ~ţi, neastîmpărată, ~e a. **1.** care nu are astîmpăr; neliniştit, agitat, nepotolit; nervos: *părea neastîmpărat, vorbea singur.* NEGR.; **2.** (p. ext.) zburdalnic, zvăpăiat; obraznic: *eu creşteam ... şi ... mă făceam tot mai neastîmpărat.* CR.; **3.** care exprimă vioiciune; jucăuş: *privire neastîmpărată;* (fig.) *o luminiţă neastîmpărată îi juca în fundul ochilor.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***astîmpărat***].

neaşezáre, neaşezări f. (înv.) tulburare; neînţelegere; răzvrătire: *unde e rîvnire şi prigonire, acolo e neaşezare şi tot lucrul defăimat.* BIBLIA; *iernaseră tătarii fărîmînd, spîrcuind, urmînd după dînşii răutăţile prădăciunilor leşeşti, foametea neaşezării şi ciuma.* SAD. [*Ne-* + ***aşezare***].

neaşezát, ~ţi, neaşezată, ~e a. (înv.) **1.** care (încă) nu s-a stabilit nicăieri; nomad; (p. ext.) fără rost: *au pierit mai de tot fiind ei nişte oameni neaşezaţi.* NEC.; **2.** neliniştit; turbulent; nesupus, răzvrătit: *această ţară mişcătoare şi neaşezată.* UR.; **3.** tulbure, nesigur, zbuciumat: *am aflat de războaiele şi timpurile neaşezate care sînt la Moldova.* SAD. [*Ne-* + ***aşezat***[1]].

neaşteptát[1], ~ţi, neaşteptată, ~e a. (adesea adv.) **1.** la care nu te aştepţi, care vine prin surprindere; nepreväzut, subit, brusc: *o împrejurare neaşteptată vine să mă împiedice de la îndeplinirea cuvîntului ce v-am dat.* CAR.; *o lume paradoxală, în care se petrec fenomene neaşteptate.* PLEŞU; **2.** care este peste aşteptări (de bun, de frumos etc.); nesperat: *aşa de nimerită şi neaşteptată alegere.* ISP. [*Ne-* + ***aşteptat***].

neaşteptát[2] n. pe **neaşteptate,** fără să te aştepţi; deodată, inopinat: *pe neaşteptate se apucă să rîdă.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***aşteptat***].

neatacábil, ~i, neatacabilă, ~e a. care nu poate fi atacat, contestat; inatacabil: *hotărîre neatacabilă.* [*Ne-* + ***atacabil***].

neataşábil, ~i, neataşabilă, ~e a. **1.** care nu poate fi ataşat; **2.** (fig.) nesociabil: *e o fiinţă neataşabilă.* [*Ne-* + ***ataşabil***].

neatént, ~ţi, neatentă, ~e a. **1.** (adesea adv.) care nu este atent; (p. ext.) distrat, absent: *deşi maestru în echitaţie, se comportă neatent şi căzu.* GHEŢIE; **2.** care manifestă, care denotă lipsă de interes, indiferenţă: *cugetele mele* [sînt] *din ce în ce mai neatente la înfăţişările din lumea aceasta.* GAL.; **3.** lipsit de curtoazie; nepoliticos: *ai fost neatent cu domnişoara.* [*Ne-* + ***atent***].

neatenţie f. **1.** lipsă de atenţie; nebăgare de seamă: *căzuse din neatenţie într-o groapă.* GHEŢIE; **2.** atitudine, gest etc. care vădeşte lipsă de consideraţie faţă de cineva: *mica neatenţie îl leză profund;* (şi: (înv.) **neatenţiune**). [*Ne-* + ***atenţie***].

neatenţiúne f. v. neatenţie.

neatestát, ~ţi, neatestată, ~e a. **1.** care nu este atestat (în scris): *cuvînt neatestat;* **2.** care nu este confirmat în grad, în funcţie: *personal neatestat.* [*Ne-* + ***atestat***].

neatíns, ~şi, neatinsă, ~e a. **1.** care nu a fost atins de nimeni sau de nimic; care nu a fost utilizat de nimeni, la care nu s-a lucrat: *caierul ... şi suveica stativelor ... stau părăsite şi neatinse.* NEGR.; **2.** din care nu s-a luat nimic; intact, întreg: *lăsă mîncarea aproape neatinsă.* AG.; *sumă neatinsă;* **3.** (fig.) care n-a suferit nici o schimbare, nici o degradare: *uraganul de prefaceri ... a lăsat neatinse prejudecăţile.* PAP.-B.; *reputaţie neatinsă;* **4.** (fig.) neprihănit; cast: *sînt ca o fecioară neatinsă şi nesilită.* UR.; **5.** impalpabil; inaccesibil: *culmi neatinse.* [*Ne-* + ***atins***].

neatîrnáre, neatîrnări f. (astăzi rar) independenţă (politică); autonomie: *moldovenii îşi apără ţara şi neatîrnarea lor.* AL.; *avem misiunea de a cîştiga dreptul acestui neam la libertate şi neatîrnare.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***atîrnare***].

neatîrnát, ~ţi, neatîrnată, ~e a. (astăzi rar) independent; autonom: *colegiile neatîrnate de pîn-acum se desfiinţează.* EM.; *ţările româneşti se declaraseră neatîrnate.* TUD. [*Ne-* + ***atîrnat***].

neáuă f. v. nea[1].

neauténtic, ~ci, neautentică, ~ce a. care nu e autentic; fals: *semnătură neautentică.* [*Ne-* + ***autentic***].

neautenticitáte f. lipsă de autenticitate. [*Ne-* + ***autenticitate***].

neautorizát, ~ţi, neautorizată, ~e a. **1.** care nu este autorizat, împuternicit, îndreptăţit (să facă, să spună etc. ceva): *persoană neautorizată;* **2.** care nu a primit o autorizaţie: *s-au demolat construcţiile neautorizate.* [*Ne-* + ***autorizat***].

neauzít, ~ţi, neauzită, ~e a. de care nu s-a mai auzit; extraordinar, din cale afară: *vestit ... pentru bunătatea ... şi milostivirea lui cea neauzită.* CR. [*Ne-* + ***auzit***].

neavenít, ~ţi, neavenită, ~e a. (jur.) **nul şi neavenit,** lipsit de valabilitate, ca şi inexistent. [*Ne-* + ***avenit***; cf. fr. ***non avenu***].

neavére f. (înv. şi pop.) lipsă de avere; sărăcie: *lăsă pe văduva lui în prada celei mai mari neaveri.* FIL. [*Ne-* + ***avere***].

neavizát, ~ţi, neavizată, ~e a. care nu este avizat, informat într-un domeniu; nepregătit: *vorbitor neavizat.* [*Ne-* + ***avizat***].

neavút, ~ţi, neavută, ~e a. (înv. şi pop.; adesea subst.) sărac, nevoiaş: *om neavut şi fără de casă.* VARL. [*Ne-* + ***avut***].

nebăgáre f. **(din) nebăgare de seamă,** (din) neatenţie; (din) neglijenţă; (din) imprudenţă: *din nebăgare de seamă, căzusem într-o groapă.* GHEŢIE; **nebăgare în seamă,** lipsă de consideraţie; dispreţ: *înfuriindu-se de nebăgarea în seamă cu care îl privea arnăutul.* FIL. [*Ne-* + ***băgare***].

nebăgát, ~ţi, nebăgată, ~e a. **nebăgat în seamă, a)** trecut cu vederea; dispreţuit, ignorat: *de ce unii sînt puternici şi alţii nebăgaţi în seamă?* FIL.; **b)** neobservat: *m-am strecurat, nebăgat în seamă, pe uşă.* GANE. // n. **pe nebăgate de** (sau **în**) **seamă,** fără a (se) observa; pe nesimţite: *se depărtase de oamenii săi, pe nebăgate în seamă.* ISP. [*Ne-* + ***băgat***].

nebăgătór, ~i, nebăgătoáre a. (înv. şi pop.) **nebăgător de** (sau **în**) **seamă, a)** indiferent, nepăsător; dispreţuitor: *nu fi mîndru şi nebăgător în seamă, ci cercetează-ţi ... prietenii.* PANN; **b)** neglijabil; imperceptibil; **c)** imprudent. [*Ne-* + ***băgător***].

nebănuít, ~ţi, nebănuită, ~e a. care nu este sau nu poate fi bănuit; neaşteptat, nepreväzut; (p. ext.) foarte mare: *creştea în mine ... un nebănuit orgoliu.* EL.; *cu preţul unui nebănuit efort de voinţă se apropie de ea.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***bănuit***].

nebărbierít, ~ţi a. cu barbă; neras: *mi-am dat seama că sînt nebărbierit de o zi.* EL. [*Ne-* + ***bărbierit***[2]].

nebătút, ~ţi, nebătută, ~e a. **1.** care nu a fost bătut, pedepsit cu bătaia: *copil nebătut;* **2.** neumblat, necirculat: *nebătute cărări.* ALEX. [*Ne-* + ***bătut***].

nebăút, ~ţi, nebăută, ~e a. **1.** (înv.) care nu a fost băut; **2.** care nu a băut (nimic); înşetat: *om nebăut şi nemîncat. //* n. **pe nebăute** (şi **pe nemîncate**), înainte de a fi băut (şi mîncat) ceva; fără să fi băut (şi mîncat) ceva: *au mîncat amîndoi ... pe nebăute.* CAR. [*Ne-* + ***băut***].

nebedérnică f. v. nabederniţă.

nebedérniţă f. v. nabederniţă.

nebeligeránt, ~ţi, nebeligerantă, ~e a. (despre ţări, state) care adoptă o stare de nebeligeranţă; nonbeligerant. [*Ne-* + ***beligerant***; cf. fr. ***non-belligérant***].

nebeligeránţă f. stare a unei ţări care, fără a-şi fi declarat neutralitatea într-un conflict armat, decide

să nu participe la acesta; nonbeligeranță. [*Ne-* + ***beligeranță***; cf. fr. ***non-belligérance***].

nebiruít, ~ți, nebiruită, ~e a. **1.** neînvins, neînfricat: *Ștefan cel vestit, domnul cel nebiruit!* AL.; *nebiruit e omul ce luptă cu credință!* VLAH.; **2.** (fig.) care nu poate fi stăpînit, dominat: *Vitoria simțea cum o umplu gînduri și hotărîri nebiruite.* SAD. [***Ne-*** + ***biruit***].

nebîntuít, ~ți, nebîntuită, ~e a. care nu a fost atins, tulburat, stingherit; liniștit; nevătămat; teafăr: *rămase treaz și nebîntuit de pirotealâ.* ISP. [***Ne-*** + ***bîntuit***].

nebói n. v. **năboi**[2].

nebolít, ~ți, nebolită, ~e a. **1.** (pop.) care nu boleșe, care nu a fost bolnav; sănătos: *necăzut și nebolit.* PANN; **2.** (reg.) care nu necesită repaus la pat, care se suportă, se duce pe picioare: *eu zac boală nebolită.* POP. [***Ne-*** + ***bolit***].

nebulár, ~i, nebulară, ~e a. care ține de nebuloasă, referitor la nebuloasă; ca o nebuloasă. [Din fr. ***nébulaire***].

nebúliu n. gaz ipotetic din nebuloasele gazoase, căruia i se atribuiau în trecut, în mod eronat, liniile intense prezente în spectrul acestora. [Din fr. ***nébulium***].

nebulós, ~și, nebuloásă, ~e a. **1.** (înv.) întunecat (de nori, de ceață); neguros: *cer nebulos;* **2.** (fig.) neclar, confuz; incert: *profetismul și misticismul ... sînt prea nebuloase, prea subiective.* GAL.; *literatura epocii era ... nebuloasă.* CĂL. // f. corp ceresc cu aspect difuz alcătuit din gaze sau din pulberi, aflat în spațiul interstelar; sistem stelar cu strălucire slabă aflat dincolo de limitele galaxiei noastre: *întregi sisteme de nebuloase siderale răsar din lunile spectrale.* MACED. [Din fr. ***nébuleux***, lat. ***nebulosus***].

nebulozitáte, nebulozitắți f. **1.** stare a cerului acoperit de nori; (concr.) ceață (ușoară), lumină difuză; (spec.) grad de acoperire cu nori a bolții cerești, exprimat în zecimi care desemnează numărul de sectoare de pe bolta cerească acoperită de nori; **2.** (fig.) lipsă de claritate, de precizie în exprimarea ideilor; confuzie: *în lipsa altor concepțiuni de legiferare practică, se pot întinde mai mult nebulozitățile „principiilor generale".* MAIOR. [Din lat. ***nebulositas, -atis***, fr. ***nébulosité***].

nebún, ~i, nebună, ~e a. **1.** (înv. și pop.) care este rău; păcătos; ticălos; îndărătnic; leneș: *zeii cei buni ca și cei nebuni ... toți fierbeau într-o oală.* ISP; **2.** lipsit de judecată, fără minte, necugetat; (p.ext.) prost, netot, slab de minte: *baba cea zgîrcită și nebună.* CR.; **3.** care denotă, care trădează lipsă de rațiune, de judecată; nechibzuit, nerațional, nebunesc; bizar: *trecea ... de la idei de bun simț la cele mai nebune teorii.* CĂL.; *îți vin gînduri nebune;* **4.** foarte vioi, zglobiu, nebunatic; neastîmpărat, nestăpînit; neserios: *ce frumoasă, ce nebună e albastra-mi dulce floare!* EM.; **5.** care suferă de o boală mintală, care și-a pierdut mințile; dement, descreierat, smintit: *îi dădură drumul așa repede de la pușcărie ... că e nebun.* SOR.; **a fi** (sau **a umbla**) **nebun după cineva,** a fi foarte îndrăgostit de cineva: *bătrînul era nebun după Zoe.* GHEȚIE; **6.** ieșit din comun; extraordinar, cumplit; care nu are limite; enorm: *nebunul meu amor.* EM.; *dădea ospețe nebune și era într-o veșnică goană după femei.* GHEȚIE; **7.** (pop.) necomestibil; vătămător, otrăvitor: *ciuperci nebune.* // m., f. **1.** om necugetat; (p. ext.) fraier: *ce nebun ai crede tu c-ar fi acela?* CR.; **2.** persoană care suferă de o boală mintală; cel ce și-a pierdut mințile; dement, alienat mintal: *tot timpul nebunul a fost ca și liber.* CAR.; **a (o) face pe nebunul,** a-și acorda o importanță exagerată: *n-o mai face pe nebunul!* // m. **1.** (după fr. ***fou***) numele unei piese la jocul de șah: *răstoarnă pe covor doi nebuni peste un rege.* AL.; **2.** (înv.) măscărici, bufon (la curtea unui rege, a unui nobil): *un rege ... avea și el nebunul sau mucalitul său.* BOLLIAC. // f. **1.** (bot.; reg.) ciumăfaie (*Datura stramonium*); **2.** (artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [***Ne-*** + ***bun***].

nebunáriță, nebunariție f. (bot.; pop.) măselariță (*Hyoscyamus niger*). [***Nebun*** + ***-ariță***].

nebunátec a. v. **nebunatic.**

nebunátic, ~ci, nebunatică, ~ce a. **1.** neastîmpărat, zburdalnic, zglobiu: *nebunatice, vesele ..., fetele se prinseră într-un soi de horă.* PETR.; *era din nou copilul nebunatic de odinioară.* GHEȚIE; **2.** care exprimă, denotă vioiciune, neastîmpăr: *rîs de nebunatică bucurie.* OD.; (adv.) *ea sări nebunatec gardul și dispăru rîzînd.* EM.; (și: **nebunatec**). [***Nebun*** + ***-atic***].

nebuneálă, nebuneli f. (pop.) **1.** nebunie: *l-a lovit nebuneala;* **2.** manifestare de om nebun; toană: *dar dacă-i vine așa o nebunealâ sergentului să spuie că el e stăpînul averii!* CAR. [***Nebuni*** + ***-eală***].

nebunésc, ~ști, nebuneáscă, ~ești a. **1.** (înv.) rău; netrebnic: *năravul cel nebunesc.* COR.; **2.** (ca) de nebun, propriu nebunului; necugetat, nesocotit; prostesc: *un gînd nebunesc de fericire, iluzia a doi visători creduli.* GHEȚIE; **3.** excesiv, exagerat; fără limită: *cheltuieli nebunești ... ai făcut.* CAR. [***Nebun*** + ***-esc***].

nebunéște adv. **1.** ca nebunii, în felul nebunilor; în mod necugetat, ilogic; prostește, orbește: *am perdut nebuneșteîmătate din ostașii noștri.* AL.; *dacă mă atinge ..., mă turbur nebunește.* EL.; **2.** în mod excesiv, exagerat; fără margini, fără măsură: *prețurile urcau nebuneșteș.* GHEȚIE; *cheltuiește nebunește.* [***Nebun*** + ***-ește***].

nebuní, nebunesc vb. (pop.; intr. și tr.) a înnebuni: *dac-ai muri tu, eu aș nebuni.* EM. [De la ***nebun***].

nebuníe, nebunii f. **1.** (înv.) răutate, ticăloșie; nesupunere: *făce multe ... nebunii prin tîrguri.* NEC.; **2.** lipsă de judecată; nechibzuință, nesocotință: *atingea extrema limită dintre rațiune și nebunie.* PAP.-B.; *nebunia cu înțelepciunea de-a dreptul se împotrivesc.* POP.; **3.** faptă, vorbă etc. de om nebun; greșeală, prostie; extravaganță: *viața-mi pare-o nebunie sfîrșită făr-a fi-nceput.* EM.; *dacă ... încearcă vreo nebunie?* EL.; **4.** (mai ales la pl.) purtare ușuratică, neserioasă; neastîmpăr, zburdălnicie; ghidușie, șrengărie: *întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii.* CR.; *acel crăișor ... își stecleșteochii în altă parte și și-a început iar nebuniile.* SAD.; **5.** boală mintală; dementă, alienare mintală, nebunealâ: *nu orice boală nervoasă e nebunie.* GHEȚIE; (fam.) **la nebunie,** foarte mult, enorm: *îl iubește la nebunie.* [***Nebun*** + ***-ie***].

nebunít, ~ți, nebunită, ~e a. (rar) înnebunit: *lumea nebunită gemînd din răsputeri.* EM. [V. ***nebuni***].

necă, nec vb. (înv. și reg.; tr. și refl.) a (se) îneca: *s-au frînt curabiia și s-au necat toți.* DOS. [Lat. ***necare***].

necalculábil, ~i, necalculabilă, ~e a. care nu poate fi calculat, apreciat; (p. ext.) imens, enorm, incalculabil: *efectul moral ... fu necalculabil.* FIL.; *aceasta ar putea împinge țara la escese necalculabile.* EM. [***Ne-*** + ***calculabil***; cf. fr. ***incalculable***].

necalificábil, ~i, necalificabilă, ~e a. (rar) incalificabil. [***Ne-*** + ***calificabil***; cf. fr. ***inqualifiable***].

necalificát, ~ți, necalificată, ~e a. care nu este calificat (într-un domeniu, într-o meserie etc.): *muncitor necalificat.* [***Ne-*** + ***calificat***].

necanalizát, ~ți, necanalizată, ~e a. **1.** (despre curs unei ape) care nu este îndreptat pe un canal; **2.** (despre o localitate) care nu are canalizare. [***Ne-*** + ***canalizat***].

necastrát, ~ți, necastrată, ~e a. (despre animale domestice) care nu a suferit operația de castrare. [***Ne-*** + ***castrat***].

necatalogát, ~ți, necatalogată, ~e a. care nu este înregistrat, înscris într-un catalog: *volume, clase peste grămadă, neclasate, necatalogate.* CĂL. [***Ne-*** + ***catalogat***].

necáz, necazuri n. **1.** starea celui necăjit; supărare, mîhnire; suferință: *și trai făr' de năcaz el știe că-n lumea astă nu se poate.* MAT.; **la necaz,** într-un moment critic, greu: *la necaz, spune omul multe.* CAR.; **2.** ceea ce provoacă suferință, durere, nemulțumire; neajuns, impas, nenorocire; (la pl.) încercări, greutăți: *ai să tragi încă multe năcazuri.* CR.; *ce necaz a venit pe capul omului!;* **3.** (p. ext.) trudă, chin, efort: *cînd averea e multă, ea se ține cu mult necaz.* COȘB.; **cu necaz,** dificil, anevoie; dureros: *că-n sufletu-i pămîntul se zbate cu necaz.* EM.; **4.** pornire împotriva cuiva; mînie, ciudă, pică[1]: *moare de necaz;* **în necazul cuiva,** pentru a supăra pe cineva: *se veseleau în necazul vecinilor;* **a-i face cuiva în necaz,** a supăra, a necăji intenționat pe cineva: *pun căciulile pe nas și fac la fete năcaz.* POP.; **a avea necaz pe cineva,** a fi supărat pe cineva, a-i purta pică[1]: *avea chiar necaz pe oamenii care se uitau la el cu milă.* VLAH.; **a-i fi cuiva necaz,** a-i părea rău de ceva, a-i fi ciudă: *îi este necaz că a intrat în rîndul imitatorilor reproducători, dar se supune.* ARG.; **de necaz,** pentru a-și exprima ciuda, mînia: *de necaz s-a mîritat cu alt băiat;* (și: (reg.) **năcaz**). [Cf. sl. ***nakazŭ*** „învățătură, pedeapsă"].

necăjí, necăjesc vb. **1.** (tr.) a pricinui cuiva un necaz, o neplăcere; a supăra; a deranja, a incomoda: *încerca prin orice mijloace să mă necăjească.* EL.; *își necăjește părinții;* **2.** (tr.) a sîcîi, a tachina; a agasa, a plictisi: [un] *cuget de gelozie mă necăjește.* NEGR.; **3.** (refl.) a se supăra; a se enerva, a se mînia: *Doamne, rău se necăjește!* POP.; **4.** (refl.) a depune eforturi (mari) spre a realiza ceva; a se strădui, a se trudi, a se munci, a se căzni: *se necăjea să-și croiască drum cu coatele prin furnicarul de lume.* REBR.; (intr.) *vai de mama cu feciori! năcăjește păn' ce-i crește, împăratului gătește.* POP.; (și: (reg.) **năcăji**). [De la ***necaz;*** cf. sl. ***nakazati***].

necăjiciós, ~și, necăjicioásă, ~e a. (înv. și reg.) care se necăjește ușor; supărăcios: *femeie ... încăpățînată și necăjicioasă.* DELAVR. [***Necăji*** + ***-cios***].

necăjíre, necăjíri f. (rar) acțiunea de a (se) necăji și rezultatul ei; supărare; enervare. [V. ***necăji***].

necăjít, ~ți, necăjită, ~e a. **1.** care are un necaz; supărat, amărît: *năcăjitu-i omu-atunci cîndu-și dă boii pe junci.* POP.; **2.** care exprimă supărare, nemulțumire: *avea o figură necăjită;* **3.** plin de supărări, de neajunsuri: *necăjita lui viață.* PANN; **4.** care duce o viață grea; (p. ext.) sărac, sărman: *o fată de oameni necăjiți;* **5.** nemulțumit, contrariat; enervat, întărîtat: *cînd scorpia este necăjită rău, varsă foc.* ISP.; (și: (reg.) **năcăjit**). [V. ***necăji***].

necălcát, ~ți, necălcată, ~e a. **1.** care nu a fost străbătut; neumblat; (p. ext.) pustiu: *țară aproape necălcată de oameni.* CĂL.; **2.** care nu este netezit cu fierul: *rufe, haine necălcate.* [***Ne-*** + ***călcat***[2]].

necălít, ~ți, necălită, ~e a. **1.** care nu este călit: *metal necălit;* **2.** (fig.; reg.) lipsit de spirit, de umor; nesărat; prost; grosolan: *împroșcau vorbe necălite.* POP. [***Ne-*** + ***călit***].

necăpătuít, ~ți, necăpătuită, ~e a. fără căpătuială; nerostuit: *tineri necăpătuiți.* [***Ne-*** + ***căpătuit***].

necăptușít, ~ți, necăptușită, ~e a. fără căptușeală: *haină necăptușită.* [***Ne-*** + ***căptușit***].

necărturár, necărturari m. și a. (înv. și pop.) (om) neînvățat, necultivat; (p. ext.) (om) simplu: *cine o să stea să asculte la gura unui unchiaș necărturar.* ISP.; *să se învețe și preoții necărturari a ceti rugăciunile.* MAT. [***Ne-*** + ***cărturar***].

necăsătorít, ~ți, necăsătorită, ~e a. care nu este căsătorit; celibatar: *fiica este necăsătorită.* [***Ne-*** + ***căsătorit***].

necătúră, necături f. (înv.) înecătură; înecare; (p. ext.) naufragiu: *s-au tîmplat de curabie necătură.* DOS. [***Neca*** + ***-ătură***].

necăutát, ~ți, necăutată, ~e a. neafectat, natural: *vom descoperi în arta populară ... o sinteză ... soluționată cu mijloace primare și necăutate.* BL. [***Ne-*** + ***căutat***].

necăzút, ~ți, necăzută, ~e a. (înv.) necuvenit, neîngăduit, nepermis: *gîndind că-i vrun lucru necăzut.* DOS. [***Ne-*** + ***căzut***].

necercát, ~ți, necercată, ~e a. **1.** (înv.) neluat în seamă, neglijat: *a șerbii săi Domnul necercat nu lasă.* DOS.; **2.** (pop.) neexperimentat: *copil necercat în ale războiului.* ISP. [***Ne-*** + ***cercat***].

necesár, ~i, necesară, ~e a. **1.** de care este absolută nevoie, de care cineva nu se poate lipsi; indispensabil: *nu poți cionti dintr-o ființă vie organele absolut necesare vieții.* CAR.; **a fi necesar,**

a trebui, a se impune: *îşi ţinea nepotul mai strîns decît ar fi fost necesar.* GHEŢIE; (subst.) *puturăm să cumpărăm cele necesare pentru mîncare, adică pîine, brînză şi struguri.* BOL.; **2.** care trebuie să fie, să existe, să se facă; folositor, trebuincios, util; cuvenit, cerut: *pînă ce nu isprăvesc ş-acest episod, care îmi apare din ce în ce mai necesar, nu mă pot simţi liniştit.* SAD.; **3.** care se produce sau decurge inevitabil, necondiţionat: *căldura e efectul necesar al focului.* // n. **1.** ceea ce este trebuincios, indispensabil într-un anumit scop, în special pentru trai: *îi lipseşte necesarul;* **strictul necesar,** cantitate (mică) din ceva, indispensabilă pentru un anumit scop: *tinerii aveau numai strictul necesar;* **2.** (rar) cutie, trusă cu obiecte trebuitoare pentru anumite activităţi; obiectele cuprinse în aceasta: *un necesar de piele.* [Din fr. ***nécessaire,*** lat. ***necessarius,*** it. ***necessario***].

necesarián, ~eni, necesarianá, ~ene m., f. membru al unei secte religioase din Anglia, care neagă libertatea voinţei, considerînd că oamenii acţionează conform predestinării lor. [Din fr. ***nécessariens***].

necesarménte adv. în mod necesar, obligatoriu; prin firea lucrurilor, fatal, inevitabil. [Din fr. ***nécessairement***].

necesitá, pers. 3 **necésită** vb. (tr.) a cere (imperios); a impune (ca absolut necesar); a reclama, a pretinde: *situaţia necesită o analiză specială.* [Din fr. ***nécessiter***].

necesitáte, necesităţi f. **1.** ceea ce se cere, se impune (absolut necesar); trebuinţă, nevoie; exigenţă: *are mare necesitate de somn.* FIL.; *un simptom ... de inadecvare la necesităţile zilei.* CE; **de primă necesitate,** de care este neapărat nevoie; (spec.) indispensabil traiului: *bunuri de primă necesitate;* **2.** (spec.; la pl.; artic.) proces fiziologic de evacuare a materiilor fecale şi a urinei; **3.** (caracterul a) ceea ce este inevitabil, de neînlăturat; ceea ce decurge obligatoriu; (filoz.) totalitatea însuşirilor şi raporturilor interne, decurgînd inevitabil din esenţa lucrurilor, din legile lor de dezvoltare: *necesitatea este regula eternă a naturii.* BL.; *nu voi rosti nici un cuvînt ... despre conceptul hegelian al libertăţii ca necesitate înţeleasă.* GHEŢIE; **cu necesitate,** în mod necesar, obligatoriu: *aceasta rezultă din fapte şi rezultă cu necesitate.* IBR.; **4. stare de necesitate,** situaţie în care un stat poate lua măsuri excepţionale (de apărare a ordinii publice, de securitate etc.): *a fost decretată starea de necesitate;* **5.** utilitate, oportunitate: *nimeni nu contestă necesitatea căilor de comunicaţie.* EM.; *constatăm necesitatea formării unei conştiinţe civice sănătoase;* **6.** (mit.) divinitate antică romană, numită de greci Ananghe. [Din lat. ***necessitas, -atis,*** fr. ***nécessité***].

nechemát, ~ţi, nechemátă, ~e a. 1. nepoftit: *oaspete nechemat;* **2.** (şi m., f.) (cel) care nu este indicat, competent, îndreptăţit să spună, să facă ceva; nepriceput, incompetent: *să încurc şi eu lumea ca atîţia alţi nechemaţi.* GANE. [***Ne-*** + ***chemat***].

nechéz, (rar) **nechezuri** n. nechezat[1]: *şi-n departe se aude un nechez răsunător.* AL. [De la ***necheza***].

nechezá, nechéz vb. (intr.) **1.** (despre cai) a scoate strigăte caracteristice speciei; a mihohoi, a mihoti, a rîncheza: *fugarul uşor nechează.* EM.; **2.** (iron. şi depr.): a rîde într-un fel asemănător cu nechezatul[1]; a chicoti: *mătuşa Uţupăr nechează.* ST.; (şi: (reg.) **nincheza, ninchezî**). [Cf. ***rîncheza***].

nechezáre, nechezări f. nechezat[1]: *mugetul s-amesteca în ninchezarea cailor.* DELAVR.; *se auzeau ... nechezări de cai.* SAD.; (şi: (reg.) **ninchezare**). [V. ***necheza***].

nechezát[1], nechezaturi n. faptul de a necheza; strigătul caracteristic al calului; nechez, nechezare, nechezătură: *din desiş se auzi un nechezat de cal.* SAD.; (şi: (reg.) **ninchezat**). [V. ***necheza***].

nechezát[2] adv. (rar) **a rîde nechezat,** a rîde într-un mod asemănător cu nechezatul[1] calului: *au rîs amîndoi – unul gros şi altul nechezat.* SAD. [V. ***necheza***].

nechezátor, ~i, nechezătoáre a. (rar) care nechează sau pare că nechează: *cai zburători ... trec nechezitori.* AL.; (şi: (reg.) **nechezitor**). [***Necheza*** + ***-(ă)tor***].

nechezătúră, nechezături f. nechezat[1]: *nechezăturile cailor.* N.COSTIN. [***Necheza*** + ***-(ă)tură***].

nechezítor a. v. **nechezător.**

nechibzuínţă, nechibzuinţe f. lipsă de chibzuinţă, de cumpătare; (p. ext.) faptă nesocotită; nesocotinţă, uşurinţă: *plătim nechibzuinţele politicienilor.* [***Ne-*** + ***chibzuinţă***].

nechibzuít, ~ţi, nechibzuită, ~e a. **1.** lipsit de judecată, de înţelepciune, de chibzuinţă; necugetat, nesocotit, nesăbuit: *era leneş ... şi nechibzuit la trebi.* CR.; **2.** care denotă nesocotinţă; nebunesc: *faptă nechibzuită.* [***Ne-*** + ***chibzuit***].

nechimuluít, ~ţi, nechimuiuită, ~e a. (reg.) fără măsură, mult de tot: *nu mînca nechimuluit.* POP; (subst.) **cu nechimuluita,** în cantitate foarte mare; cu nemiluita: *avea ... avere cu nechimuluita.* POP. [***Ne-*** + ***chimuluit***].

nechitít, ~ţi, nechitită, ~e a. (reg.) **1.** negătit; **2.** nesocotit, nechibzuit: *era leneş, nechitit la minte şi nechibzuit la trebi.* CR. [***Ne-*** + ***chitit***].

necicatrizát, ~ţi, necicatrizată, ~e a. care nu s-a cicatrizat (încă): *rană necicatrizată.* [***Ne-*** + ***cicatrizat***].

necínste f. **1.** umilinţă, dispreţ; ruşine, dezonoare: *să spele ... necinstea unei surori siluite de dînsul.* OD.; *să vadă înălţîndu-se un sfînt locaş ... în locul celui vechi şi dărăpănat care îi făcea necinste.* REBR.; **2.** ocară, insultă; ofensă: *să-l iert pentru necinstea ce mi-a făcut cerînd pe fie-mea de soţie.* FIL.; **3.** lipsă de corectitudine, de probitate, de onestitate: *pe care l-au prins cu necinstea l-au ridicat.* ST.; *nu suferea necinstea şi obrăznicia.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***cinste***].

necinstí, necinstesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) acoperi de ruşine; a (se) dezonora, a (se) compromite: *necinsteşte omenirea puind-o în rîndul dobitoacelor.* AL.; **2.** (tr.) a desconsidera, a nesocoti; (p. ext.) a profana: *necinstiţi un mormînt.* OD.; **3.** (tr.) a viola o femeie; a dezvirgina: *dacă cineva m-ar necinsti, vor trebui să mă arunce pe străzi.* EL. [***Ne-*** + ***cinsti;*** cf. ***necinste***].

necinstíre, necinstiri f. (rar) acţiunea de a (se) necinsti şi rezultatul ei; dezonoare, compromitere; batjocură, defăimare. [V. ***necinsti***].

necinstít, ~ţi, necinstită, ~e a. **1.** lipsit de cinste, de onestitate; incorect, escroc; nedrept: *cu cît era de lacom, era şi necinstit.* NEGR.; (adv.) *ai procedat necinstit;* **2.** care vădeşte, denotă lipsă de cinste: *faptă necinstită.* [***Ne-*** + ***cinstit***].

necinstitór, ~i, necinstitoáre a. care necinsteşte; dezonorant, infamant, ofensator: *este lucru foarte necinstitor şi vătămător de a face o retragere în faţa unui duşman ... îndrăzneţ.* BĂLC. [***Necinsti*** + ***-tor***].

necioplíre, necioplíri f. (rar) lipsă de fineţe, de rafinament; grosolănie, bădărănie: *să treci cu vederea oarecare necioplire a apucăturilor sale.* AL. [***Ne-*** + ***cioplire***].

necioplít, ~ţi, necioplită, ~e a. **1.** care nu este netezit la rindea, cu dalta etc.: *lemn necioplit; piatră necioplită;* **2.** (fig.) lipsit de educaţie, de rafinament; grosolan; nedelicat: *eşti ... un barbar necioplit.* PANN.; *fiinţe indiscrete, necioplite, dar bune, cu simţul onoarei.* CĂL.; **3.** care denotă lipsă de educaţie, de rafinament; grosolan: *gusturi necioplite.* [***Ne-*** + ***cioplit***].

necitéţ, ~i, neciteáţă, ~eţe a. ilizibil, indescifrabil: *scris necitet.* [***Ne-*** + ***citeţ***].

necivilizát, ~ţi, necivilizată, ~e a. **1.** aflat într-un stadiu primitiv de dezvoltare, civilizaţie şi cultură: *aveam de lucru într-o regiune nesănătoasă şi necivilizată.* EL.; **2.** care nu este manierat, politicos: *individ necivilizat.* [***Ne-*** + ***civilizat***].

neck, neckuri n. corp de roci efuxive sub formă de stîlp de lavă solidificată care umple coşul vulcanic. [Din engl. ***neck*** „gît"].

neclár, ~i, neclară, ~e a. care nu se vede, nu se distinge, nu se înţelege bine; nedesluşit: *cartea cea veche cu buchile neclare.* EM. [***Ne-*** + ***clar***].

neclaritáte, neclarităţi f. **1.** lipsă de claritate: *păcatul acestei definiţii este neclaritatea cuvîntului „viziune".* BL.; *neclaritatea gîndirii trece în nesiguranţa vieţii.* PATAP.; **2.** (la pl.) idee sau exprimare confuză, echivocă: *am eliminat din text toate neclarităţile.* [***Ne-*** + ***claritate***].

neclasát, ~ţi, neclasată, ~e a. care nu este clasat, organizat pe clase, pe categorii: *volume, claie peste grămadă, neclasate, necatalogate.* CĂL. [***Ne-*** + ***clasat***].

neclătít, ~ţi, neclătită, ~e a. (înv.) **1.** neclintit, nemişcat; (fig.) solid, durabil: *în lumina dimineţii toate stăteau neclătite, ca-ntr-o pace binecuvîntată.* SAD.; **2.** statornic; hotărît: *au sfat neclătit şi sînt harnici.* NEAGOE BASARAB; **3.** neschimbat; (p. ext.) veşnic, etern: *să păzîm poruncile lui neclătite.* DOS. [***Ne-*** + ***clătit[1]***].

neclintíre, neclintiri f. **1.** stare de nemişcare; imobilitate: *totul e în neclintire, fără viaţă, fără glas.* AL.; **2.** (fig.) trăinicie, statornicie, fermitate. [***Ne-*** + ***clintire***].

neclintít, ~ţi, neclintită, ~e a. **1.** care nu se mişcă, nu se poate clinti din loc; imobil; nemişcat: *stîncele măreţe ... neclintite-n veci rămîn.* AL.; **2.** în care nu se mişcă, nu se schimbă nimic: *noaptea naltă ce stăpîneşte neclintită se duce.* MACED.; **3.** (fig.) care nu se schimbă; nestrămutat, statornic; ferm: *neclintit în deciziunea sa.* NEGR.; *acea îndelungată dovadă de neclintită fidelitate îl obligă.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***clintit***].

neclípire, neclipiri f. (înv.) **1.** faptul de a nu clipi din ochi; **2.** încremenire; insistenţă: *ţintesc cu neclipire spre dînsul ochi sălbatici.* AL. [***Ne-*** + ***clipire***].

necombatánt, ~ţi, necombatantă, ~e a. şi m. (militar) care nu participă direct la luptă, îndeplinind misiuni auxiliare, în spatele frontului. [***Ne-*** + ***combatant;*** cf. fr. ***non-combattant***].

necombustíbil, ~i, necombustibilă, ~e a. care nu poate arde, care nu este combustibil: *material necombustibil.* [***Ne-*** + ***combustibil;*** cf. engl. ***non-combustible***].

necomensurábil, ~i, necomensurabilă, ~e a. (înv.) incomensurabil. [***Ne-*** + ***comensurabil***].

necomerciál, ~i, necomercială, ~e a. **1.** care nu aparţine comerţului; în care nu se practică comerţul: *spaţii necomerciale;* **2.** care nu corespunde exigenţelor, standardelor comerciale: *produse necomerciale.* [***Ne-*** + ***comercial;*** cf. engl. ***non-commercial***].

necomestíbil, ~i, necomestibilă, ~e a. **1.** care nu este bun de mîncat: *fructe necomestibile;* **2.** otrăvitor, toxic: *ciuperci necomestibile.* [***Ne-*** + ***comestibil***].

necomparábil, ~i, necomparabilă, ~e a. (înv.) incomparabil: *frumuseţe necomparabilă.* [***Ne-*** + ***comparabil;*** cf. fr. ***incomparable***].

necompatíbil, ~i, necompatibilă, ~e a. (rar) incompatibil. [***Ne-*** + ***compatibil***].

necompatibilitáte f. (rar) incompatibilitate. [***Ne-*** + ***compatibilitate;*** cf. fr. ***non-compatibilité***].

necompetént, ~ţi, necompetentă, ~e a. incompetent: *gazetar necompetent.* [***Ne-*** + ***competent***].

necomplét, ~ţi, necompletă, ~e a. incomplet: *repudia licenţele poetice, rimele necomplete.* CĂL. [***Ne-*** + ***complet***].

necompresibil, ~i, necompresibilă, ~e a. (fiz.) incompresibil. [***Ne-*** + ***compresibil;*** cf. fr. ***incompressible***].

necompresibilitáte f. (fiz.) incompresibilitate. [***Ne-*** + ***compresibilitate;*** cf. fr. ***incompressibilité***].

necompromís, ~şi, necompromisă, ~e a. care nu a fost compromis, discreditat: *era un umanist blînd ..., necompromis de vreo mişcare politică.* PR. [***Ne-*** + ***compromis[2]***].

necomunicatív, ~i, necomunicativă, ~e a. care nu intră uşor în legătură cu ceilalţi; nesociabil: *devenise necomunicativ şi apatic.* [***Ne-*** + ***comunicativ***].

neconciliábil, ~i, neconciliabilă, ~e a. ireconciliabil: *poziţii neconciliabile.* [***Ne-*** + ***conciliabil***].

neconcludént, ~ţi, neconcludentă, ~e a. care nu este concludent, convingător: *„Ursita" este ... începutul neconcludent al unui roman lung.* CĂL. [*Ne-* + *concludent*].

neconcordánt, ~ţi, neconcordantă, ~e a. care nu este în concordanţă cu ceva; nepotrivit. [*Ne-* + *concordant*].

necondiţionát, ~ţi, necondiţionată, ~e a. (adesea adv.) care se acceptă fără condiţii, fără rezerve: *nu putea suferi ... ideea de supunere oarbă, necondiţionată.* GHEŢIE. [*Ne-* + *condiţionat;* cf. fr. *inconditionné*].

neconfórm, ~i, neconformă, ~e a. care nu este în conformitate cu o normă, cu o lege etc.; necorespunzător; nepotrivit: *o limbă schimonosită şi neconformă cu geniul limbii româneşti.* IBR. [*Ne-* + *conform*].

neconformísm n. nonconformism. [*Ne-* + *conformism;* cf. fr. *non-conformisme*].

neconformíst, ~şti, neconformistă, ~e m., f. nonconformist. [*Ne-* + *conformist;* cf. fr. *non-conformiste*].

neconfortábil, ~i, neconfortabilă, ~e a. incomod; inconfortabil: *fotoliu neconfortabil.* [*Ne-* + *confortabil*].

neconsecuént a. v. neconsecvent.

neconsecuénţă f. v. neconsecvenţă.

neconsecvént, ~ţi, neconsecventă, ~e a. inconsecvent: *e neconsecvent, începe multe şi nu termină.* CĂL.; *atitudine neconsecventă;* (şi: (înv.) **neconsecuent**). [*Ne-* + *consecvent;* cf. lat. *inconsequens,* fr. *inconséquent*].

neconsecvénţă, neconsecvenţe f. (înv.) inconsecvenţă: *tocmai asupra caracterelor consecuente se răzbună mai mult orice neconsecuenţă.* EM.; (şi: (înv.) **neconsecuenţă**). [*Ne-* + *consecvenţă;* cf. lat. *inconsequentia,* fr. *inconséquence*].

neconsisténţ, ~ţi, neconsistentă, ~e a. **1.** inconsistent, fără tărie; slab, moale: *hrană neconsistentă;* **2.** (fig.) lipsit de conţinut, de substanţă; neesenţial: *a mai scris şi teatru, neconsistent.* CĂL. [*Ne-* + *consistent;* cf. fr. *inconsistant*].

neconsolábil, ~i, neconsolabilă, ~e a. care nu poate fi consolat; inconsolabil: *fiinţă neconsolabilă.* [*Ne-* + *consolabil;* cf. fr. *inconsolable*].

neconsolát, ~ţi, neconsolată, ~e a. care nu este sau nu poate fi consolat; nemîngîiat, inconsolabil: *o iubise pe fosta lui soţie ... şi nu se ferea să sugereze că era neconsolat.* PR.; (subst.) *neamurile ... strîng mîna celor neconsolaţi.* SAD. [*Ne-* + *consolat;* cf. fr. *inconsolé*].

neconstánt, ~ţi, neconstantă, ~e a. (rar) inconstant. [*Ne-* + *constant*].

neconstănţă, neconstanţe f. (rar) inconstanţă. [*Ne-* + *constanţă*].

neconstituţionál, ~i, neconstituţională, ~e a. care e contrar constituţiei: *Senatul va fi întrebat să se pronunţe asupra votului Camerei, care e cu totul neconstituţional.* EM. [*Ne-* + *constituţional*].

necontaminát, ~ţi, necontaminată, ~e a. care nu a suferit o contaminare, care nu a fost molipsit: (fig.) *scriitorii de talent au scăpat necontaminaţi.* D. [*Ne-* + *contaminat*].

neconştiént n. (înv.) inconştient: *filozofia neconştientului.* EM. [*Ne-* + *conştient*].

necontagiós, ~şi, necontagioásă, ~e a. care nu este contagios: *boli necontagioase.* [*Ne-* + *contagios*].

necontencioásă, necontencioase a. procedură necontencioasă, procedură de rezolvare, de către un organ de jurisdicţie, a unei cereri fără caracter contradictoriu; procedură graţioasă. [*Ne-* + *contencios*].

necontenire, necontenirі f. (înv.) cu **necontenire,** necontenit, întruna: *p-al său vrăjmaş ... cu necontenire de moarte-l prigoneşte.* NEGR. [*Ne-* + *contenire*].

necontenít, ~ţi, necontenită, ~e a. şi adv. (care se întîmplă, se produce) fără întrerupere, neîncetat, continuu; permanent; constant: *zbura necontenit.* EM.; *la sudul Dunării a fost o necontenită fierbere de seminţii.* SAD. [*Ne-* + *contenit* (<*conteni*)].

necontestábil, ~i, necontestabilă, ~e a. incontestabil: *contribuţia lui necontestabilă la mişcarea nouă e mare.* CĂL.; *adevăr necontestabil.* [*Ne-* + *contestabil;* cf. fr. *incontestable*].

necontestát, ~ţi, necontestată, ~e a. care nu este sau nu poate fi contestat: *îl ridicară îndată la titlul necontestat de întîiul poet naţional.* NEGR. // adv. (rar) fără îndoială, evident; indiscutabil: *necontestat că vom învinge.* [*Ne-* + *contestat*].

necontrolát, ~ţi, necontrolată, ~e a. **1.** care nu este supus controlului: *acţiuni necontrolate;* **2.** care nu este sau nu poate fi dirijat, stăpînit: *gesturi necontrolate.* [*Ne-* + *controlat*].

neconturát, ~ţi, neconturată, ~e a. fără contururi precise; (fig.) neclar: *doctrină neconturată încă.* [*Ne-* + *conturat*].

neconvenábil, ~i, neconvenabilă, ~e a. (adesea adv.) care nu este convenabil; inconvenabil: *preţ neconvenabil; a procedat neconvenabil.* [*Ne-* + *convenabil*].

neconvenţionál, ~i, neconvenţională, ~e a. **1.** care nu este convenţional: *mărimi neconvenţionale;* **2.** care nu se supune convenţiilor, canoanelor; original: *artă neconvenţională;* **3.** plin de naturaleţe; spontan: *conduită neconvenţională;* **4.** care nu este impus prin folosire îndelungată; **energie neconvenţională,** energie naturală regenerabilă, obţinută pe alte căi decît folosirea combustibililor fosili sau a căderilor de apă (de ex., energia biologică, eoliană, marină, solară etc.). [*Ne-* + *convenţional*].

neconvertíbil, ~i, neconvertibilă, ~e a. inconvertibil: *valută neconvertibilă.* [*Ne-* + *convertibil;* cf. fr. *inconvertible*].

neconvingátor, ~i, neconvingătoáre a. care nu are puterea de a convinge: *argument neconvingător.* [*Ne-* + *convingător*].

necooperáre, necooperări f. lipsă de cooperare, de solidaritate; noncooperare. [*Ne-* + *cooperare*].

necooperativizát, ~ţi, necooperativizată, ~e a. care nu a fost integrat în sistemul de cooperativizare: *sate necooperativizate.* [*Ne-* + *cooperativizat*].

necoordonáre, necoordonări f. lipsă sau imposibilitate de coordonare: *necoordonarea acţiunilor.* [*Ne-* + *coordonare*].

necoordonát, ~ţi, necoordonată, ~e a. care nu este pus de acord, armonizat cu celelalte componente ale unui ansamblu: *activităţi necoordonate.* [*Ne-* + *coordonat*].

necópt, ~ţi, necoáptă, ~e a. **1.** care nu este bine copt (la foc); crud: *pîine necoaptă;* **2.** care nu a ajuns (încă) la maturitate: *generaţia asta nouă e chircită ca un fruct necopt.* AL.; **3.** (fig.) lipsit de maturitate, de experienţă: *Cupidon ... dă gînduri neînţelese vîrstei crude şi necoapte.* EM. [*Ne-* + *copt*].

necoréct, ~ţi, necorectă, ~e a. incorect; necinstit: *atacat pentru fapte necorecte.* CĂL. [*Ne-* + *corect;* cf. fr. *incorrect*].

necorectitúdine, necorectitudini f. incorectitudine: *s-au descoperit multe necorectitudini.* [*Ne-* + *corectitudine*].

necorespunzátor, ~i, necorespunzătoáre a. care nu este corespunzător, adecvat cu ...: *limbaj necorespunzător.* [*Ne-* + *corespunzător*].

necorigíbil, ~i, necorigibilă, ~e a. incorigibil: *în loc de a urma pe Dumnezeu, omenirea necorigibilă nu-l urmează deloc.* EM. [*Ne-* + *corigibil*].

necorporál, ~i, necorporală, ~e a. (rar) care nu ţine de corp; netrupesc; imaterial. [*Ne-* + *corporal*].

necorporalitáte, necorporalităţi f. (rar) însuşirea de a fi necorporal; imaterialitate: *nu sînt de acord cu teza absolutei necorporalităţi a îngerilor.* PLEŞU. [*Ne-* + *corporalitate*].

necovîrşít, ~ţi, necovîrşită, ~e a. (înv.) care nu poate fi stăpînit, domolit; imens; fără seamăn: *îl cuprinse cu o putere necovîrşită gîndul ... că Licâ ... va veni.* SL. [*Ne-* + *covîrşit*].

nec plus ultra, care nu poate fi depăşit în calitate; cel mai bun. [Cuv. lat.].

necrectomíe, necrectomii f. excizie a unui ţesut necrotizat. [Din fr. *nécrectomie*].

necredíbil, ~i, necredibilă, ~e a. lipsit de credibilitate; incredibil: *relatare necredibilă.* [*Ne-* + *credibil;* cf. it. *incredibile*].

necredincíos, ~şi, necredincioásă, ~e a. şi m., f. **1.** (om) schimbător, infidel, pe care nu te poţi bizui; (spec.) care nu respectă credinţa conjugală: *să fiu necredincios acei ce singură împărăţeşte în inima mea?* NEGR.; **2.** (om) care nu se încrede (uşor) în ceva; bănuitor, neîncrezător, sceptic: *necredinciosul cu frica în sîn trăieşte.* Z.; **Toma necredinciosul,** se spune unui om care se îndoieşte de toate (cu aluzie la personajul biblic); **3.** (om) care nu are nici o credinţă religioasă; ateu; (om) care se abate de la dogmele religioase (creştine); eretic: *fugiţi necredincioşilor!* MARC. // m., f. (înv. şi pop.) mahomedan; turc: *să zvîrle pe necredincioşi dincolo de mările ... greceşti.* DELAVR. [*Ne-* + *credincios*].

necredínţă, necredinţe f. **1.** faptul de a fi necredincios; lipsă de credinţă religioasă; credinţă greşită; ateism, erezie: *necredinţa e o închipuire, orice om ... crede, în felul său în Cel de Sus.* GHEŢIE; **2.** (înv.) comportare necinstită, înşelăciune, trădare; infidelitate: *se gîndeşte tot la necredinţa muierii.* FIL. [*Ne-* + *credinţă*].

necreştinésc, ~şti, necreştineáscă, ~eşti a. care nu ţine de creştinism; care se abate de la dogma creştină: *faptă necreştinească.* [*Ne-* + *creştinesc*].

necreştinéşte adv. altfel decît fac creştinii; mişelesc; barbar: *în mine-au dat şi moldovenii necreştineşte.* VIERU. [*Ne-* + *creştineşte*].

necrezáre f. (rar) neîncredere: *acest lucru face necrezarea ţăranilor încă şi mai mare.* MAT. [*Ne-* + *crezare*].

necrezút, ~ţi, necrezută, ~e a. (înv.) **1.** care nu se (poate) crede: *a mea vorbă necrezută-ţi pare.* PANN; **de necrezut,** incredibil: *e plin de el însuşi, e de necrezut cît de superior se consideră.* EL.; **2.** extraordinar, excepţional: *intră ... cu o pompă necrezută.* BĂLC. [*Ne-* + *crezut*].

necristalizát, ~ţi, necristalizată, ~e a. **1.** care nu prezintă o stare cristalină; care nu a luat o formă precisă; amorf: *substanţe necristalizate;* **2.** (fig.) care nu s-a închegat, nu s-a clarificat, nu s-a limpezit: *teorie necristalizată.* [*Ne-* + *cristalizat*].

necro- element de compunere cu sensul „mort", „cadavru", „moarte". [Din fr. *nécro-,* ngr. *nékros*].

necrobacíloză, necrobaciloze f. boală infecţioasă a animalelor domestice, cauzată de un bacil care provoacă focare necrotice şi purulente. [Din fr. *nécrobacillose*].

necrobíe, necrobii f. insectă coleopteră care trăieşte pe cadavre (*Necrobia*). [Din fr. *nécrobie*].

necrobiótic, ~ci, necrobiotică, ~ce a. referitor la necrobioză. [Din fr. *nécrobiotique*].

necrobióză, necrobioze f. necroză care apare ca urmare a unor leziuni distrofice. [Din fr. *nécrobiose*].

necrocitóză f. (biol.) (zonă de) moarte a celulelor. [Din fr. *nécrocytose*].

necrofág, ~gi, necrofagă, ~ge a. care se hrăneşte cu cadavre: *animal necrofag.* [Din fr. *nécrophage*].

necrofagíe, necrofagii f. faptul, însuşirea de a fi necrofag. [Din fr. *nécrophagie*].

necrofíl, ~i, necrofilă, ~e a. şi m., f. (bolnav) de necrofilie. [Din fr. *nécrophile*].

necrofilíe f. perversiune în care satisfacţia sexuală se obţine pe un cadavru sau este stimulată prin rituri funerare. [Din fr. *nécrophilie*].

necrofób, ~i, necrofobă, ~e a. şi m., f. (med.) (persoană) care suferă de necrofobie. [Din fr. *nécrophobe*].

necrofobíe f. **1.** teamă patologică de cadavre, de morţi; **2.** teamă patologică de moarte. [Din fr. *nécrophobie*].

necrofór, necrofori m. (entom.) gropar (*Necrophorus*). [Din fr. ***nécrophore***].

necrohormón, necrohormoni m. substanţă din ţesuturi şi celule moarte, care pot să omoare celule vii sau să inducă în ele mitoze. [***Necro- + hormon***].

necrolatríe f. cult exagerat pentru morţi. [Din fr. ***nécrolâtrie***].

necrolátru, ~i, necrolatră, ~e m., f. persoană care are un cult exagerat al morţilor. [Din fr. ***nécrolâtre***].

necrológ, necrologuri şi **necroloage** n. **1.** (înv.) registru în care se înscriu numele morţilor dintr-o parohie; (p. ext.) listă cu numele celor morţi într-o catastrofă, într-un accident; **2.** discurs, articol în memoria unui mort: *să comande necroloagele şi cărţile de vizită cu chenar negru.* GHEŢIE; **3.** anunţ mortuar. [Din gr. mod. ***necrológhion,*** fr. ***nécrologe,*** it. ***necrologio***].

necrológic, ~ci, necrologică, ~ce a. care ţine de necrolog, cu caracter de necrolog: *articol necrologic.* [Din fr. ***nécrologique***].

necrologíe, necrologii f. listă a persoanelor (distinse, remarcabile) decedate într-un timp determinat, publicată într-un ziar, într-o revistă: *necrologia anului.* [Din fr. ***nécrologie***].

necromán m. v. necromant.

necromanie, necromanii f. preocupare morbidă pentru moarte, pentru morţi. [Din lat. ***necromania***].

necrománt, ~ţi, necromantă, ~e m., f. persoană care se ocupă cu necromanţia: *necromantul duce pe voievod în peşteri.* CĂL.; (şi: (înv.) **necroman**). [Din gr. mod. ***nekromántis,*** fr. ***nécroman(t)***].

necromántic, ~ci, neoromantică, ~ce a. care ţine de necromanţie, referitor la necromanţie. [Din fr. ***nécromantique***].

necromanţíe f. practică magică, ocultă constînd în invocarea sufletelor morţilor pentru aflarea viitorului: *ştiinţa necromanţiei şi aceea a astrologiei s-au pierdut.* EM. [Din lat. ***necromantia,*** it. ***necromanzia,*** fr. ***nécromancie***].

necrópolă, necropole f. **1.** partea unui oraş antic destinată înmormîntărilor; **2.** morminte subterane în Egipt; **3.** locul (într-un lăcaş de cult) unde se află mormintele unei familii princiare; (p. gener.) cimitir; (p. restr.) criptă; cavou: *necropola bisericii ce vizităm.* OD.; *cadavrele păstrate ... în muzeul de la intrarea necropolei.* LOV. [Din fr. ***nécropole***].

necrópsic, ~ci, necropsică, ~ce a. (med.) care ţine de necropsie, referitor la necropsie. [Din fr. ***nécropsique***].

necropsíe, necropsii f. (med.) autopsie. [Din fr. ***nécropsie***].

necrospermíe f. prezenţă în spermă a spermatozoizilor morţi, care provoacă sterilitate masculină. [Din fr. ***nécrospermie***].

necrótic, ~ci, necrotică, ~ce a. (med.) necrozat. [Din fr. ***nécrotique,*** engl. ***necrotic***].

necrotomíe, necrotomii f. **1.** disecţia cadavrelor; **2.** îndepărtare chirurgicală a unui ţesut osos necrozat. [Din fr. ***nécrotomie***].

necroză, pers. 3 **necrozează** vb. (refl.; despre ţesuturi) a suferi, a fi atins de necroză. [Din fr. ***nécroser***].

necrozáre, necrozări f. faptul de a se necroza; (p. ext.) necroză. [V. ***necroza***].

necrozát, ~ţi, necrozată, ~e a. atins de necroză; necrotic: *ţesut necrozat.* [V. ***necroza***].

necróză, necroze f. mortificare a unei porţiuni dintr-un ţesut viu, animal sau vegetal. [Din fr. ***nécrose***].

necruţát adv. (înv.) fără milă, în mod necruţător: *la teatrul românesc ... relele din fire necruţat se biciuiesc.* AL. [***Ne- + cruţat***].

necruţătór, ~i, necruţătoáre a. **1.** care nu cruţă, care nu are milă; crud, nemilos, neîndurător: *nefrita cronică e o boală necruţătoare.* GHEŢIE; *legile economice sînt necruţătoare.* R.L.; **2.** (p. ext.) aspru, înverşunat: *vînt necruţător.* [***Ne- + cruţător***].

nectár, nectare şi **nectaruri** n. **1.** băutură rezervată zeilor, care îi făcea nemuritori pe cei ce o sorbeau, în mitologia greacă: *zeii beu nectaruri.* COŞB.; **2.** (p. ext.) băutură foarte gustoasă, delicioasă; (spec.) vin foarte bun: *nectar ... din viile sădite pe colinele Apeninului.* FIL.; **3.** suc (dulce) secretat de glandele nectarifere ale plantelor angiosperme, care, colectat de albine, este transformat în miere; mană: (fig.) *prieteşugul este nectarul vieţii.* MARC.; **4.** băutură preparată din sucuri naturale de fructe. [Din gr. mod. ***néktar,*** lat., fr. ***nectar,*** germ. ***Nektar***].

nectárie, nectarii f. glandă nectariferă a plantelor angiosperme. [Din fr. ***nectaire*** (după *nectar*)].

nectarifér, ~i, nectariferă, ~e a. care secretă nectar: *plante nectarifere;* **glande nectarifere,** nectarii. [Din fr. ***nectarifère***].

nectárii n. pl. glande producătoare de nectar, aflate pe receptaculul floral sau la baza unor piese florale proprii plantelor melifere; glande nectarifere. [Din lat. ***nectareus;*** cf. fr. ***nectaires***].

nectarínă, nectarine f. varietate de piersici cu pieliţa netedă, fără puf. [Din fr. ***nectarine***].

nectarinídă, nectarinide f. (la pl.) familie de păsări din ordinul paseriformelor, răspîndite în Africa, Asia şi Australia, de talie foarte mică, cu penele viu colorate, cu luciri metalice, care se hrăneşte cu nectar şi polen; (şi la sg.) pasăre din această familie (ex. *Nectarinia famosa*). [Din germ. ***Nektarinïiden***].

nectarivór, ~i, nectarivoră, ~e a. care se hrăneşte cu nectarul florilor (ex.: albinele, bondarii, pasărea colibri etc.). [Din fr. ***nectarivore***].

néctic, ~ci, nectică, ~ce a. (biol.) care are proprietatea de a pluti. [Din fr. ***nectique***].

nectón n. totalitatea vieţuitoarelor acvatice care înoată prin mişcări proprii în apa în care trăiesc (ex.: cetacee, peşti, cefalopode). [Din fr. ***necton***].

necuceríre, necuceríri f. (înv.) aroganţă: *turcii, în nepăsarea şi necucerirea lor, nu băniuiau nimic.* BĂLC. [***Ne- + cucerire*** (înv.) „umilinţă"].

necugetáre, necugetări f. acţiune, faptă necugetată; nesăbuinţă, nechibzuinţă, nesocotinţă: *te-am oprit de la o necugetare.* [***Ne- + cugetare***].

necugetát, ~ţi, necugetată, ~e a. şi adv. (în mod) nechibzuit, nesocotit, nesăbuit; prostesc: *alegerea se dovedi necugetată.* GHEŢIE; *procedase atît de necugetat.* [***Ne- + cugetat***].

necultivát, ~ţi, necultivată, ~e a. **1.** care nu este cultivat cu plante: *pămînt necultivat;* **2.** lipsit de cultură; incult, neinstruit: *cititorul necultivat în sens artistic se sperie.* CĂL. [***Ne- + cultivat***].

necúm adv. (înv. şi pop.) nicidecum, defel, deloc: *ce e la Dobrişan e doar numai la sultan, necum la măria-ta, necum în toată ţara.* POP. // conj. (şi) cu atît mai puţin; darămite; dar încă: *pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pămîntean.* CR. [***Ne- + cum***].

necumpănére, necumpăniri f. lipsă de cumpănire: *necumpănirea faptelor ţi-a adus nenorocirea.* [***Ne- + cumpănire***].

necumpănít, ~ţi, necumpănită, ~e a. lipsit de cumpătare; imprudent, pripit: *n-am făcut nici un pas necumpănit.* AL. [***Ne- + cumpănit***].

necumpătáre, necumpătări f. lipsă de cumpătare, nechibzuinţă: *necumpătarea provoacă adesea suferinţă.* [***Ne- + cumpătare***].

necumpătát, ~ţi, necumpătată, ~e a. lipsit de cumpătare; nechibzuit: *vorbele ... nesărate şi necumpătate.* ISP. [***Ne- + cumpătat***].

necunoáştere, necunoaşteri f. lipsă de cunoaştere: *necunoaşterea limbii latine.* [***Ne- + cunoaştere***].

necunoscătór, ~i, necunoscătoáre a. (adesea subst.) care nu este cunoscător într-un anumit domeniu: *problemele ştiinţei nu trebuie lăsate în grija necunoscătorilor.* [***Ne- + cunoscător***].

necunoscút, ~ţi, necunoscută, ~e a. **1.** care nu este (deloc) cunoscut, despre care nu se ştie nimic; neştiut; (p. ext.) ascuns, tainic: *mă interesează lucrurile noi, necunoscute.* EL.; **2.** (adesea subst.) care nu face parte dintre cunoştinţele cuiva; străin: *primi vizita a doi necunoscuţi.* ZAME; **3.** (despre scriitori, artişti etc.) neconsacrat, fără renume; anonim; (fig.) obscur; **4.** care nu a (mai) fost trăit, simţit; nou, neobişnuit, inedit: *senzaţii necunoscute.* // n. (pl. (rar) **necunoscuturi**), ceea ce nu este cunoscut (încă), ceea ce depăşeşte posibilităţile de cunoaştere ale omului: *colacii, iar nu fiorul necunoscutului îl duce în biserică.* CĂL.; *episcopul era înfricoşat de necunoscuturile vieţii.* SAD. // f. (mat.) mărime a cărei valoare nu este cunoscută şi care se cere determinată pe baza datelor problemei. [***Ne- + cunoscut***].

necunoştínţă, necunoştinţe f. lipsă de cunoştinţă, de informaţie: *în necunoştinţă de cauză.* [***Ne- + cunoştinţă***].

necununát, ~ţi, necununată, ~e a. necăsătorit religios: *nu e bine să mori necununat, că popa zice că e preacurvie.* SOR. [***Ne- + cununat***].

necuprínş, ~şi, necuprinsă, ~e a. **1.** infinit, nemărginit; imens: *Dumnedzău iaste necuprins.* VARL.; *pămîntul necuprins în petece de hărţi.* PETR.; **2.** care nu poate fi cuprins de mintea omenească; neînţeles, nepătruns: *taine necuprinse.* // n. (pl. (rar) **necuprinsuri**) spaţiu, întindere nelimitată; nemărginire, infinit; imensitate: *cît aş fi privit de pătrunzător necuprinsul mării, nu puteam simţi moartea.* EL. [***Ne- + cuprins***].

necurábil, ~i, necurabilă, ~e a. (înv.) incurabil: *boală necurabilă.* [***Ne- + curabil;*** cf. lat. ***incurabilis,*** fr. ***incurable***].

necurát, ~ţi, necurată, ~e a. **1.** murdar; **2.** (fig.) necinstit, dubios, incorect: *afaceri necurate;* **3.** (înv.) necredincios, păcătos; păgîn: *aceasta e partea omului necurat.* BIBLIA; **4.** blestemat; spurcat: *îndepărtă pe loc volumul, ca pe un lucru necurat.* GHEŢIE; **duh** (sau **spirit**) **necurat,** spirit rău; diavol: *vă ţineţi ca nişte duhuri necurate de ea.* NEGR. // m. (pop.; artic.) dracul, diavolul: *se învrăjbirâ ..., ca şi cum necuratul şi-ar fi vîrît coada.* DELAVR.; *mîncară din ea cu toţii, afară de popă, care ghicea iar o capcană a necuratului.* CĂRT. [***Ne- + curat***].

necurăţát, ~ţi, necurăţată, ~e a. **1.** care este plin de murdărie, de impurităţi: *pantofi necurăţaţi;* **2.** căruia nu i-a fost îndepărtată coaja; necojit: *mînca merele necurăţate.* [***Ne- + curăţat***].

necurăţénie, necurăţenii f. **1.** lipsă de curăţenie: *mă obosea necurăţenia casei;* **2.** (concr.; de obicei la pl.) murdărie, gunoi; excremente: *necurăţeniile luate de apă curgeau prin gratii de fier.* GHICA; *mă simţeam ... terfelit trupeşte, ca şi cum m-aş fi bălăcit în propriile mele necurăţenii.* GHEŢIE. [***Ne- + curăţenie***].

necurăţí, necurăţesc vb. (înv.; intr.) a păcătui (faţă de Dumnezeu sau de morala creştină): *puse-i chipu celora ce voru vrea se necurăţească.* COD. VOR. [De la ***necurat***].

necurăţíe, necurăţii f. **1.** (înv.; concr.) murdărie; necurăţenie: *te temi ca nu cumva ...* [oaspeţii] *să vadă vreo necurăţie.* NEGR.; **2.** lipsă de credinţă; (p. ext.) fărădelege; ticăloşie; faptă desfrînată: *întru curvii şi întru necurăţii să îndiletniciia lumea.* VARL. [***Ne- + curăţie***].

necurmát, ~ţi, necurmată, ~e a. şi adv. (pop.) (care se întîmplă, are loc etc.) necontenit, neîntrerupt, veşnic: *în război necurmat trăim.* CAR.; *gîndirea indică trăieşte necurmat într-un fel de simbioză cu religia.* BL. [***Ne- + curmat***].

necuviincíos, ~şi, necuviincioásă, ~e a. **1.** care nu se cuvine, contrar bunei-cuviinţe; nepotrivit: *să nu urmeze multe lucruri necuviincioase.* ANTIM; **2.** lipsit de bună-cuviinţă, de respect, de politeţe; care denotă lipsă de bună-cuviinţă, de respect, de politeţe; obraznic, ireverenţios: *taică-tău e un om necuviincios.* PR.; *ai avut purtări necuviincioase?* GHEŢIE. [***Ne- + cuviincios***].

necuviinţă, necuviinţe f. **1.** lipsă de bună-cuviinţă, de respect; **2.** faptă, atitudine, vorbă necuviincioasă; obrăznicie; impoliteţe, grosolănie, mojicie; obscenitate, indecenţă: *este din partea dumitale o necuviinţă că ai refuzat să intri la noi în casă.* PR.; *toţi flăcăii din sat ... fluierau după ele şi le strigau necuviinţe.* CĂRT. [***Ne- + cuviinţă***].

necuvîntător, ~i, necuvîntătoare a. care nu poate vorbi: *în acele ţări trăiesc şi animale necuvîntătoare.* SAD. // n. (mai ales la pl.) animal: *demnitarii îi mulţumiră din cap ca necuvîntătoarele.* ST. [*Ne- + cuvîntător*].

nedeáe f. v. nedeie.

nedecapotábil, ~i, nedecapotabilă, ~e a. (despre automobile) la care capota nu se poate strînge sau ridica. [*Ne- + decapotabil*].

nedecís, ~şi, nedecisă, ~e a. indecis: *în teatru ..., se relevă acelaşi autor nedecis ca şi în romane.* CĂL.; *te văd încă nedecisă.* [*Ne- + decis;* cf. fr. *indécis*].

nedeclinábil, ~i, nedeclinabilă, ~e a. care nu se poate declina; indeclinabil: *substantiv nedeclinabil.* [*Ne- + declinabil*].

nedecolorát, ~ţi, nedecolorată, ~e a. **1.** care nu a fost supus decolorării, care nu şi-a pierdut culoarea: *păr nedecolorat;* **2.** care şi-a păstrat culoarea iniţială: *scoarţe vechi dar nedecolorate.* [*Ne- + decolorat*].

nededát, ~ţi, nededată, ~e a. nedeprins, neobişnuit cu ...: *făcea boemă scandaloasă sub ochii nededaţi cu romantismul ai boierilor.* CĂL. [*Ne- + dedat*].

nedefiníbil, ~i, nedefinibilă, ~e a. indefinibil: *culori nedefinibile.* [*Ne- + definibil*].

nedefinít, ~ţi, nedefinită, ~e a. **1.** care nu este definit; lipsit de contur, de precizie; vag, indefinit: *stare nedefinită;* **2.** care nu poate fi definit, descris; (p.ext.) extraordinar: *savoarea paginilor este de nedefinit.* CĂL.; **3.** (despre articole, adjective, pronume, numerale) nehotărît. [*Ne- + definit;* cf. fr. *indéfini*].

nedeformábil, ~i, nedeformabilă, ~e a. (rar) care nu se poate deforma. [*Ne- + deformabil;* cf. fr. *indéformable*].

nedefrişábil, ~i, nedefrişabilă, ~e a. (rar) indefrişabil. [*Ne- + defrişabil;* cf. fr. *indéfrichable*].

nedéie, nedei f. **1.** (înv.) sărbătoare; adunare solemnă; **2.** petrecere cîmpenească organizată, de obicei, cu prilejul unei sărbători, al unui hram: *c-or veni ... nedeile cu jocurile.* POP; **3.** (fig.) (loc plan pe un) vîrf de munte; (şi: (înv.) **nedeae**). [Din sl. *nedĕlja* „duminică"].

nedelicát, ~ţi, nedelicată, ~e a. lipsit de delicateţe; neatent, aspru: *soţ nedelicat.* [*Ne- + delicat*].

nedelicatéţe, nedelicateţi f. lipsă de delicateţe; gest, atitudine, vorbă nepoliticoasă; impolitеţe, indelicateţe: *el comite nedelicateţea de a se sluji la infinit de o scrisoare compromiţătoare.* CĂL. [*Ne- + delicateţe;* cf. fr. *indélicatesse*].

nedémn, ~i, nedemnă, ~e a. **1.** care nu este demn, nu este vrednic, nu merită; nevrednic: *nedemn de iertare;* **2.** (jur.; adesea subst.) care nu îndeplineşte condiţiile legale pentru a prelua o succesiune; **3.** lipsit de demnitate; care denotă lipsă de demnitate; care dezonorează, care merită blam sau dispreţ: *toţi oamenii ... te socotesc nedemn.* BOL.; *purtare nedemnă.* [*Ne- + demn;* cf. fr. *indigne*].

nedemnitáte f. (jur.) **nedemnitate succesorală,** sancţiune civilă constînd în decăderea unui moştenitor legal din dreptul de a moşteni o persoană faţă de care s-a făcut vinovat de atentat la viaţa sa ori de nedenunţarea omorului căruia i-a căzut victimă defunctul. [*Nedemn + -itate*].

nedemonstrábil, ~i, nedemonstrabilă, ~e a. care nu poate fi demonstrat, dovedit: *adevăr nedemonstrabil.* [*Ne- + demonstrabil*].

nedemonstrát, ~ţi, nedemonstrată, ~e a. nedovedit: *culpă nedemonstrată.* [*Ne- + demonstrat*].

nedemontábil, ~i, nedemontabilă, ~e a. care nu poate fi demontat; care nu este făcut pentru a fi demontat: *mobilă nedemontabilă.* [*Ne- + demontabil*].

nedepănuşát, ~ţi, nedepănuşată, ~e a. (despre ştiuleţii de porumb) nedesfăcut de pănuşi. [*Ne- + depănuşat*].

nedependént, ~ţi, nedependentă, ~e a. (înv.) independent. [*Ne- + dependent;* cf. fr. *indépendant*].

nedeprínş, ~şi, nedeprinsă, ~e a. care nu are obiceiul, deprinderea; neobişnuit cu ...: *nedeprins cu patul străin, Sever petrecea treaz mai bine de-un ceas.* GHEŢIE; *nedeprins cu munca.* [*Ne- + deprins*].

néder, nederi m. (reg.) om nătîng; om zăpăcit, nebun: *boierii hotărîră să-l cunune pe neder cu altă mireasă.* POP. [Et. nec.].

nedesăvîrşíre, nedesăvîrşiri f. (rar) imperfecţiune, cusur; neajungere: *găsind în ele multe ... nedesăvîrşiri.* NEGR. [*Ne- + desăvîrşire*].

nedesăvîrşít, ~ţi, nedesăvîrşită, ~e a. **1.** neterminat, neîmplinit, incomplet: *pregătirea estetică a cronicarului e încă nedesăvîrşită.* CĂL.; **2.** imperfect: *de vreme ce aici, pe pămînt, e nedesăvîrşit şi neîmplinit, omul are nevoie de îndumnezeire.* CE. [*Ne- + desăvîrşit*].

nedescifrábil, ~i, nedescifrabilă, ~e a. indescifrabil: *semnătură nedescifrabilă.* [*Ne- + descifrabil;* cf. fr. *indéchiffrable*].

nedescifrát, ~ţi, nedescifrată, ~e a. **1.** care nu a fost descoperit, decriptat: *cifru nedescifrat;* **2.** neînţeles: *text nedescifrat;* **3.** indescifrabil: *scris nedescifrat.* [*Ne- + descifrat*].

nedescrís, ~şi, nedescrisă, ~e a. de **nedescris,** care nu poate fi descris; (p. ext.) extraordinar: *pe faţă i se citea o groază de nedescris.* GHEŢIE. [*Ne- + descris*].

nedesfăcút, ~ţi, nedesfăcută, ~e a. care nu a fost desfăcut, demontat etc.: *bolnavul zăcea ... pe patul nedesfăcut.* GHEŢIE; *bagajele au rămas nedesfăcute cîteva zile.* [*Ne- + desfăcut*[2]].

nedesluşíre, nedesluşiri f. (rar) formă, imagine neclară. [*Ne- + deslușire*].

nedesluşít, ~ţi, nedesluşită, ~e a. care nu este desluşit; cu vagi contururi; lipsit de claritate; neclar, nelămurit, confuz: *mii de sunete uşoare şi nedesluşite.* OD.; *privea ... depărtările nedesluşite.* SAD. [*Ne- + deslușit*].

nedespărţít, ~ţi, nedespărţită, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi despărţit, fragmentat; indivizibil, inseparabil: *troiţă nedespărţită şi neschimbată.* VARL.; **2.** care sau de care nu se desparte, nu se îndepărtează niciodată; legat, unit prin afecţiune, sentiment: *eram nedespărţiţi de la prînz pînă seara tîrziu.* GHEŢIE; *prieteni nedespărţiţi.* [*Ne- + despărţit*].

nedestóinic, ~ci, nedestoinică, ~ce a. incapabil, nepriceput: *oameni nedestoinici.* [*Ne- + destoinic*].

nedestoinície, nedestoinicii f. incapacitate, nepricepere. [*Ne- + destoinicie*].

nedestúl, ~i, nedestulă, ~e a. (înv.) insuficient: *oştirea română acum ... nedestulă ... ar da un exemplu de curaj.* BOL. [*Ne- + destul*].

nedeşertát, ~ţi, nedeşertată, ~e a. **1.** care nu a fost deşertat: *sacii nedeşertaţi să rămînă acolo;* **2.** (fig.) nesecat, inepuizabil: *lumea e de chinuri nedeşărtat izvor.* ALEX. [*Ne- + deşertat*].

nedeşirábil, ~i, nedeşirabilă, ~e a. indeşirabil: *ciorapi nedeşirabili.* [*Ne- + deşirabil;* cf. fr. *indéchirable*].

nedeterminábil, ~i, nedeterminabilă, ~e a. indeterminabil: *timp nedeterminabil.* [*Ne- + determinabil*].

nedeterminăre, nedeterminări f. **1.** situaţie incertă, neclară; incertitudine, imprecizie; **2.** lipsă de determinare; indeterminare; **3.** (mat.) imposibilitate de a determina în mod univoc valorile necunoscutelor într-o problemă. [*Ne- + determinare;* cf. fr. *indétermination*].

nedeterminát, ~ţi, nedeterminată, ~e a. **1.** care nu e precizat, stabilit: *spaţiu nedeterminat; condiţii nedeterminate;* **2.** nehotărît: *deznodămînt nedeterminat.* [*Ne- + determinat*].

nedezgropát, ~ţi, nedezgropată, ~e a. care nu a fost scos la lumină; nedescoperit, ascuns: *comoară nedezgropată.* CĂL. [*Ne- + dezgropat*].

nedezinfectát, ~ţi, nedezinfectată, ~e a. care nu a fost dezinfectat: *plagă nedezinfectată.* [*Ne- + dezinfectat*].

nedezlegát, ~ţi, nedezlegată, ~e a. **1.** care nu a fost desfăcut din legături: *şireturi nedezlegate;* **2.** (fig.) enigmatic: *în zadar caut al vieţii înţeles nedezlegat.* EM. [*Ne- + dezlegat*].

nedezlipít, ~ţi, nedezlipită, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi dezlipit ori despărţit: *petreceau nedezlipiţi unul de altul.* CAR.; **2.** nelipsit (de undeva): *nedezlipit de bibliotecă.* [*Ne- + dezlipit*].

nedezminţít, ~ţi, nedezminţită, ~e a. **1.** care nu a fost dezminţit, contrazis, contestat: *să reconfirme ... eternul şi nedezminţitul adevăr: nimeni nu e profet în ţara lui.* CE; **2.** care nu se dezminte (niciodată); consecvent, statornic: *îl privi ... cu aceeaşi nedezminţită simpatie.* PETR. [*Ne- + dezminţit*].

nedibáci, nedibace a. care nu este dibaci; neîndemînatic, inabil: *ce meşter nedibaci!* [*Ne- + dibaci*].

nedibăcíe, nedibăcii f. lipsă de dibăcie. [*Ne- + dibăcie*].

nediferenţiát, ~ţi, nediferenţiată, ~e a. care nu se deosebeşte, nu se distinge cu nimic de altceva sau de altcineva: *împrincinaţilor li s-a aplicat un tratament nediferenţiat.* [*Ne- + diferenţiat*].

nedigerát, ~ţi, nedigerată, ~e a. **1.** care nu a fost digerat: *începu să vomite ... un jet de salată verde, amestecat cu ouă nedigerate.* PR.; **2.** (fig.) indigest: *ironii nedigerate.* PR. [*Ne- + digerat*].

nedinţát, ~ţi, nedinţată, ~e a. fără dinţi; fără zimţi. // n. pl. ordin de mamifere caracterizate prin lipsa dinţilor (incisivi). [*Ne- + dinţat;* cf. fr. *édenté*].

nedisciplinábil, ~i, nedisciplinabilă, ~e a. care nu poate fi disciplinat, dominat; indisciplinabil: *popor nedisciplinabil.* [Cf. fr. *indisciplinable*].

nedisciplinát, ~ţi, nedisciplinată, ~e a. indisciplinat: *ce oameni nedisciplinaţi!* PR. [*Ne- + disciplinat;* cf. fr. *indiscipliné*].

nedisciplínă f. (rar) indisciplină. [*Ne- + disciplină;* cf. fr. *indiscipline*].

nediscriminăre, nediscriminări f. atitudine prin care cineva refuză să aplice tratamente diferite oamenilor după apartenenţa etnică, politică, rasială, socială etc. [*Ne- + discriminare;* cf. fr. *non-discrimination*].

nediseminăre, nediseminări f. **1.** neräspîndire, neîmprăştiere, nepropagare: *nediseminarea viruşilor;* **2.** neproliferare: *nediseminarea armelor nucleare.* [*Ne- + diseminare*].

nedisimulát, ~ţi, nedisimulată, ~e a. care nu este disimulat; lipsit de ipocrizie, neprefăcut: *sinceritate nedisimulată.* [*Ne- + disimulat*].

nedispús, ~şi, nedispusă, ~e a. indispus. [*Ne- + dispus;* cf. fr. *indisposé*].

nedistribuít, ~ţi, nedistribuită, ~e a. care nu este distribuit: *marfă nedistribuită.* [*Ne- + distribuit*].

nedivizát, ~ţi, nedivizată, ~e a. care nu este divizat, împărţit: *întreg nedivizat.* [*Ne- + divizat*].

nedivizíbil, ~i, nedivizibilă, ~e a. indivizibil: *număr nedivizibil.* [*Ne- + divizibil;* cf. fr. *indivisible*].

nedizolvát, ~ţi, nedizolvată, ~e a. care nu este dizolvat: *substanţe nedizolvate.* [*Ne- + dizolvat*].

nedomirí vb. v. **nedumeri.**

nedomiríre f. v. **nedumerire.**

nedomirít a. v. **nedumerit.**

nedomolít, ~ţi, nedomolită, ~e a. care nu poate fi domolit; nepotolit; înverşunat, nestăpînit, aprig: *ranchiuna nedomolită şi invidia infernală îşi fac apariţia.* PR.; *acea goană nedomolită se face pentru ca fiecare să-şi agonisească cele trebuincioase traiului.* GHEŢIE. [*Ne- + domolit*].

nedorít, ~ţi, nedorită, ~e a. care nu este dorit; indezirabil: *întîmplare nedorită.* [*Ne- + dorit*].

nedormíre, nedormiri f. (înv. şi pop.) insomnie; veghe: *dureri de şele şi nedormire.* NEGR. [*Ne- + dormire*].

nedormít, ~ţi, nedormită, ~e a. **1.** care nu a dormit (destul): *era neras şi nedormit;* **2.** petrecut fără somn: *o noapte nedormită e însoţită ... de gînduri negre.* GHEŢIE. [*Ne- + dormit*].

nedospít, ~ţi, nedospită, ~e a. fără dospeală: *aluat nedospit.* [*Ne-* + ***dospit***].

nedovedít, ~ţi, nedovedită, ~e a. care nu a fost dovedit, probat; neprobat, neadeverit: *delict nedovedit.* [*Ne-* + ***dovedit***].

nedrapát, ~ţi, nedrapată, ~e a. (rar) care nu a fost drapat: *ferestre nedrapate.* [*Ne-* + ***drapat***].

nedrépt, ~ţi, nedreáptă, ~epte a. (adesea adv. sau subst.) **1.** care nu este drept cu semenii; care nedreptăţeşte, provocînd prejudicii morale sau materiale; incorect: *autorul e nedrept.* EM.; **2.** care aparţine unui om cu însuşirile descrise mai sus; comis de un asemenea om; care denotă lipsă de obiectivitate; care nu este conform cu dreptatea; ilegal, abuziv: *s-au abrogat legi drepte şi s-au impus legi nedrepte.* R.L.; *sentinţă nedreaptă;* **războiu nedrept,** război purtat pentru cotropirea, jefuirea, subjugarea altor ţări; **pe nedrept(ul),** samavolnic; fără temei: *Alec arboră nedumerirea omului de bună-credinţă, pe nedrept bănuit.* GHEŢIE; **3.** care este însuşit, agonisit în mod incorect, abuziv: *avere nedreaptă;* (jur.) **nedreaptă luare,** infracţiune care constă în folosirea de către un funcţionar, în exerciţiul funcţiunii, a oricăror mijloace pentru a determina o persoană să-i dea o sumă de bani sau un alt lucru, pretinzînd că-i este dator; **4.** nemeritat: *o uitare nedreaptă s-a întins asupra lui.* CĂL.; **5.** (înv.; despre complemente sau completive) indirect. [*Ne-* + ***drept***].

nedreptáte, nedreptăţi f. **1.** lipsă de dreptate; neechitate, inechitate: *e tot aşa de nedrept... a legitima nedreptatea trecutului repetînd-o ... în direcţiunea opusă.* EM.; **2.** situaţie, faptă contrară justiţiei; înjustiţie; persecuţie, suferinţă îndurată de cineva: *să nu mai fie voie a se face cuiva vreo nedreptate.* OD.; **3.** situaţie, faptă nedreaptă, nemeritată: *e o mare nedreptate faptul că persoana care ar fi onorat orice academie ... a fost ocolită sistematic în ultimii ani de onorurile oficiale.* R.L. [*Ne-* + ***dreptate***].

nedreptăţí, nedreptăţesc vb. (tr.) a face cuiva o nedreptate; a trata pe cineva nedrept; a persecuta, a năpăstui, a oropsi: *îi nedreptăţea pe studenţi.* [De la ***nedreptate***].

nedreptăţíre, nedreptăţiri f. acţiunea de a nedreptăţi şi rezultatul ei; nedreptate; persecutare: *toţi aţi jubilat la nedreptăţirea noastră!* [V. ***nedreptăţí***].

nedreptăţít, ~ţi, nedreptăţită, ~e a. căruia i s-a făcut o nedreptate, care este prejudiciat în drepturile sale; persecutat, năpăstuit, oropsit: *dacă te crezi nedreptăţit, du-te şi la Dumnezeu.* CR.; *dacă cineva se simte ... nedreptăţit prea mult, să vorbească, şi-l ascult.* ARG. [V. ***nedreptăţí***].

nedresát, ~ţi, nedresată, ~e a. care nu este dresat: *cal nedresat.* [*Ne-* + ***dresat***].

nedumerí, nedumeresc vb. **1.** (tr.) a face pe cineva să fie nedumerit, a pune în încurcătură; a deruta; a mira, a uimi: *discursul a nedumerit mulţimea;* **2.** (reg.; refl.) a se simţi nedumerit; a şovăi, a ezita: *însă, pe drum, începu iar a se nedumeri.* SL.; (şi: **nedumiri,** (reg.) **nedomiri**). [De la ***nedumerit***].

nedumeríre, nedumeríri f. starea celui nedumerit; mirare, nesiguranţă, încurcătură, derută, nelămurire: *nu mă lăsa în nedomirire.* CAR.; *arboră nedumerirea omului de bună-credinţă pe nedrept bănuit.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **nedomirire**). [*Ne-* + ***dumerire***].

nedumerít, ~ţi, nedumerită, ~e a. **1.** care este nelămurit, mirat, încurcat, nehotărît, nesigur, derutat: *boierii stau pe gînduri, nedumeriţi.* AL.; *privi nedumerit în jur.* GHEŢIE; **2.** confuz, neclar; care produce nedumerire: *cuprins de o nedomirită spaimă.* OD.; (şi: **nedumirit**, (reg.) **nedomirit**). [*Ne-* + ***dumerit***].

nedumirí vb. v. nedumeri.

nedumirít a. v. nedumerit.

nedurerós, ~şi, nedureroásă, ~e a. care nu provoacă sau nu exprimă durere: *injecţie nedureroasă.* [*Ne-* + ***dureros***].

neechilibrát, ~ţi, neechilibrată, ~e a. **1.** care nu se află în stare de echilibru: *cîntar neechilibrat;* **2.** care nu este corect proporţionat: *buget neechilibrat;* **3.** (fig.) necumpătat, nechibzuit: *om neechilibrat.* [*Ne-* + ***echilibrat***].

neechitábil, ~i, neechitabilă, ~e a. (adesea adv.) inechitabil: *împărţire neechitabilă a bunurilor.* [*Ne-* + ***echitabil;*** cf. fr. ***inéquitable***].

neechitáte, neechităţi f. inechitate, nedreptate: *scîrbit de atîta neechitate.* [*Ne-* + ***echitate***].

neeconómic, ~ci, neeconomică, ~ce a. **1.** care nu aparţine economiei: *sectoare neeconomice;* **2.** care nu corespunde principiilor economice; neeconomicos: *funcţionare neeconomică;* **3.** care nu dovedeşte spirit economic sau nu permite economii; neeconomicos: *activitate neeconomică.* [*Ne-* + ***economic***].

neeconomicós, ~şi, neeconomicoásă, ~e a. **1.** care nu dovedeşte spirit economic sau nu permite economii; neeconomic; **2.** care nu corespunde principiilor economice; neeconomic: *funcţionare neeconomicoasă.* [*Ne-* + ***economicos***].

needificatór, ~i, needificatoáre a. care nu edifică; neclar: *argumentaţie needificatoare.* [*Ne-* + ***edificator***].

neefectuát, ~ţi, neefectuată, ~e a. care nu este realizat, înfăptuit; care nu este executat, îndeplinit: *piesa primă a unei trilogii neefectuate ... e o capodoperă.* CĂL.; *concediu neefectuat.* [*Ne-* + ***efectuat***].

neeficiént, ~ţi, neeficientă, ~e a. ineficient, ineficace: *efort neeficient.* [*Ne-* + ***éficient***].

neeficiénţă, neeficienţe f. ineficienţă, ineficacitate. [*Ne-* + ***eficienţă***].

neegalábil, ~i, neegalabilă, ~e a. inegalabil: *succes neegalabil.* [*Ne-* + ***egalabil;*** cf. fr. ***inégalable***].

neegalát, ~ţi, neegalată, ~e a. care nu a fost egalat, atins: *record neegalat.* [*Ne-* + ***egalat***].

neegalitáte, neegalităţi f. inegalitate; disproporţie: *neegalitatea între naţiuni persistă.* [*Ne-* + ***egalitate;*** cf. fr. ***inégalité***].

neelegánt, ~ţi, neelegantă, ~e a. lipsit de eleganţă; inelegant: *purtare neelegantă.* [*Ne-* + ***elegant;*** cf. fr. ***inélégant***].

neelegánţă f. lipsă de eleganţă, de fineţe, de tact; vorbă, comportare lipsită de fineţe, de tact. [*Ne-* + ***eleganţă***].

neeligíbil, ~i, neeligibilă, ~e a. care nu are calităţile necesare pentru a fi ales; ineligibil: *candidat neeligibil.* [*Ne-* + ***eligibil;*** cf. fr. ***inéligible***].

neeligibilitáte f. ineligibilitate. [*Ne-* + ***eligibilitate;*** cf. fr. ***inéligibilité***].

neepuizábil, ~i, neepuizabilă, ~e a. inepuizabil: *energie neepuizabilă.* [*Ne-* + ***epuizabil;*** cf. fr. ***inépuisable***].

neerlandéz, ~i, neerlandeză, ~e a. (rar) olandez: *pentru asta ar trebui ... ochii observatori ai şcoalei neerlandeze.* EM. // f. limbă vorbită de olandezi şi de flamanzi. [Din fr. ***néerlandais***].

neesenţiái, ~i, neesenţială, ~e a. care nu ţine de esenţă, care nu constituie partea cea mai importantă a unei probleme, a unui lucru; inesenţial: *aspect neesenţial.* [*Ne-* + ***esenţial;*** cf. engl. ***non-essential***].

neestétic, ~ci, neestetică, ~ce a. inestetic: *aranjament neestetic.* [*Ne-* + ***estetic;*** cf. fr. ***inesthétique***].

neetánş, ~i, neetanşă, ~e a. care nu este etanş: *închidere neetanşă.* [*Ne-* + ***etanş;*** cf. fr. ***non-étanche***].

neetanşeitáte, neetanşeităţi f. lipsă de etanşeitate. [*Ne-* + ***etanşeitate;*** cf. fr. ***non-étanchéité***].

neeuclidiánă, ~e a. geometrie neeuclidiană, geometrie în care se infirmă postulatul lui Euclid, potrivit căruia printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la acea dreaptă; noneuclidiană. [*Ne-* + ***euclidiană;*** cf. fr. ***non-euclidienne***].

neevaluát, ~ţi, neevaluată, ~e a. a cărui valoare, cantitate etc. nu a fost evaluată: *daune neevaluate; consecinţe neevaluate.* [*Ne-* + ***evaluat***].

neevoluát, ~ţi, neevoluată, ~e a. care nu este evoluat, dezvoltat (intelectual); necivilizat: *comportament de om neevoluat.* [*Ne-* + ***evoluat***].

neexáct, ~ţi, neexactă, ~e a. (adesea adv.) inexact, neadevărat: *afirmaţii neexacte.* [*Ne-* + ***exact;*** cf. fr. ***inexact***].

neexactitáte, neexactităţi f. **1.** inexactitate, neadevăr: *notele biografice ... sînt vagi ori cuprind neexactităţi.* SAD.; **2.** lipsă de punctualitate. [*Ne-* + ***exactitate***].

neexcitábil, ~i, neexcitabilă, ~e a. care nu poate fi (uşor) excitat. [*Ne-* + ***excitabil***].

neexcitabilitáte f. lipsă de excitabilitate. [*Ne-* + ***excitabilitate***].

neexecutáre, neexecutări f. **1.** faptul de a nu executa; **2.** nerealizare: *neexecutarea la termen;* **3.** neaducere la îndeplinire a unei hotărîri judecătoreşti. [*Ne-* + ***executare;*** cf. fr. ***non-exécution***].

neexisténţă, neexistenţe f. (rar) nonexistenţă: *negaţia ... reprezintă o neexistenţă.* EM.; *făptura se teme de recădere în neexistenţă.* STĂNIL. [*Ne-* + ***existenţă;*** cf. fr. ***non-existence***].

neexperimentát, ~ţi, neexperimentată, ~e a. **1.** căruia îi lipseşte experienţa; cu insuficientă experienţă; inexperimentat: *piloţi neexperimentaţi pe supersonice;* **2.** care nu a fost încă experimentat: *metodă neexperimentată.* [*Ne-* + ***experimentat***].

neexplicát, ~ţi, neexplicată, ~e a. care nu este (încă) explicat, lămurit: *fenomene neexplicate.* [*Ne-* + ***explicat***].

neexploatát, ~ţi, neexploatată, ~e a. care nu este (încă) exploatat: *mină neexploatată.* [*Ne-* + ***exploatat***].

neexplorábil, ~i, neexplorabilă, ~e a. (adesea fig.) inexplorabil: *zonă neexplorabilă.* [*Ne-* + ***explorabil;*** cf. fr. ***inexplorable***].

neexplorát, ~ţi, neexplorată, ~e a. (adesea fig.) necercetat, inexplorat: *minereu neexplorat.* [*Ne-* + ***explorat;*** cf. fr. ***inexploré***].

neexpresív, ~i, neexpresivă, ~e a. inexpresiv: *privire neexpresivă; tablou neexpresiv.* [*Ne-* + ***expresiv;*** cf. fr. ***inexpressif***].

neexprimábil, ~i, neexprimabilă, ~e a. inexprimabil, inefabil: *stare, trăire neexprimabilă.* [*Ne-* + ***exprimabil;*** cf. fr. ***inexprimable***].

nefalísm n. (livr.) abstinenţă de la orice băutură alcoolică. [Din fr. ***néphalisme***].

nefalíst, ~şti, nefalistă, ~e a. care ţine de nefalism, referitor la nefalism. // m., f. adept al nefalismului. [Din fr. ***néphaliste***].

nefalsificát, ~ţi, nefalsificată, ~e a. care nu este falsificat, transformat: *băuturi nefalsificate.* [*Ne-* + ***falsificat***].

nefamiliár, ~i, nefamiliară, ~e a. necunoscut, neobişnuit; (p. ext.) străin: *imi ofeream o imagine nefamiliară, antipatică.* GHEŢIE; *se aflau etalate nişte instrumente cu forme nefamiliare mie.* CĂRT. [*Ne-* + ***familiar***].

nefamilíst, ~şti, nefamilistă, ~e a. (adesea subst.) care nu este căsătorit, care nu şi-a întemeiat o familie: *locuinţe pentru nefamilişti.* [*Ne-* + ***familist***].

nefápt n. (înv.; rar) nefiinţă: *nefaptul mieu vădzură ochii tăi.* PSALT. [*Ne-* + ***fapt***].

nefardát, ~ţi, nefardată, ~e a. **1.** care nu s-a fardat; nemachiat: *este neglijentă, nefardată;* **2.** autentic: *prezintă-mi realitatea nefardată.* [*Ne-* + ***fardat***].

nefást, ~şti, nefastă, ~e a. **1.** (la romani; despre zile) în care erau suspendate acţiunile judecătoreşti şi interzise activităţile publice; **2.** care aduce necaz, supărare, nefericire; funest, fatal: *sclavii milioanelor nefaste.* EM.; *şi spuse prostesţe că e o marţi (zi nefastă) şi că amfiteatrul va fi la fel de deşert.* GHEŢIE. [Din fr. ***néfast***].

nefavorábil, ~i, nefavorabilă, ~e a. potrivnic, neprielnic; defavorabil; (spec.) cu condiţii neprielnice de temperatură, umiditate etc.: *timp nefavorabil; evenimente nefavorabile.* [*Ne-* + ***favorabil***].

nefăcút, ~ţi, nefăcută, ~e a. **1.** care nu a fost făcut, săvîrşit: *plăteşte pentru fapte nefăcute;* **a face o nefăcută,** a comite o prostie, o poznă; **2.** care nu este aranjat, rînduit: *patul era nefăcut, cîteva rochii zăceau pe scaune.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***făcut***].

nefăţárnic, ~ci, nefăţarnică, ~ce a. sincer: *o iubire nefăţarnică.* [*Ne-* + *făţarnic*].

nefăţărít, ~ţi, nefăţărită, ~e a. (înv.) sincer; obiectiv, drept: *critică ... dreaptă, nepărtinitoare, nefăţărită.* OD. [*Ne-* + *făţărit*].

nefelín n. aluminosilicat natural de sodiu din grupa feldspatoizilor, alb-cenuşiu cu luciu sticlos gras, component al unor roci eruptive alcaline, utilizat în industria ceramică şi a sticlei. [Din germ. *Nephelin*].

nefelión n. opacitate a ochiului, cauzată de o leziune cicatriceală corneeană de dimensiuni mici şi de densitate slabă; (p. ext.) albeaţă. [Din fr. *néphélion*].

nefelomanţíe, nefelomanţii f. (livr.) arta de a ghici viitorul prin observarea norilor. [Din fr. *néphélomancie*].

nefelometríe, nefelometrii f. metodă de determinare a concentraţiei soluţiilor sau a gradului de dispersie a suspensiilor prin măsurarea intensităţii luminii împrăştiate de acestea. [Din fr. *néphélométrie*].

nefelométru, nefelometre n. aparat optic pentru măsurarea gradului de turbiditate al lichidelor şi gazelor utilizate în nefelometrie. [Din germ. *Nephelometer*].

nefér, neferi m. **1.** simplu soldat din vechea armată turcă: *rămaseră în ţară trupe turceşti, un beşliagă cu cîţiva neferi.* GHICA; **2.** soldat pământean din corpul arnăuţilor; poteraş: *cad neferii la pământ.* POP. [Din turc. *nefer* „oştean"].

neferecát, ~ţi, neferecată, ~e a. care nu a fost ferecat, zăvorît, legat; **moară neferecată**, se spune despre un om vorbăreţ şi flecar. [*Ne-* + *ferecat*].

nefericí, nefericesc vb. (tr.) a aduce cuiva nefericire, a face nefericit pe cineva: *literatura ... nefericeşte şi degradează pe cel ce-şi dă viaţa ei.* VLAH.; *femeie frumoasă ... care nefericeşte patru bărbaţi.* CĂL. [De la *nefericit*].

nefericíre, nefericiri f. **1.** situaţia celui nefericit; stare demnă de compătimire: *îmi rămăsese ... în memorie survenirea nefericirei şi mizeriei lor.* CAR.; *dacă n-ar exista fericirea altora, nu ne-am sinchisi de nefericirea noastră.* PR.; **2.** întîmplare, împrejurare care aduce suferinţă, nenorocire: *toate nefericirile m-au împresurat.* NEGR.; **din nefericire,** din păcate: *din nefericire, locul comun e stăpîn pretutindeni.* CĂL. [*Ne-* + *fericire*].

nefericít, ~ţi, nefericită, ~e a. **1.** (adesea subst.) lipsit de fericire; cuprins de durere; nenorocit: *fără ea aş fi fost nefericit.* EL.; *un asemenea om era condamnat să fie singuratic şi un nefericit.* GHEŢIE; **2.** nefast, inoportun: *unul ... a avut ideea nefericită să aducă sus un aparat de radio.* SAD.; *zi nefericită;* **3.** (fam.) care se află într-o stare foarte proastă; nenorocit, mizerabil: *iată avantajele călătoriei cu un barcaz nefericit.* TUD. [*Ne-* + *fericit*].

neferós, ~şi, neferoásă, ~e a. **1.** care nu conţine fier sau aliaje ale acestuia: *minereuri neferoase;* **2.** care prelucrează materiale ce nu conţin fier: *industrie neferoasă.* [*Ne-* + *feros*].

nefertíl, ~i, nefertílă, ~e a. lipsit de fertilitate: *sol nefertil.* [*Ne-* + *fertil*].

nefertilizát, ~ţi, nefertilizată, ~e a. căruia nu i s-a mărit fertilitatea (prin îngrăşăminte, irigaţii etc.): *sol nefertilizat.* [*Ne-* + *fertilizat*].

nefidél, ~i, nefidelă, ~e a. **1.** necredincios, nestatornic în sentimente, în angajamente; (despre soţi) care întreţine relaţii extraconjugale; infidel: *partener nefidel;* **2.** inexact, deformat; infidel: *redare nefidelă.* [*Ne-* + *fidel;* cf. fr. *infidèle*].

nefiért, ~ţi, nefiártă, ~ierte a. care nu este (destul de) fiert; crud: *mămăligă nefiartă.* [*Ne-* + *fiert*].

nefiinţă f. **1.** faptul de a nu exista, de a nu fi; inexistenţă, nonexistenţă, nefapt; (p. ext.) ceea ce nu există; neant: *la-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă.* EM.; *nimicul sau nefiinţa este, după concepţia budhistă, supremul bun spre care putem năzui.* BL.; **2.** (înv.) absenţă, lipsă (dintr-un loc): *folosindu-se de nefiinţa sa, au mers acasă la el.* NEGR. [*Ne-* + *fiinţă;* cf. *non-être*].

nefinalizát, ~ţi, nefinalizată, ~e a. neterminat: *lucrare nefinalizată.* [*Ne-* + *finalizat*].

nefinisát, ~ţi, nefinisată, ~e a. care nu a fost finisat: *se mutase deja la blocul din Ştefan cel Mare, încă nefinisat.* CĂRT. [*Ne-* + *finisat*].

nefinít, ~ţi, nefinită, ~e a. (rar) nesfîrşit. // n. infinit: *moarte, ... tu eşti eternitatea, nefinitul.* EM. [*Ne-* + *finit;* cf. lat. *infinitus,* fr. *infini*].

nefirésc, ~şti, nefireáscă, ~eşti a. (adesea adv.) care nu e firesc, natural; anormal: *era o seninătate nefirească în sufletul meu.* EL. // n. lipsă de naturaleţe; artificialitate: *cuvintele lui aveau în ele ceva prea trivial, prin nefirescul şi lipsa lor de sinceritate.* PR. [*Ne-* + *firesc*].

nefîrtát, ~ţi, nefîrtată, ~e m. (reg.) **1.** duşman, neprieten; **2.** (artic.) diavolul. [*Ne-* + *fîrtat*].

néflă, nefle f. (la jocuri de cărţi) carte de valoare mică sau fără valoare. [Din fr. *nèfle*].

neflexíbil, ~i, neflexíbilă, ~e a. **1.** inflexibil: *bară neflexibilă;* **2.** (fig.) neînduplecat, ferm: *caracter neflexibil;* **3.** rigid, obtuz; **4.** lipsit de flexiune; neflexionar: *cuvînt neflexibil.* [*Ne-* + *flexibil;* cf. fr. *inflexible*].

neflexibilitáte f. **1.** inflexibilitate: *neflexibilitatea fontei;* **2.** (fig.) rigiditate, obtuzitate: *dovedeşte neflexibilitate în gîndire.* [*Ne-* + *flexibilitate;* cf. fr. *inflexibilité*].

neflexionár, ~i, neflexionară, ~e a. **1.** care nu are flexiune; neflexibil: *cuvinte neflexionare;* **2.** care se caracterizează prin lipsa flexiunii: *limbi neflexionare.* [*Ne-* + *flexionar*].

nefolosít, ~ţi, nefolosită, ~e a. neîntrebuinţat, neutilizat: *romanul rămîne un morman de bune intenţii nefolosite.* CĂL.; *îşi vindea bonurile de benzină nefolosită.* R.L. [*Ne-* + *folosit*].

nefolositór, ~i, nefolositoáre a. **1.** care nu foloseşte la nimic; netrebuincios: *obiect nefolositor;* **2.** care nu aduce nici un avantaj, nici un remediu; inutil: *doctorii ... [î]i prescriau leacuri nefolositoare.* GHEŢIE; *sacrificii nefolositoare.* [*Ne-* + *folositor*].

nefondát, ~ţi, nefondată, ~e a. neîntemeiat: *acuzaţii nefondate;* (şi: **nefundat**). [*Ne-* + *fondat*].

nefoscóp, nefoscoape n. instrument pentru măsurarea nebulozităţii, înălţimii şi vitezei de deplasare a norilor. [Din fr. *néphoscope*].

nefralgíe, nefralgii f. durere de rinichi. [Din fr. *néphralgie*].

nefrancát, ~ţi, nefrancată, ~e a. (înv.) netimbrat: *să nu-mi trimită epistole nefrancate.* EM. [*Ne-* + *francat*].

nefrectomíe, nefrectomii f. extirpare chirurgicală a unui rinichi. [Din fr. *néphrectomie*].

nefrétic a. v. nefritic.

nefrídie, nefridii f. organ de excreţie, de formă tubulară, la unele nevertebrate. [Din fr. *néphridie*].

nefrípt, ~ţi, nefriptă, ~e a. care nu este (destul de) fript; crud: *carne nefriptă.* [*Ne-* + *fript*].

nefrít, nefrite n. rocă metamorfică de culoare verzuie, folosită în vechime la confecţionarea unor unelte, iar astăzi, ca piatră semipreţioasă; jad. [Din fr. *néphrite,* germ. *Nephrit*].

nefrítă, nefrite f. afecţiune inflamatorie, acută sau cronică, a glomerulilor renali sau a ţesutului interstiţial renal: *nefrita cronică e o boală necruţătoare.* GHEŢIE. [Din gr. mod. *nefrítis,* fr. *néphrite*].

nefrític, ~ci, nefritică, ~ce a. **1.** localizat la rinichi; renal: *colică nefritică;* **2.** (şi subst.) folosit în bolile de rinichi: *medicament nefritic.* // m., f. persoană care suferă de nefrită; (şi: **nefretic**). [Din gr. mod. *nefritikós,* lat. *nephriticus,* fr. *néphrétique*].

nefrografíe, nefrografii f. examen radiologic al rinichiului, după opacifierea parenchimului renal prin urografie intravenoasă sau arteriografie renală. [Din fr. *néphrographie*].

nefrolít, nefrolite n. calcul renal. [Din fr. *néphrolithe*].

nefrolitotomíe, nefrolitotomii f. extragere chirurgicală a unui calcul renal. [Din fr. *néphrolithotomie*].

nefrológ, ~gi, nefrologă, ~ge m., f. medic specialist în nefrologie. [De la *néfrologie*].

nefrológic, ~ci, nefrologică, ~ce a. (med.) care ţine de nefrologie. [Din fr. *néphrologique*].

nefrologíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul rinichiului şi cu tratarea bolilor renale. [Din fr. *néphrologie*].

nefrón, nefroni m. unitate morfofuncţională a rinichiului, alcătuită din glomerul, tuburile urinifere şi formaţiile vasculare adiacente. [Din fr. *néphron*].

nefropát, ~ţi, nefropată, ~e a. şi m., f. (bolnav) de rinichi. [Din fr. *néfropathe*].

nefropatíe, nefropatii f. denumire generică pentru bolile de rinichi. [Din fr. *néphropathie*].

nefropexíe, nefropexii f. fixare chirurgicală a rinichilor în caz de ptoză renală. [Din fr. *néphropexie*].

nefroplegíe, nefroplegii f. suprimare sau încetare a excreţiei renale. [Din fr. *nephroplégie*].

nefroptóză, nefroptoze f. mobilitate anormală şi coborîre a rinichiului provocată de relaxarea mijloacelor sale de susţinere; ptoză renală. [Din fr. *néphroptôse*].

nefroscleróticc, ~ci, nefrosclerotică, ~ce a. (med.) referitor la nefroscleroză. [Din fr. *néphrosclérotique*].

nefroscleróză, nefroscleroze f. boală renală provocată de scleroza arterelor renale mici şi mijlocii, evoluînd adesea spre insuficienţă renală. [Din fr. *néphrosclérose*].

nefrótic, ~ci, nefrotică, ~ce a. de natura nefrozei. [Din fr. *néphrotique*].

nefrotomíe, nefrotomii f. deschidere chirurgicală a rinichilor pentru îndepărtarea calculilor. [Din fr. *néphrotomie*].

nefróză, nefroze f. boală, de obicei cronică, a rinichiului cauzată în special de tulburări metabolice. [Din fr. *néphrose*].

nefructuós, ~şi, nefructuoásă, ~e a. infructuos: *demersuri nefructuoase.* [*Ne-* + *fructuos*].

neft n. v. naft.

neftíu, ~ii, neftie, ~ii a. (înv.) de culoarea naftului; verde-închis: *postav neftiu.* [Din turc. *neftî*].

nefuncţionál, ~i, nefuncţională, ~e a. **1.** care nu este funcţional; **2.** care nu îndeplineşte condiţiile pentru a funcţiona: *dispozitiv nefuncţional;* **3.** care nu este practic: *mobilier, apartament nefuncţional.* [*Ne-* + *funcţional;* cf. fr. *non-fonctionnel*].

nefundát a. v. nefondat.

neg, negi m. excrescenţă mică, rotundă, nedureroasă, care se formează pe piele; negel; verucă, papilom. [Lat. *naevus*].

negă, neg vb. (tr.) **1.** a contesta existenţa, necesitatea, obligativitatea unui lucru, fenomen etc.: *ţi-ar nega existenţa ta.* EM.; **2.** a nu recunoaşte, a nu admite un fapt; a tăgădui, a dezminţi: *eu continuam să neg, spunînd că nu ştiu nimic.* PR.; *doctorul a negat orice legătură între ei.* GHEŢIE. [Din lat. *negare*].

negárd f. v. năgară.

negáre, negări f. **1.** acţiunea de a nega şi rezultatul ei; tăgăduire, contestare: *negarea adevărului.* MAIOR.; **2.** (filoz.) negaţie; **3.** proces psihologic prin care un conţinut inconştient este adus în conştiinţă într-o formă negativă; **4.** (relig.) formă a discursului despre divinitate accentuînd caracterul suprarațional al acesteia, îndeosebi în mistică; teologie apofantică (sau negativă). [V. *nega*].

negatív, ~i, negativă, ~e a. **1.** care exprimă o negaţie: *adverb negativ;* **2.** care neagă, care contestă ceva: *dadaismul nu era decît o mistificaţie şi o demonstraţie estetică negativă.* CĂL.; **3.** lipsit de însuşiri bune; rău; care produce rău; dăunător; distrugător; periculos: *recluziunea totală avu efecte negative asupra stării sale generale.* GHEŢIE; **4.** (despre numere sau despre mărimi scalare, ca temperatura, potenţialul etc.) mai mic decît zero (sau egal cu zero); care se notează cu semnul minus; **5.** (despre sarcini electrice) de acelaşi fel cu sarcina electronului sau cu cea a unui baston de ebonită electrizat prin

frecare cu o bucată de postav; **6.** (despre unul dintre polii unei surse electrice) prin care intră curentul electric; **7.** (despre electrozii sau bornele receptoarelor electrice) care se leagă la polul negativ al sursei; **8.** (despre analize medicale) care infirmă prezența în organism a unui agent patogen. // n. **1.** imagine obținută pe un material fotografic, la care distribuția luminii și a umbrei este inversată în raport cu cea reală; (p. ext.) placă, film etc. pe care s-a obținut o asemenea imagine; **2.** ansamblul imaginilor fotografice astfel obținute, montate în ordinea fixată de realizatorul unui film; **3.** literă albă imprimată pe un fond închis. [Din lat. ***negativus,*** fr. ***négatif,*** germ. ***negativ***].

negativá, negativez vb. (tr.) a încărca, a polariza cu electricitate negativă. [De la ***negativ***].

negativáre, negativări f. acțiunea de a negativa și rezultatul ei; (spec.) polarizare negativă a grilei de comandă a unui tub electronic, care stabilește punctul (mediu) de funcționare al tubului. [V. ***negativa***].

negativát, ~ți, negativată, ~e a. încărcat, polarizat cu electricitate negativă. [V. ***negativa***].

negativísm n. **1.** atitudine de ignorare sau de respingere sistematică și nemotivată a elementelor pozitive pe care le prezintă cineva sau ceva; **2.** simptom în unele boli mentale (schizofrenie, demență etc.) caracterizat prin tendința bolnavului de a se opune oricăror solicitări din exterior și oricărui act comandat; **3.** opoziția la solicitările unor persoane (necunoscute sau neagreate) manifestată la copiii de doi, respectiv patru ani, în așa-numita criză de opoziție; **4.** refuzul contactului cu lumea exterioară manifestat de adolescent sau adult. [Din fr. ***négativisme***].

negativíst, ~ști, negativistă, ~e a. care ține de negativism, referitor la negativism, caracteristic negativismului: *atitudini negativiste.* // m., f. persoană care manifestă negativism. [***Negativ*** + ***-ist***].

negativitáte f. (livr.) însușirea de a fi negativ. [Din fr. ***négativité***].

negativizá, negativizez vb. (tr.) a da un caracter negativ. [Din fr. ***négativiser***].

negativizáre, negativizări f. acțiunea de a negativiza. [V. ***negativiza***].

negatón, negatoni m. (fiz.) negatron. [Din fr. ***négaton***].

negatór, ~i, negatoáre a. și m., f. (persoană) care neagă, contestă, combate (mereu): *în exilatul de la Berlin el a văzut un protestatar și un negator.* CĂL.; *spirit negator.* [Din fr. ***négateur***].

negatoscóp, negatoscoape n. ecran luminos pentru examinarea prin transparență a negativelor fotografice, mai ales a radiografiilor. [Din fr. ***négatoscope***].

negatrón m. (fiz.) denumire dată electronului, indicînd încărcătura electrică negativă a acestuia; negaton. [Din germ. ***Negatron***].

negáție, negații f. **1.** faptul de a nega; **2.** cuvînt, gest, fapt etc. care neagă, contrazice, combate ceva: *cum poate cineva concepe ideea de datorie față cu lumea prin negațiunea aceleiași datorii față cu sine însuși, care este și el o parte a lumii?* CAR.; *negația poate fi uneori rodnică; prin saturație nu e decît deprimantă.* LOV.; **3.** functor logic pe baza căruia se respinge o expresie, contestîndu-se valoarea de adevăr susținută în ea; **4.** cuvînt sau grup de cuvinte cu care se dă sens negativ unei propoziții (ex.: nu, nici, nicidecum, ba); (și: (înv.) **negațiune**). [Din lat. ***negatio, -onis,*** fr. ***négation***].

negațiúne f. v. **negație.**

negéi, negei m. diminutiv al lui neg: *pe un brat Simina are un negel.* COȘB. [***Neg*** + ***-el***].

negelăriță, negelariță f. (bot.; reg.) rostopască, buruiană-de-negel (*Chelidonium majus*). [***Negel*** + ***-ariță***].

neghínă, neghine f. **1.** plantă erbacee (buruiană) din familia cariofilaceelor, cu tulpina și frunzele păroase, cu flori roșii-purpurii, răspîndită mai ales în culturile de grîu; mălură, năgară (*Agrostemma githago*); (p. restr.) sămînța acestei plante, măruntă și neagră, care, măcinată o dată cu boabele de grîu, dă făinii un aspect negricios și gust neplăcut: *vrajba dintre noi să piară și neghina din ogoară.* CR.; *ochii-s negri ca neghina.* POP; **2.** (fig.) ceea ce este rău, primejdios și trebuie înlăturat; viciu: *la niște astfel de oameni le ziceam mișei ... sau neghina omenirei.* ISP; **a alege neghina din grîu,** a alege, a despărți binele de rău; **3.** motiv de vrajbă, zîzanie; **a semăna neghină (în urechile cuiva),** a face intrigi, a provoca discordie, ceartă: *vicleanul semănînd neghină în urechile împăratului.* DOS. [Et. nec.; cf. lat. ****nigellina*** (<***nigela***)].

neghineá, neghinele f. specie de garoafă (*Dianthus caryophyllus*); (și: **neginea**). [***Neghină*** + ***-ea***].

neghiníță, neghinițe f. diminutiv al lui neghină; neghinuță: *inima ei s-a făcut cît o neghiniță.* SAD. [***Neghină*** + ***-iță***].

neghinós, ~și, neghinoásă, ~e a. plin de neghină: *grîu neghinos.* [***Neghină*** + ***-os***].

neghinúță, neghinuțe f. neghiniță: *trei fire de neghinuță și-o drăguță.* POP. [***Neghină*** + ***-uță***].

neghiób, ~i, neghioábă, ~e a. și m., f. **1.** (om) neîndemînatic, nerod, prost: *mă, neghiobilor, ... aici legați voi caii?* ISP; *am fost atît de neghiob și de rușinos cu dînsa.* DELAVR.; **2.** care denotă, trădează neghiobie; neghiobesc, prostesc, stupid: *răspunde la întrebările mele ... neghioabe.* GAL.; *rîsul lui era cam neghiob.* PR. [Et. nec.].

neghiobésc, ~ști, neghiobeáscă, ~ești a. prostesc, stupid, neghiob: *fapte neghiobești.* [***Neghiob*** + ***-esc***].

neghiobáște adv. ca un neghiob; prostește: *rîde neghiobește.* [***Neghiob*** + ***-ește***].

neghiobíe, neghiobii f. **1.** însușirea celui neghiob; prostie, nerozie: *dezvelii în sluga mai mare neghiobie.* NEGR.; **2.** faptă sau vorbă de neghiob; prostie, nerozie, gogomănie, idioțenie: *se mai căi el ... de neghiobia ce făcuse.* ISP. [***Neghiob*** + ***-ie***].

negineá f. v. **neghinea.**

negîndít[1], ~ți, negîndită, ~e a. **1.** care nu este gîndit (suficient); irațional: *răspuns negîndit*; **2.** neașteptat; neprevăzut: *lucru negîndit, dragul tatei, să aud așa vorbe tocmai din gura ta.* CR. [***Ne-*** + ***gîndit***].

negîndít[2] n. **pe negîndite,** spontan, neașteptat, deodată; prin surprindere: *sosi pe negîndite.* [***Ne-*** + ***gîndit***].

negîndíre f. (înv.) lipsă de pierdere, de înțelepciune: *ne vom osîndi pentru negîndirea noastră.* DOS. [***Ne-*** + ***gîndire***].

neglásnică, neglasnice a. (înv.) slovă **neglasnică** (și f.), consoană: *slove care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice.* NEGR. [***Ne-*** + ***glasnică***].

neglíge vb. v. **neglija.**

negligánt a. v. **neglijent.**

negligénță f. v. **neglijență.**

neglijá, neglijez vb. **1.** (tr.) a nu avea grija, atenția cuvenită față de cineva sau de ceva; a lăsa la o parte, a trece cu vederea; negriji; a omite: *se ținea ... de petreceri și neglija studiile.* CĂL.; *nu neglija nici latura anecdotică a vieții lui Kant.* GHEȚIE; **2.** (refl.) a nu avea grijă de propria persoană, a fi neglijent: *se neglijează în ultima vreme;* (și: (înv.) **neglige**). [Din fr. ***négliger***].

neglijábil, ~i, neglijabilă, ~e a. care poate fi neglijat, lăsat la o parte, trecut cu vederea; (p. ext.) fără însemnătate, de mică valoare, neînsemnat: *cantitate neglijabilă.* [Din fr. ***négligeable***].

neglijáre, neglijări f. acțiunea de a (se) neglija și rezultatul ei; negrijire: *este condamnabilă neglijarea îndatoririlor.* [V. ***neglija***].

neglijarisí, neglijarisesc vb. (rar; tr.) a neglija: *mă neglijarișteși.* AL. [***Neglija*** + ***-arisi***].

negliját, ~ți, neglijată, ~e a. căruia nu i s-a acordat grija, atenția cuvenită; neîngrijit: *educație neglijată.* [V. ***neglija***].

neglijé n. v. **neglijeu.**

neglijént, ~ți, neglijentă, ~e a. **1.** care (se) neglijează; neîngrijit, dezordonat; indolent, nepăsător, delăsător: *femeie neglijentă;* **2.** care denotă lipsă de grijă, de atenție, de interes: *exprimare neglijentă;* (adv.) *împăturineglijent batista.* GHEȚIE; (și: (înv.) **negligent**). [Din fr. ***négligent***].

neglijánță, neglijențe f. **1.** faptul de a fi neglijent; neîngrijire; nepăsare; delăsare: *conducerea calului se făcea cu neglijență.* GHEȚIE; **2.** atitudine, faptă care denotă lipsă de grijă, de preocupare: *în urma cîtorva neglijențe îl poftì să facă mai puțină politică și mai multă treabă.* REBR.; **3.** (spec.) carență, deficiență specifică stilului neîngrijit; **4.** (jur.) formă a culpei constînd în atitudinea psihică a unei persoane care nu prevede consecințele păgubitoare ale faptei sale ilicite, deși trebuia și putea să le prevadă; **neglijență în serviciu,** infracțiune care aduce atingerea unor activități de interes public, constînd în încălcarea din culpă de către un funcționar public a unei îndatoriri de serviciu; (și: (înv.) **negligență**). [Din fr. ***négligence,*** lat. ***negligentia***].

neglijéu, neglijeuri n. rochie comodă de casă (purtată dimineața); **a fi în neglijeu,** a fi îmbrăcat sumar, cu toaleta neterminată; (și: **neglije**). [Din fr. ***négligé***].

negociá, negociez vb. (tr.) **1.** a trata o afacere, o chestiune (politică, economică etc.) cu cineva; a negunța: *nu se îndoia că va negocia cu el condițiile unei amînări.* GHEȚIE; *am negociat condițiile angajării mele.* CR; **2.** a intermedia, a mijloci (o afacere, o căsătorie); a contracta o căsătorie: *ideea de a negocia o căsătorie în Moldova.* GHICA; **3.** a vinde și a cumpăra efecte publice; a converti o hîrtie de valoare în bani; (și: (înv.) **negoția**). [Din fr. ***négocier***].

negociábil, ~i, negociabilă, ~e a. care poate fi negociat, tocmit: *preț negociabil.* [Din fr. ***négociable***].

negociabilitáte f. însușire a unui bun de a fi negociabil. [Din fr. ***negociabilité***].

negociátor, ~i, negociatoáre m., f. persoană care negociază o afacere, o chestiune (importantă): *negociatori la tratatul de pace.* [Din fr. ***négociateur***].

negociáție, negociații f. (înv.) negociere: *prințul grec ... era față la negociațiuni.* EM.; (și: **negociațiune**). [Din fr. ***négociation***].

negociațiúne f. v. **negociație.**

negociére, negocieri f. **1.** acțiunea de a negocia și rezultatul ei; negociație: *a reîncepe negocierea cu dînsul.* AL.; **2.** (la pl.) tratative: *negocierile de pace trenează; negocieri diplomatice;* **3.** cumpărare, vînzare. [V. ***negocia***].

negós, ~și, negoásă, ~e a. (rar) plin de negi, cu negi mulți: *o văduvă ... preste tot negoasă.* PANN. [***Neg*** + ***-os***].

negóț, (rar) **negoțuri** și (înv. și pop.) **negoáțe** n. **1.** activitate comercială; comerț, negustorie: *dorea să-și deschidă un negoț, de pildă un magazin de parfumerie.* GHEȚIE; *negoțul ne-mbogățește și luxul ne despoaie.* Z.; **2.** tranzacție comercială; tîrg: *să facem negoțul;* **3.** (înv. și pop.; concr.) marfă: *un vînt volvurat ... negoațele a înecat.* POP. [Lat. ***negotium***].

negoțiá vb. v. **negocia.**

negráicá f. (ornit.; reg.) ciocănitoare neagră (*Dryocopus martius*). [***Neagră*** + ***-aică***].

negramaticál, ~i, negramaticală, ~e a. care conține greșeli de gramatică (și de ortografie); incorect; agramat: *vorbirea negramaticală și peltică a copiilor.* CĂL.; (adv.) *scrie negramatical.* [***Ne-*** + ***gramatical***].

negrăít, ~ți, negrăită, ~e a. și adv. nespus, inexprimabil; (p. ext.) extraordinar, nemaipomenit: *sub raza ochiului senin și negrăit de dulce.* EM.; *o podoabă de negrăită scumpete și frumusețe.* ARG. [***Ne-*** + ***grăit***].

negrăitór, ~i, negrăitoáre a. (rar) care nu poate vorbi; necuvîntător: *a vorbi copilului încă negrăitor și neînțelegător de cuvinte e ca și cum ai vorbi florilor.* IONEL. [***Ne-*** + ***grăitor***].

negreálă, negreli f. **1.** (însușirea de a fi de) culoare neagră sau închisă; negreață: *o dulce lumină ce se îngînă cu negreala malurilor depărtate.* OD.;

2. materie colorantă de culoare neagră; vopsea neagră: *băga faţa la nălbeală ..., sprîncenele la negreală.* POP; **3.** (înv. şi pop.) cerneală: *caiete, condeie nouă, negreală bună.* NEGR.; **4.** cremă neagră de ghete; vacs: *negreală de uns cizmele;* **5.** (reg.) funingine: *luam cu degetul negreală de pe gura cuptorului.* VLAH.; **6.** (reg.) murdărie; **7.** (fig.) întunecime, întuneric; obscuritate, **8.** (fig.) răutate: *libele în care punea toată negreala fierii sale ... de pamfletar.* CĂL. [*Negru* + *-eală*; cf. *negri*].

negreáţă, negreţi f. **1.** (însuşirea de a fi de) culoare neagră; negreală: *negreaţa părului;* **2.** pată neagră; obiect, fiinţă de culoare neagră: *din pajişte a ieşit o negreaţă a pămîntului.* SAD.; **3.** (fig.) întunecime, întuneric; obscuritate: *vezi ... un alt cer, un fel de negreaţă întinsă.* SL. [Lat. *nigritia*].

negrésă, negrese f. **1.** femeie de rasă negridă: *negresele vindeau mango şi avogados în pieţe.* CĂRT.; **2.** prăjitură preparată cu multă cacao. [Din fr. *négresse*].

negreşít, ~ţi, negreşită, ~e a. (înv. şi pop.) care nu greşeşte; care nu se înşală; infailibil, sigur, cert: *destăinuia o ştiinţă superioară şi negreşită.* GAL. // adv. fără nici o îndoială, fără a greşi; desigur; neapărat: *o să trec negreşit pe la voi.* GHEŢIE. [*Ne-* + *greşit*].

negrí, negresc vb. (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a (se) înnegri: *funingina negreşte cînd te atingi de ea.* NEGR. [De la *negru*].

negricíos, ~şi, negricioásă, ~e a. **1.** de culoare închisă, care bate în negru; negriu: *penele negricioase.* OD.; **2.** brunet, oacheş: *fătuţa aceea ... negricioasă.* GHEŢIE. [*Negru* + *-icios*].

negriciúne, negriciuni f. (rar) culoare neagră; (p. ext.) întunecime: [ţărîna] *n-are negriciunea saturniană.* CĂL. [*Negru* + *-iciune*].

negríd, ~zi, negridă, ~e a. **1.** rasă negridă, una dintre cele trei mari rase omeneşti (cu indivizi cu pielea brună-închisă, părul creţ şi buzele groase), răspîndită în Africa, Melanezia, Noua Guinee şi America; rasă neagră, rasă negroidă; **2.** referitor la această rasă; **3.** (şi m., f.) (persoană) care aparţine acestei rase; negritean. [Din germ. *négrid, Negride*].

negrijí, negrijesc vb. (înv.; tr.) a neglija: *hotărîrea de a nu negriji mai mult pe vecina sa.* I.NEGR. [*Ne-* + *griji*; cf. fr. *négliger*].

negrijíre, negrijiri f. (înv.) faptul de a negriji; neglijare: *negrijirea formei.* MAIOR. [V. *negrijí*].

negrijít, ~ţi, negrijită, ~e a. **1.** (pop.) care nu este rînduit, dereticat: *cînd te muţi dintr-o casă ... să n-o laşi nemăturată şi negrijită.* POP; **2.** (pop.) care nu a fost împărtăşit, cuminecat: *el muri ... negrijit şi nespovedit.* FIL.; **3.** (înv.) nepregătit de luptă: *moldovenii ..., negrijiţi şi fără arme.* NEC. [*Ne-* + *grijit*].

negrilícă, negrilici f. mică plantă erbacee, meliferă, din familia ranunculaceelor, cu flori albe sau albe-albăstrui, cu fructul o capsulă cu seminţe negre, aromatice, folosite drept condiment; cernuşcă, negruşcă, negruţă (*Nigella sativa*). [De la *negru*].

negriór, ~i, negrioáră, ~e a. (pop.) negrişor. [*Negru* + *-ior*].

negrişór, ~i, negrişoáră, ~e a. diminutiv al lui negru; negrior, negruţ: *ochii tăi cei negrişori.* POP. // m. pl. (reg.) numele unor bureţi comestibili, care cresc mai ales toamna, pe copacii căzuţi. [*Negru* + *-işor*].

negriteán, ~eni, negriteană, ~ene a. şi m., f. (rar) **1.** om de rasă negridă; arap; **2.** maur. [(*În*)*negrit* + *-ean*].

negríto s. denumire a unor grupuri etnice din sud-estul Asiei aparţinînd rasei negride. [Cuv. sp.].

negritúdine f. ansamblu de valori culturale şi spirituale ale negrilor; afirmare a conştiinţei apartenenţei la această cultură. [Din fr. *négritude,* engl. *negritude*].

negritúră, negrituri f. (rar) vopsire în negru; înnegrire; (concr.) colorant negru. [*Negru* + *-itură*].

negríu, ~ii, negrie, ~ii a. (pop.) negricios: *pîn' ce-s, bade, cam negrie.* POP. [*Negru* + *-iu*].

negroíd, ~zi, negroidă, ~e a. **1.** rasă negroidă, rasă negridă; **2.** (şi m., f.) (persoană) care aparţine acestei rase. [Din fr. *négroïde*].

négru, ~i, neágră, negre a. **1.** care nu reflectă deloc lumina incidentă, absorbind-o în întregime; de culoarea cea mai închisă; ca funinginea, ca penele corbului, ca păcura: *taiorul negru i se mula pe corp.* PR.; *mie nu-mi trec mîţe negre prin faţă.* VIERU; **vin negru,** vin de culoare roşu-închis; **pîine neagră,** pîine făcută din făină integrală: *mîncau acasă ... numai pîine neagră.* C.PETR.; **pămînt negru,** cernoziom; **oaia neagră,** se spune despre o persoană considerată a fi cea mai lipsită de calităţi, de merite, de virtuţi dintr-un grup: *m-am săturat să tot fiu oaia neagră a colectivului;* **ba e albă, ba e neagră,** se spune despre o persoană nehotărîtă sau despre cineva care se contrazice; ba-i una, ba-i alta; **2.** care aparţine rasei negride; (p.ext.) brunet, oacheş; bronzat: *Chabu are să se mărite mai greu pentru că e mai neagră.* EL.; **rasă neagră,** rasă negridă; **Continentul negru,** Africa; **arta neagră,** arta africană; **3.** (adesea fig.) lipsit de lumină, cufundat în întuneric; întunecat; obscur: *de greul negrei vecinicii, părinte, mă dezleagă.* EM.; **lumea neagră,** v. **lume; magie neagră,** magie prin care anumite persoane pretind că pot săvîrşi fapte miraculoase invocînd spiritele, forţele demonice; **4.** (fig.) trist, melancolic, nefericit; apăsător, deprimant, dezolant: *i se făcea viaţa neagră.* CR.; *gînduri negre.* ISP; *presimţiri negre îl întunecau.* GHEŢIE; **a avea** (sau **a-i fi**) **inima neagră,** a fi foarte trist: *să vadă şi să creadă cum mi-e inima de neagră.* POP; **a-i face cuiva zile negre,** a-i amărî cuiva viaţa; a supăra pe cineva: *băiatul îi făcea zile negre.* AG.; **5.** foarte, extrem; cumplit: *ţăranul răsăritean nu uită nici în cea mai neagră sărăcie podoaba şi pitorescul.* BL.; **post negru,** post foarte sever, fără mîncare (şi băutură): *am să ţin post negru două săptămîni vineri în şir.* SAD.; **6.** (fig.) rău, hain; odios; insuportabil; care exprimă răutate: *ocările ţîşnesc negre, într-o retorică gîlgîitoare.* CĂL.; *nu văz oameni d-ai mei, ci tot negri străinei.* POP; **7.** care aduce nefericire, nenorocire, moarte: *asupra neamului lor apasă o neagră afurisenie.* M.CAR.; (reg.) **bubă neagră,** cancer; **8.** (pop.) murdar, nespălat: *de ce porţi cămaşă neagră?* POP; **9.** ruşinos; dezonorant; (p. ext.) ilegal: *această neagră vînzare.* FIL.; **bursă** (sau **piaţă**) **neagră,** comerţ clandestin, în care mărfurile se vînd cu preţ de speculă; loc unde se practică un asemenea comerţ: *mînuitorii de valută străină de la bursa neagră.* ST.; **muncă la negru,** muncă în condiţii ilegale, prin care angajaţii şi angajatorii se sustrag de la plata impozitelor; **la negru,** clandestin, ilegal: *a început să înflorească comerţul la negru.* GHEŢIE; *lucrează la negru;* **listă neagră,** v. **listă;** **10. cutie neagră, a)** aparatură protejată instalată în avioane, care înregistrează parametrii de zbor şi convorbirile echipajului; **b)** termen folosit pentru un sistem a cărui structură internă este necunoscută. // m. **1.** bărbat care aparţine rasei negride; (p. ext.) om brunet, oacheş: *a venit negrul ăla să te caute.* EL.; **2.** om rău, ticălos; nelegiuit; **săptămîna negrilor,** a doua săptămînă după Paşti, cînd, în credinţele populare, cei care mor atunci ajung în iad; **3.** persoană plătită de cineva pentru a face în numele lui anumite lucrări grele, obositoare: *e un escroc, lucrează cu negri.* // n. **1.** culoarea funinginei, a penelor de corb, a păcurii; negreală, negreaţă: *şi-n negru-mbracă toate.* EM.; **(se îmbrăca) în negru,** (a se îmbrăca) în doliu: *doamne în negru ... murmurau cuvinte de condoleanţă.* GHEŢIE; **a i se face cuiva negru înaintea ochilor,** a nu mai vedea bine (de supărare, de mînie); **a face albul negru** sau a **face din alb negru,** a denatura, a falsifica realitatea: *dumneavoastră învîrtiţi condeiul şi, cînd vreţi, ştiţi a face din alb negru.* CR.; **negru pe alb,** în mod sigur, clar; în scris; **2.** vopsea de culoarea funinginei, a penelor de corb; negreală: *tabloul în negru şi roşu.* CĂL.; **negru de fum,** chinoroz; **negru animal,** cărbune obţinut prin calcinarea oaselor, folosit ca absorbant; **3.** creion dermatograf de această culoare; rimel: *îşi face sprîncenele cu negru;* **4.** vin roşu-închis: *un negru vîrtos de Oreviţa;* (compuse) **negru-vîrtos,** soi de viţă de vie autohton, cu ciorchinii mărunţi, cu boabe sferice, negre; **negru-moale,** soi de viţă de vie autohton, cu ciorchinii bătuţi, cu boabe sferice, brumate; **5.** (fig.) întunecime, întuneric: *o dusese în negrul pămîntului.* OD.; **6.** (fig.) întristare; jale; **a vedea (totul) în negru,** a fi pesimist; **7.** murdărie, jeg; **nici cît negru sub unghie,** deloc. // f. pl. (reg.) rufe murdare (de dat la spălat): *a aruncat-o la negre, în coşul cu rufele murdare.* CAR. // adv. (rar) de nesuferit: *omul ăsta mi-e negru înaintea ochilor.* [Lat. *nigrum*].

negrúşcă, negruşte f. **1.** plantă erbacee meliferă, din familia ranunculaceelor, cu flori albe-albăstrui şi cu fructul o capsulă cu numeroase seminţe negre (*Nigella arvensis*); **2.** (bot.) negrilică (*Nigella sativa*). [*Negru* + *-uşcă*].

negrúţ, ~i, negruţă, ~e a. negrişor: *pentru că-s negruţă, mă bucur să-ţi fiu drăguţă.* POP. // f. (bot.) negruşcă (*Nigella arvensis*). [*Negru* + *-uţ*].

negúiţ m. v. **nagîţ.**

negurát, ~ţi, negurată, ~e a. înnegurat; posomorît, mohorît; trist: *viaţa-mi negurată tu poţi s-o faci senină.* NEGR. [De la *negură*].

négură, neguri f. **1.** ceaţă densă care se formează îndeosebi dimineaţa şi seara, reducînd vizibilitatea; negureală, negureaţă, pîclă: *şi din neguri, dintre codri, tremurînd s-arată luna.* EM.; *negura nu mai era atît de deasă.* PR.; **2.** întunecime, beznă; obscuritate: *în negura pădurii.* COŞB.; (fig.) *din negură de vremi.* EM.; **3.** (fig.) mulţime, cantitate mare de ...; puzderie: *astă negură de turci.* NEGR. [Lat. *nebula* sau cuv. autoht.].

negureálă, negureli f. (pop.) negură, pîclă: *folosindu-se ... de negureala atmosferei.* BĂLC. [*Negură* + *-eală*].

negureáţă f. (pop.) negură: *pe ceaţă, de negureaţă.* POP. [*Negură* + *-eaţă*].

neguríu, ~ii, negurie, ~ii a. (rar) neguros: *coamele neclintite ale munţilor negurii.* HOGAŞ. [*Negură* + *-iu*].

negurós, ~şi, neguroásă, ~e a. **1.** acoperit, învăluit de negură; cu negură; ceţos, pîclos, nebulos, neguriu: *ţărmurile neguroase ale Rinului.* OD.; *plutea un abur neguros de toamnă.* GHEŢIE; **2.** (fig.) întunecat, nebulos, neclar, confuz, obscur: *orice progres începe printr-o stare neguroasă.* GHICA; *crîşmarul ... are un trecut ... neguros.* CĂL.; **3.** (fig.) trist, posomorît, mohorît; plîngător: *cădea ... ca o salcie neguroasă.* EM.; *niciodată n-a văzut ochi mai neguroşi ... decît ochii lui Eminescu.* SAD.; **4.** (fig.) morocănos, ursuz: *tata ... umbla tot mai neguros, tot mai strepezit.* VR. [*Negură* + *-os*].

negús, neguşi m. **1.** titlu purtat de suveranii Etiopiei; persoană care purta acest titlu; **2.** produs de panificaţie în forma unui băţ. [Din fr. *négous,* germ. *Negus*].

negustór, negustori m. persoană care se ocupă cu negoţul; comerciant, privătar: *a venit un negustor, plin de bani.* COŞB.; (şi: (înv. şi reg.) **neguţător**). [Lat. *negotiatorius* sau *neguţa* + *-tor*].

negustoráş, negustoraşi m. (adesea depr.) diminutiv al lui negustor: *de opt luni mă poartă cu vorba nişte pîrliţi de negustoraşi.* M.CAR.; *fecior de negustoraş stămbar.* ST. [*Negustor* + *-aş*].

negustoreásă, negustorese f. femeie care se ocupă cu negoţul; soţie de negustor; negustoriţă; (şi: (înv. şi reg.) **neguţătoreasă**). [*Negustor* + *-easă*].

negustorésc, ~şti, negustoreáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de negustor, referitor la negustor; format din negustori; specific negustorilor: *producătorul e mai aproape de consumator ... fără mijlocire negustorească.* EM.; *trăise în medii neguţătoreşti.* CĂL.; *mai bine tocmeală ţigănească şi plată negustorească.* Z.; **2.** care ţine de negoţ, referitor la negoţ; comercial: *încheierea unor afaceri negustoreşti.* GHEŢIE; (şi: **neguţătoresc**). [*Negustor* + *-esc*].

negustorésţe adv. ca un negustor, în felul negustorilor: *se întoarse avocatul şi-i spuse ... negustoreşte.* REBR. [*Negustor* + *-eşte*].

negustorí, negustoresc vb. (înv. şi pop.) **1.** (intr. şi refl.) a face negoţ; a practica meseria de negustor: *ea negustoreşte, ea tocmeşte argaţi la coasă.* CĂL.; *c-am negustorit de ne-am procopsit.* POP.; **2.** (tr. şi intr.; adesea fig.) a face să devină obiect de

negoţ; a comercializa; a trafica: *neguţătorind şi politicind cu înţelepciunea.* DOS.; *îşi negustoreşte demnitatea;* **3.** (înv. şi reg.; tr.) a fructifica, a valorifica: *dă-mi mie banii dumitale să-i negustoresc.* POP.; (şi: **neguţători**). [De la ***negustor***].

negustorie, negustorii f. **1.** (la sg.) meseria, ocupaţia de negustor; negoţ, comerţ: *făcea mai ales negustorie.* CĂL.; *negustoria, ori o vinzi, ori te vinde.* Z.; **2.** afacere, întreprindere comercială: *de vei păgubi în vreo neguţitorie, să-ţi fie de învăţătură.* NEGR.; *eu nu ţin banii în ladă, ci îi bag în neguţătorie.* SL.; (şi: (înv. şi pop.) **neguţătorie, neguţitorie**). [***Negustor*** + *-ie*].

negustoríme f. mulţime de negustori; breasla, tagma negustorilor: *alte mese erau puse ... pentru negustorime.* ISP; *eroii sînt ... din negustorime.* CĂL. [***Negustor*** + *-ime*].

negustoríţă, negustoriţe f. (înv.) negustoreasă: [vin] *negustoriţele, gătite şi ferchezuite.* NEGR.; (şi: **neguţitoriţă**). [***Negustor*** + *-iţă*].

negustorós, ~şi, negustoroásă, ~e a. priceput în afaceri (comerciale); înzestrat cu simţ practic: *oltenii sînt mai negustoroşi.* [***Negustor*** + *-os*].

negúţ m. v. **nagîţ**.

neguţá, neguţez vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr.) a face negoţ: *să aibă voie a neguţa cu mărunţişul.* EM.; **2.** (refl., intr. şi tr.) a încheia o tranzacţie comercială; a negocia, a se tocmi; a se tîrgui: *o bute de vin am neguţat şi n-am bani să o plătesc.* NEC.; *n-am eu coraj acuma să mă neguţez.* SAD.; **3.** (tr.) a cumpăra: *oile trebuia să le neguţeze de la nişte ciobani de pe Rarău.* SAD.; *de-ar fi dorul vînzător ... neguţa-l-aş şi l-aş vinde.* POP. [Lat. ***negotiari*** sau de la ***negoţ***].

neguţătór m. v. negustor.

neguţătoreásă f. v. negustoreasă.

neguţătorésc a. v. negustoresc.

neguţătorí vb. v. negustori.

neguţătoríe f. v. negustorie.

neguţitoríe f. v. negustorie.

neguţitoríţă f. v. negustoriţă.

neguvernamentál, ~i, neguvernamentálă, ~e a. care nu aparţine unui guvern, care nu reprezintă un guvern: *organizaţii şi instituţii neguvernamentale.* [***Ne-*** + ***guvernamental***].

nehárnic, ~ci, neharnică, ~ce a. **1.** (înv.) nedemn, nevrednic: *ea se face neharnică a merge la împărătească.* DOS.; **2.** (înv. şi pop.) leneş. [***Ne-*** + ***harnic***].

nehotărîre f. **1.** lipsă de hotărîre; şovăială; ezitare, îndoială: *nehotărîrea ... mă face să ezit înainte de orice gest.* EL.; **2.** (rar) însuşirea de a nu fi încă format, conturat; lipsă de precizie, de claritate: *fata era în vîrsta nehotărîrii formelor.* ZAMF. [***Ne-*** + ***hotărîre***].

nehotărît, ~ţi, nehotărîtă, ~e a. **1.** (înv.) infinit, fără hotar; **2.** (adesea adv.) care nu este hotărît, care se hotărăşte greu; care denotă nehotărîre; şovăitor, nesigur; confuz, vag: *doctorul îşi adună musculatura obrazului într-o mină nehotărîtă.* GHEŢIE; *se opri nehotărît în faţa porţii;* **3.** (gram.) care nu precizează, nu individualizează; nedefinit; **pronume nehotărît,** pronume care nu dă indicaţii precise asupra obiectului al cărui nume îl înlocuieşte; **articol nehotărît,** articol care indică obiectul desemnat de substantiv drept reprezentant al speciei; **numeral nehotărît,** numeral care exprimă un număr nedeterminat de obiecte; **adjectiv nehotărît,** adjectiv pronominal care însoţeşte un substantiv fără să individualizeze obiectul denumit de acesta; (înv.) **timpul nehotărît,** perfectul compus; (înv.) **modul nehotărît,** infinitivul. [***Ne-*** + ***hotărît***].

néică m. (pop.) **1.** nene: *dar neica Barbu cum trăieşte?* OD.; *ai scăpat ieftin, neică!* SOR.; **neica-nimeni,** v. **nimeni**; **2.** termen dezmierdător (de adresare) pentru flăcăul iubit; termen afectiv folosit de un flăcău cînd vorbeşte despre sine cu fata iubită; bade: *foaie verde foi de fragă, mîndruliţa neichii dragă.* IONEL. [***Nene*** + *-ică*].

neiculíţă m. (pop.) diminutiv al lui neică; neicuşor, neicuţă: *foaie verde lămîiţă, prăpădi-te-ai, neiculiţă!* POP [***Neică*** + *-uliţă*].

neicuşór m. (pop.) neiculiţă. [***Neică*** + *-uşor*].

neicúţă m. (pop.) neiculiţă: *de cînd neicuţa s-a dus, trei garoafe-n poartă-am pus.* POP. [***Neică*** + *-uţă*].

neidentificábil, ~i, neidentificabilă, ~e a. care nu poate fi identificat: *cadavru neidentificabil.* [***Ne-*** + ***identificabil***].

neidentificát, ~ţi, neidentificată, ~e a. care nu a fost identificat, recunoscut, stabilit, constatat, descoperit: *infractor neidentificat.* [***Ne-*** + ***identificat;*** cf. fr. ***non-identifié***].

neiertát, ~ţi, neiertată, ~e a. care nu merită iertare, care nu poate fi iertat, îngăduit: *constatăm ... o nepăsare de-a dreptul crudă, un indiferentism neiertat.* EM. [***Ne-*** + ***iertat***].

neiertătór, ~i, neiertătoáre a. care nu iartă (uşor), nu cruţă; aspru, nemilos, neîndurător, neîndurat: *oamenii cei mai neiertători către ceilalţi.* BOL. [***Ne-*** + ***iertător***].

neimaginábil, ~i, neimaginabilă, ~e a. inimaginabil: *orori neimaginabile.* [***Ne-*** + ***imaginabil;*** cf. fr. ***inimaginable***].

neimitábil, ~i, neimitabilă, ~e a. inimitabil: *neimitabila frumuseţă a limbii.* NEGR. [***Ne-*** + ***imitabil;*** cf. fr. ***inimitable***].

neimplicát, ~ţi, neimplicată, ~e a. care nu se implică, nu se antrenează într-o activitate: *superficial şi neimplicat.* [***Ne-*** + ***implicat***].

neimportánt, ~ţi, neimportantă, ~e a. lipsit de importanţă, de valoare; neînsemnat: *s-au discutat chestiuni neimportante.* [***Ne-*** + ***important***].

neimpozábil, ~i, neimpozabilă, ~e a. care nu este supus unui impozit; scutit de impozit: *venit neimpozabil.* [***Ne-*** + ***impozabil***].

neinerţiál, ~i, neinerţială, ~e a. (fiz.; despre un sistem de referinţă) aflat în mişcare accelerată; în raport cu care nu se verifică principiul inerţiei. [***Ne-*** + ***inerţial***].

neinfectát, ~ţi, neinfectată, ~e a. care nu a fost infectat cu substanţe sau cu germeni vătămători: *persoanelor neinfectate li s-a permis să plece;* (fig.) *cercuri mici ... neinfectate de delatori.* PAPAP. [***Ne-*** + ***infectat***].

neinflamábil, ~i, neinflamabilă, ~e a. care nu se aprinde (uşor): *produs neinflamabil.* [***Ne-*** + ***inflamabil***].

neinformát, ~ţi, neinformată, ~e a. care nu este (bine) informat; care nu s-a documentat (suficient): *omul neinformat nu poate fi liber.* [***Ne-*** + ***informat***].

neinspirát, ~ţi, neinspirată, ~e a. care nu este inspirat; prost inspirat: *propunere neinspirată.* [***Ne-*** + ***inspirat***].

neinstruít, ~ţi, neinstruită, ~e a. **1.** care nu a urmat o şcoală, o formă de învăţămînt; neînvăţat; (p. gener.) care nu are cunoştinţe elementare; incult: *s-a căsătorit cu un om neinstruit;* **2.** care nu şi-a îndeplinit stagiul militar: *ostaş neinstruit.* [***Ne-*** + ***instruit***].

neintegrábil, ~i, neintegrabilă, ~e a. care nu poate fi inclus, înglobat (armonios) într-un tot. [***Ne-*** + ***integrabil***].

neinteligént, ~ţi, neinteligentă, ~e a. care nu este inteligent; prost: *fiinţă neinteligentă.* [***Ne-*** + ***inteligent***].

neinteligíbil, ~i, neinteligibilă, ~e a. şi adv. ininteligibil: *conferenţiarul ... vorbea întruna, debitînd un torent de cuvinte neinteligibile.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***inteligibil***; cf. fr. ***inintelligible***].

neintenţionát, ~ţi, neintenţionată, ~e a. (adesea adv.) făcut fără intenţie, fără să se vrea: *jignirea neintenţionată se iartă uşor; l-a lovit neintenţionat.* [***Ne-*** + ***intenţionat***].

neinteresánt, ~ţi, neinteresantă, ~e a. care nu trezeşte interes, care nu este demn de atenţie, de interes; obişnuit, banal: *pentru noi e neinteresant ... să intrăm în amănunte.* PR. [***Ne-*** + ***interesant***].

neintervénţie, neintervenţii f. principiu politic internaţional potrivit căruia nici un stat nu are dreptul de a interveni în treburile interne ale altui stat; neamestec, nonintervenţie; (şi: **neintervenţiune**). [***Ne-*** + ***intervenţie;*** cf. fr. ***non-intervention***].

neintervenţioníst, ~şti, neintervenţionistă, ~e a. care ţine de politica de nonintervenţie, referitor la această politică; nonintervenţionist. // m., f. adept al nonintervenţiei. [***Ne-*** + ***intervenţionist***].

neintervenţiúne f. v. **nonintervenţie**.

neiós, ~şi, neioásă, ~e a. (înv. şi reg.) **1.** acoperit cu (multă) zăpadă: *culmea Olimpului noios.* OD.; **2.** în care ninge mult: *martie noios şi fevruarie ploios.* OD.; (şi: **noios**). [***Nea***[1] + *-os*].

neirigát, ~ţi, neirigată, ~e a. **1.** (despre terenuri agricole) pe care nu s-au amenajat lucrări de irigaţie; **2.** (despre organe, ţesuturi) prin care nu (mai) circulă sînge. [***Ne-*** + ***irigat***].

neisán, neisani m. (înv.) naist: *scripcari, cobzari şi neisani.* GHICA. [Din turc. ***neyzen***].

neiscusínţă, neiscusinţe f. nepricepere, neîndemînare; lipsă de talent: *experienţa nu-l scuteşte de neiscusinţă.* [***Ne-*** + ***iscusinţă***].

neiscusít, ~ţi, neiscusită, ~e a. **1.** neîndemînatic, nepriceput; neînvăţat: *om neiscusit;* **2.** făcut, executat, interpretat fără măiestrie, fără pricepere, fără talent: *cîntec neiscusit.* [***Ne-*** + ***iscusit***].

neispitíre, neispitiri f. (înv.) **1.** lipsă de experienţă: *tinereţea şi neispitirea ei;* **2.** lipsă a tentaţiei, a atracţiei (spre rău). [***Ne-*** + ***ispitire***].

neispitít, ~ţi, neispitită, ~e a. (înv.) **1.** neîncercat, neexperimentat: *neumblat şi neispitit;* **2.** neademenit, neatras de rău; neprihănit, pur: *priveghea cu neadormire asupra neispititelor ei tinereţi.* GANE. [***Ne-*** + ***ispitit***].

neisprăvít, ~ţi, neisprăvită, ~e a. **1.** care nu s-a terminat încă, care nu se mai isprăveşte; neterminat: *cîntul cel etern neisprăvit.* EM.; **2.** (şi m., f.) (persoană) care nu are nici un rost, nici o situaţie; (om) fără căpătîi, de nimic: *ţi-ai luat un neisprăvit la casă; fugi de-aici, neisprăvito!* [***Ne-*** + ***isprăvit***].

neistovít, ~ţi, neistovită, ~e a. care este mereu activ, neobosit; (p. ext.) inepuizabil, nesfîrşit: *tradiţia noastră ... se confundă cu potenţele stilistice creatoare, neistovite.* BL.; *continuă să reverse neistovit şuvoiul de cuvinte.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***istovit***].

neizbîndă, neizbînzi f. eşec, insucces, nereuşită: *neizbînzile îl supără.* CĂL. [***Ne-*** + ***izbîndă***].

neizbutíre, neizbutiri f. eşec, insucces, nereuşită. [***Ne-*** + ***izbutire***].

neizbutít, ~ţi, neizbutită, ~e a. soldat cu eşec; nereuşit: *la Spitalul Colţea ... i se face o operaţie neizbutită.* CĂL. [***Ne-*** + ***izbutit***].

neizolát, ~ţi, neizolată, ~e a. care nu este izolat cu un material izolator, astfel încît să nu curenteze, să nu producă scurtcircuite: *becul chior, legat de două fire neizolate.* CĂRT. [***Ne-*** + ***izolat***].

neîmblînzít, ~ţi, neîmblînzită, ~e a. **1.** (despre animale) care nu a fost domesticit; sălbatic; **2.** care nu este sau nu poate fi îmblînzit, potolit; neînduplecat, aprig: *duşman neîmblînzit.* [***Ne-*** + ***îmblînzit***].

neîmpăcát, ~ţi, neîmpăcată, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi împăcat sau mulţumit; nesatisfăcut: *era ... neîmpăcat chiar cu sine însuşi.* CR.; **2.** neînduplecat, înverşunat, aprig; crud: *cu o ură neîmpăcată mi-am şoptit atunci în barbă.* EM.; *inamic neîmpăcat.* [***Ne-*** + ***împăcat***].

neîmpădurít, ~ţi, neîmpădurită, ~e a. care nu este împădurit; fără păduri: *dealuri neîmpădurite.* [***Ne-*** + ***împădurit***].

neîmpărtăşit, ~ţi, neîmpărtăşită, ~e a. care nu a fost comunicat, destăinuit: *un an de zile a durat această dragoste a mea neîmpărtăşită.* PR. [***Ne-*** + ***împărtăşit***].

neîmplinire, neîmpliniri f. nerealizare; (p. ext.) eşec: *îşi asumase toate neîmplinirile echipei.* [***Ne-*** + ***împlinire***].

neîmplinít, ~ţi, neîmplinită, ~e a. **1.** care nu a ajuns încă la deplina dezvoltare, la maturitate: *avea în ea ceva de copil neîmplinit.* GHEŢIE; **2.** (fig.) nerealizat, neînfăptuit: *gînduri, proiecte neîmplinite.* [*Ne-* + *împlinit*].

neîmprejmuít, ~ţi, neîmprejmuită, ~e a. care nu este delimitat de rest; care nu este îngrădit: *curţi neîmprejmuite.* [*Ne-* + *împrejmuit*].

neîmprospătát, ~ţi, neîmprospătată, ~e a. stătut: *aer neîmprospătat.* [*Ne-* + *împrospătat*].

neîncadrábil, ~i, neîncadrabilă, ~e a. care nu este încadrabil. [*Ne-* + *încadrabil*].

neîncălzít, ~ţi, neîncălzită, ~e a. lipsit de (sursă de) căldură pe timp friguros: *călătoriră în vagoane neîncălzite.* GHEŢIE; *acum sînt mii de apartamente neîncălzite.* [*Ne-* + *încălzit*].

neîncăpătór, ~i, neîncăpătoáre a. care nu are volum utilizabil mare; în care nu încape mult: *sala ... s-a dovedit de la început neîncăpătoare faţă de numărul congresiştilor.* CF. [*Ne-* + *încăpător*].

neîncepút, ~ţi, neînceputá, ~e a. care nu este început; din care nu s-a luat încă; neatins; **apă neîncepută,** v. **apă.** [*Ne-* + *început*].

neîncercát, ~ţi, neîncercată, ~e a. **1.** care nu a fost încercat; **pe neîncercate,** fără probă: *şi-a cumpărat pantofi pe neîncercate;* **2.** nepriceput, neexperimentat; netrecut prin greutăţi, prin necazuri şi ispite: *tînăr neîncercat.* [*Ne-* + *încercat*].

neîncetát, ~ţi, neîncetată, ~e a. şi adv. (care se petrece, se repetă etc.) fără încetare, fără întrerupere; continuu, necontenit: *de atunci neîncetat văd capul acela.* NEGR.; *moralitatea neîncetată, chemarea omenirii la bine şi la adevăr încep să plictisească.* CĂL. [*Ne-* + *încetat*].

neînchipuít, ~ţi, neînchipuită, ~e a. care depăşeşte imaginaţia, care nu poate fi închipuit; inimaginabil: *timpurile acelea neînchipuite, urzite cu frumuseţi de basm.* ARG.; **de neînchipuit,** extrem de ..., extraordinar: *are un curaj de neînchipuit.* [*Ne-* + *închipuit*].

neîncrédere f. **1.** lipsă de încredere; indoială: *oamenii ... îi priveau cu neîncredere.* GHEŢIE; **vot de neîncredere,** vot prin care se respinge în parlament activitatea sau programul unui guvern: *Guvernul Carp căpătă un vot de neîncredere din partea Parlamentului.* D.; **2.** teamă de a fi înşelat; suspiciune: *sîntem bolnavi de neîncredere.* [*Ne-* + *încredere*].

neîncrezătór, ~i, neîncrezătoáre a. care nu se încrede (uşor); bănuitor, suspicios, necredincios; care vădeşte neîncredere: *un zîmbet maliţios, neîncrezător se ivi în chip de răspuns.* GHEŢIE; *neîncrezător în propriile forţe; privea neîncrezător.* [*Ne-* + *încrezător*].

neîndemînáre, neîndemînări f. lipsă de îndemînare; stîngăcie, neajutorare, inabilitate: *desfăcu cu mare grijă şi neîndemînare pachetul pus pe genunchi.* SAD. [*Ne-* + *îndemînare*].

neîndemînátic, ~ci, neîndemînatică, ~ce a. (adesea adv.) **1.** lipsit de îndemînare, de abilitate, de iscusinţă; nedibaci, nepriceput, stîngaci: *lucrător neîndemînatic;* **2.** care denotă lipsă de îndemînare, de pricepere, de siguranţă: *provincialismii neîndemînatici ... abundă.* OD. [*Ne-* + *îndemînatic*].

neîndemînă f. (înv.) situaţie grea, împrejurare nefavorabilă; încurcătură: *cînd ţara e la neîndemînă.* AL. [*Ne-* + *îndemînă*].

neîndemînós, ~şi, neîndemînoásă, ~e a. (pop.) dificil de manipulat; incomod: *sculă neîndămînoasă.* [*Ne-* + *îndemînos*].

neîndeplinít, ~ţi, neîndeplinită, ~e a. care nu a fost îndeplinit; neexecutat, nerealizat, neîmplinit: *sarcini neîndeplinite.* [*Ne-* + *îndeplinit*].

neîndestuláre, neîndestulări f. starea, situaţia celui neîndestulat. [*Ne-* + *îndestulare*].

neîndestulát, ~ţi, neîndestulată, ~e a. care nu este sau nu poate fi îndestulat; nesăţios, nesatisfăcut; lacom. [*Ne-* + *îndestulat*].

neîndestulătór, ~i, neîndestulătoáre a. care nu este în cantitate suficientă, care nu îndestulează: *fondurile se dovediră neîndestulătoare.* GHEŢIE; *hrană neîndestulătoare.* [*Ne-* + *îndestulător*].

neîndoiélnic, ~ci, neîndoielnică, ~ce a. (adesea adv.) care nu poate fi pus la îndoială; sigur, cert, indiscutabil, incontestabil: *mobilul crimei era, neîndoielnic, jaful.* GHEŢIE; *merite neîndoielnice.* [*Ne-* + *îndoielnic*].

neîndoiós, ~şi, neîndoioásă, ~e a. şi adv. (în mod) sigur, cert, hotărît: *evenimentul se produsese, neîndoios, în secret.* [*Ne-* + *îndoios*].

neîndreptăţít, ~ţi, neîndreptăţită, ~e a. nejustificat, neîntemeiat: *el o chinuie cu gelozii neîndreptăţite.* CĂL. [*Ne-* + *îndreptăţit*].

neînduplecáre, neînduplecări f. însuşirea celui neînduplecat; fermitate, hotărîre, inflexibilitate; (p. ext.) cruzime. [*Ne-* + *înduplecare*].

neînduplecát, ~ţi, neînduplecată, ~e a. care nu se înduplecă sau nu se lasă (uşor) înduplecat; hotărît, neclintit, neplecat; (p. ext.) crud, necruţător: *vizuina neînduplecatului voievod era aşezată pe nişte colţi de stîncă.* CAR.; *Victor rămase neînduplecat la toate intervenţiile.* GHEŢIE. [*Ne-* + *înduplecat*].

neînduráre, neîndurări f. lipsă de îndurare, de milă; cruzime, asprime; **cu neîndurare,** aspru; crud, fără milă: *l-am contrazis cu neîndurare.* GAL.; (fig.) *cu cîtă neîndurare s-au potrivit lucrurile pe dos decît dorisem!* GHEŢIE; (şi: **nendurare**). [*Ne-* + *îndurare*].

neîndurát, ~ţi, neînduratá, ~e a. **1.** neiertător, neîndurător: *o moarte nendurată a vrut a-l secera.* MACED.; **2.** care exprimă, care denotă neîndurare: *nenduraţii ochi de gheaţă.* EM.; *Caragiale notează maxime în care o luciditate neîndurată se manifestă.* VIANU; (şi: **nendurat**). [*Ne-* + *îndurat*].

neîndurătór, ~i, neîndurătoáre a. care nu iartă; nemilos, necruţător, neîndurat: *un sentiment de o cruzime rece, neîndurătoare îi luminase ochii din interior.* PR. [*Ne-* + *îndurător*].

neînfricáre, neînfricări f. lipsă de teamă; curaj, îndrăzneală: *luptă cu neînfricare.* [*Ne-* + *înfricare*].

neînfricát, ~ţi, neînfricată, ~e a. (adesea adv.) care nu se teme de nimic, care nu se înfricoşează; neînfricoşat, curajos, îndrăzneţ, temerar; viteaz: *el a crescut şi a trăit aşa neînfricat.* AG.; *luptător neînfricat.* [*Ne-* + *înfricat*].

neînfricoşát, ~ţi, neînfricoşată, ~e a. (rar) neînfricat: *neînfricoşatele şiruri ale lui Mihai.* VLAH. [*Ne-* + *înfricoşat*].

neînfrînát, ~ţi, neînfrînată, ~e a. **1.** care nu cunoaşte limite, restricţii; fără frîu; fără oprelişti; liber; **2.** indecent, necuviincios: *erau puţini aceia care-şi îngăduiau cuvinte neînfrînate.* SAD.; *gesturi neînfrînate.* [*Ne-* + *înfrînat*].

neînfrînt, ~ţi, neînfrîntă, ~e a. care nu este sau nu poate fi înfrînt (uşor); invincibil, imbatabil, neînvins: *mare tărie şi neînfrîntă avea şi oastea machidonenilor.* COSTIN. [*Ne-* + *înfrînt*].

neîngăduínţă, (rar) **neîngăduinţe** f. (înv.) **1.** lipsă de înţelegere, de bunăvoinţă; intoleranţă; (p. ext.) diferend, conflict: *să prade ... Ţara Ungurească pentru multe neîngăduinţe şi amestecături.* UR.; **2.** faptă intolerabilă. [*Ne-* + *îngăduinţă*].

neîngăduitór, ~i, neîngăduitoáre a. care nu îngăduie; care nu iartă uşor; intransigent: *profesor neîngăduitor.* [*Ne-* + *îngăduitor*].

neîngrădít, ~ţi, neîngrădită, ~e a. **1.** care nu este îngrădit: *curte neîngrădită;* **2.** (fig.) care nu este limitat, restrîns; liber de orice constrîngere: *puteri neîngrădite.* [*Ne-* + *îngrădit*].

neîngrijí, neîngrijesc vb. (înv.; tr. şi intr.) a neglija: *aceste reguli ... sînt foarte mult neîngrijite.* FIL. [De la *neîngrijit*].

neîngrijíre, neîngrijiri f. **1.** stare de delăsare, de paragină: *lasă morile şi hanurile în neîngrijire.* FIL.; **2.** lipsă de grijă, de atenţie; neglijenţă, neatenţie: *un ceas de nengrijire e primejduitor.* NEGR.; (şi: **nengrijire**). [*Ne-* + *îngrijire*].

neîngrijít, ~ţi, neîngrijită, ~e a. **1.** lipsit de îngrijire, care nu este bine întreţinut, lăsat în paragină; părăginit, neglijat: *intrară într-o grădină neîngrijită, cu trandafiri şi crini pierduţi printre bălării.* EL.; **2.** care nu se îngrijeşte de ţinuta sa; care nu este îngrijit, dichisit; neglijent, dezordonat: *Lizuca ... e tunsă mic, e neîngrijită.* IBR.; *ţinută neîngrijită.* [*Ne-* + *îngrijit*].

neînlăturábil, ~i, neînlăturabilă, ~e a. (rar) obligatoriu; necesar: *un rezultat neapărat, neînlăturabil al unei cauze anterioare.* EM. [*Ne-* + *înlătura* + *-bil*].

neînsemnát, ~ţi, neînsemnată, ~e a. fără însemnătate; neimportant; neglijabil, insignifiant, mărunt: *toată iarna a bolit mocnit, răcind la cel mai neînsemnat curent.* GHEŢIE; *cîştigul meu era foarte neînsemnat.* CF.; (subst.) *un neînsemnat nu e neapărat un om fără calităţi.* PR. [*Ne-* + *însemnat*].

neînspăimîntáre f. (rar) curaj neclintit în faţa primejdiei: *cu o minunată neînspăimîntare.* BOL. [*Ne-* + *înspăimîntare*].

neînspăimîntát, ~ţi, neînspăimîntată, ~e a. care nu se teme de primejdie; curajos: *neînspăimîntatul voievod.* BĂLC. [*Ne-* + *înspăimîntat*].

neînstrăináre, neînstrăinări f. (rar) faptul de a nu înstrăina ceva; starea, însuşirea celor neînstrăinate: *stipula neînstrăinarea pămînturilor ţărăneşti.* EM. [*Ne-* + *înstrăinare*].

neînstrăinát, ~ţi, neînstrăinată, ~e a. inalienabil. [*Ne-* + *înstrăinat*].

neînstrunát, ~ţi, neînstrunată, ~e a. (înv.) neînfrînat, nepotolit; nestrunit: *un avînt neînstrunat.* OD. [*Ne-* + *înstrunat*].

neînsufleţít, ~ţi, neînsufleţită, ~e a. **1.** lipsit de viaţă; (cu aspect de) mort: *simple mumii ..., simple statui, exponate neînsufleţite de muzeu.* GHEŢIE; *trupul neînsufleţit;* **2.** lipsit de vioiciune; inanimat: *atmosferă neînsufleţită.* [*Ne-* + *însufleţit*].

neînsurát, neînsuraţi a. care nu este însurat: *avea doi feciori neînsuraţi.* // m. celibatar: *un om însurat are drepturi în societate la care un neînsurat ... nu poate nicicum pretinde.* NEGR. [*Ne-* + *însurat*].

neîntemeiát, ~ţi, neîntemeiată, ~e a. care nu este (bine) argumentat; fără temei, nefondat: *acuzaţii neîntemeiate.* [*Ne-* + *întemeiat*].

neîntinát, ~ţi, neîntinată, ~e a. curat, nepătat moral; pur: *neîntinatul văl al nevinovăţiei.* OD. [*Ne-* + *întinat*].

neîntîrziát, ~ţi, neîntîrziată, ~e a. (adesea adv.) care are loc fără întîrziere, care nu suportă amînare; imediat, urgent, presant: *fusese alaltăieri slobozit din temniţă printr-o poruncă neîntîrziată a lui Bolliac.* PETR.; *să vină neîntîrziat.* [*Ne-* + *întîrziat*].

neîntórs, ~şi, neîntoársă, ~e a. care nu s-a întors sau nu a fost întors, răsucit, schimbat în altă poziţie, pe altă parte; neînturnat; a **dormi neîntors,** a dormi adînc, liniştit: *dormi neîntors pînă la amiază.* GHEŢIE; **a se duce pe drum neîntors** (sau **pe cale neîntoarsă**), a muri: *de n-ar fi avut soacră-sa Constandia milă ... s-ar fi dus şi Ghiţă pe drum neîntors.* SAD. [*Ne-* + *întors*].

neîntrebuinţát, ~ţi, neîntrebuinţată, ~e a. **1.** nefolosit; neuzat: *aparatură neîntrebuinţată;* **2.** ieşit din uz; neuzitat: *cuvinte neîntrebuinţate.* [*Ne-* + *întrebuinţat*].

neîntrecút, ~ţi, neîntrecută, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi întrecut: *neîntrecuta alergătoare;* **2.** (p. ext.) grozav, excepţional, inegalabil, fără seamăn: *neîntrecuta poezie poporală.* EM. [*Ne-* + *întrecut*].

neîntrerúpt, ~ţi, neîntreruptă, ~e a. şi adv. (care se face, se desfăşoară etc.) fără întrerupere, fără oprire; necontenit, necurmat, neîncetat, continuu; permanent: *vuietul neîntrerupt al străzii.* GHEŢIE. [*Ne-* + *întrerupt*].

neînturnát, ~ţi, neînturnată, ~e a. (pop.) neîntors; a **se duce pe (o) cale neînturnată** (sau **drum neînturnat**), a muri: *s-au dus ... pe cale nenturnată.* EM.; (şi: **nenturnat**). [*Ne-* + *întornat*].

neînţelegátor, ~i, neînţelegătoáre a. **1.** care nu poate înţelege ceea ce i se comunică: *a vorbi copilului încă ... neînţelegător de cuvinte e ca şi cum ai vorbi florilor.* IONEL.; **2.** care nu manifestă înţelegere, toleranţă pentru cineva sau ceva; care refuză să

înţeleagă, să accepte ceva: *soţ egoist şi neînţelegător.* [*Ne-* + ***înţelegător***].

neînţelegére, neînţelegeri f. **1.** faptul de a nu (se) înţelege; lipsă de înţelegere: *neînţelegerea e ca dansul mirific al acestor fulgi.* PR.; **2.** dezacord; conflict, diferend; ceartă: *defineşte natura neînţelegerii dintre generaţii.* CĂL.; **3.** confuzie creată de înţelegerea greşită a unei situaţii, a unei afirmaţii etc.: *mi-ar fi părut nespus de rău să rămînă cumva între noi vreo neînţelegere.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***înţelegere***].

neînţelés, ~şi, neînţeleásă, ~ese a. **1.** care nu este sau nu poate fi înţeles, priceput, explicat; inexplicabil; misterios, tainic, nepătruns: *femeia asta neînţeleasă ... spune că mă iubeşte ca şi cum m-ar întreba ce mai fac.* NEGR.; *toţi sîntem luminaţi de-o bucurie neînţeleasă.* VIERU; **2.** confuz, neclar, nedesluşit, nelămurit: *dulci cuvinte neînţelese, însă pline de-nţeles.* EM.; *d-abia a putut deschide gura mormăind ceva neînţeles.* CAR. [*Ne-* + ***înţeles***].

neînvăţát, ~ţi, neînvăţátă, ~e a. **1.** fără ştiinţă de carte, lipsit de învăţătură; neinstruit; incult: *deşi titraţi, mulţi sînt în realitate neînvăţaţi;* **2.** nedeprins, neobişnuit: *neînvăţat cu nevoia;* **3.** nedresat: *cal neînvăţat.* [*Ne-* + ***învăţat***].

neînvíns, ~şi, neînvínsă, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi învins; invincibil, neînfrînt; (p. ext.) nenduplecat, neclintit: *armată neînvinsă;* **2.** greu de stăpînit, de supus; irezistibil: *o atracţiune neînvinsă se transmitea în inima oamenilor* FIL. [*Ne-* + ***învins***].

neînvoít, ~ţi, neînvoítă, ~e a. (rar) neîngăduit: *o iubire neînvoită de preot.* PAP.-B. [*Ne-* + ***învoit***].

nejít n. v. **năjit.**

nejudecát, ~ţi, nejudecátă, ~e a. nechibzuit; nesăbuit: *eşti o fiinţă nejudecată.* [*Ne-* + ***judecat***].

nejugănít, nejugăníţi a. necastrat: *cal nejugănit.* [*Ne-* + ***jugănit***].

nejúst, ~şti, nejústă, ~e a. care nu este conform cu adevărul, cu dreptatea; injust: *sentinţe nejuste.* [*Ne-* + ***just;*** cf. fr. ***injuste,*** lat. ***injustus***].

nejustificábil, ~i, nejustificabílă, ~e a. care nu se poate justifica. [*Ne-* + ***justificabil***].

nejustificát, ~ţi, nejustificátă, ~e a. care nu se justifică: *îi păstra o vie antipatie, absolut nejustificată.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***justificat***].

nelácom, ~i, nelacomă, ~e a. (înv.) cumpătat; ponderat, sobru: *era domn blînd ... nebeţiv, necurvar, nelacom.* UR. [*Ne-* + ***lacom***].

nelalócul a. şi adv. (care este, se defăşoară etc.) în mod nepotrivit, nefiresc: *îi scrisesem poate ceva nelalocul lui, care-o supărase?* GHEŢIE. [*Ne-* + ***la*** + ***locul***].

nelămuríre, nelămuriri f. fapt insuficient lămurit, chestiune neclară, confuză; nedumerire: *am nişte nelămuriri.* [*Ne-* + ***lămurire***].

nelămurít, ~ţi, nelămurítă, ~e a. **1.** care nu poate fi lămurit; nedesluşit, confuz, vag: *umbrele nelămurite ale oamenilor.* SAD.; (adv.) *undeva, nelămurit, în faţa mea, se aprindeau felinarele.* EL.; **2.** greu de precizat, de definit, de clarificat; neînţeles; inexplicabil: *o teamă nelămurită îi măcina sufletul.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***lămurit***].

nelăpceá f. v. **nelepcea.**

nelăút, ~ţi, nelăútă, ~e a. (pop.) nespălat (pe cap), murdar. [*Ne-* + ***lăut***].

neleál, ~i, neleálă, ~e a. lipsit de lealitate; nesincer, necinstit: *prieten neleal.* [*Ne-* + ***leal***].

neleápcă, nelepci f. (pop.) **1.** vacă (sau, p. gener., oaie, iapă etc.) care este nevîrstnică pentru gonit; mînzată; **2.** juncă care a fătat înainte de a împlini trei ani; vacă la primul fătat; **a făta (de) neleapcă,** a lepăda fătul; **a fi născut** (sau **făcut) de neleapcă,** a fi născut înainte de termen: *parcă l-ar fi făcut mîn' sa de năleapcă.* SOR.; **3.** epitet pentru o femeie care a născut nefiind măritată; (şi: (reg.) **năleapcă**). [Din sl. ****nelětka;*** cf. ucr. ***nelitva,*** rus. ***nalepka***].

nelecuít, ~ţi, nelecuítă, ~e a. care nu poate fi lecuit, care nu are leac; incurabil; de care nu se poate scăpa: *Prometeu, nelecuit umanitarist, se va sacrifica din nou pentru omenire.* CĂL. [*Ne-* + ***lecuit***].

nelegál, ~i, nelegálă, ~e a. ilegal; ilicit: *acţiuni nelegale.* [*Ne-* + ***legal;*** cf. fr. ***illégal***].

nelegát, ~ţi, nelegátă, ~e a. **1.** care nu e legat; liber, slobod: *cîine nelegat;* **2.** (pop.) neobligatoriu, neimpus: *sărbătorile nelegate sau păgîneşti sînt ţinute de popor cu mare sfinţenie.* [*Ne-* + ***legat***].

nelegítim, ~i, nelegítimă, ~e a. **1.** care nu îndeplineşte condiţiile cerute de lege, formele legale; ilegitim: *o formă de impuritate este şi naşterea nelegitimă.* CĂL.; *căsătorie nelegitimă;* **2.** născut în afara căsătoriei; natural, bastard: *avusese un copil neligitim.* GHEŢIE; (adv.) *... îşi recunoaşte copiii născuţi nelegitim.* CĂL.; **3.** care nu reprezintă rezultatul unor alegeri democratice: *conducerea ţării era nelegitimă;* **4.** care nu este fondat; nedrept, nejustificat: *pretenţie nelegitimă.* [*Ne-* + ***legitim;*** cf. fr. ***illégitime***].

nelegitimitáte, nelegitimitáţi f. ilegitimitate: *starea noastră, cum este ea, este foarte legitimă, cu toate că prezintă multe nelegitimităţi.* LOV. [*Ne-* + ***legitimitate;*** cf. fr. ***illégitimité***].

nelegiuíre, nelegiuiri f. faptă care contravine legilor juridice sau preceptelor religioase, morale; fărădelege, păcat, ticăloşie, infamie; (p. ext.) crimă: *îngrozit de a sa nelegiuire.* HEL.; *virtutea este răsplătită şi nelegiuirea sancţionată.* CĂL. [De la ***nelegiuit***].

nelegiuít, ~ţi, nelegiuítă, ~e a. **1.** care constituie, reprezintă o nelegiuire: *faptă nelegiuită;* **2.** care comite nelegiuiri, sfidînd legea, religia, morala şi tot ce este demn de respect; ticălos, mîrşav, infam; (p. ext.) criminal: *cruzi, nesimţitori, infami, nelegiuiţi.* NEGR.; (subst.) *nu cad trăsniţi proştii şi nelegiuiţii?* SAD. [*Ne-* + ***legiuit***].

nelánеş, ~i, neleneşă, ~e *a.* (*înv.*) harnic, activ: *fost-au acest Ştefan Vodă ... neleneş.* UR. [*Ne-* + ***leneş***].

nelenevós, ~şi, nelenevoásă, ~e a. (înv.) harnic, activ: *rîvnitori şi nelenevoşi.* ANTIM. [*Ne-* + ***lenevos***].

nelepceá f. (reg.) diminutiv al lui neleapcă; (şi: **nelăpcea**). [***Neleapcă*** + ***-ea***].

nelíber, ~i, neliberă, ~e a. lipsit de libertate; captiv; înrobit: *să te simţi neliber.* EM. [*Ne-* + ***liber***].

nelibertáte f. (rar) lipsă de libertate; captivitate; înrobire: *românii au fost un popor pururea liber şi ... nelibertatea e de-o provenienţă foarte tîrzie.* EM. [*Ne-* + ***libertate***].

nelimitát, ~ţi, nelimitátă, ~e a. **1.** care nu are limite; nemărginit, imens, nemăsurat; ilimitat: *întindere nelimitată;* **2.** care nu cunoaşte limite, restricţii; nemărginit: *capacitatea de regenerare a fiinţei umane este ... nelimitată.* PR.; *universitatea ... oferea posibilităţi nelimitate pentru aprofundarea a tot felul de limbi.* CR. [*Ne-* + ***limitat***].

neliníşte, neliníşti f. stare de agitaţie, de frămîntare, de neastîmpăr; tulburare; îngrijorare, panică (nelămurită), anxietate: *o nelinişte vagă începu să mă stăpînească.* PR.; *cu oarecare nelinişte ... am îndepărtat draperia.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***linişte***].

neliníştí, neliníştesc vb. (refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă liniştea sufletească; a (se) tulbura, a (se) îngrijora, a (se) alarma: *mama nu se neliniştí şi nici nu se duse la doctor, ci la biserică.* PR. [De la ***neliníştit***].

neliníştít, ~ţi, neliníştită, ~e a. **1.** care nu este liniştit; care se mişcă, se agită continuu; care nu stă locului; neastîmpărat: *copil neliníştit;* **2.** care este cuprins de frămîntare, de tulburare, de îngrijorare; îngrijorat, alarmat; frămîntat, anxios: *aşteptau neliníştiţi concluziile organelor de anchetă.* GHEŢIE; **3.** care exprimă, care denotă nelinişte, îngrijorare: *şeful îl sfredeli cu privirile-i neliníştite.* AG. [*Ne-* + ***liníştit***].

neliníştitór, ~i, neliníştitoáre a. care neliniştеşte, care îngrijorează; tulburător: *am simţit reacţia vaccinului cu o forţă neliníştitoare.* TUD. [*Ne-* + ***liníştitor***].

nelipít, ~ţi, nelipítă, ~e a. **1.** care nu a fost lipit cu sau de ceva; desfăcut, deschis: *a lăsat nelipit plicul.* GHEŢIE; **2.** de pe care s-a scorojit tencuiala de lut; pe care nu s-a aplicat lipitura: *dă de un cuptior nelipit.* CR. [*Ne-* + ***lipit***].

nelipsít, ~ţi, nelipsítă, ~e a. care este totdeauna prezent, care nu lipseşte niciodată; care se află mereu aproape de cineva; nedespărţit: *împăratul ... şi bătrînul ce-i găzduise să fie nelipsiţi de lîngă dînsul.* ISP; *era îmbrăcată cu nelipsita ei bluză gri.* EL. // adv. (înv.) neapărat; necontenit: *sîngele de martiri e plantă ce rodeşte curînd, tîrziu, odată, dar însă nelipsit.* ALEX. [*Ne-* + ***lipsit***].

nelocuíbil, ~i, nelocuibilă, ~e a. care nu poate fi locuit; insalubru: *casă nelocuibilă.* [*Ne-* + ***locuibil***].

nelocuít, ~ţi, nelocuítă, ~e a. care nu (mai) este locuit; părăsit, abandonat: *clădirile păreau nelocuite, ferestrele ... aveau draperiile trase.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***locuit***].

nelógic, ~ci, nelogícă, ~ce a. ilogic: *argumentaţia lui era nelogică, absurdă.* [*Ne-* + ***logic;*** cf. fr. ***illogique***].

neloiál, ~i, neloială, ~e a. lipsit de loialitate; nesincer; necinstit: *partener neloial.* [*Ne-* + ***loial***].

nelucrăre f. (înv.) lipsă de acţiune; inactivitate: *mi-am pierdut toată iarna în nelucrare.* AL. [*Ne-* + ***lucrare***].

nelucrát, ~ţi, nelucrată, ~e a. **1.** care nu a fost lucrat, cultivat: *pămînt nelucrat;* **2.** (înv.) care nu este (suficient) cultivat, instruit: *mearsă ... la acea limbă nelucrată, carea o lucră.* DOS.; **3.** (înv.; rar) păgîn, necreştinat: *cuceria să vede unită cu un duh nelucrat.* MARC. [*Ne-* + ***lucrat***].

nelucratív, ~i, nelucrativă, ~e a. care nu aduce profit; nerentabil: *activităţi nelucrative.* [*Ne-* + ***lucrativ***].

nelúme f. **ca nelumea,** (care este) cum nu trebuie, cum nu se cade: *de ce te canoneşti tu pe pămînt ca nelumea?* SOR. [*Ne-* + ***lume***].

nelumésc, ~şti, nelumeáscă, ~eşti a. (care pare) din altă lume; ireal, fantastic; neobişnuit: *parcă sînt într-un peisaj nelumesc.* PETR.; *de unde-ai coborît? făptură nelumească!* VIERU. [*Ne-* + ***lumesc***].

neluminát, ~ţi, neluminată, ~e a. **1.** care nu primeşte lumină naturală; întunecos: *urcară nişte scări neluminate.* GHEŢIE; **2.** (fig.; adesea subst.) puţin sau deloc instruit; cultivat: *nu se mai săturau de agonisit averi pe spinarea proştilor şi neluminaţilor.* SAD. [*Ne-* + ***luminat***].

nelumít, ~ţi, nelumită, ~e a. (rar) care nu s-a bucurat de plăcerile vieţii; nepetrecut: *teama de a muri nelumit.* CĂL. [De la ***lume***].

nelutátec, ~ci, nelutátecă, ~ce a. (înv.; rar) nepămîntesc: *pîrjoleşte-mi cu focul nelutatec păcatele mele.* DOS. [*Ne-* + ***lut*** + ***-atec***].

nemachiát, ~ţi, nemachiată, ~e a. care nu este machiat; nefardat: *arăta bine şi nemachiată.* [*Ne-* + ***machiat***].

nemaiauzít, ~ţi, nemaiauzită, ~e a. cum nu s-a mai auzit; extraordinar, nemaipomenit: *el să mă supuie la această nemaiauzită înjosire?* FIL.; *ceea ce spui tu ... e de o prostie nemaiauzită.* PR. [*Ne-* + ***mai***[1] + ***auzit***].

nemaicunoscút, ~ţi, nemaicunoscută, ~e a. care nu a mai fost cunoscut, întîlnit; (p. ext.) extraordinar: *cutremur nemaicunoscut.* [*Ne-* + ***mai***[1] + ***cunoscut***].

nemaiîntîlnit, ~ţi, nemaiîntîlnită, ~e a. care nu a mai fost întîlnit, cunoscut, auzit, văzut; (p. ext.) extraordinar: *performanţă nemaiîntîlnită.* [*Ne-* + ***mai***[1] + ***întîlnit***].

nemaipomenít, ~ţi, nemaipomenită, ~e a. (adesea adv.) care sau cum nu s-a mai pomenit; nepomenit; (p. ext.) formidabil, extraordinar: *o nemaipomenită beatitudine i se risipi ca un fior cald în tot trupul.* EL.; *ai avut un noroc nemaipomenit cu grîul din Basarabia.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***mai***[1] + ***pomenit***].

nemaivăzút, ~ţi, nemaivăzută, ~e a. cum nu s-a mai văzut; (p. ext.) extraordinar: *bijuterii nemaivăzute; inundaţii nemaivăzute.* [*Ne-* + ***mai***[1] + ***văzut***].

nemáră f. v. **nimară.**

nemárgine, nemargini f. (rar) nemărginire: *soarele ... s-afundă în umede nemargini.* HEL.; (fig.) *nemargine de vise.* EM. [*Ne-* + ***margine***].

nematelmínt, nematelminţi m. (la pl.) încrengătură cuprinzînd viermi cilindrici nesegmentaţi, care trăiesc în apă, în pămînt sau ca paraziţi (*Nemathelmintes*); (şi la sg.) vierme din această încrengătură. [Din fr. ***némathelminthes***].

nematocíst, nematociste n. (zool.) organ urzicător la celenterate. [Din fr. ***nématocyste***].

nematód, nematode n. (la pl.) clasă de viermi cilindrici, numărînd peste douăzeci de mii de specii, cu corpul lung şi subţire (*Nematoda*); (şi la sg.) vierme din această clasă (ex.: limbricul, trichina, oxiurul etc.). [Din fr. ***nématodes***].

nematodóză, nematodoze f. maladie parazitară la om şi la animale provocată de nematode. [Din fr. ***nématodose***].

nematomórfă, nematomorfe f. (la pl.) clasă de viermi subţiri şi lungi, numărînd peste trei sute de specii; (şi la sg.) vierme din această clasă. [Din fr. ***nématomorphes***].

nemărginíre, nemărginiri f. calitatea a ceea ce este nemărginit; nemargine; imensitate; spaţiu, întindere fără limite; infinit; (p. ext.) timp nelimitat: *în acea nemărginire ne-nvelim.* EM.; *nemărginirea a fost inaccesibilă spiritului grec.* BL. [***Ne-*** + ***mărginire***].

nemărgínit, ~ţi, ~e a. **1.** fără margini; nelimitat, necuprins, infinit: *nestatornica zare a nemărginitei cîmpii.* OD.; **2.** care nu cunoaşte limite (în intensitate); imens, neţărmuit: *colonii de lumi pierdute ... sînt atrase în viaţă de un dor nemărginit.* EM.; *înţelepciunea lui Dumnezeu e nemărginită ca şi bunătatea lui.* SAD.; *am o încredere nemărginită în talentul d-tale.* PETR.; **3.** (mat.) care poate depăşi orice număr finit dat; infinit, nelimitat. // n. nemărginire, infinit: *în tot nemărginitul ... ai zis să fiu tărie.* HEL. // adv. extrem; excepţional: *nemărginit de bun.* [***Ne-*** + ***mărginit***].

nemăritátă, nemăritate a. care nu este măritată: *se sacrifică ..., rămînînd nemăritată.* CĂL.; **fată nemăritată**, fată bătrînă. [***Ne-*** + ***măritată***].

nemărturisít, ~ţi, nemărturisită, ~e a. care nu este declarat, mărturisit; care nu este deschis, pe faţă: *iubire nemărturisită.* [***Ne-*** + ***mărturisit***].

nemăsurát, ~ţi, nemăsurată, ~e a. 1. care nu poate fi măsurat, calculat (atît e de mare, de numeros etc.); (p. ext.) imens, enorm: *muntele nemăsurat şi diform ... inspira neîncredere.* IBR.; **2.** care depăşeşte limita obişnuită, normală, firească; exorbitant: *zarafi ... cari sărăcesc lumea prin dobînzile lor cele nemăsurate.* FIL.; (adv.) *continuăm ... să mărim nemăsurat ... gesturi şi cuvinte care ne chircesc sufletul.* PR.; **3.** foarte puternic; intens: *mi-ai făcut o nemăsurată bucurie;* **4.** (rar) nestăpînit, necumpătat; impulsiv: *era îndrăzneţ şi nemăsurat.* CAR. [***Ne-*** + ***măsurat***].

nemăturát, ~ţi, nemăturată, ~e a. în care nu s-a măturat, nu s-a făcut curăţenie: *o odăiţă strîmtă şi întunecoasă, veşnic nemăturată şi împăienjenită.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***măturat***].

nemeeán a. **jocuri nemeene**, serbări la vechii greci, organizate din doi în doi ani în cinstea lui Zeus, constînd din întreceri atletice, lupte, alergări de care etc. [De la ***Nemeea*** n. pr.; cf. fr. ***néméens***].

neménie, nemenii f. (reg.) rudenie; neam: (fig.) *arheologi de fantezie a căror nemenie a început a se-nmulţi la noi.* OD. [***Neam*** + ***-enie***].

nemerí vb. v. **nimeri.**

nemerít a. v. **nimerit.**

nemeritát, ~ţi, nemeritată, ~e a. care nu a fost meritat; nedrept: *o întristă lipsa ei de noroc, loviturile nemeritate pe care le primise.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***meritat***].

nemérnic, ~ci, nemernică, ~ce a. şi m., f. **1.** (înv.) (om) străin; pribeag, pripăşit; venetic: *se găsea nemernic, pribegit din ţara sa.* NEGR.; (*fig.*) *sufletu-i nemernic, gîndu-i rătăcit.* AL.; **2.** vagabond, rătăcitor: *el îmblă ca un rob nemernic, de dorul muceniţei sfinte.* MAT.; **3.** (om) vrednic de milă; nefericit, sărman: *se socotea nemernică, umilită, nenorocită.* SL.; **4.** (om) de nimic, fără valoare; nevrednic; ticălos, mişel, infam: *a băut ca un nemernic.* ISP.; *te las să înţelegi cît eşti de nemernic.* PR. [Din sl. ***namĕrĭnŭ*** „care vine"; sensul peiorativ modern e motivat de accepţiunea intermediară „vagabond"].

nemernicí, nemernicesc vb. (înv. şi reg.; intr.) a pribegi; a vagabonda: *ca biet străin ..., nemernicind ... pe la uşile oamenilor.* CR. [De la ***nemernic***].

nemernície, nemernicii f. **1.** (înv.) starea de pribeag; timp petrecut în pribegie: *sosi sfîrşitul ... nemerniciei mele.* BIBLIA; **2.** condiţie jalnică, vrednică de plîns; sărăcie, mizerie; suferinţă, neputinţă: *omului nu-i rămîne decît resemnarea şi atunci ajunge asemenea robilor aflaţi în cea mai jalnică nemernicie.* GHEŢIE; **3.** faptă nedemnă, comportare mîrşavă; ticăloşie, infamie: *cugetări adînci asupra nemerniciilor lumeşti.* GANE. [***Nemernic*** + ***-ie***].

némeş, ~i, nemeşă, ~e a. de neam mare; înstărit, bogat; înnobilat: *maghiari nemeşi o mie.* AL.; *nu se trag din orice fel de ţărani, ci din ţăranii nemeşi.* GHEŢIE. // m. nobil ungur (mic sau mijlociu); (p. gener.) boiernaş: *toţi grofii şi nemeşii din Sibiu.* OD.; *au mînat* [caii] *de la nemeşul bogat.* POP. [Din magh. ***nemes***].

nemeşésc, ~şti, nemeşească, ~eşti a. care aparţine nemeşilor, referitor la nemeşi, caracteristic nemeşilor, de nemeş; (p. ext.) nobil, boieresc: *curia nemeşească a baronului le răsări în faţă.* GHEŢIE; *tot cai nemeşeşti, tot misiri turceşti.* POP. [***Nemeş*** + ***-esc***].

nemeşie f. **1.** stare, calitate, rang de nemeş, nemeşug: *cei trei ţărani primiră pergament de nemesie de la Carol VI.* GHEŢIE; **2.** (rar) clasa nemeşilor; mulţime de nemeşi; nemeşug: *nemeşia cea privilegiată.* B.-DEL. [***Nemeş*** + ***-ie***].

nemeşúg n. (înv.) nemeşie: *cînd venea vorba despre ipoteticul nemeşug ... zîmbea enigmatic.* GHEŢIE. [Din magh. ***nemesség***].

nemét, nemeturi n. (col.) neamuri, rude: *îi prindem cu tot nemetul lor aici.* OD. [***Neam*** + ***-et***].

nemetál, nemetale n. (chim.) metaloid. [***Ne-*** + ***metal***].

nemetalifér, ~i, nemetaliferă, ~e a. **substanţe** (sau **zăcăminte**) **nemetalifere**, minerale sau roci cu utilizare practică, folosite ca atare sau după o prealabilă prelucrare (ex.: argilă refractară, azbest, bentonită, cuarţ, gips, grafit, sare etc.). [***Ne-*** + ***metalifer***].

neméte m. v. **nămete.**

nemetéţ n. v. **nimitez.**

nemeţí vb. v. **nămeţi.**

nemiáz f. v. **namiază.**

nemíca pron. neg. v. **nimic.**

nemijlocít, ~ţi, nemijlocită, ~e a. şi adv. 1. (care se face) direct, fără mijlocirea cuiva sau a ceva; imediat: *aceşti oameni erau într-un contact nemijlocit cu un public oarecare.* EM.; *în abataje ... cunoscu nemijlocit lumea minerilor.* GHEŢIE; **2.** (care urmează) imediat (în timp sau în spaţiu): *muntele Negruţa îşi apleca pădurile ... în nemijlocita apropiere a satului.* AG. [***Ne-*** + ***mijlocit***].

nemílă (astăzi rar) f. lipsă de milă; cruzime: *dispreţ şi nemilă, batjocură şi loviri.* HASD. [***Ne-*** + ***milă***[2]].

nemilós, ~şi, nemiloásă, ~e a. **1.** (şi adv.) fără milă; crud, necruţător, neîndurător: *nu înţelegeam pe atunci de ce dau oamenii între ei o luptă atît de nemiloasă, ... şi adesea otrăvită pentru opinie.* PR.; *soarele dogorea nemilos.* GHEŢIE; **2.** (despre boli) incurabil. [***Ne-*** + ***milos***].

nemilostív, ~i, nemilostivă, ~e a. 1. nemilos: *crud şi nemilostiv, sălbatic.* DRĂGHICI; **2.** (fig.) teribil, grozav: *bat viscole nemilostive.* SAD. [***Ne-*** + ***milostiv***].

nemilostivíre, nemilostiviri f. lipsă de milă[2]; neîndurare; cruzime: *tăia în carne vie cu nemilostivire.* ISP. [***Ne-*** + ***milostivire***].

nemiluít, ~ţi, nemiluită, ~e a. şi adv. **1.** fără milă; nemilos; (p. ext.) înverşunat: *s-aţine nemiluit pe urma fiarelor din codru.* OD.; **2.** (care se află) în cantitate mare; mult: *a dat Dumnezeu zăpadă nemiluită.* DELAVR. // f. **cu nemiluita**, din belşug, cu ghiotura; fără măsură: *vitele începuseră ... să piară cu nemiluita.* AG.; *fuma cu nemiluita.* GHEŢIE. [Cf. ***milă***[2]].

neminţít, ~ţi, neminţită, ~e a. (înv.) care nu dă greş; incontestabil, nedezminţit: *să ia această poetică antiteză ca devizăneminţită a vredniciei lor.* OD. [De la ***minţi***].

nemistuít, ~ţi, nemistuită, ~e a. **1.** care nu este mistuit, digerat: *alimente nemistuite;* **2.** care arde continuu; care nu încetează; nemistuitor: *nemistuitul jar de soare dă foc la vetre.* ARG.; **3.** (fig.) nesecat, inepuizabil: *comori nemistuite.* AL. [***Ne-*** + ***mistuit***].

nemistuitór, ~i, nemistuitoáre a. **1.** care nu se mistuie (uşor, bine): *mîncări grele şi nemistuitoare.* GANE; **2.** care arde continuu; nemistuit: *nemaiputînd de durerea focului celui nemistuitor.* ISP. [***Ne-*** + ***mistuitor***].

nemişcáre f. **1.** starea a ceea ce nu se mişcă; imobilitate; absenţă a oricărei mişcări; (p. ext.) linişte: *tăcere este totul şi nemişcare plină.* HEL.; *brazii stau în nemişcare.* TOP.; **2.** inactivitate; pasivitate, inerţie: *voi ce staţi în nemişcare.* AL.; *nemişcarea unei civilizaţii de tip naiv.* CĂL. [***Ne-*** + ***mişcare***].

nemişcát, ~ţi, nemişcată, ~e a. **1.** care nu se mişcă sau nu poate fi mişcat din loc; imobil, fix, neclintit; (p. ext.) imobilizat: *apucîndu-l amîndoi îl ţineau nemişcat.* NEGR.; **2.** (fig.) definitiv, stabil, fix: *tradiţia nu înseamnă închistare în forme nemişcate.* CĂL.; **3.** ţeapăn, rigid; fără viaţă, inert: *atît de albă faţa-i ş-atît de nemişcată.* EM.; *pîndii pe-ascuns figura-i nemişcată.* TOP. [***Ne-*** + ***mişcat***].

nemişcătór, ~i, nemişcătoáre a. **1.** nemişcat, imobil; **avere** (sau **proprietate**) **nemişcătoare**, **bun nemişcător**, avere, proprietate, bun care nu poate fi strămutat; avere imobilă, bunuri imobiliare: *cumpără proprietăţi nemişcătoare.* BOL.; *la moartea bătrînului Nichita, întreaga lui avere mişcătoare şi nemişcătoare reveni fetei.* GHEŢIE; **2.** (fig.) neschimbător; definitiv: *despărţirea oamenilor în caste nemişcătoare.* EM. [***Ne-*** + ***mişcător***].

nemíte adv. (rar) darămite. [***Ne-*** + ***(dară)mite***].

nemîncáre f. faptul de a nu mînca, de a nu fi mîncat; (p. ext.) foame: *cîteva zile de nemîncare.* GAL. [***Ne-*** + ***mîncare***].

nemîncát[1], ~ţi, nemîncată, ~e a. care încă nu a mîncat; flămînd: *erau zile cînd mă culcam nemîncat.* EL. [***Ne-*** + ***mîncat[1]***].

nemîncát[2] n. **pe nemîncate**, înainte de a fi mîncat ceva; pe stomacul gol: *medicamentul se ia pe nemîncate.* [***Ne-*** + ***mîncat[2]***].

nemîngîiát, ~ţi, nemîngîiată, ~e a. **1.** care nu se poate mîngîia, consola; (p. ext.) nenorocit: *se întorcea acasă nemîngîiată, cu gîndul că fiu-său nu mai are leac.* CAR.; **2.** care nu poate fi domolit, alinat; care exprimă o mare tristeţe, nefericire: *luă copilul ... şi porni într-un plîns nemîngîiat.* GANE. [***Ne-*** + ***mîngîiat***].

nemlădiít, ~ţi, nemlădiită, ~e a. (rar) nemlădios; nearmonios: *trăsurile nemlădiite ale obrazelor.* OD. [***Ne-*** + ***mlădiit***].

nemlădiós, ~şi, nemlădioásă, ~e a. lipsit de flexibilitate; inflexibil, nemlădiit: *trup nemlădios.* [***Ne-*** + ***mlădios***].

nemotivát, ~ţi, nemotivată, ~e a. (adesea adv.) care nu are sau nu-şi găseşte motivare; fără motiv: *el a părăsit-o, în aparenţă, nemotivat.* CĂL.; *adunasem aproape patruzeci de absenţe nemotivate.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***motivat;*** cf. fr. ***non-motivé***].

nemţésc, ~şti, nemţească, ~eşti a. **1.** german (sau austriac); al nemţilor, propriu nemţilor: *semestrul de iarnă a început în universităţile nemţeşti de cîteva săptămîni.* GHEŢIE; *limba nemţească;* **cafea nemţească**, şvarţ; **cald nemţesc**, frig: *aşa îndrăcit cald nemţesc de mult n-am mai pomenit.* CAR.; **2.** făcut, fabricat de nemţi (ori de austrieci): *muzică nemţească.* FIL.; *asta-i o drăcărie nemţască.* SAD.; **3.** făcut după moda occidentală; (pop.) orăşenesc: *haine nemţeşti.* CAR.; *muncitorii ... îmbrăcaţi în straie nemţeşti murdare.* REBR.; **4.** (ca determinant, indicînd specii sau varietăţi de plante) *porumb*

nemţesc, liliac nemţesc, mere nemţeşti; (compus; bot.) **capră-nemţească**, calcea-calului (*Caltha palustris*). // f. **1.** limba germană: *boierii cei mai tineri, crescuţi ... numai cu franţuzască şi nemţască.* CR.; **2.** (reg.; artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [*Neamţ* + *-esc*].

nemţéşte adv. **1.** ca nemţii, în felul nemţilor; în limba germană: *poruncise anturajului să nu mai vorbească nemţeşte.* GHEŢIE; (fam.) **a plăti nemţeşte**, a plăti părţi egale din preţul unei consumaţii; **2.** (pop.) după moda occidentală; orăşeneşte: *nemţeşte bine se îmbracă.* ALEX.; *haine nemţeşti.* [*Neamţ* + *-eşte*].

nemţí, nemţésc vb. (rar; refl.) a adopta modul, stilul de viaţă occidental, în special moda vestimentară: *pare-mi-se ... că şi Iorgu s-a nemţit.* AL. [De la *neamţ*].

nemţíe f. **1.** (înv.) limba germană: *tradus de pe nemţie;* **2.** (rar) nemţime: *dacoromânaşul nostru în mijlocul nemţiei.* CAR. [*Neamţ* + *-ie*].

nemţíme f. (rar) mulţime de nemţi; totalitatea nemţilor; nemţie. [*Neamţ* + *-ime*].

nemţişór, nemţişori m. **1.** diminutiv al lui neamţ: *pe plajă ne-am distrat cu cîţiva nemţişori;* **2.** (mai ales la pl.) numele mai multor plante din familia ranunculaceelor, cu florile prevăzute cu un pinten: **a)** (şi **nemţişori de cîmp**) plantă erbacee cu flori albastre, roz, rar albe, care are proprietăţi iritante şi vermifuge; pintenaşi (*Delphinium consolida*); **b)** plantă erbacee cu frunzele în formă de palmă şi cu florile albastre-azurii (*Delphinium elatum*); **c)** (şi **nemţişori de grădină**) surguci (*Consolida ambigua*). [*Neamţ* + *-işor*].

nemţoáică, nemţoaice f. **1.** femeie din Germania (sau Austria); **2.** guvernantă (de origine germană): *crescuse ... sub îngrijirea unei nemţoaice bătrîne.* VLAH.; **3.** (bot.; pop.; mai ales la pl.) condurul-doamnei (*Tropaeolum majus*). [*Neamţ* + *-oaică*].

nemţofíl, ~i, nemţofílă, ~e m., f. şi a. (rar) germanofil. [*Neamţ*(*o*) + *fil*(*o*)].

nemţoicúţă, nemţoicuţe f. **1.** diminutiv al lui nemţoaică: *vom vedea cele două nemţoicuţe.* C.L.; **2.** (bot.; reg.) condurul-doamnei (*Tropaeolum majus*). [*Nemţoaică* + *-uţă*].

nemulţumí, nemulţúmesc vb. (tr.) a pricinui cuiva o nemulţumire; a indispune, a supăra, a mîhni: *mă voi sili a nu nemulţumi lumea.* FIL.; *plecarea lui îl contraria şi îl nemulţumea.* GHEŢIE. [*Ne-* + *mulţumi*].

nemulţúmire, nemulţúmiri f. **1.** faptul de a fi nemulţumit; starea celui nemulţumit; supărare, mîhnire; insatisfacţie: *un fel de nemulţumire ciudată, vecină cu decepţia, o cuprinsese.* GHEŢIE; **2.** neajuns, neplăcere, necaz: *ce nemulţumiri aveţi?* [*Ne-* + *mulţumire*].

nemulţumít, ~ţi, nemulţumită, ~e a. **1.** (adesea adv. sau subst.) care nu este mulţumit, care are o nemulţumire; nesatisfăcut; supărat, mîhnit, nemulţumitor: *veşnic era nemulţumit;* **2.** care exprimă nemulţumire: *aruncă o privire nemulţumită.* TUD. [*Ne-* + *mulţumit*].

nemulţumitór, ~i, nemulţumitóare a. **1.** (înv. şi pop.; adesea subst.) nerecunoscător, ingrat: *el este nemulţumitor către popor.* ISP; **2.** nemulţumit: *baba şi cu ... fiică-sa tot cîrtitoare şi nemulţumitoare erau.* CR.; **3.** nesatisfăcător: *condiţii nemulţumitoare.* [*Ne-* + *mulţumitor*].

nemurí[1], **nemuresc** vb. (tr.) a face să trăiască veşnic în amintire, a face să reziste timpului, să devină nemuritor; a imortaliza: *prin dalbe lupte să vă nemuriţi.* BOL.; *îşi nemureşte căţeluşa ..., fotografiind-o.* CĂL. [De la *nemuritor*].

nemurí[2], **nemuresc** vb. (reg.; tr. şi refl. recipr.) a deveni sau a fi rudă cu cineva: *hai să ne-ncuscrim, să ne nemurim.* POP. [De la *neamuri* (pl. de la *neam*)].

nemurire f. **1.** faptul de a nu fi supus morţii; starea celui ce este nemuritor; (*bis.*) viaţă veşnică: *tu-mi cei chiar nemurirea mea.* EM.; *a venit aici hotărîtă ... să caute adevărul, viaţa, nemurirea.* EL.; **nemurirea sufletului,** teză, în tradiţia platoniciană, în creştinism, conform căreia sufletul supravieţuieşte morţii corpului omenesc: *cît despre viaţa de apoi şi nemurirea sufletului, n-am nici un pic de îndoială.* GHEŢIE; (fam.) **la nemurire,** fără sfîrşit, veşnic, la infinit; (p. ext.) extrem de tare, de mult: *te iubesc la nemurire.* CAR.; *dacă ştiam noi, supralicitam la nemurire, pînă luam casa.* CĂL.; **2.** amintire nepieritoare; glorie veşnică: *apără dreptul, legea, credinţa, şi recompensa-i e nemurire.* ALEX.; [poetul] *merge de-a dreptul la nemurire.* MACED. [De la *nemuritor*].

nemuritór, ~i, nemuritóare a. **1.** care nu este supus morţii, care trăieşte veşnic: *sufletul e nemuritor;* **2.** care este menit să reziste timpului; care rămîne veşnic în amintirea oamenilor; nepieritor, etern: *sînt şi cuvinte nemuritoare: mamă, patrie, dor.* VIERU. // m. (la pl.) fiinţă nesupusă morţii; divinităţi păgîne, zei; (p. ext.) oameni celebri: *Verdi împrumută note de privighetori ca să zboare, dus de ele, pîn' la cei nemuritori.* MACED.; *văd scena balconului a nemuritorului Shakespeare.* SAD. // f. (bot.; la pl.) imortele (*Helychrysum bracteatum* şi *Xeranthemum annuum*). [*Ne-* + *muritor*].

nenatúrál, ~i, nenatúrală, ~e a. care nu este natural; artificial, nefiresc; afectat: *jocul nenatural al actorilor.* [*Ne-* + *natural*].

nenavigábil, ~i, nenavigábilă, ~e a. care nu permite navigaţia: *rîu nenavigabil.* [*Ne-* + *navigabil*].

nenduráre f. v. **neîndurare.**

nendurát a. v. **neîndurat.**

néne m. **1.** (pop. şi fam.) termen respectuos folosit (de cei tineri) pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat (mai) în vîrstă; neică: *nea Budulea ... avea un picior mai scurt.* SL.; *mă, nene, ... îmi lipsesc vreo zece perechi de puicuţe.* SOR.; **2.** (fam.) termen întrebuinţat în cursul unei relatări sau conversaţii pentru a exprima mirare, satisfacţie etc.: *şi cînd venea ea, nene, dobora copacii.* ISP; **3.** (înv. şi reg.) tată: *m-au părăsit nenea şi-am rămas de mamă.* DOS.; *mamă, zi să vie nenea ca să-mi mai scuture lenea.* PANN; **4.** (arg.) proprietar al unei case de toleranţe; proxenet; (şi: **nea**). [Cf. bulg. *nenja,* sb. *nena*].

neneácă f. (reg. şi fam.) mamă: *o nineacă cu două fete.* AL.; *robii de zestre ai neneacăi voiau să acrediteze o legendă necuviincioasă.* SAD.; (şi: **nineacă**). [Din turc. *nine,* influenţat, cît priveşte finala, de sinonimul *maică;* cf. *babacă*].

nengrijíre f. v. **neîngrijire.**

neníc, nenici m. (rar) nenişor. [*Nene* + *-ic*].

nenişór, nenişori m. (fam.) diminutiv al lui nene; nenic. [*Nene* + *-işor*].

nenormát, ~ţi, nenormată, ~e a. care nu se efectuează după norme (de timp): *muncă nenormată.* [*Ne-* + *normat*].

nenoróc, nenorocuri n. lipsă de noroc; neşansă, ghinion; (p. ext.) starea celui nenorocit; nefericire, nenorocire: *plîngea de nenorocul ei.* CAR.; *un poet urmărit de nenoroc.* CĂL. [*Ne-* + *noroc*].

nenorocí, nenorocesc vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face pe cineva nenorocit; a (se) distruge: *acel întîi amor m-a nenorocit.* NEGR.; *o s-o nenorocească ca şi pe mine.* PR. [De la *nenoroc*].

nenorocíre, nenorociri f. **1.** starea celui nenorocit; nefericire, nenoroc: *tocmai el va fi pricina nenorocirii mele.* AL.; *nenorocire e numai ceea ce simt eu, nu un altul.* PR.; **2.** întîmplare cu urmări foarte rele; necaz mare, pacoste; (p. ext.) dezastru: *greşelile unui om public se traduc în nenorociri asupra a milioane de oameni nevinovaţi.* EM.; *nu mi s-a întîmplat nici o nenorocire.* EL.; **din nenorocire,** datorită unor împrejurări nefavorabile; spre regretul ..., din păcate: *din nenorocire s-a îmbolnăvit de cancer.* [V. *nenoroci*].

nenorocít, ~ţi, nenorocită, ~e a. **1.** (şi subst.) lipsit de noroc, de fericire; vrednic de compătimire, de plîns; mizer; biet, nefericit: *plîngeam pe acea nenorocită femeie.* NEGR.; **2.** care inspiră milă[2]; dureros, trist; jalnic: *deplînse ... starea nenorocită în care se găsea ţara asta.* PAP.-B.; *scepticismul ... e cea mai nenorocită stare în care poate ajunge un om.* GHEŢIE; **3.** care nu reuşeşte, care eşuează lamentabil: *încercare nenorocită;* **4.** care aduce sau constituie o nenorocire; dezastruos, funest, nefast: *un tînăr îmi cere sfaturi pentru un amor nenorocit.* BAC.; **5.** care se află într-o stare proastă, precară; mizerabil, nefericit: *a căzut pe scara aia nenorocită.* // m., f. **1.** sărac, nevoiaş: *ajutaţi pe nenorociţi;* **2.** termen dispreţuitor la adresa cuiva; ticălos, netrebnic: *ce ai făcut, nenorocito!* ISP. [*Ne-* + *norocit*].

nenorocós, ~şi, nenorocoásă, ~e a. **1.** lipsit de noroc; ghinionist; care nu izbuteşte; păgubos: *atunce au început a să pleca Roma cea nenorocoasă spre răsipă.* N.COSTIN; *eşti nenorocos, tinere;* **2.** care aduce neplăceri, nenorocire; nefast: *o întîmplare nenorocoasă duse tensiunea ... într-un punct critic.* GHEŢIE. [*Ne-* + *norocos*].

nenturnát a. v. **neînturnat.**

nenufár, nenufari m. (bot.; livr.) nufăr (*Nymphae alba* şi *Nuphar luteum*): *elogiază ... candizii nenufari şi, în general, florile.* CĂL. [Din fr. *nénuphar*].

nenumărát, ~ţi, nenumărată, ~e a. care nu poate fi numărat, socotit (fiind în cantitate atît de mare); foarte numeros, imens, nenumerabil: *stele nenumărate, ca nisipul mării.* BOL.; *să aibi puterea de a te desface de nenumăratele prejudecăţi ce-ţi întunecă vederea.* ZAMF.; **de nenumărate ori,** foarte des: *trecusem de nenumărate ori pe lîngă casă.* GHEŢIE. [*Ne-* + *numărat*[2]].

nenumerábil, ~i, nenumerabilă, ~e a. nenumărat; foarte numeros: *prin ... nenumerabile evoluţiuni puterea creatoare a naturei a scos ... formele mişcătoare ale vieţii organice.* MAIOR. [*Ne-* + *numerabil;* cf. fr. *innombrable*].

nenumít, ~ţi, nenumită, ~e a. căruia nu i s-a dat un nume; (bis.) nebotezat; (jur.) **contract nenumit,** contract nereglementat în codul civil (ex. contractul de întreţinere). [*Ne-* + *numit*].

neo- element de compunere cu sensul „nou", „recent". [Din fr. *néo-*].

neoanacreóntic, ~ci, neoanacreontică, ~ce a. care se inspiră din poezia lirică cultivată de imitatorii tîrzii (sec. al XVIII-lea) ai lui Anacreon; care aparţine acestei poezii. [Din fr. *néo-anacréontique*].

neoanarhísm n. curent politic şi doctrinar care reia vechi teme ale anarhismului. [*Neo-* + *anarhism*].

neoantróp, neoantropi m. denumire dată omului fosil asemănător celui actual (*Homo sapiens sapiens*). [Din germ. *Neoanthropus,* it. *neoantropo*].

neoaristotelísm a. denumire dată aristotelismului Renaşterii, opus celui scolastic. [Din fr. *néo-aristotélisme*].

neoartróză, neoartroze f. articulaţie nou-creată între două extremităţi osoase aflate în raporturi anatomice anormale. [Din fr. *néoarthrose*].

neobaróc n. curent şi stil artistic (din sec. al XIX-lea îndeosebi) care încearcă să reînvie barocul. [Din germ. *Neubarock,* engl. *neobaroque*].

neobediént, ~ţi, neobedientă, ~e a. (livr.) care nu este docil; nesupus, neascultător. [*Ne-* + *obedient*].

neobicinuít a. v. **neobişnuit.**

neobişnuínţă f. faptul de a nu fi obişnuit, deprins cu ceva; lipsă de obişnuinţă: *neobişnuinţa de a face mişcare, de a merge pe jos.* [*Ne-* + *obişnuinţă*].

neobişnuít, ~ţi, neobişnuită, ~e a. **1.** care nu se obişnuieşte, care nu se face: *comportament neobişnuit pe la noi;* **neobişnuit cu ...,** care nu este obişnuit cu ...: *eram încă neobişnuită cu munca fizică;* **2.** care iese din comun; aparte, deosebit, special, excepţional: *avea ... o memorie neobişnuită.* GHEŢIE; **3.** straniu, bizar, ciudat: *în sufletul tău se petrece ceva neobicinuit.* FIL.; (şi: (înv.) **neobicinuit**). [*Ne-* + *obişnuit*].

neobligatóriu, ~ii, neobligatorie, ~ii a. care nu este impus; care poate lipsi: *uniformele şcolare au devenit neobligatorii.* [*Ne-* + *obligatoriu*].

neobliterát, ~ţi, neobliterată, ~e a. (despre mărci poştale) neştampilat. [*Ne-* + *obliterat*].

neoboseálă f. (rar) faptul de a fi neobosit; hărnicie deosebită, zel (susţinut): *caii ... se deosebeau ... prin răpeziciune şi neobosealã.* HASD. [*Ne-* + *oboseală*].

neobosít, ~ţi, neobosită, ~e a. **1.** care nu oboseşte (niciodată), care nu simte oboseală; (p. ext.) care este mereu activ; harnic, neostenit: *neobosită, se ridica şi se lăsa în fotoliu.* GHEŢIE; *neobosită, mama stă de veghe;* **2.** care nu se întrerupe; continuu, susţinut, neostenit: *răsplătire ... a neobositelor lor osteneli.* HEL.; **3.** perseverent: *iată ce ne declară în această privinţă neobositul explorator.* BL. // adv. neîncetat, necontenit: *maică-ta mi-a poruncit să tot zbor neobosit.* POP. [*Ne- + obosit*].

neobrăzáre, neobrăzări f. lipsă de bună-cuviinţă; neruşinare; (p. ext.) faptă, vorbă etc. lipsită de bună-cuviinţă; obraznicie, neruşinare, necuviinţă, impertinenţă: *Împrăştie perversele ispite de „poamă" crudă cu neobrăzarea inocenţei.* PAP-B. [De la *neobrăzat*].

neobrăzát, ~ţi, neobrăzată, ~e a. lipsit de bună-cuviinţă; neruşinat, obraznic, impertinent, insolent: *un tînăr neobrăzat.* [*Ne- + obrăzat*].

neobservát, ~ţi, neobservată, ~e a. **1.** fără să fie (încă) observat, văzut: *m-am strecurat neobservat în localul înţesat de lume.* GHEŢIE; **2.** (fig.) fără să fie remarcat, apreciat, preţuit: *momentele tragice trec neobservate, înăbuşite într-o limbuţie neserioasă.* CĂL. [*Ne- + observat*].

neobudísm n. budismul în forma adoptată de culturile neasiatice. [*Neo- + budism*].

neocapitalísm n. formă modernă a capitalismului care acceptă intervenţia statului în unele sectoare. [Din fr. *néo-capitalisme,* it. *neocapitalismo*].

neocapitalíst, ~şti, neocapitalistă, ~e a. care aparţine neocapitalismului, referitor la neocapitalism, specific neocapitalismului: *societate neocapitalistă.* // m., f. adept al neocapitalismului. [Din fr. *néo-capitaliste,* it. *neocapitalista*].

neocátharsis n. metodă psihanalitică utilizată în medicină, prin care se provoacă reactualizarea evenimentelor din copilăria pacientului, în scopul descărcării unor tensiuni. [Din fr. *néo-catharsis*].

neocatólic, ~ci, neocatolică, ~ce a. care ţine de neocatolicism, referitor la neocatolicism. // m., f. adept al neocatolicismului. [Din fr. *néo-catholique*].

neocatolicísm n. doctrină care tinde să adapteze catolicismul la problemele lumii contemporane. [Din fr. *néo-catholicisme*].

neocerebél n. partea cea mai recentă filogenetic a cerebelului, cuprinzînd lobul posterior, cea mai mare parte din lobii laterali şi nucleii dinţaţi, cu rol în controlul motricităţii voluntare şi al mişcărilor automate. [Din fr. *néocérébellum*].

neoclásic, ~ci, neoclasică, ~ce a. care aparţine, care este specific neoclasicismului, referitor la neoclasicism; care are ca model arta clasică: *vechea clădire în stil neoclasic, de la începutul veacului, îi apăru deodată în faţă.* GHEŢIE.; **curent neoclasic,** curent în gîndirea economică de la sfîrşitul sec. al XIX-lea (reprezentat de Carl Menger, Leon Walras, Vilfredo Pareto, Alfred Marshall), care respinge teoria valorii bazate pe muncă, înlocuind-o cu explicarea procesului de formare a preţurilor, într-o economie liberală, prin factori subiectivi, respectiv prin satisfacţia resimţită în urma consumului sau a utilizării bunurilor cumpărate. // m. adept al neoclasicismului: *sînt nişte inadaptibili senini, mai degrabă neoclasici decît simbolişti.* CĂL. [Din fr. *néo-classique*].

neoclasicísm n. **1.** mişcare artistică şi literară, din a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi din sec. al XX-lea, care promova principiile clasice, reîntoarcerea la idealurile şi modelele artei clasice (antice); **2.** termen denumind epocile de resurecţie a idealurilor estetice ale clasicismului. [Din fr. *néo-classicisme*].

neocolonialísm n. formă nouă a colonialismului vizînd dominarea economică a ţărilor subdezvoltate (foste colonii), de către marile puteri, prin mijloace moderne (valutar-financiare, tehnologice, informaţionale). [Din fr. *néo-colonialisme*].

neocolonialíst, ~şti, neocolonialistă, ~e a. care promovează neocolonialismul, care ţine de neocolonialism, referitor la neocolonialism: *politici neocolonialiste.* // m., f. adept al neocolonialismului. [Din fr. *néo-colonialiste*].

neoconfucianísm n. sistem filozofic eclectic, apărut în China, în sec. al X-lea – al XIII-lea, continuator al tradiţiei confucianiste, cu influenţe budiste şi taoiste. [Din fr. *néo-confucianisme*].

neocórtex, neocortexuri n. regiune a scoarţei cerebrale, cea mai recentă filogenetic, care constituie la om cea mai mare parte a suprafeţei emisferelor cerebrale; izocortex, neopallium. [Din fr. *néo-cortex,* engl. *neocortex*].

neocrític, ~ci, neocritică, ~ce a. şi m., f. neocriticist. [Din fr. *néo-critique*].

neocriticísm n. doctrină actualizată a criticismului kantian. [Din fr. *néo-criticisme*].

neocriticíst, ~şti, neocriticistă, ~e a. care ţine de neocriticism, referitor la neocriticism. // m., f. adept al neocriticismului. [Din fr. *néo-criticiste*].

neocupát, ~ţi, neocupată, ~e a. **1.** fără ocupaţie; disponibil: *om neocupat; forţă de muncă neocupată;* **2.** care nu are mult de lucru; liber: *frizer neocupat;* **3.** neluat încă în primire: *post neocupat;* **4.** care nu este ocupat; liber: *loc neocupat;* **5.** care nu este cucerit de o armată străină ori stăpînit de o putere străină: *teritorii neocupate.* [*Ne- + ocupat*].

neodarvinísm n. teorie de tradiţie darvinistă (formulată de biologul F. L. Weismann), care explică evoluţia vieţuitoarelor numai prin mutaţii genetice şi selecţie naturală. [Din fr. *néo-darwinisme*].

neodarviníst, ~şti, neodarvinistă, ~e a. care aparţine neodarvinismului, referitor la neodarvinism. // m., f. adept al neodarvinismului. [Din fr. *néo-darwiniste*].

neodíhnă f. **1.** lipsă de odihnă; oboseală: *mi-am stors întreaga viaţă în chin şi neodihnă.* VOIC.; *l-a ajuns neodihna;* **2.** (înv.) nelinişte, îngrijorare: *obiect de neodihnă pentru Poartă.* GHICA; **3.** (înv.) zgomot, zarvă; (p. ext.) agitaţie, tulburare. [*Ne- + odihnă*].

neodihní, neodihnesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) nelinişti, a (se) îngrijora; a nemulţumi: *fierberea ... începu a neodihni pe domn.* BĂLC. [De la *neodihnit*].

neodihnít, ~ţi, neodihnită, ~e a. **1.** care este obosit, care nu s-a odihnit: *se simţea cam lînced şi neodihnit.* GHEŢIE; **2.** care nu se odihneşte, nu stă (niciodată); (p. ext.) gata oricînd pe acţiune; neobosit: *stînd vecinic în picioare, în veci neodihniţi.* AL.; **3.** (înv.) neliniştit, agitat: *săcuii erau neodihniţi şi cîrtitori.* BĂLC. [*Ne- + odihnit*].

neodím n. element chimic din grupa pămînturilor rare, folosit în aliajele pentru construcţia avioanelor şi rachetelor, pentru lasere etc. [Din fr. *néodyme*].

neofalínă f. denumire comercială a amestecului de benzen şi benzină uşoară, întrebuinţat la curăţarea materialelor textile şi a parchetului. [Din fr. *néophaline*].

neofascísm n. mişcare politică şi ideologică de extremă dreaptă, care continuă ideologia fascismului. [Din fr. *néo-fascisme*].

neofascíst, ~şti, neofascistă, ~e a. care ţine de neofascism, referitor la neofascism. // m., f. adept al neofascismului. [Din fr. *néo-fasciste*].

neoficiál, ~i, neoficială, ~e a. care nu este oficial, care nu emană de la o autoritate; cu caracter particular: *o domnie neoficială de o lună.* CĂL.; *vizită neoficială.* [*Ne- + oficial*].

neofít, ~ţi, neofită, ~e m., f. **1.** persoană de curînd convertită la o religie; (spec.) creştin de curînd botezat; **2.** (p. ext.) persoană care a aderat de curînd la o cauză, la o doctrină etc. sau care a intrat recent într-o grupare, într-o colectivitate etc. (fiind încă neiniţiată); începător (într-un domeniu): *a-l prenumăra între miniştri mai noi, între neofiţi.* MAIOR.; *stînd la o parte, neofitul putea observa nestingherit odaia.* CĂL. // f. pl. plante recent răspîndite de om. [Din fr. *néophyte*].

neofobíe f. fobie faţă de schimbare, faţă de tot ce este nou. [Din fr. *néophobie*].

neoformáţie, neoformaţii f. (med.) tumoare malignă; (şi) **neoformaţiune**). [Din fr. *néoformation*].

neoformaţiúne f. v. neoformaţie.

neofreudísm n. denumire generică pentru curentele psihanalitice apărute după 1930, care acceptă importanţa factorilor sociali şi culturali în apariţia nevrozelor; neopsihanaliză. [Din fr. *néo-freudisme*].

neogén, ~i, neogenă, ~e a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) a doua perioadă a erei neozoice, cuprinzînd miocenul şi pliocenul, caracterizată prin ridicarea lanţurilor muntoase. [Din fr. *néogène*].

neogoít, ~ţi, neogoită, ~e a. care nu este sau nu poate fi alinat, mîngîiat: *durere neogoită.* [*Ne- + ogoit*].

neogótic, ~ci, neogotică, ~ce a. şi n. (stil în arhitectură şi artă) care reevaluează goticul, prelucrînd formal elementele lui decorative: *arhitectul Melic a făcut ... o poartă în stil neogotic.* PETR. [Din fr. *néo-gothique*].

neogramátic, ~ci, neogramatică, ~ce a. **şcoală neogramatică** sau **curent neogramatic,** curent lingvistic apărut la Leipzig în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, care susţine principiul regularităţii schimbărilor fonetice şi acordă analogiei un rol important în crearea formelor noi. // m., f. reprezentant al acestui curent lingvistic, adept al principiilor acestei şcoli: *cu neogramaticii ... se poate spune că pentru prima dată umanitatea ajunge să cunoască cu adevărat şi în profunzime ce este limbajul.* CE; *A. Philippide este un neogramatic.* [Din fr. *néo-gramairien,* it. *neo-grammatici,* germ. *Jung-grammatiker*].

neogréc, ~ci, neogreácă, ~ece a. care se referă la Grecia modernă sau la poporul grec în perioada modernă, care aparţine Greciei moderne sau poporului grec din această perioadă; neogrecesc; **limba neogreacă** (şi f.), limba greacă modernă: *neogreaca se formează începînd cu secolul al XVI-lea.* [Din fr. *néogrec*].

neogrecésc, ~şti, neogreceáscă, ~eşti a. neogrec: *prin ce se deosebeşte ... ornamentica artei populare neogreceşti de aceea a artei româneşti?* BL. [*Neo- + grecesc*].

neohegelián, ~eni, neohegeliană, ~ene a. care ţine de neohegelianism, propriu neohegelianismului, referitor la neohegelianism. // m., f. adept al neohegelianismului. [Din fr. *néo-hégélien*].

neohegelianísm n. curent filozofic contemporan derivat din sistemul lui Hegel, apărut în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. [Din fr. *néo-hégélianisme*].

neoimpresionísm n. direcţie modernistă în pictură, apărută în Franţa la sfîrşitul sec. al XIX-lea, care aplică legea contrastului simultan, pe baza studiului ştiinţific al culorii, acordînd totodată o deosebită atenţie structurii compoziţionale a imaginii şi a construcţiei formelor în lumină. [Din fr. *néo-impressionnisme*].

neoimpresioníst, ~şti, neoimpresionistă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic neoimpresionismului, referitor la neoimpresionism. // m., f. adept al neoimpresionismului. [Din fr. *néo-impressionniste*].

neoiobăgíe f. concepţie social-politică formulată de C.Dobrogeanu-Gherea, care defineşte tipul specific de dezvoltare istorică a României în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, cu precădere particularităţile sistemului ei agrar în perioada respectivă, caracterizat prin numeroase reminiscenţe feudale. [*Neo- + iobăgie*].

neojunimísm n. şcoală estetică românească dintre cele două războaie mondiale, care reactualizează principiile junimiste. [*Neo- + junimism*].

neojunimíst, ~şti, neojunimistă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic neojunimismului, referitor la neojunimism. // m., f. adept al neojunimismului. [*Neo- + junimist*].

neokantián, ~eni, neokantiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic neokantianismului. // m., f. adept al neokantianismului: *neokantian convins a luat-o de departe, de la Platon, a trecut la nominaliştii şi la realiştii evului mediu, apoi la sensualişti.* GHEŢIE. [Din fr. *néokantien*].

neokantianísm n. orientare filozofică apărută la sfîrşitul sec. al XIX-lea, derivată din doctrina lui Kant, la care sînt asimilate noile rezultate ale ştiinţelor;

orice doctrină filozofică inspirată din filozofia lui Kant. [*Neo- + kantianism;* cf. fr. *néokantisme*].

neokeynesísm n. ansamblu de teorii economice inspirate din doctrina lui J.M.Keyness, care încearcă o adaptare sau o corectare a acesteia, în scopul transformării ei într-un instrument de combatere a crizelor inflaţioniste. [Din fr. *néo-keynésism*].

neolamarckísm n. totalitatea curentelor din teoria evoluţionistă, care valorifică diferite aspecte ale lamarckismului. [Din fr. *néo-lamarckisme*].

neolatín, ~i, neolatină, ~e a. 1. care continuă limba latină; romanic: *româna, italiana, franceza, spaniola, portugheza, catalana şi retoromana sînt limbi neolatine;* 2. care descinde din romani; romanic: *popoare neolatine.* // m., f. romanic: *un reviriment literar însemnat se schiţează ... în spiritul neolatinilor.* MACED. [Din fr. *néo-latin*].

neoliberál, ~i, neoliberali, ~e a. care aparţine neoliberalismului, referitor la neoliberalism: *doctrină neoliberală.* // m., f. adept al neoliberalismului. [*Neo- + liberal*].

neoliberalísm n. doctrină economică contemporană, care reformulează principiile liberalismului, susţinînd intervenţia limitată a statului în economie numai la stabilirea cadrului juridic care să permită organizarea concurenţei, funcţionarea armonioasă a mecanismului preţurilor şi stăvilirea abuzurilor monopolurilor. [Din fr. *néolibéralisme*].

neolingvíst, ~şti, neolingvistă, ~e a. neolingvistic. // m., f. adept al neolingvisticii. [Din it. *neolinguista*].

neolingvístic, ~ci, neolingvistică, ~ce a. care aparţine neolingvisticii, referitor la neolingvistică: *studii neolingvistice.* [Din it. *neolinguistico*].

neolingvístică f. curent lingvistic caracterizat prin importanţa acordată împrumuturilor, prin negarea legilor lingvistice şi prin explicarea cu ajutorul ariilor lingvistice a deosebirilor dintre limbi înrudite. [Din it. *neolinguistica*].

neolític, ~ci, neolitică, ~ce a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) perioada din istoria comunei primitive, situată între mezolitic şi epoca metalelor (7000-2500 î.d.Hr.), caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră lustruită şi de bronz, prin apariţia agriculturii primitive, a creşterii vitelor şi a olăriei. [Din fr. *néolitique*].

neológ, neologi m. (rar) adept al introducerii şi folosirii neologismelor în limba proprie; neologist. [Din fr. *néologue*].

neológic, ~ci, neologică, ~ce a. care se referă la neologisme, care reprezintă un neologism; neologist, neologistic: *vorba neaoşă e împerecheată totdeauna cu cea neologică.* CĂL. [Din fr. *néologique*].

neologísm, neologisme n. cuvînt împrumutat de curînd din altă limbă sau creat recent într-o limbă prin mijloace proprii, care desemnează, de obicei, o realitate nouă; sens nou al unui cuvînt: *o mulţime de neologisme ... se introduc astăzi fără trebuinţă.* EM.; *din năvala de neologisme se vor ciurui cele necesare exprimării precise.* SAD. [Din fr. *néologisme*].

neologíst, ~şti, neologistă, ~e a. (rar) neologic: *ne servim de forma neologistă întrebuinţată de d. Maiorescu.* EM. // m. (rar) neolog: *exagerarea neologiştilor.* MAIOR. [Din fr. *néologist*].

neologístic, ~ci, neologistică, ~ce a. (rar) neologic: *cuprins de un adevărat delir neologistic, poetul e în vînătoare de franţuzisme.* CĂL. [*Neologist + -ic;* cf. germ. *neologistisch*].

neologiză, neologizez vb. (tr.) a utiliza îndeosebi neologisme; a introduce neologisme; a crea neologisme. [Din fr. *néologiser*].

neologizáre, neologizări f. acţiunea de a neologiza şi rezultatul ei: *neologizarea în sens apusean a limbii.* CĂL. [V. *neologiza*].

neóm, neoameni m. persoană lipsită de însuşirile omului normal; persoană lipsită de omenie, om crud, monstru: *bunica vedea în el un fel de neom, un băieţandru cu mintea slabă.* ST.; **ca neoamenii,** altfel decît ar fi normal: *era îmbrăcat ca neoamenii.* ISP; **a face pe cineva (din om) neom,** a distruge (fizic sau moral); a nenoroci pe cineva: *ţara-n mîni au apucat ... şi neoameni ne-au făcut.* MAT. [*Ne- + om*].

neomalthusián, ~eni, neomalthusiană, ~ene a. care aparţine neomalthusianismului, referitor la neomalthusianism, caracteristic pentru neomalthusianism; neomalthusianist. // m., f. adept al neomalthusianismului. [Din fr. *néo-malthusien*].

neomalthusiánism n. doctrină contemporană care reia tezele lui Malthus referitoare la supraopularea globului, promovînd necesitatea limitării naşterilor prin metode contraceptive. [Din fr. *néo-malthusianisme*].

neomalthusiánist, ~şti, neomalthusiánistă, ~e a. şi m., f. neomalthusian. [*Neomaltusian + -ist*].

neomenésc, ~şti, neomeneáscă, ~eşti a. care nu este caracteristic omului; lipsit de însuşirile omeneşti, de omenie; inuman, sălbatic, crud, barbar: *lui Victor i se părea ceva neomenesc în stăpînirea de sine şi în tăria mamei sale.* GHEŢIE. [*Ne- + omenesc*].

neomenéşte adv. în chip neomenesc; cu sălbăticie; cu cruzime; inuman: *fusese asasinat neomeneşte.* GHICA. [*Ne- + omeneşte*].

neomenície, neomenii f. 1. lipsă de omenie; răutate, cruzime: *a fost în culmea neomeniei.* EM.; 2. faptă de om rău, crud, sălbatic: *să apere aceste ţări de neomeniile turcilor.* ISP. [*Ne- + omenie*].

neomenít, ~ţi, neomenită, ~e a. (înv.) neomenos, inuman: *departe ... de oameni neomeniţi ... eu mulţumit aş trăi.* ALEX. [*Ne- + omenit*].

neomenós, ~şi, neomenoásă, ~e a. 1. lipsit de omenie, fără milă; rău, crud: *esploatarea neomenoasă.* EM.; *nu ştiam ... nici o faptă neomenoasă să fi săvîrşit.* ISP.; 2. (înv.) nepoliticos. [*Ne- + omenos*].

neomercantilísm n. doctrină care promovează un mercantilism modernizat, un oarecare protecţionism şi anumite intervenţii ale statului în sprijinul economiei naţionale. [Din fr. *néo-mercantilisme*].

neomicínă f. medicament obţinut dintr-un grup de antibiotice extrase din ciuperca *Streptomyces fradiae,* cu acţiune asupra stafilococilor patogeni, administrat în gastroenterite, în tratamentul plăgilor infectate etc. [Din fr. *néomycine*].

neomogén, ~i, neomogenă, ~e a. lipsit de omogenitate; diferenţiat, neunitar. [*Ne- + omogen*].

neomologát, ~ţi, neomologată, ~e a. neacceptat, nerecunoscut oficial: *record sportiv neomologat.* [*Ne- + omologat*].

neón n. 1. gaz nobil neinflamabil, incolor şi inodor, obţinut prin distilarea fracţionată a aerului lichid, folosit la umplerea tuburilor luminoase; 2. corp de iluminat constituit dintr-un tub fluorescent cu asemenea gaz: *în hol am instalat un neon.* [Din fr. *néon*].

neonatál, ~i, neonatală, ~e a. referitor la un nou-născut. [Din fr. *néonatal*].

neonatalogíe f. specialitate medicală avînd ca obiect studiul nou-născuţilor. [Din fr. *néonatalogie,* engl. *neonatalogy*].

neonazísm n. curent revanşard, şovin, care reînvie nazismul. [Din it. *neonazismo*].

neonazíst, ~şti, neonazistă, ~e a. care aparţine, care este specific neonazismului, referitor la neonazism. // m., f. adept al neonazismului: *la Rostock îşi fac de cap neonaziştii.* R.L. [Din it. *neonazista*].

neonést, ~şti, neonestă, ~e a. lipsit de onestitate; necinstit: *amici neoneşti.* [*Ne- + onest*].

neopállium n. (anat.) neocortex. [Din fr. *néopallium*].

neoperábil, ~i, neoperabilă, ~e a. care nu poate fi operat: *bolnav neoperabil.* [*Ne- + operabil*].

neoperát, ~ţi, neoperată, ~e a. care nu a fost supus (încă) unei intervenţii chirurgicale: *bolnavul nu va putea trăi neoperat.* [*Ne- + operat*].

neopitagoriciăn, ~eni, neopitagoriciană, ~ene a. care aparţine neopitagorismului, referitor la neopitagorism. // m., f. adept al neopitagorismului. [Din fr. *néo-pytagoricien*].

neopitagorísm n. sistem filozofic de origine alexandrină, care reactualizează mistica şi numerologia lui Pitagora, adăugînd elemente platoniciene, peripatetice şi stoice. [Din fr. *néo-pythagorisme*].

neoplásm, neoplasme n. tumoare malignă; cancer. [Din fr. *néoplasme*].

neoplasticísm n. orientare estetică abstracţionistă, apărută la începutul sec. al XX-lea, în Olanda, constînd în folosirea exclusivă a unghiului drept şi a unei game cromatice reduse (negru, gri, alb). [Din fr. *néoplasticisme*].

neoplatónic, ~ci, neoplatonică, ~ce a. care aparţine neoplatonismului, referitor la neoplatonism; neoplatonician: *caracteristicile veacului sînt cu osebire sistemele gnostice şi neoplatonice.* BL. // m., f. adept al neoplatonismului. [Din fr. *néoplatonique,* cf. it. *neoplatonico*].

neoplatonicián, ~eni, neoplatoniciană, ~ene a. şi m., f. neoplatonic. [Din fr. *néoplatonicien*].

neoplatonísm n. doctrină filozofică apărută la Alexandria în sec. al III-lea – al VI-lea, care reunea eclectic idealismul lui Platon cu elemente din aristotelism, stoicism, neopitagorism şi din misticismul oriental. [Din fr. *néoplatonisme*].

neoplázic, ~ci, neoplazică, ~ce a. care ţine de neoplazie sau de neoplasm, referitor la neoplazie sau la neoplasm, caracteristic neoplaziei sau neoplasmului. [Din fr. *néoplasique*].

neoplazíe, neoplazii f. proces patologic de formare a unui ţesut nou, tumoral, prin înmulţirea exagerată a celulelor care alterează structura normală a ţesutului originar; neoplasm. [Din fr. *néoplasie*].

neoportún, ~i, neoportună, ~e a. inoportun, nepotrivit. [*Ne- + oportun;* cf. lat. *inopportunus,* fr. *inopportun*].

neopozăbil, ~i, neopozabilă, ~e a. (jur.) inopozabil: *act neopozabil.* [*Ne- + opozabil;* cf. fr. *non-opposable*].

neopozitivísm n. curent filozofic contemporan, derivat din doctrina lui Auguste Comte, care acordă o atenţie deosebită cunoaşterii raţionale şi analizei logice a limbajului ştiinţei. [Din fr. *néopositivisme*].

neopozitivíst, ~şti, neopozitivistă, ~e a. care ţine de neopozitivism, referitor la neopozitivism. // m., f. adept al neopozitivismului. [Din fr. *néopositiviste*].

neoprén n. varietate de cauciuc sintetic termoplastic, obţinut prin polimerizarea cloroprenului; sovpren. [Din fr. *néoprène*].

neoprít, ~ţi, neoprită, ~e a. şi adv. fără a se opri, fără a putea fi oprit; nestăvilit: *ei intră neopriţi.* EM.; *femeia ... vorbea mereu, neoprită.* PR. [*Ne- + oprit*].

neopsihanalíză f. (psih.) neofreudism. [*Neo- + psihanaliză*].

neoraţionalísm n. curent filozofic care încearcă să integreze factorul subiectiv al cunoaşterii într-o concepţie realistă ce consideră că teoria este subordonată obiectului existent independent de subiect: *se străduia să reprezinte bancruta neoraţionalismului prin înseşi erorile sale şi opiniile divergente ale susţinătorilor lui.* GHEŢIE. [Din fr. *néorationalisme*].

neórdine f. (rar) dezordine, neorînduială: *hîrtii, versuri, ziare rupte ..., o neordine într-adevăr păgînească.* EM. [*Ne- + ordine*].

neorealísm n. 1. curent filozofic contemporan care identifică conştiinţa cu existenţa; 2. curent în literatura, artele plastice şi cinematografia contemporană, de sorginte italiană, care prezintă cu precădere realitatea socială. [Din fr. *néoréalisme*].

neorealíst, ~şti, neorealistă, ~e a. care ţine de neorealism, referitor la neorealism. // m., f. adept al neorealismului. [Din fr. *néoréaliste*].

neorgánic, ~ci, neorganică, ~ce a. (chim.) anorganic. [*Ne- + organic;* cf. fr. *anorganique*].

neorganizát, ~ţi, neorganizată, ~e a. 1. care nu este organizat (în prealabil); spontan: *manifestaţie neorganizată;* 2. care şi-a pierdut organizarea; dezorganizat: *comerţ neorganizat.* [*Ne- + organizat*].

neorientát, ~ţi, neorientată, ~e a. dezorientat; (p. ext.) neinformat, nelămurit: *oamenii sînt neliniştiţi, neorientaţi.* [*Ne-* + ***orientat;*** cf. fr. ***désorienté***].

neorînduiálă, neorînduieli f. (astăzi rar) **1.** lipsă de organizare, de disciplină; dezordine, debandadă, harababură, neregulă; (p. ext.) agitaţie, revoltă: *din robie se naşte libertatea, din neorînduială iese rînduiala.* BĂLC.; *neorînduiala din viaţa lor trebuia curmată din rădăcini.* GHEŢIE; **2.** lipsă de ordine; deranj: *mă deranja neorînduiala din odaie;* **în neorînduială,** dezordonat: *cu pletele zburlite în neorînduială.* BOL. [*Ne-* + ***orînduială***].

neorînduít, ~ţi, neorînduită, ~e a. (înv.) dezordonat; dezorganizat: *în loc de astfel de jocuri neorînduite ... se ivi un soi de mică comedie.* OD. [*Ne-* + ***orînduit***].

neoromántic, ~ci, neoromantică, ~ce a. care ţine de neoromantism, caracteristic neoromantismului, referitor la neoromantism: *în paginile sale se amestecă elemente neoromantice, naturalistice şi expresioniste.* CĂL. // m., f. adept al neoromantismului: *e un neoromantic de ton minor.* CĂL. [Din fr. ***néoromantique***].

neoromantísm n. curent în literatura modernă şi contemporană apărut ca o reacţie de tip romantic împotriva naturalismului şi pozitivismului, incluzînd simbolismul francez, postimpresionismul etc.; (p. ext.) termen generic pentru tendinţele de resurecţie ale romantismului. [Din fr. ***néoromantisme***].

neortodóx, ~cşi, neortodoxă, ~e a. care se abate de la convenienţă, de la normă; excentric: *purtare neortodoxă.* [*Ne-* + ***ortodox***].

neosalvarsán n. produs farmaceutic sub formă de pulbere galbenă, solubilă în apă, folosită în tratamentul sifilisului. [Din germ. ***Neosalvarsan***].

neoscolástică f. neotomism. [Din fr. ***néoscolastique***].

neosificát, ~ţi, neosificată, ~e a. care nu s-a transformat în os: *cartilagiu neosificat.* [*Ne-* + ***osificat***].

neosîndít, ~ţi, neosîndită, ~e a. (pop.) nepedepsit: *rămăsese în sat un ucigaş neosîndit.* [*Ne-* + ***osîndit***].

neospătós, ~şi, neospătoásă, ~e a. (rar) neospitalier: *latele pustii ale Sciţiei ... cu goliciunea lor neospătoasă.* OD. [*Ne-* + ***ospătos***].

neospitaliér, ~i, neospitalieră, ~e a. **1.** care nu manifestă ospitalitate; neprimitor: *popor neospitalier;* **2.** care nu oferă ospitalitate (străinilor); neospătos: *pămînt neospitalier.* [*Ne-* + ***ospitalier***].

neostenít, ~ţi, neostenită, ~e a. neobosit; susţinut, perseverent: *începe o muncă neostenită.* CĂL. [*Ne-* + ***ostenit***].

neostoít, ~ţi, neostoită, ~e a. (pop.; adesea adv.) **1.** nepotolit, nedomolit: *dor neostoit;* **2.** neîntrerupt, continuu: *prin galeriile din subsolul gării e o mişcare neostoită.* SAD.; **3.** neastîmpărat: *se arată voios ca un copil neostoit.* REBR. [*Ne-* + ***ostoit***].

neotectónic, ~ci, neotectonică, ~ce a. referitor la mişcările tectonice recente. // f. **1.** tectonică dezvoltată în era cuaternară; **2.** parte a geologiei care studiază mişcările tectonice de la sfîrşitul terţiarului pînă în prezent. [Din fr. ***néotectonique***].

neoteníe, neotenii f. capacitate a unor organisme de a atinge maturitatea sexuală şi de a se reproduce încă în stadiul larvar. [Din fr. ***néoténie,*** germ. *Neotenie*].

neotomísm n. doctrină teologică şi filozofică modernă, încurajată de enciclica papei Leon XIII (*Aeterni Patris,* 1879), care derivă din filozofia lui Toma d'Aquino; neoscolastică. [Din fr. ***néothomisme***].

neotomíst, ~şti, neotomistă, ~e a. care aparţine neotomismului, caracteristic neotomismului, referitor la neotomism. // m., f. adept al neotomismului. [Din fr. ***néothomiste***].

neoţetít, ~ţi, neoţetită, ~e a. care nu s-a transformat în oţet: *vin neoţetit.* [*Ne-* + ***oţetit***].

neoxidábil, ~i, neoxidabilă, ~e a. (rar) inoxidabil. [*Ne-* + ***oxidabil;*** cf. engl. ***non-oxidable***].

neoxidát, ~ţi, neoxidată, ~e a. care nu este oxidat: *metal neoxidat.* [*Ne-* + ***oxidat***].

neoxigenát, ~ţi, neoxigenată, ~e a. **1.** nedecolorat prin tratare cu apă oxigenată; (p. ext.) nevopsit: *păr neoxigenat;* **2.** cu părul blond natural: *blondă neoxigenată.* [*Ne-* + ***oxigenat***].

neozeelandéz, ~i, neozeelandeză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Noii Zeelande sau populaţiei acesteia, referitor la Noua Zeelandă sau la locuitorii ei. // m., f. persoană (originară) din Noua Zeelandă. [Din fr. ***néo-zélandais***].

neozóic, ~ci, neozoică, ~ce a. şi n. (geol.) (care ţine de, referitor la) era terţiară (de la sfîrşitul mezozoicului pînă astăzi). [Din fr. ***néozoïque***].

neozonizát, ~ţi, neozonizată, ~e a. care nu (mai) conţine ozon: *atmosferă neozonizată.* [*Ne-* + ***ozonizat***].

nepáce, nepăci f. (înv.) **1.** conflict (armat); război: *în zilele nepăcii.* DOS.; **2.** nelinişte, tulburare: *fug de zgomot, de nepace, singurătatea iubesc.* PANN. [*Ne-* + ***pace***].

nepaléz, ~i, nepaleză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Nepalului sau populaţiei lui, referitor la Nepal sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Nepal. [Din fr. ***népalais***].

neparolíst, ~şti, neparolistă, ~e a. care nu se ţine de cuvînt, care îşi încalcă angajamentul luat: *ştia de acasă că regăţenii sînt uşuratici şi neparolişti.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***parolist***].

nepasionát, ~ţi, nepasionată, ~e a. **1.** lipsit de pasiune, de dăruire: *cercetător nepasionat;* **2.** care nu se lasă copleşit de pasiune în judecăţile, în aprecierile sale; obiectiv, imparţial: *politician nepasionat.* [*Ne-* + ***pasionat***].

nepatriótic, ~ci, nepatriotică, ~ce a. lipsit de sentimente patriotice: *să combată ... regimul nepatriotic al reacţionarilor.* CĂL. [*Ne-* + ***patriotic***].

nepăciuí, nepăciuiesc vb. (înv.; tr.) a nelinişti, a tulbura. [*Ne-* + ***păciui***].

nepămînteán, ~eni, nepămînteană, ~ene a. (adesea subst.) **1.** străin, venetic: *domn nepămîntean;* **2.** care nu este de pe Pămînt, care pare venit din altă lume; nepămîntesc; (p. ext.) imaterial, supranatural; neobişnuit, nefiresc: *făpturi nepămîntene.* [*Ne-* + ***pămîntean***].

nepámîntésc, ~şti, nepămînteáscă, ~eşti a. nepămîntean: *fiinţă fărmăcătoare, nepămîntească.* C.; *ochii, de un albastru nepămîntesc, ... străluceau.* PETR. [*Ne-* + ***pămîntesc***].

nepărásít, ~ţi, nepărăsită, ~e a. (adesea adv.) (înv.) **1.** care nu poate fi neglijat, abandonat; obligatoriu; **2.** neîncetat: *nepărăsit să strigaţi.* COR. [*Ne-* + ***părăsit***].

nepărtiníre f. lipsă de părtinire; imparţialitate, obiectivitate. [*Ne-* + ***părtinire***].

nepărtinitór, ~i, nepărtinitoáre a. lipsit de părtinire; imparţial, obiectiv: *el lovea abuzurile; era nepărtinitor, integru.* BOL. // adv. fără părtinire: *judecaţi nepărtinitor!* [*Ne-* + ***părtinitor***].

nepăsáre, nepăsări f. lipsă de interes, de grijă; indiferenţă; indolenţă: *mesajul domnesc arată o deplină nepăsare pentru soarta poporului.* EM.; *tandra nepăsare faţă de lume te poate stăpîni ... numai cînd te simţi străin de propria-ţi fiinţă.* PR. [*Ne-* + ***păsare***].

nepăsătór, ~i, nepăsătoáre a. lipsit de interes, de grijă; indiferent, indolent: *găsit-ai vreodată român nepăsător cînd draga lui moşie îi cere ajutor?* AL.; *mă străduiam să fredonez cît mai nepăsător o melodie la modă.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***păsător***].

nepătát, ~ţi, nepătată, ~e a. **1.** fără pete; curat: *avea, în sfîrşit, o haină nepătată;* **2.** (fig.) neprihănit; necompromis: *al tău nume va fi scump şi nepătat.* ALEX. [*Ne-* + ***pătat***].

nepătrúns, ~şi, nepătrunsă, ~e a. **1.** care nu este (încă) sau nu poate fi pătruns, străbătut; întunecos; (p. ext.) des: *sub frunzişul nepătruns.* NEGR.; **2.** impenetrabil: *figura nepătrunsă.* SAD.; **3.** (fig.) neînţeles; tainic, misterios: *putere nepătrunsă a spiritului.* CAR.; (subst.) *odihnea cel nepătruns.* EM. [*Ne-* + ***pătruns***].

nepedepsíre, nepedepsiri f. lipsă de pedeapsă; iertare. [*Ne-* + ***pedepsire***].

nepedepsít, ~ţi, nepedepsită, ~e a. care nu a fost pedepsit; scutit, iertat de pedeapsă; neosîndit. [*Ne-* + ***pedepsit***].

nepéntes n. **1.** (mit.) băutură magică care înlătura tristeţea şi durerile fizice, la vechii greci; **2.** plantă carnivoră, originară din Asia tropicală şi din Madagascar, cu frunzele răsucite, terminate cu o mică pungă membranoasă în care sînt digerate insectele sau reptilele mici căzute acolo. [Din fr. ***népenthès***].

nepér, neperi m. unitate de măsură pentru nivelul de transmisie a semnalelor acustice sau electrice. [Din fr. ***néper***].

neperéche, neperechi a. **1.** (înv.) impar: *mistica cifrelor pereche şi nepereche începu să-l urmărească nemilos.* GHEŢIE; **2.** (fig.) fără pereche; inegalabil: *poet nepereche.* [*Ne-* + ***pereche***].

neperformánt, ~ţi, neperformantă, ~e a. care nu înregistrează performanţă, care nu rezistă competiţiei: *zeci de întreprinderi neperformante au fost ţinute artificial în viaţă.* A. [*Ne-* + ***performant***].

neperisábil, ~i, neperisabilă, ~e a. care nu este perisabil: *produs neperisabil.* [*Ne-* + ***perisabil***].

nepermanént, ~ţi, nepermanentă, ~e a. care nu are caracter permanent; care funcţionează pe timp limitat: *comitet nepermanent.* [*Ne-* + ***permanent;*** cf. fr. ***non-permanent***].

nepermétru, nepermetre n. instrument de măsură a atenuării unor mărimi fizice, gradat în neperi. [Din fr. ***népermètre***].

nepermís, ~şi, nepermisă, ~e a. **1.** interzis de lege sau de morală: *fapte nepermise;* **2.** inadmisibil, inacceptabil: *o serie de studenţi dovedesc o nepermisă sărăcie de idei.* [*Ne-* + ***permis***].

nepetrecút, ~ţi, nepetrecută, ~e a. **1.** (rar) care nu s-a mai petrecut; (p. ext.) extraordinar: *se petrecu însă ceva nepetrecut.* ARG.; **2.** (pop.) care nu a apucat să petreacă (încă); care nu s-a bucurat de plăcerile vieţii; nelumit; (p. ext.) neîmplinit: *numa ruptă-i inima; şi nu-i ruptă cum se rupe, numa de amaruri multe, de doruri nepetrecute.* IONEL. [*Ne-* + ***petrecut***].

nepieptănát, ~ţi, nepieptănată, ~e a. **1.** care nu a fost pieptănat, descurcat, aranjat; ciufulit: *părul îi rămăsese nepieptănat.* GHEŢIE; **2.** care nu a fost curăţat de impurităţi cu pieptenii: *lînă nepieptănată.* [*Ne-* + ***pieptănat***[2]].

nepieritór, ~i, nepieritoáre a. **1.** care rămîne veşnic în amintire; nemuritor: *momente nepieritoare;* **2.** care durează multă vreme; destinat gloriei, celebrităţii; nemuritor: *de flori nepieritoare ghirlandă fericită.* ALEX.; *se pot face opere nepieritoare.* VLAH. [*Ne-* + ***pieritor***].

nepilduít, ~ţi, nepilduită, ~e a. (înv.) fără precedent; unic; extraordinar: *cruzime nepilduită.* BĂLC. [*Ne-* + ***pilduit***].

nepipăít, ~ţi, nepipăită, ~e a. (rar) care nu poate fi pipăit; impalpabil: *micşorata, subţiata şi nepipăita viaţă.* ARG. [*Ne-* + ***pipăit;*** cf. fr. ***impalpable***].

neplacábil, ~i, neplacabilă, ~e a. (înv.) implacabil: *să se nască ... ura neplacabilă.* FIL. [Cf. lat. ***implacabilis,*** fr. ***implacable,*** it. ***implacabile***].

neplátă, neplăţi f. faptul de a nu achita (la timp) o obligaţie băneacă: *în caz de neplată era nevoit să protesteze polita la scadenţă.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***plată***].

neplátnic, ~ci, neplatnică, ~ce m., f. şi a. (persoană fizică sau juridică) care nu îşi achită datoriile sau obligaţiile băneşti (la termen). [*Ne-* + ***platnic***].

neplăcére, neplăceri f. **1.** sentiment sau senzaţie produsă de ceva neplăcut; silă, dezgust, resentiment: *avu neplăcerea de a asista la o explozie grozavă.* CĂL.; **2.** necaz, supărare, nemulţumire, neajuns: *are mari neplăceri la serviciu.* [*Ne-* + ***plăcere***].

neplăcút, ~ţi, neplăcută, ~e a. care nu este pe placul sau pe gustul cuiva; care cauzează o neplăcere; (p. ext.) jenant, penibil: *eram foarte tulburat de neplăcute afaceri familiale.* CAR.; (adv.) *e atît de neplăcut să plictiseşti oamenii cu telefoane!* GHEŢIE. [*Ne-* + *plăcut*].

neplecát, ~ţi, neplecată, ~e a. (înv.) neînduplecat: *judecător neplecat.* [*Ne-* + *plecat*].

nepocăít, ~ţi, nepocăită, ~e a. care nu s-a pocăit; (bis.) care nu a primit iertarea păcatelor; (p. ext.) păcătos: *petrecea nepocăit ca şi întîi.* DOS.; *un păcătos nepocăit la cruce, poate, au venit.* MAT. [*Ne-* + *pocăit*].

nepoftít, ~ţi, nepoftită, ~e a. **1.** (adesea subst.) care nu a fost invitat, poftit sau dorit; nechemat: *am venit nepoftită.* ISP.; *nepoftitul scaun n-are.* Z.; **2.** a cărui prezenţă nu este dorită; inoportun, nedorit: *trăiri nepoftite.* [*Ne-* + *poftit*].

nepolár, ~i, nepolară, ~e a. (despre molecule sau grupări de atomi) care nu are moment electric permanent. [*Ne-* + *polar*].

nepolitéţe, nepoliteţi f. **1.** lipsă de politeţe, de amabilitate: *excelează în nepolitеţe;* **2.** faptă, vorbă nepoliticoasă: *o altă nepolitеţe de-a lor.* PR. [*Ne-* + *politеţe*].

nepolític, ~ci, nepolitică, ~ce a. **1.** contrar unei bune politici; lipsit de tact, de diplomaţie: *intervenţie nepolitică;* **2.** din afara politicii; apolitic: *organizaţii nepolitice.* [*Ne-* + *politic*].

nepoliticós, ~şi, nepoliticoásă, ~e a. care nu este politicos; lipsit de politeţe; necuviincios: *gest nepoliticos.* [*Ne-* + *politicos*].

nepoluánt, ~ţi, nepoluantă, ~e a. care nu poluează, care nu este poluant: *substanţă nepoluantă.* [*Ne-* + *poluant;* cf. fr. *nonpolluant*].

nepoluát, ~ţi, nepoluată, ~e a. **1.** care nu este poluat: *mediu nepoluat;* **2.** (fig.) care nu este corupt, viciat: *politicieni nepoluaţi.* [*Ne-* + *poluat;* cf. fr. *non-pollué*].

nepomenít, ~ţi, nepomenită, ~e a. **1.** (adesea adv.) nemaipomenit: *bunătatea lui cea nepomenită.* CR.; *cuvinte dulci, nepomenit de dulci.* EM.; **2.** despre care nu se (mai) vorbeşte, nu-şi (mai) aminteşte nimeni; (p. ext.) străvechi, imemorabil: *din timp nepomenit.* [*Ne-* + *pomenit*].

nepopulár, ~i, nepopulară, ~e a. care nu place, nu convine poporului: *măsură nepopulară.* [*Ne-* + *popular*].

nepopularitáte f. lipsă de popularitate: *era evidentă nepopularitatea guvernului.* [*Ne-* + *popularitate*].

nepót, ~ţi, nepoátă, ~e m., f. **1.** persoană considerată în raport cu bunicii săi sau cu unchii şi mătuşile sale: *evoca nepoatei sale ... o navigaţie spre ţinuturile exotice.* CĂL.; **2.** (de obicei la pl.) urmaş, descendent: *blestemul ... va cădea nepoţilor păn-într-al şaptelea neam.* EM.; **3.** (fam.) termen de adresare folosit de o persoană mai în vîrstă către un copil, un tînăr: *în ce te bizui de te îndîrjeşti aşa, nepoate?* CR. [Lat. ***nepos, -tis***].

nepotísm, (rar) **nepotisme** n. **1.** politică a unor papi de favorizare a membrilor familiei; **2.** abuz pe care o persoană influentă îl comite, favorizîndu-şi rudele şi prietenii; (spec.) promovare, numire într-o funcţie prin protecţia rudelor şi prietenilor influenţi: *favoarea şi nepotismul au luat nişte proporţiuni necunoscute.* EM.; *dacă trebuie să fim cu toţii contra nepotismului, asta nu înseamnează, cred eu, că trebuie să fim şi contra nepoţilor.* CAR. [Din fr. ***népotisme***].

nepotolít, ~ţi, nepotolită, ~e a. care nu este sau nu poate fi potolit (uşor); nedomolit, nestăpînit, neostoit; aprig, înverşunat, neîmpăcat: *simţi în sine ... un foc drăcesc nepotolit.* NEGR.; *Helena se înfricoşa ... de setea nepotolită de cîştig a băiatului.* GHEŢIE. [*Ne-* + *potolit*].

nepotrivíre, nepotriviri f. **1.** lipsă de potrivire, de concordanţă; distonanţă, inadecvare: *soarele cu mine era în nepotrivire.* AL.; *nişte mustăţi colosale în nepotrivire cu statura lui minusculă.* CĂL.; **2.** dezacord: *în nepotrivire cu legea.* [*Ne-* + ***potrivire***].

nepotrivít, ~ţi, nepotrivită, ~e a. care nu se potriveşte; care nu e la locul lui; inadecvat, inoportun; deplasat: *o pereche mai nepotrivită nici că se putea imagina.* PR.; *am venit la o oră nepotrivită.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***potrivit***].

nepoţél, ~i, nepoţică, ~ele m., f. diminutiv al lui nepot: *îşi primi nepoţelul cu braţele deschise.* GHEŢIE. [*Nepot* + *-el, -ică*].

nepovestít, ~ţi, nepovestită, ~e a. (înv. şi pop.) care nu poate fi exprimat prin cuvinte; nespus, nemaiauzit, nemaivăzut: *mi se făcu o groază nepovestită.* POP [*Ne-* + ***povestit***].

neprecizát, ~ţi, neprecizată, ~e a. care nu este sau nu poate fi precizat; nesigur; vag, confuz: *e foarte important pentru studenţi să vadă că profesorul i-a înţeles şi-i orientează tocmai înspre vocaţia lor încă vagă, neprecizată.* CE. [*Ne-* + ***precizat***].

neprecugetát, ~ţi, neprecugetată, ~e a. (rar) negîndit (bine); care denotă nesocotinţă; nechibzuit: *fac de-odată lucruri neprecugetate.* AG. [*Ne-* + ***precugetat***].

neprecupeţít, ~ţi, neprecupeţită, ~e a. fără rezerve; necondiţionat: *am izbutit cu ajutorul neprecupeţit al semenilor.* [*Ne-* + ***precupeţit***].

neprecurmát, ~ţi, neprecurmată, ~e a. (înv.; adesea adv.) neîncetat, neîntrerupt, continuu: *ochi-ţi ... lacrămi vor vărsa neprecurmat.* PANN. [*Ne-* + ***precurmat***].

nepredicatív, ~i, nepredicativă, ~e a. (despre verbe) care nu poate forma (singur) predicatul. [*Ne-* + ***predicativ***].

nepregătíre f. lipsă de pregătire (de instrucţie, de cultură etc.): *mizeria, nepregătirea, veacurile de robie au împins ... pe ţăranul român la dezordine gospodărească.* BL. [*Ne-* + ***pregătire***].

nepregătít[1], ~ţi, nepregătită, ~e a. căruia îi lipseşte pregătirea, calificarea, informaţia necesară (într-un domeniu); care nu are nivelul cerut: *le răspundea că-n ţara noastră nepregătită orice reformă e rea.* AL.; (subst.) *cel nepregătit rămîne vecinic biruit.* MAT. [*Ne-* + ***pregătit[1]***].

nepregătít[2] n. **pe nepregătite,** fără o pregătire, o atenţionare prealabilă; pe neaşteptate; brusc: *printre cei luaţi pe nepregătite se număra şi Helena.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***pregătit[2]***].

nepréget n. (înv.) rîvnă, ardoare, zel; fermitate, hotărîre: *cu nepregetul vîrstei de şaptesprezece ani.* CAR. [*Ne-* + ***preget***].

nepregetáre, nepregetări f. (rar) asiduitate; nepreget. [*Ne-* + ***pregetare***].

nepregetát, ~ţi, nepregetată, ~e a. **1.** care nu pregetă; harnic, neobosit: *vom vedea ... pe bărbatul nepregetat suferind cu greu silita sa nelucrare.* OD.; **2.** (şi adv.) neîncetat, continuu, susţinut: *înmulţeşte talantul prin nepregetată silinţă.* MARC. [*Ne-* + ***pregetat***].

neprelucrát, ~ţi, neprelucrată, ~e a. care nu şi-a modificat forma, constituţia etc. prin prelucrare: *materii neprelucrate.* [*Ne-* + ***prelucrat***].

nepreschimbát, ~ţi, nepreschimbată, ~e a. care nu poate fi schimbat; imuabil: *învoielile sînt sfinte şi nepreschimbate.* [*Ne-* + ***preschimbat***].

neprestán adv. v. nepristan.

nepretenţiós, ~şi, nepretenţioásă, ~e a. lipsit de pretenţii; modest, moderat: *oaspeţi nepretenţioşi.* [*Ne-* + ***pretenţios***].

nepreţuít, ~ţi, nepreţuită, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi preţuit, evaluat, apreciat; incalculabil; (p. ext.) foarte preţios; inestimabil, nestimat: *minciuna pentru tine e nepreţuit odor.* AL.; *din pitorescul alegerilor noastre, scriitorul avea de unde culege boaba nepreţuită a ridicolului.* LOV.; **2.** faţă de care cineva simte o afecţiune deosebită; foarte drag, scump: *o, frate nepreţuite!* PANN. [*Ne-* + ***preţuit***].

neprevăzătór, ~i, neprevăzătoáre a. care nu este prevăzător; imprudent: *tineri neprevăzători au fost răpiţi.* [*Ne-* + ***prevăzător***].

neprevăzút, ~ţi, neprevăzută, ~e a. **1.** care nu a fost prevăzut, scontat; care nu poate fi prevăzut; imprevizibil: *rutina superiorului e pusă în faţa unui obstacol neprevăzut: independenţa de gîndire a inferiorului.* CĂL.; **2.** care survine pe neaşteptate; fortuit, inopinat: *o întîmplare neprevăzută m-a împiedicat să vin.* // n. (pl. **neprevăzuturi**) fapt, eveniment care survine pe neaşteptate: *viaţa îi rezerva încă neprevăzuturi.* SAD.; *frumuseţea vieţii stă tocmai ... în neprevăzut.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***prevăzut***].

neprevedére, neprevederi f. lipsă de prevedere; imprudenţă: *cît sînt de nenorocite neprevederile legiuitorilor.* CAR. [*Ne-* + ***prevedere***].

neprevestíbil, ~i, neprevestibilă, ~e a. (rar) imprevizibil: *e un adaptabil superior, ale cărui acte ... rămîn neprevestibile.* CĂL. [*Ne-* + *prevesti* + *-bil*].

nepricepătór, ~i, nepricepătoáre a. (adesea subst.) nepriceput; incompetent: *nepricepător în materie de muzică.* CĂL. [*Ne-* + ***pricepător***].

nepricépere, nepriceperi f. **1.** lipsă de pricepere, de competenţă, de îndemînare; incapacitate: *nepricepere într-un domeniu;* **2.** faptul de a nu înţelege ceva; necunoaştere: *rîd cu hohot de nepriceperea şi slăbăciunea lor.* CR. [*Ne-* + ***pricepere***].

nepricepút, ~ţi, nepricepută, ~e a. **1.** care nu se pricepe la ceva; neîndemînatic, stîngaci; nepricepător: *tu cu pîinea şi cuţitul mori flămînd, nepriceput.* COŞB.; **2.** (adesea subst.) care nu pricepe, nu înţelege; fără minte, prost: *e o biată femeie nepricepută şi slabă.* GHEŢIE; **3.** care nu poate fi priceput, înţeles; enigmatic, misterios: *în inima lui zace un dor nepriceput.* AL. [*Ne-* + ***priceput***].

nepricopsít, ~ţi, nepricopsită, ~e a. **1.** (pop. şi fam.; adesea subst.) care nu este bun de nimic; (spec.) care nu şi-a făcut o situaţie, nu s-a căpătuit; neisprăvit; (p. ext.) sărac, nevoiaş: *băieţi buni, aminteri, da cam nepricopsiţi.* CAR.; *era zăltat la minte, un nepricopsit, vai de capul lui.* SOR.; **2.** (înv.) lipsit de învăţătură, de cultură; neînvăţat, neinstruit: *cuvintele vîrîte în limba noastră prin neprocopsiţi tălmaci.* B.-DEL.; (şi: **neprocopsit**). [*Ne-* + ***pricopsit***].

nepriélnic, ~ci, neprielnică, ~ce a. nefavorabil; (p. ext.) potrivnic, ostil; nepriincios: *vreme neprielnică pentru excursii.* [*Ne-* + ***prielnic***].

nepriéten, ~i, neprietenă, ~e a. (rar) neprietenos; ostil: *sufletul omului îl vor toate puterile zidirii, fie ele luminoase, fie neprietene.* CĂRT. // m. (înv.) duşman, inamic: *izbîndă asupra neprietenilor.* NEGR.; *slova chirilică înstrăina ochiul neprietenului.* CĂL. [*Ne-* + ***prieten***].

neprietenésc, ~şti, neprieteneáscă, ~eşti a. care denotă lipsă de prietenie; duşmănos, ostil; neprietenos: *aflînd de neprieteneasca primire.* OD. [*Ne-* + ***prietenesc***].

neprieténie, neprietenii f. lipsă de prietenie; duşmănie, ostilitate. [*Ne-* + ***prietenie***].

neprietenós, ~şi, neprietenoásă, ~e a. **1.** care nu dă dovadă de prietenie, de bunăvoinţă; duşmănos, ostil; (p. ext.) nesociabil, necomunicativ; morocănos: *am devenit parcă mai ascunşi, mai neprietenoşi.* GHEŢIE; **2.** care denotă, care exprimă duşmănie, ostilitate: *se răneşte iute ... la întîiul gest neprietenos.* CĂL.; *primire neprietenoasă;* **3.** lipsit de confort, de intimitate; rece: *mediu neprietenos.* [*Ne-* + ***prietenos***].

neprihăníre, neprihăniri f. puritate, curăţenie morală; (spec.) castitate: *intenţia de satiră e copleşită de neprihănirea reală a călugărilor.* CĂL. [*Ne-* + ***prihănire***].

neprihănít, ~ţi, neprihănită, ~e a. **1.** fără prihană, fără păcat; pur, curat; (spec.) cast: *n-ai fost neprihănită în noaptea nunţii.* GHEŢIE; **2.** (fig.) neatins; neîntinat: *rămas-a ceva neprihănit în ţară?* AL. [*Ne-* + ***prihănit***].

nepriincíos, ~şi, nepriincioásă, ~e a. (înv. şi pop.) neprielnic, nefavorabil: *o floare răsădită în strat nepriincios.* COŞB. [*Ne-* + ***priincios***].

neprimenít, ~ţi, neprimenită, ~e a. **1.** neschimbat; murdar: *îi repugnă ... aşternutul neprimenit.* GHEŢIE; **2.** care nu a fost regenerat; neîmprospătat: *o rasă ... bătrînă şi neprimenită.* CĂL. [*Ne-* + *primenit[1]*].

neprimitór, ~i, neprimitoáre a. 1. care nu este primitor, ospitalier: *gazde neprimitoare;* 2. neprielnic; neconfortabil: *intră ... în niște încăperi reci și neprimitoare.* GHEȚIE. [*Ne-* + ***primitor***].

neprincipiál, ~i, neprincipială, ~e a. lipsit de principialitate; (p. ext.) subiectiv; abuziv: *atitudine neprincipială.* [*Ne-* + ***principial***].

nepristán adv. (înv. și reg.) 1. îndată, imediat: *cu-naltă poruncă să-l aducă napristan la Craiova.* CAR.; 2. necontenit; mereu; (și: **napristan, năpristan, neprestan**). [Din sl. *nepręstanĭno*].

neprobăbil, ~i, neprobabilă, ~e a. improbabil. [*Ne-* + ***probabil;*** cf. fr. ***improbable***].

neprobabilitáte f. improbabilitate. [*Ne-* + ***probabilitate;*** cf. fr. ***improbabilité***].

neprobát, ~ți, neprobată, ~e a. nedovedit, nedemonstrat: *afirmații neprobate.* [*Ne-* + ***probat***].

neprocopsít a. v. nepricopsit.

neproductív, ~i, neproductivă, ~e a. 1. care nu rodește; care rodește puțin: *pământ neproductiv;* 2. care nu aduce profit; nelucrativ, nerentabil: *capital neproductiv.* [*Ne-* + ***productiv***].

neprofesioníst, ~ști, neprofesionistă, ~e a. și m., f. (persoană) care nu este profesionist; amator, diletant: *reforme inițiate de neprofesioniști.* [*Ne-* + ***profesionist***].

neproliferáre, neproliferări f. faptul de a nu mai crea, de a nu mai răspîndi: *neproliferarea armelor atomice.* [*Ne-* + ***proliferare***].

neproteját, ~ți, neprotejată, ~e a. fără mijloace de protecție; lipsit de protecție: *contact sexual neprotejat.* [*Ne-* + ***protejat***].

neprovinciál, ~i, neprovincială, ~e a. care nu are caracter provincial; care denotă emancipare spirituală, rafinament: *acest model literar ... înseamnă și integrarea noastră la un nivel neprovincial cu circuitul literaturii mondiale.* CF. [*Ne-* + ***provincial***].

neptuniăn, ~eni, neptuniană, ~ene a. (geol.) neptunic. // m., f. adept al neptunismului. [Din fr. ***neptunien***].

neptúnic, ~ci, neptunică, ~ce a. (despre terenuri, roci) format prin sedimentare sub acțiunea apei; neptunian. [Din germ. ***neptunisch***].

neptunísm n. curent în geologie de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, care susține originea exclusiv sedimentară a rocilor. [Din fr. ***neptunisme***].

neptúniu n. element chimic transuranic obținut pe cale sintetică, prin reacții nucleare; (și: **neptunium**). [Din fr. ***neptunium***].

neptúnium n. v. neptuniu.

nepunctuál, ~i, nepunctuală, ~e a. care nu este punctual. [*Ne-* + ***punctual***].

nepurtát, ~ți, nepurtată, ~e a. 1. care nu a fost încă îmbrăcat (de cineva); nou: *are două cămăși nepurtate; la „second hand" sînt și haine nepurtate;* 2. (pop.; despre oameni) care nu a umblat prin lume; neemancipat: *copiii ți-ai lăsat, mititei și nenvățați și prin lume nepurtați.* POP. [*Ne-* + ***purtat***].

nepús, nepusă a. (pop. și fam.) **pe** (sau **cu**) **nepusă masă** sau (subst.) **cu nepus în masă,** repede; pe neașteptate; în mod brusc, surprinzător: *nenorocita, ieșind cu nepus în masă și năcăjită ..., s-a dus iarăși la fîntînă.* CR. [*Ne-* + ***pus***].

neputinciós, ~și, neputincioásă, ~e a. (adesea subst.) 1. care nu are (destulă) putere fizică; neajutorat, nevolnic, slab, becisnic; (p. ext.) bolnav, infirm: *au trupuri neputincioase.* ISP; *spălătorii de aur se recrutau din oameni mai neputincioși.* AG.; 2. care nu are forța, capacitatea, posibilitatea de a face ceva, de a acționa etc.; incapabil: *trupele ONU s-au dovedit neputincioase în stoparea masacrelor.* D.; 3. care nu duce la nimic; steril: *tot ce se întîmpla ... îl umplea de o neputincioasă indignare.* GHEȚIE; 4. (înv.) imposibil, irealizabil: *ție nu e neputincios nemica.* BIBLIA; 5. (înv.) sărac, nevoiaș: *direaptă agonisită ... să o împartă neputincioșilor.* VARL. [*Ne-* + ***putincios***].

neputínță, neputințe f. 1. slăbiciune (fizică), nevolnicie; stare proastă, suferință; (p. ext.) boală, infirmitate: *ce ne facem noi, babo, ... de vom ajunge ... zile de neputință?* ISP.; *vindecă boalele și neputințele celor credincioși.* MAT.; **a-l apuca** (sau **a-l găsi, a-l trece**) **neputința,** a pierde momentan capacitatea de retenție; a se scăpa pe el: *vărsase pe ea și o trecuse neputința.* M.CAR.; 2. lipsă de putere, de mijloace etc. de a face, de a întreprinde ceva; incapacitate; (p. ext.) imposibilitate: *înțelese ... neputința realizării viselor lui.* EM.; *omul de rînd e ... torturat de neputința de a umple îndestulător farfuria copiilor.* CE.; **cu neputință,** imposibil, în nici un caz; (p. ext.) inimaginabil, ireal: *mi-ar fi fost ... cu neputință să-i explic în scris tăcerea mea.* IBR.; *vreme de un ceas îi fu cu neputință să adoarmă.* GHEȚIE; 3. (înv.) sărăcie, lipsă. [*Ne-* + ***putință***].

nepútred, ~zi, neputredă, ~e a. (înv.) care nu putrezește; (fig.) veșnic: *rămîne gol de veșmîntul cel neputred a svîntului botez.* VARL. [*Ne-* + ***putred***].

nerafinát, ~ți, nerafinată, ~e a. care nu a suferit procesul de rafinare: *zahărul ... galben, nerafinat ... nu-l puteai folosi decît la cafea.* GHEȚIE. [*Ne-* + ***rafinat***].

nerambursábil, ~i, nerambursabilă, ~e a. care nu se poate sau nu trebuie să fie rambursat: *credite europene nerambursabile.* [*Ne-* + ***rambursabil***].

nerambursát, ~ți, narmbursată, ~e a. care nu a (mai) fost restituit sau înapoiat: *cunosc averi uriașe, dar fictive, întemeiate pe credite nerambursate.* GHEȚIE. [*Ne-* + ***rambursat***].

nerámz m. v. naramz.

nerás, ~și, nerasă, ~e a. care nu este ras; căruia i-a crescut barba; nebărbierit: *cum poți să te duci la cursuri cu barba nerasă?* PR.; *era numai în pijama și halat, neras, cu părul vîlvoi.* GHEȚIE. [*Ne-* + ***ras***[1]].

neraționál, ~i, nerațională, ~e a. 1. neconform cu principiile, cu cerințele rațiunii; (de) neînțeles cu ajutorul rațiunii; irațional: *orice săritură, oricît de nerațională ar fi, este permisă adevăratei poezii.* MACED.; *enunț nerațional;* 2. lipsit de judecată, de înțelepciune; necugetat, nechibzuit: *om nerațional;* 3. care nu a fost bine gîndit, chibzuit; care denotă nesocotință: *propunere neraționalâ.* [*Ne-* + ***rațional;*** cf. lat. ***irrationalis,*** fr. ***irrationnel***].

nerăbdáre f. 1. lipsă de răbdare; starea celui nerăbdător; dorință arzătoare de a face ceva; impacientă, neliniște, neastîmpăr, încordare: *cu ce nerăbdare aștept să fiu logodită.* AL.; *de-abia își putea stăpîni nerăbdarea.* EL.; 2. enervare, iritare; nervozitate: *mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastîmpărul său.* NEGR. [*Ne-* + ***răbdare***].

nerăbdát, ~ți, nerăbdată, ~e a. (înv.) insuportabil: *făcea dureri nerăbdate sfîntului.* MINEIUL. [*Ne-* + ***răbdat***].

nerăbdătór, ~i, nerăbdătoáre a. 1. care este cuprins de nerăbdare; care dorește, așteaptă cu ardoare, cu înfrigurare ceva sau pe cineva: *ah, sînt prea nerăbdătoare să-l văd.* NEGR.; 2. care nu știe, nu poate să suporte, să rabde, să se stăpînească; (p. ext.) agitat, iritat, nervos: *fetele, nerăbdătoare, voiră a ști.* ISP.; *fugarii băteau nerăbdători din copite.* SAD. [*Ne-* + ***răbdător***].

nerămzíu a. v. narangiu.

nerăpitór, ~i, nerăpitoáre a. 1. care nu prinde și nu se hrănește cu animale (vii): *animal nerăpitor;* 2. care nu aparține ordinelor de păsări de pradă. [*Ne-* + ***răpitor***].

nerăsuflát n. pe **nerăsuflate,** dintr-o răsuflare; foarte repede, fără oprire: *bău pe nerăsuflate un pahar de vin.* SAD.; *„Noul Testament" îl citi pe nerăsuflate.* GHEȚIE. [*Ne-* + ***răsuflat***].

nerău, ~i, neréa, ~le a. (rar) bun: *zeii ... cei răi ca și cei nerăi.* ISP. // n. artic. (bis.; înv.) bunătate; dragoste; puritate, curățenie sufletească: *ceia ce nepăstuiesc și turbură noi a-i învăța cu nerăul nostru.* COR. [*Ne-* + ***rău***].

nerăutáte f. bunătate; (înv.; bis.) puritate, curățenie sufletească: *și încă să ține de nerăutate.* BIBLIA. [*Ne-* + ***răutate***].

nerăzbătút, ~ți, nerăzbătută, ~e a. 1. care nu poate fi pătruns, străpuns: *pieptar de fier nerăzbătut.* ISP.; 2. (fig.) care nu poate fi învins, depășit, soluționat: *chestiunea ... nu este o piedică nerăzbătută.* OD. [*Ne-* + ***răzbătut***].

nerăzbít, ~ți, nerăzbită, ~e a. de netrecut, de nepătruns: *o înghesuială nerăzbită cum e la orice iarmaroc.* CAR. [*Ne-* + ***răzbit***].

nereál, ~i, nereală, ~e a. ireal. [*Ne-* + ***real;*** cf. fr. ***irréel***].

nerealíst, ~ști, nerealistă, ~e a. care nu este realist: *program nerealist de guvernare.* [*Ne-* + ***realist***].

nerealizábil, ~i, nerealizabilă, ~e a. irealizabil: *proiect nerealizabil.* [*Ne-* + ***realizabil;*** cf. fr. ***irréalisable***].

nereceptív, ~i, nereceptivă, ~e a. 1. care nu primește impresii din afară, privindu-le cu dezinteres; 2. care învață, asimilează greu. [*Ne-* + ***receptiv***; cf. fr. ***non-réceptif***].

nerecepționát, ~ți, nerecepționată, ~e a. 1. care nu a fost luat în primire după verificarea calității: *marfă nerecepționată;* 2. care nu a fost recepționat prin aparatură radio: *mesaj nerecepționat.* [*Ne-* + ***recepționat***].

nerecoltát, ~ți, nerecoltată, ~e a. care nu a fost recoltat: *grîu nerecoltat.* [*Ne-* + ***recoltat***].

nerecomandábil, ~i, nerecomandabilă, ~e a. care nu este sau nu poate fi recomandat cuiva: *opera ... nerecomandabilă pentru tineri.* CĂL. [*Ne-* + ***recomandabil***].

nereconciliábil, ~i, nereconciliabilă, ~e a. ireconciliabil: *poziții nereconciliabile.* [*Ne-* + ***reconciliabil;*** cf. fr. ***irréconciliable,*** lat. ***irreconciliabilis***].

nerecunoscătór, ~i, nerecunoscătoáre a. și m., f. (persoană) care nu este recunoscătoare; (om) ingrat; nemulțumitor: *cei ambițioși, cei mîndri, cei obraznici și nerecunoscători nu pot ști ce este iubirea.* REBR. [*Ne-* + ***recunoscător***].

nerecunoștínță f. lipsă de recunoștință; ingratitudine: *pînă unde pot merge prietenii mei cu nerecunoștința.* CAR.; *Prometeu ia cu durere act de nerecunoștința oamenilor.* CĂL. [*Ne-* + ***recunoștință***].

nerecuperábil, ~i, nerecuperabilă, ~e a. irecuperabil; incurabil: *pierdere nerecuperabilă; anchiloză nerecuperabilă.* [*Ne-* + ***recuperabil;*** cf. fr. ***non-récupérable***].

nereducătór, ~i, nereducătoáre a. (mat.; înv.) ireductibil. [*Ne-* + ***reducător;*** cf. fr. ***irréductible***].

neregularitáte, neregularități f. 1. (înv.) lipsă de regularitate, de simetrie, de uniformitate: *neregularitatea petalelor dă frumusețe acestei flori;* 2. abatere de la o normă lingvistică, de la forma obișnuită; deviere: *neregularitatea verbelor;* 3. (concr.) lucru neregulat sau parte neregulată a unui lucru; 4. accident de teren: *căile cetății sînt strîmte ... din pricina neregularității țărmului.* BOL. [*Ne-* + ***regularitate;*** cf. fr. ***irrégularité***].

neregulát, ~ți, neregulată, ~e a. 1. lipsit de regularitate, de simetrie, de uniformitate: *munții își taie pe albastrul cerului coamele lor neregulate.* VLAH.; *era o odaie curios alcătuită, cu tavanul scund și neregulat, cu pereții ușor ondulați.* EL.; 2. care constituie o abatere de la normă, de la forma obișnuită: (adv.) *direcția îl plătea rău și neregulat.* CĂL.; **verb neregulat,** verb care se abate de la flexiunea obișnuită, avînd forme proprii, specifice; 3. accidentat: *căzu ... pe pămîntul neregulat al poienii.* SAD.; 4. alcătuit din ostași cu instrucție neomogenă, nesistematică, formînd unități ocazionale de luptă: *oștile neregulate nu costă mult.* BOL.; 5. (despre climă, factori climatici) variabil, instabil. [*Ne-* + ***regulat;*** cf. fr. ***irrégulier***].

neregulă, nereguli f. 1. dezordine; neorînduială; 2. (de obicei la pl.) lipsă de conformitate cu o anumită regulă sau cu situația reală; abatere; (spec.) incorectitudine în administrarea unei gestiuni: *sancționat pentru neregulile constatate la popota regimentului.* GHEȚIE. [*Ne-* + ***regulă***].

nereídă, nereide f. 1. fiecare dintre cele cincizeci de nimfe ale mării, în mitologia greacă, care se

iveau la chemarea corăbierilor aflaţi în primejdie, pentru a le veni în ajutor: *nereida ... se cufundă cu plasele în lac.* CĂL.; *Amfitrite, Galateea şi Thetis sînt cele mai cunoscute nereide;* **2.** (la pl.) familie de anelide marine din clasa polichete, care servesc drept hrană pentru peşti. [Din lat. ***Nereides,*** fr. ***néréide***].

nereligiós, ~şi, nereligioásă, ~e a. **1.** care nu are o religie; păgîn; **2.** care nu respectă religia; ateu: *bărbaţii erau nereligioşi;* **3.** care nu ţine de religie; laic: *colinde nereligioase.* [***Ne-*** + ***religios***].

nerentábil, ~i, nerentabilă, ~e a. care nu aduce profit; neproductiv; (p. ext.) dezavantajos: *întreprinderi nerentabile.* [***Ne-*** + ***rentabil***].

nereparábil, ~i, nereparabilă, ~e a. **1.** care nu (mai) poate fi reparat: *aparat nereparabil;* **2.** (fig.) care nu (mai) poate fi îndreptat, corectat: *greşeli nereparabile.* [***Ne-*** + ***reparabil***].

nereparát, ~ţi, nereparată, ~e a. **1.** care nu este refăcut, repus în stare de funcţionare; stricat: *zace într-un colţ un frigider nereparat;* **2.** (fig.) care nu a fost îndreptat, corectat: *eroare nereparată;* **3.** (jur.; despre pagube) care nu este acoperit; (despre stricăciuni, insulte etc.) pentru care nu s-au plătit daune. [***Ne-*** + ***reparat***[2]].

nerespectáre, nerespectări f. **1.** lipsă de respect faţă de cineva sau ceva: *nerespectarea semenilor;* **2.** abatere de la o normă, de la o lege, de la o îndatorire etc.: *nerespectarea prevederilor contractuale.* [***Ne-*** + ***respectare***].

nerespectuós, ~şi, nerespectuoásă, ~e a. lipsit de respect, de bună-cuviinţă; necuviincios, nereverenţios, ireverenţios: *elev nerespectuos.* [***Ne-*** + ***respectuos***].

nerespirábil, ~i, nerespirabilă, ~e a. (despre aer, atmosferă) irespirabil. [***Ne-*** + ***respirabil;*** cf. fr. ***irrespirable***].

neresponsábil, ~i, neresponsabilă, ~e a. iresponsabil. [***Ne-*** + ***responsabil;*** cf. fr. ***irresponsable***].

neretribuít, ~ţi, neretribuită, ~e a. fără salariu; neplătit: *a fost admis conferenţiar neretribuit la Facultatea de Filozofie.* CĂL. [***Ne-*** + ***retribuit***].

neretroactivitáte f. (jur.) **principiul neretroactivităţii,** principiu constituţional potrivit căruia o lege nu poate produce efecte şi pentru trecut, neaplicîndu-se faptelor săvîrşite şi efectelor produse prin actele încheiate înainte de data intrării în vigoare a legii respective. [***Ne-*** + ***retroactivitate***].

nereuşít, ~ţi, nereuşită, ~e a. care nu este reuşit; neizbutit: *aduse cîţiva cozonaci nereuşiţi.* // f. eşec, insucces: *în mediile de jos, ratarea se confundă adesea cu nereuşita.* PR.; *simpozionul intitulat pompos ... a fost o nereuşită.* CF. [***Ne-*** + ***reuşit***].

nereverenţiós, ~şi, nereverenţioásă, ~e a. ireverenţios. [***Ne-*** + ***reverenţios;*** cf. fr. ***irrévérencieux***].

nerezolvát, ~ţi, nerezolvată, ~e a. care nu are (încă) o soluţie, o rezolvare; nedezlegat: *problemă nerezolvată.* [***Ne-*** + ***rezolvat***].

nerítă, nerite f. (rar) scoică de mare. [Din gr. mod. ***nerités***].

nerític, ~ci, neritică, ~ce a. **1. regiune** (sau **zonă**) **neritică,** zonă a fundului mării situată în apropierea ţărmului, cu adîncimi de pînă la 200 m; **2.** care se găseşte în această regiune, specific acestei regiuni. [Din fr. ***néritique***].

neród, ~zi, neroádă, ~e a. **1.** (adesea subst.) prost, neghiob: *ce ţi se pare mai nostim: catîrul cu potcoave de aur or nerodul urcat la măriri?* CAR.; *vezi unde te duse năroada aia?* SOR.; **2.** care aparţine nerodului; care denotă prostie; prostesc, nerozesc; (p. ext.) lipsit de sens; stupid: *sub o pagină neroadă.* EM.; *se lăsă stăpînit de veselia aceea neroadă.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **nărod**). [Din bulg. ***neroda***].

nerodíre, nerodiri f. (pop.) faptul, însuşirea de a nu rodi; lipsă de roade: *cînd lupii urlă mereu, înseamnează moarte, ... război şi nerodire.* POP. [***Ne-*** + ***rodire***].

neroditór, ~i, neroditoáre a. **1.** care nu produce roade; nerodnic: *copaci neroditori;* **2.** care nu procrează; sterp: *ce altă femeie ar fi avut atîta curaj să vorbească despre pîntecele ei neroditor.* EL. [***Ne-*** + ***roditor***].

neródnic, ~ci, nerodnică, ~ce a. neroditor: *copilul ... s-a născut după zece ani de căsnicie nerodnică.* GHEŢIE; (fig.) *nerodnică osteneală!* NEGR. [***Ne-*** + ***rodnic***].

néroii n. (rar) ulei volatil extras din floarea de portocal. [Din fr. ***néroli***].

neromânésc, ~şti, neromâneáscă, ~eşti a. **1.** care nu aparţine României sau românilor: *obiceiuri neromâneşti;* **2.** care este greşit din punctul de vedere al limbii române: *topică neromânească.* [***Ne-*** + ***românesc***].

nerostít, ~ţi, nerostită, ~e a. neexprimat, nespus: *îl judecară pentru gînduri nerostite.* [***Ne-*** + ***rostit***].

nerotunjít, ~ţi, nerotunjită, ~e a. **1.** care nu este rotunjit: *se lovea de colţurile nerotunjite ale biroului;* **2.** (despre vocale) care se pronunţă fără participarea buzelor. [***Ne-*** + ***rotunjit***].

nerozésc, ~şti, nerozeáscă, ~eşti a. de nerod; prostesc; (p. ext.) grosolan: *vorbe nebune şi nerozeşti.* PANN. [***Nerod*** + ***-esc***].

nerozéşte adv. ca nerozii; prosteşte: *nu pot plăti nerozeşte.* CAR. [***Nerod*** + ***-eşte***].

nerozíe, nerozii f. **1.** faptul de a fi nerod, starea de nerod; prostie, neghiobie, stupiditate; (p. ext.) nebunie: *deşertăciunea face pre oameni să-şi sape nerozia în piatră.* NEGR.; *laptele ăsta îţi dă un fel de nărozie la cap.* SOR.; **2.** vorbă, faptă de nerod; poznă: *deşi ştiu că fac o nerozie, voi merge.* GHEŢIE; *ai debitat numai nerozii;* (şi: (reg.) **nărozie**). [***Nerod*** + ***-ie***].

nerprún, nerpruni m. (bot.; rar) verigar (*Rhamnus cathartica*). [Din fr. ***nerprun***].

nerumegát, ~ţi, nerumegată, ~e a. **1.** care nu a fost rumegat; nedigerat: *hrană nerumegată;* **2.** (fig.; fam.) care nu a fost asimilat, aprofundat: *o compilaţiune ... nerumegată a principiilor.* EM. [***Ne-*** + ***rumegat***[2]].

nerumenít, ~ţi, nerumenită, ~e a. **1.** care nu s-a rumenit îndeajuns la foc: *cozonaci nerumeniţi;* **2.** (pop.) nefardat: *uită-te, bade, la mine, că-s mîndră, nesăpunită, roşie, nerumenită.* POP. [***Ne-*** + ***rumenit***].

neruşináre f. lipsă de ruşine; impertinenţă, insolenţă, neobrăzare; (p. ext.) faptă, vorbă etc. lipsită de bună-cuviinţă; necuviinţă, obrăznicie: *asta e neruşinare!* CAR.; *minţea sfruntat, cu neruşinare.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***ruşinare***].

neruşinát, ~ţi, neruşinată, ~e a. **1.** (adesea subst.) lipsit de ruşine, de bună-cuviinţă; obraznic, impertinent; (p. ext.) imoral, impudic, depravat: *rîzi, muiere neruşinată!* AL.; *minţi ca o neruşinată!* GHEŢIE; **2.** care denotă, trădează neruşinare: *scandalul chiverniselei neruşinate pe socoteala statului continuă.* EM.; *se oferă cu naivă sfruntare, se promite cu neruşinată inconştienţă.* PAP-B. [***Ne-*** + ***ruşinat***].

nerv, nervi m. **1.** structură anatomică cu aspect filar, albicios, ramificată în toate părţile şi organele corpului, realizînd legătura între sistemul nervos central şi restul organismului: *îmi simţeam nervii ca o plasă de argint-viu.* EL.; **a avea** (sau **a fi în**) **nervi,** a fi irascibil, nervos: *mereu ai nervi!*; **boală de nervi,** boală nervoasă; **bolnav de nervi,** persoană care suferă de o boală nervoasă; **a-l apuca nervii,** a avea o criză nervoasă, un acces de furie; **a avea nervii slabi,** a fi uşor iritabil sau impresionabil; **a călca cuiva pe nervi,** a enerva pe cineva: *nazurile şi aerele Carlei începură să-mi calce pe nervi.* GHEŢIE; **a fi un pachet de nervi,** a fi foarte enervat, iritat, înfuriat; **2.** (la pl.) enervare, surescitare: *ai spăimîntat o clasă întreagă cu nervii tăi nenorociţi.* GAL.; *ai luat hotărîrea la nervi;* **stare de nervi,** starea omului nervos; nervozitate: *o supărătoare stare de nervi o ţinea într-o veşnică încordare.* GHEŢIE; **criză de nervi,** enervare: *certurile şi crizele de nervi se ţineau lanţ.* GHEŢIE; **războiul nervilor,** perioadă de mare tensiune (politică) între grupuri adverse; **3.** tendon, ligament (cu nervi); muşchi (străbătut de nervi): *să te întorci de-acolo cu nervele oţelite.* AL.; **4.** (fig.) (ceea ce dă) forţă, vigoare, energie: *nervul oştilor e cu dînsul.* BĂLC.; *va avea destulă putere ca să surprinză nervul cestiunii.* EM.; *drama ... sărăcită de pitorescul nuvelei şi fără nerv dramatic.* CĂL.; (şi: (înv.) **nervă**). [Din lat. ***nervus,*** it. ***nervo,*** fr. ***nerf***].

nervatúră, nervaturi f. (tehn.) ansamblul nervurilor de pe suprafaţa unui obiect, a unui sistem tehnic; nervaţie. [Din fr. ***nervature,*** germ. ***Nervatur,*** it. ***nervatura***].

nervaţie, nervaţii f. **1.** ansamblul nervurilor; mod în care sînt dispuse nervurile (pe frunze sau pe aripile insectelor); nervuraţie; **2.** (tehn.) nervatură; (şi: **nervaţiune**). [Din fr. ***nervation***].

nervaţiúne f. v. nervaţie.

nárvă f. v. nerv.

nervísm n. orientare în fiziologie (fundamentată de D. M. Secenov şi I. P. Pavlov), care extinde influenţa sistemului nervos asupra unui număr foarte mare de activităţi ale organismului, inclusiv adaptarea la mediu. [Din fr. ***nervisme***].

nervíst, ~şti, nervistă, ~e a. care aparţine nervismului, referitor la nervism. // m., f. adept al nervismului. [***Nerv***(***ism***) + ***-ist***].

nervós, ~şi, nervoásă, ~e a. **1.** care aparţine nervilor, referitor la nervi; alcătuit din nervi; provocat de nervi, de natură nevrotică: *s-ar fi prelungit coşmarul ... dacă o agitaţie nervoasă nu mă deştepta.* NEGR.; *leafa ... e un echivalent al muncii reale, al cheltuielii de forţă nervoasă sau musculară.* EM.; **sistem nervos,** totalitatea centrilor nervoşi şi a căilor de transmisie centripetă şi centrifugă din organism: *simptomul unei epuizări a sistemului nervos.* GHEŢIE; **boală nervoasă,** boală care afectează psihicul, fără a fi cauzată de o leziune organică cunoscută: *nu orice boală nervoasă e nebunie.* GHEŢIE; **2.** care se enervează uşor; iritabil, irascibil; (p. ext.) emotiv: *este o fire nervoasă;* **3.** care se găseşte într-o stare de surescitare; enervat, iritat; înfuriat: *se ridică nervos de pe scaun.* EL.; **4.** care denotă nervozitate, iritare: *le luă cu o nerăbdare nervoasă.* FIL.; **5.** care are nervi; musculos, vînos; (p. ext.) puternic, viguros: *braţele nervoase, arma de tărie.* EM.; **6.** (fig.) plin de nerv, de vervă; energic: *stilul său era ... strîns, nervos şi elegant.* GHICA; *dialogul este nervos.* CĂL. // adv. cu nervozitate: *bate cineva foarte nervos la geam.* CAR. [Din lat. ***nervosus,*** fr. ***nerveux,*** it. ***nervoso***].

nervozitáte, nervozităţi f. stare de enervare, de încordare, de tensiune nervoasă; iritare, surescitare; (p. ext.) nerăbdare, neastîmpăr: *iată, după caligrafia mea, în ce stare de nervozitate m-a pus obligaţia de a-mi revedea patria.* CAR.; *peste cîţiva ani îl cuprindea nervozitatea de a fi ministru.* CĂL.; **cu nervozitate,** în mod nervos, crispat; cu nerăbdare, precipitat: *am citit plicul, desfăcut cu nervozitate.* PETR. [Din fr. ***nervosité***].

nervurát, ~ţi, nervurată, ~e a. (rar) străbătut de nervuri, cu nervuri. [Din fr. ***nervuré***].

nervuráţie, nervuraţii f. ansamblu de nervuri; mod de dispunere a nervurilor; nervaţie. [***Nervură*** + ***-aţie***].

nervúră, nervuri şi (înv.) **nervure** f. **1.** fiecare dintre vinişoarele de pe suprafaţa unei frunze prin care circulă seva: *frunzele de castan şi de nuc ... aveau nervurile proeminente, asemenea vinelor de pe mîinile uscate, pătate de rugină, ale bătrînilor.* GHEŢIE; **2.** fiecare dintre fibrele cornoase care străbat membrana aripii unor insecte, dîndu-i flexibilitate şi rezistenţă; **3.** (la pl.) reţea de dungi de altă culoare decît fondul, care dau un aspect marmorat unei suprafeţe; (şi la sg.) fiecare dintre dungile care formează această reţea; straţie; **4.** proeminenţă alungită pe suprafaţa unei piese care serveşte mai ales la mărirea rezistenţei acesteia; **5.** (arh.) fiecare din mulurile de piatră sau de cărămidă care formează osatura unei bolţi (gotice sau romanice): *din brîul superior ... se porneau ... numeroase ciubuce sau nervure.* OD.; **6.** element al scheletului unei aripi de avion, care împreună cu lonjeronul asigură rigiditatea acesteia; **7.** grindă de beton armat turnată o dată cu placa planşeului; **8.** (de obicei la pl.) cută foarte îngustă, cusută ca garnitură pe un obiect de îmbrăcăminte; cerculeţ. [Din fr. ***nervure***].

nes, nesuri n. nescafe. [De la ***nes***(***cafe***)].

nesatisfăcător, ~i, nesatisfăcătoare a. **1.** care nu satisface o dorinţă, o necesitate, o exigenţă: *meniu nesatisfăcător;* **2.** care nu corespunde unor norme, criterii, exigenţe: *prestaţie nesatisfăcătoare.* // n. calificativ (pentru elevi, studenţi etc.) care nu asigură promovarea. [*Ne-* + ***satisfăcător***].

nesatisfăcút, ~ţi, nesatisfăcută, ~e a. care nu este satisfăcut; nemulţumit: *s-a declarat nesatisfăcut.* [*Ne-* + ***satisfăcut***].

nesaturát, ~ţi, nesaturată, ~e a. **1.** (despre un amestec) care conţine unul din componenţi într-o cantitate mai mică decît cantitatea corespunzătoare stării de saturaţie; **2.** (despre substanţe chimice organice) care conţine în moleculă legături duble sau triple. [*Ne-* + ***saturat;*** cf. fr. ***non-saturé***].

nesáţ n. **1.** poftă exagerată şi nepotolită de mîncare sau de băutură; lăcomie; (p. ext.) dorinţă nemăsurată de cîştig, de bogăţie; aviditate, cupiditate: *vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zămislind în inimile lor.* NEGR.; **2.** dorinţă sau plăcere intensă, nepotolită; asiduitate, tenacitate, rîvnă: *să te privesc cu mult nesaţ.* EM.; *răpiţi de nesaţiul dezlegării problemei.* MACED.; (şi: (înv.) **nesaţiu**). [*Ne-* + ***saţ***].

nesáţiu n. v. **nesaţ**.

nesăbuínţă, nesăbuinţe f. lipsă de judecată, de chibzuinţă; (concr.) faptă, atitudine nesăbuită; nesocotinţă; nebunie, nesăbuire: *suferă o lume din pricina nesăbuinţei voastre.* [***Nesăbuit*** + *-inţă*].

nesăbuíre, nesăbuiri f. (rar) nesăbuinţă. [De la ***nesăbuit***].

nesăbuít, ~ţi, nesăbuită, ~e a. **1.** (adesea subst.) lipsit de judecată, de chibzuinţă; nesocotit, nejudecat; nebun: *un nesăbuit căruia trebuie să-i lipsească vreo doagă.* ISP; **2.** care dovedeşte, exprimă nesăbuinţă; (p. ext.) lipsit de sens, absurd; exagerat, deplasat: *aruncasem aceste vorbe nesăbuite într-un moment de descurajare.* GHEŢIE. [Cf. magh. ***szabadni***].

nesădeálă f. v. **năsădeală**.

nesănătáte f. (astăzi rar) (stare de) boală: *continuă să analizeze ... starea de nesănătate fizică a rasei.* CĂL. [*Ne-* + ***sănătate***].

nesănătós, ~şi, nesănătoásă, ~e a. **1.** (înv.; adesea subst.) care nu este sănătos; bolnav, suferind: *mulţi neputincioşi şi nesănătoşi.* COR.; **2.** care trădează o stare maladivă, anormală: *tenul ... căpătă o culoare nesănătoasă.* GHEŢIE; **3.** care dăunează sănătăţii; vătămător; (spec.) insalubru: *aveam de lucru într-o regiune nesănătoasă şi necivilizată.* EL.; **4.** (fig.) care dovedeşte, denotă o judecată, o orientare, o atitudine greşită: *ce caută aceste elemente nesănătoase în viaţa publică a statului?* EM. [*Ne-* + ***sănătos***].

nesărát, ~ţi, nesărată, ~e a. **1.** fără (suficientă) sare: *mîncare nesărată;* **2.** (fig.) fără spirit, fără haz, fără farmec; searbăd, anost, plicticos: *era peste puterile mele să-i aud necontenit ... glumele nesărate.* PR. [*Ne-* + ***sărat***].

nesărătúră, nesărături f. (rar) vorbă, faptă lipsită de spirit, de haz: *nesărăturile lui Bourget.* MACED. [*Ne-* + ***sărătură***].

nesătúi, ~i, nesătulă, ~e a. (adesea subst.) **1.** care nu s-a săturat, care nu se simte sătul (niciodată); flămînd, înfometat: *au venit la praznic toţi nesătuii satului;* **2.** (fig.) care nu se mulţumeşte cu ce are; lacom, avid, nesăţios: *că-s nesătul de iubit.* POP. [*Ne-* + ***sătul***].

nesăturát, ~ţi, nesăturată, ~e a. **1.** care nu s-a săturat, care se simte (încă) flămînd; **2.** (fig.) care nu se mulţumeşte cu ce are; lacom, avid, nesăţios, nesătul; **3.** (înv.) care nu poate fi potolit, stăpînit, limitat: *poftele nesăturate trupeşti ... se explică dintr-un elan după viaţă.* STĂNIL.; *nesăturata poftă de bani.* [*Ne-* + ***săturat***].

nesăţiós, ~şi, nesăţioásă, ~e a. **1.** care nu se simte sătul (niciodată), care nu se (mai) satură: *un lup nesăţios.* NEC.; **2.** care nu satură; care nu este consistent: *mîncare nesăţioasă;* **3.** (fig.) care nu se mulţumeşte cu ce are, care este ahtiat de bogăţii, de plăceri; lacom, avid: *niciodată nu v-aţi gîndit decît la satisfacerea poftelor voastre nesăţioase.* EM.; **4.** (fig.) care nu poate fi astîmpărat, potolit, stăpînit; (p. ext.) mistuitor: [luna] *părea a privi cu o nesăţioasă bucurie la atîţia înamoraţi.* FIL.; *o mîncărime nesaţioasă, că s-ar fi scărpinat tot timpul.* SOR. // adv. cu nesaţ, cu plăcere, cu voluptate; cu tenacitate, cu asiduitate: *să ne privim nesăţios.* EM.; *în cultura mikeno-cretană găsim cele mai vechi motive mitologice şi cultice nesăţios asimilate de geniul seminţiilor greceşti.* BL. [*Ne-* + ***săţios***].

nesăvîrşít, ~ţi, nesăvîrşită, ~e a. **1.** care nu s-a produs, nu s-a întîmplat: *condamnat pentru fapte nesăvîrşite;* **2.** (înv.) nesfîrşit; etern, veşnic: *viaţă nesăvîrşită fără grije veţi moşteni.* MOXA. [*Ne-* + ***săvîrşit***[1]].

nescafé n. **1.** praf de cafea, care se prepară prin simpla dizolvare în apă (rece); nes; **2.** băutură preparată cu o asemenea cafea. [Din fr. ***nesscafé***].

neschimbabilitáte f. (rar) însuşirea de a rămîne neschimbat, nemodificat; faptul de a fi veşnic: *ortodoxia în sine nu renunţă la universalitatea şi la neschimbabilitatea ei.* STĂNIL. [*Ne-* + ***schimbabil*** + *-itate*].

neschimbát, ~ţi, neschimbată, ~e a. **1.** care îşi păstrează forma, conţinutul, aspectul de dinainte, care nu a suferit vreo schimbare; neschimbător: *cu excepţia unor propoziţii introductive, textul se păstrase neschimbat.* GHEŢIE; **2.** (înv.) cu caracter permanent: *uric de domnie neschimbată în zilele lui.* COSTIN; **3.** (pop. şi fam.) care nu s-a primenit, nu şi-a schimbat hainele, lenjeria: *a rămas lada-ncuiată şi ea umblă neschimbată.* POP; **4.** imobil: *faţa ta cea albă ca ceara, neschimbată.* EM. [*Ne-* + ***schimbat***].

neschimbátor, ~i, neschimbătoáre a. **1.** care nu se schimbă sau nu poate fi schimbat; imuabil: *alţii ... sînt ... neschimbători în rău.* ANTIM; *legi neschimbătoare;* **2.** (spec.; despre sărbători) cu dată fixă. [*Ne-* + ***schimbător***].

nescontát, ~ţi, nescontată, ~e a. **1.** (fin.) care nu a fost supus unei operaţii de scont: *pămîntul se adjudecă cu preţul nescontat de trei milioane de lei.* GHEŢIE; **2.** (fig.) neprevăzut, nesperat: *victorie nescontată.* [*Ne-* + ***scontat***].

nescríptic, nescriptice a. fond nescriptic, fond destinat pentru plata personalului angajat temporar. [*Ne-* + *scriptic*].

nescrís, ~şi, nescrisă, ~e a. **1.** care nu a fost scris; care se păstrează prin tradiţie orală: *literatură populară nescrisă;* **2.** (înv.) nemărginit, nelimitat; (p. ext.) foarte mare, foarte numeros: *mii şi lighioaie şi sute nescrise.* DOS. [*Ne-* + ***scris***[2]].

nesecát, ~ţi, nesecată, ~e a. **1.** care nu seacă sau nu poate fi secat; nesecătuit: *fîntînă nesecată;* **2.** (fig.) care nu se isprăveşte, care durează mult; fără sfîrşit, inepuizabil: *nesecate suferinţe.* [*Ne-* + ***secat***].

nesecătuít, ~ţi, nesecătuită, ~e a. nesecat: *izvor nesecătuit.* [*Ne-* + ***secătuit***].

nesemnificatív, ~i, nesemnificativă, ~e a. lipsit de semnificaţie, de importanţă: *jurnalul e sec şi nesemnificativ.* EL. [*Ne-* + ***semnificativ***].

nesensíbil, ~i, nesensibilă, ~e a. (rar) insensibil: *fiinţă rea şi nesensibilă.* // n. domeniul lucrurilor, al fenomenelor perceptibile pe cale raţională, nu prin simţuri: *filozofia ca ştiinţă raţională are de-a face cu nesensibilul.* CĂL. [*Ne-* + ***sensibil;*** cf. lat. ***insensibilis,*** fr. ***insensible***].

nesentimentál, ~i, nesentimentală, ~e a. cerebral, raţional: *om lucid, nesentimental.* [*Ne-* + ***sentimental***].

neseriós, ~şi, neserioásă, ~e a. **1.** (adesea subst.) care nu este serios; lipsit de seriozitate: *individ neserios; sînteţi nişte neseriosi!;* **2.** care vădeşte, denotă neseriozitate: *scenele sînt ... neserioase, de vodevil.* CĂL. [*Ne-* + ***serios***].

neseriozitáte f. lipsă de seriozitate; (p. ext.) comportare, atitudine neserioasă: *atare neseriozitate din uşurinţă e regretabilă.* CĂL. [*Ne-* + ***seriozitate***].

nesesér, neseseruri f. mică trusă de călătorie, cuprinzînd cele necesare pentru îngrijirea corpului. [Din fr. ***nécessaire***].

nesfeá, nesfele f. veche monedă turcească de aur sau de argint, cu circulaţie şi în ţările române, în sec. al XVII-lea – al XIX-lea: *nesfeaua lei patru.* FIL.; *tot galbeni şi mahmudele, icosari şi cu nisfele.* POP; (şi: **nisfea, nesfie**). [Din turc. ***nesfiye***].

nésfie f. v. **nesfea**.

nesfîrşíre, nesfîrşiri f. calitatea a ceea ce este nesfîrşit[1]; întindere sau cantitate (care pare) fără limite; infinitate, nemărginire: *sus, în nesfîrşirea albastră, vulturii se roteau.* GAL. [*Ne-* + ***sfîrşire***].

nesfîrşít[1], ~ţi, nesfîrşită, ~e a. **1.** care nu se (mai) sfîrşeşte; fără sfîrşit; infinit, interminabil; veşnic: *încep nesfîrşitele poveţe că omul trebuie să fie mai altfel.* DELAVR.; *clopotul continua să-şi reverse chemarea nesfîrşită;* **2.** foarte mare, foarte întins, foarte numeros, foarte intens: *îl alintă cu nesfîrşită dragoste.* R.L.; *viaţa unui om e un nesfîrşit şir de erori.* PR. // adv. extrem de ..., foarte: *era nesfîrşit de frumoasă.* [*Ne-* + ***sfîrşit***[2]].

nesfîrşít[2], nesfîrşituri n. ceea ce (pare că) nu are sfîrşit (în spaţiu sau în timp); nemărginire; veşnicie: *nesfîrşiturile parcă aşteptau cuvîntul mîntuirii.* SAD.; **la nesfîrşit,** întruna, necontenit: *îi repeta numele la nesfîrşit.* [*Ne-* + ***sfîrşit***[1]].

nesígur, ~i, nesigură, ~e a. **1.** care nu oferă siguranţă, pe care nu poţi conta; incert, îndoielnic: *viaţa e grea şi nesigură.* PR.; **2.** (fig.) nehotărît; imprecis: *ora cea nesigură a morţii;* **3.** lipsit de stabilitate, de rezistenţă: *casa era construită pe un teren nesigur;* **4.** primejdios, expus: *loc nesigur pentru afaceri;* **5.** schimbător, instabil: *timp nesigur;* **6.** lipsit de încredere (în sine); ezitant, şovăielnic; (p. ext.) timid: *fetiţa era nesigură, părea timorată;* **7.** care exprimă, trădează lipsă de încredere (în sine), nehotărîre, timiditate, stîngăcie: *avea mişcările jenate şi nesigure.* VLAH.; [îl] *întreba cu o voce nesigură, parcă intimidată, ce anume flori ar dori să aleagă.* GHEŢIE; **8.** neclar, confuz; (p. ext.) aflat în formare, nedefinitivat: *o lumină nesigură, vînată-leşietică, se furişa prin storurile ferestrei.* GHEŢIE; *trăsături nesigure.* [*Ne-* + ***sigur***].

nesiguránţă f. **1.** lipsă de siguranţă; incertitudine, îndoială; (p. ext.) situaţie nesigură: *neclaritatea gîndirii trece în nesiguranţa vieţii.* PATAP; *nesiguranţa zilei de mîine;* **2.** şovăială, ezitare; nelinişte: *nu pot retrăi ... nesiguranţa şi turburarea celor dintîi întîlniri.* EL.; *chipul îi trăda nesiguranţa şi spaima.* [*Ne-* + ***siguranţă***].

nesilít, ~ţi, nesilită, ~e a. **1.** natural, spontan, degajat: *inspiraţia cu totul nesilită şi-a definit-o poetul singur.* CĂL.; *cînd vorbea, era, în mod nesilit, foarte prudentă.* PR.; **2.** de bunăvoie, fără constrîngere: *participare nesilită;* **3.** (înv.) nesiluit; (p. ext.) virgin: *fecioară neatinsă şi nesilită.* UR. [*Ne-* + ***silit***].

nesimţíre f. **1.** lipsă de bun-simţ; purtarea celui nesimţit; indolenţă: *ţi-ai îndepărtat prietenii cu nesimţirea şi nesăbuinţa ta;* **2.** indiferenţă, răceală; insensibilitate: *trebuia să aibă cineva toată nesimţirea lui, ca să nu cadă ameţit la picioarele ei.* NEGR.; **3.** pierdere a cunoştinţei; inconştienţă; (p. ext.) leşin: *şi-n nesimţire cade pe-a jilţului său spată.* EM.; *cu un scurt ţipăt, căzu din nou în nesimţire.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***simţire***].

nesimţít[1], ~ţi, nesimţită, ~e a. **1.** (adesea subst.) lipsit de bun-simţ, de cuviinţă, de delicateţe; nesimţitor, insolent: *îţi şade, nesimţitule, frumos să stai acolo cocoţat, să laşi pe taică-tu pe jos?* ARG.; **2.** care denotă, trădează nesimţire: *o prosperitate animalică şi nesimţită.* C.PETR.; *atitudine nesimţită;* **3.** care nu este simţit, perceput; care trece neobservat; insesizabil, imperceptibil: *ieşi din odaie cu paşi nesimţiţi.* SAD. // adv. fără a putea fi perceput; tiptil; pe furiş: *calu-i ... porneşte ducînd lin şi nesimţit pe stăpînul lui iubit.* AL.; *să ne retragem cît mai nesimţit.* SAD. [*Ne-* + ***simţit***[1]].

nesimţít[2] n. pe **nesimţite,** fără să se simtă, să se observe, încetul cu încetul; fără a putea fi perceput; pe furiş: *aş fi dorit să ajungi la adevăr pe nesimţite, pentru a considera totul normal.* GHEŢIE. [*Ne-* + ***simţit***[2]].

nesimţitór, ~i, nesimţitoáre a. **1.** care nu simte, căruia îi lipseşte facultatea de a simţi; insensibil: *îl umflă pe sus ... ca pe-un butuc nesimţitor.* CR.; **2.** (şi adv.) (care se găseşte) în stare de leşin, de inconştienţă; (p. ext.) mort: *e nesimţitoare ..., ar trebui*

un doftor. AL.; **3.** (adesea subst.) lipsit de sensibilitate; insensibil; lipsit de bun-simţ, de bună-creştere; nesimţit: *am îndrăgit cu atîta foc pe o nesimţitoare.* ISP. [*Ne-* + *simţitor*].

nesíncer, ~i, nesinceră, ~e a. prefăcut, mincinos: *prieteni nesinceri.* [*Ne-* + *sincer*].

nesinceritáte, nesinceritắţi f. lipsă de sinceritate; minciună: *asta e consecinţa nesinceriţăţii: neîncrederea.* PR. [*Ne-* + *sinceritate*].

nesingulár, ~i, nesingulară, ~e a. (mat.) **matrice nesingulară,** matrice pătrată pentru care determinantul asociat este diferit de zero. [*Ne-* + *singular*].

nesîlnic a. v. năsilnic.

nesleít, ~ţi, nesleită, ~e a. nesecat; inepuizabil. [*Ne-* + *sleit*].

nesmintít, ~ţi, nesmintită, ~e a. (înv. şi reg.) care nu poate fi schimbat, clintit, abătut; nestrămutat: *dorinţă nesmintită de a se arăta credincios.* BĂLC. // adv. **1.** fără abatere; (p. ext.) în mod regulat, constant: *citea nesmintit gazeta preferată;* **2.** neapărat: *cînd va miji de ziuă, nesmintit călări să fiţi.* NEGR.; *să pornească ... cercetări care nesmintit au să-l ducă unde se află bălanul.* VOIC. [*Ne-* + *smintit*].

nesociábil, ~i, nesociabilă, ~e a. **1.** care leagă greu relaţii cu oamenii, care îşi face greu prieteni; necomunicativ; **2.** cu care se convieţuieşte greu; cu care nu se poate convieţui. [*Ne-* + *sociabil*].

nesocotí, nesocotesc vb. (tr.) **1.** a nu preţui la valoarea cuvenită; a desconsidera, a dispreţui; a nu ţine seama de ..., a ignora: *nu nesocoti cuvintele mele.* AL.; *îl nesocotea şi-l dispreţuia, văzînd într-însul un ins mărginit.* GHEŢIE; **2.** a trece peste ..., a înfrunta: *a nesocotit primejdiile;* **3.** (spec.) a încălca o lege, o dispoziţie. [*Ne-* + *socoti*].

nesocotínţă, nesocotinţe f. **1.** lipsă de chibzuinţă, de înţelepciune; superficialitate în a judeca lucrurile; nechibzuinţă; imprudenţă, nesocotire: *virtutea şi norocul spulberate prin nesocotinţa lor.* OD.; **2.** faptă sau vorbă de om nesocotit; nesăbuinţă; prostie: *ai face vro nesocotinţă.* NEGR. [*Ne-* + *socotinţă*].

nesocotíre f. faptul de a nesocoti; ignorare, desconsiderare, nesocotinţă: *extrema nesocotire sub apăsarea căreia am îmbătrînit.* CAR. [V. *nesocoti*].

nesocotít, ~ţi, nesocotită, ~e a. **1.** lipsit de judecată, de chibzuială, de socotinţă; nechibzuit, nesăbuit; (p. ext.) uşuratic, imprudent: *potlogarii ... pîndeau pe nesocotitul pedestru.* NEGR.; **2.** care denotă nesocotinţă: *vorbe nesocotite ce le-am zis şi eu.* CR.; **3.** ignorat; dispreţuit: *dreptatea este blestemată şi omul bun nesocotit.* MACED.; **4.** (înv.) nenumărat, nemăsurat; imens: *cetele nesocotite de arcaşi.* OD. [*Ne-* + *socotit*].

nesofisticắt, ~ţi nesofisticată, ~e a. care nu este sofisticat; lipsit de artificialitate; lipsit de rafinament: *exprimare nesofisticată.* [*Ne-* + *sofisticat*].

nesoluţionát, ~ţi, nesoluţionată, ~e a. care nu este încă soluţionat: *cauză nesoluţionată.* [*Ne-* + *soluţionat*].

nesómn n. **1.** stare de veghe; (p. ext.) oboseală pricinuită de starea de veghe: *se dădu jos din pat ... cu ochii arşi de nesomn.* GHEŢIE; **2.** insomnie: *luptîndu-se ... cu nesomnul.* ISP.; *te chinuie nesomnul, durerea în oase.* VIERU. [*Ne-* + *somn*].

nespălát, ~ţi, nespălată, ~e a. **1.** care nu a fost spălat (încă) sau care nu s-a spălat (bine); murdar, jegos, nelăut: *adormeam îmbrăcat şi nespălat.* EL. // m., f. om fără căpătîi; neisprăvit: *întocmise o trupă de nespălaţi.* CAR. [*Ne-* + *spălat*[1]].

nespectaculós, ~şi, nespectaculoásă, ~e a. lipsit de spectaculozitate: *meci nespectaculos.* [*Ne-* + *spectaculos*].

nesperát, ~ţi, nesperată, ~e a. care nu a fost sperat (dar s-a produs, s-a realizat); (p. ext.) care a întrecut aşteptările: *propunerea ... întruni o nesperată umanitate.* GHEŢIE; *victorie nesperată.* [*Ne-* + *sperat;* cf. fr. *inespéré*].

nespórnic, ~ci, nespornică, ~ce a. **1.** care munceşte fără spor; **2.** care se face cu migală, greu: *muncă nespornică.* [*Ne-* + *spornic*].

nesportív, ~i, nesportivă, ~e a. care se abate de la regulile disciplinei sportive; care încalcă sportivitatea: *conduită nesportivă.* [*Ne-* + *sportiv*].

nespús, ~şi, nespusă, ~e a. **1.** greu de spus, de exprimat (prin cuvinte): *luîndu-le dobînzi nespuse.* FIL.; *era de o frumuseţă nespusă.* SAD.; **nespus de ...,** foarte, peste măsură de ..., extraordinar: *avea gura nespus de frumoasă.* PR.; *îmi pare nespus de rău de cele întîmplate.* GHEŢIE; **2.** nepreţuit; drag, scump: *o, vin' odorul meu nespus.* EM. [*Ne-* + *spus;* cf. fr. *non-dit*].

nestabíl, ~i, nestabilă, ~e a. **1.** instabil: *echilibru nestabil;* **2.** (despre corpuri chimice) care se descompune sau se transformă cu uşurinţă. [*Ne-* + *stabil;* cf. fr. *instable,* lat. *instabilis*].

nestabilitáte f. instabilitate: *nestabilitatea dezvoltării noastre.* EM. [*Ne-* + *stabilitate;* cf. fr. *instabilité,* lat. *instabilitas*].

nestáşnic, ~ci, nestaşnică, ~ce a. (reg.) **1.** vioi, zburdalnic; impulsiv, aprig; (p. ext.) schimbător, nestatornic: *unul dintre copilaşi ... îi fură pălăria ... şi fuge cu ea năstaşnic.* SL.; **2.** (despre animale) lacom; (şi: **năstaşnic**). [Et. nec.; cf. sb. *nestašen*].

nestatórnic, ~ci, nestatornică, ~ce a. **1.** care nu este statornic sau durabil; schimbător: *20 martie, timpul cel mai nestatornic al climei noastre.* FIL.; **2.** care nu este sedentar; nestabil: *să recapitulăm numele arendaşilor şi al proprietarilor nestatornici.* SAD.; **3.** lipsit de fermitate, de hotărîre; nestătător, schimbător, inconsecvent; labil, uşuratic: *e o fire nestatornică;* (subst.) *un nestatornic se dispreţuieşte şi se uită.* NEGR. [*Ne-* + *statornic*].

nestatornície, nestatornícii f. **1.** lipsă de statornicie: *nestatornicia norocului;* **2.** lipsă de fermitate, de constanţă; uşurinţă în schimbarea opiniilor, comportamentului; inconstanţă, labilitate: *moşteni nestatornicia, ... voluptatea de a vorbi.* CĂL. [*Ne-* + *statornicie*].

nestăpînít, ~ţi, nestăpînită, ~e a. **1.** care nu poate fi stăpînit, oprit; nepotolit, nestăvilit, năvalnic: *trosc̦otul ieşea nestăpînit prin interstiţiile caldarîmului.* CĂL.; **2.** care nu se poate înfrîna, reţine; nedomolit; fără stăpînire de sine; impulsiv: *hohot de plîns nestăpînit.* VLAH.; *ca toţi oamenii energici, nestăpîniţi la fire, se aprindea repede.* GHEŢIE. [*Ne-* + *stăpînit*].

nestătătór, ~i, nestătătoáre a. (fig.; înv.) nestatornic; uşuratic: *tînărul ... iaste în vîrsta tinereţii sale nestătătoriu la voroavă şi la lucru.* N.COSTIN. [*Ne-* + *stătător*].

nestăvilít, ~ţi, nestăvilită, ~e a. **1.** care nu este sau nu poate fi (uşor) oprit, reţinut; impetuos, năvalnic, tumultuos, neoprit: *am avut o nestăvilită pornire de furie.* EL.; **2.** (p. ext.) irezistibil: *acel nestăvilit farmec.* OD. [*Ne-* + *stăvilit*].

nestemátă, nestemate a. **1.** piatră nestemată (şi f.), piatră scumpă: *mai văzut-ai pietre nestimate aşa de mari?* CR.; *arme cu nestimate.* ISP.; **2.** (rar) de piatră scumpă: *năzuinţele i se păreau mai preţioase ... ca o comoară nestemată.* REBR. // f. (la pl.) lucru scump, preţios; scumpeturi: *nestematele lumii;* (şi: **nestimată**). [Din lat. *aestimatus* (după modelul cuvintelor formate cu *ne-*)].

nesterilizát, ~ţi, nesterilizată, ~e a. care nu a fost supus sterilizării: *instrumentar nesterilizat.* [*Ne-* + *sterilizat*].

nestimát, ~ţi, nestimată, ~e a. nepreţuit, inestimabil: *să preţuiască aceste rare şi nestimate calităţi.* FIL.; *prietenii indieni sînt nestimaţi.* EL. [*Ne-* + *stimat;* cf. lat. *inaestimabilis,* fr. *inestimable*].

nestimátă f. v. nestemată.

nestingherít, ~ţi, nestingherită, ~e a. care nu este stingherit, deranjat; (p. ext.) degajat: *şobolanii ... circulau nestingheriţi prin secţii.* PR.; *îşi putu vedea nestingherit de studii.* GHEŢIE. [*Ne-* + *stingherit*].

nestingíbil, ~i, nestingibilă, ~e a. (rar) care nu poate fi stins, oprit, potolit: *acea veselie nestingibilă a fetelor tinere.* EM. [Cf. fr. *inextinguible*].

nestíns, ~şi, nestinsă, ~e a. **1.** care (mai) arde, care nu poate fi stins; viu: *la moarte, ca la stea nestinsă, ai năzuit cu bucurie.* MAT.; (fig.) [privirile] *m-au chinuit cu jarul lor nestins.* EL.; *lavă nestinsă;* **focul (cel) nestins,** iadul; **var nestins,** piatră de var calcinată în cuptoare speciale; **2.** (fig.) care nu se curmă, nu încetează; veşnic: *adversarii i-au păstrat o ură nestinsă.* CĂL.; *dor nestins.* [*Ne-* + *stins*[1]].

néstor, nestori m. (livr.) bătrîn înţelept, dotat cu prudenţă şi cu experienţă. [De la *Nestor* n. pr. (din „Iliada")].

nestorián, ~eni, nestoriană, ~ene a. care aparţine, care este specific nestorianismului sau adepţilor lui, referitor la nestorianism sau la adepţii acestuia. // m., f. adept al nestorianismului. [Din fr. *nestorian*].

nestorianísm n. doctrină religioasă formulată de Nestorius în sec. al XIII-lea, care în loc de a atribui persoanei lui Isus Hristos cele două naturi, divină şi umană, susţinea că în Isus coexistă două persoane, una divină şi alta umană, opuse una celeilalte. [Din fr. *nestorianisme*].

nestrăbătút, ~ţi, nestrăbătută, ~e a. **1.** care nu este (încă) sau nu poate fi străbătut: *acest vînat vine din liniştea totală a pădurii nestrăbătute.* CĂL.; *ce este-n ceruri de nestrăbătut şi-n inimă de neajuns, şi-n gînd de ne-ndrăznit.* IONEL; **2.** (înv.) care nu este deprins, familiarizat cu ...: *neînvăţaţi şi nestrăbătuţi cu istoria.* UR. [*Ne-* + *străbătut*].

nestrămutáre f. faptul de a rămîne neschimbat; (p. ext.) trăinicie, durabilitate; hotărîre, fermitate: *nestrămutarea aşezămînturilor şi învăţăturilor noastre.* ANTIM, *tăria şi nestrămutarea cu cari se-nrădăcinează ... convingerile.* EM. [*Ne-* + *strămutare*].

nestrămutát, ~ţi, nestrămutată, ~e a. **1.** care nu se clinteşte sau nu poate fi clintit din loc; (p. ext.) trainic, durabil: *stînci măreţe, vechi, nestrămutate.* AL.; **2.** (fig.) ferm, hotărît; statornic: *luă hotărîre nestrămutată a ţinea feciorii ... pe lîngă sine.* CR. // adv. în mod ferm, hotărît; neîncetat, mereu: *să se chivernisească toate nestrămutat.* ANTIM. [*Ne-* + *strămutat*].

nestrăvăzátór, ~i, nestrăvăzătoáre a. (înv.; rar) opac. [*Ne-* + *străvăzător*].

nestrăvedére, năstrăvedéri f. (înv.; rar) opacitate. [*Ne-* + *străvedere*].

nestricát, ~ţi, nestricată, ~e a. **1.** (înv.) care nu poate fi stricat, distrus, desfiinţat; (p. ext.) veşnic: *cununi de flori nestricate.* CONACHI; **2.** (pop.) întreg, sănătos, intact; nevătămat: *bolnavul rămăsese tăcut ...; imaginaţia rămăsese în el încă nestricată.* SAD.; (fig.) *inteligenţe nestricate.* MAIOR.; **3.** (înv.) virgin, cast: *cerce-se împăratului fetişoare nestricate.* BIBLIA. [*Ne-* + *stricat*].

nestructurát, ~ţi, nestructurată, ~e a. care nu are (încă) o structură definită: *lucrare nestructurată.* [*Ne-* + *structurat*].

nestrujít, ~ţi, nestrujită, ~e a. (pop.) cioplit numai din topor; neşlefuit: *ghioagă nestrujită.* POP. [*Ne-* + *strujit*].

nesubordonáre, nesubordonări f. (rar) insubordonare, nesupunere: *s-a făcut apologia nesubordonării în armată.* CĂL. [*Ne-* + *subordonare*].

nesuferínţă, nesuferinţe f. (înv.) **1.** lipsă de simpatie, de toleranţă; aversiune; **2.** nerăbdare: *toţi aşteaptă cu nesuferinţă după a lui Janalău socoteală.* B.-DEL. [*Ne-* + *suferinţă*].

nesuferíre, nesuferiri f. (rar) aversiune; duşmănie. [*Ne-* + *suferire*].

nesuferít, ~ţi, nesuferită, ~e a. **1.** greu de suportat, care nu (mai) poate fi suportat; insuportabil; (p. ext.) cumplit: *nu mai pot duce această nesuferită sarcină.* CR.; **2.** care displace, care repugnă; antipatic; (p. ext.) urîcios; detestabil: *ajunse a fi cel mai nesuferit ... subprefect.* NEGR.; *mă purta în lungi şi nesuferite plimbări prin faţa magazinelor.* GHEŢIE. [*Ne-* + *suferit*].

nesuferitór, ~i, nesuferitoáre a. **1.** (înv.) care nu poate suporta ceva, care nu rezistă la ceva; care nu tolerează, nu îngăduie: *un nărod nesuferitoriu de străpîni streini.* N.COSTIN; **2.** greu de întreţinut, de păstrat (curat): *tapiserie nesuferitoare.* [*Ne-* + *suferitor*].

N O

46884 intrări • 42963 articole

nesuficiént, ~ţi, nesuficientă, ~e a. (rar) insuficient: *nesuficienta dotare.* EM. [*Ne- + **suficient;*** cf. lat. ***insufficiens***].

nesupărát, ~ţi, nesupărată, ~e a. netulburat, nederanjat. [*Ne- + **supărat***].

nesupravegheát, ~ţi, nesupravegheată, ~e a. care nu este sub supraveghere, sub control: *copil nesupravegheat.* [*Ne- + **supravegheat***].

nesupúnere, nesupuneri f. **1.** lipsă de supunere; insubordonare, opoziţie, împotrivire; răzvrătire: *duhul nesupunerii faţă de împărăţie se păstra viu în Ardeal.* GHEŢIE; **2.** faptă, atitudine care contravine legii, unei dispoziţii; împotrivire: *pedepsit pentru desele nesupuneri.* [*Ne- + **supunere***].

nesupús, ~şi, nesupusă, ~e a. **1.** care nu este supus; dîrz: *preţuiam firea lui nesupusă;* **2.** care dă dovadă de nesupunere, care nu respectă o lege, o dispoziţie; neascultător, răzvrătit; (subst.) *nesupuşii erau spînzuraţi.* PR. [*Ne- + **supus***].

neşánsă, neşanse f. întîmplare nefavorabilă; ghinion, nenoroc: *neşansa l-a urmărit mereu.* [*Ne- + **şansă***].

neşcolít, ~ţi, neşcolită, ~e a. care nu este instruit prin şcoală: *politicieni neşcoliţi dau lecţii specialiştilor.* [*Ne- + **şcolit***].

neşifonábil, ~i, neşifonabilă, ~e a. (despre ţesături) care nu se şifonează (uşor). [*Ne- + **şifonabil***].

neşlefuít, ~ţi, neşlefuită, ~e a. **1.** care nu a fost netezit, lustruit: *diamante neşlefuite;* **2.** (fig.) lipsit de maniere, de bun-gust, de rafinament; necultivat, neemancipat: *bucătarul nostru era prea neşlefuit ca să poată găti o masă atît de subţire, ca păstrăvii fripţi.* PETR. [*Ne- + **şlefuit***].

neşovăitór, ~i, neşovăitoáre a. **1.** care nu şovăie; sigur: *mergeau neşovăitori la ţintă;* **2.** (rar) fără concesii; ferm, sever: *părinţii ... îi aplicau un tratament neşovăitor.* CĂL. [*Ne- + **şovăitor***].

neştampilát, ~ţi, neştampilată, ~e a. (despre mărci poştale) care nu este ştampilat; neobliterat. [*Ne- + **ştampilat***].

neştérs, ~şi, neşteársă, ~erse a. **1.** care nu este sau nu poate fi şters, distrus, înlăturat: *urme neşterse;* **2.** (fig.) care nu poate fi uitat, şters din minte, din amintire; memorabil: *el l-a iubit ... şi-i păstra o amintire neştearsă.* GHEŢIE. [*Ne- + **şters***].

neştiinţă, (rar) **neştiinţe** f. **1.** faptul de a nu şti, de a nu avea ştiinţă de ceva; stare, situaţie a celui care nu ştie; necunoaştere, neştire: *în neştiinţa ta eşti şi mai frumoasă.* EM.; **2.** lipsă de învăţătură, de cultură; ignoranţă: *o concentrare de neştiinţă pretenţioasă.* MAIOR.; **neştiinţă de carte,** analfabetism. [*Ne- + **ştiinţă***].

neştiinţific, ~ci, neştiinţifică, ~ce a. care nu aparţine ştiinţei, lipsit de caracter ştiinţific: *argumente neştiinţifice.* [*Ne- + **ştiinţific***].

neştíne pron. neh. (înv. şi reg.) cineva, careva; oricare, fiecare: *să văm vedea neştine că greşaste, să nu-l osîndim.* COR. [Lat. ***nescio + qui + ne***].

neştirbít, ~ţi, neştirbită, ~e a. neatins, intact, întreg; (fig.) nepătat, necompromis: *prestigiu neştirbit.* [*Ne- + **ştirbit***].

neştíre f. **1.** (înv.) neştiinţă, necunoştinţă: *Ioanu se acoperi cu neştirea şi ... întreba.* COR.; **2. în neştire, a)** fără a-şi da seama; la întîmplare; absent, distrat; (p. ext.) involuntar: *umbla încet, fără gînduri, ştergîndu-se în neştire cu batista.* EL.; **b)** fără rost, fără sens, inutil: *ibovnica lui Năiţa s-a făcut călugăriţă, şi-l tot cată în neştire colo sus la monăstire.* POP.; **c)** fără măsură, fără socoteală; la nesfîrşit: *spunea, în neştire, cum este în iad.* GAL.; (rar) **din neştire,** din nebăgare de seamă, din greşeală; involuntar: *gîscan, închis din neştire într-un cerdac.* DELAVR. [*Ne- + **ştire***].

neştiút[1], ~ţi, neştiută, ~e a. **1.** care nu este (încă) ştiut, cunoscut, descoperit; necunoscut; (p. ext.) tainic, ascuns: *creştea în mine o neştiută demnitate.* EL.; *ieşiseră microbi noi, boli neştiute.* SOR.; (subst.) *alţi ... neştiuţi se pierd în taină.* EM. // n. ceea ce nu se cunoaşte; neant, necunoscut: *se gîndea cîteodată la mine, privind în neştiut.* SAD. [*Ne- + **ştiut[2]***].

neştiút[2] n. pe neştiute, fără să (se) ştie; în taină, pe furiş: *de-acolo, pe neştiute, femeia îl duse ... către rîu.* SAD. [*Ne- + **ştiut[1]***].

neştiutór, ~i, neştiutoáre a. (adesea subst.) **1.** care nu ştie nimic, care nu se pricepe la nimic: *pentru omul comun, o stare de suflet este o rezultantă de ale cărei componente este neştiutor.* IBR.; **2.** lipsit de cultură; ignorant: *misiunea intelectualilor este să-i lumineze pe neştiutori;* **neştiutor de carte,** analfabet; **3.** inocent, candid, naiv: *ca nişte neştiutori ... au mişcat buzele, dar nu s-au atins.* DELAVR. [*Ne- + **ştiutor***].

net, ~ţi, netă, ~e a. **1.** (adesea adv.) limpede, desluşit, clar; hotărît, categoric: *dacă îi ascultai, aveai ... senzaţia netă că citeşti o bună nuvelă.* PR.; *a refuzat net propunerea;* **2.** din care s-au scăzut cheltuielile, impozitele şi alte deduceri legale; neto: *salariu, beneficiu net;* **3.** (despre greutatea mărfurilor) din care s-a scăzut daraua, ambalajul. [Din fr. ***net***].

netalentát, ~ţi, netalentată, ~e a. lipsit de talent: *cel mai netalentat poetastru se punea la „masa lui de brad".* IBR.; *actor netalentat.* [*Ne- + **talentat***].

netăm-nesăm adv. v. **nitam-nisam.**

netáre, netari a. (înv. şi reg.; adesea subst.) lipsit de forţă fizică; slab, neputincios: *bătrîni netari.* [*Ne- + **tare***].

netăgăduít, ~ţi, netăgăduită, ~e a. care nu se (poate) pune la îndoială; neîndoios, indiscutabil, incontestabil; cert, categoric: *o posesie îndelungată aduce drepturi pozitive şi netăgăduite.* BĂLC.; (adv.) *este însă netăgăduit astăzi că atmosfera politică a ţării are trebuinţă să fie purificată.* EM.; **de netăgăduit,** incontestabil: *este de netăgăduit că ... interesul cărţii creşte.* CĂL. [*Ne- + **tăgăduit***].

netămăduít, ~ţi, netămăduită, ~e a. **1.** nevindecat: *a rămas netămăduit pe viaţă;* **2.** (înv.) incurabil: *boalele cele netămăduite.* MARC. [*Ne- + **tămăduit***].

néted, ~zi, netedă, ~e a. **1.** care nu prezintă asperităţi; cu suprafaţa lucioasă; (p. ext.) alunecos: *scoase doi bani netezi.* AL.; *întîlni un perete neted şi răcoros şi se lipi de el.* EL.; **muşchi netezi,** muşchi care nu prezintă striaţii; **2.** fără zbîrcituri; întins; (p. ext.) catifelat: *albi şi netezi umeri.* EM.; *aveau capete mari, frunţi înalte şi netede.* GHEŢIE; **3.** (pop.) lins, întins; (adv.) *părul său ... pe umeri neted cădea.* POP; **4.** fără denivelări; întins, plan: *piaţa se întinde ... pe un neted şes.* NEGR.; **5.** fără valuri: *apă netedă.* OD.; **6.** fără hopuri; plat, drept; lin: *netede poteci de plai.* COŞB.; (adv.) **a-i veni** (sau **a-i fi**) **neted,** a-i fi uşor, comod, la îndemînă să facă ceva: *lui îi venea neted ... să se lupte.* ISP.; **7.** (fig.) clar, desluşit, precis; (p. ext.) direct, ferm, categoric: *pricina era netedă.* OD.; (adv.) *un reportaj scris neted, uneori cu nerv.* CĂL. // n. (înv.; rar) netezime: *şi cine a sta povesti netedul zidului?* DOS. [Lat. ***nitidus, -a***].

netemătór, ~i, netemătoáre a. (înv.) îndrăzneţ, curajos; viteaz; **netemător de Dumnezeu,** necredincios. [*Ne- + **temător***].

neteméinic, ~ci, netemeinică, ~ce a. şi adv. fără temeinicie; lipsit de profunzime; superficial: *studiu netemeinic; lucrează netemeinic.* [*Ne- + **temeinic***].

netemeinicíe, netemeinicii f. **1.** lipsă de temeinicie, de temei; **2.** (jur.) viciu al unei hotărîri constînd în insuficienta sau incorecta motivare. [*Ne- + **temeinicie***].

netémere, netemeri f. (înv.) curaj, cutezanţă, îndrăzneală; vitejie: *răspunse cu netemere.* BĂLC. [*Ne- + **temere***].

netemperát, ~ţi, netemperată, ~e a. **1.** lipsit de moderaţie, de cumpătare: *tînăr netemperat;* **2.** (muz.; despre sisteme de intonaţie) care nu este temperat. [*Ne- + **temperat;*** cf. fr. ***intempéré***].

neterminát, ~ţi, neterminată, ~e a. care nu este (încă) terminat; neisprăvit; nerealizat pînă la capăt; nefinalizat: *ce-ai să ajungi, cu studiile neterminate?* PR. [*Ne- + **terminat***].

netezá vb. v. **netezi.**

netezí, netezesc vb. (tr.) **1.** a face neted; a nivela: *îngroapă-ncet sămînţa şi cîmpul netezesc.* AL.; *băile răsunau ... de fişîitul mistriilor care netezeau tencuiala.* GHEŢIE; **a netezi calea** (sau **drumul,** (rar) **traseul, trecerea**), a înlătura dificultăţile, a crea condiţii favorabile: *să netezească drumul spre o împăcare adevărată.* REBR.; *i-au netezit binişor traseul în viaţă.* CR.; **2.** (pop.) a călca rufe; **3.** a trece (uşor) cu mîna (sau cu un obiect) peste ceva; a aranja părul, pletele etc.; (p. ext.) a mîngîia, a dezmierda: *mîna ta cea albă părul galben îl netează.* EM.; **4.** (glumeţ) a lovi, a bate: *moşneagul a rămas pleşuv ..., de mult ce-l netezise baba pe cap.* CR.; (şi: (înv.) **neteza**). [De la ***neted***].

netezíme, netezimi f. **1.** însuşirea de a fi neted: *din cauza netezimii solului toată întinderea avea înfăţişarea unui smîrc.* CĂL.; *se minuna de netezimea pielii mele.* PR.; **2.** (concr.) suprafaţă plană, netedă sau fără denivelări; neteziş; **3.** (fig.) fermitate, duritate: *va trebui să mai reflectez, am continuat, ştergînd din netezimea refuzului.* GHEŢIE. [***Neted*** + ***-ime***].

netezíre, neteziri f. acţiunea de a netezi şi rezultatul ei: *netezirea pereţilor.* [V. ***netezi***].

netezíş, netezişuri n. întindere, suprafaţă plană, fără denivelări; netezime: *un joc fermecător de scîntei pe netezişul alb, poleit de soare.* VLAH. [***Neted*** + ***-iş***].

netezít, ~ţi, netezită, ~e a. **1.** care a fost făcut neted, fără asperităţi, fără denivelări: *perete netezit; drum netezit;* **2.** călcat cu fierul: *rufele netezite stăteau teanc;* **3.** aranjat, bine pieptănat; lins: *fata babei era împopoţonată şi netezită pe cap.* CR. [V. ***netezi***].

netezitór, ~i, netezitoáre a. (rar) care serveşte la netezit. // n., f. mistrie specială de metal, folosită la îndreptarea muchiilor la o construcţie. // n. unealtă folosită pentru îndreptarea şi netezirea muchiilor formelor de turnătorie. // f. unealtă agricolă folosită la nivelarea pămîntului (după arat). [***Netezi*** + ***-tor***].

netíhn a. (reg.; adesea subst.) neastîmpărat: *Mihnule, netihnule!* POP. [De la ***tihnă***].

netimbrát, ~ţi, netimbrată, ~e a. pe care nu s-a aplicat un timbru; nefrancat: *scrisoare netimbrată; cerere netimbrată.* [*Ne- + **timbrat***].

netitrát, ~ţi, netitrată, ~e a. (adesea subst.) fără studii universitare: *s-a măritat cu un bărbat netitrat.* [*Ne- + **titrat***].

néto adv. şi adj. invar. fără impozite, reţineri sau alte scăzăminte; fără dara; net: *vei obţine din vînzări suma de două milioane netto.* GHEŢIE; (scris şi: *netto*). [Din it., germ. ***netto***].

netócma conj. (înv.) darămite, cu atît mai mult (sau mai puţin); cu toate că, chiar dacă: *nici cu gîndul nu gîndie, netocma să vadză.* NEC. [*Ne- + **tocmai***].

netocmeálă, netocmeli şi **netocmele** f. (înv.) neînţelegere, ceartă; vrajbă; netocmire: *pentru netocmeala lor, carea au strîmbat.* BIBLIA; *ştiind toate a noastre netocmele.* B.-DEL. [*Ne- + **tocmeală***].

netocmíre, netocmiri f. (înv.) netocmeală: *unde-i pizma şi mînia, acolea-i netocmire şi tot lucrul rău.* N.TEST. [*Ne- + **tocmire***].

netoleránt, ~ţi, netolerantă, ~e a. (rar) intolerant: *cruzi şi netoleranţi au fost toţi aceşti speculatori.* SAD. [*Ne- + **tolerant***].

netoleránţă, netoleranţe f. (rar) intoleranţă. EM. [*Ne- + **toleranţă;*** cf. fr. ***intolérance***].

netót, ~ţi, netoátă, ~e a. şi m., f. (persoană) care pricepe greu, care acţionează fără judecată; nătărău, neghiob, nerod, idiot, prost; (p. ext.) care denotă nerozie, prostie: *mintea mi-i seacă, gîndul netot.* EM.; *mă goni netoata, să nu secer pe locul ei.* SOR. // m., f. (înv. şi pop.; mai ales la pl.) ţigan ungur nomad: *aceşti copii ... jigăriţi şi hărtăniţi, ca nişte netoţi.* ISP. [*Ne- + **tot***].

netoţíe, netoţii f. (rar) prostie, nerozie, idioţie; (p. ext.) faptă, vorbă prostească. [***Netot*** + ***-ie***].

netransferábil, ~i, netransferabilă, ~e a. care nu poate fi transferat: *fonduri netransferabile.* [*Ne- + **transferabil***].

netransmisíbil, ~i, netransmisibilă, ~e a. care nu se transmite: *boli netransmisibile.* [*Ne- + **transmisibil***].

netransportábil, ~i, netransportabilă, ~e a. care nu poate fi transportat: *fă-te grav bolnav, netransportabil.* PR. [*Ne-* + *transportabil*].

netrébnic, ~ci, netrebnică, ~ce a. 1. lipsit de valoare, de însemnătate, de utilitate; inutil, nefolositor: *literă parazită care servă de umpluturâ netrebnică.* AL.; *odată ajunsă stăpînă ..., venetica i-ar fi făcut vînt ca unui lucru netrebnic.* GHEŢIE; 2. (înv.; adesea subst.) vrednic de milă; mizerabil; umil, modest; (p.ext.) incapabil, nevrednic: *odorul ... vieţii ei netrebnice.* VLAH.; 3. (adesea subst.) ticâlos, mizerabil, păcătos: *face ... jertfe pentru o femeie netrebnică.* FIL.; *alungaţi turma acestor netrebnici cari nu muncesc nimic.* EM. [Din sl. ***netrĕbĭnŭ***].

netrebnicíe, netrebnicii f. faptă, atitudine de om netrebnic; ticăloşie, nemernicie, josnicie: *am greşit cu sumeţie într-un acces de netrebnicie împotriva legii fidelităţii.* EM. [*Netrebnic* + *-ie*].

netrebuincíos, ~şi, netrebuincioásă, ~e a. nefolositor, inutil: *s-au introdus neologisme netrebuincioase, în locul cărora există cuvinte româneşti.* IBR.; *lucruri netrebuincioase.* [*Ne-* + *trebuincios*].

netrecút, ~ţi, netrecută, ~e a. 1. peste care nu se poate trece, imposibil de trecut: *puneţi stavili netrecute.* AL.; 2. (înv.) veşnic; permanent: *dulceaţa veacului ce va să hie netrecut.* VARL. [*Ne-* + *trecut*].

netropicalizát, ~ţi, netropicalizată, ~e a. (despre piese, aparate etc.) căruia nu i s-au aplicat operaţii de tropicalizare. [*Ne-* + *tropicalizat*].

netrucát, ~ţi, netrucată, ~e a. în care nu s-au folosit trucaje: *aceste obiecte, viabile prin plasticitatea lor netrucată erau însoţite de o aură de mister.* CE.; *scene netrucate.* [*Ne-* + *trucat*].

netrunchiát, ~ţi, netrunchiată, ~e a. (adesea fig.) care nu este trunchiat: *text netrunchiat.* [*Ne-* + *trunchiat*].

netrupésc, ~şti, netrupeáscă, ~eşti a. (rar) care nu ţine de trup; necorporal; imaterial: *latura noastră cu adevărat cugetătoare şi netrupească.* PLEŞU. [*Ne-* + *trupesc*].

netsúcke n. mic breloc de fildeş, lemn, metal etc. sculptat, purtat la capătul unui şnur cu care se încinge chimonoul. [Cuv. japonez.].

netulburát, ~ţi, netulburată, ~e a. 1. care nu este tulbure: *apă, soluţie netulburată;* 2. (fig.) imperturbabil; (şi: **neturburat**). [*Ne-* + *tulburat*].

neturburát a. v. **netulburat.**

network [nétuork] n. (inform.) lanţ de computere sau de operaţii interconectate local. [Cuv. engl].

neţ, neţuri n. lovitură de serviciu la tenis, în care mingea atinge marginea de sus a plasei înainte de a trece în terenul advers. [Din germ. *Netz,* engl. *net*].

neţărmurít, ~ţi, neţărmurită, ~e a. care nu are limite, margini; nemărginit, imens; vast: *dragostea de singurătate, atît de neţărmurită la toţi vînătorii.* ZAMF.; *împărăţii neţărmurite.* [*Ne-* + *ţărmurit*].

neţesălát, ~ţi, neţesălată, ~e a. 1. (despre vite, cai) care nu a fost curăţat cu ţesala; 2. (p. anal.) cu părul încîlcit, zburlit, nepieptănat: *un ţigan strenţeros şi neţeselat.* OD. [*Ne-* + *ţeselat*].

neuitát, ~ţi, neuitată, ~e a. care nu poate fi uitat, a cărui amintire a rămas neştearsă; memorabil; (p. ext.) veşnic, etern: *pomelnicul cel jalnic de nume neuitate.* AL.; *întîmplarea ... este de neuitat.* CĂL. [*Ne-* + *uitat*].

neumán, ~i, neumană, ~e a. inuman, neomenos; crud: *tratament neuman.* [*Ne-* + *uman*].

néumă, neume f. 1. semn de notaţie muzicală simplă sau compusă, fără portativ, folosit în evul mediu în cîntarea liturgică; 2. grup melodic vocal, cîntat într-o singură respiraţie, în muzica religioasă; 3. parte dintr-o frază muzicală religioasă, constînd în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvînt sau executată fără cuvinte, prin vocalizare. [Din fr. *neume*].

neumblát, ~ţi, neumblată, ~e a. 1. pe care nu s-a umblat (încă), care este puţin circulat; nestrăbătut, necălcat; (p. ext.) pustiu: *merse cale lungă neumblată.* ISP; *ajungeam uneori pe locuri neumblate.* EL.; 2. care a călătorit puţin; neexperimentat: *om neumblat.* [*Ne-* + *umblat*].

neunire, neuniri f. (rar) lipsă de unire, de înţelegere; gîlceavă; vrajbă: *copiii cu înlesnire găsesc sujeturi de neunire.* ALEX. [*Ne-* + *unire*].

neunít, ~ţi, neunită, ~e a. care nu este unit; separat. // m., f. român (din Transilvania) rămas ortodox, în urma unirii cu biserica catolică. [*Ne-* + *unit*].

neunitár, ~i, neunitară, ~e a. care nu constituie un întreg, o unitate; neomogen, diferenţiat: *clădirea care mărginea curtea era neunitară, de parcă cele trei construcţii cu etaj ar fi fost înălţate în epoci diferite.* CĂRT. [*Ne-* + *unitar*].

neurál, ~i, neurală, ~e a. care aparţine sistemului nervos, referitor la sistemul nervos; **canal neural,** canal embrionar din care ia naştere sistemul nervos; **tub neural,** sistem nervos în formă de tub. [Din fr. *neural*].

neurasténic, ~ci, neurastenică, ~ce a. 1. referitor la neurastenie, specific neurasteniei: *veghea ... ia astfel caracterul unei reverii neurastenice.* CĂL.; 2. (şi m., f.) (persoană) care suferă de neurastenie: *o lume de neurastenici.* [Din fr. *neurasthénique*].

neurastenie, neurastenii f. una din formele clinice de nevroză manifestată prin oboseală, dureri de cap, insomnie, uneori depresiune şi labilitate psihică, palpitaţii, sufocări etc.: *Sufletel suferă de neurastenie.* CĂL.; *ce nopţi de luptă cu neurastenia!* EL. [Din fr. *neurasthénie*].

neurasteniză, neurastenizez vb. (refl. şi tr.) a (se) îmbolnăvi de neurastenie. [De la *neurastenie*].

neurastenizánt, ~ţi, neurastenizantă, ~e a. care produce neurastenie: *singurătate neurastenizantă.* [*Neurasteniza* + *-ant*].

neurastenizát, ~ţi, neurastenizată, ~e a. bolnav de neurastenie; (p. ext.) cu nervii slăbiţi; sensibilizat. [V. *neurasteniza*].

neurínă, neurine f. substanţă organică toxică, existentă de obicei în substanţele proteice intrate în putrefacţie, dar şi în unele ţesuturi normale. [Din fr. *neurine*].

neurinóm, neurinoame n. tumoare (benignă) a nervilor, cu dezvoltare lentă, localizată pe traiectul nervilor intracranieni sau pe nervii periferici. [Din fr. *neurinome*].

neurít, neuriţi m. (anat.) axon. [Din germ. *Neurit*].

neurmát, ~ţi, neurmată, ~e a. 1. care nu este urmat de ceva sau de cineva; 2. (înv.; fig.) neasemănat, unic: *făptoriul necuprins, neurmat şi nespus.* DOS. [*Ne-* + *urmat*].

neurmărire, neurmăriri f. (jur.) declaraţie a unui organ de jurisdicţie (parchete) care constată că nu există motive întemeiate de urmărire penală: *ordonanţă de neurmărire.* [*Ne-* + *urmărire*].

neuro- element de compunere cu sensul „referitor la nervi", „nervos". [Din fr. *neuro-*].

neuroblást, neuroblaste n. celulă nervoasă embrionară. [Din fr. *neuroblaste*].

neuroblastóm, neuroblastoame n. tumoare malignă formată din neuroblaste nediferenţiate, mai ales la copiii mici. [Din fr. *neuroblastome*].

neurochirúrg, ~gi, neurochirurgă, ~ge m., f. medic specialist în neurochirurgie. [*Neuro-* + *chirurg*].

neurochirurgíe f. ramură a chirurgiei care se ocupă cu intervenţiile pe sistemul nervos. [Din fr. *neurochirurgie*].

neurocibernétică f. disciplină care cercetează activitatea creierului, ca organ al gîndirii, cu ajutorul mijloacelor cibernetice. [Din fr. *neurocybernétique*].

neurocibernetician, ~eni, neurocibernetiană, ~ene m., f. specialist în neurocibernetică. [Din fr. *neurocybernéticien*].

neurocít, neurocite n. (anat.) neuron. [Din fr. *neurocyte*].

neurocrániu, neurocranii n. parte a craniului care adăposteşte encefalul; cutie craniană. [Din it. *neurocranio,* fr. *neurocrâne,* engl. *neurocranium*].

neurodermatóză, neurodermatoze f. termen generic pentru dermatozele de origine nervoasă, avînd ca simptom fundamental pruritul. [Din fr. *neurodermatose*].

neuroendocrín, ~i, neuroendocrină, ~e a. referitor la efectele pe care le exercită asupra organismului sistemul nervos şi glandele endocrine, în relaţiile anatomice sau funcţionale. [Din engl. *neuroendocrine,* fr. *neuroendocrinien*].

neuroendocrinologíe f. disciplină fiziologică şi clinică dedicată studiului relaţiilor dintre sistemul nervos central şi glandele endocrine. [Din fr. *neuroendocrinologie*].

neuroepitelióm, neuroepitelioame n. varietate de gliom, cu aspect epitelial şi cu malignitate mare, localizat la nivelul retinei, mai rar în creier. [Din fr. *neuroépithéliome*].

neurofibríle f. pl. microstructuri cu aspect filamentos prezente în citoplasma celulei nervoase şi în prelungirile ei, cu rol în transmiterea influxului nervos. [Din fr. *neurofibrilles*].

neurofibróm, neurofibroame n. tumoare benignă dezvoltată pe ţesutul fibros al tecilor nervilor. [Din fr. *neurofibrome*].

neurofibromatóză, neurofibromatoze f. boală caracterizată prin apariţia pe piele a unor pete sau a unor tumori benigne dezvoltate din ţesutul fibros al tecilor nervilor. [Din fr. *neurofibromatose*].

neurofiziológ, ~gi, neurofiziologă, ~ge m. f. medic specialist în neurofiziologie. [Din fr. *neurophysiologue*].

neurofiziológic, ~ci, neurofiziologică, ~ce a. care aparţine, care este specific neurofiziologiei, referitor la neurofiziologie. [Din fr. *neurophysiologique*].

neurofiziologíe f. parte a fiziologiei care studiază metabolismul şi mecanismele de funcţionare a sistemului nervos şi a ţesuturilor nervoase. [Din fr. *neurophysiologie*].

neurogén, ~i, neurogenă, ~e a. generat, determinat de sistemul nervos; de origine nervoasă. [Din fr. *neurogéne*].

neuroglióm, neuroglioame n. tumoare benignă formată prin proliferarea celulelor nervoase cu aspect asemănător unui ganglion simpatic, localizată de obicei la nivelul sistemului nervos simpatic sau al medulosuprarenalei, mai rar la nivelul sistemului nervos central. [Din fr. *neurogliome*].

neurohormón, neurohormoni m. substanţă biologică activă elaborată de impulsul nervos (adrenalina) sau de celulele nervoase, acţionînd local sau de la distanţă ca un mediator chimic. [Din fr. *neuro-hormone*].

neuroinfécţie, neuroinfecţii f. boală infecţioasă a sistemului nervos. [Din fr. *neuroinfection*].

neuroléptic, ~ci, neuroleptică, ~ce a. şi n. (medicament) care are efect sedativ; neuroplegic. [Din fr. *neuroleptique*].

neurolímfă, neurolimfe f. (med.) lichid cefalorahidian. [Din fr. *neurolymphe*].

neurolimfomatóză, neurolimfomatoze f. boală rară, de origine nedeterminată, care se manifestă prin paralizia extremităţilor şi slăbirea, atrofierea muşchilor striaţi. [Din fr. *neurolymphomatose*].

neurolingvístică f. ramură a neuropsihologiei care studiază raporturile dintre limbaj şi structurile cerebrale. [Din fr. *neurolinguistique*].

neurolingvíst, ~şti m. specialist în neurolingvistică. [De la *neurolingvistică*].

neurolític, ~ci, neurolitică, ~ce a. referitor la neuroliză, care produce neuroliză. [Din fr. *neurolytique*].

neurolíză, neurolize f. distrugere sau disoluţie a unui ţesut nervos, cînd acesta este la originea unei boli cronice sau a unei stări de spasticitate. [Din fr. *neurolyse*].

neurológ, ~gi, neurologă, ~ge m., f. medic specialist în bolile sistemului nervos. [Din fr. *neurologue*].

neurológic, ~ci, neurologică, ~ce a. care aparţine, care este specific neurologiei, referitor la neurologie. [Din fr. *neurologique*].

neurologíe, neurologii f. ramură a medicinei care studiază formarea, structura, funcţiile şi bolile sistemului nervos. [Din fr. *neurologie*].

neuróm, neuroame n. termen generic pentru orice tip de tumoare derivată din celulele sistemului nervos (ex.: ganglioneurom, neurinom etc.). [Din fr. *neurome*].

neuromusculár, ~i, neuromusculară, ~e a. care aparţine nervilor sistemului muscular, referitor la nervii sistemului muscular. [Din fr. *neuromusculaire*].

neurón, neuroni m. celulă reprezentînd unitatea fundamentală a sistemului nervos, specializată în generarea, conducerea şi transmiterea impulsurilor nervoase; neurocit. [Din fr. *neurone*].

neuronál, ~i, neuronală, ~e a. care ţine de neuroni, referitor la neuroni. [Din fr. *neuronal*].

neuronofagíe, neuronofagii f. proces de fagocitare a celulelor nervoase alterate de către celulele nevrogliei din jur. [Din fr. *neuronophagie*].

neuropatíe, neuropatii f. termen generic pentru afecţiunile sistemului nervos periferic, în special. [Din fr. *neurophatie*].

neuropatologíe f. ramură a neurologiei care se ocupă cu studiul bolilor sistemului nervos. [Din fr. *neuropathologie*].

neuroplásmă, neuroplasme f. protoplasmă care umple interstiţiile dintre fibrele celulelor nervoase. [Din fr. *neuroplasme*].

neuroplégic, ~ci, neuroplegică, ~ce a. şi n. neuroleptic. [Din fr. *neuroplegique*].

neuroplegíe, neuroplegii f. stare patologică manifestată prin scăderea sau dispariţia tonusului sistemului nervos. [Din fr. *neuroplégie*].

neuropsihiatríe f. ramură a medicinei care studiază afecţiunile nervoase şi bolile de nervi. [Din fr. *neuropsychiatrie*].

neuropsihiátru, ~i, neuropsihiatră, ~e m., (rar) f. medic specialist în neuropsihiatrie. [Din fr. *neuropsychiatre*].

neuropsíhic, ~ci, neuropsihică, ~ce a. care aparţine neuropsihiatriei, referitor la neuropsihiatrie. [Din fr. *neuropsychique*].

neuropsihológ, ~gi, neuropsihologă, ~ge m., (rar) f. medic specialist în neuropsihologie. [Din fr. *neuropsychologue*].

neuropsihológic, ~ci, neuropsihologică, ~ce a. care aparţine neuropsihologiei, referitor la neuropsihologie. [Din fr. *neuropsychologique*].

neuropsihologíe, neuropsihologii f. disciplină care studiază fenomenele psihice în legătură cu sistemul nervos central. [Din fr. *neuropsychologie*].

neuroptére f. pl. ordin de insecte, răspîndit în regiunile calde şi umede, cu patru aripi membranoase cu o reţea deasă de nervuri (*Neuroptera*). [Din lat. *neuroptera*].

neurosífilis n. sifilis al sistemului nervos. [Din fr. *neurosyphilis*].

neurosimpátic, ~ci, neurosimpatică, ~ce a. referitor la sistemul nervos al marelui simpatic, care ţine de acest sistem. [Din fr. *neurosympathique*].

neuroştiínţe f. pl. termen care defineşte ansamblul ştiinţelor creierului (ex.: neurobiologia, psihofiziologia, psihobiologia, neuropsihologia, neurofiziologia etc.). [Cf. fr. *neurosciences*].

neurotomíe f. v. nevrotomie.

neurotoxínă, neurotoxine f. toxină (difterică, tetanică, botulinică etc.) care se fixează pe sistemul nervos central, exercitînd asupra acestuia o acţiune toxică, ce duce la paralizii sau contracturi. [Din fr. *neurotoxine*].

neurotróp, ~i, neurotropă, ~e a. (adesea subst.; despre viruşi, toxine) care se fixează şi provoacă modificări mai ales în sistemul nervos (ex.: virusul turbării, al poliomielitei etc.). [Din fr. *neurotrope*].

neurotropísm, neurotropisme n. afinitate a unor viruşi, toxine etc. faţă de sistemul nervos. [Din fr. *neurotropisme*].

neurovegetatív, ~i, neurovegetativă, ~e a. **1. sistem nervos neurovegetativ,** totalitatea organelor care reglează funcţiile vegetative ale organismului (funcţiile circulatorie, respiratorie, digestivă, metabolică, reproductivă, endocrină); **2.** care aparţine, care este propriu sistemului nervos neurovegetativ, referitor la sistemul nervos neurovegetativ: *tulburări neurovegetative.* [Din fr. *neurovégétatif*].

neuroviróză, neuroviroze f. boală infecţioasă, de origine virală, cu localizare şi simptomatologie predominant nervoasă. [Din fr. *neurovirose*].

neurulăre, neurulări f. proces embrionar de formare a plăcii neurale şi de transformare a acesteia în tubul neural, din care se dezvoltă ulterior sistemul nervos la animalele cordate şi la om. [Cf. fr. *neuroulation*].

neurúlă, neurule f. stadiu în dezvoltarea embrionară a cordatelor, următor celui de gastrulă, în care se formează tubul neural. [Din fr. *neurula*].

neustón, neustoni m. biocenoză formată din organisme (alge, bacterii, protozoare etc.) care populează pelicula superficială a apei. [Din fr. *neuston*].

neutíl, ~i, neutilă, ~e a. nefolositor, inutil. [*Ne- + util;* cf. fr. *inutile,* lat. *inutilis*].

neutrál, ~i, neutrală, ~e a. **1.** neutru; neimplicat (în conflicte armate): *poziţiune neutrală ... confirmată printr-un act diplomatic.* OD.; **2.** (gram.; înv.) care este specific substantivelor neutre; **3.** (rar; despre sensul cuvintelor) neutru; **4.** (chim.) neutru. [Din lat. *neutralis,* it. *neutrale*].

neutralísm n. **1.** tendinţă de menţinere în stare de neutralitate în cazul unui conflict; **2.** politică de neangajare militară în conflicte internaţionale; **3.** tip de relaţii biotice stabilite între indivizii a două specii care nu utilizează ca hrană aceeaşi sursă. [Din fr. *neutralisme*].

neutralíst, ~şti, neutralistă, ~e a. care aparţine neutralismului, referitor la neutralism. // m., f. adept al neutralismului. [Din fr. *neutraliste*].

neutralitáte f. **1.** faptul de a fi neutru; starea celui care rămîne sau care este neutru; **2.** (spec.) situaţie a unui stat care nu ia parte la conflictul (armat) dintre alte state, care nu participă la alianţe sau la pacte militare; (p. ext.) stare, atitudine neutră a unei persoane sau a unui grup social, politic etc.; nealiniere: *politica noastră este dictată de o neutralitate absolută.* AL.; **3.** (chim.) stare a unui compus neutru. [Din fr. *neutralité*].

neutralizá, neutralizez vb. **1.** (tr.) a pune în imposibilitatea de a se manifesta; a face să devină neutru, pasiv, inofensiv; a anihila, a contracara, a zădărnici: *ofensiva inamicilor a fost neutralizată;* (fig.) *şocul ... despărţirii şi solitudinea n-au contribuit să mă neutralizeze sexualiceşte.* EL.; **2.** (lingv.; tr. şi refl.; despre opoziţii) a determina sau a suferi o neutralizare; **3.** (chim.; tr. fact. şi refl.) a (se) face neutru; **4.** (fiz.; tr.) a înlătura sau a compensa sarcina electrică a unui corp încărcat. [Din fr. *neutraliser*].

neutralizánt, ~ţi, neutralizantă, ~e a. şi n. (substanţă) care neutralizează: *după vopsire, se aplică un neutralizant.* [Din fr. *neutralisant*].

neutralizáre, neutralizări f. **1.** acţiunea de a (se) neutraliza şi rezultatul ei; **2.** (spec.) hotărîre luată printr-o convenţie internaţională de a nu transforma un anumit teritoriu în teatru de război sau în bază militară: *voiau neutralizarea teritoriului.* EM.; **3.** (lingv.) fenomen constînd în suprimarea, în condiţii determinate, a unei opoziţii dintre două unităţi lingvistice; **4.** (chim.) reacţia dintre un acid şi o bază prin care soluţia rezultată nu mai prezintă nici proprietăţi de acid nici proprietăţi de bază. [V. *neutraliza*].

neutralizát, ~ţi, neutralizată, ~e a. făcut sau devenit neutru. [V. *neutraliza*].

neutrín, neutrini m. particulă elementară din clasa leptonilor, neutră din punct de vedere electric, stabilă, cu masa neglijabilă, cu o mare putere de pătrundere, care însoţeşte dezintegrarea radioactivă cu emisiune de pozitroni; (şi: **neutrino**). [Din fr., engl., it. *neutrino,* germ. *Neutrino*].

neutrínic, ~ci, neutrinică, ~ce a. (fiz.) alcătuit din neutrini, referitor la neutrini: *fiux neutrinic.* [Din fr. *neutrinique*].

neutríno m. v. neutrin.

neutrodină, neutrodinez vb. (telec.) a face o neutrodinare într-un montaj. [Din fr. *neutrodyner*].

neutrodinăre, neutrodinări f. acţiunea de micşorare a cuplajului capacitiv dintre circuitul de grilă şi cel anodic într-un tub electronic sau dintre circuitul colectorului şi cel al bazei unui tranzistor, pentru a evita intrarea în regimul de oscilaţie la un etaj de amplificare cu tubul electronic sau cu tranzistorul respectiv. [Din fr. *neutrodynation*].

neutrofíl, ~i, neutrofilă, ~e a. (despre granulocite) care prezintă afinitate pentru coloranţi neutri. [Din fr. *neutrophile*].

neutrofilíe, neutrofilii f. **1.** afinitate a unei celule sau a unui ţesut pentru coloranţi neutri; **2.** creştere a numărului de granulocite neutrofile din sînge, provocată de infecţii bacteriene, intoxicaţii, hemoragii etc. [Din fr. *neutrophilie*].

neutrón, neutroni m. particulă elementară din clasa barionilor, neutră din punct de vedere electric, cu masa mai mare decît a protonului, împreună cu care constituie nucleele atomice (cu excepţia hidrogenului). [Din fr. *neutron*].

neutrónic, ~ci, neutronică, ~ce a. (fiz.) care aparţine neutronilor, referitor la neutroni; alcătuit din neutroni. [Din fr. *neutronique*].

neutronografíe, neutronografii f. radiografie efectuată cu ajutorul unui fascicul de neutroni. [Din fr. *neutronographie*].

neútru, ~i, neutră, ~e a. **1.** care nu ia partea nimănui, care nu este de partea nimănui; imparţial: *comentator neutru;* **2.** (spec.) care se află în stare de neutralitate, care nu face parte dintre beligeranţi sau dintre părţile adverse; neutral: *de nu vor a le face ajutor sau a sta neutri, apoi ungurii vor căuta a nu avea trebuinţă de el.* BĂLC.; *România s-a declarat neutră.* GHEŢIE; **3.** neîncadrat în nici o tabără, grupare etc.; care are o atitudine rezervată, pasivă: *mă întîmpină neutră, fără răceală, dar cu o anumită rezervă.* GHEŢIE; **4.** care nu poate fi calificat nici în sens pozitiv, nici în sens negativ, care nu trezeşte nici un interes; care exprimă indiferenţă, lipsă de participare; nesemnificativ, inexpresiv; (spec.) lipsit de valoare afectivă sau stilistică: *încerca ... să abată discuţia într-un domeniu neprimejdios, cel al faptelor neutre.* EL.; *este o descriere neutră, ştearsă;* **5.** (gram.) **gen neutru** (şi n.), gen gramatical caracteristic numelor de lucruri; ambigen, eterogen; **substantiv neutru** (şi n.), substantiv care aparţine acestui gen (ex.: caiet–caiete, pod–poduri); (înv.) **verb neutru,** verb intranzitiv (ex.: a adormi, a merge); **6.** (fon.) **vocală neutră,** vocală medială; **7.** (lingv.) care nu participă la o anumită opoziţie fonologică; **8.** (despre sensul cuvintelor) indiferent faţă de genul gramatical; care se poate referi la obiecte de orice gen; neutral; **9.** (chim.) care nu are nici caracter acid, nici caracter bazic; neutral; **10.** (fiz.) care nu are sarcină electrică; care posedă sarcină electrică pozitivă şi negativă în cantităţi egale. // n. punct comun tuturor fazelor într-o reţea electrică conectată în stea sau în zig-zag şi care poate fi legat la pămînt. [Din lat. *neuter, -tra,* fr. *neutre,* it. *neutro*].

neuzát, ~ţi, neuzată, ~e a. care nu este degradat, deteriorat, stricat; nefolosit, neîntrebuinţat: *haine neuzate.* [*Ne- + uzat;* cf. fr. *non-usé*].

neuzitát, ~ţi, neuzitată, ~e a. care nu se întrebuinţează (curent), nu se obişnuieşte; neîntrebuinţat, neobişnuit: *cuvînt neuzitat.* [*Ne- + uzitat*].

nev, nevi m. malformaţie congenitală a pielii, de forma unei pete sau tumori (ex. angiom). [Din lat. *naevus*].

nevalorificát, ~ţi, nevalorificată, ~e a. care nu este pus în valoare, a cărui valoare nu este evidenţiată: *resurse nevalorificate.* [*Ne- + valorificat*].

nevasculár, ~i, nevasculară, ~e a. plantă **nevasculară**, plantă lipsită de vase conducătoare (ex.: talofitele şi briofitele). [*Ne-* + *vascular*].

nevástă, neveste f. 1. (înv.) mireasă: *să împreună un mire cu nevasta-şi.* VARL.; 2. (fam.) femeie măritată; soţie; (pop.; p. gener.) femeie: *multe fete şi neveste.* AL.; *Pascal vrea să mă ia de nevastă.* GHEŢIE; 3. numele unui dans popular; melodia acestui dans. [Din sl. ***nevesta*** „logodnică", „mireasă"].

nevăstúică, nevăstuici f. 1. (pop.) nevestică: *nevăstuica trece iute, torcînd lîna din fuioare.* AL.; 2. mic mamifer carnivor, mustelid, cu corpul suplu, cu picioarele scurte şi cu botul ascuţit, avînd o blană deasă, brună vara şi alburie iarna (*Mustela nivalis*): *nevăstuicile cu trup prelung şi mlădios ... se furişează prin răzoare, vînînd cuiburi de păsărele.* OD. [*Nevastă* + *-uică*; cf. sl. ***nevěstŭka*** „mică mireasă; nevăstuică", fr. ***belette*** „frumuşică; nevăstuică", it. ***donnola*** „cuconiţă; nevăstuică"].

nevăstúţă, nevăstuţe f. (pop.) nevestică: *să fiu vara cu drăguţă şi iarna cu nevestuţă.* POP; (şi: **nevestuţă**). [*Nevastă* + *-uţă*].

nevătămát, ~ţi, nevătămată, ~e a. 1. care nu este rănit sau lovit; întreg, teafăr: *cînd sînt zile şi noroc, ... din toate scapi nevătămat.* CR.; 2. (p. anal.) intact; fără nici o stricăciune: *să se vadă întreg bordajul, nevătămat şi fără urmă de putrezeală.* TUD. [*Ne-* + *vătămat*].

nevătămătór, ~i, nevătămătoáre a. care nu vatămă; (fig.) care nu produce neajunsuri, necazuri, daune etc.: *nevătămătoare, sinceritatea retrospectivă devine nu numai posibilă, ci şi obligatorie.* LOV. [*Ne-* + *vătămător*].

nevăzătór, ~i, nevăzătoáre a. şi m., f. (persoană) lipsită de vedere; orb: *Andrei predă la o şcoală de nevăzători.* [*Ne-* + *văzător*].

nevăzút[1], ~ţi, nevăzută, ~e a. 1. care nu se vede sau nu se poate vedea; invizibil; (p.ext.) care nu se poate constata, aprecia: *bîzîiau roiuri nevăzute de gîngănii.* AG.; *se temea de ceva nevăzut, de o menire a cărei aripă o simţise în preajmă.* EL.; **a se face nevăzut**, a pleca brusc, a dispărea: *se gîndea cum ... să se facă nevăzut.* SAD.; **nevăzut-neauzit**, cu totul necunoscut; neobişnuit, ieşit din comun, extraordinar; 2. (rar) neobservat; nebăgat în seamă, neluat în consideraţie: *un flăcău scăpă un şoarece nevăzut printre fete.* SAD. // f. pl. fapte ieşite din comun, excepţionale: *o mulţime nenumărată de văzute şi nevăzute.* CR.; *nu ziceai dumneata ... că în secolul ăsta de-a-nceput or să se petreacă multe nevăzute?* SOR. [*Ne-* + *văzut*].

nevăzút[2] n. pe **nevăzute**, fără a vedea, fără a controla, fără a verifica: *eşti în stare să cumperi o maşină pe nevăzute?* [*Ne-* + *văzut*].

nevecuít, ~ţi, nevecuită, ~e a. (reg.) care nu a trăit mult, care a murit tînăr: *sta aşa tristă ori se jelea: „Fănică, Fănică, murise nevecuit".* SOR. [*Ne-* + *vecuit*].

nevedére, nevederi f. (înv.) orbire: *cu nevedere i-au lovit.* DOS. [*Ne-* + *vedere*].

nevedí vb. v. **năvădi.**

nevedít n. v. **năvădit.**

neverosímil, ~i, neverosimilă, ~e a. care nu pare adevărat; de necrezut; incredibil: *mi se părea că trăiesc un vis, într-atît era de neverosimilă prezenţa mea aici.* EL.; *vestea i se păru neverosimilă.* GHEŢIE. [*Ne-* + *verosimil*].

nevertebrát, ~ţi, nevertebrată, ~e a. care este lipsit de coloană vertebrală şi de schelet osos sau cartilaginos întern: *animal nevertebrat.* // n. pl. încrengătură de animale care au corpul lipsit de coloană vertebrală şi de schelet osos sau cartilaginos intern, fără autoreglare termică; animal din această încrengătură (ex.: moluşte, viermi, crustacee, insecte). [*Ne-* + *vertebrat;* cf. fr. ***invertébré***].

nevestejít a. v. **neveştejit.**

nevestícă, nevestele f. (fam.) diminutiv al lui nevastă; nevastă tînără; nevăstuţă: *dragostea de nevestică, ca o poamă pîrguită.* POP. [*Nevastă* + *-ică*].

nevestúţă f. v. nevăstuţă.

neveştejít, ~ţi, neveştejită, ~e a. care nu s-a veştejit; (p. ext.) veşnic, etern: *lua-veţi cea coroană neveştezită a slavei.* N.TEST.; (şi: (înv.) **neveştezit,** (reg.) **nevestejit**). [*Ne-* + *veştejit*].

neveştezít a. v. **neveştejit.**

nevéu, neveuri n. masă de zăpadă persistentă pe munţii înalţi, pe cale de a se transforma în gheaţă, dînd naştere unui gheţar. [Din fr. ***névé***].

neviábil, ~i, neviabilă, ~e a. (livr.) care nu se poate menţine în viaţă; care nu îndeplineşte condiţiile necesare pentru a dura; (fig.) *soluţie neviabilă.* [*Ne-* + *viabil;* cf. fr. ***non-viable***].

neviciát, ~ţi, neviciată, ~e a. 1. care nu este viciat, poluat: *aer neviciat;* 2. (jur.; despre acte) a cărui valabilitate nu este viciată de un aspect ilegal; 3. care nu este corupt, vicios: *justiţie neviciată.* [*Ne-* + *viciat*].

nevindecábil, ~i, nevindecabilă, ~e a. (despre boli) incurabil. [*Ne-* + *vindecabil;* cf. fr. ***incurable***].

nevindecát, ~ţi, nevindecată, ~e a. 1. (despre fiinţe) care nu s-a vindecat de o boală, care este încă bolnav; netămăduit; 2. incurabil: *s-au făcut tămăduitoriu a nevindecate boale.* DOS.; (fig.) *am întrebat-o ..., muncit de boala mea nevindecată de a şti.* EL.; 3. necicatrizat, deschis: *merg ca să arate ... a lor feţe şi răni nevindecate.* AL.; (fig.) *destinul Basarabiei era rană nevindecată în fiinţa profundă a savantului român cu recunoaştere internaţională.* CF. [*Ne-* + *vindecat*].

nevinovát, ~ţi, nevinovată, ~e a. (adesea subst.) 1. care nu este vinovat; fără vină: *greşelele unui om public se traduc în nenorociri asupra a milioane de oameni nevinovaţi.* EM.; *au porniţi şi de la premisa că ar putea fi nevinovat?* PR.; 2. (înv.) fără păcat, curat: *atîta de svînt şi nevinovat.* VARL.; 3. care nu e atins de rău, care ignoră răul; inocent, candid; care denotă, exprimă inocenţă, candoare, naivitate: *copil blînd şi nevinovat.* AL.; *despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă şi nevinovată.* CR.; 4. care nu ascunde nimic rău; inofensiv: *nevinovate maliţii.* CĂL. [*Ne-* + *vinovat*].

nevinovăţíe, nevinovăţii f. 1. lipsă de vinovăţie, calitatea celui nevinovat: *s-a dovedit nevinovăţia acuzatului;* 2. inocenţă, candoare; naivitate; castitate: *Laura îşi pierdea nimbul de puritate şi nevinovăţie.* GHEŢIE; **cu nevinovăţie,** cu candoare; în mod naiv: *povesti cu nevinovăţie tot ce i se întîmplase.* GAL. [*Ne-* + *vinovăţie*].

nevisát, ~ţi, nevisată, ~e a. neaşteptat; nebănuit, nesperat: *teoria stilului am dezvoltat-o sistematic, permiţîndu-i ramificări nevisate pînă aci.* BL. [*Ne-* + *visat*].

nevîrstnic, ~ci, nevîrstnică, ~ce a. (adesea subst.) care este încă de vîrsta copilăriei; care nu a ajuns la maturitate: *o hartă militară pe un perete şi ... portretul nevîrstnicului rege atîrnat pe un altul.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi reg.) **nevrîstnic**). [*Ne-* + *vîrstnic*].

nevîrstnicíe, nevîrstnicii f. (înv.) starea celui nevîrstnic; vîrsta, perioada copilăriei: *nu e vorba de nevîrstnicie, de silă ..., ci de bună învoială.* BOL. [*Nevîrstnic* + *-ie*].

nevlég, nevlegi m. (reg.) nerod. [Et. nec.; cf. *bleg*].

nevód n. v. **năvod.**

nevodár m. v. **năvodar.**

nevoí, nevoiesc vb. 1. (înv. şi pop.; refl.) a face eforturi mari; a se strădui, a se căzni, a se opinti: *se nevoiesc în deşert.* OD.; 2. (înv.; refl.) a se deprinde, a se obişnui; a se îndeletnici cu ...: *nevoindu-te cu înfrînarea şi cu rugăciunile.* MINEIUL.; 3. (înv.; refl. şi intr.) a se împotrivi, a ţine piept, a rezista: *vitejaşte s-au nevoit împotriva acelor boiari.* DOS.; 4. (tr.; numai la diateza pasivă) a fi silit, obligat, constrîns: *sînt nevoit să cutreier lumea.* ISP. [De la ***nevoie***].

nevoiáş, ~i, nevoiaşă, ~e a. 1. (şi m., f.) (om) lipsit de mijloace materiale, de cele necesare traiului; sărac, sărman, nepricopsit: *împărţeau bucăţica de pîne cu orfanii, cu văduvele şi cu alţi nevoiaşi.* CR.; *îşi făcea pelerinajele din convingerea sinceră că-i ajută pe nevoiaşi.* GHEŢIE; 2. modest, sărăcăcios: *copilăria fu nevoiaşă.* CĂL.; 3. (pop.; şi m., f.) (om) lipsit de vlagă, de putere; becisnic, neputincios, nevolnic: *omul nevoiaş se înecă pe uscat.* POP; 4. care denotă neputinţă, nevolnicie: *toată lumea ar fi spus că bietul om are imaginaţia nevoiaşă.* IBR.; 5. (înv.) care creează probleme; (p. ext.) buclucaş: *ce ar putea să fie în nevoiaşul acela de tron?* ISP. [***Nevoie*** + *-aş*].

nevóie, nevoi f. 1. ceea ce se cere, se impune să se facă; necesitate, trebuinţă; preferinţă: *începui a-i vorbi despre nevoia ... de a stabili răspunderi.* SAD.; *rîvna şi nevoia nestăpînită de muncă.* ARG.; **la nevoie,** cînd trebuie, cînd este necesar: *beciul ... putea să tăinuiască, la nevoie, o domniţă.* CR.; **a fi** (sau **a avea**) **nevoie de cineva** (ori **de ceva**), a(-i) fi necesar, trebuincios, util cineva (sau ceva): *pentru a mă muta ... aveam nevoie de bani.* PR.; **a avea** (sau **a fi**) **nevoie să ...** (sau **de a ...**), a considera oportun sau a fi necesar să ...: *era nevoie a se cumpăra cai.* NEGR.; *vînătorul n-are nevoie să umble pe jos.* OD.; **a simţi nevoia să ...** (sau **de a ...**), a dori, a vrea să ...: *într-o zi simţi ... nevoia de a scrie.* CĂL.; *simţea nevoia să examineze cu mintea liberă cele întîmplate.* GHEŢIE; **a-şi face nevoile,** a defeca (şi a urina); 2. stare de sărăcie, de mizerie; (p. ext.) grijă, necaz, chin: *trăia la praguri şi-n nevoi.* COŞB.; *ogoarele luate fost-au de la noi; nouă-n schimb ne-au fost lasate juguri şi nevoi.* MAT.; (pop.) **a încăleca pe nevoie,** a scăpa de sărăcie: *muncea în dreapta şi în stînga, ca doar-doar a încăleca pe nevoie.* CR.; 3. epitet pentru un om sărac, neajutorat; sărăcie: *stăm noi la un loc ... două nevoi.* ISP.; 4. (mai ales la pl.) încercare grea; suferinţe, vicisitudini pe care le are de suportat cineva: *bătrîneţile vin cu multe nevoi;* **a scăpa de nevoie** sau **a ieşi din nevoie** ori **a se ridica de-asupra nevoii,** a scăpa de griji, de greutăţi, de necazuri: *de-acum sîntem scăpaţi de-asupra nevoiei.* CR.; **la nevoie** sau **la vreme** (ori **zi, loc etc.**) **de nevoie,** într-un moment dificil; la necaz: *la nevoie se cunoaşte prietenul şi la boală nevasta.* Z.; **a fi mîncat de nevoi,** a fi suferit multe necazuri, lipsuri; **în nevoie,** lipsit (de ceva); în suferinţă, în necaz; 5. primejdie, pericol, situaţie grea; încurcătură: *peste multe nevoi ai să dai.* ISP.; **cu** (**mare** sau **multă**) **nevoie,** (foarte) greu, dificil, anevoie: *lucrurile cele bune cu mare nevoie se săvîrşesc;* **cu vai-nevoie,** cu mare greutate: *mă trezeşte mama ... cu vai-nevoie.* CR.; 6. (înv.) constrîngere; oprimare: *fiind leşii coprinşi de atîta nevoie, începură a grăi rău de craiul său.* UR.; **de nevoie,** constrîns, silit: *acesta de nevoie au ieşit din ţara tătărască.* UR.; **de voie, de nevoie,** vrînd-nevrînd, constrîns, silit: *înţelegea că, de voie, de nevoie, va trebui să-şi adăpostească rudele.* GHEŢIE; (pop. şi fam.) **zor-nevoie,** neapărat, cu orice preţ: *bătrînul ... vrea zor-nevoie să mă ginerească.* CAR.; 7. (pop.) lucru, fapt ieşit din comun; ciudăţenie, drăcovenie: *se pomeni deodată măgar, altă nevoie acum.* ISP.; (fam.) **nevoie mare,** grozav, straşnic, din cale afară: *se credeau deştepţi nevoie mare.* PR.; *era frumoasă nevoie mare!;* 8. (fam.; artic.) dracul, naiba: *las-o încolo la nevoile căciula.* ISP.; 9. (înv. şi pop.) boală; (spec.) criză de) epilepsie: *o muiare avea duh de nevoie.* COR.; **a-l călca nevoia** (sau **nevoile**), a se îmbolnăvi, a avea crize de epilepsie: *ibovnica ta ..., parc-o calcă nevoia.* POP. [Din sl. ***nevolja***].

nevoínţă, nevoínţe f. (înv.) 1. trudă, străduinţă; zel: *după multă nevoinţă birui Bogdan Vodă.* UR.; 2. greutate, dificultate: *isprăvim nevoinţa biruirei.* COR.; 3. necaz, suferinţă, chin; tortură: *i se veştejise frumuseţile de multă nevoinţă.* MINEIUL; **în nevoinţă,** chinuit, torturat: *îl lăsară să-ş petreacă în nevoinţă.* DOS.; 4. nevoie, trebuinţă, necesitate. [***Nevoie*** + *-inţă*].

nevoítor, ~i, nevoitoáre a. (înv.; adesea subst.) 1. stăruitor, zelos: *blînd şi milostiv şi nevoitor spre lucruri bune.* UR.; *iară ţie, ca unui nevoitoriu spre bine, da-ţ-va Dumnădzău de sîrg, de ţî să va dezlega aceea ce cerci.* DOS.; 2. harnic, muncitor: *să nu hie leneşi ce să hie nevoitori.* VARL. [***Nevoi*** + *-tor*].

nevólnic, ~ci, nevolnică, ~ce a. (adesea subst.) lipsit de puteri; becisnic, neputincios, neajutorat; incapabil: *tot sîngele parcă mi se scursese din vine şi arătai nevolnic.* EL.; *socru-său e un nevolnic lipsit de simţul răspunderii.* GHEŢIE. // m.,

f. 1. (înv.) supus; rob, iobag; 2. invalid, infirm: *instalat într-un spital de nevolnici.* EM. [Din sl. ***nevolĭnŭ*** sau ***ne-*** + ***volnic***].

nevolnície f. 1. (înv.) supunere, umilinţă; asuprire, constrîngere; 2. (pop.) slăbiciune, neputinţă; incapacitate: *două mîini tremurătoare îşi împreun-nevolnicia în chip de rugă.* GOGA; 3. (rar; la pl.) greutăţi, vicisitudini, necazuri. [***Nevolnic*** + ***-ie***].

nevopsít, ~ţi, nevopsită, ~e a. 1. peste care nu s-a aplicat un strat de vopsea: *duşumeaua este nevopsită;* 2. a cărui culoare nu a fost modificată prin vopsire: *părul cărunt, nevopsit, o înnobilează.* [***Ne-*** + ***vopsit***].

nevorbitór, ~i, nevorbitoáre a. care nu poate vorbi (încă): *copilul nevorbitor aude ca o plantă.* IONEL. [***Ne-*** + ***vorbitor***].

nevrálgic, ~ci, nevralgică, ~ce a. referitor la nevralgie, provocat de nevralgie; **punct nevralgic**, partea spinoasă, dificilă a unei probleme; punct sensibil. [Din fr. ***névralgique***].

nevralgíe, nevralgii f. durere (acută) localizată pe traiectul unui nerv: *îi uşurase nişte nevralgii.* CĂL. [Din fr. ***névralgie***].

nevráx, nevraxuri n. axul nervos format din creier şi din măduva spinării; sistem nervos cerebrospinal; sistem nervos central. [Din fr. ***névraxe***].

nevraxítă, nevraxite f. inflamaţie a nevraxului. [Din fr. ***névraxite***].

nevrectomíe, nevrectomii f. rezecţie a unui nerv. [Din fr. ***névrectomie***].

nevrédnic, ~ci, nevrednică, ~ce a. 1. care nu este vrednic, capabil de ceva: *o generaţie nevrednică;* (subst.) *atîţi nevrednici, trăind în moliciuni, se laud cu mari fapte făcute de străbuni.* ALEX.; 2. care nu merită ceva: *e nevrednic de amorul d-tale.* NEGR.; *li se pare nevrednic de consolat acel suflet robit durerii.* EL.; 3. nedemn, ruşinos; reprobabil: *i-au spus că au făcut o faptă nevrednică.* MAT. [***Ne-*** + ***vrednic***].

nevrednície, nevrednícii f. faptul de a fi nevrednic, de a nu merita ceva; starea celui nevrednic. [***Nevrednic*** + ***-ie***].

nevrícă, nevricale f. (fam.; peior. mai ales la pl.) criză de nervi sau de isterie; pandalie: *o apucau nevricale şi spărgea oglinzile.* VLAH.; *pe lîngă nenumăratele-i nevricale, isterice, tabieturi, gusturi fistichii ..., n-avea cultură superioară.* SAD. [Din gr. mod. ***nevrikά***].

nevricós, ~şi, nevricoásă, ~e a. (fam.; peior.) 1. nervos; iritabil: *prea eşti nevricoasă.* CAR.; 2. care trădează nervozitate, iritare: *devine mai agitat şi mai nevricos discursul public.* D. [Din gr. mod. ***nevrikós***].

nevrítă, nevrite f. inflamaţie a unui nerv. [Din fr. ***névrite***].

nevrític, ~ci, nevritică, ~ce a. referitor la nevrită, care se aplică la nevrită. [Din fr. ***névritique***].

nevrístnic a. v. nevîrstnic.

nevroglíe f. ţesut conjunctiv din constituţia sistemului nervos, ale cărui celule sînt intercalate printre neuroni. [Din fr. ***névroglie***].

nevróm, nevroáme n. tumoare benignă, foarte dureroasă, adesea congenitală, provocată de proliferarea fibrelor nervoase periferice. [Din fr. ***névrome***].

nevropát, ~ţi, nevropată, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de tulburări psihice, de o boală de nervi; (p. ext.) (om) dezechilibrat, exaltat: *ce nerăbdători sînt, Doamne, copiii în societatea asta anemică şi nevropată.* VLAH.; *nevropaţii sînt de obicei egoişti şi răi.* [Din fr. ***névropathe***].

nevropátic, ~ci, nevropatică, ~ce a. care aparţine nevropatiei sau nevropatului, referitor la nevropatie sau la nevropat. [Din fr. ***névropathique***].

nevropatíe, nevropatii f. 1. denumire generică pentru bolile sistemului nervos; 2. nevroză. [Din fr. ***névropathie***].

nevroptér, nevroptere n. (la pl.) ordin de insecte cu aripi membranoase, transparente, străbătute de o reţea deasă de nervuri; (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. ***névroptères***].

nevrótic, ~ci, nevrotică, ~ce a. 1. care ţine de nevroză, referitor la nevroză: *stare nevrotică;* 2. care provoacă nevroză: *context, mediu nevrotic;* 3. (şi m., f.) (persoană) care suferă de nevroză: *voi fi punctual! adăugase cu accentul acela al său de intelectual pedant, puţin nevrotic.* R.L. [Din fr. ***névrotique***].

nevrotomíe, nevrotomii f. secţionare chirurgicală a unui nerv; (şi: **neurotomie**). [Din fr. ***névrotomie***].

nevrozá, nevrozez vb. (tr. şi refl.) 1. a (se) îmbolnăvi de nevroză; 2. (fam.) a (se) enerva. [Din fr. ***névroser***].

nevrozát, ~ţi, nevrozată, ~e a. şi m., f. bolnav de nevroză; (p. ext.) dezechilibrat, exaltat. [Cf. fr. *névrosé*].

nevróză, nevroze f. 1. nume generic pentru afecţiunile sistemului nervos: *e timpul nevrozelor;* 2. tulburare mintală fără substrat organic, manifestată prin diferite şi îndelungate tulburări nervoase (isterie, fobii, obsesii etc.), cauzată de traume psihice, surmenaj intelectual etc.; nevropatie: *melancoliile lui nu sînt nevroze.* CĂL. [Din fr. ***névrose***].

nevrút, ~ţi, nevrută, ~e a. nedorit; (subst.) vrute şi nevrute, v. **vrut**. [***Ne-*** + ***vrut***].

new-look [niúluc] n. invar. aspect nou într-un anumit domeniu. [Cuv. engl.].

newton, newtoni [niúton] m. unitate de măsură pentru forţă, egală cu forţa care imprimă unui corp de 1 kg o acceleraţie de 1 m pe secundă la pătrat. [Din fr. ***newton,*** germ. ***Newton***].

newtonian, ~eni, newtoniană, ~ene [niutonián] a. referitor la teoriile lui Newton: *marele gînditor s-a lăsat ispitit de sugestii newtoniene.* BL. // m., f. partizan al teoriilor lui Newton. [Din fr. ***newtonien***].

nex, nexuri n. (livr.) 1. legătură, înlănţuire între lucruri, fenomene etc.; relaţie, raport: *toate percepţiunile se-nchipuiesc a fi în nex general şi după legi.* EM.; **nex cauzal**, raport cauzal, legătură de la cauză la efect: *nu este nimic din ceea ce se numeşte nexuri cauzale.* BL.; 2. (jur.) contract de vînzare, de cesiune; drept de a aliena ceva. [Din lat. ***nexus***].

nezám n. v. nizam.

nezăbávă, nezăbave f. (înv.) **nezăbavă vreme**, nu peste mult timp; curînd, repede: *nezăbavă vreme, au trimis sol la Jicmont.* N.COSTIN. [***Ne-*** + ***zăbavă***].

nezdrávăn a. v. năzdrăvan.

nezdrăvăníe f. v. năzdrăvănie.

nezdruncinát, ~ţi, nezdruncinată, ~e a. care nu poate fi zdruncinat sau abătut; neclintit; ferm, statornic: *îi unea ... credinţa nezdruncinată în viitorul neamului.* GHEŢIE. [***Ne-*** + ***zdruncinat***].

nezidít a. epitet pentru Dumnezeu; necreat: *duh unu-n toate aflător, duh nezidit, dar ziditor.* MAT. [***Ne-*** + ***zidit***].

ni[1] interj. (înv. şi reg.) cuvînt cu care se alungă, se îndeamnă sau se cheamă unele animale (cai, cîini etc.). [Cf. magh. ***ne***].

ni[2] conj. (înv. şi pop.) nici ..., nici; ba ..., ba: *ni la umbră, ni la soare.* POP. [Din sl. ***ni***].

niagáră, niagare f. şuvoi mare de apă: *a-nceput a turna şi toarnă ...; locurile virane sînt mări şi lacuri; ulîţele, fluviuri şi niagare.* CAR. [De la ***Niagara*** n. pr.].

nicaraguán, ~i, nicaraguană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic statului Nicaragua sau populaţiei lui, referitor la Nicaragua sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Nicaragua. [***Nicaragua*** n. pr. + ***-an***].

nícă f. v. mică[2].

nicăiérea adv. v. **nicăieri**.

nicăiéri adv. în nici un loc, în nici o parte; la nimeni, niciunde: *iezii nu-s nicăiri!* CR.; (şi: **nicăierea, nicăiri**). [Lat. ***nec aliubi***].

nicăíri adv. v. **nicăieri**.

níchel n. metal alb-cenuşiu (ca argintul), lucios, maleabil şi ductil, feromagnetic, puţin oxidabil, întrebuinţat la fabricarea aliajelor de oţeluri speciale, a unor obiecte de uz casnic etc. şi la nichelare: *avea un ceas de nichel oxidat.* [Din fr. ***nickel,*** germ. ***Nickel***].

nichelá, nichelez vb. (tr.) a acoperi suprafaţa unor obiecte de metal cu un strat subţire de nichel, în scopul protecţiei anticorosive, pentru îmbunătăţirea aspectului etc. [Din fr. ***nickeler***].

nicheláj, nichelaje şi (rar) **nichelajuri** n. 1. nichelare; 2. (concr.) strat depus prin nichelare pe suprafaţa unui obiect metalic. [Din fr. ***nickelage***].

nicheláre, nichelări f. acţiunea de a nichela şi rezultatul ei; nichelaj. [V. ***nichela***].

nichelát, ~ţi, nichelată, ~e a. acoperit cu un strat de nichel: *şedea într-un fotoliu cu braţe nichelate.* GHEŢIE. [V. ***nichela***].

nichelatór, nichelatori m. persoană care se ocupă cu nichelarea obiectelor. [***Nichela*** + ***-tor***].

nichelínă, nicheline f. 1. aliaj de nichel, cupru uneori şi zinc, folosit mai ales la fabricarea rezistenţelor electrice; 2. arseniură de nichel, de culoare roşie-arămie, cu luciu metalic, servind la extragerea nichelului. [Din fr. ***nickeline***].

nichipércea m. artic. unul dintre numele populare ale diavolului: *lua-te-ar nichipercea cu meseria ta.* ST. [Et. nec.; probabil un nume propriu, analog sinonimelor Gavrilă, Vasilică].

nici conj. 1. (de obicei urmat de *nu;* leagă două sau mai multe propoziţii, stabilind un raport de coordonare copulativă; repetat, arată excluderea, pe rînd, a ideilor exprimate prin propoziţiile sau prin cuvintele pe care le precedă) *nu caut vorbe pe ales, nici ştiu cum aş începe.* EM.; *nici nu suie, nici coboară.* POP.; 2. (leagă două sau mai multe părţi ale unei propoziţii negative) *la-nceput pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă.* EM.; *nu mai era nici dragoste, nici suferinţă.* EL.; **nici una, nici două** sau **nici una, nici alta**, fără multă vorbă, îndată, numaidecît; *şi nici una, nici două, haţ! pe ied de gît.* CR.; 3. (între *nici* şi cuvîntul negat se intercalează *pron. pers. tu,* iar verbul se omite) *nici tu casă, nici tu masă, nimic.* ISP. // adv. 1. (în propoziţii negative, de obicei dublat de *nu,* exprimă o negaţie mai categorică decît *nu*) *Lina s-ascunde, parcă nici nu m-a văzut.* COŞB.; 2. (urmat de *că*) deloc nu ...: *mai mare pedeapsă ..., nici că se mai poate!* CR.; 3. (împreună cu *unul, una* formează pronume negative) *de nici unul nu i se prindeau ochii.* ISP.; **de nici unele**, nimic, nici un lucru; 4. (adj.; urmat de art. nehot. *un, o*) *Lăpuşneanul nu întîlnise nici o împiedicare în drumul său.* NEGR.; *nici altora nu le-a mers.* GHEŢIE. [Lat. ***neque***].

nicicacúm adv. (reg.) nicidecum: *nu poate grăi nicicacum.* SAD. [***Nici*** + ***ca*** + ***cum***].

nicicáre pron. neg. (înv. şi pop.) nici unul, nici una. // a. neg. (înv. şi pop.) **nici** un, nici o: *nicicare cuvînt nu ajunge.* DOS. [***Nici*** + ***care***].

nicicînd adv. niciodată: *prieteşug ce nu le-a fost nicicînd acordat.* CAR. [***Nici*** + ***cînd***].

nicicît adv. (înv. şi pop.) deloc, nicidecum, cîtuşi de puţin: *îl căută ... şi ca să dea de dînsul, nicicît.* ISP. [***Nici*** + ***cît***].

nicicúm adv. nicidecum; în nici un chip: *în tot ostrovul nicicum semn de lăcuinţă de om.* DRĂGHICI. [***Nici*** + ***cum***].

nicidecît adv. (pop.) nicidecum: *n-ar avea haz nicidecît.* AL.. [***Nici*** + ***de*** + ***cît***].

nicidecúm adv. deloc, în nici un caz, în nici un chip; nicicum, nicidecît: *nu e prea mult? – nicidecum.* FIL. [***Nici*** + ***de*** + ***cum***].

niciodátă adv. în nici un moment, în nici o împrejurare; nicicînd, niciodinioară: *şi fost-ar fi mai bine ca niciodată-n viaţă să nu te văd.* EM.; *niciodată nu-i spusesem că o iubesc.* PR.; **ca niciodată**, cum nu s-a mai întîmplat vreodată: *atunci, ca niciodată, gigantul s-au uimit!* AL.; **a fost (odată) ca niciodată**, formulă de la începutul basmelor, pentru a sugera un timp foarte îndepărtat, nedeterminat: *a fost odată, ca-n poveşti, a fost ca niciodată ... o prea frumoasă fată.* EM.; *a fost odată ca niciodată; că de n-ar fi nu s-ar mai povesti.* ISP. [***Nici*** + ***o*** + ***dată***].

niciodinioárā adv. (înv.) niciodată: *judeţul nostru nu se va clăti niciodinioară din cumpăna dreaptă.* SAD. [*Nici + odinioară*].

niciúnde adv. (pop.) nicăieri: *nu-i niciunde.* [*Nici + unde*].

nicocherá, nicocherale f. (înv.) **1.** stăpînă a casei; (p. ext.) doamnă, cucoană: *mi se aprinseseră călcăile după o nicochera măritată.* AL.; **2.** amantă: *ţineau boierii cîte-o nicochera.* EM. [Din gr. mod. *nikokerá*].

nicoréte, nicoreţi m. (mai ales la pl.) numele a două specii de ciuperci comestibile, cu pălărie cărnoasă, de culoare gălbuie sau albă-cenuşie (*Tricholoma georgii* şi *Clitopilus prunulus*). [Et. nec.].

nicotinamídă f. vitamina PP. [Din fr., engl. *nicotinamide*].

nicotínă f. alcaloid lichid, incolor, stimulent al secreţiei de adrenalină, toxic, care se găseşte în frunzele de tutun şi în alte plante, folosit în medicină şi ca insecticid. [Din fr. *nicotine,* germ. *Nikotin*].

nicotínic, ~ci, nicotinică, ~ce a. referitor la nicotină, care este produs din nicotină; **acid nicotinic,** compus organic, derivat al piridinei, cristalizat, incolor, obţinut pe cale sintetică şi folosit la prepararea nicotinamidei. // f. pl. grupă de substanţe care, ca şi nicotina, acţionează asupra neuronilor din ganglionii vegetativi şi asupra receptorilor din sistemul nervos central. [Din fr. *nicotinique*].

nicotinísm n. (med.) tabagism. [Din fr. *nicotinisme*].

nicotinizá, nicotinizez vb. (tr.) a impregna cu nicotină. [Din fr. *nicotiniser*].

nicotinizát, ~ţi, nicotinizată, ~e a. (rar) impregnat cu nicotină: *plămîni nicotinizaţi.* [V. *nicotiniza*].

nicoţiánă f. (înv.) tutun. [Din fr. *nicotiáne,* it. *nicotiana*].

nicoválă, nicovale f. **1.** unealtă de oţel, folosită în atelierele de forjare, pe care sînt sprijinite piesele de metal pentru a fi prelucrate prin batere cu ciocanul; ilău: *către prînz doar ce aude ciocăneli pre nicovală ..., suduit şi lălăială.* CĂRT.; **a fi între ciocan şi nicovală,** a fi într-o situaţie dificilă; a se afla între două persoane, două părţi în conflict; **2.** (fig.) individ aflat într-o situaţie dezavantajoasă; victimă: *cît eşti nicovală suferă, cît eşti ciocan loveşte.* PANN; **3.** unul dintre cele patru oase mici asemănătoare cu unealta descrisă mai sus, care formează urechea medie; (şi: (reg.) **năcovală**). [Din sl. *nakovalo*].

nicróm n. aliaj de nichel şi de crom (cu siliciu, aluminiu etc.), rezistent la temperaturi înalte, întrebuinţat la fabricarea rezistenţelor electrice. [Din fr. *nichrome*].

nicrotérm n. aliaj de nichel şi crom (cu carbon, fier, siliciu etc.), rezistent la temperaturi înalte şi la medii corosive, folosit la confecţionarea unor vase, cutii etc. pentru industria alimentară, chimică etc. [Din fr. *nichrotherme*].

nictaginacée, nictaginacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, ale căror flori se deschid numai în timpul nopţii; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: barba-împăratului, regina-nopţii etc.). [Din fr. *nyctaginacées*].

nictalfobíe, nictalfobii f. (med.) teamă de întuneric (nocturn); nictofobie. [Din fr. *nyctalphobie*].

nictalgíe, nictalgii f. durere de cap care apare noaptea în timpul somnului. [Din fr. *nyctalgie*].

nictalóp, ~i, nictalopă, ~e a. şi m., f. (persoană, animal) care prezintă nictalopie. [Din fr. *nyctalope*].

nictalopíe f. capacitatea de a vedea noaptea sau de a distinge mai bine obiectele slab luminate decît pe cele în plină lumină, proprie unor animale (ex.: pisica, bufniţa etc.), şi care la om constituie o anomalie a vederii. [Din fr. *nyctalopie*].

nictemér n. (med.) interval de 24 de ore (o zi şi o noapte), folosit pentru a urmări variaţiile unor funcţii biologice. [Din fr. *nycthémère*].

nictofobíe f. (med.) nictalfobie. [Din fr. *nyctophobie,* it. *nictofobia,* germ. *Nyktophobie*].

nicturézis n. (med.) incontinenţă nocturnă de urină. [Din fr. *nycturésis*].

nicturíe f. emisie de urină mai frecventă sau mai abundentă noaptea decît ziua, constituind un semn de insuficienţă renală, diabet, infecţie urinară etc. [Din fr. *nycturie*].

nidáţie, nidaţii f. **1.** fixare a oului fecundat în mucoasa uterină; **2.** (livr.) încuibare. [Din fr. *nidation*].

nidícol, ~i, nidicolă, ~e a. (despre puii unor păsări) incomplet dezvoltat, golaş, orb, la ieşirea din ou, fiind incapabil de a părăsi cuibul. [Din fr. *nidicole*].

nidifúg, ~gi, nidifugă, ~ge a. (despre puii unor păsări) suficient de dezvoltat pentru a părăsi cuibul imediat după ieşirea din ou (ex. bobocii de raţă). [Din fr. *nidifuge*].

nielá, nielez vb. (tr.) a decora obiecte de metal prin gravarea unor ornamente şi umplerea acestora cu email negru. [Din fr. *nieller*].

nieláre, nielări f. acţiunea de a niela şi rezultatul ei. [V. *niela*].

nielát, ~ţi, nielată, ~e a. decorat cu niele. [V. *niela*].

niélă, niele f. incrustaţie cu email negru pe un fond alb într-o piesă de orfevrărie. [Din fr. *nielle*].

nielúră, nieluri f. **1.** piesă de orfevrărie ornamentată cu incrustaţii de email negru; **2.** (p. anal.) denumire dată probelor grafice imprimate după plăci de metal al căror desen gravat este umplut cu cerneală. [Din fr. *niellure*].

nifártache m. (reg.) unul dintre numele diavolului. [Cf. *nefîrtat*].

nífe n. (geol.; înv.) nucleul Pămîntului; barisferă, centrosferă. [Din fr. *nife*].

nifoblesíe, nifoblesii f. (med.) orbire provocată de strălucirea zăpezii. [Din fr. *niphoblesie*].

nigerián, ~eni, nigeriană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Nigeriei sau locuitorii acesteia, referitor la Nigeria sau la locuitorii ei. // m., f. persoană (originară) din Nigeria. [*Nigeria* n. pr.+ *-an*].

night-club [nait cláb] n. local de noapte. [Cuv. engl., fr.].

nigranilínă, nigraniline f. substanţă intermediară rezultată prin oxidarea anilinei în procesul de prepare a negrului de anilină. [Din fr. *nigraniline*].

nigróză, nigroze f. (şi **nigroză rectală**) modificare pigmentară a mucoasei rectocolice. [Din fr. *nigrose*].

nigrozínă, nigrozine f. colorant negru întrebuinţat la fabricarea cremei de ghete, la îmbibarea panglicilor pentru maşinile de scris etc. [Din fr. *nigrosine*].

nihilísm n. **1.** negare a oricărui sistem de valori, a oricărei credinţe; negare absolută: *poezia se reduce, astfel, nu numai la un nihilism intelectual, ci şi la unul estetic.* LOV.; **2.** doctrină (a nihiliştilor ruşi) avînd ca scop distrugerea radicală a structurilor sociale existente, fără a viza substituirea acestora cu vreo stare definitivă.; **3.** formă a delirului în care persoana neagă realitatea, uneori chiar propria fiinţă. [Din fr. *nihilisme*].

nihilíst, ~şti, nihilistă, ~e a. care aparţine, care este specific nihilismului sau adepţilor lui, referitor la nihilism sau la adepţii acestuia: *golul ce rămîne prin nedisciplinarea minţii şi caracterului se umple cu idei nihiliste.* EM. // m., f. **1.** adept al nihilismului; **2.** (la pl.) numele revoluţionarilor ruşi, partizani ai nihilismului. [Din fr. *nihiliste*].

nilgáu m. specie de antilopă de talie mare, cu coarne scurte, care trăieşte prin sudul Asiei (*Boselaphus tragocamelus*). [Din fr. *nilgaut*].

nimárā f. (înv. şi reg.) întîmplare, circumstanţă (neprevăzută); **cu nemarā,** nesigur, incert; problematic; **într-o nimarā,** cu o ocazie oarecare; **cu nimara,** la întîmplare, pe nimerite: *a zis şi el cu nimara.* POP. // adv. (reg.) în grabă; pe apucate; (şi: **nemarā**). [De la *nimeri*].

nimb, nimburi n. **1.** cerc luminos cu care sînt înconjurate, în pictura bisericească, capetele sfinţilor şi, în general, în artele plastice, capetele unor personaje importante; aură, aureolă; (p. gener.) cerc luminos, zonă luminoasă, strălucitoare: *marele Traian, încununat cu ... nimb, ca icoanele sfinţilor noştri.* OD.; *erau zugrăviţi după cuvioasele canoane sfinţi cu bărbile despărţite, cu nimbul auriu şi veşminte largi.* CĂRT.; **2.** (fig.) nor (de praf, de pulbere) care învăluie, întunecă; aureolă: *o uşoară aburealā de vînt ... ne ţinea într-un nimb de praf.* IBR.; **3.** (fig.) (semn de) prestigiu, măreţie, glorie, slavă: *reia-mi al nemuririi nimb.* EM.; *Laura îşi pierdea nimbul de puritate şi nevinovăţie.* GHEŢIE. [Din fr. *nimbe*].

nimbostrátus m. formaţie de nori inferiori, de culoare cenuşie-închisă, care produce precipitaţii de lungă durată; nimbus. [Din fr. *nimbo-stratus*].

nímbus, (rar) **nimbuşi** m. nimbostratus. [Din fr. *nimbus*].

níme pron. neg. v. **nimeni.**

nímenea pron. neg. v. **nimeni.**

nímeni pron. neg. nici un om, nici o fiinţă: *ca nimeni să nu-mi joace pe mormînt, îngroapă-mă-n lumina ochilor tăi.* VIERU; *nu a făcut nimănui nici cel mai mic rău.* GHEŢIE. // m. om lipsit de valoare; om de nimic: *acest nimeni a ajuns mare şef;* (compuse; fam.) **neica-nimeni,** individ insignifiant, fără valoare: *vine un neica-nimeni să ne înveţe meserie;* (reg.) **nimea oamenilor** (sau **a lumii**) om prăpădit, om de nimic; (şi: (înv. şi reg.) **nimenea, nime**). [Lat. *nemo, neminem*].

nimereálă, nimereli f. faptul de a nimeri; (p. ext.; înv.) iscusinţă, pricepere; **la nimereală,** la întîmplare, fără a gîndi, a chibzui; fără alegere: *a lovit la nimereală;* (înv.) **cu nimereală,** potrivit; judicios. [*Nimeri* + *-eală*].

nimerí, nimeresc vb. **1.** (intr.) a sosi, a ajunge undeva pe neaşteptate, din întîmplare: *nimereşte într-o casă ... de moravuri dubioase.* CĂL.; *nimerii într-o groapă din care abia mă smulsei.* PR.; **2.** (tr.) a găsi, a afla, a descoperi din întîmplare; a da peste ...: *căutînd programe muzicale, nimerea ... peste buletine de ştiri.* GHEŢIE; **3.** (tr. şi absol.) a ghici: *vrei să trăieşti o sută de ani? tocmai acum ai nimerit.* NEGR.; **4.** (intr. şi tr.) a judeca, a proceda cum (nu) trebuie; a (nu) o brodi, a (nu) o potrivi: *n-ai nimerit tocmai bine.* OD.; **5.** (intr. şi tr.) a izbuti să atingă scopul urmărit; a reuşi: *bătîndu-şi capul, trebuie să nimerească.* DRĂGHICI; **6.** (tr. şi absol.) a atinge, a lovi pe cineva sau ceva (ţintind) cu un obiect: *se întîmpla să nu nimerească paserile cu săgeata.* CR.; **7.** (refl.) a se întîmpla să fie într-un anumit fel; a se potrivi: *popa Tonea s-a nimerit călător.* GAL.; *aia e şcoală veche, nu se mai nimereşte cu vremurile de azi.* SOR.; **8.** (refl.) a fi de faţă, a fi prezent undeva (în mod accidental): *eu tocmai m-am nimerit pe-acolo.* REBR.; **9.** (refl. unipers.) a se întîmpla, a surveni: *cum s-a nemerit, a dat peste preotul Petrea cînd acesta tocmai ieşea.* SAD.; (şi: (reg.) **nemeri**). [Din bulg. *nameria*].

nimerít, ~ţi, nimerită, ~e a. **1.** bine găsit, bine ales, adecvat situaţiei; potrivit, indicat: *alegere nimerită;* **2.** bun, reuşit, izbutit: *ideea ... părîndu-mi originală şi nimerită.* NEGR. // adv. potrivit, judicios; izbutit: *n-ar fi mai nimerit să ne-nţelegem?* AL.. // m., f. (înv.) venetic; pribeag: *grijea streinii şi nemeriţii.* DOS.; (şi: (reg.) **nemerit**). [V. *nimeri*].

nímfă, nimfe f. **1.** (mit.) fiecare dintre zeiţele apelor, pădurilor, munţilor, pomilor: *o nimfă vine spre ţărm.* CĂL.; *naiadele, nereidele, oceanidele sînt nimfe;* **2.** (fig.) fată tînără, frumoasă, graţioasă: *trei tinere nimfe pe rînd mi-l cerură.* ALEX.; **3.** stadiu în metamorfoza unor insecte, între larvă şi adult, imobilă şi de obicei învelită în cocon; pupă; **4.** (la pl.) repliuri mucoase pare aflate de o parte şi de alta a vestibulului vulvei; labii mici. [Din lat. *nympha,* fr. *nymphe,* it. *ninfa*].

nimfeacée f. pl. familie de plante erbacee acvatice, cu rizom, cu frunze cordiforme, plutitoare, cu flori mari, solitare, hermafrodite (ex.: nufărul alb şi galben). [Din fr. *nymphéacées*].

nimfománă, nimfomane a. şi f. (femeie) care suferă de nimfomanie: *nimfomane cu chipuri drăgălaşe.* PR. [Din fr. ***nymphomane***].

nimfomaníe, nimfomanii f. stare patologică la femei şi la animale femele, manifestată printr-un libido exagerat şi o supraexcitare continuă. [Din fr. ***nymphomanie***].

nimíc pron. neg. nici un lucru; (spec.) nici un lucru rău, primejdios: *stăi, Făt-Frumos, că nu-ţi fac nimic.* ISP; *dacă dragoste nu e, nimic nu e!* PR.; **nu e** (sau **nu-i**) **nimic,** (faptul) nu constituie o problemă deosebită, nu afectează pe nimeni, nu produce nici un prejudiciu: *lasă să vie fata, nu-i nimic; acuma, că-i măritată în lege, poate şedea şi acasă.* REBR.; *lasă, mă nene, nu e nimic, nu-ţi cade nasul.* SOR.; **de nimic,** fără valoare, lipsit de importanţă; lipsit de orice merit; fără caracter, ticâlos: *un bou ajunse a se vinde pe un preţ de nimic.* BĂLC.; *eşti un aventurier, o lichea, un om de nimic.* GHEŢIE; **pe (mai) nimic,** (aproape) gratuit, degeaba: *am reuşit să vînd zece prăpădite de iugăre pe mai nimic.* GHEŢIE. // adv. (înv. şi pop.) defel, deloc, nicidecum; în nici un fel: *aceste talenturi nu-i mai serveau nimic.* FIL.; **a nu avea nimic a face,** a nu avea nici o legătură (unul cu altul). // n. (pl. **nimicuri**) **1.** (mai ales la pl.) lucru sau vorbă fără valoare, fără importanţă; fleac: *redeşteptînd în faţa-mi trecutele nimicuri.* EM.; *dintr-un nimic ne-am supărat.* EL.; **(o) nimica toată,** ceva de foarte mică importanţă sau valoare; (reg.) **pe o nimică pe ceas,** într-o clipă, repede; v. **mică²**: *pe o nimică pe ceas beam cîte-un cofăiel întreg de apă.* CR.; **2.** (fig.; mai ales artic.) neant, nefiinţă; haos: *să cadă nimicul cu noaptea lui largă.* EM.; *niciodată nu apare la greci ideea unei creaţii din nimic.* BL.; *să mă ating de tine-asemenea nopţii-alături cu nimicul stînd.* IONEL; (şi: **nimica,** (înv.) **nemica**). [Lat. ***nemica*** „nici o fărîmă"].

nimíca pron. neg. v **nimic.**

nimicí, nimicesc vb. (tr.) **1.** a face să nu mai existe, a preface în nimic; a distruge, a extermina, a nimicnici: *Napoleon ... trebuia nu să-i învingă pe ruşi, ci să-i nimicească.* GHEŢIE; **2.** (fig.) a zdrobi; a copleşi: *învins de plăcere, nimicit de desfătare.* NEGR. [De la ***nimic***].

nimicíe, nimicii f. (înv.) nimicnicie: *ologiţi, ciuntiţi ..., reduşi la nimicie.* AL. [***Nimic*** + *-ie*].

nimicíre, nimiciri f. acţiunea de a nimici; distrugere, lichidare, exterminare, nimicnicire: *proletarizarea claselor rurale are drept efect nimicirea statului.* EM. [V. ***nimici***].

nimicít, ~ţi, nimicită, ~e a. redus la nimic, distrus; (fig.) copleşit: *viaţă nimicită.* [V. ***nimici***].

nimicitór, ~i, nimicitoáre a. **1.** care nimiceşte; distrugător; **2.** (fig.) pustiitor, zdrobitor; copleşitor: *durere nimicitoare.* [***Nimici*** + *-tor*].

nimicnicí, nimicnicesc vb. (înv.; tr.) **1.** a nimici; a distruge; a zădărnici: *simţind o deosebită plăcere ... de a nimicnici fericirea lor.* MARC.; **2.** (fig.) a înlătura, a spulbera; **3.** (rar; şi refl.) a decădea; a (se) umili. [***Nimic*** + *-nici*].

nimicnicíe, nimicniciì f. **1.** deşertăciune, zădărnicie: *omul ..., eşuînd, va ajunge la deplina conştiinţă a nimicniciei, a păcătoşeniei sale.* BL.; **2.** lipsă de valoare, de însemnătate; meschinărie, micime, nimicie: *drame ... imposibile prin nimicnicia lor.* EM. [***Nimicnici*** + *-ie*].

nimicnicíre, nimicniciri f. (înv.) acţiunea de a nimicnici; nimicire, distrugere, exterminare: *nimicnicirea duşmanilor.* BĂLC. [V. ***nimicnici***].

nimicúţa pron. neg. diminutiv al lui nimic. [***Nimic*** + *-uţa*].

nimitéz, nimitezuri n. (înv. şi reg.) văl subţire cu care femeile îşi acoperă capul; (spec.) văl de mireasă; zăbranic: *pe-oglinzi de marmuri negre, un negru nimitez.* EM.; (şi: **nemeteţ**). [Cf. ucr. ***nametka,*** sl. ***nametu*** „cort" şi „care s-a aruncat peste ...", lituanian ***nametas*** „văl"].

nimuríc, ~ci, nimurică, ~ce m., f. (reg.) **1.** om bicisnic, neputincios, slăbănog, infirm; om mic de statură: *Strîmbă-Lemne, văzîndu-se ruşinat de nimuricul acela, dă să pună mîna pe el.* POP; **2.** cerşetor, om sărac. [Din magh. ***nyomorék***].

ninchezá vb. v. **necheza.**

ninchezáre f. v. **nechezare.**

ninchezát n. v. **nechezat¹.**

ninchezí vb. v. **necheza.**

nineácă f. v. **neneacă.**

ningău n. (reg.) **1.** ninsoare: *furtune cu ningău.* POP; **2.** luna decembrie (luna ninsorilor). [***Ninge*** + *-ău*].

nínge, pers. 3 **ninge** vb. **1.** (intr. impers.) a cădea zăpadă: *afară plouă, ninge.* AL.; **(parcă) îi (tot) ninge şi plouă,** se spune despre cineva care e mereu nemulţumit, posomorît: *lui Victor îi plouă şi ninge de cînd se scoală pînă se culcă.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a acoperi cu zăpadă: *nici ploaia să nu te ploaie, nici neaua să nu te ningă.* POP; **3.** (fig.; tr.) a cădea ca fulgii de zăpadă; a cerne: *priveşte-a nopţei mîndră coroană cum las-a ninge stele din ea.* AL.; **4.** (fig.; tr.) a lăsa să cadă (ca fulgii de zăpadă): *cireşii ningeau căzătorii lor fulgi.* COŞB. [Lat. ***ningere***].

nínja m. invar. **1.** persoană aparţinînd unor grupări secrete în Japonia, care luptă pentru scopuri reprobabile, practicînd o artă marţială concepută pentru diversiune şi ambuscadă; **2.** (p. ext.) luptător agresiv, bine antrenat, echipat cu costum special. // a. (despre arme albe) cu o formă specifică (iniţial de pumnal, apoi de sabie uşor curbată), folosită de un asemenea luptător. [Cuv. japonez.].

nins, ~şi, ninsă, ~e a. **1.** pe care s-a depus zăpada, acoperit de zăpadă: *uliţele ninse.* EM.; *arbori desfrunziţi şi ninşi.* CĂRT.; **(a fi) nins de ani** (sau **de vreme**), (a fi) bătrîn; **2.** (fig.) cărunt: *cu părul nins.* [V. ***ninge***].

ninsoáre, ninsori f. **1.** faptul de a ninge; cădere a zăpezii: *o dă în frig şi ninsoare.* CR.; **pe ninsoare,** în timp ce ninge: *umbla întruna, pe ploaie, pe ninsoare;* **2.** (concr.) zăpadă: *troieni de ninsori.* AL.; *ninsoarea se lipea ... pe fereastră.* BAC.; **3.** (fig.) cărunteţe: *cu toată ninsoarea care-i acoperea creştetul, avea ... o înfăţişare haină.* TUD. [***Nins*** + *-oare*].

ninsoríu, ~ii, ninsorie, ~ii a. (rar) alb ca zăpada: *şoimul tău ... poart-o zale ninsorie.* AL.; *doamna sa cu tîmplă ninsorie.* VIERU. [***Ninsoare*** + *-iu*].

niobít n. mineral natural de fier şi mangan; columbit. [Din fr. ***niobite***].

nióbiu n. metal rar, alb-cenuşiu, dur, lucios, utilizat la fabricarea oţelurilor speciale inoxidabile şi anticorosive; columbiu. [Din fr. ***niobium,*** germ. ***Niobium***].

níplu, nipluri n. piesă în formă de tub, cu sau fără filet, folosită pentru îmbinarea a două ţevi, a două conducte sau cabluri. [Din engl. ***nipple,*** germ. ***Nippel***].

nipón, ~i, niponă, ~e a. şi m., f. japonez: *cercetători mai tineri ... încă nu şi-au făcut apariţia pe scena academică niponă.* CF. [Din fr. ***nippon***].

niprálă, niprale f. plantă furajeră din familia leguminoaselor, cu flori galbene, plăcut mirositoare, cu fructele păstăi, folosită ca îngrăşămînt verde (*Lupinus luteus*). [Et. nec.].

nirvăna f. (în budism, în filozofia indiană) stare mistică de fericire, eliberare totală (de griji, de suferinţe), dobîndită prin contemplaţie şi ascză: *citise „Ramayana" ... şi vorbea cu aprindere de Buddha Şakya-Muni şi de nirvana.* CĂL. [Din fr. ***nirvana***].

nirvánic, ~ci, nirvanică, ~ce a. (rar) care ţine de nirvana, specific nirvanei: *ideea despre nirvana sau starea nirvanică este ... expresia categoriilor abisale obşteşti ale Indiei.* BL. [De la ***nirvana***].

nisám-nitám adv. v. **nitam-nisam.**

nisangíu m. v. **nişangiu.**

níscai a. nehot. (pop.) nişte; oarecare; niscaiva: *niscai fapte minunate.* ISP; (şi: (înv.) **niscare**). [Lat. ***nescio qualis***].

niscaivá a. nehot. (pop.) care este, se află într-o cantitate nedeterminată, într-un număr oarecare; niscai: *mămăligă pripită cu niscaiva brînză de burduf.* GHEŢIE. [***Niscai*** + *-va*].

niscáre a. nehot. v. **niscai.**

nisétru, nisetri m. peşte răpitor din familia acipenseridelor, înrudit cu morunul, cu o greutate de pînă la 200 kg, apreciat pentru carnea şi icrele lui (negre), care trăieşte în Marea Neagră şi în Marea Caspică (*Acipenser güldenstaedti*): *în apele salmastre de la gurile Dunării pescarii prind ... nisetru şi cegă.* SAD. [Din bulg. ***nesetăr, esetăr***].

nisfeá f. v. **nesfea.**

nisíp, nisipuri n. **1.** rocă sedimentară neconsolidată, provenită din sfărîmarea unor blocuri de granit, gresie etc. (utilizată la construcţii, în industria sticlei etc.): *aşternu mantaua pe năsipul încă fierbinte.* EM.; *cel mai scump nisip tu-l duci în vadul Dunării albastre.* GOGA; **ca** (sau **cît**) **nisipul mării,** în număr foarte mare; **a clădi** (sau **a funda**) **pe nisip,** a întreprinde ceva sortit eşecului, pieirii (neavînd o bază solidă): *prevederile ... se dovedesc astăzi a fi fost fundate pe nisip, pe iluziuni.* MAIOR.; **a construi** (sau **a clădi**) **castele de nisip,** a-şi face iluzii, proiecte irealizabile: *a nutri speranţe în cazul lor e totuna cu a clădi castele de nisip.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) loc, teren, întindere alcătuită din asemenea rocă; (spec.) plajă: *s-a ridicat grozav temperatura! ... pe galbene nisipuri arzătoare.* TOP; *toropit pe nisip visez că sînt grec.* CĂL.; **3.** depunere patologică de granule de oxalaţi, uraţi, silicaţi etc., în rinichi, în vezica urinară sau în vezicula biliară; (şi: (reg.) **năsip**). [Din bulg. ***nasip***].

nisipár, nisipari m. persoană care scoate, cară (şi vinde) nisip: *bunicul meu era nisipar.* CĂL. // **n.** (pl. **nisipare**) dispozitiv montat pe o locomotivă, pe un tramvai etc., cu care se distribuie nisip la roţi, pentru a împiedica patinarea acestora. [***Nisip*** + *-ar*].

nisipáriţă, nisipariţe f. peşte mic din apele de munte, asemănător cu zvîrluga (*Cobitis caspia romanica*). [***Nisip*** + *-ariţă*].

nisipárniţă, nisiparniţe f. (înv.) **1.** nisiperniţă; **2.** instrument alcătuit din două recipiente de sticlă comunicînd între ele, care servea la măsurarea timpului după durata de scurgere a nisipului dintr-un recipient în altul; clepsidră: *cît despre ceasornic, ... era înlocuit în acel timp cu o nisiparniţă, străvechi instrument de măsurat timpul.* TUD. [***Nisip*** + *-arniţă*].

nisipăríe, nisipării f. **1.** carieră de nisip; **2.** (loc cu) nisip mult (adus de ape sau de vînt). [***Nisip*** + *-ărie*].

nisipeálă, nisipeli f. (reg.) umplere cu pămînt sau nisip a încăperilor unei case în construcţie, pînă în dreptul pragurilor; (concr.) pămînt sau nisip astfel depus, peste care se aplică duşumeaua. [***Nisipi*** + *-eală*].

nisipérniţă, nisiperniţe f. (înv.) vas mic umplut cu nisip fin, din care se presară peste o hîrtie proaspăt scrisă, pentru a usca cerneala; nisiparniţă. [***Nisip*** + *-erniţă*].

nisipí, nisipesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a acoperi, a astupa cu nisip (sau cu pămînt): *principele ascunse mai întîi coroana sa ... într-o fîntînă şi, după ce o năsăpi, luă cu ai săi refugiul spre munţii Carpaţi.* POP; **2.** (tr.) a umple cu nisipeală încăperile unei case în construcţie; **3.** (refl.) a se preface în nisip, a se măcina: *piatra se năsipeşte.* POP; (şi: **năsăpi, năsipi**). [De la ***nisip***].

nisipíş, nisipişuri n. loc acoperit cu nisip; nisip mult îngrămădit într-un loc; nisipişte: *în Nil numai deşertul nisipişul şi-l adapă.* EM.; *apa din fund forfotea jucînd năsipiş mărunt şi se revărsa în pîrău.* SAD.; (şi: **năsipiş**). [***Nisip*** + *-iş*].

nisipíşte, nisipişti f. (pop.) **1.** nisipiş; **2.** aluviune depusă pe fundul apelor (stătătoare). [***Nisip*** + *-işte*].

nisipít, ~ţi, nisipită, ~e a. **1.** (rar) nisipos: *ard în soare lungi pustiuri năsipite.* AL.; **2.** (reg.) brodat cu un punct de broderie mărunt. // **m.** (reg.) punct de broderie, pe pieptul şi pe mînecile cămăşilor ţărăneşti: *mînica cu nisipiţi.* POP; (şi: **năsipit**). [V. ***nisipi***].

nisipíu, ~ii, nisipie, ~ii a. de culoarea nisipului; gălbui. [***Nisip*** + *-iu*].

nisipós, ~şi, nisipoásă, ~e a. plin de nisip, care conţine (mult) nisip; acoperit cu nisip: *e într-un pustiu uscat, lung, nisipos.* EM.; *apa scăzută a rîului curgea limpede între malurile năsipoase.* SAD.; (şi: (reg.) **năsipos**). [***Nisip*** + *-os*].

nistágmus n. stare patologică manifestată prin mişcări oscilatorii ritmice şi involuntare ale globilor oculari, constituind simptomul unei afecţiuni a centrilor nervoşi. [Din fr. ***nystagmus***].

nişangíu, nişangii m. mare demnitar din Imperiul otoman, însărcinat cu redactarea actelor oficiale, cu executarea şi aplicarea parafei imperiale; (şi: **nisangiu**). [Din turc. ***nişancî***].

nişaşteá f. (înv.) lamură de făină: *rahagiul cu tahîn şi nişiştea prepară diferite varietăţi de halva, halviţă şi rahat*; (şi: **nişeştea, nişiştea**). [Din turc. ***nişaşte*** „amidon"].

nişă, nişe f. **1.** adîncitură lăsată într-un zid, în peretele unei sobe, la o mobilă etc., în care se aşază de obicei obiecte decorative; firidă: *am văzut un bust de bronz ... într-o nişă adîncită.* ST.; *casa ... decorată cu turnuleţe, nişe ogivale, pline de statui.* CĂRT.; **2.** intrînd amenajat în prelungirea unei camere (de locuit): *această enormă încăpere ... se prelungea ... cu nişe şi canapele.* PR.; **3.** intrînd amenajat în peretele unei galerii de mină sau al unui tunel, servind ca loc de refugiu; **4.** dulap cu pereţii de sticlă, legat de un coş de evacuare, folosit în laboratoare pentru lucrul cu substanţe care emană gaze nocive; **5. nişă de abraziune,** formă de relief cu aspect de firidă alungită, formată la baza unei faleze în urma acţiunii valurilor; **6. nişă ecologică,** spaţiu de răspîndire, creştere, dezvoltare şi reproducere a fiecărei specii, riguros stabilit în lanţurile trofice, ca urmare a relaţiilor intra- şi interspecifice; **7.** imagine radiologică asemănătoare unui mulaj opac al unui viscer cavitar, în special al tubului digestiv, la nivelul unei ulceraţii (ulcer stomacal sau duodenal, cancer gastric). [Din fr. ***niche***].

nişeşteá f. v. **nişaştea.**

nişişteá f. v. **nişaştea.**

nîşte art. nehot. (precedă substantive la pl., dar şi la sg., precum nume de materie, substantive cu sens colectiv pentru a arăta o cantitate nedeterminată) *păduri ... acoperă ca nîşte armii dese totul.* CĂL.; *îi îmbie pe oaspeţi cu nîşte prăjituri.* GHEŢIE. [Lat. ***nescio quid*** „nu ştiu ce"].

nîştotă, nîştote f. (înv. şi reg.) **1.** lipsă; sărăcie: *nîştota apei.* PALIA; **2.** nevoie, trebuinţă, necesitate: *după nîştota preuţilor rumâneşti* (a. 1683). CCR. [Din sl. ***nîšteta***].

nit[1], nituri n. piesă de metal în formă de tijă (cilindrică), prevăzută cu un cap semisferic, tronconic etc., de diametru mai mare decît corpul, folosită la îmbinarea pieselor metalice, mai ales. [Din germ. ***Niet***].

nit[2], niţi m. (fiz.) unitate de măsură a luminanţei, egală cu strălucirea uniformă a unei suprafeţe de un metru pătrat a cărei intensitate luminoasă este de o candelă. [Din fr., engl. ***nit***].

nitám-nisăm adv. (pop.) deodată, pe neaşteptate; cu totul nepotrivit, fără temei: *revoluţia nu a venit aşa, netam-nesam.* ARG.; *Nicolae trecuse nitam-nisam la adventişti.* SOR.; (şi: **netam-nesam, nisam-nitam**). [Din bulg. ***ní tam, ni sam*** „nici aici, nici acolo"; „nicăieri"].

nitmétru, nitmetre n. (fiz.) luminanţmetru. [Cf. fr. ***nitomètre***].

nitrá, nitrez vb. (chim.; tr.) a introduce o grupare alcătuită din azot şi oxigen în molecula unei substanţe organice. [Din fr. ***nitrer***].

nitragín n. îngrăşămînt bacterian pentru culturile de plante leguminoase. [Din fr. ***nitragine***].

nitrăre, nitrări f. acţiunea de a nitra şi rezultatul ei. [V. ***nitra***].

nitrát, nitraţi n. (chim.) azotat; **nitrat de argint,** azotat de argint: *plăci fotografice din sticlă mată, unse din belşug cu nitrat de argint.* CĂRT.; **nitrat de celuloză,** nitroceluloză. [Din fr. ***nitrate***].

nitratbactérie, nitratbacterii f. (biol.; de obicei la pl.) nitrobacterie. [***Nitrat*** + ***bacterie***].

nitráţie, nitraţii f. tratament chimic cu acid nitric. [Din fr. ***nitration***].

nítric, ~ci, nitrică, ~ce a. (chim.) azotic; **acid nitric,** acid azotic; apă tare. [Din fr. ***nitrique***].

nitriérá, nitriere f. (rar) loc de unde se extrage nitrul. [Din fr. ***nitrière***].

nitrificá, pers. 3 **nitrifică** vb. (tr.) a produce o nitrificare. [Din fr. ***nitrifier***].

nitrificánt, ~ţi, nitrificantă, ~e a. care provoacă nitrificare; nitrificator: *bacterii nitrificante.* [Cf. fr. ***nitrifiant***].

nitrificáre, nitrificări f. acţiunea de a nitrifica; proces chimic realizat în sol sub acţiunea bacteriilor nitrificante, care oxidează amoniacul transformîndu-l mai întîi în nitriţi, apoi în nitraţi, folosiţi de plante la sinteza materiei organice; nitrificaţie. [V. ***nitrifica***].

nitrificatór, ~i, nitrificatoáre a. (chim.) nitrificant: *bacterii nitrificatoare.* [Din fr. ***nitrificateur***].

nitrificáţie, nitrificaţii f. nitrificare. [Din fr. ***nitrification***].

nitríl, nitrili m. substanţă organică (ester al acidului cianhidric), folosită în sinteza organică; **nitril acrilic,** lichid solubil în apă, folosit la fabricarea cauciucului sintetic, a melanei etc.; acrilonitril; **nitril poliacrilic,** poliacrilonitril. [Din fr. ***nitrile,*** germ. ***Nitril***].

nitrít, nitriţi m. (chim.) azotit; **nitrit de amil,** substanţă chimică cu acţiune vasodilatatoare imediată, folosită în crizele de angină pectorală. [Din fr. ***nitrite***].

nitritbactérie, nitritbacterii f. (biol.; de obicei la pl.) microorganism care intervine în prima etapă a nitrificării, cu producerea de nitriţi din substanţele azotoase din sol. [***Nitrit*** + ***bacterie***].

nitro- element de compunere indicînd în special prezenţa unui radical -NO_2 într-un compus chimic. // s. grupare funcţională monovalentă (-NO_2), prezentă în molecula nitroderivaţilor. [Din fr. ***nitro-***].

nitroaicán, nitroalcani m. (chim.) nitroparafină. [***Nitro-*** + ***alcan***].

nitrobactérie, nitrobacterii f. bacterie care oxidează acidul azotos format în sol, transformîndu-l în acid azotic; nitratbacterie. [Din fr. ***nitrobactérie***].

nitrobenzén m. lichid uleios, gălbui, insolubil în apă, otrăvitor, cu miros de migdale amare, obţinut prin nitrarea benzenului, întrebuinţat în industria coloranţilor, la fabricarea anilinei etc. [Din fr. ***nitrobenzène***].

nitrocelulóză, nitroceluloze f. substanţă solidă, albă, cu aspect fibros (asemănătoare cu bumbacul), obţinută prin tratarea celulozei cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric, întrebuinţată ca exploziv, la fabricarea unor lacuri, a celuloidului etc.; nitrat de celuloză. [Din fr. ***nitrocellulose***].

nitroderivát, nitroderivaţi m. compus organic a cărui moleculă conţine o grupare nitro, legată direct de atomul de carbon. [Din germ. ***Nitroderivat***].

nitrofíl, ~i, nitrofilă, ~e a. care se dezvoltă pe soluri bogate în azot: *urzica este o specie de plante nitrofile.* [Din fr. ***nitrophile***].

nitrofóska f. îngrăşămînt agricol conţinînd cele trei elemente principale: azotul, fosforul şi potasiul. [Din germ. ***Nitrophoska***].

nitrogén m. (chim.) azot: *medicii au folosit nitrogen pentru a îndepărta două keratoze.* A. [Din fr. ***nitrogène***].

nitroglicerínă f. lichid uleios, toxic, de culoare gălbuie, obţinut prin tratarea glicerinei cu un amestec de acid azotic şi acid sulfuric, folosit la fabricarea dinamitei şi, în doze mici, ca medicament în unele boli de inimă; trinitrat de glicerină. [Din fr. ***nitroglycérine***].

nitroguanidínă f. substanţă explozivă obţinută prin tratarea azotatului de guanidină cu acid sulfuric, folosită în anumite amestecuri explozive, pentru a le coborî temperatura de explozie. [Din fr. ***nitroguanidine***].

nitrometán n. nitroderivat al metanului folosit ca solvent pentru nitroceluloză şi în sinteza organică. [Din fr. ***nitrométhane***].

nitronatrít, nitronatriţi m. nitrat de sodiu formînd componentul principal al salpetrului de Chile. [Din fr. ***nitronatrite***].

nitroparafínă f. nitroderivat al unei hidrocarburi parafinice, folosit ca dizolvant la diferite sinteze organice; nitroalcan. [Din fr. ***nitroparaffine***].

nitrós, ~şi, nitroásă, ~e a. (chim.) care conţine nitru; azotos; **acid nitros,** acid azotos. [Din fr. ***nitreux***, it. ***nitrose***].

nitrotoluén n. substanţă de culoare gălbuie, cu miros caracteristic, solubilă numai în solvenţi organici, folosită mai ales pentru obţinerea toluidinei, a unor amine etc. [Din fr. ***nitrotoluène***].

nitrozáre, nitrozări f. reacţie de introducere a unei grupări nitrozo în molecula unui compus organic, în urma căreia se obţin nitroderivaţi. [Cf. fr. ***nitrosation***].

nitrózá, nitroze f. gaz compus din oxizi de azot. [Din fr. ***nitrose***].

nitrózo- element de compunere indicînd prezenţa unui radical –NO într-un compus chimic. // s. grupare funcţională monovalentă (-NO), prezentă în molecula nitrozoderivaţilor. [Cf. fr. ***nitrosyte***].

nitrozoderivát, nitrozoderivaţi m. compus organic a cărui moleculă conţine o grupare nitrozo, legată de un radical organic. [***Nitrozo-*** + ***derivat***].

nítru s. azotat de potasiu; silitră. [Din lat. ***nitrum,*** fr. ***nitre***].

nitrurá, nitrurez vb. (tr.) a efectua o nitrurare. [Din fr. ***nitrurer***].

nitruráre, nitrurări f. acţiunea de a nitrura; tratament aplicat stratului superficial al unor oţeluri pentru a le mări duritatea, constînd în încălzirea lor în atmosferă de amoniac. [V. ***nitrura***].

nitrurát, ~ţi, nitrurată, ~e a. tratat prin nitrurare: *oţeluri nitrurate.* [V. ***nitrura***].

nitrúră, nitruri f. azotură. [Din fr. ***nitrure***].

nitui, nituiesc vb. (tr.) **1.** a îmbina, a fixa două sau mai multe piese cu ajutorul niturilor[1]; **2.** a forma un al doilea cap al nitului[1] (p. ext. al cuiului), pe cealaltă parte a obiectului în care se bate. [***Nit[1]*** + ***-ui***].

nituíre, nituiri f. acţiunea de a nitui şi rezultatul ei; nituit[2]. [V. ***nitui***].

nituít[1], ~ţi, nituită, ~e a. **1.** prins, fixat cu ajutorul niturilor[1]; **2.** ferecat, ţintuit, bătut cu ...: *chimir lat, roşcat, nituit cu bani de aramă.* ST. [V. ***nitui***].

nituít[2] n. nituire: *ieri s-a sfîrşit nituitul.* [V. ***nitui***].

nituitór, ~i, nituitoáre m., f. lucrător specializat în nituire. // f. maşină cu care se nituieşte. [***Nitui*** + ***-tor***].

nituitúră, nituituri f. nituire; (concr.) loc unde s-a făcut o nituire. [***Nitui*** + ***-tură***].

niţél, ~i, niţică, ~ele a. (fam.) puţin; o parte mică din ceva: *zîna, din fiecare fel de bucate, ... lua cîte niţele şi băga în sîn.* ISP.; *niţică nevinovăţie.* ARG. // adv. în mică măsură; într-o oarecare măsură, întrucîtva; (numai) puţin timp: *mai stau niţel să mai treacă cîneva.* PR. [Et. nec.].

niţelúş, ~i, niţeluşă, ~e a. (adesea adv.) diminutiv al lui niţel: *mai aşteaptă niţeluş.* ISP.; *să înşir niţeluşe zile.* POP. [***Niţel*** + ***-uş***].

nivál, ~i, nivală, ~e a. (livr.) care ţine de zăpadă, referitor la zăpadă; datorită zăpezii. [Din fr. ***nival,*** it. ***nivale,*** lat. ***nivalis***].

niváţie, nivaţii f. acţiune specifică de modelare a reliefului, exercitată de masele de zăpadă acumulate iarna în zona înaltă a munţilor, unde se produc numeroase îngheţuri şi dezgheţuri succesive. [Din fr. ***nivation***].

nivél, niveluri şi **nivele** n. **1.** înălţimea unui punct faţă de un plan orizontal dat; **nivelul mării,** punct situat la înălţimea mijlocie a mărilor şi a oceanelor, în raport cu care se măsoară toate altitudinile; **curbă** (sau **linie**) **de nivel,** v. **curbă; pasaj de nivel,** locul unde se încrucişează, la aceeaşi altitudine, o cale ferată cu o şosea; **la nivelul ...,** în regiunea ..., în dreptul ...: *dureri la nivelul toracelui*; **2.** etaj, cat: *nu mai dădu atenţie oscilaţiilor cabinei şi nici opririlor din dreptul diferitelor nivele.* GHEŢIE; *bloc cu patru niveluri*; **3.** (fig.) stadiu, grad, treaptă (de dezvoltare, de evoluţie); situaţie, etapă: *măguliri*

... din partea unor oameni puşi mai presus de nivelul intelectual comun. CAR.; *vom avea mai mulţi oameni culţi dar nivelul mediu al culturii va scădea.* GHEŢIE; **nivel de trai,** gradul de satisfacere a nevoilor materiale şi spirituale ale populaţiei. // (pl. **nivele**) **1.** nivelmetru: *nivelele cu lunetă sînt folosite în nivelmentele de precizie;* **2.** (şi f.) instrument cu care se verifică poziţia orizontală a unui obiect, a unei construcţii etc.; cumpănă, poloboc: *picătura ... nu şi-a găsit încă echilibrul sub ţeava de sticlă a unei nivele.* OD.; **3.** mărime fizică scalară a cărei valoare se stabileşte printr-o convenţie: *nivel de intensitate sonoră;* (şi: **nivelă**). [De la ***nivela***].

nivelá, nivelez vb. (tr.) **1.** a măsura cu instrumente speciale diferenţa de nivel dintre două sau mai multe puncte; **2.** a face să fie la acelaşi nivel; a face o suprafaţă netedă, orizontală: *muncitorii au nivelat terenul;* **3.** (fig.) a face să dispară diferenţele, deosebirile; a pune pe acelaşi plan; a egaliza: *nu se pot nivela inteligenţele.* [Din fr. ***niveler***].

nivelâre, nivelări f. **1.** acţiunea de a nivela şi rezultatul ei; **2.** (fig.) egalizare: *socialismul tinde la nivelarea averilor.* [V. ***nivela***].

nivelát, ~ţi, nivelată, ~e a. care a fost supus nivelării; neted; uniform: *teren nivelat.* [V. ***nivela***].

nivelatór, ~i, nivelatoáre a. **1.** (adesea subst.) care nivelează, face neted, uniform; **2.** (fig.) care face să dispară diferenţele: *criterii nivelatoare.* [***Nivelă*** + *-tor*].

nivélă f. v. **nivel.**

nivelmént, nivelmente n. ansamblul procedeelor şi operaţiilor folosite pentru determinarea altitudinii unor puncte de pe o porţiune de teren, în scopul reprezentării reliefului acesteia pe o hartă sau pe un plan. [Din fr. ***nivellement***].

nivelmétric, ~ci, nivelmetrică, ~ce a. care aparţine nivelmetrului, referitor la nivelmetru. [***Nivelmetru*** + *-ic*].

nivelmétru, nivelmetre n. instrument topometric cu care se măsoară pe teren diferenţele de înălţime dintre două sau mai multe puncte; nivel. [***Nivel*** + ***metru***].

nivícol, ~i, nivicolă, ~e a. **1.** (despre plante) care cresc în preajma zăpezilor permanente; **2.** (despre animale) care trăiesc în grup pe gheaţă sau pe zăpadă (ex. pinguinii). [Din fr. ***nivicole***].

nivídi vb. v. **năvădi.**

nivométru, nivometre n. instrument pentru măsurarea cantităţii de zăpadă căzute pe o suprafaţă, într-un anumit interval de timp. [Din fr. ***nivomètre***].

nivopluviál, ~i, nivopluvială, ~e a. **regim nivopluvial,** regim al cursurilor de apă alimentate de zăpezi şi de ploi. [Din fr. ***nivopluvial***].

nivózã f. (livr.) a patra lună a calendarului republican francez (21 dec.–19 ian.). [Din fr. ***nivose***].

níxis, nixisuri n. (grecism) **1.** supărare; plictiseală: *cuvintele d-tale pot ... să-mi pricinuiască un nixis.* AL.; **2.** junghi. [Din gr. mod. ***níxis***].

nizám, nizamuri n. (înv.) **1.** ordin, dispoziţie, regulament, program emis de o autoritate; statut al unei bresle: *un slujbaş credincios trebuie să se supuie nezamului.* FIL.; **2.** organizare a unei ţări, a unei instituţii etc.; orînduială: *unii ca aceştia în ... nizamuri şi huzmeţuri să nu mai fie* (a. 1822). URIC.; **3.** armată turcească în termen: *nizamul ienicerilor.* // m. (pl. **nizami**) soldat turc în termen: *în ... forturile de la Rahova pot fi la vreo 2000 de nizami.* OD.; (şi: **nezam**). [Din turc. ***nizam*** „dispoziţie"].

niznái adv. (pop. şi fam.) ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, n-ar şti nimic: *te făceai niznai.* CR.; (subst.) **a face pe niznaiul,** a se preface că nu ştie nimic. [Din rus. ***ne znaju*** „nu ştiu"].

nizuí vb. v. **năzui.**

nînáş m. v. **naş.**

no[1] interj. (reg.) ei! hei!; ia! iaca: *no, da ce-ai văzut, frate?* POP. [Din magh. ***na***].

no[2] s. veche formă de artă teatrală lirică japoneză. [Cuv. japonez.].

noádă, noade f. (pop.) coccis; (p. ext.) regiunea din jurul coccisului. [Lat. **noda*].

noápte, nopţi f. **1.** interval de timp cuprins între apusul şi răsăritul soarelui, cînd este întuneric: *era blînda oră a blîndelor şoapte cînd nu mai e ziuă şi nu-i încă noapte.* AL.; *să nu ne apuce noaptea pe aici.* CR.; **noapte polară,** v. **polar; noapte albă,** v. **alb; de noapte, a)** care este de serviciu, care lucrează în timpul nopţii: *de noapte paznic ager şi aşteptîndu-ţi ora, mă aperi.* ARG.; **b)** (despre păsări, animale etc.) care umblă, care activează în timpul nopţii; **azi-** (sau **astă-**) **noapte,** noaptea trecută: *fapta ta de astă-noapte.* FIL.; **la noapte,** în timpul nopţii următoare: *mi-e teamă că n-am să mai dorm la noapte.* EL.; **peste** (sau **pe**) **noapte,** în timpul nopţii: *să rămîie peste noapte acolo.* CR.; **noapte de noapte,** în fiecare noapte: *petreceau noapte de noapte;* **cu noaptea în cap,** dis-de-dimineaţă, în zori: *se scula cu noaptea în cap.* GHEŢIE; **de (cu) noapte(a),** foarte devreme, dis-de-dimineaţă: *trebuie să meargă de noapte la moară.* REBR.; **noapte bună!,** urare făcută cuiva înainte de culcare: *noapte bună, moş Arvinte, fă hor, hor de-acu-nainte.* AL.; **2.** (fig.) lipsă de lumină; întuneric, întunecime: *ne vom ascunde în noaptea codrului umbros.* COŞB.; **3.** (fig.) lipsă de cultură, de civilizaţie, stare de înapoiere; **noaptea timpurilor,** epocă străveche de la care nu s-a păstrat nici o tradiţie culturală; **prost ca noaptea,** foarte prost; **4.** (fig.) stare de tristeţe, de suferinţă morală, de apăsare: *revarsă linişte de veci pe noaptea mea de patimi.* EM. // adv. (artic.) în (tot) timpul nopţii: *vis frumos avut-am noaptea.* EM.; *lipsea nopţile de-acasă?* PR. [Lat. ***nox, noctis***].

noáten, ~i, noatenă, ~e m., f. **1.** (pop.) miel sau mioară de la înţărcare pînă la doi ani; **2.** (reg.) mînz de la şase luni pînă la doi-trei ani; **3.** (reg.) lînă (neagră) de miel sau de mioară tunsă în al doilea an: *se fac multe giguri de sumani, şi lai, şi de noaten.* CR. [Lat. ***annotinus*** „în vîrstă de un an„].

nobéliu n. element chimic transuranic obţinut pe cale artificială. [Din fr. ***nobélium***].

nobét, nobeturi n. (înv.) 1. paradă cu muzică militară executată la curtea domnească, spre seară; **2.** schimbare; **3.** obicei, rînduială. [Din turc. ***nöbet***].

nóbil, ~i, nobilă, ~e a. **1.** care aparţine nobilimii, de rang înalt, de viţă (veche), de neam (mare): *sicriul era purtat de juni nobili.* BĂLC.; **2.** generos, bun; cu sentimente alese: *oameni sănătoşi sufieteşte, devotaţi şi nobili.* SAD.; **3.** care onorează, care face cinste: *întreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare.* ALEX.; *am cunoscut şi eu o pasiune nobilă ..., am iubit-o pe Hildegard.* EL.; (adv.) *a nu-ţi ţine cuvîntul cînd nu-ţi vine-ndemînă ..., aceasta nu e nobil.* EM.; **4.** distins, elegant, ales; graţios, fin: *figură nobilă şi melancolică.* NEGR.; *actorul care joacă pe scenă un personaj nobil poate fi în viaţa lui obişnuită un mediocru cu cap statuar.* CĂRT.; **5.** care posedă caracteristici superioare; **metal nobil,** metal preţios; **gaz nobil,** nume dat fiecăruia dintre gazele rare (inerte, incolore şi inodore) din atmosferă. // m., f. persoană care face parte din nobilime, din clasa privilegiată, cea mai înaltă a societăţii; aristocrat; (spec.) boier: *văduva unui nobil polon.* NEGR. [Din lat. ***nobilis,*** germ. ***nobel,*** it. ***nobile,*** fr. ***noble***].

nobilá, nobilez vb. (înv.; tr.) a înnobila: *poeţii nobilează erupţiunea simţămintelor.* EM. [De la ***nobil***].

nobiliár, ~i, nobiliară, ~e a. care aparţine nobilimii, caracteristic nobilului sau nobilimii, referitor la nobilime sau la nobili; de nobil; nobilitar: *acţiunea se petrece în casa fierarului ..., a cărui nevastă ... are fumuri nobiliare.* CĂL.; *titlu nobiliar.* // n. (rar) catalogul familiilor nobile dintr-o ţară. [Din fr. ***nobiliaire***].

nobilíme, nobilimi f. categorie socială privilegiată, constituită, în feudalism, din posesorii de feude şi de titluri de noblеţe, iar, în epoca modernă, în unele ţări, din descendenţii foştilor feudali; clasa nobililor; totalitatea nobililor dintr-o ţară; aristocraţie, nobilitate, noblеţe; (spec.) boierime: *toată nobilimea era la biserică.* NEGR.; *programul lui Horia vizea ... privilegiile şi situaţia nobilimii.* BL. [***Nobil*** + *-ime*].

nobilitár, ~i, nobilitară, ~e a. (înv.) nobiliar: *importanţa documentelor nobilitare.* OD.; *cronicar ... fără fumuri nobilitare.* CĂL.; **diplomă** (sau **carte**) **nobilitară,** act prin care i se asigură cuiva un titlu nobiliar. [Din fr. ***nobiliaire***].

nobilitáte, nobilităţi f. (înv.) **1.** nobilime; **2.** calitatea, rangul de nobil; noblеţe: *catîrul ce-şi laudă nobilitatea.* ALEX.; **3.** caracter nobil, ales; distincţie, eleganţă: *foarte cu nobilitate întru toate s-a purtat.* PANN. [Din lat. ***nobilitas, -atis***].

noblеţă f. v. **noblеţe.**

noblеţe f. **1.** calitatea, rangul de nobil; nobilitate: *cu proastele lui cuvinte, noblеţa îşi lăuda.* ALEX.; *la Universitate ... noblеţa cădea greu la cîntar.* CĂL.; **2.** (înv.) nobilime: *devenise foburgul favorit al noblеţei şi al amploaiaţilor.* FIL.; **3.** caracter nobil, atitudine aleasă, mărinimoasă; distincţie, eleganţă: *admirabilă noblеţa omului.* IBR.; (şi: (înv.) **noblеţă**). [Din fr. ***noblesse,*** it. ***noblezza***].

nócіagoş, nociagoşi m. (înv.) titlu în ierarhia nobilimii maghiare; persoană care deţinea acest titlu. [Din magh. ***nagyságos*** „magnific"].

nocív, ~i, nocivă, ~e a. dăunător, vătămător (pentru sănătate); distrugător: *substanţă nocivă;* (fig.) *registrele de contabilitate ... n-aveau în ele nimic nociv.* PR. [Din fr. ***nocif,*** lat. ***nocivus***].

nocivitáte f. faptul de a fi nociv; caracter nociv: *nocivitatea drogurilor.* [Din fr. ***nocivité***].

noctambúl, ~i, noctambulă, ~e m., f. **1.** (med.) somnambul; **2.** (fam.; fig.) persoană care îşi pierde nopţile în petreceri. [Din fr. ***noctambule***].

noctambulísm n. (med.) somnambulism. [Din fr. ***noctambulisme***].

noctilúc, ~ci, noctilucă, ~ce a. (rar) care are proprietatea de a răspîndi în întuneric o lumină fosforescentă: *vietăţi noctiluce.* // f. specie de flagelat marin, fosforescent, prevăzut cu un flagel şi cu un tentacul (*Noctiluca miliaris*). [Din lat. ***noctilucus,*** fr. ***noctiluque***].

noctúrn, ~i, nocturnă, ~e a. **1.** care se face sau se întîmplă noaptea; de noapte; noptatic: *plimbări nocturne.* CĂL.; **în nocturnă,** (despre competiţii sportive) (care are loc) în timpul nopţii, la lumina reflectoarelor; **2.** (despre păsări, animale etc.) care sînt active noaptea (ex.: huhurezul, striga etc.). // f. compoziţie muzicală instrumentală (pentru pian), cu caracter liric, melancolic, cîntată de obicei noaptea: *alese o nocturnă de Chopin, interpretată cu multă căldură.* GHEŢIE. [Din fr. ***nocturne,*** lat. ***nocturnus***].

nod[1]**, noduri** n. **1.** punct în care sînt legate capetele a două fire, sfori, fîşii de pînză etc. ca să formeze un singur fir, o singură fîşie; loc în lungul sau la capătul unui fir, al unei sfori etc. în care s-a făcut un ochi prin care s-a petrecut unul dintre capete şi s-a strîns tare; legătură astfel obţinută: *cînd să strîngă nodul, pîc! se rupse aţa.* ISP.; *îşi potrivea preocupat nodul cravatei.* GHEŢIE; **a lega paraua cu zece noduri,** a fi foarte zgîrcit; **2.** loc de intersecţie a cel puţin trei căi de comunicaţie: *nod de cale ferată;* **3.** loc de îmbinare a două sau a mai multor bare; **4.** încheietură, articulaţie: *nodurile degetelor, genunchilor;* **5.** proeminenţă pe trunchiul unui arbore, pe tulpina unei plante, de care sînt fixate frunzele şi mugurii; **a căuta** (sau **a găsi cuiva**) **nod** (ori **noduri**) **în papură,** a căuta (sau a găsi) cu orice preţ cusururi, greşeli; a învinovăţi pe nedrept: *discuţiile Adunărilor au caracterul de ... apucături advocăţeşti, de căutare de noduri în papură.* EM.; **6.** porţiune mică, rotundă, compactă, foarte tare, într-o bucată de lemn, într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificaţie a crengilor pe trunchi; **7. nodul gîtului** (sau **gîtlejului**), mărul lui Adam; **8. nod vital,** centrul mişcărilor respiratorii, situat în bulbul cerebral, a cărui lezare produce moartea prin oprirea respiraţiei; **9.** (fig.) senzaţie de sufocare pe care o are cineva cînd este cuprins de o emoţie, de o enervare: *un nod de emoţie îi încleştă gîtlejul.* GHEŢIE; **a înghiţi (cu) noduri, a)** a suporta greu o durere, o umilinţă, o înfruntare etc.: *crailul şi aceasta o-nghiţi cu noduri.* PANN; **b)** a mînca, a înghiţi în silă ceva: *înghiţi cu noduri bucătura din gură.* GHEŢIE; **10.** (fiz.) fiecare dintre punctele în care sînt dispuşi atomii, ionii sau moleculele unei reţele cristaline; **11.** fiecare dintre cele două puncte

de intersecţie ale orbitei unui corp ceresc cu un plan de referinţă; **12.** (fig.) punct esenţial, fundamental, de care depinde soluţionarea unei probleme; dificultate care trebuie învinsă: *acesta e nodul problemei;* **nod gordian,** problemă încurcată, dificultate mare, greu sau cu neputinţă de rezolvat; **a tăia nodul gordian,** a recurge la un mijloc extrem în rezolvarea unei situaţii altfel insolubile; **13.** moment culminant în desfăşurarea unei opere literare. [Lat. ***nodus***].

nod², noduri n. unitate de măsură a vitezei navelor, egală cu viteza unei nave care parcurge o milă marină (1852 m) într-o oră: *lochul arată ceva mai mult de opt noduri.* TUD. [Din fr. ***noeud,*** engl. ***node***].

nodál, ~i, nodală, ~e a. **1.** referitor la locul de intersecţie a mai multor căi de comunicaţie, artere, ligamente etc.; **2.** (fig.) esenţial, fundamental: *moment nodal.* [Din fr. ***nodal***].

nódea m. (reg.) unul dintre numele diavolului: *nodea şi codea.* [De la ***noadă***].

nodîlcă f. v. **modîlcă.**

nodorós a. v. **noduros.**

nodós, ~şi, nodoásă, ~e a. **1.** (înv. şi reg.) noduros: *copac nodos;* **2. eritem nodos,** simptom al mai multor boli (contagioase), caracterizat prin apariţia pe piele a unor băşicuţe seroase, de culoare roşie-violacee, localizate la nivelul gambelor, a picioarelor şi, mai rar, la nivelul antebraţelor. [***Nod¹*** + *-os*].

nodozitáte, nodozităţi f. **1.** formaţie noduroasă la arbori şi la diverse alte plante; (spec.) excrescenţă care apare pe rădăcina leguminoaselor, în urma infectării cu anumite bacterii; **2.** proeminenţă noduroasă la articulaţiile (unor părţi ale) corpului: *nodozităţile degetelor;* **3.** (med.) nodul: *nodozităţi canceroase;* **4.** ridicătură mică, rotunjită, pe suprafaţa unui obiect. [Din fr. ***nodosité***].

nodúl, noduli m. **1.** mică umflătură care apare în diverse părţi ale corpului, însoţind adesea unele boli cronice; nodozitate: *i-a apărut un nodul la gît;* **2.** (geol.) mică masă de piatră cuprinsă într-o rocă mai puţin dură; (şi: (înv.) **nodulă**). [Din fr. ***nodule***].

nodulár, ~i, nodulară, ~e a. (med.) cu noduli; care are aspect de nodul: *formaţiuni nodulare.* [Din fr. ***nodulaire***].

nodúlă f. v. **nodul.**

noduléţ, noduleţe n. **1.** diminutiv al lui nod¹; **2.** (la pl.) defecte ale fibrelor textile, provenite din încîlcirea materiei prime. [***Nod*** + *-uleţ*].

nodurár, nodurare n. parte a războiului de ţesut, alcătuită dintr-un fuscel gros, legat de fusul sau sulul dindărăt, de care se prind capetele urzelii cînd se înveleşte pînza. [***Nod¹*** + *-urar*].

nodurós, ~şi, noduroásă, ~e a. **1.** care are (multe) noduri¹: [funie] *lungă nodoroasă, cît un braţ voinic de groasă.* POP.; **2.** plin de noduri; cioturos, nodos: *buştenii noduroşi de stejar.* OD.; *doi salcîmi ..., cu trunchiurile strîmbe, noduroase.* ST.; **3.** cu articulaţii proeminente, cu proeminenţe: *oase noduroase.* POP.; **4.** cu părţi proeminente, cu asperităţi; colţuros: *hîrîită, nodoroasă stă în colb rîşniţa veche.* EM.; **5.** (fig.) grosolan, necioplit: *vreo cîteva vorbe trînti ... d-alea nodoroase.* PANN. // f. (bot.; reg.) golomoz (*Dactylis glomerata*); (şi: **nodoros**). [***Nod¹*** + *-uros*].

noemátic, ~ci, noematică, ~ce a. care ţine de noemă, referitor la noemă. [Din it. ***noematico***].

noémă, noeme f. (filoz.) idee; conţinut al gîndirii (în fenomenologia lui Husserl). [Din fr. ***noème***].

noésis f. **1.** cunoaştere raţională a ceea ce este general şi etern (în filozofia lui Platon); **2.** actul gîndirii; formă a judecăţii, caracter formal al enunţului (în fenomenologia lui Hursserl). [Din it. ***noese,*** fr. ***noèse***].

noétic¹, ~ci, noetică, ~ce a. (filoz.) referitor la noemă sau la studiul acesteia. // f. studiul gîndirii; epistemologie. [Din fr. ***noètique***].

noétic², ~ci, noetică, ~ce a. (livr.) care ţine de epoca biblică a lui Noe, referitor la această epocă. [Din it. ***noetico***].

noéză f. actul gîndirii. [Din fr. ***noèse***].

nogái, nogaie m., f. (m.; la pl.) populaţie mongolă turcizată răspîndită în diverse regiuni dintre Marea Caspică, Marea Neagră şi Marea Azov, iar în trecut, şi în Crimeea şi Bugeac; (şi la sg.) persoană aparţinînd acestei populaţii: *să scoată pre nohai din Bugeacu.* NEC. // a. care aparţine, care este caracteristic acestei populaţii, referitor la această populaţie: *s-au strîns ... o sută de mii de călăreţi nohai.* SAD.; (şi: (înv.) **nohai**). [De la ***Nogai*** n. pr.].

nohái a. v. **nogai.**

nohót m. v. **năut.**

nohutíu a. v. **năutiu.**

noi¹ pron. pers. **1.** (la nominativ, înlocuieşte numele vorbitorului sau al grupului, al categoriei de oameni în care este inclus vorbitorul) *noi, oamenii secolului al XX-lea, avem o excelentă opinie despre epoca noastră.* GHEŢIE; **2.** (la dativ, numai în formele neaccentuate, are valoare posesivă) *mormîntul să ni-l sape la margine de rîu.* EM.; **3.** (la dativ sau acuzativ, în forma *ne,* are valoare de pronume reflexiv) *începem a ne căi.* AL.; **la noi,** în casa, în familia noastră; în ţara, în regiunea etc. noastră: *mergem la sigur, la noi opoziţie nu încape.* CAR.; *de ce-ai venit pe la noi?* ST.; **ca pe noi,** cum trebuie; (p. ext.) straşnic: [mîţele] *ne zgîriau şi ne stupeau, ca pe noi.* CR.; **4.** (cu valoare de dativ etic) *ce ne treci ca un drumeţ.* POP.; **5.** (ca plural al modestiei sau al autorităţii, cu valoare de sg.) eu: *las' că ştim noi!* CAR.; (forme: dativ: ***nouă, ne, ni;*** acuzativ: ***(pe) noi, ne***). [Lat. ***nos***].

noi² s. pl. nume dat unor (bucăţi de) materii (cenuşă, cărbuni, frunze etc.) care, de obicei în număr de nouă, intră în alcătuirea unor leacuri băbeşti: *cu pietrele v-oi împietri ..., cu noii v-oi strînge.* POP. [Et. nec.; cf. ***nouă***].

noián, noiane n. **1.** cantitate mare, belşug: *soarele se cufundă într-un noian de flăcări.* SAD.; **2.** număr mare (de fiinţe, de lucruri etc.); mulţime: *stradele nepavate ... trec prin noianul de case mici.* EM.; **3.** întindere mare de apă; imensitate, nemărginire: *spre noianul mărilor.* CR.; *noianul de apă originar este un motiv biblic.* BL.; **4.** haos, abis, genune: *din noianul veşniciei eşti tu sol de mîngîiere?* AL. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***ujanë***].

noiémbrie m. a unsprezecea lună a anului; (pop.) brumar, promorar: *îşi începuseră instrucţia din noiemvrie trecut.* SAD.; (şi: **noiemvrie**). [Din sl. ***noianbri, nojemvrii***].

noiémvrie m. v. **noiembrie.**

nóimă, noime f. **1.** înţeles, sens, conţinut al unui enunţ; tîlc: *credeam că înţelegi noima acestui cuvînt.* FIL.; **cu noimă,** cu înţeles, logic, cu judecată; **fără (nici o) noimă,** fără sens, absurd: *îngăima vorbe fără noimă.* GANE; *zîmbea fără noimă, ca şi cum nici el singur nu înţelegea.* SAD.; **2.** (pop.) menire; ţel, scop, cauză: *înţelese el noima acestei cumpene.* ISP.; *ce sens are să lupţi, să te străduieşti cînd nu există o noimă în zbaterea aceasta?* GHEŢIE; **3.** (rar) simbol, convenţie: *acoperind cu noime sărmana lui viaţă.* EM. [Din gr. mod. ***nóima***].

noíme, noimi f. fracţie dintr-un întreg obţinută prin împărţirea lui în nouă părţi egale. [***Nouă*** + *-ime*].

noiós a. v. **neios.**

noisette [noazét] a. invar. de culoare cafenie-deschis, de culoarea alunei: *bluză noisette.* [Cuv. fr.].

noiţă, noiţe f. leuconichie. [***Nou*** + *-iţă*].

noji, nojesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a lega tare; **2.** (tr.) a economisi: *nu mai nojesc para-n pungă.* POP.; **3.** (intr.) a prospera, a progresa: *numa cu plugu, cu sapa ... nu mai nojeşti!* POP. [De la ***nojiţă***].

nojíţă, nojiţe f. **1.** (mai ales la pl.) cureluşă cu care se leagă opincile de picior: *se încălţă cu opincile, încrucişă nojiţele pe pulpe.* ISP.; *el fugea ... cu opincile tîrîş, se ţineau doar într-o nojiţă de picior.* SOR.; **2.** (reg.) fiecare dintre găurile sau cheotorile de pe marginea opincii prin care se trece asemenea cureluşă: *a petrecut cîte o pereche de aţă neagră de păr de cal prin cele nojiţe.* CR.; (şi: **năjiţă**). [Din bulg. ***nojiţa***].

nólens, volens, vrînd, nevrînd. [Cuv. lat.].

noli-me-tángere, s. **1.** (bot.) balsamină (*Impatiens balsamina*); **2.** cancer al pielii. [Din lat., fr. ***noli me tangere***].

nom, nomi m. cîntec religios la vechii greci, constînd dintr-o inovaţie, o rugăciune etc., pe care un solist, acompaniat de chitară sau de fluier, o adresează zeilor. [Din fr. ***nome***].

nomád, ~zi, nomadă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană, colectivitate) care nu are aşezare statornică undeva, care se mută dintr-un loc într-altul, care rătăceşte mereu: *se afla în popas ..., la intrarea satului, o tabără de nomazi.* SAD.; *trib nomad;* **2.** caracteristic nomadismului: *viaţă nomadă.* [Din fr. ***nomade***].

nomadísm n. mod de viaţă al unui trib, al unui popor, caracterizat prin lipsa unei aşezări statornice. [Din fr. ***nomadisme***].

nomadizá, nomadizez vb. (rar; intr.) a duce o viaţă nomadă: *cumanii doritori de luptă, nomadizînd prin ţară.* EM. [Din fr. ***nomadiser***].

no man's land [năumensländ], **1.** fîşie de pămînt aflată între liniile cele mai înaintate ale beligeranţilor; zonă tampon între frontiere; **2.** (fig.) teren neutru, ţara nimănui. [Cuv. engl.].

nomárh, nomarhi m. guvernator al unei nome². [Din fr. ***nomarque***].

nómă¹, nome f. stomatită cangrenoasă care apare, de obicei, la copiii subalimentaţi şi la adulţii debilitaţi, cu evoluţie la necroze tisulare. [Din fr. ***noma***].

nómă², nome f. diviziune administrativă în vechiul Egipt şi în Grecia contemporană. [Din fr. ***nome***].

nombrilísm n. (livr.) atitudine a unei persoane preocupate numai de propriile probleme. [Din fr. ***nombrilisme***].

nombrilíst, ~şti, nombrilistă, ~e a. (livr.) care ţine de nombrilism, referitor la nombrilism. [Din fr. ***nombriliste***].

nomenclatór, nomenclatoare n. listă de cuvinte alcătuită (alfabetic) după anumite criterii; (spec.) listă, broşură, carte cuprinzînd nomenclatura¹ (oficială) dintr-un anumit domeniu, enumerarea unor sortimente de produse etc. [Din lat. ***nomenclator,*** fr. ***nomenclateur***].

nomenclatóric, ~ci, nomenclatorică, ~ce a. (livr.) care ţine de nomenclatură¹, referitor la nomenclatură; nomenclaturistic¹. [***Nomenclator*** + *-ic*].

nomenclatúră¹, nomenclaturi f. **1.** totalitatea termenilor specifici unui domeniu ştiinţific, tehnic, artistic etc.; terminologie: *apoi trece la nomenclatură, studiind orgiastic semnificaţia cuvîntului „vlah".* CĂL.; *nomenclatura juridică;* **2.** enumerare (sub formă de listă, catalog etc.) cuprinzînd nume proprii, titluri de lucrări, nume de obiecte etc. dintr-un anumit domeniu: *numele fiului domnesc figurează ... mai sus de nomenclatura boierilor.* HASD.; **3.** schemă de organizare a unei instituţii (de posturi, pe funcţii etc.): *a fost modificată nomenclatura Ministerului de Externe.* [Din lat. ***nomenclatura,*** fr. ***nomenclature,*** germ. ***Nomenklatur***].

nomenclatúră², nomenclaturi f. **1.** totalitatea posturilor de conducere în organele de partid şi de stat din URSS şi din ţările satelite; **2.** grup social cu prerogative excepţionale în regimurile de tip sovietic, în regimurile totalitare: *jos nomenclatura!* [Din fr. ***nomenclature***].

nomenclaturíst, ~şti, nomenclaturistă, ~e m., f. persoană aparţinînd nomenclaturii²: *ne sufocă nomenclaturiştii.* // a. care aparţine, care este specific nomenclaturii², referitor la nomenclatură; nomenclaturistic²: *se gîndesc nu la democraţia de tip anglo-american, rodată vreme de două secole, ci la una nomenclaturistă.* D. [***Nomenclatură²*** + *-ist*].

nomenclaturístic¹, ~ci, nomenclaturistică, ~ce a. (rar) nomenclatoric: *în lunga d-voastră călătorie de ocol împrejurul lumei şi de salturi nomenclaturistice nu veţi uita pe Béranger.* MACED. [***Nomenclatură¹*** + *-istic*].

nomenclaturístic², **~ci, nomenclaturistică, ~ce** a. nomenclaturist: *apucături nomenclaturistice.* [*Nomenclatură²* + *-istic*].

nominál, ~i, nominală, ~e a. **1.** care denumește lucruri, persoane; referitor la nume; de nume; după nume; pe nume: *există desigur, o definiție nominală a adevărului.* BL.; **apel nominal,** citire cu glas tare a numelor membrilor unei adunări, pentru a se verifica prezența: *la apelul nominal, lipsi.* BOL.; **2.** care conține nume; pe care este indicat numele titularului; nominativ; **valoare nominală,** valoare înscrisă pe o acțiune, pe un bilet de bancă, pe o monedă etc.: *să se emită ... alte două mii cinci sute de acțiuni cu valoarea nominală de o mie de lei.* GHEȚIE; **putere** (sau **valoare**) **nominală,** putere pentru care a fost conceput un anumit sistem tehnic; **3.** care figurează (numai) cu numele; de formă, formal: *fu pe rînd – poate numai nominal, întrucît o notă arată că n-a ținut slujbe, – vătaf de aprozi ..., sulger ..., stolnic.* CĂL.; **4.** (gram.) care face parte din categoria numelui, care ține de categoria numelui, care se adaugă la nume, care formează un nume; **flexiune nominală,** declinare; **predicat nominal,** predicat format dintr-un verb copulativ la un mod personal și un nume predicativ. [Din lat. *nominalis,* fr. *nominal*].

nominalísm n. **1.** doctrină filozofică medievală potrivit căreia numai lucrurile individuale există cu adevărat, noțiunile generale (universale) nefiind decît simple nume care nu corespund vreunei realități; **2.** denumire a teoriei nominaliste a banilor, care susține că banii nu sînt o marfă, că nu ar avea o valoare intrinsecă, ci numai una convențională, nominală. [Din fr. *nominalisme*].

nominalíst, ~ști, nominalístă, ~e a. care aparține nominalismului, referitor la nominalism. // m., f. adept al nominalismului: *a luat-o de departe, de la Platon, a trecut la nominaliștii și la realiștii evului mediu, apoi la senzualiști.* GHEȚIE. [Din fr. *nominaliste*].

nominalizá, nominalizez vb. (tr.) **1.** a denumi, a indica ceva pe nume: *în catalog sînt nominalizate toate sortimentele;* **2.** a face o propunere nominală, a desemna pe cineva sau ceva în vederea participării la o competiție, obținerii unui premiu: *comisia îi va nominaliza pe participanții la olimpiadă; cartea a fost nominalizată pentru premiul Nobel.* [*Nominal* + *-iza*].

nominalizáre, nominalizări f. acțiunea de a nominaliza și rezultatul ei. [V. *nominaliza*].

nominalizát, ~ți, nominalizată, ~e a. **1.** indicat pe nume; denumit: *produsele nominalizate;* **2.** desemnat în vederea participării la o competiție, obținerii unui premiu; (subst.) *lista nominalizaților la premiul Oscar.* [V. *nominaliza*].

nominatív, ~i, nominatívă, ~e a. care conține un nume; nominal: *statul nominativ al funcționarilor;* (fin.) **acțiune nominativă,** acțiune pe care este scris numele deținătorului. // n. caz al declinării cu funcția specifică de subiect. [Din lat. *nominativus,* fr. *nominatif*].

nominație, nominații f. (înv.) numire într-o dregătorie, într-o slujbă, într-un post; (și: **nominațiune**). [Din lat. *nominatio, -onis,* fr. *nomination*].

nominațiúne f. v. nominație.

nomocanón, nomocanoane n. denumirea unor colecții de legi imperiale bizantine și de canoane ale sinoadelor bisericești: *pravila ... tălmăcită după un nomocanon slav.* CĂL. [Din gr. mod. *nomokánon*].

nomográf, nomografi m. (înv.) autor de nomografii. [Din fr. *nomographe*].

nomográfic, ~ci, nomografică, ~ce a. care aparține nomogramelor, referitor la nomograme: *calcul nomografic.* [Din fr. *nomographique*].

nomografíe, nomografii f. **1.** (înv.) tratat despre legi; știință a legilor; **2.** disciplină matematică avînd ca obiect întocmirea și folosirea nomogramelor. [Din fr. *nomographie*].

nomográmă, nomograme f. (mat.) reprezentare grafică în plan a unei relații dintre două sau mai multe mărimi variabile, folosind linii sau puncte cotate, care servește la determinarea rapidă, fără calcule, a valorilor unei mărimi, în funcție de valorile cunoscute ale celorlalte mărimi din relația considerată; abac. [Din fr. *nomogramme*].

nomói n. v. nămol.

nomolí vb. v. nămoli.

nomolít a. v. nămolit.

nomolós a. v. nămolos.

non- element de compunere cu sensul „nu". [Din lat., fr. *non-*].

nonagenár, ~i, nonagenară, ~e a. și m., f. (persoană) în vîrstă de nouăzeci de ani: *era un nonagenar, care abia își mai amintea cum îl cheamă.* ST. [Din lat. *nonagenarius,* fr. *nonagénaire*].

nónă¹, none f. **1.** (muz.) interval între elementele unui grup de nouă note consecutive într-o gamă diatonică, incluzînd nota de bază și pe cea din vîrf; **2.** strofă alcătuită din nouă versuri. [Din lat. *nona,* it. *nono*].

nónă², none f. (la romani) a noua oră a zilei, numărată după ora 6 dimineață (echivalînd cu ora 15 actuală). [Din lat. *nona,* fr. *none*].

nónă³, none f. (mai ales la pl.) prestație față de stăpînul feudal și de biserica din Transilvania, reprezentînd a noua zecime din recolta obținută de țărani. [Din lat. *nona*].

nonă⁴ f. (rar) encefalită letargică. [Din it. *nona*].

nonbeligeránt, ~ți, nonbeligerantă, ~e a. nebeligerant: *țări nonbeligerante.* [Din fr. *non-belligérant*].

nonbeligeránță f. nebeligeranță. [Din fr. *non-belligérance*].

nonconformísm n. atitudine de respingere a moravurilor, mentalității, uzanțelor, practicilor unui anumit mediu social; neconformism: *formulări intenționat șocante ... prin nonconformism lingvistic.* D. [Din fr. *non-conformisme*].

nonconformíst, ~ști, nonconformístă, ~e a. și m., f. (persoană) care nu acceptă, care nu se conformează uzanțelor, tradițiilor etc.; (persoană) care dovedește originalitate, în gîndire, comportament; neconformist: *mă întrebam ... unde dispăruse fata inteligentă și nonconformistă.* EL.; *atitudine nonconformistă.* [Din fr. *non-conformiste*].

noncontradícție, noncontradicții f. (log.) principiu fundamental al gîndirii, enunțat de Aristotel, potrivit căruia despre un subiect este imposibil a afirma și a nega același predicat în același timp și sub același raport. [Din fr. *non-contradiction*].

noncooperáre, noncooperări f. necooperare: *vom asista ... la acea specifică reacțiune românească de noncooperare cu istoria.* BL. [*Non-* + *cooperare*].

nóne f. pl. (în calendarul roman) nume dat zilei a șaptea din lunile martie, mai, iulie și octombrie și zilei a cincea din celelalte luni ale anului. [Din lat. *nonae,* fr. *nones*].

nonét, nonete n. ansamblu format din nouă instrumente sau nouă voci, care interpretează împreună o piesă muzicală; (p. ext.) compoziție muzicală clasică pentru un astfel de ansamblu. [Din it. *nonetto,* fr. *nonet*].

nonéu n. (filoz.) ceea ce există în afara eului; ceea ce nu este eu. [*Non-* + *eu;* cf. fr. *non-moi*].

noneuclidiánă, ~e a. neeuclidiană: *dacă în geometrie s-ar fi păstrat definiția platonică a dreptei, nu s-ar fi ivit niciodată geometriile noneuclidiene.* BL. [Din fr. *non-euclidienne*].

nonexisténță f. ceea ce nu există; inexistență, neant, neexistență, neființă: *ajunge la acea treaptă de subtilizare a gîndului și a simțirii dincolo de care este nonexistență.* CAR. [*Non-* + *existență;* cf. fr. *non-existence*].

nonfiguratív, ~i, nonfiguratívă, ~e a. care nu prezintă figuri conturate; **artă non-figurativă,** artă abstractă. [Din fr. *non-figuratif*].

nonintervánție, nonintervenții f. neintervenție. [Din fr. *non-intervention*].

nonintervenționíst, ~ști, nonintervenționístă, ~e a. neinterventionist: *politică nonintervenționistă.* [Din fr. *non-interventionniste*].

nonistóric, ~ci, nonistorică, ~ce a. (rar) care nu ține de istorie; (p. ext.) ancestral: *geneza metaforei plasticizante e un moment nonistoric.* BL. [*Non-* + *istoric*].

nónius¹ s. rasă de cai autohtonă (crescută îndeosebi în Transilvania și Banat), caracterizată prin talia mare și culoarea predominant neagră. [Din magh. *nónius*].

nónius² n. vernier. [Din germ. *Nonius*].

nonolét, nonoleți m. grup de nouă note muzicale, de durată egală cu cea a unei note obișnuite. [Din germ. *Nonolett*].

nonparéil n. cel mai mic corp de literă, de șase puncte tipografice, folosit la note de subsol, în tabele etc.; (și: **nonparel**). [Din fr. *nonpareille*].

nonparél n. v. nonpareil.

non-possumus, exprimă un refuz irevocabil: *a opune un non-possumus.* [Cuv. lat.].

non-profít a. invar. care nu caută să obțină profit: *centrele de transfer tehnologic ... sînt unități non-profit.* A. [Din engl. *non-profit (-making)*].

nonséns, nonsensuri n. ceea ce este lipsit de sens, de semnificație; vorbă, faptă fără rost; absurditate: *e un nonsens ca un om care nu știe meseria războiului să fie ales a comanda un corp de armată.* EM. [Din fr. *non-sens*].

nonstóp a. și adv. (care este) fără întrerupere; continuu; care funcționează zi și noapte: *magazin nonstop.* [Din engl., fr. *non-stop*].

nonșalánt, ~ți, nonșalantă, ~e a. (livr.) indiferent, nepăsător; degajat (în comportare); care denotă nonșalanță: *dezbrăcîndu-se nonșalant.* REBR.; *atitudine nonșalantă.* [Din fr. *nonchalant*].

nonșalánță f. (livr.) indiferență, nepăsare; degajare (ostentativă): *combina nonșalanța intelectualului indiferent la ținută ... cu o constant urmărită tentă țărănească.* D. [Din fr. *nonchalance*].

nontronít n. mineral argilos cu fier, aluminiu și nichel, galben-verzui sau verde-brun. [Din fr. *nontronite*].

non troppo adv. (muz.; ca indicație de execuție) nu prea mult. [Cuv. it.].

nonvaloáre, nonvalori f. **1.** lipsă de valoare; lucru fără importanță: *poți să te simți organic solidar cu ceva și totuși să negi acest ceva ca pe o nonvaloare.* BL.; **2.** (fig.) om lipsit de valoare, de capacitate intelectuală; nulitate: *înlăturați nonvalorile!* [Din fr. *non-valeur*].

nonviolént, ~ți, nonviolentă, ~e a. **1.** care ține de nonviolență, referitor la nonviolență: *politică nonviolentă;* **2.** care nu este violent: *manifestări nonviolente.* // m., f. adept al nonviolenței. [Din fr. *non-violent*].

nonviolénță f. abținere de la orice act de violență; **teoria nonviolenței,** termen generic pentru doctrinele politice și religioase (susținute de L. Tolstoi, M. L. King, M.Ganghi ș.a.), care interzic folosirea violenței pentru obținerea drepturilor revendicate. [Din fr. *nonviolence*].

noocrát, ~ți, noocrată, ~e m., f. adept al noocrației. [Din fr. *noocrate*].

noocrație, (rar) **noocrații** f. **1.** dominație a rațiunii pure; promovare a valorilor substanțiale în istorie; **2.** conducere a statului de către intelectuali (după modelul platonician al guvernării filozofilor); tip de stat condus de intelectuali. [Din fr. *noocratie*].

nooléptic, ~ci, nooleptică, ~ce a. (despre medicamente) care acționează ca depresor al stării de veghe (ex. hipnoticele). [Din fr. *nooleptique*].

noológic, ~ci, noologică, ~ce a. care aparține noologiei, referitor la noologie; **științe noologice,** științe care se referă la spirit. [Din fr. *noologique*].

noologíe f. (rar) știință a spiritului; psihologie: *noologia abisală se referă la structurile spiritului inconștient.* BL. [Din fr. *noologie*].

noosférá, noosfere f. (filoz.) învelişul spiritual al Pămîntului, constînd în ansamblul sistemelor de informaţie, cunoaştere şi valorizare specifice fiinţei umane. [Din fr. ***nooshère***].

nopál m. plantă erbacee originară din America, cu frunze cărnoase şi flori roşii (pe care trăieşte coşenila), cultivată la noi ca plantă ornamentală (*Opuntia coccinelifera*). [Din fr., it. ***nopal***].

noptá, noptez vb. (înv. şi reg.; intr.) **1.** (la pers. 3) a se înnopta: *deacă noaptă, luă doauă sute de voinici.* DOS.; **2.** a înnopta: *am rămas să noptez acolo.* C. [De la ***noapte***].

noptátec a. v. **noptatic.**

noptátic, ~ci, noptatică, ~ce a. **1.** nocturn: *un susur noptatic.* OD.; **2.** întunecat, întunecos: *prin locuri noptatece trecem.* COŞB.; (fig.) *turnurile bisericilor noastre de lemn au, în comparaţie cu năzuinţa severă, chinuită şi noptatică a goticului, uşurinţa unei sigure nădejdi.* BL.; (şi: **noptatec**). [***Noapte*** + *-atic*].

nopticícă, (rar) **nopticele** f. diminutiv al lui noapte; noptiţă: *n-a putut dormi toată nopticica de gînduri.* CAR. [***Noapte*** + *-icică*].

nopticoásă, nopticoase f. plantă meliferă din familia cruciferelor, cu frunze ovallanceolate ascuţite şi dinţate, cu flori purpurii, violet, rar albe, care răspîndesc seara un miros puternic; mirodenie, viorea de noapte (*Hesperis matronalis*). [***Noapte*** + *-icoasă*].

noptiéră, noptiere f. dulăpior sau măsuţă (cu diverse obiecte necesare noaptea) care se aşază la capătul patului; măsuţă de noapte: *ceasul său de aur ... se afla pe noptieră.* GHEŢIE. [***Noapte*** + *-ieră*].

noptíţă, noptiţe f. **1.** (rar) nopticică; **2.** (bot.) barba-împăratului, norea (*Mirabilis jalapa*). [***Noapte*** + *-iţă*].

noptós, ~şi, noptoásă, ~e a. (rar) întunecos, întunecat: *haiducii ... pîndind în noptoasele păduri.* MACED. [***Noapte*** + *-os*].

nor, nori m. **1.** masă de vapori, picături de apă sau cristale de gheaţă, aflate în suspensie în atmosferă: *nouri vineţi se adună.* AL.; (fig.) *asupra originii lui plutesc oarecari nori.* CĂL.; **a fi nor,** a fi înnorat: *du-te dor pînă e nor.* POP; **trăieşte** sau **este (cu capul) în nori** ori **parcă ar fi căzut din nori,** se spune despre o persoană care nu-şi dă seama de cele ce se petrec în jurul ei: *voi credeţi că trăiesc în nori, că habar n-am cum arată o ţigancă?* EL.; **2. nor arzător,** masă de gaze şi de cenuşă vulcanică, expulzată în atmosferă de un vulcan în erupţie; **nor de stele,** grupare de stele, cu limite neregulate, aflată în diverse galaxii; **norii lui Magellan,** numele a două sisteme stelare, aflate în afara galaxiei noastre; **3.** masă densă (de praf, fum etc.) care pluteşte în atmosferă: *un nor de praf ne învăluia.* DELAVR.; **4.** mulţime compactă de păsări, insecte în zbor (care întunecă zarea): *un nor întins de corbi.* AL.; **5.** (fig.) ceea ce tulbură, întunecă liniştea, seninătatea; întristare, amărăciune: *priveam ... la ochii lui plini de nouri de mînie.* SAD.; *un nor îi acoperi faţa;* (şi: **nour**). [Lat. ***nubilum***].

norá vb. v. **noura.**

noradrenalínă f. hormon analog adrenalinei, aflat în glanda suprarenală şi în terminaţiile nervilor simpatici. [Din fr. ***noradrénaline***].

norát a. v. **nourat.**

nóră, nurori f. soţia fiului considerată în raport cu părinţii acestuia: *ea-şi cată noră mai aleasă.* COŞB.; (şi: (înv. şi reg.) **noru,** (reg.) **nuroră**). [Lat. ***nurus; nurorā,*** sg. refăcut după pl.].

nórcă f. v. **nurcă.**

nord n. **1.** punct cardinal, opus sudului, aflat în direcţia stelei polare; miazănoapte, septentrion: *vîntul bate de la nord;* (adj.) *polul nord;* **de nord,** nordic; **nord magnetic,** direcţie în care se îndreaptă întotdeauna vîrful unui ac magnetic; **2.** (p. ext.) spaţiu geografic (continent, ţară, regiune etc.)aflat în direcţia acestui punct cardinal; lumea, popoarele din acest spaţiu; (spec.) Europa nordică; lumea, popoarele din această zonă: *regele svezilor aduse spaimă în tot nordul Europei.* NEGR.; *apoi m-am mutat spre nord, mai întîi la Padova, apoi la Milano.* CE; *a fost influenţat de civilizaţia Nordului.* [Din fr. ***nord,*** germ. ***Nord***].

nord-africán, ~i, nord-africană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Africii de Nord sau populaţiei ei, referitor la Africa de Nord sau la populaţia acesteia. // m., f. persoană (originară) din Africa de Nord. [***Nord*** + ***african***].

nord-americán, ~i, nord-americană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Americii de Nord sau (p. restr.) Statelor Unite ale Americii sau populaţiei acestora, referitor la America de Nord sau (p. restr.) la Statelor Unite ale Americii sau la populaţia acestora. // m., f. persoană (originară) din America de Nord sau (p. restr.) din Statele Unite ale Americii. [***Nord*** + ***american;*** cf. fr. ***nord-américain,*** germ. ***nordamerikanisch***].

nord-americancă, nord-americance f. femeie (originară) din America de Nord sau (p. restr.) din Statele Unite ale Americii; nord-americană: *am cunoscut o nord-americancă splendidă.* [***Nord-american*** + *-că*].

nord-coreeán, ~eni, nord-coreeană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Coreei de Nord sau locuitorilor ei, referitor la Coreea de Nord sau la locuitorii acesteia. // m., f. persoană (originară) din Coreea de Nord. [***Nord*** + ***coreean;*** cf. fr. ***nord-coréen***].

nord-dunăreán, ~eni, nord-dunăreană, ~ene a. care aparţine teritoriilor situate în nordul Dunării sau popoarelor aflate în aceste teritorii, referitor la aceste teritorii sau la locuitorii acestora; originar din nordul Dunării: *provinciile nord-dunărene romanizate.* [***Nord*** + ***dunărean***].

nord-ést n. **1.** punct cardinal secundar situat între nord şi est; **2.** spaţiu geografic aflat între nord şi est. [Din fr. ***nord-est***].

nord-éstic, ~ci, nord-estică, ~ce a. de la sau dinspre nord-est; referitor la un spaţiu geografic aflat către nord-est: *direcţia nord-estică.* [***Nord-est*** + *-ic*].

nórdic, ~ci, nordică, ~ce a. de la sau dinspre nord; care aparţine, care este caracteristic ţărilor, popoarelor din nord; boreal, septentrional: *arhitectura ... nordică manifestă ... o evidentă tendinţă de expansiune în înalt.* BL. // m., f. persoană (originară) dintr-o ţară, dintr-o regiune din nord; (spec.; la pl.) popoarele din ţările, din regiunile din nordul Europei: *nu sînteţi occidentali, nici nordici.* CAR.; *nordicii ... visează ţărmurile meridionale.* CĂL. [Din fr. ***nordique,*** germ. ***nordisch,*** it. ***nordico***].

nordíst, ~şti, nordistă, ~e m., f. luptător din armata federală a Statelor din nord în războiul de secesiune din SUA; susţinător al armatei federale în acest război. [Din fr. ***nordiste***].

nord-vést n. **1.** punct cardinal secundar situat între nord şi vest; **2.** spaţiu geografic aflat între nord şi vest. [Din germ. ***Nordwest***].

nord-véstic, ~ci, nord-vestică, ~ce a. de la sau dinspre nord-vest; referitor la un spaţiu geografic aflat către nord-vest. [***Nord-vest*** + *-ic*].

nord-vietnaméz, ~i, nord-vietnameză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Vietnamului de Nord sau locuitorilor ei, referitor la Vietnamul de Nord sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Vietnamul de Nord. [***Nord*** + ***vietnamez***].

noreá, norele f. (bot.; pop.) barba-împăratului; noptiţă (*Mirabilis jalapa*). [Et. nec.].

norián, ~eni, noriană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) ultimul etaj al triasicului din regiunile alpine, caracterizat prin ceratiţi, lamelibranhiate, gasteropode, alge calcaroase etc. [Din fr. ***norien***].

nóric, norici m. (latinism; înv.) sloven. [Din lat. ***noricus***].

noriceán, noriceni m. (înv.; rar) sloven. [***Noric*** + *-ean*].

norişór, norişori m. diminutiv al lui nor; noruleţ, noruţ, nouraş, nourel: *cei cîţiva norişori ... se topeau repede în seninul încremenit al bolţii.* GHEŢIE. [***Nor*** + *-işor*].

norít n. rocă magmatică din familia gabrourilor, cu structură grăunţoasă, folosită ca piatră de construcţii. [Din fr. ***norite***].

noríţă, noriţe f. (zool.; rar) nurcă (*Mustela lutreola*). [***Norā*** + *-iţă;* cf. ***nevăstuică***].

normá, normez vb. (tr.) **1.** a stabili o normă (pentru o lucrare, pentru un domeniu etc.): *a fost normată scrierea, limba literară;* **2.** a stabili ceva prin aplicarea unei norme: *au normat consumul de energie.* [De la ***normă***].

normál, ~i, normală, ~e a. **1.** (adesea adv.) care este sau care se face, se întîmplă în mod obişnuit, potrivit cu natura lucrurilor; firesc, natural, obişnuit: *dreptul ... la existenţă, un drept normal prin aceea că există.* EM.; **2.** (spec.) sănătos (fizic şi psihic): *oamenii normali ... uită şi cele mai adînci dureri.* CĂL.; *psihic normal;* **3.** conform anumitor norme; fixat prin norme: *topică normală;* **4.** (despre mărimi) a cărei valoare este apropiată de valoarea întîlnită cel mai des: *temperatură normală;* **5. şcoală normală** (şi f.), **a)** şcoală pentru pregătirea învăţătorilor; **b)** şcoală primară. // f. (mat.) **1.** dreaptă perpendiculară pe tangenta la o curbă, în punctul de contact; **2.** dreaptă perpendiculară pe planul tangent la o suprafaţă, în punctul de contact. // n. normalitate: *artiştii sînt nişte oameni dotaţi cu o sensibilitate şi o fantezie ... deasupra normalului.* GHEŢIE; *reintră totul în normal.* [Din fr. ***normal,*** lat. ***normalis,*** it. ***normale***].

normalíst, ~şti, normalistă, ~e m., f. elev al unei şcoli normale: *îl denunţa ca bătăuş, fiindcă ar fi pălmuit un normalist.* CĂL. [***Normal*** + *-ist*].

normalitáte f. **1.** starea, însuşirea a ceea ce este normal: *se revine la normalitate;* **2.** (psih.) stare a unei persoane, apreciabilă prin raportarea simultană atît la o performanţă medie, cît şi la absenţa manifestărilor patologice; **3.** (chim.) concentraţie a unei soluţii în comparaţie cu aceea a unei soluţii normale. [***Normal*** + *-itate;* cf. fr. ***normalité***].

normalizá, normalizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni normal; a (se) redresa, a (se) îndrepta: *traficul s-a normalizat;* **2.** (tr.) a supune unei norme, a face să se conformeze unei norme: *spaţiile de asamblare a acestor piese sînt normalizate;* **3.** (tr. şi refl. pas.) a elabora norme interne; a standardiza: *trebuia să se normalizeze limba, adică să se stabilească acel nivel al corectitudinii formelor.* VIANU. [Din fr. ***normaliser***].

normalizáre, normalizări f. acţiunea de a (se) normaliza şi rezultatul ei: *speram în normalizarea vieţii.* [V. ***normaliza***].

normánd, ~zi, normandă, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic Normandiei sau locuitorilor ei, referitor la Normandia sau la locuitorii acesteia: *treceau căruţe ... cu greoi cai normanzi.* LOV.; **2.** care ţine de vikingi, referitor la vikingi. // m., f. **1.** persoană (originară) din Normandia; **2.** viking. // m. pl. **1.** populaţia Normandiei; **2.** nume sub care erau cunoscute în evul mediu neamurile germanice din Peninsula Scandinavă, din Iutlanda şi din insulele vecine; vikingi: *au trecut pe-aici greci şi romani, normanzi şi genovezi.* SAD. [Din fr. ***normand***].

normáre, normări f. acţiunea de a norma şi rezultatul ei: *normarea producţiei.* [V. ***norma***].

normát, ~ţi, normată, ~e a. care se efectuează după norme, care corespunde unor norme: *timp normat de lucru.* [V. ***norma***].

normatív, ~i, normativă, ~e a. care stabileşte o normă, care serveşte ca normă, cu caracter de normă: *discursul său reuşeşte să fie normativ în modul cel mai inteligent cu putinţă.* R.L. // n. **1.** prescripţie, instrucţiune, indicaţie etc. cu caracter (obligatoriu) de normă: *nu există uz general al limbei ca normativ al scrierii.* MAIOR.; **2.** (p. restr.) regulă (de conduită): *constitui normativul unei vieţi oneste şi serioase.* EM. [Din fr. ***normatif,*** rus. ***normativ***].

normativísm n. curent în teoria contemporană a dreptului care defineşte dreptul ca o totalitate de norme independente, neinfluenţate de condiţiile sociale. [Din fr. ***normantivisme***].

normatór, ~i, normatoáre m., f. persoană specializată în stabilirea normelor de muncă. [*Norma* + *-tor*].

nórmă, norme f. **1.** regulă stabilită prin lege sau prin uz; ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă: *norma limbii scrise trebuie să fie cea care există obiectiv şi în realitate.* EM.; *a pus multă energie în colaborarea cu lingviştii din Republica Moldova, pentru unificarea normelor lingvistice.* R.L.; **normă morală,** model sau recomandare privind înfăptuirea principiilor, îndeplinirea datoriilor şi regulilor morale; **2.** totalitatea condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească un sportiv pentru a se califica într-o competiţie, pentru a obţine un anumit titlu etc.; **3.** criteriu de apreciere, de reglementare; îndreptar: *s-a luat ca normă jumătatea preţului de dus şi-ntors.* CAR.; **4.** volum de muncă ce trebuie efectuat într-o unitate de timp; (concr.) produs realizat în acest timp: *norma noastră era de doi metri cubi săpaţi.* PR.; **5.** număr pozitiv care se asociază anumitor mărimi matematice şi care generalizează proprietăţile valorii absolute a numerelor reale şi ale modului numerelor complexe. [Din lat. *norma,* fr. *norme,* rus. *norma*].

normoblást, normoblaste n. globulă roşie imatură, nucleată existentă, în mod normal, în măduva hematopoietică, fiind precursoare imediată a eritrocitului la om, care în unele cazuri patologice poate ajunge în sîngele circulant. [Din fr. *normoblaste*].

normoblastóză f. prezenţă a normoblastelor în sînge sau în măduva osoasă. [Din fr. *normoblastose*].

noroáncă, noroance şi **noronci** f. (reg.) **1.** portocală; **2.** lămîie. // n. portocal. [Din magh. *narancs*].

noróc, (pop.) **noroace** n. **1.** soartă, ursită, destin (favorabil): *fiecare cu norocul său;* **la** (sau **într-un**) **noroc,** la întîmplare: *mă duc şi eu într-un noroc.* CR.; **2.** concurs de împrejurări favorabile care asigură reuşita unei acţiuni, împlinirea unei dorinţe etc.; şansă, baftă: *din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gîrlă din toate părţile.* CR.; *ar fi păcat să spun că n-am noroc.* VIERU; **joc de noroc,** nume generic pentru jocurile în care cîştigul depinde în cea mai mare măsură de întîmplare; **noroc că ...,** bine că ..., din fericire: *noroc că tocmai atunci sosise pustnicul.* ISP.; **a avea** (sau **a fi cu**) **noroc,** a avea succes sau a fi favorizat de împrejurări: *a avut şi noroc cu cîţiva ani rodnici.* GHEŢIE; **a(-şi) încerca** (sau **căuta** (înv.) **ispiti**) **norocul,** a întreprinde o acţiune fără a fi sigur că va reuşi: *ei, Cătălin, acu-i acu ca să-ţi încerci norocul.* EM.; **a avea norocul să ...,** a se ivi ocazia favorabilă pentru ...: *înţelegea să preţuiască binele în care avusese norocul să intre.* SAD.; **a avea noroc de cineva** (sau **de ceva**), a avea avantajul de a da de cineva (sau de ceva) folositor, de a profita, de a se bucura de cineva (sau de ceva): *avură noroc de vreme bună.* SAD.; **unde-i norocul să ...,** ce bine ar fi să ...: *unde-i norocul să pot trece şi eu în ţară!* REBR.; **a da noroc,** a închina, a ciocni un pahar de băutură cu cineva; **noroc!,** formulă de salut sau de urare: *Noroc, Anghelache!* PR.; **3.** stare sufletească în care omul se simte fericit; fericire, bine: *de noroc i-s umezi ochii.* EM.; **4.** bunăstare: *unica grijă ce-l preocupa era aceea de a crea norocul credincioslui său servitor.* FIL.; (şi: (înv. şi pop.) **năroc**). [Din sl. *narokŭ*].

norocél, norocele n. **1.** (pop.) diminutiv al lui noroc: *are-n lume norocel!* SL.; **2.** (bot.; reg.) crucea-voinicului (*Anenome angulosa*). [*Noroc* + *-el*].

norocí, norocesc vb. **1.** (pop. şi fam.; tr.) a aduce cuiva noroc; a face pe cineva fericit: *drept cine slujeşte, Dumnezeu îl norocoşte.* PANN; **2.** (pop.; refl.) a deveni fericit, norocos; a avea norocul să ...: *să ne norocim şi noi.* AL.; **3.** (pop.; tr.) a ursi, a meni, a hărăzi cuiva ceva: *mamonul a norocit-o de s-a făcut crăiasă.* POP. [De la *noroc*].

norocíre, norociri f. (pop.) faptul de a noroci; (p. ext.) noroc, fericire: *mare norocire te aşteaptă.* CR.; **din norocire,** din fericire: *din norocire, tatăl meu dormea ..., încît n-a auzit.* EM. [V. *noroci*].

norocít, ~ţi, norocită, ~e a. **1.** (înv. şi pop.) norocos; fericit: *la toate-ai fost norocit.* ALEX.; **2.** (înv.) care aduce noroc: *iaca norocita plăcintă.* NEGR. [V. *noroci*].

norocós, ~şi, norocoásă, ~e a. **1.** care are noroc, căruia îi reuşesc toate; norocit: *vrăjmaşii se ivesc oricum în calea unui om norocos.* GHEŢIE; **2.** care aduce noroc; favorabil: *întîmplare, împrejurare norocoasă;* **3.** care se desfăşoară şi se încheie bine, reuşit: *afaceri norocoase.* [*Noroc* + *-os*].

noród, noroade n. (înv. şi pop.) **1.** popor, naţiune, neam; naţie, seminţie: *mîntuirea noroadelor.* BIBLIA; **2.** grosul populaţiei, gloată; (spec.) ţărănime: *la toţi boierii, la tot norodul ... ne place.* CAR.; **3.** mulţime de oameni strînşi la un loc: *aceste vorbe ... au brăzdat adînc inima norodului adunat acolo.* CR.; **4.** totalitatea credincioşilor creştini; (p. restr.) credincioşii dintr-o parohie: *cruţă, Doamne, nărodul tău.* DOS.; (şi: **nărod**). [Din sl. *narodŭ*].

noról[1], noroaie n. **1.** pămînt amestecat cu apă provenită din ploaie, din topirea zăpezii etc., cu care formează o masă păstoasă; glod, nămol, mocirlă, tină: *noroiul se învîrtoşa.* GHICA; *să nu calci în noroi.* SOR.; **2. noroi de foraj** (sau **de sondă, de sapă**), fluid constituit dintr-un amestec de argilă (sau marnă) şi apă, folosit la forarea găurii de sondă; **3.** (fig.) ceea ce murdăreşte, întinează, maculează (şi trebuie înlăturat); mediu viciat, decăzut; faptă, atitudine josnică, nedemnă; murdărie: *creaţi o altă lume pe-astă lume de noroi.* EM.; *tu cazi în noroi şi îţi terfeleşti cinstea.* PR.; **a împroşca** (ori **a mînji**) **pe cineva cu noroi** sau **a zvîrli cu noroi în cineva,** a calomnia, a defăima pe cineva: *s-o mînjească cu noroi în faţa instanţei.* PR.; *înverşunat, o împroşcam cu noroi.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi pop.) **năroi**). [Din bulg. *naroj*].

noroi[2], noroiesc vb. (refl. şi tr.) **1.** a (se) afunda în noroi[1], a (se) împotmoli în noroi: *în mijlocul acestei mări glodoase era noroit un car.* C.; **2.** (fam.) a (se) murdări cu noroi: *te-ai noroit din cap pînă-n picioare!* [De la *noroi[1]*].

noroiós, ~şi, noroioásă, ~e a. **1.** cu noroi, plin de noroi; mocirlos: *stradele nepavate, strîmte şi noroioase.* EM.; **2.** murdar de noroi: *şterge-te bine! eşti noroios!;* (fig.) *pune-o talpă noroioasă pe popor şi boierime.* MACED. [*Noroi[1]* + *-os*].

norós, ~şi, noroásă, ~e a. **1.** plin de nori, acoperit de nori; înnorat: *era o zi noroasă, cu lumină spălăcită.* GHEŢIE; *cer noros;* **2.** (fig.) posomorît, încruntat, trist; care exprimă tristeţe: *noros ori clar ca o amiază, eu sînt poetu-acestui neam.* VIERU; **3.** (fig.) neclar, confuz; obscur: *constaţi în critica de după război ce noroasă e perceperea valorilor.* CĂL.; (şi: **nouros**). [*Nor* + *-os*].

norú f. v. **noră.**

noruléţ, noruleţi m. norişor. [*Nor* + *-uleţ*].

norúţ, noruţi m. (reg.) norişor: *fost-am zău, sub cel noruţ.* POP. [*Nor* + *-uţ*].

norvalínă, norvaline f. aminoacid neesenţial pentru organism, constituent al proteinelor animale. [Din fr. *norvaline*].

norvegián, ~eni, norvegiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Norvegiei sau locuitorilor ei, referitor la Norvegia sau la locuitorii acesteia: *cultură norvegiană.* // f. limbă germanică vorbită de norvegieni. // m., f. persoană (originară) din Norvegia. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Norvegia: *norvegienii sînt oneşti.* [Din fr. *norvégien*].

norvegiáncă, norvegience f. femeie (originară) din Norvegia; norvegiană. [*Norvegian* + *-că*].

noséma, noseme f. **1.** ciupercă saprofită parazită, care trăieşte în tubul digestiv al viermilor de mătase; **2.** nosemoză. [Din fr. *nosema*].

nosemóză, nosemoze f. boală contagioasă la albine, provocată de un parazit; nosema. [Din fr. *nosémose*].

nosofobíe f. teamă patologică de boli; ipohondrie. [Din fr. *nosophobie*].

nosologíe f. disciplină medicală care se ocupă cu studiul, clasificarea şi definirea bolilor. [Din fr. *nosologie*].

nost pron. pos. v. **nostru.**

nostálgic, ~ci, nostalgică, ~ce a. **1.** plin de nostalgie; care predispune la nostalgie; melancolic: *cîntec nostalgic;* **2.** care exprimă, denotă nostalgie: *era ea, cu o expresie nostalgică ..., privire languroasă şi opacă.* PR.; **3.** (şi m., f.; spec.) (persoană) care regretă căderea regimurilor comuniste: *sînteţi nişte nostalgici!* [Din fr. *nostalgique*].

nostalgíe, nostalgii f. tristeţe, melancolie provocată de dorinţa de a regăsi, de a revedea ceva iubit, de a retrăi momente din trecut; dorinţă neîmplinită; dor, alean: *în nostalgia mea de stele simţeam un dor nemărginit de zbor.* AL.; *un aer de ... nostalgie dădea chipului ei o caldă suavitate.* GHEŢIE. [Din fr. *nostalgie*].

nóstim, ~i, nostimă, ~e a. **1.** frumuşel, drăguţ; atrăgător, simpatic: *am doi copilaşi nostimi.* AL.; **2.** plin de haz, spiritual; interesant: *îşi amintea ... cîte un amănunt nostim de la banchet.* GHEŢIE; **3.** (fam. şi iron.) caraghios, ridicul: *ce ţi se pare mai nostim: catîrul cu potcoave de aur or nerodul urcat la măriri?* CAR. [Din gr. mod. *nóstimos* „plăcut"].

nostimádă, nostimade f. lucru, întîmplare, faptă nostimă, amuzantă, plină de haz sau caraghioasă: *spunea ... nostimade şi ghiduşii.* VLAH. [Din gr. mod. *nostimádha*].

nostimiór, ~i, nostimioáră, ~e a. (fam.) diminutiv al lui nostim: *Gogul mamii cel isteţ, nostimior.* AL. [*Nostim* + *-ior*].

nóstiţă, nostiţe f. (iht.) cegă mică (*Acipenser ruthenus*). [Din sb. *nostvica, nosvica*].

nostróm, nostromi m. şef de echipaj al unei nave comerciale, însărcinat cu întreţinerea navei, a utilajului, a inventarului ei; boţman: *nostromii căutau cu limba scoasă oameni ca să-şi întregească echipajele.* TUD. [Din it. *nostromo*].

nóstru, ~ştri, noástră, ~e pron. pos. (precedat de art. *al, ai, a, ale*) **1.** (înlocuieşte numele obiectului posedat de vorbitor şi de un grup din care vorbitorul face parte, precum şi numele acestora): *n-o să aflu într-ai noştri vreun falnic juvaer?* EM.; **2.** (la m. pl.; înlocuieşte numele familiei, rudelor vorbitorului ori grupului din care face parte): *ne-am iubit ... şi ai noştri n-au ştiut nimică.* POP.; **ai noştri,** partizani (politici): *trăiască ai noştri!* CAR.; **3.** (la f. pl.; înlocuieşte numele preocupărilor, părerilor vorbitorului şi ale grupului din care face parte): *să ne vedem de ale noastre.* // a. pos. **1.** care aparţine vorbitorului şi grupului din care face parte: *acum eşti de casa noastră.* CR.; **2.** indică apartenenţa, dependenţa: *gazda noastră zice.* EM.; *societatea noastră este bolnavă şi în curînd va ajunge muribundă.* GHEŢIE; **3.** care este spus, săvîrşit de vorbitor şi de grupul din care face parte: *mustrări ... potrivite cu greşalele noastre.* MARC.; **4.** (afectiv) despre care a fost vorba; cunoscut: *omul nostru se descurcă;* **5.** (ca plural al modestiei) meu: *părerea noastră;* (şi: (înv. şi pop.) **nost**). [Lat. *noster, nostra*].

notá, notez vb. (tr.) **1.** a însemna, a înscrie, a consemna în scris; a notifica: *îşi notă cu atenţie adresa.* EL.; *elevii notează de zor în maculatoare.* GHEŢIE; **2.** a marca ceva prin semne, prin simboluri: *am notat prin sublinieri deosebitele-mi stări de emoţie.* CAR.; **3.** a transcrie un text muzical cu ajutorul notelor; **4.** a semnala; a remarca, a observa, a reţine: *să notăm, în treacăt, unele aspecte.* ARG.; *de notat că pentru Hangerliu franceza era ... o limbă spontană.* CĂL.; **5.** a aprecia prin note cunoştinţele unui elev, student etc.: *l-am notat cu 10;* **6.** a însemna pe cineva în vederea sancţionării: *l-am notat.* [Din fr. *noter,* lat. *notare*].

nota-bene, formulă prin care se atrage atenţia cititorului asupra unui pasaj, a unei idei; se scrie de obicei prescurtat: *N.B.* [Cuv. lat.].

notábil, ~i, notabilă, ~e a. care merită de a fi notat, subliniat, remarcat; considerabil, remarcabil: *tot ce are raport cu exultanţa în mijlocul naturii este notabil.* CĂL.; *diferenţă notabilă.* // m. (mai ales la pl.) notabilitate: *cîţiva dintre notabilii comunităţii romano-catolice.* EM. [Din fr. *notable,* lat. *notabilis*].

notabilitáte, notabilităţi f. **1.** (înv.; la sg.) însuşirea de a fi notabil; însemnătate: *notabilitatea acelor evenimente;* **2.** (mai ales la pl.) persoană

importantă în plan politic, social; personaj cu prestigiu, cu vază; notabil: *toate notabilităţile oraşului, prefectul, primarul ... ţinură să ia parte.* GHEŢIE. [Din fr. ***notabilité***].

notár, notari m. **1.** (înv.) secretar însărcinat să rezolve lucrările curente şi corespondenţa privată a cuiva (ca angajat particular al acestuia); **2.** (şi **notar public**) funcţionar public învestit cu atribuţia de a redacta acte juridice, de a autentifica înscrisuri, de a legaliza semnături, de a elibera copii legalizate, certificate de moştenitor etc.: *atent la litera textului, notarul public ... tărăgăna de obicei încheierea actelor mai importante.* GHEŢIE; **3.** (înv.) reprezentant al puterii centrale în comune, cu atribuţii de şef de poliţie şi de secretar comunal: *cu notaru-s mînios, el scrie cartea pe dos.* POP. [Din fr. ***notaire,*** lat. ***notarius,*** germ. ***Notar***].

notărăş, notarăşi m. (reg.) **1.** notar (comunal); **2.** notar (de stat); (şi: **notăraş**). [Din magh. ***nótárius, notarus***].

notáre, notări f. **1.** acţiunea de a nota şi rezultatul ei; **2.** indicare, marcare, reprezentare prin semne grafice, simboluri etc.: *notarea accentului;* **3.** calificare, apreciere cu ajutorul notelor: *notarea elevilor.* [V. ***nota***].

notariál, ~i, notarială, ~e a. care este făcut de un notar sau de notariat; referitor la notar sau la notariat, care ţine de notar sau de notariat: *acte notariale; birou notarial.* [Din fr. ***notarial***].

notariát, notariate n. instituţie publică unde se redactează, se legalizează şi se autentifică acte; funcţia şi activitatea de notar public; birou notarial: *notariatul era o mină de aur, de aceea se înghesuiau atîţia ca să-l dobîndească.* GHEŢIE. [Din fr. ***notariat,*** germ. ***Notariat***].

notáţie, notaţii f. **1.** însemnare, consemnare, notă: *notaţii de agendă personală.* CR.; *scriitorul îşi face notaţiile zilnice;* **2.** marcare, reprezentare prin semne grafice (convenţionale); (p. ext.) semn grafic, simbolic: *notaţie muzicală, algebrică;* (şi: (înv.) **notaţiune**). [Din fr. ***notation,*** lat. ***notatio, -onis***].

notaţiúne f. v. **notaţie.**

nótă, note f. **1.** (înv.) semn, marcă[1] (pe o hîrtie, pe o carte): *notă cu creionul;* **2.** (fig.) trăsătură, nuanţă caracteristică, particularitate; semn distinctiv: *criticul va arăta notele care deosebesc pe autor de alţi scriitori ai vremii, note aparţinînd aşadar naturii sale.* CĂL.; **3.** însemnare, consemnare a unei chestiuni; text conţinînd o astfel de însemnare: *note referitoare la viaţa universitară;* **a lua notă de ceva,** a lua cunoştinţă; a ţine seamă, a reţine; **4.** (la pl.) (titlu dat unor) însemnări sau reflecţii literare asupra unei călătorii, asupra unui eveniment etc.: *notele despre vînătoare coprinse în „Onomasticonul" lui Iuliu Polux.* OD.; **5.** (la pl.) adnotări la un text literar sau ştiinţific, cuprinzînd referinţe bibliografice, informaţii suplimentare etc., trecute în subsolul paginii ori la sfîrşitul lucrării, al capitolului: *notele de subsol conţin multe date, sînt chiar prolixe;* **6.** (la pl.) notiţe (la un curs, la o şedinţă etc.); **a lua note,** a face însemnări rezumative (la un curs, la o şedinţă etc.): *Lucien lua note ... şi întreba necontenit.* EL.; *trebuie să ştii a lua note;* **7. notă diplomatică,** comunicare oficială (scrisă) transmisă unui stat de către alt stat prin intermediul misiunii diplomatice; **8.** document prin care se cere, se dispune, se consemnează operaţii, fapte etc.; (spec.) înscris cuprinzînd sumele care trebuie achitate (la hotel, restaurant etc.): *oberchelnerul aduse nota de plată pe o tavă de argint.* GHEŢIE; *notă de comandă;* **9.** calificativ (exprimat de obicei în cifre) prin care se apreciază cunoştinţele elevilor, studenţilor etc.: *ia note bune şi rele la şcoală, ca toţi copiii.* CĂL.; **notă de trecere,** notă cu care un elev sau student poate promova: *accepta sub diverse forme cadouri de la elevii slabi, în schimbul notei de trecere.* BL.; **10.** semn convenţional pentru reprezentarea grafică a înălţimii şi duratei unui sunet muzical; sunet corespunzînd acestui semn: *e-o muzică de toamnă ... cu note dulci de flaut.* BAC.; **a forţa nota,** a depăşi limitele obişnuite, a întrece măsura: *Hasdeu forţează nota şi e mereu în căutarea unei Moldove coapte de cultură.* CĂL.; **notă discordantă** (sau **falsă**), vorbă, comportare care distonează într-o anumită împrejurare; **a fi în notă,** a fi în deplină concordanţă cu situaţia; **ca pe note,** perfect, aşa cum trebuie; **11.** (la pl.) caiet care cuprinde piese muzicale; **12.** (log.) atribut, însuşire a unui obiect, reflectată de conţinutul noţiunii acestuia: *note ale conţinutului cutărei noţiuni.* [Din fr. ***note,*** lat., it. ***nota***].

notărâş m. v. **notarăş.**

notărâşiţă, notărâşiţe f. (reg.) soţie de notar (comunal). [***Notăraş*** + ***-iţă***].

notăreásă, notărese f. (reg.) notărăşiţă. [***Notar*** + ***-easă***].

notăríţă, notăriţe f. (fam.) femeie notar. [***Notar*** + ***-iţă***].

notătíţă, notătiţe f. gen de păsări din ordinul picioroangelor, originară din regiunile nordice, în trecere prin România, cu aspectul unor răţuşte (*Phalaropus*); pasăre din acest gen. [Et. nec.].

notătoáre, notătoare f. (bot.) broscariţă (*Potamogeton natans*). [(*Î*)***nota*** + ***-toare***].

nótes, notesuri n. blocnotes: *scoţîndu-şi notesul făcu în el nişte semne cu stiloul de aur* CĂL. [Din fr. (*bloc*)***notes***].

notificá, notífic vb. (tr.) **1.** a anunţa (în mod oficial); a înştiinţa (în scris); a face o notificare: *am onoarea a vă notifica următoarele.* EM.; **2.** (înv.) a nota: *decît a-l notifica în treacăt ..., am preferat a aştepta.* OD. [Din fr. ***notifier,*** lat. ***notificare***].

notificáre, notificări f. **1.** acţiunea de a notifica şi rezultatul ei; notificaţie: *notificarea oficială.* EM.; **2.** act de procedură prin care se comunică unei persoane, printr-un agent judecătoresc, că un anumit act juridic a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit; **3.** comunicare făcută printr-o notă diplomatică de către un stat altui stat cu privire la punctul de vedere adoptat într-o anumită problemă: *cît pentru notificare ..., această neîmplinire de formalitate provenise numai din lipsa ambasadorului.* GHICA; **4.** document prin care se notifică ceva: *notificarea era semnată de judecător.* [V. ***notifica***].

notificáţie, notificaţii f. notificare; (şi: **notificaţiune**). [Din fr. ***notification***].

notificaţiúne *f.* v. **notificaţie.**

notíst, ~şti, notistă, ~e m., f. (fam.) persoană care ştie să cînte după note. [***Notă*** + ***-ist***].

notíţă, notiţe f. **1.** scurtă însemnare; informaţie, ştire publicată; notiţie: *vă trimit ... o notiţă asupra serbării de la Putna.* EM.; **2.** (la pl.) însemnări rezumative la un curs, la o şedinţă etc.; note: *la nevoie, voi apela la notiţele celorlalţi studenţi.* GHEŢIE. [Din fr. ***notice***].

notíţie, notiţii f. (înv.) notiţă: *n-am mai primit nici o notiţie despre dînsa.* FIL. [Din it. ***notizia,*** lat. ***notitia***].

notocórd, notocorde n. scheletul axial de susţinere la animalele cordate; (şi: **notocordă**). [Din fr. ***notochorde***].

notocórdă f. v. **notocord.**

notorietáte f. faptul, calitatea de a fi notoriu, cunoscut de multă lume; (p. ext.) faimă, renume: *boală ce bîntuie umanitatea ~ furoarea notorietăţii sau turba importanţei.* CAR.; *legătura dintre Bubi şi Henegărita devenise de notorietate.* GHEŢIE. [Din fr. ***notoriété***].

notóriu, ~ii, notorie, ~ii a. cunoscut de multă lume; (p. ext.) renumit, celebru: *de gîtul ... unor trădători notorii s-au atîrnat semnele de onoare ale ţării.* EM.; *nu cunoştea o operă notorie dintr-o galerie europeană.* CĂL. [Din lat. ***notorius,*** fr. ***notoire***].

noţionál, ~i, noţională, ~e a. care exprimă o noţiune, referitor la o noţiune, de noţiune: *intuiţia valorii acustice a cuvîntului ..., dincolo de marginile lui noţionale.* CĂL. [Din fr. ***notionnel***].

noţiúne, noţiuni f. **1.** formă logică fundamentală care reflectă însuşirile esenţiale şi generale ale unei clase de obiecte; concept: *orice noţiune este abstractă şi ... nu se poate afla niciodată realizată în lumea sensibilă.* MAIOR.; *orice noţiune se defineşte prin genul proxim şi diferenţa specifică.* CĂL.; **2.** cunoştinţă intuitivă, idee generală despre ceva: *nu are noţiunea binelui şi a răului;* **3.** (la pl.) principii generale, elementare într-un anumit domeniu; elementele de bază ale unei discipline; cunoştinţe; titlul unor lucrări didactice: *cei de astăzi nu au nici primele noţiuni despre cele ce vorbesc şi scriu; nu cunosc nimic şi de aceea li se pare că ştiu totul.* HEL.; *se simţi ... tare pe noţiunile lui de limba engleză.* CĂL.; *noţiuni de chimie.* [Din lat. ***notio, -onis,*** fr. ***notion***].

nou, ~i, nóuă, ~i a. **1.** care este făcut sau cumpărat de curînd; aflat în stare bună; neuzat: *îi îmbracă nişte haine noi.* ISP.; **nou-nouţ,** foarte nou: *fostul protopop purta o reverendă nouă-nouţă.* GHEŢIE; **2.** din recolta anului în curs: *vin nou;* **3.** care a fost creat, descoperit de curînd; care apare pentru prima dată; recent; care a apărut, a fost făcut după alt lucru: *am scris o carte nouă;* **legea** (sau **învăţătura**) **(cea) nouă,** v. **lege; Noul Testament,** v. **testament; lună nouă,** v. **lună; lume nouă,** v. **lume; lume nouă!,** exclamaţie cu care sînt întîmpinaţi oaspeţii rari; **nou-născut,** v. **născut;** (înv.) **din** (sau **de**) **nou,** de curînd, recent: *industrii, sau vechi, naţionale, sau din nou introduse.* OD.; **ce mai (e) nou?,** ce s-a mai întîmplat în ultima vreme?; **4.** care nu era cunoscut sau admis mai înainte; original: *idee nouă;* **5.** care vine să înlocuiască un lucru, o fiinţă, un fapt mai vechi; actual, contemporan: *ştiinţa nouă ... a continuat zdrobirea lumii vechi.* BĂLC.; *aproba din cap fiece cuvînt al noului său şef.* REBR.; **stil nou,** v. **stil; 6.** cu aspect, cu conţinut schimbat; transformat; înnoit: *a turna în formă nouă limba veche.* EM.; **7.** adăugat la ceva care exista de mai înainte: *căuta nouă mijloace de a-şi mări bogăţiile.* FIL.; **din nou,** încă o dată, iarăşi: *n-am s-o pot avea din nou alături de mine.* EL.; **8.** lipsit de experienţă; neexperimentat: *lucrător nou.* // adv. de curînd: *case nou construite.* // n. element care apare la un moment dat în dezvoltarea unui fenomen, a unui proces: *promovarea, impunerea noului.* [Lat. ***novus***].

nouár, nouari m. (fam.) carte de joc marcată cu numărul nouă, care are nouă puncte; nouă: *am tras un nouar.* [***Nouă*** + ***-ar***].

nóuă num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între opt şi zece; (adj.) *şase bucăţi şi cu nouă bucăţi.* CR.; (subst.) *tu ştii una, două, eu ştiu pînă la nouă.* Z.; **a avea nouă băieri la pungă,** a fi foarte zgîrcit; **(peste) nouă mări şi nouă ţări,** foarte departe; **2.** (intră în componenţa num. adv.) *de nouă ori;* **3.** (intră în componenţa num. distributiv) *cîte nouă;* **4.** (cu valoare de num. ord.) *volumul nouă.* // m. **1.** semn grafic reprezentînd acest număr: *a scris un nouă;* **2.** notă corespunzătoare acestui număr: *a luat un nouă;* **3.** nouar: *dă-mi un nouă!.* [Lat. ***novem***].

nóuălea, nóua num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al optulea şi al zecelea: (adj.) *a noua încercare;* (subst.) *al nouălea n-a mai ajuns;* **a fi în al nouălea cer,** a fi în culmea fericirii: *mi se pare mie că eşti ... în al nouălea cer.* GHEŢIE. [***Nouă*** + ***le*** + ***a***].

nóuăsprezece num. card. numărul care, în numărătoare, are locul între optsprezece şi douăzeci; (adj.) *nouăsprezece copii.* [***Nouă*** + ***spre*** + ***zece***].

nóuăsprezecelea, nouăsprezecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al optsprezecelea şi al douăzecilea; (adj.) *s-a prezentat şi al nouăsprezecelea concurent;* (subst.) *a nouăsprezecea n-a mai venit.* [***Nouăsprezece*** + ***le*** + ***a***].

nouăzéci num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între optzeci şi nouă şi nouăzeci şi unu: (adj.) *nouăzeci de ani;* **2.** (intră în componenţa num. adv.) *de nouăzeci de ori;* **3.** (intră în componenţa num. distributiv) *le-a dat cîte nouăzeci de lei;* **4.** (cu valoare de num. ord.) *rîndul nouăzeci.* [***Nouă*** + ***zeci***].

nouăzécilea, nouăzecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al optzeci şi nouălea şi al nouăzeci şi unulea; (adj.) *în al nouăzecilea an;* (subst.) *al nouăzecilea a murit.* [***Nouăzeci*** + ***le*** + ***a***].

noúmen n. v. **numen.**

nóur m. v. **nor.**

nourá, pers. 3 **nourează** vb. (pop.; intr. şi refl.) a (se) înnora: (fig.) *săgeţile ... nourează mîndrul soare.* AL.; (şi: **nora**). [De la ***nour;*** cf. lat. ***nubilare***].

nouráş, nouraşi m. norişor: *un nouraş ca de bumbac plutea prin aer.* ZAMF. [*Nour* + *-aş*].

nourát, ~ţi, nourată, ~e a. (pop.) **1.** înnourat; (p. ext.) ploios: *cer nourat; vreme nourată;* **2.** (fig.) posomorît, întunecat: *cu faţa nourată.* AL.; (şi: **norat**). [V. *noura*].

nourél, nourei m. (pop.) norişor: *nourel de peste ţară, farmecile mă mîncară.* POP. [*Nour* + *-el*].

nourós a. v. **noros**.

nóus n. raţiune, spirit (în filozofia greacă). [Din gr. *nous*].

noutáte, noutăţi f. **1.** însuşirea de a fi nou; schimbare, înnoire în idei, în principii etc.: *două observări ..., cea dintîi se refere la noutatea, cea de a doua la justeţea comparaţiunilor.* MAIOR.; **2.** (concr.) lucru nou, recent descoperit, de curînd pus în circulaţie: *romanul acesta ţărănesc este o noutate în genul lui.* IBR.; *magazin de noutăţi;* **3.** (mai ales la pl.) ştire recentă despre un fapt, eveniment etc. (interesant); veste, nuvelă, novita: *ce noutăţi aţi mai aflat astăzi?* AL.; *Helena împărtăşi noutatea copiilor.* GHEŢIE. [Din lat. *novitas, -atem,* fr. *nouvelle,* it. *novitá* (după *nou*)].

noúţ, ~i, nouţă, ~e a. diminutiv al lui nou; **nou-nouţ**, v. **nou**. [*Nou* + *-uţ*].

nouvelle vague [nuvel vag], denumirea unui grup de cineaşti francezi ale căror filme se caracterizează prin anarhism şi nonconformism. [Cuv. fr. „noul val"].

nová, novez vb. (jur.; tr.) a face, a încheia o novaţie. [Din fr. *nover,* lat. *novare*].

novác, novaci m. (în basme) uriaş, gigant; voinic: *novacul avea darul de a culca la pămînt o oaste întreagă.* ISP. [De la *Novac* n. pr.].

novarsenobenzól n. medicament cu acţiune antisifilitică. [Din fr. *novarsénobenzol*].

novát, ~ţi, novată, ~e a. (jur.) care este sau a făcut obiectul unei novaţii. [V. *nova*].

novatór, ~i, novatoáre m., f. (livr.) **1.** persoană cu idei şi concepţii noi, care aduce înnoiri; persoană care introduce o noutate într-un domeniu oarecare: *în arte şi în litere, novatori, cei care ies din cărările obişnuite, întîmpină împotriviri uneori seculare.* MACED.; **2.** (peior.) persoană care vrea să inoveze cu orice preţ: *novatorii vor să izgonească din limbă cuvîntul strămoşesc.* C.L. // a. care aduce sau cuprinde idei noi; înnoitor: *în această fază face oarecare concesii acestor idei novatoare.* IBR.; *operă novatoare.* [Din fr. *novateur,* lat. *novator*].

novăţie, novaţii f. (jur.) stingere a unei obligaţii vechi şi înlocuirea ei cu alta nouă, care are un alt obiect ori un alt debitor sau creditor: *novaţia nu se operează decît între persoane capabile de a contracta;* (şi: **novaţiune**). [Din fr. *novation,* lat. *novatio, -onis*].

novaţiúne f. v. novaţie.

nóvă, nove f. stea variabilă explozivă, a cărei strălucire creşte puternic şi brusc (în cîteva ore sau în cîteva zile), revenind apoi treptat la strălucirea iniţială. [Din fr. *nove*].

novăcésc, ~şti, novăceáscă, ~eşti a. (pop.) care aparţine, care este caracteristic novacilor, referitor la novaci; de uriaş, de voinic. [*Novac* + *-esc*].

novélă[1], **novele** f. legile împăratului Justinian, care formează ultima parte a dreptului roman; (p. gener.) dispoziţie suplimentară care se adaugă la o lege cuprinsă într-o codificare anterioară; neara: *să citim novela 131 care delimită jurisdicţiunea ... patriarcului* (a.1865). URIC. [Din lat. *novellae*].

novélă[2] f. v. nuvelă.

novíce, ~ci, novice m., f. **1.** începător într-un domeniu oarecare; persoană care nu are încă experienţă: *a comis eroarea, comună novicilor ..., de a da aserţiunii sale un caracter prea absolut.* HASD.; **2.** (spec.) persoană intrată de curînd într-o mănăstire, care îşi face stagiul în vederea călugăririi; **3.** (spec.) marinar care îşi face ucenicia: *novicii rîd ..., cîrmaciul oftează, matrozii melancolic cîntă.* MACED. // a. care este puţin exersat, fără experienţă: *orator novice.* [Din lat. *novicius,* fr. *novice*].

noviciát, noviciate n. **1.** starea, situaţia, condiţia de novice într-o mănăstire; timpul cît durează această stare: *fu călugărită fără vreun noviciat.* CĂL.; **2.** (p. gener.) ucenicie; **3.** locuinţă în mănăstire destinată novicilor. [Din lat. *novitiatum,* fr. *noviciat*].

novitá, novitale f. (înv.; mai ales la pl.) ştire proaspătă: *ce mai novitale spun gazetele?* AL.; *ce novitale aduci din Bucureşti?* GHEŢIE. [Din it. *novitá*].

novocaínă f. substanţă chimică sub formă de cristale incolore, solubilă în apă şi alcool, cu acţiune anestezică locală; procaină, sincaină. [Din fr. *novocaïne*].

novocilínă, novociline f. antibiotic format dintr-un amestec de penicilină şi novocaină. [Contaminare între *novocaină* şi *penicilină*].

novolác, novilacuri n. răşină sintetică produsă prin condensarea fenolului cu formaldehidă în mediu acid, întrebuinţată în industria lacurilor. [Din fr. *novolaque*].

nóxă, noxe f. agent, factor cu acţiune dăunătoare asupra organismului, răspîndit în atmosferă în timpul procesului tehnologic: *lucrează în mediu poluat cu noxe.* A. [Din lat. *noxa*].

nu adv. **1.** dă valoare negativă unei propoziţii, unei părţi de propoziţii, unui cuvînt pe care îl precedă: *nu ştiu alţii cum sînt.* CR.; *grăim ... nu din gură, ci din carte.* EM.; **n-aude, n-a vede, n-a greul pămîntului,** a) (în basme) numele unui erou; b) (fam.) năuc; **2.** fără valoare negativă: *n-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face.* EM.; **3.** cu valoare de propoziţie: *vă cunosc eu ..., nu? – nu.* AL.; **4.** înlocuieşte forma negativă a predicatului într-o propoziţie eliptică: *cine poate oase roade, cine nu nici carne moale.* CR.; **nu şi nu,** exprimă un refuz categoric; **de** (sau **dacă**) **nu ...,** altfel ..., în caz contrar ...: *poartă-se copiii bine? dacă nu, să-i vîr în sac.* COŞB.; **5.** modifică sensul cuvîntului pe care îl precedă, altul decît predicatul: *nu departe, stă Pepelea.* AL.; **nu mai departe,** chiar în cazul: *cele tinere fug de noroc, nu mai departe Ilinca.* C. // m. cuvînt care neagă: *răspuns cu un nu categoric.* [Lat. *non*].

nuanţá, nuanţez vb. (tr.) **1.** a reda, a reproduce nuanţele unei culori, ale unui ton; a armoniza culorile; **2.** (fig.) a identifica, a stabili nuanţele, diferenţele fine, subtile; a se exprima ţinînd cont de aceste nuanţe, diferenţe; a colora, a da expresie: *şi-a nuanţat gîndirea, opiniile.* [Din fr. *nuancer*].

nuanţáre, nuanţări f. acţiunea de a nuanţa şi rezultatul ei; variaţie, gradaţie de tonalitate, de expresie, de gîndire. [V. *nuanţa*].

nuanţát, ~ţi, nuanţată, ~e a. **1.** colorat în nuanţe diferite; bogat în nuanţe: *şi muia cu lacrimi negre nuanţatul ei buchet.* MACED.; **2.** (fig.) care prezintă variaţii, diferenţe subtile, fine; expresiv, colorat: *gîndire nuanţată; stil nuanţat.* [V. *nuanţa*].

nuánţă, nuanţe f. **1.** fiecare dintre varietăţile unei culori; grad de intensitate a unei culori; (p. gener.) culoare: [românii] *manifestă o predilecţie pentru ... nuanţele fine, stinse, stoarse din sîngele diafan al buruienilor.* BL.; *nuanţe de mov;* **2.** (fig.) diferenţă foarte mică (aproape imperceptibilă) între aspecte, lucruri de acelaşi gen: *cercetarea nuanţelor, desăvîrşirea amănuntelor dovedesc gustul şi formează frumosul.* HEL.; *discursul său reuşeşte să fie normativ în modul cel mai inteligent cu putinţă; cu măsură, cu nuanţă, fără ideosincrazii, explicînd calm tolerabil.* R.L.; **3.** (spec.) valoare semantică puţin diferită de sensul de bază al unui cuvînt; subtilitate lingvistică: *sînt mai multe vorbe ..., fiecare din ele va avea o nuanţă de înţeles.* MAIOR.; **4.** ceea ce se adaugă esenţialului, modificîndu-l uşor; accent, notă particulară: *o frază de nuanţă lirică ... şade bine.* CAR.; *răspunse firesc, cu o nuanţă de dojană.* GHEŢIE; **5.** (spec.) grad de intensitate a unui sunet. [Din fr. *nuance*].

nubíl, ~i, nubilă, ~e a. **1.** (livr.) care este la vîrsta cînd se poate mărita: *fetele sînt nubile la 18 ani;* **2.** care este apt de a procrea; (p. ext.) puber: *eroii au devenit nubili.* CĂL.; **vîrstă nubilă,** perioadă finală a pubertăţii; nubilitate. [Din fr. *nubile,* lat. *nubilis*].

nubilitáte f. stare a unei persoane nubile; aptitudine de a contracta o căsătorie, de a procrea; vîrstă nubilă: *actele ne aruncă la epoca nubilităţii fetelor.* CĂL. [Din fr. *nubilité*].

nuc, nuci m. **1.** pom fructifer originar din Asia, înalt, cu coroana bogată, cu flori monoice, cu frunze penat-compuse cu miros pătrunzător, cu fructe drupe cu miez comestibil şi lemn de calitate superioară (*Juglans regia*): *eu de n-am la geam un nuc gălbenesc şi mă usuc.* VIERU; **2.** lemn al acestui pom, folosit îndeosebi în industria mobilei: *ochii îi căzură asupra bibliotecii din nuc masiv.* GHEŢIE. [De la *nucă*].

nucár, nucari m. **1.** (ornit.; reg.) alunar (*Nucifraga caryocatactes*); **2.** gîndac mic cu trompă care îşi depune ouăle în alune (*Balaminus nucum*). [*Nucă* + *-ar*].

núcă, nuci f. **1.** fructul nucului: *omul se cunoaşte din vorba sa, şi nuca cea sacă din uşurinţa sa.* Z.; **cînd o face plopul nuci şi răchita mere dulci,** niciodată; **a se potrivi** (sau a **se nimeri,** (pop.) **a se lovi**) **ca nuca-n perete,** a nu se potrivi deloc: *cîrpeşte o minciună care se potrivea ca nuca în părete.* CR.; **2.** miez de nucă: *cele două prăjituri ... şi un cozonac cu nucă erau gata.* GHEŢIE; **3.** (compuse) **nucă-de-cocos,** fructul comestibil al cocotierului; cocos: *primeam la fiecare ceas ... nuci de cocos bine curăţite.* EL.; **nucă-vomică,** nume dat seminţelor arbustului tropical turta-lupului, care conţine stricnină; **nucă-de-stejar** sau **nucă-galică,** gogoaşă de ristic; **nucă-americană** sau **nucă-de-America,** seminţele comestibile ale arborelui *Berthollelia excelsa,* care creşte în America de Sud; **4. nuca genunchiului,** rotulă; **nuca gîtului,** ceafă; **5.** capătul sferic al unei tije, care serveşte la realizarea unor articulaţii la maşini (ex. mecanismul de direcţie la autovehicule). [Lat. *nux, -cis*].

nucélă, nucele f. partea centrală din ovulul unei plante fanerogame, în care se găseşte sacul embrionar. [Din fr. *nucelle,* lat. *nucella*].

nucét, nuceturi n. loc cu mulţi nuci; livadă de nuci. [Lat. *nucetum*].

nucifér, ~i, nuciferă, ~e a. (despre plante) care produce nuci. [Din fr. *nucifère*].

nucifórm, ~i, nuciformă, ~e a. **1.** care are forma (şi mărimea) unei nuci; **2. structură nuciformă,** structură a solului care se prezintă sub formă de agregate puţin alungite, cu colţuri şi muchii alungite. [Din fr. *nuciform*].

nucleár, ~i, nucleară, ~e a. **1.** care aparţine nucleului atomic, referitor la nucleul atomic; **fizică nucleară,** ramură a fizicii care studiază nucleul atomic şi fenomenele în care acesta are rolul principal; **reacţie nucleară,** interacţiune a unui nucleu atomic cu o particulă incidentă sau cu un alt nucleu, în urma căreia se produce modificarea structurii interne a nucleului; **energie nucleară,** energie obţinută printr-o asemenea reacţie; energie atomică; **combustibil nuclear,** material fisionabil întrebuinţat pentru a produce o astfel de energie; **2.** care se bazează pe energia atomică, pe degajarea de energie atomică sau pe arme atomice: *experienţe nucleare; război nuclear.* [Din fr. *nucléaire*].

nucleárizá, nucleárizez vb. (tr.) a introduce, a folosi energia nucleară: (refl. pas.) *omenirea s-a nuclearizat.* [*Nuclear* + *-iza*].

nucleárizáre, nucleárizări f. acţiunea de a nucleariza şi rezultatul ei. [V. *nucleariza*].

nucleáţie, nucleaţii f. provocare sau dezvoltare a unei condensări ori a unei cristalizări în gaze sau lichide cu ajutorul nucleelor de condensare, respectiv de cristalizare. [Din fr. *nucléation*].

nucleázá, nucleaze f. enzimă care catalizează hidroliza acizilor nucleici în nucleotide şi polinucleotide. [Din fr. *nucléase*].

nucléic, nucleici a. **acid nucleic,** acid organic complex, cu rol fundamental în sinteza proteinelor din organism şi în transmiterea caracterelor ereditare; acid nucleinic: *nuclee de cromozomi compuşi din lanţuri de ADN şi ARN compuse din acizi nucleici.* CĂRT. [Din fr. *nucléique*].

nucleínă, nucleine f. substanţă organică bogată în fosfor, pe care o conţine nucleul proteinelor. [Din fr. *nucléine*].

nucleínic, nucleinici a. acid nucleinic, acid nucleic. [Din fr. ***nucléinique***].

nucleo- element de compunere cu sensurile „nucleu", „referitor la nucleu". [Din fr. ***nucléo-***].

nucleofosfatăză, nucleofosfataze f. enzimă din grupul hidrolazelor cu acţiune asupra acizilor nucleici, care împreună cu nucleotidazele şi nucleozidazele formează subgrupul nucleazelor. [Din fr. ***nucléophosphatase***].

nucleól, nucleoli m. corpuscul sferic din nucleul unei celule, constituit din proteine, enzime şi acizi ribonucleici. [Din fr. ***nucléole***].

nucleón, nucleoni m. denumire comună pentru proton şi neutron (particule constituente ale nucleului atomic). [Din fr. ***nucléon***].

nucleónic, ~ci, nucleónică, ~ce a. care ţine de nucleon, referitor la nucleon. // f. parte a electronicii care studiază energia atomică şi utilizarea ei în ştiinţă şi în industrie. [Din fr. ***nucléonique***].

nucleoplásmă, nucleoplasme f. substanţă fundamentală a nucleului, cu consistenţă omogenă, care ocupă în totalitate spaţiile din jurul constituenţilor nucleului; carioplasmă. [Din fr. ***nucléoplasme***].

nucleoproteídă, nucleoproteide f. substanţă prezentă în structura tuturor celulelor animale şi vegetale, rezultată din combinarea unei proteine cu un acid nucleic; nucleoproteină, nucleotidă. [Din fr. ***nucléoprotéide***].

nucleoproteínă, nucleoproteine f. nucleoproteidă. [Din fr. ***nucléoprotéine***].

nucleosintéză, nucleosinteze f. **1.** reacţie nucleară în lanţ care conduce la formarea nucleelor grele ale atomilor din cele uşoare; **2.** (astr.) ansamblu de reacţii nucleare care permit explicarea formării (plecînd de la nucleul hidrogenului, primul sintetizat în „marea explozie") tuturor elementelor chimice prezente în univers (aşa-numita „abundenţă cosmică"). [Din fr. ***nucléosynthèse***].

nucleotídă, nucleotide f. (biol.) nucleoproteidă. [Din fr. ***nucléotyde***].

nucleozídă, nucleozide f. component al acizilor nucleici, obţinut prin hidroliza nucleotidelor care pierd restul de acid fosforic. [Din fr. ***nucléoside***].

nucléu, nuclee n. şi (rar) **nuclei** m. **1.** (fiz.) particulă centrală a unui atom, alcătuită din protoni şi neutroni, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului: *electronii îşi continuă în noi viteza halucinantă în jurul nucleilor indestructibili.* PR.; **2.** (chim.) ciclu de atomi care compun scheletul moleculei unui corp chimic, rămînînd neschimbat la toţi derivaţii acestuia; **3.** (biol.) element central al celulei organice, situat în plasmă, care ia parte la procesele metabolice şi deţine un rol esenţial în ereditate: *nuclee de cromozomi compuşi din lanţuri de ADN şi ARN.* CĂRT.; **4.** masă de materie cenuşie din sistemul nervos central; **5.** (fig.) element esenţial al unui lucru, al unei acţiuni etc.: *preocuparea ... este descoperirea nucleului explicativ al operei.* CĂL.; **6.** (fig.) grup restrîns de oameni care acţionează organizat în numele unei grupări mai mari; centru: *conduce un nucleu de cercetători; nucleul rezistenţei anticomuniste.* [Din lat. ***nucleus;*** cf. fr. ***noyau***].

nucşoáră, nucşoare f. **1.** diminutiv al lui nucă; **2.** (de obicei la sg.) sămînţa aromată a nucşorului, folosită drept condiment; **3.** (zool.) pieptănuş (*Ruticilla phoenicura*). [***Nuc*** + ***-şoară***].

nucşór, nucşori m. **1.** diminutiv al lui nuc; **2.** arbore tropical care produce nucşoara (*Myristica fragrans*). [***Nuc*** + ***-şor***].

nucúlă, nucule f. tip de fruct (achenă) de forma unei nuci mici (de ex., la nalbă, la urzică). [Din fr. ***nucule***].

nud, ~zi, nudă, ~e a. **1.** fără veşminte; dezbrăcat, gol, despuiat: *Venus de la Milo este pe jumătate nudă.* MAIOR.; **floare nudă,** floare fără petale şi sepale; **2.** (fig.) fără artificii, fără ornamente; simplu; clar, pur: *trecurăm ... într-o cameră nudă şi cu mobilier şcolar.* GAL.; *caietelele de adolescenţă ale poetului cu notarea nudă a vieţuirii la internat.* CĂL.; **3.** (jur.) **nud proprietar,** proprietarul care şi-a dezmembrat dreptul său de proprietate asupra unui bun, cedînd altuia prerogativele dreptului de posesie şi de folosinţă, păstrîndu-şi pentru sine doar prerogativa dreptului de dispoziţie juridică; **nudă proprietate,** proprietatea redusă la dreptul de dispoziţie juridică, rămasă unui asemenea proprietar după dezmembrare. // n. (pl. **nuduri**) **1.** corp omenesc dezbrăcat complet: *o sobă ascunsă în zid alinta nudurile noastre cu o căldură moleşitoare.* BAC.; **2.** (spec.) statuie, pictură, desen etc. reprezentînd un corp omenesc gol: *de cîţiva ani, nudurile sînt din nou la modă.* GHEŢIE. [Din lat. ***nudus,*** it. ***nudo***].

nudísm n. expunere a corpului gol la soare. [Din fr. ***nudisme***].

nudíst, ~şti, nudístă, ~e m., f. persoană care practică nudismul. [Din fr. ***nudiste***].

nuditáte, nudităţi f. **1.** starea, înfăţişarea unei persoane nude; goliciune: *nuditatea a fost odinioară o boală în artă.* CAR.; **2.** (concr.) nud: *chiar nudităţi dacă zugrăvim, sîntem decenţi.* CAR.; **3.** (fig.) ceea ce apare fără artificii, fără ascunzişuri; direct: *a prezentat faptele în nuditatea lor.* [Din fr. ***nudité***].

núfăr, nuferi m. **1.** numele a două plante erbacee acvatice cu frunze mari care plutesc pe apă: **a)** (şi **nufăr alb**) plantă cu flori albe, mari, plăcut mirositoare; nenufăr (*Nymphae alba*); **b)** (şi **nufăr galben**) plantă cu flori mici, galbene, a cărei rădăcină se întrebuinţează la argăsit şi ca hrană pentru porci; nenufăr (*Nuphar luteum*); (p. restr.) floarea acestor plante: *lacul codrilor albastru nuferi galbeni îl încarcă.* EM.; **2.** (şi **nufăr de Nil**) lotus (*Nymphaea lotus*): *nuferi delicaţi de Nil, de o coloare roză, lucese fin cizelaţi.* SAD. [Din gr. mod. ***núfara***].

nufăríş, nufărişuri n. (rar) mulţime de nuferi; loc cu (mulţi) nuferi: *ochiuri de apă ... fără stufăriş ..., nufăriş ori mătasea-broaştei şi lintiţă.* PETR. [***Nufăr*** + ***-iş***].

nugă, nugale f. preparat de cofetărie făcut din albuş de ou, miere (sau zahăr) şi nuci (sau alune) formînd o pastă consistentă, pusă de obicei între două vafele; bucată dintr-un asemenea preparat: *corăbioare, nugale şi foi dulci, roşcate, de pistil.* PETR. [Din fr. ***nougat***].

nuiá, nuiele f. **1.** vergea lungă subţire flexibilă obţinută dintr-o tulpină sau dintr-o ramură tînără (de alun, de salcie etc.); vargă, joardă, strămurare: *lîngă gardul de nuiele zări fîntîna.* GHEŢIE; **2.** vargă (de bătut, de lovit): *şi-a venit la noi la poartă şi-am ieşit eu c-o nuia.* COŞB.; *trebuia ... să-i tragi şi tu nuiaua.* PR.; **3.** lovitură dată cu nuiaua: *li se trăgea cîteva nuiele la tălpi.* GHICA. [Lat. ***novella***].

nuielúşă, nuieluşe f. diminutiv al lui nuia; nuieluţă: *crengile de lîngă vîrf, nuieluşe, se rup.* ST. [***Nuiele*** (pl. de la ***nuia***) + ***-uşă***].

nuielúţă, nuieluţe f. nuieluşă. [***Nuiele*** (pl. de la ***nuia***) + ***-uţă***].

nuizíbil, ~i, nuizibilă, ~e a. (livr.) vătămător: *biata lor fulgurantă existenţă asociată cu ceea ce era impur, nuizibil, scabros.* PR. [Din fr. ***nuisible***].

nul, ~i, nulă, ~e a. **1.** care se reduce la nimic; care nu se manifestă în nici un fel; inexistent; fără efect: *urmările pentru cultură au fost nule.* CĂL.; *rezultat nul;* **2.** (mat.) de valoare egală cu zero; **3. meci nul,** meci care se termină la egalitate de puncte; **4.** (jur.; despre acte) sancţionat cu nulitate, considerat ca inexistent; **a declara nul,** a anula; **5.** lipsit de valoare, de importanţă; fără merit: *simţindu-se nuli, îşi fac o mîngîiere din a tăgădui ţării lor ... forţa şi valoarea.* MACED.; (subst.) *nu accept să-mi cheltuiesc ore din viaţa mea ..., ca să măgulesc o nulă.* PR. [Din fr. ***nul,*** germ. ***null***].

núlă, nule f. **1.** (cifra) zero; semn grafic prin care se notează această cifră; **2.** (fig.) nulitate: *cu voi drapîndu-şi nula, vă citează toţi nerozii.* EM. [Din gr. mod. ***núla,*** lat. ***nulla,*** germ. ***Null***].

nulifică, nulífic vb. (înv.; tr.) a anula: *nulifică adevărul natural.* EM. [Din lat. ***nullificare,*** fr. ***nullifier***].

nuligéstă, nuligeste f. (adesea adj.) femeie care nu a fost niciodată gravidă. [Din fr. ***nulligeste***].

nulipáră, nulipare f. (adesea adj.) femeie care nu a născut niciodată un făt viabil, la termen. [Din fr. ***nullipare***].

nulitáte, nulităţi f. **1.** ineficacitate a unui act juridic, rezultînd din absenţa la întocmirea lui a uneia din condiţiile de fond sau de formă cerute de lege: *s-a constatat nulitatea contractului;* **2.** sancţiune a unui act juridic încheiat cu încălcarea dispoziţiilor legale, constînd în desfiinţarea (retroactivă) a actului sau înlăturarea efectelor potrivnice legii ori bunelor moravuri: *contractul este lovit de nulitate.* CAR.; **3.** însuşirea, caracterul a ceea ce este nul; inexistenţă: *i-a diminuat pînă la nulitate meritele;* **4.** lipsă absolută de valoare, de capacitate, de merit; incompetenţă: *înflăcăraţi de nulitatea lor literară.* AL.; **5.** persoană nulă, lipsită de orice merite, incompetentă: *acesta este răul care ridică nulităţile în sus.* EM.; *îi plac nulităţile.* PR. [Din lat. ***nullitas,*** fr. ***nullité***].

núma adv. v. **numai.**

númai adv. **1.** (cu sens restrictiv) nu mai mult de(cît) ...; nimeni sau nimic în afară de ...: *încep să fac cîntece din numai două cuvinte.* VIERU; (înv. şi pop.) **fără numai,** decît; **2.** (cu sens exclusiv) nimic altceva decît ...; doar: *un castel numai pietre şi ziduri sparte.* EM.; **numai să ...** (sau **de ...** ori **dacă ...**), cu condiţia să ..., doar dacă: *numai să nu ne bagi şi pe noi în belea.* CR.; *numai de-am avea un strop de noroc după atîtea încercări.* GHEŢIE; **nu numai că,** în afară de faptul că ...; **numai aşa,** de formă; fără rost; dezinteresat; **3. dar,** însă, totuşi: *am prins eu la minte ..., numai ce folos?* CR.; **numai că,** atîta doar (că), însă: *numai că bătaia nu se-ntoarce, dom primar.* REBR.; **4.** chiar, tocmai: *o asemenea fată vitează ar fi numai bună să o ia de soţie.* ISP.; **5.** îndată, numaidecît, pe loc: *cînd a mai văzut şi asta, numai i s-a încleştat gura.* CR.; **6.** deodată, pe neaşteptate: *numai ce iată că se întoarse.* ISP; (şi: **numa**). [Lat. ***non magis***].

numaidecît adv. **1.** îndată, imediat, fără întîrziere: *babele cucernice se repeziră numaidecît să-i sărute mîna.* REBR.; **2.** neapărat: *dacă ... vrei numaidecît să te duci.* CR. [***Numai*** + ***de*** + ***cît***].

número, numere n. **1.** unitate, reuniune de mai multe unităţi sau parte din unitate (exprimate în cifre): *patratul unui număr care consistă din mai multe cifre.* EM.; *numărul este pentru europeni un raport abstract între unitate şi multiplicitate.* BL.; **număr natural,** fiecare dintre numerele întregi pozitive; **număr atomic,** număr de protoni ai unui atom, egal cu numărul de ordine din sistemul periodic al elementelor chimice; **numere sacre** (sau **mistice**), (în magie, mituri, religie, superstiţii) diferite numere sacralizate, cu conţinut mitic şi funcţie magică: *nu are nici o afinitate spirituală ... cu simbolismul din care împrumută numerele mistice (şapte).* CĂL.; **fără (de) număr,** nenumărat; imens: *sărutări fără de număr.* EM.; **în număr de ...,** în total; **a nu (mai) avea număr,** a fi peste măsură de mulţi: *faclele nu mai aveau număr.* BĂLC.; **2.** cantitate nedeterminată; mulţime: *iscălitul se socoteşte în numărul acelora care gîndesc cum să critica n-ar prinde.* RUSSO; *lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor.* PETR.; **3.** categorie gramaticală prin care se exprimă diferenţa dintre un singur exemplar şi două sau mai multe exemplare ale aceluiaşi obiect: *număr singular, număr plural;* **4.** cifră sau grup de cifre prin care se identifică un obiect dintr-o mulţime de obiecte numerotate; (p. ext.) obiect care poartă pe el o astfel de cifră: *număr de ordine;* (fam.) **numărul unu,** de primă calitate; strașnic, excelent; **5.** cifră sau grup de cifre corespunzînd unui anumit post telefonic; **6.** cifră sau grup de cifre folosite ca indici de mărime (pentru obiecte de îmbrăcăminte, de încălţăminte etc.): *poartă numărul 37 la pantofi;* **7.** cifră matricolă; bucată de material (stofă, metal, plastic) pe care este cusută, gravată etc. această cifră: *elevul îşi pierduse numărul;* **8.** reversul unei monede: *se auzi sunînd un ban ... „pajură ori număr".* C.; **9.** fiecare dintre exemplarele unui ziar, ale unei publicaţii periodice (din aceeaşi serie, din acelaşi tiraj etc.): *am arătat în unul din numerele trecute că darea directă e cea mai dreaptă.* EM.; **10.** bucată (sau parte) din programul unui spectacol de varietăţi, al unui concert etc.: *un ropot de aplauze vesti încheierea numărului.* GHEŢIE. [Lat. ***numerus***].

numărá¹, númăr vb. **1.** (tr.) a spune numerele, în ordine crescîndă sau descrescîndă: *număr pînă la zece;* **pînă număr la trei,** imediat; **2.** (tr.) a socoti cîte unităţi (lucruri, indivizi) sînt într-un şir, într-o serie, într-un grup; a determina numărul elementelor dintr-o mulţime: *pe douăzeci de roze îmi număr anii mei.* BOL.; **a (se) număra pe degete,** a fi în număr foarte mic: *azi, învăţaţii se numără pe degete;* **3.** (tr.) a da ceva cu număr; (p. ext.) a plăti, a achita (socotind banii): *şi ia dobînda la nişte bani pe care nu mi i-a numărat încă.* DELAVR.; *taxatorul începu să numere mărunţişul.* EL.; **4.** (tr.) a reuni, a îngloba un anumit număr de ...; a se compune din ...; a dispune de un număr de ...: *pînă vei fi fericit număra-vei amici o mulţime.* EM.; **5.** (refl.) a se socoti printre ..., a se considera ca făcînd parte din ...: *mă număram printre foarte rarii musafiri ai bietelor mătuşi.* GHEŢIE. [Lat. ***numerare***].

numărá², númăr vb. (înv.; rar; tr.) **1.** a numi, a chema; **2.** a citi: *de aci numără ghiemonu cartea.* COD.VOR. [Lat. ***nominare***].

numărábil a. v. **numerabil.**

număráre, numărări f. acţiunea de a (se) număra şi rezultatul ei; numărătoare, numărat¹, numărătură. [V. ***număra¹***].

numărát¹, (rar) **număraturi** n. numărare: *mişcarea neîntreruptă a andrelelor, număratul rîndurilor o linişteau.* GHEŢIE. [V. ***număra¹***].

numărát², ~ţi, numărată, ~e a. **1.** socotit, calculat, evaluat numeric: *la înmormîntarea lui au fost, număraţi, 27 de asistenţi.* CAR.; **bani număraţi,** bani numerar, bani gheaţă; peşin; **bob numărat,** exact, pînă la capăt; totul; **2.** limitat, redus ca număr; puţin: *doar ştii că-mi sînt zilele numărate!* GHEŢIE. [V. ***număra¹***].

numărătoáre, numărători f. **1.** numărare; socoteală, calcul: *această ciudată numărătoare.* EM.; **numărătoare inversă,** operaţie care se desfăşoară în intervalul care desparte momentul curent de momentul lansării unei nave spaţiale sau al demarării unei activităţi (importante); **2.** abac; **3.** (înv.) numerar: *bani în numărătoare.* [***Număra¹*** + ***-ătoare***].

numărătór, numărători m. **1.** termen al unei fracţii ordinare, scris deasupra liniei de fracţie, reprezentînd deîmpărţitul; **2.** m. persoană care numără, care socoteşte, care calculează. // n. (pl. **numărătoare**) (şi **numărător tipografic**) aparat folosit pentru numerotarea paginilor (în tipografii). [***Număra¹*** + ***-ător***].

numărătúră, numărături f. (pop.) numărare. [***Număra¹*** + ***-ătură***].

numărúş, număruşe şi **număruşuri** n. (reg.) **1.** număr: *făcea trăsuri şi sămădaş, din slove şi din număruşuri.* COŞB.; **2.** recrutare; tragere la sorţi pentru recrutare: *m-o luat la număruş.* POP. [Din magh. ***numerus***].

nu-mă-uitá f. plantă erbacee cu flori mici, albastre, roz sau albe, care creşte spontan prin locuri umede şi umbroase, la margini de păduri şi prin fineţe, sau cultivată ca plantă decorativă; miozotis (*Myosotis silvatica*); (p. restr.) floarea acestei plante. [***Nu*** + ***mă*** + ***uita;*** cf. germ. ***Vergissmeinnicht***].

núme, nume n. **1.** cuvînt sau grup de cuvinte cu care se denumeşte o fiinţă sau un lucru, o acţiune, un fenomen etc.; denumire, numire: *nu cere semne şi minuni care n-au chip şi nume.* EM.; *şi-a scris numele cu ortografie poloneză şi aşa a rămas.* GHEŢIE; **nume de botez** (sau **mic**), prenume; **nume de familie,** nume pe care îl poartă toţi membrii familiei, transmiţîndu-se de la părinţi la copii; **ziua numelui,** zi onomastică; **fără (de) nume, a)** care nu este cunoscut, ştiut; anonim; obscur: *copil de părinţi sărmani şi fără nume.* CAR.; **b)** care impresionează puternic: *cîtă fără de nume fericire într-o oară de amor.* EM.; **pe nume, a)** spunîndu-i numele: *o strig pe nume şi-i vorbesc.* COŞB.; **b)** direct, răspicat: *eu ţ-oi spune pe nume: unu este Văsîlan.* POP.; **zi-i pe nume!, a)** spune-mi, aminteşte-mi numele lui (de care momentan nu-mi aduc aminte); **b)** se spune cînd nu-ţi aminteşti momentan denumirea unui obiect, numele unei fiinţe; **a lovi** (sau **a păli, a trage cuiva una**) **în numele tatălui,** a lovi, a-i trage (una) drept în frunte: *şi-i mai trage şi-n numele tatălui una.* CR.; **a nu lua cuiva în nume de rău,** a nu interpreta greşit cele spuse de cineva: *sper că nu vei lua în nume de rău ce-ţi spun.* CAR.; **în numele ..., a)** în locul cuiva, din partea ...: *am scris o scrisoare, în numele dumneavoastră, secretarului judeţului.* PETR.; **b)** invocînd puterea, autoritatea cuiva sau a ceva: *în numele egalităţii ... aceşti satisfăcuţi şi-au atribuit toate onorurile, toate sinecurele.* EM.; **pentru numele lui Dumnezeu,** formulă exclamativă care însoţeşte o rugăminte sau care exprimă indignare, nedumerire etc.: *pentru numele lui Dumnezeu, o sfătui Pascalopol, nu-ţi mai face sînge rău.* CĂL.; **pe numele cuiva,** înscris ca proprietate legală a cuiva: *dacă îl treci pe numele meu ..., apartamentul vă rămîne.* PR.; **2.** (gram.) denumire pentru părţile de vorbire care se declină (substantive, adjective, pronume); (spec.) substantiv; **nume predicativ,** cuvînt care, împreună cu un verb copulativ, formează predicatul unei propoziţii; **3.** calificativ, atribut; poreclă; (p. ext.) titlu, rang: *tu! ... nu vezi ... nu-ţi aflu nume.* EM.; **cu** (sau **sub**) **nume de ..., a)** cu titlu de ..., sub formă de ...; **b)** sub pretext că ..., spunînd că ...: *baba se urcă în pod, cu numele să le aducă slănină.* POP.; **(numai) cu numele,** de formă, în aparenţă: *era rege numai cu numele;* **4.** reputaţie, faimă: *toţi şi-ar fi pierdut casta şi numele dacă ar fi îngăduit o asemenea nuntă.* EL.; *are nume bun între săteni;* **a-i merge numele că ...,** a i se duce vestea că ...: *directorului îi mergea numele că se ţine cu acea cucoană.* DELAVR.; **a-i scoate** (sau **a-i ieşi**) **cuiva nume (rău),** a-i face reputaţie proastă, a vorbi de rău pe cineva: *scoată-mi nume cît or vrea!* COŞB.; **a-şi face un nume,** a ajunge cunoscut, vestit: *şi-a făcut un nume ... numai prin munca şi meritele lui.* VLAH.; **5.** persoana, fiinţă denumită; lucrul însuşi: *de este vreun nume la care să se-nchine un suflet omenesc, ... tu eşti acea fiinţă.* AL. [Lat. ***nomen***].

númen n. **1.** noţiune fundamentală în religia romană; **2.** (în filozofia lui Kant) esenţă cognoscibilă numai prin raţiune, în opoziţie cu fenomenul, cunoscut senzorial; lucru în sine: *adevăr şi ficţiune, numen şi fenomen ...; ce se ascunde sub aceste două chipuri ale realităţii?* GHEŢIE; (şi: **noumen**). [Din fr. ***noumène,*** germ. ***Noumenon***].

numenál, ~i, numenală, ~e a. referitor la numen, al numenului: *pentru Kant, libertatea devenea formula supremă a lumii numenale.* BL. [Din fr. ***nouménal***].

numerábil, ~i, numerabilă, ~e a. care poate fi numărat, calculat, socotit; (şi: **numărabil**). [Din lat. ***numerabilis***].

numerabilitáte f. (rar) calitatea de a putea fi numărat, calculat. [***Numerabil*** + ***-itate***].

numerál, ~i, numerală, ~e a. (înv.) care desemnează, indică un număr; care se referă la numere, care se indică prin numere: *în toţi termenii numerali se vede aplicată sistema zecimală.* HEL. // n. parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diferite aspecte, un număr, o determinare numerică a unor obiecte sau ordinea lor prin numărare. [Din lat. ***numeralis,*** fr. ***numéral***].

numerăr n. bani în (hîrtie-)monedă, servind direct pentru plată; bani lichizi, bani gheaţă, bani peşin: *era confruntat cu o criză acută de numerar.* GHEŢIE; *a plăti în numerar.* [Din fr. ***numéraire,*** lat. ***numerarius***].

numeráţie, numeraţii f. **1.** (înv.) numărare: *sînt sigure în numeraţiune.* EM.; **sistem de numeraţie,** ansamblu de reguli şi simboluri folosite pentru exprimarea numerelor: *sistem de numeraţie zecimal sau binar;* **2.** (rar) parte a aritmeticii care se ocupă cu studiul denumirii şi scrierii numerelor; (şi: (înv.) **numeraţiune**). [Din fr. ***numération,*** lat. ***numeratio, -onis***].

numeraţiúne f. v. **numeraţie.**

numéric, ~ci, numerică, ~ce a. **1.** care ţine de numere, referitor la numere: *operaţie numerică;* **2.** care constă într-un număr, exprimat printr-un număr: *forţă numerică;* (mat.) **funcţie numerică,** funcţie definită pe o mulţime de numere reale sau complexe, avînd valori într-o mulţime de aceeaşi natură; **cod numeric personal,** element suplimentar de identificare a persoanei fizice prin cifre, reprezentînd sexul, data naşterii etc. [Din fr. ***numérique***].

numericéşte adv. în ce priveşte numărul, referitor la număr. [***Numeric*** + ***-eşte***].

numerós, ~şi, numeroásă, ~e a. în număr, în cantitate mare; mult: *au apărut şi la noi traduceri numeroase.* SAD. [Din lat. ***numerosus***].

numerotá, numerotez vb. (tr.) a însemna o serie de obiecte sau de fiinţe cu numere în ordine succesivă pentru a le identifica, a le deosebi: *locurile erau numerotate.* [Din fr. ***numéroter***].

numerotáre, numerotări f. acţiunea de a numerota şi rezultatul ei; numerotaţie: *se păstrează numerotarea paginilor din prima ediţie.* [V. ***numerota***].

numerotát¹ n. numerotare: *a mai rămas numerotatul foilor.* [V. ***numerota***].

numerotát², ~ţi, numerotată, ~e a. care poartă un număr de ordine (pentru a putea fi identificat, deosebit); înregistrat sub un anumit număr; (spec.) paginat. [V. ***numerota***].

numerotatór, numerotatoare n. aparat cu care se numerotează ceva. [***Numerota*** + ***-tor***].

numerotáţie, numerotaţii f. numerotare: *sistem de numerotaţie.* [Din fr. ***numérotation***].

numerus clausus, 1. număr limitat de locuri la un examen, într-o instituţie de învăţămînt, într-o profesie, într-o ierarhie etc.: *numerus clausus e pururea o garanţie pentru onestitatea celor ce practică o profesiune.* EM.; **2.** (spec.) expresie care desemnează măsurile nedemocratice de reducere, în universităţi, a numărului studenţilor aparţinînd unei anumite naţionalităţi sau categorii sociale dintr-un stat. [Cuv. lat.].

numí, numesc vb. **1.** (tr.) a pune, a da un nume, o denumire, un calificativ, o poreclă; a denumi, a chema, a boteza: *Alec ... îl luă peste picior, numindu-l ageamiu.* GHEŢIE; *a numit pe fiul său Petru;* **2.** (refl.) a purta numele de ..., a se chema ...: *fratele craiului se numea Verde împărat.* CR.; **3.** (refl.) a se socoti drept ..., a se considera ca fiind ...: *cine ştie carte, cu patru ochi se numeşte.* Z.; **4.** (tr.) a rosti, a menţiona numele cuiva, a pomeni de cineva sau de ceva; a aminti, a invoca: *nu vru s-o numească de faţă cu atîta lume;* **5.** (tr.) a pune pe cineva într-o funcţie, într-o demnitate; a conferi un titlu, un grad: *numiţi-mă prefect!* AL.; *funcţionarii publici nu mai sînt astăzi servitorii ţărei care-i plăteşte, ci creaturele supuse ale partidei care i-a numit.* EM. [De la ***nume***].

numíd, ~zi, numidă, ~e a. (rar) care aparţine Numidiei sau locuitorilor acesteia, referitor la Numidia: *vînez pantera neagră şi crudul leu numid.* PILLAT. // m. pl. populaţia vechiului regat berber Numidia, aflat în nordul Africii (pe teritoriul actualelor state Algeria şi Tunisia). [Din fr. ***numide***].

numinós n. termen pentru componentele iraţionale ale categoriei religioase „sfînt": *numinosului i se mai atribuie ... o energie proprie.* BL.; (adj.) *în prezenţa obiectului numinos sau sacru omul se simte încercat de un sentiment de înfiorare.* BL. [Din it. ***numinoso***].

numíre, numiri f. **1.** faptul de a numi sau de a fi numit; (p. ext.) nume: *cîte numiri ar inventa el ... pentru un surîs.* EM.; *o minusculă tăbliţă de alamă ... indica numirea instituţiei.* GHEŢIE; **2.** faptul de a fi pus într-o funcţie, într-o slujbă; (concr.) act prin care se comunică încadrarea cuiva într-o funcţie: *într-o săptămînă vei căpăta numirea.* GHEŢIE; *regele deţinea prerogativa numirii miniştrilor.* D. [V. ***numi***].

numismát, ~ţi, numismată, ~e m., f. specialist în numismatică; colecţionar de monede şi medalii (vechi): *activitatea de numismat nu-mi ia mai mult de şapte-opt ore pe zi.* GHEŢIE. [Din fr. ***numismate***].

numismátic, ~ci, numismatică, ~ce a. care aparţine numismaticii sau monedelor şi medaliilor (vechi), referitor la numismatică sau la monedele şi medaliile (vechi): *cîteva notiţe numismatice ... îşi au valoarea lor.* MAIOR.; *voiam să lucrez la repertoriul numismatic.* GHEŢIE. // f. disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul monedelor şi medaliilor vechi, cu circulaţia monetară etc. [Din fr. ***numismatique***].

numít, ~ţi, numită, ~e a. 1. care poartă numele de ...: *soţie unui oarecărui numit Jode.* NEGR.; 2. pomenit, citat mai înainte: *scrierile numiţilor autori.* EM.; 3. (înv.) renumit, vestit: *te-au făcut pre tine numit.* BIBLIA. [V. ***numi***].

numitór, numitori m. termen al unei fracţii ordinare, scris sub linia de fracţie, reprezentînd împărţitorul; **numitor comun,** numitor aparţinînd mai multor factori; **a aduce la acelaşi numitor,** a) a face ca două sau mai multe fracţii ordinare să aibă acelaşi numitor; b) (fig.) a pune de acord puncte de vedere, păreri deosebite: *un criteriu ... care ar reduce categoriile inteligenţei şi plăsmuirile teoretice la acelaşi numitor.* BL. [***Numi*** + *-tor*].

numulít, numuiiţi m. gen fosil de foraminifere, caracteristic paleogenului, cu ţesutul calcaros, în formă de bănuţ. [Din fr. ***nummulite***].

numulític, ~ci, numulitică, ~ce a. 1. care conţine numuliţi, format din numuliţi: *calcar numulitic;* 2. care datează din perioada paleogenului, referitor la această perioadă. // n. (geol.; înv.) paleogen. [Din fr. ***nummulitique***].

nun, ~i, nună, ~e m., f. nume dat fiecăreia dintre cele două persoane (bărbat şi femeie) care asistă pe miri la cununia religioasă, îndeplinind ritualul cerut de biserica creştină; (la pl.) bărbatul şi femeia care îndeplinesc acest ritual; naş: *să fiu nunul domnişoarei Lina.* AL.; *se iau de mînă dintăi toţi vorniceii, apoi nunul cu nuna.* POP. [Lat. ***nonnus***].

nunciatúră f. v. **nunţiatură.**

núnciu m. v. **nunţiu.**

nuneá, nunele f. alunea, pistrui (pe faţă). [Din turc. ***nune*** „gropiţă"].

nuneáscă f. (de obicei artic.) numele unei hore care se joacă la nuntă, după cununie; melodia acestei hore; hora miresei. [***Nun*** + *-ească*].

nuntáş, ~i, nuntaşă, ~e m., f. persoană care participă la o nuntă, care face parte din alaiul unei nunţi: *mare nuntă se făcea, cu nuntaşi nenumăraţi.* AL. [***Nuntă*** + *-aş*].

núntă, nunţi f. 1. căsătorie şi, în special, ceremonia solemnă şi petrecerea care au loc cu acest prilej: *jucară ca la nunta unui împărat.* ISP; *noi ne împotrivim nunţii.* SAD.; **voiaj** (sau **călătorie**) **de nuntă,** călătorie pe care o fac tinerii căsătoriţi imediat după încheierea acestei petreceri: *se vor duce într-o aşa-zisă călătorie de nuntă.* GHEŢIE; **nuntă de argint** (sau **de aur**), sărbătorirea împlinirii a 25 (respectiv 50) de ani de la căsătorie; 2. (fig.) zarvă, gălăgie: *fac eu o nuntă ş-o încurcătură, din care numai eu am să ies singură şi neştiută pe-un drum cotit.* SAD.; 3. (perioadă de) împerechere a animalelor: *cînii sînt în nuntă;* 4. (col.) persoanele care iau parte la ceremonia şi petrecerea ocazionante de căsătorie; convoi, alai: *trecea o nuntă.* EM.; 5. (reg.) datină de sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou constînd dintr-o reprezentaţie asemănătoare cu nunta. [Lat. ***nuptiae***].

nuntí, nuntesc vb. 1. (pop.; tr.; intr. şi refl. recipr.) a se căsători, a face nuntă; a participa, a petrece la o nuntă: *şi patruzeci de zile-ntregi au tot nuntit.* COŞB.; 2. (intr. şi refl. recipr.) a se împerechea: *miliardele de gîze ... nuntind în ierburi.* SAD. [De la ***nuntă***].

nuntíre, nuntiri f. faptul de a (se) nunti; nuntă, nuntit[1]: *se pregătea la curte pentru nuntirea fiicei împăratului.* ISP. [V. ***nunti***].

nuntít[1] n. (rar) nuntire: *în ajunul zilei de nuntit.* [V. ***nunti***].

nuntít[2], ~ţi, nuntită, ~e a. care s-a căsătorit, a făcut nuntă: *trăiră în pace ... perechea nuntită.* ISP. [V. ***nunti***].

nuntitór, ~i, nuntitoáre a. (înv.; rar) de nuntă: (fig.) *în noaptea nuntitoare.* AL. [***Nunti*** + *-tor*].

nunţiál, ~i, nunţială, ~e a. al nunţiului. [***Nunţiu*** + *-al*].

nunţiatúră, nunţiaturi f. 1. reprezentanţă diplomatică a Vaticanului într-o ţară străină; reşedinţă, local al acestei reprezentanţe; 2. funcţia, demnitatea de nunţiu; (şi: **nunciatură**). [Din lat. ***nunciatura*** (***nuntiatura***), germ. ***Nuntiatur,*** it. ***nunziatura***].

núnţiu, nunţii m. reprezentant diplomatic permanent al Vaticanului într-o ţară străină; legat[3]: *vizita ... nunţiului papal mai dezmorţi limbile.* GHEŢIE; (şi: **nunciu**). [Din lat. ***nuntius,*** germ. ***Nuntius,*** it. ***nunzio***].

nupţiál, ~i, nupţială, ~e a. referitor la nuntă, de nuntă: *odaia nupţială era împodobită cu portretele ... „părinţilor".* CĂL.; *muzica intonă marşul nupţial din „Lohengrin".* GHEŢIE. [Din fr. ***nuptial,*** lat. ***nuptialis***].

nupţialitáte f. actul căsătoriei; indice reprezentînd numărul de căsătorii realizate la 1000 de locuitori, într-o perioadă dată. [Din fr. ***nuptialité***].

nur, nuri m. (pop. şi fam.; mai ales la pl.) 1. aspect atrăgător; farmec, graţie (în special a unei femei); (p. ext.) atracţie: *vezi că avea nuri, avea pe vino-ncoace.* ISP; *să izbutească să-şi puie nurii mai în vedere.* PETR.; 2. (fig.) **cu nuri,** favorabil: *soarta începe a fi cu nuri.* AL. [Din turc. ***nur*** „strălucire, frumuseţe"].

núrcă, nurci f. 1. mic mamifer carnivor mustelid, semiacvatic (asemănător cu vidra, dihorul, jderul) a cărui blană cafenie-roşcată, cu părul des, mătăsos, este foarte căutată; noriţă (*Lutreola lutreola*); 2. blana (prelucrată a) acestui animal: *îmbrăcat c-un contuş frumos de nurcă.* NEGR.; (şi: **norcă**). [Din pol., ucr. ***nurka***].

nuríţă, nuriţe f. (pop.; mai ales la pl.) diminutiv al lui nur: *mai bine un dram de nuriţe decît un car de frumuseţe.* PANN. [***Nur*** + *-iţă*].

nurlíu, ~ii, nurlie, ~ii a. şi adv. (pop. şi fam.) care are nuri; atrăgător, graţios, seducător: *o văduvă nurlie.* AL.; *zîmbiţi nurliu.* AL. [Din turc. ***nurlu*** „strălucitor"].

nuróră f. v. **noră.**

núrsă, nurse f. (rar) doică, bonă, dădacă. [Din fr., engl. ***nurse***].

nursing [nărsing] n. asistentă medicală. [Cuv. engl.].

nut, nuturi n. 1. scobitură făcută de-a lungul unei piese de lemn pentru a putea fi îmbinată cu alta: *nut şi feder;* 2. (tehn.) canelură; 3. crestătură pe rotorul maşinii electrice; 4. adîncitură în formă de şanţ făcută în mucava sau în carton gros. [Din germ. ***Nut***].

nutánt, ~ţi, nutantă, ~e a. (bot.; despre frunze, inflorescenţe etc.) cu vîrful în jos. [Din fr. ***nutant***].

nutáţie, nutaţii f. 1. mişcare oscilatorie lentă a axei polilor Pămîntului în jurul poziţiei sale medii, cauzată de variaţia atracţiei exercitate de Lună şi de Soare asupra ecuatorului Pamîntului şi asupra neomogenităţilor structurii interne a acestuia; 2. oscilaţie a axei proprii de rotaţie a unui corp aflat în mişcare de precesie, constînd în apropierea şi îndepărtarea periodică a acestei axe de axa conului descris; 3. mişcare laterală şi în spirală a vîrfului de creştere al unor organe ale plantelor. [Din fr. ***nutation,*** lat. ***nutatio***].

nutréţ, nutreţuri n. 1. nume dat plantelor furajere recoltate care servesc ca hrană animalelor domestice; furaj: *dejugaseră boii în curte, le dădeau nutreţ.* SOR.; *vizitiul scotea sacii cu nutreţ de la gîtul cailor.* GHEŢIE; 2. (pop.; p. gener.) hrană (pentru animale): *spuie corbii munţilor şi fiarele codrilor care-a fost nutreţul lor?* POP. [Lat. ***nutricium***].

nutrí, nutresc vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) hrăni, a (se) alimenta: *se nutresc cu prune, mere şi pere.* DELAVR.; 2. (tr.) a întreţine cu mîncare, a asigura cuiva traiul: *această lavră nutreşte la o mie cinci sute monahi.* NEGR.; 3. (fig.; tr.) a întreţine, a cultiva o idee, un sentiment: *nenorocim pe tineri nutrindu-i cu himere.* CĂL.; *nutrea convingerea că lumea ieşise desăvîrşită din mîinile Creatorului.* GHEŢIE. [Din lat. ***nutrire***].

nútrie, nutrii f. 1. mamifer rozător acvatic (asemănător cu castorul), cu blană brună-cenuşie, foarte apreciată (*Myocastor coypus*); 2. blana (prelucrată a) acestui animal: *mantou de nutrii.* [Din fr. ***nutria,*** germ. ***Nutria***].

nutriét n. blăniţă de miel prelucrată astfel încît să imite blana de nutrie. [***Nutria*** + *-et*].

nutriмént, nutrimente n. (înv.) hrană, alimentaţie; mijloace de trai: *mi-a procurat mijloace de a-ţi da nutrimentul material.* FIL.; *nutrimentul zilnic.* EM. [Din lat. ***nutrimentum,*** fr. ***nutriment***].

nutríre, nutriri f. (rar) acţiunea de a (se) nutri şi rezultatul ei. [V. ***nutri***].

nutrít, ~ţi, nutrită, ~e a. 1. alimentat, hrănit: *o persoană bine nutrită;* 2. (fig.) cultivat; întreţinut: *nutrit cu bune lecturi din tinereţe.* CĂL. [V. ***nutri***].

nutritív, ~i, nutritivă, ~e a. 1. care nutreşte; bogat în substanţe hrănitoare; hrănitor: *au ironizat lăcomia de bunuri nutritive a feţelor bisericeşti.* CĂL.; *aliment nutritiv;* 2. care aparţine nutriţiei, referitor la nutriţie, de nutriţie: *schimburi nutritive.* [Din fr. ***nutritif,*** lat. ***nutritivus***].

nutríţie, nutriţii f. 1. totalitatea proceselor fiziologice de ingerare şi asimilare a hranei, prin care un organism viu îşi asigură creşterea, dezvoltarea şi activitatea; (p. ext.) alimentare; hrană: *mă legănam pe picioare bolnăvicios, topit de slabă nutriţie.* VIERU; 2. ştiinţă care se ocupă cu studiul alimentelor şi al alimentaţiei; (şi: (rar) **nutriţiune**). [Din fr. ***nutrition,*** lat. ***nutritio, -onis***].

nutriţioníst, ~şti, nutriţionistă, ~e m., f. medic specialist în nutriţie şi în bolile legate de aceasta. [Din fr. ***nutritionniste***].

nutriţiúne f. v. **nutriţie.**

nutuí, nutuiesc vb. (tr.) a executa nuturi într-o piesă de lemn sau caneluri în piese metalice. [***Nut*** + *-ui*].

nutuíre, nutuiri f. acţiunea de a nutui. [V. ***nutui***].

nuvélă, nuvele f. 1. specie literară a genului epic care înfăţişează, într-un cadru mai restrîns decît al romanului şi mai amplu decît al schiţei, un episod semnificativ din viaţa unuia sau a mai multor personaje: *am mai scris în aceea epocă şi alte nuvele, cu acelaşi subiect.* SAD.; *nuvela este micul roman al automatilor şi scurtimea ei este cerută de stereotipismul eroilor.* CĂL.; 2. (înv.) noutate; ştire: *le aduce nuvele că Europa le promite ajutorul necesar.* FIL.; (şi: (înv.) **novelă**). [Din fr. ***nouvelle,*** it. ***novella,*** germ. ***Novelle***].

nuvelétă, nuvelete f. nuvelă de proporţii reduse: *o schiţă, o nuvelă, nuveletă ... trebuie să stea ... într-un cuviincios armistiţiu cu morala.* CAR.; *o nuveletă pe care o scriau atunci.* GAL. [Din it. ***novelletta*** (după *nuvelă*)].

nuvelíst, ~şti, nuvelistă, ~e m., f. autor de nuvele: *nuvelistul dă legendei o intrigă romanescă.* CĂL. [Din fr. ***nouvelliste***].

nuvelístic, ~ci, nuvelistică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic nuvelei, referitor la nuvelă: *încercările nuvelistice ale poetului.* LOV.; (adv.) *intrigi tratate nuvelistic.* CĂL. // f. totalitatea nuvelelor unui scriitor, ale unei epoci, ale unei literaturi: *Vlahuţă deschidea uşile nuvelisticei lui Brătescu-Voineşti.* CĂL. [***Nuvelist*** + *-ic*].

nuvistór, nuvistoare n. tub electronic miniatural construit din metal şi ceramică, folosit în domeniul frecvenţelor înalte. [Din fr., engl. ***nouvistor***].

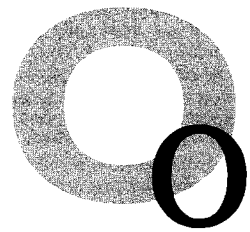

O[1], o m. invar. a optsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul (vocală rotunjită medie din seria posterioară) notat cu această literă.

o[2] interj. **1.** exclamaţie (emfatică) folosită în invocaţii şi în apostrofări: *aştept din parte-ţi, o, rege cavaler.* EM.; **2.** exclamaţie care exprimă surprindere, mirare, bucurie, întristare, nemulţumire, dezgust, rugăminte: *o! cît mi-a părut el de slut!* NEGR.; *o, Doamne!* [Onomat.].

o[3] pron. pers. v. **el.**

o[4] num. card., art. nehot. v. **unu.**

oac interj. (adesea repetat) cuvînt care redă strigătul broaştelor; (şi: **oacaca**). [Onomat.].

oácaca interj. v. **oac.**

oăcăr, ~i, oacără, ~e a. (înv. şi reg.) cu pete (negre) pe bot: *oaie, oaie oacără, ieşi în deal şi dapănă.* POP. [Et. nec.; cf. alb. **vakër** „oaie sau berbec cu botul şi picioarele negre"].

oácheş, ~i, oacheşă, ~e a. **1.** (înv. şi reg.; despre oi) cu pete negre în jurul ochilor; **2.** cu pielea feţei de culoare închisă şi cu ochii, părul, sprîncenele negre; brunet, brun, negricios, smead; (p. ext.) de culoare închisă, bătînd în negru: *un cap de fată oacheş şi visător.* EM.; *faţa oacheşă, frumoasă mă făcea s-o compar ... cu o ţigăncuşă.* EL. [Probabil ***ochi[2]*** + *-eş*; epitet aplicat mai întîi oilor cu dungă neagră în jurul ochilor şi apoi generalizat].

oáie, oi f. **1.** animal domestic rumegător, din familia cavicornelor, subfamilia ovinelor, crescut pentru lîna, laptele şi carnea lui; femela berbecului (*Ovis aries*); **ca oile, a)** cu grămada, în dezordine; **b)** fără discernămînt, orbeşte; **a suge (de) la două oi,** a trage concomitent foloase din două părţi; **a o face de oaie,** a face o prostie, o gafă: *mi-a făcut-o de oaie.* ST.; (înv.) **oaie seacă,** bir pe oile sterpe, plătit domniei (deosebit de oierit), scos în Ţara Românească de Alexandru Vodă (1568); **oaia năzdrăvană,** animal oracular din mitologia românească, care dezvăluie ciobanului care o păstoreşte complotul urzit împotriva lui de alţi ciobani (ex. Miorita, din balada cu acelaşi nume); **2.** carnea acestui animal folosită ca aliment: *îi place oaia cu tulburel*; **3.** blana (prelucrată) a acestui animal: *căciula cea de oaie.* EM.; **4.** (fig.) simbolul blîndeţii; **5.** (bis.; fig.; mai ales la pl.) creştin; credincios în raport cu preotul: *asta e pilda care dai oilor tale, păstorule?* NEGR.; **6.** epitet pentru o femeie naivă, credulă: *Mariana e o oaie*; **7.** (compus; ornit.; reg.) **oaia-morţilor,** becaţină (*Gallinago gallinaria*). [Lat. ***ovis***].

oálă, oale f. **1.** vas de lut ars, de metal, de porţelan etc., cu gura largă şi cu înălţimea mai mare decît lărgimea, folosit pentru prepararea şi păstrarea mîncărurilor: *pe plită fierbea apă în două oale adînci.* GHEŢIE; **oală-minune,** vas metalic cu capac etanş prevăzut cu supapă de siguranţă, pentru fiert (rapid) alimente sub presiunea aburului; **a prinde** (sau **a lua**) **pe cineva ca din oală,** a prinde pe cineva uşor (pe neaşteptate): *îi luau ca din oală şi-i treceau prin săbii.* ST.; **a se face** (sau **a fi**) **oale şi ulcele** (sau **ulcioare**), a fi mort demult: *mătuşa-i moartă ... şi s-a făcut oale şi urcioare.* CR.; **a pune (toate) în aceeaşi oală,** a amesteca în mod nepotrivit lucruri diferite; **a plăti oalele sparte,** a suporta consecinţele pentru greşelile altuia; **a-i pune cuiva oala,** a-i face farmece: *ibovnica mea ... parcă mi-a pus oala.* POP.; **ajunge o măciucă** (sau **un ciomag**) **la un car de** (ori **cu**) **oale,** nu-i nevoie de prea mult efort pentru a distruge ceva; ajunge ce s-a spus, ce s-a făcut; **mustăţi pe oală** sau **mustaţă adusă a oală,** mustăţi lungi cu vîrfurile lăsate în jos: *zicea rîzînd Nechifor şi-şi mîngîia mustaţa groasă adusă a oală.* SAD.; **2.** conţinutul acestui vas: *mîndra la joc, şi oala curge în foc.* POP.; **a se amesteca** (sau **a-şi băga** ori **vîrî nasul**) **unde nu-i fierbe oala,** a interveni nechemat într-o discuţie, într-o acţiune care nu-l priveşte: *îţi tot vîri nasul unde nu-ţi fierbe oala.* MAT.; **a-i da oala în foc,** a se enerva; a se supăra; **3.** (mai ales în forma **ol**) vas de lut alungit, înalt şi îngustat mai sus de mijloc; chiup; urcior: *în oluri se pune laptele la prins;* **4.** ghiveci, glastră: *oale cu maghirani.* FIL.; *erau trepte cu oale de flori.* EM.; **5. oală de noapte,** vas întrebuinţat (noaptea) pentru necesităţile fiziologice; ţucal: *erau paturi de fier strâmbate şi oale de noapte mîncate de rugină.* CĂRT.; **6.** vas de o construcţie specială, folosit în diverse operaţii tehnice, în industrie etc. (ex.: oală de condensare, oală de turnare etc.); **7.** (reg.) ţiglă, olan: *au acoperit mănăstirea Balica cu oale.* NEC.; **8.** (înv.) scoc din lut ars; uluc: *apele cele calde ... ies din oale.* DOS.; **9.** (reg.) scobitură circulară făcută într-un obiect; obiect cu o astfel de scobitură (ex.: oală de la piuă, de la moară); (şi: (pop.) **ol**). [Lat. ***olla***].

oárá[1], ori f. **1.** (la sg.; precedat de un num. ord. sau de un echivalent al acestuia) timpul sau momentul în care are loc un fapt: *azi am venit pentru prima oară la curse.* GHEŢIE; **2.** (la pl.; folosit la formarea num. adv.) *să mănînci de patru-cinci ori pe zi.* PETR.; **ori de cîte ori,** de fiecare dată, în toate cazurile: *am izbutit ori de cîte ori te-am ascultat.* ISP.; **de multe** (sau **de cîte**) **ori,** în repetate rînduri, adesea: *de cîte ori am aşteptat o şoaptă de răspuns!* EM.; *de multe ori ziarele ... formează opinia publică.* CF.; **de puţine ori,** rareori; **3.** (la pl.) numele simbolului matematic notat prin semnul „x", care arată că un număr este înmulţit cu un alt număr. [Lat. ***hora*** „ceas, oră"].

oárá[2], oare f. (reg.) pasăre de curte; orătanie: *să te ţii bătaie pe oare.* MACED. [Lat. ***ovaria*** „ouătoare"].

oárá[3] f. v. **oră.**

oárba f. artic. exclamaţie ironică la adresa adversarului care părăseşte lupta fugind în mod laş: *gloata strigă „oarba"!* AL.; **a da cuiva cu oarba,** a pune la punct pe cineva, a-i da cuiva cu tifla. [De la ***orb;*** cf. *a alerga orbeşte*].

oárdă f. v. **hoardă.**

oáre adv. (întăreşte valoarea exclamativă sau dubitativă a unei propoziţii) *oare ne vom mîntui de întrebări şi îndoieli?* GHEŢIE. // conj. (înv. şi reg.; cu funcţie disjunctivă) ori, sau: *giurăm pre svînta evanghelie, oare cu strîmbul, oare cu direptul.* VARL. [Lat. ***volet;*** cf. alb. ***vallë***].

oarecáre, oarecare şi (înv.) **oarecarí** pron. nehot. (înv. şi reg.) cineva, unul; careva: *doar m-a cere oarecare.* POP. // a. nehot. **1.** care nu a fost bine identificat, precizat; oareşicare, oarece, oarecine, anumit: *are oarecare simpatie pentru mine.* CAR.; **2.** indiferent care; careva: *mormăii o scuză oarecare.* EL.; **3.** fără importanţă, neînsemnat; obişnuit: *nu e un om oarecare.* SAD.; (subst.) *m-a oprit un oarecare.* [***Oare*** + ***care***].

oarecé pron. nehot. (înv. şi reg.) ceva: *are oarece să-i spuie.* N.TEST.; *are să-i spuie oarece.* ARG. // a. neh. (înv. şi reg.) oarecare: *au avut oarece stricăciune.* NEC. // adv. (înv.) puţin; întrucîtva, cam: *ostaşii oarece s-au odihnit.* PANN. [***Oare*** + ***ce***].

oarecevá pron. nehot. (înv. şi reg.) ceva, oarece: *omul desfîrşit ... are şi oareceva şi mai ales.* COR. [***Oare*** + ***ceva***].

oarecícă f. (reg.) ceva: *am să-ţi spun o oarecică.* AL. [***Oarece*** + *-ică*].

oarecíne pron. nehot. (înv. şi reg.) cineva, careva: *bine au zis oarecine că lacomul nice şie, nice altuia*

iaste de folos. N.COSTIN; *frunzuliţa codrului, bine-a zis ea oarecui.* POP. // a. nehot. anumit; oarecare: *un voinic oarecine.* COSTIN; (subst.) *eu nu sînt un oarecine.* EL. [*Oare* + *cine*].

oarecînd adv. (înv. şi reg.) **1.** cîndva (în viitor), vreodată; oareşicînd: *oarecînd să ştim şi folosul.* COR.; **2.** cîndva (în trecut); demult, odinioară: *un simigiu oarecînd ... a umblat din sat în sat.* POP. [*Oare* + *cînd*].

oarecît, ~ţi, oarecîtă, ~e pron. nehot. (înv.) oricît: *apropii-te tu, şi auzi oarecîte va zice D*[*o*]*mnul.* BIBLIA. // a. neh. (înv. şi reg.) cîtva; puţin: *fost-au oarecîtă vreme şi egumen.* DOS. [*Oare* + *cît*].

oarecúm adv. întrucîtva, într-o măsură oarecare; cumva: *sînt oarecum băieţi cu carte.* CAR.; *mă plictisea oarecum această vizitatoare inoportună.* EL.; **a-i fi oarecum,** a-i fi neplăcut; a-i fi ruşine; a se jena: *mă mier că nu ţi-i oarecum să-ţi fie.* CR.; *mi-e oarecum să întreb.* [*Oare* + *cum*].

oareşicáre a. nehot. (pop.) oarecare: *toţi nemeşii vor ca să rudească din oareşcare viţa împărătească.* B.-DEL. [*Oare* + *şi* + *care*].

oareşicé pron. nehot. (înv.) ceva, oarece: *îţi voi cumpăra cîte oareşice.* DRĂGHICI. // adv. (înv.) puţin; întrucîtva: *mai viindu-şi în fire oareşce.* MIN. [*Oare* + *şi* + *ce*].

oareşicíne pron. nehot. (înv. şi pop.) oarecine. [*Oare* + *şi* + *cine*].

oareşicînd adv. (înv.) oarecînd, cîndva. [*Oare* + *şi* + *cînd*].

oareşicît, ~ţi, oareşicîtă, ~e a. nehot. (reg. şi fam.) cîtva; puţin: *mi-am pierdut oareşicîtă vreme;* (adv.) *am aşteptat oareşicît.* [*Oare* + *şi* + *cît*].

oareşicúm adv. (pop.) oarecum: *i se făcu oareşicum milă.* VLAH. [*Oare* + *şi* + *cum*].

oareúnde adv. (înv. şi pop.) undeva: *să zice că oareunde, un împărat curios.* PANN. [*Oare* + *unde*].

oárzăn, ~i, oarzănă, ~e a. (reg.) **1.** oacheş; **2.** boacăn, ciudat: **a spune una oarzănă,** a spune o minciună gogonată; **3.** care se coace mai timpuriu decît altele din aceeaşi specie; văratic: *mă duceam să vînd nişte pere oarzăne.* REBR. [Et. nec.; cf. ***orz***].

oáspe m. v. **oaspete.**

oáspete, oaspeţi m. **1.** persoană care vizitează pe cineva în casa acestuia; cel primit cu bunăvoinţă, cu ospitalitate în casa cuiva; musafir; (spec.) invitat la masă: *un oaspete e trimis de Dumnezeu.* EL.; *veniseră oaspeţii toţi; în jurul mesei ne înghesuim cu toţii.* VIERU; **2.** persoană care vizitează o ţară, o instituţie etc. sau care asistă la un spectacol, la o solemnitate (ca invitat, ca reprezentant): *pentru ce să facem noi ruşine acestui crai oaspe ce-au venit la noi?* NEC.; *au venit oaspeţi din străinătate;* (fig.) *rîndunelele sînt oaspeţi de primăvară;* **3.** (reg.) nuntaş: *la ospăţ ... tot oaspeţi rari.* COŞB.; **4.** (după fr. **hôte**) gazdă, amfitrion: *la sosirea mea, ceilalţi musafiri erau la a doua ţuică, iar oaspetele la a treia.* M.CAR.; (şi: (înv.) **oaspe**). [Lat. ***hospes, -itis***].

oáste, oşti f. **1.** armată formată din călărime şi din pedestrime; oştire: *oştile leite-n zale.* EM.; **2.** serviciu militar: *a făcut oastea doisprezece ani.* REBR.; **3.** (înv.; col.) oşteni, soldaţi: *70-80 de mii de oaste.* NEC.; **4.** (înv.) război, luptă, bătălie: *se gătiră îndată de oaste.* BĂLC. [Lat. ***hostis, -em*** „duşman, străin înarmat", de unde „om înarmat"].

oáză, oaze f. **1.** loc cu vegetaţie bogată (şi aşezări omeneşti) în cuprinsul unui deşert: *verdeaţa de oază cu dor aşteptată.* MACED.; **2.** (fig.) tot ce oferă destindere, repaos (într-un mediu ostil): *casa lor, orele de sîmbătă seara ... erau pentru mine ... oaza în care reveneam să mă odihnesc.* PR.; **3.** loc neacoperit cu gheaţă în zona interioară a Antarcticii; (şi: (înv.) **oazis**). [Din germ. ***Oase,*** it. ***oasi,*** lat., fr. ***oasis***].

oázis s. v. **oază.**

obádă, obezi f. **1.** fiecare dintre bucăţile de lemn încovoiat, care, împreunate, alcătuiesc partea circulară a unei roţi de lemn; (p. gener.) partea circulară a unei roţi de lemn (peste care se montează şina): *erau aruncate obezi de roate.* OD.; *mereu se rupea ceva* [la car]: *...cîrceii, răscolul, obada.* SOR.; **2.** (p. ext.) partea periferică a roţii unui autovehicul; jantă; **3.** (de obicei la pl.) instrument de tortură în evul mediu, alcătuit din două bucăţi de lemn, cu cîte o scobitură în formă de semicerc, între care se introduceau şi se imobilizau picioarele sau mîinile osîndiţilor sau ale robilor; butuc; (p. ext.) cătuşe, fiare: *ducîndu-l în obezi la ispravnic.* PANN; (fig.) *în inimă obezile se sfarmă, se dezrobesc aducerile-aminte.* GOGA; **a pune (în) obezi,** a subjuga, a înrobi; **4.** (p. anal.; reg.) veşcă la sită; **5.** (p. anal.; reg.) borul pălăriei; **6.** (p. anal.; reg.) cosoroabă, cununa casei; (şi: (înv. şi reg.) **obeadă**). [Din sl. ***obedŭ***].

obădă, obădez vb. **1.** (tr.) a monta în obezi spiţele unei roţi; a pune roţii obadă; **2.** (reg.; refl.; despre roţi) a se îndoi, a se desface în bucăţi; (şi: **obeda**). [De la ***obadă***].

obădár, obădare n. (reg.) sfredel pentru găurit obezi; lingura rotarului. // m. (pl. **obădari**) dulgher care face obezi. [***Obadă*** + *-ar*].

óbărchelner m. v. **oberchelner.**

óbcină, obcini şi **obcine** f. **1.** culme, coamă de deal sau de munte care uneşte două piscuri; (p. ext.) înălţime acoperită de pădure: *Moldova îşi adună izvoarele dintre obcinele Bucovinei;* **2.** versant comun formînd hotarul dintre două proprietăţi; **3.** (reg.) cumpăna apelor: *opcină între Prut şi Bîrlad.* URIC.; (şi: (înv.) **opcină**). [Din sl. ***občina***].

obcónic, ~ci, obconică, ~ce a. de forma unui con inversat. [Din germ. ***obkonisch***].

obdúce, obdúc vb. (rar; tr.) a acoperi, a înveli: [oameni] *cari, deşi par ... aşa de transparenţi, totuşi sînt obduşi c-o epidermă foarte groasă.* AG. [Din lat. ***obducere***].

obdúcţie, obducţii f. proces geologic prin care o masă importantă de material din crustă, de origine oceanică, este ridicată peste marginea unei plăci continentale. [Din fr. ***obduction***, germ. ***Obduktion***].

obeádă f. v. **obadă.**

obedă vb. v. **obăda.**

obediént, ~ţi, obedientă, ~e a. supus, ascultător; care denotă supunere: *gesturi obediente.* [Din lat. ***obediens, -ntis,*** it. ***obbediente***].

obediénţă, obedienţe f. supunere, ascultare; dependenţă: *în urma numeroaselor examene de ortodoxie, obedienţă şi devotament, a fost, în sfîrşit, primit în cadrele regulate ale unei armii.* LOV. [Din lat. ***obedientia,*** fr. ***obédience***].

obéjdie, obejdii f. (reg.) lipsă de noroc; necaz, nenorocire: *ea n-o fi avut vină, săraca, a ajuns-o obejdia cu el.* SOR.; **te duce obejdia,** te duce nenorocul, te trage aţa. [Et. nec.].

obélă, obele f. semn care marchează pasajele interpolate sau îndoielnice în manuscrisele vechi. [Din fr. ***obèle***].

obelísc, obeliscuri n. **1.** monument comemorativ, de origine egipteană, în forma unui trunchi de piramidă, foarte înalt şi ascuţit la vîrf, alcătuit de obicei dintr-un singur bloc de piatră (şi acoperit cu inscripţii): *obeliscul din Luxor;* **2.** element de arhitectură din lemn, din piatră etc., de forma monumentului descris mai sus. [Din fr. ***obélisque***].

óber, oberi m. (astăzi rar) oberchelner: *fură luaţi în primire de oberul stilat ... şi daţi în grija unui chelner.* GHEŢIE. [Din germ. ***Ober***].

óberchelner, oberchelneri m. chelner-şef; ober: *oberchelnerul aduse nota de plată pe o tavă de argint.* GHEŢIE; (şi: **obărchelner**). [***Ober*** + ***chelner***].

óberec, oberecuri n. numele unui dans popular polonez cu ritm vioi; melodia acestui dans. [Din pol. ***oberek***].

óberliht, oberlihturi n. **1.** porţiune în partea de sus a unei ferestre sau uşi, cu deschidere separată, servind la iluminarea şi la aerisirea unei încăperi; supralumină: *pătrunse în sală printr-un oberliht deschis.* CĂRT.; **2.** luminator. [Din germ. ***Oberlicht***].

oberteil [óbărtail] n. partea de sus, partea superioară. [Cuv. germ.].

óberton, obertonuri n. (muz.) ton adăugat celui de bază pentru a-i atribui o sonoritate deosebită. [Din germ. ***Oberton***].

óberţal, oberţali m. (înv.) chelner care încasa banii de la clienţi. [***Ober*** + ***ţal***].

obéz, ~i, obeză, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de obezitate; (om) foarte gras: *o guvernantă obeză şi bătrînă.* PETR. [Din fr. ***obèse***].

obézic, ~ci, obezică, ~ce a. de obezitate; care produce obezitate. [Din fr. ***obésique***].

obezitáte f. creştere exagerată în greutate datorată acumulării unei cantităţi mari de grăsime, în special în ţesutul subcutanat şi în jurul viscerelor; stare (patologică) proprie persoanelor (foarte) grase: *femeile ... sînt predispuse la obezitate.* CĂL. [Din fr. ***obésité***].

obiálă, obiele f. (mai ales la pl.) **1.** bucată de pînză sau de postav cu care se înfăşoară laba piciorului, în loc de ciorap sau peste ciorap (mai ales în opinci, uneori şi în cizme sau bocanci): *m-a ros bocancul, se vede că n-am potrivit cumsecade obiala.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) zdreanţă, cîrpă; haină ruptă; **a-i curge cuiva obielele** sau **a curge obielele de pe** (sau **după**) **cineva,** a fi îmbrăcat sărăcăcios, în zdrenţe; (p. ext.) a fi sărac: *curgeau oghelele după dînşii.* CR. [Din bulg. ***obijalo***].

obicéi, obiceiuri şi (înv. şi pop.) **obiceie** n. **1.** deprindere consacrată, mod tradiţional de a se îmbrăca, de a se comporta etc. caracteristic unui popor, unei colectivităţi; rînduială, datină, uz, obicină: *prea v-aţi bătut joc de limbă, de strămburi şi obicei.* EM.; *după obiceiul franţuzesc ... supele se serveau seara.* GHEŢIE; **2.** deprindere specifică unui individ dobîndită prin repetarea deasă a aceleiaşi acţiuni; manieră de a se purta, fel particular de a face ceva; obişnuinţă, tipic[1]: *unul din obiceiurile mele, bune sau rele, este de a spune adevărul.* FIL.; *a închis o clipă ochii, după obiceiul ei.* EL.; **de obicei,** de regulă, în mod obişnuit, în genere: *de obicei adormeam toţi îndată ce stingeam lumina.* PR.; **a avea obicei** (sau **obiceiul, de obicei**), a obişnui: *căci nu mai am de obicei ca-n zilele acele, să mă îmbăt şi de scîntei din stele.* EM.; **3.** (înv.) lege nescrisă; drept sau obligaţie statornicite prin tradiţie şi avînd putere de lege; cutumă: *ostaşii aveau multe privilegii sau obiceie, ... cum se zicea pe atunci.* BĂLC.; **obiceiul pămîntului,** denumire dată cutumei în ţările româneşti, servind ca lege pînă la condicile lui Caragea şi Calimah, din 1817; (p. ext.) obicei specific unei ţări, unei regiuni etc., păstrat din vechime; legea pămîntului: *obiceiul pămîntului poate sluji de lege.* NEGR.; *ce se urmează după obiceiul pămîntului n-are nevoie de scris.* DELAVR.; **4.** (înv.) impozit, dare, bir: *s-au scornit un obicei pe vite, căruia obicei zic muntenească văcăritul.* N.COSTIN. [Din bulg. ***običaj***].

obícină, obicine f. (înv.) obicei: *din bătrîni luînd obicină.* DOS. [Din bulg. ***obično***].

obicinuí vb. v. **obişnui.**

obicinuínţă f. v. **obişnuinţă.**

obicinuít a. v. **obişnuit.**

obicní, obicnesc vb. (înv.; tr.) **1.** a deprinde, a învăţa, a-şi însuşi; a obişnui ceva: *lua învăţătură ce obicnisă.* DOS.; **2.** a suferi, a îndura; a tolera, a accepta: *să obicnim cu răbdare greşalele lor* (a. 1794). GCR. [Din sl. ***obiknonti***].

obicnít, ~ţi, obicnită, ~e a. (înv.) obişnuit, caracteristic: *slujindu-să cu obicnita sa îndrăznire.* DOS. [V. ***obicnì***].

obídă, obide f. **1.** (pop.) întristare adîncă, mîhnire, amărăciune; necaz, ciudă, mînie: *cuprins de mîhnire şi de obidă.* ISP; **2.** (înv.) nedreptate, asuprire; insultă, umilire: *aceste obide au adus robia.* NEGR. [Din sl. ***obida***].

obidí, obidesc vb. **1.** (înv.; tr.) a asupri, a nedreptăţi: *obideşti pre cei săraci* (a. 1642). GCR; **2.** (înv. şi pop.; refl. şi intr.) a se lăsa prădă deznădejdii, durerii; a se amărî, a se necăji: *ziua stau şi obidesc, noaptea nu mă odihnesc.* POP.; **3.** (înv. şi reg.; refl.) a se văicări, a se tîngui: *săraca de mine, se obiduia vulpea, ce mă fac eu acuma?* POP.; (şi: (înv. şi reg.) **obidui**). [De la ***obidă***].

obidíre, obidíri f. (înv. şi pop.) acţiunea de a (se) obidi şi rezultatul ei; asuprire, nedreptate; suferinţă, chin: *ci-n pacea obidirii voastre ... trăieşte-nfricoşatul vifor al vremilor războinătoare.* GOGA. [V. **obidi**].

obidít, ~ţi, obidită, ~e a. (înv. şi pop.) **1.** (adesea subst.) asuprit, nedreptăţit: *veniţi voi, obidiţii lumii.* GOGA; *popor obidit;* **2.** tare întristat, mîhnit, îndurerat, necăjit: *e aşa de obidit, încît ai crede că vrea să plîngă.* CAR.; **3.** care exprimă mîhnire, obidă, umilinţă: *rîdeam ... de figura redusă la tăcere, obidită, a lui Cubleş.* PR. [V. **obidi**].

obidós, ~şi, obidoásă, ~e a. **1.** (înv.) îndurerat, amărît; jalnic; **2.** (înv. şi reg.) sensibil; milos: *Maria ... era ... atît de dulce la fire şi de obidoasă.* SL. [*Obidă* + *-os*].

obiduí vb. v. **obidi.**

obiéct, obiecte n. **1.** ceea ce se oferă spre simţurilor, în special vederii: *descoperea necontenit alte obiecte în faţa lui.* EL.; *meditaţia e bună, îndreptată la orice obiect creat, dar nu la Dumnezeu.* STĂNIL.; **2.** tot ceea ce se prezintă spiritului, constituind materia unei activităţi intelectuale: *argumentarea devine obiectul unei cercetări.* MAIOR.; **la obiect,** în temă, fără divagaţii: *răspunde prin monosilabe, uneori la obiect, alteori nu.* GHEŢIE; **3.** (filoz.) ceea ce se află în afara eului şi spre care se îndreaptă gîndirea, cunoaşterea: *obiectul cunoaşterii poate fi o existenţă logică, ... pur ideală sau o existenţă fenomenală.* BL.; *folozofii idealişti includ obiectul în subiect, iar materialiştii reduc subiectul la o expresie a obiectului.* GHEŢIE; **4.** ceea ce formează materia unei discipline; disciplină de învăţămînt: *obiectul logicii li se păruse plicticos şi superfluu.* PR.; *învaţă la toate obiectele;* **5.** corp solid, de obicei prelucrat, care are o anumită întrebuinţare; lucru: *am avut o prăvălie de obiecte bisericeşti.* PETR.; *obiect de strictă necesitate;* **6.** cauza, motivul unui sentiment, al unei acţiuni: *obiectul general al grevelor îl constituie condiţiile de muncă, iar obiectivul lor ameliorarea acestor condiţii.* D.; *obiect de compătimire; obiectul invidiei sale;* **7.** scop propus; ţintă, obiectiv: *Smaranda ... era obiectul sarcasmului Anei.* ZAMF.; **8.** (gram.) complement (direct sau indirect). [Din lat. ***obiectum,*** germ. ***Objekt,*** fr. ***objet***].

obiectá, obiectez vb. (tr.) **1.** a face o obiecţie, a contesta (aducînd argumente) ceea ce susţine altcineva: *Felix nu îndrăzni să obiecteze nimic.* CĂL.; **2.** (rar) a imputa, a reproşa: *a obiecta cuiva mişelia sa.* [Din lat. ***obiectare*** „a opune"].

obiectív, ~i, obiectivă, ~e a. **1.** (filoz.) care există în afara conştiinţei şi independent de ea; real; material, concret: *realitatea obiectivă, pe care trebuie s-o redai în proză, te distrage de la influenţele străine pe care le-ai suferit.* IBR.; **2.** (şi adv.) care redă fidel realitatea; care se sustrage subiectivităţii; nepărtinitor, imparţial: *planul meu ..., studiat din punctul de vedere obiectiv pur.* CAR.; *romanul este reprezentarea obiectivă a realităţii.* CĂL.; *important e ca la examen profesorul să fie perfect obiectiv.* GHEŢIE; **3.** (gram.) care se referă la obiectul direct sau indirect: *genitiv obiectiv; reflexiv obiectiv.* // n. **1.** lentilă sau sistem de lentile care formează, într-un aparat optic, imaginea unui obiect: *tata se uita ... în obiectiv.* CĂRT.; **2.** porţiune de teren, construcţie etc. de importanţă strategică spre care se îndreaptă un atac armat; ţintă: *cînd ajunge la ţintă, torpila explodează, sfărîmînd obiectivul, un vas de război inamic.* SAD.; **3.** loc, punct etc. care prezintă interes pentru turişti: *obiectiv turistic;* **4.** scop, ţel, ţintă: *prostia ... formează obiectivul satirei lui Caragiale.* IBR.; **5.** (concr.) ceea ce urmează să fie realizat: *obiectiv industrial.* [Din fr. ***objectif,*** lat. ***obiectivus***].

obiectivá, obiectivez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) transforma în realitate obiectivă, susceptibilă de studiu obiectiv; a căpăta sau a face să capete caracter obiectiv: *aceste stări de suflet se încheagă şi se obiectivează ..., devin realităţi obiective.* IBR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) exterioriza: *limbajul obiectivează gîndirea;* **3.** (refl.) a deveni obiectiv: *Kogălniceanu se obiectivează în evenimentele politice.* CĂL. [Din fr. ***objectiver***].

obiectiváre, obiectivări f. faptul de a (se) obiectiva: *obiectivarea ne-ar scoate din condiţia tragică.* CĂL. [V. ***obiectiva***].

obiectivát, ~ţi, obiectivată, ~e a. concretizat, materializat: *imagini obiectivate.* [V. ***obiectiva***].

obiectivísm n. **1.** (înv.) obiectivitate; nepărtinire: *acest om ... îşi atribuie mult obiectivism.* MACED.; **2.** denumire pentru doctrinele care susţin capacitatea intelectului uman de a ajunge la o cunoaştere sigură, controlabilă, în opoziţie cu scepticismul şi relativismul; **3.** neimplicare; apolitism. [Din germ. ***Objektivismus,*** rus. ***obiectivizm***].

obiectivíst, ~şti, obiectivistă, ~e a. **1.** (înv.) obiectiv: *a căutat ... să rămînă obiectivist.* MACED.; **2.** care ţine de obiectivism, referitor la obiectivism. [***Obiectiv*** + *-ist*; cf. germ. ***objektivist***].

obiectivitáte f. **1.** caracterul a ceea ce este obiectiv, a ceea ce este în afara conştiinţei, a spiritului: *trebuie bine înţeleasă noţiunea de obiectivitate a valorii estetice.* C.; **2.** nepărtinire, imparţialitate; atitudinea obiectivă; obiectivism: *obiectivitatea previne dorinţa.* EM.; *i se cere cronicarului simţul obiectivităţii.* CĂL. [Din fr. ***objectivité***].

obiectivizá, pers.3 **obiectivizează** vb. (rar; refl.) **1.** a căpăta caracter obiectiv; a trece conştient de la subiectiv la obiectiv, în scopul cunoaşterii autentice a realităţii; **2.** a reflecta în mod obiectiv realitatea. [***Obiectiv*** + *-iza*].

obiectivizáre, obiectivizări f. faptul de a se obiectiviza. [V. ***obiectiviza***].

obiectuál, ~i, obiectuală, ~e a. (livr.) **1.** care are natura unui obiect (existînd independent de subiect); material; **2.** care aparţine lucrurilor, obiectelor (nu oamenilor). [De la ***obiect***].

obiécţie, obiecţii f. argument pe care cineva îl opune unei propuneri, unei cereri, unei teze etc.; observaţie prin care cineva îşi exprimă dezacordul faţă de ceva: *le face obiecţiunea că sînt uneori prea concişi.* MAIOR.; *nimeni nu ridică vreo obiecţie.* GHEŢIE; **obiecţie de conştiinţă,** opunere a cuiva faţă de dispoziţiile unei autorităţi legale din motive de conştiinţă (ex. refuzul satisfacerii serviciului militar obligatoriu); (şi: **obiecţiune**). [Din fr. ***objection***].

obiecţiúne f. v. obiecţie.

obijduí, obijduiesc vb. (înv.; tr.) **1.** a asupri, a împila: *nu-i place să obijduiască pe săraci.* AL.; **2.** a nedreptăţi; a jigni: *nu mă obijdui cu prepusuri.* SAD. [Din sl. ***obiždon*** (prez. ind. al lui *obiděti*)].

obijduíre, obijduiri f. (înv.) **1.** faptul de a obijdui; asuprire, împilare; **2.** ofensă, jignire: *curtenii au a suferi ... obijduiri.* SAD. [V. ***obijdui***].

obijduít, ~ţi, obijduită, ~e a. (înv.; adesea subst.) nedreptăţit, asuprit, năpăstuit: *categoriile sociale obijduite.* IBR.; *Hristos apără pe cei obijduiţi.* MAT. [V. ***obijdui***].

obijduitór, ~i, obijduitoáre m., f. (înv.) asupritor, împilator: *tronul se cîştigă de la ... obijduitorii creştinătăţii, prin intrigă şi bacşişuri.* SAD. [***Obijdui*** + *-tor*].

obişnuí, obişnuiesc vb. **1.** (tr.) a avea o anumită deprindere, a avea obiceiul: *obişnuia să ronţăie migdale.* ST.; **2.** (refl. şi tr.) a (se) deprinde, a (se) învăţa; a se familiariza: *i se plătea o sfănţoaică pe lună spre a obişnui copiii să citească.* CĂL.; *se obişnuiseră ... cu năzdrăvăniile Carlei.* GHEŢIE; **3.** (tr. şi refl. pas.) a (se) folosi, a (se) întrebuinţa des; a fi în uz: *Eminescu obişnuieşte ... cînd versul iambic, cînd pe cel trohaic.* IBR.; *vorba asta nu se obişnuieşte;* (şi: (înv.) **obicinuí**). [De la ***obicină***].

obişnuínţă, obişnuinţe f. **1.** faptul de a fi obişnuit cu ceva, de a avea un anumit obicei; deprindere, obicei: *rămase cu obişnuinţa de a mînca mere.* CĂL.; **din (sau după) obişnuinţă,** în virtutea deprinderii, potrivit obiceiului, datinei: *rînduim ... după vechea obicinuinţă* (a. 1814). URIC.; *ţăranii se uitau toţi după brişcă, mai mult din obişnuinţă.* REBR.; **2.** stare a organismului care, în mod treptat, devine mai puţin sensibil la un medicament; toleranţă; **3.** întrebuinţare, uz; (şi: (înv.) **obicinuinţă**). [***Obişnui*** + *-inţă*].

obişnuít, ~ţi, obişnuită, ~e a. **1.** care a intrat în obişnuinţa cuiva, care a devenit obicei: *viclenia lui obicinuită.* CR.; **2.** care se face, se întîlneşte, se întîmplă frecvent, în mod regulat; curent, uzual: *a intrat în obişnuitele-i îndeletniciri.* SAD.; *bolnavul arată semnele obişnuite ale unei rătăciri mintale.* GHEŢIE; **3.** care nu se distinge prin nimic; simplu, banal, comun, ordinar: *un om obişnuit.* PR.; *lucru obişnuit.* // m., f. persoană care frecventează un anumit loc: *obişnuiţii localului îşi făcuseră siesta.* GHEŢIE; *obişnuitul casei;* // adv. de obicei, în mod regulat, curent: *lumea e mai complicată decît credem noi obişnuit; venea obişnuit la sfîrşit de săptămînă;* (şi: (înv.) **obicinuit**). [V. ***obişnui***].

obituár, obituare n. **1.** depozit mortuar unde se păstrează corpurile presupuse a fi în stare de moarte aparentă; **2.** listă cu numele celor decedaţi; pomelnic. [Din fr. ***obituaire,*** lat. ***obituarium***].

obîrşénie, obîrşenii f. (înv.) sfîrşit, capăt: *iaste cap şi obîrşenie stătătoare în veci.* DOS. [***Obîrşi*** + *-enie*].

obîrşí, obîrşesc vb. (înv.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) termina, a (se) sfîrşi: *să-mi obîrşesc viaţa în bună mărtorie.* DOS.; **2.** (tr.) a urma, a împlini un sfat, un îndemn: *învăţăturile ... cu drag să le obîrşim.* COR.; **3.** (refl.) a se trage, a-şi avea originea, a proveni: *Caragiale vine să le aducă aminte ... că se obîrşesc din teatrul lui.* ARG. [De la ***obîrşie***].

obîrşie, obîrşii f. **1.** culme, muchie, vîrf: *ne-am întors urmînd obîrşia munţilor.* GHICA; **2.** loc de unde izvorăşte o apă curgătoare, de unde începe să se formeze albia unui rîu; izvor: *un pîrîiaş, a cărui obîrşie venea dintr-un şipot de apă.* ISP; **3.** punct de plecare; origine, început: *obîrşia lumii sau geneza celor văzute şi nevăzute.* BL.; **4.** locul unde s-a născut cineva; familia, neamul din care se trage; originea socială: *unde ţi-e dovada de-naltă obîrşie?* AL.; *porecla îi este Bistriţanu, care-l arată de unde îi e obîrşia.* SAD.; *provine dintr-o familie de obîrşie nemeşească.* [Din sl. ***obrŭšĭ***].

objurgáţie, objurgaţii f. (franţuzism; înv.) observaţie, imputare (violentă), reproş; (şi: **objurgaţiune**). [Din fr. ***objurgation***].

objurgaţiúne f. v. objurgaţie.

oblámnic n. v. oblanic.

oblánic, oblanice n. (reg.) suport făcut dintr-o bucată de pînză încolăcită, pe care femeile (din Oltenia mai ales) îl pun pe creştet cînd poartă greutăţi pe cap: *mai avea o fustă ruptă ... s-o facă oblamnic, să nu le glodească-n cap.* SOR.; (şi: **oblamnic**). [Din sb. ***oglavnik***].

oblástie, oblastii f. (înv.) **1.** regiune, ţinut, ţară: *era lăudat ... întru toată oblastiia.* VARL.; **2.** cîrmuire, stăpînire: *partea Schythiei ... era tot supt oblastia împărăţiei romanilor.* CANT. [Din sl. ***oblastĭ***].

oblát, oblaţi m. **1.** (înv.) băiat adus de părinţi la o mănăstire, pentru a deveni călugăr; **2.** persoană care se integrează într-o comunitate monastică, supunîndu-se unui anumit regulament, însă fără a rosti jurămîntul şi fără a-şi abandona obiceiurile laice; **3.** membru al unor ordine religioase catolice, cu rol misionar. [Din fr. ***oblat***].

obláţie, oblaţii f. ofrandă adusă unei divinităţi; (şi: **oblaţiune**). [Din lat. ***oblacio, -onis,*** fr. ***oblation***].

oblaţiúne f. v. oblaţie.

oblăduí, oblăduiesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) conduce; a (se) administra, a (se) guverna: *mănăstiri ... oblăduindu-se fiecare de sine.* OD.; **2.** (intr.) a domni; a stăpîni: *pe atunci, oblăduia pe Lotru un boier mare.* GAL.; **3.** (tr.) a proteja, a ocroti, a apăra: *spera să-l oblăduiesc mereu.* [Din sl. ***obladovati***].

oblăduíre, oblăduiri f. (înv. şi pop.) **1.** acţiunea de a (se) oblădui şi rezultatul ei; **2.** guvernare, conducere; administraţie; stăpînire: *toţi boierii duşmani oblăduirii mele sînt prinşi.* AL.; **3.** protecţie, ocrotire: *rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei.* REBR. [V. ***oblădui***].

oblăduitór, ~i, oblăduitoáre a. şi m., f. (înv. şi pop.) (persoană) care oblăduieşte, care conduce, guvernează, stăpîneşte; protector: *mintea cea oblăduitoare sufletului.* ANTIM; *mîndru oblăduitor al Ţării Moldovei.* SAD. [***Oblădui*** + *-tor*].

obleág n. v. obleagă.

obleágă, oblege şi **oblegi** f. (reg.) **1.** pământ lăsat necultivat un an sau doi, folosit ca păşune; pîrloagă; **2.** fîn care se face pe asemenea pământ: *frunzuliţă de obleagă.* POP; **3.** (la pl.) meleaguri: *îmblînd pe cele obleaguri.* C.L.; (şi: **obleag**). [Cf. ucr. ***oblig, oblogu*** „pământ necultivat", sl. ***oblěgati*** „a sta culcat, a zăcea"].

obléte m. v. **obleţ.**

obléţ, obleţi m. peşte de apă dulce, cu corpul zvelt şi cu solzi mici, argintii, din care se prepară aşa-numita esenţă de Orient, folosită la fabricarea perlelor artificiale; albişoară, sorean, lătăreţ (*Alburnus alburnus*); **obleţ-de-mare** (sau **-de-Dunăre**), peşte migrator asemănător cu cel descris mai sus, de culoare verzuie sau albăstruie, cu abdomenul alb-argintiu, avînd carnea grasă şi gustoasă; tuşcov (*Chalcalburnus chalcoides*); (şi: **oblete**). [***Oblu*** + ***-eţ***].

obli, oblesc vb. **1.** (înv. şi reg.; tr.) a netezi, a nivela: *a obli pămîntul;* **2.** (reg.; tr. şi refl.) a (se) îndrepta, a (se) dezdoi. [De la ***oblu***].

óblic, ~ci, oblică, ~ce a. **1.** înclinat faţă de o dreaptă sau faţă de un plan; **pieziş:** *în lumina oblică a soarelui de toamnă scăpărară arme.* SAD.; **2.** cu colţurile exterioare ridicate spre tîmple; codat: *ochii negri puţin oblici.* PETR.; **3.** (fig.) bănuitor, iscoditor; pieziş: *mă rog, răspunse cu privirea-i oblică doamna Ciudin.* SAD.; **4.** (despre cilindri sau prisme) care are generatoarele sau muchiile laterale înclinate faţă de planurile bazelor; **5.** (gram.) **caz oblic**, nume dat în gramatica română cazurilor genitiv şi dativ; nume dat în gramatica unor limbi tuturor cazurilor, cu excepţia nominativului şi vocativului. // f. linie care, în raport cu alta sau cu un plan face un unghi diferit de nouăzeci sau de o sută optzeci de grade: *locul este tăiat cu o foarte pronunţată oblică pe linia stradei.* CAR. [Din lat. ***obliquus,*** fr. ***oblique***].

oblicá, oblichez vb. (rar; intr.) a ocoli, a coti: *oblicînd într-acolo.* SAD. [Din fr. ***obliquer***].

oblicí, oblicesc vb. **1.** (înv.; tr. şi refl. pas.) a da pe faţă; a vădi, a dovedi: *deaca să oblicură, păţîră de tot feliul de muncă.* DOS.; **2.** (înv. şi pop.; tr. şi intr.) a prinde de veste, a afla în taină: *oblicind ... despre sosirea boierilor pribegiţi.* OD.; **3.** (înv. şi pop.; tr.) a descoperi, a dibui: *duşmanii l-au oblicit.* POP [Din sl. ***obličiti***].

oblicitáte f. înclinaţie a unei linii sau a unei suprafeţe faţă de o altă linie sau altă suprafaţă; poziţie oblică: *oblicitatea elipticei.* [Din fr. ***obliquité***].

obligá, oblíg vb. **1.** (tr.) a sili pe cineva la ceva; a constrînge; a impune: *te înţelegem, nu te obligăm, poţi să refuzi.* PR.; *a fost obligat să tacă;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) îndatora: *mă vei obliga foarte mult.* AL.; *acea îndelungată dovadă de neclintită fidelitate îl obligă.* GHEŢIE; **3.** (refl.) a se angaja la ceva; a-şi lua o răspundere: *mă oblig a face corectura cuvenită.* CAR. [Din lat. ***obligare,*** fr. ***obliger***].

obligáre, obligări f. faptul de a (se) obliga. [V. ***obliga***].

obligát, ~ţi, obligată, ~e a. **1.** care este constrîns, silit să facă ceva; **organism obligat**, organism (parazit, bacterie etc.) limitat fie la un singur mod de viaţă sau activitate, fie cu puţine sau fără posibilităţi de opţiune; **2.** (adesea subst.) care este îndatorat sau recunoscător cuiva: *rămîn obligatul d-tale;* **3.** (rar) care nu poate lipsi; obligatoriu: *patosul este starea interioară normală a scriitorului, în relaţie obligată cu o anume răceală exterioară.* CĂL. [V. ***obliga***].

obligatăr, obligatari m. posesor de obligaţiuni, de titluri de rentă etc. cumpărate de la emitent sau de la bursa de valori, avînd calitatea de creditor faţă de emitent. [Din fr. ***obligataire***].

obligativitáte f. caracterul a ceea ce este obligatoriu: *să decretăm obligativitatea gimnaziului.* GHEŢIE. [De la ***obliga***].

obligatór a. v. **obligatoriu.**

obligatóriu, ~ii, obligatorie, ~ii a. **1.** care obligă, care are puterea de a obliga: *clauză obligatorie;* **2.** care trebuie urmat întocmai, care trebuie făcut, îndeplinit; impus: *nici ceea ce învăţau în mod obligatoriu nu se lipea de ei.* PR.; **3.** care nu poate lipsi; indispensabil: *ţinută obligatorie;* (şi: **obligator**). [Din lat. ***obligatorius,*** fr. ***obligatoire***].

obligáţie, obligaţii f. **1.** ceea ce i se impune cuiva sau îşi asumă cineva să facă într-o anumită situaţie; datorie; angajament: *nu mai are nici o obligaţie faţă de noi, în viitor.* ST.; **2.** motiv de recunoştinţă; datorie morală: *aveam unele obligaţii faţă de fata aceea.* GHEŢIE; **3.** (jur.) raport juridic civil în temeiul căruia cineva se obligă sau este obligat să (nu) dea sau să (nu) facă ceva; **4.** (mai ales în forma **obligaţiune**) hîrtie de valoare care conferă deţinătorului ei calitatea de creditor (al statului, al unei instituţii publice, al unei întreprinderi etc.) şi-i dă dreptul de a primi, pentru suma împrumutată, un anumit venit fix (sub formă de dobîndă): *plata ... altor obligaţiuni a acestui împrumut figurează în budget.* GHICA; (şi: **obligaţiune**). [Din fr. ***obligation,*** lat. ***obligatio, -onis***].

obligaţiúne f. v. **obligaţie.**

obligă, obligi f. (înv.) obligaţie de plată; cambie, poliţă: *iaca o obligă din partea mea.* AL. [Din it. ***obbligo***].

obligeánă, obligene f. plantă erbacee perenă, aromatică, din familia araceelor, originară din India, cu rizom cărnos, cu frunzele liniare, cu flori gălbui, care creşte pe marginea apelor fiind folosită în medicină şi în parfumerie; speribană, spetează (*Acorus calamus*). [Et. nec.].

obliterá, obliterez vb. 1. (livr.; refl. şi tr.) a (se) şterge treptat, a deveni sau a face necitet: *manuscrisele se oblitrează cu timpul;* **2.** (fig.; tr. fact.) a face să dispară cu încetul, în timp: *ambiţia i-a obliterat simţul moral;* **3.** (tr.) a ştampila o marcă, un timbru poştal, anulîndu-l; **4.** (tr.) a diminua, a suprima o cavitate sau un canal, un vas de sînge, un orificiu, prin astuparea cu o materie solidă (obturaţie) sau prin apropierea şi fuziunea pereţilor săi (ocluzie): *inflamaţia tinde să oblitereze vasele.* [Din fr. ***oblitérer,*** lat. ***obliterare***].

obliteránt, ~ţi, obliterantă, ~e a. (med.) care obliterează. [Din fr. ***oblitérant***].

obliteráre, obliterări f. acţiunea de a (se) oblitera şi rezultatul ei; obliteraţie. [V. ***oblitera***].

obliterát, ~ţi, obliterată, ~e a. (despre mărci, timbre) ştampilat. [V. ***oblitera***].

obliteráţie, obliteraţii f. **1.** obliterare; **2.** (med.) obliterare. [Din fr. ***oblitération,*** lat. ***obliteratio***].

oblînc, oblîncuri n. **1.** partea de dinainte a şeii, mai ridicată şi încovoiată: *aninâ armele la oblînc.* CR.; **2.** (reg.) pătură care se pune sub şaua calului: *oblîncile c-aşternea.* POP; **3.** bentiţă îngustă, împodobită cu cusături, montată peste încreţiturile de la mînecile iilor; (şi: (reg.) **oblîncă**) [Din sl. ***oblonkŭ***].

oblîncă f. v. **oblînc.**

oblóc, obloace şi (rar) **oblocuri** n. (reg.) **1.** fereastră, geam: *la obloace busuioace.* POP; **2.** firidă, ocniţă. [Din magh. ***ablak,*** sb. ***oblok***].

oblojeálă, oblojeli şi **oblojele** f. (pop.) compresă; cataplasmă; pansament: *îmbla din babă în babă cu descîntece şi cu oblojele.* CR. [***Obloji*** + ***-eală***].

oblojí, oblojesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr.) a trata o rană, un organ bolnav sau o fiinţă bolnavă cu leacuri băbeşti; a lecui prin oblojeli; a pansa: *o oblojeşte cu alifii soră-mea.* ST.; **2.** (fig.; tr.) a purta cuiva de grijă; a îngriji: *nu cumva doreşti, mă frăţioare, să te oblojim numai pe tine?* SAD.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) înveli, a (se) înfofoli, a (se) încotoşmăna: *se oblojea în blănuri.* [Din sl. ***oblojiti*** „a pune, a aplica"].

oblojíre, oblojíri f. (înv. şi pop.) acţiunea de a (se) obloji şi rezultatul ei; pansare; înfofolire. [V. ***obloji***].

oblojít, ~ţi, oblojită, ~e a. (înv. şi pop.) înfăşurat în oblojeli; pansat: *vulpea ... oblojită, pe subt barbă legată.* ALEX. [V. ***obloji***].

oblomovísm n. stare de apatie; spirit inactiv; tendinţă de stagnare. [***Oblomov*** n. pr. + ***-ism***].

oblón, obloane n. **1.** panou de obicei mobil (şi glisant, pliant, rabatant sau rulant) confecţionat din metal, din lemn etc., aşezat în dreptul unei ferestre sau al unei uşi, pentru a asigura protecţia sau reglarea luminii: *casele cu obloanele trase, cu storurile lăsate.* EL.; *liniştea serii era întreruptă de huruitul obloanelor care se lăsau.* GHEŢIE; **a trage obloanele, a)** a închide (seara) prăvălia; **b)** a lichida o afacere, a da faliment; **2.** tăblie de lemn care închide gura podului: *trage oblonul la pod!;* **3.** deschizătură în formă de fereastră în podul sau în peretele grajdului (pe unde se dă de mîncare vitelor); tăblie de lemn care închide această deschizătură; **4.** (înv.) uşă la trăsură, portieră la cupeu: *mi-a deschis oblonul trăsurii.* AL. [Cf. ucr. ***oblon*** „jaluzea"].

oblonáş, oblonaşe n. (pop.) diminutiv al lui oblon. [***Oblon*** + ***-aş***].

oblóng, ~gi, oblongă, ~ge a. mai mult lung decît lat; alungit, lunguieţ: *figură oblongă* // n. (rar) figură geometrică cu asemenea formă: *basilica romană se caracterizează prin forme severe: esenţiale îi sînt îndeosebi oblongul, pătratul.* BL.; (şi: (rar) **oblung**). [Din fr. ***oblong,*** lat. ***oblongus,*** it. ***oblungo***].

obloní, oblonesc vb. a închide cu obloane: *a oblonit ferestrele.* [De la ***oblon***].

oblonít, ~ţi, oblonită, ~e a. închis cu obloane: *ferestre oblonite.* [V. ***obloni***].

óblu[1], obluri n. (reg.) rindea, gealău. [Din germ. ***Hobel***].

óblu[2], ~i, oáblă, ~e a. (pop.) **1.** care se prezintă ca o linie dreaptă; drept: *oblu trup ca bradu-n plai.* COŞB.; **2.** plan, neted: *acea latâ şi oablâ cîmpie.* OD.; **3.** abrupt: *vitele ... suie costişele cele mai oable.* SAD.; **4.** încet şi uniform; tacticos: *mers oblu.* DELAVR. // adv. **1.** în linie dreaptă; drept înainte; direct, fără ocol: *o luăm oblu printrè stînci.* VLAH.; **2.** tocmai, exact: *oblu într-o baltă au picat.* POP; **3.** uşor, lin, binişor: *încet, oblu ..., că mi-i prăvăli.* AL. [Din sl. ***oblŭ***].

oblúng a. v. **oblong.**

obnubilá, pers.3 **obnubilează** vb. (livr.; tr.) **1.** a slăbi, a întuneca facultăţile mintale: *patima le-a obnubilat judecata;* **2.** a obseda: *această idee vă obnubilează.* [Din lat. ***obnubilare,*** fr. ***obnubiler***].

obnubiláre, obnubilări f. **1.** (livr.) faptul de a obnubila; **2.** (med.) obnubilaţie. [V. ***obnubila***].

obnubilát, ~ţi, obnubilată, ~e a. întunecat, neclar, confuz: *spirit obnubilat;* (fig.; subst.) *întîi datoria şi onoarea, întîi cele clare şi apoi cele obnubilate.* GAL. [V. ***obnubila***].

obnubiláţie, obnubilaţii f. stare de apatie, de toropeală, cu tulburarea stării de conştiinţă, în care funcţiile psihice sînt încetinite datorită unor afecţiuni ale sistemului nervos (epilepsie, comoţii cerebrale); (p. ext.) întunecare, slăbire a memoriei, a inteligenţei; obnubilare; (şi: **obnubilaţiune**). [Din fr., engl. ***obnubilation***].

obnubilaţiúne f. v. **obnubilaţie.**

obód, oboade n. (reg.) **1.** văcălie în jurul pietrelor morii ţărăneşti, care împiedică risipirea făinii; **2.** veşcă la sită, la dîrmon etc.; **3.** scoarţă de copac înfăşurată în jurul gîtului rănit al vitelor, ca să nu se poată scărpina; **4.** ciubăr în care se opăresc rufele. [Din sb. ***obod***].

obói, oboaie n. instrument muzical de suflat în formă de tub, cu ancie dublă, cu găuri şi cu clape, construit din lemn special, folosit mai ales în orchestră: *oboiul spunea trist melodia, desprinzîndu-se de restul orchestrei.* CĂL.; (şi: (înv.) **oboie**). [Din it. ***oboe,*** germ. ***Oboe,*** fr. ***hautbois***].

obóie n. v. **oboi.**

oboíst, ~şti, oboistă, ~e m., f. persoană care cîntă la oboi. [Din fr. ***hautboïste,*** germ. ***Hoboist***].

oból, oboli m. veche monedă grecească, egală cu a şasea parte dintr-o drahmă. // n. (pl. **oboluri**) contribuţie modestă în bani; (p. ext.) contribuţie de orice natură: *cu obolul cel din urmă îl silim* [pe ţăran] *să ne plătească pictorii şi muzicanţii.* MAIOR.; **a-şi da** (sau **a-şi aduce**) **obolul**, a contribui cu un mic ajutor (în scop de binefacere): *alţii şi-au adus obolul pentru realizarea acestei pioase fapte.* EM.; *Dărăscu înţelese că va trebui să-şi dea obolul, şi nu ştia de unde.* GHEŢIE. [Din fr. ***obole,*** lat. ***obolus***].

obór[1], oboare n. (pop.) **1.** împrejmuire pentru vite, oi, porci etc. în apropierea casei sau la cîmp; ocol, ţarc; **2.** loc (împrejmuit) unde se ţine tîrg de vite, de lemne, de fîn etc.; (p. ext.) piaţă: *şi măgarul se vinde în oborul armăsarilor.* PANN; **3.** loc îngrădit în jurul casei sau în curte unde se ţin uneltele agricole, nutreţul etc.; (p. ext.) colibă: *de nu ţi-ar fi, leleo, dor, n-ai veni după obor.* POP.; **4.** împrejmuire de nuiele, de stuf făcută într-o apă curgătoare pentru a ademeni şi păstra peştele viu; spaţiul din interiorul acestei împrejmuiri. [Din bulg., sb. ***obor*** „ţarc; curte, bătătură"].

obór[2], oboare n. sfoară trecută prin ochiurile năvodului, de care sînt legate, din loc în loc, bile de plumb. [Din rus. ***obor*** „şnur"].

oboreán, ~eni, oboreană, ~ene m., f. (rar) persoană care locuieşte în apropierea oborului[1]: *oborenii puneau cometa în socoteala intrării în Bucureşti a împăratului Austriei.* MACED. [***Obor[1]*** + *-ean*].

oborél, oborele n. diminutiv al lui obor[1]; obor mic, ţarc. [***Obor[1]*** + *-el*].

oborî, obór vb. (înv. şi reg.; tr.) **1.** a doborî, a culca (cu o lovitură) la pămînt; a ucide: *rînduri întregi prăvale şi oboară.* B.-DEL.; *cu a lui groaznică năvală cai, călăreţi oborînd.* NEGR.; **2.** (fig.) a îndepărta, a scoate pe cineva dintr-un post, dintr-o demnitate, prin unelteiri; **3.** (fig.) a face să dispară; a desfiinţa. [Din sl. ***oboriti*** „a răsturna, a prăpădi"].

oborîre, oborîri f. (înv. şi reg.) **1.** acţiunea de a oborî şi rezultatul ei; **2.** (fig.) eradicare, desfiinţare: *oborîrea privilegiilor, egalitatea civilă şi instrucţiunea populară se datoresc conservatorilor.* EM. [V. ***oborî***].

oborît, ~ţi, oborîtă, ~e a. (înv. şi reg.) doborît: *oborît sub apăsarea soartei.* NEGR. [V. ***oborî***].

oboroácă f. v. oboroc.

oboróc, oboroace n. **1.** vas mare, făcut de obicei din scoarţă de tei, folosit mai ales ca unitate de măsură pentru cereale, egală cu 44 sau 22 de ocale; conţinutul acestui vas; baniţă, mierţă: *trei oboroace de grîu.* PANN; *fusele în oboroc sub pat.* CR.; (fig.) *oboroaca asta de şlic m-au dat de ruşine.* AL.; **a pune** (sau **a ascunde, a ţine etc.**) **ceva sub oboroc,** a ţine ascuns; a tăinui: *ţinuseră lumina sub obroc.* ZAMF.; *forţe ale sufletului ţinute ... sub obroc de trufia gîndirii ies la iveală.* PR.; **2.** (înv.) rentă feudală dată din produse; danie: *au trimis ... de i-au tăiat obroacele.* COSTIN; **3.** (înv.) raţie de alimente dată cuiva; porţie: *făcutu-le-s-au oboroace tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuie.* NEC.; **4.** (înv. şi reg.) obricariţă; **5.** (reg.) coş de nuiele fără fund, cu care se prind peştii: *punem oborocul unde umblă ori trece peştele.* SAD.; **6.** (reg.) ciubăr în care se înmoaie rufele; (şi: **oboroacă, obroc, obric**). [Din ucr. ***uborok*** „o măsură"].

oboseálă, oboseli f. **1.** stare de slăbiciune generală, provocată de un efort fizic sau intelectual intens; obosire, osteneală: *de oboseală nu mai puteam citi nimic.* PR.; *o oboseală de plumb puse stăpînire atît pe trupul, cît şi pe spiritul lui Dimitrie.* GHEŢIE; **2.** (p. anal.; tehn.) scădere a rezistenţei unui material, a unei piese din cauza folosirii îndelungate sau a unor defecte de fabricaţie; **3. oboseala solului,** diminuarea condiţiilor favorabile de creştere şi dezvoltare a plantelor pe un teren cultivat cu aceeaşi plantă mai mulţi ani consecutiv. [***Obosi*** + *-eală*].

obosí, obosesc vb. **1.** (intr.) a-şi pierde puterile fizice sau intelectuale în urma unui efort (îndelungat); a osteni: *am obosit de tot.* AL.; *au obosit să urască şi nu mai au pe cine iubi.* D.; **2.** (tr.) a face pe cineva să-şi piardă puterile, să ostenească; a produce oboseală: *m-au obosit căile-alergate.* COŞB.; **3.** (fig.; tr.) a incomoda, a stînjeni; a plictisi: *dragostea Maitreyiei ar putea cîndva să mă obosească.* EL.; **4.** (refl.) a depune eforturi (intense) pentru a realiza ceva; a se strădui: *m-am obosit în zadar explicîndu-ţi.* [Din bulg. ***oboseja,*** sb. ***obositi*** „a rămîne descult"].

obosíre f. (rar) faptul de a (se) obosi; oboseală: *am început a simţi obosirea.* NEGR. [V. ***obosi***].

obosít, ~ţi, obosită, ~e a. **1.** care simte oboseală; sleit de puteri, ostenit, istovit, extenuat: *obosit, omul şade pe o bancă.* CAR.; (fig.) *suspinare ieşită din sînul obosit al naturii.* OD.; **2.** (fig.) dezgustat, sătul: *obosit de viaţă.* [V. ***obosi***].

obositór, ~i, obositoáre a. care oboseşte, care provoacă oboseală; istovitor, extenuant; (p. ext.) plictisitor: *o întindere de şase poşte lungi şi obositoare.* CR.; (adv.) *zgomotele se repetau obositor.* [***Obosi*** + *-tor*].

óbot, obote n. scîndură care leagă în faţă tălpile saniei. [Cf. bulg. ***hobot***].

obovál, ~i, obovală, ~e a. **1.** în formă de ou; **2.** (bot.) obovat. [Din fr. ***obovale,*** germ. ***oboval***].

obovát, ~ţi, obovată, ~e a. (despre frunze, petale etc.) care are lăţimea cea mai mare în treimea superioară, avînd formă de ou cu vîrful în jos; oboval (ex.: frunzele alunului, foliolele trifoiului roşu). [Din fr. ***obové***].

obráţ, obraţe şi **obraţuri** n. (înv. şi reg.) **1.** loc la capetele ogorului, al viei, lăsat nelucrat; **2.** loc îngrădit plantat cu pomi la poalele unui deal cu vii: *întinsele obraţii ale Chiojdului din Bîsca.* VLAH.; **3.** suprafaţă de teren, lată de o prăjină şi lungă de patru sau opt prăjini; postată; **4.** veche unitate de lungime, egală cu 26,76 m; (astăzi) măsură de lungime (nedeterminată), de obicei mică: *la vro cîteva obraţuri gîrneţul s-a înfierbîntat.* CR.; (şi: **obraţie**). [Din sl. ***obratŭ*** „hotar"].

obráţie f. v. obraţ.

obráz, obraji m. fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; pielea care acoperă aceste părţi: *gropiţe în obraz.* EM.; *îşi scoase batista şi-şi şterge îndelung fruntea şi obrajii.* EL.; **umerii obrajilor,** pometi; **a întoarce şi celălalt obraz,** formulă prin care, făcîndu-se aluzie la îndemnul lui Isus, se recomandă iubirea şi răbdarea faţă de semeni; **să-ţi fie ruşine obrazului!** sau **să-ţi fie în obraz!,** se spune cuiva care a săvîrşit ceva necuviincios; **a-i plesni** (sau **a-i crăpa**) **cuiva obrazul de ruşine,** a se ruşina foarte tare: *bine, mă Nicolae, mie mi-ar crăpa obrazul de ruşine.* SOR.; **a fi gros de obraz** sau **a avea obraz gros,** a fi fără ruşine, îndrăzneţ, obraznic: *gros obraz ai, becisniculuil* REBR.; **a avea obraz subţire,** a fi bine crescut. // n. (pl. **obraze**) **1.** (la sg.) faţă, figură, chip omenesc: *să-ţi desprind din creştet vălul, să-l ridic de pe obraz.* EM.; *peste balustrada terasei se apleca obrazul drăgălaş al Carlei.* GHEŢIE; **a-i zice** (sau **a-i spune**) **cuiva de la obraz,** a-i spune cuiva ceva direct, în faţă; **a-şi scoate obrazul în lume,** a se arăta printre oameni, a apărea în societate: *n-ai chip să scoţi obrazul în lume de ruşine.* CR.; **a (nu) da obraz,** a (nu) da ochii cu cineva, a (nu) se înfăţişa la cineva: *de atîta vreme ... nu ne-ai mai dat obraz.* AL.; **a da cuiva obraz,** a îngădui cuiva prea multe, a da nas cuiva: *celui fără ruşinare de-i dai ceva obraz, sare să ţi se urce-n spinare.* PANN; **cu ce obraz?,** cu ce îndrăzneală?, cum?: *cu ce obraz să mai ies eu în lume?* ISP.; **a (nu) (mai) avea obraz (să ...),** a (nu) (mai) avea îndrăzneală (să ...): *ai băut cît şapte şi mai ai obraz să te jăluieşti!* AL.; **a avea (atîta) obraz,** a avea ruşine, pudoare, bun-simţ: *nu te mint; eu am obraz;* **(a fi) fără (de) obraz,** (a fi) neruşinat, necuviincios: *au început ... a-i dzice dulău fără de obraz.* NEC.; **2.** (înv.) portret, icoană: *rade obrazele de pe ziduri.* MOXA; **3.** (fig.) valoare morală a unei persoane; cinste, reputaţie; demnitate: *nu ave obraz la Poartă.* NEC.; *mi-am păstrat obrazul curat pentru lacrima ta, mamă.* VIERU; **a ieşi** (sau **a scăpa, a o scoate**) **cu obraz curat,** a ieşi bine, onorabil dintr-o situaţie dificilă: *fuge ... scăpînd cu obrazul curat.* CR.; **a-şi pune obrazul pentru cineva,** a garanta pentru cineva cu propria reputaţie: *îmi pusei pentru tine obrazul.* SAD.; **4.** stare socială, condiţie, rang: *oamenii domnului fură ... trataţi după obrazul fiecăruia.* BĂLC.; **a ieşi** (sau **a scoate**) **la obraze,** a (se) boieri: *te sileşti să-l scoţi la obraze.* FIL.; **a face cuiva pe obraz,** a trata pe cineva după cum merită; a se răzbuna pe cineva: *cea mai tînără găsi acum prilej să-i facă pe obraz.* CR.; **5.** persoană, ins: *asta e soarta obrazelor judecătoreşti.* CAR.; **obraz subţire,** persoană fină, pretenţioasă: *sînteţi obraze subţiri.* CR.; **6.** (înv.) personaj: *autorul ... a pus în scenă trei obraze.* AL. [Din sl. ***obrazŭ***].

obrázá, obraze f. (reg.) ochelari de cai. [De la ***obraz***].

obráznic, ~ci, obraznică, ~ce a. (adesea subst.) lipsit de respect, de ruşine; neruşinat, impertinent, insolent; (p. ext.) neascultător, neastîmpărat: *dau prin băţ de obraznici ce erau.* CR.; *e plin de ranchiună, foarte obraznic, deşucheat şi plin de sine.* PR.; (adv.) *era să ţip obraznic.* COŞB. [***Obraz*** + *-nic*].

obrăjéi, obrăjei m. obrăjor: *cu obrăjei ca doi bujori.* EM. [***Obraz*** + *-el*].

obrăjór, obrăjori m. diminutiv al lui obraz; obrăjel: *rumeiorii obrăjori.* POP. [***Obraz*** + *-ior*].

obrăzá vb. v. obrăzi.

obrăzár, obrăzare n. **1.** mască: *un obrăzar de ceară părea că poartă el.* EM.; *ciobanul ... ascuns în anteriu şi cu obrăzar ... i-a vămuit după legea hoţiei.* SAD.; **2.** plasă deasă de sîrmă sau sac cu care stuparul îşi apără faţa de înţepăturile albinelor; **3.** mască metalică cu care se protejează faţa în lupte, la floretă etc.: *scoate ... obrăzariul şi sabia.* CR.; **4.** (reg.) ţesătură albă, subţire şi rară, cu care se acoperă faţa (şi trupul) mortului; giulgiu, linţoliu; (şi: (înv. şi reg.) **obrăzariu**). [***Obraz*** + *-ar*].

obrăzáriu n. v. obrăzar.

obrăzát, ~ţi, obrăzată, ~e a. (reg.) cu obrajii mari: *are ..., capul frumos, obrăzat.* PETR. [***Obraz*** + *-at*].

obrăzí, obrăzesc vb. **1.** (înv.; refl.) a se face de ocară: *în multe chipuri cu rău obrăziră-se.* COR.; **2.** (înv. şi reg.; tr.) a dojeni, a mustra; a certa, a ocărî: *am să-l obrăzesc tare;* (şi: (reg.) **obrăza**). [De la ***obraz***].

obrăznicătúră, obrăznicături f. (fam.) persoană obraznică: *ieşi afară, obrăznicătură!* [***Obraznic*** + *-ătură*].

obrăznicéşte adv. (înv.) în mod obraznic, cu obrăznicie: *se uită ... obrăzniceşte.* NEGR. [***Obraznic*** + *-eşte*].

obrăznicí, obrăznicesc vb. **1.** (refl.) a deveni obraznic, necuviincios; a-şi lua nasul la purtare: *mămuca-i da peste mînă cînd se mai obrăznicea.* NEGR.; **2.** (fam.; tr.) a certa cu vorbe aspre, cu ocări: *ne-a obrăznicit tare.* [De la ***obraznic***].

obrăznicíe, obrăznicii f. **1.** însuşirea de a fi obraznic: *obrăznicia îl caracterizează;* **2.** atitudine, purtare obraznică; necuviinţă, insolenţă, impertinenţă; (p. ext.) neascultare, neastîmpăr: *ţi-am suferit obrăzniciile şi nebuniile.* AL. [***Obraznic*** + *-ie*].

obrăznicúţ, ~i, obrăznicuţă, ~e a. diminutiv al lui obraznic: *îi cam obrăznicuţă.* AL. [***Obraznic*** + *-uţ*].

obrăzuí, obrăzuiesc vb. (înv.; tr.) a reprezenta, a înfăţişa; a schiţa: *poetul, vrînd să obrăzuiască vremea de noapte, spune ... ce se tîmplă.* B.-DEL. [***Obraz*** + *-ui*].

obréajă f. v. obrejă.

obréjă, obreje f. (pop.) loc neted, platou pe un deal sau pe marginea unei ape; (şi: **obreajă**). [Din sl. ***obreajije,*** sb. ***obrežja***].

obrezánie, obrezanii f. (înv.) **1.** circumcizie: *cu obrezanie să va obrezui cel născut al casei tale.* BIBLIA; **2.** sărbătoare creştină amintind circumcizia lui Isus Hristos: *Evanghelia obrezaniei.* COR. [Din sl. ***obrězanije***].

obrezuí, obrezuiesc vb. (înv.; tr.) a circumcide: *şi tot robul ... îl vei obrezui pre el.* BIBLIA. [Din sl. ***obrězovati***].

obrezuít, obrezuiţi a. (înv.) circumcis, tăiat împrejur: *bărbaţi obrezuiţi.* COR. [V. ***obrezui***].

obríc n. v. oboroc.

obricí, obricesc vb. (reg.; tr.) a împiedica pe cineva să facă ceva; a opri. [Et. nec.].

obricáriţă, obricariţe f. (înv. şi reg.) porţie, raţie, tain de mîncare (mai ales pentru vite); **a tăia cuiva din obricariţă,** a struni pe cineva, a-l învăţa minte: *s-a găsit cine să-ţi taie din obricariţă.* PANN. [***Obríc*** + *-ariţă*].

obrinteálă, obrinteli f. (pop.) inflamaţie a unei răni sau a unei bube (din cauza frigului, a unei

infecţii); obrintire, obrintitură: *obrinteala îl durea rău pe om, că se umpluse şi de bube.* SOR. *obrinteala rănii de pe margini se cunoaşte.* POP. [*Obrinti* + *-eală*].

obrinţí, obrintesc vb. (pop.; refl. şi intr.) a se inflama, a se umfla (din cauza frigului, a unei infecţii): *piciorul lui Ştefan obrinteşte.* DELAVR.; *se-nţepase într-un mărăcine şi-mi era teamă să nu se obrintească.* SOR. [Din sl. *obentriti*].

obrintíre, obrintíri f. (pop.) faptul de a (se) obrinti; obrinteală. [V. *obrinti*].

obrintít, ~ţi, obrintită, ~e a. (pop.) inflamat: *bubă obrintită.* [V. *obrinti*].

obrintitúră, obrintituri f. (pop.) obrinteală. [*Obrinti* + *-tură*].

obróc n. v. **oboroc**.

obrocí, obrocesc vb. (reg.; tr.) **1.** a înşela, a amăgi; a prosti; **2.** a face cuiva vrăji, a fermeca; a zăpăci: *cine te-a obrocit încît să visezi deştept?* ISP; **3.** a prevesti, a prezice (zile bune sau rele). [Din sl. *obrešti, *obrekti* „a făgădui"].

obrocíre, obrocíri f. (reg.) acţiunea de a obroci şi rezultatul ei; fermecare, vrăjire; prevestire, prezicere (a zilelor bune sau rele). [V. *obroci*].

obrocít, ~ţi, obrocită, ~e a. (reg.) 1. înşelat, amăgit; prostit; **2.** fermecat, vrăjit. [V. *obroci*].

obscén, ~i, obscenă, ~e a. indecent, trivial, nerușinat; vulgar, pornografic: *toate fetele aveau acelaşi râs obscen.* EL.; *cuvîntul suna vulgar, impudic, asemenea vorbelor obscene, interzise în copilărie.* GHEŢIE. [Din fr. *obscène,* lat. *obscenus*].

obscenitáte, obscenităţi f. caracterul a ceea ce este obscen; nerușinare, indecenţă, trivialitate, pornografie; (de obicei la pl.) vorbă sau faptă obscenă: *senzualisme (şi uneori obscenităţi) ... puse într-un hermetism barbian.* CĂL.; *opera a fost interzisă pentru obscenitatea ei.* [Din fr. *obscénité,* lat. *obscenitas, -atis*].

obscúr, ~i, obscură, ~e a. **1.** care nu este străbătut de lumină, lipsit de lumină; întunecos: *trecurăm prin mai multe apartamente ... obscure.* FIL.; **cameră obscură,** v. **cameră**; **2.** (fig.) greu de înţeles; nedesluşit, neclar; tainic, ascuns; abscons: *se poate ca interesul naturalistic pentru cauzele obscure să fi împins ... spre zona misteriosului.* CĂL.; **3.** (fig.) greu de explicat, de analizat; vag, confuz, nedefinit: *o bănuială obscură se furişă în mintea căpitanului.* GHEŢIE; **4.** (fig.) necunoscut sau puţin cunoscut: *meritul acesta era pentru moment rezervat unui june obscur.* FIL.; **5.** (fig.) fără merite sau calităţi deosebite; lipsit de strălucire; mediocru: *în minţile obscure adevărul însuşi poate fi combătut cu uşurinţă.* CĂL.; *scrieri obscure;* **6.** de condiţie socială modestă; umil: *duce o viaţă obscură.* [Din fr. *obscur,* lat. *obscurus*].

obscurá, obscurez vb. (tr.) **1.** a face să devină obscur; a întuneca; **2.** (fig.) a face să devină neclar, greu de înţeles; a obscuriza. [De la *obscur*].

obscurantísm n. atitudine ostilă, refractară faţă de progres; stare de înapoiere culturală: *în cea mai mare parte a lumii domnesc mizeria, ignoranţa, obscurantismul, violenţa.* GHEŢIE. [Din fr. *obscurantisme*].

obscurantíst, ~şti, obscurantistă, ~e a. care ţine de obscurantism, referitor la obscurantism, care reflectă sau susţine obscurantismul: *protestul obscurantist al ţăranului la măsurile de higienă.* CĂL. // m., f. adept al obscurantismului, adversar declarat al ştiinţei, al filozofiei. [Din fr. *obscurantiste*].

obscuráre, obscurări f. acţiunea de a obscura. [V. *obscura*].

obscurát, ~ţi, obscurată, ~e a. **1.** care a devenit obscur; întunecat; **2.** (fig.) neclar, nelămurit; obscurizat. [V. *obscura*].

obscurităte, obscurităţi f. **1.** întuneric, întunecime: *intrînd într-o biserică bizantină, te impresionează, în obscuritatea spaţiului închis, fişiile de lumină.* BL.; **2.** (fig.) lipsă de claritate; confuzie: *a releva oarecare obscuritate de idei.* MAIOR.; **3.** (fig.) lipsă de renume, de faimă; mediocritate: *rezerva şi obscuritatea mea de azi ... nu sînt decît gestaţiune.* GAL. [Din fr. *obscurité,* lat. *obscuritas, -atis*].

obscurizá, obscurizez vb. (rar; tr.) a obscura. [*Obscur* + *-iza*].

obscurizáre, obscurizări f. (rar) acţiunea de a obscuriza şi rezultatul ei. [V. *obscuriza*].

obscurizát, ~ţi, obscurizată, ~e a. (rar) obscurat. [V. *obscuriza*].

obsecrăţie, obsecraţii f. figură retorică prin care oratorul invocă sprijinul divinităţii sau al unei persoane; (şi: **obsecraţiune**). [Din fr. *obsécration,* lat. *obsecratio, -onis*].

obsecraţiúne f. v. obsecraţie.

obsecvént, ~ţi, obsecventă, ~e a. (despre văi) cu direcţia de curgere contrară direcţiei de înclinare a stratelor. [Din fr. *obséquent*].

obsecviós, ~şi, obsecvioásă, ~e a. (livr.) exagerat de politicos, de respectuos; servil, slugarnic, umil: *un lacheu obsecvios şi tăcut îl servea la masă.* CĂL. [Din fr. *obséquieux,* lat. *obsequiosus*].

obsecviozitáte f. (livr.) însuşirea de a fi obsecvios; servilism, slugărnicie. [Din fr. *obséquiosité*].

obsedá, obsedez vb. (tr.) **1.** a urmări, a preocupa neîncetat, intens, chinuitor pe cineva; a stărui în mintea cuiva; a persecuta, a chinui: *problema ereditaţii îl obsedează.* CĂL.; *figura Maitreyiei conferenţiind despre frumos mă obseda.* EL.; **2.** (rar) a fi mereu în preajma cuiva spre a-i stăpîni spiritul: *a obseda pe un bolnav;* **3.** (franţuzism) a inoportuna prin insistenţe. [Din fr. *obséder*].

obsedánt, ~ţi, obsedantă, ~e a. care obsedează; chinuitor, apăsător: *privegherea continuă, obsedantă.* VLAH. [Din fr. *obsédant*].

obsedáre, obsedări f. acţiunea de a obseda şi rezultatul ei; obsesie. [V. *obseda*].

obsedát, ~ţi, obsedată, ~e a. şi m., f. **1.** (om) preocupat, urmărit, chinuit de o idee, de o manie etc.: *cînd îl vede la masă, cu gîndul aiurea, obsedat, se gîndeşte să-i fie de folos.* PETR.; **2.** maniac (sexual): *era un obsedat.* [V. *obseda*].

observă, obsérv vb. (tr.) **1.** (înv.) a respecta, a păzi: *propune renovarea legii ..., prin urmare ea nu se mai observă.* MAIOR.; **2.** a băga de seamă, a remarca, a observarisi: *aţi observat la moşi că ... toată lumea e ... beată?* CAR.; *a roşit violent cînd m-a observat.* GHEŢIE; **3.** a exprima o observaţie, o remarcă, o constatare: *Titu Herdelea observă împăciuitor.* REBR.; **4.** (înv.) a atrage cuiva atenţia; (p. ext.) a reproşa, a dojeni: *fie-mi iertare, ... a vă observa că aceşti oameni s-au purtat vitejeşte.* AL.; **5.** a examina cu atenţie; a studia, a cerceta, a observarisi: *începu să observe cu atenţie odaia.* VLAH.; **6.** a supraveghea, a controla acţiunile cuiva; a iscodi, a păndi: *el se retrase după perdea, ca s-o observe.* EM.; **7.** (mil.) a urmări inamicul şi obiectivele lui, în scopul obţinerii de informaţii; a spiona. [Din fr. *observer,* lat. *observare*].

observábil, ~i, observabilă, ~e a. care poate fi observat: *particule observabile cu ochiul liber.* [Din fr. *observable,* lat. *observabilis*].

observáre, observări f. **1.** acţiunea de a observa şi rezultatul ei; **2.** observaţie; cercetare, examinare: *observări asupra limbei noastre.* NEGR.; *observarea limbajului ardelenesc e făcută cu foarte multă exactitate.* CĂL.; **3.** (rar) obiecţie, critică: *soru-sa îi ia în nume de rău observarea asta.* AG.; **4.** (mil.) cercetare, supraveghere a inamicului şi a obiectivelor lui, în scopul obţinerii de informaţii; **5.** prima fază a cercetării statistice constînd în înregistrarea datelor privind caracteristicile unităţilor unei colectivităţi statistice. [V. *observa*].

observarisí, observarisesc vb. (rar; tr.) a observa: *observarisit-aţi ... ce avînt au luat tinerii?* AL. [*Observa* + *-arisi*].

observatór[1], ~i, observatoáre m., f. **1.** persoană care observă, cercetează sau studiază ceva: *îndeletniciri de observator folcloristic.* CĂL.; *opinia observatorilor ocazionali ai fenomenului.* CR; **2.** persoană cu spirit de observaţie: *nemilosul observator Caragiale.* MAIOR.; **3.** reprezentant al unui stat sau al unei organizaţii internaţionale, care participă, cu drepturi limitate, la conferinţe, negocieri, alegeri etc. în lume; **4.** militar care execută o misiune de observare. // a. **1.** care observă, scrutează; pătrunzător, perspicace: *pentru asta ar trebui ... ochii observatori ai şcoalei neerlandeze.* EM.; *spiritul observator îşi e suficient sieşi.* BL.; **2.** (înv.) prin care se atrage atenţia asupra unor abuzuri, greşeli etc. săvîrşite: *ordin observator; notă observatoare.* [Din fr. *observateur,* lat. *observator*].

observatór[2], observatoare n. **1.** (şi **observator astronomic**) clădire special amenajată pentru observaţii astronomice, meteorologice etc.; instituţie aflată în acest local; **2.** (mil.) loc, amplasament de unde se pot face observări asupra inamicului: *de veghe în observatorul din şanţurile infanteriei.* REBR.; (şi: (înv.) **observatoriu**). [Din lat. *observatorium,* fr. *observatoire,* germ. *Observatorium*].

observatóriu n. v. **observator[2]**.

observáţie, observaţii f. **1.** constatare, remarcă, observare; reflecţie: *încercările vieţii au lăsat o comoară de observaţii.* VLAH.; **2.** cercetare, examinare metodică a unui obiect, a unui proces: *trebuie să ai o părere foarte naivă despre metoda observaţiei ca să-ţi închipui că spiritul observator îşi e suficient sieşi.* BL.; **3.** (concr.) rezultatul unei cercetări; studiu: *îşi redactează observaţiile asupra metatezei;* **4.** supraveghere, urmărire; (spec.) supraveghere medicală a unui bolnav: *pacientul a fost ţinut sub observaţie;* **foaie de observaţie,** formular în care se notează zilnic evoluţia bolii, rezultatele examenului clinic şi ale analizelor de laborator, fazele tratamentului urmat de bolnav în timpul spitalizării: *foaia de observaţie o va completa doctorul.* GHEŢIE; **5.** obiecţie, critică; (p. ext.) mustrare, dojană: *nu primesc acasă la mine astfel de observaţii, pe care ... le consider ca nişte insulte.* CAR.; (şi: **observaţiune**). [Din germ. *Observation,* fr. *observation,* lat. *observatio, -onis*].

observaţionál, ~i, observaţională, ~e a. cu caracter de observaţie. [Din engl. *observational*].

observaţiúne f. v. observaţie.

obsésie, obsesii f. **1.** imagine, idee care urmăreşte pe cineva fără întrerupere, stăruitor; preocupare chinuitoare, frămîntare continuă provocată de un gînd, de o imagine: *era sub puterea unei obsesii.* PR.; *obsesia morţii îmi paralizează voinţa.* PATAP.; **2.** tulburare a sistemului nervos, care se manifestă prin manii, idei fixe, frică, în pofida voinţei conştiente şi a eforturilor de a se debarasa de acestea: *sufereau ca de o obsesiune.* VLAH.; (şi: (înv.) **obsesiune**). [Din fr. *obsession*].

obsesionál, ~i, obsesională, ~e a. obsesiv: *nevroză obsesională.* [Din fr. *obsessionnel*].

obsesiúne f. v. obsesie.

obsesív, ~i, obsesivă, ~e a. care ţine de obsesie, referitor la obsesie; caracterizat prin obsesie: *obsesivele descripţii anatomice ... sfîrşesc prin a sugera un univers mortuar.* R.L.; *se lăsă neputincios în stăpînirea ... ideilor obsesive.* GHEŢIE. // adv. ca o obsesie, obsedant: *gîndul eşecului mă urmăreşte obsesiv.* [Cf. fr. *obsessif*].

obsidián, obsidiane n. rocă vulcanică sticloasă, de culoare închisă, formată prin răcirea rapidă a lavei, folosită, în epoca de piatră, pentru confecţionarea armelor şi a uneltelor, iar în părezent pentru bijuterii. [Din fr. *obsidiane, obsidienne,* lat. *obsidiana* (*petra*)].

obsígă f. numele mai multor plante erbacee furajere, asemănătoare cu ovăzul: **a)** plantă cu florile în spiculeţe, golaşe sau păroase, care creşte prin semănături; iarba-ovăzului, secară-sălbatică, secărea (*Bromus secalinus*); **b)** plantă cu frunzele păroase şi aspre, cu florile în spiculeţe, care rămîne mult timp verde (*Bromus sterilis*); **c)** plantă cu rădăcini puternice, cu tulpina înaltă (*Bromus inermis*): *cu venin d-opsig-amară ca să murim într-o sară.* POP; (şi: **opsigă, ovsigă**). [Din bulg. *obsila,* sb. *ovsika*].

obsolét, ~ţi, obsoletă, ~e a. vechi; învechit, desuet: *cuvînt obsolet.* [Din lat. *obsoletus*].

obstácol, obstacole n. **1.** piedică, stavilă care stă în cale, închide drumul, oprește vederea etc.: *stîncile căzute formau un obstacol;* **2.** (fig.) ceea ce împiedică realizarea unei acțiuni; greutate, dificultate: *împreună vom trece cu bine toate obstacolele.* GHEȚIE; **3.** gard, șanț etc. care sporește dificultatea parcurgerii unui traseu, în unele întreceri sportive: *cursă cu obstacole.* [Din fr. ***obstacle,*** lat. ***obstaculum,*** it. ***obstacolo***].

obstétric, ~ci, obstetrică, ~ce a. care ține de obstetrică, referitor la obstetrică; obstetrical. // f. ramură a medicinei care se ocupă cu fiziologia și patologia sarcinii și a nașterii, precum și cu asistența în timpul nașterii și lăuziei: *profesorul meu de obstetrică ne repeta mereu.* GHEȚIE. [Din fr. ***obstétrique***].

obstetricál, ~i, obstetricală, ~e a. obstetric. [Din fr. ***obstétrical***].

obstetrician, ~eni, obstetriciană, ~ene m., f. medic specialist în obstetrică. [Din fr. ***obstétricien***].

obstiná, obstinez vb. (refl.) a se încăpățîna; a se îndîrji: *te obstinezi a rămîne singur.* GHICA; *mulți inși ... se obstinează a-l prețui.* CĂL. [Din fr. ***obstiner***].

obstinăre, obstinări f. (rar) obstinație: *ideile lui (afară de cîteva obstinări) dădeau naștere junimismului.* CĂL. [V. ***obstina***].

obstinát, ~ți, obstinată, ~e a. încăpățînat, îndărătnic; îndîrjit: *obstinat în ideile sale.* CĂL. [V. ***obstina***].

obstinăție, obstinații f. încăpățînare, îndărătnicie; îndîrjire; obstinare: *lealitatea lui e o obstinație, semnul unei conștiințe tulburi.* CĂL.; (și: (înv.) **obstinațiune**). [Din lat. ***obstinatio, -onis,*** fr. ***obstination***].

obstinațiúne f. v. obstinație.

obstrúa, obstruez vb. (tr. și refl.) **1.** a (se) astupa un vas sangvin, un conduct etc. din organism; **2.** (fig.) a (se) bara, a (se) bloca. [Din fr. ***obstruer***].

obstruánt, ~ți, obstruantă, ~e a. **1.** (med.) obstructiv; **2.** (fig.) care împiedică, care blochează: *această tăcere era la fel de obstruantă pentru a comunica cu ea.* PR. [***Obstrua*** + ***-ant***].

obstruáre, obstruări f. acțiunea de a obstrua și rezultatul ei. [V. ***obstruare***].

obstructív, ~i, obstructivă, ~e a. (med.) care (poate) produce o obstrucție; care oprește circulația normală în organism. [Din fr. ***obstructif***].

obstrúcție, obstrucții f. **1.** (med.) astupare a lumenului unui organ tubular (trahee, bronhie, intestin etc.), datorită unui obstacol din interiorul organismului sau unei compresiuni din afară; ocluzie; obliterare; **2.** (fig.) opoziție înverșunată; piedică: *i-a făcut tot felul de obstrucții;* **3.** tactică, manevră, constînd în discuții prelungite, interpelări oțioase, propuneri inoportune etc., pentru a se zădărnici desfășurarea unei adunări, finalizarea unei acțiuni (parlamentare); obstrucționism: *ăsta ar fi bun de deputat în vreme de obstrucție.* AG.; **4.** acțiune neregulamentară comisă în unele discipline sportive (fotbal, handbal etc.), prin care un apărător încearcă să împiedice pe atacantul advers să ajungă la minge; (și: **obstrucțiune**). [Din fr. ***obstruction,*** lat. ***obstructio, -onis***].

obstrucționá, obstrucționez vb. 1. (med.; refl.; despre lumenul organelor tubulare) a suferi o obstrucție; **2.** (intr.) a face obstrucție la ...; **3.** (tr.) a împiedica, prin mijloace neregulamentare, pe adversar (la handbal, la fotbal etc.) să ajungă la minge. [De la ***obstrucție***].

obstrucționísm n. tactică, atitudine a celor care folosesc obstrucția politică; obstrucție. [Din fr. ***obstructionnisme***].

obstrucționíst, ~ști, obstrucționistă, ~e a. **1.** care ține de obstrucționism, referitor la obstrucționism: *manevre obstrucționiste;* **2.** (și m., f.) (persoană) care practică obstrucționismul: *un partid obstrucționist.* EM.; *obstrucționiștii s-au retras.* [Din fr. ***obstructionnist***].

obstrucțiúne f. v. obstrucție.

obșít, obșituri n. (înv. și reg.) eliberare din armată, lăsare la vatră; (p. ext.) documentul primit de ostaș la eliberarea din armată. [Din germ. ***Abschied,*** magh. ***obsit***].

obșitár, obșitari m. (înv. și reg.) soldat eliberat din armată, lăsat la vatră. [***Obșit*** + ***-ar***].

óbște, obști f. **1.** (înv. și pop.) colectivitate, comunitate de oameni; populație, popor; (p. ext.) mulțime, gloată; obștime: *mii și milioane ... întocmesc obștea de rînd a românimii.* OD.; *bătut în fața obștii.* PETR.; **de obște, a)** comun, general; public; obștesc: *credință în judecata fără greș, cea din veci și de obște.* SAD.; **b)** împreună, în comun, deopotrivă: *să mă iertați toți de obște.* PANN; **c)** în mod obișnuit, de obicei, în genere: *merse la cursuri ca de obște.* C.L.; **2.** asociație de oameni cu aceeași profesie, cu aceleași interese etc.; întovărășire: *pe vremea lui Traian, obștiile creștinești erau răspîndite prin toate orașele.* MAT.; **3.** (spec.) comunitate a călugărilor dintr-o mănăstire; (p. ext.) chinovie: *l-au trimis ... la chinovie, adecă la obște.* DOS.; **4.** (înv.) obștească adunare; sfat: *obștea ne-a trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea.* NEGR.; **5. obște sătească** (sau **țărănească**), formă de organizare socială specifică feudalismului, caracterizată prin munca în comun și proprietatea în devălmășie; **obște gentilică,** formă de organizare socială specifică gintelor (din comuna primitivă); (și: (înv.) **obștie**). [Din sl. ***obištije***].

obștésc, ~ești, obșteáscă, ~ești a. **1.** care aparține colectivității; care provine de la colectivitate; care aparține întregului popor; public, comun, colectiv; general: *au crescut miraculos averi de milioane, personalități politice ... și o psihologie obștească nouă.* GAL.; *interesele obștești nu sînt decît interesele particulare laolaltă.* PETR.; (înv.) **obștească adunare,** organ legislativ suprem în țările românești; obște; (p. ext.) consiliu consultativ; **2.** care se referă la toți, deopotrivă; care îi are în vedere pe toți: *el proiectează spectrul sinistru al morții implacabile și obștești.* LOV; **a-și da obștescul sfîrșit,** a muri: *sînt în clipa de a-mi da obștescul sfîrșit.* ISP; **2.** (înv.) unanim: *cu obștească învoire a senatului.* BĂLC.; **3.** (înv.) care privește colectivitatea călugărilor dintr-o mănăstire: *descoperirea în umbra chiliilor și a trapezei a slăbiciunilor obștești, adică a lăcomiei, avariției, luxuriei ..., ni se pare infamantă.* CĂL. [***Obște*** + ***-esc***].

obștésțe adv. (înv.) din punct de vedere obștesc; în general, îndeobște: *este obștește cunoscut în lumea cultă.* MAIOR. [***Obște*** + ***-ește***].

obștí, obștesc vb. (înv.) 1. (refl.) a se uni cu altul în păreri, în acțiuni etc.; a se însoți: *nu vrură să se obștească cu dînsul.* DOS.; **2.** (tr.) a aduce la cunoștință obștii; a vesti, a înștiința: *obști ... că armia va ședea acolo.* BĂLC. [Din sl. ***obštiti***].

obștie f. v. obște.

obștíme f. (înv.) obște: *spre binele obștimii, îi laud și iubesc.* I.NEGR. [***Obște*** + ***-ime***].

obștíre, obștiri f. (înv.) **1.** acțiunea de a (se) obști și rezultatul ei; **2.** asociere; **3.** înștiințare, anunțare: *să auzim obștirea.* PETR. [V. ***obști***].

obtențiúne f. (rar) obținere. [Din lat. ***obtentio, -onis,*** fr. ***obtention***].

obturá, obturez vb. (tr.) a astupa, a închide (temporar) un canal, o deschizătură, un vas sangvin etc. [Din fr. ***obturer***].

obturánt, ~ți, obturantă, ~e a. care obturează. [***Obtura*** + ***-ant***].

obturáre, obturări f. acțiunea de a obtura și rezultatul ei; astupare, închidere; obturație. [V. ***obtura***].

obturát, ~ți, obturată, ~e a. care este astupat (temporar); înfundat: *vas de sînge obturat.* [V. ***obtura***].

obturatór, ~i, obturatoáre a. care închide (temporar) o fantă, o deschidere etc.: *membrană obturatoare;* **mușchi obturator,** mușchi al bazinului, rotator lateral al coapsei. // n. dispozitiv utilizat pentru a reduce sau pentru a opri trecerea unui flux luminos, a unui flux de material fluid sau pulverulent printr-un orificiu, printr-o deschidere etc.: *obturator de carburator;* **obturator fotografic,** dispozitiv montat pe un aparat fotografic, care oprește sau permite căderea luminii pe placa sau pe filmul fotografic. [Din fr. ***obturateur***].

obturáție, obturații f. **1.** obturare; **2.** (med.) închidere, astupare a unui orificiu sau a unei cavități; **obturație dentară,** astupare terapeutică a cavității unui dinte cariat cu o materie solidă. [Din fr. ***obturation***].

obtúz, ~i, obtuză, ~e a. **1.** (bot.) teșit, tocit, bont: *sepale obtuze;* **2.** (fig.) care pricepe greu; redus, mărginit; prost: *era un individ obtuz;* **3.** care denotă mărginire, lipsă de înțelegere: *părerea ... nu era totuși mai puțin obtuză.* PR.; *mintea ei obtuză nu fusese în stare să intuiască pînă la capăt realitatea.* CĂRT.; **4. unghi obtuz,** unghi mai mare de nouăzeci de grade. [Din fr. ***obtus***].

obtuzitáte, obtuzități f. lipsă de înțelegere, de pătrundere, mărginire spirituală; opacitate, obtuziune, prostie: *îl irita obtuzitatea șefilor.* [***Obtuz*** + ***-itate***].

obtuziúne, obtuziuni f. (rar) obtuzitate. [Din fr. ***obtusion***].

obtuzúnghi, obtuzunghiuri a. **triunghi obtuzunghi,** triunghi care are un unghi obtuz. [***Obtuz*** + ***unghi***; cf. fr. ***obtusangle***].

obțíne, obțín vb. (tr.) **1.** a dobîndi, a primi, a căpăta (ce vrea): *vei obține din vînzări suma de două milioane.* GHEȚIE; *să te intereseze în primul rînd lucrul, problema obiectivă și să nu te gîndești niciodată la ce vei putea obține, la ce vei putea ajunge prin rezolvarea problemei.* CF.; **2.** a reuși să ajungă la ...; a realiza: (refl. pas.) *această specie de roză se obține prin cultură.* [Din fr. ***obtenir,*** lat. ***obtinere***].

obțínere, obțineri f. acțiunea de a obține și rezultatul ei; dobîndire, primire; realizare: *obținerea unor profituri mari.* [V. ***obține***].

obúz[1], obuze n. proiectil de artilerie: *pe front ... obuzele le cădeau în cap.* PR. [Din fr. ***obus***].

obúz[2], obuzuri n. (înv.) **1.** lagăr, tabără militară închisă de obicei într-un cerc de care: *se întoarseră cu izbîndă la obuz.* COSTIN; **2.** corp de oaste; oștire: *au venit craiul cu obuzul pe la Botășeni.* NEC. [Din pol. ***obóz***].

obuziér, obuziere n. gură de foc de artilerie, asemănătoare cu tunul, care trage cu traiectorii foarte curbe. [Din fr. ***obusier***].

obvení, pers.3 **obvíne** (latinism; înv.; intr.) a interveni, a surveni; a se afla. [Din lat. ***obvenire***].

obversiúne, obversiuni f. operație logică prin care dintr-o judecată, prin schimbarea calității și înlocuirea predicatului cu contradictoriul său, se obține o nouă judecată, echivalentă cu prima (ex. unii oameni nu sînt cinstiți = unii oameni sînt necinstiți). [Din fr. ***obversion***].

obviós, ~și, obvioásă, ~e a. (livr.) ușor de sesizat, de recunoscut sau de înțeles: *în poem, elementele simboliste sînt obvioase.* // adv. în mod clar, evident: *sensul răspunsului său depășea obvios posibilitățile de înțelepciune ale unui tînăr de 18 ani.* PATAP. [Din engl. ***obvious, obviously***].

ocá, ocale și **oca** f. veche unitate de măsură pentru capacități (egală cu 1,288 l în Țara Românească și 1,520 l în Moldova) și pentru greutăți (egală cu 1,272 kg în Țara Românească 1,291 kg în Moldova); (p. ext.) cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură; vasul cu care se măsoară: *vînzînd cu ocale cu două funduri.* FIL.; *multe oci de bere.* AL.; *cîteva oca de pește sărat.* CR.; **oca mică,** măsură falsă, mai mică decît cea legală; **a prinde pe cineva cu ocaua mică,** a prinde pe cineva cu o minciună sau cu o faptă necinstită; a surprinde asupra faptului: *cîți s-au prins cu mîna în sac, cu ocaua mică, toți au pupat duba.* ISP; **a umbla cu ocaua mică,** a înșela; **mai mare daraua decît ocaua** sau **nu face daraua cît ocaua,** mult efort pentru un rezultat minor neînsemnat; (și: (înv. și reg.) **ocă,** pl. **oci**). [Din turc. ***okka***].

ocără, ocări f. (pop.) **1.** vorbă sau faptă care mustră, ceartă, rușinează pe cineva; mustrare, dojană, jignire, insultă: *s-ar fi împăcat îndată ..., îndurînd orice, vorbe grele, ocări.* GHEȚIE; **de ocară,** compromițător, rușinos: *faptă de ocară;* **a ajunge** (sau **a (se) face, a fi, a (se) lăsa, a rămîne**) **de (rîs și de) ocară,** a (se) compromite: *prea făcurăți neamul*

nostru de ruşine şi ocară. EM.; **2.** situaţie ruşinoasă, dezonorantă: *să-ţi scap numele de ocară.* DELAVR. [De la **ocărî**].

ocarínă, ocarine f. mic instrument muzical de suflat, de formă ovală, cu găuri, făcut din lut ars, care emite sunete asemănătoare cu cele ale fluierului: *să cînte ... din ocarină.* CAR. [Din it., fr. ***ocarina***].

ocázie, ocazii f. **1.** situaţie, moment favorabil care provoacă sau uşurează săvîrşirea unei acţiuni; prilej, împrejurare favorabilă: *Madeleine n-ar fi scăpat o asemenea ocazie.* GHEŢIE; *profitaţi de ocazie!;* **de ocazie, a)** potrivit (numai) pentru o anumită împrejurare: *toaletă de ocazie;* **b)** (ivit) întîmplător; cumpărat sau vîndut ocazional, din întîmplare (şi avantajos): *omul e bine să cumpere cînd găseşte, de ocazie!* CĂL.; **a da ocazie la ...,** a predispune la ..., a oferi prilej să ...; a ocaziona: *aceste primblări ... da ocazie de multe bănuiele.* NEGR.; **2.** împrejurare oarecare: *a arătat curaj în sute de ocazii;* **3.** eveniment deosebit, festivitate: *cîntat-am, la ocazii, aşa precum se cîntă?* MACED.; *la acea ocazie a rostit un toast;* **4.** cauză, motiv: *ai găsit ocazie de ceartă;* **5.** (pop.; concr.) mijloc de locomoţie folosit întîmplător: *m-am dus la oraş cu o ocazie;* (şi: (înv.) **ocaziune**). [Din fr. ***occasion,*** germ. ***Okasion,*** lat. ***occasio, -onis***].

ocazioná, ocazionez vb. (tr.) a da ocazie, a prilejui; a cauza, a pricinui, a provoca: *o imprudenţă poate ocaziona o mare nenorocire.* [Din fr. ***occasionner***].

ocazionál, ~i, ocazionálă, ~e a. **1.** care are loc cu ocazia unui anumit eveniment: *se specializase în discursuri ocazionale;* **2.** care se iveşte, se produce întîmplător; accidental: *să le transmită ... prin curieri ocazionali.* REBR.: *opinia observatorilor ocazionali ai fenomenului.* CR.; **3.** (filoz.) **cauză ocazională,** cauză aparentă a unui fenomen, care în realitate nu constituie decît circumstanţa care favorizează manifestarea adevăratei cauze; voinţa divină. // adv. din întîmplare, întîmplător: *l-am întîlnit ocazional.* [Din fr. ***occasionnel,*** it. ***occasionale***].

ocazionalísm n. (filoz.) teoria cauzelor ocazionale: *ocazionalismul lui Malebranche.* [Din fr. ***occasionnalisme***].

ocazionalitáte f. (livr.) caracter ocazional: *ocazionalitatea face ca personajul ... să fie înfăţişat în linii caricaturale.* CĂL. [Din it. ***occasionalità***].

ocaziúne f. v. ocazie.

ócă f. v. **oca.**

ocăcăí, pers.3 **ocăcăie** vb. (intr.; despre broaşte) a orăcăi. [De la ***oacaca***].

ocăcăít, ocăcăituri n. orăcăit. [V. ***ocăcăi***].

ocăí, pers.3 **ócăie** vb. (intr.; despre raţe) a măcăi. [Onomat.].

ocăít n. măcăit. [V. ***ocăi***].

ocărí, ocărăsc vb. **1.** (pop.; tr.) a mustra, a certa, a dojeni: *gazda a să înceapă ... a ocărî pre bietul ţigan bucătar.* NEGR.; **2.** (înv. şi pop.; tr.) a vorbi de rău; a defăima, a ponegri, a bîrfi: *baba ... pîra la unchiaş pe fiica lui şi o tot ocăra.* ISP; **3.** (înv.; tr.) a desconsidera; a înjosi, a batjocori: *cei răi ficiori ocărăsc ... numele părinţilor buni.* N.COSTIN; (refl.) *părerea înaltă ... în prăpastie prăvălindu-se se ocărăşte.* OD. [Din sl. ***ocarjati***].

ocărîre, ocărîri f. **1.** (rar) acţiunea de a ocărî şi rezultatul ei; ocară, mustrare, dojană; **2.** (înv.) dispreţ; defăimare; batjocură. [V. ***ocărî***].

ocărît, ~ţi, ocărîtă, ~e a. **1.** (înv. şi pop.) insultat; ponegrit; batjocorit: *rămîi bătut, ocărît şi cu banii daţi.* D.; **2.** (înv.) vrednic de dispreţ; nemernic: *viaţă ocărîtă.* DOS. [V. ***ocărî***].

ocărîtór, ~i, ocărîtoáre a. (înv.) **1.** care jigneşte, insultă; jignitor, umilitor: *a se mîntui de o robire ocărîtoare.* BĂLC.; **2.** clevetitor, defăimător; certăreţ: *muiarea ... rea, ocărîtoare şi beţivă* (a. 1691). GCR; (subst.) *peri rău ocărîtoriul şi clevetnicul acela.* DOS. [***Ocărî*** + ***-tor***].

occidént n. **1.** vest, apus; **2.** spaţiu geografic din vestul Europei (şi America de Nord); lumea, ţările, popoarele din acest spaţiu; (spec.) Europa de vest (şi Statele Unite): *era un nume cunoscut în Occident.* CĂL. [Din fr. ***occident,*** lat. ***occidens, -ntis***].

occidentál, ~i, occidentálă, ~e a. **1.** de la sau dinspre vest; apusean, vestic: *Carpaţii occidentali; Europa occidentală;* **2.** care aparţine, care este caracteristic Occidentului, referitor la Occident, caracteristic Occidentului: *formele unei spoieli de civilizaţie occidentală.* MAIOR. // m. pl. popoarele din ţările din Occident: *occidentalii au o civilizaţie veche.* // m., f. persoană (originară) din regiunea apuseană a Europei (şi din America de Nord): *occidentalul îşi satisface acest sentiment anabasic al destinului.* BL. [Din fr. ***occidental,*** lat. ***occidentalis***].

occidentalizá, occidentalizez vb. (refl. şi tr.) a da sau a căpăta caracter occidental: *se occidentalizează comportamentul nostru.* [Din fr. ***occidentaliser***].

occidentalizáre f. acţiunea de a (se) occidentaliza şi rezultatul ei: *au fost şi unele încercări mai vechi de occidentalizare.* CĂL. [V. ***occidentaliza***].

occidentalizát, ~ţi, occidentalizată, ~e a. care a împrumutat deprinderi, obiceiuri etc. caracteristice Occidentului; care a devenit occidental: *Rosetti cel tînăr e un occidentalizat cu studii de filozofie la München.* CĂL. [V. ***occidentaliza***].

occipitál, ~i, occipitálă, ~e a. care ţine de occiput, referitor la occiput; situat în partea posterioară-inferioară a craniului: *muşchii occipitali;* **lobul occipital,** lobul posterior al creierului, unde sînt localizaţi centrii vederii. // n. os nepereche, lat, care formează peretele posterior-inferior al craniului. [Din fr. ***occipital***].

occipút, occiputuri n. proeminenţă osoasă în partea posterioară şi inferioară a craniului, legată de vertebrele gîtului; regiunea posterioară a capului. [Din fr., lat. ***occiput***].

oceaiánie f. (înv.) descurajare, desperare: *cădea la oceaianie.* DOS. [Din sl. ***otŭčějanije***].

oceán[1], oceani m. (înv.) moştenitor: *oceani împărăţiei aceia.* VARL. [Cf. ***ocină***].

oceán[2], oceane n. **1.** vastă întindere de apă sărată care acoperă trei sferturi din suprafaţa globului, ocupînd spaţiile dintre continente: *marea şi oceanul îşi sună talazurile departe.* SAD.; **oceanul planetar** (sau **mondial**), totalitatea oceanelor şi a mărilor, cu legătură între ele, formînd o singură masă lichidă (peste 363 milioane km^2 şi un volum de 1370 milioane km^3); **2.** (fig.) întindere nemărginită, imensitate; noian: *oceanul de ninsoare.* AL.; *ocean de stele.* EM.; *oceane de flori.* IONEL; **3.** (fig.) abis: *m-afund în oceanul de noapte şi tăcere.* AL. [Din lat. ***oceanus,*** gr. mod. ***okeanós,*** germ. ***Ozean,*** fr. ***océan***].

oceánic, ~ci, oceánică, ~ce a. **1.** care aparţine oceanului, referitor la ocean; care trăieşte în ocean: *peşte oceanic;* **2.** specific regiunilor din apropierea oceanului, care suportă influenţa oceanului; **climat oceanic,** climat din zonele temperate, umed şi cu variaţii termice mici (ierni blînde şi veri răcoroase); **3.** asemănător cu oceanul, ca de ocean: *albastru oceanic.* [Din fr. ***océanique,*** lat. ***oceanicus***].

oceanicultúră, oceaniculturi f. cultură a unor plante şi animale marine, bogate în proteine; acvacultură. [***Ocean*** + ***(mari)cultură***].

oceanídă, oceanide f. (mit. gr.) fiecare dintre nimfele mării, fiicele lui Okeanos şi ale zeiţei Thetis. [Din fr. ***océanide***].

oceanít, oceanite n. varietate de bazalt bogat în olivină. [Din fr. ***océanite***]

oceanográf, ~i, oceanografă, ~e m., f. specialist în oceanografie; oceanolog. [Din fr. ***océanographe***].

oceanográfic, ~ci, oceanografică, ~ce a. care aparţine oceanografiei, referitor la oceanografie. [Din fr. ***océanographique***].

oceanográfie f. ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul complex al oceanului planetar (configuraţia ţărmurilor, caracteristicile fizico-chimice ale apei, organismele vii din mări şi oceane etc.); oceanologie. [Din fr. ***océanographie***].

oceanológ, ~gi, oceanologă, ~ge m., f. oceanograf. [Din germ. ***Ozeanolog***].

oceanológic, ~ci, oceanologică, ~ce a. care aparţine oceanologiei, referitor la oceanologie. [Din fr. ***océanologique***].

oceanológie f. oceanografie. [Din germ. ***Ozeanologie***].

oceanonaút, oceanonauţi m. navigator care explorează adîncul oceanelor. [Din fr. ***océanaute,*** engl. ***oceanaute***].

océl, oceli m. **1.** ochi[2] rudimentar, constituit dintr-o retină simplă, uneori şi cristalin, caracteristic viermilor şi artropodelor: *larve translucide fug pe pereţi; mii de oceli privesc din tavanul jos.* CĂRT.; **2.** celulă mare din epiderma frunzei adaptată pentru recepţionarea luminii; **3.** masă globulară a unui mineral inclus în alt mineral. [Din fr. ***ocelle,*** lat. ***ocellus***].

ocelót, oceloţi m. mamifer carnivor din familia felidelor, care trăieşte în America de Sud, America Centrală, Mexic şi Statele Unite, avînd blana gri cu puncte roşcate, foarte apreciată (*Felix* sau *Leopardus pardalis*); blana (prelucrată a) acestui animal. [Din fr. ***ocelot***].

ocheádă, ocheade f. privire (semnificativă) aruncată cuiva pe furiş; semn cu ochiul; ochire: *răspundea ocheadelor ce-i erau adresate.* GHEŢIE. [De la ***ochi***[2]; cf. fr. ***oeillade***].

ocheán[1], ocheane n. nume dat diferitelor instrumente optice portative care apropie obiectele depărtate, permiţînd o mai bună distingere a detaliilor: *mă uit toată ziua cu ocheanul în largul mării.* CAR.; *cu ocheana prin zăbrea pe voinicul urmărea.* POP.; (şi: (înv. şi pop.) **ocheană**). [Cf. it. ***occhiale***].

ocheán[2] m. v. **ocheană[2].**

ocheánă[1] f. v. **ochean[1].**

ocheánă[2], ochene f. **1.** (iht.) babuşcă; (*Rutilus rutilus*); **2.** (iht.) roşioară (*Scardinius erythrophtalmus*); (şi: **ochean**). [***Ochi***[2] + ***-eană***].

ochelári m. pl. **1.** dispozitiv optic format dintr-o pereche de lentile transparente fixate într-o ramă, care se pune la ochi cu scopul de a corecta un defect de vedere, de a apăra ochii de praf, de lumină prea puternică etc.: *foarte miop, purta ochelari cu multe dioptrii.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) **ochelari de cai,** dispozitiv format din două bucăţi de piele prinse de căpăstru în dreptul ochilor cailor pentru a-i împiedica să vadă lateral; obraz; **a avea ochelari de cai,** se spune despre o persoană mărginită. [De la ***ochi***[2]; cf. lat. ***ocularis***].

ochelaríst, ~şti, ochelaristă, ~e m., f. (fam.) persoană care poartă ochelari; (p. ext.) intelectual: *se întîlnea cu un ochelarist.* [***Ochelari*** + ***-ist***].

ochelăríţă, ochelaríţe f. plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori galbene, cu fructul în formă de ochelari (*Biscutella laevigata*). [***Ochelari*** + ***-iţă***].

ocheníţă, ocheníţe f. (iht.; reg.) diminutiv al lui ocheană[2]: *aici prinzi zece ori douăzeci de ocheniţe.* SAD. [***Ocheană***[2] + ***-iţă***].

ocheşél, ~i, ocheşeá (~ícă), ~ele a. diminutiv al lui oacheş: (subst.) *e o ocheşică măruntă şi blîndă.* CĂL. // f. (bot.; la pl.) crăiţă (*Tagetes erecta*): *frunză verde ochişele, mă apucă dor şi jele.* POP. [***Oacheş*** + ***-el, -ea (-ică)***].

ochéte m. v. **ocheţ.**

ochéţ, ocheţi m. **1.** orificiu făcut într-o pînză de navă, într-o foaie de cort etc., prin care poate trece o sfoară, o frînghie, un cablu; inel metalic care întăreşte acest orificiu, pentru a nu se destrăma; **2.** (reg.) laţ făcut la capătul unei sfori, al unei frînghii etc.: *îşi spînzură cuţitul la spate într-un ochete de la brăcinarul nădragilor.* GAL.; **3.** (reg.; de obicei la pl.) fiecare dintre ochiurile unei împletituri, plase etc.; **4.** (reg.) ochi[2] de fereastră; geam; (şi: **ochete**). [***Ochi***[2] + ***-eţ***].

ochí[1], ochesc vb. **1.** (tr.) a zări, a distinge, a observa: *de cum îl ochi, începu să-i tîcîie inima.* ISP; **2.** (intr.) a privi, a se uita: *cum sta şi cum ochea, iată, nene, că zărea un cort mare şi rotat.* POP; **3.** (tr.) a fixa cu privirea; a remarca, a pune ochii pe cineva sau pe ceva (dintr-un grup): *se vede că el o ochise.* ISP; **4.** (fam.; tr.) a descoperi, a repera un suspect; a lua la ochi: *poliţiştii l-au ochit pe infractor în aceeaşi zi;* **5.** (tr.) a cerceta cu privirea; a scruta: *oi ochi-o şi apoi ţi-oi spune eu ce zace într-însa.* CR.;

6. (intr.) a potrivi o armă la ochi pentru trimiterea proiectilului la țintă; a lua ținta: *mă învață ... cum să ochesc și cum să trag.* OD.; **7.** (tr.) a ținti pe cineva sau cu o armă; a nimeri: *Andrei ... îl ochi.* BOL.; **8.** (reg.; refl. unipers.) a se forma ochiuri (de pământ, de verdeață) prin topirea zăpezii: *în poienele sorite, pământul se ochise bine și înverzeau pajiști.* SAD. [De la ***ochi***[2]].

ochi[2], ochi m. **1.** fiecare dintre cele două organe ale vederii, la toate vertebratele și la unele nevertebrate, constituite din cei doi globi sticloși, așezați simetric în partea din față a capului; globul ocular împreună cu orbita, pleoapele și genele; irisul colorat al acestora: *cu ochii mari și umezi.* EM.; *mi-e dor de iarba crudă a ochilor tăi verzi.* VIERU; **albul ochiului**, v. **alb**; **coada ochiului**, v. **coadă**; **văzînd cu ochii**, foarte repede: *mi se rumenea fața văzînd cu ochii.* GANE; **cît ai clipi din ochi,** foarte repede; **cu ochii închiși, a)** fără discernămînt, orbește: *să nu accepți propunerea cu ochii închiși*; **b)** pe de rost; foarte ușor, fără greutate; **(a fi) numai ochi (și urechi)**, (a privi) foarte atent (la ceva); **cît vezi cu ochii,** cît cuprinzi cu privirea, pînă foarte departe; **încotro vede cu ochii,** în orice direcție; oriunde; aiurea: *alta nu-i mai rămîne decît ... să se ducă încotro vedea cu ochii.* CAR.; **a vedea cu ochii altuia,** a nu avea păreri proprii, a judeca prin prisma altuia; **a iubi pe cineva ca lumina ochilor,** a iubi foarte mult pe cineva: *caimacamul își iubește nevasta ca ochii din cap.* CAR.; **a i se scurge cuiva ochii după cineva**, a se uita cu drag la cineva, a-i plăcea; **a nu avea ochi să vadă pe cineva,** a fi supărat pe cineva; a nu suferi pe cineva; **a scoate ochii cuiva,** a reproșa cuiva ceva; **a privi** (sau **a vedea**) **pe cineva cu ochi buni** (sau **răi**), a (nu) simpatiza pe cineva: *nu-l vede cu ochi buni de cînd a băgat de seamă că ... face avere.* PR.; **a nu vedea (lumea) înaintea ochilor,** a fi foarte supărat: *se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor.* ISP; **e cu ochi și cu sprîncene,** e evident, e clar (nu poți fi înșelat); **minciună cu ochi,** minciună sfruntată; **a-și da ochii peste cap, a)** a cocheta; **b)** (a fi pe punctul de) a muri; **a lua pe cineva** (sau **ceva**) **la ochi, a)** a ochi cu o armă pe cineva sau ceva: *ia pușca ..., întoarce piedica, îl ia la ochi și-l doboară.* SAD.; **b)** a suspecta pe cineva; **a pune ochii pe cineva** (sau **pe ceva**), a-i plăcea cineva (sau ceva); a urmări; **între patru ochi,** fără martori, în intimitate; confidențial; **plin ochi,** foarte plin; **2.** facultatea de a vedea, vedere; (p. ext.) privire, uitătură: *în toate părțile unde bate ochiul* [sînt] *buchete de arbori.* SAD.; **de** (sau **pentru**) **ochii lumii,** de formă, pentru a salva aparențele; **sub ochii noștri** (sau **ai mei**), **a)** sub privirea noastră (sau a mea): *îmi căuta în portofel chiar sub ochii mei.* PR.; **b)** acum, în prezent; **cu ochii pierduți,** privind în gol; în extaz; **a da ochi cu cineva** sau **a da cu ochii de cineva,** a se întîlni întîmplător sau pe neașteptate: *cînd a dat cu ochii de mire, pe loc a încremenit.* CR.; **în ochii cuiva,** după părerea, după aprecierea, în conștiința cuiva: *evidența și bunul simț nu au valoare în ochii lor.* GHEȚIE; **a sorbi** (sau **a mînca**) **pe cineva din ochi** (ori **din priviri, cu ochii, cu privirea**), a privi cu drag la cineva: *femeile mă sorbeau cu ochii.* EL.; *Matilda căzu în extrema cealaltă, mă sorbea ... din priviri.* PR.; **a nu-și lua ochii de la** (sau **de pe**) ..., v. **lua**; **a nu scăpa pe cineva din ochi,** v. **scăpa**; **a fi cu ochii pe cineva,** a ține sub observație; a supraveghea: *erau cu ochii pe el ca nu cumva să o ia razna.* GHEȚIE; **a măsura** (sau **a judeca, a prețui**) **din ochi,** a aprecia cu privirea, aproximativ; **a lua ochii cuiva,** a atrage privirile; a orbi cu strălucirea; **a trage cu ochiul,** a se uita pe furiș; **a face ochi dulci cuiva,** a face curte cuiva, aruncîndu-i ocheade: *o brunetă cu profil grec ... îi face ochi dulci.* GHEȚIE; **3.** (fig.) putere de pătrundere, discernămînt; judecată, rațiune: *poronca ta cea luminată, ce-ntărește ochii cu lumină.* DOS.; *pentru un ochi atent s-a produs o schimbare.* CĂL.; **a deschide cuiva ochii,** a atrage cuiva atenția; a-l face să înțeleagă: *un coleg pasionat de istorie ... mi-a deschis ochii asupra lui Napoleon.* GHEȚIE; **4.** (la pl.) obraz, față: *se spăla pe ochi de dimineață.* CAR.; **de la ochi** sau **(verde) în ochi,** cu îndrăzneală, în față; fără menajamente: *spune-mi verde-n ochi, ca să știu ce leac trebuie să-ți fac.* CR.; **5.** mugur: *via a dat ochi;* **6.** fiecare dintre punctele colorate de pe zaruri, cărți de joc etc.: *să iei zece ochi de caro cu nouă ochi de treflă?* AL.; **7. ochi de pisică,** mic disc de sticlă sau de material plastic care reflectă razele de lumină proiectate asupra lui, fiind folosit ca semnalizator la (auto)vehicule; **ochi magic,** tub electronic cu ecran fluorescent, care arată, la aparatele de radio, în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită; indicator de acord; **8.** (reg.) **ochi de găină, a)** bătătură (la degetele picioarelor); **b)** herpes. // n. (pl. **ochiuri**) (p. anal.) **1.** fiecare dintre spațiile libere ale unei ferestre, în care se montează geamul; bucată de sticlă care închide un astfel de spațiu: *cîțiva pași ușori răsunară în dosul ușii cu ochiuri de sticlă colorată.* GHEȚIE; **ochi de bou,** fereastră rotundă (sau ovală), de mici dimensiuni, folosită pentru iluminarea și aerisirea podurilor, a mansardelor etc.; **ochi-de-ciclop,** fereastră specială care separă acustic încăperile unui studio (permițînd însă o vizibilitate perfectă); (pop.) **ochiul podului,** coșul unei case; **2.** buclă formată prin îndoirea unei sfori, laț; (și m.) fiecare dintre golurile aflate între firele unei împletituri, ale unei țesături, plase etc.; golul împreună cu firele: *pierd numărătoarea ochilor.* GHEȚIE; **3.** fiecare dintre verigile unui lanț; za; **4.** fiecare dintre găurile din pîine, caș etc., produse prin dospire; **5.** orificiu în plita unei mașini de gătit, pe care se așază vasele la foc; **6.** întindere de apă (de formă circulară), în regiuni mlăștinoase; loc unde se adună și stagnează apa: *din ochiuri se înalță cîrd de rațe.* AL.; *ochiuri de apă ... fără stufăriș.* PETR.; **7.** vîrtej de apă; bulboană: *Oltul ... cade în ochiuri iuți și adînci.* DELAVR.; **8.** spărtură făcută în gheața unui rîu, a unei bălți; copcă; **9.** porțiune de loc (circulară), diferită de mediul înconjurător; luminiș, poiană; rariște: *acolo-n ochi de pădure ... vom ședea în foi de mure.* EM.; **10.** pată de lumină printre nori, printre ramuri etc.: *prin bolțile largi ale crengilor se deschideau ochiuri de cer albastru.* CĂRT.; **11.** rotocol de grăsime care plutește pe suprafața unui lichid; **12.** mîncare făcută din ouă prăjite, astfel ca gălbenușul să rămînă întreg cu albușul coagulat în jurul lui: *fă-mi, te rog, două ochiuri!;* **13.** (reg.) celulă de fagure; **14.** punct strălucitor: *el privea în ochiul luminării.* EM.; **15.** fiecare dintre petele colorate ale cozii păunului; // m. (compuse) **1. ochiul-boului, a)** nume dat mai multor plante decorative din familia compozitelor, cu flori mari albe sau viu colorate; margaretă (*Leucanthenum, Aster, Chrysanthenum*); **b)** (ornit.) pitulice (*Troglodytes troglodytes*); **ochiul-șarpelui, a)** plantă erbacee alpină din familia boraginaceelor, cu frunze păroase dispuse în rozetă, cu flori albastre, rar albe, frumos mirositoare (*Eritrichium nanum*); **b)** mică plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu flori mici albastre-închis (*Myosotis arvensis*); **ochiul-lupului, a)** plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunze lanceolate, cu flori albastre mici, dispuse în raceme (*Lycopsis arvensis*); **b)** plantă erbacee din familia plantaginaceelor, cu tulpina ramificată, cu frunze liniare și cu flori dispuse în spice (*Plantago indica*); **ochii-păsăruicii,** (bot.) nu-mă-uita (*Myosotis palustris*); **ochii-șoricelului, a)** mică plantă erbacee din regiunile alpine, cu tulpini roșietice, cu frunze bazale dispuse în rozetă și cu flori albe, rareori liliachii (*Saxifraga adscendes*); **b)** (bot.) nu-mă-uita (*Myosotis palustris*); **ochiul-soarelui,** vanilie sălbatică (*Heliotropium europaeum*); **ochiul-păunului,** fluture de noapte, cu pete rotunde, colorate pe aripi; sfredelaș, sfredeluș (*Saturnia pyri*); **2. ochiul-taurului,** numele unei stele din constelația Taurului; **3. ochi-de-tigru,** varietate de cuarț galben sau brun-roșcat cu irizații; **4. ochiul-dracului,** ispită necurată; (spec.) ban: *aurul e ochiul dracului.* PR. [Lat. *oculus*].

ochinceá, ochincele f. (bot.; reg.; mai ales la pl.) gențiană (*Gentiana cruciata* sau *excisa, lutea*); (și: **ocinceană**). [Et. nec.].

ochiós, ~și, ochioásă, ~e a. **1.** cu ochi mari: *un băiet ochios, sprîncenat și frumușel.* CR.; **2.** (pop.) chipeș, frumos, arătos: *femei de toate vîrstele ..., mai urîte și mai ochioase.* SAD.; **3.** (reg.; despre culori) bătător la ochi, strident: *culori ochioase.* [***Ochi***[2] + *-os*].

ochíre, ochiri f. **1.** acțiunea de a ochi și rezultatul ei; ochit; **2.** privire: *ți-am urmărit ochirea.* AL.; **3.** ocheadă: *ochirile-ți murdare.* EM.; **4.** cercetare rapidă, sumară: *o ochire asupra literaturei române.* MAIOR.; *nu-mi trebuie decît o ochire ca să recunosc ... niște țechini venețieni.* GHEȚIE; **dintr-o ochire** sau **cu o (singură) ochire,** foarte repede, imediat; **5.** (mil.) aducere a țevii unei guri de foc în poziția care să permită trimiterea proiectilului la țintă. [V. ***ochi***[1]].

ochișór, ochișori m. **1.** diminutiv al lui ochi[2]; ochiuleț: *avea niște ochișori ca două scîntei albastre.* DELAVR.; **2.** (bot.) scînteiuță (*Anagallis arvensis*). [***Ochi***[2] + *-işor*].

ochít, ochituri n. ochire. [V. ***ochi***[1]].

ochitór, ochitori m. **1.** persoană care ochește cu arma; țintaș; **2.** militar care execută ochirea la armele de artilerie: *ochitorul corecta mereu mașina morții.* REBR. [***Ochi***[1] + *-tor*].

ochitúră, ochituri f. privire, căutătură. [***Ochi***[1] + *-tură*].

ochiuléț, ochiuleți m. și **ochiulețe** n. ochișor. [***Ochi***[2] + *-uleț*].

ocină, ocinez vb. (înv.; tr.) a moșteni, a dobîndi; a stăpîni: *direptii pămîntul în veci ocineadză.* DOS. [De la ***ocină***].

ocináș[1], ocinași m. (înv.) moștenitor; stăpîn: *ne-am făcut ... ocinași binelui.* VARL. [***Ocină*** + *-aș*].

ocináș[2], ocinașe n. (înv. și reg.) rugăciunea „Tatăl nostru"; (p. ext.) rugăciune (care se spune dimineața sau seara): *arhiepiscopul cetește otcenaș și alte molitve.* COSTIN; (și: **otcenaș**). [Din sl. ***otĭce naší***].

ócină, ocini și **ocine** f. **1.** (înv. și pop.) bucată de pămînt moștenită; moșie; moștenire: *mazilii și mănăstirile să-și stăpînească ocinele.* NEC.; **2.** (p. ext.; înv.) loc de baștină. [Din sl. ***otĭčina***].

ocinceánă f. v. **ochincea**.

ocitócic, ~ci, ocitocică, ~ce a. și n. (substanță) cu acțiune stimulatorie asupra contracției uterului. [Din fr. ***ocytocique***].

ocitocínă f. hormon secretat în hipotalamus și stocat în lobul posterior al hipofizei, avînd rol în declanșarea contracțiilor uterine și în stimularea lactației; oxitocină. [Din fr. ***ocytocine***].

ocîrmuí, ocîrmuiesc vb. (înv.; tr.) a cîrmui, a conduce, a guverna; a administra: *noroade ... ocîrmuite de ... pravili călcate, siluite.* ALEX. [Cf. sl. ***okrŭmiti***].

ocîrmuíre, ocîrmuiri f. (înv.) **1.** acțiunea de a ocîrmui; cîrmuire, guvernare; **2.** (p. ext.) organ de guvernare; guvern: *fac împotrivire ocîrmuirii.* AL. [V. ***ocîrmui***].

ocîrmuitór, ~i, ocîrmuitoáre a. și m., f. (persoană) care conduce un stat, o instituție, o gospodărie etc.; cîrmuitor: *merge la cîrmuitorul de Prahova.* PETR. [***Ocîrmui*** + *-tor*].

ocléi m. v. **uclei**.

oclusívă, oclusive a. **consoană oclusivă** (și f.), consoană care se articulează printr-o ocluzie a canalului fonator, urmată de o explozie; consoană explozivă (ex.: b, p, t, d, c, g); (și: **ocluzivă**). [Din fr. ***occlusive***].

oclúzie, ocluzii f. **1.** închidere, astupare a unui canal, a unui tub, a unei conducte etc. în scopul opririi fluidului care trece prin acestea; **2.** (med.) obstrucție; **ocluzie intestinală,** (boală constînd în) oprirea sau întreruperea tranzitului intestinal; **obstrucție intestinală,** încurcătură de mațe; ileus; **3.** (fon.) mișcare articulatorie constînd în închiderea canalului fonator (cu buzele, cu limba), avînd ca rezultat întreruperea scurgerii curentului de aer; **4.** (meteor.) proces de trecere a ciclonului mobil în stadiul final de evoluție; **5.** bulă de gaz rămasă într-o piesă de metal după turnare; (și: **ocluziune**). [Din fr. ***occlusion***, lat. ***occlussio, -onis***].

ocluzioná, ocluzionez vb. (rar; tr.) a închide; a încuia, a zăvorî: *nu trupul ocluzionează esența, ci abia acesta poate ... să o facă sensibilă.* PATAP [De la ***ocluzie***].

ocluziúne f. v. **ocluzie**.

ocluzívă a. v. **oclusivă**.

ocnáş, ocnaşi m. 1. (înv.) lucrător într-o ocnă de sare; 2. condamnat la muncă silnică în ocnă: *un simplu ocnaş preferă întunericul minelor de sare ... decît să revină la lumină făcînd pe călăul.* PR. [*Ocnă* + *-aş*].

ócnă, ocne f. 1. (înv.) fereastră: *şedea ... un june lîngă ocnă.* COR.; 2. (înv. şi reg.) gura podului; (p. ext.) hogeac; 3. mină de sare; salină: *ocnele cele mai cunoscute erau cele de la Slănic şi Telega*; 4. (înv.; mai ales la pl.) venit domnesc de la minele de sare; 5. mină (părăsită) unde erau deţinuţi cei condamnaţi la muncă silnică; (p. ext.) închisoare, temniţă, puşcărie; pedeapsă executată într-o astfel de închisoare; ocniţă: *să fugim ..., că-nfundăm ocna.* CAR.; *nu mă las pînă nu-l bag la ocnă.* SOR. // adv. **sărat ocnă**, foarte sărat, prea sărat. [Din sl. *okno* „fereastră"].

ocníre, ocniri f. formare accidentală a unor cavităţi relativ mari în timpul forajului, datorită dizolvării sau dărîmării rocilor din jurul sondei. [De la *ocnă*].

ócniţă, ocniţe f. (pop.) 1. diminutiv al lui ocnă; 2. cotlon, firidă în perete, într-o sobă de zid sau sub cuptorul vetrei ţărăneşti: *căscase gura cît ocniţa.* PANN; 3. nişă, firidă mică făcută în zidărie ca element decorativ, în partea exterioară a faţadei unei clădiri; 4. (înv.) temniţă, închisoare; ocnă: *am înfundat ocniţele cetăţilor Semendria, Haliciu.* DELAVR.; 5. groapă adîncă; hrubă: *dădu fuga la adăpost într-o ocniţă ivită sub deal.* GAL.; 6. (reg.) schelet de pari în formă de prismă triunghiulară, pe care se întind la uscat cerealele cosite sau secerate; acoperiş de scînduri sprijinit pe ţăruşi, sub care se întind snopii de cereale. [*Ocnă* + *-iţă*].

ocól, ocoluri şi **ocoale** n. 1. mişcare în jurul unui punct fix; deplasare în spaţiu care nu urmează calea dreaptă; înconjur, ocolire: *luna trece ... spre-a face-al mărilor ocol.* EM.; **de ocol**, ocolit, indirect: *o ia pe un drum de ocol.* CAR.; **a da cuiva** (sau **la ceva**) **ocol** ori **a face ocolul ...**, a ocoli, a merge de jur împrejur: *Prîslea ... da ocol mărului.* ISP; (fig.) *vestea făcu ocolul oraşului.* GHEŢIE; 2. (fig.) digresiune; **fără ocol**, direct, fără menajamente: *spune-mi fără ocol*; 3. cot, cotitură: *uliţa ... face un ocol mare.* REBR.; 4. linie care delimitează un spaţiu; (p. ext.) spaţiul delimitat; cuprins: *prin tot ocolul acelei văi ... ţîşneşte tina.* OD.; 5. perimetru; circumferinţă: *treptele erau în spirală şi descriau două ocoluri între etaje.* GHEŢIE; 6. (înv.; concr.) gard; îngrăditură, împrejmuire: *tabăra ...* [avea] *un lung ocol de care legate strîns cu lanţuri.* AL.; 7. (înv. şi pop.) loc îngrădit lîngă casă sau în cîmp, unde se ţin vitele, oile etc.: *un mînzat sugrumat în ocol.* GANE; 8. (reg.) curte, ogradă: *bade-n ocolul tău puteare-aş să umblu eu.* POP; 9. (înv.) subîmpărţire administrativă a ţinutului, în Moldova, în sec. al XVIII-lea; plasă; (p. ext.) instituţie care conduce asemenea subunităţi administrative: *ocoalele dinspre cîmpie se numeau plăşi, iar cele dinspre munte, plaiuri;* **10. ocol silvic,** unitate administrativă silvică, organizată pe brigăzi şi cantoane. [Din sl. *okolŭ* „cerc"].

ocoláş, ocolaşe n. 1. (înv.) diminutiv al lui ocol: *feace un ocolaş mitiutel.* DOS.; 2. (înv. şi pop.) staul; 3. (pop.) curte: *n-ai atîta ocolaş cît ar paşte-un purcelaş.* POP // m. (pl. **ocolaşi**) 1. locuitor al unui ocol; 2. (înv.) conducător administrativ al unui ocol; încasator de impozite. [*Ocol* + *-aş*].

ocoleálă, ocoleli f. (pop.) **fără ocoleală** (sau **ocoleli**), fără ocol, direct: *pre limba noastră cea fără ocoleli.* ISP. [*Ocoli* + *-eală*].

ocolí, ocolesc vb. 1. (tr. şi intr.) a face un ocol; a merge de jur-împrejur; a înconjura: *ocoli de vreo trei ori palatul.* ISP; *ocolirăm pe la gară;* 2. (pop.; tr.) a cutreiera, a colinda: *credincioşii lui ocoliră toată împărăţia.* ISP; 3. (tr.) a evita atingerea, lovirea cuiva sau a ceva, făcînd un ocol: *trebuie să ocolească, în fugă, nenumărate divane şi perne moi.* EL.; 4. (tr.) a evita trecerea pe undeva, întîlnirea cu cineva sau ceva, discutarea, comentarea despre cineva sau ceva: *părinţii-n drum mă ocolesc.* COŞB.; *mahomedanii ocolesc reprezentarea divinităţii.* BL.; *ocolea orice prilej de pierdere a vremii.* GHEŢIE; 5. (fig.; intr.) a divaga: *moşul ocolea cu povestirea.* POP; **pe ocolite**, indirect; 6. (tr.) a lăsa intenţionat ceva deoparte; a ignora, a eluda: *cei mari ocolesc legea;* 7. (înv. şi pop.; tr.) a înconjura din toate părţile; a împrejmui, a îngrădi: *un brîu de munţi ocoleşte toată această ţară.* BĂLC.; 8. (fig.; înv. şi reg.; tr.) a apăra, a proteja, a ocroti: *loc în rai tu, tată, n-ai ...; mulţi bogaţi ocolit-ai, mulţi săraci sărăcit-ai.* POP; 9. (înv. şi reg.; tr.) a încercui din toate părţile, a împresura, a asedia: *ţara era ocolită de vrăjmaşi.* BĂLC. [De la *ocol*].

ocolíre, ocoliri f. 1. acţiunea de a ocoli şi rezultatul ei; 2. mers cu înconjur; ocol: *ca să ajung acasă, făceam tot felul de ocoliri*; 3. evitare: *ocolirea greşelilor.* [V. *ocoli*].

ocolíş, ocolişuri n. 1. ocol, înconjur: *a venit direct acasă, fără nici un ocoliş;* 2. (fig.) divagaţie: *cu multe ocolişuri ..., clericul mărturisi scopul acelei vizite neaşteptate.* GHEŢIE; **fără ocoliş(uri)**, direct, în faţă: *spune-mi fără ocolişuri;* 3. (înv.) perimetru, circumferinţă. [*Ocol* + *-iş*].

ocolít, ~ţi, ocolită, ~e a. 1. care face ocoluri, care înconjură: *drum ocolit*; 2. (fig.) spus sau făcut cu înconjur, indirect: *ocolitele şi ceremonioasele tratative matrimoniale.* CĂL.; **pe căi ocolite**, prin mijloace indirecte, ilegale; prin subterfugii. [V. *ocoli*].

ocolitór, ~i, ocolitoáre a. care face un ocol: *a luat-o pe un drum ocolitor.* [*Ocoli* + *-tor*].

ocólnică, ocolnice f. (înv.) ocolniţă. [*Ocol* + *-nică*].

ocólniţă, ocolniţe f. 1. (înv.) hartă topografică pe care sînt indicate hotarele şi cuprinsul unei moşii; cadastru, carte funciară; ocolnică; 2. (reg.) motiv decorativ cu care se împodobesc cojoacele. [*Ocol* + *-niţă;* cf. sb. *okolnica*].

ocóp, ocopuri n. (înv.) şanţ de apărare; tranşee: *la Lenţeşti, unde se cunosc ocopurile leşilor făcute de atunce.* UR. [Din pol. *okop*].

ócoş, ~i, ocoşă, ~e a. (reg.) 1. deştept, cuminte; priceput, istet; 2. sfătos; încrezut, fudul; 3. şiret, viclean, prefăcut. [Din magh. *okos*].

ocoşí, ocoşesc vb. (reg.; refl.) a face pe deşteptul, a se fuduli; a se obrăznici. [De la *ocoş*].

ocrotí, ocrotesc vb. (tr.) a lua sub paza, sub protecţia sa; a apăra, a proteja; a ajuta, a sprijini: *fără nici o rudă care să-l ocrotească.* CR. [Din sl. *okrotiti, ukrotiti* „a îmblînzi"].

ocrotíre, ocrotiri f. 1. acţiunea de a ocroti şi rezultatul ei; apărare, protecţie; sprijin, ajutor: *ar fi vrut să afle ce-i cu ... ocrotirea prefectului.* SAD.; 2. adăpost, azil: *să dea ocrotire emigranţilor.* BĂLC. [V. *ocroti*].

ocrotitór, ~i, ocrotitoáre a. şi m., f. apărător; protector: *ocrotitorul familiei sale.* OD. [*Ocroti* + *-tor*].

ócru n. 1. varietate de argilă de culoare galbenă, roşie sau brună, formată din hidroxizi de fier (şi de mangan), folosită ca pigment în pictură, la fabricarea unor vopsele; vopsea preparată din această argilă, cu tente de galben, oranj, roşu, brun, verzui etc.: *cu ocru se vopsesc scîndurile duşumelei;* 2. culoare galbenă-brună. // a. de culoare galbenă-brună: *acoperiş ocru.* [Din fr. *ocre*].

octacórd, ~zi, octacordă, ~e a. (muz.) care are opt coarde. // n. liră cu opt coarde. [Din fr. *octacorde*].

octaédric, ~ci, octaedrică, ~ce a. care are formă de octaedru. [Din fr. *octaédrique*].

octaédru, octaedre n. poliedru cu opt feţe. [Din fr. *octaèdre*].

octál, octale a. **sistem de numeraţie octal**, sistem de numeraţie a cărui bază este cifra opt; **soclu octal**, soclu de tub electronic cu opt contacte. [Din fr. *octale*].

octán, octani m. hidrocarbură din seria parafinelor, care se prezintă în mai multe forme izomere. [Din fr. *octane*, germ. *Oktan*].

octánic, ~ci, octánică, ~ce a. 1. cifră **octanică**, parametru care caracterizează rezistenţa la detonaţie a benzinelor; 2. (despre parametri) care caracterizează rezistenţa la detonaţie a benzinelor. [*Octan* + *-ic*].

octánt, octante n. 1. a opta parte dintr-un cerc, egală cu 45 de grade; 2. instrument folosit în navigaţia maritimă şi aeriană pentru observarea înălţimii aştrilor şi pentru măsurarea distanţelor lor unghiulare. [Din fr. *octant*].

octalón, octatloane n. probă combinată de atletism pentru juniori, constînd din opt probe de alergări, sărituri şi aruncări. [*Octet* + (*penta*)*tlon*].

octatloníst, ~şti, octatlonistă, ~e m., f. sportiv care participă la octatlon. [*Octatlon* + *-ist*].

octávă, octave f. 1. strofă de opt versuri endecasilabice, primele şase cu rimă încrucişată, ultimele două cu rimă împerecheată, folosită mai ales în poezia italiană, spaniolă şi portugheză: *epopeea lui Tasso e scrisă în octave;* 2. (muz.) interval dintre două sunete ale gamei la distanţă de opt trepte; 3. (telec.) interval dintre oscilaţia electromagnetică de o anumită frecvenţă şi oscilaţia de frecvenţă dublă; 4. perioadă de opt zile înaintea fiecărei sărbători importante la catolici: *ultima zi a octavei Paştelui.* [Din fr. *octave*, it. *ottava*, germ. *Oktave*, lat. *octavus*].

octavín, octavine n. flaut mic care emite sunete cu o octavă mai sus decît cel obişnuit: *lipseşte primul trombon ... şi octavinul.* FIL. [Din fr. *octavin*].

octét[1], octete n. formaţie de opt interpreţi care execută împreună o bucată muzicală; lucrare muzicală pentru o astfel de formaţie. [Din germ. *Oktett*].

octét[2], octeţi m. 1. (chim.; şi **octet electronic**) ansamblu format din opt electroni în stratul periferic al unui atom, caracteristic elementelor din grupa gazelor rare, cu excepţia heliului; 2. (inform.) grup de opt biţi folosit pentru exprimarea capacităţii de memorie adresabilă. [Din fr., engl. *octet*].

octo- element de compunere cu sensul „opt". [Din lat., fr., it. *octo-*].

octocoraliér, octocoralieri m. (la pl.) subclasă de celenterate antozoare marine coloniale cu opt tentacule; (şi la sg.) animal din această subclasă (ex. mărgeanul). [Din fr. *octocoralliaires*].

octódă, octode f. tub electronic cu opt electrozi (un anod, un catod şi şase grile), folosit ca schimbător de frecvenţă în radioreceptoare. [Din fr. *octode*].

octofór, octofori m. purtător de litieră, în antichitate: *sus lectica, octofori.* AL.; (adj.) *sirieni octofori pe dealul palatin.* AL. [Din lat. *octophoros*].

octogenár, ~i, octogenară, ~e a. şi m., f. (persoană) de optzeci de ani sau care a depăşit această vîrstă. [Din fr. *octogénaire*].

octogón, ~i, octogonă, ~e a. (înv.) octogonal: *o sală octogonă formează acest local.* BOL. // n. (pl. **octogoane**) poligon cu opt laturi. [Din fr. *octogone*].

octogonál, ~i, octogonală, ~e a. care are opt laturi; octogon: *un pendul octogonal sfîrîia într-un perete.* CĂL. [Din fr. *octogonal*].

octoíh, octoihuri n. 1. carte de cult ortodox, cuprinzînd cîntările de la strană din fiecare zi a săptămînii (cîntate succesiv pe opt glasuri); fiecare dintre cîntările cuprinse în această carte; osmoglasnic: *cîntă din ohtoic, glasul al optulea.* AL.; *răsuna bolta bisericii cînd cînta octoihul.* PETR.; 2. (rar) scară muzicală; registru: *psaltul Ghiriac mi-o spus că am un octoih de cele zdravene.* AL.; (şi: **ohtoih, ohtoic**). [Din sl. *oktoihŭ*].

octómbrie m. a zecea lună a anului; (pop.) brumărel, brumar; (şi: **octomvrie**). [Din sl. *oktomvrii*].

octómvrie m. v. **octombrie.**

octopód, ~zi, octopodă, ~e a. (zool.) care are opt picioare sau opt tentacule. // n. (la pl.) ordin de moluşte cefalopode cu opt tentacule purtătoare de ventuze; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex. caracatiţa). [Din fr. *octopode*].

octosiláb, octosilabe n. (rar) vers de opt silabe. [Din fr. *octosyllabe*].

octosilábic, ~ci, octosilabică, ~ce a. care are opt silabe: *vers octosilabic.* [Din fr. *octosyllabique*].

octuplét, octupleţi m. fiecare dintre cei opt gemeni născuţi deodată de aceeaşi mamă. [*Octuplu* + *-et*].

octúplu, ~i, octuplă, ~e a. de opt ori mai mare în raport cu cantitatea dată. // n. mulţime, grup compus din opt unităţi. [Din fr. *octuple*].

oculă, oculez vb. (tr.) a altoi printr-un singur ochi; a face o oculaţie. [Din lat. *oculare*, germ. *okulieren*].

oculár, ~i, oculară, ~e a. **1.** care ţine de ochi, referitor la ochi, al ochiului: *nerv ocular;* **martor ocular,** persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt (despre care se relatează): *ce fel de martori oculari sînteţi dumneavoastră care nu mai ştiţi exact ce s-a petrecut?* PETR. // n. lentilă sau grup de lentile dintr-un instrument optic prin care se priveşte imaginea dată de obiectiv. [Din fr. *oculaire*].

oculáţie, oculaţii f. sistem de altoire printr-un singur ochi desprins de pe un lăstar şi introdus sub scoarţa portaltoiului. [Din germ. *Okulation*].

oculíst, ~şti, oculistă, ~e m., f. oftalmolog: *n-am noroc să dau de oculist.* ARG. [Din fr. *oculiste*].

oculístic, ~ci, oculistică, ~ce a. de ochi. // f. (fam.) oftalmologie. [Din fr. *oculistique*].

oculométru, oculometre n. dispozitiv cu ajutorul căruia persoana paralizată poate să-şi ghideze scaunul cu rotile prin simpla mişcare a ochilor. [Din fr. *oculomètre*].

oculomotór, ~i, oculomotoáre a. şi m. (muşchi, nerv) care controlează mişcarea globului ocular. [Din fr. *oculomoteur*].

ocúlt, ~ţi, ocultă, ~e a. **1.** care acţionează, care este făcut în mod ascuns, tainic, misterios; a cărui natură, cauză, al cărui scop rămîne ascuns, necunoscut; nepătruns: *ca o putere ocultă, străină de voinţa lui, îi împingea trupul greu şi moleşit.* VLAH.; (subst.) *instalarea sa ca şef ... s-a datorat ocultei liberale (aşa se numea staful din umbră al partidului).* D.; **2.** care aparţine ocultismului, referitor la ocultism, de ocultism; ocultist, ocultistic; **ştiinţe oculte,** concepţii şi practici, cu caracter ezoteric, care au ca obiect fenomene tainice, supranaturale, inaccesibile cunoaşterii comune (ex., magia, divinaţia, spiritismul): *consulta cărţi de ştiinţe oculte.* CĂL. // adv. pe ascuns, în taină: *noi n-avem nevoie să lucrăm ocult.* SAD. [Din fr. *occulte*].

ocultá, ocultez vb. (tr.) **1.** (astr.) a suferi o ocultaţie; **2.** a face mai puţin vizibil un semnal luminos, interpunînd un ecran: *a oculta un far;* **3.** (p. ext.) a face ca o anumită zonă să nu poată recepţiona un post de televiziune; **4.** (fig.) a ascunde ceva, a face obscur; a trece sub tăcere; a disimula: *ocultează adevăratele probleme.* [Din fr. *occulter*].

ocultáţie, ocultaţii f. **1.** eclipsare temporară a unui astru datorită interpunerii unui alt corp ceresc între acesta şi observator; **2.** (mar.) acoperire temporară a luminii unui far prin interpunerea unui ecran; **lumină de ocultaţie,** lumină intermitentă a farului, a geamandurii; **3.** (fig.) ascundere a ceva; trecere sub tăcere; disimulare; (şi: **ocultaţiune**). [Din fr. *occultation*].

ocultaţiúne f. v. ocultaţie.

ocultísm n. ansamblu de concepţii şi practici oculte; studiul şi practica ştiinţelor oculte; ocultistică: *a găsit într-un raft o sumă de cărţi de teozofie, ocultism şi yoga.* EL.; *la bătrîneţe ... profesează ocultismul.* CĂL. [Din fr. *occultisme*].

ocultíst, ~şti, ocultistă, ~e m., f. persoană care practică ocultismul. // a. ocult: *nemulţumit de rezultatele ... improvizaţiilor sale ocultiste.* [Din fr. *occultiste*].

ocultístic, ~ci, ocultistică, ~ce a. ocult: *aici viziunile n-au caracter ocultistic.* CĂL. // f. ocultism: *lipseşte originalitatea şi plictiseşte falsa ocultistică.* CĂL. [Din it. *occultistico*].

ocupá, ocúp vb. **1.** (tr.) a lua în stăpînire (un oraş, un teritoriu etc.) prin forţă armată; a cuceri: *a ocupat cetatea inamică;* **2.** (tr.) a umple un spaţiu sau un timp: *această muncă îmi ocupă toată ziua;* **3.** (tr.) a avea (temporar) în stăpînire, în folosinţă un imobil; a locui: *parterul era ocupat de birouri.* GHEŢIE; *oaspeţii au ocupat casa întreagă;* **4.** (tr.) a rezerva, a reţine: *ocupăm un loc la spectacol;* **5.** (tr.) a deţine un post, o funcţie: *pot ocupa postul de şef al bibliotecii municipale.* PR.; **6.** (refl.) a avea drept ocupaţie sau profesiune; a se consacra unui anumit domeniu, a se îndeletnici cu ...: *cronicarii ... s-au ocupat cu descrierea faptelor istorice.* AL.; **7.** (înv.; tr.) a preocupa, a absorbi: *ea ocupă mintea mea.* AL.; **8.** (refl.) a se interesa, a se îngriji, a urmări îndeaproape pe cineva sau ceva; a se preocupa; a se ocuparisi: *te-ai ocupat a-mi lua note după istoricul turc?* GHICA. [Din lat. *occupare*, fr. *occuper*].

ocupánt, ~ţi, ocupantă, ~e m., f. (adesea adj.) **1.** armată care ia în stăpînire un teritoriu străin; persoană care face parte din această armată: *ocupanţii s-au purtat barbar;* **2.** persoană care ocupă temporar ceva (un loc, un scaun); ocupator: *avantajul primului ocupant.* [Din fr. *occupant*].

ocupáre, ocupări f. acţiunea de a (se) ocupa şi rezultatul ei; ocupaţie, preocupare: *în toate aceste ocupări şi sfere, Eminescu se află ... în elementul său.* MAIOR. [V. *ocupa*].

ocuparisí, ocuparisesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) ocupa: *vreau să mă ocuparisesc de viitorul tău.* AL. [*Ocupa* + *-arisi*].

ocupát, ~ţi, ocupată, ~e a. **1.** (despre teritorii, ţări etc.) cucerit, stăpînit de o armată străină; **2.** luat în posesie, în folosinţă (temporară) de cineva: *toate mesele erau ocupate.* REBR.; **3.** luat în primire; deţinut de cineva: *posturile ocupate sînt şi ele vizate;* **4.** care este antrenat într-o activitate; care se consacră unei activităţi: *personal ocupat în afaceri private;* **5.** care are mult de lucru; preocupat, absorbit: *aşa ocupat cum am văzut că sînteţi, nu mai am curajul ... să vă deranjez.* CAR. [V. *ocupa*].

ocupatór, ~i, ocupatoáre m., f. (rar) ocupant: *cînd ocupatorii casei se scularâ.* CĂL. [*Ocupa* + *-tor*].

ocupáţie, ocupaţii f. **1.** luare (temporară) în stăpînire de către armată; cucerire; **de ocupaţie,** care ocupă temporar un teritoriu, o ţară etc.: *trupe de ocupaţie;* **2.** (jur.) luare în stăpînire a unui bun; dobîndire a unei proprietăţi; **3.** îndeletnicire, treabă, activitate: *din cauza ocupaţiunilor mele, n-am destulă vreme.* CAR.; **4.** slujbă, post²: *e momentul să-ţi găseşti o ocupaţie.* GHEŢIE; **5.** grijă, preocupare: *au prea multă ocupaţie cu ochii bărbaţilor.* AL.; (şi: **ocupaţiune**). [Din fr. *occupation,* lat. *occupatio, -onis*].

ocupaţionál, ~i, ocupaţională, ~e a. **1.** (despre o terapie) care are în vedere antrenarea fiecărui bolnav sau persoană vîrstnică în ocupaţii (casnice), referitor la o asemenea ocupaţie; **2.** generat de o ocupaţie: *risc ocupaţional.* [Din engl. *occupational,* fr. *occupationnel*].

ocupaţiúne f. v. ocupaţie.

ocúre vb. v. **ocurge.**

ocurént, ~ţi, ocurentă, ~e a. **1.** care se întîmplă, care survine la un moment dat; **sărbători ocurente,** sărbători care cad în aceeaşi zi; **2.** (despre unităţi lingvistice) care se întîlneşte într-un text. [Din fr. *occurent*].

ocurénţă, ocurenţe f. **1.** (rar) împrejurare, întîmplare, circumstanţă, conjunctură; **2.** apariţie sau prezenţă a unei unităţi lingvistice într-un text; **3.** mod în care se prezintă o rocă sau un mineral într-un zăcămînt. [Din fr., engl. *occurrence*].

ocúrge, pers.3 **ocurge** vb. (latinism; înv.; intr.) a se întîmpla; a surveni: [în texte] *ocurge numele Vlachia.* HASD.; (şi: **ocure**). [Din lat. *occurrere* (după *curge*)].

odabáş, odabaşi m. (înv.) căpitan, comandant al unei companii de ieniceri; (p. ext.) căpitan de seimeni sau de arnăuţi. [Din turc. *odabaşî*].

odagăci, odagaci n. **1.** numele a doi arbuşti exotici, cu ramuri păroase, a căror scoarţă aromatică se întrebuinţează în medicină (*Croton*); **2.** lemnul acestor arbuşti: *mătănii de odagaci;* **3.** scoarţa acestor arbuşti care răspîndeşte (prin ardere) un miros plăcut; (p. ext.) substanţă aromatică, parfum extras din această scoarţă: *cu vutci bune ..., cu miros de odogaci.* AL.; *perniţă de odagaci.* FIL.; **4.** plantă erbacee cu flori trandafirii, rar albe, ale cărei rădăcini se utilizează la scoaterea petelor de pe stofe; ciulin, săpunariţă (*Saponaria officinalis*); (şi: **odogaci**). [Din turc. *ödağaci*].

odagíu, odagii m. (înv.) **1.** odăiaş, om de serviciu: *odagiu la primărie;* **2.** slugă la ciobani; păstor. [Din turc. *odaci*].

odáie, odăi f. **1.** (pop.) cameră, încăpere: *odaia începu să se lumineze.* EL.; *jumătate din odăile casei de oaspeţi se ocupară.* GHEŢIE; **2.** (înv.) locuinţă, casă: *odăi au zidit ... în Ierusalim.* BIBLIA; *la odăile slujitorilor s-au desfundat poloboacele de vin.* SAD.; **3.** (înv. şi reg.) aşezare gospodărească în afara satului; gospodărie: *fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă.* CR.; **prin odăi,** prin străini, pe la vecini: *el pleca prin odăi să-mprumute.* SOR.; **4.** (mai ales la pl.) cătun; **5.** (pop.) adăpost (provizoriu); colibă (la cîmp, la păşune, la pădure etc.); **6.** (reg.) tîrlă cu grajduri pentru vite; loc unde stau (noaptea) oile sau vitele; grajd: *găsiră la odaie un cal străin.* SAD.; **7.** (înv.) cazarmă (folosită şi ca închisoare): *cazarma lor era lîngă zidul curţii şi se numea odăile seimeneşti.* BĂLC. [Din turc. *oda,* bulg. *odaja*].

odalíscă, odalísce f. sclavă în serviciul soţiilor sultanului; (p. ext.) femeie dintr-un harem; cadînă: *albe odalisce se cobor pe mare ... din al lor serai.* BOL. [Din fr. *odalisque*].

odátă adv. **1.** într-un timp nedeterminat; cîndva; odinioară, mai demult: *a fost odată;* **odată şi odată,** într-o bună zi, mai devreme sau mai tîrziu; **2.** în sfîrşit, în cele din urmă: *isprăviţi ... şi haideţi odată.* CAR.; **3.** (pop.) îndată, imediat; deodată, brusc: *atunci, bucuria dracului: odat-o şi hălăşte.* CR. // a. invar. în toată puterea cuvîntului, întreg; (p. ext.) foarte bun, excelent: *noi sîntem odată băieţi.* CR. [*O³* + *dată*].

ódă, ode f. **1.** poem liric (cu subiect eroic) cîntat sau recitat cu acompaniament de liră, în antichitate; **2.** poezie lirică formată din strofe cu aceeaşi formă şi structură metrică, în care de obicei se elogiază personalităţi, fapte eroice, idealuri etc.: *inima ta bate ritmul sfînt al unei ode.* EM.; **3.** (p. ext.) compoziţie muzicală cu caracter eroic, solemn (ex. *Oda funebră* de Bach). [Din fr. *ode*].

odăiáş, odăiaşi m. **1.** (înv.) om de serviciu la tribunal, prefectură etc.; odagiu; **2.** (înv.) fecior, valet; **3.** (înv. şi reg.) persoană care locuieşte în afara satului, într-o odaie; angajat la o tîrlă: *nevasta mai frumoasă la turci mi-este odăiaşă.* POP. [*Odaie* + *-aş*].

odăiţă, odăiţe f. diminutiv al lui odaie; cămăruţă: *în odăiţa rustică veghea o candelă verde.* BAC.; *pierdu castelul ... şi eşuă într-o odăiţă cu intrare prin scara de serviciu.* CĂL. [*Odaie* + *-iţă*].

odăjdii f. pl. veşminte bisericeşti pe care le îmbracă preoţii la oficierea slujbei religioase sau în împrejurări solemne: *parohul era îmbrăcat în odăjdii.* GHEŢIE; *odăjdiile ortodoxe sînt numai mîngîiere, alinare, supralumească sugestie.* STANIL. [Din sl. *odežda*].

odeón, odeoane n. **1.** teatru destinat în special reprezentaţiilor muzicale, la greci şi la romani; **2.** denumire dată unor teatre moderne. [Din fr. *odéon*].

odgón, odgoane n. **1.** funie groasă şi lungă îmbibată cu gudron, folosită în marină, în transporturi etc.; cablu, parîmă: *adă odgonul cel gros şi cîrligele.* C.; **2.** (reg.) funie; pripon: *Călin îl leagă cu odgonul de un pom.* EM.; **3.** veche unitate de măsură agrară pentru lungimi, variind între 16 şi 30 de stînjeni; funie, lanţ. [Et. nec.].

odicolón, odicolonuri şi **odicoloane** n. (pop.) apă de colonie: *odicoloanele, pomădurile, liubenurile Didinii.* CAR. [Din fr. *eau de Cologne*].

odíhnă, (rar) **odihne** f. **1.** întrerupere temporară a unei activităţi, în scopul refacerii energiei, a forţelor; stare sau timp de repaos; pauză: *sînt aşa de trudită, încît nu doresc decît hodină.* SAD.; *nu cunoştea odihna şi nici nu-i plăcea.* GHEŢIE; **fără odihnă,** (care este) în continuă mişcare; neastîmpărat; mereu, neîncetat; **casă de odihnă,** clădire într-o localitate balneară sau climaterică, unde se poate petrece concediul, weekend-ul etc.; **odihnă activă,** practicarea unor activităţi uşoare, plăcute, care nu provoacă oboseală, ci repauzează, deconectează; **2.** somn¹: *acuş se duce noaptea şi vai de odihna noastră.* CR.; **3.** calm desăvîrşit, pace, linişte sufletească; tihnă: *moşia Babaroaga ... nu-i mai dădea odihnă.* REBR.; *pentru tine ... n-am nici somn, n-am nici hodină.* POP.; **4.** moarte; (p. ext.) mormînt: *cu mare alai şi jale fu pus la odihna de veci.* ISP.; *lăsaţi-mi însă mie*

odihna cea tăcută, lăsaţi-mi visul morţii. MACED.; **5.** (concr.) palier (la o scară); (şi: (pop.) **hodină**). [De la ***odihni***].

odihneálă, odihneli f. (înv. şi pop.) odihnă, repaos; linişte sufletească; moarte: *nu vor avea odihneală.* N. TEST. [***Odihni*** + *-eală*].

odihní, odihnesc vb. **1.** (refl. şi intr.) a întrerupe temporar o activitate pentru a-şi reface energia, forţele; a fi în repaus, a se repauza: *şi-n loc de a mă trudi cu munca, să stau şi să mă hodinesc.* MAT.; *m-am oprit să mă odihnesc.* EL.; **2.** (tr.) a lăsa să stea la odihnă, a pune în repaus; (p. ext.) a adăposti, a găzdui: *războinicii ... îşi odihneau ciolanele trudite.* SAD.; *omul acesta ... i-a ospătat şi hodinit.* POP.; (fig.) *ia, să mai odihnesc oleacă aste bătrîneţe!* CR.; **3.** (refl.) a se reface prin somn; a dormi: *noaptea asta nu ne odihnim noi deloc?* CAR.; **4.** (intr. şi refl.) a fi mort; a zăcea în mormînt: *aici, în roditoarea mea humă, odihni-se-vor oasele mele.* VIERU; (tr.) **Domnul** (sau **Dumnezeu**) **să-l odihnească (în pace)**, formulă prin care se invocă îndurarea lui Dumnezeu pentru cei morţi: *Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească.* CR.; **5.** (refl. şi intr.) a (se) sprijini, a (se) rezema: *mîna mea ... se odihnea pe braţul fotoliului.* GHEŢIE; **6.** (înv.; refl. şi tr.) a (se) potoli, a (se) calma, a (se) linişti: *alăuta lui ... te va odihni.* BIBLIA; *de atunci neîncetat ... mi-e frică! nu pot să mă odihnesc.* NEGR.; **7.** (fig.; refl. şi intr.) a sta undeva, a-şi avea locul: *tăcerea se odihnea pe buzele muritorilor.* MARC.; *cărţi prăfuite odihnesc în rafturi;* (şi: (pop.) **hodini**). [Din bulg. ***otdihna***].

odihníre, odihníri f. faptul de a (se) odihni; odihnă, repaus; moarte: *odihnirea cea veşnică.* [V. ***odihni***].

odihnít, ~ţi, odihnită, ~e a. **1.** care şi-a refăcut energia, puterile prin somn sau prin întreruperea temporară a activităţii: *te simţi odihnit?*; **2.** (înv.) liniştit, calm; mulţumit, împăcat: *oameni ... odihniţi şi împodobiţi cu de toate bunătăţile.* DOS. [V. ***odihni***].

odihnitór, ~i, odihnitoáre a. care reface energia, puterile; reconfortant; care linişteşte, calmează; calmant: *somn lung şi odihnitor.* DELAVR.; *fumam ... în jeţul larg şi odihnitor.* EL. [***Odihni*** + *-tor*].

odinioárá adv. **1.** (înv.; în forma **dănăoară**) o singură dată, o dată: *toţi mînca dănăoară în dzi.* VARL.; **2.** pe vremuri, altădată, înainte vreme, odată: *visam odinioară pe cea care m-ar iubi.* EM.; *fumezi tot atît de mult ca odinioară?* GHEŢIE; **3.** (înv.) într-o bună zi (în viitor), odată şi odată; cîndva, vreodată: *îşi închipuia că el odinioară va fi doctor.* GANE; (şi: (înv.) **dănăoară**). [***O³*** + ***dinioară*** „cîndva"].

odiós, ~şi, odioásă, ~e a. care provoacă ură, indignare, dezgust; demn de ură; respingător, detestabil: *zgîrcenia e un viciu odios.* [Din fr. ***odieux***, lat. ***odiosus***].

odiozitáte, (rar) **odiozităţi** f. (rar) faptul de a fi odios. [***Odios*** + *-itate*].

odisée f. **1.** călătorie lungă şi plină de aventuri; şir de întîmplări neprevăzute: *nu eşti singurul care ai parcurs o odisee.* PR.; **2.** viaţă plină de peripeţii: *ne spune pe scurt odiseea lui şi a familiei lui.* GAL. [Din fr. ***odyssée***].

ódiu n. (latinism; înv.) ură, dezgust, scîrbă: *trebuie să denunţăm neîncetat odiului public ... această ofensă.* CAR. [Din lat. ***odium***].

odivói, odivoi m. (înv.; rar) infanterist: *avea ţara dorobanţi, roşiori, călăraşi, odivoi.* GHICA. [Din rus. ***hodovoĭ***].

odîr interj. (reg.) strigăt cu care se alungă cîinii; marş; (subst.) *făcui încet la dînsul un ni-i! şi un odîr!* PANN. [Onomat.].

odoácă adv. (înv.) **1.** chiar (şi), pînă şi: *de-atuncea-s 70 de ai şi mai bine odoacă.* DOS.; **2.** sigur, desigur, cu siguranţă: *nici o mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată odoacă.* COSTIN. [Et. nec.].

odoáre f. v. odor².

odobáie f. v. hodobaie.

odobeáiă, odobeli f. (înv.; rar) închisoare: *îl bagă la odobeală.* ISP. [Et. nec.; cf. ***dubă, dubeală***].

odogáci m. v. odagaci.

odográf, odografe f. traseu al unui drum. [Din fr. ***odographe***].

odografíe, odografii f. descriere a drumurilor dintr-o anumită regiune. [Din fr. ***odographie***].

odoleán, odoieni m. nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia valerianaceelor, cu tulpina înaltă, cu flori trandafirii sau albe, dintre care una (valeriana), avînd proprietăţi sedative, tonice şi antispasmodice, serveşte la prepararea unor produse farmaceutice; năvalnic (*Valeriana officinalis* şi *dioica, excelsa*): *omagul ... şi odoleanul ... se puseră lîngă mătrăgună.* NEGR.; *foaie verde odoleană, asta-i mîndra mîndruleană.* POP.; (şi: **odoleană, hodolean**). [Din ucr. ***odoljan***].

odoleánă f. v. odolean.

odométric, ~ci, odometrică, ~ce a. care ţine de odometrie, referitor la odometrie. [Din fr. ***odométrique***].

odometríe, odometrii f. tehnică a măsurării distanţelor parcurse de un vehicul sau de un pieton. [Din fr. ***odométrie***].

odométru, odometre n. instrument care serveşte la măsurarea traseului parcurs de un vehicul sau de un pieton; (p. restr.) podometru; (şi: **hodometru**). [Din fr. (***h***)***odomètre***, germ. ***Hodometer***, engl. ***odometer***].

odonát, odonate n. (la pl.) ordin de insecte cu corpul lung şi subţire, cu două perechi de aripi membranoase, transparente, care trăiesc, de obicei, pe lîngă ape; (şi la sg.) insectă din acest ordin (ex. libelula). [Din fr. ***odonates***].

odontálgic, ~ci, odontalgică, ~ce a. referitor la durerile de dinţi. [Din fr. ***odontalgique***].

odontalgíe, odontalgii f. durere de dinţi. [Din fr. ***odontalgie***].

odontobiást, odontoblaste n. element celular conjunctiv al pulpei dentare, cu rol important în formarea dentinei. [Din fr. ***odontoblaste***].

odontocét, odontocete n. (la pl.) ordin de cetaceu cu dinţi; (şi la sg.) animal din acest ordin; (ex.: delfinul, caşalotul). [Din it. ***odontoceti***].

odontocíe, odontocii f. proces de decalcifiere a dinţilor, provocînd carierea lor. [Din fr. ***odontocie***].

odontogeníe, odontogenii f. procesul de dezvoltare a dinţilor. [Din fr. ***odontogénie***].

odontoiatríe, odontoiatrii f. (rar) stomatologie. [Din it. ***odontoiatria***].

odontoiatrú, odontoiatri m. (rar) stomatolog. [Din it. ***odontoiatra***].

odontoiít, odontolite n. **1.** concreţiune calcaroasă pe un dinte; tartru dentar; **2.** substanţă organică fosilă, provenită din dinţi de dinoteriu şi mastodont, de culoare verzui-albăstrie, întrebuinţată la bijuterii. [Din fr. ***odontolithe***].

odontológ, ~gi, odontologă, ~ge m., f. specialist în odontologie. [Din fr. ***odontologue***].

odontológie, ~ci, odontologici, ~ce a. care aparţine odontologiei, referitor la odontologie. [Din fr. ***odontologique***].

odontologíe f. parte a anatomiei care se ocupă cu studiul dinţilor şi al bolilor acestora; medicină dentară. [Din fr. ***odontologie***].

odontóm, odontoame n. tumoare formată din ţesut dentar, localizată pe dinte sau pe maxilar. [Din fr. ***odontome***].

odontométru, odontometre n. mic instrument cu care se măsoară în filatelie dantelura timbrelor. [Din fr. ***odontomètre***, germ. ***Odontometer***].

odontoragíe, odontoragii f. scurgere de sînge din alveolele dinţilor, după o extracţie dentară. [Din fr. ***odontorragie***].

odontoscleróză f. proces degenerativ sclerogen la nivelul pulpei dentare. [Din fr. ***odontosclérose***].

odontostomatologie, odontostomatologii f. chirurgie dentară. [Din fr. ***odontostomatologie***].

odontotéhnică, odontotehnici f. operaţie de conservare şi de întreţinere a sănătăţii danturii. [Cf. fr. ***odontotechnie***].

odór¹, odoare n. **1.** obiect lucrat într-un metal preţios (împodobit cu pietre scumpe); obiect de mare valoare; giuvaier: *să-i aducă ... toate odoarele luate cu vicleşug de la împărăteasa lui.* CR.; (fig.) *flori, odoare-a primăverii.* AL.; (iron.) *acum pricep eu ce odor de femeie am dobîndit.* ISP.; **2.** (la pl.) veşminte scumpe şi alte obiecte (preţioase) sacre, folosite la serviciile religioase: *odoare sfinte bisericeşti*; **3.** (fig.) fiinţă iubită: *o, vin-odorul meu nespus!* EM.; **4.** (spec.) copil: *tot omul şi-a sărutat odorul.* AL. [Din sb. ***odor*** „pradă"].

odór², odoruri n. (înv.) miros, mireasmă, parfum: *parfumaţi cu odorul bătrînei aristocrate.* BOL.; (şi: **odoare**). [Din lat. ***odor,*** it. ***odore,*** fr. ***odeur***].

odorá, odorez vb. (înv.; intr.) a răspîndi un miros; a mirosi. [Din lat., it. ***odorare,*** fr. ***odorer***].

odorânt, ~ţi, odorantă, ~e a. **1.** care răspîndeşte un miros (plăcut); parfumat, mirositor; odorifer, odoriferant: *meri ... mişcă în vînt ... odorantele roade.* EM.; **2.** care conţine odorizanţi: *produs odorant.* [Din fr. ***odorant***].

odoráş, odoraşe n. diminutiv al lui odor¹. [***Odor¹*** + *-aş*].

odorát n. (înv.) miros: *simţul vederii a încălcat în acest vers asupra simţului odoratului.* MACED. [Din fr. ***odorat,*** lat. ***odoratus***].

odorifér, ~i, odoriferă, ~e a. (rar) odorant: *aici cresc plante odorifere.* CĂL. [Din it. ***odorifero***].

odoriferánt, ~ţi, odoriferantă, ~e a. (înv.) mirositor, odorant: *ceară foarte odoriferantă.* CAR. [Din fr. ***odoriférant***].

odorífic, ~ci, odorifică, ~ce a. mirositor: *spaniolii făceau vase dintr-o argilă odorifică.* CĂL. [Din fr. ***odorifique***].

odorizá, odorizez vb. (tr.) a face ca un gaz combustibil să exale un miros prin amestecarea lui cu un odorizant. [De la ***odorizant***].

odorizánt, odorizanţi m. compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros gazelor combustibile (inodore), în scopul detectării scurgerilor accidentale de gaze din conducte, din recipiente etc. (ex.: mercaptan, piridină etc.). [Din fr. ***odorisant***].

odorizáre, odorizări f. acţiunea de a odoriza şi rezultatul ei. [V. ***odoriza***].

odorî, odorăsc vb. (reg.; intr.) a termina o muncă agricolă, în special aratul: *vine neica de la plug şi-mi spune c-a odorît.* POP. [Din sb. ***odorati***].

odorît, odorîturi n. (reg.) faptul de a odorî: *era bucurie mare, bucuria odorîtului.* SOR. [V. ***odorî***].

odoroágă f. v. hodoroagă.

odorób, odoroabe n. (reg.) coş de nuiele în forma unui trunchi de con, fără fund, care serveşte la pescuit; (şi: **odorog, hodorog**). [Din rus. ***udoroba*** „oală spartă"].

odoróg n. v. odorob.

odorologíe f. odorologie judiciară, domeniu al criminalisticii care elaborează metodologia de căutare, descoperire şi examinare a urmei de miros lăsate de infractor. [Din fr. ***odorologie***].

odós, (rar) **odoase** m. (reg.) plantă anuală înaltă, asemănătoare cu ovăzul sălbatic, răspîndită în culturi ca buruiană (*Avena fatua*). [Din magh. ***vadósz***].

odovánie, odovanii f. (înv.) a opta zi (sau toată săptămîna care urmează) după o sărbătoare mare: *de la Crăciun în opt zile este odovania praznicului.* COD.VOR. [Din sl. ***otŭdavanije***].

odovăí, odovăiesc vb. (reg.) **1.** (refl. şi intr.) a (se) termina, a (se) încheia; **2.** (tr.) a învinge, a birui, a dovedi: *el nu o poate odovăi.* POP.; **3.** (tr.) a strica, a uza: *făcu-tu-mi-am opinci de fier ... şi umblat-am pînă le-am odovăit.* POP.; **4.** (refl.) a se osteni, a se istovi: *m-am odovăit ... rău îmblînd pe cele obleaguri.* C.L. [Din sl. ***otŭdavati***].

odovíţă, odoviţe f. (reg.) peşte asemănător cu crapul, negru-albăstriu pe spate, care trăieşte în Dunăre (*Leuciscus idus*). [Din sb. ***udovica***].

odrăslă, odrasle f. **1.** (înv. şi pop.) ramură tînără; mlădiţă, lăstar: *odrasle din copacii pustiei.*

VARL.; **2.** copil, descendent, urmaș: *îți închipui tu că ... și-ar da odrasla după mine?* GHEȚIE.; **3.** (la animale) pui, prăsilă. [Din sl. ***otraslŭ, odraslŭ***].

odrăslí, odrăslesc vb. (intr.) **1.** (înv. și pop.) a da mlădițe, a lăstări; a înmuguri, a înverzi; a rodi: *copacul voiește să tot odrăslească.* PANN; **2.** a se naște, a se ivi; a crește, a se dezvolta: *popoare au odrăslit și s-au ridicat.* VLAH.; (fig.) *inimi în care odrăslește duhul vrajbei.* NEGR.; (tr.) *să trăiască ..., coconași să odrăslească.* GAL. [De la ***odraslă***].

odrăslíre, odrăsliri f. (înv. și pop.) faptul de a odrăsli. [V. ***odrăsli***].

odrăslít, ~ți, odrăslită, ~e a. **1.** (înv. și pop.; despre plante) care a dat lăstari; înmugurit, înverzit; **2.** născut, zămislit, ivit; crescut, dezvoltat: *prunc bine odrăslit.* [V. ***odrăsli***].

odrăslitór, ~i, odrăslitoáre a. (înv.) care dă lăstari, care odrăslește: *pădure odrăslitoare.* [***Odrăsli*** + *-tor*].

odrízi m. pl. populație tracică din estul Peninsulei Balcanice, care a format aici un regat (sec. al V-lea î.d.Hr.), transformat în provincie romană (a. 46 d.Hr.). [Din lat. ***Odrysae***].

oenochoe [enocoé] n. mic vas de tip grecesc din ceramică, cu deschidere îngustă, trilobată și cu un singur mîner, folosit pentru a turna vinul în cupe. [Din fr. ***oenochoé***].

oenofíl a. v. **enofil.**

oenológ m. v. **enolog.**

oenológic a. v. **enologic.**

oenologíe f. v. **enologie.**

oenometríe f. v. **enometrie.**

oenoterapíe f. v. **enoterapie.**

oerstéd, oerstezi [örstéd] m. unitate de măsură a intensității cîmpului magnetic. [Din fr. ***oersted***].

oerstedmétru, oerstedmetre [örstedmetru] n. aparat pentru măsurarea intensității cîmpului magnetic. [Din fr. ***oerstedmètre***].

oesar, oesare [esár] n. formă pozitivă de relief, cu aspect de val alungit, îngust și sinuos, în cîmpiile glaciare, alcătuită din morene glaciare și din depozite fluvio-glaciare. [Din fr. ***oesar***].

of interj. exclamație care exprimă: **a)** durere, amărăciune, mîhnire; compătimire, milă, regret; deznădejde; necaz, ciudă: *of! of! am rămas iar cu piatra-n casă!* AL.; *of! de-ar veni iarna!* CR.; **b)** scîrbă, dezgust: *oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozește.* NEGR.; **c)** mirare, surprindere: *oh! soru-mea, dară greu somn dormii.* ISP. // n. (pl. **ofuri**) oftat, suspin; tristețe, durere, amărăciune, deznădejde: *și-a spus tot ofu!;* (și: **oh**). [Onomat.].

ofensă, ofensez vb. **1.** (tr.) a aduce cuiva o ofensă; a insulta, a jigni: *dacă te-am ofensat ..., iartă-mă!* NEGR.; **2.** (fam.; refl.) a se supăra, a se simți jignit: *se ofensează pentru nimica.* [Din fr. ***offenser***].

ofensáre, ofensări f. (rar) faptul de a (se) ofensa; insultă, jignire; supărare. [V. ***ofensa***].

ofensát, ~ți, ofensată, ~e a. **1.** care a suferit o ofensă; insultat, jignit; supărat: *clocotesc ... sufletele ofensate de prea îndelungată obijduire.* CAR.; *Mircea se simți ofensat, dar se stăpîni.* REBR.; (subst.) *scriitorii ruși făcuseră loc larg în operele lor umiliților și ofensaților vieții.* SAD.; **2.** care exprimă iritare, supărare, în urma unei ofense: *s-a ridicat cu o expresie ofensată.* CĂL. [V. ***ofensa***].

ofensatór, ~i, ofensatoáre a. care ofensează; care constituie o jignire, o ofensă; insultător, jignitor; ingurios: *gest ofensator.* [***Ofensa*** + *-tor*].

ofénsă, ofense f. cuvînt, atitudine sau faptă care jignește; insultă, jignire, injurie: *a adus o gravă ofensă mamei.* [Din fr. ***offense***].

ofensív, ~i, ofensivă, ~e a. care atacă sau cu care se atacă; cu caracter de ofensivă; agresiv: *conservatorii au combătut războiul ofensiv.* EM.; *arme ofensive;* **alianță ofensivă** (sau **defensivă**), alianță între popoare care își promit ajutor mutual în caz de război, pentru atac (sau pentru apărare). [Din fr. ***offensif***].

ofensívă, ofensive f. **1.** (mil.) formă de luptă, constînd în declanșarea unor atacuri de mare amploare, prin care se urmărește distrugerea sau capturarea inamicului și cucerirea terenului ocupat de acesta; asalt, atac: *a avut loc ofensiva decisivă;* **2.** (artic.) atacul unei echipe sportive; atac susținut al unei echipe sportive împotriva echipei adverse: *jucătorii reiau ofensiva;* **3.** (fig.) acțiune susținută, perseverentă, pentru a învinge o dificultate, pentru a realiza ceva etc.: *ofensiva electorală.* [Din fr. ***offensive,*** germ. ***Offensive***].

oferí, ofér vb. **1.** (tr.) a propune cuiva din bunăvoință sau din recunoștință să primească ceva; a dărui: *vă ofer un dar;* **2.** (tr. și refl.) a (se) pune la dispoziție: *nu se mai oferise, ca altădată, să le însoțească.* REBR.; *modesta subvenție oferită de Ministerul Instrucției Publice din București încă nu fusese primită.* GHEȚIE; **3.** (tr.) a acorda, a conferi: *[Mioara Avram] nu a acceptat reforma ortografică din 1993, scriind împotriva ei, cu autoritatea pe care i-o oferea calitatea de principal specialist în materie.* R.L.; **4.** (tr.) a face o ofertă de vînzare pentru o marfă, un bun etc.; a propune un preț pentru o marfă: *cumpărătorul ne-a oferit un milion;* **5.** (fig.; tr.) a înfățișa, a etala, a arăta, a prezenta ceva: *acest peisaj oferă un tablou încîntător;* (refl.) *ți se oferă o splendidă panoramă.* [Din lat. ***offerre,*** it. ***offerire,*** fr. ***offrir***].

oferíre, oferiri f. acțiunea de a (se) oferi și rezultatul ei; dăruire; punere la dispoziție; ofertă. [V. ***oferi***].

ofertă, ofertez vb. (intr.) a face o ofertă: *trebuie neapărat să ofertezi la licitație.* CĂL. [De la ***ofertă***].

ofertánt, ~ți, ofertantă, ~e m., f. persoană care face o ofertă: *ofertanții ... și-au denunțat prețurile.* SAD. [***Oferta*** + *-ant*].

ofértă, oferte f. **1.** propunere făcută de o persoană sau de o firmă, de o societate comercială etc. pentru vînzarea sau cumpărarea unei mărfi, pentru angajarea într-o slujbă, pentru prestarea unor servicii etc.; (concr.) act, document prin care se face o astfel de propunere: *Mincu ... se oferă el; oferta e primită.* CAR.; *căutam prin ziare oferte de posturi la Universitate.* CE; **2.** totalitatea produselor sau a serviciilor oferite pe piață la un moment dat: *vara oferta de legume crește;* **cerere și ofertă,** raportul dintre cantitatea de mărfuri oferită spre vînzare și posibilitatea cumpărării acesteia: *Victor înțelese repede mecanismul cererii și ofertei.* GHEȚIE; (jur.) **ofertă reală,** procedură prin care debitorul se eliberează de obligație, somîndu-l pe creditorul care nu vrea să primească executarea să o accepte și să depună lucrul care formează obiectul obligației la casa de depuneri și consemnațiuni. [Din it. ***offerta,*** germ. ***Offerte***].

ofertóriu, ofertorii n. piesă cîntată, de obicei la orgă, în cadrul misei, între credo și prefață. [Din lat. ***offertorium***, it. ***offertorio***].

off a. invar. (despre voci, dialoguri etc.) care s-a produs în afara ecranului sau a scenei. // adv. din afara scenei sau a ecranului: *interpretează off.* [Cuv. engl.].

oficiá, oficiez vb. (tr.) **1.** a celebra o slujbă religioasă; a sluji în biserică: *slujba cununiei fu oficiată de un sobor de preoți.* GHEȚIE; **2.** a săvîrși cu solemnitate un act public sau privat; a celebra: *ieri a fost oficiată căsătoria civilă;* (refl. pas.) *se oficiază un act solemn.* VLAH. [Din fr. ***officier***].

oficiál, ~i, oficială, ~e a. **1.** care emană de la o autoritate statală; care reprezintă o autoritate (un stat, un guvern etc.); stabilit prin lege: *act oficial; știri oficiale;* **buletin oficial,** periodic în care se publică acte normative; **2.** stabilit în virtutea hotărîrii unei comisii de specialitate, a unui for competent; propriu actelor guvernamentale, documentelor de stat; folosit în documentele de stat: *crezi dumneata că în Germania sau în Franța s-ar tolera un învățător al statului a cărui soție să nu cunoască limba oficială?* REBR.; *ortografie oficială;* **3.** care se conformează legilor, regulilor, tradițiilor unui stat; aprobat, convenit între autorități; (p. ext.) fățiș, declarat: [izbutise] *a da agenției noastre oficioase un caracter oficial.* AL.; **4.** anunțat, confirmat de autoritățile competente: *candidatură oficială;* **5.** adus la cunoștința membrilor comunității; public: *s-ar fi căzut ... să-i prezinte o cerere oficială în căsătorie.* GHEȚIE; **6.** (adesea peior.) care este dat ca adevărat de către autorități: *versiunea oficială a evenimentului;* **7.** organizat de către autorități; care nu este privat: *vizita oficială a unui suveran;* **8.** (fig.) de o politețe rece, calculată; formal, stereotip; solemn: *stil oficial; atitudine oficială;* **9.** care are o funcție oficială: *reprezentantul oficial al guvernului;* **10.** rezervat persoanelor cu asemenea funcții: *mașini oficiale.* // m. **1.** (mai ales la pl.) responsabil politic; demnitar: *în jurul statuei ..., vreo trei sute de oficiali și oameni ai poliției bucureștene.* EM.; *oficialii guvernamentali vorbesc despre 2007 cu un aer triumfal.* D.; **2.** (înv.) funcționar, slujbaș; **3.** autoritate publică într-un domeniu: [romanul] *a fost ... privit cu reprobare de oficialii literaturii.* D.; **4.** (la pl.) persoane cu responsabilități în organizarea și desfășurarea unei probe sportive: *stă la tribuna oficialilor.* [Din lat. ***officialis,*** fr. ***officiel***].

oficialitáte, oficialități f. **1.** persoană oficială; (la pl.) reprezentanți oficiali ai autorității (politice, științifice etc.) dintr-o țară, dintr-un oraș: *o oficialitate de pripas s-a năpustit asupra nodurilor de sate românești din provinciile de peste munți.* CĂL.; *oficialitățile erau la tribună;* (jur.) **principiul oficialității,** principiu de bază al dreptului procesual-penal, potrivit căruia procurorul și organele de urmărire penală, precum și instanțele penale pot să săvîrșească din oficiu orice act care intră în competența lor; **2.** (rar) caracter oficial, ținută, atitudine oficială: *papismul introdusese oficialitatea latinității.* HASD. [Din fr. ***officialité***].

oficializá, oficializez vb. (tr.) a da sau a face să dobîndească caracter oficial; a consfinți prin lege: *miniștrii duc la Iași pe deputații și senatorii creați de dînșii ..., spre a oficializa sărbătoarea.* EM.; *am oficializat căsătoria.* [Din fr. ***officialiser***].

oficializáre f. acțiunea de a oficializa și rezultatul ei: *era un fel de oficializare a situației.* PETR. [V. ***oficializa***].

oficialménte adv. (înv.) în mod oficial: *locotenenții ne-au împărtășit oficialmente acele acte.* GHICA. [Din fr. ***officiellement***].

oficiánt, ~ți, oficiantă, ~e m., f. **1.** (și a.) (persoană) care oficiază slujba religioasă: *privind ... pe bătrînul mitropolit oficiant.* GAL.; **2.** (grad de) funcționar în unele instituții de stat; (spec.) funcționar la poștă: *îi spusesem oficiantului de la starea civilă.* PR.; *oficiant de clasa I.* [Din fr. ***officiant***].

oficiére, oficieri f. acțiunea de a oficia și rezultatul ei; celebrare: *să rămînă la București ... pînă la oficierea căsătoriei.* GHEȚIE; *a ajuns după oficierea slujbei religioase.* [V. ***oficia***].

oficinál, ~i, oficinală, ~e a. din domeniul farmaciei; farmaceutic; **plante oficinale,** plante cu proprietăți curative care servesc la prepararea unor medicamente. [Din lat. ***officinalis,*** fr. ***officinal***].

oficínă, oficine f. (livr.) **1.** totalitatea încăperilor dintr-o farmacie unde se depozitează și se prepară medicamentele (după rețeta medicului); laborator farmaceutic; (p. ext.) cameră de lucru, atelier de creație: *petrecea ... în oficina celebrului pictor.* FIL.; **2.** (fig.) loc, mediu în care se urzesc intrigi, comploturi, de unde se răspîndesc calomnii: [pamfletul] *pornește dintr-o oficină.* CAR. [Din lat. ***officina*** „atelier", fr. ***officine***, germ. ***Offizin***].

oficiós, ~și, oficioásă, ~e a. **1.** îndatoritor; servil: *eseistul ... va trebui să-și corecteze stilul oficios.* CĂL.; **2.** care provine dintr-o sursă autorizată, fără a avea însă caracter oficial: *nu-nțelegem la ce servesc dezmințirile oficioase cînd partizanii guvernului sînt cei care colportează știrea.* EM.; **3.** (și n.) (publicație) care reflectă, reprezintă, susține punctul de vedere al unui guvern, al unui partid, al unei grupări, fără a fi recunoscut expres ca atare: *scria articole în ... oficiosul social-democrat.* GHEȚIE. [Din lat. ***officiosus,*** fr. ***officieux***, germ. ***offiziös***].

oficiu, oficii n. **1.** îndatorire; funcție, slujbă (publică): *Băliban a venit punctual la oficiu?* GHEȚIE; *face oficiul de secretar;* **din oficiu,** în conformitate cu o dispoziție dată de o autoritate; (fig.) în mod automat: *jurămînt dat din oficiu;* **avocat din oficiu,**

avocat numit de tribunal pentru a apăra un acuzat; **2.** (înv.) ordonanţă, decizie, decret domnesc: *un ofis redijat bine e o lege-n prescurtare.* ALEX.; **3.** serviciu public (administrativ); local, birou al acestui serviciu: *prăvăliile şi oficiile publice erau închise.* GHEŢIE; *oficiu juridic; oficiu telegrafic-poştal;* **4.** (la pl.) servicii, înlesniri, ajutoare: *recurg la oficiile tale;* **bune oficii,** intervenţie diplomatică în vederea concilierii unor state în litigiu sau beligerante: *să recurgă la bunele oficii ale Engliterei.* GHICA; **5.** serviciu religios, slujbă religioasă: *ordonă călugărilor să înceapă oficiul morţilor.* FIL.; *oficiu divin;* **Sfîntul oficiu,** tribunalul inchiziţiei; **6.** mică încăpere lîngă o sufragerie unde se depozitează şi se pregătesc cele necesare pentru servirea mesei: *întrai în oficiu şi mă întorsei cu o sticlă de vin roşu.* PR.; (şi: (înv.) **ofis**). [Din lat. *officium,* germ. *Offizium,* fr. *office*].

oficleíd, oficleide n. instrument muzical de suflat din alamă, cu timbru de bas, la modă în perioada romantismului, înlocuit astăzi cu contrafagotul şi cu saxofonul bariton. [Din fr. *ophicléide*].

ofidián, ofidieni m. (la pl.) subordin de reptile care cuprinde şerpii; (şi la sg.) reptilă din acest ordin. [Din fr. *ophidien*].

ofidísm, (rar) **ofidisme** n. otrăvire cu venin de şarpe. [Din fr. *ophidisme*].

ofilí, ofilesc vb. (refl.) **1.** a se veşteji, a se îngălbeni: *rozele p-a ta cununâ cum le pui se ofilesc!* BOL.; **2.** a-şi pierde culoarea, prospeţimea feţei; a se fana, a se trece; a-şi pierde vigoarea, puterea; a se vlăgui: *din rumenă şi veselă ce era, ajunsese de se ofilise.* ISP.; *Dochia se ofilea pe zi ce merge.* SAD.; **3.** (înv.) a se descuraja, a-şi pierde nădejdea: *lipsa coconilor... ne ovileşte.* DOS.; (şi: (înv. şi reg.) **ovili, ogili, ugili**). [Din rus. *ohileti* „a se pipernici"].

ofilíre, ofiliri f. faptul de a (se) ofili; veştejire; fanare: *o faţă foarte palidă, cu umbre uşoare de ofilire.* AG.; (şi: (înv.) **ovilire**). [V. *ofili*].

ofilít, ~ţi, ofilită, ~e a. **1.** veştejit, pălit, îngălbenit: *o ramură ofilită de liliac.* CAR.; **2.** palid, tras la faţă, slab; lipsit de vigoare: *împăratul ovilit şi sarbăd la faţă de supărare şi ruşine.* CR.; **3.** (înv. şi reg.) plecat, umil, smerit: *cu ovilite boacete îmi dzîsă.* DOS.; *încep a mornăi ugilit.* CR.; (şi: (înv. şi reg.) **ovilit, ogilit, ugilit**). [V. *ofili*].

ofiofág, ~gi, ofiofagă, ~ge a. (despre animale, păsări etc.) care se hrăneşte cu şerpi. [De la *ofiofagie*].

ofiofagíe, ofiofagii f. deprinderea de a se hrăni cu şerpi la unele animale, păsări etc. [Din fr. *ophiophagie*].

ofiografíe, ofiografii f. ofiologie. [Din fr. *ophiographie*].

ofiolatríe, ofiolatrii f. cult al şerpilor (la unele popoare): *ofiolatria persistă încă în India.* [Din fr. *ophiolâtrie*].

ofiolátru, ~i, ofiolatră, ~e m., f. adorator al şerpilor. [Din fr. *ophiolâtre*].

ofiolít, ofiolite n. rocă eruptivă formată în urma activităţii magmatice. [Din fr. *ophiolithe*].

ofiológ, ~gi, ofiologă, ~ge m., f. specialist în ofiologie. [Din germ. *Ophiolog*].

ofiológic, ~ci, ofiologică, ~ce a. care ţine de ofiologie, referitor la ofiologie. [Din fr. *ophiologique*].

ofiologíe f. ramură a zoologiei care studiază şerpii; ofiografie. [Din fr. *ophiologie*].

ofís n. v. oficiu.

ofít, ofite n. varietate de marmură de culoare verde-închisă cu vinişoare galbene: *ciocane ... de diorit, de ofită.* OD.; (şi: ofită). [Din fr. *ophite,* germ. *Ophit*].

ofítă f. v. ofit.

ofític, ~ci, ofitică, ~ce a. care aparţine ofitului, referitor la ofit: *marmură ofitică.* [Din fr. *ophitique*].

ofiţér, ofiţeri m. **1.** nume generic pentru gradele militare de la subofiţer la general; persoană avînd unul dintre aceste grade: *eram fericit că pot lupta ca ofiţer în armata franceză.* EL.; **ofiţeri superiori,** maior, locotenent-colonel, colonel şi general; **2.** (astăzi rar) titlu dat unor funcţionari cu atribuţii speciale; persoană avînd acest titlu: *ofiţer public;* **ofiţer al stării civile,** persoană care oficiază căsătoriile şi care încheie actele de stare civilă: *birjarul şi un zugrav ... declarau moartea la ofiţerul stării civile.* CĂL.; **3.** (înv.) grad conferit purtătorilor anumitor decoraţii: persoană căreia i s-a conferit un asemenea grad (ex.: Mare Ofiţer, Ofiţer al Legiunii de Onoare); **4.** (pop.) varietate de crap lung şi subţire, cu carnea tare şi puţin gustoasă, care trăieşte în bălţile din Delta Dunării (*Cyprinus carpio oblongus*). [Din pol. *oficer,* rus. *ofiţer,* germ. *Offizier,* fr. *officier*].

ofiţeráş, ofiţeraşi m. (depr.) diminutiv al lui ofiţer: *fiică ... de ofiţeraş.* CAR. [*Ofiţer* + *-aş*].

ofiţereásă, ofiţerese f. (fam.) **1.** soţie de ofiţer; **2.** femeie care are grad de ofiţer. [*Ofiţer* + *-easă*].

ofiţerésc, ~şti, ofiţereáscă, ~eşti a. care aparţine ofiţerilor, referitor la ofiţeri, (ca) de ofiţer: *poartă haine şi cizme ofiţereşti.* GHEŢIE; *rang ofiţeresc.* [*Ofiţer* + *-esc*].

ofiţeréste adv. ca un ofiţer, în felul ofiţerilor: *salută ofiţereşte.* PETR. [*Ofiţer* + *-eşte*].

ofiţeríme f. corpul ofiţerilor; mulţime, număr mare de ofiţeri: *ţi-am cerut eu să fiu primit iară în cadrele ofiţerimii?* PETR. [*Ofiţer* + *-ime*].

ofiţeróI, ofiţeroi m. (depr.) augmentativ al lui ofiţer: *ofiţeroii ăştia sînt tot ofiţeroi, orice-ar face.* PETR. [*Ofiţer* + *-oi*].

ofiuríd, ofiuride n. (la pl.) clasă de echinoderme pedunculate, asemănătoare cu stelele-de-mare, cu corpul discoidal, cu cinci braţe lungi, mobile (*Ophiuroidae*); (şi la sg.) animal din această clasă. [Din fr. *ophiurides*].

ofrándă, ofrande f. **1.** jertfă adusă unei divinităţi; dar făcut bisericii; prinos: *împăratul aduce rugăciuni şi ofrande zeilor.* OD.; **2.** (fig.) dar, cadou oferit unei persoane, în semn de recunoştinţă, de devotament; omagiu: *binevoiţi a primi o ofrandă mai prozaică.* AL.; **3.** (fig.) contribuţie la o operă de binefacere; ajutor material dat celor săraci. [Din fr. *offrande*].

ófsaid, ofsaiduri n. situaţie, penalizată de arbitru, în care un jucător aflat în posesia mingii se găseşte între linia ultimului jucător advers şi linia porţii adverse; în afară de joc. [Din engl. *off-side*].

ófset n. procedeu de imprimare şi multiplicare a tipăriturilor cu clişee metalice, la care reproducerea nu se face direct de pe aceste clişee, ci de pe un cilindru rotativ de cauciuc, pe care se imprimă imaginea de pe clişeul metalic; **maşină-ofset,** maşină de tipar, rotativă sau plană, care, prin aplicarea procedeului descris mai sus, permite tiraje de calitate foarte bună cu productivitate mare (de pînă la 10 000 de exemplare pe oră). [Din fr., engl. *offset*].

oft, ofturi n. (înv. şi reg.) oftat, suspin; (p. ext.) amărăciune, suferinţă, durere: *cîte ofturi le-am avut, cu alean le-am petrecut.* POP [De la *aht*].

oftá, oftez vb. (intr.) a scoate un oftat (de durere, de dor, de suferinţă, de supărare, de regret); a suspina: *iar ea ..., oftînd din greu suspină.* EM.; *ofta prelung, umflîndu-şi pieptul scobit.* GHEŢIE; **a ofta după cineva** (sau **ceva**), a regreta pierderea cuiva (sau a ceva); a tînji după cineva (sau ceva): *toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce.* CAR. [De la *oft*].

oftáimic, ~ci, oftalmică, ~ce a. care ţine de ochi sau de bolile ochiului, referitor la ochi sau la bolile ochiului: *nerv oftalmic.* [Din fr. *ophtalmique*].

oftalmíe, oftalmii f. denumire generică pentru afecţiunile oculare inflamatorii grave; (spec.) conjunctivită purulentă; **oftalmia zăpezilor,** inflamaţie a corneei şi a conjunctivei provocată de razele ultraviolete, în regiunile cu zăpezi permanente. [Din fr. *ophtalmie*].

oftalmografíe, oftalmografii f. descriere anatomică a ochiului. [Din fr. *ophtalmographie*].

oftalmológ, ~gi, oftalmologă, ~ge m., f. medic specialist în oftalmologie; oculist. [Din fr. *ophtalmologue*].

oftalmológic, ~ci, oftalmologică, ~ce a. care aparţine oftalmologiei, referitor la oftalmologie. [Din fr. *ophtalmologique*].

oftalmologíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu fiziologia şi patologia ochiului şi a anexelor acestuia; oculistică. [Din fr. *ophtalmologie*].

oftalmomalacíe, oftalmomalacii f. atrofie a ochiului. [Din fr. *ophtalmomalacie*].

oftalmométric, ~ci, oftalmometrică, ~ce a. care aparţine oftalmometriei, referitor la oftalmometrie. [Din fr. *ophtalmométrique*].

oftalmometríe, oftalmometrii f. determinare a viciilor de curbură ale corneei cu ajutorul oftalmometrului. [Din fr. *ophtalmométrie*].

oftalmométru, oftalmometre n. **1.** instrument utilizat pentru măsurarea razelor de curbură ale corneii, în special pentru determinarea astigmatismului; **2.** instrument pentru determinarea distanţei vizibilităţii distincte a ochiului. [Din fr. *ophtalmomètre*].

oftalmopatíe, oftalmopatii f. denumire generică pentru bolile de ochi. [Din fr. *ophtalmopathie*].

oftalmoplegíe, oftalmoplegii f. paralizie a muşchilor motori ai ochiului. [Din fr. *ophtalmoplégie*].

oftalmoragíe, oftalmoragii f. hemoragie oculară. [Din fr. *ophtalmorragie*].

oftalmoscóp, oftalmoscoape n. instrument cu ajutorul căruia se examinează interiorul globului ocular şi a fundului de ochi. [Din fr. *ophtalmoscope*].

oftalmoscópic, ~ci, oftalmoscopică, ~ce a. care aparţine oftalmoscopiei, referitor la oftalmoscopie. [Din fr. *ophtalmoscopique*].

oftalmoscopíe, oftalmoscopii f. examinare a interiorului globului ocular şi a fundului de ochi cu ajutorul oftalmoscopului. [Din fr. *ophtalmoscopie*].

oftalmotomíe, oftalmotomii f. extirpare a unui glob ocular bolnav. [Din fr. *ophtalmotomie*].

oftáre, oftări f. faptul de a ofta; oftat, suspin: *lăsînd să scape din sînul ei o oftare.* NEGR. [V. *ofta*].

oftát, oftaturi n. respiraţie profundă, prelungă, însoţită în expiraţie de un zgomot caracteristic, provocată de (sau care exprimă) o durere sufletească sau fizică; suspin; oftare, of, oftătură: *au îndreptat spre cer privirea şi un lung oftat din piept au scos.* MAT. [V. *ofta*].

oftátor, ~i, oftătoáre a. trist, jalnic; melancolic: *poeziile rămase sînt erotice şi galant oftătoare.* CĂL. [*Ofta* + *-tor*].

oftătúră, oftături f. (înv.) oftat: *sîntem întîmpinaţi de oftături şi leşinături.* CĂL.; *iubesc conjunctural, duios, bătrîneşte, fără ohtături.* D.; (şi: **ohtătură**). [*Ofta* + *-ătură*].

oftícá, oftíc vb. **1.** (pop.; refl.) a se îmbolnăvi de tuberculoză pulmonară; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a(-şi) învenina viaţa, a (se) supăra, a (se) amărî tare; a (se) chinui: *că gurita de la tine m-a opticat, vai de mine!* POP. [De la *oftică*].

ofticáre, ofticări f. faptul de a (se) oftica: (fig.) *ai să mori de atîta ofticare.* [V. *oftica*].

ofticát, ~ţi, ofticată, ~e a. **1.** (pop.) tuberculos; **2.** (fig.) amărît, chinuit; foarte supărat: *o să mor ofticat şi plin de dor.* POP. [V. *oftica*].

óftică f. (pop.) **1.** tuberculoză pulmonară; ftizie: *a venit la el cu plămînul ciuruit de oftică.* PR.; **2.** (fig.) pacoste; necaz; **a avea oftică pe cineva,** a-i fi necaz pe cineva, a nu-l putea suferi; (şi: **oftigă**). [Din gr. mod. *óhtikas*].

ofticós, ~şi, ofticoásă, ~e a. (pop.) **1.** (şi m., f.) tuberculos, ftizic: *nişte babalîci gubavi şi oftigoşi.* CR.; *trei din fetele sale muriră tinere, de bună seamă ofticoase.* CĂL.; **2.** specific tuberculoşilor: *faţa cea palidă ... se-nroşise de-un roşu ofticos.* EM.; *tuşă ofticoasă;* **3.** (fig.) fără putere; slab, prăpădit: *privesc... copăcelul ofticos.* HASD.; **4.** (fam.) supărăcios; invidios: (subst.) *ce-ţi pasă, ofticosule, dacă am reuşit!*; (şi: **oftigos**). [*Oftică* + *-os*].

óftigă f. v. oftică.

oftigós a. v. ofticos.

ofuscá, ofuschez şi (rar) **ofúsc** vb. **1.** (rar; tr. şi refl.) a (se) întuneca; a eclipsa; **2.** (fam.; refl.)

a se simți jignit; a se supăra, a se ofensa: *te-ai ofuscat degeaba!* [Din fr. ***offusquer,*** it. ***offuscare***].

ofuscát, ~ți, ofuscată, ~e a. (fam.) jignit, ofensat, supărat: *Iuga nu era convins ..., dar cu atît mai ofuscat.* REBR. [V. ***ofusca***].

ogámică f. veche scriere alfabetică utilizată la începutul erei creștine pentru a nota limba irlandeză, răspîndită ulterior în întreaga lume celtică. [Din fr. ***oghamique***].

ogár, ogari m. **1.** grup de rase de cîini de vînătoare cu botul lung, cu corpul înalt și zvelt, foarte iute la fugă: *deodată, hoțul auzi miercăitul unui iepure, ca și cînd îl apucase ogarul.* ISP.; **nici cîine, nici ogar,** se spune despre cel care nu aparține în mod clar nici unei categorii, nici unei grupări; care se găsește într-o situație (socială, profesională) neclară, confuză; **2.** epitet pentru un animal (de obicei cal) slab, jigărit; **slab ca un ogar,** foarte slab. [Din magh. ***agár***].

ogarátic, ~ci, ogaratică, ~ce a. (rar) ca un ogar; slab, ogîrjit: *are un urs slab și ogaratic.* SAD. [***Ogar*** + *-atic*].

ogárcă, ogarce f. (pop.) femela ogarului: *iapă scurtă și vînoasă ... ea-i ogarcă pe sub foale ... și-i locustă săritoare.* POP. [***Ogar*** + *-că*].

ogárnic, ~ci, ogarnică, ~ce a. ca ogarul; cu însușiri de ogar: *un cal de soi ogarnic deprins a vîna ciute.* AL. [***Ogar*** + *-nic*].

ogărește adv. ca de ogar; foarte iute: *caii lor săriră ogărește.* GAL. [***Ogar*** + *-ește*].

ogărime n. (rar) (mulțime de) ogari: *o puzderie de ogărime.* ZAMF. [***Ogar*** + *-ime*].

ogeác n. v. **hogeag.**

ogheál, oghealuri n. (reg.) cuvertură; plapumă: *nu te-ntinde mai mult decît ți-i oghealu.* AL.; *să-ntinde umbra norilor ca un ogheal.* DELAVR.; **a privi de sub ogheal,** a privi cu indiferență. [Din sl. ***odějalo***].

ogheláș, oghelașe n. (reg.) diminutiv al lui ogheal. [***Ogheal*** + *-aș*].

ogiií vb. v. **ofili.**

ogilít a. v. **ofilit.**

ogivái, ~i, ogivală, ~e a. de forma unei ogive, ca o ogivă: *în stînga, o fereastră ogivală.* DELAVR.; *casa ... decorată cu turnulețe, nișe ogivale, pline de statui.* CĂRT.; **stil ogival,** stil gotic. [Din fr. ***ogival***].

ogívă, ogive f. **1.** element arhitectural caracteristic stilului gotic, format din intersecția a două arce dispuse diagonal și constituind osatura unei bolți: *catedrala gotică ... se împlinește prin bolta cu ogive.* CE.; **2.** partea anterioară, cu formă aerodinamică, a proiectilelor de artilerie, a rachetelor, a bombelor: *ogive nucleare.* [Din fr. ***ogive***].

ogîrjí, ogîrjesc vb. (reg.; refl.) a slăbi foarte tare. [Cf. bulg. ***grča***].

ogîrjít, ~ți, ogîrjită, ~e a. (reg.) încovoiat de spate, sfrijit; slab, pipernicit: *slabi și ogîrjiți.* CR. [V. ***ogîrji***].

oglașénie, oglașenii f. (bis.; înv.) catehizare: *deprinzînd lesne învățătura oglașeniilor.* DOS. [Din sl. ***oglašenije***].

oglășuí, oglășuiesc vb. (înv.; tr.) a învăța *pe cineva dogmele religioase; a catehiza: ducîndu-l ... la arhiereul locului l-au oglășuit.* DOS. [Din sl. ***oglašati***].

oglíndă vb. v. **oglindi.**

oglíndă, oglinzi f. **1.** obiect de sticlă, de metal etc., cu o suprafață netedă și lucioasă, realizat prin depunerea unui strat subțire de argint sau de aluminiu pe una din fețe, avînd proprietatea de a reflecta razele de lumină și de a forma prin reflexie imaginile obiectelor din fața sa: *și în fața ta frumoasă o să ție o oglindă să te vezi.* EM.; *o oglindă venețiană spînzura pe un perete.* GHEȚIE; **oglindă retrovizoare,** v. **retrovizor**; **2.** (p. anal.) suprafață netedă și lucioasă (în special a unei ape), care reflectă lumina: *oglinzile lucii ale valurilor ... răsfrîng în adînc icoanele stelelor.* EM.; (adj.) *cizmele oglindă ... scîrțîiau.* ST.; **3.** (fig.) ceea ce înfățișează, simbolizează ceva; imagine, icoană: *fiecare monadă e ca o oglindă psihică a lumii.* BL.; *chipul e oglinda sufletului;* **4.** (fig.) model, pildă, exemplu: *lăsînd ca o oglindă urmașilor săi faptele cele bune* (a. 1768). URIC.; **5. oglinda laptelui** (sau **ugerului**), porțiune de piele, netedă și lucioasă, la femelele bovinelor și ale altor animale, în dreptul perineului și al feselor, în care sensul firelor de păr este de jos în sus; **6. oglindă de fricțiune** (sau **de alunecare**), suprafață lustruită formată la contactul dintre materialul care s-a deplasat și cel rămas pe loc, în urma unei alunecări de teren; **7.** (chim.; înv.) **oglinda măgarului,** antimoniu, sarea pisicii. [De la ***oglindi***].

oglindí, oglindesc vb. **1.** (înv. și reg.; tr.) a privi, a se uita cu atenție la ceva sau la cineva; a observa, a cerceta: *văzînd că-i oglindesc banii ..., el să-nfricoșe.* DOS.; **2.** (refl.) a se privi în oglindă; a se admira în oglindă: *fetele se oglindesc toată ziua;* **3.** (refl. și tr.) a (se) reflecta pe o suprafață lucioasă (ca oglinda); a (se) proiecta: *Ozana ... în care se oglindește ... Cetatea Neamțului.* CR.; **4.** (fig.; refl.) a se arăta; a se răsfrînge în ..., a-și găsi ecoul în...; a se reflecta: *acest deficit de individualitate din realitate se oglindește și în literatură.* IBR.; *sufletul se oglindește în ochi;* **5.** (fig.; tr.) a înfățișa, a prezenta ceva; a reprezenta: *opera, luată ca fenomen social, oglindește mediul.* CĂL.; *scrisorile ... oglindeau resemnarea senină.* GHEȚIE; (și: (înv. și reg.) **oglinda**). [Din sl. ***oglendati*** „a privi împrejur"].

oglindíre, oglindiri f. faptul de a (se) oglindi; reflectare: *ape fără oglindire.* ARG. [V. ***oglindi***].

oglindít, ~ți, oglindită, ~e a. (rar) care se oglindește, se reflectă (pe o suprafață lucioasă); reflectat: *nu poți din ape smulge un soare oglindit.* VIERU; (fig.) *ne confruntăm cu o lume care, ca orice lume oglindită, răstoarnă raporturile.* PLEȘU. [V. ***oglindi***].

oglindúță, oglinduțe f. (reg.) oglinjoară. [***Oglindă*** + *-uță*].

oglinjoáră, oglinjoare f. diminutiv al lui oglindă; oglinduță: *luă oglinjoara ovală cu mîner de fildeș și-și potrivi cîteva șuvițe.* GHEȚIE. [***Oglindă*** + *-ioară*].

ogód, (rar) **ogoade** și **ogoduri** n. **1.** (înv.) plăcere, plac, voie; dorință: *ogod dzeese.* DOS.; (reg.) **a fi în ogodul tău** (**său etc.**), a fi în largul tău (său etc.), în voia ta (sa etc.): *păsările erau mai în ogodul lor.* POP.; **2.** (reg.) liniște, odihnă, tihnă; **cu ogodul** sau **pre ogod,** pe îndelete, fără grabă; **3.** (reg.) apucătură, năravuri, obicei: *cine-i știe ogodul?;* **4.** (reg.) rost, socoteală. [Din sl. ***ugodъ***].

ogodí, ogodesc vb. (înv.) **1.** (intr.) a fi pe placul cuiva; a plăcea; **2.** (tr.) a permite, a îngădui; **3.** (tr.) a respecta, a ține seama de ...: *să ogodim ... porîncele lui Dumnezeu.* COR. [Din sl. ***ugoditi*** „a plăcea"].

ogódnă, ogodne f. (înv.; rar) dorință; voință; voie: *așea să fie precum iaste ogodna sf*[i]*nției tale.* DOS. [Din sl. ***ugodьno***].

ogodníc, ~ci, ogodnică, ~ce a. (înv.) iubit; binecuvîntat: *bun, și ogodnic, și foarte îndurător.* MOXA. [Din sl. ***ugodьnikъ***].

ogói[1] n. (reg.) **1.** liniște, tihnă; odihnă; **2.** loc de popas, de odihnă. [De la ***ogoi***[3]].

ogói[2]**, ogoaie** n. (reg.) **1. de-a ogoiul,** numele mai multor jocuri de copii, cu mingea; **2.** loc în care se joacă copiii cu mingea sau loc (îngrădit) pentru jocuri de copii. [Et. nec.].

ogoí[3]**, ogoiesc** vb. (pop.) **1.** (refl. și tr.) a (se) liniști, a (se) alina, a (se) domoli, a (se) calma; a (se) ostoi: *ia mai bine ogoiește-te oleacă!* CR.; *căuta cuvintele ca să ogoiască amărăciunea bucătarului.* TUD.; **2.** (tr.) a mîngîia, a alinta, a dezmierda: *o mîngîie și o ogoi ca pe un copil mic.* GHEȚIE; **3.** (refl.) a pierde din intensitate; a se potoli: *vîntul se ogoiase.* SAD.; **4.** (tr.) a trata cu grijă, cu drag etc.; a cruța, a menaja: *de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap?* REBR.; (și: **ogoia**). [Din sb. ***ugojiti;*** cf. sl. ***goi*** „pace"].

ogoiá vb. v. **ogoi**[3].

ogoíre, ogoiri f. **1.** (pop.) acțiunea de a (se) ogoi[3] și rezultatul ei; **2.** mîngîiere, dezmierdare: *își aducea aminte ... de ogoirile ei blînde.* REBR. [V. ***ogoi***[3]].

ogoít, ~ți, ogoită, ~e a. (pop.) liniștit, potolit. [V. ***ogoi***[3]].

ogór, ogoare n. **1.** teren arabil lăsat nelucrat timp de un an (și folosit ca pășune), în vederea refacerii fertilității solului; pîrloagă; **ogor negru,** teren lucrat (arat, grăpat), dar nesemănat timp de un an pentru a se reface; **2.** bucată de pămînt cultivată sau cultivabilă; țarină: *cîntau ... pe ogor, șezînd în coada sapei.* CR.; **3.** cîmp semănat cu același fel de plante, de obicei cereale; lan: *vînt de seară prin ogorul de săcară.* AL.; **4.** (reg.) strat (de flori, de legume): *un ogor de trandafiri.* GAL.; **5.** prima arătură care se face toamna sau primăvara, cu mult înainte de semănat. [Din bulg., sb. ***ugar***].

ogoráș, ogorașe n. (pop.) diminutiv al lui ogor: *fiecare gospodar cultivă ... un ogoraș de cînepă și in.* SAD. [***Ogor*** + *-aș*].

ogorí, ogorăsc vb. (pop.; tr.) a face prima (sau a doua) arătură, în vederea cultivării terenului: *ieși cu plugul să-și ogorască ... o porumbiște.* REBR. [De la ***ogor***].

ogoríre f. (pop.) acțiunea de a ogorî și rezultatul ei; prima arătură; ogorît. [V. ***ogorî***].

ogorît n. ogorîre; arat, arătură: *am plecat la ogorît.* POP. [V. ***ogorî***].

ográdă, ogrăzi f. **1.** (înv. și reg.) îngrăditură, gard: *în curțile lor vei vedea ... ogrăzdile stricate.* N.COSTIN; **2.** (înv.) bîrlog, vizuină: *ca leu în ogradă ascuns.* DOS.; **3.** (înv. și reg.) staul, țarc: *veți zidi ... ogrăzi dobitoacelor voastre.* BIBLIA; **4.** (pop.) curte, bătătură: *se repezi să iasă din ogradă.* CAR.; *s-au întins danțuri în ogradă.* SAD.; **5.** curte boierească; totalitatea persoanelor aflate în serviciul unei curți boierești: *am agiuns hop-ciocoi, vătaf de ogradă.* AL.; *s-a sculat toată ograda în gura lui.* CR.; **6.** (reg.) grădină, livadă: *ogrăzile de pruni.* DELAVR. [Din sl. ***ograda***].

ográdaș, ográdași m. persoană care slujea la o curte boierească. [***Ogradă*** + *-aș*].

ográjoáră, ográjoare f. diminutiv al lui ogradă. [***Ogradă*** + *-ioară*].

ogrínji m. pl. resturi de fîn, cotoare nemîncate de vite: *vaca ... îmi irosea ogrinjii din căruță.* CR. [Din sb. ***ogrizine*** „resturi de mîncare"].

ógru m. (mit.; rar) monstru antropofag din basmele franceze. [Din fr. ***ogre***].

ogúr, ogururi n. (înv.) **1.** prevestire, semn (mai ales bun); augur, piază; **2.** noroc: *poftim și să-ți fie cu ogur.* AL. [Din turc. ***oğur***].

ogurlíu, ~ii, ogurlie, ~ii a. (înv.) care aduce noroc, de bun augur: *să vă fie Sfîntul Vasili ogurliu.* AL. [Din turc. ***oğurlu***].

oh interj. v. **of.**

ohábă, ohabe f. (înv.) **1.** moșie (ereditară) inalienabilă, scutită de impozite și prestații în Țara Românească; **2.** imunitate boierească și mănăstirească. [Din sl. ***ohaba***].

ohábnic, ~ci, ohabnică, ~ce a. (înv.) **1.** care este inalienabil; de veci; scutit de impozite și de prestații: *moșie ohabnică;* (fig.) *locașul meu ohavnic.* DELAVR.; **2.** care stăpînește o ohabă: *vestita Maria Magdalena, gazda ohavnică a Retezatului.* VOIC.; *stăpîn ohabnic;* **3.** legat pe viață de o ohabă: *închină-mă Măriei-sale ca să-i fiu slujitor ohavnic.* SAD. // m. pl. mici agricultori cu o situație socială intermediară între moșneni și clăcași; (și: **ohavnic**). [Din sl. ***ohabьnъ***].

ohávnic a. v. **ohabnic.**

ohlocrație, ohlocrații f. (înv.; rar) formă de guvernămînt în care puterea aparține gloatelor: *invazia ohlocrației autoritare.* EM. [Din gr. mod. ***ohlocratía,*** fr. ***ochlocratie***].

ohm, ohmi [om] m. unitate de măsură a rezistenței electrice, egală cu rezistența unui conductor străbătut de un curent de un amper la tensiunea de un volt. [Din fr. ***ohm***].

ohmic, ~ci, ohmică, ~ce [ómic] a. referitor la rezistența circuitelor electrice fără reactanțe inductive sau capacitive: *legătură ohmică.* [Din fr. ***ohmique***].

ohmmetru, ohmmetre [ommétru] n. instrument pentru măsurarea rezistenței electrice. [Din fr. ***ohmmètre***].

ohó interj. 1. exclamaţie care exprimă surprindere, neîncredere; 2. exclamaţie care întăreşte o afirmaţie sau o constatare: *îl doare capul ... oh-ho! ... îl doare.* DELAVR.; 3. (reg.) strigăt cu care se opresc vitele; 4. (fam.) destul, stai, opreşte-te! [*O*[2] + *ho*].

ohránă f. poliţie secretă în Rusia ţaristă. [Din rus. *ohrana*].

ohtătúră f. v. oftătură.

ohtoíc n. v. octoih.

ohtoíh n. v. octoih.

oi interj. (pop.) ah, vai, of: *oi, Doamne, Davide, cum nu te mai astîmperi!* CR.; (în cîntece, de obicei precedat de d) *d-oi bădiţă, bădişor!* POP. [Onomat.].

oicuména f. denumire generică a suprafeţelor populate de pe uscat, reprezentînd în prezent peste 90% din suprafaţa acestuia. [Din fr. *oikumène*].

oídium n. 1. nume dat ciupercilor parazite care formează pete cenuşii-fumurii pe plantele atacate; 2. boală a viţei de vie şi a altor plante de cultură provocată de aceste ciuperci; făinare. [Din fr. *oïdium*].

oiém n. v. uium.

oiér, oieri m. 1. proprietar sau crescător de oi; păstor, cioban: *trec ... oierii din Poiana Sibiului.* SAD.; 2. (înv.) slujbaş însărcinat cu încasarea oieritului; 3. (astr.; artic.) lira: *stă-n mijlocul bolţii oierul.* COŞB. [*Oaie* + *-ar*].

oieríe, oierii f. stînă, tîrlă. [*Oaie* + *-ărie*].

oierít[1] n. nume dat în Ţara Românească dării pe turmele de oi, perceput de domnie în natură sau în bani; goştină (în Moldova); impozit pentru păşunatul oilor: *au plătit ... oieritul la trei ani.* BĂLC. [*Oaie* + *-ărit*].

oierít[2] n. creşterea oilor; păstorit: *foarte priceput în meşteşugul oieritului.* SAD. [*Oier* + *-it*].

oiésc, ~şti, oiáscă, ~eşti a. (pop.) (ca) de oaie: *cuc călugăresc cu barba de păr oiesc.* POP. [*Oaie* + *-esc*].

oieşeá, oieşeie f. (bot.) urzică-mică (*Urtica ureus*). [Et. nec.].

óină f. joc sportiv românesc cu mingea, disputat între două echipe, cu cîte 11 jucători, una fiind „la bătaie", iar cealaltă „la prindere"; după ce bate mingea cu un baston de lemn, încercînd să o trimită cît mai departe în terenul echipei „la prindere", jucătorul fuge printre adversari pentru a ajunge în fundul terenului şi a reveni la punctul de plecare, fără a fi atins cu mingea de către adversari: *mă stingherea de la jocul mijoarcei, al zmeilor şi al oinei.* GANE; (şi: **hoină**). [Et. nec.].

oiníst, oinişti m. jucător de oină: *glorie a oiniştilor de odinioară.* TEODOR. [*Oină* + *-ist*].

oişoáră, oişoare f. (pop.) oiţă: *ciobănaşii toţi venea, oişoarele-nşira.* POP. [*Oaie* + *-işoară*].

óişte, oişti f. 1. bară de lemn fixată în crucea carului, căruţei, trăsurii etc., de-a dreapta şi de-a stînga căreia se înhamă caii sau se înjugă boii, servind la cîrmuirea vehiculului: *patru cai în rînd, doi la oişte şi doi la cetlău.* CAR.; **a (o) nimeri** (sau **a da**) **(ca Irimia) cu oiştea-n gard,** a spune sau a face o prostie mare; 2. parte a constelaţiei Carul-Mare: *carul spre creştet se suie cu oiştea-n jos.* COŞB.; 3. parte componentă a morii de vînt, cu ajutorul căreia aceasta se orientează cu aripile în bătaia vîntului. [Din bulg. *oište*].

oiţă, oiţe f. 1. diminutiv al lui oaie; oaie tînără; oişoară, oiţică: *stăpînu-meu a pus de şi-a tuns oiţele.* ISP; 2. (p. anal.; reg.) noiţă; 3. (p. anal.; rar) nouraş alburiu aducător de ploaie; 4. (mai ales la pl.) nume dat mai multor plante erbacee: **a)** (şi **oiţă sălbatică**) plantă cu flori mari albe sau trandafirii, mătăsoase; **dediţel** sălbatic (*Anemone silvestris*); **b)** plantă cu flori albe în interior şi trandafirii la exterior (*Anemone narcissiflora*); **c)** floarea-Paştilor (*Anemone nemorosa*); 5. nume dat mai multor păsări: **a)** (şi **oiţă îmbrobodită**) cinteză (*Fringilla montifringilla*); **b)** scatiu (*Carduelis spinus*); c) sticlete (*Carduelis carduelis*); **d)** codobatură (*Motacilla alba*); 6. (reg.; la pl.; artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [*Oaie* + *-iţă*].

oiţícă, oiţele f. oiţă: *oiţică blîndişoară.* POP. [*Oiţă* + *-ică*].

ojá, ojez vb. (tr. şi refl.) a (-şi) da lac de unghii: *nu-i bine să te ojezi la vîrsta asta.* [De la *ojă*].

ójă, oje f. lac de unghii. [Cf. turc. *oğmak* „a lustrui"].

ojíc n. v. ojig.

ojig, (rar) **ojiguri** n. (reg.) senzaţie de arsură pe tubul digestiv; jăgărai: *le era silă de seu, le venea ojic pe gît.* SOR.; (şi: **ojic**). [Din sb. *ožeg* „arsură"].

ojínă f. v. ujină.

ojóg, ojoage n. (reg.) ciocorvă: *bătrîna ştia ... a călări pe ojog, ca pe un armăsar.* B.-DEL. // m. (fig.) om înalt şi subţire; (şi: **ujog**). [Din magh. *azsag*].

o.k. [okéi] adv. de acord; foarte bine. // n. (artic.) aprobare, acord: *am primit o.k.-ul.* [Cuv. engl.].

okápi f. invar. specie de girafă din Africa ecuatorială, cu gîtul mult mai scurt decît girafa de savană, cu blana maro cu dungi albe pe spate (*Okapia Johnstoni*). [Din fr., it. *okapi*].

okumé m. invar. arbore din Africa ecuatorială, cu tulpina, ramurile, frunzele şi florile de culoare roz, al cărui lemn este folosit la fabricarea mobilelor uşoare, a corpurile planoarelor şi a placajului suplu (*Aucoumea klaineana*). [Din fr. *okoumé*].

ol n. v. oală.

olác, olaci m. (înv.) curier special (călare); sol, ştafetă; olăcălar: *sosiră olacii de la împăratul.* BĂLC.; **lipcan de olac,** curier poştal călare. // n. (pl. **olace,** (rar) **olacuri**) 1. serviciu de transport pentru călători şi pentru corespondenţă, înainte de introducerea căilor ferate; căruţă de poştă, poştalion; olăcărie: *boala vine cu olacul şi se duce cu carul mocănesc.* Z.; **cal de olac, a)** cal de poştalion: *pe drum aşteaptă cai de olac din poşte-n poşte.* CAR.; **b)** (fig.) om sau cal pus să muncească peste măsură; om sau cal hărţuit, muncit; c) cal datorat de săteni trimişilor domneşti, olăcarilor (ca prestaţie temporară); **de olac, a)** care aparţine poştei sau poştalionului; destinat transportului călătorilor şi al corespondenţei: *drum de olac;* **b)** iute, repede; întins: *îndată au răpedzit de olac şi l-au adus.* NEC.; 2. impozit pentru cai, perceput în trecut: *scutire de olacuri.* [Din turc. *ulak*].

oláltă adv. împreună, la un loc; laolaltă; **între olaltă,** unul cu altul: *s-asamăn între-olaltă viaţă şi cu moarte.* EM.; **după olaltă,** unul după altul (fără întrerupere): *ca setea cea eternă, ce-o au după olaltă, lumina de-ntunerec şi marmura de daltă.* EM.; **de olaltă,** unul de altul, unul de celălalt: *se iubesc ... şi ce departe sînt de-olaltă amîndoi!* EM.; **de la olaltă,** laolaltă, împreună: *eu cu sergentul ... sărim de la olaltă.* AL.; **pe** (sau **peste**) **olaltă,** unul peste altul: *durmea prăvăliţi toţi peste olaltă.* B.-DEL.; **(pe) lîngă olaltă,** unul (pe) lîngă altul;, alături: *trec sufletele pe lîngă olaltă.* MAIOR. [*O*[4] + *alaltă* (<*aialaltă*)].

olán[1]**, olane** n. 1. ţiglă semicilindrică cu care se învelesc acoperişurile caselor; oală: *un vînt aspru ... scutura ... olanele coperişelor.* REBR.; *uliţă cu case albastre acoperite cu olane.* CĂL.; 2. tub de argilă arsă din care se fac canale de scurgere a apei, coşuri de fum etc. [*Ol* + *-an*].

olán[2]**, olani** m. monedă de aur olandeză care a circulat şi în ţările române. [Et. nec.; probabil de la *Olan*(*da*) n. pr.].

olándă f. pînză albă de in, cu ţesătura deasă şi fină, din care se confecţionează lenjerie de pat, feţe de masă etc.: *împăturînd şervetul de olandă.* GHEŢIE. [Din fr. *hollande,* it. *olanda*].

olandéz, ~i, olandeză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Olandei sau populaţiei ei, referitor la Olanda sau la locuitorii acesteia: *cultiva cu mîna lui ... superbe lalele olandeze.* GHEŢIE. // m., f. persoană (originară) din Olanda; persoană care vorbeşte olandeza ca limbă maternă: *încrucişări de plante pe care nu le-a semănat vîntul întîmplării, ci acea mînă neostenită a olandezului, care se amestecă în toate ale Creatorului.* SAD. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Olanda. // f. 1. limbă germanică vorbită de olandezi: *vorbeşte olandeza;* 2. rasă de vaci creată în Olanda şi crescută pentru lapte; 3. figură de patinaj: *cînd făcea „olandeze" se închina ... lin.* TEODOR. [*Olanda* n. pr. + *-ez*; cf. it. *olandese,* fr. *hollandais*].

olandínă f. ţesătură de bumbac care imită olanda: *aşternut de olandină.* [*Olandă* + *-ină*].

olár, olari m. meşter care face (şi vinde) oale şi alte obiecte de lut ars: *toamna coboară olarii la şes cu căruţe cu oale.* ST. // n. (pl. **olare**) 1. dulap în care se ţin oale; 2. (reg.) par[1] cu crăcane de care se agaţă oalele la scurs. [*Oală* + *-ar*].

olastiseálă, olastiseli f. (înv. şi reg.) linguşire; mîngîiere, dezmierdare: *cu fel de fel ... de olastiseli.* POP. [*Olastisi* + *-eală*].

olastisí, olastisesc vb. (înv. şi reg.; intr.) a spune cuvinte de dragoste; a dezmierda. [Et. nec.; cf. rus. *oblaskatĭ*].

olát, olaturi şi **olate** n. (înv.) 1. provincie, regiune, ţinut; (la pl.) împrejurime: *prădînd ... olaturile turceşti.* N.COSTIN; 2. moşie (cu clădiri, cu acareturi); gospodărie (mare): *făgăduindu-le case ş-olate.* B.-DEL. [Et. nec.; cf. cumanul *oleat*].

olăcár, olăcari m. (înv.) 1. curier (călare); olac: *porni îndată un olăcar la Bathori.* BĂLC.; 2. îngrijitor al cailor de poştă: *mă făcui pentru bani mulţi olăcar de cai stătuţi.* PANN; 3. slujbaş însărcinat de domnie cu strîngerea cailor de olac; 4. (reg.) colăcar (la nunţi). [*Olac* + *-ar*].

olăcárí, olăcăresc vb. (înv.; intr.) a practica meseria de olăcar. [De la *olăcar*].

olăcăríe, olăcării f. (înv.) 1. serviciu poştal îndeplinit de olăcari; olac: *era ... greu de olăcăriile craiului şvezesc.* MUSTE; 2. rechiziţionarea cailor de olac; 3. (reg.) conăcărie. [*Olăcar* + *-ie*].

olăcéşte adv. (înv.) ca un olac; repede, în grabă: *olăceşte se ducea şi la domn ştire făcea.* POP. [*Olac* + *-eşte*].

olănár, olănari m. meşter care face şi vinde olane. [*Olan* + *-ar*].

olănăríe, olănării f. 1. meşteşugul olănarului; 2. loc unde se fac şi se vînd olane; cuptor în care se ard olanele. [*Olănar* + *-ie*].

olárí, olăresc vb. (tr.) a rotunji capetele buştenilor ca să lunece mai uşor pe uluc sau ca să poată fi mai lesne tîrîţi din pădure. [Cf. *oală*].

olăríe[1]**, olării** f. 1. meşteşugul olarului; olărit[1]: *la Marginea a deprins olăria;* 2. atelierul sau prăvălia olarului. [*Olar* + *-ie*].

olăríe[2] f. (col.) produse ceramice făcute de olar; ceramică: *fragmente de olărie romană.* BOLLIAC. [*Oală* + *-ărie*].

olărít[1]**, olărituri** n. meşteşugul olarului; olărie[1]: *tehnica olăritului este complicată.* [De la *olar*].

olărít[2] n. acţiunea de a olări şi rezultatul ei: *se ocupă cu olăritul buştenilor.* [V. *olări*].

olăríţă, olăriţe f. (rar) soţie de olar: *mai are acasă, pe lîngă olăriţă, cinci copii.* ST. [*Olar* + *-iţă*].

olcúţă, olcuţe f. (reg.) cană, ulcică, oliţă: *o olcuţă de vin.* [De la *oală*].

olé s. dans spaniol andaluz cu mişcare moderată, executat de o singură persoană care se acompaniază cu castaniete; melodia acestui dans. [Cuv. sp.].

oleáb, oleaburi n. (reg.) acaret. [Et. nec.; cf. *olat*].

oleácă adv. (pop.) puţin, nitel: *să mai odihnesc oleacă aste bătrîneţe!* CR.; *mai odihnim oleacă?* VIERU; **oleacă de ...,** un pic de ..., puţin: *să mai bem cîte oleacă de apă!* EM.; *degeaba ai de toate şi-ţi lipseşte oleacă de noroc.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **leacă**). [Din gr. mod. *oligháki*].

oleacée, oleacee f. (la pl.) familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu frunze opuse, simple sau compuse, cu fructe samare, capsule, bace sau drupe, răspîndite în regiunile calde sau temperate; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: frasinul, liliacul, măslinul). [Din fr. *oléacée*].

oleaginós, ~şi, oleaginoásă, ~e a. care conţine ulei, din care se poate extrage ulei (ex.: floarea-soarelui, măslinul, cînepa etc.): *grăunte oleaginos; plantă oleaginoasă.* [Din fr. *oléagineux*].

oleándră f. (reg.; mai ales artic.) dans popular care se joacă la nunți; melodia acestui dans. [Et. nec.].

oleándru m. v. leandru.

oleástru, oleaștri m. (bot.; înv.) măslin sălbatic, răchițică (*Elaeagnus angustifolia*). [Din lat. *oleaster,* it. *oleastro,* germ. *Oleaster*].

oleát, oleați m. sare sau ester al acidului oleic. [Din fr. *oléate*].

oleátă, oleate f. desen pe hîrtie de calc, pe care sînt trasate detaliile unui teren și cadrul secțiunii topografice la care se referă. [Din engl. *oiled*(*paper*)].

olecăí, olecăiesc vb. (înv. și reg.; refl.) a se văita, a se văicări, a se tîngui: *nu te mai olecăi atîta!* CR.; (și: **olicăi**). [De la *oleo*].

olecușoáră adv. (reg.) olecuță. [*Oleacă* + *-ușoară*].

olecúță adv. (pop.) diminutiv al lui oleacă; puțin de tot; olecușoară, olecuțică: [î]*l mai domoli olecuță.* ISP.; **olecuță de ...,** un pic de ..., puțin: *vrei tu olecuță de supă?* VLAH.; (și: **lecuță**). [*Oleacă* + *-uță*].

olecuțícă adv. (reg.) olecuță. [*Oleacă* + *-ică*].

olefínă, olefine f. (chim.) alchenă. [Din fr. *oléfine*].

olefínic, ~ci, olefinică, ~ce a. care aparține olefinei, referitor la olefină; **hidrocarburi olefinice,** alchene. [Din fr. *oléfinique*].

oléi n. v. **ulei**[1].

oleiát a. v. uleiat.

oléic, ~ci, oleică, ~ce a. care provine din grăsimi și uleiuri naturale; referitor la grăsimi și uleiuri naturale; **acid oleic,** acid gras, lichid, solubil în solvenți organici, prezent în grăsimile naturale, care se folosește la fabricarea săpunurilor moi, a plastifianților etc. [Din fr. *oléique*].

oleifér, ~i, oleiferă, ~e a. care conține ulei, bogat în ulei. [Din fr. *oleifère*].

oleifórm, ~i, oleiformă, ~e a. ca uleiul. [Din fr. *oléiforme*].

oleínă, oleine f. **1.** substanță lichidă uleioasă, incoloră, prezentă mai ales în grăsimile vegetale; trioleină; **2.** denumire pentru acidul oleic tehnic obținut la scindarea grăsimilor prin hidroliză. [Din fr. *oléine*].

oleó interj. v. aoleu.

oleodúc n. conductă de petrol; pipe-line; (și: **oleoduct**). [Din fr. *oléoduc*].

oleoduct n. v. oleoduc.

oleofíl, ~i, oleofilă, ~e a. (chim.) care absoarbe uleiul. [Din fr. *oléophile*].

oleofob, ~i, oleofobă, ~e a. care respinge uleiul. [Din fr. *oléophobe*].

oleografíe, oleografii f. cromolitografie care reproduce o pictură în ulei, făcută pe hîrtie imitînd pînza. [Din fr. *oléographie*].

oleomargarínă f. grăsime animală obținută din seu de calitate superioară, folosită la fabricarea margarinei animale sau mixte. [Din fr. *oléomargarine*].

oleoleó interj. v. aoleu.

oleométru, oleometre n. **1.** aparat pentru determinarea densității uleiurilor grase; **2.** aparat pentru dozarea uleiurilor și grăsimilor provenite din semințe. [Din fr. *oléomètre*].

oléu n. v. **ulei**[2].

oléum n. acid sulfuric concentrat care conține în soluție anhidridă sulfurică liberă, folosit în industria coloranților, ca exploziv etc.; acid sulfuric fumans. [Din fr. *oléum*].

olfactív, ~i, olfactivă, ~e a. referitor la simțul mirosului: *cade în voluptățile olfactive la efluviile florale.* CĂL.; **nervi olfactivi,** prima pereche de nervi cranieni senzitivi; **mucoasă** (sau **membrană**) **olfactivă,** mucoasa care căptușește cavitățile nazale; **organ olfactiv,** organ al mirosului capabil să recepționeze stimulii de miros; nas. [Din fr. *olfactif*].

olfactometríe, olfactometrii f. determinare a gradului de sensibilitate olfactivă. [Din fr. *olfactométrie*].

olfactométru, olfactometre n. aparat pentru măsurarea acuității olfactive. [Din fr. *olfactomètre*].

olfactrónică, olfactronici f. disciplină care studiază tehnicile instrumentale sensibile pentru identificarea lucrurilor și a oamenilor după mirosul lor caracteristic. [Din engl. *olfactronics*].

olfácție, olfacții f. denumire generică pentru procesele neurochimice care stau la baza simțului mirosului; miros; (și: **olfacțiune**). [Din lat. *olfactio, -onis,* fr. *olfaction*].

olfacțiúne f. v. olfacție.

olibán s. (înv.) tămîie. [Din fr. *oliban*].

olicăí vb. v. olecăi.

oligánt, ~ți, oligantă, ~e a. (despre plante) care are puține flori. [Din fr. *oliganthe*].

oligantropíe, oligantropii f. scădere a populației; număr mic al populației unei țări, a unui oraș etc. [Din fr. *oliganthropie*].

oligárh, oligarhi m. membru al unei oligarhii; partizan al oligarhiei: *Sparta luptă ... să aducă la putere pe aristocrați și oligarhi.* V.R. [De la *oligarhie*].

oligárhic, ~ci, oligarhică, ~ce a. care aparține, care este specific oligarhiei, referitor la oligarhie: *Sparta era un oraș oligarhic.* [Din fr. *oligarchique*].

oligarhíe, oligarhii f. **1.** formă de conducere, de guvernare a statului în care puterea politică și economică este deținută de un grup restrîns de persoane sau de familii; stat cu o asemenea formă de guvernămînt; oligocrație: *republica Veneția era o oligarhie;* **2.** (p. ext.) grup restrîns de persoane care domină viața politică, economică etc. a unei țări: *această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe cari le-a făcut ieri.* CAR.; *sub suzeranitatea Porții Otomane, oligarhia se alcătuise așa încît era a toate stăpînitoare.* SAD.; *oligarhie financiară.* [Din gr. mod. *oligarhía,* fr. *oligarchie*].

oligíst, oligiste n. varietate lamelară de hematit de culoare cenușie sau roșcată, cu luciu metalic puternic. [Din fr. *oligiste*].

oligocén, ~i, oligocenă, ~e a. și n. (care ține de, referitor la) epoca superioară a paleogenului, caracterizată prin prezența numulitilor, gasteropodelor, mamiferelor (suine, rinoceri și tapiri) etc. [Din fr. *oligocène*].

oligochét, oligochete n. (la pl.) clasă de anelide hermafrodite, cu corpul acoperit cu puțini perișori chitinoși, care trăiesc în pămîntul umed (*Oligochaeta*); (și la sg.) vierme din această clasă (ex. rîmele). [Din fr. *oligochètes*].

oligocitemíe, oligocitemii f. scădere a numărului de globule sangvine, întîlnită în hemoragii, anemii etc. [Din fr. *oligocytémie*].

oligocláz, oligoclazi m. varietate de feldspat plagioglaz, care conține anortit. [Din fr. *oligoclase,* germ. *Oligoklas*].

oligocrație, oligocrații f. oligarhie. [Din it. *oligocrazia*].

oligoelemént, oligoelemente n. element prezent în organism în cantități foarte mici, cu rol de caralizator în unele procese biologice; microelement. [Din fr. *oligoélément*].

oligofág, ~gi, oligofagă, ~ge a. (despre organisme) care se hrănește numai cu anumite specii; care se nutrește numai cu un fel de hrană; stenofag. [Din fr. *oligophage*].

oligofagíe, oligofagii f. **1.** (med.) diminuare a poftei de mîncare; **2.** regim alimentar lipsit de varietate. [Din fr. *oligophagie*].

oligofrén, ~i, oligofrenă, ~e a. și m., f. (bolnav) de oligofrenie. [Din fr. *oligophrène*].

oligofrenie f. stare patologică avînd cauze ereditare, de incompatibilitate sangvină, infecțioase, traumatice sau de mediu, caracterizată prin rămînerea în urmă a dezvoltării intelectuale, însoțită, uneori, de tulburări ale dezvoltării fizice și de leziuni ale sistemului nervos central; arierație mintală. [Din fr. *oligophrénie*].

oligofrenológie f. ramură a psihiatriei care studiază oligofreniile. [Din fr. *oligophrénologie*].

oligofrenopedagogíe f. ramură a pedagogiei speciale care se ocupă cu educarea, instruirea și recuperarea copiilor cu deficiență mintală. [Din fr. *oligophrénopédagogie*].

oligomenorée, oligomenoree f. reducere a frecvenței menstruației, întîlnită înainte de menopauză, în unele boli endocrine etc. [Din fr. *oligoménorrhee*].

oligopól, oligopoluri n. piață a mărfurilor monopolizată de un număr redus de mari producători (dominantă la produse petroliere, oțel, aluminiu etc.). [Din fr. *oligopole*].

oligopsón, oligopsonuri n. piață a mărfurilor caracterizată printr-un număr foarte redus de cumpărători în raport cu numărul mare de vînzători. [Din fr. *oligopsone,* engl. *oligopsony,* germ. *Oligopson*].

oligopót, ~ți, oligopotă, ~e m., f. persoană care bea foarte puțin. [Din fr. *oligopote*].

oligospérm, oligosperme n. fruct care conține un număr mic de semințe. [Din fr. *oligosperme,* lat. *oligospermus*].

oligospermíe, oligospermii f. **1.** scădere anormală a numărului de spermatozoizi din lichidul seminal; **2.** insuficiență secretorie de spermă. [Din fr. *oligospermie*].

oligotróf, ~i, oligotrofă, ~e a. **1.** (despre soluri) sărac în substanțe minerale și nutritive; **2.** (despre plante) care crește pe astfel de soluri. [Din fr. *oligotrophe*].

oligotrofíe, oligotrofii f. **1.** însușire caracteristică a plantelor oligotrofe; **2.** (med.) nutriție deficitară. [Din fr. *oligotrophie*].

oligozaharídă, oligozaharide f. hidrat de carbon cu molecula compusă din două pînă la șase molecule de monozaharide (ex.: zaharoza, lactoza etc.). [Din engl. *oligozaharide*].

oliguríe, oligurii f. scădere a cantității de urină eliminată în 24 de ore (ca urmare a unei ingestii reduse de lichid, a transpirației abundente, a unei afecțiuni renale). [Din fr. *oligurie*].

olimpiádă, olimpiade f. **1.** manifestare sportivă care însoțea serbările consacrate lui Zeus, în cetatea Olimpia, din Grecia antică, desfășurată din patru în patru ani; jocuri olimpice; intervalul de patru ani dintre două serbări succesive ale jocurilor olimpice, devenit unitate cronologică convențională (între 776 î.d.Hr. și 394 d.Hr.): *prima olimpiadă a avut loc la 776 î.Hr.*; **2.** denumire uzuală pentru jocurile olimpice moderne; **3.** concurs anual, pe specialități, pentru elevi: *premiat la olimpiada națională de fizică.* [Din gr. mod. *olimpiáda,* fr. *olympiade,* germ. *Olympiade*].

olimpián, ~eni, olimpiană, ~ene a. **1.** care aparține zeilor din antichitatea greacă; referitor la Olimp și la zeii lui; din Olimp: *divinități olimpiene;* **2.** (fig.) maiestuos, impunător; senin: *poetul ..., cu glas olimpian, a tunat: pace!* CAR.; **3.** care impune, care exprimă calm, liniște sufletească; senin: *avea un aer olimpian.* [Din fr. *olympien*].

olimpianísm n. (livr.) caracter olimpian, atitudine olimpiană. [*Olimpian* + *-ism*].

olímpic, ~ci, olimpică, ~ce a. **1. jocuri olimpice,** întreceri sportive cu caracter periodic, practicate în Grecia antică și reluate în timpurile noastre (în 1894, la inițiativa baronului Pierre de Coubertin) sub formă de competiții internaționale complexe organizate în diferite locuri din lume, din patru în patru ani; olimpiadă: *Nadia Comăneci a strălucit la jocurile olimpice de la Montréal;* **2.** care ține de jocurile olimpice, referitor la jocurile olimpice; specific olimpiadelor: *record olimpic; stadion olimpic;* **3.** (rar) care aparține Olimpului; olimpian; (p. ext.) ceresc, divin: *olimpicele vîrfuri s-atingă năzuiesc.* I.NEGR.; **4.** (fig.) maiestuos; liniștit, senin; olimpian: *după liniștea și echilibrul olimpic al clasicismului vremelnic ..., a bătut ceasul reacțiunii romantice.* BL.; (adv.) *olimpic și cu glasul sfînt citea poetul.* COȘB. // m., f. cîștigător la o olimpiadă: *olimpicii români au revenit în țară.* [Din fr. *olympique*].

olimpísm n. instituție, organizație a jocurilor olimpice. [Din fr. ***olympisme***].

olintián, ~eni, olintiană, ~ene a. (rar) din Olint. // n. pl. discursuri rostite de Demostene pentru a-i îndupleca pe atenieni să ajute Olintul asediat de Filip, regele Macedoniei. [Din fr. ***olynthiene***].

olistolít, olistolite n. bloc masiv de rocă detașat și transportat gravitațional din locul lui de origine spre un bazin de sedimentare, în depozitele căruia este inclus. [Din fr. ***olystolite***].

olíță, oliță f. **1.** diminutiv al lui oală; olcuță, ulcică, oluț: *o oliță cu lapte*; **2.** (fam.) oală de noapte: *olița plină de pipi*. CĂRT. [***Oală*** + ***-iță***].

olív, olivi m. (rar) măslin: *ramuri de oliv, Grecie, pe-a ta frunte*. EM. // a. invar. de culoarea măslinei crude; galben-verzui: *stofă oliv*. [Din fr. ***olive***].

olívă, olive f. **1.** (înv. și reg.) măslină: *crească-ne olivele una cu legumele*. POP.; **2.** mică piesă de sticlă, în formă de tub îngroșat la un capăt, folosit în fonetica experimentală pentru înregistrarea suflului nazal; **3. olivă bulbară,** fiecare dintre cei doi nuclei cenușii din bulbul cerebral, aflați în conexiune cu căile vestibulare și cerebrale. [Din lat. ***oliva,*** fr. ***olive,*** germ. ***Olive***].

olivínă f. silicat natural de magneziu și fier, de culoare verde-măslinie, cu luciu sticlos, folosit ca materie primă pentru produse refractare; peridot. [Din fr. ***olivine***].

olla-potrida [óla potrída] **1.** mîncare spaniolă din mai multe feluri de carne și legume amestecate, fierte laolaltă într-o oală; **2.** (fig.) amestec confuz: *limba română nu este o olla-potrida, un amestec de elemente eterogene, ci o limbă romanică*. [Cuv. sp., fr.].

olm, olmuri n. (înv.) miros, mireasmă: *olmul mirului*. COR. [Et. nec.; cf. ***adulmeca***].

olmán, olmanuri n. (înv.) fard lichid pentru albirea feței. [Din fr. ***eau d'Allemagne***].

olmáz, olmazuri n. (înv.) denumire dată diamantului de culoare trandafirie: *palatul de olmaz din grădinile raiului*. SAD. [Din ucr., rus. ***almaz***].

olocáust n. v. **holocaust.**

olofír n. v. **olovir.**

ológ, ~gi, oloágă, ~ge a. **1.** (adesea subst.) căruia îi lipsește un picior sau amîndouă picioarele; care nu poate umbla (bine); care are picioarele paralizate: *bătrînețele m-au făcut olog de picioare*. AL.; *îi gonea ... și-i ucidea ca pe lăcuste cînd sînt oloage*. ISP.; **2.** (bot.) care nu are cîrcei cu care să se agațe pe arac: *fasole oloagă; vie oloagă*. [Cuv. autoh.; cf. alb. ***ulok*** „cu picioarele paralizate", sb. ***uloga,*** rus. ***ulogij***].

ologeálă, ologeli f. ologire; neputință de a umbla (bine); paralizie a picioarelor. [***Ologi*** + ***-eală***].

ologí, ologesc vb. (tr., intr. și refl.) a face pe cineva să devină sau a deveni olog: *era să ne ologească boaita cea îndrăcită*. CR.; *surzise și ologise*. FIL. [De la ***olog***].

ologíre, ologiri f. (rar) faptul de a (se) ologi; ologeală. [V. ***ologi***].

ologít, ~ți, ologită, ~e a. care a rămas olog; paralizat de picioare. [V. ***ologi***].

olográf, ~i, olografă, ~e a. **1.** scris și semnat personal de cel care lasă o moștenire: *am găsit testamentul olograf*. DELAVR.; **2.** (p. ext.) scris de mîna autorului; autograf: *crede că e plastografie un document olograf*. CAR. [Din fr. ***olographe***].

olografíe, olografii f. act scris integral de mîna semnatarului său. [Din fr. ***olographie***].

olói[1], oloiuri n. (înv. și pop.) ulei: *sămînța de cînepă se făcea oloi*. CR.; *o masau pe tot trupul ... cu un soi de oloi grețos*. EL.; **2.** (rar) vopsea de ulei: *un vechi portret zugrăvit în oloi*. EM. [Din magh. ***olaj***].

oloí[2], oloiesc vb. (reg.; tr.) a uleia: *să oloim lemnăria casei*. [De la ***oloi[1]***].

olói[3], oloaie n. (reg.) augmentativ al lui oală: *un oloi cu sarmale*. [***Oală*** + ***-oi***].

olóiniță, oloiniţe f. (reg.) presă de ulei primitivă. [***Oloi[1]*** + ***-niță***].

oloiós, ~și, oloioásă, ~e a. (reg.) uleios. [***Oloi[1]*** + ***-os***].

oloísă, oloise f. (reg.) numele mai multor specii de plante erbacee cu frunze ovale și cărnoase, cu flori galbene sau albe, care cresc prin locuri pietroase și nisipoase (*Sedum album* și *acrum, maximum, neglectum*). [Et. nec.; cf. ***oloi[1]***].

olonóm, ~i, olonomă, ~e a. (fiz.; despre legăturile sistemelor de puncte materiale) care variază sau nu în timp, fără a depinde de viteze și de accelerații. [Din fr. ***holonom***].

olonomíe, olonomii f. proprietate a unui sistem de puncte materiale sau de corpuri rigide de a avea legături olonome. [Din fr. ***holonomie***].

olovír, olovire n. (înv.) stofă sau haină de purpură: *se îmbrăca în olofire*. VARL.; (și: **olofir**). [Din gr. mod. ***olóviros***].

oltár, oltare n. (înv. și pop.) altar: *patriarhul ... întră în oltariul besearecei*. VARL.; (fig.) *să mai vărs ... o lacrimă fierbinte p-al inimi-ți oltar?* ALEX.; (și: **oltariu**). [Din sl. ***olŭtarĭ***].

oltáriu n. v. **oltar.**

olteán, ~eni, olteană, ~ene a. oltenesc: *strigară pandurii olteni*. FIL.; *năravuri oltene*. // m., f. **1.** român (originar) din Oltenia: *se-ntîlni cu trei olteni*. POP.; **2.** precupeț (din Oltenia) care făcea comerț ambulant: *prin forfota mare a străzii înguste, trecu un oltean cu cobilița*. ST. [***Olt*** n. pr. + ***-ean***].

olteáncă, oltence f. **1.** românca (originară) din Oltenia; **2.** (reg.; la sg.; artic.) dans popular în ritm de învîrtită; melodia acestui dans. [***Oltean*** + ***-că***].

oltenáș, oltenași m. **1.** diminutiv al lui oltean: *oltenașul smead ... își dădu și el cu părerea*. PETR.; **2.** (reg.; la sg.; artic.) dans popular în ritm de horă; melodia acestui dans. [***Oltean*** + ***-aș***].

oltenésc, ~ști, olteneáscă, ~ești a. care aparține, care este caracteristic Olteniei sau locuitorilor ei, referitor la Oltenia sau la locuitorii acesteia: *covoare olținești*. // f. (la sg.; artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans; hora oltenilor. [***Oltean*** + ***-esc***].

oltenéște adv. ca oltenii, în felul oltenilor: *vorbește oltenește, cu „spusei", „făcui" etc.* [***Oltean*** + ***-ește***].

oltenísm, oltenisme n. particularitate (fonetică, morfologică, lexicală) a graiului din Oltenia (ex.: străfiga „a străbătut", oichi „ochi"). [***Oltean*** + ***-ism***].

oltoí[1] vb. v. **altoi[2].**

oltói[2] n. v. **altoi[1].**

olúm, olumuri n. (înv. și reg.) adăpost pentru vite; îngrăditură, țarc: *cîteva saiele și olumuri pentru vite*. OD. [Din turc. ***olum*** „vad"].

olúț, oluțe n. oliță, ulcică: *un oluț de-adus palincă*. POP. [***Ol*** + ***-uț***].

om, oameni m. **1.** ființă superioară, socială, înzestrată cu facultatea de a gîndi, cu limbaj articulat și cu capacitatea de a făuri unelte cu ajutorul cărora transformă realitatea înconjurătoare: *în orice om o lume își face încercarea*. EM.; *oamenii sînt însetați de iubire, de libertate și de înțelegere*. EL.; **din om în om,** de la unul la altul; **ca de la om la om,** în mod sincer, deschis, prietenește: *să vorbim ca de la om la om*; **ca omul,** cum se întîmplă, cum s-ar putea întîmpla oricui: *vrun păcat, vro greșeală, ca omul*. DELAVR.; **ca oamenii,** cum trebuie, cum se cuvine: *să mîncăm ca oamenii*. VLAH.; **(a fi) la mintea omului,** (a fi) evident, clar; **(nu-i) nici picior de om,** (nu-i) nimeni; (bis.) **Fiul omului,** Isus Hristos; **2.** (p. gener.) specie umană; umanitate: *omul se naște spre a muri; drepturile omului*; **3.** persoană care întrunește calități morale deosebite, care se remarcă prin cinste, corectitudine: *ăla om, nu secătură!* DELAVR.; **a fi un om și jumătate,** a fi un om cu însușiri deosebite; **a face pe cineva om, a)** a asigura pregătirea, calificarea cuiva; a educa, a instrui: *școala ... om îl face*. PANN; **b)** a asigura cuiva o situație materială sau socială bună; a înzestra: *ți-ai aruncat norocul în gîrlă: te făceam om!* CAR.; **4.** persoană aflată în slujba cuiva; persoană de încredere: *l-a dus omul boierului*. CR.; **5.** persoană în subordinea cuiva, angajată de cineva: *are oameni la treabă*; **6.** (cu determinări) persoană specializată, antrenată într-un domeniu de activitate: **om politic,** politician: *ar pricepe acești oameni politici rostul unei biblioteci în fiecare sat?* ARG.; **omul legii,** v. **lege**; **om de știință,** savant: *omul de știință, precaut, n-ar îndrăzni niciodată să imagineze vreo înlănțuire, cît timp nu întrezărește toată seria de ... necunoscute*. BL.; *un om de știință nu e om de știință adevărat dacă nu are creativitate, limbă ascuțită și numeroși dușmani*. CE.; **om de artă,** artist; **om de litere,** scriitor; literat; **om de afaceri,** persoană întreprinzătoare care se ocupă cu afaceri (comerciale, industriale etc.) în scopul obținerii unui profit maxim: *apartamente îndeajuns de spațioase și confortabile pentru oameni de afaceri*. CĂL.; **om de stat,** persoană care participă la conducerea unui stat: *ciocoiul ... ajuns om de stat se deosebește de omul onest prin mai multe fapte*. FIL.; *I.C.Brătianu a devenit un pragmatic om de stat*. D.; (compus) **om-orchestră,** persoană care cîntă la mai multe instrumente; (p. ext.) persoană cu preocupări foarte diverse; **7.** persoană de vază, de seamă: *eu sînt ficior de oameni*. AL.; **8.** (și **om mare**) persoană matură: *cînd nu mă pot înțelege cu oamenii mari ... în copil mă preschimb*. VIERU; *facem noi politică, copiii, dacă voi, oamenii mari stați cu brațele încrucișate, privind nepăsători*. GHEȚIE; **9.** (pop.) bărbat: *mulțime de oameni și de femei ... veniseră*. BOL.; **10.** (pop.) soț: *nu m-am plîns omului meu*. ST.; **11.** (fam.; la voc.) apelativ cu care te adresezi unei persoane (de sex masculin): *măi omule, ai puțintică răbdare!* CAR.; **oameni buni!** formulă de adresare: *oameni buni! an iarnă, bordeiu-mi arsese*. AL.; **12.** (la sg.) persoană oarecare; cineva, oricine: *spunea omului verde în ochi*. CR.; **omul simplu** (sau **de rînd**), v. **simplu**; **13. omul de pe stradă,** primul venit; oricine: *nu-i cere omului de pe stradă păreri despre ortografie!*; **14.** (artic.) numele popular al constelației boreale Hercule; **15.** partea bombată a arșicelor. [Lat. ***homo***].

omág, omagi m. gen de plante decorative și medicinale din familia ranunculaceelor, cu flori albastre, violacee sau galbene, care cresc prin păduri, în regiunile de munte (*Aconitum*); plantă din acest gen (ex.: mărul-lupului, mierea-ursului): *cu omeag otrăvește românul cîinii cei răi;* (și: **omeag**). [Din sl. ***oměgŭ***].

omagiá, omagiez vb. (tr.) a aduce cuiva un omagiu, a exprima (prin gesturi, cuvinte, purtări etc.) stima, recunoștința, respectul față de cineva: *elevii și-au omagiat profesorul*. [De la ***omagiu***].

omagiál, ~i, omagială, ~e a. cu caracter de omagiu; în semn de omagiu: *am rostit și un cuvînt omagial*. SAD.; *sesiune omagială*. [Din fr. ***hommagial***].

omagiére, omagieri f. **1.** acțiunea de a omagia și rezultatul ei: *se mîngîia ... cu omagierea a felurite femei*. CĂL.; **2.** festivitate prilejuită de o asemnea acțiune: *la acea omagiere ..., vrînd să-mi facă plăcere, mi-a adresat un complement*. [V. ***omagia***].

omágiu, omagii n. **1.** (în evul mediu) (ceremonial care cuprindea) jurămîntul de credință și de supunere al unui vasal față de suzeranul său: *a prestat omagiu regelui Franței*; **2.** manifestare (prin cuvinte, gesturi etc.) a credinței, respectului, admirației sau recunoștinței față de cineva; ofrandă, prinos: *să le prezinte omagiile lor.* PETR.; **omagiile mele!,** formulă de salut respectuos; **3.** gen de lucrare care cuprinde studii dedicate unei personalități proeminente a vieții științifice, artistice, sociale etc., cu prilejul aniversării sau a comemorării sale; volum omagial: *este vorba de cel mai voluminos omagiu ... dedicat vreodată unui lingvist*. CE. [Din lat. ***homagium,*** it. ***omaggio,*** fr. ***hommage***].

omán n. (bot.; reg.) iarbă-mare (*Inula helenium*). [Din bulg., sb., ucr. ***oman***].

omatidíe, omatidii f. fiecare dintre elementele vizuale care constituie ochiul compus al insectelor. [Din fr. ***ommatidie***].

omăt, omături n. și **omeți** m. **1.** (pop.) zăpadă, nea: *iarba pare de omăt*. EM.; *piscuri cu pete de omăt*. SAD.; **2.** (reg.) nămete, troian; **3.** (rar) spumă de albuș de ou. [Din ucr. ***obmet*** „măturare, pospai"].

omătós, ~și, omătoásă, ~e a. (înv. și reg.) cu multă zăpadă: *iarnă omătoasă*. [***Omăt*** + ***-os***].

omătúţe f. pl. numele a două specii de ghiocei, cu flori albe mirositoare, care cresc, în lunile februarie – mai, prin păduri, livezi şi fîneţe (*Leucojum aestivum* şi *vernum*). [*Omăt* + *-uţe*].

ombilíc, ombilicuri n. orificiu abdominal, situat în mijlocul peretelui abdominal, prin care trece cordonul ombilical la făt; cicatrice formată după tăierea cordonului ombilical, în dreptul acestui orificiu; buric. [Din fr. *ombilic*].

ombilicál, ~i, ombilicală, ~e a. care aparţine ombilicului, referitor la ombilic; **cordon ombilical**, formaţie anatomică tubulară conţinînd vase sangvine care fac legătura între placenta fetală şi embrion, asigurînd nutriţia fetusului; aţa (sau baiera) buricului. [Din fr. *ombilical*].

omeág n. v. omag.

oméga m. numele ultimei litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului *o*; **de la alfa la omega**, de la început pînă la sfîrşit; **a fi alfa şi omega**, a fi factorul esenţial. [Din gr. *oméga*].

omegatrón, omegatroane n. spectrometru de masă, care funcţionează după principiul ciclotronului, folosit la determinarea compoziţiei şi a presiunilor parţiale ale gazelor la instalaţiile de vacuum. [Din fr. *omégatron*].

omelíe f. v. omilie.

omenésc, ~şti, omenească, ~eşti a. **1.** care aparţine omului sau genului uman, referitor la om sau la genul uman, propriu înfăţişării sau firii omului; de om; uman: *lucrarea este ... legea firii omeneşti, şi cine nu lucrează greu păcătuieşte.* SL.; *poetul cîntă sentimentul etern omenesc al iubirii.* SAD.; *respira ... aerul greu şi acru al odăii supraîncărcate de trupuri omeneşti vii.* ST.; **Fiul omenesc**, Isus Hristos; **aşezare omenească**, denumire pentru sat, comună, oraş; **2.** (înv. şi pop.) care aparţine altui om; străin: *cu coliva omenească va morţii să-şi pomenească.* PANN; **3.** (înv.) care aparţine omului de rînd: *îşi încurcase vaca printre carele omeneşti.* DELAVR.; **4.** (înv. şi pop.) care are sau care dovedeşte înţelegere şi compasiune faţă de oameni, faţă de starea, de suferinţele lor; uman, prietenos, binevoitor; blînd: *purtare omenească;* **5.** (înv. şi pop.) convenabil, rezonabil: *iese bacşişul mai omenesc.* AL.; **6.** (rar) inteligibil, clar: *limbă omenească.* // n. ceea ce ţine de fiinţa umană: *idealul lor de atroce detaşare nu are nimic de-a face cu omenescul care suferă.* EL. [*Omen* (vechea temă a lui *om*) + *-esc*].

omenéşte adv. **1.** din punct de vedere omenesc, în mod omenesc; cu mijloacele, cu puterile omeneşti: *pe cît se poate omeneşte prevedea.* MAIOR.; **2.** ca oamenii, în condiţii omeneşti; (p. ext.) cumsecade, cum se cuvine: *bun împărat care ne-a cîrmuit omeneşte.* ISP.; *avură răgazul să vorbească omeneşte.* GHEŢIE. [*Omen* (vechea temă a lui *om*) + *-eşte*].

omení, omenesc vb. (pop.) **1.** (tr.) a primi pe cineva în mod ospitalier; a ospăta, a cinsti: *îl ospătă şi îl omeni ca pe un călător.* ISP.; **2.** (refl.) a mînca şi a bea; a se ospăta; **3.** (tr.) a cinsti, a onora, a slăvi: *vorbindu-ne corect şi frumos limba ..., omenim astfel pe străbuni.* VIERU. [De la *om*].

omeníe f. **1.** (înv.) fire, natură omenească: *doao firi întru Hristos: ... dumnezeirea şi omenia* (a. 1640). GCR.; **2.** complex de calităţi alese, izvorîte din înţelegerea condiţiei umane; purtare binevoitoare, blîndă; atitudine cuviincioasă: *între noi să nu mai fie decît flori şi omenie.* AL.; **de omenie**, bun, cumsecade, cinstit; ospitalier: *era om de omenie; fiecare oaspe ... era primit cu dragă inimă.* CR.; **3.** (pop.) reputaţie bună; cinste: *toată lumea te cinstea numa-n omenia mea.* POP.; **a-şi mînca omenia**, a-şi pierde reputaţia bună, credibilitatea. [*Omen* (vechea temă a lui *om*) + *-ie*].

omeníme f. (înv. şi reg.) omenire: *vezi că lumea-i rău stricată, omenimea blestemată.* POP. [*Omen* (vechea temă a lui *om*) + *-ime*].

omeníre f. **1.** totalitatea oamenilor de pe glob; neamul omenesc: *i-e ruşine omenirii să vă zică vouă oameni!* EM.; *să scoată omenirea din mocirla păcatelor şi a egoismului.* GHEŢIE; **2.** mulţime de oameni; lume, public: *omenirea împrejuru-i scotea ţipete.* NEGR.; *a spus în omenire ce şi cum a descoperit.* SAD.; **3.** (înv.) omenie: *sentiment de omenire.* MARC. [De la *om*].

omenít, ~ţi, omenită, ~e a. **1.** (înv.) blînd, omenos: *era ... omenit, blînd, cucernic.* DOS.; **2.** (înv. şi pop.) cinstit, respectat, iubit: *voi fi mai omenită şi mai băgată în seamă de către oamenii cei buni.* ISP. [V. *omeni*].

omenós, ~şi, omenoásă, ~e a. plin de omenie; afabil, blînd, bun; cumsecade, generos, îngăduitor, înţelegător: *Harap-Alb ... samănă a fi mult mai omenos.* CR. [*Omen* (vechea temă a lui *om*) + *-os*].

omeopát a. v. homeopat.

omeopátic a. v. homeopatic.

omeopatíe f. v. homeopatie.

oméric a. v. homeric.

omertà f. legea tăcerii impusă în organizaţiile de tip mafiot. [Cuv. it.].

omét n. (înv. şi reg.) mulţime mare de oameni; lume, popor. [*Om* + *-et*].

ométiţă f. (reg.) **1.** zăpadă fină (spulberată de vînt); **2.** pospai: *în covată curgea făina ..., o ometiţă fină ... umplea încăperea.* SAD. [Din ucr. *obmetycja*].

ometí, pers.3 **ometéşte** vb. (reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) acoperi cu omăt, a (se) înzăpezi: *cu omăt v-oi omăta.* POP.; **2.** (intr.) a viscoli. [De la *omăt*].

omfalectomíe, omfalectomii f. rezecţie a ombilicului. [Din fr. *omphalectomie*].

omfalocél, omfalocele n. hernie ombilicală. [Din fr. *omphalocèle*].

omfalotomíe, omfalotomii f. secţionare a cordonului ombilical. [Din fr. *omphalotomie*].

omídă, omizi f. **1.** larvă de fluture, cu corpul alungit (şi păros), în formă de vierme, de obicei dăunătoare pomilor; **omida păroasă a stejarului**, fluture dăunător arborilor, a cărui larvă, cenuşie-violacee, are peri cu venin, foarte iritanţi pentru om şi animale (*Lymantria dispar*); **omida păroasă a dudului**, fluture mic, alb, ale cărui larve păroase, gălbui cu pete negre şi portocalii, rod frunzele dudului şi ale altor pomi fructiferi (*Hyphantria cunea*); **2.** epitet pentru un om lacom, hrăpăreţ: *omidă nesăţioasă.* AL. [Din gr. mod. *omídas*].

omilénic, ~ci, omilenică, ~ce a. (înv.; rar) uşor de înduioşat: [Constantin Vodă] *era şi omilenic.* NEC. [*Omilenie* + *-ic*].

omilétic, ~ci, omiletică, ~ce a. referitor la elocvenţa bisericească. // f. disciplină teologică referitoare la principiile şi la regulile oratoriei bisericeşti. [Din it. *omiletico,* lat. *homileticus,* fr. *homilétique*].

omiliár, omiliare n. carte care conţine omilii: *Omiliarul lui Coresi.* [*Omilie* + *-ar;* cf. fr. *homiliaire*].

omilíe, omilii f. cuvîntare bisericească prin care se explicau şi se interpretau pe înţelesul tuturor pasaje din „Noul Testament"; predică: *omilia despre ciumă.* SL.; *aceste omelii fine ... sînt extrageri şi compilaţii.* CĂL.; *omiliile lui Ioan Hrisostom;* (şi: **omelie**). [Din gr. mod. *omilía*].

omís, ~şi, omisă, ~e a. care a fost lăsat la o parte, trecut cu vederea: *pasaje omise.* [V. *omite*].

omisiúne, omisiuni f. 1. faptul de a omite; trecere cu vederea, neglijare; omitere: *mai sînt şi alte delicte, de pildă, omisiunea de denunţ.* PR.; **2.** (p. ext.) lucru omis; lipsă, lacună, scăpare: *omisiunile lui sînt vinovate.* [Din fr. *omission,* lat. *omissio, -onis*].

omisív, ~i, omisivă, ~e a. cu omisiuni. [Din engl. *omissive*].

omíte, omít vb. (tr.) a lăsa (intenţionat) la o parte, a neglija, a trece cu vederea; a uita ceea ce trebuia spus, făcut etc.: *debitase definiţia pe de rost, fără a omite un singur cuvînt.* GHEŢIE. [Din lat. *omittere*].

omítere, omiteri f. acţiunea de a omite şi rezultatul ei; omisiune. [V. *omite*].

omlétă, omlete f. mîncare preparată din ouă bătute şi prăjite în grăsime, uneori cu şuncă, brînză etc. [Din fr. *omelette*].

omneputínţă f. v. omnipotenţă.

omni- element de compunere cu sensul „(a) tot", „(a) toate". [Din fr. *omni-*].

omnibúz, omnibuze n. **1.** (înv.) trăsură asemănătoare cu diligenţa, care servea pentru transportul în comun al călătorilor, pe rute fixe: *mă suii în omnibus şi luai calea ce duce la Giurgiu.* FIL.; **2.** autobuz (cu etaj) care circulă în interiorul unui oraş, avînd itinerar şi staţii fixe. [Din fr., it. *omnibus*].

omnicolór, ~i, omnicoloră, ~e a. (rar) care are tot felul de culori; multicolor: *baloane omnicolore.* [Din fr. *omnicolore*].

omnidirecţionál, ~i, omnidirecţională, ~e a. (despre surse sau receptoare de radiaţii) care nu prezintă directivitate. [Din fr. *omnidirectionnel*].

omnilaterál, ~i, omnilaterală, ~e a. (rar) din toate punctele de vedere, în toate direcţiile; multilateral: *analize omnilaterale.* HASD. [Din fr. *omnilatérale* sau *omni-* + *lateral*].

omnilateralitáte f. însuşirea de a fi omnilateral. [*Omnilateral* + *-itate*].

omnipotént, ~ţi, omnipotentă, ~e a. cu putere nelimitată; atotputernic: *locotenenţii, crezîndu-se omnipotenţi.* GHICA; *soluţia omnipotentă ... ar preschimba totul.* GAL. // m. artic. Dumnezeu. [Din fr. *omnipotent,* it. *omnipotente,* lat. *omnipotens, -ntis*].

omnipoténţă f. putere nelimitată; autoritate absolută; atotputernicie: *putu să dea ... probă de omnipotenţa, energia şi vibraţiunea vocii sale.* FIL.; *omnipotenţa soteriologică a cuvîntului.* STĂNIL.; (şi: (înv.) **omneputinţă**). [Din fr. *omnipotence*].

omniprezént, ~ţi, omniprezentă, ~e a. care este prezent, activ pretutindeni: *oamenii au trecut orbi pe lîngă acest fenomen omniprezent.* BL. [Din fr. *omniprésent*].

omniprezénţă, omniprezenţe f. calitatea de a fi prezent, activ pretutindeni; prezenţă a cuiva peste tot. [Din fr. *omniprésence*].

omniscién, ~ţi, omniscientă, ~e a. care are capacitatea de a cunoaşte tot; atotştiutor. // m. artic. Dumnezeu. [Din fr. *omniscient,* lat. *omnisciens, -ntis*].

omniscién f. **1.** însuşirea de a şti totul; ştiinţă, cunoştinţă universală: *inexplicabilul delir românesc al omniscienţei înţepate răspunde unei manii a persecuţiei.* D.; **2.** atribut divin prin care se afirmă că Dumnezeu cunoaşte tot. [Din fr. *omniscience,* lat. *omniscientia*].

omnivór, ~i, omnivoră, ~e a. (adesea subst.) care se hrăneşte atît cu hrană vegetală, cît şi cu hrană animală; care mănîncă de toate (ex.: omul, ursul). [Din fr. *omnivore*].

omocéntric a. v. homocentric.

omofág, ~gi, omofagă, ~ge a. care se hrăneşte cu carne crudă. [Din fr. *omophage*].

omofagíe, omofagii f. **1.** sacrificiu urmat de consumarea de carne crudă, în religiile primitive; **2.** hrănirea cu carne crudă. [Din fr. *omophagie*].

omofón, ~i, omofonă, ~e a. (despre cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe) care se pronunţă la fel cu alte cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe (fără a se scrie identic). [Din fr. *homophone*].

omofónic, ~ci, omofonică, ~ce a. care ţine de omofonie, referitor la omofonie. [*Omofon* + *-ic*].

omofoníe, omofonii f. **1.** însuşirea de a fi omofon; **2.** (muz.) tehnică de compoziţie în care o voce (în registru înalt) deţine melodia, iar celelalte o susţin, o acompaniază, întregind-o armonic. [Din fr. *homophonie*].

omofór, omofoare n. veşmînt bisericesc ortodox în forma unei eşarfe (brodate şi ornamentate), pe care arhiereul îl poartă pe umeri, peste sacos, în timpul slujbei religioase: *mitropolitul, puind omoforul asupra creştetului domnului, cetește molitfa.* OD. [Din sl. *omoforŭ*].

omofórm, ~i, omoformă, ~e a. (despre forme ale unor părţi de vorbire diferite) care coincide ca pronunţare. [Din fr. *homoforme*].

omogén, ~i, omogenă, ~e a. **1.** ale cărui părți sînt de aceeași natură, care are o alcătuire sau o structură unitară; care prezintă omogenitate; nediferențiat; (p. ext.) unitar, coerent: *ar fi ... foarte imprudent ca noi ... să facem o despărțire între interesele omogene ale țărilor România și Moldavia.* GHICA; *un tot omogen;* **2.** (mat.; despre funcții cu mai multe variabile) în care suma exponenților din fiecare termen este constantă; **polinom omogen,** polinom cu toți termenii de același grad; **sistem omogen,** sistem de ecuații (cu două sau mai multe necunoscute), în care termenii care conțin necunoscutele sînt de același grad, iar termenii liberi sînt toți egali cu zero; **3.** (fiz.; despre un corp sau un sistem fizico-chimic) care are pentru o mărime fizică aceeași valoare în oricare domeniu din interiorul corpului sau sistemului respectiv. [Din fr. ***homogène***].

omogeneitáte *f. v.* omogenitate.

omogeneizá vb. v. omogeniza.

omogeneizáre f. v. omogenizare.

omogeneizatór n. v. omogenizator.

omogenitáte f. **1.** însușirea de a fi omogen; (p. ext.) unitate, solidaritate, coerență: *nemulțumirea ... nu crește proporțional cu distanța și eterogeneitatea, ci cu apropierea și omogenitatea.* LOV.; **2.** proprietate a unui obiect, a unui grup, a unui sistem fizic etc. de a avea aceleași proprietăți în toate punctele sale; **3.** proprietate a unui polinom, a unui sistem matematic de a fi omogen; **4.** proprietate a unei formule, a unei relații etc. de a avea aceleași dimensiuni în cei doi membri ai săi; (și: **omogeneitate**). [Din fr. ***homogénéité***, lat. ***homogeneitas, -atis***].

omogenizá, omogenizez vb. (tr.) a face să fie omogen, a aduce în stare de omogenitate; (p. ext.) a egaliza, a uniformiza: *am omogenizat amestecul;* (refl.) *echipa s-a omogenizat;* (și: **omogeneiza**). [***Omogen*** + *-iza;* cf. fr. ***homogénéiser***].

omogenizáre, omogenizári f. **1.** acțiunea de a omogeniza și rezultatul ei; **2.** amestecare a componenților unui sistem eterogen spre a se obține un amestec cu aceeași compoziție în toată masa lui; **3.** tratament termic care se aplică unor aliaje în scopul realizării omogenității lor fizice, chimice și structurale; **4.** concordanță, unitate a sonorității vocilor într-un cor; (și: **omogeneizare**). [V. ***omogeniza***].

omogenizatór, omogenizatoare n. aparat folosit pentru obținerea pe cale mecanică a unei emulsii; (și: **omogeneizator**). [***Omogeniza*** + *-tor*; cf. fr. ***homogénéisateur***].

omográf, ~i, omografă, ~e a. și n. (cuvînt) care se scrie la fel cu altul, dar diferă de acesta din punct de vedere fonetic (ex. copíi – cópii). [Din fr. ***homographe***].

omográfic, ~ci, omografică, ~ce a. referitor la omografie; (mat.) **transformare omografică,** corespondență biunivocă a mulțimii numerelor reale sau complexe (mai puțin un punct) care poate fi exprimată în formă de raport a două polinoame de gradul întîi. [Din fr. ***homographique***].

omografíe, omografii f. **1.** faptul sau însușirea de a fi omograf; situația în care se află două cuvinte omografe; **2.** (mat.) dependență particulară a două figuri geometrice. [Din fr. ***homographie***].

omói, omoaie m. și f. augmentativ al lui om: *un groaznic omoi c-un ochi în frunte.* B.-DEL.; *omul cu omoaia.* POP. [***Om*** + *-oi*].

omológ, ~gi, omoloágă, ~ge a. **1.** (mat.; despre două elemente din două figuri) care sînt asociate printr-o anumită corespondență; **2.** (despre doi sau mai mulți compuși organici) care diferă între ei prin prezența unei grupe în care carbonul se află în combinație cu doi atomi de hidrogen; **3.** (biol.; despre organe) care are structură asemănătoare și origine comună, dar formă externă și funcții diferite (ex. membrele anterioare la om, balenă, liliac, pasăre). // m. persoană care deține o funcție oficială într-un stat, într-un partid, într-o organizație etc., privită în raport cu altă persoană care deține aceeași funcție oficială în alt stat, într-un alt partid, în altă organizație etc.: *ministrul de justiție român s-a întîlnit cu omologul său francez.* [Din fr. ***homologue***].

omologá, omologhez vb. (tr.) **1.** (astăzi rar) a confirma, în baza autorității conferite de lege, valoarea sau autenticitatea unui înscris: (fig.) *critica omologhează și instituie canoane care stau la temelia alcătuirii patrimoniului de valori;* **2.** a accepta oficial un tip de produs, aprobînd fabricarea lui (în serie); **3.** a recunoaște oficial o performanță sportivă: *nu s-au omologat încă toate rezultatele.* PR. [Din fr. ***homologuer***].

omologáre, omologári f. acțiunea de a omologa și rezultatul ei; confirmare, recunoaștere. [V. ***omologa***].

omologíe, omologii f. **1.** calitatea a ceea ce este omolog; **2.** (biol.) corespondență de structură a unuia sau a unor organe la două specii diferite, datorită originii lor comune. [Din fr. ***homologie***].

omoním, omonime n. **1.** cuvînt identic ca formă și ca pronunțare cu alt cuvînt sau cu alte cuvinte, de care se deosebește însă ca sens sau ca origine (ex.: cer „bolta cerească", cer „arbore", cer „pretind"). // m. (pl. **omonimi**) persoană care poartă același nume cu altcineva; tiz: *un strămoș și omonim al său.* HASD.; *fiecare dintre noi avea un omonim.* GHEȚIE. [Din fr. ***homonyme***].

omonímic, ~ci, omonimică, ~ce a. referitor la omonimie sau la omonim, de omonim sau de omonimie. [Din fr. ***homonymique***].

omonimíe, omonimii f. faptul sau însușirea de a fi omonim; situația în care se află două sau mai multe cuvinte omonime: *acceptă ca fiul său să se numească Dimitrie Cantemir, deși bănuia ponoasele pe care avea să le tragă de pe urma prezumțioasei omonimii.* GHEȚIE. [Din fr. ***homonymie***].

omoplát, omoplați m. os lat pereche, triunghiular, care formează partea posterioară a articulației umărului; spată, scapulă: *mă strînse, își înfipse bărbia în omoplatul meu.* PR. [Din fr. ***omoplate***].

omór, omoruri n. **1.** faptul de a omorî; crimă, ucidere, asasinat: *iar tu de omor să nu le spui lor.* POP.; **2.** (jur.) infracțiune care constă în uciderea unei persoane; **3.** ucidere în masă; măcel: *să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiate.* NEGR.; **4.** (fig.) aglomerație mare: *sîmbăta și duminica era omor* [la restaurant]. GHEȚIE; **5.** (înv.) epidemie: *după foamete, scornitu-s-au și un omor mare de ciumă în țară.* NEC. [De la ***omorî***].

omorgánic, ~ci, omorganică, ~ce a. (despre consoane) emis de aceleași organe și având același mod de articulare. [Din fr. ***homorganique***].

omorî, omór vb. **1.** (tr.) a pricinui moartea cuiva, a lua viața cuiva (într-un mod violent); a ucide, a asasina: *strîngîndu-l tare-n brațe, era mai ca să-l omor.* EM.; *sînt afurisit să nu pot să mor decît omorît.* GAL.; **a omorî pe cineva cu zile,** a pricinui moartea cuiva înainte de vreme; a produce cuiva necazuri mari, a învenina viața cuiva; **a omorî pe cineva în bătaie,** a bate foarte tare pe cineva; **2.** (refl.) a se sinucide: *acela ce se omoară de deznădejde ar fi putut face mult bine.* BĂLC.; **3.** (fig.; tr.) a distruge, a nimici; a face să dispară: *îmi omora cariera.* CAR.; **a-și omorî timpul** (sau **vremea**), a-și ocupa timpul cu lucruri facile, plăcute, astfel încît să i se pară că trece repede; a-și pierde vremea: *neglijează instrucția și-și omoară timpul citind.* CĂL.; **4.** (fig.; tr.) a pricinui cuiva o suferință fizică sau morală, o durere; a chinui: *ca dorul ce omoară.* AL.; **5.** (fig.; tr.) a sîcîi, a plictisi pe cineva: *mă omoară cu problemele ei;* **6.** (refl.) a-și cheltui toate puterile, a se epuiza făcînd ceva; a se consuma: *oamenii sînt plătiți după cantitatea extrasă și se omoară să scoată cît mai mult cărbune.* GHEȚIE; *s-adună cucii din țeară și cîntă de se omoară.* POP.; **a se omorî cu firea,** a se strădui din răsputeri. [Din sl. ***umoriti***].

omorîre, omorîri f. acțiunea de a omorî și rezultatul ei; ucidere, omor; moarte: *omorîre prin cazne.* MINEIUL. [V. ***omorî***].

omorît, ~ți, omorîtă, ~e a. (adesea subst.) ucis; mort: *răzbunarea fiilor celui omorît.* [V. ***omorî***].

omorîtór, ~i, omorîtoáre a. **1.** care omoară; ucigător: *arme omorîtoare;* **2.** (fig.) care chinuie, torturează: *griji omorîtoare.* ALEX. // m., f. ucigaș, asasin: *tu ai băut cu omorîtori de șobolani.* PR. [***Omorî*** + *-tor*].

om-sándviș m. persoană care plimbă două panouri publicitare, unul în spate, altul în față. [Din fr. ***homme-sandwich;*** cf. engl. ***sandwich-man***].

omotermíe, omotermii f. scădere treptată a temperaturii apelor oceanice de la suprafață spre fund. [Din fr. ***homothermie***].

omotétic, ~ci, omotetică, ~ce a. care se află în raport de omotetie. [Din fr. ***homothétique***].

omotetíe, omotetii f. (mat.) transformare omografică în care punctele corespondente sînt coliniare cu un punct fix și sînt situate față de el la distanțe al căror raport este constant. [Din fr. ***homothétie***].

omucíd, ~zi, omucidă, ~e m. și a. (om) care ucide; ucigaș, asasin: *un astfel de omucid ... singur poate a-l izbi.* HEL.; *mînă omucidă.* // n. (pl. **omucide**) asasinat, omor. [***Om*** + ***ucide***; cf. fr. ***homicide***].

omucídere, omucideri f. omor, crimă, asasinat: *secolul nostru a avut parte de ... gravisime omucideri, reprezentate de holocaust și de gulag.* D.; *condamnat pentru omucidere.* [***Om*** + ***ucidere***].

omucigáș, ~i, omucigașă, ~e m., f. (rar) ucigaș, criminal, asasin. [***Om*** + ***ucigaș***].

omulét, omuleți m. **1.** diminutiv al lui om; om mic de statură; omușor: *un omuleț chel, rubicond ... îi atrase malițios atenția.* GHEȚIE; **2.** (fig.) om neînsemnat, lipsit de merite; om cu preocupări mărunte: *te omoară acești omuleți nenorociți.* [***Om*** + *-uleț*].

omușór, omușori m. omuleț: *se plătește nu numai ceea ce consumi, ci și ... intervenția grabnică a acelui omușor cu haina strîmtă care se numește picolo.* SAD. // n. (pl. **omușoare**) **1.** apendice cărnos, mobil și contractil, situat în fundul cavității bucale, în partea posterioară a palatului moale; uvulă, luetă: *căscă zdravăn de i se văzu omușorul.* DELAVR.; **2.** (rar) mărul lui Adam: *ținea* [plosca] *la gură, de-i juca omușorul ..., gîlgîind.* PETR. [***Om*** + ***ușor***].

onagracée, onagracee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate ale căror flori au corola cu petalele separate pînă la bază; (și la sg.) plantă din această familie (ex. onagrul). [Din fr. ***onagracée***].

onágru[1], onagri m. plantă din familia onagraceelor, originară din America, cultivată pentru florile sale mari, roz, purpurii sau galbene (*Enothera*). [Din fr. ***onagre***].

onágru[2], onagri m. (înv.) măgar sălbatic care trăiește în Orient; colun (*Equus onager*): *așteaptă onagrii.* PSALT. [Din gr. ***ónagros***].

onánie[1], onanii f. (reg.) om pipernicit și urît; pocitanie, arătare: *al dracului onanie de om e și acesta.* CR. [Et. nec.].

onaníe[2], onanii f. producere a plăcerii sexuale, la bărbat, prin autoexcitație (manuală); malahie, masturbație, onanism. [Din lat. ***onania,*** germ. ***Onanie***].

onanísm n. onanie[2]. [Din fr. ***onanisme***].

onaníst, onaniști m. persoană care practică onania[2]; labagiu, lăbar. [Din germ. ***Onanist,*** fr. ***onaniste***].

onănăí, onănăi și **onănăiesc** vb. (reg.; intr.) a fonfăi, a fornăi: *fata lor ... onănăie pe nas cînd vorbește.* ST. [Onomat.].

onănăít, ~ți, onănăită, ~e a. (reg.) fonf. [V. ***onănăi***].

oncocít, oncocite n. celulă epitelială glandulară caracterizată printr-un nucleu mic, dens și o citoplasmă acidofilă, foarte bogată în mitocondrii, aflată în epiteliul canalelor sau a acinilor glandelor salivare, al tiroidei, al paratiroidei și al celor mai multe parenchimuri glandulare. [Din fr. ***oncocyte***].

oncocitóm, oncocitoame n. tumoare benignă, cu structură glandulară, care se poate localiza îndeosebi la nivelul tiroidei, glandelor salivare, bronhiilor și rinichilor. [Din fr. ***oncocytome***].

oncogén, ~i, oncogenă, ~e a. cancerigen. // f. genă anormală care antrenează modificări de natură canceroasă. [Din fr. *oncogène*].

oncográf, oncografe n. (med.) aparat folosit în oncografie. [Din fr. *oncographe*].

oncografíe, oncografii f. reprezentare grafică a volumului, locului şi configuraţiei unui organ anatomic cu ajutorul oncografului. [Din fr. *oncographie*].

oncológ, ~gi, oncologă, ~ge m., f. medic specialist în oncologie. [De la *oncologie*].

oncológic, ~ci, oncologică, ~ce a. care se referă la oncologie, care aparţine oncologiei: *spital oncologic.* [Din it. *oncologico*].

oncológie f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi tratamentul tumorilor canceroase. [Din it. *oncologia*].

oncométru, oncometre n. (med.) aparat pentru măsurarea locului şi configuraţiei unui organ. [Din engl. *oncometer*].

oncostátic, ~ci, oncostatică, ~ce a. şi s. (medicament, substanţă) care opreşte evoluţia unei tumori (maligne). [Din fr. *oncostatique*].

onctuós, ~şi, onctuoásă, ~e a. (livr.) **1.** unsuros, uleios; **2.** (fig.) insinuant, mieros; prefăcut: *discursul e o teribilă admonestaţie onctuoasă.* CĂL.; *zîmbet onctuos;* (adv.) *arhimandritul expune onctuos ... cazul diabolic de avariţie.* CĂL. [Din fr. *onctueux*].

onctuozitáte f. (livr.) **1.** faptul de a fi unctuos; caracterul a ceea ce este onctuos; **2.** proprietate a unui lubrifiant de a adera la suprafeţele a două piese care alunecă una pe alta; **3.** (fig.) atitudine, comportare insinuantă, prefăcută: *călugării ... nu ... simulează cu onctuozitate o credinţă.* CĂL. [Din fr. *onctuosité*].

ondátră, ondatre f. (zool.) bizam (*Ondatra zibethica*). [Din lat. *Ondatra* (*zibethica*)].

ondínă, ondine f. (mit.) zînă (rea) a apelor, în basmele şi legendele germane şi scandinave: *ondină, cu ochi de dulce lumină!* EM. [Din fr. *ondine*].

ondográf, ondografe n. instrument care înregistrează pe o bandă de hîrtie curba de variaţie a tensiunii sau intensităţii unui curent electric la încărcarea sau descărcarea periodică a unui condensator. [Din fr. *ondographe*].

ondoí vb. v. **undui.**

ondoiá vb. v. **undui.**

ondolá vb. v. **ondula.**

ondróc n. v. **androc.**

ondúl, onduluri n. (rar) ondulaţie; mlădiere: (fig.) *a ondulurilor tonului.* EM. [De la *ondula*].

ondulá, ondulez vb. **1.** (intr.) a se mişca, a se legăna ca undele apei, ca valurile; a avea ondulaţii; a se undui: *îşi vedea imaginea ondulînd* [în apă]. SAD.; **2.** (intr. şi tr.) a descrie o linie sinuoasă; a şerpui, a se arcui: *munţii ... îşi ondulează coama pe poalele rubinii ale cerului.* VLAH.; **3.** (tr.) a bucla, a încreţi părul; **4.** (tr. şi refl.) a (se) deforma plastic un obiect de metal, de piele etc., căpătînd aspect de valuri: *asfaltul s-a ondulat;* (şi: (pop.) **undula,** (înv. şi reg.) **ondola**). [Din fr. *onduler*].

ondulăre, ondulări f. **1.** acţiunea de a (se) ondula şi rezultatul ei; **2.** legănare; unduire, şerpuire: *am vedea tîrîndu-se cu ondulări antediluviene un monstru păduros.* CĂL.; (fig.) *clopotele începură să răspîndească ... ondulările pline de vaier.* AG.; **3.** buclare, încreţire a părului. [V. *ondula*].

ondulát, ~ţi, ondulată, ~e a. **1.** care are ondulaţii, uşoare diferenţe de nivel; ca undele: *şesurile ondulate ale Dobrogei.* VLAH.; *era o odaie curios alcătuită, cu tavanul scund ..., cu pereţii uşor ondulaţi.* EL.; **2.** sinuos, şerpuitor: *linia uşor ondulată a podişului.* SAD.; **3.** (fig.) mlădios, unduios: *se mărgineşte să evoce ... cu glas ondulat copilăria.* CĂL.; **4.** cu ondulaţii, buclat; ondulos: *păr ondulat;* **5.** (despre obiecte de tablă, de piele etc.) în formă de valuri, vălurit. [V. *ondula*].

ondulatór[1], ~i, ondulatoáre a. (rar) care se leagănă ca valurile, care se ondulează; unduitor: *livezi ondulătoare.* GAL. // n. instrument (electric) care serveşte la ondularea părului; drot; (şi: **ondulător**). [*Ondula* + *-tor*].

ondulatór[2], ondulatoare n. aparat care înregistrează semnalele telegrafice prin deviaţia unui ac indicator. [Din fr. *ondulateur*].

ondulatóriu, ~ii, ondulatorie, ~ii a. care se propagă sub formă de unde sau prin unde; referitor la unde: *Leonardo a descoperit propagarea ondulatorie a sunetului.* BL.; *natura ondulatorie a luminii;* **mecanică ondulatorie,** teorie fizică emisă la începutul sec. al XX-lea, avînd un rol fundamental în fizica nucleară şi în astrofizică. [Din it. *ondulatorio,* fr. *ondulatoire*].

ondulaţie, ondulaţii f. **1.** mişcare unduioasă a apei: (fig.) *veşnica ondulaţie a vieţii.* VLAH.; **2.** alternare de proeminenţe şi adînciturі pe o suprafaţă: *ondulaţii ale scoarţei pămînteşti; ondulaţiile azbocimentului;* **3.** ondulare a părului; (concr.) buclă, onduleu. [Din fr. *ondulation,* it. *ondulazione*].

ondulátor a. v. **ondulator[1].**

onduléu, onduleuri n. (fam.) ondulaţie a părului.; buclă; cută. [Din fr. *ondulé*].

ondulográf, ondulografe n. aparat de recepţie şi de înregistrare a semnalelor telegrafice după codul Morse, folosit în radiotelegrafie. [Din fr. *ondulographe*].

ondulór, onduloare n. aparat care serveşte la obţinerea curentului electric continuu din curent alternativ. [Din fr. *onduleur*].

ondulós, ~şi, onduloásă, ~e a. (înv.) ondulat: *părul-i, în viţe onduloase, e ridicat.* OD.; (şi: **unduios**). [Din fr. *onduleux*].

ondulozitáte, ondulozităţi f. (rar) unduire, mlădiere: *ondulozitatea de plop a trupului o făcea vaporoasă.* CĂL. [*Ondulos* + *-itate*].

one-man show, one-man show-uri [uanmenşóu], **1.** artisti(ă) care susţine singur(ă) un spectacol; **2.** spectacol susţinut de un singur artist. [Cuv. engl.].

onerár, ~i, onerară, ~e a. (rar) care exercită în mod real o funcţie. [Din fr. *onéraire*].

onerós, ~şi, oneroásă, ~e a. costisitor; dezavantajos; împovărător, apăsător: *folosirea autorităţii de prim-pretor pentru cumpărarea şi vinderea, în condiţii oneroase, a pămîntului.* GHEŢIE; (jur.) **(contract, act etc.); cu titlu oneros,** (contract, act etc.) prin care părţile urmăresc să obţină fiecare de la cealaltă, ca echivalent, un folos patrimonial, oricare ar fi obiectul obligaţiilor: *combate pe arendaş ..., care speculează pe ţăran uneltind contracte oneroase de muncă.* CĂL. [Din fr. *onéreux,* lat. *onerosus*].

onerozitáte f. (rar) caracterul a ceea ce este oneros. [Din fr. *onérosité*].

onést, ~şti, onestă, ~e a. cinstit, corect; virtuos, incoruptibil: *ciocoiul ... se deosebeşte de omul onest prin mai multe fapte.* FIL. [Din lat. *honestus,* it. *onesto*].

onestitáte, (rar) **onestităţi** f. atitudine, conduită conformă cu regulile etice; cinste, corectitudine: *cade la presupuneri absurde cu privire la onestitatea soţiei.* CĂL.; *înţelegerea binelui ... implică săvîrşirea lui cu onestitate.* CF. [*Onest* + *-itate*].

ongléu, ongleuri n. (tipogr.) falţ. [Din fr. *onglet*].

onichíe, onichii f. denumire generică pentru afecţiunile unghiilor. [Din fr. *onychie*].

onicofagíe f. (livr.) obicei de a-şi roade unghiile. [Din fr. *onychophagie*].

onicomalacíe f. consistenţă anormal de moale a unghiilor. [Din fr. *onychomalacie*].

onicomicóză, onicomicoze f. boală a unghiilor provocată de ciuperci parazite. [Din fr. *onychomycose*].

onicopatíe f. termen generic pentru orice afecţiune a unghiilor; onicoză. [Din fr. *onychopathie*].

onicóză f. (med.) onicopatie. [Din fr. *onychose*].

oníric, ~ci, onirică, ~ce a. **1.** care ţine de vis, care este de natura visului, referitor la vis: *mlaştina e ... un simbol oniric.* CĂL.; *imagini onirice;* **2.** care evocă visul, care pare din vis; asemănător cu visul: *atmosfera onirică a poemului;* **delir oniric,** onirism; **3.** care tratează aspecte referitoare la vis; care cultivă onirismul: *literatură onirică; scriitor oniric.* [Din fr. *onirique*].

onirísm n. **1.** stare delirantă care apare într-un context de confuzie mintală, manifestată prin halucinaţii vizuale, inclusiv la nivel muscular (în senzaţia de cădere, de deplasare rapidă), provocată de obsesii sau de unele stări psiho-patologice şi adesea în intoxicaţia alcoolică; delir oniric; **2.** înclinaţie spre cultivarea motivelor onirice; caracter oniric al unei creaţii literare. [Din fr. *onirisme*].

oniríst, ~şti, oniristă, ~e a. şi m., f. (adept) al onirismului. [*Onir*(*ism*) + *-ist*].

oniromanţíe f. interpretare a viselor; prezicere pe baza viselor. [Din fr. *oniromancie*].

ónix n. varietate de agat de culoare neagră (cu dungi de altă culoare), folosită ca piatră semipreţioasă de ornament; (p. ext.) obiect făcut din acest material: *cupe de-onix se ridică.* MACED.; *gămălia mare, de onix, a acului de păr.* CĂRT. [Din fr. *onyx*].

onízis n. inflamaţie a marginii cărnoase laterale a unghiei, cel mai frecvent din cauza dermatofilelor; (spec.) unghie încarnată (la un deget de la picior). [Din fr. *onyxis*].

on-line [ónlain] a. (inform.) conectat la o reţea de calculatoare (internet) sau controlat direct de un procesor central. [Cuv. engl.].

onoáre f. **1.** integritate morală; probitate, corectitudine, cinste; sentiment al **demnităţii,** al datoriei care îndeamnă la fapte curajoase, leale: *a-şi împăca onorul cu sacra-i datorie.* AL.; *mă cheamă datoria, onoarea.* GAL.; **de onoare, a)** demn de încredere, cinstit, onest: *oameni de onoare.* GHICA; **b)** care angajează cinstea, demnitatea cuiva: *datorie de onoare;* **c)** care onorează; onorific: *îmi făceam un punct de onoare să fiu obiectiv.* IBR.; **pe cuvîntul meu** (sau **al tău etc.**) **de onoare** ori **pe onoarea mea** (sau **ta etc.**), **îţi** (sau **vă**) **dau cuvîntul (meu) de onoare,** formulă folosită pentru a întări o afirmaţie sau pentru a garanta respectarea unei promisiuni: *pe onoarea mea că mă jigneşti.* SAD.; *de mîine devin alt om, îţi dau cuvîntul de onoare.* GHEŢIE; **2.** reputaţie bună, prestigiu, faimă, renume: *să salveze onoarea familiei.* REBR.; **a face onoare cuiva,** a servi cuiva spre laudă, spre fală; a onora: *acest gest îţi face onoare;* **3.** preţuire deosebită, consideraţie, respect, stimă acordată cuiva pentru virtuţile, meritele sale: *era apoi onoarea de a fi ajuns prim-pretor la nici douăzeci şi doi de ani.* GHEŢIE; **cavaler** (sau **domnişoară**) **de onoare,** persoană aleasă dintre prietenii mirilor, care îi însoţeşte pe aceştia la ceremonia cununiei; **doamnă** (sau **damă**) **de onoare,** doamna ataşată unei regine, unei prinţese; **gardă de onoare,** gardă simbolică instruită în semn de respect cu ocazia unei solemnităţi; **de onoare** sau (înv.) **de onor,** de frunte, de cinste: *li s-au acordat locul de onor în foaia d-voastră.* AL.; *vinul ocupă locul de onoare.* FIL.; **în onoarea cuiva** (sau **a ceva**), spre lauda, spre cinstea cuiva (sau a ceva): *au dat un bal în onoarea laureaţilor;* **4.** favoare, cinste: *am voit să fac această onoare boierilor.* FIL.; **a avea onoarea să ...** (sau **(de) a ...**), a avea cinstea să ...: *am onoarea a vă notifica următoarele.* EM.; **am onoarea (să vă salut)!,** formulă respectuoasă de salut. // n. (numai în forma **onor,** pl. **onoruri;** mai ales la pl.) **1.** manifestare a stimei, a consideraţiei, exprimată prin semne de respect, de cinstire: *de felul lui mîndru, el fugea de onoruri.* CAR.; **a da** (sau **a prezenta**) **onorul,** a prezenta arma în semn de salut la întîmpinarea unei personalităţi sau în ocazii speciale; semnalul din trompetă care însoţeşte acest ceremonial; **a face onorurile (casei** sau **balului),** a-şi îndeplini îndatoririle de gazdă la o petrecere, la o recepţie etc.: *aşteaptă la intrări, ca să facă onorurile cuvenite.* SAD.; **onoruri funebre,** ceremonii de înmormîntare; **2.** poziţie socială, rang: *urcase pînă la vîrf scara onorurilor.* GHEŢIE; **3.** figură mare (damă, valet etc.) la unele jocuri de cărţi: *nouă-n cupe cu onori*

mari. AL.; (şi: **onor**). [Din lat. ***honor, -oris,*** fr. ***honneur,*** it. ***onore***].

onomasiológic, ~ci, onomasiologică, ~ce a. care aparţine onomasiologiei, referitor la onomasiologie: *metodă semantică onomasiologică.* [De la ***onomasiologie***].

onomasiológie f. ramură a lingvisticii care studiază mijloacele folosite de o limbă (sau de mai multe limbi) pentru a exprima o anumită noţiune. [Din germ. ***Onomasiologie***].

onomástic, ~ci, onomastică, ~ce a. referitor la nume proprii, în special la nume de persoane: *vocabular onomastic;* **zi onomastică** (şi f.), zi în care cineva îşi serbează numele; ziua numelui: *de ziua onomastică îi face această rugăminte.* CĂL. // f. **1.** totalitatea numelor proprii dintr-o limbă, dintr-o regiune, dintr-o epocă etc.: *onomastica românească de origine latină;* **2.** disciplină lingvistică al cărei obiect de studiu este originea, formarea şi evoluţia numelor proprii; onomatologie. [Din fr. ***onomastique***].

onomasticón, onomasticoane n. lucrare cuprinzînd un index de nume de persoane. [Din gr. mod. ***onomastikón,*** fr. ***onomasticon***].

onomatológic, ~ci, onomatologică, ~ce a. care ţine de onomatologie, referitor la onomatologie. [Din germ. ***onomatologisch***].

onomatológie, onomatologii f. (rar) onomastică. [Din fr. ***onomatologie***].

onomatomaníe, onomatomanii f. revenire obsesivă în memorie a unui cuvînt, a unui nume etc. [Din fr. ***onomatomanie***].

onomatopée, onomatopee şi (rar) **onomatopei** f. cuvînt creat prin imitarea unor sunete sau zgomote din natură; cuvînt imitativ (ex. of, vîj, bubui, dîrdîi, sforăi etc.). [Din fr. ***onomatopée***].

onomatopéic, ~ci, onomatopeică, ~ce a. (despre cuvinte, fraze, versuri etc.) cu caracter de onomatopee, format din onomatopee; imitativ; onomatopoetic. [Din fr. ***onomatopéique***].

onomatopoétic, ~ci, onomatopoetică, ~ce a. (înv.) onomatopeic. [Din germ. ***onomatopoetisch***].

onór n. v. **onoare.**

onorá, onorez vb. (tr.) **1.** a acorda cuiva respect, consideraţie, stimă; a respecta, a cinsti: *eu te onoram cu prietenia mea, pe cînd dumneata mă calomniai.* REBR.; **2.** a face cinste, onoare; a spori prestigiul: *persoana care ar fi onorat orice academie ... a fost ocolită sistematic în ultimii ani de onorurile oficiale.* R.L.; **3.** a face pe cineva demn de cinste, de laudă: *această faptă te onorează;* **4.** a acorda cuiva ceea ce se consideră ca o favoare: *încrederea voastră mă onorează;* **5.** a achita, a plăti (în termen) o datorie bănească: *onorează nota de plată;* **7.** (rar) a retribui, a remunera. // refl. (rar) a se lăuda, a se făli: *el se onorează a fi amicul vostru.* [Din lat. ***honorare,*** fr. ***honorer,*** it. ***onorare***].

onorábil, ~i, onorabilă, ~e a. 1. care face onoare, cinste: *retragere onorabilă;* **2.** care merită onoare, cinste, respect; respectabil, stimabil: *formează o pereche din cele mai onorabile.* CĂL.; (subst.) *stimabile, onorabile, faceţi tăcere!* CAR. // adv. în mod demn, corect, cinstit: *s-a achitat onorabil.* [Din fr. ***honorable,*** lat. ***honorabilis***].

onorabilitáte f. calitatea de a fi onorabil; cinste, respectabilitate: *un om învăluit în onorabilitatea sa poate ... nesocoti acele loviri.* GHICA; *onorabilitatea acestui bărbat.* EM. [Din fr. ***honorabilité,*** lat. ***honorabilitas, -atis***].

onoránt, ~ţi, onorantă, ~e a. care onorează, care face cinste: *faptă onorantă.* [***Onora*** + ***-ant***].

onorár[1], ~i, onorară, ~e a. (înv.) **1.** care păstrează titlul şi prerogativele onorifice ale unei funcţii pe care a încetat a o mai exercita: *profesor onorar;* **2.** care poartă un titlu onorific: *membru onorar al unei societăţi.* // m. (rar; iron.) onorabil: *prea faci proaşcă în averea mea, onorariule.* AL.; (şi: **onorariu**). [Din fr. ***honoraire,*** lat. ***honorarius***].

onorár[2] n. v. **onorariu[1].**

onoráriu[1], onorarii n. retribuţie, plată acordată unui liber-profesionist (profesor, medic, avocat etc.) pentru un serviciu prestat în sfera ocupaţiei sale: *dădea consultaţii gratuite celor săraci sau le cerea onorarii simbolice.* GHEŢIE; (şi: **onorar**). [Din fr. ***honoraire,*** lat. ***honorarium***].

onoráriu[2] a. v. **onorar[1].**

onorát, ~ţi, onorată, ~e a. stimat, respectat: *te-ntreb şi eu, ca onoratul meu coleg.* PETR. [V. ***onora***].

onorátor, ~i, onoratoáre a. (înv.) care onorează. [***Onora*** + ***-tor***].

onorífic, ~ci, onorifică, ~ce a. **1.** care aduce onoruri; acordat în semn de cinste, de onoare, de consideraţie: *să i se confere o distincţie onorifică.* MAIOR.; *titlu onorific;* **2.** care este îndeplinit în mod benevol, pentru că onorează, cinsteşte: *junii membri ... primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare.* NEGR.; *preşedinţia lui Gyuri era ... mai mult onorifică.* GHEŢIE; **3.** căruia i s-a acordat un titlu (de onoare) în semn de preţuire pentru merite deosebite; onorar[1]: *membru onorific al Academiei;* **4.** care îndeplineşte o funcţie fără a fi retribuit: *începea a fi privit ca funcţionar onorific al legaţiei.* VLAH. [Din fr. ***onorifique,*** lat. ***honorificus***].

óntic, ~ci, ontică, ~ce a. (livr.) care se referă la existenţă, care ţine de domeniul concretului, al fiinţării; ontologic: *dimensiunea ontică a lumii.* [Din fr. ***ontique***].

ontogenétic, ~ci, ontogenetică, ~ce a. care aparţine ontogenezei, referitor la ontogeneză: (fig.) *cinstea este o victorie ontogenetică, influenţată mult de cea filogenetică.* D. [Din fr. ***ontogénétique***].

ontogenéză f. procesul de dezvoltare individuală a organismelor vegetale şi animale, din momentul concepţiei pînă la realizarea formei sale definitive; ciclul vital al unui organism; ontogenie. [Din fr. ***ontogenèse***].

ontogeníe f. **1.** ontogeneză: *ontogenia, în esenţa ei ascunsă, nu este o repetiţie a filogeniei.* BL.; **2.** ramură a biologiei care studiază ontogeneza. [Din fr. ***ontogénie***].

ontogeníst, ~şti, ontogenistă, ~e m., f. specialist în probleme de ontogenie. [***Ontogen***(***ie***) + ***-ist***].

ontogónic, ~ci, ontogonică, ~ce a. care ţine de ontogonie, referitor la ontogonie. [Din fr. ***ontogonique***].

ontogoníe f. studiul apariţiei fiinţelor pe Pămînt. [Din fr. ***ontogonie***].

ontológ, ~gi, ontologă, ~ge m., f. specialist în ontologie; ontologist. [De la ***ontologie***].

ontológic, ~ci, ontologică, ~ce a. **1.** care aparţine ontologiei, referitor la ontologie: *punct de vedere ontologic;* **2.** ontic: *sînt categoriile oglinda unei existenţe ontologice.* BL. [Din fr. ***ontologique***].

ontológie f. ramură a filozofiei care studiază trăsăturile generale ale fiinţei în sine, ale existenţei; teoria existenţei: *îl ştiam pasionat de marile sisteme, de la Platon şi Aristotel, pînă la ontologia existenţială a lui Martin Heidegger.* PR. [Din germ. ***Ontologie,*** fr. ***ontologie***].

ontologísm n. doctrină potrivit căreia este în natura omului cunoaşterea nemijlocită a lui Dumnezeu, toate celelalte lucruri fiind cunoscute în dependenţă de acesta. [Din fr. ***ontologisme***].

ontologíst, ~şti, ontologistă, ~e m., f. ontolog. [Din fr. ***ontologiste***].

oocít, oocite n. celulă germinativă femelă la animale. [Din fr. ***oocyte***].

oofít, oofite n. plantă în stare de ovul sau de spor. [Din fr. ***oophyte***].

oogamíe f. tip de proces sexual caracteristic algelor şi ciupercilor, în care are loc unirea celulei sexuale femele, mari şi imobile, cu celula masculă, mică şi mobilă. [Din fr. ***oogamie***].

oogenéză f. proces de formare a celuleor sexuale feminine (ovule) în ovare, la animale şi la om, şi în oogonii sau în sacul embrionar, la plante. [Din fr. ***oogenèse,*** engl. ***oogenesis***].

oogón, oogoane n. organ femel de reproducere în care se formează oosfera caracteristic unor plante talofite (alge, ciuperci), la care procesul sexual are loc prin oogamie. [Din fr. ***oogone***].

oolít, oolite n. formaţiune sferică sau elipsoidală de carbonat sau de fosfat de calciu, aragonit, limonit etc., rezultată în urma precipitării, în straturi concentrice, a mineralelor, de regulă în jurul unui nucleu (grăunte de nisip, fragment de cochilie etc.). [Din fr. ***oolithe***].

oolític, ~ci, oolitică, ~ce a. care conţine oolite, format din oolite: *minereu oolitic;* **calcar oolitic,** rocă albă sau gălbuie, rezultată prin depunerea carbonatului de calciu din apele marine în jurul granulelor de nisip, a fragmentelor de cochilii etc. [Din fr. ***oolitique***].

oológic, ~ci, oologică, ~ce a. care aparţine oologiei, referitor la oologie. [Din fr. ***oologique***].

oologíe f. parte a ornitologiei care se ocupă cu studiul ştiinţific al ouălor. [Din fr. ***oologie***].

ooplásmă, ooplasme f. (biol.) ovoplasmă. [Din fr. ***ooplasme***].

oosféră, oosfere f. celulă sexuală femelă aflată la alge în oogon, la ferigă şi gimnosperme în arhegon şi la angiosperme în sacul embrionar, în care, de obicei, se depozitează substanţe de rezervă sub formă de amidon sau picături de ulei. [Din fr. ***oosphère***].

oospór, oospori m. ou al criptogamelor, format în oogon după fecundaţie, care se acoperă cu un înveliş protector şi germinează după o perioadă de repaus. [Din fr. ***oospore***].

ootécă, ooteci f. (entom.) pungă în care sînt închise ouăle la ortoptere. [Din fr. ***oothèque***].

op[1], opuri n. (livr.) operă literară sau ştiinţifică; lucrare, scriere, carte: *Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri.* NEGR. [Din lat. ***opus***].

op[2] s. (înv.) **a fi op,** a) a fi de folos, oportun: *toţi plecară-se ... şi fură op.* PSALT.; b) a trebui, a fi necesar: *op să ştim;* **a avea op,** a avea nevoie, a avea lipsă. [Lat. ***opus*** (***est***)].

opác[1], ~ci, opacă, ~ce a. **1.** prin care nu pătrunde lumina, nu pot trece razele X, radiaţiile corpusculare etc.; lipsit de transparenţă; **2.** lipsit de strălucire; întunecat: *soarele ... cînd mai strălucitor, cînd opac.* CAR.; **3.** (fig.) inexpresiv: *întîlneam ... perechi tăcute, frumoase, dar cu o expresie opacă pe chipuri.* PR.; **4.** (fig.) cu orizont mărginit, îngust la minte; refractar, obtuz: *este un individ opac.* [Din fr. ***opaque,*** lat. ***opacus***].

opác[2], opace n. cui cu care se prinde vîsla la luntre. [Et. nec.; cf. ***opacină***].

opacifiá, pers.3 **opacifiază** vb. (refl.) a deveni opac[1]. [Din fr. ***opacifier***].

opacifiát, ~ţi, opacifiată, ~e a. care a devenit opac[1]: *cornee opacifiată.* [V. ***opacifia***].

opacifiére, opacifieri f. **1.** acţiunea de a se opacifia; **2.** leziune cicatrizată care modifică transparenţa normală a corneei sau a cristalinului (ex.: leucom, nefelion, albeaţă etc.); **3.** injectare a unui produs de contrast într-un organ cavitar sau într-un conduct, pentru a le face vizibile la examenul radiologic. [V. ***opacifia***].

opacimetríe, opacimetrii f. (fiz.) măsurare a opacităţii unor substanţe. [Din fr. ***opacimétrie***].

opacimétru, opacimetre n. aparat pentru determinarea opacităţii sau a transparenţei hîrtiei. [Din fr. ***opacimètre***].

opácină, opăcini f. (reg.) vîslă scurtă; lopată: *trăgeau la opacini.* SAD. [Din ucr. ***opačyna***].

opacitáte f. **1.** faptul sau însuşirea de a fi opac[1]; lipsă de transparenţă; **2.** (fiz.) mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea radiaţiei incidente pe un corp şi intensitatea radiaţiei transmise prin aceasta; **3.** (fig.) lipsă de strălucire, de expresivitate: *ochii lor căpătaseră o opacitate supărătoare.* V.R.; **4.** (fig.) incapacitatea de a înţelege ceva, îngustime de vederi, orizont mărginit. [Din fr. ***opacité,*** lat. ***opacitas, -atis***].

opacizá, opacizez vb. (tr.) a face ca un corp să devină opac[1]; a mări opacitatea unui corp. [*Opac*[1] + *-iza*].

opacizánt, ~ţi, opacizantă, ~e a. care opacizează un corp. [*Opaciza* + *-ant*].

opacizáre, opacizări f. acţiunea de a opaciza şi rezultatul ei: (fig.) *acest stil „frumos" poate duce totuşi la o opacizare a viziunii epice.* V.R. [V. *opaciza*].

opacizát, ~ţi, opacizată, ~e a. lipsit de transparenţă: *corp opacizat.* [V. *opaciza*].

opáiţ, opaiţe n. **1.** lampă mică, primitivă care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un vas umplut cu ulei sau cu seu: *colibă în care ardea un opaiţ în ciob.* ISP.; **2.** (reg.) vălug, fachie; **3.** (mai ales în forma **opaiţă**) numele a două plante erbacee din familia cariofilaceelor, cu tulpina păroasă, dintre care una cu flori albe, rar trandafirii, care se deschid seara, răspîndind un miros plăcut; opăiţel (*Melandryum pratense*), iar alta cu flori albe (*Melandryum nemorale*); **opaiţa Munţilor Rodnei,** plantă erbacee din familia cariofilacee, ocrotită de lege, cu flori albe, întîlnită numai în aceşti munţi (*Lychnis nivalis* sau *Silene nivalis*); (şi: **opaiţă**). [Din sl. *opajeci*].

opáiţă f. v. opaiţ.

opaiţél m. v. opăiţel.

opăi, opale n. **1.** piatră semipreţioasă, cu luciu sticlos, incoloră sau variat colorată: *nasturi de opal.* AL.; *rîură pe sînu-i mărgele de opal.* MACED.; **2.** ţesătură de bumbac subţire şi străvezie, albă sau discret colorată din care se fac bluze, cămăşi, batiste etc. [Din germ. *Opal,* lat. *opalus,* fr. *opale*].

opálcă, opălci f. (reg.) sac special prins de oişte, din care se hrănesc caii, fără a fi deshămaţi. [Din ucr. *opalka*].

opalescént, ~ţi, opalescentă, ~e a. care prezintă fenomenul de opalescenţă; care are culoarea lăptoasă şi reflexe caracteristice opalului; opalin: *lumină opalescentă.* [Din fr. *opalescent*].

opalescénţă, opalescenţe f. **1.** fenomen de difuzie a luminii în sisteme coloidale şi în medii tulburi, conţinînd particule fin dispersate sau bule de gaz microscopice; **2.** aspect tulbure, lăptos, rezultat în urma împrăştierii luminii în asemenea sisteme sau medii. [Din fr. *opalescence*].

opalín, ~i, opalină, ~e a. opalescent. [Din fr. *opalin*].

opalizá, opalizez vb. (tr. şi refl.) a (se) face asemănător cu opalul; a căpăta aspect de opal. [Din fr. *opaliser*].

opalizáre, opalizări f. **1.** acţiunea de a (se) opaliza şi rezultatul ei; **2.** fabricare a sticlei opalizate. [V. *opaliza*].

opalizát, ~ţi, opalizată, ~e a. care a devenit asemănător cu opalul. [V. *opaliza*].

op-ărt n. curent în arta contemporană (plastică) care încearcă îmbogăţirea expresivităţii imaginii abstracte prin obţinerea unor efecte optice, prin geometrizarea şi modularea imaginii, ce creează iluzia unei mişcări a formelor. [Din engl. *op*(*tical*) *art*].

opaxít n. v. opaxită.

opaxítă, opaxite f. placă de sticlă opacă sau opalescentă de diferite culori, folosită în loc de faianţă la placarea pereţilor; (şi: **opaxit**). [Cf. *opac*[1]].

opăceálă, opăceli f. (reg.) **1.** împiedicare, reţinere; opăcire; **2.** tulburare, zăpăceală, năuceală. [*Opăci* + *-eală*].

opăcí, opăcesc vb. (reg.; tr.) **1.** a opri în loc, a reţine; a împiedica: *puteam fi pe la podu-mare, dacă nu ne opăceai tu.* AG.; **2.** a deruta, a necăji; a năuci, a zăpăci: *căutaţ să nu vă opăcească cineva pre voi.* N.TEST.; **3.** a linişti, a potoli, a domoli: *îl opăcea ... cu blîndă stăruinţă.* V.R. [Din bulg. *opača,* sb. *opačiti* „a face de-a-ndoaselea"].

opăcíre, opăciri f. (reg.) faptul de a opăci; opăceală. [V. *opăci*].

opăcít, ~ţi, opăcită, ~e a. (reg.) **1.** oprit, reţinut; **2.** zăpăcit, speriat, uluit: (fig.) *nori zburau opăciţi ca de spaima unei pedepse.* CAR.; **3.** pocit, monstruos: *acuma nu mai sînt ... oameni opăciţi pă pămînt.* POP. [V. *opăci*].

opăiţél, opăiţei m. numele a două plante erbacee: **a)** opaiţ (*Melandryum pratense*); **b)** arsenic (*Lychnis chalcedonica*); (şi: **opaiţel**). [*Opaiţ* + *-el*].

opăreálă, opăreli f. **1.** faptul de a (se) opări; opărire; (concr.) apă opărită, clocotită: *a căzut în opăreală;* **2.** (pop.) iritaţie a pielii, frecventă mai ales la copiii mici, între coapse; opărităură. [*Opări* + *-eală*].

opări, opăresc vb. **1.** (tr.) a turna peste ceva un lichid fierbinte, pentru a spăla, a găti etc.: *tăia tata porcul şi-l pîrlea şi-l opărea.* CR.; **2.** (tr. şi refl.) a provoca sau a căpăta arsuri, turnînd sau vărsînd apă ori alt lichid fierbinte: *să zică ba, că-l opăresc!* AL.; **3.** (refl.; mai ales despre copiii mici) a se irita pe piele, mai ales la încheieturi, din cauza transpiraţiei, a urinei etc.; **4.** (reg.; tr.; despre făină, plante uscate etc.) a se încinge, alterîndu-se; **5.** (refl.; despre plante) a se ofili, a se veşteji (din cauza căldurii); a se măna din cauza soarelui fierbinte apărut după ploaie. [Din bulg. *oparja,* sb. *opariti*].

opărire, opăriri f. acţiunea de a (se) opări şi rezultatul ei; opăreală. [V. *opări*].

opărít, ~ţi, opărită, ~e a. **1.** peste care s-a turnat ori s-a vărsat apă fierbinte; fript, ars cu apă fierbinte: *cel cu pricina a rămas ca opărit.* CR.; **2.** foarte fierbinte: *supa este opărită;* **3.** (mai ales despre copiii mici) care are iritaţii pe piele (la încheieturi); **4.** (fig.) fără chef, supărat; cătrănit; buimac; furios: *să fi pierdut tot ... şi tot n-ar fi aşa de opărit.* CAR. [V. *opări*].

opăritór, ~i, opăritoare a. care opăreşte: (subst.) *una-i pune lăutoare ca să-i fie-opăritoare.* POP. [*Opări* + *-tor*].

opăritúră, opărituri f. opăreală; parte iritată a pielii: *îi pune la opărîtură lut frămîntat cu sare.* POP. [*Opări* + *-tură*].

ópcină f. v. obcină.

open, openuri [ăupăn] n. **1.** competiţie deschisă pentru orice categorie de sportivi; **2.** (tenis) turneu la care participă atît profesionişti cît şi neprofesionişti: (adj.) *turneu open.* [Din engl. *open*].

open-market [ăupăn-mărkit] n. **1.** piaţă de mărfuri unde sînt admişi orice cumpărători şi vînzători; **2.** tehnică de intervenţie pe piaţa monetară, constînd în cumpărarea sau vînzarea de titluri prin banca de emisie. [Cuv. engl.].

operá, operez vb. **1.** (tr.) a întreprinde o acţiune; a face, a realiza, a înfăptui: *sînteţi chemat a opera salutare reforme.* AL.; (refl. pas.) *s-au operat şi cîteva schimbări la faţă impuse de evenimente.* EM.; **2.** (rar; intr.) a produce un efect (scontat): *remediul operează;* **3.** (mat.; tr.) a efectua un calcul; **4.** (intr.) a lucra cu ..., a se folosi de ...: *tu eşti filozof, ai o gîndire speculativă care operează cu concepte ideale şi abstracte.* PR.; **5.** (tr.) a supune pe cineva unei intervenţii chirurgicale: *l-a operat chiar şeful clinicii;* **6.** (tr. şi refl.) a suferi o operaţie chirurgicală: *Laura îşi operase ... cicatricea de pe gît.* GHEŢIE; *mîine mă operez;* **7.** (tr.) a înregistra anumite date contabile în registre sau în fişe de evidenţă; **8.** (intr.) a întreprinde o acţiune militară în vederea realizării unui plan strategic: *corpul de vest ... e destinat să opereze spre Vidin.* MAIOR.; **9.** (arg.; tr.) a comite furturi, spargeri, crime etc.: *hoţii au operat cu o rapiditate uimitoare.* [Din fr. *opérer,* lat. *operare*].

operábil, ~i, operabilă, ~e a. care poate fi operat: *pacientul este operabil.* [Din fr. *opérable*].

operánt, ~ţi, operantă, ~e a. care îşi produce (repede) efectul; eficace, eficient: *criteriul „sporului de lămurire" nu este operant.* BL. [Din fr. *opérant*].

opera omnia, totalitatea operelor unui autor reunite într-o ediţie, într-un volum etc. [Cuv. lat.].

operáre, operări f. acţiunea de a opera; (inform.) **sistem de operare,** program sau colecţie de programe care asigură funcţionarea de bază a calculatorului, precum şi intermedierea dintre utilizator şi calculator, prin iniţierea şi derularea legăturilor logice dintre componentele fizice (hardware) şi informaţionale (software) (ex.: Microsoft, Windows 2000, UNIX, Linux etc.). [V. *opera*].

operát[1], ~ţi, operată, ~e a. (adesea subst.) care a suferit o intervenţie chirurgicală: *sînt în salon doi operaţi.* [V. *opera*].

operát[2], operate n. (latinism) lucrare, operă, scriere: *a da o formă mai omenească unor operate mai întinse.* EM. [Din lat. *operatus*].

operativ, ~i, operativă, ~e a. **1.** care acţionează rapid; expeditiv; activ: *este un tip operativ;* **2.** care are efect (rapid); eficace, eficient: *măsuri operative;* **3.** referitor la acţiuni, de acţiune: *autonomia operativă a întreprinderilor.* [Din fr. *opératif*].

operativitáte f. **1.** calitatea de a fi operativ, de a acţiona rapid şi eficient; eficacitate: *punctualitatea şi ... simţul operativităţii în conducere nu uimiră pe nimeni.* PR.; **2.** calitatea de a-şi produce rapid efectul. [*Operativ* + *-itate*].

operatór, ~i, operatoáre m., f. **1.** muncitor calificat care supraveghează funcţionarea unui aparat, a unei maşini şi care efectuează diverse operaţii cu acestea; **2.** persoană care mînuieşte aparatul de luat vederi în timpul unei filmări sau care proiectează filmul pe ecran; **operator de imagine,** specialist în realizarea imaginii unui film; **3.** persoană care comandă şi supraveghează un calculator; **4.** telefonist: *operatoarea mă anunţă ... că linia cu Bucureştiul e aglomerată.* PR. // m. **1.** (înv.) chirurg; **2.** (mat.) funcţie între două spaţii vectoriale, compatibilă cu structura vectorială a spaţiilor respective; **3.** (log.) conectiv; **4.** (inform.) semn, simbol reprezentînd o operaţie aritmetică sau logică; **4.** dispozitiv al unui calculator care poate efectua o operaţie. // a. **bloc operator,** complex în cadrul unei secţii de chirurgie care include sala de operaţii, sălile de preanestezie şi de sterilizare, o instalaţie radiologică etc. [Din fr. *opérateur,* lat. *operator*].

operatoríe, operatorii f. meseria de operator cinematografic. [*Operator* + *-ie*].

operatóriu, ~ii, operatorie, ~ii a. **1.** referitor la chirurgie, la operaţiile chirurgicale; chirurgical: *medicină operatorie;* **2.** care ţine de practică; operaţional. [Din fr. *opératoire,* lat. *operatorius*].

operáţie, operaţii f. **1.** activitate îndreptată spre atingerea unui anumit scop; (p. gener.) acţiune, lucrare: *critica a fost şi va rămîne o operaţie necesară în viaţa publică a unui popor.* MAIOR.; *continuau operaţiunile de îndepărtare a molozului.* A.; **2.** acţiune efectuată de o maşină, de un aparat etc. în cadrul unei munci specifice; **3.** (rar) cercetare efectuată într-un laborator; experienţă: *operaţii chimice, fizice;* **4.** intervenţie chirurgicală pe un organism viu: *în iarnă suferise o operaţie la prostată în clinica din Cluj.* GHEŢIE; **5.** tranzacţie financiară sau comercială; înscrierea într-un registru special a unei tranzacţii efectuate: [banca] *nu avea să renunţe la operaţiile curente practicate de celelalte instituţii de credit.* GHEŢIE; **operaţie de bursă,** acţiunea de a cumpăra sau de a vinde la bursă valori mobiliare sau mărfuri; **6.** (mat.) calcul special efectuat asupra unor valori, cantităţi etc.: *operaţii aritmetice; semne de operaţie;* **7.** (de obicei în forma **operaţiune**) acţiune militară de mare amploare desfăşurată după un plan unic de către mari unităţi operative: *au început operaţiile pentru ocuparea Bucureştilor.* PETR.; (şi: **operaţiune**). [Din lat. *operatio, -onis,* fr. *opération*].

operaţionál, ~i, operaţională, ~e a. **1.** referitor la operaţii (militare); de operaţiuni: *trupe operaţionale; baze operaţionale;* **2.** care poate funcţiona, care poate fi aplicat; care ţine de practică: *noul spital va fi operaţional într-o lună;* (fig.) *decizie operaţională;* **cercetare operaţională,** activitate de pregătire a deciziilor în economie cu ajutorul metodelor matematice. [Din fr. *opérationnel*].

operaţionalísm n. (filoz.) **1.** concepţie gnoseologică neopozitivistă potrivit căreia noţiunile nu pot avea decît conţinut operaţional, întrucît semnificaţiile sînt generate de operaţii intelectuale; **2.** program în filozofia ştiinţei, iniţiat de fizicianul P.W. Bridgman, în 1927, avînd ca obiectiv fixarea semnificaţiei conceptelor şi teoriilor ştiinţifice în strictă concordanţă

cu practica cercetării şi experimentării ştiinţifice; **3.** metodologie care pune în evidenţă funcţia operatorie, instrumentală a conceptelor şi teoriilor ştiinţifice. [Din engl. *operationalism*].

operaţionalitáte 1. caracterul a ceea ce este operaţional; **2.** capacitate de a interveni prompt în rezolvarea unei probleme, de a atinge un scop. [*Operaţional* + *-itate*].

operaţiúne f. v. operaţie.

óperă[1], opere f. **1.** activitate îndreptată spre un anumit scop; rezultat al unei activităţi creatoare; lucrare, faptă: *prezenţa dumitale va fi încă un fenomen în opera de civilizare a familiei mele.* EL.; *toate cîte sînt pe lume sînt opera lui Dumnezeu.* STĂNIL.; **2.** lucrare în domeniul artei, al ştiinţei etc.: *te aşteptai să fii răsplătit ... pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta.* OD.; *opera de artă trebuie să fie, după Goethe, întruchiparea necesară a unei forme interioare.* BL.; **3.** (la sg.; col.) totalitatea lucrărilor unui scriitor, ale unui pictor, filozof etc.: *opera lui Alecsandri*; **4.** (fam.) ispravă: *mă prind că asta este opera lui Stănică.* CĂL. [Din lat., it. *opera*].

óperă[2], opere f. **1.** compoziţie dramatică pusă pe muzică, constînd dintr-o uvertură orchestrală, din arii, recitative, cor şi uneori din dansuri, acompaniate de orchestră; reprezentare scenică a acestei compoziţii: *se ducea la teatru şi mai ales la operă.* GHEŢIE; **operă bufă,** operă cu acţiune comică; **2.** gen muzical constituit din asemenea compoziţii: *îmi place opera;* **3.** clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziţii: *ne vedem în holul Operei;* **4.** colectiv de artişti care prezintă asemenea reprezentări scenice: *turneul operei italiene.* [Din it. *opera,* fr. *opéra*].

opércul, opercule n. **1.** fiecare dintre cele două plăci osoase care acoperă cavitatea branhială la peşti; **2.** capac care acoperă gura cochiliei la unii melci; **3.** prima pereche de apendice lăţite la unele artropode, avînd rol protector; **4.** căpăcel care acoperă capsula în care se găsesc sporii la muşchi[2]; **5.** punte de substanţă nervoasă albă care acoperă sau uneşte unele circumvoluţiuni cerebrale. [Din fr. *opercule,* lat. *operculum*].

operétă, operete f. **1.** compoziţie muzicală dramatică pentru solişti, cor şi orchestră, scrisă pe un libret cu conţinut agreabil (şi facil), în care replicile cîntate alternează cu cele vorbite; reprezentare scenică a acestei compoziţii: *te-ai adaos la cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos?* EM.; **2.** clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziţii: *expoziţia de costume de epocă din holul Operetei.* [Din germ. *Operette,* it. *operetta,* fr. *opérette*].

operetístic, ~ci, operetistică, ~ce a. **1.** de operetă, referitor la operetă; **2.** cu caracter facil. [Din it. *operettistico*].

operón, operoni m. grup de gene adiacente, în acţiune simultană, din a căror transcripţie rezultă o singură moleculă de acid ribonucleic, cu rol de mesager, care dă naştere la mai multe proteine independente. [Din fr. *opéron*].

opiacéu, opiacee a. şi n. (medicament) care conţine opiu. // f. pl. grup de substanţe derivate din opiu, cu rol în depresarea activităţii cerebrale (ex.: morfina, codeina). [Din fr. *opiacé*].

opiát, opiate n. preparat farmaceutic în compoziţia căruia intră şi opiu. [Din fr. *opiat*].

ópid n. (latinism; înv.) oraş, tîrg; orăşel. [Din lat. *oppidum* „oraş întărit, cetate"].

opiná, opinez vb. **1.** (tr.) a-şi exprima opinia, părerea; a crede, a socoti, a considera: *d. medic a opinat că ar fi mai bine dacă s-ar închide şcoala.* CAR.; **2.** (intr.) a adopta o atitudine, a lua poziţie: *fiecare opinează şi hotărăşte cum îi vine mai bine.* GHICA. [Din fr. *opiner,* lat. *opinari*].

opinăre, opinări f. faptul de a opina. [V. *opina*].

opincăr, opincari m. **1.** meşter care face sau vinde opinci: *zi de zi, sporea numărul cojocarilor, opincarilor.* PETR.; **2.** persoană care poartă opinci; ţăran: *un oarecare ..., un opincar de la Săcuieni.* FIL. [*Opincă* + *-ar*].

opíncă, opinci f. **1.** încălţăminte ţărănească făcută dintr-o bucată de piele, cu marginile încreţite şi răsfrînte în sus, strînse pe picior cu ajutorul nojiţelor: *vin berzele, ne lepădăm opincile şi umblăm desculţi.* ST.; **a (se) lăsa** (sau **a(-şi) lepăda) opincile (la barieră**), a ieşi din categoria ţăranilor; a se emancipa: *spre treizeci de ani, a lepădat de-a pururi opincile şi a încălţat cizme.* GHEŢIE; **a pune cuiva opinca (în obraz),** a trage pe sfoară, a păcăli; a face de ruşine: *să nu-mi fi pus opinca berbantu cel de Pepelea.* AL.; **pe unde şi-a spart dracul opincile,** departe; **2.** (fig.; la sg.; col.) ţărănime: *pe domn chiar şi din opincă ne dă voie a-l alege.* ALEX.; *au fost poftiţi într-o seară la masă ... ca să le arate cum vede opinca revoluţia.* PETR.; **de la vlădică pînă la opincă,** toţi, din toate clasele sociale. [Din bulg. *opinka, opinăk*].

opincărie, opincării f. atelier unde se confecţionează opinci; magazin unde se vînd opinci: *ştia nişte prăvălii cu tot soiul de marfă: ... opincării, pînzării.* PETR. [*Opincă* + *-ărie*].

opincúţă, opincuţe f. **1.** diminutiv al lui opincă: *încălţaţi cu opincuţe.* CR.; **2.** încălţăminte uşoară cu talpă subţire, purtată de femei. [*Opincă* + *-uţă*].

opínie, opinii f. **1.** părere, judecată; punct de vedere (supus unei dezbateri): *în dispute, opinia sa devenea automat un argument irecuzabil.* R.L.; **opinie publică,** ceea ce gîndeşte publicul, părerea comunităţii: *funcţionarul abuziv continuă a desfide opiniunea publică indignată.* EM.; *exaltarea noţiunii de opinie publică i se părea prematură.* CĂL.; **sondaj de opinie,** anchetă efectuată asupra unui mic grup de persoane considerate ca reprezentative pentru întreaga populaţie, bazată pe principiul extrapolării; **a face opinie separată,** a susţine un punct de vedere deosebit de cel al majorităţii; **2.** opţiune; convingere: *aş putea şti ce opinii politice împărtăşeşti?* GHEŢIE; (şi: (înv.) **opiniune**). [Din lat. *opinio, -onis,* fr. *opinion*].

opiniúne f. v. opinie.

opinteálă, opinteli şi (înv. şi reg.) **opintele** f. (pop.) sforţare, efort; opintire: *la vale cu proptele şi la deal cu opintele.* CR.; *cu tărăgănări şi opinteli, izbutirăsă dea de cap pricinii.* GHEŢIE; **pe opinteală,** din răsputeri, cu efort: *să suim culmea ... cu toţii, pe opinteală.* AL. [*Opinti* + *-eală*].

opintí, opintesc vb. **1.** (refl. şi intr.) a face un efort, a-şi încorda toată puterea pentru a împinge, a urni, a ridica ceva; a se sforţa: *boi plăvani ... trag, se opintesc în juguri.* AL.; *se propti cu picioarele în bordură, se opinti din răsputeri să scape.* PR.; **2.** (reg.; tr.) a sili, a forţa un animal să pornească sau să meargă mai repede: *bici de sîrmă el scotea şi pe negrul opintea.* POP; **3.** (fig.; tr.) a îndemna, a îmboldi; a stimula pe cineva: *păcat că nu l-am opintit mai sus cu tîrgul.* AL.; **4.** (tr.) a ridica, a sălta o greutate făcînd un efort: *buzdugan lua şi mi-l opintea ... şi mi-l azvîrlea.* POP. [Cf. sl. *opęntĭ* „îndărăt, înapoi"].

opintíc, opintici m. **1.** mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze albăstrui-verzui, lucioase, cu flori galbene, dispuse în capitule (*Hieracium auricula*); **2.** (reg.; mai ales la pl.) nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu tulpina cărnoasă, uneori ramificată, care cresc prin păduri de fag şi de brad: **a)** ghebe (*Armillaria mellea*); **b)** rămurele (*Clavaria botrytis*). [Et. nec.].

opintíre, opintiri f. acţiunea de a (se) opinti; sforţare, caznă, efort; opinteală: *pe urmă, cu toate opintirile, bicele ..., am început a merge.* NEGR. [V. *opinti*].

opintitór, opintitoare n. prăjină cu care se împinge luntrea de la mal. [*Opinti* + *-tor*].

opiomán, ~i, opiomană, ~e m., f. persoană care consumă opiu. [Din fr. *opiomane*].

opiomaníe, opiomanii f. intoxicaţie cronică provocată de consumul repetat al opiului, inhalat prin fumat; obişnuinţă de a consuma opiu; dependenţă de opiu. [Din fr. *opiomanie*].

ópis, opise n. (înv.) listă de acte; registru, indice; inventar. [Din rus. *opis*].

opisá, opisez vb. (tr.) a ţine evidenţa actelor cuprinse într-un dosar. [De la *opis*].

opistodóm, opistodomuri n. încăpere în partea din spate a unui templu grecesc, în care se păstrau obiectele de cult şi tezaurul şi în care aveau acces numai oficianţii cultului. [Din fr. *opisthodome*].

opistográf, ~i, opistografă, ~e a. (livr.) scris sau tipărit pe ambele feţe ale unei foi. [Din fr. *opisthographe*].

opistotónus n. spasm prelungit al muşchilor spatelui, ducînd la poziţia de arc de cerc a acestuia. [Din fr. *opisthotonos*].

ópiu n. substanţă narcotică extrasă din capsulele unei specii de mac, folosită în medicină ca somnifer, analgezic, stupefiant; fumată sau folosită fără indicaţie medicală, produce stări euforice şi halucinaţii, conducînd la dezechilibru psihic şi intelectual: *vom fuma opiul.* CAR.; *fiertură de tutun cu miere, santal, smochine şi opiu.* TEODOR.; (şi: **opium**). [Din lat., fr. *opium*].

ópium n. v. opiu.

opîrlíe f. (pop.; de obicei artic.) pălie. [Cf. *pălie,* bulg. *opărlja* „a pîrli"].

opleán, oplene n. fiecare dintre cele două bare de lemn transversale care leagă şi fixează tălpile sănii; slai. [Din bulg. *opljan*].

oplít, opliţi m. (la vechii greci) infanterist înarmat cu arme grele. [Din gr. mod. *óplites*].

oploşí, oploşesc vb. **1.** (tr.) a adăposti, a găzdui: *orice venetic în ţara asta, este oploşit de dumneavoastră.* CR.; **2.** (refl.) a-şi găsi refugiu, a se adăposti undeva sau la cineva: *dădea tîrcoale curţii ..., în speranţa că se va putea oploşi şi dînsul pe-aici.* REBR.; **3.** (tr.) a face cuiva o situaţie bună; a căpătui: *oamenii mei de credinţă, pe care i-am oploşit în slujbe?* SAD. [Et. nec.; cf. sl. *oplotiti, oplošton* „a îngrădi"].

oploşíre, oploşiri f. acţiunea de a (se) oploşi şi rezultatul ei; adăpostire. [V. *oploşi*].

oploşít, ~ţi, oploşită, ~e a. adăpostit, găzduit; aciuat, pripăşit; ascuns: *căzacii oploşiţi în tîrg.* COSTIN; *văzură vacile rumegînd şi viţeii oploşiţi lîngă ugere.* ST. [V. *oploşi*].

oponént, ~ţi, oponentă, ~e m., f. **1.** persoană care face opoziţie; opozant; **2.** (jur.; şi adj.) (persoană) care se opune unei sentinţe judecătoreşti: *creditor oponent.* [Din germ. *Opponent*].

opoponáx, opoponacşi m. plantă erbacee mare din familia umbeliferelor (*Opoponax chironium*); (p. ext.) răşină extrasă din rădăcina acestei plante, folosită în medicină şi în cosmetică. [Din lat., fr. *opoponax*].

opór, opoare n. **1.** (reg.) partea groasă a osiei, care intră în căpăţîna roţii de car; umărul osiei: *carul s-a înnămolit pînă la opor;* **pînă la opor,** pînă peste cap; **2. a pune opor, a)** (despre cai) a fi cu năravuri; **b)** (despre oameni) a opune rezistenţă, a se împotrivi. [Din bulg. *opora* „opritor", sb. *opor* „piedică, obstacol"].

opórniţă, oporniţe f. (reg.) verigă de fier care leagă osia de perinocul carului. [*Opor* + *-niţă*].

oportún, ~i, oportună, ~e a. care se întîmplă sau se face la momentul potrivit, adecvat situaţiei, împrejurărilor; nimerit, propice: *meditá repede asupra mijloacelor oportune, pentru a scoate pe bătrîn din casă.* CĂL.; *aşteaptă momentul oportun;* (adv.) *nu credem oportun a se trata.* MAIOR. [Din fr. *opportun,* lat. *opportunus*].

oportunísm n. atitudine (politică) lipsită de principialitate a unei persoane care adoptă, după împrejurări, principii şi păreri diferite, pentru a-şi satisface interesele: *nici oportunismul, nici laşitatea nu ne stau în fire.* [Din fr. *opportunisme,* rus. *opportunizm*].

oportuníst, ~şti, oportunistă, ~e a. referitor la oportunism, propriu oportunismului: *politică oportunistă.* // m., f. adept al oportunismului: *oportuniştii nu numai că vor adera, dar vor mima fanatismul.* PR. [Din fr. *opportuniste*].

oportunitáte, oportunităţi f. **1.** caracterul a ceea ce este oportun, adecvat, convenabil: *ideea magicului are ... o remarcabilă oportunitate func-*

ţională. BL.; *s-ar putea discuta oportunitatea prelungirii bursei.* GHEŢIE; **2.** (mai ales la pl.) ocazie, situaţie favorabilă, condiţie avantajoasă: *s-au creat şi câteva oportunităţi de elaborare;* **3.** oportunism: *cauze curat temporare şi de oportunitate.* EM.; *Slavici nu are o simplă concepţie politică de oportunitate.* CĂL. [Din fr. ***opportunité,*** lat. ***opportunitas, -atis***, engl. ***opportunity***].

opósum, oposumi m. **1.** mamifer marsupial arboricol, de mărimea unei pisici, care trăieşte în America de Nord şi de Sud, a cărui blană, cenuşie, este foarte apreciată; sarigă (*Didelphys marsupialis*); **2.** blana prelucrată a acestui animal. [Din engl., fr. ***opossum***].

opoterápic, ~ci, opoterapică, ~ce a. care aparţine opoterapiei, referitor la opoterapie. [Din fr. ***opothérapique***].

opoterapíe f. tratament constînd în administrarea de sucuri, de extracte glandulare, de pulberi de organe, de ţesuturi, atunci cînd acestea lipsesc din organism. [Din fr. ***opothérapie***].

opozábil, ~i, opozabilă, ~e a. **1.** care poate fi opus; care se poate opune; **2.** (despre degetul mare al mîinii la hominide) care se mişcă independent de celelalte patru şi le poate atinge vîrfurile, permiţînd efectuarea unor mişcări precise; **3.** (despre acte juridice, drepturi etc.) care trebuie respectat şi de alte persoane, nu numai de titularul dreptului sau de părţile în litigiu. [Din fr. ***opposable***].

opozabilitáte f. faptul de a fi opozabil. [Din fr. ***opposabilité***].

opozánt, ~ţi, opozantă, ~e m., f. **1.** oponent: *speriat de popularitatea lui de opozant curajos ..., îl ţinuse doi ani la închisoare.* PETR.; **2.** persoană care face parte dintr-un partid sau dintr-o grupare politică de opoziţie: *aceşti trei domni ... sînt opozanţi.* MAIOR.; (adj.) *iau şi eu două* [gazete]: *una guvernamentală şi una opozantă.* CAR. [Din fr. ***opposant***].

opozít, ~ţi, opozită, ~e a. opus, contrar: *elemente opozite şi vrăjmaşe.* BĂLC. [Din lat. ***oppositus,*** fr. ***opposite***].

opozíţie, opoziţii f. **1.** raportul dintre două lucruri, dintre două situaţii, dintre două fenomene, dintre două însuşiri etc. opuse, contradictorii; deosebire izbutitoare, contrast: *opoziţia dintre vorbă şi faptă;* **în opoziţie cu ...,** în contrast cu ..., spre deosebire de ...; **2.** împotrivire, rezistenţă; opunere: *nu-mi mai exprim opoziţia faţă de această nefericită căsătorie;* **a face opoziţie,** a se opune, a se împotrivi: *nu facem opoziţie de dragul opoziţiei.* BL.; **3.** (log.) raport de excludere între două noţiuni sau două judecăţi: *opoziţia se subîmparte în contradicţiune şi contrarietate.* MAIOR.; **4.** (jur.) manifestare de voinţă care urmăreşte să împiedice îndeplinirea unor acte juridice sau să impună anumite condiţii acestei îndepliniri; cale de atac împotriva unor acte de executare silită: *a face opoziţie la o vînzare, la plata unei sume;* **5.** cale de retractare a unei hotărîri judecătoreşti, care a fost pronunţată în lipsa părţilor; **6.** (astr.) situaţie momentană a doi aştri care se află pe aceeaşi direcţie cu Pămîntul, de o parte şi de alta a acestuia: *luna plină e în opoziţie;* **7.** (lingv.) diferenţă, de obicei fonetică, cu sau fără valoare funcţională, între două unităţi lingvistice; **8.** partid sau grup de partide care combate politica partidului de guvernămînt; politica pe care o fac aceste grupări faţă de politica celor aflaţi la putere: *opoziţiunea de toate nuanţele ... va fi sigură de triumful ei.* EM.; *astăzi opoziţiunea este considerată ca afară din naţiune.* CAR.; (şi: **opoziţiune**). [Din lat. ***oppositio, -onis,*** fr. ***opposition,*** germ. ***Opposition***].

opoziţionál, ~i, opoziţională, ~e a. de opoziţie: *acest ziar ... a ajuns ... să nu mai dea decît lecţii de urbanitate presei opoziţionale.* EM.; **complement circumstanţial opoziţional,** complement care arată obiectul sau acţiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, predicatul sau complementul propoziţiei; complement adversativ; **propoziţie circumstanţială opoziţională** (şi f.), propoziţie subordonată care se opune conţinutului regentei; propoziţie adversativă. [***Opoziţiune*** + ***-al***].

opoziţioníst, ~şti, opoziţionistă, ~e a. (adesea subst.) care face politică de opoziţie: *aşa s-a format personalitatea lui Iuliu Maniu ..., ca opoziţionist al lumii politice ungaro-austriece.* D.; *partid opoziţionist.* [***Opoziţiune*** + ***-ist***].

opoziţiúne f. v. opoziţie.

óppidum s. aşezare romană fortificată. [Cuv. lat.].

opreálă, opreli şi (rar) **oprele** f. (înv. şi pop.) **1.** piedică în calea unei acţiuni; oprelişte, obstacol: *să se puie opreală acestui obicei* (a. 1764). URIC.; **2.** (concr.) proptea, frînă, piedică: *la deal tot cu opintele, şi la vale cu oprele.* POP; **3.** arest, închisoare: *iată-mă-s, Doamne, pusă la opreală.* CR.; **4.** arestare; detenţiune. [***Opri*** + ***-eală***].

oprég, oprege n. piesă din portul popular femeiesc, alcătuită dintr-o bucată dreptunghiulară de ţesătură de care atîrnă fire de diferite culori şi care se poartă peste poale, în faţă şi în spate sau numai în spate. [Din sb. ***opreg***].

oprélişte, oprelişti f. piedică, obstacol în calea unei acţiuni; (p. ext.) măsură prin care se interzice ceva; interdicţie, prohibiţie: *mîncările, băuturile fără de nici o oprelişte ... au pierdut Sodomul.* VARL.; *Dimitrie se putea consacra fără oprelişti pasiunii sale.* GHEŢIE. [***Opri*** + ***-eliş***te].

opresá, opresez vb. (tr.) a asupri, a oprima, a împila: *omul nu se lasă multă vreme opresat de mişei.* [Din fr. ***oppresser***].

oprésie f. v. opresiune.

opresiúne, opresiuni f. **1.** (înv.) greutate în respiraţie (însoţită de dureri pectorale): *am nişte opresii care mă cam supără.* AL.; **2.** (fig.) stare depresivă, descurajare, deprimare: *acea opresiune a timpului pierdut.* VLAH.; **3.** asuprire, oprimare, împilare: *după veacuri de opresiune ..., au aflat în sfîrşit izbăvire.* SAD.; (şi: (înv.) **opresie**). [Din fr. ***oppression,*** lat. ***oppressio, -onis***].

opresív, ~i, opresivă, ~e a. care oprimă, împilează; asupritor: *sistem opresiv.* [Din fr. ***oppressif***].

opresór, ~i, opresoáre m., f. şi a. (persoană) care oprimă; asupritor: *numărul opresorilor creşte.* [Din fr. ***oppresseur***].

oprí, opresc vb. **1.** (tr.) a întrerupe (brusc) o mişcare, o acţiune, un proces; a face să înceteze, să stea pe loc; a curma, a bloca, a stăvili: *a opri o pendulă;* **2.** (refl.) a se întrerupe, a conteni, a înceta; a stagna: *baba ... se opreşte din povestit.* OD.; *cuvintele i se opresc în gît.* ST.; **3.** (refl. şi intr.) a se întrerupe din mers, a sta pe loc; (p. ext.) a întîrzia, a poposi, a zăbovi: *el se opri înaintea unei case.* EM.; *m-am oprit să mă odihnesc.* EL.; **4.** (tr.) a face să stea pe loc (o fiinţă, un vehicul): *săriţi de opriţi calu!* AL.; **5.** (tr.) a reţine (prin stăruinţe) pe cineva undeva; a-l determina să rămînă: *ea-l opreşte-n loc cu ochii şi c-o mult smerită rugă.* EM.; **6.** (tr.) a reţine cu forţa; a sechestra; a aresta: *la ce să mă opriţi? pentru c-am turtit o cocoraţe?* AL.; **7.** (tr.) a reţine ceva pentru sine, a pune deoparte: *mie îmi opresc trei lei.* CR.; **8.** (tr.) a rezerva; a reţine: *opreşte-mi un bilet, un loc!;* **9.** (tr.) a reţine un drept, un bun al cuiva: *i-a oprit leafa; i-a oprit buletinul la poliţie;* **10.** (fam.; tr.) a intercepta: *a opri scrisorile;* **11.** (tr.) a împiedica de la o acţiune, a nu îngădui, a nu permite; a interzice: *a minţi e oprit, a tăcea, nu.* EM.; *duelul este oprit de lege.* PR.; **12.** (refl.) a se stăpîni, a se abţine de la ceva; a se reţine: *nu mă pot opri de rîs.* AL.; **13.** (refl.) a se aşeza (temporar), a se stabili, a rămîne undeva: *s-a oprit trei zile în oraş;* **14.** (refl.) a-şi îndrepta, a-şi fixa, privirea, atenţia etc. asupra unui lucru, a unei probleme etc.; a se concentra, a insista: *niciodată nu se oprise să-şi desluşească ... ce simte.* VLAH. [Din sl. ***opрěti***].

oprimă, oprím vb. (tr.) a supune unei autorităţi excesive, abuzive şi injuste; a persecuta; a asupri, a împila: *îşi oprimă subalternii.* [Din fr. ***opprimer***].

oprimánt, ~ţi, oprimantă, ~e a. (rar) care oprimă. [Din fr. ***opprimant***].

oprimáre, oprimări f. acţiunea de a oprima şi rezultatul ei; asuprire, împilare. [V. ***oprima***].

oprimát, ~ţi, oprimată, ~e a. asuprit, împilat: *oameni oprimaţi.* [V. ***oprima***].

opríre, opriri f. **1.** acţiunea de a (se) opri şi rezultatul ei; **2.** întrerupere, încetare a unei acţiuni, a unei mişcări; zăbavă, staţionare, stagnare: *cu tabacii înfierbîntaţi, nu mai poate fi oprire.* PETR.; **fără oprire,** neîntrerupt, necontenit: *am dansat toată noaptea, fără oprire;* **3.** staţie, popas: *trenul era supravegheat la toate opririle;* **4.** ţinere pe loc, reţinere (cu forţa): *nu cumva să-i ţină-n oprire Dido.* COŞB.; **5.** (înv.) interdicţie, stăvilire. [V. ***opri***].

oprít[1], ~ţi, oprită, ~e a. **1.** întrerupt, curmat; imobilizat: *să stea oprită moara.* PRAV.; **2.** împiedicat, reţinut; **3.** interzis: *joile îmi sînt oprite.* POP; **fructul oprit,** v. **fruct; pădure oprită,** pădure în care e interzisă tăierea copacilor; opritură. [V. ***opri***].

oprít[2] n. oprire: *opritul de la ... mîncări dorite.* DOS. [V. ***opri***].

opritór, ~oare n. şi **opritoáre, ~ori** f. **1.** lanţ, curea sau ştreang de la ham care ajută la împingerea înapoi, de către cai, a căruţei sau la încetinirea vitezei acesteia; **2.** nume dat unor piese sau dispozitive ale unei maşini, instalaţii etc. care limitează deplasarea ori cursa unei piese mobile: *uşa sărise lesne din clampă şi opritoarea căzuse în sală cu zgomot.* SAD. // f. **1.** frînă cu care se împiedică una dintre roţile carului la coborîrea unei pante; piedică; **2.** (reg.) stăvilar, zăgaz, dig. [***Opri*** + ***-tor***].

opritúră, opriturí f. **1.** (înv.) interdicţie, oprelişte: *grăind el de dereptate şi de opritură şi de giudeţul ce va să fie.* N.TEST.; **2.** (reg.) porţiune dintr-o pădure din care este interzisă tăierea copacilor; pădure oprită: [din] *pădurea cea mare ... a rămas numai o opritură.* FIL.; **3.** (reg.) porţiune dintr-o păşune (rezervată pentru cosit), în care este interzis păşunatul. [***Opri*** + ***-tură***].

opróbriu, oprobrii n. (livr.) dezaprobare publică a unor fapte reprobabile, nedemne, necinstite şi a persoanelor care săvîrşesc asemenea fapte: *în cazul că veţi ignora apelul meu ..., vă veţi expune oprobriului necruţător al posterităţii.* GHEŢIE. [Din lat. ***opprobrium,*** fr. ***opprobre***].

oprovénie, oprovenii f. (reg.) **a nu fi de** (sau **a nu avea**) **oprovenie,** a nu fi de nici un folos, a nu avea căutare: *nu mai are oprovenie, se văita.* SOR. [Din bulg. ***oprovenije***].

opsár, opsari m. (reg.) vînzător de vite pentru măcelărie. [Et. nec.].

opsás, opsasuri n. (reg.) partea de la spate a încălţămintei, cuprinzînd şi tocul: *colbul adunat pe opsasul încălţării.* CR. [Din germ. ***Absatz***].

opsígă f. v. obsigă.

opsiuríe, opsiurii f. (astăzi rar) întîrziere a emisiunii de urină după o masă, provocată de încetinirea resorbţiei intestinale, manifestată în hipertensiunea arterială. [Din fr. ***opsiurie***].

opsomán, ~i, opsomană, ~e m., f. persoană care suferă de opsomanie. [Din fr. ***opsomane***].

opsomaníe f. particularitate morbidă datorită căreia unele persoane nu pot suporta decît anumite alimente. [Din fr. ***opsomanie***].

opsonínă, opsonine f. anticorpi prezenţi în sînge, care se leagă de suprafaţa microorganismelor pătrunse în corp, înlesnind fagocitarea acestora de către leucocite. [Din fr., it. ***opsonine***].

opt num. card. **1.** număr care, în numărătoare, are locul între şapte şi nouă: *opt sînt fericirile.* POP.; (adj.) *un băiet ca de opt ani.* CR.; (subst.) *mănîncă cît opt;* **2.** (intră în componenţa num. adv.) *de opt ori;* **3.** (intră în componenţa num. distr.) *cîte opt;* **4.** (cu valoare de num. ord.) *volumul opt.* // n. **1.** (pl. **opturi**) semn grafic care reprezintă acest număr; (p. ext.) desen, figură în forma acestui semn: *stropeau trotuarele, desenînd serii nesfîrşite de opturi pe caldarîmul prăfuit.* GHEŢIE; **2.** nota corespunzătoare acestui număr: *am luat un opt;* **3.** carte de joc sau faţă a zarului marcată cu acest număr (de puncte): *am tras un opt.* [Lat. ***octo***].

optá, optez vb. (intr.) **1.** a alege dintre mai multe lucruri, soluţii, situaţii etc. pe cea mai convenabilă; a-şi manifesta preferinţa pentru ceva: *întotdeauna am optat pentru decenţă;* **2.** a se decide în favoarea

cuiva sau a ceva: *am optat pentru liberali.* [Din fr. ***opter,*** lat. ***optare***].

optánt, ~ţi, optantă, ~e m., f. **1.** persoană care optează; **2.** (spec.; la pl.) proprietari rurali unguri din Transilvania recunoscută ca aparţinînd României după tratatul de la Trianon (1920), care au optat pentru naţionalitatea ungară: *plecase la Bucureşti ... la dezbaterile parlamentului consacrate problemei optanţilor unguri.* GHEŢIE. [***Opta*** + *-ant*].

optár, optari m. carte de joc marcată cu numărul opt. [**Opt** + *-ar*].

optáre, optări f. faptul de a opta; opţiune: *nu aveam posibilitatea de optare.* [V. ***opta***].

optatív, ~i, optativă, ~e a. **1.** care exprimă o dorinţă; (gram.) **modul optativ** (şi n.), mod al verbului, care exprimă acţiunea ca dorită; **propoziţie optativă,** (şi f.), propoziţie care exprimă o acţiune sau o stare a cărei realizare este dorită; **2.** (rar) opţional: *Universitatea de la Roma avea circa 70 de materii optative (facultative).* CE. [Din lat. ***optativus,*** fr. ***optatif***].

óptic, ~ci, optică, ~ce a. **1.** care aparţine vederii sau organelor de simţ ale acesteia; referitor la vedere sau la organele de simţ ale acesteia: *iluzii optice;* **nerv optic,** nerv care transmite impulsul determinat de stimulii vizuali la scoarţa cerebrală, în lobul occipital; **2.** referitor la fenomenele sau la senzaţiile luminoase, la instrumentele care se bazează pe legile optice; care aparţine opticii: *veni un întreprinzător de dioramă şi clădi un teatru ...; acest teatru optic ţinu cîtva timp.* FIL.; **centru optic,** punct pe axa unei lentile, către care tind punctele ei principale şi nodale şi prin care poate trece o rază de lumină nedeviată; **iluzie optică,** v. **iluzie.** [Din lat. ***opticus,*** fr. ***optique,*** germ. ***optisch***].

óptică f. **1.** ramură a fizicii care se ocupă cu studiul luminii şi al fenomenelor luminoase, precum şi cu construcţia instrumentelor legate de propagarea luminii: *arabii au fost predestinaţi să pună bazele opticii.* BL.; **2.** parte a fizicii care se ocupă cu studiul radiaţiilor de aceeaşi natură cu lumina (radiaţii infraroşii, ultraviolete etc.); **optică electronică,** parte a electronicii care studiază mişcarea electronică în vid, într-un cîmp electric sau magnetic; **3.** (fig.) fel de a vedea şi a interpreta faptele, fenomenele; punct de vedere, concepţie: *restrîngîndu-şi raza vizuală, criticul poate comite unele erori de optică.* CĂL. [Din lat. ***optice,*** germ. ***Optik,*** fr. ***optique***].

opticián, ~eni, opticiană, ~ene m., f. specialist în optică; persoană care face sau repară instrumente optice: *domnule optician, am venit să-mi dai o pereche de ochelari.* ARG. [Din fr. ***opticien***].

óptim, ~i, optimă, ~e a. cel mai bun sau foarte bun (potrivit, indicat etc.): *folosirea optimă a timpului.* [Din lat. ***optimus***].

optimál, ~i, optimală, ~e a. (cu caracter) optim. [Din fr. ***optimal***].

optimát, optimaţi m. şi **optimate** n. (înv.) nobil, aristocrat (la romani): *fărşeşte supt pusoarea optimatelor.* DOS. [Din lat. ***optimas, -atis***].

optíme, optimi f. **1.** parte dintr-un întreg obţinută prin divizarea lui în opt părţi egale; (sport) **optime de finală,** fază eliminatorie în care din şaisprezece concurenţi sau echipe concurente se califică numai opt: *calificarea în optimile de finale.* A.; **2.** notă muzicală valorînd a opta parte dintr-o notă întreagă. [***Opt*** + *-ime*].

optimétru, optimetre n. instrument optic de mare precizie folosit pentru măsurarea dimensiunilor unor piese. [Din fr. ***optimètre***].

optimísm n. **1.** concepţie filozofică potrivit căreia în lume binele precumpăneşte asupra răului; **2.** atitudine a omului care priveşte cu încredere viaţa, semenii, viitorul; tendinţa de a vedea latura bună, favorabilă a lucrurilor: *optimismul omului nu e în stare să-l stîrpească nici o cruzime a vieţii.* REBR. [Din fr. ***optimisme,*** germ. ***Optimismus***].

optimíst, ~şti, optimistă, ~e a. care manifestă optimism; care denotă optimism, care se bazează pe optimism: *momentul actual nu ne permite un răspuns optimist.* CE; *concluzii optimiste.* // m., f. persoană care manifestă optimism, care propagă optimism: *întotdeauna mi-au plăcut optimiştii.* [Din fr. ***optimiste***].

optimizá, optimizez vb. (tr.) a alege şi a aplica soluţia cea mai bună, cea mai eficientă (dintre mai multe posibile); a îmbunătăţi, a mări randamentul. [Din fr. ***optimiser***].

optimizáre, optimizări f. acţiunea de a optimiza; alegerea şi aplicarea celei mai bune soluţii: *discursul dominant promova strategiile optimizărilor locale.* D. [V. ***optimiza***].

optimizát, ~ţi, optimizată, ~e a. (despre maşini, sisteme tehnice etc.) al cărui randament a devenit optim. [V. ***optimiza***].

optocuplór, optocuploare n. (electron.) cuplor optic; optoizolator. [Din fr. ***optocoupleur***].

optoelectrónică f. ramură a electronicii care se ocupă cu producerea, măsurarea şi folosirea radiaţiei electromagnetice din domeniul optic, precum şi cu conversia acestei radiaţii în semnal electric. [Din fr. ***optoélectronique***].

optoizolatór, optoizolatoare n. (electron.) optocuplor. [***Opto***(***cuplor***) + ***izolator***].

optométric, ~ci, optometrică, ~ce a. care ţine de optometrie, referitor la optometrie. [Din fr. ***optométrique***].

optometríe f. parte a oftalmologiei care se ocupă cu studierea proprietăţilor optice ale ochiului, în vederea determinării defectelor de vedere (miopie, hipermetropie, prezbitism, astigmatism etc.) şi a corijării acestora. [Din fr. ***optométrie***].

optométru, optometre n. instrument pentru testarea vederii şi stabilirea ochelarilor potriviţi. [Din fr. ***optomètre***].

óptsprezece num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între şaptesprezece şi nouăsprezece: (adj.) *tînăr ... de optsprezece ani;* **2.** (cu valoare de num. ord.) *volumul optsprezece.* [***Opt*** + ***spre*** + ***zece***].

óptsprezecelea, optsprezecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al şaptesprezecelea şi al nouăsprezecelea: (adj.) *al optsprezecelea an al vieţii;* (subst.) *a optsprezecea fusese accidentată.* [***Optsprezece*** + *le* + *-a*].

óptulea, opta num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al şaptelea şi al nouălea: (adj.) *al optulea fecior.* [***Opt*** + *le* + *-a*].

optzéci num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între şaptezeci şi nouă şi optzeci şi unu: (adj.) *optzeci de ani îmi pare în lume c-am trăit.* EM.; **2.** (cu valoare de num. ord.) *rîndul optzeci.* [***Opt*** + ***zeci***].

optzécilea, optzecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al şaptezeci şi nouălea şi optzeci şi unulea. [***Optzeci*** + *le* + *-a*].

opţionál, ~i, opţională, ~e a. cu caracter de opţiune; facultativ, optativ: *curs opţional.* [Din fr. ***optionnel***].

opţiúne, opţiuni f. **1.** alegere a unei alternative din mai multe posibile; dreptul de a putea alege ceea ce îţi convine (dintre două sau mai multe lucruri, posibilităţi etc.): *românul e hărţuit, clipă de clipă, de opţiuni imposibile: să stea? (e rău), să plece? (nici vestul nu mai e ce-a fost).* D.; *bună sau rea, a fost opţiunea lui;* **2.** (jur.) alegere, în temeiul unui drept, între două sau mai multe situaţii juridice; **3.** condiţie stipulată uneori în tranzacţiile comerciale, potrivit căreia o parte contractantă acordă celeilalte părţi, pentru un anumit termen, dreptul de a alege între diferitele condiţii alternative ale contractului sau chiar dreptul de a renunţa la tranzacţie; (spec.) contract standardizat şi tranzacţionat pe piaţa reglementată care dă deţinătorului dreptul de a cumpăra sau a vinde un activ financiar sau fizic, la un preţ convenit şi la un termen viitor determinat. [Din fr. ***option,*** lat. ***optio, -onis***].

opulént, ~ţi, opulentă, ~e a. (livr.) bogat, îmbelşugat, abundent; voluminos; masiv, planturos: *s-a prezentat o femeie opulentă.* [Din fr. ***opulent,*** lat. ***opulentus***].

opulénţă, opulenţe f. (livr.) bogăţie mare, belşug, abundenţă: *mania de lux şi opulenţă a fanariotului.* FIL. [Din fr. ***opulence,*** lat. ***opulentia***].

opúne, opún vb. **1.** (tr.) a pune în faţa cuiva sau a ceva, ca împotrivire, un lucru, un argument etc.: *a opune forţei forţa;* **2.** (refl.) a se împotrivi; a ţine piept; a zădărnici o acţiune: *un caraghios strigă că el nu vrea să dea Basarabia cu nici un preţ, o dată cu capul, şi că e de părere să ne opunem cu armele oricui va voi să ne-o ia, adică Europei întregi.* EM.; *nu trebuia s-o laşi să divorţeze, trebuia să te opui.* PR.; **3.** (tr.) a pune în paralel două sau mai multe fiinţe sau lucruri, pentru a scoate în evidenţă, prin comparaţie, deosebirile, contrastul dintre ele: *să opunem pe Alecsandri lui Eminescu;* **4.** (refl.; despre unghiuri) a fi aşezat, într-o figură geometrică, în faţa altui unghi sau în faţa uneia dintre laturi; (despre laturi) a fi aşezat în faţa altei laturi sau în faţa unuia dintre unghiuri. [Din lat. ***opponere,*** fr. ***opposer*** (după *pune*)].

opúnere, opuneri f. acţiunea de a (se) opune şi rezultatul ei; punere faţă în faţă; împotrivire, stăvilire, zădărnicie; (p. ext.) opoziţie: *nebăgarea în samă este de trei feluri: dispreţ, opunere şi insultă.* C.L. [V. ***opune***].

opúnţia f. gen de plante din familia cactaceelor, cărnoase, cu ramuri cilindrice sau turtite lateral, de formă ovală, cu spini dispuşi în smocuri, cu flori mari albe, roşii sau galbene, cultivate uneori ca plante decorative (*Opuntia*); plantă din acest gen (ex. limba-soacrei). [Din fr., lat. ***opuntia***].

opús[1], ~şi, opusă, ~e a. **1.** care este aşezat în faţa, în partea dimpotrivă a cuiva sau a ceva: *malul opus al rîului;* **2.** (mat.; despre unghiuri) care este aşezat, într-o figură geometrică, în faţa altui unghi sau în faţa uneia dintre laturi; (despre laturi) care este aşezat în faţa altei laturi sau în faţa unuia dintre unghiuri; **3.** contrar, potrivnic: *publicul ... se compunea ... şi din persoane cu convingeri opuse.* GHEŢIE; *interese opuse.* // n. (artic.) ceea ce contrastează cu ceva sau cu cineva (prin comparaţie): *economia este opusul risipei; Ion este opusul meu.* [V. ***opune***].

ópus[2], opusuri n. indicaţie folosită, împreună cu un număr de clasificare, pentru a denumi o operă a unui compozitor, potrivit succesiunii cronologice a lucrărilor sale; bucată muzicală care poartă această indicaţie. [Din fr. ***opus,*** germ. ***Opus***].

opúscul, opuscule n. (adesea depr.) scriere ştiinţifică sau literară de proporţii reduse: *în felurite opuscule ..., mulţi mărunţei, curtizani ai naivităţii mulţimii, vor detesta principiile şi părerile lui.* CAR. [Din lat. ***opusculum,*** fr. ***opuscule***].

opúst, opusturi n. (înv. şi pop.) stăvilar, zăgaz (rudimentar), jgheab (de lemn) prin care se scurge apa dintr-un iaz; (p. ext.) iaz: *nelăsîndu-l ... într-acel opust cu tină.* DOS. [Din ucr. ***o(t)pust***].

or[1] conj. **1.** dar, însă: *el se crede nevinovat, or toate probele sînt împotriva lui;* **2.** (rar) deci, aşadar. [Din fr. ***or***].

or[2] conj. v. **ori.**

orác interj. (reg.; de obicei repetat) cuvînt care redă strigătul broaştelor. // n. (reg.) orăcăit: *nu pot, maică, odihni de oracul broaştelor.* POP. [Onomat.].

orácol, oracole n. **1.** răspuns profetic pe care, potrivit credinţei vechilor greci şi romani, zeii îl dădeau celor veniţi să-i consulte; prezicere, profeţie; lăcaşul unde se făceau aceste profeţii: *oracolul lui Apollon din Delfi; oracolul de la Cumae;* **2.** (p. ext.) divinitatea care făcea aceste profeţii: *a consultat oracolul;* **3.** (fig.; adesea iron.) concluzie, decizie, sentinţă infailibilă a unei persoane cu autoritate; (p. ext.) persoană care emite asemenea concluzii, decizii, sentinţe: *devenise oracolul ştiinţei;* (şi: **oracul**). [Din lat. ***oraculum,*** it. ***oracolo,*** fr. ***oracle***].

orácul n. v. **oracol.**

oraculár, ~i, oraculară, ~e a. care aparţine oracolului, referitor la oracol, de oracol; ca un oracol: *în jurul unui imn oracular.* IONEL. [***Oracul*** + *-ar*].

oráj, oraje n. fulger însoţit de tunet. [Din fr. ***orage***].

orajós, ~şi, orajoásă, ~e a. (despre fenomene meteorologice) care caracterizează o furtună; cu caracter de furtună. [Din fr. ***orageux***].

orál, ~i, orală, ~e a. **1.** care aparţine gurii, referitor la gură; bucal: *cavitatea orală;* **sunet oral,** sunet la articularea căruia aerul trece numai prin gură; **2.** care se administrează pe cale bucală; **3.** care se transmite verbal, din gură în gură; care se face prin viu grai; care caracterizează vorbirea: *comoara de nestemate a cîntecului oral.* SAD.; *tradiţie orală;* **examen oral** (şi n.), care se desfăşoară prin întrebări şi răspunsuri verbale: *a luat 10 la oral;* **stil oral,** manieră de exprimare în scris care imită exprimarea prin viu grai. [Din fr. ***oral***].

oralitáte f. **1.** calitate a stilului unei scrieri literare de a părea vorbită, expunerea avînd un caracter spontan şi viu; ansamblul particularităţilor limbii vorbite, ale graiului viu: *abuzul preţiozităţii neologice .. e contrabalansat acum de abuzul oralităţii familiar-argotice.* D.; **2.** (jur.) **principiul oralităţii,** principiu fundamental al dreptului procesual, potrivit căruia dezbaterea litigiului se face verbal. [***Oral*** + *-itate*].

orangerie v. **oranjerie.**

orangután m. v. **urangutan.**

orániţă, oraniţe f. (reg.) **1.** prăjină cu cange la vîrf de care se servesc marinarii şi pescarii: *să puie vîsla-ntr-o rînă şi oraniţa-ntr-o mînă.* POP.; **2.** luntre pescărească cu fundul lat. [Din sb. ***oranica***].

oránj a. invar. şi n. (livr.) portocaliu: *bluză oranj.* [Din fr. ***orange***].

oranjádă, oranjade f. băutură răcoritoare preparată din suc de portocale, zahăr şi sifon sau apă (minerală): *am comandat whisky şi oranjadă.* EL. [Din fr. ***orangeade***].

oranjerie, oranjerii f. **1.** plantaţie de portocali; **2.** seră în care se cultivă portocali şi alte plante exotice; (şi: **orangerie**). [Din fr. ***orangerie***].

oránz, oranzi m. (înv.) portocal: *duceţi-mă ... unde cresc oranzii.* ALEX. [Din fr. ***orange*** (după *naramz*)].

orár[1], ~i, orară, ~e a. referitor la ore; care arată orele; care se efectuează sau se calculează pe durata unei ore: *randament orar;* **diferenţă orară,** diferenţa dintre orele locale a două puncte de pe suprafaţa Pămîntului situate la longitudini diferite; **fus orar,** v. **fus**; (înv.) **cerc orar,** meridian ceresc. // n. **1.** program al unei activităţi împărţit pe ore şi repetat periodic; (concr.) tabel, grafic care indică pe ore desfăşurarea unei activităţi: *nu ştiu ce aşteptau de nu-şi vedeau de orarul lor.* PR.; *orarul trenurilor a fost modificat;* **2.** (spec.) program săptămînal al activităţii didactice în şcoli şi în facultăţi; tabelul (afişat) cuprinzînd acest program: *are un orar încărcat; ţi-ai copiat oraşul?;* **3.** (înv.) ceasornic; **4.** acul mic al ceasului, care indică orele: *orar şi minutar.* [Din fr. ***horaire,*** lat. ***horarius***].

orár[2], orare n. veşmînt bisericesc în formă de fîşie lungă şi îngustă, simbolizînd aripile îngerilor, purtat pe umăr de diacon în timpul serviciului divin: *orarul e pentru diacon ceea ce patrafirul e pentru preot.* [Din sl. ***orari,*** lat. ***orarium***].

oráş, oraşe n. **1.** formă complexă de aşezare umană, de dimensiuni variabile, constituind, de obicei, un centru administrativ, comercial, industrial, cultural etc.: *privesc oraşul – furnicar – cu oameni mulţi.* EM.; *altă lume întîlneau ardelenii la Iaşi, oraş aristocratic.* CĂL.; **haine de oraş, a)** haine croite după moda de la oraş; **b)** haine mai bune decît cele de lucru; **oraş liber,** oraş cu statut juridic propriu (de independenţă) şi cu un regim internaţional special; **2.** (p. restr.) partea centrală a unui oraş; centru (comercial): *revenise din oraş ..., cu o sacoşă plină cu de-ale gurii.* GHEŢIE; **3.** populaţia, locuitorii unei astfel de aşezări: *tot oraşul e în fierbere.* [Din magh. ***város***].

oratór, oratori m. **1.** persoană care rosteşte un discurs; persoană care are talentul de a vorbi frumos, convingător în faţa unui public; retor: *în Cameră se distinsese ca un orator de forţă.* VLAH.; **2.** (înv.) sol; ambasador; **3.** (înv.) primar al unui sat sau tîrg. [Din lat. ***orator,*** fr. ***orateur***].

oratóric, ~ci, oratorică, ~ce a. care aparţine oratorului sau oratoriei, referitor la orator sau la oratorie; oratoriu[3]: *libertatea oratorică este înlăturată.* CĂL.; *genul oratoric.* [***Orator*** + *-ic*].

oratoríe f. arta de a compune şi de a rosti discursuri; arta de a vorbi frumos, convingător în faţa unui public; elocvenţă, retorică, oratorism: *oratoria lui Kogălniceanu se caracterizează printr-o mare francheţă.* CĂL. [Din lat. ***oratoria;*** cf. it. ***oratoria***].

oratorísm n. (rar) oratorie. [***Orator*** + *-ism*].

oratóriu[1], oratorii n. (înv.) încăpere într-o locuinţă particulară sau construcţie separată (capelă, paraclis etc.) servind drept loc de rugăciune (nefiind destinată publicului): *oratoriul este într-un turn mic.* NEGR. [Din lat. ***oratorium,*** fr. ***oratoire***].

oratóriu[2], oratorii n. compoziţie muzicală de mare întindere, scrisă pe o temă dramatică (cu subiect religios), pentru orchestră, cor şi solişti vocali; oraţiune; (p. rest.) cantată: *Oratoriul de Crăciun.* [Din it., fr. ***oratorio***].

oratóriu[3], ~ii, oratorie, ~ii a. (înv.) oratoric: *deprinderea oratorie, adecă stil plăcut şi dicţiune convingătoare.* MAIOR. [Din lat. ***oratorius***].

oráţie, oraţii f. **1.** (pop.) specie a literaturii populare, în versuri, cu caracter alegoric şi fabulos, care se rosteşte în diferite momente ale ceremonialului de nuntă; urare pe care colăcarii o adresează mirilor la nuntă; conăcărie: *ascultaţi întăi o oraţie a noastră.* SAD.; **2.** (înv.) cuvîntare, discurs (rostit la anumite ceremonii); felicitare, urare (în versuri): *oraţiune funebră.* OD.; **3.** (rar) oratoriu[2]: *auzii primele sunete ale oraţiunii „De profundis".* FIL.; (şi: **oraţiune**). [Din lat. ***oratio, -onis***].

oraţiúne f. v. **oraţie.**

óră, ore f. **1.** unitate de măsură a timpului, egală cu a douăzeci şi patra parte dintr-o zi, cuprinzînd 60 de minute sau 3600 de secunde; ceas: *mă uitam oare întregi în oglindă.* EM.; *lupta ţinînd zece ore.* ISP.; **pe oră,** în decurs de un ceas; la fiecare ceas: *mergea cu o sută de kilometri pe oră;* **cu ora,** angajat şi plătit după un tarif orar[1]; **oră de oră,** mereu, întruna; **cu orele,** timp îndelungat: *aştepţi acolo cu orele;* **la ore mici,** după miezul nopţii, tîrziu: *a început să vină acasă la ore mici;* **2.** fiecare dintre cele douăzeci şi patru de ore în care este împărţită o zi; fiecare dintre cifrele înscrise pe cadranul unui ceasornic, care marchează aceste momente: *la ce oră începe spectacolul?;* **de ultimă oră,** foarte nou, actual: *pe primele pagini se lăfăiau ştirile politice de ultimă oră.* GHEŢIE; **3.** distanţă, spaţiu care poate fi parcurs într-un ceas: *cabana este la trei ore de gară;* **4.** interval de timp nedeterminat precis; moment, clipă; răstimp: *pentru toate dă-mi în schimb o oră de iubire.* EM.; *e ora marilor destăinuiri.* PR.; **la ora actuală,** în prezent; **5.** timp, moment fixat în prealabil pentru realizarea unei acţiuni: *ora mesei;* **6.** lecţie, curs: *ora de latină;* **a lua** (sau **a da**) **ore,** a lua (sau a da) meditaţii; (şi: (înv.) **oară**). [Din lat. ***hora,*** it. ***ora***].

orăcăí, pers.3 **orăcăie** şi **orăcăieşte** vb. (intr.) **1.** (despre broaşte) a scoate strigătul caracteristic speciei; a orăcăi: *mii de broaşte în lung hor orăcăiesc.* AL.; **2.** (rar; despre păsări) a scoate strigătul caracteristic speciei: *găini, raţe, gîşte orăcăiesc în toate părţile.* ALEX.; **3.** (fam.) a plînge, a scîncni: *pruncul se trezise şi-ncepu ... să orăcăie de foame.* CĂRT. [***Orac*** + *-ăi*].

orăcăiálă, orăcăieli f. (reg.) orăcăit; gălăgie, larmă. [***Orăcăi*** + *-eală*].

orăcăíre, orăcăiri f. acţiunea de a orăcăi şi rezultatul ei; orăcăit: *buraticii înălţau ... cor de orăcăiri disperate.* SAD. [V. ***orăcăi***].

orăcăít, orăcăituri n. **1.** orăcăire; strigăt caracteristic broaştei; orăcăială: *asurzit de orăcăitul broaştelor.* DELAVR.; **2.** (fam.) plînset, scîncet de copil mic: *auzi un orăcăit de copil.* ISP. [V. ***orăcăi***].

orăcăitór, ~i, orăcăitoáre a. **1.** care orăcăie: *un brotac orăcăitor;* **2.** în care orăcăie broaştele: *dau de o regiune păludoasă şi orăcăitoare, populată cu broaşte.* CĂL. [***Orăcăi*** + *-tor*].

orăstícă, orăstici f. numele a două plante erbacee din familia leguminoaselor, cu flori roşii-purpurii la început, apoi albastre; fiecare dintre aceste plante; pupăzele (*Lathyrus niger* şi *Lathyrus* sau *Orobus vernus*). [Et. nec.].

orăşeán, ~eni, orăşeană, ~ene m., f. persoană care locuieşte la oraş: *orăşenii erau însărcinaţi cu apărarea cetăţilor.* BĂLC. [***Oraş*** + *-ean*].

orăşeáncă, orăşence f. femeie care locuieşte la oraş: *o lăsa ... să se pieptene ca orăşencile.* GAL. [***Orăşean*** + *-că*].

orăşél, orăşele n. diminutiv al lui oraş; oraş mic: *vilele cochete ale acestui orăşel de munte.* VLAH. [***Oraş*** + *-el*].

orăşenésc, ~şti, orăşeneáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic oraşului sau orăşenilor, referitor la oraş, ca la oraş; urban, citadin: *nu are simţul vieţii orăşeneşti.* CĂL.; *port orăşenesc.* [***Orăşean*** + *-esc*].

orăşenéşte adv. ca orăşenii, în felul orăşenilor: *şi-a îmbrăcat orăşeneşte nevasta şi copiii.* ST. [***Orăşean*** + *-eşte*].

orăşenísm, orăşenisme n. fel de a fi, de a se comporta specific unui orăşean; orăşenie: *mă revăd băiatul tînăr ... liberat de-orăşenismul subţiatelor simţuri.* MACED. [***Orăşean*** + *-ism*].

orăşenizá, orăşenizez vb. (refl.) a-şi însuşi felul de viaţă sau de comportare al orăşenilor; a se adapta la viaţa de oraş, a deveni orăşean; a se urbaniza. [***Orăşean*** + *-iza*].

orătánie, orătánii f. (mai ales la pl.) pasăre de curte; oară[2]: *prin ogrăzi, mulţi copii şi orătănii.* REBR.; *gardul de plasă al orătăniilor.* CĂRT.; (şi: **orătenie**). [De la ***oară[2]***].

orăténie f. v. **orătanie.**

orb[1], ~i, oárbă, ~e a. **1.** (adesea subst.) care nu vede (deloc), care este lipsit de vedere; nevăzător: *acum e de tot orb.* NEGR.; *orbul cînd dă de perete socoteşte că s-a isprăvit lumea.* Z.; **a se bate ca orbii,** a se bate foarte tare; **a umbla de-a oarba,** a umbla fără rost; a o lua razna; **a nimerit orbul Brăila** (sau **Suceava**), formulă prin care se îndeamnă la stăruinţă pentru atingerea oricărui ţel, fie aparent inaccesibil; **2.** (fig.) lipsit de spirit de observaţie, de inteligenţă, de perspicacitate: *mă osîndeam ... că fusesem atît de orb încît să nu înţeleg mai devreme.* EL.; **3.** (fig.) lipsit de lumina raţiunii; pasionat, nebun; care se manifestă iraţional, la întîmplare, care acţionează fără măsură, necontrolat: *o pasiune oarbă i-a azvîrlit pe unul în braţele celuilalt.* GHEŢIE; (adv.) *individul merge orb înainte sub puterea gîndului său, devenit obsesie.* PR.; **4.** (fig.) lipsit de voinţă, de personalitate; supus voinţei altuia: *omul este un instrument orb al fatalităţii.* BĂLC.; **5.** (fig.) total, complet; definitiv: *e un adînc asemene uitării celei oarbe.* EM.; *nu putea suferi ... ideea de supunere oarbă, necondiţionată.* GHEŢIE; **6.** lipsit de lumină (directă); întunecat, întunecos: *noapte oarbă, fioroasă.* AL.; *felinarele erau tot oarbe şi solemne.* SAD.; **fereastră oarbă,** adîncitură în perete, de forma unei ferestre, făcută cu scop arhitectonic; firidă; **puţ orb,** puţ de mină, care nu are ieşire directă la suprafaţă; **sobă oarbă,** motiv ornamental în formă de sobă; sobă care are gura în cealaltă cameră; **cartuş orb,** cartuş fără proiectil, folosit la exerciţii, la demonstraţii etc.; **cameră oarbă,** cameră fără ferestre, destinată unor experienţe; **lanternă oarbă** sau **felinar orb,** lanternă sau felinar; **duşumea oarbă,** duşumea pe care se bate parchetul; (reg.) **pădure oarbă,** pădure mare din care nu s-a tăiat nici un copac. [Lat. ***orbus***].

orb[2] n. **orbul găinilor** (sau **găinii**), numele popular al unei boli de ochi, care se manifestă prin imposibilitatea de a vedea seara, după apusul soarelui; (p. ext.) miopie: *nimic despre figura mea ..., pesemne are orbul găinilor.* NEGR. [De la ***orbi***].

orbálţ, orbalţuri n. (înv. şu pop.) erizipel, brîncă; orbălţitură: *descîntec de orbalţ.* // m. (pl. **orbalţi**)

numele a două plante erbacee întrebuinţate în medicina populară: **a)** plantă veninoasă, din familia ranunculaceelor, cu frunze mari, cu flori mici, albe-gălbui, care creşte în regiuni muntoase (*Actaea spicata*); **b)** silnică (*Glechoma hederacea*); (şi: **orbanţ**). [Din magh. ***orbánc***].

orbánţ n. v. **orbalţ**.

orbăcăí vb. v. **orbecăi**.

orbălţí, orbălţesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) îmbolnăvi de orbalţ; a (se) umfla din cauza orbalţului. [De la ***orbalţ***].

orbălţít, ~ţi, orbălţită, ~e a. (reg.) bolnav de orbalţ. [V. ***orbălţi***].

orbălţitúră, orbălţituri f. (reg.) orbalţ. [***Orbălţi*** + *-tură*].

orbeálă, orbeli f. (reg.) slăbire a vederii. [***Orbi*** + *-eală*].

orbecá, órbec vb. (înv. şi reg.; intr.) a orbecăi: *să nu-mblăm orbecînd*. COŞB. [De la ***orb***[1]].

orbecáre, orbecări f. (înv.) orbecăire. [V. ***orbeca***].

orbecát, ~ţi, orbecată, ~e a. (rar) orbit; fermecat, fascinat: *ochii orbecaţi ai publicului*. OD. [V. ***orbeca***].

orbecăí, orbecăiesc şi **orbécăi** vb. (intr.) a umbla nesigur, pipăind lucrurile din jur şi rătăcind (ca orbul) prin întuneric; a bîjbîi, a dibui, a orbeca: *orbăcăi prin pădure*. ISP.; (şi: **orbăcăi**). [De la ***orb***[1]; cf. ***orbeca***].

orbecáire, orbecăiri f. faptul de a orbecăi; bîjbîială, dibuială, rătăcire; orbecare: *nu ştiu cît a durat orbecăirea aceea*. GHEŢIE. [V. ***orbecăi***].

orbésc, ~şti, orbeáscă, ~eşti a. (rar) **1.** care aparţine, care este propriu orbului[1]; de orb: *Dumnezeu să te ferească de bătaia cea orbească*. PANN; **2.** (fig.) care se manifestă iraţional, orbeşte; fără chibzuială, nesocotit: *se duc cu orbească mulţămire spre junghere*. MARC.; **3.** (fig.) exagerat, exorbitant: *luase ... bani cu procente orbeşti*. CAR. [***Orb***[1] + *-esc*].

orbéşte adv. **1.** ca orbii[1], pe dibuite; la întîmplare: *animalul s-avîntă orbeşte*. CAR.; **2.** (fig.) fără discernămînt, fără chibzuinţă, în mod iraţional, mecanic, orbiş: *a-şi da orbeşte votul guvernului ... e în cel mai mare grad malonest*. EM.; *a ne încrede orbeşte în propria noastră raţiune e o neiertată greşeală*. GHEŢIE; **3.** (fig.) fără rezerve, total, definitiv; nebuneşte, pătimaş: *mă făcuse să cred orbeşte în dragostea şi puritatea ei*. EL.; *se încrede orbeşte în el, iar acesta îl fura*. GHEŢIE. [***Orb***[1] + *-eşte*].

orbéte m. v. **orbeţ**.

orbéţ, ~i, orbeáţă, ~eţe a. şi m., f. (fiinţă) care nu vede (bine); (spec.) cerşetor (orb[1]); (p. ext.) sărăntoc, calic: *cîrtiţele orbeţe şi aricii ghimpoşi*. OD.; *n-au venit în satul nostru pe doi cai albi ..., ci pe jos, ca sărăntocii, ca orbeţii*. SOR.; **a se bate** (sau **a se certa**) **ca orbeţii,** a se bate (sau a se certa) rău: *se ceartă ca nişte orbeţi*. SL.; *se bătură ca orbeţii ..., sfîşiindu-şi cămăşile*. REBR. // m. (mai ales în forma **orbete**) mamifer rozător subteran din familia rozătoarelor, asemănător cu cîrtiţa, cu ochii ascunşi sub piele, cu incisivi şi gheare mari, care se hrăneşte cu rădăcini, tuberculi şi plante verzi, producînd pagube în grădinile de zarzavat; căţelul pămîntului (*Spalax microphtalmus*); (şi: **orbete**). [***Orb***[1] + *-eţ*].

orbí, orbesc vb. **1.** (intr.) a deveni orb[1], a-şi pierde vederea; a se orbici: *îi dete cu frigarea peste ochi, de orbi*. ISP.; **2.** (tr.) a face pe cineva să-şi piardă vederea; a scoate ochii cuiva: *i-a orbit Dumnezeu, de nu m-au putut găbui*. CR.; **3.** (tr.) a tulbura momentan, a jena vederea cuiva: *m-au orbit ... farurile electrice*. EL.; **4.** (fig.; tr.) a face pe cineva să-şi piardă raţiunea, dreapta judecată, clarviziunea; a zăpăci: *mînia îl orbeşte pe om*. SL.; *să nu te orbească laudele;* **5.** (tr.) a înşela, a amăgi: *vrei s-orbeşti o lume*. COŞB. [De la ***orb***[1]].

orbicí, orbicesc vb. (înv.; refl.) a orbi: *ei, orbicindu-să, să ginghiară pre sine*. DOS. [***Orbi*** + *-ici*].

orbiciúne, orbiciuni f. (înv.) **1.** orbie: *leapădă orbiciunea de pre ochii miei*. DOS.; **2.** (fig.) orbire: *se-ntuneca cu orbiciunea tiraniei*. MUSTE. [***Orbi*** + *-ciune*].

orbiculár, ~i, orbiculară, ~e a. globular, circular; **muşchi orbicular** (şi m.), muşchi circular aflat în jurul pleoapelor şi al buzelor, care, prin contracţie, determină închiderea acestora: *cînd clipeam repede, îmi zvîcneau supărător şi muşchii orbiculari ai gurii*. CĂRT. [Din fr. ***orbiculaire,*** lat. ***orbicularis***].

orbíe f. (înv. şi pop.) **1.** starea celui orb[1], lipsa vederii; orbiciune: *orbia s-o găsească, trupul să i-l necăjească*. POP.; **2.** (fig.) lipsă de judecată; inconştienţă, rătăcire; orbire: *vine orbie ... în sufletele oamenilor*. VARL.; *lumina aceasta revărsată peste univers nu e văzută de orbia oamenilor căzuţi în păcat*. STANIL. [***Orb***[1] + *-ie*].

orbílă m. (glumeţ) poreclă dată unei persoane care nu vede nimic în jurul său, care se împiedică la tot pasul. [***Orb***[1] + *-ilă*].

orbilianísm n. (livr.) folosire a pedepselor corporale în educaţie. [Din fr. ***orbilianisme***].

orbíre, orbiri f. **1.** faptul de a orbi; pierderea vederii; starea celui orb[1]: *orbirea lui Iliaş*. UR.; *să vindece orbirea;* **2.** (fig.) întunecare a minţii, rătăcire, lipsă de raţiune, de clarviziune: *printr-o orbire ... credea că relaţiile dintre ei mai puteau fi reluate*. GHEŢIE; **cu orbire,** nesăbuit, nebunește, orbește: *nebun cine se-ncrede în tine cu orbire!* AL. [V. ***orbi***].

orbíş adv. orbeşte: *vrăjmaşul să-ţi vie orbiş, căzînd în gropile tale*. B.-DEL.; **a da orbiş,** a lovi fără cruţare, la nimereală: *da ... orbiş, de zvînta*. ISP. [***Orb***[1] + *-iş*].

orbít, ~ţi, orbită, ~e a. **1.** lipsit de vedere; cu vederea întunecată: *ochii ..., orbiţi de plîns, nu mai vedeau*. EM.; **2.** (fig.) cu mintea întunecată (de furie, de durere etc.); înnebunit, scos din minţi, rătăcit: *am fost orbit de ură*. AL. [V. ***orbi***].

orbitál, ~i, orbitală, ~e a. **1.** care aparţine orbitei unui corp ceresc, referitor la orbita unui corp ceresc; care descrie o orbită: *staţie orbitală;* **2.** care aparţine orbitei oculare, care se află în regiunea acestei orbite. // n. **orbital atomic** (sau **molecular**), distribuţie spaţială a unui electron într-un atom, a electronilor de legătură într-o moleculă. [Din fr. ***orbital***].

orbítă, orbite f. **1.** traiectorie în formă de curbă (închisă) descrisă de un corp ceresc sau de un vehicul spaţial: *Pămîntul descrie orbita sa în jurul Soarelui în 365 de zile, 6 ore şi 9 minute;* (fig.) *aşi putea fi ... aruncat de pe orbita propriului meu destin*. PR.; **orbită aparentă,** drumul aparent al unui corp ceresc (proiecţie a drumului său real); **2.** traiectorie în formă de curbă închisă descrisă de o particulă sau de un corp într-un cîmp de forţe centrale: *orbitele electronilor;* **3.** fiecare dintre cele două cavităţi osoase în care se află globul ocular: *ochii ... înotau în orbitele lor*. EM.; **4.** (fig.) sferă de acţiune sau de influenţă; mediu: *un balcanic care a intrat în orbita românismului ... se deznaţionalizează*. CĂL. [Din lat. ***orbita***, fr. ***orbite***].

orbitór, ~i, orbitoáre a. **1.** care orbeşte; care tulbură, care ia vederea (din cauza strălucirii): *era o lumină albă, orbitoare afară*. EL.; *bradul scînteiază învăluit de o strălucire orbitoare*. GHEŢIE; **2.** (fig.) care întunecă mintea, tulbură raţiunea, dreapta judecată: *un adevăr ne-ar năuci cu lumina lui orbitoare*. PR.; **3.** (fig.) uluitor; copleşitor: *bogăţia solicitudinilor lui ... s-au dat pe faţă, strălucitoare, orbitoare*. GAL. [***Orbi*** + *-tor*].

orc n. (rar) infern: *fere-ndărăt portarul orcului groaznic*. EM. [Din lat. ***orcus,*** germ. ***Orkus***].

orcán, orcane n. ciclon tropical care se manifestă în sudul Asiei; uragan: *auzul îi urlă ca un orcan*. DELAVR.; (fig.) *mă topesc ... de ale patimilor orcane*. EM. [Din germ. ***Orkan***].

orcanétă, orcanete f. (bot.; rar) roibă (*Rubia tinctorum*). [Din fr. ***orcanette***].

orceág, orceaguri n. (bot.; reg.) arpagic. [Et. nec.].

orchestră, orchestrez vb. (tr.) **1.** a scrie o compoziţie muzicală, combinînd părţile instrumentale; a da unei compoziţii aranjamentul muzical adecvat pentru a putea fi executată de orchestră; (spec.) a repartiza diferitelor instrumente ale orchestrei elementele componente ale unei compoziţii muzicale; **2.** (fig.) a organiza ceva, astfel încît să aibă maximum de amploare şi eficienţă; a dirija, a coordona o acţiune concertată: *ei au orchestrat campania de presă*. [Din fr. ***orchestrer***].

orchestrál, ~i, orchestrală, ~e a. **1.** care aparţine orchestrei, referitor la orchestră; propriu orchestrei; **2.** executat de orchestră: *după scurta introducere orchestrală, cortina se ridică*. GHEŢIE. [Din fr. ***orchestral***].

orchestránt, ~ţi, orchestrantă, ~e m., f. (rar) instrumentist într-o orchestră. [***Orchestră*** + *-ant*].

orchestráre, orchestrări f. acţiunea de a orchestra şi rezultatul ei; orchestraţie. [V. ***orchestra***].

orchestratór, orchestratori m. persoană care orchestrează compoziţii muzicale. [***Orchestra*** + *-tor*].

orchestráţie, orchestraţii f. **1.** arta de a scrie compoziţii muzicale pentru orchestră; arta de a aranja pentru orchestră o compoziţie muzicală scrisă iniţial pentru unul sau mai mulţi solişti: *ce liberal e Beethoven în orchestraţie!* MAIOR.; **2.** mod în care sînt aranjate, combinate grupurile de instrumente ale unei orchestre într-o compoziţie muzicală; (şi: **orchestraţiune**). [Din fr. ***orchestration***].

orchestraţiúne f. v. **orchestraţie**.

orchéstră, orchestre f. **1.** spaţiu circular în arhitectura teatrelor antice greceşti şi romane, situat între avanscenă şi gradene, rezervat corului, respectiv spectatorilor de elită; **2.** loc într-un teatru, situat de obicei sub avanscenă, destinat orchestranţilor; fosă; **fotoliu de orchestră,** loc în primele rînduri într-o sală de concert, (p. ext.) în orice sală de spectacol; **3.** ansamblul instrumentelor la care se execută compoziţii muzicale; colectivul de instrumentişti care execută împreună o compoziţie muzicală: *orchestra începu o polcă*. GHEŢIE; (şi: **orhestră**). [Din fr. ***orchestre,*** germ. ***Orchester,*** it. ***orchestra***].

orchestrión, orchestrioane n. instrument muzical în formă de orgă sau pian, cu două sau mai multe claviaturi, care redă efecte de orchestră. [Din fr. ***orchestrion,*** germ. ***Orchestrion***].

orchestrionét, orchestrionete n. instrument muzical cu manivelă, mai mic decît orchestrionul, care execută muzică înregistrată pe benzi de carton perforate. [***Orchestrion*** + *-et*].

orchidée f. v. **orhidee**.

orcíc, orcicuri n. fiecare dintre cele două piese de lemn prinse de crucea căruţei, a trăsurii etc., de capetele cărora se leagă şleaurile[2]: *şleaurile astea cari leagă orcicurile*. VLAH. [Din ucr. ***orcik,*** pol. ***orczyk***].

orcicár, orcicare n. laţul sau ochiul ştreangului de la ham, care se prinde de orcic. [***Orcic*** + *-ar*].

ordalíe, ordalii f. probă judiciară în evul mediu, constînd în supunerea părţilor în litigiu la diferite încercări (proba focului, a apei clocotite, a fierului încins etc.) sau la duelul judiciar, considerată ca judecată divină; judecata lui Dumnezeu: (fig.) *văzusem* [un negru] *aruncat din vîrful unui copac foarte înalt, legat doar cu o liană de una din glezne; ordalia sa consta în a supravieţui*. PATAP. [Din fr. ***ordalie,*** lat. ***ordalium***].

órdie, ordii f. (înv.) **1.** hoardă, oaste (de turci sau de tătari): *ordiile bat acolo unde se coc grînele*. SAD.; **2.** (p. ext.) lagăr; mulţime de oameni, gloată: *unde erau ordiile ciumaţilor*. GHICA; (şi: **hordie, urdie**). [Din bulg., sb. ***ordija***].

órdin, ordine n. **1.** dispoziţie obligatorie dată subalternilor de o autoritate sau de un reprezentant al ei; poruncă: *am dat ordin la telegraf să nu mai expedieze nimica fără ştirea mea*. CAR.; *depăşind traseul indicat în ordin, a căzut în liniile inamicului*. GHEŢIE; **la ordinele cuiva,** la dispoziţia cuiva: *eu sînt la ordinele d-voastră!* AL.; **sub ordinile cuiva,** sub comanda cuiva; **la ordin!,** vă stau la dispoziţie; **2.** (concr.) înscris care conţine o dispoziţie obligatorie: *poştaşul i-a adus ordinul de plecare*; (înv.)

ordin de zi, act prin care comandantul unei unităţi militare se adresează întregii unităţi, în anumite ocazii: *printr-un ordin de zi ... depune comanda.* MAIOR.; **ordin de chemare,** dispoziţie scrisă a unei autorităţi militare, prin care o persoană din cadrele de rezervă ale armatei este chemată la unitate: *în acele zile primii ordin de chemare.* PR.; **ordin de serviciu,** act prin care un salariat primeşte o însărcinare specială; delegaţie; **ordin de plată,** dispoziţie scrisă dată de un debitor către o bancă spre a vira din contul lui o sumă în contul unui creditor: *toate ordinele de plată poartă semnătura doamnei Zoe Balş.* GHEŢIE; **ordin de bursă,** mandat dat unui intermediar pentru a cumpăra sau pentru a vinde valori mobiliare sau alte mărfuri; **3.** decoraţie superioară medaliei (ex.: ordinul „Mihai Viteazul", „Steaua României", „Coroana României", „Crucea Regina Maria"); **4.** (înv.) grupare, clasă socială: *ordinul patricienilor, al plebeilor;* **5.** comunitate monahală întîlnită în diverse religii (mai ales la catolici), care se supune anumitor reguli; cin, tagmă (ex.: ordinul Sfîntului Benedict, ordinul dominicanilor, al franciscanilor, al iezuiţilor, al urselinelor etc.); **6.** (bis.) hirotonisire a preoţilor (la catolici): *ordine ecleziastice;* **7.** comunitate medievală de cavaleri-călugări, formată sub egida bisericii catolice şi a papalităţii, care participa la războaie, în perioada cruciadelor (ex.: ordinul ioaniţilor, al templierilor, ordinul de cavaleri maltezi); **8.** organizaţie laică de cavaleri, creată în evul mediu în Europa occidentală, în scopul cuceririlor militare (ex. ordinul Sfînta Maria); **9.** (biol.) categorie sistematică subordonată clasei, cuprinzînd una sau mai multe familii strîns înrudite şi cu caractere asemănătoare; **10.** (mat.) **ordin de multiplicitate,** număr natural care arată de cîte ori o rădăcină apare într-o ecuaţie algebrică; **ordinul unui radical,** număr natural, marcat de indicele radicalului, care reprezintă exponentul puterii la care se ridică rădăcina obţinută pentru a da numărul de sub radical; **11.** complex de caracteristici arhitectonice definind un tip de construcţie (mai ales din antichitatea greacă şi romană) (ex.: ordinul doric, ionic, corintian, toscan, compozit); **12.** rang, categorie: *de prim(ul) ordin;* **13.** ordine, categorie, domeniu: *această idee predomnitoare în secolul de mijloc s-a propagat chiar şi în ordinul moral.* OD.; **de ordin(ul) ...,** cu caracter ..., de natură ...: *avem ... şi datorii de ordin superior.* AG.; *teama de a rămîne singur se elimină ... printr-o concluzie de ordin logic.* GHEŢIE; **14.** (înv.) regulă, ordine: *trecură rîul ... în cel mai bun ordin.* FIL. [Din lat. ***ordo, -inis,*** fr. ***ordre***].

ordinál, ordinale a. **numeral ordinal**, numeral care indică ordinea numerică, locul într-o serie (ex.: întîiul, al doilea etc.). [Din fr. ***ordinal***].

ordinár, ~i, ordinară, ~e a. **1.** obişnuit, comun; de rînd, simplu: *un versificator ordinar ar fi pus un calificativ oarecare.* MACED.; (mat.) **fracţie ordinară,** raportul a două numere întregi; **sesiune ordinară,** sesiune convocată conform regulamentului de funcţionare: *iată-ne ... la sfîrşitul sesiunii ordinare.* MAIOR.; (înv.) **elev** (sau **student**) **ordinar,** elev (sau student) care urma cursurile de zi ale unei şcoli (sau universităţi): *Eminescu se înscrie în decembrie ca student ordinar.* CĂL.; (astăzi rar) **de ordinar,** de obicei: *se întîmplă de ordinar în cazurile de precocitate.* CĂL.; **2.** care nu trece peste nivelul comun; fără valoare, prost: *băuturi ordinare; inteligenţă ordinară;* **3.** vulgar, grosolan, josnic: *îţi crap capul ..., beţiv ordinar.* PR.; *îşi aruncaseră cele mai ordinare epitete.* GHEŢIE. [Din fr. ***ordinaire,*** lat. ***ordinarius***].

ordinariát, ordinariate n. (înv.) organ administrativ care conducea o episcopie catolică; consistoriu: *toate ordinariatele româneşti.* OD. [Din lat. ***ordinariatus,*** fr. ***ordinariat***].

ordinatór, ordinatoare n. calculator electronic; computer. [Din fr. ***ordinateur***].

ordinaţiúne, ordinaţiuni f. (înv.) ordonanţă, ordin: *pe calea ordinaţiunei.* EM. [Din lat. ***ordinatio, -onis,*** fr. ***ordination***].

ordinăríe, ordinării f. josnicie, mîrşăvie: *eşti capabil de orice ordinărie.* PR. [***Ordinar*** + ***-ie***].

órdine, (rar) **ordini** f. **1.** dispunere firească, succesiune naturală a unor lucruri, a unor fapte etc. (în timp sau în spaţiu); orînduială, înşiruire, rînd: *ordinea firească a cuvintelor.* CĂL.; *ordine cronologică;* **ordine de bătaie,** dispozitiv de luptă: *armata noastră este împărţită prin ordinea de bătaie din 26 aprilie în două corpuri.* MAIOR.; **ordine de zi,** program după care se discută problemele într-o şedinţă, într-o adunare etc.; **la ordinea zilei,** de actualitate; despre care se vorbeşte, care face vîlvă: *cestiuni ... arzătoare la ordinea zilei.* CAR.; **2.** organizare, aşezare a unor obiecte potrivit unor cerinţe practice sau estetice; conformitate cu o cerinţă, cu o regulă, cu o normă etc.; regulă, disciplină; funcţionare bună, armonioasă: *îşi face ordine pe birou.* VLAH.; *m-am născut într-o regiune a globului ... unde ordinea şi legea domnesc de mult.* PR.; (fig.) *saşii sînt ingineri născuţi, ei impun naturii ordinea din sufletul lor.* BL.; **în ordine,** în regulă, aşa cum se cuvine: *se strecura ... să vadă să fie toate în ordine.* REBR.; **a chema pe cineva la ordine,** a soma pe cineva să respecte anumite norme; a admonesta; **3.** mers firesc al lucrurilor, al lumii; lege a naturii, a firii: *nu-i ordinea firească ce ei a fi susţin.* EM.; **4.** orînduire, regim politic; organizare socială, economică etc.; (spec.) stabilitate socială: *întărirea naturală a ordinei sociale în această ţară şi a statului întemeiat pe ea.* MAIOR.; *revoluţionarii ... umblau să strice o ordine.* CĂL.; (jur.) **ordine publică,** ordinea politică, economică şi socială dintr-un stat, asigurată printr-un ansamblu de norme şi măsuri, care se traduce în fapt prin funcţionarea normală a instituţiilor statului, respectarea drepturilor cetăţenilor, apărarea avutului public şi privat etc.; (spec.) ansamblu de dispoziţii legale care, prin convenţia părţilor, nu pot fi ocolite: *a luat un an de puşcărie pentru tulburarea ordinii publice.* GHEŢIE; **ordine de drept,** stare a relaţiilor sociale statornicită ca urmare a respectării stricte a prevederilor legale de către toţi cetăţenii şi organele statului şi asigurată de lege; **5.** (mat.) **relaţie de ordine,** relaţie tranzitivă între elementele unei mulţimi; **6.** (înv.) domeniu, categorie, plan; ordin, rang: *misterul darului creator ... ţine poate de ordinea misterelor cosmice.* BL.; *orator de prima ordine;* **în ordine...,** din punct de vedere..., sub raport..., în plan...: *în ordine afectivă a păstrat amintirea glorioasă a familiei.* CĂL.; *sînt răsplătit îndeajuns în ordine morală.* GHEŢIE; **7.** (înv.) dispoziţie, ordin, poruncă. [Din lat. ***ordo, -inis***].

ordonă, ordonez vb. (tr.) **1.** a pune în ordine, a aranja, a grupa într-un anumit fel: *mi-am ordonat gîndurile;* **2.** (mat.) a introduce o relaţie de ordine pentru elementele unei mulţimi. // (prez. ind. **ordón**) **1.** a da ordin; a porunci, a comanda; a cere, a pretinde: *nu braţul care loveşte, voinţa care ordonă e de vină.* CAR.; *ordonă strîngerea tuturor tablourilor* CĂL.; **2.** a prescrie un remediu: *am uitat să-mi iau prafurile ordonate de medic.* GHEŢIE; **3.** a conferi ordinele ecleziastice (la catolici); a hirotonisi. [Din fr. ***ordonner***].

ordonanţă, ordonanţez vb. (tr.) a dispune plata unei sume prin emiterea unei ordonanţe, a unui ordin de plată: *Maiorescu ... îi ordonanţă ajutorul cerut.* CĂL. [Din fr. ***ordonnancer***].

ordonanţáre, ordonanţări f. acţiunea de a ordonanţa şi rezultatul ei. [V. ***ordonanţa***].

ordonánţă, ordonanţe f. **1.** (rar) dispunere, aranjare, organizare: *ordonanţa serbărilor;* **2.** (înv.) aranjare, organizare a elementelor unei opere de artă, ale unei construcţii etc.; (spec.) dispunerea, aranjarea arhitecturală a elementelor componente ale faţadei unei clădiri: *ordonanţa unei poeme, a unui tablou;* **3.** dispoziţie scrisă emanînd de la o autoritate; act care conţine o astfel de dispoziţie: *primarul ... interzise printr-o ordonanţă claxonarea în urbe.* CĂL.; **ordonanţă de urgenţă,** hotărîre guvernamentală emisă în situaţii speciale, care se aplică imediat (înainte de a fi supusă aprobării parlamentului): *după o jumătate de an de medieri, legea a fost modificată prin ... patru ordonanţe de urgenţă succesive.* A.; **ordonanţă de plată,** ordin de plată a unei sume; **ofiţer de ordonanţă,** ofiţer ataşat pe lîngă marile comandamente, cu misiunea de a transmite ordinele; **4.** hotărîre judecătorească dată în proceduri cu caracter urgent; **ordonanţă prezidenţială,** măsură cu caracter urgent şi provizoriu pe care preşedintele unei instanţe judecătoreşti o poate ordona în cazuri excepţionale (pentru prevenirea unei pierderi iremediabile); **5.** act emanat de la procuror sau de la organele de urmărire penală, prin care se iau anumite măsuri în exercitarea atribuţiilor lor; **6.** (înv.) reţetă, prescripţie medicală: *nu ... consulta vreun doctor; însuşi îşi închipuia ordonanţele.* NEGR.; **7.** soldat în serviciul personal al unui ofiţer: *ordonanţa se năpusteşte în odaia căpitănesei.* CĂL. [Din fr. ***ordonnance***].

ordonáre, ordonări f. acţiunea de a ordona şi rezultatul ei; aranjare; dispunere; comandare. [V. ***ordona***].

ordonát, ~ţi, ordonată, ~e a. **1.** căruia îi place ordinea, care păstrează ordinea; (p. ext.) disciplinat, echilibrat: *era un om ordonat;* **2.** care se desfăşoară după anumite reguli, tabieturi; regulat, disciplinat; echilibrat: *să duci o viaţă mai ordonată.* GHEŢIE; **3.** pus în ordine (după anumite criterii); aranjat: *fişe ordonate pe sensuri;* **4.** (mat.) **mulţime ordonată,** mulţime pentru elementele căreia este definită o relaţie de ordine (ex. mulţimea numerelor reale). [V. ***ordona;*** cf. fr. ***ordonné***].

ordonátă, ordonate f. **1.** (mat.) a doua coordonată a unui punct dintr-un sistem rectangular de coordonate din plan sau din spaţiu paralelă cu axa OY; **2.** înălţimea unui punct de pe traiectul unui proiectil în raport cu linia de ochire. [Din fr. ***ordonnée***].

ordonatór, ~i, ordonatoáre m., f. **1.** persoană care ordonă, care dispune ceva; **2. ordonator de credite,** administrator al unei instituţii de stat, care are dreptul să dispună asupra creditelor bugetare ale instituţiei, să răspundă de realizarea veniturilor, de integritatea patrimoniului etc.: *Fundaţia Culturală Română depindea ... de Ministerul Afacerilor Externe, ordonatorul nostru de credite.* D. [Din fr. ***ordonnateur***].

ordovicián, ~eni, ordoviciană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) a doua perioadă a paleozoicului, caracterizată prin graptoliţi, trilobiţi, brahiopode, prin apariţia peştilor, a primilor corali etc. [Din fr. ***ordovicien***].

ordúră, orduri f. murdărie, gunoi: (fig.) *grămadă de oruri literare.* CAR. [Din fr. ***ordure***].

orduriér, ~i, ordurieră, ~e a. (livr.) murdar; obscen: *scriitor ordurier; carte ordurieră.* [Din fr. ***ordurier***].

oreádă, oreade f. fiecare dintre nimfele care locuiau prin munţi şi prin peşteri, în mitologia greco-romană. [Din fr. ***oréade***].

oreáv, oreave n. (reg.) vale prin care curge apă numai cînd plouă. [Et. nec.].

oreión n. boală contagioasă, provocată de un virus, frecventă la copii, care se manifestă prin febră şi prin inflamarea glandelor salivare parotide; parotidită epidemică. [Din fr. ***oreillons***].

orelíst, ~şti, orelistă, ~e a. otorinolaringolog. [*O*(to)*r*(ino)*l*(aringologie) + ***-ist***].

oréşniţă, oreşniţe f. plantă erbacee agăţătoare, meliferă, din familia leguminoaselor, cu flori purpurii, frumos mirositoare, cu tuberculul comestibil; bobuşor, sîngele-voinicului (*Lathyrus tuberosus*). [Et. nec.; cf. sl. ***orěhŭ*** „nucă, alună", bulg., sb. ***orešak***].

oreximaníe, oreximanii f. poftă de mîncare exagerată, foame patologică. [Din fr. ***oreximanie***].

oréz m. **1.** plantă alimentară din familia graminee-lor, în spice mici, cu fructele cariopse, cultivată în locuri umede şi călduroase pentru seminţele ei foarte hrănitoare, bogate în amidon, care la maturitate rămîn îmbrăcate în palee, fiind necesară decorticarea pentru a putea fi consumate (*Oryza sativa*): *orezul este pentru popoarele asiatice ceea ce grîul este pentru popoarele europene;* **2.** seminţele acestei plante: *mîncare de orez cu carne.* [Din bulg. ***oriz***].

orezár, orezari m. persoană care cultivă orez. [***Orez*** + ***-ar***].

orezăríe, orezării f. loc cultivat cu orez; cultură de orez. [***Orez*** + ***-ărie***].

orfán, ~i, orfană, ~e a. şi m., f. **1.** (copil) care şi-a pierdut unul dintre părinţi sau pe amîndoi:

melancolia ... este semnul caracteristic al orfanilor. EM.; **2.** (p. ext.) lipsit de ceva: *cum să rămîn eu orfan de pămîntul meu?* SAD. [Din gr. mod. ***orfanós,*** lat. ***orphanus***].

orfanál, ~i, orfanală, ~e a. care aparţine orfanilor, referitor la orfani; pentru orfani: *erau ... adăpostiţi în aşezăminte orfanale.* GHEŢIE. [***Orfan*** + ***-al***].

orfanotróf, orfanotrofi m. (înv.) **1.** protector, îngrijitor al orfanilor: *preut Dzotic orfanotroful.* DOS.; **2.** orfanotrofie. [Din gr. mod. ***orfanotrofós***].

orfanotrófic, ~ci, orfanotrofică, ~ce a. (rar) specific orfelinatului, referitor la orfelinat: *deplîngere a regimului orfanotrofic.* CĂL. [***Orfanotrofi(e)*** + ***-ic***].

orfanotrofíe, orfanotrofii f. (înv.) orfelinat: *a se întreţine spitale, aziluri şi orfanotrofii.* OD. [Din gr. mod. ***orfanotrofíon,*** lat. ***orphanotrophium***].

orfăurár, orfăurari m. (înv.) aurar, argintar. [De la ***făurar***; cf. fr. ***orfèvre***].

orfăurăríe f. v. orfevrărie.

orfelín, ~i, orfelină, ~e a. şi m., f. (copil) orfan: *ajutaţi-i pe orfelini!* [Din fr. ***orphelin***].

orfelinát, orfelinate n. aşezămînt, instituţie de caritate pentru creşterea orfanilor: *ne-a impresionat tristeţea copiilor din orfelinate.* [Din fr. ***orphelinat***].

orfevrărie, orfevrării f. **1.** meşteşugul de a executa obiecte fine de artă aplicată din metale preţioase: *modele de orfăurărie medievală.* OD.; *opere rare de orfevrerie.* CĂL.; **2.** (la pl.) obiecte lucrate prin acest meşteşug; **3.** comerţ cu obiecte fine de aur şi argint; (şi: **orfevrerie,** (înv.) **orfăurărie**). [Din fr. ***orfèvrerie***].

orfevrerie f. v. orfevrărie.

orfevriér, ~i, orfevrieră, ~e a. care aparţine orfevrăriei, referitor la orfevrărie: *artă orfevrieră.* [De la ***orfevrărie***].

orfévru, orfevri m. (livr.) meşter care lucrează orfevrărie; creator de obiecte fine de artă aplicată din metale preţioase; aurar, orfăurar. [Din fr. ***orfèvre***].

órfic, ~ci, orfică, ~ce a. referitor la Orfeu sau la doctrine, concepţii filozofice, mistere etc. atribuite acestuia; care aparţine lui Orfeu sau poemelor sale: *gîndirea şi religiozitatea greacă se amestecă ... cu cultele şi învăţăturile de tip orfic.* BL.; **poeme orfice,** denumire dată textelor lirice şi filozofice greceşti atribuite poetului mitic Orfeu. // f. pl. sărbători în cinstea lui Dionysos. [Din fr. ***orphique***].

orfísm n. **1.** curent religios şi filozofic din Grecia antică şi Asia Mică, inspirat din poemele orfice, care preconiza dualismul suflet-corp şi credinţa în metempsihoză: *poetul se intelectualizează ..., cultivînd muzica de sfere, cunoaşterea extatică, orfismul.* CĂL.; **2.** curent în pictură care susţine primatul culorii pure (dure) pentru a crea impresia de luminozitate şi de mişcare: *orfismul a deschis drumul picturii abstracte.* [Din fr. ***orphisme***].

orgán[1], organe n. **1.** parte a corpului unei fiinţe care îndeplineşte una sau mai multe funcţii vitale sau utile vieţii: *în aducerea pe lume a copiilor un anumit rol joacă membrul viril şi un organ omolog al femeii.* GHEŢIE; **bancă de organe,** bancă specializată în păstrarea organelor care se transplantează; **2.** gură; (p. ext.) voce: *acest cîntăreţ are un organ frumos;* **3.** parte componentă a unei maşini, a unui mecanism etc., care îndeplineşte o anumită funcţie; aparat care serveşte la transmiterea sau la direcţionarea unei mişcări: *organele unei locomotive;* **4.** (fig.) mijloc, instrument de acţiune, de comunicare etc.; (p. ext.) exponent, reprezentant, mijlocitor: *folclorul ca organ de cunoaştere.* BL.; *„România jună" trebuia să devină, potrivit statutelor, un organ de luptă, şi nu un simplu cenaclu literar.* GHEŢIE; **5.** ziar, revistă: *acest jurnal e organul guvernului;* **6.** grup de persoane care îndeplineşte o funcţie politică, administrativă, culturală etc.; instituţie reprezentată de aceste persoane: *creaturile numite de subprefecţi şi de organele poliţieneşti.* EM.; *repartizările în învăţămînt ţin de alte organe.* PR.; **organ de urmărire penală,** procurorul şi celelalte persoane care fac cercetarea penală; **organ de stat,** formă organizatorică creată prin lege şi învestită cu anumite competenţe în scopul exercitării funcţiilor statului; **organ reprezentativ** (sau **legislativ**), organ de stat în compunerea căruia intră cetăţeni aleşi prin vot, care reprezintă interesele alegătorilor în organele de conducere ale statului. [Din gr. mod. ***órganon,*** lat. ***organum,*** fr. ***organe,*** it. ***organo***].

orgán[2], organe n. (înv.) **1.** harfă, liră: (fig.) *ah! organele-s sfărmate şi maestrul e nebun!* EM.; **2.** orgă: *organul de la această biserică este cel mai mare.* FIL. [Din sl. ***orŭganŭ,*** gr. mod. ***órganon,*** lat. ***organum***].

organdí n. ţesătură de bumbac sau de in, subţire şi transparentă, din care se fac perdele, obiecte de îmbrăcăminte pentru femei şi copii etc.: *o fetiţă ... îmbrăcată într-o vaporoasă rochiţă de vară din organdi galben.* GHEŢIE; (şi: **organdin, organtin**). [Din fr. ***organdi***].

organdín n. v. organdi.

orgánic, ~ci, organică, ~ce a. **1.** care ţine de structura, de esenţa, de funcţiile unui organ[1] sau ale unui organism; referitor la organe sau la organisme; specific organismelor vii: *poporul românesc ... se retrage, mocnind interior, într-o viaţă de tip organic.* BL.; *boală organică;* (adv.) *refuză categoric, fiind organic ostil oricărei forme de publicitate.* GHEŢIE; **2.** (adesea adv.) analog structurii unui organism; organizat ca un tot unitar; inseparabil, indisolubil: *legătură organică; se leagă organic;* **3.** care decurge din organizarea, din structura propriu-zisă a unui lucru; intrinsec, lăuntric; fundamental: *circulară ... anunţînd de schimbarea organică în conducerea Ţării Româneşti.* PETR.; **lege organică,** lege reprezentînd dezvoltarea şi reglementarea unui principiu înscris în constituţie: *în constituţiunea Germaniei sînt conţinute pînă şi legi organice.* EM.; *legile electorale sînt legi organice;* **4.** care provine din ţesuturi vii sau din transformările suferite de produsele organismelor vii: *sucul unei fructe sau parfumul unei flori presupun întreaga existenţă minerală şi organică a pămîntului.* VIANU; **5.** (despre substanţe) alcătuit din carbon şi hidrogen (uneori şi din alte elemente); **compus organic,** compus chimic care conţine în moleculă atomi de carbon legaţi în catene sau în cicluri, alături de atomi ai altor elemente (hidrogen, oxigen, azot etc.); **chimie organică,** ramură a chimiei care studiază hidrocarburile şi derivaţii acestora. // n. (rar) ceea ce ţine de trupul omenesc: *categoriile organicului, deşi aparţin vremelniciei, sînt oarecum echivalente lumii de dincolo.* BL. [Din lat. ***organicus,*** fr. ***organique***].

organicísm n. **1.** concepţie potrivit căreia societatea ar fi un organism asemănător celor biologice, supus aceloraşi legi; **2.** teorie holistă care susţine că orice tulburare fizică sau mentală în om (conceput ca un ansamblu integru) are o bază organică. [Din fr. ***organicisme***].

organicíst, ~şti, organicistă, ~e a. şi m., f. (adept) al organicismului. [Din fr. ***organiciste***].

organicitáte f. caracter organic al unui sistem: *o cronologie uscată ... sfărîmă impresia de organicitate.* CĂL. [Din engl. ***organicity***].

organigrámă, organigrame f. **1.** reprezentare grafică a structurii organizatorice a unei instituţii sau întreprinderi; schemă; colectiv de angajaţi care figurează în această schemă: *au fost suprimate două posturi din organigrama Institutului;* **2.** (inform.) reprezentare grafică a algoritmului unei probleme ce urmează a fi rezolvată cu ajutorul calculatoarelor electronice; **3.** (cib.) diagramă logică. [Din fr. ***organigramme***].

organíno n. orgă mică. [Din it. ***organino***].

organísm, organisme n. **1.** totalitatea organelor şi a părţilor indisolubil legate între ele care constituie o fiinţă vie; corp, fiinţă: *dulciurile sărăcesc organismul de vitamine.* PR.; **2.** (fig.) ceea ce apare ca un tot închegat; ceea ce funcţionează în mod organizat: *o naţiune există cîtă vreme constituie un organism şi are o conştiinţă unitară.* CĂL.; **3.** organizaţie; instituţie: *banca trebuie să devină un organism de finanţare a iniţiativelor particulare.* GHEŢIE; *organism internaţional.* [Din lat. ***organismus,*** gr. mod. ***organismós,*** germ. ***Organismus,*** fr. ***organisme***].

organíst, ~şti, organistă, ~e m., f. persoană care cîntă la orgă: *din cor se auzi răspunsul organistului.* GHEŢIE. [Din fr. ***organiste,*** germ. ***Organist,*** it. ***organista***].

organít, organite n. fiecare dintre elementele constitutive ale celulei vii (ex.: nucleul, plastidele, mitocondriile etc.): *ţesuturi compuse din celule compuse din organite.* CĂRT. [Din fr. ***organite***].

organiză, organizez vb. **1.** (tr.) a face să funcţioneze (eficient, organic, după un plan adecvat) un stat, o instituţie, un grup social etc.; a stabili şi a coordona buna desfăşurare a unei instituţii, a unui grup social, a unui proces etc.; a stabili şi a coordona mijloacele tehnice, economice, administrative etc. pentru a realiza un proces de producţie în condiţii optime: *avu buna idee de a organiza licitaţie pentru fiecare proprietate în parte.* GHEŢIE; (fig.) *marşul ... animă şi organizează puterile.* STĂNIL.; **2.** (tr.) a pregăti o acţiune, în detaliu, după un plan, metodic; a pune la cale, a aranja: *poţi organiza ... o excursie.* PR.; (refl. pas.) *se organizau excursii prin ţară pentru premianţi.* CR; **3.** (refl.) a-şi coordona acţiunile, orientîndu-le după un proiect: *fără bani nu ne putem organiza.* GHICA; (fig.) *gîndurile ... se limpezesc, se organizează.* PETR. [Din fr. ***organiser***].

organizáre, organizări f. **1.** acţiunea de a (se) organiza şi rezultatul ei; **2.** pregătire; coordonare; (p. ext.) rînduială, disciplină, ordine: *schiţă de organizare şi de acţiune a emigraţiunii.* GHICA; *să lase localităţii onoarea organizării serbării.* EM.; **3.** orînduire socială: *împărăţia romană ... trebui să se sfarme, ca să facă loc unei organizări progresive.* BĂLC. [V. ***organiza***].

organizát, ~ţi, organizată, ~e a. **1.** înzestrat cu organe a căror funcţionare face posibilă viaţa: *fiinţe superior organizate;* **2.** care are o organizare (bună), care se desfăşoară după un plan: *sînt excursionişti organizaţi.* SAD.; (adv.) *munceşte organizat;* **3.** (fig.) constituit, alcătuit din punct de vedere intelectual într-un anume fel: *cap bine organizat.* [V. ***organiza***].

organizatór, ~i, organizatoáre a. organizatoric: *fără ... legi organizatoare nu se poate echilibra ... situaţiunea.* MAIOR. // m., f. persoană care organizează ceva: *organizatorul sesiunii ştiinţifice.* [***Organiza*** + ***-tor***].

organizatóric, ~ci, organizatorică, ~ce a. care ţine de organizare, referitor la organizare; organizator: *talent organizatoric.* [***Organizator*** + ***-ic***].

organizáţie, organizaţii f. **1.** mod de organizare; întocmire, constituire, structură; ordine, rînduială: *ţara luă o organizaţie ostăşească.* BĂLC.; **2.** (rar) constituţie, alcătuire: *organizaţiune delicată;* **3.** grup de persoane constituit pe criterii profesionale, de vîrstă, după obiectivul urmărit etc.: *organizaţie obştească;* (şi: (înv.) **organizaţiune**). [Din germ. ***Organisation,*** fr. ***organisation,*** rus. ***organizaţia***].

organizaţionál, ~i, organizaţională, ~e a. care ţine de organizare, referitor la organizare. [Din fr. ***organisationnel***].

organizaţiúne f. v. organizaţie.

organogén, ~i, organogenă, ~e a. **1.** (despre elemente chimice) care intră în compoziţia substanţelor organice animale sau vegetale; **2.** (despre roci, minereuri etc.) de origine organică; format sub acţiunea organismelor; **rocă organogenă,** biolit. [Din fr. ***organogène***].

organogenéză f. procesul de formare şi de creştere a organelor în cursul dezvoltării organismului; organogenie. [Din fr. ***organogenèse***].

organogeníe f. (biol.) organogeneză. [Din fr. ***organogénie,*** engl. ***organogeny***].

organográfic, ~ci, organografică, ~ce a. (rar) structural: (adv.) *organografic vorbind, limba era aceeaşi, numai termenii ... diferă.* EM. [Din fr. ***organographique***].

organografíe f. **1.** ramură a biologiei care se ocupă cu descrierea organelor animalelor şi ale vegetalelor; morfologie; **2.** descriere amănunţită a părţilor unui instrument muzical şi a modului de funcţionare a acestuia. [Din fr. ***organographie***].

organoléptic, ~ci, organoleptică, ~ce a. care se bazează pe simţuri; **examen organoleptic**, apreciere cu ajutorul simţurilor (văz, miros, gust etc.) a calităţii produselor alimentare. // n. substanţă cu afinitate deosebită pentru un anumit organ. [Din fr. *organoleptique*].

organolít, organolite n. mineral sau rocă formată prin transformarea unor substanţe organice; biolit. [Cf. fr. *organolithien*].

organologíe f. ramură a muzicologiei care studiază instrumentele muzicale. [Din fr. *organologie*].

organón s. (livr.) **1.** nume dat celor şase tratate ale lui Aristotel, care susţineau că logica este instrumentul tuturor cercetărilor; **2.** (p. ext.) instrument al gîndirii; orice logică sau metodă de cercetare ştiinţifică. [Din gr. mod. *órganon,* fr. *organon*].

organosól, organosoli m. soluţie coloidală aflată într-un lichid organic. [Din fr. *organosol*].

organoterapíe, organoterapii f. metodă de tratament al unor boli (anemie, insuficienţă glandulară etc.) prin administrarea extractelor de organe sau a organelor ca atare (ficat, creier etc.). [Din fr. *organothérapie*].

organotróp, ~i, organotropă, ~e a. (despre substanţe, medicamente) care are afinitate pentru un ţesut, pentru un organ anume; care se fixează în organismul unei fiinţe şi acţionează asupra acesteia. [Din fr. *organotrope,* germ. *organotrop*].

organotropísm n. (biol.) afinitate a unor virusuri, a unor microbi pentru un anumit organ. [Din fr. *organotropisme*].

organtín n. v. **organdi**.

orgánum n. formă veche a muzicii polifonice, constînd dintr-un contrapunct improvizat pe o temă de cînt liturgic. [Din fr. *organum*].

organzín, organzine n. fir de mătase naturală, foarte răsucit, întrebuinţat ca urzeală. [Din fr. *organsin*].

orgásm, orgasme n. punctul culminant al excitaţiei sexuale. [Din fr. *orgasme*].

órgă, orgi f. **1.** instrument muzical complex alcătuit dintr-un sistem de tuburi de diferite mărimi, acţionate pneumatic cu ajutorul unor pedale, al unei claviaturi şi al unor manete de registru: *Catedrala Sfîntul Iosif are o orgă acceptabilă.* GHEŢIE; (fig.) *vom asculta orga pădurii.* VLAH.; **orgă electronică,** instrument muzical modern cu una sau mai multe claviaturi, a cărui sursă sonoră este de natură electronică şi care emite sunete similare cu cele ale instrumentului descris; **2. orgă de lumini, a)** set de becuri colorate ale căror aprindere şi intensitate sînt comandate electronic în concordanţă cu zonele spectrale ale unui semnal acustic; **b)** pupitru de comandă pentru reglarea intensităţii luminoase a surselor de lumină în studiouri, teatre etc.; **3.** sistem de armare a unei lucrări miniere subterane, stîlp lîngă stîlp, ca tuburile instrumentului descris mai sus. [Din fr. *orgue*].

orgiác, ~ci, orgiacă, ~ce a. orgiastic. [Din fr. *orgiaque*].

orgiástic, ~ci, orgiastică, ~ce a. 1. care ţine de orgie, cu caracter de orgie; referitor la orgiile rituale practicate de anumite culte; orgiac: *gnosticismul se caracterizează printr-o fantazie orgiastică, închipuind între puterile cosmice raporturi ... ca între masculi şi femele.* BL.; **2.** (fig.) extraordinar; excesiv: *triumf orgiastic;* (adv.) *studiind orgiastic semnificaţia cuvîntului „vlah".* CĂL. [Din fr. *orgiastique*].

orgíe, orgii f. **1.** (la pl.) sărbătoare, la vechii greci, în cinstea zeului Dionysos (care se sfîrşea în desfrîu); **2.** petrecere desfrînată, cu exces de mîncare şi băutură; bacanală; (p. ext.) desfrîu, dezmăţ: *orgiile obscene.* EM.; *ce orgii, ce extaze au cunoscut ei amîndoi.* EL. [Din fr. *orgie,* lat. *orgia*].

orgoliós, ~şi, orgolioásă, ~e a. plin de orgoliu; trufaş, vanitos; mîndru, îngîmfat: *orgolioasa armată a lui Satana.* HASD.; *nu te credeam atît de susceptibil şi de orgolios.* GHEŢIE. [*Orgoliu* + *-os*].

orgóliu, orgolii n. părere exagerat de bună despre sine, despre valoarea sa ori despre situaţia sa socială; îngîmfare, trufie; sentiment al demnităţii personale: *am ... momente de orgoliu.* CAR.; *creştea în mine o neştiută demnitate şi un nebănuit orgoliu.* EL. [Din it. *orgolio;* cf. fr. *orgueil*].

orhéstră f. v. **orchestră**.

orhestrínă, orhestrine f. (rar) orchestră mică: *există la noi o sumă de orhestre şi orhestrine, cari se contopesc uneori.* CAR. [Din it. *orchestrina*].

orhialgíe, orhialgii f. durere de testicule. [Din fr. *orchialgie*].

orhidácee, orhidacee f. orhidee. [Din fr. *orchidacée*].

orhidectomíe, orhidectomie f. extirpare (parţială) pe cale chirurgicală a glandelor sexuale masculine; orhiectomie. [Din fr. *orchidectomie*].

orhiectomíe, orhiectomii f. (med.) orhidectomie. [Din fr. *orchiectomie*].

orhidée, orhidee f. (la pl.) familie de plante erbacee monocotiledonate, cu flori mari, diferit colorate, care au trei petale, dintre care una în formă de pinten răsucit, răspîndite mai ales în zonele tropicale; orhidacee (*Orchidaceae*); (şi la sg.) plantă din această familie: *de ziua mea am primit o orhidee;* (şi: **orchidee**). [Din germ. *Orchidee,* fr. *orchidées*].

orhidopexíe, orhidopexii f. intervenţie chirurgicală constînd în coborîrea unui testicul situat anormal în scrot şi în fixarea lui. [Din fr. *orchidopexie*].

orhidotomíe, orhidotomii f. incizia testicululuipentru explorarea unei leziuni intratesticulare sau pentru îndepărtarea unui absces; orhiotomie. [Din fr. *orchidotomie*].

orhiotomíe, orhiotomii f. (med.) orhidotomie. [Din fr. *orchiotomie*].

orhítă, orhite f. inflamaţie a testiculelor şi a cordonului spermatic. [Din fr. *orchite,* germ. *Orchitis*].

orhític, ~ci, orhitică, ~ce a. care ţine de orhită, referitor la orhită. [*Orhită* + *-ic*].

ori[1] conj. **1.** (cu funcţie disjunctivă) sau, fie: *ori cu voia, ori fără voia voastră.* NEGR.; **2.** (leagă două propoziţii subordonate opuse) *nu mai simţea dacă este ori nu mai este.* ISP. // adv. (introduce o propoziţie interogativă) oare: *ori nu ţi-i de mine dor?* POP.; (şi: **or**). [Et. nec.].

ori[2] f. pl. (reg.) **a fi în ori (bune)**, a fi bine dispus: *îi place a fi ... în ori bune, nu tăcut.* POP.; **a scoate pe cineva din ori**, a-şi pierde (sau a face pe cineva să-şi piardă) cumpătul: *scos din ori priveşte stăpînul şi grăbeşte.* COŞB.; **a-şi veni în ori**, a-şi veni în fire; a se reface, a se întrema: [monahul] *îşi venise în ori din spaima ce îndurase.* SAD. [Cf. lat. *horae, -arum,* gr. biz. *órai* „zeităţi ale soarelui", alb. *orë* „geniul binevoitor al omului"].

oríbil, ~i, oribilă, ~e a. care inspiră oroare, dezgust; groaznic, hidos: *scene oribile, neomenoase şi bestiale.* GHICA; (adv.) *se poartă oribil.* [Din lat. *horribilis,* fr. *horrible*].

oricáre pron. neh. indiferent care, fiecare; orişicare: *încăput pe mîna a oricărui, te va drege, rele-or zice că sînt toate cîte nu vor înţelege.* EM.; *oricare dintre noi ... ar fi făcut la fel.* GHEŢIE; (adj.) *interzic oricărui teatru.* CĂR. [*Ori*[1] + *care*].

oricé pron. neh. indiferent ce; tot ce vrei; orişice: *pot să-ţi dau orice-i cere de la mine.* CR.; (adj.) *nu orice boală nervoasă e nebunie.* GHEŢIE. [*Ori*[1] + *ce*].

oricíne pron. neh. 1. indiferent care persoană; cineva, orişicine: *ştia mai bine decît oricine.* CAR.; *luxul să fie la îndemîna oricui.* D.; **2.** (depr.) un oarecare, cineva neînsemnat: *un alegător ideal e un om care nu va vota, care nu va delega la conducerea ţării pe orişicine.* IBR.; *că-s fecior, nu mărăcine, să mă iubesc cu oricine!* POP. [*Ori*[1] + *cine*].

oricînd adv. **1.** în orice timp, indiferent cînd; totdeauna, orişicînd: *mă poţi oricînd vedea.* COŞB.; **2.** în orice alt moment: *mai frumos decît oricînd.* [*Ori*[1] + *cînd*].

oricît, ~ţi, oricîtă, ~e pron. neh. indiferent cît; indiferent de număr sau de cantitate; orişicît: *oricîţi cu nădragi, toţi îi sînt ei dragi!* POP.; (adj.) *să-i deie oricît ajutor de oaste va cere.* NEGR. // adv. indiferent cît; cît de mult, cît de tare: *oricît am socoti de legitimă vindicta spontană ..., ea trebuie ... să intre în cadru legal.* GHEŢIE. [*Ori*[1] + *cît*].

oricúm adv. indiferent cum; în orice caz; cum doreşti; orişicum: *oricum ar fi, tot îs mai aproape dinţii decît părinţii.* CR.; *oricum, era prevenit, ştia ce atitudine să adopte.* GHEŢIE. [*Ori*[1] + *cum*].

órie, orii f. plasă de prins peşte (mai ales somn[2]), în forma unui sac, folosită în apele curgătoare adînci, mînuită din luntre. [Et. nec.].

oriént n. **1.** est, răsărit; **2.** spaţiu geografic din Asia şi Africa de Est (p. ext., din răsăritul Europei); lumea, ţările, popoarele din acest spaţiu: *locul meu e Orientul, sferă mult strălucitoare.* NEGR.; *prin asta eşti celebră-n Orient, o, ţară tristă, plină de humor.* BAC.; **Orientul Apropiat**, denumire a spaţiului geografic care cuprinde ţările din vestul Asiei şi nord-estul Africii; **Orientul Mijlociu**, denumire a spaţiului geografic care cuprinde Iranul, Irakul şi Afganistanul; **Orientul Îndepărtat** (sau **Extremul Orient**), denumire a spaţiului geografic care cuprinde regiunile naturale şi ţările din Asia de Est. [Din lat. *oriens, -ntis,* fr. *orient,* germ. *Orient*].

orientá, orientez vb. **1.** (refl.) a recunoaşte, a determina poziţia punctelor cardinale în raport cu locul unde se află; a şti încotro să se îndrepte, a stabili direcţia, a găsi drumul: *în acest oraş oricine se orientează lesne;* **2.** (fig.; refl.) a găsi soluţia potrivită într-o anumită împrejurare; a acţiona adecvat: *bietul zeţar nu s-a prea orientat în aşezarea literelor.* MAIOR.; **3.** (tr.) a îndrepta pe cineva într-o anumită direcţie, spre locul căutat; a dirija: *echipele de salvare au orientat publicul spre ieşire;* **4.** (tr.) a aşeza ceva într-o anumită poziţie sau direcţie faţă de punctele cardinale: *bisericile sînt orientate cu altarul spre răsărit;* **5.** (mat.; tr.) a da unei drepte un sens; a alege un sens de rotaţie în plan, în jurul unui punct; **6.** (fig.; tr.) a îndruma: *l-a orientat spre avocatură;* **7.** (fig.; refl.) a manifesta preferinţă pentru ..., a-şi îndrepta preocupările spre ...: *Rebreanu se orientează către o literatură realistă.* V.R.; *m-am orientat definitv spre lingvistica generală.* CR.; **8.** (fig.; refl.) a se călăuzi după ..., a se conduce: *ortografia nu se orientează după politică.* [Din fr. *orienter*].

orientábil, ~i, orientabilă, ~e a. care poate fi orientat, dirijat: *stor cu lamele orientabile.* [*Orienta* + *-bil;* cf. fr. *orientable*].

orientál, ~i, orientală, ~e a. 1. de la sau din est; răsăritean, estic: *Carpaţii orientali;* **2.** care aparţine, care este caracteristic orientului, referitor la orient; care aminteşte de orient; (p. restr.) turcesc: *toate darurile firei sînt în zona orientală!* NEGR.; *era o apariţie legendară, de basm oriental.* EL.; **limbi orientale**, limbile din Asia. // m. pl. popoarele din ţările din Orient. // m., f. persoană (originară) dintr-o ţară din Orient; (p. restr.) turc: *cu coafura montată, avea ceva de orientală în înfăţişare.* GHEŢIE. [Din fr. *oriental,* lat. *orientalis*].

orientalísm n. **1.** ceea ce aparţine, ceea ce este specific orientului sau orientalilor, referitor la orient sau la orientali; moravurile, mentalitatea, felul de a fi al orientalilor: *din orientalismul romantic rezultă un adecvat parnasianism precoce.* CĂL.; *amestec de orientalism şi civilizaţie apuseană;* **2.** (rar) orientalistică. [Din fr. *orientalisme*].

orientalíst, orientalişti m. specialist în orientalistică: *gîtuiră pe orientalist într-o strînsoare demonstrativă de simpatie.* CĂL. [Din fr. *orientaliste*].

orientalística f. grup de discipline (arabistică, asiriologie, egiptologie, indologie, sinologie, sumerologie etc.) care se ocupă cu studiul istoriei, al limbilor şi al culturii popoarelor orientale; orientalism. [Din germ. *Orientalistik*].

orientalizá, orientalizez vb. (refl. şi tr.) a da sau a căpăta caracteristici orientale, specific oriental: *nuvela lui se orientalizează şi pe autor îl prinde gustul să se fotografieze în costum de arbănaş.* CĂL. [*Oriental* + *-iza*].

orientáre, orientări f. **1.** acţiunea de a (se) orienta şi rezultatul ei; **2.** recunoaştere, determinare

a poziției cuiva în raport cu punctele cardinale; găsirea direcției spre destinație; orientație: *are un teribil simț de orientare;* (fig.) *ne trebuie un punct de orientare, bun sau rău, în deducțiile noastre.* GHEȚIE; **3.** dispunere a unui obiect, în special a unei clădiri, în raport cu punctele cardinale: *orientarea fațadei spre sud;* **4.** (fig.) îndrumare; tendință, înclinație: *se vede în compunerea programului o orientare înspre științele juridice.* CĂL.; *orientarea tinerilor spre studiu;* **orientare profesională,** dirijarea indivizilor în alegerea profesiei potrivite cu aptitudinile lor fizice și intelectuale, în care pot obține performanțe și satisfacții, ținînd cont și de nevoile profesionale ale colectivității; **5.** (fig.) convingere; concepție; direcție: *un grup de scriitori formula o nouă orientare.* CĂL.; *orientare politică.* [V. ***orienta***].

orientát, ~ți, orientată, ~e a. **1.** care a recunoscut locul unde se află, care știe încotro să se îndrepte: *Otilia i se păru lui Felix orientată.* CĂL.; **2.** (p. ext.) informat, lămurit: *noul ministru, de-abia orientat asupra situației.* MAIOR. [V. ***orienta***].

orientatív, ~i, orientativă, ~e a. care servește la orientare; informativ: *preț orientativ.* [De la ***orienta***].

orientáție, orientații f. (înv.) orientare. [Din fr. ***orientation***].

oriér, orieri m. (rar) pescar care pescuiește cu oria. [***Orie*** + *-ar*].

orificiu, orificii n. deschizătură prin care o cavitate sau un spațiu închis comunică cu exteriorul, cu altă cavitate sau cu alt spațiu închis: *șoarecii au trupul moale și pătrund cu ușurință prin orificii foarte mici.* PR. [Din fr. ***orifice,*** lat. ***orificium***].

oriflámă, oriflame f. steag de război al regilor Franței. [Din fr. ***oriflamme***].

origámi s. artă tradițională japoneză (ulterior și instrument de educație și terapie), prin care se obțin reprezentări din natură sau ale unor personaje imaginare, prin plierea sau tăierea unor bucăți (pătrate) de hîrtie. [Cuv. japonez].

originál, ~i, originală, ~e a. **1.** care constituie prima redactare, care a servit sau poate servi pentru copii sau reproduceri: *nu sînt traduceri, ci produceri originale.* ZAMF.; *aici se află manuscrisele originale;* **în original,** în forma primară; necopiat; netradus: *Eminescu citea în original pe clasicii antici.* VLAH.; **2.** care este propriu unei persoane, unui autor; care este unic; care, prin unicitate, constituie o valoare; personal, neimitat după altceva; nou, inedit: *lucrarea d-lui Caragiale este originală.* MAIOR.; *părerile originale se întîlneau pe fiecare pagină.* GHEȚIE; **3.** care creează ceva nou: *muntenii imită, moldovenii însă sînt mai originali.* CĂL.; **4.** (adesea subst.) ieșit din comun, excentric; extravagant, ciudat, bizar: *era ... dusă la paroxism anglomania de totdeauna a vărului meu excentric și original.* VOIC.; **5.** (rar; prin confuzie) originar: *a făcut foarte rău că și-a părăsit portul original.* AG.; *păcatul original. //* n. **1.** manuscrisul primar, inițial; primul exemplar al unui text: *păstrez originalele tuturor actelor.* GHICA; **2.** text scris, creat de autorul însuși: *uneori originalele înseși pot fi luate drept parodii.* CĂL.; **3.** operă de artă care nu reprezintă o copie, o imitație: *originalul se află la Luvru;* **4.** persoană sau obiect care a servit ca model pentru o operă de artă: *originalul ș-acest portret al lui s-aseamănă.* COȘB. [Din fr. ***original,*** lat. ***originalis***].

originalitáte, originalități f. **1.** caracterul, însușirea a ceea ce este original; fel particular de a fi: *originalitatea înseamnă dorința de-a ieși din vulgar, care ... apropie pe om de dumnezeire.* C.GANE.; *originalitatea integrală nu există în artă.* CĂL.; **2.** faptă originală; ciudățenie, bizarerie, excentricitate, extravaganță: *se face cunoscut prin originalitate mai mult decît prin simplitate.* NEGR. [Din fr. ***originalité***].

originalizá, originalizez vb. (rar; tr. și refl.) a deveni sau a face să devină original: *literatura se originalizase.* [***Original*** + *-iza*].

originalizáre, originalizări f. (rar) faptul de a (se) originaliza: *se vede și mai limpede că originalizarea merge paralel cu recrutarea scriitorilor din clase tot mai aproape de popor.* IBR. [V. ***originaliza***].

originár, ~i, originară, ~e a. **1.** care este de loc din ..., care își are obîrșia în ...: *tutunul e originar din America;* **2.** în forma de la început; dobîndit de la origine; inițial: *omenirea se depărtează cu fiecare pas ... de starea originară.* BL.; *viciu originar.* [Din fr. ***originaire,*** lat. ***originarius***].

orígină f. v. **origine.**

orígine, origini f. **1.** punct inițial în formarea unui lucru, a unui fenomen; început, proveniență; izvor: *misterul originii lumii e prea adînc pentru a încerca să-l dezleg.* GHEȚIE; **de origine, a)** de proveniență; de natură: *naturalismul este ... de origine pozitivistă.* CĂL.; **b)** originar: *s-a întors la locul de origine;* **a trimite pe cineva la origine,** înjurătură formulată cu termeni decenți: *bucureșteanul ... te trimite cu un dispreț suveran la origine, fără să-ți poarte pică.* PR.; **2.** apartenență prin naștere la o anumită familie, la o anumită națiune etc.: *originea familiei lui e ardelenească.* SAD.; *oameni de cele mai disparate origini.* CĂL.; **de origine,** de baștină, de neam, de naționalitate: *o, te-admir progenitură de origine română!* EM.; **3.** etimologie (a unui cuvînt): *originea cuvîntului „vorbă" rămîne controversată;* **4.** ceea ce explică apariția sau formarea unui fapt, a unui fenomen; cauză: *încearcă să descopere originea bolii;* **5.** (mat.) punct fix pe o linie, pe o suprafață sau în spațiu, în raport cu care se determină poziția celorlalte puncte; (și: (înv.) **originâ**). [Din lat. ***origo, -inis,*** fr. ***origine***].

orîîncotró adv. indiferent în ce parte, în orice direcție: *orîîncotro ai privi nu zăresti decît lupi flămînzi.* GHEȚIE. [***Ori***[1] + ***încotro***].

oripilá, oripilez vb. (tr.) **1.** a îngrozi: *prezența șerpilor în grădină m-a oripilat;* **2.** a exaspera, a agasa; a indispune: *vremea asta mă oripilează.* CAR. [Din fr. ***horripiler***].

oripilánt, ~ți, oripilantă, ~e a. (rar) înfiorător, îngrozitor; enervant, agasant: *făcu o grimasă oripilantă.* [Din fr. ***horripilant***].

oripiláre f. (rar) faptul de a oripila. [V. ***oripila***].

oripilație f. (med.) reacție nervoasă cauzată de frică, de repulsie. [Din fr. ***horripilation***].

orișicáre pron. nehot. (pop.) oricare: *din real ieșit afară nu mai ești ca orișicare.* MACED.; (adj.) *cît de viu s-aprinde el în orișicare seară.* EM. [***Ori***[1] + ***și*** + ***care***].

orișicé pron. nehot. (pop.) orice: *eu vă lucrez orișice.* SAD.; (adj.) *dicționarul se găsește în orișice librărie.* [***Ori***[1] + ***și*** + ***ce***].

orișicíne pron. nehot. (pop.) oricine: [î]*i este indiferentă judecata orișicui.* CAR. [***Ori***[1] + ***și*** + ***cine***].

orișicînd adv. (pop.) oricînd: *ți-i deschisă ușa orișicînd.* CR. [***Ori***[1] + ***și*** + ***cînd***].

orișicît, ~ți, orișicîtă, ~e pron. nehot. și adv. (pop.) oricît: *dispunînd de orișicîte mijloace.* CAR.; *fetelor, ... orișicît vă țineți voi, caută să vă luăm noi.* POP. [***Ori***[1] + ***și*** + ***cît***].

orișicúm adv. (pop.) oricum: *orișicum, fetico, ... altfel merge treaba.* PANN. [***Ori***[1] + ***și*** + ***cum***].

orișiúnde adv. (pop.) oriunde: *orișiunde te-i duce, să fii supusă.* CR. [***Ori***[1] + ***și*** + ***unde***].

oriúnde adv. (pop.) în orice loc, indiferent unde; pretutindeni; orișiunde: *fața ta iubită nu s-arată oriunde.* AL. [***Ori***[1] + ***unde***].

orizón n. v. **orizont.**

orizónt, orizonturi n. **1.** limită pînă unde poate ajunge vederea noastră; zare; linie circulară (față de un observator central) care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței pămîntului cu bolta cerească; parte a cerului sau a pămîntului mărginită de această linie: *o ultimă licărire a orizontului bronza suprafața cangrenată a smîrcurilor.* CĂL.; *orizontul își pierduse limpezimea.* GHEȚIE; (astr.) **orizont adevărat** (sau **matematic**), cercul de intersecție al sferei cerești cu un plan perpendicular pe verticala locului (care trece prin centrul pămîntului); **planul orizontului,** plan perpendicular pe verticala locului, într-un punct de pe pămînt; **2.** (fig.) întindere, sferă a cunoștințelor, a unei activități intelectuale; capacitatea de înțelegere; nivel intelectual: *vecinic doritor de alte orizonturi.* CAR.; *și-a dat seama de multitudinea orizonturilor teoretice posibile.* CR; **fără orizont,** cu vederi înguste; cu concepții retrograde; **3.** (fig.) perspectivă (în viitor): *sistem departe de a atribui acestui punct negru de pe orizontul politic neînsemnătatea pe care i-l atribuie el.* EM.; **4.** (fig.) sferă; univers, lume: *modul de existență în orizontul misterului izbucnește în om spontan.* BL.; **5.** strat sau ansamblu de straturi geologice de aceeași origine și aproximativ de aceeași vîrstă, format din aceeași rocă și avînd aceeași poziție geometrică în cuprinsul unui etaj; **6.** (și **orizont de sol**) strat distinct din formația unui sol; **7.** totalitatea lucrărilor miniere situate la același nivel; **8.** (în artele plastice și în teatru) fundal; (și: (înv.) **orizon**). [Din lat. ***horizon, -ntis,*** gr. mod. ***orízon,*** germ. ***Horizont,*** it. ***orizzonte,*** fr. ***horizon***].

orizontál, ~i, orizontală, ~e a. **1.** care este paralel cu suprafața unui lichid în stare de imobilitate; perpendicular pe verticala locului: *linie orizontală;* **2.** referitor la orizont, raportat la planul orizontului; **coordonate orizontale,** coordonate ale unui astru raportate la planul orizontului și la planul vertical al astrului. *//* f. dreaptă per pendiculară pe verticala locului. [Din fr., germ. ***horizontal***].

orizontalitáte f. însușirea de a fi orizontal; poziție, așezare sau direcție orizontală: *mi-au zdrelit piciorul drept ..., așa că acuma ... sînt osîndit la orizontalitate.* CAR. [Din fr. ***horizontalité***].

orizontalizá, orizontalizez vb. (rar; tr.) a așeza ceva în poziție orizontală. [***Orizontal*** + *-iza*].

orizontalizáre, orizontalizări f. acțiunea de a orizontaliza. [V. ***orizontaliza***].

orîndár, orîndari m. (înv. și reg.) **1.** arendaș; **2.** cîrciumar, hangiu: *jupîn Moise, orîndarul satului.* AL. [***Orîndă*** + *-ar;* cf. ucr. ***orendar***].

orîndáș, orîndași m. (reg.) **1.** arendaș; **2.** cîrciumar. [***Orîndă*** + *-aș*].

orîndatór, orîndatori m. (înv.) arendaș. [Din rus. ***arendator*** (după *orîndă*)].

orînd, ~zi, orîndă, ~e m., f. (pop.) ursit: *dacă tu vei fi orîndul meu, nu scap eu de tine.* ISP *//* f. **1.** (pop.) soartă, ursită, destin: *așa i-a fost orînda.* PANN; **2.** (reg.) obicei, datină; regulă: *așa-i orînda pe aici;* **3.** (înv.) slujbă, misiune: *puternicul sentiment ... al orîndei.* MARC. [De la ***orîndui***].

orîndă, orînzi și **orînde** f. (înv. și reg.) **1.** arendă: *dă-mi mie în orîndă crîșma dumitale.* AL.; **2.** crîșmă de sat (luată în arendă); han: *nu cumva a ținut ... tatăl d-tale orînda în sat?* CR. [Din ucr. ***orenda***].

orînduí, orînduiesc vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) așeza într-o anumită ordine; a (se) aranja: *alaiul se orîndui astfel: întîi venea pedestrimea, apoi calul lui Făt-Frumos.* ISP.; **2.** (tr.) a organiza: *hotărîtă ... să-și orînduiască viața așa cum o dorea.* GHEȚIE; **3.** (înv. și pop.; tr.) a hotărî, a dispune; a numi, a desemna, a învesti: (refl. pas.) *domnul se orînduiește pentru toată viața;* **4.** (înv. și pop.; tr.) a pune la cale, a pregăti: *după ce orîndui cele de cuviință.* CR.; **5.** (înv. și pop.; tr.) a stabili; a destina: *toate le-a orînduit pronia cerească.* POP. [Din sl. ***urenditi***].

orînduiálă, orînduieli f. **1.** ordine; organizare: *învățătură despre a lumei orînduială.* EM.; **a pune orînduială,** a orîndui, a face ordine: *încerc să pun orînduială între oamenii cari se grămădesc.* PETR.; **2.** (înv.) hotărîre, dispoziție, poruncă; voință: *orînduiala de la Dumnezeu nu se poate să se amistuiască.* COSTIN; **3.** (înv.) ierarhie socială; rang: *nu toți după orînduiala lor, cum să cădă, s-au pus.* NEC.; **4.** (rar) orînduire socială: *zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă.* EM. [***Orîndui*** + *-eală*].

orînduíre, orînduiri f. **1.** acțiunea de a (se) orîndui și rezultatul ei; **2.** aranjare, așezare într-o anumită ordine; organizare: *orînduirea însemnărilor îi luă ... destul timp.* GHEȚIE; **orînduire socială,** formațiune socială; **orînduire de stat,** organizarea politică și teritorială a statului; **3.** (înv.) învestire; **4.** (înv. și pop.) hotărîre, dispoziție, decizie, ordin: *ca să se poată folosi mai bine de orînduirile în servicie,*

îşi recrutează un ciocoi. FIL.; 5. (înv.) fixare, stabilire: *orînduirea dăjdiilor.* BĂLC. [V. **orîndui**].

orînduít, ~ţi, orînduită, ~e a. **1.** aranjat, aşezat într-o anumită ordine: *s-adun în grupele-orînduite.* EM.; **2.** (înv.) împuternicit, învestit; **3.** (înv.) hotărît, destinat; stabilit: *oştile vrăjmaşe, orînduite spre paza acelor munţi.* BĂLC. [V. **orîndui**].

orînduitór, ~i, orînduitoáre m., f. (înv.) organizator: *curtenii de aici ... sînt orînduitorii mişcării negoţului.* SAD. [**Orîndui** + *-tor*].

orjăd n. (înv.) băutură răcoritoare preparată din sirop de orz sau de migdale: *un pahar de orjad la dumnealui.* NEGR. [Din fr. **orgeat**].

orleánca f. artic. (reg.) risçă: *într-un colţ se auzi sunînd un ban, s-a-nceput „orleanca", un fel de joc în „pajură ori număr".* C. [Et. nec.].

orleáns s. stofă uşoară din lînă şi bumbac. [De la *Orléans* n. pr.].

orlíşte, orlişti f. (reg.) **1.** loc necultivat, lăsat în paragină; **2.** (fig.) casă pustie şi ruinată, lăsată vraişte: *odaia, orlişte!* POP. [Din bulg., sb. **orliště**].

orlón n. fibră textilă sintetică, folosită, în amestec cu lîna, la obţinerea tricotajelor. [Din fr. **orlon**].

ormán, ormane n. (reg.) dulap; sipet, scrin: *săpaţi pămîntu sub orman, c-are baba un cazan.* POP. [Din sb. **orman**].

ormocí, ormocesc vb. (reg.) **1.** (refl.) a se zăpăci; a se prosti; **2.** (tr.) a fermeca, a descînta; a îmbrobodi, a înşela. [Et. nec.].

orná, ornez vb. (tr.) a împodobi, a decora, a înfrumuseţa; a ornamenta: *galeria ... ornează salonul.* AL. [Din fr. **orner,** lat. **ornare**].

ornaménţ, ornamente n. **1.** element decorativ destinat să împodobească un obiect, o clădire etc.; podoabă: *patru rînduri de loji ..., împodobite cu ornamente de ipsos aurit.* GHEŢIE; **2.** accesoriu folosit în artele plastice, în tipografie pentru a întregi o compoziţie şi a-i reliefa semnificaţia; **3.** figură de stil folosită pentru a înfrumuseţa o frază, o cuvîntare; **4.** (rar) distincţie, însemn, decoraţie: *Odobescu ... împodobit cu toate ornamentele gradului său.* PETR.; **5.** sunet sau grup de sunete care împodobeşte linia melodică a unei compoziţii muzicale; semnul grafic corespunzător. [Din fr. **ornement,** it. **ornamento,** lat. **ornamentum**].

ornamentă, ornamentez vb. (tr.) a împodobi cu ornamente; a decora, a orna: *porţelanuri ornamentale de maeştri talentaţi cu dragoni albaştri.* [Din fr. **ornementer**].

ornamentál, ~i, ornamentală, ~e a. care serveşte ca ornament; decorativ: *plăsmuind forme ornamentale, omul crede că se dedă unui simplu joc.* BL.; *motive ornamentale;* **plante ornamentale,** grup de plante cultivate în parcuri, grădini sau locuinţe, în scopuri decorative. [Din fr. **ornemental**].

ornamentáre, ornamentări f. acţiunea de a ornamenta şi rezultatul ei; împodobire, înfrumuseţare. [V. **ornamenta**].

ornamentáţie, ornamentaţii f. **1.** împodobire cu ornamente; arta sau tehnica ornamentării; ornamentică: *maestru în ornamentaţie;* **2.** ansamblu ornamental: *ornamentaţiile palatului;* (şi: **ornamentaţiune**). [Din fr. **ornementation**].

ornamentaţiúne f. v. ornamentaţie.

ornaméntică f. **1.** modul de concepere şi dispunere a motivelor ornamentale, în arhitectură şi în artele decorative, specifice unui popor sau unui stil; ornamentaţie; **2.** totalitatea motivelor ornamentale în arhitectură sau în artele decorative specifice unui popor sau unui stil: *ornamentica germană redă scene de viaţă.* BL.; **3.** totalitatea sunetelor muzicale care împodobesc linia melodică iniţială. // **a.** (rar) ornamental: *o troiţă, ... prin formele şi crestăturile ei ornamentice poate să ţină loc de altar şi turlă.* BL. [Din germ. **Ornamentik**].

ornamentíst, ~şti, ornamentistă, ~e m., f. artist specializat în executarea lucrărilor ornamentale. [**Ornament** + *-ist*].

ornánt, ~ţi, ornantă, ~e a. care împodobeşte, care serveşte ca ornament: *epitete ornante.* MAIOR. [Din fr. **ornant**].

ornáre, ornări f. acţiunea de a orna; împodobire, decorare: *ornarea sălii.* [V. **orna**].

ornát[1], ornate n. (înv.) veşmînt de ceremonie; (la pl.) odăjdii: *îndată după el, urma vicarul în ornate împărăteşti.* GHEŢIE. [Din lat. **ornatus;** cf. germ. **Ornat**].

ornát[2], ~ţi, ornată, ~e a. împodobit, decorat: *braţul stîng, ornat cu brăţări.* OD.; *tavanul ... ornat cu desene în stuc alb.* CĂL. [V. **orna**].

órnic, ornice n. (înv.) ceasornic (de perete); orologiu, pendulă: *un ornic bătrîn de lemn, cu limbă lungă de alamă, îmsemna domol clipele.* SAD.; (fig.) *măi motane, ... unice amic şi ornic!* EM. [Prescurtare din (*ceas*)**ornic**].

ornicăríe, ornicării f. (înv.) **1.** meseria ceasornicarului; orologerie: *una din breslele boierului străin fiind ornicăria.* SAD.; **2.** ceasornicărie. [**Ornic** + *-ărie*].

ornitofáună, ornitofaune f. totalitatea păsărilor dintr-o regiune, dintr-o epocă geologică. [Din fr. **ornithofauna**].

ornitofíl, ~i, ornitofilă, ~e a. (despre plante) la care polenizarea se face de către păsări. // m., f. (rar) iubitor de păsări. [Din fr. **ornithophile**].

ornitofilíe, ornitofilii f. **1.** grijă pentru păsări, pasiune de a creşte păsări exotice şi cîntătoare; **2.** polenizare prin intermediul păsărilor. [Din fr. **ornithophilie**].

ornitológ, ornitologi m. specialist în ornitologie; ornitologist. [Din fr. **ornithologue**].

ornitológic, ~ci, ornitologică, ~ce a. care aparţine ornitologiei, referitor la ornitologie. [Din fr. **ornithologique**].

ornitologíe f. ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul păsărilor. [Din fr. **ornithologie**].

ornitologíst, ornitologişti m. (înv.) ornitolog. [Din fr. **ornithologiste**].

ornitomanţíe f. prezicere a viitorului după zborul păsărilor, la romani. [Din fr. **ornithomancie**].

ornitoptér, ornitoptere n. aeronavă mai grea decît aerul, cu aripi batante, care imită zborul păsărilor; ortopter. [Din fr. **ornithoptère**].

ornitorínc, ornitorinci m. mamifer semiacvatic din Australia, aparţinînd ordinului monotremelor, cu corpul turtit, cu cioc asemănător celui de raţă şi cu membrane înotătoare între degete, care se înmulţeşte prin ouă, dar îşi alăptează puii (*Ornithorhynchus anatinus*). [Din fr. **ornithorynque**].

ornitóză, ornitoze f. boală infecţioasă la păsări şi transmisibilă la om, care se manifestă, la păsări, prin conjunctivită, diaree etc., iar la om prin pneumonii, tulburări circulatorii şi digestive cu evoluţie gravă. [Din fr. **ornithose**].

oroáre, ororí f. **1.** dezgust, aversiune, repulsie, scîrbă: *avea oroare de explicaţii, de limpeziri.* GHEŢIE; *nu-şi ascunsese oroarea faţă de actele de autoritate şi violenţă.* R.L.; **2.** faptă, situaţie, vorbă care inspiră groază, dezgust, aversiune, repulsie; grozăvie: *atîtea ororí văzuse în închipuirea lui, că se mira cum de n-a înnebunit încă.* VLAH. [Din fr. **horreur,** lat. **horror, -oris**].

orofít, ~ţi, orofită, ~e a. (despre plante) adaptat mediului alpin. [Din fr. **orophyte**].

orogén, orogene n. regiune vastă de geosinclinal care, în urma unor mişcări tectonice puternice, s-a transformat într-un lanţ muntos. [De la **orogeneză**].

orogenétic, ~ci, orogenetică, ~ce a. orogenic. [De la **orogeneză**].

orogenéză, orogeneze f. ansamblul proceselor tectonice care se produc în zonele mobile ale scoarţei terestre (geosinclinale), avînd ca rezultat formarea lanţurilor muntoase; orogenie. [Din fr. **orogénèse**].

orogénic, ~ci, orogenică, ~ce a. care se referă la orogeneză, care ţine de orogeneză; care este provocat de orogeneză; orogenetic: *ciclu orogenic.* [Din fr. **orogénique**].

orogeníe f. **1.** orogeneză; **2.** parte a geologiei care studiază formarea lanţurilor muntoase. [Din fr. **orogénie**].

orográf, orografi m. specialist în orografie. [Din fr. **orographe**].

orográfic, ~ci, orografică, ~ce a. care aparţine orografiei, referitor la orografie: *note istorice, orografice şi archeologice.* OD.; **nod orografic,** ansamblu montan din care pornesc radiar culmi încadrate de o reţea hidrografică. [Din fr. **orographique**].

orografíe f. ramură a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea, clasificarea şi studierea formelor de relief ale uscatului; hipsografie. [Din fr. **orographie**].

orohidrográfic, ~ci, orohidrografică, ~ce a. (rar) referitor la relieful şi la apele unei regiuni: *hartă orohidrografică.* [Din fr. **orohydrographique**].

orologeríe, orologerii f. (înv.) **1.** meseria ceasornicarului; ornicărie; **2.** ceasornicărie. [Din fr. **horlogerie,** it. **orologeria**].

orológhion, orologhioane n. (înv.) **1.** ceasornic, orologiu; **2.** ceaslov. [Din gr. mod. **orológhion**].

orologiér, orologieri m. (rar) ceasornicar. [**Orologiu** + *-ar;* cf. fr. **horloger**].

orológiu, orologii n. ceasornic de dimensiuni mari, fixat pe faţada unei clădiri, pe un turn, pe un perete interior etc., prevăzut, de obicei, cu un mecanism sonor care anunţă orele sau fracţiunile de oră; orologhion: *orologiul din perete bătea nepăsător secundele.* GHEŢIE. [Din lat. **horologium,** it. **orologio**; fr. **horloge**].

oroním, oronime n. denumire toponimică pentru formele de relief pozitive; oronimic. [De la **oronimie**].

oronímic, ~ci, oronimică, ~ce a. care denumeşte o formă de relief pozitivă, (spec.) un munte. // n. oronim. [De la **oronimie**].

oronimíe f. **1.** totalitatea numelor geografice (proprii şi apelative) care desemnează forme de relief pozitive; **2.** ramură a toponimiei care studiază numele formelor pozitive de relief. [Din fr. **oronymie**].

oropsí, oropsesc vb. (tr.) **1.** a asupri, a urgisi, a prigoni: *această fată bună era horopsită ... de mama cea vitregă.* CR.; **2.** (înv. şi pop.) a scoate din drepturi pe cineva; a izgoni, a alunga: *împăratul oropsi pe fiică-sa.* ISP.; **3.** (înv. şi pop.) a lăsa la voia întîmplării; a părăsi: *bărbăţelul mi-a plecat ... singură m-a oropsit.* POP.; **4.** (înv. şi reg.) a certa, a ocărî; a bîrfi; a blestema: *să mă ierţi că te-am ocărît, că te-am oropsit, că te-am drăcuit.* ST.; (şi: (înv. şi reg.) **horopsí**). [Et. nec.].

oropsíre, oropsiri f. (rar) faptul de a oropsi. [V. **oropsi**].

oropsít, ~ţi, oropsită, ~e a. **1.** (adesea subst.) asuprit, prigonit; urgisit; chinuit: *văzîndu-se acum aşa de nenorocită şi horopsită, ce să facă?* CR.; **2.** prăpădit, nenorocit; sărman: *tu eşti beţiv şi oropsit.* REBR.; **3.** (înv. şi pop.) alungat; izgonit: *oropsit chiar de guvernul său.* GHICA; **4.** (înv. şi pop.) uitat, părăsit: *pom oropsit ..., te voi curăţa de omizi.* ISP; **5.** (reg.) blestemat, afurisit; (şi: (înv. şi reg.) **horopsit**). [V. **oropsi**].

orotíp, orotipuri n. (tipogr.) maşină de cules, asemănătoare cu linotipul. [Din germ. **Orotype**].

orpiménţ m. pigment natural de arsen, de culoare galbenă strălucitoare, folosit în pictură. [Din fr. **orpiment**].

orşáv n. v. horşaf.

ort[1], orţi m. (înv. şi pop.) **1.** monedă reprezentînd a patra parte dintr-un leu vechi sau dintr-un taler (=zece parale): *oca de unt cîte doi orţi bătuţi.* NEC.; **ortul starostesc** (sau **vătăşesc**), taxă specială în Moldova şi în Ţara Românească, în sec. al XVI-lea – al XVIII-lea, plătită unui staroste pentru vinul adus spre vînzare în tîrguri; (fam.) **a(-şi) da ortul popii,** a muri: *de foame nu dau popii ortul!* COŞB.; **tot doi bani** (sau **lei**) **şi un ort,** (lucru, fapt) la fel de neînsemnat, ca şi altul; tot atîta, tot una: *Nărilă, Chirilă ..., tot doi lei ş-un ort.* AL.; **2.** (înv.) a patra

parte dintr-o sută; douăzeci şi cinci. [Din pol. *ort*, germ. *Ort*].

ort², orturi n. (reg.) abataj, locul de muncă al minerilor într-o mină. [Din germ. *Ort*].

ortá, ortale f. **1.** (înv.) regiment de ieniceri, în armata turcească; unitate militară corespunzînd unui regiment: *ortale dese de cruntă ienicerime.* AL.; **2.** (înv. şi reg.) trupă, ceată, bandă: *pe Vîlcan el părăsea şi-n orta că se băga.* POP.; **3.** (iron.) grupare, clasă, tagmă: *face parte din ortaua poeţilor.* FIL.; *ortaua boierească.* [Din turc. *orta*].

ortác, ortaci m. (reg.) **1.** tovarăş (de drum, de muncă etc.); (p. ext.) prieten: *să-şi plîngă pe ortacul lor.* COŞB.; **2.** (glumeţ) iubit, drăguţ: *ş-a pierdut mîndra ortacul.* POP.; **3.** asociat, părtaş: *de azi ... eşti ortac cu mine la moară.* POP. [Din sb. *ortak*].

orta-ceaúş, orta-ceauşi m. (înv.) curier (al unui regiment). [Din turc. *orta çavaşu*].

orta-cuşác n. (înv.) brîu de fir pe care îl purtau baltagiii. // m. slujitor la curtea domnească, îmbrăcat cu anteriu şi încins cu un şal; edecliu. [Din turc. *orta kuşak*].

ortăcí, ortăcesc vb. (reg.; refl. recipr.) a lega tovărăşie cu cineva; a se asocia; a se împrieteni. [De la *ortac*].

ortăcíe, ortăcii f. (reg.) tovărăşie; prietenie; asociere: *vrînd nevrînd, să meargă-n ortăcie cu golanul.* POP. [*Ortac* + *-ie*].

ortéză, orteze f. denumire pentru orice aparat ortopedic destinat protejării, imobilizării sau susţinerii corpului sau a unei părţi a acestuia (ex.: atele, gutiere, corsete, ghete ortopedice etc.). [Din fr. *orthèse*].

órtic, ortice a. **triunghi ortic,** triunghi ale cărui vîrfuri sînt punctele de intersecţie ale înălţimilor cu laturile opuse vîrfurilor triunghiului din care sînt coborîte. [Din fr. *orthique*].

orticón, orticoane n. tub de luat vederi în camerele de televiziune; orticonoscop. [Din germ. *Ortikon*].

orticonoscóp, orticonoscoape n. (tehn.) orticon. [Din fr. *orthiconoscope*].

orticultór m. v. **horticultor.**

orticultúră f. v. **horticultură.**

orto- element de compunere cu sensul „drept", „conform cu", "corect". [Din fr. *ortho-*].

ortocéntric, ~ci, ortocentrică, ~ce a. care are un ortocentru. [Din fr. *orthocentrique*].

ortocéntru, ortocentre n. **1.** punct de intersecţie a înălţimilor unui triunghi; **2.** punct de intersecţie a înălţimilor unui tetraedru cu muchiile opuse perpendiculare. [Din fr. *orthocentre*].

ortocéras, ortoceraşi m. moluscă din mările primare, cu cochilie conică dreaptă, compartimentată. [Din fr. *orthoceras*].

ortocláz n. (geol.) ortoză. [Din fr. *orthoclase*].

ortocromátic, ~ci, ortocromatică, ~ce a. (despre materiale fotografice) sensibil la toate culorile spectrului, în afară de roşu şi oranj. [Din fr. *orthochromatique*].

ortocromatísm n. caracteristică a emulsiilor sau a materialelor fotografice de a fi ortocromatice. [Din fr. *orthochromatisme*].

ortodiagonál, ~i, ortodiagonală, ~e a. **patrulater ortodiagonal,** patrulater ale cărui diagonale se intersectează sub un unghi drept. [Din germ. *Orthodiagonale*].

ortodiagrafíe, ortodiagrafii f. formă de reproducere cu ajutorul razelor X care reliefează conturul exterior al organelor interne. [Din fr. *orthodiagraphie*].

ortodiagrámă, ortodiagrame f. proiecţie pe un ecran fluorescent a conturului exterior al unui organ intern, obţinută cu ajutorul razelor X paralele. [Din fr. *orthodiagramme*].

ortodiascopíe, ortodiascopii f. metodă radioscopică pentru obţinerea contururilor unui obiect în mărime naturală. [Din fr. *orthodiascopie*].

ortodóntic, ~ci, ortodontică, ~ce a. care ţine de ortodonţie, referitor la ortodonţie. [Din fr. *orthodontique*].

ortodontologíe f. ramură a stomatologiei care studiază anomaliile de poziţie, de creştere etc. ale dinţilor pe arcadele dentare şi tratamentul lor. [Din fr. *orthodontologie*].

ortodonţíe f. parte a stomatologiei consacrată prevenirii şi tratamentului malpoziţiilor dentare; metodă de tratament al acestor anomalii. [Din fr. *orthodontie*].

ortodóx, ~şi, ortodoxă, ~e a. **1.** care ţine de biserica creştină răsăriteană, care este conform cu doctrina acestei biserici: *ideea de neam ... s-a dezvoltat pe tărîm ortodox în desăvîrşită neatîrnare faţă de ideea de stat.* BL.; *dogmele ortodoxe nu sînt stabilite cu scopul de a interzice activitatea intelectuală a omului.* STĂNIL.; **Biserica ortodoxă,** biserica creştină din Răsărit, care nu recunoaşte autoritatea Papei (fiind autocefală) şi permite preoţilor mai jos de episcopi să se însoare: *mama ... s-a pomenit sărind în apărarea bisericii ortodoxe.* SOR.; *schisma între biserica ortodoxă şi cea catolică datează de la 1054; în 1700 o parte din ortodocşi au fost aduşi sub ascultarea Papei (aşa-numiţii uniţi);* **2.** conform cu o doctrină, cu o concepţie (considerată ca singura adevărată); care urmează, cu fidelitate, riguros o doctrină, o dogmă: *autonomismul consecvent ... l-a susţinut, la noi, singurul maiorescian ortodox, Mihail Dragomirescu.* V.R.; **mai puţin ortodox,** nonconformist; neconvenţional. // m., f. persoană de religie creştină răsăriteană: *copilul ar putea rămîne al ortodocşilor.* CĂL. [Din lat. *orthodoxus,* gr. mod. *orthódoxos,* fr. *orthodoxe*].

ortodoxíe f. **1.** confesiune creştină care a păstrat neschimbate dogmele, cultul şi organizarea ecleziastică fixate prin cele şapte sinoade ecumenice din primul mileniu al existenţei sale; (p. ext.) religia creştină ortodoxă; biserica ortodoxă; ortodoxism: *duhul ortodoxiei defineşte naţiunea după cel mai organic criteriu al ei, adică după sînge şi grai.* BL.; *ortodoxia ... nu subestimează factorul naţional.* STĂNIL.; **2.** conformitate cu doctrina bisericii creştine ortodoxe; calitatea de a fi ortodox: *nu-ţi renega ortodoxia!*; **3.** conformitate cu principiile tradiţionale ale unei doctrine, concepţii etc. [Din lat. *orthodoxia,* gr. mod. *orthodoxía,* fr. *orthodoxie*].

ortodoxísm n. **1.** confesiunea, religia creştină ortodoxă; ortodoxie; **2.** calitatea de a fi ortodox; **3.** curent ideologic şi cultural-artistic din perioada interbelică, ce considera ortodoxia drept trăsătura esenţială a românismului; gîndirism: *adepţii ortodoxismului erau reuniţi în jurul revistei „Gîndirea"*; **4.** înclinaţie spre cultivarea temelor şi motivelor religioase ortodoxe: *ortodoxismul lui N.Crainic.* [*Ortodox* + *-ism*].

ortodoxíst, ~şti, ortodoxistă, ~e a. care ţine de ortodoxism, referitor la ortodoxism. // m., f. adept al ortodoxismului (cultural-artistic): *o întîie încercare de a localiza marile mituri păgîne şi sacre, înaintea ortodoxiştilor.* CĂL. [*Ortodox*(*ism*) + *-ist*].

ortodrómă, ortodrome f. drumul cel mai scurt care leagă două puncte de pe suprafaţa globului pămîntesc. [Din germ. *Orthodrome*].

ortodrómic, ~ci, ortodromică, ~ce a. care ţine de ortodromă, referitor la ortodromă. [Din fr. *orthodromique*].

ortoédric, ~ci, ortoedrică, ~ce a. (despre poliedre) care are feţele intersectate în unghi drept, care are planurile coordonate perpendiculare între ele. [Din fr. *orthoédrique*].

ortoépic, ~ci, ortoepică, ~ce a. care aparţine ortoepiei, referitor la ortoepie. [Din fr. *orthoépique*].

ortoepíe f. **1.** (ansamblu de reguli care stabilesc) pronunţarea corectă a cuvintelor unei limbi (literare): *îndreptar ortoepic;* **2.** disciplină care studiază şi elaborează regulile ortoepice ale unei limbi: *specialist în ortoepie.* [Din fr. *orthoépie*].

ortofónic, ~ci, ortofonică, ~ce a. (despre transmisiuni radioelectrice) care nu modifică timbrul sunetului emis. [Din fr. *orthophonique*].

ortofoníe f. pronunţare considerată normală sau corectă a unui fonem sau a unui grup de foneme. [Din fr. *orthophonie*].

ortofosfóric a. **acid ortofosforic,** acid fosforic. [Din fr. *orthophosphorique*].

ortogenéză f. teorie elaborată la sfîrşitul sec. al XIX-lea, astăzi depăşită, conform căreia evoluţia organismelor are loc în direcţii strict determinate, negînd rolul selecţiei naturale în adaptarea organismelor la condiţiile de existenţă. [Din fr. *orthogénèse*].

ortogeníe, ortogenii f. **1.** ansamblu de preocupări multidisciplinare vizînd dezvoltarea normală a omului, implicînd consultaţii genetice, probleme de teratologie, puericultură şi patologie, igienă şcolară etc.; **2.** (med.) dezvoltare simetrică a arcadelor dentare superioare şi inferioare, care face ca dinţii să se întîlnească cap la cap. [Din fr. *orthogénie*].

ortogonál, ~i, ortogonală, ~e a. (despre figuri geometrice) care formează unghiuri drepte; **proiecţie ortogonală,** proiecţie în care unghiul format de dreapta care coboară dintr-un punct arbitrar al corpului de proiectat cu dreapta de proiecţie este un unghi drept; **curbe ortogonale,** curbe ale căror tangente în punctele lor de intersecţie sînt perpendiculare. [Din fr. *orthogonal*].

ortogonalitáte f. proprietatea de a fi ortogonal. [Din fr. *orthogonalité*].

ortográf, ortografi m. (înv.) ortografist. [De la *ortografie*].

ortografiá, ortografiez vb. (tr.) a scrie după regulile ortografice; a aplica o anumită ortografie. [Din fr. *orthographier*].

ortográfic, ~ci, ortografică, ~ce a. **1.** care aparţine ortografiei, referitor la ortografie; de ortografie: *fantaziile moderne ale vreunui autor ... ingenios ..., însă prea individual pentru a deveni legislator ortografic.* MAIOR.; [Mioara Avram] *nu a acceptat reforma ortografică din 1993, scriind împotriva ei, cu autoritatea pe care i-o oferea calitatea de principal specialist în materie.* R.L.; *reguli ortografice*; **2.** conform cu regulile ortografiei; corect: *despărţirea ortografică a silabelor;* (adv.) *nu ştie să scrie ortografic.* [Din fr. *orthographique*].

ortografíe, ortografii f. **1.** ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a cuvintelor unei limbi (literare); aplicarea practică a acestor reguli: *limba noastră nu este ... fără ortografie.* NEGR.; *scria cu litere strîmbe şi fără ortografie.* CĂRT.; **de ortografie,** ortografic: *greşeli de ortografie*; **2.** (p. ext.) mod în care cineva scrie cuvintele: *fiecare scrim cum voim, cîţi scriitori atîtea ortografii.* GHICA; **3.** sistem de scriere a cuvintelor unei limbi, specific unei epoci, propriu unei lingvist etc.: *să reprime cartea cu ortografia heliadescă.* CĂL.; *Cipariu a creat o ortografie etimologică.* [Din lat. *orthographia*].

ortografiére, ortografieri f. acţiunea de a ortografia şi rezultatul ei: *atenţie la ortografierea cuvintelor!* [V. *ortografia*].

ortografíst, ortografişti m. specialist în ortografie; creator de sistem ortografic; autor de îndreptar ortografic; ortograf. [*Ortografie* + *-ist*].

ortográmă, ortograme f. model de scriere corectă. [Din fr. *orthogramme*].

ortohidrogén n. hidrogen cu moleculele alcătuite din doi atomi ale căror nuclee au spinii paraleli. [Din fr. *orthohydrogène*].

ortolán, ortolani m. pasăre migratoare cu penele de culoare brună-roşcată, cu guşa galbenă, apreciată pentru carnea sa; presură de grădină (*Emberiza hortulana*). [Din fr. *ortolan*].

ortomán, ~i, ortomană, ~e a. (pop.) **1.** bogat în turme de oi: *că-i mai ortoman ş-are oi mai multe.* POP.; **2.** (adesea subst.) epitet pentru haiduci; voinic, puternic; mîndru, chipeş; ortomănos: *un viteaz de ortoman pe-un cal negru dobrogean.* POP.; *drag mi-a fost calu bălan şi voinicu iortoman.* POP.; **3.** care aleargă bine; sprinten; iute: *p-un cal sur şi iortoman.* POP.; (şi: **iortoman**). [Et. nec.; cf. turc. *yort* „avere", ucr. *iurt* „turmă" şi posibila analogie cu **hoţoman**].

ortomănésc, ~şti, ortomăneáscă, ~eşti a. (pop.) de ortoman, haiducesc: *este pîinea voiniceasca şi leafa iortomăneasca.* POP; (şi: **iortomănesc**). [*Ortoman* + *-esc*].

ortomăneşte adv. (pop.) cu curaj, voinicește; (şi: **iortomăneşte**). [*Ortoman* + *-eşte*].

ortomănós, ortomănoşi a. (pop.) chipeş, viteaz; ortoman: *un voinic ortomănos, c-un cojoc mare lăţos.* POP; (şi: **iortomănos**). [*Ortoman* + *-os*].

ortopancromátic, ~ci, ortopancromatícă, ~ce a. (despre materiale fotografice) care este sensibil la toate culorile spectrului, inclusiv la roşu. [Din fr. *orthopanchromatique*].

ortopéd, ortopezi m. **1.** medic specialist în ortopedie; ortopedist; **2.** tehnician care confecţionează aparate ortopedice. [De la *ortopedie;* cf. germ. *Orthopäde*].

ortopedagóg, ~gi, ortopedagogă,~ge m., f. specialist în ortopedagogie. [Din fr. *orthopédagogue*].

ortopedagogíe, ortopedagogii f. disciplină pedagogică care studiază şi corectează defectele comportamentale la copiii dificili. [Din fr. *orthopédagogie*].

ortopédic, ~ci, ortopedică, ~ce a. care ţine de ortopedie, referitor la ortopedie: *aparate ortopedice.* [Din fr. *orthopédique,* germ. *orthopädisch*].

ortopedíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi tratamentul bolilor şi deformaţiilor sistemului osos şi ale articulaţiilor corpului. [Din fr. *orthopédie,* germ. *Orthopädie*].

ortopedíst, ortopedişti m. ortoped. [Din fr. *orthopédiste,* germ. *Ortopädist*].

ortopnée f. dispnee în care bolnavul nu poate respira decît în picioare, în poziţie verticală. [Din fr. *orthopnée*].

ortopól, ortopoli m. punct în care se intersectează perpendicularele coborîte pe laturile unui triunghi din proiecţiile ortogonale ale vîrfurilor acestuia pe o dreaptă din planul triunghiului. [Din fr. *orthopôle*].

ortoptér, ortoptere n. **1.** (la pl.) ordin de insecte cu aripile anterioare pergamentoase, cu cele posterioare late şi membranoase şi cu picioarele posterioare lungi, adaptate pentru sărit (*Orthoptera*); (şi la sg.) insectă din acest ordin (ex.: lăcusta, greierul); **2.** (aeron.) ornitopter. [Din fr. *orthoptère*].

ortóptic, ~ci, ortoptícă, ~ce a. care aparţine ortopticii, referitor la ortoptică: *tratament ortoptic.* // f. ramură a oftalmologiei care se ocupă cu tratamentul ambliopiei, cu educarea vederii stereotipice şi cu tratamentul dezechilibrului muscular în strabism. [Din fr. *orthoptique*].

ortoradiografíe, ortoradiografii f. (fiz.) ortoradioscopie. [Din fr. *orthoradiographie*].

ortoradioscopíe, ortoradioscopii f. metodă radioscopică de obţinere a conturilor unui obiect la dimensiunile sale reale; ortoradiografie. [Din fr. *orthoradioscopie*].

ortoscópic, ~ci, ortoscopică, ~ce a. (despre sisteme optice) care formează imagini corecte, fără distorsiuni; rectiliniar. [Din fr. *orthoscopique*].

ortoscopíe f. calitate a unui obiectiv fotografic sau a unui sistem optic de a nu prezenta imagini deformate. [Din fr. *orthoscopie*].

ortosimpátic, ~ci, ortosimpatícă, ~ce a. care ţine de sistemul nervos vegetativ. [Din fr. *orthosimpatique*].

ortostátic, ~ci, ortostatícă, ~ce a. (med.) (care se produce numai) în poziţie verticală. [Din fr. *orthostatique*].

ortostatísm n. (med.) menţinere a corpului în poziţia verticală şi fenomenele care rezultă din aceasta. [Din fr. *orthostatisme*].

ortotést, ortoteste n. instrument mecanic, cu pîrghii şi cu roţi dinţate, folosit la măsurarea dimensiunilor pieselor prelucrate. [*Orto-* + *test*].

ortotónus, ortotonusuri n. spasm prelungit al muşchilor, care determină o poziţie rigidă, în linie dreaptă a corpului, specific tetanosului. [Din fr. *orthotonus*].

ortotrópic, ~ci, ortotropícă, ~ce a. (fiz.) **1.** (despre corpuri) care are aceeaşi strălucire, indiferent de direcţiile de iluminare şi de observaţie; **2.** (despre materiale) care are proprietăţi elastice şi rezistenţe diferite în mai multe direcţii, perpendiculare una pe alta. [Din fr. *orthotropique*].

ortotropísm n. reacţie de creştere a unei plante care sub influenţa unui stimul se orientează pe direcţia acestuia. [Din fr. *orthotropisme*].

ortóză, ortoze f. feldspat potasic de culoare roz, gălbuie sau albicioasă, cu luciu sticlos, utilizat în industria ceramicii şi a sticlei; ortoclaz. [Din fr. *orthose*].

orz m. **1.** gen de plante erbacee din familia graminee, cu tulpină înaltă şi spic lung format din mai multe rînduri de boabe, cultivate mai ales ca plante furajere şi industriale (*Hordeum*); plantă din acest gen; **2.** (p. restr.; col.) boabele acestor plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie (la fabricarea berii şi a spirtului) şi în alimentaţia omului: *caii ... ronţăiau orz.* SAD.; *cafea amestecată cu orz şi fasole.* FIL.; **a strica orzul pe gîşte,** a face un efort, o cheltuială inutilă; a acorda cuiva o onoare nemeritată: *degeaba mai voiţi a strica orzul pe gîşte.* CR. // n. (pl. **orzuri** şi **oarze**) semănătură, lan de orz: *calea pe care o urmam se îneca în orzuri şi în finețe.* GAL.; *bătrînii ... au semănat oarze şi hrişcă.* SAD. [Lat. *hordeum*].

orzár, orzari m. negustor de orz: *vreun orzar ... de cari umblă pîn sate.* CAR. // n. (pl. **orzare**) orzărie. [*Orz* + *-ar*].

orzărie, orzării f. **1.** teren cultivat cu orz; **2.** depozit, hambar în care se păstrează orzul; orzar: *podu-i orzărie şi căscioara grînărie.* POP. [*Orz* + *-ărie*].

orzişór n. **1.** (pop.) diminutiv al lui orz; orzuleţ: *bate murgul din picior ... să-i dau fîn şi orzişor.* POP; **2.** pastă făinoasă, de forma şi mărimea bobului de orz, care se fierbe în supă; orzoaică. [*Orz* + *-işor*].

orzoáică f. **1.** specie de orz cu spicul format numai din două rînduri de boabe foarte bogate în amidon, folosite la fabricarea berii; orzoaie (*Hordeum distichon*); **2.** (compus) **orzoaică-de-baltă,** plantă erbacee cu stoloni lungi, cu frunze liniare îngrămădite la baza tulpinii, cu flori mici, albe-verzui, care creşte în apele stătătoare sau lin curgătoare; sîrmuliţă (*Vallisneria spiralis*); **3.** (rar) orzişor pentru supă. [*Orz* + *-oaică*].

orzoáie f. (reg.) orzoaică (*Hordeum distichum*). [*Orz* + *-oaie*].

orzuléţ n. (pop.) orzişor: *trăgeai în grăjduleţ şi mîncai la orzuleţ.* POP. [*Orz* + *-uleţ*].

os, oáse n. **1.** element al scheletului vertebratelor, de culoare albă, cu structură dură, constituit din celule şi din fibre de colagen impregnate cu substanţe minerale, format dintr-un strat compact, acoperit de periost, şi dintr-un strat intern de ţesut spongios, avînd partea centrală umplută cu măduvă: *am constatat o fractură amplă a osului parietal stîng.* GHEŢIE; *te chinuie nesomnul, durerea în oase.* VIERU; **os mort,** excrescenţă osoasă, provenită dintr-o lovitură, dintr-un efort sau transmisă pe cale ereditară, care provoacă anchilozarea articulaţiilor la om şi la cal; **a sta** (sau **a şedea, a se ridica**) **în capul oaselor,** v. **cap; a(-i) ajunge cuiva cuţitul la os,** a nu mai putea îndura un rău; a-şi pierde răbdarea: *dacă ajunge cuţitul la os ... trăieşti ca viermele în rădăcina hreanului.* NEGR.; **a(-i) intra cuiva frica în oase,** a se speria, a se îngrozi: *numai la numele lui ne intra groaza în oase.* SAD.; **a fi numai piele şi oase,** a fi foarte slab; **a-i trece cuiva os prin os,** a fi extrem de obosit; **(pînă) la os** (ori **oase**) sau **pînă în măduva oaselor,** în tot corpul, foarte mult, foarte adînc (în corp): *îi pătrunse frigul la os.* REBR.; **a-i muia** (sau **a rupe, a frînge**) **cuiva oasele,** a bate foarte tare: *stai-mi-te, hoţomane, c-am să-ţi rup oasele!* DELAVR.; **a-i rămîne** (sau **a-i putrezi**) **oasele** (**pe undeva**), a muri departe de casă, prin locuri străine; **a căpăta** (sau **a prinde**) **un os de ros,** a obţine un avantaj: *îi trag opoziţie ... pîn'ce-oi prinde un os.* AL.; **a pune osul,** a munci din greu: *puie osul să muncească, pita noastră n-o pofteşcă.* POP; **2.** (la pl.) oseminte: *se odihnesc oasele primului nostru voivod.* VLAH.; **3.** acest element al scheletului prelucrat sau substanţă cornoasă din care se fabrică unele obiecte: *condei de os de fildeş.* GANE; *pieptene de os;* **4.** (fig.; la pl.) trup; fiinţă, făptură: *halal să fie de oasele mele!* CAR.; **5.** (fig.) neam, familie, viţă: *un urmaş din osul lui.* BĂLC.; **(a fi) din os domnesc** (sau **de domn sfînt**), a aparţine familiei domnitoare, a fi din neam domnesc: *o fiinţă din os sfînt ... pîngăriţă de bici ... nu se cuvine a fi în veci.* SAD.; **6.** descendent, urmaş: *os din osul lui Ştefan cel Mare!* DELAVR.; **7.** (compus) **osul-iepurelui,** plantă cu miros greu, cu frunze păroase, cu flori trandafirii dispuse la vîrful ramurilor spinoase, a cărei rădăcină se foloseşte în medicină; asudul-calului; sudoarea-calului (*Ononis spinosa* şi *hircina*). [Lat. *ossum*].

osaná, osanale f. (la pl.) cuvinte de laudă, de preamărire (exagerată); aclamaţii, ovaţii: *îi reprodusese poezii în „Familia", cu osanalele cuvenite.* REBR. // interj. (bis.) exclamaţie de preamărire a lui Dumnezeu; laudă!, mărire!, slavă!: *osana, blagoslovit vine în numele Domnului!* COR.; *eu am văzut-o-n gloria luminii şi, c-am văzut-o, pulbere, osana!* IONEL. [Din sl. *osanna*].

osăr, osari m. peşte teleostean de apă dulce, cu opt-doisprezece ţepi înaintea înotătoarei dorsale (*Pungitius platygaster*). [*Os* + *-ar*].

osatúră, osaturi f. **1.** totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet: *osatura feţei;* **2.** (fig.) constituţie internă, structură a unui ansamblu; alcătuire: *aceste categorii ... alcătuiesc osatura operei de artă.* BL.; **3.** structură de rezistenţă a unei construcţii, a unei maşini etc.: *osatură de fier.* [Din fr. *ossature*].

osărie f. (rar) osatură: *toată osăria trupului a pornit să se desfacă.* PR. [*Os* + *-ărie*].

osc, ~ci, oscă, ~ce m. pl. veche populaţie mediteraneană, care locuia în Italia centrală, supusă de etrusci, samniţi şi romani. // a. care aparţine, care este caracteristic acestei populaţii, referitor la această populaţie: *limba oscă.* [Din fr. *osque*].

oscilá, oscilez vb. (intr.) **1.** a se mişca alternativ, în direcţii opuse; a se legăna, a pendula, a se balansa: *sub paşii mei, podeaua oscila ca puntea unui vas zgîlţîit de furtună.* GHEŢIE; **2.** (fig.) a manifesta nehotărîre; a şovăi, a ezita; a fluctua: *un gazetar ... oscilează în lumea politică după oportunitate.* CĂL.; *oscila între ură şi iertare;* **3.** (despre mărimile unui sistem fizic) a lua succesiv valori pozitive şi valori negative, simetrice, în raport cu valoarea zero. [Din fr. *osciller*].

oscilánt, ~ţi, oscilantă, ~e a. **1.** care oscilează: *cursori pe o bară oscilantă;* **2.** (fig.) şovăitor, ezitant; fluctuant: *spiritul tinerilor ... e suspicios, oscilant.* CĂL.; *fire oscilantă.* [Din fr. *oscillant*].

osciláre, oscilări f. **1.** acţiunea de a oscila şi rezultatul ei; balansare, legănare, pendulare, oscilaţie; **2.** (fig.) şovăială, ezitare; fluctuaţie: *isprăvi ... un lung monolog plin de oscilări şi de nedumeriri.* GAL. [V. *oscila*].

oscilatór, oscilatoare n. **1.** sistem fizic care poate efectua oscilaţii libere (ex.: pendul, diapazon); **2.** aparat sau dispozitiv care produce oscilaţii electromagnetice, alimentat de la o sursă de energie (electrică); **oscilator pilot,** oscilator care produce o oscilaţie de frecvenţă constantă folosită ca frecvenţă de referinţă; **oscilator multispot,** oscilator care poate afişa simultan mai multe imagini. [Din fr. *oscillateur*].

oscilatóriu, ~ii, oscilatorie, ~ii a. **1.** care oscilează, cu oscilaţii: *mişcare oscilatorie.* EM.; **2.** (fig.) şovăitor, ezitant, oscilant: *atitudine oscilatorie.* [Din fr. *oscillatoire*].

oscilaţie, oscilaţii f. **1.** mişcare periodică, alternativă şi simetrică, a unui corp în raport cu o anumită poziţie a sa; mişcare alternativă a unui corp, într-o parte şi în alta, faţă de poziţia de echilibru; pendulare, oscilare, vibraţie: *nu mai dădu atenţie oscilaţiilor cabinei.* GHEŢIE; **2.** variaţie periodică în timp a valorilor unei mărimi care caracterizează un sistem fizic, însoţită de o transformare a energiei dintr-o formă în alta; **oscilaţie amortizată,**

oscilaţie a cărei amplitudine se micşorează în timp; **oscilaţie liberă** (sau **proprie**), oscilaţie a unui sistem care nu primeşte energie din exterior, după ce a primit un impuls iniţial; **3.** (fig.) şovăială, ezitare, nehotărîre; fluctuaţie: *în oscilaţiile lui alternează dezgustul.* SAD.; (şi: (înv.) **oscilaţiune**). [Din fr. ***oscillation***].

oscilaţiúne f. v. oscilaţie.

oscílă, oscile f. mic disc de bronz sau de marmură cu masca lui Saturn sau a lui Bachus, care era atîrnat, la vechii romani, în case, de arborii sacri sau sub colonade, pentru a îndepărta relele. [Din lat. ***oscillum,*** fr. ***oscille***].

oscilográf, oscilografe n. aparat care înregistrează şi indică grafic variaţiile rapide ale unui curent alternativ ori ale altor mărimi fizice variabile în timp, care influenţează acest curent. [Din fr. ***oscillographe***].

oscilografíe, oscilografii f. înregistrare a oscilaţiilor cu oscilograful. [Din fr. ***oscilographie***].

oscilográmă, oscilograme f. diagramă obţinută cu ajutorul unui oscilograf. [Din fr. ***oscillogramme***].

oscilometríe, oscilometrii f. (med.) măsurare a amplitudinii modificărilor de volum ale arterelor periferice. [Din fr. ***oscillométrie***].

oscilométru, oscilometre n. aparat pentru măsurarea oscilaţiilor pulsatile ale pereţilor arteriali, care permite înregistrarea indirectă a tensiunii arteriale. [Din fr. ***oscillomètre***].

osciloscóp, osciloscoape n. aparat de măsură şi de observare vizuală a curbelor reprezentînd variaţia în timp a unor mărimi (electrice), fără a le înregistra. [Din fr. ***oscilloscope***].

osciór, oscioare n. diminutiv al lui os; osişor, osuţ: *să-şi potrivească oscioarele mai odihnit.* CAR. [***Os*** + ***-cior***].

oscúl, osculi m. orificiu la suprafaţa unor spongieri, mai mare decît porul, prin care este eliminată apa cu hrană nedigerată şi cu produşi de dezasimilaţie. [Din fr. ***oscule***].

osculatór, ~i, osculatoare a. (despre curbe, suprafeţe, sfere etc.) care poate fi într-un contact mai strîns decît simplu tangenţă. [Din fr. ***osculateur***].

osculáţie, osculaţii f. contact mai strîns decît contactul de tangenţă între o curbă şi o suprafaţă cu altă curbă sau suprafaţă. [Din fr. ***osculation***].

osébi[1] adv. (înv.) **1.** deoparte; separat: *osebi capetele, osebi cei mai proşti.* COSTIN; **2.** în afară de, pe lîngă: *cîteva mii de saşi, ... osebi de altă oaste ce mai ave.* NEC. [Din sl. ***osobĭ*** (după *osebi*[2])].

osebí[2], osebesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) despărţi, a (se) separa; a (se) izola: *osăbindu-se, mearsă de să-nchisă într-o chilie.* DOS.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) diferenţia, a (se) deosebi: *prin calităţi alese crez că te osibeşti.* ALEX.; **3.** (tr.) a excepta, a lăsa deoparte: *n-aveau ... dreptul ... d-a fi osebiţi din legea comună.* BĂLC.; (şi: **osibi**). [Din sl. ***osebiti***].

osebiciúne, osebiciuni f. (înv.) **1.** izolare, pustnicie: *s-au apucat de călugărie ... împlînd în osăbiciune 25 de ai.* DOS.; **2.** diferenţă, deosebire. [***Osebi*** + ***-ciune***].

osebíre, osebiri f. (înv. şi pop.) **1.** acţiunea de a (se) osebi[2] şi rezultatul ei; **2.** singurătate, izolare: *acolo în osebire învăţa şi medita.* PANN; **3.** deosebire, diferenţă; particularitate: *n-ai întru naravuri d-un cîne osebire.* NEGR.; **fără osebire,** fără deosebire: *copiii lor cafenii ... stau alături de albi, fără osebire.* SAD.; **cu osebire,** în special, mai ales, îndeosebi: *caracteristicile veacului sînt cu osebire sistemele gnostice şi neoplatonice.* BL. [V. ***osebi***[2]].

osebít, ~ţi, osebită, ~e a. (înv. şi pop.) **1.** despărţit, separat: *feciori de prinţi ... venise şi osebiţi, ascunşi sta.* PANN; **2.** deosebit, distinct; felurit, divers: *în trei osebite feluri.* NEGR.; *trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii.* EM.; **3.** care iese din comun; neobişnuit; remarcabil: *cu totul osebit în felul său.* MAIOR. // adv. în afară de aceasta; îndeosebi: *să se deie osebit pulbere şi furtuială.* SAD.; **osebit de ...,** în afară de ..., pe lîngă ...: *şi osebit de asta, nici nu mi-e bine.* CR. [V. ***osebi***[2]].

osebitúră, osebituri f. (înv.) diferenţă, deosebire: *nu e amu osebitură iudeilor şi grecilor.* COR. [***Osebi***[2] + ***-tură***].

oseínă f. substanţă organică din clasa proteinelor, secretată de osteoblaste, care constituie partea organică a osului. [Din fr. ***osséine***].

osemínte n. pl. oasele uscate şi descărnate care rămîn dintr-o fiinţă moartă; rămăşiţe omeneşti: *morminte sub care zac pierdute grămăzi de oseminte.* AL. [Din fr. ***ossements,*** lat. ***ossamenta***].

osiánic, ~ci, osianică, ~ce a. care aparţine lui Ossian, referitor la poezia lui Ossian, ca în poeziile atribuite lui Ossian: *părea unul din acele osianice palate.* ALEX. [Din fr. ***ossianique***].

osianísm n. caracter, atmosferă proprie poemelor osianice; imitaţie a poemelor osianice. [Din fr. ***ossianisme***].

osibí vb. v. osebi[2].

ósie, osii f. **1.** arbore sau ax terminat la cele două capete cu fusuri, pe care se montează roţile unui vehicul rutier: *cînd se încărca prea tare carul, se frîngea osia.* SOR.; *o zguduitură scurtă făcu să scîrţie osiile vagonului.* GHEŢIE; **a unge osia,** a mitui; **2.** (pop.) ax mobil din mecanismul unor instalaţii (moară, piuă etc.), cu ajutorul căruia acestea se pun în mişcare; **3.** (înv.) axa corpurilor cereşti; (spec.) axa globului pămîntesc: *să aflăm unde-i osia Pămîntului.* SAD.; (fig.) *evenimentele vieţii au ca osie crearea poemului.* CĂL. [Din sl. ***osĭ***].

osificá, pers.3 **osifică** vb. (refl.) (despre părţile cartilaginoase sau membranoase ale corpului) a se transforma în os; a căpăta consistenţa osului: *avu senzaţia că un segment al creierului i s-a osificat.* ARG. [Din fr. ***ossifier***].

osificáre, osificări f. **1.** faptul de a se osifica; **2.** proces de formare a ţesutului osos din ţesut conjunctiv sau cartilaginos; osteogeneză; **3.** transformare anormală a unui ţesut (fibros, cartilaginos etc.) în ţesut osos. [V. ***osifica***].

osificát, ~ţi, osificată, ~e a. întărit ca un os, transformat în os: (fig.) *în faţa cadavrului osificat, ochiul beat de nuanţe al pictorului exultă.* CĂL. [V. ***osifica***].

osificáţie, osificaţii f. osificare. [Din fr. ***ossification***].

osişór, osişoare n. (pop.) **1.** oscior; **2. osişor mort,** os mort. [***Os*** + ***-işor***].

osíndă, osînde f. (înv. şi pop.) **1.** condamnare (printr-o hotărîre judecătorească); pedeapsă: *afară ... rămîneau ocnaşii, care mai aveau puţini ani de osîndă.* SAD.; (înv.) **fără de osîndă,** fără vină; nevinovat; (reg.) **a-şi face osîndă cu cineva,** a se purta rău: *nu-ţi mai face atîta osîndă cu mine!* CR.; **2.** blestem; nenorocire, năpastă, pacoste: *aţi mai purta osînda ca vita de la plug?* EM.; *grea osîndă dragostea asta!* GHEŢIE. [De la ***osîndi***].

osîndí, osîndesc vb. (înv. şi pop.; tr.) **1.** a pronunţa o sentinţă de condamnare; a condamna, a pedepsi: *fu osîndit a i se tăia capul.* BĂLC.; **2.** (p. ext.) a dezaproba, a înfiera; a critica, a judeca; a reproşa: *eu pentru părinţi copiii nicidecum nu osîndesc.* HEL.; (refl.) *mă osîndeam ... că fusesem atît de orb încît să nu înţeleg.* EL.; **3.** a sili, a obliga; a forţa: *m-a osîndit să stau în tufanul ista.* AL. [Din sl. ***osonditi***].

osîndíre, osîndiri f. (înv. şi pop.) **1.** acţiunea de a osîndi şi rezultatul ei; condamnare, pedepsire: *această dreaptă, grea osîndire, din ziua aceea luămplinire.* ALEX.; **2.** (fig.) necaz, suferinţă; **în osîndire,** urgisit, chinuit: *neam în osîndire.* AL. [V. ***osîndi***].

osîndít, ~ţi, osîndită, ~e a. (pop.; adesea subst.) **1.** condamnat; pedepsit: *Ana tăcea mîlc şi suspina ca o osîndită care-şi aşteaptă verdictul.* REBR.; **2.** (fig.) blestemat; nenorocit, năpăstuit: *zile multe şi nopţi osîndite ... trecură.* ALEX. [V. ***osîndi***].

osîndítor, ~i, osîndítoáre a. (rar) care osîndeşte, care condamnă; (p. ext.) care dezaprobă, critică: *convingeri atît ... de osîndítoare.* GAL. [***Osîndi*** + ***-tor***].

osînză, osînze f. **1.** grăsime crudă de porc, din regiunea abdominală: *femeile ... topeau osînza, făceau untura, puneau la afumat slănina.* SOR.; **2.** (p. ext.) grăsime depusă pe diverse părţi ale corpului omenesc: *scund şi înecat în osînză.* SAD.; **3.** (fig.) bogăţie, avere; bunăstare: *cheltuieli peste cheltuieli, osînza ni se împuţinează.* SAD. [Lat. ***absungia, ausungia***].

osîrdie f. (pop.) străduinţă, sîrguinţă; ardoare, zel, rîvnă: *am început a învăţa ... prin îndemnul şi osîrdia părintelui.* CR.; *n-a patronat nimeni osîrdia mea, nimeni n-a subvenţionat-o.* SAD. [Din sl. ***usrŭdije***].

osîrdnic, ~ci, osîrdnică, ~ce a. (înv.) sîrguincios, zelos; osîrduitor: *cu osîrdnică migală.* ARG. [Din sl. ***osrŭdĭnikŭ***].

osîrduí, osîrduiesc vb. (înv.; refl.) a se strădui, a se sili, a se osteni. [De la ***osîrdie***].

osîrduitór, ~i, osîrduitoáre a. (înv.) sîrguincios, zelos; osîrdnic: *am chivernisit, ca nişte iconomi buni şi osîrduitori, averea.* MARC. [***Osîrdui*** + ***-tor***].

osmán, ~i, osmană, ~e a. (înv.) turcesc, osmanlîu: *treizeci de vîslaşi osmani.* AL. // m., f. nume dat turcilor: *tremure osmanul sub paloşul dreptăţii.* AL. [De la ***osmanlîu***].

osmanlîu, ~i, osmanlîie, ~i a. (înv.) turcesc. // m., f. turc: *şedea cu picioarele încrucişate ca osmanlîii.* AL. [Din turc. ***osmanlı***].

osmirídiu n. aliaj al osmiului cu iridiul, caracterizat prin duritate mare, folosit la fabricarea axelor pentru ceasornice, a vîrfului peniţelor de stilou etc. [Din fr. ***osmiridium***].

ósmiu n. metal alb-cenuşiu din familia metalelor platinice, lucios, dur, însă casant, rezistent din punct de vedere chimic, folosit în industrie sub formă de aliaje cu iridiul, wolframul etc. [Din fr. ***osmium***].

osmoglásnic, osmoglasnice n. (înv.) octoih. [Din sl. ***osmoglasinikŭ*** „opt glasuri"].

osmolít, osmolite n. compus chimic (amine, unii aminoacizi, ureea etc.) care menţine o concentraţie osmotică intracelulară ridicată, protejînd astfel celulele de desicare. [Din fr. ***osmolyte***].

osmologíe f. studiul mirosurilor, al parfumurilor. [Din fr. ***osmologie***].

osmométric, ~ci, osmometrică, ~ce a. care ţine de osmometrie, referitor la osmometrie. [Din fr. ***osmométrique***].

osmometríe f. parte a fizicii care studiază determinarea presiunilor osmotice. [Din fr. ***osmométrie***].

osmométru, osmometre n. instrument pentru măsurarea presiunii osmotice a unei soluţii. [Din fr. ***osmomètre***].

osmoregláre, osmoreglări f. ansamblul proceselor prin care se asigură o valoare relativ constantă a presiunii osmotice a lichidelor din organism. [***Osmo***(*ză*) + ***reglare***].

osmótic, ~ci, osmotică, ~ce a. care ţine de osmoză; referitor la osmoză; cu aspectul, caracterul unei osmoze: (fig.) *zeii şi demonii trăiesc osmotic în spaţiu şi în timp.* BL.; **presiune osmotică,** presiune care apare în soluţii, producînd fenomenul de osmoză. [Din fr. ***osmotique***].

osmóză, osmoze f. **1.** proces de difuzie a unui solvent într-o soluţie a lui sau trecere a unui solvent printr-o membrană semipermeabilă care separă două soluţii de compoziţii sau concentraţii diferite; **2.** (fig.) întrepătrundere, influenţă reciprocă: *între limba literară şi grai popular se va păstra aci totdeauna un fel de osmoză organică.* BL. [Din fr. ***osmose,*** germ. ***Osmose***].

osós, ~şi, osoásă, ~e a. **1.** care aparţine oaselor, referitor la oase, de natura oaselor; asemănător cu oasele: *substanţă osoasă;* **sistem osos,** totalitatea oaselor din organismul vertebratelor; schelet; **2.** cu oase mari, ieşite în relief; ciolănos; (p. ext.) slab, uscăţiv, descarnat: *mîinile bătrîne, pline de vine şi osoase.* ST.; *o figură ... osoasă şi energică.* GHEŢIE. [***Os*** + ***-os***].

ospătá, ospătez vb. **1.** (tr.) a primi (pe cineva) în casă ca oaspete; a oferi unui oaspete mîncare şi

băutură; a cinsti, a trata: *vameşul ne ospătează cu păstrăvi proaspeţi.* VLAH.; **2.** (înv. şi pop.; tr., intr. şi refl.) a mînca (împreună cu alţii); a petrece, a benchetui: *ospătă cu lăcomie.* ISP; *ia să ospătaţi ceva.* CR. [Lat. ***hospitare***].

ospătár, ospătari m. **1.** (înv.) patron al unui han, al unei ospătării; hangiu, birtaş: *ospătarul le dete borş cu miel.* NEGR.; **2.** chelner. [***Ospăta*** + *-ar*].

ospătáre, ospătări f. **1.** acţiunea de a (se) ospăta şi rezultatul ei; primire ospitalieră; ospătat: *mulţumind de buna ospătare.* CAR.; **2.** (înv. şi pop.) ospăţ, petrecere: *ai fost la curte poftit la ospătare.* AL. [V. ***ospăta***].

ospătárnic, ~ci, ospătárnică, ~ce a. (reg.) ospitalier: *naşul ..., ospătarnic ca tot românul.* POP. [***Ospăta*** + *-arnic*].

ospătăt n. (rar) ospătare; **a se pune** (sau **a se aşeza**) **pe ospătat,** a se ospăta, a mînca şi a bea (cu lăcomie): *se aşează pe ospătat cu ... poftă.* AL. [V. ***ospăta***].

ospătăríe, ospătării f. **1.** (înv. şi pop.) birt; han (cu birt): *ospătăria ... de lîngă port.* C.L.; **2.** (înv.) arhondaric: *să facă ... ospătării de călugări.* DOS. [***Ospăta*** + *-ărie*].

ospătăriţă, ospătăriţe f. **1.** patroană a unei ospătării; soţie de ospătar; hangiţă: *întinse către ospătăriţă braţul, ca să fie ajutată să coboare.* SAD.; **2.** chelneriţă. [***Ospătar*** + ***-iţă***].

ospătătór, ~i, ospătătoáre a. (înv.) **1.** ospitalier: *fiţ ospătători unii către alalţi.* N.TEST.; **2.** petrecăreţ, chefliu: *era om ... libovnic, ospătători.* NEC. // m., f. **1.** hangiu, ospătar; gazdă; **2.** persoană care dă (sau ia parte la) un ospăţ; amfitrion: *în calitatea sa de ospătător, strigă: – ... aduceţi ciorba, bre!* FIL. [***Ospăta*** + *-tor*].

ospătós, ~şi, ospătoásă, ~e a. (înv.) ospitalier: *firea lor mai ospătoasă.* OD. [***Ospăta*** + *-os*].

ospăţ, ospeţe şi (rar) **ospăţuri** n. **1.** (pop.) masă mare, îmbelşugată, organizată în împrejurări festive: *ospeţe au fost şi în casa miresei.* EL.; **2.** petrecere cu mîncare şi băutură (multă): *dădea ospeţe nebune şi era într-o veşnică goană după femei.* GHEŢIE; **3.** (reg.) nuntă: *chemînd ... la ospăţ.* COŞB.; **4.** (înv. şi pop.) masă, mîncare; ospătare: *un ospăţ pescăresc.* SAD.; *odaia de ospăţ a schitului.* GHEŢIE. [Lat. ***hospitium***].

ospeciór, ospeciori m. (pop.) diminutiv al lui oaspete: *ospeciorii nici nu se aşezară bine.* POP. [***Oaspete*** + *-ior*].

ospél, ospele n. (înv.) ospătărie, han, hotel: *la ospelul Engliterii.* GHICA. [Din it. ***ostello*** (după *oaspe, ospăta*)].

ospeliér, ospelieri m. (înv.) hangiu, hotelier: *înşală ... pe ospelier.* FIL. [De la ***ospel;*** cf. it. ***ostelliere***].

ospeţíe, ospeţii f. **1.** ospitalitate: *unde dulcea ospeţie îl întîmpină zîmbind.* AL.; **2.** vizită: *bărbatul să-şi ducă nevasta în ospeţie pe la casele neamurilor.* GHEŢIE; **3.** (rar) ospăţ: *la cîte-o s-ajungă lunona cu ospeţiile ei!* COŞB. [***Oaspete*** + *-ie*].

ospíciu, ospicii n. **1.** (înv.) azil; **2.** (înv.) casă, aripă a unei mănăstiri rezervată găzduirii oaspeţilor şi călătorilor; arhondaric: *ospiciul sihăstriei;* **3.** spital sau sanatoriu în care sînt îngrijiţi alienaţii mintali; casă de nebuni, balamuc: *vîrî pe Simion într-un ospiciu.* CĂL.; *de atîtea griji, a ajuns la ospiciu.* [Din lat. ***hospitium,*** fr. ***hospice,*** germ. ***Hospiz***].

ospitaliér, ~i, ospitalieră, ~e a. **1.** care primeşte şi tratează bucuros oaspeţi; primitor; ospătarnic, ospătar, ospătos: *moldovenii sînt foarte ospitalieri.* BOL.; **2.** care oferă ospitalitate, unde eşti bine primit, în care te simţi bine: *plăcerea de a fi într-un interior atît de agreabil şi ... ospitalier.* PETR. [Din fr. ***hospitalier***].

ospitalitáte f. însuşirea de a fi ospitalier; ospeţie: *se păstrează vechea ospitalitate română.* NEGR.; *era un om prietenos, afabil, renumit prin ospitalitate.* GHEŢIE; **2.** primire, găzduire bună oferită cuiva: *mulţumesc de ospitalitate.* AL. [Din fr. ***hospitalité,*** lat. ***hospitalitas, -atis***].

ósram n. aliaj de osmiu cu wolfram, întrebuinţat la fabricarea filamentelor becurilor electrice cu incandescenţă. [Din germ. ***Osram***].

ost, osturi n. (înv.) est: *din osturi bate crivăţ.* COŞB. [Din germ. ***Ost****(en)*].

ostáfcă, ostafce f. (înv.) **1.** retragere sau destituire din armată: *în slujba împărătească a fost şi-a luat ostafcă.* PANN; (reg.) **a-şi lua ostafca,** a primi plata cuvenită pentru un lucru făcut. [Din rus. ***otstavka***].

ostáş, ostaşi m. **1.** soldat, oştean; militar: *poveştile ... ostaşilor înălbiţi în bătălie.* EM.; **2.** (fig.) luptător, militant: *a fost ostaş al unui ideal.* SAD. [***Oaste*** + *-aş*].

ostátec m. v. ostatic.

ostátic, ~ci, ostatică, ~ce m., f. **1.** (înv.) persoană reţinută de un stat, drept garanţie pentru respectarea obligaţiilor asumate de statul căruia îi aparţine persoana respectivă: *ni s-a închinat ..., lăsînd ostatec pe copilul lui.* CAR.; **2.** persoană civilă dintr-un teritoriu ocupat în timp de război, pe care forţele ocupante, încălcînd normele dreptului internaţional, o reţin pentru a preveni acte ostile împotriva lor: *părţile beligerante îşi dau ostaticii;* **3.** persoană reţinută de un (grup) terorist, pentru a cărei eliberare se cer bani, satisfacerea unor cerinţe etc.: *piraţii aerului au luat zece ostatici;* (şi: **ostatec**). [Din it. ***ostatico***].

ostăşésc, ~şti, ostăşeáscă, ~eşti a. de ostaş; militar, milităresc, oştenesc: *ceata ostăşească strigă cu poporul.* BOL. [***Ostaş*** + *-esc*].

ostăşéşte adv. ca ostaşii, milităreşte; din punct de vedere militar: *ţara organizată ostăşeşte.* BĂLC. [***Ostaş*** + *-eşte*].

ostăşí, ostăşesc vb. (înv.; intr.) a face armata; (p. ext.) a se războiu: *popor ce ostăşise atîtea veacuri.* BĂLC. [De la ***ostaş***].

ostăşíe f. (înv.) **1.** militărie, serviciu militar; **2.** oştire, armată: *ostaşii ostăşiei de la poarta împărăţiei.* POP; **3.** virtute ostăşească; vitejie: *să-şi cerce puterea ostăşiei.* NEGR. [***Ostaş*** + *-ie*].

ostăşíme f. (pop.) mulţime de ostaşi; armată: *ostăşime ..., fii gata cu armele.* POP. [***Ostaş*** + *-ime*].

ostealgíe, ostealgii f. durere de cap. [Din fr. ***ostéalgie***].

osteí vb. v. ostoi.

osteíţă, osteite f. inflamaţie acută sau cronică a ţesutului osos; boală constînd în această inflamaţie; **osteită fibrochistică,** afecţiune manifestată prin dureri, fracturi spontane, tumori şi deformări ale oaselor, care apare în cazul decalcifierilor generalizate. [Din fr. ***ostéite***].

osteneálă, osteneli f. (înv. şi pop.) **1.** starea celui ostenit; oboseală, istovire: *se odihni de osteneala drumului.* ISP; **2.** muncă grea, obositoare; trudă, efort, străduinţe: *îţi voi răsplăti osteneala.* FIL.; *nu-i plătise încă onorariul ... pentru ostenelile sale.* GHEŢIE; **a-şi da (toată) osteneala,** a depune toate eforturile, a se strădui: *şi-a dat osteneala să cunoască ... acea parte a ţării.* ST.; **3.** (concr.) lucru realizat cu trudă; rezultat, rod al muncii: *după isprăvirea tălmăcitului aceştii folositoare ... ostenele ... s-au tipărit.* BIBLIA. [***Osteni*** + *-eală*].

ostení, ostenesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (intr. şi refl.) a obosi, a se istovi: *se luptară pînă ce ... osteniră.* ISP; *sufletul mi-i amărît şi de patimi ostenit.* MAT.; **2.** (refl. şi intr.) a munci din greu, a se strădui, a se trudi: *te-ai ostenit de ne-ai făcut adăpost.* CR.; *maică, nu mai osteni, că avem cu ce trăi.* VIERU; **3.** (tr.) a supune la un efort; a obosi pe cineva: *atîta nestatornicie ... îi ostenea mintea.* VLAH.; **4.** (refl. şi intr.) a obosi umblînd; (p. ext.) a veni, a merge undeva sau la cineva: *nu v-aţi pregetat să osteniţi din depărtări.* AG.; *am să mă ostenesc eu singur pînă acolo.* SAD. [Din sl. ***ustanon*** „a înceta, a sta, a rămîne", bulg. ***ustanja,*** rus. ***ustatĭ***].

osteniciós, ~şi, ostenicioásă, ~e a. (înv. şi reg.) obositor, anevoios: *ostenicioasă treabă.* CR. [***Osteni*** + *-cios*].

osteníţă, osteninţe f. (înv.) **1.** constrîngere, oprimare; **2.** trudă, străduinţe, osteneală: *după cîtăva pierdere de vreme şi de osteninţă ..., am dat peste un hronic.* CANT. [***Osteni*** + *-inţă*].

osteníre, osteniri f. faptul de a (se) osteni. [V. ***osteni***].

ostenít[1], ~ţi, ostenită, ~e a. (înv. şi pop.) **1.** obosit, trudit: *se simţea ostenit.* AG.; **2.** care exprimă, care denotă oboseală: *cu gene ostenite sara suflu-n lumînare.* EM.; *îşi trecu cu un gest ostenit mîna peste frunte.* GHEŢIE. [V. ***osteni***].

ostenít[2] n. (înv.) chin, suferinţă, durere: *îi pedepsi cu ostenit şi cu ghimpi ce împung.* MOXA. [V. ***osteni***].

ostenitór, ~i, ostenitoáre a. (înv. şi pop.) **1.** obositor; greu, dificil: *călătoria fu ... ostenitoare.* OD.; *industrii ostenitoare sau puţin lucrative.* EM.; **2.** (adesea subst.) care munceşte din greu; truditor, muncitor: *ostenitorii şi fundatorii* [bisericii]. NEGR. // m. (reg.; de obicei la pl.) persoană care dă ajutor la nunţi sau la înmormîntări. [***Osteni*** + *-tor*].

ostensíbil, ~i, ostensibilă, ~e a. (rar) care poate fi văzut, care nu este ascuns vederii; aparent, vizibil; (p. ext.) evident, învederat: *mijloace ostensibile de vieţuire.* EM. [Din fr. ***ostensible***].

ostentatív, ~i, ostentativă, ~e a. (adesea adv.) făcut cu intenţia de a atrage atenţia, de a impresiona; demonstrativ, provocator, ostentatoriu: *luptă ostentativ cu emoţia.* CAR.; *fără de nici un gest ostentativ, noi am optat pentru perspectiva filozofică.* BL. [Din germ. ***ostentativ,*** it. ***ostentativo***].

ostentatóriu, ~ii, ostentatorie, ~ii a. (rar) ostentativ. [Din fr. ***ostentatoire***].

ostentáţie, ostentaţii f. etalare, afişare în mod provocator a unei calităţi; prezentare demonstrativă, etalare pretenţioasă a ceva; gest, atitudine ostentativă, de paradă: *pune în gest ostentaţie revoluţionară.* PETR.; **cu ostentaţie,** în mod ostentativ, demonstrativ: *ea e corectă cu ostentaţie.* CĂL.; *vorbea cu ostentaţie despre averea-i fabuloasă;* (şi: (înv.) **ostentaţiune**). [Din fr. ***ostentation***].

ostentaţiúne f. v. ostentaţie.

osteoartrítă, osteoartrite f. inflamaţie care cuprinde o articulaţie şi partea osoasă din jurul acesteia; boală degenerativă a articulaţiilor. [Din fr. ***ostéoarthrite***].

osteoblást, osteoblaste n. celulă osoasă tînără, nediferenţiată complet, care secretă oseina şi din care se formează osteocitul. [Din fr. ***ostéoblaste***].

osteocít, osteocite n. celulă osoasă matură, complet diferenţiată, cu numeroase prelungiri ramificate. [Din fr. ***ostéocyte***].

osteoclást, osteoclaste n. **1.** celulă din sînge, care distruge partea internă a osului, cu rol în osteoporoză; **2.** instrument chirurgical pentru sfărîmarea oaselor. [Din fr. ***ostéoclaste***].

osteoclazíe f. **1.** proces lent de resorbţie osoasă datorită osteoclastelor; **2.** operaţie chirurgicală care necesită sfărîmarea anumitor oase. [Din fr. ***ostéoclasie***].

osteocondróză, osteocondroze f. denumire generică pentru distrofiile de creştere la copil consecutive perturbărilor osificării unuia sau mai multor centri de osificare, caracterizate prin degenerescenţă sau necroză aseptică, urmată de reosificare, care se manifestă prin dureri şi limitarea mişcărilor în articulaţiile lezate. [Din fr. ***ostéochondrose***].

osteodisplazíe f. (med.) osteodistrofie. [Din fr. ***ostéodysplasie***].

osteodistrofíe f. denumire generică pentru tulburările trofice ale scheletului, manifestate prin modificarea formei, mărimii, consistenţei sau creşterii osului; distrofie osoasă, displazie osoasă, osteodisplazie. [Din fr. ***ostéodystrophie***].

osteofibróză, osteofibroze f. boală a animalelor care se manifestă prin deformarea oaselor capului şi ale membrelor, în urma demineralizării acestora. [Din fr. ***ostéofibrose***].

osteofít, osteofite n. proliferare patologică a ţesutului osos în apropierea unei articulaţii vertebrale inflamate sau cu leziuni degenerative; cioc-de-papagal. [Din fr. ***ostéophyte***].

osteoflebítă f. inflamaţie a venelor din interiorul oaselor. [Din fr. *ostéophlebite*].

osteofón, osteofoane n. dispozitiv electro-acustic care transmite sunetele exterioare în urechea internă prin intermediul sistemului osos al capului. [Din fr. *ostéophone*].

osteogén, ~i, osteogenă, ~e a. care produce ţesut osos. [Din fr. *ostéogène*].

osteogenéză f. **1.** procesul de formare a osului; osificare; **2.** ramură a embriologiei care studiază formarea ţesutului osos. [Din fr. *ostéogenèse*].

osteogénic, ~ci, osteogenică, ~ce a. care ţine de osteogeneză, referitor la osteogeneză. [Din fr. *ostéogénique*].

osteoíd, ~zi, osteoidă, ~e a. asemănător structurii, naturii osului. [Din fr. *ostéoïde*].

osteolít, osteoliţi m. os fosilizat. [Din fr. *ostéolithe*].

osteológ, ~gi, osteologă, ~ge m., f. specialist în osteologie. [Din fr. *ostéologue*].

osteológic, ~ci, osteologică, ~ce a. care aparţine osteologiei, referitor la osteologie. [Din fr. *ostéologique*].

osteologíe f. ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor. [Din fr. *ostéologie*].

osteóm, osteoame n. tumoare benignă formată din ţesut osos. [Din fr. *ostéome*].

osteomalacíe f. afecţiune caracterizată prin decalcifierea progresivă a oaselor, provocată de tulburări în metabolismul fosforului şi al calciului din substanţa osoasă. [Din fr. *ostéomalacie*].

osteomielítă f. formă de osteită de natură infecţioasă, localizată mai ales în măduva oaselor. [Din fr. *ostéomyélite*].

osteonecróză, osteonecroze f. necrozare a unui os. [Din fr. *ostéonécrose*].

osteopatíe, osteopatii f. nume generic pentru orice maladie osoasă. [Din fr. *ostéopathie*].

osteoplastíe, osteoplastii f. operaţie de înlocuire a unui (fragment de) os cu alt (fragment de) os sau cu o bucată de material plastic sau metalic. [Din fr. *ostéoplastie*].

osteoporóză, osteoporoze f. stare patologică caracterizată prin subţierea şi rarefierea oaselor, cu formarea unor cavităţi, ca urmare a dilatării canaliculelor osoase. [Din fr. *ostéoporose*].

osteosarcóm, osteosarcoame n. tumoare malignă a oaselor, de natură conjunctivă. [Din fr. *ostéosarcome*].

osteoscleróză, osteoscleroze f. condensare a ţesutului osos. [Din fr. *ostéosclérose*].

osteosintéză, osteosinteze f. intervenţie chirurgicală constînd în reunirea şi imobilizarea fragmentelor unui os fracturat cu ajutorul unor plăci sau tije metalice, care se înlătură după consolidarea fracturii. [Din fr. *ostéosynthèse*].

osteotomíe, osteotomii f. rezecţie a unui os pentru a remedia o deformaţie a acesteia sau în scop terapeutic. [Din fr. *ostéotomie*].

osteóză, osteoze f. afecţiune provocată de secreţia exagerată de hormon paratiroidian, caracterizată prin decalcifiere osoasă generalizată, fracturi multiple şi depuneri de săruri de calciu în piele şi în diverse organe. [Din fr. *ostéose*].

ostiá vb. v. ostoi.

ostfrízã f. rasă de vaci bălţate, alb cu negru, originară din Germania, crescută pentru producţia de lapte. [Din germ. *Ostfriese*].

óstic, ~ci, ostică, ~ce a. (rar) estic, de răsărit: *în partea sud-ostică a forturilor.* OD. [*Ost* + *-ic*].

óstie[1], ostii f. bucăţică subţire de pîine făcută din aluat nedospit turnat în forme rotunde de mici dimensiuni, folosită la cumecătură în cultul catolic şi luteran; azimă. [Din germ. *Hostie,* lat. *hostia*].

óstie[2], ostii f. **1.** (înv.) furcă (cu trei dinţi): *îi spintecară pîntecele cu ostie.* DOS.; **2.** unealtă de pescuit, de forma unei furci, cu unul sau mai mulţi dinţi care se înfig în corpul peştilor; **3.** (bis.) cuţit cu lamă triunghiulară, în formă de lance, cu care se taie şi se scoate agneţul din prescură. [Din sl. *ostĭ* „trident"].

óstie[3], ostii f. orificiu situat între auriculele şi ventriculele inimii, precum şi între acestea şi arterele mari ale capului. [Din lat. *ostium*].

ostíl, ~i, ostilă, ~e a. care are o atitudine duşmănoasă, care manifestă antipatie, rea-voinţă, ură faţă de cineva sau ceva (p. ext.); nefavorabil, potrivnic: *să aresteze ... pe toţi jurnaliştii ostili.* MAIOR.; *oraşul e denunţat ca mediu ostil, nepotrivit şi mutilant pentru cei modelaţi sufleteşte în lumea patriarhală.* D. [Din fr. *hostile*].

ostilitáte, ostilităţi f. **1.** atitudine, comportare ostilă; duşmănie, vrăjmăşie: *mă privise de la început cu o ostilitate neascunsă.* PR.; **2.** (la pl.) operaţii militare întreprinse de trupele unor state aflate în stare de război: *începerea ostilităţilor efective din partea Turciei.* MAIOR.; (fig.) *domnilor ..., suspendaţi, vă rog, ostilităţile verbale.* SAD. [Din fr. *hostilité*].

ostináto n. (muz.) procedeu care constă în revenirea stăruitoare a unui motiv melodic sau ritmic, însoţit de fiecare dată de alte motive ce se modifică în acelaşi timp. // a. invar. care se repetă de mai multe ori. [Cuv. it.].

ostiólă, ostiole f. (bot.) orificiu microscopic în ţesuturile epidermice ale plantelor, prin care se face schimbul de gaze cu atmosfera. [Din fr. *ostiole,* lat. *ostiolum*].

ostoí, ostoiesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr. şi refl.) a pierde sau a face să piardă din intensitate; a (se) atenua, a (se) domoli, a (se) potoli: [era] *arsă de un dor pe care nici o mîngîiere de a mea nu-l putea ostoi.* EL.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) calma; a (se) astîmpăra: *linişteşte-te! îl ostoi ea, sărutîndu-l pe obraz.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a mîngîia, a alina: *Dumnezeu ... îmi va da urmaş care-mi va ostoia sufletul.* SAD.; **4.** (intr. şi refl.) a înceta; a (se) opri, a (se) termina: *va ostia ciuma ce bîntuie.* ISP; *unde pădurea se mai ostoieşte se zăresc pe poloage turmele.* CĂL.; *lumea nu mai osteia de a veni;* (şi: **ostei, ostia, ostoia**). [Din sl. *ustojati* „a sta"].

ostoiá vb. v. ostoi.

ostoíre, ostoiri f. (înv. şi pop.) faptul de a (se) ostoi; calmare, alinare, domolire: *mama se luptă cu noaptea care nu-i aduce nici somn, nici ostoire.* [V. *ostoi*].

ostoít, ~ţi, ostoită, ~e a. (înv. şi pop.) potolit, liniştit, alinat, calmat: *dureri ostoite; mînie ostoită.* [V. *ostoi*].

ostrác n. v. ostracă.

ostrácă, ostrace f. (înv.) **1.** (zool.) stridie (*Ostrea edulis*); **2.** cochilie, găoace; sfărîmătură, ciob: *pre ostrac, gol, îl intinsără şi-l bătură.* DOS.; **3.** scoică sau ciob de lut pe care fiecare cetăţean din vechea Atenă scria numele celui socotit periculos, ca să fie exilat temporar din Atica: *pe cel bun ... îl mînă în urgie prin o mişea lăpădată ostracă.* B.-DEL.; (şi: **ostrac**). [Din gr. mod. *óstrakon*].

ostracée, ostracee f. (la pl.) subordin de moluşte lamelibranhiate al căror tip este stridia; (şi la sg.) animal din acest subordin. [Din fr. *ostracées*].

ostracísm n. **1.** formă de judecată prin care vechii atenieni votau pe ostracă exilarea, pe o perioadă de 10 ani, a persoanelor considerate primejdioase pentru securitatea publică; **2.** persecuţie, ostracizare: *nu va fi expus la ostracism.* AL. [Din fr. *ostracisme*].

ostracítă, ostracite f. stridie fosilă. [Din fr. *ostracite*].

ostracizá, ostracizez vb. (tr.) **1.** a exclude pe cineva din viaţa publică, dintr-un grup etc.; a proscrie; **2.** a persecuta. [Din fr. *ostraciser*].

ostracizáre, ostracizări f. acţiunea de a ostraciza şi rezultatul ei; persecuţie, ostracism: (fig.) *nu în nepăsare ..., într-o ostracizare a vieţii vedem idealul ..., ci într-o iubire curată.* STĂNIL. [V. *ostraciza*].

ostracód, ostracode n. (la pl.) ordin de crustacee inferioare, cu corpul nesegmentat, adăpostit într-o carapace bivalvă; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex. dafnia). [Din fr. *ostracodes*].

ostracodérm, ostracodermi m. (la pl.) subclasă de vertebrate fosile, cu corpul plat sau fusiform, acoperit cu plăci osoase sau cu solzi, care trăiau în mările paleozoice; (şi la sg.) animal din această subclasă. [Din fr. *ostracodermes*].

ostreícol, ~i, ostreicolă, ~e a. care ţine de ostreicultură, referitor la ostreicultură. [Din fr. *ostréicole*].

ostreicultór, ostreicultori m. specialist în ostreicultură. [Din fr. *ostréiculteur*].

ostreicultúră, ostreiculturi f. (ramură a zootehniei care se ocupă cu) cultura stridiilor. [Din fr. *ostréiculture*].

ostréţ, ostreţe n. (mai ales la pl.) **1.** fiecare dintre şipcile folosite la facerea gardurilor; zăbrea; (p. ext.) gard, îngrăditurã: *balconul e fără ostreţe.* AL.; *ograda ... înconjurată de gard de ostreţe.* SAD.; **2.** leasă, gard de nuiele sau de trestie, aşezat în apă, de-a curmezişul unui rîu pentru a opri trecerea peştilor şi a uşura prinderea lor. [Din bulg. *ostreţ* „tăiş"].

ostrogót, ~ţi, ostrogotă, ~e a. ostrogotic: *e regina ostrogotă.* COŞB. // m. pl. populaţie formată din triburile germanice medievale ale goţilor de răsărit. // m., f. persoană aparţinînd acestei populaţii. [Din fr. *ostrogot,* lat. *Ostrogothus* „got de est"].

ostrogótic, ~ci, ostrogotică, ~ce a. care aparţine ostrogoţilor, referitor la ostrogoţi: *poporul ostrogotic.* COŞB. [Din it. *ostrogotico*].

ostropắţ n. v. ostropeţ.

ostropél, ostropeluri n. fel de mîncare preparată din carne (de pasăre, miel, vînat), cu sos din bulion, făină, usturoi şi oţet; (p. restr.) sosul acestei mîncări; ostropeţ: *îi răsfăţa ... cu iahnii, stufaturi şi ostropeluri.* GHEŢIE. [Et. nec.].

ostropéţ, ostropeţuri n. (reg.) ostropel: *avusesem poftă să mănînc un ostropeţ de iepure.* AL.; (şi: **ostropăţ**). [Et. nec.].

ostróv, ostroave n. **1.** (înv. şi pop.) insulă (în mare): *un ostrov mîndru din mijlocul unei mări.* CR.; **2.** insulă mică, adesea plutitoare, formată într-o apă curgătoare, acoperită de obicei cu vegetaţie: *ostroavele, grădini plutitoare, îşi răsfrîng în valuri răchitele argintii.* VLAH.; **3.** (înv.) oraş, ţinut (în apropierea mării sau a unui fluviu). [Din sl. *ostrovŭ*].

ostroveán, ~eni, ostroveană, ~ene m., f. (înv. şi pop.) locuitor al unui ostrov: *cu ruşine ostrovan, iară cu cinste muntean.* CANT. [*Ostrov* + *-ean*].

ostroveăncă, ostrovence f. **1.** (rar) locuitoare a unui ostrov; **2.** (artic.) numele unui dans popular; melodia acestui dans. [*Ostrovean* + *-că*].

ostrovél, ostrovele n. diminutiv al lui ostrov, ostrovuţ: *ostrovel de mare lină.* POP [*Ostrov* + *-el*].

ostrovúţ, ostrovuţe n. (rar) ostrovel. [*Ostrov* + *-uţ*].

osuár, osuare n. **1.** loc sau construcţie unde se depun osemintele provenite din deshumări; **2.** monument funerar comemorativ unde se depun osemintele ostaşilor căzuţi pe cîmpul de luptă; (şi: **osuariu**). [Din fr. *ossuaire,* lat. *ossuarium*].

osuáriu n. v. osuar.

osúţ, osuţe n. (pop.) oscior: *cucule, osuţ de peşte.* POP. [*Os* + *-uţ*].

oşeán, ~eni, oşeană, ~ene m., f. persoană (originară) din Ţara Oaşului. [*Oaş* n. pr. + *-ean*].

oşteán, oşteni m. (înv. şi pop.) ostaş, militar: *oştean a fost şi Sfîntul Gheorghe.* CR.; *în lucirile amurgului, oţelele oşteanului fulgerau.* SAD. [*Oaste* + *-ean*].

oştenésc, ~şti, oşteneáscă, ~eşti a. (înv.) ostăşesc, milităresc: *adunînd oştile şi toată gătirea oştenească.* N.COSTIN. [*Oştean* + *-esc*].

oşti, oştesc vb. (înv. şi pop.; refl. şi intr.) a se război, a (se) lupta: *vizirul se oşti împotriva Comornului.* BĂLC. [De la *oaste*].

oştíme f. (înv.) oaste, armată: *priveşte cu-ngîmfare frumoasa lui oştime.* AL. [*Oaste* + *-ime*].

oştíre, oştiri f. **1.** (înv.) acţiunea de a (se) oşti; campanie militară, război: *pricina oştirii lui Mătiaş craiul asupra lui Ştefan Vodă.* UR.; **2.** oaste: *oştiri de s-or ivi.* ALEX.; **3.** (fig.) mulţime, grămadă: *oştiri de flori.* EM.; **4.** serviciu militar: *am făcut oştirea.* [V. *oşti*].

ot prep. (slavonism) de la, din: *jignicerul Vadră ot Nicoreşti.* AL. [Din sl. *otŭ*].

otác, otace n. **1.** (înv.) cort servind ca adăpost soldaţilor în tabără; (p. ext.) tabără (de corturi): *s-au dus la otacul lor.* NEC.; **2.** (pop.) colibă pentru ciobani, pescari sau ţărani la cîmp; **3.** (reg.) loc împrejmuit, pe cîmp sau la munte, unde se adăpostesc (noaptea) oile sau vitele. [Din turc. *otak* „cort"].

otágiu n. v. **otaj**.

otăj, otaje n. (înv.) persoană sau lucru dat ca zălog pentru a garanta îndeplinirea unor obligaţii; ostatic, chezaş; amanet: [îl] *avea otagiu de la tată-său.* GHICA; (şi: **otagiu**). [Din fr. *otage*].

otálgic, ~ci, otalgică, ~ce a. care ţine de otalgie, referitor la otalgie. [Din fr. *otalgique*].

otalgíe, otalgii f. durere localizată la ureche din cauza inflamaţiei acesteia sau a suferinţei unui organ vecin (dinte, amigdală etc.). [Din fr. *otalgie*].

otárie, otarii f. mamifer carnivor din Oceanul Pacific, asemănător cu foca (*Otaria jubata*). [Din fr. *otarie*].

otăştină, otăştini şi **otaştine** f. (înv. şi reg.) dijmă în natură (rar în bani) plătită proprietarului unei vii luate în arendă: *să dea otaştină la 20 de vedre o vadră.* PRAV. [Et. nec.; cf. sb. *otiština* „must"].

otávă, otăvi f. iarbă crescută în acelaşi an, după prima cosire sau după păşunat; (p. ext.) loc unde creşte această iarbă: *otava din luncă i-a rămas cosită, dar neadunată.* REBR. [Din bulg., sb. *otava*].

otărnicíe f. v. **hotărnicie**.

otăví, pers.3 **otăveşte** vb. (intr.) (despre iarbă) a creşte din nou, în acelaşi an, după ce a fost cosit sau păşunat; (despre cîmpuri) a se acoperi cu otavă, a înverzi din nou: *au otăvit cîmpul şi s-au făcut mohor.* N.COSTIN. [De la *otavă*].

otăvíre, otăviri f. faptul de a otăvi; însuşire a plantelor erbacee (furajere) de a se reface după cosit sau după păşunat. [V. *otăvi*].

otcenáş n. v. **ocinaş**[2].

otcúp, otcupuri n. (înv.) **1.** bun sau venit al statului dat în arendă: *veniturile celelalte, otcupurile sau huzmeturile ... se vindeau la mezat de marele vistier.* GHICA; **2.** antrepriză: *cărţi ce s-a dat vînzarea lor în otcup.* AL; **a lua în otcup,** a lua în antrepriză: (fig.) *au luat patriotismul în otcup!* AL. [Din rus. *otkup*].

otcúpcic, otcupcici m. (înv.) persoană care lua în arendă un otcup; arendaş, antreprenor, otcupciu: *1500 de galbeni de la otcupcicul poştelor ş-acel al ocnelor.* AL. [Din rus. *otkupščik*].

otcupcíu, otcupcii m. (înv.) otcupcic: *era omul otcupciului.* GHICA. [*Otcup* + *-ciu*].

otécinic, otecinice n. (înv.) pateric. [Din sl. *otečiniků*].

otél n. v. **hotel**.

oteşí, oteşesc vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) linişti, a (se) potoli; a (se) alina: *pe turci ... cu alte daruri să-i oteşească.* CANT. [Din sl. *utěšiti*].

otíc, otice n. lopăţică cu care se curăţă de pămînt brăzdarul şi cormana plugului; răzuş: *a da el ... şi plug şi otic.* CR. [Din sb. *otik*].

oticní, oticnesc vb. (intr.) **1.** (pop.) a face sforţări, a se opinti; a sufla greu; (p. ext.) a izbucni: *oticni într-o tuse scorboşită.* DELAVR.; *zmeul ... începu să oticnească şi să ceară ... apă.* POP.; **2.** (reg.) a vomita, a vărsa; **3.** (reg.) a cădea: *nenorocitul venea de-a rostogolul către iaz şi oticnea în el.* GAL.; (şi: **otihni**). [Cf. *icni*].

otihní vb. v. **oticni**.

otínc, otincuri n. (reg.) beţişor cu care se leagă firele rupte la războiul de ţesut. [Cf. *otic*].

otincí, otincesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a înnădi firele rupte pe natra războiului; **2.** (tr.) a forţa ceva; a urni; a sparge; **3.** (tr. şi refl.) a (se) obosi; a (se) opinti; (şi: **otînci**). [De la *otinc;* cf. sl. *otĭnĭcati* „a se extenua"].

otítă, otite f. inflamaţie acută sau cronică a membranei care acoperă canalul auditiv. [Din fr. *otite*].

otînci vb. v. **otinci**.

otînjí, otînjesc vb. (reg.; tr.) a lovi tare pe cineva; a bate, a cotonogi: *acuşi te-oi otînji cu ceva.* CR. [Et. nec.; cf. *otinci*].

otîrnie f. v. **utrenie**.

otnoşénie, otnoşenii f. (înv.) raport, comunicat oficial: *aşterne o otnoşănie pe hîrtie.* AL. [Din rus. *otnošenie*].

otocíst, otociste n. organ auditiv al nevertebratelor, format dintr-o veziculă cu lichid şi cu otolite. [Din fr. *otocyste*].

otolít, otolite n. corpuscul calcaros din urechea internă a vertebratelor sau din vezicula auditivă a nevertebratelor, care serveşte la menţinerea echilibrului sau la transmiterea vibraţiilor sonore; statoconia, statolit. [Din fr. *otolithe*].

otológ, ~gi, otologă, ~ge m., f. medic specialist în otologie. [Din fr. *otologie*].

otologíc, ~ci, otologică, ~ce a. care ţine de otologie, referitor la otologie. [Din fr. *otologique*].

otologíe f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul urechii şi al bolilor ei. [Din fr. *otologie*].

otomán, ~i, otomană, ~e a. turcesc: *Poarta otomană; Imperiul otoman.* // m. pl. populaţie turcă din Asia Mică, de religie mahomedană care, sub conducerea lui Osman (Otoman) I, a creat, în 1281, un stat feudal militar. // m., f. persoană aparţinînd acestei populaţii; osmanlîu, osman, otomanlîu; (p. gener.) turc: *supusă otomanilor.* N.COSTIN.; *traserăm către un vapor otoman de război.* BOL. [Din lat. *othomannus,* fr. *ottoman,* it. *ottomano*].

otománă, otomane f. (înv.) **1.** canapea, sofa: *Zoe se aşezase pe marginea otomanei.* GHEŢIE; **2.** varietate de stofă groasă. [Din fr. *ottomane,* germ. *Ottomane,* it. *ottomana*].

otomanlîu, otomanlîi m. (înv.; rar) otoman. [De la *otoman* (după *osmanlîu*)].

otomicóză, otomicoze f. inflamaţie a canalului auditiv şi a timpanului, cauzată de paraziţi vegetali. [Din fr. *otomycose*].

otopatíe f. denumire generică pentru bolile aparatului auditiv. [Din fr. *otopathie*].

otoplastíe, otoplastii f. refacere plastică a urechii externe. [Din fr. *otoplastie*].

otoragíe, otoragii f. scurgere abundentă de sînge din ureche, cauzată de o tumoare, de vegetaţii, polipi etc. [Din fr. *otorragie*].

otorée, otoree f. scurgere de puroi din ureche, care survine de obicei în otită. [Din fr. *otorrhée*].

otorinolaringológ, otorinolaringologi m. medic specialist în otorinolaringologie; orelist. [De la *otorinolaringologie*].

otorinolaringológic, ~ci, otorinolaringologică, ~ce a. care ţine de otorinolaringologie, referitor la otorinolaringologie: *examen otorinolaringologic.* [Din fr. *oto-rhino-laryngologique*].

otorinolaringológie f. ramură a medicinei care studiază anatomia, fiziologia şi patologia urechii, nasului şi laringelui. [Din fr. *oto-rhino-laryngologie*].

otoscleróză f. scleroză a timpanului. [Din fr. *otosclérose*].

otoscóp, otoscoape n. instrument optic în formă de pîlnie, prevăzut cu un dispozitiv de iluminat, cu care se examinează conductul auditiv extern şi membrana timpanului. [Din fr. *otoscope*].

otoscopíe, otoscopii f. examinare a conductului auditiv extern şi a timpanului cu ajutorul otoscopului. [Din fr. *otoscopie*].

ótova a. invar. (adesea adv.) **1.** uniform; neted: *cătăluşa lipova linge cîmpul otova.* POP; **2.** direct; drept (înainte): *drum otova; a merge otova;* **3.** fără talie marcată; fără formă: *gîtul lung şi subţire ... şi talia otova.* VLAH.; **4.** (fig.) monoton, uniform: *ploaia cădea otova.* ZAMF.; *muncă grea şi otova.* POP. [Et. nec.].

otpúst, otpusturi n. (bis.; înv. şi pop.) formulă sacramentală de binecuvîntare, rostită de preotul ortodox la sfîrşitul slujbei; (p. ext.) sfîrşitul slujbei religioase la ortodocşi: *şedea în tinda bisericii pănă la otpustul svintei liturghii.* DOS.; **a da cuiva otpustul,** a ucide, a omorî pe cineva; **a-şi da otpustul,** a muri: *tata întîi şi mama îndată după el şi-au dat otpustul.* CAR. [Din sl. *otŭpustŭ,* rus. *otpusk*].

otrávă, otrăvuri şi (pop.) **otrăvi** f. **1.** nume dat substanţelor (chimice) toxice care, introduse în organism, provoacă leziuni grave, tulburări sau chiar moartea: *aşa-mi vine uneori să iau otravă să mor.* POP; **2.** (fig.) ceea ce produce un rău; amărăciune, răutate; venin: *cei pe care-i vezi în slăvi, adăpaţi sînt cu otrăvi.* MACED.; *din gură miere, iar din inimă otravă.* Z.; **3.** epitet pentru o persoană foarte rea: *piei, otravă, din ochii mei!* [Din sl. *otrava*].

otrăţél, otrăţei m. (bot.) **1.** plantă erbacee din familia boranginaceelor, cu frunze păroase pe ambele feţe, cu flori galbene (*Onosma arenarium*); **2.** (compus) **otrăţel-de-apă,** plantă acvatică, carnivoră, cu flori galbene, cu frunze laciniate, prevăzute cu vezicule, în care se prind animale acvatice mici (*Utricularia vulgaris*). [Cf. magh. *atracél*].

otrăţí, otrăţesc vb. (reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) certa; a (se) oţărî: *i-auzi cum se otrăţesc alea ...; se certau două vecine la gard.* SOR.; **2.** (refl.) a se schimonosi (din cauza unei mîncări acre). [Et. nec.].

otrăví, otrăvesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) intoxica cu otravă; a ucide sau a fi ucis cu otravă: *să porunceşti cuiva să-l otrăvească.* ISP; **2.** (tr.) a pune otravă în apă, în alimente etc.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) supăra foarte tare, a (se) amărî, a (se) învenina: [îmi] *otrăveşti zilele!* AL.; **4.** (fig.; tr.) a corupe, a perverti; a exercita o influenţă vătămătoare: *în loc să fiţi luminătorii poporului, îi otrăviţi sufletul.* REBR. [Din sl. *otraviti*].

otrăviciós, ~şi, otrăvicioasă, ~e a. (rar) otrăvitor: *venin şi fiere otrăvicioasă.* ISP; (fig.) *vorbele lor cele otrăvicioase.* ANTIM. [*Otrăvi* + *-icios*].

otrăvíre, otrăviri f. **1.** acţiunea de a (se) otrăvi şi rezultatul ei; intoxicaţie cu otravă; **2.** (fig.) supărare mare; înveninare. [V. *otrăvi*].

otrăvít, ~ţi, otrăvită, ~e a. **1.** (adesea subst.) intoxicat sau omorît cu otravă: *otrăvitul se zbuciuma în convulsii.* NEGR.; **2.** care conţine sau în care s-a pus otravă; otrăvitor, veninos: *cu săgeata-i otrăvită, a sosit ca să mă certe.* EM.; (fig.) *o fericire cu acest preţ ar fi otrăvită, dacă nu chiar infernală.* PR.; **3.** (fig.) supărat, amărît, mîhnit: *mă uitam cu sufletul otrăvit la omul acela.* SAD. [V. *otrăvi*].

otrăvitór, ~i, otrăvitoáre a. **1.** care otrăveşte, care conţine otravă; veninos, otrăvicios: *otrăvitorul şarpe.* NEGR.; **2.** (fig.) care corupe, care perverteşte; dăunător, vătămător: *doctrină otrăvitoare.* // m. persoană care dă cuiva otravă: *Malaspina! ... otrăvitorul de meserie.* GANE. [*Otrăvi* + *-tor*].

otreápă, otrepe f. **1.** cîrpă (de şters), zdreanţă; **2.** (fig.) om de nimic, fără caracter; secătură, lepădătură, netrebnic: *mă enerva această otreapă omenească.* GAL.; *cum se poate ca un parlamentar nătîng şi corupt, un asasin ..., o otreapă oarecare să aibă un înger păzitor?* PLEŞU; **3.** (fig.) femeie de moravuri uşoare. [Din sl. *otrepi*].

otriţánie, otriţanii f. (bis.; înv.) lepădare de satana (la botez): *preutul ... feace oglaşeniile şi otriţaniile şi l-au băgatu-l în apă.* DOS. [Din sl. *otriţanije*].

otróc, otroci m. (înv.) mucenic, martir: *cei trei otroci cu credinţa stinsără cuptoriul.* VARL. [Din sl. *otroků*].

otrocól, otrocoale n. (reg.) tîrcol, ocol, raită; vraişte: *faceţi otrocol prin cele mîţe.* CR. [Cf. *rotocol, tîrcol*].

oturác, oturace şi **oturacuri** n. (înv.) popas, oprire, haltă: *merge încet şi făce oturace.* NEC. [Din turc. *oturak*].

otuzbír n. (înv.) joc de cărţi în care cel care totalizează treizeci şi unu de puncte cîştigă partida: *casa, plină de jucători, masă lîngă masă, otuzbir, ghiordum, ba şi stos.* CAR. // a. (reg.; şi subst.) violent, nebun; **cu otuzbirul,** cu forţa. [Din turc. ***otuzbir*** „treizeci şi unu"].

oţ m., f. şi a. v. **hoţ.**

oţăreálă, oţăreli f. neplăcere, dezgust exprimat printr-o strîmbătură; oţărîre. [*Oţărî* + *-eală*].

oţărí vb. v. oţărî.

oţăríme f. oţărîre: *începuseră a se plînge cu oţărime.* BĂLC. [*Oţărî* + *-ime*].

oţăríre f. v. oţărîre.

oţărít a. v. oţărît.

oţărî, oţărăsc vb. (pop.; refl.) **1.** a se mînia, a se înfuria; a se burzului la cineva: *încruntă sprînceana şi se oţărî de supărare.* ISP; **2.** a se îngrozi, a se înspăimînta, a se cutremura (de groază, de indignare): *bătrînul aşteaptă moartea fără a se oţări.* NEGR.; *o faptă făr-de lege ce mintea-mi oţărește.* AL.; **3.** a se supăra, a se mîhni: *Domnul Hristos ... să oţărî întru sine.* VARL.; **4.** a se strîmba, a face grimase, din cauza unei mîncări sau băuturi neplăcute la gust: *cum o pune la gură pe loc o şi ia, oţărîndu-se.* CR.; (şi: **oţări, oţeri, oţerî**). [Din bulg. *ocerja*].

oţărîre, oţărîri f. (pop.) **1.** faptul de a (se) oţărî; **2.** supărare mare, furie, indignare; oţăreală, oţărime: *a rămas mut de oţărire şi de ruşine.* NEGR.; **3.** înfiorare, spaimă: *pe margini de prăpăstii călcînd făr-oţerire.* AL.; (şi: **oţărire, oţerire**). [V. *oţărî*].

oţărît, ~ţi, oţărîtă, ~e a. (pop.) **1.** supărat, mînios, furios; care exprimă supărare, mînie: *logofeteasa şi-a arătat în pridvor obrazul oţărît.* SAD.; (adv.) *cumplita vijelie care suflă oţerit.* AL.; **2.** posomorît, morocănos: *pe figura lui veşnic oţărîtă se vede un dispreţ.* VLAH.; (şi: **oţărit, oţerit**). [V. *oţărî*].

oţărîtór, ~i, oţărîtoáre a. (înv.) înfiorător, îngrozitor, teribil: *un tablou cu o noimă şi mai oţeritoare.* AL.; (şi: **oţeritor**). [*Oţărî* + *-tor*].

oţél, oţeluri şi (înv.) **oţele** n. **1.** aliaj de fier cu carbon, caracterizat prin rezistenţă, duritate şi elasticitate, avînd o largă întrebuinţare în tehnică: *vei toci un toiag de oţel căutîndu-mă.* ISP; *ehei ... trecute într-o verigă de oţel.* SAD.; **oţel aliat,** oţel care conţine şi alte elemente care îi îmbunătăţesc calităţile; **oţel rapid,** oţel cu adaos de wolfram, crom şi vanadiu, devenit foarte dur; **oţel-beton,** bare de oţel care se întrebuinţează la armarea betonului; **de oţel,** foarte tare, asemenea oţelului: (fig.) *o inimă de aur şi braţul de oţel.* AL.; *am făcut muşchi de oţel.* PR.; **2.** (la pl.) diferite sorturi de asemenea aliaj; obiecte fabricate din asemenea aliaj: *afurisită za ... numai curea şi oţele.* DELAVR.; *oţeluri îmbunătăţite;* **3.** (înv.; la pl.) mecanism de declanşare a focului la armele vechi, alcătuit din cocoş, cremene şi amnar: *ca să nu ruginească oţelele, pusese cîte un petec de blăniţă.* SAD.; **a ajunge** (sau **a se duce etc.**) **în oţelele puştii,** a ajunge, a ieşi în bătaia puştii: *te dau în oţelele puştii vreunui vînător.* ISP; **a fi iute** (sau **slab**) **de oţele,** a fi iute (sau slab) din fire: *aşa sîntem noi, partea femeiască ... slabe de oţele.* AL.; **4.** (p. ext.; înv. şi pop.; la pl.) armă de foc: *hangiare-n tot locul, oţeluri cumplite.* MACED.; *... oţelele oşteanului fulgerau.* SAD. [Din sl. *ocelŭ*].

oţelár, oţelari m. muncitor într-o oţelărie: *ce-i pasă oţelarului cutare că un mare poet şi filozof a fost înlăturat de la catedră?* PR. [*Oţel* + *-ar*].

oţelărie[1] f. meseria oţelarului: *învăţase oţelăria la Reşiţa.* [*Oţelar* + *-ie*].

oţelărie[2]**, oţelării** f. secţie a unei uzine metalurgice în care se elaborează şarjele de oţel. [*Oţel* + *-ărie*].

oţelí, oţelesc vb. **1.** (tr.) a mări duritatea unei piese metalice prin călire; a căli: *el îşi oţelește vîrful lancei.* OD.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) întări, a (se) fortifica, a se deprinde cu greutăţile: *sufletul lui de contemplativ moldovean să se oţelească în activismul muntean.* CĂL.; *a luat viaţa piepti ... şi s-a oţelit.* GHEŢIE; **3.** (fig.; reg.; tr.) a se îmbăta: *mai bău şi văduva, ..., mai bău şi el, ... pînă ce se oţeliră ca tunul.* POP. [De la *oţel*].

oţelíre, oţeliri f. acţiunea de a (se) oţeli şi rezultatul ei; călire; (fig.) fortificare. [V. *oţeli*].

oţelít, ~ţi, oţelită, ~e a. **1.** întărit prin călire; călit: *cu tăiuşul oţelit.* POP; **2.** (cu aspect, cu duritate, cu strălucire) de oţel; oţeliu: *zimbrul cu coarne oţelite.* AL.; **3.** (fig.) întărît, fortificat; încercat: *sunetul oţelit al glasului, inima oţelită.* OD.; **4.** (reg.) beat. [V. *oţeli*].

oţelíu, ~ii, oţelie, ~ii a. (rar) cu aspect, cu strălucire de oţel; de culoarea oţelului; oţelit. [*Oţel* + *-iu*].

oţelós, ~şi, oţeloásă, ~e a. (pop.) de oţel; ca oţelul: (fig.) *valurile oţeloase se năpusteau.* REBR. [*Oţel* + *-os*].

oţerí vb. v. oţărî.

oţeríre f. v. oţărîre.

oţerít a. v. oţărît.

oţeritór a. v. oţărîtor.

oţerî vb. v. oţărî.

oţét n. lichid cu gust acru, obţinut prin fermentarea acetică a vinului, a berii etc. sau prin diluarea cu apă a acidului acetic concentrat, întrebuinţat în alimentaţie, drept condiment sau conservant; **oţet de trandafiri** (sau **de leuştean, de usturoi etc.**), oţet în care s-au macerat petale de trandafir (sau frunze de leuştean, usturoi), folosit pentru frecţii: *l-au frecat bine cu oţet de trandafiri.* PETR.; **a face pe cineva cu ou şi cu oţet,** a dojeni aspru pe cineva; a ocărî, a batjocori. [Din sl. *ocĭtŭ*].

oţetár, oţetari m. **1.** (înv.) persoană care fabrică sau vinde oţet; **2.** oală mare de lut, în formă de amforă cu gît şi două toarte laterale, folosită pentru păstrarea oţetului sau pentru murături; **3.** arbore (decorativ) din familia anacardiacee, cu flori verzui şi fructe roşii, ale cărui frunze şi scoarţă, bogate în tanin, se folosesc în tăbăcărie, iar fructele, foarte acre, pot fi folosite la producerea oţetului (*Rhus typhina*). // n. (pl. **oţetare**); (înv.) serviciu de masă alcătuit din sticluţe, în care se pune oţet şi untdelemn. [*Oţet* + *-ar*].

oţetărié, oţetării f. (înv.) instalaţie rudimentară de fabricat oţet. [*Oţet* + *-ărie*].

oţetí, oţetesc vb. (refl.) **1.** (despre vin) a se acri, transformîndu-se în oţet; **2.** (fig.) a deveni sever, neprietenos, mînios; a se supăra; a se irita: *cine se oţetește, să bea oţet să-i treacă.* PANN. [De la *oţet*].

oţetíre, oţetiri f. faptul de a se oţeti. [V. *oţeti*].

oţetít, ~ţi, oţetită, ~e a. **1.** (despre vin) acrit, transformat în oţet; **2.** (despre alimente) înnăcrit, stricat; **3.** (fig.) supărat, mînios, iritat: *negustorul îl privea oţetit.* C.PETR. [V. *oţeti*].

oţiós, ~şi, oţioásă, ~e a. (livr.) inutil, zadarnic; dificil, încurcat: *aceasta-i o discuţie oţioasă.* STĂNIL. [Din lat. *otiosus*].

oţopínă f. v. **huţupină.**

ou, ouă n. **1.** celulă care rezultă în urma fecundării ovulului de către un spermatozoid şi care conţine germenul unei noi fiinţe; zigot; **2.** (zool.) ovulul fecundat împreună cu învelişurile sale, depus de animalele ovipare în mediul exterior, unde embrionul îşi continuă dezvoltarea pînă la eclozare; (spec.) acest produs biologic al păsărilor, rotund sau oval, alcătuit din albuş şi gălbenuş, protejat de o coajă calcaroasă, folosit ca aliment: *face pască cu smîntînă şi cu ouă.* CR.; *scotea din rucsac pui fripţi, ... ouă fierte.* PR.; **ca oul,** fragil; **a sta pe ouă,** a cloci; **a umbla cu cineva ca cu un ou (moale),** a trata pe cineva cu prea multe menajamente; **oul lui Columb,** problemă pe care cineva o rezolvă foarte simplu, cu ingeniozitate, deşi anterior părea (tuturor) fără soluţie; **oul primordial,** mit cosmogonic care se referă la naşterea universului dintr-un ou embrionar, aşa-numitul embrion de aur (oul originar); **3.** (bot.) celulă reproducătoare rezultată din fuziunea a doi gameţi; zigot; **4.** obiect în formă de ou de pasăre; (reg.) **oul genunchiului,** rotulă; **oul piciorului,** ouşor; **5.** (pop. şi fam.) testicul; **6.** (compus) **ouăle-popii,** plantă erbacee din familia orhideelor, ale cărei flori albe punctate cu roşu sînt urît mirositoare (*Himantoglossum hircinum*). [Lat. *ovum*].

ouă, pers. 3 **óuă** vb. (intr., refl. şi tr.) a face ouă: *n-oi vinde pasărea asta, că ea se ouă.* EM.; *găina care cîntă nu ouă.* Z. [De la *ou*].

ouát[1]**, ~ţi, ouată, ~e** a. (pop.; depr.) avortat; cu constituţie debilă; becisnic, nevolnic: *fătat, nu ouat.* Z. // m., f. fiinţă molîie, bleagă; avorton: *umblă mai repede, ouatule!* [V. *oua*].

ouát[2] n. **1.** faptul de a (se) oua; **2.** perioadă în care păsările depun ouă: *a început ouatul.* [V. *oua*].

ouătoáre, ouătoare a. (adesea subst.; despre păsări) care face (multe) ouă, care se află în perioada ouatului[2]. [*Oua* + *-(ă)tor*].

ouşór, ouşoare n. **1.** diminutiv al lui ou; ou mic; ouţ; **2.** (şi **ouşorul piciorului**), osul rotund proeminent, care leagă laba piciorului de partea inferioară a femurului; oul piciorului; **3.** plantă erbacee montană din familia liliaceelor, cu flori albe-verzui şi fructe bace roşii, cu multe seminţe (*Streptopus amplexifolius*). [*Ou* + *-uşor*].

out [aut] adv. **1.** în afara limitelor terenului de joc, la tenis, fotbal, handbal etc.; **2.** cuvînt rostit de arbitrul unei întîlniri de box cînd cere oprirea definitivă a luptei. //a. invar. (despre minge, jucător) care este afară din joc. [Cuv. engl.].

output [áutput] n. **1.** punct al unui sistem sau aparat electronic prin care semnalul este transferat spre exterior; **2.** transferul informaţiei din memoria calculatorului spre exterior; **3.** rezultatul unei activităţi economice, într-o unitate de timp. [Cuv. engl.].

outsider, outsideri [áutsaider] m. **1.** străin; situat în afară; **2.** (sport) cal care nu are şansa să ocupe un loc de frunte în concursurile hipice; **3.** sportiv (sau echipă) fără prea mari şanse într-o competiţie; **4.** întreprindere rămasă în afara unei uniuni monopoliste. [Din engl. ***outsider***].

oúţ, ouţe n. (pop.) ouşor. [*Ou* + *-uţ*].

oval, ~i, ovală, ~e a. care are formă alungită asemănătoare cu a oului de găină; oviform, ovoid, eliptic: *un băiat cu faţa ovală.* EM. // n. **1.** curbă convexă închisă care are o axă de simetrie şi curbura maximă în punctul de pe axă; formă sau contur asemănător cu figura descrisă mai sus: *sprîncenele subţiri se arcuiau peste cele două ovaluri largi ale ochilor întredeschişi.* CĂRT.; **2.** faţă, figură: *îţi priveam extatic silueta şi ovalul.* PETR. [Din fr. ***ovale***, it. ***ovale***, germ. ***oval***].

ovalbumínă, ovalbumine f. albumină prezentă în albuşul de ou, cu un conţinut ridicat de acid glutamic şi leucină. [Din fr. ***ovalbumine***].

ovalizá, pers. 3 **ovalizează** vb. (refl.; despre corpuri cilindrice) a lua formă ovală, a deveni oval. [Din fr. ***ovaliser***].

ovalizáre, ovalizări f. acţiunea de a se ovaliza şi rezultatul ei; deformare a unui corp cilindric astfel încît secţiunea acestuia să devină ovală, provocată de solicitări inegale, de montajul greşit etc. [V. ***ovaliza***].

ovár, ovare n. **1.** fiecare dintre cele două organe de reproducere ale femelei, conţinînd celulele germinative sau ovulele; **2.** organ al florii în care se formează ovulele şi care, după fecundaţie, se transformă în fruct, iar ovulele în seminţe: *potir sudat la ovariu cu cinci dinţi scurţi.* NEGR.; (şi: (înv.) **ovariu**). [Din lat. ***ovarium***, fr. ***ovaire***].

ovarián, ~eni, ovariană, ~ene a. care aparţine ovarelor, referitor la ovare: *insuficienţă ovariană.* [Din fr. ***ovarien***].

ovariectomíe, ovariectomii f. operaţie chirurgicală constînd în extirparea unuia sau a ambelor ovare. [Din fr. ***ovariectomie***].

ovariocél, ovariocele n. hernie a ovarului. [Din fr. ***ovariocèle***].

ovariopatíe, ovariopatii f. denumire generică pentru afecţiunile ovarului. [Din fr. ***ovariopathie***].

ovariotomíe, ovariotomii f. intervenţie chirurgicală constînd în rezecţia parţială a ovarului (în cazurile de chist ovarian). [Din fr. ***ovariotomie***].

ovarítă, ovarite f. inflamaţie acută sau cronică a ovarelor, însoţită adesea de inflamaţia trompelor uterine; **ovarită sclerochistică,** formă de ovarită cronică manifestată clinic prin semne de hiperfoliculinie. [Din fr. *ovarite*].

ováriu n. v. **ovar.**

ovăt, ~ţi, ovată, ~e a. (despre frunze, petale etc.) care are lăţimea cea mai mare în treimea inferioară; în formă de ou; ovoid. [Din lat. *ovatus*].

ováţie, ovaţii f. 1. onoruri acordate de romani unui comandant militar pentru o victorie, în cadrul unei ceremonii (însoţite de sacrificiul unui miel); 2. (mai ales la pl.) manifestare publică entuziastă de admiraţie, de aprobare faţă de cineva, exprimată prin aclamaţii şi aplauze, într-o adunare, la un spectacol etc.: *după ce ovaţiile se potoliră, mulţi rămaseră cu o tristeţe adîncă.* AG.; *în oraşele pe unde trece i se fac ovaţii.* CĂL.; (şi: (înv.) **ovaţiune**). [Din lat. *ovatio, -onis,* fr. *ovation*].

ovaţioná, ovaţionez vb. (tr. şi intr.) a-şi manifesta prin ovaţii admiraţia, simpatia, aprobarea pentru cineva sau ceva; a aclama, a aplauda: *mulţimea ovaţiona frenetic.* [Din fr. *ovationner*].

ovaţionáre, ovaţionări f. acţiunea de a ovaţiona şi rezultatul ei; aclamaţie. [V. *ovaţiona*].

ovaţiune f. v. ovaţie.

óvă, ove f. motiv decorativ alcătuit dintr-o proeminenţă în formă de ou, folosit la ornamentarea construcţiilor, a mobilierului, a giuvaierurilor etc. [Din fr. *ove*].

ovăs s. v. ovăz.

ovăsciór m. plantă erbacee din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul, cu spiculeţele în panicule lungi, cultivată pentru nutreţ (*Arrhenatherum elatius*). [*Ovăs* + *-cior*].

ovăz m. 1. plantă furajeră din familia gramineelor, cu paiul drept şi cu inflorescenţa un panicul (*Avena sativa*): *se scuturâ ovăsul cela pe jos.* CR.; 2. seminţele acestei plante, folosite mai ales ca hrană pentru cai: *să dau calului ovăs.* EM.; *roibule ..., rabdă ce-i răbda, că îndată ţi-oi da ovăz.* SAD.; **fulgi de ovăz,** produs alimentar sub formă de foiţe subţiri din ovăz: *poate reuşeşti să-i administrezi şi fulgii de ovăz.* GHEŢIE. // n. (pl. **oveze**) lan, semănătură cu această plantă: *la fîntînă-ntre oveze, se-ntîlnesc două neveste.* POP.; (şi: **ovăs**). [Din sl. *ovesŭ*].

ovedénie f. v. vovedenie.

over [óvăr] n. stil de înot rapid pe o parte a corpului, cu picioarele în formă de foarfece, cu braţele aduse succesiv din spate în faţă, pe deasupra apei. [Cuv. engl.].

overdose [óvărdoz] f. supradoză. [Cuv. engl.].

overlock [óvărlok] n. maşină de cusut pentru asamblarea şi tivirea tricotajelor, printr-un tighel din două fire. [Cuv. engl.].

ovibós, oviboşi m. (la pl.) gen de mamifere rumegătoare din regiunile boreale, cu caractere de oaie şi de bou; (şi la sg.) animal din acest gen. [Din fr. *ovibos*].

ovicíd, ovicide n. substanţă folosită pentru a distruge ouăle insectelor, ale acarienilor etc. [Din fr. *ovicide*].

ovidénie f. v. vovedenie.

ovidúct, oviducte n. (anat.) conduct care transportă spre exterior ovulele ajunse la maturitate; trompă uterină. [Din fr. *oviducte*].

ovifórm, ~i, oviformă, ~e a. care are forma unui ou; oval, ovoid, ovoidal. [Din fr. *oviforme*].

ovilí vb. v. **ofili.**

ovilíre f. v. ofilire.

ovilít a. v. **ofilit.**

ovín, ~i, ovină, ~e a. din familia oii şi a caprei; care provine de la oi sau de la capre; de oaie sau de capră. // f. (la pl.) subfamilie a rumegătoarelor, având ca reprezentanţi oaia, capra, muflonul; (şi la sg.) animal din această familie. [Din fr. *ovine*].

ovipár, ~i, ovipară, ~e a. care se înmulţeşte prin ouă: *păsările, reptilele, peştii sînt ovipari.* // n. (mai ales la pl.) animal care se înmulţeşte prin ouă. [Din fr. *ovipare*].

oviparitáte f. (biol.) reproducere prin ouă. [Din fr. *oviparité*].

ovipozitór, ovipozitoare n. organ al insectelor care serveşte la depunerea ouălor în cavitatea în care se vor dezvolta; oviscapt. [Din fr. *ovipositeur*].

oviscápt, oviscapte n. (zool.) ovipozitor. [Din fr. *oviscapte*].

ovocít, ovocite n. celulă germinală femelă, aflată în parenchimul ovarian, rezultată, în cazul ovogenezei, din transformarea unei ovogonii, din care se formează ovulul. [Din fr., engl. *ovocyte*].

ovogenéză f. proces de formare, dezvoltare şi maturare a ovulelor la animale, prin diviziuni succesive ale unor celule din ovar. [Din fr. *ovogenèse*].

ovoglobulínă f. globulină din albuşul de ou. [Din fr. *ovoglobuline*].

ovogonie, ovogonii f. celulă sexuală tînără care se transformă, în cursul ovogenezei, în ovocit. [Din fr. *ovogonie*, engl. *ovogony*].

ovoíd, ~zi, ovoidă, ~e a. care are forma unui ou; ovat; oval, oviform: *fruct ovoid.* [Din fr. *ovoïde*].

ovoidál, ~i, ovoidală, ~e a. oviform. [Din fr. *ovoïdal*].

ovoplásmă, ovoplasme f. citoplasma zigotului sau a oului; ooplasmă. [Din germ. *Ovoplasma*].

ovoscóp, ovoscoape n. aparat folosit în avicultură pentru a se urmări starea şi dezvoltarea embrionului în timpul incubaţiei. [Din fr. *ovoscop*].

ovovivipár, ~i, ovovivipară, ~e a. (despre animale) care se înmulţeşte prin ouă pe care femela le clocoşte în oviduct pînă la ecloziune. // f. (de obicei la pl.) animal care se înmulţeşte prin ouă (ex.: salamandra neagră, vipera). [Din fr. *ovovivipare*].

ovréi, ovrei m. (înv. şi reg.) 1. evreu: *mă îndoiesc că veţi găsi un ovrei dispus să vă împrumute banii.* GHEŢIE; 2. comerciant evreu: *o să trimeaţă un ovrei cu nişte cămăşi frumoase.* ISP.; (şi: **ovreu**). [Din gr. mod. *ovriós*].

ovréică, ovreice f. (înv. şi reg.) evreică: *se îndrepta spre paravanul după care dispăruse ovreica.* EL. [*Ovrei* + *-că*].

ovreiésc, ~şti, ovreiáscă, ~eşti a. (înv. şi reg.) evreiesc: *limba ovreiască.* COR. [*Ovrei* + *-esc*].

ovreiéşte adv. (înv. şi reg.) evreieşte: *scoaseră cărţile lor toate în ovreieşte, greceşte.* MOXA; *purtase discuţii ..., tocmindu-se ovreieşte.* GHEŢIE. [*Ovrei* + *-eşte*].

ovréu m. v. ovrei.

ovsígă f. v. obsigă.

ovúl, ovule n. 1. gametul femel al animalelor care se formează şi se dezvoltă în ovar, de unde este eliminat în procesul ovulaţiei; 2. elementul sexual femel al plantelor cu flori (fanerogame), produs al carpelelor, care, după fecundare, se transformă în sămînţă; (şi: (rar) **ovulă**). [Din fr. *ovule*].

ovulár, ~i, ovulară, ~e a. care aparţine ovulului, referitor la ovul. [Din fr. *ovulaire*].

ovuláţie, ovulaţii f. eliminare periodică a ovulului matur din ovar. [Din fr. *ovulation*].

ovúlă f. v. ovul.

oxalát, oxalaţi m. sare sau ester al acidului oxalic, întrebuinţat în medicină, în vopsitorie etc. [Din fr. *oxalate*].

oxalemíe, oxalemii f. prezenţă a acidului oxalic sau a oxalaţilor în sînge; cantitate de oxalaţi prezentă în sînge. [Din fr. *oxalémie*, engl. *oxalemie*].

oxálic a. **acid oxalic,** acid organic, toxic, sub formă de cristale albe, întrebuinţat ca mordant în vopsitorie, în tăbăcărie etc. [Din fr. *oxalique*].

oxaluríe, oxalurii f. prezenţă a acidului oxalic în urină; cantitate de oxalaţi prezentă în urină. [Din fr. *oxalurie*].

óxford n. 1. ţesătură de bumbac sau de lînă în carouri colorate; 2. rasă de oi creată în Anglia şi crescută pentru producţia de carne. [Din fr. *oxford*].

oxfordián, ~eni, oxfordiană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) al doilea etaj al jurasicului superior, caracterizat prin amoniţi, brahiopode, echinide etc. [Din fr. *oxfordien*].

oxiacetilénă f. combinaţie a acetilenei cu oxigenul. [Din fr. *oxyacétylène*].

oxiacetilénic, ~ci, oxiacetilenică, ~ce a. de oxiacetilenă; **sudură oxiacetilenică,** procedeu de sudură cu flacăra întreţinută de combinaţia dintre oxigen şi acetilenă. [Din fr. *oxiacétylénique*].

oxiacíd, oxiacizi m. 1. acid anorganic care conţine în molecula sa şi oxigen (ex.: acid sulfuric, acid hipocloric); 2. hidroxiacid. [*Oxi*(*gen*) + *acid*].

oxibiótic, ~ci, oxibiotică, ~ce a. (despre organisme) care consumă oxigen atmosferic. [Din engl. *oxybiotic*].

oxibióză f. prezenţă a oxigenului într-un proces biologic aerob. [Din germ. *Oxybiose,* engl. *oxybiosis*].

oxicefál, ~i, oxicefală, ~e a. şi m., f. (organism) care prezintă oxicefalie. [Din fr. *oxycéphale*].

oxicefalíe, oxicefalii f. (med.) acrocefalie. [Din fr. *oxycéphalie*].

oxiclorúră, oxicloruri f. combinaţie a unei substanţe cu oxigenul şi clorul; **oxiclorură de carbon,** fosgen. [Din fr. *oxyclorure*].

oxíd, oxizi m. compus al oxigenului cu alt element chimic; **oxid de aluminiu,** pulbere albă, greu fuzibilă, greu solubilă în apă şi în acizi, prezentă în natură, în stare cristalizată, sub formă de corindon şi de pietre semipreţioase (ex.: safir, rubin, topaz etc.); alumină; **oxid de calciu,** var nestins; calce; **oxid acid,** anhidridă (de acid); **oxid de etilenă,** gaz incolor, toxic, foarte reactiv, obţinut prin oxidarea catalitică a etilenei sau din etilenclorhidrină, întrebuinţat la fabricarea glicolului, a unor dizolvanţi, plastifianţi etc.; **oxid feroferic,** magnetit; **oxid de cupru,** cuprioxid; **oxid de magneziu,** magnezie; **oxid de plumb,** miniu; **oxid de carbon,** gaz otrăvitor, incolor, fără miros, care se formează în arderile incomplete; **oxid de zinc,** pulbere albă, folosită în vopsitorie; alb de zinc. [Din fr. *oxyde*].

oxidă, oxidez vb. (refl. şi tr.) 1. a (se) transforma în oxid prin combinare cu oxigenul: *aerul oxidează fierul;* 2. a (se) acoperi cu oxid; a (se) rugini: *cuprul se oxidează.* [Din fr. *oxyder*].

oxidábil, ~i, oxidabilă, ~e a. care se poate oxida, care poate rugini (uşor): *metale oxidabile.* [Din fr. *oxydable*].

oxidánt, ~ţi, oxidantă, ~e a. 1. care are proprietatea de a oxida alte substanţe, care produce oxidare, care poate capta unul sau mai mulţi electroni, reducîndu-se: *elemente oxidante;* 2. (biol.) oxidativ. // m. substanţă care poate produce o oxidare. [Din fr. *oxydant*].

oxidáre, oxidări f. 1. acţiunea de a (se) oxida şi rezultatul ei; reacţie în care o substanţă se combină cu oxigenul; oxidaţie; 2. reacţie în care o substanţă cedează electroni; proces prin care un atom sau un ion îşi măreşte valenţa pozitivă sau îşi micşorează valenţa negativă, ca urmare a pierderii unui număr de electroni; 3. acoperire a metalelor cu o peliculă de oxizi în scopul protejării lor. [V. *oxida*].

oxidát, ~ţi, oxidată, ~e a. (despre metale) care a suferit procesul de oxidare: (fig.) *viaţa? un pachet de tutun cu aspect de aur şi gust oxidat.* BAC. [V. *oxida*].

oxidatív, ~i, oxidativă, ~e a. 1. care are proprietatea de a oxida; 2. (biol.) care influenţează arderile din organism; oxidant. [*Oxida* + *-tiv*].

oxidáţie, oxidaţii f. oxidare; (şi: **oxidaţiune**). [Din fr. *oxydation*].

oxidaţiúne f. v. oxidaţie.

oxidázá, oxidaze f. enzimă din celulele vegetale şi animale, care catalizează oxidările celulare. [Din fr. *oxydase*].

N O

oxidimétric, ~ci, oxidimetrică, ~ce a. care ţine de oxidimetrie, referitor la oxidimetrie. [Din fr. *oxydimétrique*].

oxidimetríe f. **1.** ansamblul metodelor de dozare volumetrică a unor compuşi, bazat pe folosirea ca reactivi a soluţiilor de oxidanţi; **2.** oximetrie. [Din fr. *oxydimétrie*, germ. *Oxydimetrie*].

oxidimétru, oxidimetre n. aparat pentru determinarea cantităţii de oxigen din soluţiile de oxidanţi. [Din fr. *oxydimètre*].

oxidoredúcere, oxidoreduceri f. reacţie formată dintr-o reacţie de oxidare şi una de reducere, care au loc concomitent, datorită transferului de electroni între substanţa care se oxidează şi cea care se reduce; oxidoreducţie. [*Oxi*(*dare*) + *reducere;* cf. fr. *oxydoréduction*].

oxidoredúcţie, oxidoreducţii f. (chim.) oxidoreducere. [Din fr. *oxydoréduction*].

oxidríl, oxidrili m. (chim.) hidroxil. [Din fr. *oxhydrile*].

oxigén n. **1.** element chimic gazos, incolor, inodor, insipid, puţin solubil în apă, care formează o cincime din aerul atmosferic şi care este indispensabil în procesul respiraţiei şi al arderii; **2.** (p. ext.) aer pur, nepoluat: *plec la ţară să respir puţin oxigen;* **3.** (fig.) factor care vitalizează, revigorează: *oxigenul respectiv nu a fost de ajuns pentru revigorarea investiţiilor.* D. [Din fr. *oxygène*].

oxigená, oxigenez vb. **1.** (refl.; despre substanţe chimice) a se combina cu oxigenul; **2.** (refl.; despre sînge) a se încărca cu oxigen prin combinarea acestuia cu hemoglobina; **3.** (tr. şi refl.) a (se) purifica (aerul): *e vîntul care răcoreşte, boarea care oxigenează aerul întremător al respiraţiei fireşti.* PLEŞU; **4.** (fam.; refl.) a respira aer pur, nepoluat: *merge la ţară să se oxigeneze; mi-am mai oxigenat plămînii;* **5.** (tr.) a albi ţesăturile prin tratare cu apă oxigenată; **6.** (refl. şi tr.) a(-şi) decolora părul prin tratare cu apă oxigenată: *mi-am oxigenat părul.* [Din fr. *oxygéner*].

oxigenáre, oxigenări f. **1.** acţiunea de a (se) oxigena şi rezultatul ei; **2.** combinare a oxigenului cu hemoglobina; hematoză. [V. *oxigena*].

oxigenát, ~ţi, oxigenată, ~e a. **1.** (despre substanţe chimice) care conţine (mult) oxigen; care s-a transformat cu ajutorul oxigenului; **apă oxigenată,** lichid incolor sau albăstrui, preparat din perhidrol şi apă, întrebuinţat ca decolorant şi dezinfectant; peroxid de hidrogen; **2.** care s-a decolorat prin tratare cu apă oxigenată: *o femeie tînără, ... cu părul oxigenat apăru în prag.* GHEŢIE. [V. *oxigena*].

oxigenoterapíe f. tratament cu oxigen, administrat în căile respiratorii, tractul digestiv sau sub piele, în unele boli cardiace, pulmonare, intoxicaţii cu gaze asfixiante. [Din fr. *oxygenothérapie*].

oxihemoglobulínă, oxihemoglobuline f. compus instabil format în procesul respiraţiei prin acţiunea oxigenului asupra hemoglobulinei, care dă culoarea roşie sîngelui ieşit din plămîni. [Din fr. *oxyhémoglobine*].

oxilít, oxiliţi m. peroxid de sodiu care, în contact cu apa, pune în libertate oxigen. [Din fr. *oxylithe*].

oximetríe f. determinare a cantităţii de oxigen din hemoglobină; cantitate de oxigen conţinută de hemoglobina sangvină; oximetrie. [Din fr. *oxymétrie*].

oximétru, oximetre n. aparat pentru determinarea cantităţii de oxihemoglobină din sîngele periferic. [Din fr. *oxymètre*].

oximorón, oximoroane n. figură de stil constînd în asocierea a doi termeni incongruenţi, aparent contradictorii, incompatibili, prin care se exprimă o ironie subtilă, un adevăr usturător sau pentru a intensifica funcţia poetică (ex. tăcere elocventă). [Din fr. *oxymoron*].

oxisintéză, oxisinteze f. procedeu industrial de obţinere a aldehidelor prin tratarea olefinelor cu un amestec de hidrogen şi carbon în prezenţa unui catalizator pe bază de cobalt. [Din fr. *oxysynthèse*].

oxitocínă f. (med.) ocitocină. [Din fr. *oxitocine*].

oxitón, ~i, oxitonă, ~e a. şi n. (cuvînt) care are accentul pe ultima silabă. [Din fr. *oxyton*].

oxitoníe f. accentuare a unui cuvînt pe ultima silabă. [*Oxiton* + *-ie*].

oxiúr, oxiuri m. vierme nematod parazit care trăieşte în intestinele oamenilor (mai ales ale copiilor). [Din fr. *oxyure*].

oxiuriáză, oxiuriaze f. boală provocată de prezenţa oxiurilor în organism, manifestă prin prurit anal, prin tulburări de tranzit, prin dureri abdominale. [Din germ. *Oxyuriasis*].

oxosintéză, oxosinteze f. procedeu industrial de obţinerea a aldehidelor, prin tratarea olefinelor cu un amestec de oxid de carbon şi de hidrogen, în prezenţa unui catalizator pe bază de cobalt. [Din fr. *oxosynthèse*].

ozalíd n. hîrtie fotosensibilă folosită pentru reproducerea desenelor tehnice executate pe calc. [Din germ. *Ozalid* (*papier*)].

óze f. pl. zaharuri simple, nehidrolizabile. [Din fr. *oses*].

ozéná, ozene f. inflamaţie cronică a mucoasei nazale, însoţită de o supuraţie fetidă, care duce la dispariţia simţului mirosului. [Din fr. *ozène*].

ozené, ozeneuri n. denumirea dată obiectelor zburătoare neidentificate; farfurie zburătoare; (şi: **ozeneu**). [De la *o*(*biect*) *z*(*burător*) *n*(*eidentificat*)].

ozenéu n. v. ozene.

ozeníst, ~şti, ozenistă, ~e m., f. extraterestru venit pe Pămînt cu un ozene. [De la *ozene*].

ozocherítă, ozocherite f. ceară minerală alcătuită dintr-un amestec de parafine şi răşini, de culoare galbenă-brună, verzuie sau negricioasă, translucidă, cu miros aromatic, uşor fuzibilă, utilizată la fabricarea lumînărilor, a cerurilor etc.; ceară de pămînt. [Din fr. *ozokérite*].

ozón n. gaz de culoare albăstruie, iritant, nociv, antiseptic, puţin solubil în apă, avînd trei atomi de oxigen în moleculă, prezent în straturile superioare ale atmosferei, unde este produs sub acţiunea radiaţiilor ultraviolete sau a descărcărilor electrice asupra oxigenului. [Din fr. *ozone*].

ozonă, ozonez vb. (rar; tr.) a adăuga ozon în aerul unei încăperi, cu scopul sporirii cantităţii de oxigen; a ozoniza. [Din fr. *ozoner*].

ozonát, ~ţi, ozonată, ~e a. care conţine (mult) ozon; ozonizat: *apă filtrată şi ozonată.* [V. *ozona*].

ozonídă, ozonide f. compus organic rezultat prin adiţia ozonului la dubla legătură olefinică. [Din fr. *ozonide*].

ozonificá, ozonífic vb. (tr.) a ozoniza. [De la *ozon*].

ozonizá, ozonizez vb. (tr.) **1.** a transforma oxigenul în ozon; a introduce ozon într-un mediu pentru a-l steriliza; a ozonifica; **2.** a ozona. [Din fr. *ozoniser*].

ozonizáre, ozonizări f. **1.** acţiunea de a ozoniza şi rezultatul ei; **2.** sterilizare a apei prin tratare cu ozon. [V. *ozoniza*].

ozonizát, ~ţi, ozonizată, ~e a. ozonat. [V. *ozoniza*].

ozonizatór, (rar) **ozonizatoare** n. ozonizor. [*Ozoniza* + *-tor*].

ozonizór, ozonizoare n. aparat pentru prepararea ozonului din oxigen, destinat sterilizării aerului din încăperi, a apei etc. [Din fr. *ozoniseur*].

ozonométric, ~ci, ozonometrică, ~ce a. care ţine de ozonometrie, referitor la ozonometrie. [Din fr. *ozonométrique*].

ozonometríe, ozonometrii f. măsurare a proporţiei de ozon din atmosferă. [Din fr. *ozonométrie*].

ozonométru, ozonometre n. aparat pentru măsurarea proporţiei de ozon din atmosferă. [Din fr. *ozonomètre*].

ozonoscóp, ozonoscoape n. dispozitiv optic pentru determinarea prezenţei ozonului. [Din fr. *ozonoscope*].

ozonosféră f. strat al atmosferei bogat în ozon, cuprins între 15 şi 40 km altitudine. [Din fr. *ozonosphère*].

ozonoterapíe, ozonoterapii f. folosire a unui amestec de oxigen cu ozon în scop terapeutic. [Din fr. *ozonothérapie*].

ozór, ozoare n. (înv. şi reg.) model, desen, motiv de cusătură sau de ţesătură; (p. ext.) ţesătură sau cusătură cu astfel de modele: *să-i dezbrace aur cu ozoară.* DOS. [Din ucr. *uzór*].

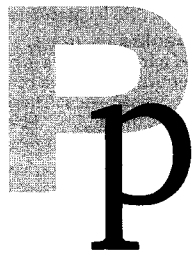

P, p m. invar. a nouăsprezecea literă a alfabetului limbii române; sunetul (consoană oclusivă bilabială surdă) notat cu această literă.

pa interj. (mai ales în limbajul copiilor) termen de salut la despărţire; la revedere!: *duse degetul la buze: pa! şi noapte bună!* C.PETR. [Cf. germ. ***pa,*** magh. ***pá***].

pac[1], pacuri n. pachet; legătură; ghem: *capătul unui pac de sfară.* AL.; *un pac de mahorcă.* M.CAR. [Din germ. ***Pack,*** fr. ***pacque***].

pac[2] interj. **1.** (adesea repetat) cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură (puternică), de ciocnirea unor obiecte tari, de declanşarea unei arme de foc etc.: *se repede la armă ... şi aruncă la întîmplare focurile: pac! pac!* SAD.; **2.** cuvînt care sugerează rapiditatea, caracterul brusc şi neaşteptat al unei mişcări, al unei acţiuni: *la un caz iar ... pac: la „Războiul".* CAR. [Onomat.].

páce, (rar) **păci** f. **1.** stare de linişte într-o ţară; situaţie în care nu există conflicte armate sau războaie între state: *dacă n-ar exista marile puteri am avea parte de mai multă pace.* GHEŢIE; **2.** acord al părţilor beligerante asupra încetării războiului; tratat care consemnează acest acord: *a luptat în munţii Tatra pînă la încheierea păcii.* PR.; **pace separată,** v. **separat; lada păcii,** ladă, în templele evreieşti, în care se păstrau tablele cu legile lui Moise şi toiagul lui Aron; chivotul legii; **3.** bună înţelegere, concordie, armonie; lipsă de tulburări, de agitaţie, de vrajbă: *iubire între oameni şi pace să domnească.* MAT.; **judecătorie de pace** (sau **de ocol**), prima treaptă în ierarhia judiciară din trecut, cu atribuţii limitate; **a (se) face pace (cu cineva),** a se împăca: *s-a făcut pace între Ion şi George.* REBR.; **a cădea** (sau **a veni**) **la pace,** a se învoi; **o mie de ani pace,** formulă familiară de salut; **4.** linişte, calm, tăcere: *linişte-n văzduh şi pace pe pămînt.* COŞB.; **5.** linişte sufletească, tihnă, seninătate; împăcare: *o pace adîncă îmi inunda sufletul.* PR.; **în** (sau **cu**) **(bună) pace,** în linişte, fără să fie tulburat, stingherit, supărat de cineva sau de ceva: *Dumnezeu te-a adus în pace, zise el cu prietenie.* AG.; *au călătorit cu pace din sat în sat.* SAD.; **a da cuiva pace** sau **a lăsa pe cineva în (bună) pace,** a nu mai deranja, a nu mai tulbura, a nu mai supăra pe cineva: *daţi pace fetei.* DELAVR.; *de ce te tot ţii de mine? de ce nu mă laşi în pace?* GHEŢIE; (fam.) **dă-i pace!,** nu te sinchisi, nu-ţi bate capul; lasă-l în plata Domnului: *n-are decît să spună! dă-i pace!*; (reg.) **a nu (mai) avea pace de cineva,** a fi deranjat, a fi agasat de cineva; **mergi** (sau **umblă, du-te, rămîi etc.**) **în pace,** (ca formulă de urare la despărţire) mergi sănătos: *mergeţi în pace, dragii mei!*; **fii pe pace!,** fii liniştit, fii fără grijă: *fii pe pace; n-ai venit degeaba.* DELAVR.; **pace vouă!** formulă bisericească de salut sau de binecuvîntare: *cu o voce ce se stingea ..., preotul rosti: „pace vouă"!* GHEŢIE; **6.** (relig.) liniştea veşnică de după moarte; odihnă de veci: *da! pace căutăm, fără s-o ştim.* EM.; **dormi** (sau **odihnească**) **în pace!,** formulă referitoare la morţi: *o, dormi în pace pe-aceste maluri.* AL.; **7.** (adv.; pop. şi fam.) nimic, nici vorbă, nici gînd; gata, s-a sfîrşit, degeaba mai vorbim: *se iţeşte ..., dar, pace bună; iezii nu-s nicăieri.* CR.; *dacă nu-i noroc, nu-i, şi pace.* AG. [Lat. ***pax, pacis***].

paceá, pacele f. **1.** (înv.) blană prelucrată de pe picioarele unor animale, de la genunchi în jos, folosită ca garnitură sau căptuşeală la o haină; (p. ext.) blană: *dulamă de serasir cu pacea de samur.* OD.; **2.** (reg.) mîncare asemănătoare cu piftia, preparată din burtă de vacă sau picioare de viţel ori de miel, cu ouă, oţet şi usturoi: *pacele cu usturoi.* C.L. [Din turc. ***paça***].

paceaúră, paceaure f. **1.** cîrpă de şters praful, de spălat vasele etc.; **2.** epitet pentru o femeie proastă, urîtă, murdară sau destrăbălată; buleandră: *căpitanul, însurat c-o paceaură care zmintea în bătăi ordonanţele.* ST. [Din turc. ***paçavra,*** gr. mod. ***patsavíra***].

pacemaker, pacemakere [péismêikăr] n. **1.** stimulator cardiac; **2.** cal care conduce într-o cursă, stabilind ritmul, în interesul tuturor concurenţilor; (p. ext.) atlet care conduce temporar o cursă de alergări, impunînd ritmul, în folosul tuturor concurenţilor; iepure. [Cuv. engl.].

pacfón n. v. **pacfong.**

pacfóng n. aliaj de cupru, nichel şi zinc, care imită argintul: *sfeşnicele, de la cele de aur pînă la cele de pacfon.* CAR.; (şi: **pacfon**). [Din germ. ***Pakfong,*** fr. ***pacfung***].

pachanga [paciánga] f. dans cubanez, asemănător cu cha-cha-cha; melodia acestui dans. [Din sp. ***pachanga***].

pachebót, pacheboturi n. navă maritimă (mare) pentru transportul călătorilor şi al coletelor poştale. [Din fr. ***paquebot,*** engl. ***packet-boat***].

pácher, pachere n. dispozitiv pentru etanşarea spaţiilor inelare dintre pereţii găurii de sondă şi diferitele elemente tubulare introduse în aceasta. [Din germ. ***Packer,*** fr. ***packer***].

pachéşcă, pacheşti f. (reg.; mai ales la pl.) bretea pentru susţinut pantalonii bărbăteşti. [Din rus. ***podteajki***].

pachét, pachete n. **1.** unul sau mai multe obiecte înfăşurate într-o învelitoare (şi legate) pentru a se putea păstra sau transporta mai uşor; legătură; conţinutul unui asemenea obiect; ambalaj (de hîrtie, carton etc.) în care se păstrează diferite obiecte: *deschise poşeta şi scoase un pachet de ţigări.* GHEŢIE; **a trimite pe cineva pachet,** a trimite, a expedia pe cineva undeva (rapid şi) fără voia lui; **2.** ansamblu de obiecte de aceeaşi natură, ansamblu de dispoziţii etc.: *pachet de măsuri, pachet de legi;* **3.** ansamblu de piese identice, suprapuse sau alăturate şi legate între ele pentru a forma o singură piesă folosită într-un sistem tehnic; **4.** grup de două-patru trenuri care circulă în acelaşi sens, între două staţii; **5. pachet de acţiuni,** număr de acţiuni emise de o societate pe acţiuni, care asigură deţinătorului un anumit număr de voturi în adunarea generală a acţionarilor. [Din fr. ***paquet,*** germ. ***Paket***].

pachetizá, pachetizez vb. (tr.) a ambala produse, material, mărfuri etc. sub formă de pachete cu dimensiuni, forme, greutăţi standardizate, în vederea transportării, manipulării şi depozitării acestora. [De la ***pachetizare***].

pachetizáre, pachetizare f. acţiunea de a pachetiza şi rezultatul ei. [Cf. fr. ***paquetage***].

pacheţél, pacheţele n. diminutiv al lui pachet; (p. restr.) pungă (de hîrtie), cornet: *un pacheţel de bomboane.* CAR. [***Pachet*** + ***-el***].

pachidérm n. v. **pahiderm.**

pachidermíe f. v. **pahidermie.**

paciént, ~ţi, pacientă, ~e a. (livr.) răbdător, calm; (p. ext.) făcut cu răbdare: *se face folositor lumei printr-o muncă pacientă şi dezinteresată.* VLAH. // m., f. **1.** bolnav aflat în tratamentul unui medic, supus unui consult sau unei operaţii chirurgicale: *lipsită de ajutorul pacientului, misiunea medicului este practic compromisă.* GHEŢIE; **2.** (înv.; în forma **paţient**) persoană supusă unui supliciu; victimă: *călăul ... să zugrume pe paţient.* NEGR.; (şi: (înv.) **paţient**). [Din lat. ***paciens, -tis*** „care îndură", fr. ***patient,*** it. ***paciente,*** germ. ***Patient***].

paciénţă, pacienţe f. (livr.) răbdare, îngăduinţă; calm: *trebuie să abuzez de pacienţa d-tale.* CAR. [Din lat. ***patientia,*** fr. ***patience,*** it. ***pacienze***].

pacífic, ~ci, pacifică, ~ce a. (înv.) **1.** paşnic; liniştit: *intrăm deci în anul nou cu prevederile cele mai pacifice.* EM.; **2. locomotivă pacific** (şi n.), locomotivă cu aburi, folosită la tracţiunea vagoanelor de călători. [Din lat. ***pacificus,*** fr. ***pacifique***].

pacifică, pacífic vb. (tr.) **1.** a restabili pacea într-o regiune, într-o ţară aflată în război; **2.** a pune capăt unor certuri, a aplana un conflict; **3.** (rar) a aduce liniştea, împăcarea sufletească; a linişti, a potoli: *acela fă să fie pacificat, dezlegat şi primit în cămările tale.* GAL. [Din fr. ***pacifier,*** it. ***pacificare***].

pacificáre, pacificări f. acţiunea de a pacifica şi rezultatul ei; restabilire a păcii într-un stat sau între state beligerante; înlăturare a conflictelor, a dezordinii; pacificaţie: *Serbia s-ar însărcina cu pacificarea.* EM. [V. ***pacifica***].

pacificatór, ~i, pacificatoáre m., f. şi a. (persoană) care pacifică; împăciuitor: *îţi revine rolul de pacificator.* [Din fr. ***pacificateur,*** it. ***pacificatore***].

pacificáţie, pacificaţii f. (înv.) pacificare: *va împlini instrucţiunile suveranului său pentru pacificaţie.* EM.; (şi: **pacificaţiune**). [Din lat. ***pacificatio, -onis,*** fr. ***pacification***].

pacificaţiúne f. v. **pacificaţie.**

pacifísm n. **1.** curent politic care se pronunţă pentru pace şi condamnă orice fel de războaie; **2.** atitudine de pacifist: *aprob pacifismul vostru.* [Din fr. ***pacifisme***].

pacifíst, ~şti, pacifístă, ~e a. care ţine de pacifism, referitor la pacifism; care are ca scop menţinerea păcii: *aceste idei pacifiste ... încîntă pe mulţi cititori.* CĂL.; *politică pacifistă.* // m., f. adept al pacifismului. [Din fr. ***pacifiste***].

pacín, pacini m. (reg.; mai ales la pl.) papuc de casă făcut din cîrpă sau din lînă. [Din germ. ***Patschen***].

pacinăţi m. pl. (înv.) pecenegi: *hunii, goţii, ... pacinaţii şi alte orde barbare.* FIL. [Din lat. ***Pacinatae***].

pácinic a. v. **paşnic.**

pacióc[1] n. primul strat de var, aplicat direct pe tencuială sau pe glet. [Cf. germ. ***patschokieren***].

pacióc[2]**, pacioace** n. (reg.) pachet de tutun; (p. restr.) tutun: *eu o gioc că-mi dă pacioc.* POP. [Din ucr., rus. ***pačka***].

pacíşă, pacişi şi **pacişe** f. (pop.; mai ales la pl.) fire de cînepă sau de in de calitate inferioară care rămîn în piepteni la pieptănatul fuiorului; cîlţi; pacişele: *dacă fuiorul tras prin ragilă se perie, ies păcişele.* CR.; (şi: **păcişă**). [Din ucr. ***pačosy***].

pacişéle f. pl. (reg.) pacişă (puţină): *mamă, ... mi-i toarce nişte păcişele?* POP.; (şi: **păcişele**). [***Pacişă*** + *-ele*].

paciúli f. invar. **1.** plantă tropicală din familia labiatelor, din ale cărei frunze se extrage un ulei eteric, folosit la fabricarea parfumurilor (*Pagostemon patchouly*); **2.** (p. ext.) parfum fabricat din acest ulei: *mirosind a paciulie cale de-o poştă.* VLAH.; (şi: **paciulie**). [Din fr. ***patchouli***].

paciúlie f. v. **paciuli.**

pack, packuri n. porţiune a unei banchize refăcută prin realipirea cîmpurilor de sloiuri, după ce fusese sfărîmată de curenţi sau de valuri puternice. [Din fr. ***pack***].

paciavă f. v. **baclava.**

pácoste, pacoste f. **1.** nenorocire, năpastă care s-a abătut asupra cuiva; belea, nevoie; situaţie a celui nenorocit, năpăstuit: *să nu mai dăm peste vro pacoste.* CR.; *mare pacoste a căzut peste tine.* PR.; **2.** (în imprecaţii) dracul, naiba: *bată-l pacostea, soare!* COŞB.; **3.** fiinţă care pricinuieşte cuiva neplăceri, necazuri: *eşti o pacoste pe capul omului!* GHEŢIE. [Din sl. ***pacosti*** „supărare, pagubă"].

pact, pacte şi (înv.) **pacturi** n. **1.** înţelegere (scrisă) între două părţi; învoială, convenţie, legămînt; contract: *el cere să se desfiinţeze acest pact de crudă şerbire.* AL.; *ordinea socială se separă de civilizaţia de stat şi se bizuie pe pacte proprii.* CĂL.; **pact fundamental,** constituţie (a unei ţări); lege fundamentală: *o propunere de modificare a pactului fundamental.* MAIOR.; (jur.) **pact succesoral,** înţelegere prin care una dintre părţi se obligă să cedeze celeilalte o parte din drepturile sale de moştenire; **2.** tratat, acord internaţional prin care se reglementează relaţiile dintre state, încheiat în special în scopul menţinerii păcii sau al colaborării: *pact de neagresiune.* [Din fr. ***pacte,*** lat. ***pactum,*** germ. ***Pakt***].

pactá, pactez vb. **1.** (înv.; tr.) a trata, a discuta problemele, aspectele unui pact: (refl. pas.) *în acest cabinet se zice că s-au pactat lucruri foarte însemnate.* EM.; **2.** (reg.; intr.) a pactiza: *gazetele ... făceau trădător de patrie guvernul care ar fi pactat cu popoarele maghiare.* AG. [De la ***pact***].

pactizá, pactizez vb. (intr.) **1.** a face un pact cu cineva; a se înţelege, a cădea la învoială; **2.** a face cauză comună cu un adversar; a pacta: *a pactizat cu opoziţia.* [Din fr. ***pactiser***].

pactizáre, pactizări f. acţiunea de a pactiza şi rezultatul ei: *romanii încep politica de pactizare subtilă cu creştinii.* CĂL. [V. ***pactiza***].

padeiá, padelez vb. (rar; intr.) a vîsli cu ajutorul padelei. [De la ***padelă***; cf. engl. ***paddle***].

padélă, padele f. vîslă prevăzută la capete cu cîte o pală convexă, cu care se vîsleşte alternativ în cele două borduri, folosită la caiac pentru înaintarea rapidă. [Din germ. ***Paddel,*** engl. ***paddle***].

pádină, padini şi **padine** f. **1.** loc (aproape) plan pe vîrful unui deal sau al unui munte, pe o coastă ori chiar la poalele unui munte: *cîntă cucul pe padină.* POP.; **2.** mică depresiune (circulară), formată de obicei pe loess; **3.** (reg.) teren umed, mlăştinos, adesea învăscut cu muşchi. [Din bulg. ***padina***].

padişáh, padişahi m. titlu purtat de monarh, în unele ţări din Orientul Apropiat şi Mijlociu; persoană care poartă acest titlu; sultan: *padişahul vostru ... va să facă ţara un pămînt turcesc.* BOL.; **padişah sultan,** şahinşah: *n-aş vrea nici padişah sultan.* AL. [Din turc. ***padişah*** „împărat, protectorul regilor", fr. ***padishah***].

padóc, padocuri n. **1.** loc îngrădit într-o păşune, rezervat unor animale domestice; **2.** loc împrejmuit în apropierea grajdului, unde se ţin animalele domestice (vara), pentru mişcare în aer liber; **3.** (spec.) loc îngrădit lîngă hipodrom, unde sînt plimbaţi caii, înaintea alergărilor în curse: *lumea se revarsă spre padoc.* PETR. [Din fr., engl. ***paddock***].

paf interj. cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură (cu palma), de o pocnitură etc.: *a strigat ...: „na mizerabile!" şi paf.* CAR.; **a rămîne** (sau **a face pe cineva să rămînă**) **paf,** a rămîne (sau a face pe cineva să rămînă) surprins, uimit; **a face paf pe cineva,** a uimi pe cineva, a-l da gata. [Onomat.].

paftá, paftale f. **1.** încheietoare de metal la haine sau la cingători, uneori împodobită cu pietre preţioase; agrafă, cataramă: *paftale de piatră nestimată.* AL.; **2.** cingătoare din plăci de metal legate între ele cu lănţişoare sau prinse cu ţinte; **3.** dispozitiv (metalic) de închidere a unui obiect (carte, cutie etc.): *o cutie de altaz, cu copci şi paftale bisericeşti.* ARG.; **4.** piesă din tablă de oţel folosită pentru fixarea cablurilor pe zidurile clădirilor. [Din turc. ***pafta***].

pag[1]**, ~gi, pagă, ~ge** a. şi m., f (cal sau (rar) alt animal) negru sau roşcat cu pete albe; bălţat: *semeţ pe calu-i pag.* AL.; *să nu uite pagul feciorăşului.* SAD. [Din sl. ****pěgŭ***].

pag[2] m. v. **paj.**

pagáie, pagaie f. vîslă scurtă terminată la un capăt cu o singură pală dreaptă, care se manevrează cu ambele mîini, pe un singur bord, fără a fi sprijinită de ambarcaţie, folosită la canoe. [Din fr. ***pagaie,*** it. ***pagaia***].

paganísm n. păgînism: *paganismul se prăbuşeşte.* LOV. [Din fr. ***paganisme***].

paganizá, paganizez vb. (rar; refl. şi tr.) a păgîniza: *a paganiza un popor.* [Din fr. ***paganiser***].

pager, pagere [péiger] n. aparat mobil care recepţionează mesaje scrise de la distanţă. [Cuv. engl.].

paginá, paginez vb. (tr.) **1.** a numerota paginile sau filele unei cărţi, ale unui manuscris etc.; **2.** (tipogr.) a aranja în format de pagini un text cules (în şpalturi), pentru a obţine forma definitivă a lucrării care se tipăreşte; **3.** a schiţa dispunerea în pagină a materialului unui periodic, fixînd locul fiecărui articol, ilustraţiile etc., înainte de cu-legere: *am paginat singur toată revista.* [De la ***pagină;*** cf. fr. ***paginer***].

pagináre, paginări f. acţiunea de a pagina şi rezultatul ei; paginaţie. [V. ***pagina***].

paginát, ~ţi, paginată, ~e a. numerotat: *de opt feţe, paginate, era epistola Elenuţei.* AG. [V. ***pagina***].

paginatór, ~i, paginatoáre m., f. (tipogr.) lucrător care face paginaţia unui text cules. [***Pagina*** + *-tor*].

paginatúră, paginaturi f. (rar) paginaţie: *psaltire ... fără paginatură.* OD. [Din it. ***paginatura***].

pagináţie, paginaţii f. **1.** numerotare a paginilor, a filelor; şir de numere succesive reprezentînd această numerotare; paginare, paginatură; **2.** (tipogr.) aranjare în pagini a textului cules (în şpalturi), pentru a obţine forma definitivă a lucrării care se tipăreşte; **3.** schiţă de dispunere în pagină a materialului unui periodic, înainte de culegere: *nu terminase paginaţia revistei;* **4.** secţie într-o tipografie unde se execută această operaţie; (şi: (înv.) **paginaţiune**). [Din fr. ***pagination***].

paginaţiúne f. v. **paginaţie.**

págină, pagini f. **1.** fiecare dintre cele două feţe (recto şi verso) ale unei foi dintr-o carte, dintr-un caiet, dintr-un ziar etc.; faţă: *pe primele pagini se lăfăiau ştirile politice de ultimă oră.* GHEŢIE; **a pune în pagină,** a pagina un material tipografic; **2.** cuprinsul, textul unei astfel de feţe; (p. ext.) fragment dintr-o scriere; (p. gener.) scriere, operă: *în paginile sale se amestecă elemente neoromantice, naturalistice şi expresioniste.* CĂL.; **3.** (fig.) moment istoric; eveniment sau fapt important, demn de reţinut: *românii scriseră cu sabie şi cu sînge pagina cea mai strălucită din analele lor.* BĂLC. [Din lat. ***pagina***].

paging [péiging] n. sistem de comunicare la distanţă cu pagerul. [Cuv. engl.].

pagódă, pagode f. **1.** templu hindus, brahman sau budist la unele popoare din Orient, alcătuit din etaje suprapuse care se retrag succesiv, dînd edificiului un aspect piramidal sau conic, simbolizînd înălţimile cerului: *pagoda cea de nacru.* NEGR.; **2.** idol adorat într-o pagodă; **3.** (rar) bibelou (chinezesc sau japonez) de porţelan, reprezentînd o figurină cu capul mobil; **4.** monedă de aur indiană care a circulat în sec. al XVII-lea – al XIX-lea. [Din fr. ***pagode***].

págubă, pagube f. **1.** pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; stricăciune care provoacă o pierdere; daună, prejudiciu: *pagubele nu prea sînt însemnate.* CAR.; **în pagubă,** fără cîştig material; în pierdere: *muncesc mereu în pagubă;* **atîta pagubă** sau **pagubă-n ciuperci** ori **mare pagubă,** nu-mi pasă, nu mă afectează: *şi dacă uit, mare pagubă.* GHEŢIE; a **fluiera** (sau **a vorbi**) **a pagubă,** a prevesti o pierdere; a-şi manifesta regretul pentru o pierdere suferită: *ţiganul fluieră a pagubă.* PR.; **2.** valoarea, preţul pierderii suferite de cineva: *plăteau pagubele pricinuite.* ST.; **3.** (fig.) ştirbire a valorii, a calităţii unui lucru; prejudiciu moral: *alte pagube morale.* CAR.; **în paguba cuiva** (sau **a ceva**), aducînd un prejudiciu: *nu vreau să te seduc în paguba dragostei dumitale.* CĂL.; (reg.) **pagubă că ...** (sau **să ...,** de ...), păcat că ... (sau să ..., de ...): *pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă.* NEGR. [Din sl. ***paguba*** „pierdere"].

pagúbnic, ~ci, pagubnică, ~ce a. (înv.) **1.** vătămător, dăunător; **2.** (fig.) care aduce prejudicii morale: *[îl] vedem că-i pagubnic şi necredincios.* DOS. [Din sl. ***pagubnică***].

pagúr, paguri m. (la pl.) grup de crustacee decapode marine al căror abdomen moale este adăpostit într-o cochilie abandonată de gasteropode

(*Paguridae*); (şi la sg.) crustaceu din acest grup. [Din fr. ***pagure***].

págus n. tip de aşezare rurală în Roma antică. [Cuv. lat.].

pahár, pahare n. **1.** vas mic de sticlă, de material plastic etc., de diferite forme şi mărimi, din care se bea: *pe colacul fîntînei erau două pahare de argint.* CR.; *rîdeam că te-ai încurcat şi-ai băut din cană în loc să bei din pahar.* EL.; **2.** (p. ext.) conţinutul unui asemenea vas; vasul împreună cu conţinutul: *ciocnirăm paharele şi băurăm.* PR.; *înghiţeau unul după altul paharele de bere.* GHEŢIE; **pahar dulce** (sau **de dar**), conţinutul unui pahar de vin sau de ţuică (îndulcit cu miere), care se oferă nuntaşilor şi pentru care aceştia dăruiesc bani sau daruri mirilor: *le-a ieşit înainte comisoaia cu veste mare şi cu pahar dulce.* SAD.; **3.** (prin metonimie) faptul de a bea; băutură; beţie, chef: *s-a luat cu paharul; a fost la un pahar;* **bun de pahar,** care obişnuieşte să bea; chefliu: *toţi buni de pahar şi vînători.* GANE; **la un pahar de** (sau **cu**) **vin,** în timp ce se bea; (p. ext.) la chef, la petrecere: *s-a răsuflat la un pahar cu vin ... despre întîmplarea din codrul Bălaurului.* CR.; **4.** (fig.) necaz, suferinţă, durere: *beau paharul mizeriei pînă la drojdie.* EM.; **a i se umple cuiva paharul,** a îndura prea multe; a nu mai putea suporta; **5.** (pop.) ventuză; **6.** (bot.; pop.) caliciu. [Din magh. ***pohár,*** sb. ***pehar***].

pahárnic, paharnici m. (în evul mediu, în ţările române) **1.** (şi **marele** (ori **vel**) **paharnic**) mare dregător de curte, membru al sfatului domnesc, cu atribuţii speciale la ospeţele domneşti (gusta băutura destinată domnului pentru a se convinge că nu este otrăvită), avînd şi sarcina de a administra viile şi pivniţele domneşti; ceaşnic: *să-i şoptească că-l faci paharnic şi îşi pune muma-n streang.* BOLLIAC; **2.** (înv. şi reg.) persoană care toarnă băutura în pahare, la diverse ocazii: *astăzi paharnic e Hiltruna, copila cea frumoasă.* COŞB. [***Pahar*** + *-nic*].

pahidérm, pahiderme n. **1.** denumire dată mamiferelor erbivore cu pielea foarte groasă, cu corpul masiv, acoperit cu păr puţin, cu picioarele terminate cu copite (ex. elefantul): *elefantul şi hipopotamul sînt pachiderme.* GHEŢIE; (adj.) *animal pahiderm;* **2.** (fig.) persoană lipsită de bun-simţ, obraznică: *pahidermele bipede cari formează majoritatea şi sprijină guvernul.* EM.; (şi: **pachiderm**). [Din lat. ***pachyderma,*** fr. ***pachyderme***].

pahidermíe, pahidermii f. (med.) îngroşare anormală a pielii; (şi: **pachidermie**). [Din fr. ***pachydermie***].

pahiglosíe, pahigiosii f. (med.) îngroşare anormală a limbii. [Din fr. ***pachyglossie***].

pahimeníngе n. (anat.) duramater. [Din fr. ***pachyméninge***].

pahimeningítă, pahimeningite f. (med.) meningită a pahimeningelui. [Din fr. ***pachyméningite***].

pahipleurítă, pahipleurite f. îngroşare şi alipire a foiţelor pleurei, ca urmare a unui proces inflamator cronic. [Din fr. ***pachypleurite***].

pahlaví f. invar. limbă iraniană care a constituit elementul de bază al civilizaţiei mazdeene. [Din fr. ***pahlavi***].

pahónţ, pahonţi m. (pop.) **1.** soldat (cărăuş) din armata ţaristă: *nevasta sa fugise c-un pahonţ.* C.; **2.** cărăuş, surugiu, birjar (de origine rusă); **3.** epitet pentru o persoană grosolană, necioplită, obraznică: *la ocnă, mînca-te-ar holera, pahonţule!* SAD.; (şi: (reg.) **pohonţ**). [Cf. rus. ***pehotinеţ*** „infanterist"].

pai, paie n. **1.** tip de tulpină simplă, subţire, fără ramificaţii, goală în interior, caracteristică cerealelor şi altor graminee: *ca trestia cea naltă să fie paiul nalt!* AL.; **2.** (la pl.) grămadă de asemenea tulpini, rămase după treierat (folosite ca nutreţ şi aşternut pentru vite, la confecţionarea unor împletituri etc.): *case mici, acoperite cu paie.* AG.; *începu să-şi facă vînt cu pălăria de paie.* EL.; **foc de paie,** entuziasm sau pasiune trecătoare: *amor! ... vorbă să fie! ... foc de paie, lumină de licurici.* GANE; **a-şi aprinde paie în cap,** a-şi atrage nemulţumirea cuiva; a-şi găsi beleaua: *văzînd că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am şterpelit-o de acasă.* CR.; **a pune paie pe foc** sau **a stinge focul cu paie,** a întărîta şi mai mult pe cineva; a agrava o situaţie, o stare conflictuală: *cică vrei să stingi cu paie focul cînd e-n clăi cu fîn.* COŞB.; **om de paie,** om fără personalitate; **văduvă** (sau **văduv**) **de paie,** soţie (sau soţ) care a rămas pentru scurt timp fără soţ (sau soţie); **a fugi ca tăunul cu paiul,** a fugi foarte repede: *fuge şi Scaraoschi ... ca tăunul cu paiul.* CR.; **3.** bucată dintr-o asemenea tulpină sau tub subţire din material plastic cu care se sorb unele băuturi: *supse apoi din ea* [=oranjadă] *cu paiul.* PR.; **4.** (p. anal.) băţ de chibrit. [Lat. ***palea***].

paiá, paiele f. **1.** înaltă demnitate în Imperiul otoman; **2.** titlu onorific dat în ierarhia boierească din ţările române boierilor care nu aveau slujbă, funcţie de stat; persoană cu acest titlu: (adj.) *Vodă adunase pe boierii halea şi paia.* GHICA; **a da paiele cuiva,** a măguli; a îngădui pe cineva, a da nas: *te uiţi la ei, bărbate, ... şi le dai paiele!* CR. [Din turc. ***pâye***].

paián, paiane n. imn antic ritual în cinstea lui Apollo; (p. ext.) cîntec de luptă şi de biruinţă. [Din fr. ***payen***].

paiănjen m. v. **păianjen.**

paianjeníş v. **păianjeniş.**

paiántă, paiante f. (sistem de construcţii constînd dintr-un) schelet de lemn, avînd golurile umplute cu zidărie, cu chirpici sau acoperite cu şipci, cu împletituri de nuiele etc., alcătuind peretele unei clădiri; (p. restr.) material (lut şi paie tocate amestecate cu apă) cu care se umple sau se acoperă un astfel de schelet; (p. ext.) perete astfel construit: *casa ruinată în ale cărei ziduri se vedea, pe ici pe colo, paianta.* SL.; *prin peretele de paiantă, Maria o auzea toată ziua cîntînd.* CĂRT. [Din turc. ***payanda*** „proptea, sprijin"].

paiáţă, paiaţe f. **1.** personaj comic în spectacolele de circ sau de bîlci; măscărici, clovn: *să intre în circ pe mofturi şi ... să ia tutun şi alune prăjite pentru paiaţe.* CAR.; **2.** păpuşă îmbrăcată ca un astfel de personaj: *de-un picior al pianului* [era] *rezemată o păpuşă: o paiaţă cu talgere.* SAD.; **3.** epitet pentru o femeie împopoţonată: *a venit cu două paiaţe gălăgioase şi vulgare;* **4.** (fig.) om neserios, ridicol, lipsit de demnitate, de personalitate: *tipul a început să mi se pară o paiaţă, o marionetă fără simţire şi fără nimic de om în el.* PR. [Din fr. ***paillasse,*** germ. ***Paiazze***].

paiaţăríe, paiaţării f. **1.** exhibiţie executată de o paiaţă; clovnerie, bufonerie; (p. ext.) reprezentaţie scenică lipsită de valoare: *focuri de artificii, paiaţării.* CAR.; **2.** (fig.) purtare, atitudine neserioasă, caraghioasă: *alături de amărăciuni fine apar tristele paiaţerii.* CĂL.; (şi: **paiaţerie**). [***Paiaţă*** + *-ărie*].

paiaţeríe f. v. **paiaţărie.**

paíc, paici m. soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor ţărilor române: *paicii slujeau lîngă domn şi erau încinşi cu brîne de argint.* BĂLC.; (şi: **peic**). [Din turc. ***peyk***].

paidéia f. concept educativ în Grecia antică ce urmărea cultivarea spiritului prin filozofie şi ştiinţă. [Cuv. gr.].

paidós s. (înv.) repaus (după lucru). [Din turc. ***paydos***].

paienjeníş n. v. **păienjeniş.**

paiéric, paierice n. semn grafic în scrierea chirilică, în formă de apostrof, de obicei fără valoare fonetică, pus după consoană pentru a înlocui literele numite ierul mic (ъ) sau ierul mare (ъ), în poziţie neintensă. [Din sl. ***pajerĭtikŭ***].

paiét, paiete n. **1.** dispozitiv cu care se astupă din exterior spărturile mici produse în bordajul unei nave sub linia de plutire; **2.** împletitură făcută din fire de parîmă veche, folosită pentru protecţia bordului împotriva frecării. [Din fr. ***paillet***].

paiétă, paiete f. disc mic, sclipitor, de metal, de sticlă (colorată) etc., care se coase pe unele haine ca podoabă; fluture: *rochie de seară cu paiete.* [Din fr. ***paillette***].

paíng, paingi m. (astăzi rar) păianjen: *paingul are cuib de mătasă.* AL.; *seamănă cu un paing.* PR. // n. pl. **painguri, păienjeniş** [Din sl. ****pa(j)onkŭ***].

paíngăn m. v. **păianjen.**

paínjen m. v. **păianjen.**

painjeníş n. v. **păienjeniş.**

painjenít a. v. **păienjenit.**

painjiní vb. v. **păienjeni.**

paiól, paioale n. **1.** pardoseală de protecţie (din tablă de oţel, acoperită cu linoleum sau cu material plastic) în încăperile unei nave; **2.** (la pl.) piese de lemn montate pe fundul unei nave pentru a proteja mărfurile de umezire. [Din fr. ***payol,*** rus. ***paiol***].

paión, paioane n. împletitură de paie pentru protejarea obiectelor din sticlă: *damigeană cu paion.* [Din fr. ***paillon***].

pair, pairi [per, (rar) pair] m. **1.** titlu purtat de marii vasali ai regelui în Franţa şi în Anglia în epoca feudală; persoană avînd acest titlu; **2.** membru al Camerei Superioare din Franţa între 1815 şi 1848; **3.** titlu de noblеţe în Marea Britanie, care conferă dreptul de membru al Camerei Lorzilor. [Din fr. ***pair***].

pairíe [períe] f. (rar) **1.** demnitate de pair; **2.** totalitatea pairilor; **3.** domeniu, feudă care aparţinea unui pair. [Din fr. ***pairie***].

páisprezece num. card. **1.** număr care, în numărătoare, are locul între treisprezece şi cincisprezece: (adj.) *paisprezece cărţi;* (subst.) *în grupă erau paisprezece;* (fam.) **a i se rupe cuiva în paişpe,** a-i fi indiferent, a nu-i păsa: *mi se rupe în paişpe! o să mă daţi afară din republică?* PR.; **2.** (cu valoare de num. ord.) *locul paisprezece;* (şi: **patrusprezece,** (reg.) **paişpe**). [***Patru*** + ***spre*** + ***zece***].

páisprezecelea, paisprezecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al treisprezecelea şi al cincisprezecelea: *era acum a patrusprezecea oară ... de cînd puterile creştine se uneau.* BĂLC.; (şi: **patrusprezecelea**). [***Paisprezece*** + *-le* + *-a*].

páişpe num. card. v. **paisprezece.**

paiván, paivane şi **paivanuri** n. (reg.) funie cu care se priponesc sau se împiedică animalele la păscut: *ţi-o aduc eu împăivănată ... cu paivane de argint.* POP. [Din sb. ***pajvan***].

paj, paji m. **1.** tînăr nobil aflat în serviciul unui senior (al unui rege, al unui principe etc.), în evul mediu, în apusul Europei, pentru a învăţa meşteşugul armelor şi a-şi însuşi manierele de la curte; (p. ext.) copil de casă: *cu crengi îl apără pajii de muscuţe şi zăduf.* EM.; **2.** pieptănătură feminină (cu breton), în care părul, lăsat lung pe umeri, este rulat la capete spre partea dinăuntru, imitînd coafura acestor tineri nobili; (şi: (înv.) **pag**). [Din fr. ***page,*** germ. ***Page***].

pájere f. v. **pajură.**

pájişte, pajişti f. teren acoperit cu iarbă (măruntă şi deasă), folosit ca păşune sau fîneaţă; (p. restr.) vegetaţie ierboasă care creşte pe acest teren: *căzu ca mort în iarba pajiştei.* EM.; (înv.) **din pajişte,** din temelie, de la început: *au zidit din pajişte trei cetăţi.* CANT. [Din sl. ***pašište***].

pájură, pajuri şi (înv.) **pajure** f. **1.** pasăre răpitoare, mai mică decît vulturul, cu ciocul tăios şi încovoiat la vîrf, cu ghearele lungi şi ascuţite, care trăieşte în regiunile de munte; acvilă (*Aquila chrysaëtos*): *auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură.* SAD.; **2.** (mit. pop.) pasăre uriaşă, de obicei fioroasă, cu puteri miraculoase: *iată pajuri năzdrăvane, care vin din neagra lume.* AL.; *un basm cu pajuri şi cu zmei începe-acum o fată.* COŞB.; **3.** figură simbolică reprezentînd această pasăre sau un vultur (uneori cu două capete), servind ca semn convenţional distinctiv pe stemele, peceţile, steagurile sau monedele unor ţări; (p. ext.) stemă, emblemă etc. avînd o asemenea figură: *mergeam ca la paradă, cu pajura pe steaguri.* ARG.; **pajură sau număr** ori **cap sau pajură,** riscă, orleanca: *într-un colţ se auzi sunînd un ban, s-a început „orleanca", un fel de joc în „pajură ori număr".* C.; (şi: **pajere**). [Din ucr. ***pažera*** „fiinţă lacomă, nesăţioasă"].

pakistanéz, ~i, pakistaneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Pakistanului sau locuitorilor lui, referitor la Pakistan sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Pakistan. [*Pakistan* n. pr. + *-ez*].

pal[1], ~i, pală, ~e a. **1.** palid: *faţa ta pală de o bolnavă beţie.* EM.; *însă pal mă duc acuma în grădina devastată.* BAC.; **2.** lipsit de intensitate; fără strălucire; stins: *într-o noapte cu pal luminiş de lună.* COŞB.; **3.** şters, estompat, spălăcit; pastel: *faţa acoperită cu voalul verde-pal.* EL. [Din fr. *pâle*].

pal[2], paluri n. (placă de) material lemnos obţinut prin presarea aşchiilor de lemn cu diferiţi lianţi, din care se confecţionează în special mobilă: *dulap din pal.* [*P*(*lacă*) + *a*(*glomerată din*) + *l*(*emn*)].

paladín, paladini m. **1.** nobil slujitor la palatul regilor din apusul Europei; (p. ext.) cavaler rătăcitor în căutare de aventuri eroice: *armat ca paladinii.* HEL.; **2.** (fig.) bărbat curajos, însufleţit de sentimente cavalereşti. [Din fr. *paladin,* it. *paladino*].

paládiu[1], paladii n. **1.** statuie a zeiţei Pallas Atena la Troia, considerată ocrotitoarea cetăţii; **2.** (fig.) protecţie, apărare; garanţie, chezăşie: *limba noastră a fost ... paladiul naţionalităţii române.* OD.; *creierii mei – un paladiu tămîiat de-nţelepciune.* EM. [Din lat., fr. *palladium*].

paládiu[2] n. metal alb-argintiu din familia platinei, de culoare albă-cenuşie, foarte maleabil, ductil, având proprietatea de a absorbi hidrogenul, folosit, sub formă de aliaje la bijuterii, aparate chimice, proteze dentare şi drept catalizator de hidrogenare. [Din fr. *palladium*].

paladizáre, paladizări f. operaţie de acoperire a obiectelor metalice cu un strat subţire de paladiu[2], pentru a le mări rezistenţa la eroziune şi capacitatea de reflecţie [Cf. *paladiu[2]*].

palafít n. v. palafită.

palafítă, palafite f. locuinţă lacustră (preistorică), construită pe piloni sau pe un podium susţinut de stîlpi: *au crezut a vedea palafite ca cele din Elveţia.* OD.; (şi: (rar) **palafit**). [Din fr. *palafitte*].

palamár[1] n. v. pălămar[1].

palamár[2] m. v. pălămar[2].

palamísm n. teologia energiilor divine a lui Grigorie Palamas, consacrată apărării, justificării şi aprofundării isihasmului, care a dus, în sec. al XIV-lea, la o renaştere spirituală în Imperiul Bizantin. [Din fr. *palamisme*].

palán, palane şi **palanuri** n. utilaj de ridicat greutăţi mari, format din mai mulţi scripeţi aşezaţi pe două sau mai multe axe (dintre care unul este fix), în jurul cărora sînt înfăşurate cabluri sau lanţuri. [Din fr. *palan*].

palánca, palánci f. **1.** (înv.) palisadă; (p. ext.) loc întărit pentru apărare; cetate de lemn sau de pămînt: *să strice pălăncile ce li făcusă nemţii.* NEC.; **2.** (p. anal.; reg.) construcţie rudimentară, folosită ca adăpost pentru animale, ca gard de scînduri (late) etc.: *cîntă cucu pe pălan, numai trei zile mai am.* POP. // adv. lungit, doborît (la pămînt): *oile erau palangă la pămînt.* POP.; **a face** (sau **a da ceva**) **palancă (la pămînt)**, a doborî, a culca la pămînt: *dăm cînepa toată palancă la pămînt.* CR.; (şi: (înv. şi reg.) **palangă**, (reg.) **pălan**). [Din turc., pol. *palanka,* magh. *palánk*].

palanchín, palanchine n. lectică (în Extremul Orient): *palanchinul care trece ... cu perdelele-i de-argint.* NEGR. [Din fr. *palanquin*].

palángă f. v. palancă.

palás, palasuri n. (rar) mare hotel de lux: *huzureşte în palasuri.* [Din fr. *palace*].

paláşcă, pălăşti f. (înv. şi reg.) **1.** cartuşieră; **2.** taşcă, geantă care se poartă la şold. [Din turc. *palaska,* gr. mod. *paláska*].

palát[1], palate n. **1.** clădire monumentală, somptuoasă, servind ca reşedinţă unui suveran, unei autorităţi, unei personalităţi etc.; (p. ext.) clădire mare, luxoasă: *se plimba singur prin sala palatului domnesc.* NEGR.; *doctorul îşi construise un palat;* **2.** suveranul împreună cu anturajul său: *revoluţie de palat;* **3.** (spec.) edificiu care adăposteşte o instituţie importantă: *Palatul Telefoanelor; Palatul Culturii; Palatul Justiţiei.* [Din gr. mod. *paláti,* lat. *palatium*].

palát[2] n. peretele superior al cavităţii bucale la vertebrate, în formă de boltă; **palatul dur** (sau **bucal**), perete osos acoperit cu o membrană, reprezentînd partea de sus a cavităţii bucale, care o separă de fosele nazale; cerul gurii; **palatul moale** sau **vălul palatului** (ori **palatin**), porţiune musculară care continuă cerul gurii în partea posterioară a cavităţii bucale şi care se termină cu uvula; **palat artificial,** palatograf. [Din lat. *palatum,* it. *palato;* cf. fr. *palais*].

palatál, ~i, palatală, ~e a. **1.** (anat.) care aparţine palatului[2], referitor la palat; din regiunea palatului; palatin[2], palatinal; **2.** (şi f.) (sunet) care se articulează prin atingerea sau apropierea limbii de palat[2] (ex.: k' şi g'); **3.** propriu sunetelor articulate în regiunea palatului[2]: *timbru palatal.* [Din fr. *palatal*].

palatalizá, palatalizez vb. (tr. şi refl.) a (se) transforma într-o consoană palatală, prin schimbarea locului de articulaţie a unei consoane nepalatale în regiunea bolţii palatine; a (se) muia. [Din fr. *palataliser*].

palatalizáre, palatalizări f. faptul de a (se) palataliza; modificare fonetică prin care o consoană devine palatală: *palatalizarea labialelor.* [V. *palataliza*].

palatalizát, ~ţi, palatalizată, ~e a. (despre consoane) care a suferit o palatalizare; muiat. [V. *palataliza*].

palatín[1], ~i, palatină, ~e a. **1.** care aparţine unui demnitar al palatului[1] unui rege din Occidentul medieval; referitor la un asemenea demnitar: *în casa palatină.* AL.; **conte palatin,** reprezentant al împăraţilor germani pe lîngă curtea vasalilor acestora; **2.** care aparţine unui palatinat: *poetul dobîndea calitatea unui cetăţean palatin şi se putea bucura de protecţia prinţului.* VIANU; *trupe palatine;* **3.** care ţine, care depinde de un palat[1]: *capelă palatină.* // m. **1.** (în evul mediu) (titlu purtat de un) mare demnitar la palatul regilor din apusul Europei; **2.** viceregе în Ungaria; **3.** (titlu purtat de) guvernatorul unei provincii în Polonia medievală: *grafi nemţi, palatini poloni ... îşi disputau mîna ei.* NEGR.; (adj.) *e conte palatin.* AL.; **4.** principe posesor al unui palatinat. [Din fr. *palatin*].

palatín[2], ~i, palatină, ~e a. palatal; **boltă palatină,** cerul gurii; **văl palatin,** vălul palatului; **os palatin,** fiecare dintre cele două oase care completează partea posterioară a palatului; **apofiză palatină,** una dintre apofizele maxilarului superior. [Din fr. *palatin*].

palatinál, ~i, palatinală, ~e a. (înv.) palatal: *sunet palatinal.* [*Palatin[2]* + *-al*].

palatinát, palatinaturi şi **palatinate** n. **1.** demnitatea de palatin[1]; **2.** teritoriu sau provincie guvernată de un palatin[1]; (p. ext.) populaţia acestuia. [Din fr. *palatinat*].

palatínă, palatine f. (rar) etolă sau pe-lerină scurtă de blană purtată de femei la gît şi pe umeri. [Din fr. *palatine*].

palatítă, palatite f. inflamaţie a palatului[2]. [Din fr. *palatite*].

palatográf, palatografe n. (fon.) mulaj al palatului[2] folosit pentru obţinerea unei palatograme; palat artificial. [Din fr. *palatographe*].

palatográmă, palatograme f. reprezentare grafică a suprafeţei palatului[2] atinse de limbă în timpul emiterii unui sunet. [Din fr. *palatogramme*].

palavátic, ~ci, palavatică, ~ce a. (reg.) **1.** nemernic, ticălos: *sfetnicul cel palavatic ... merse la împăratul.* ISP.; **2.** zănatic, uşuratic; prost: *un ţigan mut şi palavatic.* CAR. // m., f. palavragiu: *nişte palavatici vrură să zică.* ISP.; (şi: **pălăvatic**). [Cf. bulg. *palav* „neastîmpărat"].

palavragioáică, palavragioaice f. femeie care spune palavre, care flecăreşte. [*Palavragiu* + *-oaică*].

palavragíu, palavragii m. om care spune palavre; flecar, limbut, guraliv, palavatic: *alţii-mi zic palavragiu.* AL. [Din turc. *palavracı*].

palávră, palavre f. (mai ales la pl.) afirmaţie lipsită de temei, de seriozitate; vorbă goală, fleac; minciună, baliverna; trăncăneală: *cît priveşte palavrele de cafenea, lasă-le să umble nestingherite pînă îşi vor pierde preţul.* GHEŢIE. [Din turc. *palavra,* gr. mod. *palávra*].

pálă[1], pale f. (înv.) paloş: *pala ridica şi capetele zbura.* POP. [Din turc., bulg., sb. *pala,* gr. mod. *pála*].

pálă[2], pale f. **1.** cantitate de fîn, de paie etc. care se taie dintr-o singură tragere cu coasa sau care se poate lua o dată cu furca; (p. ext.) grămadă (mică) de fîn, de iarbă, de paie etc.: *finul cădea pale-pale şi din fitece pală făceai un snop.* DELAVR.; **2.** (p. anal.) fîşie, şuviţă; *o pală castanie de păr rebel ... îi atîrna totdeauna ... peste frunte.* SAD.; **3.** (fig.) undă, val, adiere: *palele de ceaţă se rup peste tufişuri.* PETR.; *o pală de vînt izbi geamul.* GHEŢIE. [Cuv. autoht.; cf. alb. *palë* „strat subţire"].

pálă[3], pale f. (înv. şi reg.) capriciu, toană: *am şi din natură un arţag, o pală, de cam cert din gură.* PANN. [Et. nec.; cf. *paliu[3]*].

pálă[4], pale f. **1.** organ al unei elice, al unui rotor etc., în formă de aripă sau placă cu feţe curbe; paletă; **2.** semifabricat sub formă de bandă continuă de lînă sau de fibre sintetice, obţinut după ce fibrele au fost pieptănate şi înfăşurate în cruce pe bobine. [Din fr. *pale*].

pálă[5], pale f. veşmînt constînd dintr-o bucată de pînză dreptunghiulară pe care o purtau peste rochie femeile romane. [Din lat. *palla*].

pálcă, palce f. (reg.; de obicei la pl.) **1.** vargă, nuia: *să-mi aducă nişte palce.* CR.; **2.** lovitură dată cu varga: *100 de palce.* [Din rus. *palka*].

paleál, ~i, paleală, ~e a. (zool.) care aparţine paliumului, referitor la palium. [Din fr. *palléal*].

paleantróp, paleantropi m. nume dat omului fosil din pleistocenul mediu. [Din lat. *Paleoanthropus,* fr. *paléanthropiens*].

paleárctic, ~ci, palearctică, ~ce a. **regiune palearctică,** una dintre cele cinci diviziuni ale globului pămîntesc, delimitată pe criterii biogeografice, care cuprinde Europa, Africa de Nord, Asia septentrională şi centrală. [Din fr. *paléarctique*].

palée[1], palee f. element intermediar de susţinere a unui pod de lemn, cu rol în transmiterea sarcinilor la fundaţie. [Din fr. *palée*].

palée[2], palee f. fiecare dintre cele două frunzişoare aflate pe axa spicului, care formează învelişul floral al gramineelor. [Cf. germ. *Pale*].

paleo- element de compunere cu sensul „vechi", „preistoric". [Din fr. *paléo-*].

paleoantrópi m. pl. denumire dată oamenilor de Neanderthal, care au trăit în Europa şi Asia în pleistocenul mijlociu şi superior. [Din fr. *paléoanthropes*].

paleoantropológ, ~gi, paleoantropoloagă, ~ge m., f. specialist în paleoantropologie. [Din fr. *paléoanthropologue*].

paleoantropológic, ~ci, paleoantropologică, ~ce a. care aparţine paleoantropologiei, referitor la paleoantropologie. [Din fr. *paléoanthropologique*].

paleoantropológie f. parte a antropologiei care studiază omul preistoric. [Din fr. *paléoanthropologie*].

paleoarheológic, ~ci, paleoarheologică, ~ce a. care aparţine paleoarheologiei, referitor la paleoarheologie. [Din fr. *paléoarchéologique*].

paleoarheológie f. arheologie a preistoriei. [Din fr. *paléoarchéologie*].

paleoasiátic, ~ci, paleoasiatică, ~ce a. **limbi paleoasiatice,** denumire dată limbilor vorbite în Siberia, care nu pot fi grupate într-o familie comună; limbi paleosiberiene. [Din fr. *paléoasiatique*].

paleoastronaút, paleoastronauţi m. fiinţă despre care documente străvechi atestă că ar fi călătorit cu vehicule asemănătoare aeronavelor şi astronavelor. [*Paleo-* + *astronaut*].

paleoastronaútic, ~ci, paleoastronautică, ~ce a. care aparţine paleoastronauticii,

referitor la paleoastronautică. // f. cercetare a informațiilor referitoare la preocupări astronautice străvechi. [Din fr. *paléoastronautique*].

paleobiológic, ~ci, paleobiologică, ~ce a. care aparține paleobiologiei, referitor la paleobiologie. [Din fr. *paléobiologique*].

paleobiologíe f. ramură a biologiei care studiază organismele fosile. [Din fr. *paléobiologie*].

paleobotánic, ~ci, paleobotanică, ~ce a. care aparține paleobotanicii, referitor la paleobotanică; paleofitologic. // f. parte a paleontologiei care studiază plantele fosile; paleofitologie. [Din fr. *paléobotanique*].

paleobotaníst, ~şti, paleobotanistă, ~e m., f. specialist în paleobotanică. [Din fr. *paléobotaniste*].

paleocén, ~i, paleocenă, ~e a. și n. (geol.) (care ține de, referitor la) prima epocă a paleogenului, caracterizată prin faună de numuliți, lamelibranhiate, gasteropode, mamifere etc. și prin dispariția reptilelor cretacice. [Din fr. *paléocène*].

paleoclimatologíe f. disciplină a climatologiei care studiază variațiile climei în decursul perioadelor geologice. [Din fr. *paléoclimatologie*].

paleoclímă, paleoclíme f. climă din trecutul geologic al pământului, studiată pe baza distribuției geografice a solurilor, a plantelor și animalelor fosile, a formațiunilor geologice, a unor trăsături ale reliefului etc. [*Paleo-* + *climă*].

paleocreştín, ~i, paleocreştină, ~e a. și m., f (creștin) de la începuturile creștinismului: *arta paleocreștină*. [*Paleo-* + *creștin*].

paleocreştínism n. vechea biserică creștină, apărută și dezvoltată în antichitatea târzie greco-romană. [*Paleo-* + *creștinism*].

paleoecológic, ~ci, paleoecologică, ~ce a. care aparține paleoecologiei, referitor la paleoecologie. [Din fr. *paléoécologique*].

paleoecologíe f. ramură a paleontologiei care studiază condițiile de viață ale plantelor și animalelor din trecut. [Din fr. *paléoécologie*].

paleoetnológ, ~gi, paleoetnologă, ~ge m., f. specialist în paleoetnologie. [Din fr. *paléoethnologue*].

paleoetnológic, ~ci, paleoetnologică, ~ce a. care aparține paleoetnologiei, referitor la paleoetnologie. [Din fr. *paléoethnologique*].

paleoetnologíe f. știință care studiază popoarele dispărute. [Din fr. *paléoethnologie*].

paleofitológ, ~gi, paleofitologă, ~ge m., f. specialist în paleofitologie. [Din fr. *paléophytologue*].

paleofitológic, ~ci, paleofitologică, ~ce a. (rar) paleobotanic. [Din fr. *paléophytologique*].

paleofitologíe f. (rar) paleobotanică. [Din fr. *paléophytologie*].

paleogén, ~i, paleogenă, ~e a. și n. (geol.) (care ține de, referitor la) prima perioadă a erei neozoice, caracterizată printr-o floră de fanerogame și faună variată, în care apar proboscidienii, carnivorele și primatele; numulitic. [Din fr. *paléogène*].

paleogenéticá f. ramură a geneticii care se ocupă cu studiul structurilor fosile și a speciilor dispărute. [Din fr. *paléogénétique*].

paleogeofízic, ~ci, paleogeofizică, ~ce a. care aparține paleogeofiziei, referitor la paleogeofizică. // f. ramură a geofiziei care studiază proprietățile fizice ale globului pământesc în trecutul geologic. [Din fr. *paléo-géophysique*, engl. *paleogeophysics*].

paleogeográfic, ~ci, paleogeografică, ~ce a. care aparține paleogeografiei, referitor la paleogeografie. [Din fr. *paléogéographique*].

paleogeografíe f. ramură a geologiei având ca obiect reconstituirea și reprezentarea pe hartă a condițiilor fizico-geografice din diferite epoci geologice ale Pământului. [Din fr. *paléogéographie*].

paleográf, paleografi m. specialist în paleografie. [Din fr. *paléographe*].

paleográfic, ~ci, paleografică, ~ce a. care aparține paleografiei, referitor la paleografie. [Din fr. *paléographique*].

paleografíe f. **1.** știință auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studiul textelor vechi, cu datarea, localizarea și stabilirea autenticității lor; **2.** știință care se ocupă cu studiul vechilor notații muzicale, având ca ramuri principale paleografia gregoriană și paleografia bizantină. [Din fr. *paléographie*].

paleolític, ~ci, paleolitică, ~ce a. și n. (geol.) (care ține de, referitor la) cea mai veche epocă din istoria omenirii, caracterizată prin folosirea uneltelor și a armelor de piatră cioplită, de lemn și de os, prin vînat și pescuit: *arta paleolitică ar fi ... monotonă*. BL. [Din fr. *paléolithique*].

paleológ, paleologi m. specialist în studiul limbilor vechi. [Din fr. *paléologue*].

paleomagnetísm n. **1.** orientare a unor particule cu proprietăți magnetice existente în diverse roci, care pune în evidență orientarea cîmpului magnetic terestru din timpul formării lor; **2.** disciplină care studiază acest fenomen. [Din fr. *paléomagnétisme*].

paleontológ, paleontologi m. specialist în paleontologie: *paleontologii refac balaurul dintr-o unghie*. BL. [Din fr. *paléontoloque*].

paleontológic, ~ci, paleontologică, ~ce a. care aparține paleontologiei, referitor la paleontologie. [Din fr. *paléontologique*].

paleontologíe f. știință care se ocupă cu studiul organismelor fosile (animale și vegetale): *paleontologia mai înregistrează un alt fenomen*. BL. [Din fr. *paléontologie*].

paleopatológic, ~ci, paleopatologică, ~ce a. care aparține paleopatologiei, referitor la paleopatologie. [Din fr. *paléopathologique*].

paleopatologíe f. ramură a patologiei care studiază bolile viețuitoarelor fosile. [Din fr. *paléopathologie*].

paleopedológic, ~ci, paleopedologică, ~ce a. care aparține paleopedologiei, referitor la paleopedologie. [Din fr. *paléopédologique*].

paleopedologíe f. ramură a pedologiei care studiază solurile vechi (formate în pleistocen). [Din fr. *paléopédologie*].

paleosiberián, ~eni, paleosiberiană, ~ene a. paleoasiatic: *limbi paleosiberiene*. [Din fr. *paléosibérien*].

paleosláv, ~i, paleoslavă, ~e a. care se referă la limba slavă veche (bisericească), care aparține acestei limbi; care este scris în această limbă. // f. limba slavă veche. // m. pl. cele mai vechi popoare slave. [*Paleo-* + *slav*].

paleosól, paleosoluri n. sol format în trecutul geologic al Pământului. [Din fr. *paléosol*].

paleotériu, paleoterii n. (la pl.) familie de mamifere erbivore fosile din eocen, cu picioare groase cu trei degete, asemănătoare cu actualul tapir, care a trăit în Europa și Asia; (și la sg.) animal din această familie. [Din fr. *paléothérium*].

paleozóic, ~ci, paleozoică, ~ce a. și n. (care ține de, referitor la) a doua eră geologică, care a durat între precambrian și mezozoic, în care au apărut gimnospermele și primele vertebrate; eră primară: *în paleozoic s-a putut constata existența ... unor vertebrate de uscat*. BL. [Din fr. *paléozoïque*].

paleozoológ, ~gi, paleozoologă, ~ge m., f. specialist în paleozoologie. [Din germ. *Paleozoolog*].

paleozoológic, ~ci, paleozoologică, ~ce a. care aparține paleozoologiei, referitor la paleozoologie. [Din fr. *paléozoologique*].

paleozoologíe f. parte a paleontologiei care studiază animalele fosile. [Din fr. *paléozoologie*].

palér, paleri m. (reg.) conducător de șantier; arhitect. [Din magh. *paller*, germ. *Palier*].

palestinián, ~eni, palestiniană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Palestinei sau locuitorilor ei, referitor la Palestina sau la locuitorii acesteia. // m. pl. populație arabă care trăiește pe teritoriul Palestinei sau este originară din Palestina. // m., f. persoană (originară) din Palestina. [*Palestina* n. pr. + *-ean*; cf. fr. *palestinien*].

paléstră, palestre f. (ant.) **1.** construcție destinată exercițiilor de gimnastică, luptelor etc., în Grecia și la Roma; **2.** exerciții corporale; **3.** școală de educație fizică în Atena, frecventată de băieți, după absolvirea școlii de gramatică și a celei de chitară; (p. gener.) școală. [Din lat. *palaestra*, fr. *palestre*].

paléstric, ~ci, palestrică, ~ce a. care aparține palestrei, referitor la palestră. [Din fr. *palestrique*].

palétă, palete f. **1.** placă subțire de lemn, de metal etc. (ovală), prevăzută cu o mică deschizătură pentru a putea fi ținută în mînă, pe care pictorii întind și amestecă culorile cînd pictează: *a început a aduce acolo oameni cu palete și șevaleturi*. SAD.; **2.** (fig.) gamă cromatică specifică unui pictor sau unei picturi; cromatică; (p. ext.) măiestrie, talent în arta picturii: *artistul are o bogată paletă;* **3.** plăcuță ovală sau rotundă cu mîner, acoperită pe ambele fețe cu cauciuc sau cu plută, cu care este lovită mingea la tenisul de masă; **4.** (p. gener.) instrument sau obiect plat, cu coadă, cu mîner: *paletă de omorît muște*; **5.** (tehn.) pală[4]; **6.** (tehn.) platformă folosită la manipularea și stivuirea mecanizată a produselor, a mărfurilor în uzine, depozite, porturi etc. [Din fr. *palette*].

paletizá, paletizez vb. (tehn.; tr.) a încărca produse, mărfuri pe o paletă. [Din fr. *palettiser*].

paletizáre, paletizări f. (tehn.) acțiunea de a paletiza; manipulare și transportare a produselor, a mărfurilor cu ajutorul unei platforme speciale. [V. *paletiza;* cf. fr. *palettisation*].

pálhá, palhe f. (reg.) clin care se pune la răscroiala de la subsuoara cămășilor (țărănești), a sumanelor etc.; (și: pavă). [Din magh. *pálha*].

palí n. veche limbă indo-europeană, foarte apropiată de sanscrită, în care au fost redactate principiile budismului, utilizată ulterior ca limbă liturgică budistă și ca limbă de cultură în India, Sri Lanka, Birmania și Thailanda. [Din fr. *pali*, germ. *Pali*].

paliá, paliez vb. (franțuzism; tr.) **1.** a ascunde o faptă rea; a scuza: *a palia o vină;* **2.** a atenua, a calma pe moment: *a palia o suferință, o boală*. [Din fr. *pallier*].

paliác n. v. paliag.

paliág n. aliaj de paladiu și argint, inoxidabil, rezistent, folosit în tehnica dentară; (și: **paliac**). [Din germ. *Paliag*].

paliatív, ~i, paliativă, ~e a. care ameliorează: *remediu paliativ*. // n. **1.** medicament sau tratament care ameliorează o boală, fără a-i suprima cauza și a o vindeca; **2.** (fig.) soluție, măsură care rezolvă aparent sau provizoriu o situație dificilă: *cei cari într-o societate dezmățată sînt pentru paliative fac tocmai ca acei grădinari nepricepuți*. DELAVR. [Din fr. *palliatif*, lat. *palliativus*].

palicár, palicari m. **1.** voluntar grec în războiul pentru independența Greciei, din 1821; **2.** (p. ext.) bărbat voinic, viteaz: *căpitanul cît era de mare palicar*. CAR.; (adj.) *ascultați aici băieți palicari*. CĂRT. [Din gr. mod. *pallikári*].

palíci, paliciuri m. (reg.) păhărel (de vin, de rachiu); conținutul acestuia: *la crîșmă un palici să tragă*. POP. [Cf. sb. *polic*].

pálid, ~zi, palidă, ~e a. **1.** fără sînge în obraz; galben, alb la față, din cauza unei boli, a unei emoții etc.; livid, pal[1]: *figurile noastre erau palide*. BAC.; *cei trei foști colegi ascultau, palizi de insomnie și de încordare*. GAL.; (fam.) **față palidă, a)** nume dat de amerindieni albilor; **b)** epitet pentru o persoană inexpresivă, neajutorată; **2.** fără strălucire, lipsit de intensitate; pal, stins: *lumina palidă a candelei*. REBR.; **3.** șters, estompat, spălăcit, slab; diluat; pal: *Maitreyi mi s-a părut ... frumoasă, în sari de culoarea ceaiului palid*. EL.; **4.** (fig.) lipsit de vigoare; șters, searbăd: *obiectez cu voce palidă*.

PETR.; *stil palid;* (adv.) *înţelegem ceea ce cuvintele nu pot exprima decît foarte palid.* SAD. [Din lat. ***pallidus,*** it. ***pallido***].

paliditáte f. faptul, însuşirea de a fi palid; paloare: *paliditatea feţei;* (fig.) *aduce, prin paliditatea şi inutilitatea sa, ... cu unele concepte scolastice.* BL. [***Palid*** + *-itate*; cf. it. ***pallidita***].

palidór n. aliaj de paladiu şi aur, inoxidabil, rezistent, folosit în tehnica dentară. [Din germ. ***Palidor***].

pálie, palii f. (înv.) carte care conţine Vechiul Testament: *Palia de la Orăştie.* [Din gr. ***palaiá***].

paliér, paliere n. **1.** (tehn.) lagăr (orizontal) al unei maşini; **2.** porţiune orizontală la o scară, de obicei la nivelul fiecărui etaj; odihnă: *ieşii pe palierul pustiu, coborîi în goană.* PR.; **3.** ansamblul planşeelor unei construcţii, aflate la acelaşi nivel; **4.** porţiune orizontală a unui traseu rutier sau de cale ferată; **5.** parcurs executat de avion, la decolare, imediat după dezlipirea de la sol; **6.** (fiz.) porţiunea orizontală, aproximativ paralelă cu axa absciselor, a unei curbe caracteristice, a unei diagrame de stare etc. [Din fr. ***palier***].

paligrafíe, paligrafii f. tulburare patologică constînd în repetarea continuă în scris a aceloraşi cuvinte sau fragmente de propoziţie, manifestată mai ales în maladia Parkinson. [Din fr. ***paligraphie***].

palilalíe, palilalie f. tulburare a vorbirii constînd în repetarea involuntară a unor propoziţii sau cuvinte, adesea în ritm din ce în ce mai rapid. [Din fr. ***palilalie***].

palilogíe f. tulburare de limbaj caracteristică în special epilepticilor, în care bolnavul intercalează între cuvinte neinteligibile şi rostite incoerent o frază corectă, pe care o repetă de mai multe ori. [Din fr. ***palilogie***].

palimpsést, palimpseste n. pergament sau papirus manuscris de pe care s-a şters (prin radere) scrierea iniţială pentru a se putea utiliza din nou, dar pe care se mai văd încă urmele vechii scrieri: *în evul mediu, vechile manuscrise clasice fură acoperite de „Vieţile sfinţilor"; procedee chimice au permis reconstituirea textului primitiv de pe aceste palimpseste, dîndu-se astfel la iveală opere însemnate ce se credeau de-a pururi pierdute.* [Din lat. ***palimpsestus,*** fr. ***palimpseste***].

palíncă, palinci f. (reg.) rachiu, ţuică: *multu-mi place palinca şi departe-i Bistriţa.* POP.; (şi: **pălincă**). [Din magh. ***pálinka***].

palindróm, palindromuri n. **1.** cuvînt, grup de cuvinte sau cifre, vers care poate fi citit de la stînga la dreapta şi de la dreapta la stînga, fără să-şi piardă sensul (ex. coc, 1991, un roc cornu); **2.** joc distractiv constînd în găsirea unui cuvînt care, citit şi normal şi invers, să aibă fie acelaşi înţeles, fie, în al doilea caz, să dea alt cuvînt. [Din fr. ***palindrome***].

palingenéză f. **1.** proces de formare a magmei prin topirea unor roci preexistente; **2.** (biol.) apariţie, în procesul dezvoltării unor indivizi, a unor caractere vechi, deja dispărute pentru grupa din care aceştia fac parte. [Din fr. ***palingénèse***].

palingenézic, ~ci, palingenezică, ~ce a. care aparţine palingenezei, referitor la palingeneză: *teorie palingenezică.* [Din fr. ***palingénésique***].

palingenezíe f. **1.** doctrină pitagoreică despre reîncarnarea continuă a sufletelor care n-au trăit o viaţă perfectă, preluată de Platon în demonstraţia sa că sufletul este nemuritor; **2.** concepţie stoică legată de teoria ciclului istoric, care susţine revenirea periodică a aceloraşi evenimente sau lucruri; **3.** concepţie de factură providenţialistă care susţine regenerarea ciclică a lumii şi a tuturor fiinţelor, ca sursă a evoluţiei: *palingenezia a fost formulată de Bonnet şi Ballanche;* **4.** (fig.) înnoire, regenerare (morală): *palingenezie socială.* [Din fr. ***palingénésie***].

palinódic, ~ci, palinodică, ~ce a. **1.** care aparţine palinodiei, referitor la palinodie, specific palinodiei; **2.** (p. ext.) care retractează cele spuse. [Din fr. ***palinodique***].

palinodíe, palinodii f. **1.** operă literară sau discurs în care autorul retractează idei sau sentimente exprimate anterior; **2.** schimbare de părere; retractare: *palinodiile politicienilor.* [Din fr. ***palinodie***].

palinológic, ~ci, palinologică, ~ce a. (bot.) care aparţine palinologiei, referitor la palinologie. [Din fr. ***palynologique***].

palinológie f. ramură a botanicii care studiază polenul şi sporii. [Din fr. ***palynologie***].

palisá, palisez vb. (tr.) a lega ramurile unui pom fructifer de un suport sau de un spalier, pentru a împiedica ruperea lor sau pentru a da pomului forma dorită. [Din fr. ***palisser***].

palisádă, palisade f. **1.** lucrare de fortificaţie, constînd din pari groşi şi lungi, bătuţi în pămînt şi legaţi între ei cu scînduri, frînghii etc.; palancă: *întărirea palisadelor cetăţuiei.* BĂLC.; **2.** sistem de îngrădire a unui spaţiu cu pari înfipţi în pămînt, legaţi între ei prin bare uşoare sau prin ramuri de copac, crengi de arbuşti etc. special plantaţi; **3.** (bot.) mod de aşezare a unor celule alungite care stau una lîngă alta, perpendiculare pe suprafaţa organului; mulţime de celule astfel aşezate, alcătuind ţesutul palisadic. [Din fr. ***palissade***].

palisádic, ~ci, palisadică, ~ce a. (bot.) de palisadă, referitor la palisadă: *parenchimul palisadic din frunză.* [Din fr. ***palissadique***].

palisáj, palisaje n. palisare. [Din fr. ***palissage***].

palisándru, palisandri m. arbore exotic din America de Sud, India, Madagascar, cu lemnul tare, negru-violet şi frumos mirositor (*Jacaranda obtusifolia*); (p. restr.) lemnul acestui arbore din care se fac mobile fine şi instrumente muzicale: *un birou de lemn de palisandru.* CĂL.; *le rîndui pe toate într-o casetă scumpă de palisandru.* GHEŢIE. [Din fr. ***palissandre***].

palisáre, palisări f. acţiunea de a palisa şi rezultatul ei; palisaj. [V. ***palisa***].

páliţă, paliţe f. (reg.) par, prăjină; nuia, băţ, vargă: *mă ia cu paliţa.* POP. [Din sl. ***palica***].

palíu[1], ~ii, palie, ~ii a. (reg.) **1.** schilod; paralizat; şchiop: *are picioare palii.* ST.; **2.** (despre ochi) saşiu: (adv.) *se uită paliu.* [Et. nec.].

páliu[2] n. **1.** ornament sacerdotal de lînă albă brodat cu cruci negre, pe care papa şi prelaţii catolici îl poartă în jurul gîtului, deasupra veşmintelor pontificale; **2.** mantie constînd dintr-o piesă de lînă rectangulară, purtată de vechii greci şi romani: *paliul lui Traian;* **3.** mantie regească; **4.** (zool.; în forma **palium**) manta; (şi: **palium**). [Din lat., fr. ***pallium***].

palíu[3], ~ii, palie, ~ii a. (reg.) nebun, aiurit; prost: (subst.) *mă, paliule, unde-ţi stau gîndurile?* POP. [Et. nec.; cf. ***pală[3]***].

pálium n. v. paliu[2].

palm, palmi m. (rar) palmier: *palmii risipiţi în crînguri, auriţi de-a lunei rază.* EM. [Din fr. ***palme,*** germ. ***Palme***].

palmác, palmace n. unitate de măsură pentru lungime, egală aproximativ cu a opta parte dintr-o palmă[1] (3,484 cm), folosită în trecut în Moldova: *n-am nici un palmac de moşie.* AL. [Din turc. ***parmak*** influenţat de *palmă[1]*].

palmacée, palmacee f. (la pl.) familie de plante monocotiledonate, avînd ca reprezentant tipic palmierul; (şi la sg.) plantă din această familie. [Din lat. ***palmaceae***].

palmár, ~i, palmară, ~e a. care aparţine palmei[1], referitor la palmă: *arteră palmară.* [Din fr. ***palmaire***].

palmarés, palmaresuri n. listă a succeselor sau victoriilor sportive, literare, ştiinţifice etc. obţinute de cineva; totalitatea unor astfel de succese sau de victorii: *şi-a îmbogăţit palmaresul.* [Din fr. ***palmarès***].

palmát, ~ţi, palmată, ~e a. **1.** (despre frunze) cu marginile crestate adînc, în forma unei palme cu degetele depărtate (ex. frunza viţei de vie); **2.** (zool.) cu degetele unite printr-o membrană (la raţă, la broască, la ornitorinc). [Din lat. ***palmatus,*** fr. ***palmé***].

palmatifíd, ~zi, palmatifidă, ~e a. (despre frunze) cu lobi de forma degetelor de la mînă. [Din fr. ***palmatifide***].

palmatúră, palmaturi f. malformaţie congenitală constînd în unirea degetelor de la mînă printr-o pieliţă. [Din fr. ***palmature***].

pálmă[1], palme f. **1.** partea interioară, puţin adîncită a mîinii, cuprinsă între articulaţia cu antebraţul şi vîrful degetelor: *ţăranii cu spice-n plete şi palmele crăpate veneau la noi.* VIERU; **ca în palmă, a)** cu suprafaţa netedă, plană; chel: *cînd mă cătam în oglindă, barbă şi musteţe ca în palmă.* CR.; **b)** foarte bine, amănunţit: *cunosc ţara ca-n palmă.* DELAVR.; **cît ai bate din palme** sau **bătînd din palme,** foarte repede: *cît ai bate din palme, mămăliga cea mare se făcu nevăzută.* GANE; **a bate din palme,** v. **bate; a bate palma cu cineva,** v. **bate; (a lucra) cu palma** (sau cu **palmele**), (a munci) cu braţele, manual: *dator cu ... treizeci de zile cu palma.* VLAH.; *n-are boi, n-are car; lucrează cu palmele.* ST.; **a purta** (sau **a ţine, a duce**) **pe cineva (ca) pe** (ori în) **palmă** (sau) **palme,** a îngriji foarte bine; a răsfăţa: *nevasta, ca-n palmă o ţine.* ST.; **a avea pe cineva în palmă,** a avea pe cineva la discreţie; **a cădea în palma cuiva,** a ajunge la discreţia, în puterea cuiva; **a juca pe cineva pe palmă,** a dispune de cineva după bunul plac; **2.** lovitură aplicată cuiva (peste obraz) cu această parte a mîinii; leapşă: *nu accept, dacă mi se trage o palmă, să întorc şi obrazul celălalt.* PR.; **a lua pe cineva la palme,** a pălmui; **3.** veche unitate de măsură pentru lungime (de aproximativ 25-28 cm), egală cu distanţa dintre extremitatea degetului mare şi a celui mic, bine întinse în lături: *se aşternuse zăpada de trei palme.* DELAVR.; **un lat de palmă,** lăţimea unei palme cu degetele lipite între ele; **de o palmă,** foarte mic; **o palmă de loc, a)** o distanţă foarte mică; **b)** o suprafaţă mică de teren: *purtase discuţii ... pentru fiecare palmă de loc.* GHEŢIE; **4.** bătător de covoare; **5.** înotătoare de cauciuc, fixată pe laba piciorului, folosită la înotul subacvatic; labă. [Lat. ***palma***].

pálmă[2], palme f. **1.** (înv.) ramură de palmier, simbol al biruinţei în antichitatea greco-romană; **2.** element ornamental de forma unei frunze de palmier: *hlamidă ... cusută cu palme de fir.* OD.; **palmele academice,** distincţie în formă de frunză de palmier stilizată, acordată de Academia Franceză oamenilor de ştiinţă şi artiştilor. [Din fr. ***palme***].

palmér, palmere n. micrometru pentru măsurarea grosimii unor piese (pînă la o sutime de milimetru). [Din fr. ***palmer***].

palmétă, palmete f. **1.** motiv ornamental stilizat, în forma unei frunze de palmier; **2.** formă dată pomilor fructiferi prin dispunerea simetrică a ramurilor, prin palisare (pe spaliere). [Din fr. ***palmette***].

palmiér, palmieri m. (la pl.) denumire dată mai multor specii de arbori exotici, din familia palmaceelor, cu trunchiul drept, neramificat, cu o coroană bogată de frunze la vîrf, cu fructele bace sau nuci; (şi la sg.) arbore din aceste specii (ex.: curmalul, cocotierul etc.): *palmierii erau rari.* EL. [Din fr. ***palmier***].

palmiéră, palmiere f. bucată dreptun-ghiulară de piele groasă care protejează palmele[1] la efectuarea unor munci. [***Palmă[1]*** + *-ieră*].

palmifórm, ~i, palmiformă, ~e a. **1.** (bot.) palmat: *frunze palmiforme;* **2.** (arhit.) cu capitelul în forma unui mănunchi de frunze de palmier: *coloane egiptene palmiforme.* [Din fr. ***palmiforme***].

palmipád, palmipede n. (la pl.) nume generic pentru păsările acvatice, cu picioarele scurte şi cu degetele unite printr-o membrană; (şi la sg.) pasăre din acest grup (ex.: raţa, pelicanul etc.). [Din fr. ***palmipède***].

palmitát, palmitaţi m. sare sau eter al acidului palmitic. [Din fr. ***palmitate,*** germ. ***Palmitat***].

palmític a. **acid palmitic,** acid gras prezent în uleiurile şi grăsimile naturale, din care se obţine, prin saponificare, o substanţă solidă, incoloră, insolubilă în apă, solubilă în solvenţi organici, folosită la fabricarea săpunului, în cosmetică, în medicină etc. [Din fr. ***palmitique***].

palmitínă f. ester al glicerinei cu acidul palmitic, prezent în diverse grăsimi şi uleiuri. [Din fr. ***palmitine***].

paloáre, palori f. **1.** faptul de a fi palid; culoarea, aspectul unei persoane care are faţa palidă; (spec.) semn clinic de anemie; paliditate, gălbeneală, gălbejeală: *paloarea feţei trădau o noapte de rugăciune şi de meditaţie.* EL.; **2.** (rar) culoare ştearsă, estompată: *untdelemn p-ale cărui miros şi limpede paloare nu le dezminte soarele ... Provenţei.* OD. [Din fr. ***pâleur***].

palográf, palografe n. **1.** instrument pentru înregistrarea oscilaţiilor verticale şi orizontale ale unei nave; **2.** aparat pentru determinarea pulsaţiilor arteriale. [Din fr. ***palographe***].

palográmă, palograme f. curbă de reprezentare a oscilaţiilor unei nave, obţinută cu palograful. [Din fr. ***palogramme***].

paloniér, paloniere n. mecanism format dintr-o pîrghie cu punct de articulaţie la mijloc şi cu două pedale la extremităţi, folosită pentru dirijarea unui avion sau a unei ambarcaţii sportive. [Din fr. ***palonnier***].

páloş, paloşe n. sabie lată cu două tăişuri, uneori încovoiată la vîrf: *capul ce se pleacă, paloşul nu-l taie.* BOL. [Din magh. ***pallos***].

palótie, palotii f. (reg.) istorioară hazlie; snoavă; şotie, poznă. [Et. nec.].

palp m. v. **palpă.**

palpă, palpez vb. (tr.) **1.** a examina un bolnav prin apăsarea uşoară cu mîna a regiunilor dureroase, pentru a determina eventualele modificări în organism şi a stabili diagnosticul: *medicul ... palpă abdomenul, percută ficatul, splina.* GHEŢIE; **2.** (tehn.) a examina cu mîna sau cu palpatorul gradul de netezime al suprafeţei unui obiect. [Din fr. ***palper,*** lat. ***palpare***].

palpábil, ~i, palpabilă, ~e a. **1.** care poate fi pipăit; care poate fi constatat prin simţuri; concret: *ştie să dea ficţiunii evidenţa realităţii palpabile.* IBR.; **2.** (fig.) evident, clar, învederat: *probă palpabilă.* [Din fr. ***palpable***].

palpabilitáte f. (rar) **1.** însuşirea de a fi palpabil; **2.** (fig.) evidenţă, claritate: *acest portret ... i se redeştepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate.* CAR. [Din fr. ***palpabilité***].

palpáre, palpări f. **1.** acţiunea de a palpa şi rezultatul ei; **2.** procedeu de examinare clinică a bolnavului; palpaţie: *abdomen dureros la palpare;* **3.** (tehn.) examinare a suprafeţelor unui obiect, cu mîna sau cu palpatorul, pentru a constata gradul de netezime. [V. ***palpa***].

palpatór, palpatoare n. **1.** organ sensibil al unui aparat de măsurat şi de control, cu care se determină gradul de netezime al unei suprafeţe metalice prelucrate; **2.** dispozitiv de comandă automată a mecanismului de alimentare continuă a maşinii de ţesut cu fir de bătătură, care percepe prezenţa acestuia pe ţeava suveicii; **3.** subansamblu sau dispozitiv al unor maşini agricole care urmăreşte neregularităţile solului, dispunerea plantelor pe rînd etc., în vederea reglării organelor de lucru. [***Palpa*** + ***-tor***; cf. fr. ***palpeur***, it. ***palpatore***].

palpáţie, palpaţii f. (rar) palpare. [Din fr. ***palpation***].

pálpă, palpe f. fiecare dintre cele două antene aşezate sub maxilarul inferior la artropode şi crustacee, cu care acestea pipăie alimentele; (şi: **palp**). [Din fr. ***palpe***].

palpebrál, ~i, palpebrală, ~e a. care aparţine pleoapei, referitor la pleoapă. [Din fr. ***palpébral***].

palpít, (rar) **palpite** n. (înv.) palpitaţie; (fig.) emoţie, tresărire: *le lipseşte ... puterea imaginaţiunii şi palpitul inimei!* OD. [Din it. ***palpito***].

palpitá, palpít şi (rar) **palpitez** vb. (intr.) **1.** a bate mai puternic, a avea palpitaţii (din cauza unei emoţii, a unei boli etc.); a zvîcni: *amorul cel adevărat ... face să palpiteze inima.* FIL.; **2.** a fi stăpînit de o emoţie puternică; a fi tulburat: *fecioare pale, la ferestre deschise, palpită.* BAC.; **3.** (p. anal.) a se mişca ritmic; a pulsa; a tremura; a sclipi uşor şi intermitent; a pîlpîi, a licări: *marea palpita printre vapoare.* GAL.; *flacăra palpită;* **4.** (fig.) a se manifesta puternic; a trăi intens; a fremăta, a vibra: *sufletul lor palpita.* AL. [Din fr. ***palpiter,*** lat. ***palpitare***].

palpitánt, ~ţi, palpitantă, ~e a. **1.** (înv.; despre oameni) care palpită; **2.** care trezeşte un interes viu, care emoţionează; pasionant, captivant: *studiu estetic de palpitantă actualitate.* CAR. [Din fr. ***palpitant***].

palpitáre, palpitări f. acţiunea de a palpita şi rezultatul ei; palpitaţie: *n-apucă să i se liniştească palpitările pieptului tînăr.* AG. [V. ***palpita***].

palpitáţie, palpitaţii f. (mai ales la pl.) **1.** bătaie neregulată sau puternică, rapidă a inimii, provocată de o boală, de o emoţie, de un efort mare; senzaţie neplăcută provocată de asemenea bătăi ale inimii; palpitare; palpit: *ai dori să te privesc ca p-o icoană, să trăiesc ... cu ahurile şi palpitaţiile d-tale?* DELAVR.; *am avut palpitaţii;* **2.** (fig.) sentiment, emoţie: *i-am jertfit toate palpitaţiile inimei mele.* AL.; *cu ce palpitaţii aştepta despoierea scrutinului!* VLAH.; (şi: (înv.) **palpitaţiune**). [Din fr. ***palpitation***].

palpitaţiúne f. v. palpitaţie.

palpitátór, ~i, palpitătoáre a. (rar) tremurător, fremătător: *luminoasă şi voioasă ţi-era casa părintească ... la intrare verzii dafini o-nfloreau palpitători.* MACED. [***Palpita*** + ***-ător***].

palpitînd, ~zi, palpitîndă, ~e a. (rar) care palpită, care pîlpîie: [poliţa] *se schimbă într-o grămăjoară de cenuşă palpitîndă.* GHEŢIE. [V. ***palpita***].

palplánşă, palplanşe f. element de construcţie recuperabil, executat din lemn, din oţel sau din beton armat, care serveşte la sprijinirea peretelui unei săpături, la executarea unor ecrane de etanşare etc. [Din fr. ***palplanche***].

páltin, paltini m. **1.** numele mai multor arbori din familia aceraceelor: **a)** (şi **paltin de munte**) arbore (înalt), cu frunzele palmate, cu fructele prevăzute cu două aripi, cu lemnul alb şi rezistent, folosit la fabricarea mobilei, a unor instrumente muzicale etc.; mojdrean (*Acer pseudoplatanus*); **b)** (şi **paltin de cîmp**) arţar (*Acer platanoides*); **c)** (şi **paltin argintiu**) arbore exotic din America de Nord, foarte înalt, cu lujeri roşcaţi, muguri roşii şi frunze palmat-lobate verzi pe faţa superioară şi argintii pe cea inferioară (*Acer saccharinum*): *paltinii pe dealuri se înşir ca mîndră oaste.* EM.; **2.** lemnul acestor arbori: *era o căruţă uşoară ... cu speteze subţiri de paltin.* SAD. [Lat. ***platanus***].

paltón, paltoane n. haină de iarnă, lungă pînă la genunchi, confecţionată din stofă groasă, căptuşită, care se poartă peste celelalte haine: *îşi puse în cui paltonul ud.* EM. [Din fr. ***paletot***].

paltonáş, paltonaşe n. **1.** diminutiv al lui palton: *[i]şi atîrnă pălăria şi paltonaşul.* CAR.; **2.** (pop.) ciupag. [***Palton*** + ***-aş***].

palúdă, palude f. (înv.) baltă; mlaştină. [Din lat. ***palus, -udis***].

paludeán, ~eni, paludeană, ~ene a. (rar) palustru; **friguri paludeene,** paludism. [Din fr. ***paludéen***].

palúdic, ~ci, paludică, ~ce a. referitor la paludism; atins de paludism. // m., f. persoană care suferă de paludism; malaric. [Din fr. ***paludique***].

paludísm n. (med.) malarie; friguri palustre: *factorul delirant îl găseşte în paludism.* CĂL. [Din fr. ***paludisme***].

paludológ, ~gi, paludologă, ~ge m., f. (med.) malariolog. [De la ***paludologie***].

paludologíe f. (med.) malariologie. [Din fr. ***paludologie***].

paludós, ~şi, paludoásă, ~e a. (livr.) mlăştinos. [Din lat. ***paludosus,*** it. ***paludoso***].

paludoterapíe f. (med.) malarioterapie. [Din fr. ***paludothérapie***].

paludrínă, paludrine f. medicament sub formă de pulbere albă, cu gust amărui, puţin solubil în apă, folosit în tratamentul paludismului. [Din fr. ***paludrine***].

palústru, ~ştri, palustră, ~e a. de baltă, din regiunea bălţilor; paludean: *plante palustre;* **friguri palustre,** malarie, paludism: *din regimul rău de azi rezultă ... frigurile palustre, pelagra, anghina difterică şi alte epidemii.* EM.; **locuinţe palustre,** locuinţe lacustre. [Din fr. ***palustre,*** lat. ***palustris***].

pálux n. lac incolor care se aplică pe suprafaţa parchetului (pentru a o proteja). [Denumire comercială].

pamă, pamez vb. (franţuzism; intr.) a fi copleşit, a se pierde de emoţie, de admiraţie faţă de cineva sau de ceva. [Din fr. ***pâmer***].

pámblică f. v. panglică.

pambríu, pambriuri n. **1.** (înv.) stofă de lînă merinos: *giubeaua de pambriu albastru.* NEGR.; **2.** (reg.) testemel; năframă. [Et. nec.].

pámente, pamenţi f. **1.** (înv.) amintire, memorie: *prăznuim pamentea lor.* VARL.; **2.** (p. ext.) ceremonie religioasă pentru un mort; pomenire: *într-aceastaşi dzî să face pamentea.* DOS. [Din sl. ***pamentije***].

pamflét, pamflete n. specie literară în versuri sau în proză, cu un pregnant caracter satiric atacînd, printr-un limbaj violent şi agresiv, defecte morale, concepţii retrograde, aspecte negative ale realităţii sociale, politice etc.; (p. gener.) orice scriere cu caracter satiric (şi defăimător): *uriaşul Napoleon apare ... mai puţin decît mic în pamfletul lui Victor Hugo.* HASD.; *acest soi de pamflet, pe care-l cultivă Eminescu şi Victor Hugo, este curată poezie a mişcării de invectivă.* CĂL. [Din fr. ***pamphlet***].

pamflétar, pamfletari m. autor de pamflete; pamfletist: *nu sînteţi jurnalişti, dar nişte mişei pamfletari, nişte hulitori politici.* AL. // a. cu caracter satiric, violent, de pamflet: *dotat cu mişcări nuvelistice şi cu asprimi pamfletare.* CĂL. [Din fr. ***pamphlétaire***].

pamfletărésc, ~şti, pamfletăreáscă, ~eşti a. care aparţine, care este specific pamfletarului sau pamfletului, referitor la pamfletar sau la pamflet: *talentele publicistice şi pamfletăreşti.* ST. [***Pamfletar*** + ***-esc***].

pamfletíst, pamfletişti m. pamfletar. [***Pamflet*** + ***-ist***].

pámpa f. v. pampas.

păm̆pas, pampasuri n. cîmpie întinsă acoperită cu ierburi şi tufişuri, caracteristică regiunilor cu climă subtropicală şi temperată din America de Sud: *între dor şi ţintă se interpune parcă în sufletul sud-americanului totdeauna distanţa invincibilă a pampelor.* BL.; (şi: **pampa**). [Din fr. ***pampa,*** sp. ***pampas***, engl. ***pampas***].

pampers, pamperşi [pémpărs] m. scutec foarte absorbant, de unică folosinţă. [Din engl. ***pampers***].

pan-[1] element de compunere cu sensul „tot", „întreg". [Din fr. ***pan-***, gr. mod. ***pan-***].

pan[2]**, pani** m. **1.** titlu dat, în evul mediu, nobililor polonezi; domn (la polonezi); persoană care purta acest titlu: *pane, sosit-au cu putere un sol de la Moldova.* AL.; **2.** titlu dat marilor boieri din Moldova, mai ales; boier care purta acest titlu: *văd eu că dumneata, pan Tudor, eşti cunoscător.* SAD.; *pan Dumitraşcu Ghica, mare ban.* [Din pol. ***pan***].

panacée f. v. panaceu.

panacéu, panacee n. medicament despre care se credea (în practica alchimiştilor şi în vechea medicină) că vindecă orice boală; (p. ext.) remediu universal: (fig.) *metodă ... considerată ca un panaceu universal.* VR.; (şi: (înv.) **panacee**). [Din lat. ***panacea,*** fr. ***panacée***].

panachídă, panachide f. tăbliţă de metal, de piatră sau de lemn, folosită, în trecut, de şcolari pentru a învăţa să scrie. [Din bulg. ***panakida***, gr. mod. ***panakídos***].

panacód, panacoade n. scîndură acoperită cu o cîrpă curată, pe care se aşază bucăţile de aluat (pentru a le da formă), înainte de a le băga în cuptor; tipar pentru aluat. [Din gr. mod. ***pinakotí***].

panacodár, panacodari m. brutar care lucrează cu panacodul. [***Panacod*** + ***-ar***].

panafricán, ~i, panafricană, ~e a. care aparţine panafricanismului; care aparţine Africii (întregi), referitor la ansamblul ţărilor şi popoarelor din Africa. [Din fr. ***panafricain***].

panafricanism n. mişcare politică şi culturală care urmăreşte să instaureze sau să dezvolte unitatea şi solidaritatea popoarelor africane; doctrină a acestei mişcări. [Din fr. ***panafricanisme***].

panaghiár, panaghiare n. **1.** taler sau cutie formată din două talere suprapuse de metal (preţios) cu ornamentaţii artistice, pe care se ţine panaghia; **2.** icoana Maicii Domnului. [***Panaghie*** + *-ar*].

panaghíe, panaghii f. **1.** nume dat Fecioarei Maria; iconiţă cu chipul Fecioarei Maria; (p. ext.) engolpion; **2.** parte din pîinea în cinci colţuri care se aşază pe o măsuţă înaintea icoanei Maicii Domnului; **3.** ceremonie cu ocazia sfinţirii pîinii închinate Maicii Domnului; **4.** bucată de prescură care se mănîncă în mănăstiri, în prima săptămînă după Paşti; **5.** prescură făcută la patruzeci de zile după înmormîntarea cuiva, pe care preotul o ridică de pe masă în timpul slujbei; **a ridica cuiva panaghia, a)** a face parastas unui mort; **b)** (iron.) a înjura pe cineva de panaghie: *cîte părăstase şi panaghii, toate i le-a rădicat.* CR.; (şi: (înv.) **panaghion**). [Din sl. ***panagija***, gr. mod. ***panaghía***].

panaghíon n. v. panaghie.

panahídă, panahide şi (reg.) **panahizi** f. (înv. şi pop.) **1.** serviciu religios care se face după moartea cuiva; parastas (la patruzeci de zile de la moartea cuiva); **2.** parte a prohodului care se cîntă la scoaterea mortului din casă; **3.** (reg.) colivă; **4.** (reg.) covor care se duce la biserică; **5.** carte bisericească de ritual, cuprinzînd rînduiala slujbelor funebre. [Din sl. ***panahida***].

panamá[1], panamale f. **1.** împletitură fină făcută din frunzele unei specii de palmier din America tropicală: *un domn ..., purtînd o pălărie de panama, stătea vis-à-vis.* GHEŢIE; **2.** pălărie moale, foarte flexibilă, făcută dintr-o astfel de împletitură: *purta o panama băieţească.* SAD.; **3.** ţesătură de bumbac sau de in, care imită această împletitură, folosită la confecţionarea rochiilor, bluzelor, cămăşilor etc. [Din fr. ***panama***].

panamá[2], panamale f. scandal politic şi financiar declanşat cu ocazia săpării canalului Panama; (p. ext.) afacere frauduloasă de mari proporţii; escrocherie în stil mare. [De la ***Panama*** n. pr.].

panamericán, ~i, panamericană, ~e a. care aparţine panamericanismului; care aparţine Americii (întregi), referitor la ansamblul ţărilor şi popoarelor din cele două Americi. [Din fr. ***panaméricain***].

panamericanísm n. mişcare politică şi culturală care urmăreşte să solidarizeze statele din cele două continente americane; doctrină a acestei mişcări. [Din fr. ***panaméricanisme***].

panamericaníst, ~şti, panamericanístă, ~e a. şi m., f. (adept) al panamericanismului. [Din fr. ***panaméricaniste***].

panaméz, ~i, panameză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic statului Panama sau locuitorilor lui, referitor la Panama sau la locuitorii acestuia. // m. pl. poporul constituit ca naţiune în Panama. // m., f. persoană (originară) din Panama. [***Panama*** n. pr. + *-ez*].

panaráb, ~i, panarabă, ~e a. care aparţine panarabismului; care aparţine (tuturor) ţărilor de limbă arabă şi civilizaţiei acestora, referitor la ansamblul ţărilor arabe şi la civilizaţia acestora. [Din fr. ***panarabe***].

panarabísm n. mişcare politică şi culturală care vizează unitatea ţărilor de limbă şi de civilizaţie arabă; doctrină a acestei mişcări. [Din fr. ***panarabisme***].

panaríciu n. v. panariţiu.

panáris n. v. panariţiu.

panariţiu, panariţii n. inflamaţie purulentă acută localizată la vîrful degetelor (în jurul unghiilor); (şi: (rar) **panariciu, panaris**). [Din lat. ***panaricium***, fr. ***panaris***].

panáş, panaşuri şi **panaşe** n. **1.** mănunchi de pene (colorate) cu care se împodobea odinioară coiful sau chipiul militarilor; surguci, penaj, pompon: *un coif cu vizieră şi cu un pănaş mare resfirat.* CĂR.; (fig.) *arde ca panaşul de flăcări pe un munte.* AL.; **2.** (p. gener.) mănunchi de pene folosit ca podoabă; (şi: pop **pănaş**). [Din fr. ***panache***].

panaşát, ~ţi, panaşată, ~e a. (rar) împodobit cu panaş. [Din fr. ***panaché***].

panatenée f. pl. cea mai importantă festivitate religioasă şi politică din Atena antică, celebrată anual sau la patru ani în cinstea zeiţei Atena, cu prilejul căreia aveau loc întreceri sportive, curse de cai, concursuri poetice, muzicale etc. [Din fr. ***panathénées***].

pănă[1], pene f. **1.** fiecare dintre formaţiile epidermice cornoase care acoperă corpul păsărilor, servind la protecţia acestuia şi la zbor, alcătuite dintr-un cotor pe care sînt fixate simetric, lateral fire (pufoase): *cucule cu pene sure, ce cînţi vara prin pădure?* POP.; **a se umfla în pene,** a se îngîmfa, a se fuduli; **uşor în pene,** îmbrăcat subţire, sumar; prost îmbrăcat, zdrenţăros: *ţiganul, uşor în pene, nu-şi făcu bordei de lene.* PANN; **a lua pe cineva în** (sau **prin**) **pene,** a certa, a mustra pe cineva: *cum m-a văzut, m-a luat în pene.* POP; **2.** podoabă făcută din una sau mai multe asemenea formaţii, care se poartă la pălării; pompon, panaş: *coiful nalt cu penele.* EM.; *Gahiţa poartă beretă cu pene.* CĂL.; **3.** (pop.) podoabă pentru pălărie făcută din flori; (p. restr.) floare: *am o mîndră ca o peană.* POP.; **4.** aripă sau smoc de asemenea formaţii epidermice, cu diverse întrebuinţări în gospodărie, în special pentru uns foile de plăcintă: *trist, c-o pană mătur vatra.* BAC.; **5.** (la pl.) firele desprinse de pe cotoare, care servesc la umplerea pernelor, a saltelelor etc.; fulgi; (p. ext.) aşternut moale de pat: *le era mai drag a zăcea în pene.* B.-DEL.; *scoboară ... un ştiubei cu pene.* CR.; **6.** pană de gîscă ascuţită şi despicată la vîrf, întrebuinţată în trecut pentru scris cu cerneală; (p. ext.) toc, condei: *nu mai e loc pentru pana poetului.* VIERU; **7.** (fig.) scriere, scris; stilul unui autor; talentul de a scrie; (p. ext.) scriitor: *ar trebui să aibă pentru laude o pană epică ca a lui Omer.* SAD.; **8.** plută făcută din cotorul unei pene, folosită pentru a ţine cîrligul undiţei la adîncimea voită; **9.** (reg.) pănuşă; **10.** aripioară de peşte: *prindem frumoase ochene cu pana roşie.* SAD.; **11. categoria pană,** categorie de greutate în care intră boxerii între 57 şi 63 kg, luptătorii între 53 şi 67 kg etc.; **12.** (compuse) **pana-zburătorului,** plantă erbacee cu frunze păroase, cu flori mari, violete sau albe, fără miros (*Lunaria annua*); **pana-gîştei,** specie de muşchi[2] cu tulpina dreaptă, formînd tufe mari, verzi sau gălbui (*Hylocomium triquetrum*); **13.** bucată de lemn sau de metal în formă de prismă triunghiulară, care ajută la despicarea lemnelor, la fixarea unor piese etc.; ic; **14.** piesă de forme diferite, folosită la îmbinarea a două organe de maşină; **15.** (nav.) safran; **16.** (tipogr.) piesă care se intercalează între matriţele de linotip, pentru a le spaţia; **17.** partea ciocanului opusă capului, prelungită şi subţiată spre vîrf; **18.** partea plată a unor obiecte, a unor instrumente; lamă; **19.** beţişor cu care se strînge frînghia ferăstrăului pentru a întinde pînza; cordar; **20.** (muz.) plectru; **21.** ancie (la instrumentele muzicale de suflat); **22.** (reg.) felioară de slănină cu care se împănează carnea; **23. pană de somn,** bucată de carne de pe pîntecele sau de la coada somnului; (şi: (înv. şi reg.) **peană**). [Lat. ***pinna***].

pănă[2], pene f. **1.** oprire accidentală a funcţionării unui mecanism, a unei maşini sau a unui vehicul; defecţiune: *să sperăm ... că nu o să avem nici o pană de motor.* PETR.; **pană de cauciuc,** desumflare accidentală a cauciucului unui autovehicul; (fam.) a **lăsa în pană pe cineva,** a lăsa încurcat pe cineva: *n-o să te las în pană, dacă am promis.* PR.; **a fi** (sau **a rămîne**) **în pană,** a se lovi de o piedică în activitate; a duce lipsă de ceva; a rămîne fără bani: *în pană de inspiraţie, ... se aşează la birou.* GHEŢIE; **2.** orientare a velelor unei nave cu pînze în aşa fel încît să se opună vîntului şi să rămînă pe loc; operaţie de oprire a unei nave cu pînze. [Din fr. ***panne***].

pancalísm n. concepţie filozofică care subordonează întreaga realitate categoriei frumosului. [Din fr. ***pancalisme***].

pancártă, pancarte f. afiş de carton, de lemn, de pînză etc. pe care este scrisă o lozincă, o înştiinţare, o reclamă etc.; placardă: *îi văzusem ... pe universitarii unguri cu pancarte.* PR.; *marile victorii ale spiritului sînt discrete: doar o pancartă aninată la intrarea teatrului, doar cîteva afişe pe zidurile oraşului.* R.L. [Din fr. ***pancarte***].

páncovă, pancove f. (reg.; mai ales la pl.) **1.** gogoaşă; minciunică: *fiecare se silea să pregătească ce ştia mai bun: ... pancove, clătite.* ARG.; **2.** clătită; **3.** colţunaşi; **4.** ochiuri; **5.** omletă. [Din magh. ***pánkó***].

pancratiást, pancratiaşti m. atlet care practică pancraţiul. [Din fr. ***pancratiaste***].

pancrátţiu n. exerciţiu atletic la vechii greci, compus din trîntă şi pugilat. [Din fr. ***pancrace***].

pancreás, pancreasuri n. glandă mixtă, anexă a tubului digestiv, situată în partea superioară a abdomenului, legată prin canale de splină şi duoden, avînd o funcţie exocrină, cu rol în digestie, şi una endocrină, cu rol în sinteza glucidelor din organism: *cum secretează pancreasul meu şi glanda pituitară sucurile lor?* CĂRT. [Din lat., it. ***pancreas***, fr. ***pancréas***].

pancreátic, ~ci, pancreatică, ~ce a. care aparţine pancreasului, referitor la pancreas: *suc pancreatic.* [Din lat. ***pancreaticus***, fr. ***pancréatique***, it. ***pancreatico***].

pancreatínă f. substanţă extrasă din pancreasul animalelor şi folosită în tratamentul tulburărilor intestinale. [Din fr. ***pancréatine***].

pancreatítă, pancreatite f. boală care constă în inflamaţia pancreasului, de obicei ca o consecinţă a alcoolismului. [Din fr. ***pancréatite***].

pancromátic, ~ci, pancromatică, ~ce a. (despre plăcile şi filmele fotografice) care este sensibil la toate radiaţiile vizibile, însă în mod inegal. [Din fr. ***panchromatique***].

pancrónic, ~ci, pancronică, ~ce a. valabil pentru orice epocă. [***Pan-[1]*** + ***cronic***].

pánda m. invar. **1.** (şi **micul panda**) mic mamifer cu blana roşcată, cu pete albe şi negre, şi coada stufoasă, care trăieşte în India şi China şi se hrăneşte cu frunze şi fructe (*Ailurus fulgens*); **2.** (şi **marele panda**) mamifer de mari dimensiuni, înrudit cu ursul, cu blana albă cu pete negre, care trăieşte în Munţii Chinei şi se hrăneşte cu bambus (*Ailuropus melanoleucus*). [Din fr., engl. ***panda***].

pandajmetríe, (rar) **pandajmetrii** f. determinare a înclinării şi direcţiei straturilor geologice din adîncime. [Din fr. ***pandagemétrie***].

pandalíe, pandalii f. (pop. şi fam.; mai ales la pl.) criză de nervi, năbădaie; (p. ext.) acces de furie; toană, capriciu: *el nu s-a sinchisit de pandoliile ei.* CAR.; *au apucat-o pandaliile, s-a amorezat de unul şi a fugit ... de-acasă.* PR.; (şi: **pandolie**). [Et. nec.: cf. ***Pantelimon*** n.pr.].

pandánt, pandante n. **1.** ornament care atîrnă dintr-o boltă de piatră sau dintr-un acoperiş de lemn; **2.** pictură, sculptură, relief sau ornament pereche, în relaţie simetrică cu altul: *această stampă este pandantul celeilalte;* **3.** (p. gener.) lucru care este comparabil, egal, simetric cu altul: *Fichte realizează ... un pandant al viziunii monadologice leibniziene.* BL.; (şi **pendant**). [Din fr. ***pendant***].

pandantív, pandantive n. **1.** bijuterie care se poartă la gît, atîrnată de un lănţişor sau de o panglică; **2.** element arhitectural în formă de triunghi sferic cu vîrful în jos, situat între arcele mari care susţin o cupolă, făcînd trecerea de la planul pătrat al încăperii la cel circular al unei calote sau al unei turle: *dasupra ... stă aşezată, cu ajutorul unor triunghiuri boltite sau pendentive, cupola centrală.* OD.; (şi: (înv.) **pendentiv**). [Din fr. ***pendentif***].

pandécte f. pl. digeste: *studia acum pandectele şi dreptul economic.* CĂL. [Din lat. ***pandectae***, fr. ***pandectes***].

pandeláş, pandelaşe n. (reg.) dans popular românesc, de tipul brîului; melodia acestui dans. [De la ***Pandele*** n. pr. + *-aş*].

pandémic, ~ci, pandemică, ~ce a. (despre boli) (cu caracter) de pandemie. [Din fr. ***pandémique***].

pandemíe, pandemii f. epidemie care se extinde pe un teritoriu foarte mare, cuprinzînd mai multe

ţări, continente: *a fost o pandemie gripală.* [Din fr. ***pandémie***].

pandemóniu, pandemonii n. (livr.) **1.** capitala imaginară a infernului; loc de reuniune a demonilor; **2.** (fig.) loc unde domnesc viciile, corupţia, dezordinea; reuniune de oameni răi, scelerați, care pun la cale fapte reprobabile; **3.** (fig.) adunare zgomotoasă, dezordonată: *dispute între învăţaţii pandemoniului nostru literar.* NEGR. [Din fr. ***pandémonium***].

pandişpán, pandişpane n. prăjitură pufoasă, preparată din făină, ouă şi zahăr, cu adaos de substanţe aromatice. [Din gr. mod. ***pandespáni;*** cf. fr. ***paine d'Espagne***].

pandít, pandiţi m. titlu dat în India, iniţial învăţaţilor, exegeţilor brahmani, fondatorilor de secte, azi, şi savanţilor laici; persoană purtînd acest titlu: *profesorul, un pandit miop, îi corecta traducerea.* EL. [Din fr. ***pandit***].

pandocrátor n. v. pantocrator.

pandolíe f. v. pandalie.

pandóră, pandore f. vechi instrument muzical cu coarde, asemănător cu lăuta. [Din fr. ***pandore***].

pandúr, panduri m. 1. soldat din corpurile armatei în ţările stăpînite de habsburgi, în secolul al XVIII-lea; **2.** soldat dintr-un corp de oaste muntenească neregulată, în secolul al XIX-lea; (spec.) luptător din oastea lui Tudor Vladimirescu: *Grigore Ghica puse temelia armatei româneşti, organizînd trupul de panduri.* BĂLC.; *Tudor domnul vine-n frunte, cu mulţime de panduri.* COŞB.; **3.** (înv. şi pop.) haiduc: *toţi voinici, aleşi panduri, oaspeţi ageri de păduri.* POP.; **4.** poliţist, jandarm (după desfiinţarea vechii miliţii naţionale): *vin pandurii să mă ducă într-un mijloc de oraş.* POP. [Din sb. ***pandur,*** magh. ***pandúr***].

panduríme f. mulţime de panduri; (spec.) luptători din armata lui Tudor Vladimirescu: *Tudor ... începe a scula pandurimea.* GHICA. [***Pandur*** + ***-ime***].

pané a. invar. (despre carne, peşte, caşcaval etc.) prăjit în grăsime după ce a fost dat prin făină, ou şi pesmet. [Din fr. ***pané***].

panegíric, panegirice n. **1.** discurs public, la vechii greci şi la romani, în care se elogiază o personalitate (contemporană autorului sau defunctă), se preamăresc faptele eroice ale strămoşilor etc.; **2.** (p. ext.) laudă (exagerată), elogiu (excesiv); apologie; (p.ext.) laudă linguşitoare: *să fac o apologie, să scriu un panegiric acestor pitici.* BOL.: **3.** scriere hagiografică cu caracter didactic, cuprinzînd laude la adresa unui sfînt, ierarh sau părinte al bisericii. [Din fr. ***panégyrique***].

panegiríst, panegirişti m. autor de panegirice; persoană care aduce laude exagerate (şi nemeritate) la adresa cuiva sau a ceva: [a] *devenit deodată panegirist.* CĂL. [Din fr. ***panégyriste***].

panél[1], panele n. placă de lemn, cu miez de şipci sau de scînduri înguste, acoperit pe ambele feţe cu furnir, folosită la fabricarea mobilei, a tîmplăriei de interior etc. [Din germ. ***Pannel***].

panel[2] n. **1.** eşantion stabil, reprezentativ al unei populaţii de la care se culeg date pentru anumite cercetări, în special privind activităţi de marketing: *persoane din panelul de anchetă.* A.; **2.** secţiune a unei conferinţe, a unei reuniuni; (spec.) reunire cu un scop precis a unor grupuri de experţi; **3.** (inform.) tablou de comandă, de instrucţiuni. [Din engl., fr. ***panel***].

panelénic, ~ci, panelenică, ~ce a. care aparţine panelenismului; care aparţine întregii Grecii, referitor la întreaga Grecie; panelenistic: *jocuri panelenice.* [Din fr. ***panhellénique***].

panelenísm n. mişcare politică şi culturală care urmăreşte regruparea tuturor grecilor într-un singur stat; doctrină a acestei mişcări: *ideile de panelenism ce Ispilant şi căpitanii lui le manifestau.* FIL. [Din fr. ***panhellénisme***].

panelenístic, ~ci, panelenistică, ~ce a. panelenic: *poemele hemerice şi chiar instituţia panelenistică a jocurilor olimpice n-au putut înrădăcina ... principiul naţionalităţilor.* LOV. [***Pan-[1]*** + ***elenistic***].

panenteísm n. concepţie panteistă potrivit căreia totul există în Dumnezeu, fără ca Dumnezeu să se împartă în toate lucrurile. [Din fr. ***panentheisme,*** it. ***panenteismo***].

panér, panere n. **1.** coş mic (de nuiele, de papură etc.), în care se transportă sau se păstrează mai ales alimente: *aşază plantele într-un paner.* AL.; **2.** (reg.) trăsură uşoară cu coşul din nuiele: *să se pregătească panerul cu cei doi căişori murgi.* SAD. [Din gr. mod. ***panéri***].

paneráş, paneraşe n. diminutiv al lui paner: *o fetiţă c-un paneraş de flori se tot milogeşte pe lîngă noi.* VLAH. [***Paner*** + ***-aş***].

paneuropeán, ~eni, paneuropeană, ~ene a. care aparţine paneuropenismului; care cuprinde toate ţările din Europa; referitor la toate ţările Europei: *instituţii paneuropene.* [Din fr. ***paneuropéen***, engl. ***paneuropean***].

paneuropenísm n. mişcare politică şi culturală care susţine unitatea europeană; doctrină a acestei mişcări. [Din fr. ***paneuropéanisme***].

panevgheníe, panevghenii f. (grecism) termen reverenţios de adresare către un boier: *a panevgheniei tale ... slugă.* FIL. [Din gr. mod. ***panevgheneia***].

panfobíe, panfobii f. (med.) stare de teamă extremă faţă de tot ceea ce se petrece în jur, însoţită adesea de dezorientare. [Din fr. ***panphobie***].

pangár, pangare n. **1.** masă pe care se vînd lumînările în biserică; (p. ext.) vînzare a lumînărilor în biserică; venit obţinut din această vînzare: *un călugăr tînăr ... veghea la pangar, lîngă intrare.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) chioşc în preajma unui lăcaş sfînt, în care se vînd lumînări, icoane, candele etc. [Din gr. mod. ***pankári***].

pangeá, pangele f. (reg.) numele a două legume din familia chenopodiaceelor: **a)** sfeclă (*Beta vulgaris*); **b)** (şi **sfeclă pangele**) sfeclă roşie (*Beta rubra*). [Din turc. ***pancar*** „sfeclă"].

pangenéză f. teorie evoluţionistă (elaborată de Ch. Darwin), care explică mecanismul eredităţii prin existenţa unor particule mici, germeni sau gemule, provenite din celulele întregului organism ce provoacă formarea unei părţi analoage celei din care provin. [Din fr. ***pangenese***].

pangermánic, ~ci, pangermanică, ~ce a. şi m., f. pangermanist. [Din fr. ***pangermanique***].

pangermanísm n. mişcare politică şi culturală care susţine unirea tuturor populaţiilor de rasă germană într-un singur stat; doctrină a acestei mişcări: *se dovedise unul din cei mai zeloşi propagatori ai pangermanismului.* GHEŢIE. [Din fr. ***pangermanisme***].

pangermaníst, ~şti, pangermanistă, ~e a. **1.** care aparţine pangermanismului, referitor la pangermanism; pangermanic; **2.** (şi m., f.) (persoană) care susţine pangermanismul; pangermanic. [Din fr. ***pangermanist***].

panglicár, panglicari m. **1.** (înv.) persoană care face sau vinde panglici; **2.** artist de circ care face scamatorii (cu panglici): *se strîngeau acolo ... cîntăreţi şi panglicari.* CAR.; **3.** (fig.; fam.) şarlatan, escroc: *se deosebesc adevăraţii reformatori de panglicarii ce vor să ia ochii mulţimii.* EM. [***Panglică*** + ***-ar***].

pánglică, panglici şi (pop.) **panglice** f. **1.** fişie îngustă de mătase, de bumbac, de catifea etc., folosită ca podoabă în confecţii, în pasmanterie etc.: *tînărul Goe poartă ... pălărie de paie, cu inscripţia pe pamblică.* CAR.; *avusese părul lung, înnodat în panglici.* CĂL.; **2.** fişie îngustă de bumbac sau de mătase, îmbibată cu tuş, folosită la maşina de scris şi la diverse aparate înregistratoare; **3.** (p. gener.) fişie, şuviţă; bandă: *înlătur din cînd în cînd panglicile de şpan.* PR.; **4.** bandă îngustă (şi flexibilă) de metal sau de alt material, avînd diverse întrebuinţări: *ferăstrău cu panglică;* **5.** bandă îngustă de oţel, gradată, folosită la măsurarea distanţelor; ruletă; **6.** (fig.) şir neîntrerupt (de cuvinte); înşiruire: *trebuia să întrerup ... panglica sonoră.* GHEŢIE; **7.** (zool.; pop.) tenie (*Taenia*); (şi: (reg.) **pamblică**). [Din magh. ***pántlika***].

panglicárie, panglicării f. **1.** (înv.) fabrică sau prăvălie de panglici; **2.** cantitate mare, grămadă de panglici; **3.** scamatorie (cu panglici); **4.** (fig.) şarlatanie; intrigă. [***Panglicar*** + ***-ie***].

pangliceá, panglicele f. (reg.) panglicuţă: *n-am pus mărgele, nici la coadă panglicele.* POP. [***Panglică*** + ***-ea***].

panglicúţă, panglicuţe f. diminutiv al lui panglică; panglicea: *băieţelul scoate capul cu panglicuţe.* CAR. [***Panglică*** + ***-uţă***].

pangolín, pangolini m. (la pl.) gen de mamifere tropicale din ordinul edentatelor, cu corpul acoperit cu solzi cornoşi, care trăiesc în Africa şi în sudul Asiei şi se hrănesc cu insecte (*Manis*); (şi la sg.) animal din acest gen. [Din fr. ***pangolin***].

pánic, panică a. (înv.) care se produce brusc, care tulbură puternic: *o spaimă panică stăpînise toate minţile.* BĂLC.; *marea intensitate a vieţii fiziologice ... duce la un sentiment panic.* CĂL. // f. (stare de) spaimă mare, subită, adesea neîntemeiată, de care este cuprinsă o persoană sau o colectivitate: *incendiul a produs panică printre cetăţeni.* CAR.; **a intra în panică,** a se alarma, a se speria foarte tare: *intră în panică observînd că Natalia nu e acasă.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***panikós,*** fr. ***panique,*** germ. ***Panik***].

panicá, panichez vb. **1.** (tr.) a induce panică: *el i-a panicat pe toţi;* **2.** (refl.) a intra în panică: *n-ai motive să te panichezi.* [Din fr. ***paniquez***].

panicárd, ~zi, panicardă, ~e m., f. persoană cuprinsă (nejustificat) de panică (influenţînd şi pe alţii); panicos. // a. care exprimă, care trădează panică; panicos: *zvonuri panicarde.* [Din fr. ***paniquard***].

panicát, ~ţi, panicată, ~e a. cuprins de panică: *făpturi panicate strigau.* [Din fr. ***paniqué***].

panicós, ~şi, panicoásă, ~e a. şi m., f. (fam.) panicard: *aţi devenit nişte panicoşi.* [***Panică*** + ***-os***].

panícul, panicule n. **1.** tip de inflorescenţă în formă de ciorchine compus, cu axul principal şi cu ramurile secundare ramificate, purtînd flori, spiculeţe sau capitule; racem compus; (de ex. la ovăz, liliac etc.); **2.** (med.) **panicul adipos,** ţesut subcutanat constituit din lobuli de grăsime, care se dezvoltă în obezitate şi adipoză; (şi: **panicúlă**). [Din fr. ***panicule***].

paniculát, ~ţi, paniculată, ~e a. (despre plante) cu florile în panicul, cu panicul; (despre inflorescenţe) în formă de panicul. [Din fr. ***paniculé***].

panículă f. v. panicul.

paniér, paniere n. jupon cu balene, folosit pentru a ţine fusta înfoiată pe şolduri; (p. ext.) rochie cu un asemenea jupon: *o Otilie din alte vremuri ..., în rochie cu panier.* CĂL. [Din fr. ***panier***].

panifică, panífic vb. (tr.) a transforma făina în pîine, cornuri, chifle etc.; a efectua procesul de panificaţie. [Din fr. ***panifier***].

panificábil, ~i, panificabilă, ~e a. (despre făină) care poate intra în procesul de panificaţie. [Din fr. ***panifiable*** (după *panifica*)].

panificáre, (rar) **panificări** f. acţiunea de a panifica şi rezultatul ei; panificaţie. [V. ***panifica***].

panificáţie, panificaţii f. (proces de) transformare a făinii de grîu şi de secară în pîine, cornuri etc.; panificare; (şi: (înv.) **panificaţiune**). [Din fr. ***panification***].

panificaţiúne f. v. panificaţie.

panislámic, ~ci, panislamică, ~ce a. care aparţine panislamismului, referitor la panislamism; care aparţine tuturor ţărilor islamice, referitor la ansamblul ţărilor islamice. [Din fr. ***panislamique***].

panislamísm n. mişcare politică şi religioasă care susţine unirea tuturor popoarelor musulmane sub o singură autoritate şi solidaritatea acestora în faţa expansiunii culturale şi politice occidentale; doctrină a acestei mişcări. [Din fr. ***panislamisme***].

panlogísm n. doctrină filozofică după care raţionalul şi realul sînt noţiuni identice, relaţiile logice reprezentînd esenţa realităţii. [Din fr. ***panlogisme***].

panlogíst, ~şti, panlogistă, ~e a. care aparţine panlogismului, referitor la panlogism: *concepţie panlogistă.* // m., f. adept al panlogismului. [De la ***panlogism***].

panmieloftizíe, panmieloftizii f. boală a măduvei osoase care duce la scăderea pînă la dispariţie a celulelor hematopoietice, în urma unor traumatisme, a acţiunii unor agenţi toxici sau infecţioşi. [Din fr. ***panmyélophtisie***].

panmixíe, panmixii f. încrucişare genetică întîmplătoare între doi indivizi de sex opus. [Din engl. ***panmixia***].

pannaturísm n. concepţie care susţine că, în afară de realităţile naturii, nu există nimic altceva. [***Pan-***[1] + ***naturism***].

panoftalmíe, panoftalmii f. infecţie supurativă acută, cuprinzînd în întregime ochiul, putînd duce la atrofia globului ocular. [Din fr. ***panophtalmie***].

panón, ~i, panonă, ~e m., f. persoană (originară) din vechea Panonie. // m. pl. populaţia Panoniei (situată între Alpi şi Dunăre). [De la ***Panonia***].

panoniân, ~eni, panoniană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) epoca pliocenului din Podişul Transilvaniei şi din bazinul panonic, echivalent cu subetajul superior al sarmaţianului din Europa orientală; serie de straturi geologice din această epocă. [Din fr. ***pannonien***].

panónic, ~ci, panonică, ~ce a. care aparţine Panoniei, referitor la Panonia; originar din Panonia: *popoare panonice.* [***Panonia*** n. pr. + *-ic*].

panoplíe, panoplii f. **1.** colecţie de arme (luate ca trofeu) aranjate pe un panou; panoul pe care sînt aşezate aceste arme: *văd floretele scoase din panoplie.* AL.; **2.** colecţie de obiecte care servesc la practicarea unor sporturi, de trofee vînătoreşti sau sportive etc., expuse pe un panou: *între ferestre ... o panoplie de scrimă: măşti, florete, mănuşi.* PETR.; **3.** armura completă a unui cavaler medieval. [Din fr. ***panoplie***].

panóptic, panoptice n. **1.** clădire astfel construită încît interiorul ei să poată fi cuprins dintr-o singură privire; **2.** expoziţie, muzeu; panoramă: *panopticum cu figuri de ceară;* (şi: (livr.) **panopticum**). [Din fr. ***panoptique,*** germ. ***Panoptikum***].

panópticum n. v. panoptic.

panoramá, panoramez vb. (tr.) **1.** (cin.) a realiza un panoramic; **2.** a descrie pe larg; a relata cu amănunte. [Din engl. ***panoram***].

panoramáre, panoramări f. acţiunea de a panorama şi rezultatul ei. [V. ***panorama***].

panorámă, panorame f. **1.** vastă priveliştе din natură, văzută din depărtare şi de la înălţime: *se desfăşoară la picioarele drumeţilor panorama ... Sinaiei.* CAR.; **2.** (fig.) prezentare de ansamblu a unui complex de situaţii, de evenimente; frescă: *autorul face panorama pitorească a Iaşului.* CĂL.; **3.** tablou mare circular, desfăşurat pe pereţii unei rotonde, care, primind lumina de sus, special dirijată, creează spectatorului aflat în mijlocul încăperii iluzia unei imagini reale; (p. ext.) clădire circulară în care se află un asemenea tablou: *mintea cititorului ... ar vedea, ca într-o panoramă.* OD.; **4.** spectacol de bîlci cu scamatorii, acrobaţii etc.; baracă (circulară) în care are loc un asemenea spectacol: *mi-l închipui rupînd lanţuri într-o panoramă de bîlci.* GHEŢIE; **5.** (fam.) ceartă, scandal care atrage pe curioşi: *tot cătunul se strîngea la panoramă.* SOR.; ***a (se) face de panoramă***, a (se) face de rîs; **6.** (rar) panoptic. [Din fr. ***panorama,*** germ. ***Panorama,*** it. ***panorama***].

panorámic, ~ci, panoramică, ~ce a. de panoramă, referitor la panoramă: *perspectivă panoramică;* **fotografie panoramică**, fotografie cuprinzînd un peisaj vast, luată de obicei din avion; **ecran panoramic,** ecran cinematografic, semicircular, cu lăţimea mult mai mare decît înălţimea. // n. (cadru vizual cuprinzător obţinut prin) rotirea aparatului de filmat sau a camerei de luat vederi în jurul unui ax fix. [Din fr. ***panoramique***].

panortodóx, ~cşi, panortodoxă, ~e a. referitor la toate bisericile ortodoxe; al întregii ortodoxii. [***Pan-***[1] + ***ortodox***].

panóu, panouri n. **1.** placă de lemn, de material plastic sau de carton, bucată de pînză etc., pe care se lipesc afişe, fotografii, se scriu lozinci etc.: *urcă pe podiu şi fixă cu pioneze cele şapte planşe ... pe panourile aflate acolo.* GHEŢIE; **2.** porţiune (plană) a unei construcţii, limitată de rest prin elemente de altă culoare ori din alt material; **3.** placă dreptunghiulară pe care este fixat coşul la jocul de baschet; **4. panou de tragere,** foaie de carton sau pînză întinsă pe un cadru de lemn, pe care sînt trasate cercuri concentrice, folosit ca ţintă la exerciţiile de tragere cu arma; **5.** element de construcţie în formă de perete (plin sau alcătuit din bare), care se asamblează cu elemente similare pentru a forma un sistem tehnic, o construcţie etc.; **6. panou de comandă,** placă de marmură, de bachelită etc. pe care sînt concentrate aparatele de comandă, de măsurat şi de semnalizare ale unui proces tehnologic; tablou de comandă; **7. panou solar,** dispozitiv folosit în captarea radiaţiei solare şi convertirea ei în energie calorică, electrică etc. [Din fr. ***panneau***].

panpsihísm n. concepţie potrivit căreia întreaga materie ar fi însufleţită şi înzestrată cu psihic, cu un anumit grad de conştiinţă. [Din fr. ***panpsychisme***].

panrománic, ~ci, panromanică, ~ce a. care aparţine, care este comun (tuturor) popoarelor sau limbilor romanice ori neolatine, referitor la popoarele sau la limbile romanice ori neolatine. [***Pan-***[1] + ***romanic***].

panromânism n. (rar) mişcare politică şi culturală care susţine unirea tuturor românilor într-un singur stat sau solidaritatea acestora; doctrină a acestei mişcări. [***Pan-***[1] + ***românism***].

pansá, pansez vb. **1.** (tr. şi refl.) a aplica un pansament; a bandaja: *rănitul fu ... pansat provizoriu.* CĂL.; *îi pansase arcada spartă.* ST.; **2.** (rar; tr.) a ţesăla: *argaţii nu uitau să dea grăunţe calului şi să-l panseze.* SAD. [Din fr. ***panser***].

pansăj, pansaje n. faptul de a ţesăla un animal. [Din fr. ***pansage***].

pansaméntt, pansamente n. **1.** faptul de a (se) pansa; mijloc de protecţie contra infecţiilor, traumatismelor etc. şi de tratare a unei răni, prin aplicarea unor medicamente şi acoperirea acesteia cu vată şi tifon: *se pricepe la pansamente;* **2.** medicament sau material folosit la pansare; bandaj: *învaţă să schimbe pansamentele.* MAIOR.; **pansament gastric,** medicament (sau, p. ext., aliment) destinat protejării mucoasei stomacului împotriva efectelor acidului gastric: *calciu carbonic, pansament gastric eficace ..., dar, pentru că produce constipaţie, afară cu el.* GHEŢIE. [Din fr. ***pansement***].

pansáre, pansări f. acţiunea de a (se) pansa şi rezultatul ei; bandajare. [V. ***pansa***].

pansát, ~ţi, pansată, ~e a. acoperit cu pansament: *deget pansat.* [V. ***pansa***].

panseá, pansele f. numele a două plante erbacee decorative din familia violaceelor: **a)** plantă cu tulpina mică şi ramificată, cu flori nemirositoare, alcătuite din cinci petale inegale, de culori variate; panseluţă (*Viola wittrockiana*): *pansele negre, catifelate pe marmora albă s-au veştejit.* BAC.; **b)** (şi **pansea sălbatică**) catifeluţă; trei-fraţi-pătaţi (*Viola tricolor*). [Din fr. ***pensée***].

panselúţă, panseluţe f. **1.** diminutiv al lui pansea; **2.** pansea (*Viola wittrockiana*). [***Pansea*** + *-uţă*].

panséu, panseuri n. (de obicei iron.) cugetare, părere; maximă, sentinţă: *Şerica citi prietenilor un panseu.* CĂL. [Din fr. ***pensée***].

pansexualísm n. teorie care plasează instinctul sexual în centrul vieţii psihice: *concepţia sa, pură ca scînteierea unei aureole, e departe de orice pansexualism gnostic.* BL. [Din fr. ***pansexualisme***].

pansinuzíţă, pansinuzite f. inflamaţie a tuturor sinusurilor oaselor craniene. [Din fr. ***pansinusite***].

pansión n. v. pension.

pansív, ~i, pansivă, ~e a. (de obicei iron.) meditativ, gînditor: *apăru ... cu un aer pansiv.* FIL. [Din fr. ***pensif***].

pansláv, ~i, panslavă, ~e a. care aparţine (tuturor) popoarelor slave, referitor la (toate) popoarele slave; panslavist. [Din fr. ***panslave***].

panslavísm n. mişcare politică, religioasă şi culturală care susţine unirea tuturor popoarelor slave sub autoritatea Rusiei sau solidaritatea tuturor slavilor; doctrină a acestei mişcări. [Din fr. ***panslavisme***].

panslavíst, ~şti, panslavistă, ~e a. **1.** care ţine de panslavism, referitor la panslavism; care aparţine tuturor slavilor, referitor la ansamblul ţărilor slave; panslav; **2.** (şi m., f.) (persoană) care susţine panslavismul. [Din fr. ***panslaviste***].

panspermíe, panspermii f. **1.** teorie privind originea vieţii, formulată în antichitate (de Anaxagora), potrivit căreia în spaţiu ar exista răspîndiţi spori rezistenţi ai unor forme de viaţă, care pot trece de la un corp terestru la altul, transmişi îndeosebi cu ajutorul meteoriţilor; **2.** fiertură sau coptură din diverse seminţe de cereale şi fructe, consumată de vechii greci în ritualurile recoltei, pentru a dobîndi puterea conţinută în acele seminţe şi fructe. [Din fr. ***panspermie***].

pantagruélic, ~ci, pantagruelică, ~ce a. (livr.; despre poftă, foame) care aminteşte de Pantagruel; extraordinar, devorant; (despre ospeţe) foarte îmbelşugat: (adv.) *se scoală, mănîncă pantagruelic, apoi porneşte la şcoală.* CĂL. [Din fr. ***pantagruélique***].

pantahúză, pantahuze f. (înv. şi fam.) listă de subscripţie cu care se strîng fonduri pentru construirea sau repararea unei biserici, pentru o operă de binefacere etc.; cutie sigilată în care se adună astfel de fonduri: *povestea unui preot care a despuiat ... de banii strînşi cu pantahuza pentru biserică.* CĂL.; **a umbla cu pantahuza, a)** a umbla (cu o listă de subscripţie) pentru a strînge fonduri; **b)** a umbla din casă în casă, purtînd vorbe, minciuni. [Din gr. mod. ***pantahúsa***].

pantalón, pantaloni m. **1.** (de obicei la pl.) obiect de îmbrăcăminte care acoperă corpul de la brîu în jos, îmbrăcînd fiecare picior în parte; nădrag: *avea pantaloni ... bufanţi.* PR.; **2.** izmene; chiloţi; **3.** piesă de tablă, goală în interior, folosită la bifurcarea conductelor sau a canalelor de fum, la centralele hidraulice, termice etc. [Din gr. mod. ***pantalóni,*** fr. ***pantalon***].

pantalonádă, pantalonade f. (livr.) comedie burlescă; (p. ext.) bufonerie: *pantalonadele bufonilor şi arlechinilor.* CAR. [Din fr. ***pantalonnade***].

pantalonár, pantalonari m. **1.** denumire depreciativă dată de boierii conservatori din sec. al XIX-lea (care purtau anteriu şi işlic) tinerilor progresişti care adoptaseră îmbrăcămintea occidentală: *nenorocirile ne vin, cum se zicea la 1848, de la bonjurişti, de la pantalonari.* GHICA; **2.** (pop.) nume depreciativ dat de ţărani celor îmbrăcaţi orăşeneşte; nădrăgar; (spec.) orăşean, tîrgoveţ: *mai erau şi alţi pantalonari în sat: perceptorul, casierul, învăţătorul.* SAD.; **3.** (rar) croitor specializat la confecţionarea pantalonilor. [***Pantalon*** + *-ar*].

pantalonáş, pantalonaşi m. (de obicei la pl.) **1.** diminutiv al lui pantalon; **2.** pantalon (scurt) pentru copii; **3.** chiloţi pînă la glezne, împodobiţi cu volane de dantelă, pe care îl purtau femeile (sub rochie): *încă nu aveau curajul să arate ... pantalonaşii albi legaţi cu panglici de glezna piciorului.* PETR. [***Pantalon*** + *-aş*].

pantasíe f. v. fantazie.

pántă[1] f. v. bantă.

pántă[2]**, pante** f. **1.** porţiune de teren înclinată, constituind de obicei versantul unor forme de relief pozitive; coastă, clină, povîrniş: *o brişcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap.* REBR.; **în pantă,** înclinat, pieziş: *făcură cîţiva paşi pe o stradă în pantă.* ST.; **a cădea** (sau **a aluneca**) **pe panta ...,** a se lăsa antrenat de ...; a se îndrepta spre ...: *nu cade pe panta neseriozităţii.* CĂL.; **2.** unghi ascuţit format de o dreaptă cu o orizontală sau cu un plan orizontal; tangenta trigonometrică a acestui unghi; înclinare faţă de orizontală. [Din fr. ***pente***].

pántă[3] f. v. pată.

panteísm n. **1.** concepţie filozofică monistă care uneşte sau identifică pe Dumnezeu cu natura, cu

lumea: *A.D.Xenopol ... a dezvoltat mai cu samă panteismul brahmanilor.* EM.; **2.** divinizare, adorare a naturii: *toamna ... sugerează panteismul fructifer ... al lui L. Blaga.* CĂL. [Din fr. ***panthéisme***].

panteíst, ~şti, panteístă, ~e a. care aparţine panteismului, referitor la panteism; care susţine, care cultivă panteismul; panteistic: *revelaţia a fost Chabu, un suflet panteist.* EL. // m., f. adept al panteismului: *poetul se revela un panteist bucolic.* CĂL. [Din fr. ***panthéiste***].

panteístic, ~ci, panteístică, ~ce a. (rar) panteist: *adevărata originalitate stă în a fi intuit ... o poezie panteistică rece, carbonică.* CĂL. [Din germ. ***pantheistisch***].

pantelíi f. pl. sărbătoare populară în onoarea Sfîntului Pantelimon, ocrotitorul de arsuri şi de boli inflamatorii, care cade şapte zile înainte şi şapte zile după Sfîntul Ilie (13 şi 27 iulie). [Contaminare între ***Pantelimon*** şi ***Ilie***].

panteón, panteonuri şi (rar) **panteoane** n. **1.** templu consacrat de greci şi de romani cultului tuturor zeilor; **2.** (p. ext.) totalitatea divinităţilor unei mitologii sau ale unei religii: *un panteon dac cu şase zei, dintre care unul cu cap de bour.* CĂL.; *panteonul roman conţinea vreo 10.000 de zei;* **3.** monument naţional în care sînt depuse rămăşiţele pămînteşti ale oamenilor iluştri: *Panteonul de la Paris;* **4.** (p. ext.) totalitatea oamenilor iluştri dintr-o ţară sau din lume: *numele meu* [va fi] *în panteonul istoriei.* PETR. [Din fr. ***panthéon***].

pantéră, pantere f. numele a două mamifere carnivore din familia felidelor, agile şi feroce, cu blana gălbuie-roşcată cu pete închise: **a)** unul care trăieşte în Asia şi Africa; leopard, pardos, pardal (*Felis pardus*): *chiar pantera, pisicioasă, însă crudă ca femeia, se trăgea din a lui cale.* MACED.; **b)** celălalt care trăieşte în America de Sud şi în sudul Statelor Unite; jaguar (*Felis onca*); **panteră neagră,** specie de leopard cu blana neagră, care trăieşte în insulele din sud-estul Asiei. [Din fr. ***panthère***].

pantín, pantini m. (înv.) **1.** jucărie reprezentînd o figură de carton, comică, ale cărei membre se pun în mişcare cu ajutorul unui fir: *dansul pantinilor;* **2.** (fig.) persoană care gesticulează fără rost, ridicol; **3.** (fig.) persoană neserioasă, om pe care nu se poate conta. [Din fr. ***pantin***].

pantocrátor n. icoană pictată în bisericile ortodoxe pe bolta naosului, reprezentînd pe Isus Hristos ca Dumnezeu şi împărat al lumii, binecuvîntînd; (p. ext.) cupola naosului, pe care se află această icoană pictată: *în mijlocul bisericii, sub pantocrator, stete mitropolitul Cozma.* UR.; (şi: (rar) **pandocrator**). [Din gr. mod. ***pantokrátor***].

pantóf, pantofi m. încălţăminte de piele, de pînză etc., care acoperă laba piciorului pînă la gleznă: *ajunsese o pereche de pantofi să coste aproape cît un salariu.* PR. [Din germ. ***Pantoffel***].

pantofár, pantofari m. meseriaş care se ocupă cu confecţionarea şi cu repararea încălţămintei; cizmar; negustor de încălţăminte: *o angajase în vară pe ... fata unui pantofar sărac.* GHEŢIE. // n. (pl. **pantofare**) obiect de mobilier cu rafturi pentru încălţăminte. [***Pantof*** + *-ar*].

pantofăreásă, pantofărese f. soţia pantofarului. [***Pantofar*** + *-easă*].

pantofărie[1]**, pantofării** f. meseria pantofarului. [***Pantofar*** + *-ie*].

pantofărie[2]**, pantofării** f. **1.** atelierul pantofarului; cizmărie; (p. ext.) magazin unde se vinde încălţăminte; **2.** (la sg.) mulţime de pantofi: *mă deranja pantofăria de la intrare.* [***Pantof*** + *-ărie*].

pantofiór, pantofiori m. diminutiv al lui pantof: *femei planturoase ... în pantofiori delicaţi.* CĂRT. [***Pantof*** + *-ior*].

pantográf, pantografe n. **1.** instrument constituit din patru tije articulate, servind la reproducerea mecanică a unui desen, a unui plan etc. la aceeaşi scară sau la scară diferită; **2.** dispozitiv montat pe acoperişul unui vehicul electric (tramvai, tren etc.), destinat captării curentului de la reţeaua de fire electrice; troleu; **3.** dispozitiv pentru măsurarea conturului unor excavaţii, galerii, tunele etc. [Din fr. ***pantographe***].

pantográfic, ~ci, pantografică, ~ce a. care aparţine pantografiei, referitor la pantografie. [Din fr. ***pantographique***].

pantografíe f. reproducere cu ajutorul pantografului; tipar înalt. [Din fr. ***pantographie***].

pantométru, pantometre n. instrument topografic cu care se măsoară unghiurile orizontale. [Din fr. ***pantomètre***].

pantomím, ~i, pantomímă, ~e m., f. **1.** f. exprimare a ideilor şi a sentimentelor prin mimică, prin gesturi, prin dans; (p. ext.) ansamblu de gesturi, de mişcări prin care se exprimă idei şi sentimente: *după pantomima ce-l văd făcînd, aş giura că-i în corespondenţă cu dînsa.* AL.; **2.** f. reprezentaţie teatrală în care acţiunea dramatică se exprimă prin mimică, prin gesturi, prin dans; mimodramă; piesă de teatru creată şi jucată în acest gen: *o sală de teatru ... ca să gioace pantomima.* NEGR.; *pantomimă în care vedem pe un fierar furios ..., ducîndu-se să-şi bată nevasta.* CĂL. // m. actor care exprimă idei şi sentimente numai prin gesturi, mimică, dans; mim: *este un pantomim excepţional.* [Din fr. ***pantomime***, germ. ***Pantomime***].

pantomímic, ~ci, pantomimică, ~ce a. de pantomimă, exprimat prin mimică şi prin gesturi: *drama e pantomimică.* CĂL. [Din fr. ***pantomimique***].

pantopón n. substanţă analgezică sub formă de pulbere brună, cu gust amar, extrasă din opiu. [Din fr. ***pantopon***].

pantróp, ~i, pantropă, ~e a. (biol.; despre microbi, viruşi) care se poate localiza în orice parte a organismului. [Din fr. ***pantrope,*** engl. ***pantropic***].

pantúm, pantumuri şi **pantume** n. specie lirică, cu formă fixă, în care al doilea şi al patrulea vers dintr-un catren formează primul şi respectiv al treilea vers din catrenul următor, adoptată de romantici şi de parnasieni din poezia malaeză. [Din fr. ***pantoum***].

panturcísm n. mişcare politică şi culturală care urmărea unificarea popoarelor de limbi turcice din Imperiul Otoman, Rusia, China, Iran şi Afganistan; doctrină a acestei mişcări. [***Pan-***[1] + ***turcism***].

panty [pénti] n. ciorap-pantalon. [Cuv. engl.].

panţarólă, panţarole f. numele unui joc de cărţi, la care participă trei persoane: *aici se joacă ... pichet, mai dincolo ... panţarola.* BOL. [Din pol. ***pancerola***, it. ***panzeruola***].

panţír, panţiri 1. mercenar dintr-un corp de oaste (călare) creat în Moldova la începutul sec. al XVIII-lea, însărcinat mai ales cu paza graniţelor şi cu transmiterea ştirilor, hotărîrilor oficiale: *călăreţi ce le zic panţiri înzăoaţi.* COSTIN; *dăruia panţirilor şi dărăbanilor locuri bune pentru păşunarea hergheliilor de cai.* EM.; **2.** (p. gener.; pop.) ostaş; (şi: **panţîr**). [Din pol. ***pancerz,*** ucr., sb. ***pancir*** „platoşă"].

panţír m. v. panţir.

pánus, panuse n. (med.) **1.** vascularizaţie anormală a unei membrane, cu formare de ţesut conjunctiv; **2.** adenită nesupurată. [Din fr. ***pannus***].

panzer, panzere [pánţer] n. tanc german folosit în cel de al doilea război mondial. [Din germ. ***Panzer*** (wagen)].

panzootíe, panzootii f. extindere a unei boli contagioase a animalelor pe teritorii foarte întinse (ex.: febra aftoasă, pesta bovină, maladia vacii nebune etc.). [Din fr. ***panzootie***].

páos, (rar) **paosuri** n. **1.** pomană, la înmormîntări şi parastase, constînd, de obicei, din colaci şi vin; **2.** jertfă (mai ales vin) adusă, în antichitate, morţilor şi zeilor; **3.** (pop.) vin, untdelemn sfinţit sau agheasmă cu care preotul stropeşte mortul înainte de a-l îngropa; **a-i face paosul cuiva,** a îndeplini ritualul de stropire a mortului cu vin, untdelemn sfinţit sau agheasmă, în formă de cruce; **4.** lumînare specială în formă de spirală, care arde tot timpul la căpătîiul mortului pînă la înmormîntare; (şi: **paus**). [Lat. **pausum*].

pap n. **1.** clei folosit în industria încălţămintei, preparat din gluten şi apă: *nu ne trebuiesc calapoade ..., pap, cuie, scule?* CAR.; **2.** material de lipit preparat în casă din făină şi apă; cocă: *ediţiile mele ... se întorc, dacă se mai întorc, pătate, rupte ..., lipite grosolan cu pap.* PR. [Din germ. ***Papp***].

papă m. (franţuzism) **1.** tată: *bună sara, papa!* EM.; **2.** termen familiar folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat (mai în vîrstă): *îţi închipui tu că papa Dărăscu ... şi-ar da odrasla după mine?* GHEŢIE. [Din fr. ***papa***].

papadichíe, papadichii f. carte de teoria muzicii bisericeşti. [Din sl. ***papadikija***].

papagáie f. v. papagal.

papagál, papagali m. **1.** denumire dată unor specii de păsări tropicale arboricole, căţărătoare, cu penele viu şi divers colorate, cu ciocul gros şi încovoiat, care, dresate, pot reproduce diferite cuvinte: *papagali verzi, roşii şi galbeni, iubitori de dezmierdări.* AL.; (fam.) **a avea papagal,** a fi bun de gură: *o văzuse ... luînd cuvîntul pe la şedinţe; avea un papagal nemaipomenit: fraza şi citatul.* CĂRT.; **2.** (fig.; depr.) persoană care repetă mecanic părerile sau cuvintele altora: *n-ai personalitate, eşti un papagal;* **3.** (compuse) **papagal-ţigănesc,** stăncuţă (*Coloeus monedula*); **papagal-de-brazi,** forfecuţă (*Loxia*); **4.** cleşte cu dinţi folosit la lucrările de montare sau de reparare a ţevilor: **5.** (reg.; în forma **papagaie**) ciocan pneumatic de abataj; (şi: (înv. şi reg.) **papagaie**). [Din gr. mod. ***papaghálos,*** it. ***pappagallo***].

papagalicésc, ~şti, papagaliceáscă, ~eşti a. **1.** de papagal, ca de papagal: *memorie papagalicească;* **2.** (fig.) imitat; copiat: *democraţie papagalicească.* [***Papagal*** + *-icesc*].

papagalicéşte adv. ca un papagal; (fig.) în mod automat, mecanic; prosteşte: *să-nveţe papagaliceşte ceea ce nici dascălul nu pricepe.* VLAH.; *susţineri ale autorităţilor locale, preluate papagaliceşte de procuror.* PR. [***Papagal*** + *-iceşte*].

papagalicí, papagalicesc vb. (tr.) a reproduce mecanic; a imita servil: *se deprindeau a papagalici graiul ... femeilor din Fanar.* GANE. [***Papagal*** + *-ici*].

papagalísm, papagalisme n. (rar) imitare mecanică a ceva spus ori scris de cineva. [***Papagal*** + *-ism*].

papagalíţă, papagaliţe f. (rar) femela papagalului. [***Papagal*** + *-iţă*].

papáia, papaia f. arbore fructifer din zona tropicală şi ecuatorială, din ale cărui fructe se extrage papaina (*Carica papaya*); (p. restr.) fructul acestui arbore, comestibil, asemănător cu un pepene. [Din it. ***papaia***].

papaína f. enzimă extrasă din fructul de papaia, folosită în tratamentul unor afecţiuni digestive. [Din fr. ***papaïne,*** germ. ***Papain***].

papainóg, papainoage n. (mai ales la pl.) **1.** (reg.) proptea (de sprijin): *bordeiul ... măcar de-ar sta în papainoage, numai să fie al tău.* ISP.; **2.** (pop.; la pl.) picioroange, catalige: *a merge în papainoage.* [Cf. sb. ***panoga*** „ciot"; la pl.].

papál, ~i, papală, ~e a. care aparţine papei, care emană de la papă, care reprezintă pe papă; referitor la papă; pontifical, păpesc; (p. ext.) catolic: *scaunul papal izbuti ... să facă intrare legei şi primatului catolic în Slavonia.* EM.; *eminenţa sa nunţiul papal priza ... tabac.* SAD. [Din fr. ***papal,*** germ. ***papal***].

papalitáte f. **1.** instituţia centrală de conducere spirituală şi politică a bisericii catolice, în fruntea căreia se află papa; papistăşie: *ascensiunea papalităţii;* **2.** demnitatea de papă[1]; puterea, autoritatea papilor; (p. ext.) timpul cît un papă deţine această demnitate; pontificat: *cardinalul aspira la papalitate.* [Din lat. ***papalitas, -atis***].

papalúdă f. v. paparudă.

papalúgă f. v. paparudă.

papamobíl n. automobil blindat construit special pentru deplasarea papei[1]. [Din it., fr. ***papamobile***].

papanáş, papanaşi m. **1.** preparat culinar făcut din brînză de vaci, ouă, făină sau griş prăjit în

tigaie sau fiert; **2.** (la pl.) mică plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori mici, alburii sau roz; mieluşei, mîţişori, motocei, trifoi (*Trifolium arvense*). [Cf. ***papă***[2]].

paparazzo, paparazzi [paparáţo] m. fotograf care urmăreşte să surprindă imagini insolite, compromiţătoare ale unor personalităţi publice, celebrităţi, pentru a le da publicităţii. [Cuv. it.].

papără, papare şi (reg.) **păpări** f. **1.** mîncare preparată din felii de pîine (prăjită), presărate cu brînză şi opărite cu apă sau cu lapte, rumenite la cuptor: *cine a mîncat papară ştie dulce-i or amară.* PANN; (fam.) **a mînca (o) papară** (sau **papara cuiva**), **a)** a mînca bătaie; a fi aspru certat: *Smărăndiţa a mîncat papara.* CR.; **b)** a fi învins: *Rudolf ... se afla în război cu turcii şi le mîncase papara.* ISP.; **a şti papara cuiva,** a cunoaşte firea (aspră) a cuiva: *îi ştii tu papara lui.* CAR.; **a trage cuiva o papară, a)** a bate pe cineva; **b)** a mustra pe cineva; **a (i se) găti cuiva o papară,** a (i se) întinde cuiva o cursă: *mirosi cam ce papară i se găteşte.* ISP; **2.** (reg.) mîncare preparată din mămăligă, amestecată cu brînză şi unt; **3.** (reg.) omletă; (şi: **păpară**). [Din bulg. ***popara***, gr. mod. ***papára***].

paparoánă f. v. paparună.

paparúdă, paparude f. **1.** (pop.) fată sau femeie (de obicei o ţigancă) care, în vreme de secetă, îşi înfăşoară corpul (gol) în verdeaţă, cîntă şi dansează pe uliţe, invocînd ploaia: *muierea în faţa casei căreia joacă paparudele, ... udă din creştet pînă în tălpi ţigăncile.* ST.; *paparudă, rudă, vino de ne udă, ca să-nceapă ploaie, să curgă şiroaie.* POP; **2.** (la pl.) străvechi dans ritual de invocare a ploii, executat de o asemenea fată sau femeie; **3.** ziua în care are loc acest dans ritual, de obicei, a treia joi după Paşti; **4.** personaj mitologic închipuit ca o femeie îmbrăcată în zdrenţe, care, cînd se arată, aduce ploaia: *toate stihiile năpădesc pe mine ..., pînă şi papaluga, pînă şi turca.* AL.; **5.** (înv. şi reg.) pocitanie, momîie; sperietoare: *papaluga sînt ca s-o sparii.* AL.; **6.** femeie îmbrăcată ridicol sau fardată exagerat; persoană caraghioasă: *piei din ochii miei, papalugă!* AL.; **7.** (zool.; în forma **păpăludă**) lipitoare (*Caprimulgus europaeus*); (şi: (reg.) **papaludă, păpăludă, papaluga**). [Din bulg. ***peperuda***].

paparúgă, paparuge f. (entom.; reg.) buburuză (*Coccinella septempunctata*). [Et. nec.].

paparúnă, paparune f. (bot.; reg.) **1.** mac (*Papaver somniferum*); **2.** (la pl.) floarea uscată a macului, din care se face ceai; **3.** mac-cornut (*Glaucium corniculatum*) (şi: **paparoană**). [Din gr. mod. ***papparúna,*** bulg. ***paparuna***].

papatáci s. febră **papataci,** boală infecţioasă şi contagioasă, provocată de un virus transmis de o insectă, care se manifestă prin dureri de cap şi musculare, oboseală, febră. [Din lat. (*Phlebotomus*) ***papatasi*** (sau ***papatasii***), numele ştiinţific al insectei care transmite boala].

papaveracée, papaveracee f. (la pl.) familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunze alterne, cu flori solitare sau în inflorescenţe, cu fructul o capsulă sau o nuculă, dintre care unele conţin un suc lăptos (cu proprietăţi narcotice); (şi la sg.) plantă din această familie (ex. macul). [Din fr. ***papavéracées***].

papaverínă f. alcaloid extras din opiu sau preparat sintetic, cu acţiune narcotică, analgezică şi hipotensivă: *injecţii cu papaverină şi sulfat de magneziu.* GHEŢIE. [Din fr. ***papavérine,*** germ. ***Papaverin***].

pápă[1], **papi** m. şeful bisericii catolice (şi al statului Vatican): *papa cu-a lui trei coroane.* EM.; *aceste glorioase instituţii ... ţineau ... piept regilor şi papilor.* SAD. [Din lat., sl. ***papa***].

pápă[2] f. **1.** (mai ales în limbajul copiilor) mîncare: *cobori iute, că ţi-am adus papă.* AL.; (compus; bot.; reg.) **papa-găinii,** păpădie (*Taraxacum officinalis*); **2.** (reg.) omletă: *face alivenci, face papă cu smîntînă şi cu ouă.* CR. [Lat. ***pappa***].

pápă-lápte m. v. păpa.

papélă f. v. păpălău.

paperaseríe f. (rar) birocraţie, scriptologie; hîrţogărie: *îi repugna paperaseria.* CĂL. [Din fr. ***paperasserie***].

paperback [péipărbec] n. exemplar dintr-o ediţie populară, ieftină; carte broşată. [Cuv. engl.].

papetár, ~i, papetară, ~e a. care se foloseşte la fabricarea hîrtiei; **produs papetar,** articol de papetărie. // m. fabricant sau vînzător de articole de papetărie; papetier. [De la ***papetărie***].

papetărie, papetării f. **1.** (raion într-un) magazin în care se vînd caiete, creioane, hîrtie etc.; comerţul cu acestea: *îi cumpărai ... de la papetărie nişte obţibilduri.* PR.; **articol** (sau **produs**) **de papetărie,** produs obţinut sub formă de foi (de hîrtie, carton) sau obiecte din pastă de fibre celulozice; **2.** (rar) meseria papetarului; **3.** (rar) fabrică de hîrtie. [Din fr. ***papeterie***].

papetiér, papetieri m. (înv.) papetar. [Din fr. ***papetier***].

papier mâché [papié maşé] s. **1.** pastă de hîrtie macerată în apă, amestecată cu ghips ori caolin şi cu clei de colofoniu, folosită la confecţionarea unor obiecte decorative şi imitaţii de sculpturi; **2.** (p. ext.) obiect executat din această pastă. [Cuv. fr.].

papilár, ~i, papilară, ~e a. cu papile, format din papile. [Din fr. ***papillaire***].

papílă, papile f. mică proeminenţă a pielii, a unor mucoase, a feţei unor organe etc.: *organul de perceput frica nu avea formă limpede, ca o papilă gustativă sau ca un glob ocular.* CĂRT.; *papilele stigmatei.* [Din lat. ***papilla,*** fr. ***papille***].

papilifórm, ~i, papiliformă, ~e a. în formă de papilă. [Din fr. ***papilliforme***].

papilionacéu, ~ei, papilionacee a. (despre corola unor plante) care seamănă cu un fluture; (despre plante) care are o asemenea corolă. // f. (la pl.) subfamilie de plante dicotiledonate leguminoase ale căror flori, formate din cinci petale, seamănă cu aripile unui fluture; (şi la sg.) plantă din această subfamilie (ex.: lupinul, salcîmul galben). [Din fr. ***papilionacé***].

papiliótă f. v. papiotă.

papilóm, papiloame n. tumoare epitelială benignă, care se dezvoltă pe piele şi pe mucoase; verucă, neg. [Din fr. ***papillome***].

papilomatós, ~şi, papilomatoásă, ~e a. (med.) cu aspect de papilom. [Din fr. ***papillomateux***].

papilomatóză, papilomatoze f. denumire generică pentru afecţiunile cutanate cu papiloame. [Din fr. ***papillomatose***].

papilós, ~şi, papiloásă, ~e a. (bot.) acoperit cu papile. [Din fr. ***papilleux***].

papínă, papine f. (pop.) femeie desfrînată. [Din bulg. ***papinea***].

papión, papioane n. accesoriu de îmbrăcăminte, asemănător unei cravate, care se înnoadă la gît în forma aripilor de fluture: *Ion Raţiu purta întotdeauna papion.* [Din fr. ***papillon***].

papionáre, papionări f. mişcare în zigzag a drăgilor în canale. [Cf. fr. ***papillonage***].

papiótă, papiote f. **1.** mic tub de carton pe care este înfăşurată aţă de cusut; (p. ext.) aţă de cusut înfăşurată pe acest tub: *să cumperi două papiote albe şi una roşie;* **2.** sul mic de hîrtie pe care femeile răsuceau şuviţele de păr pentru a le ondula; (şi: (înv.) **papiliotă**). [Din fr. ***papillote***].

papír, papire n. (reg.) **1.** hîrtie: *nici obiele-n cizme n-are ... şi se-ncaltă cu papir.* POP; **2.** foaie de hîrtie scrisă; (spec.) scrisoare: *să-i dai papirul ăsta chiar astă-dimineaţă.* AL.; **3.** foiţă de ţigară. [Din germ. ***Papier,*** magh. ***papír***].

papirológ, papirologi m. specialist în papirologie. [Din fr. ***papyrologue***].

papirológic, ~ci, papirologică, ~ce a. care aparţine papirologiei, referitor la papirologie. [Din fr. ***papyrologique***].

papirológie f. disciplină a istoriei care se ocupă cu restaurarea, conservarea şi studierea papirusurilor, (p. ext.) al documentelor vechi scrise pe pergament, pe lemn etc. [Din fr. ***papyrologie***].

papírus, papirusuri n. **1.** plantă erbacee acvatică din familia ciperaceelor, care creşte în Africa tropicală şi mediteraneană, din tulpina căreia se preparau foi pentru scris (*Ciperus papyrus*); **2.** material sub formă de foi obţinut din tulpina acestei plante, pe care se scria în antichitate: *pe toate foile de papirus ... nu s-a făcut atîta artă în două civilizaţii antice întregi, cît se face într-un an numai pe hîrtia de la Letea.* CAR.; **3.** vechi manuscris pe un astfel de material: *papirusurile din biblioteca de la Alexandria au ars.* [Din lat., fr. ***papyrus***].

papísm n. (astăzi rar) catolicism (rigid); supunere faţă de autoritatea papei: *Spania ... ţară clasică a papismului.* BĂLC. [Din fr. ***papisme***].

papíst, ~şti, papistă, ~e m., f. şi a. (astăzi rar) catolic: *papiştii nu lăsară pe poloni să scrie cu slovele lor.* NEGR.; *prozelitismul papist.* EM. [Din fr. ***papiste***].

papistáş, ~i, papistaşă, ~e m., f. (înv. şi reg.; adesea depr.) **1.** (şi a.) catolic: *isprăvi ale învăţăturii papistaşilor.* NEGR.; **2.** (rar) eretic; păgîn. [Din magh. ***pápista***].

papistăşésc, ~şti, papistăşeáscă, ~eşti a. (înv. şi reg.; adesea depr.) catolic: *mulţi ... au venit la credinţa papistăşească.* BĂLC. [***Papistaş*** + ***-esc***].

papistăşéşte adv. (rar) ca la catolici, în felul catolicilor. [***Papistaş*** + ***-eşte***].

papistăşí, papistăşesc vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) catoliciza: *călugări de-ai papei cutreierau ţările şi cereau să le papistăşească.* ISP. [De la ***papistaş***].

papistăşíe f. (înv. şi reg.; adesea depr.) catolicism; papalitate: *a pribegit ... din pricina papistăşiei.* CR. [***Papistaş*** + ***-ie***].

papórniţă, paporniţe f. (reg.) **1.** coş împletit din papură; (p. gener.) coş: *o papórniţă cu scule.* SOR.; *tavernele pline de ţărani cu paporniţe.* CĂRT.; **2.** sticlă îmbrăcată în împletitură din papură: *paporniţele cu anason de Chio.* FIL. [***Papură*** + ***-orniţă***].

papricáş, papricaşuri n. tocană cu carne şi găluşte de făină, condimentată cu paprică; paprică: *să le servească la amiază un papricaş cum n-au pomenit ei.* REBR. [Din magh. ***paprikás***].

páprică, paprici şi **paprice** f. (reg.) **1.** (şi **paprică verde**) ardei (iute) (*Capsicum annuum*); **2.** boia de ardei; **3.** (reg.) papricaş: *am mîncat paprică ungurească.* AL. [Din magh. ***paprika***].

pápşer, papşere n. foarfece pentru carton şi mucava. [Din germ. ***Pappschere***].

papuáş, ~i, papuaşă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic statului Noua Guinee sau locuitorilor ei, referitor la Noua Guinee sau la locuitorii acesteia. // m. pl. populaţie de rasă neagră care trăieşte în Noua Guinee. // m., f. persoană (originară) din Noua Guinee: *papuaşul e mulţumit de existenţa pe care o duce.* GHEŢIE. [Din fr. ***papouas***].

papúc, papuci m. **1.** încălţăminte uşoară şi comodă, de obicei fără călcîi, care se poartă în casă; (p. gener.) orice fel de încălţăminte, în special pantof uşor, de vară: [îi]*şi căuta papucii pe covoraşul de lîngă pat.* GHEŢIE; (fam.) **a o lua** (sau **a o şterge**) **la papuc,** a fugi: *o ia la papuc şi hai-hai, hai-hai ajunge în sat.* CR.; **a fi** (sau **a ţine, a pune pe cineva**) **sub papuc,** a fi (sau a ţine pe cineva) sub ascultare, a fi (sau a face să fie) condus de cineva: *multe femei au meşteşugul de a pune pe bărbaţii lor sub papuc.* GANE; **a da cuiva papucii,** a expedia pe cineva, a-l da afară; a părăsi pe cineva, a-l abandona: *de ce le-ai dat papucii aşa degrabă?* GHEŢIE; **2.** (compus) **papucul-doamnei,** plantă erbacee din familia orhideelor, declarată monument al naturii, cu frunze eliptice acuminate, cu flori mari, galbene cu purpuriu, parfumate, în forma obiectului descris mai sus (*Cypripedium calceolus*); **3.** piesă de lemn aşezată la baza unui stîlp pentru a-i mări suprafaţa de sprijin; **4.** piesă metalică montată la capătul inferior al unei palplanşe, pentru protecţie şi pentru uşurarea pătrunderii în pămînt; sabot; **5.** piesă de cupru sau de aluminiu fixată la capătul unui

conductor, servind la realizarea contactelor electrice demontabile. [Din turc. *papuç*, magh. *papucs*].

papucár, papucari m. persoană care face ori repară papuci; (p. gener.) cizmar: *are un ginere păpucar.* AG.; *e papucarul ... care ne repara ghetele.* GHEȚIE; (și: **păpucar**). [*Papuc* + *-ar*].

papucăș, papucași m. papucel: [copiii] *aveau papucași din oraș.* SL. [*Papuc* + *-aș*].

papúcă m. (înv.) bunic. [Cf. gr. mod. *pappús*].

papucărie[1], **papucării** f. (înv.) meseria papucarului. [*Papucar* + *-ie*].

papucărie[2], **papucării** f. **1.** (înv.) atelier în care se confecționează sau se repară papuci; cizmărie; (p. ext.) magazin de papuci; **2.** mulțime de papuci: *te împiedicai mereu de papucăria din fața ușii.* [*Papuc* + *-ărie*].

papucél, papucei m. diminutiv al lui papuc; papucaș. [*Papuc* + *-el*].

papugíu, papugii m. **1.** (înv. și reg.) cizmar; **2.** (fig.) om de nimic, care trăiește din șiretlicuri; șarlatan: *a fugit papugiul fără să-mi plătească.* GANE; *papugiu de București.* DELAVR. [Din turc. *papuççu*].

pápulă, papule f. leziune a pielii sub forma unei proeminențe (roșietice), care apare în unele boli; bubuliță, bășicuță, spuzeală. [Din lat. *papula*].

pápură, (rar) **papuri** f. **1.** grup de plante erbacee acvatice, cu tulpina înaltă, neramificată, cu frunze lungi și înguste, cu flori unisexuate, dispuse în spire compacte (*Typha*); plantă din acest grup; (p. restr.) frunzele acestor plante din care se fac rogojini, coșuri etc.: *papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier.* EM.; **2.** (rar) paporniță: *coșuri și papuri încărcînd cu plin caș, miere, grîu.* ARG. [Lat. **papura*].

pápus, papusuri n. grupare de perișori la extremitatea superioară a fructului matur al compozitelor. [Din lat. *pappus*].

par[1], **pari** m. **1.** lemn lung (și subțire), ascuțit la un capăt, care, înfipt în pământ, servește la susținerea, la fixarea a ceva: *aici e hotarul unde ș-a bătut el parul.* PANN; **a se apropia** (sau **a se strînge**) **funia de** (ori **la**) **par,** a se apropia scadența, deznodămîntul: *văd eu că mi s-a strîns funia la par.* CR.; (pop.) **par de oale,** prepeleac; **2.** (reg.) lemn ascuțit la un capăt cu care se fac gropile în pămînt cînd se seamănă, în cuiburi, porumbul sau fasolea; chitronog: *fetele ... puneau porumb cu parul.* SOR.; **3.** bîtă, ciomag: *ucide cu parul pe stradă.* CAR.; **cu parul,** cu forța, silit; **a lua cu parul pe cineva,** a alunga pe cineva. [Lat. *palus*].

par[2]**, ~i, pară, ~e** a. **1.** (despre numere) care este divizibil cu 2; **2.** (despre funcții) care nu își schimbă valoarea cînd argumentul își schimbă semnul. [Din lat. *par*].

para-[1] element de compunere cu sensul: **a)** „alături de ...", „lîngă", „peste"; **b)** „foarte", „tare", „puternic"; (depr.) „mult", „prea numeros". [Din gr. mod. *pará,* fr. *para-*].

para-[2] element de compunere cu sensul „a apăra de...", „contra". [Din fr. *para-*].

pară[3]**, parez** vb. (tr.) **1.** a evita printr-o contralovitură o lovitură a adversarului, la duel, la scrimă etc.; **2.** (p. gener.) a evita ceva, a face față la ceva: *a parat cu umor toate insinuările.* [Din fr. *parer*].

pară[4]**, parale** f. **1.** mică monedă turcească, a cărei valoare era egală cu a patruzecea parte dintr-un leu vechi sau cu a suta parte dintr-un leu nou, care a circulat și în țările române; (p. gener.) ban de valoare mică: *nu acceptă să adauge nici o para la cele zece milioane.* GHEȚIE; **pînă într-o para,** pînă la ultimul ban: *achitase pe Lambrino pînă într-o para.* VLAH.; **nu face (nici) două parale** (sau **nici o para chioară**), nu are nici o valoare, nu e bun de nimic: *înțelepciunea mea nu face două parale pe lîngă prostia ta.* SAD.; **a face pe cineva de două parale,** a certa aspru pe cineva; a batjocori; **a lua pe cineva la trei parale,** a-i cere cuiva socoteală; **2.** (p. gener.) ban de valoare mică; monedă (metalică): *paraua din mîna mortului.* CR.; **3.** (fam.; la pl.) bani; avere în bani: *știu că are doi tipi cu parale.* EL.; *ce de mai parale cîștigă!* ST.; **a face parale,** a avea valoare, preț: *o marfă care întotdeauna face parale.* CAR.; **a ști cîte parale face cineva,** a fi lămurit, edificat în privința (valorii, caracterului, meritelor etc.) cuiva, a ști la ce se poate aștepta din partea cuiva. [Din turc. *para*].

paraacetaldehídă, paraacetaldehide f. trimer al acetaldehidei, lichid, incolor, cu miros aromatic, folosit în sinteze organice. [Din fr. *paraacétaldéhyde*].

paraalergíe, paraalergii f. stare care apare în cadrul alergiei specifice în care organismul prezintă reacții modificate și față de alte substanțe. [*Para-*[1] + *alergie*].

paraaminobenzóic a. **acid paraaminobenzoic,** vitamina H_1. [Din fr. *paraaminobenzoïque*].

paraaminosalicílic a. **acid paraaminosalicilic,** pas[4]. [Din fr. *para-amino-salicilique*].

parabál, parabaluri n. panou în care se opresc gloanțele pe un poligon. [Din fr. *parreballes*].

parabáză, parabaze f. pasaj din comedia greacă antică, aflat de obicei în prima parte a lucrării, în care autorul își exprimă, prin glasul corifeului, propriile păreri și sentimente în legătură cu realitățile înfățișate. [Din fr. *parabase,* germ. *Parabase*].

parábil, ~i, parabilă, ~e a. (sport) care poate fi evitat sau apărat: *gol parabil.* [*Para-*[2] + *-bil;* cf. fr. *parable*].

parabiótic, ~ci, parabiotică, ~ce a. care aparține parabiozei, referitor la parabioză. [Din fr. *parabiotique*].

parabióză, parabioze f. **1.** (med.) pierdere a conductibilității normale a unui nerv, în urma unei excitații intense, continue și prelungite; **2.** inhibiție temporară a activităților fiziologice ale organismului; **3.** naștere a două organisme alipite (gemenii siamezi) sau efectuarea experimentală a unei asemenea legături. [Din fr. *parabiose*].

parábolă[1]**, parabole** f. **1.** povestire alegorică scurtă, cu conținut religios sau moral, întîlnită de obicei în Biblie; pildă; scriere cu caracter alegoric, asemănătoare prin structură cu fabula: *mai apropiată cauzei ratării e parabola cu talantul îngropat.* PR.; *parabola fiului risipitor;* **2.** (p. ext.) exprimare alegorică; afirmație care ascunde un tîlc anumit: *a început să-mi facă, întîi în parabole, apoi făți, reproșuri.* GHEȚIE. [Din fr. *parabole,* lat. *parabola*].

parábolă[2]**, parabole** f. **1.** curbă care reprezintă locul geometric al punctelor egal depărtate de o dreaptă fixă (numită directoare) și de un punct fix (numit focar); **2.** (rar) curba pe care o descrie un proiectil (în vid). [Din fr. *parabole,* lat. *parabola*].

parabólic[1]**, ~ci, parabolică, ~ce** a. care are caracter de parabolă[1]; în pilde, alegoric: *aceste narațiuni parabolice ... sînt superioare.* CĂL. [Din lat. *parabolicus,* fr. *parabolique*].

parabólic[2]**, ~ci, parabolică, ~ce** a. de forma unei parabole[2]; curbat; referitor la o parabolă: *boltirea păreților ... îngustîndu-se într-o linie cam parabolică.* OD.; **antenă parabolică** (sau **cu reflector parabolic**), antenă cu un ecran reflectant, în formă de paraboloid de rotație sau de cilindru parabolic. [Din fr. *parabolique,* germ. *parabolisch*].

paraboloíd, paraboloizi m. suprafață generată de o parabolă[2] care se deplasează astfel încît planul ei rămîne paralel cu el însuși, iar vîrful descrie o altă parabolă, situată într-un plan perpendicular; **paraboloid de rotație,** suprafață generată prin rotația unei parabole[2] în jurul axei de simetrie. [Din fr. *paraboloïde*].

paraboloidál, ~i, paraboloidală, ~e a. cu formă de paraboloid, ca paraboloidul. [Din fr. *paraboloïdal*].

parabúclă, parabucle f. parîmă pentru ridicarea unui scondru pe punte. [*Para*[1]- + *buclă*].

parabulíe, parabulii f. tulburare funcțională la psihopați, manifestată prin scăderea activității voluntare, astfel încît o acțiune poate fi substituită cu o alta, opusă intențiilor. [Din fr. *paraboulie*].

paracardiác, ~ci, paracardiacă, ~ce a. aflat în vecinătatea inimii. [Din fr. *paracardiaque*].

paracazeínă, paracazeine f. produs obținut prin coagularea cazeinei din lapte. [Din fr. *paracaséine*].

paracăzătór, paracăzătoare n. dispozitiv de siguranță pentru oprirea din cădere a coliviei ascensorului sau a vaselor de extracție din puțurile de mină, în cazul ruperii cablului de susținere. [*Para-*[2] + *căzător*].

paracentéză, paracenteze f. puncție într-o cavitate naturală (pleurală, peritoneală, pericardiacă etc.) din organism, în vederea evacuării, în scop diagnostic sau terapeutic, a lichidului patologic conținut în aceasta. [Din fr. *paracenthèse*].

paracetamól, paracetamoluri n. produs farmaceutic cu acțiune analgezică și antipiretică. [Din fr. *paracétamol,* engl. *paracetamol*].

parachérniță, parachernițe f. plantă erbacee perenă din familia urticaceelor, păroasă, cu frunze întregi alungit-ovale, cu flori verzui, care crește prin locuri umbroase și umede, folosită ca plantă medicinală; urzică-moartă, buruiană de pereți (*Parietaria officinalis*). [Et. nec.; cf. lat. *parietarius*].

parachinezíe, parachinezii f. **1.** tulburare a funcției motorii voluntare, cu distorsiunea mișcărilor; **2.** neregularitate în acțiunea individuală a mușchilor oculari; (scris și: *parakinezie*). [Din fr. *parakinésie*].

paracistítă, paracistite f. inflamație a țesutului conjunctiv din jurul vezicii urinare. [Din fr. *paracystite*].

paracivilizáție, paracivilizații f. (livr.) stare inferioară a civilizației; manifestare ce mimează civilizația autentică. [*Para-*[2] + *civilizație*].

paraclázá, paraclaze f. (geol.) falie. [Din fr. *paraclase*].

paraclínic, ~ci, paraclinică, ~ce a. care depășește domeniul clinic; care completează datele clinice: *examen paraclinic.* [Din fr. *paraclinique*].

paraclís, paraclise n. **1.** capelă ortodoxă ridicată lîngă o biserică, într-un cimitir sau în corpul unei clădiri: *biserici și paraclise se zidiră.* NEGR.; **2.** slujbă religioasă ortodoxă de laudă și de invocare a Fecioarei Maria, a lui Isus sau a unui sfînt; rugăciune închinată acestora; (p. ext.) carte cuprinzînd astfel de rugăciuni: *a alergat cu acatiste și paraclise pe la biserici.* GHICA. [Din sl. *paraklisú*].

paraclisér, paracliseri m. persoană care se îngrijește de curățenia și de buna rînduială a unei biserici, îndeplinind și unele servicii la oficierea cultului; țîrcovnic, pălămar, crîsnic: *intră părintele Matache urmat de paracliserul lui.* CAR.; (și: (înv.) **paraclisier**). [*Paraclis* + *-er*].

paracliseríță, paracliserițe f. (rar) femeie care se îngrijește de curățenia și de buna rînduială a unei biserici, îndeplinind și unele servicii la oficierea cultului: *dîndu-le munca ușoară de paracliseriță.* ARG. [*Paracliser* + *-iță*].

paraclisiér m. v. paracliser.

paracronism, paracronisme n. eroare de cronologie, constînd în plasarea unui eveniment mai tîrziu decît a avut loc în realitate. [Din fr. *parachronisme*].

paracuzíe, paracuzii f. **1.** tulburare funcțională a auzului constînd în percepția inexactă a înălțimii, intensității și localizării sunetelor, însoțită de obicei de perturbarea selectivității mesajului vorbit; **2.** (p. ext.) iluzie auditivă. [Din fr. *paracousie*].

paradá, paradez vb. (livr. și iron.; intr.) a se arăta ca la paradă; a se pune în evidență: *ulița satului unde paradează Don-Juanii patrupezi.* EM.; *uneori Caragiale paradează cu plebeianism gras.* CĂL. [Din fr. *parader*].

paradáis n. v. paradaisă.

paradáisă, paradaise f. (bot.; reg.) pătlăgea roșie (*Lycopersicum esculentum*): *ne-am deprins cu paradaisele umplute.* SAD.; (și: **paradais**). [Din germ. *Paradeis*].

parádă, parade f. **1.** festivitate la care defilează trupe militare sau sportivi; defilare; (p. ext.) ceremonie, pompă; alai: *în ziua aceea era paradă domnească.* NEGR.; *parada ... e bine întocmită ...; am popi, jandarmi și fete, iar poarta e cernită.* MACED.; de

paradă, festiv, de sărbătoare: *în haine ca-n zi de paradă.* COȘB.; **parada modei,** expunere a unor noi modele de îmbrăcăminte (și de accesoriile aferente), făcută de casele sau de designerii de modă; **2.** (fig.) atitudine, comportare, exprimare afectată, ostentativă pentru a face impresie, pentru a atrage atenția, admirația: *comunicatul* [este] *... sobru și lipsit de parada frazelor diplomatice.* ARG.; **a face paradă de** (sau **cu**) **ceva,** a se manifesta, a se afișa cu ostentație; a face caz; *face o mare paradă de culturalitate și moralitate.* CĂL.; **de paradă,** de formă, de ochii lumii, demonstrativ: *patrioți de paradă.* ARG.; **3.** succesiune de procedee tehnice executate de un sportiv pentru a para o lovitură a adversarului și a da o ripostă (la box, la scrimă). [Din germ. ***Parade,*** fr. ***parade***].

paradentóză, paradentoze f. (med.) parodontoză. [Din germ. ***Paradentose***].

paradí, paradesc vb. (fam.; tr. și refl.) a (se) strica, a (se) deteriora, a (se) uza: *și-a paradit mașina.* [Din țig. ***pharado***].

paradiabét n. stare patologică, asemănătoare diabetului zaharat, provocată de cauze extrapancreatice. [Din fr. ***paradiabète***].

paradiafonie, paradiafonii f. diafonie percepută în receptorul aflat de aceeași parte cu circuitul perturbator. [Din fr. ***paradiaphonie***].

paradigmátic, ~ci, paradigmatică, ~ce a. (gram.) care face parte dintr-o paradigmă, care are paradigmă; care are loc în paradigmă. [Din fr. ***paradigmatique***].

paradígmă, paradigme f. **1.** (înv.) exemplu, pildă; învățătură: *dacă voi ați fi urmat paradigma acestei istorioare.* FIL.; **2.** (gram.) totalitatea formelor flexionare ale unui cuvînt; tablou al formelor unui cuvînt dat ca model pentru flexiunea unei părți de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părți de vorbire; **3.** ansamblu de concepte, rezultate, metode, proceduri, instituit, de regulă, de anumite opere științifice, conform căruia se desfășoară cercetarea într-o comunitate științifică și într-o epocă istorică: *lingvistica integrală reprezintă ... o nouă paradigmă în știința limbajului.* CF; *nu a existat nici măcar un singur cadru didactic care să comenteze ... textul original al vreuneia din contribuțiile care au zguduit paradigma epistemologică a acestui secol.* PATAP. [Din lat. ***paradigma,*** gr. mod. ***parádigma***].

paradís, paradisuri n. 1. lăcașul lui Dumnezeu; grădină splendidă, în cer, unde, potrivit Genezei, Dumnezeu i-a așezat pe Adam și Eva, pînă la săvîrșirea păcatului originar; lăcașul fericiților, al celor mîntuiți; rai, eden: *înger ești din paradis.* EM.; de **paradis,** splendid, minunat; **2.** (fig.) loc plăcut, splendid, priveliște încîntătoare; beatitudine: *Parisu-i un paradis.* AL.; **3.** (franțuzism; rar) galeriile superioare într-o sală de teatru; **4. măr paradis,** varietate de măr; **5. pasărea-paradisului,** v. **pasăre.** [Din fr. ***paradis,*** germ. ***Paradies***].

paradisiác a. v. **paradiziac.**

paradít, ~ți, paradită, ~e a. (fam.) stricat, deteriorat: *pantofi paradiți.* [V. ***paradi***].

paraditúră, paradituri f. (fam.) lucru stricat, deteriorat; lucru de proastă calitate. [***Paradi*** + ***-tură***].

paradiziác, ~ci, paradiziacă, ~ce a. (livr.) de paradis, ca în paradis; încîntător, splendid: [poemul] *aduce o undă corală paradisiacă.* CĂL.; **cunoaștere paradisiacă,** (în filozofia lui L.Blaga) tip de cunoaștere intelectuală, rațională a lumii: *cunoașterea paradisiacă ... orînduiește concretul dat prin simțuri.* BL.; (și: **paradisiac**). [Din fr. ***paradisiaque***].

paradós, paradosuri n. parapet de pămînt în spatele unei tranșee, pentru a apăra pe militarii adăpostiți de eventuale lovituri din spate. [Din fr. ***parados***].

paradosí, paradosesc vb. (înv.; tr.) a preda o materie de învățămînt, a învăța pe cineva ceva: *pentru a-ți paradosi limba românească.* NEGR. [Din gr. mod. ***paradído*** (viit. *paradóso*)].

paradosíre, paradosiri f. (înv.) acțiunea de a paradosi și rezultatul ei. [V. ***paradosi***].

paradóx[1], paradoxuri și (înv.) **paradoxe** n. **1.** enunț contradictoriu și, în același timp, demonstrabil; afirmație care poate fi demonstrată și ca adevărată și ca falsă; părere (absurdă) care contrazice opinia îndeobște acceptată; paradoxie: *opus prin definiție paradoxului, banalul reușește să devină, totuși, paradoxal prin însăși proporțiile lui.* LOV.; *dacă-mi permiteți să fac un paradox verbal, veritabilul instinct al omului este rațiunea.* CĂL.; **paradoxuri logice,** paradoxuri exprimate numai prin termeni logici și din teoria mulțimilor; **paradoxuri semantice,** paradoxuri care depind de noțiunea de referință sau de cea de adevăr; **2.** (p.ext.) nepotrivire, ciudățenie, absurditate: *să nu se pară un paradox această zicere.* NEGR.; **3.** (fiz.) **paradoxul hidrostatic,** faptul, ciudat în aparență, că presiunea unui lichid pe fundul vasului în care se află nu depinde de forma și de dimensiunile vasului, ci numai de înălțimea suprafeței libere a lichidului în raport cu nivelul fundului. [Din gr. mod. ***parádoxos,*** fr. ***paradoxe***].

paradóx[2], ~cși, paradoxă, ~e a. (rar) paradoxal: (adv.) *sună desigur straniu și paradox (absurd).* EM. [Din germ. ***paradox***].

paradoxál, ~i, paradoxală, ~e a. **1.** care aparține paradoxului; care constituie sau folosește un paradox; de neînțeles, ciudat, bizar: *ne vine-n minte ideea, în aparență paradoxală, dar cu atît mai adevărată.* EM.; *fiind provocat, dădea răspunsuri paradoxale.* GHEȚIE; **2.** căruia îi plac paradoxurile; care se manifestă contradictoriu: *spirit paradoxal.* [Din fr. ***paradoxal***].

paradóxie, paradoxii f. paradox[1]: *această paradoxie se explică ușor.* EM.; *ideea magicului este o idee misterioasă în sine ... prin cumul de paradoxii și iraționalitate.* BL.; *paradoxia caracterului lui Hamlet.* VIANU. [***Paradox***[1] + ***-ie***].

parafá, parafez vb. (tr.) **1.** a semna prin parafă; a întări un act prin semnătură cu parafa; **2.** (spec.) a întări prin semnătură (prescurtată) pusă pe proiectul unui tratat internațional acordul împuternicirilor statelor participante; **3.** a aplica o parafă pe fiecare foaie a unui registru, a unui dosar: *judecătorul va parafa registrul;* **4.** a aplica o parafă în ceară roșie pe legătura unui registru sau a unui dosar, pentru a nu se putea scoate sau adăuga foi; a sigila, a pecetlui. [Din fr. ***parafer***].

parafáre, parafări f. acțiunea de a parafa și rezultatul ei: *parafarea filelor unui dosar.* [V. ***parafa***].

parafát, ~ți, parafată, ~e a. **1.** semnat, întărit, prevăzut cu parafă: *rețetă parafată;* **2.** pecetluit, sigilat cu ceară roșie: *registre parafate.* [V. ***parafa***].

parafázic, ~ci, parafazică, ~ce a. care ține de parafazie, referitor la parafazie. // m., f. bolnav de parafazie. [Din fr. ***paraphasique***].

parafazíe, parafazii f. tulburare maladivă de vorbire constînd în substituirea și deformarea cuvintelor. [Din fr. ***paraphasie***].

paráfă, parafe f. **1.** trăsătură de condei adăugată la o iscălitură spre a o deosebi de altele sau pentru a o împodobi; iscălitură cu o astfel de trăsătură; (p. ext.) linie de ornament: *gravat cu litere latine cursive, fine și împodobite cu parafe.* OD.; **2.** iscălitură prescurtată pusă pe un act; **3.** ștampilă cu numele cuiva, prescurtat sau cu inițiale; ștampilă (a unei instituții): *unele cărți se ... află azi în biblioteci, cu parafa scriitorului.* CĂL. [Din fr. ***parafe***].

parafernál, ~i, parafernală, ~e a. (jur.) care aparține parafernei, referitor la parafernă; extradotal: *avere parafernală.* [Din fr. ***paraphernal***].

parafémă, parafeme f. (jur.) avere care aparține soției căsătorite (în afara zestrei) și asupra căreia își rezervă drepturile de administrare și de folosință. [Din gr. mod. ***paráferna***].

parafilatelíe, parafilatelii f. ramură a filateliei care studiază documente poștale. [***Para-***[1] + ***filatelie***].

parafiná, parafinez vb. **1.** (tr.) a acoperi cu un strat de parafină probele de rocă obținute din foraje; **2.** (refl.; despre parafine, cerezine, rășini) a se depune pe pereții conductelor, ai țevilor de extracție, în procesul de formare a țițeiului; **3.** (tr.) impregnare cu parafină a beților de chibrit, a țesăturilor etc. [Din fr. ***paraffiner***].

parafinăre, parafinări f. acțiunea de a (se) parafina și rezultatul ei. [V. ***parafina***].

parafínă, parafine f. **1.** substanță solidă, albă și translucidă, obținută din țiței și întrebuințată la fabricarea lumînărilor, la impregnarea hîrtiei și a țesăturilor, ca materie primă în industria chimică, în cosmetică etc.; **2.** (la pl.) alcani. [Din fr. ***paraffine***].

parafínic, ~ci, parafinică, ~ce a. care aparține parafinei; referitor la parafină; din parafină; **hidrocarbură parafinică,** alcan. [Din fr. ***paraffinique***].

parafinós, ~și, parafinoásă, ~e a. care conține parafină; **păcură parafinoasă** sau **țiței parafinos,** țiței cu un conținut ridicat de parafină. [Din fr. ***paraffineux***].

parafízã, parafize f. perișor care acoperă organele de reproducere la mușchi, alge și ciuperci. [Din fr. ***paraphyse***].

parafízică f. domeniu al parapsihologiei care cercetează fenomenele paranormale. [Din fr. ***parapsychique***].

parafláră, parafiări f. manșon din material termorezistent pentru protejarea tijei pistonului contra flăcării la motoarele cu autoaprindere. [***Para-***[2] + ***flacără***].

paraflow [paraflóu] n. (chim.) paragel. [Cuv. engl.].

parafóc, parafocuri n. zid din material refractar care apără de flăcări partea mai expusă a unui cazan cu aburi. [***Para-***[2] + ***foc***; cf. fr. *parafeu*].

parafonía, parafonii f. boală constînd în pronunțarea nazalizată a sunetelor. [Din fr. ***paraphonie***].

paraformaldehídă, paraformaldehide f. polimer al formaldehidei care, prin încălzire, se transformă în formaldehidă, folosit ca dezinfectant. [Din fr. ***paraformaldéhyde***].

parafrástic, ~ci, parafrastică, ~ce a. care aparține parafrazei, referitor la parafrază, cu caracter de parafrază; redat printr-o parafrază: *traducere parafrastică.* [Din fr. ***paraphrastique***].

parafrazá, parafrazez vb. (tr.) **1.** a exprima printr-o parafrază; a perifraza; **2.** a amplifica, a dezvolta un enunț; a explica pe larg; **3.** a interpreta greșit, în mod tendențios ceva: *nu se sfiește chiar a parafraza o metaforă întrebuințată de noi ... în favorul educațiunii industriale.* EM. [Din fr. ***paraphraser***].

parafrazáre, parafrazări f. acțiunea de a parafraza și rezultatul ei. [V. ***parafraza***].

parafrázã, parafraze f. **1.** explicare amplă și într-o formulare personală a unui text dat; comentariu, interpretare: *parafraza Psalmilor;* **2.** (spec.) traducere mai întinsă decît originalul, cu comentarii ample; **3.** (rar) explicație lungă și încîlcită; **4.** interpretare eronată, răuvoitoare: *e o parafrază a mesagiului tronului.* EM.; **5.** prelucrare cu caracter liber, de improvizație, a unei teme muzicale cunoscute, luate din alte opere. [Din fr. ***paraphrase,*** germ. ***Paraphrase***].

parafrénic, ~ci, parafrenică, ~ce a. care ține de parafrenie, referitor la parafrenie. [Din fr. ***paraphrénique***].

parafrenía, parafrenii f. boală psihică cu simptome asemănătoare paranoiei și schizofreniei. [Din fr. ***paraphrénie***].

parafucsínă, parafucsine f. colorant extras din fucsină. [Din fr. ***parafuchsine***].

parafúlger, parafulgere n. **1.** (înv.) paratrăsnet; **2.** dispozitiv de protecție a unei conducte electrice împotriva descărcărilor electrice din atmosferă; **3.** dispozitiv de protecție a instalațiilor de telecomunicații împotriva supratensiunilor, montat pe linii aeriene. [***Para-***[2] + ***fulger***].

parafúm, parafumuri n. dispozitiv atașat la podurile metalice care traversează liniile de cale ferată, pentru a le proteja de coroziunea provocată de gazele degajate de locomotivele cu aburi. [***Para-***[2] + ***fum***; cf. fr. ***parafumée***].

paraganglión, paraganglioni m. aglomerare de celule cromafine analoage cu cele ale medulosuprarenalei, aflate în vecinătatea ganglionilor și plexurilor simpatice periaortice. [Din fr., engl. ***paraganglion***].

paragát, paragate n. unealtă de pescuit marin, alcătuită dintr-un șir de cîrlige cu nadă, folosită la pescuitul calcanului, nisetrului etc. [Din turc. *paragat*].

paragél, parageluri n. aditiv pentru coborîrea punctului de congelare a uleiurilor minerale; paraflow. [Din it. *paragelo*].

paragenétic, ~ci, paragenetică, ~ce a. **1.** care aparține parageneticii, referitor la paragenetică; **2.** care poate tulbura organogeneza; **3.** (despre modificări ale genelor) care se produce în urma unui fenomen din cromozom, fără a schimba structura genei. // f. ramură a geneticii care studiază totalitatea factorilor ce influențează evoluția intrauterină, de la fecundație pînă la naștere. [Din fr. *paragénétique*].

paragenéză, parageneze f. **1.** formare, în aceeași epocă, a mai multor minerale asociate; **2.** asociație de minerale formate în aceeași epocă. [Din fr. *paragénèse*].

parágină, paragini f. **1.** teren necultivat, pămînt acoperit cu buruieni: *țarina rămîne paragină.* OD.; (adj.) *într-o vie paragină.* ISP; **2.** stare de neîngrijire, de părăsire a unui teren, a unei construcții etc.; ruină, dărăpănătură: *să se dreagă casa ..., cu dependințele de vară în paragină.* PR.; (adj.) *o curte paragină de mahala.* CAR. [Et. nec.; cf. magh. *parrag*].

paraglobínă f. (biol.) paraglobulină. [Din fr. *paraglobine*].

paraglobulínă f. substanță proteică din sînge care ajută la formarea fibrinei; paraglobină. [Din fr. *paraglobuline*].

paragógă, paragoge f. (rar) adăugare a unui sunet sau a unei silabe la sfîrșitul unui cuvînt. [Din fr. *paragoge*].

paragógic, ~ci, paragogică, ~ce a. (rar) **1.** (despre cuvinte sau despre forma lor) cu paragogă, format prin paragogă; (despre sunete sau silabe) care se adaugă la sfîrșitul unui cuvînt; **2.** referitor la paragogă. [Din fr. *paragogique*].

paragráf, paragrafe n. **1.** fiecare dintre subdiviziunile unui capitol dintr-un text scris (articol de lege, statut, tratat etc.), însoțită adesea de un număr de ordine pus înainte și de un semn grafic special; afirmație, prevedere etc. conținută într-o asemenea subdiviziune: *cine s-ar lăsa el însuși omorît de teamă că un paragraf din codul penal l-ar acuza de omor cu premeditare?* PR.; [notarul] *luă de pe birou actul și-l citi paragraf de paragraf.* GHEȚIE; **2.** semn grafic special (§), care se pune la începutul unui capitol, al unui alineat etc.; **3.** pasaj al unei lucrări despărțit de restul textului printr-un alineat nou (și prin semnul §); fragment dintr-un text, care prezintă o anumită unitate de gîndire sau de compoziție: *alăturea cu paragrafe scrise lămurit ..., dăm de paragrafe pripite.* MAIOR.; *Aristotel vorbește ..., în paragraful indicat, despre întreguri compuse din părți.* BL.; **4.** (inform.) grup de instrucțiuni ale unui program scris în unele limbaje de programare. [Din gr. mod. *parágraphos* „scris alături", lat. *paragraphus,* fr. *paragraphe*].

paragrafát, ~ți, paragrafată, ~e (rar) împărțit în paragrafe: *un text paragrafat.* EM. [*Paragraf* + *-at*].

paragrafíe[1], **paragrafii** f. (jur.; înv.) prescripție: *vei fi avînd dreptate, n-avem ce-ți face – a trecut paragrafia.* CAR. [Din gr. mod. *paragrafí*].

paragrafíe[2] f. boală constînd în deformarea sau substituirea cuvintelor scrise. [Din fr. *paragraphie*].

paragrámă, paragrame f. **1.** greșeală de ortografie constînd în substituirea unei litere cu alta; **2.** joc de cuvinte. [Din fr. *paragramme,* engl. *paragram*].

paraguayán, ~eni, paraguayană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Paraguayului sau locuitorilor lui, refereitor la Paraguay sau la locuitorii acestuia: *moneda paraguayană.* // m., f. persoană (originară) din Paraguay. // m. pl. popor constituit ca națiune în Paraguay. [Din fr. *paraguayen*].

parái m. pl. (arg.) nume dat dolarilor americani. [De la *para*[4]].

paraimunitáte f. rezistență pe care un organism imun față de un germen o prezintă și față de alt germen. [*Para-*[2] + *imunitate*].

paraláctic, ~ci, paralactică, ~ce a. care aparține paralaxei, referitor la paralaxă. [Din fr. *parallactique*].

paralaghíe, paralaghii f. (înv.) solfegiu. [Din gr. mod. *parallaghí*].

paralaghisí, paralaghisesc vb. (înv.; intr.) a solfegia. [*Paralaghie* + *-isi*].

paralalíe, paralalii f. tulburare a vorbirii constînd în dificultatea de a găsi cuvîntul potrivit. [Din fr. *paralalie*].

paraláxă, paralaxe f. **1.** unghiul maxim sub care se vede raza Pămîntului sau raza orbitei sale de pe alt corp ceresc: *paralaxă astronomică;* **2.** unghiul format de dreptele care unesc un punct depărtat cu extremitățile unei baze de observație, mică în raport cu depărtarea punctului; **3. eroare de paralaxă,** greșeală făcută la citirea instrumentelor de măsurat cu ac indicator, atunci cînd observatorul nu privește perpendicular pe scala instrumentului. [Din fr. *parallaxe,* lat. *parallaxis,* gr. mod. *parállaxis,* germ. *Parallaxe*].

paraldehídă, paraldehide f. produs chimic rezultat din polimerizarea acetaldehidei, cu acțiune hipnotică. [Din fr. *paraldéhyde,* engl. *paraldehyde*].

paralél, ~i, paralelă, ~e a. **1.** (și f.) (dreaptă, plan etc.) care are toate punctele la aceeași distanță de o dreaptă sau de un plan, care nu se intersectează, oricît s-ar prelungi: *oglinzile paralele înmulțeau nesfîrșit ... mesele, scaunele.* DELAVR.; (adv.) *merge paralel cu linia ferată;* (fam.) **a-i fi (perfect) paralel (cuiva),** a-i fi egal, a-i fi indiferent: *mi-i perfect paralel dacă se supără pe noi;* **2.** care există, se produce, evoluează concomitent cu altceva; asemănător: *mama și surorile mele ... au pornit acțiuni paralele.* PETR. // adv. în același timp; concomitent: *paralel cu pasiunea sau interesul meu sincer față de cineva crește și o pasiune vrăjmașă, care cere suprimarea ... celei dintîi.* EL.; *paralel cu degringolada economică, se năruie cultura;* **3. legătură (electrică) în paralel,** ansamblu de conductoare electrice, acumulatoare etc. care au aceeași tensiune electrică în borne. // f. **1.** (geogr.; rar, n.) fiecare dintre cercurile imaginare rezultate din intersectarea globului pămîntesc cu planuri perpendiculare pe axa polilor, care unesc punctele cu aceeași latitudine de pe suprafața Pămîntului: *Insulele Canare ... se află pe a 28-a și a 29-a paralelă nordică.* TUD.; **2.** comparare a două ființe, a două fenomene etc., pentru a stabili asemănările și deosebirile dintre ele; paralelism: *paralela nu e cu neputință de susținut.* GHEȚIE; **a (se) pune în paralel (sau în paralelă) (cu ...),** a (se) compara: *un obiect al gîndirii se pune în paralelă cu altul.* MAIOR.; **3.** (rar, n.) comparație făcută într-o scriere literară între două personaje, două situații etc., pentru a le stabili trăsăturile specifice: *„Viețile paralele" ale lui Plutarh vor fi banale față de cronica vremurilor noastre.* CĂL; *putem face o paralelă între Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare;* **4.** (la pl.) aparat de gimnastică format din două bare orizontale și paralele așezate pe stîlpi; (p. ext.) probă de gimnastică la acest aparat: *Nadia Comăneci a obținut nota 10 la paralele.* // n. (pl. **paraleluri**) **1.** cerc situat pe o suprafață de rotație, obținut prin intersecția acestei suprafețe cu un plan perpendicular pe axa ei de rotație; (astr.) **paralel ceresc,** cerc de pe sfera cerească descris de o stea în mișcarea ei diurnă, în jurul axei lumii; **2.** instrument de atelier folosit la trasarea pe o piesă a unor linii paralele cu un plan dat. [Din lat. *parallelus,* it. *parallelo,* fr. *parallèle,* germ. *parallel, Parallel(e)*].

paralelipipéd, paralelipipede n. **1.** prismă a cărei bază este un paralelogram; **2.** obiect, construcție, teren etc. în forma acestei prisme. [Din fr. *parallélépipède*].

paralelipipédic, ~ci, paralelipipedică, ~ce a. care are forma de paralelipiped, care seamănă cu un paralelipiped: *coloanele care susțineau tavanul erau paralelipipedice.* PETR. [Din fr. *parallélépipédique*].

paralelísm, paralelisme n. **1.** proprietate a două drepte, a două planuri etc. de a fi paralele; starea a ceea ce este paralel: *paralelismul unor planuri geometrice;* **2.** evoluție asemănătoare a două lucruri, fenomene, situații etc. care prezintă elemente comparabile; corespondență; paralelă: *între operă și mediu există cel puțin paralelism dacă nu chiar determinism.* CĂL.; **3.** procedeu stilistic, frecvent în Vechiul Testament și, în general, în poezia sacră a evreilor, constînd în succesiunea unor sintagme identice sau asemănătoare ca schemă, legate prin raporturi de coordonare; **4.** (procedeu de) compoziție prin care se pun față în față două aspecte din realitate, două sentimente etc.; **5. paralelism psihofizic** (sau **psihofiziologic**), teorie dualistă carteziană potrivit căreia procesele fiziologice și cele psihice ar constitui două serii de fenomene paralele, care se desfășoară independent unele de altele. [Din fr. *parallélisme*].

paralelizá, paralelizez vb. (tr.) **1.** a dispune, a așeza paralel (părți de) obiecte; **2.** a compara lucruri, persoane, fenomene etc. [Din fr. *paralléliser*].

paralelizáre, paralelizări f. acțiunea de a paraleliza și rezultatul ei: *paralelizarea se justifică ... prin aceea că ambele creații sînt cosmoide.* BL. [V. *paraleliza*].

paralelográm, paralelograme n. **1.** patrulater ale cărui laturi opuse sînt paralele și egale; **2.** teren, construcție, obiect etc. de forma unui asemenea patrulater: *în paralelogramul acela, pe scocuri subțiri, se conduceau din jilipuri vine de apă.* AG. [Din fr. *parallélogramme,* germ. *Parallelogramm*].

paralèu, paralei m. (de obicei precedat de **leu**) **1.** leu foarte mare și puternic; (p. ext.) ființă puternică, viteză (înzestrată cu însușiri supranaturale): *niște zmei și niște lei paralei.* ISP; **a se face** (sau **a face pe cineva**) **leu paralèu,** a (se) înfuria peste măsură: *eu, cînd mă mînii, mă fac ... leu paraleu.* AL.; **2.** (depr.) bărbat care se consideră înzestrat cu calități excepționale, care vrea să pară important: *acești contimporani ai mei ... deși par lei și paralei n-au cu talentul vreun raport.* MACED. [*Para-*[1] + **leu**].

paralexém, paralexeme n. (lingv.) formație lexicală constituită din două elemente, care nu formează un compus. [Din fr. *paralexème*].

paralexemátic, ~ci, paralexematică, ~ce a. care aparține paralexemului, referitor la paralexem. [Din fr. *paralexématique*].

paralipoménе f. pl. (livr.) text lăsat în afara operei principale a unui autor și închisă în apendice. [Din fr. *paralipomènes*].

paraliterár, ~i, paraliterară, ~e a. care aparține paraliteraturii, referitor la paraliteratură. [Din fr. *paralittéraire*].

paraliteratúră, paraiiteraturi f. literatură considerată la periferia creației literare propriu-zise (ex.: literatura științifico-fantastică, romanul polițist etc.). [Din fr. *paralittérature*].

paralític, ~ci, paralitică, ~ce a. și m., f. (persoană) care suferă de paralizie: *un copil sănătos și frumos ..., într-o zi, rămîne paralitic.* PR. [Din gr. mod. *paralitikós,* fr. *paralytique*].

paralizá, paralizez vb. **1.** (intr. și refl.) a se îmbolnăvi de paralizie, a deveni paralitic; a se damblagi: *poate i s-a paralizat un braț, un picior.* CĂL.; **2.** (tr. fact.) a face să-și piardă mobilitatea și sensibilitatea; a amorți, a înțepeni: *mi-e paralizat gîtlejul de atîta înghițit în sec.* PETR.; **3.** (fig.; tr.) a împiedica să se manifeste, să acționeze; a face să stagneze; a opri, a obstrucționa: *acest incident ... îmi paralizează inteligența.* IBR.; *criza financiară ... paralizează orice posibilitate de mișcare.* REBR.; **3.** (fig.; tr. și intr.) a încremeni de spaimă, de emoție etc.: *proprietarul lemnelor e încă paralizat de surpriză.* CĂL. [Din fr. *paralyser*].

paralizánt, ~ți, paralizantă, ~e a. **1.** care paralizează: *spray paralizant;* **2.** (fig.) care împiedică o acțiune, o manifestare, o atitudine etc.: *efectul acestei constatări fu rapid și paralizant.* GHEȚIE; *timiditate paralizantă.* [Din fr. *paralysant*].

paralizáre, paralizări f. faptul de a (se) paraliza: *paralizarea aparatului perceptor.* IBR. [V. *paraliza*].

paralizát, ~ţi, paralizată, ~e a. **1.** atins de paralizie; care suferă de paralizie: *are mîinile paralizate, moi.* SOR.; **2.** (fig.) împiedicat, oprit din acţiune, din manifestare; blocat: *celelalte două bănci din oraş au activitatea ca şi paralizată.* GHEŢIE; **3.** (fig.) înmărmurit, înţepenit de spaimă, de uimire etc.: *priveam paralizaţi dezastrul.* [V. ***paraliza***].

paralizíe, paralizii f. **1.** pierdere totală sau parţială a mobilităţii şi a sensibilităţii (unor părţi ale) corpului; dambla: *lovit de paralizie, ... a rămas ca un mort printre vii.* AL.; **paralizie agitantă,** parkinson; **paralizie generală progresivă,** meningoencefalită sifilitică, caracterizată prin tulburări psihice evoluînd spre demenţă, prin tulburări de vorbire şi prin tremurături ale extremităţilor; boala lui Bayle; **paralizie infantilă,** poliomielită; **2.** (fig.) imposibilitate de a acţiona, de a funcţiona, de a se manifesta; încremenire, stagnare: *au lovit de paralizie toate instituţiunile independente.* MAIOR; *se uită ... la mine cu o intensă afecţiune, care mă eliberă brusc din paralizia mea.* PR. [Din fr. ***paralysie***].

paralîc n. (înv. şi reg.) **1.** bani mărunţi; mărunţiş; **cu paralîcul,** în cantitate (foarte) mică; cu bani puţini: *a vîndut cu paralîcul şi cu bucata.* CAR.; (adv.) **a o şterge paralîc,** a merge aiurea, a umbla fără rost; **2.** (rar) bănet. [***Para***[4] + *-îc*].

paralógic, ~ci, paralogică, ~ce a. (rar) care a rezultat prin paralogie; referitor la paralogie. [Din fr. ***paralogique***].

paralogíe, paralogii f. transformare analogică a formei unui cuvînt prin apropierea formală de un alt cuvînt asemănător; cuvînt rezultat printr-o astfel de transformare; enunţ conţinînd asemenea cuvinte: *ascultă toate paralogiile lui Rîmătorian.* FIL. [Din fr. ***paralogie***].

paralogísm, paralogisme n. raţionament contrar regulilor logicii; eroare de raţionament, făcută din ignoranţă, fără intenţia de a induce în eroare: *a crede că mintea şi lucrurile ce ea le pricepe stau în raport de cauză şi efect constituie paralogismul numit „cum hoc".* EM. [Din lat. ***paralogismus,*** fr. ***paralogisme***].

paramagnétic, ~ci, paramagnetică, ~ce a. care prezintă paramagnetism, referitor la paramagnetism. [Din fr. ***paramagnétique***].

paramagnetísm n. proprietate a unor corpuri, a unor substanţe de a se magnetiza la introducerea lor într-un cîmp magnetic slab, în sensul cîmpului magnetic, fiind atrase către regiunile în care acesta este mai intens. [Din fr. ***paramagnétisme***].

paramán, paramane n. bucată de postav pe care este brodată o frază cu conţinut religios, purtată de călugări pe spate, sub rasă, timp de cîteva zile după ce intră în tagmă; (şi: **periman**). [Din gr. mod. ***paramandías***].

paraméci, parameci m. (la pl.) gen de infuzoare ciliate, microscopice, de formă oval-alungită, care trăieşte în ape stătătoare dulci, hrănindu-se mai ales cu microbi (*Paramoecium*); (şi la *sg.*) animal din acest gen: *cît poate simţi din spectacolul lumii un parameci zbătîndu-se într-o infuzie?* CĂRT. [Din fr. ***paramécie***].

paramedicál, ~i, paramedicală, ~e a. care se consacră îngrijirii bolnavilor, fără să aparţină corpului medical: *personal paramedical.* [Din fr. ***paramédical***].

paraménţ, paramente n. **1.** faţa exterioară finisată a unei zidării de piatră cioplită (şi făţuită) sau de cărămidă specială; **2.** material care îmbracă (în scop ornamental) această faţă; **3.** material care îmbracă scheletul de rezistenţă al unei construcţii. [Din germ. ***Parament,*** fr. ***parament***].

paramér, paramere n. (biol.) fiecare dintre cele două părţi simetrice ale unui organism sau ale unui organ cu simetrie bilaterală. [Din engl. ***paramere***].

paramétric, ~ci, parametrică, ~ce a. care ţine de unul sau de mai mulţi parametri variabili; referitor la parametru: *circuit parametric.* [Din fr. ***paramétrique***].

parametrítă, parametrite f. inflamaţie a ţesutului conjunctiv pelvian situat în jurul uterului, însoţită de febră şi dureri în regiunea inferioară a abdomenului, care apare frecvent după avorturi sau după naştere. [Din fr. ***paramétrite***].

paramétrium n. v. parametru[2].

parametrón, parametroane n. circuit oscilant cu variaţie parametrică a capacităţii sau inductivităţii, care dă posibilitatea obţinerii unui semnal de ieşire cu frecvenţa egală cu un submultiplu al frecvenţei semnalului de excitaţie, folosit la înregistrarea informaţiilor sau la efectuarea operaţiilor logice în telecomunicaţii şi în cibernetică. [Din fr. ***paramétron***].

paramétru[1], parametri m. **1.** mărime proprie unui obiect, unui sistem etc., care intervine în caracterizarea unor proprietăţi ale acestuia; **parametru de stare,** parametru care caracterizează starea unui sistem fizic (ex.: presiunea, volumul, temperatura); **2.** (mat.) variabilă în funcţie de care se exprimă fiecare dintre variabilele unei funcţii. [Din fr. ***paramètre,*** germ. ***Parameter***].

parametru[2], parametre n. partea superioară a bazei ligamentului larg al uterului, care leagă marginea uterină de peretele pelvian lateral şi conţine pediculii vasculonervoşi uterini; (şi: **parametrium**). [Din lat. ***parametrium***].

paramilitár, ~i, paramilitară, ~e a. (despre grupuri, formaţii etc.) organizat după modelul unei armate; (despre acţiuni, manifestări) cu caracter militar (agresiv); care susţine militarismul: *grupări paramilitare.* [Din fr. ***paramilitaire***].

paramimíe, paramimii f. parachinezie constînd în neconcordanţa dintre mimică şi trăirile emoţionale ale bolnavului; repetare stereotipă a uneia şi aceleiaşi expresii mimice în stări emoţionale diferite. [Din fr. ***paramimie***].

paramnezíe, paramnezii f. tulburare a memoriei constînd în perceperea senzaţiilor sau a trăirilor noi ca pe nişte amintiri; falsă recunoaştere. [Din fr. ***paramnésie***].

paramorfóză, paramorfoze f. proces de transformare a structurii fizice a corpurilor, păstrînd compoziţia chimică şi forma exterioară a cristalului iniţial. [Din germ. ***Paramorphose***].

paranestezíe, paranestezii f. (med.) anestezie generală. [***Para-***[1] + ***anestezie***].

parángină f. v. părangină.

parangonáj, parangonaje n. (tipogr.) asamblare a diferite corpuri de litere la culegerea cuvintelor pe un rînd. [Din fr. ***parangonnage***].

paranímfă, paranimfe f. **1.** (astăzi rar) fată care însoţeşte pe mireasă la cununie şi care are anumite atribuţii la nuntă; domnişoară de onoare; **2.** (fig.) însoţitoare: *făcînd să-i apară ... a lumii paranimfă, moartea.* EM. [Din lat. ***paranympha,*** gr. mod. ***paránimphos***].

paranóia f. nume generic dat unui grup de tulburări psihice care se manifestă prin lipsă de logică în gîndire, interpretări false, orgoliu exagerat, susceptibilitate, idei fixe, mania persecuţiei, a grandorii, prin halucinaţii etc., însoţită uneori de reacţii agresive; boală care face parte din acest grup: *regăsesc un caz distractiv, vai, cum e de obicei nebunia, un caz ... de paranoia.* CĂL. [Din fr. ***paranoïa***].

paranóic, ~ci, paranoică, ~ce a. (şi m., f.) **1.** (persoană) care suferă de paranoia: *de unde au apărut atîţia paranoici?*; **2.** care ţine de paranoia sau de suferinzii de această boală, referitor la paranoia sau la persoanele care suferă de această boală: *o nedreptate te-mpinge în cel mai pur delir paranoic.* CĂRT. [Din germ. ***paranoisch***].

paranormál, ~i, paranormală, ~e a. (despre fenomene, manifestări etc.) care nu poate fi explicat decît prin acţiunea, prin intervenţia unor forţe necunoscute în stadiul actual al cunoaşterii (ex.: premoniţia, percepţiile extrasenzoriale etc.). // n. ceea ce este inexplicabil prin legile ştiinţei, fără a fi supranatural: *crezi în paranormal?* [Din fr., engl. ***paranormal***].

parantétic, ~ci, parantetică, ~ce a. situat între paranteze: *analiza aceasta parantetică şi subtilă dă mari satisfacţiuni intelectuale.* CĂL. [Din fr. ***parenthétique***].

parantéz n. v. paranteză.

paranteză, paranteze f. **1.** semn de punctuaţie în formă de arc de cerc, de unghi sau de linie frîntă în unghi drept la capete, care se pune la începutul şi la sfîrşitul cuvintelor considerate a fi o explicaţie, un adaos, o precizare: *un semn de întrebare pus în paranteză.* MAIOR.; (fam.) **picioare în paranteză,** picioare strîmbe, curbate în exterior; **2.** (p. ext.) textul cuprins între aceste semne: *autorul ... redeschide o paranteză de ordin subiectiv.* CĂL.; **3.** (fig.) digresiune: *comentariul este interesant, deşi plin de lungi paranteze;* **în paranteză,** în treacăt; între noi: *în parantez fie zis, împrejurarea aceasta e un mare bine.* EM.; **4.** (mat.) semne grafice care exprimă faptul că operaţia aflată între ele se efectuează înaintea celorlalte; (şi: (înv.) **parantez, parenteză**). [Din fr. ***parenthèse,*** germ. ***Parenthese***].

paranucléu, paranuclee n. **1.** (genet.) micronucleu; **2.** masă sferică alcătuită din mitocondrii; **3.** agregare de mitocondrii în spermatide. [***Para***[1] + ***nucleu***].

paraóptic, ~ci, paraoptică, ~ce a. situat în afara organului vederii. [***Para***[1]*-* + ***optic***].

parapănghelos interj. (înv. şi reg.) exclamaţie care marchează sfîrşitul unei situaţii, concluzia unei afirmaţii; amin, adio: *de acum parapanghelos! am răposat.* AL. [Et. nec.].

parapántă, parapante f. tip de planor uşor, în forma unor aripi lesne manevrabile, cu care se execută lansări de pe o înălţime (munte, faleză înaltă etc.) şi se încearcă plutirea pe distanţă cît mai mare; sport practicat cu acest tip de planor. [Din fr. ***parapente***].

parapét, parapete n. **1.** întăritură de pă-mînt sau de zid la tranşee şi la redute, pentru protejarea luptătorilor aflaţi în spatele ei: *urcăm, luptăm ... sus, sus la parapete.* AL.; **2.** perete scund la marginea balcoanelor, a şoselelor, a podurilor etc., servind ca element de protecţie: *mă rezemai de parapet şi privii în jos.* EL.; **3.** flancurile vasului deasupra punţii, care protejează oamenii, instalaţiile etc. contra valurilor; **4.** obstacol artificial aşezat la capătul unei linii ferate. [Din fr. ***parapet,*** germ. ***Parapett***].

parapitéc, parapiteci m. gen de primate fosile din oligocen, de mărimea unei pisici, reprezentînd strămoşul maimuţelor antropoide actuale; primată din acest gen. [Din fr. ***parapithèque***].

paraplăsmă, paraplasme f. (biol.) structură citoplasmatică temporară care apare în anumite perioade funcţionale ale celulei. [Din fr. ***paraplasme***].

paraplégic, ~ci, paraplegică, ~ce a. şi m., f. (persoană) care suferă de paraplegie. [Din fr. ***paraplégique***].

paraplegíe, paraplegii f. paralizie a ambelor picioare, asociată adesea cu paralizia sfincteriană, cauzată de obicei de o leziune a măduvei spinării. [Din fr. ***paraplégie***].

parapód, parapode n. (zool.) apendice bilobat al unor viermi, care serveşte la deplasare. [Din fr. ***parapode***].

parápon, (rar) **paraponuri** şi **parapoane** n. (înv. şi fam.) **1.** supărare, amărăciune, mîhnire: *mi-a venit aşa un parapon, mărturisi ea.* GHEŢIE; *mă apucă un parapon mare şi sfîşietor.* POP; **2.** nemulţumire; ciudă, necaz (împotriva cuiva): *de vreme ce ai parapon asupră-i sînt gata să-l pedepsesc.* AL.; (accent. şi **parapón**). [Din gr. mod. ***paráponon*** „plînset, vaiet"].

paraponiseálă, paraponiseli f. (înv.) supărare, nemulţumire; necaz. [***Paraponisi*** + *-eală*].

paraponisí, paraponisesc vb. (înv; refl.) **1.** a se plînge, a-şi exprima nemulţumirea faţă de cineva; **2.** a se supăra. [Din gr. mod. ***paraponísome*** (viit. lui *paraponó*)].

paraponisíre, paraponisiri f. faptul de a se paraponisi. [V. ***paraponisi***].

paraponisít, ~ţi, paraponisită, ~e a. (înv. şi fam.; adesea subst.) supărat, necăjit; nemulţumit, dezamăgit: *sînt paraponisit, căci mă văd părăsit.* AL. [V. ***paraponisi***].

parapsihológic, ~ci, parapsihologică, ~ce a. care aparţine parapsihologiei, referitor la parapsihologie: *ne gîndim la fenomenele parapsihologice: al sugestiei, al hipnozei, al telepatiei.* BL. [Din fr. *para-psychologique*].

parapsihologíe f. (ramură a psihologiei care se ocupă cu) studiul fenomenelor psihice paranormale (premoniţia, telepatia percepţiile extrasenzoriale etc.); metapsihologie: *psihologia actuală, mai ales psihanaliza şi parapsihologia, vorbind despre inconştient, se referă categoric la factori, elemente, procese şi complexe cărora le atribuie ... o natură psihică, ... ca şi conştiinţei.* BL. [Din fr. *parapsychologie*].

pararócă, pararoci f. rocă metamorfică provenită din transformarea rocilor sedimentare. [*Para*[1] + *rocă*].

parascîntéi, parascîntei n. 1. dispozitiv montat la coşuri pentru oprirea scînteilor şi a altor particule antrenate de gazele de ardere; 2. ecran izolant, neinflamabil, care previne formarea arcurilor electrice între două piese metalice sau deteriorările pe care acestea le-ar produce. [*Para-*[2] + *scînteie*].

parascovénie, parascovenii f. (fam.) năzbîtie, absurditate; fleac, nimic: *nu mai cred toate parascoveniile.* ISP; *degeaba îmi vii tu cu teorii ..., n-avem noi acuma timp de asemenea parascovenii.* PR. [Et. nec.; cf. gr. mod. **paraxovenie (=paraxeniá)*].

parasexualitáte f. 1. totalitatea fenomenelor psihologice condiţionate de sexualitate; 2. (biol.) totalitatea proceselor de sexualitate primitivă care au loc în lipsa fecundării (ex. la bacterii). [Din fr. *parasexualité*].

parasimpátic a. **sistem (nervos) parasimpatic** (şi n.), parte a sistemului nervos vegetativ care încetineşte ritmul cardiac şi accelerează mişcările tubului digestiv. [Din fr. *parasympathique*].

parasimpatolític, ~ci, parasimpatolitică, ~ce a. şi n. (substanţă naturală sau sintetică) cu acţiune de inhibiţie asupra sistemului nervos parasimpatic (ex. atropina). [Din fr. *parasympatholytique*].

parasín, parasini m. (bot.; reg.) tremurătoare (*Briza media*); (şi: **părăşin**). [Cf. bulg. *peruşina*].

parasintétic, ~ci, parasintetică, ~ce a. şi n. (cuvînt) format atît cu prefix cît şi cu sufix. [Din fr. *parasynthétique*].

parasól, parasoluri n. 1. (înv. şi reg.) umbrelă (de soare); 2. parasolar; 3. tip de aripă de avion (monoplan), fixată deasupra fuzelajului. [Din germ. *Parasol*, fr. *parasol*].

parasolár, parasolare n. 1. piesă în formă de pîlnie, montată în faţa obiectivului la aparatele de fotografiat, la camerele de luat vederi etc., pentru a împiedica pătrunderea luminii puternice; 2. apărătoare formată dintr-o placă transparentă sau opacă, montată deasupra parbrizului într-un autovehicul, pentru a proteja ochii şoferului de lumina directă a soarelui. [*Para-*[2] + *solar*].

parastás, parastase n. 1. slujbă religioasă pentru pomenirea morţilor, care se face la trei, nouă, douăzeci şi una şi patruzeci de zile, la trei, şase şi nouă luni, apoi în fiecare an, pînă la al şaptelea an de la înmormîntare; (p. ext.) praznic care se face după o astfel de slujbă; pomană: *la sorocul rînduit, slujiră parastasul de patruzeci de zile pentru odihna celui răposat.* GHEŢIE; 2. (pop.) colac oferit preotului sau persoanelor care au luat parte la o astfel de slujbă sau praznic; 3. (reg.) sumă de bani dată preotului (şi dascălului) pentru oficierea acestei slujbe: *vai, săracu diacul ... pentr-o ţîr de parastas, îţi zbiară pîn' la amiaz.* POP. [Din sl. *parastasŭ*, gr. mod. *parástasis*].

parastisí, parastisesc vb. (înv.) a interpreta un rol într-o piesă; a reprezenta o piesă de teatru: *da ce părăstuieşti în astă-seară? – o piesă nouă.* AL.; (şi: **parastui**). [Din gr. mod. *parastíso* (viit. lui *parasténo*)].

parastuí vb. v. **parastisi**.

paraşută, paraşutez vb. 1. (tr. şi refl.) a (se) lansa din avion cu paraşuta: *fuseseră paraşutaţi, noaptea, în diferite locuri din ţară.* ST.; 2. (fig.) a plasa pe cineva într-un post pe neaşteptate, imprevizibil: *nepotu-său a fost paraşutat la Finanţe.* [Din fr. *parachuter*].

paraşutáre, paraşutări f. acţiunea de a (se) paraşuta şi rezultatul ei. [V. *paraşuta*].

paraşutát, ~ţi, paraşutată, ~e a. care a fost lansat cu paraşuta: *alimente paraşutate.* [V. *paraşuta*].

paraşútă, paraşute f. 1. dispozitiv care în cădere ia forma unei umbrele, format dintr-o voalură de mătase, bumbac sau fibre sintetice şi dintr-un sistem de suspensie, folosit pentru aterizarea lentă a persoanelor sau a materialelor lansate de la înălţime, de obicei dintr-o aeronavă: *mi-aş da drumul jos cu paraşuta.* VIERU; **paraşută luminoasă**, paraşută cu care se lanzează spre sol un material pe bază de magneziu, care se aprinde în contact cu aerul, luminînd puternic terenul de aterizaj, obiectivul de recunoaştere etc.; 2. dispozitiv de frînare, la aterizare, a unei aeronave, folosind rezistenţa aerului la înaintarea corpurilor; 3. (fig.; arg.) femeie de moravuri uşoare. [Din fr., engl. *parachute*].

paraşutísm n. 1. tehnica lansării din avion cu paraşuta; 2. ramură sportivă care cuprinde lansări cu paraşuta; tehnica executării unor asemenea lansări. [Din fr. *parachutisme*].

paraşutíst, ~ti, paraşutistă, ~e m., f. persoană care practică paraşutismul; specialist în lansarea cu paraşuta. [Din fr. *parachutiste*].

paratáctic, ~ci, paratactică, ~ce a. care ţine de parataxă; exprimat prin parataxă; care reprezintă o parataxă sau un element al acesteia; juxtapus. [Din fr. *paratactique*].

paratáxă, parataxe f. (gram.) juxtapunere. [Din fr. *parataxe*].

parathormón m. hormon sintetizat şi eliberat de glandele paratiroide, care determină creşterea concentraţiei calciului şi scăderea concentraţiei fosforului în sînge. [Din fr. *parathormone*].

paratífic, ~ci, paratifică, ~ce a. care aparţine paratifosului, referitor la paratifos; care provoacă paratifosul. [Din fr. *paratyphique*].

paratifoídă, paratifoide f. febră paratifoidă, paratifos. [Din fr. *paratyphoïde*].

paratífos n. boală infecţioasă înrudită cu febra tifoidă, provocată de bacilii din grupul enterobacteriilor, cu simptome intestinale. [Din fr. *paratyphus*].

paratifóză, paratifoze f. (med. vet.) salmoneloză. [Din fr. *paratyphose*].

paratirisí, paratirisesc vb. (înv.; tr.) a băga de seamă, a fi atent, a observa: *am paratirisit că beizadeaua îi mai vesel.* AL. [Din gr. mod. *paratiríso* (viit. lui *paratiró*)].

paratiroídă, paratiroide f. glandă paratiroidă (şi f.), fiecare dintre cele patru glande endocrine, de formă sferică, situate înapoia glandei tiroide, cu rol în reglarea metabolismului fosforului şi calciului. [Din fr. *paratyroïde*].

paratiroidectomíe, paratirodectomii f. ablaţie chirurgicală a uneia sau a ambelor perechi de paratiroide. [Din fr. *parathyroïdectomie*].

paratonér, paratonere n. (înv.) paratrăsnet: *paratonerul a fost inventat de Franklin.* [Din fr. *paratonnerre*].

paratonía, paratonii f. 1. tulburare a tonusului muscular; 2. întîrziere a unor mişcări la plante sub influenţa unor stimuli externi. [Din fr. *paratonie*].

paratrăsnet, paratrăsnete n. dispozitiv de protecţie împotriva trăsnetelor, alcătuit dintr-o tijă metalică aeriană de captare, montată în punctul cel mai înalt al construcţiei sau al instalaţiei pe care o protejează, legată de un fir conductor introdus în pămînt; paratoner: *am avut noroc cu paratrăsnetul.* GHEŢIE; (fig.) *a devenit paratrăznetul tuturor discuţiilor în familie.* REBR. [*Para-*[2] + *trăsnet*; cf. fr. *paratonnerre*].

paratrofíe, paratrofii f. formă de parazitism în care energia necesară dezvoltării unui microorganism este furnizată de gazdă. [Din fr. *paratrophy*].

paratuberculóză, paratuberculoze f. 1. totalitatea tulburărilor care se observă la tuberculoşi; 2. boală infecţioasă la rumegătoare, manifestată prin diaree persistentă, însoţită de slăbire progresivă. [Din fr. *paratuberculose*].

paravalánşă, paravalanşe f. zid de piatră, de beton etc. destinat să apere de avalanşe o cale de circulaţie terestră. [*Para-*[2] + *(a)valanşă*].

paravalisí, paravalisesc vb. (înv.; tr.) a confrunta texte, registre etc. pentru a stabili conformitatea dintre ele; a compara: *să paravalisim mai întîi condeiele ca să vedem dacă se potriveşte catastihul meu cu al dumitale.* FIL. [Din gr. mod. *paravalíso* (viit. lui *paravállo*)].

paraván, paravane n. 1. perete mobil sau fix, format din unul sau mai multe panouri articulate, acoperite cu placaj (furniruit), mătase, carton etc., care izolează o anumită porţiune dintr-o încăpere: *un paravan ascundea patul artistului.* EM.; [doctorul] *îi ceru să se întindă pe canapeluţa îngustă din spatele paravanului.* GHEŢIE; 2. (înv.) apărătoare de metal care se pune în faţa unei sobe, a unui cămin, pentru a feri podeaua de foc; 3. (reg.) încăpere mică într-o gospodărie ţărănească, servind ca magazie: *în acest paravan ... încap multe cioveie ale casei, ca într-o cămară.* SAD.; 4. (fig.) ceea ce ascunde, maschează ceva sau serveşte ca pretext pentru a ascunde ceva: *bărbaţi însuraţi, figuri naive, casnice paravane în dosul cărora tot satul ştie ce se petrece, afară de ei.* GANE; 5. interpunere a unui jucător între adversarul aflat în acţiune şi poartă, pentru a para aruncarea mingii la poartă; 6. baraj de tablă fixat în pămînt, în faţa roiurilor de lăcuste. [Din fr. *paravent*].

par avion adv. (expediat) cu avionul: *scrisoare par avion.* [Cuv. fr.].

paravenós, ~şi, paravenoasă, ~e a. care se află lîngă o venă; care se face lîngă o venă: *injecţie paravenoasă.* [Din fr. *paraveineux*].

paravertebrál, ~i, paravertebrală, ~e a. **ganglioni paravertebrali** sau **lanţ paravertebral**, ganglionii simpatici, aflaţi de-a lungul ambelor părţi ale coloanei vertebrale. [Din fr. *paravertébral*].

paravînt, paravînturi n. sistem de protecţie împotriva curenţilor de aer, format din mai multe rînduri de arbori sau din panouri aşezate paralel cu axa căilor ferate, a drumurilor etc. [*Para-*[2] + *vînt*].

paraxénie, paraxenii f. (grecism; rar) ciudăţenie; capriciu, toană. [Din gr. mod. *paraxeniá*].

paraxiál, ~i, paraxială, ~e a. (fiz.; despre raze de lumină) care este paralel cu axa unui sistem optic. [Din fr. *paraxial*].

paráxin, ~i, paraxină, ~e a. (grecism; înv.) ciudat, bizar, curios; (adv.) **a-i fi cuiva paraxin**, a i se părea curios, a se mira: *boierule, să nu-ţi fie paraxin unde ne vezi că am venit numai amîndoi.* ISP; (adv.) **a-i veni cuiva paraxin**, a nu-i conveni, a fi şocat de ceva: *asta-mi vine cam paraxîn.* AL. // n. capriciu; toană; ciudă: *aşa mi-o venit un paraxîn, că am ieşit.* AL.; (şi: **paraxîn**). [Din gr. mod. *paráxenos*].

paráxîn a. v. **paraxin**.

parazăpádă, parazăpezi f. 1. panou de lemn, de zidărie etc., servind ca mijloc de protecţie contra înzăpezirii unei căi de comunicaţie, a unei porţiuni de teren; 2. grilaj montat la marginea streşinii unei clădiri pentru a împiedica căderea zăpezii de pe acoperiş. [*Para-*[2] + *zăpadă*].

parazít, paraziţi m. şi (înv.) **parazite** n. 1. (adesea adj.) organism care trăieşte pe (sau în) corpul altui organism, hrănindu-se exclusiv cu substanţele produse de acesta şi provocîndu-i astfel diverse boli sau chiar moartea: *o buruiană parazită, bizară, arunca din pom în pom reţelele sale.* CĂL.; *crabul parazit îşi întinde substanţa în corpul crabului gazdă.* CĂRT.; *insecticide pentru paraziţi;* 2. persoană care trăieşte pe seama, pe cheltuiala altora; profitor; persoană care nu produce nimic; trîntor: *se adunau toţi paraziţii Bucureştilor.* FIL.; (adj.) *această clasă parazită trăieşte exploatînd.* IBR.; 3. persoană invitată la masa unui aristocrat din Roma antică, pentru a-l amuza; (p. ext.) persoană care are obiceiul de a mînca mereu pe la alţii: *poate-n gînd mi-ar trece ...*

şi paraziţi să am la masă. MACED.; **4.** (la pl.) perturbaţii electromagnetice produse în transmisiile radiofonice, de telecomunicaţii etc., provocate de fenomene atmosferice sau de alte aparate electrice: *cu toate amestecurile paraziţilor* [la radio] *am rămas atent.* SAD.; (fig.) *avea ... o gîndire curgătoare, fără paraziţii care apar adesea chiar la oamenii superiori.* PR. // a. (şi **parazită, -e**) (fig.) inutil, de prisos; parazitar: *curăţirea ortografiei de acea literă parazită.* AL.; *cuvinte parazite.* [Din lat. ***parasitus,*** germ. ***Parasit,*** fr. ***parasite***].

parazită, parazitez vb. **1.** (tr.) a îmbolnăvi, a infesta un organism animal sau vegetal, trăind pe el sau în el ca parazit; **2.** (fig.; intr.) a trăi din munca altuia; **3.** (tr.) a perturba transmisii radiofonice, de telecomunicaţii etc. prin paraziţi. [Din fr. ***parasiter***].

parazitár, ~i, parazitară, ~e a. **1.** care trăieşte ca parazit pe seama altui organism; de parazit; **2.** care este provocat de un parazit: *boală parazitară;* **3.** (fig.) care trăieşte din munca altora, ca un parazit; specific paraziţilor: *elementele parazitare ... au fost eliminate.* SAD.; *spiritul este existenţă parazitară cîtă vreme sufletul şi-ajunge şieşi.* BL.; (adv.) *cei care trăiesc parazitar.* PETR.; **4.** (fig.) care este de prisos, inutil: *poetul se pierde în dezvoltări parazitare.* CĂL.; **5.** produs de perturbaţii electromagnetice; parazit: *o droaie de sunete parazitare se întrepuneau, tulburînd limpezimea mesajului.* GHEŢIE. [Din fr. ***parasitaire***].

parazitemíe f. prezenţă patologică a unor paraziţi în sînge. [Din fr. ***parasitémie,*** engl. ***parasit(a)emia***].

paraziticíd, ~zi, paraziticidă, ~e a. şi n. (substanţă) care distruge paraziţii. [Din fr. ***parasiticid***].

parazitísm n. **1.** formă de viaţă a organismelor parazite: *parazitismul ciupercilor;* **2.** (fig.) faptul de a trăi din munca altora; trîndăvie; mod de viaţă specific paraziţilor: *dar nu pentru parazitism sînt ei trimişi în justiţie.* PR. [Din fr. ***parasitisme***].

parazitofobíe f. (rar) teamă morbidă de paraziţi. [***Parazit*** + ***fobie***].

parazitológ, parazitologi m. specialist în parazitologie. [Din fr. ***parasitologue***].

parazitologíe f. ştiinţă biologică care studiază animalele şi plantele parazite, precum şi metodele de combatere a paraziţilor. [Din fr. ***parasitologie***].

parazitotróp, ~i, parazitotropă, ~e a. (despre substanţe chimice) care acţionează direct asupra paraziţilor, microbilor etc. dintr-un organism, fixîndu-se pe aceştia şi distrugîndu-i. [Din fr. ***parasitotrope***].

parazitóză, parazitoze f. denumire dată bolilor de origine parazitară, provocate de invadarea organismului de către paraziţi patogeni. [Din fr. ***parasitose***].

páră[1], (rar) **pare,** (reg.) **părі** f. **1.** flacără, văpaie; (p. ext.) dogoare: *departe vede-oraşul pe sub un arc de pară.* EM.; *inima în mine arde, numa pară nu sloboade.* IONEL; **de pară,** arzător, dogoritor; roşu aprins: *soarele din drumul lui de pară îşi trimitea săgeţile aprinse.* GOGA; **a trece prin foc şi (prin) pară,** a înfrunta orice primejdie; **a se face foc şi pară,** a se înfuria: *cuconaşul Ionică se făcu foc şi pară.* SAD.; **2.** (fig.) sentiment puternic şi chinuitor; înflăcărare, ardoare: *gîndu-i se topea de pară.* COŞB. [Din sl. ***para*** „fum, abur"].

páră[2], pere f. **1.** fructul părului[1], de forme şi dimensiuni variate, galben sau verzui; prăsadă: *un prăsad cu pere mari, aurii, un cireş dulce ... se înalţă în faţa casei.* VIERU; *pară tămîioasă;* **2.** (p. anal.) nume dat unor obiecte, unor piese tehnice avînd forma acestui fruct. [Lat. ***pira***].

parbríz, parbrize n. placă transparentă din sticlă specială, din plexiglas, montată în partea din faţă a unui automobil sau avion, care asigură vizibilitatea şi totodată protecţia conducătorului şi pasagerilor: *stropi răzleţi strălucind pe parbrizul maşinii.* GHEŢIE. [Din fr. ***pare-brise***].

parc, parcuri n. **1.** grădină publică amenajată cu alei şi bănci, pentru odihnă şi agrement: *păduricea Bănesei ..., acuma parc, este locul cel mai romantic.* BOL.; **parc dendrologic,** suprafaţă de teren care cuprinde o mare varietate de specii autohtone şi exotice de arbori şi arbuşti, prezentînd o valoare ştiinţifică deosebită; **parc naţional,** întindere de teren în care exploatarea silvică, vînătorească, minieră, construcţia de locuinţe etc. sînt interzise; **parc sportiv,** complex alcătuit din mai multe terenuri sportive (şi săli de sport), în mijlocul unor spaţii verzi; **2.** grădină mare, particulară în jurul unei clădiri: *parcul meu se compune din doi plopi ..., trei paltini, cîţiva tei.* NEGR.; **3.** loc de staţionare şi de garare a vehiculelor sau de depozitare a utilajelor unei instituţii sau întreprinderi; **4.** (p. ext.) totalitatea vehiculelor, a maşinilor etc. unei întreprinderi; **5.** totalitatea instalaţiilor mecanice de pe un teren de unde se extrage minereu sau unde sînt amenajate sonde. [Din fr. ***parc***].

parcá, parchez vb. (tr.) **1.** (rar) a închide într-un spaţiu închis: *o îngrămădire de prizonieri parcaţi între reţele de sîrmă.* SAD.; **2.** a aduce, a aşeza un vehicul într-un loc anume rezervat, pentru o staţionare mai îndelungată; a gara: *am luat-o pe o străduţă laterală, cu maşini parcate pe ambele borduri.* CĂRT.; **3.** a depozita utilaje, materiale etc. într-un spaţiu anume amenajat. [Din fr. ***parquer***].

parcáj, parcaje n. parcare; (concr.) loc de parcare. [Din fr. ***parcage***].

parcán, parcane n. **1.** fortificaţie făcută în trecut din bîrne, scînduri etc.; zid de apărare: *statuile superbe, anticele parcane.* NAUM; **2.** (reg.) gard de scînduri sau de nuiele; **3.** (reg.) perete despărţitor; **4.** (reg.) parapet; **5.** (reg.) îngrădătură de lemn făcută pentru zăgăzuirea apelor; **6.** (reg.) tocul uşii sau al ferestrei; **7.** (reg.) nume dat unor elemente de construcţie (bîrnă, stîlp, şipcă etc.): *repararea unui dig de pămînt cu parcane.* SAD. [Din pol., ucr. ***parkan,*** magh. ***párkány***].

parcáre, parcări n. **1.** acţiunea de a parca şi rezultatul ei; **2.** loc rezervat şi amenajat pentru staţionarea mai îndelungată a autovehiculelor; parching, parcaj. [V. ***parca***].

párcă[1] adv. **1.** se pare că..., s-ar crede că..., s-ar zice că...: *am devenit parcă mai ascunşi, mai neprietenoşi.* GHEŢIE; *parcă doarme;* **2.** este posibil, se pare că da: *mă cunoşti? parcă;* **3.** (cu valoare de conj.) ca şi cum, ca şi cînd: *băiatul a pierit, parc-a intrat în pămînt.* CAR. [***Pare*** + ***că***].

párcă[2], parce f. (mai ales la pl.) fiecare dintre cele trei zeiţe (surori) ale sorţii din mitologia romană, despre care se credea că una (Nona) toarce, a doua (Decuma) deapănă şi a treia (Morta) taie firul vieţii omului; moiră. [Din lat. ***Parca,*** fr. ***Parque***].

parceá, parcele f. **1.** (înv. şi pop.) bucată din ceva: *urechile mele vedea-v-aş parcele.* POP; **2.** (înv.) legătură, pachet etc. compus din obiecte de acelaşi fel strînse laolaltă; testea: *o parcea are şase fire;* **3.** (rar) carmac (pentru pescuit). [Din turc. ***parça***].

parcelá, parcelez vb. (tr.) a împărţi un teren, o pădure etc. în parcele; a răclui: *pămînturile ... au fost parcelate şi vîndute.* SAD. [Din fr. ***parceller***].

parcelár, ~i, parcelară, ~e a. (rar; despre culturi) care se face pe parcele. [Din fr. ***parcelaire***].

parceláre, parcelări f. **1.** acţiunea de a parcela şi rezultatul ei: *parcelarea în ferme, cu dreptul de dijmă şi o zi de lucru pe săptămînă.* EM.; **2.** (concr.) grup de parcele alcătuind un ansamblu organizat după un plan; teren împărţit în parcele: *în locuri virane, în parcelări, se turnau fundaţii pentru case.* GHEŢIE. [V. ***parcela***].

parcelát, ~ţi, parcelată, ~e a. (despre terenuri) împărţit în parcele. [V. ***parcela***].

parcélă, parcele f. porţiune de teren precis delimitată în cadrul unei suprafeţe mai mari, destinată unei anumite întrebuinţări; lot: *la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele.* REBR. [Din fr. ***parcelle***].

parcherizá, parcherizez vb. (tr.) a trata la cald o piesă de fier sau de fontă cu o soluţie de fosfat de fier şi de mangan, pentru a o feri de rugină. [Din fr. ***parkériser***].

parcherizáre, parcherizări f. acţiunea de a parcheriza şi rezultatul ei. [V. ***parcheriza***].

parchét, parchete n. **1.** fiecare dintre piesele din lemn de esenţă tare, paralelipipedice sau de altă formă geometrică, înguste şi scurte, care, îmbinate între ele, sînt folosite la pardosirea încăperilor; pardoseală făcută din astfel de piese: *peste parchetul strălucitor ..., un covor care făcea ape albastre.* PR.; *parchet de fag calitatea întîi.* R.L.; **2.** fiecare dintre suprafeţele delimitate în care este împărţită o pădure în curs de exploatare; postată: *cînd sînt în apropiere parchete scoase în tăiere ..., lucrează la cherestea.* VLAH.; **3.** (înv.; rar) spaţiu din sala de judecată a unui tribunal cuprins între scaunele judecătorilor şi bara avocaţilor; **4.** instituţie judiciară formată dintr-un corp de magistraţi (numiţi procurori), care funcţionează pe lîngă fiecare instanţă judecătorească (judecătorii, tribunale, curţi de apel), îndeplinind atribuţia de a exercita acţiunea penală şi a susţine acuzarea în procesul penal; procuratură: *nu-nţelegem deloc nepăsarea parchetului, care nu intervine.* CAR.; **parchet general,** parchet condus de procurorul general, care funcţionează pe lîngă Curtea Supremă de Justiţie, avînd în subordine parchetele ierarhic inferioare; **5.** local în care funcţionează această instituţie: *procurorul general e la parchet;* **6.** totalitatea magistraţilor încadraţi în această instituţie; magistrat reprezentînd această instituţie: *parchetul vine şi constată moartea individului.* ST. [Din fr. ***parquet***].

parchetă, parchetez vb. (tr.) **1.** a pardosi cu parchet o încăpere: *au parchetat salonul într-o singură zi;* **2.** a împărţi o pădure în parchete. [Din fr. ***parqueter***].

parchetár, parchetari m. lucrător specializat în montarea pardoselilor de parchet. [***Parchet*** + ***-ar***].

parchetáre, parchetări f. acţiunea de a parcheta şi rezultatul ei. [V. ***parcheta***].

parchetát, ~ţi, parchetată, ~e a. **1.** pardosit cu parchet: *cînd i se arătă camera parchetată ... rămase în extaz.* CĂL.; **2.** (despre păduri) împărţit în parchete. [V. ***parcheta***].

párching, parchinguri n. loc de parcare a maşinilor; parcaj; (scris şi: *parking*). [Din engl. ***parking***].

parcimoníe, parcimonii f. (livr.) **1.** avariţie, zgîrcenie; calicie; **2.** (fig.) măsură, pondere, reţinere (în manifestări): *a publicat cu multă parcimonie numai cîteva poezii.* CĂL. [Din fr. ***parcimonie,*** lat. ***parcimonia***].

parcimoniós, ~şi, parcimonioásă, ~e a. (livr.) **1.** care manifestă parcimonie; care denotă parcimonie; zgîrcit; **2.** (fig.) măsurat[1], ponderat, reţinut (în manifestări): *foile germane nu sînt parcimonioase în relaţiuni.* EM. [Din fr. ***parcimonieux***].

parcométru, parcometre n. aparat de taxare pentru parcarea autovehiculelor. [Din fr. ***parcomètre***].

parcúrge, parcúrg vb. (tr.) **1.** a străbate un drum, o distanţă pe toată întinderea; a merge pînă la capăt: *percurse toată Italia.* FIL.; (fig.) *drumul parcurs de tine e de fapt al întregii noastre generaţii.* GHEŢIE; **2.** a trece cu privirea peste ceva; a examina în treacăt: *priveşte lung biblioteca, parcurge cu privirea rafturile.* PETR.; **3.** a citi în grabă, superficial; a răsfoi; (p. gener.) a citi: *mă rugă să-i dau voie să parcurgă manuscrisele.* EL.; **4.** (fig.) a trăi un timp într-un anume loc sau fel: *nu eşti singurul care ai parcurs o odisee.* PR.; (şi: (înv.) **percurge**). [Din fr. ***parcourir,*** lat. ***percurrere*** (după. *curge*)].

parcúrgere, parcurgeri f. acţiunea de a parcurge şi rezultatul ei: *o parcurgere de cîteva pagini prin opere de interes variat.* LOV. [V. ***parcurge***].

parcúrs, parcursuri n. **1.** faptul de a parcurge o distanţă; (concr.) drum (de) străbătut; traseu: *Ana savura parcursul acesta.* C.PETR.; **pe parcurs,** în timpul unei călătorii, al unui drum, (p. ext.) al unei activităţi; între timp: *pe parcurs, se poate ivi azi ceva şi mîine altceva.* ST.; *lipsurile se vor remedia pe parcurs;* **pe parcursul...,** în cuprinsul..., în decursul...; **2.** lungimea unui drum sau a unei traiectorii între două puncte; **3.** traseu, itinerar al unei curse sportive, care trebuie efectuat obligatoriu de către toţi concurenţii; (şi: (înv.) **percurs**). [Din fr. ***parcours,*** lat. ***percursus***].

pardáf, pardafuri n. (reg.) scîndură subţire, tăiată de la marginea unui buştean: *butucii se cioplesc şi se prefac în scînduri, tinichele, lăturoi, doage,*

pardafuri, şindrilă, laţi; **a-i merge pardaful** sau **a (se) face pardaf,** a (se) distruge, a (se) face praf; **a face pe cineva pardaf,** a certa cu asprime pe cineva; a bate. [Din turc. ***padavra*** (după *perdaf*)].

pardál, pardali m. (înv.; rar) panteră (*Felis pardus*). [Din gr. mod. ***párdalis***].

pardesiáş, pardeşiaşe n. diminutiv al lui pardesiu. [***Pardesiu*** + *-aş*].

pardesíu, pardesie şi **pardesiuri** n. haină de stofă pînă la genunchi, mai subţire decît paltonul, care se poartă primăvara şi toamna, peste celelalte haine: *îmbrăcă un pardesiu castaniu.* DELAVR; *am lepădat paltoanele, care deveniseră greu de purtat, şi am luat pardesiele.* GHEŢIE; (arg.) **pardesiu de scînduri,** sicriu. [Din fr. ***pardessus***].

pardón, (rar) **pardoane** n. (înv.) absolvire de o pedeapsă, de o acuzare, de o obligaţie; iertare, scuză: *să am pardon de impresie.* CAR. // interj. **1.** (ca formulă de politeţe) iertaţi-mă!, scuzaţi!: *se apropie, zicînd cu sfială: – pardon.* REBR.; (subst.) *funcţionăraşul îşi face loc cu pardon prin înghesuiala prăvăliei.* CAR.; **2.** (ca un protest) ba nu!, să avem iertare!: *pardon, domnule, ... întreţineţi-vă cu cine v-aţi mai întreţinut.* PR. [Din fr. ***pardon,*** germ. ***Pardon***].

pardoná, pardonez vb. (înv.; tr.) a graţia; a ierta, a scuza. [Din fr. ***pardonner***].

párdos, pardoşi m. **1.** (înv.) panteră (*Felis pardus*): *urşi, tigri, lei, pardoşi.* ALEX.; **2.** (fig.) om viteaz, curajos: *voi pardoşi de la Lipneţ, vultani din Războieni.* AL. [Din sl. ***parĭdosŭ,*** gr. mod. ***párdos***].

pardoseálă, pardoseli f. **1.** înveliş de scînduri, de parchet, de mozaic, de gresie etc. aşezat pe planşeul unei încăperi: *nu cuteza să calce pe pardoseala băii.* ISP.; **2.** strat de piatră, de asfalt etc. aşezat pe suprafaţa unei curţi, a unei străzi; pavaj: *el intră în curtea ... monăstirei, cu pardosala ei de pietre patrate.* EM. [***Pardosi*** + *-eală*].

pardosí, pardosesc vb. (tr.) **1.** a acoperi cu pardoseală planşeul unei încăperi: *casa ... era pardosită cu scînduri albe de brad.* CĂL.; **2.** a acoperi cu piatră, cu asfalt etc. o curte, o stradă; a pava: *drumul era pardosit cu piatră de rîu.* AG. [Et. nec.].

pardosíre, pardosiri f. acţiunea de a pardosi şi rezultatul ei. [V. ***pardosi***].

pardosít, ~ţi, pardosită, ~e a. (despre încăperi, curţi etc.) acoperit cu pardoseală; pavat, podit[1]. [V. ***pardosi***].

pardositór, pardositori m. meseriaş care execută pardoseli. [***Pardosi*** + *-tor*].

páre vb. v. **părea.**

pareátcă[1], paretce f. (înv. şi reg.) cîrpă, zdreanţă. [Et. nec.].

pareátcă[2], paretce f. (înv. şi reg.) **1.** birocratism; rutină; **2.** epitet pentru un slujbaş rutinar, (p. ext.) pentru o persoană cu concepţii şi obiceiuri învechite: *o pareatcă de slujbaş.* [Din rus. ***pareadka***].

paregóric, paregorice n. (rar) mîngîiere, consolare: *degeaba orice şi oricîte paregorice!* CAR. [Cf. ***parigorie***].

paremíe f. v. parimie.

paremiológ, paremiologi m. specialist în paremiologie. [Din fr. ***parémiolog***].

paremiológic, ~ci, paremiologică, ~ce a. care ţine de proverbe sau de studiul lor, referitor la proverbe sau la studiul acestora: *literatura paremiologică e veche de cînd lumea.* CĂL. [Din fr. ***parémiologique***].

paremiológie f. **1.** ramură a folcloristicii care se ocupă cu culegerea şi cu studiul proverbelor; **2.** totalitatea proverbelor dintr-o limbă; (şi: **parimiologie**). [Din fr. ***parémiologie***].

parenchím, parenchime n. **1.** ţesut animal, cu aspect spongios, bogat în vase sangvine, specific organelor glandulare; **2.** ţesut vegetal fundamental care formează partea cea mai mare a organelor moi ale plantelor; **parenchim cortical,** ţesut aflat sub epiderma tulpinii, cu clorofilă în citoplasma celulelor. [Din fr. ***parenchyme,*** it. ***parenchima***].

parenchimátic, ~ci, parenchimatică, ~ce a. (rar) paranchimatos. [***Parenchim*** + *-atic*].

parenchimatós, ~şi, parenchimatoásă, ~e a. care aparţine parenchimului, caracteristic parenchimului, referitor la parenchim; parenchimatic: *ţesut parenchimatos.* [Din fr. ***parenchymateux***].

parenétic, ~ci, parenetică, ~ce a. (franţuzism) care îndeamnă la virtute; moralizator: *scrieri parenetice.* [Din fr. ***parénétique***].

parenéză, pareneze f. (franţuzism) discurs moral; îndemn la virtute. [Din fr. ***parénèse***].

parentál, ~i, parentală, ~e a. (rar) referitor la părinţi; părintesc; ereditar; **organism parental,** organism care prin reproducere (sexuată sau asexuată) dă naştere la noi organisme. [Din fr. ***parental***].

parentálii f. pl. sărbătoare anuală la romani, pentru pomenirea morţilor. [Din lat. ***parentalia,*** fr. ***parentalies***].

parentalísm, (rar) **parentalisme** n. manifestare patologică constînd în spirit dominator al mamei sau al tatălui faţă de copil. [De la ***părinte***].

parenterál, ~i, parenterală, ~e a. (despre administrarea medicamentelor) care se face pe altă cale decît cea digestivă (ex.: intramuscular, intravenos etc.). [Din fr. ***parentéral***].

parentéză f. v. paranteză.

paresimiér n. v. păresimier.

parestezíe, parestezii f. senzaţie de furnicătură, amorţeală, înţepături etc., resimţită în unele boli ale sistemului nervos (central). [Din fr. ***paresthésie***].

parétis n. v. paretisis.

parétisis n. (înv.) **1.** demisie (dintr-o înaltă funcţie bisericească): *îşi va isăli pe loc paretisul, demisia din scaunul metropolitan.* PETR.; **2.** încetare, suspendare a unei activităţi; (şi: **paretis**). [Din gr. mod. ***parétisis***].

paréză, pareze f. paralizie parţială, incompletă a unui organ, survenită în afecţiuni organice şi funcţionale ale sistemului nervos, constînd în reducerea amplitudinii şi forţei mişcării, datorită diminuării forţei musculare. [Din germ. ***Parese***].

parezíe, parezii f. paralizie parţială, uşoară. [Din fr. ***parésie***].

parfé, parfeuri n. îngheţată (de ciocolată) preparată cu frişcă: *comandă un parfe de ciocolată;* (şi: **parfeu**). [Din fr. ***parfait***].

parféu n. v. parfé.

parfúm, parfumuri şi (rar) **parfume** n. **1.** miros plăcut (şi pătrunzător); mireasmă: *plutea în odaie un parfum proaspăt de iasomie.* EL.; **2.** miros îmbietor, savuros, apetisant răspîndit de unele alimente; aromă: *parfumul de mititei;* **3.** produs lichid cu miros plăcut, preparat din substanţe odorante naturale sau sintetice; (p. ext.) produsul împreună cu ambalajul; (la pl.) feluri, sorturi de astfel de produse: *se vedeau cutioare şi sticle de parfum.* VLAH.; *crezi că eu nu ştiu cu ce plăteşti ... parfumurile dumitale?* GAL.; **4.** (fig.) notă specifică; atmosferă caracteristică: *să împrospăteze ... cu un mai viu profum limba.* OD.; *parfumul poeziei lui Macedonski se va păstra inalterabil.* GAL.; (şi: (înv.) **profum**). [Din fr. ***parfum,*** germ. ***Parfum,*** it. ***profumo***].

parfumá, parfumez vb. **1.** (tr.) a impregna, a îmbiba cu o mireasmă plăcută; a înmiresma: *ierburile erau înflorite şi parfumau aerul cald.* SAD.; **2.** (tr.) a adăuga substanţe aromatice în unele alimente; a aromatiza: *plăcinta cu brînză era parfumată cu vanilie;* **3.** (tr. şi refl.) a (se) stropi cu parfum: *mă parfumasem din nou.* PETR.; (şi: (înv.) **profuma**). [Din fr. ***parfumer,*** it. ***profumare***].

parfumáre, parfumări f. acţiunea de a (se) parfuma. [V. ***parfuma***].

parfumát, ~ţi, parfumată, ~e a. **1.** care miroase frumos (şi pătrunzător); care răspîndeşte parfum: *creşteau flori parfumate.* BOL.; **2.** stropit, impregnat cu parfum; înmiresmat: *parfumatul ei ietac.* EM.; (fig.) *izbînda ascetului e ... parfumată de sfinţenie.* CĂL.; **3.** aromat: *sărmăluţă de grăsime profumată.* OD.; (şi: (înv.) **profumat**). [V. ***parfuma***].

parfumărie f. v. parfumerie.

parfumerie, parfumerii f. **1.** arta, meşteşugul de a prepara parfumuri; industria parfumurilor: *levănţica se foloseşte în parfumerie;* **2.** fabrică de parfumuri; **3.** magazin în care se vînd parfumuri, articole de toaletă, cosmetice etc.: *este vînzătoare la o parfumerie;* **4.** (la pl.) nume generic pentru parfumuri, articole de toaletă, cosmetice etc.: *să le cumpere veştminte noi, diamante şi parfumării.* FIL.; *dorea să-şi deschidă ... un magazin de parfumerie.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **parfumărie**). [Din fr. ***parfumerie***].

parfumiér, parfumieri m. persoană care fabrică sau vinde parfumuri sau produse de parfumerie; parfumor. [De la ***parfum***].

parfumór, parfumori m. (franţuzism; rar) parfumier. [Din fr. ***parfumeur***].

parhélic, ~ci, parhelică, ~ce a. care aparţine parheliei, referitor la parhelie: *cerc parhelic.* [Din fr. ***parhélique***].

parhelíe, parhelii f. fenomen optic constînd în apariţia unor pete luminoase rotunde, adeseori colorate, în jurul soarelui, datorită reflexiei razelor solare pe un nor cu cristale de gheaţă. [Din fr. ***parhélie***].

pari[1]- element de compunere cu sensul „divizibil cu", „(referitor la) pereche", „egal". [Din lat. ***par*** „egal"].

pári[2] adv. **al pari,** după valoarea nominală, egal cu preţul nominal (fără urcare sau scădere de preţ). [Cuv. it.].

pária[1] m. invar. **1.** (în India) persoană privată de toate drepturile religioase sau sociale, fie prin originea sa, fie prin excluderea din societatea brahmanică; grup social din care face parte o asemenea persoană; **2.** (fig.) persoană sau colectivitate dispreţuită, repudiată de toată lumea: *eu voi trece nepăsător prin această viaţă ..., ca un paria.* EM.; *complexele de inferioritate, de paria venit dintr-o lume a demolării bisericilor şi satelor.* CE. [Din fr. ***paria***].

pariá[2], pariez vb. (intr. şi tr.) **1.** a face un pariu, a pune rămăşag (pe o sumă de bani): *paria sume moderate.* GHEŢIE; **2.** a participa la anumite jocuri de noroc, în special la cursele de cai, angajînd sume de bani; **3.** a fi sigur de ceva: *pariez că vom cîştiga alegerile.* [Din fr. ***parier***].

paricíd, ~zi, paricidă, ~e m., f. persoană care şi-a ucis părinţii: *paricizi îndemnaţi la crimă.* AL. // n. crimă constînd în uciderea părinţilor; patricid: *e acuzat de paricid.* // a. care şi-a ucis părinţii; referitor la uciderea părinţilor: *mînă paricidă.* [Din fr. ***parricide***].

paricopitát, paricopitate n. (la pl.) ordin de mamifere erbivore mari, avînd la fiecare picior două degete mari, copitate şi două degete mici, reduse; (şi la sg.) animal din acest ordin; artiodactil (ex.: boul, porcul etc.). [***Pari[1]-*** + ***copitat***].

pariére, parieri f. acţiunea de a paria şi rezultatul ei. [V. ***paria[2]***].

parietál, ~i, parietală, ~e a. **1.** care aparţine peretelui unei cavităţi a organismului; referitor la peretele unei cavităţi a organismului; **os parietal** (şi n.), fiecare dintre cele două oase simetrice, care formează partea de mijloc a cutiei craniene, situate între osul frontal şi osul occipital: *am constatat o fractură amplă a osului parietal stîng.* GHEŢIE; **foiţă parietală,** foiţă care înveleşte peretele cavităţii toracice; **2.** (înv.; rar) mural: *inscripţiunile parietale ale bisericei.* OD. // f. (la pl.) ordin de plante erbacee şi lemnoase, cu înveliş floral dublu, galben, alb sau roşiatic, cu ovulele fixate de peretele ovarului, care cresc spontan în zonele tropicale şi subtropicale sau sînt cultivate ca plante ornamentale; (şi la sg.) plantă din acest ordin (ex.: begonia, panseaua etc.). [Din fr. ***pariétal***].

parigínă f. (înv.) sobă de fier cu ardere lentă şi continuă. [Din it. ***parigina***].

parigoríe, parigorii f. (înv. şi reg.) **1.** mîngîiere, consolare: *este parigorie de om bolnav.* PANN; **în** (sau **de-o**) **parigorie,** de hatîrul cuiva; (p. ext.) de formă, într-o doară: *nu doar că el ştie mai mult decît*

mine, da ia așa, de-o parigorie. ZAMF; **2.** prostie, aiureală: *frazele și parigoriile s-au răsuflat.* VLAH. [Din gr. mod. ***parighoría***].

parigorisí, parigorisesc vb. (înv. și reg.; tr.) **1.** a mîngîia, a consola; a distra; **2.** a sfătui. [Din gr. mod. ***parigoríso*** (viit. lui *parigoró*)].

pariméiu n. v. **parimie.**

parimiár, parimiare n. carte bisericească în care sînt cuprinse (fragmente din) proverbele lui Solomon și alte fragmente cu învățături, pilde din Vechiul Testament; parimie. [***Parimie*** + *-ar*].

parimíe, parimii f. **1.** (înv.) proverb; maximă; învățătură: *ești om cetit ... ai vorbe cu parimii.* AL.; *cărțile clasice chineze ... de parimii.* CĂL.; **2.** (mai ales la pl.) fragment din Biblie (în special proverbele lui Solomon) citit la vecernie sau la alte slujbe bisericești: *auzise ea spunînd la biserică, în parimeiu, că omul învățat, înțelept va fi.* CR.; **3.** parimiar: *Parimiile preste an.* DOS.; (și: (înv.) **paremie, parimeiu**). [Din gr. mod. ***parimía***].

parimiologíe f. v. **paremiologie.**

parínc m. v. **părîng[1].**

pariór, pariori m. persoană care pariază. [Din fr. *parieur*].

parip, paripi m. **1.** (reg.) cal tînăr, sprinten și frumos (pentru călărie): *dă-mi barem paripul mie.* POP; **2.** (înv.) cal lăturaș: *avea un parip, un armăsar.* [Din magh. ***paripa***].

paripenát, ~ți, paripenată, ~e a. (despre frunzele compuse) cu un număr pereche de foliole, dispuse în formă de pană (ex. la măzăriche). [Din fr. ***paripenné***].

parisíe, parisii f. **1.** (înv.) prezență; participare; **2.** (înv.) paradă; alai; pompă[2]; **3.** (în forma **parusie**) manifestare vizibilă a divinității ascunse; (spec.) a doua venire a lui Isus Hristos la Judecata de apoi, propovăduită în Noul Testament; (și **parusie**). [Din gr. mod. ***parusía***].

parisiláb, ~i, parasiiabă, ~e a. (rar) parisilabic. [Din fr. ***parisyllabe***].

parisilábic, ~ci, parisilabică, ~ce a. (despre substantive sau adjective) care păstrează în temă același număr de silabe în cursul declinării (la toate formele cazuale); parisilab. [Din fr. ***parisyllabique***].

paritáte, parități f. **1.** egalitate numerică: *o întîmplătoare paritate de voturi.* MAIOR.; **2.** (mat.) proprietate a unui număr întreg de a fi par[2] sau a unei funcții numerice de a fi pară; **3.** egalitate valorică, echivalență în valoare: *vechile acțiuni ... puteau să se răscumpere la paritatea zece acțiuni vechi pentru o acțiune nouă.* GHEȚIE; **paritate monetară,** raport de echivalență între unitățile bănești a două țări, în funcție de greutatea lor de metal de același fel (aur sau argint) sau de puterea de cumpărare; **paritate valutară,** conținutul de metal prețios al unității bănești a unei țări, stabilit prin lege; raport de echivalență între diferite valute, pe baza conținutului lor în aur, stabilit prin lege; **paritate de schimb,** echivalență a cursurilor de schimb pe două piețe valutare, reflectînd raportul dintre puterea lor de cumpărare și raportul dintre cererea și oferta de schimb la un moment dat. [Din fr. ***parité,*** lat. ***paritas, -atis***].

paríu, pariuri n. **1.** convenție prin care fiecare dintre persoanele care susțin lucruri contrare se obligă să plătească o anumită sumă de bani sau să dea o compensație celui care va avea dreptate; prinsoare, rămășag: *e vorba de un însemnat pariu.* SAD.; *ai pierdut pariul;* **2.** joc de noroc (în special la cursele de cai) constînd într-o miză care dă participantului cîștigător dreptul la o cotă din totalul sumelor mizate: *făceam pariuri ca la un spectacol de box.* ST. [Din fr. ***pari***].

parízer n. varietate de mezel din carne de vită și slănină, tocate mărunt, afumate și apoi fierte. [Din germ. ***Pariser***].

parizián, ~eni, parizianá, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Parisului sau locuitorilor lui, referitor la Paris sau la locuitorii acestuia: *era o casă de raport construită ... în stilul imobilelor pariziene.* GHEȚIE. // m., f. persoană (originară) din Paris: *credeați că noi am rămas în urma parizienilor?* BOL. [Din fr. ***parisien***].

pariziáncă, parizience f. pariziană. [***Parizian*** + *-că*].

parîmă, parîme f. frînghie, odgon, cablu folosit la bordul unei nave: *mai coseau cîte o pînză, mai matiseau cîte o parîmă.* TUD. [Din turc. ***parima***].

párkinson n. (și **boala lui Parkinson**) boală degenerativă a sistemului nervos central caracterizată prin tremurături (mai pronunțate la mîini și la cap) prin rigiditate musculară, facies împietrit, mers lent, corp înclinat în față; paralizie agitantă. [Din fr. ***parkinson***].

parkinsonísm n. denumire generică pentru sindroame similare cu parkinsonul. [Din fr. ***parkinsonisme***].

parlagíu[1], pariagii m. (înv.) măcelar care taie vitele la abator: *geamătul adînc, ca de vită stîngaci lovită de parlagii.* ZAMF. [Din turc. ***parlacı***].

parlagíu[2], ~ii, parlagie, ~ii m., f. (fam.) lăudăros; palavragiu; scandalagiu. [Cf. ***palavragiu***].

parlamént, parlamente n. **1.** instituție a statului alcătuită din una sau din două camere constituite din reprezentanți ai diferitelor partide politice, aleși prin votul cetățenilor, învestită cu puterea legislativă, avînd și atribuția de control asupra puterii executive: *au prefăcut Parlamentul în local de ruletă și de joc de bursă.* EM.; *plecase la București ... la dezbaterile Parlamentului.* GHEȚIE; **2.** (p. ext.) sesiune, ședință de lucru în care se întrunesc membrii acestei instituții reprezentative: *vom deschide parlamentul.* NEGR.; **3.** clădire în care funcționează această instituție: *ne-am întîlnit în fața Parlamentului;* **4. Parlamentul European,** organ legislativ al Uniunii Europene, ales (la cinci ani) prin vot universal direct de către cetățenii din statele membre, conform procedurilor electorale proprii fiecărui stat, care se reunește în ședințe plenare la Strasbourg, în comisii la Bruxelles, avînd secretariatul la Luxembourg. [Din fr. ***parlement***].

parlamentá, parlamentez vb. (intr.) **1.** a duce tratative cu dușmanul în vederea încetării ostilităților: *comandantul ... voiește a parlamenta și a se preda.* BĂLC.; **2.** a purta discuții pentru a ajunge la o înțelegere; a trata, a negocia: *el trimise pe nevastă-sa să parlamenteze cu un personaj.* CAR. [Din fr. ***parlementer***].

parlamentár, ~i, parlamentară, ~e a. **1.** care aparține parlamentului, referitor la parlament; care are loc în parlament: *grupările parlamentare din opoziție protestau împotriva cenzurii.* PR.; *dezbateri parlamentare;* **regim parlamentar,** regim politic în care puterea legislativă este preponderentă, guvernul (puterea executivă) avînd obligația să răspundă în fața acesteia; parlamentarism: *voim realitatea regimului parlamentar, care e un regim de control și de bună-credință.* EM.; **2.** care ține de funcțiile, de statutul membrilor parlamentului: *s-au auzit amenințări de ridicare a imunității parlamentare.* A.; **3.** conform uzanțelor din parlament; (p. ext.) protocolar, ceremonios: *acest limbaj nu e tocmai parlamentar.* // m. **1.** membru al unui parlament; **2.** persoană delegată să ducă tratative de pace sau de armistițiu cu inamicul; sol, trimis: *parlamentarul se duse; asaltul începu.* NEGR. [Din fr. ***parlementaire,*** it. ***parlamentario***].

parlamentáre, parlamentări f. acțiunea de a parlamenta și rezultatul ei; negociere. [V. ***parlamenta***].

parlamentarísm n. **1.** sistem de guvernare specific statelor cu regim parlamentar; regim politic în care guvernul răspunde în fața parlamentului: *idealul său este parlamentarismul de tip englez.* CĂL.; **2.** tactică bazată pe utilizarea formelor parlamentare în lupta politică: *i-a dat ... o adevărată lecție de parlamentarism.* PETR.; **3.** (rar) perioadă de timp în care un parlamentar își îndeplinește mandatul: *din cei peste patruzeci de ani de parlamentarism și șapte ani de ministeriat n-a rămas de la dînsul nici o singură lege.* LOV. [Din fr. ***parlementarisme***].

parlándo adv. (muz.; ca indicație de execuție a cîntului vocal) apropiat de vorbire; **parlando rubato,** sistem ritmic, specific folclorului românesc, în care valorile ritmice se află în raporturi diferite. [Cuv. it.].

parloár, parloare n. (livr.) sală de primire a vizitatorilor într-un internat, într-o cazarmă etc.; vorbitor: *serata, în parloarul unde invitații și călugărițele stau de o parte și de alta a unui grilaj, constituie un tablou curios de epocă.* CĂL. [Din fr. ***parloir***].

parmác, parmaci m. stîlp de susținere (cu diferite ornamente), folosit la prispe, la pridvoare, la garduri etc.: *de căpăstru mi-l trăgea, de parmac că mi-l lega.* POP [Din turc. ***parmak***].

parmaclîc, parmaclîcuri n. **1.** balustradă de lemn, la o prispă, la un pridvor, la un balcon sau la un pod; pălimar[1]: *un pridvor rotund cu parmaclîc.* OD.; **2.** gard de leațuri, de scînduri etc.; grilaj; fiecare dintre leațurile, scîndurile etc. care formează un gard, un grilaj: *să stric gardul, să fac parmaclîcuri.* NEGR.; *în partea despre fațada uliței avea parmalîcuri cioplite și așezate cu mare gust.* FIL.; (și: **parmalîc**). [Din turc. ***parmaklık***].

parmalíc n. v. **parmaclîc.**

părmen a. invar. **măr parmen (auriu)** (și m.), soi de măr, originar din Anglia, cu fructele galbene-aurii, cu dungi roșii; (și n.) fructul acestei varietăți de măr. [Din germ. ***Parmäne,*** fr. ***parmain (d'or)***].

parmezán n. varietate de cașcaval uscat (făcut în regiunea Parma din Lombardia); (p. ext.) cașcaval ras: *îl cinstește cu niște parmezan.* NEGR.; *șnițelul îl vrea natur sau cu ou și parmezan.* PR. [Din fr. ***parmesan,*** germ. ***Parmesan***].

parnasián, ~eni, parnasiană, ~ene a. care aparține parnasianismului sau reprezentanților acestuia, referitor la parnasianism sau la reprezentanții acestuia; specific parnasianismului: *o singură dată m-am prins în alaiul poeților parnasieni.* GAL. // m., f. adept, reprezentant al parnasianismului: *Macedonski e un parnasian și nu un simbolist.* LOV.; *un parnasian ar fi aprobat ... această procesiune exotică.* CĂL. [Din fr. ***parnassien***].

parnasianísm n. curent literar apărut în Franța, spre jumătatea sec. al XIX-lea, care cultiva virtuozitatea formei, construcția savantă, impersonală, imagismul rafinat și armonia plastică, în special evocarea naturii exotice, a civilizațiilor și a mitologiilor străvechi. [Din fr. ***parnassianisme***].

parnásie, parnasii f. (bot.; și **parnasie de mlaștină**) șopîrlariță (*Parnasia palustris*). [Din lat. *Parnassia,* numele științific al plantei].

parodiá, parodiez vb. (tr.) **1.** a imita o operă literară sau maniera unui scriitor, cu intenții satirice sau pentru a obține efecte comice: *îmi venea să parodiez pe marele Corneille.* GHICA; **2.** a reproduce (în mod grotesc) vorbirea, gesturile sau mișcările cuiva; a ridiculiza: *începură a mă parodia în față, puind țigaretele la nas.* FIL.; *Pantazi parodiază vorbirea moldovenească.* CĂL. [Din fr. ***parodier***].

parodiánt, ~ți, parodiantă, ~e a. și m., f. (rar) (persoană) care parodiază pe cineva: *gesturi parodiante.* [Din fr. ***parodiant***].

paródic, ~ci, parodică, ~ce a. care aparține parodiei, cu caracter de parodie: *stil parodic.* [Din fr. ***parodique***].

parodíe, parodii f. **1.** scriere cu caracter umoristic sau satiric, constînd în imitarea unei opere literare ori a manierei unui scriitor: *parodiile ce s-au făcut pe socoteala lor* [Legendelor istorice] *apar tot atît de izbutite ca și originalul.* CĂL.; *parodia vizează semnificația operelor, în interiorul căreia operează o finâ substituire.* R.L.; **2.** imitație neizbutită, inferioară unui prototip sau originalului: *o parodie de critică.* HASD.; **3.** (p. ext.) bătaie de joc: *aventura dumitale cu un străsnic aer de parodie.* PETR. [Din fr. ***parodie***].

parodiére, parodieri f. acțiunea de a parodia; ridiculizare: *d-ra Scovarză, devenită Miss România, slujește ca mijloc de parodiere a concursurilor de frumusețe.* CĂL. [V. ***parodia***].

parodíst, parodişti m. autor de parodii: *Topîrceanu a fost un ilustru parodist.* [Din fr. ***parodiste***].

parodístic, ~ci, parodistică, ~ce a. care ţine de parodie, referitor la parodie; specific parodiei. [***Parodie*** + *-istic*].

parodónt, parodonturi n. (med.) parodonţiu. [Din fr. ***parodonte***].

parodontál, ~i, parodontală, ~e a. (anat.) care aparţine parodonţiului, referitor la parodonţiu; **ţesut parodontal,** parodonţiu moale; periodont. [Din fr. ***parodontal***].

parodontítă, parodontite f. inflamaţie (dureroasă) a parodonţiului la nivelul gingiei. [Din fr. ***parodontite***].

parodontogrămă, parodontograme f. (med.) diagramă a datelor obţinute prin parodontometrie. [Din fr. ***parodontogramme***].

parodontologíe f. ramură a stomatologiei care se ocupă de parodontopatii. [Din fr. ***parodontologie***].

parodontóm, parodontoame m. tumoare a ţesutului parodontal. [Din fr. ***parodontome***].

parodontometríe, parodontometrii f. măsurare a pungilor gingivale, a retracţiei şi a mobilităţii dinţilor; diagramă a datelor astfel obţinute. [Din fr. ***parodontométrie***].

parodontopatíe, parodontopatii f. denumire generică pentru afecţiunile dentare. [Din fr. ***parodontopathie***].

parodontóză, parodontoze f. boală degenerativă a ţesuturilor care susţin şi fixează dinţii, caracterizată prin formarea locală de pungi cu puroi şi prin căderea dinţilor; paradentoză. [Din fr. ***parodontose***].

parodónţiu n. (anat.) complex morfologic funcţional care asigură fixarea dinţilor în osul maxilar; parodont; **parodonţiu moale,** ţesut marginal moale, cu formaţiuni fibroase, care înconjoară dintele şi alveola dentară; **parodonţiu osos,** porţiune osoasă în care sînt săpate alveolele dentare şi pe care se inserează parodonţiul moale. [Din germ. ***Parodontium,*** fr. ***parodontium***].

paróh, parohi m. preot care conduce o parohie: *parohul ... slujea în odăjdii de mătase verde.* GHEŢIE. [Din lat. ***parochus,*** germ. ***Parochus***].

parohiál, ~i, parohială, ~e a. care ţine de o parohie, referitor la o parohie: *face parte din poporul meu parohial.* GAL.; **biserică parohială,** biserică în care slujeşte parohul; **casă parohială,** clădire, proprietate a bisericii, în care se află locuinţa şi cancelaria parohului: *se îndreaptă spre casa parohială, situată ... în preajma bisericii.* GHEŢIE. [Din lat. ***parochialis,*** germ. ***parochial***].

parohíe, parohii f. **1.** cea mai mică unitate administrativă bisericească; comunitate creştină condusă de un paroh; enorie: *popa ce rămîne neales de parohie la tronul păstoresc.* BOL.; **2.** (p. ext.) biserica dintr-o astfel de unitate administrativă: *slujea în parohia noastră;* **3.** (p. ext.) sediul, clădirea în care se află cancelaria (şi locuinţa) parohului: *locuieşte la parohie.* [Din lat. ***parochia,*** germ. ***Parochie***].

paróI[1], paroiuri n. roi de albine provenit din roiul primar, din aceeaşi vară, al familiei de albine. [Din ucr. ***parij,*** rus. ***paroj***].

paroí[2], pers.3 **paroieşte** vb. (intr.; despre albine) a roi a doua oară în aceeaşi vară. [De la ***paroi[1]***].

paról interj. (franţuzism) (întăreşte sau garantează o afirmaţie) pe cuvîntul meu!, zău!: *zău! ţăţico, parol!* CAR. [Din fr. ***parole***].

parolá, parolez vb. (tr.) a securiza un dispozitiv, o instalaţie etc. cu ajutorul unei parole: *am parolat telefonul.* [De la ***parolă***].

parolăre, parolări f. acţiunea de a parola şi rezultatul ei. [V. ***parola***].

parólă, parole f. **1.** (astăzi rar) promisiune, legămînt, angajament; cuvînt de onoare: *era angajată parola sa de domn.* NEGR.; **a(-şi) da parola (de onoare),** a se angaja solemn; a promite: *îi dă parola de onoare că nu-l va trăda.* FIL.; **2.** (înv.) cuvînt, vorbă; afirmaţie, spusă; discuţie: *hai la o parolă!;* **a sta la o parolă,** a sta de vorbă; a flecări: *stăteam la o parolă pînă se întuneca.* GHEŢIE; **3.** lozincă; **4.** cuvînt secret, convenţional, servind ca mijloc de recunoaştere în serviciul de gardă sau în anumite misiuni militare: *nu deconspira parola!;* **a da parola,** a spune cuvîntul convenit pentru recunoaştere; **5.** cuvînt de recunoaştere între membrii unei organizaţii conspirative; **6.** (inform.) cuvînt-cheie folosit ca măsură de securitate, introdus pentru a îngrădi accesul la informaţia dintr-un fişier sau o bază de date; **7.** (înv.) numele unui dans; melodia acestui dans: *giuca parola.* AL. [Din lat., it. ***parola,*** fr. ***parole,*** germ. ***Parole***].

pároli m. (înv.; la unele jocuri de cărţi) dublare a sumei mizate în jocul precedent; miză astfel realizată. [Din fr., it. ***paroli***].

parolíst, ~şti, parolistă, ~e a. şi m., f. (fam.) (persoană) care se ţine de cuvînt, care îşi respectă angajamentul luat: *l-a admis în casă, în odaia ei, ... şi apoi tînărul n-a fost parolist.* CĂL. [***Parolă*** + *-ist*].

paroním, paronime n. cuvînt asemănător cu altul ca formă, dar deosebit de acesta ca sens şi ca origine (ex.: emigra – imigra, releva – revela, contuzie – confuzie, conjectură – conjunctură etc.). [Din fr. ***paronyme***].

paronímic, ~ci, paronimică, ~ce a. care aparţine paronimiei, referitor la paronime; **atracţie paronimică,** modificare a formei unui cuvînt sub influenţa altui cuvînt asemănător cu el. [Din fr. ***paronymique***].

paronímie, paronimii f. calitate a două sau a mai multor cuvinte de a fi paronime; relaţie în care se află mai multe paronime. [Din fr. ***paronymie***].

paronomasíe, paronomasii f. (înv.) paronomază; (şi: **paronomazie**). [Din lat. ***paronomasia,*** fr. ***paronomasie***].

paronomástic, ~ci, paronomastică, ~ce a. (rar) care aparţine paronomaziei, referitor la paronomază. [Din fr. ***paronomastique***].

paronomázǎ, paronomaze f. construcţie stilistică constînd în asocierea de paronime; paronomasie (ex. cine se scuză se acuză). [Din fr. ***paronomase***].

paronomazíe f. v. paronomasie.

parosmíe, parosmii f. tulburare olfactivă constînd în percepţia falsă a unui miros. [Din fr. ***parosmie***].

parotídă, parotide f. **1. glandă parotidă** (şi f.), fiecare dintre cele două glande salivare situate dedesubtul urechilor, în afara mandibulei, care secretă un fluid lipsit de mucină; **2.** (rar) oreion. [Din fr. ***parotide***].

parotidectomíe f. ablaţie chirurgicală totală sau parţială a glandei parotice, cu sau fără conservarea nervului facial. [Din fr. ***parotidectomie***].

parotidián, ~eni, parotidiană, ~ene a. care aparţine parotidei, referitor la parotidă. [Din fr. ***parotidien***].

parotidítă, parotidite f. inflamaţie a glandei parotide, care însoţeşte unele boli infecţioase; **parotidită epidemică,** oreion. [Din fr. ***parotidite***].

paroxísm, paroxisme n. **1.** intensitate maximă a simptomelor unei boli; acces, criză: *paroxismul frigurilor;* **2.** intensitate maximă, punct culminant al unei senzaţii, al unui sentiment, al unei stări etc.: *mulţimea ... intrase în paroxismul beţiei.* AL.; **(pînă) la paroxism,** cu intensitate maximă, foarte tare: *jazzul urla la paroxism.* C.PETR.; **3.** (rar) surescitare, iritare: *îl adusese într-o stare grozavă de paroxism.* FIL.; **4.** momentul de intensitate maximă a unui proces geologic (ex.: erupţie vulcanică, cutremur de pămînt etc.). [Din fr. ***paroxysme***].

paroxístic, ~ci, paroxistică, ~ce a. **1.** ajuns la paroxism: *stare paroxistică;* (adv.) *mai întrebi ce s-a întîmplat? reluă paroxistic.* PR.; **2.** care survine brusc sau care atinge un maximum de intensitate: *tahicardie paroxistică.* [Din fr. ***paroxystique***].

paroxíton, paroxitonă, ~e a. **1.** (şi n.) (cuvînt, formă) cu accentul pe penultima silabă: *substantive paroxitone;* **2.** care se caracterizează prin accentuarea silabei penultime: *accentuare paroxitonă.* [Din fr. ***paroxyton***].

paroxitoníe f. (rar) calitatea de a fi paroxiton. [***Paroxiton*** + *-ie*].

parpaléc, parpaleci m. **1.** (înv.) vînzător ambulant (grec) de covrigi şi de plăcinte; **2.** epitet depreciativ pentru greci (negustori): *mii de parpaleci şi de papugii aici alergau.* AL.; **3.** (reg.) epitet depreciativ pentru un om lipsit de consideraţie: *măi parpalecule!* [Et. nec.].

parpandél, parpandei m. copil de ţigan; puradel; (şi: (reg.) **parpanghel**). [Et. nec.].

parpanghél m. v. parpandel.

parpián, parpieni m. mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu stoloni tîrîtori, cu tulpina defoliată, cu flori dispuse în capitule albe sau roz, care creşte prin locuri uscate; talpa-pisicii, laba-mîţei, lînăriţă (*Antennaria dioica* sau *Gnaphalium dioicum*); (şi: (înv.) **părpian**). [Et. nec.].

parséc, parseci m. unitate de măsură pentru distanţe folosită în astronomie, egală cu 3,26 ani-lumină. [Din fr. ***parsec*** (<***par***(*alaxe*) + ***sec***(*onde*))].

parsísm n. veche religie a perşilor, întemeiată de Zoroastru şi perpetuată de parşii stabiliţi în India şi actualul Pakistan: *închegări de credinţă ... s-au ivit în cadrul parsismului, al indaismului, al islamismului, al creştinismului.* BL. [Din fr. ***parsisme***].

párşi m. pl. adepţi ai parsismului care, după cucerirea Persiei de către arabi, au refuzat să treacă la islamism, refugiindu-se în India, în secolul al VIII-lea. [Din fr. ***parsi***].

parşív, ~i, parşivă, ~e a. (pop. şi fam.) **1.** foarte murdar, scîrbos; rîios; **2.** desfrînat, neruşinat, impudic: *te-ai închis cu parşiva cea de ţărancă.* AL.; (adv.) *zîmbea parşiv;* **3.** cu caracter josnic; mizerabil, mîrşav, ticălos: *să se teamă de un mazil parşiv?* C. [Din ucr. ***paršivyj***].

parşivénie, parşivenii f. (pop. şi fam.) **1.** murdărie; **2.** ticăloşie, mîrşăvie: *se pretează la tot felul de parşivenii;* **3.** neruşinare, dezmăţ. [***Parşiv*** + *-enie*].

part[1] interj. cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu palma: *n-apuc să răspunz ... şi şart! part! trosc! pleosc! patru palme.* CAR. [Onomat.].

part[2], ~ţi, partă, ~e m. pl. veche populaţie iraniană stabilită în vestul Asiei, între Eufrat şi Ind, unde a întemeiat un puternic stat sclavagist în sec. al III-lea î.d.Hr. // a. care aparţine acestei populaţii, referitor la această populaţie: *statul part.* [Din fr. ***Parthes***].

partáj, partaje n. (jur.) împărţire a unei averi între cei îndreptăţiţi; act oficial în care se consemnează modul de împărţire a unei averi sau a unei moşteniri: *intentă un nou proces de partaj.* CĂL. [Din fr. ***partage***].

partajá, partajez vb. (tr.) a efectua un partaj: *urmaşii au partajat moştenirea.* [Din fr. ***partager***].

partajábil, ~i, partajabilă, ~e a. care poate fi împărţit: *bunuri partajabile.* [Din fr. ***partageable***].

partál, partale n. (pop.) bucată, parte din ceva. [Din bulg. ***partal***].

pártă, perţi şi **părţi** f. (reg.) **1.** panglică împodobită cu monede de aur sau de argint, cu mărgele, care se poartă în păr, legată pe frunte sau la pălărie: *ieu, mîndruţă, n-am bărtoc, numai parta p'îngă clop!* POP. [Din magh. ***párta***].

párte, părţi f. **1.** ceea ce se desprinde dintr-un tot, dintr-un ansamblu, dintr-un grup etc., în raport cu întregul; fragment, fracţiune, porţiune, bucată, partal: *scoase toate avuţiile ... şi le făcu douăsprezece părţi.* ISP; **în parte, a)** în oarecare măsură; partial: *Laura jucase o carte mare, de care era conştientă măcar în parte.* GHEŢIE; **b)** separat, unul cîte unul: *folosul ce va avea fiecare în parte.* OD.; **c)** aparte, făcînd abstracţie de cei prezenţi; confidenţial: *toţi vorbesc în parte, nimenea n-ascultă.* CAR.; **în (cea mai) mare parte,** în majoritate, în bună măsură: *şi între oameni, cea mai mare parte sînt dobitoace, care trebuiesc ţinuţi din frîu.* CR.; **2.** element

constitutiv, delimitat, din alcătuirea, din structura unui tot: *şi eu sînt mică parte din trista omenire.* ALEX.; (gram.) **parte de vorbire** (sau **de cuvînt**), fiecare dintre categoriile de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental şi după caracteristicile morfologice şi sintactice (ex.: substantiv, adjectiv, articol, pronume, verb, prepoziţie etc.); **parte de propoziţie,** cuvînt sau grup de cuvinte din structura unei propoziţii, identificabil ca unitate sintactică aparte, după funcţia sintactică (ex.: subiect, predicat, atribut, complement); **a face parte din ...** (sau **dintre ...**), a fi unul dintre elementele componente ale ..., a fi membru al ...: *lumea mi se părea o minune din care nu făceam parte.* DELAVR.; **a lua parte la ...,** a participa la ...; a contribui la ...: *omul luase parte la război.* GAL.; **3.** diviziune a unei opere literare, muzicale etc.: *partea memorialistică cuprinde momente vii.* CĂL.; **4.** (spec.) porţiune a corpului unui om sau al unui animal, care formează o unitate: *Marcu ridică partea de dinainte a trupului.* SL.; **5.** ceea ce revine cuiva în urma unei împărţiri, a unei moşteniri etc.; drept; (p. ext.) drept necuvenit; bacşiş, ciubuc: *ţine, frate, partea dumitale.* CR.; *funcţionarul îşi luase partea;* **partea leului,** v. **leu**[1]; **a fi la parte cu cineva,** a fi asociat cu cineva la o afacere; a beneficia împreună cu altul de un cîştig; **6.** (pop.) drept de posesie asupra pămîntului: *ai carte, ai parte.* Z.; **7.** (înv. şi pop.) zestre: *mamă-ta s-a dus pe sate să ceară feciori cu parte.* POP; **8.** (pop.) ceea ce este sortit, hărăzit cuiva; soartă, destin, dat: *cum ţ-o fi partea.* PANN; **a (nu) avea parte de ceva,** a (nu)-i fi dat să aibă, să se bucure de ceva: *a avut parte numai de răsfăţuri.* GHEŢIE; **a (nu) avea parte de cineva,** a (nu) avea pe cineva alături; a (nu)-i fi drag cuiva: *să n-am parte de Joiţica dacă ştiu.* CAR.; **9.** noroc, şansă; **10.** (pop.) persoană predestinată să devină soţ sau soţie cuiva: *noaptea visază că partea îi aduce apă.* POP; **11.** (pop.) partidă: *parcă tot m-aş însura cînd aş da peste o parte bună.* CR.; **12.** contribuţie în bani sau în muncă la o activitate comună, cu drept la beneficiu; cota care revine fiecărui participant: *avea parte dreaptă la cîştig;* **parte socială,** fracţiune din capitalul social al unei societăţi cu răspundere limitată sau al unei asociaţii cooperatiste, reprezentînd aportul unui asociat, care îi conferă acestuia drepturi şi obligaţii conform prevederilor din actul constitutiv; **în parte, a)** (care se face) în mod proporţional; b) (care se face) în dijmă, cu plata unei dijme: *pămîntul fusese cînd arendat, cînd lucrat în parte cu ţăranii.* GHEŢIE; **la parte,** (care este) angajat cu plata într-o anumită cotă din beneficiul realizat: *îl fac tovarăş la parte şi-l însor.* CAR.; **13.** regiune, zonă, ţinut; loc: *ce oameni mai erau în părţile noastre.* CR.; **în ce parte?,** unde?: *în ce parte este gara?;* **din** (sau **de prin**) **partea locului,** din regiunea despre care este vorba, din această regiune: *coprinseră mai multe cetăţi din partea locului.* BĂLC.; **în toate părţile,** pretutindeni: *în toate părţile unde bate ochiul, buchete de arbori.* SAD.; **cele patru părţi ale lumii,** cele patru puncte cardinale; **14.** margine, latură: *copaci, pe de o parte şi pe de alta.* CR.; **într-o parte,** într-o latură; pieziş, strîmb: *îi puse căciuliţa ... cam la o parte.* GAL.; la **o parte,** la margine, separat; izolat: *convorbirea ... făcută la o parte nu fu auzită de nimeni.* BOL.; **a se da la o parte,** a se feri în lături (spre a face loc); (fig.) a se retrage (dintr-o acţiune): *daţi-vă la o parte!* REBR.; **a da ceva la o parte,** a deplasa lateral; a îndepărta: *îşi da la o parte o şuviţă de păr.* VLAH.; **a lăsa la o parte,** a omite, a ignora; a renunţa la ...: *ia las' şaga la o parte, măi omule.* CR.; **a pune la o parte,** a economisi; **a fi (cam) într-o parte,** a fi ţicnit, zăpăcit: *eu sînt aşa, cam într-o parte!* SAD.; **15.** fiecare dintre cele două laturi (dreapta şi stînga) ale corpului unei fiinţe sau (p. ext.) ale unui obiect: *calul ... se lăsă asupra ei cam pe de o parte.* ISP.; **16.** direcţie, sens: *bate vîntul dintr-o parte.* EM.; *cine ştie din care parte poate năvăli moartea!* VIERU; **într-o parte şi în alta,** în direcţii opuse; **17.** (fig.) aspect, latură, unghi: *partea hazlie a întîmplării;* **18.** (fig.) punct de vedere, privinţă: *despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierţi.* EM.; **19.** categorie socială, profesională etc.; tagmă; (col.) reprezentanţii unei asemenea categorii: *parte negustorească.* CR.; **din** (sau **dinspre**) **partea mamei** (sau **a tatălui**), din neamul, din familia mamei (sau a tatălui), pe linie maternă (sau paternă): *bunicu-meu din partea mamei era zugrav.* PETR.; **din partea cuiva,** în numele cuiva; trimis de cineva, de la cineva: *acei bani erau din partea împăratului.* GHICA; **a se arunca** (sau **a se da**) **în partea cuiva,** a semăna cu cineva: *dacă s-a aruncat mîne-sa, ce-i vinovat el?* CR.; **20.** colectivitate, grup, tabără: *izbînda despre partea căzacilor.* NEC.; **a fi de partea cuiva,** a se ralia la punctul de vedere al cuiva, a ţine cu ...: *se nimerea să fie cînd de partea unuia, cînd de partea altuia.* GHEŢIE; **a lua** (sau **a ţine**) **partea cuiva,** a susţine sau a apăra pe cineva; a favoriza: *mă vezi tu că-i ţiu partea?* PR.; **21.** (pop.) **parte femeiască,** fiinţă de sex femeiesc; **parte bărbătească,** fiinţă de sex bărbătesc; **22.** fiecare dintre persoanele sau grupurile de persoane interesate într-o afacere, într-un proces, într-un conflict etc.: *contractul n-a fost denunţat de nici una din părţi.* GHEŢIE; **parte contractantă,** fiecare dintre persoanele, grupurile, statele etc. între care s-a încheiat un contract, un acord; (jur.) **parte civilă,** persoană care, într-un proces penal, formulează pretenţii de despăgubiri pentru daunele suferite prin săvîrşirea infracţiunii; **parte adversă** (sau **litigantă**), una dintre persoanele sau unul dintre grupurile aflate în litigiu; **parte vătămată,** parte într-un proces penal, căreia, prin săvîrşirea unei infracţiuni, i s-a cauzat o vătămare. [Lat. ***pars, -tis***].

partenér, ~i, parteneră, ~e m., f. **1.** fiecare dintre participanţii la o activitate comună (la o competiţie sportivă, la un joc etc.), considerat în raport cu ceilalţi participanţi; coechipier: *să-i fac onoarea de a-l accepta ca partener de şah.* SAD.; **2.** fiecare dintre persoanele care alcătuiesc un cuplu, un grup, o societate etc., considerată în raport cu celelalte persoane participante; asociat, tovarăş: *se încumetă ... să-şi invite partenera la dans.* GHEŢIE; *partener de afaceri;* **3.** fiecare dintre cele două persoane care interpretează împreună o scenă dintr-o piesă, dintr-un film etc., considerată în raport cu cealaltă: *partenerul meu, care interpretează pe Siegfrid, este tînăr.* CĂL.; (şi: (rar) **partner**). [Din fr. ***partenaire,*** germ. ***Partner***].

parteneriát, parteneriate n. sistem care asociază parteneri sociali, economici etc.: *prietenia e altceva decît parteneriatul, altceva decît colaborarea.* D. [Din fr. ***partenariat*** (după *partener*)].

partenocarpíe, partenocarpii f. fenomen de dezvoltare a ovarului fără ca fecundaţia să fi avut loc şi de transformare a acestuia în fruct lipsit de seminţe. [Din fr. ***parthénocarpie***].

partenofílie, partenofílii f. atracţie homosexuală a femeilor adulte faţă de adolescente. [Din fr. ***parthénophilie***].

partenogenétic, ~ci, partenogenetică, ~ce a. care ţine de partenogeneză, referitor la partenogeneză; dezvoltat prin partenogeneză. [Din fr. ***parthénogénétique***].

partenogenéză f. proces biologic de dezvoltare a unui organism dintr-un ovul sau dintr-o oosferă nefecundată, prezentă la unele animale şi plante (inferioare) (de ex., la mătasea-broaştei, albine, dafnii etc.): *uneori are loc un proces de reproducere fără fecundare masculină ...; partenogeneza este această geneză feciorelnică.* BL. [Din fr. ***parthénogénèse***].

partér, partere n. **1.** parte a unei clădiri situată la nivelul solului; totalitatea încăperilor din această parte a clădirii: *parterul ... avea o intrare arătoasă, cu trepte de piatră.* GHEŢIE; **2.** parte a unei săli de spectacol cuprinsă între scenă (sau fosa orchestrei) şi fundul sălii: *e o piesă frumoasă ... dar n-am înţeles nimic ..., toate femeile, jos în parter, făceau o gălăgie ca în port.* PETR.; **3.** totalitatea spectatorilor din această parte a sălii: *par-terul aplaudă;* **4.** parte dintr-o grădină sau dintr-un parc rezervată cultivării florilor sau a gazonului: *parterul meu e semănat cu ... neghină ... şi trifoi.* NEGR. [Din fr. ***parterre,*** germ. ***Parterre***].

participă, partícip vb. (intr.) **1.** a lua parte la o activitate, la o acţiune, la o discuţie etc.; a se implica; a fi părtaş: *are drept ... să participe la viaţa politică a statului.* SAD.; **2.** a contribui băneşte sau material la o activitate economică, (în scopul obţinerii unui beneficiu); **3.** a împărtăşi starea de spirit sau sentimentele cuiva: *participa la durerea noastră;* **4.** (rar) a aparţine; a ţine de ...: *catîrul participă de la cal şi de la măgar.* [Din fr. ***participer,*** lat. ***participare***].

participánt, ~ţi, participantă, ~e m., f. **1.** persoană care ia parte la o activitate, la o acţiune comună; părtaş: *nu intră în istorie participantul la mişcări oarbe de mase inerte, ci numai cine a promovat spiritualul, creînd istorie.* CĂL.; **2.** (spec.) persoană care ia parte la o discuţie, la o dezbatere (într-o adunare): *se dădu apoi cuvîntul participanţilor.* GHEŢIE; **3.** (jur.) persoană care contribuie la săvîrşirea unei infracţiuni ca autor, instigator sau complice. [Din fr. ***participant***].

participáre, participări f. acţiunea de a participa şi rezultatul ei; participaţie: *cu luarea Plevnei ... participarea armatei române se apropie de sfîrşit.* MAIOR. [V. ***participa***].

participatív, ~i, participativă, ~e a. **1.** care corespunde unei participaţii financiare; **împrumut participativ,** împrumut cu dobîndă variabilă, conformă unei clauze de participaţie a creditorului la beneficiile debitorului, însă fără dreptul creditorului de a interveni în gestiunea debitorului; **titlu participativ,** titlu intermediar între acţiune şi obligaţie, care nu dă drept de vot într-o societate lucrativă, dar asigură o remunerare fixă garantată şi un supliment, în funcţie de rezultatele financiare ale societăţii respective; **2.** (p. ext.) care manifestă spirit de cooperare. [Din fr. ***participatif***].

participáţie, participaţii f. **1.** (astăzi rar) participare: *soarta grăbise sfîrşitul lui Alexandru Vodă, fără participaţiunea regelui polon.* HASD.; **2.** (spec.) participare cu bani sau cu alte bunuri la o activitate economică (în scopul obţinerii unui beneficiu); cotă cu care participă cineva la o astfel de activitate; **sistemul participaţiilor,** sistemul participării unor societăţi la capitalul altor societăţi prin cumpărarea de acţiuni, folosit adesea cu scopul controlării şi subordonării activităţilor unor societăţi mai mici de către societăţile mai mari, prin dobîndirea unei poziţii majoritare; (şi: (înv.) **participaţiune**). [Din fr. ***participation***].

participaţiúne f. v. **participaţie.**

participiál, ~i, participială, ~e a. referitor la participiu; care provine dintr-un participiu; exprimat printr-un participiu: *adjectiv participial;* **construcţie participială,** grup sintactic cuprinzînd un participiu, care are funcţie de propoziţie secundară (atributivă sau circumstanţială). [Din lat. ***participialis,*** fr. ***participial***].

participíu, participii şi (înv.; rar) **participiuri** n. **1.** (şi, înv., **participiu trecut**) mod verbal impersonal şi nepredicativ cu forme de adjectiv, care denumeşte acţiunea suferită de un obiect; **2.** (înv.) **participiu prezent,** gerunziu (cu forme diferite după gen şi număr). [Din lat. ***participium,*** fr. ***participe,*** it. ***participio***].

particulár, ~i, particulară, ~e a. 1. care este propriu unei singure fiinţe, unui singur lucru sau unei singure categorii; specific, caracteristic, particularist; (p. ext.) special, deosebit, aparte: *zgomotul particular al sărbătorilor mă întrista.* BAC.; *fiecare ţară are datinile ei particulare;* **în particular,** în mod deosebit, în special, mai ales: *rogu-te şi pe d-ta în particular să vezi scrisoarea mea.* CAR.; **2.** care se referă la indivizi izolaţi, care privesţe fiecare caz în parte; individual, izolat: *într-o ţară fericirea generală se compune totdeauna din acea particulară.* ALEX.; **3.** care are caracter personal, neoficial; care nu este destinat publicului sau publicităţii; privat: *viaţa ei particulară alimentă multă vreme cronica mondenă a zilei.* GHEŢIE; **4.** (rar) confidenţial, intim, secret: *mi-a spus lucruri particulare;* **în particular,** într-un grup restrîns, separat; confidenţial: *acestea zicea Sigismund în public şi în particular.* BĂLC.; **5.** care aparţine unei persoane, care este proprietatea individuală a cuiva; particularnic: *locuinţă particulară;* **6.** care nu aparţine statului; privat: *nici o lege nu stabileşte ce anume limbă urmează a fi folosită în dezbaterile societăţilor particulare.* GHEŢIE; **şcoală** (sau **universitate**) **particulară,** şcoală (sau universitate) care nu aparţine statului; **lecţie** (sau **oră**) **particulară,** lecţie pe care un profesor o dă unui elev

în afara şcolii: *e un şcolar bun, capătă lecţii particulare.* CĂL.; **profesor particular,** profesor care predă lecţii unui elev în afara şcolii, în schimbul unei remuneraţii: *bătrîna era ... profesoară particulară de limbile franceză şi engleză.* CĂL.; **elev particular,** elev care pregăteşte materia şcolară fără a urma cursurile, prezentîndu-se numai la examen; **examen particular,** examen la care se prezintă elevii ce nu frecventează cursurile unei şcoli de stat, dar pe care îl susţin în faţa unei comisii formate din profesori de la şcolile de stat; **în particular,** fără a urma cursurile unei şcoli: *ţinea s-o prepare în particular.* SAD.; **7.** care este considerat străin de o anumită activitate sau de un anumit loc de muncă: *accesul persoanelor particulare este interzis.* // m. **1.** persoană care nu deţine o funcţie oficială, care nu face parte dintr-un grup oficial constituit, considerată în raport cu acesta; individ oarecare: *morala prinţilor e una şi a particularilor alta.* SAD.; **2.** persoană care deţine o proprietate privată: *să lucreze la stat? (e salariu mic) sau la particular? (e nesigur).* D. // n. **1.** ceea ce este propriu, specific: *germanul cultivă particularul, individualul.* BL.; *generalul presupune particularul.* CĂL.; **2.** (filoz.) categorie mijlocitoare între singular şi general, desemnînd ceea ce este propriu unei părţi dintre indivizii unei clase; **3.** (log.) cuantor logic redat prin cuvinte ca: „unii", „unele", „există cel puţin un ..." etc. [Din lat. ***particularis,*** germ. ***partikular, partikulär, Partikulier,*** fr. ***particulier***].

particularísm n. **1.** doctrină teologică potrivit căreia Isus Hristos s-ar fi jertfit numai pentru cei aleşi, nu pentru întreaga omenire; **2.** atitudine a unei minorităţi (etnice) care vrea să-şi conserve, în interiorul unui stat sau al unei federaţii, libertăţile regionale, autonomia teritorială; autonomism; (p. ext.) separatism; **3.** afirmarea de către o minoritate a particularităţilor sale culturale, lingvistice etc. şi cererea de a-i fi garantate; ansamblul acestor particularităţi; **4.** (p. ext.) caracter particular, individual, intim; individualism; egoism: *o administraţiune deplorabilă, o corupţie înspăimîntătoare şi un particularism meschin în favorul clicei dominante.* EM. [Din fr. ***particularisme***].

particularíst, ~şti, particularístă, ~e a. care ţine de particularism, caracteristic particularismului, referitor la particularism; (p. ext.) particular: *cultura germană are un caracter mai local, mai particularist.* BL. // m., f. adept, partizan al particularismului. [Din fr. ***particulariste***].

particularitáte, particularităţi f. caracterul a ceea ce este particular; notă distinctivă, trăsătură caracteristică a unei persoane, a unui lucru etc.: *de obicei autorii nu-şi dau seama de particularităţile stilistice mai profunde ale creaţiilor lor.* BL.; *aţi putea afirma o particularitate definitorie a omului.* GHEŢIE. [Din lat. ***particularitas, -atis,*** fr. ***particularité***].

particularizá, particularizez vb. (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni particular, a (se) reduce la un anumit caz; a (se) individualiza; (tr. fact.) a face să devină particular: *la nivelul operelor literare comicul tinde să se particularizeze, să adopte stilul unui singur scriitor.* R.L. [Din fr. ***particulariser***].

particularizánt, ~ţi, particularizantă, ~e a. (rar) care particularizează, individualizează: *trăsătură particularizantă.* [***Particulariza*** + *-ant*].

particulárnic, ~ci, particularnică, ~ce a. (înv.) particular: *bogăţiile particularnice şi dignităţile îşi fac loc.* RUSSO. [***Particular*** + *-nic*].

particulă, particule f. **1.** parte foarte mică dintr-o materie; corpuscul; părticică: *particulele unui corp;* **particulă elementară,** cea mai mică particulă constitutivă a materiei fizice, care se prezintă ca o entitate cu însuşiri specifice (ex.: electronul, neutronul, protonul, fotonul etc.); **2.** afix sau alt element invariabil ataşat la un cuvînt (ex.: des - fac, răs - torn); **3.** denumire dată unor cuvinte cu corp fonetic redus, în special părţilor de vorbire neflexibile (prepoziţii, conjuncţii, adverbe); **4.** prepoziţie care însoţeşte numele de familie, indicînd un titlu de noblеţe: *Alfred de Musset.* [Din lat. ***particula,*** fr. ***particule***].

partíd, partide n. **1.** (înv.) grupare, tabără: *Mihai, însoţit de partidul ce voia să-l pună pe tron.* BĂLC.; **2.** (şi **partid politic**) grup de persoane unite prin aceleaşi opinii, aceleaşi interese, aceleaşi acţiuni politice, pe care le promovează împotriva altora cu care luptă pentru cucerirea sau menţinerea dominaţiei politice: *hegemonia unui singur partid duce, în fapt, la concentrarea puterii în mîinile unui singur individ.* GHEŢIE; **partide istorice,** partidele politice (liberal şi ţărănesc) care s-au succedat la conducerea României pînă la instaurarea regimului comunist; **de partid,** partinic: *foloase de partid cîştigate în detrimentul ţării.* EM. [Din gr. mod. ***partídon,*** fr. ***parti,*** it. ***partito***].

partídă, partide f. **1.** căsătorie sau proiect de căsătorie (avantajos sub aspect material); (p. ext.) persoană vizată pentru un asemenea proiect: *s-a găsit o partidă extra şi pentru domnişoare.* SAD.; **2.** (astăzi rar) petrecere, distracţie în grup: *am pentru partida de plăcere un plan.* CAR.; **3.** desfăşurare completă a unui joc sportiv sau distractiv; întrecere (sportivă): *încingeau nesfîrşite partide de pichet.* GHEŢIE; **a pierde partida,** a nu reuşi într-o acţiune, a suferi un eşec: *atunci, partida nu-i pierdută.* CAR.; **4.** (înv.) partid; grupare, tabără: *funcţionarii publici nu mai sînt astăzi servitorii ţărei care-i plăteşte, ci creaturile supuse ale partidei care i-a numit.* EM.; **5.** (fin.) sistem de contabilitate; registru (sau grup de registre) pe categorii de operaţii economice; **6.** cont personal: *ia condica de amanetur şi trece banii boierului la partida plăţilor.* FIL.; **partidă simplă,** înregistrare şi reflectare a unei operaţii contabile într-un singur cont; **partidă dublă,** înregistrare şi reflectare în două conturi a unei operaţii contabile, constînd în trecerea aceleiaşi sume atît în debitul unui cont cît şi în creditul altui cont; **7.** cantitate mare de mărfuri cumpărată sau vîndută o dată: *are şi el treburi ale lui ... cu partida de porci îngrăşaţi.* SAD.; **8.** parte dintr-o compoziţie muzicală executată de acelaşi instrument sau grup de instrumente, de aceeaşi voce sau grup de voci; grup de voci sau instrumente din aceeaşi familie, care execută această parte: *partidă de bas.* [Din gr. mod. ***partídha,*** it. ***partita,*** fr. ***partie***].

partínic, ~ci, partinică, ~ce a. care reprezintă şi apără interesele unui partid, care corespunde ideologiei şi programului unui partid; făcut (numai) în interesul partidului: *spirit partinic.* [Din rus. ***partíinîi***].

partinitáte f. faptul de a aparţine unui partid, unei ideologii; însuşire a unei ideologii de a reflecta interesele şi aspiraţiile unei clase. [***Partin***(*ic*) + *-itate*].

parti-pris, parti-prisuri [partipri] n. părere preconceputǎ, subiectivă; decizie luată anticipat; **a vorbi cu parti pris,** a vorbi cu părtinire. [Din fr. ***parti pris***].

partítă, partite f. termen generic care desemnează o lucrare muzicală (instrumentală) constînd fie dintr-o variaţiune, fie dintr-o serie de variaţiuni, dintr-o piesă izolată sau dintr-o suită de piese ori dansuri, dintr-o lucrare în mai multe părţi etc. [Din it. ***partita,*** germ. ***Partita***].

partitív, ~i, partitivă, ~e a. (gram.; despre forme flexionare sau despre construcţii) care exprimă ideea de parte luată dintr-un întreg sau întregul din care s-a luat o parte: *genitiv partitiv;* **articol partitiv,** articol (specific limbii franceze) care arată că obiectul denumit de substantiv este o parte dintr-un întreg. [Din fr. ***partitif,*** germ. ***partitiv***].

partitúră, partituri f. text muzical în care sînt cuprinse toate părţile vocale sau instrumentale, dispuse astfel încît să poată fi urmărite concomitent; (p. ext.) compoziţie muzicală: *era flautist ..., extrem de conştiincios, îşi studia atent partitura.* [Din it. ***partitura,*** germ. ***Partitur***].

partíţie[1], partiţii f. **1.** (mat.) **partiţie a unei mulţimi,** mulţime formată din submulţimi ale unei mulţimi date, disjuncte două cîte două şi a căror reuniune este mulţimea dată; **2.** clasificare a cuvintelor după flexiune, în lingvistica matematică; **3.** (livr.) diviziune, divizare: *partiţia bunurilor;* (şi: **partiţiune**). [Din fr. ***partition,*** lat. ***partitio, -onis***].

partíţie[2] f. v. **partiţiune[2]**.

partiţiúne[1] f. v. **partiţie**.

partiţiúne[2], partiţiuni f. (rar) partitură: *frumoasele partiţiuni ale maestrului Verdi.* FIL.; (şi: **partiţie**). [Din it. ***partizione,*** fr. ***partition***].

partizán, ~i, partizană, ~e m., f. **1.** persoană care adoptă şi susţine o idee, o teorie etc., care susţine un lider, un partid; persoană care luptă alături de cineva pentru o cauză; adept, susţinător: *nu-nţelegem la ce servesc dezminţirile oficioase cînd partizanii sînt cei cari colportează ştirea.* EM.; *dominaţia ticăloşilor va determina o reacţie a partizanilor vechilor valori.* PR.; **2.** combatant din trupe neregulate, care luptă pentru un ideal naţional, politic etc. (în spatele frontului): *război de partizani; partizanii s-au retras în munţi.* [Din fr. ***partisan,*** germ. ***Partisan***].

partizanát, partizanate n. faptul de a fi partizan; stare, atitudine, activitate de partizan; exclusivism: *se pasionează de politică fără s-o facă, avînd deci mintea eliberată de corsetul partizanatului.* PR.; *un anume concept îngust al partizanatului politic.* CE. [***Partizan*** + *-at*].

pártner m. v. **partener**.

partnership [partnerşíp] n. asociere într-o afacere a doi sau mai mulţi parteneri, în care fiecare îşi menţine propriul capital, dar îl administrează şi îl foloseşte în comun cu ceilalţi, participînd la împărţirea profitului proporţional cu cota de capital avansată. [Cuv. engl.].

pártnic, ~ci, partnică, ~ce m., f. (înv.) **1.** părtaş: *să să facă partnic patimilor despuitoriului nostru.* DOS.; **2.** partizan; adversar: *partnicii să hulesc, să defaimă, să luptă.* B.-DEL. // a. (înv.) **1.** parţial: *product partnic;* **2.** particular: *priveau mai mult la partnicul lor interes.* NEGR. [***Parte*** + *-nic*].

parturíţie, parturiţii f. naştere a puilor, la sfîrşitul gestaţiei; fătare. [Din lat. ***parturitio, -onis,*** fr. ***parturition***].

party [párti] n. petrecere: *absent de la party-ul lui Ion Raţiu.* A. [Cuv. engl.].

parţiál[1], ~i, parţială, ~e a. **1.** care reprezintă numai o parte dintr-un întreg: *campania electorală a unei alegeri parţiale.* C.PETR.; *sumă parţială;* **2.** care se face numai în parte; care nu cuprinde, nu acoperă întregul sau totalitatea: *eclipsă parţială;* (adv.) *o draperie... acoperea parţial o nişă.* CĂL. [Din lat. ***partialis,*** fr. ***partiel***].

parţiál[2], ~i, parţială, ~e a. (rar) părtinitor. [Din fr. ***partial***].

parţialitáte f. faptul de a fi parţial[2]; atitudine părtinitoare; părtinire: *să arate adevărul fără parţialitate sau pasiune.* FIL. [Din lat. ***partialitas, -atis,*** fr. ***partialité***].

parţializatór, ~i, parţializatoáre a. (rar) care are în vedere numai o parte dintr-un ansamblu, numai un aspect, un caz, o situaţie: *diferitelor viziuni parţializatoare asupra fenomenului lingvistic li se poate opune viziunea integralistă.* CE. [De la ***parţial***].

parţiár a. (jur.) **colon parţiar,** persoană care ia în arendă o bucată de pămînt şi împarte beneficiul cu proprietarul. [Din lat. ***partiarius*** (*colonus*)].

parúcic m. v. **porucic**.

parúră, paruri f. **1.** (înv.) podoabă, găteală: *alungă din parura lor orice culoare strălucitoare.* HEL.; **2.** ansamblu de podoabe din acelaşi material şi cu aceleaşi motive ornamentale; garnitură asortată de bijuterii (colier, cercei, brăţară etc.): *a primit în dar o parură de perle;* **3.** (spec.) coroniţă (din lămîiţă şi beteală) pe care o pun miresele pe cap. [Din fr. ***parure***].

parusíe f. v. **parisie**.

parvení, parvín vb. (intr.) **1.** a ajunge la ceva; a reuşi, a izbuti: *„Criterion" ... a parvenit în sezonul acela să revoluţioneze oarecum atmosfera noastră intelectuală.* C.L.; *ajunsesem să-mi formez o concepţie despre lume şi prin cultură să parvin spre sferele gîndirii filozofice.* PR.; **2.** a ajunge la destinaţie; a sosi: *scrisoarea ta mi-a parvenit;* **3.** a se propaga în spaţiu pînă undeva; a se face simţit (undeva): *din zgomotul străzii nu parvenea decît ... claxonul.* PR.; **4.** a ajunge fără merite, prin mijloace neoneste sau printr-un concurs favorabil de împrejurări la o bună situaţie materială sau socială; a pătrunde într-o clasă socială înaltă; a se ajunge: *ambiţia tînărului nu era să parvină, ci să dovedească bărbăţia noii clase.* CĂL. [Din fr. ***parvenir***].

parvenire f. acţiunea de a parveni şi rezultatul ei: *aceste două mari mijloace de parvenire nu se dezvoltă ... decît prin învăţătură.* FIL.; *Chiriţa e ... o burgheză cu dor de parvenire.* CĂL. [V. ***parveni***].

parvenit, ~ţi, parvenită, ~e a. şi m., f. (persoană) care a reuşit să parvină, să-şi facă o situaţie bună fără a avea merite deosebite şi adesea pe căi necinstite: *nimic nu este mai periculos pentru un stat ce voieşte a se reorganiza, decît a da frînele guvernului în mîinile parveniţilor.* FIL.; *n-are obiceiul ... de-a crea directorate de bancă pentru parveniţi.* EM. [V. ***parveni***].

parvenitísm n. **1.** tendinţă, dorinţă de a parveni; **2.** situaţie de parvenit; atitudine, comportament specific parvenitului: *nu era nici stînjenită, nici speriată şi nu căzuse în stridenţele parvenitismului.* CĂL. [***Parvenit*** + *-ism*].

pas[1], paşi m. şi (înv.) **pasuri** n. **1.** fiecare dintre mişcările alternative pe care le fac picioarele în mers; (p. ext.) distanţă parcursă printr-o asemenea mişcare: *după cîţiva paşi se opri.* EL.; **pas cu pas,** treptat; încetul cu încetul; mereu, neîncetat: *şi pas cu pas pe urma ei alunecă-n odaie.* EM.; **la tot pasul** sau **la fiecare pas,** peste tot; necontenit: *se vede prăbuşirea la tot pasul.* VLAH.; **nici (un) pas,** deloc, nicidecum: *nu le-oi lăsa nici pas a ieşi din casă.* CR.; **a face primul pas,** a face începutul, a avea iniţiativa: *voi face eu primul pas spre împăcare;* **a face un pas greşit,** a săvîrşi o greşeală; **a ceda** (sau **a da**) **pasul,** a se lăsa depăşit: *dau pasul cu plăcere ministrului.* NEGR.; **a bate pasul pe loc,** a staţiona, a stagna: *economia de piaţă bate pasul pe loc.* CE; **2.** zgomot produs de mersul pe jos: *auzi pasuri ce coboară.* EM.; *paşii doamnei ... se mistuiră de-a lungul coridorului.* GHEŢIE; **3.** (fig.) acţiune, act, întreprindere; demers: *v-aţi gîndit bine înainte de a face pasul acesta?* GHEŢIE; **4.** (fig.) evoluţie, progres, propăşire: *apreciem paşii făcuţi pe calea democratizării;* **5.** (fig.) cale liberă, permisiune, îngăduinţă, posibilitate, răgaz: *nu-ţi dă pas de vorbă.* PANN; *dete pas turcilor a se amesteca.* BĂLC.; **6.** mod de a umbla; mers, umblet: *cutreierînd cu pas măsurat.* OD.; *grăbesc pasul.* EL.; **pas alergător,** mers (ostăşesc) în fugă; **la pas** sau **în pasul calului,** în mersul liber al calului: *o trăsură mergea la pas.* BAC.; **pas de marş** (sau **de voie, de manevră**), mers ostăşesc obişnuit; **pas de front** (sau **de defilare**), mers ostăşesc de paradă, cu cadenţa bine marcată; **a ţine pasul, a)** a păstra cadenţa: *treci în front, ţine pasul!* PR.; **b)** a se menţine la acelaşi nivel cu cineva, a avea aceeaşi evoluţie: *încercau zadarnic să ţină pasul cu cei aflaţi în frunte.* GHEŢIE; **a se ţine de pasul cuiva,** a urmări pe cineva, a se ţine de cineva: *am înţeles ... să nu mă ţin de pasul tău.* EM.; **a da pas,** a se grăbi: *flăcăii dau pas ca să aducă vitele.* EM.; **7.** mişcare ritmică a picioarelor, caracteristică pentru fiecare dans: *pas de vals;* **8.** unitate de măsură a lungimii egală cu distanţa rezultată dintr-o singură mişcare de înaintare în mersul obişnuit; (p. ext.) distanţă reprezentată de această unitate de măsură: *îl sili să măsoare cu pasul ... lăţimea locurilor.* REBR.; *muierea vine cu o jumătate de pas în urmă ţăranilor.* PR.; **9.** urmă lăsată de talpa piciorului sau a încălţămintei în mers: *pe zăpadă nici un pas.* AL. // n. (p. anal.) **1.** distanţa dintre doi dinţi consecutivi ai unei roţi dinţate; **2.** distanţa dintre două spire consecutive ale unui filet; **3.** (înv. şi reg.) unealtă de lemn, asemănătoare unui compas, folosită în dulgherie, dogărie etc.; **4.** (mat.) **pasul unei elice,** distanţa dintre un punct al elicei circulare şi cel mai apropiat punct al ei, situat pe o paralelă la axa elicei care trece prin primul punct. [Lat. ***passus***].

pas[2], pasuri n. **1.** (înv. şi reg.) paşaport: *i-am arătat că am un pas francez.* BĂLC.; **2.** loc îngust şi mai coborît, de obicei situat chiar pe cumpăna apelor, care permite trecerea peste o culme de munte sau de deal; trecătoare: *să închidă pasurile în munţi.* SAD.; **3.** şenal navigabil. [Din germ. ***Pass,*** fr. ***pas***].

pas[3] interj. cuvînt folosit de un jucător de cărţi pentru a arăta că nu vrea sau nu poate să deschidă jocul sau să mai participe la joc (în turul respectiv). [Din fr. *(je)* ***passe***].

pas[4] m. medicament antibiotic, folosit în tratamentul tuberculozei; acid paraaminosalicilic. [Din fr. ***PA.S.*** (prescurtare de la *acide paraaminosalicylique*)].

pasă, pasez vb. (tr.) **1.** a da cuiva ceva, a face să ajungă ceva în mîna altuia; a transmite altuia: *un prieten-doi care să-mi paseze cîţiva pitaci se vor găsi la nevoie.* GHEŢIE; *mi-ai pasat treburile tale;* **2.** (sport) a trimite mingea sau pucul unui coechipier; **3.** a trece prin sită fructe, legume etc.; a mărunţi, a zdrobi. [Din fr. ***passer***].

pasábil, ~i, pasabilă, ~e a. care este destul de bun, de frumos, de reuşit pentru a fi acceptat; care corespunde într-o oarecare măsură scopului; acceptabil, admisibil; de o calitate mediocră: *Haşdeu era un desenator pasabil.* CĂL. [Din fr. ***passable***].

pasabilitáte f. caracter trecător; temporalitate: *umorul ... volatilizează toate defectele timpuozităţei (pasabilităţei).* EM. [Din germ. ***passabel*** + *-itate* (după *pasabil*)].

pasacáile, pascalii f. **1.** vechi dans de curte, de origine spaniolă şi italiană, cu mişcare lentă, executat pe o temă muzicală cu repetate variaţiuni; melodia acestui dans; **2.** piesă muzicală instrumentală, construită din variaţiuni polifonice pe o temă expusă la început, executată într-un tempo moderat sau lent şi în măsura de trei timpi. [Din it. ***passacaglia***].

pasagér, ~i, pasageră, ~e m., f. **1.** călător în trecere printr-un loc, printr-o localitate: *se repezi pe peron, unde ... pasagerii ... tropăiau din picioare.* REBR.; **2.** persoană care călătoreşte cu un mijloc de transport în comun; călător: *aici s-opreşte vasul, debarcă pasagerii.* BOL. // n. navă de pasageri. // a. vremelnic, trecător: *e un împrumut pasager.* SAD.; *profunda lor indiferenţă faţă de tot ceea ce constituie modă pasageră.* CE [Din fr. ***passager***].

pasáj, pasaje n. **1.** loc de trecere (acoperit) pentru pietoni (sau vehicule) dintr-o stradă în alta, amenajat la parterul unei clădiri sau între două rînduri de clădiri (cu magazine): *pe toate fundacurile şi pasajele, o groază de copii.* SAD.; **2.** porţiune de stradă, cu marcaje speciale, folosită ca loc de traversare pentru pietoni: *este interzisă staţionarea pe pasaj;* **3.** încrucişare, la acelaşi nivel sau la nivele diferite, între un drum şi o cale ferată; **4.** încrucişare la nivele diferite între două sau mai multe căi rutiere; **5.** fragment dintr-un text scris, dintr-o operă literară sau dintr-o bucată muzicală etc.: *există oare în eseul meu vreun pasaj comic?* PR.; **6.** migraţie periodică a păsărilor; deplasare a unor păsări sau animale sălbatice în anumite momente ale zilei pentru căutarea hranei; traseu străbătut în cursul acestor deplasări: *urmarăm drumul ... pe sub pasajul de dimineaţă al raţelor.* SAD.; **7.** cîrd, stol (în migraţie, în deplasare): *pasajul de raţe pornise sub cer.* SAD.; **8.** (tehn.) trecere a metalelor, a fibrelor textile etc. printre doi sau mai mulţi cilindri metalici aşezaţi în laminor la distanţă reglabilă, care se rotesc în sens invers; loc de trecere a acestor metale, fibre textile etc. [Din fr. ***passage,*** it. ***passaggio,*** germ. ***Passage***].

pasamétru, pasametre n. micrometru la care se înregistrează pe un cadran abaterile faţă de un etalon de comparaţie. [Din fr. ***passamètre,*** germ. ***Passameter,*** rus. ***passametr***].

pasánt, pasante a. **contor pasant** (şi n.), contor care înregistrează consumul de energie electrică defalcat din consumul înregistrat de un contor general. [Din germ. ***passant***].

pasáre, păsări f. acţiunea de a pasa şi rezultatul ei. [V. ***pasa***].

pasarélă, pasarele f. **1.** pod (îngust) peste o linie de cale ferată, o şosea, un canal etc. pentru pietoni; **2.** punte sau galerie care permite trecerea, la nivel, între două construcţii; **3.** podeţ mobil care leagă de chei puntea unui vapor ancorat; 4. platformă înălţată pe puntea unui vas, unde se află camera hărţilor şi a instrumentelor de navigaţie şi unde stă, de obicei, timonierul sau ofiţerul de cart: *navigatorul trebuia să stea ... afară, pe pasarelă, în viscol.* TUD.; **4.** platformă îngustă amenajată la unele construcţii pentru manevrarea unor dispozitive sau pentru executarea unor lucrări. [Din fr. ***passerelle,*** germ. ***Passerelle***].

pasatríce, pasatrice f. maşină prevăzută cu sită care separă seminţele şi pieliţele de pulpa legumelor şi a fructelor. [Din it. ***passatrice***].

pásă, pase f. **1.** tur la un joc de cărţi; miză pe care o depune un jucător de cărţi la fiecare nou tur: *am urmărit pasa în gînd.* DELAVR.; **2.** trimitere a mingii către un coechipier; **3.** înaintare către adversar, la scrimă; **4.** fiecare dintre mişcările pe care un hipnotizator le face cu mîna pentru a hipnotiza pe cineva; **5.** stare, dispoziţie, situaţie: *sînt într-o pasă îngrozitoare;* **6.** (tehn.) trecere a metalului de forjat în tiparele sau în matriţele care îl fasonează; **7.** (mar.) fişie de apă indicată pentru navigaţie într-o zonă cu stînci, bancuri, mine etc. [Din fr. ***passe,*** engl. ***pass***].

pásămite adv. (pop.) pesemne, se pare, se vede că: *pasămite ea pierduse un oscior.* ISP. [***Păsa[1]*** + ***mite***].

păsáre, păsări f. **1.** (la pl.) clasă de vertebrate ovipare, cu corpul fusiform, acoperit cu pene, şi cu aripi (pentru zbor), cu fălcile fără dinţi, acoperite cu formaţii cornoase (*Aves*); (şi la sg.) vertebrată ovipară cu pene din această clasă: *stoluri de păsări migratoare sfîşiau cerul.* GHEŢIE; **păsare măiastră,** v. **măiestru**; **păsare rară,** (după lat. **rara avis**) ceva deosebit de rar şi greu de găsit: *ca scriitor, am înnegrit multe pagini descriind obiceiurile pămîntului, unde fidelitatea şi recunoştinţa sînt păsări rare.* D.; **2.** (fig.) avion: *paseri de fier* [brăzdează] *văzduhul.* SAD.; **3.** (reg.; şi **păsare de casă**) vrabie (*Passer domestica*); **4.** (spec.; şi **păsare de casă** sau **de curte, domestică**) nume dat păsărilor crescute pentru producţia de carne, ouă, pui, fulgi etc.; orătanie: *o vie ..., vite şi multe păseri alcătuiau gospodăria babei.* CR.; **5.** (p. restr.) carnea acestora folosită ca aliment; mîncare preparată din astfel de carne: *a făcut o supă de păsăre delicioasă.* PETR.; **6.** (compuse) **păsărea-muscă,** colibri (*Trochilus*); **păsărea-liră,** pasăre australiană, foarte frumoasă, al cărei mascul are coada în formă de liră, viu colorată (*Menura superba*); **păsărea-paradisului,** mică pasăre exotică, din Australia şi Noua Guinee, cu pene frumos colorate (*Paradisea apoda*): *îngeri cu aripile incendiate-n culori bengale, ca de păsărea-paradisului.* CĂRT.; **păsărea-omătului,** pasăre mică (din Carpaţi) cu penele de diferite culori în care predomină albul (*Plectrophenax nivalis*); **păsăre-ţigănească,** codobatură (*Motacilla alba*); **păsăre-tătărească,** nagîţ (*Vanellus vanellus*); **păsărea-furtunii,** furtunar (*Puffinus puffinus*); (şi: (înv.) **pasere**). [Lat. ***passer*** „vrabie"].

pascál[1], ~i, pascală, ~e a. care ţine de Paşti, referitor la Paşti; din zilele de Paşti; **ciclu pascal,** perioadă de 532 de ani, după care sărbătoarea Paştelui revine exact în aceeaşi zi a anului; **miel pascal,** miel sacrificat de evrei la Paşti, cu prilejul sărbătorii eliberării lor din robia egipteană. [Din fr. ***pascal***].

pascal[2], pascali m. unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de un newton pe un metru pătrat. [Din fr. ***pascal***].

pascalíe, pascalii f. **1.** calendar special cu indicaţii astrologice, după care se stabileşte data Paştelui şi a altor sărbători religioase; **a-şi pierde pascalia** (sau **pascaliile**), a face erori de calcul; a pierde socoteala; **2.** carte astrologică populară pentru ghicirea viitorului; zodiac: *descîntătorii bobi pe masă-ntins-au, păscălii deschis-au.* COŞB.; (şi: (înv. şi pop.) **păscălie**). [Din gr. ***pashaliía,*** lat. ***paschalia***].

páscă, păşti f. **1.** prăjitură tradiţională preparată din aluat de cozonac, peste care se pune un strat de pastă obţinută din brînză sau din orez, smîntînă, amestecată cu zahăr, cu stafide, nuci etc., coaptă, de obicei, în forme rotunde, care se mănîncă la Paşti de către creştinii ortodocşi şi catolici: *face pască cu smîntînă şi cu ouă.* CR.; **2.** (la pl.; în forma **paşti**) anafură pe care preotul o împarte credincioşilor în biserică, în ziua de Paşti; paşti: *a ne cumineca cu ... paşti de la Hristos Isus.* COR.; *fusei şi eu la Paşti, să-mi iau păşti.* SOR.; **3.** miel pascal: *junghiaţi pasha.* BIBLIA; **4.** azimă pe care evreii o mănîncă în timpul Paştilor în loc de pîine; (şi: (înv.) **pashă**). [Lat. ***pascha,*** gr. ***pásha***].

paseísm n. cult (exagerat) al trecutului; idealizare a trecutului, cultivată în special de romantici: *noua generaţie invada toate publicaţiile, preferînd pe acelea potrivnice paseismului.* CĂL. [Din fr. ***passéisme***].

paseíst, ~şti, paseistă, ~e a. referitor la paseism, caracteristic paseismului: *literatură paseistă.* // m., f. adept al paseismului; admirator al trecutului. [Din fr. *passéiste*].

pasénţă f. v. pasienţă.

pásere f. v. pasăre.

paserifórmă, paseriforme f. (la pl.) ordin de păsări insectivore sau granivore, răspîndite pe tot globul, care îşi construiesc cuibul, se hrănesc cu insecte sau cu seminţe şi ai căror pui ies din ou, golaşi şi orbi (*Passeriformes*); (şi la sg.) pasăre din acest ordin (ex.: vrabia, rîndunica, cioara, sturzul, privighetoarea). [Din fr. *passeriformes*].

pasétă, pasete f. piesă în formă de lamelă care conduce firul, la maşina de tricotat. [Din fr. *passette*].

páshă f. v. pască.

pasiáns n. v. pasienţă.

pasíbil, ~i, pasibilă, ~e a. care trebuie sau poate fi supus la ..., susceptibil de ...: *pasibil de amendă.* [Din fr. *passible*].

pasiánţă, pasienţe f. potrivire întîmplătoare a cărţilor de joc într-o anumită combinaţie, de realizarea căreia o persoană îşi leagă împlinirea unei dorinţe: *sara jucînd stos cu vătaful lui şi făcînd pasians.* NEGR.; *după cină îşi făcea pasienţele la măsuţa din salon.* GHEŢIE; **a (nu) ieşi pasienţa,** a (nu) obţine rezultatul dorit; (şi: **pasenţă,** (înv.) **pasians**). [Din gr. mod. *pasiéntsa,* fr. *patience*].

pasifloracée, pasifloracee f. (la pl.) familie de plante tropicale agăţătoare, cu tulpină lemnoasă, frunze palmate, flori mari cu petale separate; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. pasiflora). [Din fr. *passifloracées*].

pasiflorál n. medicament calmant sub formă de soluţie, preparat din extractul fluid al unei specii de pasiflora (*Passiflora incarnata*). [*Pasiflóră* + *-al*].

pasiflóră, pasiflore f. (la pl.) numele mai multor specii de plante tropicale agăţătoare, din familia pasifloraceelor, cu tulpina lemnoasă, cu flori albăstrii sau albe-roz (*Passiflora*); (şi la sg.) plantă din aceste specii. [Din fr. *passiflore,* lat. *passiflora*].

pasigrafíe, pasigrafii f. (rar) sistem de scriere universală. [Din fr. *passigraphie*].

pasimétru, pasimetre n. instrument de precizie pentru măsurarea alezajelor. [Din fr. *passimètre*].

pasioná, pasionez vb. **1.** (tr.) a trezi, a stîrni cuiva un interes deosebit, o pasiune; a captiva: *îl pasiona grădinăritul.* GHEŢIE; *pe unul îl interesează mai mult estetică ..., pe altul îl pasionează logica.* CF; **2.** (refl.) a fi captivat, a se preocupa cu pasiune de ceva; a pune pasiune în ceva: *se pasionează de politică.* PR. [Din fr. *passioner*].

pasionál, ~i, pasională, ~e a. **1.** care ţine de pasiune, referitor la pasiune: *ţăran, el are onestitate, nu adîncime pasională, pentru care trebuie şi complicaţie intelectuală.* CĂL.; **2.** determinat de o pasiune, izvorît dintr-o (mare) pasiune: *s-a vorbit ... de o crimă pasională.* GHEŢIE; **3.** care stîrneşte pasiune: *Ioana era şi ea pasională, în sensul că sugera pasiunile.* CĂL.; **4.** pasionat: *artistul era original şi pasional.* [Din fr. *passionnel,* lat. *passionalis*].

pasionalitáte f. însuşirea de a fi pasional; caracter pasional, pătimaş: *sentimentalismul ei hermafrodit ... nu e în spiritul latin al pasionalităţii iberice.* CĂL. [*Pasional* + *-itate*].

pasionánt, ~ţi, pasionantă, ~e a. **1.** care pasionează; captivant: *ai scris o carte pasionantă.* PR.; **2.** care se manifestă, care acţionează cu pasiune; (p. ext.) aprig, violent: *joc pasionant în finală.* [Din fr. *passionnant*].

pasionát, ~ţi, pasionată, ~e a. **1.** izvorît dintr-o (mare) pasiune; determinat de pasiune: *munca stăruitoare şi pasionată, munca utilă societăţii e mai mult decît o datorie, e însăşi justificarea existenţei noastre.* GHEŢIE; **2.** care trădează, care denotă pasiune: *erau cele dintăi cuvinte pasionate.* SAD.; **3.** stăpînit, dominat de pasiune; pătimaş: *un caracter pasionat.* EM.; **4.** părtinitor: *judecător pasionat;* **5.** care pune pasiune în ceea ce face, care acţionează cu pasiune; fervent, entuziast, înflăcărat: *cititor pasionat, el era unul din cei mai adînci cunoscători ai limbii şi literaturii noastre.* VLAH. [V. *pasiona*].

pasiúne, pasiuni f. **1.** stare afectivă care polarizează procesele psihice ale omului, dominîndu-l prin intensitatea efectelor sau prin permanenţa acţiunii sale: *împingea bucuria pînă la un fel de pasiune.* FIL.; **cu pasiune,** pasionat, înflăcărat; intens: *începu să lucreze cu pasiune.* REBR.; **a face (o) pasiune pentru cineva** (sau **pentru ceva**), a se simţi atras în mod deosebit de cineva (sau de ceva); a se pasiona; **2.** înclinaţie puternică pentru obiectul studiat, pentru profesiunea practicată, pentru activitatea desfăşurată; obiectul unei asemenea înclinaţii: *în afara pasiunii de a cerceta, ce ne mai place să facem?* PR.; *atracţia pentru muzică ... deveni curînd o pasiune.* GHEŢIE; **3.** dorinţă de a poseda; aspiraţie; obiectul dorinţei, aspiraţiei cuiva: *românul are două pasiuni mari: pămîntul şi credinţa.* STĂNIL.; **4.** afecţiune puternică pentru cineva; dragoste foarte puternică; patimă: *bătrînul făcuse ... o tîrzie şi mistuitoare pasiune.* GHEŢIE; **5.** pornire nestăpînită, pătimaşă, generată de o dorinţă arzătoare sau de o înclinaţie irezistibilă; patimă, viciu: *cînd o pasiune îl apuca, era o tortură nemaipomenită.* CAR.; **6.** (rar) părtinire: *nu-l judeca cu pasiune;* **7.** (livr.) suferinţele, patimile Mîntuitorului; naraţiunea evanghelică a acestora: *Pasiunea după Matei;* **8.** oratoriu avînd ca temă patimile evanghelice; **9.** (fig.) supliciu, martiriu. [Din lat. *passio, -onis,* fr. *passion,* germ. *Passion*].

pasív, ~i, pasivă, ~e a. **1.** care arată că subiectul gramatical suferă acţiunea făcută de altcineva: *verb pasiv; diateză, conjugare pasivă;* **2.** care nu reacţionează în nici un fel, care nu întreprinde nimic; lipsit de iniţiativă şi de interes; inactiv, indiferent: *un tip pasiv, şters.* IBR.; *majoritatea corpului electoral e pasivă, inertă, indiferentă, dacă vreţi, simplă spectatoare.* GHEŢIE; **vocabular** (sau **lexic**) **pasiv,** parte a vocabularului care nu e folosită în mod frecvent în vorbire; **3.** (despre metale) care prezintă fenomenul de pasivitate. // n. **1.** diateza pasivă; **2.** totalitatea mijloacelor economice ale unei întreprinderi, instituţii etc., privite sub aspectul sursei de constituire şi al destinaţiilor lor; **3.** parte distinctă a bilanţului contabil în care sînt specificate, în expresie valorică, fondurile unei întreprinderi, ale unei instituţii etc.: *salariile ... totalizau mai bine de un milion pe an; adunate cu celelalte cheltuieli ... făceau ca pasivul întreprinderii să se cifreze la aproape un milion şi jumătate.* GHEŢIE; **4.** (jur.) parte a patrimoniului unei persoane fizice sau juridice, alcătuită din datorii, din sarcini şi din obligaţii evaluabile în bani; totalitatea datoriilor evaluabile în bani care depăşeşte bilanţul activ: *casa e grevată de datorii, pasivul e mai mare decît activul.* CĂL. [Din lat. *passivus,* fr. *passif,* germ. *passiv, Passiv*].

pasivísm n. **1.** pasivitate; **2.** (spec.) tactică adoptată în 1869 la conferinţa de constituire a Partidului Naţional Român din Transilvania, prin care membrii acestuia, nerecunoscînd dualismul austro-ungar şi alipirea Transilvaniei la Ungaria, au hotărît să boicoteze alegerile şi viaţa parlamentară din Ungaria. [Din germ. *Passivismus*].

pasivíst, pasivişti m. **1.** persoană stăpînită de pasivism; **2.** membru al Partidului Naţional Român din Transilvania care adoptase pasivismul. [*Pasiv*(*ism*) + *-ist*].

pasivitáte f. **1.** starea omului pasiv; lipsă de activitate şi de interes; lipsă de iniţiativă; pasivism: *se complace în pasivitate;* **2.** (chim.) proprietate a unor metale (crom, fier, aluminiu etc.) de a rezista la acţiunea unor acizi concentraţi şi de a putea fi atacate de aceiaşi acizi diluaţi. [Din fr. *passivité,* germ. *Passivität*].

pasivizá, pasivizez vb. **1.** (chim.; tr. şi refl.; despre metale) a face să capete pasivitate; **2.** a transforma o construcţie sintactică cu verbul la diateza activă în una cu verbul la diateza pasivă. [*Pasiv* + *-iza*].

pasivizáre, pasivizări f. acţiunea de a (se) pasiviza şi rezultatul ei. [V. *pasiviza*].

pasmánt, pasmanturi n. (înv. şi reg.) ceapraz, firet (pentru împodobit haine sau draperii): *haine împărăteşti, toate numai posomanturi şi pietre scumpe.* POP; (şi: **posomant**). [Din fr. *passement,* magh. *poszomónt*].

pasmanteríe, pasmanterii f. **1.** nume generic pentru articole de ceaprăzărie; garnitură la haine, la mobilă etc. din asemenea articole: *tunică de mătase purpurie, împodobită ... cu pazmanterie.* CĂL.; **2.** ramură a industriei textile care produce panglici, fireturi, broderii etc. [Din fr. *passementerie*].

pasmantiér, pasmantieri m. (înv.) ceaprazar. [Din fr. *passementier*].

paspartú, paspartuuri n. **1.** şperaclu; **2.** (fig.) mijloc de a pătrunde într-un anumit cerc sau într-o anumită problemă; **3.** cadru de hîrtie, carton, lemn etc. aşezat între ramă şi fotografia sau tabloul, gravura etc. înrămată. [Din fr. *passepartout*].

paspoál, paspoaluri n. **1.** şiret sau panglică îngustă aplicată ca garnitură la rochii, la haine, de-a lungul unei cusături, la buzunare, la guler etc.; (p. restr.) vipuşcă: *paspoaluri pentru soldaţi;* **2.** bandă de piele sau de material plastic cu care se întăresc marginile unor obiecte de marochinărie, cusăturile unor pantofi etc. [Din fr. *passpoll*].

paspoalá, paspoalez vb. (tr.) a împodobi sau a întări cu paspoal. [De la *paspoal*].

paspórt n. v. paşaport.

paspoaláre, paspoalări f. acţiunea de a paspoala şi rezultatul ei. [V. *paspoala*].

pássim adv. (folosit pentru trimiteri la lucrările unor autori) în diferite (sau în mai multe) locuri dintr-o sursă citată. [Cuv. lat.].

passing-shot, passing-shoturi [páşing-şot] n. minge rapidă, de jos în sus, care trece, la tenis, pe lîngă adversarul venit la fileu. [Cuv. engl.].

pástă, paste f. **1.** amestec concentrat omogen sau eterogen între materiale solide (pulberi, granule etc.) şi un lichid, de obicei apă: *pastă de var, pastă de ciment;* **2.** materie densă (şi vîscoasă) cu aspect omogen, rezultată de obicei din măcinarea unor substanţe şi din amestecul lor cu un lichid pînă la obţinerea consistenţei dorite: *pastă de hîrtie; pastă de porţelan; pastă de jujubă;* **pastă de dinţi,** preparat cosmetic folosit la spălarea dinţilor; **3.** produs alimentar concentrat, obţinut prin pasarea unor legume, prin tocarea unor alimente şi prin amestecarea lor cu diverse condimente, cu conservant etc.: *pastă de roşii; pastă de sardele;* **4.** (la pl.; şi, mai ales, **paste făinoase**), produse alimentare, de diferite forme şi dimensiuni, obţinute prin uscarea unui aluat nedospit din făină de grîu: *paste pentru supă;* **5.** culoare (folosită în pictură) de obicei preparată cu ulei: *rolul pe care în poezie îl are limbajul revine ... în pictură pastei, liniei formelor.* BL.; **6.** lac de unghii cu aspect omogen. [Din gr. mod. *pásta,* germ. *Pasta,* it. *pasta*].

pastél, pasteluri n. **1.** creion moale, colorat (în tonuri deschise), făcut din pigmenţi pulverizaţi, amestecaţi cu talc şi cu gumă arabică, folosit în pictură: *pictează în pastel;* **2.** desen executat cu astfel de creioane; pictură reprezentînd un peisaj după natură, executată cu asemenea creioane sau în tonuri deschise de acuarelă ori de ulei; **3.** specie a poeziei lirice în care se descrie un peisaj: *pastelul coşbucian e monografic.* CĂL. // a. (despre culori) pal[1], delicat; pastelat: *bleu pastel.* [Din fr. *pastel,* it. *pastello*].

pastelát, ~ţi, pastelată, ~e a. (despre culori, desene etc.) cu tonuri pale, delicate. [De la *pastel*].

pastelíst, pastelişti m. **1.** pictor de pasteluri; **2.** poet care compune pasteluri: *Eugen Lovinescu a scris despre mine că sînt un gingaş pastelist.* ST. [Din fr. *pastelliste*].

pastelizá, pastelizez vb. (rar; tr.) **1.** a desena, a vopsi în culori pastel; **2.** a face să aibă culori atenuate; **3.** a crea un pastel; a da impresia de pastel. [*Pastel* + *-iza*].

pastét, pastete n. (înv.) pateu; (şi: **paştet**). [Din germ. *Pastete*].

pasteurelóză, pasteureloze f. **1.** boală microbiană gravă la animale, transmisibilă la om îndeosebi după muşcături sau zgîrieturi provocate

de carnivore infectate, caracterizată prin focare purulente localizate şi prin septicemii; **2.** holera păsărilor. [Din fr. ***pasteurellose***].

pasteurizá, pasteurizez vb. (tr.) a conserva produse alimentare (în special lapte) prin încălzire la o temperatură care distruge bacteriile (75°-85°C), urmată de o răcire bruscă (sub 10°C), astfel încît însuşirile fizice, chimice şi gustative ale alimentului să rămînă intacte. [Din fr. ***pasteuriser***].

pasteurizáre, pasteurizări f. acţiunea de a pasteuriza şi rezultatul ei. [V. ***pasteuriza***].

pasteurizát, ~ţi, pasteurizată, ~e a. care a fost supus pasteurizării: *lapte pasteurizat.* [V. ***pasteuriza***].

pasteurizatór, pasteurizatoare n. aparat folosit în industria alimentară pentru pasteurizare. [Din fr. ***pasteurisateur***].

pastícă, pastici f. (tehn.) muflă. [Din it. ***pastecca***].

pastifiánt, ~ţi, pastifiantă, ~e a. şi n. (substanţă) care permite obţinerea unei paste. [De la ***pastă*** (după *plastifiant*)].

pastílă, pastile f. **1.** preparat farmaceutic de forma unui disc mic; tabletă: *pastile de aspirină;* **2.** produs alimentar (zaharos) de aceeaşi formă: *pastile de ciocolată;* **3.** piesă în formă de disc cu suprafeţele frontale convexe, folosită în construcţia unor maşini, a unor mecanisme; **4.** loc de formă rotundă, amenajat într-o piaţă, într-o intersecţie largă, pentru refugiul pietonilor, dirijarea circulaţiei etc. [Din fr. ***pastille,*** germ. ***Pastille***].

pastíş n. v. pastişă.

pastişá, pastişez vb. (tr.) a realiza o pastişă; a imita, a copia: *Eminescu ... face poezii populare, fără să pastişeze, şi cu idei culte.* CĂL. [Din fr. ***pasticher***].

pastişáre, pastişări f. acţiunea de a pastişa şi rezultatul lui. [V. ***pastişa***].

pastíşă, pastişe f. lucrare literară, plastică sau muzicală, de obicei fără valoare, în care se imită genul, stilul, maniera, mijloacele de expresie ale unui mare creator, ale unui artist consacrat (nu însă şi subiectul operei acestuia): *parabolele în proză ... sînt prea de tot pastişe după poemele ... lui Oscar Wilder.* CĂL; *geniile nu pot fi urmate fără riscul de a crea o lamentabilă pastişă.* CR; (şi: (înv.) **pastiş**). [Din fr. ***pastiche***].

pastişór, pastişori m. (depr.) persoană care pastişează: *se extaziază în faţa unui pastişor agreabil al clasicilor.* CĂL. [Din fr. ***pasticheur***].

păstor, pastori m. preot protestant: *îşi plecau umiliţi fruntea pe cărţi de rugăciuni, sub ochiul uscat al pastorului.* SAD. [Din lat. ***pastor,*** germ. ***Pastor***].

pastorál, ~i, pastorală, ~e a. **1.** care aparţine păstorilor, referitor la păstori, specific păstorilor; (p. ext.) de la ţară; păstoresc, cîmpenesc, rustic; bucolic: *existenţa pastorală a poporului român.* CĂL.; **2.** care înfăţişează, care evocă idilic viaţa păstorilor, viaţa de la ţară: *isprăveşte ... traducerea delicatei povestiri pastorale greceşti „Daphnis şi Chloe".* SAD.; *simfonie pastorală;* **3.** care aparţine pastorilor, referitor la pastori, propriu pastorilor; (p. gener.) preoţesc; (p. ext.) episcopal: *cîrjă pastorală;* **4.** care iniţiază pe preoţi în rînduielile bisericeşti: *teologie pastorală.* // f. **1.** operă literară sau muzicală care celebrează, într-o manieră idilică, viaţa de la ţară (în special viaţa păstorilor): *citise ... pastorale de Florian.* CĂL.; *Pastorala lui Beethoven, cîntată la patefon.* CĂL.; **2.** parte a teologiei care iniţiază preoţii în rînduielile bisericeşti; activitatea din acest domeniu şi principiile care o inspiră; **3.** mesaj al unui arhiereu, cuprinzînd îndemnuri şi urări, adresat credincioşilor cu ocazia sărbătorilor religioase mari: *patriarhul citeşte o pastorală.* [Din lat. ***pastoralis,*** fr. ***pastoral,*** it. ***pastorale***].

pastoralísm n. tendinţă în literatură şi în artă caracterizată prin cultivarea temelor idilice din viaţa pastorală: *apare pastoralismul sacru, ... cu turme domoale, ciobani smeriţi.* CĂL. [Din fr. ***pastoralisme,*** engl. ***pastoralism***].

pastramá f. v. pastramă.

pastramagíu, pastramagii m. **1.** (înv.) persoană care făcea sau vindea pastramă: *maghernite de băcani şi pastramagii.* PETR.; **2.** (fam.) epitet pentru un om de nimic, cu apucături grosolane; bădăran: *scapă-mă de pastramagiul!* CAR. [***Pastramă*** + *-agiu*].

pastrámă, păstrămuri f. **1.** preparat din carne (de oaie, de capră, de porc etc.), sărat, bine condimentat şi afumat: *cu cîteva bucăţi de pastramă ... ţinea băcănie.* GHICA; (fam.) **a ţine pe cineva la pastramă,** a ţine pe cineva închis: *am să te ţin la pastramă hăt şi bine!* CR.; **a face pe cineva pastramă** sau **a pune pe cineva la pastramă,** a snopi în bătaie; a ucide (în bătaie): *mai trebuie să-şi bată joc de casa mea şi pe voi să vă puie la pastramă?* CR.; *am să te fac pastramă.* MACED.; **2.** (la pl.) sortimente din astfel de preparate: *slănini gigantice şi păstrămuri.* ARG.; (şi: (înv.) **pastrama**). [Din gr. mod. ***pastramás,*** turc. ***pastırma***].

paşá f. v. paşă.

paşalîc, paşalîcuri n. **1.** provincie din Imperiul Otoman, guvernată de un paşă; provincie sau ţară subjugată de turci şi condusă de un paşă: *turcii ... pun mîna pe ţeară şi o declară paşalîc.* BĂLC.; *paşalîcul de la Buda;* **2.** (fig.) ţară, regiune în care domneşte despotismul; guvernare despotică: *vă întreb, boieri, guvern regulamentar ori paşalîc?* AL.; **3.** titlu de paşă; persoană învestită cu acest titlu: *un firman prin care-i conferă paşalîcul Moreii.* GHICA. [Din turc. ***paşalık***].

paşapórt, paşapoarte n. **1.** document eliberat unui cetăţean de către autoritatea competentă din statul căruia îi aparţine, în temeiul căruia posesorul acestuia poate circula în străinătate, servindu-i acolo drept legitimaţie; paşuş: *un paşaport se obţine într-o săptămînă.* GHEŢIE; (fam.) **a da cuiva paşaportul,** a alunga, a expedia pe cineva; (p. ext.) a concedia: *îşi luă asupră-şi să-i dea paşaportul.* C.L.; **2.** (astăzi rar) certificat eliberat unui vas de comerţ prin care se atestă că acesta şi-a achitat taxele regulamentare, avînd dreptul de a părăsi portul; **3.** dosar cuprinzînd documentele necesare editării unei cărţi; dosar de carte: *s-a rătăcit paşaportul lucrării;* **4.** (fam.) document eliberat de un magazin la vînzarea unui obiect tehnic; (şi: (rar) **pasport**). [Din it. ***passaporto,*** fr. ***passeport,*** rus. ***pasport***].

păşá[1], paşi m. **1.** titlu de guvernator al unei provincii din Imperiul Otoman, conferit vizirilor şi beilerbeilor; titlu onorific acordat, din secolul al XIX-lea, unor înalţi funcţionari turci, care primeau ca distincţie două-trei tuiuri; persoană care deţinea această funcţie sau titlu; (p. gener.) conducător de stat sau de armată: *trimise un paşă cu două mii de ostaşi.* ISP; *gustă vinul pritocit, de agale mult iubit, de paşale mult dorit.* POP; *haini de gălăţeni şi paşi ţărigrădeni.* POP; **ca paşa** sau **ca un paşă,** fără grijă, foarte bine: *doarme ca un paşa.* GAL.; **2.** (la sg.; în forma **paşa**) titlu onorific, adăugat după numele propriu, conferit ca semn al unei înalte demnităţi; persoană avînd acest titlu: *mulţimile lui Ahmed paşa au dat îndărăt.* SAD.; (şi: (înv.) **paşa,** pl. **paşale**). [Din turc. ***paşa***].

păşă[2] f. (reg.) plantă acvatică, cu tulpina verde-roşiatică, în patru muchii, cu frunze roşietice la bază şi verzui la vîrf, cu flori verzui, pedunculate, unite în spice (*Potamogeton crispus*). [Din bulg. ***paşa***].

păşcă, păşti f. (reg.) **1.** tutun inferior; mahorcă: *pentru puţină mîncare şi cîte-oleacă de paşcă de cea de trei ocă la para slujea toată casa.* CR.; **2.** cutie de chibrituri: (p.restr.) partea impregnată cu fosfor a acestor cutii, de care se scapără chibriturile. [Din ucr. ***pačka***].

paşlí, paşlesc vb. (reg. şi fam.; tr.) **1. a o paşli,** a fugi, a o şterge, a o lua la sănătoasa: *erai să ne dăruieşti ... cu daruri împărăteşti, dacă nu te vedeam cînd ai paşlit-o.* CR.; **2.** (fig.) a fura, a şterpeli: *paşlise o grămadă de buci pentru aţîţat focul.* CR. [Din rus. ***pašli***].

păşnic, ~ci, paşnică, ~ce a. **1.** care nu supără pe nimeni; care evită orice conflict, căruia îi place pacea; pacific: *măi române, măi creştine, că eşti paşnic este bine! dar tu mori şi eu tot mor, ce-avem noi din pacea lor?* VIERU; **2.** care susţine, recomandă pacea, împăcarea: *sfaturile lui paşnice însă mai mult întărîtau pe Ion.* REBR.; **3.** care se desfăşoară în pace; scutit de tulburări: *nu există revoluţie paşnică, chiar dacă ea ... nu e sîngeroasă.* PR.; *domnie paşnică;* **4.** fără momente tensionante; lipsit de agresivitate: *a fost o confruntare civilizată, paşnică;* **5.** liniştit, calm, tihnit; care exprimă, care sugerează linişte, calm, tihnă: *locul era plăcut, umbros şi paşnic.* SAD.; *aşezăminte paşnice;* (şi: (înv.) **pacinic**). [***Pace*** + *-nic*].

paşól interj. (reg. şi fam.) cuvînt peiorativ cu care alungi pe cineva; du-te!, pleacă!, marş!: *paşol, crapusnoiule!* AL. [Din rus. ***pašol***].

paşoptísm n. **1.** ideologia participanţilor la Revoluţia de la 1848 din ţările române, care militau pentru libertate naţională şi socială, pentru unirea Moldovei, Munteniei şi Transilvaniei şi pentru crearea statului naţional român modern; **2.** (rar) activitate, atitudine de paşoptist: *patruzecioptismul lui Alecsandri e mai mult naţionalist decît democratic.* IBR.; (şi: **patruzecioptism**). [***Paşopt*** (<***patruzeci şi opt***) + *-ism*].

paşoptíst, ~şti, paşoptistă, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic paşoptismului sau reprezentanţilor acestuia, referitor la paşoptism sau la reprezentanţii acestuia: *idealurile paşoptiste au fost nobile;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care a aparţinut generaţiei participanţilor la Revoluţia de la 1848 din ţările române; (persoană) care a susţinut paşoptismul: *Rosetti, ca mai toţi paşoptiştii, era liberal, întîi din motive naţionale.* CĂL. [***Paşopt*** (<***patruzeci şi opt***) + *-ist*].

păşte, pasc vb. **1.** (tr. şi intr.) a se hrăni rupînd cu gura iarbă; a păşuna: *caii păşteau în desişul întunecos iarba moale.* SAD.; **2.** (tr.) a duce animalele la păscut şi a le păzi; a păstori, a păşuna: *bate prundurile ..., în loc să pască cei cîrlani.* CR.; (fig.) *turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur.* EM.; **n-am păscut porcii** (sau **găştele, bobocii etc.**) **împreună** (sau **cu tine**), se spune pentru a-i atrage cuiva atenţia că-şi permite prea multe; **a paşte vîntul** (sau **muştele, bobocii**), a pierde vremea fără rost, în zadar: *mulţi nerozi ... pasc vîntul.* PANN; (compus) **paşte-vînt** (m.), pierde-vară; **3.** (bis.; înv.; tr.) a purta de grijă cuiva; a îndruma, a păstori: *Domnul te paşte cu mînă-ndurată.* DOS.; **4.** (tr.) a urmări pe cineva cu perseverenţă şi cu intenţii rele; a ameninţa dintr-un moment în altul; a pîndi: *de cînd îi pasc eu, că doar i-oi prinde cu oca mică.* AL.; *te paşte spînzurătoarea.* ST.; **a-l paşte pe cineva gîndul,** a fi preocupat, frămîntat de ceva: *mă paşte gîndul să abandonez proiectul;* **a-l paşte păcatul** (sau **moartea, primejdia**) **pe cineva,** a fi gata să se întîmple o nenorocire: *era să ne pască alt păcat: cît pe ce să ne toropească bradul aprins.* CR.; **să nu te pască păcatul să** ..., să nu cumva să ..., nu care cumva să ...: *să nu te pască păcatul să minţi!;* **5.** (tr.) a favoriza pe neaşteptate: *mă paşte bine norocul cărţilor.* AL. [Lat. ***pascere***].

Páşte n. v. Paşti.

paştét n. v. pastet.

Paşti m. **1.** cea mai mare sărbătoare religioasă celebrată anual de creştini în memoria învierii lui Isus Hristos, semnificînd biruinţa asupra morţii şi izbăvirea de păcatul originar: *nici că se ruşina să rămîie la Crăciun fără porc, la Paşte fără veşminte noi.* DELAVR.; **Paştele blajinilor,** sărbătoare prăznuită de ortodocşi în Duminica Tomii (prima duminică după această mare sărbătoare) sau în prima luni de după Duminica Tomii; **din an în Paşti** sau **din Paşti în Crăciun** (ori **în Paşti**), foarte rar: *la biserică mergi din Paşti în Paşti; aşa cauţi tu de suflet?* CR.; **nu e în toate zilele Paşti,** nu se petrec în fiecare zi evenimente deosebite, nu avem mereu prilej de bucurie; **2.** anafură pe care preotul o împarte credincioşilor în biserică, în ziua de Paşti; pască: *înconjurară biserica în bătaia clopotelor şi luară paştile din mîna vicarului.* GHEŢIE; **3.** (şi **Paştele evreiesc**) Pesach; **4. paştile cailor** (sau **calului**), numele popular al zilei de Ispas (cînd caii se satură de iarbă); **la paştile cailor** (sau **calului**), niciodată: *vei mai căpăta ... la moşii ăi verzi ori la paştele cailor.* ISP; *o să te promoveze la paştele cailor.* PR.; **5.** (compuse; bot.) **floarea-Paştelui,** păştiţă (*Anemone nemorosa*); **paştele-calului** (sau **cailor**), **a)** traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*); **b)** stu-

pitul-cucului (*Cardamine pratensis*); **paştele-găinilor,** struna-cocoşului (*Cerastium vulgatum*); **6.** (entom.) vaca-Domnului (*Lygaeus equistris*); (şi: **Paşte**). [Lat. *Paschae*].

păştu s. limbă indo-europeană din grupul iranian oriental, vorbită de triburile musulmane din nord-vestul Pakistanului, sudul şi estul Afganistanului, scrisă cu alfabetul arab. [Din fr. ***pachto(u)***].

paştún, ~i, paştună, ~e m. pl. comunitatea vorbitorilor limbii paştu, care trăieşte în Afganistan şi în nord-vestul Pakistanului. // a. care aparţine acestei comunităţi lingvistice, referitor la această comunitate: *tradiţia paştună.* [Din fr. ***Pachtoun***].

paşúş, paşuşuri n. (înv. şi reg.) paşaport: *ne trebuia paşuş nemţesc.* GHICA. [Din magh. ***passzus***].

pat[1], paturi n. **1.** piesă de mobilier, prevăzută de obicei cu somieră sau cu saltea, pe care se doarme; (p. ext.) mobila împreună cu aşternutul corespunzător: *în orice noapte plîng pe patul meu.* EM.; *muream de oboseală şi-mi venea nespus de greu să mă dau jos din pat.* GHEŢIE; **a face patul, a)** a pune aşternutul pentru dormit; **b)** a strînge aşternutul în care s-a dormit; **a strînge patul,** a strînge aşternutul în care s-a dormit: *patul nu e strîns.* BAC.; **a cădea (bolnav) la pat,** a se îmbolnăvi grav; **a fi pe patul de moarte,** a fi pe punctul de a muri, a fi în agonie: *prevede, pe patul de moarte, reînvierea sa peste un secol.* CĂL.; **a părăsi patul,** a se face sănătos după o boală grea; **2.** culcuş: *cu flori de munte face fraged pat.* BOL.; **3.** (pop.; şi **pat mortuar**) năsălie: *un coşciug modest ... purtat ... pe un pat mortuar.* FIL.; **4.** (pop.) răsadniţă; **5.** strat: *pe patul galben de frunze moarte.* SAD.; **pat germinativ,** strat de gunoi de grajd, nisip şi mraniţă, în care se pun seminţe la germinat pentru a se obţine răsaduri; **pat bacterian,** instalaţie de epurare biologică a apelor de canalizare, formată dintr-un strat de material filtrant; **6.** strat de material, orizontal sau înclinat, cu faţa superioară aproximativ plană, pe care se aşază de obicei alte materiale; **pat de cale ferată,** strat de balast pe care se aşază traversele de cale ferată; **7.** albie, matcă: *o apă ... curge mîndră ..., pe patu-i cel năsipos.* ALEX.; **8.** planşetă pe care se execută trageri la tir; **9.** parte a unei maşini sau a unui sistem tehnic pe care se sprijină sau pe care alunecă anumite părţi ale maşinii sau ale sistemului respectiv: *patul războiului de ţesut;* **10.** (pop.) talpa vîrtelniţei sau a sucalei; **11.** partea de lemn a puştii, pe care sînt fixate ţeava şi mecanismele: *izbi ... în piept cu patul puştii.* COŞB. [Din gr. mod. ***pátos*** „drum bătut"].

pat[2], paturi n. situaţie la jocul de şah, în care un jucător, fără a fi în poziţie de şah, nu mai poate face nici o mutare, partida declarîndu-se remiză. [Din fr. ***pat***].

patácă f. v. pitac[2].

patagón, ~i, patagonă, ~e a. şi m., f. (rar) patagonez. [Din fr. ***patagon***].

patagonéz, ~i, patagoneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Patagoniei sau locuitorilor ei, referitor la Patagonia sau la locuitorii acesteia; patagon. // m. pl. nume dat de spanioli triburilor amerindiene care trăiau în Patagonia. // m., f. persoană (originară) din Patagonia; patogon. [***Patagonia*** n. pr. + ***-ez***].

patalamá, patalamale f. (fam.) **1.** chitanţă, înscris, dovadă: *n-ai batalama la mînă.* ISP; **2.** (iron.) diplomă de studii: *crezi că eu n-am învăţat? am şi eu patalama.* SAD.; (şi: (înv.) **batalama**). [Din turc. ***batalama***].

patarámă, patarame f. (înv. şi pop.) întîmplare neplăcută, păţanie; pătăranie: *ţinea încă minte patarama de ieri.* POP.; **a şti patarama cuiva,** a cunoaşte slăbiciunile, defectele cuiva; a şti cîte parale face cineva: *ştiu eu patarama lor.* VLAH. [Cf. ***pătăranie***].

pataránie f. v. pătăranie.

pataraţínă, pataraţine f. parîmă folosită la fixarea de borduri şi spre pupă a arborilor unei nave cu vele. [Cf. it. ***paterazzo,*** fr. ***patarasse***].

patáşcă[1], patáşte f. (reg.) **1.** numele mai multor mijloace (rudimentare) de transport sau al unor părţi componente ale acestora; targă, brancardă: *era bolnav şi aşe, cu pataşca l-au luat siimenii.* NEC.; **2.** năsălie; dric: *pataşca e dricul pentru cei avuţi;* **3.** taşcă: *alege cele ce-i făceau trebuinţă la drum: puşca, pătasca, cornul.* SL.; (şi: (reg.) **pătaşcă**). [Cf. ***taşcă***].

patáşcă[2], patáşte f. (înv.) pitac[2]: *mi-a luat doctorul o pataşcă, başca timbrele şi hîrtiile.* ST. [Din rus. ***patatka***].

pátă, pete f. **1.** urmă lăsată pe un obiect de un corp gras, de murdărie, de o materie colorată etc.; suprafaţă pe care se întinde o astfel de urmă; substanţă care a lăsat această urmă: *era un scris împleticit ..., cu pete de cerneală.* EL.; *haină plină de pete;* (fig.) *pe inima-i de-atuncea s-a pus o neagră pată.* EM.; **2.** porţiune pe corpul animalelor sau al păsărilor, unde părul sau penele sînt de altă culoare decît restul; părticică pe pielea corpului, diferit colorată faţă de rest: *cu penele negricioase şi presărate cu pete albe sau sure.* OD.; **3.** porţiune diferit colorată pe un fond omogen: *ceru-i fără pată.* CAR.; **4.** porţiune mai întunecată pe discul soarelui, al lunii etc.: *vezi tu, colo, în lună, nişte pete?* CR.; **a căuta pete în soare,** a căuta cu orice preţ defecte acolo unde nu sînt; **5.** (fig.) faptă, atitudine, situaţie care ştirbeşte onoarea, reputaţia cuiva; stigmat: *vor căta vieţii tale să-i găsească pete multe.* EM.; **fără (de) pată,** curat, nevinovat; neprihănit: *a călcat în picioare onoarea mea fără pată.* SAD.; (şi: **pantă**). [Et. nec.].

pátăr m. v. pater.

paté n. v. pateu.

patefón, patefoane n. vechi aparat pentru redarea sunetelor înregistrate pe discuri: *pastorala lui Beethoven, cîntată la patefon.* CĂL.; *mi-am reparat patefonul.* EL. [Din fr. ***pathéphone***].

patélă, patele f. (franţuzism; rar) **1.** farfurie de pămînt sau de metal în care se punea mîncarea în antichitate; **2.** un fel de scoică comestibilă: *supă de clapon cu patele.* CAR. [Din fr. ***patelle***].

paténă, patene f. **1.** (înv.; rar) farfurie; **2.** vas sfinţit de aur sau de argint, folosit în ritualul bisericii catolice. [Din fr. ***patène,*** germ. ***Patene***].

patént[1], ~ţi, patentă, ~e a. de netăgăduit, învederat, evident, notoriu; veritabil, autentic: *s-a dovedit cu acte patente.* OD.; *aţi introdus tirania mediocrităţilor patente.* EM; (adv.) *oameni patent mediocri, care fac la 10 ani un prizărit articol născut mort.* CĂL. [Din fr. ***patent***].

patént[2], ~ţi, patentă, ~e a. (despre lacăte, încuietori etc.) care prezintă garanţii de soliditate, de siguranţă, de bună funcţionare; care funcţionează perfect: *deschise... lacătul său patent.* C.PETR. // n. **1.** (şi **cleşte patent**) cleşte special pentru apucat şi tăiat sîrmă, tablă etc.: *credeţi că mai ţineam eu minte şuruburile şi mai nimeream bine cu patentul şi cu cheile?* PR.; **2.** (reg.) capsă (de încheiat); buton; **3.** (reg.) tîrnăcop folosit în mine. [Din germ. ***Patent***].

patént[3] n. v. patentă.

patentá, patentez vb. (tr.) **1.** (înv.) a supune pe cineva la plata unei patente; **2.** a acorda cuiva o patentă; a breveta o invenţie: *guvernul ... a patentat 21 de învăţaţi.* MAIOR.; **3.** (tehn.) a aplica unei sîrme, unei benzi etc. de oţel un tratament termic pentru a-i mări rezistenţa. [Din fr. ***patenter,*** germ. ***patentieren***].

patentár, ~i, patentară,~e m., f. (persoană) care plătea patentă; (persoană) cu patentă; patentat: *meseriaş patentar.* [***Patentă*** + ***-ar***].

patentáre, patentări f. acţiunea de a patenta şi rezultatul ei. [V. ***patenta***].

patentát, ~ţi, patentată, ~e a. **1.** (înv.; despre oameni) patentar; **2.** (despre invenţii) brevetat; **3.** (fig.; peior.) notoriu; evident: *vedea în el un trădător patentat;* **4.** (rar) cu o proastă reputaţie: *era silit ... să-i întovărăşească prin localuri patentate.* MACED. [V. ***patenta***].

paténtă, patente f. **1.** act, dispoziţie, certificat etc. emanat de la o autoritate prin care se conferă cuiva un drept; certificat, dovadă; **patentă de sănătate,** act eliberat conducerii unui vas maritim, la plecarea dintr-un port, prin care se adevereşte starea sanitară bună a echipajului; **patentă consulară,** scrisoare de acreditare a unui consul; **2.** brevet, autorizaţie de a profesa ori de a exercita o activitate comercială; **3.** (înv.) impozit anual plătit pentru practicarea unui comerţ, a unei industrii, a unei profesii liberale etc.; chitanţă care confirmă plata acestuia; licenţă: *făcea parte din toate breslele negustoreşti, fără ca să plătească patentă la vreuna dintr-însele.* FIL.; **4.** (mai ales în forma **patent**) drept exclusiv al unui inventator de a fabrica sau exploata produsul invenţiei sale; document prin care i se acordă acest drept; brevet de invenţie: *nu se atribuie patente în tehnica atomică;* (iron.) *vai d-acela care-ndrăzneşte să ia patentă de autor.* ALEX.; **5.** (fig.) sistem, procedeu (propriu cuiva): *are el patenta lui; cui nu i-o plăcea să-i rădă o sprînceană.* C.PETR. (şi: **patent**). [Din fr. ***patente,*** germ. ***Patent***].

páter, pateri m. călugăr sau preot catolic: *adevărat ..., oftă cu nevinovăţie bunul pater Guida.* SAD.; *se adresează preotului (sau patărului), cum îi spuneau ţăranii ortodocşi.* GHEŢIE; (şi: (pop.) **patăr**). [Din lat. ***pater***].

patéră, patere f. cupă largă şi puţin adîncă, folosită în antichitate pentru libaţii: *purtînd în mîini patere şi vase de tămîie.* NAUM. [Din fr. ***patère,*** lat. ***patera***].

pateríc, paterice n. colecţie de povestiri referitoare la viaţa cuvioşilor călugări creştini, trecuţi de biserică în rîndul sfinţilor; text dintr-o astfel de colecţie; otecinic. [Din sl. ***paterikŭ,*** gr. mod. ***paterikón***].

pateríţă, pateriţe f. toiag, cîrjă episcopală împodobită în partea de sus cu două capete în formă de şerpi, între care se află un glob şi o cruce. [Din gr. mod. ***paterítsa***].

patérn, ~i, paternă, ~e a. care aparţine tatălui, referitor la tată; părintesc; după tată; paternal: *nota stirpei paterne este voinţa de notorietate.* CĂL. // adv. ca un tată, cu sentimente de tată: *patern şi grav am sfătuit-o să se căsătorească.* IBR.; *ne privea patern.* [Din fr. ***paterne,*** lat. ***paternus***].

patemál, ~i, paternală, ~e a. patern: *atitudine paternală.* [Din fr. ***paternel***].

paternalísm n. **1.** protejare, tutelare excesivă a propriului copil, motivată printr-o dragoste paternă deosebită; **2.** comportament al unui şef, al unui patron, al unui magistru, caracterizat prin autoritate moderată şi condescendenţă, bunăvoinţă faţă de subalterni, faţă de angajaţi, faţă de discipoli: *am simţit din plin efectele benefice ale recunoscutului paternalism coşerian.* CE.; **3.** tendinţă politică a marilor puteri de a-şi impune controlul, dominaţia, sub aparenţa unei protecţii acordate statelor mici: *vechiul paternalism al statelor bogate ... îşi va pierde treptat relevanţa.* D. [Din fr. ***paternalisme,*** engl. ***paternalism***].

paternalíst, ~şti, paternalistă, ~e a. care aparţine, care este specific paternalismului, care dovedeşte paternalism: *tinereţea nu poate fi nici prea cinică, nici paternalistă.* CE.; *atitudine paternalistă.* [Din fr. ***paternaliste,*** engl. ***paternalist***].

paternitáte f. **1.** starea, calitatea de tată, faptul de a fi tată: *datoria către societate mă îndeamnă să caut fericirea paternităţii.* CĂL.; **2.** relaţie dintre un tată şi copilul său; (jur.) filiaţie pe linia tatălui: *zvonurile despre presupusa sa paternitate începură să circule prin saloane şi cluburi.* GHEŢIE; *proces pentru stabilirea paternităţii;* **3.** (fig.) calitate de autor al unei lucrări, al unei idei, al unei metode etc.: *fără a invidia sau contesta paternitatea ideilor cuiva.* EM.; *o a doua teorie ... refuză individului paternitatea unui stil şi preface individul în simplu purtător al unui stil.* BL. [Din fr. ***paternité,*** germ. ***Paternität***].

paternóster n. **1.** ascensor cu mai multe cabine, cu funcţionare neîntreruptă; **2.** elevator pentru materiale de construcţie, cu colivii prismatice fixate pe două lanţuri sau pe două benzi continue, montate vertical şi antrenate manual sau mecanic prin intermediul a două tobe. [Din fr. ***paternoster,*** germ. ***Paternoster***].

patétic, ~ci, patetică, ~ce a. **1.** plin de patos; care emoţionează, impresionează: *îşi notează direct senzaţiile în pagini patetice de lirism.* LOV.; *de ce or*

fi basarabenii atît de patetici? ... – pentru că voi nu sînteţi destul de patetici. CF; **2.** plin de emfază, de afectare: *scuză-mă, sînt patetică, dar am pentru întîia oară sentimentul că pot comunica din plin cu cineva.* PR.; (adv.) *domnişoarelor, exclamă patetic, ... m-am îndrăgostit!* EL.; **3. nervi patetici,** nervi care inervează muşchii oblici ai ochiului. // n. patos: *există la Bacovia un satanism ..., care e un stil al pateticului.* CĂL. [Din fr. ***pathétique,*** germ. ***pathetisch***].

patético adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu patos, cu pasiune. [Cuv. it.].

patetísm n. **1.** însuşirea de a emoţiona, de a impresiona; caracter patetic al unei opere literare, muzicale etc.; **2.** atitudine patetică: *ai un patetism bine controlat şi mergi direct la esenţă.* PR. [Din fr. ***pathétism***].

patetizá, patetizez vb. (intr.) **1.** a pune patos în ceva; **2.** a exagera, a lua în tragic; a dramatiza: *nu te mai cred! mereu patetizezi.* [Din fr. ***pathétiser***].

patéu, pateuri n. **1.** preparat culinar din aluat cu mult unt, umplut cu brînză, cu carne, cu ciuperci etc., copt şi servit de obicei cald, ca aperitiv; pastet: *comandară bere şi pateuri.* GHEŢIE; **2.** pastă de ficat, de carne sau de peşte (cu condimente); pastet; (şi: **pate**). [Din fr. ***pâté***].

patibár, patibaruri n. bar cu specific de patiserie. [***Pati***(*serie*) + ***bar***].

patibulár, ~i, patibulară, ~e a. (livr.) vrednic de spînzurat, demn de spînzurătoare: *din păcate, se înmulţesc creaturile patibulare.* [Din fr. ***patibulaire***].

pátimă, patimi şi (rar) **patime** f. **1.** (înv.) nenorocire; necaz: *nu i-au slujit năroc ul ceastă datâ ..., precum scrie mai sus patima lor.* NEC.; **2.** (înv. şi pop.) suferinţă fizică, chin, cazna la care este supus cineva sau pe care o îndură cineva; tortură, supliciu; (p. ext.) suferinţă morală: *revarsă linişte de veci pe noaptea mea de patimi.* EM.; **patimile Mîntuitorului,** suferinţele îndurate de Isus Hristos în săptămîna premergătoare răstignirii sale; supliciul răstignirii; **săptămîna patimilor,** săptămîna de dinainte de Paşti; Săptămîna mare: *intrară în Săptămîna patimilor şi pregătirile de Paşti începură.* GHEŢIE; **3.** (înv.) boală: *patimă de ficat;* **4.** sentiment copleşitor, care întunecă raţiunea; pornire nestăpînită; viciu: *patima beţiei nespus vatămă şi sufletul şi trupul.* MAT.; **5.** pasiune; iubire excesivă: *căpătase patimă pentru alte cărţi.* C.PETR.; **cu patimă,** pătimaş, pasionat: *într-o pornire nestăvilită, o sărută cu patimă.* GHEŢIE; **6.** patos: *mi-a trebuit multă patimă să-l conving că totul se poate aranja.* PR.; **7.** părtinire; duşmănie, ură; subiectivism: *ideea generoasă şi mîntuitoare care-a dat naştere Senatului a fost desigur aceea de-a prezerva legislatura de ... patimele momentane.* EM.; **cu patimă,** pătimaş, părtinitor: *vorbeşte cu patimă.* [Din gr. mod. ***páthima***].

patinà[1], patinez vb. (intr.) **1.** a aluneca pe gheaţă cu patinele[1]; a practica patinajul: *îmi scrii că patinezi ... pe drumurile albe.* AG.; **2.** (despre roţi) a se învîrti pe loc; **3.** (despre vehicule) a nu putea să înainteze, roţile învîrtindu-se pe loc; a se deplasa prin alunecare; (p. ext.) a derapa. [Din fr. ***patiner***].

patinà[2], patinez vb. **1.** (refl.; despre obiecte de material oxidabil) a căpăta patină[2]; **2.** (tr.) a face ca un obiect (metalic) de artă să capete patină[2], să pară vechi. [Din fr. ***patiner***].

patináj, patinaje n. **1.** faptul de a patina[1]; patinare; **2.** sport practicat cu patinele[1]: *el în patinaj era adevărat maestru.* AG.; **patinaj artistic,** probă sportivă constînd în executarea pe gheaţă a unor mişcări impuse şi a unor mişcări ritmice liber alese; **patinaj pe role,** patinaj practicat cu patine pe role; **3.** patinoar: *a cunoscut-o astă-iarnă la patinaj.* TEODOR. [Din fr. ***patinage***].

patinăre[1], patinări f. **1.** acţiunea de a patina[1] şi rezultatul ei; patinaj; **2.** (tehn.) alunecare a unei piese ghidate pe o altă piesă; glisare; **3.** alunecare a unei roţi sau învîrtire pe loc a roţilor unui vehicul pe calea de rulare, în condiţii de aderenţă scăzută (noroi, gheaţă etc.). [V. ***patina[1]***].

patinăre[2], patinări f. **1.** acţiunea de a (se) patina[2] şi rezultatul ei; **2.** operaţie prin care se dă unui obiect patină[2]. [V. ***patina[2]***].

patinàt[1] n. faptul de a patina[1]; patinaj. [V. ***patina[1]***].

patinát[2], ~ţi, patinată, ~e a. care are patină[2], care a căpătat patină: *sfeşnice patinate.* [V. ***patina[2]***].

patinatór, ~i, patinatoáre m., f. persoană care practică patinajul; patinor[1]: *era un patinator mlădios.* GAL. [***Patina[1]*** + ***-tor***].

patínă[1], patine f. **1.** (mai ales la pl.) dispozitiv metalic, prevăzut în partea superioară cu un sistem de fixare pe talpa ghetelor, iar în partea inferioară cu o lamă care permite alunecarea pe gheaţă: *Moş Crăciun mi-a adus patine noi;* **patină cu rotile** (sau **cu role**), obiect asemănător cu cel descris mai sus, avînd în loc de lamă patru rotiţe care permit deplasarea pe sol; **2.** fiecare dintre cele două tălpi ale saniei; **3.** (rar) schi: *mi-a pus în picioare patine lungi ... şi umblam pe scoarţa omătului.* SAD.; **4.** (tehn.) piesă prin intermediul căreia un mecanism poate executa o mişcare de alunecare pe o piesă de ghidare; **patină de ascensor,** şină pe care glisează cabina ascensorului; **5.** piesă la unele maşini agricole de recoltat, care sprijină pe sol aparatul de tăiere şi reglează înălţimea de tăiere a plantelor. [Din fr. ***patin***].

patínă[2] f. **1.** oxidare naturală sau artificială a bronzului, prin care acesta se acoperă cu o pojghiţă de carbonat de cupru, de culoare verde; strat de cocleală: *o lulea de bronz, care se recomandă mai mult prin frumoasa ei patină (cocleală) verde decît prin forma ei.* OD.; **2.** (p. anal.) aspect caracteristic pe care îl capătă cu vremea, sub acţiunea agenţilor atmosferici, obiectele, clădirile etc.: *argintul s-a învechit şi a prins patină.* ST.; (fig.) *democratismul lui a prins şi patina timpului.* LOV. [Din fr. ***patine***].

patinoár, patinoare n. teren acoperit cu gheaţă naturală sau artificială, pe care se patinează: *ninge mereu pe un trist patinor.* BAC.; (şi: (rar) **patinor**). [Din fr. ***patinoire***].

patinór[1], ~i, patinoáre m., f. (astăzi rar) patinator. [Din fr. ***patineur***].

patinór[2] n. v. **patinoar.**

patinsonáre, patinsonări f. procedeu de extragere a argintului metalic din plumbul argentifer, prin topirea minereurilor de plumb. [Cf. germ. ***pattinsonieren***].

pátio, patiouri n. curte interioară pavată, înconjurată cu arcade, în palatele spaniole. [Din sp. ***patio***].

patiseríe, patiserii f. **1.** aluat fin, preparat cu mult unt, din care se fac pateuri, plăcinte etc.; termen generic pentru produsele obţinute din acest aluat; **2.** ramură a industriei uşoare care se ocupă cu prepararea unor produse din acest aluat; **3.** local în care se vînd şi se consumă astfel de produse. [Din fr. ***pâtisserie***].

patisiér, patisieri m. persoană care prepară (şi vinde) produse de patiserie. [Din fr. ***pâtissier***].

patlăginà f. v. **pătlagină.**

patlăgeá f. v. **pătlăgea.**

patofiziologíe f. ramură a medicinei care studiază efectele provocate de un proces patologic asupra activităţilor fiziologice normale. [Din fr. ***pathophysiologie***].

patofobíe, patofobii f. teamă patologică de boli. [Din fr. ***pathophobie***].

patogén, ~i, patogenă, ~e a. referitor la boală; care provoacă boli, infecţii; purtător de boli: *agenţi patogeni;* **germen patogen,** microorganism care produce infecţie la om, la animale sau la plante (ex.: bacilul tific, virusul turbării etc.). [Din fr. ***pathogène***].

patogenétic, ~ci, patogenetică, ~ce a. care ţine de patogenie, referitor la patogenie. [Din fr. ***pathogénétique***].

patogenézá f. (med.) patogenie. [Din fr. ***patogenèse***].

patogénic, ~ci, patogenică, ~ce a. care ţine de patogenie, referitor la patogenie. [Din fr. ***pathogénique***].

patogeníe f. ramură a medicinei care studiază procesul producerii şi evoluţiei bolilor. [Din fr. ***pathogénie***].

patogenitáte f. proprietate a unor microorganisme de a provoca infecţii. [***Patogen*** + ***-itate***].

patognomónic, ~ci, patognomonică, ~ce a. care este caracteristic unei anumite boli, pe baza căruia se poate stabili diagnosticul unei boli. // f. (med.; înv.) semiologie. [Din fr. ***pathognomonique***].

patognomoníe, patognomonii f. ansamblul simptomelor tipice unei boli, pe baza cărora se poate stabili diagnosticul. [Din fr. ***pathognomonie***].

patológ, ~gi, patologă, ~ge m., f. medic specialist în patologie. [De la ***patologie***].

patológic, ~ci, patologică, ~ce a. **1.** care aparţine patologiei, referitor la patologie; **anatomie patologică,** parte a anatomiei care studiază transformările anatomice intervenite în structura ţesuturilor şi a organelor sub influenţa unei boli; **2.** care indică o boală fizică sau psihică; provocat de o boală: *despre vreo manifestaţiune patologică hotărîtă nu avem ... nici un indiciu serios.* CĂL.; (adv.) *sînt subiecte umane patologic alterate.* BL.; **3.** (p. ext.) bolnăvicios, morbid: *teamă patologică.* [Din fr. ***pathologique***].

patologíe f. ramură a medicinei care studiază cauzele şi simptomele bolilor: *preferinţa lui e pentru patologie şi sociologie.* CĂL. [Din fr. ***pathologie***].

patomimíe f. simulare voită sau patologică a unei boli. [Din fr. ***pathomimie***].

pátos n. **1.** însufleţire pasionată; avînt; entuziasm: *ideile, marele patos, meditaţia îl sperie.* CĂL.; *m-am gîndit deseori... cu cît patos a vorbit Eugen Coşeriu pretutindeni în lume despre filozofia limbajului, despre limba română.* CF; **2.** afectare, emfază (în vorbire şi în scris); fals entuziasm: *galeria aplaudă ... la-ntîiul semn de patos, la-ntîia sforăire.* MACED. [Din gr. mod. ***páthos,*** fr. ***pathos***].

patrafír, patrafire n. **1.** obiect din odăjdiile bisericeşti, în formă de fîşie lungă de stofă sau de mătase brodată, pe care îl poartă preoţii ortodocşi, peste stihar, în timpul oficierii slujbei religioase: *epitrahilul de mătase.* OD.; *preotul, în anteriu negru, cu potcap şi patrafir ... se trase cîţiva paşi în lături.* GHEŢIE; **a-şi pune patrafirul,** a se preoţi: *se simţea ca popa ce-a ajuns cu chiu, cu vai să-şi puie patrafirul şi, cînd e vorba să înceapă slujba, nu ştie să citească.* SL.; **2.** profesia, slujba de preot: *orice cîştigă cu epitrahilul împărţeşte la săraci.* NEGR.; (şi: **epitrahil,** (înv. şi reg.) **patrahir**). [Din sl. ***petrahilŭ,*** gr. mod. ***epitrahíli***].

patrahír n. v. **patrafir.**

(ad) patres adv. (latinism) mort; plecat la strămoşi: *noi te credeam ad patres.* AL. [Cuv. lat.].

patriárh, patriarhi m. **1.** (în Vechiul Testament) fiecare dintre capii unor familii gentilice, conducători ereditari ai poporului evreu, predecesori ai lui Moise; (p. ext.) nume dat unor personaje venerabile din Biblie: *patriarhii sfinţi Avraam, Isac, Iacob şi alţi mulţi.* PALIA; **2.** cel mai înalt rang în ierarhia unora dintre bisericile ortodoxe autocefale; persoană care deţine acest rang: *patriarhul era din neamul Paleologilor.* OD.; **patriarh ecumenic,** titlul patriarhului de la Constantinopol; **patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,** primul între ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, care poartă ca semn distinctiv două engolpioane, o cruce, o camilafcă cu cruce şi veşminte albe; **3.** şef de familie în patriarhat; **4.** (fig.) bătrîn venerabil care trăieşte în mijlocul unei familii numeroase: *înfrînt de greutatea unor ani de patriah ... s-afunda în maiestatea morţii.* MACED; **5.** (fig.) persoană în vîrstă, cu experienţă într-un domeniu spiritual: *patriarhul filologiei.* [Din sl. ***patrijarhŭ,*** gr. mod. ***patriárhis***].

patriárhal, ~i, patriarhală, ~e a. **1.** care ţine de vremurile de demult; care aminteşte simplitatea obiceiurilor şi a traiului din vechime; (p. ext.) tradiţional; simplu; liniştit, tihnit: *vechi boieri ... cu deprinderi patriarhale.* NEGR.; *oraşul e denunţat ca mediu ostil ... pentru cei modelaţi sufleteşte în lumea patriarhală.* D.; **2.** care aparţine patriarhatului, referitor la patriarhat: [etiopienii] *sînt organizaţi pe familii în chip patriarhal.* BL.; *societate patriarhală;* **3.** care aparţine patriarhului sau patriarhiei, referitor la patriarh sau la patriarhie; patriarhicesc: *scaun patriarhal.* [Din fr. ***patriarcal*** (după *patriarh*)].

patriarhalísm n. tendinţă de întoarcere la tradiţiile şi datinile din trecut; obicei, tradiţie, mod de viaţă etc. care aminteşte de timpurile patriarhale: *etatea de aur a patriarhalismului literar ... a dispărut.* MAIOR. [***Patriarhal*** + *-ism*].

patriarhalíst, ~şti, patriarhalistá, ~e a. (rar) care aparţine patriarhalismului, referitor la patriarhalism; caracteristic patriarhalismului: *ţărănismul ... patriarhalist.* IBR. // m. adept al patriarhalismului: *Alecsandri a fost o fire conservatoare, un patriarhalist.* IBR. [***Patriarhal*** + *-ist*].

patriarhalitáte f. însuşirea de a fi patriarhal; viaţă patriarhală; simplitate: *patriarhalităţii ... îi corespunde aci sănătoasa viaţă a ciobanilor.* CĂL. [***Patriarhal*** + *-itate*].

patriarhát, patriarhate n. **1.** denumire dată perioadei din comuna primitivă caracterizată prin rolul preponderent al bărbatului în economie şi în care apartenenţa la gintă se stabilea pe linie paternă; **2.** demnitatea de patriarh; patriarhie: *luase asupră-şi demnitatea patriarhatului.* EM.; **3.** perioada de păstorire a unui patriarh; **4.** (rar) patriarhie: *ierarhul celei mai vechi mitropolii din patriarhatul de Constantinopol.* GAL. [Din fr. ***patriarcat***, germ. ***Patriarchat*** (după *patriarh*)].

patriarhicésc, ~şti, patriarhiceáscă, ~eşti a. (înv.) patriarhal: *fu scos din scaun ... prin hotărîrea unui sinod patriarhicesc.* EM. [***Patriarh*** + *-icesc*].

patriarhie, patriarhii f. **1.** (înv.) demnitatea de patriarh; patriarhat: *fu gonit în necinste din patriarhie.* OD.; **2.** organizaţie bisericească ortodoxă sau eterodoxă autocefală, condusă de un patriarh; sediul acesteia; reşedinţa patriarhului; partiarhat: *patriarhia are o tipografie.* BOL.; **3.** biserica centrală a unei astfel de organizaţii: *cîntăreţ în strana din dreapta la patriarhie.* GHICA. [Din sl. ***patrijarhija,*** gr. mod. ***patriarhía***].

patrician, ~eni, patriciană, ~ene m., f. **1.** nume dat reprezentanţilor aristocraţiei din Roma antică; **2.** (p. gener.) nobil, aristocrat (din Veneţia): *doi patricieni de pe timpul ilustrului doge.* CAR. // a. **1.** care aparţine aristocraţilor romani, referitor la aristocraţii romani; (p. ext.) aristocratic: *junimea patriciană se lepădă de aceste jocuri poporane.* OD.; **2.** de origine nobilă, aristocratică; (p. ext.) distins: *pîngărind ... sîngele patrician.* NEGR. // m. cîrnat preparat din carne de vită tocată, care se consumă fript pe grătar: *un prinz împărătesc, ... patricieni la grătar.* CAR. [Din fr. ***patricien***].

patriciát n. **1.** demnitatea, calitatea de patrician roman: *fără distingere de patriciat sau plebeiat.* MAIOR.; **2.** instituţia patricienilor; totalitatea patricienilor; **3.** nume dat în evul mediu păturii privilegiate din oraşele din apusul Europei. [Din fr. ***patriciat***, lat. ***patriciatus***].

patricíd, ~zi, patricidă, ~e m., f. (rar) persoană care şi-a ucis tatăl. // n. (rar) paricid: *mascatul ... se grăbea acum a cîştiga deplin preţul patricidului.* HASD. [Din lat. ***patricida***].

patríciu, patricii m. **1.** titlu nobiliar, instituit în Imperiul Roman de către Constantin cel Mare, păstrat şi în Imperiul Bizantin; persoană care avea acest titlu; patrician: *o republică aristocratică, cu consuli luaţi numai dintre patricii.* MAIOR.; **2.** (p. gener.) nobil, aristocrat. [Din lat. ***patricius,*** gr. mod. ***patríkos***].

pátrie, patrii f. **1.** ţară în care s-a născut cineva, considerată în raport cu acesta; teritoriu, mediu natural, social, cultural etc. în care trăieşte un popor: *m-am hotărît să mă întorc în patrie.* EL.; *nu poţi viza orizonturile rarefiate ale recunoaşterii universale decît dacă aparţii şi unei patrii anume.* CE.; **patrie-mamă** (sau **mumă**), ţară din care s-a desprins o altă ţară, o provincie etc., dar care rămîne legată de prima prin unitate naţională, de limbă, culturală etc.; **2.** loc (oraş, stat, regiune) de origine, de baştină; pămînt natal: *Tîrgovişte ... patria Văcăreştilor, a lui Eliad şi a lui Cîrlova.* GHICA; **3.** loc, climat, mediu propice dezvoltării cuiva sau a ceva: *nu totdeauna sîntem din ţara ce ne-a văzut născînd şi de aceea căutăm adevărata noastră patrie.* EM.; *Atena era odinioară patria artelor frumoase;* **4.** loc de origine a unui curent, a unei teorii etc.: *a studiat în chiar patria parnasianismului.* [Din lat. ***patria,*** fr. ***patrie***].

patrihóţ, patrihoţi m. (fam.) fals patriot: *unii vrednici patrioţi, dar mai vrednici patrihoţi, latră, urlă furios, pîn'ce apucă vreun os.* AL.; *măscărici, limbuţi, ..., patrihoţi ce vorbe sacre spun cu buzele-mbălate.* CĂRT. [Contaminare între ***patriot*** + ***hoţ***].

patrimoniál, ~i, patrimonială, ~e a. care face parte dintr-un patrimoniu, referitor la un patrimoniu; care se moşteneşte; ereditar, de familie: *avere patrimonială;* **bunuri patrimoniale,** bunuri care pot fi evaluate în bani; **raporturi patrímoniale,** raporturi juridice cu conţinut economic. [Din fr. ***patrimonial,*** lat. ***patrimonialis***].

patrimóniu, patrimonii n. **1.** (jur.) avere moştenită de la părinţi (sau de la rude); **separaţie de patrimoniu,** separare legală a bunurilor personale ale cuiva de bunurile moştenite sau a averii soţului de zestrea soţiei; **2.** (jur.) totalitatea drepturilor şi obligaţiilor cuiva, care pot fi evaluate în bani, şi a bunurilor la care se referă aceste drepturi, care aparţin unei persoane (fizice sau juridice); **3.** totalitatea bunurilor care aparţin unei colectivităţi şi sînt administrate de stat; bun public: *patrimoniul silvic trebuie ocrotit;* **4.** bunuri spirituale care aparţin unui popor, transmise de la strămoşi; moştenire culturală: *aţi batjocorit întotdeauna libertăţile publice, cari sînt patrimoniul poporului, iar nu al vostru.* EM.; **5.** valori spirituale care aparţin omenirii: *Arhimede, a cărui operă fizicală a îmbogăţit ... patrimoniul ştiinţific al umanităţii.* BL. [Din lat. ***patrimonium,*** germ. ***Patrimonium,*** fr. ***patrimoine***].

patriót, ~ţi, patriotă, ~e m., f. **1.** persoană care îşi iubeşte patria şi caută să-i fie folositoare: *a căzut pe cîmpul slavei ca un viteaz patriot.* NEGR.; *patriotul adevărat n-asudă de vorbă.* EM.; **2.** (înv.) compatriot: *a-l reclama de patriot al nostru.* NEGR. [Din gr. mod. ***patriótis,*** fr. ***patriote,*** germ. ***Patriot***].

patriotárd, ~zi, patriotardă, ~e a. şi m., f. (persoană) care face paradă de patriotism, care arborează un patriotism excesiv; care exprimă, care reflectă un fals patriotism: *stilul său hiperbolic şi patriotard.* CĂL. [Din fr. ***patriotard***].

patriótic, ~ci, patriotică, ~ce a. **1.** pătruns de patriotism, care exprimă patriotism; care ţine de patriotism; patrioticesc: *o inimă adevărat patriotică.* OD.; *sentimentul patriotic e o realitate metafizică, iar absenţa lui o fatalitate generatoare de nenorociri.* PR.; **2.** făcut din patriotism: *datorie patriotică ... vrednică de toată lauda.* NEGR. [Din fr. ***patriotique***].

patrioticésc, ~şti, patrioticeáscă, ~eşti a. (înv.) patriotic: (depr.) *ambiţiile nutrite şi vînate într-ascuns de tagma patrioticească.* EM. [Cf. germ. ***patriotisch***].

patriotísm n. sentiment de dragoste şi de devotament faţă de patrie şi de propriul popor: *patriotismul, cel mai important simţimînt pentru cetăţeanul unui stat.* MAIOR.; *patriotismul nostru e verbal şi dezorientarea noastră e imensă.* GAL. [Din fr. ***patriotisme***].

patrístic, ~ci, patristică, ~ce a. care ţine de doctrina Părinţilor Bisericii, referitor la Părinţii Bisericii sau la doctrina acestora, specific doctrinei Părinţilor Bisericii: *literatura patristică.* // f. parte a teologiei care studiază viaţa, opera şi concepţia Sfinţilor Părinţi ai Bisericii; patrologie.[Din fr. ***patristique***].

patríţă, patriţe f. (tipogr.) **1.** piesă (mobilă) cu care se presează materialul într-o matriţă şi al cărei relief constituie negativul obiectului matriţat; **2.** piesă de oţel a maşinii tipografice pe care se gravează în relief o literă, un semn tipografic şi cu care se obţine matriţa la turnatul literelor, al semnelor tipografice. [Din germ. ***Patrize***].

patroclín, ~i, patroclină, ~e a. (despre organisme) care a moştenit şi manifestă predominant caractere paterne. [Din fr. ***patrocline***].

patrológic, ~ci, patrologică, ~ce a. care aparţine patrologiei, referitor la patrologie: *Ghervasie, în tradiţia patrologică, combate făţiş duhul răului.* CĂL. [Din fr. ***pathrologique***].

patrologíe f. **1.** patristică; **2.** colecţie de opere ale Sfinţilor Părinţi ai Bisericii; (p. restr.) carte din această colecţie: *poetul dă o raită prin „Vechiul Testament" ..., trece ... prin mitologia nordică ..., prin patrologie.* CĂL. [Din fr. ***patrologie,*** germ. ***Patrologie***].

patrón[1], ~i, patroánă, ~e m., f. **1.** ocrotitor, protector, apărător, susţinător: *pe turci îi avea patroni.* HASD.; **2.** sfînt al cărui nume l-a primit cineva la botez; zi calendaristică în care se prăznuieşte un sfînt şi pe care o serbează cei care-i poartă numele; petrecere organizată cu acest prilej: *duhovnicul meu ... mi-a hărăzit patron pe sfîntul Nicolae.* GAL.; *sînt obosit, am fost la un patron;* (pop. şi fam.) **a face patron,** a-şi serba ziua numelui; **3.** sfînt considerat ocrotitor al unui aşezămînt, al unei comunităţi, al unui oraş etc. (care îi poartă numele): *această cuvioasă patroană a oraşului ... nu-şi părăsi locaşul.* NEGR.; **4.** proprietar al unei întreprinderi, fabrici, ferme etc., care foloseşte muncă salariată: *grevele au reuşit uneori a sili pe patroni să acorde o sporire de salarii.* GHICA; *patronul îşi iubeşte clienţii ... şi îşi iubeşte şi muncitorii.* PR.; **5.** (p. gener.) conducător al unei întreprinderi industriale sau comerciale; director, bos. // m. **1.** patrician roman considerat în raport cu clienţii şi cu liberţii săi; **2.** cetăţean roman care făcea oficiul de apărător al administraţiei locale în litigiile cu administraţia centrală; defensor. [Din lat. ***patronus,*** fr. ***patron,*** germ. ***Patron***].

patrón[2], patroane n. **1.** cartuş: *împarte patroane.* AL.; **2.** bucată cilindrică de exploziv folosită în mine pentru dizlocarea straturilor; **3.** corp cilindric de porţelan, care conţine firul fuzibil al unei siguranţe electrice; buşon fuzibil; **4.** tipar după care se croieşte o rochie, o bluză etc.; **5.** schiţă-program pentru indicarea modului de legătură a firelor şi a ordinii operaţiilor în industria textilă. [Din germ. ***Patrone***].

patronă, patronez vb. (tr.) a lua sub protecţie, a ocroti, a sprijini pe cineva sau ceva; (p. ext.) a dirija, a conduce: *intrase în Eterie crezînd-o patronată de împăratul Alexandru.* GHICA; *revista „Viaţa" patronată ... de domnii Vlăhuţă şi doctor Ureche.* CĂL.; (fig.) *n-a patronat nimeni osîrdia mea, nimeni n-a subvenţionat-o.* SAD. [De la ***patron[1]***; cf. fr. ***patronner***].

patronăgiu n. v. patronaj.

patronáj, patronaje n. **1.** ocrotire, protecţie, sprijin; (p. ext.) conducere, egidă; **2.** asociaţie, societate de binefacere; (acţiuni de) ocrotire acordată săracilor şi celor incapabili de muncă de către o persoană bogată, o societate filantropică etc.; (şi: (înv.) **patronagiu**). [Din fr. ***patronage***].

patronál, ~i, patronală, ~e a. **1.** (rar) care aparţine patronului[1], referitor la patron; de ziua numelui cuiva: *sărbătoare patronală;* **2.** care aparţine patronului[1] unei întreprinderi sau patronatului, referitor la patronul unei întreprinderi sau la patronat; format din patroni: *drepturi patronale.* [Din fr. ***patronal***].

patronáre, patronări f. acţiunea de a patrona şi rezultatul ei; ocrotire, sprijinire. [V. ***patrona***].

patronát n. **1.** drept pe care îl avea un prelat sau un senior (laic) de a numi pe cineva într-o demnitate ecleziastică; **2.** colectivitatea patronilor (de întreprinderi, firme etc.) şi atributele acestora; conducere a unei întreprinderi, firme etc. de către un grup de patroni: *patronatul şi sindicatele;* **3.** calitatea de patron[1]: *abia anul trecut a dobîndit patronatul;* **4.** relaţie de subordonare a unor persoane fizice sau juridice, a unor acţiuni culturale, de binefacere etc. faţă de anumite fundaţii, aşezăminte, comitete sau persoane fizice: *manifestarea are loc sub patronatul Institutului European.* [Din lat. ***patronatus,*** fr. ***patronat***, germ. ***Patronat***].

patronésă, patronese f. (rar) femeie care patronează o operă de binefacere, o activitate culturală etc.: *ea este patronesă în comitetul ... mai multor societăţi române de binefacere sau de cultură naţională.* CAR. [Din fr. ***patronnesse***].

patroním, patronime n. nume de familie. [Din fr. ***patronyme***].

patronímic, patronimice a. nume patronimic (şi n.), **a)** nume de familie: *prenume arhirăspîndit ..., Dimitrie risca să devină totuşi incomod ... în urma asocierii cu patronimicul* [Cantemir]. GHEŢIE; **b)** nume pe care îl poartă (după tată) toţi membrii

unei familii: *numele patronimice româneşti se termină mai ales în -escu sau -eanu: Popescu, Nicoleanu.* [Din fr. ***patronymique***].

patronimíe f. ramură a genealogiei care cercetează evoluţia numelor după tată într-o familie. [De la ***patronim***].

patrontáş, patrontaşe n. (pop.) cartuşieră: *mi-am încins centuronul cu patrontaşul.* CAR. [Din germ. ***Patrontasche***, rus. ***patrontaş***].

patrontáşcă, patrontaşte f. (reg.) cartuşieră. [Contaminare între ***patrontaş*** şi ***taşcă***].

pátru num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între trei şi cinci: (adj.) *cumpără ... cele patru poliţe.* GHEŢIE; (înv.) **patru clase, a)** învăţământul elementar; **b)** cursul elementar al liceului; **patru scînduri**, sicriu: *mîna care-au dorit sceptrul universului şi gînduri ce-au cuprins tot universul încap bine-n-patru scînduri.* EM.; **în (cele) patru zări** (sau **vînturi**), în toate direcţiile, pretutindeni: *muezinii au început a striga în patru zări numele lui Alah.* SAD.; **a vorbi cu cineva între patru ochi,** a vorbi cu cineva în taină, fără martori, confidenţial: *vom vorbi între patru ochi.* ARG.; **cît patru,** peste limitele obişnuite; mult: *bea cît patru;* **în patru,** în patru părţi egale; **a fi cu ochii în patru,** a fi cu mare băgare de seamă: *Chiriac, puiule, ... fii cu ochii-n patru.* CAR.; **a despica** (sau **a tăia**) **firul (de păr) în patru,** v. **păr**[2]; **a face pe dracu-n patru,** a-şi da toate silinţele, a depune toate eforturile: *măcar să faci pe dracul în patru ..., dar numaidecît să-mi aduci pielea cerbului.* CR.; **2.** (intră în componenţa num. adv.) *născu de patru ori.* PR.; **3.** (cu valoare de num. ord.) *prepar ... examenele de anul patru.* PETR.; **4.** (intră în componenţa num. multiplicativ) *de patru ori pe atîta;* **5.** (intră în componenţa num. distributiv) *vin cîte patru.* // m. **1.** semn grafic reprezentînd acest număr; (p. ext.) desen, figură în forma acestui semn; **2.** notă corespunzătoare acestui număr: *elevul a luat un patru;* **3.** carte de joc sau faţetă a zarului marcată cu acest număr (de puncte). [Lat. ***quattuor***].

patrulá, patrulez vb. (intr.) a parcurge un anumit traseu (pe jos, cu avionul, cu vaporul etc.) cu scopul de a păzi, de a supraveghea pe cineva sau ceva: *un agent poliţienesc patrula în permanenţă la intrarea imobilului.* GHEŢIE. [De la ***patrulă;*** cf. fr. ***patrouiller***].

patruláre, patrulări f. acţiunea de a patrula şi rezultatul ei; misiune de cercetare, de pază, de control etc.: *dacă mergi spre duşman, înseamnă că mergi în patrulare.* REBR. [V. ***patrula***].

patrulatér, ~e, patrulateră, ~e n. 1. poligon cu patru laturi; **2.** obiect, construcţie, loc etc. în forma unui asemenea poligon: *trăsura ieşi din patrulaterul surilor şi o luă pe cîmp.* CĂL. // a. care are forma unui poligon cu patru laturi; patrulateral: *edificiu patrulater;* **piramidă** (sau **prismă**) **patrulateră,** piramidă (sau prismă) cu baza (sau cu bazele) un poligon cu patru laturi. [Din lat. ***quadrilaterus,*** fr. ***quadrilatère*** (după *patru*)].

patrulaterál, ~i, patrulaterală, ~e a. (înv.) în formă de patrulater: *o platformă patrulaterală.* OD. [Din fr. ***quadrilatéral*** (după *patru*)].

patrúlă, patrule f. **1.** subunitate militară sau grup de civili autorizaţi care execută o misiune de patrulare; persoană dintr-o astfel de subunitate: *războiul se reducea ... la hărţuieli între patrule.* GHEŢIE; *patrulele să fie formate din poliţişti şi gardieni publici.* A.; **patrulă de aviaţie,** subunitate formată din trei-patru avioane militare, aflate în misiune; **2.** (rar) raită făcută de o astfel de subunitate într-un oraş, pentru a preîntîmpina ori sancţiona actele de dezordine. [Din germ. ***Patrulle,*** fr. ***patrouille***].

pátrulea, pátra num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al treilea şi al cincilea: *a ajuns cu chiu, cu vai în clasa a patra.* CAR.; (subst.) *al patrulea a întîziat.* [***Patru*** + *-le* + *-a*].

patrunghiulár, ~i, patrunghiulară, ~e a. (rar) cu patru unghiuri: *combinaţie variată a planului lor (cînd patrunghiular, cînd cu abside).* NAUM. [***Patru*** + ***unghiular***; cf. lat. ***quadrangularis,*** fr. ***quadrangulaire***].

patrupéd, ~zi, patrupedă, ~e a. şi n. (animal) cu patru picioare: *dintre păsări, cea mai bună de mîncare este turdus, iar dintre patrupede, iepurele.* OD.; *ducea legat de lesă micul ei patruped.* GHEŢIE. [Din fr. ***quadrupède,*** lat. ***quadrupes, -dis*** (după *patru*)].

pátrusprezece num. card. v. **paisprezece.**

pátrusprezecelea num. ord. v. **paisprezecelea.**

patruzéci num. card. **1.** numărul care, în numărătoare, are locul între treizeci şi nouă şi patruzeci şi unu: (adj.) *nucul începe să dea umbră abia după ... patruzeci de ani.* EL.; **2.** (cu valoare de num. ord.) *rîndul patruzeci.* // m. semn grafic care reprezintă acest număr. [***Patru*** + ***zece***].

patruzécilea, patruzecea num. ord. (precedat de art. *al, a*) care se află între al treizeci şi nouălea şi al patruzeci şi unulea. [***Patruzeci*** + *-le* + *-a*].

patruzecioptísm n. v. **paşoptism.**

pátvagon, patvagoane n. (pop.) vagon de bagaje. [Din germ. ***Packwagen***].

paţachínă, paţachine f. **1.** numele mai multor specii de arbuşti sălbatici, cu fructele boabe roşii sau negre: **a)** verigar (*Rhamnus cathartica*); **b)** cruşin (*Rhamnus frangula*): *se face ceai de paţachină..., bun... să te descuie la burtă.* SOR.; **c)** roibă (*Rubia tinctorum*); **2.** (fam.) femeie vulgară, îmbrăcată strident şi cu purtări necuviincioase. [Et. nec.].

paţiént a. v. **pacient.**

paţírcă, paţirci f. (rar) femeie uşuratică: *împăratul avea o paţircă de fată.* ISP. [Et. nec.].

páucă, pauce f. (muz.; înv. şi reg.) timpan: *începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbiţe şi din surle.* OD. [Din germ. ***Pauke***].

pauliánă a. **acţiune pauliană,** acţiune judiciară prin care un creditor poate cere debitorului său rezilierea unui contract, anularea unui act etc., dacă acestea sînt posterioare creanţelor. [Din fr. (*action*) ***paulienne***].

paupér, ~i, pauperă, ~e a. şi m., f. (livr.) (persoană) în stare de sărăcie exteremă; foarte sărac: *populaţie pauperă.* [Din lat. ***pauper***].

pauperísm n. (livr.) paupertate. [Din fr. ***paupérisme***].

pauperitáte f. v. paupertate.

pauperizá, pauperizez vb. a aduce pe cineva în stare de sărăcie extremă, la mizerie; a sărăci. [Din fr. ***paupériser***].

pauperizáre, pauperizări f. acţiunea de a pauperiza şi rezultatul ei: *pauperizarea societăţii.* [V. ***pauperiza***].

paupertáte f. (livr.) **1.** stare de extremă sărăcie în care se află cineva; pauperism; **certificat** (sau **act**) **de paupertate,** certificat prin care se atestă că o persoană nu posedă nici un fel de avere, bunuri impozabile: *s-ar putea afla că bătrînul are avere, însă el avea să facă rost de un act de paupertate.* CĂL.; **2.** (fig.) deficienţă, carenţă: *scrierea apare ca un semn de paupertate în materie de invenţie.* CĂL.; (şi: **pauperitate**). [Din lat. ***paupertas, -atis,*** germ. ***Paupertät***].

páus n. v. **paos.**

pauşál, pauşale n. sistem de plată pentru o prestaţie de serviciu, pentru un consum de energie, de apă etc., prin stabilirea cu aproximaţie, pe baza unor evaluări, a unei sume globale: *ieftini ... curentul cu cinzeci de bani kilowatul, dar desfiinţă totodată pauşalele.* GHEŢIE. // a. global, forfetar; **tarif** (sau **preţ**) **pauşal,** tarif (sau preţ) care se plăteşte uniform, stabilit pe baza experienţelor sau a unei evaluări; tarif forfetar; **asigurare pauşală,** asigurare pentru bunuri, persoane etc. în schimbul plăţii unei prime de asigurare unice. [Din germ. ***Pauschale***].

páuză, pauze f. **1.** suspendare, întrerupere temporară a unei acţiuni, a unei activităţi; interval de timp în care o acţiune sau o activitate este suspendată; repaus: *avu impresia că a căzut într-o pauză prea lungă.* SAD.; **2.** (spec.) recreaţie (la şcoală): *îşi scria temele în pauze;* **3.** (spec.) antract (la spectacole): *cei care nu căpătau bilete ... se strecurau în pauză printre public.* CĂL.; **4.** semn muzical corespunzător valorilor de note, care indică întreruperea cîntării pe o durată determinată; **5.** semn de punctuaţie reprezentat printr-o linioară orizontală (mai lungă decît cratima), care indică cititorului o oprire în lectură sau care separă două părţi deosebite ale unui text; **6.** timpul de oprire impus de respiraţie în recitarea versurilor sau de necesitatea marcării picioarelor metrice. [Din lat. ***pausa,*** fr. ***pausse***].

pavá, pavez vb. (tr.) a acoperi cu pavaj o stradă, o curte etc.; a pavela, a pavelui, a macadamiza: *a izbutit să paveze, să canalizeze şi să lumineze străzile din centru.* GAL. [Din fr. ***paver***].

paváj, pavaje n. **1.** acţiunea de a pava: *s-a apucat de pavaj;* **2.** strat cu care se acoperă un drum, o curte etc., alcătuit din blocuri de piatră (cubică), cărămizi, dale etc., aşezate pe un pat de nisip sau de mortar; caldarîm: *băteau pavajul de cărămidă cu saboţii de lemn.* SAD. [Din fr. ***pavage***].

pavánă, pavane f. dans vechi, ceremonios, de origine italiană sau spaniolă, cu ritm şi mişcări lente; melodia acestui dans. [Din fr. ***pavane***].

paváre, pavări f. acţiunea de a pava şi rezultatul ei: *se tocmi ca lucrător la pavarea străzilor.* CĂL. [V. ***pava***].

pavát[1]**, ~ţi, pavată, ~e** a. acoperit cu pavaj: *era o stradă laterală rău pavată.* PR. [V. ***pava***].

pavát[2] n. pavare: *s-a terminat pavatul străzii.* [V. ***pava***].

pavatór, ~i, pavatoáre m., f. muncitor care execută pavaje. [***Pava*** + *-tor*].

pávă f. v. palhă.

pávăză, paveze f. **1.** scut (de diverse forme şi mărimi): *scutierii ... purtînd paveze în mîni.* NEGR.; **a sta pavăză,** a apăra; a feri; **2.** (fig.) ocrotire, protecţie, sprijin: *au scăpat teferi sub pavăza codrului.* VLAH.; **3.** (înv.) stemă, blazon; **4.** (bot.) jaleş (*Stachys germanica*). [Din pol. ***paweż***].

paveá, pavele f. **1.** bucată (cubică) de piatră, de lemn etc., folosită la executarea pavajelor: [birjă] *care zdrobeşte pavelele stradei.* HASD.; (reg.) **a număra pavelele,** a umbla fără rost, a bate străzile: *îmi place a lăinici pe uliţe – sau, cum se zice – a număra pavelele.* NEGR.; **2.** (înv.; mai ales la sg.) pavaj: *pe paveaua sunătoare treci.* NEGR. [Din fr. ***pavé***].

pavecárniţă, pavecerniţe f. **1.** slujbă religioasă scurtă care se face la mănăstiri, după vecernie; **2.** carte cuprinzînd rugăciunile şi rînduielile acestei slujbe. [Din sl. ***pavečerînica***].

pavelá, pavelez vb. (înv.; tr.) a pava: [cetăţenii] *pavelau uliţele.* NEGR. [De la ***pavele*** (pl. lui *pavea*)].

paveluí, paveluiesc vb. (înv.; tr.) a pava. [***Pavele*** (pl. lui *pavea*) + *-(ă)lui*].

pavián, paviani m. (la pl.) gen de maimuţe din Africa, cu botul alungit ca de cîine şi cu corpul acoperit cu păr lung (*Papio*); (şi la sg.) maimuţă din acest gen. [Din germ. ***Pavian***].

pavilión, pavilioane n. **1.** construcţie uşoară, de dimensiuni reduse, situată într-un parc, într-o grădină etc., servind ca umbrar, ca loc de adăpost; chioşc; clădire mică şi izolată aflată într-o pădure, pe malul unui lac etc.: *parc cu mai multe pavilioane.* CĂL.; **2.** fiecare dintre clădirile de sine stătătoare care fac parte dintr-un ansamblu de construcţii (la cazarme, la spitale etc.): *la pavilionul de băi calde sînt cele mai mari pagube.* GHEŢIE; **3.** cort mare care servea, de obicei, ca locuinţă căpeteniilor armatei în timpul campaniilor: *ostaşii ... îşi întindeau corturile şi pavilioanele.* BĂLC.; **4.** drapel arborat pe o navă, pentru a-i indica naţionalitatea, compania de navigaţie cărei îi aparţine sau pentru diferite semnalizări; (p. ext.) naţionalitatea pe care o indică un asemenea drapel: *se uită... la pavilionul tricolor.* TUD.; **5.** drapel arborat la sediile unor autorităţi portuare; **6.** stindard al unor organizaţii, asociaţii etc., care se înalţă la festivităţi; **7.** partea exterioară a urechii externe, în care se deschide canalul auditiv; **8.** porţiune dilatată, în formă de pîlnie, aflată la extremitatea unor conducte ale organelor interne; **pavilionul trompei uterine,** partea dilatată de la extremitatea oviductului; **9.** cornet acustic; **10.** partea largă ca o pîlnie a unor instrumente muzicale de suflat; **11.** pîlnia acustică

a unui receptor telefonic, a unui megafon etc. [Din fr. ***pavillon,*** germ. ***Pavillon***].

paviment, pavimente n. pardoseală a unei încăperi sau pavaj al unei curți interioare, realizat din piatră, mozaic etc., având și o funcție decorativă: *câteva decorațiuni ... și un paviment ..., iată tot ce s-a descoperit.* NAUM. [Din lat. ***pavimentum***].

pavliceán m. v. **pavlichian.**

pavlichián, ~eni, pavlichiană, ~ene m., f. membru al unei secte din sec. al VII-lea – al X-lea, apărute în Armenia și răspândite în întreg Imperiul Bizantin, care îmbina creștinismul apostolului Pavel cu gnosticismul și maniheismul, cerînd, între altele, suprimarea ierarhiei bisericești, simplificarea cultului, abolirea cultului icoanelor etc.; (și: **pavlicean**). [Din sl. ***pavlikijaninŭ***].

pavlichiáncă, pavlichience f. (înv.) pavlichiană: (adj.) *avea femeie pavlichiancă și multă dovadă-i făcea să o-ntoarcă la eresa ei.* DOS. [***Pavlichian*** + ***-că***].

pavlovísm n. orientare în medicină și în psihologie bazată pe descoperirile lui I. P. Pavlov referitoare la activitatea nervoasă superioară, care postulează rolul reglator suprem al scoarței cerebrale în organism, însemnătatea efectului neurotrop și reflex condiționat al medicamentelor, interdependența dintre organism și mediu etc. [Din fr. ***pavlovisme***, engl. ***pavlovism***].

pavlovíst, ~și, pavlovistă, ~e a. care aparține pavlovismului, referitor la pavlovism, bazat pe pavlovism: *experimente pavloviste.* // m., f. adept al pavlovismului. [Din fr. ***pavloviste***, engl. ***pavlovist***].

pavoáz, pavoaze n. ansamblu de drapele sau de lumini arborate pe o navă, la solemnități. [Din fr. ***pavois***].

pavoazá, pavoazez vb. (tr.) **1.** a împodobi o navă cu steaguri, cu lumini etc., în anumite ocazii; **2.** (p. ext.) a împodobi o clădire, o sală etc. cu steaguri, flori, becuri colorate, în semn de sărbătoare: *orașul fusese pavoazat de Crăciun;* **3.** (p. gener.) a decora, a orna; a ornamenta: *o enormă lumînare pavoazată cu flori și panglici.* C.PETR. [Din fr. ***pavoiser***].

pavoazáre, pavoazări f. acțiunea de a pavoaza și rezultatul ei; împodobire, ornare, ornamentare. [V. ***pavoaza***].

pavoazát, ~ți, pavoazată, ~e a. împodobit cu steaguri, flori etc., în semn de sărbătoare: *localuri pavoazate.* [V. ***pavoaza***].

pavogád n. exercițiu de solfegiere în muzica bisericească bizantină pe notele gamei grecești: pa- vu- ga- de- ghe- zo- ni- pa; (și: **pavugad**). [Formație de la numele grecesc al primelor note muzicale].

pavogadisiác, ~ci, pavogadisiacă, ~ce a. (rar) **1.** care aparține pavogadului, referitor la pavogad; **2.** (fig. și fam.) tărăgănat: *accent pavogadisiac.* [De la ***pavogad***].

pávor n. (livr.) formă de nevroză la copii, constînd în trezirea bruscă din somn (noaptea), cu țipete, plînset, ca urmare a unor traumatisme psihice de peste zi. [Din lat. ***pavor***, fr. ***pavor***].

pavugád n. v. **pavogad.**

pay-back [peibéc] n. returnare, plată posterioară; comparare a costurilor cu rezultatele posibile. [Cuv. engl.].

pazár n. v. **bazar.**

pazarghidán m. v. **pazarghidean.**

pazarghideán, pazarghideni m. (înv.) persoană care se ocupa cu achizițiile de mărfuri, cu aprovizionarea într-o gospodărie, cu încheierea unor tranzacții etc.; om de afaceri; samsar, misit: *la fiecare poartă era cîte o șandrama ..., în care se adăpostea cîte un servitor pus acolo pazarghidan (comisionar pentru tîrgurile de pîne, de carne, de zarzavaturi).* GHICA; (și: **pazarghidan, bazarghidean**). [Din turc. ***pazaragiden***].

pazarlíc, pazarlîcuri n. (înv.) afacere comercială, negustorie; tîrguială: *știa că nu-l agiunge capul să facă asemenea pazarlîcuri.* AL. [Din turc. ***pazarlık***].

pazárnic, pazarnici m. (înv.) polițai, gardian (însărcinat cu paza unei piețe, a unui tîrg): *întră în curte vestitul pazarnic, urmat de un cazac.* GHICA. [***Pazar*** (înv. „bazar") + ***-nic***].

pază, paze f. **1.** acțiunea de a păzi; mijloc prin care se asigură păzirea; supraveghere, păzeală: *să organizeze o pază severă de noapte.* CĂL.; **de pază,** însărcinat cu paza; păzitor: *este îngeru-i de pază.* EM.; **2.** ocrotire, protecție, apărare: *să-l aibă Domnu-n sfînta-i pază.* COȘB.; **3.** (rar) veghe: *cîte nopți de pază la căpătîiul tău.* VLAH.; **4.** (pop.) băgare de seamă, luare-aminte, grijă; prudență, precauție: *paza bună trece primejdia rea.* Z.; **5.** (înv.) faptul de a respecta o lege, un angajament etc.; faptul de a se conforma, de a se supune unei norme, unei reguli: *să privească spre a legilor pază.* B.-DEL.; **6.** (p. ext.; înv.) poruncă; sfat: *vor păzi pazele mele.* BIBLIA; **7.** (rar) preocupare; rîvnă, zel: *nouă ne-a stat întotdeauna paza celui ce face noaptea și amiaza.* ARG.; **8.** (concr.) persoană sau grup de persoane care păzesc pe cineva sau ceva; paznic: *l-a prins paza;* (fig.) *cînd gîndul era pază de vis și de eres.* EM. [De la ***păzi***].

păzie, pazii f. **1.** scîndură (ornamentală) așezată la streașina unui acoperiș pentru a ascunde capetele căpriorilor; **2.** marginea verticală a unui cofraj; **3.** fișie de tablă așezată la intersecția unei învelitori cu un zid, pentru a împiedica pătrunderea apei prin rostul de la intersecție; **4.** (reg.) fiecare dintre leaturile transversale fixate pe stîlpii unui gard. [Cf. ***păzi***].

páznic[1], paznici m. **1.** persoană (sau ființă) care păzește pe cineva sau ceva; păzitor: *paznicii de noapte trec.* EM.: *dulăul ... își vedea cu patimă de slujba lui de paznic.* BL.; **2.** persoană care iscodește, spionează: *Savista era o paznică neprețuită și-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestii.* REBR.; **3.** (înv.) persoană însărcinată cu strîngerea impozitelor (în comune): *vornicul ..., cu paznicul, vătămanul ..., se purtau printre oameni.* CR. [***Pază*** + ***-nic***].

páznic[2], paznici m. (reg.) **1.** scoaba dogarului și a dulgherului; **2.** deschizătură la marginea laterală a oriei. [Din rus. ***paznik*** „scobitură"].

pazvangíu, pazvangii m. **1.** ostaș din trupele rebele ale lui Pazvantoglu, care făceau dese incursiuni de pradă în Țara Românească, la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și la începutul celui următor; pazvant, pazvantlîu, pazvantoglu: *a fost cătană sub Ipsilante Vodă, pe vremea pazvangiilor.* VLAH.; **2.** (p. ext.) hoț, tîlhar. [***Pazvant*** + ***-giu***].

pazvánt, pazvanți m. (înv.) pazvangiu: *cîteva sute de pazvanți.* BĂLC. [De la ***Pazvant***(*oglu*) n. pr.].

pazvantlíu m. v. **pazvantlîu.**

pazvantlíu, pazvantlîi m. (înv.) pazvangiu: *m-am pomenit ... cu două sute pazvantlîi.* FIL.; (și: **pazvantliu**). [***Pazvant*** + ***-lîu***].

pazvantóglu, pazvantogli m. (înv.) pazvangiu. [De la ***Pazvantoglu*** n. pr.].

pazzo seriale [paţo seriále] m. criminal în serie. [Cuv. it.].

păcálă m. **1.** personaj din basmele populare, inteligent, ingenios, dar viclean, care își bate joc de cei din jur: *Păcală și Tîndală;* **2.** (p. ext.) om glumeț, poznaș, care se ține de farse; pepelea: *da de unde-ai ieșit, pîcală?* CR. // f. (reg.) păcăleală: *nu e ghicească și păcală ca să ne dea ... de ocară.* DELAVR.; (și: **pîcală**). [De la ***păcăli***].

păcát, păcate n. **1.** încălcare cu bună-știință a legii divine, abatere gravă de la o normă religioasă; fărădelege; (p. gener.) abatere gravă de la preceptele morale, de la ceea ce este drept, corect etc.; faptă vinovată, greșeală, vină: *căzu în genunchi ... mărturisindu-și păcatul.* SAD.; *să scoată omenirea din mocirla păcatelor și a egoismului.* GHEȚIE; **păcatul strămoșesc** (sau **originar**), greșeala neascultării săvîrșită față de Dumnezeu de primul om, Adam, care a atras alungarea lui și a Evei din rai și pierderea stării paradiziace; actul de ruptură a comuniunii inițiale dintre Dumnezeu și om: *dogma păcatului strămoșesc și a mîntuirii de el ... ne ferește de încrederea că răul ... depinde numai de noi.* STĂNIL.; **păcat capital,** fiecare dintre păcatele considerate de Biserică fundamentale, din care izvorăsc toate celelalte păcate (trufia, zgîrcenia, desfrîul, pizma, lăcomia, mînia și lenea); **cu păcat,** neîngăduit; nedrept; vinovat, oprit: *o iubire cu păcat.* COȘB.; **fără (de) păcat,** nevinovat; drept, legiuit: *cu gîndul fără păcat și cu vechea prietenie.* DELAVR.; **a-și face păcate cu cineva,** a nedreptăți pe cineva; a oropsi: *nu-ți face păcat cu mine.* ISP.; **a intra** (sau **a cădea**) **în păcat** ori **a da de păcat,** a comite o faptă condamnabilă, a greși: *să nu-l văd pe aici, că dau de păcat.* SL.; **a vorbi** (sau **a grăi**) **cu păcat,** a aduce învinuiri nedrepte, a greși spunînd lucruri neadevărate: *n-aș vrea să grăiesc cu păcat.* ST.; **(vai de) păcatele mele** (sau **tale** etc.)!, vai de mine (sau de tine etc.): *păcatele mele, cumnățele! ... iar am rămas văduv.* AL.; **(e) păcat (de Dumnezeu)** sau **e mai mare păcat(ul),** nu e drept, nu e bine, nu se cuvine: *păcat, sărmanul, să moară ca un cîne!* CR.; **a trage păcatul** (sau **păcatele**) **cuiva,** a suporta consecințele greșelii altora: *i-a fost sortit să tragă și el păcatul.* GANE; **a vîri pe cineva în păcat,** a împinge pe cineva la o faptă reprobabilă, condamnabilă: *fără să vrei te vîră în păcat.* CR.; **2.** (înv. și pop.) canon, pedeapsă primită pentru ispășirea unei vini: *pentru-un pic de sărutat nici popa nu-ți dă păcat.* POP.; **3.** defect, cusur; patimă, viciu: *eu mai am un păcat, mi-s dragi fetele și nevestele.* AL.; *păcatul acestei definiții este neclaritatea.* BL.; **4.** nenorocire, năpastă, belea: *nu știi ce păcat te paște.* CR.; **din păcate,** din nenorocire, spre regretul cuiva: *din păcate ..., o viață de om nu e de ajuns.* PETR.; **păcat că ...** (sau **de ...**), îmi pare rău că ... (sau de ...); e regretabil că ...: *păcat că nu ne înțelegi limba.* EL.; **ce păcat!,** cît îmi pare de rău!; ce pagubă!: *mîndruța s-a măritat! vai de mine, ce păcat!* POP.; **mai știi păcatul?!,** cine ar putea ști?!, se prea poate: *se vede că pune țara la cale ...; mai știi păcatul?* AL.; **5.** (eufemistic; artic.) dracul, diavolul: *să-l fi pus păcatul să se întrească cu dedeochiul.* CR.; *du-te la păcatele!* CAR.; **ce păcatul** (sau **păcatele**)? ce dracu?, ce naiba?: *ce păcatele suflu așa?* DELAVR.; **a împinge pe cineva păcatul** (sau **dracul**) **să ...,** v. **împinge.** [Lat. ***peccatum***].

păcăleálă, păcăleli f. faptul de a păcăli; glumă, farsă; păcălitură: *e păcăleală de întîi aprilie.* CAR. [***Păcăli*** + ***-eală***].

păcălí, păcălesc vb. **1.** (tr.) a spune un neadevăr, a face o farsă cuiva, pentru a-și bate joc, pentru a se amuza sau pentru a trage un folos; a amăgi, a trage pe sfoară: *vrea să te păcălească.* EL.; **2.** (refl.) a-și greși socotelile, a aprecia greșit; a se înșela: *vai, rău s-a păcălit.* POP [Et. nec.].

păcălíci m. **1.** persoană care are obiceiul să păcălească, să facă farse: *se afla și o ruginâ de moșnean, păcălici ce voia să rîză de toată lumea.* ISP.; **2.** numele unui joc de copii care se joacă cu un set de cărți de joc speciale, în care pierde cel care rămîne cu singura carte fără pereche. [***Păcăli*** + ***-ici***].

păcălíre, păcăliri f. acțiunea de a (se) păcăli și rezultatul ei; păcăleală; păcălit[2]: *pîcîlire de leliță, cere plată o guriță.* AL. [V. ***păcăli***].

păcălít[1], ~ți, păcălită, ~e a. înșelat, amăgit, tras pe sfoară: *e zeul ce protege pe bărbații păcăliți.* EM. [V. ***păcăli***].

păcălít[2] n. păcălire: *se ieu ei ... ba din cimilituri, ba din pîcîlit.* CR. [V. ***păcăli***].

păcălitór, ~i, păcălitoáre a. care păcălește: [îl] *dedeau în tărbăceală cu graiuri care mai de care păcălitoare.* ISP. [***Păcăli*** + ***-tor***].

păcălitúră, păcăliturí f. păcăleală; glumă, farsă: *rîzînd de păcăliturile ce-și adresau.* AL. [***Păcăli*** + ***-tură***].

păcăneálă, păcăneli f. zgomot scurt și sacadat; păcănire. [***Păcăni*** + ***-eală***].

păcăní, păcănesc vb. (intr.) a produce un zgomot scurt, sacadat: a țăcăni: *păcănea grăbit murgul din copite.* SAD.; *moara noastră din sat era renumită, păcănea tare.* SOR. [***Pac[2]*** + ***-ăni***].

păcăníre, păcăniri f. acțiunea de a păcăni și rezultatul ei; păcăneală, păcănit, păcănitură. [V. ***păcăni***].

păcánit, păcăniturí n. păcănire: *păcănitul motorului de tăiat lemne.* V.R. [V. ***păcăni***].

păcănitúră, păcănituri f. păcănire: *se auzeau păcănituri în pod.* [***Păcăni*** + *-tură*].

păcătós, ~şi, păcătoásă, ~e a. **1.** (adesea subst.) care a comis (multe) păcate; care este încărcat de păcate; (p. ext.) ticălos, mişel; rău, afurisit: *sfinţiile lor ştiu mai multe decît noi, păcătoasele.* CR.; *şi-a pierdut ultima nădejde în îndreptarea păcătosului.* GHEŢIE; **2.** care aduce nenorociri; supărător: *asta era o vorbă foarte păcătoasă a lor.* SAD.; **3.** care are defecte; care este de proastă calitate; stricat: *a explodat o păcătoasă de butelie;* **4.** vrednic de milă, nenorocit; nevoiaş; neputuncios: *sînt trei ani de cînd tot i le plătesc, păcătosul de mine.* FIL.; (subst.) *daţi-vă deoparte, măi păcătoşilor, că numai aţi crîmpoţit mîncarea.* CR. [***Păcat*** + *-os*].

păcătoşénie, păcătoşenii f. faptul de a fi păcătos; faptă de om păcătos; stare de decădere, de degradare; păcătoşie, ticăloşie, nemernicie: *omul... eşuînd, ... va ajunge la deplina conştiinţă a nimicniciei, a păcătoşeniei sale faţă de Dumnezeu.* BL. [***Păcătos*** + *-enie*].

păcătoşí, păcătoşesc vb. (fam.; refl.) a se ticăloşi, a se strica; a decădea: *universul meu s-a păcătoşit de tot.* CAR.; *Gica s-a păcătoşit ...; se mărită.* SOR. [De la ***păcătos***].

păcătoşíe, păcătoşii f. păcătoşenie: *tot felul de boale şi de păcătoşii d-ale muritorilor.* ISP. [***Păcătos*** + *-ie*].

păcătuí, păcătuiesc vb. (intr.) **1.** a comite un păcat, a cădea în păcat: *păcătuieşti fără a face eforturi, dar nu faci binele fără mare cheltuială de energie.* STĂNIL.; *nici măcar nu mi-a trecut prin cap că păcătuiam.* GHEŢIE; **2.** a întreţine relaţii sexuale (în afara căsătoriei): *a păcătui cu un tînăr simpatic este ... singura distracţie în viaţă.* CĂL.; **3.** (p. gener.) a comite o greşeală, a se abate de la ...; a greşi: *o ţară, un sistem politic ... care impun individului condiţia unui eroism de fiecare clipă păcătuiesc printr-o cinică aroganţă.* D.; *a păcătui în contra uzului lingvistic.* [***Păcat*** + *-ui*].

păcătuíre, păcătuiri f. acţiunea de a păcătui şi rezultatul ei; păcat; greşeală, vină: *am căzut în această păcătuire generală şi am dat votul pentru un om vechi.* BOL.; *mai ruşinoasă i se pare însoţirea cu un om de altă lege decît păcătuirea.* CĂL. [V. ***păcătui***].

păcíşă f. v. pacişă.

păcişéle f. pl. v. pacişele.

păciuí, păciuiesc vb. (înv. şi reg.; intr. şi refl.) **1.** a ajunge la înţelegere, la pace cu cineva; a se împăca: *nici haraciul nu-i plătit, nici cu turcii păciuit.* POP.; **2.** a trăi bine cu cineva, a fi în relaţii bune. [***Pace*** + *-ui*].

păciuíre f. (înv.) acţiunea de a (se) păciui şi rezultatul ei; împăcare; linişte, tihnă. [V. ***păciui***].

păciuít, ~ţi, păciuită, ~e a. (înv.) **1.** paşnic; **2.** calm, liniştit, tihnit: *iubita de înţelepciune şi păciuita viaţă.* DOS. [V. ***păciui***].

păclă f. v. pîclă.

păcíie, păcíii f. (reg.) cojoc lung pînă la pămînt, cu glugă şi fără mîneci. [Din sb. ***opáklija***].

păclişí vb. v. pîclişi.

păclişít a. v. pîclişit.

păclós a. v. pîclos.

păcórniţă, păcorniţe f. vas din lemn sau din scoarţă de copac în care ţăranii ţineau păcura pentru uns osiile carului, ale căruţei: *de inima căruţii atîrnau păcorniţa cu feleştiocul.* CR. [***Păcură*** + *-orniţă*].

păcuínă, păcuíni f. (reg.; mai ales la pl.) vită mică; (spec.) oaie: *păcuini înfricate de vrun tropot.* COŞB. [Lat. ***pecuina***].

păcurár[1], păcurari m. (înv.) muncitor care se ocupa cu extragerea păcurii; negustor (ambulant) care vindea păcură (şi petrol lampant) prin sate: *cu păcurarul cînd trăieşti, trebuie să te mînjeşti.* PANN. [***Păcură*** + *-ar*].

păcurár[2], păcurari m. (înv. şi reg.) cioban, păstor: *veneau păcurarii cu tulnice-n mîni.* COŞB. [Lat. ***pecorarius***].

păcură f. **1.** lichid vîscos negru sau brun închis, rămas de la distilarea primară a ţiţeiului, folosit drept combustibil, ca materie primă din care se obţine motorină, uleiuri şi alte produse etc.; ţiţei brut; mazut; (p. anal.) lichid vîscos de culoare brună-închis, extras din scoarţa unor arbori, întrebuinţat, în trecut, la ungerea osiilor carului: *păcura avea multă căutare la oraş.* PETR.; *cere-i şi puţină păcură, să ungem carul.* SOR.; (fig.) *pe sub păcura nourilor.* SAD.; **păcură parafinoasă**, v. **parafinos**; **2.** (pop.) exploatare de ţiţei: *îşi ia boarfele ... şi se duce la păcură.* PR. [Lat. ***picula***].

păcurăráş, păcurăraşi m. (pop.) diminutiv al lui păcurar[2]; păcurărel: *am drăguţ păcurăraş, vine seara, aduce caş.* POP. [***Păcurar[2]*** + *-aş*].

păcurărél, păcurărei m. (pop.) păcurăraş: *mergu-şi trei păcurărei, cu oile după ei.* POP. [***Păcurar[2]*** + *-el*].

păcurărésc, ~şti, păcurăreáscă, ~eşti a. (înv. şi reg.) ciobănesc, păstoresc: *balmoş păcurăresc.* POP. [***Păcurar[2]*** + *-esc*].

păcurărége adv. (înv. şi reg.) ciobăneşte, păstoreşte: *ca să-i trag io, haiducege şi ... păcurărege.* POP. [***Păcurar[2]*** + *-eşte*].

păcurărí, păcurăresc vb. (înv. şi reg.; intr. şi tr.) a ciobăni, a păstori. [De la ***păcurar[2]***].

păcurăríe, păcurării f. (înv. şi reg.) îndeletnicirea păcurarului[2]; ciobănie, păstorie. [***Păcurar[2]*** + *-ie*].

păcurărít n. (reg.) faptul de a păcurări; păstorit. [V. ***păcurări***].

păcurăríţă, păcurăriţe f. (înv. şi reg.) păstoriţă, ciobăniţă; soţia păcurarului[2]: *păcurăriţa ... scăpă de năpastă.* B.-DEL. [***Păcurar[2]*** + *-iţă*].

păcuríu, ~ii, păcurie, ~ii a. de culoarea păcurii; negru: *haine păcurii.* [***Păcură*** + *-iu*].

păcurós, ~şi, păcuroásă, ~e a. (rar) care conţine păcură, plin de păcură, ca păcura. [***Păcură*** + *-os*].

păducéi, păducei m. **1.** arbust din familia rozaceelor, înalt, spinos, cu frunze ovale sau rombice, cu flori albe, mirosind a migdale, dispuse în buchetele, cu fructe comestibile, cultivat uneori ca plantă ornamentală (*Crataegus monogyna*): *copiii se înghimpă în păducei şi răsuri.* SAD.; **2.** insectă parazită care trăieşte pe plante sau pe corpul unor animale (*Leptus autumnalis*); **3.** (pop.) boală de piele care se manifestă prin mîncărimi puternice la tălpi şi între degetele de la picioare. [Lat. ****peducellus***].

păduche, păduchi m. **1.** nume generic dat mai multor specii de insecte parazite care trăiesc pe corpul oamenilor, al animalelor sau pe plante: **a)** (şi **păduche de cap**) parazit care trăieşte pe pielea sau în părul capului, depunînd ouă (lindini) şi care transmite tifosul exantematic şi febra recurentă (*Pediculus capitis*): *păduchi ai?* PR.; **a ieşi ca păduchele în frunte**, se spune despre cei care caută să se pună în evidenţă cu orice preţ; **b)** (şi **păduche de piele**) parazit de culoare alb-cenuşie, care se înmulţeşte foarte repede, răspîndindu-se pe întreg corpul şi care transmite tifosul exantematic şi febra recurentă (*Pediculus tabescentium*): *au năpădit-o păduchii.* ST.; **c)** (şi **păduche de haine** sau **de rufe**) parazit de culoare albă-cenuşie, cu un punct negru pe spate, care îşi depune ouăle în încreţiturile hainelor şi care transmite tifosul exantematic şi febra recurentă (*Pediculus vestimenti* sau *corporis*); **d) păduche lat**, insectă albicioasă sau galbenă, cu corpul lat, care îşi înfige capul adînc în pielea din regiunea pubiană şi, mai rar, în regiunea axilară (*Phthyrius pubis* sau *inguinalis*); **e)** (şi **păduche de vită**) parazit care trăieşte mai ales pe vitele rău întreţinute (*Pediculus vituli*); **f) păduche de cîine**, insectă care se prinde de firele din blana cîinelui (*Haematopinus piliferus*); **g) păduche de găină**, insectă din familia arahnidelor, care trăieşte pe găini (*Dermanysus avium*); **h) păduchele albinelor**, insectă mică, roşie, acoperită cu perişori negri, care se lipeşte de perii albinelor (*Braula coeca*); **i)** (şi **păduche testos**) parazit care secretă pe arborii fructiferi, pe viţa de vie etc. o ceară în care îşi adăposteşte ouăle (*Coccinea*); **j) păduche de** (sau **din**) **San José**, parazit originar din China, răspîndit pe întreg pămîntul care atacă pomii fructiferi (*Aspidiotus perniciosus*); **2.** epitet pentru un om leneş, profitor, lacom: *plăteşte ... ruşfet la toţi păduchii dă la agie.* PETR.; **3.** (compus; zool.) **păduche-de-lemn**, ploşniţă (*Cimex lectularius*); **4.** (compus; bot.) **păduchele-elefantului** (sau **calului**), colţul-babei, păduchernită (*Tribulus terrestris*). [Lat. ***peduculus***].

păducheá, păduchez vb. **1.** (pop.; tr. şi refl.) a îndepărta păduchii din păr, de pe corp, de pe haine; a (se) despăduchea: *dacă va veni bărbatul tău, să te faci a-l păduchi.* POP.; **2.** (fig.; fam.; tr.) a examina cu de-amănuntul; a purica; (şi: **păduchi**). [De la ***păduche***].

păducheríe f. mulţime de păduchi, cuib de păduchi; (p. ext.) loc unde se fac păduchi. [***Păduche*** + *-ărie*].

păduchérniţă, păducherniţe f. **1.** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu miros urît, cu flori fără petale, întrebuinţată la ţară pentru stîrpirea ploşniţelor (*Lepidium ruderale*); **2.** (bot.) colţul-babei (*Tribulus terrestris*); **3.** (depr.) loc în care mişună păduchii; (p. ext.) locuinţă murdară, sărăcăcioasă. [***Păduche*** + *-erniţă*].

păduchí vb. v. **păduchea.**

păduchiós, ~şi, păduchioásă, ~e a. **1.** care are păduchi, plin de păduchi; (p. ext.) murdar, nespălat: *magazinele ... deveneau nişte maghernite strîmbe şi păduchioase, adevărate tarabe de talcioc.* GHEŢIE; (subst.) *s-a-ntovărăşit rîiosul, cu chelul şi păduchiosul.* PANN; **2.** (fig.) sărac, nevoiaş. [***Păduche*** + *-os*].

păducícă, (~eá), păducele f. (mai ales la pl.) fructul păducelului. [***Păducel*** + *-ică (-ea)*].

pădurár, pădurari m. paznic de pădure: *vîna întovărăşit de un pădurar.* NEGR. [***Pădure*** + *-ar*].

pădurát, ~ţi, pădurată, ~e a. (rar) împădurit, păduros: *văi verzi şi pădurate.* BOL. [***Pădure*** + *-at*].

pădurátic, ~ci, pădurатică, ~ce a. **1.** de pădure, sălbatic: *flori păduratice.* BOL.; **2.** acoperit cu păduri; împădurit: *pe-un munte păduratic.* AL. [***Pădure*** + *-atic*].

pădurăríe f. **1.** pădurărit: *breasla celor care stau aici, pustiiţi în codri, e pădurăria.* SAD.; **2.** (înv.) silvicultură; **3.** locuinţa, gospodăria din pădure a pădurarului: *se oprise... cîteva ceasuri la o pădurărie părăsită.* SAD. [***Pădurar*** + *-ie*].

pădurărít n. **1.** ocupaţia pădurarului; viaţa de pădurar; pădurărie: *primi feliurite lămuriri asupra pădurăritului.* MAT.; **2.** (rar) silvicultură; **3.** (înv.) impozit plătit de proprietarii de pădure. [***Pădure*** + *-ărit*].

pădurăríţă, pădurăriţe f. soţia pădurarului: *cel cu cămeşa roşie era bărbatul pădurăriţei.* MAT. [***Pădurar*** + *-iţă*].

pădúre, păduri f. **1.** întindere mare de teren acoperită de arbori: *oamenii fug la pădure.* NEC.; **2.** mulţime densă de copaci (în care predomină una sau mai multe specii), alături de care mai cresc arbuşti, plante erbacee etc.: *se mişcă pădurile de brad.* EM.; *ici şi colo cîte o înălţime modestă încununată de păduri.* SAD.; **de pădure,** (despre plante şi animale) care cresc şi trăiesc în asemenea cadru natural; sălbatic; **a căra lemne în pădure**, a face un lucru inutil; **pădure-parc**, pădure formată din pîlcuri de arbori alternînd cu vegetaţie ierboasă bine dezvoltată, întîlnită în Africa, la trecerea de la pădurea tropicală la savană; **3.** (fig.) grămadă mare de obiecte de acelaşi fel (în poziţie verticală), care acoperă o suprafaţă; mulţime (nesfîrşită): *se mişcau îngrozitoare ca păduri de lănci şi săbii.* EM.; *se înfundă în pădurea preceptelor.* CĂL. [Lat. ***padule***].

pădureán, ~eni, pădureană, ~ene a. şi m., f. (persoană) care trăieşte într-o regiune de pădure sau de munte ori este originară de acolo; (spec.) (persoană) care locuieşte în estul judeţului Hunedoara, în munţii Poiana Ruscă: *ştiuse el că va găsi pădureni la Şiria.* SL. // a. (rar) acoperit cu pădure: *văzu răsărind din stînci pădurene o mănăstire veche.* EM. [***Pădure*** + *-ean*].

pădureáncă, pădurence f. **1.** femeie care trăieşte într-o regiune de pădure sau de munte:

pădureanca purtînd pe mîneci podoabă. BL.; **2.** (artic.; reg.) mama-pădurii: *sînt sora zmeului, pădureanca.* AL. [***Pădurean*** + *-că*].

păduréţ, ~i, pădureáţă, ~eţe a. **1.** care creşte în pădure sau într-un loc necultivat; sălbatic, spontan: *mentă creaţă, pădureaţă.* COŞB.; *se îndreptă spre mărul pădureţ.* PETR.; **2.** (despre pomi fructiferi) nealtoit; sălbatic; **3.** (despre fructe) produs de un pom nealtoit; (p. ext.) cu gust acru, astringent: *mere, pere pădureţe;* **cireşe pădureţe,** cireşe amare; **a se sătura de cineva** (sau **de ceva**) **ca de mere pădureţe,** a-i fi lehamite, a fi plictisit de cineva (sau de ceva): *m-am săturat de ei ca de mere pădureţe.* CR.; **4.** (rar) care trăieşte în pădure; sălbatic: *jderii pădureţi cu blana ruginie.* OD.; **5.** care locuieşte în pădure; (p. ext.) necivilizat: *nişte oameni pădureţi ... purta ... acest fel de laţuri.* B.-DEL.; **6.** (fig.) ursuz, retras, nesociabil, sălbatic; ruşinos: *avea o fată ... cam pădureaţă şi scumpă la vorbă.* VLAH.; *nu-l mistuia pe protopopul ursuz şi pădureţ.* GHEŢIE. [***Pădure*** + *-eţ*].

păduríce, pădurici f. diminutiv al lui pădure; pădure tînără; pădurică: *o luam la goană... pînă departe, sub o pădurice de sălcii.* BL. [***Pădure*** + *-ice*].

păduríşte, pădurişti f. (rar) pădure mică (şi rară): *în pădurişteа de mesteacăni ... păsările primăverii se-ngînă.* CAR. [***Pădure*** + *-işte*].

păduríţă, păduriţe f. pădurice: *păduriţă de stejar, lasă-mă să-mi tai un par.* POP. [***Pădure*** + *-iţă*].

pădurói, păduroaie m., f. (mit.; pop.) personaj fantastic care trăieşte în păduri; demon al pădurilor. [***Pădure*** + *-oi*].

pădurós, ~şi, păduroásă, ~e a. **1.** acoperit cu păduri, bogat în păduri; împădurit: *dealuri păduroase.* BĂLC.; **2.** (rar) care trăieşte în pădure; pădureţ: *am vedea tîrîndu-se ... un monstru păduros.* CĂL. [***Pădure*** + *-os*].

păftălúţă, păftăluţe f. diminutiv al lui pafta: *cingătoarea le era de mătase ..., cu cîte două păftăluţe de aur.* ISP [***Pafta*** + *-ăluţă*].

păfugă, păfúg vb. (reg.; tr.) a alunga, a pune pe fugă, a fugări: *Novac mergea ..., pasări păfuga.* POP.; (şi: **pefuga**). [***Pe*** + ***fugă***].

păgîn, ~i, păgînă, ~e m., f. **1.** persoană care se închină zeilor sau idolilor; idolatru, politeist; (p. ext.) persoană care este de altă religie (turc, evreu) decît cea creştină sau de altă confesiune (ungur, neamţ) decît cea ortodoxă; (p. restr.) turc, mahomedan: *el rîde cu păgînii de legea creştinească.* AL.; *păgîn sînt parcă, nu creştin!* COŞB.; **2.** persoană care nu are nici o religie, care nu crede în Dumnezeu sau care nu a primit botezul; ateu: *între doi păgîni să n-ai ochii trişti, liber să te mişti.* VIERU; **3.** persoană care se abate de la dogmele religiei (creştine); eretic; **4.** (fig.) om rău, crud, nemilos, nelegiuit: *inimi rele de păgîni.* AL.; *se grăbeşte păgînul, a da sfoară în ţară.* OD. // a. **1.** care aparţine unei religii politeiste, cultului idolilor, referitor la o astfel de religie, la un astfel de cult; (spec.) care aparţine cultului civilizaţiei greco-romane, referitor la acest cult, la antichitatea greco-romană; (p. ext.) care aparţine altei religii decît cea creştină sau altei confesiuni decît cea ortodoxă; (p. restr.) mahomedan: *aduceau veşti amănunţite de fiece mişcare a oştilor păgîne.* SAD.; *această analogie ... între mitologia păgînă şi cea creştină alcătuieşte miezul ... piesei.* BL.; **2.** care susţine, propovăduieşte politeismul sau cultul idolilor: *pe un jilţ tăiat în stîncă, stă ... preotul cel păgîn.* EM.; *religie păgînă;* **3.** care adoră zeii falşi, care se închină la idoli: *ce ne pasă nouă de ce bănuieşte filisteanul păgîn.* CAR.; *popoare păgîne;* **4.** (fig.) cumplit, crîncen; înverşunat, violent; crud, neomenos: *să fîrşiră cu moarte păgînă.* B.-DEL.; **5.** (fig.) pătimaş, sălbatic: *căci te iubeam cu ochi păgîni şi plini de suferinţi.* EM.; **6.** (fig.) vitreg, ostil, potrivnic: *era să degerăm..., păgînă vreme!* AG. [Lat. ***paganus***].

păgînătate, păgînătăţi f. **1.** (înv.) păgînism: *au dezrădăcinat ... păgînătatea şi au întins ... numele lui Hristos.* ANTIM; **2.** (înv.) păcat; greşeală; ticăloşie: *după păgînătatea lui ... vor bate pre el.* BIBLIA; **3.** mulţime de păgîni; (p. restr.) mulţime de turci; păgînime: *păgînătatea e ca pleava vînturată.* EM.; **4.** (rar) ceea ce este caracteristic păgînilor: *păgînătatea ş-au lăsat unele urme ... în limba şi obiceiurile norodului nostru.* MAT. [***Păgîn*** + *-ătate*].

păgînésc, ~şti, păgîneáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine, care este caracteristic păgînilor sau păgînismului, referitor la păgîni sau la păgînism; (p. restr.) turcesc: *despre cuvîntul „Crăciun" unii au spus că el este cuvînt păgînesc, alţii că-i creştinesc.* MAT.; *obiceiuri păgîneşti;* **2.** (pop.) păcătos; (p. ext.) ticălos, crud; barbar: *cînd văd cruzimea cea păgînească ... aş vrea tiranii să-i sug de vii.* BOLLIAC. [***Păgîn*** + *-esc*].

păgînéşte adv. **1.** ca păgînii; **2.** (p. ext.) cu cruzime, fără milă: *turcii peste tine-or da, păgîneşte te-or lega.* POP. [***Păgîn*** + *-eşte*].

păgîní, păgînesc vb. (înv. şi pop.; tr. şi refl.) **1.** a trăi, a se comporta ca un păgîn; a se înrăi: *să va spămînta şi nu va mai păgîni.* BIBLIA; **2.** a deveni sau a face să devină păgîn, necreştin; (p. restr.) a se turci: *să-i turcească şi să-i păgînească.* ISP. [De la ***păgîn***].

păgînie, păgînii f. (înv.) **1.** păgînism: *spun că-n vremea păgînieі ar fi fost un împărat.* PANN; **2.** faptă de păgîn; păcat, nelegiuire; ticăloşie: *iubea ... răutatea, păgînia, răsfăţăciunile trupului.* ANTIM. [***Păgîn*** + *-ie*].

păgîníme, (rar) **păgînimi** f. mulţime de păgîni; neam, popor păgîn; păgînătate: *Vlad ... gata-i a prăpădi păgînimea.* B.-DEL. [***Păgîn*** + *-ime*].

păgînísm n. **1.** faptul de a fi păgîn; religia, credinţa păgînilor, în special a antichităţii greco-romane; politeism, idolatrie, paganism, păgînie, păgînătate: *l-au cufundat în subtilizările păgînismului.* OD.; *păgînismul nu reprezintă un moment negativ sau gol faţă de revelaţia divină.* BL.; **2.** (p. anal.) atitudine filozofică, religioasă, artistică etc. similară cu aceea a antichităţii greco-romane: *păgînismul Renaşterii.* [***Păgîn*** + *-ism*].

păgînizá, păgînizez vb. (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină păgîn. [De la ***păgîn***].

păgînizáre, păgînizări f. acţiunea de a (se) păgîniza şi rezultatul ei: *e aci vorba despre păgînizarea unei teme creştine.* BL. [V. ***păgîniza***].

păgubáş, ~i, păgubaşă, ~e m., f. persoană care a suferit o pagubă: *şi eu şi ei sîntem păgubaşi.* SAD.; **a se lăsa păgubaş,** a renunţa la ceva sau la cineva: *nu era mai bine să mă las păgubaş?* GHEŢIE. [***Pagubă*** + *-aş*].

păgubí, păgubesc vb. **1.** (intr.) a suferi o pagubă, a rămîne păgubaş: *scumpul mai mult păgubeşte.* Z.; **2.** (tr.) a pricinui cuiva o pagubă; a lipsi pe cineva de un cîştig, de un bun al său: *n-a păgubit comuna cu nici un ban.* SAD.; **3.** (tr. şi intr.) a aduce un prejudiciu moral: *atitudinea poetică a autorului păgubeşte ... poeziei lirice.* IBR. [De la ***pagubă***].

păgubíre, păgubiri f. acţiunea de a păgubi şi rezultatul ei; (p. ext.) pagubă: *le-au părut rău de păgubirea ce-au păgubit ţara.* NEC. [V. ***păgubi***].

păgubít, ~ţi, păgubită, ~e a. care a suferit o pagubă: *stăpînii păgubiţi nu-i denunţau.* AG. [V. ***păgubi***].

păgubitór, ~i, păgubitoáre a. care aduce sau provoacă o pagubă sau un prejudiciu; dăunător, păgubos: *neguţitorie păgubitoare.* NEGR.; *măsura luată contra unui profesor ... este nedreaptă şi păgubitoare instrucţiunei noastre publice.* EM. [***Păgubi*** + *-tor*].

păgubós, ~şi, păguboásă, ~e a. **1.** care suferă mereu pagube; ghinionist: *era păgubos la femei.* PETR.; **2.** păgubitor: *moşia ... scădea treptat prin parcelări şi vînzări păguboase.* GHEŢIE; *politică păguboasă;* **3.** (rar) degradant: *o celebritate urîtă şi păguboasă.* ST. [***Pagubă*** + *-os*].

păhăráş, păhăraşe n. (pop.) **1.** păhărel: *păhăraşul mirului.* POP.; **2.** (şi m.; pl. **păhăraşi**) numele unei plante cu floare în formă de potir. [***Pahar*** + *-aş*].

păhărél, păhărele n. **1.** diminutiv al lui pahar; pahar mic; păhăraş, păhăruţ: *cocoşel în blidişel, vinişor în păhărel.* POP.; **2.** conţinutul acestuia; conţinutul împreună cu vasul respectiv: *intrăm undeva să bem un păhărel.* GHEŢIE; (fam.) **a bea (cîte) un păhărel,** a obişnui să bea băuturi alcoolice. [***Pahar*** + *-el*].

păhărniceásă, păhărnicese f. **1.** soţia paharnicului; **2.** (pop.) femeie care toarnă băutura în pahare la diverse ocazii. [***Paharnic*** + *-easă*].

păhărnicél, păhărnicei m. (titlu dat unui) boier de rang inferior, subaltern al paharnicului, însărcinat cu umplerea paharelor la ospeţele domneşti, de a strînge birul pe vinul vîndut etc.: *păhărniceii dreseră pe la toţi prin pahare.* OD. [***Paharnic*** + *-el*].

păhărnicí, păhărnicesc vb. (înv. şi pop.; intr.) a turna băutură în pahare, la ospeţe. [De la ***paharnic***].

păhărnicíe f. (înv.) **1.** demnitatea de paharnic; **2.** bir încasat de păhărnicei de pe vinul vîndut. [***Paharnic*** + *-ie*].

păhărúţ, păhăruţe n. **1.** păhărel: *păhăruţele de argint.* CR.; *băură un păhăruţ împreună, o secărică.* CĂRT.; **2.** (bot.; reg.; la pl.) lăcrimioare (*Convallaria majalis*). [***Pahar*** + *-uţ*].

păi adv. v. apoi.

păiájen m. v. păianjen.

păiánjen, păianjeni m. **1.** (la pl.) ordin de artropode terestre din clasa arahnidelor, uneori veninoase, cu patru perechi de picioare, cu abdomenul voluminos, nesegmentat, cu două perechi de mandibule, care se hrănesc cu insecte mici, prinse într-o pînză fină ţesută dintr-o substanţă vîscoasă pe care o secretă; (şi la sg.) animal din acest ordin: *sînt prins de acest păingăn în desele-i reţele.* AL.; *atelierul îl primi cu vechile lui pînze de păianjen.* GHEŢIE; **2.** (la pl.) păienjeniş: *teancuri de traftoloage ... pline de painjeni.* CR.; **3.** (reg.; mai ales la pl.) prăjină care se aşază pe vîrful clăilor, al acoperişurilor de paie etc. pentru a le apăra de vînt; martac; **4.** (tehn.) unealtă cu care se extrag piesele mici, căzute sau rămase într-o sondă petrolieră; **5.** fiecare dintre colţurile de sus ale porţii de fotbal, handbal, polo sau hochei; (şi: (reg.) **păiajen, paianjen, painjen, paingăn**). [Din sl. ***pa(j)ončina***; cf. bulg. ***pajašina***].

păienjenél, păienjenei m. **1.** diminutiv al lui păianjen; **2.** (bot.; reg.) liliuţă (*Anthericum ramosum*). [***Păianjen*** + *-el*].

păienjení, păienjenesc vb. (refl. şi tr.) a (se) împăienjeni: *o negură ochii-mi painjini.* NEGR.; (şi: (reg.) **painjini**). [De la ***păianjen***].

păienjeníre f. împăienjenire: *păienjenirea ochilor.* [V. ***păienjeni***].

păienjeníş, păienjenişuri n. **1.** pînză de păianjen: *în odaie, prin unghere s-a ţesut păinjeniş.* EM.; **2.** (fig.) desiş, reţea, împletitură (de linii, de fire etc.); hăţiş: *casele ... văzute prin paianjenişul liniştit de fulgi.* SAD.; *cu sufletul eliberat din păienjenişul emoţiei.* GHEŢIE; (şi: (reg.) **păinjeniş, păienjiniş, paienjeniş, paianjeniş, păingăniş**). [***Păianjen*** + *-iş*].

păienjenít, ~ţi, păienjenită, ~e a. **1.** acoperit cu păienjeniş: *pereţi păienjeniţi;* **2.** (fig.) lipsit de claritate; înceţoşat, tulbure, împăienjenit: *cu ochii painjeniţi de-atîta uitat.* CR.; *cu ochii păinjenaţi.* MACED.; (şi: (reg.) **păinjenat, painjenit**). [V. ***păienjeni***].

păienjiníş n. v. păienjeniş.

păiér, păiere n. (reg.) saltea umplută cu paie sau cu fîn. [***Pai*** + *-ar*].

păinjenát a. v. păienjenit.

păinjeníş n. v. păienjeniş.

păingăníş n. v. păienjeniş.

păinjenіţă, păinjeniţe f. (rar) femela păianjenului. [***Păianjen*** + *-iţă*].

păinjinár, păinjinari m. (rar) păienjeniş: *ai scutura pe tine toţi păinjinarii din pădure.* GAL. [***Păianjen*** + *-ar*].

păioáră, păioare f. (pop.) ţesătură fină de in, de bumbac sau de mătase; văl subţire: [domniţa] *la fereastră s-arată pe obraz cu păioară.* POP. [Lat. ***palliola***].

păiós, ~şi, păioásă, ~e a. (despre plante) cu tulpina un pai; (despre culturi) format din astfel de

plante. // f. (mai ales la pl.) cereală a cărei tulpină este un pai: *recoltarea păioaselor.* [***Pai*** + *-os*].

păiș, păișuri n. **1.** cantitate (mare) de paie; **2.** (reg.; col.) fire de cereale rămase nesecerate pe miriște; **3.** (pop.) nume dat mai multor specii de graminee care cresc spontan pe pajiști: **a)** (și **păiș arămiu**) plantă cu tulpina groasă, cu flori violet-închis; păișor (*Festuca porci*); **b)** păiuș (*Festuca pratensis*); **4.** desiș de asemenea graminee: *mișuiala discretă a insectelor prin păiș.* CAR. [***Pai*** + *-iș*].

păișór, păișoare n. (reg.) **1.** păiș (*Festuca porci*); **2.** betișor cu care se înnegresc sprîncenele: *să-mi gătești păișoare cu bumbac pentru sprincene.* AL. [***Pai*** + *-işor*].

păiúș, păiușe, păiușuri n. **1.** diminutiv al lui pai; păiuț; (spec.) pai de grîu: *nu tremură, nici fuge decît păiușu-n vînt.* AL.; **2.** (pop.) nume dat mai multor specii de graminee: **a)** (și **păiușul bălților**), plantă cu tulpina în formă de tufă și cu flori violacee; pipiriguță (*Aira caespitosa*); **b)** (și **păiuș de oi**), plantă cu frunzele răsucite și cu flori verzui sau violacee (*Festuca ovina*); **c)** (și **păiuș de nisipuri**), plantă care crește în regiuni nisipoase, cu tulpina ramificată, în formă de smocuri verzi (*Festuca vaginata*); **d)** păiș care crește mai ales prin livezi (*Festuca pratensis*); **3.** (pop.) loc pe care cresc asemenea plante: *iepurele intrase într-un păiuș.* SAD. [***Pai*** + *-uș*].

păiúșcă f. mică plantă erbacee din familia gramineelor, cu flori mici reunite în panicule (*Festuca pseudovina*). [***Pai*** + *-uşcă*].

păiúț, păiuțe n. păiuș. [***Pai*** + *-uț*].

pălán n. v. palancă.

pălăí, pers.3 **pălăiește** vb. **1.** (înv. și reg.; intr.) (despre foc) a pălălăi; **2.** (înv. și reg.; intr.) a fîlfîi, a flutura: *ca un caier de fuior pălăind în vînt.* DOS.; (reg.) **a pălăi sămînța**, a vîntura; **3.** (reg.; intr.) a flecări, a pălăvrăgi: *se puneau la taifas, pălăiau întruna.* SOR. [***Pală***[2] + *-ăi*].

pălălaie, pălălăi f. **1.** flacără mare; vîlvătaie: *văzuși pălălaia?* REBR.; (fig.) *a ta frumusețe a aprins o pălălaie.* AL.; **2.** cantitate mare de fum: *pălălăi de fum ... să ridicară.* DELAVR. [Cf. ***vîlvătaie***].

pălălăí, pălălăiesc și (reg.) **pălălăi** vb. **1.** (intr.) a arde cu flacără mare; a pălăi; a se întinde, a se răspîndi: *privind cum focul pălălăia vesel.* C.; **2.** (fig.; pop.; intr. și tr.) a flutura, a fîlfîi: *zvîrle potcapul ... și la joc, de-a valma cu noi, de-i pălălăiau pletele.* CR.; **3.** (înv.; intr.) a pîlpîi; **4.** (reg.; intr.) a flecări, a pălăvrăgi: *pălălăie ca un nebun.* POP [***Pală***[2] + *-ălăi*].

pălămár[1]**, pălămare** n. (pop.) odgon, parîmă; (și: **palamar**). [Din turc. ***palamar***, gr. mod. ***palamári***].

pălămár[2]**, pălămari** m. (reg.) paracliser: *ca un palamar cu isonu.* AL.; (și: **palamar, pălimar**). [Din ucr. ***palamar***].

pălămărie f. (reg.) ocupația, serviciul pălămarului[2]: *m-am lăsat de pălămărie.* AL. [***Pălămar***[2] + *-ie*].

pălămídă[1]**, pălămide** și (pop.) **pălămizi** f. **1.** plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu tulpină înaltă, cu rădăcini adînci, cu frunze spinoase pe margini, cu flori violete, foarte dăunătoare pentru semănături; scaiete (*Cirsium arvense*): *palmele aceste țărănești ..., străpunse de pălămidă și pline de bătături.* CR.; *n-o scoate la adunat pălămida, ... n-o scoate la munci grele.* ST.; **2.** plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu frunze spinoase, păroase, cu flori roșii (*Carduus crispus*); **3.** (bot.; reg.) limba-oii (*Cirsium canum*). [Din bulg. ***palamida***].

pălămídă[2]**, pălămide** f. pește teleostean marin răpitor, de culoare albăstruie-verzuie, cu solzi mici, ascuțiți, care trăiește în Marea Mediterană și în Marea Neagră (*Sarda sarda*); (compus) **pălămidă-de-baltă**, pește mic cu corpul acoperit cu plăci osoase și cu spini; pește țigănesc, pietroșel (*Pungitius platygaster*). [Din gr. mod. ***palamídha***].

pălămídă[3]**, pălămide** f. (reg.) despărțitură (ca o cutie mică) în interiorul unei lăzi, al unui dulap, în care se păstrează lucruri de valoare, diferite mărunțișuri etc.: *să cați în pălămida lăzii, este o bucățică de zahăr.* C. [Et. nec.].

pălăngí, pălăngesc vb. (reg.; tr.) a lovi cu putere; a face palancă: *bîta lui ... să meargă oarbă; ce-o pica să pălăngească, la pămînt să doboracă.* POP. [De la ***palangă***].

pălăríe, pălării f. **1.** obiect folosit pentru acoperirea capului, format dintr-o calotă de fetru, de paie etc. (cu noruri): *de mi-i da o sărutare nime-n lume n-a s-o știe, căci va fi sub pălărie.* EM.; (fam.) **a lovi** (sau **a plezni**) **pe cineva în pălărie**, a atinge un punct sensibil; a ironiza pe cineva: *știi că m-ai plesnit în pălărie, măi Chirică!* CR.; (fam.) **a-și scoate** (sau **a-și ridica**) **pălăria**, formă de salut respectuos, prin descoperirea capului: *așa ... vicar episcopesc cum fusese, își ridica pălăria în fața celui mai umil locuitor.* GHEȚIE; (fam.) **jos pălăria**, se spune pentru a-și exprima respectul, admirația față de cineva; **2.** (p. anal.) nume dat unor obiecte, părți de plante, forme de relief etc. care seamănă cu obiectul descris mai sus: **a)** partea superioară a unor ciuperci; **b)** discul florii-soarelui, în care sînt înfipte semințele; **c)** abajur: *un foc puternic, protejat de o pălărie metalică, lumina un colț al curții.* GHEȚIE; **3.** (compuse) **pălăria-șarpelui**, ciupercă otrăvitoare cu pălăria roșie cu pete albe; muscariță (*Amanita muscaria*); **pălăria-cucului**, plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu flori roșii-brune sau violet-închis, folosită ca plantă medicinală; plisciriță (*Geranium phaneum*); **4.** (geol.) **pălărie de fier**, zonă superficială oxidată a unui zăcămînt metalifer, bogată în limonit. [Probabil ***păr***[2] + *-ărie* (<***părărie***, cu r disimilat la l); cf. it. ***cappelleria***].

pălăriér, pălărieri f. persoană care confecționează sau vinde pălării. [***Pălărie*** + *-ar*].

pălărioáră, pălărioare f. diminutiv al lui pălărie; pălăriuță: *o fetiță ... cu o pălărioară de pai.* GHEȚIE. [***Pălărie*** + *-ioară*].

pălăriúță, pălăriuțe f. pălărioară: *ți-oi lua ... o pălăriuță cu tăsma.* CR. [***Pălărie*** + *-uță*].

pălăvátic a. v. palavatic.

pălăvrăgeálă, pălăvrăgeli f. faptul de a pălăvrăgi; discuție lipsită de importanță; flecăreală, pălăvrăgit; vorbărie: *interveni contele pentru a-i curma pălăvrăgeala.* GHEȚIE. [***Pălăvrăgi*** + *-eală*].

pălăvrăgí, pălăvrăgesc vb. (intr.) a vorbi mult și fără rost, a spune palavre; a flecări, a trăncăni: *te-ai apucat să pălăvrăgești cu el despre lucruri care nu-l privesc.* PR. [De la ***palavragiu***].

pălăvrăgít n. pălăvrăgeală: *te-ai pus pe pălăvrăgit!* [V. ***pălăvrăgi***].

pălciánă, pălciane f. (bot.; reg.) vițelar (*Anthoxanthum odoratum*). [Et. nec.].

pălí[1]**, pălesc** vb. **1.** (tr. și intr.) a încălzi (prea) tare; a arde, a dogori; a pîrli, a pîrjoli: *soarele m-au lovit, căldura m-au pălit.* CANT.; **2.** (refl.) a se încălzi la soare, la foc etc.: [purceii] *se păleau la soare.* CR.; **3.** (pop.; tr. și refl.) a (se) bronza: *fete rumene și pălite de soare.* NEGR.; **4.** (reg.; tr.) a lăsa mămăliga la foc un timp după preparare; **5.** (intr. și refl.; despre plante) a-și pierde prospețimea, a începe să se îngălbenească, să se usuce (de arșiță, de frig etc.); a se ofili: *brumele acelei toamne timpurii păliseră ierburile cîmpiei.* GHEȚIE; **6.** (pop.; tr. și refl.) a (se) lovi, a (se) izbi, a (se) ciocni: *mă păleam la cap de vro bîrnă.* CR.; **7.** (fig.; tr.) a cuprinde pe neașteptate pe cineva; a copleși: *pe fată o păli frica.* REBR. [Din sl. ***paliti***].

pălí[2]**, pălesc** vb. (intr.) **1.** a deveni palid la față (de emoție, de durere etc.): *doamna păli ușor.* EL.; **2.** a-și pierde intensitatea, strălucirea; a se stinge: *cerul ... începea să pălească.* SAD.; (fig.) *și noi toți ceilalți pălim, ne micșorăm.* GAL. [Din fr. ***pâlir***].

pălíe, pălii f. (pop.; și **Ilie pălie, Ilie cu pălie**) sărbătoare populară ținută în preajma zilei de Sfîntul Ilie, pentru a preveni focul, trăsnetele și mai ales arșițele ce distrug semănăturile; opîrlie. [***Păli***[1] + *-ie*].

pălimár[1]**, pălimare** n. **1.** par, stîlp, grindă, bîrnă folosită, de obicei ca element de susținere, în construcția caselor țărănești; (spec.) stîlp (cu ornamente) la o prispă sau la un pridvor, care sprijină streașina; **2.** împrejmuire de scînduri la prispa sau la cerdacul unei case țărănești; balustradă, parmaclîc: *l-au găsit pe prispă, stătea rezemat de pălimar.* SOR.; **3.** pridvor, cerdac; foișor: *împăratul ... se urcă ... în pălimarul unui turn.* ISP; *avea casă cu pălimar* CĂL.; **4.** (înv.) întăritură, parapet: *cetățuia Brăilei era închisă cu un zid ... întărit cu pălimare de pari.* BĂLC. [Et. nec.].

pălimár[2] m. v. pălămar[2].

pălíncă f. v. palincă.

pălincúță, pălincuțe f. (reg.) diminutiv al lui palincă: *pălincuță, draga mea, m-am jurat că nu te-oi bea.* POP. [***Palincă*** + *-uță*].

pălínd, ~zi, pălindă, ~e a. (rar) care pălește[2]: *privești fața mea pălindă.* EM. [V. ***păli***[2]].

pălíre[1]**, păliri** f. **1.** acțiunea de a (se) păli[1] și rezultatul ei; **2.** dogoare, arșiță: *cu pălire de soare te-ai ars.* MINEIUL; **3.** ofilire, veștejire a plantelor. [V. ***păli***[1]].

pălíre[2]**, păliri** f. faptul de a păli[2]; (p. ext.) paloare: *din răceala și din pălirea lor se putu domiri ... că erau toți uciși.* OD. [V. ***păli***[2]].

pălíș adv. (reg.) pieziș. [***Păli***[1] + *-iș*].

pălít[1]**, ~ți, pălită, ~e** a. **1.** veștejit, ofilit; uscat (de arșiță, de vînt, de brumă etc.): *mirosea a pămînt ud și a iarbă pălită.* GHEȚIE; **2.** izbit, lovit: *pălit la cap.* [V. ***păli***[1]].

pălít[2]**, ~ți, pălită, ~e** a. **1.** palid: *cu roze să-ncununi fruntea-mi pălită.* EM.; **2.** lipsit de intensitate, de strălucire; estompat: *luna ... cu stinsele-i raze, cu fața-i pălită.* ALEX. [V. ***păli***[2]].

pălitúră, păliturí f. **1.** ofilire, veștejire (a plantelor); **2.** lovitură, izbitură: *acele săbii ... retează un cap și despică un trup dintr-o pălitură.* SAD. [***Păli***[1] + *-tură*].

păliúr, păliuri m. arbust spinos, de origine mediteraneană, cu frunzele ovale, netede, prevăzute cu doi spini, cu flori mici galbene-verzui, cu fructul în formă de pălărie, din al cărui lemn dur și elastic se fac cozi la unelte (*Paliurus spina-Christi*). [Din lat. ***Paliurus***].

pălmár, pălmare n. mănușă specială de piele, cauciuc etc., folosită pentru protecția palmei la efectuarea anumitor munci. [***Palmă***[1] + *-ar*].

pălmáș, pălmași m. țăran sărac, fără pămînt, fără vite de muncă, fără unelte, care își cîștigă existența muncind cu brațele la alții: *străbunicii mei, pălmași, ... au suferit.* PR.; (adj.) *țăran pălmaș.* [***Palmă***[1] + *-aș*].

pălmí, pălmesc vb. (reg.; tr.) a pălmui. [De la ***palmă***[1]].

pălmíță, pălmițe f. (rar) pălmuță. [***Palmă***[1] + *-iță*].

pălmuí, pălmuiesc vb. **1.** (tr.) a lovi pe cineva cu palma peste obraz, a da cuiva palme; a pălmi: *a fost pălmuită în piața publică.* NEGR.; (fig.) *sînt pălmuiți de-un crivăț plin de gheață.* AL.; **2.** (refl. recipr.) a-și trage palme unul altuia: *doi profesori ... s-au pălmuit în public.* GHEȚIE. [***Palmă***[1] + *-ui*].

pălmuíre, pălmuiri f. acțiunea de a pălmui; bătaie cu palma: *răbdasem acea rușinoasă pălmuire.* GHEȚIE. [V. ***pălmui***].

pălmuít, ~ți, pălmuită, ~e a. care a fost lovit cu palma peste obraz: *să o ducă îndărăt la tatăl ei, bine pălmuită.* OD. [V. ***pălmui***].

pălmúță, pălmuțe f. diminutiv al lui palmă[1]; pălmiță. [***Palmă***[1] + *-uță*].

păloșél, păloșele n. (pop.) diminutiv al lui paloș: *păloșelul săruta, capul popii că zbura.* POP. [***Paloș*** + *-el*].

păltináș, păltinași m. diminutiv al lui paltin; păltinel, păltinuț, păltior: *brazi și păltinași i-am avut nuntași.* POP. [***Paltin*** + *-aș*].

păltinél, păltinei m. (pop.) păltinaș: *că-i găsi un păltinel, să durezi luntre din el.* POP. [***Paltin*** + *-el*].

păltiníș, păltinișuri n. pădure de paltini; desiș de paltini (care alcătuiesc o pădurice): *benchetuiesc ... la des păltiniș.* POP. [***Paltin*** + *-iș*].

păltinúţ, păltinuţi m. (reg.) păltinaş: *leagăn legănuţ, lemn de păltinuţ.* IONEL. [***Paltin*** + *-uţ*].

păltiór, păltiori m. (pop.) **1.** păltinaş: *la marginile ţării ... sînt trei păltiori.* POP; **2.** arbust cu fructe roşii şi acre; coacăz-de-munte, pomuşoară (*Ribes petraeum*). [***Paltin*** + *-ior*].

pălúgă, pălugi f. (reg.) prăjină, drug, par (servind ca pîrghie). [Din sb. ***poluga***].

pămătúf, pămătufuri n. **1.** mănunchi făcut din fire de păr, din pene, din fişii de pînză etc. prinse într-un mîner şi avînd diferite întrebuinţări: *drăgaica stufoasă ..., parc-ar fi un pămătuf muiat în gălbenuş de ou.* DELAVR.; **2.** (spec.) obiect format din fire de păr prinse într-un mîner cu care se săpuneşte faţa la bărbierit; **3.** (reg.) pensulă; bidinea; **4.** (reg.) sfeştoc; **5.** (rar) puf de dat cu pudră; **6.** floarea unor plante, precum trestia, papura etc.: *un vînţişor iute fîlfîi în pămătufurile trestiilor.* SAD. [Din sl. **pometuhŭ*].

pămînt, pămînturi n. **1.** planetă a sistemului solar, locuită de oameni: *lumină nu e decît pe Pămînt, universul e de catran.* PR.; la (sau **de la, din**) **capătul** (sau **marginea, marginile**) **pămîntului,** (de) foarte departe: *răsar-o vijelie din margini de pămînt.* EM.; **de cînd (lumea şi) pămîntul** sau **cît e lumea şi pămîntul, a)** (de) totdeauna: *parcă ne cunoaştem de cînd lumea şi pămîntul;* **b)** niciodată: *nu se mai auzise de cînd lumea şi pămîntul.* CR.; **ca de la cer la pămînt,** exprimă deosebirea mare dintre două lucruri, fenomene etc.: *de la vorbă pînă la faptă, ca de la cer la pămînt.* Z.; **de stinge** (sau **zvîntă**) **pămîntul,** foarte mult, peste măsură: *ai mei mănîncă de sting pămîntul.* DELAVR.; **2.** scoarţa globului terestru; întinderea de uscat a acestuia; suprafaţa globului terestru împreună cu atmosfera, pe care trăiesc oamenii şi alte vietăţi; (p. restr.) continent; (p. ext.) oamenii care trăiesc aici: *păsări călătoare ce străbat pămînturile.* EM.; *nu sînt pline cărările pămîntului de morminte?* GAL.; *n-am pe nimeni pe pămînt;* **ca pămîntul, a)** cu desăvîrşire, de tot: *uitai ca pămîntul.* PANN; **b)** deloc, în nici un fel: *nu se ştie ca pămîntul;* **din pămînt (din iarbă verde)** sau **din fundul pămîntului,** cu orice preţ, neapărat: *din pămînt din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia.* ISP; **în** (sau **la**) **pămînt,** aplecat în jos (de emoţie, din modestie etc.): *eu mă duc cu ochii-n ceruri, voi cu ochii în pămînt.* MACED.; **la pămînt, a)** întins, culcat pe jos; **b)** distrus sufleteşte; deznădăjduit, deprimat: *intelectualii sînt la pămînt;* **a lăsa toate la** (sau **în**) **pămînt,** a lăsa baltă, la voia întîmplării: *lasă toate în pămînt şi se ia după mine.* CR.; **(parcă) l-a înghiţit pămîntul** sau **(parcă) a intrat în pămînt,** a dispărut fără urmă: *nu ştiu: a fugit, a murit, a intrat în pămînt.* CAR.; **a-i veni cuiva să intre în pămînt,** a se simţi ruşinat, stingherit, vinovat de ceva; **a ieşi** (sau **a apărea**) **ca din pămînt** sau **parcă a ieşit** (sau a **răsărit**) **din pămînt,** a se ivi pe neaşteptate, brusc: *trei ungureni ... ieşiră din pămînt.* GANE; a (**nu**) **fi** (sau **trăi**) **cu picioarele pe pămînt,** a (nu) avea simţul realităţii: *Madeleine ... trăia cu picioarele pe pămînt.* GHEŢIE; **a nu-l mai încăpea pe cineva pămîntul,** a fi mîndru, încrezut; **a nu-l mai răbda** (sau **ţine**) **pe cineva pămîntul,** se spune în imprecaţii, blesteme despre un om rău, imoral: *nu i-ar mai răbda pămîntul!* SOR.; **a şterge** (sau a **stinge, a face să piară**) **de pe** (**supra**)**faţa pămîntului** sau **a** (**se**) **face una cu pămîntul** (ori **o apă şi un pămînt**), a (se) distruge, a (se) nimici: *vom dobîndi totul sau vom fi şterşi de pe faţa pămîntului.* GHEŢIE; **3.** materia din care este alcătuită partea solidă a globului terestru; sol[1]: [castelul] *era atunci clădit ... fără valuri de pămînt.* BĂLC.; *fă-te, inimă, pămînt, ca şi frunza jos căzînd, nu mă mai durea atît!* IONEL; **pămînt negru,** cernoziom; **pămînt galben,** lut; **pămînt stabilizat,** lut cu adaosuri de var, ciment sau de reziduuri bituminoase, folosit la construcţii; **pămînt activ,** produs natural, asemănător argilei, care are proprietatea de a absorbi şi de a reţine substanţe colorante din uleiuri, folosit la rafinarea benzinelor, a uleiurilor minerale etc.; **pămînturi rare,** grup de oxizi ai unor metale rare; **pămînt amar,** oxid de magneziu; **4.** teritoriu, regiune, ţinut; (p. ext.) ţară, patrie: *va să facă ţara un pămînt turcesc.* BĂLC.; *pămîntule, eu dragoste îţi jur.* VIERU; **pămîntul făgăduinţei** (sau **făgăduit**), numele biblic al Palestinei; (p. ext.) ţinut mănos; (fig.) situaţie, eveniment etc. în care cineva îşi pune mari speranţe; **obiceiul pămîntului,** v. **obicei; 5.** întindere (delimitată) de teren (cultivabil); suprafaţă agricolă: *românul are două pasiuni mari; pămîntul şi credinţa.* STĂNIL.; *se mulţumeşte omul cu o bucată de pămînt, dar o bucată de cer cum să-ţi ajungă?* VIERU; **sărac lipit pămîntului,** foarte sărac. [Lat. ***pavimentum*** „pardoseală"].

pămîntean, ~eni, pămînteană, ~ene a. **1.** (adesea subst.) care trăieşte, care locuieşte pe pămînt; de pe pămînt: *eşti tu ... viţă de om pămîntean?* AL.; **2.** pămîntesc, specific pămîntului: *cunoscătorii vieţii pămîntene.* EM.; **3.** (adesea subst.) băştinaş, autohton, indigen; pămîntenesc: *domn pămîntean.* GHICA; *pămîntenii visau războaie şi războaie.* SAD.: **4.** muritor. // m. pl. locuitorii Pămîntului: *pămîntenii se tem de extratereştri.* [***Pămînt*** + *-ean*].

pămînteáncă, pămîntence f. băştinaşă, autohtonă: *se însurară cu pămîntence.* BĂLC. // a. (de) pe pămînt: *nu e floare pămînteancă ca fetiţa ardeleancă!* POP. [***Pămîntean*** + *-că*].

pămîntenésc, ~şti, pămînteneáscă, ~eşti a. (înv.) pămîntean; autohton. [***Pămîntean*** + *-esc*].

pămîntésc, ~şti, pămînteáscă, ~eşti a. **1.** de pe pămînt, referitor la pămînt, specific pămîntului; terestru: *multe azi se întîmplă în lumea cea pămîntească: cel vîrstnic se copilăreşte, copiii nu vor să se nască.* VIERU; **2.** propriu (firii) omului; omenesc; (p. ext.) trupesc: *nădăjduia ... o iubire mai pămîntească.* REBR.; *virtuţi pămînteşti.* BL.; **3.** care există în mod real; material, concret; (p. ext.) prozaic: *nici nu voia să audă asemenea imputări pămînteşti.* REBR.; **4.** (înv. şi pop.) laic; civil: *du-te la stăpînirea pămîntească în Piatra.* SAD.; **5.** (înv.) autohton, băştinaş, pămîntean: *divanurile pămînteşti ... au oprit cu totul pe greci să aibă proprietate.* OD. [***Pămînt*** + *-esc*].

pămîntéşte adv. (înv.) ca pe pămînt; ca pămîntenii: *nemică pămînteaşte să nu gîndească.* VARL. [***Pămînt*** + *-eşte*].

pămîntíu, ~ii, pămîntie, ~ii a. de culoarea pămîntului; palid, livid, cadaveric: *bolnavul zăcea ... pămîntiu la faţă.* GHEŢIE. [***Pămînt*** + *-iu*].

pămîntós, ~şi, pămîntoásă, ~e a. care conţine pămînt; care are culoarea, compoziţia pămîntului; care seamănă cu pămîntul: *ce pămîntoasă era Gena ieri!* PETR. [***Pămînt*** + *-os*].

pămînţél, pămînţele n. **1.** lutişor; **2.** (geol.) diatomit; kieselgur. [***Pămînt*** + *-el*].

pămînzálcă, pămînzálci f. (reg.) bucată de piele sau de pînză groasă cu care se strînge la mijloc caierul pus în furcă. [Et. nec.].

pănáş n. v. **panaş.**

pănátă, pănátez vb. **1.** (înv.; intr.) a suferi, a pătimi: *pănătaţi şi lăcrămaţi.* COR.; **2.** (reg.; tr. şi refl.) a (se) plînge, a (se) tînguI. [Lat. ***paenitere***].

pănătáre, pănătări f. (înv.) suferinţă, chin. [V. ***pănăta***].

pănătáte, pănătăţi f. (înv.) suferinţă, chin. [De la ***pănăta***].

pănură, pănuri f. **1.** postav (gros) de casă, din care se fac haine ţărăneşti; aba, dimie: *giguri de sumani ... care se vînd, şi pănură, şi cusute.* CR.; *straie de pănură albă.* SAD.; **2.** (fig.; reg.) fel, soi; teapă; a fi **de-o pănură cu cineva,** a fi la fel cu cineva: *noi sîntem noi, nu de-o pănură cu voi.* POP. [Lat. ***paenula***].

pănúşă, pănuşi şi **pănuşe** f. fiecare dintre foile care înfăşoară ştiuletele de porumb; pană[1]: *să rămîie pănuşile pe strujeni.* AL.; *Zamfira ... despărţea ciocălăii de pănuşe.* MAT. [***Pană***[1] + *-uşă*].

pănuşér, pănuşere n. (reg.) loc unde se păstrează, în timpul iernii, pănuşile uscate. [***Pănuşă*** + *-ar*].

pănuşíţă, pănuşiţe f. (reg.) numele a trei plante erbacee: **a)** năgară (*Stippa capillata*); **b)** colilie (*Stippa pennata*); **c)** trestie de cîmp (*Calamagrostis epigeios*): *se duc să se întindă pe pănuşiţă, în bătaia soarelui.* SAD. [***Pănuşă*** + *-iţă*].

păpá, pap vb. (tr.) **1.** (mai ales în limbajul copiilor) a mînca: *un duşman de lup ... de mult pîndea ... să pape iezii.* CR.; *aşa, papă frumos, fii gigea, papă cu mama, să creşti mare.* VLAH.; (compuse) **papă-lapte** m., persoană lipsită de energie, de iniţiativă; nătăfleţ, bleg: *las că te-oi pricopsi eu, papă-lapte!* NEGR.; (adj.) *ce-ai făcut în tot acest timp, tinere papă-lapte?* GHEŢIE; **papă-tot** m., mîncău; **2.** (fig.; fam.) a irosi, a risipi, a toca bani, avere etc.: *mi-a păpat tot ce biata am agonisit.* REBR. [Lat. ***pappare***].

păpără f. v. **papară.**

păpădíe, păpădii f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze lungi, crestate (care se mănîncă primăvara ca salată), cu flori galbene, grupate în capitule, utilizată în medicina umană şi veterinară; buhă, lăptucă, curu-găinii, papa-găinii, părăsita-găinilor, mulge-capre, susai-porcesc (*Taraxacum officinale*); (p. restr.) frunzele sau floarea acestei plante: *covoare galbene de păpădie înflorită.* PETR.; *ne destrămăm ca fulgii de păpădie.* PR. [Din bulg. ***popadija,*** gr. mod. ***papadiá*** „preoteasă"].

păpălău, păpălăi m. plantă erbacee din familia solanaceelor, cu frunze ovale, cu flori albe-gălbui, cu fructe roşii-portocalii, de mărimea unei cireşe, folosite ca diuretic (*Physalis alkekengi*): *poporul vindecă cu păpălău buba şi durerea de măsele;* (şi: **papelă**). [Et. nec.].

păpălúdă[1], păpălude f. pasăre de culoare cenuşie, cu corpul alungit, cu aripi lungi şi ascuţite, cu gîtul scurt şi cu ciocul mic, puţin încovoiat; lipitoare, caprimulg (*Caprimulgus europaeus*). [Et. nec.].

păpălúdă[2] f. v. **paparudă.**

păpărádă, păpărade f. (reg.) scrob cu jumări. [De la ***papară***].

păpésc, ~şti, păpeáscă, ~eşti a. (rar) papal: *au picat Roma cesarilor subt ticăloşia gubernului păpesc.* AL. [***Papă***[1] + *-esc*].

păpícă f. (mai ales în limbajul copiilor) diminutiv al lui papă[2]; (p. ext.) hrană. [***Papă***[2] + *-ică*].

păpucár m. v. **papucar.**

păpuríi, păpuresc vb. (tr.) a introduce frunze de papură între doagele unui vas de lemn pentru a-l etanşeiza: *crama fu pusă în funcţiune, teascurile curăţate, păpurite.* CĂL. [De la ***papură***].

păpurícă, păpurici f. (reg.) numele mai multor plante erbacee, care cresc prin locuri umede şi mlăştinoase: **a)** crin de baltă (*Butomus umbellatus*); **b)** stînjenel (*Iris germanica*); **c)** şovar (*Sparganium ramosum*). [***Papură*** + *-ică*].

păpuríş, păpurişuri n. loc unde creşte papură; desiş de papură; păpurişte: *ţinură cărarea de-a lungul păpurişului pălit.* GHEŢIE. [***Papură*** + *-iş*].

păpurí̂şte, păpurişti f. păpuriş: *m-am repezit prin păpurişti.* SAD. [***Papură*** + *-işte*].

păpuşár, păpuşari m. **1.** fabricant de păpuşi; **2.** persoană care dădea reprezentaţii cu păpuşi prin pieţe, la bîlciuri etc.: *poposea prin iarmaroace cîte-un păpuşar.* VR.; **3.** artist la teatru de păpuşi care manevrează păpuşile în timpul spectacolului; **4.** (fig.) actor lipsit de talent; cabotin; **5.** (fig.) escroc, şarlatan. // n. (pl. **păpuşare**) tipar din lemn (de paltin) în care se pun brînzeturile proaspăt preparate, pentru a li se da diferite forme. [***Păpuşă*** + *-ar*].

păpuşáre, păpuşări f. păpuşarea coloanei, accident tehnic în gaura de sondă, constînd în deformarea coloanei de burlane, în sens transversal. [De la ***păpuşă***].

păpúşă, păpuşi f. **1.** jucărie înfăţişînd un copil (în special fetiţă), confecţionată din carton presat, din celuloid etc.; (p. ext.) figurină cu chip de om: *cît de mult ar fi dorit să aibă o păpuşă!* GAL.; **a fi păpuşa cuiva,** a fi la discreţia cuiva: *şapte ani am fost păpuşa celor mai scumpe şi mai obraznice croitorese din capitală.* VLAH.; **2.** epitet sau termen de alintare pentru o fetiţă sau o femeie frumoasă: *mama era o păpuşă...; de frumuseţea ei mersese vestea.* M.CAR.; **3.** personaj din teatrul de păpuşi (înfăţişînd oameni sau animale), confecţionat din pînză, lemn, cauciuc, material plastic etc., care se îmbracă pe mîna păpuşarului care îl manevrează; marionetă; **teatru de păpuşi,** teatru în care rolurile sînt jucate de asemenea păpuşi, manevrate de artişti care se

află dedesuptul scenei; **jocul păpușilor,** gen de spectacol popular cu caracter satiric, cu păpuși reprezentînd tipuri sociale, care se joacă mai ales în ajunul Sfîntului Vasile; **a juca păpușile, a)** a da o reprezentație cu asemenea personaje; **b)** (fig.) a spune minciuni, a înșela pe cineva; **3.** (fig.) om lipsit de personalitate, de demnitate, de voință, de valoare; marionetă: *ce sînt aceste păpuși cari doresc a trăi fără muncă, fără știință, fără avere.* EM.; *sub pana lui toate personalitățile ies niște goale păpuși.* CĂL.; **4.** (fig.) lucru ușor de făcut: *credea că claca este păpușă.* ISP.; **5.** mănunchi, legătură, ghem: *păpușă de tutun, de sfoară etc.;* **6.** bucată de brînză sau de caș formată în păpușare: *om scoate și păpușile de brînză afumată.* SAD.; **7.** fructul porumbului înainte de a se forma mătasea și boabele; **8.** nimfă a insectelor; **9.** dispozitiv al unor mașini-unelte, care servește la prinderea sau la susținerea pieselor de prelucrat; **10.** unealtă de dogărie pentru fixarea cercurilor la butoaie; ciochie. [Cf. lat. ***pupa***].

păpușărésc, ~ști, păpușăreáscă, ~ești a. care ține de (teatrul de) păpuși sau de păpușari, referitor la (teatrul de) păpuși sau la păpușari: *artă păpușărească.* [***Păpușar*** + *-esc*].

păpușăríe, păpușării f. **1.** spectacol popular cu păpuși (frecvent prin bîlciuri): *ne-am săturat de păpușerii.* AL.; **2.** (fig.) maimuțăreală, caraghioslîc: *tot ce facem e păpușerie.* REBR.; **3.** (fig.) prefăcătorie, înșelătorie, șarlatanie: *cît are să dureze păpușeria asta?* PETR.; (și: **păpușerie**). [***Păpușă*** + *-ărie*].

păpușeásca f. artic. numele unui dans popular; melodia acestui dans. [***Păpușă*** + *-ească*].

păpușeríe f. v. păpușărie.

păpușí, păpușesc vb. **1.** (înv.; tr.) a găti pe cineva; a împopoțona: *s-o-mbrace, s-o păpușască.* PANN; **2.** (reg.; tr.) a lega foile de tutun în mănunchiuri; a face păpuși. [De la ***păpușă***].

păpușícă, păpușele f. diminutiv al lui păpușă: *la un cap al leagănului atîrnă jucării ... și păpușele.* DELAVR. [***Păpușă*** + *-ică*].

păpușói, păpușoi m. (reg.) **1.** (bot.) porumb (*Zea mays*): *m-am îngropat în țărnă, la rădăcina unui păpușoi.* CR.; **a face pe mortul în păpușoi,** v. **mort; 2.** rodul porumbului (știuleți sau boabe): *hai la culesul popușoiului!* AL.; *oamenii dezbrăcau păpușoii galbeni de pănuși.* SAD. // n. (pl. **păpușoaie**) lan de porumb; porumbiște: *treci ... prin păpușoaie, cobori coasta și iaca și tîrgul.* SAD.; *s-a ascuns în păpușoi;* (și: **popușoi**). [***Păpușă*** + *-oi*].

păpușoíște, păpușoiști f. (reg.) porumbiște: *și ei mi-au plecat prin văi și vîlcele, miriști, păpușoiști.* POP.; (accent. și **păpușóiște**). [***Păpușoi*** + *-iște*].

păr[1], peri m. **1.** pom din familia rozaceelor, cu frunze ovale, cu flori albe sau roz, cultivat pentru fructele lui comestibile; prășad (*Pirus sativa*): *vede un păr frumos și înflorit.* CR.; **2.** lemnul acestui pom: *mobilier de păr sculptat.* [Lat. ***pirus***].

păr[2], peri m. **1.** (fiecare dintre) firele subțiri, cornoase, care cresc pe pielea omului și pe a multor animale; (fiecare dintre) firele care acoperă capul omului: *boi ... porumbi la păr.* CR.; *tata ... avea părul negru.* PR.; **în păr,** cu toții, toți cei de față, prezenți; cu toții: *mitocănimea era ... în păr la galerie.* CAR.; **în doi peri, a)** (despre animale) care are părul din fire amestecate de două culori; sur; (despre oameni) cărunt; (p. ext.) care este între două vîrste: *sărea de rupea pămîntul o muiere-n doi peri.* EM.; **b)** cherchelit, beat; **c)** care este între două stări; nehotărît, nedefinit; echivoc, neclar, confuz: *vorbe în doi peri.* ISP.; *le-am răspuns în doi peri.* GHEȚIE; **din** (sau **de-a**) **fir în** (ori **a**) **păr,** de la un capăt la altul și cu lux de amănunte; foarte amănunțit: *relată totul din fir în păr.* GHEȚIE; **a atîrna de un fir de păr,** a depinde de un lucru foarte mic, de foarte puțin; **a se lua cu mîinile de păr** sau **a-și smulge părul** (ori **perii**) **(din cap),** a nu ști ce să mai facă de supărare: *îi venea să-și smulgă perii din cap.* SL.; **a se lua** (sau **a se prinde**) **de păr cu cineva,** a se lua la bătaie, a se încăiera: *aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr.* REBR.; **a despica** (sau **a tăia**) **firul (de păr) în patru,** a cerceta, a analiza foarte minuțios (și inutil): *despica firul de păr în patru.* ST.; *nu mai aveam timp să despic firul în patru.* PR.; **(nici) un păr (mai mult),** cît de puțin; nimic: *să nu poți cere un păr mai mult.* ALEX.; **n-am păr în cap** (ori **în barbă**) sau **cît păr în cap** sau **ca părul din cap,** în număr foarte mare; foarte mult: *cîte d-iste, n-am citit eu, n-am păr în cap!* CAR.; **a scoate cuiva peri albi,** a pricinui cuiva multe necazuri; a sîcîi, a agasa, a enerva pe cineva: *duceți-vă ... că mi-ați scos peri albi de cînd ați venit.* CR.; **tras de păr,** făcut în așa fel încît să convină; forțat, exagerat; fals: *concluziile sînt cam trase de păr;* **a se da după păr,** a se acomoda împrejurărilor; a se conforma: *toți trebuiră să se dea după păr și să facă pe placul bătrînei.* POP.; **cît păr** (sau **cîți peri**) **în palmă** (ori **pe broască**), nimic; deloc: *am avut minte cît păr pe broască.* SAD.; **a avea păr pe limbă,** a fi prost; a fi lipsit de educație; **a i se ridica (tot) părul în cap** (sau **în vîrful capului**) ori **a i se ridica** (sau **a i se face**) **părul măciucă,** a se îngrozi, a se înspăimînta: *i s-a făcut părul măciucă, l-a ajuns frica.* SOR.; **a-i ieși** (sau **a-i trece**) **cuiva părul prin căciulă,** a face eforturi deosebite, pînă la limita răbdării: *pînă ce cîștigăm francul, ne iese părul prin căciulă.* SAD.; **păr de cîine,** șarlatan, secătură: *ești un hoț, un păr de cîine!* PANN; **2.** (pop.) **peri răi,** fire de gene mai lungi, care irită globul ocular, provocînd dureri; (p. ext.) corp străin intrat în ochi, care provoacă iritarea acestuia: *oi fi avînd și eu peri răi.* ISP.; **3.** păr tăiat sau smuls de pe corpul unor animale, folosit în diverse scopuri: *să-și rupă arcușul cu păr negru.* DELAVR.; **4.** (pop.) lînă (de calitate superioară): *urzeală de păr și bătaie de cînură;* **5.** (p. gener.) denumire dată fibrelor naturale de origine animală; țesătură din aceste fibre: *veșmînt de păr purta.* COR.; *învelitoarea ușoară de păr de cămilă.* SAD.; **6.** (p. anal.) (fiecare dintre) firele scurte, ieșite în afară, dintr-un covor, dintr-o țesătură: *stau toți îngenuncheți pe covor cu perii creți.* POP.; **7.** (la pl.) (fiecare dintre) firele scurte care acoperă frunzele sau tulpinile unor plante; **8.** (fiecare dintre) firele fine, chitinoase, care acoperă (părți din) corpul unor insecte; **9.** (pop.) abces foarte dureros care se face la unghiile degetelor de la mînă; **10.** arc în formă de spirală la ceas; **11.** (compuse) (bot.) **părul-ciutei,** verigar (*Rhamnus cathartica*); **părul-Maicii-Domnului** (sau **Maicii Preciste**), plantă erbacee cu frunze alungite, triunghiulare, crestate adînc, care crește prin păduri și locuri umede și umbroase sau prin crăpăturile stîncilor (*Asplenium adianthum nigrum*); (bot.) **părul-Sfintei-Marii,** torțel (*Cuscuta epithymum* și *europaea*); **părul-fetei-mișele,** plantă criptogamă înrudită cu feriga, folosită ca plantă medicinală și ornamentală (*Adianthum capillus Veneris*); (bot.) **părul-porcului,** barba-ursului, coada-calului (*Equisetum telmateja*); (astr.) **Părul-Berenicei,** numele unei constelații din emisfera boreală. [Lat. ***pilus***].

părángină, părangini f. (bot.; reg.) vițelar (*Anthoxanthum odoratum*); (și: **parangină**). [Et. nec.].

păráș, părași m. (reg.) pescar care înfige parul[1] pentru a fixa lotca atunci cînd se scoate năvodul. [***Par[1]*** + *-aș*].

părăduí, părăduiesc vb. (reg. și fam.) **1.** (refl. și tr.) a (se) risipi, a (se) irosi (bani, avere etc.): *vrea acum să părăduiască și puținul care i-a rămas.* GHEȚIE; **2.** (refl.) a se degrada, a se dărăpăna, a se ruina: *cuibușorul ți-am păzit și nu s-a părăduit.* POP. [Et. nec.].

părăduiálă, părăduieli f. (reg. și fam.) risipă mare: *se face în țară o părăduială nemaipomenită.* [***Părădui*** + *-eală*].

părăduíre, părăduiri f. acțiunea de a (se) părădui și rezultatul ei. [V. ***părădui***].

părăduít, ~ți, părăduită, ~e a. (reg. și fam.) **1.** (despre averi, bani etc.) risipit, irosit; **2.** (despre construcții) dărăpănat, degradat; stricat. [V. ***părădui***].

părăduitór, ~i, părăduitoáre a. și m., f. (reg.) (om) risipitor. [***Părădui*** + *-tor*].

părăgíni, părăginesc vb. (refl.) **1.** a ajunge în stare de paragină, a se distruge din lipsă de îngrijire: *via din ce în ce se părăginea.* ISP.; **2.** (despre construcții) a se ruina, a se dărăpăna; a se degrada. [De la ***paragină***].

părăginíre, părăginiri f. acțiunea de a (se) părăgini și rezultatul ei: *miroase a scăpătare și părăginire.* CAR. [V. ***părăgini***].

părăginít, ~ți, părăginită, ~e a. **1.** lăsat, aflat în stare de paragină; neîngrijit, sălbăticit; necultivat; părăginos: *putea fi o grădină părăginită, dacă te luai după tufele de mălin de pe margini.* GHEȚIE; **2.** ruinat, dărăpănat; degradat: *ajungeau într-o stație părăginită.* SAD. [V. ***părăgini***].

părăginós, ~și, părăginoásă, ~e a. (reg.) părăginit. [***Paragină*** + *-os*].

părălét, (rar) **părăieturi** n. (fam.; col.) bănet. [***Para[4]*** + *-et*].

părălúță, părăluțe f. **1.** diminutiv al lui para[4]: *cată-n pungă, nu-i nemică, nici grițari, nici părălуțe, n-are ce da la drăguțe.* POP.; **2.** ban mărunt; bănuț: *mai avea strînse și părălуțe albe pentru zile negre.* CR.; **3.** (fam.; mai ales la pl.) avere în bani: *avea părălуțe bunicele;* **4.** (bot.) bănuț (*Bellis perennis*); **5.** (reg.; la pl.) rățuște. [***Para[4]*** + *-uță*].

părăsí, părăsesc vb. **1.** (tr.) a lăsa pe cineva singur (plecînd în altă parte); a se despărți de cineva; a abandona: *toți mă părăsesc.* CAR.; *pe mama n-o poți părăsi.* VIERU; **2.** (tr.) a pleca (definitiv) de undeva; a lăsa: *casa ta voi părăsi.* BOL.; *părăsi lașul și acceptă o funcție în minister.* GHEȚIE; **3.** (tr.) a se duce mai încolo, a se îndepărta de ...: *își părăsi o clipă tejgheaua.* REBR.; **4.** (tr.) a lăsa în pace, a nu mai deranja: *această stare n-o părăsi decît după vreo săptămînă.* PR.; **5.** (tr.) a înceta de a mai face ceva; a întrerupe o acțiune, o activitate etc.; a renunța la ...: *a părăsit studiile;* **6.** (tr.) a neglija, a da uitării: *florile s-au veștejit de cînd tu le-ai părăsit.* AL.; **7.** (înv. și pop.; tr. și refl.) a (se) lăsa, a (se) lepăda de ...; a se dezbăra: *nu se părăsea de rele.* PANN. [Din gr. biz. ***pareáso*** (viit. lui *paréo*); cf. sl. ***parasiti***].

părăsíre, părăsiri f. **1.** acțiunea de a părăsi și rezultatul ei: *părăsirea domiciliului; părăsirea studiilor;* **2.** stare a persoanei, a locului etc. părăsit; (p. ext.) singurătate, izolare: *una din case ... cu aer de părăsire ... fusese prăvălie.* CĂL.; **în părăsire,** abandonat, părăsit; în ruină: *rămîi în părăsire Despot, cu-ai tăi străini.* AL. [V. ***părăsí***].

părăsít, ~ți, părăsită, ~e a. **1.** lăsat singur, abandonat: *mă văd părăsit.* AL.; **2.** rămas nelocuit, nepopulat: *oraș părăsit;* **3.** neîngrijit, ajuns în stare de paragină, de ruină: *vede o fîntînă ... părăsită.* CR.; **4.** care nu mai este folosit: *colo cenușa sură în părăsita vatră.* EM. // f. (compus; bot.; reg.) **părăsita-găinilor,** păpădie (*Taraxacum officinale*). [V. ***părăsí***].

părăsitúră, părăsituri f. (pop.) **1.** ou de găină mic (și cu coaja moale); **2.** epitet pentru un copil degenerat, mic, sfrijit. [***Părăsi*** + *-tură*].

părășín m. v. parasin.

părculéț, părculețe n. diminutiv al lui parc; părculeț: *în părculețul din fața Institutului ..., descoperi o bancă mai ferită.* GHEȚIE. [***Parc*** + *-uleț*].

părcușór, părcușoare n. părculeț: *statuia ... trona ... în mijlocul părcușorului cu arbori desfrunziți.* CĂRT. [***Parc*** + *-ușor*].

păreá, par vb. **1.** (intr. și refl.) a da impresia, a crea iluzia; a avea aerul, aparența de ...: *această margine de lume pare o încercare a omului de a reconstitui raiul primitiv.* SĂD.; *preferă să pară prost.* PR.; (impers.) *pare că îl văd!* GAL.; **a-i părea cuiva bine,** a se bucura: *îi părea bine că merg în drumul lui.* VLAH.; **a-i părea cuiva rău,** a regreta: *mai tîrziu o să vă pară rău.* EL.; **pare că,** parcă[1]: *ochii lui albaștri străluceau pare că de putere și energie.* EM.; **pe cît se pare,** pe cît se înțelege, după cum se vede: *nu ești tu chiar așa de prost pe cît se pare.* SAD.; **2.** (tr.) a avea impresia, a-și închipui; a crede: *astă-seară mi s-a părut că mă ocolești.* GHEȚIE; *îmi părea că zbor;* **3.** (refl.) a-și forma o părere; a socoti, a aprecia, a considera; a găsi: *ei, stăpîne, cum ți se pare?* CR.; *nu-mi pare vinovat;* **4.** (refl.) a se înșela; a i se năzări: *nu vine, ți s-o părut.* CAR.; (și: (rar) **pare**). [Lat. ***parere***].

păréche f. v. pereche.

părélnic, ~ci, părelnică, ~ce a. aparent; înşelător, iluzoriu: *prepusurile lui erau părelnice.* NEGR.; *somnul* [e] *o moarte ... străbătută de imagini părelnice.* GHEŢIE. [***Părea*** + *-elnic*].

părére, păreri f. **1.** (înv.) fel în care se prezintă sau dă impresia că se prezintă ceva sau cineva; înfăţişare, aparenţă: *nu să putea sătura de bună părere a curţilor.* DOS.; **la părere,** în aparenţă, la prima vedere: *Despot e la părere zburdalnic şi uşor, dar are minte coaptă şi ochi pătrunzător.* AL.; **2.** convingere neîntemeiată, impresie care nu corespunde realităţii sau logicii faptelor; amăgire; iluzie, închipuire: *a căzut pe lucruri rouă sau e numai o părere?* BL.; **într-o părere,** într-o doară, la întîmplare; oarecum, cît pot: *mă şi feream eu într-o părere.* CR.; **3.** (concr.) arătare, nălucă, vedenie; fantomă: *căprioara ... zboară, piere ca un vis, ca o părere.* POP; **4.** ceea ce gîndeşte, crede, afirmă, susţine cineva; opinie, punct de vedere; idee, concepţie: *părerile politice din vremea aceasta ... sînt absurde.* CĂL.; *părerile originale se întîlneau pe fiecare pagină.* GHEŢIE; **a fi de părere** sau **a-şi da cu părerea,** a crede, a considera: *toţi sînt de părere că decizia este dreaptă.* CAR.; **a fi de aceeaşi părere cu cineva,** a avea aceeaşi opinie, a fi de acord cu cineva: *e totdeauna de părerea ta.* VLAH.; **părere de bine,** bucurie, mulţumire: *mi se cuvenea oarecare întîietate la împărţeala părerilor de bine.* SL.; **părere de rău,** mîhnire, regret: *ce noimă ar fi avut să împing părerea de rău cuvenită pînă la a plînge?* M.I.CAR. [V. ***părea***].

părése f. pl. v. **păresimi.**

păresimi f. pl. (înv. şi pop.) postul Paştilor; perioadă de timp (şase săptămîni) cît durează acest post; postul mare: *cele şapte săptămîni de păresimi.* DOS.; *nu poate lipsi mart din păresimi.* POP.; (şi: **părese**). [Lat. ***quadragesima***].

păresimiér, păresimiere n. (rar) carte bisericească care conţine slujba păresimilor: *Paresimier de A. Pann (1847);* (şi: **paresimier**). [***Păresimi*** + *-ar*].

păretár, păretare n. **1.** covor mic cu dungi sau alesături, bucată de pînză brodată etc., care se pune pe perete, în casele ţărăneşti, în scop decorativ; **2.** scîndură lungă, fixată de-a lungul pereţilor caselor ţărăneşti, pentru a nu se atinge de perete cel care stă pe laviţă; **3.** poliţă fixată pe un perete; **4.** fiecare dintre stîlpii care susţin streaşina casei. [***Părete*** + *-ar* sau lat. ***parietarius***].

păréte m. v. **perete.**

părínte, părinţi m. **1.** (la pl.) tata şi mama, în raport cu copiii: *părinţii lor ... au pus mînă de la mînă să-şi dea copiii la carte.* PR.; **sărac de părinţi,** orfan; **2.** (cu o nuanţă de solemnitate) tată: *la moartea părintelui ei ..., Ruxandra rămăsese în fragedă vrîstă.* NEGR.; *să trăieşti, cucoane, şi să-ţi trăiască părintele.* REBR.; **3.** (la pl.) strămoşi, străbuni: *ce mi-i lăsară din bătrîni, părinţii din părinţi.* EM. **4.** Dumnezeu (considerat ca întemeietor al lumii şi ocrotitor al oamenilor): [î]*ş deade sufletul său în mîinile nevăzutului Părinte.* COR.; *de greul negrei veşnicii, Părinte, mă dezleagă.* EM.; **5.** (bis.) preot, călugăr: *lasă grija sfinţilor în seama părinţilor.* EM.; *părintele se înapoie în altar, iar credincioşii se aşezară.* GHEŢIE; **(Prea) Sfîntul părinte,** papa: *soliile Măriei sale la Prea Sfîntul Părinte de la Roma ... nu i-au adus decît vorbe de îmbărbătare.* SAD.; **Sfinţii părinţi** sau **Părinţii Bisericii,** sfinţii învăţaţi ai bisericii creştine, care pe baza scripturilor şi a tradiţiei au elaborat ansamblul doctrinelor creştinismului: *izvoarele lui Maior trebuie căutate îndeosebi în scrierile Sfinţilor părinţi din perioada sinodurilor ecumenice.* BL.; **6.** (fig.) fondator, iniţiator, creator al unei ştiinţe, al unei mişcări culturale etc.: *Herodot e părintele istoriei;* **7.** (fig.) îndrumător, protector spiritual: *să-i fii Măria ta sprijin şi părinte.* OD.; **părinţii conscripşi,** senatorii în Roma antică. [Lat. ***parens, -tis***].

párintésc, ~şti, părinteáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine părinţilor sau părintelui, referitor la părinţi sau la părinte, care vine de la părinţi sau de la părinte; (p. ext.) iubitor (ca un părinte); patern: *pentru a mă muta iar din casa părintească aveam nevoie de bani.* PR.; *cînd m-am născut, pe frunte eu aveam coroană-mpărătească: a mamei mînă părintească.* VIERU; **2.** care aparţine strămoşilor, referitor la strămoşi: *limba acea părinteaască.* ALEX.; *aduceţi cu voi şi blăstămurile părinţeşti.* CR.; (şi: (înv. şi pop.) **părinţesc**). [***Părinte*** + *-esc*].

părintéşte adv. ca un părinte; (p. ext.) cu dragoste, cu afecţiune părintească: *te povăţuiesc părinteşte.* CAR. [***Părinte*** + *-eşte*].

părinţél, părinţei m. (fam.) diminutiv al lui părinte: *mai trage-i, părinţele, o liturghie.* DELAVR. [***Părinte*** + *-el*].

părinţénie, părinţenii f. (rar) părinţie. [***Părinte*** + *-enie*].

părinţésc a. v. părintesc.

părinţíe, părinţii f. **1.** (rar) calitatea de tată, de părinte; părinţenie; **cu părinţie,** părinteşte: *Jupîn Dumitrache (cu părinţie): – ei! nu te ruşina.* CAR.; **2.** (înv. şi reg.) bucată de pămînt moştenită; (p. ext.) patrie. [***Părinte*** + *-ie*].

părînd[1]**, părîngi** m. (reg.) numele a două plante erbacee din familia gramineelor: **a)** mei (*Panicum miliaceum*); **b)** dughie (*Setaria italica*): *parîngu-şi toarce din pămîntul umed tulpini subţiri şi-nalte.* VLAH.; (şi: **parinc**). [Lat. ***panicum***].

părînd[2] m. v. **părîngă.**

părînga, părîngi f. (înv. şi reg.) **1.** prăjină; (spec.) prăjină, bară cu care două persoane transportă o greutate, sprijinind capetele prăjinii pe umeri: *steagul, de mînză codalbă o piele le era de un părîng aninată.* B.-DEL.; **a duce** (sau **a purta, a căra etc.) în părîngă** sau **de-a părînga,** a duce (sau a purta, a căra etc.) pe umerii a două (sau unei singure) persoane, cu ajutorul unei prăjini: *doi cazaci ... duceau în parîngă o desagă.* VLAH.; **2.** pîrghie; rangă; (şi: **părîng**). [Lat. ***phalangae***].

párós, ~şi, păroásă, ~e a. **1.** acoperit cu mult păr[2]: *faţa sa păroasă şi posomorîtă.* OD.; **2.** acoperit cu un strat pufos format din capetele firelor ieşite în afară; lăţos, flocos: *postav de casă, greu şi păros.* CĂL.; **3.** (despre insecte, omizi etc.) acoperit cu peri; **4.** (despre plante, frunze etc.) acoperit cu filamente fine, de origine epidermică. [***Păr***[2] + *-os*].

părpălác n. v. pîrpălac.

părpălí vb. v. pîrpăli.

părpăr m. v. perper.

părpăriţă f. v. pîrpăriţă.

părpián m. v. parpian.

părtáş, ~i, părtaşă, ~e m., f. **1.** persoană care primeşte o parte dintr-un bun material sau care stăpîneşte ori foloseşte ceva împreună cu altul sau cu alţii: *era părtaş la toate, şi la pagubă şi la cîştig.* CR.; **2.** persoană care ia parte la o acţiune, la o activitate comună; participant: *ai luptelor cumplite părtaşi ei vor mai fi.* ALEX.; **3.** coparticipant la o acţiune reprobabilă; complice: [îl] *făcu părtaş ... la a sa răzbunare.* OD.; **4.** partizan, adept: *a fost ... părtaş al ideilor nouă.* SAD.; **5.** confident: *gîndului vostru mă faceţi părtaş.* GOGA; **6.** persoană care se bucură (împreună cu alţii) de un bun spiritual sau care împărtăşeşte cu alţii aceleaşi trăiri sufleteşti: *un zeu mă face părtaşă divinităţii sale!* NEGR.; *părtaş ... la această tristeţe.* GAL. [***Parte*** + *-aş*].

părticeá (~ícă), părticele f. diminutiv al lui parte: *orice adevăr ştiinţific era un tot brut a unor părticele de viaţă.* DELAVR.; *gîndul că e o părticică a lumii îl însenina.* GHEŢIE. [***Parte*** + *-icea (-icică)*].

părtăşíe, părtăşii f. (înv.) **1.** faptul de a fi părtaş cu cineva; situaţie în care se află părtaşul: *să nu avem părtăşie cu diavolul.* ANTIM; **2.** părtinire: *nu dreptate cu părtăşie; eu vreau să ne judece divanul şi domnul după urice.* SAD. [***Părtaş*** + *-ie*].

părtiní, părtinesc vb. (tr.) **1.** a avantaja pe cineva, a ţine partea cuiva în dauna altuia; a favoriza: *Titu ... părtinise pe preotul Belciug.* REBR.; *arbitrul i-a părtinit pe stelişti;* **2.** a crea cuiva situaţii, condiţii deosebite, avantajoase (faţă de ale altora): *era dintre acele femei părtinite de fire, ce rămîn cu inima caldă pînă la bătrîneţe.* ZAMF.; *soarta l-a părtinit.* [De la ***parte***].

părtiníre, părtiniri f. **1.** faptul de a părtini; favorizare: *la mine părtinire nu este.* ISP.; **fără părtinire,** în mod obiectiv; imparţial; **2.** ocrotire, protejare; răsfăţare: *părtinirea soartei.* OD. [V. ***părtini***].

părtinitór, ~i, părtinitoáre a. **1.** care părtineşte, protejează pe cineva în dauna altuia: *s-au numit comisii părtinitoare.* GHEŢIE; *un judecător nu trebuie să fie niciodată părtinitor;* (subst.) *nu i se acordă nici înmormîntarea bisericească, pentru că fusese părtinitorul de căpetenie al uniunii.* EM.; **2.** favorabil, prielnic; părtinos: *natura i-a fost părtinitoare.* BOL. [***Părtini*** + *-tor*].

părtinós, ~şi, părtinoásă, ~e a. (rar) părtinitor; favorabil: *soarta ta fu părtinoasă.* [***Părtini*** + *-os*].

părui[1]**, păruiesc** vb. **1.** (fam.; tr. şi refl. recipr.) a (se) bate trăgînd(u-se) de păr; a(-şi) smulge păr unul altuia; (p. gener.) a (se) bate, a se încăiera: *ajunseră să se păruiască şi să se ciomăgească.* ST.; **2.** (tr.) a îndepărta părul de pe pieile crude; a depila. [***Păr***[2] + *-ui*].

păruí[2]**, păruiesc** vb. (pop.; tr.) a bate pari[1] pentru a împrejmui, pentru a delimita un teren. [***Par***[1] + *-ui*].

păruiálă[1]**, păruieli** f. (fam.) acţiunea de a (se) păruí; (bătaia prin) tragere de păr[2]; (p. gener.) bătaie; încăierare: *se ducea veselă să-ncaseze păruiala.* SOR.; *ceartă fără păruială n-are haz.* [***Păruí***[1] + *-eală*].

păruiálă[2]**, păruieli** f. (pop.) **1.** acţiunea de a păruí[2]; **2.** (concr.) totalitatea parilor[2] bătuţi orizontal între stîlpi, la distanţe de aproximativ 30-40 de centimetri unii de alţii, pentru a susţine vălătucii la casele de lut. [***Păruí***[2] + *-eală*].

păruít n. faptul de a păruí[1] (părul de pe pieile crude). [V. ***păruí***[1]].

părút, ~ţi, părută, ~e a. (înv. şi reg.) aparent, închipuit; înşelător: *pierdere de simţ părută.* EM.; *supunerea aceasta poate era părută.* SAD. [V. ***părea***].

părúţ, păruţi m. (reg.) perişor: *mîndrul meu ... cu păruţ mîndru şi creţ.* POP. [***Păr***[2] + *-uţ*].

păs, păsuri n. **1.** (reg.) greutate (piatră) cu care se apasă brînza în putină, varza pusă la murat etc.; **2.** supărare, necaz; suferinţă, durere, apăsare sufletească; impas: *fiecare îşi ştie păsul său.* PANN; [î]*şi strigă în gura mare păsurile.* GHEŢIE; **fără păs,** nepăsător, indiferent; fără grijă, fără teamă: *peste dînşii să trec falnic, fără păs.* EM. [Lat. ***pensum***].

păsá[1], pers. 3 **pásă** vb. (intr.) **1.** (înv. şi pop.) a cîntări sau a atîrna greu, a apăsa greu peste ceva; (unipers.) a simţi greutatea unui lucru sau a unei situaţii; a-i pricinui cuiva neplăceri: *vine Jiţa smedioară, pasă-i capul de parale, urechiuşi de cerceluşi.* POP.; **2.** (unipers.) a simţi nelinişte, grijă; a se îngrijora; a avea teamă de ..., a se sinchisi: *Baciu ştia că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa.* REBR.; *puţin îmi pasă!* [Lat. ***pensare***].

păsá[2], pers.3 **pásă** vb. (intr.) **1.** (înv. şi reg.; numai la impers.) du-te, duceţi-vă: *pasă cu Dumnezeu, fiica mea!* ISP; **2.** (pop. şi fam.; cu valoare de îndemn sau de avertisment) încearcă, îndrăzneşte: *mai pasă atunci de dă ochi cu mătuşa Mărioara.* CR. [Lat. **passare*].

pásáre f. (pop.) faptul de a-i păsa[1] cuiva de ceva; grijă, preocupare; îngrijorare, teamă: *neavînd teamă nici păsare.* NEGR.; *tu să n-ai nici o păsare.* POP.; **fără (de) păsare,** nepăsător, indiferent: *merg eu acum fără păsare prin păpuşoi.* CR. [V. ***păsa***[1]].

pását n. **1.** seminţe de mei decorticate şi, de obicei, pisate; (p. ext.) boabe de porumb sau de alte cereale pisate sau măcinate mare: *se suie iute în pod şi scoboară ... vreo două dimerlii de păsat.* CR.; **2.** (bot.; reg.) mei (*Panicum miliaceum*); **3.** mîncare preparată din seminţe pisate de mei fierte, care se mănîncă cu lapte, cu unt, cu brînză: *cine s-a fript cu păsatul suflă şi în piftie.* Z.; **a-i curge** (sau **a-i cădea**) **cuiva lapte(le) în păsat,** a-i merge bine, a izbuti în toate: *lui Barbu-i curgea laptele-n pasat şi galbinii în cobză.* AL.; **a fi lapte cu păsat** sau **a fi păsat dulce,** a fi lucru bun, plăcut, folositor: *faptele smintite ale neprietinilor noştri sînt pentru noi pasat dulce.* SAD. [Lat. ***pinsatum***].

păsărár, păsărari m. **1.** vînzător sau crescător de păsări; vînător de păsări: *păsărari înzorzonaţi cu şoimul pe mînă.* OD.; **2.** specie de uliu de mărimea unui porumbel, cu spatele cenuşiu, cu dungi brune întunecate (*Accipiter nisus*). [***Păsăre*** + *-ar*].

păsărărie, păsărării f. (înv.; rar) crescătorie sau prăvălie de păsări: *un şir de magazii: ... o pescărie, o păsărărie şi vînătorie de cea mai mare curăţenie.* GHICA. [***Păsăre*** + *-ărie*].

păsărél, păsărei m. (înv. şi reg.) **1.** bărbătuş (mic) de vrabie; (p. gener.) bărbătuş (mic) de pasăre: *va vîna vreun păsărel.* PANN; **2.** (eufemistic) organ genital bărbătesc. [***Păsăre*** + *-el*].

păsărésc, ~şti, păsăreáscă, ~eşti a. **1.** (rar) care aparţine păsărilor, referitor la păsări: *neamul păsăresc;* **2.** (ca determinant pe lîngă nume de plante sau de păsări, indică specii ale acestora) *strugure păsăresc, cireşe păsăreşti; uliu păsăresc;* **3. limbă păsărească, a)** fel de a vorbi greu de înţeles: *aude o limbă păsărească.* AL.; *mass-media contribuie ... la această păsărească limbă a timpului nostru.* D.; **b)** (şi f.) grai argotic şcolăresc, constînd în ruperea cuvintelor în grupuri de sunete, între care se intercalează anumite silabe (ex. măpă dupuc lapa şcopoalăpă „mă duc la şcoală"). [***Păsăre*** + *-esc*].

păsăréşte adv. **1.** ca păsările, în felul păsărilor: *cîntă cucu păsăreşte.* POP; *fuge păsăreşte;* **2. a vorbi** (sau **a zice, a grăi etc.**) **păsăreşte,** a vorbi (intenţionat) într-un fel greu de înţeles; a spune ceva fără înţeles: *cei de la bucoavnă rîvneau la dînşii cum vorbeau păsăreşte.* GHICA. [***Păsăre*** + *-eşte*].

păsărét n. mulţime de păsări; păsărime: *s-a-mpuţinat lumea, şi ce de mai păsăret?!* SOR. [***Păsăre*** + *-et*].

păsărícă (~eá), păsărele f. **1.** diminutiv al lui pasăre; păsăruică: *vînătoru-ntinde-n crîng la păsărele laţul.* EM.; *vine o păsărică ... şi ciuguleşte.* PR.; **a avea (o) păsărică** (sau **păsărele**) **(la cap),** a fi trăsnit, excentric; a fi nebun; **2.** (reg.) vrabie (*Passer domesticus*); **3.** (eufemistic) organ genital (mai ales la fetiţe). [***Păsăre*** + *-ică (-ea)*].

păsăríme f. mulţime de păsări, stol de păsări; (spec.) (mulţime de) păsări de casă; păsăret: *bătătura nu mai încăpea de vite, păsărime şi lighioi.* DELAVR. [***Păsăre*** + *-ime*].

păsăróI, păsăroi m. 1. augmentativ al lui pasăre; **2.** bărbăţuşul unei păsări; (spec.) vrăbioi. [***Păsăre*** + *-oi*].

păsărúică, păsăruici f. păsărică: *de-ai fi-n codru-o păsăruică, după glas afla-te-aş, muică.* VIERU. [***Păsăre*** + *-uică*].

păscáre, păscări f. (pop.) **1.** păscut; păşune; **2.** atribuţia celui care trebuie să servească mîngea celor de la bătaie, la oină. [V. ***paşte***].

păscălíe f. v. pascalie.

păscătór, ~i, păscătoáre a. (rar) care paşte: *ca turmă păscătoare.* COŞB. // f. (pop.) păşune. [***Paşte*** + *-ătoare*].

păscút, păscuturi n. acţiunea de a paşte; păşunat; păşune: *nici de păscut gîştele nu eşti bun.* CR.; *vede de vite seara, cînd se întorc de la păscut.* ISP. [V. ***paşte***].

păscúţă, păscuţe şi (reg.) **păscuţi** f. **1.** diminutiv al lui pască; **2.** (bot.; reg.) bănuţ (*Bellis perennis*); **3.** (bot.; reg.) păştiţă (*Anemone nemorosa*): *pe coasta muntelui ... am găsit ... cele dintăi păscuţi albe.* SAD. [***Pască*** + *-uţă*].

păstáie, păstăi f. **1.** fruct uscat dehiscent, format din două valve, în care sînt închise seminţele leguminoaselor; (spec.) fruct verde, de acest tip, al unor specii de fasole: *o păstaie de sulcină a făcut explozie.* TOP; **2.** mîncare preparată din aceste fructe verzi: *în scăfiţe de lemn* [erau] *... păstăi de fasole şi usturoi pisat.* SAD. [Cuv. autoht.; cf. alb. ***pistaë***].

păstăioáră, păstăioare f. **1.** diminutiv al lui păstaie; **2.** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu flori albe şi cu fructul în formă de păstaie; punguliţă (*Thlaspi perfoliatum*). [***Păstaie*** + *-ioară*].

păstăiós, ~şi, păstăioásă, ~e a. (rar) care are fructul ca o păstaie; (p. ext.) cu păstăi multe: *fasole păstăioasă.* [***Păstaie*** + *-os*].

păstărí, păstăresc vb. (reg.; tr.) a culege păstăile de pe tufele de fasole, mazăre, bob etc. [***Păstaie*** + *-ări*].

păstărnác m. v. păstîrnac.

păstîrnác, păstîrnaci m. plantă leguminoasă, bienală din familia umbeliferelor, cultivată pentru rădăcina ei pivotantă, cărnoasă, bogată în substanţe nutritive (*Pastinaca sativa hortensis*): *dă-i cu morcovi, dă-i cu gulii, dă-i cu păstîrnac, dă-i cu ţelină, pînă ne umflăm cu vitamine!* PR.; (şi: (reg.) **păstărnac**). [Din magh. ***paszternák,*** germ. ***Pasternak,*** sb. ***pastrnak***].

păstór, păstori m. **1.** persoană care duce oile (vitele) la păscut şi le îngrijeşte; cioban, păcurar: *i-am rînduit păstori la oi.* AL.; (compus; astr.; pop.) **păstorul-cu-oile,** cloşca-cu-pui; **2.** (fig.) preot; (p. ext.) conducător, îndrumător spiritual: *bunul păstor se silea a-i îndrepta.* NEGR.; *păstorii noştri duhovniceşti din dreapta Dunării au fost cei mai credincioşi.* MAT. [Lat. ***pastor***].

păstoráş, păstoraşi m. (rar) păstorel: *trecea păstoraşul împărat, doinind.* EM. [***Păstor*** + *-aş*].

păstoréI, păstorei m. diminutiv al lui păstor; păstoraş. [***Păstor*** + *-el*].

păstorésc, ~şti, păstoreáscă, ~eşti a. **1.** care aparţine păstorilor, referitor la păstori sau la viaţa de păstor; pastoral: *prin viaţa sa păstorească, se dedă cu cele mai aspre osteneli.* OD.; **2.** (fig.) de dragoste, idilic: *orele cari-n amor se numesc păstoreşti.* EM.; **3.** (fig.) preoţesc: *meşteşugul cuvintelor păstoreşti.* COR.; *îl auzi uneori ..., sătul de sarcina păstorească, oftînd.* ARG. [***Păstor*** + *-esc*].

păstorí, păstoresc vb. **1.** (tr. şi intr.) a duce la păşune şi a păzi oile sau vitele; a se ocupa cu păstoritul: *păstorind pe plaiuri şi în văi.* SAD.; **2.** (fig.; tr. şi intr.) a conduce instituţii bisericeşti; a îndruma pe credincioşi: *potrivit dogmelor bisericii, Simion a putut să păstorească în satul lui.* GHEŢIE. [De la ***păstor***].

păstoríe, păstorii f. **1.** păstorit: *îşi petrecu viaţa cu ... păstoria.* NEGR.; **2.** (fig.) conducere, îndrumare religioasă; funcţie, demnitate de conducător bisericesc; exercitarea acestei funcţii: *păstoria mitropolitului Petru Movilă.* OD. [***Păstor*** + *-ie*].

păstoríre, păstoriri f. (rar) acţiunea de a păstori şi rezultatul ei; păstorie, păstorit. [V. ***păstori***].

păstorít n. ocupaţia păstorului; creşterea oilor sau a vitelor; păstorie: *românii s-au ocupat cu păstoritul.* [V. ***păstori***].

păstoríţă, păstoriţe f. ciobăniţă: *iedul ... trece lîngă păstoriţe.* NEGR. [***Păstor*** + *-iţă*].

pástos, ~şi, păstoásă, ~e a. care are aspectul şi consistenţa unei paste: *materie păstoasă.* [***Pastă*** + *-os*].

păstră, păstrez vb. **1.** (tr.) a ţine ceva la loc sigur şi în stare bună, păzind cu grijă: *ţine această cămeşe şi o păstrează bine.* ISP; *a-şi păstra sănătatea;* **2.** (tr.) a conserva alimente, ferindu-le de alterare: *carnea se păstrează în vase bine închise;* **3.** (tr.) a respecta legi, norme de conduită, angajamente etc.; a nu încălca: *nu-şi păstrase cuvîntul jurat.* SAD.; **4.** (tr.) a pune ceva deoparte (pentru altă dată, pentru altă ocazie); a nu risipi: *păstrează bani albi pentru zile negre.* Z.; **5.** (tr.) a nu lăsa să se piardă; a face să dureze; a menţine: *limba română păstrează ... energia limbii latine.* HEL.; *voim a păstra şi ţara, şi libertăţile, şi avutul, şi aptitudinile poporului românesc.* EM.; **a păstra tăcere(a),** a tăcea; a nu se destăinui: *iubind în taină, am păstrat tăcere.* EM.; **a-şi păstra calmul** (sau **cumpătul, sîngele rece**), a rămîne calm: *ne-am păstrat sîngele rece.* ST.; **a păstra amintirea cuiva** sau **a ceva** ori **a păstra pe cineva** sau **ceva în amintire** (sau **în inimă, în suflet etc.**), a nu uita niciodată pe cineva sau ceva (dispărut): *a păstrat amintirea glorioasă a familiei.* CĂL.; *păstram în amintire cuvintele ei din prima noastră noapte de dragoste.* PR.; **a păstra un moment** (sau **un minut**) **de reculegere,** a omagia, într-o adunare, memoria unei persoane dispărute, prin ridicarea participanţilor în picioare, în deplină tăcere, de obicei un minut: *a cerut studenţilor ... să păstreze un minut de reculegere.* PR.; **6.** (tr.) a nutri, a întreţine un sentiment (ostil): *adversarii i-au păstrat o ură neştiută.* CĂL.; *îi păstra o vie antipatie, absolut nejustificată.* GHEŢIE; **7.** (tr.) a ţine ocupat; a rezerva: *ţi-am păstrat un loc;* **8.** (tr.) a reţine, a opri: *chelner, păstrează restul!* **9.** (refl.) a rămîne neschimbat, a se menţine, a dăinui: *duhul nesupunerii faţă de împărăţie se păstra viu în Ardeal.* GHEŢIE; **10.** (refl.) a se cruţa, a se menaja: *nu mai munci atît! păstrează-te!;* **11.** (tr.) a nu divulga; a nu destăinui: *să jurăm ... taina s-o păstrăm.* AL. [Din bulg. ***pastrja***].

păstráre f. **1.** acţiunea de a păstra şi rezultatul ei; conservare: *smaragde ce se află în păstrarea vărului meu.* SAD.; **la** (sau **în, spre**) **păstrare, a)** la loc sigur, la adăpost; sub pază: *l-ar fi pus în podul bisericii spre păstrare.* CR.; **b)** (fam.; iron.) la închisoare: *o să fie în altă parte, la păstrare.* CAR.; **2.** menţinere; perpetuare: *păstrarea şi mărirea neamului lor.* EM. [V. ***păstra***].

păstrát n. faptul de a păstra: *cu gîndul pironit numai la păstratul şi sporitul banilor.* GANE. [V. ***păstra***].

păstrăg m. v. păstrăv.

păstrătór, ~i, păstrătoáre a. **1.** care păstrează ceva în bună stare: *o urnă funerară păstrătoare de cenuşi.* OD.; **2.** (adesea subst.) care ţine ceva la sine sau pentru sine; care are deosebită grijă de un bun, care nu pierde, care nu strică; care nu risipeşte; econom: *era păstrătoarea cheilor.* ISP; *să fie averea pe numele femeii, că e mai păstrătoare.* PETR. // m., f. **1.** persoană sau colectivitate care respectă, care nu se abate de la legi, tradiţii etc.: *ţărănimea română ... păstrătoarea şi reprezentanta românismului.* IBR.; **2.** persoană care ştie să păstreze un secret: *un păstrător de taine.* TEODOR. [***Păstra*** + *-tor*].

păstrăv, păstrăvi m. **1.** peşte din familia salmonidelor, care trăieşte în apele de munte, cu solzii mici, cu pete negre şi roşii pe spatele verde-măsliniu, cu gura mare, cu dinţi puternici, foarte apreciat pentru carnea lui gustoasă (*Salmo trutta fario*): *aceste ape limpezi în care joacă păstrăvul ... vin din depărtări.* SAD.; **păstrăv-american** (sau **curcubeu, irideu, semănat**), specie de păstrăv, de culoare albastră, originar din America de Nord, crescut la noi în pepiniere piscicole (*Salmo trutta iridea*); **păstrăv de mare,** specie de lostriţă, cu numeroase puncte şi pete portocalii pe spate, care trăieşte în mare (*Salmo trutta labrax*); **2.** carnea prăjită, afumată etc. a acestui peşte: *vameşul ne ospătează cu păstrăvi proaspeţi.* VLAH.; *păstrăvii fripţi cu pesmet.* PETR.; **3.** (şi **burete păstrăv**) ciupercă comestibilă, în formă de scoică, de culoare cenuşie-negricioasă, care creşte pe trunchiul arborilor, producînd un putregai alb al lemnului (*Pleurotus ostreatus*); **doar n-am mîncat păstrăvi!,** doar nu-s nebun!; **4. păstrăv de nuc,** ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, galbenă-roşiatică, în formă de evantai, care creşte pe trunchiul nucilor, fagilor şi ulmilor (*Polyporus squamosus*); (şi: (reg.) **păstrăg**). [Din bulg. ***păstărva***].

păstrăvár, păstrăvari m. pescar specializat în prinderea păstrăvilor. [***Păstrăv*** + *-ar*].

păstrăvărie, păstrăvării f. crescătorie de păstrăvi. [***Păstrăv*** + *-ărie*].

păstrăviór, păstrăviori m. diminutiv al lui păstrăv. [***Păstrăv*** + *-ior*].

păstru s. 1. (înv. şi reg.) păstrare; economisire; cumpătare: *la păstru firea să-şi deprinză.* PANN; **cu păstru,** cu măsură, cu economie; cumpătat: *ştie a trăi cu păstru.* PANN; **2.** (fam.) închisoare: *să ne scuzaţi pentru că vă ţinem la păstru de aproape două săptămîni.* ST.; **3.** (înv. şi pop.) persoană, colectivitate care păstrează ceva, care face să dăinuiască: *poporul, vorbitorul ... şi păstrul limbii.* EM. [De la ***păstra***].

păstrugárniţă, păstrugarniţe f. plasă specială formată din două reţele, dintre care una mai deasă, folosită la pescuitul păstrugii şi al cegii. [***Păstrugă*** + *-arniţă*].

păstrúgă, păstrugi f. **1.** peşte de mare, din familia acipenseridelor, înrudit cu cega, avînd corpul alungit, subţire, cu botul lung şi turtit, cu pielea pestriţă pe spate, apreciat pentru carnea lui foarte gustoasă (*Acipenser stellatus*); **2.** carnea (preparată a) acestui peşte: *nu vă putem pune dinaainte decît morun, nisetru şi păstrugă.* SAD. [Din sb. ***pastruga***].

păstúră[1], păsturi f. **1.** polen prelucrat şi depozitat de albine în celula fagurilor, care serveşte, alături de miere, ca hrană albinelor şi puietului; **2.** propolis. [Lat. ***pastura***].

păstúră[2], păsturi f. (reg.) şervet, ştergar cu care se înve1esc alimentele (la cîmp); merindare; **2.** catrinţă, fotă. [Et. nec.].

păsuí[1], păsuiesc vb. (tr.) a da cuiva răgazul necesar să facă ceva; a îngădui să întîrzie achitarea unei obligaţii (băneşti): *am putea să-l păsuim cu şase luni*. GHEŢIE. [***Pas[1]*** + *-ui*].

păsuí[2], păsuiesc vb. (tr.) a ajusta o piesă, o parte a unui ansamblu ca să se poată îmbina cu altă piesă. [Din germ. ***passen***].

păsuiálă, păsuieli f. păsuire; răgaz, amînare. [***Păsui[1]*** + *-eală*].

păsuíre[1], păsuiri f. acţiunea de a păsui[1] şi rezultatul ei; răgaz acordat cuiva sau solicitat de cineva pentru îndeplinirea unei obligaţii (băneşti); amînare; păsuială: *îi trebuie banii şi nu poate să-i acorde păsuire*. GHEŢIE. [V. ***păsui[1]***].

păsuíre[2], păsuiri f. (tehn.) acţiunea de a păsui[2] şi rezultatul ei: *păsuirea ventilelor*. [V. ***păsui[2]***].

păsuít, ~ţi, păsuită, ~e a. (tehn.; despre piese, părţi ale unui ansamblu etc.) ajustat, potrivit, pentru a se îmbina, fixa bine. [V. ***păsui[2]***].

păşén a. v. pîşin.

păşí, păşesc vb. **1.** (intr.) a face unul sau mai mulţi paşi[1]; a înainta pas cu pas, a se deplasa pe jos; a merge, a călca: *păşeau voinicește şi vorbeau tare*. REBR.; *copilul păşea în urma lui*; **2.** (intr.; adesea fig.) a înainta, a avansa, a progresa: *astfel păşea ceata nainte*. OD.; *cine se urcă în onorurile şi bunurile vieţii văzute păşeşte spre moarte*. STĂNIL.; **3.** (intr.) a intra, a pătrunde undeva: *tu auzi păşind în tindă – e iubitul care vine*. EM.; **4.** (fig.; intr.) a se apropia de (sau a atinge) o anumită vîrstă, o anumită etapă a vieţii sau a civilizaţiei: *încă n-am păşit în vîrsta bătrîneţii*. SAD.; *am păşit în epoca informaţională*; **5.** (intr.) a ieşi: *nici afară n-oi păşi*. POP.; **6.** (intr. şi tr.) a trece (făcînd un pas) peste ceva, dincolo de ceva; a depăşi un obstacol: *păşiră pragul porţii*. ISP.; (fig.) *greutăţi mai avea destule, dar cu răbdare şi perseverenţă va păşi peste ele*. GHEŢIE; **7.** (fig.; intr.; înv. şi reg.) a încălca, a nesocoti: *nu se mai gîndea nimeni să păşească peste hotărîrea lui Dumnezeu*. POP. [De la ***pas[1]***].

păşíre, păşiri f. acţiunea de a păşi şi rezultatul ei; înaintare pas cu pas; mers: *a ei păşire-i sprintenă ca gîndul care-o duce*. AL. [V. ***păşi***].

păşít n. faptul de a păşi; (p. ext.) fel de a păşi; mers, pas[1]: *pre păşitul lor şi pre căutătură, ... le-ar fi cunoscut îndată vina*. COSTIN. [V. ***păşi***].

păşitór, ~i, păşitoáre a. care păşeşte; care se deplasează păşind; **excavator păşitor,** excavator care se deplasează prin păşire. // m., f. (înv.) persoană care încalcă o lege, o poruncă etc. [***Păşi*** + *-tor*].

păştíţă, păştiţe f. numele a două plante erbacee: **a)** mică plantă erbacee, cu una sau două flori galbene-aurii, acoperite cu peri moi; dediţei-galbeni, găinuşă (galbenă) (*Anemone ranunculoides*); **b)** mică plantă din familia ranunculaceelor, cu trei frunze trilobate spre vîrf, cu una sau două flori albe, care creşte prin păduri şi tufişuri umbroase şi înfloreşte primăvara; floarea-paştilor, păscuţă (*Anemone nemorosa*): *se arată viorelele, păştiţa, brebeneii*. GAL. [***Paşti*** + *-iţă*].

păşúná, păşunez vb. **1.** (intr.; la pers. 3) a paşte: *vitele satului păşunau lacom*. DELAVR.; **2.** (tr.) a duce şi a păzi oile sau vitele la păscut; a paşte, a păstori: *un cioban ... păşunează o turmă*. CAR. [De la ***păşune***].

păşunáre f. (rar) păşunat. [V. ***păşuna***].

păşunát, (rar) **păşunaturi** n. faptul de a păşuna; ducerea şi îngrijirea vitelor, oilor etc. la păscut; păşunare, păscut, păşune: *am mai fost eu la păşunat prin părţile Dobrogei*. SAD. [V. ***păşuna***].

păşúne, păşuni f. **1.** loc cu vegetaţie ierboasă unde pasc vitele, oile etc.; imaş, izlaz, suhat: *s-a-ntors cu oile de la păşune*. CAR.; **2.** (p. restr.) iarba de pe acest loc: *păşunea era mai cu gust şi mai îndestulătoare*. ISP.; **3.** (înv. şi reg.) păscut, păşunat: *vezi ... fineţele ... lăsate de păşune*. SL. [Lat. ***pastio, -onis***].

păşuneálă, păşuneli f. (reg.) păşune; păşunat. [***Păşuna*** + *-eală*].

pătá, pătez vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) face o pată, a (se) umple, a (se) murdări cu pete: *pătează totul cu cerneală*. PR.; *degetele i se pătaseră de nicotină*. GHEŢIE; **2.** (tr.) a realiza, a face o porţiune diferit colorată pe un fond omogen; a împestriţa: *pătează umbra verde cu misterioase dungi*. EM.; **3.** (fig.; tr.) a pîngări, a profana; a dezonora: *şi-au pătat onoarea*. [De la ***pată***].

pătáre, pătări f. **1.** acţiunea de a (se) păta şi rezultatul ei; **2.** boală a plantelor provocată de bacterii, ciuperci şi virusuri, manifestată prin apariţia unor pete pe organele atacate. [V. ***păta***].

pătaşcă f. v. pataşcă.

pătát, ~ţi, pătată, ~e a. **1.** cu pete; murdar: *lanurile par pătate de sînge, atît e de mare numărul macilor*. PETR.; *costum pătat*; **2.** cu pielea pigmentată diferit pe unele porţiuni: *mi-s negru şi pătat*. POP.; **3.** (despre plante şi animale) cu pete de altă culoare decît fondul; pestriţ: *busuioc roşu pătat, cine, foc, te-a sămănat?* POP.; **4.** (fig.) pîngărit, profanat; compromis: *se ştie cu conştiinţa pătată*. CĂL.; *mai bine sărac şi curat, decît bogat şi pătat*. Z. [V. ***păta***].

pătăránie, pătăranii f. (pop. şi fam.) păţanie; întîmplare neplăcută; pataramă: *împăratul ... ştia de pătărania celei dintîi fete*. ISP.; (şi: (rar) **pataranie**). [***Păţi*** + *-ăranie*].

pătimáş, ~i, pătimaşă, ~e a. **1.** (înv. şi reg.; adesea subst.) chinuit; (p. ext.) nenorocit, nefericit: *cui mă laşi, singurel şi pătimaş?* POP.; **2.** (adesea subst.) bolnav, suferind: *oamenii pătimaşi de asemenea boală ... aduc apă*. ISP.; *medicul ... îl prevenise că în asemenea suferinţă, pătimaşul poate trăi ani mulţi*. GHEŢIE; **3.** (adesea subst.) cuprins, stăpînit, copleşit de o patimă, de o pasiune; pasionat, pătimitor: *mireasma-ţi de femeie pătimaşă*. PETR.; **4.** (p. ext.) pătimitor; **5.** care trădează patimă, pasiune; determinat de patimă; pasionat, pasional: *se desprinde ... din înlănţuirea lui pătimaşă*. REBR. [***Patimă*** + *-aş*].

pătimí, pătimesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (intr.) a suferi martiriu: *au pătimit pentru dragostea lui Hristos*. CR.; **2.** (intr.) a fi bolnav de ...; a zăcea: *pătimeşte de friguri*; **3.** (intr. şi tr.) a suferi necazuri, neplăceri; a îndura, a răbda, a păţi: *cînd ţara pătimeşte*. AL.; *văd că ţi-e foarte milă de tine, de cîte ai pătimit*. PR. [De la ***patimă***].

pătimíre, pătimiri f. **1.** faptul de a pătimi; suferinţă fizică sau morală; durere, chin; patimă: *doreşti să ne-asculţi pătimirile noastre*. COŞB.; **2.** (înv.) boală. [V. ***pătimi***].

pătimít, ~ţi, pătimită, ~e a. (înv.) cu experienţă, păţit. [V. ***pătimi***].

pătimitór, ~i, pătimitoáre a. (înv.) **1.** chinuit, torturat de suferinţe fizice sau morale: *al lui Erotocrit suflet mult pătimitor nu putea să se mîngîie*. PANN; (subst.) *voi, pătimitorilor, voi suferitorilor, voi, greu răbdătorilor, ... toţi cu Domnul înviaţi*. MAT.; **2.** bolnav, suferind; **3.** pătimaş, plin de pasiune; sensibil: *de la inima cea pătimitoare izvorăşte în om, ascuţirea înţălesului, a munţii isteciune*. N.COSTIN. [***Pătimi*** + *-tor*].

pătişór, pătişoare n. (rar) pătuţ: *moşneagul se aşează pe un pătişor, lîngă sobă*. SAD. [***Pat[1]*** + *-işor*].

pătlágină, pătlagini f. gen de plante erbacee, din familia plantaginaceelor, cu frunze mari, dispuse în rozetă la baza tulpinii, cu inflorescenţe în spic, unele specii fiind întrebuinţate în medicină pentru calităţile lor expectorante şi astringente (*Plantago*); plantă din acest gen: *untul-de-sunătoare nu e aşa de bun pentru bube, tăieturi şi zgaibe, ca patlagina*. DELAVR.; (şi: **patlagină, platagină**). [Lat. ***plantago, -ginis***].

pătlăgeá (~ícă), pătlăgele f. **1.** (şi pătlăgea vînătă) plantă legumicolă din familia solanaceelor, originară din India, cu tulpina ramificată, cu frunze mari, ovale, cu flori violacee şi cu fructe mari cilindrice sau ovale, de culoare violet-închis; vînătă (*Solanum melongena*); (p. restr.) fructul acestei plante, cu valoare nutritivă ridicată: *să coci ceva ardei şi pătlăgele vinete*. DELAVR.; **2.** (şi **pătlăgea roşie**) plantă legumicolă din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu tulpina înaltă, cu frunze mari, penate, cu flori galbene şi fructe mari, sferice, zemoase, de culoare roşie (rar galbenă); roşie, tomată (*Lycopersicum esculentum*); (p. restr.) fructul acestei plante, folosit în alimentaţie: *mi s-a făcut ... nasul cît o pătlăgea roşie*. SAD.; *salată de pătlăgele;* (şi: (reg.) **patlăgea**). [Din turc. ***patlıcan***].

pătlăginíu, ~ii, pătlăginie, ~ii a. (înv. şi pop.) violet-închis, vînăt: *încins cu un şal pătlăginiu*. FIL. [Din turc. ***patlıcani***].

pătrár, pătrare n. **1.** (înv. şi pop.) pătrime, sfert: *calendarele lui ... au desfătat o ţară mai mult de un pătrar de veac*. SAD.; **2.** fiecare dintre cele două faze ale Lunii cînd aceasta, aflîndu-se în creştere sau în descreştere, apare luminată numai pe jumătate, în formă de semicerc; perioadă de timp corespunzătoare fiecăreia dintre aceste două faze: *luna, intrată în al doilea pătrar, se ridicase*. SL.; **3.** (înv. şi reg.; despre cai) care are sau urmează să împlinească patru ani. [***Patru*** + *-ar*].

pătráre, pătrare f. şi **pătrari** m. (înv. şi reg.) **1.** măsură de capacitate pentru cereale, variind de la un sfert de baniţă pînă la două baniţe; vas cu această capacitate; **2.** cantitate de cereale, de lichide etc. egală cu această măsură: *mănînc-o ... pătrare de grăunţe*. POP. [***Patru*** + *-are*].

pătrát, ~ţi, pătrată, ~e n. **1.** patrulater cu toate laturile egale şi cu toate unghiurile drepte; **pătratul logic,** schemă mnemotehnică construită într-un astfel de patrulater, destinată reprezentării şi memorizării raporturilor dintre judecăţile de contrarietate, de subcontrarietate, de contradicţie şi de subalternare; **2.** obiect de această formă sau (p. ext.) în formă de cub, de paralelipiped: *se mai afla şi un pătrat de zahăr*. C.PETR.; **3.** (mat.) produs obţinut prin înmulţirea unui număr cu el însuşi: *pentru a afla patratul unui număr care consistă din mai multe cifre se aplică următoarea lege*. EM.; **a ridica la pătrat,** a înmulţi un număr cu el însuşi; **4.** careu: *gimnaştii, aşezaţi în pătrat, începură să ovaţioneze*. // a. **1.** care are forma patrulaterului descris mai sus: *oamenii puteau ieşi ... printr-o uşă pătrată*. CĂL.; *odaie pătrată;* **metru** (sau **centimetru, kilometru etc.**) **pătrat,** unitate de măsură a suprafeţei, egală cu aria unui pătrat cu latura de un metru (sau un centimetru, un kilometru etc.): *ridică un monument ... pe un teren de un metru pătrat*. PR.; **cap pătrat,** om mărginit: *mă îngrozesc atîtea capete pătrate laolaltă!;* **2. rădăcină pătrată** (**a unui număr**), număr sau expresie algebrică care, înmulţită cu sine însăşi, reproduce numărul sau expresia algebrică dată. [De la ***patru;*** cf. lat. ***quadratus,*** germ. ***Quadrat,*** it. ***quadrato***].

pătrátic, ~ci, pătratică, ~ce a. **1.** care are formă de pătrat; referitor la pătrat; pătrăţos; **2. sistem pătratic,** mod de cristalizare în care cristalele au formă de prismă cu baza pătrată. [***Pătrat*** + *-ic*].

pătrăţél (~ícă), pătrăţele n., f. **1.** diminutiv al lui pătrat; **2.** mic obiect în formă de cub sau paralelipiped: *primi ... o pătrăţică de zahăr*. SAD. [***Pătrat*** + *-el (-ică)*].

pătrăţós, ~şi, pătrăţoásă, ~e a. (fam.) în formă de pătrat; (p. ext.) colţuros: *tata se uita zîmbind, cu fălcile lui pătrăţoase şi ochii tăioşi*. CĂRT. [***Pătrat*** + *-os*].

pătríme, pătrimi f. **1.** parte dintr-un întreg obţinută prin divizarea lui în patru părţi egale; sfert; **2.** (spec.; muz.) a patra parte dintr-o notă muzicală; (p. ext.) notă muzicală cu valoarea unui sfert dintr-o notă întreagă; semn al acestei note. [***Patru*** + *-ime*].

pătrişór, pătrişoare n. piesă de metal cu secţiunea pătrată, de mărimea unei litere, folosită în tipografie la distanţarea cuvintelor şi la completarea rîndurilor. [***Patru*** + *-işor*].

pătrúnde, pătrúnd vb. **1.** (tr. şi intr.) a trece prin ...; a străbate, a răzbate; a penetra: *amurgul pătrunde-ncet prin geamuri*. BAC.; **2.** (tr. şi intr.) a străpunge, a perfora: *el tresare tot, ca pătruns de un*

cuţit. PETR.; **3.** (tr. şi intr.) a ajunge pînă la ...; a se face auzit: *prin uşa deschisă pătrunse un glas puternic.* SAD.; **4.** (tr.) a privi cu atenţie; a scruta: *îşi ivește capul numai cîte-o clipă şi pătrunde casa.* COŞB.; **a pătrunde cu privirea**, a cerceta, a scruta; **5.** (intr.) a izbuti să ajungă, să intre, să răzbată undeva; a-şi face loc, a se infiltra: *o cetate în care se poate pătrunde mai uşor.* CAR.; *pătrunse în sală printr-un oberlicht deschis.* CĂRT.; **6.** (intr.) a îmbiba; a impregna; **7.** (tr.) a cuprinde, a pune stăpînire pe cineva sau pe ceva; a copleşi: *o crudă durere adînc m-a pătruns.* BOL.; *tare m-a pătruns frigul.* GHEŢIE; **8.** (intr.) a se răspîndi, a se propaga; a se face cunoscut: *instrucţia pătrunde în toate clasele societăţii;* **9.** (fig.; tr.) a înţelege, a pricepe; a intui: *acest secret mintea omenească nu-l poate încă pătrunde.* BĂLC.; **10.** (fig.; tr.) a mişca adînc, a impresiona puternic; a emoţiona: *acea frumuseţe pătrunse pe toţi.* OD. // (refl.) **1.** (fig.) a se lăsa cuprins, cucerit de o idee, de un sentiment: *ne pătrundem de suflul trecutului.* M.CAR.; **2.** a se convinge; a se încredinţa: *s-a pătruns că graba strică treaba.* CAR. [Lat. ***pertundere***].

pătrúndere, pătrunderi f. **1.** acţiunea de a (se) pătrunde şi rezultatul ei; răzbatere, penetraţie; perforare: *pătrunderea cuiului prin scîndură;* **2.** răspîndire, propagare: *voi vorbi ... despre pătrunderea culturii în mase.* GHEŢIE; **3.** (fig.) impresionare; emoţie: *despre pătrunderea inimii ... maica Evlampia n-avea nici o ştiinţă.* GAL.; **4.** (fig.) capacitatea de a prlcepe ceva cu uşurinţă; agerime a minţii; perspicacitate: *în judecăţi să aibă pătrundere-nţeleaptă.* NEGR.; **5.** convingere; tărie: *mă costă o avere! declară cu pătrundere.* SAD. [V. ***pătrunde***].

pătrunjéi, pătrunjei m. **1.** plantă legumicolă bienală din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă şi ramificată, cultivată pentru rădăcina ei pivotantă şi pentru frunzele dinţate şi lucioase bogate în substanţe nutritive şi aromate, întrebuinţate în alimentaţie şi în medicina umană şi veterinară (*Petroselinum hortense*); (p. restr.) frunzele sau rădăcina acestei plante: *am cumpărat o legătură de pătrunjel;* **2.** (compuse) **pătrunjel-de-cîmp,** numele a două specii de plante erbacee, cu florile albe sau trandafirii, a căror rădăcină este întrebuinţată în medicină (*Pimpinella saxifraga* şi *major*); **pătrunjelul-cîinelui** sau **pătrunjel-cîinesc**, mică plantă erbacee otrăvitoare, cu frunze lucitoare şi flori albe (*Aethusa cynapium*). [Lat. ***petroselinum***].

pătrúns, ~şi, pătrunsă, ~e a. **1.** străpuns; răzbit; **2.** copt, fiert, fript bine: *friptură bine pătrunsă;* **3.** îmbibat, impregnat: *hîrtie pătrunsă de grăsime;* **4.** (fig.) adînc mişcat, impresionat, emoţionat: *nu te duce ..., zicea blînda copiliţă ... cu glas pătruns.* AL..; **5.** gîndit, judecat; aprofundat, asimilat: *o idee bine pătrunsă.* MAIOR.; **6.** (fig.) convins, încredinţat: *eram străşnic pătruns de datoria mea.* SAD. [V. ***pătrunde***].

pătrunzătór, ~i, pătrunzătoáre a. **1.** care pătrunde, care străbate, răzbate; penetrant: *un frig pătrunzător începea să mi se strecoare în oase.* GHEŢIE; **2.** puternic, tare; strident: *strigă ea cu glas pătrunzător.* OD.; **3.** scrutător, iscoditor; ager: *are minte coaptă şi ochi pătrunzător* AL.; **4.** (fig.) mişcător, impresionant, emoţionant: *nimic mai pătrunzător ... decît aria străveche a horei.* GANE; **5.** (fig.) care aprofundează lucrurile grele, complicate; iscusit, priceput; perspicace; profund: *o minte pătrunzătoare ar fi fost capabilă să pună* [societăţii] *diagnosticul exact.* GHEŢIE; *spirit pătrunzător.* [***Pătrunde*** + *-ător*].

pătúc, pătucuri n. diminutiv al lui pat[1]; pătişor, pătucean, pătui, pătuţ; (spec.) pat pentru copii: *mergînd ... la pătucul lui, constată ... că temperatura scăzuse.* CĂL. [***Pat***[1] + *-uc*].

pătuceán, pătucene n. (pop.) pătuc: *duse* [copilul] *... şi-l puse în pătuceanul său.* ISP. [***Pătuc*** + *-ean*].

pătúi, pătuie n. (reg.) pătuc. [***Pat***[1] + *-ui*].

pătuiác, pătuiace n. (pop.) podea de scînduri aşezată pe furci sau suport improvizat între ramurile copacilor, pe care se păstrează, de obicei, nutreţul pentru vite; pătul: *finul strîns ... şi aşezat în pătuiace.* VLAH.; *foşnea ceva în pătuiag.* SOR.; (şi: (reg.) **pătuiag**). [***Pătui*** + *-ac*].

pătuiág n. v. **pătuiac.**

pătúi[1], pătule n. **1.** construcţie cu pereţii din şipci sau din nuiele împletite, în care se păstrează, de obicei, porumbul; coşar, porumbar; (p. gener.) hambar pentru cereale: *pătulele înalte, pline cu ştiuleţi de cucuruz.* GHEŢIE; **2.** (pop.) coteţ (construit pe pari sau într-un copac) pentru păsările de curte sau pentru porumbei: *se gîndeau ... la pătulele ... de porumbei.* MACED.; **3.** (pop.) culcuş improvizat din paie, din frunze etc., care serveşte pentru dormit: *stătea lungit pe-un pătul de frunze uscate.* EM.; *în pătulul ei de cetină ... fata petrecuse iarna.* SAD.; **4.** pătuiac; **5.** podeţ, platformă pe pari, de pe care se pescuieşte; **6.** platformă înaltă (pe pari sau în copaci) pentru observarea vînatului şi pentru pază: *în zori de zi începem goana; pătulul e gata.* SAD.; (reg.) **a face pătul,** a sta la pîndă; **7.** (reg.) răsadniţă. [Lat. **patubulum (= patibulum)*].

pătúi[2], ~i, ~e a. **măr pătul, a)** (şi m.) varietate de măr[1], răspîndită mai ales în Transilvania, cu fructe sferice, turtite, de culoare galbenă-verzuie; **b)** (şi n.) fructul acestei varietăţi de măr. [Din germ. ***Batullen***(apfel), ***Batullen*** (baum)].

pătuláş, pătulaşe n. (reg.) diminutiv al lui pătul[1]: *avea şi ea un pătulaş ..., cît două mese de lat.* SOR. [***Pătul***[1] + *-aş*].

pătulí, pătulesc vb. (pop.) **1.** (tr.) a strînge, a depozita cereale în pătule, în hambare; **2.** (tr.) a apăsa, a bătători mămăliga cu lopăţica, ca să se aşeze bine, ca să se netezească; a păturl; **3.** (tr.) a călca în picioare, culcînd la pămînt; (p. ext.) a turti, a strivi: *văru şi cu vara pătulesc săcara.* POP.; **4.** (refl.) a se apleca, a se culca la pămînt (din cauza vîntului, a ploii etc.): *plantele se pătulesc la pămînt.* [De la ***pătul***[1]].

pătulíre, pătuliri f. (pop.) acţiunea de a (se) pătuli şi rezultatul ei. [V. ***pătuli***].

pătulít, ~ţi, pătulită, ~e a. (pop.) călcat în picioare; culcat la pămînt: *văzui iarba pătulită şi pe mîndra adormită.* POP. [V. ***pătuli***].

pătură, pături f. **1.** învelitoare dintr-o ţesătură deasă de lînă, de fibre sintetice, de bumbac: *cît ţi-i pătura, atît te întinde.* PANN; *cai fugători ... acoperiţi de pînze albe, pături.* BOL.; **2.** strat (uniform) care acoperă ceva; fiecare dintre foile sau straturile suprapuse care alcătuiesc un tot: *scînteie marea lină şi placele ei sure se mişc-una pe alta ca păturl de cristal.* EM.; *tăbliţe acoperite cu o pătură de ceară;* **3.** semifabricat produs în filaturile de bumbac, care se prezintă ca un strat de material fibros, continuu, înfăşurat în jurul unui ax rotitor; **4.** (înv. şi reg.) foaie de hîrtie: *cîteva păturl de hîrtie.* CR.; **5.** (reg.) foaie de aluat; **6.** (fig.) grup, categorie, clasă socială: *sîntem ieşiţi de-a dreptul din păturile ţărăneşti.* AG.; *desfacerea tragică între pătura care conduce şi popor.* CĂL.; *păturile defavorizate.* [Lat. **pittula* (diminutiv al lui ***pitta***)].

păturí, păturesc vb. (pop.; tr.) **1.** a împături: *vraful hîrtiilor păturite.* C.PETR.; **2.** (reg.) a pătuli: *paturesc mămăliga.* POP. [De la ***pătură***].

păturícă, păturele f. diminutiv al lui pătură. [***Pătură*** + *-ică*].

păturít, ~ţi, păturită, ~e a. (pop.) împăturit: *batistă păturită.* [V. ***păturí***].

pătúţ, pătuţuri n. pătuc: *mă aplecai peste pătuţul ei.* PR. [***Pat***[1] + *-uţ*].

păţánie, păţanii f. întîmplare (neplăcută) neaşteptată sau neobişnuită pe care o trăieşte cineva; pătăranie, păţeală, păţitanie; (la pl.) peripeţii, aventuri: *îşi spuseră toate păţeniile.* ISP.; (şi: (reg.) **păţenie**). [***Păţi*** + *-anie*].

păţeálă, păţeli f. (pop.) păţanie: *să înveţe din păţeala altuia.* CAR. [***Păţi*** + *-eală*].

păţénie f. v. **păţanie.**

păţí, păţesc şi (pop.) **pat** vb. **1.** (tr.) a i se întîmpla cuiva (pe neaşteptate) ceva neplăcut: *de-ar şti omul ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi.* CR.; **a o păţi,** a avea neplăceri, a intra într-un bucluc; a da peste o belea: *era s-o paţim.* SAD.; **a o păţi cu cineva,** a suferi mari neplăceri din cauza cuiva; a-şi găsi beleaua cu cineva: *cu mine ai s-o păţeşti urît de tot.* PR.; (fam.) **ce-ai păţit?,** ce ţi s-a întîmplat?; ce te-a apucat?: *ce-ai păţit ... de te-ai sculat cu noaptea-n cap?* CR.; **din păţite,** din experienţă; **a fi păţit multe,** a fi trecut prin multe necazuri, a avea experienţă: *cine a păţit multe, ştie multe;* **2.** (înv. şi pop.; tr. şi intr.) a suferi, a pătimi, a îndura: *cine o mai face ca mine, ca mine să paţă.* ISP. [Lat. ***pati(ri)***].

păţíre, păţiri f. (înv. şi reg.) **1.** faptul de a păţi; întîmplare neplăcută, păţanie; suferinţă: *auzi de păţirea lui Sinan.* BĂLC.; **2.** experienţă trăită: *păţirile vă vin grămadă în minte.* BOLLIAC. [V. ***păţi***].

păţít, ~ţi, păţită, ~e a. (adesea subst.) care a trecut prin multe încercări în viaţă; încercat, experimentat: *românul ... are ... cumînţia omului paţit.* EM.; *tot păţitu-i priceput.* CR.; **(a fi) Stan păţitul,** (a fi) om încercat, cu experienţa vieţii: *la orice treabă, pe Stan păţitul întreabă.* PANN. [V. ***păţi***].

păţitánie, păţitanii f. (reg.) păţanie: *să-i spuie păţitania.* [***Păţit*** + *-anie*].

păún, păuni m. **1.** pasăre domestică mare, din ordinul galiformelor, originară din India, masculul avînd, spre deosebire de femelă, un penaj strălucitor, albastru-verzui, cu reflexe metalice, şi coada foarte lungă, pe care o poate răsfira în formă de evantai (*Pavo cristatus*): *se laudă păunul cu penele-i plăcute.* NEGR.; **a fi mîndru ca un păun,** a fi îngîmfat, înfumurat; **2.** epitet pentru un om îngîmfat, împăunat; **3.** epitet pentru un tînăr frumos, mîndru, viteaz; **4.** pană din coada masculului acestei păsări, folosită ca podoabă: *evantalii de păun.* MACED.; *aveau păuni, mărgele ... la pălărie.* SAD.; **5.** motiv ornamental asemănător cu penele acestei păsări. [Lat. ***pavo, -onis***].

păună vb. v. **păuni.**

păunár, păunari m. persoană care se ocupă cu creşterea păunilor. // n. (pl. **păunare**) **n.** (rar) loc unde se cresc păuni; crescătorie de păuni; păunărie. [***Păun*** + *-ar*].

păunáş, păunaşi m. **1.** diminutiv al lui păun; pui de păun: *că m-oi face-un păunaş ş-oi veni să-mi dai sălaş!* POP.; **2.** epitet dezmierdător pentru un tînăr frumos, mîndru, voinic; **păunaşul codrilor,** nume dat, în literatura populară, haiducului: *pe noi ne-a-ntîmpina, păunaşul codrilor, voinicul voinicilor.* POP. [***Păun*** + *-aş*].

păunărie, păunării f. (rar) **1.** păunar; **2.** mulţime de păuni. [***Păun*** + *-ărie*].

păuní, păunesc vb. (pop.; refl.) a se îngîmfa, a se împăuna, a se fuduli: *ce înveţi tu? – elineşte, am răspuns păunindu-mă.* NEGR.; (şi: **păuna**). [De la ***păun***].

păunícă, păunițe f. **1.** femela păunului: *păunul şi păunica înghiţeau boabele de arpacaş.* CĂRT.; **2.** (reg.) insectă înrudită cu libelula, cu aripi strălucitoare, albastre la mascul şi verzi la femelă (*Callopteryx splendens*). [***Păun*** + *-iţă*].

păzeală, păzeli f. (reg.) **1.** pază: *era cea mai bătrînă ciobancă, avea şi oi şi capre-n păzeală.* SOR.; **2. a-i fi cuiva de păzală,** a se grăbi: *hai, bărbate, la mîncare, că mn-i de pădzală tare.* POP.; **3.** mîncare gătită; (spec.) rîntaş. [***Păzi*** + *-eală*].

păzí, păzesc vb. **1.** (tr.) a sta de pază; a apăra (de o primejdie); a străjui: *reghimentul ... au primit poruncă să păzească cetatea.* GAL.; **Doamne păzeşte!,** a) Dumnezeu să ne ferească de rău!; vai de mine!; b) deloc, nicidecum; **2.** (tr.) a pune la adăpost, a ţine sub pază, sub control: *diploma ... o aşează în fundul lăzii şi o păzi ca pe ochii din cap.* GHEŢIE; **a(-şi) păzi gura,** a vorbi cu prudenţă; a tăcea: *ia mai bine păziţi-vă gura.* CR.; **3.** (tr.) a supraveghea pe cineva să nu fugă, să nu facă ceva; a veghea: *şezi ... de o păzeşte să nu facă vro nebunie.* AL.; *a păzi un captiv;* **4.** (tr.) a avea grijă, a se ocupa de cineva; a îngriji: *aveau numai o fată şi o păzeau ca lumina ochilor.* ISP.; **5.** (refl. şi tr.) a (se) feri de o primejdie; a (se) apăra, a (se) proteja: *o să mă păzesc de el mereu.* AG.; *ciobanul îl păzeşte de cîni.* SAD.; **6.** (refl.) a evita să facă un lucru; a fi prudent: *tocmai de ceea ce te-ai păzit n-ai scăpat.* CR.; *se păzeau cu toţii să-mi spună ceva precis.* GHEŢIE; **7.** (pop. şi fam.; tr.; la imperativ) dă-te la o parte!, fereşte-te!: *păzea, flăcăi!* SAD.; **să te păzeşti, Pîrleo!,** ţine-te bine!, acum e acum!: *rupînd-o d-a fuga, să te păzeşti, Pîrleo!* ISP.; **a lua pe cineva la trei păzeşte,** a mustra, a lua la

zor pe cineva; **a o lua la trei păzește**, a fugi; **8.** (înv. și pop.; tr.) a pîndi, a urmări momentul potrivit: *cu ochii tot păzea vreme ... să dea cu sabia.* PANN; **9.** (înv. și pop.; tr.) a respecta o normă, o regulă; a îndeplini o poruncă, un angajament etc.: *vei să păzești sfînta credință dată?* N.COSTIN; *turcii nu păzesc neutralitatea.* GHICA; **păzește-ți treaba!**, vezi-ți de treabă!; stai cuminte!: *ba, păzește-ți treaba, jupîneșică!* CR.; **a-și păzi calea** (sau **drumul**), a-și urma drumul, a-și vedea (neabătut) de drum; **10.** (înv.; tr.) a păstra, a menține; a conserva: *obiceiele nesmentite și nebetejite și le-au păzit.* CANT.; **a păzi tăcerea**, a tăcea; a trece sub tăcere: *amîndoi păzeau tăcerea.* NEGR.; **11.** (înv. și reg.; refl. și intr.) a se grăbi, a se strădui: *păzi de se pogorî și-l primi cu bucurie.* VARL. [Din sl. ***pazitĭ***].

păzíre, păzíri f. **1.** acțiunea de a (se) păzi și rezultatul ei; supraveghere, străjuire, pază, păzeală; **2.** (înv. și pop.) respectare a unei legi, a unui angajament, îndeplinire a unei porunci. [V. ***păzi***].

păzít[1]**, ~ți, păzită, ~e** a. **1.** străjuit, apărat: *proprietate bine păzită;* **2.** supravegheat (să nu fugă, să nu dispară etc.): *nebunul a fost ca și liber, în orice caz, foarte puțin păzit.* CAR.; **3.** ocrotit; **4.** (reg.) grăbit. [V. ***păzi***].

păzít[2] n. (rar) pază: *păzitul bobocilor.* [V. ***păzi***].

păzitór, ~i, păzitoáre m., f. **1.** paznic: *păzitorul se oprește ... ca să-și aprindă luleaua.* MAT.; **2.** ocrotitor: *viu Domnul și blagoslovit păzitoriul meu.* BIBLIA; **înger păzitor**, v. **înger**. [***Păzi*** + *-tor*].

pe prep. indică: **1.** contactul cu o suprafață, cu un obiect: **a)** (prin așezarea, situarea undeva) *ce stai bade tot pe prag?* POP.; *el ședea pe scaun;* **b)** (prin acoperirea, învelirea a ceva) *pune cușma pe cap.* CR.; **c)** (prin prinderea, suspendarea, atașarea de ceva) *un balaur se încolăcise pe un copac.* ISP.; **de pe**, din jur, de lîngă; de deasupra: *să vezi șoimul de pe stîncă cum se-nalță.* AL.; **2.** traseul, cursul unei deplasări: *au purces pe Bahlui.* NEGR.; *ieși pe poartă ca vîntul.* ISP.; **a fi pe cale de a** ... sau **să ...**, a fi pe punctul de a ...; a intenționa; **3.** mijlocul, intermediul, instrumentul unei comunicări: *pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi.* EM.; *transmite pe unde scurte; vorbește pe românește;* **4.** orientarea unei deplasări; poziția: *ia-o pe dreapta!; locuiește pe stînga;* **5.** încadrarea într-un spațiu, cuprinderea într-o realitate: *ce nu se poate pe lumea asta?* ISP.; *pe ce lume trăiți dumneavoastră?* EL.; **pe acasă, a)** undeva în apropierea casei: *era pe acasă;* **b)** în casă, în sînul familiei: *toți voinicii trag pe-acasă.* POP.; **pe lume**, pe tot cuprinsul pămîntului; pretutindeni; **6.** încadrarea într-o unitate de timp, într-o perioadă sau într-o circumstanță desfășurată în timp: *ajung acolo cam pe înserate.* CR.; *mai dragă ți-ar cădea pe zi ce trece.* EM.; *pe vremea lui Caragea;* **pe mîine, a)** în cursul zilei de mîine; **b)** pentru mîine, pînă mîine; **pe loc**, imediat, pe dată; **7.** durata: *pe un an;* **8.** modul, felul (particular) al acțiunii: *deși vorbești pe înțeles, eu nu te pot pricepe.* EM.; **pe față**, direct; fără menajamente: *i-o spun pe față;* **9.** conformitatea: *să facem ... pe cheful spînului.* CR.; *fă-i pe voie;* **a rămîne** (sau **a fi**) **pe a cuiva**, a rămîne, a fi după voința, după dorința cuiva; **10.** cauza: *la ce sînt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?* ISP.; **11.** (pop.) scopul; iminența declanșării sau încetării unui fapt: *te așterne pe somn.* CR.; *vine-o mîndră fată mare, gătită pe măritare.* POP.; **12.** obiectul (lucrul sau ființa) asupra căruia se acționează: *la jugu-i el silește pe cei ce l-au urît.* EM.; *se spală pe mîini;* **unul pe altul** (sau **una pe alta**), reciproc; **13.** obiectul ca mijloc al unei deplasări: *a încălecat pe cal;* **14.** persoana față de care se manifestă resentimente: *toate țin pe mine-alean.* POP.; *are ciudă pe mine;* **pe seama cuiva**, în contul cuiva ...; cu privire la ...; relativ la ...: *rușinea va rămînea numai pe seama mea.* OD. // precedă numele de ființe în acuzativ: *trezește pe mama.* CR.; *leul învinge pe urs;* **ca pe el** (sau **ea, ele etc.**), de-a binelea, cum trebuie; foarte tare, zdravăn: *apucă caii ... și mi ți-i oprì ca pe ei.* ISP.; (și: (înv.) **pre**). [Lat. ***super, per***].

peáj n. (livr.) **1.** taxă percepută pentru trecerea pe un pod, pe o șosea, pentru acostarea unei nave într-un port etc.; **2.** drept de a folosi o cale ferată străină pentru transportul de mărfuri cu vehicule proprii. [Din fr. ***peáge***].

peán, peane n. (livr.) imn în onoarea zeului Apolo (pentru victoria asupra Pitonului) sau în onoarea zeiței Artemis; (p. gener.) cîntec de luptă, de biruință sau de bucurie: *se apucase ... să cînte vestitele peane ale Eteriei grecești.* FIL.; *tot ceru-ntr-un verb s-a zidit ca-ntr-un pean.* IONEL. [Din gr. mod. ***paián,*** fr. ***pean***].

peánă f. v. **pană**[1].

peăning, peaningi m. (înv.) monedă a cărei valoare a variat în timp și spațiu; (p. gener.) avere (în bani): *luă doi peaningi și dede bolniceriului.* VARL. [Din sl. ***pěnegŭ***].

peásnă, peasne și **pesne** f. (înv.) imn, cîntare bisericească; (p. gener.) cîntec: *cînta cîntările peasnelor pre rînd.* DOS. [Din sl. ***pěsnŭ***].

pebegáz, pebegazuri n. numele comercial al unui amestec de gaze lichefiate, comprimat în butelii speciale, folosit drept combustibil. [***Pe***(*trol*) + ***be*** (=***Bock***) + ***gaz***].

pebrínă, pebrine f. boală parazitară a viermilor de mătase. [Din fr. ***pébrine***].

pecári m. invar. (rar) specie de mamifer înrudit cu porcul sălbatic, care trăiește în turme prin pădurile mlăștinoase din America și se hrănește cu fructe, rădăcini, mici vertebrate, insecte (*Dicotyles tajacu*). [Din fr. ***pécari***].

pecarizáre, pecarizări f. metodă de determinare a culorii făinurilor de grîu și de secară, prin comparrea cu o făină-etalon. [Din germ. ***Pekarisierung***].

pecenég, ~gi, pecenegă, ~ge a. m. (la pl.) popor migrator de neam turcic, originar din Asia centrală, care, între sec. al IX-lea și al XI-lea, a trecut prin estul și sud-estul Europei, așezîndu-se, la sfîrșitul sec. al IX-lea în Moldova, apoi în Țara Românească, în Dobrogea și în Transilvania, fiind înfrînt de uzi și asimilat treptat de populația autohtonă; pacinați: *pecenegii năvăliră în împărăția lui.* SAD. // m., f. persoană aparținînd acestui popor: *peceneaga umblă noaptea prin pădure.* CĂL. // care aparține, care este caracteristic acestui popor migrator; referitor la acest popor migrator: *cred că e strănepot de prinți pecenegi.* SAD.; *într-un templu peceneg ... ni se înfățișează un sabat carpatin.* CĂL. [Din germ. ***Petschenege,*** fr. ***Petchenègues,*** rus. ***peceneg***].

pecetăr, pecetari m. gravor de peceți. [***Pecete*** + *-ar*].

pecéte, peceți f. **1.** placă de metal cu mîner sau montată pe un inel, pe care este gravată o emblemă, o monogramă etc., și care, aplicată pe ceară roșie sau cu tuș pe un act, pe o scrisoare, pe un colet, dă acestora autenticitate și intregritate; (p. ext.) sigiliu; ștampilă: *dădu peste o pecete din cuarț de Islanda cu monograma sa.* GHEȚIE; (compus) **pecetea-lui-Solomon, a)** figură în formă de stea cu șase colțuri compusă din două triunghiuri echilaterale suprapuse, reprezentînd suma cunoștințelor din gîndirea ermetică; **b)** (bot.) coada-cocoșului (*Polygonatum latifolium* și *multiflorum* sau *odoratum*); **2.** bucată de ceară roșie sau de plumb, aplicată sau legată de un document, de un pachet etc., pe care se imprimă, prin apăsare, emblema, monograma etc. de pe o asemenea placă; semn imprimat prin aplicarea acestei plăci pe o bucată de ceară sau de plumb: *căpitanul luă cartea, îi rupse pecetea, o deschise și citi.* ISP.; *rupse pecetea de ceară de pe un plic.* GHEȚIE; **închis** (sau **ferecat**) **cu șapte peceți**, păzit cu strășnicie; cu neputință de aflat sau de pătruns; oprit, interzis; **3.** (înv. și reg.) act, aprobare, ordin, poruncă întărită cu o asemenea emblemă, monogamă etc.; pecetluitură: *răzășul ... are hîrțoage vechi și peceți ... de la domnitori.* SAD.; **4.** (înv.; la pl.) (chitanță care specifica) suma pe care trebuia să o plătească sau a plătit-o un contribuabil; **5.** (fig.) caracter distinctiv, semn caracteristic; urmă, amprentă; (spec.) stigmat: *satul tot poartă o pecete de sărbătoare.* MAT.; *cei tari ... au imprimat generațiilor următoare acea pecete de hărnicie febrilă, acea îndîrjire și îndrăzneală în afaceri.* SAD.; *a pus pecetea geniului; pecetea vremii.* [Din sl. ***pečatĭ***].

pecetluí, pecetluiesc vb. **1.** (tr.) a aplica o pecete; a sigila; (p. ext.) a ștampila; a autentifica, a confirma documente, scrisori etc. prin aplicarea unei peceți: *închide și pecetluiește scrisoarea.* NEGR.; **2.** (p. ext.; tr.) a închide, a zăvorî, a fereca, a sigila: *a cerut lumînare și ceară, a pecetluit casa și a plecat.* CAR.; *o carte uriașă pecetluită cu șapte peceți.* CĂL.; **3.** (înv.; tr.) a pune sigiliu pe îmbrăcămintea condamnaților, pedepsindu-i astfel să nu se poată dezbăca pe întreaga perioadă cît durează condamnarea: *cînd vina era mai grea ..., îl pecetluia ca să nu se poată primeni cît ținea osînda.* GHICA; **4.** (înv.; tr.) a înfiera cu bourul: *pe acel nelegiuit ispravnic să-l pecetluiască și să-l bage în ocna părăsită.* FIL.; **5.** (fig.; tr.) a stigmatiza, a dezonora; **6.** (fig.; tr.) a consfinți un legămînt: *nu mă hotăram să pecetluim oficial dragostea noastră.* EL.; **7.** (fig.; tr.) a decide, a hotărî soarta, destinul cuiva: *răspunsul lui îi va pecetlui soarta.* REBR.; **8.** (tr.; în practicile creștine) a însemna cu hîrletul cele patru colțuri ale gropii înainte de a coborî sicriul în mormînt; **9.** (tr.) a fixa, a înțepeni: *cînd voi muri și ... vor pecetlui piatra pe deasupra mea!* DELAVR.; **10.** (fig.; refl. și intr.) a se fixa, a se întipări (în minte, în memorie etc.): *următoarele cuvinte ... se pecetluiră în mintea mea.* GANE. [Din sl. ***pečatĭlĕti,*** magh. ***pecsételni***].

pecetluíre, pecetluiri f. **1.** acțiunea de a pecetlui și rezultatul ei; sigilare; (p. ext.) ștampilare; **2.** confirmare a unui document, act etc. prin aplicarea unei peceți; **3.** (fig.) consfințire a unui legămînt: *dă paloșul să-l sărute ca semn de pecetluire a jurămîntului.* CR.; **4.** (fig.) stigmatizare, dezonorare; **pecetluirea cămășii**, pedeapsă infamantă, în epoca fanariotă, aplicată celor vinovați de abuzuri, de corupție: *înainte de a fi aruncat în ocnă, funcționarului abuziv i se făcea pecetluirea cămășii.* [V. ***pecetlui***].

pecetluít[1]**, ~ți, pecetluită, ~e** a. **1.** sigilat; ștampilat: (p. ext.) închis, zăvorît: *mi-a dat un răvaș pecetluit.* GAL.; **2.** (pop.) astupat ermetic cu un dop; sigilat; înfundat: *butelci pecetluite.* SAD.; **3.** (fig.) stigmatizat, dezonorat (printr-un semn exterior): *cluceru era pornit surghiun la Snagov cu cămașa pecetluită pe el.* GHICA; **4.** (fig.) hotărît, stabilit: *îi socotea soarta definitiv pecetluită.* GHEȚIE. [V. ***pecetlui***].

pecetluít[2]**, pecetluituri** n. (înv.) pecetluire; (concr.) rezoluție, act, aprobare întărită cu pecete: *au scos ... pecetluituri cu iscălitura boierilor.* NEC. [V. ***pecetlui***].

pecetluitúră, pecetluituri f. (înv.) act, rezoluție întărită cu pecete: *Dumitrașcu Cantacuzino scoase în 1675 dăjdii noi cu pecetluituri.* [***Pecetlui*** + *-tură*].

péchin n. v. **peching**.

pechinéz, pechinezi m. rasă de cîini de apartament, originară din China, de talie mică, cu botul scurt și turtit, cu ochi exolftalmici, cu picioarele scurte, cu părul lung și mătăsos; cîine aparținînd acestei rase: *avem un pechinez;* (adj.) *luă o cățeluță albă, de rasă pechineză.* CĂL. [Din fr. ***pékinois***].

péching n. **1.** țesătură de mătase naturală cu dungi, făcută din fire de grosimi diferite sau divers colorate; **2.** rasă de rațe cu penajul alb, apreciată pentru carne; (scris și *peking*) (și: **pechin**). [De la ***Peking*** n. pr.].

pécie, pecii f. (înv. și reg.) carne macră de vită, de porc sau de oaie (mai ales de pe șira spinării): *tocătură rumenă de pecie și de mușchi.* DELAVR. [Din magh. ***pecsenye***].

pecíngine, pecingini f. **1.** numele popular al mai multor boli de piele contagioase, manifestate prin erupții de băsicuțe care formează cruste și provoacă mîncărime; (p. gener.) eczemă; **a se întinde ca pecinginea**, a se răspîndi, a se lăți peste tot; **2.** (fig.) rău care se extinde repede; **3.** (p. anal.) porțiune dintr-o semănătură în care plantele cultivate au dispărut din cauza unor plante parazite; **4.** (fig.) pată de igrasie sau de mucegai pe un zid: *monument curățat ... de pecinginea uricioasă.* OD. [Lat. ***petigo, -ginis***].

pecinginós, ~și, pecinginoásă, ~e a. cu pecingine, plin de pecingine. [***Pecingine*** + *-os*].

péciu, peciuri n. (înv. și reg.) act scris, aprobare, ordin, dovadă, adeverință; (spec.) permis sau certificat de căsătorie: *mergi de-ți scoate peciul ... te-oi cununa chiar eu.* AL. [Cf. ***pecete***].

pectáză, pectaze f. enzimă prezentă în fructe care transformă, coagulînd, pectinele solubile în acizi insolubili. [Din fr. ***pectase***].

péctic, ~ci, pectică, ~ce a. (chim.) cu pectină: *acid pectic.* [Din fr. ***pectique***].

pectínă, pectine f. (la pl.) clasă de compuşi organici prezenţi în ţesuturile vegetale, care, prin amestecare cu apă şi prin fierbere, capătă forma unei gelatine întrebuinţată la fabricarea marmeladei, a gemurilor, în industria farmaceutică şi în cosmetică; (şi la sg.) polizaharidă din această clasă; pectoză. [Din fr. ***pectine***].

pectorál, ~i, pectorală, ~e a. **1.** din regiunea pieptului; al pieptului, de la piept: *convulsiuni pectorale repetate prea des.* FIL.; **muşchi pectorali** (şi m.), muşchi lat pereche, inserat pe primele şase cartilaje costale, pe claviculă şi pe humerus; **2.** care se foloseşte ca remediu în bolile de piept: *ceai pectoral.* // n. **1.** pieptar de metal, ornamental, din armura romană; **2.** ornament constînd dintr-o bucată de stofă împodobită cu pietre scumpe, pe care îl purtau pe piept faraonii egipteni şi marii preoţi iudei. [Din fr. ***pectoral,*** lat. ***pectoralis***].

pectóză, pectoze f. (chim.) pectină. [Din fr. ***pectose***].

pecúliu n. **1.** sumă de bani economisită de un sclav roman pentru a-şi răscumpăra libertatea; gratificaţie acordată unui sclav sau unui soldat roman la eliberare; **2.** sumă de bani pe care un condamnat o primeşte după ispăşirea pedepsei pentru munca prestată în timpul detenţiei; (p. ext.) mic cîştig economisit, pus deoparte. [Din lat. ***peculium,*** fr. ***pécule***].

pecuniár, ~i, pecuniară, ~e a. (livr.) care constă în bani, referitor la bani; bănesc; (p. ext.) material: *orice restricţie pecuniară fiind înlăturată, Dimitrie se putea consacra ... pasiunii sale.* GHEŢIE. [Din fr. ***pécuniaire,*** lat. ***pecuniarius***].

pedagóg, ~gi, pedagogă, ~ge m., f. **1.** persoană care supraveghează şi îndrumă elevii în şcoli, în internate, în afara orelor de clasă: *am jucat cărţi în dormitor cu pedagogul.* VLAH.; **2.** (ant.) sclav instruit care însoţea pe copiii stăpînului la şcoală şi îi ajuta la pregătirea lecţiilor; **3.** specialist în pedagogie; persoană care se ocupă cu munca didactică şi educativă; educator; (p. gener.) profesor: *simt că devin moralist; aş fi vrut să zic pedagog.* SAD.; *datoria primordială a pedagogului este de a cultiva la fiecare elev vocaţia lui personală.* CF. [Din fr. ***pédagogue,*** gr. mod. ***paidagogós,*** lat. ***paedagogus,*** germ. ***Pädagog***].

pedagógic, ~ci, pedagogică, ~ce a. **1.** care aparţine pedagogiei, referitor la pedagogie; care se ocupă cu pedagogia: *la protestanţi amvorul răspunde unei necesităţi pedagogice.* BL.; *sisteme pedagogice moderne;* **2.** care corespunde normelor pedagogiei; educativ: *acest princip va da limbii române o scriere simplă, uşoară ... conformă cu cerinţele pedagogice în şcoală.* MAIOR. [Din fr. ***pédagogique,*** germ. ***pädagogisch***].

pedagogíe, pedagogii f. **1.** ştiinţă care se ocupă cu metodele de educaţie şi de instruire, în special a tinerilor; arta educaţiei: *acum era o eminenţă în pedagogie, făcuse carieră în această direcţie.* PR.; *pedagogia este şi trebuie să fie întotdeauna o activitate creatoare.* CF; **pedagogie socială,** sociologia educaţiei; **pedagogie specială,** ramură a pedagogiei care se ocupă cu studiul psihopedagogic şi cu instruirea deficienţilor senzoriali, intelectuali etc.; **2.** metodă pedagogică: *aga era un om cu pedagogie învechită.* CĂL.; **3.** manual, tratat avînd ca obiect de studiu această ştiinţă. [Din lat. ***paedagogia,*** fr. ***pédagogie***].

pedagogísm n. (rar) manie pedagogică; rigiditate în practica pedagogică: *pedagogismul era stahia lui.* NEGR. [Din fr. ***pedagogisme***].

pedalá, pedalez vb. (intr.) **1.** a acţiona pedalele unei biciclete, ale unei bărci, ale unui mecanism etc. pentru a pune în mişcare vehiculul sau mecanismul respectiv; (p. ext.) a merge cu bicicleta: *parcă te văz şi pe tine ... pedalînd la întrecere.* CAR.; **2.** (muz.) a acţiona cu piciorul pedala unui pian, pentru a mări, a reduce sau a prelungi intensitatea unui sunet; **3.** (fig.) a insista asupra unui lucru. [Din fr. ***pédaler***].

pedálă, pedale f. **1.** pîrghie de comandă sau de antrenare a unui mecanism (la bicicletă, la maşina de cusut etc.), acţionată cu piciorul: *Maria se aşează, puse piciorul pe pedală şi învîrti uşor roata cu bielă.* CĂRT.; a **pune pedala,** a insista asupra unui lucru; **2.** dispozitiv la unele instrumente muzicale (pian, orgă etc.), acţionat cu ajutorul picioarelor şi menit să aducă modificări timbrului, duratei şi înălţimii sunetului; **3.** sunet prelung şi grav, însoţit pe treptele superioare de acorduri variate: (adj.) *tonuri pedale.* FIL.; (fig.) *lirismul capătă o pedală gravă.* VIANU; **4.** presă tipografică mică, acţionată cu piciorul, cu care se imprimă, de obicei, biletele sau colile cu antet. [Din fr. ***pédale***].

pedaliér, pedaliere n. sistem de pedale la orgă, corespunzător sunetelor grave; bas. [Din fr. ***pédalier***].

pedalíst, ~şti, pedalistă, ~e a. bas pedalist, cea mai gravă categorie a vocilor bărbăteşti. [Din fr. ***pédaliste***].

pedalizáre, pedalizări f. procedeu de amplificare şi de reducere a sonorităţii sunetelor la pian, prin folosirea pedalelor. [De la ***pedală***].

pedánt, ~ţi, pedantă, ~e a. **1.** cu pretenţii de erudiţie şi de competenţă deosebită; pedantesc, pedantic: *e prost şi pedant ceea ce spun.* ZAMF.; **2.** (excesiv de) meticulos, minuţios; chiţibuşar; tipicar: *om pedant şi meticulos, atent la litera textului, notarul public ... tărăgăna de obicei încheierea actelor mai importante.* GHEŢIE; **3.** care vădeşte, care denotă pedanterie: *o ordine pedantă domnea pretutindeni.* // m., f. **1.** persoană care face (mereu) paradă de erudiţia sa; persoană deosebit de meticuloasă: *un pedant retrograd.* BOLLIAC; **2.** (franţuzism; înv.) profesor, învăţător: *pedant ignorat şi îngîmfat, vrei să învăţ buchile tale.* NEGR. [Din fr. ***pédant,*** germ. ***Pedant***].

pedanteríe, pedanterii f. **1.** paradă de erudiţie şi de competenţă; meticulozitate, minuţiozitate excesivă (şi formală); manie a ordinii; pedantism: *ţăranul elveţian îşi aşează cu pedanterie inginerească produsul grajdurilor.* BL.; **2.** preocupare excesivă pentru lucruri minore; gravitate acordată unor chestiuni neînsemnate. [Din fr. ***pédanterie***].

pedantésc, ~şti, pedantească, ~şti a. (înv.) pedant: *subt un titlu pedantesc şi arhaic.* OD. [Din fr. ***pédantesque,*** it. ***pedantesco***].

pedántic, ~ci, pedantică, ~ce a. (înv.) pedant: *am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el.* NEGR. [***Pedant*** + ***-ic***].

pedantísm n. pedanterie: *influenţa fatală ... ce poate să aibă pedantismul unui prost asupra unei generaţii întregi.* AL. [Din fr. ***pédantisme***].

pedeá, pedele f. (turcism) lipie. [Din turc. ***pide***].

pedeápsă, pedepse f. **1.** (înv.) creştere; educaţie menită să îndrepte, să înţelepţească; instrucţie: *iaste sărac ... cela ce n-are învăţătură şi bună pedeapsă.* CANT.; **2.** măsură de represiune, sancţiune aplicată celui care a săvîrşit o greşeală; (jur.) măsură de constrîngere prevăzută de lege (muncă silnică, detenţie, degradare civilă, amendă etc.), aplicată celui care a comis o infracţiune; sancţiune penală: *ca să scapi de pedeapsă, alt chip nu e.* ISP.; *şi-a primit pedeapsa pe care o merita.* PR.; **3.** (fig.) suferinţă (fizică sau morală); chin, necaz, năpastă, pacoste; nenorocire: *amară pedeapsă în dar mi s-a dat.* ALEX. [De la ***pedepsi***].

pedél, pedeli m. **1.** (înv.) aprod (la tribunal); **2.** (rar) portar sau om de serviciu la o instituţie de învăţămînt: *pedelul liceului veni să-l poftească pînă la domnul director.* AG. [Din germ. ***Pedell***].

pedepsí, pedepsesc vb. **1.** (înv.; tr.) a învăţa, a deprinde; a educa, a instrui: *oameni ... pedepsiţi întru a noastră limbă.* BIBLIA; **2.** (tr.) a aplica o pedeapsă; (p. ext.) a condamna, a osîndi: *legea îl pedepseşte pe acela care primeşte lucruri de furat.* SL.; *să-l pedepsesc pe cel care a semnat ordinul.* PR.; **3.** (fig.; înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) chinui: *sărăcia te-a pedepsit o jumătate de viaţă.* DELAVR.; *acolo o duce dorul, ca s-o vadă, s-o lovească, să nu se mai pedepsească.* POP. [Din gr. mod. ***epédepsa*** (aor. al lui ***pedévo***)].

pedepsíbil, ~i, pedepsibilă, ~e a. (rar) care poate fi pedepsit (de lege); pasibil de pedeapsă. [***Pedepsi*** + ***-bil***].

pedepsibilitáte f. (jur.) faptul de a fi susceptibil de pedeapsă. [***Pedepsibil*** + ***-itate***].

pedepsíe f. (pop.) epilepsie: *la unia le umblau buzele parcă erau cuprinşi de pedepsie.* CR. [Contaminare între ***epilepsie*** şi ***pedeapsă***].

pedepsíre, pedepsiri f. acţiunea de a pedepsi şi rezultatul ei; condamnare, osîndire; (p. ext.) pedeapsă: *se cred datori a lua biciul în mînă şi a încerca pedepsirea unei societăţi putrede.* CĂL. [V. ***pedepsi***].

pedepsít, ~ţi, pedepsită, ~e a. **1.** (înv.) învăţat; educat; instruit; **2.** căruia i s-a aplicat o pedeapsă: *infractor pedepsit.* [V. ***pedepsi***].

pedepsitór, ~i, pedepsitoáre a. care pedepseşte; care constituie o pedeapsă: *potop trimis din ceruri cu foc pedepsitor.* AL. [***Pedepsi*** + ***-tor***].

pederást, pederaşti m. persoană care practică pederastia; homosexual. [Din fr. ***pédéraste***].

pederastíe f. atracţie sexuală a unui bărbat pentru o persoană de acelaşi sex (de obicei un adolescent); (p. gener.) totalitatea practicilor homosexuale masculine. [Din fr. ***pédérastie***].

pedestráş, pedestraşi m. (înv. şi pop.) infanterist: *patru mii pedestraşi cu puşti.* BĂLC. [***Pedestru*** + ***-aş***].

pedestrí, pedestresc vb. (înv.; refl.) a descăleca; a merge pe jos: *în codru se pedestreşte, pe cîmp încalecă iar.* HASD. [De la ***pedestru***].

pedestríme, pedestrimi f. (înv. şi pop.) infanterie; unitate, mulţime de infanterişti: *toată pedestrimea şi o seamă de călărime.* OD. [***Pedestru*** + ***-ime***].

pedestrít, ~ţi, pedestriţă, ~e a. (rar) care a descălecat, care merge pe jos; pedestru: *a trimes ... să urnească oştimea pedestrită pe drumul văii.* SAD. [V. ***pedestri***].

pedéstru, ~ştri şi (înv.) **~stri, pedestră, ~e** a. **1.** (înv.) care umblă, care călătoreşte pe jos: *ca un drumaş pedestru ... să mîi.* PANN; **2.** care se deplasează sau care luptă mergînd pe jos; de infanterie; pedestrit: *archebuzieri pedeştri.* BĂLC.; **3.** (reg.) olog; ciung; infirm. // m. **1.** (înv.) pieton: *nici un pedestru nu era pe uliţi.* NEGR.; **2.** (înv.) infanterist: *în genunchi cădeau pedestrii.* EM. // adv. pe jos, cu piciorul: *o luă apoi pedestru şi iute spre casă.* CĂL. [Lat. ***pedester, -tris***].

pediátric, ~ci, pediatrică, ~ce a. care aparţine pediatriei, referitor la pediatrie. [Din fr. ***pédiatrique***].

pediatríe f. ramură a medicinei care se ocupă cu studiul şi tratamentelor bolilor de copii. [Din fr. ***pédiatrie***].

pediátru, ~i, pediatră, ~e m., f. medic specialist în pediatrie; medic de copii: *am chemat şi un pediatru care ... le-a spus că e perfect sănătoasă.* PR. [Din fr. ***pédiatre***].

pedicél, pedicele n. (bot.) mic peduncul care susţine flori, fructe sau muguri. [Din fr. ***pédicelle***].

pedicelát, ~ţi, pedicelată, ~e a. (despre flori, fructe sau muguri) care are pedicel, cu pedicel. [Din fr. ***pédicellé***].

pedichiúr, ~i, pedichiură, ~e m., f. (înv.) pedichiurist. // f. îngrijire specială a unghiilor şi tăiere a bătăturilor de la picioare, făcută de obicei de o persoană specializată: *îi făcea pedichiura un bărbat tînăr.* GHEŢIE. [Din fr. ***pédicure***].

pedichiuríst, ~şti, pedichiuristă, ~e m., f. persoană specializată în pedichiură. [***Pedichiură*** + ***-ist***].

pedícul, pedicule n. **1.** formaţie anatomică prelungă, îngustă, care serveşte ca suport sau care leagă un organ, o parte a corpului de restul organismului; (p. restr.) peduncul; **pedicul hepatic,** cordon format din vena portă, artera hepatică şi canalul hepatocolector, care leagă duodenul de hilul ficatului; **pedicul pulmonar,** cordon care conţine bronhiile, arterele, venele şi nervii pulmonari, la nivelul hilului

pulmonar; **2.** segmentul al doilea al antenei insectelor. [Din fr. ***pédicule,*** lat. ***pediculus***].

pediculár, ~i, pediculară, ~e a. referitor la păduchi; cu păduchi. [Din fr. ***pédiculaire***].

pediculát, ~ţi, pediculată, ~e a. care are pedicul, cu pedicul: *nodul pediculat*. [Din fr. ***pédiculé***].

pediculóză, pediculoze f. totalitatea leziunilor provocate de păduchi pe pielea corpului omenesc. [Din fr. ***pédiculose***].

pedicúţă f. v. **piedicuţă.**

pedigrí, pedigriuri n. (înscris care atestă) genealogia unui animal domestic de rasă (cal, cîine etc.). [Din fr., engl. ***pedigree***].

pedimént, pedimente n. **1.** cîmpie de eroziune acoperită cu aluviuni, care se găseşte în deşert, la poalele munţilor, formată din dezagregarea părţii inferioare a acestora, sub acţiunea apelor de şiroire; **2.** fronton triunghiular care încadrează portalul în partea superioară, uzitat în arhitectura templelor din Grecia antică şi a construcţiilor din Renaşterea italiană. [Din fr. ***pédiment***].

pediometríe, pediometrii f. (med.) măsurare a lungimii şi greutăţii copiilor mici. [Din fr. ***pédiométrie***].

pediométru, pediometre n. aparat cu care se măsoară înălţimea şi greutatea copiilor mici. [Din fr. ***pédiomètre***].

pedipléná, pediplene f. cîmpie de eroziune, foarte netedă, specifică zonelor cu climat arid, formată la poalele munţilor prin extinderea şi îngemănarea pedimentelor sau prin eroziunea şi înaintarea treptată a versanţilor către cumpăna apelor. [Din fr. ***pédiplaine***].

pedo- element de compunere cu sensul „sol, teren". [Din fr. ***pédo-***].

pedoclimátic, ~ci, pedoclimatică, ~ce a. referitor la condiţiile de sol şi climă. [***Pedo-*** + ***climatic***].

pedofíl, ~i, pedofilă, ~ e m., f. persoană care manifestă pedofilie. // a. care aparţine pedofiliei, referitor la pedofilie: *atracţie pedofilă*. [Din fr. ***pédophile***].

pedofilíe f. atracţie sexuală faţă de copii şi adolescenţi (indiferent de sexul acestora). [Din fr. ***pédophilie***].

pedogenétic, ~ci, pedogenetică, ~ce a. referitor la formarea solului. [Din fr. ***pédogénétique***].

pedogenéză[1] f. **1.** (proces de) formare şi evoluţie a solurilor; **2.** parte a pedologiei[1] care se ocupă cu studiul formării şi al evoluţiei solurilor. [Din fr. ***pédogenèse***].

pedogenéză[2] f. fenomen prin care un animal în stadiu de larvă sau de preadult este capabil să se reproducă (de ex., la unele crustacee). [Din fr. ***pédogenèse***].

pedológ[1]**, pedologi** m. geolog specialist în pedologie[1]. [Din fr. ***pédologue***].

pedológ[2]**, ~gi, pedologă, ~ge** m., f. specialist în pedologie[2]. [Din fr. ***pédologue***].

pedológic[1]**, ~ci, pedologică, ~ce** a. referitor la geneza, la caracteristicile şi la clasificarea solurilor. [Din fr. ***pédologique***].

pedológic[2]**, ~ci, pedologică, ~ce** a. care aparţine pedologiei[2], referitor la pedologie. [De la ***pedologie***[2]].

pedológie[1] f. ştiinţă care se ocupă cu studiul formării, evoluţiei şi răspîndirii geografice a solurilor, precum şi al principiilor de folosire şi ameliorare a fertilităţii acestora. [Din fr. ***pédologie***].

pedológie[2] f. curent în pedagogie (apărut în jurul anului 1900) care susţine că dezvoltarea copilului ar fi determinată fatal de ereditate şi de mediul său social (conceput ca invariabil), folosind ca metodă exclusivă testele. [Din fr. ***pédologie***].

pedométru, pedometre n. podometru. [Din fr. ***pédomètre***].

pedonosológie f. studiul bolilor caracteristice copilăriei. [Din fr. ***pédonosologie***].

pedopsihiatríe f. disciplină medicală care studiază bolile psihice ale copilului. [Din fr. ***pédopsychiatrie***].

pedosféră f. stratul solidificat de la suprafaţa solului. [Din fr. ***pédosphère,*** engl. ***pedosphere***].

pedúncul, pedunculi m. **1.** codiţă a unei flori solitare, a unei inflorescenţe, a unui fruct; **2.** piciorul sporogonului sau sporangelui (la muşchi, la ciuperci etc.); **3.** (anat.) pedicul; **4.** denumire dată unor formaţiuni din creier, cu aspect de cordon, constituite din substanţă nervoasă albă; **pedunculi cerebrali,** fiecare dintre cele două cordoane albe, voluminoase, care ocupă faţa anterioară a mezencefalului, îndeplinind funcţia de centru reflex şi de conducere a influxului nervos; **pedunculi cerebelos,** fiecare dintre cele trei perechi de cordoane albe, care leagă creierul mic de trunchiul cerebral; **5.** organ musculos, cilindric, servind la fixarea temporară a brahiopodelor de substrat. [Din lat. ***pedunculus,*** fr. ***pédoncule***].

pedunculár, ~i, pedunculară, ~e a. care aparţine pedunculului, referitor la peduncul: *sindrom peduncular*. [Din fr. ***pédonculaire***].

pedunculát, ~ţi, pedunculată, ~e a. (despre formaţiuni anatomice) asemănător cu un peduncul; care include în alcătuire un peduncul; cu peduncul. [Din fr. ***pédonculé***].

peeling [píling] m. intervenţie dermatologică prin care se descuamează pielea feţei pentru a înlătura cicatricile sau în scop estetic. [Cuv. engl.].

pefelé, pefeleuri n. material lemnos sub formă de plăci aglomerate. [De la ***p****(lacă)* + ***f****(ibro)* + ***l****(emnoasă)*].

pefugă vb. v. **păfuga.**

pegamoíd n. imitaţie de piele obţinută dintr-o ţesătură de bumbac sau de in, acoperită cu un strat de lac colorat; (şi: **pergamoid**). [Din fr. ***pégamoïde***].

pegás, pegaşi m. **1.** cal năzdrăvan înaripat, născut din sîngele Meduzei ucise de Perseu, din mitologia greacă; (fig.) simbol al inspiraţiei poetice; **2.** specie de peşte din Oceanul Indian, cu înotătoarele în formă de aripi (*Pegasus draco*); **3.** numele unei constelaţii din emisfera boreală, situată la nord de constelaţia Vărsătorul. [Din fr. ***pégase***].

pegmatít, pegmatite n. rocă endogenă cristalizată, alcătuită de obicei din cuarţ, feldspat şi mică, concrescute (şi diverse minerale preţioase), folosită în industria ceramicii: *pegmatita se găseşte în munţii Mehedinţilor;* (şi: **pegmatită**). [Din fr. ***pegmatite***].

pegmatítă f. v. pegmatit.

pegmatític, ~ci, pegmatitică, ~ce a. (despre formaţii şi procese geologice) alcătuit din pegmatite; care a condus la formarea pegmatitelor. [De la ***pegmatit***].

pégră f. (livr.) lume interlopă, drojdia societăţii: *ne sufocă pegra*. [Din fr. ***pègre***].

pehbléndă f. oxid natural de uraniu, de culoare neagră cu luciu gras, insolubil în apă, radioactiv, folosit ca sursă de obţinere a uraniului, radiului etc. [Din fr. ***pechblende,*** germ. ***Pechblende***].

pehliván, pehlivani m. **1.** (înv.) personaj comic (acrobat, jongler, scamator etc.) care se producea în reprezentaţiile de circ, la diferite serbări: *nu li se dă voie pehlivanilor meşteşugul să-ş arete.* N.COSTIN; *pehlivanii arapi ... făcură şi ei feluri de năzdrăvănii şi de jocuri.* OD.; **2.** om glumeţ; mucalit, ghiduş; **3.** şarlatan, escroc: *afară, pehlivanule!* AL.; (şi: (înv. şi reg.) **peilivan**) [Din turc. ***pehlivan***].

pehlivánesc, ~şti, pehlivăneáscă, ~eşti a. (fam.) care aparţine pehlivanilor, referitor la pehlivani. [***Pehlivan*** + ***-esc***].

pehlivánie, pehlivánii f. **1.** (înv.) acrobaţie; scamatorie, bufonerie; **2.** glumă, poznă, ghidueşie: *ciocoi ... făcînd pehlivănii, pentru ca să rîdă boierii.* AL.; **3.** şarlatanie, escrocherie: *cunoşti ... pehlivăniile calcula-te şi cursele pe care ni le întind.* GAL. [***Pehlivan*** + ***-ie***].

peíc m. v. **paic.**

peiliván m. v. **pehlivan.**

peiorativ, ~i, peiorativă, ~e a. (despre cuvinte) care are sens depreciativ, disprepuitor; (despre sens) nefavorabil, depreciativ; (despre afixe) care conferă sens depreciativ: *pot afirma astăzi că n-am fost un politician în înţelesul peiorativ al cuvîntului.* [Din fr. ***péjorativ***].

peíre f. v. **pieire.**

peisagíst, ~şti, peisagistă, ~e m., f. **1.** pictor specializat în peisaje; **peisagist-floricultor,** specialist în aranjarea plantelor ornamentale în parcuri, în grădini etc.; **2.** scriitor specializat în descrierea naturii: *Odobescu e un peisagist pe dimensiuni mari.* CĂL.; (şi: (rar) **peisajist**). [Din fr. ***paysagiste***].

peisagístic, ~ci, peisagistică, ~ce a. **1.** care aparţine peisajului, referitor la peisaj, de peisaj; **2.** care descrie, înfăţişează sau evocă un peisaj; inspirat de un peisaj. // f. **1.** ramură a picturii care cuprinde genul peisajului; **2.** descriere a naturii; compoziţie literară descriptivă: *după exerciţii de peisagistică ..., poetul încearcă o lirică a banalului.* CĂL. [***Peisagiu*** + ***-istic***].

peiságiu n. v. **peisaj.**

peisáj, peisaje n. **1.** parte, colţ din natură (cuprins dintr-o privire), care formează un ansamblu estetic; priveliştе; aspect propriu, caracteristic unui teritoriu oarecare: *munţii vineţi ce se văd în depărtare ..., Tazlăul ce şerpuieşte pe vale înfăţişează un peisaj romantic.* NEGR.; (fig.) *peisajul comun, populat de personaje lipsite în aparenţă de relief.* CE.; **peisaj geografic,** landşaft; **2.** gen de pictură sau de grafică având ca obiect reprezentarea, cu precădere, a priveliştilor din natură; (concr.) pictură, desen sau fotografie care reprezintă o asemenea priveliştе: *picta mai ales peisaje, naturi moarte şi nuduri.* GHEŢIE; **3.** descriere a naturii; compoziţie literară în care se descriu aspecte din natură: *de mult europenii au dispărut din peisagiu, parcă ar fi murit.* SAD.; **4.** titlu dat unor compoziţii muzicale descriptive, imaginînd, prin onomatopee, tablouri din natură; (şi: **peisagiu,** (înv.) **peizaj**). [Din fr. ***paysage***].

peisajér, ~i, peisajeră, ~e a. care dă impresia de peisaj. [Din fr. ***paysager***].

peisajíst m., f. v. **peisagist.**

peizáj n. v. **peisaj.**

péjmă, pejme f. numele a două specii de plante erbacee, cu tulpinile rigide, una cu flori albe sau violete-purpurii, cu miros de mosc (*Amberboa moschata*), cealaltă cu flori galbene, parfumate (*Amberboa odorata*); (şi: (reg.) **peşmă**). [Din magh. ***pézsma***].

pelădă, pelade f. boală de piele care se manifestă prin căderea părului de pe cap (şi, uneori, din sprîncene, gene, barbă) pe porţiuni rotunjite, care pot conflua între ele. [Din fr. ***pelade***].

pélag, pelage n. (grecism) **1.** mare: *împletiţi şi văi ş-abisuri, şi mări, pelage toate.* HEL.; **2.** (fig.) imensitate; vastitate: *pelagul ştiinţei sale* (a. 1700). GCR. [Din gr. mod. ***pélagos***].

pelagiál, ~i, pelagială, ~e n. zonă oceanică sau marină cuprinzînd masele de apă din larg, situate deasupra zonei de fund (începînd de pe la adîncimea de 200 m), în care se află un mare număr de alge verzi şi de diatomee; zonă pelagică. // a. care aparţine acestei zone, referitor la această zonă. [Din germ. ***Pelagial, pelagial***].

pelagián, ~eni, pelagiană, ~ene a. referitor la pelagianism. // m., f. adept al pelagianismului. [Din fr. ***pélagien***].

pelagianísm n. doctrină eretică creştină (fondată de călugărul breton Pelagius, criticată de Sfîntul Augustin şi condamnată de Sinodul ecumenic din Efes), care consideră că omul se naşte fără povara păcatului originar, susţinînd că oamenii au posibilitatea mîntuirii prin merite proprii, harul divin înlesnind-o numai. [Din fr. ***pélagianisme***].

pelágic, ~ci, pelagică, ~ce a. **1.** de mare, marin: *faună pelagică;* **zonă pelagică,** pelagial; **depozit pelagic,** acumulare de material sedimentar pe fundul mărilor adînci. **2.** care aparţine zonei pelagice, referitor la zona pelagică; **3.** care trăieşte în apele acestei zone: *plante pelagice.* [Din fr. ***pélagique***].

pelágră, pelagre f. boală cauzată de lipsa din alimentaţie a unor vitamine (în special PP) şi proteine, care se manifestă prin plăgi pe corp, tulburări gastrointestinale şi nervoase: *leliţa Floarea avea pelagră, aşa a declarat sanitarul.* SOR. [Din fr. *pellagre*].

pelagrós, ~şi, pelagroásă, ~e a. 1. care aparţine pelagrei, referitor la pelagră; 2. (şi m., f.) (om) bolnav de pelagră: *o sută de mii de pelagroşi.* C. [Din fr. *pellagreux*].

pelagrozínă f. substanţă toxică aflată în bobul de porumb alterat. [Din fr. *pellagrosine*].

peláj, pelajuri n. (franţuzism) păr, blană a unui animal (sălbatic). [Din fr. *pelage*].

pelargónie, pelargonii f. nume dat mai multor specii de muşcată; plantă aparţinînd fiecăreia dintre aceste specii (*Pelargonium zonale* sau *radula, grandiflorum* etc.). [Din germ. *Pelargonie*].

pelásg, ~gi, pelasgá, ~ge m. pl. populaţie tribală care a trăit, în timpurile străvechi (pînă la migraţia triburilor greceşti, în mileniul al II-lea î.d.Hr.), în partea sudică a Peninsulei Balcanice, pe litoralul vestic al Asiei Mici şi în cîteva insule din Marea Egee: *legendele vorbesc despre pelasgi ca despre autohtonii pămîntului grecesc.* BL. // m., f. persoană aparţinînd acestei populaţii. // a. care aparţine, care este caracteristic acestei populaţii, referitor la această populaţie; pelasgic: *în faţa poporului egiptean stăteau două popoare pelasge.* EM. [Din fr. *Pélasges*].

pelásgic, ~ci, pelasgică, ~ce a. pelasg: *imaginează o epocă pelasgică de-o vitalitate orgiastică.* BL. [Din fr. *pélasgique,* gr. mod. *pelásghikos*].

pelecán m. v. pelican.

pelegrín m. v. peregrin.

pelerín, pelerini m. 1. persoană care face un pelerinaj; peregrin: *veniturile Sfîntului mormînt sînt ... din taxele puse asupra pelerinilor ce vin să se închine la Ierusalim.* BOL.; 2. (rar) călător, peregrin: *sosirea unui pelerin ... în castel.* FIL. [Din fr. *pèlerin*].

pelerináj, pelerinaje n. 1. călătorie rituală pe care credincioşii o fac într-un loc sfînt (Ierusalim, Lourdes, Assisi, Mecca): *îl informă ... că vine de la Lourdes, unde fuseseră în pelerinaj.* GHEŢIE; 2. vizitare a unui loc renumit (istoric, cultural etc.): *la 1650 merseră la Roma astfel de moldoveni, făcînd cu o sută de ani înaintea ardelenilor pelerinajul la cetatea eternă.* CĂL.; 3. (p. gener.) călătorie, plimbare prin diferite locuri (îndepărtate): *a urmat apoi pelerinajul pe la neamuri.* GHEŢIE; (fig.) *un pelerinaj încîlcit ... prin legislaţiile vechi şi moderne.* VLAH.; 4. trecere continuă; perindare: *pe şoseaua Jianu ... pelerinajul e nesfîrşit.* VR. [Din fr. *pèlerinage*].

pelerínă, pelerine f. 1. haină lungă şi largă, fără mîneci, care se poartă peste altă îmbrăcăminte: *se aşează în bancă cu pelerina pe el.* CĂL.; 2. guler mare care acoperă umerii (şi bustul), purtat de femei peste palton sau peste rochie: *voia un pardesiu cu pelerină.* [Din fr. *pèlerine*].

péleş, peleşi m. 1. (înv. şi reg.) ciucure, franj: *toată slava ... cu peleşi de aur învestită.* COR. // n. (pl. **peleşuri**) (reg.) îndoitura de sus a pantalonilor ţărăneşti, prin care se trece brăcinarul; (p. ext.) brăcinar. [Din sb. *peleš*].

peletíc, peletice n. pensulă folosită în olărie pentru trasarea brîurilor şi pictarea motivelor decorative. [Et. nec.].

peletizáre, peletizări f. procedeu de aglomerare mecanică a minereurilor şi a concentratelor fin măcinate şi umezite, prin rostogolirea în tambure rotative, unde particulele se lipesc unele de altele, formînd granule sferice de dimensiuni diferite. [Cf. fr. *pellétisation*].

pelicán, pelicani m. pasăre acvatică migratoare, din ordinul palmipedelor, cu penele albe şi ciocul lung, puternic, sub care se află un fel de pungă de piele galbenă şi elastică în care adună peştii ce-i servesc ca hrană, care trăieşte în stoluri, în zonele temperate şi tropicale şi cloceşte în colonii, în Delta Dunării; babiţă (*Pelecanus onocrotalus*): *dormim pe picioare ca pelicanii.* FIL.; **pelican creţ,** pelican cu pene creţe pe ceafă, ocrotit de lege (*Pelecanus crispus*); (şi: (înv.) **pelecan**). [Din gr. mod. *pelekán,* lat. *pelecanus,* fr. *pélican*].

pelicanól n. pastă albă preparată pe bază de dextrină şi glucoză, folosită la lipitul hîrtiei, cartonului. [*Pelican* + *-ol;* denumire comercială].

peliculár, ~i, peliculară, ~e a. în formă de peliculă, referitor la peliculă; care formează o peliculă: *strat pelicular.* [Din fr. *pelliculaire*].

peliculă, pelicule f. 1. (înv.) membrană subţire; 2. strat subţire, pojghiţă depusă pe suprafaţa unui obiect: *o peliculă de vopsea;* 3. bandă subţire, flexibilă din celuloid sau din material sintetic, acoperit cu un strat subţire de substanţă fotosensibilă, folosită în industria fotografică şi în cinematografie pentru înregistrarea imaginii (şi sunetului); film: *se termină filmul (o peliculă senzaţională despre felul cum fusese asasinat).* PR.; *am putut fixa pe peliculă foto vedetele.* CF; **peliculă-document,** film cu valoare de document. [Din fr. *pellicule,* lat. *pellicula*].

peliculogén, ~i, peliculogenă, ~e a. (despre materiale) care, aplicat în stare lichidă pe suprafaţa unui corp solid, formează o peliculă. // n. pl. lacuri, vopsele, emailuri, grunduri care formează pelicule. [De la *peliculă*].

pelín m. plantă erbacee aromatică din familia compozitelor, cu tulpina înaltă şi ramificată, cu frunze compuse, spintecate, albe-verzui şi cu flori galbene, dispuse în capitule mici, foarte amară, utilizată în medicină şi în industria băuturilor (alcoolice), vopsitorie etc. (*Artemisia absinthium*): *mai pe la umbră creştea pelin.* SOR.; *cu zeamă de pelin fiert se spală rănile;* **pelin alb** (sau **mic**), peliniţă (*Artemisia austriaca*); **pelin negru,** pelinariţă (*Artemisia vulgaris*); **pelin de mături,** plantă erbacee din familia erbaceelor, cu flori verzui, dispuse în capitule, din care, la ţară, se fac mături (*Artemisia scoparia*). // n. 1. vin cu gust amărui, obţinut prin tratarea lui cu planta aromatică descrisă mai sus: *beu o balercă de pelin.* NEGR.; 2. băutură foarte amară, preparată din frunzele acestei plante, folosită în scopuri curative: *pelinul amar ca fierea ca o doftorie-l ia.* PANN. [Din bulg. *pelin*].

pelináriţă, pelinariţe f. plantă erbacee medicinală din familia compozitelor (înrudită cu pelinul), cu tulpina dreaptă, cu frunze bicolore şi cu flori galbene; pelin negru (*Artemisia vulgaris*). [*Pelin* + *-ariţă*].

pelináş, pelinaşi m. diminutiv al lui pelin: *mă căznesc ... să fac din pelinaş miere.* POP // n. diminutiv al lui pelin: *s-aducă un chil de pelinaş.* SAD. [*Pelin* + *-aş*].

pelíncă, pelinci f. (reg.) 1. scutec; **a ieşi (sau a fi scos) din pelinci,** a depăşi vîrsta alăptării; (p. ext.) a fi foarte tînăr (şi lipsit de experienţă): *copilandru abia scos din pelinci.* AL.; 2. **pelincile Domnului,** turte subţiri şi rotunde din aluat nedospit (puse unele peste altele), îndulcite cu miere sau cu zahăr şi presărate cu miez de nucă, tradiţionale la creştini în ajunul Crăciunului: *ciupiră din pelincile Domnului, turte cu miere şi miez de nucă.* SAD. [Din magh. *pelenka,* ucr. *pelinka*].

peliníţă, peliniţe f. numele mai multor plante erbacee aromatice, din familia compozitelor, înrudite cu pelinul: a) plantă cu frunzele păroase şi albicioase, cu florile gălbui; pelin alb (*Artemisia austriaca*); b) plantă cu frunzele alburii pe partea inferioară, cu flori galbene, dispuse în capitule; iarba-Sfintei-Sofia (*Artemisia pontica*); c) năfurică (*Artemisia annua*). [*Pelin* + *-iţă*].

pelinúţă, pelinuţe f. mică plantă erbacee cu frunzele păroase, alburii, cu flori galbene mirositoare, care creşte prin locuri pietroase, stîncoase (*Artemisia petrosa*). [*Pelin* + *-uţă*].

pelít, pelite n. 1. material detritic constituit din particule foarte mici, care intră în alcătuirea unor sedimente, roci sedimentare şi soluri; 2. nume generic pentru rocile sedimentare, alcătuite din particule cu dimensiuni mici. [Din fr. *pélite*].

peloponezián, ~eni, peloponeziană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Peloponezului, referitor la Peloponez; originar din Peloponez. // m., f. persoană (originară) din Peloponez. [Din fr. *péloponnésien*].

pelótă, pelote f. 1. perniţă pentru ace; 2. joc cu mingea, cunoscut din antichitate, practicat astăzi în numeroase ţări din lume; **pelota bască,** joc cu mingea, originar din regiunea bască, foarte dinamic şi spectaculos, cu figuri acrobatice. [Din fr. *pelote*].

peltát, ~ţi, peltată, ~e a. (despre frunze) cu nervuri care pornesc din mijlocul limbului şi cu peţiolul prins către mijlocul feţei dorsale (de ex., la conduraşi). [Din lat. *peltatus,* fr. *pelté,* it. *peltato*].

pelteá, peltele f. 1. jeleu preparat din zeama fructelor fierte cu zahăr: *dulceţuri, ... şerbeturi ..., peltele de gutui şi de mere.* GHICA; 2. (fig.) expunere scrisă sau orală lungă, lipsită de consistenţă, prolixă; poliloghie, vorbărie. [Din turc. *pelte,* gr. mod. *peltés, beldés*].

peltíc, ~ci, peltică, ~ce a. (adesea subst.) care rosteşte defectuos anumite consoane, care vorbeşte în vîrful limbii; (p. ext.) care prezintă o asemenea rostire defectuoasă: *vorbirea negramaticală şi peltică a copiilor.* CĂL.; (adv.) *vorbeşte peltic.* [Din turc. *peltek*].

peltícăríe, peltícării f. vorbire peltică: (fig.) *în divan ... nu mai auzi decît peltícărie grecească.* [*Peltic* + *-ărie*].

peltící, peltícesc vb. (rar; refl.) a deveni peltic; a vorbi greu, neclar (ca un peltic). [De la *peltic*].

peltícíe, peltícii f. defectul peltícului. [*Peltic* + *-ie*].

peltinérv, ~i, peltinervă, ~e a. (bot.) cu nervuri ramificate ca nişte raze: *frunze peltinerve.* [Din fr. *peltinerve*].

pelungoásă f. v. prelungoasă.

pelúr a. invar. **hîrtie pelur,** hîrtie subţire, puţin translucidă, folosită pentru copii la maşina de scris. [Din fr. *pelure*].

pelúză, peluze f. 1. loc într-un parc, într-o grădină, într-un scuar, cu iarbă scurtă şi deasă; gazon: *peluze tunse în fiece săptămînă.* REBR.; 2. spaţiu rezervat spectatorilor la extremităţile tribunelor unui stadion, în spatele porţilor de pe terenul de joc: *în pauză am coborît cu Carla la peluză.* GHEŢIE. [Din fr. *pelouse*].

pelvectomíe, pelvectomii f. operaţie chirurgicală constînd în extirparea organelor din pelvis. [Din fr. *pelvectomie*].

pelvián, ~eni, pelviană, ~ene a. care aparţine pelvisului; referitor la pelvis, din regiunea pelvisului; **oase pelviene,** oase care alcătuiesc bazinul vertebralelor superioare; **centură pelviană,** centură osoasă, formată din cele două oase coxale, care leagă scheletul membrelor inferioare de coloana vertebrală; **prezentare** (sau **poziţie**) **pelviană,** poziţie anormală a fătului la naştere, cu bazinul înainte. [Din fr. *pelvien*].

pelvigrafíe, pelvigrafii f. (med.) pelvimetrie. [Din fr. *pelvigraphie*].

pelvimetríe, pelvimetrii f. metodă obstetricală de măsurare a pelvisului; pelvigrafie. [Din fr. *pelvimétrie*].

pelvimétru, pelvimetre n. (med.) instrument folosit în pelvimetrie. [Din fr. *pelvimètre*].

pelviperitonítă, pelviperitonite f. inflamaţie de origine microbiană a peritoneului, adesea în urma unei infecţii a organelor genitale interne ale femeii. [Din fr. *pelvipéritonite*].

pélvis, pelvisuri n. parte a scheletului uman, aflată la baza trunchiului, formată din oasele coxale şi osul sacru; (p. ext.) bazin; **pelvis renal,** segment superior, dilatat al căilor urinare, care face legătura dintre hilul renal şi ureter; bazinet. [Din lat., fr. *pelvis*].

pelvitomíe, pelvitomii f. denumire generică pentru operaţiile chirurgicale de lărgire temporară a bazinului. [Din fr. *pelvitomie*].

pembé a. invar. 1. (înv.) roşu-deschis, roz; trandafiriu: *în curte, înfipte în pari, mari globuri de sticlă roză, bleu, liliachie, şofranie, pembe.* CĂRT.; 2. (fig.; fam.) excentric, extravagant: *ce-i veni lui Nea Teucă gust, curat gust pembe, să se dea în dulap.*

// n. (înv.) culoare roşie deschisă sau roz: [norii] *se tigheleau cu pembe.* MACED. [Din turc. ***pembe***].

pémfigus s. dermatoză caracterizată prin apariţia pe piele şi pe mucoase a unor băşici purulente care provoacă mîncărime, iar după spargere lasă cruste şi eroziuni. [Din fr. ***pemphigus***].

pempánt, ~ţi, pempantă, ~e a. (adesea iron.) dichisit, cochet, elegant; atrăgător, provocător. [Din fr. ***pimpant***].

pená, penez vb. (jur.; rar; tr.) a penaliza: *delict penat de textul de lege.* [De la ***penă***].

penáj, penaje n. **1.** totalitatea penelor unei păsări; penet, peniş: *ieşea din desişul de alun ierunca ... cu penajul de culoarea frunzelor toamnei.* SAD.; **2.** panaş: *chipiu cu penaj.* [Din fr. ***pennage***].

penál, ~i, penală, ~e a. care are un caracter represiv; care se ocupă de infracţiuni, de urmărirea şi pedepsirea infractorilor: *lege penală;* **drept penal** (şi n.), ramură a ştiinţei dreptului care studiază normele juridice cu caracter represiv; **cod penal,** culegere de texte juridice care definesc infracţiunile şi stabilesc sancţiunile lor; **proces penal** (sau **acţiune penală**), acţiune în justiţie împotriva unui infractor pentru a obţine pedepsirea lui; **fapt penal,** infracţiune; **sancţiune penală,** pedeapsă prevăzută de codul penal; **clauză penală,** clauză prin care părţile unui contract evaluează, anticipat, daunele care se cuvin creditorului în caz de neexecutare, de executare cu întîrziere sau necorespunzătoare a obligaţiilor contractuale; penalitate; **antecedent penal,** v. **antecedent.** [Din lat. ***poenalis,*** fr. ***pénal***].

penalicéşte adv. din punct de vedere penal, sub raport penal; penalmente. [***Penal*** + ***-iceşte***].

penalíst, ~şti, penalistă, ~e m., f. specialist în probleme de drept penal: *e plină ţara de penalişti celebri.* ST. [Din fr. ***pénaliste***].

penalitáte, penalităţi f. **1.** faptul de a fi pasibil de o pedeapsă (judiciară), de o sancţiune, în conformitate cu prevederile legii; (spec.) sumă de bani prestabilită forfetar prin lege sau prin contract, pe care o parte contractantă o plăteşte cu titlu de sancţiune pentru neîndeplinirea unei obligaţii contractuale: *dînşii nu-i dau nici o penalitate.* EM.; **2.** clauză penală; **3.** faptul de a fi pasibil de o despăgubire (în bani); (p. ext.) despăgubire (în bani), amendă; **4.** abatere a unui sportiv, în timpul unei competiţii, sancţionată de arbitru conform regulamentului de joc; (p. ext.) sancţiune aplicată în urma comiterii acestei abateri. [Din fr. ***pénalité***].

penalizá, penalizez vb. (tr.) **1.** a aplica o penalitate; a pena: *dacă rebutam o piesă eram penalizat.* PR.; **2.** a aplica unui sportiv o anumită sancţiune pentru încălcarea regulamentului de joc. [Din fr. ***pénaliser***].

penalizáre, penalizări f. acţiunea de a penaliza şi rezultatul ei: *dacă penalizările ... ar fi evitate, cheltuielile s-ar putea echilibra.* R.L. [V. ***penaliza***].

penalizatór, ~i, penalizatoáre a. cu caracter de penalizare. [***Penaliza*** + ***-tor***].

penalménte adv. (rar) penaliceşte. [Din fr. ***pénalement***].

penálti, penaltiuri n. lovitură liberă directă (la fotbal, handbal etc.), dictată de arbitru împotriva echipei care s-a făcut vinovată de o greşeală gravă, comisă în zona de apărare a echipei adverse; (scris şi *penalty*). [Din engl., fr. ***penalty***].

penăr, penare n. cutie (paralelipipedică) în care elevii îşi ţin rechizitele pentru scris (creioanele, pixurile, gumele etc.). [Din germ. ***Pennal***].

penát, ~ţi, penată, ~e a. **1.** (despre frunzele compuse) care are foliolele înşirate perechi, de o parte şi de alta a unui ax comun (de ex., la salcîm); **2.** (despre frunze) care are mai multe nervuri secundare paralele, de o parte şi de alta a nervurii principale. [Din lat. ***pennatus,*** fr. ***penné***].

penatifíd, ~zi, penatifidă, ~e a. (despre frunze penate) cu crestături adînci, ajungînd pînă la jumătatea limbului; (şi: (rar) **pinatifid**). [Din fr. ***pennatifide***].

penatilobát, ~ţi, penatilobată, ~e a. (despre frunze penate) cu crestături largi; (şi: (rar) **pinatilobat**). [Din fr. ***pennatilobé***].

penáţi m. pl. **1.** zei ai casei şi ai familiei (la etrusci şi romani); statuile acestor zei: *vine-n pămîntul italic şi-aduce penaţii din Troia.* COŞB.; **2.** (fig.) cămin, casă părintească: *se întoarce la penaţii săi.* [Din lat. ***penates***].

pénă, pene f. (înv.) pedeapsă (în bani). [Din lat. ***poena,*** fr. ***peine***].

pendánt n. v. **pandant.**

pendént a. v. **pendinte.**

pendentív n. v. **pandantiv.**

pendínte a. invar. **1.** care este subordonat cuiva, care depinde de ...: *ea este un vademecum al învăţătoriului elementar şi un pendent la „Metoda nouă de scriere şi citire".* EM.; **2.** care nu a fost încă soluţionat, care urmează să fie rezolvat: *în privinţa celorlalte cestiuni, negocierile fiind încă pendente, nu ar putea vorbi.* EM.; **3.** (jur.; despre litigii) care se află în curs de cercetare de către un organ de jurisdicţie; care aşteaptă să fie judecat; (şi: (rar) **pendent**). [Din lat. ***pendens, -ntis,*** fr. ***pendant***].

pendúl, pendule n. **1.** corp solid care oscilează în jurul unui punct fix sau al unei axe fixe cînd este scos din poziţia de echilibru stabil; (p. ext.) dispozitiv sau piesă a unui mecanism care prin oscilaţie reglează mişcările unui instrument, ale unei maşini etc.; (spec.) limba pendulului: *trupul ... începu să se clatine ca un pendul.* ST.; **pendul fizic** (sau **compus**), corp solid capabil să oscileze sub acţiunea propriei greutăţi, în jurul unei axe fixe care nu trece prin centrul său de greutate; **pendul matematic** (sau **simplu**), pendul teoretic constituit dintr-un punct material suspendat într-un punct fix prin intermediul unui fir neextensibil de masă neglijabilă, care poate oscila sub acţiunea greutăţii proprii, fără frecare; **pendul compensator,** pendul matematic care este în aşa fel constituit încît să păstreze aceeaşi lungime, la orice temperatură; **pendulul lui Faucault,** pendul matematic al cărui punct de suspensie participă la mişcarea de rotaţie diurnă a Pămîntului; **pendul sincron,** pendul matematic care are aceeaşi perioadă cu un pendul fizic dat; **pendul electric,** pendul folosit ca electroscop; **2.** (mai ales în forma **pendulă,** f.) ceas de perete a cărui mişcare este reglată de un astfel de dispozitiv: *toate pendulele ... începură să bată miezul nopţii.* BOL.; (şi: **pendulă**). [Din fr. ***pendule,*** lat. ***pendulus,*** germ. ***Pendel***(*uhr*)].

pendulă, pendulez vb. (intr.) **1.** (despre pendule) a oscila de o parte şi de alta a poziţiei de echilibru; **2.** (despre mărimi fizice) a oscila relativ lent în jurul unei valori de referinţă; **3.** (p. ext.) a face mişcări alternative într-o parte şi în alta; a se legăna, a se balansa: *trupul omului spînzurat ... pendula.* ST.; *părul lăsat ... pendulă în dreapta şi în stînga.* GHEŢIE; **4.** (fig.) a manifesta nehotărîre, a fi fluctuant, instabil; a oscila: *el pendulează între Curte ... şi între Partida Naţională.* CĂL.; *poeta ... pendulează între livresc şi firesc.* CE. [De la ***pendul***].

pendulár, ~i, pendulară, ~e a. **1.** care se mişcă în felul pendulului; oscilant, oscilatoriu: *rulmenţi pendulari; mişcare pendulară;* **2.** (fig.) care trece (periodic) de la o stare la alta; fluctuant: *evoluţie pendulară.* [Din fr. ***pendulaire***].

penduláre, pendulări f. **1.** acţiunea de a pendula şi rezultatul ei; balansare, oscilare: *pendularea* [scrînciobului] *s-a micşorat.* IBR.; **2.** (fig.) fluctuaţie: *o pendulare a vieţii sufleteşti între „transcendenţă" şi categoriile „organicului".* BL. [V. ***pendula***].

pendularíst, pendularişti m. muncitor care lucrează la un ferăstrău mecanic. [De la ***pendula***].

pendúlă f. v. **pendul.**

peneág, peneaguri n. (reg.) partea cizmei de deasupra călcîiului, de care se prinde pintenul: *ciobote ... cu pinteni de piele bătuţi în peneag.* POP. [Et. nec.].

penél, peneluri şi **penele** n. **1.** pensulă mică, cu păr fin, cu coadă lungă şi subţire, folosită pentru a picta: *care artist ... ar îndrăzni să ia un penel şi să îndrepteze o trăsătură măcar a unui Rafael?* CAR.; *îşi ştergea cu meticulozitate penelele.* GHEŢIE; **2.** (fig.) manieră, stil de a picta; maiestrie artistică proprie unui pictor: *penelul lui Rafael.* NEGR. [Din it. ***pennello***].

peneplénă, peneplene f. suprafaţă întinsă de teren, plană sau uşor ondulată, rezultată din eroziunea şi transportarea materialului dintr-o regiune (muntoasă). [Din fr. ***pénéplaine***].

peneplenizáre, peneplenizări f. fenomen de reducere a înălţimilor relative ale unor regiuni pînă la nivelul fundului văilor şi de secţionare a formelor accidentate de relief din partea superioară a înălţimilor. [Din fr. ***pénéplanation*** (după *peneplenă*)].

penét, peneturi n. penaj: *cu penetul ca sideful străluceşte-o porumbiţă.* EM. [***Pană***[1] + ***-et***].

penetrá, penetrez vb. (tr. şi intr.) **1.** a pătrunde: *cerneala penetrează creta;* **2.** (fig.) a influenţa profund: *ideile noi penetrează greu în mase;* **3.** (fig.) a impresiona, a emoţiona: *toate chipurile ... sînt penetrate de solemnitatea circumstanţei.* CAR. [Din fr. ***pénétrer,*** lat. ***penetrare***].

penetrábil, ~i, penetrabilă, ~e a. **1.** care poate fi pătruns sau străbătut (cu uşurinţă), care lasă să treacă ceva prin sine; **2.** (rar) penetrant, pătrunzător: *e o femeie ... cu ochi întunecaţi, penetrabili.* CĂL. [Din fr. ***pénétrable***].

penetrabilitáte f. însuşirea de a fi penetrabil sau penetrant. [Din fr. ***pénétrabilité***].

penetránt, ~ţi, penetrantă, ~e a. **1.** care poate pătrunde (adînc) într-un material; pătrunzător; **2.** (despre mirosuri) puternic, intens; **3.** (despre ochi, privire) ager, pătrunzător. [Din fr. ***pénétrant***].

penetránţă, penetranţe f. **1.** (rar) penetraţie; **2.** efect produs de pătrunderea liniilor de cîmp electric printr-un electrod; **3.** frecvenţă (exprimată procentual) cu care o genă îşi manifestă orice efect într-o populaţie. [Din fr. ***pénétrance***].

penetráre, penetrări f. acţiunea de a penetra şi rezultatul ei; penetraţie. [V. ***penetra***].

penetráţie, penetraţii f. **1.** pătrundere (în adîncime sau pînă în partea opusă); întrepătrundere a două corpuri sau a două suprafeţe; penetranţă: *puterea de penetraţie a obuzului;* **2.** infiltrare, extindere sau circulaţie în spaţiu: *penetraţia umezelei peste tot, atmosfera ceţoasă ... sfîrşesc prin a da nervi.* CĂL.; (fig.) *penetraţia culturii creşte în lume;* **arteră de penetraţie,** arteră de circulaţie care face legătura dintre o localitate şi zona înconjurătoare; **3.** adîncime pînă la care (poate) pătrunde un corp în alt corp; **4.** adîncime la care se scufundă o piesă standard într-o probă de bitum sau de unsoare consistentă, reprezentînd o caracteristică a acesteia. [Din fr. ***pénétration***].

penetrométru, penetrometre n. aparat pentru determinarea durităţii bitumurilor, a unsorilor consistente etc., prin penetrare. [Din fr. ***pénétromètre***].

pení, penesc vb. (tr.) **1.** (pop.) a jumuli păsări: *Maria peneşte repede găina şi o pune la foc;* **a peni de bani pe cineva,** a stoarce de bani, a escroca pe cineva; a jumuli; **2.** (reg.) a scărmăna fulgii de pe cotorul penelor[1], în vederea folosirii lor la umplerea pernelor, a pilotelor etc.; **3.** (reg.) a bate o pană[1] pentru a despica sau pentru a detaşa o parte din materialul respectiv; a fixa ceva cu ajutorul unor pene; **4.** (fig.; reg.) a bate tare pe cineva; a chelfăni. [De la ***pană***[1]].

péni, peni m. monedă divizionară engleză, egală cu a douăsprezecea parte dintr-un şiling sau cu a suta parte dintr-o liră. [Din engl. ***penny***].

penibil, ~i, penibilă, ~e a. **1.** care produce o impresie neplăcută, supărătoare; greu de suportat; jenant, apăsător, stingheritor: *atragem luarea aminte ... asupra acestei deplorabile şi penibile stări de lucruri.* EM.; *încercă să scape ... de o discuţie penibilă.* GHEŢIE; (adv.) *mi-ar fi fost penibil să cobor de la ea dimineaţa.* EL.; **2.** (fig.) greoi; obositor: *stil penibil.* [Din fr. ***pénible***].

penicílic a. **acid penicilic,** substanţă toxică, produsă de unele ciuperci, cu acţiune antibiotică şi bacteriostatică faţă de unii microbi. [Din fr. ***pénicillinique***].

penicilinázá, penicilinaze f. enzimă produsă de anumiţi microbi, care împiedică acţiunea antibiotică a penicilinei. [Din fr. ***pénicilinase***].

penicilínă f. antibiotic extras din culturile unor ciuperci de mucegai (*Penicilium notatum* sau *chrysogenum*), cu puternică acţiune bactericidă şi bacteriostatică asupra unor germeni ca stafilococul, streptococul, gonococul etc.: *trebuie să fie o infecţie ...; dacă va fi cazul, îi tragem cu penicilină.* PR. [Din fr. ***pénicilline***].

penicilinorezisténţă f. (med.) pierdere a sensibilităţii unor microbi faţă de penicilină. [Din fr. ***pénicillino-résistance***].

penicilinoterapíe f. tratament medical cu penicilină. [Din fr. ***pénicillinothérapie***].

penicíllium m. gen de ciuperci saprofite din clasa ascomicetelor, cu mulţi nuclei şi cu sporangi în formă de ciucuri, din care se extrage penicilina. [Din lat., fr. ***penicillium***].

penín, penine n. mineral din şisturile cristaline, care formează cristale pe rocile metamorfice şi magmatice. [Din fr. ***pénnine,*** germ. ***Pennin***].

peninsulár, ~i, penisulară, ~e a. **1.** care aparţine, care este caracteristic unei peninsule, referitor la o peninsulă; aflat pe o peninsulă; (spec.) propriu, specific Peninsulei Italice sau italienilor, Peninsulei Iberice sau spaniolilor: *vervă peninsulară;* **2.** ca o peninsulă. // m., f. locuitor al unei peninsule; (spec.) italian, (rar)spaniol: *peninsularii sînt temperamentali.* [Din fr. ***péninsulaire***].

penínsulă, peninsule f. porţiune de uscat care pătrunde adînc în mare, fiind înconjurată pe trei laturi de apă (ex.: Peninsula Iberică, Peninsula Balcanică). [Din lat. ***peninsula,*** fr. ***péninsule***].

pénis, penisuri n. organ genital masculin extern, servind şi la micţiune: *aproape toate prostiile capului sînt făcute sub dictatul penisului.* EM. [Din fr. ***pénis,*** lat. ***penis***].

peníş, penişuri n. (rar) **1.** penaj; **2.** panaş. [***Pană***[1] + *-iş*].

penişoáră, penişoare f. diminutiv al lui pană[1]; peniţă. [***Pană***[1] + *-işoară*].

penitenciár, penitenciare n. închisoare: *directorul penitenciarului mă ferise de aproape tot ceea ce e dur într-o detenţie.* PR.; (fig.) *tinerii ... să iasă din aceste penitenciare pedagogice.* GHEŢIE. // a. care aparţine, care este specific închisorii, referitor la închisoare, de închisoare: *dispoziţii penitenciare.* [Din fr. ***pénitencier***].

penitént, ~ţi, penitentă, ~e m., f. **1.** credincios care regretă păcatele săvîrşite, persoană care se căieşte; pocăit: *mîinile iertării ... se împreunară pe capul penitentei.* GAL.; **2.** persoană care face penitenţă: *furişîndu-se pe lîngă zid, ... desculţă ca o penitentă.* TEODOR. // a. de penitent: *viaţă p-nitentă.* [Din fr. ***pénitent,*** lat. ***poenitens, -ntis***].

penitánţă, penitenţe f. **1.** pocăinţă: *sunat-a ora şi vocea penitenţei.* HEL.; **2.** pedeapsă impusă de preot, în urma spovedaniei, celui care a păcătuit; canon; privaţiune, suferinţă la care se supun mai ales călugării; podvig; (p. ext.) viaţă aspră, ascetică pe care şi-o impune cineva: *se va îndrepta întru toate şi-şi va impune o severă şi irevocabilă penitenţă.* HEL.; **a face penitenţă,** a executa canonul impus de preotul duhovnic pentru ispăşirea păcatelor: *dacă vreţi cumva să ispăşiţi o vină secretă, mergeţi la o mănăstire şi faceţi acolo penitenţă.* PR.; **3.** abstinenţă: *lăsîndu-se de beţie şi trăind într-o penitenţă absolută vreme de cinci ani, şi-a revenit.* VR.; **4.** (fig.) sărăcie; privaţiune: *toată viaţa am dus-o tot într-o penitenţă!* [Din lat. ***poenitentia,*** fr. ***pénitence,*** it. ***penitenza***].

peníţă, peniţe f. **1.** (pop.) penişoară: *ţine peniţa asta, voinicule.* ISP.; **2.** instrument pentru scris cu cerneală format dintr-o placă mică de metal, concavă, cu vîrf ascuţit şi despicat, care se montează la un toc sau la un stilou: *un strop de cerneală căzu din peniţă pe cristalul biroului.* GHEŢIE; **3.** desen executat în tuş cu un asemenea instrument; **4.** numele a două specii de plante erbacee, cu flori alburii, dispuse în spice, care cresc în ape stătătoare sau lin curgătoare; fiecare dintre aceste plante; lăun (*Myriophyllum spicatum şi verticillatum*). [***Pană***[1] + *-iţă*].

penny [péni] m. monedă engleză divizionară. [Cuv. engl.].

penologíe f. ramură a criminologiei care se ocupă cu managementul închisorilor şi cu tratamentul aplicat deţinuţilor. [Din fr. ***pénologie***].

pensă, pensez vb. (tr.) **1.** a prinde şi a strînge cu pensa porţiuni din piele, părţi de organe etc.; **2.** a smulge fire de păr cu penseta: *îşi pensează sprîncenele;* **3.** a face pense la un obiect de îmbrăcăminte. [Din fr. ***pincer***].

pensáre, pensări f. acţiunea de a pensa şi rezultatul ei. [V. ***pensa***].

pénsă, pense f. **1.** mic instrument de metal compus din două braţe (drepte sau curbe, cu sau fără dinţi) unite la unul dintre capete sau articulate în formă de foarfece, folosit în medicină, în tehnică etc. pentru a prinde sau a fixa obiecte mici, marginile unei răni etc.; **2.** cută scurtă, interioară, făcută la un obiect de îmbrăcăminte pentru a-l face să se muleze pe corp. [Din fr. ***pince***].

pensétă, pensete f. pensă mică, întrebuinţată în cosmetică, în laborator etc.; **pensetă cu vid,** instrument cu o ventuză la capăt, care prinde piese mici prin aspiraţie. [Din fr. ***pincette***].

pénsie, pensii f. **1.** ajutor (periodic) în bani plătit unei persoane pentru a-i asigura existenţa; **pensie alimentară** (sau **de întreţinere**), sumă de bani pe care cineva o plăteşte periodic unei persoane la întreţinerea căreia este obligat prin lege să contribuie; **2.** sumă de bani acordată lunar de stat, de întreprinderi sau instituţii private etc. persoanelor care au ieşit din activitate pentru limită de vîrstă sau pentru invaliditate, precum şi urmaşilor acestora, în cazurile prevăzute de lege: *avea pensie după bărbatu-său, care murise-n războiu.* SOR.; *trăi singur, fără familie ..., ajutîndu-se cum putea dintr-o pensie sărăcăcioasă.* GHEŢIE; **a ieşi** (sau **a scoate pe cineva**) **la pensie,** a (se) pensiona: *să ceri de îndată să te scoatem la pensie.* REBR.; **3.** pensionare: *mai are cîţiva ani pînă la pensie.* GHEŢIE. // (în forma **pensiune**) **1.** întreţinere constînd din locuinţă şi masă (sau numai masă), pe care cineva o primeşte într-o casă particulară sau într-un restaurant, în schimbul unei sume de bani; (spec.) găzduire a elevilor într-un pension: *unchiul i-a oferit pensiune pe un an;* **în pensiune,** în gazdă: *se aşeză în pensiune într-o odaie mobilată.* CAR.; **2.** casă, restaurant etc. în care se oferă o asemenea întreţinere: *locuia într-o pensiune pretenţioasă, ţinută de o femeie din lumea bună.* GHEŢIE; **3.** (p. ext.) sumă de bani plătită în acest scop: *Felix plătea o pensiune scandaloasă.* CĂL.; **4.** (arg.) închisoare; (şi: **pensiune**). [Din lat. ***pensio, -onis,*** fr. ***pension,*** germ. ***Pension***, rus. ***pensija***].

pensioáră, pensioare f. (fam.) diminutiv al lui pensie: *să-şi încaseze în tihnă, lunar, pensioara cuvenită.* REBR. [***Pensie*** + *-oară*].

pensión, pensioane n. instituţie (particulară) de învăţămînt, unde elevii primeau şi găzduire în perioada şcolarizării; pensionat[1]: *se îndrăgostise aşa, în neştire, cum fac fetele de pension?* EL.; *în decembrie se mută în pensionul catolic.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **pansion**). [Din fr. ***pension,*** germ. ***Pension***].

pensioná, pensionez vb. **1.** (tr.) a acorda cuiva dreptul de a primi pensie, în condiţiile prevăzute de lege; a scoate la pensie: *curios lucru, profesorii şi medicii mai ales sufăr cînd sînt pensionaţi;* **2.** (refl.) a ieşi la pensie, a deveni pensionar: *s-a pensionat din motive de boală.* [Din fr. ***pensionner,*** germ. ***pensionieren***].

pensionár, ~i, pensionară, ~e m., f. **1.** persoană care primeşte pensie: *să se nască bursier, să trăiască funcţionar şi să moară pensionar.* CAR.; (adj.) *era un judecător pensionar ... foarte sărac şi complet surd.* GHEŢIE; **2.** persoană care stă în pensiune la cineva: *pensionarii casei sînt toţi la masă.* PETR.; *doi colegi de clasă îl duseră într-o casă deocheată ... şi-l încredinţaseră uneia dintre pensionare.* GHEŢIE; **3.** (înv.) elev al unui pension: *micii pensionari, înfometaţi, furau mere.* CĂL.; **4.** persoană internată într-un azil sau într-un ospiciu: (fig.) *literatura noastră nu trebuie să fie ... pensionară de azil, adică să stea închisă, plină de reumatisme.* GAL.; **5.** (rar) deţinut: *pensionarii închisorii.* [Din fr. ***pensionnaire,*** germ. ***Pensionär***].

pensionáre, pensionări f. faptul de a (se) pensiona; scoatere sau ieşire la pensie: *se retraseră după pensionare la Craiova.* GHEŢIE. [V. ***pensiona***].

pensionát[1], pensionate n. **1.** pension: *şi-a făcut studiile prin pensionatele din capitală.* CĂL.; **2.** timpul petrecut ca elev într-un pension; viaţă de pension: *ne-am împăcat abia după pansionat.* [Din fr. ***pensionnat,*** germ. ***Pensionat***].

pensionát[2], ~ţi, pensionată, ~e a. care este pensionar: (subst.) *scade bugetul pentru pensionaţi.* [V. ***pensiona***].

pensiúne f. v. **pensie.**

pensón, pensoane n. pensulă: *şi-a cumpărat acuarele şi cîteva pensoane.* [Din fr. ***pinceau***].

pensoná, pensonez vb. (rar; tr.) a colora cu pensonul. [De la ***penson***].

pensulă, pensulez vb. (tr.) **1.** a întinde cu pensula un strat de lac sau de vopsea pe o suprafaţă; a colora cu pensula: *sînt peisaje pensulate puternic.* VR.; **2.** a badijona cu un dezinfectant. [De la ***pensulă***].

pensuláre, pensulări f. (rar) acţiunea de a pensula şi rezultatul ei; pensulaţie. [V. ***pensula***].

pensuiáţie, pensulaţii f. **1.** pensulare; **2.** urmele lăsate de pensulă pe un tablou; trăsură de penel specifică unui pictor; **3.** badijonare cu un dezinfectant. [***Pensula*** + *-ţie*].

pénsulă, pensule f. **1.** instrument cu care se vopseşte, se lăcuieşte sau se pictează, format dintr-un mănunchi de fire din păr de animale sau sintetice, prinse într-un mîner; penson: *îşi înmuia preocupată pensula în culori.* PR.; **2.** (fig.) pensulaţie: *tablou ... de pensulă toscană.* FIL. [Din germ. ***Pinsel***].

pentaclorúră, pentacloruri f. clorură a elementelor pentavalente. [Din fr. ***pentachlorure***].

pentáclu, pentacle n. pecete cu figuri geometrice, pe care sînt desenate litere ebraice, cuvinte latineşti, caractere cabalistice, imprimată pe pergament virgin sau gravată pe metale preţioase, despre care se crede că mobilizează puterile oculte: *o formulă cabalistică ..., slujind ca răvaş de friguri, e mai mult un pentaclu, căci simbolul e activ, iradiant, spre deosebire de talisman, care previne numai puterea demonică.* CĂL. [Din fr. ***pentacle***].

pentacórd, pentacorduri n. **1.** liră cu cinci coarde, folosită în antichitate; **2.** succesiune de cinci sunete în cadrul unei cvinte. [Din fr. ***pentacorde***].

pentadactíl, ~i, pentadactilă, ~e a. şi s. (animal) care are cinci degete la membrele anterioare sau posterioare; (mînă, picior, labă) cu cinci degete. [Din fr. ***pentadactyle***].

pentádă, pentade f. (meteor.) perioadă de cinci zile consecutive. [Din fr. ***pentade***].

pentadecagón, pentadecagoane n. poligon plan cu cincisprezece laturi şi cincisprezece unghiuri. [Din fr. ***pentadécagone***].

pentaédru, pentaedre n. poliedru cu cinci feţe. [Din fr. ***pentaèdre***].

pentagón, pentagoane n. poligon cu cinci laturi şi cinci unghiuri. [Din fr. ***pentagone,*** germ. ***Pentagon,*** lat. ***pentagonus***].

pentagonál, ~i, pentagonală, ~e a. **1.** care are la bază un pentagon: *prismă pentagonală;* **2.** care are formă de pentagon: *odaia Ameliei ... este de formă pentagonală.* NEGR. [Din fr. ***pentagonal***].

pentagrámă, pentagrame f. figură geometrică în formă de stea cu cinci colţuri, considerată în Orientul antic ca simbol al perfecţiunii şi folosită ulterior îndeosebi ca talisman. [Din fr. ***pentagramme***].

pentagrílă, pentagrile f. tub electronic cu vid, cu un catod, un anod şi cinci grile. [Din engl. ***pentagrid*** (după *grilă*)].

pentamétru, pentametri m. (în versificaţia greacă şi latină) vers alcătuit din cinci picioare care formează două emistihuri egale (doi dactili şi o silabă lungă). [Din gr. mod. ***pentámetron,*** lat. ***pentameter,*** fr. ***pentamètre***].

pentán, pentani m. hidrocarbură aciclică saturată, obţinută prin fracţionarea gazolinei şi

folosită ca solvent în sinteza organică, la fabricarea alcoolului amilic. [Din fr. *pentane*].

pentanól, pentanoli m. (chim.) alcool amilic. [Din fr. *pentanol*].

pentaoxíd, pentaoxizi m. oxid a cărui moleculă conține cinci atomi de oxigen. [Din fr. *pentaoxyde*].

pentapetálă, ~e a. (despre corola florilor) cu cinci petale. [Din fr. *pentapétale*].

pentarhíe f. **1.** ansamblul celor cinci patriarhate locale ale vechii biserici creștine, Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim, a căror ierarhie a fost fixată la sinodul ecumenic de la Constantinopol (680) și potrivit căruia episcopul Romei devine „primus inter pares" (primul între egali); **2.** (p. ext.) ansamblu de cinci autorități sau state care exercită împreună o anumită supremație. [Din fr. *pentarchie*].

pentasepál, ~e a. (despre caliciul florilor) cu cinci sepale. [Din fr. *pentasépale*].

pentasilábic, ~ci, pentasilabică, ~ce a. (despre cuvinte) format din cinci silabe. [Din fr. *pentasyllabique*].

pentastíi, pentastiluri n. templu grec cu cinci coloane. [Din fr. *pentastyle*].

pentateúh, pentateuhuri n. parte a *Bibliei* care cuprinde primele cinci cărți ale *Vechiului Testament* (*Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii* și *Deuteronomul*), atribuite lui Moise; tora. [Din lat. *Pentateuchus,* fr. *pentateuque*].

pentatlón, pentatloane n. probă combinată de atletism, alcătuită din cinci subprobe sportive (alergări, aruncări și sărituri); **pentatlon modern,** concurs sportiv complex compus din cinci probe diferite (călărie, scrimă, tir, înot și cros), desfășurate în patru zile. [Din fr. *pentathlon*].

pentatloníst, ~și, pentatlonistă, ~e m., f. sportiv participant la pentatlon. [*Pentatlon* + *-ist*].

pentatónic, ~ci, pentatonică, ~ce a. gamă **pentatonică**, gamă alcătuită din cinci trepte, de obicei tonuri întregi și terțe mici în cadrul unei octave, care stă la baza muzicii populare chineze, tătare, scoțiene etc.; **sistem pentatonic**, sistem muzical bazat pe asemenea game. [Din germ. *pentatonisch*].

pentavalént, ~ți, pentavalentă, ~e a. (despre elemente chimice) care are valența cinci. [Din fr. *pentavalent*].

pentazól n. substanță incoloră, cristalizată, cu gust amărui, solubilă în apă, folosită ca medicament cu acțiune analeptică, cardiacă, respiratorie etc. [Et. nec.].

penteléu, penteleie n. **1.** (la sg.) varietate de caşcaval; **2.** (reg.) băț cu care se bate laptele pentru a se alege untul; **3.** (reg.) coastă înclinată și netedă pe care coboară oile în strungă. [De la *Penteleu* n. pr.].

pentélică a. **marmură pentelică,** marmură albă, fără nervuri. [Din fr. *pentélique*].

penticostál, ~i, penticostală, ~e m., f. adept al unei secte creștine protestante, apărută la începutul sec. al XX-lea în SUA, de unde s-a răspîndit în Europa, America Latină și Asia, al cărui cult constă în reuniuni entuziaste, cu cîntece și discursuri spontane, cu profeții, cu povestiri emoționante, care din cauza misticismului exagerat (posturi severe, servicii divine foarte lungi etc.) ajunge la stări convulsive; tremurici. [Din engl. *pentecostal*].

penticostár, penticostare n. carte bisericească cuprinzînd rînduielile slujbelor pentru cele 50 de zile dintre Paști și prima duminică după Rusalii. [Din gr. mod. *pentikostárion*].

penticóstă, penticoste f. sărbătoarea Rusaliilor (care are loc la 50 de zile după Paști). [Din gr. mod. *pentikostí* „al cincizecilea"].

pentódă, pentode f. tub electronic cu cinci electrozi (un catod, un anod și trei grile). [Din fr. *pentode*].

pentoxíd, pentoxizi m. oxid al unui element pentavalent. [Din engl. *pentoxide*].

pentóză, pentoze f. compus organic din clasa monozaharidelor, cu cinci atomi de carbon în moleculă. [Din fr. *pentose*].

pentozuríe, pentozurii f. prezență a pentozelor în urină; cantitate de pentoză prezentă în urină. [Din fr. *pentosurie*].

péntru prep. indică: **1.** scopul, obiectivul; destinația acțiunii: *acest răvaș e pentru tine.* NEGR.; *face opoziție pentru opoziție, combătînd cu violență tot.* CĂL.; *a muri pentru patrie; hîrtie pentru scris;* **2.** în vederea: *ca să coacă pentru nuntă și plăcinte și colaci.* EM.; **3.** beneficiarul; în favoarea, în folosul...; de partea ...: *fiecare pentru sine.* CR.; *opinia publică e pentru el;* **4.** preferința: *fă, te rog, pentru mine;* **5.** relația; față de ...: *pentru lume-i fi bătrîn, pentur mine tot copil; pentru lume om de stat, pentru mine-al meu băiat.* VIERU; *haina e prea mare pentru vîrsta lui;* **cît pentru,** cît despre ..., în ce privește ...; **6.** referirea; în privința ..., în legătură cu ...: *am auzit pentru tine că ești un om prea iscusit.* PANN; *legea comună pentru toți.* BĂLC.; **7.** durata: *îmi robește inima pentru-ntreagă viața.* POP; **pentru moment,** deocamdată; **8.** schimbul; echivalarea: *să-mi iai vițica pentru-un cuc armenesc?* CR.; **9.** substituirea; în locul ...: *lăsați să vorbesc eu pentru toate.* CR.; **10.** cauza: *Chabu are să se mărite mai greu pentru că e mai neagră.* EL.; *l-am pedepsit pentru lenea lui;* **11.** temeiul, motivul: *lăuda pe fiul de împărat pentru o așa nimeritâ ... alegere.* ISP; **pentru puțin** (sau **nimic**), se spune ca răspuns celui ce mulțumește cînd i s-a făcut un serviciu; **pentru (numele lui) Dumnezeu,** exclamație de implorare, de deznădejde, de dezaprobare; **pentru nimic în lume,** cu nici un preț. // conj. **pentru că,** deoarece, din cauză că, din cutare motiv: *mi-s dragă mie însămi pentru că-i sînt dragă lui.* EM.; **pentru aceea,** de aceea, din care cauză; deci, așadar: *îi ești prietenă, pentru aceea ... la d-ta mi-e nădejdea.* NEGR.; **pentru ce,** din ce cauză, din care motiv: *pentru ce m-ai îndemnat să mă lupt cu el?* CR.; *trebuie să fi știut el ... pentru ce a zis.* ISP. [De la *printru*].

penúltim, ~i, penultimă, ~e a. care este înaintea celui din urmă, al doilea din urmă (în spațiu, în timp, într-o ierarhie); (p. gener.) care se află printre ultimii, cam la sfîrșit: *am întîlnit-o ... în penultima zi de curse.* PETR. // f. (artic.) penultima silabă: *se accentuează penultima.* [Din lat. *paenultimus*].

penúmbră, penumbre f. **1.** zonă incomplet luminată, cu luminozitate intermediară între zona umbrită și cea luminoasă din spatele unui corp opac; **2.** (p. gener.) zonă slab luminată; semiobscuritate: *zidurile masive zăceau în penumbră.* GHEȚIE; (fig.) *concepția lui Heraclit stăruie ... în penumbra spiritualității grecești.* BL.; **3.** zonă de trecere între lumină și umbră, de la clar la obscur, în pictură. [Din fr. *pénombre* (după *umbră*)].

penúrie f. (livr.) lipsă a unor lucruri necesare; (spec.) lipsă extremă a mijloacelor necesare traiului; sărăcie, mizerie: *astfel vorbea bietul român de penuria ce roade poporul.* OD.; (accent. și: ***penuríe***). [Din fr. *pénurie*].

peón[1], peoni m. țăran, muncitor agricol din America Latină (în dependență totală de proprietar, din cauza datoriilor). [Din fr. *péon,* sp. *peón*].

peón[2], peoni m. picior de vers clasic format din patru silabe, dintre care una lungă (accentuată) și trei scurte (neaccentuate). [Din fr. *péon,* lat. *paeon*].

peonáj n. sistem de dependență a peonilor[1] față de proprietari, ca urmare a plății anticipate a unor munci. [Din fr. *péonage*].

pépe, pepi f. (reg.) **1.** insectă, gîză; gîndac; **2.** (de obicei artic.) ființă imaginară înspăimîntătoare (cu care sînt speriați copiii): *te papă pepea.* [Et. nec.].

pepélea m. (pop.) om isteț, glumeț și poznaș, care își bate joc de toți, sub aparența naivității; păcală: *ne-o giucat-o pepelea!* AL.; *din pricina lui pepelea de moș Bodrîngă.* CR. [De la *Pepelea* n. pr.].

pepenár, pepenari m. persoană care cultivă sau care vinde pepeni. [*Pepene* + *-ar*].

pepenáș, pepenași m. diminutiv al lui pepene. [*Pepene* + *-aș*].

pepenăríe, pepenării f. loc cultivat cu pepeni; bostănărie, harbuzărie: *mai fac cîte o recunoaștere prin pepenăriile de lîngă rîu.* GAL. [*Pepene* + *-ărie*].

pépene, pepeni m. **1.** numele a două plante din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu florile unisexuate, monoice, galbene și cu fructe comestibile, mari, ovale sau sferice: **a)** (și **pepene galben**), plantă originară din Asia tropicală, avînd fructul mare, cu coaja galbenă sau verzuie, netedă sau zgrunțuroasă, cu miezul galben, verzui sau alb, dulce, parfumat și suculent; zemos (*Cucumis melo*); **b)** (și **pepene verde**) plantă originară din sudul Africii, avînd fructul mare, cu coaja verde, cu miezul roșu sau galben, dulce și foarte zemos; harbuz, lubeniță (*Citrullus lanatus* sau *vulgaris*); (p. restr.) fructul acestor plante: *să ducă fiecare cîte un pepene ... la masa împăratului.* ISP; **gras ca pepenele** (sau **ca un pepene**) ori **pepene de gras** (sau **gras pepene**), foarte gras; **a-și ieși** (sau **a scoate pe cineva**) **din pepeni** (sau **din pepene**), a-și pierde firea sau a face pe cineva să-și piardă calmul, răbdarea; a (se) enerva: *Cănuță și-a ieșit din pepene.* CAR.; *puțin lipsi să nu mă scoată din pepeni.* PR.; (fam.) **a ieși** (sau **a ajunge etc.**) **la pepeni,** a face o afacere proastă, a nu reuși într-o acțiune; a sărăci; **2.** (reg.; și **pepene rîios**) castravete (*Cucumis sativus*). [Lat. *pepo, pepinis*].

pepeníște, pepeniști f. (pop.) pepenărie. [*Pepene* + *-iște*].

pepenoáică, pepenoaice f. specie de pepene verde, cu fructul alungit, cu coajă vărgată cu dungi verde-închis și verde-deschis; lubeniță, pepenoaie. [*Pepene* + *-oaică*].

pepenoáie, pepenoaie f. (rar) pepenoaică: *pepenoaia ... este patru parale.* PETR. [*Pepene* + *-oaie*].

pepenói, pepenoi m. augmentativ al lui pepene. [*Pepene* + *-oi*].

pepenós, ~și, pepenoásă, ~e a. rotund și plin (ca un pepene); gras, dolofan: *copiii lor cresc ... sprinteni și pepenoși.* DELAVR. [*Pepene* + *-os*].

pepiniéră, pepiniere f. **1.** teren cultivat cu material săditor (viticol, pomicol, forestier etc.), rezervat pentru înmulțirea, altoirea, formarea plantelor pînă la răsădirea lor pe locul definitiv; plantele care cresc pe un asemenea teren: *ferme model și pepiniere de viță americană.* CAR.; **2.** (p. anal.) cresctorie de animale (de rasă), de pești etc.; **3.** (fig.) instituție, organizație etc. care pregătește (mulți) tineri mai ales, în vederea unei profesii, a unei activități; colectiv din care se pot recruta astfel de persoane: *gimnaziile noastre, pepiniere de candidați la funcțiuni.* OD.; **4.** (fig.) mediu[2] propice: *pepiniera în care cresc acești inemici ai onoarei ... este mai totdeauna casa ... bogatului parvenit.* FIL.; *sîntem pepiniera de dileme a Europei.* D. [Din fr. *pépinière*].

pepinieríe, pepinierii f. (rar) meseria, ocupația pepinieristului. [*Pepinieră* + *-ie*].

pepinieríst, ~și, pepinieristă, ~e m., f. persoană care cultivă plante într-o pepinieră, care lucrează într-o pepinieră. [Din fr. *pépiniériste*].

pepít a. invar. cu pătrățele sau cu romburi de (două) culori diferite, alternînd între ele etc.: *stofă pepit.* // n. țesătură cu asemenea desene, cadrilată de obicei cu negru pe fond alb; (și: (pop.) **pipit(ă)**). [Din germ. *Pepita*].

pepítă, pepite f. bucată masivă de aur (sau de alt metal nobil) nativ. [Din fr. *pépite*].

péplu, pepluri n. mantie scurtă, ușoară, fără mîneci, prinsă pe umeri cu o agrafă, purtată de femei peste tunică, în antichitatea greco-romană: *peplul îi înfășoară ... talia zveltă.* OD.; *faldurile rochiei împrumutară ... simplitatea și grația peplumului antic.* TUD.; (și: **peplum**). [Din lat. *peplum*].

péplum n. v. peplu.

peponídă, peponide f. tip de fruct cărnos caracteristic cucurbitaceelor; melonidă. [Din fr. *péponide*].

pépsi n. v. pepsi-cola.

P Q

pépsic, ~ci, pepsică, ~ce a. care aparţine pepsinei, referitor la pepsină: *digestie pepsică.* [Din fr. ***pepsique***].

pepsi-cóla, pepsi-cole f. numele comercial al unei băuturi răcoritoare acidulate, care conţine esenţă de cola; băutură cu acest nume: *pepsi-cola este reconfortantă;* (şi: **pepsi**). [Din engl. ***pepsi-cola***].

pepsínă, pepsine f. enzimă conţinută în sucul gastric, cu rol important în digestie. [Din fr. ***pepsine***].

peptidăză, peptidaze f. enzimă care catalizează descompunerea peptidelor. [Din fr. ***peptidase***].

peptíd, peptide n. moleculă formată din mai mulţi aminoacizi reuniţi prin legături peptidice; (şi: peptidă). [Din fr. ***peptide***]

peptídă f.v. peptid.

peptizánt, ~ţi, peptizantă, ~e a. şi m. (substanţă) care produce peptizarea. [Din fr. ***peptisant***].

peptizáre, peptizări f. (chim.) defloculare. [Din fr. ***peptisation***].

peptónă, peptone f. substanţă organică rezultată din acţiunea pepsinei şi a pancreatinei asupra proteinelor în procesul de digestie, folosită în microbiologie pentru prepararea mediilor nutritive. [Din fr. ***peptone***].

peptonúrie, peptonurii f. prezenţă a peptonelor în urină; cantitate de peptone prezentă în urină. [Din fr. ***peptonurie***].

per prep. **1.** (în legătură cu preţul unei mărfi raportat la o unitate de măsură) pentru, pe; de fiecare: *1000 lei per kilogram; per total;* **2.** prin, cu: *i se adresează per tu.* [Din it., germ. ***per***].

peracíd, peracizi m. termen generic pentru acizii care conţin mai mult oxigen decît acidul obişnuit corespunzător (ex.: acid peracetic, acid persulfuric etc.). [Din fr. ***peracide***].

percaínă f. pulbere albă, cristalină, inodoră, solubilă în apă, folosită în anesteziile locale şi în cele intrarahidiene. [Din fr. ***percaïne***].

percál, percale n. ţesătură de bumbac, fabricată din fire nerăsucite, subţire, uşoară, folosită mai ales la confecţionarea cămăşilor. [Din germ. ***Perkal,*** fr. ***percale***].

percalínă f. ţesătură de bumbac, uşoară şi cu lustru, folosită de obicei la căptuşeli; pielea-dracului. [Din fr. ***percaline***].

percán s. (rar) stofă din păr de cămilă. [Et. nec.].

perceá, percez vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) păta; a (se) murdări; a (se) împestriţa. [Et. nec.].

perceát, ~ţi, perceată, ~e a. (reg.) **1.** pătat, murdar; **2.** (mai ales despre oi) bălţat, pestriţ, tărcat; (şi: **percet**). [V. ***percea***].

percepătór, ~i, percepătoare a. care percepe (realitatea): *imaginea perceptuală ... e condiţionată de subiectul percepător.* EM.; *făcîndu-se distincţie între realitate şi subiectul percepător, se stabilesc criteriile oricărei experienţe obiective.* CĂL. [***Percepe*** + ***-ător***].

percépe, percép vb. (tr.) **1.** a sesiza cu ajutorul simţurilor sau al gîndirii, prin reflectare nemijlocită; a avea o percepţie; a simţi; a înţelege, a pricepe: *sisteme muzicale ... pe care numai rafinatul le percepe.* CĂL.; **2.** a încasa un impozit, o taxă, o obîndă: *întreprinderea percepe vreo chirie pentru aceste locuinţe?* GHEŢIE. [Din lat. ***percipere*** (după *pricepe*)].

percépere, perceperi f. acţiunea de a percepe şi rezultatul ei: *constaţi în critica de după război ce noroasă e perceperea valorilor.* CĂL. [V. ***percepe***].

perceptíbil, ~i, perceptibilă, ~e a. **1.** care poate fi perceput cu ajutorul simţurilor sau al minţii; sesizabil, inteligibil: *cineva urca scările cu un pas abia perceptibil.* GHEŢIE; *ironie abia perceptibilă;* **2.** (rar; despre taxe, impozite) care poate fi încasat, perceput. [Din fr. ***perceptible***].

perceptibilitáte f. faptul sau însuşirea de a fi perceptibil. [Din fr. ***perceptibilité***].

perceptív, ~i, perceptivă, ~e a. care ţine de percepţie, referitor la percepţie; care (poate) percepe, perceptual, perceptional: *facultatea noastră perceptivă e afectată prin lucrul în sine.* EM. [Din fr. ***perceptif***].

perceptór, perceptori m. funcţionar însărcinat cu încasarea directă a impozitelor şi a taxelor oficiale: *perceptorul i-a luat porcul zălog.* CĂL. [Din lat. ***perceptor,*** fr. ***percepteur***].

perceptoriál, ~i, perceptorială, ~e a. (rar) care aparţine perceptorului, referitor la perceptor, de perceptor: *să-şi vadă tihnit de treburile lui perceptoriale.* PR. [***Perceptor*** + ***-ial***].

perceptuál, ~i, perceptuală, ~e a. perceptiv: *cînd oamenii vorbesc ..., ei se referă totdeauna şi exclusiv la lucrul în sine ..., şi nicidecum la imaginea perceptuală, care e condiţionată de subiectul percepător.* EM. [Din fr. ***perceptuel***].

percépţie, percepţii f. **1.** facultatea, capacitatea omului de a percepe fenomenele, procesele etc. lumii exterioare; înţelegere, cunoaştere: *lipseşte posibilitatea percepţiunii unei poezii.* MAIOR.; *nu putem căuta la el percepţia lumii în care se mişca.* CĂL.; **2.** reflectare în conştiinţă a unui obiect sau a unui fenomen din realitate, prin acţiunea nemijlocită a acestuia asupra organelor de simţ; rezultatul acestei reflectări: *imaginile percepţiei noastre despre un cal şi un trandafir sînt diferite.* EM.; *daltonismul este o tulburare de percepţie a culorilor;* **percepţie extrasenzorială (cognitivă),** fenomen de dobîndire a informaţiei fără participarea simţurilor, ci prin antrenarea unor capacităţi mintale care ţin de paranormal (telepatia, clarviziunea etc.); obiect de studiu al parapsihologiei; **3.** (înv.) încasare a unui impozit, a unei taxe: *răsplată pentru munca percepţiunii.* HASD.; **4.** (înv.) oficiu al fiscului care încasa anumite impozite şi taxe; sediul acestui oficiu: *purcese spre percepţie să-şi plătească birul.* C.; (şi: (înv.) **percepţiune**). [Din lat. ***perceptio, -onis,*** fr. ***perception***].

percepţionál, ~i, percepţională, ~e a. perceptiv: *dispersiunea în mari discursuri cu pierderea terenului perceptional.* CĂL. [Din engl. ***perceptional***].

percepţiúne f. v. percepţie.

percét a. v. perceat.

perchezíţie, percheziţii f. **1.** cercetare asupra unei persoane sau la domiciliul unei persoane, dispusă de organul de urmărire penală sau de procuror, pentru a aduna probe referitoare la o infracţiune sau la descoperirea infractorului: *ridică mîinile pentru percheziţie!* PR.; **2.** (p. gener.) căutare amănunţită; scotocire: *încredinţîndu-se că în casă nu se mai află nici un ban, Aglae suspendă percheziţia.* CĂL.; (şi: (înv.) **percheziţiune**). [Din fr. ***perquisition,*** lat. ***perquisitio, -onis***].

percheziţioná, percheziţionez vb. (tr.) **1.** a face o percheziţie, a supune unei percheziţii: *anchetatorul nu se grăbi ... să percheziţioneze imediat casa.* PR.; **2.** (p. gener.) a căuta amănunţit; a scotoci: *pachetul ... a fost percheziţionat la direcţie.* PETR. [Din fr. ***perquisitionner***].

percheziţiúne f. v. percheziţie.

percícă, percele f. (reg.) **1.** cîrlionţ; moţ (pe frunte): *cu percica retezată ... ai fermecat lumea toată.* POP.; **2.** smoc de păr pe fruntea cailor; perciun. [Din turc. ***pürçek***].

perciún m. v. perciune.

perciunát, ~ţi, perciunată, ~e a. (şi subst.) **1.** care poartă perciuni; **2.** (fam.; iron.) evreu bigot: *trec ... bătrînii perciunaţi întorcîndu-se de la sinagogă.* CĂL. [De la ***perciune***].

perciúne, perciuni m. (mai ales la pl.) **1.** fiecare dintre cele două şuviţe de păr care se prelungesc pe obraz, de la tîmple în jos, pe lîngă urechi: *ai lăsat să-ţi crească perciuni.* EM.; **2.** (rar) favorit; **3.** (rar; în forma **perciun**) smoc de păr pe fruntea cailor; percică; (şi: **perciun**). [Din turc. ***perçem***].

perclorát, perclorаţi m. sare a acidului percloric, folosită în pirotehnie şi în industria de explozivi. [Din fr. ***perchlorate***].

percloríc a. **acid percloric,** acid oxigenat al clorului, obţinut din perclorat de potasiu şi din acid sulfuric, cu aspectul unui lichid incolor, care fumegă în aer şi explodează la încălzire, folosit ca reactiv în laborator. [Din fr. ***perchlorique***].

perclorúră, percloruri f. clorură cu cea mai mare cantitate posibilă de clor. [Din fr. ***perchlorure***].

percoláre, percolări f. **1.** extragere dintr-un minereu a unor metale sau a unor compuşi metalici prin dizolvarea acestora în lichidul care străbate masa de minereu; **2.** rafinare a produselor petroliere fluide prin trecerea lor prin turnuri încărcate cu adsorbanţi; **3.** infiltrare în sol a apei din precipitaţii sau din alte surse; **4.** trecere a unui lichid printr-un corp poros, de obicei în direcţie descendentă. [Din fr. ***percolation***].

percúrge vb. v. **parcurge.**

percúrs n. v. **parcurs.**

percusiúne f. v. percuţie.

percutá, percutez vb. **1.** (tr.) a lovi cu percutorul capsa unui cartuş, a unui focos etc. pentru a provoca aprinderea încărcăturii; **2.** (tr.) a examina un bolnav prin percuţie: [medicul] *palpă abdomenul, percută ficatul, splina.* GHEŢIE; **3.** (fam.; tr. şi intr.) a reacţiona prompt; a executa (un ordin): *uite cum percutează soldatul!* [Din fr. ***percuter***].

percutánt, ~ţi, percutantă, ~e a. **1.** (despre proiectile) care explodează la atingerea unui obstacol sau în urma unei percuţii; **2. perforator percutant,** perforator mecanic, folosit în mine, al cărui sfredel acţionează prin lovituri; **3.** (fig.) care frapează; care produce un şoc psihologic: *un argument percutant.* [Din fr. ***percutant***].

percutáre, percutări f. acţiunea de a percuta. [V. ***percuta***].

percutór, percutoare n. **1.** piesă (în formă de cui) la armele de foc care percutează capsa cartuşului sau a focosului; **2.** piesă (metalică) a unor instalaţii tehnice care, prin percuţie, pune în mişcare sau opreşte diferite părţi ale instalaţiei. [Din fr. ***percuteur***].

percúţie, percuţii f. **1.** (fiz.) variaţie bruscă a impulsului (şi a vitezei) unui corp în timpul unei ciocniri a acestuia, datorită acţiunii de scurtă durată a unei forţe exterioare; **2.** lovire, ciocnire; şoc; (spec.) lovire cu percutorul a capsei unui cartuş sau a unui focos; **3.** metodă de examinare clinică constînd în lovirea uşoară şi repetată cu degetele sau cu un instrument special a unei regiuni a corpului, pentru diagnosticarea unei afecţiuni, pe baza modificărilor sonorităţii zonei bolnave; **4.** (procedeu special de) producere a sunetelor prin lovirea cu un ciocănel a unei membrane, a unei lame, a unor plăci metalice sau a unei corzi de la un instrument muzical: *percuţia era folosită cu măsură;* (fig.) *declamaţia se face fără percusiune suficientă între sonuri.* CĂL.; **instrument de percuţie,** instrument muzical care produce sunete printr-un asemenea procedeu (ex.: castanieta, tamburina, toba mare, trianglu, ţambal, xilofon etc.); **5.** grupa orchestrei alcătuită din astfel de instrumente; (şi: (înv.) **percusiune**). [Din fr. ***percussion***].

percuţioníst, ~şti, percuţionistă, ~e m., f. muzician care cîntă la un instrument de percuţie. [Din fr. ***percussionniste***].

perdáf, perdafuri n. **1.** (înv.) lustru, luciu; **a da perdaf,** a stropi (pentru a lustrui); a presăra: *perdaf cu piper le da.* POP; **2.** smoc de păr pe fruntea cailor; perciun. [Din turc. ***pürçek***].

perdáf, perdafuiesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) rade cu perdaf: *cum poate un bărbat să se gătească şi să se perdăfuiască la fel cu odaliscele şi cu actorii?* GAL. [***Perdaf*** + ***-ui***].

perdeá, perdele f. **1.** obiect dintr-un material textil uşor, vaporos, suspendat în dreptul unei ferestre, al unei uşi etc. în scop decorativ şi pentru a împiedica pătrunderea luminii, a opri vederea din exterior etc.; (p. ext.) draperie: *la ferestre erau nişte perdele de mătase.* ISP; *dădu la o parte lunga perdea de catifea vişinie care masca patul.* GHEŢIE; **a se da după perdea,** a se ascunde, a lucra din umbră; **a ridica perdeaua,** a da lucrurile pe faţă, a arăta care este adevărul; **2.** (înv.) draperia de la uşa de intrare în

camera domnitorului sau a vizirului (unde de obicei stătea o strajă); (p. ext.) intrare; anticameră: *Vodă ... chemă un fustaş de la perdea.* OD.; **3.** (înv.) cortină (la teatru): *la ridicarea perdelii, Trahanache este la masa prezidenţială.* CAR.; *cum să jucăm păpuşile? cu perdea ori fără perdea?* POP; **4.** (p. ext.) scenă sau act dintr-o piesă de teatru; **5.** (fig.) bună-cuviinţă, rezervă, reţinere (metaforă luată de la modul de a juca păpuşile); **cu perdea,** (spus, făcut etc.) discret, indirect, pe ocolite; decent: [îi] *vorbesc cu perdea ... ca să n-o ruşinez.* CAR.; **fără perdea,** (spus, făcut etc.) pe faţă, fără înconjur; fără sfială, indecent; trivial: *cîntau fără întrerupere ... cîntece fără perdea.* GHEŢIE; **a da cuiva o perdea,** a dojeni pe cineva pentru o necuviinţă, a-i trage un perdaf; **6.** (pop.) cataractă, albeaţă: *ochii cei vătămători ... înveliţi să fie cu perdele albe să nu mai privească.* POP; **7.** (p. anal.) ceea ce are aspectul obiectului descris mai sus; ceea ce acoperă vederea; (fig.) ceea ce împiedică înţelegerea unui lucru: *cruzimea ... veghea subt o perdea de făţărie.* OD.; **a avea perdea la ochi,** a nu pricepe un lucru; **a i se lua** (sau **a i se ridica**) **cuiva o perdea de pe ochi,** a face pe cineva să înţeleagă, să vadă clar: *ca şi cum i s-ar fi ridicat o perdea de pe ochi, a înţeles cine era negustorul.* CAR.; **8.** strat de protecţie; **perdea de aer,** strat încălzit de aer care separă o încăpere caldă de exterior; **9.** şir de arbori sădiţi în linie dreaptă, destinat protejării culturilor sau căilor de comunicaţie împotriva înzăpezirii, a vîntului; (p. ext.) fîşie de pădure: *perdele de brădet.* OD.; **10.** (pop.) adăpost (de iarnă) pentru oi, făcut din stuf, nuiele, scînduri etc.: *şuri şi ocoale pentru boi şi vaci, perdea pentru oi.* CR. [Din turc. ***perde*** „văl, portieră, cataractă, modestie, puritate sufletească"].

perdegíu, perdegii m. slujbaş însărcinat cu paza la uşa cu perdea de la camera domnitorului sau a înaltţilor demnitari; perdelegiu. [Din turc. ***perdeci***].

perdelegíu, perdelegii m. **1.** (înv.) perdegiu; **2.** (rar) fabricant de perdele. [***Perdele*** (pl. de la *perdea*) + *-giu*].

perdelúi, perdeluiesc vb. **1.** (tr.) a acoperi, a învălui ca o perdea: *nori după nori zburau ..., perdeluind ... lumina.* CAR.; *pridvor perdeluit de iasomie.* M.CAR.; **2.** (refl.) a se lăsa ca o perdea: *asupra lunii se perdeluiau nouri.* SAD. [***Perdea*** + *-ălui*].

perdeluíre, perdeluiri f. (rar) acţiunea de a (se) perdelui şi rezultatul ei: *priveşte, prin perdeluirea ploii, dealul Călimanului.* C.PETR. [V. ***perdelui***].

perdeluít, ~ţi, perdeluită, ~e a. (rar) acoperit cu perdele: *ferestre perdeluite.* [V. ***perdelui***].

perdelúţă, perdeluţe f. diminutiv al lui perdea: *prin perdeluţele de muselină se întrezărea conturul opac al unui corp.* GHEŢIE. [***Perdele*** (pl. lui **perdea**) + *-uţă*].

perditánţă f. conductanţă electrică a izolaţiei unei linii de telecomunicaţie sau de transmisiune a energiei electromagnetice. [Din fr. ***perditance***].

perdíţie, perdiţii f. stare de decădere morală în care se află cineva; pierzanie; corupţie: *aceste localuri de perdiţie sînt probabil ... pentru străini.* SAD. [Din fr. ***perdition***].

peréche, perechi f. **1.** grup de două obiecte de acelaşi fel care se folosesc numai împreună: *se-ntoarse curînd cu o pereche de bocanci.* PR.; (adj.) **număr pereche,** număr par[2]; **2.** grup format din două părţi sau din două organe identice şi simetrice ale (corpului) unei fiinţe: *ochii? hai, ce mai pereche!* COŞB.; **o pereche de palme,** două lovituri succesive date cuiva (pe obraz) cu palma; **3.** obiect alcătuit din două părţi identice dispuse simetric: *o pereche de ochelari; o pereche de pantaloni;* **4.** grup de două exemplare, două bucăţi din acelaşi fel de lucruri: *o pereche de mititei.* REBR.; **pereche de case,** corp de case formînd un tot: *boierul acela avea o pereche de case.* CR.; **pereche de haine,** rînd de haine; costum; **pereche de cărţi,** set, pachet de cărţi de joc, cuprinzînd toate cărţile necesare unui joc; **5.** grup de două persoane de sex opus, aflate într-o anumită relaţie; cuplu: *după cununie, tînăra pereche va pleca.* CAR.; *eram ... o pereche în aparenţă perfectă.* EL.; **6.** (spec.) cuplu de dansatori: *zecile de perechi bat someşana.* REBR.; **7.** grup de două animale de aceeaşi specie: *am o pereche de boi;* **8.** fiecare dintre cele două fiinţe, obiecte, fenomene etc. care formează un grup (unitar), considerată în raport cu cea de-a doua fiinţă, cu cel de-al doilea obiect, fenomen etc. din grup; fiinţă, obiect, fenomen etc. care seamănă perfect cu altă fiinţă, cu alt obiect, fenomen etc.: *ar trebui să umbli ... multe ţări ca să-i găseşti pereche coanei Patiţii.* GAL.; **fără pereche,** unic în felul său: *era ... un mîncău fără pereche.* GHEŢIE; **a nu (mai) avea** (sau **afla etc.**) **pereche,** a nu avea seamăn, a fi foarte deosebit de ceilalţi: *e un leneş, care nu credeam să mai fi avînd pereche în lume.* CR. // adv. în grup de doi, doi cîte doi: *vin pe rînd, păreche, şi pătrund cole-n poiană.* AL.; (şi: (înv. şi reg.) **păreche**). [Lat. ***paric(u)la***].

peregrín, peregrini m. **1.** (înv.) pelerin: (fig.) *peregrini cucernici mergeam să ne închinăm frumosului în cetăţile liniştii.* M.CAR.; **2.** persoană care călătoreşte mult (rătăcind din loc în loc); călător, pribeag, pelerin: *asemenea fîntînelor ce deşteaptă arsura setei peregrinului, cupa spumîndă înviorează ... amorul.* NEGR.; **3.** (rar) venetic; (şi: (înv.) **pelegrin**). [Din lat. ***peregrinus,*** fr. ***pérégrin,*** it. ***pellegrino***].

peregriná, peregrinez vb. (intr.) **1.** (înv.) a merge în pelerinaj; **2.** a cutreiera prin locuri îndepărtate, a călători prin lume; a umbla mereu dintr-un loc în altul; a colinda, a hoinări: *indivizi care ... peregrinează prin lume, jucînd la ruletă şi făcînd asasinate.* CĂL.; *am fost invitat ... la Bonn, la Konstanz, la Viena, dar am renunţat să mai peregrinez, rămînînd credincios Universităţii din Tübingen.* CF. [Din fr. ***pérégriner,*** lat. ***peregrinare***].

peregrinágiu n. v. **peregrinaj.**

peregrináj, peregrinaje n. **1.** (înv.) pelerinaj: *am simţit ... cucernica mulţumire ce inspiră credincioşilor un peregrinagiu la locurile sfinte.* OD.; **2.** peregrinare: *te-ai întors sănătos din peregrinagiile ce ai făcut la munţi.* AL.; (şi: **peregrinagiu**). [***Peregrin*** + *-aj;* cf. it. ***pellegrinaggio***].

peregrináre, peregrinări f. acţiunea de a peregrina; călătorie lungă prin locuri îndepărtate; perindare dintr-un loc în altul; peregrinaj, peregrinaţie: *acceptă o funcţie în minister, care-l punea la adăpost de veşnicele peregrinări prin ţară ale ofiţerilor de carieră.* GHEŢIE. [V. ***peregrina***].

peregrinăţie, peregrinaţii f. peregrinare: *şi-a făcut studiile liceale în peregrinaţiile impuse tatălui de schimbările de garnizoană.* CĂL.; (şi: (înv.) **peregrinaţiune**). [Din lat. ***peregrinatio, -onis,*** fr. ***pérégrination***].

peregrinaţiune f. v. peregrinaţie.

peremptóriu, ~ii, peremptore, ~ii a. **1.** (jur.) care aparţine peremptiunii, referitor la peremptiune; **2.** care nu poate fi tăgăduit, combătut; neîndoielnic, evident: *dovedeşte în mod peremptoriu cît de falşă ar fi concluzia.* EM.; *teologii ... au soluţionat chestiunea în chip peremptoriu.* BL. [Din lat. ***peremptorius,*** fr. ***péremptoire***].

perempţiúne, perempţiuni f. (jur.) prescripţie care anulează actele de procedură dacă s-a scurs un anumit termen fără ca alt act să intervină. [Din fr. ***péremption,*** lat. ***peremptio, -onis***].

perén, ~i, perenă, ~e a. **1.** (despre plante) care trăieşte şi rodeşte mai mulţi ani de-a rîndul; perenic; **2.** (fig.) care are un caracter stabil; care este de lungă durată sau permanent. [Din lat. ***perennis,*** fr. ***pérenne***].

perená, perenez vb. (înv.; refl. şi tr.) a (se) pereniza: *statul natural are tendinţa de-a perena.* EM. [De la ***peren***].

perénic, ~ci, perenică, ~ce a. (rar) **1.** (bot.) peren; **2.** stabil; permanent, veşnic: *am trăit ... în credinţa că ştiinţele europene ar fi un for perenic, pus la adăpost de vecisitudini, un pol întangibil şi supraistoric.* BL. [***Peren*** + *-ic*].

perenitáte f. (adesea fig.) însuşirea sau faptul de a fi peren; durabilitate, persistenţă: *perenitatea tradiţiilor.* [Din fr. ***pérennité***].

perenizá, perenizez vb. (refl. şi tr.) a (se) permanentiza; a (se) perpetua, a (se) perena. [Din fr. ***pérenniser***].

perestróika f. nume dat politicii de reconstrucţie socio-economică a URSS, iniţiată de M. Gorbaciov, în 1985. [Din rus. ***perestroïka,*** fr. ***perestroïka***].

perestroikíst, ~şti, perestroikistá, ~e a. care ţine de perestroika, referitor la perestroika; conform cu perestroika: *reformă perestroikistă.* // m. iniţiator sau adept al perestroikăi: *deschiderea către economia de piaţă a fost făcută de perestroikişti;* (adj.) *fostului preşedinte ... i se ataşează ... epitetul „perestroikist".* D. [Din rus. ***perestroïka*** + *-ist*].

peréte, pereţi m. **1.** element vertical de construcţie făcut din zidărie, piatră, lemn etc., care limitează, separă sau izolează de exterior ori între ele încăperile unei clădiri şi care susţine planşeele, etajele şi acoperişul: *baba se culcă ... cu faţa la părete.* CR.; **de perete,** fixat, prins de perete: *se uită la un ceas de perete.* PETR.; **perete în perete,** avînd unul dintre pereţi comun sau lipit de cel al încăperii vecine; **între patru pereţi** sau **între pereţii camerei** (ori **a casei, biroului etc.**), într-un spaţiu închis, izolat: *restul zilei îl petrecu bolnav, între pereţii camerei.* GHEŢIE; **a da** (sau **a deschide, a lăsa, a trînti, a izbi etc.**) **uşa** (ori **poarta, fereastra etc.**) **de perete,** a deschide larg, la maximum uşa, poarta etc.: *intră în casă trîntind uşa de perete.* DELAVR.; **a se da cu capul de pereţi** (sau **de toţi pereţii**), a fi deznădăjduit, a regreta o greşeală făcută: *poţi să plîngi, să te dai cu capul de pereţi.* GHEŢIE; **a vorbi la pereţi,** a vorbi zadarnic, fără a fi ascultat; **între patru pereţi, a)** la adăpost: *aş vrea să stau şi eu între patru pereţi;* **b)** în secret; izolat: *am discutat între patru pereţi;* **2.** versant pietros, (aproape) vertical al unei stînci, al unui munte etc.: *apăreau mereu pereţi abrupţi de stîncă.* CĂL.; **3.** parte a unui obiect care îl delimitează, îl mărgineşte; element de grosime mică prin care se separă sau se izolează spaţiile unui sistem tehnic: *pereţii sticlei; pereţii paharului;* **4.** structură anatomică care înconjoară o cavitate a corpului sau desparte două cavităţi: *pereţii pieptului; perete abdominal;* **5.** (reg.) copertă (de carte); învelitoare; (şi: (înv. şi pop.) **părete**). [Lat. ***paries, -tis***].

peréu, pereuri şi **peree** n. strat de piatră care acoperă un taluz, care căptuşeşte un şanţ etc., pentru a-l proteja împotriva eroziunilor şi a surpărilor de pămînt. [Din fr. ***perré***].

perféct, ~ţi, perfectă, ~e a. **1.** care întruneşte toate calităţile cerute; desăvîrşit: *nimeni nu e perfect;* **2.** deplin, complet, total; absolut: *liniile corpului trădau o perfectă destindere.* GHEŢIE; (adv.) *sînt perfect convins că ţi-ar face mare bine.* CAR.; **gaz perfect** (sau **ideal**), gaz ale cărui molecule, de dimensiuni neglijabile faţă de distanţele dintre ele, nu exercită forţe de atracţie una asupra alteia şi care verifică, la orice temperatură, legile gazelor; **număr perfect,** număr întreg egal cu suma divizorilor lui pozitivi. // n. (gram.) timp al verbului care exprimă o acţiune petrecută şi încheiată în trecut; trecut; **perfectul compus,** timp trecut (format cu ajutorul unui verb auxiliar), care exprimă acţiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportînd-o, în anumite împrejurări, la acest moment, ca un trecut mai îndepărtat; **perfectul simplu,** timp trecut care exprimă acţiunea fără a o raporta la momentul vorbirii sau raportînd-o la un moment mai apropiat; **mai mult ca perfectul,** timp trecut folosit pentru a exprima o acţiune încheiată înaintea alteia, petrecută tot în trecut. // adv. foarte bine, de acord: *perfect! ai reuşit!* [Din lat. ***perfectus, perfectum,*** germ. ***perfekt, Perfekt***].

perfectá, perfectez vb. (tr.) a definitiva, a încheia un acord, o tranzacţie etc.: *un angajament se poate perfecta oricînd.* GHEŢIE. [De la ***perfect***].

perfectaménte adv. în mod perfect: *eram perfectamente moştenitoarea duioşieie lui pentru micii clienţi.* PR. [Din fr. ***parfaitement***].

perfectáre, perfectări f. acţiunea de a perfecta şi rezultatul ei: *avea el însuşi interesul de a grăbi perfectarea afacerii.* GHEŢIE. [V. ***perfecta***].

perfectíbil, ~i, perfectibilă, ~e a. care poate fi perfecţionat: *cu încetul ... omul perfectibil se desprinde din totalitatea organizaţiei naturale.* EM.; *lucrare perfectibilă.* [Din fr. ***perfectible***].

perfectibilitáte f. **1.** însuşirea sau faptul de a fi perfectibil: *orice lucrare este susceptibilă de perfectibilitate.* GHICA; *criticul se cade să perceapă ... limitele perfectibilităţii.* CĂL.; **2.** concepţie de sorginte iluministă potrivit căreia utilizarea adecvată a raţiunii ar putea conduce la realizarea deplină a posibilităţilor umane. [Din fr. ***perfectibilité***].

perfectív, ~i, perfectivă, ~e a. (despre aspectul ori sensul verbelor) care exprimă acţiunea verbului eliminînd noţiunea de durată şi de desfăşurare, insistînd asupra începutului şi sfîrşitului ei; (despre verbe) care are acest aspect. [Din fr. ***perfectif,*** germ. ***perfektiv***].

perfectivizá, perfectivizez vb. (gram.; tr. fact.) a face ca un verb să devină perfectiv. [***Perfectiv*** + ***-iza***].

perfectivizáre, perfectivizări f. acţiunea de a perfectiviza. [V. ***perfectiviza***].

perfectivizát, ~ţi, perfectivizată, ~e a. (despre verbe) care a devenit perfectiv. [V. ***perfectiviza***].

perfectizá, perfectizez vb. (rar; tr.) a perfecţiona. [***Perfect*** + ***-iza***].

perfácţie f. v. perfecţiune.

perfecţioná, perfecţionez vb. (tr. şi refl.) **1.** a (se) îmbunătăţi calitativ, a (se) desăvîrşi; a (se) perfectiza: *perfecţionatu-s-a limba?* NEGR.; **2.** a acumula sau a face să acumuleze sistematic cunoştinţe într-un anumit domeniu: *ai avea prilejul să-ţi perfecţionezi cunoştinţele cu profesori renumiţi.* GHEŢIE. [Din fr. ***perfectionner,*** germ. ***perfektionieren***].

perfecţionáre, perfecţionări f. acţiunea de a (se) perfecţiona şi rezultatul ei; îmbunătăţire, desăvîrşire: *suferinţa este un bold ... către perfecţionare.* BĂLC.; *voieşte să-l vadă dus în străinătate pentru perfecţionare.* CĂL. [V. ***perfecţiona***].

perfecţionát, ~ţi, perfecţionată, ~e a. îmbunătăţit, desăvîrşit; care reprezintă un progres: *cei cu scule perfecţionate ... se întorc întotdeauna cu peşte acasă.* SAD.; *program perfecţionat.* [V. ***perfecţiona***].

perfecţionísm n. **1.** aspiraţie către atingerea perfecţiunii; **2.** tendinţă maladivă spre perfecţiune, care, ignorînd realizările parţiale, frînează orice realizare. [Din fr. ***perfectionnisme***].

perfecţioníst, ~şti, perfecţionistă, ~e m., f. **1.** persoană excesiv de scrupuloasă, care caută să atingă perfecţiunea în tot ce face; **2.** persoană care suferă de perfecţionism. [Din fr. ***perfectionniste***].

perfecţiúne, perfecţiuni f. **1.** însuşirea de a fi perfect; starea a ceea ce este perfect; desăvîrşire: *arta dramatică este o artă de perfecţie.* CAR.; *vine un timp cînd şi perfecţi sîntem, perfecţiunea atunci ne-apasă ca un greu blestem.* VIERU; **la perfecţie,** în mod desăvîrşit; perfect: *ştie la perfecţie franceza;* **2.** (concr.) lucru sau fiinţă perfectă: *o fată, o minune, o perfecţiune.* BOL.; **3.** (rar; la pl.) calităţi fizice sau morale deosebite: *era înzestrat cu toate perfecţiunile;* (şi: **perfecţie**). [Din lat. ***perfectio, -onis,*** fr. ***perfection***].

perfíd, ~zi, perfidă, ~e a. **1.** care, sub o înfăţişare binevoitoare sau indiferentă, ascunde răutate, viclenie, necinste; care nu-şi respectă cuvîntul dat; viclean, făţarnic, prefăcut, ipocrit: *tot ce e perfid şi lacom, tot Fanarul, toţi iloţii, toţi se scurseră aicea şi formează patrioţii.* EM.; **2.** care, în ciuda aparenţelor, este vătămător, periculos; înşelător: *vinul de Umbria se dovedea mai perfid decît îl preţuisem la început.* GHEŢIE. [Din fr. ***perfide***].

perfidíe, perfidii f. comportament lipsit de loialitate, de sinceritate; făţărnicie, ipocrizie; faptă, manifestare perfidă: *perfidia torţionarului e diferită de a brutei.* PR. [Din fr. ***perfidie***].

perfoliát, ~ţi, perfoliată, ~e a. (despre frunze sau peţioluri) care înfăşoară tulpina astfel încît pare străpuns de ea. [Din fr. ***périfolié***].

perforá, perforez vb. **1.** (tr.) a găuri un material, străpungîndu-l: *muncitorii au perforat zidul cu bormaşina;* **2.** (spec.; tr.) a străpunge cu o maşină specială bilete, tichete, foi dintr-un registru etc., pentru a le marca; a composta: *eu întind biletul meu conductorului, care mi-l perforează.* CAR.; **3.** (tr. şi refl.; despre organe, ţesuturi) a (se) găuri în urma unui proces inflamator, a unui traumatism etc.: *un glonţ îi perforase plămînul.* PR.; **4.** (tr.) a efectua o gaură de mină. [Din lat. ***perforare,*** fr. ***perforer***].

perforáj, perforaje n. perforare (cu o maşină specială). [Din fr. ***perforage***].

perforánt, ~ţi, perforantă, ~e a. **1.** care perforează; **2.** (despre artere, nervi etc.) care traversează dintr-o parte în alta o structură anatomică. [Din fr. ***perforant***].

perforáre, perforări f. acţiunea de a (se) perfora şi rezultatul ei; găurire, străpungere, perforaj. [V. ***perfora***].

perforát[1] n. (rar) perforare. [V. ***perfora***].

perforát[2]**, ~ţi, perforată, ~e** a. **1.** găurit, străpuns cu ajutorul unei unelte sau al unei maşini speciale; **cartelă perforată,** v. **cartelă**; **2.** (despre organe, ţesuturi) care prezintă un orificiu în urma unei infecţii, a unui traumatism etc.: *ulcer perforat.* [V. ***perfora***].

perforatór, ~i, perforatoáre m., f. persoană care se ocupă cu perforarea unei piese tehnice, a unui perete de stîncă etc. // n. **1.** unealtă, sculă, aparat, maşină care serveşte la perforat[1]; **2.** maşină folosită la forarea găurilor de mină prin sfărîmarea şi mărunţirea rocii: *oricînd se puteau desprinde din bolta minei ... bucăţi mari de pămînt dislocate de pîrîtul perforatoarelor.* PR.; **3.** dispozitiv, folosit în trecut, pentru perforarea, după un anumit cod, a benzilor la calculatoare, în comunicaţii telegrafice etc.; **4.** (inform.) periferic care permite operaţii de ieşire pe cartele perforate sau bandă de hîrtie perforată; **5.** aparat, montat într-un mijloc de transport, pentru marcarea prin perforare a biletelor de călătorie; compostor. [Din fr. ***perforateur,*** lat. ***perforator***].

perforatúră, perforaturi f. deschidere practicată în peretele unei găuri de sondă în dreptul stratului productiv, pentru asigurarea căii de circulaţie a fluidelor între strat şi gaura de sondă. [***Perfora*** + ***-tură***].

perforáţie, perforaţii f. **1.** faptul de a (se) perfora; gaură făcută prin perforare; **2.** găurire a unui organ, a unui ţesut etc., ca urmare a unui proces patologic sau traumatism; (concr.) orificiu astfel apărut: *perforaţia intestinului;* (şi: **perforaţiune**). [Din fr. ***perforation,*** lat. ***perforatio, -onis***].

perforaţiúne f. v. perforaţie.

performánt, ~ţi, performantă, ~e a. care este capabil de performanţă; competitiv: *aparat performant.* [Din fr. ***performant***].

performánţă, performanţe f. **1.** rezultat deosebit de bun obţinut în sport; (p. ext.) realizare deosebită într-un domeniu de activitate: *lipsa de performanţă e de preferat ridicolului.* PR.; *criteriile care m-au condus spre performanţă ... ar putea constitui un model pentru alţii.* CR.: **2.** rezultatul cel mai bun dat de o maşină, de un aparat etc. [Din fr., engl. ***performance,*** germ. ***Performanz***].

performér, ~i, performeră, ~e m., f. sportiv care a realizat o performanţă într-o competiţie. [Din engl. ***performer***].

perfúzie, perfuzii f. procedeu terapeutic constînd în introducerea lentă şi continuă, picătură cu picătură, în sistemul vascular ori în ţesutul subcutanat, a unor lichide (sînge, plasmă sau soluţii medicamentoase): *am procedat îndată la administrarea unei perfuzii.* GHEŢIE. [Din fr. ***perfusion***].

perfuzór, perfuzoare n. instrument pentru perfuzie. [Din fr. ***perfuseur***].

pergaménт, pergamente n. **1.** material din piele (de oaie, de viţel etc.) prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea, folosită în vechime în loc de hîrtie: *diplomă scrisă pe pergament.* BĂLC.; **2.** document, text scris pe o astfel de piele: *cei trei ţărani primiră pergament de nemeşie.* GHEŢIE; **3.** hîrtie specială rezistentă, translucidă, omogenă prin care nu pătrund grăsimile şi umezeala, folosită mai ales la ambalarea alimentelor; hîrtie pergaminată: *beşici mari de sticlă la gură legate cu pergament.* EM. [Din lat. ***pergamentum,*** germ. ***Pergament***].

pergamentós, ~şi, pergamentoásă, ~e a. care are aspectul, consistenţa pergamentului; ca pergamentul: *avea faţa pergamentoasă.* [***Pergament*** + ***-os***].

pergaminátă, pergaminate a. (rar) hîrtie **pergaminată,** pergament. [Cf. it. ***pergamenato***].

pergamoíd n. v. pegamoid.

pergamút, ~ţi, pergamută, ~e a. păr **pergamut,** varietate de păr[1] cu fructe galbene, zemoase şi parfumate; **pară pergamută** (şi f.), fructul acestei varietăţi de păr: *curcanul auriu între mere domneşti, între pergamute şi prune.* MACED.; (şi: rar) **bergamotă.** [Din gr. mod. ***perghamóto***, fr. ***bergamote***].

pergelisól, pergelisoluri n. (geol.) permafrost. [Din fr. ***pergélisol***].

perghél, pergheluri n. **1.** instrument în formă de compas folosit pentru măsurarea grosimilor; **2.** (înv. şi reg.) cerc, circumferinţă; **în perghel,** circular: [movilele] *trebuiesc despicate ... în perghel sau în răscruce.* OD.; **a da perghel** (sau **pergheluri**), a înconjura; a da tîrcoale: *şuvoaie ... dăduseră perghel ţarinilor şi tarlalelor.* C.L.; **3.** partea concavă a unei bolţi; zidărie în formă de arc sau de semicerc: *uşi cu tocuri de piatră ..., aduse sus în îndoit perghel.* OD. [Din turc. ***pergel***].

pergólă, pergole f. construcţie uşoară într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-o reţea de şipci susţinute de şiruri de stîlpi, pe care se ridică plante agăţătoare decorative; galerie de plante agăţătoare decorative astfel formată: *şedea într-un chaiselongue sub o pergolă de trandafiri.* PETR. [Din fr., it. ***pergola***].

perhidról n. denumire comercială pentru soluţia de apă oxigenată, folosită ca dezinfectant (în medicină), ca decolorant (în cosmetică) etc. [Din fr. ***perhydrol***].

peri- element de compunere cu sensul „în jurul, împrejurul". [Din gr. mod. ***péri-***].

perí vb. v. **pieri.**

periá, périi vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) curăţa de praf, de scame etc. cu ajutorul periei: *îi periam pălăria în vestibul.* GHEŢIE; **2.** (tr. şi refl.) a(-şi) netezi părul cu peria: *pă cap să peria.* POP; **3.** (fig.; tr.) a flata, a linguşi pe cineva: *nu-ţi mai peria şefii!;* **4.** (tr.) a curăţa de cîlţi fuiorul de cînepă, de in etc. cu ajutorul unei perii speciale; a scărmăna: *o, tu, crai cu barba-n noduri ca şi cîlţii cînd nu-i periі.* EM.; **5.** (fig.; tr.) a îmbunătăţi, a stiliza, a definitiva o lucrare literară, ştiinţifică etc. [De la ***perie***].

periánt, periante n. înveliş floral format dintr-un număr variabil de frunzuliţe modificate, libere sau concrescute, care poate fi simplu (cu caliciul şi corola de aceeaşi culoare) sau dublu (cu caliciul şi corola diferit colorate). [Din fr. ***périanthe,*** germ. ***Perianth***].

periarteriál, ~i, periarterială, ~e a. care este situat, care se formează în jurul unei artere. [Din fr. ***périartériel***].

periarterítă, periarterite f. (şi **periarterită nodoasă**) inflamaţie a tunicii externe a arterelor, care se poate extinde la toate straturile peretelui vascular, producînd obstruări arteriale şi formări de noduli inflamatori de-a lungul unor artere, în special la cele ale membrelor. [Din fr. ***périartérite***].

periartrítă, periartrite f. inflamaţie a ţesuturilor din jurul unei articulaţii frecventă în procesele degenerative reumatoide. [Din fr. ***périarthrite***].

periát[1]**, periaturi** n. **1.** curăţare sau netezire cu peria; periere: *periatul vestonului şi al pantalonilor, repetat zilnic, îmi lua ... timp.* GHEŢIE; **2.** curăţare cu peria a fuioarelor de cînepă, de in etc. [V. ***peria***].

periát[2]**, ~ţi, periată, ~e** a. **1.** curăţat sau netezit cu peria: *îmbrăca haine vechi, ponosite însă periate.* ST.; **2.** pieptănat, scărmănat[1]: *fuior periat.* [V. ***peria***].

periból, periboluri n. **1.** spaţiu sacru în jurul templelor greceşti sau romane, decorat cu statui şi monumente votive; **2.** incintă exterioară a unor edificii sacre. [Din fr. ***péribole***].

peribronşítă, peribronşite f. inflamaţie a ţesutului conjunctiv din jurul bronhiilor. [Din fr. *péribronchite*].

pericărd, pericarduri n. înveliş al inimii format dintr-o membrană fibroasă (pericard fibros) şi una seroasă (pericard seros); **2.** începere în jurul inimii, la moluşte şi artropode, derivată, în procesul evoluţiei, din cavitatea generală. [Din fr. *péricarde,* germ. *Perikard*].

pericárdic, ~ci, pericardică, ~ce a. care aparţine pericardului, referitor la pericard; **cavitate pericardică,** spaţiu virtual, la vertebrate, mărginit de foiţa parietală şi de foiţa viscerală. [Din fr. *péricardique*].

pericardítă, pericardite f. inflamaţie acută sau cronică a pericardului. [Din fr. *péricardite*].

pericárp, pericarpuri n. ansamblul straturilor de ţesuturi care alcătuiesc pereţii unui fruct. [Din fr. *péricarpe,* germ. *Perikarp*].

pericarpátic, ~ci, pericarpatică, ~ce a. situat în jurul Munţilor Carpaţi: *regiune pericarpatică.* [*Peri-* + *carpatic*].

pericéntric, ~ci, pericentrică, ~ce a. situat în jurul centrului. [Din fr. *péricentrique*].

pericéntru, pericentre n. (astr.) punct de pe orbita unui corp ceresc situat la cea mai mică depărtare de corpul ceresc central faţă de care se face mişcarea. [Din fr. *péricentre,* engl. *pericentre*].

pericíclu, pericicluri n. ţesut extern al cilindrului central al rădăcinii sau al tulpinii plantelor, din care se diferenţiază rădăcinile laterale sau razele medulare şi mugurii adventivi. [Din fr. *péricycle*].

pericistítă, pericistite f. inflamaţie acută sau cronică a ţesutului din jurul vezicii urinare. [Din fr. *péricystite*].

periciúne f. v. piericiune.

pericláz n. oxid natural de magneziu, incolor sau cenuşiu, brun pînă la negru. [Din fr. *périclase*].

periclín, periclinuri n. **1.** totalitatea frunzelor sau bracteelor care formează involucrul florilor din familia compozitelor; **2.** zonă de apropiere şi de unire a formaţiunilor geologice de pe cele două flancuri ale cutelor scoarţei pământului. [Din fr. *péricline*].

periclinál, ~i, periclinală, ~e a. (geol.) referitor la periclin; situat în jurul suprafeţei axiale a cutelor scoarţei pământului. [Din fr. *périclinal*].

periclínic, ~ci, periclinică, ~ce a. (bot.) care are periclin; care constituie periclinul. [*Periclin* + *-ic*].

periclitá, periclitez vb. (tr.) a pune în pericol; a primejdui: *vă periclitaţi ... cariera în învăţămînt dacă vă puneţi în situaţia de bănuit.* [Din fr. *péricliter,* lat. *periclitari*].

periclitánt, ~ţi, periclitantă, ~e a. (rar) primejdios. [Din fr. *périclitant*].

periclitáre, periclitări f. acţiunea de a periclita şi rezultatul ei; primejduire. [V. *periclita*].

periclitáte f. pericol, primejdie: *spor de periclitate.* [Din fr. *periclita*].

perícol, pericole n. situaţie, întîmplare care (poate) pune în primejdie integritatea sau existenţa cuiva sau a ceva; primejdie; ameninţare: *este în afară de orice pericol.* CAR.; *pericol social;* (şi: (pop.) **pericul**). [Din lat. *periculum,* it. *pericolo*].

pericolecistítă, pericolecistite f. inflamaţie a membranei care acoperă vezica biliară şi a ţesutului care o înconjoară. [Din fr. *pericholécystite*].

pericolítă, pericolite f. inflamaţie a ţe-sutului din jurul colonului. [Din fr. *pericolite*].

pericolpítă, pericolpite f. inflamaţie a ţesuturilor din jurul vaginului. [Din fr. *pericolpite*].

pericóndru, pericondre n. membrană conjunctiv-vasculară care îmbracă ţesutul cartilaginos al oaselor, avînd rol în creştere. [Din fr. *périchondre*].

pericópă, pericope f. **1.** pasaj, fragment din Biblie, cuprinzînd o povestire sau o parabolă, care se citeşte în cadrul unei slujbe religioase; **2.** (rar) definiţie exactă. [Din germ. *Perikope*].

pericranián, ~eni, pericraniană, ~ene a. care aparţine pericraniului, referitor la pericraniu. [*Pericraniu* + *-an*].

pericrăniu, pericranii n. periostul suprafeţei externe a craniului. [Din gr. mod. *perikránion,* fr. *péricrâne*].

perícul n. v. pericol.

periculós, ~şi, periculoásă, ~e a. **1.** care prezintă sau care poate prezenta un pericol pentru cineva sau ceva; primejdios: *i s-a extras glontele şi a rămas o rană foarte periculoasă.* SAD.; *eşti la vîrsta periculoasă!* PR.; (adv.) *zicea c-ar fi periculos pentru el.* EM.; **2.** în care nu te poţi încrede; mîrşav, ticălos; perfid: *este un om periculos.* [Din lat. *periculosus,* it. *pericoloso*].

periculozitáte f. însuşirea sau faptul de a fi periculos: *periculozitate socială.* [*Periculos* + *-itate*].

peridérm, periderme n. **1.** (anat.) pătură superficială a epidermei fetale; **2.** (bot.) totalitatea ţesuturilor protectoare care înlocuiesc epiderma. [Din fr. *périderme*].

peridót n. (chim.) olivină. [Din fr. *péridot*].

peridotít, peridotite n. rocă în care predomină peridotul; (şi: **peridotită**). [Din fr. *péridotite,* germ. *Peridotite*].

peridotítă f. v. peridotit.

peridróm, peridromuri n. **1.** galerie acoperită care înconjoară un edificiu, servind ca loc de plimbare; **2.** spaţiul exterior cuprins între peretele naosului şi colonada unui templu antic. [Din fr. *péridrome*].

peridurál, ~i, peridurală, ~e a. care este situat, care se formează în jurul membranei duramater. [Din *péridural*].

périe, perii f. **1.** obiect format dintr-un suport în care sînt fixate mănunchiuri de fire scurte din păr de animale, fire de sîrmă sau sintetice, servind la curăţat hainele, încălţămintea, diferite obiecte etc.: *scoase din fundul unei lăzi ... o cutie, o perie şi o năframă.* EM.; (adv.) *un bărbat ... cu părul tuns perie.* GHEŢIE; **2.** epitet pentru un om linguşitor; periuţă; **3.** unealtă sau organ de maşină asemănătoare cu obiectul descris mai sus, folosit la curăţarea, netezirea etc. suprafeţei unui corp; **4.** (reg.) pensulă; **5.** (tipogr.) unealtă cu care se bătea hîrtia aşezată pe un şpalt, pentru a imprima pe ea textul; (p. ext.) text astfel imprimat, folosit pentru corectură: *a cerut tipografului încă o perie;* **6.** (şi **perie de contact**) piesă componentă a maşinilor electrice, care realizează contactul electric alunecător cu colectorul sau cu inelele de contact. [Cf. sl. *perije* „pene"].

periéc, perieci m. persoană din Sparta antică aparţinînd unei categorii de oameni liberi (agricultori, meşteri, negustori) lipsită de drepturi politice. [Din fr. *périoeque*].

periegéză, periegeze f. (livr.) călătorie. [Din fr. *périégèse*].

periéliu n. v. periheliu.

periér, ~i, perieră, ~e m., f. persoană care confecţionează sau vinde perii, pensule, bidinele. // n. (pl. **periere**) săculeţ în care se ţin periile. [*Perie* + *-ar*].

periére, perieri f. acţiunea de a (se) peria şi rezultatul ei; periat[1]. [V. *peria*].

periérghie, pierierghii f. (înv.) **1.** curiozitate; interes: *deşteptul cuget al dumisale şi perierghia ce are la orice* (a. 1782). GCR.; **2.** cercetare; anchetă. [Din gr. mod. *perierghía*].

pierierie, pierierii f. atelier în care se fac (şi se vînd) perii; magazin de perii. [*Perier* + *-ie*].

periesofagián, ~eni, periesofagiană, ~ene a. situat în jurul esofagului; **inel periesofagian,** cordon nervos situat în jurul esofagului, la viermii platelminţi. [Din fr. *périoesophagien*].

periesofagítă, periesofagite f. inflamaţie a ţesutului din jurul esofagului. [Din fr. *périesophagite*].

perietór, ~i, perietoáre a. (despre organe de maşini) care curăţă, netezeşte, piaptănă, scarmănă. [*Peria* + *-tor*].

perietúră, perieturi f. **1.** acţiunea de a (se) peria şi rezultatul ei; **2.** (fig.) linguşire; **3.** (fig.) cizelare, finisare (a unei lucrări): *un tînăr poet ... dînd ultima perietură unui sonet macabru.* CAR. [*Peria* + *-tură*].

perífan, ~i, perifaná, ~e a. (grecism) vestit, renumit, celebru: *Ilie Cantacozino cel tare şi mare, perifan.* NEC. [Din gr. mod. *perífanis*].

perifaringián, ~eni, perifaringiană, ~ene a. situat în jurul faringelui. [Din *peripharyngien*].

periferiál, ~i, periferială, ~e a. (livr.) periferic; secundar: *creatorii au de obicei numai conştiinţă periferială despre stilul lor.* BL. [Din fr. *péripherial*].

periféric, ~ci, periferică, ~ce a. **1.** situat la periferie; de margine: *cartier periferic; zonă periferică;* **2.** care aparţine periferiei, referitor la periferie; specific periferiei: *expresiile periferice tipice capătă ... o adîncime nebănuită.* CĂL.; **3.** (fig.) neînsemnat, secundar, periferial: *preocupări periferice.* // n. subsistem al calculatorului electronic care permite operaţii de introducere şi extragere de date în sau din calculator; terminal (ex.: unitate de disc, modem, imprimantă, plotter etc.). [Din fr. *périphérique*].

periferíe, periferii f. **1.** ţinut, regiune, zonă, punct situat la margine, în raport cu centrul; (spec.) cartier de la marginea unui oraş; mahala: *întîmplările din diferitele locuri de la periferie.* MAIOR.; *pe măsură ce te apropiai de periferie,* [Bucureştiul] *se schimba într-un sat uriaş.* GHEŢIE; **de periferie, a)** provincial; **b)** (fig.) de mică importanţă, de mîna a doua, de proastă calitate: *spectacol de periferie;* **c)** specific mahalalei: *stil de periferie.* CĂL.; **2.** (rar) curbă închisă care limitează o figură geometrică sau o suprafaţă; circumferinţă. [Din lat. *peripheria,* fr. *périphérie,* germ. *Peripherie*].

periflebítă, periflebite f. inflamaţie a tunicii externe a venelor, care se poate extinde şi la ţesutul înconjurător. [Din fr. *périphlébite,* engl. *periphlebitis*].

perifrástic, ~ci, perifrastică, ~ce a. exprimat prin perifrază; care conţine perifraze: *formulare perifrastică;* **formă verbală perifrastică,** formă verbală compusă cu un verb auxiliar (ex. s-a fost deschis). [Din fr. *périphrastique,* germ. *periphrastisch*].

perifrazá, perifrazez vb. (rar; tr.) a parafraza: *se mărgineşte a perifraza pe „strategicul lui Onosander".* HASD. [Din fr. *périphraser*].

perifrázá, perifraze f. procedeu gramatical şi stilistic de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce, în mod obişnuit, se exprimă printr-un singur cuvînt; grup de cuvinte care înlocuieşte un termen unic cu acelaşi sens (ex.: *regele animalelor* în loc de *leul*): *m-am servit de mii de precauţii şi perifraze ca să dobîndesc unele informaţii.* GHEŢIE. [Din gr. mod. *perífrasis,* germ. *Periphrase,* fr. *périphrase*].

perigéu, perigee n. **1.** punct în care Soarele, Luna sau un satelit artificial se află, în mişcarea lor orbitală, cel mai aproape de Pămînt; **2.** moment, timp în care un astru sau un satelit artificial se află în acest punct. [Din fr. *périgée*].

perigín, ~i, perigină, ~e a. (despre corole, stamine) care este situat pe caliciu, formînd un cerc în jurul ovarului. [Din fr. *périgyne*].

perigínic, ~ci, periginică, ~ce a. cu alcătuire florală perigină. [Din fr. *périgynique*].

periginíe, periginii f. însuşirea de a fi perigin; mod de dispunere a elementelor florale specific plantelor periginice. [Din fr. *périgynie*].

periglaciár, ~i, periglaciară, ~e a. **1. zonă** (sau **regiune**) **periglaciară** (şi n.), regiune situată la periferia gheţarilor, caracterizată prin climă şi relief specifice (grohotişuri, rîuri de pietre, nişe nivale etc.); **2.** care aparţine acestei zone, referitor la această zonă. [Din fr. *périglaciaire*].

perigón, perigoane n. înveliş floral simplu, nediferenţiat în caliciu şi corolă, format din elemente de aceeaşi culoare. [Din fr. *périgone,* lat. *perigonium*].

perihéliu, perihelii n. **1.** punct în care o planetă, o cometă etc., în mişcarea ei în jurul Soarelui, se află cel mai aproape de acesta; **2.** moment, timp în care o planetă, o cometă etc. se află în acest punct; (şi: (înv.) **perieliu**). [Din fr. *périhélie*].

perihepátic, ~ci, perihepatică, ~ce a. care este situat în jurul ficatului, referitor la această regiune. [Din fr. *périhépatique*].

periintestinál, ~i, periintestinală, ~e a. care este situat în jurul intestinului, referitor la această regiune. [Din fr. *périintestinal*].

perîla, perile f. plantă din familia labiatelor, cu frunze oval-alungite, cu flori albe, bogată în uleiuri volatile și grase, cultivată mai ales în Asia, ca plantă ornamentală și industrială (*Perilla acymoides*). [Din fr. *perilla*].

perilaringián, ~eni, perilaringiană, ~ene a. care este situat în jurul laringelui, referitor la această regiune. [Din fr. *périlaryngien*].

perilimfátic, ~ci, perilimfatică, ~ce a. care aparține perilimfei, referitor la perilimfă. [Din fr. *périlymphatique,* engl. *perilymphatic*].

perilímfă f. lichid incolor aflat între labirintul osos și labirintul membranos al urechii interne. [Din fr. *périlymphe*].

perilobulár, ~i, perilobulară, ~e a. care este situat în jurul lobilor; **arteră perilobulară,** ramificație a arterei hepatice din care se desprinde o rețea de capilare care pătrund în interiorul lobului hepatic. [Din fr. *périlobulaire*].

perimá, pers.3 **perimează** vb. (refl.) **1.** (jur.; despre acțiuni civile, căi de atac sau alte acte procedurale) a se stinge prin nestăruință, prin neefectuarea în termen legal a unor alte acte de procedură; **2.** a se învechi, a ieși din uz, a înceta să mai fie actual; a se demoda: *orice operă de curată știință se perimează în virtutea ... principiului de perfectibilitate.* CĂL. [Din fr. *périmer*].

perimán n. v. paraman.

perimáre, perimări f. **1.** (jur.) sancțiune procesuală constînd în stingerea acțiunii civile în faza în care se găsește, ca urmare a nestăruinței părților, a neefectuării în termen legal a unor alte acte de procedură; **2.** învechire; demodare: *perimarea unor teorii.* [V. *perima*].

perimarítim, ~i, perimaritimă, ~e a. de pe malurile mării. [Din fr. *périmaritime*].

perimát, ~ți, perimată, ~e a. **1.** (jur.; despre acțiuni civile, căi de atac sau alte acte procedurale) stins prin nestăruința părților, prin neefectuarea în termen legal a altor acte de procedură; **2.** învechit, ieșit din uz; desuet, depășit, caduc; demodat: *faza mitologică a omenirii este socotită ca un stadiu perimat.* BL. [V. *perima*].

perimét, perimete n. frînghie de care sînt prinse cîrligele carmacelor de pescuit. [Din rus. *peremet*].

perimetrál, ~i, perimetrală, ~e a. (rar) perimetric: *vizibilitate perimetrală excepțională.* V.R. [Din fr. *périmétral*].

perimétric, ~ci, perimetrică, ~ce a. care ține de perimetru, referitor la perimetru; cuprins într-un perimetru; format de un perimetru; perimetral: *unghiuri perimetrice.* [Din fr. *périmétrique*].

perimetrítă, perimetrite f. inflamație (infecțioasă) a membranei care învelește uterul. [Din fr. *périmétrite*].

perimétru, perimetre n. **1.** suma lungimilor laturilor unui poligon sau ale unei figuri geometrice plane închise; linie închisă care mărginește o suprafață; contur, linie marginală: *topometrii au măsurat perimetrul moșiei;* **2.** limită a teritoriului unei localități, a unei zone etc.; suprafață cuprinsă pînă la această limită: *părăseau perimetrul cunoscut al orașului.* GHEȚIE; *perimetrul zonei din spatele blocului.* CĂRT.; **perimetru construibil,** teritoriu în care este permisă amplasarea de locuințe și alte construcții; **3.** instrument pentru determinarea cîmpului vizual sau circumferinței unui dinte. [Din fr. *périmètre,* gr. mod. *perímetros,* germ. *Perimeter*].

perimísiu n. țesut care învelește mușchiul și care se prelungește în grosimea lui prin septuri. [Din fr. *périmysium*].

perimontán, ~i, perimontană, ~e a. din jurul munților, de la poalele acestora: *regiune perimontană.* [*Peri-* + *montan*].

perinatál, ~i, perinatală, ~e a. care ține de perinatalitate, referitor la perinatalitate. [Din fr. *périnatal*].

perinatalitáte f. perioadă care precedă sau urmează imediat după naștere. [Din fr. *périnatalité*].

pérină f. v. pernă.

perindă, perínd și (înv.) **perindez** vb. **1.** (refl.) a trece unul după altul, a se succeda (în timp, în spațiu); (p. ext.) a circula (unul după altul): *tot mai des se perindează și din tineri în mai tineri.* EM.; *generații după generații s-au perindat.* SAD.; **2.** (refl. și tr.) a trece de la unul la altul; a lua pe rînd: *e bine ca un bărbat tînăr să nu se perinde pe la multe femei.* GHEȚIE; *le-am părîndat pe toate vitele, le-am controlat pe toate de-a mărunțelu.* POP.; **3.** (reg.; tr.) a muta dintr-un loc în altul; **4.** (tr.) a cutreiera, a colinda: *grămada perîndă-n zgomot toată strada.* COȘB.; (și: (reg.) **perînda**). [*Pe* + *rînd*].

perindáre, perindări f. acțiunea de a (se) perinda și rezultatul ei: *monotona perindare de domnii.* CĂL.; *perindarea prin diverse unghiuri ale Bucureștiului se încheie cu o adîncă decepție.* GHEȚIE. [V. *perinda*].

perineál, ~i, perineală, ~e a. care aparține perineului, referitor la perineu: *mușchi perineal.* [Din fr. *périnéal*].

perinefrétic a. v. perinefritic.

perinefrítă, perinefrite f. inflamație (infecțioasă) acută, supurativă a țesuturilor care înconjoară rinichii. [Din fr. *périnéphrite*].

perinefrític, ~ci, perinefritică, ~ce a. care se află în regiunea rinichilor, referitor la această regiune: *flegmon perinefritic;* (și: **perinefretic**). [Din fr. *périnéphrétique*].

perineografíe, perineografii f. radiografie a regiunii perineale. [Din fr. *périnéographie*].

perineorafie, perineorafii f. refacere chirurgicală a rupturii de perineu. [Din fr. *périnéoraphie*].

perinérv n. țesut conjunctiv care unește fasciculele secundare ale fibrelor unui nerv. [Cf. fr. *périnèvre*].

perinéu, perinee n. porțiune a corpului cuprinsă între anus și scrot la bărbați și între anus și vagin la femei, care închide bazinul în partea inferioară. [Din fr. *périnée*].

perinevrítă, perinevrite f. inflamație a perinervului. [Din fr. *périnévrite*].

periníță f. v. perniță.

perinóc, perinoace n. bucată de lemn fixată deasupra osiei, pe care se sprijină dricul carului sau al căruței. [Din rus. *perenoga* „stinghie, reazem"].

perintról n. ulei sulfurat, folosit la spălarea lînii. [Et. nec.].

perinúță f. v. pernuță.

perioádă, perioade f. 1. interval de timp în cursul căruia se desfășoară, se petrec anumite fenomene, evenimente, fapte etc.; epocă, răstimp, fază: *mîntuia de spus pe de rost ... toată istoria Vechiului Testament împărțită în perioade.* CR.; *raportarea se face la idealizata perioadă interbelică.* D.; **2.** (p. gener.) spațiu de timp nedeterminat; vreme, timp: *o perioadă lungă;* **3.** (fiz.) **perioadă de înjumătățire,** interval de timp necesar pentru dezintegrarea a jumătate din nucleii unui izotop radioactiv; **4.** (fiz.) interval de timp după care se repetă un fenomen variabil; durata fiecăreia dintre succesiunile de stări identice care alcătuiesc un fenomen periodic; **5.** (chim.) **perioadă de inducție,** interval de timp după care o reacție în lanț începe să se desfășoare cu viteza corespunzătoare condițiilor respective; **6.** interval de timp între cele două momente în care se reproduce un fenomen astronomic; interval de timp după care un astru, în mișcarea sa, se află în aceeași situație relativă față de un anumit reper: *Pămîntul își face perioada în 365 de zile și un sfert;* **perioada siderală,** v. **sideral; 7.** subdiviziune a timpului geologic, mai mică decît era: *perioade geologice;* **8. perioadă de vegetație,** interval de timp în care plantele își desăvîrșesc întregul ciclu biologic; **9.** (mat.) cel mai mic număr adăugat argumentului unei funcții numerice care nu schimbă valoarea funcției; **10.** (mat.) mulțimea numerelor de o cifră care se repetă infinit într-o fracție zecimală; **11.** șir orizontal în tabelul periodic al elementelor chimice; **12.** interval de timp între două accese ale unei boli; fază a unei boli; **13.** frază amplă cu caracter unitar și armonios, cu simetrie structurală: *sînt niște perioade poetice orînduite cu simetrie.* HEL.; *perioade oratorice;* **14.** parte unitară dintr-o compoziție muzicală, formată, de obicei, din mai multe fraze; (și: (înv.) **period**). [Din lat. *periodus,* gr. mod. *períodos,* fr. *période*].

perioculár, ~i, perioculară, ~e a. situat în jurul ochiului; referitor la această regiune. [Din fr. *périoculaire*, engl. *periocular*].

periód n. v. perioadă.

periódic, ~ci, periodică, ~ce a. **1.** care constă din parcurgerea repetată a aceleiași succesiuni de stări; care revine, care se repetă identic după intervale de timp (aproximativ) egale: *imense abuzuri ... se prefăcuseră într-un venit periodic al fiscului.* HASD.; **vînturi periodice,** vînturi care își schimbă direcția după un anumit interval de timp sau care bat regulat într-o anumită regiune, în anumite perioade ale anului; **ploi periodice,** ploi care cad la intervale regulate de timp sau care cad într-o anumită perioadă a anului; **vulcani periodici,** vulcani care devin activi la anumite intervale de timp; **2.** (și n.) (revistă, buletin etc.) care apare la intervale regulate, la date fixe: *măcar periodicele ... să fi rămas cu totul scutite de unele trivialități.* CAR.; *publicațiile periodice ale țării.* SAD.; **3. sistemul periodic al elementelor,** mod de clasificare a elementelor chimice, după proprietățile lor (masă atomică, număr atomic, valență etc.); **tabelul** (sau **tabloul**) **periodic al elementelor,** tabel care cuprinde elementele chimice, dispuse în șapte șiruri orizontale și nouă coloane verticale, potrivit sistemului periodic; **4.** (mat.) **funcție periodică,** funcție care admite o perioadă; **fracție periodică,** fracție zecimală în care, după virgulă, aceleași cifre se repetă la infinit în aceeași ordine; **5.** (despre boli) care se manifestă prin accese intermitente ce revin la intervale egale; (despre manifestări ale bolilor) care revine la intervale regulate; **6.** (astr.) care aparține de una sau mai multe perioade, referitor la perioadă. [Din lat. *periodicus,* gr. mod. *periodikós,* fr. *périodique*].

periodicitáte f. proprietate a unui fenomen, a unei acțiuni etc. de a fi periodică; repetare periodică a unui fenomen, a valorilor unei mărimi etc.: *după o anumită periodicitate a cutremurelor ..., distanța de la un cutremur la altul se va micșora.* PR.; **legea periodicității,** lege conform căreia proprietățile fizice și chimice ale elementelor chimice variază periodic în funcție de numărul lor atomic, adică de poziția pe care o ocupă elementele în sistemul periodic; **periodicitatea elementelor,** repetare a proprietăților fizice și chimice la elementele chimice cu structură analoagă și cu număr atomic diferit, care sînt cuprinse în aceeași coloană din tabelul periodic al elementelor. [Din fr. *périodicité*].

periodísm n. (biol.) proprietate a unor funcții fiziologice de a se repeta la intervale regulate de timp. [*Perioadă* + *-ism*].

periodizá, periodizez vb. (tr.) a împărți pe perioade; a stabili perioade în cadrul istoriei sau al altor discipline cu caracter istoric. [*Perioadă* + *-iza*].

periodizánt, ~ți, periodizantă, ~e a. (rar; despre stil) caracterizat prin perioade. [De la *perioadă*].

periodizáre, periodizări f. acțiunea de a periodiza și rezultatul ei; împărțire pe perioade: *principalele probleme ale domeniului* [limbii literare]: *formare, periodizare, componență stilistică.* R.L. [V. *periodiza;* cf. germ. *Periodisierung*].

periodmétru, periodmetre n. aparat electronic digital folosit pentru măsurarea perioadelor semnalelor periodice. [Din fr. *périodemètre*].

periodologíe f. arta (sau știința) de a construi perioade retorice: *grandioasa sa periodologie și ... profunditatea cugetărilor sale.* EM. [De la *perioadă*].

periodónt, periodonturi n. (anat.) parodonțiu moale. [Din fr. *périodonte*].

periodóntic, ~ci, periodontică, ~ce a. care aparţine periodontului. [Din fr. ***périodontique***].

periodontítă, periodontite f. inflamaţie a periodontului. [Din fr. ***périodontite***].

periodónţiu n. ţesut care înconjoară dintele. [Cf. fr. ***périodonte***].

perionízis n. îmbolnăvire a pielii din jurul unghiei, provocată de stafilococi sau de ciuperci. [Din fr. ***périonyxis***].

periósţ, periosturi n. membrană conjunctiv-fibroasă, alburie, vascularizată şi inervată, care înveleşte osul, cu excepţia părţilor acoperite de cartilaj, la nivelul căreia se realizează creşterea în grosime a osului şi formarea calusului, după fracturi; **periost alveolar,** ţesut conjunctiv-fibros aflat în spaţiul dintre alveola dentară şi rădăcina dintelui, care fixează rădăcina în alveolă. [Din fr. ***périoste***].

periostítă, periostite f. inflamaţie a periostului cauzată de un traumatism, de o infecţie etc. [Din fr. ***périostite***].

periostóză, periostoze f. inflamaţie sau tumefiere a periostului în urma unei periostite. [Din fr. ***périostose***].

periovarián, ~eni, periovariană, ~ene a. situat în jurul ovarului, referitor la această regiune. [Din fr. ***périovarien***].

peripancreatítă, peripancreatite f. inflamaţie a ţesutului din jurul pancreasului. [Din fr. ***péripancréatite***].

peripatétic, ~ci, peripatetică, ~ce a. care este întemeiat de Aristotel, care urmează doctrina lui Aristotel, referitor la doctrina lui Aristotel şi la şcoala acestuia; care aparţine peripatetismului, referitor la peripatetism: *devine filozof peripatetic.* FIL.; **şcoală peripatetică,** şcoală filozofică din Grecia antică întemeiată de Aristotel şi denumită astfel pentru că acesta purta convorbiri cu discipolii, plimbîndu-se în grădina numită Liceu. // adv. în felul peripateticienilor: *un prieten ... îi comunică peripatetic.* CĂL. // m. (înv.) peripatetician: *primii peripatetici ... întroduc judecăţile hipotetice.* MAIOR. [Din fr. ***péripatétique,*** germ. ***peripatetisch, Peripatetiker,*** lat. ***peripateticus*** (<gr. ***peripatétikos*** <***peripatéin*** „a se plimba")].

peripateticiăn, peripateticieni m. adept al peripatetismului; (p. ext.) intelectual căruia îi place să discute plimbîndu-se: *masa o prelungeam pînă spre miezul nopţii la vorbă, pe care o urmam la aer liber cutreierînd, calmi peripateticieni, uliţe pustii.* M.CAR. [Din fr. ***péripatéticien***].

peripatetísm n. doctrina filozofică a lui Aristotel şi a adepţilor lui. [Din fr. ***péripatétisme***].

peripatetizá, peripatetizez vb. (livr.; intr.) a discuta probleme filozofice, ştiinţifice etc. plimbîndu-se (după obiceiul lui Aristotel). [***Peripatetic*** + *-iza*].

peripeţíe, peripeţii f. 1. întîmplare sau serie de întîmplări, de incidente neprevăzute (de obicei neplăcute), care intervin în viaţa cuiva: *povesteşte ... toate peripeţiile prin care a trecut.* CAR.; *călătoria fu plină de peripeţii.* CĂL.; **2.** (spec.) şir de întîmplări neaşteptate, impresionante care schimbă radical evoluţia personajului şi, adesea, deznodămîntul într-o operă literară: *romanţuri în cari să se desfăşoare peripeţiile unei intrigi.* GHICA. [Din fr. ***péripétie,*** germ. ***Peripetie***].

peripilsí, peripilsesc vb. (înv.; tr.) a îngriji; (p. ext.) a mîngîia, a alinta, a răsfăţa: *nu ştia ce să mai facă ca s-o piripisească.* POP.; (şi: **piripisi**). [Din gr. mod. ***peripoínsa*** (aor. lui ***peripoió***)].

peripíscă, peripişti f. (înv.) corespondenţă legată de un litigiu, de o neînţelegere; (p. ext.) motiv de proces; neînţelegere, ceartă: *peripisca d-tale atîrnă de ramul administrativ.* AL. [Din rus. ***perepiska***].

periplegíe, periplegii f. paralizie a membrelor. [Din fr. ***périplégie***].

periplizón, periplizoane n. (fam.) **a lua pe cineva** (sau **ceva**) **în periplizon,** a-şi bate joc de cineva (sau de ceva); a lua în rîs. [Din gr. mod. ***peripézon***].

períplu, periple n. (livr.) călătorie lungă (şi anevoioasă) pe mări şi oceane; (p. ext.) călătorie turistică (îndelungată, cu probleme): *în treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decît laolaltă toţi corăbierii străbuni.* M.CAR. [Din fr. ***périple***].

peripneumoníe f. (înv.) numele unor afecţiuni pulmonare; (spec.) pneumonie: *muri ... de peripneumonie.* [Din lat. ***peripneumonia,*** gr. mod. ***peripneumonía,*** fr. ***péripneumonie***].

periptér, periptere n. edificiu înconjurat de o galerie de coloane, precum templele greceşti: (adj.) *templu peripter.* NAUM. [Din gr. mod. ***perípteros,*** fr. ***périptère***].

perire f. v. pieire.

perisábil, ~i, perisabilă, ~e a. care este supus degradării, alterării, dispariţiei; care se strică, se alterează uşor: *mărfuri perisabile.* [Din fr. ***périssable***].

perisabilitáte f. 1. însuşirea sau starea a ceea ce este perisabil; **2.** scădere cantitativă produsă în timp la unele mărfuri, din cauza evaporării, uscării, distrugerii prin manipulare, degradării etc.: *coeficient de perisabilitate.* [***Perisabil*** + *-itate*].

periscóp, periscoape n. instrument optic în care razele de lumină sînt deviate în unghi drept, cu ajutorul unor oglinzi sau al unor prisme cu reflexie totală, permiţînd observarea cîmpului de operaţii dintr-o tranşee, dintr-un submarin etc.; **periscop solar,** periscop special cu care se fotografiază poziţia faţă de orizont a discului solar. [Din fr. ***périscope,*** germ. ***Periskop***].

periscópic, ~ci, periscopică, ~ce a. (despre lentile) **1.** care are una din feţe plană sau concavă şi cealaltă convexă; **2.** care aparţine unui periscop, montat la un periscop. [Din fr. ***périscopique***].

periseléniu, periselenii n. punct de pe orbita unui satelit care graviteză în jurul Lunii, aflat cel mai aproape de aceasta. [Din fr. ***périsélène***].

perisféră f. (înv.) înveliş intern al Pămîntului care se întinde de la suprafaţa acestuia pînă la adîncimea de 1200 km, constituit în cea mai mare parte din compuşi ai siliciului şi ai magneziului. [Din fr. ***périsphère***].

perisíp, perisipuri n. fişie de pămînt la malul mării care închide un liman sau o lagună; cordon litoral; lido. [Et. nec.].

perisístolă, perisístole f. interval de timp între sistolă şi diastolă. [Din fr. ***périsystole***].

perisodactíl, perisodactile n. (la pl.) ordin de mamifere erbivore cu un număr impar de degete; imparicopitate; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex.: rinocerul, calul, tapirul etc.). [Din fr. ***périssodactyle***].

perispérm, perisperme n. ţesut vegetal care acumulează substanţele nutritive de origine nucleară din unele seminţe ale plantelor. [Din fr. ***périsperme***].

perispomén, perispomene n. şi **perispomeni** m. accent circumflex în limba greacă; (p. ext.) cuvînt care poartă accent circumflex pe silaba finală: *toată lumea se aruncase în dasii şi perispomeni ..., căci la şcoala publică se învăţa numai greceşte.* NEGR. [Din gr. mod. ***perispoméni, perispoménon***].

peristáltic, ~ci, peristaltică, ~ce a. care ţine de peristaltism, referitor la peristaltism: *dereglare peristaltică;* **mişcare peristaltică,** peristaltism. [Din fr. ***péristaltique***].

peristaltísm n. 1. mişcare de contracţie şi de relaxare periodică a musculaturii unui organ intern cavitar, precum stomacul, intestinul, uterul etc., avînd ca efect propulsarea şi evacuarea conţinutului acestor organe; (p. ext.) mişcare de acelaşi tip a altor structuri tubulare; mişcare peristaltică: *să mă scufund în somatic ..., atins moale de peristaltismul maţelor.* CĂRT.; **2.** mişcare de contracţie a muşchilor inimii, care se propagă ondulatoriu. [Din fr. ***péristaltisme***].

perístas, peristasuri şi **peristasii** n. (înv.) situaţie, conjunctură, circumstanţă; evenimet (neplăcut), incident: *în tristele peristasis în care se află acum ţara.* OD.; (şi: **peristasis**). [Din gr. mod. ***perístasis***].

perístasis s. v. peristas.

peristíl, peristiluri n. 1. galerie formată dintr-un şir de coloane, care mărgineşte un edificiu (pe toate laturile); ansamblul acestor coloane: *peristilul sau tinda deschisă exterioară ... s-a dărîmat.* OD.; *bisericuţa, oricît de puţină la trup, se va mîndri adesea cu un peristil.* BL.; **2.** galerie interioară în clădirile antice greceşti; **3.** a doua curte interioară, închisă şi mărginită de porticuri, a clădirilor romane, rezervată vieţii familiale. [Din fr. ***péristyle,*** lat. ***peristylum***].

peristílic, ~ci, peristilică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic peristilului, referitor la peristil. [Din fr. ***péristylique***].

peristólă, peristole f. conctracţie a muşchilor unui organ cavitar. [Din fr. ***péristole***].

peristóm, peristomuri n. 1. regiune din jurul orificiului bucal, la unele nevertebrate; **2.** regiune îngroşată din jurul cochiliilor gasteropodelor, care secretă o substanţă din care se formează cochilia. [Din fr. ***péristom,*** germ. ***Peristom***].

peristomál, ~i, peristomală, ~e a. care aparţine peristomului, referitor la peristom. [Din fr. ***péristomal***].

periş, perişuri n. (reg.) loc în care cresc mulţi peri[1]. [***Păr***[1] + *-iş*].

perişoáră, perişoare f. 1. pară mică; **2.** (la pl.) cocoloaşe de carne tocată amestecată cu orez, folosite la prepararea unor mîncăruri: *ceru o ciorbă de perişoare.* DELAVR. [***Pară***[2] + *-işoară*].

perişór[1], perişori m. 1. diminutiv al lui păr[1]: *perişor rotund în frunză, m-a muşcat mîndrul de-o buză.* POP.; **2.** plantă erbacee cu frunzele ovale, cu florile albe-verzui şi cu fructul capsulă (*Pyrola secunda*); **3.** plantă cu florile roz sau albe, cu corola globuloasă, închisă (*Pyrola minor*). [***Păr***[1] + *-işor*].

perişór[2], perişori m. 1. diminutiv al lui păr[2]; păr scurt; părut: *perişorul lui, pana corbului.* POP.; **2. perişori absorbanţi,** parte anatomică a rădăcinii plantelor, cu rol în absorbţie; **3.** plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunze ovale, păroase (*Elymus asper*); **4.** (reg.) mică plantă erbacee cu frunze late, acoperite cu peri scurţi, cu flori mici roşietice (*Circaea alpina*). [***Păr***[2] + *-işor*].

perít a. v. pierit.

periteág, periteaguri n. unealtă de pescuit alcătuită din trei perimete. [Din rus. ***pereteaga***].

peritéciu, peritecii n. organ de fructificaţie la ascomicete şi licheni, în care se formează ascele şi ascosporii. [Din lat. ***perithecium,*** fr. ***périthèce***].

peritéliu, peritelii n. (anat.) ţesut conjunctiv care înconjoară capilarele şi vasele mici. [Din fr. ***périthélium,*** engl. ***perithelium***].

periteréstru, ~ştri, periterestră, ~e a. care se află, care se petrece în jurul Pămîntului; circumterestru. [*Peri-* + ***terestru***].

peritiflítă, peritiflite f. boală constînd în inflamarea peritoneului din regiunea cecumului. [Din fr. ***périty phlite***].

peritomíe, peritomii f. 1. incizie chirurgicală a unei porţiuni de conjunctivă din jurul corneei, pentru tratamentul panusului; **2.** circumcizie. [Din fr. ***péritomie***].

peritoneál, ~i, peritoneală, ~e a. care aparţine peritoneului, referitor la peritoneu: *cavitate peritoneală.* [Din fr. ***péritonéal***].

peritoneoscóp, peritoneoscoape n. (med.) laparoscop. [Din fr. ***péritonéoscope***].

peritoneoscopíe, peritoneoscopii f. (med.) laparoscopie. [Din fr. ***péritonéoscopie***].

peritonéu, peritonee n. membrană seroasă subţire care căptuşeşte pereţii cavităţii abdominale, acoperind organele cuprinse în această cavitate; prapur. [Din lat. ***peritonaeum,*** germ. ***Peritoneum***].

peritonítă, peritonite f. inflamaţie acută sau cronică, de natură infecţioasă, a peritoneului. [Din fr. ***péritonite***].

peritór a. v. pieritor.

peritorácic, ~ci, peritoracică, ~ce a. situat în jurul toracelui. [Din fr. *périthoracique*].

peritraheái, ~i, peritraheală, ~e a. situat în jurul traheei. [Din fr. *péritrachéal*].

peritraheíta, peritraheite f. inflamaţie a ţesuturilor din jurul traheei. [Din fr. *péritrachéite*].

perîţie, perîţii f. (livr.) cunoaştere; pricepere, talent: *toată perîţia sa lingvistică şi patosul le-a pus în traducerea „Bibliei".* CĂL. [Din lat. *peritia*].

periunghiál, ~i, periunghială, ~e a. care se află în jurul unei unghii: *inflamaţie periunghială.* [*Peri-* + *unghial*].

periurbán, ~i, periurbană, ~e a. situat în imediata apropiere a unui oraş, în aria de influenţă a oraşului respectiv; preorăşenesc: *zona periurbană a capitalei asigură piaţa cu produse agricole.* [Din fr. *périurbain*].

periúţă, periuţe f. **1.** diminutiv al lui *perie*; perie mică (în special de dinţi): *avea grijă ... de toate periuţele şi prosoapele.* SAD.; **2.** epitet pentru un om linguşitor. [*Perie* + *-uţă*].

perivaginál, ~i, perivaginală, ~e a. situat în jurul vaginului. [Din fr. *périvaginal*].

perivasculár, ~i, perivasculară, ~e a. (anat.) care se află în jurul vaselor. [Din fr. *périvasculaire*].

perîndá vb. v. perinda.

perj, perji m. (reg.) varietate de prun; (p. gener.; reg.) prun (*Prunus domestica*): *florile cireşilor ..., prunilor şi perjilor.* SAD. [Din săs. *piersch* (=germ. *Pfirsich*)].

perjár, perjari m. (reg.) cultivator de perji; vînzător de perje; prunar[1]: *ai ajuns a fi perjar.* AL. [*Perj* + *-ar*].

pérjă, perje f. (reg.) fructul perjului, o specie de prună care se desface uşor de pe sîmbure; (p. gener.) prună: *numai pe perje prind sume mari de bani.* AL. [De la *perj*].

perjăríe, perjării f. (reg.) livadă de perji; (p. gener.) prunărie[1], prunet: *moşioara mea de baştină, cu perjerie.* AL.; (şi: **perjerie**). [*Perj* + *-ărie*].

perjeríe f. v. perjărie.

perl n. corp de literă cu mărimea de cinci puncte tipografice. [Din germ. *Perl*].

perlá, perlez vb. (tr.) **1.** a se scurge sub formă de picături; a forma picături; **2.** (tipogr.) a acoperi suprafaţa unei tipăriturii cu particule globulare de cerneală. [Din fr. *perler*].

perlăre, perlări f. acţiunea de a perla şi rezultatul ei. [V. *perla*].

perlát, ~ţi, perlată, ~e a. **1.** care are aspectul, strălucirea perlelor; (ca) de perle: *strălucire perlată;* **2.** care este împodobit cu perle; **3.** (muz.) executat prin detaşarea clară a fiecărei note: *urmează pasajul perlat;* **4. grevă perlată,** grevă în care muncitorii dintr-o întreprindere opresc sau încetinesc lucrul la o fază, la un stadiu anumit de producţie. [Din fr. *perlé*].

pérlă, perle f. **1.** mărgăritar: *Muntenia primea ... mătăsuri, perle şi alte scumpeturi.* HASD.; **2.** imitaţie a acestei pietre semipreţioase, folosită ca podoabă: *să-mi faci vreodată cadou nişte perle artificiale.* PR.; **3.** (fig.) persoană cu merite deosebite; lucru de mare valoare: *mi-a adus ... cîteva poezioare, nişte adevărate perle.* CAR.; **4.** (fig.; iron.) eroare grosolană (şi ridicolă); gafă verbală: *a debitat atîtea perle!;* **5.** element ornamental de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale; **6.** (tipogr.) literă cu corpul trei; **7. perlă de Csaba,** soi timpuriu de viţă de vie, originar din Ungaria, avînd ciorchinii cilindrici sau conici, cu boabele îndesate albe-verzui şi aromă tămîioasă. [Din fr. *perle,* it. *perla,* germ. *Perle*].

perliér, ~i, perlieră, ~e a. (livr.) **1.** de perle: *industrie perlieră;* **2.** (despre scoici) din ale căror secreţii se formează perle. [Din fr. *perlier*].

perlinguál, ~i, perlinguală, ~e a. (despre medicamente) care se pune sub limbă sau pe limbă pentru a fi resorbit rapid de mucoasa linguală: (adv.) *nitroglicerina se administrează perlingual.* [Din germ. *perlingual*].

perlít n. material de construcţie cu structură spongioasă fină, obţinut din rocă vulcanică, folosit la executarea unor tencuieli termoizolante. [Din germ. *Perlit,* fr. *perlite,* rus. *perlit*].

perlítă, perlite f. constituent structural al aliajelor de fier şi carbon. [Din fr. *perlite*].

perlón n. fibră textilă sintetică, elastică şi rezistentă, de tipul relonului. [Din germ. *Perlon,* fr., rus. *perlon*].

permafróst, permafrosturi n. strat de sol[1] sau rocă afectat de îngheţ peren, caracteristic climatului (sub)polar, cu grosimi de pînă la 150 m (excepţional pînă la 400 m), care în timpul verii se dezgheaţă numai la suprafaţă; pergelisol. [Din germ. *Permafrost,* fr. *permafrost*].

permallóy n. aliaj de fier şi nichel folosit la confecţionarea miezurilor magnetice pentru transformatoare electrice, relee etc. [Din engl. *permalloy*].

permanént, ~ţi, permanentă, ~e a. **1.** care există, care durează mereu sau mult timp fără a se schimba; care se petrece fără întrerupere; neîntrerupt, necontenit: *permanente jigniri, atitudine de dispreţ sub masca acelei generozităţi.* PR.; (adv.) *locatarii să se poată spiona reciproc şi permanent.* REBR.; **ondulaţie permanentă** (şi n.), ondulaţie a părului făcută printr-un procedeu special, pentru a se menţine mai multă vreme; **a(şi) face părul permanent,** a(-şi) face părul cu asemenea ondulaţie: *cu părul făcut permanent şi cu ochii îndrăzneţi ..., fata avea ceva virginal şi decent.* CĂRT.; **2.** care funcţionează neîntrerupt o perioadă de timp determinată, avînd anumite atribuţii: *mă duc la comitetul permanent.* PETR.; **3.** (despre salariaţi) care este angajat definitiv în schema unei întreprinderi, a unei instituţii etc.; **armată permanentă,** armată întreţinută neîntrerupt de un stat prin recrutări periodice: *organizarea armatei permanente a miliţiei şi a gloatelor făcea din tot românul un soldat.* BĂLC.; **3.** (chim.; despre gaze) care îşi conservă starea la toate temperaturile şi sub toate presiunile. [Din fr. *permanent*].

permanentizá, permanentizez vb. (tr. şi refl.) a deveni sau a face să devină permanent; a statornici; a face să fie durabil: *să nu se permanentizeze corupţia şi sărăcia.* [*Permanent* + *-iza*].

permanentizáre, permanentizări f. acţiunea de a (se) permanentiza şi rezultatul ei; statornicire: *dorim permanentizarea democraţiei.* [V. *permanentiza*].

permanénţă, permanenţe f. **1.** (însuşire sau stare a) ceea ce este permanent; durată constantă, neîntreruptă a unui lucru, fenomen etc.; statornicie: *ne închipuim lumea ... ca o permanenţă dintotdeauna şi fără de sfîrşit.* BL.; **în permanenţă,** fără întrerupere, permanent, mereu: *zîmbea în permanenţă.* CĂL.; **2.** (concr.) birou sau serviciu care funcţionează permanent: *permanenţă electorală.* [Din fr. *permanence,* lat. *permanentia,* germ. *Permanenz*].

permanganát, permanganaţi m. sare a acidului permanganic; **permanganat de potasiu,** sare cristalizată, de culoare violetă, cu reflexe metalice, solubilă în apă, folosită ca oxidant şi dezinfectant. [Din fr. *permanganate*].

permangánic, ~ci, permanganică, ~ce a. (chim.) care conţine unii compuşi ai manganului, referitor la unii compuşi ai manganului; **acid permanganic,** acid care conţine mangan, stabil numai în soluţie apoasă, folosit ca oxidant. [Din fr. *permanganique*].

permeábil, ~i, permeabilă, ~e a. care poate fi pătruns de un fluid (lichid sau gaz), care permite trecerea prin el a unui fluid: *membrană permeabilă;* (fig.) *nu e permeabil nici pentru poezia lui Eminescu.* GAL. [Din fr. *perméable,* lat. *permeabilis*].

permeabilitáte, permeabilităţi f. **1.** însuşire sau stare a ceea ce este permeabil; **2.** (fiz.) mărime caracteristică materialelor magnetice, egală cu raportul dintre inducţia magnetică şi intensitatea cîmpului magnetic: *permeabilitate magnetică.* [Din fr. *perméabilité,* germ. *Permeabilität*].

permeabilizá, permeabilizez vb. (tr.) a face permeabil. [Din fr. *perméabiliser*].

permeabilizáre, permeabilizări f. acţiunea de a permeabiliza şi rezultatul ei. [V. *permeabiliza*].

permeabilizát, ~ţi, permeabilizată, ~e a. care a devenit permeabil. [V. *permeabiliza*].

permeamétru, permeametre n. instrument pentru determinarea permeabilităţii (magnetice a) unui material. [Din fr. *perméamètre,* germ. *Permeameter*].

permeánţă f. (fiz.) mărime magnetică egală cu raportul dintre fluxul magnetic ce străbate un circuit şi tensiunea magnetică din lungul circuitului. [Din fr. *perméance*, engl. *permeance*].

permendúr n. aliaj de cobalt şi fier (cu adaos de vanadiu), de obicei cu o mare permeabilitate magnetică, folosit în electrotehnică. [Et. nec.].

permián, ~eni, permiană, ~ene a. şi n. (care ţine de, referitor la) ultima perioadă a paleozoicului, (cu o durată de cca 25 de milioane de ani), caracterizată prin dezvoltarea reptilelor, prin declinul plantelor uriaşe criptogame vasculare, prin climă caldă, deşertică, prin mişcări tectonice intense şi vaste regresiuni marine. [Din fr. *permien*].

pérmic, ~ci, permică, ~ce a. (înv.) permian. [Din germ. *permisch*].

perminvár n. aliaj de nichel şi cobalt sau de nichel, cobalt şi molibden, cu permeabilitate magnetică mare, folosit în industria electrotehnică. [Din fr. *perminvar*].

permís, permise n. autorizaţie scrisă, eliberată de un organ competent, în virtutea căreia cineva poate exercita o anumită activitate, poate beneficia de anumite drepturi etc.: *permis de conducere; permis de vînătoare.* [Din fr. *permis,* germ. *Permiß*].

permísie f. v. permisiune.

permisionár, permisionari m. (rar) soldat aflat în permisie. [Din fr. *permissionnaire*].

permisiúne, permisiuni f. **1.** învoire acordată cuiva de a spune, de a face ceva; încuviinţare, îngăduinţă, aprobare: *ceru ... permisiunea de a studia unele probleme de amănunt clinic.* CĂL.; **2.** (spec.; în forma **permisie**) învoire acordată în special militarilor de a părăsi serviciul pe o perioadă scurtă de timp: *luna de permisie şi-a petrecut-o cu mine.* PR.: *au venit pentru două zile acasă, în permisie.* SOR.; (şi: **permisie**). [Din fr. *permission,* lat. *permissio, -onis*].

permisív, ~i, permisivă, ~e a. care permite sau tolerează comportamente, practici pe care alţii le-ar dezaproba sau ar încerca să le reprime; care se caracterizează prin absenţa interdicţiilor, a sancţiunilor: *părinţi permisivi; legile prea permisive conduc la corupţie generalizată.* [Din fr. *permissif*].

permisivitáte f. calitatea sau faptul de a fi permisiv. [Din fr. *permissivité*].

permíte, permít vb. **1.** (tr.) a da dreptul, libertatea, posibilitatea; a face posibil: *cei trei sute de franci ... i-ar fi permis un trai modest.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a îngădui, a accepta, a încuviinţa; a tolera: *a mă iubi nu-ţi este permis.* EM.; (refl. impers.) *se permite ceea ce nu se poate opri;* **3.** (refl.) a-şi lua libertatea de a face ceva; a-şi îngădui, a îndrăzni: *să nu-ţi mai permiţi asemenea obrăznicie!* PETR. [Din lat. *permittere,* fr. *permettre*].

permitivitáte, permitivităţi f. (fiz.) mărime egală cu raportul dintre inducţia electrică şi intensitatea cîmpului electric, care caracterizează proprietăţile electrice ale unui mediu. [Din fr. *permittivité*].

permută, permút vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) muta în mod frecvent în altă parte cu serviciul, cu slujba; a (se) transfera: *sînt impiegat, în veci mutat şi permutat.* AL.; **2.** (mat.; lingv.; tr.) a se substitui unul altuia; a efectua o permutare: *literele se pot permuta.* [Din fr. *permuter,* lat. *permutare*].

permutábil, ~i, permutabilă, ~e a. care rămîne invariant printr-o permutare. [Din fr. *permutable*].

permutabilitáte f. caracterul a ceea ce este permutabil. [Din fr. *permutabilité*].

permutáre, permutări f. **1.** acţiunea de a (se) permuta; transfer, permutaţie: *învăţătorul trebuia să*

ceară permutarea în alt judeţ. CAR.; **2.** (concr.) ordin, dispoziţie de transferare: *îi aduse un plic în care găsi permutarea lui.* NEGR.; **3.** (mat.; lingv.) operaţie prin care se schimbă între ele locurile a două sau a mai multe elemente; grupe distincte de obiecte astfel formate; permutaţie. [V. ***permuta***].

permutáţie, permutaţii f. **1.** (înv.) permutare: *acest eveniment trist va constitui repede un factor în calculul de permutaţiune ministerială.* EM.; **2.** (mat.; lingv.) permutare: *matematica combinaţiunilor şi permutaţiunilor şi-ar găsi aici un vast domeniu de aplicare.* BL.; (şi: **permutaţiune**). [Din fr. ***permutation,*** lat. ***permutatio, -onis***].

permutaţionál, ~i, permutaţionálă, ~e a. (mat.; lingv.) care aparţine permutaţiei, care conţine o permutaţie. [Din engl. ***permutational***].

permutaţiúne f. v. **permutaţie.**

permutít n. silicat de aluminiu sau de sodiu folosit, mai ales, în dedurizarea apei de alimentare, a cazanelor de abur. [Din fr. ***permutite,*** germ. ***Permutit***].

pérnă, perne f. **1.** obiect confecţionat de obicei din două bucăţi dreptunghiulare sau pătrate de ţesătură de bumbac, în etc., cusute între ele, avînd în interior fulgi (mai rar lînă, cîlţi, melană etc.), pe care îşi pune cineva capul cînd se culcă: *odată se trezeşte că-i smunceşte cineva perna de sub cap.* CR.; *sta între două perini mari de stofă.* CĂL.; **pernă de călcat,** obiect asemănător cu cel descris mai sus, folosit la călcatul obiectelor de îmbrăcăminte, în special al umerilor, al mînecilor, al piepţilor; **pernă electrică,** obiect în formă de pernă mică, plată, în care se găsesc rezistenţe electrice izolate şi relee de protecţie, folosit ca termofor; **2.** obiect de tapiţerie format dintr-un sac umplut cu iarbă de mare, cu păr de cal etc., care se aşază pe scaune, pe băncile automobilelor etc.: *pe pernele trăsurii, o doamnă ... convorbea rîzînd cu un bărbat.* GHEŢIE; **3.** (p. anal.) obiect asemănător cu cel descris, avînd diverse întrebuinţări: *pe umerii sacoului ..., un soi de perne de amortizare a loviturilor.* CĂL. **4. pernă de aer,** strat de aer cu rol de lubrifiant, dintre două suprafeţe în mişcare relativă; **5.** bucată de lemn care se pune între tavan şi capătul superior al unui stîlp; **6.** (reg.) bucată de lemn pe care se sprijină broasca de la roata morii (sau a pivei); **7.** numele unui dans popular care se joacă la nunţi; melodia acestui dans; (şi: (pop.) **perină**). [Din sl., bulg., sb. ***perina***].

perniciós, ~şi, pernicioásă, ~e a. (livr.) care produce un rău; care are o evoluţie gravă; foarte periculos; dăunător; vătămător: *somnul lung e pernicios.* AL.; *pentru o ţară rămasă îndărăt în cultură, comunicaţia cu străinătatea e pernicioasă.* EM.; (adv.) *aici e punctul în care se strecoară pernicios confuzia lansată.* R.L.; **febră pernicioasă,** formă gravă a malariei; **anemie pernicioasă,** formă gravă de anemie, cu evoluţie foarte rapidă, care poate cauza moartea: *moare ... de anemie pernicioasă.* CĂL. [Din lat. ***perniciosus,*** fr. ***pernicieux***].

perniciozitáte f. (livr.) faptul sau însuşirea de a fi pernicios: *perniciozitatea unei boli.* [Din fr. ***perniciosité***].

pernioáră, pernioare f. (pop.) perniţă: *şi-ţi aşază-o pernioară pe prispă serile-afară.* POP. [***Pernă*** + ***-ioară***].

pernişoáră, pernişoare f. (pop.) perniţă: *ş-unde-mi strîng pernişoara crez că-ţi e ţîţişoara.* POP. [***Pernă*** + ***-işoară***].

perníţă, perniţe f. **1.** diminutiv al lui pernă; pernă mică; pernioară, pernişoară, pernuţă; (spec.) puişor: *domnul ... şi-a găsit perniţa şi s-a culcat.* CAR.; *luă foarfecele de pe perniţa ţinută de o fată în costum naţional şi tăie panglica tricolră.* GHEŢIE. **2.** săculeţ de diferite forme, umplut cu cîlţi, cu vată etc., în care se înfig, pentru a fi păstrate, ace de cusut, ace cu gămălie etc.: *scoase ... o perniţă de ace şi alte nimicuri.* CĂL.; **3.** piesă confecţionată din vată de croitorie, care se aplică la umerii unor sacouri, paltoane, taioare etc.; **4.** (în forma **periniţă**) numele unui dans popular de nuntă şi de petrecere, cu mişcare vioaie, răspîndit în toate zonele româneşti, în care un băiat iese în centrul horei, îşi alege din horă o fată cu care îngenunchează pe o pernă sau pe o batistă şi o sărută, fata urmînd să facă acelaşi lucru cu alt băiat şi jocul continuă tot aşa; melodia acestui dans; (şi: **periniţă**). [***Pernă*** + ***-iţă***].

pernúţă, pernuţe f. **1.** perniţă: *să-i mai punem o perinuţă sub cap.* C.; **2.** perniţă de ace: *stau înfipte în glob săbioarele ca-n pieptul pernuţei acele.* VIERU; **3.** parte proeminentă şi moale a extremităţii labei unor feline; (şi: (pop.) **perinuţă**). [***Pernă*** + ***-uţă***].

perón, peroane n. **1.** platformă (acoperită sau descoperită) amenajată în gări, de-a lungul liniilor de cale ferată, pentru a uşura urcarea şi coborîrea călătorilor din vagoane: *ies pe peron, alerg la tren.* CAR.; **2.** platformă (acoperită), în faţa intrării principale a unei clădiri: *o terasă dreptunghiulară suspendată ... avînd sarcina de a ocroti peronul.* GHEŢIE. [Din fr. ***perron,*** germ. ***Perron***].

peronéu, peronee n. os lung şi subţire, aflat între genunchi şi gleznă, articulat cu tibia şi cu metatarsul, împreună cu care formează scheletul gambei; fibulă. [Din fr. ***péroné***].

peroníná f. narcotic cu acţiune mai puternică decît morfina. [Din fr. ***péronine***].

peronospóră, peronospore f. nume dat unor ciuperci inferioare, parazite pe plante fanerogame. [Din lat. ***peronospora***].

perorá, perorez vb. **1.** (intr.) a vorbi mult şi cu emfază: *l-am găsit totdeauna perorînd şi gesticulînd.* GAL.; **2.** (rar; tr.) a susţine cu însufleţire o idee, o problemă etc.: *pe cînd el perora o temă de astronomie ..., ea se uita la el fără să-l asculte.* EM. [Din fr. ***pérorer,*** lat. ***perorare***].

perorái adv. pe cale orală; pe gură, per os: *medicament administrat peroral.* [Din germ. ***peroral***].

peroráre, perorări f. (rar) acţiunea de a perora şi rezultatul ei. [V. ***perora***].

peroráţie, peroraţii f. **1.** partea finală, concluzia unui discurs, rostită pe un ton însufleţit, menit să capteze şi să convingă auditoriul: *prefectul Boerescu îşi termină discursul, în loc de peroraţie, cu un îndemn vibrant.* REBR.; **2.** (p. gener.) vorbire însufleţită şi emfatică, destinată să convingă: *nu părea să fi ascultat peroraţia mea.* PR.; (şi: (rar) **peroraţiune**). [Din lat. ***peroratio, -onis,*** germ. ***Peroration***].

peroraţiúne f. v. **peroraţie.**

per os adv. peroral. [Cuv. lat.].

perót, ~ţi, perotă, ~e a. (înv.) care aparţine suburbiei Pera din Istanbul sau locuitorilor ei, referitor la Pera sau la locuitorii acesteia: *damele perote ... nu au gust pentru muzică.* BOL. // m., f. persoană de naţionalitate străină care locuia în suburbia Pera din Istanbul: *peroţii sînt de origină din toate ţările Europei.* BOL. [Din gr. mod. ***perótis***].

peroxíd, peroxizi m. derivat al apei oxigenate, rezultat prin înlocuirea hidrogenului acesteia cu metale sau cu radicali organici; **peroxid de sodiu,** substanţă gălbuie, formată prin arderea sodiului în aer uscat, care reacţionează cu apa, formînd apa oxigenată. [Din fr. ***peroxyde,*** germ. ***Peroxid***].

peroxidázá, peroxidaze f. enzimă care catalizează desfacerea unor peroxizi, în prezenţa unui substrat oxidabil corespunzător. [Din fr. ***peroxydase,*** germ. ***Perroxydase***].

peroxizóm, peroxizomi m. component al celulei vegetale şi animale, în care se află enzime implicate în oxidare, abundent în ficatul şi rinichiul animalelor superioare, cu rol activ în procesul de detoxificare. [Din fr. ***peroxysome***].

per pedes, (mergînd) pe jos (ca apostolii): *am venit per pedes.* [Cuv. lat.].

perpeleálă f. v. **pîrpăleală.**

perpelí vb. v. **pîrpăli.**

perpelíre f. v. **pîrpălire.**

perpelít a. v. **pîrpălit.**

perpendiculár, ~i, perpendiculară, ~e a. **1.** (despre drepte) care formează între ele unghiuri adiacente egale; (despre planuri) care se intersectează, unghiul diedru dintre ele fiind de nouăzeci de grade; **perpendicular pe ...,** care formează unghiuri drepte cu (o dreaptă sau un plan); **vectori perpendiculari,** vectori al căror produs scalar este nul; **2.** vertical: *am biruit urcuşul aproape perpendicular.* GAL.; **scriere perpendiculară,** scriere cu caractere verticale; **3.** (despre aştri) care se află la zenit; **4. stil perpendicular,** stil gotic apărut în Anglia în sec. al XIV-lea, caracterizat prin abundenţa liniilor verticale şi orizontale (care a înlocuit stilul flamboiant). // f. dreaptă perpendiculară pe altă dreaptă sau pe un plan. [Din lat. ***perpendicularis,*** germ. ***perpendikular,*** fr. ***perpendiculaire,*** it. ***perpendicolare***].

perpendicularitáte f. faptul sau însuşirea de a fi perpendicular; poziţie perpendiculară; proprietate a unor drepte sau a unor planuri de a fi perpendiculare între ele. [Din fr. ***perpendicularité***].

pérper, perperi m. **1.** monedă de aur bizantină bătută cu stemă proprie, care a circulat şi în ţările române în sec. al XIV-lea şi al XV-lea; **2.** (în forma **părpăr**) perperit: *părpăr pe bute;* (şi: **părpăr**). [Din gr. mod. ***ipérpyron***].

perperít n. numele unui impozit, în special pe vii şi pe vin, care se plătea (în perperi) domniei în Ţara Românească; părpăr. [***Perper*** + ***-it***].

perpétă, perpete f. (reg.) fota din faţă; (p. ext.) şorţ purtat de femei în timpul lucrului. [Et. nec.].

perpetuá, perpetuez vb. (tr. şi refl.) a dura sau a face să dureze veşnic ori un timp îndelungat; a (se) transmite (din generaţie în generaţie); a (se) continua: *omul, perisabil ca individ, se perpetuează, teoretic, la infinit ca specie.* GHEŢIE. [Din fr. ***perpétuer,*** lat. ***perpetuare***].

perpetuáre, perpetuări f. faptul de a (se) perpetua; dăinuire de-a lungul vremii; perpetuaţie: *cîntecele poporului, lipsite de toate mijloacele de perpetuare ale literaturilor cultivate, se păstrează necontenit.* OD.; *să reflectăm asupra şanselor reale de perpetuare ... a integralismului.* CR; **perpetuarea speciei,** continuarea existenţei unei specii prin reproducere. [V. ***perpetua***].

perpetuáţie, perpetuaţii f. (rar) perpetuare. [Din fr. ***perpétuation***].

perpetuitáte f. caracterul a ceea ce este perpetuu; durată veşnică sau îndelungată: *asigurarea profundului respect ce vă conserv şi vă voi conserva pentru perpetuitate.* EM. [Din fr. ***perpétuité,*** germ. ***Perpetuität***].

perpétuu, ~i, perpetuă, ~e a. **1.** care nu se sfîrşeşte niciodată, care durează veşnic sau vreme îndelungată; etern; permanent, continuu: *viaţa e o perpetuă surpriză.* PR.; **2.** care revine mereu; necontenit: *plîngeri perpetue.* [Din lat. ***perpetuus***].

perpétuum n. realizare a unei entităţi perpetue; **perpetuum mobile, a)** (fiz.) dispozitiv imaginar care ar fi capabil să funcţioneze la infinit şi să producă energie sau să efectueze lucru mecanic fără a primi energie din exterior sau consumînd numai din energia termică a unui singur corp: *perpetuum mobile este problema imaginară la care ajunge spiritul ştiinţific excesiv preocupat de aspectul dinamic-maşinal al naturii.* BL.; **b)** (p. ext.) mişcare continuă: *este acolo un infernal perpetuum mobile;* **2.** denumire dată unor piese muzicale instrumentale, alcătuite din sunete de valoare mică şi egală, a căror succesiune lasă impresia unei mişcări continue. [Cuv. lat.].

perpléx, ~cşi, perplexă, ~e a. surprins, stupefiat; nedumerit, încurcat, năuc, dezorientat: *să nu rămîi perplexă!* PR.; (adv.) *îl fixa perplex, cuprins de-o mare tulburare.* GHEŢIE. [Din fr. ***perplexe,*** germ. ***perplex,*** lat. ***perplexus*** „încurcat"].

perplexitáte, perplexităţi f. stare a celui perplex; surprindere amestecată cu nedumerire; dezorientare a cuiva în faţa unei situaţii neaşteptate, confuze: *strigătul lui Raul puse capăt acelei stări de perplexitate colectivă.* GHEŢIE. [Din fr. ***perplexité,*** lat. ***perplexitas, -atis***].

pers, perşi m. (mai ales la pl.) persan: *Eschil va veşteji trufia sacrilege a perşilor.* VIANU. [Din gr. mod. ***pérsis,*** fr. ***Perse***].

persán, ~i, persană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Persiei sau locuitorilor ei, referitor la Persia sau la locuitorii acesteia; persienesc: *cînd a trăit Zarathrustra, profetul persan, nu se ştie.* BL.;

literatură persană; **pisică persană,** specie de pisică cu părul lung și mătăsos; **covor persan** (și n.), covor de calitate superioară (confecționat la început în Persia), cu bătătură din fire înnodate la o anumită lungime pe toată suprafața covorului: *lumina ... se răspîndi asupra marelui covor persan.* GHEȚIE. // f. limbă indo-europeană, ramura indo-iraniană, vorbită de populația Persiei, scrisă în epoca modernă cu alfabet arab, servind ca limbă oficială în Iran și Afganistan. // m. pl. populație indo-europeană stabilită în podișul Iran, unde, în sec. al VI-lea – al IV-lea î.d.Hr., a pus bazele statului Persia (actualul Iran); perși: *caii mai strălucit împodobiți decît la persieni.* SAD. // m., f. persoană aparținînd acestei populații; pers; iranian; (și: (înv.) **persian**). [Din fr. ***persan***].

persecutá, persecút vb. (tr.) **1.** a urmări pe cineva cu insistență și pe nedrept pentru a-i pricinui un rău; a prigoni, a nedreptăți: *directorul ... își persecuta subalterna.* PR.; **2.** (rar) a agasa, a deranja: *mă persecută cu complementele sale;* **3.** a obseda, a urmări cu perseverență: *mă persecută un gînd.* [Din fr. ***persécuter***].

persecutáre, persecutări f. acțiunea de a persecuta și rezultatul ei; prigonire, persecuție: *Macedonski a suferit ca scriitor disprețul și persecutarea din cauza atitudinii lui față de Eminescu.* CĂL. [V. ***persecuta***].

persecutát, ~ți, persecutată, ~e a. urmărit cu perseverență, sistematic de cineva care vrea să-i facă un rău; prigonit, asuprit: *horopsitul, victimă persecutată, o ia razna în lume.* CAR.; (subst.) *nu părea deloc să fi fost o persecutată acolo de unde venise.* PR. [V. ***persecuta***].

persecutór, ~i, persecutoáre m., f. persoană care persecută; prigonitor, asupritor: *fostul persecutor al lui Ion Vodă.* HASD.; (adj.) *l-am apărat în contra unei lumi persecutoare.* HEL. [Din fr. ***persécuteur***].

persecúție, persecuții f. **1.** urmărire nedreaptă și perseverentă a cuiva, cu intenția de a-i face un rău, de a-i provoca neajunsuri; prigoană, persecutare: *s-au găsit ... agenții motori ai persecuției.* MAIOR.; *o asemenea persecuție* [religioasă] *n-a existat niciodată în România.* EM.; **mania persecuției,** idee fixă a cuiva de a se crede persecutat, nedreptățit de toată lumea; **2.** (rar) agasare; inoportunitate; (și: (rar) **persecuțiune**). [Din fr. ***persécution,*** lat. ***persecutio, -onis***].

persecuțiúne f. v. **persecuție.**

perseíde f. pl. ploaie de stele periodică din direcția constelației Perseu, care se produce la mijlocul lunii august. [Din fr. ***perséides***].

perseverá, perseverez vb. (intr.) a urmări cu stăruință realizarea unui țel, finalizarea unei acțiuni; a stărui; a rămîne ferm și constant la o idee, la un sentiment, la o atitudine; a persista: *nu mă surprinde că s-a apucat de medicină, ci că a perseverat.* GHEȚIE; *tata perseveră în hotărîrea lui.* [Din fr. ***persévérer,*** lat. ***perseverare***].

perseveráre, perseverări f. acțiunea de a persevera și rezultatul ei. [V. ***persevera***].

perseverăție f. **1.** (rar) perseverență; **2.** (med.) repetiție persistentă a aceluiași răspuns verbal sau motor la diferiți stimuli. [Din lat. ***perseveratio, -onis,*** fr. ***persevération***].

perseverént, ~ți, perseverentă, ~e a. **1.** care persevereză; stăruitor, tenace: *e un om ambițios și perseverent.* CĂL.; **2.** care dovedește, care denotă perseverență, stăruință: *muncă perseverentă.* [Din fr. ***persévérant***].

perseverénță f. faptul de a persevera; calitatea de a fi perseverent; stăruință, statornicie în convingeri, în atitudini, în acțiuni: *putem învăța perseverența din viața lui Newton.* CĂL. [Din fr. ***persévérance,*** lat. ***perseverantia***].

persián a. și m., f. v. **persan.**

persiánă, persiene f. (mai ales la pl.) oblon la ferestre format dintr-un cadru cu lamele orizontale avînd distanța între ele și înclinația reglabile pentru a opri sau a permite pătrunderea directă a luminii și a aerului în interior; jaluzea: *în fața casei cu persienele lăsate Lizuca rămase gînditoare.* SAD. [Din fr. ***persienne***].

persienésc, ~ști, persieneáscă, ~ești a. (înv.) persan: *un fast persienesc.* AL. [***Persian*** + *-esc*].

persiflá, persiflez vb. (tr.) a-și bate joc de cineva, a lua în rîs, vorbind pe un ton ironic; a lua peste picior, a zeflemisi: *idealul național e persiflat și infirmat.* CĂL.; *vorbea adesea astfel, persiflîndu-i pe ardeleni.* PR. [Din fr. ***persifler***].

persiflágiu n. v. **persiflaj.**

persiflái n. (rar) persiflare: *d. baron era ținta persiflajului celui mai crud.* EM.; (și: **persiflagiu**). [Din fr. ***persiflage***].

persiflánt, ~ți, persiflantă, ~e a. care persiflează; zeflemitor, persiflator: *se încrucișau replici persiflante.* [Din fr. ***persiflant***].

persifláre, persiflări f. acțiunea de a persifla și rezultatul ei; zeflemisire, persiflaj: *arma adevărată ce li se cuvine nu este cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică.* MAIOR.; *fusese complicea stăpînei ei la o scenă de sadică persiflare a încornoratului care le asista.* R.L. [V. ***persifla***].

persiflatór, ~i, persiflatoáre a. (rar) care persiflează; zeflemitor: *intenția rimei persiflatoare e adesea vădită.* CĂL.; *ton persiflator.* // m., f. zeflemist. [***Persifla*** + *-tor*].

persistá, persíst vb. (intr.) **1.** a rămîne ferm, neschimbat într-o părere, într-o hotărîre, într-o atitudine etc.; a stărui: *să nu persiste în asemenea afirmări.* MAIOR.; **2.** a se menține în aceeași stare; a continua să existe; a dănui: *persista pe chipul ei suferința.* PR. [Din fr. ***persister,*** lat. ***persistere***].

persistáre, persistări f. persistență: *urmările unei eventuale persistări a cancelarului în hotărîrea de a se retrage.* EM. [V. ***persista***].

persistént, ~ți, persistentă, ~e a. care rămîne (multă vreme) neschimbat, care se menține; care continuă să existe, să dureze; durabil, trainic; stăruitor: *se simțea năpădit de o tot mai persistentă indispoziție.* GHEȚIE; *miros persistent;* **frunze persistente,** frunze care nu cad în timpul iernii, care rămîn vii mai mulți ani: *brazii au frunze persistente.* [Din fr. ***persistant,*** germ. ***persistent***].

persisténță f. faptul de a persista; stăruință; insistență; caracterul, însușirea a ceea ce este persistent; persistare: *multe morminte din timpii barbari ... ne-au dovedit ... persistența acestui uz.* OD.; *în epoca globalizării, persistența în izolare este o eroare.* CR; **persistența imaginilor,** fenomen (pe care se bazează cinematografia) constînd în menținerea imaginii vizuale pe retină un anumit timp după dispariția obiectului din cîmpul vizual. [Din fr. ***persistance,*** germ. ***Persistenz***].

persoánă, persoane f. **1.** ființă omenească, individ considerat în totalitatea însușirilor sale fizice și psihice; ins, om: *cu greu conștiința publică ar recunoaște un poet în persoana lui.* CĂL.; *creștinismul se adresează persoanei, el nu se adresează națiunii.* STĂNIL.; **în persoană,** însuși, personal; în carne și oase: *dieta ... deschisă de împăratul în persoană.* BĂLC.; **2.** (înv.) personaj: *persoanele ce caut să descriu n-au viață cu adevărat.* DELAVR.; **3.** (jur.) **persoană fizică,** om considerat ca subiect cu drepturi și cu obligații, care participă în această calitate la raporturile juridice civile; **persoană juridică** (sau **morală**), organizație, instituție etc. care, avînd o alcătuire de sine stătătoare și un patrimoniu propriu, este subiect cu drepturi și cu obligații, deosebit de persoanele fizice care intră în componența ei; **4.** categorie gramaticală specifică verbelor și unor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire), prin care se desemnează vorbitorul, interlocutorul și orice obiect deosebit de interlocutor și de vorbitor; fiecare dintre formele flexionare ale verbului și ale unor pronume prin care se indică raporturile de mai sus: *copiii se ridicau în picioare în fața părinților și li se adresau la persoana a treia, ca și cum ar fi fost vorba de cineva absent.* GHEȚIE. [Din lat. ***persona,*** germ. ***Person,*** fr. ***personne***].

personágiu n. v. **personaj.**

persóna gráta, denumire pentru o persoană agreată de un guvern pe lîngă care este acreditată diplomatic; (p. gener.) persoană agreată, favorizată: *nu este vorba nici de merit, nici de muncă; e vorba de favoruri politice, e vorba că cineva e persona grata sau nu în ochii guvernanților.* EM. [Cuv. lat.].

personáj, personaje n. **1.** personalitate: *personagiu deja important, ... ajunse și mai sus.* HASD.; **2.** fiecare dintre persoanele care figurează într-o operă literară; erou într-o operă literară, muzicală, cinematografică etc.: *personajul de roman are o structură complexă.* CĂL.; **personaj alegoric,** personificare a unei noțiuni abstracte, a unei idei, a unor sentimente etc., în literatură sau în artele plastice (ex.: Justiția, Victoria, Pacea etc.); **3.** (p. anal.) persoană oarecare (considerată sub aspect moral, comportamental etc.), cu un rol într-o anumită întîmplare: *fusese tratat ca un personaj inoportun, de care nu știi cum anume să scapi.* GHEȚIE; (și: (astăzi rar) **personagiu**). [Din fr. ***personnage,*** it. ***personaggio***].

personál, ~i, personală, ~e a. **1.** care aparține sau care este specific, caracteristic unei anumite persoane, referitor la o anumită persoană; individual, propriu: *e o părere personală.* PR.; *moartea a depășit întotdeauna experiența personală a individului.* GHEȚIE; **legături personale,** legături de prietenie; **răspundere personală,** răspundere individuală care îi revine cuiva sau pe care și-o asumă cineva; **2.** cu personalitate puternică; original: *tu ești o forță personală prin talentul tău.* CAR.; *lucrare personală;* **3. tren personal** (și n.), tren de persoane care oprește în toate stațiile: *a trebuit să mă sui într-un personal pe la miezul nopții.* EL.; **4.** (gram.) **pronume personal,** pronume care desemnează diferitele persoane, avînd forme deosebite pentru indicarea lor; **mod personal,** mod ale cărui forme se schimbă după cele trei persoane; **gen personal,** categorie gramaticală existentă în unele limbi, care diferențiază persoanele de animale și de lucruri. // adv. în persoană, direct, nemijlocit: *l-am cunoscut personal.* // n. **1.** totalitatea salariaților unei întreprinderi, instituții etc.: *avem personal destul.* SAD.; **2.** serviciu într-o întreprindere, într-o instituție etc. care se ocupă cu angajarea salariaților, cu evidența acestora etc.: *directorul personalului din Ministerul Justiției îi înmînase hîrtia rîvnită.* ST.; **3.** categorie de angajați care prestează o muncă, o activitate, cu același specific: *ceilalți trei salariați (portarul, paznicul de noapte, servitoarea) alcătuiau personalul de serviciu.* GHEȚIE; *personal cu pregătire superioară.* [Din lat. ***personalis,*** germ. ***personell, personal,*** it. ***personale,*** fr. ***personnel***].

personal computer n. computer digital bazat pe un procesor, destinat a fi utilizat de o persoană. [Cuv. engl.].

personalísm n. **1.** atitudine a cuiva care ia în considerație în primul rînd interesele și punctele de vedere personale; subiectivism: *dogma despre Dumnezeu Unul ... exprimă un postulat imperios ...: deplina sinteză între personalism și comunitate.* STĂNIL.; **2.** curent în filozofia contemporană în care valoarea centrală este persoana umană în totalitatea ei, subordonată numai lui Dumnezeu, considerat, la rîndul lui, ca o persoană; **personalism energetic,** variantă a filozofiei personaliste, cu elemente preluate din teoriile energetiste, elaborată în România de C. Rădulescu-Motru, în care personalitatea umană este pusă în legătură cu celelalte energii din natură. [Din fr. ***personnalisme***].

personalíst, ~ști, personalistă, ~e a. **1.** care aparține personalismului, referitor la personalism: *teorii personaliste;* **2.** care manifestă personalism; subiectivist: *românul e foarte personalist.* STĂNIL. // m., f. adept al personalismului: *N.A. Berdeaev este un personalist creștin.* [Din fr. ***personnaliste***].

personalitáte, personalități f. **1.** ansamblul trăsăturilor morale și intelectuale ale unui individ; ceea ce este propriu, caracteristic fiecărei persoane și o distinge ca individualitate: *omul ... își schimbă în cursul vieții personalitatea.* MACED.; *îl jignise în personalitatea și în orgoliul lui.* PR.; **personalitate juridică,** calitatea de a fi persoană juridică; **2.** (p. ext.) caracterul a ceea ce este unic, original; individualitate, unicitate, originalitate: *personalitatea scrierii stă în*

tonul religios inspirat. CĂL.; *după alții, ar fi fost un ins fără personalitate, un fel de papă-lapte.* GHEȚIE; **3.** persoană cu aptitudini și însușiri deosebite, cu autoritate, cu prestigiu, capabilă să aducă contribuții valoroase într-un anumit domeniu sau să influențeze evenimentele politice, sociale etc.: *Avram Iancu era receptat ca prima personalitate a Revoluției de la 1848;* **cultul personalității,** cult al unor reprezentanți ai puterii (politice); **4.** persoană însemnată, ilustră în viața politică, socială, culturală etc.; personaj: *vei reuși a deveni o personalitate în Paris.* AL.; *cunoaște personal pe toate personalitățile noastre din lumea politico-economică.* CAR.; **5.** (înv.; mai ales la pl.) aluzie tendențioasă și jignitoare la adresa unei persoane: *foile politice ... sînt pline de personalități la adresa celor ce susțin o opinie contrară.* MAIOR. [Din fr. ***personnalité,*** germ. ***Personalität***].

personalizá, personalizez vb. (rar; tr.) **1.** a personifica; **2.** a individualiza: *douăzeci de fete din aristocrația napolitană ... pesonalizate prin descripție și dialog.* LOV. [Din fr. ***personnaliser***].

personalizát, ~ți, personalizată, ~e a. (rar) care aparține anumitor persoane, referitor la o anumită persoană; individualizat: *politica noastră este prea personalizată.* [V. ***personaliza***].

persóna non gráta, denumire pentru un reprezentant diplomatic despre care statul în care a fost acreditat declară că trebuie să-și înceteze activitatea pe teritoriul respectiv; (p. gener.) persoană indezirabilă. [Cuv. lat.].

personát, ~ți, personată, ~e a. (bot.; rar) a cărei floare seamănă cu un bot de animal (de ex., gura-leului). [Din fr. ***personnée***].

personificá, personífic vb. (tr.) **1.** a atribui lucrurilor, animalelor sau fenomenelor din natură însușiri omenești și a le reprezenta ca atare (în opere literare, plastice etc.); a personaliza; (p. ext.) a simboliza: *păgînii personificau toate forțele naturii;* **2.** a găsi expresia concretă în cineva sau în ceva; a întruchipa, a întrupa: *personificase într-însul tot meritul deșteptării naționale.* GHICA. [Din fr. ***personnifier***].

personificáre, personificări f. **1.** faptul de a personifica; personificație; **2.** figură de stil prin care se atribuie lucrurilor, animalelor, fenomenelor din natură însușiri omenești: *poeții folosesc ... personificări și metafore.* CĂL.; **3.** întruchipare, întrupare: *era personificarea fineței și a vicleșugului femeiesc.* FIL.; *numele Mioarei Avram e cu siguranță ... personificarea însăși a gramaticii.* R.L. [V. ***personifica***].

personificát, ~ți, personificată, ~e a. **1.** (despre lucruri, animale sau fenomene ale naturii) care este reprezentat sub înfățișarea sau cu însușirile unei persoane; **2.** care întruchipează în persoana sa o calitate, un defect etc., pe care îl posedă în cel mai înalt grad: *bunătatea personificată; prostia personificată.* [V. ***personifica***].

personificatór, ~i, personificatoáre a. (rar) care personifică: *înclinație personificatoare.* [***Personifica*** + ***-tor***].

personificăție, personificații f. (înv.) personificare. [Din fr. ***personnification***].

persórbție, persorbții f. absorbție pe un material foarte poros. [Din fr. ***persorbtion***].

perspectivál, ~i, perspectivală, ~e a. (rar) propriu unei perspective, de perspectivă. [***Perspectivă*** + ***-al***].

perspectívă, perspective f. **1.** (metodă de) reprezentare a imaginilor tridimensionale ale unui corp din spațiu pe o suprafață plană, așa cum apar în funcție de distanță și de poziție: *cine poate da toată adîncimea unei perspective?* DELAVR.; **în perspectivă,** respectînd regulile de reprezentare a obiectelor în spațiu, ținînd seama de depărtarea relativă a obiectelor; **2.** disciplină care studiază metodele folosite pentru realizarea acestui tip de reprezentare; **3.** (fig.) mod particular de a vedea lucrurile; aspect sub care se prezintă lucrurile; punct de vedere: *noi am optat pentru perspectiva filozofică.* BL.; *privind lucrurile în perspectivă istorică, dreptatea nu a fost de partea lui Eminescu, ci ... a liberalismului.* D.; **4.** aspect pe care îl are un peisaj, un obiect etc. privit din depărtare; (p. ext.) priveliște: *perspectiva maiestruoasă a munților.* CĂL.; *o perspectivă încîntătoare;* **5.** posibilitatea realizării sau desfășurării în viitor a unui plan, a unei acțiuni etc.; posibilitatea de realizare, de dezvoltare în viitor a cuiva: *mi-ai oferit perspectiva unei vieți în tihăloșie.* PR.; *pentru un om la capătul vieții orice perspectivă este preferabilă aceleia de-a dispărea pentru totdeauna.* CĂRT.; **în perspectivă,** (care este) pe cale sau cu șanse de a se înfăptui în viitor: *în perspectivă, investiția mi se pare rentabilă.* GHEȚIE. [Din fr. ***perspective,*** germ. ***Perspektive***].

perspectívic, ~ci, perspectivică, ~ce a. (rar) care aparține perspectivei, referitor la perspectivă: *școala psihanalistă ... duce aportul perspectivic al inconștientului.* BL. [Din germ. ***perspektivisch***].

perspectivísm n. concepție potrivit căreia lumea fiind interpretată prin sisteme alternative de concepte, credințe, culturi etc. rezultă mai multe perspective, dintre care însă nu poate fi selectată cea mai favorabilă pentru că nu există un criteriu independent și cu autoritate: *Ortega y Gasset a cultivat perspectivismul.* [***Perspectivă*** + ***-ism***].

perspectivíst, ~ști, perspectivistă, ~e a. care aparține perspectivismului, referitor la perspectivism: *teorii perspectiviste.* // m., f. adept al perspectivismului: *autorul pare a fi de data aceasta un perspectivist; el pare a ști că ceea ce numim „adevărat" este totdeauna produsul unui punct de vedere și că singura putință de a ne salva oarecum din relativismul fatal al cunoștinței este a înmulți perspectivele în jurul aceluiași obiect.* VIANU. [***Perspectivă*** + ***-ist***].

perspectivitáte, perspectivități f. corespondență între o figură geometrică și imaginea ei, obținută prin perspectivă. [Din germ. ***Perspektivität***].

perspectográf, perspectografe n. **1.** aparat cu care se transformă reprezentarea descriptivă a unui obiect în reprezentare concretă; **2.** aparat pentru redresarea fotogramelor aeriene înregistrate pe clișee înclinate față de planul orizontal. [Din germ. ***Perspektograph,*** fr. ***perspectographe***].

perspicáce a. invar. înzestrat cu minte ageră, pătrunzătoare; care dovedește, care denotă agerime, subtilitate, finețe spirituală; pătrunzător: *e cuprins uneori de un perspicace scepticism în privința valorii sale absolute.* GAL.; *spirit perspicace.* [Din fr. ***perspicace,*** lat. ***perspicax, -cis***].

perspicacitáte f. calitatea de a fi perspicace; putere de pătrundere, istețime, agerime de minte; subtilitate: *lucrarea sa e executată cu talent și perspicacitate.* OD. [Din fr. ***perspicacité,*** lat. ***perspicacitas, -atis***].

persuadá, persuadez vb. (livr.; tr.) a convinge pe cineva să creadă ceva, să facă un anumit lucru: *țința democrației române este de a persuada pe cetățeni.* CAR. [Din fr. ***persuader***].

persuasiúne f. **1.** (livr.) darul sau puterea de a convinge pe cineva să creadă ceva, să facă un anumit lucru: *ineficace, în genere, persuasiunea e și mai puțin eficace în materie literară.* LOV.; *interesul ordinei și siguranței în țară ... obligă la asemenea mijloace de persuasiune.* REBR.; **2.** (rar) credință neclintită, convingere fermă: *am persuasiunea că veți reuși;* (și: (rar) **persuaziune**). [Din fr. ***persuasion,*** lat. ***persuasio, -onis***].

persuasív, ~i, persuasivă, ~e a. (livr.) care are puterea, darul de a convinge; care urmărește să convingă; convingător; insistent, stăruitor: *trebuie să-mi spui, reveni el, cu aceeași voce persuasivă.* GHEȚIE; *era un mediator foarte personal, foarte persuasiv.* D.; (și: (rar) **persuaziv**). [Din fr. ***persuasif,*** lat. ***persuasivus***].

persuaziúne f. v. persuasiune.

persuazív a. v. persuasiv.

persulfát, persulfați m. sare a acidului sulfuric (obținută prin electroliza unui sulfat), folosită ca oxidant în industria vopselelor, a medicamentelor, în panificație etc. [Din fr. ***persulfate,*** germ. ***Persulfat***].

perș, perșe n. **1.** (sport) prăjină specială folosită la săriturile în înălțime; **2.** (p. ext.) număr de circ executat cu asemenea prăjină. [Din fr. ***perche***].

pertináx n. material electroizolant obținut din straturi suprapuse de hîrtie impregnată cu rășini sintetice, folosit în industria electrotehnică. [Din fr. ***pertinax,*** germ. ***Pertinax***].

pertinént, ~ți, pertinentă, ~e a. **1.** (jur.) care se raportează exact la chestiune, la fondul cauzei; **2.** care are legătură cu subiectul despre care este vorba; care este adecvat argumentației, demonstrației; (p. ext.) care denotă profunzime, competență; potrivit, nimerit; judicios: *remarci pertinente;* **3.** (lingv.) dotat cu o anumită funcție într-un sistem determinat; **4.** (fon.) care servește la diferențierea semnificațiilor; **5.** (inform.; despre sisteme informaționale, stocuri de informații) care are calitatea de a satisface cerințele de informare ale unui beneficiar. [Din fr. ***pertinent,*** lat. ***pertinens, -entis***].

pertinénță f. faptul sau însușirea de a fi pertinent: *pertinența critică apare mai ales în discuția aspectelor morale.* CĂL. [Din lat. ***pertinentiae,*** fr. ***pertinence,*** germ. ***Pertinenz***].

pertractá, pertractez vb. (livr.; tr.) a dezbate o chestiune în litigiu; a duce tratative; a discuta: *trebuie să pertractez vînzarea casei.* GHEȚIE. [Din lat. ***pertractare***].

pertractáre, pertractări f. (livr.) faptul de a pertracta; (mai ales la pl.) discuție asupra unei probleme, dezbatere a unei probleme, a unui litigiu; tratative: *vom introduce ... o ordine a pertractării.* MAIOR; *după două dimineți de pertractări obositoare, căzură la învoială.* GHEȚIE. [V. ***pertracta***].

pertú adv. **a fi pertu cu cineva,** a spune cuiva „tu" cînd i te adresezi; a tutui; a fi prieten apropiat al cuiva. [Cf. germ. ***per du***].

pertuizáná, pertuizane vb. armă de fier, asemănătoare cu halebarda, folosită în sec. al XV-lea – al XVIII-lea. [Din fr. ***pertuisane***].

perturbá, pertúrb și **perturbez** vb. (tr.) **1.** a tulbura ordinea, liniștea, mersul normal al unor fapte, al unor fenomene etc.; a provoca dezordine; **2.** a împiedica funcționarea normală a unui sistem tehnic, a unui organism etc. [Din fr. ***perturber,*** lat. ***perturbare***].

perturbáre, perturbári f. acțiunea de a perturba și rezultatul ei; tulburare, perturbație: *nu ar apărea grave perturbări în psihologia salariaților.* PR. [V. ***perturba***].

perturbatív, ~i, perturbativă, ~e a. (rar) perturbator. [Din lat. ***perturbativus***].

perturbatór, ~i, perturbatoáre a. care provoacă tulburare, dezordine; perturbativ: (subst.) [tinerii] *sînt adesea ... perturbatorii satelor.* MAIOR. [Din fr. ***perturbateur***].

perturbáție, perturbații f. **1.** tulburare (mare) produsă în viața unui individ, a unei colectivități; emoție profundă; perturbare: *ar voi să aducă turburări și perturbațiuni.* GHICA; **2.** modificare, neregularitate, deranjament în funcționarea unui sistem tehnic, în evoluția unui fenomen etc.; **perturbații electromagnetice,** paraziți; **perturbații atmosferice,** totalitatea fenomenelor electromagnetice din atmosferă care preced schimbarea în rău a vremii; (și: **perturbațiune**). [Din fr. ***perturbation,*** lat. ***perturbatio, -onis***].

perturbațiúne f. v. perturbație.

peruán, ~i, peruană, ~e a. și m., f. peruvian. [***Peru*** n. pr. + ***-an;*** cf. sp. ***peruano***].

perúcă, peruci f. obiect confecționat din păr, din fire sintetice etc. imitînd o coafură, purtat pe cap peste păr sau în locul părului natural: *sînt gata să jur că purta perucă.* GHEȚIE. [Din fr. ***perruque,*** it. ***perruca***].

perucherie, perucherii f. artelier în care se confecționează și se vînd peruci. [***Perucă*** + ***-ărie***].

peruchiér, ~i, peruchieră, ~e m., f. persoană care confecționează (și vinde) peruci: *un cap de ceară bun de expus la o vitrină de peruchier.* GHICA. [Din fr. ***perruquier***].

perúş, peruşi m. specie de papagal cu ciocul lung şi cu coada ascuţită, originar din Australia şi răspîndit în toată lumea ca pasăre de colivie (*Melopsittacus undulatus*); (p. gener.) papagal: *peruşii colorati în natură ca fluturii, cu albastrul palid al miozotisului, cu nuanţe de verde, cu rozul florilor de gutui şi de trandafir.* ARG. [Din fr. ***perruche***].

peruviăn, ~eni, peruviană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic statului Peru sau locuitorilor lui, referitor la Peru sau la locuitorii acestuia; peruan: *dansuri peruviene.* // m. pl. popor constituit ca naţiune în Peru. // m., f. persoană (originară) din Peru; peruan. [Din fr. ***péruvien***].

peruzeá, peruzele f. piatră semipreţioasă opacă, de culoare albastră sau verzuie; turcoază: *brăţări de aur cu peruzele.* VLAH.; *pardoseală de peruzele.* POP. [Din turc. ***peruze***].

pervaneá, pervanele f. (înv.) specie de fluture de noapte: *tocmai ca o pervanea se arde inima mea.* POP. [Din turc. ***pervane***].

perváz, pervazuri n. **1.** (înv.) ramă, cadru din lemn, din bronz etc. pentru un tablou, o oglindă etc.: *în faţa unei oglinzi mari, cu pervazuri poleite.* DELAVR.; **2.** bordura unui tablou; paspartu; **3.** (fig.) cadru: *în privazul negru-al vieţi-mi e-o icoană de lumină.* EM.; *ţăranul răsăritean nu uită nici în cea mai neagră sărăcie podoaba şi pitorescul, ca pervaz firesc al vieţii.* BL.; **4.** cadru din lemn, fixat pe tocul unei uşi sau al unei ferestre, pentru a masca rostul dintre perete şi toc: *pervazurile uşii curate ca un pahar.* DELAVR.; **5.** deschizătură în perete în care este fixată o uşă sau o fereastră: *apărînd în pervazul uşii.* CAR.; **6.** partea de jos a tocului unei ferestre: *fulgi mari ... se topeau pe pervazul ferestrei.* GHEŢIE; *privea afară cu coatele pe pervaz;* **7.** (reg.) cercevea (la o fereastră, la o uşă); **8.** şipcă sau scîndură îngustă, fixată la marginea dinspre perete a unei pardoseli de lemn; **9.** şliţ, prohab; **10.** fiecare dintre cele două braţe ale ferăstrăului cu coardă; (şi: (pop.) **privaz**). [Din turc. ***pervaz***].

pervérs, ~şi, perversă, ~e a. **1.** (adesea subst.) înclinat spre fapte reprobabile, imorale; gata oricînd să facă rău; depravat, corupt; perfid, fărnic: *omul acesta pervers are o virtute – conştiinţa ticăloşiei lui.* CAR.; *lilială sau perversă, femeia are un punct sufletesc misterios.* CĂL.; **2.** care manifestă o deviere de la normal a instinctelor, a judecăţii, a ideilor; anormal: *comportament pervers;* **3.** care trădează, reflectă perversitate; săvîrşit din perversitate: *începe să urzească ... tot ce poate scorni o minte perversă de individ mic.* VLAH.; **4.** (spec.; şi m., f.) (persoană) care prezintă perversitate sexuală. [Din fr. ***pervers,*** lat. ***perversus***].

perversitáte, perversităţi f. **1.** înclinare spre rău, spre fapte reprobabile; plăcere de a provoca suferinţă şi de a se bucura de suferinţa altuia; perfidie; răutate, fărnicie; perversiune: *acoperind perversitatea sub masca pietăţii cristiane.* FIL.; **2.** deviere de la normal a unor funcţiuni senzoriale, a instinctelor, a judecăţii; tulburare; perversiune; **3.** (spec.) anomalie sexuală; perversiune; **4.** faptă, comportare de om pervers; perversiune: [cărţi] *pline de cele mai abjecte perversităţi.* CĂL. [Din fr. ***perversité***].

perversiúne, perversiuni f. **1.** perversitate; **2.** deviere de la normal, tulburare: *tratarea unui subiect după criteriile riglei i se pare o perversiune, o denaturare a rosturilor şi rînduielilor artistice.* BL.; **perversiune sexuală,** săvîrşire de acte nefireşti în viaţa sexuală. [Din fr. ***perversion***].

pervertí, pervertesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a face să se schimbe sau a schimba din bine în rău; a (se) degrada, a (se) strica; a (se) deprava, a (se) corupe: *arta ... care îmi perverteşte inima copilului şi sapă sănătatea lui sufletească şi trupească trebuie denunţată.* GAL.; *relaţiile umane s-au pervertit;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) altera funcţia normală a unui organ: *glasul ne era pervertit.* ARG.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) denatura: *a pervertit sensul unei propoziţii.* [Din fr. ***pervertir,*** lat. ***pervertere***].

pervertíre, pervertiri f. acţiunea de a (se) perverti şi rezultatul ei; degradare, alterare, denaturare; (spec.) corupţie, depravare: *un rău şi mai mare este ... pervertirea chipului normal de a simţi şi de a cugeta.* VLAH.; *timpul e prin însăşi natura sa un mediu de fatală pervertire, degradare şi destrămare.* BL. [V. ***perverti***].

pervertít, ~ţi, pervertită, ~e a. care s-a schimbat în rău; alterat; deviat, denaturat, degradat; (spec.) corupt, depravat: *indivizi pervertiţi; mentalitate pervertită.* [V. ***perverti***].

pervertitór, ~i, pervertitoáre m., f. (rar) persoană care perverteşte; corupător. [***Perverti*** + ***-tor***].

pervíncă, pervinci f. (bot.; reg.) saschiu (*Vinca herbacea*). [Din lat. ***pervinca***].

pervitínă f. substanţă organică folosită ca stimulent al sistemului nervos, pentru creşterea temporară a energiei şi a puterii de muncă. [Din fr. ***pervertine,*** germ. ***Pervertin***].

Pesach [pesáh] s. sărbătoare solemnă celebrată de evrei anual la începutul primăverii, în amintirea trecerii Mării Roşii şi a eliberării lor de robia egipteană; Paştele evreiesc. [Cuv. ebr. „trecere"]

pesădă, pesade f. mişcare a calului cînd se ridică pe picioarele din spate. [Din fr. ***pesade***].

pesante [pezánte] adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) apăsat, ferm şi cu gravitate. [Cuv. it.].

pescadór, pescadoare n. navă folosită pentru pescuitul marin în larg. [Din fr. ***pescador***].

pescáj, pescaje n. adîncimea de cufundare în apă a unei nave, măsurată pînă la linia de plutire, variabilă în raport cu încărcătura; calaj. [Din it. ***pescaggio***].

pescár, pescari m. **1.** persoană care se ocupă cu pescuitul; persoană care practică pescuitul sportiv; (p. ext.) persoană care vinde peşte: *nici un pescar nu are voie ... să întrebuinţeze mai mult decît o undiţă.* SAD.; **2.** nume dat unor specii de păsări din familii diferite, care trăiesc în cîrduri pe lîngă ape şi se hrănesc cu peşte, dintre care unele de talie mijlocie, cu gît scurt, cu cioc ascuţit, cu picioare scurte (*Larus*), iar altele cu corpul scurt, ciocul mare, penajul cenuşiu şi albastru-verzui (*Alcedo*): *pescari, raţe, cufundari cîntau, se jucau pe apă şi-n văzduh.* GANE. [Lat. ***piscarius***].

pescărăş, pescăraşi m. pasăre de apă cu corpul scurt, cu ciocul lung, conic, cu penajul albastru-verzui; pescărel (*Alcedo atthis*). [***Pescar*** + ***-aş***].

pescăreásă, pescărese f. vînzătoare de peşte: *virtutea pescăreselor era datorită în parte milei Domnului.* ZAMF. [***Pescar*** + ***-easă***].

pescărél, pescărei m. numele a două specii de păsări sălbatice care trăiesc pe lîngă ape şi se hrănesc cu peşte: **a)** (şi **pescărel albastru**) pescăraş (*Alcedo atthis*); **b)** pasăre din ordinul paseriformelor, de mărimea unui sturz, brună-negricioasă pe spate, cu coada scurtă, ridicată în sus; mierlă de pîrău, scobar[1] (*Cinclus cinclus*). [***Pescar*** + ***-el***].

pescărésc, ~şti, pescăreáscă, ~eşti a. care ţine de ocupaţia pescarului; referitor la pescari, specific pescarilor: *aşteptăm masa pescărească.* GAL.; **ciorbă pescărească** sau **borş pescăresc,** ciorbă preparată într-un mod special din mai multe specii de peşte: *ştia să pregătească o ciorbă pescărească.* SAD.; **aţă pescărească,** fir de bumbac rezistent, alcătuit din mai multe fire răsucite; **pantaloni pescăreşti,** pantaloni (de damă) strîmţi, lungi pînă sub genunchi. [***Pescar*** + ***-esc***].

pescărésţe adv. în felul pescarilor, după obiceiul pescarilor: *pescăreşte tot cînta.* POP. [***Pescar*** + ***-eşte***].

pescări, pescăresc vb. (reg.; intr. şi tr.) a pescui. [De la ***pescar***].

pescăríe, pescării f. **1.** (înv. şi reg.) meseria pescarului; pescuit; pescărit, pescuire: *a fost odată un pescar; pescăria era singura lui hrană.* POP.; **2.** loc unde se pescuieşte; loc unde se aduce şi se conservă peştele prins: *funcţionarul pescăriilor ... ne călăuzeşte.* SAD.; **3.** loc, piaţă, prăvălie unde se vinde peşte; comerţ cu peşte: *se îndrepta către pescăria veche din mahalaua Scaunelor.* FIL.; **4.** mulţime de peşti; cantitate mare de peşte; pescărime: *pămîntu-ţi e ţară generoasă ...: o pescărie mare şi vinuri de minune.* BOLLIAC; **5.** (la pl.) diferite soiuri de peşte: *curcani ..., vînat, pescării.* GANE; **6.** feluri de mîncare preparate din peşte: *în Deltă am mîncat numai pescării.* [***Pescar*** + ***-ie***].

pescăríme, pescărimi f. (rar) **1.** mulţime de pescari; **2.** pescărie. [***Pescar*** + ***-ime***].

pescărít n. (înv. şi reg.) acţiunea de a pescări; meseria pescarului; pescărie, pescuit, pescărit: *se întorcea de la pescărit.* [V. ***pescări***].

pescăríţă, pescăriţe f. **1.** femeie care se ocupă cu pescuitul; soţia pescarului; **2.** nume dat mai multor specii de pescăruşi; pasăre din aceste specii (ex.: pescăruş, pescărel, chiră neagră). [***Pescar*** + ***-iţă***].

pescărúş, pescăruşi m. familie de păsări acvatice din ordinul caradriformelor, cu picioare palmate, cu ciocul drept şi ascuţit sau încovoiat la vîrf, bune înotătoare, care se hrănesc de obicei cu peşti (*Laridae*); pasăre din acest gen (ex.: pescăruş de mare, pescăruş de baltă, pescăruş alb, pescăruş albastru, pescăruş de munte). [***Pescar*** + ***-uş***].

pescuí, pescuiesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a prinde peşte sau alte animale acvatice (comestibile), de obicei cu instrumente speciale; a se îndeletnici cu prinderea peştelui sau a altor animale acvatice (comestibile); a pescări: *cu nevodul pescuiţi.* AL.; *au pescuit mărgean;* **a pescui în apă tulbure,** a profita de o situaţie confuză, pentru a trage foloase personale; **2.** (tr.) a căuta şi a scoate din apă pe cineva sau ceva, pentru a salva, a recupera: *vei căuta să pescuieşti pe oamenii căzuţi în mare.* GHICA; **3.** (fig.; fam.; tr.) a face rost de ceva greu de obţinut; a vîna; **4.** (arg.; tr.) a acosta pe cineva; a agăţa. [De la ***peşte*** (după *pescar*)].

pescuínă, pescuine f. (înv.) lac cu peşte; heleşteu: *acest împărat avea o pescuină.* POP. [Cf. ***pescui***].

pescuíre, pescuiri f. acţiunea de a pescui şi rezultatul ei; pescuit: *ne aducem aminte amîndoi ... de pescuirile minunate.* GAL. [V. ***pescui***].

pescuít n. **1.** pescuire: *unul dintre cele mai de căpetenie divertismente ... aici e pescuitul cu undiţa.* SAD.; **2.** meseria pescarului; pescărie: *pescarul primi ... să înveţe pescuitul.* ISP. [V. ***pescui***].

pescuitór, pescuitori m., f. **1.** persoană care pescuieşte (de obicei altceva decît peşti): *ţîşni ... în apă, stropind în ochi pe cele două pescuitoare.* PR.; *pescuitor de perle;* **pescuitor în apă tulbure,** persoană care profită de situaţii încordate, confuze pentru a trage foloase personale; **2.** (fig.; fam.) persoană care caută să obţină ceva; vînător: *pescuitor de amoruri.* AL. [***Pescui*** + ***-tor***].

pescúţ, pescuţi m. (reg.) peştişor: *merge acasă cu cîţiva pescuţi.* POP. [***Peşte*** + ***-uţ***].

pesémne adv. se vede că ..., se pare că ...; probabil: *pesemne inima le spunea că spînul nu le este văr.* CR.; *a găsit pesemne normal să procedez aşa.* GHEŢIE. [***Pe*** + ***semne***].

pesétă, pesete f. unitate monetară spaniolă, înlocuită astăzi cu moneda euro. [Din sp. ***peseta***].

pesimísm n. **1.** predispoziţie de a vedea totul într-o lumină sumbră, deprimantă; atitudine a omului care priveşte viaţa şi pe semenii săi cu neîncredere; neîncredere în viitor: *pesimismul este lipsa de voinţă, ... lipsa de energie, lipsa de speranţe, lipsa de viitor.* CAR.; *şcolile au admirat pe Eminescu, dar au deplîns pesimismul lui.* CĂL.; **2.** (filoz.) doctrină (promovată de A. Schopenhauer, F. Nietzsche, M. Heidegger ş. a.) potrivit căreia răul, suferinţa, absurdul predomină în lume; **3.** sentiment de tristeţe, de amărăciune, de nelinişte; deprimare: *de cînd se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.* REBR. [Din fr. ***pessimisme,*** germ. ***Pessimismus***].

pesimíst, ~şti, pesimistă, ~e a. **1.** care manifestă pesimism, predispus la pesimism (filozofic): *era ... un adept convins al lui Schopenhauer, era prin urmare pesimist.* MAIOR.; *de ce să fii atît de pesimist?* PR.; **2.** care denotă, trădează pesimism: *oamenii îşi schimbau necontenit ... ideile şi impresiile*

pesimiste. SAD.; **3.** (filoz.) care aparţine pesimismului, referitor la pesimism: *filozofia pesimistă ... este sofistică.* CĂL.; *curente pesimiste.* // m., f. **1.** persoană predispusă la pesimism: *dacă un pesimist apare într-o epocă deprimată, el e selectat numaidecît şi devine reputat.* CĂL.; **2.** (filoz.) adept al pesimismului. [Din fr. ***pessimiste,*** germ. ***Pessimist***].

pesmeciór, pesmeciori m. diminutiv al lui pesmet: *pachete cu pesmeciori.* CAR. [***Pesmet*** + ***-ior***].

pesmét, pesmeţi m. **1.** felie de pîine sau de cozonac, uscată sau prăjită, care se poate păstra mult timp (ca provizie mai ales pentru militari): *mîncau numai soharici, un fel de pesmet negru ca noroiul şi tare ca piatra.* GHICA; **2.** (la sg.) produs alimentar obţinut prin uscarea şi măcinarea bucăţilor de pîine (albă): *păstrăvii fripţi cu pesmet.* PETR.; **3.** prăjitură uscată preparată din făină, unt, zahăr şi ouă, tăiată în diferite forme şi coaptă la cuptor; biscuit: *diseară ne vor da ceai şi pesmeţi.* PETR. [Cf. turc. ***peksimet***].

péso, peso m. unitate monetară în mai multe ţări din America Latină (Argentina, Chile, Columbia, Cuba, Mexic, Uruguay etc.). [Din sp. ***peso***].

pesréf n. v. pestref.

péstă, peste f. **1.** ciumă; **2.** denumire generică dată unui grup de boli contagioase la taurine, porcine, cabaline, păsări de curte, produse de virusuri specifice: *pestă porcină; pestă bovină.* [Din fr. ***peste***].

péste prep. indică: **1.** suprapunerea (directă sau mediată) pe un obiect, pe o suprafaţă: *cade copacul peste car de-l sfarmă.* CR.; *fă-mă, Doamne, in de iie şi mătasă naramzie, peste umeri să mă ţie.* IONEL; **2.** încadrarea de-a lungul unui spaţiu; pe cuprinsul, prin: *o sanie uşoară trece peste văi.* AL.; **peste tot (locul),** pretutindeni; **3.** apropierea de ceva (prin aplecare, cădere etc.): *te pleacă iar zîmbind peste-a mea faţă.* EM.; **4.** traversarea mediată pînă dincolo de întinderea unei suprafeţe: *un podeţ ... aruncat peste un fir de apă.* GHEŢIE; **5.** extensiunea; dincolo de; vizavi: *peste porţi, mai dincolo de ele, stă palatul.* DELAVR.; *peste munţi; peste drum;* **6.** (adesea cu determinări cantitative) depăşirea; mai mult decît: *peste o mie de galbeni;* **peste puterea** sau **putinţa cuiva,** mai presus de puterea cuiva; **peste măsură,** foarte mult, neaşteptat de mult: *laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură.* EM.; *devenise peste măsură de nervoasă.* GHEŢIE; **7.** depăşirea unui timp, a unei durate; după: *m-am liniştit aflînd că peste două zile ... pleacă.* EL.; **8.** încadrarea într-un timp, suprapunerea pe o durată; în timpul, în cursul: *peste noapte am visat că aveam un nas cît a lui de mare.* NEGR.; **9.** supraordonarea autorităţii faţă de realitatea supusă, condusă etc.: *un rege barbar ... domnea peste un popor viteaz.* GHICA; **10.** confruntarea (neaşteptată, accidentală): *am dat peste un adevărat studiu după natură.* SAD.; *ţiganii dădură peste sergentul care patrula în cartier.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **preste**). [***Pre (=pe)*** + ***spre***].

pesteálă, (rar) **pestele** f. (înv.) întîrziere, zăbavă: *adune-se ei acicea derept pesteala nece una să nu facă.* COR.; **fără (de) pesteală,** imediat, neîntîrziat; îndată: *vin, Doamne, fără de pesteală.* DOS. [***Pesti*** + ***-eală***].

pestélcă, pestelci f. **1.** (pop.) şorţ de pînză sau de postav pe care-l poartă femeile peste rochie; (spec.) fota (de dinainte): *toate fetele gătite ... cu pestelci, cum se purta atunci.* SOR.; (fig.) *şi cînţi şiragul chiar de mărgărit, şi-ţi pui şi vechea doină ca pestelcă.* VIERU; **2.** bucată de pînză triunghiulară prinsă cu o latură de verga unei corăbii, care adăposteşte burta velei, cînd aceasta este strînsă; (şi: **prestelcă**). [Din bulg. ***prestilka***].

pestelcúţă, pestelcuţe f. (pop.) diminutiv al lui pestelcă. [***Pestelcă*** + ***-uţă***].

pestí, pestesc vb. (înv. şi reg.; intr.) **1.** a zăbovi, a întîrzia (într-un loc); a amîna, a se opri: *trei zile ... veri pesti în iad.* VARL.; **2.** a trece; **3.** a stărui, a persista: *pesteaşte întru păcate.* COR.; **4.** a suporta, a răbda, a suferi. [Et. nec.; cf. ***peste***].

pesticíd, ~zi, pesticidă, ~e a. şi n. (substanţă) care combate dăunătorii culturilor (ex.: erbicide, insecticide, fungicide, rodenticide etc.). [Din fr. ***pesticide***].

pestifér, ~i, pestiferă, ~e a. (livr.; despre emanaţii, agenţi patogeni etc.) care transmite pesta; pestilenţial: *miasme pestifere.* [Din fr. ***pestifère***].

pestiferá, pestiferez vb. (livr.; tr.) **1.** a contamina de pestă; **2.** (fig.) a strica, a împuţi, a infecta. [Din fr. ***pestiférer***].

pestiferát, ~ţi, pestiferată, ~e a. (livr.; adesea subst.) contaminat de pestă; ciumat. [Din fr. ***pestiféré***].

pestilént, ~ţi, pestilentă, ~e a. (livr.) **1.** care ţine de pestă; provocat de pestă; pestilenţial: *febră pestilentă;* **2.** care răspîndeşte pesta; **3.** (fig.) primejdios; corupător: *constrîngerea ... este una din consecinţele pestiferantei conjuncturi politice moştenite.* PATAP. [Din fr. ***pestilent***].

pestilénţă, pestilenţe f. (livr.) **1.** ciumă, pestă; (p. ext.) molimă, epidemie; **2.** (fig.) învăţătură, doctrină periculoasă, nocivă. [Din fr. ***pestilence,*** lat. ***pestilentia***].

pestilenţiál, ~i, pestilenţială, ~e a. **1.** (despre emanaţii, agenţi patogeni etc.) care răspîndeşte pesta; (p. gener.) contagios, molipsitor, pestifer, pestilent; **2.** care are caracteristicile pestei (sau ale altei boli contagioase); care se molipseşte (ca pesta); provocat de pestă (sau de altă boală contagioasă); pestilent: *boală pestilenţială;* **3.** urît, infect, dezgustător; (p. ext.) care răspîndeşte un astfel de miros: *aici nu se aeriseşte niciodată ...? e un miros pestilenţial.* PETR.; (fig.) *atmosfera politică a ţării are trebuinţă să fie purificată de miasmele pestilenţiale ce o apasă.* EM.; (adv.) *în salon ... mirosea ... pestilenţial.* CĂL. [Din fr. ***pestilentiel,*** germ. ***pestilenzialisch***].

pestít, ~ţi, pestită, ~e a. (înv.) **1.** care zăboveşte; care amînă, care întîrzie: *tot omul să fie ... pestit spre mînie.* N.TEST. [V. ***pesti***].

pestitór, ~i, pestitoáre a. (înv. şi reg.) care pesteşte, care întîrzie, care ţine pe loc. [***Pesti*** + ***-tor***].

pestós, ~şi, pestoásă, ~e a. (rar) care provoacă pestă; de pestă: *virus pestos.* [***Pestă*** + ***-os***].

pestréf, pestrefuri n. (înv.) preludiu, uvertură (în muzica turcească): *dezmierdă cu pesrefuri pe Gavanazoglu.* GHICA; (şi: **pesref**). [Din gr. mod. ***pestréfi,*** turc. ***peşref***].

pestricíor, ~i, pestricioáră, ~e a. (pop.) diminutiv al lui pestriţ; pestrişor: *mierla-şi are frăţior tot pe sturzul pestricior.* POP. [***Pestriţ*** + ***-ior***].

pestrişór, ~i, pestrişoáră, ~e a. (reg.) pestricior. [***Pestriţ*** + ***-işor***].

pestríţ, ~i, pestriţă, ~e a. **1.** care are pete mici, stropi de diferite culori; (p. ext.) cu culori diferite; pestriţat, bălţat, porumbac, pistruiat: *grauri pestriţi.* OD.; **2.** (pop.) dungat, vărgat; **3.** (p. ext.) format din elemente de tot felul; amestecat; felurit, variat; pestriţat: *limbă pestriţă şi ne-corectă.* HEL.; *publicul, destul de pestriţ, se compunea ... din partizani ai vorbitorului.* GHEŢIE; **4.** (fig.; pop. şi fam.) prefăcut, ipocrit; viclean; răutăcios: *veninul ce-i răscolea inima pestriţă.* EM.; **a fi pestriţ la maţe,** a fi rău la suflet; a fi foarte zgîrcit: *nevasta ... celui bogat era pestriţă la maţe şi foarte zgîrcită.* CR. [Din sl. ***pistrĭ***].

pestriţá, pestriţez vb. (tr. fact.) a împestriţa: *bluzele lor pestriţate de stropi de toate nuanţele.* CAR. [De la ***pestriţ***].

pestriţát, ~ţi, pestriţată, ~e a. (rar) **1.** pestriţ; cu pete colorate: *uliul a furat puiul pestriţat;* **2.** amestecat; variat; pestriţ: *era de bun ton a vorbi ... o românească pestriţată.* NEGR. [V. ***pestriţa***].

pestriţătúră, pestriţături f. amestec de culori (nepotrivite), îngrămădire de obiecte diverse; îmbinare de elemente eterogene; amestecătură, bălţătură: *zgomotul uriaş al capitalei, pestriţătura infinită de culori.* CAR., *pestriţătura epocii îl interesa.* CĂL. [***Pestriţ*** + ***-ătură***].

pestrúi v. pistrui.

peş n. (pop.) **într-un peş,** pe o parte, într-o rînă; înclinat, pieziş, oblic: *m-am pomenit cu trăsura într-un peş, se rupsese osia şi rămăsese în trei roate.* GHICA. [Din turc. ***peş***].

peşchegíu, peşchegii m. **1.** funcţionar al saraiului însărcinat cu perceperea tributului şi cu paza darurilor primite de sultan: *capugii, peşchegii şi imbrohori împărăteşti.* FIL.; **2.** (rar) persoană obişnuită să primească peşcheşuri, mită; chilipirgiu. [Din turc. ***peşkeşci***].

peşchéş, peşcheşuri n. **1.** dar, în bani şi obiecte, trimis de domnii români sultanului; haraci; (la pl.) bunurile din care consta acest dar: *adună de la oameni ... peşcheşuri sultanului.* SAD.; **2.** dar oferit de domnii ţărilor române sultanului şi altor demnitari turci cu ocazia bairamului; plocon: *era să aducă peşcheş 40 de căpăţîni de zahăr.* AL.; **3.** (înv.; pop. şi fam.) plocon, dar, cadou: *îţi voi rămînea tare recunoscător pentru peşcheş.* OD.; *capul tău să mi ţi-l taie şi să-l ducă pe tipsie de peşcheş la-mpărăţie.* POP; **a da** (sau **a duce**) **pe cineva peşcheş,** a preda (sau a duce) pe cineva prins, legat; a preda pe cineva duşmanului: *poliţaiul hărţuise revoltanţii ..., îi legase butuc şi-i dase peşcheş procurorului.* AL. [Din turc. ***peşkeş***].

peşchír, peşchire n. **1.** (înv. şi reg.) ştergar, prosop; şervet: *un peşchir de mătase.* CAR.; **2.** (reg.) maramă: *se purta curat, îmbrăcată ca de demult, cu peşchir de borangic pe tîmple.* SOR. [Din turc. ***peşkir***].

peşchirgíu, peşchirgii m. **1.** slujbaş al sultanului sau al vizirului însărcinat cu păstrarea prosoapelor şi a şervetelor; **2.** boiernaş care servea domnului prosopul şi şervetul. [Din turc. ***peşkirgi***].

peşín adv. **1.** (pop. şi fam.) în numerar, cu plată pe loc; peşingea: *mie-mi place să plătesc peşin.* AL.; *văzînd că banca plăteşte peşin, următorii ezitară.* GHEŢIE; (adj.) **bani peşin,** bani plătiţi pe loc; numerar; **2.** (înv.) îndată, numaidecît; imediat: *văduva peşin împotrivă îi zise.* ISP; *pizmăreţul peşin crapă cînd te vede în slavă.* Z. [Din turc. ***peşin***].

peşingeá adv. (înv.) peşin, în numerar: *mai bine peşingea pe ipingea decît cu toptanul şi banii la anul.* PANN; (adj.) *bani peşingea.* [Din turc. ***peşinca***].

peşingíu, peşingii m. slujbaş însărcinat cu strîngerea banilor (numerar): (adj.) *zelul bumbaşirilor peşingii şi zoralii.* CĂL. [***Peşin*** + ***-giu***].

péşmă f. v. pejmă.

péşte, peşti m. **1.** (la pl.) supraclasă de vertebrate acvatice, cu corpul de obicei fusiform, acoperit cu solzi, prevăzut cu înotătoare, care respiră prin branhii şi are fecundaţie externă; (şi la sg.) animal din această clasă: *se zbăteau peştii pe uscat.* CR.; **la peşte,** la pescuit: *nu era acasă, ci să tîmplase ... la peşte.* NEC.; **cît ai zice peşte,** foarte repede: *adormi cît ai zice peşte.* ST.; **a tăcea ca peştele** (sau **ca un peşte**), a nu zice nimic, a nu scoate nici o vorbă: *tace ca peştele şi tremură ca varga de frică.* CR.; **a trăi** (sau **a se simţi**) **ca peştele în apă,** a trăi foarte bine; a se simţi în largul său: *se simţea ca peştele în apă.* CĂL.; **a trăi** (sau **a o duce, a se zbate**) **ca peştele pe uscat,** a avea o viaţă foarte grea; (fam.) **a bea ca un peşte,** a fi beţiv; (fam.) **a da (mîncare) la peşti,** a vomita; **cînd o prinde mîţa peşte,** niciodată; **peşti zburători,** specii de peşti care, sărind din apă, pot să zboare o distanţă oarecare cu ajutorul înotătoarelor pectorale, în formă de aripi (*Exocoetidae*); **2.** (compuse) **peşte-auriu** (sau **-curcubeu, -soare**), peşte verde-gălbui, cu pete roşii pe spate şi cu dungi albastre pe părţile laterale ale capului (*Eupotomis gibbosus*); **peşte-ciocan,** rechin din apele calde, avînd două proeminenţe laterale la cap, în formă de ciocan (*Zygaena malleus*); **peşte-ferăstrău,** peşte din mările calde, cu botul lung, turtit şi dinţat (*Pristis pristis*); **peşte-lup,** avat (*Aspius aspius*); **peşte-porcesc,** porcuşor (*Gobio gobio*); **peşte-cu-spadă** (sau **cu suliţă**), peşte marin, cu maxilarul superior alungit, în formă de spadă; spadon (*Xiphias gladius*); **peştele-lui-Solomon,** specie de peşte din familia salmonidelor (*Salmo labrax*); **peşte-de-mare,** calcan (*Scophtalmus maeoticus*); **peşte-ţigănesc, a)** nume dat unor specii de peşte mic; **b)** caracudă (*Carassius carassius*); **c)** pălămidă de baltă (*Pungitius platygaster*); (bot.; reg.) **peşte-de-pădure, hamei** (*Humulus lupulus*); **3.** carne comestibilă a unora dintre aceste vertebrate acvatice; mîncare preparată din astfel de carne: *la masă se oferă ... peşte proaspăt.* CĂL.; **asta-i altă mîncare de peşte,** asta e cu totul altceva; **a fi tot o mîncare de peşte,** a fi acelaşi lucru; totuna; **4.** (astron.; la pl.; de obicei artic.) numele

unei constelaţii din emisfera boreală, reprezentînd a douăsprezecea zodie din zodiac, situată după Vărsător; al doisprezecelea semn zodiacal; Crapii: *credeam că toate conjuncţiile din Peşti vestesc nenorociri.* R.L.; **5.** (astrol.) numele celei de a douăsprezecea zodii a anului, cuprinsă între 19 februarie şi 20 martie; (p. ext.; fam.) persoană născută în această zodie: *Ion s-a născut în zodia Peştelui; Peştii vor fi norocoşi;* **6.** (fig.; după fr. ***poisson***) bărbat întreţinut de o femeie: *ce să caut eu între atîţia peşti şi excroci?* PETR.; **7.** proxenet; **8.** (pop.) partea musculoasă a braţului sau a gambei. [Lat. ***piscis***].

peştemán n. v. peştiman.

péşteră, peşteri f. **1.** cavitate naturală subterană de dimensiuni mari, care comunică cu suprafaţa prin una sau mai multe guri, formată prin dizolvarea de către apă a unor roci solubile (calcare, gips, sare etc.); grotă, cavernă: *au izbutit să ajungă la gura unei peşteri.* CR.; *Peştera Bistriţei;* (fig.) *peştera adîncă a haosului.* ARG.; **2.** (p. ext.) vizuină, bîrlog: (fig.) *uraganul, scăpat din peştera-i rece, se năpusti asupra lumii.* SAD.; **3.** (fig.) adăpost; refugiu: *casa mea ... făcut-aţi pre ea peşteră tîlharilor.* N.TEST. [Din sl. ***peštera***].

peştimál n. v. peştiman.

peştimán, peştimane n. **1.** (înv. şi pop.) fustă subţire, făcută dintr-un material uşor, cu care se înfăşoară femeile, la ţară; catrinţă; (p. ext.) şorţ de protecţie purtat de meseriaşi: *în loc de rochii ... va avea un peştiman curat.* NEGR.; **2.** (înv.) prosop (mare), cearşaf pentru şters corpul: *3 prosoape de baie şi un peştimal;* **3.** (înv. şi reg.) basma; legătoare de cap care se poartă pe sub broboadă; (şi: (înv. şi reg.) **peşteman,** (înv.) **peştimal**). [Din turc. ***peştimal***].

peştişoáră, peştişoare f. **1.** mică plantă erbacee cu frunzele păroase, verticale, cu sporii închişi în capsule membranoase, care pluteşte la suprafaţa apelor stătătoare sau lin curgătoare (*Salvinia natans*); **2.** plantă erbacee acvatică cu frunzele lung-peţiolate cu patru foliole, cu rădăcini care se fixează pe fundul apei (*Marsilea quadrifolia*). [***Peşte*** + ***-işoară***].

peştişór, peştişori m. **1.** diminutiv al lui peşte; pescuţ; **2.** (p. anal.; la pl.) felii lungi şi subţiri de ceapă, de varză, de carne etc. tăiate pentru gătit; **3.** numele unor dansuri populare; melodiile acestor dansuri. [***Peşte*** + ***-işor***].

peştoáică, peştoaice f. femela peştelui. [***Peşte*** + ***-oaică***].

petálă, petale f. fiecare dintre elementele componente ale corolei unei flori albe sau divers colorate (provenind din frunzuliţe modificate), care pot fi libere sau concrescute: *trandafiri cu petale roşii.* [Din fr. ***pétale***].

petaloíd, ~zi, petaloídă, ~e a. cu aspect de petală, asemănător petalelor; **periant petaloid,** periant în care toate elementele învelişului floral au culoarea petalelor. [Din fr. ***pétaloïde***].

petárdă, petarde f. **1.** dispozitiv (cu explozibil) care era folosit în artilerie pentru a arunca în aer obstacole; **2.** mică încărcătură de exploziv în înveliş de carton, hîrtie cerată etc., care produce, la explozie, zgomot şi fum, fiind întrebuinţată la semnalizări, la marcarea tirului de artilerie, la focuri de artificii etc.: *contemplarăm în tăcere oraşul iluminat şi sfîşiat de zgomotul petardelor.* PR.; *detonarea unei petarde într-un azil de bătrîni.* CF. [Din germ. ***Petarde,*** fr. ***pétard***].

petás, petasuri n. **1.** pălărie cu boruri largi purtată de tinerii greci în timpul palestrelor, pentru a se feri de soare sau de ploaie; **2.** coif cu două aripioare cu care este reprezentat adesea zeul Hermes. [Din gr. mod. ***pétasos***].

peteálă f. v. beteală.

pétec n. v. petic.

petecár m. v. peticar.

pétecă f. v. petică.

petéci[1] s. (înv.) tifos exantematic. [Din sb. ***petici***].

petecí[2] vb. v. petici.

petecós a. v. peticos.

petecúţ n. v. peticuţ.

petéică, peteici f. (reg.) **1.** împletitură, plasă de sfoară în care se duc vasele cu mîncare (la cîmp); **2.** legătură de frînghie, de metal etc. cu care se prinde, la car, leuca de carîmbul de sus; gînj; **3.** (în forma **peteucă**) fîşie îngustă nedeşirabilă care mărgineşte pe lătime un material textil; **4.** butonieră sau cheotoare la cămaşă; (şi: **peteucă**). [Din bulg. ***petelka,*** ucr. ***petelíka,*** magh. ***petöke***].

petént, petenţi m. petiţionar: *dacă ... petentul este sărac lipit pămîntului ..., el va primi pe timpul iernii şi un ajutor pentru căldură.* A. [Din germ. ***Petent***].

peteşíe, peteşii f. (mai ales la pl.) pată purpurie, mică şi rotundă, provocată de rupturi capilare, care apare pe piele în diferite boli infecto-contagioase. [Din fr. ***pétéchie***].

petetíst, ~şti, petetistă, ~e m., f. persoană care lucra la poştă; (spec.) factor poştal. [***P****(oştă)* + ***t****(elegraf)* + ***t****(elefon)* + ***-ist***].

petéucă f. v. peteică.

pétic, petice n. **1.** bucată, fîşie tăiată sau ruptă dintr-o ţesătură, dintr-o hîrtie etc.: *pe un petec de pergament, Pascal a însemnat ce a simţit într-o ... stare de extaz.* BL.; **2.** (spec.) bucată dintr-un material cu care se repară obiecte de stofă, de piele etc. rupte sau găurite: *croitorul bun nici un petic nu leapădă.* Z.; **şi-a găsit sacul peticul** sau **cum e sacul, şi peticul,** se spune despre doi asociaţi care au aceleaşi cusururi; **(a nu se mai ţine) petic de petic,** se spune despre haine foarte zdrenţuite: *cămaşa, petec de petec ..., îi cade în voie pe umărul drept.* DELAVR.; **a-şi da în petic,** a-şi da pe faţă, a-şi arăta, fără voie, anumite cusururi: *cîţi or fi în stare ... să nu-şi dea în petic?* PR.; *pînă la urmă tot mi-am dat în petic.* GHEŢIE; **3.** (la pl.) cîrpe, deşeuri textile: *într-acel bordei, pe paie, numai în petece învălită, zăcea mama celor patru.* MAT.; *petice pentru fabricarea hîrtiei;* **4.** suprafaţă mică de teren (cultivabil); fîşie, parcelă: *ai schimbat cu o mînăstire un petic de moşie.* BOL.; **5.** (p. anal.) bucată, porţiune mică din ceva (în raport cu întregul): *simţeam că ... mi se calcă un petec de loc rezervat numai mie.* EL.; *peticul de cer pe care îl vedea era vînăt.* ST.; (şi: **petec**). [Cf. lat. ***pittacium***].

peticár, peticari m. 1. (rar) persoană care adună petice, cîrpe; **2.** negustor ambulant de haine vechi; **3.** cizmar care pune petice la încălţăminte; cîrpaci. // n. (reg.; în forma **petecar**) covor îngust din petice, din coade; preş; (şi: **petecar**). [***Petic*** + ***-ar***].

pétică, petice f. (reg.) cîrpă, zdreanţă; (şi: **petecă**). [***Petic*** + ***-ă***].

peticăríe, peticării f. mulţime, grămadă de petice, de cîrpe, de zdrenţe, de deşeuri textile; felurite petice; (p. restr.) petic cu care se cîrpeşte ceva: *lăsînd pe nerozii tăi creditori ... a împărţi între dînşii furdalele şi peticăria de stambă.* FIL.; (fig.) *totul e cîrpeală, peticărie, înnăditurâ.* GHEŢIE. [***Petic*** + ***-ărie***].

peticéi, peticele n. peticuţ: *opincile mele ... să trenţuiră în mici peticele.* PANN. [***Petic*** + ***-el***].

petici, peticesc vb. **1.** (tr.) a pune petice, a repara cu petice o haină ruptă, un obiect găurit etc.; a cîrpi: *femeia peticea nişte rufe.* ST.; **2.** (fam.; tr.) a repara un aparat, un sistem tehnic etc. provizoriu şi cu mijloace rudimentare; **3.** (fam.; tr.) a îmbunătăţi, a îndrepta într-o măsură oarecare un lucru făcut iniţial prost; **4.** (tr.) a astupa gropile şi sparturile unei şosele cu asfalt, cu material pietros; **5.** (tr. şi refl.) a face să rămînă sau a rămîne numai petice; a (se) rupe în bucăţi; a (se) zdrenţui: (fig.) *începea să se petecească zăpada.* SOR.; *primăvara că-mi sosește, zăpada se peticește.* POP; (fam.) **a-i petici cuiva cojocul,** a bate foarte tare pe cineva: *eram să-ţi petecesc cojocul!* COŞB.; (şi: **peteci**). [De la ***petic***].

peticíre, peticiri f. acţiunea de a (se) petici şi rezultatul ei; peticit[2]. [V. ***petici***].

peticít[1], ~ţi, peticită, ~e a. **1.** care este cîrpit cu petice; cu multe petice; peticos: *izmenele sînt peticite, slinoase.* ST.; *ea apăru ... ştergîndu-şi mîinile ude de şorţul peticit.* GHEŢIE; **2.** care poartă haine cu petice; zdrenţăros, jerpelit: (subst.) *tot petecitul ar trage să ia tot doamne, şi încă doamne bogate.* POP; **3.** rupt în bucăţi; sfîşiat, zdrenţuit: (fig.) *zăpadă peticită.* [V. ***petici***].

peticít[2] n. peticire: *se ocupa cu peticitul ciubotelor.* [V. ***petici***].

peticós, ~şi, peticoásă, ~e a. (pop.) peticit[1]: *rochie ... veche, ruptă, peticoasă.* PANN. // m., f. epitet pentru o persoană îmbrăcată prost, cu haine jerpelite: *afară, neruşinatule, petecosule!* AG.; (şi: **petecos**). [***Petic*** + ***-os***].

peticúţ, peticuţe n. diminutiv al lui petic; peticel: *un petecuţ de finaţă aşternut ca un lăvicer.* VLAH.; (şi: **petecuţ**). [***Petic*** + ***-uţ***].

petílă, petile f. (reg.) fiecare dintre sforile cu care sînt suspendate cîrligele carmacului de ana. [Cf. sl. ***petlea***].

petimbroásă, petimbroase f. (reg.) numele mai multor specii de plante din familia compozitelor: **a)** cruciuliţă (*Senecio rupester* şi *vulgaris*); **b)** bătătarnică (*Senecio crucifolius*); **c)** spălăcioasă (*Senecio vernalis*). [Et. nec.].

petít, petite n. corp de literă cu mărimea de opt puncte tipografice. [Din fr. ***petit,*** germ. ***Petit***].

petitio principii, (log.) raţionament fals prin care se aduce ca probă ceea ce trebuia probat. [Cuv. lat.].

petitóriu, ~ii, petitorie, ~ii a. (jur.; despre acţiuni, cereri etc.) care are ca obiect recunoaşterea sau apărarea dreptului de proprietate sau a altui drept real (dreptul de uzufruct). [Din fr. ***pétitoire,*** lat. ***petitorius***].

petíţă, petiţe f. capsă care se folosea la armele de foc: *întîi plesni petiţa, apoi pocni ... puşca.* SAD. [Din bulg., sb. ***petica***].

petíţie, petiţii f. **1.** expunere scrisă adresată unei autorităţi, în care se formulează o cerere, o revendicare, un punct de vedere etc.; cerere, plîngere, reclamaţie, jalbă, suplică: *Ion se duce cu o petiţie la subprefect.* CAR.; (şi: (înv.) **petiţiune**). [Din fr. ***pétition,*** lat. ***petitio, -onis***].

petiţioná, petiţionez vb. (rar; intr.) a adresa, a înainta o petiţie; a cere, a revendica etc. ceva printr-o petiţie: *dreptul de a petiţiona este garantat.* [Din fr. ***pétitionner***].

petiţionár, ~i, petiţionară, ~e m., f. persoană care adresează o petiţie, care solicită, revendică etc. ceva printr-o petiţie; petent: *îţi venea să crezi că petiţionarii s-au înţeles înainte să le trimită* [petiţiile]. GHEŢIE. [Din fr. ***pétitionnaire***].

petiţionáre, petiţionări f. (rar) acţiunea de a petiţiona; înaintare a unei petiţii; solicitare, revendicare printr-o petiţie: *se mărginea ... la organizarea petiţionării ţăranilor pentru a li se vinde ... parcele de pămînt.* IBR. [V. ***petiţiona***].

petiţiúne f. v. petiţie.

petlíţă, petlíţe f. **1.** fîşie de stofă colorată, cusută pe partea din faţă a gulerului unei haine de uniformă: *ce caută căpitanul ăsta cu petliţe albastre lîngă mine?* PR.; **2.** mică bentiţă de stofă cu care se încheie nasturii la unele haine; cheotoare. [Din rus. ***petlíţa***].

petrarchísm n. imitare a manierei poetice (tematice şi stilistice) a lui Francesco Petrarca, care a apărut în Italia la sfîrşitul sec. al XV-lea, ulterior răspîndită şi în alte literaturi europene, atingînd apogeul în sec. al XVI-lea. [Din fr. ***pétrarquisme***].

petrarchíst, ~şti, petrarchistă, ~e a. care aparţine lui Petrarca; în maniera lui Petrarca: *sonete petrarchiste.* // m., f. poet care cultivă motivele lirice ale lui Petrarca; poet care imită maniera lui Petrarca (ex.: P. Bembo, M. Boiardo, P. Ronsard). [Din fr. ***pétrarquiste***].

petrecáne f. v. petrecanie.

petrecánie, petrecanii f. **1.** (înv.) moarte: *după petrecania lui să nu se mai aşeze alţi străini monaşi.* OD.; **a(-i) face de petrecanie, a)** a omorî, a ucide: *să puie mîna pe hoţ, spre a-i face de petrecanie.* ISP.; **b)** a risipi, a strica, a distruge (un bun, un obiect); a da gata (ceva): *n-a moştenit decît vreo cincizeci de mii de franci, cărora le-a făcut iute-iute de petrecanie.* VLAH.; **c)** (fam.) a da cuiva papucii; a expedia pe

cineva; **2.** (înv.) plecare a cuiva (cu alai); înmormîntare: *să tragă clopotul tare ... să vină la petrecane, că aci-i mare jălane.* POP.; **3.** (înv.) mod de viață: *chemă pre un învățat și iscusit la lucrul petrecaniii călugărești.* DOS.; **4.** (înv. și reg.) întîmplare, eveniment; pățanie: *după acea petrecanie se îmbătase leșii.* COSTIN; **5.** (înv. și reg.) petrecere, distracție: *era dat în petrecaniile și desfătările ... lumești.* DOS.; *îi plăcea mai mult larma ... ce-o stîrneau în jurul lui petrecaniile.* AG.; (și: (reg.) **petrecane**). [***Petrece*** + *-anie*].

petrecáre, petrecări f. **1.** (înv.) mod de viață al cuiva: *să străstuia pre sine ... cu mai grele petrecări.* DOS.; **2.** (reg.) înmormîntare. [De la ***petrece***].

petrecăréț, ~i, petrecăreáță, ~eți a. și m., f. (persoană) căreia îi place să petreacă mult și des; amator de petreceri; petrecător; chefliu: *e ... petrecăreț și lasă-mă-să-te-las.* GHEȚIE. [***Petrece*** + *-ăreț*].

petrecătór, ~i, petrecătoáre a. și m., f. (înv. și pop.) **1.** (persoană) care însoțește, conduce pe cineva: *petrecători împărățești cu steaguri.* COSTIN; **2.** (persoană) care însoțește un mort la groapă: *ne-ai chemat petrecătoare.* POP; **3.** (persoană) care trăiește undeva sau într-un anumit fel; trăitor: *petrecător în destulul averii sale.* DOS.; *un celebru diplomat ... petrecător în misiune politică la Viena.* HASD.; **4.** (persoană) căruia îi place să petreacă; petrecăreț; chefliu: *om vesel și petrecător.* POP. [***Petrece*** + *-ător*].

petréce, petréc vb. **1.** (tr.) a trece sau a face să treacă prin ..., printre ..., pe după..., peste ...: *preotul își petrecu mîna prin păr.* REBR.; *ea petreceața prin gaura acului;* **2.** (pop.; tr.) a înfige, a împlînta străpungînd: *paloșul ... printr-însul îl petrecea.* POP.; **3.** (înv. și reg.; tr.) a străpunge, a găuri: *plumbul ..., petrecînd inima, a ieșit prin spate.* NEGR.; **4.** (înv. și reg.; tr.) a cerne; a strecura; **5.** (tr. și refl.) a (se) suprapune marginile îmbrăcămintii pentru a (se) încheia; (p. ext.) a (se) încheia prin suprapunerea celor două margini, punîndu-le parte peste parte: *haina e petrecută la piept.* POP.; **6.** (înv.; refl.) a depăși (un anumit număr): *din numărul respectiv s-a petrecut prea multe exemplare peste obicinuitul tiraj.* CAR.; **7.** (înv. și reg.; tr.) a muta, a transporta, a duce dintr-un loc în altul; a strămuta: *și i-au petrecut pre ei pren cărămidărie.* BIBLIA; **a petrece ceva din mînă în mînă,** a trece ceva de la unul la altul, pe rînd, la fiecare; **8.** (fig.; înv. și pop.; refl.) a muri: *preste puțini ai să petrecu acel păgîn.* DOS.; *toți ai mei se petrecură din aceastâ lume.* SAD.; **9.** (înv. și reg.; tr. și refl.) a păși peste ..., dincolo de ...: *petrecură cele groape.* B.-DEL.; *fac focuri și se petrec peste dînsele.* POP.; **10.** (pop.; tr.) a străbate, a parcurge: *robit de-aceeași jale, petrec mereu același drum.* EM.; **11.** (înv. și pop.; refl.) a se perinda, a se succeda: *trec și se petrec stoluri de voinici.* POP.; **12.** (reg.; tr.) a vizita, a cerceta: *merg la stîne, le petrec și de-acolo încă plec.* POP.; **13.** (rar; tr.) a parcurge cărți, publicații etc., a citi: *petrec cu ochii-ntreaga carte.* GOGA; *am petrecut ... tomuri după tomuri.* C.; **14.** (tr.) a însoți, a conduce pe cineva la plecare; (p. ext.) a însoți pe cineva într-o călătorie, într-o acțiune etc.: *îi petrecu cu mare cinste.* ISP.; *trăind în cercul vostru strîmt norocul vă petrece.* EM.; **a petrece cu ochii** (sau **cu privirea**), a urmări cu privirea; a observa: *stau acolo și-o petrec cu ochii cît e zarea.* COȘB.; **15.** (pop.; tr.) a conduce la groapă un mort: *toată lumea îl va petrece la cimitirul de est.* SAD.; **16.** (tr. și intr.) a-și duce viața sau a-și ocupa timpul într-un anumit fel, într-un anumit loc o anumită perioadă de timp; a trăi: *pleca să petreacă o lună la familia ei.* EL.; **a(-și) petrece noaptea** (undeva), a rămîne (undeva) peste noapte; **a(-și) petrece (ceva) prin** (ori **în**) **minte** (sau **în amintire**), a-și aminti, a-și aduce aminte: *petrec în minte viața-mi lipsită de noroc.* EM.; **17.** (pop.; refl.) a se scurge, a trece: *astfel se petrecu un timp destul de lung.* OD.; **18.** (înv.; intr.) a se menține, a dăinui: *petrece și pînă astăzi svîntul ei trup neputred.* DOS.; **19.** (intr.) a se distra, a se desfăta, a se veseli; a se bucura de viață: *nimeni nu poate petrece cu o femeie fără voia ei.* SAD.; *lumea petrece ..., localurile sînt pline.* PR.; (refl.) *v-ați petrecut bine aseară?* GHEȚIE; **20.** (refl. unipers.) a avea loc, a se desfășura, a se întîmpla: *fenomene istorice fundamentale ... se petrec după legi.* EM.; *primea ... vești despre cele ce se petreceau în afară.* GHEȚIE; **21.** (înv. și pop.; tr. și intr.) a păți; a îndura, a suferi: *nu-i nenorocire-n lume să nu o fi petrecut.* PANN; *sufletu-i, bade, de rupt, dragostea de petrecut, viața de-a nu fi mai mult.* IONEL; **22.** (reg.; refl.) a leșina; a ameți; **23.** (înv. și pop.; refl.) a se sfîrși, a se termina; a se epuiza; a dispărea: *fă-te, inimă, grea, lut, că ce-a fost s-a petrecut.* IONEL; *toate trec și se petrec.* POP.; **24.** (reg.; refl. pas.) a se consuma; a se cheltui, a se irosi: *cum de s-au petrecut așa de mulți bani?* GHEȚIE; **25.** (reg.; refl.) a se vesteji: *florile s-au petrecut;* **26.** (pop.; tr.) a vinde mărfuri: *cum petreci pastrama, negustorule?* DELAVR. [Lat. **pertraicere*].

petrécere, petreceri f. **1.** acțiunea de a (se) petrece și rezultatul ei; **2.** (înv.) moarte: *puind ..., după petrecerea lui, pre alții.* BIBLIA; **3.** conducere a cuiva la plecare: *petrecerea oaspeților pînă la portiță dovedește bună-creștere;* **4.** (înv. și pop.) înmormîntare; (p. ext.) convoi, cortegiu: *petrecerea mortului;* **5.** viețuire, trai; ședere: *în lunga petrecere a lor în Dacia.* BĂLC.; **6.** mod de viață, fel de a trăi; (p. ext.) faptă săvîrșită în viață: *să tragi asupră-ți privirea oamenilor prin lucrul și strălucirea petrecerii tale.* MARC.; **7.** distracție, folosire plăcută a timpului: *copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi.* CR.; *a avut parte numai de răsfățuri și de petreceri: vizite, baluri, toalete.* GHEȚIE; **petrecere frumoasă!,** formulă prin care i se adresează cuiva urarea de a se simți bine acolo unde se duce; **8.** reuniune, întîlnire între prieteni (însoțită de masă, de muzică, dans): *multe zile au urmat petreceri pline de veselie.* CAR.; *strică o petrecere ... fără să le pese de impresia pe care o lasă.* PR.; **a fi om de petrecere,** a fi vesel, antrenant într-o asemenea reuniune: *era om de petrecere.* SAD. [V. ***petrece***].

petrecút, ~ți, petrecută, ~e a. **1.** (înv. și reg.) care a depășit o anumită limită; **2.** (reg.) căruia i s-a făcut rău; leșinat; ametit; zăpăcit; **3.** (reg.) sfîrșit, trecut, consumat: *astăzi, om cu viața petrecută, ar vrea să poată plînge.* SL. [V. ***petrece***].

petrefáct, petrefacte n. (înv.) corp petrificat; fosilă: *colecțiuni de minerale și petrefacte.* OD. [Din germ. ***Petrefakt***].

petrél, petrei m. pasăre marină de culoare albă, cu spatele și aripile cenușii, care trăiește în colonii și se hrănește cu pește (*Larus canus* sau *Bulweria bulwerii*). [Din fr. ***pétrel***].

petrificá, petrífic vb. (refl. și tr.) **1.** a căpăta sau a face să capete aspect de piatră, de mineral; a (se) transforma în piatră, în mineral; a se acoperi cu o crustă de piatră, de mineral; (spec.) a deveni sau a face să devină fosilă; a (se) fosiliza; a (se) împietri; **2.** (fig.) a rămîne sau a face să rămînă (mereu) neschimbat; a încremeni: *se petrifică unul în sclav, altu-mpărat.* EM.; **3.** (în basme) a (se) preface în stană de piatră; a (se) împietri: *Leu îndoia brațele pe care le credea pietrificate.* CĂL.; (și: **pietrifica**) [Din fr. ***pétrifier,*** germ. ***petrifizieren***].

petrificáre, petrificări f. **1.** acțiunea de a (se) petrifica și rezultatul ei; (spec.) fosilizare; petrificație; **2.** (rar) ceea ce rezultă în urma acestei acțiuni; lucru petrificat. [V. ***petrifica***].

petrificát, ~ți, petrificată, ~e a. **1.** care a căpătat aspect de piatră; (spec.) fosilizat: *decoruri de lut pietrificat.* ARG.; **2.** (fig.) care a rămas neschimbat: *primim un alfabet petrificat din secolul II.* MAIOR.; **3.** (fig.) înmărmurit, încremenit, înlemnit: *am rămas petrificat de groază.* [V. ***petrifica***].

petrificáție, petrificații f. (rar) petrificare: *fantazia poetului și a artistului se ridică în jur, în petrificațiunea ideilor eterne ce reprezintă.* EM.; (și: (înv.) **petrificațiune**). [Din fr. ***pétrification,*** germ. ***Petrifikation***].

petrificațiúne f. v. petrificație.

petrochímic, ~ci, petrochimică, ~ce a. **1.** care aparține petrochimiei, referitor la petrochimie: *industria petrochimică;* **2.** fabricat din țiței sau din derivate ale acestuia: *produse petrochimice.* [Din fr. ***pétrochimique***].

petrochimié f. ramură a industriei chimice care prelucrează țițeiul și derivatele lui, gazele de sondă și de rafinărie, gazul metan, în scopul transformării lor în produse chimice. [Din fr. ***pétrochimie***].

petrochimíst, ~ști, petrochimistă, ~e m., f. specialist în petrochimie; persoană care lucrează în petrochimie. [Din fr. ***pétrochimiste***].

petrodolár, petrodolari m. dolar american obținut din vînzarea petrolului de către țările exportatoare de petrol. [Din fr. ***pétrodollar***].

petroduroscóp, petroduroscoape n. instrument pentru măsurarea durității rocilor în zăcămînt, în scopul determinării comportării lor la perforare și la prelucrare. [Din fr. ***pétroduroscope,*** germ. ***Petroduroskope***].

petrofíl, ~i, petrofilă, ~e a. (despre plante) care s-a dezvoltat în interiorul pietrelor. [Din fr. ***pétrophyle***].

petrogenétic, ~ci, petrogenetică, ~ce a. care aparține petrogenezei, referitor la petrogeneză. [Din germ. ***petrogenetisch,*** engl. ***petrogenetic***].

petrogenéză f. ramură a geologiei care studiază proveniența rocilor. [Din fr. ***petrogenèse,*** germ. ***Petrogenese***].

petroglífă, petroglife f. **1.** rocă șlefuită grosolan (pe cale naturală sau sculptată rudimentar cu mîna); **2.** desen incizat pe o rocă. [Din fr. ***pétroglyphe***].

petrográf, ~i, petrografă, ~e m., f. specialist în petrografie. [Din fr. ***pétrographe***].

petrográfic, ~ci, petrografică, ~ce a. care aparține petrografiei, referitor la petrografie: *studii petrografice.* [Din fr. ***pétrographique***].

petrografíe f. ramură a geologiei care se ocupă cu studiul complex al rocilor din scoarța pămîntului, cu descrierea, clasificarea, compoziția, cu istoria lor naturală, cu formarea și cu transformările pe care acestea le suferă, cu răspîndirea regională, importanța practică etc.; (p. restr.) disciplină care se ocupă cu descrierea și compoziția rocilor; petrologie. [Din fr. ***pétrographie,*** germ. ***Petrographie***].

petról n. **1.** rocă sedimentară lichidă, uleioasă, brună-negricioasă, rar gălbuie, uneori incoloră, cu miros specific, formată dintr-un amestec natural de hidrocarburi și de alți compuși organici, care se extrage din pămînt pentru a fi folosită ca materie primă în industria chimică sau drept combustibil; țiței: *și-a cumpărat o moșie ... unde-a dat de niște izvoare de petrol.* VLAH.; *nylonul e din ... petrolul pe care îl scot sondorii din adîncul pămîntului.* PR.; **petrol sintetic,** combustibil sintetic cu proprietăți asemănătoare cu ale țițeiului, obținut din cărbune sau din oxid de carbon, prin hidrogenare catalitică; **2.** (și **petrol lampant**) derivat lichid al țițeiului, folosit drept carburant la anumite motoare cu electroaprindere, la iluminatul și la încălzitul casnic, în lămpi cu fitil, ca materie primă la fabricarea unor detergenți etc.; gaz: *lucra ziua și noaptea ... la lumina de petroleu, își rănea degetele lucrînd.* EM.; *aprinse o lampă mică cu petrol.* CAR.; (și: (înv. și reg.) **petroleu**). [Din fr. ***pétrole,*** germ. ***Petroleum***].

petrolátum n. amestec de hidrocarburi cu consistență păstoasă, obținut din reziduurile ceroase de țiței sau din uleiuri corespunzătoare. [Din fr. ***pétrolatum,*** germ. ***Petrolatum,*** rus. ***petrolatum***].

petroléu n. v. petrol.

petroliér, ~i, petrolieră, ~e a. care ține de petrol, care conține petrol, care provine din petrol; care extrage sau prelucrează petrolul: *produse petroliere; industrie petrolieră;* **tren** (sau **vas, tanc**) **petrolier** (și n.), tren (sau vas, tanc) care transportă petrol sau produse derivate. [Din fr. ***pétrolier***].

petrolífer, ~i, petroliferă, ~e a. **1.** care conține petrol, bogat în petrol: *regiune petroliferă;* **2.** (impr.) petrolier. [Din fr. ***pétrolifère***].

petrolíst, ~ști, petrolistă, ~e m., f. **1.** proprietar de terenuri petrolifere, om de afaceri din industria petrolului: *căutătorul de comori, devenit acum petrolist și milionar, sosește la Paris.* C.PETR.; **2.** persoană care lucrează în industria petrolieră: *greva petroliștilor.* [***Petrol*** + *-ist*].

petrológie f. petrografie. [Din fr. ***pétrologie,*** germ. ***Petrologie***].

petromáx, petromaxuri n. lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcționează cu petrol lampant. [Denumire comercială].

petrosín n. lichid incolor, uşor inflamabil, cu miros caracteristic, obţinut dintr-un amestec de benzine uşoare: *cunoşteam scărîţa ... stacojie, mirosind a petrosin.* CĂRT. [Denumire comercială].

petulánt, ~ţi, petulantă, ~e a. (livr.) plin de ardoare, vioi, impetuos; care manifestă, care trădează impetuozitate; (p. ext.) îndrăzneţ, temerar: *este numai accident şi petrecere de copil petulant.* GAL.; *desfăşurarea scenică este petulantă, cu truculenţe graţioase.* CĂL. [Din fr. ***pétulant***].

petulánţă, petulanţe f. (livr.) impetuozitate, ardoare exuberantă; (p. ext.) îndrăzneală, temeritate. [Din fr. ***pétulance***].

petúnie, petunii f. plantă erbacee decorativă din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu flori mari, diferit colorate şi plăcut mirositoare, în formă de pîlnie (*Petunia hybrida*). [Din fr. ***pétunia,*** lat. ***Petunia***].

petzít n. minereu de aur şi argint de culoare cenuşie sau neagră. [Din fr. ***petzite,*** germ. ***Petzit***].

peţí, peţesc vb. (tr.) a cere în căsătorie o fată în numele altcuiva sau pentru sine (prin intermediul părinţilor, al rudelor etc.): *o peţi de la tatăl ei.* ISP. [Lat. ***petere***].

peţiól, peţioluri n. parte a frunzei care susţine limbul şi care se prinde de tulpină sau de ramuri; codiţa frunzei: *frunze alterne ... cu peţiolul dilatat la bază.* NEGR. [Din fr. ***pétiole,*** lat. ***petiolus***].

peţiolát, ~ţi, peţiolată, ~e a. (despre frunze) care are peţiol. [Din fr. ***pétiolé***].

peţíre, peţiri f. acţiunea de a peţi: *scena meticuloasă a peţirii ... constituie un document.* CĂL. [V. ***peţi***].

peţít n. faptul de a peţi; peţitorie: *vechiul obicei al peţitului ..., tîrguielile prealabile în privinţa zestrei îl dezgustau.* GHEŢIE; (a) **merge, a se duce** etc.) **în peţit,** (a merge, a se duce etc.) pentru a cere în căsătorie o fată: *hai cu mine în peţit, zise părintele.* CR. [V. ***peţi***].

peţitór, ~i, peţitoáre m., f. 1. persoană care, în numele unui bărbat, cere în căsătorie o fată, prin intermediul părinţilor sau rudelor acesteia: *se înfăţişă peţitorul cu cererea.* GANE; **2.** (rar) pretendent (la domnie, la demnităţi etc.): *Ţara Românească are astăzi ... doi peţitori la domnie.* FIL. // f. femeie (în vîrstă) care mijloceşte cunoştinţa a două persoane de sex opus, pentru a le înlesni căsătoria: *se măritau prin peţitoare, îndeobşte rude care puneau totul la cale, cam fără ştirea celor tineri.* PETR. [***Peţi*** + ***-tor***].

peţitoríe, peţitorii f. (fam.) **1.** peţit; **2.** îndeletnicirea peţitoarei: *mi-am isprăvit peţitoria.* AL. [***Peţitor*** + ***-ie***].

pezevénchi, pezevenchi m. **1.** (pop. şi fam.) om şmecher, şarlatan, pungaş; coţcar: *cum aceşti pezevenchi veniţi de ieri de-alaltăieri impun legi unei ţări care există de la 1200?* EM.; *di aieste îmi faci, măi, pezevenchiule?* POP; **2.** (înv.) proxenet; (şi: **pezevenghi**). [Din turc. ***pezevenk***].

pezevenclîc, pezevenclîcuri n. **1.** (pop. şi fam.) înşelătorie, şarlatanie, pungăşie; şmecherie, coţcărie: *mi-ai umblat cu pezevenclîcuri, domnule, ... ai încercat să mă înşeli.* ST.; **2.** (înv.) proxenetism; (p. ext.) practicarea prostituţiei: *iscusit în samsarlîcuri şi pezevenglîcuri, fusese faurul ruinei cîtorva feciori de bani gata şi al căderii mai multor femei.* M.CAR.; (şi: **pezevenglîc**). [Din turc. ***pezevenklik***].

pezevénghi m. v. pezevenchi.

pezevenglîc n. v. pezevenclîc.

pfénig, pfenigi m. unitate monetară divizionară germană (pînă la introducerea monedei euro), reprezentînd a suta parte dintr-o marcă. [Din germ. ***Pfennig***].

pfi interj. **1.** (cu i prelungit) exclamaţie care exprimă: **a)** durere fizică: *pfii! al dracului mă doare!* CAR.; **b)** dezaprobare, nemulţumire; mirare; **2.** (în forma **pfiu**) cuvînt care redă fluieratul sau şuieratul unui om, al unei maşini etc.; (şi: **pfiu**). [Onomat.].

pfiu interj. v. pfi.

pftiui interj. v. pfui.

pfu interj. **1.** exclamaţie care exprimă un sentiment de neplăcere, de apăsare, o senzaţie de greutate; uf: *cînd mă magnetizez, mi-e cald ...; pfu!* CAR.; **2.** (de obicei repetat) cuvînt care redă zgomotul produs de cineva cînd suflă, cînd respiră greu: *se suflă în lumînări pe prescuri: pfu, pfu!* SOR.; *aşa face la coastă: pfu! pfu!* POP. [Onomat.].

pfui interj. (reg.; adesea cu u prelungit) cuvînt care sugerează acţiunea de a scuipa în semn de dispreţ, dezgust etc.: *pftiui, bată-te să te bată!* POP.; (şi: **pftiui**). [Din germ. ***pfui***].

pfund, pfunzi m. **1.** (înv. şi pop.) unitate de măsură a greutăţii, egală cu 0,5 kg sau (în unele regiuni) cu 0,25 kg; livră: *ea-i aduse zestre cinci punţi de aur.* AG.; **2.** veche unitate monetară germană; (şi: **punt, funt**). [Din germ. ***Pfund***].

phi interj. (fam.; de obicei cu i prelungit) exclamaţie care exprimă: **a)** bucurie, mulţumire: *vin bun, ştii colea, phiu.* EM.; **b)** mirare, surpriză; dezaprobare: *pi! bre! ce scandal!* NEGR.; **c)** repulsie, dezgust: *phi! ce ruşine!;* (şi: **pi**). [Onomat.].

phoenix, phoenicşi [fónix] m. **1.** pasăre alegorică în mitologia greacă, cu pene roşii şi aurii, care se lasă mistuită de flăcări pentru a renaşte din propria cenuşă; **2.** specie de palmier ornamental de apartament (*Phoenix Canariens*): *o glastră cu un phoenix anemic.* PAP.-B. [Din fr. ***phoenix***].

pi[1] interj. (de obicei repetat) strigăt cu care se cheamă puii, găinile sau raţele (la mîncare): *baba se pune a ocoli lacul, strigînd: pi! pi! pi!, dar răţoiul nu-şi scoase capul din apă.* POP. [Onomat.].

pi[2] interj. v. phi.

pi[3] m. invar. **1.** numele literei greceşti π, corespunzătoare literei româneşti *p*; sunet notat cu această literă; **2.** (mat.) număr real (egal cu aproximativ 3,14) reprezentînd raportul dintre lungimea circumferinţei unui cerc şi diametrul cercului respectiv. [Din gr. mod., fr. ***pi***].

piamáter f. membrană fină, transparentă, intens vascularizată, aderentă la suprafaţa creierului şi a măduvei spinării. [Cuv. lat.].

pián, piane n. 1. instrument muzical format dintr-o cutie mare de rezonanţă, fixată pe trei picioare, cu claviatură şi cu coarde metalice care vibrează prin lovirea cu nişte ciocănele acţionate prin apăsarea clapelor situate în faţa cutiei; clavir, pianoforte: *acompaniament de piane.* EM.; *acordurile pianului se auzeau limpezi.* GHEŢIE; **pian automat** (sau **electric**), pian acţionat de un mecanism electric, care execută automat melodii înregistrate, în prealabil, pe suluri speciale de hîrtie introduse în aparat; **pian cu manivelă,** pian automat care funcţionează prin învîrtirea unei manivele; **2.** arta de a interpreta o compoziţie muzicală la acest instrument: *o învaţă franţuzeşte, pian, de toate.* VLAH.; *dau lecţii de pian.* EL.; (şi: (înv.) **piano**). [Din germ. ***Piano,*** fr., it. ***piano***].

pianínă, pianine f. pian mai mic, cu cutia de rezonanţă în formă de paralelipiped şi coardele dispuse vertical: *se aşează la vechea ei pianină.* VLAH.; *poetul se înfiorară de acordurile pianinelor funerare.* CĂL.; **pianină automată,** pianolă. [Din it. ***pianino,*** germ. ***Pianino***].

pianíssimo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu cea mai slabă intensitate; foarte încet: *de astă dată însă flautul nu numai că era prea forte sau prea pianissimo, ci pur şi simplu nu cînta partitura.* PR. [Cuv. it.].

pianíst, ~şti, pianistă, ~e m., f. persoană care cîntă (cu măiestrie) la pian, care are profesiunea de a cînta la pian: *se înghesuiau s-o felicite pe pianistă.* GHEŢIE. [Din fr. ***pianiste,*** germ. ***Pianist***].

pianístic, ~ci, pianistică, ~ce a. care ţine de pian, referitor la pian, caracteristic pianului sau artei interpretative la pian: *virtuozitate pianistică.* [Din fr. ***pianistique,*** it. ***pianistico***].

piáno[1] adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) cu intensitate scăzută; încet; **piano pianissimo,** extrem de încet. [Cuv. it.].

piáno[2] n. v. pian.

pianofórte, pianoforte n. (rar) pian: *reviste de modă erau aruncate pe jos, în jurul negrului pianoforte.* CĂL. [Din it. ***pianoforte***].

pianólă, pianole f. pianină acţionată de un mecanism electric sau prin învîrtirea unei manivele, care execută automat melodii înregistrate, în prealabil, pe suluri speciale de hîrtie introduse în aparat; pianină automată: *tot oraşul cîntă cu note de ploaie ca o veche pianolă.* BAC. [Din it. ***pianola***].

piaríst, piarişti m. membru al unei congregaţii clericale catolice, fondate în Italia în 1597, care a pătruns şi în Transilvania în 1621, în vederea educaţiei gratuite a tinerilor: (adj.) *l-a şi trimis la Cluj, la Liceul călugărilor piarişti, cunoscut drept cel mai bun din întreg Ardealul.* GHEŢIE. [Din germ. ***Piarist,*** fr. ***piariste***].

piástru, piaştri m. **1.** monedă (turcească) de argint a cărei valoare a variat în decursul timpului, care a circulat şi în ţările române, între sec. al XVII-lea – al XIX-lea: *am dat zece mii de piaştri.* CĂL.; **2.** monedă divizionară în Siria şi în Sudan. [Din germ. ***Piaster,*** fr. ***piastre***].

piátră, pietre f. **1.** (la sg.) nume generic dat mineralelor şi rocilor dure, răspîndite la suprafaţa sau în interiorul pămîntului; (şi la pl.) fragment dintr-o astfel de rocă: *o clădire veche de piatră.* CAR.; *pietrele scoteau scînteie sub potcoave.* SOR.; **de piatră, a)** încremenit, neclintit: *farmecul de piatră al întunericului.* SAD.; **b)** greu, profund; grav: *să doarmă somn de piatră.* GAL.; *tăcere tristă, o tăcere de piatră.* VIERU; **c)** insensibil; (p. ext.) rău: *trebuia să aibă cineva o inimă ... de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atîtor suferinţe.* CAR.; **fuge de scapără pietrele,** fuge foarte repede; **e ger de scapără pietrele,** este ger mare; a **scoate** (sau **a aduce**) **ceva (şi) din piatră (seacă),** a realiza, a obţine ceva cu orice preţ: *este român dezgheţat care scoate lapte dulce din piatră seacă.* ISP.; **a pune cea dintîi piatră,** a începe, a iniţia o acţiune, o lucrare etc.: *lucrările la care el a pus cea dintîi piatră.* OD.; **a avea** (sau **a i se pune, a-i sta cuiva ca**) **o piatră pe inimă,** a avea un mare necaz, a simţi o mare nelinişte; **a i se lua o piatră de pe inimă** (sau **de pe suflet**), a se elibera de o mare grijă, de o mare teamă; a scăpa dintr-o situaţie dificilă: *parcă mi s-a luat o piatră de pe suflet.* SAD.; **a fi de piatră, a)** a sta neclintit, încremenit; **b)** a fi nesimţitor, nemilos, rău; **a călca în piatră seacă,** a se osteni zădarnic; a avea ghinion; **a-şi pune carul în pietre,** a lua o hotărîre fermă; a se încăpăţîna; **(a fi) tare ca piatra,** a fi sănătos şi puternic: *tare ca piatra, iute ca săgeata;* **a nu mai rămîne** (sau **a nu lăsa**) **piatră pe piatră,** a (se) distruge total, a nu mai rămîne (sau a nu mai lăsa) nimic: *nu mai rămîie piatră pe piatră.* ARG.; **a număra pietrele,** a vagabonda; **a arunca (cu) piatra** sau **(cu) pietre în cineva,** a acuza, a defăima pe cineva; **piatră în casă** (sau **din**) **casă,** fată nemăritată (considerată ca o povară pentru familie): *slavă ţie, Doamne, că-mi urneşti piatra din casă.* AL.; **a sta piatră pe capul cuiva,** a constitui o povară pentru cineva: *ce stai piatră pe capul nostru?* ST.; **2.** (la pl.) numele unor jocuri de copii care se joacă cu pietricele; **3. epoca pietrei** (sau **de piatră**), prima perioadă din istoria omenirii, caracterizată prin utilizarea uneltelor de piatră; **4.** (urmat de determinări care arată întrebuinţarea, modul de prelucrare etc.) bucată prelucrată dintr-o rocă dură; obiect făcut dintr-o astfel de bucată de rocă; (p. ext.) material pietros fabricat pe cale artificială; **piatră de moară,** fiecare dintre cele două discuri mari şi grele de piatră, întrebuinţate la moară pentru măcinatul cerealelor; **piatră litografică,** placă de calcar, folosită în litografie la prepararea clişeelor; **piatră de talie,** piatră cu forme geometrice regulate, cu toate feţele bine tăiate, lustruite şi cu muchiile drepte, folosită la executarea sau la căptuşirea unei zidării; **piatră funerară,** dală paralelipipedică sau trapezoidală, care se aşază deasupra unui mormînt; **piatră de încercare, a)** rocă silicioasă foarte dură, care se folosea la verificarea purităţii aurului şi a argintului; **b)** (fig.) mijloc de încercare a capacităţii, a sentimentelor, a valorii cuiva; dovadă, indiciu, mărturie: *această piesă a fost o curioasă piatră de încercare pentru temeinicia şi bogăţia de resurse a opiniunii noastre critice.* GAL.; *cursul de anatomie, această piatră de încercare a studenţilor medicinişti, îi absorbea majoritatea timpului.* GHEŢIE; **piatră de temelie** (sau **fundamentală**), **a)** piatră care intră în

construcţia fundaţiei unei clădiri: *Măria sa a aşezat cu mîna cea dintîi piatră de temelie.* SAD.; **b)** (fig.) principiu de bază; **piatră unghiulară, a)** piatră aşezată la colţurile fundaţiei unei clădiri; **b)** (fig.) element de bază, fundamental: *ne declarăm ... fixaţi asupra unei pietre unghiulare: stilul e un fenomen dominant al culturii umane.* BL.; **piatră de ascuţit,** cute; **piatră ponce,** v. **ponce; piatră preţioasă** (sau **scumpă, nestemată, rară**), mineral cu aspect frumos şi duritate mare, întîlnit rar în natură, din care se fac podoabe şi bijuterii (ex.: diamant, rubin, safir, smarald etc.): *salbă de pietre scumpe.* EM.; **piatră semipreţioasă,** mineral cristalizat, cu aspect frumos, de culori variate, dur, puţin răspîndit în natură, folosit la confecţionarea bijuteriilor şi în industrie (ex.: agat, cuarţ, calcedonie, granat, pirop etc.); **piatră filozofală,** substanţă imaginară, despre care alchimiştii credeau că poate transforma orice metal în aur şi argint; **5.** piesă dintr-o astfel de rocă dură, din os, din lemn etc., folosită la unele jocuri de societate: *întinse tablele pe masă şi-i arătă cum se aşază pietrele.* ZAMF.; **6.** (spec.; la pl.) remi; **7.** (înv. şi reg.) greutate de cîntar sau de balanţă; **8.** (pop.) grindină: *bătea piatra holdele.* ISP.; **9.** (înv. şi pop.) meteorit; **10.** crustă de săruri minerale care se depun cu vremea pe pereţii unui vas în care se fierbe apă sau în care se păstrează anumite lichide; **11.** tartru; **12.** (med.) calcul; (p. ext.) litiază: *nu sînt sigur dacă nu ai cumva pietre la ficat.* GHEŢIE; **13.** (compuse; pop.) **piatră-acră,** sulfat dublu de aluminiu şi potasiu; alaun; **piatră-vînătă,** sulfat de cupru hidratat: *frunza trebuie stropită cu o leşie de piatră vînătă şi var stins.* AG.; **piatră-de-var,** calcar din care se fabrică varul; carbonat de calciu; **piatra-lunii,** varietate de feldspat din grupul placioglazilor, cu reflexe albăstrui, folosită ca piatră semipreţioasă; **piatra-iadului,** azotat de argint; **piatră-(de-)pucioasă,** sulf în formă de bucăţi; **piatra-şoricelului,** arsenic; **piatră-de-ţipirig,** clorură de amoniu; **piatră-linte,** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu flori de culoare albă (-gălbuie), care creşte prin pădurile din zona alpină (*Astragalus australis*). [Lat. *petra*].

piáţă, pieţe f. **1.** spaţiu public într-o localitate, larg şi descoperit, amenajat, în punctul de întîlnire a mai multor străzi, de obicei înconjurat de clădiri şi de plantaţii, decorat uneori cu fîntîni, statui etc.: *a căzut furtună mare făcînd stricăciuni ... în pieţele deschise.* CAR.; **2.** loc special amenajat pentru comerţul cu mărfuri, de obicei cu produse agroalimentare; spaţiu comercial: *înainte erau pieţele pline cu peşte proaspăt.* PR.; *piaţa e plină ... de cărţi pe această temă.* PLEŞU; **a face piaţa,** a cumpăra alimente pentru hrana zilnică; **a se certa ca la piaţă,** a se certa utilizînd cuvinte vulgare, triviale; **3.** (rar) corpul negustorilor şi bancherilor dintr-un oraş: *piaţa Bucureştilor;* **4.** mediu în care se tranzacţionează bunuri sau servicii între cumpărători şi vînzători, prin mecanismul preţului; ansamblul relaţiilor economice generate de asemenea tranzacţii; cererea şi oferta de mărfuri: *să sondeze încă o dată posibilităţile de credit de pe piaţă.* GHEŢIE; **piaţă de capital,** piaţă în care se tranzacţionează valori mobiliare (acţiuni, obligaţiuni etc.) între emitenţii şi posesorii lor, în calitate de vînzători, şi deţinătorii de capital (investitori), în calitate de cumpărători; **economie de piaţă,** formă modernă de organizare şi funcţionare a economiei, în care preţul şi volumul producţiei depind, în principiu, de confruntarea dintre cerere şi ofertă: *economia de piaţă bate pasul pe loc.* CE.; **piaţa neagră,** v. **negru.** [Din it. *piazza*].

piaţétă, piaţete f. piaţă mică: *în piaţeta circulară ea se opri.* GHEŢIE. [Din it. *piazzetta*].

piázã, pieze f. **1.** prevestire (bună sau rea); întîmplare, eveniment sau fiinţă despre care se crede că aduce nenorocire sau noroc: *logodnica fiului său e piază rea.* ISP.; *cînd pleci, să te-nsoţească piaza bună.* ARG.; **2.** (reg.; la pl.) dispoziţie, chef; toană: *nu-l prea vedeai în cheji buni.* CR. // m. (pl. **piezi**) (înv. şi reg.) pantă, povîrniş; **în piez,** oblic, pieziş; cruciş: *avea ... o faţă de masă lucrată în piezi.* SOR.; *pînă-oi trece Oltu-n piez.* POP; **a vorbi** (sau **a grăi**) **în piez,** a vorbi cu două înţelesuri; a lua în derîdere; (şi: (înv. şi reg.) **piez,** (reg.) **chez**). [Et. nec.; cf. lat. *pes, pedẽ*].

pic[1] interj. (adesea repetat) cuvînt care imită sunetul produs prin căderea picăturilor de lichid pe un obiect dur: *doar povestea streşinilor se mai aude ... în acelaşi „pic, pic, pic", lipicios, moale, metalic.* DELAVR. // n. (pl. **picuri**) **1.** picătură, strop: *în picuri cade ceara.* EM.; **2.** (p. ext.) cantitate, durată etc. (foarte) mică; strop, fir, fărîmă: *dă-mi un pic de apă;* **fără** (**un** sau **nici un**) **pic de ...,** (care e) lipsit (cu totul) de...: *era un ger aspru, fără pic de vînt.* EM.; **un pic,** puţin: *iar noi să mai jucăm un pic şi la botez.* COŞB.; **(nici) pic de ...,** deloc, cîtuşi de puţin: *omul ăsta nu mai are pic de ruşine.* GHEŢIE; **pic cu** (sau **de**) **pic,** puţin cîte puţin, încetul cu încetul. [Onomat.].

pic[2] n. produs obţinut dintr-un amestec de talc, acid oxalic şi alte substanţe, folosit pentru scoaterea petelor de cerneală (albastră). [De la *picătură*].

pic[3]**, picuri** n. pichamăr. [Din germ. *Pick* (*hammer*)].

pic[4]**, picuri** n. **1.** bară de lemn sau de metal, asezată oblic pe catargul de la pupă, pe care se leagă partea superioară a unei pînze; **2.** compartiment etanş la extremitatea dinspre proră sau dinspre pupă a unei nave. [Din fr. *pic*].

pică[1]**, pic** vb. **1.** (înv. şi pop.; intr.) a picura: *păreţii ei erau umezi şi ... pica apă dintr-înşii.* FIL.; **2.** (înv. şi pop.; tr.) a stropi; a lăsa să se scurgă, să se prelingă în picături; a picura: *peştişorii ... înfipţi în frigărui ... fuseseră picaţi cu unt proaspăt.* MACED.; **să-l pici cu ceară** (sau cu **lumînarea**), cu nici un preţ, nicidecum: *nu-şi astîmpăra gura ..., măcar să-l fi picat cu lumînarea.* CR.; **3.** (refl., intr. şi tr.) a (se) păta, a (se) murdări: *batista ... picată cu sînge.* BOL.; **4.** (înv. şi pop.; intr.) a cădea de la o oarecare înălţime: *un bilet mic pică din buchet pe iarbă.* AL.; (fam.) **a fi picat (ca) din cer** (sau **din lună, din nori**), **a)** a veni pe neaşteptate; **b)** a fi dezorientat, a nu şti ce să facă; **5.** (înv. şi pop.; intr.) a se desprinde din locul său şi a cădea: *spune-mi de ce-i toamnă şi frunza de ce pică?* BAC.; *aşa cîntă de cu jale, de pică frunza pe cale.* POP.; **6.** (fam.; intr.) a nu se mai ţine pe corp: *ai slăbit, de pică hainele de pe tine;* **7.** (înv. şi pop.; intr.) a-şi pierde poziţia verticală; a se răsturna, a se prăbuşi la pămînt; a cădea: *nemernicul ... a picat grămadă.* CAR.; **a pica de somn** (sau **de oboseală**), a-i fi somn (sau a fi foarte obosit): *picam de oboseală şi de somn.* DELAVR.; **a pica în genunchi (înaintea cuiva),** a se ruga, a implora, a solicita ceva (căzînd în genunchi înaintea cuiva); **frumos** (sau **frumoasă**) **de pică,** foarte frumos (sau frumoasă): *erau vreo sută, toate ca şi ea, frumoase de picau şi tinerele.* PR.; **8.** (fig.; înv. şi pop.; intr.) a muri; a cădea în luptă: *trebuie să pice unul din doi.* ISP.; **9.** (fig.; fam.; intr. şi tr.) a nu reuşi la un examen, la un concurs: *profesorul m-a picat la examen;* **10.** (înv. şi pop.; intr.) a se dărîma, a se nărui: *vede picînd într-un minut edificiul său.* BOL.; **11.** (fam.; intr.) a dobîndi ceva întîmplător; a cîştiga ceva ocazional (şi ilicit): *cu un salariu de cincisprezece mii, plus ce mai pica pe de lături, îşi duse mai departe viaţa fără griji.* GHEŢIE; *dacă nu curge, pică;* **a pica în mîna** (sau **în palma, în mîinile**) **cuiva,** a ajunge la discreţia, în puterea cuiva: *de mi-ţi mai pica vrodată în mînă, turbinca are să vă ştie de ştire.* CR.; **12.** (pop. şi fam.; intr.) a se ivi, a apărea undeva (pe neaşteptate): *ai picat cît se poate de bine cu umbrela ta.* GHEŢIE; **a pica la învoială,** a se învoi, a se înţelege; **a-i pica cuiva drag,** a se îndrăgosti: *mi-a picat bădiţa drag.* POP.; **a-i pica cuiva greu** (sau **rău**), a nu-i plăcea, a nu-i conveni; a avea neplăceri: *nu vinde ce nu-i al tău că pe urmă-ţi pică greu.* POP.; **a-i pica cuiva bine,** a-i plăcea, a-i prii; a-i fi de folos; **13.** (înv. şi pop.; intr.) a ajunge într-o anumită situaţie; a fi cuprins de ..., a cădea în ...: *să te duci, bădiţă, duci, pîn-îi pica rob la turci.* POP.; **14.** (pop.; intr.) a se nimeri la o anumită dată, a cădea: *Paştele pică pe 15 aprilie;* **15.** (reg.; intr.) a veni, a urma: *le-oi săruta de luni care pică pînă duminică.* POP.; **16.** (pop.; tr.) a lovi, a atinge pe cineva (ţintindu-l): *m-a picat cu o piatră în cap.* POP. [De la *pic*].

picá[2]**,** pers.3 **pichează** vb. (intr.; despre avioane) a coborî în picaj. [Din fr. *piquer*].

picadór, picadori m. luptător într-o coridă, înarmat cu o lance, care intervine călare în dirijarea taurului în faţa toreadorului ori a matadorului sau cînd viaţa acestora este în primejdie. [Din fr. *picador*].

picáj, picaje n. zbor de coborîre a unui avion în linie (aproape) verticală: *avioanele veniră în picaj asupra convoiului.* SAD. [Din fr. *piquage*].

picánt, ~ţi, picantă, ~e a. **1.** înţepător, pişcător; iute, condimentat: *sos picant;* **2.** (fig.) uşor indecent, piperat: *glumă picantă;* **3.** (fig.) nostim, agreabil, plăcut datorită ironiei fine, spiritului satiric; care denotă asemenea calităţi: *calitatea cea mai picantă a stilului d-sale.* MAIOR.; **4.** (fig.) atrăgător, seducător: *o doamnă foarte picantă, gen actriţă.* CĂL. [Din fr. *piquant*].

picanterie, picanterii f. **1.** însuşirea de a fi picant: *îmbina clasicismul elin cu picanteria noeaşă.* VR.; **2.** (concr.; de obicei la pl.) mîncare picantă, aliment picant; **3.** (fig.; de obicei la **pl.**) glumă, vorbă, aluzie uşor indecentă: *unii au patentul „picanteriilor", alţii al „calomniilor".* C. [Din germ. *Pikanterie*].

picáre, picări f. acţiunea de a pica[1] şi rezultatul ei. [V. *pica*[1]].

picarésc, ~şti, picarească, ~şti a. (despre opere literare, aparţinînd în special literaturii spaniole din sec. al XVI-lea – al XVII-lea) care investighează moravuri, medii sociale diverse, reliefînd, cu accente sarcastice, amănuntul pitoresc, ineditul aventurii, într-un limbaj cu elemente argotice şi familiare, prin intermediul personajelor aparţinînd mediului interlop (cerşetori, aventurieri, vagabonzi): *aceste nuvele înlocuiau, în secolul lui Voltaire, curiozitatea pe care o satisfăceau odată romanele cavalereşti şi picareşti.* CĂL.; **literatură picarescă,** gen de literatură în proză constituit din asemenea opere. [Din fr. *picaresque,* sp. *picaresco*].

picarisí, piarisesc vb. (înv.; refl.) a se simţi jignit, lezat; a se supăra, a se formaliza: *baraglădină, te-ai pichirisit?* AL.; (şi: **pichirisi**). [Din gr. mod. *pikáro, pikrízo,* fr. *se piquer*].

pícaro m. invar. personaj aventurier, intrigant, şmecher, frivol din literatura picarescă (spaniolă). [Din sp. *picaro*].

picát[1]**, ~ţi, picată, ~e** a. **1. picat din soare** (sau **din cer**), (despre persoane) foarte frumos; **2.** (înv. şi pop.) cu pete; murdărit: *trandafir roşu picat, rău, mamă, m-ai blestemat.* POP. [V. *pica*].

picát[2] n. faptul de a pica[1]; picare: *să vază cum cad aceste pietricele, să audă picatul lor.* SL. [V. *pica*[1]].

pícă[1] f. (pop.) ură mare, ascunsă, nemărturisită duşmănie; ciudă, ranchiună: *bucureşteanul arată o figură blazată şi te trimite cu un dispreţ suveran la origine, fără să-ţi poarte pică.* PR. [Cf. germ. *Pike*].

pícă[2]**, pici** f. unul dintre cele patru semne de pe cărţile de joc, reprezentînd, stilizat, o inimă, o frunză cu vîrful în sus sau un vîrf de lance de culoare neagră; (p. ext.) carte de joc cu acest semn: *identifică pe Lai ... cu riga de pică.* SAD.; *damă de pică.* [Din germ. *Pik,* fr. *pique*].

pícă[3] f. v. **pichere.**

picătoáre, picătoare f. **1.** (înv. şi reg.) vas de tuci, de lut etc. care se pune sub grătar sau sub frigare ca să se scurgă în el grăsimea; (p. gener.) vas de gătit; **2.** (fam.) pipetă. [*Pica*[1] + *-ătoare*].

picătór, picătoare n. pipetă. [*Pica*[1] + *-ător*].

picătúră, picături f. **1.** mică sferă de lichid, menţinută în această formă de tensiunea superficială; (p. ext.) cantitate mică dintr-un lichid; strop, pic[1]: *o picătură de rouă.* EM.; **printre picături,** din cînd în cînd; pe apucate: *printre picături aş vrea ... să fac o ediţie frumoasă.* CAR.; **picătură cu picătură,** puţin cîte puţin, încetul cu încetul: *îşi turna un pahar şi-l bău încet, picătură cu picătură.* GHEŢIE; **a semăna cu cineva ca două picături (de apă),** a semăna perfect cu cineva; a fi leit: *toţi sfinţii se aseamănă ca două picături de apă.* DELAVR.; **pînă la ultima picătură de sînge,** pînă la moarte, pînă la ultima suflare; cu mari sacrificii; **2.** (p. ext.) cantitate mică din ceva; fărîmă, strop, pic: *dă-mi o picătură de salată;* **3.** (la pl.) medicament lichid administrat sub formă de asemenea mici sfere: *la tot ceasul lua hapuri şi seara picături.* NEGR.; **4.** (tehn.) particulă de metal topit desprinsă de pe electrod în cursul sudării, care se depune pe suprafaţa pieselor care se

sudează; **5.** (înv.) semn de punctuaţie care marchează punctul; **jumătate de picătură,** virgulă. [*Pica*[1] + *-ătură*].

picăturícă, picăturele f. diminutiv al lui picătură. [*Picătură* + *-ică*].

picáţeá (~ícă), picăţele f. 1. (la pl.) puncte sau buline mici dispuse (simetric) pe un fond de altă culoare; (şi la sg.) fiecare dintre aceste puncte sau buline: *îmbrăcat îngrijit, cu guler înalt şi cravată cu picăţele.* GHEŢIE; (fam.) **(nostim şi) cu picăţele,** atrăgător; plin de haz; picant: *o demoazelă cu nuri şi cu picăţele.* C.PETR.; **2.** (pop.) picătură dintr-un lichid sau dintr-o materie topită: *pe poale ... câteva picăţele de ceară.* DELAVR. [*Picat*[1] + *-ea (-ică)*].

pichér[1]**, picheri** m. tehnician responsabil cu întreţinerea unei porţiuni de cale ferată sau de şosea, precum şi cu lucrările de construcţii care se execută pe această porţiune: *picher la drumul de fier şi la poduri.* [Din fr. ***piquer***].

pichér[2]**, pichere** n. piesă la războiul de ţesut mecanic aşezată la capetele suveicii, servind la amortizarea mişcării suveicii. [Din germ. ***Picker***].

píchere, picheri f. (reg.) **1.** (ornit.) bibilică, pichiriţă (*Numida meleagris*): *patru pichiri pestriţe zburaseră pe acoperişul pivniţii.* SAD.; **2.** ţesătură groasă de lînă sau de bumbac (şi lînă) cu stropi coloraţi (ca penele păsării cu acelaşi nume); (şi: **pichire, pică**). [De la ***pichiri***[3]].

picherói, picheroi m. (ornit.; reg.) bărbăţuşul bibilicii. [***Pichere*** + *-oi*].

pichét[1]**, pichete** n. **1.** subunitate militară destinată să asigure securitatea trupelor în marş sau în staţionare: *am defilat prin faţa pichetului unguresc.* GHEŢIE; **2.** subunitate de grăniceri în misiune (având sediul lîngă frontieră); clădirea în care se afla această subunitate; posadă[2]: *priveam Prutul ... şi fericeam pe cazacul de la pichetul din ceea parte.* NEGR.; **3.** grup organizat (de militari sau de civili) însărcinat cu apărarea sau cu paza unor obiective importante: *aţi organizat pichete la televiziune;* **pichet de grevă,** grup de grevişti care stau la intrarea întreprinderii (sau instituţiei), pentru a-i anunţa pe cei din afară despre declanşarea grevei şi pentru a împiedica pătrunderea spărgătorilor de grevă; **pichet de incendiu,** subunitate de pompieri organizată în cadrul unei instituţii sau întreprinderi. // m. (pl. **picheţi**) ţăruş care se înfige în pământ pentru a marca un traseu, locul de plantare a unui arbore etc.: *au fost plantaţi picheţii.* [Din fr. ***piquet,*** germ. ***Pikett,*** rus. ***piket***].

pichét[2] n. numele unui joc de cărţi care se joacă în două persoane cu 32 de cărţi: *încingeau nesfîrşite partide de pichet.* GHEŢIE. [Din fr. ***piquet***].

pichét[3] n. ţesătură deasă de bumbac, de mătase etc., făcută din două urzeli, având pe una din feţe un desen geometric în relief: *banul, îmbrăcat în antereu ..., cu o libadea de pichet alb.* FIL. [Din fr. ***piqué***].

pichetá, pichetez vb. (tr.) **1.** a marca punctele unui traseu, locurile de plantare a unor arbori etc., prin picheţi înfipţi în pământ: *fiecare şef de coloană ... pichetase cu ţăruşi de mesteacăn calea asaltului.* SAD.; **2.** a bate picheţi în pământ (pentru a marca ceva); **3.** a forma un pichet de grevă la intrarea într-o întreprindere, instituţie etc. [Din fr. ***piqueter***].

pichetáj, pichetaje n. **1.** pichetare; **2.** ansamblul picheţilor care marchează un traseu, o aliniere etc. [Din fr. ***piquetage***].

pichetáre, pichetări f. acţiunea de a picheta; pichetaj. [V. ***picheta***].

pichi, pichiuri n. (reg.) **1. de-a pichiul,** joc de copii în care un beţişor se trimite la distanţă cu un fel de lopăţică; (p. ext.) ţurca; **2.** (p. restr.) beţişorul folosit la acest joc: *m-a lovit cu pichiul.* [Et. nec.].

píchire f. v. pichere.

pichirí[1] vb. v. bichiri.

píchiri[2] interj. (reg.; adesea repetat) **1.** cuvînt care imită strigătul bibilicii; **2.** (iron.) cuvînt care imită o vorbire pretenţioasă, de neînţeles. [Onomat.].

pichirí[3]**,** pers. 3 **pichireşte** vb. (reg.; intr.; despre bibilici) a scoate strigătul caracteristic speciei. [V. ***pichiri***[2]].

pichirisí[1] vb. v. picarisi.

pichirisí[2]**, pichirisesc** vb. (reg.; intr.) a vorbi (repede) cu cuvinte neînţelese de ascultător; (p. ext.) a pălăvrăgi: *ce-or fi tot pichirisind muierile alea?* POP. [***Pichiri***[2] + *-isi*].

píchiriţă, pichiriţe f. (ornit.; reg.) bibilică (*Numida meleagris*). [***Pichire*** + *-iţă*].

pici, pici m. (fam.) copil, puşti (zburdalnic, ştrengar): *te prea întreci cu şaga, piciule!* CR.; *bucuraţi-vă, mă pici, că nu sînteţi pui de-arici.* VIERU. [Din turc. ***piç***].

picioácă f. v. picioică.

picioárcă f. v. picioică.

picióica, picioici f. (reg.) **1.** cartof (*Solanum tuberosum*): *or să se scumpească picioicile.* CAR.; **2.** (şi **picioci de pământ**) nap (*Helianthus tuberosus*); (şi: **picioacă, picioarcă**). [Din magh. ***pityóka***].

piciór, picioare n. **1.** fiecare dintre cele două membre inferioare ale omului şi fiecare dintre membrele celorlalte vieţuitoare, care servesc la susţinerea corpului şi la mers; (spec.) organ musculos al melcilor şi al lamelibranhiatelor, care serveşte la deplasare; (p. restr.) labă: *s-a suit cu picioarele pe bancheta de catifea.* CAR.; *poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi.* REBR.; **bun** (sau **iute**) **de picior,** iute, sprinter; **în** (sau **pe**) **picioare** ori (fam.) **de-a-n picioarele,** (stînd) în poziţie verticală: *cîntăreţi ... care suflă d-a-n picioarele, în flaute.* OD.; *se sculă în picioare ca să dea mai multă tărie vorbelor lui.* VLAH.; **în vîrful picioarelor,** cu corpul sprijinit numai pe degetele de la picioare; (p. ext.) fără a face zgomot; tiptil: *o pisică ... vine în vîrful picioarelor.* REBR.; **cu piciorul** sau **pe picioare,** pe jos, fără un mijloc de locomoţie: *e rău cu carul, dar mai rău pe picioare.* POP.; **din cap pînă în picioare,** în întregime; cu desăvîrşire; de sus şi pînă jos: *amîndoi călări ... şi înarmaţi din cap pînă în picioare.* NEGR.; **pe picior greşit,** (în unele jocuri sportive) nepregătit pentru a para acţiunea adversarului sau a răspunde unei provocări; **a se pune pe picioare,** a se însănătoşi după o boală lungă; a se reface din punct de vedere material: *cojocarul ... lupta încă din greu cu nevoile, căci nu se pusese bine pe picioare, cu tot ajutorul dat.* PETR.; **a pune piciorul undeva,** a păşi, a călca, a intra, a pătrunde sau a se instala undeva; a frecventa: *la teatru încă n-am pus piciorul.* AL.; **a pune ceva pe picioare,** a organiza ceva, a face să meargă, să funcţioneze: *a pus pe picioare revista;* a **duce boala pe picioare,** a fi bolnav fără a zăcea la pat; a nu-şi trata serios boala; **(a fi) cu piciorul** (sau **cu un picior**) **în groapă,** (a fi) foarte bătrîn; (a fi) foarte bolnav, muribund: *bătrînul e bolnav, cu un picior în groapă.* GHEŢIE; a **cădea din** (sau **de pe**) **picioare** sau **a nu se (mai) putea ţine pe picioare, a nu (mai) putea sta pe picioare, a nu-l (mai) ţine picioarele,** se spune despre un om care şi-a pierdut puterile sau care este extrem de obosit: *nu mă mai ţin picioarele de nemîncată.* CAR.; **a sta** (sau **a rămîne**) **în picioare,** a continua să existe; a continua să fie valabil: *rămîne în picioare întrebarea: de ce limba românească s-a păstrat atît de unitară?* BL.; e **tatăl său** (sau **mamă-sa**) **în picioare,** seamănă perfect cu tatăl său (sau cu mama sa); leit; aidoma: *fetişoara lui ... bucăţică ruptă, tată-său în picioare.* CR.; **a sări într-un picior** (**de bucurie**), a se bucura foarte mult: *unde ai mai văzut mirese ... sărind într-un picior?* GANE; (fam.) **a o lua la picior** sau **a-şi lua picioarele la spinare,** a o lua la fugă; a o şterge de undeva: *o luară iute la picior.* ISP.; **a nu-i (mai) sta cuiva picioarele** sau **a nu-şi mai strînge picioarele,** a nu mai sta locului, a umbla întruna: *cît era ziulica de mare nu-şi mai strîngea picioarele; dintr-o parte venea, şi-n alta se ducea.* CR.; **a-şi bate** (sau **a-şi rupe**) **picioarele,** a umbla mult; a osteni umblînd: *degeaba vă mai bateţi picioarele ducîndu-vă.* CR.; (pop.) **a prinde undeva picior,** a se stabili undeva; **a cădea** (sau **a se arunca**) **la picioarele cuiva** ori **a săruta picioarele cuiva,** a se ruga (umil) de cineva; a se umili înaintea cuiva: *Ruxanda căzu la picioarele lui.* NEGR.; **a călca pe cineva pe picior, a)** a atenţiona, a preveni pe cineva (călcîndu-l pe picior) să nu facă sau să nu spună ceva; **b)** a supăra, a enerva pe cineva; (**a sta** sau **a şedea, a pune**) **picior peste picior,** (a sta într-o poziţie comodă) cu un picior aşezat peste celălalt: *deodată e vioaie, stă picior peste picior.* EM.; **fără cap şi fără picioare,** lipsit de sens, de logică; (fam.) **a căpăta picioare,** a dispărea; **cu coada între picioare,** ruşinat, umilit: *a plecat cu coada între picioare;* **a lua pe cineva peste picior,** a ironiza, a-şi bate joc de cineva: *ne iau oamenii tot peste picior.* CR.; **a călca pe cineva** (sau **ceva**) **în picioare,** a distruge, a nimici; a dispreţui; **a-i pune cuiva capul sub picior,** a omorî pe cineva: *mi-ar pune capul sub picior să poată.* COŞB.; **a bate din picior,** a încerca să-şi impună voinţa; a porunci, a comanda: *mama Sultana bătu din picior: tînărul să aştepte!* C.GANE; **a pune piciorul în prag,** a lua o atitudine fermă, a se opune energic: *cînd voi să plece, pasionata Porţia îi puse piciorul în prag.* CAR.; **a da cuiva** (sau **la ceva**) **cu piciorul,** a respinge, a sfida pe cineva (sau ceva); a scăpa un prilej: *Victor dăduse cu piciorul în partida, de-o sută de ori mai bună, cu fata lui Ember.* GHEŢIE; **a fi** (sau **a se afla**) **pe picior de pace** (sau **de război**), a fi în stare de pace (sau de război); **a fi pe picior de egalitate,** a avea aceeaşi situaţie, a se bucura de aceleaşi drepturi cu altcineva; **a trăi pe picior mare,** a duce o viaţă de belşug: *orientală este ... nevoia de a trăi pe picior mare, cu casă deschisă.* CĂL.; **a fi pe picior de plecare** (sau **de ducă**), a fi gata de plecare: *oamenii ... stăteau pe picior de plecare.* PETR.; **a i se tăia** (sau **a i se înmuia**) **cuiva picioarele,** a avea o stare de slăbiciune fizică; **nici picior de ...,** nici urmă de ...: *n-am lăsat picior de turc în Mehedinţi.* GHICA; *nu era nici picior de muscal.* CĂL.; **pe picior,** dans popular românesc răspîndit pe Valea Crişurilor şi în Banat; melodia acestui dans; **2.** membru de pasăre sau de animal fript sau fiert (pentru a fi mîncat): *se mai veseliră cu cîte un picior de gîscă în mînă.* SAD.; **3.** proteza unui membru inferior sau superior; **4.** partea de jos, apropiată de pămînt, a tulpinii unei plante; **5.** (p. anal.) parte a ciupercii care susţine pălăria; **6.** (p. anal.) parte a unor obiecte, care serveşte ca suport, ca element de susţinere, de fixare etc.: *pisicile ... se mîngîie singure de piciorul scaunului.* PR.; **7.** element al unei construcţii, care serveşte la susţinerea ei: *picioarele podului fuseseră betonate;* **picior de siguranţă,** parte din masivul unui zăcămînt, neexplorată pentru protecţia unor construcţii sau a unor lucrări de suprafaţă; **8.** (reg.) regulator (la plug); **9.** (reg.) coada coasei: *cît fu vara de frumoasă nu prinsei picior de coasă.* POP; **10.** (tipogr.) baza paralelipipedului literei; **11.** (tipogr.) bucată de aliaj pe care se montează clişeul de alamă pentru tiparul în relief; **12.** fiecare dintre lemnele înfipte vertical în oplenele saniei, pentru a sprijini loitra; **13.** partea de jos a unui deal sau a unui munte etc.; poală: *pe-un picior de plai.* POP; **14.** (mat.) **piciorul perpendicularei,** intersecţia unei drepte cu planul sau cu dreapta pe care cade perpendicular; **15.** veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 0,3048 m (păstrată şi în prezent în unele ţări): *piscul măreţ al Olimpului ce se înalţă la 6000 picioare în sus.* OD.; **16.** unitate metrică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi şi scurte (în versificaţia antică) sau accentuate şi neaccentuate (în versificaţia modernă): *metrul propriu al dramei noastre este iambul cu cinci picioare.* EM.; **17.** (pop.) grămadă de fîn formată din mai multe căpiţe; **18.** (compuse) **piciorul-cocoşului,** nume dat unor plante erbacee cu rizom dezvoltat, cu flori în general galbene, cu fructe în formă de nucuşoară (*Ranunculus*); **piciorul-caprei,** plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele palmate, cu flori albe sau roşietice, care creşte prin păduri; laba-ursului (*Aegopodium podagraria*). [Lat. ***petiolus***].

picioróng, picioroange n. **1.** pasăre din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui sitar, cu picioarele roşii, foarte lungi, cu ciocul lung, ascuţit, care trăieşte în Delta şi în bălţile Dunării; cataligă (*Himantopus himantopus*); **2.** (la pl.) nume generic dat păsărilor cu picioare lungi, cu cioc şi gît lung (ex.: berze, cocori etc.); **3.** (fam.; iron. sau depr.; de obicei la pl.) picior foarte lung: *cămile ... cu capul mic, pe nişte picioroange ..., că eu m-am tras înapoi cînd le-am văzut.* DELAVR.; **4.** (la pl.) catalige, papainoage: *suceveanul ... s-a tupilat pe picioroangele lui.* SAD. [De la ***picior***].

piciorúş, picioruşe n. **1.** diminutiv al lui picior; picioruţ: *picioruşele cele mai mici din lume.* EM.; **2.** punct de lucrătură cu croşeta; **3.** organ al maşinii de cusut, care presează materialul pe placa transportoare în timpul coaserii; **4.** (tehn.) mic element de montaj (ex. picioruşele microprocesorului). [*Picior* + *-uş*].

piciorúţ, picioruţe n. picioruş: *copilul se ţinu pe picioruţe ş-o privi.* SAD. [*Picior* + *-uţ*].

pícker, pickere n. maşină agricolă pentru recoltarea ştiuleţilor de porumb. [Din engl. *picker*]

pickhammer, pikhamere [picámăr] n. ciocan pneumatic: *era* [statuia] *... pe care odinioară o văzusem căzînd sub pichamere într-o zi cu vînt.* R.L.; (scris şi: *pichamăr*). [Din germ. *Pickhammer*].

pickpocket [picpóchet] m. hoţ de buzunare. [Cuv. fr.]

picláj, piclaje n. operaţie de tratare a pieilor cu o soluţie de acizi şi săruri neutre, premergătoare tăbăcirii; piclare. [Din fr. *picklage*].

picláre, piclări f. piclaj. [Cf. fr. *picklage*].

pícle f. pl. condimente vegetale conservate în oţet aromatizat; legume în oţet; murături. [Din engl., fr. *pickles*]

picní, picnesc vb. (pop. şi fam.; tr.) **1.** a lovi drept la ţintă; a nimeri, a atinge: *puse o săgeată, ... îi dete drumul şi mi-l picni aşa de bine, încît acolo rămase.* ISP; **2.** (fig.; despre boli, necazuri etc.) a veni, a cuprinde, a lovi (pe neaşteptate); *îl picni cu violenţă durerea de cap.* PR. [Onomat.].

pícnic, picnicuri n. masă comună (în aer liber) cu contribuţia participanţilor: *mă căutase odată ca să mă invite la un picnic.* EL.; (accent. şi *picníc*) [Din fr. *pique-nique*].

picníre, picniri f. (rar) acţiunea de a picni. [V. *picni*].

picnometríe, picnometrii f. (fiz.) tehnică de măsurare a densităţilor. [Din fr. *pycnométrie*].

picnométru, picnometre n. instrument constînd într-o mică butelie de sticlă cu volum cunoscut, folosit pentru măsurarea densităţii lichidelor sau solidelor prin cîntărire. [Din fr. *pycnomètre*].

picnostíl, picnostiluri şi **picnostile** n. colonadă în care distanţa dintre coloane este egală cu trei module; (p. ext.) construcţie cu coloanele astfel aşezate. [Din fr. *pycnostyle*]

picofarád, picofarazi m. unitate de măsură a capacităţii electrice, egală cu a bilioana parte dintr-un farad. [Din fr. *picofarad*].

picográm, picograme n. unitate de masă egală cu a bilioana parte dintr-un gram. [Din fr. *picogramme*]

pícol m. v. **picolo.**

picoliţă, picoliţe f. persoană de sex feminin care serveşte într-un restaurant ca ajutoare a ospătarului: *găsesc eu un restaurant unde să mă angajez ca picoliţă.* PR. [*Picol* + *-iţă*].

pícolo, picoli m. ajutor de ospătar: *picolul mută scaunul ... la capătul mesei.* PETR.; (şi: **picol**). [Din it. *piccolo*].

picón, picoane n. parte a ciocanului de abataj formată dintr-o tijă de oţel ascuţită sau lată la vîrf, care, acţionată de pistonul ciocanului, serveşte la dislocarea sau la sfărîmarea rocilor de minereu. [Din it. *piccone*].

picosecúndă, picosecunde f. unitate de timp egală cu a bilioana parte dintr-o secundă. [Din fr. *picoseconde*]

picót, picoţi m. bucată de lemn tare, ascuţită la un capăt, folosită la săparea galeriilor în mină. // n. (în forma **picou**, pl. **picouri**) **1.** bordură de dantelă cu colţuri; **2.** bulină (pe ţesaturi); (şi: **picou**). [Din fr. *picot*].

picotá vb. v. **picoti.**

picotáj, picotaje n. consolidare a rocilor din galeriile miniere cu ajutorul picoţilor. [Din fr. *picotage*].

picoteálă, picoteli f. faptul de a picoti; moţială, piroteală, somnolenţă, picotire: *căzu în picoteala din care numai arareori se desprinsese în ultimele zile.* GHEŢIE. [*Picoti* + *-eală*].

picotí, picotesc vb. (intr.) a aţipi cu intermitenţe, şezînd; a pica de somn; a moţăi, a dormita, a picura: *picotind cu capul plecat pe masă, mă gîndesc.* CAR.; (şi: **picota**). [*Pica*[1] + *-oti*].

picotíre f. picoteală. [V. *picoti*].

picóu n. v. **picot.**

picrát, picraţi m. compus sau combinaţie chimică obţinută pe baza acidului picric, folosit la fabricarea explozivelor. [Din fr. *picrate*].

pícric a. **acid picric**, compus organic corosiv şi toxic, sub formă de cristale galbene, inodor şi cu gust amar, folosit ca exploziv şi la prepararea unor substanţe colorante, în medicină etc.; trinitrofenol. [Din fr. *picrique*].

picrít m. rocă magmatică de origine vulcanică, de culoare verde-închis sau neagră. [Din fr. *picrite*, germ. *Pikrit*]

picromigdálă, picromigdale f. **1.** prăjitură mică, rotundă sau ovală, preparată din albuş de ou, zahăr şi migdale, alune sau nuci: *un galantar cu pricomigdale, acadele, rahat.* DELAVR.; **2.** migdală amară; (şi: **pricomigdală**). [Din gr. mod. *pikramígdalon*].

pictá, pictez vb. **1.** (tr.) a reprezenta pe pînză, pe carton, pe sticlă etc. imagini, modele etc. cu ajutorul culorilor şi al pensulei; a zugrăvi: *picta mai ales peisaje, naturi moarte şi nuduri.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a se ocupa cu pictura: *tata şi pictează.* CĂL.; **3.** (tr.) a acoperi, a împodobi cu picturi: *acum pictează biserici;* **4.** (fam.; refl.) a se farda (exagerat); **5.** (fig.; tr.) a caracteriza sugestiv, a înfăţişa plastic, prin cuvinte, fiinţe, situaţii, întîmplări etc. într-o operă literară; a descrie; **6.** (fam.; tr.) a prezenta pe cineva într-o lumină nefavorabilă; a defăima: *pe duşmani îi bîrfeşte, pe amici îi pictează cum vrea.* [De la *pictor, pictură*].

pictát, ~ţi, pictată, ~e a. **1.** reprezentat într-o pictură: *chipuri pictate;* **2.** pe care s-a executat o pictură: *biserici pictate;* **3.** realizat cu mijloace specifice picturii: *icoane pictate.* [V. *picta*].

pictográfic, ~ci, pictografică, ~ce a. care aparţine pictografiei, referitor la pictografie; (spec.) care redă obiectele şi ideile prin desene simbolice, sugestive: *scriere pictografică.* [Din fr. *pictographique*].

pictografíe f. sistem primitiv de scriere constînd în redarea numelor de lucruri şi a ideilor prin desene figurative, simbolice; ideografie. [Din fr. *pictographie*].

pictogrămă, pictograme f. **1.** desen sau şir de desene figurative, simbolice, prin care sînt redate obiectele şi ideile în unele sisteme primitive de scriere; ideogramă; **2.** (inform.) reprezentare grafică asociată unui element al sistemului Windows; icoană. [Din fr. *pictogramme*].

píctor, pictori m. **1.** artist plastic specializat în pictură: *un pictor a-nflorit ... murii cu chipuri zvelte.* EM.; *pictor fără desen şi scriitor fără gramatică sînt lucruri inadmisibile.* GAL.; **2.** (fig.) scriitor care redă sugestiv fizicul, sufletul, caracterul personajelor, scene din viaţă, din natură etc.: *Sadoveanu este un pictor şi un poet al naturii.* IBR. [Din lat. *pictor*].

pictóric, ~ci, pictorică, ~ce a. (rar) (ca) de pictură; pictural: *alături de primitivismul pictoric, poetul a introdus şi o manieră verbală.* CĂL. [Din lat. *pictorius*].

píctoriţă, pictoriţe f. artistă plastică specializată în pictură. [*Pictor* + *-iţă*].

picturál, ~i, picturală, ~e a. **1.** care aparţine, care este specific picturii, referitor la pictură, (ca) de pictură: *în arta bizantină figurile picturale sînt ... înmuiate într-un aer de magnifică simplitate şi monotonie.* CĂL.; **2.** plastic; pitoresc: *aproape totul e zugrăvit pictural.* IBR. [Din fr. *pictural*].

picturalitáte f. (rar) însuşirea de a fi pictural; caracter pictural; plasticitate. [*Pictural* + *-itate*].

pictúră, picturi f. **1.** ramură a artelor plastice care interpretează realitatea în imagini vizuale, prin forme colorate, bidimensionale, desfăşurate pe o suprafaţă plană: *muzica, poezia, pictura ... place mai mult sau mai puţin fiecărui om.* FIL.; *rolul pe care în poezie îl are limbajul revine ... în pictură pastei, liniei, formelor.* BL.; **2.** lucrare artistică executată de un pictor; tablou, pînză: *picturile lui ... erau de o dexteritate indiscutabilă.* CĂL.; **pictură murală**, v. **mural**; **3.** totalitatea operelor, stilurilor şi procedeelor specifice pictorilor dintr-o ţară ori dintr-o epocă, dintr-o şcoală etc.: *pictura Renaşterii;* **4.** ansamblul creaţiilor care definesc personalitatea unui pictor: *pictura lui Grigorescu fascinează;* **5.** (fig.) descriere sugestivă, într-o operă beletristică, a fizicului, a caracterului personajelor, a unor scene din viaţă, din natură etc.: *autorul încearcă o pictură a societăţii, introducîndu-se ... în cercuri de morfinomani.* CĂL. [Din lat. *pictura*].

picţi m. pl. denumire dată de romani populaţiei celtice din nordul Britaniei, care s-au amestecat cu scoţii în evul mediu. [Din lat. *Picti,* engl. *Picts*].

picuí, picuiesc vb. (reg.; intr.) a picura. [*Pic*[1] + *-ui*].

piculéţ n. diminutiv al lui pic[1]; picuţ, picuşor; **nici un piculeţ (de ...)**, deloc: *n-am închis ochii nici măcar un piculeţ.* ST. [*Pic*[1] + *-uleţ*].

piculíná, piculine f. instrument muzical de suflat, asemănător unui flaut mic, cu registru acut: *vine iarna cu plînsori de piculine.* BAC. [Cf. it. *piccolino*].

picup, picupuri [pícap] n. aparat care transformă vibraţiile mecanice de pe un disc în vibraţii acustice: *îmi cumpărai şi eu un picup şi plăci.* PR.; (scris şi: *pick-up*). [Din engl. *pick-up*].

pícur, picuri n. picătură, strop: *cu-acest picur de rouă din genele mele ţara mea se aseamănă.* VIERU; **picur cu** (sau **de**) **picur**, pic cu (sau de) pic: *picur de picur se grămădea un fel de amăreală în sufletul lui.* AG. [Sg. refăcut de la *picuri* (pl. lui *pic*[1])].

picurá, pícur vb. **1.** (intr. şi tr.) a cădea sau a face să se scurgă picătură cu picătură; a pica: *din ochi îi picura izvor de plînsoare.* OD.; **2.** (intr. impers.) a ploua uşor, cu stropi rari: *a picurat toată ziua;* **3.** (intr.) a lăsa să se scurgă, să se prelingă în picături: *streşinile picură.* DELAVR.; (fig.) *frunzişul copacilor picură încet.* PETR.; **4.** (rar; refl. şi tr.) a (se) păta: *băgaţi sama, să nu vă picure cineva cu lumînările.* SAD.; **5.** (fig.; tr.) a turna cu picătura; a strecura; a insufla: *reuşi să le picure speranţă nouă în suflete.* AG.; **6.** (înv. şi pop.; intr.) a picoti, a moţăi: *să stai visînd la foc, de somn să picuri.* EM.; **7.** (fig.; intr.) a vibra (cu ton scăzut); a răsuna (din depărtare); a picui: *un cîntec din caval picura din creştetul poienii.* GAL.; *în şes picurau tălăngi mîhnite.* SAD. [De la *picur*].

picurár, picurare n. lăcrimar la streaşina acoperişului. [*Picura* + *-ar*].

picuráre, picurări f. **1.** acţiunea de a picura; cădere, scurgere în picături: *muşchiul stropit neîncetat de picurarea stîncei.* OD.; **2.** (fig.) sunet înăbuşit: *călugărul ascultă iar sunetele şi picurările.* SAD. [V. *picura*].

picurát[1] n. faptul de a picura. [V. *picura*].

picurát[2]**, ~ţi, picurată, ~e** a. **1.** (rar) acoperit cu picături: *şterse faţa picurată de sudoare.* DELAVR.; **2.** (reg.) pestriţ. [V. *picura*].

picurătór, ~i, picurătoáre a. din care picură ceva: *ţurţuri picurători plouau din crengile crîngurilor* CĂRT. // f. (rar) pipetă. [*Picura* + *-ător*].

picuríş n. cădere a apei sub formă de picături; picurare; loc unde apa curge în picături: *la picurişul izvoarelor.* DELAVR. [*Picuri* (pl. lui *pic*[1]) + *-iş*].

picuríu, ~ii, picurie, ~ii a. (reg.) pestriţ: *găină picurie.* [*Picuri* (pl. lui *pic*[1]) + *-iu*].

picúş, picuşuri n. (pop.) **1.** picătură: *ascultam picuşurile streşinii.* SAD.; **2.** băutură alcoolică (în cantitate mică): *îi plăcea biet picuşul.* ISP; **3.** cîştig mic şi întîmplător, de obicei ilicit: *îi vin multe chicuşuri.* POP. [*Pic*[1] + *-uş*].

picuşór n. (pop.) piculeţ: *ascunzându-şi picuşorul de pizmă sub un zîmbet strîmb.* TUD. [*Pic*[1] + *-uşor*].

picúţ n. (pop.) piculeţ: *om sta un picuţ în pridvor.* SAD. [*Pic*[1] + *-uţ*].

pidalión, pidalioane n. cod al canoanelor bisericeşti; pravilă bisericească: *pidalionul, tradus din greceşte şi tipărît în 1844, la mănăstirea Neamţului.* [Din gr. mod. ***pidálion***].

pidgin Engiish [pîjin ingliş], nume dat unor limbi născute din contactul englezei (comerciale) cu diferite limbi autohtone din estul Asiei, Melanezia şi vestul Africii. [Cuv. engl.].

pidósnic, ~ci, pidosnică, ~ce a. (pop.) ciudat; care face totul pe dos; ieşit din comun, contrar aşteptărilor (în sens rău); sucit[1]: *are o fire dificilă şi pidosnică.* GHEŢIE. // m. **1.** numele a două plante din familia boranginaceelor, cu frunzele lucioase verzi-albăstrui, cu flori galbene; somnoroasă (*Cerinthe minor şi grabla*); **2.** zmeoaică (*Laserpitium latifolium*). [***Pe dos*** + *-nic*].

piédecă f. v. piedică.

piedestál, piedestale n. suport (înalt) pentru o statuie, o coloană, un obiect decorativ etc.: *bustul de bronz al unui bărbat ... străjuia de pe un piedestal înalt.* GHEŢIE. [Din fr. ***piédestal,*** it. ***piedestallo***].

piédică, piedici f. **1.** ceea ce împiedică realizarea unui ţel, ceea ce stă în calea unei acţiuni; obstacol, stavilă, opreliştе; dificultate: *n-ar mai rămîne atunci nici o piedică în calea unirii noastre.* EL.; *pînă poimîne pot apărea diverse piedici.* GHEŢIE; **a pune piedică** (sau **piedici**), a crea dificultăţi, a împiedica o acţiune, un fapt: *orice om onest nu va suferi a pune sau a vedea a se pune piedică dreptăţii.* BOL.; **2.** mijloc de a face pe cineva să cadă, împiedicîndu-l cu piciorul: *de la el învăţam trînta ciobănească şi piedicile.* SAD.; **a(-i) pune (o) piedică,** a-şi aşeza piciorul înaintea cuiva pentru a-l face să se împiedice şi să cadă: *unul îi răpi sacul ..., altul îi puse piedică.* DELAVR.; **3.** (rar) greutate (în vorbire): *avea puţină piedică la vorbire.* SAD.; **4.** frînă formată dintr-un lanţ fixat cu un capăt de dricul carului, al căruţei etc. şi prevăzut la celălalt capăt cu o bucată de lemn ori cu un cîrlig care se lasă să se tîrască între obadă şi sol pentru a împiedica una dintre roţi, cînd vehiculul merge la vale; opritoare; **5.** frînghie sau lanţ cu care se leagă picioarele de dinainte ale cailor, cînd sînt lăsaţi să pască, pentru a nu se îndepărta: *şi caii la păşune sună din piedicile lor de fier.* VLAH.; **6.** (înv.; la pl.) cătuşe: *piedicele în picioare ... şi gîrliţa în grumazi i s-au pus.* CANT.; **7.** dispozitiv care serveşte la blocarea mişcării unui organ mobil, a unui mecanism etc.; (spec.) dispozitiv care blochează trăgaciul unei arme de foc: *iată pistolul ... îl ţin eu, n-ai decît să tragi piedica.* NEGR.; **8.** (reg.) curea cu ajutorul căreia cizmarul îşi fixează pe genunchi încălţămintea la care lucrează: *muşchea, piedecă, hască şi clin.* CR.; **9.** (reg.) scîndură cu crestături care împiedică derularea sulului la războiul ţărănesc; **10.** (compus) **piedica-vîntului,** plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunze alungite, cu flori liliachii şi albăstrii (*Lathyrus hirsutus*); (şi: **piedecă**). [Lat. ***pedica***].

piedicúţă, piedicuţe f. plantă erbacee tîrîtoare, cu frunzele mici şi dese, cu inflorescenţa în formă de spic; brădişor, laba-ursului, prazul-strigoilor (*Lycopodium clavatum*); (şi: **pedicuţă**). [***Piedică*** + *-uţă*].

piédin, piedine n. totalitatea firelor de urzeală de la capătul pînzei, care rămîn netesute şi care se taie cînd pînza este scoasă din războiul de ţesut; uruioc, urezнic. [Lat. **pedinus*].

pieíre, pieiri f. **1.** acţiunea de a pieri şi rezultatul ei; **2.** moarte (năprasnică); ucidere, omor, pieişte: *aşa ar fi de n-ar fi şi pieiri năprasnice.* DELAVR.; *din această pieire au scăpat puţini.* SAD.; **3.** (bis.) pierdere a vieţii veşnice; pierzare: *ne duc pre noi în peire: învăţătura cea rea şi viaţa cea stricată* (a. 1700-1725). GCR.; **4.** (înv. şi reg.) primejdie (de moarte); (p. ext.) necaz, supărare: *dă ... ştire că mă aflu la peire.* POP.; **5.** (fig.) ruinare, nimicire; distrugere, dispariţie: *pînă atunci împărăţia otomană nu se aflase în aşa cumpănă de peire.* BĂLC.; *o dată cu pieirea pădurii, au pierit şi hoţii.* ST.; **6.** încetare, anulare, suprimare: *o senzaţie ... de pieire a oricărui son.* CĂL.; (şi: **pierire, perire,** (reg.) **peire**). [V. ***pieri***].

pieitór a. v. **pieritor.**

píeişte, pieişti f. (reg.) **1.** pieire: *să le scape de pieişte.* POP; **2.** pericol, primejdie mare; (p. ext.) necaz, supărare, dificultate: *mare pieişte îţi mai fac şi copiii ăştia.* SOR.; *tătarii ... s-au hotărît să facă altă pieişte pe capul ţărişoarei noastre.* POP; **3.** epitet pentru cineva sau ceva care provoacă necaz, suferinţă: *ea n-o fi avut vină, săraca, a ajuns-o obejdia cu el, o pieişte de om.* SOR. [***Pieri*** + *-işte*].

pielár, pielari m. meseriaş care prelucrează piei; negustor de piei. [***Piele*** + *-ar*].

pielărie[1], pielării f. **1.** meşteşugul de prelucrare al pieilor; comerţ cu piei sau cu obiecte de piele; pielărit; **2.** atelier unde se prelucrează pieile; prăvălie unde se vînd piei şi articole de piele. [***Pielar*** + *-ie*].

pielărie[2], pielării f. mulţime de piei; (p. ext.) articole de piele: *productele manufacturate erau numeroase: pielăriile, cojocăriile şi curelăriile.* OD.; *magazin de pielărie.* [***Piele*** + *-ărie*].

pielărít n. meseria de pielar. [***Pielar*** + *-it*].

pielcícă f. v. pielicică.

piéle, piei f. 1. înveliş conjunctiv-epitelial al corpului omului şi animalelor vertebrate, format din epidermă, dermă şi hipodermă, cu rol de protecţie, percepţie (tactilă, termică, dureroasă etc.), respiraţie, transpiraţie, termoreglare, excreţie; (spec.) epiderma omului: *îmi arde toată pielea.* CAR.; **în** (sau **cu**) **pielea goală,** dezbrăcat complet; gol: *o să mă-ngroape aşa-n pielea goală.* SOR.; **pînă la piele,** în întregime; complet: *muiat pînă la piele.* EM.; **a şti cît îi** (sau **ce-i) poate pielea cuiva,** a şti de ce e în stare sau cît valorează cineva; **a nu-şi mai încăpea în piele, a)** a fi foarte bucuros: *nu mai încăpea în piele, Kir Ianulea, de fericire.* CAR.; **b)** a fi îngîmfat: *nu-ţi mai încapi în piele de fudulie.* REBR.; **a i se băga** (sau **a-i intra**) **cuiva (pe) sub piele,** a reuşi să cîştige încrederea sau simpatia cuiva (prin slugărnicie): *cu şoşele, cu momele îţi intră pe sub piele.* ISP; **a i se face cuiva pielea de găină** (sau **de gîscă**), a i se încreţi cuiva pielea (de frig, de frică etc.); **a-i lua cuiva (şi) pielea (de pe el)** sau **a lua şapte piei de pe cineva,** a exploata, a jecmăni pe cineva: *vor să ne ieie şi pielea de pe noi.* AL.; **a simţi ceva pe propria (sa) piele,** a suporta din plin şi personal consecinţele unei situaţii; **a fi în pielea cuiva,** a se afla exact în aceeaşi situaţie (dificilă) cu altcineva; **a face ceva pe pielea altuia,** a face ceva în dauna cuiva; a-şi crea avantaj pe spinarea altuia; a profita: *mă ţin* [în spital] *pentru experienţe, vin cu studenţii şi discută pe pielea mea.* PR.; **(a fi) numai piele(a) şi os(ul),** (a fi) foarte slab: *avea ... faţa uscată, numai piele şi os.* GHEŢIE; (fam.) **a-şi lăsa pielea pe undeva** sau **a da pielea popii,** a muri (pe undeva, departe); **a-şi pune pielea la saramură,** a risca, a se expune unei primejdii; **a-şi vinde scump pielea,** a lupta cu înverşunare, cauzînd pierderi inamicului, adversarului; a-l face pe adversar să plătească scump victoria: *oi căuta şi eu să-mi vînd pielea cît se poate mai scump.* GANE; **a rămîne din gol cu pielea** (sau **numai cu pielea**), a deveni foarte sărac; **a avea pielea groasă** sau **a fi gros la piele** (ori **cu pielea groasă**), a fi lipsit de bun-simţ, a fi obraznic; **a-i face cuiva pielea tobă,** a bate foarte tare pe cineva; **2.** (fig.) fiinţă, făptură; (p. ext.) viaţă: *dacă ţii la pielea dumitale ... să ieşi curînd din casa asta.* CAR.; **3.** (compus) **pieile-roşii,** amerindienii; **4.** piele jupuită de pe un animal (şi prelucrată); imitaţie sintetică a acesteia; (spec.) blană: *piei de tigru şi de leu.* EM.; *băiatul stătea ... pe canapeaua de piele.* GHEŢIE; *pantofi de piele;* **5. piele de drac,** ţesătură deasă de bumbac, foarte rezistentă, cu o parte pufoasă, imitînd antilopa; **6.** (compus; reg.) **pielea-dracului, a)** percalină; (spec.) halat confecţionat din acest material: *iată-l îmbrăcat în pielea-dracului.* AL.; **b)** (fig.; iron.) spinare: *a început a-mi scutura pielea dracului cu ciomegile.* AL. [Lat. ***pellis***].

pielicícă, (-ceá), pielicele f. diminutiv al lui piele; pielişoară; (spec.) blană de miel sau de alt animal mic: *negoţ cu pielicele;* (şi: **pielcică**). [***Piele*** + *-icică (-icea)*].

pielişoáră, pielişoare f. (rar) pielicică. [***Piele*** + *-işoară*].

pielítă, pielite f. inflamaţie infecţioasă a mucoasei bazinetului renal, cauzată, mai ales, de colibacili. [Din fr. ***pyélite***].

piéliţă, pieliţe f. **1.** piele (foarte) subţire, fină, delicată; (spec.) pielea obrazului: *apa comună de Iaşi ... cam iritâ pieliţa.* CAR.; **2.** strat subţire şi cornos care mărgineşte unghia; **3.** nume dat membranelor care căptuşesc, îmbracă, susţin, separă sau formează anumite (părţi de) organe ale corpului; mucoasă: *pieliţele de pe lumina ochilor i se roşise ca focul.* EM.; **4.** înveliş subţire care acoperă fructele sau unele părţi ale plantelor; epicarp: *pieliţa unei piersici.* OD.; **5.** intestin de animal sau membrană artificială care formează învelişul mezelurilor; **6.** pojghiţă fină care se formează deasupra alimentelor lichide (lapte, supă etc.): *avînd grijă ca laptele să nu aibă pieliţe.* GHEŢIE. [***Piele*** + *-iţă*].

pielm, pielmuri n. **1.** (pop.) făină de grîu sau de porumb de cea mai bună calitate: *cînd pui piemn mai mult se face mămăliga mai mare.* PANN; **2.** (înv.) aluat, cocă; plămădeală: *coapseră pielmul ce l-au scos din Eghipet.* BIBLIA; (şi: **piemn**). [Et. nec.; cf. ***pélma*** „talpă"].

pielografíe, pielografii f. radiografie a rinichilor, a bazinetului şi a uretrelor, efectuată cu substanţe radioopace. [Din fr. ***pyélographie***].

pielonefrítă, pielonefrite f. boală inflamatorie, de natură infecţioasă, a bazinetului şi a rinichilor. [Din fr. ***pyélonéphrite***].

pieloplastíe, pieloplastii f. procedeu de decorare a obiectelor din piele prin scoaterea în relief a desenului. [Din fr. ***pyéloplastie***].

pielós, ~şi, pieloásă, ~e a. (reg.) care are aspectul pieliţei; ca pielea; elastic şi rezistent: *aripi pieloase de liliac, cozi şfichiuitoare ... se iscară dintr-o mocirlă.* CĂRT. [***Piele*** + *-os*].

piemíe, piemii f. (med.) septicemie. [Din fr. ***pyémie***].

piemn n. v. **pielm.**

piemónt, piemonturi n. formă de relief aflată la contactul dintre o regiune montană şi o cîmpie (sau o depresiune), creată prin acumularea depunerilor aduse de apele curgătoare la schimbarea de pantă. [Din fr. ***piémont***].

piemontán, ~i, piemontană, ~e a. care aparţine piemontului, referitor la piemont, care alcătuieşte un piemont: *cîmpii piemontane.* [***Piemont*** + *-an*].

piemontéz, ~i, piemonteză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic regiunii Piemont (din nordul Italiei) sau locuitorilor ei, referitor la Piemont sau la locuitorii acestuia. // m., f. persoană (originară) din Piemont. [Din fr. ***piémontais***].

piept, piepturi n. **1.** partea superioară a trunchiului (de la abdomen pînă la gît) la om şi la animalele vertebrate, cuprinzînd cavitatea în care se află inima şi plămînii; torace; (spec.) partea anterioară (şi exterioară) a acestei regiuni; (p. restr.) organ din interiorul cavităţii tora-cice (inimă sau plămîni): *pe piept să-mi cazi.* EM.; *trebuia să mi se pună în piept altă inimă.* VIERU; **piept la piept,** corp la corp: *lupta era ... piept la piept.* GANE; **piept în piept,** unul contra celuilalt; faţă în faţă, (aproape) ciocnindu-se: *de multe ori se lovea piept în piept cu trecătorii.* FIL.; **cu pieptul deschis,** direct; fără teamă: *se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului.* CR.; **cu capul în piept,** cu capul plecat (de ruşine, de durere, de supărare etc.): *mergea cu capu-n piept, cu fruntea încreţită.* SAD.; **a strînge la piept,** a îmbrăţişa: *mă strîngi la piept, şi-atîta ce-i?* COŞB.; **cu mîinile (încrucişate) la** (sau **pe**) **piept, a)** inactiv: *stă nemişcat pe spate, cu mîinile la piept.* ARG.; **b)** mort; **a pune mîinile pe piept,** a muri; **a da piept cu cineva** (sau **cu ceva**), a se împotrivi cuiva (sau la ceva); a înfrunta pe cineva, a se lupta cu cineva: *împăraţi şi regi s-adună să dea piept cu uraganul.* EM.; **a lua ceva în piept,** a înfrunta ceva, a încerca să realizeze, cu dificultate, ceva: *sînt mulţi cei ce pot ... să ia în piept păcatele societăţilor omeneşti.* GAL.;

a se bate cu pumnii în piept, a se lăuda zgomotos; **a ţine cuiva piept,** a înfrunta pe cineva, a rezista pe poziţie, a nu se da bătut: *ce cruce de voinic, tot satul nu-i ţinea pept.* DELAVR.; *puteam eu să ţin piept unui astfel de anchetator?* PR.; **a trage în piept pe cineva,** a păcăli; **a-şi sparge pieptul** (vorbind, strigînd etc.), a striga din răsputeri; **2.** (şi **boală de piept**) tuberculoză pulmonară: *Elvira se îmbolnăvi de piept.* SAD.; *vinul negru este o adevărată doctorie pentru bolnavii de piept.* PETR.; **3.** (mai ales la sg.) carne de pe partea anterioară a cavităţii toracice a unor animale şi păsări, folosită ca aliment; mîncare preparată din această carne: *refuză pieptul de găină.* GHEŢIE; **4.** (la sg.; de obicei cu valoare de pl.) sîn, ţîţă: *i se usucă pieptul şi izvorul laptelui.* PANN; **a da piept,** a alăpta; **5.** (p. anal.) coastă de deal, de munte etc.: *în pieptu-acestui munte se arat-o poartă mare.* EM.; *pe un pept de deal.* ISP.; **6.** (p. anal.) promontoriu: *ajunse pe un piept de pămînt ce se întinde în mare.* ISP. // m. (pl. **piepţi**) **4.** parte a cămăşii sau a unei haine care acoperă partea anterioară a trunchiului: *băgă ... plicul în buzunarul de la pieptul anteriului.* FIL.; **a lua** (sau **a apuca, a înhăţa**) **pe cineva de piept,** a cere cuiva socoteală; a sări la bătaie: *înhăţă de piept pe agresor.* CAR.; **a se lua** (sau **a se apuca, a se prinde**) **de piept** (ori **de cap**) **cu cineva,** a se împotrivi cuiva; a se certa violent sau a se bate cu cineva: *pentru calul meu, mă prind de piept cu Dumnezeu.* COŞB. [Lat. ***pectus***].

pieptár, pieptare n. **1.** haină (de postav, de lînă etc.) fără mîneci, care acoperă partea superioară a corpului; (spec.) cojocel scurt, fără mîneci, din blană de miel; bundiţă: *peptarul lui înflrat.* NEGR.; *desfăcîndu-şi scurta îmblănită, sub care purta un pieptar de piele cu înfloriturі, mă întrebă.* GHEŢIE; **2.** platoşă de metal, de zale sau de piele groasă care acoperea pieptul şi spatele luptătorilor medievali: *sulifele mor zdrobite de pieptarul puternicelor zale.* COŞB.; **3.** echipament de protecţie a pieptului pentru lucrătorii care folosesc ciocane pneumatice etc.; **4.** (rar) plastron; **5.** curea lată la ham, care trece pe sub pieptul calului. [***Piept*** + *-ar*].

pieptăná, piéptăn vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) descurca, a(-şi) netezi, a(-şi) aranja părul sau barba cu pieptenele: *păr de aur pieptăna.* AL.; *îi pieptănară barba.* SAD.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) coafa: *se piaptănă frumos.* VLAH.; **3.** (pop.; tr.) a ţesăla; **4.** (tr.) a curăţa de impurităţi fuioarele de cînepă, de in sau de lînă, cu ajutorul unor piepteni speciali: *ragila şi pieptenii de pieptănat cîlţi.* CR.; **5.** (fig.; fam.; tr.) a bate zdravăn pe cineva: *l-a pieptănat de i-au mers petecele.* CR.; **6.** (fig.; fam.; tr.) a revizui cu atenţie; a îmbunătăţi, a cizela: *să pieptănaţi acele legi.* BOL.; *mai piaptănă puţin fraza.* PETR.; (şi: (înv. şi reg.) **pieptena**). [Lat. ***pectinare***].

pieptănár, pieptănari m. persoană care face sau vinde piepteni. [***Pieptene*** + *-ar*].

pieptănáre, pieptănări f. **1.** acţiunea de a (se) pieptăna; pieptănat[1]; **2.** (rar) pieptănătură: *forme şi feluri de pieptănări.* FIL.; **3.** operaţie prin care se elimină fibrele mai scurte şi impurităţile din fibrele textile, obţinîndu-se totodată paralelizarea acestora. [V. ***pieptăna***].

pieptănáriţă, pieptănariţe f. plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina lungă, cu inflorescenţe în formă de spiculeţe dispuse pe două rînduri ca dinţii unui pieptene, spontană sau cultivată ca plantă de nutreţ; limba-cîinelui (*Cynosurus cristatus*). [***Pieptene*** + *-ariţă*].

pieptănáş, pieptănaşi m. (mai ales la pl.) pieptănuş: *trebuia s-ajut acasă la tors în pieptănaşi.* CR. [***Pieptene*** + *-aş*].

pieptănát[1] n. pieptănare: *părul ce cade la pieptănatul femeilor ... se strînge.* POP. [V. ***pieptăna***].

pieptănát[2], ~ţi, pieptănată, ~e a. **1.** descurcat, netezit, aranjat cu pieptenele: *poartă mitră şi-i cu barba pieptenată.* EM.; **2.** (despre fibre textile) curăţat de impurităţi cu pieptenii; (şi: (înv. şi reg.) **pieptenat**). [V. ***pieptăna***].

pieptănătór, ~i, pieptănătoáre m., f. **1.** persoană care piaptănă pe cineva: (iron.) *ieşi afară, soacră mare, că-ţi aduc pieptănătoare.* POP.; **2.** persoană care piaptănă fibrele textile. // f. şi a. (maşină, unealtă etc.) care piaptănă fibrele textile: *cilindru pieptănător.* [***Pieptăna*** + *-ător*].

pieptănătorie, pieptănătorii f. (secţie într-o) întreprindere industrială de filare, în care fibrele textile sînt supuse, în procesul tehnologic, operaţiei de pieptănare. [***Pieptănător*** + *-ie*].

pieptănătúră, pieptănături f. **1.** rezultat al pieptănării; mod de aranjare a părului; coafură, frizură: *îşi schimbase coafura, alegînd o pieptănătură linsă, cu cărare la mijloc.* GHEŢIE; **2.** operaţie de pieptănare a fibrelor textile; pieptănare; (concr.) totalitatea deşeurilor rezultate prin pieptănarea fibrelor textile; (şi: (înv.) **pieptenetură**). [***Pieptăna*** + *-ătură*].

pieptănúş, pieptănuşi m. **1.** diminutiv al lui pieptene; pieptănaş, pieptenel: *şi-a dres, cu un pieptănuş, părul.* CĂL.; **2.** (mai ales la pl.) pieptene pentru pieptănatul fibrelor textile: *pieptănuşii în laiţă n-avea cine-i ţinea de coadă.* CR.; **3.** (ornit.) codroş (de grădină) (*Phoenicurus phoenicurus*); (şi: (înv. şi reg.) **pieptenuş**). [***Pieptene*** + *-uş*].

pieptăráş, pieptăraşe n. diminutiv al lui pieptar; pieptărel: *purta ... un pieptăraş cu flori cusut.* COŞB. [***Pieptar*** + *-aş*].

pieptărél, pieptărele n. pieptăraş: *pe pieptărelul lui de lînă purtînd un ban de la-mpăratul.* GOGA. [***Pieptar*** + *-el*].

piépten m. v. **pieptene.**

pieptenă vb. v. **pieptăna.**

pieptenăt[2] a. v. **pieptănat[2].**

piéptene, piepteni m. **1.** obiect de toaletă confecţionat din os, din metal, din material plastic etc., cu dinţi mărunţi, care serveşte la pieptănat: *pieptenul, cărţile şi femeia nu se împrumută.* GHEŢIE; **2.** obiect asemănător cu cel descris mai sus, adesea curbat, uneori încrustat, cu care femeile îşi prind (şi îşi împodobesc) părul; **3.** (mai ales la pl.) unealtă cu dinţi de metal, folosită în industria casnică la pieptănatul fibrelor textile; pieptănuş; (p. ext.) element al maşinii industriale de pieptănat fibrele textile: *aduceţi ... ragila şi pieptenii de pieptănat cîlţi.* CR.; **4.** (p. anal.) nume dat unor obiecte, unelte sau părţi ale acestora, care seamănă, ca formă sau ca întrebuinţare cu obiectul descris mai sus: *fata făcuse covoare, care ... se ţeseau bătute cu pieptenele.* ARG.; **piepten de filetat,** cuţit profilat, cu mai mulţi dinţi, folosit la filetarea cu precizie redusă a pieselor metalice; (şi: **piepten**). [Lat. ***pecten, -inis***].

pieptenél, pieptenei m. (pop.) pieptănuş. [***Piepten*** + *-el*].

pieptenetúră f. v. **pieptănătură.**

pieptenúş m. v. **pieptănuş.**

pieptíş, ~i, pieptişă, ~e a. cu pantă mare; abrupt: *dealurile erau foarte pieptişe.* SAD.; *numai pante mari, pieptişe.* SOR. // adv. **1.** de-a dreptul (în sus); direct: *cîrmaciul înşfăcă vîsla şi-o împlîntă pieptiş în propta torentului.* VLAH.; **2.** corp la corp, piept la piept: *dă peptiş, sare pe şa.* AL.; **3.** (fig.) cu curaj; în mod deschis, făţiş: *n-aveţi îndrăzneală a vă lupta ... peptiş cu puterile asupritoare, ci umblaţi cu pîri ascunse.* AL. [***Piept*** + *-iş*].

pieptişór, pieptişoare n. diminutiv al lui piept. [***Piept*** + *-işor*].

pieptós, ~şi, pieptoásă, ~e a. **1.** cu pieptul lat, bine dezvoltat; (p. ext.) voinic, bine legat: *elefantul năsos şi bivolul pieptos.* ALEX.; **2.** (fig.) mîndru, îngîmfat: *începu să se plimbe pe dinaintea noastră semeţ şi pieptos.* SAD.; **3.** cu sînii mari; ţîţos: *muierile grase, pieptoase ... se răcoreau cu bere.* ST. [***Piept*** + *-os*].

piérde, pierd şi (înv. şi reg.) **pierz** vb. 1. (tr.) a nu mai fi în posesia unui lucru, a unui bun etc.; a nu mai avea, a fi deposedat de ..., a rămîne fără ...; (spec.) a irosi, a risipi: *a pierdut tot cu naţionalizarea şi de inimă rea bătrînul a paralizat.* PR.; **a pierde din mînă,** a scăpa un prilej favorabil; **a pierde pămîntul de sub picioare,** a) a nu-şi mai putea păstra echilibrul; b) a nu mai fi sigur pe ceva; **2.** (tr.) a rămîne fără o facultate fizică sau intelectuală, fără o parte a corpului, fără un organ etc. (prin amputare, extirpare, în urma unui accident, a unei boli etc.); a nu se mai putea folosi de o parte a corpului: *şi-a pierdut ochiul.* PETR.; *începi să-ţi pierzi memoria.* EL.; **a pierde sînge,** a avea hemoragie; a sîngera: *pierdeam sînge din umărul stîng străpuns.* SAD.; **a-şi pierde cunoştinţa** (sau **simţirea**), a leşina: *biata babă era umflată ..., simţirea însă nu şi-o pierduse de tot.* CR.; *şi-a pierdut îndată cunoştinţa.* REBR.; **a-şi pierde minţile,** v. **minte; a-şi pierde cumpătul** (sau **răbdarea, firea**), a nu se mai putea stăpîni, a se enerva: *îşi pierdu cumpătul de supărare.* ISP.; *strigătele ... îl făcură să-şi piardă firea.* GHEŢIE; **a(-şi) pierde viaţa,** a muri; a fi omorît: *cine află, îşi pierde viaţa.* SAD.; **a(-şi) pierde capul,** a nu mai fi raţional; a (se) zăpăci: *Victor îşi pierduse de tot capul.* GHEŢIE; **a-şi pierde sufletul, a)** (reg.) a muri: *nimeni nu mai voia să-şi piarză sufletul pentru un cap de muiere.* ISP.; **b)** (bis.) a-şi atrage osînda veşnică, a nu se mai putea mîntui: *de veţi pierde sufletele, ... trupurile voastre îndoită muncă vor dobîndi* (a. 1654). GCR.; **3.** (tr.) a i se usca (şi a-i cădea) frunzele, rodul: *pomii cu mult rod ramurile şi le pierd.* Z.; **4.** (pop.; tr.; despre femei) a avorta; **5.** (tr.) a fi despărţit, prin moarte, de o rudă, de un prieten; a fi lipsit (pentru totdeauna) de iubirea cuiva: *îşi pierduse soţia la naştere, după numai trei ani de căsnicie.* GHEŢIE; **6.** (tr.) a rupe relaţiile (de prietenie) cu cineva; a fi părăsit, a nu mai avea aproape pe cineva: *am plîns ..., gîndindu-mă că aş putea-o pierde.* EL.; **7.** (tr.) a fi învins, înfrînt într-un război, într-o confruntare, într-o competiţie etc.: a suferi o înfrîngere; a nu reuşi: *Mihai pierduse lupta.* BOL.; *a pierdut procesul; a pierdut meciul;* **8.** (tr.) a nu ajunge la timp şi a nu reuşi să prindă un mijloc de transport; a scăpa: *să ştii c-ai pierdut trenul!* CAR.; **9.** (tr.) a nu întrebuinţa cu folos, raţional timpul; a irosi: *pierdusem atîtea nopţi!* EL.; *n-am timp de pierdut.* VIERU; **fără a (mai) pierde vreme(a),** repede, neîntîrziat, imediat: *fără-a pierde vreme, viţelul porneşte.* ALEX.; **10.** (înv. şi pop.; tr.) a ucide, a omorî: *voia să-l piarză cu orice chip.* BĂLC.; **11.** (înv. şi pop.; refl.) a muri: *mîngîia fata care vedea că se perde.* ISP.; **12.** (bis.; tr.) a osîndi la chinurile iadului: [Doamne], *pierdzi pre toţi mincinoşii.* DOS.; **13.** (tr. şi refl.) a(-şi) pricinui un mare rău, un neajuns etc.; a (se) pune într-o situaţie extrem de grea: *d-le Caţavencu, ai voit să mă pierzi pe mine şi te-ai pierdut şi pe d-ta.* CAR.; **14.** (înv. şi pop.; tr.) a distruge, a nimici; a ruina: *multe împărăţii, pentru ... vărsări de sînge, le pierde.* VARL.; **15.** (tr.) a face să dispară, să nu mai existe; a şterge din amintire, a da uitării; (p. ext.) a compromite: (refl. pas.) *ştiinţa necromanţiei şi aceea a astrologiei s-au pierdut.* EM.; **16.** (refl.) a ieşi din cîmpul vizual al cuiva; a dispărea: *vasul cu pînze începu să se piardă încetul cu încetul la orizont.* CĂL.; *ulifele unui sat de munte românesc se pierd printre stînci, şerpuitoare ca pîraiele.* BL.; **17.** (fig.; refl.) a trece neobservat, neluat în consideraţie: *oamenii serioşi, cinstiţi şi vrednici sînt remarcaţi, nu se pot pierde.* VLAH.; **18.** (tr.) a nu mai putea urmări cu privirea, a nu mai vedea: *de-acum şi munţii i-au pierdut din vedere.* CR.; *nu l-am pierdut din vedere pînă la Sinaia.* GĂL.; a **pierde pe cineva din ochi,** a iubi foarte mult: *cu şorţul negru prins în brîu, o pierd din ochi de dragă.* COŞB.; **a pierde pe cineva** (sau **ceva**) **din vedere,** v. **vedere; 19.** (refl.) a deveni din ce în ce mai slab; a se stinge: *glasul bătrînei începu să se piardă, nu-i mai ajungea la ureche.* SAD.; **20.** (tr.) a nu (mai) şti unde se află, unde a fost pus ceva; a rătăci, a nu mai găsi: *cînd ai pierdut biletul, Zoe?* CAR.; **21.** (tr.) a greşi drumul, direcţia; a rătăci: *eram călători, dar calea pierdusem.* ALEX.; **a(-i) pierde cuiva urma,** a nu mai şti unde poate fi găsit: *de la o vreme, dracul pierde urma iepurelui.* CR.; **a-şi pierde** (sau, refl., **a i se pierde**) **urma** (ori **urmele**), a nu mai putea fi găsit, a nu mai avea nici o informaţie despre cineva sau ceva; a dispărea: *hai, ş-om fugi în lume, doar ni s-or pierde urmele.* EM.; *îi pierdusem urma de vreo zece ani.* GHEŢIE; **22.** (refl.) a se rătăci de cineva, a se răzleţi de grup: *am plîns ca un copil cînd se pierde de măsa.* DELAVR.; **23.** (fig.; refl.) a se lăsa absorbit de un gînd, de o problemă etc.; a se cufunda în ...: *fetele se pierd în visuri plăcute.* EM.; **24.** (fig.; refl.) a nu mai fi stăpîn pe sine; a se emoţiona, a se fîstîci, a se zăpăci: *se perdu cu totul.* ISP.; **a se**

pierde cu firea, a se emoționa; a se enerva: *simțind că se pierde cu firea.* ISP; **a-și pierde șirul** (sau **firul**), a nu mai avea continuitate, coerență în exprimare, în gîndire, în scris; a se zăpăci: *el își pierdu șirul.* PETR.; **a-și pierde busola,** v. **busolă**; // (compus) **pierde-vară** m., om care își irosește timpul, care nu muncește și umblă fără rost: *oricare pierde-vară, cînd nu mai știe ce să facă, se proclamă de la sine om de stat.* AL.; *absolut toți sînt niște pierde-vară, niște oameni de nimic.* GHEȚIE. [Lat. ***perdere***].

piérdere, pierderi f. **1.** faptul de a (se) pierde; **2.** pagubă materială; stricăciune; distrugere; (spec.) irosire, risipire; (concr.) obiect sau bani de care este păgubit cineva: *pierderea unei comori așa de mari.* CR.; a *suferit o pierdere însemnată*; **în pierdere,** fără cîștig, cu deficit: *mă simt de parcă aș fi vîndut în pierdere uzina.* GHEȚIE; **3.** (la pl.) pagubă de vieți omenești (în războaie, în catastrofe): *pe lîngă aceste pierderi, o foamete grozavă îi mai seceră.* BĂLC.; **4.** nimicire a unei colectivități, a unei așezări etc.; ruinare: *aceasta fărădelege a boierilor fu espiată prin pierderea țării.* BĂLC.; **5.** (pop.) moarte; ucidere; nenorocire: *principala cauză a pierderii sale.* FIL.; **6.** despărțire pentru totdeauna de o persoană iubită; despărțire prin moarte de cineva: *rămîi sănătos și mîngîie-te cu alta de pierderea mea.* FIL.; **7.** înfrîngere în luptă, în întreceri (sportive); neizbîndă: *pierderea bătăliei;* **8.** întrebuințare fără folos a timpului; irosire: *ocolea orice prilej de pierdere a vremii.* GHEȚIE; **9.** diferența dintre valoarea unei mărimi fizice (presiune, energie etc.) la intrarea într-un sistem fizico-chimic sau tehnic și valoarea restituită de acesta sub formă utilă la ieșirea din sistem: *cine plătește pierderile înregistrate la gigacalorimetru.* [V. ***pierde***].

pierdút, ~ți, pierdută, ~e a. **1.** care nu se mai află în posesia cuiva, care nu mai aparține posesorului: *găsind niște bani pierduți, îi depune la șeful postului.* CĂL.; **2.** care nu se mai găsește la locul lui obișnuit; despre care nu se știe unde se află: *am găsit cartea pierdută;* **3.** rătăcit; căruia nu i se mai știe de urmă: *frumoasa lui stăpînă a rămas pierdută-n lume.* EM.; **4.** întrebuințat nejudicios, risipit în zadar; irosit: *atîta timp pierdut în polemici sterile!;* **5.** care nu mai trăiește în preajma cuiva, care s-a depărtat de cineva; care nu mai este în viață; mort: *tu, care ești pierdută în neagra veșnicie.* AL.; **6.** care se află într-o situație grea, expus distrugerii totale, sortit pieirii: *o națiune coruptă este o națiune pierdută.* EM.; *ești un om pierdut!* CAR.; **7.** (bis.; adesea subst.) care s-a îndepărtat de preceptele religioase, care a încălcat dogma; păcătos: *vine amu fiul omenesc ... să spăsească pierduții.* COR.; **8.** decăzut; discreditat, compromis: *un tînăr pierdut;* **femeie pierdută,** prostituată: *îl interesează îndeosebi femeile pierdute și triste.* CĂL.; **9.** care nu mai există, care a trecut, a dispărut; care a fost dat uitării: *poveștii pierdute ... îmi readuc parfumul tinereții.* VLAH.; **10.** care abia se vede, care se zărește neclar (din cauza depărtării): *se vede ... un sat perdut în zare.* AL.; **11.** (despre culori) pal, șters; **12.** cu intensitate scăzută; stins: *o rugă cu glas pierdut;* **13.** cufundat în gînduri, copleșit de un sentiment puternic: *pierdut în visuri;* **14.** care exprimă îngîndurare; ațintit în gol; fix; rătăcit: *o ascultă sîmbind, cu privirile pierdute.* EL. [V. ***pierde***].

pierí, pier vb. (intr.) **1.** a înceta să mai trăiască; a muri (timpuriu, de moarte violentă, nefirească): *a pierit ucis de buzdugan mișelesc.* SAD.; *lostrița e pe cale să piară și din apele muntoase ale Moldovei.* VOIC.; **2.** a se ofili, a se usca: *grînele pier de secetă*; **3.** (pop.) a deveni foarte palid (din cauza suferinței, a emoției etc.): *de cinci luni încoace fața-ți a pierit de tot.* PANN; **4.** (bis.) a-și atrage osîndа veșnică: *de vor năzui aiurea, vor peri.* BIBLIA; **5.** a cădea în ruină, a se prăpădi; a fi distrus, nimicit; a dispărea; a intra în decadență: *Imperiul roman pieri în anul 476;* **nu piere lumea** (sau **tîrgul**), nu-i nici o grabă; nu-i nici o nenorocire: *mai pune-ți pofta la o parte, că doar nu piere lumea.* CR.; **6.** a se șterge din amintire: *pieritu-le-ar fi numele să le piară!* CR.; **7.** a înceta să se (mai) manifeste, să se (mai) producă; a slăbi, a înceta, a se stinge: *simt ... pierind conștiința eternității mele.* EM.; *după o astfel de întîlnire ... îmi pierea somnul.* PR.; **a-i pieri cuiva glasul** (sau **graiul, piuitul**), a nu mai putea scoate o vorbă; a nu mai avea ce replica, a fi pus în încurcătură; a fi redus la tăcere: *glasul îmi pierise.* PR.; **8.** a dispărea (pe neașteptate), a se face nevăzut: *ea peri ca o măiastră de lîngă dînsul.* ISP.; *luă un cal ... și pieri în noapte.* AG.; **piei dracu!,** fir-ar să fie!; **9.** (înv. și pop.) a i se fura: *nu știu cui pieri o pușcă și-au zis c-am luat-o eu!* C.; (și: (înv. și reg.) **peri**). [Lat. ***perire***].

piericiúne, piericiuni f. (înv.) **1.** pieire; (bis.) pierzare, pierzanie: *vă mînă egoismul pe calea periciunei.* NEGR.; *o, fiu al periciunii!* BOL.; **2.** distrugere, ruinare; stricăciune: *casele supuse piericiunii;* (și: **periciune**). [***Pieri*** + *-ciune*].

pieríre f. v. pieire.

pierít, ~ți, pierită, ~e a. **1.** dispărut, mort (timpuriu, de moarte violentă, nefirească): *el o credea perită, socotind că-și făcuse seama singură.* ISP.; **2.** lipsit de vigoare, slab; palid, livid; (p. ext.) descurajat, deznădăjduit, distrus: *uite-l acum pierit, fără vlagă.* GHEȚIE; **3.** care nu mai este; care a încetat; sfîrșit; aflat într-o mare primejdie: *neam ce-l credeam perit.* AL. // m. **1.** (pop.) **cel pierit,** sifilis; **2.** (bot.; reg.; compus) **(buruiană-de-)cel-pierit,** cruciuliță (*Senecio vulgaris*); (și: (înv. și reg.) **perit**). [V. ***pieri***].

pieritór, ~i, pieritoáre a. **1.** supus pieirii; muritor: *ființa noastră pieritoare.* SAD.; **pieritor de foame,** foarte sărac, muritor de foame: *a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame.* CAR.; **2.** (bis.) care și-a atras osînda veșnică: *voind prin milă ... să mîntuiască lumea cea pieitoare.* DOS., **3.** care nu durează, care dispare; trecător, efemer: *o, tu, umbră pieritoare.* EM.; **4.** (înv.; despre bunuri) care poate fi înstrăinat, confiscat, scos la vînzare; **5.** (înv. și reg.) care este moștenit, cumpărat, vîndut etc. pentru totdeauna: (adv.) *am cumpărat pieritor două pogoane.* POP; (și: (înv. și reg.) **peritor, peitor**). [***Pieri*** + *-tor*].

pieritúră, pierituri f. (pop.) **1.** om sau animal slab, fără vlagă; **2.** semănătură cu plante rare, pipernicite; (p. ext.) plantele de pe o astfel de semănătură. [***Pieri*** + *-tură*].

pierrót, pierroți m. personaj din pantomima tradițională, machiat strident, în special cu fața înălbită, îmbrăcat în alb și cu scufie (ascuțită) pe cap. [Din fr. ***pierrot***].

piérsic, piersici m. **1.** pom din familia rozaceelor, originar din China, cu frunze eliptic-lanceolate, cu flori trandafirii sau albe, cultivat pentru fructele lui comestibile (*Prunus persica*); **a o lua** (sau **a aduce, a se da**) **pe după piersic,** a spune (ceva) pe ocolite; a căuta un subterfugiu, a se eschiva; **a bate piersic pe cineva,** a bate foarte tare, a bate măr; **2.** lemnul acestui pom: *sicriu de piersic.* [Lat. ***persicus***].

piersică, piérsic vb. (pop.; tr.) a bate strașnic pe cineva; (p. restr.) a urzica, a băși ca: *Mitrana simți cuvintele Marichei ca și cum o piersicase cu urzici grecești.* DELAVR. [De la ***piersică***].

piérsică, piersici f. fructul comestibil al piersicului, cărnos, sferic, suculent, cu pieliță catifelată, de culoare gălbuie-roșiatică și sîmburele dur, brăzdat de șanțuri: *un coșuleț împletit cu mere, piersici și pere.* C.PETR. [Lat. ***persica***].

piersicăríe, piersicării f. livadă de piersici. [***Piersic*** + *-ărie*].

piersicél, piersicei m. (bot.; reg.) canale (*Impatiens balsamina*). [***Piersic*** + *-el*].

piersicíu, ~ii, piersicie, ~ii a. de culoarea (verde sau roșiatică a) piersicii: *vin piersiciu.* [***Piersică*** + *-iu*].

pierzánie f. **1.** (pop.) moarte (năprasnică, violentă); ucidere, masacru; dezastru, prăpăd; pierzare: *luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă.* CAR.; **2.** (pop.) avort; **3.** decădere, degradare morală; desfrîu, perdiție: *să-i spuie vorbe de acelea care ... înalță inimile din întunerec și din pierzanie.* VLAH. [***Pierz*** (prez. ind. de la *pierde*) + *-anie*].

pierzáre f. **1.** moarte (năprasnică, violentă); prăpăd; pierzanie: *tunetul cînta adînc, ca un proroc al pierzării.* EM.; **a da pierzării,** a ucide sau a lăsa să fie ucis: *fata să se dea pierzării.* ISP.; **2.** (înv. și pop.) pedeapsă capitală; execuție; supliciu: *s-au dus la locul de pierzare.* PANN; **3.** (bis.) pierdere a vieții veșnice; pieire: *închinăciunea ce se dă dracului aduce pierzare.* ANTIM; **4.** decădere, degradare morală; desfrîu, perdiție: [crîșma] *e un loc de pierzanie.* CĂL.; **5.** (pop.) pierdere: *nu-i vreme de pierzare.* AL. [V. ***pierde***].

pierzătór, ~i, pierzătoáre a. (adesea subst.) **1.** (înv.) care suferă o pierdere materială; **2.** (înv. și pop.) care nimicește, distruge sau vatămă: *avea un țigan călău, adică un pierzător de oameni.* COSTIN; **3.** (bis.) care duce la pierderea vieții veșnice: *eresă pierzătoare de suflet.* DOS.; **4.** (înv.) care duce la pierzanie; care aduce un prejudiciu moral; degradant: *societatea ... nu este complice cu cei ce profesează aceste cauze pierzătoare?* BOL.; *comiseră în fierbințeala luptei o greșală și mai pierzătoare, care hotărî soarta zilei.* EM. [***Pierz*** (prez. ind. de la *pierde*) + *-ător*].

piésă, piese f. **1.** (și **piesă de teatru**) operă literară aparținînd genului dramatic, scrisă sub formă de dialog, destinată reprezentării pe scenă; operă dramatică: *piesa de teatru e gen dramatic cu adevărat, numai cînd este jucată.* IBR.; **2.** compoziție muzicală: *piesă interpretată la pian;* **3.** fiecare dintre actele, documentele cuprinse într-un dosar, într-o colecție etc.: *piese justificative;* **4.** obiect de valoare, operă de artă expusă într-un muzeu sau făcînd parte dintr-o colecție: *vînduse cea mai mare parte din piesele arheologice.* CĂL.; **5.** fiecare dintre unitățile unui ansamblu; **piesă anatomică,** parte dintr-un cadavru, pregătită special pentru disecție și pentru studii anatomice; **6.** obiect sau ființă care face parte dintr-o serie de obiecte sau de ființe identice sau asemănătoare: *prepelițele se duceau în zbor ...; n-am mai lovit nici o piesă.* SAD.; **7.** fiecare dintre figurile, elementele unor jocuri sportive sau de societate: *piesă de șah;* **8.** fiecare dintre obiectele de îmbrăcăminte care fac parte dintr-un ansamblu vestimentar: *costum de baie din două piese;* **9.** fiecare dintre armele (de artilerie) aflate în dotarea unei armate: *piese pentru artificii;* **10.** monedă metalică: *piesă de cinci lei;* **11.** parte demontabilă a unei mașini, a unui mecanism, a unei construcții etc.; organ de mașină sau element component al unui mecanism, instrument, aparat etc.: *trebuia măsurată piesa cu atenție.* PR.; *s-a defectat o piesă;* **piesă de schimb,** piesă fabricată în serie mare și livrată separat de sistemele tehnice în componența cărora intră, urmînd a fi montată în locul unei piese similare uzate: *nu se mai fabrică piese de schimb pentru „Renault 10".* [Din fr. ***pièce***].

piesétă, piesete f. piesă de teatru scurtă: *pieseta populară preasläveşte viclenia.* SAD. [Din fr. ***piécette***].

piesúță, piesuțe f. diminutiv al lui piesă. [***Piesă*** + *-uță*].

pietă f. pictură sau sculptură care o reprezintă pe Maica Domnului ținîndu-l în brațe pe Isus, coborît de pe cruce. [Din fr., it. ***pietà***].

pietáte f. **1.** (înv.) milă; îndurare: *aibi pietate de o nenorocită.* FIL.; **2.** comportament religios plin de venerație și recunoștință; evlavie, smerenie, cucernicie, religiozitate, pioșenie: *o veche capelă poartă ... urma pietății și a dărniciei anticilor voievozi.* OD.; **3.** sentiment de respect profund (și de iubire) față de cineva sau de ceva: *fiul e ... lipsit de pietate filială.* CĂL. [Din fr. ***piété,*** lat. ***pietas, -atis***].

pietín n. **1.** boală contagioasă la oi, pricinuind distrugerea unghiilor; **2.** boală a cerealelor, provocată de unele ciuperci criptogamice, (*Ophiobolus graminis* și *Leptosphaeria herpatrichoides*), caracterizată prin înnegrirea părții bazale a tulpinilor, care duce la pălirea, îndoirea și căderea plantelor. [Din fr. ***piétin***].

pietísm n. 1. doctrină ascetică apărută în cadrul luteranismului, fondată în 1671 de teologul german Philipp Jakob Spener, care promovează respectarea riguroasă a practicilor religioase, pietate și ascetism; (p. ext.) atitudine, comportare a adepților acestei doctrine; **2.** tendință constantă a bisericii creștine, care cultivă sacrificiul personal și exercițiile de pietate. [Din fr. ***piétisme***].

pietíst, ~ști, pietistă, ~e m., f. adept al pietismului: *oare să mă fac pietist și să dau lecții de pietate?* I.NEGR. // a. care aparține, care este caracteristic pietismului sau adepților acestuia, referitor la pietism sau la adepții acestuia. [Din fr. ***piétiste***].

pietón, pietoni m. persoană care circulă pe jos pe o arteră (cu trotuare) străbătută de vehicule; trecător: *mergeam pe jos la şosea ... pe aleea pietonilor.* PETR.; *afluenţa pietonilor se păstra crescută.* GHEŢIE. [Din fr. *piéton*].

pietonál, ~i, pietonală, ~e a. care aparţine pietonilor, referitor la pietoni; pentru pietoni: *pasaj pietonal.* [*Pieton* + *-al*].

pietós, ~şi, pietoásă, ~e a. (înv.) **1.** evlavios, cucernic: *pe cuvioşi îi lasă în rugă pietoasă.* HEL.; **2.** afectuos, respectuos, pătruns de veneraţie (pentru cineva sau ceva): *cu cea mai pietoasă îngrijire.* OD. [Din it. *pietoso*].

pietrár, pietrari m. **1.** muncitor care prelucrează piatră brută pentru construcţii; cioplitor în piatră: *pietrarii ... ciocănesc din zori de zi pînă la apusul soarelui.* SL.; **2.** (înv.) sculptor; **3.** pavator; muncitor care pietruieşte drumuri; **4.** (reg.) zidar; **5.** peşte răpitor cu corpul în formă de fus, cu aripioarele galbene, care trăieşte în locurile pietroase din rîuri; fusar mare, sulă (*Aspro zingel*): *pietrarul trăieşte în Dunăre;* **6.** (ornit.) pietroşel sur (*Oenanthe oenanthe*). [*Piatră* + *-ar*].

pietrăríe[1], pietrării f. **1.** carieră de piatră; **2.** grămadă, morman de pietre; loc pietros: *în stînga drumului ... pietrării risipite.* SAD.; **3.** (rar) mulţime de pietre preţioase: *împăratul ... rezemat pe toiagul cu scumpeturi de pietrărie, îl aştepta.* DELAVR. [*Piatră* + *-ărie*].

pietrăríe[2], pietrării f. meseria de pietrar. [*Pietrar* + *-ie*].

pietricícă (~ceá), pietricele f. **1.** diminutiv al lui piatră; pietruţă: *rîul se frămîntă-n pietricele.* EM.; **2.** (artic.; şi **de-a pietricelele**) numele unui joc de copii jucat cu mai multe pietre mici care se aruncă în sus, urmînd a fi prinse cu dosul palmei: *cînd eşti mic, joci pietricelele.* SOR [*Piatră* + *-icică (-icea)*].

pietrificá vb. v. petrifica.

pietríş, pietrişuri n. **1.** (înv. şi pop.) pămînt pietros sau nisipos, neproductiv: *născură din pietriş sterp ... flori cu frunze galbene.* EM.; **2.** rocă sedimentară mobilă constituită din fragmente mici, rotunjite de minerale şi de roci, formată în albiile rîurilor, pe litoralul mării, pe coastele dealurilor etc., utilizată ca balast, la construcţii (de clădiri, drumuri etc.): *văzui şerpuind o alee lată cu pietriş.* PR.; **3.** formaţiune geologică alcătuită din asemenea tip de rocă: *matcă aşternută cu pietriş gros.* OD. [*Piatră* + *-iş*].

pietrói, pietroaie n. **1.** augmentativ al lui piatră; bolovan: *puse dasupra un pietroi mare-mare.* ISP.; **2.** (fig.) senzaţie de apăsare; nelinişte: *vreau să fiu ca înainte, dar parcă simt un pietroi pe inimă.* PR. [*Piatră* + *-oi*].

pietrós, ~şi, pietroásă, ~e a. **1.** plin de pietre, cu multe pietre: *întreaga vale este ... o albie pietroasă.* CĂL.; **2.** care conţine piatră; neproductiv, sterp: *pămîntul era roşcat şi pietros.* ST.; **3.** care are miezul cărnos, tare; **cireşe pietroase** (şi f. pl.), varietate de cireşe cu pulpa tare; **4.** tare (ca piatra); (p. ext.) robust, voinic: *i să simte tot sînul pietros ca poama pîrguită.* DELAVR. [*Piatră* + *-os*].

pietroşái, pietroşei m. **1.** numele mai multor peşti: **a)** peşte mărunt de culoare cafenie-închisă pe spate şi galbenă cu pete pe burtă (*Umbra krameri*); **b)** porcuşor (*Gobio gobio*); **c)** palămidă de baltă (*Pungitius platygaster*); **2.** numele mai multor specii de păsări migratoare, care trăiesc printre stînci şi prin locuri pietroase; **pietroşel sur,** pasăre călătoare înrudită cu sturzul, mică, cenuşie pe spate şi galbenă-ruginie pe piept; pietrar (*Oenanthe oenanthe*); **pietroşel cînepiu,** cînepar (*Carduelis cannabina*). [*Pietros* + *-el*].

pietruí, pietruiesc vb. (tr.) **1.** a pava un drum, o şosea etc. cu piatră: *străzile principale fuseseră pietruite.* GHEŢIE; **2.** a acoperi cu piatră pereţii interiori ai unei fîntîni. [*Piatră* + *-ui*].

pietruíre, pietruiri f. acţiunea de a pietrui şi rezultatul ei; pietruit[2]: *muncise o vreme la pietruirea străzilor.* CĂRT. [*V. pietrui*].

pietruít[1], ~ţi, pietruită, ~e a. acoperit cu piatră; pavat: *Ocna tot sat a rămas, fără drum pietruit, fără trotuare.* GHEŢIE. [*V. pietrui*].

pietruít[2] n. pietruire: *s-a sfîrşit pietruitul şoselei.* [*V. pietrui*].

pietrúţă, pietruţe f. pietricică. [*Piatră* + *-uţă*].

piez[1] m. v. piază.

piéz[2], piezi m. (fiz.) unitate de măsură a presiunii egală cu presiunea exercitată de o mie de newtoni pe metru pătrat. [Din fr. *pièze*].

piezíş, ~i, piezişă, ~e a. şi adv. **1.** (care este) oblic; înclinat într-o parte: *o linie pleca ... în direcţiunea piezişă către Pont.* HASD.; *aduse paloşul cam pieziş şi-i reteză capul.* ISP.; **2.** (care este) în pantă (foarte) repede; abrupt: *o fişie de loc cu piezişe coaste.* COŞB.; **3.** (fig.) (care este, se face etc.) indirect, lăturalnic; (pe) ascuns; (pe) furiş; tainic: *să nu mai umble pe căi piezişe.* GANE; *se va lăsa acum dus de marea sa fantezie a recriminării piezişe.* PR.; **4.** (care este, se face etc.) dintr-o sau într-o parte; cu coada ochiului; (fig.) iscoditor, bănuitor; sever, duşmănos: *te priveşte c-un ochi pieziş, fără a rîde, fără a plînge.* NEGR.; *ajungea o căutătură piezişă a tatei ca să ne liniştim.* GHEŢIE. [*Piez*[1] + *-iş*].

piezocerámic, ~ci, piezoceramică, ~ce a. referitor la ceramice piezoelectrice. // f. nume generic pentru un grup de ceramice piezoelectrice folosite în construcţia dozelor de picup, a traductoarelor de ultrasunete, a rezonatoarelor. etc. [Din fr. *piézo-céramique*].

piezoeléctric, ~ci, pizoelectrică, ~ce a. care aparţine piezoelectricităţii, referitor la piezoelectricitate, propriu piezoelectricităţii: *efect piezoelectric.* [Din fr. *piézo-électrique*].

piezoelectricitáte f. proprietate a unor cristale ionice (cuarţ, turmalină etc.) de a se polariza electric sub acţiunea unei deformări mecanice sau de a se deforma sub acţiunea unui cîmp electric exterior; (p. gener.) totalitatea fenomenelor electrice produse prin presiunea sau prin deformările exercitate asupra unor corpuri. [Din fr. *piézo-électricité*].

piezográf, piezografe n. aparat pentru măsurarea presiunilor sau a forţelor vibratoare, a cărui funcţionare se bazează pe efectul piezoelectric. [Din fr. *piézographe*].

piezografíe, piezografii f. metodă de înregistrare a variaţiei presiunilor intraarteriale, înregistrate electronic cu piezograful prin intermediul unui detector aplicat pe piele la nivelul arterei de studiat, permiţînd totodată un diagnostic precoce al alterărilor vasculare. [Din fr. *piézographie*].

piezográmă, piezograme f. curbă rezultată din înregistrarea fenomenelor biologice la piezograf. [Din fr. *piézogramme*].

piezométric, ~ci, piezometrică, ~ce a. care aparţine piezometriei, referitor la piezometrie; **nivel piezometric** sau **suprafaţă piezometrică,** nivel pînă la care se pot ridica apele subterane captive, aflate sub acţiunea unei presiuni hidrostatice ridicate, atunci cînd are loc eglizarea acesteia cu presiunea atmosferică (de ex., cu prilejul unor foraje). [Din fr. *piézométrique*].

piezometríe f. **1.** (fiz.) măsurare a presiunilor (ridicate); **2.** ramură a fizicii care studiază compresibilitatea lichidelor. [Din fr. *piézométrie*].

piezométru, piezometre n. instrument pentru măsurarea compresibilităţii lichidelor sau pentru determinarea presiunii statice a fluidelor. [Din fr. *piézomètre*].

pifán, pifani m. (fam. şi iron.) infanterist. [*Pifă* + *-an*].

pífă f. (fam. şi iron.) infanterie. [Cf. germ. *Pfiff* „infanterist"].

pifteá f. v. chiftea.

piftíe, piftii f. mîncare preparată din carne cu oase şi cartilaje de porc, de viţel, de cocoş etc., fierte timp îndelungat în zeamă (cu usturoi), care, după răcire, se încheagă, devenind gelatinoasă; răcitură: *corpul îi tremura ca o piftie.* PR.; *cine s-a fript cu păsat suflă şi în piftie.* Z.; (fig.) *avea ochi de piftie, ca peştele.* SAD.; (fam.) **a face pe cineva piftie,** a bate foarte tare pe cineva. [Din bulg. *pihtija,* gr. mod. *pihtí*].

pigmént, pigmenţi m. **1.** substanţă organică colorantă prezentă în unele celule şi ţesuturi: *pigmentul raselor colorate trebuie privit ... ca o întocmire de apărare împotriva căldurii.* BL.; **pigmenţi biliari,** substanţe colorate prezente în bilă[1], rezultate din degradarea hemoglobinei (ex.: bilirubina, biliverdina etc.); **pigmenţi asimilatori,** ansamblu de pigmenţi prezenţi în celulele plantelor, cu rol în fotosinteză; **2.** substanţă solidă, naturală sau de sinteză, insolubilă în mediul în care este suspendată, folosită pentru colorare în industria lacurilor şi a vopselelor, la fabricarea sticlei colorate, a glazurii pentru produsele ceramice etc.; (fig.) *pigmentul reportajelor e făcut din rîsete spontane.* CĂL. [Din fr. *pigment*].

pigmentá, pigmentez vb. **1.** (refl.; despre piele, ţesuturi) a se colora datorită prezenţei sau depunerii de pigmenţi formaţi prin acţiunea soarelui, în urma unor tulburări funcţionale etc.; **2.** (tr.) a colora cu pigmenţi fibre textile, ţesături etc.; (p. gener.) a colora: *mureşuri pigmentate cu porumbe, mure şi măceşi.* CĂL.; (fig.) *scene de desfrîu sexual şi anormalităţi erotice pigmentează ... cartea.* CĂL. [Din fr. *pigmenter*].

pigmentár, ~i, pigmentară, ~e a. (rar; despre celule, ţesuturi etc.) pigmentat. [Din fr. *pigmentaire*].

pigmentáre, pigmentări f. faptul de a (se) pigmenta; pigmentaţie. [V. *pigmenta*].

pigmentát, ~ţi, pigmentată, ~e a. colorat cu pigmenţi; care conţine pigmenţi; pigmentar. [V. *pigmenta*].

pigmentáţie, pigmentaţii f. **1.** prezenţă a pigmenţilor în anumite ţesuturi; colorare causată de aceşti pigmenţi; pigmentare: *această boală se manifestă prin tulburări de pigmentaţie a pielii.* [Din fr. *pigmentation*].

pigmentogén, ~i, pigmentogenă, ~e a. care produce pigmenţi. [Din fr. *pigmentogène*].

pigméu, ~i, pigmee m., f. **1.** persoană care face parte dintr-o populaţie legendară de pitici, despre care se credea, în mitologia greacă, că ar fi trăit fie în Etiopia, fie în India, fie în nordul Europei: *anticitatea punea anume lîngă Dunărea de gios cuibul pigmeilor.* HASD.; **2.** persoană aparţinînd unor populaţii africane (batua, bambuti-bakongo, efe, aka etc.), care trăiesc izolate în pădurile tropicale din bazinul fluviului Congo, de statură joasă, sub un metru şi jumătate; (p. gener.) persoană scundă; pitic: *în armura în care intră micul trup al unui pigmeu, încape trupul unui uriaş?* I.NEGR.; (adj.) *populaţie pigmee;* **3.** (fig.) persoană fără merite, lipsită de valoare: *„maestrul" se înconjură de ... pigmei, atraşi de generozitatea lui critică.* CĂL.; (adj.) *giganţi în drept şi-n suflete pigmei.* COŞB. [Din fr. *pygmée*].

piguleálă, piguleli f. faptul de a piguli; (p. ext.) migală: *lucru de piguleală.* CAR. [*Piguli* + *-eală*].

pigulí, pigulesc vb. (pop.; tr.) **1.** (despre păsări) a ciuguli; **2.** a lua cîte puţin din ceva (de obicei dintr-un aliment); **3.** a aduna cu grijă şi cu migală scame, fire etc. de pe ceva; **4.** a lucra cu migală la ceva; a migăli; **5.** (fig.) a fura, a înşela pe nesimţite, cu încetul: *l-a pigulit la stos.* [Et. nec.; cf. *ciuguli*].

pihotáş, pihotaşi m. (înv. şi reg.) infanterist, pedestru: *cazaci şi pihotaşi ruşi, cu mers domol.* SAD. [*Pihotă* + *-aş*].

pihotă, pihote f. (înv. şi reg.) (unitate militară de) infanterie; pedestrime: *şi piota, şi gloata îşi scuturâ pletele pe grumaji şi se duc la încăierare.* DELAVR.; (şi: (înv. şi reg.) **piotă**). [Din pol. *piechota,* ucr. *pihota,* rus. *pehota*].

pijamá, pijamale f. îmbrăcăminte de noapte, compusă din pantaloni şi bluză: *nu arăta bine deloc în pijamaua şifonată.* GHEŢIE. [Din fr. *pyjama*].

pil[1], piluri n. (reg.) bici cu codiriştea scurtă, făcut din curele (împletite) sau din vînă de bou; (p. ext.) lovitură dată cu acest bici: *este Iorgovan copilul, ce bate turcii cu pilul.* POP. [Et. nec.].

pil² interj. strigăt cu care vînătorii asmut cîinii asupra vînatului. [Din fr. ***pille***].

piláci, pilace a. (fam.) beţiv: *dascălul Iordache, fiind cam chilaci, a început a ne ridica de urechi.* CR.; (şi (reg.) **chilaci**). [***Pili¹*** + *-aci*].

piláf, pilafuri n. mîncare de orez (sau de arpacaş), cu carne (de pasăre) sau cu legume, ciuperci etc.: *un morman de pilaf alb şi fumegos.* OD.; (fam.) **a face pe cineva pilaf, a)** a bate pe cineva foarte tare; a nimici: *voinic cum era, putea să-i facă pe toţi pilaf.* PR.; **b)** a uimi, a ului: *ce spui? m-ai făcut pilaf.* [Din turc. ***pilâv,*** gr. mod. ***piláfi***].

pilafcíu m. v. **pilafgiu.**

pilafgíu, pilafgii m. **1.** (glumeţ) persoană căreia îi place pilaful; epitet pentru turci: *pilafgii turceşti.* POP.; (şi: **pilafciu**). [***Pilaf*** + *-giu*].

pilangíu, pilangii m. (fam.) om beţiv; (şi: (reg.) **chilangiu**). [***Pili¹*** + *-angiu*].

pilástru, pilaştri m. stîlp paralelipipedic, prevăzut cu bază şi capitel, care serveşte ca element decorativ sau de consolidare a unui zid, a unui perete de lemn etc.: *mergînd la sanctuarul Madonnei di San Luca, numără pilaştrii interminabilului portic.* CĂL. [Din fr. ***pilastre,*** it. ***pilastro***].

pílă¹, pile f. **1.** sculă de oţel călit, de forme variate, prevăzută cu un mare număr de dinţi mărunţi folosită la ajustarea, la lustruirea suprafeţelor unor piese dure: *cleşte, pilă, ciocan.* CR.; **2.** ustensilă în formă de lamă cu suprafaţa crestată, folosită pentru rotunjirea unghiilor. [Din sl. ***pila***].

pílă², pile f. **1.** (înv.) teanc, grămadă de lucruri de acelaşi fel, puse unele peste altele: *zuruind o pilă de napoleoni.* DELAVR.; **2.** generator de curent electric continuu, fără piese mobile, care transformă în energie electrică diverse forme de energie (chimică, termică, luminoasă); **3. pilă atomică,** reactor nuclear; **pilă electromagnetică,** pilă de curent electric continuu; **4.** picior de pod din zidărie, din piatră, din metal etc.; contrafort de beton care întăreşte un baraj; **5.** (fig.; fam.) sprijin, ajutor (ilegal), protecţie (abuzivă); (p. ext.) persoană care acordă asemenea sprijin, protecţie: *fiecare avea pila lui la minister;* **a pune** (sau **a băga**) **o pilă,** a interveni (abuziv) în favoarea cuiva sau pentru sine, a solicita o protecţie (ilegală): *mîine pune-i o pilă lui Alcaz.* C.PETR.; **a avea pile,** a se bucura de protecţia (nemeritată a) cuiva. [Din fr. ***pile***].

pilc, pilcuri n. val, sul de uns cu cerneală literele la tipar. [Din pol., ucr. ***pilka***].

píldă, pilde f. **1.** povestire alegorică cu conţinut religios sau moral; parabolă; producţie literară cu caracter moralizator, apropiată de fabulă; semnificaţie, tîlc cuprins într-o astfel de povestire: *împăratul se miră de această faptă şi chemă sfatul împărăţiei să-i ghicească ce pildă să fie asta.* ISP.; *se zbenguie cu luna, vorbindu-i şi cîntînd, însufleţit de pilda Golgotei pe pămînt.* ARG.; (înv. şi reg.) **în pilda cuiva,** cu aluzie, referitor la...: *în pilda mea o spui asta, răzăşule?* AL.; **2.** proverb, maximă, sentinţă: *cînd era ... cu chef, apoi să tot fi ascultat la pilde şi zicale.* SAD.; *îi place ei să vorbească în pilde vechi şi cu vorbe frumoase.* SOR.; **3.** ceea ce poate servi drept învăţătură; model de urmat; exemplu: *a nu mai da pildă de lenevire şi altora.* CR.; *toată viaţa sa e o pildă de generozitate.* BL.; **de** (sau **spre**) **pildă,** de exemplu; bunăoară, cum ar fi: *scriam versuri dulci, de pildă, către vreo trandafirie şi sălbatecă Clotildă.* EM.; **a lua pildă,** a imita exemplul cuiva; **4.** pedeapsă sau măsură drastică aplicată cuiva cu scopul de a servi şi altora drept avertisment: *să moară vinovatul, căci moartea înfioară şi trebui pilde-n stat.* BOLLIAC.; **5.** caz, fapt tipic servind drept argument; probă, dovadă: *ne-au dat pildă în toate vederată de a cunoaşte sfînta lui voinţă.* B.-DEL.; *ştie să dea pilda hărniciei.* GAL.; **6.** (înv.) reprezentare sau reproducere (plastică), la scară redusă; machetă: *au luat pildă de pre capul aceii hieri născîlnice, zimbru, ... şi pusără de au făcut pecete.* UR. [Din magh. ***példa***].

pilduí, pilduiesc vb. (înv.) **1.** (refl.) a lua model, exemplu de la cineva sau ceva; a trage învăţăminte: *din aceasta ... vă puteţi pildui, feţii mei, cîtă vătămare aduce lenevirea.* DRĂGHICI; **2.** (tr.) a învăţa sau a îndruma pe cineva prin exemple: *puternica ... lui intuiţie poate să ne pilduiască şi să ne instruiască.* GAL.; **3.** (tr.) a pedepsi (aspru), a învăţa minte: *i-aş pildui eu strașnic.* CAR.; **4.** (tr.) a exemplifica, a ilustra. [***Pildă*** + *-ui*].

pilduíre, pilduiri f. (înv.) **1.** acţiunea de a (se) pildui şi rezultatul ei; **2.** poveste cu tîlc: *la vatră răzimat, spunea o pilduire din Isop.* GOGA; **3.** pedeapsă: *cerem pilduire severă.* CAR. [V. ***pildui***].

pilduitór, ~i, pilduitoáre a. **1.** care serveşte drept pildă; exemplar: *primi astă sfătuire cu o supunere pilduitoare.* NEGR.; **2.** care are caracter moralizator: *naraţiuni pilduitoare.* CĂL. [***Pildui*** + *-tor*].

pileálă, pileli f. (fam.) **1.** faptul de a (se) pili¹; **2.** băutură alcoolică: *dar puţintică chileală adus-ai?* AL.; (şi: (reg.) **chileală**). [***Pili¹*** + *-eală*].

pileát, pileaţi m. nume pe care romanii îl dădeau nobililor daci (care purtau pe cap o căciulă de lînă sau de pîslă); tarabostes. [Din lat. ***pileati***].

pilí¹, pilesc vb. (fam.) **1.** (tr.) a bea (în exces) băuturi alcoolice: *oamenii se adunaseră, stînd pe vine şi fumînd sau pilind.* CĂRT.; **2.** (refl.) a se îmbăta, a se ameţi de băutură; a se chercheli: *nimeni nu ne obligă ... să ne pilim în cabană.* PR.; (şi: (reg.) **chili**). [Cf. ţig. ***pilo*** „a bea"].

pilí², pilesc vb. (tr.) **1.** a ajusta, a netezi, a fasona cu pila¹: *cîte puţin pilind, cel mai frumos ac vei scoate din cel mai urît fier.* Z.; **2.** (fig.) a cizela, a şlefui: *cît îmi bat eu capul să-l mai cioplesc, să-l mai chilesc ... pace! îi stă rugina de-o şchioapă la ceafă.* AL. [De la ***pilă¹***].

piliér, piliere n. porţiune dintr-un zăcămînt delimitată prin lucrări miniere sau cuprinsă între zone de exploatare. // m. (pl. **pilieri**) fiecare dintre înaintaşii din prima linie la rugbi, care încadrează pe taloner într-un meleu. [Din fr. ***pilier***].

piliféră, pilifere a. zonă piliferă, porţiune din rădăcină (sau din ramificaţiile ei) cu perişori absorbanţi. [Din fr. ***pilifère***].

pilifórm, ~i, piliformă, ~e a. de forma unui fir de păr². [Din fr. ***piliforme***].

pilíre, piliri f. acţiunea de a pili² şi rezultatul ei; pilit³: *pilirea unghiilor.* [V. ***pili²***].

pilít¹, ~ţi, pilită, ~e a. (fam.) ameţit de băutură; cherchelit; beat: *erai cam pilit.* [V. ***pili¹***].

pilít², ~ţi, pilită, ~e a. ajustat, fasonat cu pila¹. [V. ***pili²***].

pilít³ n. pilire. [V. ***pili²***].

pilitúră, pilituri f. ceea ce se desprinde dintr-o piesă metalică la pilire: *pilitură de fier.* [***Pili²*** + *-tură*].

pilocárp, pilocarpi m. arbore originar din America de Sud, cu flori mari, ale cărui frunze conţin pilocarpină (*Pilocarpus jaborandi*). [Din fr. ***pilocarpe***].

pilocarpínă f. alcaloid extras din frunzele de pilocarp, cu întrebuinţări în medicină. [Din fr. ***pilocarpine***].

pilón, piloni m. **1.** portal monumental la templele antice (egiptene): *mii de peristile, gigantice piloane.* NAUM; **2.** element decorativ, în formă de stîlp prismatic, aşezat la capătul unui pod, la intrarea într-o expoziţie, într-un parc etc.; **3.** fiecare dintre stîlpii de rezistenţă care susţin o cupolă, un arc de pod, o construcţie etc.: (fig.) *românii din Transilvania îşi făuresc un pilon conştiinţei lor de neam.* BL.; **4.** suport de metal, de beton armat sau de lemn pentru susţinerea conductelor şi izolatorilor liniilor electrice aeriene, a antenelor electromagnetice etc. [Din fr. ***pylône***].

pilonă, pilonez vb. (tr.) a bate cu maiul sau cu o placă grea pămîntul, un material granular etc. [Din fr. ***pilonner***].

pilonáre, pilonări f. acţiunea de a pilona şi rezultatul ei. [V. ***pilona***].

pilór, pilori m. orificiu (format dintr-un muşchi inelar) prin care stomacul comunică cu duodenul. [Din fr. ***pylore***].

pilóric, ~ci, pilorică, ~ce a. care aparţine pilorului, referitor la pilor; **glandă pilorică,** glandă situată în pereţii pilorului, care secretă mucus, pepsină, lipază. [Din fr. ***pylorique***].

pilorísm n. (med.) tendinţă la spasm a musculaturii pilorului. [Din fr. ***pylorisme***].

pilorítă, pilorite f. inflamaţie a mucoasei pilorice. [Din fr. ***pylorite***].

pilorízã, pilorize f. (bot.) caliptră. [Din fr. ***pylorhise***].

piloroplastíe, piloroplastii f. operaţie chirurgicală de lărgire a sfincterului piloric. [Din fr. ***pyloroplastie***].

pilós¹, ~şi, piloásă, ~e a. **1.** (anat.) care aparţine părului², referitor la păr; care are (mult) păr; **2.** (bot.) care este acoperit cu peri. [Din fr. ***pileux,*** lat. ***pilosus, -a***].

pilós², ~şi, piloásă, ~e a. (pop.) tare, puternic, rezistent; (p. ext.) răbdător; tenace: *femeile rabdă mai mult, sînt mai piloase decît bărbaţii.* CAR. [***Pilă¹*** + *-os*].

pilós³, ~şi, piloásă, ~e a. (fam.) care are pile², care se bucură de protecţia (nemeritată a) cuiva: *nu mai poţi răzbate de atîţia piloşi.* [***Pilă²*** + *-os*].

pilót¹, piloţi m. **1.** persoană specializată în conducerea navelor (în regiuni în care navigaţia este dificilă); cîrmaci: *lupta vasului e mare, iar pilotu-n nepăsare stă la cîrmă neclintit.* AL.; **2.** persoană calificată care conduce o aeronavă, un elicopter; **pilot de linie,** pilot pe o linie aeriană comercială; **pilot de încercare,** persoană specializată în testarea unor noi tipuri de nave de zbor, înainte de a fi fabricate în serie sau introduse în trafic; **3.** persoană specializată care conduce sau ajută la conducerea unui vehicul feroviar, a unui convoi de vehicule, a unei nave în condiţii speciale, prin locuri periculoase; **4.** conducător al unui automobil de curse: *pilot de formula 1;* **5.** (fig.) călăuză, ghid; îndrumător, conducător: *Demetrius a fost pilot tragic, care-şi duce camarazii despicînd cu pieptul furtuna contemporană.* GAL.; **6. pilot automat** (sau **de comandă**), sistem de conducere automată a unei nave sau aeronave (care ţine locul omului calificat în acest sens); **7. staţie pilot,** instalaţie experimentală în care se realizează prototipuri; **vas pilot,** pilotină; **ştiinţă pilot,** ştiinţă care orientează alte discipline, prin conceptele şi metodele ei: *lingvistica va deveni o ştiinţă pilot;* **episod pilot,** episodul iniţial, care prezintă succint personajele şi intriga: *pe monitoarele instalate ... vor putea fi văzute episoadele pilot ale noilor seriale şi telenovele.* A. [Din fr. ***pilote***].

pilót², piloţi m. stîlp de lemn, de oţel sau de beton (armat) etc., introdus în pămînt, vertical sau înclinat, pentru a transmite la straturile de teren rezistent încărcările reazemelor construcţiilor de deasupra sau pentru a consolida terenul. [Din fr. ***pilot***].

pilotá, pilotez vb. **1.** (tr.) a conduce, a manevra, ca pilot, o navă, o aeronavă etc.: *el nu era capabil să piloteze singur un avion.* A.; **2.** (fig.; tr.) a conduce, a îndruma, a călăuzi: *un om de încredere ... să mă piloteze pînă la ţinta mea.* CAR.; **3.** (intr.) a conduce un vehicul feroviar, un convoi de vehicule, o navă în condiţii speciale, prin locuri periculoase; a face manevră. [Din fr. ***piloter***].

pilotáj, pilotaje n. **1.** faptul de a conduce o navă, o aeronavă, o locomotivă, ca pilot; pilotare; ştiinţa şi tehnica acestei conduceri; **2.** încetinire a mersului unui vehicul (aerian, terestru) din cauza nesiguranţei parcursului (porţiuni periculoase, vizibilitate scăzută etc.). [Din fr. ***pilotage***].

pilotáre, pilotări f. acţiunea de a pilota şi rezultatul ei; pilotaj. [V. ***pilota***].

pilótă, pilote f. **1.** plapumă umplută cu fulgi sau cu puf; (p. ext.) aşternut de puf: *perini, plapomă, chilote şi toate rafinamentele odihnei.* SAD.; **2.** (reg.) bagaj, calabalîc: *d-apoi a fi avînd chilotă multă.* CR.; (şi: (reg.) **chilotă**). [Et. nec.].

pilotínă, pilotine f. ambarcaţie care conduce navele ce intră sau ies dintr-un port şi care transportă pilotul¹ la bordul navei ce urmează să efectueze anumite manevre dificile; vas pilot. [Din fr. ***pilotin***].

pilozitáte f. prezenţă a părului pe faţa, pe corpul şi pe membrele unei persoane, dependentă de caracterele sexuale secundare. [Din fr. *pilosité*].

pilúg, piluge n. (reg.) pisălog: *introduce ... pesmeţi în piua de lemn şi-i sfarmă cu pilugul.* SAD.; **a tunde pe cineva pilug,** a tunde pînă la piele: *profesorul a stat lîngă noi pînă ce ne-a tuns chilug.* CR.; (reg.) **a rămîne** (sau **a fi**) **(gol) pilug,** gol puşcă; (p. ext.) foarte sărac; (şi: **chilug**). [Cf. *piuă*].

pilúlă, pilule f. preparat medicamentos de formă, în general, sferică sau circulară care se administrează pe cale bucală; pastilă, hap; (fam.) **a înghiţi o pilulă** (sau **pilula**), a fi nevoit să suporte un lucru neplăcut; a înghiţi hapul. [Din lat. *pilula,* fr. *pilule*].

pimnicér m. v. **pivnicer.**

pímniţă f. v. **pivniţă.**

pin[1], pini m. arbore din familia pinaceelor, cu scoarţa roşcată, exfoliată, cu frunze persistente în formă de ace lungi, grupate cîte două, cu lemnul rezistent, folosit în construcţii (*Pinus silvestris*): *o întîlneam ... printre pini şi mesteceni, pe stînci.* EL.; **pin strob** (sau **moale, american, mirositor**), arbore înalt, cu coroană regulată, piramidală, cu scoarţa verzuie-cenuşie, cu frunze persistente verzui-albăstrui, sub formă de ace lungi dispuse cîte cinci (*Pinus strobus*); **pin negru** (sau **austriac**), arbore înalt, cu coroana largă, cu trunchiul drept, adînc brăzdat, cu frunze de culoare verde-închis, sub formă de ace lungi dispuse cîte cinci (*Pinus nigra*); **pin maritim,** varietate de pin cu lemnul poros şi bogat în răşină, plantat pentru fixarea dunelor mişcătoare (*Pinus maritima*). [Lat. *pina*].

pin[2], pini m. semnătură electronică necesară pentru efectuarea operaţiilor în reţeaua de bancomate. [Din engl. *pin,* prescurtare de la *personal identification number*].

pin[3], pinuri n. (la pl.) picioruşe conductoare prin care se montează pe placa unui calculator microprocesorul; părţile conectorului care intră în conectorul-mamă. [Din engl. *pin*].

pinacée, pinacee f. (la pl.) familie de arbori răşinoşi, cu frunze aciculare, persistente la majoritatea speciilor, cu flori unisexuate grupate în conuri; abietacee; (şi la sg.) arbore din această familie (ex.: bradul, molidul, pinul). [Din fr. *pinacées*].

pináclu, pinacle n. element de arhitectură gotică, în forma unei piramide alungite, decorat cu fleuroane, folosit, în special, drept coronament al contraforturilor, cărora le măreşte totodată stabilitatea: *am admirat fleuroanele pinacleelor de la Biserica Neagră.* [Din fr. *pinacle*].

pinacotécă, pinacoteci f. **1.** galerie publică de artă, în antichitatea greco-romană; **2.** colecţie mare de tablouri; muzeu în care se expune şi se păstrează o astfel de colecţie: *dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacoteci.* MAIOR. [Din fr. *pinacothèque,* germ. *Pinakothek*].

pinásă, pinase f. **1.** barcă folosită în marina militară; **2.** ambarcaţie cu motor folosită la pescuitul sardelelor. [Din fr. *pinasse*].

pinatifíd a. v. **penatifid.**

pinatilobát a. v. **penatilobat.**

pince-nez, pince-nez-uri [péns-ne] n. lornion (prins pe nas cu un resort): *se uită pe deasupra pince-nez-ului la pavilionul tricolor.* TUD. [Cuv. fr.].

pincóps, pincopsuri n. ţeavă mică cu firul de bătătură înfăşurat pe ea, care se introduce direct în suveica la războaiele de ţesut. [Din germ. *Pinkop,* engl. *pincop*].

pindáric, ~ci, pindarică, ~ce a. (livr.; despre poezii, versuri etc.) care evocă pe poetul antic grec Pindar, scris în maniera acestui poet. [Din fr. *pindarique*].

pindarísm n. **1.** imitaţie a manierei, a stilului liric specific poetului antic grec Pindar; **2.** lirism emfatic (în maniera lui Pindar). [Din fr. *pindarisme*].

pineálă, pineale a. glandă pineală, epifiză. [Din fr. *pinéal*].

pinéză f. v. piuneză.

pingeá, (-ícă), pingele f. bucată de talpă folosită pentru a înlocui (sau dubla) partea din faţă, uzată, a tălpii încălţămintei: *numele cizmarului va fi uitat o dată cu tocirea pingelelor.* GHEŢIE; **a pune cuiva pingeaua,** a înşela, a amăgi pe cineva: *îi pune pingeaua numaidecît.* PANN. [Din turc. *pençe*].

pingelí, pingelesc vb. (tr.) a pune sau a face să pună pingele la o încălţăminte (uzată); a pingelui, a tălpui: *ghetele le pingeleam cît timp cizmarul socotea că se pot pingeli cuviincios.* PETR. [De la *pingea*].

pingelíre, pingeliri f. acţiunea de a pingeli şi rezultatul ei. [V. *pingeli*].

pingelít, ~ţi, pingelită, ~e a. (despre încălţăminte) la care s-au aplicat pingele: *pantofi pingeliţi.* [V. *pingeli*].

pingelui, pingeluiesc vb. (tr.) **1.** (înv. şi reg.) a pingeli; **2.** (fig.; fam.) a păcăli, a înşela. [*Pingele* (pl. lui *pingea*) + *-ui*].

píng-pong n. tenis de masă. [Din fr., engl. *ping-pong,* germ. *Pingpong*].

ping-pongíst, ~şti, ping-pongistă, ~e m., f. persoană care practică ping-pongul. [*Ping-pong* + *-ist*].

pinguín, pinguini m. nume dat mai multor genuri de păsări palmipede marine ihtiofage, nezburătoare, dar bune înotătoare, cu mersul legănat, cu ciocul lung, cu aripile scurte, cu pieptul alb şi spatele negru, care trăiesc în colonii îndeosebi pe ţărmurile Antarctidei (*Aptenodytes, Spheniscus, Pygoscelis*). [Din fr. *pingouin,* engl. *pinguin*].

pinión, pinioane n. **1.** roată dinţată cu număr mic de dinţi, care intră în componenţa unui angrenaj, servind la punerea în mişcare a altor roţi din angrenajul respectiv; **2.** coronamentul unui perete exterior, de obicei de formă triunghiulară, cuprins între planşeul podului şi cele două versante ale acoperişului, utilizat frecvent în arhitectura romanică şi gotică. [Din fr. *pignon*].

pínişte, pinişti f. pădure de pini[1]: *caldă e pinişteа; singur ca liniştea, în jur miresmele.* VIERU. [*Pin[1]* + *-işte*].

pinipéd, pinipede n. (la pl.) ordin de mamifere placentare, carnivore, acvatice, din regiunile reci, cu corpul fusiform şi cu membrele transformate în înotătoare, vînate pentru carne, grăsime şi piele; (şi la sg.) animal din acest ordin (ex.: foca, morsa). [Din fr. *pinnipèdes*].

pinólă, pinole f. axul păpuşii mobile de strung, în care se fixează fie un vîrf de susţinere a piesei de prelucrat, fie o sculă de găurire sau de filetare. [Din germ. *Pinole*].

pinót, pinoturi [pino] n. **1.** numele mai multor soiuri de viţă de vie, originare din Franţa, cu ciorchini mici, cultivate pentru obţinerea unor vinuri albe superioare, demiseci sau dulci; **pinot noir,** soi de viţă de vie, cu ciorchini mici, bătuţi şi boabe negre, mărunte; **2.** (p. ext.) vin produs din strugurii acestor soiuri. [Din fr. *pinot*].

pinscher [pínşăr] m. (şi **pinscher pitic**) rasă de cîini de apartament, de origine germană, asemănător cu dobermanul, dar de dimensiuni mult mai mici, foarte inteligent şi curajos. [Cuv. germ.].

pint, pinturi [paint] n. unitate anglo-saxonă pentru măsurarea capacităţii sau volumului, egală cu 0,57 litri. [Din engl. *pint,* fr. *pinte*].

pínten, pinteni m. **1.** obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiţă dinţată, pe care călăreţii îl prind la călcîiul cizmelor pentru a îmboldi calul la mers (mai iute), la săritură etc.; (p. ext.) lovitură dată calului cu acest obiect: *înfipse ambii pinteni în coastele armasarului.* NEGR.; **a da pinteni calului** (sau (p. ext.) **cuiva**), **a)** a îmboldi cu pintenii, a îndemna calul la mers (mai iute): *dînd pinteni calului porneşte.* CR.; **b)** (p. ext.) a zori, a grăbi pe cineva: *şi multe încă aş mai fi văzut, dacă foamea nu mi-ar fi dat pinteni.* HOGAŞ; **a bate din pinteni,** (despre militari) a lovi cu zgomot călcîiele încălţămintei (cu pinteni) unul de altul, luînd poziţia de drepţi; **a bate din pinteni de bucurie,** a-şi manifesta bucuria în chip zgomotos: *începu a bate din pinteni de bucurie că se cotorosise de sărăcie.* ISP; **2.** (fig.) impuls, stimulent: *sentimentul unei vieţi libere, în mijlocul naturii sălbatice şi sub unicul pinten al instinctului, este real.* LOV.; **3.** (p. anal.) formaţie cornoasă în partea de dinapoi a piciorului, deasupra labei, la cocoşi şi la masculii altor păsări; **4.** protuberanţă cornoasă în partea de dinapoi a piciorului calului sau boului, deasupra gleznei; **5.** numele unor (părţi de) plante care au de obicei proeminenţe, protuberanţe, excrescenţe etc. (ex.: pintenul florii de toporaş sau de conduraş); (compus) **pintenul-secarei,** cornul-secarei *(Claviceps purpurea);* **6.** proeminenţă pe o piesă care serveşte ca locaş de articulaţie sau ca limitator de cursă; **7.** unealtă cu care apicultorii fixează fagurele pe ramă; **8.** (element de) construcţie din beton, care susţine sau întăreşte o zidărie, care măreşte rezistenţa unui baraj: *contraforturile îşi pierd ... rostul lor iniţial de sprijin, de pinteni ai unor ziduri, ... şi devin un adaos decorativ.* BL.; **9.** culme alcătuită din roci mai dure, care depăşeşte nivelul unui ansamblu deluros sau muntos; **10.** (reg.) maramă. [Din sl. **pentĭnŭ*].

pintenáş, pintenaşi m. **1.** diminutiv al lui pinten; **2.** (bot.; la pl.) nemţişori de cîmp (*Delphinium consolida*). [*Pinten* + *-aş*].

pintenát, ~ţi, pintenată, ~e a. **1.** prevăzut cu pinteni: *cizme galbene, pintenate.* ISP; **2.** cu pinteni; pintenog: *cucoşii ... îşi piaptănă bărbia cu gheara pintenată.* ZAMF.; **3.** cu pinten sau cu aspect de pinten: *unghia-găiei, cu flori pintenate şi păişul ţesut în orbită sură.* DELAVR. // m. (iron.) **1.** cocoş; *ţi-oi da eu ţie ..., măi crestatule şi pintenatule!* CR.; **2.** bărbat care poartă cizme cu pinteni; gradat: *fetele duceau lipsa galonaţilor, a pintenaţilor.* ST. [*Pinten* + *-at*].

pintenóg, ~gi, pintenoágă, ~ge a. **1.** cu pete de altă culoare (de obicei albe) de la genunchi în jos, în special în jurul gleznei: *cal roib şi pintenog.* FIL.; *calul, la pas, coboară dealul...; pintenogul sforăie, capul şi-l ridică.* ST.; **2.** cu pinteni; pintenat: *cocoş pintenog.* // f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina lînoasă, cu frunzele dinţate şi spinoase, cu flori galbene (*Carthamus lanatus*). [Din sl. *pontonogŭ*].

pínţă, pinţe f. (zool.; reg.) popîndău (*Citellus citellus*): *pinţele cu labe scurticele la piept.* OD. [Et. nec.].

pinţălúş, pinţăluşe şi **pinţăluşuri** n. (reg.) briceag; limba mică a briceagului: *îmi trebuia o brişcă cu pînţăluş.* POP. [Din magh. *penicilus*].

pinúlă, pinule f. **1.** placă de metal cu o fantă şi un fir de vizare, servind la stabilirea aliniamentelor de teren; **2.** fiecare dintre frunzuliţele care constituie o frunză de feriga. [Din fr. *pinnule*].

pin-up [pináp] f. invar. **1.** femeie tînără cu un fizic agreabil şi sexy; **2.** desen sau fotografie a unei femei atrăgătoare, sumar îmbrăcată sau goală, expusă ca decor într-un local sau ca ilustraţie într-o revistă. [Cuv. engl.].

pínxit, pinxituri n. **1.** formulă cu semnificaţia „a pictat", săpată pe placa de gravură alături de numele pictorului după opera căruia gravorul şi-a executat lucrarea; **2.** inscripţie care însoţea numele artistului, pe unele tablouri, pentru a atesta originalitatea operei. [Din lat. *pinxit*].

pinyin [phínin] n. sistem oficial de transliterare a caracterelor chinezeşti în alfabetul latin adoptat de R.P. Chineză, în 1958. [Cuv. chinez].

pinzgau [pínţgau] s. **1.** rasă de taurine de lapte şi carne, de culoare roşie-castanie, cu o dungă albă de-a lungul spinării, originară din Austria; **2.** rasă de cai grei, de tracţiune. [Din germ. *Pinzgau*].

pío f. v. **piuă.**

piociánic a. **bacil piocianic,** bacil gram-negativ, prezent în stare naturală în apă şi uneori în organism, care poate produce infecţii grave la persoanele cu imunitate scăzută (*Pseudomonas aeruginasa*). [Din fr. *pyocyanique*].

piocianínă f. pigment albastru produs de bacilul piocianic la nivelul plăgilor cu puroi. [Din fr. *pyocyanine*].

piodermítă, piodermite f. nume generic dat inflamaţiilor supurative ale pielii, provocate de stafilococi şi streptococi; abces; foliculită, furunculoză. [Din fr. *pyodermite*].

piogén, ~i, piogenă, ~e a. (despre răni) care formează, care colectează puroi; (despre agenţi patogeni) care determină producerea puroiului. [Din fr. *pyogène*].

piolét, pioleţi m. instrument asemănător cu un tîrnăcop mic, folosit de alpinişti la escaladări. [Din fr. *piolet*].

pión, pioni m. **1.** fiecare dintre cele şaisprezece piese de şah de cea mai mică valoare, care se aşază, la începutul partidei, în faţa celorlalte piese; **2.** (rar) pul; **3.** (fig.) militant pentru o cauză, pentru o idee nouă; exponent: *pionul şi agintele d-lui de Bismark.* EM.; **4.** (fig.) persoană lipsită de personalitate, uşor de manipulat: *ai grijă, nu eşti decît un simplu pion al şefului tău!* [Din fr. *pion*].

pionefrítă, pionefrite f. infecţie a rinichiului cu infiltraţii purulente difuze. [Din fr. *pyonéphrite*].

pionéză f. v. piuneză.

pioniér, ~i, pionieră, ~e m., f. **1.** persoană făcînd parte dintr-un grup (de colonişti, de emigranţi) care pătrunde pentru prima oară într-un ţinut nelocuit, punînd bazele unei vieţi civilizate: *trăiesc o existenţă de pioner ..., munca mea de construcţii ferate în junglă este mult mai eficace pentru India decît o duzină de cărţi asupra ei.* EL.; **2.** (fig.) deschizător de drumuri în cultură, în ştiinţă, în tehnică: *Costache Negruzzi ... va rămînea în pleiada pionierilor intelectuali ai neamului nostru.* AL.; **3.** membru al organizaţiei tineretului şcolar, înglobînd elevi între 8 şi 14 ani, care a fiinţat în România între 1949 şi 1989, în scopul educării comuniste a acestora. // m. militar aparţinînd unor trupe de geniu specializate în construcţii de drumuri, fortificaţii etc. necesare operaţiilor militare: *comanda o companie de pionieri.* REBR. // a. **plantă pionier,** plantă cultivată în locurile de unde vegetaţia a fost înlăturată sau a dispărut din cauze naturale, reprezentînd prima etapă a procesului natural de refacere a covorului vegetal. [Din fr. *pionnier,* germ. *Pionier,* rus. *pioner*].

pionierát n. misiunea sau sarcina de pionier; activitate de pionier: *nu mai eram de mult ... europeanul îndrăgostit de tehnică şi pionierat, care debarcase cîndva în India ca s-o civilizeze.* EL. [*Pionier* + *-at*].

pionierésc, ~şti, pionierească, ~eşti a. care aparţine pionierilor, referitor la pionieri, pentru pionieri: *tabără pionierească.* [*Pionier* + *-esc*].

piorée f. scurgere de puroi dintr-un focar infecţios, frecventă mai ales la alveolele dinţilor. [Din fr. *pyorrhée*].

piós, ~şi, pioásă, ~e a. **1.** pătruns de evlavie; evlavios, cuvios, cucernic; (p. ext.) însufleţit de afecţiune respectuoasă: *femeile sînt pioase;* **2.** care exprimă, denotă evlavie sau afecţiune respectuoasă; determinat de asemenea sentimente: *acest gest pios era adresat parcă Sfintei Fecioare.* PR. [Din fr. *pieux*].

pioşénie, pioşenii f. pietate: *nu recunosc valoarea cuiva din breaslă decît la cîteva secole după moarte, şi atunci poate numai din pioşenie.* TUD. [*Pios* + *-enie*].

píotă f. v. pihotă.

piotoráx n. boală constînd în formarea şi acumularea de puroi în cavitatea pleurală, ca urmare a unui proces infecţios pulmonar sau general; pleurezie purulentă. [Din fr. *pyothorax*].

pipă, pipez vb. (pop. şi fam.; intr. şi tr.) a fuma (cu pipa): *erau doi oameni lîngă foc şi pipau.* POP [De la *pipă*].

pipárcă, pipărci f. (reg.) **1.** (bot.) ardei (iute) (*Capsicum annuum*); (p. restr.) fructul acestei plante; **2.** (şi: **piparcă roşie**) boia de ardei. [Cf. *piper* şi *paprică*].

pipát n. (pop.) faptul de a pipa. [V. *pipa*].

pípă, pipe f. **1.** ustensilă pentru fumat, formată dintr-o parte mai groasă şi scobită, în care se pune tutunul, şi dintr-un tub (curbat) prin care se trage fumul din tutunul aprins; (p. restr.) partea mai groasă şi scobită a acestei ustensile; (p. ext.) (cantitate de) tutun care intră în această parte a respectivei ustensile: *n-am putut dormi deloc, ci fumam pipă după pipă.* EL.; **2.** piesă de porţelan curbată la un capăt, care serveşte pentru a proteja conductoarele electrice exterioare împotriva pătrunderii apei de ploaie la intrarea acestora în pereţii unei clădiri; **3.** piesă rotitoare a distribuitorului, care închide succesiv circuitele electrice ale bujiilor la motoarele cu aprindere electrică; **4.** coloană cilindrică, verticală, umplută cu material magmatic efuziv, găzduind uneori acumulări de minereuri metalifere; **5.** (rar) stomac, burtă. [Din magh. *pipa*].

pipăí, pípăi vb. (tr.) **1.** a atinge (uşor şi repetat) cu degetele sau cu palma un lucru ori o fiinţă (pentru a constata prezenţa, forma, consistenţa etc.); a căuta ceva dibuind (cu mîna): *pipăi pungile să vază nu e vrun vis.* ISP; *îşi pipăie fruntea, tîmplele şi buzunarul.* VLAH.; **pe pipăite,** atingînd cu mîna obiectul sau fiinţa în cauză; **2.** a mîngîia o persoană (iubită): *ea îndată veni lîngă mine şi, deschidzîndu-mi leanca, ş-au băgat mîna şi mi-au pipăit tot trupul.* DOS.; *cu-a mea mînă al tău braţ rotund îl pipăi.* EM.; **3.** (p. anal.) a atinge cu botul, cu laba, cu tentaculele etc. pentru a percepe ceva: *o, motani fără de suflet, vreţi să-l pipăiţi cu laba?* EM.; **4.** (med.) a palpa: *făcu o auscultaţie sumară, pipăi ficatul, ascultă inima.* CĂL.; **a pipăi pulsul,** a lua pulsul; **5.** a se deplasa, a păşi cu nesiguranţă, fără să vadă (bine), dibuind (prin întuneric), ajutîndu-se de mîini, de baston etc.; a bîjbîi, a orbecăi: *vine drept către mine, pipăind poteca îngustă cu vîrful ciomagului.* ST.; **pe pipăite,** pe dibuite, bîjbîind: *găseşte uşa sălii pe pipăite.* CAR.; **6.** (fig.) a încerca să afle ceva; a sonda, a tatona; (p. ext.) a spiona: *porni la Casovia ... spre a pipăi gîndurile arhiducelui.* BĂLC.; **a pipăi terenul,** a sonda, a tatona realitatea: *se duse ... la bancă, mai mult spre a pipăi terenul.* GHEŢIE. [Din sl. *pipati*].

pipăiálă, pipăieli f. pipăire. [*Pipăi* + *-eală*].

pipăíbil, ~i, pipăibilă, ~e a. (fam.) palpabil: *multe spirite înalte au tăgăduit că timp şi spaţiu ar exista în realitate, nefiind mensurabile şi pipăibile.* CAR. [*Pipăi* + *-bil*].

pipăíre, pipăiri f. acţiunea de a pipăi şi rezultatul ei; pipăială; pipăit[1], pipăitură: *nici pipăire de mînă, nici sărutare de buze a suferit.* PANN. [V. *pipăi*].

pipăít[1] n. **1.** faptul de a pipăi; pipăire: *mă uit la tine, şubred vas de lut ..., brîul tău viu, cînd mîinile-au murit, dă biruinţă gingaşului pipăit.* ARG.; **2.** unul dintre simţuri, cu ajutorul căruia, prin atigerea corpurilor (cu mîna), luăm cunoştinţă de existenţa, de forma sau de alte însuşiri ale lor: *cu pipăitul deosebim ce e aspru sau neted, cald sau rece, solid sau lichid.* [V. *pipăi*].

pipăít[2], ~ţi, pipăită, ~e a. palpabil, evident; concret, material: *ştie să reconstituiască ... vremuri trecute în icoane pipăite.* CAR. [V. *pipăi*].

pipăitúră, pipăituri f. **1.** (rar) pipăire: *se simţiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanţa.* CAR.; **2.** bîjbîire, dibuire. [*Pipăi* + *-tură*].

pipărá vb. v. pipera.

pipărát a. v. piperat.

pipărcă, pipărchez vb. (reg.; tr.) a pipera (cu boia de ardei): *cu sare oi săra, cu pipare-oi pipărca.* [De la *piparcă*].

pipărcát, ~ţi, pipărcată, ~e a. (reg.) condimentat cu (multă) boia de ardei, cu piper, cu ardei iute. [V. *pipărca*].

pipărúş, pipăruşi m. (pop.) **1.** ardei (iute) (*Capsicum annuum*); (p. restr.) fructul acestei plante: (fig.) *de ger i se făcuse nasul pipăruş.* AL.; **2.** (de obicei artic.) numele unui dans popular, jucat mai ales la nunţi; melodia acestui dans: *trăgeau cu foc la nişte hori, bătuta ..., pipăruşul şi cîte jocuri toate.* ISP. [*Piper* + *-uş*].

pipe-line [păiplain] n. conductă pentru transportul la distanţă al fluidelor; oleoduc. [Cuv. engl.].

pipér, piperi m. **1.** plantă tropicală perenă din familia piperaceelor, originară din Orient, cu tulpina tîrîtoare sau agăţătoare, cu fructe mici, negre la maturitate (*Piper nigrum*); **2.** (p. restr.; la sg.) fructul acestei plante, cu gust iute şi aromat, folosit (ca atare sau pisat) drept condiment: *tata vindea în tîrg piper.* NEGR.; **cu piper,** (despre glume) picant, uşor indecent; **a i se sui cuiva piperul la nas,** a se supăra; **sare şi piper,** gri-închis cu punctuleţe dese negre şi albe, alternînd între ele: *stofă sare şi piper;* **3.** (fig.) element dinamic, înviorător; farmec, haz: *toba ... e piperul marşului.* CAR.; **4.** (pop.; şi **piper roşu** sau **turcesc**) ardei (*Caspicum annuum*); (p. restr.) fructul acestei plante: *frunză verde de piperi.* POP.; **5. piper roşu,** boia de ardei; **6.** (compuse; bot.; reg.) **piperul-lupului,** popilnic (*Asarum europaeum*); **piperul-apelor,** tulichină (*Daphe mezereum*). // n. (artic.) numele unui dans popular alert, cu strigături, jucat la nunţi; melodia acestui dans. [Din gr. mod. *pipéri,* sl. *piperŭ*].

piperă, piperez vb. **1.** (tr.) a pune piper sau (p. ext.) alte condimente (iuţi) în mîncăruri sau băuturi: *ai piperat ciorba;* **2.** (intr.) a avea gustul înţepător (ca) al piperului: *ardeiul piperează;* **3.** (tr.) a face să usture în urma consumării unui aliment condimentat: *mi-am pipărat limba;* (şi: **pipăra**). [De la *piper*].

piperacée, piperacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, răspîndite mai ales în regiunile tropicale, cu proprietăţi aromatice, cu flori mici, dispuse în amenţi lungi, cu fructul în formă de boabe; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. piperul). [Din fr. *pipéracées,* lat. *piperaceae*].

piperát, ~ţi, piperată, ~e a. **1.** condimentat cu (prea mult) piper: *înghiţind cu mare poftă din cîrnaţii pipăraţi.* PR.; **2.** înţepător, pătrunzător: *împlu casa-ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EM.; **3.** (fig.; fam.) foarte ridicat, exagerat: *să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată.* CAR.; *preţul e cam pipărat;* **4.** (uşor) indecent, picant; şocant: *începură cîntecele pipărate cu vorbe pe şleau.* PETR.; (şi: **pipărat**). [V. *pipera*].

piperazínă, piperazine f. substanţă sub formă de cristale incolore, solubile în apă, utilizată în medicină, mai ales în tratamentul gutei şi ca dizolvant al nisipului din urină. [Din fr. *pipérazine,* germ. *Piperazin*].

piperínă, piperine f. alcaloid aflat în piper. [Din fr. *pipérine*].

piperménţ n. lichior de mentă. [Din engl., fr. *peppermint*].

piperniceálă f. faptul de a se pipernici; pipernicire; aspect pipernicit. [*Pipernici* + *-eală*].

pipernicí, pipernicesc vb. (refl.) a se opri din creştere, din dezvoltare; a degenera biologic (din cauza unor condiţii neprielnice); a se închirci, a se sfriji: *puii s-au pipernicit.* [Et. nec.].

pipernicíe f. (rar) stare sau aspect pipernicit. [*Pipernici* + *-ie*].

pipernicíre f. faptul de a se pipernici; piperniceală; închircire, sfrijire. [V. *pipernici*].

pipernicít, ~ţi, pipernicită, ~e a. care s-a oprit din creştere, din dezvoltare, rămînînd mic, firav, debil; care a degenerat (din cauza unor condiţii neprielnice); pirpiriu, becisnic: *un bătrîn slab, pipernicit.* ISP; *buruieni pipernicite ... înveseleau ici-colo vecinătăţile sterpe şi triste.* GHEŢIE; (subst.) *pipernicitul se pierdu pe undeva.* PR. [V. *pipernici*].

pipérniţă, piperniţe f. **1.** vas, cutie mică în care se ţine piperul; **2.** piuliţă sau rîşniţă mică pentru mărunţit fin piperul sau alte condimente. [Din bulg. *piperniţa*].

piperonál m. (farm.) heliotropină. [Din fr. *pipéronal*].

piperúţă, piperuţe f. (bot.) negruşcă (*Nigella arvensis*). [*Piper* + *-uţă*].

pipétă, pipete f. **1.** tub mic de sticlă (gradat), subţiat la un capăt, prevăzut de obicei cu o pompă de cauciuc la celălalt capăt, folosit pentru a lua, a măsura şi a picura o cantitate mică de lichid; picătoare, picurătoare; **2.** (rar) tub prin care se toarnă un lichid dintr-un vas în altul. [Din fr. *pipette*].

pipí n. (fam.) urină: *miroase a pipi;* **a face pipi,** a urina: *copiii ... fac pipi pe faţa casei.* VIERU. [Din fr. *pipi*].

pipijói m. v. **pupăzoi.**

pipiríg, pipiriguri m. nume dat mai multor plante erbacee, perene, cu tulpina cilindrică sau triunghiulară, care cresc prin locuri umede sau apătoase: **a)** plantă cu tulpina înaltă, cu flori brune-roşcate, îngrămădite în spice la vîrful tulpinii (*Schoenoplectus lacustris*); **b)** plantă cu tulpina în trei muchii, cu flori verzi (*Scirpus silvaticus*); **c)** plantă cu tulpina aspră şi rigidă, cenuşie-verzuie sau albăstruie, terminată cu un spic ascuţit la vîrf (*Equisetum hiemale*); **d)** plantă perenă cu tulpina triunghiulară, cu frunze liniare şi cu inflorescenţe compuse din 1-4 globuşoare (*Holoschoenus vulgaris*). [Et. nec.; cf. ***papură***].

pipirigúţ, pipiriguţi m. mică plantă erbacee, cu tulpina cilindrică, terminată cu un spic de flori brune-verzui (*Heleocharis palustris*). [***Pipirig*** + *-uţ*].

pipirigúţă, pipiriguţe f. (bot.; reg.) păiuş (*Aira caespitosa*). [***Pipirig*** + *-uţă*].

pipít(ă) a. şi f. v. **pepit.**

pipíţă, pipiţe f. (arg.) femeie uşuratică, femeiuşcă: *te-am văzut cu două pipiţe.* [Et. nec.].

pipoáşcă, pipoaşte f. (reg.) **1.** pipotă; **2.** (eufemistic) organ genital al unor animale femele; fătătoare, pipotă. [De la ***pipotă***].

pípotă, pipote f. **1.** stomac de pasăre; rînză; **2.** (fam. şi glumeţ) stomac de om; burtă: *are întotdeauna pipota plină;* **a-şi umple** (sau **a-şi îneca**) **pipota,** a se îmbăta: *bea, pipota-şi îneacă, altul ca să nu-l întrecă.* PANN; **a i se umfla cuiva pipota, a)** a se mînia; **b)** a fi foarte fudul; **a-i crăpa pipota de nerăbdare,** a fi foarte nerăbdător; **3.** (reg.; eufemistic) organ genital al unor animale femele; fătătoare, pipoaşcă. [Et. nec.; cf. ***pipă*** „burtă"].

pipotós, ~şi, pipotoásă, ~e a. nervos; răzbunător, ranchiunos; arţăgos: *da pipotos ai mai fost, măi băiete!* POP. [***Pipotă*** + *-os*].

pir m. plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizom tîrîtor, cu frunze liniare, cu flori verzi grupate în spice, care creşte ca buruiană printre plantele de cultură, împiedicînd dezvoltarea acestora (*Agropyrum repens*): *cei mai răi acopăr pe cei buni ..., cum cuprinde pirul rozele pe văi.* BOL. [Din bulg. ***pir***].

piramidál, ~i, piramidală, ~e a. **1.** care are forma unei piramide, ca o piramidă: *frunzişul piramidal ... al chiparoşilor.* CĂL.; *se ridicase un mic rug piramidal.* CĂRT.; **celulă piramidală** sau **neuron piramidal,** tip de celulă nervoasă a substanţei cenuşii din creier; **os piramidal** (şi m.), unul dintre oasele mici care formează corpul; **2.** (fig.) de proporţii foarte mari; uriaş; care uimeşte, impresionează prin mărime (sau importanţă): *succes piramidal.* // n. mecanism special al unor maşini de tricotat, cu care se realizează, la ciorapii fini, porţiunile întărite (talonul, talpa etc.). [Din fr. ***pyramidal***].

piramídă, piramide f. **1.** poliedru cu baza un poligon şi cu feţele triunghiulare care se unesc într-un vîrf comun: [schiurile] *le punem în formă de piramidă.* PR.; **2.** denumire dată monumentelor funerare gigantice de piatră, avînd forma unui astfel de corp geometric, ridicate în Egiptul antic, în Mesopotamia, în Persia, în India, în Mexic; (p. ext.) edificiu arhitectonic monumental, de forma descrisă mai sus: *precum o piramidă se-nalţă în pustii.* ALEX.; **3.** (fig.) ierarhie (socială, politică etc.): *oameni din vîrful piramidei sociale.* SAD.; **4.** grămadă (mare) de obiecte aranjate în forma poliedrului descris mai sus: *o piramidă din capete rînduite după rang.* CĂL.; **piramidă de arme** (sau **de puşti, de carabine**), formă de aşezare a puştilor, carabinelor etc. în care tălpile paturilor sînt dispuse circular pe pămînt şi sprijinite una de alta la vîrful ţevii: *după ordinul de popas, după facerea piramidelor, flăcăii zvîrl ranitele.* SAD.; **5.** figură de gimnastică executată de mai mulţi sportivi, aşezaţi în rînduri suprapuse, în forma acestui poliedru; ansamblu de sportivi astfel aşezaţi; **6.** sistem de susţinere a viţei de vie portaltoi, format dintr-un stîlp înalt din vîrful căruia pornesc 6-8 sîrme fixate de butuci; **7. piramidă bulbară,** fiecare dintre proeminenţele cordoanelor anterioare ale măduvei spinării, la nivelul bulbului rahidian; **8. piramidă trofică,** diagramă care prezintă schematic raporturile cantitative dintre organismele care trăiesc într-o unitate spaţială, la fiecare nivel al lanţului trofic. [Din gr. mod. ***pyramís, -ídos,*** lat. ***pyramis, -idis,*** fr. ***pyramide***].

piramidón, piramidoane n. preparat farmaceutic sub formă de prafuri sau comprimate, folosit împotriva febrei, a durerilor de cap, a nevralgiilor etc.; amidopirină. [Din fr. ***pyramidon***].

pirándă, pirande f. (pop.) ţigancă; nevastă de ţigan: [ţiganii] *cît pe ce să mă înghită, de nu era o chirandă mai tînără.* CR.; (şi: (reg.) **chirandă**). [Din ţig. ***pirando***].

piranométru, piranometre n. instrument pentru măsurarea intensităţii radiaţiei solare difuze. [Din fr. ***pyranomètre***].

pirargirít n. minereu de argint, roşu-închis pînă la negru şi cu luciu adamantin, prezent în unele filoane argentifere hidrotermale. [Din fr. ***pyrargyrite,*** germ. *Pyrargyrit*].

pirát, piraţi m. **1.** persoană care străbate mările pentru a răpi nave, echipaje, pasageri, pentru a jefui bunuri ale acestora, încărcătura aflată la bord; corsar, hoţ de mare: *piraţi ... îşi numără grăbit averi şi-mpart ce-au jefuit.* COŞB.; **2. pirat al aerului,** persoană care săvîrşeşte acte de piraterie aeriană; **3.** persoană care piratează o operă: *editorul era un pirat;* **4.** persoană care piratează un sistem informaţional: *piraţii informaticii au făcut zob un site.* A.; *piraţii au bulversat lumea bancară;* **5.** (p. gener.) individ fără scrupule, care se îmbogăţeşte prin jaf, tîlhărie: *în politică au pătruns tot felul de piraţi.* // a. al piraţilor, de piraţi; clandestin, ilicit; pirateresc: *flota veneţiană a întîlnit flota pirată în dreptul insulei Corfu.* PETR. [Din fr. ***pirate***].

pirată, piratez vb. (tr.) **1.** a reproduce şi a comercializa cărţi, casete video şi audio, programe soft etc. ilegal (fără acordul autorului sau fără copyright): *pirateria editorială, audio şi video a adus cîştiguri fabuloase întreprinzătorilor.* A; *producătorul s-a îmbogăţit piratînd discurile formaţiei „Beatles";* **2.** a accede prin efracţie la un sistem informaţional, cu scopul de a-l falsifica sau de a prelua informaţia: *cutare adolescent filipinez piratează nonşalant computerile Pentagonului.* D. [Din fr. ***pirater***].

piraterésc, ~şti, piratereáscă, ~eşti a. care aparţine piraţilor, referitor la piraţi; piraticesc. [***Piraterie*** + *-esc*].

piraterie, piraterii f. **1.** acţiune întreprinsă de un echipaj al unui vas asupra altui vas, cu scopul de a-l jefui; jaf, tîlhărie pe mare: *fusese cel mai sîngeros corsar şi intrase în pirateria barbarească.* PETR.; **2. piraterie aeriană,** act de ameninţare şi violenţă comis de o persoană înarmată sau de un grup de asemenea persoane asupra echipajului unui avion, în scopul deturnării avionului; **3.** acţiunea de a pirata; **4.** jaf, hoţie, abuz: *piraterie politică.* [Din fr. ***piraterie***].

piraticésc, ~şti, piraticeáscă, ~eşti a. (înv.) pirateresc: *am putut asista cu ocheanul la mai multe vitejii piraticeşti.* GHICA. [***Pirat*** + *-icesc*].

pirétic, ~ci, piretică, ~ce a. care provoacă febră; referitor la febră. [Din fr. ***pyrétique***].

piretoterapíe f. metodă terapeutică constînd în provocarea artificială a unei stări febrile cu diferite mijloace (substanţe chimice, preparate de proteine, vaccinuri etc.), în scopul măririi puterii de apărare a organismului. [Din fr. ***pyrétothérapie***].

piretrínă, piretrine f. substanţă insecticidă extrasă din piretru. [Din fr. ***pyrethrine***].

pirétru m. **1.** (bot.) vetrice (*Chrisanthemum vulgare*); **2.** pulbere insecticidă fină, obţinută din florile uscate ale acestei plante. [Din fr. ***pirèthre***].

piréu n. v. **piure.**

pírex n. sticlă rezistentă la variaţii bruşte de temperatură, din care se fac mai ales ustensile de laborator. [Din fr. ***pyrex***].

pirexíe, pirexii f. stare febrilă cauzată de o infecţie; (p. ext.) nume generic dat bolilor cu temperatură ridicată. [Din fr. ***pyrexie***].

pirgeométru, pirgeometre n. aparat pentru măsurarea intensităţii radiaţiei calorice terestre. [Din fr. ***pyrgéomètre***].

pirheliográf, pirheliografe n. pirheliometru înregistrator. [Din fr. ***pyrhéliographe***].

pirheliométru, pirheliometre n. instrument cu care se măsoară prin absorbţie a radiaţiei solare directe, după cantitatea de căldură pe care o primeşte un corp absolut negru. [Din fr. ***pyrhéliomètre,*** germ. *Pyrheliometer*].

piridínă f. substanţă organică lichidă cu caracter bazic, toxică, incoloră, cu miros caracteristic, miscibilă cu apa, alcoolul, eterul şi cu anumite uleiuri, întrebuinţată la fabricarea unor medicamente, a unor coloranţi, ca solvent pentru săruri minerale anhidre etc. [Din fr. ***pyridine***].

piridoxínă f. substanţă organică existentă în drojdia de bere, grîu, ficat etc., cu rol important în organism; vitamina B_6. [Din fr., engl. ***pyridoxine***].

pirifórm, ~i, piriformă, ~e a. care are formă de pară[2]. [Din fr. ***piriforme***].

pirimidínă f. bază azotată din molecula acizilor nucleici, formată dintr-un heterociclu de şase atomi (patru de carbon şi doi de azot). [Din fr. ***pyrimidine***].

pirimidínic, ~ci, pirimidinică, ~ce a. care provine din pirimidină; **bază pirimidinică,** bază azotată simplă din componenţa acizilor nucleici din materia vie. [Din fr. ***pirimidinique***].

piripisí vb. v. **peripiisi.**

pirítă, pirite f. sulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul cubic, de culoare galbenă cu luciu metalic, utilizată mai ales la fabricarea acidului sulfuric. [Din fr. ***pyrite***].

piritizáre, piritizări f. (geol.) fenomen caracteristic zonelor neaerisite, bogate în hidrogen sulfurat, constînd în înlocuirea carbonatului de calciu din cochiliile fosile cu pirită. [De la ***pirită***].

piritós, ~şi, piritoásă, ~e a. care conţine (multă) pirită: *minereuri piritoase.* [Din fr. ***pyriteux***].

piro- elemente de compunere cu sensurile „(de) foc", „(prin) căldură". [Din fr. ***pyro-***, it. ***piro-***].

piroágă f. v. pirogă.

pirobalístică f. disciplină care studiază lansarea proiectilelor prin guri de foc. [Din fr. ***pyrobalistique***].

pirocatechínă f. compus organic cristalin din clasa fenolilor, solubil în apă şi în coloranţi organici, folosit ca revelator în tehnica fotografică, la fabricarea unor coloranţi pentru păr şi pentru blănuri etc. [Din fr. ***pyrocatechine***].

piroclástic, ~ci, piroclastică, ~ce a. care este alcătuit din piroclastite, referitor la piroclastite: *materiale piroclastice.* [Din fr. ***pyroclastique***].

piroclastít, piroclastite n. rocă mixtă sedimentară formată prin acumularea materialului expulzat în exploziile vulcanice. [Din fr. ***pyroclastite***].

piroeléctric, ~ci, piroelectrică, ~ce a. care aparţine piroelectricităţii, referitor la piroelectricitate. [Din fr. ***pyroélectrique***].

piroelectricitáte f. proprietate a unor cristale (turmalin, wurtzit, sulfat de litiu etc.) de a se polariza electric sub acţiunea unei variaţii de temperatură sau de a-şi modifica temperatura sub acţiunea unui cîmp electric exterior. [Din fr. ***pyroélectricité***].

pirofíl, ~i, pirofilă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care are atracţie pentru foc; **2.** care nu se alterează în contact cu focul. [Din it. ***pirofile***].

pirofilít n. silicat hidratat de aluminiu din grupa talcului, alb sau uşor colorat, sticlos sau sidefos, gras, utilizat în industria hîrtiei, a ceramicii, a cauciucului, a materialelor refractare, în electrotehnică etc. [Din fr. ***pyrophylite***].

pirofób, ~i, pirofobă, ~e a. care ţine de pirofobie. // m., f. persoană care suferă de pirofobie. [Din fr. ***pyrophobe***].

pirofobíe, pirofobii f. teamă patologică de foc. [Din fr. ***pyrophobie***].

pirofór, pirofori m. **1.** substanţă care se aprinde uşor în contact cu oxigenul sau cu aerul; **2.** (la pl.) gen de insecte coleoptere care emit lumină fosforescentă (*Phyrophora*); (la sg.) insectă aparţinînd acestui gen (ex. licuriciul). [Din fr. ***pyrophore***].

pirofóric, ~ci, piroforică, ~ce a. care are proprietăţile unui pirofor: *pietre piroforice.* [Din fr. ***pyrophorique***].

pirogálic a. **acid pirogalic**, pirogalol. [Din fr. ***pyrogallique***].

pirogalól n. compus organic cristalin, din clasa fenolilor, alb, cu gust amar, solubil în apă, obţinut din acid galic, folosit ca revelator fotografic, ca antiseptic etc.; acid pirogalic. [Din fr. ***pyrogallol***].

pirógă, pirogi f. ambarcaţie rudimentară, lungă şi îngustă, cu vîsle sau cu pînze, făcută dintr-un trunchi de copac scobit ori din piei cusute, folosită mai ales de amerindieni şi de locuitorii insulelor din Oceanul Pacific; monoxilă: *era o piroagă lungă, dintr-un trunchi cioplit.* TUD.; (şi: **piroagă**). [Din fr. ***pirogue***].

pirogén, ~i, pirogenă, ~e a. **1.** care este produs de foc; **2.** care provoacă febră. [Din fr. ***pyrogène***].

pirogenáre, pirogenări f. procedeu pentru realizarea unor reacţii chimice accelerate prin temperaturi de peste 500°C; piroliză. [Cf. fr. ***pyrogénation***].

pirognostíe, pirognostii f. metodă de analiză chimică la cald pentru determinarea metalelor dintr-un mineral, realizată cu ajutorul flăcării şi al suflătorului. [Din fr. ***pyrognostie***].

pirográf, pirografe n. aparat electric prevăzut cu un vîrf ascuţit înroşit în foc, cu care se pirogravează. [Din fr. ***pyrographe,*** engl. ***pyrograph***].

pirografít n. grafit cu termorezistenţă înaltă, obţinut prin sedimentarea produselor gazoase ale pirolizei hidrocarburilor, folosit pentru protecţia ajutajelor la motoarele rachetă. [***Piro-*** + ***grafit***].

pirogravá, pirogravez vb. (tr.) a grava desene pe un obiect de lemn, de os, de piele etc. cu un pirograf sau cu un termocauter. [Din fr. ***pyrograver***].

pirograváre, pirogravări f. acţiunea de a pirograva şi rezultatul ei. [V. ***pirogravá***].

pirogravát, ~ţi, pirogravată, ~e a. **1.** decorat cu pirogravuri: *o masă joasă pirogravată.* CĂL.; **2.** executat prin pirogravare: *obiect cu inscripţii pirogravate.* [V. ***pirogravá***].

pirogravór, ~i, pirogravoáre m., f. persoană care execută lucrări de pirogravură; specialist în tehnica pirogravurii. [Din fr. ***pyrograveur***].

pirogravúră, pirogravuri f. **1.** (la sg.) tehnică de ornamentare a obiectelor de lemn, de piele, de os etc., constînd din incizarea unui desen cu un pirograf sau cu un termocauter; **2.** gravură, desen executat prin pirogravare; (p. ext.) obiect pirogravat: *expoziţie de pirogravuri.* [Din fr. ***pyrogravure***].

piról, piroli m. compus organic sub formă de lichid incolor, cu miros de cloroform, solubil în alcool, eter, benzen, izolat din gudroanele de cărbune, întrebuinţat ca materie primă la fabricarea unor coloranţi. [Din fr. ***pirrol***].

pirolatríe, pirolatrii f. cult al focului la popoarele primitive. [Din fr. ***pirolâtrie***].

pirolátru, pirolatri m. adorator al focului. [Din fr. ***pirolâtre***].

pirolignós a. **acid pirolignos**, produs de culoare brună sau neagră, cu miros specific, obţinut prin distilarea uscată a lemnului, din care se extrag acidul acetic, alcoolul metilic, acetona etc. [Din fr. ***pyroligneux***].

pirolíză, pirolize f. (chim.) pirogenare. [Din fr. ***pyrolyse***].

piroluzít n. bioxid natural de mangan, prezent de obicei în mase compacte sau pămîntoase de culoare neagră, folosit la extragerea manganului, în industria sticlei, la fabricarea vopselelor de ulei etc. [Din fr. ***pyrolusite***].

piromán, ~i, piromană, ~e m., f. persoană care suferă de piromanie: *incendiul fusese provocat de un piroman.* [Din fr. ***pyromane***].

piromaníe f. formă de tulburare psihică manifestată prin impulsul de a provoca incendii, de a distruge prin foc. [Din fr. ***pyromanie***].

pirománt, ~ţi, piromantă, ~e m., f. persoană care practică piromanţia. [Din it. ***piromante***].

piromanţíe f. practică de ghicire a viitorului prin observarea aspectului, intensităţii etc. focului sau a flăcărilor, utilizată în Grecia antică. [Din fr. ***pyromancie***].

pirometamorfísm n. metamorfism al rocilor din vecinătatea unui corp eruptiv, datorat temperaturilor înalte prin care iau naştere marmure cu conţinut de minerale caracteristice. [Din fr. ***pyrométamorphisme***].

pirométric, ~ci, pirometrică, ~ce a. care aparţine pirometriei, referitor la pirometrie; **con pirometric,** pirometru ceramic. [Din fr. ***pyrométrique***].

pirometríe f. ramură a fizicii care studiază problemele legate de măsurarea temperaturilor înalte. [Din fr. ***pyrométrie***].

pirométru, pirometre n. instrument pentru măsurarea temperaturilor înalte, bazat fie pe măsurarea tensiunii electrice a unui ter-mocuplu sau a rezistenţei electrice a unui conductor, fie pe evaluarea energiei luminoase emise de corpul respectiv: *pirometru termoelectric; pirometru optic*; **pirometru ceramic,** corp de formă piramidală, compus din amestecuri minerale, care se înmoaie la o temperatură fixă, caracteristică; con pirometric. [Din fr. ***pyromètre***].

piromorfísm n. modificare a structurii şi a compoziţiei rocilor, determinată de o temperatură înaltă. [Din fr. ***pyromorphisme***].

piromorfít n. minereu de plumb format în zona de oxidare a zăcămintelor bogate în plumb. [Din germ. *Pyromorphit*].

pirón, piroane n. cui de oţel, gros şi lung, folosit mai ales la îmbinarea pieselor unei construcţii de lemn, la fixarea unui obiect greu pe perete etc.: *cumpără ... patru balamale, cîteva piroane, două belciuge.* CR.; *nu-l dor piroanele din carne.* VIERU; (fig.) *am nişte bănuieli care-mi bat în ţeastă piroanele nebuniei.* GAL.; (fam.) **a face (la) piroane,** a clănţăni din dinţi de frig; a dîrdîi: *tremurau de frig de le clănţăneau dinţii în gură şi făceau la piroane şi la cuie.* ISP.; (fam.) **a tăia (la) piroane,** a spune minciuni. [Din sl. ***pironŭ***].

pironí, pironesc vb. (tr.) **1.** a fixa, a prinde cu sau în piroane: (fig.) *silit să stau ... legat şi pironit de-un tron.* COŞB.; **2.** (spec.) a ţintui în cuie pentru a chinui; a răstigni: *l-ar fi pironit părintele Oşlobanu pe cruce.* CR.; **3.** a împiedica pe cineva sau ceva să se mişte; a fixa, a imobiliza: *parcă îl pironise cineva locului.* ISP; **4.** a-şi fixa, a-şi concentra privirea, atenţia, gîndul într-o anumită direcţie, asupra cuiva sau a ceva; a ţinti: *într-însul îşi pironiseră toate sperările.* BĂLC.; *Maitreyi ... îşi pironi privirile în ochii tatălui.* EL. [De la ***piron***].

pironíre, pironiri f. acţiunea de a pironi şi rezultatul ei. [V. ***pironí***].

pironít, ~ţi, pironită, ~e a. **1.** bătut, fixat cu sau în piroane; **2.** nemişcat, imobilizat; încremenit (de emoţie, de durere etc.): *ea rămase pironită locului.* GHEŢIE; **3.** fixat, ţintit asupra cuiva sau a ceva: *rămîne cu ochii pironiţi acolo.* CAR. [V. ***pironí***].

piróp n. varietate de granat, de culoare roşie, roşiatică sau neagră, cu luciu sticlos, utilizată ca piatră semipreţioasă. [Din fr. ***pyrope,*** germ. ***Pyrop***].

piroplasmóză, piroplasmoze f. nume generic dat unui grup de boli parazitare ale animalelor domestice, în special taurine, cabaline şi ovine, provocată de paraziţi monocelulari (transmişi prin căpuşe), care distrug globulele roşii şi produc febră mare. [Din fr. ***piroplasmose***].

piroscáf, piroscafe şi **piroscafuri** n. (înv.) navă acţionată de un motor cu aburi: *ne suirăm pe piroscaful „Arhiduca Albrecht".* FIL. [Din fr. ***pyroscaphe***].

piroscóp, piroscoape n. instrument sau dispozitiv pentru determinarea aproximativă a temperaturilor înalte. [Din fr. ***pyroscope***].

piroscópic, ~ci, piroscopică, ~ce a. referitor la piroscop. [Din fr. ***pyroscopique***].

pirosféră f. denumire învechită pentru interiorul globului terestru (între barisferă şi litosferă), presupus a fi în stare fluidă şi considerat sursă a proceselor magmatice. [Din fr. ***pyrosphère***].

pirostát, pirostate n. aparat pentru supravegherea şi menţinerea temperaturii constante într-o cameră de ardere sau într-un cuptor industrial. [Din fr. ***pyrostat***].

pirostíe f. v. **pirostrie.**

pirostríe, pirostrii f. **1.** (mai ales la pl.) unealtă de gospodărie făcută dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier sprijinit pe trei picioare, pe care se aşază oala sau ceaunul la foc: *faţa casei, vatra, focul, pirostiile, ceaunul.* CR.; **2.** (pop.; la pl.) cunună care se pune pe capul mirilor la oficierea căsătoriei religioase; **a(-şi) pune pirostriile pe** (sau **în**) **cap,** a (se) căsători: *o să împletească cosiţa albă fără să puie pirostriile în cap.* ISP.; (şi: (înv. şi reg.) **pirostie**). [Din gr. mod. ***pirostiá,*** bulg. ***pirostija***].

piróşcă, piroşte şi **piroşti** f. (reg.) colţunaş umplut cu brînză, carne, marmeladă etc.: *chiroştile ... ştăteau ca subt streşină în unt.* POP; (şi: **chiroşcă**) [Din rus. ***pirožki,*** ucr. ***pyrižki***].

piroteálă, piroteli f. **1.** faptul de a piroti; starea celui care priveşte; somnolenţă, moţăială; picoteală: *am un leac să-ţi tai de piroteală.* CAR.; **2.** (pop.) boală manifestată prin somnolenţă şi prin dureri de oase. [***Piroti*** + ***-eală***].

piroténic, ~ci, pirotehnică, ~ce a. care aparţine pirotehniei, referitor la pirotehnie; produs prin pirotehnie: *materiale pirotehnice.* // f. pirotehnie. [Din fr. ***pyrotechnique***].

pirotehnicián, pirotehnicieni m. specialist în pirotehnie. [Din fr. ***pyrotechnicien***].

pirotehníe, pirotehnii f. **1.** tehnica fabricării şi a utilizării materialelor şi a dispozitivelor care servesc la aprinderea muniţiilor, a armelor de foc, a unor explozive, a artificiilor; pirotehnică; **2.** fabrică de muniţii. [Din fr. ***pyrotechnie***].

pirotérmic, ~ci, pirotermică, ~ce a. (despre procese, instalaţii etc.) care dezvoltă căldură prin ardere. [Din fr. ***pyrothermique***].

pirotí, pirotesc vb. (intr.) **1.** a fi toropit de somn; a moţăi, a aţipi, a picoti: *doar nu-s babe să chirotească din picioare.* CR.; (fig.) *veghea asupra strălucirii ...* [limbii] *nu trebuie să pirotească nicicînd.* VIERU; **2.** a fi abătut şi fără vlagă; a lîncezi; (p. ext.) a zăcea, a boli: *ce staţi aşa şi pirotiţi, dragii bunicăi? morţii cu morţii şi viii cu viii.* C. [Et. nec.].

pirotínă f. sulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare galbenă-închis cu reflexe brune-roz, folosită, alături de pirită, la prepararea acidului sulfuric. [Din fr. ***pyrrhotine***].

pirotíre, pirotiri f. faptul de a piroti; picoteală: *poetul în căutare de pirotire euforică la soare merge în lunca Siretului.* CĂL. [V. ***piroti***].

piroxén, piroxeni m. (la pl.) grup de minerale magmatice şi metamorfice alcătuite din silicaţi de magneziu, de fier, de calciu etc., de culoare verde pînă la negru, cu luciu sticlos; (şi la sg.) mineral din acest grup. [Din fr. ***pyroxène***].

piroxénic, ~ci, piroxenică, ~ce a. de natura piroxenului. [Din fr. ***pyroxénique***].

piroxenít, piroxenite a. rocă eruptivă constituită mai ales din piroxeni. [Din fr. ***pyroxénite***].

piroxilínă, piroxiline f. amestec de esteri nitrici ai celulozei, folosit la fabricarea explozivilor, a colodiului, a celuloidului, a emailurilor etc. [Din fr. ***pyroxiline***].

piróză, piroze f. senzaţie de arsură în piept şi în gît, determinată de iritaţia esofagului. [Din fr. ***pyrosis***].

pirpirí a. v. **pirpiriu.**

pirpiríu, ~ii, pirpirie, ~ii a. **1.** care este sau care a rămas mic; firav, pipernicit, sfrijit, prizărit, jigărit: *un băiat slab şi pirpiriu.* GHICA; **2.** îmbrăcat sărăcăcios sau cu haine subţiri; jerpelit: *intră ... un*

funcționăraș foarte pirpiriu, deși afară era destul de ger. CAR.; **3.** nepotrivit pentru vremea friguroasă; subțire; sărăcăcios, jerpelit: *venea iarna pe zloată într-un pardesiu pirpiriu, în galoși care musteau.* CĂL.; **4.** (înv. și pop.) (și **pirpiri-cosac**) lipsit de avere; sărac: *se dezmetici el și se văzu pirpiri-cosac, golănel și gonit.* ISP.; (subst.) *să vă gîndiți la o afacere cu niște gospodari mai bogați; dascălul Iov e un pirpiriu.* SAD.; (și: (înv.) **pirpirí**) [Din turc. ***pirpiri***].

piruetá, piruetez vb. (rar; intr.) a face piruete: *se agita pe undele muzicii, legănîndu-se, piruetînd.* CĂL. [Din fr. ***pirouetter***].

piruétă, piruete f. **1.** rotire (rapidă) a corpului în jurul axei sale pe un singur picior, pe vîrf sau pe călcîi, pe loc sau în deplasare (în baletul clasic, patinaj, gimnastica artistică sau la aruncarea discului, a ciocanului etc.); figură de dans constînd într-o asemenea rotire; (p. gener.) rotire rapidă pe vîrful picioarelor: *făcea piruiete cu brațele întinse drept, valsînd cu un partener imaterial.* CĂL.; **2.** (fig.) schimbare bruscă de atitudine: *te-au salvat mereu piruetele conjuncturale*; **3.** (rar) sfîrlează, titirez. [Din fr. ***pirouette***].

piruí, pers. 3 **píruie** și **piruiește** vb. (intr. și tr.) a scoate sunete caracteristice, melodioase, în triluri; a ciripi: *privighetoarea piruie;* (fig.) *piruie naiul.* [Onomat.].

piruít, piruituri n. faptul de a pirui; cîntec în triluri al păsărilor; ciripit: *piruitul privighetorii.* [V. ***pirui***].

pirúvic a. **acid piruvic,** acid organic, compus intermediar în metabolismul glucidelor, grăsimilor, aminoacizilor și în fermentația alcoolică, provenit din degradarea glucozei. [Din fr. ***pyruvique***].

pis interj. (repetat) strigăt cu care se cheamă pisica: *pis! pis!*; **a nu zice nici pis,** a nu scoate nici o vorbă, a tăcea chitic: *nu mai zise nici pis!* ISP.; (și: **pîs**) [Onomat.].

pisá, pisez vb. (tr.) **1.** a zdrobi, a sfărîma o substanță, un corp solid prin loviri repetate cu pisălogul, cu ciocanul etc. pentru a le mărunți sau a le a preface în praf: *pisează o scăfiță de mujdei.* SAD.; **2.** a bătători, a bătuci (cu picioarele), a îndesa pămîntul, zăpada; (p. ext.) a dansa, a juca: *unii jucau, pisînd pămîntul pietros cu opinca.* EM.; *s-au pus să piseze o mocănească;* **3.** (fig.) a snopi pe cineva în bătaie: *să nu-mi mai calci în casă, că mă pui de te pisez.* PANN; **4.** (fig.) a plictisi, a bate la cap pe cineva, insistînd asupra unui lucru; a pisălogi; a sîcîi: *zilnic ne pisează cu telefoane.* GHEȚIE. [Lat. ***pi(n)sare***].

pisánie, pisanii f. (înv.) **1.** inscripție sculptată sau pictată la intrarea într-o biserică (în care sînt consemnate numele ctitorului, al donatorului, al meșterului, data ridicării, hramul etc.), pe lespedea unui mormînt etc.: *am poruncit ... meșterilor să dăltuiască pisania, lăsînd liber numai anul sfințirii.* SAD.; *ocoliră naosul zăbovind înaintea mormintelor boierești, cu pisanii chirilice.* GHEȚIE; **2.** (glumeț) scriere, scrisoare: *nu apucase încă să toarne pe hîrtie ieroglificele sale pisanii.* OD. [Din sl. ***pisanije***].

pisár, pisari m. **1.** secretar (domnesc) de cancelarie în Țara Românească și în Moldova; grămătic, diac, logofăt, uricar: *Hmil ... era atunci pisar oștilor.* COSTIN; **2.** (fam.; iron.) funcționar de birou, copist; contopist: *cel mai mic* [copil] *e pisar.* NEGR.; (și: **pisăr**). [Din sl. ***pisarĭ***, pol. ***pisarz***].

pisáre, pisări f. acțiunea de a pisa; zdrobire, sfărîmare, pisat[1]: *vedeți Calea Victoriei, plină cît e ziua de lungă de această paradoxală pisare în loc.* GAL. [V. ***pisa***].

pisát[1] n. pisare: *pisatul grîului.* [V. ***pisa***].

pisát[2], ~ți, pisată, ~e a. **1.** mărunțit, zdrobit; prefăcut în pulbere: *păstăi de fasole și usturoi pisat.* SAD.; **cu oasele pisate,** foarte obosit, extenuat: *vine în goana cailor, pe brînci, o zi, o noapte și o dimineață și sosește la București cu oasele pisate.* CAR.; **2.** (fig.; fam.) snopit în bătaie: *m-am pomenit cu fata acasă, bătută, pisată.* BR.-VOIN. [V. ***pisa***].

pisăgeálă, pisăgeli f. **1.** (fam.) faptul de a pisăgi; **2.** (fig.) bătaie zdravănă; chelfăneală: *deunăzi, după atîta pisăgeală, se culcase fără să se plîngă.* CAR.; **3.** (fig.) cicăleală, pisălogeală; **4.** (fig.) toceală, buchiseală: *spoiala enciclopedică ... din cei patru ani de pisăgeală.* VLAH. [***Pisăgi*** + ***-eală***].

pisăgí, pisăgesc vb. (fam.; tr.) **1.** a pisa (bine): *se aud ... bufnituri înfundate, parc-ar pisăgi cineva ceva pe o masă.* CAR.; **2.** a bătători pămîntul, zăpada etc.: *pisăgea pămîntul în vîrful picioarelor.* ZAMF.; **3.** (fig.) a bate zdravăn: *moldovenii îi urmăreau și-i chisăgeau.* ISP.; **4.** (fig.) a învăța mult; a toci, a buchisi. [De la ***pisa***].

pisălíță f. v. **chiseliță.**

pisălóg, ~gi, pisăloágă, ~ge a. (fam.) (adesea subst.) care plictisește pe cineva, insistînd mereu asupra unui lucru: *am nimerit ... peste un babalîc pisălog.* GHEȚIE. // n. unealtă casnică (de obicei de metal sau de lemn) rotunjită ca o măciucă la un capăt sau la amîndouă, cu care se pisează ceva în piuliță sau în piuă; pilug: *pisăm în găvan, pisăm cu pisălogul, trei căpățîni de usturoi.* ST. [***Pisa*** + ***-ălog***].

pisălogeálă, pisălogeli f. (fam.) faptul de a pisălogi; vorbărie care plictisește; cicăleală, pisăgeală, sîcîială: *de astă dată pisălogeala ei îmi făcea bine.* PR. [***Pisălogi*** + ***-eală***].

pisălogí, pisálogesc vb. (fam.; tr.) a plictisi; a bate la cap pe cineva; a pisa: *nu mă mai pisălogi.* [De la ***pisălog***].

pisăr m. v. **pisar.**

pisărie f. (înv.) funcția de pisar: *craiul ... dînd cu uric lui Hmil pisăria de oaste.* COSTIN. [***Pisar*** + ***-ie***].

pisc[1] interj. (adesea repetat) cuvînt care imită strigătul caracteristic al unor (pui de) păsări. [Onomat.].

pisc[2], piscuri n. **1.** vîrf ascuțit (colțuros și golaș) al unui munte sau deal, dominînd o vale sau o depresiune; piscan: *vulturul ce pe piscuri zboară.* BOL.; *se lămureau și alte piscuri cu pete de omăt.* SAD.; **2.** capătul de dinainte, ascuțit și încovoiat în sus, al unei ambarcații: *caicul lovea, în pisc el izbea și-n două-l făcea.* POP.; **3.** (pop.) parte a carului sau a saniei în care se fixează protapul. [Et. nec.].

piscán, piscane n. (reg.) pisc[2]: *colo-n deal într-un piscan mi-a-frunzit d-un făgulean.* POP. [***Pisc*** + ***-an***].

piscícol, ~i, piscícolă, ~e a. care ține de pești, de piscicultură sau de pescuit; referitor la pești, la piscicultură sau la pescuit: *bogăția piscicolă a Deltei.* [Din fr. ***piscicole***].

piscicultór, piscicultori m. specialist în piscicultură. [Din fr. ***pisciculteur***].

piscicultúră f. ramură a economiei care se ocupă cu creșterea peștilor în apele naturale, în heleșteie și iazuri (amenajate în acest scop). [Din fr. ***pisciculture***].

piscifórm, ~i, pisciformă, ~e a. în formă de pește. [Din fr. ***pisciforme***].

piscínă, piscine f. **1.** bazin cu pești, amenajat într-o grădină, într-un parc etc.: *piscina avea bordură naturală, din mari pietre albite.* PR.; **2.** bazin artificial de înot, acoperit sau în aer liber. [Din fr. ***piscine***].

piscivór, ~i, piscivoră, ~e a. (livr.) care se hrănește cu pește. [Din fr. ***piscivore***].

piscoáie f. v. **piscoi.**

piscói, piscoaie n. și **piscoi** m. (reg.) **1.** fluier care intră în alcătuirea unor instrumente muzicale (cimpoi, orgă etc.): *cimpoiești își potrivea piscoiul.* SL.; **2.** vrană la moară (prin care curge făina): *nouă mori ... măcinînd tot la argint, cu piscoaie pe fereastră să curgă bănetu în casă.* POP. // f. fluier de soc sau de salcie. // m. om mic de statură, sfrijit, pipernicit: *niște piscoi sînt toți pe lîngă Bujor.* SL.; (și: **piscoaie**). [Et. nec.; cf. sl. ***piskŭ*** „fluier"].

piscuí, pers.3 **piscuie** vb. (intr.) **1.** (despre păsări) a ciripi; **2.** (despre pui de pasăre) a piui. [Onomat.].

piscuít n. faptul de a piscui; sunet scos de păsări sau de pui lor cînd piscuie: *auzea piscuiul puilor.* [V. ***piscui***].

pisculéț, pisculețe n. (pop.) diminutiv al lui pisc; piscușor: *într-un vîrf de pisculeț, mi-a crescut d-un nuculeț.* POP. [***Pisc***[2] + ***-uleț***].

piscușór, piscușoare n. (rar) pisculeț. [***Pisc***[2] + ***-ușor***].

píscup m. v. **episcop.**

pisétă, pisete f. recipient de laborator format dintr-un balon (de sticlă) și dintr-un tub de stropire, care proiectează un jet lichid pentru spălarea vaselor și filtrelor. [Din fr. ***pissette***].

pisíc, pisici m. pisoi: *cotoșmanul era un pisic cu minte.* ISP. [De la ***pisică***].

pisícă, pisici f. **1.** mamifer domestic carnivor din familia felidelor, cu corpul suplu, acoperit cu păr moale de diferite culori, cu gheare retractile (*Felis domestica*); (spec.) femela acestui animal; mîță: *în casa unde se află o pisică nu se află șoareci.* BOL.; *pisicile ... cînd simt nevoia de tandrețe se mîngîie singure.* PR.; **pisică sălbatică,** animal de pradă, cu blana cenușie-gălbuie, tărcată cu negru, care trăiește prin păduri (*Felis silvestris*); **a trăi** (sau **a se înțelege**) **ca cîinele cu pisica,** a nu se înțelege, a trăi rău cu cineva; **a avea ochi de pisică, a)** a avea privirea foarte ageră, a vedea foarte bine; **b)** a fi viclean; **a se spăla ca pisica,** a se spăla superficial; **2.** blană prelucrată a acestui animal: *o scurteică mitocănească de plisă, căptușită cu pisică.* CAR.; **3.** (compus) **pisică-de-mare,** pește marin ovipar, cu corpul turtit, lipsit de solzi și cu un spin veninos în coadă (*Trygon pastinaca*); **4.** nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive etc. care prind sau trag ceva, se înfig în ceva etc.; **5.** cărucior de macara; **6.** mănunchi de sîrme de oțel folosit pentru curățarea de noroi sau de pămînt a utilajelor de foraj. [***Pis*** + ***-ică***].

pisicărí, pisicăresc vb. (rar; refl.) a se linguși (cu viclenie) pe lîngă cineva: *se pisicărea pe lîngă el.* [***Pisică*** + ***-ări***].

pisiceálă, pisiceli f. (fam.) faptul de a se pisici. [***Pisici*** + ***-eală***].

pisicésc, ~ști, pisiceáscă, ~ești a. (rar) de pisică, referitor la pisică, specific pisicii; mîțesc: *nu-i bătaie pisicească, ci-i bătaie ciocoiască.* POP. [***Pisică*** + ***-esc***].

pisicéște adv. (rar) ca pisica; (p. ext.) cu viclenie; pe nesimțite: *pîndește pisicește.* CAR. [***Pisică*** + ***-ește***].

pisicí, pisicesc vb. (fam.; refl.) a se alinta, a se răsfăța; a se linguși (ca o pisică): *nu te mai pisici, ești ridicolă!* [De la ***pisică***].

pisicós, ~și, pisicoásă, ~e a. (rar) cu apucături de pisică, asemănător cu pisica; felin: *chiar pantera pisicoasă însă crudă ca femeia se trăgea din a lui cale.* MACED. [***Pisică*** + ***-os***].

pisicúț, pisicuți m. diminutiv al lui pisic; pisoiaș. [***Pisic*** + ***-uț***].

pisicúță, pisicuțe f. **1.** diminutiv al lui pisică; **2.** (bot.; reg.) mîțișor, ament. [***Pisică*** + ***-uță***].

pisoár, pisoare n. vas de faianță, de metal etc., montat pe peretele unui closet, folosit de bărbați pentru urinat; (p. ext.) parte a closetului public unde sînt instalate asemenea vase. [Din fr. ***pissoir***].

pisói, pisoi m. **1.** masculul pisicii: *vulpea cu pisoiul întîlnire des avînd, amîndoi se-ndrăguliră.* PANN; **2.** pui (mai ales mascul) de pisică: *mîța are doi pisoi.* [***Pis*** + ***-oi***].

pisoiáș, pisoiași m. diminutiv al lui pisoi; motănaș, pisicuț. [***Pisoi*** + ***-aș***].

pisolít, pisolite n. **1.** agregat de minerale (calcit, oxid de fier și de mangan etc.), alcătuit din bucăți sferice de mărimea unui bob de mazăre, care se depune în apele termale cu un conținut concentrat de bicarbonat de calciu; **2.** rocă alcătuită din astfel de agregate minerale. [Din fr. ***pisolithe***].

pisolític, ~ci, pisolitică, ~ce a. (despre roci) care este format din pisolite: *calcar pisolitic.* [Din fr. ***pisolithique***].

pistárd, pistarzi m. ciclist specializat în concursuri pe pistă, pe velodrom. [Din fr. ***pistard***].

pístă, piste f. **1.** fîșie de teren amenajată ca drum și rezervată unei circulații speciale; **2.** fîșie de teren amenajată pentru întreceri și antrenamente sportive; **3.** teren amenajat pentru decolarea și aterizarea avioanelor; **4.** spațiu rezervat pentru dans într-un

local public; ring; **5.** (fig.) direcţie, curs (care conduce spre un anumit scop); făgaş: *pista mediatică a lansării unor cărţi şi a unor scriitori ... nu garantează succesul de librărie şi receptarea ... unei opere.* R.L.; *discuţia urmă altă pistă;* **6.** fiecare dintre traseele continui, înguste şi paralele ale unei benzi magnetice pe care acţionează capul de înregistrare şi de redare al unui magnetofon; **pistă sonoră,** fişie îngustă de-a lungul unei pelicule cinematografice, pe care este făcută înregistrarea sonoră (sub forma unei succesiuni de dungi paralele de diferite grosimi). [Din fr. ***piste,*** germ. ***Piste***].

pistíl[1], pistiluri n. **1.** organul femel reproducător al florii, format din ovar, stil şi stigmat; gineceu; **2.** obiect de sticlă, de porţelan etc., cu care se pulverizează ori se omogenizează în mojar substanţe chimice sau farmaceutice. [Din fr. ***pistil,*** lat. ***pistillus***].

pistíl[2], pistiluri n. pastă consistentă de fructe (uscată sub formă de foaie groasă); (la pl.) diferite varietăţi de asemenea pastă: *corăbioare, nugale şi foi dulci, roşcate, de pistil.* PETR.; *pistil de prune, de gutui.* [Din turc. ***pestil***].

pistól[1], pistoli m. veche monedă de aur (franceză, spaniolă, italiană, engleză), a cărei valoare a variat după epoci: *scoase o pungă plină cu pistoli de aur.* FIL. [Din fr. ***pistole***].

pistól[2], pistoale n. **1.** armă de foc de dimensiuni mici, cu magazie de cartuşe fixă sau amovibilă, care se mînuieşte cu o singură mînă; revolver: *apare o ceată de ticăloşi, mînuitori de pistoale.* PR.; **pistol-mitralieră,** armă automată uşoară, cu ţeavă scurtă şi cu bătaie mai mică decît a puştii-mitraliere; automat; **pistol de rachete** (sau **de semnalizare**), pistol cu care se trag rachetele de semnalizare; **pistol-portbandulă,** pistol cu ţeavă lungă, care aruncă o bandulă purtătoare a unei parîme pentru salvarea naufragiaţilor sau a unei parîme de remorcă; **gol (ca un pistol)** sau **îmbrăcat pistol,** gol de tot, cu pielea goală; gol puşcă; (p. ext.) sărac: *băiatul rămase adumbrit într-un crînguleţ verde, căci era gol pistol.* ISP.; **sărac** (sau **golan**) **pistol,** foarte sărac; **2.** (p. ext.) foc, glonţ tras cu o asemenea armă de foc: *cadînele trăgeau puşti şi pistoale după ferestre.* GHICA; **3.** (sport) denumire a unei probe de tir care se execută cu această armă de foc, constînd în trageri automate sau cu foc asupra unor ţinte mişcătoare ori fixe: *pistol viteză;* **4.** aparat portativ, avînd forma acestei arme, folosit pentru diferite operaţii (vopsit, nituit, lipit etc.); **pistol de vopsit,** aparat pulverizator pentru vopsirea prin stropire fină a suprafeţelor; **pistol de sudură,** aparat de sudură; **pistol cu aer comprimat,** perforator pneumatic. [Din gr. mod. ***pistóli,*** germ. ***Pistole***].

pistolár, pistolari m. **1.** iscusit mînuitor al pistolului; versat trăgător cu pistolul: *îmi plac western-urile cu pistolari;* **2.** trăgător specializat în probe de tir cu pistolul; **3.** (peior.) bătăuş, scandalagiu care foloseşte (ilegal) pistolul; pistolard: *îi e frică de pistolarii noştri.* ST. [***Pistol[2]*** + *-ar*].

pistolárd, pistolarzi m. (peior.) pistolar. [***Pistol[2]*** + *-ard*].

pistoláş, pistolaşe n. diminutiv al lui pistol[2]. [***Pistol[2]*** + *-aş*].

pistoleáncă f. v. **pristoleancă.**

pistolét, pistolete n. **1.** armă de foc portativă, semiautomată, scurtă şi uşoară, avînd magazia de cartuşe montată în patul armei, care se mînuieşte cu o singură mînă; **2.** florar (pentru desen). [Din fr. ***pistolet***].

pistón, pistoane n. **1.** organ de maşină sau parte a unor instrumente, aparate etc., care efectuează o mişcare alternativă de translaţie într-un cilindru în care se găseşte un fluid sub presiune: *motorul cel mare duduia furios, pistoanele urcau şi coborau necontenit.* GHEŢIE; **2.** instrument muzical de suflat, din alamă, asemănător cu trompeta; **3.** clapă mobilă care închide sau deschide un orificiu la unele instrumente de suflat. [Din fr. ***piston,*** germ. ***Piston***].

pistoná, pistonez vb. (tr.) **1.** a extrage un fluid (mai ales ţiţei) cu ajutorul unui piston special; **2.** (fig.; fam.) a stărui pe lîngă cineva pentru a afla sau a obţine ceva; a insista. [Din fr. ***pistonner***].

pistonáj, pistonaje n. (tehn.) **1.** pistonare; **2.** crearea unei depresiuni în spaţiul de sub garnitura de foraj a unei sonde. [Din fr. ***pistonnage***].

pistonáre, pistonări f. acţiunea de a pistona şi rezultatul ei. [V. ***pistona***].

pistonfón, pistonfoane n. dispozitiv de etalonare a microfoanelor în domeniul frecvenţelor joase. [Din fr. ***pistonphone***].

pistórnic n. v. **pristornic.**

pistosí, pistosesc vb. (reg.; tr.) a zdrobi, a sfărîma; a măcelări: *pe turci îi pistosea pînă scrumul rămînea.* POP. [Et. nec.].

pistreálă, pistrele f. (înv.) **1.** distanţă pînă la care poate ajunge o săgeată, un proiectil; distanţă pe sol corespunzătoare acesteia: *marşără aşă cu toţii la un loc, cît o pistreală de săgeată.* NEC.; **2.** loc special amenajat pentru alergări, întreceri etc.: *alergă la locul cel de nevoinţă la pistreală.* DOS. [Din sl. ***prěstrělŭ***].

pistrelá, pistrelez vb. (înv.; rar; intr.) a împroşca: *faţa ta ... cu foc pistrelează.* DOS. [De la ***pistreală***].

pístru, ~i, pistră, ~e a. (reg.) cu pete (negre) pe bot: *oi pistre.* // f. (reg.) pînză groasă cu dungi colorate: saltele de pistră. [Din sl. ***pistrŭ***].

pistrúi, pistruie, ~i a. **1.** pistruiat: *cu faţa vioaie, cîrn şi pistrui.* CAR.; *nevastă-sa era ... spelbă şi pistruie.* SAD.; **2.** (înv. şi reg.; despre animale, păsări) pestriţ. // m. (mai ales la pl.) pată mică, brună-gălbuie care se formează pe piele, sub acţiunea soarelui, a vîntului etc. (mai ales la oamenii blonzi sau roşcaţi); linte: *o femeie cu părul roşcat şi cu faţa plină de pistrui îl conduse într-o odaie.* GHEŢIE; (şi: (pop.) **pestrui**). [***Pistru*** + *-ui*].

pistruiá, pistruiez vb. **1.** (tr. şi refl.) a căpăta sau a face să capete pistrui: *m-am pistruiat din pricina expunerii la soare;* **2.** (fig.; refl.) a se păta: *bandajul alb se pistruia sîngeriu lîngă ureche.* V.R. [De la ***pistrui***].

pistruiálă, pistruieli f. **1.** (col.) pistrui; **2.** însuşirea de a fi pestriţ. [***Pistrui*** + *-eală*].

pistruiát, ~ţi, pistruiată, ~e a. **1.** care are pistrui pe piele, cu pistrui: *un băietan nalt şi pistruiat.* VLAH.; **2.** (despre animale) pestriţ. [V. ***pistruia***].

pistuí, pistuiesc vb. (fam.; intr.) a spune „pst" pentru a atrage cuiva atenţia, pentru a chema discret pe cineva. [***Pst*** + *-ui*].

piş[1] interj. (fam.; adesea repetat) cuvînt care imită sunetul produs de şoaptele spuse la urechea cuiva: *pişpăitorul şi făţarnicul ... de faţă te vînd, unul cu piş-piş şi cellalt cu pup-pup.* Z. // m. intrigant: *pe piş-piş să-l asculţi, dar crezămînt nicicum să-i dai.* Z.; (şi: **pîş**). [Onomat.].

piş[2] interj. (pop.; adesea repetat) cuvînt care imită zgomotul produs de cel ce urinează. // n. urină; **a face piş,** a urina. [De la ***pişa***].

pişá, piş vb. (pop.) **1.** (refl.) a urina; a se pişorci; *leul e liniştit, lupul se pişă de foame.* EM.; *cînd are omul treabă se pişă din mers, nu şade.* SOR.; **2.** (tr.) a uda, a stropi cu urină: *m-a pişat copilul;* (fam.) **a(-şi) pişa ochii,** a plînge. [Lat. ****pissiare***].

pişáre, pişări f. (pop.) acţiunea de a (se) pişa; pişat[2]; urinare: *n-auziţi? la pişare!* GHEŢIE. [V. ***pişa***].

pişát[1], ~ţi, pişată, ~e a. (pop.) stropit, murdărit cu urină: *cu rochia pişată.* [V. ***pişa***].

pişát[2], pişaturi n. (pop.) **1.** pişare: *s-a dus la pişat;* **2.** urină: *să mănînce baligă şi să bea pişat cu voi împreună.* BIBLIA; **3.** (fam.) băutură alcoolică proastă; băutură (răcoritoare) caldă, fără gust; **4.** (compus) **pişatul-boului,** cusătură în zigzag cu care se prind diferitele părţi ale unei cămăşi ţărăneşti. [V. ***pişa***].

pişăcíos, ~şi, pişăcioásă, ~e a. (pop.; adesea subst.) care urinează des (şi mult): *copil pişăcios.* [***Pişa*** + *-ăcios*].

pişălău n. (pop.) **1.** pişat[2] (în cantitate mare); **2.** zeama (cu urină) din gunoiul vitelor; must. [***Pişa*** + *-ălău*].

pişătoáre, pişători f. **1.** (înv. şi reg.) loc dosnic unde cineva poate urina; closet; **2.** (pop.) organ genital (al femeii şi al bărbatului): *ce-ai păţit la pişătoare?;* **3.** (reg.) cascadă (mică): *locul pişătoarelor să-l găsească şi acolo monastire să zidească.* POP. [***Pişa*** + *-ătoare*].

pişcă, pişc vb. **1.** (tr.) a apuca pielea cuiva cu vîrful degetelor sau cu unghiile şi a o strînge, producînd o senzaţie dureroasă; a ciupi, a piţiga: *de ce te pişcă de ţîţe?* GHEŢIE; *nu mă pişca, mă doare!;* **2.** (tr.) a ridica cu vîrful degetelor coardele unor instrumente muzicale şi a le da apoi drumul, pentru a le face să vibreze: *cu degetele tremurînde a pişcat strunele.* V.R.; **3.** (tr.) a muşca, a ciupi, a înţepa: *m-a pişcat un purice;* **4.** (tr.) a urzica: *m-a pişcat o urzică;* **5.** (tr.) a rupe sau a tăia cîte puţin din ceva: *pişcînd din mămăligă şi sorbind ... borşul.* HOGAŞ.; **6.** (refl.) a se roade puţin, a se găuri uşor; a se ciupi: *s-a ciupit paltonul;* **7.** (fam.; intr.) a se alege cu ceva: *de nu curge, măcar picură şi cine mişcă, tot pişcă.* CR.; **8.** (fam.; tr.) a sustrage puţin cîte puţin din ceva, pe nesimţite; a ciupi, a şterpeli: *mi-a pişcat cîţiva bănuţi;* **9.** (reg.; refl.) a începe să scadă, să descrească: *ştiu că-n sara asta se pişcă lumina lunii.* SAD.; **10.** (tr.) a strica, a vătăma frunzele sau fructele plantelor: *bruma pişcase frunzele.* SL.; **11.** (tr. şi intr.) a provoca o senzaţie de usturime, de înţepătură pe limbă, în nări: *vinul care pişcă;* **12.** (tr. şi intr.) a provoca o senzaţie dureroasă ca de înţepătură, de ardere; a înţepa; a arde: *pişcat de frigul de afară, părintele îşi freca mîinile.* GHEŢIE; **13.** (tr.) a lovi uşor, a plesni; a bate: *a pişcat calul cu biciul;* **14.** (fig.; tr.) a tachina, a ironiza; a fi caustic: *cîrcotaş de voie, nu se putea să nu pişte el într-un chip pe oricine întîlnea.* ISP. [Et. nec.].

pişcanfloáre m. v. **pişcănfloare.**

pişcár m. v. **chişcar.**

pişcáre, pişcări f. acţiunea de a pişca şi rezultatul ei; (fig.; reg.) **pişcarea lunii,** fază a lunii în care aceasta începe să descrească; pişcatul[2] lunii. [V. ***pişca***].

pişcát[1], ~ţi, pişcată, ~e a. **1.** cu pişcături; ciupit; **2.** (fam.) **a fi pişcat (la limbă** sau **la vorbă),** a fi uşor beat, cherchelit. [V. ***pişca***].

pişcát[2] n. **1.** pişcare; **2.** mod de execuţie a unei bucăţi muzicale la un instrument cu coarde, fără a folosi arcuşul, ci numai ciupind coardele; **3.** (reg.) **pişcatul lunii** (sau **luminii**) ori **pişcat de lună,** pişcarea lunii: *a doua zi, fiind pişcatul luminii ..., începu un vînt mare.* SAD. [V. ***pişca***].

pîşcă, pîşti f. dispozitiv format dintr-o parîmă de sîrmă legată la un cazic de pe mal, folosit la întoarcerea navelor fluviale la coturile pronunţate. [Et. nec.].

pişcăcíos, ~şi, pişcăcioásă, ~e a. care pişcă, care înţeapă la limbă, în nări; iute, pişcător: *un miros iute, pişcăcios se răspîndi în încăpere.* GHEŢIE; *vin pişcăcios.* [***Pişca*** + *-ăcios*].

pişcănfloáre m. (ornit.; reg.) grangur (*Oriolus oriolus*): *să viersuiască pişcanfloare cu pene de aur.* MACED.; (şi: **pişcanfloare**). [Et. nec.].

pişcător, ~i, pişcătoare a. **1.** care pişcă, care înţeapă; înţepător: *insecte pişcătoare;* **2.** care provoacă o senzaţie de usturime, de pişcătură, de arsură: *vîntul săniei le aducea miros sărat, pişcător în nări.* AG.; **3.** (fig.) care conţine o critică tăioasă; muşcător, caustic; **4.** (despre mîncăruri, băuturi) care ustură; pişcăcios, iute, picant; **5.** (fam.) care şterpeleşte, care fură; ciupitor: *atenţie, e cam pişcător „amicul" nostru.* [***Pişca*** + *-ător*].

pişcătúră, pişcături f. **1.** faptul de a pişca pielea; (concr.) semn rămas pe piele în urma unei ciupituri; **2.** (spec.) înţepătură, ciupitură, muşcătură de insectă: *pişcătură de purici;* **3.** (fig.) vorbă înţepătoare, usturătoare; ironie: *nu-i mai suporta pişcăturile;* **4.** bucăţică sau cantitate mică ruptă din ceva; fărîmă: *dă-mi o pişcătură de mămăligă;* **5.** urmă rămasă la locul de unde s-a scos, s-a rupt o bucăţică: *nu ştii cine a făcut pişcătura în pîine?;* **6.** (pop.) crestătură făcută ca semn la urechile unor animale. [***Pişca*** + *-ătură*].

pişcót, pişcoturi n. biscuit cu porozitate mare, uscat, crocant, de formă alungită, obţinut dintr-un

aluat moale, făcut din făină, ouă şi zahăr, cu ingrediente: *se servi o cupă de şampanie cu pişcoturi şi bomboane de ciocolată.* GHEŢIE. [Din magh. ***piskóta***].

pişichér, ~i, pişicheră, ~e a. şi m., f. **1.** (fam.) (om) şmecher, şiret, sforar; şarlatan: *mare pişicher! strajnic prefect ar fi ăsta!* CAR.; **2.** (rar) ingenios: *e foartre simplu şi ... pişicher lucru.* C.L. [Din turc. ***pişekâr*** „dibaci"].

pişicherlíc n. v. **pişicherlîc.**

pişicherlíc, pişicherlîcuri n. (fam.) acţiune, faptă, vorbă de pişicher; şiretlic, şmecherie, şarlatanie: *pişicherlicul erijat în teorie de guvernare.* EM.; (şi: **pişicherlic**). [Din turc. ***pişekârlık***].

píşiţă f. v. **chişiţă.**

pişieág, pişlege n. (pop.) cui de lemn care uneşte obezile roţilor de la car; (şi: **pîşlegi**). [Et. nec.].

pişoárcă, pişoarce şi **pişorci** f. (pop.) **1.** persoană care urinează des (în pat); **2.** băutură (alcoolică) proastă, slabă: *miroase a pişoarcă.* D.; **3.** vreme ploioasă, umedă; ploaie măruntă şi deasă. [***Pişa*** + *-oarcă*].

pişorcí, pişorcesc vb. (fam.; refl. şi tr.) a (se) pişa: *copilul se pişorceşte toată ziua;* **a(-şi) pişorci ochii,** a plînge: *minte de muiere, gata mereu să pişorcească ochii.* CĂRT. [De la ***pişoarcă***].

pişpăí, pişpăiesc vb. (pop.; intr.) a şuşoti la urechea cuiva pentru a cleveti; a face intrigi: *cel ce de altul ţie îţi pişpăieşte şi de tine acela altuia şopteşte.* Z. [De la ***piş***[2]].

pişpăitór, ~i, pişpăitoáre a. şi m., f. (pop.) (persoană) care umblă cu şuşoteli; intrigant: *departe de casa ta omul pişpăitor şi linguşitor.* Z. [***Pişpăi*** + *-tor*].

piştélniţă, piştelniţe f. (înv.) mlaştină, smîrc; baltă mică: *apa izvorului ... în piştelniţă şi în bălţi stătătoare oprindu-să.* CANT. [Cf. sb. ***pistalinica***].

piştí, piştesc vb. (înv. şi reg.; intr.) **1.** a curge încet; a picura, a se prelinge; (p. ext.) a izvorî, a ţîşni: *pe geana Aurorei o rouă ce pişteşte.* BOLLIAC; **2.** a lăsa să picure, să ţîşnească: *butea cînd se umple începe a pişti.* POP. [Din sl. ***pištati*** „a ţîşni"].

pitác[1]**, pitace** n. (înv.) **1.** act oficial; decret, ordin, dispoziţie; autorizaţie: *aşezată printre hrisoave ... şi printre felurite pitace domneşti.* OD.; **2.** decret de ridicare la rang boieresc (inferior); diplomă de boierie: *îmbulzeala la ranguri era atît de mare, că se umpluse ... condica pitacului domnesc.* GHICA; **3.** (fig.) privilegiu: *inimile n-au pitace, n-au ranguri;* **4.** scrisoare, răvaş; **5.** reclamaţie, plîngere: *fac pitac la isprăvnicie.* FIL. [Din sl. ***pitakŭ***].

pitác[2]**, pitaci** m. monedă austriacă de argint care a circulat în trecut şi în ţările române; monedă rusească de argint sau de aramă, de mică valoare; (p. gener.) ban, gologan, para: *scoate ... din pungă două patace.* CAR.; *să-mi paseze cîţiva pitaci ... la nevoie.* GHEŢIE; (şi: **patacă**). [Din sb., bulg. ***petak,*** rus. ***piatak;*** cf. it. ***pataccа***].

pitagoréic, ~ci, pitagoreică, ~ce a. care aparţine pitagorismului sau lui Pitagora, referitor la pitagorism sau la Pitagora; pitagoric: *n-ajunsesem încă la vîrsta de douăzeci de ani să ştiu tabla pitagoreică.* EM.; *tabla contrariilor propusă de şcoala pitagoreică;* **numere pitagoreice,** trei numere naturale pentru care suma pătratelor a două numere este pătratul celui de-al treilea număr; numere pitagorice (ex. 3, 4 şi 5). // m. adept al lui Pitagora; pitagorician. [Din germ. ***pythagoreisch***].

pitagoreísm n. v. **pitagorism.**

pitagóric, ~ci, pitagorică, ~ce a. şi m. (rar) pitagoreic; **numere pitagorice,** numere pitagoreice. [Din it. ***pitagorico,*** fr. ***pythagorique***].

pitagoricián, pitagoricieni m. şi a. (adept) al pitagorismului: *practica pitagoricienilor de a tăcea îmi plăcea cel mai mult la ei.* PR. [Din fr. ***pythagoricien***].

pitagorísm n. nume dat şcolii filozofice întemeiate de Pitagora (sec. al VI-lea î.d.Hr.), care considera că esenţa tuturor lucrurilor este numărul, dezvoltînd totodată probleme de esenţă religioasă, precum nemurirea şi transmigrarea sufletului, comuniunea cu cosmosul divin etc.: *pitagoreismul nu măsura aspecte cantitative de ale naturii şi nu căuta să exprime matematic dimensiunile în adevăr măsurabile ale fenomenelor.* BL.; (şi: **pitagoreism**). [Din fr. ***pythagorisme,*** germ. ***Pythagoreismus***].

pităn, pitane n. (înv. şi reg.) pîine (necrescută) făcută din făină de orz sau de secară; (p. gener.) pîine de calitate inferioară: *mîncau zoriţi ... pitan greu de orz.* SAD. [***Pită*** + *-an*].

pităr, pitari m. **1.** (pop.) brutar: *ţigan lingurar de soiul lui, însă pitar de meserie.* AL.; **2.** titlu dat boierului care se ocupa cu aprovizionarea cu pîine a curţii domneşti (şi a armatei) şi cu supravegherea brutarilor domneşti, în Moldova şi în Ţara Românească; boier care avea acest titlu: *boier este marele ban, tot boier este şi pitarul.* FIL.; **mare** (sau **vel**) **pitar,** boier de divan care supraveghea brutăria domnească, avîndu-i în subordine pe pitari: *marele pitar primea proviziile şi le împărţea pe la cete.* BĂLC. [***Pită*** + *-ar*].

pitárcă, pitărci f. (reg.) numele a două specii de ciuperci înrudite cu mînătarca, dintre care una, cu pălărie cenuşie, brună sau portocalie, cu carnea albă, este comestibilă (*Boletus scaber*), iar cealaltă, cu pălărie brună-măslinie sau roşiatică, cu carnea gălbuie, care se albăstreşte imediat după rupere, este comestibilă sau otrăvitoare (*Boletus luridus*). [Probabil contaminare între ***pită*** şi ***mînătarcă***].

pítă, pite f. (reg.) **1.** pîine: *eu i-aş sătura curtea cu o pită.* ISP.; (compuse) **pita-vacii,** ciupercă comestibilă cu pălăria roşcată-cenuşie, cu carnea albă, devenind albastră în contact cu aerul (*Boletus bovinus*); **pita-lui-Dumnezeu,** rîşcov (*Lactarius deliciosus*); **2.** (fig.) hrană, mijloace de existenţă; (p. ext.) slujbă, post, funcţie: *munca e blagoslovită, cînd te ţii de ea ai pită.* PANN. [Din gr. mod. ***píta,*** bulg. ***pita***].

pitărcúţă, pitărcuţe f. ciupercă comestibilă cu pălăria roşie-cărămizie, cu piciorul gros şi cu carnea albă (*Boletus versipellis*). [***Pitarcă*** + *-uţă*].

pităreásă, pitărese f. soţia pitarului; brutăreasă: *pităreasa ... ţine strîns la piept trupşorul cald al copilaşului.* PETR. [***Pitar*** + *-easă*].

pitărél, pitărei m. titlu în ierarhia boierească a ţărilor române, mai mic decît acela al pitarului; boier care avea acest titlu. [***Pitar*** + *-el*].

pităríe, pitării f. **1.** (înv. şi reg.) brutărie: *cuptoarele pităriei.* OD.; **2.** (înv.) dregătoria pitarului; rangul, funcţia de pitar. [***Pitar*** + *-ie*].

pit bull (terrier) m. rasă de cîini creată prin încrucişări succesive ale buldogului cu diverşi terrieri şi, prin selecţie, orientată predominant spre obţinerea de cîini de luptă, cu corpul scund şi îndesat, cu musculatura puternică, cu maxilare puternice, cu ochii rotunzi, depărtaţi unul de altul, cu blana scurtă, aspră, lucioasă, de culori diferite: *rasa pit bull nu este omologată în România şi în multe ţări europene.* [Cuv. engl.].

pitchpin, pitchpini [picipáin] m. arbore exotic din familia coniferelor, cu lemnul dur, de culoare galbenă cu vine roşietice, folosit la confecţionarea mobilelor de lux, a navelor (*Pinus palustris*). [Din engl. ***pitch-pine***].

pitecantróp, pitecantropi m. nume dat unuia dintre strămoşii omului (descoperit în Java), datînd din pleistocenul inferior şi prezentînd caractere intermediare între maimuţele antropoide şi omul primitiv (*Pithecanthropus erectus* sau *Homo erectus Javanensis*): *într-un album antropologic am văzut reconstruirea ipotetică a pitecantropului pe cale de a deveni om.* IBR. [Din fr. ***pithécanthrope***].

pití, pitesc vb. (tr. şi refl.) a (se) ascunde (ghemuindu-se); a (se) ascunde spre a nu fi găsit; a (se) pitula; (p. ext.) a (se) adăposti: *am venit să mă pitesc la voi; e prăpădenie mare pe Olt.* ST.; *piti din nou banii şi bijuteriile.* GHEŢIE. [Et. nec.; cf. ***pitic***].

pitiádă, pitiade f. interval de patru ani care se scurgea între jocurile pitice. [Din fr. ***pithiade***].

pitiátic, ~ci, pitiatică, ~ce a. care aparţine pitiatismului, referitor la pitiatism. // m., f. bolnav de pitiatism. [Din fr. ***pithiatique***].

pitiatísm, pitiatisme n. ansamblu de tulburări nervoase (isterice) vindecabile prin sugestie, în special prin persuasiune. [Din fr. ***pithiatisme***].

pitíc, ~ci, pitică, ~ce a. **1.** de statură foarte mică; scund: *ţapul fiind pitic.* ISP.; *de pitic ce era nime-n seamă nu-l băga.* POP.; **2.** care aparţine unei specii (de plante sau de animale) scunde, care nu creşte înalt; (p. ext.) pipernicit: *nimic nu se desluşea dincolo de pîlcul de sălcii pitice.* GHEŢIE; *palmierul pitic;* **3.** de dimensiuni reduse; mic, scund: *tavanul e atît de pitic.* ISP.; *am închis cu fereală o uşă pitică.* SAD. // m., f. **1.** individ de statură inferioară celei mijlocii, datorită unor tulburări endocrine, a unor carenţe alimentare etc.; (p. gener.) persoană de statură (foarte) mică: *nu s-a mai aflat ... decît ăst pitic slut şi şchiop.* OD.; **2.** (fig.) persoană neînsemnată: *de la pitici eu nu primesc nimica.* EM.; **3.** pigmeu. // m. **1.** (mit.) personaj de statură mică, isteţ şi vioi, uneori viclean şi afurisit: *piticii cei isteţi poartă, în basme, numele de Ghemiş, Neghiniţă, Pipăruş, Prichinduţă, Sfredeluş, iar piticul răutăcios, cel de Statu-Palmă;* **2.** bufon (la curţile suveranilor sau ale seniorilor medievali): *Murat al III-lea ... trăia înconjurat de tălmăcitori de vise ..., de pitici şi de nebuni.* BĂLC.; **3.** (mai ales în forma **chitic**) nume dat peştelui mărunt; peşte care nu a ajuns la maturitate: *cu un rac, tot sărac, cu un pitic, tot calic.* NEGR.; *petrecere pe malul Siretului, mîncînd chitici fripţi.* CĂL.; (adv.) a **tăcea chitic** (sau, rar, **pitic**), a nu scoate o vorbă, a tăcea mîlc: *puii tăcură pitic.* POP.; **a sta chitic,** a nu se clinti (din loc): *stăi chitic!* AL. // f. (astr.) **pitică albă,** stea aflată în stadiul relativ final al evoluţiei sale, avînd o luminozitate mică şi fiind lipsită de surse de energie internă; **pitică roşie,** stea aflată în stadiul absolut final al evoluţiei sale, caracterizată prin temperaturi coborîte şi prin luminozitate foarte mică; (şi: **chitic**). [Cf. sl. ***pitikŭ***].

pítice a. **jocuri pitice,** jocuri organizate în Grecia antică, la Delfi, din patru în patru ani, în amintirea luptei legendare a zeului Apolo cu balaurul Piton, constînd în concursuri literare, în întreceri atletice etc. [Din fr. (*jeux*) ***pythiques***].

piticí, piticesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) micşora, a (se) închirci, a (se) pipernici: *toate ... se piticesc ... din cauza emanaţiunilor palustre.* HASD. [De la ***pitic***].

piticíre, piticiri f. (rar) acţiunea de a (se) pitici şi rezultatul ei; închircire, degenerare, pipernicire. [V. ***pitici***].

píting n. aspect al uzurii unei piese, sub forma unor ciupituri pe suprafaţa de contact. [Din engl. ***pitting***].

pitíre, pitiri f. acţiunea de a (se) piti şi rezultatul ei. [V. ***piti***].

pitiriázis s. denumire generică pentru o serie de dermatoze de origine micotică, caracterizate în special prin descuamare pe un fond sebaceu; mătreaţă. [Din fr. ***pityriasis***].

pitíş adv. (pop.; adesea repetat) pe furiş, pe ascuns; tiptil: *pitiş-pitiş se strecurară prin ramurile înţesate ale prunilor.* DELAVR. [***Piti*** + *-iş*].

pitít, ~ţi, pitită, ~e a. (pop.) ascuns (spre a nu fi văzut, găsit, prins): *stă pitit ca iepurele.* PANN; *sate pitite în vălcele.* SAD. // f. artic. **de-a pitita,** de-a v-aţi ascunselea. [V. ***piti***].

pitoáşcă, pitoaşte f. (reg.) specie de ciupercă comestibilă, înrudită cu mînătarca (*Boletus granulatus*). [***Pită*** + *-oaşcă*].

pitói, pitoaie n. (reg.) augmentativ al lui pită: *şapte pite şi-un pitoi, ş-un gătvan de usturoi.* POP. [***Pită*** + *-oi*].

pitón[1]**, pitoane** n. instrument metalic în formă de ţăruş, de ţeavă, de lamelă, de teu etc. prevăzut cu un inel prin care se introduce coarda, servind la asigurarea alpiniştilor în timpul escaladărilor. [Din fr. ***piton***].

pitón[2]**, pitoni** m. (la pl.) gen de şerpi neveninoşi, constrictori, răspîndiţi în regiunile tropicale din Africa, din Austrialia şi din sudul Asiei, în general arboricoli, cu o lungime de pînă la optzece metri (*Python*); (şi la sg.) şarpe din acest gen: *pielea de*

piton este folosită în industria încălţămintei şi în marochinărie. [Din fr. ***python***].

pitonísă, pitonise f. (rar) nume dat Pythiei din Delphi; ghicitoare, prezicătoare; vrăjitoare: *pitonisa din Endor.* [Din lat. ***pythonissa,*** fr. ***pythonisse***].

pitorésc, ~şti, pitoreáscă, ~eşti a. **1.** care impresionează plăcut prin ineditul elementelor componente, care încîntă prin aspect, colorit etc. (într-un peisaj): *drumul de ce merge se face mai vesel şi mai pitoresc.* NEGR.; (adv.) *căsuţe ca nişte cutii, grupate pitoresc.* SAD.; **2.** care este potrivit pentru a deveni subiect de pictură: *peisaj pitoresc;* **3.** bogat în imagini; colorat, viu; expresiv: *stil pitoresc;* **4.** sugestiv: *locuia ... pe o stradă cu numele pitoresc de Aventuroasa.* GHEŢIE; **5.** original: *este un personaj pitoresc;* **6.** care reprezintă specificul unei ţări, al unei regiuni, al unei categorii sociale etc.; care place prin caracterul specific, original, revelator: *Bălcescu nu aspiră către redarea lucrurilor şi fiinţelor văzute, în trăsăturile lor particulare şi pitoreşti.* VIANU. // n. ceea ce atrage atenţia, place cuiva; ceea ce impresionează prin inedit, unicitate, originalitate: *din pitorescul alegerilor noastre, scriitorul avea de unde culege boaba nepreţuită a ridicolului.* LOV.; *ţăranul răsăritean nu uită nici în cea mai neagră sărăcie podoaba şi pitorescul.* BL. [Din it. ***pittoresco,*** fr. ***pittoresque***].

pitpalác, pitpalaci m. (ornit.) prepeliţă (*Coturnix coturnix*): *ascult de la răcoare pitpalacul.* EM. // interj. cuvînt care imită strigătul prepeliţei: *departe ... strigătul înnăbuşit: pitpalac, pitpalac! abia se auzea.* SAD.; (şi: (reg.) **pitpediche**). [Onomat.].

pitpalácă, pitpalace f. **1.** femela pitpalacului: *pitpalacele prin grînele verzi îşi spuneau din guşe dactilii.* AG.; **2.** (fig.) femeie flecară, guralivă: *pentru o cotoroanţă ş-o pitpalacă, un pumn şi le-a luat mirul.* DELAVR. [***Pitpalac*** + ***-ă***].

pitpediche m. v. **pitpalac.**

pitrocí vb. v. **pritoci.**

pituitár, ~i, pituitară, ~e a. care secretează pituită; pituitiv; **glandă pituitară,** hipofiză: *cum secretează pancreasul meu şi glanda pituitară sucurile lor?* CĂRT. // f. mucoasă a cavităţii nazale, constituită dintr-un epiteliu cilindric, cu cili vibratili, cuprinzînd senzorii pentru miros. [Din fr. ***pituitaire***].

pituítă, pituite f. (med.) mucus. [Din lat. ***pituita,*** fr. ***pituite***].

pituitív, ~i, pituitivă, ~e a. (med.) pituitar: *membrană pituitivă.* [***Pituită*** + ***-iv***].

pituitós, ~şi, pituitoásă, ~e a. (med.) care conţine pituită, care seamănă cu pituita. [Din lat. ***pituitosus,*** fr. ***pituiteux***].

pituitrínă f. hormon extras din hipofiza posterioară, cu acţiune vasopresoare, antidiuretică şi ocitocică. [Din fr. ***pituitrine***].

pitulá, pitulez vb. (refl. şi tr.) **1.** (pop.) a (se) ascunde (ghemuind sau ghemuindu-se), a (se) piti: *se pitulă la un colţ.* ISP.; *ne pitulăm pe lîngă mama.* ST.; **2.** (fig.; înv.) a (se) disimula, a (se) ascunde: *pre cît el se tupila în smerenie, pe atîta îl cunoştea toţi.* DOS.; (şi: **tupila**). [De la ***piti***].

pituláre, pitulări f. (pop.) acţiunea de a (se) pitula şi rezultatul ei; (şi: **tupilare**). [V. ***pitula***].

pitulát, ~ţi, pitulată, ~e a. (pop.) **1.** pitit, ascuns: *rămăsese tupilată în fundul luntrii.* OD.; *avea pitulate într-un loc tainic din scrin zece monede de aur.* GHEŢIE; **2.** scund, jos: *o căsuţă tupilată.* CR.; (şi: **tupilat**). [V. ***pitula***].

pitulíce, pitulici f. numele mai multor păsări: **a)** mică pasăre cîntătoare, călătoare, insectivoră, cu penele brune-ruginii pe spate şi cenuşii-albicioase pe pîntece; ochiul-boului, puşcoci, piţ (*Troglodytes troglodytes*); **b)** mică pasăre cîntătoare, călătoare, insectivoră, cu penele brune-verzui pe spate şi cenuşii pe pîntece (*Phylloscopus collybita*); **c)** (reg.) scroviţă (*Sylvia borin borin*); **d)** mică pasăre, asemănătoare cu privighetoarea, care stă ascunsă prin tufişuri (*Sylvia curruca*); **e)** (şi **pitulice verde**) frunzăriţă (*Hyppolais icterina*): *pitulicile ... îl întîmpinau peste tot cu dulcile lor cîntări.* OD. [***Pitula*** + ***-ice***].

pitulíci s. (reg.) **d-a pituliciu,** de-a baba oarba. [De la ***pitulice***].

pitulícică f. (reg.) de-a v-aţi ascunselea. [***Pitulice*** + ***-ică***].

pitulíş adv. (pop.) pe furiş, pe neobservate; pituluş: *o iau pituliş pe lîngă uluci.* CAR. // n. (rar) ascunziş; (şi: **tupiliş**). [***Pitula*** + ***-iş***].

pitulúş, pituluşi n. (reg.) ascunzătoare; **de-a pituluşul,** de-a v-aţi ascunselea: *ele se joacă de-a pituluşul pe după stîncă.* SOR. // adv. (pop.) pituliş: *pornind tupiluş pe sub ziduri.* SAD.; (şi: (pop.) **tupiluş**). [***Pitula*** + ***-uş***].

pitură, piturez vb. (tr.) a vopsi cu pitură o navă, o ambarcaţie. [Din it. ***pitturare***].

pituráre, piturări f. acţiunea de a pitura şi rezultatul ei. [V. ***pitura***].

pitúră, pituri f. vopsea specială (anticorosivă şi antivegetativă), făcută din ulei de in sau de răşini, pentru nave sau ambarcaţii. [Din it. ***pittura***].

pitúşcă, pituşti f. (înv. şi reg.) diminutiv al lui pită; pîine mică; (spec.) franzelă: *douăzeci pituşti pentru masă.* FIL. [***Pită*** + ***-uşcă***].

piţ, piţi m. (ornit.; reg.) pitulice (*Troglodytes troglodytes*). [Onomat.].

piţără, píţăr vb. (reg.; intr.) a umbla cu colindul în ajunul Crăciunului. [Cf. ***piţărău***].

piţărău, piţărăi m. (reg.) **1.** obiceiul de a umbla cu colindul în ajunul Crăciunului; (p. ext.) colind; **ziua de piţărăi,** ajunul Crăciunului; **a umbla** (sau **a merge**) **în piţărăi** (sau **cu piţărăii**), a colinda; **2.** ceea ce se dă colindătorilor ca răsplată (covrigi, fructe, bani etc.); colindeţ, piţărel; **3.** băţ de colindător făcut dintr-o creangă împodobită cu flori, cu cîrpe sau hîrtii colorate; **4.** colindător: *ieşiţi cu colăceii, că veniră piţărăii.* POP; (şi: **piţăreu, pizărău, pizăreu, pizără, bizăreu**). [Et. nec.; cf. ***piţăra***].

piţărél, piţărei m. (reg.) **1.** colindeţ; **2.** colindător; (şi: **pizărel**). [De la ***piţărău***].

piţăréu m. v. **piţărău.**

piţigá, piţíg vb. (reg.; tr.) a pişca. [Et. nec.].

piţigăí vb. v. **piţigăia.**

piţigăiá, piţigăiez vb. **1.** (tr.) a-şi subţia, a-şi ascuţi vocea: *îşi piţigăieşte şi îşi alintă vorbele.* VLAH.; **2.** (refl.) a vorbi cu glas subţire, ascuţit; (şi: **piţigăi**). [De la ***piţigăiat***].

piţigăiálă, piţigăieli f. faptul de a (se) piţigăia. [***Piţigăi*** + ***-eală***].

piţigăiát, ~ţi, piţigăiată, ~e a. **1.** subţire, ascuţit; strident: *se auzi o voce piţigăiată.* GHEŢIE; **2.** (pop.) slab, firav; zvelt: [copiii] *subţiratici şi piţigăiaţi.* ISP.; (şi: **piţigăit**). [***Piţigoi*** + ***-at***].

piţigăít a. v. **piţigăiat.**

piţigoáie, piţigoaie f. (reg.) tilincă făcută din scoarţă de salcie. [***Piţigoi*** + ***-oaie***].

piţigói, piţigoi m. (şi **piţigoi mare**) pasăre cîntătoare, insectivoră din ordinul paseriformelor, vioaie, cu ciocul conic, cu coada scurtă, cu penele albastre-verzui pe spate, galbene pe pîntece, iar pe piept şi pe cap negre; piţigluş (*Parus major*): *mierlele şi piţigoii şuieră şi ciripesc.* OD.; (compuse) **piţigoi-codat** (sau **-cu-coadă-lungă**), pasăre cu coada lungă, ascuţită la vîrf, cu penajul alb pe corp şi roşcat pe laturi, care îşi construieşte un cuib sferic în tufişuri sau prins de crenguţele arbuştilor (*Aegithalos caudatus caudatus*); **piţigoi-bărbos** (sau **-mustăcios, -percuinat**), pasăre cu ciocul galben, cu picioarele negre, cu spatele brun-deschis, cu pieptul alb şi laturile roz-violete, care cuibăreşte în stufăriş (*Panurus biarmicus rusticus*); **2.** epitet pentru un om slab şi deşirat; **3.** epitet pentru copii. [Et. nec.].

piţigúş, piţigueşi m. (ornit.; reg.) piţigoi (*Parus major*). [***Piţig(oi)*** + ***-uş***].

piţipoáncă, piţipoance f. (arg.) pipiţă. [Et. nec.].

piţúlă, piţule f. **1.** monedă austro-ungară în valoare de zece creiţari, care a circulat (pînă în 1918) şi în Transilvania şi Bucovina: *pune-l să muncească pentru ultima piţulă cheltuită cu el.* GHEŢIE; **2.** (p. gener.; fam.) monedă de valoare mică; para, gologan: *pagubă de-o piţulă că n-ai nici un dinte-n gură.* POP. [Din magh. ***picula***].

piu interj. (de obicei repetat) cuvînt care imită strigătul puilor de pasăre. [Onomat.].

piuá, piuez vb. (tr.) a da o ţesătură de lînă la piuă. [De la ***piuă***].

piuár, piuari m. persoană care posedă sau conduce o piuă; lucrător la o piuă. [***Piuă*** + ***-ar***].

piuáre f. acţiunea de a piua şi rezultatul ei; împîslire: *piuarea postavului.* [V. ***piua***].

píuă, pive şi (pop.) **piue** f. **1.** vas de lemn, de metal sau de piatră, de diverse forme şi mărimi, cu fundul şi cu pereţii groşi, în care se mărunţesc sau se pisează diverse substanţe, materii etc. cu pisălogul: *pivele ţuţuienilor ... băteau mereu.* CĂL.; *în piuă te-oi pisa, în moară te-oi măcina.* POP; **a bate apa în piuă,** a vorbi mult şi fără rost (plictisind pe cei din jur): *maiorului Verdeş nu-i plăcea să bată apa în piuă.* GHEŢIE; **a se pune piuă,** a se apleca, a se ghemui pentru a servi ca treaptă cuiva care vrea să ajungă la un loc înalt sau pentru a-l lua în cîrcă; a se pune capră: *apoi credinciosul lui puindu-se piuă, Făt-Frumos se urcă pe dînsul.* ISP; **2.** instalaţie sau maşină folosită pentru împîslirea ţesăturilor de lînă prin batere, prin presare într-un mediu cald şi umed; (p. ext.) fabrică de postav gros: *piuăle de făcut sumane.* CR.; *doi uncheşi cu straie albe de dimie dată la piuă.* SOR.; **3.** parte a şteampului în care se mărunţeşte minereul; teasc, velniţă: *şi spre negoţ o grămadă pive de cireş avînd, băgă aurul prin ele.* PANN; **4.** (reg.) scobitură într-un bloc de piatră, într-un butuc etc. în care se fixează ceva: *o cruce de piatră strîmbată din pioa ei.* OD.; **5.** (înv. şi reg.) tun primitiv care se încarcă pe la gura ţevii; mortier: *mortierele se numeau pive.* BĂLC.; (şi: (înv. şi reg.) **pivă, pio**). [Lat. ****pilla***].

piuí, pers. 3 **píuie** vb. (intr.) **1.** a scoate piuituri; a piscui: *cloşca croncănind şi puii piuind.* ISP.; **2.** a şuiera, a ţiui: *săgeţile piuiau în văzduh;* **a-i piui cuiva urechea** (sau **urechile**), a-i ţiui cuiva urechea (sau urechile). [De la ***piu***].

puiuálă, piuieli f. (rar) piuitură: *coardele ... subţiri se răsfăţau într-o piuială repede, măruntă.* DELAVR. [***Piui*** + ***-eală***].

piuíre, piuiri f. (rar) acţiunea de a piui şi rezultatul ei; piuitură, piuit. [V. ***piui***].

piuít, piuituri n. **1.** faptul de a piui; piuitură; **2.** sunete specifice scoase de puii păsărilor; **a-i lua** (sau **a-i tăia**) **cuiva piuitul, a)** a reduce pe cineva la tăcere: *parcă ne luă piuitul.* DELAVR.; **b)** a istovi, a muia pe cineva: *mă izbi, fără nici o introducere, crezînd că o să-mi ia piuitul.* PR.; **c)** a ucide pe cineva: *focul i-a luat babei piuitul.* POP.; **a-i pieri cuiva piuitul,** a-i pieri cuiva pofta de vorbă; a-şi pierde curajul: *să-i iai cu răpedea că le piere piuitu.* VLAH.; **3.** sunet subţire şi ascuţit; ţiuitură; piuitură: [se aude] *un piuit îndepărtat ... şi o bubuitură groaznică.* PETR. [V. ***piui***].

piuitór, ~i, piuitoáre a. **1.** care piuie: *păsăretul vesel, piuitor.* DELAVR.; **2.** subţire, piţigăiat: *glas piuitor;* **3.** (p. ext.) care scoate sunete ascuţite, cu rezonanţe metalice: *înlocui nicovalele şi baroasele cu unele mari şi piuitoare care se auzeau pînă departe.* PR. [***Piui*** + ***-tor***].

piuitúră, piuituri f. **1.** strigăt caracteristic scos de puii de pasăre; piuit, piuire; **2.** sunet subţire, ascuţit; ţiuitură, şuierat; piuială: *paharele ciocnite între ele răsună pripit ... a piuitură limpede de cristal.* DELAVR. [***Piui*** + ***-tură***].

piulíţă, piulíţe f. **1.** vas de metal întrebuinţat în gospodărie, în laboratoare etc., în care se pisează diferite substanţe; piuă mică: *fac zahăr pudră în piuliţă;* **2.** piesă de metal prevăzută axial cu o gaură filetată, care se poate înşuruba pe o tijă cu filet corespunzător, servind la asamblarea, la fixarea etc. altor piese; mutelcă: *mîna care stăpîneşte cheia, piuliţa, heblul ... e mînă inteligentă.* ARG. [***Piuă*** + ***-uliţă***].

piunéză, piuneze f. cui scurt cu floarea foarte mare, plată, rotundă, folosit pentru fixat hîrtii, afişe

etc. pe un perete sau pe o placă de lemn: *urcă pe podiu şi fixă cu pioneze cele şapte planşe ... pe panourile aflate acolo.* GHEŢIE; (şi: **pioneză, pineză**). [Din fr. *punaise*].

piuré, piureuri n. preparat culinar cu aspect de pastă, obţinut din legume, în special din cartofi, sau din fructe fierte (ori crude) trecute prin sită sau zdrobite şi folosit de obicei ca garnitură: *să-i facă diseară piureul de cartofi, cu lapte şi unt sau numai cu lapte.* PR.; (şi: **pireu**). [Din fr. ***purée***].

piurîe, piurii f. boală provocată de infecţia căilor (genito)urinare, constînd în prezenţa puroiului, a leucocitelor şi a germenilor microbieni în urină. [Din fr. ***pyurie***].

pîvă f. v. **piuă**.

pivnicér, pivniceri m. **1.** titlu dat boierului care avea în grijă viile şi pivniţele domneşti din Ţara Românească şi din Moldova; persoană care avea acest titlu: *Mihnea porunci pivnicerilor să iasă şi să-l lase singur cu logofătul.* OD.; **2.** persoană care supraveghează o pivniţă cu vinuri; chelar: *se plăteşte nu numai ce consumi, ci şi ... sfaturile pivnicierului.* SAD.; (şi: (pop.) **pimnicer**). [***Pivniţă*** + *-ar*].

pivnicerít n. **1.** dare care se plătea în ţările române de către producătorii de vinuri: *o pivniţă care să fie scutită de pivnicerit* (a. 1765). URIC.; **2.** dreptul de a încasa această dare. [***Pivnicer*** + *-it*].

pivnicioáră, pivnicioare f. diminutiv al lui pivniţă: *pivnicioara-i mititică, cîrciumăreasa, frumuşică.* POP. [***Pivniţă*** + *-oară*].

pívniţă, pivniţe f. încăpere sau grup de încăperi zidite de obicei sub pămînt, destinate păstrării unor alimente, băuturi sau a unor materiale (lemne, cărbuni etc.); beci, podrum: *a moştenit ... două prăvălii de cîrciumă, cu pivniţă, grădină şi vie.* CAR.; **a vorbi** (sau **a se auzi**) **ca din pivniţă**, a vorbi cu timbru profund, grav: *strigă ... cu o voce groasă ce ieşea ca dintr-o pimniţă.* DELAVR.; (şi: (pop.) **pimniţă**). [Din sl. ***pivĭnica***].

pivót, pivoturi n. **1.** (tehn.) fus de formă cilindrică, tronconică sau conică, care se reazemă cu capătul pe un lagăr de alunecare sau de rostogolire, avînd o mişcare de rotaţie sau de oscilaţie: [un] *ac de oţel, aşezat pe un pivot sub un clopot de sticlă.* MACED.; **2.** rădăcina principală, îngroşată, a unor plante (ca morcovul, sfecla etc.); **3.** suport al unui dinte artificial, fixat în rădăcina dintelui natural; **4.** (fig.) element central, punct esenţial de sprijin, care determină desfăşurarea unei activităţi sau a unui proces: *ritul ortodox continua să fie pivotul vieţii lor religioase.* BL. // m. (pl. **pivoţi**) **1.** (spec.) militar (sau reper) în raport cu care se execută mişcarea unei formaţii; **2.** jucător atacant care pătrunde în dispozitivul de apărare al echipei adverse, la unele sporturi. [Din fr. ***pivot***, germ. ***Pivot***].

pivotă, pivotez vb. (intr.) **1.** a se învîrti, a se întoarce (ca) pe un pivot: *în loc de a-şi continua drumul în cîmpie, el ... pivotează în jurul lui însuşi.* R.L.; **2.** (spec.) a executa o mişcare de rotaţie în jurul unui militar, al unui reper; **3.** a-şi răsuci (brusc) corpul; **4.** (sport) a se răsuci pe un singur picior pentru a manevra mingea; **5.** (fig.) a se desfăşura în jurul a ceva; a se sprijini, a se axa pe ceva: *acţiunea filmului pivotează pe actele unui nebun.* [Din fr. ***pivoter***].

pivotánt, ~ţi, pivotantă, ~e a. **1.** care poate pivota; **2.** (despre rădăcini) care are forma unui pivot, a unui fus, pătrunzînd adînc, vertical în sol; **3.** (despre plante) care are o asemenea rădăcină (ex.: morcovul, sfecla). [Din fr. ***pivotant***].

pivotáre, pivotări f. acţiunea de a pivota şi rezultatul ei; rotire, pivotaţie. [V. ***pivota***].

pivotáţie, pivotaţii f. pivotare. [***Pivota*** + *-aţie*].

pix, pixuri n. ustensilă pentru scris avînd în interior un tub cu pastă sau o mină de grafit acţionată printr-un dispozitiv mecanic. [Din engl. ***pick***].

pixél, pixeli m. cel mai mic element (punctual) în care se poate descompune o imagine obţinută prin fotografiere, tipărire sau creată pe un ecran (televizor, monitor al unui calculator). [Din engl. ***pixel***].

pixídă, pixide f. **1.** casetă (pentru bijuterii); (spec.) cutie mică sau cupă cu capac, în care se păstrează, la biserică, anafura: *într-o pixidă de aur sau de argint se păstrează sfînta cuminecătură.* NAUM; **2.** (bot.) capsulă care, după coacere, se deschide printr-un căpăcel sau prin ruperea în două (de ex., la măselăriţă, la pătlagină etc.). [Din fr. ***pyxide***].

pizără f. v. **piţărău**.

pizărău m. v. **piţărău**.

pizărél m. v. **piţărel**.

pizăréu m. v. **piţărău**.

pízdă, pizde f. **1.** (trivial) organ genital feminin (extern): *toate fiinţele-ar fi nule, fără p[izd]e, fără p[ul]e.* EM.; **dă-l** (sau **dă-o**) **în pizda măsii,** nu-ţi bate capul cu el (sau cu ea); nu-i da atenţie: *băga-l-aş în pizda mîne-sa, să-l facă înc-o dată.* EM.; **du-te în pizda mătii!,** du-te dracului, dispari!: *erau întîi înjurăturile, în special una ... mă şoca foarte tare: du-te în p... mă-tii!* PR.; **dat în pizda măsii, a)** care merită să fie înjurat de mamă; **b)** demn de admiraţie pentru tupeul care îl conduce spre reuşită, cîştig; **2.** (bot.; compus) **pizda-ţigăncii,** sugel (*Lamium purpureum*). [Din sl. ***pizda***].

pizdí, pizdesc vb. (trivial; tr.) **a o pizdi,** a ajunge în încurcătură, a o încurca: *ai pizdit-o, amice!* [De la ***pízdă***].

pizdói, pizdoaie f. (trivial) augmentativ al lui pizdă: *o moşierită tînără şi văduvă ... ascunzînd în lenjeria-i intimă acel pizdoi pe care bănuiesc că-l au toate eroinele lui Turgheniev.* R.L. [***Pízdă*** + *-oi*].

pizdós, ~şi, pizdoásă, ~e a. (trivial) arţăgos; bătăios; cu tupeu: *fii mai pizdos, nu te lăsa!;* (subst.) *se-încaieră pizdoşii la ciolan.* [***Pízdă*** + *-os*].

pizduí, pizduiesc vb. (trivial; tr.) a înjura folosind cuvîntul *pizdă.* [***Pízdă*** + *-ui*].

pizmáş, ~i, pizmaşă, ~e a. **1.** (pop.) (şi m., f.) (persoană) care poartă pizmă cuiva; (om) răutăcios, invidios, dușmănos, potrivnic; pizmăreţ, pizmător, pizmătareţ, pizmos, pizmuitor: *oameni fără judecată şi pizmaşi.* CR.; **2.** (pop.) care exprimă, denotă invidie, dușmănie, ură: *auzi glasuri pizmaşe.* DELAVR.; **3.** (înv.) lacom, hrăpăreţ: *omului pizmaş păcatul i iaste cămătnicie.* COR.; **4.** (înv.) care trădează lăcomie. [***Pizmă*** + *-aş*].

pízmă, pizme f. **1.** (înv. şi pop.) invidie, gelozie; ranchiună, ură, dușmănie, vrajbă: *de acolo pizma cumplită pe care o nutresc aceste nulităţi pentru orice scînteie de merit adevărat.* EM.; *şi vrajba, şi pizma, ele-odată găsi-vor dreapta judecată.* MAT.; *punem sarea pizmei pe rana sîngerîndă.* VIERU; **2.** (pop.) ciudă; necaz: *am deschis, ca să-i fac lui pizmă, fereastra.* SL.; **în pizma cuiva,** în ciuda cuiva: *el se suie sus pe cracă, numa-n pizma mea să facă.* POP.; **a se pune în pizmă cu cineva,** a face în ciudă cuiva, a ajunge la supărare, a se lua la ceartă cu cineva: *ce te-ai pus în pizmă?* PANN. [Din sl. ***pizma***].

pizmăréţ, ~i, pizmăreáţă, ~eţe a. şi m., f. (rar) pizmaş: *om morocănos, rău sau pizmăreţ.* GANE; *pizmăreţul peşin crapă cînd te vede în slavă.* Z. [***Pizmă*** + *-ăreţ*].

pizmătár, ~i, pizmătară, ~e a. şi m., f. (înv. şi reg.) pizmaş: *atunce au priceput ... ce feli de oameni pizmătari sînt şi cum nu să iubăsc.* NEC. [Din gr. mod. ***peismatáris***].

pizmătáreţ, ~i, pizmătareáţă, ~e a. şi m., f. (înv.) pizmaş; încăpăţînat, potrivnic: *acest om era pizmătareţ şi zăcaş la inimă.* ISP. [***Pizmătar*** + *-areţ*].

pizmí[1], pizmesc vb. (înv.; intr.) a urî, a dușmăni; a invidia; a pizmui[1]: *îmi pizmeşte om ce mi-i rudă.* DOS. [Din sb. ***pizmiti***].

pizmí[2], pizmesc vb. (înv.; tr.) a scrie: *şi alţii pizmuind şi însămnînd şi scriind, cum şi eu ... cu multă nevoinţă am cetit cărţile.* UR.; (şi: **pizmui**). [Cf. rus. ***pisĭmo*** „scrisoare"].

pizmós, ~şi, pizmoásă, ~e a. (înv. şi reg.) pizmaş: *părinţii veseli, surorile pizmoase.* AG. [***Pizmă*** + *-os*].

pizmuí[1], pizmuiesc vb. **1.** (tr.) a invidia pe cineva, a purta pizmă cuiva; a dușmăni, a urî, a pizmi[1]: *fetele vecinilor o pizmuiau, căci nu era nici una ca dînsa de frumoasă.* BOL.; **2.** (înv.; rar; refl.) a se încăpăţîna; a stărui: *se pizmuieşte a trăi cu totul singuratică.* MARC. [***Pizmă*** + *-ui*].

pizmuí[2] vb. v. **pizmi[2]**.

pizmuíre, pizmuiri f. faptul de a pizmui[1]; pizmă, invidie: *slava ne supune la chinuri şi pizmuiri.* MARC. [V. ***pizmui[1]***].

pizmuít, ~ţi, pizmuită, ~e a. invidiat; (p. ext.) dușmănit, urît. [V. ***pizmui[1]***].

pizmuitór, ~i, pizmuitoáre a. şi m., f. (pop.) pizmaş: *pizmuitorii rîvneau la starea lui.* [***Pizmui[1]*** + *-tor*].

pizza, pizze [píţa] f. mîncare tipic italiană sub formă de tartă, preparată dintr-un blat[1] special, peste care se pun, în straturi, bucăţele de carne, peşte, brînză, ciuperci, roşii şi condimente înglobate în ou bătut şi coaptă în cuptor. [Din it. ***pizza***].

pizzerie, pizzerii [piţeríe] f. local unde se vinde şi se mănîncă pizza. [Din it. ***pizzeria***].

pizzicato [piţicáto] n. **1.** mod de producere a sunetului la un instrument muzical cu coarde şi arcuş, prin ciupirea coardelor, fără a folosi arcuşul; **2.** bucată muzicală (compusă pentru a fi) executată în acest fel. [Din it. ***pizzicato***].

pîc interj. cuvînt care redă: **a)** sunetul produs de ruperea unui fir de aţă, de sfoară etc.: *cînd să strîngă nodul, pîc! se rupse aţa.* ISP.; **b)** zgomotul produs de o lovitură cu un corp tare; poc: *ia o dughineaţă groasă ... şi pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă, una.* CR.; **c)** sunetul exploziv, surd, produs de fumători cînd trag fumul din lulea sau din ţigară: *îşi scoase luleaua, ... o vîrî în colţul gurii şi începu: pîc, pîc.* SAD. [Onomat.].

pîcálă m. v. **păcală**.

pîcîí, pîcîi vb. (intr.) **1.** a trage din lulea, producînd un sunet caracteristic; a pufăi: *pîcîia zdravăn din lulea.* REBR.; **2.** a pîlpîi cu zgomot: *pîcîie lampa cu neon.* [***Pîc*** + *-îi*].

pîclă, pîcle f. **1.** ceaţă deasă, care apare îndeosebi dimineaţa şi seara; negură: *se risipise pîcla dimineţii.* OD.; **2.** (fig.) întuneric; ignoranţă: *pîcla trecutelor secole;* **3.** (p. ext.) strat dens de fum: *prin pîcla cenuşie a fumului, răzbăteau vorbe, ţipete.* GHEŢIE; **4.** (fig.) cantitate, număr mare de ...; negură, puzderie: *năvală şi pîclă de noroade.* ARG.; **5.** văl atmosferic albăstrui sau galben-cenuşiu, provocat în special de refracţia inegală a luminii în straturile de aer cu temperaturi diferite, care dă aerului un aspect tulbure, opalescent: *peste dumbravă se întindea o uşoară pîclă viorie.* SAD.; (fig.) *o pîclă uşoară, ca o înfrigurare, îi acoperi privirile.* GHEŢIE; **6.** strat de aer foarte încălzit, care produce zăpuşeală: *pe la nămiezi, apăsa ... o pîclă străşnică.* CAR.; **7.** vulcan noroios; (şi: (reg.) **păclă**). [Din sl. ***pĭklŭ*** „păcură, smoală"].

pîclíu, ~ii, pîclie, ~ii a. (reg.) morocănos, posac: (adv.) *se uita pîcliu.* SAD. [***Pîclă*** + *-iu*].

pîclişí, pîclişesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) schilodi; a (se) prosti, a (se) înrăi; (şi: (reg.) **păclişi**). [Et. nec.].

pîclişít, ~ţi, pîclişită, ~e a. (reg.) posomorît, morocănos, urîcios: *era un om pîclişit şi răutăcios la culme.* CR.; (şi: (reg.) **păclişit**). [***Pîcliş*** + *-it*].

pîclós, ~şi, pîcloásă, ~e a. plin de pîclă; ceţos, neguros: *zăriră pe cîntăreţ ... prin pîclosul întunerec.* PANN; *vremea fusese mereu pîcloasă.* AG.; (şi: (reg.) **păclos**). [***Pîclă*** + *-os*].

pîinár, pîinari m. (înv.) brutar, vînzător de pîine. [***Pîine*** + *-ar*].

pîíne, pîini f. **1.** aliment de bază al omului preparat din aluat din făină de grîu sau de secară şi ingrediente, dospit, frămîntat şi copt în cuptor; pită: *unii nici de pîine n-au, alţii cînelui o dau.* VIERU; **a mînca pîine şi sare** (**pe un** sau **dintr-un taler**) **cu cineva,** a conviețui, a trăi împreună cu cineva, împărtăşind şi cele bune şi cele rele: *să ştiu de bine că mă duc la mănăstire, pîine şi sare nu mai mănînc cu el!* CAR.; **(a fi) bun ca pîinea caldă** (sau **pîinea lui Dumnezeu**),

(a fi) foarte bun: *era bun la inimă ca pîinea caldă.* PETR.; **a ieşi înaintea cuiva** (sau **a întîmpina pe cineva**) **cu pîine şi sare,** a întîmpina pe cineva cu deosebită cinste: *tot poporul ... cu pîni şi sare vor ieşi voură-nainte!* AL.; **a avea** (sau **a ţine, a fi cu**) **pîinea şi cuţitul în mînă,** a deţine toată puterea, toate mijloacele; **a mînca o pîine albă,** a avea o situaţie bună, a o duce bine; **se caută** (sau **se vinde**) **ca pîine(a) (cea) caldă,** se vinde foarte bine, este foarte căutat; **a mînca pîinea degeaba,** a fi inutil; **2.** aluat de pîine: *eu, bădiţă, aş ieşi, da-s cu mînile în pîne.* POP.; **3.** (bis.) **pîine nedospită,** azimă; **4.** hrană pentru traiul zilnic; mijloace necesare vieţii; existenţă: *el a înţeles că blestemul cu cîştigarea pîinii prin sudoarea frunţii e o invenţie.* PR.; **o bucată de pîine** sau **pîinea zilnică** ori **pîinea cea de toate zilele,** resurse minime de existenţă: *cere a servi pe boierul pentru o bucată de pîne.* FIL.; **a lua cuiva pîinea de la gură,** a lăsa pe cineva fără mijloace de trai; **5.** slujbă, funcţie, post: *te dau ş-afară din pîine cu ocară.* CAR.; **a pune** (sau **a băga**) **în pîine pe cineva,** a angaja sau a face să fie angajat cineva: *voi să te pui în pîine.* ALEX.; **a scoate** (sau **a da afară**) **din pîine,** a da afară din serviciu; a concedia: *a scos pe Herdelea din pîine.* REBR.; **a-şi pierde pîinea,** a fi dat afară, concediat dintr-o slujbă; **6.** (pop.; la sg.) cereale, grîne, bucate; recoltă de cereale: *am crescut în largi ogoare roadă cu prisos, dar din pînea roditoare n-am avut folos.* MAT.; *dacă dă Dumnezeu ploaie, se dreg şi celelalte pîni.* SAD.; **7. arbore de pîine,** plantă lemnoasă cu fructul mare, sferic, cu gust de pîine, care creşte în zonele tropicale din Asia şi America; **8.** (compuse; bot.) **pîinea-pădurii,** rîşcov (*Lactarius deliciosus*); **pîinea-porcului,** plantă erbacee din familia primulaceelor, cu frunzele zimţate mărunt şi cu flori purpurii sau trandafirii, cu miros plăcut (*Cyclamen europaeum*); **pîinea-Paştilor,** floarea-Paştelui (*Anemone nemorosa*); (şi: (înv. şi pop.) **pîne**). [Lat. ***panis***].

pîinícă, pîinici f. pîinişoară. [***Pîine*** + *-ică*].

pîinişoáră, pîinişoare f. **1.** diminutiv al lui pîine; pîinuţă; pîinică; (spec.) chiflă: *luă o pîinişoară, o tăie în două şi-şi roti privirile în căutarea jambonului.* GHEŢIE; **2.** nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile şi necomestibile; **a)** ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, roşie-violacee, care creşte prin pădurile de stejar şi de fag; oiţă (*Russula lepida*); **b)** ciupercă cu pălăria roşie sau portocalie, cu gust dulce, care creşte prin pădurile de brad; vineţică (*Russula integra*); **c)** (reg.) rîşcov (*Lactarius deliciosus*); **d)** (reg.) vineţică cu lapte (*Lactarius volemus*): *pîinişoarele, rîşcovii şi hribii apărură pe vetriţă în jurul focului.* SAD. [***Pîine*** + *-işoară*].

pîinúţă, pîinuţe şi (reg.) **pîiníţi** f. pîinişoară: *cere două pîinuţe mai prăjite.* [***Pîine*** + *-uţă*].

pîj, pîjuri n. (reg.) **1.** cui de lemn cu care se fixează între ele obezile unei roţi de lemn; (p. ext.) capăt ascuţit al unui stîlp, al unei bucăţi de lemn etc.; **2.** tigaie la vechile arme de foc. // m. (pl. **pîji**) stîlp: (fig.) *tot pe-un pîj era atunce şi politică şi lege.* CONACHI. [Et. nec.; cf. rus. ***pyjĭ*** „tigăiţă de tun"].

pîl interj. (adesea repetat) cuvînt care imită bătaia din aripi a păsărilor; fîl. [Onomat.].

pîlc, pîlcuri n. **1.** (înv.) unitate militară corespunzătoare regimentului de mai tîrziu; ceată, stol, steag, polc: *româna oaste-apare în pîlcuri şi în cete pe cîmp orînduite.* AL.; **2.** grup mic şi neorganizat de oameni, (p. ext.) de păsări, de animale, de plante: *un pîlc întreg de păsări pierzîndu-se-n apus.* EM.; *în depărtări se înşirau pîlcuri ... de sălcii.* GHEŢIE; **în pîlcuri** sau **pîlcuri-pîlcuri,** în grup: *veneau pîlcuri-pîlcuri.* [Din sl. ***plŭkŭ***].

pîlculéţ, pîlculeţe n. (rar) pîlcuşor. [***Pîlc*** + *-uleţ*].

pîlcuşór, pîlcuşoare n. diminutiv al lui pîlc; pîlculeţ. [***Pîlc*** + *-uşor*].

pîlnie, pîlnii f. **1.** obiect de metal, de sticlă etc., de forma unui con gol şi prelungit printr-un tub îngust, servind la turnarea lichidelor în vase cu gura strîmtă: *pune pîlnia mare şi toarnă cu vedriţa.* OD.; **a(-şi) face** (sau **a-şi duce**) **palmele** (ori **palma, mîna**) **pîlnie (la gură** ori **la ureche)** sau **cu palmele (făcute) pîlnie (la gură** ori **la ureche**), a-şi aşeza mîinile ca o pîlnie în dreptul gurii sau al urechii pentru a fi auzit sau pentru a auzi mai bine: *răspunse chemării cu palmele făcute pîlnie în dreptul gurii.* GHEŢIE; **2.** (p. anal.) nume dat unor obiecte asemănătoare ca formă sau ca funcţie cu obiectul descris mai sus: *un gramofon de tip vechi cu o imensă pîlnie.* CĂL.; (şi: **pîlnia telefonului**), receptor telefonic: *alo, ... auzii în pîlnie vocea uimită a Matildei.* PR.; **3.** rezervor, încăpere, locaş mai larg în partea de sus decît în cea de jos, amenajat pe un sistem tehnic pentru a înlesni introducerea sau evacuarea unui material; **4.** (şi **pîlnie de sufoziune**) depresiune conică formată în terenuri cu substrat solubil; **5.** plan înclinat care leagă galeria superioară cu cea inferioară a unui tunel în curs de excavare; **6.** groapă făcută în pămînt de explozia unui proiectil de artilerie sau a unei bombe: *au umblat ... pînă ce-au dat în pîlnia unei gropi de obuz.* SAD.; **7.** loc în care se adună buştenii înainte de a fi coborîţi pe jilip; **8.** organ în formă de tub care serveşte la mişcarea unor cefalopode; **9.** (rar) pavilion (al urechii): *îi sărută pîlnia negricioasă a urechii.* ST. [Din sl. ****plŭnije***].

pîlnioáră, pîlnioare f. diminutiv al lui pîlnie; leicuţă[2]. [***Pîlnie*** + *-ioară*].

pîlpîí, pers. 3 **pîlpîie** vb. (intr.) **1.** a creşte şi a descreşte în intensitate în cursul arderii; a tremura; (p. ext.) a arde cu flacără tremurătoare, producînd pocnete uşoare; a pîcîi: *focul pîlpîie în sobă.* EM.; *două văpăi ... pîlpîie în întunericul nopţilor.* DELAVR.; (fig.) *într-un lăcaş ascuns al inimii, micul sîmbure de speranţă pîlpîia.* GHEŢIE; **2.** (despre păsări, insecte sau aripile lor) a fîlfîi; **3.** (p. anal.) a tremura uşor, a se mişca, a se clătina uşor: *cîteva frunze ... începură să pîlpîie slab.* PR. [Onomat.; cf. ***pîl***].

pîlpîiálă, pîlpîieli f. pîlpîire: *nici o mişcare alta decît pîlpîiala rarelor becuri de gaz.* CAR.; *e întunerec şi-odată vezi ... o pîlpîială.* SOR. [***Pîlpîi*** + *-eală*].

pîlpîínd, ~zi, pîlpîíndă, ~e a. (rar) **1.** pîlpîitor: *lumină pîlpîindă;* **2.** (fig.) slab, palid; şovăielnic: *temerea se amesteca cu o abia pîlpîindă speranţă.* GHEŢIE. [V. ***pîlpîi***].

pîlpîíre, pîlpîíri f. **1.** acţiunea de a pîlpîi; **2.** mişcare tremurată a flăcărilor, a luminii etc.; pîlpîială, pîlpîitură: *pîlpîirea lumînărilor în sfeşnice.* PETR.; (fig.) *mai simţea pîlpîirea unei fărîme de nădejde.* REBR.; **3.** fîlfîire: *porneau pe apă pîlpîiri grăbite de aripi.* SAD. [V. ***pîlpîi***].

pîlpîít n. pîlpîire: *pîlpîitul flăcării.* [V. ***pîlpîi***].

pîlpîitór, ~i, pîlpîitoáre a. care pîlpîie; tremurător; pîlpîind: *o candelă pîlpîitoare îşi purta flacăra peste perete.* GHEŢIE. [***Pîlpîi*** + *-tor*].

pîlpîitúră, pîlpîituri f. (rar) pîlpîire. [***Pîlpîi*** + *-tură*].

pînă prep. (adesea urmat de adv. sau de prep. *la, în, prin* etc.) indică: punctul final, limita **a)** locului: *ajung pînă acasă la cumătra.* CR.; *condu-l ... pînă în odaia de baie.* GHEŢIE; **de colo pînă colo,** din loc în loc; în multe locuri: *umbla de colo pînă colo beată.* COŞB.; **de sus pînă jos** sau **de jos pînă sus,** tot, în întregime: *armăsarul sfîşiat, hărtănit de sus pînă jos şi plin de sînge.* ISP; **b)** timpului, duratei: *din zori şi pînă-n noapte.* AL.; *de atunci şi pînă astăzi.* EM.; **pînă la urmă,** în cele din urmă: *nebunul tot are să fie prins pînă la urmă.* CAR.; **pînă (la) una-alta,** pentru moment, deocamdată: *pînă la una-alta, hai să vedem ce-i de făcut cu cerbul.* CR.; **c)** acţiunii, situaţiei, stării: *să spele de pe pietre pînă şi urma sclavă.* EM.; *rămase atins pînă la suflet.* CAR.; *cine iubeşte pînă la capăt trăieşte mult, se zice.* VIERU; **pînă (pe-) acolo,** în asemenea măsură, în atît de mare grad: *nu eram aşa de prost pînă pe-acolo, să nu pricep atîta lucru.* CR. // conj. stabileşte: **1.** un raport temporal, indicînd: **a)** posterioritatea faţă de realizarea (considerată ca limită a) acţiunii: *toţi se uită pînă văd păienjenişul.* EM.; **b)** anterioritatea faţă de realizarea acţiunii; mai înainte ca ... (sau de...): *să nu cumva să deschideţi pînă ce nu-ţi auzi glasul meu.* CR.; *nu voieşte ... să-l iubească pînă nu-i va aduce herghelia ei.* ISP; *am stat acolo pînă ce s-a luminat bine.* EL.; **c)** simultaneitatea cu realizarea acţiunii: *bate fierul pînă e cald;* **2.** un raport local, indicînd limita, hotarul în spaţiu: *fuge pînă începe pădurea;* **3.** un raport modal, indicînd atingerea limitei unei stări: *bea pînă se face tun.* CAR. [Lat. ***paene-ad***].

pîndáci, pîndace a. (rar) care stă la pîndă; care iscodeşte; pîndeş: *tîlharii pîndaci au profitat de somnul lor.* C.L. [***Pîndă*** + *-aci*].

pîndár, pîndari m. **1.** paznic (la o vie, la o livadă, la o pădure etc.): *a intrat pîndar, păzeşte poienile şi dealurile.* ST.; (fig.) [poetul] *pîndar se vrea la neaua ce-a mai rămas pe creste.* VIERU; **2.** (pop.) santinelă, strajă: *stau pîndar aice cu pieptul meu în poartă.* AL.; **3.** militar din artileria antiaeriană, însărcinat cu supravegherea spaţiului aerian. [Din sl. ***pondarĭ*** „păzitor"].

pîndáş, pîndaşi m. (înv. şi reg.) persoană care stă la pîndă; (p. ext.) pîndar: *crudul crai a pus în preabătul grădinii pîndaş.* COŞB. [***Pîndă*** + *-aş*].

pîndă, pînde f. **1.** faptul de a pîndi; pîndit: *se puseră la pîndă.* ISP; *s-au potolit ambiţii şi patimi, încleştări, pînde.* VIERU; **2.** loc (ascuns) de unde se poate pîndi: *care din voi e mai stăpîn pe el însuşi să ia pînda aceea.* DELAVR. [V. ***pîndi***].

pîndărít n. (reg.) **1.** ocupaţia pîndarului; **2.** plată cuvenită pîndarului. [***Pîndar*** + *-it*].

pîndéş, ~i, pîndeşă, ~e a. (rar) pîndaci: *dulăii pîndeşi stau împrejur.* EM. [***Pîndi*** + *-eş*].

pîndí, pîndesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a observa cu atenţie pe ascuns sau dintr-un loc ascuns, pentru a prinde, a ataca, a afla, a surprinde etc. pe cineva sau ceva; a urmări, a spiona: *ca o mîţă cînd pîndeşte la şoareci.* ISP; *morarul se duse la ochiul de sticlă şi pîndi prin el.* SAD.; (rar) **a pîndi cu urechea,** a trage cu urechea; a asculta cu atenţie; **2.** (tr.) a aştepta un prilej, un moment favorabil pentru a pune mîna pe ceva, pentru a acapara, a răpi: *se-ntinde o cîmpie mănoasă, răzeşească, pe care o pîndeşte avanul domnitor.* AL.; **3.** (tr.) a urmări, a studia gesturile, manifestările cuiva, pentru a-i ghici gîndurile, intenţiile: *treptat, începui să-i mai pîndesc reacţiile.* PR.; **4.** (tr. şi intr.) a aştepta cu nerăbdare, cu atenţia încordată: *pentru a învinge, va trebui să pîndim clipa potrivită.* GHEŢIE; (înv. şi reg.) **a pîndi vreme (cu prilej),** a aştepta ocazia prielnică: *cumătrul caprei ... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii.* CR.; **5.** (intr.) a face serviciul de pîndar: *da la oi cine-mi pîndeşte?* POP.; **6.** (tr.) a ameninţa, a paşte pe cineva (un necaz, o nenorocire): *pîndeşte riscul ca în locul lui să fie ales un alt incapabil.* GHEŢIE; *sîntem pîndiţi de moarte la fiecare pas.* PATAP; **7.** (intr.) a sta de strajă; a veghea: *pîndeam să nu lăsăm să intre ... convoiuri şi ajutoare.* GHICA. [Din sl. ***ponditi***].

pîndíre, pîndiri f. acţiunea de a pîndi; pîndit: *pîndirea adversarului.* [V. ***pîndi***].

pîndíş adv. ca la pîndă, fără zgomot; pe ascuns, pe furiş: *fete şi flăcăi umblă pîndiş prin curte.* EM. // n. (rar) pîndă. [***Pîndă*** + *-iş*].

pîndít n. faptul de a pîndi; pîndă, pîndire: *satură-te de pîndit.* [V. ***pîndi***].

pîndítor, ~i, pîndítoáre a. care pîndeşte, iscodeşte, spionează; iscoditor: *să faci din Lăpuşneanul o umbră pînditoare.* AL.; *sluga îl privea cu ochi pînditori.* SAD. [***Pîndi*** + *-tor*].

pîne f. v. pîine.

pîngăr, ~i, pîngară, ~e a. şi m., f. (om) ticălos, spurcat: *ptiu! pîngara pămîntului.* POP. // f. (reg.) **1.** spurcăciune; **2.** ruşine, dezonoare: *să-mi rad pîngara asta de pre nume.* C.L.; *curăţind armele ... de pîngară leşească.* POP. [De la ***pîngări***].

pîngări, pîngăresc vb. (tr.) **1.** a trata fără respectul cuvenit, cu dispreţ sau cu violenţă ceva considerat sfînt; a batjocuri, a necinsti; a spurca, a profana: *mînăstire pîngăriţă de păgîni.* OD.; *o fiinţă din os sfînt ... pîngăriţă de bici ... nu se cuvine a fi în veci.* SAD.; **2.** a ponegri; a necinsti: *ţie totuna-ţi este dacă bărbatu-tău îşi pîngăreşte numele.* GHEŢIE; **3.** (spec.) a viola: *fiii lui Iacob ... au pîngărit pe Dina, sora lor.* BIBLIA; **4.** (fig.) a murdări, a întina, a macula: *nu-mi pîngăresc mîinile cu tine.* [De la ***păgîn***].

pîngăriciúne, pîngăriciuni f. 1. (înv.) păcat: *iară de mîncînd va mînca din cărnuri a treia zi ... pîngăriciune iaste.* BIBLIA; **2.** (înv. şi reg.; concr.) lucru murdar, scîrbos; spurcăciune. [***Pîngări*** + *-ciune*].

pîngăríre, pîngăriri f. acţiunea de a pîngări îi rezultatul ei; profanare, sacrilegiu, necinstire: *văzui fărdelege, văzui pîngărire.* NEGR.; *morţii chiar erau amenînţaţi cu pîngărirea la asemenea năvăliri.* EM. [V. ***pîngări***].

pîngărít, ~ţi, pîngărită, ~e a. 1. (adesea subst.) păcătos; nemernic: *a cutezat să pună mîna lui pîngărită pe sfîntul vas.* ISP.; **2.** care a fost dezonorat, care a fost necinstit: *fugi din ochii mei, fată pîngărită!* BOL. [V. ***pîngări***].

pîngăritór, ~i, pîngăritoáre a. (adesea subst.) care pîngăreşte; profanator: *amîndoi erau pîngăritorii căsniciei ei.* GAL. [***Pîngări*** + *-tor*].

pîntec n. v. **pîntece.**

pîntecáre, pîntecări f. (reg.) diaree. [***Pîntec*** + *-are*].

pîntecăráie f. (pop.) diaree: *oştile ... pier de pîntecăraie.* DELAVR. [***Pîntec*** + *-ăraie*].

pîntecări, pîntecărez vb. (reg.; refl. şi intr.) a suferi sau a face să sufere de diaree; a (se) cufuri: *te-ai pîntecărît toată ziua.* [De la ***pîntecărie***].

pîntecărie, pîntecării f. (pop.) diaree; dureri de stomac: *l-a apucat pîntecăria.* [***Pîntec*** + *-ărie*].

pîntece, pîntece n. **1.** parte a corpului dintre torace şi bazin, în care se află stomacul, intestinele, uterul etc., la om şi la unele animale; abdomen, burtă: *strigă bolnavul, apucîndu-se cu mîinile de pîntece.* NEGR.; **a fi cu pîntecele la gură,** a fi însărcinată: *te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pîntecele la gură.* REBR.; **parcă are oase în pîntece,** se spune despre cei care se apleacă greu; **a-i face cuiva pîntecele cobză** sau **coastele pîntece,** a bate pe cineva foarte tare: *să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pîntecele cobză.* CR.; **2.** stomac: *cîndu-s pîntecele bine sătule, atunci e şi gura vorbitoare.* B.-DEL.; **cu pîntecele lipit de coaste,** foarte slab sau foarte flămînd: *petrecuse el iarna ..., cu puţini tăciuni în vatră şi cu pîntecele cam lipit de coaste.* GANE; **a se robi** (sau **a se închina**) **pîntecelui,** a fi foarte lacom, a trăi numai pentru mîncare: *te-ai robit pîntecului.* CR.; **3.** (pop.) uter: *poartă în pîntece o fiinţă omenească zămislită din trupul şi sîngele ei.* GHEŢIE; **din pîntecele mamei,** înainte de a se naşte: *dar graţia celui ce mă deosebise din pîntecele mamei mele ... voia într-alt fel.* GAL.; a **lua în pîntece,** a rămîne, a fi însărcinată: *pasămite luase în pîntice.* ISP; **4.** (p. anal.) partea interioară a unui lucru, a unei încăperi etc.; interior, adîncime, profunzime: *scobi în pîntecele acelui munte o mulţime de cămări.* ISP; **5.** (p. anal.) partea bombată, proeminentă a unor obiecte: *pîntecul auriu al avionului.* ST.; *pîntecele corăbiei;* **6.** (rar) cutie de rezonanţă la unele instrumente cu coarde: *pîntecele viorii;* (şi: **pîntec,** (reg.) **pîntice**). [Lat. ***pantex, -icis***].

pîntecél, pîntecele n. diminutiv al lui pîntece. [***Pîntece*** + *-el*].

pîntecós, ~şi, pîntecoásă, ~e a. **1.** cu pîntecele mare; burtos: *nu-i încape cureaua de pîntecoşi ce sînt.* CR.; **2.** bombat, umflat: *garafa pîntecoasă.* EM. [***Pîntec*** + *-os*].

pîntice n. v. **pîntece.**

pînzár, pînzari m. (înv.) ţesător sau negustor de pînzeturi. [***Pînza*** + *-ar*].

pînzát, ~ţi, pînzată, ~e a. **1. hîrtie pînzată,** hîrtie obţinută prin lipirea şi presarea pe una sau pe ambele feţe ale unei benzi de hîrtie a unei ţesături fine ori rare, în scopul măririi rezistenţei şi durabilităţii hîrtiei; **2.** întărît cu pînză: *hartă pînzată.* [***Pînză*** + *-at*].

pînză, pînze f. **1.** ţesătură din fire de in, de bumbac, de cînepă etc., din care se confecţionează albituri (lenjerie de pat, de corp, cămăşi etc.); bucată din această ţesătură; pînzătură: *am ţesut un sul de pînză.* SOR.; *mama ... cosea cămăşi de pînză din cînepă scorţoasă.* VIERU; (fig.) *adio fericire ..., ce coşi în pînza vieţii strălucitoare flori.* MACED.; **pînză de casă,** pînză ţesută la războiul manual: *avea ... la gît o legătură de pînză de casă, vopsită albastru.* PETR.; **a zări ca printr-o pînză,** a desluşi greu; a vedea ca prin sită: *nu mai văd, abia zăresc ca printr-o pînză.* VLAH.; **ţine-te** (sau **să te ţii**) **pînză** (**să nu te rupi**), pregăteşte-te de o încercare grea şi de lungă durată; fă-ţi curaj!: *apuca trăsnetele şi fulgerele în mînă, şi apoi, să te ţii pînză să nu te rupi!* ISP.; **a i se ridica** (sau **a-i cădea, a i se lua**) **cuiva pînza de pe ochi,** a începe să înţeleagă clar lucrurile, a-şi reveni dintr-o eroare, dintr-o confuzie; a i se deschide ochii; **a lega gura pînzei, a)** a lega firele de urzeală înainte de a începe ţesutul; **b)** a se înstări; a se alege cu ceva, a o scoate la capăt: *astăzi am putut lega şi noi gura pînzei.* ISP; **a ţese pînzele,** a face intrigi; **a (i) se încurca cuiva pînza,** a nu-i reuşi planurile; **2.** (pop.) plasă deasă de pescuit; **3.** (fig.) şuviţă, fascicul: *sub o pînză de lumină lunca pare adormită.* AL.; **4.** ţesătură subţire cu care se acoperă faţa sau trupul mortului; giulgiu, linţoliu; **parcă i-a luat pînza de pe obraz** (sau **de pe ochi, de pe faţă**), se spune despre cineva foarte palid sau foarte slab: *galbăn la faţă de parcă-i luase pînza de pe obraz.* CR.; **pînă-în pînzele albe,** pînă la moarte; pînă la capăt, fără încetare: *să se judece răzăşeşte pînă-n pînzele albe.* EM.; **5.** (mai ales la pl.) bucată mare de ţesătură rezistentă care se fixează de vergile catargelor unei nave şi care, umflată de vînt, face să înainteze nava: *a pornit vasul cu pînzele umflate.* CAR.; **6.** bucată de pînză specială, albă, dreptunghiulară sau pătrată, pe care se proiectează imagini de la un aparat de proiecţie; ecran; **7. pînză de cort,** foaie de cort; **8.** bucată de ţesătură deasă pe care se pictează: *a creat pe pînza goală pe Madona Dumnezeie.* EM.; *va picta din nou atunci cînd pînza şi culorile îl vor atrage.* GHEŢIE; **9.** (p. ext.) tablou (pictat pe o astfel de ţesătură): *numai o singură pînză de pe pereţii lui valora cît salariul lui pe un an.* PR.; **10.** ţesătură sau împletitură specială din fire textile sau metalice, folosită în industrie, în laboratoare etc.; **pînză de calc,** pînză subţire şi transparentă pe care se desenează planuri tehnice; **11.** (p. anal.) reţeaua de fire pe care o ţese păianjenul: *cămaşe de borangic ... subţire ca pînza păianjenului.* DELAVR.; **12.** (înv.) fortificaţie la o cetate: *pînzile la toate cetăţile ... de domni sînt adaose.* COSTIN; **13.** desiş de copaci lung şi îngust; perdea: *pînză de pădure;* **14.** (înv. şi reg.) ceată armată; pîlc: *şapte pînze de oşti.* BĂLC.; **15.** lama sau tăişul unor instrumente: *pînză de ferăstrău;* **16.** strat de grosime foarte mică în raport cu celelalte dimensiuni; **pînză de apă subterană,** strat acvifer; **pînză freatică,** strat subteran de apă care alimentează izvoarele, fîntînile etc.; (geol.) **pînză de şariaj,** ansamblu de straturi geologice mai vechi, deplasate şi împinse prin mişcările tectonice peste altele mai noi; suprafaţa pe care are loc deplasarea unor mase de roci în acest proces; (geol.) **pînză eruptivă,** formă de zăcămînt a rocilor vulcanice, rezultată prin consolidarea curgerilor de lave; **17.** (mat.) suprafaţă. // adv. continuu, neîntrerupt (şi în mare cantitate): *ploaia curge pînză.* [Et. nec.].

pînzărie, pînzării f. **1.** (înv.) comerţ cu pînzeturi; **2.** atelier, fabrică unde se ţes pînzeturi; magazin de pînzeturi: *ştia nişte prăvălii cu tot soiul de marfă ...: opincării, pînzării, abagerii.* PETR.; **3.** pînzet: *era un lung magazin cu pînzărie.* GAL. [***Pînză*** + *-ărie*].

pînzătúră, pînzături f. (înv. şi reg.) **1.** (bucată de) pînză; pînzet: *puind mîna ... face din marmură statuă, din în pînzătură fină.* EM.; *în fabrici se ţes fel de fel de pînzături.* CR.; **2.** obiect confecţionat din pînză (ex.: faţă de masă, basma, năframă etc.): *strîngea ... firimiturile de pîine în pînzătură, scuturîndu-le.* REBR.; *nevastă cu pînzetură, treci Mureşul şi-mi dă gură.* POP. [***Pînză*** + *-ătură*].

pînzét, pînzeturi n. (mai ales la pl.) **1.** sortimente de pînză; pînzărie, pînzătură: *pănura, pînzeturile le cumpărau gata.* AG.; **2.** obiecte confecţionate din pînză; albituri, rufărie. [***Pînză*** + *-et*].

pînzícă f. sortiment de pînză subţire (de calitate inferioară). [***Pînză*** + *-ică*].

pînzíş, pînzişe a. (pop.) care cade (neîncetat) pe o zonă întinsă: *ploile pînzişe şi singurătatea stelară a plaiului face pe ciobanul nostru ... să-şi blesteme zilele.* BL. // adv. (reg.) de-a dreptul, întins: *ciobanul vine pînziş cu oile.* POP. // n. **1.** (rar) ceea ce seamănă cu o pînză; strat care învăluie; văl: *coamele dealurilor din faţă ... se desenau din ce în ce mai lămurit pe pînzişul cenuşiu al văzduhului.* REBR. [***Pînză*** + *-iş*].

pînzişoáră, pînzişoare f. **1.** diminutiv al lui pînză; pînzucă, pînzuţă: *pînză, pînzişoara mea, să-ţi spun cînd te-am început.* POP.; **2.** (reg.) giulgiu: *îi vin de moarte fiori, iar pînă-n ziuşoară, pe faţă-i pun pînzişoară.* POP. [***Pînză*** + *-işoară*].

pînzúcă f. (reg.) pînzişoară: *iară tu, pînzuca mea, să te faci o cărărea.* POP. [***Pînză*** + *-ucă*].

pînzuí, pînzuiesc vb. (reg.; tr.) **1.** a înfăşura, a acoperi cu giulgiu: *să te bocesc, trupul să ţi-l pînzuiesc.* POP.; **2.** a oţeli tăişul unei securi, al unui topor etc. [***Pînză*** + *-ui*].

pînzulíţă, pînzulíţe f. porţiune de talpă ce acoperă tocul (înalt) la încălţămintea pentru femei. [***Pînză*** + *-uliţă*].

pînzúţă, pînzuţe f. (reg.) pînzişoară: *să-mi tîrguiască pînzuţă de in.* POP. [***Pînză*** + *-uţă*].

pîr[1] interj. cuvînt care imită zgomotul produs de un corp care se rupe, de arderea lemnelor etc.: *pîrr! cade copacul peste car.* CR. [Onomat.].

pîr[2]**, pîri** (reg.) cel care pîrăşte; reclamant. [De la ***pîrî***].

pîră, pîre şi **pîri** f. **1.** (înv.) neînţelegere, conflict; ceartă; învrăjbire: *o fată ... iubea pe un tînăr cimpoier sărac; părinţii se împotriveau ...; pîră veche!* GANE; **2.** (jur.; înv. şi reg.) proces, judecată: *au şedzut acolo la pîră cîteva dzile.* NEC.; **3.** plîngere împotriva cuiva; reclamaţie; (spec.) act prin care se cere deschiderea unui proces; acţiune în justiţie: *scrisese pîra lui Simion.* REBR.; **4.** (pop.) acuzaţie, învinuire; denunţ; pîrîtură: *pîra cere dovadă.* PANN; **5.** calomnie, defăimare; clevetire: *spune fel de fel de taine şi pîre.* CAR. [De la ***pîrî***].

pîrăi vb. v. **pîrîi.**

pîrăít n. v. **pîrîit.**

pîrăitoáre f. v. **pîrîitoare.**

pîrăitúră f. v. **pîrîitură.**

pîrău n. v. **pîrîu.**

pîrcăláb, pîrcălabi m. **1.** titlu dat, în evul mediu, în Moldova, dregătorului însărcinat cu conducerea unui judeţ, a unui ţinut, a unei cetăţi (Hotin, Neamţ, Roman, Suceava, Rădăuţi), cu atribuţii militare, administrative şi judecătoreşti, fiind reprezentant al domnului în teritoriul supus autorităţii lui; staroste; persoană care avea acest titlu: *pîrcălabul de la Hotin vînduse pe domn şi treculse de partea năvălitorilor.* SAD.; **2.** titlu dat, în evul mediu, în Ţara Românească, administratorilor satelor boiereşti şi mănăstireşti; persoană care avea acest titlu; (mai tîrziu) primar (rural): *nu-l primise în sat şi el întreba de casa pîrcălabului.* PANN; **3.** (pop.) perceptor rural: *viţelul i-l luase pîrcălabul pentru bir.* PETR.; *pîrcălabul biru-mi cere.* POP; **4.** (reg.) comandant al unei închisori; temnicer: *măi jupîne pîrcălabe, tu din lanţuri mă sloboade.* POP. [Din magh. ***porkoláb***].

pîrcălăbésc, ~şti, pîrcălăbeáscă, ~eşti a. care aparţine unui pîrcălab, referitor la pîrcălab: *peste puţin se zăreşte şi steagul pîrcălăbesc.* NEGR. [***Pîrcălab*** + *-esc*].

pîrcălăbíe, pîrcălăbii f. 1. demnitatea sau funcţia pîrcălabului: *le dedese în sama lor ţinuturili, pîrcălăbiile şi stărostiile.* NEC.; **2.** instituţia pe care o conducea pîrcălabul; sediul acestei instituţii: *să meargă cu mine la pîrcălăbie, ca să se facă dovada dreptăţii.* SAD.; **3.** dare care se plătea pîrcălabului: *socotit-au Măria sa ... şi pentru pîrcălăbiile de pre la tîrguri.* NEC. [***Pîrcălab*** + *-ie*].

pîrci, pîrci m. **1.** (înv. şi pop.) ţap de prăsilă: *vine pîrciu de la munte şi trece pe punte.* POP.; **2.** (pop.) miros caracteristic pe care îl au ţapii în perioada împerecherii; sudoare de ţap; **3.** (reg.) varietate de struguri cu boabe mici. [Din bulg. ***pîrç*** „ţap"].

pîrdálnic, ~ci, pîrdalnică, ~ce a. (pop. şi fam.; adesea subst.) afurisit, blestemat; îndrăcit: *pîrdalnicele bătrîneţe mi-au secat toată vîrtutea.* ISP; *dacă vrem să trăim în pîrdalnica asta de lume.* REBR.

// m. artic. diavolul, necuratul: *lasă-mă la pîrdalnicul.* CR.; *bată-te-ar pîrdalnicul.* C. [Et. nec.; cf. ***prădalnic*** (demonul fiind conceput ca un răpitor de suflete)].

pîrg n. v. **pîrgă.**

pîrgár, pîrgari m. **1.** nume dat în evul mediu, în ţările române, membrilor sfatului administrativ al unui oraş sau al unui tîrg (alcătuit din şase pînă la douăsprezece persoane); consilier: *în oraşele din Moldova erau cîte şase sau doisprezece pîrgari sub un şoltuz;* **2.** (înv. şi reg.) funcţionar mărunt, vătăşel (la primărie); pristav: *intră un pîrgar de la primărie şi-i puse pe masă un teanc de scrisori.* AG. [Din magh. ***polgár;*** cf. germ. ***Bürger*** (instituţia şi numele de origine săsească au venit la noi prin mijlocirea ungurilor)].

pîrgav, ~i, pîrgavă, ~e a. (reg.) timpuriu, văratic: *struguri pîrgavi.* [***Pîrgă*** + *-av*].

pîrgă f. **1.** (înv. şi reg.; col.) cele dintîi grîne, fructe sau roade dintr-un an (care se aduc adesea ca prinoase la biserică, la sărbătoarea Schimbării la faţă); roade timpurii: *o tavă purtînd felurită pîrgă.* OD.; **a aduce pe cineva** sau **ceva pîrgă,** a aduce pe cineva sau ceva ca prinos, ca ofrandă; **2.** fază de început a coacerii fructelor, cerealelor etc.; coacere timpurie; starea fructelor, a cerealelor etc. în această fază; **(a fi) în pîrg(ă),** (a fi) pe cale de a se coace, (a fi) aproape copt: *un smochin mare cu roadele ... în pîrg.* ISP.; (fig.) *aduni pînă-n zori, în pîrg, spice de nehodină.* VIERU; **a da în pîrg(ă),** a începe să se coacă, a se pîrgui: *grîul dădea în pîrg şi trebuia tocmiţi oamenii pentru secerat.* GHEŢIE; (şi: **pîrg**). [Din sl. ***prŭga***].

pîrghie, pîrghii f. **1.** bară rigidă (de fier, de lemn etc.) care se sprijină pe un punct de articulaţie fix, asupra căreia se pot exercita două forţe, una motoare şi cealaltă rezistentă, servind la ridicarea sau la deplasarea unei greutăţi: *începu să dea cărţile cu liniştea nesimţitoare a unor pîrghii mecanice.* DELAVR.; **2.** (fig.) forţă morală care dă impuls unei activităţi; punct de sprijin: *voinţa e o pîrghie puternică;* **3.** (p. anal.) braţul unei balanţe; **4.** (p. anal.; reg.) drugul morii; cumpănă la moară; **5.** (p. anal.) parte a joagărului de tăiat buşteni, cuprinsă între talpa şi acoperişul acestuia. [Din lat. ***pergula***].

pîrguí, pers. 3 **pîrguieşte** vb. (refl.) **1.** a se afla în faza de pîrg, a da în copt; a se îngălbeni sau a se rumeni prin coacere: *pere*[le] *... să pîrguiră şi să coapseră.* DELAVR.; (fig.) *pielea i se pîrguise.* EL.; **2.** a avea fructele pe cale de a se coace: *cireşii s-au pîrguit.* [***Pîrgă*** + *-ui*].

pîrguiálă, pîrguieli f. pîrgă; **a da în pîrguială,** a se pîrgui: *spre vară roadele dau în pîrguială.* ISP. [***Pîrgui*** + *-eală*].

pîrguíre, pîrguiri f. pîrguit[2]: *se recoltează ... prunele şi strugurii pudraţi cu bruma pîrguirii.* ARG. [V. ***pîrgui***].

pîrguít[1], ~ţi, pîrguită, ~e a. **1.** care începe să se coacă; aproape copt: *o poamă pîrguită.* PETR.; *să vadă grîul a pornit, de e copt, de-i pîrguit.* POP.; **2.** cu fructele pe cale de a se coace: *un pom pîrguit.* ISP. [V. ***pîrgui***].

pîrguít[2] n. faptul de a se pîrgui; timpul cînd se pîrguiesc fructele sau cerealele; pîrguire: *pe la pîrguitul strugurilor s-a despărţit.* VLAH. [V. ***pîrgui***].

pîrî, pîrăsc vb. **1.** (înv.; astăzi rar; refl. recipr.) a se certa (învinuindu-se reciproc); a se prici: *să ne pîrîm sau să ne sfădim.* COR.; *cei doi se pîrăsc reciproc în mărunţişuri, în probleme esenţiale se împacă.* CĂL.; **2.** (înv. şi pop.; refl. recipr.) a se judeca cu cineva, a fi în proces cu cineva: *de să pîrea doi oameni la dînsul la divan ..., scotea banii din buzunar, de la sine, şi plătea pe datornic.* N.COSTIN; **3.** (înv.; tr.) a da în judecată pe cineva, a reclama pe cineva în faţa justiţiei: *lupul te pîrăşte, lupul te judecă.* Z.; **4.** (tr.) a se plînge de faptele cuiva; a acuza, a învinui: *îl pîrîră că l-a văzut sărutînd pe împărăteasa.* ISP.; **5.** (tr.) a da în vileag, a arăta (cu răutate, exagerînd) faptele cuiva; a vorbi de rău; a trăda, a denunţa: *tot la munci grele ... o mîna, ca s-o pîrască pe urmă la Dragomir că nu-i nici de-o treabă.* VLAH. [Din sl. ***p(i)rěti***].

pîrîciós, ~şi, pîrîcioásă, ~e a. şi m., f. pîrîtor: *pîrîciosul clasei.* [***Pîrî*** + *-icios*].

pîrîciúne, pîrîciuni f. (pop.) plîngere, reclamaţie împotriva cuiva; (p. ext.) calomnie, bîrfă: *să vii să iei ... şi cercarea, şi pîrîciunea, şi urîtul de pe lume.* POP. [***Pîrî*** + *-ciune*].

pîrîi, pers. 3 **pîrîie** vb. (intr.) **1.** a produce un zgomot surd, prelungit, la rupere, frîngere, zdrobire etc.; a trosni, a pocni: *trecea ... prin pîlcuri de strujeni uscaţi care pîrîiau.* SAD.; **2.** a plesni uşor, de obicei desfăcîndu-se la cusături; a pocni: *rochia ei pîrîii, pe undeva pe la spate.* PR.; **3.** a produce prin întindere, în urma unei strîngeri puternice etc., un sunet asemănător cu cel produs la ruperea unui corp dur; a pocni, a trosni: *îi pîrîie oasele.* ISP.; **4.** a produce un zgomot prelung, ascuţit şi strident prin apăsare sau prin lovire, frecare; a scîrţîi: *pîrîiau podelele, răsuna sala.* GANE; **5.** a începe să se desfacă (o mobilă) din încheieturi, cu zgomote caracteristice sub acţiunea unui corp care apasă puternic, se trînteşte sau cade brusc; a trosni: *a tuşit şi i-a pîrîit ţeţul.* CAR.; **6.** a produce zgomote specifice, surde, prin presare: *zăpada pîrîie sub picioare;* **7.** (despre pepeni) a trosni uşor prin strîngere în mîini; **8.** (pop.) a foşni, a fîşîi; a fremăta: *unde-ncepe-a pîrîi rediul.* AL.; **9.** (reg.) a arde repede cu pîlpîiri, cu scăpărări şi cu pocnete scurte, repetate; a sfîrîi: *vezi ... cum pîrîie de frumos gătejele?* CR.; **10.** a produce un zgomot caracteristic (prelungit) prin viteza mişcării sau a rostogolirii; a sfîrîi, a durăi: *odată începp iepele a fugi de pîrîiau roatele.* CR.; **11.** a răpăi, a ropoti: *ploaia ... răpăia pe acoperişele de şindrilă şi pîrîia pe cele de tinichea.* DELAVR.; **12.** a produce, în timpul funcţionării, zgomote sacadate şi intense: *o motocicletă se oprise în stradă şi continua să pîrîie.* PR.; **13.** a produce pocnituri scurte, repetate prin declanşări succesive sau simultane; a bubui, a păcăni, a răpăi, a şuiera: *pîrîie focuri de puşcă.* REBR.; **14.** a se zgudui, a dudui; a răsuna, a vui: *începe a toca în stative de pîrîie părеţii casei.* CR.; (şi: **pîrăi**). [***Pîr[1]*** + *-îi*].

pîrîiáş, pîrîiaşe n. diminutiv al lui pîrîu; pîrîuţ: *un pîrîuaş curge.* VLAH.; (şi: **pîrîuaş**). [***Pîrîu*** + *-aş*].

pîrîire, pîrîiri f. (rar) pîrîit. [V. ***pîrîi***].

pîrîit, pîrîituri n. **1.** faptul de a pîrîi; pîrîire; **2.** pîrîitură: *nu se aude şoaptă, nici pîrîit de vreasc.* SAD.; *se puteau desprinde din bolta minei ... bucăţi mari de pămînt dislocate de pîrîitul perforatoarelor.* PR.; (şi **pîrăit**). [V. ***pîrîi***].

pîrîitoáre, pîrîitori f. **1.** zbîrnîitoare la zmeul cu care se joacă copiii: *făcea nişte pîrăitori, de gîndeai că bate toba în cer, aşa urla de tare zmeul nostru.* GHICA; **2.** (pop.) zbîrnîitoare folosită pentru speriat păsările sau ca jucărie: *urechile se învaţă a răsuna ca o pîrîitoare.* OD.; **3.** specie de lăcustă, cafenie sau neagră, care, în timpul zborului, produce un fel de pîrîituri (*Psophus stridulus*); (şi: **pîrăitoare**). [***Pîrîi*** + *-toare*].

pîrîitúră, pîrîituri f. **1.** zgomot surd, produs la ruperea, despicarea, frîngerea, crăparea etc. unui corp tare, dur, neelastic; trosnet, pîrîit: *nu daţi importanţă pîrîiturilor şi ţărînei care cade din tavan.* GHEŢIE; **2.** zgomot prelung, ascuţit, strident produs prin apăsare, lovire, frecare; pîrîit: *îl deranjau pîrîiturile parchetului;* **3.** zgomot produs de ceva care arde: *flacăra se înnăduşa în fum, se auzeau pîrîituri multe, scurte, fulgerătoare.* AG.; **4.** zgomot specific, sacadat şi intens produs de un motor în timpul funcţionării: *motocicleta izbucni în pîrîituri.* PR.; **5.** succesiune de zgomote surde şi dese, produse de o armă de foc, de o împuşcătură etc.; răpăit: *pîrîiturile puştilor curgeau slăbite de departe.* SAD.; (şi: **pîrăitură**). [***Pîrîi*** + *-tură*].

pîrîre, pîrîri f. acţiunea de a pîrî şi rezultatul ei; plîngere, reclamaţie împotriva cuiva. [V. ***pîrî***].

pîrîş, ~i, pîrîşă, ~e m., f. (înv. şi reg.) pîrîtor; (jur.; înv.) reclamant: *paşa încă-i era pîrîş.* COSTIN. // m. (jur.; înv.) parte într-un proces; împricinat. [***Pîrî*** + *-îş*].

pîrît[1] n. faptul de a pîrî; plîngere, reclamaţie; denunţ: *umblă întruna cu pîrîtul.* [V. ***pîrî***].

pîrît[2], ~ţi, pîrîtă, ~e a. şi m., f. (parte într-un proces civil) împotriva căreia este introdusă acţiunea; (p. ext.) învinuit, acuzat, reclamat; inculpat: *vei muri pe eşafod ca şi pîrîtul.* NEGR. [V. ***pîrî***].

pîrîtór, ~i, pîrîtoáre m., f. **1.** (jur; înv.) reclamant (într-un proces); acuzator; **2.** (şi a.) (persoană) care pîrăşte, care are obiceiul să pîrască; pîrîcios, pîrîş: *şcolar pîrîtor;* **3.** (şi a.) (persoană) care denunţă; delator: *o să întrebuinţeze toate mijloacele ca să afle pe pîrîtorul ei.* FIL. [***Pîrî*** + *-tor*].

pîrîtúră, pîrîturi f. (înv.) pîră, acuzaţie; obicei de a pîrî. [***Pîrî*** + *-tură*].

pîrîu, pîraie n. **1.** apă curgătoare mică, permanentă sau temporară; rîu mic: *sosirăm ... pe malul unui mic pîrău.* AL.; **2.** şiroi (de apă); dîră lăsată de acesta: *pe pereţii umezi sînt pîraie de ploaie.* VLAH.; **3.** (fig.; adesea adv.) cantitate mare; (ca un) torent, (ca un) şuvoi: *ascultau ... aceste vorbe, trecîndu-le îndărăt în pîraie de murmure.* SAD.; *lacrimile-mi curg pîrău.* POP.; **4.** (reg.) jgheab la teascul de stors struguri; (şi: (înv. şi reg.) **pîrău**). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***përrua***].

pîrîuáş n. v. **pîrîiaş.**

pîrîúţ, pîrîuţe n. pîrîiaş: *pîrîuţ cu apă rece pe la poarta mîndrii trece.* POP. [***Pîrîu*** + *-uţ*].

pîrjoálă, pîrjoale f. **1.** (reg.) bucată de carne friptă la grătar: *chifteluţe marinate cu tarhon, pîrjoală de nisetru.* CAR.; **2.** (reg.) chiftea mare, dată prin pesmet şi prăjită în grăsime: *cere vin curat şi pîrjoale.* NEGR. [Din turc. ***pirzola,*** bulg. ***părzola***].

pîrjól, pîrjoluri n. **1.** foc mare şi iute; incendiu mistuitor: *o vîlvoare roşiatică, provenită din pîrjol.* OD.; a **da pîrjol,** a da foc; a incedia: *zise nepotului său să dea pîrjol unei păduri.* ISP.; **a face pîrjol,** a nimici (prin foc); a face prăpăd: *stau privind în vale cum fac pîrjol tatarii.* AL.; **a plînge cu foc şi pîrjol,** a plînge cu desperare, în hohote: *începu a plînge cu foc şi cu pîrjol de ţi se rupea inima.* ISP.; **a se face foc şi pîrjol,** a se înfuria foarte tare; a se face foc şi pară; **2.** căldură mare, înăbuşitoare; arşiţă, zăpuşeală, zăduf: *pîrjol de vară era.* BL.; **3.** (fig.) pasiune nestăpînită; furie: *îţi par acele pîrjoluri* [ale dragostei] *rîuri ce te răcoresc.* PANN; **4.** (fig.) dezastru, prăpăd, nenorocire abătută asupra cuiva; calamitate, urgie: *pîrjol nemiluit va cădea pe capul grecului.* DELAVR. // adv. foarte, nevoie mare; foc: *e rea pîrjol!* [De la ***pîrjoli***].

pîrjolí, pîrjolesc vb. **1.** (tr.) a da, a pune foc cu scopul de a distruge; a incendia: *pîrjoli toate cetăţile în drumul său.* ISP.; **2.** (tr.) a distruge, a pustii: *copilăria mea a fost pîrjolită ... de focul războiului.* VIERU; **3.** (adesea fig.; tr.) a arde, a mistui în flăcări o fiinţă; a arde de viu, a omorî prin ardere: *focul îi va pîrjoli pe acei care se vor apropia de hotarele noastre.* ST.; **4.** (tr.) a provoca arsuri: *focu-i hazuliu, dar tare rău te pîrjoleşte cîte-odată.* CR.; **5.** (reg.; tr.) a pîrli: *porcii fură pîrjoliţi.* REBR.; **6.** (pop.; tr.) a prăji, a frige, a coace la repezeală un aliment: *mîncam turtă coaptă-n vatră, ş-o coceam, ş-o pîrjoleam.* POP.; **7.** (intr.) a răspîndi o căldură puternică, a încălzi tare; a dogori, a arde, a păli: *soarele pîrjoleşte tare;* **8.** (tr.) a veşteji, a usca plante, culturi etc. din cauza razelor puternice ale soarelui: (refl. pas.) *s-au ofelit florile, s-au pîrjolit paiştile.* GAL.; **9.** (fig.; tr.) a pricinui cuiva o pierdere; a înşela; a prăji: *ai pîrjolit ... la cărţi pe sărdarul Cuculeţ.* AL. [Din magh. ***pörzölni***].

pîrjolít, ~ţi, pîrjolită, ~e a. **1.** ars de foc, de pîrjol: *satele pîrjolite.* DELAVR.; **2.** (pop.) ars de soare; pîrlit. [V. ***pîrjoli***].

pîrjolitór, ~i, pîrjolitoáre a. (pop.) care pîrjoleşte; pustiitor, devastator: *foc pîrjolitor;* (fig.) *dor pîrjolitor.* [***Pîrjoli*** + *-tor*].

pîrláci, pîrlaci m. (înv. şi reg.) şarlatan, hoţoman: *hai să fiu ... un pîrlaci cinstit.* C. [***Pîrli*** + *-aci*].

pîrláz n. v. **pîrleaz.**

pîrlău, pîrlaie n. (reg.) vas mare (din doage) de lemn, în care se înmoaie rufele, pentru a fi opărite cu leşie. [Din magh. ***párló***].

pîrlea m. **1.** (fam.) persoană înşelată, escrocată; cel pîrlit; **ţine-te** (sau **să te ţii, să te păzeşti** etc.)

pîrleo! ţine-te bine!; fugi din răsputeri!, ia-o din loc!: *să te mai ţii, pîrleo!* DELAVR.; **2.** dracul, naiba; **du-te pîrlii!**, du-te naibii, dracului!; pleacă!: *da du-te pîrlii, soruţule!* AL. [De la ***pîrli***].

pîrleálă, pîrieli f. **1.** acţiunea de a (se) pîrli şi rezultatul ei; arsură (uşoară); pîrlitură: *dă-i o pîrleală bună cu nişte chibrituri.* CR.; **2.** (fig.; fam.) înşelătorie, păcăleală; pagubă, pierdere; **a-şi scoate pîrleala**, a-şi găsi o compensaţie, a se despăgubi: *nu-i vorbă că şi-a scos pîrleala.* GHEŢIE. [***Pîrli*** + *-eală*].

pîrleáz, pîrleazuri n. trecătoare îngustă peste un gard (de nuiele), făcută din una sau din mai multe scînduri (ca nişte trepte) care, la capete, se sprijină pe ţăruşi bătuţi în pămînt: *sărea iute peste pîrleaz.* CR.; *i se părea a fi un loc de pîrleaz.* ISP; (şi: (reg.) **pîrlaz, prilaz**). [Din bulg., sb. ***prelaz***].

pîrlí, pîrlesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) arde uşor, la suprafaţă; a păli[1]: *sprîncenile ţi-ai pîrlit.* POP.; **a o pîrli la** (sau **de**) **fugă**, a o lua la fugă: *noi atunci am pîrlit-o la fugă.* CR.; **2.** (tr.) a trece prin foc, prin flacără un animal tăiat pentru a îndepărta, prin ardere, părul, puful: *cînd tăia porcul şi-l pîrlea.* CR.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) bronza: *soarele nu-i pîrleşte.* NEGR.; **4.** (refl.) a se ofili, a se veşteji, a (se) usca din cauza soarelui puternic, a brumei etc.: *vremea vremuieşte, floarea se pîrleşte.* AL.; **5.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) păcăli, a (se) înşela; a (se) prăji: *doar nu le-ai depus la vreo bancă, să dea faliment? s-au pîrlit mulţi.* CĂL.; **6.** (fam.; tr.) a fura. [Din bulg. ***părlja,*** sb. ***prljiti***].

pîrlíre, pîrliri f. **1.** acţiunea de a (se) pîrli şi rezultatul ei; pîrlit[2]; **2.** (spec.) operaţie de finisare textilă constînd în carbonizarea capetelor de fibre proeminente, aplicată ţesăturilor ce urmează a fi mercerizate, imprimate sau firelor destinate fabricării aţei. [V. ***pîrli***].

pîrlít[1], ~ţi, pîrlită, ~e a. **1.** ars uşor, la suprafaţă: *floricică lemn pîrlit.* POP.; **2.** bronzat; ars de soare: *a lui frunte pîrlită.* AL.; **3.** ofilit, veştejit, uscat: *soarele a pîrlit iarba;* **4.** (fig.; şi m., f.) (om) sărac, amărît, necăjit, prăpădit: *nu trebuia să te fi-nsurat dacă te ştiai pîrlit.* CAR.; **5.** (fig.; şi m., f.) (om) neisprăvit, prăpădit; (om) ticălos, nemernic: *un pîrlit află din auzite c-ar fi gol scaunul Moldovei, şi ţop şi el.* DELAVR.; *de opt luni mă poartă cu vorba nişte pîrliţi de negustoraşi.* M.CAR. [V. ***pîrli***].

pîrlít[2] n. faptul de a (se) pîrli; pîrlire: *îmi miroase a pîrlit.* ISP. [V. ***pîrli***].

pîrlitúră, pîrlituri f. **1.** faptul de a (se) pîrli; pîrleală; arşiţă, dogoare: *ofilite sub pîrlitura soarelui.* OD.; **a da pe** (sau **prin**) **pîrlitură, a)** a face cuiva zile fripte, a supăra pe cineva; a demasca: *m-a scos, fiindcă am dat pe pîrlitură o mulţime de hoţi.* FIL.; **b)** a ironiza: *este oare vreo idee pe care spiritul glumeţ al francezului să n-o fi dat ... pe pîrlitură?* OD.; **2.** (reg.; concr.) loc (în pădure) ars de foc, de soare; arsură: *iepurile-n pîrlitură ... îl prinzi cu mîna.* PANN. [***Pîrli*** + *-tură*].

pîrloágă, pîrloage f. **1.** teren arabil (invadat de buruieni) lăsat nelucrat, necultivat unul sau mai mulţi ani, în vederea refacerii fertilităţii solului; ogor, obleagă: *ca iepuri în pîrloage pe noi ne huiduiesc.* BOL.; **2.** (col.) buruieni crescute pe un astfel de loc; brazda cosită de pe un asemenea loc: *ăudaiele şi pîrloagele crescuseră mai înalte decît pomuşoara.* ZAMF.; (şi: **pîrlog**). [Din bulg. ***prelog,*** sb. ***parlog***].

pîrlóg n. v. **pîrloagă.**

pîrlogí, pîrlogesc vb. (tr. şi refl.) a (se) preface în pîrloagă; a (se) părăgini. [De la ***pîrloagă***].

pîrlogíre, pîrlogiri f. (reg.) părăginire: *vezi pîrlogirea atîtor terenuri.* [V. ***pîrlogi***].

pîrlogít, ~ţi, pîrlogită, ~e a. devenit pîrloagă; părăginit: *ogoare pîrlogite.* [V. ***pîrlogi***].

pîrnáie, pîrnái f. **1.** (reg.) oală mare de lut, largă la gură, pentru gătit sau pentru păstrat alimente; conţinutul unei asemenea oale: *bău o pîrnaie de sînge de taur.* ISP; *torni, parcă torni într-o pîrnaie.* DELAVR.; **2.** (arg.) închisoare, temniţă: *a fost prins ... cu un sac de cocoşei, a stat la pîrnaie cîteva luni.* PR. [Et. nec.].

pîrnắu, ~i, pîrnaie, ~ăi f. (rar) m. (reg.) **1.** varietate de struguri; **2.** (şi a.) (oaie, rasă de oi) cu lîna pestriţă. [Et. nec.; cf. gr. mod. ***perknós*** „pestriţ"].

pîrpălác, pîrpălace n. (înv.) frigere a cărnii pe jăratic sau în frigare; (concr.) carne friptă astfel: *mieii întregi se întorc în ţepe de lemn; pîrpălacul umple pădurea de miros.* RUSSO; (şi: **părpălac**). [***Pîrpăli*** + *-ac*].

pîrpăleálă, pîrpăleli f. acţiunea de a (se) pîrpăli; **a-i trage** (sau **a-i da**) **o pîrpăleală (bună)**, a lucra, a acţiona cu mare grabă; a da zor; (şi: **perpeleală**). [***Pîrpăli*** + *-eală*].

pîrpălí, pîrpălesc vb. **1.** (tr.) a frige la frigare, pe jăratic un animal sau o bucată de carne: *pîrpălind nişte pui tineri la frigare.* CR.; **2.** (tr.) a pune la foc iute sau a trece prin flacără un aliment pentru a se prăji sau a se coace rapid; a arde pe deasupra, a încălzi ceva la reprezeală: *pîrpîlea bucăţi de slănină, în ţăpuşă.* SAD.; **3.** (refl.) a se încălzi la foc sau la soare: *o dihanie de om ... se pîrpîlea pe lîngă un foc.* CR. // (refl.) (mai ales în forma **perpeli**) **1.** a se zvîrcoli, a se zbate, a se tăvăli de durere: *nenorocitul îndrăzneţ, perpelindu-se ca un cîine încătierat de viespi.* GAL.; **2.** (fig.) a se chinui, a se frămînta; a se zbuciuma: *cînd ai avere, ce-ţi trebuie să te mai perpeleşti?* REBR.; **3.** a se răsuci în aşternut, a nu-şi afla odihna din pricina unei stări chinuitoare: *crezi că ... alţii se perpelesc în somn fiindcă ar avea ceva pe conştiinţă?* PR.; (şi: **părpăli, perpeli, pîrpîli**). [Din bulg. ***pripalja,*** sb. ***pripaliti***].

pîrpălíre, pîrpăliri f. acţiunea de a (se) pîrpăli şi rezultatul ei; (şi: **perpelire**). [V. ***pîrpăli***].

pîrpălít, ~ţi, pîrpălită, ~e a. **1.** fript sau prăjit în pripă, numai pe deasupra la frigare, pe jăratic, la para focului: *i se aduse o bucată uriaşă de carne sîngerîndă, doar perpelită puţin pe deasupra.* PR.; **2.** (fig.; în forma **perpelit**) sărăcăcios, jerpelit; pîrlit: *rupt şi perpelit.* AL.; (şi: **perpelit**). [V. ***pîrpăli***].

pîrpărá f. v. **pîrpor.**

pîrpăriţă, pîrpăriţe f. **1.** piesă metalică fixată în piatra alergătoare de la moară, în care intră capătul de sus al fusului; gînjei; **2.** (reg.) cilindru care susţine pietrele morii, pus în mişcare prin acţiunea roţii cu măsele; prîsnel; **3.** gaură în mijlocul pietrei alergătoare de la moară, în care cad grăunţele din teică pentru a fi măcinate; gîrlici; **4.** (reg.) teică (la moară); (şi: **părpăriţă**). [Din sl. ***prŭprica,*** ucr. ***perepelyc'a***].

pîrpîlí vb. v. **pîrpăli.**

pîrpor, ~i, pîrporă, ~e m., f. (reg.) **1.** foc de paie; **2.** căldură; arşiţă; **3.** (fig.) stare de nelinişte, de agitaţie; zbucium; dîrdoră: *dăduse şi el în pîrpăra însuratului.* CR. // f. (reg.; în forma **pîrpără**) aversă: *stă să treacă pîrpăra.* POP.; (şi: **pîrpără**). [Din sb. ***prpor***].

pîrsní vb. v. **prîsni.**

pîrş, pîrşi m. nume dat mai multor mamifere rozătoare, cu aspect intermediar între veveriţă şi şoarece, cu coada lungă şi stufoasă, cu blana moale, care trăiesc prin păduri, de obicei căţărate în copaci: **a)** (şi **pîrş cenuşiu**) animal nocturn cu blana cenuşie, care trăieşte prin păduri, hrănindu-se cu seminţe, fructe, păsărele şi ouă (*Glis glis*); **b)** (şi **pîrş roşu**) animal cu înfăţişare de maimuţă, cu blana mătăsoasă, galbenă-roşcată pe spate şi albă pe piept, care se hrăneşte în special cu alune; alunar, pricolici (*Muscardinus avellanarius*); **c)** (şi **pîrş de stejar**) animal cu blana cenuşie, cu cîte o pată neagră pe obraji, cu coada stufoasă numai la vîrf, care se hrăneşte mai ales cu insecte, viermi, melci, păsărele şi şoareci (*Eliomys quercinus*); **d)** (şi **pîrş mic**) animal cu corpul zvelt, cu blana cenuşie-roşcată, albă pe pîntece, cu botul ca de şoarece, cu urechile mari, care se hrăneşte cu fructe, seminţe, insecte şi şoareci (*Dryomys nitedula*). [Din sl. ***plŭchŭ***].

pîrşcắu n. v. **prăşcău.**

pîrte f. v. **pîrtie.**

pîrtie, pîrtii f. **1.** cărare sau drum prin zăpadă: *caii mergeau acum destul de repede, ... era o minune de pîrtie.* VLAH.; **2.** culoar amenajat (şi marcat) prin zăpadă, în vederea practicării unor sporturi de iarnă (schi, bob[2] etc.): *acolo ... sînt telescaune care te urcă cu schiuri cu tot în vîrful pîrtiei.* PR.; **3.** loc de trecere printre oameni: *oamenii se ferică, lăsînd pîrtie pînă acolo.* SAD.; **4.** (pop.) drum deschis prin semănături, printr-un desiş de pădure etc.; cărare: *o luară apoi pe o pîrtie.* ISP.; **a-şi da în pîrtie,** a se face om de treabă (în urma unei pedepse); **5.** (fig.) răritură, gol; pagubă, prăpăd: *lehimea cruntă făcea pîrtii grozave-n cetele române.* AL.; (şi: **pîrte**). [Din sl. ****prŭti,*** sb. ***prt, prtina***].

pîrtioáră, pîrtioare f. diminutiv al lui pîrtie. [***Pîrtie*** + *-ioară*].

pîrţ interj. cuvînt care imită zgomotul produs de gazele eliminate din organism prin orificiul anal; **scîrţ** (sau **hîrt**)**-pîrţ**, se zice cînd cineva spune o prostie sau face o gafă. // n. (pl. **pîrţuri**) băşină, vînt. // m. (reg.) epitet depreciativ pentru un om de nimic; epitet glumeţ pentru un copil. [Onomat.].

pîrţág n. (pop. şi fam.) acces de furie, gust de ceartă; capriciu, toană; nărav: *arţagul îşi găseşte pîrţagul.* PANN. [***Pîrţ*** + *-ag*].

pîrţîí, pîrţîi vb. (intr.) a elimina cu zgomot gaze din intestinul gros, prin orificiul anal; a se băşi. [***Pîrţ*** + *-îi*].

pîrţotín, ~i, pîrţotină, ~e m., f. persoană neserioasă, leneşă, flecară. // f. (înv. şi reg.) femeie depravată; curvă: *mama voastră de pîrţotine.* ST. [Et. nec.; cf. ***pîrţ***].

pîrv, ~i, pîrvă, ~e a. **1.** (reg.; despre oi) cu lînă puţină, scurtă şi creaţă; **2.** (înv.; despre oameni) scund. [Et. nec.].

pîrva a. (reg.) **făină pîrva,** făină de prima calitate. [Din rus. ***pervaja***].

pîrvác, pîrvaci m. **1.** primul roi care se desprinde din stup; **2.** (reg.) stup bătrîn (de cel puţin un an) care a roit o dată sau de mai multe ori. [Din bulg. ***părvak***].

pîs interj. v. **pis.**

pîslár, pîslari m. **1.** (înv.) fabricant de pîslă; **2.** (mai ales la pl.) cizme sau papuci de pîslă: *îşi scutura de zăpadă pîslarii.* SAD. [***Pîslă*** + *-ar*].

pîslă, pîsle f. material textil obţinut din fire (fine) netoarse de lînă sau de păr de animale, bătute la piuă, întrebuinţat la confecţionarea pălăriilor, a încălţămintei călduroase (de casă), ca izolant acustic şi termic etc.: *pălării de pîslă vînătă.* DELAVR.; *călcînd atent cu pantofii de pîslă.* SAD.; **de pîslă,** fără întreruperi, compact, total [Caragiale] *avea nevoie de o tăcere de pîslă să nu i se sperie inspiraţia.* CĂL. [Din sl. ***plŭstĭ***].

pîslí, pîslesc vb. (refl.) a se îndesi, a se face ca pîsla: *pulovărul s-a pîslit la spălat.* [De la ***pîslă***].

pîslít, ~ţi, pîslită, ~e a. de pîslă; asemănător cu pîsla; îndesat, bătucit; pîslos: *sub un cort mare pîslit.* POP. [V. ***pîsli***].

pîslós, ~şi, pîsloásă, ~e a. des ca pîsla; asemănător cu pîsla; pîslit: *le e părul ... pîslos şi des.* ISP. [***Pîslă*** + *-os*].

pîş[1] interj. (de obicei repetat) cuvînt care redă zgomotul produs de paşii cuiva, de umbletul în vîrful picioarelor: *pîş, pîş ca o mîţă ... se apropie încetişor.* ISP.; *trecea aşa, pîş-pîş, spre fîntînă.* SOR. [Onomat.].

pîş[2] interj. v. **piş[1].**

pîşín, ~i, pîşină, ~e a. **1.** (înv. şi reg.) mîndru, îngîmfat, trufaş; **2.** (reg.) liniştit, blajin; smerit, timid, spăsit: *o vezi cît e de pîşină.* CR.; **3.** (reg.) prefăcut, ipocrit; şiret; (şi: **păşen**). [Din ucr. ***pisnij***].

pîşlégi m. pl. v. **pişleag.**

plac n. plăcere: *ca să vă-mplinesc voia îmi voi lăsa placul meu.* PANN; **pe** (sau **după**) **plac** (ori **placul cuiva**), după voia, după gustul cuiva: *fetele se măritau după placul părinţilor.* AL.; *sînt banii mei ... şi-i folosesc după plac.* GHEŢIE; **după bunul plac al cuiva,** după capriciul cuiva: *căruţa rătăceşte fără ţel, dupe bunul plac al mîrţoagelor.* OD.; **a fi la bunul plac al cuiva**, a fi la discreţia, la cheremul cuiva. [De la ***plăcea***].

placá, plachez vb. (tr.) **1.** a acoperi suprafaţa unui element de construcţie, a unui obiect etc. cu un strat de altă natură, pentru a-i da un aspect frumos: *a placat mobila cu melamină*; **2.** a executa un placaj la rugbi; **3.** (livr.) a părăsi, a abandona: *m-ai placat alaltăseară şi te-am aşteptat pînă la miezul nopţii.* C.PETR. [Din fr. ***plaquer***].

placágiu n. v. **placaj.**

placáj, placaje n. **1.** semifabricat din lemn, în formă de placă, obţinut prin încleierea sub presiune a mai multor foi de furnir suprapuse, întrebuinţat la fabricarea mobilelor, la confecţionarea panourilor, a ambalajelor etc.: *descoperi o casă de bani ascunsă ... sub placajul spart al unui dulap.* PR.; **2.** înveliş de piatră, de cărămidă, de lemn etc., cu care se acoperă un element de construcţie, un obiect de lemn etc. pentru a-l proteja sau în scop decorativ: *placaj de faianţă albă pe zidărie.* R.L.; **3.** procedeu tehnic constînd în oprirea din acţiune a jucătorului de rugbi aflat în posesia balonului, prin imobilizarea lui cu mîinile; (şi: (înv.) **placagiu**). [Din fr. ***placage***].

placárd n. v. **placardă.**

placardă, placardez vb. (tr.) **1.** a afişa (pentru a aduce la cunoştinţa publicului), a pune o placardă: *publicaţiile oficiale placardate la primării şi prefecturi.* SAD.; **2.** a acoperi cu placarde: *zidul este în întregime placardat cu portrete.* [Din fr. ***placarder***].

placardáre, placardări f. acţiunea de a placarda şi rezultatul ei. [V. ***placarda***].

placárdă, placarde f. pancartă: *s-au văzut lipite pe zidurile Constantinopolului placarde care provocau poporul să omoare pe Mahmud-Damat.* EM.; *tinerii demonstrau cu placarde în mîini;* (şi: (înv.) **placard**). [Din fr. ***placard***].

plácare, placări f. acţiunea de a placa şi rezultatul ei. [V. ***placa***].

placát[1], placate n. (rar) anunţ, afiş; placardă: *pereţii sînt acoperiţi cu placate colorate ... reprezentînd afişe de lansare.* PETR. [Din germ. ***Plakat***].

placát[2], ~ţi, placată, ~e a. **1.** care are suprafaţa acoperită cu un strat de alt material: *perete placat cu marmură;* **2.** (sport) împiedicat, oprit prin imobilizarea cu mîinile să pătrundă spre poarta adversă: *rugbist placat.* [V. ***placa***].

plácă, plăci f. **1.** bucată subţire, plană de metal, de lemn, de sticlă etc., cu grosimea uniformă şi mult mai mică decît celelalte două dimensiuni, avînd diferite întrebuinţări: *placă metalică suflată cu aur.* OD.; *plăcile de aramă de pe acoperiş zburau înroşite.* LOV.; **placă aglomerată**, placă obţinută din aşchii de lemn presate cu diferiţi lianţi, folosită pentru înlocuirea cherestelei, a placajului şi a panelului; **placă ceramică**, placă fabricată prin coacerea masei ceramice, folosită la placarea unor pereţi, la confecţionarea pardoselilor; **placă funerară** (sau **tombală**), placă de marmură, de metal etc., fixată pe o piatră de mormînt, pe care sînt scrise numele persoanei decedate, anii de viaţă, un epitaf etc.; **placă comemorativă**, placă de marmură, de metal etc. cu o inscripţie care celebrează amintirea unei personalităţi sau a unui eveniment important, aşezată în locul în care a trăit acea personalitate sau în care s-au petrecut faptele celebrate; **placă turnantă** (sau **învîrtitoare**), disc de oţel ori de fontă sau pod cu tablier metalic, care se poate roti orizontal în jurul axei sale verticale, servind la întoarcerea vehiculelor feroviare, la trecerea lor de pe o linie pe alta etc.; **placă fotografică**, placă de sticlă, acoperită pe una dintre feţe cu o emulsie fotosensibilă; **placă avertizoare**, placă fixată pe uşile staţiilor electrice, pe stîlpii liniilor electrice de înaltă tensiune, pentru a semnala pericolul de electrocutare; **2.** disc de ebonită pe care se imprimă vibraţiile vocii sau ale unui instrument muzical, pentru a fi apoi reprodusă la gramofon, patefon, picup: *îmi cumpărai şi eu un picup şi plăci.* PR.; *lăsînd acul patefonului să scrîşnească mai departe pe placa rotitoare.* CĂRT.; (fam.) **a schimba** (sau **a întoarce**) **placa**, a schimba subiectul unei discuţii (care a ajuns să plictisească) sau atitudinea faţă de cineva; **a pune placa**, se spune despre cineva care repetă mereu aceleaşi lucruri; **3.** (înv.) tăbliţă de ardezie pe care învăţau să scrie şcolarii: *profesorul ... îmi puse în mînă abecedarul şi placa.* SAD.; **4.** tablă, tăbliţă pe care este scris, săpat ceva: *plăcile sau tablele cerate de la Roşia Montană au fost descifrate de Ciparîu;* **5.** (tipogr.) foaie de metal pe care se imprimă literele: *o greşeală îndreptată ... pe chiar placa tiparului îndreptează de la sine miile de exemplare.* MAIOR.; **6.** proteză dentară mobilă: *de la treizeci de ani are placă;* **7. placă tectonică** (sau **litosferică**), bloc crustal rigid al scoarţei terestre care se poate deplasa în raport cu altele: *existenţa plăcilor tectonice determină mişcările seismice.* [Din fr. ***plaque***].

pláce vb. v. **plăcea.**

placébo n. preparat farmaceutic inactiv asemănător ca formă, culoare şi gust cu un anumit medicament, administrat pacientului fie pentru a-i face plăcere, fie în scop experimental, pentru a testa, prin comparaţie, efectele farmaceutice ale medicamentului respectiv şi reacţiile psihice ale pacientului: (adj.) *efectul placebo.* [Din fr., engl. ***placebo***].

placentár, ~i, placentară, ~e a. **1.** care aparţine placentei, referitor la placenta mamiferelor: (rar) **lichid placentar**, lichid amniotic; *să-şi aminteaască urletul preselor, cum îl auzise difuzat prin lichidul placentar.* CĂRT.; **2.** care aparţine placentei, referitor la placenta plantelor. // n. (la pl.) subclasă de mamifere cuprinzînd animalele cu placentă; (şi la sg.) animal din această subclasă (toate mamiferele, în afară de monotreme şi de marsupiale). [Din fr. ***placentaire***].

placentáţie, placentaţii f. (bot.) mod în care sînt dispuse placentele în ovar. [Din fr. ***placentation***].

placéntă, placente f. **1.** organ anatomic musculos şi spongios, vascular, care se dezvoltă în perioada de gestaţie la mamiferele placentare, pentru a face legătura între mamă şi embrion, servind la nutriţia şi la respiraţia acestuia, şi care se elimină din uter la naştere; matcă[1], mitră[2], plod, soartă; **placentă previa**, placentă anormală, dezvoltată în partea inferioară a uterului; **2.** (bot.) porţiune din pereţii ovarului, pe care se fixează ovulele. [Din lat., fr. ***placenta*** „plăcintă"].

plachétă, plachete f. **1.** volum mic, cuprinzînd în special versuri; broşurică; **2.** medalie pătrată sau dreptunghiulară, avînd de obicei una din feţe modelată cu basoreliefuri sau cu inscripţii, bătută cu ocazia unor evenimente remarcabile sau care se oferă ca premiu în competiţii sportive, artistice etc.; **3.** (biol.) **plachetă sangvină**, trombocit. [Din fr. ***plaquette***, germ. ***Plakette***].

plachíe, plachii f. **1.** (reg.) pilaf, preparat din orez sau din păsat, cu carne sau cu peşte, cu ciuperci, cu urzici etc.: *vom face plachie cu costiţe de porc.* CR.; **a (se) face plachie**, a (se) turti, a (se) aplatiza; **2.** mîncare de peşte preparată cu multă ceapă, roşii, mirodenii şi untdelemn, rumenită la cuptor: *vase de cositor pline cu iahnii, cu plachii.* FIL.; (fig.) *ştiam pe de rost nesărata plachie de sfaturi şi de dojane.* M.CAR.; (accent. şi **pláchie**). [Din gr. mod. ***plakí***, bulg. ***plakija***].

placíd, ~zi, placidă, ~e a. **1.** calm, liniştit, blajin; impasibil, indiferent, nepăsător, indolent; apatic, flegmatic; care exprimă nepăsare, indiferenţă, apatie: *orăşenii placizi sînt departe de a imagina asemenea nebunii.* SAD.; *am răspuns cu unul din zîmbetele mele placide, de care eram mîndru.* EL.; **2.** lipsit de agitaţie; monoton, banal: *m-a smuls ... din situaţiunea mea placidă de funcţionar.* GAL.; **3.** fără vigoare, fără nerv; şters: *clasicul e placid, romanticul poate fi hieratic.* CĂL. [Din fr. ***placide***].

placiditáte f. faptul de a fi placid; blîndeţe; impasibilitate, nepăsare, indiferenţă; prostraţie: *trăiesc ... prea dumnezeieşte oamenii aceştia al căror ideal este suprema placiditate.* EL.; *de la placiditate trecu ... la o surescitare febrilă.* GHEŢIE. [Din fr. ***placidité***].

placodérm, placodermi m. (la pl.) subclasă de peşti fosili, paleozoici, cu scheletul cartilaginos, cu corpul acoperit cu plăci osoase; (şi la sg.) peşte din această subclasă. [Din fr. ***placodermes,*** germ. ***Plakoderm***].

plafár, plafare n. magazin în care se vînd plante farmaceutice. [***Pla***(*nte*) + ***far***(*maceutice*)].

plafón, plafoane n. **1.** suprafaţa interioară a planşeului superior al unei încăperi; tavan, bagdadie: *prin plafon vedeam cerul ca printr-un ciur.* BOL.; *stele albastre pe plafondele de aur a salelor mari.* EM.; **2.** peretele superior, orizontal, al unei galerii de mină, al unei peşteri, al unui tunel, al unui vehicul etc.; **3.** înălţime la care se găseşte, la un moment dat, stratul inferior al norilor, în raport cu suprafaţa pămîntului; **4.** altitudine maximă la care poate zbura o aeronavă; **5.** limită valorică în cadrul unor operaţii financiare, care nu poate fi depăşită: *ştii de ce au ajuns acţiunile la plafon?* GHEŢIE; **6.** nivel maxim al unei mărimi (viteză, turaţii etc.) pe care îl poate atinge un sistem tehnic; (şi: (înv.) **plafond**). [Din fr. ***plafond,*** germ. ***Plafond***].

plafoná, plafonez vb. **1.** (tr.) a fixa limita maximă a unor sume, în cadrul unor operaţii financiare; **2.** (fig.; refl.) a rămîne la un anumit nivel de cunoştinţe, a nu depăşi un anumit stadiu de dezvoltare; a nu progresa; a se limita: *s-a plafonat în provincie.* [Din fr. ***plafonner***].

plafonáre, plafonări f. acţiunea de a (se) plafona şi rezultatul ei: *lipsa locurilor de muncă duce la plafonarea tinerilor.* [V. ***plafona***].

plafonát, ~ţi, plafonată, ~e a. **1.** care nu poate depăşi o anumită limită (bănească): *credite plafonate;* **2.** (fig.) mărginit, limitat: *intelectuali plafonaţi; minte plafonată.* [V. ***plafona***].

plafónd n. v. **plafon.**

plafoniéră, plafoniere f. corp de iluminat fixat direct pe plafonul unei încăperi, al unui vehicul etc.: *sala rămase luminată numai de plafoniera aflată deasupra orchestrei.* GHEŢIE. [Din fr. ***plafonnier***].

plágă, plăgi f. **1.** leziune a ţesuturilor corpului, provocată accidental (arsură, tăietură etc.) sau pe cale operatorie; rană: *examină plaga şi o legă.* FIL.; *ce simţeau cei care aveau plăgi deschise?* PATAP.; **2.** (fig.) calamitate, situaţie nenorocită (a unei colectivităţi); flagel: *promiscuitatea şi înjosirea omenească e mai mult decît o plagă.* GHEŢIE; **3.** (fig.; reg.) neplăcere, necaz care se abate asupra cuiva; lucru vătămător: *venire-aş veni, dragă, dar mă tem că dau de plagă.* POP. [Din lat. ***plaga***, germ. ***Plage***].

plághie f. v. **plavie.**

plagiá, plagiez vb. (tr.) **1.** a-şi însuşi, a copia idei, formule, expresii etc. din scrierile literare, ştiinţifice etc. ale altora şi a le prezenta drept creaţii personale; a comite un furt literar, artistic sau ştiinţific: (refl. impers.) *se plagiază în ştiinţă pe o scară întinsă.* IBR.; **2.** (rar) a reproduce întocmai; a imita: *nu pot plagia realitatea.* TEODOR. [Din fr. ***plagier***].

plagiár, ~i, plagiară, ~e a. (rar) care aparţine plagiatului sau plagiatorului, referitor la plagiat sau la plagiator: *mărginirea intelectuală a pretinşilor autori nu e întrecută decît de malonestitatea ei plagiară.* EM. [Din germ. ***Plagiar,*** fr. ***plagiaire***].

plagiát[1], plagiate n. **1.** acţiunea de a plagia şi rezultatul ei; fapta plagiatorului, furt literar; plagiere, plagiatură: *plagiatul constituie o infracţiune;* **2.** (concr.) operă literară, ştiinţifică etc. a altcuiva pe care cineva şi-o însuşeşte, prezentînd-o drept creaţie personală: *melodiile sînt monotone şi nişte plagiate.* FIL. [Din fr. ***plagiat,*** germ. ***Plagiat***].

plagiát[2], ~ţi, plagiată, ~e a. care a fost însuşit de la altcineva şi prezentat drept creaţie personală: *autorul discursului plagiat nu se va declara satisfăcut.* EM. [V. ***plagia***].

plagiatór, ~i, plagiatoáre m., f. persoană care plagiază: *i-am spus pornograf şi plagiator.* EM.; *la începutul culturii româneşti ... plagiatorii n-au conştiinţă că sînt vinovaţi, că fură.* IBR. [Din lat. ***plagiator,*** germ. ***Plagiator***].

plagiatúră, plagiaturi f. (înv.; rar) plagiat[1]: *plagiatură mai degradantă nici că se poate închipui!* EM. [***Plagia*** + ***-tură***].

plagiére, plagieri f. acţiunea de a plagia şi rezultatul ei; plagiat[1]. [V. ***plagia***].

plagiocláz, plagioclazi m. grup de minerale cristalizate din clasa feldspaţilor, de culoare albă-cenuşie-albăstruie, cu luciu sticlos, utilizat în industria ceramicii şi ca piatră semipreţioasă sau

ornamentală (ex.: labradorul, piatra-lunii etc.). [Din fr. ***plagioclases***].

plagiostóm, plagiostomi m. (iht.) selacian. [Din fr. ***plagiostomes***].

plai, plaiuri n. **1.** vîrf de munte sau de deal; versant al unui munte sau al unui deal; (p. gener.) munte, deal: *şesurile româneşti sînt pline de nostalgia plaiului.* BL.; *pe-un picior de plai, pe-o gură de rai.* POP; **2.** regiune de munte sau de deal aproape plană, acoperită de obicei cu păşuni; poiană, luminiş; (p. ext.) cîmpie, şes: *el aleargă plaiul fără să-o-ntîlnească.* BOL.; **3.** drum, cărare peste un munte sau în lungul unei culmi: *o duceam într-un cîntec, strîngînd viorele şi toporaşi de pe lîngă plai.* CR.; **4.** (în evul mediu, în Ţara Românească) subîmpărţire administrativă a unui judeţ (de munte); (p. ext.) reşedinţă a acestei subîmpărţiri; plasă: *mitropolit al Tîrgovişti, exarhul plaiului şi a toată Ungrovlahia* (a. 1652). GCR.; **5.** ţinut, regiune; (la pl.) meleaguri: *pe plaiuri dunărene poporu-şi opri mersul.* EM.; (fig.) *pe plaiul nemuririi se-nalţă c-un lung zbor.* AL. [Et. nec.; cf. bulg. ***planina*** „munte"].

pláinic, ~ci, plainică, ~ce a. (reg.) supus, ascultător; liniştit, calm; nepăsător. [Et. nec.].

plaiváz, plaivaze n. (pop. şi fam.) creion: *scriu ... cu plaivaz.* CAR. [Din germ. ***Bleiweiss,*** sb. ***plajvaz,*** magh. ***plajbasz***].

plájă, plaje f. **1.** porţiune acoperită cu nisip la marginea mării, pe care pot înainta valurile; (p. ext.) loc nisipos la malul unei ape, unde se fac băi de soare: *un val ... spală în cîteva clipe o plajă murdară şi îi redă frumuseţea.* PR.; **a face plajă,** a face băi de soare: *mii de muncitori au făcut plajă acolo unde eu vreau să ridic o staţiune maritimă.* CĂL.; **2.** (fiz.) fiecare dintre cele două regiuni luminoase ale fotometrelor de comparaţie, ale căror luminozităţi trebuie aduse la egalitate; **3.** (mat.; şi **plajă numerică**) domeniu de valori pe care le poate lua o mărime oarecare; **4.** (fig.) multitudine de posibilităţi, de soluţii etc.: *plaja aşteptărilor este enormă.* [Din fr. ***plage***].

plan, ~i, plană, ~e a. **1.** fără asperităţi; neted: *suprafaţă plană;* **2.** (mat.) care aparţine unui plan, referitor la un plan; care reprezintă un plan; **curbă plană,** curbă conţinută într-un plan; **unghi plan,** porţiune dintr-un plan cuprinsă între două semidrepte ale planului; **figură plană,** figură care poate fi aşezată cu toate punctele pe acelaşi plan; planimetrie; **geometrie plană,** ramură a matematicii care studiază proprietăţile figurilor geometrice cu două dimensiuni (plane); **3.** (tipogr.) **maşină plană,** maşină care imprimă coli separate; **4.** (rar) lat, plat: *frunte plană.* // n. (pl. **planuri**) **1.** (mat.) suprafaţă care conţine, în întregime, orice dreaptă care trece prin două puncte oarecare ale sale; **plan de proiecţie,** plan pe care se obţine imaginea unui corp printr-o proiecţie oarecare; (astron.) **plan meridian,** plan determinat de verticala locului şi de axa lumii; **2.** suprafaţă netedă a unui corp; corp care prezintă o astfel de suprafaţă; **plan înclinat,** dispozitiv de forma unei rampe înclinate, alcătuit dintr-un corp cu o suprafaţă plană care formează un unghi cu planul orizontal, utilizat pentru a ridica corpuri prin rostogolire sau prin împingere, folosindu-se forţe mai mici decît greutatea corpurilor respective; **plan de aripă,** suprafaţa de susţinere a unui avion; **3.** (înv.) etaj: *un palat vechi cu patru planuri.* FIL.; **4.** desen tehnic care reprezintă grafic, la o anumită scară, un teren, o construcţie, o maşină etc.: *încredinţă pe un arhitect să facă planurile pentru noile clădiri.* AG.; **plan topografic,** reprezentare grafică, generalizată, micşorată la scară, a unei porţiuni din suprafaţa pămîntului; **5.** fiecare dintre suprafeţele (verticale şi perpendiculare pe direcţia privirii) în care se găseşte sau pare că se găseşte un obiect şi care reprezintă adîncimea sau depărtarea în perspectivă; (spec.) element al filmării cinematografice, reprezentînd apropierea sau depărtarea obiectului faţă de aparatul de filmat; **primul** (sau **întîiul**) **plan,** partea cea mai apropiată de public a unei scene; partea unui tablou care dă impresia a fi cea mai apropiată de privitor; (fig.) locul de frunte al unei serii: *scena reprezintă pivniţa ...: două buţi mari, una în planul întîi, alta în planul II.* CAR.; **6.** element al montajului cinematografic reprezentînd porţiunea pe peliculă imprimată într-o singură filmare (între o pornire şi o oprire a aparatului); **7.** delimitare a dimensiunilor încadraturii în raport cu obiectul de filmat; **prim plan,** reprezentare pe peliculă a capului şi a bustului unui personaj; **gros plan,** reprezentare pe peliculă numai a capului unui personaj; **plan american,** reprezentare pe peliculă a personajului încadrat pînă la genunchi; **plan semigeneral,** reprezentare pe peliculă care cuprinde personajul în toată înălţimea sa; **8.** (fig.) domeniu, sector; loc într-o ierarhie: *în planul valorilor, o operă e produsul libertăţii.* CĂL.; **pe plan(ul) ...,** în domeniul ..., în cadrul ...; în ceea ce priveşte ...: *zidiţi din dărmături gigantici piramide ca un memento mori pe al istoriei plan.* EM.; **a fi** (sau **a sta, a pune** etc.) **pe primul plan,** a avea (sau a acorda) importanţă primordială; **a fi** (sau **a sta, a pune etc.**) **pe planul al doilea** (sau **al treilea etc.**), a avea (sau a i se acorda) o importanţă secundară: *eşecurile noastre în ideea pe care ne-am făcut-o despre fericire trebuie să cadă pe planul doi.* PR.; **9.** organizare, dispoziţie a părţilor componente ale unei lucrări literare, ştiinţifice etc. (făcută înainte de elaborare); forma prescurtată a unei lucrări, expuneri etc.: *o interesau ... planurile cărţilor mele şi mă rugă să-i dau voie să parcurgă manuscrisele.* EL.; **10.** proiect; program de acţiuni viitoare: *tu nu-mi vorbeşti niciodată de planurile noastre.* DELAVR.; *Dumnezeu ştie care-i sînt planurile!* GHEŢIE; **a face planul ca ţiganul,** a-şi propune lucruri nerealizabile. [Din lat. ***planus,*** fr. ***plan***].

plană[1], planez vb. (intr.) **1.** a pluti în aer cu aripile întinse, aproape nemişcate: *şoimul planează căutîndu-şi prada;* (fig.) *peste viaţa-i inocentă, viaţa lui cea sîntă plană.* EM.; **2.** (despre planoare) a pluti în aer; (despre avioane) a zbura cu motorul oprit sau cu viteză redusă; **3.** (rar) a întrece prin înălţime; a domina împrejurimile: *deasupra noastră Măgura planează uriaş.* PETR.; **4.** (fig.) a domina prin importanţă, prin superioritate: *am dori să planeze un spirit liber de orice prezumţii dogmatice.* BL.; **5.** (fig.) a apăsa ca o ameninţare; a fi iminent: *nişte oameni asupra cărora planează acţiunea procurorului.* MAIOR.; *să limpezim ideile asupra cărora planează un semn de întrebare.* GHEŢIE. [Din fr. ***planer***].

plană[2], planez vb. (tr.) **1.** a prelucra suprafaţa unui obiect prin aşchiere sau prin deformare plastică pentru a o face netedă, plană; **2.** a nivela, a netezi un teren. [Din fr. ***planer***].

planáre[1], planări f. acţiunea de a plana[1] şi rezultatul ei. [V. ***plana[1]***].

planáre[2], planări f. acţiunea de a plana[2] şi rezultatul ei. [V. ***plana[2]***].

planárie, planarii f. gen de vierme platelmint care trăieşte mai ales în rîuri de munte şi de deal (*Planaria*). [Din fr. ***planaire***].

planát, ~ţi, planată, ~e a. zbor planat, zbor al unui avion cu motorul oprit sau cu viteză redusă; zborul unui planor. [V. ***plana[1]***].

planatór, planatoare n. **1.** piesă componentă a unor matriţe pentru tablă, în formă de placă sau de inel, care presează marginea piesei de prelucrat pentru a împiedica formarea cutelor; **2.** ciocan cu o formă specială, folosit pentru a face plană suprafaţa unui obiect. [***Plana[2]*** + ***-tor***].

planáţie, planaţii f. (geol.) proces de netezire a reliefului înalt şi accidentat al scoarţei, ca urmare a eroziunii. [Din fr., engl. ***planation***].

pláncă, plánci f. drum în pantă podit cu prăjini pe care se transportă, prin alunecare, buşteni şi alte feluri de lemn; jilip, uluc. [Din germ. ***Planke,*** ucr. ***planka***].

planconcáv, ~i, planconcavă, ~e a. care are o faţă plană şi alta concavă. [Din fr. ***plan-concave***].

planconvéx, ~cşi, planconvexă, ~e a. care are o faţă plană şi alta convexă. [Din fr. ***plan-convexe***].

planctologíe f. ramură a biologiei care studiază microorganismele din plancton. [Din fr. ***planctologie***].

planctón, planctoane n. totalitatea organismelor vii (animale şi vegetale) care trăiesc în apă pînă la o adîncime de 200 metri, constituind hrana unor peşti şi animale acvatice; **plancton atmosferic,** ansamblul particulelor solide şi lichide aflate în suspensie în atmosferă. [Din fr. ***plancton,*** germ. ***Plankton***].

planctónic, ~ci, planctonică, ~ce a. care aparţine planctonului, care formează planctonul, referitor la plancton: *organisme planctonice.* [Din fr. ***planctonique***].

planctonofág, ~gi, planctonofagă, ~ge a. care se hrăneşte cu plancton: *peşti planctonofagi.* [De la ***plancton*** (după *bacteriofag, ihtiofag etc.*)].

planctónte f. pl. microorganisme (animale şi vegetale) care plutesc la suprafaţa (sau în apropierea suprafeţei) apei, formînd planctonul. [Din germ. ***Planktonten***].

planeitáte f. (tehn.) proprietate a unor suprafeţe de a fi plane, netede; netezime. [Din fr. ***planéité***].

planetár, ~i, planetară, ~e a. **1.** care aparţine planetelor, referitor la planete: *Goethe scrie ca un meseriaş perfect iniţiat în tainele planetare.* BL.; **sistem planetar,** sistem solar; **2.** referitor la Pămînt; mondial, universal: *un zumzet planetar de stupi, în vară.* BL.; *război planetar;* **ocean planetar,** totalitatea oceanelor şi mărilor, cu legătură între ele, formînd o singură masă lichidă; **3.** (fiz.) **model planetar,** model al structurii atomului inspirat de cel al sistemului solar; **4.** (tehn.) **mecanism planetar** (şi f.), mecanism în care una sau mai multe roţi dinţate se învîrtesc în jurul axelor proprii şi în acelaşi timp în jurul axei altei roţi; **arbore** (sau **ax**) **planetar** ori **axă planetară,** organ de maşină prin intermediul căruia se transmite mişcarea la roata motoare a unui autovehicul. [Din fr. ***planétaire,*** germ. ***planetar***].

planetáriu, planetarii n. construcţie specială în formă de cupolă, pe care se înfăţişează, cu ajutorul unui aparat de proiecţie, aspectul bolţii cereşti, stelele, constelaţiile etc. şi deplasarea lor aparentă. [Din lat. ***planetarium,*** fr. ***planétarium***].

planétă, planete f. **1.** corp ceresc fără lumină proprie, satelit al Soarelui sau al altei stele, care se vede pe cer sub forma unui punct luminos ca urmare a reflectării luminii solare; (spec.) Pămînt: *pe-această planetă a noastră ... se cîntă, se plînge.* VIERU; **2.** (p. gener.) orice corp ceresc fără lumină proprie, satelit al unei stele; **3.** (înv. şi pop.) zodie (în care se naşte cineva): *Ileana se născuse în planeta cea bună.* POP; **4.** bilet cuprinzînd preziceri naive de viitor, pe care îl vînd flaşnetarii pe la bîlciuri, tîrguri etc., extrăgîndu-l dintre multe altele cu ajutorul unui papagal sau şoarece dresat: *pe urmă trag toţi planeta de la o italiancă cu papagalul.* CAR. [Din fr. ***planète,*** lat. ***planeta***].

planetoíd, planetoizi m. **1.** planetă în curs de formare; **2.** asteroid. [Din fr. ***planétoïde***].

planetologíe, planetologii f. ramură a astrofizicii care studiază structura planetelor şi a sateliţilor. [Din fr. ***planétologie***].

planézá, planeze f. platou bazaltic puţin înclinat, cu contur triunghiular, delimitat de văi înguste, rezultat din eroziunea produsă pe pantele conurilor vulcanice. [Din fr. ***planèze***].

plánic, ~ci, planică, ~ce a. conform unui plan dinainte stabilit; referitor la un plan. [***Plan*** + ***-ic***].

planiédru, ~i, planiedră, ~e a. (despre cristale) cu suprafeţe plane. [Din fr. ***planièdre***].

planificá, planífic vb. (tr.) **1.** a întocmi un plan, o programare; a organiza, a dirija o activitate conform unui plan, unui program: *fusese planificată întreaga economie;* **2.** a determina cantitatea de materiale, materii prime etc. necesare unei activităţi; **3.** a repartiza timpul de muncă (pe sectoare, pe ramuri de activitate); **4.** a prevedea, a include într-un plan. [Din fr. ***planifier***].

planificáre, planificări f. acţiunea de planifica şi rezultatul ei; programare, organizare, coordonare pe baza unui plan; **planificare familială,** utilizare a metodelor care permit evitarea naşterilor nedorite

(ex.: contraceptivele, avortul intenţional, sterilizarea etc.). [V. ***planifica***].

planificát, ~ţi, planificată, ~e a. **1.** care a fost supus unei planificări; care se execută conform unei planificări, unui plan: *economie planificată;* **2.** care a fost inclus, prevăzut într-un plan de lucru, de producţie etc.: *lucrări planificate.* [V. ***planifica***].

planificatór, ~i, planificatoáre a. şi m., f. (persoană) care planifică; specialist în elaborarea planurilor de producţie. [***Planifica*** + *-tor*].

planiglób, planigloburi n. hartă în care cele două jumătăţi ale globului terestru sînt reprezentate pe o suprafaţă plană; planisferă, mapamond. [Din germ. ***Planiglob***].

planimetrá, planimetrez vb. (tr.) a efectua o planimetrare. [De la ***planimetru;*** cf. germ. ***planimetrieren***].

planimetráre, planimetrări f. operaţie de măsurare a unei suprafeţe, fie prin calcul, fie cu planimetrul. [V. ***planimetra***].

planimétric, ~ci, planimetrică, ~ce a. care aparţine planimetriei, referitor la planimetrie: *o figură planimetrică închisă în patru laturi.* MAIOR. [Din fr. ***planimétrique,*** germ. ***planimetrisch***].

planimetríe f. **1.** (parte a topografiei care se ocupă cu) reprezentarea pe o hartă sau pe un plan a poziţiei unor puncte de pe teren (ape, drumuri, ţărmuri, păduri, aşezări omeneşti etc.); **2.** parte a geometriei care se ocupă cu studiul suprafeţelor plane; geometrie plană. [Din fr. ***planimétrie,*** germ. ***Planimetrie***].

planimétru, planimetre n. instrument pentru măsurarea suprafeţelor plane (hărţi şi planuri topografice). [Din fr. ***planimètre,*** germ. ***Planimeter***].

planisfér n. v. **planisferă**.

planisférá, planisfere f. planiglob; (şi: (înv.) **planisfer**). [Din fr. ***planisphère,*** germ. ***Planisphäre***].

planisféric, ~ci, planisferică, ~ce a. care aparţine planisferei, referitor la planisferă. [Din fr. ***planisphérique***].

planisí, planisesc vb. (înv.) **1.** (tr.) a ademeni, a amăgi pe cineva pentru a-l supune voinţei sale; a încînta, a seduce; a îndupleca: *ar fi planisit nu numai pe zmeu, dară şi ... pietrele.* ISP; **2.** (refl.) a se supune voinţei cuiva; a se lăsa ademenit, sedus: *să te planiseşti cu totul şi inima să-ţi robească.* PANN. [Din gr. mod. ***eplánisa*** (aor. lui ***planó***)].

planning [pléning] n. program de planificare într-o întreprindere; plan de lucru detaliat, plan de producţie. [Cuv. engl.].

planografíe, planografii f. procedeu de reproducere tipografică, la care se folosesc forme din piatră litografică, aluminiu etc.; tipar înalt. [Din fr. ***planographie***].

planór, planoare n. **1.** aparat de zbor fără motor, care se deplasează cu ajutorul curenţilor de aer; **2.** osatura unei aeronave, cuprinzînd mai ales organele asupra cărora se exercită forţele aerodinamice. [Din fr. ***planeur***].

planórbis m. melc de apă dulce cu cochilia spiralată într-un singur plan şi cu respiraţie pulmonară (*Planorbis*). [Din lat. ***Planorbis***].

planorísm n. **1.** sport practicat cu planorul; **2.** îndeletnicirea de a construi planoare. [***Planor*** + *-ism*; cf. rus. ***planorizm***].

planoríst, ~şti, planoristă, ~e m., f. **1.** pilot sau constructor de planoare; **2.** sportiv care practică planorismul. [***Planor*** + *-ist*].

plánşă, planşe f. **1.** foaie de hîrtie (groasă) cu reproduceri de desene, picturi, fotografii, folosită ca ilustraţie într-o carte; foaie (dreptunghiulară) de carton cu desene, fotografii etc., care serveşte ca material didactic: *o monografie ... cu excelente planşe în culori.* CĂL.; **2.** coală, foaie mare de hîrtie pe care s-a executat un desen tehnic, o hartă etc.; desen tehnic executat pe o astfel de coală; **3.** placă de metal sau de lemn pe care se grava seă litere, note muzicale, desene etc. spre a fi reproduse prin tipar; **4.** fiecare dintre plăcile de beton ale pavajului unei şosele, limitată de rosturile de dilataţie. [Din fr. ***planche***].

planşétă, planşete f. **1.** placă dreptunghiulară de lemn sau de metal, folosită ca suport pentru hîrtia pe care se desenează, se scrie etc.: *cîteva hîrtii împrăştiate pe planşeta de scris ... arătau că, de curînd cineva se folosise de ea.* GHEŢIE; **2. planşetă topografică,** planşetă montată pe un trepied, folosită pentru ridicarea topografică a unui plan; **3. planşetă de vînt,** instrument folosit la bordul unei nave pentru a determina direcţia şi viteza vîntului; **4.** scîndură lată pe care se întind (cu sucitorul) foile de aluat. [Din fr. ***planchette***].

planşéu, planşee n. element de construcţie făcut din lemn, din beton armat sau din metal, care separă două niveluri succesive ale unei clădiri sau care formează partea carosabilă a unui pod etc.: *planşeul e gros de-un metru.* PR. [Din fr. ***plancher***].

plantă, plantez vb. (tr.) **1.** a fixa cu rădăcinile în pămînt puieţi, răsaduri etc. pe locul definitiv de cultură, pentru a se dezvolta; a sădi: *Neofit plănta o viţă de vie la fereastra chilioarei sale.* NEGR.; **2.** a fixa în pămînt un stîlp, un par etc.; **3.** (fig.) a aşeza pe cineva într-un loc şi a-l lăsa (să aştepte) acolo: *m-a întîlnit Sihleanu ... şi m-a plantat un sfert de ceas în faţa bloculuí „Carlton".* GHEŢIE; (refl.) **a se planta în faţa cuiva,** a se opri în mod inoportun sau ostentativ în faţa cuiva; **4.** a îngropa mine pe un teren, pentru a exploda; a mina; **5.** a abandona, a părăsi brusc: *cu Otilia, dacă ai bani, bine, dacă nu, te plantează.* CĂL.; (şi: (înv.) **plănta**). [Din fr. ***planter,*** lat. ***plantare***].

plantaginácee, plantaginacee f. (la pl.) familie de plante erbacee (cuprinzînd aprox. 250 de specii), cu frunzele dispuse de obicei în rozetă bazală, cu flori hermafrodite, rar unisexuate, dispuse în spice, cu fructele capsule sau nucule; (şi la sg.) plantă din această familie (ex. pătlagina). [Din fr. ***plantaginacées***].

plantágo m. invar. grup de plante erbacee cuprinzînd o mulţime de specii sălbatice. [Din fr., engl. ***plantago***].

plantáj, plantaje n. **1.** (înv.) plantare; **2.** ansamblul operaţiilor de pregătire a solului în vederea plantării unor culturi; **3.** material săditor; **4.** plantaţie de arbori ameliorati în scopul obţinerii de seminţe uşor recoltabile; arbore dintr-o asemenea plantaţie. [Din fr. ***plantage***, germ. ***Plantage***].

plantalgíe, plantalgii f. durere în regiunea tălpilor. [Din fr. ***plantalgie***].

plantár, ~i, plantară, ~e a. care aparţine tălpii piciorului, referitor la talpa piciorului. [Din fr. ***plantaire***].

plantáre, plantări f. acţiunea de a (se) planta şi rezultatul ei; sădire, plantat[2], plantaţie, plantaj: *plantarea pomilor.* [V. ***planta***].

plantát[1], ~ţi, plantată, ~e a. (rar) pe care s-au plantat puieţi, răsaduri etc.: *o arteră de stradă largă şi plantată, cu aspect de mic bulevard.* PAP.-B. [V. ***planta***].

plantát[2] n. plantare: *plantatul puieţilor.* [V. ***planta***].

plantatór, ~i, plantatoáre m., f. persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a puieţilor etc. sau care îngrijeşte o plantaţie. // m. proprietar al unei plantaţii. // n. unealtă în formă de băţ scurt, ascuţit la un capăt, folosită la plantarea legumelor, florilor etc. // f. maşină care serveşte la plantarea diverselor plante de cultură. [***Planta*** + *-tor*].

plantáţie, plantaţii f. **1.** (înv.) plantare: *plantaţia pomilor;* **2.** totalitatea plantelor (de acelaşi fel) cultivate pe un teren special amenajat; teren cultivat cu aceste plante: [păstorul] *chiuie la vitele lui, ca să nu treacă la plantaţii.* SAD.; *plantaţie de pomi fructiferi;* **3.** suprafaţă agricolă caracterizată prin cultura unui singur fel de plante tehnice sau alimentare în condiţii speciale de climă (tropicală sau subtropicală): *plantaţii de tutun, de cauciuc;* (şi: **plantaţiune**). [Din fr. ***plantation,*** lat. ***plantatio, -onis***].

plantaţiúne f. v. **plantaţie**.

plántă[1], plante f. nume generic dat organismelor vegetale alcătuite, în general, din rădăcină, tulpină şi frunze, care trăiesc, de obicei, fixate în sol, de unde îşi extrag apa şi sărurile minerale, fiind capabile (cu excepţia saprofitelor şi parazitelor) să sintetizeze substanţe organice din substanţe anorganice; (p. restr.) vegetală (erbacee) cultivată sau spontană (utilă omului): *balcon sprijinit pe coloane groase, năpădite de plante acăţătoare.* CĂL.; **plante tehnice,** plante cultivate pentru a fi utilizate ca materie primă în diferite ramuri industriale (ex.: in, cînepă, bumbac, floarea-soarelui, rapiţă, sfeclă etc.). [Din lat. ***planta,*** fr. ***plante***].

plántă[2], plante f. talpa piciorului. [Din lat. ***planta,*** fr. ***plante***].

plantigrád, ~zi, plantigradă, ~e a. şi n. (mamifer) care merge călcînd pe toată talpa piciorului: *ursul este (un animal) plantigrad.* [Din fr. ***plantigrade***].

plantivór, ~i, plantivoră, ~e a. (înv.) erbivor: *animale plantivore.* [De la ***plantă[1]***].

plantográmă, plantograme f. amprentă a tălpii piciorului în poziţie ortostatică. [Din fr. ***plantogramme***].

plantón, plantoane n. **1.** serviciu de pază în interiorul cazărmilor sau al altor clădiri militare, executat de ostaşi neînarmaţi; **de planton,** de pază, de strajă: *de planton şedeau doi soldaţi.* CĂL.; **2.** ostaş care efectuează un schimb într-un astfel de serviciu de pază; (p. gener.) persoană care face de pază într-un loc: *plantonul umbla ca o umbră prin semiîntunericul camerei.* SAD. [Din fr. ***planton***].

plantúlă, plantule f. plantă mică, abia ieşită din sămînţă. [Din fr. ***plantule***].

planturós, ~şi, planturoásă, ~e a. cu forme pline; voinic, masiv: *picta ... nuduri, corpuri de femei planturoase.* GHEŢIE. [Din fr. ***plantureux***].

plápomă f. v. **plapumă**.

plápumă, plăpumi f. învelitoare groasă pentru dormit, făcută dintr-o faţă de mătase, de stofă etc. şi un dos de pînză, între care se fixează, prin matlasare, un strat de lînă, de puf sau de vată: *un pat ... c-un mindir şi c-o plapomă roşie.* EM.; *se înveli cu plapuma pînă peste cap.* GHEŢIE; **întinde-te cît ţi-e** (sau **cît te ţine**) **plapuma!,** acţionează în limitele posibilităţilor tale!; (şi: **plapomă**). [Din gr. mod. ***páploma***].

plasă, plasez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) aşeza, a (se) situa într-un anumit loc, într-o anumită situaţie, într-o anumită ierarhie etc.: *problema trebuie plasată cu totul în alt cadru.* BL.; *plasez pe mătuşa la vreun cumnat.* CĂL.; **2.** (tr.) a procura cuiva o slujbă, o situaţie (bună); a căpătui: *le asigur că ... tînărul va fi plasat.* REBR.; **3.** (fig.; refl.) a se situa pe o anumită poziţie; a avea, a lua o anumită atitudine: *s-a plasat pe o poziţie realistă;* **4.** (tr.) a investi bani, capital etc. într-o acţiune, într-o marfă, într-o întreprindere cu scopul de a cîştiga sau de a le păstra valoarea: *ce sumă ai de gînd să plasezi în afacere?* GHEŢIE; **5.** (tr.) a împrumuta bani cu dobîndă: *plasează bani funcţionarilor;* **6.** (tr.) a vinde; a distribui: *Ioana plasează bilete în tramvai;* **7.** (tr.) a spune ceva la timpul sau la locul potrivit, într-o discuţie, într-o relatare: *ne-a plasat cîteva ironii.* PETR.; **8.** (tr.) a trimite mingea într-un anumit punct de pe teren; **9.** (refl.) a se aşeza într-un anumit loc pe terenul de joc: *voleibalista s-a plasat la fileu.* [Din fr. ***placer***].

plasaménţ, plasamente n. **1.** faptul de a găsi, de a procura cuiva o slujbă, un post; locul, postul în care este plasat cineva: *a obţinut un plasament bun;* **2.** investire de bani, de capital etc. într-o afacere, cu scopul de a cîştiga sau de a le păstra valoarea: *astăzi proprietatea funciară nu e cel mai strălucit plasament pentru capitaluri.* GHEŢIE; **3.** capacitate a unui sportiv de a se situa într-un anumit loc, pe terenul de joc, pentru a contracara sau stînjeni acţiunile adversarilor. [Din fr. ***placement***].

plasáre, plasări f. **1.** acţiunea de a (se) plasa şi rezultatul ei; aşezare, stabilire: *plasarea subiectului în Moldova se cunoaşte după limba personagiilor.* IBR.; **2.** instalare, repartizare, numire a cuiva într-un post, într-o funcţie: *aşa-numitul serviciu de plasare consta într-o odăiţă strîmtă şi întunecoasă.* GHEŢIE; **3.** investire a banilor, a capitalului; **4.** vînzare; distribuire: *voi da tot ajutorul pentru plasarea biletelor.* AL. [V. ***plasa***].

plasatór, ~i, plasatoáre m., f. **1.** persoană care conduce pe spectatori la locurile lor, în sălile de spectacol: *se ducea la Teatrul Național ...; dădea bacșișuri mari plasatoarelor.* GHEȚIE; **2.** persoană care plasează sau vinde mărfuri, bunuri etc.: *plasator de țigări de contrabandă.* [*Plasa* + *-tor*].

plásă[1], plase f. **1.** împletitură cu ochiuri (mari), din fire textile, sintetice ori metalice (din care se fac diferite obiecte); rețea: *îmi simțeam nervii ca o plasă de argint-viu.* EL.; (fig.) *o plasă de cuvinte efemere mă vrăjea;* **2.** (și **plasă pescărească**) unealtă de pescuit confecționată dintr-o rețea de fibre textile sau din material plastic: *se aduce și o plasă mare de prins pește.* ST.; **3.** cursă pentru prins păsări, animale etc., făcută dintr-o împletitură de sfoară, de sîrmă etc.; (p. gener.) cursă; **a prinde pe cineva în plasă,** a înșela, a amăgi, a seduce pe cineva: *a fost totuși ... prins în plasa propriilor concesii.* D.; **a cădea în plasă** (sau **în cursă**), a fi amăgit, înșelat, a fi victima unei înscenări, a unui complot; **4.** poliță făcută din împletitură de sfoară sau de sîrmă, pe care se așază bagajele în tren, în autobuz etc.: *intru într-un compartiment, ... îmi pun sacul în plasa de sus.* CAR., **5.** împletitură de sfoară care se așază în spatele porților de fotbal, handbal, polo, pentru a opri mingea, pucul etc. și pentru a evidenția marcarea punctului; **6.** împletitură din sfoară sau din alte materiale, de formă dreptunghiulară, bine întinsă și fixată între doi stîlpi, între două suporturi etc., care desparte în două terenul de joc la volei, la tenis etc.; fileu; **7.** rețea de sfoară groasă, de sîrmă etc., prinsă la partea inferioară a coșului de baschet, prin care cade mingea; **8.** săculeț de mînă, de obicei împletit, în care se transportă diferite obiecte: *îi luă plasa din mînă.* PR.; *avea o plasă plină cu cărți;* **9.** (pop.) împletitură de nuiele din care se fac garduri; (porțiune cuprinsă între doi stîlpi la un) gard făcut dintr-o astfel de împletitură; lab[2]; **10.** (p. anal.) pînză de păianjen: *stă păianjenul în plasă ca-ntr-o lume de mătasă.* BL.; **11.** (reg.) limbă de cuțit; tăiș: *de grea moarte-au murit, de plasa cuțitului.* POP. **12.** (înv.) parte dintr-o moșie cuvenită unui proprietar. // (pl. **plăși**) **1.** parte dintr-o moșie care se cuvenea unui proprietar, în țările române; **2.** subdiviziune a unui județ, în vechea împărțire administrativă a României; ocol: *în fiecare reședință de plasă ... funcționa un singur notar public.* GHEȚIE; *România veche avea 372 plăși administrate mai întîi de cîte un subprefect, apoi de cîte un administrator (pretor).* [Din sl. *plasa*].

plásă[2], plase și **plăși, piese** f. **1.** (înv. și reg.) fel, soi, categorie, clasă; **2.** (reg.) fel de mîncare: *multe plese nu mîncăm, fiind nelacomi.* SAD. [Din gr. mod. *plási*].

plasmaferéză, plasmafereze f. tehnică de recoltare a unor volume mari de sînge, o dată cu reintroducerea în organism a celulelor sangvine și reținerea plasmei (din care se izolează imunoglobulinele). [Din fr. *plasmaphérèse*].

plasmagél n. stare a citoplasmei, de consistență gelatinoasă, specifică celulelor în stare de repaus. [Din fr. *plasmagel*].

plasmagénă, plasmagene f. fiecare dintre moleculele proteice din citoplasmă, care se presupune că ar avea însușiri ereditare. [Din fr. *plasmagène*].

plasmalémă, plasmaleme f. (bot.) peliculă fină, semipermeabilă a protoplasmei, aflată sub membrana celulozică, care reglează schimburile dintre celulă și mediu. [Din fr. *plasmalemma*].

plasmasól n. stare a citoplasmei, de consistență fluidă, specifică celulelor în stare activă. [Din fr. *plasmasol*].

plasmátic, ~ci, plasmatică, ~ce a. care aparține plasmei, referitor la plasmă, format din plasmă. [Din fr. *plasmatique*].

plasmatrón n. v. **plasmotron.**

plásmă[1] f. **1.** partea lichidă a sîngelui sau a limfei, ușor alcalină, formată din apă, săruri minerale, protide, lipide, anticorpi etc.; **plasmă germinativă,** germen, sămînță: *această matrice ... constituie permanența și puterea noastră, în aceeași măsură ca plasma germinativă.* BL.; **2.** substanță aflată într-o stare de agregare asemănătoare stării gazoase (fiind considerată cea de a patra stare de agregare a materiei), alcătuită din electroni, ioni, atomi neutri și fotoni, care emite radiații electromagnetice, îndeosebi lumină; **fizica plasmei,** v. **fizică; 3.** ansamblul electronilor de conducție, mobili într-un metal, împreună cu atomii și ionii din nodurile rețelei cristaline a metalului. [Din lat., fr. *plasma*].

plásmă[2], (rar) **plăsmuri** f. (înv.) plăsmuire: *tu ești plasma și zidirea a vecinicului împărat.* CANT. [Din gr. mod. *plásma*, lat. *plasma*].

plasmídă, plasmide f. component al cromozomului bacterian, care se poate replica autonom și poate fi transferat dintr-o celulă în alta în tehnicile de inginerie genetică. [Cf. fr. *plasmine*].

plasmínă, plasmine f. enzimă din plasma sangvină care descompune cheagurile de sînge. [Din fr. *plasmine*].

plasmochímic, ~ci, plasmochimică, ~ce a. care aparține plasmochimiei, referitor la plasmochimie. [De la *plasmochimie*].

plasmochimíe f. ramură a chimiei care studiază reacțiile chimice ale plasmei. [Din fr. *plasmochimie*].

plasmochínă, plasmochine f. substanță medicamentoasă de sinteză, utilizată în tratamentul malariei. [Din fr. *plasmochine*].

plasmocít, plasmocite n. (biol.) celulă cu rol important în apărarea organismului față de agenți infecțioși sau nocivi. [Din fr. *plasmocyte*].

plasmocitóm n. tumoare benignă sau malignă rezultată din proliferarea plasmocitelor. [Din fr. *plasmocytome*].

plasmocitóză, plasmocitoze f. prezența plasmocitelor în țesuturi sau în sînge; (p. ext.) creșterea numărului de plasmocite într-un țesut. [Din fr. *plasmocytose*].

plasmodésme f. pl. (bot.) prelungiri citoplasmatice care leagă celulele între ele, asigurînd conductibilitatea și facilitînd schimburile de substanță dintre acestea. [Din fr. *plasmodesme*].

plasmódie f. v. plasmodiu.

plasmódiu, plasmodii n. **1.** hematozoar al paludismului; **2.** masă plasmatică cu mai multe nuclee, avînd ca înveliș o singură membrană albuminoidă; (și: **plasmodie**). [Din fr. *plasmodium*].

plasmoíd, plasmoizi m. formație luminoasă de plasmă[1], de formă convexă și dimensiuni variabile, cu densitate apropiată de cea a aerului, stabilă pentru scurt timp și numai în anumite condiții. [Din fr. *plasmoïde*].

plasmolíză, plasmolize f. (bot.) fenomen de contracție și de desfacere a citoplasmei de pe membrana celulară, cauzat de pierderea (prin osmoză a) apei din țesutul vegetal viu. [Din fr. *plasmolyse*].

plasmometríe, plasmometrii f. măsurare a volumului celular în timpul plasmolizei. [Din fr. *plasmométrie*].

plasmón, plasmoni m. (fiz.) particulă fictivă cu ajutorul căreia se face descrierea mișcării (de ansamblu a) purtătorilor de sarcină dintr-o plasmă[1]. [Din germ. *Plasmon,* fr. *plasmon*].

plasmoragíe, plasmoragii f. pierdere de plasmă[1] din sînge (în arsuri). [Din fr. *plasmorragie*].

plasmotrón, plasmotroáne n. (fiz.) generator de plasmă[1], realizat dintr-un arc electric într-o atmosferă de gaz, la o temperatură foarte ridicată; (și: **plasmatron**). [Din fr. *plasmotron*].

plástă, plaste f. (pop.) claie, căpiță de fîn (sau de cereale): *un om de la deal, în vîrful plastei ... zicea că tot o găsi un dîmb.* SOR. [Din bulg., sb. *plast*].

plástic[1], ~ci, plastică, ~ce a. **1.** căruia i se poate da, prin modelare, forma dorită; (p. ext.) maleabil, flexibil: *mi-a descuiat ușa de la intrare, scobită în lemn plastic.* ARG.; **masă plastică** sau **material plastic** (și n.), produs sintetic care se poate prelucra ușor și transforma în diferite obiecte: *lamelele flexibile de plastic pe care le purta tata în gulerul cămășilor.* CĂRT.; **deformație plastică,** deformație a unui material sub acțiunea unei solicitări peste limita lui de elasticitate, care crește chiar dacă solicitarea rămîne constantă; **2.** care reproduce forme prin modelarea unor materiale; care reface forme după un model: *reconstituirea plastică a danturii;* **chirurgie plastică,** parte a chirurgiei care se ocupă cu corectarea unor defecte anatomice (mai ales ale feței); **operație plastică,** intervenție chirurgicală care vizează refacerea unui organ sau restabilirea funcției sale, fără rezecții mutilante. **3.** care aparține sculpturii sau picturii, referitor la sculptură sau la pictură; care se realizează prin sculptură sau pictură; asemănător cu o sculptură sau cu o pictură, care sugerează o sculptură sau o pictură: *Ștefan Vodă ..., revenit între noi în imagine plastică, în carne și-n oase de bronz.* EM.; **arte plastice** denumire dată unor genuri de artă (sculptură, pictură, grafică etc.) cărora le este specifică exprimarea prin imagini vizuale: *în artele de pură creație, cum sînt artele plastice și muzica, femeile sînt ... slab reprezentate.* IBR.; **artist plastic** (și m.), creator în domeniul artelor plastice; plastician: *cît despre plastici, ... acela, da, avusese ceva talent.* ST.; **4.** evocator, sugestiv, expresiv: *foarte plastic în descrierile sale este Bolintineanu.* MAIOR.; (adv.) *o lume vie pe care poetul ... ne-o descrie așa de plastic.* VLAH. // f. **1.** tehnica executării unor obiecte (de artă) prin modelarea unor materiale plastice; arta de a sculpta, de a picta, de a grava etc.: *picturile de aci sînt mai toate slabe în plastică și invenție.* FIL.; **2.** parte din studiul unei opere de artă care se ocupă cu raportul armonios al volumelor și al reliefului; **3.** ansamblul calităților de volum și de aspect exterior ale unei lucrări de arhitectură, de urbanistică etc. [Din fr. *plastique,* germ. *Plastik*].

plástic[2] n. substanță explozivă fabricată dintr-un amestec de cauciuc sintetic și un plastifiant: *bombă cu plastic.* [Din fr., engl. *plastic*].

plastician, ~eni, plasticiană, ~ene m., f. artist plastic. [Din fr. *plasticien*].

plasticitáte f. **1.** însușire sau stare a unui material de a putea fi modelat ușor; **2.** însușire a unei opere literare, a stilului, a unui cuvînt etc. de a evoca ceva în mod sugestiv; expresivitate: *manualele de poetică denunță ... un material lipsit de valoare literară, fără plasticitate și putere de sugestie.* VIANU; **3.** (psih.) capacitate de adaptare a comportamentului uman: *principala cauză a longevității speciilor pare a fi plasticitatea.* V.R. [Din fr. *plasticité*].

plasticizá, plasticizez vb. (tr.) **1.** a face ca un material să devină plastic[1]; a aduce un material în stare plastică; **2.** a exprima ceva prin imagini plastice, expresive: *cînd se întîmplă să vorbim despre „cicoarea ochilor" ... nu facem decît să plasticizăm o expresie virtual infinită.* BL. [*Plastic[1]* + *-iza*].

plasticizánt, ~ți, plasticizantă, ~e a. care plasticizează, care creează imagini plastice, expresive: *metafora plasticizantă vrea să ne comunice ceea ce nu e în stare noțiunea abstractă.* BL. [*Plasticiza* + *-ant*].

plasticizáre, plasticizări f. acțiunea de a plasticiza și rezultatul ei: *transferul de termeni ... se face exclusiv în vederea plasticizării unuia din ei.* BL. [V. *plasticiza*].

plastídă, plastide f. constituent celular al plantelor (superioare), cu rol important în procesele biochimice. [Din fr. *plastide*].

plastidóm n. (bot.) totalitatea plastidelor incluse în citoplasma celulei. [Din fr. *plastidome*].

plastíe, plastii f. intervenție chirurgicală prin care se înlocuiește o porțiune de țesut cu un alt țesut, în scopul corectării unui defect anatomic. [Din fr. *plastie*].

plastifiá, plastifiez vb. (tr.) 1. a trata un material cu un plastifiant; **2.** a acoperi suprafața unui obiect cu o peliculă de material plastic transparent: *au fost plasifiate cărțile de identitate.* [Din fr. *plastifier*].

plastifiánt, plastifianți m. substanță care are proprietatea de a mări plasticitatea, elasticitatea și ductibilitatea materialelor cu care este amestecată. [Din fr. *plastifiant*].

plastifiére, plastifieri f. acțiunea de a plastifia și rezultatul ei; mărire a plasticității unui material prin adăugare de plastifianți (sau prin încălzire);

plastifierea cărbunilor, trecerea huilei, în procesul cocsificării, printr-o stare de fuziune păstoasă. [V. ***plastifia***].

plastilínă, plastiline f. material plastic uşor maleabil, constituit dintr-un amestec de caolin, substanţe grase, ceară, răşini, diferiţi coloranţi etc., folosit la lucrări de modelare, în special de copii: *lumea era acum murdară şi diformă ca plastilina în care-ai amestecat toate culorile.* CĂRT.; *Ionuţ a făcut un pisoi din plastilină.* [Din germ. ***Plastilin***].

plastográf, ~i, plastografă, ~e m., f. persoană care falsifică documente, semnături de pe documente etc., prezentîndu-le drept autentice; persoană care plastografiază: *se va face un înşelător, un necinstit, un plastograf.* NEGR.; *plastograf de poliţe.* CĂL. [Din gr. mod. ***plastógrafos***].

plastografáre, plastografări f. (rar) plastografiere: *este astăzi o adevărată plastografare de scripte publice cînd se pretinde că acest deficit există.* EM. [De la ***plastograf***].

plastografiá, plastografiez vb. (tr.) a falsifica documente, semnături de pe documente etc.; a comite o plastografie: *poliţă ale cărei giruri le-ai plastografiat.* CAR. [De la ***plastografie***].

plastografiát, ~ţi, plastografiată, ~e a. falsificat: *semnătură plastografiată.* [V. ***plastografia***].

plastografíe, plastografii f. **1.** falsificare a unui document, a semnăturii de pe un document etc.; fals în acte publice: *însăşi „Condica civilă a Moldovei" a fost tipărită numai de frica plastografiei.* EM.; **2.** document falsificat: *este atît de naiv, încît crede că e plastografie un document ograf.* CAR. [Din gr. mod. ***plastografía***].

plastografiére, plastografieri f. acţiunea de a plastografia şi rezultatul ei; falsificare, plastografare. [V. ***plastografia***].

plastomér, plastomeri m. produs molecular care, în anumite condiţii de temperatură, poate suferi deformaţii permanente. [Din fr. ***plastomère***].

plastométru, plastometre n. instrument pentru determinarea calităţii glutenului umed. [Din fr. ***plastomètre***].

plástor m. v. plasture.

plastrón, plastroane n. **1.** (înv.) un fel de cravată lată care acoperea pieptul: *doriţi plastron ori fundă?* SL.; (adj.) *un guler îngust şi o cravată plastron de modă veche.* SAD.; **2.** partea din faţă, aparentă (şi detaşabilă) a unei cămăşi bărbăteşti: *şi-a făcut un plastron din carton.* PETR.; **3.** partea din faţă (detaşabilă) a unei bluze sau a unei rochii, constituind o garnitură: *au reapărut garniturile albe ..., gulere, manşete, plastroane.* R.L.; **4.** bucată de piele, căptuşită, cu care îşi protejează pieptul jucătorii de scrimă; **5.** partea din faţă a unei platoşe; **6.** partea ventrală, formată din plăci osoase, care, împreună cu carapacea, alcătuieşte ţestul broaştelor-ţestoase. [Din fr. ***plastron***].

plástur m. v. plasture.

plásture, plasturi m. **1.** (înv. şi pop.) cataplasmă: *peste vînături i-aş pune plastor frunză de lipan.* PANN; **2.** fîşie îngustă de pînză impregnată pe o parte cu o substanţă medicinală şi lipicioasă pe cealaltă parte, care se aplică pe o rană pentru a o feri de infecţie sau cu care se fixează un pansament; emplastru: *am pus, fără să-ntreb doctorul, un plastur, care mi-a aprins rana.* CAR.; (şi: **plastur,** (înv.) **plastor**). [Din lat. ***plastrum,*** gr. mod. ***blástri,*** germ. ***Pflaster***].

plăşcă[1], plăşti f. **1.** (înv.) pelerină lungă, veşmînt lung: *eşti îmbrăcat cu plaşcă mohorîtă.* VARL.; **2.** (reg.) plasă de pescuit, asemănătoare prostovolului; **3.** (bot.; reg.) creţişoară (*Alchemilla vulgaris*); (compus) **plaşca-ciobanului,** punguliţă (*Thlaspi arvense*); (şi: **pleaşcă**). [Din sl. ***plaštĭ***].

plăşcă[2], plăşci şi **plaşte** f. (înv.) răsplată, recompensă; dar: *va primi plaşca vitejiei.* DOS. [Din sl. ***plašta***].

plat, ~ţi, plată, ~e a. **1.** turtit, lăţăreţ; plan: *un pachet dreptunghiular şi plat.* GAL.; *ceas plat;* **picior plat,** platfus; **2.** întins, neted, şes: *cîmpia era aşa de plată şi de întinsă încît nu i se zărea o margine.* CĂL.; **3.** (fig.) lipsit de expresivitate sau de culoare; fad, şters, banal; comun: *stil plat; poezii plate;* **4.** (fig.) mediocru, meschin; monoton: *fericirea plată de provincie o mulţumeşte.* CĂL.; **5.** (fig.) lipsit de personalitate; fără imaginaţie; prost: *este un tip plat;* **6.** (sport; despre alergări) care se desfăşoară pe un teren neted, special amenajat: *campion la 100 metri plat.* [Din fr. ***plat***].

platáginã f. v. pătlagină.

platán[1], platani m. gen de arbori exotici (ornamentali), cu scoarţa exfoliată, cu frunzele palmat-lobate care persistă pe arbori şi iarna, cu lemnul tare, dar puţin rezistent (*Platanus*); arbore din acest gen: *patru platani rămuroşi marcau simetric colţurile grădinii.* GHEŢIE. [Din lat. ***platanus,*** gr. mod. ***plátanos,*** fr. ***platane***].

platán[2], platane n. **1.** fiecare dintre cele două talere ale unei balanţe, pe care se aşază obiectul de cîntărit, respectiv greutăţile; taler[2], tas; **2.** piesă componentă a unui picup, pe care se pun discurile. [Din germ. ***Platte(n),*** fr. ***plateau***].

plátă, plăţi f. **1.** faptul de a plăti o sumă de bani datorată; achitare: *toţi banii lichizi ce-i intrau în casă erau înghiţiţi de plata motoarelor.* GHEŢIE; *zi de plată;* **rău de plată,** care nu-şi plăteşte datoriile corect şi la timpul cuvenit; **2.** sumă de bani dată cuiva pentru munca depusă, pentru prestarea unui serviciu etc.; salariu, leafă, simbrie: *lăutarii ... se scularǎ, cerînd plata.* REBR.; **cu plată,** cu bani; **fără plată,** gratis; **3.** ceea ce se dă (în bani sau în natură) drept contravaloare a unui bun obţinut sau cumpărat, pentru o consumaţie, pentru folosinţa unui lucru etc.: *să-ţi dau o perechede papuci galbeni plată.* PANN; *portarul îi ceru plata camerei înainte.* C.PETR.; **4.** răsplată, recompensă morală dată cuiva pentru faptele sale bune; pedeapsă dată pentru faptele rele: *nu e nici o faptă fără plată.* NEGR.; **a lăsa pe cineva în plata Domnului** (sau **a lui Dumnezeu**), a nu se mai ocupa de cineva, a lăsa în voia soartei: *unul cîte unul se cărară ... şi-i lăsară fetele în plata Domnului.* ISP.; **a-şi lua plata,** a-şi primi pedeapsa cuvenită: *păcătoşii ... să-şi ia plata.* DOS.; **a se duce** (sau a **pleca** etc.) **în plata Domnului** (sau **a lui Dumnezeu**), a se duce (sau a pleca) unde vrea, unde ştie: *să se ducă în plata lui Dumnezeu.* CR. [Din sl. ***plata***].

platbánd n. v. platbandă.

platbándă, platbande f. **1.** fîşie îngustă de teren, de obicei plantată cu iarbă, cu flori sau cu arbuşti, care mărgineşte despărţiturile unei grădini; strat (de flori): *toată grădinuţa mea ... încape într-o singură platbandă a grădinii d-voastre.* NEGR.; **2.** traversă sau grindă orizontală din piatră acoperită cu un parament; **3.** ciubuc lat şi neted; **4.** semifabricat de oţel sub formă de fîşie, obţinut prin laminare; (şi: **platband**). [Din fr. ***platebande***].

plătcă[1], plătci f. partea de sus a unor obiecte de îmbrăcăminte, croită separat (şi de care se prinde gulerul): *şi fetele parcă erau tot flori, să le coşi pe platcă.* SOR. [Din rus. ***platka***].

plătcă[2] f. (înv.) **a pune** (sau **a face pe cineva**) **platcă,** a face pe cineva să piardă la jocul de cărţi: *l-am pus platcă pe unul.* AL.; **a intra (în) platcă, a)** a pierde o partidă la jocul de cărţi: *la urmă, izbucneau în rîs sau înjurături, după cum intrau platcă sau nu.* ZAMF.; **b)** a trebui să plătească o datorie: *am intrat în platcă de 250 fr.* BĂLC.; **a rămîne platcă,** a se face de rîs: *dacă s-ar întîmpla să mă pălmuiască ..., atunci eu rămîn platcă.* AL. [Din sb., pol. ***platka***].

plateláj, platelaje n. element de construcţie al unui pod care susţine calea podului, transmiţînd greutatea acesteia şi încărcările mobile la grinzile podului. [Din fr. ***platelage***].

platelmínt, platelminţi m. (la pl.) încrengătură de viermi (paraziţi) cu corpul lat, nesegmentat, lipsit de aparat respirator şi circulator, cu un singur orificiu buco-anal, în general hermafroditi (*Plathelminthes*); (şi la sg.) vierme din această clasă (ex.: gălbeaza, tenia, planaria). [Din fr. ***plathelminthe***].

platformáre, platformări f. deplasare pe apă a ambarcaţiilor fără deplasament. [De la ***platformă***].

platfórmă, platforme f. **1.** suprafaţă orizontală plană a unui vehicul, a unui utilaj de ridicat etc., pe care se încarcă sau se aşază lucrurile de transportat; (p. ext.) vagon sau camion deschis, utilizat pentru transporturi: *zidarii ar lucra mai cu spor dacă s-ar construi o platformă ce se ridică automat.* V.R.; **platformă de lansare,** rampă de lansare a rachetelor teleghidate; **platformă spaţială,** satelit artificial de mari dimensiuni, constituind o bază permanentă pentru cercetarea spaţiului cosmic şi lansarea navelor interplanetare; **2.** parte a unui tramvai, a unui autobuz etc. aflată în dreptul uşilor, pe care pasagerii stau în picioare şi pe unde aceştia intră şi ies: *ieşi repede pe platformă, chiar în clipa cînd se oprea tramvaiul.* EL.; **3.** locul unde stă mecanicul de locomotivă; **4.** element plan al unei construcţii; **5.** palier al unei scări: *se opriră în dreptul platformei de la jumătatea scării.* GHEŢIE; **6.** suprafaţă de teren plană, orizontală, de obicei amenajată în vederea folosirii în diverse scopuri: *în spatele casei ... se afla o platformă de ciment ... cu latura de vreo trei metri.* CĂRT.; **platformă industrială,** zonă în care sînt concentrate mai multe unităţi industriale; **7.** porţiune de teren plană, situată la o anumită altitudine; platou: *pe un deal mare ... se vede o platformă patrulaterǎ.* OD.; **8.** instalaţie orizontală rigidă, prevăzută cu un strat antiderapant, de pe care se execută sărituri în apă; **9.** porţiune întinsă a scoarţei terestre cu fundul cutat, acoperit cu depozite sedimentare (aproape) orizontale, afectată numai de mişcări epirogenetice (ex.: Platforma rusă, Platforma siberiană, Platforma nord-americană, Platforma prebalcanică); **platformă continentală,** regiune a fundului bazinelor oceanice cuprinsă între linia de ţărm şi povîrnişul continental; şelf; **platformă de abraziune,** zonă plană formată în lungul ţărmurilor marine sau lacustre ca rezultat al acţiunii valurilor; **10.** construcţie plutitoare sau fixă destinată forajului marin; **11.** (fig.) program politic, expunere de principii a unui partid politic, a unei grupări etc.: *ar fi dat guvernului o mai bună platformă electorală.* MAIOR.: *platformă politică.* [Din fr. ***plateforme***].

plátfus n. malformaţie congenitală a piciorului omului cu talpa prea puţin scobită; picior plat. [Din germ. ***Plattfuss***].

platină, platinez vb. **1.** (tr.) a acoperi un obiect de metal cu un strat subţire de platină; **2.** (tr. şi refl.) a(-şi) decolora părul, dîndu-i o nuanţă de blond-argintiu: *vecina s-a platinat.* [Din fr. ***platiner***].

platináre, platinări f. acţiunea de a platina şi rezultatul ei. [V. ***platina***].

platinát, ~ţi, platinată, ~e a. **1.** acoperit cu un strat subţire de platină: *inel platinat;* **2.** blond-deschis, cu luciu de platină: *păr platinat.* [V. ***platina***].

plătină, platine f. **1.** metal preţios alb-cenuşiu, lucios, foarte maleabil şi ductil, inoxidabil şi foarte rezistent la acţiunea acizilor, întrebuinţat la fabricarea unor aparate de laborator, a unor instrumente de precizie, la confecţionarea unor bijuterii etc.: *purta un inel de platină;* **2.** nume dat unor piese de maşini care altădată se fabricau din platină sau care au luciul acestui metal; **3.** (spec.; la pl.) dispozitiv prevăzut cu contacte electrice care comandă aprinderea la motoarele cu electroaprindere; **4.** laminat semifabricat plat, care se foloseşte ca materie primă la laminarea tablei subţiri: **5.** piesă fabricată din (aliaj de) platină, de formă plană, aflată în construcţia microscopului şi a altor aparate, pe care se aşază obiectele studiate. [Din fr. ***platine***].

platínic, ~ci, platinică, ~ce a. care conţine platină; platinifer, platinos: *metale platinice.* [Din fr. ***platinique***].

platinifér, ~i, platiniferă, ~e a. platinic: *nisip platinifer.* [Din fr. ***platinifère***].

platinít n. aliaj de fier cu nichel, avînd coeficientul de dilataţie termică egal cu cel al platinei, din care se fac legăturile la electrozii becurilor electrice. [Din fr. ***platinite,*** germ. ***Platinit***].

platinoíd, platinoide n. **1.** aliaj de cupru, nichel şi zinc (cu adaos de wolfram sau mangan şi fier), de culoarea platinei, folosit în electrotehnică sau pentru ornamentaţii; **2.** (la pl.) nume generic dat

elementelor care au proprietăți asemănătoare cu platina (ex.: iridiu, osmiu, paladiu, rodiu, ruteniu) și care îi sînt asociate în zăcămînt. [Din fr. ***platinoïde,*** germ. ***Platinoid***].

platinós, ~și, platinoásă, ~e a. platinic: *clorură platinoasă.* [Din fr. ***platineux***].

platinotipíe f. procedeu de imprimare fotografică bazat pe acțiunea luminii asupra sărurilor de platină. [Din fr. ***platinotypie***].

platirín, platirine n. (la pl.) grup de maimuțe cu nasul lățit și turtit, cu coadă de obicei prehensibilă și degete cu gheare, originare din America de Sud și Centrală; (și la sg.) maimuță din acest grup (ex. maimuța urlătoare). [Din engl. ***platyrrhina***].

platispondilíe, platispondilii f. malformație congenitală caracterizată prin aplatizarea uneia sau a mai multor vertebre din regiunea dorso-lombară, care poate duce la cifoză. [Din fr. ***platyspondylie***].

platitúdine, platitudini f. **1.** faptul sau însușirea de a fi plat, banal, mediocru; banalitate, mediocritate: *viața cotidiană ... te condamnă la platitudine.* BL.; *cititorul cult rămîne rău impresionat ... de platitudinea ideilor* CĂL.; **2.** (la pl.) vorbe sau idei banale: *vîntura mereu din revistă în revistă același borș de platitudini ... răsuflate.* VLAH. [Din fr. ***platitude***].

plátnic, ~ci, platnică, ~ce a. și m., f. **1.** (persoană) care plătește, care are de plătit cuiva; plătitor: *eu însumi mă fac platnic ș-o scap de ce-i datoare.* COȘB; **bun** (sau **rău**) **platnic,** persoană care își îndeplinește bine (sau rău) obligațiile bănești: *trebuie să știi că eu sînt bun platnic.* SAD.; **2.** (divinitate) care răsplătește sau pedepsește pe om pentru faptele sale: *Domnul Hristos ... sufletește mare și îndurat platnic iaste.* VARL. // m., f. (înv.) datornic; **a da pe cineva platnic,** a obliga pe cineva să plătească o datorie; a declara dator: *fără vină mă dederă platnic.* DOS. [***Plată*** + ***-nic***].

platonián, ~eni, platoniană, ~ene a. platonic. [***Platon*** n. pr. + ***-ian***].

platónic, ~ci, platonică, ~ce a. **1.** care aparține, care este specific filozofiei lui Platon, referitor la filozofia lui Platon; platonian, platonician: *ideile platonice sînt puteri cari lucrează tipic în noi, care dezvoltă oarecum forma.* EM.; *dacă în geometrie s-ar fi păstrat definiția platonică a dreptei nu s-ar fi ivit niciodată geometriile noneuclidiene.* BL.; **2.** (p. ext.) pur, ideal; spiritualizat: *nu îl tentau aventurile amoroase platonice.* REBR.; **3.** care are un caracter teoretic, care nu se realizează, nu se concretizează, nu poate fi pus în practică; formal, abstract: *am ignorat glasul unei prese, care știam prea bine că ... este liberă a se ocupa în mod platonic de toate chestiunile pe care le permite poliția.* EM.; *o recunoaștere cît de platonică a unei mici calități ... m-ar mîngîia.* CAR. // m. (înv.) adept al filozofiei lui Platon; platonician. [Din lat. ***platonicus,*** fr. ***platonique,*** germ. ***platonisch, Platoniker***].

platonicián, ~eni, platonicianá, ~ene a. platonic: *Yung acordă psihanalizei un sens mai platonician.* BL. // m., f. adept al platonismului; platonic: *metafizica platonicienilor.* [Din fr. ***platonicien***].

platonísm n. **1.** doctrina filozofică a lui Platon și a discipolilor săi, potrivit căreia lumea ideilor este singura realitate adevărată, iar lumea materială o copie sensibilă și schimbătoare a celei dintîi; **2.** iubire platonică, pură, ideală: *Erminia luase platonismul în serios și rămăsese credincioasă imaginii lui Ioanide.* CĂL. [Din fr. ***platonisme,*** lat. ***platonismus***].

platonizánt, ~ți, platonizantă, ~e a. (rar) care aparține platonismului, referitor la platonism; inspirat din platonism. [Din fr. ***platonisant***].

plátoșă, platoșe f. armură de zale, de fier, de piele etc. sub formă de pieptar, purtată de oșteni în antichitate și în evul mediu, pentru a se apăra de loviturile dușmanilor; cuirasă: *ostași cu zale și cu platoșe de fier.* AL.; (fig.) *orgoliul tău e o platoșă, nu-ți alterează ființa interioară.* PR.; *să străpungă ca un scorpion platoșa sorții.* CĂRT. [Et. nec.; cf. germ. ***plat(te), blat(te)***].

platóu, platouri n. **1.** (geogr.) podiș: *orașul doarme sub poalele platoului.* DELAVR.; **2.** cîmp amenajat pentru exerciții militare; **3.** tavă mare de porțelan, de metal etc., pe care se așază mîncăruri, prăjituri etc. pentru a fi servite la masă: *comandase ... un platou de pișcoturi.* GHEȚIE; **4. platou de filmare,** încăpere dotată cu instalații speciale în studiourile cinematografice, în care se fac filmările (de interior), cu decoruri adecvate scenariului; **5.** dispozitiv de prindere mecanică, magnetică sau electromagnetică a unor piese, în formă dreptunghiulară sau circulară, cu o față plană, în vederea prelucrării lor pe mașini-unelte, pentru verificare și trasare etc. [Din fr. ***plateau***].

pláur, plauri n. formație vegetală acvatică compactă, constituită dintr-o acumulare de rădăcini, rizomi de stuf, crengi etc. amestecate cu nămol, care plutește la suprafața apei (în Delta Dunării), formînd insulițe plutitoare; plav, plavie, prundoi; cocioc: *în plaurul plutitor, adică în pămîntul nou alcătuit din aluviuni, stuhuri, plante și tot ce adună și preface moartea, o viață nouă și înfrigurată fremătă.* SAD. [De la ***plavuri*** (pl. lui ***plav***[1])].

plauzíbil, ~i, plauzibilă, ~e a. care merită a fi luat în considerație, care poate fi admis, crezut; care pare adevărat; admisibil, verosimil: *mă părăsise ..., fără vreo explicație plauzibilă.* PR.; *ipoteza i se păru plauzibilă.* GHEȚIE. [Din fr. ***plausible***].

plauzibilitáte f. faptul sau însușirea de a fi plauzibil; verosimilitate: *vă voi povesti ... cum înțelege Toma d'Aquino să construiască, pentru existența îngerilor, un argument de plauzibilitate.* PLEȘU. [Din fr. ***plausibilité***].

plav[1], plavuri n. (reg.) plaur. [Din ucr., rus. ***plav***].

plav[2], ~i, plavă, ~e a. (reg.) care are părul de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie: *bou plav.* [Din sb. ***plav***].

plávă, plave f. tip de plasă simplă cu ochiuri mari, folosită la pescuitul scrumbiilor pe Dunăre. [Din bulg. ***plava***].

plávcă, plavce f. **1.** lotcă folosită la pescuitul scrumbiilor pe Dunăre; **2.** loc mai înalt pe malul unei ape unde se pun năvoadele la uscat. [Et. nec.; cf. ***plavă***].

plávie, plavii și (pop.) **plăvii** f. **1.** plaur: *Oltule ... aduci plăghii și butuci.* POP; **2.** (reg.) pădure doborîtă de vînt; crengi, uscături rupte de vînt: *lucrează la descîlcitul plăviilor de bușteni, mînînd lemnele la vale în sforul apei.* SAD.; (și: (reg.) **plaghie**). [Din sl. ***plavĭ***].

play-back [pléibek] n. **1.** redare, reproducere a unei înregistrări anterioare; player; **2.** sincronizare a unei imagini cu sunetul imprimat pe o bandă magnetică; **3.** interpretare mimată, în timpul spectacolului, a vocii unui actor, cîntăreț etc., a cărei înregistrare sonoră a fost efectuată în prealabil. [Cuv. engl.].

play-boy [pléiboi] m. tînăr elegant, cu fizic agreabil, cu mare succes la femei, care duce o viață ușuratică, mondenă: *o curtează un play-boy bogat.* [Cuv. engl.].

play-girl [pléigărl] f. tînără elegantă, cu fizic plăcut, cu mare succes la bărbați. [Cuv. engl.].

player, playere [pléier] n. aparat pentru redare, pentru reproducere a unei înregistrări; play-back. [Din engl. ***player***].

plaz, plazuri n. **1.** piesă de sprijin, așezată în dosul cormanei, pe care se tîrăște plugul în timpul aratului; talpă; **2.** (reg.) talpă (la sanie); **3.** (la pl.) lemnele groase care alcătuiesc patul războiului de țesut; butuci. [Din bulg., sb. ***plaz***].

plăceá, plac vb. **1.** (intr. și tr.) a fi conform voinței, dorinței, gustului cuiva, a agrea sau a fi agreat; a(-i) conveni, a(-i) fi pe plac: *ne place a ne zice nobili români, dar nu facem nimic pentru români.* BOL.; *nu cunoștea odihna și nici nu-i plăcea.* GHEȚIE; *ce ție nu-ți place, altuia nu face.* Z.; **știi că-mi placi?** (sau **că mi-ai plăcut**), exprimă mirarea, dezaprobarea în fața unei propuneri, a unei afirmații etc. făcute anterior: *știi că-mi placi! păi cînd l-oi vedea, pici jos.* CĂL.; **îmi place să cred că ...,** sper că ...; **2.** (intr. și tr.) a simți sau a produce satisfacție, mulțumire, delectare; a avea înclinație, atracție pentru ceva: *în afara pasiunii de a cerceta, ce ne mai place să facem?* PR.; *îmi place să cînt;* **3.** (intr. și tr.) a se simți sau a face să se simtă bine, în largul său; a-i prii: *sînt liberă, trăiesc cum îmi place, cine ce are cu mine!* CAR.; *viei îi place căldura;* **4.** (intr.) a stîrni admirație, a provoca atracție; a produce plăcere: *nu înțelegea ce i-a putut plăcea atît de mult la fătuța aceea ... negricioasă.* GHEȚIE; *buze rumeioare, care plac la fetișoare.* POP; **5.** (intr. și tr.) a găsi pe cineva pe plac; a iubi, a îndrăgi: *nevasta dacă nu ți-o placi, le dai în trăsnet toate.* COȘB.; *știu că mă place.* EL.; **6.** (refl. recipr.) a se îndrăgosti unul de altul; a se îndrăgi, a se iubi: *ei cum se văzură se și plăcură.* ISP.; **7.** (intr. și tr.) a găsi, a crede de cuviință; a-i conveni, a vrea, a dori; a popti: *cum îți vine, cum îți place pe copilă s-o dezmierzi.* EM. // interj. (reg.) **placă!,** poftim!, fii bun!: *placă, jupîne cătană, înlăuntru, că te cheamă înălțatul împărat.* POP; (și: **place**). [Lat. ***placere***].

plăcére, plăceri f. **1.** sentiment de mulțumire, de bucurie, de satisfacție, de încîntare; senzație de satisfacție a pornirilor senzuale; voluptate: *nebună copilă, ce-amesteci plăcerea cu lacrimi pe care le naște durerea.* EM.; *închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.* REBR.; **cu plăcere,** a) cu drag, bucuros, din toată inima: *o să vin cu plăcere.* PR.; b) formulă de răspuns la mulțumirile exprimate de cineva; **fă-mi plăcerea...,** fii bun..., te rog...; **2.** (mai ales la pl.) distracție, petrecere; desfătare: *neputînd să renunțe la nici una din plăcerile vieții.* CĂL.; *plăcerea vînatului;* **3.** plac, voie, dorință; chef, poftă: *întorcînd ... țara întreagă după plăcerea ei.* FIL. [V. ***plăcea***].

plăcintăr, plăcintari m. persoană care face sau vinde plăcinte: *așteptam să-și puie plăcintarul jos tablaua.* NEGR. [***Plăcintă*** + ***-ar***].

plăcíntă, plăcinte f. **1.** preparat culinar făcut din foi de aluat, între care se pune o umplutură de fructe, de brînză, de carne etc.: *de-ai sta să numeri foile din plăcintă nu mai ajungi s-o mănînci.* EM.; *o problemă gravă nu se limpezește între un șnițel vienez și o plăcintă cu mere.* REBR.; **a-i veni** (sau **a-i pregăti**) **cuiva o plăcintă,** a-i veni (sau a-i pregăti) cuiva o surpriză neplăcută, un necaz: *cum văzu ce plăcintă i se pregătește, înfipse sabia în pămînt.* ISP; **a sta ca o plăcintă,** a fi comod, nesimțit; **2.** (fig.) lucru, fapt banal, plat, mediocru: *condițiile plăcintei noastre constituționale ... sînt economice.* EM.; **3.** (compus; bot.) **plăcinta-porcului,** talpa-ursului (*Heracleum palmatum*). [Lat. ***placenta***].

plăcintăríe[1], plăcintării f. local în care se vînd și se consumă plăcinte. [***Plăcintar*** + ***-ie***].

plăcintăríe[2] f. (rar) plăcinte de tot felul: *să facă plăcintărie, s-o dospească, plămădească, în cuptor s-o rumenească.* AL. [***Plăcintă*** + ***-ărie***].

plăcintúță, plăcintuțe f. plăcințică. [***Plăcintă*** + ***-uță***].

plăcințícă, plăcințíele f. **1.** diminutiv al lui plăcintă; plăcintuță: *deschide-te punguliță, să plătești plăcințelele.* OD.; **2.** (bot.; reg.; la pl.) bulbuci (*Trollius europaeus*). [***Plăcintă*** + ***-ică***].

plăcút, ~ți, plăcută, ~e a. **1.** care place; atrăgător, agreabil, simpatic: *știa să se facă plăcut tuturor.* VLAH.; *era un tinerel cu înfățișare plăcută.* PR.; **2.** care este pe voia, pe placul, pe gustul, în asentimentul cuiva: *un trai plăcut și lin.* AL.; *locul era plăcut, umbros și pașnic.* SAD.; (adv.) *ai să vezi ce plăcut o să fie!* PR. [V. ***plăcea***].

plăcúță, plăcuțe f. diminutiv al lui placă: *aruncînd o privire spre plăcuța de aramă fixată în zid, cu numele doctorului.* GHEȚIE; *își prinse apoi la gît ... un lănțișor de aur cu plăcuțe.* CĂRT. [***Placă*** + ***-uță***].

plăieș, plăieși m. **1.** locuitor de la granița, însărcinat cu paza frontierelor în regiunile de munte ale Țării Românești, în evul mediu; străjer; grănicer, potecaș: *plimbă-te cu plăieșii de-a lungul zidului.* AL.; *Tudor chema pe panduri, pe plăieși.* GAL.; **2.** locuitor de la munte; muntean: *plăieșii spuneau că n-au mai apucat așa primăvară.* CR. [***Plai*** + ***-aș***].

plăieșe, plăieșii f. (înv.) corpul, organizația plăieșilor. [***Plăieș*** + ***-ie***].

plămádă, plămezi f. **1.** plămădeală; materie, substanță care fermentează; (p. ext.) drojdie: *pîinea*

se face cu plămadă; (fig.) *nu bănuisem în jurul meu plămada ... nenorocirii.* SAD.; **2.** materie din care este format oul de albină; **3.** (fig.) ceea ce dă naştere la ceva; sămînţă, germen; (p. ext.) alcătuire, structură: *bărbatul ei era alcătuit din altă plămadă decît majoritatea oamenilor.* GHEŢIE; **4.** odraslă, progenitură: *plămada ei a ajuns cineva.* ST. [De la ***plămădi***].

plămădeálă, plămădeli f. **1.** amestec de făină, apă şi drojdie, folosit la fermentarea aluatului; bucată de aluat dospit, folosit în loc de drojdie la prepararea pîinii; plămadă; **2.** (reg.) materie apătoasă care umple celulele fagurilor de albine, după trei zile de la depunerea ouălor în ele; **3.** (fig.) ceea ce dă naştere la ceva; germen; (p. ext.) alcătuire; plămadă: *înaintea vremilor chemat-ai din bezne a lumii plămădeală, iar vecinicia-ntemeiat-ai.* MAT. [***Plămădi*** + *-eală*].

plămădí, plămădesc vb. **1.** (intr.) a pregăti o plămădeală; (p. ext.) a frămînta aluatul: *trebuie să plămădesc, să vă fac nişte pîine.* PR.; **2.** (p. ext.; tr.) a pregăti un preparat, un aliment (amestecînd); a face să fermenteze: *îşi petrecea zilele plămădind cantaride.* NEGR.; *miros lincav de salcîm al unsorilor plămădite din salicilat.* VOIC.; **3.** (adesea fig.; tr. şi refl.) a (se) crea, a (se) făuri, a (se) zămisli; a (se) forma; a (se) alcătui: *în pîntecele ei se plămădeşte o fiinţă din sîngele lui.* REBR.; *ce vrei, aşa sînt eu plămădit!* GHEŢIE. [Din sl. ***pomladiti*** „a întineri"].

plămădíre, plămădiri f. **1.** acţiunea de a (se) plămădi şi rezultatul ei; plămădit[1]; **2.** frămîntare a aluatului; amestecare: (fig.) *din plămădirea nouă a smîrcului cu ceaţa se va stîrni ... iarăşi viaţa.* ARG.; **3.** (fig.) creare, zămislire; alcătuire. [V. ***plămădi***].

plămădít[1], ~ţi, plămădită, ~e a. preparat din făină, apă şi drojdie; fermentat: *aluat plămădit.* [V. ***plămădi***].

plămădít[2] n. plămădire. [V. ***plămădi***].

plămîn, plămîni m. fiecare dintre cele două organe anatomice principale, cu aspect spongios, înconjurate de pleură, aşezate simetric în cavitatea toracică, la om şi la vertebratele superioare, care servesc la respiraţie; pulmon, bojoc: *scotea cîte un oftat din adîncul plămînilor.* GANE; *plămînul stîng mi-e ciuruit de gloanţe.* VIERU; **plămîn de oţel,** aparat pentru respiraţie artificială. [Din gr. mod. ***plemóni***].

plămînáră f. v. plămînare.

plămînáre, plămînări f. (bot.; reg.) cuscrişor (*Pulmonaria officinalis*); (şi: **plămînară**). [***Plămîn*** + *-are*].

plămînăreá (~ícă), plămînărele f. (bot.; reg.) **1.** cuscrişor (*Pulmonaria officinalis*); **2.** mierea-ursului (*Pulmonaria mollissima*). [***Plămînare*** + *-ea (-ică)*].

plămînăríţă, plămînăriţe f. (bot.; reg.) cuscrişor (*Pulmonaria officinalis*). [***Plămînare*** + *-iţă*].

plántá vb. v. **planta.**

plántúţă, plántuţe f. diminutiv al lui plantă[1]; plantă mică, tînără. [***Plantă***[1] + *-uţă*].

plánui, plánuiesc vb. (tr.) **1.** a face un plan, un proiect pentru o acţiune viitoare; a avea intenţia, a-şi propune să facă ceva, să procedeze într-un anumit mod; a pune ceva la cale; a proiecta; (p. ext.) a unelti: *tot plănuia cum ar face ca să-i răpuie.* ISP; *Harold plănuia un chef monstru.* EL.; **2.** (rar) a preciza, a stabili; a hotărî: *m-am gîndit, m-am răzgîndit şi iată ce-am plănuit.* POP. [***Plan*** + *-ui*].

plánuíre, plánuiri f. acţiunea de a plănui şi rezultatul ei. [V. ***plănui***].

plánuít, ~ţi, plánuită, ~e a. proiectat; uneltit, urzit: *am făcut excursia plănuită.* [V. ***plănui***].

plăpînd, ~zi, plăpîndă, ~e a. **1.** lipsit de rezistenţă, de vitalitate; firav, debil, fragil; delicat: *plăpînd, bolnăvicios de mic, ... stam zile-ntregi la fereastră.* VLAH.; *nu sînt atît de plăpîndă pe cît par.* PR.; **2.** slab dezvoltat, fără sevă; subţire, gingaş: *floarea cea plăpîndă.* NEGR.; **3.** (fig.) care se lasă uşor impresionat; sensibil: *inima-i de tată, plăpîndă, simţitoare.* AL.; **4.** (fig.) lipsit de intensitate; palid, stins: *se mai zărea la fereastră o lumină plăpîndă.* EL.; **5.** (fig.) slab; duios, suav: *glasul lor cel dulce, plăpînd, melodios, ţi-a mîngîia auzul.* NEGR. [Lat. ****palpabundus***].

plăpomár m. v. plăpumar.

plăpumăr, plăpumari m. meseriaş care face (şi vinde) plăpumi şi saltele; mindirigiu: *nu pot să ajungă a fi nici plăpumari.* BOL.; (şi: (înv. şi reg.) **plăpomar**). [***Plapumă*** + *-ar*].

plăpumăreásă, plăpumărese f. meseriaşă care face (şi vinde) plăpumi şi saltele; (rar) soţie de plăpumar. [***Plăpumar*** + *-easă*].

plăpumăríe, plăpumării f. **1.** meseria plăpumarului: *a deprins plăpumăria;* **2.** atelierul, prăvălia plăpumarului. [***Plăpumar*** + *-ie*].

plăpumioáră, plăpumioare f. diminutiv al lui plapumă. [***Plapumă*** + *-ioară*].

plăseá, plăsele f. fiecare din cele două părţi de metal, de os etc., care acoperă mînerul unui cuţit, al unui pumnal, al unei săbii etc.; (p. ext.) mîner: *cuţite cu plăsele de argint.* OD.; (şi: **prăsea**). [***Plasă***[1] + *-ea*].

plăsmuí, plăsmuiesc vb. (tr.) **1.** a da formă, viaţă, fiinţă; a crea, a făuri, a înfăptui: *închipuirea îşi plăsmuieşte vedenii cobitoare.* OD.; *plăsmuind forme ornamentale, omul crede că se dedă unui simplu joc.* BL.; **2.** a inventa, a imagina; a născoci, a scorni: *o mare minciună a plăzmuit.* PANN; **3.** a falsifica: *iscălitura a fost plăsmuită;* (şi: **plăzmui**). [***Plasmă***[2] + *-ui*].

plăsmuíre, plăsmuiri f. **1.** acţiunea de a plăsmui şi rezultatul ei; plasmă[2]; **2.** creaţie, făurire, alcătuire; ceea ce este creat, înfăptuit: *o plăsmuire în piatră de Paros.* AL.; *zădarnic, artiste, te crezi ziditor plăzmuirilor tale!* MAT.; **3.** inventare, născocire, scornire; ceea ce este inventat, născocit, scornit: *viaţa lui întreagă se scurge într-o vecinică plăsmuire de întîmplări neîntîmplate.* VLAH.; **4.** falsificare: *documentul este o plăsmuire tîrzie;* (şi: **plăzmuire**). [V. ***plăsmui***].

plăsmuít, ~ţi, plăsmuită, ~e a. **1.** (înv.; rar) concret, palpabil: *să aibă şi boierii mei dovadă plăsmuită.* OD.; **2.** inventat, născocit, scornit: *capul vinovatului se spînzura ... cu o ţidulă vestitoare greşalei lui, adevărate sau plăsmuite.* NEGR.; **3.** falsificat, fals: *acte plăsmuite;* (şi: **plăzmuit**). [V. ***plăsmui***].

plăsmuitór, ~i, plăsmuitoáre m., f. **1.** persoană care plăsmuieşte; creator, făuritor: *D-zău plăzmuitoriul tău pre pămînt.* CANT.; **2.** inventator, născocitor; scornitor: *ea se bizuise ... pe o pornire a inimii, plăsmuitoare.* ARG.; (şi: **plăzmuitor**). [***Plăsmui*** + *-tor*].

plăti, plătesc vb. **1.** (tr.) a da cuiva o sumă de bani (dinainte stabilită) pentru o muncă efectuată, pentru un serviciu prestat etc.; a retribui, a remunera: *pentru asta vă plătesc eu simbrie?* ISP; *germanii se purtaseră frumos cu localnicii, plăteau tot ce beau şi mîncau ..., se jucau cu copiii.* CĂRT.; **2.** (tr.) a achita contravaloarea (în bani sau în natură) pentru un bun obţinut sau cumpărat, pentru o consumaţie, pentru folosinţa unui lucru etc.: *aş fi putut plăti eu consumaţia.* EL.; **3.** (tr.) a da o despăgubire (în bani sau în natură) pentru o pagubă făcută, pentru o stricăciune etc.: *stricăciunea se făcuse şi vinovatul trebuia să plătească.* CR.; **4.** (tr.) a achita un impozit, o taxă, o datorie: *să plătească amenda.* NEGR.; **5.** (refl.) a se achita de o obligaţie morală: *onoarea ce i se făcea era mare, în ce chip avea însă să se plătească de ea?* GHEŢIE; **6.** (intr.) a recompensa (pe cineva pentru sau după faptele sale); a răsplăti: *tu, Moldovă, plăteşti cu bine, la toţi aceia care-ţi fac rău.* AL.; **7.** (tr. şi intr.) a suporta consecinţele nefaste ale unei fapte, ale unei atitudini (proprii) etc.; a ispăşi; a expia: *a plătit scump greşelile sale;* **a plăti cu capul** (sau **cu viaţa**), a fi omorît pentru o greşeală, o faptă necugetată, o îndrăzneală; **a plăti cuiva cu vîrf şi îndesat,** a se răzbuna pe cineva pentru o pagubă sau suferinţă; **8.** (reg.; refl. impers.) a merita, a face: *oare s-ar plăti să băgăm bani în băi?* GHEŢIE; **9.** (pop.; intr.) a valora, a preţui: *ţine-l, Doamne, nu mi-l lua, că mi-e toată inima şi plăteşte cît lumea.* IONEL; **a nu plăti (nici) o ceapă (degerată)** sau **(nici) două parale** (ori **doi bani etc.**), a nu avea nici o valoare: *mintea lui nu plăteşte o ceapă degerată.* PANN. [Din sl. ***platiti***].

plătíbil, ~i, plătibilă, ~e a. care poate fi plătit, care urmează să fie plătit: *preţ plătibil în monedă naţională.* PR. [***Plăti*** + *-bil*].

plătícă[1], plătici f. peşte de apă dulce, cu capul mic şi scurt, cu corpul turtit lateral, acoperit cu solzi mari şi moi; (*Abramis brama*) (p. ext.) carnea (gătită) a acestui peşte: *am şi nişte plătici ... fripte pe cărbuni.* SAD. [Din bulg. ***platika***].

plătícă[2], plătici f. (bot.) glădiţă (*Gleditschia triacanthus*). [Et. nec.].

plătíre, plătiri f. (rar) acţiunea de a (se) plăti şi rezultatul ei; plătit. [V. ***plăti***].

plătít n. faptul de a plăti: *plătitul lefii.* [V. ***plăti***].

plătitór, ~i, plătitoáre a. şi m., f. (persoană) care plăteşte, care efectuează o plată; platnic: *plătitori de impozite.* [***Plăti*** + *-tor*].

plăvái, ~ăi, plăvaie, ~ăi a. (pop.) **1.** plăvan: *oiţa cea plăvaie.* GANE; **2. poamă plăvaie** (şi f.), soi românesc de viţă de vie nearomat, cu struguri cu boabele albe-verzui, folosite mai ales pentru producerea vinului; poamă plăvană. [***Plav***[2] + *-ai*].

plăválă, plăvale f. (reg.) năvod. [Cf. ***plavă***].

plăván, ~i, plăvană, ~e a. (pop.) **1.** (cu părul) de culoare albă-gălbuie sau albă-cenuşie; plăvai: *rumegau boi plăvani.* SAD.; **2. poamă plăvană,** poamă plăvaie. // m. bou (cu părul alb-gălbui sau alb-cenuşiu): *plăvanii amîndoi, cu ochii plini de blîndeţe.* AL.: *leagă plăvanii de coarne.* SOR. [***Plav***[2] + *-an*].

plăvioáră, plăvioare f. (pop.) diminutiv al lui plavie: *păsărică pestricioară, ce te sui pe plăvioară?* POP. [***Plavie*** + *-oară*].

plăvíţ, ~i, plăviţă, ~e a. (pop.) **1.** (cu părul) alb-gălbui sau alb-cenuşiu: *cea mioriţă, cu lînă plăviţă.* POP; **2.** blond; cu pielea albă: *zînă plăviţă, vino cu noi.* NEGR.; **3.** (reg.) **viţă plăviţă,** varietate de viţă de vie cu boabele de culoare foarte deschisă. [***Plav***[2] + *-iţ*].

plăvíu, ~ii, plăvíe, ~ii a. (înv. şi reg.) blond; cu pielea albă: *sora Ana cea plăvie.* BOL. [***Plav***[2] + *-iu*].

plăzmuí vb. v. plăsmui.

plăzmuíre f. v. plăsmuire.

plăzmuít a. v. plăsmuit.

plăzmuitór m., f. v. plăsmuitor.

pleáftură f. v. praftură.

plean, pleanuri n. (înv. şi pop.) **1.** pradă de război; captură; rechiziţie; pleaşcă: *tătarii se mulţumiră cu robii şi pleanul.* SAD.; **2.** jaf: *cînd de pleanuri se apucă, Vîlcănaş e o nălucă.* POP; **3.** grup de prizonieri, ceată de robi: *robi ... vro trei pleanuri.* POP. [Din sl. ***plěnŭ***].

pleasc interj. cuvînt care imită zgomotul produs de lovirea limbii de cerul gurii: *rupe o bucăţică, şi face vînt; pleasc, pleasc.* DELAVR. [Onomat.].

pleásnă, plesne f. (pop.) **1.** şfichi; (p. ext.) bici: *bici în patru plesne.* COŞB.; **2.** lovitură, plesnitură de bici; zgomot produs de plesnirea biciului: *or să-l ia în pleasnă la oaste.* SAD.; **3.** (fig.) vorbă aspră, usturătoare (de punere la punct): *i-a tras o pleasnă!;* **4.** (reg.) fir de care se prinde cîrligul undiţei; **5.** (pop.; mai ales la pl.) iritaţie a mucoasei limbii şi a cerului gurii (mai ales la copiii mici). [V. ***plesni***].

pleáşcă[1], pleşti şi **plaşce** f. **1.** (înv.) pradă de război; jaf, captură; rechiziţie; plean: *să rîvnească la libertatea de pleaşcă de care se bucurau ... căpitanii.* GHICA; **2.** (pop.) cîştig neaşteptat; chilipir: *popa, auzind că dă o aşa pleaşcă peste el, ... porneşte ... spre comoară.* POP; **a umbla în** (sau **cu, după**) ori **a căuta pleaşcă,** a umbla după situaţii avantajoase: *pe boierul cel adevărat eu îl cunosc, că scoate şi plăteşte; iar ceilalţi umblă numai în pleaşcă.* SAD.; **de pleaşcă,** de pomană, fără bani. // adv. pe nemuncite, gratis, degeaba: *nu e în stare să plătească loturile pe care i le-a dat statul pleaşcă.* PR. [Din bulg., sb. ***pljačka***].

pleáşcă[2] f. v. pleşcă.

pleáşcă[3] f. v. plaşcă.

pleátă, plete f. **1.** (mai ales la pl.) părul capului crescut lung şi lăsat să atîrne (pe spate) răsfirat sau împletit în cozi; (p. ext.) păr (nearanjat, necoafat): *prima măsură fu să-i reteze pletele ce-i dădeau aspectul unei fetiţe.* GHEŢIE; **2.** (compus; bot.) **pletele-muierii,** mătreaţa-bradului (*Usnea barbata*); **3.** (reg.) mănunchi de fuior: *Ana rămase pe laiţă, ţinînd capătul pletei, iară Lică stetea înaintea ei ... împărţînd fuiorul în opt şuviţe.* SL. [Din sl. ***pletъ***].

pleávă f. **1.** rămăşiţe de spice, de paie, de păstăi etc. rezultate din treieratul, vînturatul cerealelor, al leguminoaselor etc.: *vîntură pleava din grîu;* **2.** (fig.) ceea ce este lipsit de valoare; lucru de nimic: *tu în cap nu ai grăunţe, numai pleavă şi puzderii.* EM.; **3.** (fig.) om de nimic; lepădătură: *pleava societăţii;* **4.** (iht.) plevuşcă (*Leucaspius delineatus*). [Din sl. ***plěva***].

pleávniţă, pleavniţe f. (înv.) magazie, şopron pentru pleavă: *ascunzînd moştiile sfîntului într-o pleavniţă.* DOS. [Din bulg. ***plěvnița***].

plébe f. **1.** categorie socială provenită din supuşii populaţilor vecine Imperiului Roman, care se bucurau de libertate personală, putînd deţine proprietăţi, dar lipsiţi de anumite drepturi politice; categorie socială alcătuită din romani liberi săraci, care trăiau din cîştiguri întîmplătoare: *începe epoca democratică a republicii romane: ... plebea în parte cîştigă puterea legislativă, plebiscitele devin legi.* MAIOR.; **2.** pătura cea mai săracă a populaţiei orăşeneşti din evul mediu, aflată în afara ierarhiei feudale; oameni de rînd; (p. ext.) mulţime, gloată: *de-obol să-ntrebi poporul prost, să-ntrebi nedemna plebe.* COŞB.; **3.** categorie declasată, fără merite, coruptă; lume interlopă: *spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi, să ajungă-a fi stăpînă şi pe ţară şi pe noi!* EM. [Din lat. ***plebs, -bis,*** fr. ***plèbe***].

plebeián, ~eni, plebeiană, ~ene m., f. şi a. (livr.) plebeu. [Din fr. ***plébéien***].

plebeiánism n. (livr.) comportament, conduită de plebeu: *uneori Caragiale paradează cu plebeianism gras.* CĂL. [***Plebeian*** + ***-ism***].

plebeiát n. (rar) starea, calitatea de plebeu: *comiţiele tribute sînt adunări de „proprietari", fără distingere de patriciat sau plebeiat.* MAIOR. [***Plebe*** + ***-(i)at***].

plebéic, ~ci, plebeică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic plebei, referior la plebe: *burghezimea plebeică ... cîştigă preponderenţa.* MAIOR. [Din germ. ***plebejisch***].

plebéu, ~i, plebee m., f. şi a. **1.** (la romani) (persoană) care făcea parte din plebe; plebeian: *patricii, ca şi plebeii, au egal drept la vot, cu restricţiunea că în comiţiile tribute votează numai patricii.* MAIOR.; **2.** (persoană) care face parte din păturile de jos ale societăţii; (om) sărac; (om) simplu, umil: *în etajele unui palat plebeul nu vede decît o repetiţie dezolantă a subsolului.* BL.; *de statură mijlocie, cu faţa lătăreaţă şi comună, trădînd originea plebee..., era îmbrăcat neglijent.* GHEŢIE; **3.** (om) lipsit de distincţie; grosolan, vulgar: *cu tot monoclul lui, un aer de plebeu îi sta întipărit pe figură.* ZAMF.; (fig.) *nu sînt decît flori plebee.* NEGR. [Din lat. ***plebeius***].

plebiscít, plebiscite n. **1.** (la romani) decizie, lege făcută şi votată de plebe, dar valabilă numai pentru această categorie socială: *plebiscitele devin legi.* MAIOR.; **2.** consultare directă a cetăţenilor dintr-o ţară, chemaţi să se pronunţe prin „da" sau „nu" asupra unui proiect de lege sau a unui act de stat de importanţă deosebită: *prin camerele sale, cum şi prin plebiscit, această naţiune căderea i-a primit.* BOL.; (fig.) *sperăm că nimeni nu va mai recurge la plebiscit în materie literară.* LOV. [Din fr. ***plébiscite,*** lat. ***plebiscitum***].

plebiscitár, ~i, plebiscitară, ~e a. care ţine de plebiscit, referitor la plebiscit: *declaraserâ alegerea plebiscitară nevalabilă.* MAIOR.; (fig.) *Coşbuc ar reprezenta poporul românesc printr-un fel de consimţămînt plebiscitar.* BL. [Din fr. ***plébiscitaire***].

plecá, plec vb. **I. 1.** (refl. şi tr.) a (se) înclina (în jos sau într-o parte); a (se) îndoi, a (se) apleca: *caii ... îşi plecară capetele şi începură să pască.* PR.; *se plecă şi-l sărută cu stîngăcie.* GHEŢIE; **a(-şi) pleca urechea** (sau **urechile**) **la..., a)** a lua în considerare; (p. ext.) a se îndura: *împăratul ... [î]şi plecă urechea la rugăciunea fiei sale.* ISP.; **b)** a da crezare vorbelor de nimic, bîrfelilor: *palavre franţuzeşti, las' pe alţii să plece urechea la ele.* AL.; **2.** (tr.) a coborî, a lăsa în jos ochii, privirea, genele (ca urmare a unui sentiment de jenă, de sfială etc. sau din cauza oboselii): *sub privirile lor mustrătoare, Gavrilescu îşi plecă ochii.* EL.; **3.** (tr.) a înclina, a da o poziţie oblică unui lucru neflexibil; a apleca, a povîrni: *timpul ... apasă peste turnuri, le pleacă şi le crapă.* MACED.; **4.** (tr. şi refl.) a (se) culca la pămînt; a (se) răsturna: *stîlpii ... s-au plecat spre răbdătorul pămînt.* SL.; **5.** (înv.; refl.) a fi către asfinţit; a asfinţi: *ziua amu începea a se pleca.* COR.; **a se pleca spre apus, a)** a apune: *soarele se pleacă spre apus.* OD.; **b)** (fig.) a fi în declin: *partea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus.* NEGR.; **6.** (refl.) a se înclina în faţa cuiva în semn de respect, de devotament, de supunere: *s-a plecat cu mare smerenie.* NEGR.; **7.** (tr.) a supune unei influenţe, unei puteri; a subjuga: *pînă cînd să ne tot plece cruda, oarba tiranie?* AL.; **8.** (refl.) a intra sub influenţa cuiva; a se supune, a ceda; a se preda: *se plecară numărului celui prea covîrşitor al duşmanului.* BĂLC.; **a-şi pleca capul** (sau **fruntea, grumazul, genunchiul**), a se supune, a se umili: *capul ce se pleacă, paloşul nu-l taie.* BOL.; **9.** (tr. şi refl.) a (se) supune preceptelor religioase; a (se) smeri: *apostolii au învăţat lumea şi atîta au plecat oamenii, cît nici moartea n-au socotit.* VARL.; **a(-şi) pleca inima, a)** a (se) dedica, a (se) închina: *cine-i zeul cărui plecăm a noastre inimi?.* EM.; **b)** a convinge sau a se lăsa convins; a (se) înduioşa; **10.** (înv.; tr. fact.) a convinge, a determina: *neputîndu-l pleca să facă jărtvă lui.* DOS.; **11.** (pop.; refl.) a se îndupleca; a se milostivi: *de-ar vrea mama să se plece.* COŞB.; **12.** (înv.; refl.) a înclina să ..., a fi dispus să ...: *noi ne plecăm a crede.* BĂLC.; **13.** (reg.; refl.) a i se face greaţă din cauza unei mîncări indigeste; a face indigestie: *mi s-a plecat de atîta tochitură.* **II.** (intr.) **1.** a se duce (de) undeva; a se îndrepta spre ...; a porni: *pleacă lumea la băi.* EL.; *cine pleacă de dimineaţă, departe ajunge.* Z.; **2.** a se îndepărta de cineva, a se despărţi; a părăsi, a abandona: *o descoperea alături de el, ca peste o secundă să i se năzară că a plecat.* GHEŢIE; *nu pleca! rămîi cu mine;* **3.** a părăsi o slujbă pentru a se duce în altă parte; **4.** a muri; **5.** a porni într-o cursă sportivă; a lua startul; **6.** a avea începutul, punctul de pornire; a lua ca ipoteză: *a plecat de la o concepţie antică.* [Lat. ***plicare***].

plecáre, plecări f. **1.** acţiunea de a (se) pleca; **2.** îndoire, încovoiere; aplecare; **3.** (înv. şi pop.) supunere; consimţire: *aleargă la turci cu făgadă că, deacă-l va pune la domnie, ţara-i va supune şi în dovadă de plecare cu haraci îmbie.* B.-DEL.; **4.** (înv.) înclinaţie, predispoziţie; atracţie: *inima mea n-are plecare a se robi.* NEGR.; **a fi** (sau **a-i veni**) **în plecare,** a fi gata să ...: *Mândica era în plecare să se deie în dragoste cu Pepelea.* AL.; **5.** pornire, deplasare; despărţire: *plecarea lui îl contraria şi îl nemulţumea.* GHEŢIE; **la plecare,** în momentul pornirii: *la a mea tristă plecare v-am lăsat îngălbeniţi.* ALEX.; **punct de plecare,** începutul unei acţiuni; **6.** start. [V. ***pleca***].

plecăt[1]**, plecate** n. **1.** faptul de a pleca; **2.** (pop.; la pl.) indigestie; greaţă; aplecat. [V. ***pleca***].

plecát[2]**, ~ţi, plecată, ~e** a. **1.** îndreptat în jos sau într-o parte; aplecat, înclinat, oblic: *trunchiul plecat al sălciei pletoase.* EM.; *au început lecţiile: întîi scrisul, linii drepte, linii plecate.* ST.; **2.** lăsat în jos (de jenă, de sfială etc.): *îşi ţinea ochii plecaţi, evitînd s-o privească.* GHEŢIE; **3.** supus, umil; respectuos, smerit; care exprimă respect, umilinţă, smerenie: *cu bună priinţă şi voie plecată.* COSTIN; *capul plecat sabia nu-l taie.* Z.; **4.** pornit dintr-un loc; absent: (subst.) *Victoriţa nutreşte ură împotriva celui plecat.* CĂL.; **5.** (fig.) dus pe gînduri: *Elencuţa se uită la el; părea plecată.* ZAMF. [V. ***pleca***].

plecăciúne, plecăciuni f. **1.** înclinare a capului şi a corpului în faţa cuiva, în semn de respect, devotament, supunere; închinăciune, reverenţă; (p. ext.) supunere, ascultare, respect; modestie: *veneau cu multă plecăciune.* ALEX.; *Nicoară s-a oprit ... şi şi-a făcut plecăciunea.* SAD.; **2.** formulă de salut: *plecăciune cucoanei!* NEGR.; **3.** smerenie, umilinţă: *de-atunci şi noi cu plecăciune rostim această rugăciune.* MAT. [***Pleca*** + ***-ăciune***].

plecopténr, plecoptere n. (la pl.) ordin de insecte cu aripile membranoase, brăzdate de nervuri dese, cu corpul lăţit, terminat cu două filamente lungi (*Plecoptera*); (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. ***plécoptères***].

pléctru, plectre n. plăcuţă de metal, de os, de celuloid etc., cu care se ciupesc coardele unor instrumente muzicale; pană[1]. [Din fr. ***plectre***].

pled, pleduri n. pătură uşoară de lînă, de fire sintetice etc., care serveşte la învelit: *şedea într-un fotoliu de nuiele, cu un pled pe genunchi.* GHEŢIE. [Din fr. ***plaid***].

pledá, pledez vb. (intr. şi tr.) **1.** a susţine cu căldură o cauză, o idee: *credinţa ... pledează pentru un raport particular între om şi Dumnezeu.* BL.; **2.** a constitui o dovadă, un argument: *şi motivele estetice şi cele morale pledează pentru el.* IBR.; **3.** a vorbi în faţa unei instanţe judecătoreşti, ca avocat, pentru a apăra cauza uneia dintre părţile implicate în proces: *avocatul Stati ... pledează rar.* GHEŢIE. [Din fr. ***plaider***].

pledánt, ~ţi, pledantă, ~e a. care pledează; autorizat să pledeze în faţa unei instanţe judecătoreşti: *avocat pledant.* [Din fr. ***plaidant***].

pledáre, pledări f. acţiunea de a pleda şi rezultatul ei. [V. ***pleda***].

pledoaríe, pledoarii f. **1.** susţinere orală sau scrisă a unei cauze, a unei idei etc.: *doctrinele pozitive, fie religioase, filozofice, de drept ori de stat nu sînt decît tot atîtea pledoarii ingenioase ale minţii.* EM.; **2.** expunere orală făcută de un avocat în faţa unei instanţe judecătoreşti pentru apărarea cauzei uneia dintre părţile implicate în proces: *în pofida pledoariilor aprige ale apărătorilor inculpaţilor, contestaţiile au fost respinse.* A. [Din fr. ***plaidoirie***].

plefturí vb. v. **praftori.**

pleiádă, pleiade f. **1.** (la pl.; artic.) roi de stele din constelaţia Taurul; Cloşca-cu-Pui; **2.** grup de oameni iluştri (de obicei în număr de şapte) care activează în acelaşi domeniu, fiind legaţi între ei prin concepţii, năzuinţe comune: *pleiada europeană, de puternici regi compusă, reda naţiei gemînde antici drepturi şi tărie.* ALEX.; **3.** grup de elemente chimice care au proprietăţi chimice asemănătoare; **4.** totalitatea izotopilor aceluiaşi element chimic. [Din fr. ***pléiade***].

plein-air [plenér] n. pictură făcută în aer liber (nu în atelier), în scopul sugerării atmosferei, a luminii, a cromaticii peisajului natural. [Cuv. fr.].

pleiocáziu n. inflorescenţă în cime, în care axele laterale, dispuse în verticil, sînt de aceeaşi lungime. [Et. nec.].

pleistocén, ~i, pleistocenă, ~e n. şi a. (care ţine de, referitor la) prima epocă a cuaternarului, în care s-a produs o răcire accentuată a climei, însoţită de modificări importante ale florei şi faunei globului şi de apariţia omului de Neanderthal şi a omului modern; glaciar. [Din fr. ***pléistocène***].

plen n. totalitatea membrilor unei organizaţii sau ai unei adunări constituite; (p. ext.) adunare la care participă toţi membrii: *plenul Academiei a votat în necunoştinţă de cauză reforma ortografică.* [Din lat. ***plenum***].

plenár, ~i, plenară, ~e a. **1.** care se ţine cu participarea tuturor membrilor: *o conferinţă în şedinţă plenară.* CAR.; **2.** (livr.) complet, total; desăvîrşit; plenitudinar: *maestru plenar în poema sa „Iov".* MACED.; // f. şedinţă, adunare la care participă toţi membrii. [Din lat. ***plenarius***].

plenilúniu n. lună plină: *o altă problemă ... era determinarea Paştilor în legătură cu pleniluniul.* CĂL. [Din lat. ***plenilunium***].

plenipotént, plenipotenţi m. şi a. (înv.) plenipotenţiar: *fu numit ministru plenipotent lîngă*

curtea Petersburgului. NEGR. [Din lat. ***plenipotens, -ntis***].

plenipoténţă, plenipotenţe f. putere deplină, împuternicire dată cuiva pentru a acţiona într-o anumită chestiune (în special în probleme care interesează două state); (concr.) act prin care se dă o astfel de împuternicire: *actele de plenipotenţă de la suveranii lor.* GHICA. [Din it. ***plenipotenza***].

plenipotenţiár, plenipotenţiari m. şi a. (agent diplomatic) care este învestit cu puteri depline pentru a reprezenta interesele unui stat pe lîngă alt stat; plenipotent, murahaz: *preşedinţii plenipotenţiari ai divanurilor.* BĂLC.; *a fost principalul plenipotenţiar la Bucureşti.* EM.; **ministru plenipotenţiar,** diplomat cu rang imediat inferior ambasadorului; (p. ext.) persoană învestită cu puteri depline pentru a purta tratative şi a încheia acorduri internaţionale: *ajunsese ministru plenipotenţiar la Belgrad şi Atena.* GHEŢIE. [Din fr. ***plénipotentiaire***].

plenisón, ~i, plenisonă, ~e a. care are caracter silabic: *vocale plenisone şi semisone.* [Din lat. ***plenus + sonus***].

plenisoníe, plenisonii f. (fon.; rar) polnoglasie. [***Plenison*** + *-ie*].

plenitudinár, ~i, plenitudinară, ~e a. (livr.) plenar. [***Plenitudine*** + *-ar*].

plenitúdine f. calitatea, starea de a fi deplin, complet, întreg; deplinătate, desăvîrşire, totalitate, integralitate: *cred că nici o creaţie artistică nu e cu putinţă într-o stare de plenitudine şi euforie.* EL.; *îşi conserva plenitudinea facultăţilor sale;* **plenitudine vocalică,** perceptibilitate sau audibilitate a unei vocale; putere sonoră a unei vocale. [Din fr. ***plénitude,*** lat. ***plenitudo, -inis***].

plenuí, plenuiesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a face plean; a jefui, a prăda: *arseră oraşul şi plenuiră ţara împrejur.* BĂLC. [***Plean*** + *-ui*].

pleoápă, pleoape f. **1.** fiecare dintre cele două cute mobile ale pielii, mărginite de gene, care acoperă şi protejează partea anterioară a globului ocular: *să-ngheţe sub pleoape a ochilor lumini.* EM.; *pleoapele, ostenite parcă, se lăsară domol, ascunzînd puţin ochii.* AG.; **2.** (înv. şi pop.) capac: *veţi ţintui în piroane groase pleoapa coşciugului.* DELAVR. [Cf. bulg. ***pohlupka***].

pleocroísm n. (fiz.) fenomen de modificare a culorii anumitor cristale (rubinul, turmalina etc.) cînd sînt privite prin transparenţă din diferite direcţii; policroism. [Din fr. ***pléochroisme***].

pleonásm, pleonasme n. **1.** greşeală de exprimare constînd în folosirea alăturată a unor cuvinte, expresii etc. cu acelaşi înţeles (ex. mă închin cu plecăciune): *„întîiul său debut"... (les premièrs débuts) pare la noi tautologică, adică un pleonasm.* R.L.; **2.** (rar) prisos de vorbe; verbiaj; (p. ext.) lucru superfluu: *voturile adunărilor sînt nişte pleonasme, nişte voturi fără de nici o valoare.* EM. [Din fr. ***pléonasme,*** germ. ***Pleonasmus***].

pleonást n. mineral de culoare neagră, bogat în fier, care se prezintă sub formă de granule sau de cristale cu multe feţe. [Din fr. ***pléonaste***].

pleonástic, ~ci, pleonastică, ~ce a. care conţine un pleonasm; care constituie un pleonasm; referitor la pleonasm: *construcţii pleonastice; folosiri pleonastice.* [Din fr. ***pléonastique,*** germ. ***pleonastisch***].

pleosc interj. cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură dată cu un corp elastic sau de căderea unui corp în apă: *trosc! pleosc! patru palme.* CAR.; *la soroc, dă cu parul, pleosc, pleosc!* SOR.; [Onomat.; cf. sl. ***plescŭ***].

pleoscăí, pleóscăi vb. (intr.) a plescăi: *marea latră pleoscînd de stînci.* EM.; *s-a dus ... din papuci tot pleoscăind.* POP [***Pleosc*** + *-ăi*].

pleoscăít, pleoscăituri n. faptul de a pleoscăi; plescăit. [V. ***pleoscăi***].

pleoscăitúră, pleoscăituri f. plescăit. [***Pleoscăi*** + *-tură*].

pleoştí, pleoştesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) lăsa în jos sau într-o parte (sub o greutate); a se deforma, a (se) lăbărţa; a (se) turti: *acoperişul casei se pleoşti;* **2.** (tr.) a înclina, a apleca: *un măgar ... capul pleoştise.* ALEX.; **3.** (fig.; fam.; refl.) a-şi pierde elanul, entuziasmul sau buna dispoziţie; a deveni abătut, deprimat: *tînărul se pleoşti.* REBR. [Din sb. ***pljoštiti***].

pleoştíre, pleoştiri f. faptul de a (se) pleoşti. [V. ***pleoşti***].

pleoştít, ~ţi, pleoştită, ~e a. **1.** deformat; turtit, lăbărţat: *cu pălăria pleoştită;* **2.** lăsat în jos; fără vlagă, fără vigoare: *cu urechea pleoştită, cu coada-ntre picioare.* ALEX.; **3.** (fig.; fam.) care şi-a pierdut elanul, entuziasmul sau buna dispoziţie; abătut, deprimat: *se întorceau pleoştiţi, zgribuliţi de frig.* REBR. [V. ***pleoşti***].

pleróm n. v. **pleromă.**

plerómă f. (la gnostici) Dumnezeu real, concret; perfecţiunea divină ca plinătate ce include în sine toate emanaţiile sale; (în creştinism) Isus Hristos unit cu universul al cărui principiu este: *moartea este retragerea voluntară a făpturii din pliroma vieţii divine.* STĂNIL.: *tot ce e-n cer şi-n plerom şi în tronuri, fericire şi rugă.* IONEL; (şi: **pliroma, plerom**). [Din fr. ***plérome,*** lat. ***pleroma,*** gr. mod. ***plíroma***].

plescăíţă f. v. plescaviţă.

plescávíţă, plescavíţe f. **1.** (pop.) numele unor boli de piele care se manifestă prin bube cu puroi (în special pe picioare sau în jurul gurii); erupţie, eczemă aparută ca urmare a acestor boli; **2.** plantă erbacee tîrîtoare, cu frunze ovale, cu flori albe, care creşte prin locuri umede şi umbroase (*Malachium aquaticum*); **3.** (ornit.; reg.; în forma **plescăiţă**) codobatură (*Motacilla alba*); (şi: (reg.) **plescaiţă**). [Din sb. ***pljuskayice***].

plescăí, pléscăi şi (pop.) **plescăiesc** vb. (intr.) **1.** a scoate un zgomot caracteristic prin desprinderea bruscă a limbii de cerul gurii sau a buzelor una de alta (în semn de plăcere); a mînca cu zgomot; a pleoscăi: *sorbi un gît de vin, plescăi din limbă şi-mi făcu cu ochiul.* SAD.; **2.** a produce un zgomot caracteristic prin lovirea sau plesnirea unui corp solid de alt corp solid; a pleoscăi: *vine amanta lui Mărin, cu papucii plescăind, cu fustele fîlfîind.* POP.; **3.** a produce un zgomot caracteristic prin atingerea, izbirea unor stropi, a unei cantităţi de lichid ori de substanţe vîscoase de o suprafaţă dură; a se lovi sau a fi lovit cu un lichid ori o substanţă vîscoasă de sau cu un corp tare, producînd un zgomot caracteristic; a pleoscăi: *valul cade plescăind pe-o lespede lată de piatră.* VLAH.; *picături răzleţe plescăiră pe suprafaţa cimentată din faţa casei.* GHEŢIE. [***Pleasc*** + *-ăi*].

plescáíre, plescăíri f. acţiunea de a plescăi şi rezultatul ei; plescăit: *să nu se stropească omul de plescăirile apei cînd va trage peştele.* SAD. [V. ***plescăi***].

plescăít, plescăituri n. **1.** sunet produs prin desprinderea bruscă a limbii de cerul gurii, prin care se exprimă mirare, plăcere, admiraţie etc.; zgomot făcut de cineva cu gura cînd mănîncă repede şi lacom; plescăitură; **2.** zgomot produs de un lichid sau de o substanţă vîscoasă cînd se loveşte de o suprafaţă dură sau cînd este lovită cu un obiect; pleoscăit, plescăitură: *s-aude plescăitul mării la ţărmuri.* SAD.; **3.** pocnitură, pocnet: *cîte-un plescăit de copită răsuna.* VLAH. [V. ***plescăi***].

plescăitúră, plescăituri f. plescăit: *plescăiturile reci ale ploii.* REBR. [***Plescăi*** + *-tură*].

plesiozáur, plesiozauri m. (la pl.) gen de reptile marine fosile, din era mezozoică, cu trunchiul gros şi lung, cu gîtul serpentiform, cu membrele foarte dezvoltate, în formă de palete înotătoare; (şi la sg.) reptilă din acest gen; (şi: **pleziozaur**). [Din fr. ***plésiosaure,*** lat. ***plesiosaurus***].

plésnet, plesnete n. **1.** zgomot brusc, scurt, puternic produs de ceva care izbeşte violent aerul sau alte corpuri: *vîjîind ca vijelia şi ca plesnetul de ploaie.* EM.; *un stol de porumbei se înalţă ... în plesnet de aripi.* GHEŢIE; **2.** zgomot produs de un obiect care se sparge sau crapă; **3.** (reg.) lovitură dată cu palma, cu biciul etc.: *i-a luat la plesnete de bici şi i-a blestemat.* POP. [***Plesni*** + *-et*].

plesní, plesnesc vb. **1.** (intr. şi tr.) a lovi cu zgomot una de alta palmele, a pocni din degete pentru a chema pe cineva sau pentru a-şi exprima o anumită stare (sufletească): *voinicii jucau, plesnind din degete.* SAD.; *Carla sărea într-un picior şi-şi plesnea încîntată palmele.* GHEŢIE; **cît ai plesni din palme,** foarte repede, pe dată, imediat; **2.** (tr.) a izbi, a lovi cu mîna sau cu un obiect (producînd un zgomot caracteristic); a bate; (spec.) a pălmui: *cine m-o supăra ... îl plesnesc.* CAR.; **a plesni pe cineva în pălărie,** v. **pălărie; a o plesni bine,** a spune ceva potrivit într-o anumită situaţie; **unde-o plesneşti şi unde crapă,** se spune cînd se obţin cu totul alte rezultate decît cele aşteptate; unde dai şi unde crapă: *unde-o plesneşte mama şi unde crapă.* CR.; (intr.) **a-i plesni ceva în** (sau **prin**) **cap** (sau **în minte, prin gînd**), a-i veni pe neaşteptate o idee năstruşnică; a-i trece (deodată) prin minte: *i-ar fi plesnit în minte această obscură idee.* EM.; **3.** (intr.) a produce un zgomot caracteristic lovind un obiect (sau aerul) cu un corp elastic: *o porniră spre orizont plesnind din bice.* CĂL.; **cît ai plesni din bici,** foarte repede, pe dată, imediat: *cît ai plesni din bici, – casa pahar.* VLAH.; **4.** (intr.) a crăpa, a se sparge în bucăţi (violent, cu zgomot); a exploda: *butoiul a plesnit;* **a plesni de ...,** a nu mai putea de ..., a(-i) fi foarte ...: *mai nu plesni de mîhie.* B.-DEL.; *mă aşteptam să-l găsesc ... plesnind de veselie.* PR.; **5.** (intr.) a începe să se desfacă: *au plesnit mugurii;* **6.** (intr.) a se fisura, a căpăta crăpături: *un măr zbîrcit, căruia acum îi plesnise de tot coaja.* ST.; **a-i plesni cuiva obrazul de ruşine,** v. **obraz; 7.** (intr.) a se rupe brusc prin întindere prea mare, prin uzură etc.: *mi-o plesnit şireturile de la rochie.* AL.; *coarda nu trebuie întinsă niciodată prea tare, căci poate plesni.* GHEŢIE; **8.** (pop.; intr.) a muri prin pocnirea pîntecelui; a crăpa: *de ce-ai lăsat oile de-au scăpat în lucernă? dacă plesneau?* SOR.; (şi: **plezni**). [Din sl. ***plesnonti***].

plesníre, plesníri f. **1.** acţiunea de a plesni şi rezultatul ei; plesnitură; **2.** rupere bruscă produsă în pereţii unui vas, ai unui tub sau ai unei piese, ca efect al presiunii interioare, al variaţiilor de temperatură etc.; (şi: **pleznire**). [V. ***plesni***].

plesnít, ~ţi, plesnită, ~e a. **1.** crăpat, fisurat; spart: *buzele umflate şi plesnite.* ST.; **2.** rupt, descusut: *umblă cu pantalonii plesniţi;* (şi: **pleznit**). [V. ***plesni***].

plesnitoáre, plesnitori f. **1.** (pop.) şfichiul biciului; pleasnă; ceea ce plesneşte ca şfichiul unui bici: *şerpii cei veninoşi cu plesnitori la coadă.* OD.; **2.** jucărie care, prin învîrtire, produce un zgomot puternic; **3.** (înv. şi reg.) disc, verigă care se pune între capătul osiei carului şi roată, pentru a împiedica frecarea acestora; **4.** plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu flori galbene, cu fructe care, la maturitate, plesnesc cu zgomot, aruncînd seminţele la distanţă; pocnitoare (*Ecballium elaterium*); (şi: **pleznitoare**). [***Plesni*** + *-toare*].

plesnitúră, plesnituri f. **1.** faptul de a plesni; lovire, izbire, plesnire; zgomot produs de anumite lovituri; plesnet: *nici gură de surugiu, nici plesnitură de bici.* GHICA; **2.** crăpătură, fisură: *omul avea o plesnitură la buză;* (şi: **pleznitură**). [***Plesni*** + *-tură*].

pleş, ~i, pleáşă, ~eşe a. (înv. şi pop.) **1.** chel, pleşuv: *un popă ... cu capul pleş.* CR.; **2.** lipsit de vegetaţie; sterp, gol: *munţii pleşi.* AL.; **3.** (reg.) cu o pată albă în frunte: *cal pleş;* **4.** (rar) cu un corn în sus şi altul în jos: *bou pleş.* // f. **1.** (înv. şi reg.) chelie; pleşuvie: *de se va zmulge cuiva capul den faţă, iaste tîrcav, curat iaste; iară de se va face în pleaşa lui ... pipăire albă ... stricat iaste.* BIBLIA; **2.** (şi n.; pl. **pleşuri**) porţiune de munte fără vegetaţie; pleşuvie: *în pleaşa muntelui.* CANT.; *se mai văd pleşuri neacoperite cu verdeaţă.* C. [Din sl. ***plěšĭ***].

pleşcán, pleşcani m. (rar) jefuitor: *pleşcanul de Joe ... o îndrăgise grozav.* ISP. [***Pleaşcă***[1] + *-an*].

pleşcár, ~i, pleşcară, ~e m. (fam.) persoană care umblă după pleaşcă; profitor, chilipirgiu. [***Pleaşcă***[1] + *-ar*].

pleşcáş, pleşcaşi m. (rar) **1.** jefuitor; **2.** pleşcar: *era ... căutat printre pleşcaşii chefului.* GAL. [***Pleaşcă*** + *-aş*].

pléşcă f. (reg.) **1.** chelie, pleşuvie; **2.** epitet pentru un om chel; (şi: **pleaşcă**). [***Pleş*** + *-că*].

pleşcuí, pleşcuiesc vb. (înv. şi reg.; intr.) a face pleaşcă[1]; a prăda, a jefui; a umbla după chilipir. [*Pleaşcă*[1] + *-ui*].

pleşcuít n. (reg.) faptul de a pleşcui; chilipir: *lumea ... numai după pleşcuit umblă.* CR. [V. ***pleşcui***].

pleşcuitór, pleşcuitori m. şi a. (înv.) jefuitor. [***Pleşcui*** + *-tor*].

pleşúv, ~i, pleşuvă, ~e a. **1.** chel: *bătrînul ... este pleşuv şi fără dinţi.* NEGR.; *a ridicat fruntea pleşuvă.* SAD.; (ornit.) **vultur pleşuv,** v. **vultur; 2.** lipsit de vegetaţie; golaş, arid: *coastele pleşuve ale dealurilor.* AG.; **3.** fără frunze; desfrunzit: *copaci pleşuvi.* [Din bulg. ***pleşiv***].

pleşuví, pleşuvesc vb. **1.** (intr.) a cheli: *ai pleşuvit?* NEGR.; **2.** (refl.) a rămîne fără vegetaţie, a deveni golaş, sterp: *munţii se pleşuvesc.* [De la ***pleşuv***].

pleşuvíe, pleşuvii f. **1.** lipsă a părului de pe cap; boală care provoacă căderea părului; calviţie: *pleşuvia se poate trata;* **2.** chelie: *bătrînul mă asculta ... mîngîindu-şi pleşuvia.* SAD.; **3.** (porţiune a unui) munte fără vegetaţie: *desluşeam ... proeminenţele Ceahlăului, pleşuviile Ciungilor.* GAL. [***Pleşuv*** + *-ie*].

pleşuvíre f. acţiunea de a (se) pleşuvi şi rezultatul ei. [V. ***pleşuvi***].

pleşuvít, ~ţi, pleşuvită, ~e a. chel: *pălăria tare ... [î]ţi acoperea fruntea pleşuvită.* GHEŢIE. [V. ***pleşuvi***].

pléter, pletere n. **1.** împletitură de nuiele (la garduri); **2.** gard pescăresc făcut din stuf, din împletitură de nuiele, de-a lungul rîurilor cu luncă inundabilă, pentru a zăgăzui trecerea peştilor din bălţi în rîu: *iarna l-a prins făcînd pleter în spărturile ţărmurilor.* SL. [Din sb. ***pleter***].

pletínă, pletine f. navă mică, fără propulsie proprie, folosită la transportul de mărfuri (prin remorcare) pe căi de navigaţie cu adîncimi mici. [Cf. ***pilotină***].

plétoră f. **1.** cantitate de sînge sau de umori depăşind valorile normale în (anumite părţi din) organism; stare anormală provocată de această supraîncărcare cu sînge şi umori, care se manifestă prin roşeaţa pielii, prin palpitaţii, puls accelerat, respiraţie scurtă etc.: *pletora predispune la diabet;* **2.** număr (prea) mare de obiecte, de fiinţe etc.; abundenţă, exces: *în pletora asta de produceri „originale" ... e o imensă, covîrşitoare majoritate de secături.* VLAH.; **pletoră semantică,** aglomerare (excesivă) de sensuri la unele cuvinte. [Din fr. ***pléthore,*** germ. ***Plethora***].

pletóric, ~ci, pletorică, ~ce a. **1.** care are pletoră; sanguin: *om pletoric;* **2.** care este în număr (prea) mare; supraîncărcat, supraabundent: *stil pletoric.* [Din fr. ***pléthorique***].

pletós, ~şi, pletoásă, ~e a. **1.** cu plete mari; cu păr lung şi bogat: *mii de capete pletoase.* EM.; **2.** cu coama lungă şi bogată: *un cîrd pletos de zimbri.* AL.; **3.** cu ramurile sau cu frunzele lungi şi dese, aplecate în jos: *trunchiul cel plecat al salciei pletoase.* EM. [***Pleată*** + *-os*].

pleu, pleuri n. (reg.) tablă, tinichea: *linguri de pleu; cană de pleu;* (şi: **plev**). [Din magh. ***pléh,*** sb. ***pleh***].

pleurál, ~i, pleurală, ~e a. care ţine de pleură, referitor la pleură: *puncţie pleurală.* [Din fr. ***pleural***].

pléură, pleure f. membrană seroasă (alcătuită din două foiţe) care înveleşte plămînii şi căptuşeşte cavitatea toracică; (şi: (înv.) **plevră**). [Din lat., it. ***pleura,*** gr. mod. ***plevrá,*** fr. ***pleure***].

pleurezíe, pleurezii f. inflamaţie a pleurei însoţită de apariţia unui lichid seros, purulent sau hemoragic în cavitatea pleurală; **pleurezie purulentă,** piotorax; **pleurezie uscată,** pleurită. [Din fr. ***pleurésie***].

pleurítă, pleurite f. inflamaţie a pleurei fără apariţie de lichid în cavitatea pleurală; pleurezie uscată. [Din fr. ***pleurite***].

pleurític, ~ci, pleuritică, ~ce a. specific pleureziei; cauzat de pleurezie. // m., f. persoană care suferă de pleurezie. [Din fr. ***pleurétique***].

pleurodínie, pleurodínii f. durere acută, de natură inflamatorie, în regiunea nervilor intercostali. [Din fr. ***pleurodynie***].

pleuropneumoníe, pleuropneumonii f. pneumonie care afectează şi pleura adiacentă zonei pulmonare bolnave. [Din fr. ***pleuropneumonie***].

pleuroscóp, pleuroscoape n. aparat cu care se examinează vizual cavitatea pleurală. [Din fr. ***pleuroscope***].

pleuroscopíe, pleuroscopii f. examinare a cavităţii pleurale cu pleuroscopul. [Din fr. ***pleuroscopie***].

pleurotomíe, pleurotomii f. secţionare a cavităţii pleurale pentru a extrage puroiul colectat în această cavitate sau pentru explorarea acesteia. [Din fr. ***pleurotomie***].

pleustón n. grup de plante superioare care plutesc la suprafaţa apei şi ale căror procese vitale se petrec în aer. [Din germ. ***Pleuston***].

plev n. v. **pleu.**

pleváiţă, plevaiţe f. numele a două plante erbacee din familia compozitelor, cu tulpina lînoasă, ramificată, cu flori mici, persistente, roz-violacee sau roşii-purpurii, care cresc în regiunile de stepă şi de silvostepă; imortelă; pleviţă[2] (*Xeranhemun annuum* şi *foetidum*). [De la ***pleavă;*** cf. ***pleviţă***[2]].

pleví vb. v. **plivi.**

plévilă, plevile f. (înv. şi reg.) **1.** faptul de a plivi; plivit[1]: *vremea plevilii au sosit.* BIBLIA; **2.** curăţire (de cîrcei, de frunze uscate etc.) a viţei de vie; **3.** (rar) unealtă cu care se plivеşte. [***Plevi*** + *-ilă*].

plévіţă[1], pleviţe f. (reg.) **1.** placă de fier care îmbracă partea de jos a leucii; **2.** bucată de tablă care se bate în cuie sau în nituri, pentru a astupa o crăpătură la vase, la albii etc. [***Plev*** + *-iţă*].

plévіţă[2], pleviţe f. (bot.; reg.) plevaiţă (*Xeranthemum annuum* şi *foetidum*). [***Pleavă*** + *-iţă*].

plévră f. v. **pleură.**

plevúşcă, plevuşti f. **1.** peşte de baltă din familia ciprinidelor, asemănător crapului, cu capul verde-cafeniu şi cu o dungă albastră pe laturile corpului; pleavă, fufă (*Leucaspius delineatus*); **2.** (p. gener.) nume dat peştilor mărunţi de orice specie: *dispar peştii serioşi şi se-nmulţeşte plevuşca.* VIERU; **3.** (fig.) grup de oameni fără însemnătate, obscuri: *plevuşcă ridicată din negustorime.* [***Pleavă*** + *-uşcă*].

plex, plexuri n. ţesut anatomic format din fibre nervoase sau din vase sangvine împletite între ele, aflat în diferite puncte ale organismului: *plexul cardiac;* (şi **plex solar**), plex aflat în cavitatea abdominală, lîngă stomac: *îmi provoca o strîngere acidă în plexul solar.* CĂRT.; *l-a lovit în plex.* [Din lat., fr. ***plexus***].

pléxiglas n. masă plastică sticloasă, transparentă, incasabilă, din care se fac diferite obiecte rezistente la şocuri, la trepidaţii; polimetacrilat, sticlă organică, stiplex. [Din germ. ***Plexiglas,*** fr. ***plexiglas***].

plezanteríe, plezanterii f. (livr.) lucru amuzant; discuţie uşoară, amuzantă. [Din fr. ***plaisanterie***].

pleziozáur m. v. **plesiozaur.**

plezír, pleziruri n. (franţuzism) plăcere. [Din fr. ***plaisir***].

plezní vb. v. **plesni.**

plezníre f. v. **plesnire.**

pleznít a. v. **plesnit.**

pleznitoáre f. v. **plesnitoare.**

plesnitúră f. v. **pleznitură.**

pliá, pliez vb. **1.** (tr.) a îndoi o hîrtie, o ţesătură etc., suprapunînd părţile îndoite într-o anumită ordine; a împături; **2.** (fig.) a se supune, a ceda: *se pliase ... pentru ultima oară în faţa firii, caracterului, ideilor ei, puţine, dar tenace.* PR. [Din fr. ***plier***].

pliábil, ~i, pliabilă, ~e a. care poate fi pliat. [Din fr. ***pliable***].

pliáj n. pliere. [Din fr. ***pliage***].

pliánt, ~ţi, pliantă, ~e a. care poate fi împăturit, strîns (micşorîndu-şi astfel suprafaţa): *pat pliant.* // n. tipăritură (prospect, reclamă, catalog etc.) imprimată pe o singură coală îndoită de mai multe ori, în aşa fel încît să fie asigurată continuitatea textului, comoditatea utilizării. [Din fr. ***pliant***].

pliát, ~ţi, pliată, ~e a. îndoit, împăturit: *foi pliate.* [V. ***plia***].

plic, plicuri n. obiect confecţionat din hîrtie împăturită (în forma unui buzunar) şi lipită pe trei părţi, în care se închid scrisori, acte etc., de obicei în vederea expedierii lor prin poştă; obiectul împreună cu scrisoarea, actele etc. pe care le conţine: *plicul nu conţinea decît o ... factură.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***plíkos*** „pachet", it. ***plico***].

plícă, plice f. cută a pielii sau a mucoaselor pereţilor anatomici. [Din lat. ***plica***].

plici[1] interj. cuvînt care imită sunetul produs cînd se loveşte apa de un obiect tare, cînd se aplică o lovitură pe piele etc.; pleosc: *plici! o palmă.* // n. (pl. **pliciuri**) paletă cu coadă lungă pentru omorît muşte, ţînţari etc. [Onomat.].

plicí[2], plicesc vb. (rar; intr.) a pliciui: *picurii de ploaie ... pliceau în geamuri.* REBR. [De la ***plici***[1]].

pliciuí, pliciuiesc vb. (rar; intr.) a face plici[1]; a plici[2]: *limbi de pară se ridicau furioase, trosnind şi pliciuind.* CĂL. [***Plici*** + *-ui*].

pliciuíre, pliciuiri f. (rar) acţiunea de a pliciu; plescăit: *valurile se ridică şi se scufundă; pliciuiri.* MACED. [V. ***pliciui***].

plicticós, ~şi, plicticoásă, ~e a. plictisitor: *partenerii erau ... plicticoşi.* PR.; *îi plăcea să trăiască larg, fără grija mărunţişurilor plicticoase ale existenţei.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***pliktikós***].

plictís n. plictiseală, urît: *apare poezia plictisului duminical.* CĂL. [De la ***plictisi***].

plictiseálă, plictiseli f. **1.** stare sufletească apăsătoare, provocată de lipsa de activitate, de monotonie, de singurătate etc.; gol sufletesc; plictis: *adînci plictiseli.* CAR.; *avea pe chip o expresie de scîrbă şi plictiseală.* PR.; **2.** (mai ales la pl.) enervare, iritare, agasare; necaz: *am tot felul de plictiseli cu noul director.* [***Plictisi*** + *-eală*].

plictisí, plictisesc vb. **1.** (refl.) a fi cuprins de plictiseală; a-i fi urît: *se plictisea şi încerca să-şi omoare într-un fel oarecare timpul.* GHEŢIE; **2.** (refl.) a fi sătul de ceva sau de cineva; a se sătura: *se plictisise plimbîndu-se de colo pînă colo.* REBR.; *m-am plictisit de ea;* **3.** (tr.) a crea, a cauza plictiseală; a supăra, a sîcîi, a bate la cap pe cineva; a agasa: *moralitatea neîncetată, chemarea omenirii la bine şi la adevăr încep să plictisească.* CĂL. [Din gr. mod. ***éplixa*** (aor. lui ***plítto***)].

plictisít, ~ţi, plictisită, ~e a. **1.** care este cuprins, stăpînit de plictiseală: *foarte plictisit, mă lungesc pe canapeaua din faţa cocoanei.* CAR.; **2.** care exprimă, trădează plictiseală: *un domn gras, cu figura plictisită.* VLAH.; **3.** sătul de ceva sau de cineva; dezgustat, scîrbit: *Aglae ..., plictisită, se-nvoi cu chiriaşul.* CĂL.; **4.** enervat, supărat, agasat: *e idiot rău căpitanul ăsta! zise ea plictisită.* REBR. [V. ***plictisi***].

plictisitór, ~i, plictisitoáre a. **1.** care plictiseşte; neinteresant, anost; plicticos: *şedinţele Senatului erau lungi şi plicticoase.* GHEŢIE; **2.** supărător, enervant, agasant: *individ plictisitor.* [***Plictisi*** + *-tor*].

plicuí, plicuiesc vb. (înv.; tr.) a pune, a închide într-un plic: *plicui şi pecetlui această scrisoare.* FIL. [***Plic*** + *-ui*].

pliculéţ, pliculeţe n. diminutiv al lui plic; plicuşor. [***Plic*** + *-uleţ*].

plicuşór, plicuşoare n. pliculeţ: *în alt plicuşor, tot sigilat, numele autorului.* CĂR. [***Plic*** + *-uşor*].

plié, plieuri n. (coregr.) îndoire lentă a picioarelor cu genunchii în afară, urmată de întinderea lor. [Din fr. ***plié***].

pliére, plieri f. acţiunea de a plia; pliaj. [V. ***plia***].

plimb, plimburi n. (reg.) partea de deasupra a unei balustrade, pe care se sprijină mîna; (p. ext.) balustradă, parmaclîc: *o mînă îi alunecă pe plimbul*

scării. DELAVR. // f. (reg.; în forma **plimbă**) nume dat unor (părţi de) obiecte care servesc la fixare, la sprijinire; (şi: **plimbă**). [De la ***plimba***].

plimbá, plimb vb. **1.** (refl.) a merge, a se deplasa de plăcere, fără grabă, dintr-un loc în altul pentru a se recrea, pentru agrement, pentru a face mişcare: *noaptea zeii se preumblă în veşmintele lor dalbe.* EM.; *se plimba călare;* **a se plimba ca vodă prin lobodă,** a umbla în toate părţile fără nici o piedică; (fam.) **du-te de te plimbă!,** vezi-ţi de treabă!; lasă-mă în pace!; **2.** (tr.) a duce, a purta cu sine oameni, animale; a scoate şi a însoţi la plimbare: *îl văzui pe bulevarde, plimbîndu-şi cîinii în lanţ.* ST.; (fam.) **plimbă ursul!,** pleacă!, cară-te!; **3.** (tr.) a mişca încoace şi încolo; a deplasa: *îşi plimbă mîinile pe pian.* PETR.; **a-şi plimba ochii,** a urmări cu ochii, cu privirea; a-şi purta privirea peste tot; (şi: (reg.) **preumbla, primbla, preîmbla**). [Lat. ***perambulare***].

plimbáre, plimbări f. **1.** acţiunea de a (se) plimba; mers în voie, mişcare în scop recreativ; plimbat: *mă pregăteam să fac o plimbare prin parc.* GHEŢIE; (fam.) **a trimite pe cineva la plimbare, a)** a se descotorosi de cineva; **b)** a da afară pe cineva; a concedia; **2.** călătorie (de agrement); peregrinare: *o plimbare în toată Pocuţia.* DELAVR.; **3.** (înv.) loc de promenadă: *Podul Mogoşoaiei şi al Tîrgului de Afară erau cele de căpetenie preîmblări ale boierilor.* FIL.; (şi: (reg.) **preumblare, primblare, preîmblare**). [V. ***plimba***].

plimbát n. faptul de a (se) plimba; plimbare: *se opri din plimbat.* PR. [V. ***plimba***].

plímbă f. v. **plimb.**

plimbăréţ, ~i, plimbăreáţă, ~eţe a. căruia îi place să se plimbe, să hoinărească: (subst.) *plimbăreţii ... se opriseră.* PETR. [***Plimba*** + ***-ăreţ***].

plimbărícă f. (fam.) diminutiv al lui plimbare: *senin, calm, căldurică, tocmai bine de plimbărică.* CAR. [***Plimbare*** + ***-ică***].

plin, ~i, plină, ~e a. **1.** care conţine toată cantitatea pe care o poate cuprinde; umplut pînă sus, în întregime: *revenise din oraş ... cu o sacoşă plină cu de-ale gurii.* GHEŢIE; (fig.) *mi-e plină inima.* I.NEGR.; **plin ochi,** v. **ochi²; cu gura plină,** cu mîncare în gură: *strigă Titu cu gura plină.* REBR.; **(a fi) plin de sine (însuşi** sau **de el însuşi etc.),** (a fi) încrezut, îngîmfat: *e plin de el însuşi, e de necrezut cît de superior se consideră.* EL.; *e ... obraznic, deşucheat şi plin de sine.* PR.; **a-i fi cuiva paharul plin,** se spune despre cineva care a îndurat prea multe necazuri şi nu le mai poate suporta: *multe, Doamne, l-au bătut, i-a fost paharul plin.* COŞB.; **2.** încărcat cu cartuşe: *caută pistoalele; unul e încă plin.* NEGR.; **3.** (reg.) care urmează să nască; borţoasă: *vrei să vinzi o vacă plină?* PETR.; **4.** fără goluri, fără lipsuri; compact, masiv: *să secere grîne coapte şi pline-n spic.* COŞB.; **5.** întreg, deplin; neştirbit, intact: *ai trei ceasuri pline.* GAL.; **profesor plin,** profesor universitar titular, cu toate drepturile prevăzute de lege; **6.** care cuprinde, conţine, posedă ceva în cantitate sau în număr mare; înţesat; (p. ext.) copleşit, covîrşit: *le era casa plină de musafiri.* GAL.; *recunoştea că e plină de vicii.* GHEŢIE; **7.** învăluit, năpădit de ...: *cu ochii plini de lacrămi.* ISP; **8.** care este acoperit sau încărcat cu ceva: *haina plină de şireturi.* EM.; **9.** acoperit cu ceva care păteză, stricã; murdar, mînjit, uns: *toate pline de rugină.* CR.; **10.** cu forme rotunde; gras, durduliu: *era un om mare şi plin.* SAD.; **11.** care are amploare, intensitate, profunzime deplină: *sub lumina plină a lunei.* EM.; *colori, pline dar mate, tonuri adînci ... se întregesc complementar.* BL.; **lună plină,** lună perfect rotundă, aflată în faza ei maximă: *lună plină şi voioasă ca o frunte de mireasă!* AL.; **voce plină,** voce sonoră; **în plin(ă),** în toiul, în miezul ...: *în plin miez de noapte, o necunoscută ... a deşteptat paznicul.* EL. // n. (pl. **plinuri**) **1.** ceea ce umple un vas, un spaţiu; cuprins: *în arhitectura noastră primează vădit încărcarea grea a zidurilor, preponderenţa plinurilor.* CE; **plinul conductei,** cantitate de fluid care rămîne permanent într-o conductă de transport; **din plin,** din abundenţă, din belşug; cu intensitate maximă: *am pentru prima oară sentimentul că pot comunica din plin cu cineva.* PR.; *trăieşte-ţi din plin viaţa!;* **a-i merge cuiva în plin,** a-i merge cuiva bine, a avea succes, a-şi împlini dorinţele: *fără muncă, fără zbucium, toate cele-i merg în plin.* VLAH.; **în plin,** exact la ţintă, drept în corpul cuiva: *a şi auzit două lovituri grele în plin.* SAD.; **a nimeri în plin,** a nimeri ţinta vizată; a-şi atinge scopul; **în plinul ...,** în mijlocul ...; (p. ext.) în toiul ...: *lăsam petrecerea în plinul ei, cu domnişoare la pian.* BAC.; **a-i ieşi cuiva cu plin(ul),** a-i ieşi cuiva în cale cu un vas plin (fapt aducător de noroc): *cînd ... se întîlnea dimineaţa cu popa Tonea, era ca şi cum i-ar fi ieşit cu plin.* GAL.; **a face plinul,** a umple cu benzină rezervorul unei maşini; **2.** (înv.; rar) înălţime, desăvîrşire, slavă: *iau rădăcatu-i în plinul lui Hs.* DOS.; **3.** (înv.; rar) fast, ceremonial: *l-au provocat cu tot plinul împărătesc şi besericesc.* DOS. [Lat. ***plenus***].

plinătáte f. starea sau calitatea de a fi deplin, întreg; deplinătate, plenitudine, integritate: [arta dramatică] *dezvăluie caracterul omenesc ... în toată plinătatea cugetului şi voinţei sale.* EM.; *din plinătatea obrajilor ... se vedea că trăiesc altfel.* CĂL. [Din lat. ***plenitas, -atis***].

pliní, plinesc vb. (înv. şi reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) împlini: *al doilea an plineşte.* PANN; **2.** (tr.) a îndeplini; a săvîrşi: *după ce îşi plinesc ursita solie.* NEGR. [De la ***plin***].

plinire, pliniri f. (înv.) acţiunea de a (se) plini; realizare, îndeplinire: *să-ţi duc la plinire porunca.* COŞB. [V. ***plini***].

plíntă, plinte f. **1.** bandă de lemn, de piatră, de mozaic etc. care se aplică la partea de jos a pereţilor unei încăperi, pentru a-i proteja (de lovituri, de umezeală) sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală şi perete; **2.** partea de jos a unei clădiri, a unui zid etc. ieşită mai în afară, ca un mic soclu; **3.** soclu de piatră sau de zidărie plasat sub baza unei coloane, a unui piedestal: *coloana dorică n-are plintă.* NAUM. [Din fr. ***plinthe***].

plinúţ, ~i, plinuţă, ~e a. diminutiv al lui plin; grăsuţ: *un săcuşor mic, dar rotund şi plinuţ.* AL.; *o femeie ... cu forme mlădioase şi plinuţe.* REBR. [***Plin*** + ***-uţ***].

pliocén, ~i, pliocenă, ~e n. şi a. (care ţine de, referitor la) epoca superioară a neogenului, aflată între miocen şi cuaternar, reprezentată în vestul Europei prin depozite marine, iar în est prin depozite lacustre. [Din fr. ***pliocène***].

piliroforie, piliroforii f. (înv.) informaţie; lămurire: *cheamă dorobanţul să-ţi dea piliroforie.* BOL. [Din gr. mod. ***piliroforía***].

piliroforisí, piliroforisesc vb. (înv.; tr. şi refl.) a (se) informa, a (se) lămuri; a (se) documenta: *piliroforiseşte-te, boierului!* AL. [Din gr. mod. ***piliroforísa*** (aor. lui ***piliroforó***)].

plíromă f. v. **pleromă.**

plisă, plisez vb. (tr.) a îndoi în cute dese şi regulate o ţesătură, un obiect de îmbrăcăminte etc. [Din fr. ***plisser***].

plisáj n. (rar) pliseu. [Din fr. ***plissage***].

plisáre, plisări f. acţiunea de a plisa şi rezultatul ei; (spec.) călcare în pliuri a unui obiect de îmbrăcăminte. [V. ***plisa***].

plisát, ~ţi, plisată, ~e a. care are pliseuri: *fustă plisată.* [V. ***plisa***].

plísă, plise f. (înv.) un fel de catifea, cu părul mai lung pe faţă: *o şapcă de plisă neagră.* CAR. [Din rus. ***plisa***].

plisc, pliscuri n. **1.** cioc, clonţ: *ce are cucoşul cela în plisc?* CR.; *berzele vin fără copii în plisc.* ST.; **2.** (fig.; peior.) gură: *nu-i mai tace pliscul muierii ăsteia;* **a fi bun de plisc,** a fi bun de gură; **3.** (p. anal.) capătul ascuţit sau alungit, în formă de cioc, al unui obiect; vîrf: *pliscurile suliţelor deschid izvoare roşii.* SAD.; *pliscul ciocanului;* **4.** (compuse) **plisc-cocorului** (sau **-cucoarei, -berzei**), micã plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu flori roşii sau albe dispuse în umbele, cu fructul ca un cioc de barză; ciocul-berzei (*Erodium cicutarium*); (bot.; reg.) **plisc-păsăresc,** bălușcă (*Ornithogalum gussonei* şi *umbelatum*). [Et. nec.].

pliscáriţă, pliscariţe f. (bot.; reg.) **1.** pălăria-cucului (*Geranium phaeum*); **2.** ciocul-berzei (*Geranium lucidum*). [***Plisc*** + ***-ariţă***].

pliscuşór, pliscuşoare n. diminutiv al lui plisc: *voi rupe pliscuşorul.* POP. [***Plisc*** + ***-uşor***].

pliséu, pliseuri n. cută sau grup de cute dese şi regulate obţinute prin plisare; plisaj; pliu: *fustă cu pliseuri.* [Din fr. ***plissé***].

plítă, plite f. **1.** placă de fontă, cu ochiuri acoperite cu rotiţe, care constituie partea de deasupra a unei maşini de gătit; (p. ext.) maşină de gătit: *pe plită fierbea apă în două oale adînci.* GHEŢIE; **2.** aparat electric de laborator care serveşte la încălzirea directă a vaselor de sticlă cu fund plat; încălzitor electric de laborator. [Din rus., ucr. ***plita***].

pliu, pliuri n. cută adîncă făcută la un obiect de îmbrăcăminte; pliseu. [Din fr. ***pli***].

pliurd, ~zi, pliurdă, ~e a. (reg.) lipsit de judecată; prost, zăpăcit: *să nu dea foc la casă, cîtu-i de pliurd şi tăntălău.* C.PETR. [Et. nec.].

pliví, plivesc vb. (tr.) **1.** a curăţa de buruieni plante sau terenuri cultivate: *în fiecare zi plivea, răsădea în straturile din grădină.* AG.; *pliveam de buruieni răzoarele de usturoi.* ST.; **2.** a smulge, a stîrpi o buruiană: *în vacanţă, pierdea vremea ... plivind cîte o buruiană.* REBR.; **3.** a tăia, a rupe lăstarii de la viţa de vie sau de la pomi; a copili: *codrul părăsiţi, vii ca să pliviţi.* POP; (refl. pas.) *copileţii se plivesc şi se dau la vite.* SOR.; (şi: (înv. şi reg.) **plevi**). [Din bulg. ***plevja***].

plivíre, pliviri f. acţiunea de a plivi; plivit¹. [V. ***plivi***].

plivít¹, pluvituri n. plivire; curăţire de buruieni a unor plante sau terenuri cultivate; plevită, copilit: *hai, nevastă, la plivit! aoleu, m-am bolnăvit!* POP. [V. ***plivi***].

plivít², ~ţi, plivită, ~e a. **1.** curăţat de buruieni: *lan plivit;* (fig.) *dicţionarul cel cu vorbe numai plivite, alese.* OD.; **2.** curăţat de cîrcei, de frunze etc. care sînt de prisos: *vie plivită.* [V. ***plivi***].

plivitór, ~i, plivitoáre m., f. persoană care plivеşte. [***Plivi*** + ***-tor***].

plivitúră, plivituri f. mulţime de buruieni plivite, adunate grămadă. [***Plivi*** + ***-tură***].

plîngăcíos, ~şi, plîngăcioásă, ~e a. plîngăreţ: *copil plîngăcios.* [***Plînge*** + ***-ăcios***].

plîngăréţ, ~i, plîngăreáţă, ~eţe a. **1.** care este totdeauna gata să plîngă; care plînge uşor; care se plînge, se vaită mereu; plîngăcios, plîngător: *nu e lucru mai urît decît femeia plîngăreaţă.* SL.; **2.** tînguitor, jalnic, trist: *se auzi chemat de o voce plîngăreaţă.* CĂL. [***Plînge*** + ***-ăreţ***].

plîngătór, ~i, plîngătoáre a. **1.** care plînge; plîngăreţ: *i-am văzut murind uşor, n-a fost nici unul plîngător.* COŞB.; (subst.) *ţăranul ... la toate popoarele a fost suferitorul, plîngătorul şi ducătorul nevoilor întregii naţiuni.* MAT., **2.** care exprimă durere; trist, tînguitor: *răspunde ... cu glas plîngător.* CR.; *mutra asta plîngătoare.* REBR.; **3. salcie plîngătoare,** v. **salcie pletoasă.** [***Plînge*** + ***-ător***].

plînge, plîng vb. **1.** (intr.) a vărsa lacrimi (de durere, de emoţie sau de bucurie): *o fată tînără ... plîngea cu hohote.* EL.; **2.** (tr.) a boci, a jeli o persoană moartă: *l-a plîns mult timp;* **3.** (tr.) a regreta (vărsînd lacrimi): *înger ... oi plînge al tău nume.* EM.; **a-şi plînge păcatele,** a avea remuşcări; a se căi, a regreta; **4.** (tr.) a compătimi, a deplînge pe cineva sau ceva: *majoritatea radicalilor din Dealul Mitropoliei ... caută ... să se apostolească pe sine plîngînd Basarabia.* EM.; (intr.) **a-i plînge cuiva de milă,** v. **milă²; 5.** (refl.) a-şi arăta nemulţumirea, durerea etc.; a se văita, a se jeli, a se tîngui, a se lamenta: *am învăţat ... să nu mă plîng, să nu-mi fie adică milă de mine.* PR.; *se plînse că o doare capul.* GHEŢIE; **6.** (refl.) a face o plîngere; a reclama: *acu la cine să ne plîngem noi?* SAD. [Lat. ***plangere***].

plîngeoşíe f. (rar) văicăreală, jeluire: *să eviteze cu strictеţă orice espresiune care-ar atinge sentimentalitatea or plîngeoşia (văicărarea).* EM. [De la ***plînge*** (după ***voioşie***)].

plîngere, plîngeri f. **1.** faptul de a (se) plînge; **2.** plîns, tînguire, lamentare: *o amară plîngere cu suspinuri aude.* B.-DEL.; *Plîngerile lui Ieremia;* **valea plîngerii, a)** lumea, pămîntul (considerat ca loc de suferinţă): *e bărbăţie şi curagiu ... a voi să trăiască cît de mult în astă vale a plîngerii.* NEGR.; **b)** (în basme) loc al suferinţei, unde domneşte jalea: *ai trecut, nefericitule, în valea plîngerii.* ISP; **3.** exprimare a unei nemulţumiri, a unei revendicări etc. adresate unei autorităţi; reclamaţie, cerere, jalbă; plînsoare; (jur.) sesizare adresată de o persoană unui organ de urmărire penală sau procurorului cu privire la săvîrşirea unei acţiuni care îi aduce prejudicii: *ţăranii ... făcuseră plîngere la prefectură de felul cum se împărţise pămîntul.* GHEŢIE; **4.** (rar) pretenţie, doleanţă (formulată în scris): *trămiseră sultanului o lungă listă de plîngerile lor.* BĂLC. [V. ***plînge***].

plîns[1], plînsuri n. faptul de a (se) plînge; plîngere, plînset, tînguire; zgomot produs de cel care plînge; (concr.) lacrimi: *tainic genele le plec, căci mi le împle plînsul.* EM.; *şi doar în limba ta te poţi opri din plîns.* VIERU; **de plîns,** vrednic de milă[2]; jalnic: *sînt într-o stare de plîns.* GHEŢIE. [V. ***plînge***].

plîns[2], ~şi, plînsă, ~e a. **1.** care a plîns; pe care se văd urme de lacrimi, urme ale plînsului[1]: *ne suim în căruţă, supăraţi şi plînşi ca vai de noi.* CR.; *avea o căutătură stranie, desperată şi plînsă.* EL.; **2.** jalnic, trist, tînguitor: *glasul cel plîns al fluierului.* EM. [V. ***plînge***].

plînset, plînsete n. plîns[1]; văicăreală, jeluire, lamentare; plînsoare: *din fiece cuvînt răsar o mie de lacrimi, o mie de plînsete.* VIERU. [***Plîns[1]*** + *-et*].

plînsoáre, plînsori f. **1.** plîns[1], plînset, plîngere: *se omora de plînsoare.* PANN; *şoptit-am rugăciuni smerite şi cu plînsoare m-am rugat.* MAT.; **2.** lacrimi: *îşi ştergea plînsoarea.* COŞB.; **3.** (înv. şi reg.) plîngere, reclamaţie; cerere, jalbă: *plînsorile noastre rămaseră deşerte;* **4.** (mai ales la pl.) nume dat în popor unor boli (de copii) care provoacă insomnii şi plînset necontenit: *ba că-i e făcut de ursită, ba că-i e făcut de plînsori.* CR. [***Plîns[1]*** + *-oare*].

ploáie, ploi f. **1.** precipitaţie atmosferică sub formă de picături, provenite din condensarea vaporilor de apă din atmosferă: *afară e o ploaie teribilă.* CAR.; **pe ploaie,** în timp ce plouă: *plecară pe ploaie.* REBR.; **în** (sau **sub, prin**) **ploaie,** în bătaia ploii: *a rupt-o la fugă prin ploaie.* EL.; *stăteau în ploaie;* (fam.) **apă de ploaie,** afirmaţie, faptă lipsită de temei, de seriozitate: *ordinul dat de dumneavoastră e apă de ploaie.* PETR.; **a se lumina a ploaie,** (despre cer) a căpăta o lumină difuză care anunţă venirea ploii; (fam.) **a(-şi)** sau **a(-i) aranja ploile,** a(-şi) face o atmosferă favorabilă, a(-şi) rezolva treburile, afacerile: *aranjează-ţi singur ploile, băiete.* ST.; **ploaie acidă,** ploaie ale cărei picături acide rezultă din amestecul în atmosferă a vaporilor de apă cu substanţe poluante provenite din activităţi industriale, cu gaze de eşapament etc., care provoacă mari daune mediului; **2.** picătură de ploaie: *pune deasupra nişte captălani să nu răzbată soarele şi ploaia înlăuntru.* CR.; **3.** (p. anal.) ceea ce cade, vine în cantitate mare, din abundenţă: *o ploaie de săgeţi.* AL.; *sub ploaia gloanţelor.* OD.; (fig.) *a plecat grăbit de sub ploaia de rîsete.* CAR.; (astr.) **ploaie de stele,** abundenţă de stele căzătoare venind din aceeaşi parte a cerului; **5.** alice mărunte pentru vînat păsări şi animale mici: *ce dihanie se vede acolo? ... am s-o hultuiesc cu ploaie.* AL. [Lat. **plovia (=pluvia)*].

plocád n. v. **pocladă.**

plocát n. v. **pocladă.**

plocón, plocoane n. **1.** (înv.) jertfă, ofrandă: *el însuş se-au dat pentru noi ca un poclon ... lu Dumnezeu.* COR.; **2.** (în ţările române) dar făcut Porţii Otomane, curţii domneşti sau stăpînului moşiei, devenit în timp dare obligatorie a birnicilor: *după vechiul obicei, Măriei sale plocon şi duce.* ALEX.; **plocon de nume,** sumă de bani plătită de birnici încasatorilor de dări; **3.** (p. gener.) dar, cadou făcut cuiva (pentru un serviciu, o favoare, un privilegiu): *au venit sătenii cu plocoane de ziua d-tale.* AL.; *se spunea ... că ia mită şi plocoane pentru a face cutăruia sau cutăruia hatîruri.* GHEŢIE; **a duce** (sau **a aduce, a trimite**) **pe cineva plocon cuiva,** a prezenta pe cineva în faţa cuiva (în semn de omagiu sau pentru a-l judeca, a-l pedepsi): *ostaşii îl prinseră şi-l aduseră la Mihai plocon.* ISP; **4.** dar făcut naşilor (la nuntă, la botez etc.), miresei sau tinerilor căsătoriţi (la nuntă): *iaca v-am adus plocoane ... de la domnişoara mireasă.* POP; **5.** (reg.) plecăciune: *făcu iarăşi un plocon şi se întoarse să iasă.* POP; (şi: (înv. şi pop.) **poclon**). [Din sl. ***poklonŭ*** „închinăciune, dar, tribut"].

ploconáş, ploconaşe n. (rar) diminutiv al lui plocon: *i-am dat şefului un ploconaş.* [***Plocon*** + *-aş*].

ploconeálă, ploconeli f. **1.** ploconire; **2.** plecăciune, închinăciune (ca semn de politeţe, de respect, de supunere): *judecătorul de instrucţie îl primi cu plocoane.* ST.; **3.** umilire, linguşire, servilism: *fiţi mai demni! lăsaţi ploconelile.* [***Ploconi*** + *-eală*].

ploconí, ploconesc vb. **1.** (înv.; tr.) a aduce jertfă, ofrandă divinităţii; a sacrifica: *pren credinţă pocloni Avraam pre Isac.* COR.; **2.** (refl.) a se închina, a se pleca cu respect, cu umilinţă în faţa cuiva; a saluta cu politeţe exagerată: *la pămînt se ploconea.* POP; **3.** (refl.) a arăta admiraţie servilă pentru cineva; a se umili; a se linguşi; a se căciuli: *se ploconi cu mari smerenii, numindu-l* [pe Heliade] *liberatorul patriei.* CĂL.; *aşteaptă să mă ploconesc înaintea lui.* ST.; (şi: (înv. şi reg.) **pocloni**). [Din sl. ***pokloniti (sen)*** „a se închina, a adora"].

ploconíre, ploconiri f. **1.** acţiunea de a se ploconi şi rezultatul ei; ploconeală; **2.** închinăciune, plecăciune; ploconeală; **3.** umilire, linguşire, servilism. [V. ***ploconi***].

plod, ploduri n. **1.** (pop.) germen, embrion; rod; **2.** (înv.) capacitate de procreare; fecunditate; **fără plod,** sterp: (fig.) *besereca creştinească ... nainte de Hristos au fost fără plod, n-au născut sventi.* VARL.; **3.** (reg.) placentă; **4.** (reg.) organ intern la păsări, în care stă oul de la formarea pînă la expulzarea lui; **5.** (reg.) uter; vulvă. // m. (pl. **plozi**) copil mic; (adesea peior.) copil, progenitură: *la Paris ... mi-am aşezat plodu la şcoală.* AL.; [îl] *puseră la sînul unei mujeri care mai avea un plod.* CĂRT. [Din sl. ***plodŭ*** „sămînţă, fruct"].

plodí, plodesc vb. (înv. şi pop.; tr. şi refl.) a naşte pui mulţi; a (se) prăsi: *v-aţi plodit ca lăcustele.* AL. [Din sl. ***ploditi*** „a fructifica, a făta"].

plodíre, plodiri f. (rar) acţiunea de a plodi. [V. ***plodi***].

ploicícă, ploicele f. diminutiv al lui ploaie; ploaie mică, de scurtă durată; ploişoară, ploiţă: *a tras o ploicică.* [***Ploaie*** + *-icică*].

ploiér, ploiere n. (reg.) umbrelă: *Reghină, caută un ploier.* GHEŢIE. // m. (pl. **ploieri**) pasăre călătoare, de mărimea unei turturele, cu picioare lungi, cu coada scurtă, cu pene variat colorate, care trăieşte în stoluri, pe lîngă bălţi; puhoier, porcăraş (*Charadrius apricarius*). [***Ploaie*** + *-ar*].

ploínte a. (reg.) ploios: *an plointe.* // f. ploaie multă; (p. ext.) timp ploios. [Lat. ***plovens, -entis***].

ploiós, ~şi, ploioásă, ~e a. **1.** bogat în ploi; în care plouă (mult); pluvios: *era vremea cam ploioasă.* SL.; **2.** care aduce ploaie, de ploaie: *vînt ploios.* [***Ploaie*** + *-os*].

ploişoáră, ploişoare f. (rar) ploicică. [***Ploaie*** + *-icică*].

ploiţă, ploiţe f. **1.** ploicică: *paparudă-rudă ... vino de ne plouă cu ploiţă nouă.* VIERU; **2.** model de lucrătură la dantele făcute cu croşeta; **3.** (reg.) bomboane mici colorate, folosite la ornatul colivei: *colivă plină cu ploiţă.* PR. [***Ploaie*** + *-iţă*].

plombá, plombez vb. (tr.) **1.** a trata şi a astupa o carie dentară cu o plombă; a pune o plombă: (tr. fact.) *o supărau dinţii; în fiecare an îşi plomba cîte unul.* GHEŢIE; **2.** a închide spaţiul dintre două clădiri cu o nouă construcţie; **3.** a astupa gropile într-o îmbrăcăminte rutieră, de obicei cu un liant bitumos. [Din fr. ***plomber***].

plombagínă, plombagine f. **1.** grafit; **2.** hîrtie de copiat la maşina de scris; indigo; (şi: (înv.) **plumbagină**). [Din fr. ***plombagine***].

plombáj, plombaje n. plombare. [Din fr. ***plombage***].

plombáre, plombări f. **1.** acţiunea de a plomba şi rezultatul ei; plombaj; **plombare osoasă,** umplere a unei cavităţi osoase cu material organic sau anorganic; **2.** astupare a gropilor dintr-o îmbrăcăminte rutieră. [V. ***plomba***].

plómbă, plombe f. **1.** lucrare stomatologică prin care se astupă o carie dentară (după ce dintele a fost tratat); **2.** materialul folosit pentru această lucrare: *dinţii lungi şi laţi ..., pe alocuri tărcaţi de platina plombelor.* C.PETR.; **3.** construcţie care închide spaţiul rămas liber dintre două clădiri. [Din germ. ***Plombe***].

plombínă, plombine f. fir cu plumb folosit la măsurătorile topografice subterane. [Din it. ***piombino*** (după *plumb*)].

plonjá, plonjez vb. (intr.) **1.** (sport) a executa un plonjon; **2.** a sări în apă (de la trambulină), efectuînd un plonjon; **3.** a se scufunda: *submarinul a plonjat în adîncul mării.* [Din fr. ***plonger***].

plonjáre, plonjări f. acţiunea de a plonja şi rezultatul ei; plonjeu. [V. ***plonja***].

plonjéu, plonjee şi **plonjeuri** n. **1.** plonjare; **2.** parte a parapetului unei fortificaţii peste care apărătorul poate trage asupra duşmanului; **3.** secvenţă cinematografică realizată prin înclinarea axei pe care este fixat aparatul de filmat. [Din fr. ***plongée***].

plonjón, plonjoane n. **1.** formă specială de salt în unele ramuri sportive (fotbal, handbal etc.); **2.** salt în apă (de pe trambulină); plonjare. [Din fr. ***plongeon***].

plonjór, plonjori m. scafandru. // n. (pl. **plonjoare**) aparat electric din oţel inoxidabil, în formă de spirală, care serveşte la încălzirea, în timp foarte scurt, a unei cantităţi mici de lichid, prin scufundarea aparatului în lichidul respectiv; termoplonjor; fierbător. [Din fr. ***plongeur***].

plop, plopi m. **1.** nume dat mai multor specii de arbori înalţi din familia salicaceelor, cu scoarţa netedă, cu ramuri subţiri îndreptate în sus (formînd o coroană conică), cu flori dispuse în amenţi, cu fructul o capsulă cu multe seminţe, prevăzute cu perişori albi, al căror lemn se foloseşte în industria chibriturilor, a furnirelor, a celulozei etc.; **plop alb** (sau **argintiu**) plop cu coroana largă, răspîndit în lunci; (*Populus alba*), **plop negru** (sau **adevărat**) plop cu scoarţa negricioasă, răspîndit în lunci şi cultivat de-a lungul şoselelor (*Plopus nigra*); *drumurile străjuite de şiraguri de plopi.* SAD.; **plop tremurător** (sau **de munte**), plop cu scoarţa gălbuie, frecvent în zona dealurilor şi la munte (*Populus tremula*); **plop piramidal,** plută[1]; **cînd va face plopul mere şi răchita micşunele,** niciodată; (reg.) **de plop,** îndepărtat: *cucoana Savistiţa, mătuşă de plop a lui Andrei.* HOGAŞ. [Din lat. ****ploppus (= pop(u)lus)***].

plopár, plopari m. numele a două insecte, cu ţîrîit caracteristic, care trăiesc mai ales pe plopi; scripcar (*Saperda carcharias* şi *populnea*). [***Plop*** + *-ar*].

plopăríe, plopării f. plopiş. [***Plop*** + *-ărie*].

plopíş, plopişuri n. pădure de plopi; loc cu plopi; plopărie, plopişte. [***Plop*** + *-iş*].

plopíşte, plopişti f. (reg.) plopiş. [***Plop*** + *-işte*].

plopovăţ n. (reg.) mreajă ai cărei ochi, împletiţi cu laţuri, se strîng cînd intră peştele înăuntru. [Et. nec.].

plopşór m. v. **plopuşor.**

plopúşor, plopuşori m. diminutiv al lui plop; plopuţ: *cînd făcea plopşorul pere şi răchita micşunele.* ISP; (şi: **plopşor**). [***Plop*** + *-uşor*].

plopúţ, plopuţi m. (reg.) plopşor: *plopule, plopuţule, ce te legini făr' de vînt.* POP. [***Plop*** + *-uţ*].

ploscár, ploscari m. **1.** persoană care lucrează sau vinde ploşti; **2.** (înv.) ajutor de paharnic; cupar; **3.** (reg.) vornicel (la nuntă); **4.** (rar) palavragiu; flecar; ploscaş; **5.** (arg.) hoţ (de buzunare); pungaş. [***Ploscă*** + *-ar*].

ploscăş, ploscaşi m. (pop.) palavragiu, flecar; ploscar: *în toată vremea au fost ploscaşi.* BOLLIAC. [***Ploscă*** + *-aş*].

plóscă, ploşti f. **1.** vas de lemn, de lut ars, de metal sau de piele, cu capacitate mică, rotund şi plat, cu gîtul scurt şi strîmt, în care se ţine băutură şi din care se bea (purtîndu-se de obicei atîrnat de o curea): *socrii le ies în cale, îi primesc cu plosca.* SOR.; *cui e voia să trăiască, plosca să n-o părăsească.* POP; **a umbla cu** (sau **a purta**) **plosca (cu minciuni),** a colporta minciuni, bîrfe; a duce vorba: *nu-mi place să umblu cu plosca.* CAR.; **2.** (înv.) recipient în care vînătorul ţinea praful de puşcă: *tolba, cornul şi plosca vînătorească.* C.; **3.** vas special, cu o deschidere largă în partea de sus, în care urinează bolnavii imobilizaţi la pat. [Din bulg., sb. ***ploska***].

ploschíţă, ploschiţe f. ploscuţă: *ploschiţa mea, iubit vas, pasăre cu dulce glas, eu în sus cînd te ridic, tu îmi cînţi cu glic-lic-lic.* CAR. [***Ploscă*** + *-iţă*].

ploscúţă, ploscuţe f. diminutiv al lui ploscă; ploschiţă: *bea voios şi ospăta, cu ploscuţa închina.* POP. [***Ploscă*** + *-uţă*].

plóşniţă, ploşniţe f. insectă parazită din ordinul heteropterelor, cu corpul turtit, urît mirositoare, care trăieşte prin crăpăturile pereţilor, ale mobilelor şi se hrăneşte cu sîngele omului; păduche-de-lemn, stelniţă (*Cimex lectularius*): *ploşniţele sînt ... fioros de multe.* CĂL.; **i-au fătat ploşniţele,** se spune despre cineva care, deşi este sărac, face risipă; (compuse) **ploşniţă-de-pom,** numele a două insecte, măslinii pe spate, cu antenele în dungi negre şi galbene, care trăiesc pe fragi, pe zmeură, pe căpşuni etc. (*Pentaloma baccarum* şi *Dolycoris baccarum*); **ploşniţa-cerealelor,** insectă dăunătoare, de culoare brună, care atacă boabele de grîu în spic (*Eurygaster maurus*); **ploşniţă-de-grădină,** insectă albăstruie, cu miros usturător, foarte dăunătoare legumelor (*Sirachia oleracea*); **ploşniţă-sură,** insectă de culoarea bronzului, cu aripi înguste şi cu capul în formă de cub, care împrăştie un miros aromatic (*Syromastes marginatus*); **ploşniţă-de-apă, a)** insectă care înoată pe spate la suprafaţa apei şi care are un ac otrăvitor (*Notonecta glanea*); **b)** răcuşor (*Nepa cinerea*); **c)** cornăţar (*Waucoris cimicoides*); **ploşniţă-de-cîmp,** insectă parazită verzuie pe spate, castanie pe aripi şi roşiatică pe burtă, care trăieşte pe fructe şi pe legume (*Palomena prasina*); **ploşniţa-verzei,** insectă dăunătoare, roşie cu pete negre, care atacă varza şi conopida (*Eurydema ornata*). [Din sl. **ploštbnica;* cf. ceh. ***ploštice,*** pol. ***ploszczyca***].

ploşniţăríe, ploşniţării f. mulţime de ploşniţe; (p. ext.) încăpere plină de ploşniţe: *nu mai stau în ploşniţăria asta.* [***Ploşniţă*** + *-ărie*].

ploşniţoásă, ploşniţoase f. (bot.; reg.) specie de poroinic (*Orchis coriophora*). [***Ploşniţă*** + *-oasă*].

plóştină, ploştine f. (reg.) **1.** mlaştină; **2.** islaz, păşune (pe lîngă o apă). [Din ucr., sb. ***ploština***].

plot, ploturi n. **1.** piesă de contact electric, formată dintr-un mic cilindru sau dintr-o prismă metalică fixată pe o placă izolantă şi legată la un circuit electric; **2.** placă turnantă la încrucişarea unei căi ferate de mină. [Din fr. ***plot***].

plótter, plottere n. periferic la calculator care execută desene liniare şi grafice definite prin coordonate. [Din engl. ***plotter***].

plouă, pers. 3 **plóuă** vb. **1.** (intr. impers.) a cădea, a curge ploaie: *afară plouă.* AL..; *plouă, e moină, noroi.* BAC.; **a ploua cu găleata** (sau **ca din cofă**), a ploua foarte tare; **a ploua ca prin sită,** a ploua mărunt şi des; **(parcă tot) îi ninge şi îi plouă,** se spune despre o persoană posomorîtă, mereu nemulţumită: *lui Victor îi plouă şi-i ninge de cînd se scoală pînă se culcă.* GHEŢIE; **a se face că plouă,** a da impresia că nu observă un lucru, că nu-l afectează un fapt neplăcut; **2.** (tr. impers.) a cădea ploaia asupra cuiva sau a ceva; a uda: *m-a plouat tot drumul;* **3.** (p. anal.; tr. şi intr.) a cădea, a curge (de sus) în cantitate mare, din abundenţă: *flori albe plouă din cireşi.* SAD.; *gloanţele duşmanului plouau asupra capetelor noastre.* [Lat. ***plovere (=pluere)***].

plouát, ~ţi, plouată, ~e a. **1.** udat, muiat de ploaie: *intră ... cu căciulă plouată.* SAD.; **a sta** (sau **a fi**) **ca o curcă** (ori **ca o găină**) **plouată,** a fi trist, abătut: *nu mai sta ca o găină plouată.* CR.; **2.** (fig.) indispus, descurajat, deprimat; care trădează descurajare, indispoziţie: *postelnicul ... se întoarse la Curte, plouat ca vai de dînsul şi cu coada între picioare.* OD.; *Andrei are o mutră plouată.* PETR. [V. ***ploua***].

plug, pluguri n. **1.** unealtă agricolă cu tracţiune animală sau mecanică, folosită pentru arat, la lucrări de dezmiriştire, de desfundare etc., fiind compus din cuţit, brăzdar, cormană, plaz, bîrsă, grindei, coarne, potîng şi rotile: *mirosul ... pămîntului răscolit de pluguri îi umplu nările.* GHEŢIE; **de la coarnele plugului,** de la ţară; **a băga** sau **a-şi pune (boii, vitele) în plug cu cineva,** a se asocia; a-şi face de lucru cu cineva: *orice golan care vine ... bagă cu noi în plug?* SOR.; **2.** (pop.) faptul de a ara; arat: *eu mergeam la plug, în laz.* COŞB.; **3.** plugărie: *tatu-său fusese plugar, dar el dase plugul pe covrigărie.* SAD.; **4. plug de zăpadă,** vehicul echipat cu dispozitive pentru curăţarea zăpezii de pe căile de comunicaţie; **plug de cărbune,** agregat prevăzut cu lame sau cuţite, folosit la executarea mecanizată a operaţiilor de abataj şi de încărcare a cărbunelui; **plug nivelator,** maşină prevăzută cu o lamă lungă, înclinabilă, folosită la nivelarea terenurilor; **plug pentru şanţuri,** maşină cu cuţite speciale, folosită la săparea şanţurilor; **5.** piesă metalică montată transversal pe o bandă de transport pentru a face ca materialul transportat să cadă alături de bandă; **6.** procedeu de frînare a schiurilor sau de reducere a vitezei la coborîre, constînd în apropierea vîrfurilor schiurilor în formă de unghi: *ea mă ajută ... să-mi reamintesc cum poţi frîna o alunecare prea vertiginoasă, plugul.* PR.; **7.** (reg.) pluguşor: *la un Sfîntul Vasile ... ne ducem cu plugul.* CR. [Din sl. ***plugŭ***].

plugár, plugari m. **1.** persoană care se ocupă cu lucrarea pămîntului (cu plugul); agricultor; (p. gener.) ţăran: *plugarii-n veci nu pier, căci lor pămîntul sfînt li-e tată.* GOGA; **2.** (reg.) flăcău care umblă cu pluguşorul în ajunul Anului Nou: *„drele pe podele" ... obişnuiesc a zice plugarii pe la casele care nu-i primesc.* CR. [***Plug*** + *-ar*].

plugărésc, ~şti, plugăreáscă, ~eşti a. care aparţine plugarilor, referitor la plugari sau la plugărie, specific plugarului sau plugăriei: *să mai odihnească lumea plugărească.* VIERU; *treburi plugăreşti.* [***Plugar*** + *-esc*].

plugăréşte adv. (rar) ca un plugar, în felul plugarului. [***Plugar*** + *-eşte*].

plugări, plugăresc vb. (intr.) a lucra pămîntul cu plugul; a se îndeletnici cu munca cîmpului (ca plugar): *plugărit-am viaţa toată ..., n-am văzut zi luminată, numai greu, tot greu.* MAT.; (fig.) *şi gîndirea-i arătură, peste care boi de zgură plugăresc.* ARG. [De la ***plugar***].

plugărie f. faptul de a plugări; îndeletnicirea, ocupaţia plugarului; munca cîmpului; plugărit: *tu ai să mă înveţi pe mine ce-i plugăria?* CR. [***Plugar*** + *-ie*].

plugăríme f. mulţime de plugari; (p. gener.) ţărănime: *de la 1864, plugărimea s-a tot înmulţit şi pămîntul de lucru s-a tot îngustat.* SAD. [***Plugar*** + *-ime*].

plugărít n. acţiunea de a plugări; plugărie, plug: *se îndeletnicea cu meseriile şi cu economia cîmpului, adică cu plugăritul.* GHEŢIE. [V. ***plugări***].

plugăríţă, plugăriţe f. (reg.) **1.** soţie de plugar; (p. gener.) ţărancă: *Livia îl încredinţase că nu e lucru mai frumos decît a fi plugăriţă.* SL.; **2.** (ornit.) codobatură (*Motacilla alba*). [***Plugar*** + *-iţă*].

plúgniţă, plugniţe f. plug mic; rariţă. [***Plug*** + *-niţă*].

pluguléţ, pluguleţe n. pluguşor: *numai pluguleţul meu l-a-nţelenit Dumnezeu.* POP. [***Plug*** + *-uleţ*].

pluguşór, pluguşoare n. **1.** diminutiv al lui plug; pluguleţ, pluguţ: *să-i scot boii din ocol şi să-i pun la pluguşor.* POP.; **2.** plug mic împodobit cu hîrtii colorate, cu flori etc., cu care umblă flăcăii cu uratul în ajunul Anului Nou; (p. ext.) urare tradiţională în versuri, acompaniată de instrumente muzicale, de pocnete de bici, de clinchete de clopoţei etc., făcută de cei care însoţesc acest plug; colindatul tradiţional de Anul Nou: *întîmpină sosirea Anului Nou ... mîind seara cu zgomot ... pluguşorul.* OD.; *umblă băieţii şi flăcăii strașnic cu pluguşorul.* SAD. [***Plug*** + *-uşor*].

plugúţ, pluguţe n. pluguşor: *rămîne casa săracă, cu pluguţul prin obor, cu casa plină de dor.* POP. [***Plug*** + *-uţ*].

plumb, (înv.) **plumburi** n. **1.** metal de culoare cenuşie-albăstruie, moale şi greu, rău conducător de căldură şi de electricitate, toxic, prezent în natură în special sub formă de sulfuri, folosit la fabricarea ţevilor de canalizare, a literelor de tipar, a plăcilor de acumulator etc.: *să moară scăldaţi în plumb topit!* COŞB.; **de plumb, a)** plumburiu, întunecat: *sub cer de plumb.* AL..; **b)** greu; apăsător; (p. ext.) profund, adînc: *o oboseală de plumb puse stăpînire atît pe trupul, cît şi pe spiritul lui.* GHEŢIE; **apă de plumb,** soluţie de acetat de plumb, întrebuinţată în farmacie, în industria textilă etc.; **2.** (înv. şi reg.) creion: *a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele.* SL.; (reg.) **plumb de placă,** condei special cu care se scria pe tăbliţele de ardezie; **3.** disc mic făcut din acest metal cu care se sigilează colete, vagoane etc.; pecete de plumb: *cele două plumburi cu care vin pecetluite de la vamă bucăţile de postav.* ISP. // m. (pl. **plumbi**) **1.** glonţ, proiectil: *cît praf şi plumb mai avem?* AL..; **2.** greutate (din metalul descris mai sus), de diferite forme, folosită ca lest: *venea asupra loturilor ... c-o furcă de fier cu coada lungă şi c-o mreajă pe care o cumpăni din plumbi.* SAD.; *plumbul undiţei.* [Lat. ***plumbum***].

plumbagínă f. v. **plombagină.**

plumbár, plumbari m. persoană care lucrează obiecte din plumb. [***Plumb*** + *-ar*].

plumbát, plumbaţi m. sare a acidului oxigenat de plumb, folosită ca pigment în vopsitorie, la fabricarea chibriturilor etc. [Din germ. ***Plumbat***].

plumbărie, plumbării f. (rar) **1.** meşteşugul plumbarului; **2.** atelier în care se prelucrează plumbul. [***Plumbar*** + *-ie*].

plumbătoáre, plumbători f. (rar) unealtă de plumbuit. [***Plumb*** + *-ătoare*].

plúmbic, ~ci, plumbică, ~ce a. plumbifer. [Din fr. ***plombique*** (după *plumb*)].

plumbifér, ~i, plumbiferă, ~e a. care conţine plumb, de natura plumbului; plumbic, plumbos. [Din fr. ***plombifère*** (după *plumb*)].

plumbişór, plumbişori m. diminutiv al lui plumb; plumbuţ; (spec.) glonţ: *de-ar fi puşca de scăiete ... plumbişorii de burete.* POP. [***Plumb*** + *-işor*].

plumbíţă, plumbiţe f. (rar) capsulă de plumb pentru sticle. [***Plumb*** + *-iţă*].

plumbós, ~şi, plumboásă, ~e a. plumbifer. [***Plumb*** + *-os*].

plumbotipíe f. tipar folosit pentru obţinerea hîrtiilor decorative marmorate. [Din fr. ***plombotypie*** (după *plumb*)].

plumbuí, plumbuiesc vb. (tr.) **1.** a acoperi o piesă de metal cu un strat protector de (aliaj de) plumb pentru a o proteja împotriva coroziunii sau agenţilor exteriori; **2.** a sigila cu plumb: *am plumbuit o ladă.* [***Plumb*** + *-ui*].

plumbuíre, plumbuiri f. acţiunea de a plumbui şi rezultatul ei; plumbuit[2]. [V. ***plumbui***].

plumbuít[1], ~ţi, plumbuită, ~e a. **1.** acoperit cu un strat de (aliaj de) plumb: *tablă plumbuită;* **2.** (fig.) întunecat, mohorît: *cer plumbuit;* **3.** sigilat cu plumb: *ladă plumbuită.* [V. ***plumbui***].

plumbuít[2] n. plumbuire. [V. ***plumbui***].

plumbuitór, plumbuitori m. (rar) persoană care plumbuieşte mărfurile (la vamă). [***Plumbui*** + *-tor*].

plumburíu, ~ii, plumburie, ~ii a. de culoarea plumbului; cenuşiu; (p. ext.) întunecat, înceţoşat, mohorît: *aruncă o privire ursuză cerului plumburiu.* GHEŢIE. [***Plumb*** + *-uriu*].

plumbúţ, plumbuţi m. (reg.) plumbişor; (spec.) glonţ: *pe Pintea omorîţi ... cu-n plumbuţ mic de argint.* POP. [***Plumb*** + *-uţ*].

plumetítă, plumetite f. material textil cu aspect de broderie, cu desene în relief; vestimentaţie confecţionată din acest material: *plumetită pe şolduri bine strînsă*. AL. [Din fr. ***plumetis***].

plumiéră[1], plumiere f. (rar; şi **plumieră albă**) nufăr (*Nymphaea alba*). [Et. nec.].

plumiéră[2], plumiere f. penar. [Din fr. ***plumier***].

plumpóx n. boală a prunilor şi a altor pomi fructiferi, provocată de un virus, care se manifestată prin apariţia unor pete galbene pe frunze şi a unor gropiţe ruginii pe fructe; (scris şi: *plum-pox*). [Din engl. ***plum-pox***].

plumúlă, plumule f. parte a embrionului vegetal care constituie rudimentul părţilor aeriene ale unei plante. [Din lat. ***plumula,*** fr. ***plumule***].

plúnger, plungere n. piesă rotundă de şamotă la alimentatoarele automate cu sticlă topită, care ajută la formarea picăturii de sticlă. [Din fr., engl. ***plunger***].

plurál, ~i, plurală, ~e a. **1.** (gram.) care indică două sau mai multe fiinţe, lucruri, fenomene etc. de acelaşi fel: *numărul singular şi plural;* **2.** (fig.) multilateral: *viziunea plurală a autorului;* (rar) **atenţie plurală**, atenţie distributivă. // n. categorie gramaticală care arată că este vorba de mai multe fiinţe, lucruri, fenomene etc. de acelaşi fel; **pluralul autorităţii** (sau **al maiestăţii**), pluralul folosit în locul singularului în vechile acte oficiale, cînd autorităţile vorbeau despre ele însele; **pluralul autorului,** pluralul folosit în locul singularului în operele ştiinţifice, publicistice şi oratorice; **pluralul modestiei,** plural de referire la persoana proprie în discuţia cu cineva considerat superior; **pluralul politeţii** (sau **al reverenţei**), plural folosit în locul singularului în formule de adresare respectuoasă. [Din lat. ***pluralis,*** it. ***plurale,*** germ. ***Plural***].

plurale tatum, pluralia tantum, (despre substantive) care are numai formă de plural (ex.: tăieţei, Carpaţi). [Cuv. lat.].

pluralísm n. **1.** concepţie filozofică, opusă monismului, potrivit căreia universul, fiinţele care compun lumea sînt multiple, individuale, independente şi ireductibile la o substanţă unică: *nu idealism şi realism,* [ci] *monism şi pluralism, iată adevăratele antiteze.* EM.; **2.** sistem fondat pe o pluralitate de elemente; stare de lucruri caracterizată prin existenţa unei multiplicităţi; multiplicitate: *pluralism şcolar;* **3.** sistem care admite existenţa opiniilor politice şi religioase, a comportamentelor culturale şi sociale diferite, în cadrul unui grup organizat; coexistenţa acestora: *pluralism lingvistic; pluralism politic.* [Din fr. ***pluralisme***].

pluralíst, ~şti, pluralistă, ~e a. care aparţine pluralismului, referitor la pluralism: *sistem politic pluralist.* // m., f. adept, partizan al pluralismului. [Din fr. ***pluraliste***].

pluralitáte, pluralităţi f. **1.** faptul sau însuşirea de a fi în număr, în cantitate mare; număr mare, cantitate însemnată (şi diversă); mulţime; diversitate, multiplicitate, multitudine, pluritate: *pluralitatea lumilor.* NEGR.; **2.** (rar) majoritate. [Din lat. ***pluralitas, -atis,*** fr. ***pluralité***].

pluri- element de compunere cu sensul „mai mulţi", „mai multe". [Din lat. ***plus, pluris,*** fr. ***pluri-***].

pluricarpelár, ~i, pluricarpelară, ~e a. (despre ovare şi fructe) format din mai multe carpele. [*Pluri-* + ***carpelă*** + *-ar*].

pluricavitár, ~i, pluricavitară, -e a. cu mai multe caverne pulmonare. [*Pluri-* + ***cavitar***].

pluricelulár, ~i, pluricelulară, ~e a. multicelular: *organism pluricelular.* [Din fr. ***pluricellulaire***].

pluridimensionál, ~i, pluridimensională, ~e a. multidimensional. [*Pluri-* + ***dimensional***].

pluridimensionalitáte f. multidimensionalitate. [***Pluridimensional*** + *-itate*].

pluridisciplinár, ~i, pluridisciplinară, ~e a. (despre domenii ştiinţifice) interdisciplinar, multidisciplinar. [Din fr. ***pluridisciplinaire***].

pluridisciplinaritáte f. interdisciplinaritate, multidisciplinaritate. [Din fr. ***pluridisciplinarité***].

pluridotát, ~ţi, pluridotată, ~e a. înzestrat cu multe calităţi deosebite. [***Pluri-*** + ***dotat***].

pluriflór, ~i, pluriflóră, ~e a. (despre plante) cu mai multe flori. [Din fr. ***pluriflore***].

plurifórm, ~i, pluriformă, ~e a. multiform. [Din lat. ***pluriformis***].

pluriglandulár, ~i, pluriglandulară, ~e a. referitor la mai multe glande; care afectează mai multe glande; poliglandular. [***Pluri-*** + ***glandular***].

pluriglandulárită f. inflamaţie a mai multor glande. [***Pluriglandular*** + *-ită*].

plurilaterál, ~i, plurilaterală, ~e a. (rar) multilateral. [Din fr. ***plurilatéral***].

plurilíngv, ~i, plurilingvă, ~e a. **1.** (despre oameni) care vorbeşte mai multe limbi; **2.** în care se vorbesc mai multe limbi; multilingv: *state plurilingve;* **3.** redactat în mai multe limbi; multilingv: *dicţionar plurilingv.* [De la ***plurlingue***].

plurilingvísm n. multilingvism. [Din fr. ***plurilinguisme***].

plurimilenár, ~i, plurimilenară, ~e a. (rar) multimilenar. [***Pluri-*** + ***milenar***].

piurinaţionái, ~i, plurinaţională, ~e a. multinaţional: *stat plurinaţional.* [***Pluri-*** + ***naţional***].

plurinucleár, ~i, plurinucleară, ~e a. (biol.; despre celule) polinuclear. [***Pluri-*** + ***nuclear***].

pluripartísm n. coexistenţă a mai multor partide într-un sistem politic; pluripartitism. [Din fr. ***pluripartisme***].

pluripartít, pluripartiă, ~e a. care admite coexistenţa mai multor partide: *sistem politic pluripartit; balanţă pluripartită.* [Din fr. ***pluripartitte***].

pluriparitísm n. pluripartism. [***Pluripartit*** + *-ism*].

pluriseculár, ~i, pluriseculară, ~e a. (rar) multisecular. [***Pluri-*** + ***secular***].

pluritáte, pluritáţi f. (rar) pluralitate. [Din lat. ***pluritas, -atis***].

plurivalént, ~ţi, plurivalentă, ~e a. **1.** (chim.) polivalent: *substanţă plurivalentă;* **2.** (fig.) multilateral. [Din fr. ***plurivalent***].

plurivalénţă, plurivalenţe f. **1.** (chim.) polivalenţă; **2.** (fig.) multilateralitate. [***Pluri-*** + ***valenţă***].

plurivóc, ~ci, plurivocă, ~ce a. care are mai multe înţelesuri: *frază plurivocă.* [Din lat. ***plurivocus***].

plus-[1] element de compunere cu sensul „mai mult", „în plus". [De la ***plus***[2]].

plus[2], plusuri n. **1.** semn grafic în formă de cruce, care indică operaţia de adunare, mărimile pozitive (temperatura, sarcina electrică pozitivă etc.): *5 + 3;* **plus infinit,** simbol matematic care arată creşterea nelimitată a numerelor pozitive; **2.** semn grafic în formă de cruce pus pe lîngă o notă dată şcolarilor, pentru a-i mări valoarea (cu jumătate de punct): *ai luat +9 la română;* **3.** ceea ce depăşeşte o cantitate dată, o limită; prisos: *sînt momente cînd apare în noi un plus de decizie.* PR.; **în plus,** pe lîngă aceasta, pe deasupra: *d-apoi ce vor mai zice cînd vor gusta în plus luxosul prînz?* AL. // adv. mai mult, pe deasupra: *îşi plăteşte consumaţia plus un pahar.* CAR. [Din lat. ***plus,*** germ. ***Plus,*** fr. ***plus***].

plusá, plusez vb. (intr.) **1.** a mări miza (la un joc de cărţi); **2.** a da mai mult decît este nevoie. [De la ***plus***[2]].

plus-quam-perfect n. (gram.) timp care arată o acţiune trecută, încheiată înaintea alteia, petrecută în trecut; mai mult ca perfect: (ex.: lăudasem, lăudaseşi etc.). [Cuv. lat.].

plusprodús n. (ec. pol.; în doctrina marxistă) produs creat de lucrătorii din sfera producţiei materiale peste produsul necesar, prin cheltuirea de supramuncă: *plusprodusul devine plusvaloare.* [***Plus-[1]*** + ***produs***].

plusvaloáre f. **1.** (ec. pol.) mărirea valorii unui bun care n-a suferit transformări materiale: *plusvaloare bursieră;* **2.** (în doctrina marxistă) valoare nou creată de către muncitorii salariaţi în procesul de producţie, peste echivalentul valorii forţei lor de muncă, însuşită gratuit de către capitalist: *e stupid să căutăm confirmarea teoriei plusvalorii într-o operă poetică.* PR.; **3.** (p. ext.) valoare suplimentară: *impozit pe plusvaloare;* (fig.) *numai la talente egale, superioritatea faptelor poate acorda o plusvaloare operei.* IBR. [***Plus-[1]*** + ***valoare;*** cf. fr. ***plus-value,*** germ. ***Mehrwert***].

pluş, pluşuri n. **1.** ţesătură de bumbac, de lînă etc. asemănătoare cu catifeaua, dar mai groasă şi cu părul mai lung, întrebuinţată mai ales în tapiţerie; bucată din această ţesătură: *în semiobscuritate se zărea o canapea de pluş roşu.* CĂL.; **2.** (la pl.) sortimente din această ţesătură. [Din germ. ***Plüsch,*** fr. ***p(e)luche***].

pluşá, pluşez vb. (tr.) a lustrui faţa pieilor din care se confecţionează mănuşi, haine etc. prin frecarea acesteia cu o bucată de pluş (aplicată pe un tambur rotativ). [De la ***pluş***].

pluşáre, pluşări f. acţiunea de a pluşa. [V. ***pluşa***].

pluşát, ~ţi, pluşată, ~e a. **1.** tapiţat cu pluş: *eram întins pe o banchetă pluşată.* GHEŢIE; **2.** care are un strat de fire pe una dintre feţe sau pe ambele feţe: *prosoape pluşate.* [Din fr. ***peluché***].

plutáş[1], plutaşi m. persoană care face plute[2] sau care le conduce pe apă: *plutaşii ... pornesc.* CR. [***Plută***[2] + *-aş*].

plutáş[2], plutaşi m. (bot.) plută[1] (*Populus pyramidalis*). [***Plută***[1] + *-aş*].

plútă[1], plute f. **1.** specie de plop cu coroana înaltă, de formă piramidală; plutaş[2] (*Populus pyramidalis*); *moşu ... stă pe-un butuc de plută.* SOR.; **2.** (bot.; reg.) nufăr (*Nymphaea alba* şi *Nuphar luteum*); **3.** ţesut vegetal secundar de protecţie, poros, elastic, format din celulele moarte ale rădăcinii, tulpinii, tuberculilor unor specii de stejar, de mesteacăn etc., care serveşte la fabricarea dopurilor, a colacilor de salvare, ca material izolant etc.; suber: *sandale cu talpă de plută;* **plută expandată,** material obţinut din acest ţesut vegetal, prin sfărîmare şi presare în forme; **4.** dop confecţionat din astfel de ţesut: *pune pluta la sticlă;* **5.** piesă mică, confecţionată dintr-un material uşor (pană, lemn etc.), servind la menţinerea cîrligului undiţei în apă la adîncimea dorită: *făceam plute dintr-o bucăţică de strunjan şi rîmele le căutam pe lac.* SAD.; **6.** bucăţică de lemn uşor în care se înfige fitilul candelei. [Din bulg. ***pliuto,*** sb. ***plut***].

plútă[2], plute f. **1.** platformă plutitoare formată din trunchiuri de copaci prinse împreună: *coboară cu ajutorul plutei pe Bistriţa.* CĂL.; *pod de plute;* **a face pluta,** a înota plutind (pe spate); **2.** platformă de lemn plutitoare, folosită pentru salvarea pe apă; **plută-far,** plută echipată cu o baliză din panouri şi o instalaţie de semnale de ceaţă, servind pentru orientare. [Din bulg. ***pluta***].

plutárí, plutăresc vb. (intr.) **1.** a transporta pe apă buşteni (asamblaţi în plute[2]); a se îndeletnici cu plutăritul; **2.** a merge, a se plimba cu pluta[2] pe apă: *ziua să vînăm, să pescuim, să plutărim.* GANE. [***Plută***[2] + *-ări*].

plutăríe f. îndeletnicirea plutaşului; plutărit, plutăşie. [***Plută***[2] + *-ărie*].

plutărít n. transportul pe apă al buştenilor (legaţi în plute[2]); **2.** îndeletnicirea plutaşului; plutărie, plutăşie. [V. ***plutări***].

plutăşíe, plutăşii f. plutărie. [***Plutaş***[1] + *-ie*].

plutéţ, ~i, pluteáţă, ~eţe a. (înv.) navigabil: *rîu pluteţ.* [***Plută***[2] + *-eţ*].

plutí, plutesc vb. (intr.) **1.** a se menţine la suprafaţa unui lichid (fiind parţial cufundat în acesta); a se deplasa, a aluneca pe suprafaţa unei ape; a naviga: *corabia spre stînci grăbit pluteşte.* COŞB.; **2.** a fi înecat, scăldat în grăsime sau în sos: *mîncări greceşti ... pluteau în unt.* NEGR.; **3.** a se menţine (mişcîndu-se uşor) în aer sau în alt fluid; a plana: *o pasăre pluteşte cu aripi ostenite.* EM.; **4.** a se deplasa (aparent) pe bolta cerească: *o lună frumoasă plutea în cîmpia cea albastră a cerului.* EM.; **5.** (fig.) a se menţine sau a se mişca într-un spaţiu, într-un mediu real sau imaginar: *toate pluteau în seara aceea într-o lumină de legendă.* PETR.; **pluteşte ceva în aer,** se va întîmpla (sigur) ceva; **6.** a străbate prin aer, a se răspîndi în atmosferă: *plutea în odaie un parfum*

P/Q

proaspăt de iasomie. EL.; *plutea un abur neguros de toamnă.* GHEŢIE; **7.** (fig.) a dăinui, a stărui, a predomina: *măreţ pluti-va printre veacuri maestrul dulce, Eminescu.* VLAH.; **8.** (fig.) a se observa, a ieşi (vag) în evidenţă: *peste veselia ei plutea totdeauna o umbră de melancolie.* REBR. [De la ***plută***[2]].

plutíbil, ~i, plutibilă, ~e a. (rar; despre ape) navigabil. [***Pluti*** + *-bil*].

plutícă, plutici f. plantă erbacee acvatică din familia genţianaceelor, cu flori galbene, cu frunze lucitoare care plutesc la suprafaţa apei (*Nymphoides peltata*). [***Plută***[2] + *-ică*].

plutínd, ~zi, plutíndă, ~e a. (înv.) plutitor: *velele plutinde.* BOL.; **2.** (fig.) schimbător, nehotărît, ezitant. [V. ***pluti***].

plutít[1] n. **1.** faptul de a pluti; plutire; **2.** transportare a buştenilor, legaţi în plute[2], pe cursul unei ape. [V. ***pluti***].

plutít[2]**, ~ţi, plutită, ~e** a. **1.** purtat de valuri; adus pe cursul unei ape: *lemnul plutit are o valoare coborîtă.* SAD.; **2.** care planează; plutitor: *zborul plutit al păsărilor.* [V. ***pluti***].

plutitór, ~i, plutitoáre a. **1.** care pluteşte la suprafaţa unui lichid; plutind: *vase plutitoare;* **pod plutitor,** bac; **insulă plutitoare** sau **ostrov plutitor,** îngrămădire de pămînt, nisip sau nămol, mai ales în apele curgătoare, formînd o insuliţă acoperită cu vegetaţie; **2.** (înv.) navigabil: *Mureş, rîu plutitor.* BĂLC.; **3.** care se menţine, se mişcă în aer: *dungi plutitoare de ceaţă.* COŞB.; (fig.) *indivíd prea plutitor în nouri ca să fie înţeles de femei.* CĂL. // m. (înv.) navigator; corăbier. // f. (bot.) **1.** rourică (*Glyceria fluitans*); **2. plutitoare-dulce,** lemn dulce (*Glycyrhiza echinata*). // n. **1.** corp care pluteşte la suprafaţa unui lichid: *a meşterit un plutitor dintr-un dop şi a aninat la capăt cîrligul.* GHEŢIE. **2.** dispozitiv care plu-teşte la suprafaţa unui lichid dintr-un recipient şi care, fiind legat de un sistem de pîrghii, indică (şi uneori reglează) nivelul lichidului; flotor; **3.** construcţie care pluteşte, prevăzută cu echipament specializat pentru servicii de semnalizare şi de transport, folosită în navigaţie. [***Pluti*** + *-tor*].

plutocrát, ~ţi, plutocrată, ~e m., f. persoană care face parte din plutocraţie: *relaţii fructuoase cu plutocraţii vanitoşi.* LOV. [Din fr. ***ploutocrate***].

plutocrátic, ~ci, plutocratică, ~ce a. care aparţine plutocraţiei, referitor la plutocraţie. [Din fr. ***ploutocratique***].

plutocraţíe, plutocraţii f. **1.** formă de guvernare a unui stat în care puterea aparţine celor bogaţi (ex.: proprietari funciari, industriaşi, bancheri etc.); concentrare a puterii în mîinile unor asemenea persoane; **2.** grup de persoane bogate care participă, direct sau indirect, la conducerea statului: *ani şi ani, plutocraţia română a stors provinciile şi neamurile îngenunchеate.* GAL. [Din fr. ***ploutocratie***].

plutón[1]**, plutoane** n. **1.** subunitate militară mai mică decît compania, alcătuită din trei sau patru grupe: *două plutoane cu armele-ncărcate se aşezară-n rînd.* VLAH.; **pluton de execuţie,** unitate militară care execută prin împuşcare pe cei condamnaţi la moarte; **2.** (p. anal.) grup de oameni cu preocupări sau cu ocupaţii comune; **3.** grup compact de sportivi care se află într-o anumită poziţie pe traseul unei curse (alergări, ciclism etc.). [Din fr. ***peloton,*** it. ***plotone***].

plutón[2]**, plutoni** m. corp de roci magmatice (de dimensiuni mari), fixat prin intruziune în masa unor straturi sedimentare. [Din fr. ***pluton,*** germ. ***Pluton***].

plutonián, ~eni, plutoniană, ~ene a. **1.** referitor la zeul Pluton: *mituri plutoniene;* **2.** (geol.; rar) plutonic; **3.** care ţine de planeta Pluton, referitor la planeta Pluton. // m., f. adept al plutonismului. [Din fr. ***plutonien***].

plutónic, ~ci, plutonică, ~ce a. (geol.) **1.** care s-a format în adîncurile scoarţei terestre; plutonian: *materii plutonice;* **rocă plutonică,** nume generic dat rocilor abisale şi intruzive; **2.** care se produce, se manifestă în adîncurile scoarţei terestre: *foc plutonic.* [Din fr. ***plutonique***].

plutoniér, plutonieri m. grad de subofiţer imediat superior sergentului major; persoană care are acest grad: *mituia plutonierii şi sergenţii.* ST.; **plutonier-major,** grad de subofiţer imediat superior plutonierului; persoană care are acest grad; **plutonier-adjutant,** cel mai mare grad de subofiţer, imediat superior gradului de plutonier-major; persoană care are acest grad. [***Pluton***[1] + *-ier*].

plutoniereásă, plutonierese f. **1.** soţie de plutonier; **2.** femeie care are gradul de plutonier. [***Plutonier*** + *-easă*].

plutonísm n. **1.** totalitatea proceselor de mişcare a magmei la mari adîncimi în scoarţa terestră; **2.** curent în geologie (reprezentat de scoţianul J.Hutton) care susţine că rocile s-au format numai pe cale magmatică. [Din fr. ***plutonisme,*** germ. ***Plutonismus***].

plutoníte n. pl. roci magmatice consolidate în adîncul scoarţei terestre. [Din germ. ***Plutonit***].

plutóniu n. element chimic de sinteză, radioactiv, obţinut din uraniu, care prezintă numeroşi izotopi, dintre care unul, fiind capabil să întreţină reacţii nucleare în lanţ, este folosit la obţinerea energiei nucleare prin bombardare cu neutroni. [Din fr. ***plutonium***].

plutuí, plutuiesc vb. (tr.) a supune pieile tăbăcite unei operaţii de finisare, tratîndu-le cu săruri de crom şi rulîndu-le pe o scîndură rotunjită acoperită cu plută[1], pentru a le face mai moi şi a le imprima un desen caracteristic. [***Plută***[1] + *-ui*].

plutuíre, plutuiri f. acţiunea de a plutui şi rezultatul ei; operaţie de finisare a pieilor tăbăcite; plutuit. [V. ***plutui***].

plutuít n. plutuire. [V. ***plutui***].

pluviál, ~i, pluvială, ~e a. produs de ploaie, provenit din ploaie: *umiditatea pluvială ... ia la Bacovia aspecte infernale.* CĂL.; *ape pluviale.* // n. **1.** interval de timp din pleistocen, caracterizat prin precipitaţii abundente care au condus la extinderea vegetaţiei şi la accelerarea procesului de eroziune; **2.** mantie largă cu glugă pentru ploaie, folosită de preoţii catolici ca veşmînt ecleziastic la procesiuni. [Din fr. ***pluvial***].

pluviodenudáre, pluviodenudări f. pluviodenudaţie. [***Pluvi***(al) + ***denudare***].

pluviodenudáţie, pluviodenudaţii f. eroziune a terenurilor înclinate lipsite de vegetaţie, determinată de impactul direct al picăturilor de ploaie şi de scurgerea în pînză a apelor provenite din precipitaţii; pluviodenudare. [Din fr. ***pluviodénudation***].

pluviográf, pluviografe n. pluviometru care înregistrează automat cantitatea şi intensitatea precipitaţiilor atmosferice şi intervalul în care s-au produs. [Din fr. ***pluviographe***].

pluviográmă, pluviograme f. diagramă obţinută la pluviograf. [Din fr. ***pluviogramme***].

pluviométric, ~ci, pluviometrică, ~ce a. de pluviometru, referitor la pluviometru. [Din fr. ***pluviométrique***].

pluviométrie f. măsurare a cantităţii de precipitaţii căzute într-un interval de timp pe o anumită suprafaţă. [Din fr. ***pluvio-métrie***].

pluviométru, pluviometre n. aparat utilizat pentru determinarea cantităţii de precipitaţii atmosferice căzute într-un interval de timp pe o anumită suprafaţă. [Din fr. ***pluviomètre***].

pluviós, ~şi, pluvioásă, ~e a. (rar) ploios: *nordicii din ţinuturi pluvioase visează ţărmurile meridionale.* CĂL. [Din fr. ***pluvieux***].

pluvioscóp, pluvioscoape n. aparat care înregistrează ora, durata şi cantitatea ploii căzute într-o regiune. [Din fr. ***pluvioscope***].

pluviose [plüvióz] m. a cincea lună din calendarul republican francez (20 ianuarie – 18 februarie). [Cuv. fr.].

plymouth [plímăs] s. rasă englezească de găini cu producţie mixtă (carne şi ouă), crescută şi la noi. [Cuv. engl.].

pneu, pneuri n. ansamblu format din anvelopă şi camera cu aer comprimat, fixat la roţile unor (auto)vehicule. [Din fr. ***pneu,*** germ. ***Pneu***].

pneumátic, ~ci, pneumatică, ~ce a. **1.** care funcţionează cu aer comprimat: *o maşină pneumatică.* EM.; **2.** care este folosit la comprimarea, la deplasarea sau la evacuarea aerului: *pompă pneumatică.* // f. parte a fizicii care studiază proprietăţile aerului şi ale altor gaze. [Din fr. ***pneumatique,*** lat. ***pneumaticus***].

pneumatofór, pneumatofore n. **1.** (zool.) individ din colonia de sifonofore, situat la capătul superior al stolonului, avînd forma unei vezicule pline cu aer şi rolul de plutitor al coloniei; **2.** (bot.) rădăcină respiratoare la plantele din zona tropicală umedă, în care predomină ţesutul lax, cu spaţii intercelulare şi cu geotropism negativ. [Din fr. ***pneumatophore***].

pneumatolít, pneumatolíte n. rocă magmatică ale cărei minerale sînt formate prin pneumatoliză. [Din fr. ***pneumatolyte***].

pneumatolític, ~ci, pneumatolitică, ~ce a. care ţine de pneumatoliză, referitor la pneumatoliză, produs de pneumatoliză; **fază pneumatolitică,** unul dintre procesele de diferenţiere magmatică în care topiturile magmatice se caracterizează printr-un conţinut bogat în componenţi volatili. [Din fr. ***pneumatolitique***].

pneumatolíză f. etapă a procesului magmatogen de formare a mineralelor şi a rocilor, cuprinzînd totalitatea fenomenelor provocate de acţiunea emanaţiilor gazoase dezvoltate din magmă asupra rocilor cu care ajung în contact. [Din fr. ***pneumatolyse***].

pneumatologíe f. ştiinţa fenomenelor spirituale, ca cercetare a principiilor vitale. [Din lat. ***pneumatologia,*** germ. ***Pneumatologie***].

pneumatóză, pneumatoze f. îngrămădire de gaze în ţesuturi şi organe care în mod normal nu le au. [Din fr. ***pneumatose***].

pneumocóc, pneumococi m. bacterie imobilă, patogenă, care provoacă la oameni pneumonia şi alte infecţii (sinuzite, otite etc.), iar la animale septicemia (*Streptococcus pneumoniae*). [Din fr. ***pneumocoque***].

pneumocócic, ~ci, pneumococică, ~ce a. care aparţine pneumococilor, referitor la pneumococi. [***Pneumococ*** + *-ic*].

pneumoconióză, pneumoconioze f. ansamblul afecţiunilor bronhopulmonare cronice, de obicei profesionale, provocate de inhalarea îndelungată a unor pulberi de cărbune, de fier, de bioxid de siliciu etc. (ex.: silicoza, antracoza, sideroza etc.). [Din fr. ***pneumoconiose***].

pneumoenterítă, pneumoenterite f. pneumonie contagioasă la porci, a cărei evoluţie se prezintă la început ca o complicaţie a pestei porcine. [Din fr. ***pneumoentérite***].

pneumogástric, ~ci, pneumogastrică, ~ce a. care este comun plămînilor şi stomaculuí; **nerv pneumogastric,** a zecea pereche de nervi cranieni care inervează faringele, vălul palatin, laringele, traheea, bronhiile, inima, vasele mari, plămînii, esofagul, stomacul; nerv vag. [Din fr. ***pneumogastrique***].

pneumográf, pneumografe n. aparat cu care se înregistrează amplitudinea şi frecvenţa mişcărilor respiratorii ale toracelui. [Din fr. ***pneumographe,*** germ. ***Pneumograph***].

pneumografíe, pneumografii f. radiografie a unei regiuni anatomice, după injectarea unui gaz. [Din fr. ***pneumographie***].

pneumológ, ~gi, pneumologă, ~ge m., f. medic specialist în pneumologie. [Din fr. ***pneumologue***].

pneumológic, ~ci, pneumologică, ~ce a. care aparţine pneumologiei, referitor la pneumologie. [Din fr. ***pneumologique***].

pneumologíe f. ramură a medicinei care studiază bolile plămînului, bronhiilor, pleurei şi mediastinului. [Din fr. ***pneumologie***].

pneumométru, pneumometre f. aparat pentru măsurarea ritmului respiraţiei; manometru respirator. [Din fr. ***pneumomètre***].

pneumónic, ~ci, pneumonică, ~ce a. referitor la bolile de plămîni, propriu bolilor de plămîni. [Din fr. ***pneumonique***].

pneumoníe, pneumonii f. inflamaţie a unui lob sau a unui segment pulmonar, provocată de pneumococ, de virusuri etc., care se manifestă prin febră mare, tuse, frisoane: *îşi pierduse consoarta, răpită de o pneumonie.* GHEŢIE; **dublă pneumonie,** pneumonie care afectează ambii plămîni; **pneumonie cazeoasă,** formă rară de tuberculoză pulmonară, caracterizată prin cazeificarea unui întreg lob pulmonar. [Din fr. ***pneumonie***].

pneumopatíe, pneumopatii f. nume generic dat afecţiunilor pulmonare. [Din fr. ***pneumopathie***].

pneumoperitonéu, pneumoperitonee n. **1.** pătrundere accidentală a aerului sau a altor gaze în cavitatea peritoneală; **2.** introducere de oxigen sau de alt gaz în cavitatea peritoneală, în scop terapeutic sau pentru stabilirea diagnosticului. [Din fr. ***pneumopéritoine***].

pneumoragíe, pneumoragii f. hemoragie pulmonară care survine în diferite boli de inimă. [Din fr. ***pneumorragie***].

pnemoscleróză, pneumoscleroze f. scleroză pulmonară. [Din fr. ***pneumosclérose***].

pneumoséptic, pneumosepte n. medicament dezinfectant al aparatului respirator şi excitant al centrilor respiratorii. [Denumire comercială].

pneumoterapíe, pneumoterapii f. metodă de tratament în bolile pulmonare, constînd în inspirarea aerului comprimat sau rarefiat. [Din fr. ***pneumothérapie***].

pneumotomíe, pneumotomii f. secţionare a unui plămîn în vederea extragerii puroiului sau a unei tumori din interiorul lui. [Din fr. ***pneumotomie***].

pneumotoráx, pneumotoraxuri n. pătrundere a aerului *în cavitatea pleurală, datorită* perforării plămînului sau unor traumatisme ale peretelui toracic; **pneumotorax artificial,** metodă de tratare a tuberculozei prin introducerea artificială a aerului în cavitatea pleurală pentru a comprima şi imobiliza plămînul bolnav, în vederea vindecării leziunii. [Din fr. ***pneumothorax***].

pneumotróp, ~i, pneumotropă, ~e a. care manifestă afinitate specială pentru ţesutul pulmonar: *microorganisme pneumotrope.* // m. virus care provoacă leziuni în aparatul respirator. [Din fr. ***pneumotrope***].

po- (înv.) element de compunere, avînd rolul de a întări sensul exprimat de cuvîntul la care se ataşează (ex. leit-poleit). [Din bulg. ***po***].

poálă, poale f. **1.** partea de la talie în jos (mai largă) sau marginea de jos a unor obiecte de îmbrăcăminte: *poala lung-a albei rochii.* EM.; *se repede de-mi ridică poalele cămăşii în sus.* SOR.; **la poala** (sau **la poalele**) **cuiva,** înaintea, la picioarele cuiva; la voia, la bunul plac al cuiva: *el te va trage la poalele scaunului celui vecinic ca să dai sama.* NEGR.; **a se ţine de poala** (sau **de poalele**) **mamei,** a sta mereu în preajma sau sub ocrotirea mamei; **a ţine pe cineva la poala** (sau **poalele**) **ei,** a nu-i lăsa (unui copil) prea multă libertate; **a-şi da poalele peste cap** sau **a-şi lua** (ori **a-şi pune**) **poalele în cap,** a nu mai ţine seama de nimic; a se da în spectacol; a dovedi un caracter josnic; a **săruta poala** (sau **poalele**) **cuiva,** a săruta partea de jos a hainei unui suveran în semn de supunere şi respect, potrivit unui obicei ieşit din uz; (p. ext.) a se prosterna, a se umili: *am purces a săruta poala turcului.* NEC.; **2.** (pop.; la pl.) fustă: *vinde-o vacă să-şi ia poale.* POP.; **3.** partea corpului cuprinsă între brîu şi genunchi, împreună cu partea de îmbrăcăminte corespunzătoare, la o persoană care şade: *vreţi la mujeri în poală să alergaţi.* B.-DEL.; *ea ţine copilul în poală;* **4.** partea din faţă a rochiei, a şorţului etc. adusă în sus şi ţinută cu mîna sau prinsă în brîu, formînd o adîncitură în care se pot pune anumite lucruri: *împărăteasa ... culese în poale o mulţime de lăcrămioare.* EM.; **(plăcintă cu) poale-n brîu,** plăcintă (cu brînză) făcută din bucăţi pătrate de aluat, ale căror colţuri se întorc peste umplutură; **cu poala,** în cantitate mare: *şi-i duc vinu cu vadra şi paralele cu poala.* POP.; **5.** cantitate de lucruri care pot fi puse într-o asemenea adîncitură făcută din partea din faţă a rochiei, a şorţului etc.: *culege o poală de somnoroasă.* CR.; **6. poala lui Dumnezeu** (sau **lui Avram**), raiul; locul fericit al celor mîntuiţi: *purcese ... ca un măcenic în poala lui Avram.* VARL.; **7.** (la pl.) bucată de pînză frumos lucrată cu care se îmbodobesc icoanele sau cu care se acoperă masa din altar: *erau ... iconostase sau poale de altare.* OD.; **8.** partea marginală a unei piei (care acoperă abdomenul şi picioarele animalului); **9.** partea de jos a unui deal sau a unui munte; picior: *poalele Carpaţilor;* **10.** marginea unei păduri: *la poalele unui codru.* CR.; **11.** orizont, zare: *caută spre poalele cerului înoptat coama de luminişuri.* GAL.; **12.** partea de jos a unei construcţii, a unei clădiri, a unui zid; temelie; (p. ext.) bază: [podul] *mergea pînă la poalele castelului.* BĂLC.; *la poala crucii e Maria, şi-n chipul ei ... a zugrăvit un chin sălbatec penelul meşter de artist.* VIERU; **13.** partea de jos a coroanei unui copac: *culege merele de pe poale;* **14.** (compuse; bot.) **poala-rîndunicii,** volbură (*Convolvulus arvensis*); **poala-Sîntei-Mării,** plantă erbacee din familia labiatelor, cu frunze mici, aromate şi flori albe (*Nepeta cataria*); **poala-Maicii-Precista,** mic arbust ornamental, din familia labiatelor, cu frunzele peţiolate, cu florile albastre (*Plectranthus fructicosus*); **15.** (pop.) **poală roşie,** menstruaţie; **poală albă,** leucoree. [Din sl. ***pola***].

poámă, poame f. **1.** fructul comestibil al pomilor fructiferi; (p. gener.) fruct: *a avut şi noroc cu cîţiva ani rodnici, atît la bucate, cît şi la poame.* GHEŢIE; *poama nu cade departe de tulpina ei.* Z.; **poamă acră, a)** (pop.) aguridă: *frunză verde poamă acră;* **b)** persoană urîcioasă, cicălitoare, rea: *soacră, soacră, poamă acră.* POP.; **2.** fruct fals, cu endocarpul membranos şi mezocarpul cărnos, provenit din dezvoltarea şi din modificarea receptaculului florii, caracteristic mărului, părului şi gutuiului; **3.** (la pl.) fructe (tăiate felii) uscate la soare (sau în cuptor), pentru a fi păstrate: *sînt pe alte tablale ... roşcove, poame din pere şi mere uscate.* PETR.; **4.** (reg.) strugure; (p. ext.) viţă de vie: *se coace poama.* MAT.; *poamă vărătică;* **5.** (la pl.) coacăz (*Ribes rubrum*); **poamă bisericească,** coacăză; **6.** (fig. şi fam.) om de nimic; derbedeu; (spec.) femeie uşuratică, imorală: *cunosc eu ce poamă-i dumnealui, că numai zile fripte mi-a făcut.* SAD.; *el a angajat-o şi eu mi-am dat acordul fără să ştiu ce poamă e.* PR.; **7.** (compuse; bot.; reg.) **poama-cîinelui, a)** verigar (*Rhamnus cathartica*); **b)** barba-caprei (*Tragopogon dubios*); **poama-vulpii, a)** dalac (*Paris quadrifolia*); **b)** remf (*Aristolochia clematitis*). [Lat. ***poma***].

poansón, poansoane n. **1.** instrument de oţel cu vîrful ascuţit, folosit în tehnica gravurii; **2.** unealtă de oţel cu vîrful gravat în relief, care serveşte la perforarea sau la marcarea unor obiecte, la baterea medaliilor etc.; **3.** patriţă folosită în topografie la tăiere sau la profilare prin deformare plastică; **4.** unealtă cilindrică de os, ascuţită la vîrf, cu care se perforează pînza şi se dă formă rotundă unor puncte de broderie spartă; **5.** pămătuf (pentru bărbierit). [Din fr. ***poinçon***].

poansoná, poansonez vb. (tr.) **1.** a perfora sau a marca cu poansonul; **2.** a grava cu poansonul. [Din fr. ***poinçonner***].

poansonáj, poansonaje n. poansonare. [Din fr. ***poinçonnage***].

poansonáre, poansonări f. acţiunea de a poansona şi rezultatul ei; poansonaj. [V. ***poansona***].

poansonéză, poansoneze f. maşină de poansonat; presă de perforat. [Din fr. ***poinçonneuse***].

poantát, ~ţi, poantată, ~e a. **1.** (rar) care conţine poante, glume: [î]*ncepu apoi a ferici damele cu complimentele sale şi pe cavaleri cu poantata sa conversaţiune.* EM. [Din fr. ***pointé;*** cf. germ. ***pointiert***].

poántă, poante f. **1.** momentul de efect, miezul unei glume, al unei anecdote, al unei conversaţii etc.: *poanta anecdotei rămîne ascunsă.* GHEŢIE; **2.** extremitate anterioară a labei picioarelor (unei balerine); vîrf: *paşea mărunt pe poante.* CĂL.; **3.** porţiune a piciorului (unei balerine) cuprinsă între gleznă şi degete; **4.** poziţie din baletul clasic, executată de balerine, constînd în ridicarea şi deplasarea pe vîrful picioarelor, cu ajutorul unor papuci speciali; **5.** (la pl.) papuci speciali cu vîrful alungit şi întărit, legaţi de gleznă, cu care dansează balerinele. [Din fr. ***pointe***].

poánter, poanteri m. rasă de cîini de vînătoare cu talia înaltă, cu urechile plecate, cu părul scurt şi neted; prepelicar, brac englez. [Din fr., engl. ***pointer***].

poantilísm n. procedeu specific pictorilor neoimpresionişti, constînd în juxtapunerea pe pînză a unor puncte sau liniuţe de culori pure pentru a obţine un amestec optic ce recompune tonul dorit (în locul utilizării amestecului fizic de culori, pe paletă); şcoală de pictură care foloseşte acest procedeu; divizionism; (şi: **pointilism**). [Din fr. ***pointillisme***].

poantilíst, ~şti, poantilistă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic poantilismului, referitor la poantilism: *o delicată tehnică poantilistă, înfăţişînd o mare de rubin cu vapoare albe.* CĂL. // m., f. adept al poantilismului: *G. Seurat, P. Signac, C. Pissarro au fost poantilişti.* [Din fr. ***pointilliste***].

poantóu, poantouri n. (şi **cui poantou**) ac de reglare a accesului combustibilului în carburator; ac obturator. [Din fr. ***pointeau***].

poápă m. v. **popă.**

poáră f. (reg.) opoziţie, împotrivire; **în poară,** împotrivă, în contra; în ciudă: *să-i spun o vorbă-n poară.* COŞB.; **a se pune în poară cu cineva,** a se împotrivi cuiva; a se contrazice; a se lua la ceartă: *nu te pune în poară ... cu împăratul iadului.* CR.; (înv.) **a pune poară,** a se strădui, a se sforţa: *mult m-am silit ş-am pus poară să o fac aceasta.* DOS. [Din sl. ***pora*** „ceartă"].

poárcă, poarce f. **1.** (pop.) scroafă; **2.** (reg.) vrană (la butoi); **3.** (şi **de-a poarca**) joc de copii, la care unul dintre jucători (numit porcar), împinge cu un băţ spre o groapă (numită ciur) o minge, o bilă etc. (numită poarcă), în timp ce ceilalţi jucători încearcă să-i oprească trecerea; **a bate poarca,** a juca jocul descris mai sus: *bătuseră poarca pe maidan.* PETR. [Lat. ***porca***].

poártă, porţi f. **1.** deschidere amenajată într-un zid, într-un gard etc., care permite trecerea din interior în exterior şi invers, împreună cu panoul sau cu panourile mobile care o închid; (p. restr.) panou, tăblie care închide această deschizătură: *se apropie de poarta cu grilalaj şi cercetă grădina.* EL.; **poartă-n poartă,** peste drum; vizavi; **a sta** (sau **a se uita**) **ca viţelul la poartă nouă,** a sta nedumerit, dezorientat, în faţa unei situaţii noi, neaşteptate; a nu şti să reacţioneze; **a bate la toate porţile** (sau **la porţile cuiva**), a cere sprijinul cuiva; **2.** locul de acces într-o cetate, într-un oraş: *ajunse la porţile Bucureştilor* GHICA; **3.** regiune periferică din jurul unui ţinut, al unei ţări etc.; margine, hotar: *a răzbit ... la Volga şi la poarta stepei.* SAD.; **4.** (înv.) cetate, oraş (întărit): *în mijloc de poarta a fiicei Sionului.* DOS.; **5.** uşă la intrarea principală a unei clădiri; (p. ext.) casă; gospodărie: *fiecare casă sau poartă (cum se zice în Ardeal).* BĂLC.; **porţi împărăteşti,** cele două canaturi bogat împodobite, care închid la partea inferioară golul central al unui iconostas; **din poartă în poartă,** din casă în casă, dintr-un loc în altul: *alungat din poartă-n poartă.* SAD.; **6.** (fig.) cale de acces; posibilitate de a realiza ceva; mijloc: *nici o poartă, spre mărire, pentru el închisă nu-i.* VLAH.; **a căuta o poartă de scăpare,** a căuta un mijloc pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă; **7.** cadru dreptunghiular format din două bare verticale unite la capetele superioare printr-o bară orizontală (de care se prinde o plasă), instalat pe terenurile de sport, în care trebuie introdusă mingea sau pucul la unele jocuri sportive (fotbal, handbal etc.); **8.** (**inform.**) circuit cu un număr dat de intrări şi ieşiri care funcţionează conform unei funcţii booleene; **9.** vale îngustă printre două şiruri de munţi, prin care o apă îşi taie drumul; loc îngust între pereţii de stîncă ai culmilor muntoase,

prin care se trece pe alt versant: *pe la poarta munţilor calul îi iese înainte.* CR.; *Porţile de Fier;* **10.** (înv.) reşedinţa, curtea sultanului sau a unui paşă; (p. ext.) Imperiul Otoman: *soli trimişi de Poartă vin la adunare.* BOL.; **11.** (compus) **circuit-poartă,** circuit electric care conţine un tub electronic (sau un tranzistor) şi care, în funcţie de polarizarea electrodului de comandă, lasă să treacă sau opreşte semnalul. [Lat. *porta*].

pobedít, pobediţi m. carbură de wolfram şi cobalt, cu duritate mare. [Din rus. *pobedit*].

pobîrcí vb. v. **poghirci.**

pobrajénie f. v. **preobrajenie.**

poc interj. cuvînt care redă un zgomot înfundat produs de lovirea cu (sau de) un obiect tare, de o izbitură, de descărcarea unei arme de foc, de ceva care plesneşte sau crapă, de bătăile (repetate) în uşă etc.: *poc! cu măciuca.* [Onomat.].

pocaiánie, pocaianii f. **1.** (bis.; înv.) pocăinţă: *pocaianie n-au priimit-o.* CANT.; **2.** (bis.; înv.) una dintre cele şapte taine ale bisericii creştine; pocăinţa: *le-am dat pocaianie şi nu o băgară în seamă* (a. 1691). GCR.; **3.** (înv. şi reg.) penitenţă pentru ispăşirea păcatelor; (p. ext.) pedeapsă, suferinţă, chin; (şi: **pocanie**). [Din sl. *pokajanije*].

pocál, pocale şi **pocaluri** n. vas, de obicei, din metal, cu deschiderea largă, de forme variate, cu picior, folosit îndeosebi în evul mediu pentru băut; conţinutul acestuia: *la mănăstire este un pocal din care a băut Ştefan Vodă.* SAD.; *un pocal cu apă roză ... e pus acolo numai să vă clătiţi degetele.* GHEŢIE. [Din germ. *Pokal*].

pocánie f. v. **pocaianie.**

pocăí, pocăiesc vb. (refl.) **1.** (bis.) a-şi recunoaşte păcatele mărturisindu-le duhovnicului; a se căi şi a căuta să obţină iertare prin post şi rugăciuni; a face penitenţă; **2.** (p. gener.) a avea remuşcări, a regreta pentru o faptă rea, pentru o greşeală comisă: *apoi mi se pocăia, băutură nu mai bea.* POP.; **3.** a deveni adept al anumitor secte religioase creştine. [Din sl. *pokajati sen*].

pocăínţă, pocăinţe f. (bis.) **1.** căinţă pentru păcatele săvîrşite; (p. gener.) regret pentru o faptă rea, pentru o greşeală etc.: *şi cine să-ntoarce, Doamne-n pocăinţă, îl primeşti.* DOS.; *tot zapisul urîtei vieţei mele, cetindu-l cu năcaz şi pocăinţe grele, eu tremur.* MAT.; **2.** una dintre cele şapte taine ale bisericii creştine (alături de cununie, maslu, hirotonie, euharistie, mirungere şi botez), constînd în mărturisirea păcatelor înaintea duhovnicului, în regretul de a le fi făcut şi în stăruinţa de a nu le mai face; pocaianie: *întâia taină este botezul ..., a cincea, pocăinţa* (a. 1645). GCR.; **3.** dezlegare de păcate; iertare: *îngerii deaca greşesc n-au pocăinţă.* VARL.; *după căinţă vine pocăinţă.* Z.; **4.** penitenţă pentru ispăşirea păcatelor: *în codru sfînt trăia, în sfîntă pocăinţă.* COŞB. [*Pocăi* + *-inţă*].

pocăíre, pocăiri f. faptul de a se pocăi; pocăinţă; penitenţă. [V. *pocăi*].

pocăít, ~ţi, pocăită, ~e a. (bis.) care se căieşte; penitent; (p. gener.) care regretă greşelile comise: *mergeau pocăite, cu capul în jos, gîndindu-se cum o să înceapă vorba.* DELAVR. // m., f. adept al unei secte religioase (apărute în Ungaria, în prima jumătate a sec. al XIX-lea), care consideră pocăinţa ca virtute supremă; nazareeni; (p. gener.) sectant: *veneau şi pocăiţi din Murgaşi.* SOR. [V. *pocăi*].

poceálă, poceli f. **1.** faptul de a poci sau de a fi pocit; urîţenie fizică; sluţenie, pocitură: *nu i-a mai luat seama la poceala trupului.* CAR.; (arg.) **a lua la poceală pe cineva,** a bate foarte tare pe cineva (desfigurîndu-l); **2.** (pop.) boală a oamenilor, care, după credinţele populare, ar fi provocată de duhuri rele; (spec.) epilepsie. [*Poci* + *-eală*].

pócher, pochere n. numele unui joc de cărţi de origine americană, în care fiecare jucător, dispunînd succesiv de cinci cărţi, poate cîştiga dacă posedă combinaţia cea mai puternică sau dacă reuşeşte să-şi convingă adversarii de acest lucru: *joacă poker cu nişte prietene.* GHEŢIE; (scris şi: *poker*). [Din fr., engl. *poker*].

pocheráş, pocheraşe n. diminutiv al lui pocher: *poate că facem şi un pocheraş!* REBR. [*Pocher* + *-aş*].

pocheríst, ~şti, pocheristă, ~e m., f. jucător de pocher. [*Pocher* + *-ist*].

pochi s. pl. v. **povilă.**

pochihéci, pochiheciuri n. (reg.) **1.** întinzător la războiul de ţesut; **2.** amnar. [Din ucr. *potyhac*].

pochívnic m. v. **popilnic.**

pocí, pocesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a(-şi) schimba în rău înfăţişarea, forma; a (se) urîţi, a (se) sluţi, a (se) schimonosi: *nu vezi cum m-a pocit?* CAR.; **2.** (pop.; tr.) a face diform; a sluţi; a desfigura; a paraliza: *ielele pocesc;* **3.** (reg.; tr.) a deochea; **4.** (reg.; tr.) a meni cuiva ceva rău; a cobi: *dumneata ... poceşti pieirea unui frate?* SAD. [De la *potcă*].

pócie, pocii f. (reg.) **1.** arac: *fasole de pocii;* **2.** (la pl.) pari cu care se împrejmuieşte un loc; ramuri cu frunze, pari subţiri etc. cu care se delimitează unele parcele; **3.** bătul undiţei. [Et. nec.].

pocinóc n. v. **pocinog.**

pocinóg, pocinoage n. **1.** (pop.) inaugurare, început (de bun augur); saftea: *să-i fac eu pocinocu* [închisorii], *din pricina unui proclet!* AL.; **2.** fapt neplăcut; belea, bucluc; boroboaţă: *ne-a făcut el pocinogul, dar şi eu am să-l joc.* REBR.; (şi: **pocinoc**). [Din sl. *počinokŭ*].

pocíre, pociri f. **1.** faptul de a (se) poci; urîţire, sluţire; poceală; **2.** (înv.) defect fizic; infirmitate: *avea ... mai multe pociri.* PANN. [V. *poci*].

pocírlă f. (reg.) băutură de proastă calitate; basamac: *otrăvitoare băuturi: pocirlă, tărîş, basamac.* HASD. [Cf. *poşircă*].

pocít, ~ţi, pocită, ~e a. **1.** (adesea subst.) diform, slut, urît; paralizat: *mă întreb dacă văzusem vreodată ... o femeie atît de pocită.* PR.; **2.** deformat, stîlcit; caraghios; bizar: *straiele acestea pocite fac să arăţi aşa de sfrijit.* CR.; **3.** nefast, funest; supărător; cu ghinion: *fugi de-acele căi pocite.* AL.; *ce zi pocită!* CR.; **a avea gură pocită** sau **a fi pocit la gură,** a prevesti lucruri neplăcute; a cobi. [V. *poci*].

pocitánie, pocitanii f. **1.** fiinţă pocită, diformă, slută, hidoasă; (p. ext.) monstru: *pocitania pămîntului.* ISP.; **2.** urîţenie, ciudăţenie; lucru ciudat, bizar: *spuse împărătului pocitania de vis.* ISP.; **3.** (înv.) vorbă în doi peri, neserioasă; (p. ext.) poveste, istorisire misterioasă: *pocitania aceasta ... să o fi luat din istoricul cel unguresc.* CANT. [*Pocit* + *-anie*].

pocitór, ~i, pocitoáre m., f. fiinţă fantastică, duh rău care poceşte oameni şi animale; pocitură: *acolo s-o tîlnit ... pocitori cu pocitoare.* POP. [*Poci* + *-tor*].

pocitúră, pocituri f. **1.** faptul de a poci sau de a fi pocit; desfigurare, deformare: *dregerile lui Manole au fost mai mult pocituri.* OD.; **2.** fiinţă pocită; pocitanie: *îşi aruncă pocitura bulbucaţii ochi de broască.* EM.; **3.** (reg.) pocitor: *pociturilor tuturora Dumnezeu le-a dat slobozenie asupra nopţii.* SAD.; **4.** (pop.) numele mai multor boli ale oamenilor; (spec.) paralizie: *descîntec de pocitură.* [*Poci* + *-tură*].

pociúmb, pociumbi m. **1.** (pop.) par scurt, ţăruş: *calul tău ... legat de pociumbul gardului.* POP.; **2.** (reg.) axul, fusul vîrtelniţei; **3.** (înv. şi reg.) trunchi de copac, ciot rămas în pămînt după tăiere; butuc. [Et. nec.; cf. *ciomp*].

pocîlti, pocîltesc vb. (înv. şi reg.; intr. şi refl.) a flămînzi peste măsură; a-şi pierde vigoarea, a slăbi: *te-ai pocîltit şi te-ai schilodit.* POP. [Et. nec.].

pocîltíre, pocîltiri f. (înv. şi reg.) **1.** faptul de a (se) pocîlti; flămînzire, slăbire peste măsură; **2.** (la cai) epilepsie. [V. *pocîlti*].

pocîltít, ~ţi, pocîltită, ~e a. (înv. şi reg.) flămînd peste măsură; lihnit; slăbit, leşinat; îndoit, încovoiat (de foame): *rupt de osteneală şi pocîltit de foame.* ISP.; *Joiţa era slabă, făcută leucă, aşa pocîltită.* SOR. [V. *pocîlti*].

pocînzél m. v. **pocînzeu.**

pocînzéu, pocînzei m. (reg.) persoană cu anumite atribuţii în timpul unei nunţi ţărăneşti; vornicel; persoană apropiată mirelui: *spune la cei pocînzei să vie, vadă şi ei.* POP.; (şi: **pocînzel**). [Et. nec.].

poclád n. v. **pocladă.**

pocládă, poclăzi f. (reg.) ţesătură de casă, miţoasă, făcută din lînă (nevopsită), întrebuinţată ca pătură (sub şaua calului), ca învelitoare etc.: *o păreche de poclăzi.* CR.; (şi: **poclad, plocad, plocat**). [Din sl. *pokladŭ*].

poclău, poclăie n. unealtă de pescuit în formă de sac cu gura largă şi cu capetele fixate de două prăjini cu care este purtată prin apele mici de doi oameni: *să prindă peşte cu poclăul.* SAD. [Et. nec.].

poclít, pocliturі n. **1.** (reg.) coviltir (la car, căruţă etc.): *un poclit de rogojini.* CR.; **2.** coşul trăsurii: *birja cu poclitu ridicat.* CAR. [Et. nec.; cf. ucr. *poklitŭ*].

poclón n. v. **plocon.**

pocloní vb. v. **ploconi.**

pocneálă, pocneli f. faptul de a pocni; pocnit[1]; (p. ext.) pocnet: *s-ar lăsa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnelele biciuştei poştalionului nu l-ar tulbura.* NEGR. [*Pocni* + *-eală*].

pócnet, pocnete n. **1.** zgomot surd şi puternic produs de o lovitură, de o împuşcătură etc.; pocnitură, explozie: *se auzi un pocnet ca al unei bombe.* FIL.; *auzea ... pocnetele dopurilor de şampanie.* GHEŢIE; **2.** zgomot caracteristic produs de spargere, de crăpare etc.: *pocnetul cioburilor;* **3.** (rar) lovitură, izbitură (zgomotoasă); pocneală: *zaporojenii sfărmau cu pocnete de pari pe cei rămaşi.* SAD. [*Pocni* + *-et*].

pocní, pocnesc vb. **1.** (intr.) a produce un zgomot caracteristic, scurt şi sec, prin lovire, plesnire, spargere etc.; a trînti, a izbi, a bate cu putere, producînd zgomot: *avea o biciuşcă ... cu care pocnea de-ţi lua auzul.* CR.; **2.** (intr.) a se izbi, a se trînti cu putere şi cu zgomot: *uşa pocni în lături.* GAL.; **3.** (intr.) a se descărca cu zgomot; a exploda: *pocneau puştile, detunau tunurile.* AG.; **4.** (fig.; intr.) a izbucni pe neaşteptate, a se declanşa: *cum intră ea, pocneşte în tot teatrul un rîs.* CAR.; **5.** (intr.) a arde cu zgomot: *ard, pocnind din vreme-n vreme trei vreascuri.* COŞB.; **6.** (tr.) a trosni (prin întindere sau răsucire): *extraordinar! exclamă Keller pocnind din degete.* GHEŢIE; **7.** (tr. şi intr.) a lovi, a izbi scurt, cu putere: *dacă îţi pocnesc una, te învăţ eu minte.* PR.; **8.** (intr.) a se fisura, a crăpa, a plesni; a se sparge: *pocnesc ghetuţile.* SAD.; **a-i pocni obrazul de ruşine,** a-i fi foarte ruşine; **9.** (intr.) a începe să se desfacă; a plesni: *crinul alb pocnea ca să-nflorească.* BL.; **10.** (intr.) a se rupe (prin întindere, suprasolicitare, uzură etc.); a plesni: *pocni sabia zmeului în două.* POP.; **11.** (intr.) a fi prea strîns pe corpul cuiva (dînd impresia că plesneşte): *îi pocneşte fusta pe şolduri.* [*Poc* + *-(a)ni*].

pocníre, pocniri f. acţiunea de a pocni. [V. *pocni*].

pocnít[1], pocnituri n. (pop.) faptul de a pocni; pocneală: *nu mai sta din pocnit cu biciul.* CR. [V. *pocni*].

pocnít[2], ~ţi, pocnită, ~e a. **1.** lovit, izbit: *pocnit la cap;* **2.** crăpat, plesnit, spart: *sticlă pocnită.* [V. *pocni*].

pocnitór, ~i, pocnitoáre a. (rar) care pocneşte, care produce un pocnet: *capsă pocnitoare.* // f. (pl. **pocnitori**) **1.** nume dat unor jucării de copii, care produc pocnete: *vîrteje de căluşei, pocnitori şi băşici cu chiot.* ARG.; **2.** (fam.) petardă: *din pricina unei pocnitori, copilul a ajuns la spital;* **3.** (reg.) şfichi (la bici): *pocnitoare de mătase.* POP; **4.** (bot.; reg.) plesnitoare (*Ecballium elaterium*). [*Pocni* + *-toare*].

pocnitúră, pocnituri f. **1.** pocnet, detunătură; trosnitură: *s-auzi o pocnitură ca de puşcă.* DELAVR.; **2.** (rar) lovitură, izbitură: *s-a ales cu o pocnitură în cap.* [*Pocni* + *-tură*].

pocríş, pocrişe şi **pocrişuri** n. (reg.) **1.** învelitoare, cergă; coviltir; **2.** capac (din lut ars) cu care se acoperă oale, străchini (cu mîncare): *cumpăr o oală nouă cu pocriş.* POP.; **3.** gura vîrşei; vîrşog. [Din ucr. *pokriška* „acoperămînt"].

pocróv, pocroave n. **1.** (înv. şi reg.) pocrovăţ; **2.** (înv.) ţesătură fină pentru acoperit capul: *cinstita sărbătoare a pocrovului tău.* DOS.; **3.** (reg.) văl de

mireasă; **4.** (reg.; mai ales la pl.; artic.) sărbătoare creştină, la 1 octombrie, care prăznuieşte acoperământul Maicii Domnului: *luna octombrie începe cu ... pocroavele*; **5.** (reg.) acoperământ pentru diverse obiecte; pătură, scoarţă, preş: *în bordei ... nici haine, nici procoave.* POP; (şi: **procov**). [Din sl. ***pocrovŭ***].

pocrovăţ, pocroveţe n. **1.** bucată de pînză folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult în practicile religiei creştine; pocrov: *pocroveţe cu fir;* (şi: **procovăţ**). [Din sl. ***pokrovici***].

pocroviţă, pocroviţe f. (înv. şi reg.) covor (ţărănesc); scoarţă; pătură groasă (de pus sub şaua calului): *nici procoviţă pe pat, nici cămaşă pe bărbat.* POP; (şi: **procoviţă**). [***Procov*** + *-iţă*].

pod, poduri n. **1.** construcţie de lemn, de piatră, de metal sau de beton, care asigură continuitatea unei căi de comunicaţie terestră peste un obstacol natural sau artificial: *pod pe Dunăre.* BĂLC.; **pod stătător** (sau **pod de vase, de pontoane,** (pop.) **pod mereu**), pod improvizat, a cărui platformă este montată pe ambarcaţii ancorate: *trecem Oltul pe un pod de vase.* PETR.; **pod plutitor** (sau **mişcător, umblător**), bac: *între Jiblea şi Călimăneşti e un pod umblător.* VLAH.; **pod de gheaţă,** strat continuu de gheaţă care acoperă suprafaţă unui rîu sau lac; **a face podul,** a face o figură acrobatică caracterizată prin îndoirea corpului pe spate în semicerc, cu sprijin pe mîini şi pe picioare; **2.** punte suspendată (mobilă) la o cetate sau la un castel medieval, construită peste un şanţ (cu apă); podişcă: *poarta castelului era deschisă, podul lăsat.* SAD.; **3.** (bis.; mai ales la pl.) bucată de pînză îngustă şi lungă care se aşterne din loc în loc, pe drumul unui cortegiu mortuar; (p. ext.) pomană constînd din bucăţi de pînză, covoare etc.: *să te bocesc, podurile să-ţi gătesc.* POP; **podul mortului,** giulgiu; **4.** platformă suspendată de pe care se efectuează anumite lucrări; **pod rulant,** macara mobilă, care se deplasează pe o cale de rulare situată la o oarecare înălţime deasupra solului; **podul sondei,** platformă folosită ca rampă pentru materialul tubular care se introduce sau se extrage din sondă; **pod basculant,** pod metalic mobil, destinat circulaţiei vagonetelor între rampele puţurilor de mină şi colivia de extracţie; **pod de siguranţă,** platformă prevăzută cu deschideri pentru trecere, montată din loc în loc într-un puţ de mină pentru a opri căderea unei persoane care ar aluneca sau pentru a reţine o rocă desprinsă din pereţi; **pod-basculă,** basculă prevăzută cu o platformă pe care se cîntăresc în gări vagoanele de marfă; **5.** (înv.) puntea unei nave; covertă: *corăbii cu trei poduri.* AL.; *eram pe podul vaporului.* BOL.; **6.** (pop.) înveliş (de scînduri) care acoperă partea de jos a unui vehicul; **7.** (înv.) pavaj de scînduri groase (de stejar), cu care se podeau străzile; caldarîm; (p. ext.) stradă, uliţă pavată cu asemenea scînduri; (p. gener.) stradă: *mai mergînd întreba: ştii tu cum se cheamă acest pod?* PANN; **pe poduri,** sărac, fără adăpost: *părăsită de rude ..., se văzu pe poduri.* BOL.; **a bate podurile,** a umbla haimana; **8.** spaţiul dintre acoperiş şi planşeul superior al unei clădiri: *urcă în pod; prin deschiderea lucarnei examină împrejurimile.* GHEŢIE; **a fi căzut (ca) din pod,** a fi dezorientat, năuc, buimac; **a călca** (sau **a se uita**) **(ca) din pod,** a fi plin de sine, încrezut: *o să calce din pod ..., n-o să-l mai încapă locul.* DELAVR.; **9.** tavan, plafon: *pe podul cu lungi pînze de păinjen.* EM.; **10. podul palmei,** partea interioară a mîinii, de la încheietura cu antebraţul pînă la degete: *cu capul rezemat în podul palmei.* DELAVR.; **11.** lucrare protetică dentară, metalică sau mixtă, folosită ca metodă terapeutică. [Din sl. ***podŭ***].

podágră f. (med.) gută (localizată la membrele inferioare): *începem, cu jale, să pogorîm: ... podagra, cecitatea, calviţia.* GAL. [Din lat. ***podagra,*** gr. mod. ***podághra***].

podagrós, ~şi, podagroásă, ~e a. şi m., f. (persoană) care suferă de podagră. [***Podagră*** + *-os*].

podán, podani m. (înv.) persoană supusă la bir; (p. restr.) şerb; clăcaş: *ei, ţi-oi arăta eu, podanule!* AL. [Din pol. ***poddany***].

podár, podari m. **1.** persoană care avea în pază un pod; (p. ext.) persoană care încasează taxa de trecere peste un pod sau care încasa, în trecut, podăritul: *trecură pe lîngă podar ... şi se opriră pe podul de lemn.* SAD.; **2.** persoană care manevrează un pod plutitor: *podarul legă podul de un ţăruş.* C.L.; **3.** (înv.) pontonier: *podari pedeştri cu topoarele pe umeri.* FIL.; **4.** constructor de poduri; **5.** (înv. şi reg.) muncitor care execută sau întreţine un pod; **6.** (înv.) măturător de stradă. [***Pod*** + *-ar*].

podáră, podare f. locul geometric al picioarelor perpendicularelor coborîte dintr-un punct dat pe tangentele la o curbă sau la planele tangente la o suprafaţă. [Din fr. ***podaire***].

podărít, podărituri n. (pop.) **1.** dare care se percepea de la cei care posedau sau aveau în folosinţă un pod umblător; **2.** taxă care se percepe pentru trecerea peste un pod sau pentru transportul cu un pod plutitor. [***Pod*** + *-ărit*].

podbál m. v. **podbeal.**

podbeál m. mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu rizom cărnos, cu flori galbene, întrebuinţată în medicină, frunzele fiind folosite uneori şi în alimentaţie (*Tussilago farfara*): *s-a trezit dimineaţa în miros de ... podbal şi răsuri.* SOR.; *şi pe frunză de podbeal ne trimite la Ardeal.* POP; (şi: **podbal, potbal**). [Din bulg., sb. ***podbel***].

podbíc m. v. **poghircă.**

podéa, podele f. **1.** pardoseală de scînduri, de parchet etc. a unei încăperi; duşumea; fiecare dintre scîndurile folosite la pardositul unei încăperi: *jucam pînă ce asudau podelele.* CR.; *pe podele se întindea o bucată de linoleum.* GHEŢIE; **2.** (înv. şi reg.) tavan (de scînduri); fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc un tavan: *într-o zi, dintre podele, deasupra prindea da şiroi.* COŞB.; **3.** (înv.) pavaj (de scînduri); fiecare dintre scîndurile folosite la pavarea unei străzi, unui pod etc.; (şi: **podeală**). [De la ***podi***].

podeálă f. v. **podea.**

podéţ, podeţe n. **1.** pod mic peste un şanţ; podişcă, poduleţ, poduţ[2], podişor, podurel: *stejarii cei rupţi sînt podeţe pe rîuri.* EM.; *ajunseră la un podeţ ... aruncat peste un fir de apă.* GHEŢIE; **2.** (pop.) pod mic la şură, la grajd etc., unde, de obicei, se păstrează fînul: *Zenovia se sui în podeţul cu fîn.* REBR. [***Pod*** + *-eţ*].

podghiáz n. v. **poghiaz.**

podgoreán, ~eni, podgoreană, ~ene a. din podgorii, din regiuni cu vii: *istoria generală a veselei republice podgorene.* CAR. // m., f. persoană care posedă o podgorie sau care se ocupă cu cultivarea viţei de vie; viticultor. [***Podgorie*** + *-ean*].

podgoreáncă, podgorence f. podgoreană. [***Podgorean*** + *-că*].

podgórie, podgorii f. 1. regiune întinsă, de obicei deluroasă, cu plantaţii de viţă de vie; plantaţie dintr-o astfel de regiune: *podgoriile Huşilor;* **2.** (înv.) regiune de la poalele unui munte sau ale unui deal: *unii s-au tins pre supt podgorie* (a. 1650-1675). GCR. [Din sl. ***podŭgorije***].

podgoríu, ~ii, podgorie, ~ii a. (rar) acoperit cu vii, bogat în podgorii: *Cotnarul iubit şi podgoriu.* AL. [***Podgorie*** + *-iu*].

podhórniţă, podhorniţe f. (reg.) policioară (la jug). [Din ucr. ***podhornica***].

podí, podesc vb. (tr.) **1.** a pune podele; a pardosi o încăpere, o stradă etc. cu scînduri: *se apucă să străbată încăperea poditâ cu scînduri vechi.* GHEŢIE; **2.** a acoperi (provizoriu) cu scînduri un şanţ, o săpătură etc. (pentru a înlesni trecerea). [De la ***pod***].

podidí, pers. 3 **podideşte** vb. (tr.) **1.** a porni să curgă brusc şi cu putere (lacrimi, sînge etc.); a ţîşni, a năpădi: *o podidiră curînd lacrimile.* GHEŢIE; **2.** a cuprinde, a apuca pe cineva în chip năvalnic, a nu se mai putea stăpîni; a năpădi: *m-a podidit plînsul.* VLAH.; **3.** a doborî, a răzbi, a birui: *somnul îl podidise.* OD.; **4.** (fig.) a invada, a copleşi: *o sumă de mici detalii ... îmi podidiră atunci mintea.* EL. [Din sl. ***podŭiti, podŭidon***].

pódină, podini f. **1.** pardoseală de scînduri la casă, la pod etc.; fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc o pardoseală, un pavaj etc.: *nişte muşchi pletos de o podină de gros.* CR.; **2.** tavan (de scînduri); **3.** (pop.) suport făcut din lemne, crengi etc. pe care se clădeşte claia sau stogul; partea de jos a stogului de fîn; **4.** (reg.) podiş, platou: *e interesant acest sat ... pentru podina pe care odihneşte.* GAL.; **5.** (la pl.; în evul mediu) obligaţie a negustorilor (braşoveni) de a întreţine străzile din Bucureşti pavate cu scînduri; **6.** (la pl.; în evul mediu) taxă percepută la Iaşi pe carele cu produse care intrau în oraş, în scopul întreţinerii străzilor (pavate cu scînduri). [Din sb. ***podina***].

podíre, podiri f. acţiunea de a podi şi rezultatul ei; podit[2]. [V. ***podi***].

podíş, podişuri n. **1.** formă de relief, de mare întindere, aproape plană, puţin accidentată, înconjurată de munţi sau de văi adînci, situată la o anumită altitudine; platou: *trenul cobora cu viteză podişul nostru transilvan.* PR.; *Podişul Podoliei*; (fig.) *gînditorii care au mînecat de pe podişurile kantiene s-au simţit ... respinşi de acest gol.* BL.; **2.** (reg.) podeţ: (fig.) *fac podişuri late cu trupuri sîngerate.* AL. [***Pod*** + *-iş*].

podíşcă, podişti f. **1.** podeţ: *se ascunse sub podişca de la Sfîntul Ilie.* FIL.; **2.** punte suspendată (mobilă) la o cetate sau la un castel medieval; pod: *dinaintea porţii era o podişcă, care ... se lăsa pe deasupra şanţului şi se ridica, la vremi de primejdie.* OD.; **3.** (pop.) bac, pod umblător: *măi podar, trage podişca ... să mă treci la cela mal.* POP; **4.** platformă de scînduri care serveşte ca loc de lucru, de observaţie etc.: *acum umbla ... pe podişca meterezelor de către miazăzi.* SAD. [***Pod*** + *-işcă*].

podişór, podişoare n. **1.** (înv. şi reg.) podeţ: *din cerdacul de din dos stăpînii comunicau, pe un podişor de scînduri, cu bucătăria.* SAD.; **2.** (reg.) dulap, stelaj (în special pentru vase): *la hîduca-n podişor, plin de oale cu groştior.* POP. [***Pod*** + *-işor*].

podít[1], ~ţi, poditá, ~e a. pardosit; pavat cu scînduri: *odaia din faţă era mai mare, poditâ.* REBR. [V. ***podi***].

podít[2] n. podire: *poditul odăilor se gătise.* [V. ***podi***].

poditúră, podituri f. (înv. şi reg.) pardoseală. [***Podi*** + *-tură*].

pódiu n. v. **podium.**

pódium, podiumuri n. **1.** platformă (de scînduri) înălţată faţă de terenul din jur, servind ca postament pentru diverse obiecte: *se găsea pe podium ... un mare pian negru.* PETR.; **2.** estradă demontabilă amenajată pentru spectacole, pentru conferinţe etc.: *urcă pe podiu şi fixă cu pioneze cele şapte planşe.* GHEŢIE; **3.** mică platformă mobilă, sub formă de trepte, pe care stau sportivii învingători la acordarea premiilor; (şi: **podiu**). [Din lat., fr. ***podium,*** germ. ***Podium***].

podmét, potmeturi şi **podmete** n. (înv.) **1.** nadă, momeală; **2.** ciucure. [Din sl. ***podŭmetŭ***].

podmól, podmoluri n. (pop.) 1. aluviune, mîl, nămol adus de ape; teren mîlos: *apa ... se bălteşte şi aruncă podmol.* SL.; **2.** mal înalt, abrupt, ros de ape: *turcii-n droaie se plimba pe pormolul Dunării.* POP; **3.** (reg.) prispă: *norodul a cuprins podmolul.* GOGA; **4.** (reg.) vatră pe care este clădit cuptorul la unele case ţărăneşti; loc în prelungirea vetrei sau a cuptorului, de-a lungul peretelui (servind pentru dormit). // adv. în număr mare, cu grămada: *m-am tuns ... perişor cel gălbior, cum şede pe jos potmol.* POP; (şi: **potmol**). [Din bulg. ***podmol,*** magh. ***padmaly***].

podnóg, podnogi m. (pop.) fiecare dintre cele două pedale de la războiul de ţesut, cu care se schimbă iţele; iapă, tălpig; (p. ext.) fiecare dintre sforile cu care se leagă aceste pedale; (şi: **potnog**). [Din bulg. ***podnoga***].

podnójă f. v. **podnojie.**

podnójie, podnojii f. **1.** (înv.) scăunel folosit ca sprijin pentru picioare: *şedz gios pre podnojie.* DOS.; **2.** (rar) perniţă sau preş pus sub picioare pentru a le feri de frig: *moşneagul ... ţine cizmele pe nişte potnojini de papură împletită.* GAL.; **3.** (reg.) ştergătoare din papură pentru picioare: *acum încep a avea preţ podnojele şi rogojinile.* SAD.; (şi: (reg.) **podnojă, potnojină**). [Din sl. ***podŭnožije***; ***potnojina*** (după *rogojină*)].

podoábă, podoabe f. 1. ceea ce servește pentru a înfrumuseța, pentru a orna; element decorativ, obiect care înfrumusețează; (spec.) lucru de preț; odor; bijuterie, juvaer: *nu voi sicriu bogat, podoabe și flamuri.* EM.; *aci simțul pentru podoabă nu e condiționat ... de un prielnic standard economic.* BL.; **2.** (la pl.) obiecte cu care se împodobește pomul de Crăciun, pomul de nuntă sau de înmormîntare; **3.** însușire, calitate (deosebită): *înzestrat cu toate podoabele omenești;* **4.** (fig.) ceea ce constituie motiv de mîndrie și de admirație: *porumbiștile primăvăratice erau o podoabă.* DELAVR.; *baroul ieșan, altădată podoabă a dezbaterii juridice, devine din ce în ce mai lucrativ.* TEODOR.; **3.** (pop.; eufemistic) nume dat unor boli venerice sau de piele: *m-au izbăvit de podoabă.* CR. [Din sl. ***podoba*** „bună-cuviință"].

podobí, podobesc vb. **1.** (înv.; refl.) a se asemăna, a deveni asemănător cu cineva sau ceva: *dumnezei podobindu-se oamenilor deștenseră cătră noi.* COR.; **2.** (înv. și reg.; tr. și refl.) a (se) împodobi: *fruntea podobită de lauri.* BOL. [Din sl. ***podobiti sen***].

podóbie, podobii f. **1.** (înv.) înfățișare, chip, aspect: *chipul iaste podobiia a adeveritei spășenie.* COR.; **2.** melodie după care se intonează unele cîntări bisericești (ex. irmosul); prosomie: *să cunoști cele opt glasuri și podobiile.* SL.; **3.** (p. gener.) melodie: *lăutarul și cu ajutoarele lui ... pornesc domol și nimerit după podobia pe care o cîntă ... don sergent.* GAL. [Din sl. ***podobije***].

podobít, ~ți, podobită, ~e a. (înv. și reg.) împodobit: *era peștera ... grijită și podobită.* DOS. [V. ***podobi***].

podobromhidróză, podobromhidroze f. (med.) transpirație rău mirositoare a picioarelor. [Din fr. ***podobromhidrose***].

podofilínă, podofiline f. substanță rășinoasă extrasă din rizomul unei plante (*Podophyllum peltatum*), folosită în medicină, ca purgativ. [Din fr. ***podophylline***].

podolián, ~eni, podoliană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic Podoliei sau locuitorilor ei, referitor la Podolia sau la locuitorii acesteia: *rasă podoliană.* // m., f. persoană (originară) din Podolia. [***Podolia*** n. pr. + *-ean*].

podológic, ~ci, podologică, ~ce a. care aparține podologiei, referitor la podologie. [Din fr. ***podologique***].

podológie f. ramură a medicinei care studiază și tratează afecțiunile piciorului. [Din fr. ***podologie***].

podométru, podometre n. odometru care servește la măsurarea vitezei de mișcare sau a distanței parcurse de un pieton, prin înregistrarea numărului de pași făcuți de acesta; pedometru. [Din fr. ***podomètre***].

podopunctúră f. metodă terapeutică constînd în masarea și apăsarea unor anumite puncte din talpa piciorului. [***Podo****(logie)* + *(acu)****punctură***].

podorójnă, podorojne f. (înv.) ordin scris prin care i se puneau cuiva la dispoziție cai de poștă: *cinovnicul vine cu podorojnă-n căruță de poștă.* AL. [Din rus. ***podorožnaja***].

podrúm, podrumuri n. (reg.) pivniță: *mă ținea tot în podrum, în podrum fără ferești.* POP. [Din sb. ***podrum***].

podscárb, podscarbi m. titlu în ierarhia nobiliară poloneză, corespunzînd aceluia de visternic sau de cămăraș; nobil polonez avînd acest titlu: *au trimis la craiul pe podscarbul lui.* UR. [Din pol. ***podskarbi***].

podulét, podulețe n. podeț. [***Pod*** + *-uleț*].

podurél, podurele n. (reg.) podeț: *fapt-am, Doamne, podurele-n locuri grele.* POP. [***Poduri*** (pl. lui *pod*) + *-el*].

podúșcă, poduști f. (înv.) canal de scurgere a unei ape, folosit adesea pentru irigații. [***Pod*** + *-ușcă*].

podúț[1], poduți m. (iht.; reg.) scobar (*Chondrostoma nasus*). [Din magh. ***paduc***].

podúț[2], poduțuri n. podeț: *cine dracu-a mai văzut iarbă verde sub poduț.* POP. [***Pod*** + *-uț*].

podvádă, podvezi f. 1. prestație constînd în transport, cărăușie sau rechiziție de animale de tracțiune, impusă țăranilor dependenți, mai ales în timp de război, în țările române; (p. ext.) cărăușie (cu plată): *satul mic îl ajunge podvoada des.* PANN; *birul greu, podvada grea!* POP; **2.** ceea ce transportă cineva (cu carul, cu căruța), încărcătură (transportată în cadrul acestei prestații): *miile de cară cu podvezi de zeherea.* SAD.; (și: **podvoadă**). [Din sl. ***podŭvodŭ***].

podvál, podvale n. 1. (pop.) fiecare dintre căpătîiele de lemn pe care se așază buțile în pivniță; (p. ext.) suport de lemn sau de piatră; **2.** (reg.) fiecare dintre cele două bîrne aflate la capetele carului la joagăr (pentru a sprijini și fixa bușteanul). [Din sb. ***podvala***].

podvíg, podviguri n. (înv.) penitență: [sfîntul] *petrecînd viață cu nevoință de podviguri grele.* DOS. [Din sl. ***podvigŭ***].

podvoádă f. v. podvadă.

podvodár, podvodari m. persoană care organiza sau supraveghea o podvadă; cel ce îndeplinea o podvadă (cu căruța): *pe Sultan Mehmet mi l-au arătat podvodarii creștini.* SAD. [***Podvadă*** + *-ar*].

podzól, podzoluri n. sol nisipos și lutos, de culoare cenușie, cu reacție acidă și cu fertilitate slabă, care se formează sub vegetația de pădure, într-un climat umed și rece. [Din fr. ***podzole,*** rus. ***podzol***].

podzólic, ~ci, podzolică, ~ce a. care conține nisip și lut, sărac în calciu; de podzol: *soluri podzolice.* [Din fr. ***podzolique***].

podzolíre, podzoliri f. (proces de) formare a podzolului. [De la ***podzol***].

podzolít, ~ți, podzolită, ~e a. (despre soluri) care a suferit un proces de podzolire; cu proprietăți podzolice, cu caracter de podzol. [De la ***podzol***].

poém, poeme n. 1. specie a poeziei epice, de dimensiuni mari, cu caracter eroic, istoric, filozofic, legendar etc.: *o nouă epopee, poemă strălucită.* ALEX.; *noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi, care-ncearcă prin poeme să devină cumularzi.* EM.; **poem în proză,** specie a prozei literare aparținînd genului liric, cultivată din a doua jumătate a sec. al XIX-lea; **poem dramatic,** scriere dramatică (în versuri), cu pronunțat caracter poetic; **2.** poezie: *tu citești nazalizînd o poemă decadentă.* BAC.; *volum de poeme;* **3.** ceea ce are caracter liric, poetic: *copilăria, ce frumos poem!;* **4.** de nedescris, nemaipomenit, extraordinar, splendid: *ce femeie, domnule, un poem!;* **5.** compoziție muzicală instrumentală, vocală sau vocal-simfonică, de construcție liberă sau liric-narativă; **poem simfonic,** compoziție muzicală amplă pentru orchestră, de formă liberă, avînd, de obicei, un conținut programatic; (și: **poemă**). [Din lat. ***poema,*** gr. ***poiéma,*** fr. ***poème,*** germ. ***Poem***].

poemátic, ~ci, poematică, ~ce a. care ține de poem, cu caracter de poem, referitor la poem: *Cervantes are estetica lui cu care încearcă a surpa o mare literatură poematică încă în mare stimă.* CĂL. [Din it. ***poematico***].

poémă f. v. poem.

poét, ~ți, poetă, ~e m., f. 1. autor de poezii: *Rousseau, Petrarca, Schiller, ce mozaic de poeți!* NEGR.; *o țară care nu știe să-și apere poeții va fi învinsă sau va supraviețui lamentabil la coada altor națiuni.* PR.; **2.** persoană înzestrată cu imaginație, cu sensibilitate, cu talent poetic: *Sadoveanu este ... un poet al naturii.* IBR.; **3.** epitet pentru o persoană distrată, lipsită de simț practic: *nu te poți bizui pe el, e cam poet.* [Din lat., it. ***poeta,*** gr. ***poietís,*** fr. ***poète***].

poetárd, poetarzi m. (depr.) poetastru. [***Poet*** + *-ard*].

poetástru, poetaștri m. poet mediocru, lipsit de talent, poet minor; poetard, poetaș: *profesori ignoranți, ... poetaștri.* MAIOR.; *cel mai netalentat poetastru se punea la „masa lui de brad".* IBR. [Din fr. ***poétastre,*** it. ***poetastro***].

poetáș, poetași m. (depr.) diminutiv al lui poet; poetastru: *dar cum se poate, vor zice poetașii, să-și permită d. Zamfirescu să rupă ... măsura versului?* MACED. [***Poet*** + *-aș*].

poetésă, poetese f. 1. (rar) poetă: *poetesa lesbiană Sapho a cîntat pe Adonis.* OD.; **2.** poetă mediocră, lipsită de talent. [Din fr. ***poétesse***].

poétic, ~ci, poetică, ~ce a. **1.** care aparține, care este specific poeziei sau poetului, referitor la poezie sau la poet; poeticesc: *limba poetică se deosebește de vorbirea zilnică.* CĂL.; *textul poetic va fi mai apropiat de cîntec.* CE.; **2.** (fig.) care poate inspira un poet; capabil, demn de a fi motiv de inspirație, plin de poezie; emoționant, frumos, încîntător: *ne aflăm într-un dulce și poetic ținut.* SAD. // f. **1.** ramură a teoriei literaturii care studiază creația literar-artistică: *poetica ... se ocupă cu explicarea diferitelor noțiuni literare.* IBR.; **2.** (lucrare cuprinzînd un) ansamblu de reguli menite să normeze actul creației poetice; poezie; (p. ext.) manifest poetic al unei școli, al unui grup literar etc.: *Aristotel s-a ocupat de metafore în poetica sa, deosebind mai multe variante.* BL.; **3.** sistem de forme și principii poetice caracteristice unei epoci sau unui curent literar; manieră de creație caracteristică unui poet: *poetica lui Eminescu.* // m. (înv.) poet: *Omir, domnul poeticilor.* CANT. [Din lat. ***poeticus,*** gr. ***poietikós, poietiké,*** fr. ***poétique,*** germ. ***poetisch, Poetik***].

poeticésc, ~ști, poeticească, ~ești a. (înv.) poetic: *la viclean parola dumnezeiască și basna poeticească tot o cinste au.* CANT. [Din lat. ***poetic****(us)*, gr. ***poietik****(ós)* + *-esc*].

poeticéște adv. (înv.) în maniera poetică: *poeticul vrînd să obrăzuiască ... poeticește lucrul, prin Satana înțălege pre cel mai întîi duh necurat.* B.-DEL. [***Poet*** + *-icește*].

poetizá, poetizez vb. (tr.) **1.** a da unei idei, unei întîmplări, unui obiect etc. un caracter poetic, o expresie poetică: *poetizează luna fereastra ta iubită.* BAC.; **2.** a vedea sau a prezenta ceva într-o lumină favorabilă; a idealiza: *nu poetiza mizeria tranziției!* [Din fr. ***poétiser,*** germ. ***poetisieren***].

poetizánt, ~ți, poetizantă, ~e a. care poetizează, care are trăsături poetice: *categoriile ar fi plăsmuiri poetizante de același ordin ca miturile.* BL. [***Poetiza*** + *-ant*].

poetizáre, poetizări f. acțiunea de a poetiza și rezultatul ei: *în prima încercare de poetizare și versificare a basmului ce l-a inspirat pe Eminescu, Luceafărul este numit Eon.* BL. [V. ***poetiza***].

poezeá, poezele f. (adesea depr.) poezioară. [***Poezie*** + *-ea*].

poezíe, poezii f. 1. (modalitate a literaturii de) exprimare a sentimentului, a ideii, a imaginației printr-un limbaj concentrat, metaforic (supus la ritm, rimă, armonie etc.): *se apără în dulcea limbă a poeziei.* OD.; *cum poezia nu e numai concept, ... nu se valorifică decît pe măsura realizării sale în material verbal.* LOV.; *în poezie ... avem de-a face cu o altă lume, liberă de legile fizice.* CĂL.; **2.** creație literară în versuri; poem: *îți sînt dator de multă vreme, amicul meu, o poezie.* MACED.; **3.** (înv.) poetică; arta de a compune poezii: *meșteșugul poeziei;* **4.** calitatea versurilor izbutite; inspirație, har poetic: *e multă poezie în psalmi;* **5.** caracter liric al unei scrieri în proză; lirism: *poezia din Cîntarea României de A. Russo;* **6.** (fig.) ceea ce este sublim în artă sau în natură, în realitate (și care emoționează, încîntă); farmec, frumusețe: *aceste basme pline de poezie.* OD.; *poezia sufletului femeiesc e infinită.* ZAMF.; *ele contribuie la reîmprospătarea unei poezii a cotidianului.* CE.; **7.** totalitatea compozițiilor în versuri ale unui poet, ale unui popor, ale unei epoci etc.: *istoria poeziei române; poezia lui Eminescu.* [Din lat. ***poesis,*** gr. ***poiésis,*** fr. ***poésie,*** it. ***poesia,*** germ. ***Poesie***].

poezioáră, poezioare f. diminutiv al lui poezie; (p. ext.) poezie slabă, fără valoare; poezea: *nu mai trebuiesc comentarii la mica poezioară pe care mi-a inspirat-o nestatornicia valurilor politicei daco-romane.* CAR. [***Poezie*** + *-ioară*].

pofálă f. v. pohfală.

pofidă, pofide f. ciudă, necaz: *poetul varsă atunci cu pofidă un vraf de libele.* CĂL.; **în pofida cuiva**

(sau **a ceva**), în ciuda, în necazul cuiva; sfidînd, înfruntînd o împotrivire: *nu înţălege vorbele aruncate în pofida lui.* ISP; *în pofida războiului, se dusese ... să-şi caute de sănătate.* GHEŢIE. [Cf. pol. ***pochyba***].

pófil n. v. **póvilă.**

póftă, pofte f. **1.** dorinţă de a face sau de a obţine ceva; năzuinţă, aspiraţie; dispoziţie, chef: *împins de pofta mărirei.* AL.; *simţii o mare poftă de cărţile şi de caietele mele.* PR.; **cu poftă,** cu plăcere: *îşi lingea buzele cu poftă.* M.CAR.; *rîd cu poftă.* PETR.; **a-şi pune pofta în cui,** a renunţa (de nevoie) la un lucru dorit: *ba puneţi pofta-n cui, măi babă!* CR.; **pe** (sau **după**) **pofta inimii,** pe gustul, pe placul sau spre mulţumirea cuiva: *la mulţi ani, cu toate cele dorite după pofta inimii.* CAR.; **2.** senzaţie fizică de foame, de sete etc., însoţită de dorinţa de a mînca, de a bea etc.; plăcere pe care o simte cel flămînd cînd mănîncă, cel însetat cînd bea etc.; apetit (ca impuls fiziologic): *îşi pierdu pofta de mîncare, slăbi.* GHEŢIE; *pofte trupeşti;* (fig.) *pofta de viaţă şi bucuria de a trăi aveau ceva animalic.* PR.; **de poftă,** în cantitate mică, numai cît să guste; **poftă bună** (sau **mare**), urare adresată celor care mănîncă sau se duc să mănînce; **3.** dorinţă necumpătată, exagerată; patimă, viciu: *niciodată nu v-aţi gîndit decît la satisfacerea poftelor voastre nesăţioase.* EM.; **4.** (înv.) lăcomie: *pofta de averi desfrînată, într-alt chip lăcomie chemată.* B.-DEL.; **5.** (înv. şi reg.) poftire, invitaţie; cerere; rugăminte: *solia veneţianilor era cu poftă să rîdice şi el oaste asupra turcilor.* N.COSTIN; (şi: (înv. şi reg.) **pohtă**). [De la ***pofti***].

poftăréţ, ~i, poftăreáţă, ~eţe a. (reg.) pofticios; doritor: *acesta, poftăreţ pe bani, să pune şi scuturi ... creanga.* POP. [***Poftă*** + ***-ăreţ***].

pofteálă, pofteli f. faptul de a pofti, de a îmbia pe cineva la ceva; poftire: *ştia ce înseamnă astfel de pofteli turceşti.* C.GANE. [***Pofti*** + ***-eală***].

poftí, poftesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a dori, a vrea să facă, să obţină, să fie sau să se întîmple ceva; a jindui, a rîvni, a jelui; a avea poftă: *ce pofteşti de la noi?* NEGR.; *asculta vorbirea încurcată a vatamanului de pescari şi ar fi poftit o limpezime.* SAD.; **cît pofteşti,** oricît, cît de mult: *ai masă să scrii pe ea cît pofteşti.* CĂL.; **2.** (intr.) a se lăcomi, a rîvni: *să nu poftească la bogăţii.* OD.; **3.** (înv. şi pop.; tr.) a cere, a solicita; a pretinde: *iertăciune vă poftesc.* PANN; **4.** (pop.; tr.) a-i face cuiva o urare, a-i dori cuiva ceva de bine; a ura: *Baciu îi pofti noapte bună.* REBR.; **5.** a invita, a chema pe cineva să vină, să stea, să se prezinte etc. undeva sau la cineva; a îmbia, a îndemna; *feciorii le pofteau la dans cu uşoare înclinări din cap.* AG.; *spuneţi-i să poftească!* PR.; **6.** (refl. recipr.) a se îndemna, a se îmbia unul pe altul: *duminicile se pofteau pe rînd la masă.* GHEŢIE; **7.** (înv.; tr.) a ruga pe cineva, a-i cere ceva: *trimise o solie şi la craiul Poloniei, poftindu-l ca să nu sprijinească pe duşmanul său.* BĂLC.; **8.** (tr.) a binevoi (să vină undeva, să facă ceva etc.): *socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună nunul mare mîndrul soare.* EM.; **9.** (intr.) a putea, a îndrăzni: *mai poftească de-acum şi alţi leneşi în satul acela.* CR.; **10.** (intr.) a veni: *să poftească! ia pofteşte!* CAR.; **11.** (cu valoare de interj.; în forma **poftim**) formulă utilizată: **a)** pentru a oferi cuiva ceva; ia, ţine, na: *poftim scrisoarea.* CAR.; **b)** pentru a invita pe cineva să intre, să se aşeze undeva, să se servească cu ceva etc.: *poftim boieri, ... veniţi încoace.* AL.; **c)** pentru a exprima indignare, ciudă, nemulţumire, reproş; asta-i bună: *poftim! după bucluc umbli, peste bucluc ai dat.* CR.; **d)** pentru a întreba ce s-a spus; ce?, cum?: *poftim? te rog repetă ce-ai spus!*; (şi: (înv. şi reg.) **pohti**). [Din sl. ***pohotěti***].

pofticiós, ~şi, pofticioásă, ~e a. **1.** care doreşte mult ceva; lacom, dornic: *moşneagul, pofticios şi hapsîn, se ia după gura babei.* CR.; **2.** care exprimă, denotă dorinţă, poftă, lăcomie: *rămase pironit locului, cu ochii pofticioşi la rachiu.* REBR.; *în anumite momente sîntem duşi de porniri pizmaşe, pofticioase, inferioare.* STĂNIL. [***Pofti*** + ***-icios***].

poftire, poftiri f. **1.** acţiunea de a pofti şi rezultatul ei; pofteală; **2.** invitaţie, chemare, solicitare adresată cuiva: *era o poftire la prînz.* NEGR. [V. ***pofti***].

poftít, ~ţi, poftită, ~e a. **1.** dorit, rîvnit: *ploi prea poftite nu sînt, decît cînd e uscăciune.* PANN; **2.** (rar) invitat, chemat: (subst.) *mă enervează deopotrivă şi cei poftiţi şi cei nepoftiţi.* [V. ***pofti***].

poftitór, ~i, poftitoáre a. **1.** care doreşte ceva: *poftitori de slavă.* ISP.; **2.** (rar) care invită, care pofteşte pe cineva: *o hîrtie-nşelătoare, poftitoare, rugătoare ca să vie.* AL. [***Pofti*** + ***-tor***].

poftorí, poftoresc vb. (tr.) **1.** (înv.) a repeta, a reaminti cuiva ceva; a insista: *şi zicea să le-o mai cînte iară, poftorindu-şi dintr-aceea cîntare stihul de pe urmă.* B.-DEL.; **2.** (rar) a ruga, a pofti: *un răvaş în care o poftoream ca să se îndure.* AL.; **3.** (rar) a face o urare cuiva: *îţi poftoresc s-ajungi ... ghinărăreasă.* AL. [Din sl. ***povŭtoriti***].

poftoríre, poftoriri f. (înv.) acţiunea de a poftori şi rezultatul ei; repetare, insistenţă: *rugat cu poftorire să nu se atingă de dînsul.* ISP. [V. ***poftori***].

pogáce, pogăci şi **pogace** f. (pop.) turtă de mălai coaptă în cuptor; turtă din făină de grîu cu jumări de porc: *pohaci, plăcinte.* AL.; (şi: (reg.) **pohace**). [Din sb. ***pogaca,*** magh. ***pogácsa***].

pogán, ~i, pogană, ~e a. (reg.) **1.** urît, slut: *aceste pogane şi hîde făpturi.* C.; **2.** iute la mînie; crîncen, crud: *e atît de pogan, de-a omorît şi pre tata şi pre mama.* POP.; **3.** mare, puternic, voinic; **4.** strașnic, grozav; în toi: *numai de ... vite le era vorba, şi de iarna cea pogană.* AG.; *cînd era veselia mai pogană.* POP.; **5.** (înv. şi reg.; adesea subst.) păgîn: *Iuda, iubitor de bani, şî l-o vîndut la pogani.* POP. // adv. stîlcit; urît: *se vede că vorbim pogan şi rău de tot.* CR. [Din sl. ***poganŭ*** „păgîn; murdar, spurcat", magh. ***pogány***].

pogăceá, pogăcele f. (pop.) diminutiv al lui pogace; pogăcioară. [***Pogace*** + ***-ea***].

pogăcioáră, pogăcioare f. (reg.) pogăcea: *în desagă ... o pogăcioară ... băgasă.* B.-DEL. [***Pogace*** + ***-ioară***].

pogánésc, ~şti, pogăneáscă, ~eşti a. (reg.) **pere pogăneşti,** varietate de pere. [Et. nec.].

poghiáz, poghiazuri n. (înv. şi reg.) **1.** incursiune, expediţie de pradă într-un teritoriu străin: *ţară bîntuită de poghiazuri;* **a umbla în poghiazuri,** a umbla fără rost, a hoinări: *umblînd toată ziua în podghiazuri.* CR.; **2.** unitate militară, ceată, bandă care pradă într-o ţară străină: *au mers şi un poghiaz tătărăsc la moscali.* NEC.; *podgheazurile leşeşti, trecînd Nistrul pe furiş, într-o singură zi au fost la Prut.* SAD.; **3.** (reg.; la pl.) ripe, coclauri; (şi: **podghiaz**). [Din pol. ***podjazd***].

poghibálă, poghibale f. (reg.) om de nimic, secătură, puşlama: *poghibale spurcate ce sînteţi!* CR. [Din ucr. ***pohybel'***, rus. ***pogibel'***].

poghírc m. v. **poghircă.**

poghírcă, poghirci f. **1.** (pop.) fire de cînepă răsărite mai tîrziu şi nedezvoltate sau rămase după recoltat: *din poghirci se obţine cea mai bună calitate de cîlţi sau cănură;* **2.** (reg.; p. ext.) cereale, fructe, legume etc. slab dezvoltate; **3.** (reg.) epitet pentru un om mic de statură, pipernicit; **parcă-i o poghircă,** se spune despre cineva rămas în urmă (fizic, intelectual, social); (şi: **poghirc, porghic, podbic**). [Din sl. ***pobirŭkŭ,*** bulg. ***pobirăk,*** sb. ***pobirak***].

poghircí, poghircesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a aduna, a strînge cereale, fructe rămase după cules: *am pogîrcit merele.* POP.; (şi: **pobîrci, pogîrci**). [Din bulg. ***pobirkam,*** sb. ***pabirciti***].

pogîrcí vb. v. **poghirci.**

pogodí, pogodesc vb. (refl. recipr.) **1.** (pop.) a se înţelege, a se învoi; a se sfătui: *sfetnicii împăratului ... între ei se pogodeau.* POP.; **2.** (reg.) a se tocmi, a se tîrgui. [Din sb. ***pogoditi se***].

pogón, pogoane n. **1.** unitate de măsură pentru suprafeţe de teren agricol, a cărei mărime a variat, după epoci şi regiuni, în jurul unei jumătăţi de hectar; **2.** bucată de teren (agricol) de o asemenea mărime; teren cultivat, plantaţie avînd această suprafaţă: *făceau valuri-valuri mii şi mii de pogoane cu porumb.* GAL.; *erau şase inşi de muncă la şapte, opt pogoane.* SOR.; **3.** cantitate de produse obţinute de pe o asemenea suprafaţă: [ne trebuie] *o cireadă de boi şi de viţei ..., un pogon de cînepă.* CAR. [Din bulg. ***pogon***].

pogonár, pogonari m. (înv.) lucrător agricol plătit după numărul de pogoane lucrate (în special la vie). [***Pogon*** + ***-ar***].

pogonáş, pogonaşe n. diminutiv al lui pogon. [***Pogon*** + ***-aş***].

pogonărít n. impozit care se percepea în Moldova (1662-1764) şi în Ţara Românească (1716-1744) în favoarea domniei, pentru fiecare pogon cu vie, (mai tîrziu şi cu) tutun, porumb etc.: *viile grevate cu două feluri de impozite, pogonăritul (dare pe pogoane) şi vădrăritul.* C.GANE. [***Pogon*** + ***-ărit***].

pogoneáscă a. (înv. şi reg.) **prăjină pogonească,** v. **prăjină.** [***Pogon*** + ***-ească***].

pogoníci, pogonici m. (pop.) băiat care mînă vitele (la arat): *la un plug cu şeşe boi, acolo-s pogonici doi.* POP. [Din bulg. ***pogonič,*** sb. ***pogonic***].

pogonofór, pogonofori m. (la pl.) grup de nevertebrate marine, vermiforme, cilindrice, cu corpul lung şi subţire, care se hrănesc prin absorbţia hranei capturate şi digerate la nivelul tentaculelor (*Pogonophora*); (şi la sg.) animal din acest grup. [Din fr. ***pogonophore***].

pogorí vb. v. **coborî.**

pogorîre f. v. **coborîre.**

pogoríş n. v. **coborîş.**

pogorîtór a. v. **coborîtor.**

pográdă f. v. **progadie.**

pogrebánie, pogrebanii f. (înv.) înmormîntare; slujba şi ceremonia înmormîntării: *sosise ... în ziua pogribaniei domnului.* OD.; *pogribania vecinicei pomeniri se urca pe fumul de tămîie cădelniţat.* MACED.; (şi: **pogribanie**). [Din sl. ***pogrěbanije***].

pogribánie f. v. **pogrebanie.**

pogróm, pogromuri n. masacrare a unui grup (etnic, rasial etc.) minoritar: *pogromuri în Polonia, măceluri în Orientul Mijlociu, deportări şi execuţii sumare în Rusia.* GHEŢIE; (şi: **progrom**). [Din rus. ***pogrom***].

pogromíst, ~şti, pogromistă, ~e a. şi m., f. (persoană, grup) care organizează sau participă la pogromuri. [***Pogrom*** + ***-ist***].

poháce f. v. **pogace.**

pohár m. v. **prohar.**

pohfálă, pohfale f. (înv.) **1.** laudă, slavă, preamărire: *a biruinţii pohfală.* CANT.; **2.** fast, pompă: *cu mare pohfală şi laudă s-au întors la scaunul său.* UR.; **3.** mîndrie; trufie, orgoliu: *pe tronul tău şede acum gînfată şi la noi ..., cu pofală caută.* B.-DEL.; (şi: **pofală**). [Din sl. ***pohvala***].

pohód n. v. **povod.**

pohódnic m. v. **povodnic.**

pohói n. v. **puhoi**[1].

pohoiálă, pohoiele f. (pop.) nume dat mai multor boli de ochi (cataractă, leucom, epifora, urdoare, conjunctivită): *în tîrg calul se cearcă dacă n-are puhoiele.* POP.; (şi: **povoială, puhoială, puhăială**). [Et. nec.; cf. ***puhoi***[1]].

pohónţ m. v. **pahonţ.**

pohóţ, ~i, pohoáţă, ~e m., f. (reg.) persoană ticăloasă, prefăcută; om desfrînat, imoral: *pohoaţa de babă o chemă iarăşi la dînsa.* CR. [***Po-*** + ***hoţ***].

póhtă f. v. **poftă.**

pohtí vb. v. **pofti.**

poiádă f. v. **poiede.**

poiánă, poieni f. loc cu iarbă şi flori, fără copaci, în interiorul unei păduri; luminiş, ochi[2]: *trecînd printr-un codru foarte întunecos, dă de o poiană foarte frumoasă.* CR. [Din sl. ***poljana***].

poiás s. (înv.) brîu cu care se încing preoţii ortodocşi peste stihar, în timpul oficierii serviciului divin. [Din sl. ***pojasŭ***].

poiátă, poieţi f. (reg.) **1.** grajd (pentru vite); **2.** coteţ: *baba se duce în poiată, găbuieşte găina.* CR.; **3.** colibă (servind ca adăpost la cîmp sau la stînă). [Din sl. ***pojata***].

poichilotérm, ~i, poichilotermă, ~e a. şi m., f. (animal) care are temperatura corpului variabilă după temperatura mediului înconjurător (ex.: nevertebratele, peştii, batracienii, reptilele). [Din fr. ***poïkilotherme***].

poichilotermíe f. proprietate a unor animale de a fi poichiloterme. [Din fr. ***poïkilothermie***].

poiéde, poiedíi şi **poiezi** f. **1.** (înv. şi pop.) mulţime, grămadă, puzderie: *se rădică în sus ... acea poiadă* [de lăcuste]. COSTIN; **2.** (înv.; în forma **poiadă**) incursiune, invazie: *au mai fost şi alte poiade de tătari.* CANT.; (şi: **poiedie,** (înv.) **poiadă**). [Et. nec.].

poiédie f. v. poiede.

poieníţă, poieníţe f. diminutiv al lui poiană: *mănăstirea este ascunsă într-o poieniţă.* VLAH. [***Poiană*** + ***-iţă***].

poieţícă, poieţele f. (reg.) diminutiv al lui poiată. [***Poiată*** + ***-ică***].

póimîine adv. **1.** în ziua care va urma celei de mîine: *pînă poimîine pot apărea diverse piedici.* GHEŢIE; **2.** (în corelaţie cu ***mîine***) curînd, în viitor: *mîne, poimîne avem să ne trezim nişte babalîci.* CR. [Lat. ***post*** + ***mane***].

póinter, pointeri m. rasă de cîini de vînătoare, de talie înaltă, cu picioare lungi, cu părul scurt, alb cu pete, cu urechile lăsate; cîine din această rasă. [Din fr., engl. ***pointer***].

pointilísm n. v. poantilism.

pójár, pojaruri n. **1.** (înv. şi pop.) foc mare; incendiu: *din scînteia mică, mare pojar s-aţîţă.* Z.; **2.** (p. ext.) calamitate, nenorocire: *mare şi lat au fost pojarul acestui varvar.* CANT.; **3.** lumină purpurie a soarelui din zorii zilei şi din amurg: *creştea pojarul răsăritului.* SAD.; **4.** (pop.) căldură mare; arşiţă: *o ploaie zdravănă să stingă pojarul.* CAR.; **5.** (fig.) înflăcărare, ardoare; patimă, pasiune; chin, suferinţă: *pojarul meu de dor şi jalea mea adîncă.* AL.; **6.** (med.; la sg.) rujeolă: *mergeam în casa lor s-o vindec de pojar.* GHEŢIE. [Din sl. ***požarŭ***].

pojárnic, pojarnici m. (înv. şi reg.) pompier: *toţi pojarnicii şi toţi sacagiii oraşului să înconjoare hanul şi să-l apere de flăcări.* PETR. [Din rus. ***pojarnik***].

pojárniţă, pojarniţe f. (bot.; pop.) sunătoare (*Hypericum perforatum*): *să-l ungă, sara şi dimineaţa, cu oloi de pojarniţă.* SAD. [***Pojar*** + ***-niţă***].

pojărnicíe, pojărnicii f. (înv. şi reg.) post de pompieri: *nefiind pe vremea aceea pojărnicii.* CR. [***Pojarnic*** + ***-ie***].

pójghiţă, pojghiţe f. **1.** pieliţă subţire care învelește unele fructe şi legume; (p. ext.) coajă, scoarţă de copac: *arţari cu pojghiţe roşii.* OD.; *pojghiţă de ceapă;* **2.** strat subţire care se formează pe suprafaţa unor lichide (prin răcire, îngheţare, închegare etc.) sau care se depune pe suprafaţa unui obiect: *praful galben şi gros ... înfăşură odaia c-o pojghiţă neîntreruptă.* DELAVR.; *roţile trăsuri scrîşniră pe pojghiţa de zăpadă înghețată.* GHEŢIE; **3.** strat exterior; crustă, coajă: *pe pojghiţa tencuielii se lăţeau desenele neregulate ale sîngelui împrăştiat.* PATAP.; **4.** crustă formată pe suprafaţa unei răni. [Et. nec.].

pojidíc n. v. poşidic.

pojíjie, pojíjii f. (reg.) **1.** totalitatea bunurilor dintr-o gospodărie; avere: *casa bătrînească cu toată pojijia ei ... alcătuiau gospodăria babei.* CR.; **2.** familie, neam: *nu mă iartă pojijia să mă-nsor decît c-o fată de boier.* AL. [Cf. ucr. ***požyva,*** rus. ***poživa***].

pol[1], poli m. **1.** fiecare dintre cele două puncte situate la capetele axei de rotaţie a Pămîntului, unde se reunesc toate meridianele geografice; (p. ext.) regiunea din jurul acestor puncte: *pol arctic sau boreal şi pol antarctic sau austral;* **pol ceresc,** fiecare dintre cele două puncte de intersecţie ale axei Pămîntului cu sfera cerească, în jurul cărora se efectuează mişcarea diurnă, aparentă, a stelelor; **2.** (mat.) fiecare din cele două puncte în care un diametru al sferei intersectează sfera; **3.** (fiz.) fiecare din cele două puncte sau regiuni ale unui corp, opuse una alteia din punct de vedere al unei anumite proprietăţi fizice: *pol pozitiv şi pol negativ;* **pol electric,** fiecare din cele două centre cu sarcină electrică, pozitivă şi negativă, ale unui corp electrizat; **pol magnetic (terestru),** punct pe suprafaţa Pămîntului în care acul magnetic are poziţia verticală: *polul nord se îndreaptă spre polul magnetic al Pămîntului, indicînd nordul geografic;* **4.** parte componentă a unei maşini electrice purtătoare a unei înfăşurări electrice, care contribuie la magnetizarea circuitului magnetic al maşinii; **5.** parte (proeminentă) aflată în poziţii opuse ale unei structuri anatomice; **6.** (fig.) fiecare dintre lucrurile, stările, situaţiile, însuşirile etc. aflate la extremităţi opuse; ceea ce este diametral opus altuia: *păsările sînt polul opus al şerpilor, al firilor tîrîtoare.* PLEŞU; *răul şi binele sînt polii moralei;* **7.** ceea ce polarizează atenţia, interesul: *ştiinţele europene ar fi un for perenic ..., un pol intangibil şi supraistoric.* BL. [Din fr. ***pôle,*** lat. ***polus***].

pol[2], poli m. **1.** monedă sau bancnotă valorînd douăzeci de lei, care a circulat în România, în sec. al XIX-lea; napoleon: *am cîştigat trei poli.* CAR.; *Toader cerea trei mii de poli grămadă.* VLAH.; **2.** denumire a unor monede străine care au circulat şi la noi, în trecut: *pol rusesc, pol franţuzesc.* [Din rus. ***pol***].

pol[3] n. (înv.) jumătate (dintr-un întreg, dintr-o unitate). [Din sl. ***polŭ***].

polábă a. **limbă polabă** (şi f.), limbă slavă din grupul limbilor slave de apus, care s-a vorbit pînă în sec. al XVIII-lea pe un teritoriu situat pe cursul inferior al Elbei. [Din fr. ***polabe***].

polác a. şi m., f. v. poleac.

polár, ~i, polară, ~e a. **1.** referitor la polii Pămîntului, de la poli, caracteristic polilor; din regiunea polilor: *ca iarna cea eternă a nordului polar se-ntinde amorţirea în sufletu-mi amar.* EM.; (fig.) *la Maiorescu ..., după zîmbetul enigmatic urmează o gravitate polară.* CĂL.; **noapte polară,** perioadă de întuneric, în timpul iernii, în regiunea polilor (care poate dura pînă la o jumătate de an): *lumina nopţilor polare.* AG.; **steaua polară,** steaua principală din constelaţia Carului Mic, situată în prelungirea nordică a axei Pămîntului: *ai căutat steaua polară.* ARG.; **2.** referitor la polii unui magnet, ai unei pile sau maşini electrice; **3.** referitor la un corp sau la un mediu care prezintă polaritate; **4.** (mat.) **coordonate polare,** numere reale care determină poziţia unui punct în plan; **5.** (chim.) **moleculă polară,** moleculă în care centrul de greutate al sarcinilor electrice pozitive nu coincide cu cel al sarcinilor electrice negative; **lichid polar,** lichid format din asemenea molecule; **6.** (filoz.) care se află într-un raport de polaritate, care prezintă polaritate: *dacă vezi prea multe nuanţe între conceptele polare nu mai poţi alege.* PLEŞU. // f. (mat.) locul geometric al punctelor conjugate armonic cu un punct dat, în raport cu cele două puncte în care o dreaptă variabilă ce trece prin punctul dat intersectează conica dată: *polara este o dreaptă.* [Din lat. ***polaris***, it. ***polare***, fr. ***polaire***, germ. ***polar***].

polarimétric, ~ci, polarimetrică, ~ce a. care aparţine polarimetriei, referitor la polarimetrie. [Din fr. ***polarimétrique***].

polarimetríe, polarimetrii f. (fiz.) metodă de dozare a substanţelor optic active, cu ajutorul polarimetrului. [Din fr. ***polarimétrie***].

polarimétru, polarimetre n. (fiz.) instrument pentru măsurarea unghiului cu care substanţele optic active rotesc planul de polarizare a luminii liniar polarizate. [Din fr. ***polarimètre,*** germ. ***Polarimeter***].

polariscóp, polariscoape n. instrument optic pentru studiul calitativ al efectelor de polarizare a luminii la trecerea ei printr-o substanţă. [Din fr. ***polariscope***].

polaritáte f. **1.** stare a unui sistem fizic de a prezenta în două puncte sau în două regiuni ale sale caracteristici diferite (opuse sau distincte); **2.** particularitate a unei celule, a unei structuri vii de a avea doi poli diferiţi din punct de vedere funcţional, potenţial etc.; **3.** (filoz.) relaţia între contrarii care se exclud reciproc şi totodată se presupun reciproc (ca polii unui magnet) (ex.: esenţă–fenomen, cauză–efect). [Din fr. ***polarité,*** germ. ***Polarität***].

polarizá, polarizez vb. **1.** (fiz.; tr.) a produce fenomenul de polarizare; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a (se) aduna, a (se) concentra în jurul cuiva sau a ceva: *polarizează atenţia şi simpatia oamenilor;* **3.** (filoz.; refl.) a da naştere unei polarităţi, a forma extreme opuse care se presupun reciproc. [Din fr. ***polariser,*** germ. ***polarisieren***].

polarizábil, ~i, polarizabilă, ~e a. (despre medii) care poate fi (uşor) polarizat. [Din fr. ***polarisable***].

polarizabilitáte f. (fiz.) însuşirea a ceea ce este polarizabil. [Din fr. ***polarisabilité***].

polarizánt, ~ţi, polarizantă, ~e a. (fiz.) care poate produce fenomenul de polarizare; care polarizează; polarizator; polarizor; **microscop polarizant,** microscop care lucrează cu lumină polarizată, utilizat în special la studiul mineralelor. [Din fr. ***polarisant***].

polarizáre, polarizări f. **1.** acţiunea de a (se) polariza şi rezultatul ei; **2.** transformare a luminii naturale în lumină polarizată, prin fenomene de reflexie, refracţie, birefrigerenţă etc.; **3.** proces prin care un corp sau un sistem fizic dobîndeşte proprietatea de a avea poli electrici sau magnetici; stare a unui corp care a suferit un astfel de proces; polarizaţie; **polarizare electrică,** realizare a unei asimetrii în distribuţia sarcinii electrice pozitive şi negative a unui sistem fizic, a unui mediu sau a unui corp; **polarizare magnetică,** magnetizare; **polarizare electrolitică** (sau **electrochimică**), acumulare la electrozii unei băi de electroliză sau ai unei pile electrochimice a ionilor care realizează conducţia prin soluţia electrolitului; **polarizare rotatorie,** fenomen de rotire a planului de polarizaţie a luminii liniar polarizate la trecerea ei printr-o substanţă activă din punct de vedere optic; **4.** proces fizic prin care un sistem capătă proprietăţi preferenţiale după o anumită direcţie; stare a unui sistem care a suferit un astfel de proces; **5.** (lingv.) dezvoltare în direcţii opuse a sensurilor unui cuvînt, nediferenţiate la origine; **6.** (filoz.) formare a unor termeni opuşi polari; realizare a unei polarităţi; **7.** separare a unei societăţi în categorii sociale cu diferenţe apreciabile sub aspectul nivelului de trai: *se constată o polarizare socială.* [V. ***polariza***].

polarizát, ~ţi, polarizată, ~e a. care a fost supus acţiunii de polarizare; **lumină (plan sau liniar) polarizată,** fascicul de lumină în care vectorul electric (sau magnetic) are un plan unic (sau o direcţie unică) de oscilaţie. [V. ***polariza***].

polarizatór, ~i, polarizatoáre a. polarizant. [Din fr. ***polarisateur***].

polarizáţie, polarizaţii f. **1.** stare a unui corp sau a unui sistem fizic care prezintă polaritate; polarizare; **2.** stare a unui mediu ale cărui proprietăţi sînt descrise local de mărimi vectoriale; (p. ext.) mărime vectorială care descrie o astfel de stare; **polarizaţia luminii,** stare a unui fascicul luminos în care toate radiaţiile electromagnetice componente au aceeaşi direcţie de oscilaţie; totalitatea fenomenelor legate de producerea şi de efectele luminii polarizate; **polarizaţie cromatică,** ansamblul figurilor de interferenţă, viu colorate, obţinute prin cercetarea cristalelor birefringente în lumină polarizată; **polarizaţie electrică,** stare în care se găseşte un corp sau un sistem fizic care a căpătat cel puţin doi poli electrici (plus şi minus). [Din fr. ***polarisation***].

polarizór, ~i, polarizoáre a. care poate produce polarizarea luminii; polarizant. // n. dispozitiv optic care serveşte la polarizarea luminii (ex. polaroidul). [Din fr. ***polariseur***].

polarográf, polarografe n. aparat pentru înregistrarea grafică sau fotografică a curbei curent-tensiune, utilizat în analiza electrochimică. [Din fr. ***polarographe,*** germ. ***Polarograph,*** engl. ***polarograph***].

polarográfic, ~ci, polarografică, ~ce a. care aparţine polarografiei, referitor la polarografie: *electroliză polarografică*. [De la ***polarografie***].

polarografíe, polarografii f. metodă de analiză electrochimică a unor substanţe în soluţie, cu ajutorul polarografului. [Din fr. ***polarographie***].

polaroíd, polaroizi m. 1. polarizor sub formă de plăcuţă sau de peliculă, utilizat la fabricarea farurilor şi a parbrizelor de automobile; 2. aparat fotografic care permite obţinerea automată a fotografiei, imediat după expunere, cu materiale fotosensibile speciale. [Din fr. ***polaroïd***].

polarón, polaroni m. particulă fictivă cu care se face descrierea mişcării unui electron printr-un dielectric cristalin ionic, în care electronul creează o polarizare locală. [***Polar***(izare) + (electr)***on***].

polátă, polate f. 1. (înv. şi reg.) palat; (p. ext.) sală mare (într-un palat); (p. ext.) curte (domnească, princiară etc.): *o, raiule, polată frumoasă, cu lumină mîngîioasă!* POP; 2. (reg.) încăpere mică pe lîngă o casă ţărănească; chiler, şopron: *uşa polatei*; 3. (reg.) streaşină (la casă): *se aşază la masă, sub polată*. BR.-V.OIN. [Din bulg. ***polata***].

polc, polcuri n. veche unitate militară, corespunzătoare regimentului de mai tîrziu; pîlc: *un polc de călăreţi s-arată în capul Măgurei*. DELAVR. [Din ucr., rus. ***polk***].

pólcă[1], polci f. (reg.) haină sau jachetă de stofă (căptuşită sau îmblănită), de diferite lungimi, croită pe talie, pe care o poartă ţărancele: *o femeie ... îmbrăcată cu polcă roşă*. SAD. [Din rus. ***polka***].

pólcă[2], polci f. dans popular originar din Boemia, cu ritm sprinten, devenit în sec. al XIX-lea unul dintre cele mai răspîndite dansuri de bal; melodia acestui dans: *am învăţat la pension ... şi polca, şi mazurca*. AL.; *orchestra începu o polcă*. GHEŢIE. [Din fr., rus. ***polka***].

polcóvnic, polcovnici m. (înv.) 1. vechi grad militar, corespunzător colonelului de mai tîrziu; comandant al unui polc: *cazaci subt ordinile unui polcovnic rus*. OD.; 2. comandant al unei formaţii militare de pază a ordinii publice: *polcovnicul de poduri cu polcovnicul de ciocli*. FIL. [Din rus., ucr. ***polkovnik***].

polcovnicésc, ~şti, polcovniceáscă, ~eşti a. (înv.) care aparţine polcovnicului, referitor la polcovnic; aflat sub comanda unui polcovnic: *călăreţi polcovniceşti călări şi armaţi*. FIL. [***Polcovnic*** + *-esc*].

polcovnicíe, polcovnicii f. (înv.) funcţia de polcovnic; autoritatea, instituţia reprezentată de polcovnic: *n-am putut s-o slujesc de frica polcovniciei*. DELAVR. [***Polcovnic*** + *-ie*].

polcúţă, polcuţe f. (reg.) diminutiv al lui polcă[1]: *pe polcuţa cafenie i se scurgeau şiroaie de apă*. SAD. [***Polcă***[1] + *-uţă*].

pólder, poldere n. nume dat (iniţial în Olanda) unei porţiuni joase de uscat smulsă mării, unui lac etc. prin îndiguire şi drenare: *prin secarea bălţilor s-au creat polderele*. SAD. [Din germ. ***Polder***].

poleác, ~ci, poleacă, ~ce a. şi m., f. (înv. şi reg.) polonez: *Ion Karskovskie ... se poreclise poleac*. COSTIN; *nobila şleahtă polacă*. CĂL.; (şi: **polac**). [Din pol. ***polak***, ucr., rus., sb. ***poljak***].

polédiţă, polediţe f. (înv. şi reg.) polei: *afară-i polediţă*. POP.; (şi: **polegniţă**). [Din bulg. ***polediţa***, sb. ***poledica***].

polégniţă f. v. polediţă.

poleí[1], poleiesc vb. 1. (tr.) a acoperi un obiect cu o foiţă, de obicei de aur sau de argint, în scop decorativ; (p.ext.) a ornamenta: *mănăstirea ... cu aur poleită*. NEC.; *desene fine, roşii poleiau tot paharul*. CĂL.; 2. (tr.) a înveli într-o foiţă de staniol, de hîrtie colorată etc.; 3. (tr.) a aplica pe cotorul şi pe coperta unei cărţi titlul, numele autorului, unele ornamente din folio auriu sau argintiu; 4. (fig.; tr. şi refl.) a (se) învălui într-o lumină aurie sau argintie; a străluci sau a face să strălucească: *iată lacul, luna plină poleindu-l, îl străbate*. EM.; 5. (fig.; tr.) a cizela; a lustrui: *convenţia nu are de scop a reforma societatea, ci a o polei*. BOL.; 6. (fig.; tr.) a înfrumuseţa, a prezenta ceva într-o lumină favorabilă: *nu mai poleiţi realitatea!* [Din sl. ***polijati***].

poléi[2], poleiuri n. 1. strat subţire de gheaţă, continuu şi neted, care acoperă în anumite condiţii meteorologice suprafaţa solului, plantele etc.: *afară era polei grozav*. CAR.; 2. (fig.) strălucire, lustru; poleială: *lumina lunii se schimbă în polei rumeniu*. DELAVR.; 3. (reg.) promoroacă, chiciură. [De la ***polei***[1]].

poléi[3] m. (bot.; reg.) busuiocul-cerbilor (*Mentha pulegium*). [Din germ. ***Polei***].

poleiálă, poleieli f. 1. faptul de a polei[1]; strat subţire de metal preţios cu care este poleit un obiect: *strălucind de poleieli*; 2. (fig.) strălucire aparentă; lustru, spoială: *ura ... poleiala lumii*. CAR.; *atingerea cu Apusul aşternea doar o poleială ... de cultură la suprafaţa vieţii noastre*. VLAH. [***Polei***[1] + *-eală*].

poleíre, poleiri f. 1. acţiunea de a (se) polei[1] şi rezultatul ei; poleit[3], poleitură; 2. şlefuire foarte fină a pieselor de metal, a lentilelor etc.; 3. (fig.) cizelare; perfecţionare; cultivare; civilizaţie. [V. ***polei***[1]].

poleít[1], ~ţi, poleită, ~e a. 1. acoperit cu un strat subţire de aur sau de argint ori cu un praf de bronz; daurit; (p. ext.) strălucitor: *nuci poleite*. CR.; 2. (fig.) cultivat; civilizat; care denotă educaţie, pedanterie: *nu vor să păzască nice o rînduială sau să să îmbunătăţeze cu năravuri mai polite*. B.-DEL.; *îl jigneau manierele poleite ale avocatului*. SAD.; 3. (fig.) învăluit într-o lumină strălucitoare; 4. blond, aurit: *cu cosiţe poleite*. AL.; (şi: (înv.) **polit**). [V. ***polei***[1]].

poleít[2], ~ţi, poleită, ~e a. (a fi) **leit-poleit**, (a fi) foarte asemănător: *Sultănica e leită-poleită răposatul*. DELAVR. [***Po-*** + ***leit***].

poleít[3] n. poleire: *se întreţinea din poleitul lentilelor comandate*. PETR. [V. ***polei***[1]].

poleitór, poleitori m. persoană care poleieşte. [***Polei***[1] + *-tor*].

poleitúră, poleituri f. (rar) rezultatul poleirii; poleire. [***Polei***[1] + *-tură*].

polemárh, polemarhi şi (înv.) **polemarşi** m. conducător de oşti în Grecia antică; ofiţer, magistrat însărcinat cu treburi administrative în timp de război: *intră în palat numai Alexie, polemarh cu bun nume între oştenii împărăteşti*. SAD. [Din gr. mod. ***polémarhos***, fr. ***polémarque***].

polémic, ~ci, polemică, ~ce a. care aparţine polemicii, referitor la polemică; critic, combativ; cu caracter de controversă: *articole polemice*. // f. 1. discuţie în contradictoriu pe o temă ştiinţifică, literară, politică etc.: *genul prin care după 1919, s-a revelat personalitatea lui E. Lovinescu este polemica*. CĂL.; *polemica ... e unul dintre principalele semne de sănătate ale unei culturi*. R.L.; 2. (rar) scriere cu caracter polemic: *o discută ... în polemica sa actuală*. EM. [Din fr. ***polémique***, germ. ***polemisch***, ***Polemik***].

polemísm n. caracter polemic. [***Polemică*** + *-ism*].

polemíst, ~şti, polemistă, ~e m., f. persoană care susţine o polemică: *fiecare dintre polemişti a rămas să împărtăşească ... opinia sa proprie*. CAR. [Din fr. ***polémiste***].

polemizá, polemizez vb. (intr.) a face polemică, a discuta în contradictoriu. [Din fr. ***polémiser***].

polemizáre, polemizări f. (rar) faptul de a polemiza; polemică: *e o polemizare cu creaţiuni proprii ale fantaziei lor*. EM. [V. ***polemiza***].

polemológ, ~gi, polemologă, ~ge m., f. specialist în polemologie. [Din fr. ***polémologue***].

polemológic, ~ci, polemologică, ~ce a. care aparţine polemologiei, referitor la polemologie. [Din fr. ***polémologique***].

polemologíe f. ramură a politologiei care studiază războaiele ca fenomen social, cu scopul înlăturării acestora din viaţa societăţii. [Din fr. ***polemologie***].

polén, (rar) **polenuri** n. pulbere gălbuie, constituită din grăuncioare microscopice, produsă de anterele staminelor: *parfum, polen şi histerie*. BAC.; (fig.) *termenii religioşi ai catolicismului ... sînt lipsiţi în general de polenul misterului*. STĂNIL. [Din fr. ***pollen***, germ. ***Pollen***].

polénic, polenici a. care aparţine polenului; **sac polenic**, fiecare dintre cavităţile din anterele staminelor unei flori în care se formează polenul; sac polenic; (şi: **polinic**). [***Polen*** + *-ic*; cf. fr. ***pollinique***].

polenifér a. v. polinifer.

polenizá, polenizez vb. (tr.) a transfera polenul, prin diferite mijloace, de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului, pentru a produce fecundaţia; a face polenizarea unei flori: *bondarii polenizează trifoiul*. [***Polen*** + *-iza*].

polenizáre, polenizări f. acţiunea de a poleniza; proces constînd în transferul polenului de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului, fie pe aceeaşi plantă, fie (cu ajutorul vîntului, insectelor etc.) pe alte plante; polenizaţie. [V. ***poleniza***].

polenizatór, polenizatori m. varietate de pom, de arbust sau de altă plantă al cărei polen fecundează florile altor varietăţi, din aceeaşi specie sau din alta, asigurînd fertilitatea acestora. [***Poleniza*** + *-tor*].

polenizáţie, polenizaţii f. polenizare. [Din fr. ***pollinisation*** (după *polen*)].

pole position [polpăzíşn], poziţie de plecare a pilotului, în cursele de automobilism, din prima linie, în partea interioară a pistei, avantajoasă în debutul cursei. [Cuv. engl.].

poli- element de compunere cu sensul „mai mulţi", „multiplu". [Din fr. ***poly-***].

poliacetát m. **poliacetat de vinil**, produs macromolecular obţinut prin polimerizarea acetatului de vinil, întrebuinţat la fabricarea lacurilor şi a vopselelor; acetat de polivinil. [***Poli-*** + ***acetat***].

poliachénă, poliachene f. fruct alcătuit din mai multe achene. [Din fr. ***polyakène***].

poliacíd, poliacizi m. acid conţinînd în moleculă mai mulţi atomi de hidrogen înlocuibili cu atomi de metal. [Din fr. ***polyacid***].

poliacrilonitríl m. produs macromolecular sintetic obţinut prin polimerizarea acrilonitrilului; nitril poliacrilic. [Din engl. ***poly-acrylonitrile***].

poliadenită, poliadenite f. inflamaţie simultană a mai multor ganglioni limfatici, îndeosebi cervicali. [Din fr. ***polyadénite***].

poliadenóm, poliadenoame n. hipertrofie simultană a unui număr mare de glande de aceeaşi natură. [Din fr. ***polyadénome***].

poliadenopatíe, poliadenopatii f. hipertrofie a mai multor ganglioni limfatici. [Din fr. ***polyadénopathie***].

polialcoól, polialcooli m. (la pl.) clasă de substanţe organice conţinînd în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil, obţinute din produse naturale sau pe cale sintetică; (şi la sg.) alcool din această clasă (ex.: glicol, glicerină); **polialcool vinilic**, alcool polivinilic. [Din fr. ***polyalcool***].

poliamíd n. v. poliamidă.

poliamídă, poliamide f. produs macromolecular întrebuinţat la fabricarea fibrelor sintetice (nailon, relon etc.); (şi: **poliamid**). [Din fr. ***polyamide***].

poliamídic, ~ci, poliamidică, ~ce a. care ţine de poliamide, referitor la poliamide, care se face din poliamide. [***Poliamidă*** + *-ic*].

poliándră, poliandre a. 1. care are mai multe stamine: *flori poliandre*; 2. (şi f.) (femeie) căsătorită în acelaşi timp cu mai mulţi bărbaţi. [Din fr. ***polyandre***].

poliándric, ~ci, poliandrică, ~ce a. care aparţine poliandriei, referitor la poliandrie. [Din fr. ***polyandrique***].

poliandríe f. 1. formă de căsătorie (întîlnită astăzi rar, la unele triburi primitive) în care o femeie are, în acelaşi timp, mai mulţi soţi: *pe temeiul unor pretinse legi ale firii se combate poliandria*. BL.; 2. caracteristică a unor plante de a avea numeroase stamine pe pistil. [Din fr. ***polyandrie***].

poliarhíe f. formă de guvernămînt în care conducerea statului este exercitată de mai multe persoane concomitent. [Din fr. ***polyarchie***, gr. mod. ***poliarhía***].

poliarticulár, ~i, poliarticulară, ~e a. care aparţine mai multor articulaţii, care afectează mai multe articulaţii, referitor la mai multe articulaţii; **reumatism poliarticular,** formă de reumatism care afectează în acelaşi timp mai multe articulaţii. [Din fr. *polyarticulaire*].

poliartrítă, poliartrite f. inflamaţie simultană a mai multor articulaţii (datorată reumatismului, tuberculozei etc.); **poliartrită reumatoidă** (sau **cronică evolutivă**), reumatism cronic deformant, cu evoluţie progesivă, deformantă şi anchilozantă, care afectează mai întîi articulaţiile extremităţilor. [Din fr. *polyarthrite*].

poliatlón, poliatloane n. complex de probe din diferite discipline sportive, practicat la o competiţie, în sportul de mase. [Din fr. *polyathlon*].

poliatómic, ~ci, poliatomică, ~ce a. care conţine mai mulţi atomi: *molecule poliatomice.* [Din *polyatomique*].

polibázic, polibazici a. (despre acizi) care conţine în moleculă mai mulţi atomi de hidrogen înlocuibili cu atomi de metal. [Din fr. *polybasique*].

polibrăzdár, polibrăzdare n. plug cu mai multe brăzdare. [*Poli-* + *brăzdar*].

polibutadiénă, polibutadiene f. polimer sintetic folosit sub formă de cauciuc sintetic. [Din engl. *polybutadiene*].

policalificá, policalífic vb. (refl.) a se califica în mai multe specialităţi. [*Poli-* + *califica*].

policalificáre, policalificări f. acţiunea de a se policalifica şi rezultatul ei. [V. *policalifica*].

policalificát, ~ţi, policalificată, ~e a. calificat în mai multe specialităţi: *muncitor policalificat.* [V. *policalifica*].

policánd n. v. policandru.

policándel n. v. policandru.

policandelón n. v. policandru.

policándru, policandre n. candelabru cu multe braţe: *lumina policandrelor inundă teatrul.* AL.; *Nicoară s-a oprit sub policandelon şi şi-a făcut plecăciunea.* SAD.; (şi: (înv.) **policand, policandel,** (rar) **policandelon**). [Din gr. mod. *polikándelon*].

policaprolactámă, policaprolactame f. polimer sintetic din clasa poliamidelor, cu structură filiformă, obţinut prin polimerizarea caprolactamei, folosit ca materie primă pentru fabricarea fibrelor sintetice comercializate sub denumirea de relon. [Din fr. *polycaprolactame*].

policár, policari m. **1.** degetul gros de la mînă; **2.** (înv.) unitate de măsură a lungimii egală cu aproximativ 3 cm: *piciorul se împarte în 12 policari.* [Din lat. *pollicaris*].

policárpic, ~ci, policarpică, ~ce a. **1.** (despre fructe) format din mai multe carpele; **2.** (despre plante perene) care înfloreşte şi rodeşte de mai multe ori în cursul ciclului de dezvoltare. [Din fr. *polycarpic*].

policefál, ~i, policefală, ~e a. care are mai multe capete: *Roma, prin excelenţă barocă, nu e un oraş terific, cu zei policefali, ci o cetate aulică.* CĂL.; *monstru policefal;* (fig.) *guvernare policefală.* [Din fr. *polycéphale*].

policelulár, ~i, policelulară, ~e a. (rar) pluricelular. [Din fr. *polycellulaire*].

polichét, polichete n. (la pl.) clasă de anelide marine cu parapode bine dezvoltate şi cu numeroşi peri, care se tîrăsc pe fundul apei sau se afundă în mîl şi nisip; (şi la sg.) vierme din această clasă; (şi: polichetă). [Din fr. *polychètes*].

polichétă f. v. polichet.

polichinelle [polişinél] m. **1.** personaj grotesc, cocoşat, din teatrul de marionete; **2.** (p. ext.) persoană care îşi distrează anturajul prin glume, prin gesturi caraghioase etc.; persoană care constituie obiect de batjocură într-o societate; **secretul lui polichinelle,** pretins secret, lucru ştiut de toată lumea, dar pe care toţi se prefac a nu-l şti. [Din fr. *polichinelle*].

policíclic, ~ci, policiclică, ~ce a. (despre substanţe) care conţine în moleculă mai multe cicluri formate din lanţuri închise de atomi. [Din fr. *polycyclique,* engl. *polycyclic*].

polície f. sg. (reg.) polei[2]. [Cf. *polei*[2]].

policioáră, policioare f. **1.** diminutiv al lui poliţă: *pe-a icoanei policioară, busuioc şi mint-uscată.* EM.; **2.** (reg.) partea de jos a jugului. [*Poliţă*[1] + *-ioară*].

policitemíe, policitemii f. (med.) poliglobulie. [Din fr. *polycythémie*].

policlínică, policlinici f. instituţie medicală (cuprinzînd principalele specialităţi) pentru consultaţii şi tratament ambulatoriu; clădire în care se află o astfel de instituţie. [Din fr. *polyclinique*].

policloroprén n. polimer sintetic, obţinut prin polimerizarea cloroprenului, folosit în tehnică drept cauciuc sintetic, sub denumirea de neopren. [Din fr. *polychloroprène*].

policlorúră, policloruri f. **policlorură de vinil,** polimer sintetic obţinut prin polimerizarea clorurii de vinil, foarte rezistent la acţiunea agenţilor chimici şi a căldurii, care, prelucrat (cu materiale inerte de umplutură) sub formă de foi, plăci, covoare, ţevi etc., se foloseşte în electrotehnică, în construcţie etc.; clorură de polivinil. [Din fr. *polychlorure*].

policondensáre, policondensări f. **reacţie de policondensare,** reacţie chimică de combinare a unor monomeri într-o macromoleculă, cu eliminarea concomitentă a unor produse secundare (apă, amoniac, acid clorhidric etc.). [*Poli-* + *condensare;* cf. fr., engl. *polycondensation,* germ. *Polykondensation*].

policristalín, ~i, policristalină, ~e a. format din mai multe cristale. [*Poli-* + *cristalin*].

policroísm n. (fiz.) pleocroism. [Din fr. *polychroïsme*].

policróm, ~i, policromă, ~e a. de diverse culori; executat în mai multe culori; multicolor: *vis de lumini policrome.* SAD.; (fig.) *setea de himeric policrom.* CĂL. [Din fr. *polichrome,* germ. *polychrom*].

policromát, ~ţi, policromată, ~e a. executat din materiale de diverse culori. [*Policrom* + *-at*].

policromíe, policromii f. **1.** însuşirea de a fi policrom: *un loc care răsfrînge cerul cîteodată albastru şi policromia ţărmurilor.* SAD.; **2.** procedeu de vopsire, de imprimare etc. la care se folosesc mai multe culori (în pictură, arta decorativă etc.); **3.** tipăritură executată în mai multe culori (ex. ilustraţiile unei cărţi). [Din fr. *polychromie,* germ. *Polychromie*].

polidactíl, ~i, polidactilă, ~e a. care prezintă polidactilie. [Din fr. *polydactyle*].

polidactilíe, polidactilii f. malformaţie congenitală constînd în prezenţa la mîini sau la picioare a unui număr mai mare de degete decît cel normal. [Din fr. *polydactylie*].

polidimensionál, ~i, polidimensională, ~e a. multidimensional. [*Poli-* + *dimensional*].

polidimensionalitáte f. multidimensionalitate. [*Polidimensional* + *-itate*].

polidimít n. sulfură de nichel naturală, de culoare cenuşie, cristalizată în sistemul cubic. [Din fr. *polydymite,* germ. *Polydymit*].

polidipsíe, polidipsii f. sete excesivă, patologică, ce survine în diabet şi în unele boli psihice sau febrile. [Din fr. *polydipsie*].

polidísc, polidiscuri n. maşină agricolă prevăzută cu mai multe discuri metalice ascuţite, folosită la dezmiriştire, la sfărîmarea bulgărilor de pămînt. etc. [*Poli-* + *disc*].

polidrúpă, polidrupe f. tip de fruct format din mai multe drupe. [*Poli-* + *drupă*].

poliedrál, ~i, poliedrală, ~e a. (mat.) poliedric. [Din fr. *polyédral,* engl. *polyhedral*].

poliédric, ~ci, poliedrică, ~ce a. care are formă, aspect de poliedru; poliedral. [Din fr. *polyédrique,* germ. *Polyeder*].

poliedríe, poliedrii f. boală infecţioasă a viermilor de mătase şi a altor insecte, provocată de un virus şi manifestată prin inflamarea şi colorarea lor în galben datorită apariţiei în celulele şi în lichidele interne a unor corpusculi poliedrici. [*Poliedru* + *-ie*].

poliédru, poliedre n. **1.** corp geometric mărginit de mai multe feţe plane poligonale; **2.** obiect care are forma acestui corp geometric. [Din fr. *polyèdre*].

polieléu, polieleie şi **polieleuri** n. cîntare bisericească (alcătuită din psalmii 134 şi 135) intercalată în slujba utreniei la anumite sărbători; carte liturgică conţinînd imnuri destinate sărbătoririi Maicii Domnului; (şi: **polileu**). [Din gr. mod. *poliéleos* „prea milostiv", sl. *polijeleĭ*].

poliembrioníe, poliembrionii f. dezvoltare a mai multor embrioni din acelaşi ou. [Din fr. *polyembryonie*].

poliestér, poliesteri m. produs chimic macromolecular cu structură filiformă, obţinut prin policondensarea unui acid dicarboxilic cu un alcool care conţine mai multe grupări de hidroxil în moleculă, avînd diferite utilizări, inclusiv în producerea unor ţesături. [Din fr. *polyester,* germ. *Polyester*].

poliestéric, ~ci, poliesterică, ~ce a. care ţine de poliesteri, care conţine poliesteri, făcut din poliesteri. [*Poliester* + *-ic*].

polietiléná f. produs macromolecular solid, obţinut prin polimerizarea etilenei, de culoare albă, electroizolant, întrebuinţat la confecţionarea filmelor, a unor obiecte de uz casnic, în electrotehnică etc. [Din fr. *polyéthylène,* engl. *polyethylene,* germ. *Polyäthylen*].

polifág, ~gi, polifagă, ~ge a. (adesea subst.) care utilizează hrană variată (animală şi vegetală); omnivor: *animale polifage.* [Din fr. *polyphage*].

polifagíe f. **1.** tip de nutriţie a animalelor polifage; **2.** simptom caracteristic diabetului zaharat, care se manifestă printr-o foame exagerată; (p. ext.) foame (patologică): *lăcomia face din Creangă ... un om de basm, totuşi, fiziologiceşte, trebuie să ne gîndim la o polifagie bolnăvicioasă.* CĂL. [Din fr. *polyphagie*].

polifazát, ~ţi, polifazată, ~e a. (despre sisteme de tensiune sau de curenţi electrici alternativi) care are fazele iniţiale diferite. [Din fr. *polyphasé*].

polifenól, polifenoli m. compus organic din clasa fenolilor, conţinînd mai multe grupări hidroxil legate de un radical aromatic (ex. pirocatechina). [Din fr. *polyphénol*].

polifiletísm n. concepţie asupra hematopoiezei, care admite pentru fiecare serie celulară din sîngele circulant o celulă cap de serie proprie. [Din fr. *polyphilétisme*].

poliflór, ~i, polifloră, ~e a. (despre miere, polen) provenit de la mai multe specii de flori. [*Poli-* + *flor*(*i*)].

polifolículă, polifolicule f. tip de fruct uscat dehiscent, format din mai multe folicule. [*Poli-* + *folículă*].

polifonemátic, ~ci, polifonematică, ~ce a. care are valoarea mai multor foneme: *consoane polifonematice.* [Din fr. *polyphonématique*].

polifónic, ~ci, polifonică, ~ce a. care aparţine polifoniei, care creează polifonie, de natura polifoniei, bazat pe polifonie, referitor la polifonie. [Din fr. *polyphonique*].

polifonie, polifonii f. (arta şi tehnica de) suprapunere a mai multor linii melodice care se află în relaţii armonice, fără ca în ansamblu să-şi piardă individualitatea; (p. restr.) contrapunct: (fig.) *se observă la poetă ... o înclinare de a transcrie polifonia din univers.* CĂL. [Din fr. *polyphonie*].

polifoníst, polifonişti m. compozitor de lucrări polifonice. [*Polifonie* + *-ist*].

polifonizáre, polifonizări f. realizare a unei polifonii. [De la *polifonie*].

polifonizát, ~ţi, polifonizată, ~e a. care se prezintă sub forma unei polifonii. [De la *polifonizare*].

poligálă, poligale f. (bot.) amăreală (*Polygala vulgaris*). [Din lat. *polygala,* fr. *polygale*].

poligám, ~i, poligamă, ~e m. bărbat căsătorit în acelaşi timp cu mai multe femei; femeie căsătorită în acelaşi timp cu mai mulţi bărbaţi: *musulman poligam.* // a. care poartă atît flori hermafrodite, cît şi flori unisexuate: *plante poligame.* [Din fr. ***polygame,*** germ. ***Polygamie***].

poligamíe f. **1.** formă de căsătorie în care un bărbat (sau o femeie) are, în acelaşi timp, mai multe soţii (respectiv, soţi); **2.** infracţiune comisă de un poligam: *în majoritatea statelor lumii poligamia este pedepsită de lege;* **3.** caracterul unei plante poligame. [Din fr. ***polygamie***].

poligenétic, ~ci, poligenetică, ~ce a. care aparţine poligeniei, referitor la poligenie; poligenic. [Din fr. ***polygénétique***].

poligenézá f. concepţie potrivit căreia fenomenele biologice, sociale, lingvistice etc. nu derivă dintr-un izvor unic, ci au origini multiple. [***Poli-*** + ***genează***].

poligénic, ~ci, poligenică, ~ce a. poligenetic. [Din fr. ***polygénique***].

poligenie f. **1.** determinarea unui anumit caracter genetic prin acţiunea combinată a mai multor gene; **2.** poligenism. [Din fr. ***polygénie,*** germ. ***Polygenie***].

poligenísm n. doctrină antropologică potrivit căreia diferitele rase umane derivă din mai multe tipuri primitive, considerate ca specii; poligenie. [Din fr. ***polygénisme***].

poligeníst, ~şti, poligenistă, ~e a. care aparţine poligenismului, referitor la poligenism. // m., f. adept al poligenismului. [Din fr. ***polygéniste***].

poliginíe, poliginii f. situaţie în care un bărbat are în acelaşi timp mai multe soţii; **poliginie sororală,** poliginie practicată mai ales de unele triburi africane, prin care bărbatul are în întreţinere (ca soţ) şi pe surorile primei soţii. [Din fr. ***polygynie***].

poliglandulár, ~i, poliglanduralá, ~e a. pluriglandular. [Din fr. ***polyglandulaire***].

poliglobulíe, poliglobulii f. boală caracterizată prin creşterea anormală a numărului de globule roşii din sînge, manifestată prin roşeaţa pielii, prin creşterea tensiunii arteriale, prin mărirea splinei; policitemie. [Din fr. ***polyglobulie***].

poliglót, ~ţi, poliglotă, ~e a. **1.** care este scris în mai multe limbi; în care cuvintele sînt traduse în mai multe limbi: *Biblie poliglotă; dicţionar poliglot;* **2.** în care se vorbesc mai multe limbi: *feluritele naţiuni apăsate săpau postulatul privilegiilor pe care se bizuiau imperiile poliglote.* CĂL.; **3.** (şi m., f.) (persoană) care vorbeşte mai multe limbi: *Cantemir-Vodă a fost cel mai mare poliglot român.* [Din fr. ***polyglotte***].

poliglotíe f. (rar) calitatea de a vorbi mai multe limbi. [***Poliglot*** + ***-ie***].

poligní, polignesc vb. **1.** (înv.; tr.) a trînti la pămînt; a doborî; (p. ext.) a ucide: *în turcime, trupuri polingneşte, rînduri întregi prăvale.* B.-DEL.; **2.** (reg.; refl.) a se apleca sau a se culca la pămînt (din pricina vîntului, a ploilor etc.): *grîul se polingneşte.* [Din bulg. ***polegna***].

polignít, ~ţi, polignită, ~e a. **1.** (înv.) trîntit, doborît la pămînt: *trupuri polignite.* DOS.; **2.** (reg.) aplecat sau culcat la pămînt: *grîu polignit.* [V. ***poligni***].

poligón, poligoane n. **1.** (geom.) suprafaţă plană mărginită de mai multe laturi; **2.** (sport) teren amenajat pentru exerciţiile şi probele de tir; **3.** (şi **poligon de tragere**) teren în cuprinsul căruia se execută exerciţiile de tragere cu arma; **4.** teren pe care se învaţă conducerea autovehiculelor: *la teorie m-am descurcat, în poligon a fost mai greu.* [Din fr. ***polygone,*** germ. ***Polygon***].

poligonacée, poligonacee f. (la pl.) familie de plante dicotiledonate (erbacee), cu frunze alterne, cu stipele concrescute, cu flori mici, cu perigon sepaloid sau petaloid, larg răspîndite pe glob (*Polygonaceae*); (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: măcrişul, reventul, spanacul, troscotul etc.). [Din fr. ***polygonacées,*** lat. ***polygonaceae***].

poligonál, ~i, poligonală, ~e a. care are formă de poligon, care aparţine poligonului, referitor la poligon; **linie poligonală,** linie care mărgineşte interiorul unui poligon. [Din fr. ***polygonal,*** germ. ***polygonal***].

poligonáţie f. poligonometrie. [Din fr. ***polygonation***].

poligonometríe, poligonometrii f. **1.** (tehnică de) ridicare topografică prin utilizarea unor reţele de poligoane închise, pe care se sprijină ridicările de detaliu pentru planimetria unei porţiuni mici de teren; poligonaţie; **2.** capitol al geometriei aplicate care se ocupă cu studiul poligoanelor. [Din fr. ***polygonométrie***].

poligráf, poligrafi m. şi a. (rar) (autor) care a scris opere aparţinînd unor genuri, materii diferite; (p. gener.) (autor) care a scris mult: *s-au putut întîlni ...: viul cugetător Conta cu poligraful Xenopol.* MAIOR.; *pentru cine citeşte puţin şi scrie puţin, savantul poligraf şi polivalent rămîne un personaj de comedie ..., fără priză asupra realităţilor.* CĂL. // n. (pl. **poligrafe**) **1.** aparat pentru reproducerea unui manuscris în mai multe exemplare; **2.** aparat care permite înregistrarea simultană a mai multor constante biologice (puls, respiraţie etc.); (spec.) detector de minciuni. [Din fr. ***polygraphe***].

poligráfic, ~ci, poligrafică, ~ce a. care aparţine poligrafiei, referitor la poligrafie, folosit în poligrafie: *industria poligrafică;* **tehnică poligrafică,** ansamblul procedeelor de reproducere grafică şi de multiplicare a unui text, a unei figuri; poligrafie. [Din fr. ***polygraphique***].

poligrafíe, poligrafii f. **1.** totalitatea operelor aparţinînd unui poligraf; calitatea de poligraf a unui autor; caracteristică a operelor unui poligraf: *acestea sînt premisele melodramatice şi fantastice de la care porneşte poligrafia autorului.* CĂL.; **2.** ramură a tehnicii care se ocupă cu tipărirea cărţilor, revistelor, ziarelor etc., precum şi cu fabricarea diverselor materiale specifice industriei grafice; tehnică poligrafică; **3.** ansamblul întreprinderilor care se ocupă cu imprimarea şi cu răspîndirea cărţilor, revistelor etc. [Din fr. ***polygraphie,*** germ. ***Polygraphie***].

poligrafíst, ~şti, poligrafistă, ~e m., f. şi a. (tehnician) specializat în poligrafie. [***Poligrafie*** + ***-ist***].

polihibríd, polihibrizi m. hibrid obţinut din specii care diferă între ele prin cel puţin două caractere. [Din germ. ***Polyhybrid***].

polihibridáre, polihibridări f. (biol.) hibridare între două forme ereditar diferite între ele din două, trei sau mai multe perechi de caractere. [***Poli-*** + ***hibridare***].

polihístor, polihistori m. persoană cu cunoştinţe în mai multe domenii de activitate. [Din germ. ***Polyhistor***].

poliizoprén m. produs macromolecular sintetic cu structură filiformă, obţinut prin polimerizarea izoprenului în emulsie, ale cărui proprietăţi sînt asemănătoare cu acelea ale cauciucului natural; cauciuc sintetic. [Din fr. ***polyisoprène***].

poliléu n. v. polieleu.

polilingvísm n. folosire curentă şi în egală măsură a mai multor limbi de către o persoană sau de către un grup social. [***Poli-*** + ***lingvism***].

polilogíe, polilogii f. expunere, discuţie exagerat de lungă şi prolixă; vorbărie: *hîrtia lui moş Roată cuprinde multă polologhie.* CR.; *întrerupse ... polilogia enervantă a inginerului.* GHEŢIE; (şi: **polologhie**). [Din gr. mod. ***polilogía***].

polimenorée, polimenoree f. apariţie a ciclului menstrual la intervale mai scurte decît cele normale. [Din fr. ***polyménorrhée***].

polimér, polimeri n. substanţă macromoleculară obţinută prin polimerizare, a cărei moleculă este formată prin unirea în lanţ a două sau mai multe molecule de monomer (ex.: masele plastice, cauciucurile, lacurile, vopselele etc.). [Din fr. ***polymère***].

polimerizá, polimerizez vb. (tr. şi intr.) a (se) uni mai mulţi monomeri în polimeri, păstrînd aceeaşi compoziţie procentuală şi aceeaşi dispunere a atomilor în moleculă. [Din fr. ***polymériser***].

polimerizábil, ~i, polimerizabilă, ~e a. care poate fi polimerizat, care se polimerizează: *substanţe polimerizabile.* [***Polimeriza*** + ***-bil***].

polimerizáre, polimerizări f. acţiunea de a (se) polimeriza şi rezultatul ei: *reacţie de polimerizare.* [V. ***polimeriza***].

polimetacrilát, polimetacrilaţi m. plexiglas; **polimetacrilat de metil,** produs macromolecular sub formă de masă sticloasă, transparentă, termoplastică, întrebuinţat în chirurgia ortopedică, la confecţionarea protezelor dentare etc. [Din fr. ***polyméthacrylat***].

polimetálic, ~ci, polimetalică, ~ce a. care conţine mai multe metale, din care se pot extrage mai multe metale: *zăcăminte polimetalice.* [***Poli-*** + ***metalic***].

polimetríe, polimetrii f. **1.** suprapunere de măsuri care evoluează simultan în muzica pentru două sau mai multe voci, în care timpii tari iniţiali nu coincid întotdeauna; **2.** folosire a mai multor tipuri de metru de versificaţie. [Din it. ***polimetria***].

polimialgíe, polimialgii f. durere localizată simultan la mai mulţi muşchi. [Din fr. ***polymyalgie***].

polimixínă, polimixine f. antibiotic obţinut din diferite varietăţi de bacili, cu acţiune bactericidă asupra mai multor microbi. [Din fr. ***polymyxine***].

polimoieculár, ~i, poiimoieculară, ~e a. format din mai multe molecule. [Din engl. ***polymolecular***].

polimórf, ~i, polimorfă, ~e a. **1.** care are sau poate lua forme diferite fără a-şi schimba esenţa: *aceşti doi eroi simbolici şi polimorfi se ciocnesc ... într-o piesă.* LOV.; **2.** care se prezintă sub mai multe stări cristaline; care prezintă polimorfism: *minerale polimorfe;* **3.** (despre plante, animale) care are proprietatea de a exista sub mai multe aspecte morfologice. [Din fr. ***polymorphe***].

polimorfísm n. **1.** calitate a unor obiecte de a lua mai multe forme, fără a-şi schimba esenţa; **2.** proprietate a unor substanţe de a se prezenta în două sau mai multe forme cristaline, cu proprietăţi fizice şi chimice diferite; **3.** (biol.) proprietate a unor specii de a se prezenta sub mai multe aspecte morfologice; **polimorfism sezonier,** schimbare a înfăţişării unui individ în cursul anului, în funcţie de anotimp. [Din fr. ***polymorphisme***].

polinevrítă, polinevrite f. boală a nervilor periferici, de natură infecţioasă, toxică, alergică etc., manifestată prin tulburări de sensibilitate, paralizii, atrofii musculare bilaterale (ex. polinevrită alcoolică). [Din fr. ***polinévrite***].

polinezián, ~eni, polineziană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Polineziei sau locuitorilor ei, referitor la Polinezia sau la locuitorii acesteia: *limbi polineziene.* // m., f. persoană (originară) din Polinezia. // m. pl. populaţie din Polinezia, reprezentînd din punct de vedere antropologic o tranziţie între australoizi şi mongoloizi, amestecaţi cu elemente negroide. [Din fr. ***polynésien***].

polínic a. b polenic.

polinía[1], polinii f. **1.** anteră; formaţie din grăunţe de polen aglomerate; **2.** organ floral format din unirea staminelor, la fanerogame. [Din fr. ***pollinie***].

polinía[2], polinii f. canal navigabil printre gheţurile marine. [Din fr. ***polynie***].

polinifér, ~i, poliniferă, ~e a. care conţine polen; (şi: **polenifer**). [Din fr. ***pollinifère***].

polinóm, polinoame n. expresie algebrică constituită din mai multe monoame, legate între ele prin semnele plus sau minus; suma algebrică a mai multor monoame. [Din fr. ***polynôme***].

polinomiál, ~i, polinomială, ~e a. (mat.) care ţine de polinom, de forma unui polinom, ca un polinom; care se poate scrie ca un polinom. [Din engl. ***polynomial***].

polinucleárá, ~e a. şi f. (leucocită) care are mai multe nuclee. [Din fr. ***polynucléaire***].

polinucleóză, polinucleoze f. boală manifestată prin creşterea excesivă a numărului de polinucleare în sîngele circulant sau într-un ţesut, datorită unor infecţii, intoxicaţii etc. [Din fr. ***polynucléose***].

polinucúlă, polinucule f. tip de fruct uscat indehiscent format din mai multe nucule. [*Poli- + nuculă*].

poliódă, poliode f. **1.** element neliniar de circuit electric cu mai mulţi poli (ex.: tub electronic, tranzistor etc.); **2.** (spec.) tub electronic cu mai mulţi electrozi (un anod, un catod şi una sau mai multe grile). [Din fr. *polyode*].

poliomielítă, poliomielite f. inflamaţie a substanţei cenuşii a măduvei spinării; **poliomielită anterioară acută,** boală virotică infecţioasă care provoacă lezarea neuronilor motori din măduva spinării, urmată de paralizii localizate de obicei la membrele inferioare; paralizie infantilă: **poliomielită anterioară cronică,** boală degenerativă a neuronilor motori din măduva spinării. [Din fr. *polyomyélite*].

poliomielític, ~ci, poliomielitică, ~ce a. care aparţine poliomielitei, relativ la poliomielită; **vaccin poliomielitic,** vaccin folosit împotriva poliomielitei. [Din fr. *polyomyélitique*].

polioximetilénă, polioximetilene f. polimer al formaldehidei. [Din fr. *polyoxyméthylène,* germ. *Polyoxymethylene*].

políp, polipi m. **1.** nume dat animalelor celenterate fixate, de forma unui săculeţ, având orificiul buco-anal înconjurat de tentacule (ex.: hidra, dediţelul-de-mare): *polipii iau simţire, se împle tot abisul ... de candidele perle, de rumenul coraliu.* HEL.; **2.** excrescenţă cărnoasă benignă, formată printr-o tumefiere sau printr-o hipertrofie cronică inflamatorie, pe o mucoasă: *polip nazal;* (accent. şi *pólip*). [Din fr. *polype,* germ. *Polyp*].

poiipeptídă, polipeptide f. substanţă chimică formată din mai multe peptide. [Din fr. *polypeptide*].

polipetál, ~i, polipetală, ~e a. care are mai multe petale: *flori polipetale.* [Din fr. *polypétale*].

polipiér, polipieri m. masă calcaroasă formată din scheletul polipilor din aceeaşi colonie. [Din fr. *polypier*].

poliploíd, ~zi, poliploidă, ~e a. caracterizat prin poliploidie, care prezintă poliploidie. [Din fr. *polyploïde,* germ. *Polyploid*].

poliploidíe, poliploidii f. creştere anormală a numărului de seturi de cromozomi în celulele organismelor animale sau vegetale, având ca rezultat mărirea dimensiunilor individului sau a unor organe ale acestuia (care poate duce la gigantism). [Din fr. *polyploïdie,* germ. *Polyploidie*].

polipnée f. creştere a frecvenţei respiraţiei peste limitele normale, în urma unui efort fizic, a unei stări emoţionale, în unele boli pulmonare, cardiace etc. [Din fr. *polypnée*].

polipód, ~zi, polipodă, ~e a. care are mai multe picioare. // m. nume generic dat mai multor specii de plante erbacee din regiunile stîncoase umede, care îşi fixează rădăcinile pe baza trunchiurilor unor arbori (*Polypodium*). [Din fr. *polypode*].

polipodiacée, polipodiacee f. familie de ferigi erbacee perene, cu frunze întregi sau penat-sectate, răspîndite şi în România (*Polypodiaceae*); ferigă din această familie (ex.: feriga de cîmp, feriguţa dulce). [Din fr. *polypodiacée*].

poliporacée, poliporacee f. familie de ciuperci basidiomicete, cu fructificaţii anuale sau perene, comestibile sau necomestibile, în general mari, în formă de cruste, de console, de copită sau de pălărie cu picior; ciupercă din această familie (ex. iasca). [Din lat. *polyporaceae*].

polipóză, polipoze f. boală constînd în dezvoltarea mai multor polipi pe aceeaşi mucoasă: *polipoză nazală; polipoză gastrică.* [Din fr. *polypose*].

polipropénă, polipropene f. (chim.) polipropilenă. [Din fr. *polypropène*].

polipropilénă, polipropilene f. produs macromolecular plastic, uşor, rezistent la temperaturi ridicate şi la coroziune, obţinut prin polimerizarea catalitică a propilenei, folosit la fabricarea recipientelor, a conductelor, a unor obiecte de menaj etc. [Din fr. *polypropylène*].

políptic, polipticuri n. **1.** pictură executată pe mai multe panouri (articulate) cuprinzînd fiecare cîte o scenă dintr-o suită compoziţională; **2.** tip de altar alcătuit din mai multe perechi de părţi mobile şi o parte fixă, decorate cu picturi sau reliefuri organizate în cicluri iconografice, închizînd în centru un scrin (cu o statuie); (accent. şi *poliptíc*). [Din fr. *polyptyque*].

polirítmic, ~ci, poliritmică, ~ce a. cu mai multe ritmuri, cu ritm variat: *versul devine liber şi poliritmic.* LOV. [*Poli- + ritmic*].

poliritmíe, poliritmii f. combinaţie simultană de linii melodice cu structuri ritmice diferite, în care timpii tari (iniţiali) coincid. [Din fr. *polyrythmie*].

pólis, polisuri n. (în Grecia antică) formă de organizare statală sclavagistă; oraş-stat cu independenţă politică şi economică. [Din gr. mod. *pólis*].

polisemántic, ~ci, polisemantică, ~ce a. cu mai multe sensuri: *cuvînt polisemantic.* [Din fr. *polysémantique*].

polisemantísm n. (lingv.) polisemie. [Din fr. *polysémantisme*].

polisémic, ~ci, polisemică, ~ce a. care aparţine polisemiei, referitor la polisemie; care are polisemie. [Din fr. *polysémique*].

polisemíe, polisemii f. calitate a unui cuvînt sau a unei unităţi frazeologice de a avea mai multe sensuri; calitatea de a fi polisemantic; polisemantism. [Din fr. *polysémie,* germ. *Polysemie*].

polisepál, ~i, polisepală, ~e a. **1.** (despre caliciul florilor) cu mai multe sepale; **2.** (despre plante) cu caliciul format din mai multe sepale. [Din fr. *polysépale*].

polisiér, polisiere n. (franţuzism) roman sau film a cărui intrigă se dezvoltă pe ancheta unei crime; roman sau film poliţist. [Din fr. *policier*].

polisiláb, ~i, polisilabă, ~e a. (rar) polisilabic: *rădăcinile polisilabe ... par toate a deriva din nomine.* EM. [Din fr. *polysyllabe*].

polisilábic, ~ci, polisilabică, ~ce a. **1.** format din mai multe silabe; polisilab: *cuvînt polisilabic;* **2.** care are, în general, cuvinte cu mai multe silabe; polisilab: *limbi polisilabice.* [Din fr. *polysyllabique,* germ. *polysyllabisch*].

polisilabíe, polisilabii f. (rar) caracteristică a unei limbi de a avea cuvinte polisilabice: *a scăpa limba de polisilabie.* HEL. [Din fr. *polysyllabie*].

polisilogísm, polisilogisme n. raţionament deductiv alcătuit dintr-o înlănţuire de silogisme, în care concluzia silogismului anterior devine una dintre premisele silogismului următor: *polisilogismele sînt astfel împreunate, încît formează oarecum un lanţ de argumentări* MAIOR. [Din lat. *polysyllogismus,* fr. *polysyllogisme*].

polisilogístic, ~ci, polisilogistică, ~ce a. care aparţine polisilogismului, referitor la polisilogism. [Din fr. *polysyllogistique*].

polisíndeton, polisindetoane n. procedeu stilistic (frecvent în textul biblic) constînd în repetarea unei conjuncţii (de obicei „şi") la începutul unor părţi de frază sau înaintea fiecărui termen al unei enumerări, pentru a da mai multă forţă şi energie discursului. [Din fr. *polysyndéton*].

polisintétic, ~ci, polisintetică, ~ce a. cu fraze formate dintr-un singur termen, ca rezultat al unirii tuturor părţilor frazei într-un lung cuvînt compus; incorporant: *limbi polisintetice.* [Din fr. *polysynthétique,* germ. *polysynthetisch*].

polisintetísm n. proprietate a unei limbi de a fi polisintetică; caracter polisintetic al unei limbi. [Din fr. *polysynthétisme*].

polisintéză, polisinteze f. folosire, în limbile polisintetice, a unui singur cuvînt lung, complex, în loc de mai multe cuvinte. [Din fr. *polysynthèse,* germ. *Polysynthese*].

polisman, polismani [pólismen] m. poliţist: *de ieşi din casă, policemenul se uită strîmb la tine.* I.NEGR.; (scris şi: *policeman*). [Din engl. *policeman*].

polisoár, polisoare n. (rar) pilă de lustruit unghiile. [Din fr. *polissoir*].

polisón, polisoni m. (înv.) **1.** măscărici, saltimbanc; **2.** ştrengar. [Din fr. *polisson*].

polisoneríe, polisonerii f. (înv.) ştrengărie: *lasă polisoneriile şi-mi mărturiseşte supărările ce ai.* AL. [Din fr. *polissonnerie*].

polispermíe, polispermii f. pătrundere a mai multor spermatozoizi într-un gamet femel. [Din fr. *polyspermie,* engl. *polyspermy*].

polisportív, ~i, polisportivă, ~e a. şi m., f. (sportiv) care practică mai multe sporturi (cu rezultate remarcabile). [*Poli- + sportiv*].

polistávrion n. (bis.; rar) sacos. [Din gr. mod. *polistávrion*].

polistirén, polistireni m. material plastic obţinut prin polimerizarea stirenului, solid, incolor sau gălbui, transparent, termoplastic, întrebuinţat la fabricarea unor obiecte de larg consum, ca izolant electric, în radiotehnică şi în televiziune etc. [Din fr. *polystyrène*].

polisulfúră, polisulfuri f. compus chimic obţinut prin topirea sulfurilor cu sulf sau prin dizolvarea sulfului în soluţie de sulfuri, colorat de la galben pînă la roşu, folosit în chimia analitică, la combaterea paraziţilor plantelor etc. [Din fr. *polysulfure*].

póliş, (rar) **polişi** m. (fam.) cîrnat polonez. [Din germ. *pol(n)ische(wurst)*].

polít a. v. **poleit**[1].

politéhnic, ~ci, politehnică, ~ce a. care cuprinde mai multe specialităţi tehnice, care aparţine mai multor specialităţi tehnice, referitor la mai multe specialităţi tehnice; **institut politehnic** (sau (înv.) **şcoală politehnică**) (şi f.), instituţie de învăţămînt superior în care se pregătesc specialişti în diferite domenii tehnice: *École Centrale e cea mai bună şcoală politehnică din Europa.* GHEŢIE; (scris şi: (înv.) *politechnic*). [Din fr. *polytechnique,* germ. *polytechnisch*].

politehnicián, ~eni, politehniciană, ~ene m., f. student sau cadru didactic la un institut politehnic: *se îndrăgostise de un politehnician.* [Din fr. *polytechnicien*].

politehnicísm n. (rar) caracter politehnic (exagerat). [*Politehnic + -ism*].

politehnizá, politehnizez vb. (tr.) a orienta învăţămîntul de cultură generală către discipline tehnice, pentru dobîndirea unor cunoştinţe şi deprinderi practice în diverse ramuri de activitate. [De la *politehnic*].

politehnizáre, politehnizări f. acţiunea de a politehniza şi rezultatul ei. [Cf. rus. *politehnizaţija*].

politeísm n. formă de religie (caracteristică mai ales anticilor) care recunoaşte existenţa mai multor divinităţi; credinţă în mai mulţi zei: *Platon ... a atacat politeismul, fără a lovi totuşi în divin.* LOV. [Din fr. *polythéisme,* lat. *polytheismus*].

politeíst, ~şti, politeistă, ~e a. **1.** care ţine de politeism, referitor la politeism: *religie politeistă.* **2.** (şi m., f.) (persoană, populaţie) care crede în mai mulţi zei; (adept) al politeismului: *evreii au fost o seminţie politeistă.* BL. [Din fr. *polythéiste*].

politáţă f. v. politeţe.

politéţe, politeţi şi (fam.) **politeţuri** f. **1.** atitudine, comportare respectuoasă, amabilă, conformă cu buna-cuviinţă: *mă primi cu acea aleasă politeţă.* NEGR.; *te cucerea prin politeţe şi purtare aleasă.* GHEŢIE; **pronume (personal** sau **posesiv) de politeţe,** pronume folosite în vorbirea cu sau despre o persoană căreia i se cuvine respect sau pentru a-i impune respect; **de** (sau **din) politeţe, a)** politicos, amabil: *cuvinte de politeţe;* **b)** protocolar; formal: *era vorba de o simplă vizită de politeţe.* GHEŢIE; *se arăta încîntat, din politeţe;* **2.** ansamblu de reguli de comportament în spiritul bunei-creşteri, al bunei-cuviinţe: *politeţa ne opreşte a o numi.* MAIOR.; *politeţea este triumful artificiului asupra naturii.* VIANU; **3.** (fam.; la pl.) cuvinte sau gesturi care

exprimă o altitudine (exagerat de) politicoasă faţă de cineva: *avusese loc acest schimb de politeţi.* SAD.; (şi: **politeţă**). [Din fr. ***politesse***].

polític, ~ci, politică, ~ce a. **1.** referitor la organizarea şi la exercitarea puterii într-o societate organizată, la guvernarea unei ţări; care se ocupă de organizarea şi exercitarea puterii: *idealurile politice au toate o valoare relativă.* CĂL.; *în secolul nostru, grupări de oameni decretează naşterea unor noi ordini sociale, politice.* GHEŢIE; **putere politică,** puterea de a guverna: *liberalii deţin puterea politică*; **2.** care aparţine vieţii publice, referitor la problemele, aspectele publice dintr-un stat în raport cu puterea; politicesc: *mediul politic românesc s-a înrăutăţit;* **drepturi politice,** dreptul cetăţenilor de a participa la conducerea treburilor statului; **om politic,** persoană care are un rol important în viaţa politică a unei ţări; persoană care îşi desfăşoară activitatea în sfera politicii: *omul politic, omul serios avea mai grave preocupaţiuni.* OD.; **3.** referitor la teoria, ideologia guvernării: *doctrine politice;* **4.** care ţine de relaţiile dintre guvern şi opoziţie, referitor la relaţiile dintre guvern şi opoziţie, la lupta pentru putere: *învinuirile erau politice.* PR.; *procese politice;* **5.** referitor la relaţiile (mutuale) dintre state: *frontiere politice;* **6.** care are, care exprimă o comportare abilă; dibaci, şiret, prefăcut: *ş-a pus toată silinţa cu un politic mijloc.* PANN. // f. **1.** (înv.) ceremonial, etichetă; rînduială: *chiar şi politica cere să mergem să-l salutăm.* PANN; **2.** arta, capacitatea de a conduce, de a guverna treburile unui stat; activitate a unui guvern, a unor partide, a unor grupări sociale etc. în conducerea treburilor unui stat; ideologie proprie unei astfel de activităţi: *pe mine politica nu mă interesează, am fost şi rămîn un spectator impasibil şi obiectiv.* GHEŢIE; a **face politică,** a lua parte activ la rezolvarea treburilor statului: *plebea de sus face politică, poporul de jos sărăceşte.* EM.; **3.** manieră de guvernare a unui stat: *discuţiile s-au încins despre politica conservatorilor* DELAVR.; *politică pacifistă;* **4.** tactică abilă, comportare calculată, prudentă; dibăcie, abilitate folosită în atingerea unui scop: *politica ta vicleană îndrăzneşte în zadar.* HEL. // n. subsistem al sistemului social care cuprinde conştiinţa politică, relaţiile, instituţiile, organizaţiile politice etc.; viaţă politică: *deasupra legii şi dreptăţii chiar şi romanii puneau politicul.* PETR. // m. (înv.) politician: *ar fi acum de datoria politicilor influenţi din România.* EM. [Din lat. ***politicus,*** gr. ***politikós,*** fr. ***politique,*** germ. ***politisch, Politiker, Politik***].

politícă, politicaie f. (fam.) **1.** (mai ales la pl.) chestiune politică; noutate politică: *privesc spre toată viaţa lor de mărunţuşuri, de politicale.* SAD.; **2.** stratagemă: *asta a fost toată politicaua de la Plevna!* GAL. // a. (înv.) care aparţine politicii, referitor la politică; politic: *socot că popii trebuie să-şi caute de slujbă, iar nu să se îndese în trebi politicale.* NEGR. [Din gr. mod. ***politikí***].

politicástru, politicaştri m. om politic lipsit de orizont, preocupat de ambiţii meschine: *domnul Emil Sava, cu micile sale viclenii de avocat şi politicastru provincial, cerea şi el să se strecoare.* C.PETR. [***Politic*** + ***-astru***].

politicăríe, politicării f. (peior.) politicianism: *politicăria camarazilor.* C.PETR. [***Politic*** + ***-ărie***].

politicésc, ~şti, politiceáscă, ~eşti a. (înv.) **1.** care aparţine ceremonialului, etichetei, rînduielilor (protocolare): *după politicescul obicei închinîndu-se.* CANT.; **2.** politic: *a avut vreme pentru gînduri şi socoteli politiceşti.* SAD.; **3.** juridic; civil, cetăţenesc: *păcat osîndit de legile firei şi de obiceiurile politiceşti.* FIL.; **4.** laic, lumesc: *feţe bisericeşti şi politiceşti.* CR. [Din lat. ***politic***(***us***), gr. ***politik***(***ós***), germ. ***politisch*** + ***-esc***].

politicéşte adv. din punct de vedere politic: *nu sînt de acord, politiceşte vorbind, cu ideea că libertatea e necesitatea înţeleasă.* PR. [***Politic*** + ***-eşte***].

politichíe f. (înv.) diplomaţie; abilitate, isteţime: *avem şi noi o ţîră de politichie.* AL. [Din gr. mod. ***politikí***].

politicí, politicesc vb. (înv.) **1.** (intr. şi tr.) a conduce, a guverna: *politicind cu înţălepciunea.* DOS.; **2.** (intr. şi refl.) a face politică, a discuta politică: *petreceam zile întregi ..., politicind cu dînsul.* GHICA; **3.** (refl. pas.) a se obişnui; a se folosi: *cuvintele acele care s-au politicit în vorbă numai de clasa boierească sau în timpul fanarioţilor.* C.L.; **4.** (tr.) a stabili un preţ; a fixa un procent; **5.** (tr. şi refl.) a (se) civiliza, a (se) cultiva: *părinţi ... carii cu lesnire pot a vă politici, făcîndu-vă cu năravuri bune.* DRĂGHICI. [De la ***politic***(***esc***); cf. gr. ***politízo,*** fr. ***politiquer***].

politicián, politicieni m. persoană care deţine un rol important în viaţa politică; om politic, om public; (peior.) persoană care face politică numai din ambiţie şi din interes personal; politic, politicianist: *era om deştept şi şiret ca toţi politicienii.* REBR.; *conducerea statelor a încăput pe mîna politicienilor.* GHEŢIE. [Din fr. ***politicien***].

politicianísm n. mimare a activităţii politice autentice; politică orientată spre rezolvarea unor interese personale. [***Politician*** + ***-ism***].

politicianíst, ~şti, politicianístă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic politicianismului sau politicienilor, referitor la politicianism sau la politicieni: *pune mai presus construcţia decît formalismul politicianist.* CĂL. // m. (peior.) politician. [***Politician*** + ***-ist***].

politicít, ~ţi, politicită, ~e a. (înv.) civilizat; educat, instruit: *hunii, vandalii ... au povoit cele mai politicite ţări ale Europei.* B.-DEL. [V. ***politici***].

politicós, ~şi, politicoásă, ~e a. **1.** care se poartă cuviincios, respectuos cu cei din jur; bine-crescut, manierat; care are o atitudine amabilă, binevoitoare, îndatoritoare faţă de cineva; amabil, curtenitor: *te rog să fii politicos.* EL.; (adv.) *nu prea e politicos a spune omului în faţă asemenea adevăruri.* GHICA; **2.** care denotă, demonstrează politeţe: *niciodată nu domniseră în casă relaţii mai politicoase.* GHEŢIE. [Din gr. mod. ***politikós***].

politíe, politii f. (înv.) **1.** aşezare omenească; oraş, cetate: *vorba veche, dacă eşti sărac, du-te-ntr-o politie bogată.* CAR.; **2.** politică: *neunire în politie ... lîngoarea cea mai rea ... este.* CANT.; **3.** comportare, conduită; (p. ext.) viaţă, trai; **4.** ceremonial; alai; protocol: *aducîndu-l cu frumoasă politie păn' la Sfetii Nicolaie.* NEC. [Din gr. mod. ***politía***].

politíp, politipuri n. grup de semne tipografice turnate dintr-o singură bucată, întrebuinţat mai ales în titluri. [Din fr. ***polytype***].

politizá, politizez vb. (tr.) a da unei probleme un caracter politic, a orienta ceva în sens politic, a prezenta ceva (numai) sub raport politic; a interpreta politic: *a fost politizată chestiunea ortografică.* [Din germ. ***politisieren,*** fr. ***politiser***].

politizáre, politizări f. acţiunea de a politiza: *politizarea artei a ucis spiritul publicului.* [V. ***politiza***].

politológ, politologi m. specialist în politologie: *şi politologii ar găsi cîte ceva de rumegat parcurgînd unele texte vechi despre comunitatea îngerilor.* PLEŞU. [Din fr. ***politologue***].

politológic, ~ci, politologică, ~ce a. care aparţine politologiei, referitor la politologie: *reflecţii politologice.* [Din fr. ***politologique***].

politologíe f. ramură a ştiinţelor sociale al cărui obiect îl constituie investigarea şi interpretarea fenomenului politic; ştiinţă politică. [Din fr. ***politologie,*** germ. ***Politologie***].

politomíe, politomii f. (rar) diviziune în mai multe părţi, grupe, specii etc.: *o diviziune cu două membre se numeşte dihotomie ..., cu mai multe, politomie.* MAIOR. [Din fr. ***polytomie***].

politonál, ~i, politonală, ~e a. (muz.) care ţine de politonalitate, referitor la politonalitate. [Din germ., engl. ***polytonal***].

politonalísm m. procedeu constînd în suprapunerea a două sau mai multe fragmente melodice aparţinînd unor tonalităţi diferite; multitonalism, politonalitate. [Din fr. ***polytonalisme***].

politonalitáte f. (muz.) politonalism. [Din germ. ***Polytonalität***].

politraumatísm, politraumatisme n. prezenţă simultană a mai multor leziuni traumatice. [Din fr. ***polytraumatisme***].

politrofíe f. exces de nutriţie. [Din fr. ***polytrophie***].

politróp, ~i, politrópă, ~e a. **transformare politropă,** transformare de stare a unui sistem fizico-chimic fluid, în timpul căreia toţi parametrii fluidului variază concomitent, astfel încît căldura specifică să rămînă constantă şi independentă faţă de presiune sau de volumul specific. [Din fr. ***polytrope***].

politrúc, politruci m. instructor, îndrumător politic în armata sovietică; (depr.) activist politic (în armată, în cultură etc.). [Din rus. ***politruk***].

poliţái, poliţai m. (înv.) şef al poliţiei într-un oraş de provincie sau într-o circumscripţie a unui oraş mai mare; (p. ext.) sergent de stradă; (p. gener.) agent de poliţie; poliţist: *grea misie, misia de poliţai.* CAR.; *poliţaiul se înfipse în faţa lui ... într-o poziţie solemnă.* GHEŢIE. [Din germ. ***Polizei*** „poliţie"].

póliţă[1], poliţe f. **1.** suport de scîndură fixat orizontal pe un perete, într-un dulap etc., pe care se aşază diferite obiecte; raft: *erau ... paseri împăiate pe poliţele din părete.* EM.; **2.** obiect de mobilier prevăzut cu asemenea suporturi; etajeră; **3.** (p. anal.; reg.) nume dat unor obiecte, unelte etc. asemănătoare cu obiectul descris mai sus: **a)** raft pe care se aşază stupii; **b)** laviţă; **c)** pervaz; **d)** partea de jos a jugului, pe care se sprijină gîtul boilor; policioară; **4.** formă de relief care apare pe versanţii văilor erodate dintr-o regiune cu structură tabulară sau monoclinală, care se prezintă ca o treaptă deasupra fundului văii. [Din sl. ***polica***].

póliţă[2], poliţe f. **1.** document reprezentînd un titlu de credit (cambie, bilet de ordin), prin care se atribuie creditorului sau posesorului acestuia dreptul de încasare, la scadenţă, a sumelor înscrise, reprezentînd preţul mărfurilor livrate sau prestate debitorului; trată: *bancherii ... nu iubesc armele, ci numai poliţele şi inscripţiile ipotecare.* GHEŢIE; **poliţă în alb,** poliţă pe care nu figurează numele beneficiarului; **a plăti cuiva poliţa** (sau **o poliţă**), a se răzbuna pe cineva; **2.** (rar) **poliţă de încărcare,** conosament; **3. poliţă** (sau **contract**) **de asigurare,** document prin care se certifică încheierea unui contract de asigurare (a vieţii, a bunurilor materiale etc.), respectiv prin care asiguratul se obligă să plătească o primă asiguratorului, iar acesta se obligă ca, la producerea unui anume risc, să plătească asiguratorului despăgubirea sau suma asigurată, în limitele şi în termenele convenite. [Din gr. mod. ***pólitza,*** it. ***polizza***].

poliţíe, poliţii f. (înv.) **1.** regulament de ordine interioară; menţinere a ordinii publice; a **face poliţie,** a menţine ordinea în mod sever şi autoritar; **2.** organ de stat însărcinat cu menţinerea ordinii publice; forţă publică: *sprijinită de jandarmii poliţiei.* NEGR.; **poliţie secretă,** v. **secret; poliţie judiciară,** secţie a poliţiei care se ocupă cu urmărirea infractorilor şi cu întocmirea dosarelor penale ale acestora; **poliţie sanitară,** instituţie sanitară care supraveghează şi controlează aplicarea în practică a legislaţiei referitoare la ocrotirea sănătăţii cetăţenilor, a animalelor domestice etc.; **3.** local în care este instalat acest organ de stat: *alerg la poliţie, răcnesc.* AL.; **4.** totalitatea poliţiştilor; reprezentanţii organului de stat menţionat mai sus; poliţist: *dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci ... ce mai rămîne?* CAR.; *l-a căutat poliţia cîteva luni.* [Din lat. ***politia,*** germ. ***Polizei,*** fr. ***police,*** rus. ***poliţija***].

poliţienésc, ~şti, poliţieneáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic poliţiei sau poliţistului, referitor la poliţie sau la poliţist; care se sprijină pe poliţie; poliţist: *acest model de agent poliţienesc a fost prevenit ... că are să se comită un atentat.* EM.; *spion poliţienesc; regim poliţienesc.* [***Poliţie*** + ***-enesc***].

poliţísm n. (rar) activitate întreprinsă de poliţie pentru menţinerea ordinii publice; (p. ext.) comportare, mentalitate în spirit poliţienesc: *poliţismul îi repugna.* REBR. [***Poliţie*** + ***-ism***].

poliţíst, ~şti, poliţístă, ~e m., f. agent sau funcţionar de poliţie; poliţai, polisman: *patrulele să fie formate din poliţişti şi gardieni publici.* A. // a.

1. care se sprijină pe poliţie şi pe jandarmerie, exercitîndu-şi puterea, de obicei, prin metode coercitive, violente, abuzive; poliţienesc: *stat poliţist;* **2. roman** (sau **film**) **poliţist**, roman (sau film) a cărui intrigă complicată, desfăşurată în ritm alert, e construită de obicei în jurul unor crime misterioase, al căror secret este descoperit, în cele din urmă, prin ingeniozitatea unui poliţist sau a unui detectiv; polisier: *nu-mi plăceau ... tinerii cu romane poliţiste în buzunări.* EL. [Din germ. ***Polizist***].

poliţmáistru, poliţmaiştri m. (înv.) şef de poliţie; poliţai: *văzui pe poliţmaistru că veni de afară.* NEGR. [Din rus. ***poliţmeĭster,*** germ. ***Polizmeister***].

poliuretán m. produs macromolecular obţinut prin polimerizarea în trepte a unor compuşi chimici cu glicoli, întrebuinţat la fabricarea lacurilor, a adezivilor, ca material plastic etc. [Din germ. ***Polyurethane,*** fr. ***polyuréthanne***].

poliuríe, poliurii f. eliminare a unei cantităţi de urină mai mare decît cea normală, de natură fiziologică sau patologică (în diabet, în nefropatii etc.). [Din fr. ***polyurie***].

polivalént, ~ţi, polivalentă, ~e a. **1.** (chim.; despre elemente chimice sau radicali) care are proprietatea de a intra în mai multe combinaţii chimice sub diferite stări de valenţă, care poate funcţiona în mai multe stări de valenţă; plurivalent, multivalent; **2.** care îndeplineşte mai multe funcţii, care are diferite posibilităţi de funcţionare; multifuncţional: *sală polivalentă;* **3.** (fig.) care are valori sau funcţii multiple; plurivalent: *ideea magicului este neîndoios cea mai polivalentă idee a spiritului uman.* BL.; **4.** (fig.) care are calităţi, posibilităţi multiple; multilateral: *pentru cine citeşte puţin şi scrie puţin, savantul poligraf şi polivalent rămîne un personaj de comedie.* CĂL. [Din fr. ***polyvalent,*** germ. ***polyvalent***].

polivalénţă, polivalenţe f. **1.** (chim.) proprietate a unor elemente sau a unor radicali de a fi polivalenţi; multivalenţă; **2.** însuşirea de a fi polivalent, multilateral: *inteligenţa umană manifestă o amplă polivalenţă.* BL. [Din fr. ***polyvalence,*** germ. ***Polyvalenz***].

polivinil n. **acetat de polivinil**, poliacetat de vinil; **clorură de polivinil**, policlorură de vinil. [Din fr. ***polyvinyle***].

polivinílic a. **alcool polivinilic**, compus macromolecular obţinut prin saponificarea poliacetatului de vinil, folosit în industria materialelor plastice, la fabricarea fibrelor sintetice, a lacurilor etc.; polialcool vinilic. [Din fr. ***polyvinylique***].

polivitamínă, polivitamine f. preparat farmaceutic care conţine mai multe vitamine. [***Poli-*** + ***vitamină***].

polivoltín, ~i, polivoltină, ~e a. (despre unii viermi de mătase) care posedă polivoltism. [Din fr. ***polyvoltine***].

polivoltísm n. însuşire a unor viermi de mătase de a avea mai multe generaţii în cursul aceluiaşi an. [Din fr. ***polyvoltisme***].

polizá, polizez vb. (tr.) **1.** a prelucra prin aşchiere suprafeţele unor piese, cu polizorul; **2.** a lamina la rece foile din tablă subţire, în vederea cositoririi. [De la ***polizor;*** cf. fr. ***polir***].

polizaharídă, polizaharide f. produs macromolecular din clasa hidraţilor de carbon, rezultat prin policondensarea unor monozaharide, în special glucoză (ex.: celuloza, amidonul etc.). [Din fr. ***polysaccharide***].

polizáre, polizări f. acţiunea de a poliza şi rezultatul ei. [V. ***poliza***].

polizát[1], ~ţi, polizată, ~e a. care este prelucrat cu polizorul: *să privească printr-un microscop o bucată de fier polizat.* CĂL. [V. ***poliza***].

polizát[2] n. polizare; **maşină de polizat**, polizor. [V. ***poliza***].

polizór[1], polizoare n. maşină-unealtă pentru prelucrarea prin aşchiere a suprafeţei unor piese cu ajutorul unui disc rotitor confecţionat dintr-un material abraziv, acţionat electric sau pneumatic; maşină de polizat. [Din fr. ***polissoir***].

polizór[2], ~i, polizoáre m., f. tehnician care lucrează cu polizorul[1]. [Din fr. ***polisseur***].

pólje, polje f. mare depresiune închisă din regiunile carstice, formată prin unirea uvalasurilor sau prin prăbuşirea tavanelor peşterilor. [Din fr. ***poljé***].

poli [poul] n. **1.** listă electorală; **2.** urnă de vot; **3.** sondaj de opinie. [Cuv. engl.].

polnoglasíe, polnoglasii f. fenomen lingvistic caracteristic limbilor slave de est, constînd în prezenţa grupurilor de sunete *oro, olo, ere* între consoane, corespunzînd grupurilor *ra, la, re, le* din vechea slavă; plenisonie. [Din rus. ***polnoglasie***].

pólo n. **1.** (şi **polo pe apă**) joc sportiv asemănător cu handbalul, practicat pe apă între două echipe în care jucătorii, deplasîndu-se înot într-un bazin, încearcă să marcheze goluri introducînd mingea în poarta echipei adverse; **2.** joc sportiv de echipă (originar din India) practicat călare, în care mingea (de lemn) este lovită cu bastoane lungi. [Din engl., fr. ***polo***].

polobóc, poloboace n. (pop.) **1.** butoi: *s-au desfundat poloboacele de vin.* SAD.; **2.** epitet pentru un om gras; **3.** nivelă cu bulă de aer; (şi: **boloboc**). [Din ucr. ***polybok***].

polobocél, polobocele n. (pop.) diminutiv al lui poloboc; butoiaş: *un polobocel de vin e scos în curte.* CĂL. [***Poloboc*** + ***-el***].

pológ[1], poloage n. **1.** ţesătură fină, folosită mai ales ca draperie, ca perdea; (p. ext.) baldachin, oranisc: *un pat cu polog nu s-a văzut niciodată pe aceste meleaguri.* SAD.; **2.** ţesătură deasă (impermeabilă) cu care se acoperă căruţele, cerealele recoltate etc.; prelată: *înnoda colţurile pologului două cîte două ... şi carul era gata de plecare.* C.L.; **3.** acoperitoare specială montată deasupra unui pat, asemănătoare unui cort, confecţionată din pînză rară sau din plasă de sîrmă, folosită împotriva ţînţarilor, a muştelor etc.; (p. ext.) pat astfel protejat, instalat vara afară. [Din rus. ***polog*** „perdea pentru leagăn"].

pológ[2], poloage n. **1.** cantitate de fire de păioase sau de iarbă tăiată dintr-o singură mînuire a coasei; mănunchi; (spec.) fîn uscat pe cîmp, înainte de a se face căpiţă: *să fii cu ochii în patru la pologul cela din livadă.* REBR.; *din polog snop, din snop claie făcea.* POP; **a sta** (sau **a zăcea, a cădea**) **polog**, a cădea grămadă, a sta (sau a zăcea) întins la pămînt: *trupurile ... zăcea polog.* COSTIN; **2.** (reg.) întoarcere sau împrăştiere a fînului cosit (pentru a se usca): [buha] *ţipă pe timpul pologului.* POP.; **3.** iarbă bună de cosit; teren cu asemenea iarbă: *se zăresc pe poloage turmele.* CĂL. [Din bulg., sb. ***polog***].

pologăr, pologari m. (reg.) persoană care lucrează la întorsul şi adunatul pologului[2]; pologaş. [***Polog***[2] + ***-ar***].

pologáş, pologaşi m. (reg.) pologar. [***Polog***[2] + ***-aş***].

pologí, pologesc vb. **1.** (tr.) a tăia cu coasa sau cu secerea iarbă, păioase etc. (făcînd poloage[2]); (p. ext.) a aduna poloage[2]; a strînge la un loc iarbă, păioase etc.: *cu dreapta trăgea, cu stînga pologea.* POP; **2.** (tr. şi refl.) a (se) apleca, a (se) culca la pămînt: *vînturile pologesc holdele;* **3.** (fig.; tr.) a nimici, a distruge (culcînd la pămînt); a răpune. [De la ***polog***[2]].

pologít[1], ~ţi, pologită, ~e a. (pop.) doborît, culcat la pământ (din cauza vîntului, a ploii etc.): *holde pologite.* [V. ***pologi***].

pologít[2] n. (reg.) faptul de a pologi. [V. ***pologi***].

poloíst, poloişti m. jucător de polo. [Din fr. ***poloïste***].

polologhíe f. v. **poliloghie.**

polón, ~i, polonă, ~e a. şi m., f. polonez: *e văduva unui nobil polon.* NEGR. // f. limba poloneză: *vorbeşte polona.* [De la ***Polonia*** n. pr.].

polonéz, ~i, poloneză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Poloniei sau locuitorilor ei, referitor la Polonia sau la locuitorii acesteia; polon, poleac, leah: *oraşele poloneze se mistuiau în flăcări.* GHEŢIE; **covrig polonez** (şi m.), colăcel preparat din aluat de cozonac, îmbibat cu sirop de zahăr (şi presărat cu nuci pisate). // m., f. persoană (originară) din Polonia; persoană care vorbeşte polona ca limbă maternă: *azi a venit alt lot de polonezi.* ST. // m. pl. popor constituit ca naţiune în Polonia: *polonezii se trag din oameni liberi.* GHEŢIE. // f. **1.** limbă slavă din grupul occidental vorbită de polonezi; polona; **2.** dans de origine polonează, cu caracter maiestuos, solemn, asemănător marşului; melodia acestui dans; compoziţie muzicală instrumentală în trei timpi, cultivată mai ales de compozitorii romantici: *balurile ... începeau prin poloneză.* FIL.; **3.** haină femeiască strînsă pe talie; polcă; **4.** (înv.; la pl.) ghete cu carîmbul înalt, de damă. // m. sortiment de cîrnaţi proaspeţi, preparaţi din carne tocată de porc şi de vită, afumată şi apoi fierţi; poliş. [Din fr. ***polonais***].

poloníc, polonice n. **1.** lingură mare, adîncă, cu coadă lungă, folosită pentru a scoate supa sau ciorba din oală; cantitate de supă sau de ciorbă conţinută într-o asemenea lingură: *apuca polonicul ... şi îşi umplea strachina.* SAD.; *am întîlnit şi eu ţărani pe canal care ... nu se degradau ... pentru un polonic în plus.* PR.; **2.** lingură mare, adîncă şi cu găuri, folosită la stînă pentru separarea caşului, a urdei de zer. [Din ucr. ***polonnyk***].

polóniu n. element chimic radioactiv (descoperit de Pierre şi Marie Curie), rezultat în procesul de dezintegrare radioactivă a uraniului. [Din fr. ***polonium***].

polonizá, polonizez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) asimila cu populaţia de limbă poloneză; **2.** (tr.) a modifica un fapt lingvistic străin după sistemul limbii poloneze: *numele îţi va rămînea nemuritor, păcat că l-ai polonizat.* NEGR. [***Polon*** + ***-iza***].

polonizáre, polonizări f. acţiunea de a (se) poloniza şi rezultatul ei. [V. ***poloniza***].

polonizát, ~ţi, polonizată, ~e a. **1.** asimilat poporului polonez (prin limbă, obiceiuri etc.): *să se ridice ... împotriva şcoalei istorice moldoveneşti, reprezentată prin Miron Costin, un „polonizat".* IBR.; **2.** adaptat la sistemul limbii poloneze: *cuvinte latineşti polonizate* [V. ***poloniza***].

poltiníc, poltinici n. veche monedă rusească de argint, egală cu jumătate de rublă, care a circulat şi în ţările române în sec. al XVIII-lea – al XIX-lea. [Din rus. ***poltinnik***].

poltrón, ~i, poltronă, ~e a. şi m., f. (om) lipsit de curaj şi de sentimentul onoarei; (om) fricos, laş: *după cum vedeţi, nu sînt curagios ..., dar nici poltron.* DELAVR; *eşti un poltron!* SAD. [Din fr. ***poltron***].

poltroneríe, poltronerii f. însuşirea de a fi poltron; atitudine, comportare, faptă de poltron; laşitate, poltronism: *să mă pocăiesc de ceea ce d-ta numeşti poltronerie.* NEGR. [Din fr. ***poltronnerie***].

poltronísm n. (rar) poltronerie. [***Poltron*** + ***-ism***].

polturác, polturaci m. nume dat unor vechi monede poloneze, austriece etc., care au circulat şi în ţările române în sec. al XVII-lea şi al XVIII-lea. [Din pol. ***półturak***].

poluá, poluez vb. **1.** (tr.) a face ca apele, aerul, mediul înconjurător etc. să devină nocive din cauza materiilor chimice reziduale, a deşeurilor industriale, a gazelor de eşapament etc.; a infecta, a vicia; **2.** (refl.) a deveni nociv din cauza materiilor chimice reziduale, a deşeurilor industriale etc.: *mediul înconjurător s-a poluat;* **3.** (fig.; tr.) a fi periculos; a perverti, a profana. [Din fr. ***polluer***].

poluánt, ~ţi, poluantă, ~e a. care poluează: *produse poluante;* (subst.) *poluanţi atmosferici.* [Din fr. ***polluant***].

poluáre, poluări f. **1.** faptul de a polua; viciere a atmosferei, a apelor, a mediului înconjurător etc. cu substanţe nocive; (spec.) perturbare a echilibrului ecologic natural: *poluare sonoră;* **2.** (fig.) degradare, pervertire; profanare: *stricarea limbii sau a exprimării este numită adesea poluare.* D. [V. ***polua***].

poluát, ~ţi, poluată, ~e a. infectat, viciat cu materii chimice reziduale, cu deşeuri industriale etc.: *aer, mediu poluat.* [V. ***polua***].

polunóşniţă f. v. **polunoştniţă.**

polunóştniţă, polunoştniţe f. slujbă religioasă mănăstirească care se face după miezul nopţii, înainte de utrenie: *cum s-a fîrşit polunoştniţa audzi glas din ceriu.* DOS.; (şi: (înv.) **polunoşniţă**). [Din sl. ***polunoštĭnica*** „miezul nopţii"].

polúşcă, poluşte f. veche monedă rusească divizionară de aramă, care a circulat şi în ţările române în prima jumătate a sec. al XIX-lea. [Din rus. ***poluška***].

polúţie, poluţii f. ejaculare spontană a spermei (în timpul nopţii): *în aceeaşi noapte avu o primă poluţie, care-l înspăimîntă şi-l umplu de scîrbă.* GHEŢIE. [Din fr. ***pollution***].

pom, pomi m. **1.** nume generic dat de obicei plantelor arborescente cu fructe comestibile; (p. gener.) copac, arbore: *şi aceiaşi pomi în floare crengi întind peste zaplaz.* EM.; **pomul mortului,** brad, copăcel sau ramură împodobită cu fructe, covrigi, colaci etc., care se poartă înaintea cortegiului mortuar şi ale cărui podoabe sînt date de pomană după înmormîntare: *roşcove şi smochine din pomul mortului.* CR.; (relig.) **pomul cunoaşterii** (sau **cunoştinţei, ştiinţei) binelui şi răului,** pom aflat în mijlocul raiului, ale cărui fructe au fost interzise lui Adam şi Evei de către Dumnezeu; **pomul vieţii** (sau **raiului**), pom aflat în rai (închis prin păcatul lui Adam şi al Evei, dar deschis prin jertfa şi proslăvirea lui Hristos), ale cărui fructe vor fi date celor ce, biruind păcatul, vor căpăta viaţă veşnică; lemnul vieţii; **pom de Crăciun** (sau **de iarnă**), brad împodobit cu daruri şi ornamente, cu prilejul Crăciunului şi al Anului Nou: *haide, să facem pomul de Crăciun!* GHEŢIE; **a fi în pom,** a se afla într-o situaţie dificilă, precară; **2.** (p. restr.; reg.) prun (*Prunus domestica*). [Lat. ***pomus***].

pomacée, pomacee f. (la pl.) subfamilie de arbori şi arbuşti fructiferi din familia rozaceelor, la care carpelele sînt concrescute cu receptaculul florii, la maturitate formînd un fruct fals; (şi la sg.) arbore sau arbust din această subfamilie (ex.: mărul, părul, gutuiul, scoruşul). [Din fr. ***pomacées***].

pomádă, pomezi f. **1.** preparat cosmetic (parfumat) de consistenţă moale, obţinut din substanţe grase, folosit pentru îngrijirea părului şi a pielii: *un bărbat înalt, zvelt, cu părul negru lucind de pomadă, stătea înaintea uşii.* GHEŢIE; **2.** preparat farmaceutic obţinut dintr-o materie grasă (lanolină, vaselină etc.) în care s-au încorporat substanţe medicamentoase, folosit pentru tratarea diferitelor afecţiuni ale pielii; alifie, unguent: *rafturile cu pomezi şi spirturi.* SAD. [Din fr. ***pommade***].

pomanagioáică, pomanagioaice f. (peior.) femeie care umblă după pomană, care aşteaptă chilipiruri, care trăieşte din pomana altora. [***Pomanagiu*** + *-oaică*].

pomanagíu, pomanagii m. (peior.) bărbat care umblă după pomană, care aşteaptă chilipiruri, care trăieşte din pomana altora: *n-am slugărit la uşa lor, să mă puie în coada mesei, la un loc cu pomanagiii satului.* PETR. [***Pomană*** + *-agiu*].

pománă, pomeni f. **1.** (înv.) amintire; pomenire; comemorare: *s-au apucat a face ... beserici, să rămîie pomană.* NEC.; **2.** (înv. şi reg.) obicei; tradiţie, datină: *de atunci au ieşit acea pomană în ţară.* N.COSTIN; **3.** slujbă religioasă pentru pomenirea morţilor; parastas, panahidă: *dă, maică, o liturghie şi mi-o fă pomană mie!* POP; **4.** praznic care se face după o înmormîntare sau la un parastas cînd se dăruiesc săracilor diverse obiecte; (concr.) ceea ce se dăruieşte cu acest prilej; (spec.) colac care se împarte (săracilor) la înmormîntări şi parastase: *pomană cînd se face, să află şi colaci.* MACED.; **ca la pomană,** în număr mare, cu grămada: *aleargă ca la pomană;* **5.** dar, danie făcută cuiva, slujind, potrivit concepţiei creştine, la iertarea păcatelor, la mîntuirea sufletului; milostenie, binefacere: *trăia din pomana tuturora.* DELAVR.; **de pomană, a)** gratis; foarte ieftin: *într-o cîrciumă ... am fost primiţi de pomană.* BĂLC.; **b)** inutil, zadarnic, fără rost: *de ce mă faci să cobor de pomană?* PR.; *vorbeşti de pomană;* **a da (de) pomană,** a face o milostenie; a da, a împărţi ceva în mod gratuit: *mi-or da feciorii după moarte de pomană.* CR.; **a cere de pomană,** a cerşi: *nu vreau ... s-ajung la bătrîneţe să cer de pomană.* REBR.; **a-şi face pomană cu cineva,** a ajuta pe cineva, a face un bine cuiva; a se îndura: *fă-ţi pomană şi nu mă arăta.* ISP; **6.** ocazie rară, binevenită, foarte avantajoasă (sub aspect material); chilipir: *te aşteptai la aşa pomană?;* (şi: (înv.) **pomeană**). [Din sl. ***poměnŭ***].

pomádá, pomádez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) unge cu pomadă; a (se) pomădui: *acum îi pomăda mustăţile.* VR.; **2.** (fig.; tr.) a flata, a linguşi: *să-şi pomădeze amorul propriu.* PETR. [Din fr. ***pommader***].

pomádát, ~ţi, pomádată, ~e a. **1.** uns cu pomadă: *un aprod ... cu o mustaţă pomădată şi răsucită.* REBR.; **2.** cu părul, barba, mustăţile, pielea etc. unse cu pomadă; (p. ext.) aranjat, dichisit, ferchezuit, pomăduit: *bonjurişti pomădaţi şi frizaţi.* EM. [V. ***pomăda***].

pomăduí, pomăduiesc vb. (rar; tr. şi refl.) a (se) pomăda. [***Pomadă*** + *-ui*].

pomăduít, ~ţi, pomăduită, ~e a. (rar) pomădat: *e un fante frumos, pomăduit, înmănuşat.* SAD. [V. ***pomădui***].

pomărít n. (pop.) pomicultură: *trăieşte din pomărit.* [***Pom*** + *-ărit*].

pomeánă f. v. pomană.

pomélnic, pomelnice n. **1.** registru care cuprinde numele persoanelor decedate; **2.** listă cu numele persoanelor decedate sau în viaţă, pe care le pomeneşte preotul în slujbe şi rugăciuni; obituar: *mulţimea-ngenuncheată ascultă ... pomelnicul cel jalnic de nume neuitate a celor morţi.* AL.; **3.** (iron.) listă lungă de nume, de lucruri etc.; (p. ext.) înşiruire interminabilă, plictisitoare de vorbe: *nu sîntem dispuşi să facem pomelnicul acelor doctrine.* BL.; *mi se înregistrează numele în pomelnicul aerogării.* VIERU. [Din sl. ***poměninikŭ***].

pomeneálă f. **nici pomeneală (de ... sau să ...),** **a)** nici vorbă de aşa ceva; în nici un caz, cu nici un chip: *nici pomeneală nu era să fiu şi eu poftit.* ISP; **b)** nici urmă, nimic: *el cată lung în zare ...; nici pomeneală de diligenţă.* CAR. [***Pomeni*** + *-eală*].

pomení, pomenesc vb. **1.** (tr.) a rosti numele cuiva, în cadrul slujbei religioase, pentru a atrage harul divinităţii asupra aceluia şi pentru a obţine iertarea păcatelor lui: *slujeşte cîte trei liturghii pe zi şi pomeneşte la hurtă pe monachi şi ieromonachi.* CR.; **2.** (tr. şi intr.) a aminti, a vorbi (în treacăt) despre cineva sau ceva, a aduce în discuţie pe cineva sau ceva; a cita, a menţiona: *analiştii turci ... nici că pomenesc de dînsul.* BĂLC.; *n-a fost zi să nu te pomenească.* GHEŢIE; **3.** (refl. impers.) a se menţiona lucruri, fapte a căror amintire se transmite din generaţie în generaţie: *a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar pomeni;* **nici că se pomeneşte!** sau **unde se pomeneşte?,** nici vorbă, nici pomeneală: *ca să se dovedească unul pe altul, nici că se pomenea.* ISP; **4.** (tr. şi intr.) a ţine minte, a-şi aminti: *bătaie ce-ai să mănînci, ... şi-n mormînt ai s-o pomeneşti.* SAD.; **5.** (înv. şi pop.; tr.) a aniversa; a comemora: *pomenim pe Caragiale, astăzi cînd se împlinesc zece ani de la moartea lui.* GAL.; **6.** (tr.) a trăi în timpul unui eveniment sau într-o perioadă anume; a apuca să vadă, să întîlnească ceva (important): *aşa l-am pomenit;* **7.** (refl.) a se afla, a se vedea pe neaşteptate, cu uimire într-o anumită situaţie, într-un anumit loc: *se pomeni în mijlocul mării.* ISP; *seara, înainte de plecare, ne pomenim cu Gogu.* SOR.; **te pomeneşti că,** poate că, se poate întîmpla ca ...; nu cumva ...: *te pomeneşti că o fi sentimentală!;* **8.** (pop.; refl.) a se trezi din somn: *din somn se pomenea şi din gură aşa-i grăia.* POP [Din sl. ***pomĭněti***].

pomenire, pomeniri f. **1.** acţiunea de a (se) pomeni; **2.** (înv. şi pop.) aducere-aminte, amintire: *loc de monastire şi de pomenire.* POP; **3.** ceea ce rămîne în amintirea oamenilor; (p. ext.) faimă, renume: *batjocoreşte ... cinstita pomenire a părinţilor mei.* CAR.; **4.** menţionare, relatare; menţiune: *generaţii după generaţii s-au perindat ... fără nici o pomenire de trecerea lor.* SAD.; **5.** (ceremonie religioasă pentru) comemorarea unei persoane sau a unui eveniment din trecut: *a avut loc o slujbă de pomenire a domnitorului.* A.; **6.** slujbă sau rugăciune pentru morţi: *cei trei preoţi începură pomenirile, amintind pe rînd clerul, episcopii.* GHEŢIE; **veşnica (lor, ei etc.) pomenire,** cîntare bisericească cu care se termină slujba de înmormîntare sau un parastas; **7.** milostenie, pomană: *s-a călugărit ..., făcînd multe pomeniri cît a fost în viaţă.* CR.; *îi trecu fulgerător prin minte masa de pomenire dată săracilor.* GHEŢIE. [V. ***pomeni***].

pomenít, ~ţi, pomenită, ~e a. amintit, menţionat, citat (mai înainte): *cine-i ... stăpînul pomenitului balaur?* AL. [V. ***pomeni***].

pomeránţă, pomeranţe şi **pomeranţuri** f. (înv. şi reg.) portocală: *întrebaţi pe bacali dacă mai vînd lămîi şi pomeranţuri, naramze şi ananasuri.* SAD. [Din germ. ***Pomeranze***].

pomét[1], pometuri şi (reg.) **pomete** n. grădină sau livadă cu pomi fructiferi; mulţime de pomi fructiferi: *curţile albe ... pierdute în mijlocul unor pomete.* EM. [Lat. ***pometum***].

pomét[2], pometuri n. mulţime de varietăţi de fructe: *a adus pometuri, uscături şi băutură.* CAR. [***Poamă*** + *-et*].

pométă f. v. pometi.

pométe n. v. pometi.

poméţi m. pl. partea proeminentă, osoasă a obrajilor; umerii obrajilor: *faţa foarte roşie mai ales la pomete.* CAR.; *pometii proieminenţi ..., bărbia scurtă împrumutau figurii colţuroase o aparenţă de hotărîre.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **pomete,** (rar) **pometă**). [Din fr. ***pommette***].

pomícol, ~i, pomicolă, ~e a. **1.** care aparţine pomiculturii, referitor la pomicultură, propriu pomiculturii: *staţiune pomicolă;* **2.** (rar) specializat în pomicultură, care lucrează în pomicultură: *tehnicieni pomicoli.* [De la ***pom*** (după *agricol, viticol* etc.)].

pomicultór, ~i, pomicultoáre m., f. specialist în pomicultură. [Din fr. ***pomiculteur***].

pomicultúră f. **1.** ramură a ştiinţelor agricole care cuprinde studiul biologiei şi al agrotehnicii pomilor şi arbuştilor fructiferi, comportarea în cultură, ameliorarea şi caracteristicile diferitelor soiuri; **2.** (ramură a agriculturii care se ocupă cu) cultura pomilor şi a arbuştilor fructiferi; pomărit: *şcoala de pomicultură din Oradea-Mare.* [Din fr. ***pomiculture***].

pomiéră, pomiere f. (rar) fructieră. [Din fr. ***pommière***].

pómină f. **1.** (înv.) amintire, memorie: *să-ţi rămîie-n lume pomină ucigaşă.* AL.; **2.** faimă, veste: *se-mpînzise pomina-n lume despre grozava lui zgîrcenie.* VLAH.; **de pomină,** straşnic, grozav: *făceau petreceri de pomină.* CĂL.; **a (i) se duce** (sau **a(-i) merge**) **pomina,** a i se duce vestea ca de ceva neobişnuit, extraordinar: *o mînăstire de care să se ducă pomina.* ISP; **a se face** (sau **a ajunge) de pomină,** a ajunge renumit, vestit printr-o nesăbuinţă; a se face de rîs, a se compromite; a intra în gura lumii: *vorbele plutonierului au ajuns de pomină.* GHEŢIE. // adv. foarte, nevoie mare: *era urît pomină!* [De la ***pomeni***].

pomineátă f. v. pomneată.

pominóc, pominoace n. (înv.) ofrandă adusă divinităţii; dar: *pominoace încă-ţ voi aduce, jărtvă grasă şi colivă dulce.* DOS. [Din sl. ***pominokŭ***].

pomişoáră, pomişoare f. (bot.; rar) **1.** coacăz (*Ribes rubrum*): *tufe de pomişoară;* **2.** coacăză. [***Poamă*** + *-işoară*].

pomişór, pomişori m. diminutiv al lui pom; pomuleţ: *sub umbră de pomişor.* POP [***Pom*** + *-işor*].

pomíşte f. (rar) mulţime de pomi. [***Pom*** + *-işte*].

pomíţă, pomiţe f. **1.** diminutiv al lui poamă; **2.** (şi **pomiţă de cîmp**) frag (*Fragaria vesca*); **3.** mură. [***Poamă*** + *-iţă*].

pomivitícol, ~i, pomiviticolă, ~e a. care aparţine pomiculturii şi viticulturii, referitor la pomicultură şi viticultură. [De la ***pom*** (după *agricol, viticol* etc.)].

pomneátă, pomnete f. **1.** (pop.) şervet, batistă sau fîşie de pînză albă, avînd legate la un capăt un ban, iar la celălalt o lumînare, care se pune în mîna mortului sau se dă de pomană celor care participă

la înmormîntare: *mi se mai dăruie la îngropare o pomneată.* ST.; **2.** (reg.) colac împletit care se dă de pomană la înmormîntări; (şi: (reg.) **pomineată**). [Din sl. ***pamĭatŭ***].

pomójnic, pomojnici m. (înv.) funcţionar care conducea o plasă[1]: *trămitea ispravnici, zapcii, pomojnici ca să ridice satele.* OD. [Din rus. ***pomoštnik***].

pomológ, pomologi m. specialist în pomologie. [Din fr. ***pomologue,*** germ. ***Pomologe***].

pomológic, ~ci, pomologică, ~ce a. care aparţine pomologiei, referitor la pomologie. [Din fr. ***pomologique,*** germ. ***pomologisch***].

pomologíe, pomologie f. ramură a pomiculturii care se ocupă cu studiul morfologic al speciilor şi al soiurilor de pomi fructiferi, cu studiul solurilor şi cu comportarea pomilor faţă de climă şi sol. [Din fr. ***pomologie,*** germ. ***Pomologie***].

pomóst, pomosturi şi **pomoaste** n. **1.** (înv. şi reg.) pomosteală; **2.** (reg.) loc (cu ieşire la drum) pe care se construieşte casa; vatra casei; **3.** (reg.) avere constituită din pămînturi arabile şi livezi; (spec.) teren cultivat cu pomet[2]: *banii i se înmulţesc ..., pomostul i se măreşte.* POP; **4.** (reg.) izvor. [Din sl. ***pomostŭ***].

pomosteálă, pomosteli f. (reg.) **1.** faptul de a pomosti; (concr.) pămînt bătătorit cu care se umplu golurile dintre temelie şi podea la construcţiile ţărăneşti; pămînt frămîntat cu care se construiesc (sau se lipesc) pereţii caselor ţărăneşti; pomost: *să-i facem pomosteala, băieţi, cît e timpul frumos.* POP; **2.** ridicătură de pămînt în regiunile inundabile, pe care se construiesc clădiri de exploatare sau de pază. [***Pomosti*** + ***-eală***].

pomostí, pomostesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a astupa, a nivela cu lut partea de jos, pe care se calcă, a unei încăperi; **2.** (intr.; despre ape) a depune aluviuni. [Din sb. ***pomostiti***].

pomóstină, pomostine f. **1.** (înv.) pardoseală: *în cetate pre pomostină de aur.* DOS.; **2.** (reg.) parte a carului sau a căruţei formată din mai multe scînduri alăturate, care formează platforma de jos a vehiculului; fiecare dintre aceste scînduri: *dă de secure, de o funie ... pe pomoştina căruţei.* CR.; (şi: **pomoştină**). [Din ucr. ***pomostyna***].

pomóştină f. v. pomostină.

pompă, pompez vb. (tr.) **1.** a împinge sau a aspira un fluid cu ajutorul unei pompe[1]: *doctorul a început să-i pompeze sîngele.* DELAVR.; (fig.) *toţi pompează bani înspre Olanda.* SAD.; **2.** (fig.) a stărui, a interveni cu insistenţă pe lîngă cineva pentru a obţine un avantaj, o favoare etc. [Din fr. ***pomper***].

pompadour [pompadúr] a. **1. stil pompadour,** stil de mobilier de la sfîrşitul domniei lui Ludovic al XV-lea, caracterizat prin linii curbe; **2.** tip de mobilă executată în acest stil: *achiziţionase o sufragerie pompadour.* [Din fr. ***pompadour***].

pompadúră, pompadure f. (rar) poşetă (croşetată sau brodată) în formă de pungă: *urmărea ... marginea de aur a pompadurei sale.* AG. [Din germ. ***Pompadour***].

pompagíu, pompagii m. lucrător la o pompă[1] sau la o staţie de pompare. [***Pompă***[1] + ***-agiu***].

pompáj, pompaje n. (rar) pompare; **pompaj de adîncime,** metodă de extracţie a ţiţeiului din sonde cu ajutorul unor pompe[1] speciale, introduse în partea de jos a găurii de sondă, sub nivelul lichidului; **pompaj optic,** excitare a atomilor sau a ionilor activi ai unui laser, care determină ridicarea acestora pe un nivel energetic superior. [Din fr. ***pompage***].

pompáre, pompări f. acţiunea de a pompa şi rezultatul ei; pompaj: *se vîrau pe după instalaţia de încălzire şi pompare a apei.* PR. [V. ***pompa***].

pómpă[1], pompe f. **1.** maşină de forţă sau aparat format de obicei dintr-un cilindru cu piston, cu rotor etc., manevrat manual sau mecanic, care serveşte la comprimarea sau deplasarea unui fluid: *m-am uitat cum scot apă cu tubul de cauciuc pompele greoaie de stropit.* PAP.-B.; **pompă de incendiu,** pompă cu care se aruncă apă la distanţă pentru stingerea incendiilor; **pompă cu piston,** pompă în care fluidul este deplasat cu ajutorul unui piston care se mişcă în interiorul unui cilindru; **pompă de injecţie,** pompă cu piston folosită la motoarele cu ardere internă, pentru introducerea sub presiune a combustibilului în cilindrii motorului; **pompă de vid,** dispozitiv pentru scoaterea aerului sau a altor gaze dintr-un spaţiu închis în scopul producerii unei presiuni inferioare celei atmosferice; **2.** (spec.) aparat de pompare a apei adaptat la puţuri; (p. ext.) cişmea: *asculta o vreme ... scîrţîitul pompei de apă.* CĂRT.; *este o pompă în curte;* **3.** obiect de uz casnic format dintr-o emisferă de cauciuc şi un mîner, folosit la desfundarea chiuvetelor. [Din fr. ***pompe***].

pómpă[2], pompe f. **1.** ceremonial fastuos, somptuos; alai, suită, cortegiu sărbătoresc; (p. ext.) lux, fast, strălucire: *cu pompă maiestuoasă curînd voi celebra această nuntă.* AL.; *cu pompă mare spre palat pornesc.* BOL.; **2.** (înv.) obligaţie, încorsetare protocolară; solemnitate afectată, emfază: *a renunţa la pompele lumeşti;* **3.** (la pl.) **pompe funebre,** serviciu specializat în pregătirea şi în ceremonialul înmormîntărilor: *se interesă la o întreprindere de pompe funebre despre aducerea în ţară a rămăşiţelor pămînteşti ale fratelui său.* GHEŢIE. [Din lat. ***pompa,*** fr. ***pompe***].

pompeián, ~ieni, pompeiană, ~iene a. caracteristic oraşului antic Pompei, executat în stilul specific al acestui oraş: *încăperea ... are pereţii de un roşu pompeian.* PETR. [Din fr. ***pompéien***].

pompiér[1], pompieri m. **1.** (la pl.) trupe militare sau formaţii civile instruite şi dotate cu utilaje speciale pentru stingerea incendiilor: *pompierii noştri formează artileria teritorială.* EM.; **2.** persoană care face parte din aceste trupe sau formaţii; pojarnic, tulumbagiu. [Din fr. ***pompier***].

pompiér[2] a. invar. pompieristic: *stil pompier.* // m. artist, îndeosebi pictor, care tratează subiecte artificiale şi emfatice într-o manieră convenţională: *pompierii revin la modă.* [Din fr. ***pompier, -ière***].

pompierésc, ~şti, pompiereáscă, ~eşti a. care ţine de pompieri[1], referitor la pompieri. [***Pompier***[1] + ***-esc***].

pompieríe f. **1.** corpul pompierilor[1]; cazarma sau sediul pompierilor: *Institutul „Philippide" se află lîngă pompieria oraşului Iaşi;* **2.** serviciul de pompier. [***Pompier*** + ***-ie***].

pompierísm n. manieră de exprimare a artiştilor pompieri[2]; stil pompieristic. [Din fr. ***pompiérisme***].

pompierístic, ~ci, pompieristică, ~ce a. bombastic, emfatic, pretenţios; pompier[2]: *stil pompieristic.* [***Pompier***[2] + ***-istic***].

pompíst, pompişti m. persoană care mînuieşte o pompă[1]. [***Pompă***[1] + ***-ist***].

pompíţă, pompiţe f. diminutiv al lui pompă[1]. [***Pompă***[1] + ***-iţă***].

pompón, pompoane n. **1.** ciucure (mare) sau moţ de panglici înnodate, de pene etc., folosit ca ornament (vestimentar): *a doua încărcătură trecu deasupra capului vizitiului, zburîndu-i căciula de catifea neagră cu pompon.* GHEŢIE; *fata ... avea în păr un pompon caraghios.* CĂRT.; **2.** panaş. [Din fr. ***pompon***].

pompós, ~şi, pompoásă, ~e a. **1.** cu pompă[2]; fastuos, luxos, măreţ: *să nu schimbe ... nici oglinzile veneţiene şi nici candelabrele ... din salonul prea pompos.* TEODOR.; *înmormîntare pompoasă;* **2.** plin de emfază; încărcat, înflorit; pretenţios: *la Ministerul Cultelor ... n-a întîlnit decît nepăsare ascunsă sub vorbe pompoase.* GHEŢIE. [Din fr. ***pompeux***].

pomuléţ, pomuleţi m. pomişor: *un pomuleţ cu cireşe amare.* VIERU. [***Pom*** + ***-uleţ***].

pomuşoáră, pomuşoare f. (bot.; reg.) **1.** coacăz (*Ribes rubrum*): *tufele de rubine ale pomuşoarei.* TEODOR.; **2.** (p. restr.) coacăză: *în tufa Soarelui să nu căutaţi pomuşoare.* VIERU; **3.** păltior (*Ribes petraeum*). [***Poamă*** + ***-uşoară***].

ponc, ~ci, poáncă, ~ce şi **ponce** a. (reg.) **1.** (şi f.) (pantă) foarte înclinată, abruptă: *e poancă valea;* **în poancă,** pieziş, oblic: *casa e pusă în poancă;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care se uită şaşiu; **în poancă,** chiorîş; **3.** (şi m., f.) (om) prost, nătîng: *o femeie poancă;* **4.** (la pl.) ceartă, neînţelegere; **în ponce,** în contradictoriu, în răspăr: *cu mine grăind în ponce.* POP. [Din magh. ***ponk*** „deal"].

pónce [pons] a. **piatră ponce,** rocă vulcanică cenuşie sau albă, uşoară, foarte poroasă, formată prin întărirea bruscă a lavei; spumă-de-mare; bucată dintr-o asemenea rocă, întrebuinţată ca abraziv, ca izolator termic, la înlăturarea pielii îngroşate etc.; pumice. [Din fr. (*pierre*) ***ponce***].

poncho [póncio] m. pelerină (scurtă) ţesută din lînă, în dungi de culori vii, de formă dreptunghiulară sau circulară, cu o deschizătură la mijloc prin care se introduce capul (purtată de indigenii din America de Sud). [Din sp., fr. ***poncho***].

pónci n. v. **punci**[1].

poncíf, poncifuri şi **poncife** n. (livr.) **1.** producţie artistică sau literară banală; **2.** judecată, afirmaţie, formulă lipsită de originalitate, stereotipă: *în proza sa ... se văd urmele profesorale, poncifele.* CĂL. [Din fr. ***poncif***].

poncíş, ~i, poncişá, ~e a. (pop.) **1.** foarte înclinat; abrupt, pieziş: *cărarea urca tot mai poncişă.* SAD.; **2.** saşiu, încrucişat: *ochi poncişi.* // adv. **1.** de-a curmezişul; pieziş; (fig.) împotrivă, în mod ostil: *porneau ponciş două meterezuri prin zid.* GHICA; **a se pune ponciş** sau (subst.) **a sta de-a poncişul,** a se opune, a se împotrivi: *cu toată lumea largă sta Sînger de-a poncişul.* COŞB.; **2.** cruciş, chiorîş; (fig.) cu ciudă, cu duşmănie: *căutăm ponciş unul altuia.* ANTIM; *nora ... se uită ponciş la ea.* SOR. [***Ponc*** + ***-iş***].

pond, ponduri n. (înv.) **1.** greutate; masă[2]; **2.** importanţă, valoare a unui element într-un ansamblu de elemente şi în raport cu acestea: *plastica ... poartă materia sa în pondul unui singur moment.* EM. [Din lat. ***pondus,*** germ. ***Pond***].

ponderă, ponderez vb. **1.** (tr.) a cumpăni fapte, situaţii etc., opunînd pe unele altora; a echilibra: *a pondera puterile statului;* **2.** (tr. şi refl.) a face să devină sau a deveni cumpătat, moderat, măsurat[1], stăpînit; a (se) potoli; a (se) tempera; a (se) înfrîna. [Din fr. ***ponderer,*** lat. ***ponderare***].

ponderábil, ~i, ponderabilă, ~e a. care are o greutate măsurabilă; care poate fi cîntărit: *materie ponderabilă;* (fig.) *uşoara mea melancolie ... pentru care cel mai adesea nu găseam motive ponderabile, îşi descoperea acum legitimitatea în împrejurări precise.* BL. [Din fr. ***pondérable,*** lat. ***ponderabilis***].

ponderabilitáte f. stare sau însuşire a unui corp de a fi ponderabil (la care se manifestă forţa de gravitaţie): *materia ... (caracterul ei, mărginirea în trei dimensii şi ponderabilitatea) e substanţa şi principiul fundamental al universului.* EM. [Din fr. ***pondérabilité***].

ponderál, ~i, ponderală, ~e a. referitor la greutate sau la masă[2]; din punctul de vedere al greutăţii; care are greutate; de greutate; care serveşte la măsurarea greutăţii corpurilor: *înlocuirea sistemului de taxare „ad valorem" prin sistemul ponderal a introdus ... regula şi a asigurat controlul în operaţiunile vamale.* EM. [Din fr. ***pondéral***].

ponderáre, ponderări f. **1.** acţiunea de a ponderа şi rezultatul ei; ponderaţie; **2.** operaţie de calcul statistic al valorii medii, constînd în înmulţirea ponderii cu valoarea variabilei. [V. ***pondera***].

ponderát, ~ţi, ponderată, ~e a. **1.** care manifestă cumpătare, moderaţie, sobrietate; cumpătat, moderat, echilibrat; liniştit: *cu mine e mai ponderată, dar ... pe fata ei o duce la exasperare.* PR.; **2.** care denotă, exprimă cumpătare, moderaţie, sobrietate: *originalitatea lui Eminescu e ... ponderată ca intensitate.* LOV.; **3. media ponderată a unor numere,** numărul obţinut prin împărţirea sumei produselor dintre numere şi ponderile corespunzătoare la suma ponderilor. [Din fr. ***pondéré***].

ponderatór, ~i, ponderatoáre a. care moderează; care menţine echilibrul între forţe, tendinţe etc. opuse: *Senatul se numeşte corp matur, corp ponderator.* EM. [Din fr. ***pondérateur***].

ponderáţie, ponderaţii f. moderaţie, cumpătare; echilibru; ponderare: [România] *intră în perioada organică, perioada de echilibru şi de ponderaţie.* BOL.; (şi: **ponderaţiune**). [Din fr. ***ponderation,*** lat. ***ponderatio, -onis***].

ponderaţiúne f. v. **ponderaţie.**

póndere, ponderi f. **1.** greutate; (spec.) greutate specifică: *pondere atomică*; **2.** (fig.) importanţă, valoare a unui element într-un ansamblu de elemente şi în raport cu acestea: *agricultura are o mare pondere în economia ţării;* **3.** (fiz.) coeficient care afectează fiecare dintre valorile unei mărimi determinate experimental şi care indică probabilitatea de obţinere a valorii respective; **4.** (statistică) numărul unităţilor dintr-o grupă a unei colectivităţi, căruia îi corespunde o valoare a variabilei; **pondere procentuală,** indice care exprimă în procente raportul dintre o componentă şi întregul din care aceasta face parte (ex. ponderea analfabeţilor din totalul populaţiei rurale); **5.** frecvenţă. [Din lat. ***pondus, -eris***].

ponderitáte f. (fiz.) greutate specifică. [Din lat. ***ponderitas***].

ponderós, ~şi, ponderoásă, ~e a. (înv.) **1.** grav; hotărîtor, decisiv: *trimetrul e cel mai ponderos şi pentru că tot caracterul dialogului esercită putere silitoare asupra tonului.* EM.; **2.** (fig.) cu înţeles adînc: *cursul timpului ..., cuvînt greu, cuvînt ponderos.* EM.; **3.** (fig.) puternic, important: *statele cele mai ponderoase ale Europei.* HASD. [Din lat. ***ponderosus***, fr. ***pondéreux***].

ponderozitáte f. (înv.) **1.** calitatea de a fi ponderos; gravitate: *ponderozitatea trimetrului şi însuşirile pomenite de noi hotărăsc de-aceea de sine tonul.* EM.; **2.** (fig.) însemnătate, valoare (decisivă): *naraţiunea-i oferă toată ponderozitatea unei mărturii oculare.* HASD. [Din fr. ***pondérosité***].

poneává, ponevi f. (reg.) ţesătură groasă de lînă, de bumbac etc. din care se fac macaturi, covoare, cearşafuri etc.; obiect confecţionat dintr-o astfel de ţesătură. [Din sb. ***ponjava***].

ponegreálă, ponegreli f. (rar) ponegrire: *ce-mi umbli cu minciuni şi cu ponegreli?* CAR. [***Ponegri*** + ***-eală***].

ponegrí, ponegresc vb. (tr.) **1.** a înnegri: *ochii i-au astupat, faţa i-au ponegrit* (a. 1773). GCR.; **2.** (fig.) a vorbi pe cineva de rău; a calomnia, a denigra, a bîrfi, a defăima: *am greşit, de-am ponegrit-o ... cătră d-ta.* CR.; *nu puteam să-mi ponegresc neamul.* PR.; (refl. recipr.) *mereu se ponegresc.* [***Po-*** + ***negri***].

ponegríre, ponegriri f. acţiunea de a ponegri; defăimare, bîrfire, calomniere, ponegreală: *se arătă atîns de ponegrirea Otiliei.* CĂL. [V. ***ponegri***].

ponegrít, ~ţi, ponegrită, ~e a. **1.** (înv.) înnegrit, negru; (p. ext.) întunecat: *atîta-i de grozavă şi ponegrită, cît nu o poci vedea.* DOS.; **2.** (fig.) defăimat, denigrat; calomniat. [V. ***ponegri***].

ponegritór, ~i, ponegritoáre a. care cuprinde o defăimare; calomnios, defăimător: *vorbe ponegritoare.* // m., f. persoană care ponegreşte; calomniator, denigrator, bîrfitor. [***Ponegri*** + ***-tor***].

ponégru, ~i, poneágră, ~egre a. (înv. şi reg.; de obicei în corelaţie cu *negru*) foarte negru: *desperită, cu părul negru ponegru.* SOR.; *nouă armasari negri ponegri.* POP. [***Po-*** + ***negru***].

pónei, ponei m. cal de rasă englezească, de talie mică, folosit pentru munci uşoare şi pentru agrement: *cînd eram mic ... aveam un ponei.* CĂL.; (accent. şi ***ponéi***; scris şi: *poney*). [Din fr. ***poney,*** engl. ***pony***].

ponevós a. v. **ponivos.**

pongíde f. pl. familie de maimuţe superioare, de mari dimensiuni, cu caracteristici evoluate (lipsa cozii, membre anterioare asemănătoare cu mîinile omului) (ex.: gorila, cimpanzeul, urangutanul, gibonul). [Din it. ***pongidi***].

póngo m. (rar) numele unei specii de urangutan. [Din fr., it. ***pongo***].

ponít n. carbonat natural de mangan, cu un conţinut redus de fier, prezent în zăcămintele de mangan din nordul Moldovei. [De la ***Poni*** n. pr.].

ponivós, ~şi, ponivoásă, ~e a. şi m., f. (pop.) **1.** (fiinţă) care nu vede bine, care suferă de miopie sau care nu vede decît cu un singur ochi: *nu e mai urît* [lucru] *cînd cineva face pe frumos, că e ponevos şi pe cel urît că e aurit.* PANN; **2.** (fig.) (om) prost, nătîng; (om) rău, uricios: *nu trînti obloanele, ponivosule, că nu sînt de fier!* DELAVR.; (şi: (reg.) **ponevos**). [***Poneavă*** + ***-os***].

ponoáră f. v. **ponor.**

ponór, ponoare n. formă de relief negativă rezultată prin asocierea liniară şi laterală a dolinelor; coastă abruptă, formată prin prăbuşirea sau alunecarea unor straturi de teren: *dragostea de astă-vară prăpădită-i prin ponoară.* IONEL; *se primblă pin ponoare, pin potice fără soare.* POP.; (şi: (reg.) **ponoară**). [Din bulg., sb. ***ponor***].

ponorî, ponorăsc vb. (înv. şi pop.; refl.) a se surpa, a se prăbuşi; a se înclina, a se povîrni: *două movile egale, apropiate, care s-au ponorît una către alta.* OD. [De la ***ponor***].

ponorît, ~ţi, ponorîtă, ~e a. (înv. şi pop.) prăbuşit, surpat; foarte înclinat, abrupt: *mal ponorît.* [V. ***ponorî***].

ponorîtúră, ponorîturi f. (înv. şi pop.) loc ponorît; surpătură, ruină. [***Ponorî*** + ***-tură***].

ponós, ponoase n. (pop.) **1.** insultă, calomnie, bîrfă; ruşine: *ce e frumos poartă ponos.* PANN; **2.** poreclă, nume rău: *numele îţi va rămînea pîngărit cu ponosul de tîlhar.* ISP.; **3.** vină, greşeală; cusur; neajuns: *ai furat banii statului aruncînd ponosul pe nişte nevinovaţi.* ST.; **4.** consecinţă neplăcută pe care o are de suportat cineva pentru propriile greşeli sau pentru greşelile altora; necaz, supărare: *el şi-a făcut-o cu mîna lui, el trage acum ponoasele.* GHEŢIE; **a-i purta cuiva ponos,** a avea necaz pe cineva, a-l duşmăni; **a-şi face ponos cu cineva,** a-şi pricinui supărare, necaz din cauza cuiva: *m-am ferit să-mi fac ponos cu toţi nebunii.* COŞB.; **5.** (înv. şi reg.) acuzare, învinuire; pîră; (concr.) reclamaţie, plîngere: *aleargă la Ieşi, cu ponos împotriva stolnacealnicului.* AL.; **6.** (reg.) glumă; poznă, şotie: *ponosuri şi tîlcuri de-a lui popa Buligă cel buclucaş.* CR. [Din sl. ***ponosŭ***].

ponosí, ponosesc vb. **1.** (înv. şi reg.; tr.) a calomnia, a defăima, a ponegri: *să ponosească pe doamna sa.* ISP.; **2.** (pop.; refl. şi tr.) a-şi pierde sau a face să-şi piardă culoarea, aspectul iniţial (prin purtare); a (se) învechi, a (se) uza: *la mine de ce-ai venit? au haine ţi-ai ponosit, au Vodă mi te-a gonit?* POP.; **3.** (reg.; refl.) a se urîţi: *faţa mi s-o ponosit.* POP. [Din sl. ***ponositi;*** cf. ***ponos***].

ponosíre f. (pop.) acţiunea de a (se) ponosi şi rezultatul ei; uzare, stricare. [V. ***ponosi***].

ponosít, ~ţi, ponosită, ~e a. 1. (pop.) care şi-a pierdut culoarea, aspectul iniţial (prin purtare); învechit, uzat; sărăcăcios: *hainele ... sînt vechi şi ponosite.* CR.; **2.** (reg.) urîţit (de oboseală, de suferinţă etc.): *descoperi în deschiderea uşii figura ponosită ... a lui Băliban.* GHEŢIE. [V. ***ponosi***].

ponóslu, ponosiuri n. 1. (înv. şi reg.) plîngere, reclamaţie; pîră: *au mers ponoslu de la Pătru Vodă la craiul leşesc.* UR.; **2.** (înv.) defăimare, calomnie; ruşine: *mi-ai curăţit ponoslul şi ocara.* DOS. [De la ***ponoslui***].

ponosluí, ponosluiesc vb. (înv. şi reg.) **1.** (tr., intr. şi refl.) a pîrî, a reclama; a se plînge: *la cine să mă ponosluiesc?* POP.; **2.** (tr. şi intr.) a defăima, a calomnia; a mustra: *nemernicul ce ponosluieşte oamenii cu vază.* ISP.; *maică-ta ... m-a ponosluit.* POP.; **3.** (tr.) a porecli: *rău fac domnii procopsiţi de ponosluiesc cu nume de Amfitrion pe oamenii ... ce primesc cu voie bună oaspeţii.* ISP. [Din magh. ***panaszol***].

ponosluíre, ponosluiri f. acţiunea de a ponoslui şi rezultatul ei; defăimare. [V. ***ponoslui***].

ponosluitór, ~i, ponosluitoáre m., f. 1. (reg.) reclamant; **2.** (înv.) calomniator. [***Ponoslui*** + ***-tor***].

pont[1], ponturi n. 1. (înv.) punct (în spaţiu sau în timp); limită; (fam.) **la pont,** la momentul potrivit; la timp, la ţanc: *să ne putem scula dimineaţa la pont.* CAR.; **2.** (înv.) articol, paragraf dintr-o lege, dintr-o convenţie; (p. ext.) legea, convenţia însăşi; punct: *ponturi de pace;* **3.** (înv.) condiţie de învoială agricolă impusă ţăranilor; **4.** (înv.) problemă în discuţie; idee, principiu care stă la baza unei discuţii; punct: *la pontul acesta nu mă unesc cu părerea domniei-tale.* FIL.; **5.** (fam.) aluzie răutăcioasă; ironie; împunsătură: *cîte ponturi şi ponosuri nu da dintr-însul.* CR.; **a vorbi în ponturi,** a da să se înţeleagă, a sugera; a vorbi în pilde; **a bate cuiva pontul** sau **a da ponturi,** a face aluzie la ceva, a da cuiva să înţeleagă; **a-i face cuiva pontul,** a înşela pe cineva, a-i face cuiva o figură: *dă-i cu bere, dă-i cu vin, nu pentru cinstea obrazului ..., pentru ca să-mi faci pontul cu scrisoarea.* CAR.; **6.** numele uneia dintre cărţile de joc (considerată ca avînd cea mai mare valoare); (p. ext.) prilej favorabil (la joc); (fam.) **a vinde cuiva pontul** sau **a sufla cuiva un pont,** a dezvălui cuiva un secret prin care poate obţine un avantaj, un profit: *îmi mai suflă un pont.* GHEŢIE. [Din magh. ***pont,*** it. ***ponto;*** cf. ***punct***].

pont[2], ponţi m. pontator (la unele jocuri de noroc). [Din fr. ***ponte***].

pontá[1], pontez vb. (tr. şi intr.) a miza o sumă de bani la un joc de noroc; a depune ca mizăˡ: *un ofiţer îi da, de cîte ori pontai, o pereche de cărţi pe ascuns.* BOL.; *pontă întreaga sumă pe ... o iapă roaibă.* GHEŢIE. [Din fr. ***ponter***].

pontă[2], pontez vb. **1.** (tr.) a marca persoanele prezente sau absente pe o listă; **2.** (tr. şi intr.) a(-şi) înregistra prezenţa la locul de muncă; **3.** (tr.) a marca, a înregistra timpul sau volumul de muncă în vederea remunerării. [Din fr. ***pointer***].

pontă[3], pers. 3 **pontează** vb. **1.** (intr.; despre cîinii de vînătoare) a se opri în loc (cu capul ridicat, cu urechile ciulite) pentru a adulmeca sau a ţinti vînatul; **2.** (tr.) a pironi cu privirea, a ţinti un animal: *iepurii erau acolo ...; pe cel dintîi îl ponta Sultan.* SAD. [Din fr. ***pointer*** „a avansa, a se ridica în poante"].

pontáj, pontaje n. pontare; marcare, control; (spec.) operaţie prin care se înregistrează prezenţa muncitorilor la locul de muncă, cantitatea produselor realizate într-un anumit interval de timp sau timpul folosit pentru efectuarea unei lucrări în vederea calculării salariului, retribuţiei, plăţii; **fişă de pontaj,** document în care s-a înregistrat prezenţa la lucru. [Din fr. ***pointage***].

pontáre[1], pontări f. acţiunea de a ponta[1]. [V. ***ponta[1]***].

pontáre[2], pontári f. acţiunea de a ponta[2] şi rezultatul ei; pontaj, pontat: *a făcut pontarea personalului.* [V. ***ponta[2]***].

pontarisí, pontarisesc vb. (înv.; intr.) a ponta[1]: *tot meşteşugul îi să pontarişeşti la vreme.* AL. [Cf. ***ponta[1]***].

pontáş[1], pontaşi m. (reg.) ţăran clăcaş; (adj.) **deputat pontaş,** reprezentat al clăcaşilor din Moldova în Divanul ad-hoc din 1857. [***Pont[1]*** + ***-aş***].

pontáş[2], pontaşi m. (înv.) pontator[1]. [***Ponta[1]*** + ***-aş***].

pontát n. (rar) pontare[2]. [V. ***ponta[2]***].

pontatór[1], pontatori m. persoană care pontează[1]; pontaş[2]: *bătînd toate cărţile pontatorilor săi.* NEGR. [***Ponta[1]*** + ***-tor***].

pontatór[2], ~i, pontatoáre m., f. persoană care pontează[2]. [***Ponta[2]*** + ***-tor***].

pontatór[3], ~i, pontatoáre a. care pontează[3]: *cîine pontator.* [***Ponta[3]*** + ***-tor***].

póntă, ponte f. (zool.) proces de eliminare şi de depunere a ouălor de către păsări, insecte, reptile sau a icrelor de către peşti; (concr.) icre de peşti sau ouă depuse de păsări, insecte, reptile prin acest proces. [Din fr. ***ponte***].

pontéfice m. v. **pontifice.**

póntic, ~ci, pontică, ~ce a. (livr.) referitor la Pontul Euxin (denumire a Mării Negre în antichitate), care aparţine, care este caracteristic regiunii din preajma acestei mări: *în acea copleşitoare amiază pontică totul încremenise.* TEODOR.; *în tot înconjurul ţărmului pontic fîlfîie flamura lor.* SAD. [Din lat. ***Ponticus,*** fr. ***pontique***].

pontíf, pontifi m. 1. membru al colegiului sacerdotal suprem în Roma antică, însărcinat cu supravegherea cultului religios, cu întocmirea calendarului, a listelor consulare: *îngrijitorul nostru, pontiful şi împărat, ne va sfinţi ... amorul nevinovat.* HEL.; **marele pontif,** conducătorul colegiului pontifical; **2.** înalt demnitar ecleziastic; prelat, pontifice; **3.** (şi: **suveranul pontif, pontiful Romei, pontiful roman**) şeful suprem al bisericii catolice; papă, pontifice: *văzurăm ... portretul pontifului actual.* FIL.; **4.** (fig.; adesea iron.) persoană care se consideră sau este considerată o autoritate într-un domeniu; pontifice: *au văzut într-însul un şef de şcoală, un novator, un pontif al simbolismului.* LOV. [Din fr. ***pontife***].

pontifică, pontífic vb. (rar; intr.) **1.** a oficia, a celebra o slujbă religioasă (în calitate de pontif); **2.** (fig.) a lua o atitudine de pontif, a se considera pontif. [Din fr. ***pontifier***].

pontificál, ~i, pontificală, ~e a. care ţine de pontif sau de demnitatea acestuia, referitor la pontif; (spec.) care aparţine papei sau autorităţii lui, referitor la papă; papal: *veşminte pontificale;* **Statul pontifical,** Vaticanul. // f. **1.** cronică papală; **2.** carte conţinînd ritualul ceremoniilor oficiate de papă şi de episcopii catolici. [Din fr. ***pontifical,*** lat. ***pontificalis***].

pontificát, pontificate n. **1.** demnitatea de pontif, de papă; papalitate: *cardinalul a fost înălţat la pontificat;* **2.** perioadă de timp în care un pontif îşi exercită funcţia. [Din fr. ***pontificat,*** lat. ***pontificatus***].

pontífice, pontifici m. (rar) **1.** prelat, papă, pontif: *portret ... al ponteficelui Sixt al V-lea.* FIL.; **2.** (fig.) (pretinsă) autoritate într-un domeniu; pontif: *n-au cîntat în strana nici unui pontifice literar.* GAL.; (şi: (înv.) **pontefice**). [Din lat. ***pontifex, -cis,*** it. ***pontefice***].

pontíl, pontile n. stîlp de susţinere, de consolidare a construcţiilor navale, amplasat între punte şi structurile inferioare ale navei, destinat transmiterii sarcinilor de pe punte la osatura fundului navei. [Cf. fr. ***épontille***].

pontiláre, pontilări f. întărire a compartimentelor şi a punţilor unei nave cu ajutorul pontilelor. [De la ***pontil***].

pontón, pontoane n. **1.** platformă plutitoare, fixată de ţărm, servind la acostarea navelor într-un port: *agentul navigaţiei noastre secuestrat pe ponton.* CAR.; **2.** (şi **pod de pontoane**) pod provizoriu montat pe ambarcaţii ancorate şi legate între ele; fiecare dintre ambarcaţiile care susţin acest pod: *printre pontoanele podului era loc de puteau trece şi o sută de luntriţe.* SL. [Din fr. ***ponton***].

pontoniér, pontonieri m. **1.** militar din trupele de geniu, specializat în construcţia pontoanelor şi a altor lucrări necesare trecerii trupelor peste o apă; podar: *pontonierii isprăveau grabnic podul de vase peste fluviu.* SAD.; **2.** persoană care face serviciul la un ponton. [Din fr. ***pontonnier***].

pontós, ~şi, pontoásă, ~e a. care face poante; glumeţ: *eşti foarte pontos.* [***Poantă*** + ***-os***].

ponţián, ~eni, ponţiană, ~ene n. şi a. (care ţine de, referitor la) al doilea etaj al pliocenului din bazinul dacic, reprezentat prin marne argiloase cenuşii, constituind un acoperiş protector pentru zăcămintele de petrol. [Din fr. ***pontien;*** cf. ***Pontus*** (*Euxinus*)].

pool [pul] n. grupare de producători, de investitori reuniţi, pe termen limitat, în vederea unei anumite acţiuni comune, în scopul stabilirii preţurilor la unele mărfuri şi al influenţării cursului titlurilor de valoare; convenţie (monopolistă) încheiată în cadrul acestei grupări. [Cuv. engl.].

pop[1], popi m. **1.** stîlp care susţine un planşeu, un acoperiş, o streaşină etc. (la casele ţărăneşti); (spec.) stîlp mare de lemn care susţine coama acoperişului unei case ţărăneşti; pălimar, dereg: *a sprijini cu popi;* (adv.) **a sta pop,** a se ţine drept, a sta în picioare: *copilul stă pop;* **2.** prăjină, par cu care se sprijină provizoriu un gard, crengile unui pom etc.; proptea, sprijin: *un păr tînăr, încărcat ..., încît crengile trebuiseră să fie sprijinite cu popi.* SAD.; **3.** fiecare dintre stîlpii unei prispe sau ai unui pridvor, care susţin streaşina acoperişului; dereg; **4.** (reg.) piesă de lemn, la teasc, care presează strugurii, seminţele oleaginoase etc.; **5.** (reg.) fus la vîrtelniţă; **6.** beţişor pus în cutia de rezonanţă a unor instrumente cu coarde, ca să sprijine peretele de deasupra; **7.** mănunchi de cînepă, de in etc., aşezat în picioare, sub formă de con, pentru a se usca: *clădeşte în popi mănunchi de in;* **8.** (reg.) snopul de grîu aşezat pieziş în vîrful unei clăi sau grămezi de snopi, pentru a o apăra de ploaie; măgar. [Din bulg. ***pop***].

pop[2] n. curent artistic afirmat în a doua jumătate a sec. al XX-lea, mai ales în Anglia şi SUA, ca protest faţă de unele forme ale culturii contemporane; (p. restr.) formă de muzică uşoară cu temă şi linie melodică inspirată din muzica folclorică. [Cuv. engl.].

póp-art n. tendinţă artistică în artele plastice care foloseşte în compoziţie asamblarea de obiecte cotidiene. [Din engl. ***pop***(ular) ***art,*** fr. ***pop art***].

popás, popasuri n. **1.** întrerupere (scurtă) a unei călătorii lungi şi obositoare, a unei excursii, pentru odihnă şi refacere; poposire: *pe drum stătură să facă popas.* ISP; (fig.) *s-au aşezat aici într-un popas al nedumeririi.* SAD.; **fără popas** (sau **popasuri**), neîncetat, continuu: *zi şi noapte, fără popas, a tot umblat.* CAR.; **2.** (bis.) oprire a procesiunii mortuare în drum spre cimitir (pe la răspîntii), pentru a se citi din Evanghelii; odihnă; **3.** loc unde se opreşte cineva pentru odihnă: *schimbă caii din popas în popas.* DELAVR.; **popas turistic,** mică unitate de cazare, cu dotări şi gamă de servicii destinate asigurării cerinţelor unor turişti (cu venituri modeste) aflaţi în tranzit; **4.** (pop.) pauză în timpul unei activităţi; odihnă: *stăteau oamenii la popas sprijiniţi în cozile lopeţilor.* [Din sl. ***popasŭ***].

popáz, popaji m. **1.** plantă tropicală din familia liliaceelor, cu frunze lungi şi înguste (*Sabadilla officinalis*); **2.** (col.) seminţele negricioase şi otrăvitoare, în formă de seceră, ale acestei plante, întrebuinţate în medicină contra viermilor intestinali, a reumatismului, a nevralgiilor etc. [Din turc. ***papaz***].

pópă, popi m. **1.** (pop. şi fam.) preot: *la şapte ani voi să-l încredinţeze popii, pentru a-l spovedi şi a-l împărtăşi.* GHEŢIE; *patrafirul ţesut cu fir de aur al popii.* CĂRT.; **a plăti ca popa,** a plăti sigur (pînă la ultimul bănuţ): *plăteşte ca popa, tocma pe tocma.* PANN; **a i se duce** (sau **a-i merge**) **vestea ca de popă tuns,** a stîrni vîlvă cu o faptă neobişnuită; a se face mare zarvă în jurul cuiva: *ţi s-o dus vestea ca de popă tuns.* CR.; **a călca a popă, a)** a-şi da aere, ifose; a face pe grozavul; **b)** a inspira încredere: *de mic nu prea călca a popă, fiind întotdeauna arţăgos, batjocoritor.* CAR.; **a-şi găsi popa,** a da peste cineva care să-l cumînţească, să-i vină de hac; a-şi găsi naşul: *cu Ivan şi-au găsit popa.* CR.; **a-i fi cuiva popa,** a domina, a tempera, a cumînţi pe cineva: *las' pe mine că eu îi sînt popa de acum.* AL.; **a(-şi) da ortul popii,** v. **ort[1]**; **popa belea,** nenorocire: *bre! asta-i Neaga, popa belea.* AL.; **2.** (reg.) post: *zile de popă;* **3.** numele uneia dintre cărţile de joc, avînd imprimată pe una din feţe o imagine asemănătoare cu a unui preot; rege, rigă: *dă-mi ... un popă ... sau orice altă carte.* FIL.; **popa prostul,** numele unui joc de cărţi, în care pierde jucătorul care rămîne cu riga; **(a umbla cu) uite popa, nu e popa,** se spune despre o persoană nehotărîtă sau care îşi schimbă felul de a acţiona; **4.** snop care se pune în vîrful clăii, cu spicele în jos; **5.** piesa, mai înaltă decît celelalte, care se pune în mijloc, la jocul de popici; **6.** (iht.; pop.) zglăvoacă (*Cottus gobio*); **7.** (reg.) bărbăţuşul unui cărăbuş sau al altei insecte, pe care copiii îl înfig într-un băţ ca să zbîrnîie; (şi: (reg.) **poapă**). [Din sl. ***popŭ***].

popărít n. (înv.) dare pe care o plăteau popii. [***Popă*** + ***-ărit***].

pop-corn n. floricele de porumb. [Cuv. engl.].

popénchi, popenchi m. numele a două specii de ciuperci din familia agaricaceelor, comestibile cînd sînt tinere, una cu pete mici roşietice sau brune la vîrful pălăriei; căciula-şarpelui (*Coprinus atramentarius),* cealaltă cu pălăria acoperită de solzi filamentoşi; buretele-calului (*Coprinus comatus*). [Et. nec.; cf. ***popă***].

popésc, ~şti, popeáscă, ~eşti a. (pop. şi fam.) **1.** care aparţine popii, caracteristic popilor; preoţesc: *să-i împuieze capul băiatului cu tot felul de istorii popeşti.* GHEŢIE; (înv.) **literă** (sau **slovă**) **popească,** literă chirilică; **mere popeşti,** soi de mere dulci; **pere popeşti,** soi de pere dulci; **2.** din neam de preot: *frunză verde lemn domnesc, am drăguţ fecior popesc.* POP; **3.** cu timbru nazal, uşor cîntat: *glas popesc;* **4.** (fig.) de dimensiuni, de proporţii mari: *trage Ivan un somn de cele popeşti.* CR.; *scoase dintr-un cotlon un cortel alb, popesc.* SAD. [***Popă*** + ***-esc***].

popéşte adv. (pop. şi fam.) ca popii, în felul popilor: *bălmăji pe nas, popeşte.* M.CAR.; **a călca popeşte,** a fi mîndru (fără temei), a face pe grozavul; a-şi da ifose: *carte nu ştie, dar calcă popeşte.* PANN; **a dormi** (sau **a mînca**) **popeşte,** a dormi sau a mînca mult, straşnic. [***Popă*** + ***-eşte***].

popí, popesc vb. **1.** (pop. şi fam.; tr. şi refl.) a (se) hirotonisi, a (se) preoţi: *nu se mai poate popi.* CAR.; **2.** (rar; tr. fact.) a se călugări: *voi m-aţi călugărit, striga Lăpuşneanul ..., m-aţi popit voi.* NEGR.; (fig.) *de mă voi îndrepta, pre mulţi am să popesc şi eu.* NEGR.; **3.** (pop. şi fam.; intr.) a sluji ca popă, a păstori. [De la ***popă***].

popíc, popice şi (pop.) **popici** n. **1.** (pop.) diminutiv al lui pop[1]; bucată mică de lemn, avînd diverse întrebuinţări; **2.** (reg.) beţişor ascuţit la un capăt, cu care se joacă copiii, lovindu-l cu alte beţe; pichi; **3.** fiecare dintre cele nouă piese de lemn cilindrice, fasonate la strung, folosite la jocul de popice; **4.** (la pl.) joc sportiv constînd în doborîrea, cu ajutorul unor bile, a unui număr cît mai mare de asemenea piese de lemn: *am jucat popice la Crasan.* DELAVR.; **5.** (la pl.) popicărie: *la popici sunau gologani.* SAD. [***Pop[1]*** + ***-ic***].

popicár, ~i, popicară, ~e m., f. jucător de popice. [***Popic*** + ***-ar***].

popicăríe, popicării f. locul (terenul sau clădirea, împreună cu instalaţiile necesare) unde se joacă popice; popice. [***Popic*** + ***-ărie***].

popíci, popici m. (reg.) butuc de lemn cu trei ramificaţii, care formează scaunul vîrtelniţei. [***Pop[1]*** + ***-ici***].

popíe, popii f. (pop. şi fam.) demnitatea, funcţia de preot; preoţie: *să ştie şi băietul tău oleacă de carte, nu numaidecît pentru popie.* CR. [***Popă*** + ***-ie***].

popílnic, popilnici m. **1.** mică plantă erbacee cu miros de piper, cu tulpină scurtă, cu două frunze mari, lucioase, cu o floare roşie închisă în vîrful tulpinii, din ai cărei rizomi se prepară un ceai expectorant; piperul-lupului (*Asarum europaeum*): *foaie verde popílnic, ce caţi, mîndro, pe colnic?* POP; **2.** (şi **popílnic iepuresc**) mică plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu flori violacee, mai rar trandafirii sau albe (*Anemone hepatica*); (şi: (reg.) **popílnic, popívnic, pochívnic**). [Cf. ucr. ***kopíšnik,*** pol. ***kopytnik,*** sb. ***kopitnic***].

popíme f. (pop. şi fam.) mulţime de popi; preoţime: *negustorimea, popimea, prostimea.* GANE. [***Popă*** + ***-ime***].

popínă, popine f. (reg.) **1.** movilă; gorgan; platou; **2.** grădişte (în lunca unei ape curgătoare). [***Pop[1]*** + ***-ină***].

popíncă, popinci f. **1.** (de obicei la pl.) numele a două specii de ciuperci comestibile, una cu pălăria galbenă-roşcată, ruginie sau brună, cu piciorul lung, curbat sau răsucit, cu carnea alburie, cu miros de fructe (*Pholiota mutabilis, Pholiota squarrosa*), cealaltă brună-roşcată, cu picior înalt, cu carnea moale, cu miros puternic (*Pluteus cervinus*); **2.** (bot.; reg.; la pl.) ghebe (*Armillaria mellea*). [***Pop[1]*** + ***-incă***].

popistrá, popistrez vb. (tr.) **1.** (înv.) a stropi; (p. ext.) a împestriţa; **2.** (reg.) a broda: *împistreşte, popistreşte guleraş tătîne-său.* POP; (şi: **popistri**). [Et. nec.; cf. sl. ***pistrŭ,*** bulg. ***popăstrja***].

popistrí vb. v. **popistra.**

popívnic m. v. **popilnic.**

popîc interj. (pop. şi fam.) exclamaţie (de surprindere, de mirare) rostită la apariţia neaşteptată a cuiva: *de unde-ai ieşit de-odată popîc?* AL. [Onomat.].

popîlnic m. v. popilnic.

popîndác, popîndaci m. (mai ales la pl.) formaţie vegetală alcătuită din rogoz (şi alte plante de apă), care creşte în mocirlele sau în bălţile de cîmpie, dînd impresia unor mici insule: *Toma ... loveşte cu piciorul într-un popîndac şi scuipă mînios.* PETR.; (şi: **popînzac**). [Et. nec.].

popîndău, popîndăi m. **1.** specie de mamifer rozător mic de stepă, cu blana galbenă-cenuşie, cu coada scurtă, stufoasă, care îşi sapă galerii lungi în pămînt; popîndoc, popîndeţ, popîrdă, pinţă, ţistar (*Citellus citellus*); (adv.) **a sta popîndău**, a sta drept şi nemişcat (în faţa sau în drumul cuiva); a sta popîndoc sau popînzac; **2.** sperietoare de păsări; momîie. [Et. nec.; cf. ***pop***[1]].

popîndéţ, popîndeţi m. (zool.; reg.) popîndău (*Citellus citellus*). // (pop.) n. (pl. **popîndeţe**) sperietoare (de păsări); momîie: *o cruce de prăjină cu braţele-ntinse ..., era un popondeţ.* CAR.; (şi: **popondeţ**). [De la ***popîndău***].

popîndí, popîndesc vb. (reg) **1.** (tr.) a îmbrînci, a ghionti; **2.** (refl.) a se înstrăina (de familie, de baştină). [Et. nec.].

popîndóc, popîndoci m. **1.** (reg.) numele a două specii de rozătoare: **a)** şoarece de cîmp (*Microtus arvalis*); **b)** popîndău (*Citellus citellus*): *un popîndoc cenuşiu se strecoară în locuinţa-i subterană.* SAD.; (adv.) **a sta popîndoc**, a sta popîndău; **2.** (fam.) epitet glumeţ pentru un copil mic. // m., f. (şi **popîndoácă, -ce**) (fam.) epitet pentru o persoană mică de statură, scundă: (adj.) *e o fată popîndoacă;* (şi: **popondoc**). [Et. nec.; cf. ***popîndău***].

popînzác[1], **popînzaci** m. (reg.) **1.** (zool.) popîndău (*Citellus citellus*); (adv.) **a sta popînzac**, a sta popîndău; **2.** sperietoare de păsări. [Et. nec.; cf. ***popîndău***].

popînzác[2] m. v. popîndac.

popînzălí, popînzălesc vb. (reg.; refl.) a sta popînzac (undeva): *bine, mă băiete, nu mai veneai? te popînzălişi acolo!* SOR. [De la ***popînzău***].

popîrdă f. (reg.) **1.** (zool.) popîndău (*Citellus citellus*); **2.** epitet glumeţ pentru o fată obraznică şi guralivă; **3.** (fig.) gură (ca organ al vorbirii); (p. ext.) reproş, dojană: *unde mai pui la socoteală popîrda femeii, cînd m-oi întoarce acasă fără vacă şi fără bani.* POP. [Et. nec.; cf. ***popîndău***].

popîrţác, popîrţace n. (reg.) **1.** par prins de plug sau fixat de o ambarcaţie uşoară, care are, din loc în loc, mici crăcane pe care se atîrnă unelte, obiecte casnice etc.; **2.** crăcană care serveşte la culesul fructelor de pe ramurile înalte ale pomilor; protap. // m. (pl. **popîrţaci**) epitet pentru un om mic de statură. [De la ***pop***[1]].

poplín, poplinuri n. **1.** ţesătură subţire de bumbac mercerizat cu legătură de pînză, din care se fac cămăşi, bluze etc.: *purta cămaşă de poplin.* PR.; **2.** (la pl.) sortimente de asemenea ţesături. [Din fr. ***popeline,*** germ. ***Pop(e)lin***].

pópol m. v. popor.

poponár, poponari m. (arg.) pederast. [De la ***popou***].

popondéţ m. v. popîndeţ.

popondóc[1], **popondoci** m. (reg.) parmac, stîlp (la o prispă ţărănească). [Et. nec.; cf. ***pop***[1], ***popic***].

popondóc[2] m. v. popîndoc.

poponeáţă f. v. poponeţ[3].

poponéte m. v. poponeţ[2].

poponéţ[1], **poponeţi** m. (bot.; reg.) **1.** volbură (*Convolvulus arvensis*); **2.** plantă din familia gramineelor, cu frunze subţiri şi cu spic în vîrful tulpinii, care creşte în regiunile de baltă (*Alopecurus aequalis*). [Cf. sb. ***poponac,*** ucr. ***oponeţ***].

poponéţ[2], **poponeţi** m. (pop.) **1.** numele a două specii de rozătoare: **a)** şoarece de cîmp (*Apodermus sylvaticus*); **b)** şoarece de pădure (*Microtus arvalis*); (adv.) a **sta** (sau **a rămîne**) **poponeţ**, a sta (sau a rămîne) ţeapăn, nemişcat (în faţa sau în drumul cuiva); a fi provocator, ostentativ: *am rămas un timp poponeţ în marginea patului.* SAD.; (adv.) **a sări poponeţ**, a sări tam-nisam; (adv.) **a scoate poponeţ**, a scoate gata făcut, aranjat: [sfinţia-sa] *te scoate poponeţ ca din cutie.* CR.; **2.** sperietoare de păsări; momîie. // n. (pl. **poponeţe**) (pop.) feştilă sau fitil de opaiţ; (p. gener.) opaiţ; sfeşnic: *doar nu-s un poponeţ să m-aprind şi să mă sting pe mică pe ceas.* AL. (şi: **poponete**). [Et. nec.].

poponéţ[3], **poponeţe** n. (fam.) şezut, dos (de copil); (şi: **poponeaţă**). [De la ***popou***].

popór, popoare n. **1.** (înv.) totalitatea credincioşilor de acelaşi cult dintr-o ţară, dintr-o regiune, dintr-o parohie etc.: *i-au făcut popor svînt lui Hristos.* DOS.; **poporul ales,** evreii; **2.** (înv. şi pop.) parohie: *preot de la Sf. Sava, în poporul căruia locuieşte moş Zaharia.* C.; **3.** totalitatea oamenilor trăind pe acelaşi teritoriu sau avînd în comun o patrie străveche, o cultură, obiceiuri, credinţa, adesea şi limba: *poporul britanic;* **4.** totalitatea cetăţenilor unui stat; naţiune: *se isca în poporul român amintirea acestui trecut glorios.* PETR.; **5.** (înv.) populaţia unei cetăţi, a unui oraş etc.: *poporul Ierusalimului.* DOS.; *spera să ridice şi poporul din Banat.* CĂL.; **6.** grosul populaţiei; (spec.) ţărănime: *înainte de 1789 existau două culturi: una a oamenilor subţiri, cealaltă a poporului.* GHEŢIE; **din popor,** care face parte din grosul populaţiei; de origine socială modestă: *copile din popor.* EM.; **6.** mulţime de oameni; gloată: *trecurăm printr-o mare de popor.* BOL.; **7.** mulţime, în general: *popoare de muşte;* (fig.) *popoare de tunete.* EM.; (şi: (înv.) **popol, popul**). [Din lat. ***populus,*** it. ***popolo***].

poporál, ~i, poporală, ~e a. (înv.) popular: *poeziile poporale sînt ... comori nepreţuite.* AL. [***Popor*** + ***-al***].

poporán, ~i, poporană, ~e a. **1.** (astăzi rar) care aparţine poporului, referitor la popor, din popor; creat de popor, specific unui popor; popular: *mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană.* NEGR., **2.** (înv. şi pop.) făcut pentru popor; pe înţelesul, pe gustul celor mulţi, accesibil acestora; popular: *cărţi poporane;* **3.** care aparţine poporanismului, referitor la poporanism: *curentul poporan.* // m., f. **1.** (înv. şi reg.) enoriaş: *preoţi şi dascăli şi poporani.* CR.; **2.** (înv.) persoană din grosul populaţiei; (spec.) ţăran: *toţi sătenii şi poporenii.* POP.; (şi: **poporean**). [***Popor*** + ***-an***].

poporaneítáte f. (rar) caracter popular. [De la ***poporan***].

poporanísm n. **1.** curent social-politic de orientare democratică, apărut în România la sfîrşitul sec. al XIX-lea, care considera ţărănimea ca elementul de bază al unei naţiuni: *poporanismul ... poate să aibă prin C. Stere o relaţie cu narodnicismul.* CĂL.; **2.** curent literar susţinut de o ideologie cu tendinţe socialiste, apărut la Iaşi în 1906, care cultiva responsabilitatea scriitorului faţă de ţărănime, preocuparea pentru creaţia folclorică, interesul pentru viaţa naturală, reală, dar fără idealizarea trecutului, fără şovinism şi fără tradiţionalism: *poporanismul este o şcoală literară nouă la noi.* CAR.; *poporanismul, ca tendinţă, nu însemnează să iei subiecte numaidecît din popor.* IBR.; **3.** (rar) sentiment de dragoste, ataşament, grijă faţă de popor: *această pietate a lui Russo ... pentru limba vie, cum e în popor ..., vine din adîncul lui poporanism.* IBR. [***Poporan*** + ***-ism***].

poporaníst, ~şti, poporanístă, ~e a. **1.** care aparţine poporanismului, referitor la poporanism: *„Vatra" începea ... campania poporanistă.* CĂL.; **2.** referitor la popor; apropiat, ataşat de popor: *C. Negruzzi ... a fost mult mai puţin poporanist decît A. Russo.* IBR. // m., f. adept al poporanismului. [***Poporan*** + ***-ist***].

poporáţie, poporaţii f. (înv.) **1.** populaţie: *deşteptarea şi rădicarea poporaţiunii sătesti.* OD.; **2.** (rar) mulţime (de oameni): *acea piaţă mare ... se acoperi ... cu o poporaţie de precupeţi veniţi de la ţară.* AL.; (şi: **poporaţiune**). [De la ***popor***; cf. lat. ***populatio,*** fr. ***population***].

poporaţiúne f. v. poporaţie.

poporeán m., f. v. poporan.

poporíme f. (înv. şi reg.) **1.** populaţie: *vechiul Luvru e deschis poporimei din Paris.* AL.; **2.** mulţime de oameni; gloată: *alerga poporimea în toate părţile, cu mic, cu mare.* ISP. [***Popor*** + ***-ime***].

poporós, ~şi, poporoásă, ~e a. (înv.) **1.** numeros: *naţiune poporoasă;* **2.** populat: *am cetăţi bogate foarte ... Damascul viteaz, războinic, poporosul Ispahan.* NEGR. [***Popor*** + ***-os***].

poposí, poposesc vb. **1.** (intr.) a face un popas (în cursul unei călătorii, al unui marş etc.); (p. gener.) a se opri undeva (pentru a rămîne un timp): *poposesc lîngă o fîntînă.* CR.; *se trezeau cu alte şi alte trupe care poposeau o săptămînă-două.* GHEŢIE; **2.** (spec.; intr.) a rămîne undeva peste noapte; a mînea: *seara, ajungînd la cetăţuie, s-au oprit să poposească.* CAR.; **3.** (rar; intr.) a se odihni: *cînele poposeşte pe labe.* [De la ***popas***].

poposíre, poposiri f. faptul de a poposi; popas. [V. ***poposi***].

popotár, popotari f. militar însărcinat cu administrarea unei popote. [***Popotă*** + ***-ar***].

popótă, popote f. cantină pentru ofiţeri şi subofiţeri; local unde se află o asemenea cantină: *aveau voie să ia masa, contra cost, la popota ofiţerească.* GHEŢIE. [Din fr. ***popote***].

popoţá[1], **popoţez** vb. (tr. şi refl.) a (se) cocoţa: *un han ... popoţat pe o pivniţă.* [Probabil contaminare între ***pop***[1] şi ***cocoţa***].

popoţá[2], **popoţez** vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) împopoţona: *s-a popoţat ca o pupăză.* Z. [Cf. ***împopoţa***].

popóu, popouri n. (fam.) şezut, dos. [Din germ. ***Popo***].

popreálă, popreli f. **1.** (înv.) piedică, obstacol în calea unei acţiuni; măsură prin care se interzice ceva; oprire, împiedicare, interdicţie: *vine un moment al anului ... cînd vînătorilor li se impune pedeapsa poprelii.* OD.; **2.** (înv. şi pop.) reţinere (provizorie) a cuiva pe timpul cercetării penale; închisoare, arest (la domiciliu): *era şi giupînesele boierilor ... la poprealâ.* NEC.; a **pune pe cineva la poprealâ**, a aresta, a ţine la arest; a băga la închisoare: *ai pus la poprealâ pe cei care ţi i-am dat eu pe izvod?* SAD.; **3.** (reg.) piedică (la car, la căruţă): *un car ... pe care-l trăgea cu mînele, la vale cu propele şi la deal cu opintele.* CR.; (şi: (reg.) **propea**). [***Popri*** + ***-eală***].

poprí, popresc vb. **1.** (înv.; tr.) a reţine cu forţa pe cineva, a sechestra; (spec.) a aresta: *pre toţi i-au poprit în tabără.* COSTIN; **2.** (înv. şi reg.; tr.) a determina pe cineva (prin stăruinţe) să rămînă undeva: *ar fi putut să-l poprească la sine şi să nu-l trimeată la Curte.* SAD.; **3.** (pop.; tr.) a împiedica; a opri din mers: *fuga anevoie va fi oprită.* B.-DEL.; **4.** (înv.; refl. şi intr.) a (se) opri: *la cetatea Beligradului ... s-au poprit.* NEC.; *un pîlc de călăreţi au sosit gonind şi au poprit scurt în valea fluviului.* SAD.; **5.** (înv.; tr.) a interzice: *au poprit acest monstruos spectacol.* FIL.; **6.** (jur.; tr.) a face o poprire: *banii au fost popriţi pe statul de plată;* **7.** (reg.; tr.) a propti, a sprijini, a rezema: *ei popresc o cărămidă pe trei beţişoare.* CR. [Din sl. ***poprěti;*** cf. ***propti***].

popríre, popriri f. **1.** acţiunea de a popri şi rezultatul ei; **2.** (jur.) măsură dispusă de o instanţă judecătorească de indisponibilizare a unor sume de bani sau a unor produse datorate unui debitor de către o persoană, urmînd ca ele să servească plăţii creditorului după validarea acestei măsuri; reţinere din retribuţia cuiva (în contul unei datorii); (p. ext.) sechestru: *deputatul ... îi face sîmbătă poprire la bancă.* PETR.; **3.** (înv.) popas: *popririle le făceam mai mult pentru cai.* SAD.; **4.** (înv.) piedică, obstacol. [V. ***popri***].

poprít, ~ţi, poprită, ~e a. (înv.) **1.** reţinut, închis; arestat: *solii moschicesti tot sta la Ţarigrad popriţi.* NEC.; **2.** interzis: *fericire! ... rod poprit pentru flămînziţii muritori.* MARC.; **3.** (jur.) pe care s-a aplicat o poprire: *bunuri poprite.* [V. ***popri***].

popritór, ~i, popritoáre a. care opreşte, care sechestrează; care are calitatea de a face un sechestru. // f. (reg.) lanţ, frînghie, scîndură etc. care serveşte pentru a opri, a reţine, a împiedica ceva: *popritoarea morii era ridicată.* [***Popri*** + ***-tor***].

P Q

pópul m. v. **popor.**

populă, populez vb. (tr.) **1.** a aduce, a aşeza locuitori pe un teritoriu: *au fost populate satele cu saşi;* **2.** a ocupa, a umple cu oameni: *peisajul comun, populat de personaje lipsite în aparenţă de relief.* CE; (refl. pas.) *pîrtia începuse să se populeze de noi schiori.* PR.; (fig.) *ţi-ai populat memoria cu sentinţe frumoase;* **3.** a aduce animale într-o regiune (unde nu se găseau); **4.** a se afla pe un anumit teritoriu, a fi răspîndit într-o anumită regiune: *ce deosebire e între el şi alţi nerozi care populează acest pămînt?* PR. [Din lat. ***populare,*** it. ***popolare,*** fr. ***peupler***].

populamént n. **1.** arboret de aceeaşi vîrstă sau din aceeaşi specie; **2.** arboret din mai multe specii. [Cf. fr. ***peuplement***].

populár, ~i, populară, ~e a. **1.** care aparţine poporului, referitor la popor; creat de popor; specific unui popor sau culturii sale; poporan: *el vorbea într-o uşoară limbă populară.* AG.; *originalitate există ... şi în arhitectura noastră populară.* BL.; *credinţe populare;* **2.** făcut pentru popor; pe înţelesul, pe gustul celor mulţi, accesibil oamenilor simpli; poporan: *în prelegeri populare idealele le apăr.* EM.; **3.** iubit, respectat de popor; cunoscut de toţi: *opera lor a devenit populară, adică plăcută lumii simple.* CĂL. [Din fr. ***populaire***].

populáre, populări f. acţiunea de a popula şi rezultatul ei; aducere şi stabilire a unor oameni sau a unor animale pe un anumit teritoriu. [V. ***popula***].

popularitáte, popularităţi f. faptul sau calitatea de a fi popular; succes la mase, la public, la popor; faimă, renume: *popularitatea n-o găsim niciodată cu preţul vexaţiunilor consîngenilor noştri. EM.; spre a-şi face popularitate, dădea mese mari la moşie.* GHEŢIE. [Din fr. ***popularité***].

popularizá, popularizez vb. (tr.) a face cunoscut în popor opere, idei, metode, evenimente etc. sau pe autorii acestora; a face să devină sau a deveni popular: *meritul lui ... stă în faptul de a fi popularizat ... ideea patriotică.* CĂL. [Din fr. ***populariser***].

popularizánt, ~ţi, popularizantă, ~e a. (rar) popularizator. [***Popularizа*** + *-ant*].

popularizáre, popularizări f. acţiunea de a populariza şi rezultatul ei: *popularizarea ştiinţei;* **de popularizare,** care are scopul de a răspîndi cultura, ştiinţa în popor: *scriitor consultat ... în ediţii de popularizare.* CĂL. [V. ***popularizа***].

popularizát, ~ţi, popularizată, ~e a. răspîndit, cunoscut în popor: *aceste inovaţii străine nu erau încă destul de popularizate în ţară la noi.* FIL. [V. ***popularizа***].

popularizatór, ~i, popularizatoáre a. (adesea subst.) care popularizează; popularizant: *popularizatorul avea noţiunea savoarei verbale.* CĂL. [***Popularizа*** + *-tor*].

populát, ~ţi, populată, ~e a. care este locuit; plin cu oameni: *acel oraş populat, astăzi d-abia e un orăşel.* BĂLC.; *a avut un accident pe una din străzile puţin populate.* EL. [V. ***popula***].

populáţie, populaţii f. **1.** totalitatea locuitorilor unei ţări, ai unei regiuni, ai unui oraş etc.; poporaţie, poporime: *împăratul cuceritor se suise în munte pînă la o populaţie blîndă, care trăia după legea iubirii.* SAD.; *populaţia oraşului se dublase faţă de primii ani ai secolului.* GHEŢIE; **populaţie activă,** totalitatea persoanelor ocupate în procesul muncii sociale, care exercită activităţi profesionale; **2.** grup de indivizi aparţinînd unei specii, care trăiesc într-un anumit habitat şi prezintă particularităţi specifice: *populaţie piscicolă;* **3. populaţie de stele,** ansamblu de stele grupate după vechime, poziţie, compoziţie chimică etc.; (şi: **populaţiune**). [Din fr. ***population,*** lat. ***populatio, -onis***].

populaţioníst, ~şti, populaţionistă, ~e a. (rar) care aparţine populaţiei, referitor la populaţie: *imperatorul consumării superfluenţei populaţioniste ..., a acelui plus al populaţiunii.* EM. [***Populaţiune*** + *-ist*].

populaţionístică f. (rar) ştiinţa condiţiilor, situaţiei şi dezvoltării populaţiei: *întrebuinţare la istorie, la populaţionistică după Malthus.* EM.; *istoria popoarelor sau fazele populaţionisticei universale.* EM. [***Populaţiune*** + *-istică*; cf. germ. ***Populationstheorie, Bevölkerungstheorie***].

populaţiúne f. v. **populaţie.**

populísm n. atitudine (politică) de obicei conjuncturală sau demagogică, urmărind cîştigarea simpatiei populare: *o populaţie menţinută în sărăcie şi ignoranţă, la cheremul populismului agresiv.* CE; *combină xenofobia cu populismul egalitar al stîngii.* [Din fr. ***populisme***].

populíst, ~şti, populistă, ~e a. care aparţine populismului; care cultivă populismul: *discursuri, doctrine populiste.* // m., f. adept al populismului. [Din fr. ***populiste***].

popuşói m. v. **păpuşoi.**

por, pori m. **1.** mic orificiu pe piele, constituind canalul excretor al glandelor sudoripare şi sebacee: *parcă prin toţi porii lui răsufla ura.* SAD.; **2.** orificiu în membrana primară a celulelor vegetale sau în membrana nucleului celular, prin care se asigură schimbul de apă, de gaze şi de substanţe nutritive; (spec.) orificiu în vîrful ascelor (la ascomicete) sau în vîrful capsulelor unor plante, prin care sînt puşi în libertate sporii sau seminţele; **3.** gol de dimensiuni reduse într-un corp solid: *apa ... se infiltrează prin porii olanelor.* GHICA. [Din fr. ***pore,*** lat. ***porus,*** gr. mod. ***póros***].

poránic m. v. **poroinic.**

porăv, ~i, poravă, ~e a. (reg.) **1.** certăreţ, arţăgos; sălbatic, aprig (la mînie): *muiere poravă şi îndărătnică.* POP.; **2.** de nestăpînit; (spec.) nărăvaş: *cal porav.* [***Poară*** + *-av*].

porăi, porăiesc şi **pórăi** vb. (reg.; refl.) **1.** a-şi irosi (prea) mult timp cu ceva sau cu cineva: *se duce de se porăieşte cu de-ale mîncării.* MAT.; **2.** a roboti (prin gospodărie); a trebălui; (p. ext.) a se trudi: [mama] *ca un slujnic se porăie din zori în casă şi pe-afară cu fruntea în sudori.* VIERU. [Cf. ***poară***].

porc, porci m. **1.** mamifer domestic paricopitat, din familia suinelor, omnivor, cu capul de formă conică, cu botul alungit, cu pielea groasă, albă sau pigmentată, cu părul aspru, crescut pentru carnea şi grăsimea lui; rîmător, rîtan (*Sus scrofa domestica*): *chiar şi porcii trîndavi se iuţiră.* DELAVR.; **porc sălbatic** (sau **mistreţ**), mistreţ (*Sus scrofa*): *doi vînători ... şi trei cîini goneau un porc mistreţ.* OD.; **tace ca porcul în păpuşoi,** nu vorbeşte, nu răspunde la aluzii, la învinuiri (simţindu-se vinovat): **a da năvală ca porcul,** a fi foarte obraznic; **(doar) n-am păscut porcii împreună** (sau **cu tine**), se spune cuiva pentru a-i atrage atenţia că a depăşit anumite limite în comportare; **a mîna porcii la jir,** a sforăi în somn: *se aşterne pe somn şi ... începe a mîna porcii la jir.* CR.; **a face pe cineva albie de porci,** a certa pe cineva foarte aspru, cu vorbe grele; **2.** (p. restr.) carnea acestui animal: *cîrnaţi de porc;* **3.** epitet injurios pentru un bărbat grosolan, obraznic, indecent; bădăran: *ne-o spuseşi de la obraz, porcule!* PETR.; **porc de cîine,** secătură, ticălos, şarlatan, pezevenchi: *lorgule, nu fi porc de cîne!* GAL.; **4.** (pop.; la pl.; artic.) numele popular al Hyadelor, roi de stele dispuse în formă de V, din constelaţia zodiacală Taurul, avînd ca stea principală Aldebaran; vierii, scroafa-cu-purcei; **luceafărul porcilor** (ori **porcului**) sau **steaua porcului,** steaua Aldebaran din constelaţia zodiacală Taurul; porcarul: *trebuie să mă întorc şi acasă pînă o ieşi luceafărul porcilor.* ISP; **a fi născut în zodia porcului,** se spune despre un om norocos; **5.** (compus) **porc-spinos** (sau **-ghimpos**), (la pl.) nume dat mai multor specii de rozătoare, din familii distincte, cu spatele şi părţile laterale acoperite de spini lungi (*Hystrix*); (şi la sg.) animal din această familie; **porc-de-mare,** peşte marin de culoare neagră, cu corpul acoperit cu solzi mici, cefanii-cenuşii şi cu înotătoarele prevăzute cu ţepi veninoşi; scorpie-de-mare (*Scorpaena scrofa*). [Lat. ***porcus***].

porcán, porcani m. **1.** augmentativ al lui porc; **2.** epitet pentru un om nerușinat, lacom, ticălos; porc: *stăi, măi porcane!* CR.; **3.** (iht.; reg.) porcuşor (*Gobio gobio*). // n. (pl. **porcane**) (pop.) grămadă de fîn, de paie etc.; (p. gener.) grămadă (nu prea mare); porcoi, căpiţă: *ardeau porcanele şi căpiţele de fîn.* GHICA; *ne aratã un porcan de bani.* [***Porc*** + *-an*].

porcár[1], porcari m. **1.** persoană care păzeşte (şi îngrijeşte) porcii; **2.** (artic.) numele popular al stelei Aldebaran din constelaţia Taurului; luceafărul porcilor. [***Porc*** + *-ar*; cf. lat. ***porcarius***].

porcár[2], porcari m. (pop.; la unele jocuri) fiecare dintre jucătorii care trebuie să prindă mingea aruncată de echipa adversă: *lăudîndu-se fiecare că pe el ... nu l-a făcut porcar.* DELAVR. [***Poarcă*** + *-ar*].

porcáş, porcaşi m. (iht.; reg.) porcuşor (*Gobio gobio*). [***Porc*** + *-aş*].

porcăí, porcăiesc şi **pórcăi** vb. (fam.) **1.** (tr. şi refl. recipr.) a (se) insulta în mod grosolan; a (se) porci: *îl dădeau afară porcăindu-l, aruncîndu-i ... lucrurile în stradă.* PR.; **2.** (refl.) a se purta ca un nerușinat, ca un ticălos; a se porci: *se porcăia cu sălbătăcie.* V.R. [***Porc*** + *-ăi*].

porcăráş, porcăraşi m. numele a două păsări: **a)** (pop.) ploier (*Charadrius apricarius*); **b)** (reg.) fluierar (*Calidris arenaria*). [***Porcar*** + *-aş*].

porcăríe, porcării f. **1.** crescătorie de porci; **2.** (reg.; la sg.; col.) preparate din carne de porc: *îi plăceau foarte mult cîrnaţii şi îndeobşte porcăria.* REBR.; **3.** loc sau lucru murdar, urît; murdărie mare: *locuia într-o porcărie de nedescris;* **4.** (fig.) faptă sau vorbă grosolană, indecentă: *ne-a dat ... ordin să terminăm cu porcăriile astea.* PR.; **5.** (fig.) lucru prost făcut sau de proastă calitate: *cumpărăm tot felul de porcării.* [***Porc*** + *-ărie*].

porcésc, ~şti, porceáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de porc, referitor la porc, al porcului: *albie porcească;* (fam.) **a avea noroc porcesc,** a avea noroc mare, neaşteptat; **2.** de calitate inferioară; pentru porci: *bostan porcesc;* **3.** ca de porc; (fig.) murdar, spurcat; grosolan, indecent: *petrecînd omul viaţă porcească.* VARL. [***Porc*** + *-esc*].

porcéşte adv. ca porcii; (fig.) grosolan, josnic, mîrşav: *se poartă porceşte.* [***Porc*** + *-esc*].

porcí, porcesc vb. (reg.) **1.** (refl.) a se purta ca un nerușinat, ca un ticălos; a se obrăznici; a se porcăi; **2.** (tr. şi refl. recipr.) a (se) insulta în mod grosolan; a (se) porcăi. [De la ***porc***].

porcíe, porcii f. (fig.; fam.) atitudine, vorbă grosolană, nerușinată, indecentă: *m-am săturat de porcia voastră!* [***Porc*** + *-ie*].

porcín, ~i, porcină, ~e a. **1.** care aparţine porcului, referitor la porc, caracteristic porcilor, provenind de la porci: *pestă porcină;* **2.** ca de porc, asemănător porcului: *îşi fixă privirea sa porcină asupra mea.* PR. // f. (la pl.) denumire dată subfamiliei de animale din care fac parte porcii; (şi la sg.) animal din această subfamilie; suine: *se ocupă cu creşterea porcinelor.* [Din fr. ***porcin***].

porcínă, porcini şi **porcine** f. (pop.) **1.** carne de porc; (p. ext.) preparate din carne de porc; **2.** (bot.; pop.) iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*); **3.** (bot.; pop.) troscot (*Polygonum aviculare*). [Lat. ***porcinus***].

porcói, porcoaie n. (pop.) **1.** grămadă de fîn, de paie etc.; porcan; (spec.) căpiţă, stog; **2.** (p. gener.) grămadă (nu prea mare), morman, maldăr, porcan: *zuruia vesel un purcoi de napoleoni.* DELAVR.; (şi: **purcoi**). [***Porcoi*** + *-oi*].

porcoiáş, porcoiaşe n. diminutiv al lui porcoi: *adunase un porcoiaş de bani;* (şi: **purcoiaş**). [***Porcoi*** + *-aş*].

porcós, ~şi, porcoásă, ~e a. **1.** care se poartă ca un porc; nesimţit, indecent, grosolan: *ce băiat porcos!*; **2.** care denotă necuviinţă, indecenţă; necuviincios, indecent; vulgar: *vorbe porcoase.* [***Porc*** + *-os*].

porculéţ, porculeţi m. (iht.; reg.) porcuşor (*Gobio gobio*). [***Porc*** + *-uleţ*].

porcuşór, porcuşori m. **1.** diminutiv al lui porc; **2.** peşte mărunt din familia crapului, cu corpul în formă de fus, cu un şir de pete negricioase pe laturi, cu două mustăţi în colţul gurii, care trăieşte în apele dulci din regiunile de dealuri şi de şes; murgoi, porcan, porcaş, pietroşel, porculeţ (*Gobio gobio* şi

uranoscopus); **3. porcuşor de Guineea,** cobai (*Cavia porcellus*); **4.** (pop.; în forma **porşor**) porcoi: *cei patru boi rumegau împrejurul porşorului de fîn.* SL.; (şi: (pop.) **porşor**). [*Porc* + *-uşor*].

poréclă, porecle f. **1.** (înv. şi reg.) nume (de familie): *ce-ar zice moşul meu cînd ar afla că mi-am schimbat porecla familiei?* AL.; **2.** supranume dat, de obicei în bătaie de joc, unei persoane (şi urmaşilor ei) în legătură cu o caracteristică a fizicului, a psihicului, a activităţii sale; poreclire; (p. gener.) supranume: *duminica oamenii n-au porecle, li se spune curat pe numele cele bune.* SOR.; *iese moş Gheorghe, căci aşa îl chema pe om, iar Talancă era porecla sa.* VIERU. [Din sl. ***poreklo***].

porecli, poreclesc vb. (tr.) **1.** (înv. şi reg.) a numi, a denumi: *vor porecli numele vostru* (a. 1574). GCR.; **2.** a da cuiva o poreclă; a supranumi: *au început a porecli pe moş Nichifor şi a-i zice Nichifor Coţcariul.* CR.; *duminică e păcat să poreclești lumea.* SOR. [De la ***poreclă***].

poreclíre, porecliri f. faptul de a porecli; (p. ext.) poreclă: *şi cîte porecliri pe-ascuns îmi spune.* COŞB. [V. ***porecli***].

poreclít, ~ţi, poreclită, ~e a. care are o poreclă, un nume suplimentar (de batjocură): *Ferhad-paşa, poreclit Charcalan (şarpele negru).* BĂLC. [V. ***porecli***].

porfír n. **1.** rocă vulcanică dură alcătuită în general din cristale de feldspaţi, cuarţ, mică etc., folosită în construcţii (ca stîlpi, coloane, socluri etc.); (p. gener.) nume dat unor roci dure, cu structură asemănătoare celei descrise mai sus: *în havuzul de porfir.* BOL.; *privind sănin acele coloane de porfir.* MAT.; **2.** (spec.) (bucată de) marmură de diverse culori; (şi: **porfiră**). [Din gr. mod. ***porfír,*** fr. ***porphyre***].

porfíră[1], porfire f. (înv.) **1.** purpură: *îmbrăcaţi în porfiră împărătească.* CR.; (adj.) *chipu-i e crin, porfiră.* ALEX.; **2.** (adesea adj.) varietate de struguri cu boabele roşietice: *poamă profiră.* // n. (pop.; adesea adj.; în forma **profir**) varietate de vin de culoare roşie: *gusta pelinurile stufoase şi profire.* OD.; *butoiaş cu profir vechi;* (şi: **profir**). [Din gr. mod. ***porfíra***].

porfíră[2] f. v. porfir.

porfíric, ~ci, porfirică, ~ce a. care conţine porfir, cu structură de profir, care este asemănător porfirului: *granit porfiric.* [Din fr. ***porphyrique***].

porfírie, porfírii f. nume generic pentru unele boli ereditare provocate de tulburări în metabolismul pigmentului sanguin, caracterizată prin producerea excesivă de porfirine, prin prezenţa acestora în sînge şi prin excretarea lor în urină, care se manifestă prin leziuni cutanate, sensibilitate la radiaţii solare etc. [Din fr. ***porphyrie***].

porfirín, ~i, porfirină, ~e a. (înv.; rar) de porfir: *coloane porfirine.* AL. [***Porfir*** + *-in*].

porfirínă, porfirine f. pigment organic ce formează structura de bază a hemoglobinei, a clorofilei şi a citocromilor. [Din fr. ***porphyrine***].

porfirít, porfirite n. rocă vulcanică formată din cristale de plagioclaz, andezit, piroxen etc., înglobate într-o masă sticloasă sau fin cristalizată; (p. gener.) nume dat unor roci cu cristale mari, înglobate într-o masă măruntă. [Din fr. ***porphyrite,*** germ. ***Porphyrit***].

porfiríu, ~ii, porfirie, ~ii a. (înv. şi reg.) roşu-aprins, purpuriu, vişiniu. // n. vin roşu: *un litru de profiriu;* (şi: **profiriu**). [***Porfir*** + *-iu*].

porfiroblást, porfiroblaste n. mineral în rocile metamorfice cu cristale mai mari decît celelalte cristale asociate. [Din fr. ***porphyroblaste***].

porfiroblástic, ~ci, porfiroblastică, ~ce a. (despre structura rocilor metamorfice) care conţine porfiroblaste. [Din fr. ***porphyroblastique***].

porfirogenét, ~ţi, porfirogenetă, ~e a. titlu atribuit prinţilor bizantini născuţi în timpul domniei tatălui lor; persoană care avea acest titlu: *corpul de gardă al porfirogeneţilor de la Bizanţ.* SAD. [Din gr. mod. ***porphyroghénetos,*** fr. ***porphyrogénète***].

porfiroíd, ~zi, porfiroidă, ~e a. de natura porfirului, asemănător cu porfirul. [Din fr. ***porphyroïde***].

porghíc m. v. **poghircă**.

poricále f. pl. (reg.) fructe, poame (de tot felul): *cofe de zmeură şi feli de feli de poricale.* CR.; (şi: **puricale**). [Din gr. mod. ***porikά*** (pl. lui ***porikó***)].

porifér, ~i, poriferă, ~e a. (despre materiale) care are calitatea de a produce pori în masa unui material (vîscos) cu care se amestecă; porigen. [Din fr. ***poriphère***].

porigén, ~i, porigenă, ~e a. porifer. [De la ***por*** (după *gazogen, lacrimogen*)].

póriu m. v. **pur[1]**.

porneálă, porneli f. (pop.) **1.** faptul de a porni; plecare; **a o lua în porneală,** a pleca, a porni la drum: [cerbul] *o luă în porneală şi nu mai da pe la izvor.* CR.; **2.** ducere a oilor la păscut; **a merge** (sau **a pleca, a duce etc.**) **în** (sau **la**) **porneală,** a merge cu oile la păscut de pe o pajişte pe alta (noaptea): *ducea oile în porneală.* GANE; **3.** loc de păşunat pentru oile cu lapte; **4.** pornire, impuls: *are el porneala asta, să mintă.* [***Porni*** + *-eală*].

porní, pornesc vb. **1.** (intr. şi refl.) a pleca din locul unde se află, a se îndrepta spre ceva; (p. ext.) a merge: *se porni şi, înspre sară, ajunse la castelul Ghenarului.* EM.; *şi s-a pornit iubita şi s-a pierdut în zare.* BAC.; **a porni cu dreptul** (sau **cu stîngul**), a avea succes (sau insucces) într-o acţiune; **2.** (tr. şi intr.) a (se) pune în mişcare: *trenul se porneşte în sfîrşit.* CAR.; **3.** (intr. şi refl.) a începe să funcţioneze, a intra în funcţiune; (tr. fact.) a pune în funcţiune: *a pornit moara;* **4.** (intr., refl. şi tr.) a se hotărî, a se apuca să facă ceva; a începe o activitate: *cînd pornesc toţi să vorbească.* PANN; *pornea greu o treabă.* GHEŢIE; (pop.) **a porni grea** (sau **într-adaos**), a rămîne însărcinată: *fragi şi capşune pentru cineva care pornise într-adaos.* CR.; **5.** (intr. şi refl.) a începe să se desfăşoare, să se dezlănţuie; a (se) declanşa: *se pornise vîntul prin cireş.* COŞB.; **6.** (tr.) a face să înceapă o acţiune: *să iertaţi, boieri, ca nunta s-o pornim şi noi alături.* EM.; **a porni judecată** (sau **proces**), a intenta cuiva un proces, a da pe cineva în judecată: *femeia nu poate porni judecata fără autorizaţia bărbatului ei;* **7.** (refl.) a se repezi, a se năpusti, a da năvală: *s-a pornit asupra norodului;* **8.** (intr. şi refl.) a începe să curgă; a ţîşni: *ştia că sudoarea odată pornită nu-l iartă.* ST.; **9.** (intr. şi refl.) a avea tendinţa să ..., a fi înclinat să ...: *era pornit pe rele;* **10.** (tr.) a îndemna pe cineva la ceva; a stimula, a îmboldi: *un avînt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus ... la chemarea porumbiţei.* OD.; **11.** (tr.) a întărîta, a aţîţa, a incita: *nu-i mai porni spre mînie.* PANN. [Din sl. ***porinonti*** „a împinge"].

pornire, porniri f. **1.** acţiunea de a (se) porni; plecare; expediere: *toate fiind gata de pornire, împăratul le dete cheile.* ISP.; **2.** punere în mişcare sau în funcţiune; (spec.) demarare: *pornirea maşinii; pornirea morii;* **3.** început, începere a unei acţiuni: *să nu facem nici o pornire mai nainte de a gîndi.* MARC.; **4.** impuls, îmbold; elan, avînt: *să pun pornirii frîu?* COŞB.; *oscilă un timp între cele două porniri.* GHEŢIE; **5.** înclinare naturală; predispoziţie: *înţelegea pornirea firească şi bună a copilei.* SL.; *un ticălos trebuie silit să-şi învingă pornirile.* PR.; **6.** patimă; înverşunare: *se simte cu-nfocare a dragostei pornire.* AL.; **7.** furie, violenţă: *un crac de munte se dezbină cu pornire.* NEGR. [V. ***porni***].

pornít, ~ţi, pornită, ~e a. **1.** înclinat, predispus spre ...: *avînd şi el spiritul pornit spre poezie.* OD.; **2.** supărat, mînios, furios: *Vodă ... s-au arătat pornit asupra tinerimei.* AL.; **3.** lăsat pe o parte; înclinat, povîrnit: *o şandrama pornită într-o parte.* SAD. [V. ***porni***].

pornitór, ~i, pornitoáre a. (înv.; rar) care se dezlănţuie, se porneşte: *cutremur de apă pornitoare.* BIBLIA. // n. mecanism, dispozitiv pentru pornirea unor motoare, maşini etc.; (spec.) demaror. [***Porni*** + *-tor*].

pornitúră, porniturí f. (înv. şi pop.) porţiune de teren deplasată prin alunecare: *inundaţiile lăsau în urmă porniturí îngrozitoare.* [***Porni*** + *-tură*].

pórno a. invar. cu caracter pornografic: *literatură, film porno.* [Din fr., engl. ***porno***].

pornocraţíe f. dominaţie a obscenităţilor cu caracter sexual într-o societate: *corupţie, speculă şi pornocraţie.* EM. [***Porno*** + ***craţie*** (<gr.***krátos*** „putere"].

pornográf, pornografi m. persoană care spune pornografii; autor de opere pornografice; amator de obscenităţi, de lucruri imorale: *i-am spus pornograf şi plagiator.* EM. [Din fr. ***pornographe***].

pornográfic, ~ci, pornografică, ~ce a. care conţine pornografii, cu caracter de pornografie; obscen, imoral, indecent, licenţios: *scutura* [cărţile] *de coperţi ca şi cînd s-ar fi aşteptat să pice din ele fotografii pornografice.* PR. [Din fr. ***pornographique***].

pornografíe, pornografii f. **1.** ceea ce are caracter obscen; ceea ce depăşeşte flagrant limitele bunei-cuviinţe, moralei: *pornografia a invadat literatura şi cinematografia;* **2.** scriere, fotografie, vorbă, atitudine etc. obscenă, indecentă. [Din fr. ***pornographie***].

porobóc, poroboci m. (înv. şi reg.) prunc, copil mic: *deaca naşte porobocul ... nu-ş mai aduce aminte de durori.* N.TEST. [Din sl. ***porobokŭ;*** cf. ucr. ***parobok***].

porogánie, porogănii f. (reg.) **1.** păţanie; întîmplare, istorie (hazlie): *apoi începe a-i spune toată porogania.* POP; **2.** snoavă. [Din rus. ***poruganie*** „bătaie de joc"].

poróinic, poroinici m. nume dat mai multor plante erbacee din familia orhideelor, cu flori mari, plăcut mirositoare, dintre care mai cunoscută este aceea cu florile purpurii, din tuberculii căreia se prepară salepul; salep (*Orchis mascula*); (şi: **poranic**). [Et. nec.].

poróncă f. v. **poruncă**.

poroncí vb. v. **porunci**.

poroplást, poroplaste n. material plastic poros folosit la confecţionarea bureţilor de toaletă, a saltelelor etc. şi ca izolant în construcţii, instalaţii. [Din engl. ***poroplastic***].

porós, ~şi, poroásă, ~e a. **1.** cu pori, cu mici orificii, cu găuri; care nu e compact: *oase poroase;* **2.** afinat: *pămînt poros.* [Din fr. ***poreux,*** lat. ***porosus,*** it. ***poroso***].

porozimétru, porozimetre n. aparat pentru măsurarea porozităţii hîrtiei. [Din fr. ***porosimètre***].

porozitáte, porozităţi f. **1.** proprietate a unui corp de a avea pori în masa[2] sa: *toate corpurile se caracterizează prin mai mare sau mai mică porozitate.* BL.; **2.** defect al unei piese (metalice) turnate, constînd în prezenţa unor goluri în corpul ei; **3.** mărime caracteristică a materialelor poroase utilizate în acustică, definită prin raportul dintre volumul de aer din pori şi volumul total al materialului; **4.** caracteristică a hîrtiei determinată prin procedee tehnice. [Din fr. ***porosité***].

porridge [pórigi] n. mîncare specifică bucătăriei engleze, preparată din fulgi de ovăz sau de porumb. [Cuv. engl.].

porşór m., n. v. **porcuşor**.

port[1], porturi n. **1.** faptul de a purta, de a deţine, de a folosi: *port ilegal de armă;* **2.** îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci etc.; fel de îmbrăcăminte folosit la anumite ocazii; costum: *un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port.* EM.; *port ţărănesc;* **3.** mod de a se purta; atitudine; ţinută: *ori te poartă cum ţi-e vorba, ori vorbeşte cum ţi-e portul.* Z. [De la ***purta***].

port[2], porturi n. **1.** loc amenajat pe malul unei ape navigabile, dotat cu instalaţiile necesare pentru acostarea, adăpostirea, încărcarea, descărcarea şi repararea navelor; liman, pristaniște: *vaporul a intrat în port;* **2.** oraş în care se află un asemenea loc amenajat: *Constanţa este port la Marea Neagră;* **3.** (fig.) loc adăpostit, liniştit; liman: *a ajunge în port.* [Din fr. ***port,*** it. ***porto***].

port-[3] element de compunere cu sensul „purtător de", „susţinător de", „purtare de". [Din fr. ***porte-***].

portábil, ~i, portabilă, ~e a. uşor de transportat; care poate fi purtat cu sine; portativ, transportabil: *aparat portabil.* [Din fr. ***portable***].

P Q

portáj, portaje n. (nav.) parte a unui fluviu în care navigația fiind imposibilă, ambarcațiunile trebuie transportate pe uscat. [Din fr. ***portage***].

portál, portaluri și **portale** n. **1.** intrare principală monumentală într-un edificiu (încadrată cu un chenar bogat ornamentat): *[î]n două laturi templul deschise a lui portale.* EM.; *deasupra portalului ... era scris cu litere mari, aurite.* SAD.; **2.** deschidere din piatră sau din metal la intrarea unor poduri mari de cale ferată; **3.** construcție de zidărie sau de beton la gura unui tunel, care consolidează pământul din jurul gurii acestuia. [Din germ. ***Portal,*** it. ***portale***].

portaltói, portaltoaie n. plantă viguroasă pe care se face altoirea. [***Port-*** [3] **+ *altoi***].

portamént, portamente n. **1.** (rar) capacitate a unui vorbitor de a face ca un sunet să persiste pe anumite elemente ale vorbirii: *cultura portamentului ni se arată ... ca o condițiune neîncongiurată pentru orișicare orator, pentru că numai portamentul singur e în stare de-a reda ... o espresiune de gravitate.* EM.; **2.** (muz.) mod de execuție constînd în alunecarea lină de la un sunet la altul, abia atingînd sunetele intermediare. [Din it. ***portamento,*** germ. *Portament(o)*].

portánt, ~ți, portantă, ~e a. (tehn.) care susține, care poartă ceva; susținător; **forță portantă,** portanță. [Din fr. ***portant***].

portánță, portanțe f. **1.** forță care asigură sustentația unui corp în mișcare cufundat într-un fluid; forță portantă (de ex., a unui avion în zbor); **2.** (p. ext.) (cea mai mare) sarcină pe care o poate suporta un teren, un sistem tehnic etc. [Din fr. ***portance***].

portár, portari m. **1.** persoană care păzește intrarea la o instituție, la o întreprindere, la o casă particulară: *portarul îl primi.* NEGR.; **2.** titlu dat, în țările române, boierului însărcinat cu paza curții domnești, cu luarea jurămîntului pentru judecată, iar în Țara Românească și cu executarea hotărnicililor, cu primirea solilor străini etc.; boier care purta acest titlu; **vel portar** sau **portar mare,** șeful acestor dregători; **(vel)portar de Suceava** (sau **al Sucevei**), mare dregător însărcinat cu apărarea capitalei și a curții domnești moldovene; comandant suprem al oștirii moldovene din trecut; hatman; boier care purta acest titlu: *m-am pus la porunca lui, ca și portarul Sucevei.* DELAVR.; **3.** jucător care apără spațiul porții proprii (la fotbal, handbal, hochei etc.) spre a împiedica primirea golurilor. [***Poartă*** + ***-ar***].

portărmă f. **permis de portarmă,** permis de a deține și a folosi o armă. [***Port-*** [3] **+ *armă***].

portatív[1]**, ~i, portativă, ~e** a. transportabil, portabil: *aceste mici sobe portative.* SAD.; **dicționar portativ,** dicționar de format mic, cu un număr redus de cuvinte și sensuri; **(aparat de) radio portativ,** aparat de radio cu tranzistori, de dimensiuni reduse, care poate fi transportat și ascultat peste tot. // n. (rar) obiect portabil (și pliabil): *preotul ... se îndrepta spre portativul deschis în stînga altarului.* GHEȚIE. [Din fr. ***portatif***].

portatív[2]**, portative** n. **1.** sistem de cinci linii orizontale, paralele și egal distanțate, pe care și între care se scriu notele muzicale: *portativ cu note;* (fig.) *poezia lui Eminescu e clădită pe mai multe portative.* BL.; **2.** (rar) liniatură: *caietele erau ... semnate caligrafic pe un portativ tras ușor cu creionul.* CĂL. [Cf. germ. ***Portativ*** „mică orgă portabilă"].

portavión, portavioane n. navă militară de mare tonaj, înzestrată cu o punte pentru decolarea și apuntarea avioanelor de luptă. [Din fr. ***porte-avions***].

portavóce, portavoce n. instrument metalic în formă de pîlnie (dotat cu un microfon) folosit la transmiterea unor informații, comenzi etc. la distanță; (p. gener.) megafon: *punînd mîinile amîndouă lîngă gură ca o portavoce.* CAR.; *cînd vede o demonstrație împotriva securității se inflamează și, prin portavoce ..., amenință.* PATAP. [Din it. ***portavoce***].

pórtă, porte a. **venă portă,** venă care colectează sîngele încărcat cu substanțe nutritive de la organele digestive și îl transportă la ficat. [Din fr. ***porte***].

portăreásă, portărese f. **1.** femeie care păzește intrarea unei instituții, a unei case particulare etc.: *portăreasa poate să declare ceea ce a văzut.* PR.; **2.** soția portarului. [***Portar*** + ***-easă***].

portărél, portărei m. **1.** slujbaș domnesc subordonat portarului, în țările române: *din larguri de palută ies patru portărei; au coifuri, au ceaprazuri, au sulița la ei.* COȘB.; **2.** funcționar în vechea organizare judecătorească însărcinat cu notificarea actelor de justiție și cu executarea hotărîrilor judecătorești: *portărelul merge din casă în casă însoțit de șeful postului de jandarmi.* ST.; *portărelii se perindară din odaie în odaie.* GHEȚIE. [***Portar*** + ***-el***].

portbagáj, portbagaje n. dispozitiv accesoriu sau spațiu într-un vehicul, în care se transportă bagajele: *a deschis portbagajul și a scos ... un baston.* GHEȚIE. [In fr. ***porte-bagages***].

portbaionétă, portbaionete f. dispozitiv de piele, atașat la centura militară, în care se fixează și se poartă baioneta. [Din fr. ***porte-baïonnette***].

portbebé, portbebeuri n. sac matlasat în care este purtat un bebeluș; (p. ext.) coșuleț sau mic scăunel în care este transportat un copil mic. [Din fr. ***porte-bébé***].

portbilét, portbilete n. portofel în care se țin bancnotele: *i-a pus în portbilet cinci sutare.* C.PETR. [Din fr. ***porte-billets***].

portcárt, portcarturi n. **1.** portofel în care se țin actele de identitate, cărțile de vizită; **2.** porthartă. [Din fr. ***porte-cartes***].

portchéi, portchei n. inel de metal (cu toc de piele, abțibilduri etc.) pe care se țin cheile. [***Port-*** [3] **+ *chei***; cf. fr. ***porte-clefs***].

portchibrítуri n. pl. chibritelniță: *portchibrituri de tinichea.* [***Port-*** [3] **+ *chibrituri***].

portclișéu, portclișee n. casetă în care se introduce placa pe care se fotografiază. [***Port-*** [3] **+ *clișeu***].

portcontáiner, portcontainere n. navă destinată transportului de mărfuri în containere. [Din fr. ***porte-containers***].

portcreión, portcreioane n. mic tub din metal, din plastic etc. în care se ține creionul. [Din fr. ***porte-crayon***].

portcuțít, portcuțite n. organ al unei mașini-unelte de așchiere pe care se fixează cuțitele pentru prelucrarea pieselor. [***Port-*** [3] **+ *cuțit***].

portdrapél m. **1.** militar care poartă drapelul unei unități; **2.** (fig.) persoană care se află în fruntea unei mișcări, a unui curent etc.; portstindard: *aflu acum că sînt un fel de portdrapel și că trebuie să fiu mîndră.* PETR. // n. (pl. **portdrapele**) toc de piele prins de o curea, care se poartă în bandulieră și în care se fixează capătul prăjinii drapelului, pentru a putea fi purtat mai ușor. [***Port-*** [3] **+ *drapel***; cf. fr. ***porte-drapeau***].

porțe-bonheur, porte-bonheururi [portbonór] n. talisman: *inelul de la mama este porte-bonheur-ul meu.* [Cuv. fr.].

porteiicoptér, portelicoptere n. navă purtătoare de elicoptere. [Din fr. ***porte-hélicoptères***].

pórter m. bere (englezească) neagră, tare și amară: *luară loc la o masă și cerură cîte un porter.* GHEȚIE. [Din engl. ***porter***].

portfárd, portfarduri n. poșetică în care își păstrează femeile fardurile. [***Port-*** [3] **+ *fard***].

porthărt n. v. porthartă.

porthártă, porthărți f. geantă pliantă, cu pereții interiori transparenți, în care se țin hărți în timpul exercițiilor și al operațiilor militare; (și: **porthart**). [***Port-*** [3] **+ *hartă;*** cf. fr. ***porte-carte***].

portíc, porticuri și **portice** n. 1. galerie exterioară mărginită de o colonadă (cu arcade), formînd intrarea într-o clădire monumentală sau construită în jurul unui edificiu, de-a lungul unei străzi, în jurul unei piețe etc., servind ca loc de plimbare sau de adăpost: *mergînd la sanctuarul Madonnei di San Luca, numără pilaștrii interminabilului portic de opt chilometri.* CĂL.; **2.** instalație de gimnastică alcătuită dintr-un cadru (metalic) și dintr-o serie de aparate agățate de el cu niște cîrlige. [Din fr. ***portique,*** lat. ***porticus***].

portiéră, portiere f. **1.** ușă cu geam la un automobil, la o trăsură închisă, la un vagon de tren: *un șofer ... ținu portiera pe cînd ea urca.* GHEȚIE; **2.** (rar) perdea, draperie atîrnată deasupra unei uși (pentru a o masca): *portiera de sub catapeteasmă se mișcă ușor.* PR. [Din fr. ***portière***].

portíță, portițe f. diminutiv al lui poartă; poartă mică prin care circulă oamenii (făcută alături de poarta mare sau tăiată în aceasta): *fata se apropie de un gard de lemn și deschide portița.* EL.; **portiță de scăpare,** posibilitate de scăpare dintr-o situație dificilă: *o portiță de scăpare există undeva, ea trebuie descoperită cît mai repede.* GHEȚIE. [***Poartă*** + ***-iță***].

portjartiér, portjartiere n. obiect de lenjerie feminină, confecționat dintr-un material textil (elastic), de care sînt prinse jartierele. [***Port-*** [3] **+ *jartieră***].

pórtland n. ciment obținut prin pulverizarea unui amestec de argilă și de cretă calcinată. [Din fr. ***portland***].

portlandián, ~eni, portlandiană, ~ene n. și a. (care ține de, referitor la) ultimul etaj al jurasicului, caracterizat prin faună de amoniți, gasteropode, corali etc. [Din fr. ***portlandien***].

portmantóu, portmantouri n. dispozitiv pe care se atîrnă hainele ca să nu se șifoneze; umeraș. [Din fr. ***portemanteau***].

portmanuscrís, portmanuscrise n. (tipogr.) clește de lemn care fixează pagina manuscrisului în fața culegătorului. [***Port-*** [3] **+ *manuscris***].

portmonéu, portmonee n. pungă de piele, de material plastic etc. în care se țin banii (mărunți); (p. ext.) portofel: *mi-am împachetat bine bancnotele în portmoneu.* EL. [Din fr. ***porte-monnaie***].

pórto[1] n. taxă plătită pentru o scrisoare, pentru un colet, pentru o sumă de bani expediată prin poștă. [Din it. ***porto***].

pórto[2] n. vin tare și dulce, de obicei roșu, originar din Portugalia: *consumatorii își beau în tihnă ... păhărelele de porto.* GHEȚIE. [Din fr. ***porto***].

portocál, portocali n. pom fructifer mediteranean și subtropical din familia rutaceelor, cu frunze persistente, cu flori albe parfumate, cu fructe comestibile (*Citrus aurantium*): *din flori de portocal se fac infuzii, iar florile distilate dau o apă excelentă pentru a calma nervii.* [De la ***portocală***].

portocálă, portocale f. 1. fructul portocalului, de formă sferică, de culoare galbenă-roșiatică, zemos, aromat, cu miezul dulce-acrișor, bogat în vitamine, săruri de sodiu și de potasiu, calciu etc.; naramză[1]: *în fața magazinelor alimentare ..., fructe, portocale, mandarine, banane.* PR.; **2.** (rar) lumînare lungă și subțire, răsucită ca un ghem, pentru a putea fi ținută mai ușor în mînă: *Lache scoate din buzunar o portocală, îi trage coada și ia ... lumină.* CAR. [Din gr. mod. ***portokálli***].

portocalíu, ~ii, portocalie, ~ii a. de culoarea galbenă-roșie a portocalei; oranj, naramzat, narangiu: *se vede soarele portocaliu.* CAR. // n. culoare situată în spectrul luminii între roșu și galben: *preferă portocaliul.* [***Portocală*** + ***-iu***].

portochelári, portochelari m. toc de piele, de metal, de material plastic etc. în care se țin ochelarii. [***Port-*** [3] **+ *ochelari***].

portofél, portofele n. obiect din piele, din material plastic, de forma unor coperte mici cu mai multe despărțituri, în care se păstrează (în buzunar, în poșetă etc.) bani, acte etc.; portofoliu: *scoase portofelul din buzunarul de la piept al vestonului.* GHEȚIE. [Din fr. ***portefeuille***].

portofóliu, portofolii n. **1.** (și **portofoliu ministerial**) titlu și funcție de ministru; minister; departament ministerial: *a obținut un portofoliu de la acest partid.* EM.; *el sperase, dacă nu un portofoliu ministerial, cel puțin un subsecretariat de stat.* GHEȚIE; **ministru fără portofoliu,** ministru care nu are în sarcină un anumit minister; **2.** (înv.) portofel: [fabula] *o ascundea ... în portofoliu.* NEGR.; **3.** (înv.)

mapă, dosar etc. în care se păstrează acte, hîrtii de valoare etc.; **4.** totalitatea titlurilor financiare (acţiuni, obligaţiuni, certificate de depozit etc.) deţinute de o persoană şi aflate în evidenţa unei bănci: *lichidarea ... tuturor creanţelor existente în portofoliu.* GHEŢIE; **5.** totalitatea titlurilor lucrărilor contractate de o editură, în scopul tipăririi lor. [Din it. ***portofoglio***].

porto-fránc n. v. porto-franco.

porto-fránco n. (parte dintr-un) port[2] în care mărfurile importate sau aflate în tranzit nu sînt supuse taxelor vamale şi nici altor formalităţi fiscale: *protestul împotriva pierderii privilegiului de porto-franc al oraşului Galaţi.* CĂL.; (şi: **porto-franc**). [Din it. ***porto-franco***].

portór, portoare n. şaland autopropulsat care transportă material dragat. [Din fr. ***porteur***].

portoricán, ~i, portoricană, ~e a. care aparţine, care este caracteristic statului Porto Rico sau locuitorilor săi, referitor la Porto Rico sau la locuitorii acestuia: *obicei portorican.* // m., f. persoană (originară) din Porto Rico: *America e plină de portoricani.* [Din fr. ***portoricain***].

portpágină, portpagini f. suport de hîrtie sau de carton pe care se aşază zaţul tipografic al unei pagini pentru a putea fi transportat. [***Port-[3]*** + ***pagină;*** cf. fr. ***porte-page***].

portpérie, portperii f. **1.** dispozitiv al unei maşini electrice pe care sînt fixate periile de contact; **2.** suport pentru perii. [***Port-[3]*** + ***perie***].

portprosóp, portprosoape n. suport pentru prosoape. [***Port-[3]*** + ***prosop***].

portrét, portrete n. **1.** pictură, desen, sculptură, fotografie reprezentînd figuri umane, de obicei capul sau bustul unei persoane: *un portret ... atînat în afumatul părete.* EM.; **portret compoziţional,** portret prezentat într-un cadru oarecare (peisaj, interior etc.); (compus) **portret-robot,** desen al figurii unei persoane (de obicei infractor), realizat pe baza relatărilor victimei sau ale martorilor, servind la identificarea acesteia; **2.** (fig.) persoană care seamănă perfect (la chip) cu alta; copie: *acest copil e portretul tatălui său;* **3.** prezentare, într-o operă literară, a aspectului fizic sau a caracterului cuiva; specie literară (epică) cu un astfel de conţinut; (p. gener.) descriere, prezentare (în scris): *trage în linii simple dar groase portretul duhovnicesc al unui monah.* CĂL. [Din fr. ***portrait,*** germ. ***Porträt***].

portretá, portretez vb. (înv.; tr.) a face cuiva un portret: *portretînd pe rînd toţi cînii.* OD. [De la ***portret;*** cf. germ. ***porträtieren***].

portretár, portretari m. (înv.) portretist: *portretarul vînatului înjunghiat.* OD. [***Portret*** + ***-ar***].

portretíst, ~şti, portretistă, ~e m., f. **1.** pictor, sculptor, în general artist plastic specializat în portrete; portretar: *un pictor ajunge portretist.* EM.; **2.** autor de portrete (literare); scriitor specializat în portrete literare: *arta de portretist a lui Odobescu.* VIANU. [Din fr. ***portraitiste,*** germ. ***Porträtist***].

portretístic, ~ci, portretistică, ~ce f. şi a. **1.** (gen al artelor plastice) al cărui obiect este portretul; **2.** (procedeu literar sau specie literară) care foloseşte portretul: *portretistica literară; descrieri portretistice.* // a. care aparţine portretisticii, referitor la portretistică: *e un bun povestitor ..., cu talent portretistic şi cu simţul dramaticului.* CĂL. [***Portret*** + ***-istic***].

portretizá, portretizez vb. (tr.) a face portretul literar al cuiva; a realiza un portret; (p. gener.) a descrie, a prezenta: *romanticii ... vor portretiza natura ca pe o iubită.* V.R. [***Portret*** + ***-iza***].

portretizáre, portretizări f. acţiunea de a portretiza şi rezultatul ei; descriere, prezentare (literară): *Mavrocordat e invitat ... la o vînătoare în munţi, prilej de vie portretizare a domnului.* CĂL. [V. ***portretiza***].

portsăbie, portsăbii f. obiect de piele, stofă etc. prins de centură, în care se fixează şi se poartă sabia. [***Port-[3]*** + ***sabie***; cf. fr. ***porte-glaive***].

portsárt, portsarturi n. platformă fixată la bordajul lateral al unei nave, servind la fixarea sarturilor catargului. [***Port-[3]*** + ***sart***].

portsatelít, portsateliţi m. element de legătură între partea centrală a unui mecanism planetar şi satelitul sau sateliţii acestuia. [***Port-[3]*** + ***satelit***].

portschí, portschiuri n. **1.** dispozitiv care ajută la transportarea schiurilor; **2.** suport fixat pe capota autoturismelor pentru transportarea schiurilor. [***Port-[3]*** + ***schi***].

portscúiă, portscule f. portunealtă. [***Port-[3]*** + ***sculă***; cf. fr. ***porte-outil***].

portsemnál, portsemnale n. suport montat pe un vehicul pentru a susţine lămpile de semnalizare. [***Port-[3]*** + ***semnal***].

portstindárd, portstindarde n. (rar) port-drapel. [***Port-[3]*** + ***stindard***].

porttabác, porttabacuri n. (rar) tabacheră: *merge în vizite cu porttabacul gol, spre a şi-l umple.* CĂL. [***Port-[3]*** + ***tabac***].

portţigár n. (rar) tabacheră: *scoate un portţigar din buzunar.* AL. [Din fr. ***porte-cigare(s)***].

portţigarét, portţigarete n. **1.** tabacheră; **2.** tub mic de lemn, de chihlimbar, de material plastic etc., în care se fixează ţigara pentru a fi fumată: *fumează dintr-un portţigaret lung.* PETR. [Din fr. ***porte-cigarette(s)***].

portuár, ~i, portuará, ~e a. **1.** care aparţine unui port[2], referitor la un port, de port: *agentul ... rezolvă formalităţile portuare.* TUD.; **2.** care are port[2]: *oraş portuar.* [Din fr. ***portuaire***].

portughéz, ~i, portugheză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic Portugaliei sau locuitorilor ei, referitor la Portugalia sau la locuitorii acesteia: *un nobil portughez.* SAD. // m., f. persoană (originară) din Portugalia: *am cunoscut o portugheză.* // m. pl. populaţia Portugaliei; poporul constituit ca naţiune în Portugalia: *portughezii sînt întreprinzători.* // f. limbă romanică vorbită în Portugalia, Brazilia, Angola, Mozambic, Capul Verde, Guineea-Bissau: *la o universitate din Portugalia ..., am ţinut lecţii în portugheză.* CF. [Din it. ***portoghese,*** fr. ***portugais***].

portulác, portulaci m. mică plantă erbacee decorativă, cu tulpina ramificată, cu frunzele cărnoase, cu florile mari, viu colorate, care se deschid numai la soare; agurijoară (*Portulaca grandiflora*): *un drum de caldarîm ... îngropat în ierburi şi în flori de portulac.* GAL.; (şi: **portulacă**). [Din germ. ***Portulak,*** fr., lat. ***portulaca***].

portulácă f. v. portulac.

portulán, portulane n. **1.** hartă de navigaţie folosită în evul mediu: *portulanele sînt documente preţioase pentru istoria geografiei;* **2.** publicaţie-ghid destinată navigatorilor, cuprinzînd informaţii despre istoria, geografia, economia, situaţia politică etc. ale unei regiuni sau ale unui port[2], precum şi indicaţii utile bunei desfăşurări a navigaţiei în regiunea respectivă. [Din fr. ***portulan,*** germ. ***Portulan***].

portuneáltă, portunelte f. piesă sau dispozitiv de prindere a unei unelte, în vederea prelucrării ei; portsculă. [***Port-[3]*** + ***unealtă***].

portvizít, portvizite n. (livr.) portofel (mai ales pentru acte): *ştiu că ai în portvizit scrisoarea imprudentă a tatălui meu.* PETR. [Din fr. ***porte-visite***].

porţelán, porţelanuri n. **1.** material ceramic alb (-albăstrui), translucid, glazurat, obţinut prin arderea unei paste de caolin, cuarţ şi feldspat, cu adaos de corindon, coloranţi etc., folosit la fabricarea vaselor de laborator, a veselei, a izolatoarelor electrice, a unor obiecte decorative etc.: *lămpi mari de bronz, cu globuri de porţelan.* VLAH.; *scoase cu acest prilej serviciul de porţelan japonez.* GHEŢIE; **2.** obiect făcut din astfel de material: *mese încărcate d-argint, de porţelanuri.* BOLLIAC; *se auzi zgomotul unui porţelan sfărîmîndu-se.* PR. [Din germ. ***Porzellan***].

porţelănărie, porţelănării f. (rar) magazin de porţelanuri. [***Porţelan*** + ***-ărie***].

pórţie, porţii f. **1.** (mai ales în forma **porţiune**) parte dintr-un tot; bucată, fragment, fracţiune: *această porţiune a Dunării avusese doi stăpîni.* HASD.; **2.** cantitate determinată dintr-un aliment, dintr-un material, dintr-o substanţă etc. (aflată într-un amestec sau realizată printr-un amestec): *am făcut o porţie de zacuscă; se pun două porţii de ciment şi una de var;* **3.** (spec.) cantitate de mîncare servită cuiva: *unele feluri de bucate se servesc şi cu jumătatea de porţie.* CAR.; **a-şi lua** (sau **a-şi primi, a-şi căpăta**) **porţia,** a primi o pedeapsă (dojană, bătaie etc., meritată) din partea cuiva: *parcă n-ar fi destule cîte pătimesc, trebuie să-mi capăt porţia şi de la copiii mei.* GHEŢIE; (şi: **porţiune**). [Din fr. ***portion,*** germ. ***Portion***, lat. ***portio, -onis***].

porţioáră, porţioare f. diminutiv al lui porţie: *porţioara lui de vin.* SAD. [***Porţie*** + ***-ioară***].

porţioná, porţionez vb. (tr.) a împărţi în porţii: *porţionam carnea.* [Din fr. ***portionner***].

porţionáre, porţionări f. acţiunea de a porţiona şi rezultatul ei. [V. ***porţiona***].

porţionát, ~ţi, porţionată, ~e a. împărţit în porţii. [V. ***porţiona***].

porţiúne f. v. porţie.

porúcic, porucici m. (înv.) locotenent; (p. gener.) ofiţer (rus): *vreau să mă primească parucic.* GHICA; *fu înaintat porucic pentru acte de bravură.* CĂL.; (şi: **parucic**). [Din rus. ***porucik***].

porúmb, ~i, porumbá, ~e a. (pop.) (care are lîna, pielea, penele) de culoare cenuşie-albăstruie; porumbiu: *o păreche de boi ... porumbi la păr.* CR. // m. (ornit.; pop.) **1.** porumbel (*Columba livia domestica*): *porumbii tăi cei albi au luat cîmpii.* EM. **2.** plantă anuală din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu inflorescenţa un spic sau un panicul, cultivată ca plantă alimentară, industrială şi furajeră; păpuşoi, cucuruz, mălai (*Zea mays*): *în porumbii lor te mînca lupul, aşa erau de mari.* SOR.; *vîntul ... se iscă din senin, făcînd să tremure ... frunzele sunătoare ale cocenilor de porumb.* GHEŢIE; **3.** (p. restr.) ştiuletele împreună cu boabele de pe el, cu sau fără pănuşile care-l învelesc; boabele desprinse de pe ştiulete, folosite în alimentaţie: *venise la măcinat un bătrîn cu porumb.* DELAVR.; *toată noaptea o să coacem porumb.* ST.; **a lua cuiva porumbul de pe foc,** a dejuca planurile cuiva; **a-i face cuiva o festă:** *fu silit să înghită găluşca, aflînd că zeul zeilor îi luase porumbul de pre foc.* ISP.; **4.** (col.) recoltă obţinută de la aceste plante: *grîul şi porumbul ... s-au făcut berechet.* GAL.; **5.** (bot.; reg.) porumbar[2] (*Prunus spinosa*). // n. (pl. **porumburi**) porumbiştе: *o croim ... prin porumburile oamenilor.* VLAH.; *în porumburi, în grîne, mai greu să se ascundă hoţii.* ST. [Lat. ***palumbus***].

porumbác, ~ci, porumbacă, ~ce a. (pop.) pestriţ; cenuşiu, sur: *privi ... la cucoşul cel mare porumbac.* SAD.; *cal porumbac.* // f. pasăre domestică cu penele pestriţe: *mai avem două porumbace.* // m. **1.** fluture mare de noapte, cu aripile din faţă galbene cu dungi cafenii şi cu cele din spate multicolore (*Sphinx euphorbiae*); **2.** (fam.) ţigan. [***Porumb*** + ***-ac***].

porumbár[1], porumbare n. **1.** hulubărie, porumbărie: *îmi limpezesc suflet şi frunte pe lîngă porumbarul cu făpturi mărunte.* BL.; **2.** pătul[1], coşar[2]. // m. (pl. **porumbari**) **1.** persoană care se ocupă cu creşterea sau cu vînzarea porumbeilor; **2.** (ornit.; reg.) uliul găinilor (*Accipiter gentilis*). [***Porumb*** + ***-ar***].

porumbár[2], porumbari n. arbust sălbatic din familia rozaceelor, cu ramuri spinoase, cu flori albe, cu fructe sferice negre-vinete; porumb, porumbică, scorombar (*Prunus spinosa*): *nici n-a-nflorit porumbarul.* SOR. [***Porumbă*** + ***-ar***].

porumbáş, porumbaşi m. (pop.) porumbel: *pe deasupra de oraş, a zburat un porumbaş.* POP [***Porumb*** + ***-aş***].

porúmbă[1], porumbe f. (ornit.; reg.) porumbiţă: *o porumbă minunată, cu o guşă purpurată.* POP [***Porumb*** + ***-ă***].

porúmbă[2], porumbe f. fructul porumbarului[2], sferic, de culoare neagră-vineţie, cu gust acru,

astringent; porumbea, scoroamb*ă*: *murături pigmentate cu porumbe, mure şi măceşi.* CĂL.; *rîde dracu de porumbe negre.* Z. [Lat. **palumba*].

porumbăríe, porumbării f. 1. (reg.) adăpost, coteţ pentru porumbei, construit de obicei la oarecare înălţime faţă de sol (în podul grajdului, magaziilor etc.); porumbar[1], hulubărie: *pisicile au pătruns în porumbărie;* **2.** (fam.) locuinţă situată la o înălţime prea mare (şi cu acoperişul ţuguiat): *m-am săturat să stau în porumbăria asta;* **3.** mulţime de porumbei: *uliul a dat iarna în porumbărie.* [*Porumb* + *-ărie*].

porumbeá (~ícă), porumbele f. 1. porumbă[2]: *îmi plăceau şi mie covrigii mai mult decît pădureţele şi porumbrelele uscate.* SAD.; **cînd o face plopul nuci, şi sălcuţa mere dulci, şi răchita porumbele,** niciodată; **2.** (bot.; reg.) porumbar[2] (*Prunus spinosa*): *tufe de porumbrică.* C.PETR.; *frunză verde porumbică, stă voinicul la potică.* POP; (şi: (reg.) **porumbrea**). [*Porumbă* + *-ea (-ică)*].

porumbél, porumbei m. nume dat mai multor specii de păsări (sălbatice sau domestice) din familia columbidelor, de mărime mică sau mijlocie, granivore, cu ciocul scurt şi cu penajul diferit colorat, care trăiesc în perechi (*Columba livia* şi *livia domestica, cenas, palumbus* etc.); pasăre din una din aceste specii; **hulub, porumb**: *văzu pe sus un stol de şapte porumbei.* ISP.; **porumbel călător** (sau **de poştă**), porumbel dresat să se întoarcă la locul de unde a fost trimis, fiind folosit pentru transmiterea unor mesaje; **ca porumbeii** (sau **ca doi porumbei**), ca doi îndrăgostiţi; drăgăstos, tandru: *ei se giugiuliră ca nişte porumbei.* ISP.; *logodnicii se ţineau îmbrăţişaţi, ca doi porumbei.* GHEŢIE; **2. de-a porumbeii,** numele unui joc de copii; **3.** ştiulete de porumb cu boabele încă necoapte, care se mănîncă fierte sau coapte în spuză: *o vînzătoare de porumbel fierbinte.* PETR.; **4.** (bot.) porumbar[2] (*Prunus spinosa*): *merge ... în nişte porumbrei, unde vede un iepure dormind.* CR.; **5.** (bot.; la pl.) ceapa-ciorii (*Muscari botryoides*). // a. (pop.) porumbiu: *un cal vînăt porumbel.* POP.; (şi: (reg.) **porumbrel**). [*Porumb* + *-el*].

porumbín n. produs alimentar dietetic obţinut dintr-un amestec de griş de porumb cu amidon de cartofi. [De la *porumb*].

porumbíşte, porumbişti f. 1. lan de porumb; porumburi, păpuşoaie, păpuşoişte: *s-arată, fără de veste, din desişul porumbiştelor.* DELAVR.; **2.** loc de pe care s-a cules porumbul: *o luară pe un drum prăfuit ..., de-a lungul unor porumbişti pustii.* GHEŢIE. [*Porumb* + *-işte*].

porumbíţă, porumbiţe f. 1. femela porumbelului; porumbă[1], porumbea, hulubiţă: *o porumbiţă clocise anul trecut timp de trei săptămîni.* CĂRT.; **2.** epitet dezmierdător pentru o fată sau o femeie (iubită): *porumbiţa mea, ... sîntem supuşi ... poruncilor tale.* ISP. // a. (pop.) porumbiu: *pasăre pestriţă ... la cioc porumbiţă, la gură plăviţă.* POP. [*Porumb* + *-iţă*].

porumbíu, ~ii, porumbie, ~ii a. (reg.) (care are lîna, penele, părul) cenuşiu ca penele sau ca guşa porumbelului; porumb, porumbel, porumbac. [*Porumb* + *-iu*].

porumbréa f. v. porumbea.

porumbréi m. v. porumbel.

porúncă, porunci f. 1. dispoziţie dată de o autoritate, care trebuie executată întocmai; ordin, comandă: *arhiducii îşi uniră atunci oştirile, din porunca împăratului.* BĂLC.; *porunca spune că trebuie să vă aflaţi acolo, la oraş, mîine în zori.* ST.; **la poruncă,** imediat ce se doreşte; de îndată: *o evoluţie firească ... nu se face la poruncă şi nici nu se poate accelera pe cale chimică.* BL.; (rar) **de poruncă,** prin constrîngere; în silă: *ea tot umbla din loc în loc şi-a greu, ca de poruncă.* COŞB.; **a avea pe cineva sub** (sau **la**) **porunca sa,** a avea pe cineva la dispoziţie; a putea dispune după plac de cineva; (fam.) **ce-i porunca?,** ce doreşti?: *da ce-i porunca, Ana?* REBR.; **2.** (reg.) ordin de chemare în armată: *of, săraca cătana, cîndu-i vine porunca.* POP.; **3.** lege religioasă sau morală; precept, învăţătură: *dar ce folos cînd calci porunca lui Hristos şi pilda lui?* MAT.; *oamenii minţeau, furau, se ucideau în disprețul oricăror principii şi porunci dictate de Dumnezeu.* GHEŢIE; **cele zece porunci,** decalogul: *aceasta este una din cele zece porunci: să iubeşti pe aproapele tău.* NEGR. // (cu valoare de imper.) porunceşte!, poruncişti!, la ordin!: *poruncă, prea-nalte împărate!* POP.; (şi: (pop.) **poroncă**). [De la *porunci*].

porunceálă, porunceli f. (pop.) poruncă; **de** (sau **după**) **porunceală,** făcut sau acceptat din ordin, impus cu forţa; la comandă: *n-ar fi fost niciodată în stare să ducă la capăt o muncă de porunceală.* GHEŢIE. [*Porunci* + *-eală*].

poruncí, poruncesc vb. 1. (tr.) a da poruncă, a dispune ca ceva să se îndeplinească întocmai; a ordona: *hatmanul ... o poroncit oamenilor lui să se retragă.* AL.; **2.** (înv.; tr.) a încredinţa cuiva o sarcină; a însărcina: *porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.* NEGR.; **3.** (intr.) a fi stăpîn; a domni, a conduce; a hotărî, a decide (ca stăpîn): *în satul orbilor chiorul porunceşte.* Z.; (fig.) *nimeni şi nimic de pe lumea asta nu putea schimba ceea ce singură soarta poruncise.* GHEŢIE; **4.** (tr.) a-şi impune (un anumit comportament): *îmi porunceam să nu mă gîndesc la nimic.* EL.; *îşi poruncise să fie precaută şi rezervată.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a cere să i se aducă, să i se pună la dispoziţie; a comanda: *poronceşte unei slugi să deie lui Ivan ceva de mîncare.* CR.; *au fost poruncite îndată ceaiuri fierbinţi.* GHEŢIE; **6.** (înv. şi pop.; tr.) a trimite vorbă, a comunica cuiva ceva; a vesti: *poruncit-a bădiţa ... să mă duc, că el se-nsoară!* POP; **7.** (pop.; tr.) a comanda să se confecţioneze, să se fabrice ceva: *au poruncit un monument frumos.* DELAVR.; (şi: (reg.) **poronci**). [Din sl. *poručiti*].

poruncíre, porunciri f. (înv.) faptul de a porunci; dreptul, posibilitatea de a-şi exercita puterea: *dacă li se dă putere în mînă, prin lungă poruncire, în urmă porunceşte după voia sa.* B.-DEL. [V. *porunci*].

poruncít, ~ţi, poruncită, ~e a. 1. cerut (printr-o poruncă); impus: *se purta cu mare discreţie, evitînd să afişeze o nepăsare sau o veselie poruncită.* GHEŢIE; (subst.) *a veni ... şi mi-a aduce cele poruncite.* CR.; **2.** comandat: (subst.) *s-a întors vistiernicul la împărăţie cu cele poruncite.* SAD. // f. (înv.) poruncă divină, precept religios: *lada cu poruncitele pre groapa lui Hristos au semnat.* PALIA. [V. *porunci*].

poruncitór, ~i, poruncitoáre a. 1. (adesea subst.) care porunceşte, ordonă; căruia îi place să domine; autoritar: *tu eşti, după port, un poruncitor.* ARG.; (adv.) *alţi flăcăi strigă poruncitor.* ARG.; **2.** care conţine, care exprimă o poruncă, un ordin; (p. ext.) imperativ: *avea un ton poruncitor.* EL.; (adv.) *dormi! zise poruncitor.* EM. [*Porunci* + *-tor*].

posác, ~ci, posacă, ~ce a. 1. care este prost dispus, care vorbeşte puţin; căruia nu-i place societatea; necomunicativ, ursuz, tăcut, nesociabil; morocănos, supărăcios: *ea sta tot posacă şi-ncruntată.* CAR.; *la masă sînt posac şi tăcut.* EL.; **2.** care caracterizează, care trădează pe un om cu asemenea însuşiri: *avea o expresie posacă, gînditoare.* GHEŢIE; **3.** (fig.) dezolant, deprimant; trist: *oh! priveliştе posacă!* MACED.; *cerul rămase posac, învălmăşit de nori.* GHEŢIE. [Et. nec.].

posád, posaduri n. (înv.) impozit care se plătea pentru întreţinerea garnizoanei unui oraş: *să nu plătească bir, nici posad, nici podvadă.* [Cf. *posadă*[2]].

posádă[1], posade f. 1. (pop.) pîrghie cu care se reglează pietrele morii, pentru a se obţine o făină mai aspră sau mai fină; **2.** (înv.) moară. [Din sl. *posadŭ,* ucr. *posad*].

posádă[2], posade f. 1. (înv.) pichet[1]; (punct de) vamă: *posada avea o singură cameră.* BOL.; **2.** (înv. şi pop.) trecătoare (îngustă) în munţi: *trăsurile încărcate străbăteau posadele.* PETR.; **3.** vamă percepută în trecut la o asemenea trecătoare; **4.** obligaţie a ţăranilor dependenţi de a face de strajă în preajma trecătorilor din munţi; **5.** (reg.) curătură (în pădure); **6.** (reg.) loc neted pe un deal sau pe un munte unde a existat o aşezare omenească; **7.** loc de odihnă pentru călători. [Din sb. *posada*].

posádnic, posadnici m. (înv.) slujbaş, dregător cu atribuţii militare (la o posadă[2]). [Din sl. *posadĭnikŭ*].

posádnică, posadnice f. (înv. şi reg.) concubină: *posadnica lui Halev Moxa au născut pre Siver.* BIBLIA. [Din sl. *posadĭnița,* cu schimbarea suf.].

posăceálă, posăceli f. (rar) posomoreală. [*Posac* + *-eală*].

posăcíe, posăcii f. faptul de a fi posac; însuşirea, starea omului posac: *norocul unde se duce, posăcia cu el duce.* PANN. [*Posac* + *-ie*].

posădí, posădesc vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) aşeza undeva: *rădică ... pre mişel ... ca să-l posădească cu puternicii nărodului.* DOS. [Din sl. *posaditi,* sb. *posaditi se*].

poscóniţă, posconiţe f. pleavă rămasă de la bătutul cînepii sau de la vînturatul seminţei de cînepă. [Cf. slovac. *poskonica,* magh. *poszkonca,* pol. *pliskon,* sb. *poskon,* ucr. *p(l)oskinka*].

posedá, posédd vb. (tr.) 1. a avea ceva în posesiune, în stăpînire; a dispune de ceva; a deţine, a stăpîni: *lupta crîncenă va continua atîta vreme cît dorinţa de a poseda totul va dăinui în sufletul omului.* GHEŢIE; **2.** a cunoaşte bine ceva; a stăpîni o disciplină ştiinţifică; (spec.) a şti perfect o limbă străină: *mister pe care l-au posedat poate magii egipteni.* EM.; **3.** (la pasiv) a fi stăpînit, dominat, subjugat de ...: *era posedat de o dorinţă imperioasă.* CĂL.; **4.** a întreţine relaţii sexuale cu o femeie; a abuza sexual de o femeie; a viola: *ticăloşii au posedat-o pe biata femeie.* [Din fr. *posséder*].

posedánt, ~ţi, posedantă, ~e a. (rar) care posedă. [Din fr. *possédant*].

posedáre, posedări f. faptul de a poseda; stăpînire. [V. *poseda*].

posedát, ~ţi, posedată, ~e a. şi m., f. 1. (persoană) stăpînită de obsesii, dominată de cineva sau de ceva: *artistul devenise un posedat;* **2.** (în credinţele pop.) (om) stăpînit de demoni; nebun. [V. *poseda*].

posésie f. v. posesiune.

posesiúne, posesiuni f. 1. faptul de a poseda; stăpînire a unui lucru, a unui bun; dreptul de a dispune de ceva ce-i aparţine; (jur.) stăpînire efectivă a unui lucru, a unui bun: *se află trecut în posesie privată.* MAIOR.; *intrarea în posesiune a noului proprietar devenea efectivă la data semnării contractului.* GHEŢIE; **a fi în posesia ...,** a deţine: *bizantinii erau ... în posesia unor ştiinţe de natură secretă.* BL.; **2.** (înv.) arendă: *a luat în posesie chiar moşia asta.* AL.; **3.** (înv.) proprietate (de pămînt); moşie: *îţi trebuia ... moşii bune, posesii bune ... şi venituri.* NEGR.; **4.** colonie[1]: *posesiunile engleze din Asia;* (şi: posesie). [Din fr. *possession,* lat. *possessio, -onis*].

posesív, ~i, posesivă, ~e a. 1. (despre pronume, adjective, articole) care exprimă sau cu ajutorul căruia se exprimă un raport de posesiune, de dependenţă, de apartenenţă; **2.** (rar) care trădează spirit de posesor, de stăpîn; autoritar: *mergeau cu aerul posesiv al unor seniori.* CĂL. [Din fr. *possessif,* lat. *possessivus*].

posesór, ~i, posesoáre m., f. 1. persoană care posedă, cu titlu de proprietate, un bun; persoană căreia îi aparţine ceva; proprietar, stăpîn: *fac parte din acest colegiu ... toţi posesorii pămînteni.* MAIOR.; **2.** (înv.; reg.) arendaş: *are să-ncapă biata moşioara noastră pe mîna posesorului.* AL.; **3.** persoană care are o calitate, o caracteristică: *Russo ni se dovedeşte ... posesorul unui „simţ muzical".* VIANU. [Din lat. *possessor,* fr. *possesseur*].

posesóriu, ~ii, posesorie, ~ii a. (despre acţiuni judiciare) prin care se urmăreşte apărarea, protecţia posesiunii. [Din fr. *possessoire,* lat. *possessorius*].

poseur, poseuri [pozör] m. persoană afectată care îşi compune o atitudine studiată, pentru a face impresie, pentru a epata. [Din fr. *poseur*].

posíbil, ~i, posibilă, ~e a. 1. care se poate întîmpla sau realiza, care poate fi făcut sau imaginat; care este permis: *am încercat să culeg date despre posibilii protagonişti ai romanului.* GHEŢIE. // n. ceea ce este cu putinţă (să se întîmple, să se realizeze): *lumea este imperiul posibilului.* CAR.; **a face tot posibilul,** a încerca orice, totul pentru a realiza ceva, pentru a reuşi: *a făcut tot posibilul ca să lăţească şi să acrediteze această versiune.* VLAH. [Din fr. *possible,* lat. *possibilis*].

posibilitáte, posibilităţi f. **1.** faptul de a fi posibil; ceea ce este cu putinţă şi poate deveni o realitate: *posibilitatea îi apărea din ce în ce mai evidentă.* SAD.; **2.** mijloc de a realiza, de a înfăptui ceva; putinţă, modalitate: *unde e necesitate, trebuie să fie o posibilitate.* MAIOR.; **posibilităţi materiale,** bani (necesari traiului); **în măsura** (sau **în limita**) **posibilităţilor,** atît cît este posibil; **3.** (la pl.) însuşiri intelectuale, morale etc. în stare potenţială: *sîntem purtătorii bogaţi ai unor excepţionale posibilităţi.* BL. [Din fr. ***possibilité,*** lat. ***possibilitas, -atis***].

poslánie, poslanii f. (înv.) scrisoare sau carte cu conţinut teologic, pentru îndrumarea credincioşilor; (p. gener.) scrisoare, epistolă: *poslania cea cătră rîmleni scrisă.* DOS. [Din sl. ***poslanije***].

posleduí, posleduiesc vb. (înv.; tr.) a confrunta, a colaţiona: *noi am început întîi a-l posledui şi unde n-au fost bine am isprăvit şi am împlut.* N. TEST. [Din sl. ***poslědovati***].

poslét, posleţuri n. (reg.) rachiu de calitate inferioară, scurs din alambic la începutul şi (mai ales) la sfîrşitul distilării. [Din rus. ***posledki***].

poslují vb. v. **posluşi.**

posiújnic m. v. **poslușnic.**

poslușánie, poslușanii f. (înv.) **1.** ascultare, supunere: *arată poslușanie şi ascultare.* DOS.; **2.** muncă prestată pe moşiile boiereşti sau mănăstireşti; (p. gener.) slujbă, muncă: *şi-ţ voi da şi pre aceasta pentru poslușanie ce poslușăşti la mine.* BIBLIA; **3.** slujbă religioasă; **4.** (la pl.) obiecte de cult religios: *toate vasele lor şi toate poslușaniile.* BIBLIA; **5.** dezlegare; îngăduinţă, aprobare: *parimiile preste an tipărite ... cu poslușania smeritului Dosoftei mitropolitul.* DOS. [Din sl. ***poslušanije***].

poslușí, poslușesc vb. (înv.; intr.) a fi în slujba cuiva (la o moşie sau mănăstire); a sluji: *puse ca să-i poslușască feciorul de împărat.* PANN; (şi: **posluji**). [Din sl. ***poslušati*** „a asculta de cineva, a i se supune"].

poslúșnic, poslușnici m. (înv.) slujitor boieresc sau mănăstiresc (scutit de dări); (p. gener.) slugă, servitor: *poslușnicii împărătesei băgară de seamă.* ISP.; (şi: **poslujnic**). [Din sl. ***poslušĭnikŭ*** „slugă la o mănăstire"].

posmág, posmagi m. (reg.) felie de pîine uscată; pesmet: *un hambar plin cu posmagi.* CR. [Din sl. ***posmagŭ***].

posmăgí, posmăgesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a presăra cu posmag o bucată de carne (înainte de a o frige); **2.** (refl.) a se usca ca un posmag; a se sfrăji, a se zbîrci: *ce mi te-ai posmăgit aşa?* ISP. [De la ***posmag***].

posmăgít, ~ţi, posmăgită, ~e a. (reg.) **1.** uscat (ca un posmag); **2.** (fig.) mîhnit, trist: *posmăgit ca cum i-ai fi luat boii.* POP. [V. ***posmăgi***].

posoácă f. (înv. şi reg.) sînge (cu puroi) care curge din gură, din nas, dintr-o rană etc.: *veni maică-sa la dînsul de-i ştergea posoaca.* DOS. [Cf. sb. ***posukati*** „a năpădi, a ţîşni"].

posológic, ~ci, posologică, ~ce a. care aparţine posologiei, referitor la posologie. [Din fr. ***posologique***].

posológie, posologii f. **1.** parte a terapeuticii care se ocupă cu indicaţiile referitoare la dozele şi la modul în care trebuie administrate medicamentele; **2.** cantitate totală a unui medicament în funcţie de greutate, vîrstă, starea bolnavului, faza bolii, interrelaţii cu alte produse terapeutice administrate concomitent, reacţii adverse etc.; (şi: **pozologie**). [Din fr. ***posologie***].

posománt n. v. pasmant.

posomorálă f. v. posomoreală.

posomoreálă, posomoreli f. **1.** tristeţe, melancolie; îngrijorare; posăceală, posomorîre: *pe figura ovală ... apăruse o expresie de posomoreală.* GHEŢIE; **2.** (fig.) vreme întunecată (şi ploioasă): *nu plouă, nu ninge, nici e frig, dar e posomoreală.* CAR.; (şi: **posomorală**). [***Posomorî*** + ***-eală***].

posomorí, posomorăsc vb. **1.** (refl.) a deveni trist, a se întuneca la faţă; a se întrista; a se indispune; a se încrunta: *feţele mesenilor se posomorîră.* EM.; **2.** (tr. fact.) a cauza cuiva tristeţe: *vreun nor mîhnicios mă posomărăşte.* NEGR.; **3.** (fig.; refl.) a se înnoura, a se înnegura; (p. ext.) a deveni neguros, întunecat: *vremea se posomorîse.* REBR.; *cerul ... se posomorî.* SAD.; **4.** (tr. fact. şi refl.) a da sau a căpăta o notă de tristeţe, de dezolare; a (se) închide: *icoana vieţii se posomorîse pentru ea.* VIANU; *ţinuta asta te posomorăşte.* [Et. nec.; cf. rus. ***pasmurĕt*** „a se întuneca", magh. ***szomorú*** „trist"].

posomorîre, posomorîri f. faptul de a (se) posomorî; starea, înfăţişarea omului posomorît; posomoreală: *posomorîre duc şi durere, grămadă relele se întrec.* HEL. [V. ***posomorî***].

posomorît, ~ţi, posomorîtă, ~e a. **1.** cu faţa, privirea etc. încruntată, întunecată, tristă; prost dispus; care exprimă indispoziţie, tristeţe; trist, posac; mohorît: *şi-a pironit ochii-n pămînt posomorîţi şi visători.* GOGA; *de omul posomorît şi norocul fuge.* Z.; **2.** (fig.) acoperit de nori; înnegurat, înnourat; (p. ext.) urît, închis, ploios: *era toamnă, o zi posomorîtă, pîcloasă.* VLAH.; **3.** care inspiră melancolie, tristeţe; monoton, dezolant, sumbru: *zugrăveşte ... pînzele posomorîte.* EM.; *existenţa sigură şi posomorîtă a celui ce a agonisit destul.* GHEŢIE. [V. ***posomorî***].

pospái, pospaie n. **1.** pulbere fină de făină produsă în timpul măcinatului, care se depune în toate părţile prin moară: *cei patru morari, cu hainele albite de pospai, umblau de colo pînă colo.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) pulbere albă, fină, strat subţire care se depune pe ceva: *pospaiul proaspăt de omăt.* SAD.; **3.** strat subţire care acoperă ceva: *un pospai de magiun pe pîine;* **4.** cantitate mică, insuficientă: *pospai de plăcinte;* **5.** (fig.) aparenţă, superficialitate, spoială: *un pospai de cultură;* **6.** (reg.) pleavă. [Din gr. mod. ***paspáli*** „praf de făină", bulg. ***pospal,*** sb. ***paspalj***].

pospăí, pospăiesc vb. **1.** (tr.) a acoperi ceva cu un strat subţire (de pospai); a aşterne un strat subţire; a presăra; **2.** (fig.; tr.) a face un lucru de mîntuială, superficial: *numai o pospăit treaba.* POP.; **3.** (fig.; tr. şi refl.) a mînca puţin (doar să alunge foamea); a mînca în silă; **4.** (fig.; reg.; refl.) a se îmbrăca sumar sau cu puţină cheltuială; **5.** (reg.; tr.) a face mai pufos; a afîna. [De la ***pospai***].

pospăiálă, pospăieli f. **1.** faptul de a pospăi; (concr.) strat subţire, fin care acoperă ceva; **2.** (fig.) aparenţă înşelătoare, spoială, superficialitate; (p. ext.) lucru făcut sau învăţat superficial: *pospăială literară.* HASD.; *pospăială în principii.* EM. [***Pospăi*** + ***-eală***].

pospăít, ~ţi, pospăită, ~e a. **1.** acoperit, învelit cu un strat fin, subţire; **2.** (fig.) cu o aparenţă înşelătoare de cultură, de civilizaţie etc.; superficial: *lume, lume pospăită şi deşartă.* AL.; **3.** (reg.) afînat, pufos: *coamele dealurilor ... păreau acoperite cu scamă pospăită.* REBR. [V. ***pospăi***].

pospolítă, pospolite f. corp de armată alcătuit din nobili polonezi: *craiul cu toată pospolita să încalece.* COSTIN; (adj.) *trăsuri, bagaje, pedestraşi, şleahtă pospolită.* NEGR. [Din pol. ***pospolity***].

post[1], posturi n. **1.** interdicţie de a consuma diferite alimente, prescrisă credincioşilor de biserică, în anumite zile sau perioade de timp; ajunare: *prin post şi rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat.* NEGR.; *mulţi nu vor să mai ţie posturile cum trebuie; se spurcă după două, trei zile, că s-a înrăit lumea.* SOR.; **de post, a)** (despre mîncăruri) pregătit numai din alimente îngăduite de biserică (fără carne sau grăsimi animale); **b)** în care se posteşte: *înfulicăm cu lăcomie, ne răzbunăm pe cele şase săptămîni de post.* VLAH.; **cît o zi de post,** care pare că nu se mai termină; foarte mare: *căciula ... mare cît o zi de post.* COŞB.; **a ţine post,** a posti: *am ţinut postul atîtea săptămîni.* REBR.; **post negru,** v. **negru**; **2.** mîncare preparată din alimente îngăduite de biserică pentru o asemenea perioadă: *am mîncat post;* **3.** (fam.) abstinenţă: *nevastă-sa să-l ţie la post din partea băuturii.* SAD.; **4.** perioadă de timp care precedă o sărbătoare, în care se posteşte: *se apropie postul Paştelui.* GAL.; *sîntem în postul Crăciunului.* CĂL.; **postul (cel) mare,** postul care precedă Paştele; păresimi: *se apropia de postul cel mare.* SL.; *în vremea postului mare numai popa şi învăţătorul mîncau de dulce.* REBR.; **martie din post nu (mai) lipseşte** sau **ca în martie postul,** se spune despre cineva nelipsit de la ceva profitabil: *mart din post nu mai lipseşte.* NEGR.; **ca nunta în post,** nepotrivit, inadecvat; **5.** perioadă de timp în care se rabdă de foame; nemîncare, flămînzire, foame: *e rău cînd anu-ntreg ţi-e post.* COŞB. [Din sl. ***postŭ***].

post[2], posturi n. **1.** loc unde stă santinela în timpul serviciului de gardă; (p. ext.) serviciul de gardă al santinelei: *a dezertat de la postul său;* **2.** loc unde se găseşte o formaţie militară (restrînsă) care execută o misiune: (p. ext.) formaţia militară respectivă: *un mic post ca de 130 soldaţi turci.* OD.; **3.** unitate de poliţie sau de jandarmi însărcinată cu menţinerea ordinii într-o comună; (p. ext.) localul unde funcţionează această unitate: *le-o adusese la poartă şeful de post.* PR.; *treceau prin faţa postului de jandarmi.* GHEŢIE; **4.** loc unde stă un agent de circulaţie; **5.** funcţie, slujbă: *cunoaştem ... acele suflete de sclav ..., cari cerşesc posturi pentru ei, în loc de a pretinde ... drepturi pentru naţiunea lor.* EM.; *căutam prin ziare oferte de posturi la universitate.* CF.; **post-cheie,** funcţie foarte importantă: *deţine un post-cheie în guvern*; **la post,** prezent la datorie, la locul de muncă; **6.** instalaţie înzestrată cu aparatele necesare efectuării unei operaţii tehnice; **post de transformare,** instalaţie electrică care efectuează coborîrea tensiunii electrice alternative pînă la valoarea necesară alimentării reţelei electrice de distribuţie a energiei la consumatori; **post telefonic,** instalaţie care cuprinde un microfon, un receptor telefonic şi organe de apel; **7.** (spec.) ansamblul aparatelor sau al dispozitivelor necesare transmiterii unor emisiuni de radio sau de televiziune; (p. ext.) loc de unde se transmit astfel de emisiuni: *asculta mai ales posturi străine.* GHEŢIE; *bine ar fi dacă măcar profesioniştii de la posturile de radio şi televiziune ... ar oferi modele autentice.* D.; **8.** loc special amenajat în care se desfăşoară o activitate practică sau pe care îl ocupă cineva în timpul efectuării unei asemenea activităţi: *post de observaţie;* **post de mişcare,** loc pentru deservirea circulaţiei trenurilor; **post (sanitar) de (prim) ajutor,** ansamblul încăperilor, al mijloacelor tehnico-sanitare şi al personalului sanitar, organizat pentru a da îngrijiri persoanelor accidentate sau bolnavilor; punct sanitar; **post hidrometric,** punct în care se efectuează observaţii şi măsutători hidrologice pe un rîu, lac sau pe mare; **9.** categorie în care sînt înscrise, într-o evidenţă contabilă, sume de bani, materiale etc.; element (de activ sau de pasiv) înscris într-un bilanţ, reprezentînd soldul unuia sau al mai multor conturi; rubrica respectivă într-un registru de contabilitate: *post de bilanţ.* [Din fr. ***poste,*** it. ***posto,*** germ. ***Posten***].

post-[3] element de compunere cu sensul „după", „ulterior". [Din lat. ***post,*** fr. ***post-***].

postá, postez vb. (tr. şi refl.) a (se) aşeza, a (se) plasa, a (se) instala într-un anumit loc pentru a supraveghea, a urmări, a pîndi ceva sau pe cineva: *un individ se postase la intrare şi striga la noi.* PR.; *în încăpere au fost postaţi trei miliţieni înarmaţi.* PATAP. [Din fr. ***poster***].

postabdomén, postabdomene n. partea posterioară a abdomenului unor artropode. [Din fr. ***postabdomen***].

postacút, ~ţi, postacută, ~e a. care a depăşit o stare maladivă critică. [***Post-[3]*** + ***acut***].

postaméntt, postamente n. placă sau suport de piatră, de metal, de lemn etc. aşezat pe sol sau pe o fundaţie, ca bază de susţinere şi de fixare a unui agregat, a unei statui etc.; piedestal, soclu: *grilajul grădinii, cu postament cu tot, a fost sfărîmat.* GAL. [Din germ. ***Postament***].

postaprindere, postaprinderi f. (rar) autoaprindere. [***Post-[3]*** + ***aprindere***].

postáş m. v. poştaş.

postátă, postate f. **1.** porţiune de pămînt cultivată pe care o lucrează unul sau mai mulţi lucrători într-un anumit timp: *ş-om lua postata lată, din lacrămi om face baltă.* POP.; **2.** (rar) parchet: *îi arată o postaţă de pădure.* ST.; **3.** (rar) strat de

legume sau de flori: *trecu printre postate de răsaduri.* VR.; **4.** (pop.) bucată de drum; distanţă: *mai mergînd ei o postată.* CR.; (şi: (reg.) **postaţă**). [Din sl. ***postati,*** bulg. ***postat,*** sb. ***postat*** „şir de cosaş"].

postáţă f. v. postată.

postáv, postavuri n. **1.** ţesătură compactă de lînă, cu suprafaţa păroasă, din care se confecţionează obiecte de îmbrăcăminte, pături etc.: *cinci coţi postav vişiniu.* NEGR.; **2.** (la pl.) diferite sortimente de asemenea ţesătură sau de confecţii din aceste sortimente de ţesătură: *le-au dăruit ... postavuri şi atlazuri.* NEC. [Din sl. ***postavŭ*** „pînză"].

postăvă, postăvi f. (pop.) **1.** albie, covată; vas mare de lemn: *se duce în faţa trăsurii şi ţine postava cu grăunţe să mănînce caii.* SOR.; **2.** ladă în care curge făina la moară; troacă, tron: *la o moară, ... un gospodar încărca o lopăţică de făină din postavă.* SAD. [Din sb. ***postava*** „albie"].

póstă f. v. poştă[1].

postăvár, postăvari m. fabricant sau negustor de postavuri. [***Postav*** + *-ar*].

postăvăreăsă, postăvărese f. femeie care face sau vinde postavuri. [***Postav*** + ***-ăreasă***].

postăvărie, postăvării f. fabrică, atelier sau prăvălie de postavuri. [***Postav*** + ***-ărie***].

postăviór, postăvioare n. (rar) diminutiv al lui postav. [***Postav*** + *-ior*].

postbélic, ~ci, postbelică, ~ce a. referitor la perioada de după un război, care aparţine, care este caracteristic acestei perioade; (spec.) care s-a produs, există după cel de-al doilea război mondial: *literatura postbelică.* [***Post-³*** + ***belic*** (<lat. ***bellicus*** „de război")].

postcálcul, postcalcule n. 1. postcalculaţie; **2.** serviciu contabil care efectuează postcalculaţii. [***Post-³*** + ***calcul***].

postcalculáţie, postcalculaţii f. calculare a preţului de cost pe baza cheltuielilor făcute; postcalcul. [***Post-³*** + ***calculaţie***].

postcomunísm n. perioada care a urmat imediat după căderea comunismului. [***Post-³*** + ***comunism***].

postcomuníst, ~şti, postcomunístă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic postcomunismului, referitor la postcomunism; care trăieşte în postcomunism: *pentru intelectualul român postcomunist „crezul" este să iasă din criză.* CF.; *economia postcomunistă.* [***Post-³*** + ***comunist***].

postcubíst, ~şti, postcubístă, ~e a. care se manifestă după cubismul estetic: *artă postcubistă.* [***Post³-*** + ***cubist***].

postcurativ, ~i, postcurativă, ~e a. de după o cură (balneară). [***Post-³*** + ***curativ***].

postcúră, postcure f. tratament (de) urmat după o cură (balneară). [Din fr. ***post-cure***].

postdatá, postdatez vb. (tr.) a pune pe un act, pe o scrisoare etc. o dată posterioară întocmirii, redactării. [Din fr. ***postdater***, germ. ***postdatieren***].

postdatáre, postdatări f. acţiunea de a postdata. [V. ***postdata***].

postdatát, ~ţi, postdatată, ~e a. a cărui dată este posterioară întocmirii, redactării: *cerere postdatată.* [V. ***postdata***].

postdátă, postdate f. dată falsă, posterioară celei adevărate. [***Post-³*** + ***dată***].

postdiluvián, ~eni, postdiluviană, ~ene a. care a avut loc după potop, care aparţine, care este caracteristic acestei epoci. [Din fr. ***postdiluvien***].

postelectorál, ~i, postelectorală, ~e a. care urmează, care se realizează după alegeri: *alianţă politică postelectorală.* [Din fr. ***postélectoral***].

postélnic, postelnici m. **1.** (şi **mare** (sau vel) **postelnic** ori **postelnicul cel mare**) titlu dat, în ţările române, boierului de curte, membru al divanului, însărcinat, iniţial, cu paza camerei de dormit a domnitorului, apoi şi cu pregătirea audienţelor la domn, cu organizarea ceremoniilor de la curte etc.; boier care avea acest titlu; stratornic: *vornicul Moţoc, postelnicul Veveriţă, spătarul Spancioc.* NEGR.; **postelnic al doilea** (sau **al treilea**), subordonat al marelui postelnic: *l-au boierit, l-au pus postelnic al doile.* NEC.; **2.** (şi **marele postelnic**) ministru de externe (în timpul Regulamentului organic); **3.** titlu (onorific) dat unui boier de ţară, subordonat marelui postelnic (din perioada Regulamentului organic): *într-un palat de acestea ... locuia dumnealui postelnicul Andronache.* NEGR.; **4.** (p. ext.; înv.) dregător la diverse curţi domneşti sau împărăteşti; sfetnic: *unul ... păzîia aşternutul lui Alexandru împărat ..., îi au fost mai ales dintr-alţi postelnici.* DOS. [Din sl. ***postĕlĭnikŭ***].

postelniceăsă, postelnicese f. soţia postelnicului: *din ietacul postelnicesei se deschise o galerie.* NEGR. [***Postelnic*** + ***-easă***].

postelnicél, postelnicei m. titlu dat unui slujbaş al curţii domneşti sau unui oştaş sub comanda postelnicului (mare); persoană care avea acest titlu: *aceste catane din sate aveau cap pe cîte un boier ...; cei de sub dvornic se numeau dvornicei ..., cei de sub postelnic, postelnicei.* BĂLC. [***Postelnic*** + ***-el***].

postelnicíe, postelnicii f. **1.** demnitatea, funcţia de (mare) postelnic; perioadă în care cineva deţinea această funcţie; **2.** instituţie condusă de un postelnic; ministerul afacerilor externe (în timpul Regulamentului organic); clădire în care se afla această instituţie: *a fost numit impiegat la postelnicie, la masa jălbilor.* GHICA. [***Postelnic*** + ***-ie***].

posteminescián, ~eni, posteminesciană, ~ene a. referitor la perioada care a urmat imediat epocii eminesciene, care aparţine, care este caracteristic acestei perioade: *literatură posteminesciană.* [***Post-³*** + ***eminescian***].

póster, postere n. **1.** mod de prezentare a unei comunicări ştiinţifice sub formă de afişe (reproduceri de imagini, fotografii etc.); **2.** afiş cu diverse imagini: *în campania electorală apar mii de postere.* [Din engl. ***poster***].

posteriór, ~i, posterioáră, ~e a. 1. care urmează sau se petrece după ceva sau cineva; ulterior: *prin poezii s-au transmis generaţiilor posterioare toate experienţele.* BOLLIAC; **2.** care se află în partea de dinapoi; de dindărăt: *partea posterioară a corpului;* **3.** (şi f.) (sunet) articulat în partea de dinapoi a cavităţii bucale (ex. sunetele o, u). // adv. ulterior, mai tîrziu: *posterior, s-a asociat în mintea noastră caracterul tipului cu numele său.* IBR. // n. (pl. **posterioruri**) (fam.) popou, şezut: *stătea cu posteriorul spre noi.* [Din fr. ***postérieur,*** lat. ***posterior***].

posterioritáte f. calitatea de a fi posterior; starea a ceea ce este posterior: *raport temporal de posterioritate.* [Din fr. ***postériorité***].

posteritáte f. **1.** (şir de) urmaşi, descendenţi (din aceeaşi familie): *posteritatea lui Iafet;* **2.** generaţiile viitoare; viitorime: *maestrul ştie ... că numai posteritatea îndepărtată îi va da dreptate.* CĂL.; *posterităţii îi revine misiunea aceasta.* CF. [Din lat. ***posteritas, -atis,*** fr. ***postérité***].

posteroinferiór, ~i, posteroinferioáră, ~e a. (anat.) care se află în partea de dinapoi şi de jos a unui organ. [Din fr. ***postéro-inférieur***].

posterolinguál, ~i, posterolinguală, ~e a. şi f. (sunet) cu baza de articulaţie la rădăcina limbii: *ocluzive posterolinguale.* [Din fr. ***postéro-lingual***].

posteromaníe, posteromanii f. (rar) dorinţă patologică de a avea urmaşi. [Din fr. ***postéromanie***].

postéucă, posteuci f. (reg.) lemn scurt şi gros cu care se ridică şi se sprijină osia carului ori a căruţei în timp ce se unge sau cînd se scoate ori se pune roata; vîrtej: *de inima căruţei atîrnau păcorniţa ... şi posteuca.* CR. [Din bulg., rus., ucr. ***podstavka***].

post-factum adv. după săvîrşirea unui fapt; după ce a avut loc acesta. [Cuv. lat.].

postfaţă, postfaţez vb. (tr.) a scrie postfaţa unei cărţi. [De la ***postfaţă***].

postfaţát, ~ţi, postfaţată, ~e a. care are postfaţă: *volum postfaţat.* [V. ***postfaţa***].

postfaţatór, ~i, postfaţatoáre m., f. autor al unei postfeţe: *postfaţatorul este un critic cunoscut.* [***Postfaţa*** + ***-tor***].

postfáţă, postfeţe f. text explicativ, comentariu plasat la sfîrşitul unei cărţi. [***Post-³*** + ***faţă***; cf. fr. ***postface***].

post festum adv. prea tîrziu (după ce faptul, evenimentul a avut loc, s-a consumat). [Cuv. lat.].

postglaciár, ~i, postglaciară, ~e a. care a urmat epocii glaciare cuaternare, care aparţine, care este caracteristic acestei epoci, referitor la această epocă. [Din fr. ***postglaciaire***].

postí, postesc vb. (intr.) **1.** a ţine post[1], a respecta postul: *cînd posteşti fă şi bine.* PANN; **2.** a răbda de foame; a flămînzi: *ne lasă o zi întreagă să postim.* SAD.; **3.** (fig.) a se abţine de la ceva, a duce lipsă de ceva: *să mă-nfrupt c-o sărutare că-i demult de cînd postesc.* AL. [Din sl. ***postiti***].

postilión m. v. poştalion.

postimpresionísm n. ansamblul curentelor artistice care, în sec. al XX-lea, s-au separat de impresionism sau s-au opus acestuia (ex.: neoimpresionism, sintetism, simbolism etc.). [Din fr. ***postimpressionnisme***].

postindustriál, ~i, postindustrială, ~e a. care succedă erei industriale; **societate postindustrială,** societatea actuală, caracterizată prin preponderenţa sectoarelor terţiare. [Din fr. ***postindustriel***].

postíre, postiri f. **1.** acţiunea de a posti şi rezultatul ei; **2.** respectare a postului[1]; post: *prin rugăciuni şi postire Dumnezeu l-au ascultat.* PANN; **3.** (rar) înfometare: *cu toate bătăile ... şi postirile, băiatul rămînea îndărătnic.* SAD. [V ***posti***].

postíş, ~i, postişă, ~e a. fals, artificial; adăugat: *o pereche de sprîncene postişe.* C.PETR.; *păr postiş;* (fig.) *gustul pentru inteligenţă ... nu este mai puţin pur şi imperios în mine azi, pentru că a fost postiş iniţial.* PATAP. // f. meşă (adăugată la părul natural). [Din fr. ***postiche***].

postitór, ~i, postitoáre a. (înv.) **1.** (şi m., f.) (persoană) care posteşte; postnic: *era înţălept şi postitoriu cuconul.* DOS.; **2.** în care se respectă posturile: *viaţa cea postitoare.* ANTIM. [***Posti*** + *-tor*].

postkantián, ~eni, postkantiană, ~ene a. care a apărut după Kant; influenţat de opera lui Kant: *aspectul subiectivităţii a fost contestat de o seamă de gînditori postkantinieni.* BL. [Din fr. ***post-kantien***].

postliceál, ~i, postliceală, ~e a. care urmează după absolvirea liceului; pe care îl urmează absolvenţii unui liceu: *şcoală postliceală.* [***Post-³*** + ***liceal***].

postlúdiu, postludii n. episod final al unei compoziţii muzicale, care reia teme din cuprinsul ei. [Din germ. ***Postludium,*** fr. ***poslude***].

postmarxísm n. **1.** încercarea de a reformula doctrina marxistă clasică din perspectiva realităţilor teoretice şi sociale recente; **2.** respingerea doctrinei marxiste în favoarea unor doctrine socialiste recente. [***Post-³*** + ***marxism***].

postmenstruál, ~i, postmenstruală, ~e a. care urmează menstruaţia. [Din fr. ***postmenstruel***].

postmeridián, ~eni, postmeridiană, ~ene a. în cursul după-amiezii; de după-amiază: *făcură o adevărată reuniune postmeridiană.* CĂL.; (subst.) *ziua se împărţea în trei: „antemeridiane, amiaza şi postmeridiane".* SAD. [Din fr. ***postméridien***].

postmodérn, ~i, postmodernă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic perioadei de după modernism; postmodernist: *epoca postmodernă.* // m., f. adept al postmodernismului. [Din fr. ***postmodern***].

postmodernísm n. curent artistic, tendinţă culturală care urmează după modernism, caracterizată prin contestarea valorilor acestuia; postmodernitate. [Din engl. ***postmodernism,*** fr. ***postmodernisme***].

postmodemíst, ~şti, postmodernistă, ~e a. şi m., f. postmodern. [Din engl. ***post-modernist***].

postmodernitáte f. perioadă care urmează celei moderne; postmodernism: *ce carieră mai poate face stoicismul astăzi, în plină postmodernitate?* D. [Din fr. ***postmodernité***].

post-mortem adv. (adesea adj.) după moarte; postum: *membru post-mortem al Academiei.* [Cuv. lat.].

postnatál, ~i, postnatală, ~e a. care urmează imediat după naştere: *concediu postnatal.* [Din fr. ***postnatal***].

póstnic, ~ci, postnică, ~ce a. (înv.) **1.** (adesea subst.) care posteşte; postitor: *preoţii ... era postnici.* ANTIM; **2.** de post: *postnica fasole cea prea umflătoare.* PANN. [Din sl. ***postĭnikŭ***].

postnominál, postnominale n. şi a. (cuvînt) derivat dintr-o formă nominală (ex. *înfrumuseţa* este postnominalul lui *frumuseţe*). [***Post-***[3] **+ *nominal***].

postoperatóriu, ~ii, postoperatorie, ~ii a. care se produce, apare, se face în urma unei operaţii chirurgicale: *complicaţii postoperatorii.* [Din fr. ***postopératoire***].

postoroáncă f. v. postoroncă.

postoróncă, postoronci f. (reg.) **1.** curea, funie, lanţ legat de crucea căruţei sau de hamuri, cu ajutorul căruia calul trage vehiculul; **2.** rîncă; **3.** epitet pentru un om de nimic; lichea, pungaş: *postoroanca de dascălul Simeon.* CR.; (şi: **postoroancă**). [Din ucr. ***postoronok***].

postpalatál, ~i, postpalatală, ~e a. şi f. (sunet) articulat în partea posterioară a vălului palatului[2]: *ocluzivă postpalatală.* [Din fr. ***postpalatal***].

post-pártum n. lăuzie. // a. (despre boli) care apare în urma unei naşteri. [Cuv. lat.].

postpaşoptíst, ~şti, postpaşoptistă, ~e a. care aparţine, care este caracteristic perioadei de după revoluţia de la 1848 din ţările române, referitor la această perioadă: *generaţia postpaşoptistă*; // m., f. persoană din generaţia de după revoluţia de la 1848 din ţările române; persoană care a activat, a creat în perioada imediat următoare acestei revoluţii: *postpaşoptiştii au continuat idealurile înaintaşilor.* [***Post-***[3] **+ *paşoptist***].

postpozitív, ~i, postpozitivă, ~e a. (gram.; înv.) postpus: *articolul românesc e postpozitiv.* [Din fr. ***postpositif***].

postpoziţie, postpoziţii f. (gram.; înv.) postpunere. [Din fr. ***postposition***].

postprandiál, ~i, postprandială, ~e a. (rar) de după masa de prînz. [***Post-***[3] **+ *prandial***].

postprocesáre, postprocesări f. procesare ulterioară a unei înregistrări pe bandă magnetică. [***Post-***[3] **+ *procesare***].

postpúne, postpún vb. (gram.; tr.) a pune, a aşeza după; a utiliza postpunerea: *a postpune articolul.* [***Post-***[3] **+ *pune;*** cf. fr. ***postposer***].

postpúnere, postpuneri f. procedeu gramatical prin care anumite părţi de vorbire cu rol de determinant se plasează după părţile de vorbire pe care le determină (făcînd corp comun cu acestea); encliză, postpoziţie (ex.: homo ille, omu-l, fata frumoasă). [V. ***postpune***].

postpús, ~şi, postpusă, ~e a. (gram.) plasat după partea de vorbire pe care o determină; enclitic, postpozitiv: *articol postpus.* [V. ***postpune***].

post-restánt n. serviciu special care păstrează corespondenţa la poştă, pentru a fi ridicată de destinatar; indicaţie menţionată pe plic pentru o astfel de corespondenţă: *scrie-mi tot la Neapol, poste-restante.* BĂLC.; (scris şi: *poste-restante*). [Din fr. ***poste-restante***].

postrevoluţionár, ~i, postrevoluţionară, ~e a. care urmează după o revoluţie: *în perioadele postrevoluţionare ticăloşii prosperă.* [***Post-***[3] **+ *revoluţionar***].

postríg n. (înv.) **1.** ceremonia intrării cuiva în rîndul călugărilor: *s-au călugărit şi la postrig i-au fost nănaş împăratul.* DOS.; **2.** (p. ext.) mănăstire; **3.** tagmă călugărească; (p. gener.) rang: *şi-i sărăciră, de rămasără cum le-u fostu postrigul, moşici.* NEC. [Din sl. ***postrigŭ***].

postromántic, ~ci, postromantică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic perioadei posterioare romantismului, referitor la această perioadă: *scriitor postromantic.* [Din lat. ***postromantique***].

postrúngă, postrungi f. (reg.) **1.** crestătură făcută la urechea vitelor; **2.** strungăreaţă (la dinţi). [Cf. ***strungă***].

postscénium, postsceniumuri n. parte a unui teatru antic aflată în spatele scenei. [Din fr. ***postscenium***].

post-scríptum n. (prescurtat: PS.) text care se adaugă la o scrisoare, după semnătură: *în scrisoare era un post-scriptum.* NEGR. [Cuv. lat.].

postsincrón n. înregistrare în studio a dialogurilor, a muzicii etc., după turnarea unui film, în concordanţă cu imaginile; postsincronizare. [De la ***postsincroniza***].

postsincronizá, postsincronizez vb. (tr.) a face o postsincronizare. [Din fr. ***postsynchroniser***].

postsincronizáre, postsincronizări f. operaţie tehnică prin care se adaugă la un film dialogurilor, muzica etc., după turnarea acestuia, în concordanţă cu imaginile; postsincron. [Cf. fr. ***postsynchronisation***].

postsincronizát, ~ţi, postsincronizată, ~e a. (despre filme) căruia i s-au adăugat în studio dialogurile, muzica etc., în concordanţă cu imaginile. [V. ***postsincroniza***].

poststructuralísm n. mişcare în teoria literară, filozofie şi ştiinţele sociale apărută în ultimele decenii ale sec. al XX-lea, cuprinzînd reacţii la structuralism: *R. Barthes, J. Derrida, M. Foucault sînt reprezentanţi ai poststructuralismului.* [Din fr. ***poststructuralisme***].

postşcolár, ~i, postşcolară, ~e a. care urmează după absolvirea unei şcoli; pe care îl urmează absolvenţii unei şcoli: *cursuri postşcolare.* [***Post-***[3] **+ *şcolar***; cf. fr. ***post-scolaire***].

posttónic, ~ci, posttonică, ~ce a. care urmează după o silabă tonică sau după o vocală accentuată: *sunet posttonic.* [Din fr. ***posttonique***].

posttraumátic, ~ci, posttraumatică, ~ce a. care este urmarea unui traumatism; care survine după un traumatism: *dureri posttraumatice.* [Din engl. ***posttraumatic***].

postulá, postulez vb. (tr.) **1.** a da unei afirmaţii, unei demonstraţii caracter de postulat; (p. ext.) a admite ceva ca punct de plecare al unui raţionament; a presupune în prealabil: *Leonardo postulează ideea necesităţii, a determinismului mecanic, în natură.* BL.; **2.** a cere (cu insistenţă); a solicita. [Din fr. ***postuler***].

postulánt, ~ţi, postulantă, ~e m., f. persoană care solicită un post, o slujbă; persoană care aspiră la funcţii importante, la demnităţi: *să-nveţe ... dreptul ..., ca s-adauge numărul nesfîrşit al advocaţilor şi postulanţilor din ţară.* EM. [Din fr. ***postulant,*** germ. *Postulant*].

postulantísm n. (rar) aspiraţie la funcţii importante, la demnităţi: *satele s-au împlut de boala postulantismului orăşenesc, de vînători de funcţii.* EM. [***Postulant*** **+ *-ism***].

postuláre, postulări f. faptul de a postula: *la originea operei stă postularea idealistă a scopului urmărit.* VIANU. [V. ***postula***].

postulát, postulate n. **1.** enunţ presupus evident (fără vreo explicaţie ori demonstraţie), acceptat ca o cerinţă în vederea întemeierii altor enunţuri; (p. ext.) axiomă, premisă: *în virtutea postulatului nostru iniţial ..., vom face afirmaţia că ...* BL.; *dogma despre Dumnezeu-unul ... exprimă un postulat imperios.* STĂNIL.; **2.** (mat.) principiu recunoscut ca adevărat, de la care se pleacă într-o demonstraţie: *postulatul lui Euclid;* **3.** cerinţă; fundament; normă: *feluritele naţiuni apăsate săpau postulatul privilegiilor pe care se bizuiau imperiile poliglote.* CĂL.; *pădurile se plantează ţinînd seama de postulatele silvotehnice.* C. [Din lat. ***postulatum,*** fr. ***postulat***].

postúm, ~i, postumă, ~e a. **1.** (jur.; adesea subst.) născut după moartea tatălui: *copil postum;* **2.** publicat prima oară după moartea autorului: *materialul poetic postum ... abia acuma se dezvăluie.* SAD.; **3.** (p. gener.) care se acordă, se atribuie, se recunoaşte cuiva după moarte; post-mortem: *n-a aşteptat reabilitarea postumă.* CĂL. // f. operă (literară, muzicală, ştiinţifică etc.) publicată prima oară după moartea autorului: *este oare această postumă dusă de Eminescu pînă la forma definitivă voită de el?* IBR. [Din lat. ***posthumus,*** fr. ***posthume***].

postumitáte f. (livr.) caracterul a ceea ce este postum, calitatea de a fi postum; perioadă care urmează după moartea cuiva: *postumitatea lui Eminescu.* [***Postum*** **+ *-itate***].

postuniversitár, ~i, postuniversitară, ~e a. care urmează după absolvirea cursurilor universitare; pe care îl urmează absolvenţii unei universităţi: *învăţămînt postuniversitar.* [***Post-***[3] **+ *universitar***].

postúră, posturi f. **1.** ţinută, poziţie a corpului; atitudine: *ia în faţa mea o postură înţepată.* GHICA; **2.** situaţie în care se află cineva la un moment dat: atitudine adoptată la un moment dat: *se complace în postura amară a victimei.* CĂL.; *ce era ridicol în postura mea?* PR. [Din fr. ***posture***].

postverbál, postverbale n. (lingv.) substantiv format de la un verb, prin suprimarea sufixului verbal. [Din fr. ***postverbal***].

poş[1]**, poşe** şi **poşuri** n. (înv. şi reg.) un fel de turban de mătase neagră (brodată cu fir); (p. ext.) basma brodată, şal: *peste poşul cel din cap tu ţi-ai pune un calpac.* POP. [Din bulg. ***poš***].

poş[2]**, poşuri** n. (reg.) poştă[2]. [Et. nec.; cf. ***poştă***[2]].

poşádă, poşade f. (livr.) **1.** pictură executată la repezeală; **2.** operă literară scrisă de mîntuială, lipsită de valoare. [Din fr. ***pochade***].

poşétă, poşete f. geantă mică din piele, material plastic etc., în care femeile îşi ţin banii, diferite accesorii de toaletă etc.: *deschise poşeta, scoase un pachet de ţigări.* PR. [Din fr. ***pochette***].

poşeţícă, poşeţele f. diminutiv al lui poşetă; poşetă mică. [***Poşetă*** **+ *-ică***].

poşidíc, poşidici m. (înv. şi reg.) copil mic (slab dezvoltat): *să dăm poşîndicul ăsta pe mîna unei femei.* CAR. // n. (pl. **poşidicuri**) **1.** mulţime, droaie de copii mici: *Mihai urmează a îmbrăţişa pojidicul, oprindu-se la fiecare.* ZAMF.; **2.** (p. ext.) mulţime de animale mărunte: *nu băgă în seamă poşidicul de vînat ce-i tot ieşea înainte.* ISP.; (şi: **pojidic, poşîndic, poşodic**). [Din magh. ***posodék***].

poşírcă, poşirci f. (pop. şi fam.) **1.** prune fermentate pentru prepararea ţuicii; drojdie rămasă de la distilarea ţuicii; **2.** băutură alcoolică slabă şi de proastă calitate; holercă, liur, spălăcitură: *politica voastră nu face nici cît un pahar de poşircă.* PETR. [Et. nec.].

poşîndíc m., n. v. **poşidic.**

poşoár, poşoare n. foaie de carton sau placă de metal, de lemn etc. pe care a fost decupat un ornament, o literă sau o cifră, folosită ca şablon. [Din fr. ***pochoir***].

poşodíc m., n. v. **poşidic.**

poşováică f. (reg.) **1.** glumă; (p. ext.) minciună; **2.** (artic.) dans popular românesc, din zona Caransebeşului şi a Făgăraşului, de tipul brîului ori căluşarilor, cu ritm binar şi cu mişcare vioaie; melodia acestui dans. [Et. nec.].

poştál, ~i, poştală, ~e a. care aparţine poştei[1], referitor la poştă, folosit de poştă, de poştă: *trenul de noapte are vagon poştal.* ARG.; *serviciul poştal;* **factor poştal,** funcţionar al poştei, care duce corespondenţa la destinaţie; poştaş; poştar: *mi-a înmînat un aviz lăsat de factorul poştal.* GHEŢIE; **carte poştală,** bucată dreptunghiulară de carton, cu unele indicaţii de adresă şi francare imprimate pe ea, folosită la corespondenţa scurtă, expediată prin poştă: *primea cînd de la unul, cînd de la altul cîte-o carte poştală.* SOR.; **cod poştal,** combinaţie de cifre servind la identificarea localităţilor, străzilor etc. [Din fr. ***postal*** (după *poştă*)].

poştalión, poştalioni m. **1.** surugiu (la o căruţă, la o trăsură de poştă): *pocnetele biciuştei postilionului.* NEGR.; *e de prisos a promite poştalionului un frumos Trinkgeld.* FIL.; **2.** cal folosit la o trăsură (de poştă): *să înhame poştalionii.* AL. // n. (pl. **poştalioane**) diligenţă; (p. ext.) trăsură trasă

de mai mulţi cai: *aveau poştalioane de cîte şase şi opt cai.* GHICA; (şi: **postílion**). [Din rus. ***poĉtal'on,*** germ. ***Postillion***, fr. ***postillion*** (după *poştă*)].

poştăr, poştari m. poştaş: *azi m-am făcut poştar.* CĂL. [*Poştă*[1] + *-ar*].

poştáş, poştaşi m. **1.** (înv.) surugiu (la o trăsură, la un poştalion): *poştaşul pocnea din bici.* AL.; **2.** factor poştal; poştar: *pe la zece poştaşul aduse o scrisoare.* GHEŢIE; (şi: **postaş**). [*Poştă*[1] + *-aş*].

póştă[1], poşte f. **1.** serviciu de transport pentru călători şi corespondenţă cu poştalionul, folosit înaintea introducerii căilor ferate; vehicul cu care se făcea acest serviciu; diligenţă, poştalion; loc amenajat pe parcursul drumului, unde se găseau vehicule de transport şi cai de schimb: *te duceau într-o goană de la o poştă la alta.* GHICA; **cal de poştă,** cal destinat transportului cu poştalionul sau călare şi schimbat la fiecare popas: *mergînd în goana cailor de poştă.* CĂL.; **a fi** (sau **a ajunge**) **cal de poştă,** a fi trimis în toate părţile; **2.** veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu aproximativ 20 km (distanţa între două staţii de schimb al cailor de poştă); (p. gener.) distanţă nedeterminată: *mergem două poşte în trei ceasuri.* PETR.; **cale de-o poştă,** distanţă (relativ) mare: *oamenii cale de-o poştă se feresc din calea popii.* SL.; **3.** instituţie care se ocupă cu transportarea şi distribuirea corespondenţei, a telegramelor, a coletelor etc.: *poşta a mărit tarifele;* **4.** (p. ext.) localul în care se află această instituţie; (p. restr.) biroul de primire a corespondenţei, a coletelor etc.: *ne-am întîlnit la poştă;* **5.** corespondenţa primită sau expediată în aceeaşi zi; (p. ext.) veste: *luă din mîna ofiţerului de serviciu care împărţea poşta o scrisoare.* PR.; **poşta redacţiei,** rubrică specială într-un periodic în care se publică răspunsurile la întrebările cititorilor; (arg.) **a face poştă, a)** a avea relaţii sexuale în grup, trecînd de la un bărbat la altul aceeaşi femeie; **b)** a fuma în grup, trecînd de la unul la altul aceeaşi ţigară; **6.** factor poştal: *a trecut poşta?*; **7.** (înv.) crainic; ştafetă, curier: *pe căi a statornicit poşte cu cai gata înşăuaţi.* SAD.; **8.** (fig.) persoană care colportează minciuni; (p. ext.) intrigă, minciună; **a umbla cu poşta** sau **a duce** (ori **a purta**) **poşta,** a colporta ştiri, zvonuri de la o persoană la alta; a face intrigi: *o cam bănuiam ... că umblă cu poşta de la o casă la alta.* SAD.; **9.** numele unui joc (de copii) în care participanţii se aşază alături şi se lovesc succesiv unul pe altul, spunînd „poşta merge": *obişnuitele jocuri de iarnă, ... preferansul de idei, poşta erau cu totul lăsate în părăsire.* SAD.; **10.** echipă de municori (zilieri) folosită la încărcarea vapoarelor acostate la chei; **11.** (pop.; la pl.) bucăţi de hîrtie unse cu grăsime, care se lipesc pe tălpile (sau se pun între degetele de la picioarele) unui om adormit şi se aprind pentru a-l speria şi a stîrni hazul celorlalţi: *de cîte ori mi-ai pus şi poşte la picioare.* CR.; (şi: **postă**). [Din germ. ***Post,*** fr. ***poste,*** it. ***posta,*** rus. ***poĉta***].

póştă[2], poşte f. alică folosită la vînătoare; poş[2]: *îşi cercetă plumbul ... şi puse în ţevi poştii.* ZAMF.; (şi: (reg.) **poştie**). [Din magh. ***posta***].

poştăríţă, poştăriţe f. funcţionară a poştei care duce corespondenţa la domiciliu. [*Poştar* + *-iţă*].

póştie f. v. poştă[2].

pot, poturi n. sumă rezultată din mizele strînse într-un tur la un joc de cărţi. [Din fr. ***pot***].

potábil, ~i, potabilă, ~e a. care se poate bea; bun de băut: *apă potabilă.* [Din fr. ***potable,*** lat. ***potabilis***].

potabilitáte f. calitate a apei de a fi potabilă. [Din fr. ***potabilité***].

potagér, ~i, potageră, ~e a. întrebuinţat ca legumă: *plante potagere;* **grădină potageră,** grădină de zarzavat. [Din fr. ***potager***].

potáie, potăi f. **1.** cîine slab, jigărit; javră, cotarlă; (p. gener.) cîine: *are potaia vreun dar?* ALEX.; **2.** epitet pentru un om de nimic, netrebnic: *cine s-a bătut la Plevna, potaie?, tu, ori ăştia?* SAD.; **3.** (reg.) haită: *a intrat prin bariera Sărăriei o potaie de lupi.* CAR. [Et. nec.].

potamofobíe f. (med.) frică morbidă de cursuri de apă. [Din fr. ***potamophobie***].

potamológ, ~gi, potamologă, ~ge m., f. specialist în potamologie. [Din fr. ***potamologue***].

potamologíe f. ramură a limnologiei care se ocupă cu studiul apelor curgătoare. [Din fr. ***potamologie,*** germ. ***Potamologie***].

potásă f. carbonat de potasiu; **potasă caustică,** hidroxid de potasiu. [Din fr. ***potasse,*** lat. ***potassa,*** germ. ***Pottasche***].

potásic, ~ci, potasică, ~ce a. care conţine potasiu; de potasiu: *sare potasică.* [Din fr. ***potassique***].

potásiu n. metal alcalin, de culoare albă-argintie, bun conducător de căldură şi de electricitate, moale, foarte reactiv, prezent în natură sub formă de săruri, folosit la obţinerea unor aliaje, la fabricarea celulelor fotoelectrice, ca îngrăşămînt agricol etc.; kaliu; **azotat de potasiu,** sare de potasiu a acidului azotic; silitră. [Din fr. ***potassium***].

potatóric, ~ci, potatorică, ~ce a. (livr.) care ţine de beţie, referitor la beţie, la chef: *o veselie ... amintind kermesele groteşti şi chicotele potatorice.* CĂL. [Din engl. ***potatory***].

potbál m. v. podbal.

potcáp, potcapuri n. **1.** acoperămînt pentru cap, înalt, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoţii şi de călugării ortodocşi; potcapoc: *preotul, în anteriu negru, cu potcap şi patrafir ..., se trase cîţiva paşi în lături.* GHEŢIE; **2.** (bot.; compus) **potcapul-călugărului,** plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze păroase dispuse în rozetă, cu flori galbene (*Leontodon hispidus*). [Din sl. ***podŭkapŭ***].

potcápic n. v. potcapoc.

potcapíer, potcapieri m. fabricant sau negustor de potcapuri. [*Potcap* + *-ier*].

potcápoc, potcapoce n. **1.** (înv. şi reg.) potcap; **2.** (fig.; în forma **potcapic**) post[2], slujbă de preot: *Ioane, eu ţi-am şi ochit un potcapic.* CR.; (şi: (reg.) **potcapic**). [Din sl. ***podŭkapokŭ***].

potcáş, ~i, potcaşă, ~e a. şi m. (om) arţăgos; (om) poznaş, bucucaş: *un potcaş de logofăt.* ISP. [*Potcă* + *-aş*].

pótcă, potce f. (pop.) **1.** ceartă, vrajbă; supărare, încurcătură, bucluc: *necuratul face potcă şi rău între oameni.* POP; **a da de o potcă,** a o păţi: *toţi de o potcă o să dăm.* PANN; **2.** deochi; boală provocată de deochi (dureri de cap, umflături, paralizie etc.): *o! bată-te potca!* ZAMF.; **3.** persoană urîtă nedezvoltată fizic, de statură mică, schiloadă; pocitanie: *huidu-ho! potca pămîntului!* DELAVR.; **4.** persoană fără caracter. [Din sl. ***potŭka***].

potcoávă, potcoave f. **1.** piesă de oţel, în formă de semicerc, care se fixează cu cuie pe copitele cailor sau ale altor animale de tracţiune, pentru a le proteja: *potcoviţi cai cu potcoave de argint.* COŞB.; *pietrele scoteau scîntei sub potcoave.* SOR.; **în potcoavă,** în formă de semicerc; **caută** (sau **umblă după**) **potcoave de cai morţi,** umblă după lucruri imposibil de obţinut, de găsit, de realizat; **2.** piesă de oţel în formă de semicerc, care se fixează pe tocurile cizmelor sau ale bocancilor, pentru a le proteja: *mă, Ionică, tu ai potcoave la ciubote?* VLAH.; **3.** obiect, (parte de) construcţie, de forma piesei descrise mai sus: *potcoava stadionului;* **4.** (înv.) literă chirilică: *trecuse vremea slovelor pe care acum le numeau potcoave.* SL. [Din bulg. ***podkova,*** sb. ***potkova***].

potcovár, potcovari m. meseriaş care face potcoave sau care potcoveşte animalele de tracţiune: *eu îs fierar şi potcovar.* SAD. [*Potcoavă* + *-ar*].

potcovăríe, potcovării f. **1.** atelier unde se fac potcoave sau se potcovesc animalele de tracţiune: *ţiganii au nevoie de el să-l puie să sufle cu foalele la potcovărie.* ARG.; **2.** meseria potcovarului. [*Potcovar* + *-ie*].

potcoveálă, potcoveli f. (rar) **1.** potcovire: *potcoveala cailor*; **2.** (fig.) păcălire, înşelare. [*Potcovi* + *-eală*].

potcoví, potcovesc vb. (tr.) **1.** a pune potcoave unui animal de tracţiune: *omul ... îşi potcovise caii.* PR.; **2.** (fig.; fam.) a înşela, a păcăli, a trage pe sfoară: *luaţi seama: vrea să ne potcovească!* CAR.; **3.** (fig.; fam.) a învăţa minte, a veni de hac cuiva; (p. ext.) a bate zdravăn: *l-au potcovit, nu glumă!* [De la ***potcoavă***].

potcovíre, potcoviri f. acţiunea de a potcovi şi rezultatul ei; potcoveală, potcovit[1]. [V. ***potcovi***].

potcovít[1] n. potcovire: *învăţi uşor meşteşugul potcovitului.* SAD. [V. ***potcovi***].

potcovít[2], ~ţi, potcovită, ~e a. care are potcoave, cu potcoave: *boi cu coarne ascuţite şi copite potcovite.* AL. [V. ***potcovi***].

potecáş, potecaşi m. locuitor din satele grănicereşti din Ţara Românească, însărcinat cu paza drumurilor de munte şi a graniţelor din Ardeal şi Moldova; grănicer; plăieş: *potecaşii s-au întocmit la 1834, spre a strejui ... picheturile şi potecile.* BĂLC. [*Potecă* + *-aş*].

potécă, poteci f. drum îngust (prin munţi, prin păduri etc.) pe care se poate merge numai pe jos sau călare; cărare; (p. ext.) cale, drum: *pe potica dinspre codri cine oare se coboară?* EM.; *găsiră o potecă năpădită de buruieni.* GHEŢIE; **pe toate potecile,** peste tot, pretutindeni: *fete ca Tănţica nu se găsesc pe toate potecile.* REBR.; **a-i şti cuiva potecile,** a cunoaşte secretele cuiva; **a veni pe drum, nu pe potecă,** a vorbi deschis, sincer; **a merge** (sau **a umbla**) **pe două** (ori **pe zece**) **poteci,** a fi beat; (şi: (reg.) **potică**). [Din bulg. ***păteka***].

poteceá, potecele f. (pop.) potecuţă: *ce mi-e drag pe lume, poteceaua din pădure.* POP. [*Potecă* + *-ea*].

potecúţă, potecuţe f. diminutiv al lui potecă; potecea: *apucă pe potecuţă să-şi caute altă drăguţă.* POP; (pop.) **a-şi lua potecuţa (înapoi),** a se întoarce, a face cale întoarsă. [*Potecă* + *-uţă*].

potént, ~ţi, potentă, ~e a. (livr.) **1.** puternic, tare; capabil să acţioneze: *naţia devine potentă, progresivă.* HEL.; **2.** viril: *bărbat potent.* [Din lat. ***potens, -ntis,*** germ. ***potent***, it. ***potente***].

potentát, potentaţi m. suveran despotic, autocrat; (p. ext.) om puternic, influent (prin poziţia socială, politică): *potentaţii pămîntului strivesc ... pe fraţii lor.* FIL.; *ingratitudinea n-a dărîmat niciodată pe un potentat.* CĂL. [Din lat. ***potentatus,*** fr. ***potentat,*** germ. ***Potentat***].

potenţá, potenţez vb. (tr. şi refl.) a (se) amplifica, a (se) intensifica; a (se) accentua: *uneori vinovăţia părinţilor potenţează puternice personalităţi, care altfel ar fi rămas şterse.* PR. [De la ***potenţă***].

potenţáre, potenţări f. acţiunea de a (se) potenţa şi rezultatul ei: *mistica e o potenţare a omenescului, dar nu o transcendere.* BL. [V. ***potenţa***].

potenţát, ~ţi, potenţată, ~e a. amplificat, intensificat; sporit: *trăire potenţată.* [V. ***potenţa***].

poténţă, potenţe f. **1.** forţă, tărie, putere; posibilitate (de dezvoltare): *ridicarea la potenţă a aceluiaşi estrem de către următori.* EM.; *tradiţia noastră ... se confundă cu potenţele stilistice creatoare.* BL.; **2.** virilitate: *bărbatul, după o vîrstă, îşi mai pierdu potenţa.* [Din lat. ***potentia,*** germ. ***Potenz,*** it. ***potenza***].

potenţiál, ~i, potenţială, ~e a. **1.** care există ca posibilitate; care reprezintă sau exprimă o posibilitate de manifestare, de realizare; virtual: *se ghiceşte în el o forţă potenţială, adică un priceput viitor om de afaceri.* PR.; *filologia, care cere cunoştinţe numeroase, antrenament îndelungat ..., e una dintre potenţialele victime ale superficialităţii generalizate.* R.L.; **energie potenţială,** energia pe care o poate dezvolta un corp prin mişcarea sa liberă din poziţia în care se află pînă la un nivel de referinţă; **2.** (gram.) care prezintă o acţiune ca posibilă, fără să precizeze dacă se realizează sau nu; care exprimă o posibilitate: *moduri potenţiale.* // adv. în mod virtual, ca posibilitate: *copiii pot aduce, potenţial, mari satisfacţii părinţilor.* // n. **1.** mărime fizică a cărei variaţie în spaţiu şi timp caracterizează un cîmp fizic şi permite determinarea acestuia; **potenţial electric,** mărime a cărei variaţie caracterizează cîmpul electric; **potenţial de electrod,** diferenţa de potenţial dintre un metal şi o soluţie electrolitică în contact cu metalul; **potenţial**

de ionizare, diferenţa de potenţial necesară accelerării unui electron, astfel încît prin ciocnirea cu un atom sau cu o moleculă să provoace ionizarea acestuia; **2.** (gram.) prezumtiv; **3. potenţial de înmulţire,** capacitate a unor organisme de a fi (foarte) prolifice; **4.** (astr.) **potenţial terestru,** geopotenţial; **5.** capacitate de muncă, de producţie, de acţiune; (p. ext.) forţă, putere: *potenţial intelectual;* **potenţial economic,** totalitatea resurselor materiale, umane, ştiinţifice, tehnologice etc. de care dispune o ţară la un moment dat. [Din lat. ***potentialis,*** fr. ***potentiel,*** germ. ***potentiell, Potential***].

potenţialitáte, (rar) **potenţialităţi** f. însuşirea a ceea ce este potenţial. [Din fr. ***potentialité***].

potenţiométrie f. metodă de analiză chimică cantitativă volumetrică, care foloseşte ca indicator pentru observarea sfîrşitului reacţiei variaţia potenţialului electric al unui electrod cufundat în soluţia de analizat; electrometrie. [Din fr. ***potentiométrie***].

potenţiométru, potenţiométre f. **1.** montaj utilizat pentru divizarea tensiunii electrice; **2.** reostat care permite obţinerea unei tensiuni variabile, pornind de la o sursă de curent cu tensiune constantă; **3.** aparat pentru măsurarea diferenţelor de potenţial şi a tensiunii electromotoare a pilelor galvanice prin metoda compensaţiei; compensator. [Din fr. ***potentiomètre,*** germ. ***Potentiometer***].

poteráş, poteraşi m. persoană înarmată (în special arnăut) care făcea parte dintr-o poteră; nefer: *Basarabii ... duseseră pe aceleaşi locuri pîlcurile de poteraşi, de suliţari, de roşiori ... întru apărarea pămîntului strămoşesc.* ZAMF.; (fig.) *era sorocit ca el să ajungă scriitor, iar eu să devin critic – un fel de poteraş literar.* LOV. [***Poteră*** + ***-aş***].

póteră, potere şi **poteri** f. (înv. şi pop.) detaşament de oameni înarmaţi (în special arnăuţi), însărcinaţi de domnia Moldovei şi a Ţării Româneşti, cu urmărirea şi prinderea răufăcătorilor: *să ne alunge cu potera ca pe nişte hoţi.* AL.. [Din bulg. ***potera***].

poteríe f. (rar; col.) olărie[2]: *în cuiere ţărăneşti se îngrămădeau ulcele ardeleneşti şi poterie occidentală.* CĂL. [Din fr. ***poterie***].

potestáte, (rar) **potestăţi** f. (latinism) putere; autoritate: *nobilimea, temătoare de potestatea regilor* EM. [Din lat. ***potestas, -atis***].

potestatív, ~i, potestativă, ~e a. (jur.) care depinde de voinţa uneia dintre părţile contractante; care nu se perfectează dacă se opune una dintre părţile contractante; **condiţie potestativă,** condiţie de care depinde încheierea şi respectarea unei convenţii. [Din fr. ***potestatif***].

poticálă, poticale f. **1.** (înv. şi pop.) întîmplare (neaşteptată şi) neplăcută; supărare, necaz, bucluc: *l-au tîlnit poticală de la vrăjmaşul.* DOS.; **2.** (înv.) înfrîngere (în luptă): *cronicarul ... scrie poticala ce au petrecut Ştefan Vodă.* UR. [Din sl. ***potykati;*** cf. ***poticni***].

poticár, poticari m. (reg.) farmacist. [***Potică***[1] + ***-ar***].

poticárăş, poticarăşi m. (reg.) farmacist: *poticărăşu mi-o spus că leacuri de urît nu-s.* POP. [Din magh. ***patikarus***].

potícă[1]**, potici** f. (reg.) farmacie: *şi mă mînă la potică să-i aduc leacuri de frică.* POP; (şi: **apotecă**). [Din magh. ***patika;*** cf. germ. ***Apotheke***].

potícă[2] f. v. potecă.

poticăli, poticălesc vb. (înv. şi reg.; tr.) **1.** a amăgi, a corupe; a înşela, a păcăli: *cînd văzură cum i-a poticălit ciobănaşul, se luară cu mîinile de păr.* ISP.; **2.** a copleşi; a împovăra; a pedepsi: *m-a poticălit Dumnezeu cu bătrîneţile.* ISP. [De la ***poticală***].

poticneálă, poticneli f. poticnire, împiedicare: *leţcia lui era o dîră lungă ... de poticneli.* GAL. [***Poticni*** + ***-eală***].

poticní, poticnesc vb. **1.** (refl. şi intr.) a se lovi în mers cu piciorul de ceva şi a-şi pierde echilibrul pentru o clipă; a înainta cu greu din cauza unui obstacol, a unui impediment: *ea se poticnea şi îşi smulgea cu greu picioarele din micile gropi.* PR.; **2.** (refl.) a călca rău, a se împiedica: *calul, de e cu patru picioare, şi tot se poticneşte.* PANN; **3.** (fig.; refl.) a şovăi în faţa unei situaţii; a întîmpina o dificultate într-o acţiune; a nu izbuti; a se bloca; a da greş: *m-am poticnit la pagina 26.* PETR.; **4.** (fig.; refl.) a pronunţa cu greutate cuvintele; a vorbi greu, cu întreruperi: *se poticneşte ... în alegerea cuvintelor româneşti.* OD.; *conversaţia se poticni din nou.* GHEŢIE; **5.** (rar; refl.) a cădea, a se răsturna: *lunecînd în mîzga de sînge, s-a poticnit şi batalionul nostru la pămînt.* SAD.; **6.** (refl. şi tr. fact.) a se opri sau a face să se oprească brusc: *cît ce sări din ocniţă şi un roib i se poticni înainte.* GAL.; **7.** (pop.; refl.) a şchiopăta. [Din sl. ***potŭknonti***].

poticníre, poticníri f. acţiunea de a (se) poticni şi rezultatul ei; poticneală, poticnit[2]: *avu o poticnire ca o gloabă care se opinteşte ... să urnească din loc căruţa.* REBR.; (fig.) *leţcia decurse normal, fără poticniri, într-o atmosferă de atenţie concentrată.* GHEŢIE. [V. ***poticni***].

poticnít[1]**, ~ţi, poticnită, ~e** a. (adesea adv.) **1.** care se poticneşte; împiedicat (la mers); *clempăneau poticnit şi mîrţoagele.* C.PETR.; **2.** (fig.) spus, articulat cu greutate, cu întreruperi: *cu vorba poticnită.* [V. ***poticni***].

poticnít[2] n. poticnire. [V. ***poticni***].

potilát, potilate n. şi **potilaţi** m. (reg.) pînză subţire, voal (pentru mirese); ştergar: *am avut şi-un potilat şi ăla că i l-am dat pe pipă şi pe tăbac.* POP. [Din magh. ***potyolat***].

potintéu s. piedică, obstacol. // adv. ca o piedică în calea cuiva, fără a se da la o parte; nemişcat, neclintit; (p. ext.) dîrz: *vă duceţi şi vă puneţi potinteu înaintea oamenilor.* SOR. [Et. nec.].

potír, potire n. **1.** cupă de metal (preţios), cu gura largă şi cu marginile răsfrînte; (p. ext.) conţinutul acestei cupe; conţinutul împreună cu vasul respectiv: *cuparul îi aduse potirul de aur din care bea domnii.* OD.; **2.** (spec.) vas liturgic în forma unui pahar sau a unei cupe de metal preţios, cu picior (simbolizînd paharul de la Cina cea de taină şi pe cel în care Sfîntul Ioan a strîns sîngele curs din rănile lui Isus răstignit), în care preotul sfinţeşte vinul amestecat cu apă în timpul liturghiei şi îl păstrează pentru împărtăşanie; caliciu: *icoane şi potire el le topeşte-n bani şi vrea pe toţi românii să-i facă luterani.* AL.; *parohul ... purta în mîini potirul cu sfînta cuminecătură.* GHEŢIE; **3.** (p. anal.) parte a unei flori, alcătuită din caliciu şi corolă; floare în formă de cupă: *ale crinilor potire sînt ca urne de argint.* EM.; *acel prăfuşor galben, pe care vîntul, albina ... îl scuturâ din potirul florilor.* GAL. [Din sl. ***potiri,*** gr. mod. ***potírion***].

potiráş, potiraşe n. **1.** diminutiv al lui potir; **2.** mică plantă erbacee, cu flori albastre-violete, în formă de clopot, dispuse în vîrful tulpinii, răspîndită în regiunile muntoase; degetăruţ (*Soldanella major* sau *montana*). [***Potir*** + ***-aş***].

potínga, potínguri n. lanţ, curea etc. care leagă grindeiul plugului de rotile sau de cotigă: *potîngul e regulatorul plugului.* // a. (reg.) strîmb; cocoşat: *are o fată cam potîngă.* POP. [Din sl. ***potengŭ;*** cf. sb. ***poteg,*** magh. ***pating***].

potîrníche, potîrnichi f. pasăre sălbatică, din ordinul galiformelor, de mărimea unui porumbel, cu penele brune-cenuşii, care trăieşte în stoluri mici, prin holde şi tufişuri, fiind vînată pentru carne (*Perdix perdix*): *un zbor de potîrnichi a izbucnit ca un tunet.* SAD.; **a se răspîndi** (sau **a se împrăştia, a se risipi**) **ca potîrnichile** (sau **ca puii de potîrniche**), a fugi şi a se împrăştia repede, în toate părţile: *bieţii schingiuiţi au fugit ca puii de potîrniche.* GAL.; **potîrniche albă,** pasăre din familia tetraonidelor, de mărime mijlocie, cu penajul alb iarna şi pestriţ vara (*Lagopus lagopus*). [Lat. ****perturnicula*** <***per***[dix] „potîrniche" + ****coturnicula*** (<***coturnix*** „prepeliţă")].

potloágă f. v. potlog.

potlóg, potloage n. **1.** bucată de piele cu care se cîrpeşte, se peticeşte încălţămintea; (p. gener.) petic: *or ţi-oi pune vrun potlog.* PANN; **2.** (pop.; adesea în forma **potloagă**) epitet pentru o persoană decăzută, pentru un om ticălos, netrebnic: *rîd şi cîinii de tine, potloagă bătrînă!* POP; (şi: (reg.) **potloagă**). [Din bulg. ***podloga,*** sb. ***podlog***].

potlogár, potlogari m. **1.** (reg.) persoană care pune potloage la încălţăminte; cizmar (nepriceput); cîrpaci; **2.** (fig.; fam.) pungaş, şarlatan: *potlogarii, de care gemea oraşul ..., pîndeau.* NEGR. [***Potlog*** + ***-ar***].

potlogărésc, ~şti, potlogărească, ~eşti a. (fam.) de potlogar: *fapte potlogăreşti.* [***Potlogar*** + ***-esc***].

potlogăréşte adv. (fam.) ca potlogarii, în felul potlogarilor: *s-a purtat potlogăreşte.* [***Potlogar*** + ***-eşte***].

potlogări, potlogăresc vb. **1.** (reg.) a lucra prost; a cîrpăci; **2.** (fig.; fam.; intr. şi tr.) a face potlogării; a înşela. [De la ***potlogar***].

potlogărie, potlogării f. **1.** (reg.) lucru prost făcut; cîrpăceală; **2.** (fig.; fam.) pungăşie, hoţie; înşelătorie: *bănuiesc că nu e singura potlogărie pe care a săvîrşit-o.* GHEŢIE. [***Potlogar*** + ***-ie***].

potlogărít n. (fam.) faptul de a potlogări: *era meşter de frunte ... în de-ale potlogăritului!* C.L. [V. ***potlogări***].

potlogí, potlogesc vb. (pop.; tr.) a pune potloage la încălţăminte; a repara, a cîrpi: *tălpile opincilor ... erau potlogite cu potloage mari.* ST. [De la ***potlog***].

potmól n. v. podmol.

potmolí, potmolesc vb. (pop.; refl. şi tr.) a (se) împotmoli: *pîrîul, cînd vine mare, o îneacă şi o potmoleşte.* GAL.; *calu mi s-a potmolit, oştirea m-a cutropit.* POP. [De la ***potmol***].

potmolíre, potmoliri f. (pop.) acţiunea de a (se) potmoli şi rezultatul ei: *a mai venit şi potmolirea portului.* GAL. [V. ***potmoli***].

potmolít, ~ţi, potmolită, ~e a. (pop.) împotmolit. [V. ***potmoli***].

potnóg m. v. podnog.

potnójină f. v. podnojie.

potól, potoale n. **1.** (reg.) astîmpăr: *nu mai ai potol?* POP; **2.** (arg.) mîncare, hrană: *avem ceva potol?* [De la ***potoli***].

potoleálă, potoleli f. (rar) potolire. [***Potoli*** + ***-eală***].

potolí, potolesc vb. **1.** (refl. şi tr.) a deveni sau a face pe cineva să devină calm, liniştit, temperat; a (se) calma, a (se) linişti, a (se) tempera: *cucoană, bine ar fi să te potoleşti.* SAD.; **2.** (refl. şi tr.) a diminua sau a face să se diminueze intensitatea unei senzaţii, a unui sentiment etc.; a (se) atenua, a (se) domoli, a (se) astîmpăra; a (se) ogoi[3]: *nu pot să-i potolească setea nici izvoarele pămîntului.* CR.; *s-au potolit ambiţii şi patimi, încleştări.* VIERU; **3.** (refl.) a-şi pierde din intensitate, din tărie: *afară se potolise viscolul.* VLAH.; **4.** (refl.) a începe să se stingă; a se stinge: *focuri de popas se potoleau.* SAD.; **5.** (tr.) a încetini viteza, ritmul: *îşi potoleşte puţin mersul la urcuş.* CAR.; *îşi potolea respiraţia accelerată cu cîteva spirite.* CĂL.; **6.** (tr. şi refl.) a înceta sau a face să înceteze, a pune capăt unei acţiuni în desfăşurare; a (se) termina, a (se) sfîrşi; a înăbuşi: *să potolească ... răscoala.* GHICA. [Din sl. ****potoliti***].

potolíre, potoliri f. acţiunea de a (se) potoli şi rezultatul ei; calmare, liniştire, domolire; atenuare, potoleală: *făcea semne de potolire prietenului său.* SAD.; *după potolirea vîntului, vom pleca.* [V. ***potoli***].

potolít, ~ţi, potolită, ~e a. **1.** liniştit, blînd; aşezat, calm: *ea a fost totdeauna o femeie potolită.* CĂL.; **2.** domol; domolit, molcom; înfrînat: *vorba lui potolită ... avea ceva deosebit de atrăgător.* VLAH.; *se deşteaptă mînia potolită.* ARG.; **3.** cu intensitate scăzută; liniştit: *prin suflarea mai potolită a furtunii, şoaptele ajungeau lămurit la uşă.* SAD.; (adv.) *plouă potolit;* **4.** mocnit, fără vîlvătăi; stins: *focul nu era-ncă potolit.* EM.; (adv.) *focul ... ardea mai potolit.* REBR.; **5.** lipsit de strălucire; palid, difuz: *zăpada şi stelele cerneau o lumină potolită.* AG.; **6.** molcom, încet, slab: *mii de glasuri se-nalţă cu răsunet potolit.* OD.; **7.** fără grabă, încet: *cu pas potolit.* CAR.; **8.** pal, şters: *privirea ochilor ei, de un albastru potolit.* PR.;

P q

9. fără valuri, lin: *apa se așază între maluri potolită.* VLAH. [V. ***potoli***].

potolitór, ~i, potolitoáre a. (rar) care potolește; calmant, liniștitor: *efectul discursului ... potolitor de spirite.* REBR. [***Potoli*** + *-tor*].

potomanie f. tulburare a conduitei alimentare manifestată prin nevoia incoercibilă de a bea constant mult lichid: *potomania poate induce un diabet insipid.* [Din fr. ***potomanie***, engl. ***potomania***].

potóp, potopuri n. **1.** (în Biblie) revărsare mare de apă care a făcut să piară tot neamul omenesc și toate viețuitoarele pământului în afară de Noe cu familia lui și de vietățile salvate în arca sa; diluviu: *veni potopul și pierdu pre toți.* N.TEST.; **după noi (vie) potopul,** se spune pentru a arăta nepăsarea cuiva față de ceea ce se va întîmpla după plecarea sa; **2.** ploaie torențială; revărsare de ape; inundație: *ca potop ce prăpădește.* EM.; *m-am înapoiat acasă mai înainte de a se porni potopul.* GHEȚIE; **3.** (fig.) calamitate, prăpăd, urgie; nimicire: *mare foc și potop a căzut pe capul nostru.* CR.; **4.** (p. anal.) număr, cantitate foarte mare; mulțime; grămadă: *prin potopul de zăpadă.* AL..; (adv.) *potop veni-vor, dragă, și grijile.* COȘB. [Din sl. ***potopŭ***].

potopénie, potopenii f. (rar) **1.** potop; inundație; **2.** (fig.) calamitate, urgie; **3.** (p. anal.) mulțime, grămadă: *a fost ursită ... să apuce potopenie de necazuri.* SOR. [***Potop*** + *-enie*].

potopí, potopesc vb. (pop.) **1.** (tr. și refl.) a (se) îneca; a inunda: *iată că vine Ilie Pălie să vă potopească.* ISP; **2.** (fig.; tr.) a copleși, a invada; a cuprinde: *seceta și lăcustele potopiseră sămănăturile.* NEGR.; **3.** (fig.; tr.) a nimici, a distruge, a prăpădi; a omorî: *veneau să ne potopească.* POP. [Din sl. ***potopiti***].

potopíre, potopiri f. (pop.) **1.** acțiunea de a (se) potopi și rezultatul ei; **2.** (fig.) prăpăd, pustiire, distrugere. [V. ***potopi***].

potopít, ~ți, potopită, ~e a. (pop.) **1.** inundat; înecat: *cîți oameni pierduți și vite înecate, și cîte pămînturi potopite în primăvară.* V.R.; **2.** (fig.) distrus, nimicit; pustiit: *ne-au găsit potopiți; mai erau în viață vreo zece.* SAD. [V. ***potopi***].

potopitór, ~i, potopitoáre a. **1.** care potopește, inundă, năpădește, distruge: *credeai că ești după o ploaie potopitoare.* GHEȚIE; **2.** (fig.) greu de suportat; copleșitor: *era o arșiță potopitoare.* [***Potopi*** + *-tor*].

potór, potori m. monedă de aramă a cărei valoare a variat în timp între o jumătate de ban și zece bani sau între o jumătate de groș și doi groși, care a circulat mai ales în Transilvania: *160.000 de galbini de aur ... fără potori și fără copeice.* N.COSTIN. [Din pol. ***poltora***].

potóu, potouri n. linia de plecare și de sosire la alergările de cai sau (p. gener.) la alte curse sportive. [Din fr. ***poteau***].

potpurí n. v. potpuriu.

potpuríu, potpuriuri n. **1.** suită muzicală de fragmente asemănătoare din opere, operete etc. sau de melodii ori cîntece grupate fără o legătură strînsă între ele: *un potpuri compus din toate frumusețile ce poate da arta melodiei și a armoniei.* FIL.; *răsunară acordurile unei muzici ce ataca un potpuriu.* GHEȚIE; **2.** (fig.) amestec de lucruri diferite; amestecătură, învălmășeală: *potpuri de vedenii.* NEGR.; **3.** (rar) ghiveci de legume; (și: **potpurí**). [Din fr. ***pot-pourri***].

potracán m. v. procator.

potricálă, potricaie f. (înv. și reg.) **1.** unealtă de oțel cu vîrful ascuțit cu care se fac găuri la curele, în urechile vitelor etc.; preducea: *n-am potricala la mine, că le-aș da și gaură.* SOR.; **2.** semn făcut la urechea oilor, de obicei prin găurirea cu această unealtă. [Din rus. ***protykalo***].

potricálí, potricălesc vb. **1.** (înv. și reg.; tr.) a găuri cu potricala; a străpunge; (p. ext.) a sfîșia: *și-n spinare l-au potricălit cu acel her.* DOS.; **2.** (fig.; tr. și refl.) a (se) prăpădi; a (se) distruge: *mulți voinici se potricăliseră semețindu-se.* ISP. [De la ***potricală***].

potricălíre, potricărliri f. (înv. și reg.) acțiunea de a (se) potricăli și rezultatul ei. [V. ***potricăli***].

potricălít, ~ți, potricălită, ~e a. (înv. și reg.) găurit (cu potricala); străpuns: *svîntul așa potricălit ... îș deade sufietul.* DOS. [V. ***potricăli***].

potrívă f. egalitate, asemănare cu cineva sau cu ceva; ființă, obiect etc. care seamănă și se potrivește cu altă ființă, cu alt obiect etc.; pereche, seamăn: *unde să-i găsesc eu potrivă?* DELAVR.; **pe** (sau **de**) **potrivă,** asemenea, egal, pe măsura; adecvat: *cine-i ca tine, Doamne, de potrivă, cu firea ta ... cea milostivă?* DOS.; **de** (sau **pe**) **potriva,** la fel cu ..., corespunzător cu ..., pe măsura: *năltișoară, subțirea tocmai pe potriva mea.* POP.; **după potrivă,** conform cu ..., corespunzător cu ...: *e biata casa noastră după potriva unei fete de domn?* OD. // adv. (înv. și reg.) împotrivă, în opoziție; în sens opus: *tu ... să mi te duci ... potrivă d-apus.* POP.; **din potrivă,** din față, din partea opusă: *ale turnurilor umbre ... către țărmul din potrivă se întind, se prelungesc.* ALEX.; (și: (înv.) **protivă**). [Din sl. ***protivo***].

potriveálă, potriveli f. (pop.) **1.** potrivire, asemănare: *e nevoie de un timp ca femeia să ajungă la o potriveală cu bărbatul.* GHEȚIE; **cu potriveală,** potrivit, nimerit; **2.** aranjare, fixare a ceva într-un anume fel, așa cum trebuie ori la locul potrivit; **3.** coincidență, nimereală: *oare potriveala asta a fost întîmplătoare?* [***Potrivi*** + *-eală*].

potriví, potrivesc vb. **1.** (înv. și reg.; tr.) a pune pe același plan; a asemăna, a compara: *potrivește mirosul trandafirului cu putoarea porcului.* Z.; **2.** (tr.) a da forma dorită; a ajusta, a fasona; a face să corespundă, a pune de acord; a adapta; (spec.) a acorda (instrumente muzicale): *cimpoierul își potrivea piscoiul.* SL.; *a potrivi o cheie;* **3.** (tr.) a pune la locul firesc, a face să stea cum trebuie; a aranja: *își potrivea preocupat nodul cravatei.* GHEȚIE; **4.** (tr.) a proporționa o compoziție, un amestec; a doza (sarea, condimentele într-o mîncare): *ai potrivit mîncarea de sare?*; **5.** (fam.; tr.) a spune, a ticlui așa cum trebuie: *a potrivit o minciună;* **6.** (tr. și într.) a face, a proceda în așa fel încît ...; a calcula, a chibzui, a cumpăni: *să potriveșți așa ca să-i zbori capul dintr-o singură lovitură.* CR.; *calul o potrivea cum să vină tot cam la o parte.* ISP. // (refl.) **1.** a avea însușiri comune cu cineva; a se asemăna: *și guraliv și de nimic, te-ai potrivi cu mine.* EM.; **2.** a corespunde, a fi conform cu ...; a se armoniza: *orologiile publice nu se potrivesc.* CĂL.; *socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg.* Z.; **a se potrivi ca nuca în perete,** a fi nepotrivit; **a se potrivi ca o mănușă,** v. **mănușă**; **ce se potrivește!,** ce are a face?, n-ai dreptate!; d-apoi cum nu!: *ce se potrivește ..., apucă d-ta înainte, vere, ești mai cărunt.* AL.; **3.** (impers.) a se nimeri, a se brodi: *cu cîtă neîndurare s-au potrivit lucrurile pe dos decît dorisem!* GHEȚIE; *aci se potrivește zicătoarea poporului;* **4.** a fi pe măsură; a veni bine: *condurul nu se potrivi la nici o fată de împărat.* ISP.; **5.** a da cuiva ascultare, a face pe voia cuiva; a se lua după cineva, a-și pune mintea cu cineva: *cînd m-aș potrivi eu babei la toate cele.* CR.; **ce te potrivești?,** de ce crezi ceea ce ți se spune?; **6.** (înv. și pop.) a se împotrivi: *de n-ei voi și mie te-i potrivi, apoi foarte vei greși.* POP. [De la ***potrivă***].

potrivíre, potriviri f. **1.** acțiunea de a (se) potrivi și rezultatul ei; potriveală, potrivit[2]; **2.** asemănare, potriveală, concordanță; armonizare: *ceea ce rămîne e potrivirea dintre firi și caractere.* GHEȚIE; **3.** așezare, aranjare la locul corespunzător, firesc, cuvenit; cumpănire: *amîndoi erau ... bine chibzuiți în potrivirea vorbelor.* SL.; **4.** nimereală, coincidență: *e o potrivire minunată că ai venit singur.* SAD. [V. ***potrivi***].

potrivít[1], ~ți, potrivită, ~e a. **1.** care se potrivește, se armonizează, are însușiri comune cu altcineva sau cu altceva: *găsesc și eu că ar fi un soț potrivit.* PETR.; **2.** corespunzător; adecvat; indicat: *răspunsul este ... potrivit.* NEGR.; (adv.) **potrivit cu ...,** în conformitate cu ..., în concordanță cu ..., în raport cu ...: *încăpățînarea lui creștea potrivit cu stăruințele ei.* CAR.; **3.** mijlociu, moderat; temperat: *pentru ce nu cerci a păstra o cumpănă mai potrivită în viață?* DELAVR.; **4.** convenabil, acceptabil; bine proporționat: *baie potrivită de caldă.* ISP.; **5.** bine ales, nimerit; favorabil: *pentru a învinge, va trebui să prindem clipa potrivită.* GHEȚIE; **6.** aranjat, așezat (așa cum trebuie): *barba potrivită ... și cănită.* GHICA. // adv. **1.** adecvat, corespunzător; cuviincios: *răspunde potrivit;* **2.** cu moderație, cu măsură; cumpătat: *să bei potrivit.* [V. ***potrivi***].

potrivít[2] n. potrivire: *era așa de meșteră la potrivit vorbele, că te făcea de nu mișcai.* SOR. [V. ***potrivi***].

potrívnic[1], ~ci, potrivnică, ~ce a. **1.** care manifestă o atitudine ostilă, dușmănoasă față de cineva; care se împotrivește, care se află într-o dispută, într-un război: *cele două tabere potrivnice își cheltuiau ultimele puteri.* GHEȚIE; **2.** neprielnic, nefavorabil: *vremuri potrivnice;* **3.** opus, contrar: *păreri potrivnice.* // m., f. dușman, vrăjmaș; adversar, rival: *am încă niște potrivnici puternici.* CAR.; (și: (înv.) **protivnic**). [Din sl. ***protivĭnikŭ***].

potrívnic[2], ~ci, potrivnică, ~ce a. și m., f. (înv. și reg.) (persoană) care se potrivește, se aseamănă cu cineva: *mi-a venit vremea de căsătorit, potrivnică n-am găsit.* POP. [***Potrivă*** + *-nic*].

potrivnicíe, potrivnicii f. împrejurare nefavorabilă; piedică, obstacol; dificultate: *va înfrunta toate potrivniciile;* (și: (înv.) **protivnicie**). [***Potrivnic[1]*** + *-ie*].

potroácă, potroace f. **1.** plantă erbacee cu frunze ovale, cu flori roșietice, dispuse în corimbe, folosită în medicină; fierea-pămîntului, țintaură (*Centaurium minus*): *acolo dă peste rostopască, talpa-gîștei ..., potroacă.* SOR.; **2.** (bot.) veninariță (*Gratiola officinalis*); **3.** (la pl.) măruntaie de pasăre: *să-i fiarbă o ciorbă de potroace.* C.PETR.; **4.** (mai ales în forma **potroc**) ciorbă din măruntaie de pasăre, acrită cu borș sau cu zeamă de varză: *potroc de clapon.* SAD.; *urmează un chef ... cu potroc, în zori de zi.* CĂL.; **5.** mîncare prea acră sau (p. ext.) prea sărată. // adv. prea, foarte acru (sau sărat): *varza s-a făcut potroacă;* (și: **potroc**). [Din ucr. ***potroh***].

potróc n. v. potroacă.

potroménghiu m. v. **bostromengher.**

potronic, potronici m. monedă poloneză de argint, care a circulat în sec. al XVII-lea – al XVIII-lea și în țările române, mai ales în Moldova: *pentru un potronic ..., nu-l judeca.* UR. [Din pol. ***potrójnik***].

potropóp m. v. protopop.

potróz, potrozuri n. (reg.) asemănare, potrivire; aspect, chip, înfățișare. [Et. nec.].

potúri m. pl. **1.** (înv. și pop.) pantaloni largi în partea de sus și strînși pe pulpe, de obicei împodobiți cu găitane și cusături, purtați odinioară de boiernași, de arnăuți și de haiduci, iar astăzi de țăranii din unele regiuni din sudul Dunării: *cu doisprezece panduri, cu ghebe și cu poturi.* POP.; **2.** pantaloni țărănești confecționați din piele de oaie sau de miel. [Din turc. ***potur***].

poțiúne, poțiuni f. nume generic pentru medicamentele lichide care se iau pe cale bucală: *îi prescrie ceva pentru scăderea temperaturii și o poțiune calmantă.* GHEȚIE. [Din fr. ***potion***, lat. ***potio, -onis***].

pound, pounzi [paund] m. livră. [Din engl. ***pound***].

povără, poveri f. **1.** ceea ce poate fi transportat cu un mijloc de tracțiune (căruță, car, corabie etc.) ori pe spinarea unui animal sau pe a omului; greutate (mare), sarcină, încărcătură: *care cu poveri de muncă vin încet și scîrțîind.* COȘB.; **de povară,** folosit pentru cărat greutăți: *pe mine nu mă interesează caii de povară.* ST.; **2.** muncă grea, istovitoare; trudă; obligație, misiune împovărătoare: *ce grea ... povara de dascăl și povara de școlar.* VLAH.; **3.** lucru, stare, situație etc. apăsătoare pentru cineva, care îngreuează viața cuiva: *nu vreau să fiu o povară pentru nimeni.* GHEȚIE; **4.** (fig.) suferință morală, apăsare sufletească; chin: *să adorm, capul să-mi scutur de povara cugetării.* VLAH.; *povara anilor;* **5.** veche unitate de măsură pentru greutate, egală cu 100-125 de ocale, folosită la cîntărirea mărfurilor; cantitate corespunzătoare acesteia: *după ce îmi dai povara de santal ..., să vii ca să-ți alegi ce-ți place.* SAD.; **6.** (înv.) sumă de 1000 de galbeni: *suma ... de zece*

povoare de aur. BĂLC.; (şi: (înv. şi reg.) **povoară**). [Cf. sl. ***podŭvora*** „targă"].

povarnagíu, povarnagii m. proprietar al unei poverne; persoană care lucrează la o povarnă; velnicer. [***Povarnă*** + *-agiu*].

povárnă, poverne f. (reg.) instalaţie simplă de fabricat rachiu, spirt, ţuică; (p. restr.) cazan în care se fabrică spirt, rachiu; (p. ext.) clădire în care se află această instalaţie; velniţă: *de pe dealuri şi poverne, vin, rachiuri cumpărînd.* PANN. [Din sl. ***povarinja*** „bucătărie"].

pováţă, poveţe f. **1.** (înv.) îndrumător, călăuzitor, sfătuitor; povăţuitor: *tu, Doamne, mi-eşti povaţă.* DOS.; **2.** (înv.) călăuză, ghid: *Iliaş Vodă ..., avînd povaţă pre un turc ..., au mers la Braţlav.* UR.; **3.** (înv.) conducere; comandă: *lupte uriaşe ... sub povaţa celui mai vestit şi mai mare din voievozii lor.* BĂLC.; **4.** sfat, îndrumare dată cuiva sau primită de la cineva; povăţuire, povăţuială: *tu, fiule, să nu te superi că-ţi dau mereu poveţe; nu-i rea povaţa nici-odată, nici chiar la bătrîneţe.* VIERU. [Din pol. ***powodca*** „conducător"].

povărós, ~şi, povăroásă, ~e a. (înv.) împovărător; copleşitor: *vai! iată a mea soartă, şi cît de povăroasă!* HEL. [***Povară*** + *-os*].

povăţuí, povăţuiesc vb. (tr.) **1.** (înv.) a conduce, a călăuzi (pe un drum): *orb pe orb povăţuind cad amîndoi în groapă.* PANN; *eu voi să merg la împăratul cel mare ... şi-mi trebuie pe cineva care să mă povăţuiască.* ISP; **2.** (înv.) a comanda: *oştirea turcească ce însuşi sultanul povăţuia.* BĂLC.; **3.** a îndruma, a sfătui, a da poveţe: *povăţui părinteşte pe slujnicar.* FIL. [***Povaţă*** + *-ui*].

povăţuiálă, povăţuieli f. (înv.) sfat, povaţă: [î]*n treacăt şi dă povăţuielile.* AL. [***Povăţui*** + *-eală*].

povăţuíre, povăţuiri f. **1.** faptul de a povăţui; îndrumare, povaţă: *sub povăţuirea unui părinte învăţat.* NEGR.; **2.** (înv.) comandă; conducere. [V. ***povăţui***].

povăţuitór, ~i, povăţuitoáre m., f. **1.** persoană care povăţuieşte; îndrumător, sfătuitor; sfetnic; povaţă: *cugeta ... la ce are să ajungă el fără tată şi fără povăţuitor.* ISP; **2.** (înv.) ghid, călăuză: *neştiindu-şi calea fără povăţuitor, se opreşte.* ALEX.; **3.** (înv.) conducător; căpetenie; comandant: *domnii generali ... era într-aceea vreme povăţuitori ţinutului Bucovinei* (a. 1793). URIC. [***Povăţui*** + *-tor*].

povestár, povestari m. (reg.) povestitor: *un păcat de povestar.* CR. [***Poveste*** + *-ar*].

povestăş, povestaşi m. (reg.) povestitor: *povestaşul de la gura sobei.* GANE. [***Poveste*** + *-aş*].

povéste, poveşti f. **1.** relatare, expunere a unui fapt, a unui eveniment, a unui şir de întîmplări, evenimente; povestire; istorisire: *aci-şi tăie povestea.* DELAVR.; **a sta la** (sau **de**) **poveşti,** a sta de vorbă (îndelung): *m-am oprit în drum şi-am stat de poveşti cu el.* COŞB.; **a ajunge** (sau **a se face, a rămîne**) **de poveste,** a deveni cunoscut, renumit printr-o păţanie, printr-un fapt (reprobabil): *am ajuns de poveste în ţară.* PANN; **nici poveste,** nici vorbă (să fie aşa); **2.** (înv.) cronică, letopiseţ: *mulţi scriitori s-au nevoit de au scris rîndul şi povestea ţărilor.* UR.; **3.** povestire a faptelor, a peripeţiilor din viaţa cuiva; firul (relatat al) vieţii cuiva; întîmplare, şir de întîmplări, de fapte din viaţa cuiva: *de trei zile îţi spune povestea vieţii.* EM.; **4.** ceea ce se relatează, se povesteşte; (p. ext.) fapt, eveniment, întîmplare; problemă: *de această poveste nimica nu scrie cronicarul leşesc.* UR.; *ce crezi dumneata de toată povestea asta?* ST.; **ce (mai) veste-poveste?,** ce (mai) e nou? ce se (mai) aude?: *ce mai veste-poveste pe la dv.?* CAR.; **aşa ţi-e povestea(?),** aşa stau lucrurile? asta e situaţia?: *dacă ţi-i aşa povestea ..., apoi stai c-avem de furcă.* GANE; **5.** specie în proză a epicii (populare) în care se relatează întîmplări fantastice ale unor personaje imaginare, fabuloase; basm: *moş Nichifor nu-i o închipuire din poveşti, ci e un om ca toţi oamenii.* CR.; *vă roagă să-i spuneţi o poveste ...; şi mie îmi plac poveştile.* EL.; **ca în poveste** (sau **poveşti**), frumos, minunat; miraculos: *a fost odată ca-n poveşti.* EM.; **6.** fapt, întîmplare, afirmaţie inventată, scornită; născocire, minciună: *şi mi-i spune atunci poveşti şi minciuni cu-a ta guriţă.* EM.; *mediul gazetăresc este unul plin de poveşti.* D.; **7.** (pop.; şi **povestea vorbei**) proverb, zicătoare, maximă: *este o poveste latinească de zice adică: „nu se pune numele în dar".* COSTIN; *povestea vorbei: „bani albi de zile negre".* FIL.; **povestea cîntecului** (sau **ăluia**), vorba aceea, cum se zice: *povestea cîntecului: fost-ai lele cînd ai fost.* PANN. [Din sl. ***povĕsti***].

povestí, povestesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a spune o poveste; a expune, a relata un fapt, o întîmplare; a istorisi, a nara: *împărăteasa povesteşte soţului său cîte a pătimit ea.* CR.; *eu nu ştiu să povestesc; e un dar ăsta al poveştilor.* EL.; **2.** (pop. şi fam.; intr.) a sta de vorbă, a discuta, a conversa; a sta la taifas: *doamna Olimpia ... povestea c-un ofiţer superior.* AG.; *pe laviţă şedeai şi cu maica povesteai.* POP.; **3.** (înv. şi reg.; tr.) a ponegri, a defăima; a bîrfi: *vulpea ... să-l povestească nedestoinic la cîntat.* HEL. [De la ***poveste***].

povéstic, ~ci, povestică, ~ce a. (înv.; rar) fabulos, fantastic (ca în basme): *toate-acele fiare povestice de pradă.* AL. [***Poveste*** + *-ic*].

povestioáră, povestioare f. diminutiv al lui poveste; istorioară: *am pierdut trei ani ca să scoatem un almanah ... cu poezii şi povestioare de valoare discutabilă.* GHEŢIE; *despre biblioteca sa mentală fabuloasă circulau multe povestioare ilustrative.* R.L. [***Poveste*** + *-ioară*].

povestíre, povestiri f. **1.** acţiunea de a povesti şi rezultatul ei; narare, povestit; relatare, expunere a unui fapt, a unui eveniment, a unui şir de întîmplări, de evenimente; istorisire: *gîndeam să-l întoarcem din calea povestirii sale.* OD.; **2.** specie epică de dimensiuni relativ reduse, în care naraţiunea se concentrează pe întîmplări (nu pe psihologia eroilor, ca în nuvelă), relatate din perspectiva subiectivă a unui participant, martor sau mesager: *povestirile lui Ion Creangă.* [V. ***povesti***].

povestít n. (rar) faptul de a povesti; povestire: *s-a întrerupt din povestit.* [V. ***povesti***].

povestitór, ~i, povestitoáre m., f. **1.** persoană care povesteşte ceva sau care ştie să povestească frumos; narator, povestar, povestaş: *e un bun povestitor ..., cu talent portretistic.* CĂL.; **2.** scriitor, autor de poveşti: *lucrurile şi ... oamenii despre care vorbeşte marele povestitor de la Humuleşti.* SAD. [***Povesti*** + *-tor*].

povídlă, povidie f. (reg.) magiun: *dă-mi o bucată de pîne cu povidlă!* AL. [Din ucr. ***povidlo***].

póvilă, povile f. curea care trece pe sub coada calului, fixînd şaua sau hamul: *e învăţat ca calul cu pofilul.* POP; (şi: (reg.) **pofil, pochi**). [Din ucr. ***povile***, sb. ***povi***].

povîrneálă, povîrneli f. (reg.) **1.** înclinare (într-o parte); **2.** pantă a acoperişului unei case; acoperiş înclinat al unei colibe. [***Povîrni*** + *-eală*].

povîrní, povîrnesc vb. **1.** (pop.; refl.) a se apleca, a se înclina într-o parte; a se ponorî: *trăsura ... se povîrni şi se răsturnă.* BOL.; **2.** (reg.; refl.) a se gîrbovi (de bătrîneţe): *mi-a trăit ... pîn-a-mbătrînit şi s-a povîrnit.* POP; **3.** (pop.; refl. şi tr.) a (se) prăbuşi, a (se) prăvăli, a (se) răsturna: *mi-l povîrni de pe cal.* POP; **4.** (pop.; refl.) a coborî în pantă: *grădina de din vale ... se povîrnea pînă într-o baltă de trestii.* MACED.; **5.** (fig.; pop.; intr.) a merge pe ...: *cînd oi povîrni pe zece să-ţi fie inima rece!* POP. [Din bulg. ***povărna,*** sb. ***povrnuti***].

povîrníre, povîrniri f. acţiunea de a (se) povîrni şi rezultatul ei. [V. ***povîrni***].

povîrníş, povîrnişuri n. pantă (abruptă); versant al unui deal sau al unui munte; coastă: *ne tot coborîm cu mare greutate pe nişte povîrnişuri primejdioase.* CR.; *femei şi copii suiau tăcuţi povîrnişul străzii.* GHEŢIE. [***Povîrni*** + *-iş*].

povîrnít, ~ţi, povîrnită, ~e a. (pop.) **1.** lăsat într-o parte; aplecat, pornit: *se vedea gîrliciul povîrnit al pivniţei.* OD.; **2.** în pantă, înclinat; prăvăliş, prăvălac: *grunji negri, colţuroşi ... acopereau cîmpia uşor povîrnită.* GHEŢIE. [V. ***povîrni***].

povoáră f. v. povară.

povód, povoduri n. (înv. şi reg.) **1. a duce** (sau **a lua**) **un cal în povod,** a duce (sau a lua) un cal de căpăstru: *surugii ... duceau caii ... în pohod.* NEGR.; **2.** (rusism) marş; convoi: *pohodul la Sibir.* AL.; (şi: **pohod**). [Din rus., sb. ***povod***].

povódnic, povodnici m. (înv. şi reg.) cal dus de căpăstru, cal lăturaş: *veneau opt povodnici împodobiţi numai cu aur şi cu argint.* ISP; (şi: **pohodnic**). [***Povod*** + *-nic*; cf. sb. ***povodnik***].

povói[1] n. v. **puhoi**[1].

povoí[2] vb. v. **puhoi**[2].

povoiálă f. v. pohoială.

poxvírus, poxvirusuri n. familie de virusuri care conţin ADN şi infectează omul, animalele, păsările şi insectele (ex.: virusul variolei, virusul vaccinei). [Din fr., engl. ***poxvirus***].

pozá, pozez vb. **1.** (intr.) a lua, a afişa o anumită atitudine (studiată, afectată) pentru a impresiona, pentru a epata: *am pozat în toată acceptiunea cea rea a cuvîntului.* VLAH.; (tr.) *eroul pozează dezordinea şi nepăsarea, scepticismul.* CĂL.; **a poza în ...,** a căuta să treacă drept ...: *l-aţi bătut ... şi astăzi pozaţi în apărătorul lui.* EM.; *pozezi în victimă;* **2.** (intr.) a sta într-o anumită poziţie pentru a fi pictat, sculptat ori fotografiat: *oricît de liber ar poza cineva, gîndul că-l priveşte eternitatea prin ochii artistului îl dispersonalizează.* VLAH.; *propunerea de a-i poza pentru un portret o găsi pe Zoe la pian.* GHEŢIE; **3.** (pop. şi fam.; tr. şi refl.) a (se) fotografia: *eram un grup care ... ne-am pozat făcînd năzbîtii.* PETR.; **4.** (tehn.; tr.) a aşeza, a dispune, a monta, a stivui; a instala. [Din fr. ***poser***].

póză, poze f. **1.** atitudine (studiată, afectată) pe care cineva o afişează pentru a impresiona, pentru a epata; (p. gener.) atitudine, ţinută: *atitudinea ei e simplă pozã, afişată ... ca să creeze false aparenţe.* GHEŢIE; **2.** (pop. şi fam.) fotografie; ilustraţie, reproducere: *dacă au dărîmat ei biserica de pe timpul lui Pazvante, ce să mai aibă grijă de-o poză a unor bieţi eroi.* SOR.; *de unde ştii, mamă, cum arătai tînără, cînd nu ţi-ai întipărit pe nici o poză chipul?* VIERU. [Din fr. ***pose***].

pozdérie f. v. puzderie.

pozéur, ~i, pozeură, ~e m., f. (franţuzism) persoană care adoptă o atitudine afectată pentru a produce impresie. [Din fr. ***poseur***].

pozitív, ~i, pozitivă, ~e a. **1.** (despre numere, mărimi scalare etc.) care este mai mare decît zero; care se notează cu semnul plus (+): *număr pozitiv;* **semn pozitiv,** semnul plus (+) folosit pentru caracterizarea numerelor, mărimilor scalare etc. pozitive: *prin multiplicaţiunea de semne identice rezultă totdeauna semnul pozitiv.* EM.; **2.** (despre sarcini electrice) de acelaşi fel cu sarcina nucleelor atomice sau cu sarcina dobîndită de un baston de ebonită prin frecare cu postav; **3.** (despre polii unei surse electrice) prin care iese curentul electric; (despre electrozii sau bornele receptoarelor electrice) care se leagă la polul pozitiv al sursei electrice; **4.** care se întemeiază pe fapte, pe date concrete, pe experienţă; cert, adevărat, sigur, real: *concluziuni, ce se văd în contrazicere cu faptele pozitive.* MAIOR.; (adv.) *s-a ştiut pozitiv că orăşelul Karcziewa a fost atribuit Poloniei.* GHEŢIE; **ştiinţe pozitive,** ştiinţe experimentale; **drept pozitiv,** totalitatea normelor juridice scrise dintr-o ţară, dintr-o epocă etc., emanate de la organele statului: *între dreptul pozitiv şi cel natural sînt multe corespondenţe;* **religie pozitivă,** religia oficială într-o ţară; **5.** valabil; favorabil, valoros: *rezultate pozitive;* **6.** (care dovedeşte simţ) practic, realist; care se bazează pe practică, pe realitatea imediată; pozitivist: *femeile sînt mai serioase şi mai pozitive.* IBR.; *spirit pozitiv;* **7.** care afirmă ceva, care exprimă o afirmaţie sau o aprobare: *pozitive sînt noţiunile care afirmă ceva.* MAIOR.; **grad pozitiv** (şi n.), formă a adjectivului sau a adverbului, cu ajutorul căreia se exprimă însuşirea unui obiect sau a unui proces privite izolat, fără să intervină vreun raport de comparaţie: *pozitivul, comparativul şi superlativul;* **8.** (chim.; biol.; despre reacţii ale anticorpilor) care se produce în prezenţa antigenului

sub influența și în prezența căruia a luat naștere; (despre analize medicale) care confirmă prezența în organism a unui anumit agent (patogen); **9.** (și n.) (imagine fotografică) la care distribuția luminii și a umbrei corespunde celei reale; (p. ext.) (placă, film, hîrtie fotografică) pe care s-a obținut o asemenea imagine. [Din fr. ***positif,*** lat. ***positivus,*** germ. ***positiv***].

pozitivísm n. **1.** curent filozofic din sec. al XIX-lea – al XX-lea, care susține că filozofia trebuie să se limiteze strict la faptele pozitive, confirmate de experiență: *logice moderne, influențate de pozitivismul lui A.Comte.* MAIOR.; **2.** (p. ext.) totalitatea doctrinelor potrivit cărora verificarea noilor descoperiri prin experiment constituie unicul criteriu al adevărului științific: *Darwin a trăit ... într-o epocă pe care o numim a pozitivismului, a realismului, a naturalismului.* BL.; **pozitivism logic,** neopozitivism; **3.** curent în știința dreptului contemporan care admite numai existența dreptului pozitiv; **4.** denumire dată tendințelor critice care adoptă metodele scientiste în cercetarea literară; **5.** interes exagerat pentru problemele practice, materiale. [Din fr. ***positivisme***].

pozitivíst, ~ști, pozitivístă, ~e a. **1.** care aparține pozitivismului, referitor la pozitivism: *naturalismul este, spre deosebire de realism, școala de origine pozitivistă care introduce în literatură explicația și toate metodele.* CĂL.; **2.** bazat pe realitatea concretă, pe fapte; pozitiv: *spirit pozitivist în cercetare.* // m., f. adept al pozitivismului: *este un om al secolului trecut, un pozitivist care a citit din tinerețe pe Darwin și Haeckel.* R.L. [Din fr. ***positiviste***].

pozitivitáte f. (livr.) caracter pozitiv. [Din fr. ***positivité***].

pozitrón, pozitróni m. particulă elementară, întîlnită rar în natură, cu masa egală cu a electronului, dar cu sarcină electrică pozitivă, constituind antiparticula electronului; antielectron, electron pozitiv. [Din fr. ***positron***].

pozitrónium n. formație instabilă alcătuită dintr-un electron și un pozitron, care gravitează în jurul centrului de masă comun. [Din fr., engl. ***positronium***].

poziție, poziții f. **1.** locul pe care îl ocupă ceva sau cineva (în raport cu altceva sau altcineva); felul, modul în care este asezată o ființă sau un lucru; așezare: *poziționea topografică a acestui palat era astfel.* FIL.; **poziție geografică,** așezare geografică; **2.** loc al unei note muzicale sau chei pe portativ; loc în care sînt atinse cu degetele coardele unui instrument muzical, pentru a executa o piesă muzicală; **3.** fiecare dintre operațiile înscrise într-un cont contabil; loc pe care îl ocupă acestea în contul respectiv; **4.** locul pe care îl ocupă un sunet sau un grup de sunete într-un cuvînt; **5.** loc din care ceva sau cineva este sau poate fi privit: *o privi a doua oară din altă poziție.* SAD.; **6.** porțiune de teren ocupată de o unitate militară pe front: *atacau localitățile și pozițiile slabe de dinafara capitalei.* EM.; *a ocupa o poziție avantajoasă;* **poziție de tragere,** loc special de unde o subunitate de infanterie sau de artilerie, de aruncătoare de mine, de mitraliere navale etc. execută tragerile; **7.** (fig.) atitudine față de cineva sau ceva; mod în care cineva reacționează, se comportă într-o împrejurare dată: *în lupta dintre vechea manieră retorică și noua îndrumare realistă, poziția lui Filimon rămîne destul de nehotărîtă.* VIANU; **a lua poziție,** a face cunoscută cu claritate, ferm atitudinea, opinia sa într-o controversă, într-o polemică sau într-un conflict; **a sta** (sau **a rămîne, a se menține**) **pe poziție,** a-și menține părerile, a nu ceda; **a se găsi pe poziții opuse,** a avea păreri contrare; **8.** atitudine a corpului; fel de a sta al cuiva; ținută: *poziția ei cea lenoasă.* NEGR.; *polițaiul se înfipse în fața lui ... într-o poziție solemnă.* GHEȚIE; **9.** condiție, situație în care se află cineva: *poziția devenea din ce în ce mai grea; englezii amenințau.* OD.; **10.** (spec.) condiție, situație socială; rang (înalt): *adevărata valoare a unui om nu stă în avere, nici în poziția socială ce-o ocupă, ci în el însuși.* AG.; *ți-ai făcut o poziție? stai în cuibul tău, cu banul tău, cu nevasta ta.* SAD.; (și: (înv.) **pozițione**). [Din fr. ***position,*** lat. ***positio, -onis,*** germ. ***Position***].

poziționá, poziționez vb. (tr.) **1.** a așeza ceva într-o anumită poziție; **2.** a determina exact poziția unui obiectiv: *a poziționa o navă.* [Din fr. ***positionner***].

poziționál, ~i, poziționálă, ~e a. (fon.) de poziție, referitor la poziție: *sunete poziționale.* [***Poziționne*** + ***-al***].

poziționáre, poziționări f. acțiunea de poziționa și rezultatul ei; așezare a unui obiect într-o anumită poziție. [V. ***poziționa***].

pozițione f. v. poziție.

poznáș, ~i, poznașă, ~e a. **1.** ieșit din comun; curios, ciudat, straniu: *așa-i poznașa asta de lume.* AL.; **2.** (rar) fermecat, vrăjit: *ce minune făcui eu cu oul ăla poznaș.* ISP; **3.** (adesea subst.) care face pozne; care spune glume, care provoacă hazul; mucalit; hazos: *ești de tot poznașă și d-ta.* CR.; **4.** (rar) care produce neplăceri; buclucaș: *eram goniți de o soartă poznașă.* AL. [***Poznă*** + ***-aș***].

póznă, pozne f. (pop. și fam.) **1.** faptă, întîmplare, situație neplăcută; belea, bucluc: *mi se-întîmplă multe pozne cînd sînt cuprins de mînie.* HASD.; *poznă, cucoane, îmi șopti cu cutremur badea Pricop.* SAD.; **2.** ciudățenie, curiozitate; bizarerie: *iacă pozna că se prăbușește.* AL.; **3.** faptă nesocotită, necugetată (fără urmări grave); trăsnaie, boroboață: *mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem.* CR.; **4.** farsă jucată cuiva: *te rog, Leonițule, nu te-apuca de pozne.* AL.; **5.** faptă sau vorbă care provoacă haz; ghidușie; năzdrăvănie: *era băiet de tot hazul, știa să facă o mulțime de pozne.* SL.; **6.** (fam.) organ genital feminin: *lungește-ți fusta că ți se vede pozna!* [Et. nec.].

pozní, poznesc vb. (reg.) **1.** (tr. și refl.) a face să pățească sau a păți ceva rău; a (se) nenoroci; **2.** (refl.) a se face de rîs, a ajunge de pomină; a o lua razna: *și scrie ... că tu ești copil vestit, că părinții s-o poznit.* POP. [De la ***poznă***].

pozología f. v. posologie.

pozunár n. v. buzunar.

pozvól n. (înv.) permisiune: *turcul i-au dat pozvol.* NEC. [V. ***pozvoli***].

pozvolí, pozvolesc vb. (înv. și reg.; tr.) a permite, a îngădui; a autoriza: *triimisără cărți, cu rugăminte la crai și la hatmani, să nu pozvolească să sloboadză poghiazuri în țară.* NEC. [Din pol. ***pozwolić,*** ucr. ***pozvoliti,*** rus. ***pozvolit'***].

pozvolíre, pozvoliri f. (înv.) acțiunea de a pozvoli și rezultatul ei. [V. ***pozvoli***].

práctic, ~ci, practícă, ~ce a. **1.** care conduce la acțiune, care poate fi aplicat; care se verifică prin practică, în viața de zi cu zi: *românii nu se înghesuiau spre carierele practice, spre industrie, comerț și afacerile bancare.* GHEȚIE; *știință practică;* **2.** care se poate executa sau care se efectuează în mod concret: *Brâncuși și-a sculptat operele cu mintea, realizarea lor practică necesitînd un minimum de meșteșug.* GHEȚIE; **curs practic** sau **lucrări practice,** exerciții aplicative în învățarea unei materii: *facultatea devenea mai grea: cursuri, lucrări practice, repetitorii și mai ales proiecte.* GHEȚIE; *curs practic de franceză;* **3.** referitor la realitatea concretă, banală, la viața cotidiană; obișnuit, curent: *discutau chestiuni practice, cum ar fi de pildă starea timpului.* PR.; **4.** care știe să se orienteze, să aplice cunoștințele la viața de toate zilele; care are simțul realității; pragmatic: *ești un om de cifre, un om practic.* ST.; *spirit practic;* **5.** bine adaptat scopului, ușor de mînuit, de purtat; eficient, comod: *donițele, concurate ... de gălețile mai practice, biruiesc.* ARG.; *haine practice.* // adv. în realitate; de fapt: *nu ieșeau practic niciodată din perimetrul zonei din spatele blocului.* CĂRT.; *practic, nu mai are nici o șansă.* [Din fr. ***pratique,*** lat. ***practicus,*** germ. ***praktisch***].

practicá, práctic vb. **1.** (tr.) a pune în practică, în aplicare; a folosi, a utiliza; a cultiva: [banca] *nu avea să renunțe la operațiile curente practicate de celelalte instituții de credit.* GHEȚIE; **2.** (refl. pas.) a se obișnui: *voia să prindă șarpele cu mîna altuia – metod ... ce s-a practicat în toți timpii.* FIL.; **3.** (tr.) a exercita o profesie, o meserie, un sport etc.; a profesa: *se înscrise în barou și începu să practice avocatura.* PR.; *utilă a fost și experiența cu ziaristica practicată în Italia.* CR; **4.** (tr.) a executa, a efectua, a face: *exploziile practicaseră spărturi.* SAD.; **5.** (tr.) a respecta, a îndeplini cu strictețe ceremoniile de cult. [Din fr. ***pratiquer*** (după *practică*)].

practicábil, ~i, practicabilă, ~e a. **1.** care se poate aplica în practică; realizabil; care poate fi utilizat, de care te poți folosi: *ideea ta e cea mai ... practicabilă în poziția în care ne aflăm.* BĂLC.; *sîntem mulțumiți de a fi dat ... un criteriu practicabil.* BL.; **2.** pe unde se poate trece sau umbla (cu ușurință); accesibil: *poteca era practicabilă numai dintr-o parte.* BL. // n. **1.** obiect de recuzită scenică, constînd dintr-un podium mobil folosit pentru realizarea unei diferențe de nivel (de ex., un balcon): *și-aduce o saltea ... și o pune între culise, la picioarele practicabilului de la spatele muntelui.* CAR.; **2.** platformă mobilă utilizată în cinematografie, pe care sînt instalate camera de luat vederi și proiectoarele. [Din fr. ***praticable,*** germ. ***praktikabel, Praktikabel***].

practicabilitáte f. (rar) calitatea de a fi practicabil: *aceste excepții nu alterează practibilitatea criteriului selectiv.* BL. [Din fr. ***praticabilité*** (după *practica*)].

practicánt, ~ți, practicantă, ~e m., f. **1.** (adesea adj.) persoană care practică o meserie, o disciplină etc.: *a avut norocul să-l cunoască pe Coriolan Nichita, pe atunci avocat practicant.* GHEȚIE; *medic practicant;* **2.** persoană care respectă cu strictețe practicile religioase: (adj.) *credincioșii practicanți vin la slujbe;* **3.** persoană care face un stagiu într-un domeniu oarecare, pentru a-și completa cunoștințele teoretice (dobîndite în școală) cu experiența practicii: *a fost ea în stare să se țină pînă și cu practicantul notarului.* REBR. [Din germ. ***Praktikant***].

practicáre f. acțiunea de a practica și rezultatul ei; aplicare, întrebuințare: *practicarea unei metode;* **2.** exercitare, profesare; executare, efectuare: *practicarea sporturilor de iarnă.* [V. ***practica***].

práctică, practici f. **1.** activitate prin care oamenii creează ceva în mod concret, corespunzător nevoilor existenței lor; (p. ext.) experiență (de viață) acumulată în urma unei asemenea activități: *poate cineva studia ... ideile artistice, practicile industriale și relațiunile de comerț.* OD.; **2.** aplicare și verificare a cunoștințelor teoretice dintr-un domeniu oarecare; experiență; (spec.) stagiu pe care îl face (într-o fabrică, într-o instituție, pe teren etc.) un student sau un elev, pentru a se pregăti într-un domeniu oarecare: *practică pedagogică;* **în practică,** în mod efectiv, concret; în viață, în realitate; **a pune în practică,** a aplica: *dar principiile constituționale s-au pus oare în practică?* BOL.; **3.** exercițiu într-un anumit domeniu; efectuare, cultivare a ceva: *practica binelui;* **4.** exercitare a unei profesii; practicare; (p. ext.) deprindere: *discuția noastră mi-a reamintit de primii mei ani de practică medicală.* GHEȚIE; **5.** (jur.; rar) procedură: *eram ... sub practica nemijlocită a dreptului roman.* MAIOR.; **practică judiciară,** ansamblul soluțiilor date de instanțele judecătorești în rezolvarea unor cazuri concrete; **6.** (experiență dobîndită prin) practicarea unei profesii, a unei meserii; profesare, praxis: *din practica profesiunii de jurnalist, îi rămăsese ... o anumită exuberanță polemică.* VIANU; *are multă practică;* **7.** (înv.) pricepere, iscusință (dobîndită prin exercițiu, prin uz): *practică bună avè la voroasă.* NEC.; **8.** metodă particulară, procedeu; deprindere, uzanță, obicei: *practica pitagoricienilor de a tăcea îmi plăcea cel mai mult la ei.* PR.; *practici curente;* **9.** (mai ales la pl.) ceremonie specifică unui cult, unei credințe: *tradițiunile și practicile ... religioase ... au rămas în popor.* OD. [Din lat. ***practica,*** fr. ***pratique,*** germ. ***Praktik***].

practician, ~eni, practiciană, ~ene m., f. **1.** profesionist (de obicei medic sau jurist) experimentat, cu practică îndelungată: *excelenta practiciană are tot sîngele rece cerut.* CAR.; **2.** persoană care cunoaște mai ales latura practică a meseriei sau a specialității sale: *mai mult practician decît teoretician.* [Din fr. ***praticien*** (după *practică*)].

practicísm n. **1.** preocupare exclusivă pentru problemele practice (și desconsiderare a teoriei): *practicismul îngust și steril face casă bună cu platitudinea apologetică.* V. R.; **2.** spirit practic, pragmatism: *și de astă dată l-a salvat practicismul lui.* [Din germ. ***Praktizismus***].

practicíst, ~şti, practicistă, ~e a. care aparţine practicismului, referitor la practicism. [***Practic*** + *-ist*; cf. germ. ***praktizisch***].

practicitáte f. (rar) caracter practic; înclinaţie spre o activitate practică: *deocamdată nu ne interesează practicitatea cărţii, ci onestitatea literară.* EM.; *toate acestea nu prea sînt o pledoarie în favoarea practicităţii chineze.* BL. [***Practic*** + *-itate*].

practicós, ~şi, practicoásă, ~e a. (înv.) experimentat; priceput, îndemînatic. [Din gr. mod. ***praktikós***].

prádă, prázi f. 1. deposedare de bunuri; prădare; jefuire, jaf, prădăciune: *prada şi moartea e-a lor dorinţă.* BOLLIAC; **2.** (col.) bunuri luate prin jaf (mai ales în timp de război); captură: *carele încărcate cu pradă.* BĂLC.; **a face pradă,** a prăda; **3.** (p. gener.) orice bun luat cu forţa, prin violenţă: *tîlharii s-au bătut de la împărţirea prăzii;* **pradă** (sau **prada, în prada**) **cuiva** ori **a ceva,** sub puterea, în stăpînirea cuiva sau a ceva; dominat, copleşit de cineva sau de ceva; la discreţia cuiva sau a ceva: *lăsînd pradă gurii mele ale tale buze dulci.* EM.; *mă întorsei ... acasă în prada unei mari veseli.* PR.; **4.** (înv.; col.) robi de războ; **5.** persoană răpită, ajunsă în puterea cuiva: *am răpit pe Sînziana ..., şi cînd să mă bucur de prada mea, vine un hoţ şi mi-o fură.* AL.; **6.** victimă: *ingenuă, fu prada vînătorilor de zestre;* **7.** acţiune a animalelor sălbatice carnivore sau a păsărilor răpitoare de a prinde anumite vietăţi pentru hrană; vietate (prinsă) servind ca hrană acestora: *lupii suri ies după pradă.* AL.; *liliecii îşi prind prada numai în zbor.* BL.; **pasăre de pradă,** pasăre răpitoare; **8.** (reg.) cheltuială inutilă, risipă: *nu putea să creadă să fie în bucate atîta pradă.* B.-DEL. [Lat. ***praeda***].

praf, prafuri n. **1.** (la sg.) material format din particule foarte fine, foarte uşoare (astfel încît pot fi antrenate de vînt, menţinîndu-se în suspensie în aer), provenite din fărîmiţarea pămîntului uscat; ţărînă, colb; (p. gener.) orice amestec pulverulent de corpusculi provenit din erupţiile vulcanice, din prelucrarea (industrială) a unor corpuri solide etc. (care se pot menţine în suspensie în aer); pulbere: *praful se ridica, plutea în noureşi fini.* AG.; *dacă ţi-e greu să mă păstrezi în gînd, scrie-mă-n praful unde vei călca.* IONEL; **a face pe cineva** (sau **ceva**) **praf,** a) a sfărîma în bucăţi; a distruge: *ai făcut praf platoul!;* b) a cheltui fără rost, a irosi: *şi-a făcut praf averea;* c) a învinge pe cineva într-o dispută, anulîndu-i complet argumentele; a impresiona profund, a epata: *nu cultiv genul criticii care face praf pe cine-i pică în mînă.* CĂL.; *ţi-ai făcut praf adversarul;* **d)** a distruge, a omorî pe cineva: *te credem făcut praf, acolo, la căruţe.* PETR.; (fam.) **a face praf,** a vorbi inutil, a trăncăni: *nu-ţi mai răci gura, Ghiţă, că faci praf.* PR.; **a (se) face praf şi pulbere** sau **a (se) preface în praf,** a (se) distruge complet, a nu mai rămîne nimic; **a (nu) se alege (nici) praful,** a fi complet distrus, ruinat, nimicit: *praful s-a ales ... din oastea cea grozavă.* VLAH.; (fig.) *Doru s-a îmbolnăvit de scarlatină şi praful s-a ales de joaca mea.* GHEŢIE; (în imprecaţii) *să se aleagă praful şi pulberea de cei care împuşcă oameni.* ST.; **praf** (şi **pulbere** sau **cenuşă, scrum etc.**) se spune despre ceva sau cineva complet distrus, nimicit: *nimic nu mai rămase din acel păr, decît praf şi cenuşe.* ISP; **a arunca (cu) praf în ochii cuiva,** a încerca să înşele pe cineva, prezentînd lucrurile altfel decît sînt; a induce în eroare; **praful de pe tobă,** nimic: *după atîta muncă m-am ales cu praful de pe tobă;* **2.** acest material depus pe mobilă, pe diverse obiecte etc. (semn al stării de părăsire, de neîngrijire în care acestea se află): *praful şi delăsarea domneau în fiecare ungher al încăperii.* GHEŢIE; (fig.) *îşi scuturá praful singurătăţii.* SAD.; **3.** (fig.) neant; nimicnicie: *toate-s praf ... lumea-i cum este ... şi ca dînsa sîntem noi.* EM.; **4.** (p. anal.) material solid, sub formă de pulbere, utilizat în diferite scopuri: *zahăr praf;* **praf de spumă** (sau **spumant**), preparat obţinut din pulberi de bicarbonat de sodiu, de saponină şi de sulfat de aluminiu (sau acid oxalic), care, în contact cu apa, produce o spumă folosită pentru stingerea incendiilor; **praf de strănutat,** substanţă pulverulentă iritantă, folosită pentru a provoca strănutul; **praf de puşcă,** pulbere neagră, formată dintr-un amestec de azotat de potasiu, sulf şi mangal, folosită ca exploziv; pulbere neagră; *luînd două pistoale ..., le încărcai cu praful de puşcă.* EM.; **praf de copt,** substanţă preparată pe bază de carbonat de sodiu, difosfat disodic şi amidon, întrebuinţată în patiserie pentru a face să crească aluatul; **praf de lipit,** material pulverulent folosit la lipituri şi la sudură pentru a împiedica formarea oxizilor; **praf hidrofob,** material pulverulent, neinflamabil şi imputrescibil, obţinut din cenuşa de la termocentrale cu mici adaosuri de păcură, folosit pentru hidroizolări; **praf de mătase,** substanţă cu aspect lucios, preparată din mică pisată, folosită la zugrăveli; **lapte praf,** produs sub formă de pulbere, obţinut prin eliminarea apei din compoziţia laptelui proaspăt (prin uscare pe valţuri încălzite sau prin pulverizare); **5.** medicament (sau drog) sub formă de pulbere: *am uitat să-mi iau prafurile ordonate de medic.* GHEŢIE; **praf alb,** cocaină; **6.** (pop.) polen; (şi: (înv. şi reg.) **prav**). [Din sl. ***prahŭ***].

praftorí, praftoresc vb. (pop.; tr.) **1.** a stropi sau a lovi cu praftura; **2.** (fig.; reg.) a batjocori, a ocărî, a certa: *a dracului i-am mai plefturit;* (şi: **plefturi**). [De la ***praftură***].

práftoriţă, praftoriţe f. praftură: *botezînd cu praftoriţa, îmbuibată de apă, cărbunii.* DELAVR.; (fam.) **a(-i) da cu praftoriţa, a)** a vorbi mult; a trăncăni; **b)** a supăra pe cineva prin aluzii jignitoare. [***Praftură*** + *-iţă*].

práftură, prafturi f. (reg.) pămătuf din păr, din zdrenţe, din paie etc. fixat într-o coadă lungă, folosit în gospodărie pentru a scoate spuza din cuptorul de pîine sau în fierărie pentru a stropi fierul şi cărbunii încinşi; praftoriţă: *dacă n-ar fi fost focul, foile, pleaftura şi omul ... aţi fi rămas mult şi bine în fundul pămîntului.* CR.; **a face** (sau **a trage**) **cuiva o praftură,** a batjocori pe cineva; a ocări; (şi: **pleaftură**). [Et. nec.].

prag, praguri n. **1.** partea de jos, orizontală, a unui toc de uşă sau a unei porţi, de obicei mai ridicată decît suprafaţa din jur, peste care se trece la intrare şi la ieşire: *uşor el trece ca pe prag pe marginea ferestei.* EM.; *uşă pătrată şi cu prag înalt.* CĂL.; **a călca** (sau **a păşi, a trece**) **pragul cuiva** (sau **a ceva**), a intra în casa cuiva, undeva; a vizita pe cineva: *pragul sfintelor biserici n-am călcat de nu ţin minte.* MACED.; *n-o să le mai calce pragul.* GHEŢIE; **a se pune prag,** a bloca trecerea cuiva; a se împotrivi cuiva sau la ceva: *s-a pus prag şi nu-l lasă să treacă.* SAD.; **a pune piciorul în prag,** a avea o atitudine intransigentă, a se opune categoric la ceva: *alt bărbat ... îi punea picioru-n prag.* CAR.; **2.** partea de sus a tocului uşii; **a da** (sau **a se lovi, a se izbi**) **cu capul de pragul de sus,** a-şi da seama de ceva în urma unei păţanii, a unei experienţe neplăcute: *pînă nu dai cu capul de pragul de sus, nu vezi pe cel de jos.* ISP; **3.** uşă, poartă; locul din faţa acestora; (p. ext.) casă, cămin: *cumătrul lup se şi arată în prag.* CR.; (fig.) *din prag un gînd se uită lung.* BL.; **din prag în prag,** din casă în casă; **a bate pragurile,** a umbla fără rost (pe la casele oamenilor); a hoinări; **4.** (fig.) margine, hotar; început al unei stări, al unei situaţii noi: *voia să ne maculeze ... chiar în pragul idilei.* PR.; *locatarii au fost evacuaţi în pragul iernii;* **5.** ridicătură pe fundul albiei unei ape, formată din roci mai dure; treaptă pe fundul unui bazin oceanic sau marin, care separă două depresiuni; **6.** perete stîncos peste care trece o apă, formînd o cascadă; (p. ext.) cădere de apă; cascadă: *ajunseră la pragurile Niprului.* SAD.; **7.** porţiune de teren mai înalt decît cele din jur; treaptă înaltă (de stîncă): *eram la un prag, deasupra prăpăstiilor.* SAD.; **8.** proeminenţă în formă de treaptă pe suprafaţa unei piese (de lemn); **9.** piesă de lemn (de abanos), de os etc. pe care se sprijină coardele la unele instrumente muzicale; prăguş; **10.** (anat.; pop.) bazin; abdomen: *mă doare în prag;* **11.** (pop.) fiecare dintre dungile colorate, de pe ţesăturile învîrstate: *covor cu praguri;* **12.** (fiz.) valoare limită, minimă sau maximă a unei mărimi, caracteristică unui fenomen, sub care sau deasupra căreia fenomenul nu se poate produce; **prag fotoelectric** (al unei substanţe), frecvenţa minimă a radiaţiei electromagnetice care poate provoca efectul fotoelectric; **13.** valoare minimă a unui factor, necesară pentru a determina apariţia şi desfăşurarea unui fenomen fiziologic: *prag de excitabilitate;* **prag senzorial absolut,** mărime minimă a unui excitant, necesară pentru a provoca o senzaţie abia perceptibilă; **14.** (fig.) valoare fixă a unei mărimi; limită: *ridicarea pragului electoral constituia o măsură de salubrizare politică;* **prag de sărăcie,** limită a veniturilor anuale pe membru de familie, sub care o familie este considerată săracă. [Din sl. ***pragŭ***].

praghéz, ~zi, pragheză, ~e a. care aparţine, care este caracteristic oraşului Praga sau locuitorilor ei, referitor la Praga sau la locuitorii acesteia: *construcţii pragheze.* // m., f. persoană (originară) din Praga. [***Praga*** n. pr. + *-ez*].

pragmátic, ~ci, pragmatică, ~ce a. **1.** care aparţine pragmatismului, referitor la pragmatism, bazat pe pragmatism; care ia în consideraţie eficacitatea, utilitatea practică; pragmatist: *a făcut două decenii conservatorism nu numai pragmatic, ci şi teoretic.* LOV; *I.C.Brăiteanu a devenit un pragmatic om de stat.* D.; **istorie pragmatică,** prezentare istorică a faptelor şi evenimentelor (politice şi militare), care urmăreşte să tragă concluzii practice pentru prezent şi viitor: *mai puţin norocos încă decît părintele istoriei pragmatice ni s-a arătat retorul din Halicarnas.* OD.; **sancţiune pragmatică,** edict, ordonanţă regală sau imperială asupra manierei de soluţionare a unei chestiuni fundamentale, în ţările din apusul Europei: *pe baza sancţiunii pragmatice Carol VI de Austria asigură (în 1713) fiicei sale, Maria Tereza, succesiunea la tron;* **2.** (peior.) care judecă în funcţie de considerente conjuncturale, de utilitate imediată. [Din gr. mod. ***pragmatikós,*** germ. ***pragmatisch,*** fr. ***pragmatique***].

pragmátică f. parte a semioticii care studiază modul în care vorbitorul înţelege şi foloseşte semnele lingvistice. [Din engl. ***pragmatics***, fr. ***pragmatique***].

pragmatísm n. **1.** doctrină filozofică (iniţiată şi dezvoltată în SUA), care are drept criteriu al adevărului valoarea practică, identificînd adevărul cu utilul; **2.** atitudine, concepţie care are în vedere (numai) eficacitatea, utilitatea practică (imediată); spirit practic: *în Statele Unite ... casta celor bogaţi, ... datorită pragmatismului ei e lipsită de prejudecăţi stupide.* PR.; *de mine nu se prind nicicum regulile pragmatismului cotidian, singurele care contează în ochii societăţii.* CF. [Din engl. ***pragmatism,*** fr. ***pragmatisme***].

pragmatíst, ~şti, pragmatistă, ~e a. pragmatic: *filozofi pragmatişti.* // m., f. adept al pragmatismului: *pragmatiştii ... îl socotesc şi ei printre înaintaşi.* BL. [Din fr. ***pragmatiste,*** germ. ***Pragmatist***].

prahăghiţă f. v. prahaiţă.

prahăiţă, prahaiţe f. ciupercă albă, comestibilă în prima fază de dezvoltare, mai apoi măslinie şi brună-roşcată, care la maturitate se deschide la vîrf, lăsînd să iasă sporii sub formă de praf brun-roşcat ori gălbui, folosit în medicina populară (*Bovista plumbea*); (şi: (reg.) **prahaghiţă**). [Din bulg. ***prahaviţă***].

prairial [preriál] n. (livr.) a noua lună în calendarul republican francez (20 mai–18 iunie). [Din fr. ***prairial***].

prais, praişi m. (reg.) prusac: *patru puşti d-a neamţului plătea opt d-a praisului.* POP. [Din germ. ***Preusse***].

pralinát, ~ţi, pralinată, ~e a. umplut sau acoperit cu cremă de ciocolată cu nucă, alune sau migdale: *prăjitură pralinată.* [Din fr. ***praliné***].

pralínă, praline f. bomboană cu umplutură din (cremă de) nuci, alune sau migdale; umplutură a unei astfel de bomboane. [Din fr. ***praline***].

pramátie, pramatii f. **1.** (pop. şi fam.) fel, soi de om; (p. ext.) om de nimic, necinstit, destrăbălat, puşlama, canalie; derbedeu: *ce pramatie ... a fost!* GHEŢIE; *astea sînt pramatiile ce a născut.* POP. [Din gr. mod. ***pra(gh)matía*** „marfă"].

prandiál, ~i, prandială, ~e a. (rar) referitor la masa de prînz. [Din fr. ***prandial***].

prápor m. v. **prapur.**

prapórcic, praporcici m. sublocotenent (în vechea armată rusească); (p. ext.) portdrapel (în armata rusă): *contrar legilor militare, praporcicul Racord nu e subordonat paruciculuí Cristophi.* PETR.; (şi: **praporgic**). [Din rus. ***praporščik*** „cel ce poartă prapurul"].

prapórgic m. v. **praporcic.**

prápur, prapuri m. **1.** (înv.) steag militar; flamură: *ostăşescul prapur a păzi erau datori.* NEGR.; **2.** steag bisericesc, cu imagini de sfinţi sau scene biblice, purtat la procesiuni sau la alte solemnităţi religioase: *scurtul cortegiu era încheiat de curatorii bisericii şi de purtătorii praporelor.* GHEŢIE; **3.** (pop.) peritoneu; (spec.) mezenter: *drobul se învelește în prapur de miel;* (şi: **prapor**). [Din sl. ***praporŭ***].

praseodím m. element chimic din grupa lantanidelor, utilizat ca adaos de aliere la oţeluri şi la aliajele neferoase. [Din fr. ***praséodyme***].

práşă, praşe f. (pop.) prăşit[1]: *ţăranii venea de la praşă.* [De la ***prăşi***].

praşcău, praşcăi m. (pop.) **1.** flăcău, băieţandru (ştrengar, haimana): *mîne-n podu grajdiului cu praşcăii satului.* POP.; **2.** om de nimic, ticălos, destrăbălat. [Et. nec.].

práşilă, praşiie f. (pop.) faptul de a prăşi; prăşit[1], praşă: *zici că te-am încărcat cu zece zile de praşilă?* CAR. [Et. nec.; cf. ***prăşi***[1]].

práştie, praştii f. **1.** veche armă de luptă alcătuită dintr-o bucată de piele legată de două sfori, cu care se aruncau pietre asupra duşmanului; (astăzi) jucărie cu care copiii aruncă pietricele la distanţă; proaşcă: *aruncară cu praştia în sus cîte o piatră.* ISP.; *scoabele ... lansate cu ajutorul unor praştii din elastic subţire.* R.L.; **ca din praştie,** repede, cu mare viteză; cu putere; **a da** (sau **a merge**) **cu praştia** (**pe**) **undeva,** a merge undeva foarte rar, din cînd în cînd; **a da cu praştia în** (sau **prin**) **ceva,** a se repezi la ceva, a da iama prin ceva; a încerca să fure; a şterpeli; **2.** aruncătură cu arma descrisă mai sus; distanţă pe care o străbate o piatră aruncată cu aceasta; **ca de o praştie** sau **cît dai** (ori **cît ajungi**) **cu praştia,** aproape, la mică distanţă: *casa lui era ca de o praştie de a noastră.* Z.; **3.** frînghie legată de leucă sau la capătul osiei, de care se prinde un cal lăturaş; **cal de praştie,** lăturaş; **4.** frînghie sau căpăstru de care se ţine un cal pentru a-l dresa; **a da un cal la praştie,** a dresa un cal, ţinîndu-l de praştie şi făcîndu-l să alerge în cerc: *un geambaş da la praştie un cal neînvăţat.* DELAVR.; **5.** (reg.) sfoară groasă avînd diferite întrebuinţări; împletitură din sfoară (groasă); **6.** (reg.) chimir, şerpar (lat); **7.** (pop.) prăjină folosită la culesul fructelor din pom. [Din sl. ***prašta***].

práştină f. v. **prăştină**[1].

prat, praturi n. (reg.) fîneaţă, livadă: *trupul ... la luptă-şi deprind pe praturi cu iarbă.* COŞB. [Din lat. ***pratum***].

prav n. v. **praf.**

právăţ, praveţe n. (înv. şi reg.) **1.** direcţie; **în pravăţul vîntului,** în direcţia vîntului; **2.** ţel, ţintă, obiectiv: *nu au putut ajunge la pravăţul lor* (a. 1820). URIC.; **3.** călăuză, ghid, îndrumător, îndreptar: *ucazele lui Petru ... drept pravăţ îi slujesc.* NEGR. [Din sl. ***pravŭtĭ*** „cale dreaptă", sb. ***pravaţ***].

právilă, pravile şi (pop.) **pravili** f. (înv.) **1.** lege (civilă sau bisericească); dispoziţie, hotărîre: *nimeni să nu cuteze a se abate de la sfintele pravili.* ISP.; *unde sînt multe pravile, acolo şi multă nedreptate.* Z.; **după pravilă,** conform legii; legal; just, drept: *se va certa deplin, după pravilă.* PRAV.; **a pune pravilă,** a stabili o regulă, a da o dispoziţie; a hotărî: *a pus părintele pravilă şi a zis: ca în toată sîmbăta să se procitească băieţii şi fetele.* CR.; **2.** cod de legi (civile sau bisericeşti); carte care cuprinde astfel de legi: *Pravila cea mare, numită şi Îndreptarea legii, s-a tipărit la Tîrgovişte în 1652;* **pravilă împărătească,** corp de legi juridice întocmite de împăratul Iustinian, folosite (cu unele adaptări) şi la noi, în epoca medievală; **3.** lege naturală, lege a firii: *aşa-i pravila naturei.* AL.; **4.** normă, regulă după care se alcătuieşte un lucru; lucrare cuprinzînd asemenea norme: *o melodie ... dupa pravilele muzicăi alcătuită.* CANT.; *noua pravilă ortografică este vrednică de studiat.* GAL.; **5.** regulă, normă de conduită; obicei, tradiţie, datină: *morţi, copţi, trebuie să mergem înainte, aşa-i pravila noastră.* GANE; *să evadăm din cuviinţă şi din pravili.* BL.; **6.** cătare (la puşcă); **în pravilă,** în poziţie de tragere: *cu seneţele în pravilă.* COSTIN. [Din sl. ***pravilo***].

pravilicéşte adv. (înv.) conform pravilei; legal; legitim: *te-ai măritat?... pravilicește?* AL. [***Pravilă*** + ***-icește***].

pravilíst, pravilişti m. (înv.) persoană care cunoştea (sau întocmea) pravilele; legist. [***Pravilă*** + ***-ist***].

pravílnic, ~ci, pravilnică, ~ce a. (înv.) legal: *acum îndrăzneau să-l judece pe el, şeful lor pravilnic!* PETR. [Din sl. ***pravilĭnik***].

pravilnicésc, ~şti, pravilniceáscă, ~eşti a. (înv.) care aparţine pravilei sau legii; conform pravilei; legal, pravilnic: *Pravilniceasca condică a domnului Alex. Ipsilant Voievod.* OD. [***Pravilnic*** + ***-esc***].

pravoslavíe f. (înv.) **1.** religie creştină ortodoxă; ortodoxie: *tînărul stă nemutat din pravoslavie.* DOS.; **2.** lumea ortodoxă; comunitate, mulţime de ortodocşi. [Din sl. ***pravoslavije***].

pravoslávnic, ~ci, pravoslavnică, ~ce a. (înv. şi pop.) ortodox; (p. gener.) creştin: *neamul nostru ... ş-au păzit creştinătatea lui pravoslavnică.* MAT. // m., f. ortodox; (p. gener.) creştin; (p. ext.) bigot: *papistaşii s-au încuscrit cu păgînii, ca să piardă ... pe pravoslavnici.* SAD. [Din sl. ***pravoslavĭnŭ***].

práxă f. v. **praxis.**

praxeologíe f. v. **praxiologie.**

práxie, praxii f. capacitatea fiziologică de coordonare a actelor motorii ale omului în vederea unui scop, a unei intenţii. [Din fr. ***praxie***].

praxiológic, ~ci, praxiologică, ~ce a. care aparţine praxiologiei, referitor la praxiologie: *studii praxiologice.* [Din fr. ***praxiologique***].

praxiologíe f. ramură a ştiinţei care studiază structura şi eficienţa acţiunilor umane; (şi: **praxeologie**). [Din fr. ***praxiologie***].

práxis n. (înv.) **1.** pricepere dobîndită prin practică; experienţă, rutină; practică: *prin tradiţie şi prin praxă.* EM.; *oricît de priceput ar fi, e prea tînăr, nu are destulă praxă.* GHEŢIE; **2.** fel de a proceda (conform legii, tradiţii etc.); obicei, datină; **3.** act, document; (şi: **praxă**). [Din gr. mod. ***práxis,*** lat. ***praxis,*** germ. ***Praxis***].

práxiu, praxiuri n. carte bisericească cuprinzînd Faptele Apostolilor; apostol: *am scris cum am putut ... praxiul rumâneaşte.* COR. [Din gr. mod. ***práxeon***].

praz, praji m. **1.** plantă erbacee legumicolă bienală din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă, cilindrică, cu frunze lungi, lanceolate şi cu bulb cărnos; pur[1] (*Allium porrum*): *la Amăradia ... se pune mult praz.* SOR.; (fam.) **a mînca praz,** a spune minciuni; (fam.) **adio şi-un praz verde,** nu-mi pasă că plecî!, mi-e indiferent că plecî!; **2.** mîncare pregătită din tulpina plantei descrise mai sus. [Din bulg. ***praz***].

prázdnic n. v. **praznic.**

práznic, praznice n. **1.** sărbătoare mare bisericească; (p. ext.) zi de odihnă: *nişte sărbători alese, ce praznice s-au numit.* PANN; **praznice împărăteşti,** denumire pentru cele 12 mari sărbători din calendarul creştin ortodox: Naşterea Maicii Domnului (8 septembrie), Intrarea Maicii Domnului în Biserică (21 noiembrie), Naşterea Domnului sau Crăciunul (25 decembrie), Botezul Domnului (6 ianuarie), Întîmpinarea Domnului (2 februarie), Buna Vestire (25 martie), Duminica Floriilor, Învierea Domnului sau Paştele, Înălţarea Domnului, Pogorîrea Sfîntului Duh (23 iunie), Schimbarea la faţă (6 august), Adormirea Maicii Domnului (15 august); **2.** (înv.) aniversare a zilei de naştere a cuiva; patron: *atunce se tîmplasă de făce Şeremet prazdnicul împăratului, adecă dziua sfintului Petru apostol.* NEC.; **3.** masă mare, îmbelşugată cu ocazia unui eveniment important; petrecere, ospăţ, zaiafet: *pe iarba răsărită fac praznic la un loc.* AL.; (fam.) **la dracu-n praznic,** undeva foarte departe: *am fost ... trimis pe front, la dracu-n praznic.* ST.; **4.** masă mare dată în amintirea unui mort, după înmormîntare sau după un parastas; pomană, comîndare: *a ajuns abia seara, după înmormîntare, la praznic.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **prazdnic**). [Din sl. ***prazdĭnikŭ***].

prăbuşeálă, prăbuşeli f. prăbuşire. [***Prăbuşi*** + ***-eală***].

prăbuşí, prăbuşesc vb. **1.** (refl.) a cădea la pămînt brusc (şi cu zgomot), sfărîmîndu-se, distrugîndu-se; a se povîrni, a se prăvăli, a se dărîma; a se nărui: *greu se prăbuşeşte c-un gemet de pe cal.* AL.; *a întocmit şi un fel de hartă cu imobilele care se vor prăbuşi la cutremurul apropiat.* PR.; (fig.) *parcă se prăbuşiseră deodată toate certitudinile.* EL.; **2.** (tr.) a face să cadă brusc, cu zgomot; a doborî, a trînti: *împingeau ... stîncile ... şi le prăbuşeau în Suceava.* POP.; **3.** (refl.) a curge cu repeziciune pe un loc abrupt ori a cădea de la înălţime: *Rinu ... din nălţime în fund se prăbuşeşte.* AL.; **4.** (fig.; refl.) a cădea în ruină; a decădea: *în vaiete se prăbuşeşte o lume clădită pe minciuni.* VLAH.; **5.** (fig.; refl.) a suferi o cădere, o depresiune psihică: *era neverosimil ca un om cu averea lui Victor să se prăbuşească din pricina unui milion.* GHEŢIE. [Din bulg. ***probuša (se),*** sb. ***probušiti***].

prăbuşíre, prăbuşiri f. **1.** acţiunea de a (se) prăbuşi şi rezultatul ei; năruire, surpare, prăbuşeală: *se aude deodată o mare prăbuşire de lemne.* AL.; **prăbuşire gravitaţională,** comprimare bruscă a unei stele datorită forţelor de atracţie gravitaţională, însoţită de eliberarea unei mari cantităţi de energie; colaps gravitaţional; **2.** (fig.) ruinare; decădere: *după falnica prăbuşire a idealismului a urmat ... un spirit cultural dominat de lozinca specialismului.* BL.; **3.** (fig.) deznădejde, deprimare: *prăbuşire sufletească.* [V. ***prăbuşi***].

prăbuşít, ~ţi, prăbuşită, ~e a. **1.** căzut, culcat la pămînt; năruit, surpat, dărîmat: *în poarta prăbuşită ce duce-n vîrf de munte ... el bate.* EM.; *Amneris, prăbuşită lîngă mormîntul de piatră al celor doi iubiţi.* GHEŢIE; **2.** (fig.) deprimat, deznădăjduit: *se simţea prăbuşit.* [V. ***prăbuşi***].

prăbuşitúră, prăbuşituri f. loc în care s-a produs o prăbuşire; grămadă, morman rezultat în urma unei prăbuşiri; ceea ce s-a prăbuşit: *trecem anevoie peste prăbuşituri de stînci.* VLAH. [***Prăbuşi*** + ***-tură***].

prădá, prad şi **prădez** vb. (tr.) **1.** a jefui, a devasta o ţară, un teritoriu: *astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara.* NEGR.; **2.** a despuia de avere, a deposeda de bunuri pe cineva; a lua cu forţa, a fura: *alţii ţineau drumurile şi prădau pe negustători.* BĂLC.; **3.** a ruina, a sărăci (prin acte silnice, prin biruri etc.): *ne pradă guvernanţii;* **4.** (pop.) a cheltui în mod nechibzuit, fără rost; a risipi, a irosi: *nu-i de prădat banul, vedeţi cu cîtă trudă să cîştigă.* POP.; (fig.) *Naica Floare a prădat multe vorbe în dragul lui Bujor.* SL.; **5.** (înv.) a subjuga, a înrobi: (fig.) *fu cu totul prădată inema ei spre dragostea lui Dumnedzău.* DOS.; **6.** (reg.) a omorî: *Gruia, ... cîţi turci oare-ai omorît? – nu ştiu cîţi turci ţi-am prădat, că, zău, nu mi-am însămnat.* POP. [Lat. ***praedare***].

prădálică, prădalice f. nume dat în sec. al XV-lea – al XVI-lea, în Ţara Românească, unui bun funciar trecut în stăpînirea domniei, la stingerea descendenţei masculine a proprietarului; dreptul domniei de a lua pe seama sa averea celor morţi fără urmaşi de sex bărbătesc. [Din sl. ***prădalica***].

prădálnic, ~ci, prădalnică, ~ce a. **1.** care pradă, jefuieşte, deposedează; jefuitor: *străinii năvăleau în stoluri prădalnice.* SAD.; *neamul, odată voinic şi prădalnic, se stingea acum.* VOIC.; **2.** care trăieşte din pradă; răpitor: *corbul negru şi prădalnic.* AL.; **3.** ci scop de pradă, de răpire: *prădalnice zboruri de pasări sosesc.* MACED. [***Pradă*** + ***-alnic***].

prădáre, prădări f. acţiunea de a prăda şi rezultatul ei; jaf, pradă; prădat[1]: *după arderea şi*

prădarea oraşului, Mihai împresură cetatea. BĂLC. [V. ***prăda***].

prădăt[1] n. prădare, jaf: *continuă prădatul.* [V. ***prăda***].

prădăt[2]**, ~ţi, prădată, ~e** a. **1.** jefuit, devastat; furat: *găsiră satul prădat, casa jefuită.* OD.; **2.** (şi m., f.) (înv.) (om) captiv: *a propovădui prădaţilor iertare.* COR. [V. ***prăda***].

prădăciúne, prădăciuni f. **1.** (pop.) jaf, pradă; furt, hoţie: *de teama prădăciunilor, comercianţii îşi închideau prăvăliile.* GHEŢIE; **2.** înşelăciune, escrocare care duce la sărăcirea cuiva: *se gîndiseră flăcăii c-are să-i fure grecul, dar la aşa prădăciune mîrşavă nu se aşteptaseră.* C. [***Prăda*** + *-ăciune;* cf. lat. ***praedatio, -onis***].

prădătór, ~i, prădătoáre m., f. **1.** (înv.) persoană care pradă, care jefuieşte; hoţ: *toate turmele de tîlhari şi de alţi prădători ... le păzia.* CANT.; **2.** (reg.) om risipitor, cheltuitor: *şi ţi-i beutor bărbatu, beutor şi prădător.* POP. // a. şi n. (animal) de pradă. [***Prăda*** + *-ător*].

prăfărále f. prăfărie. [***Praf*** + *-ăraie*].

prăfăríe, prăfării f. **1.** cantitate mare de praf; prăfăraie, colbărie: *abia se zărea prin prăfăria stîrnită de vînt;* **2.** (înv.) pulberărie: *a preferit ... să puie foc prăfăriii ..., decît să cadă pe mîinile ienicerilor.* GHICA. [***Praf*** + *-ărie*].

prăfós, ~şi, prăfoásă, ~e a. **1.** prăfuit: *drumul era uscat şi prăfos.* GHEŢIE; **2.** ca praful; pulverulent: *zăpadă prăfoasă.* [***Praf*** + *-os*].

prăfuí, prăfuiesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) acoperi cu praf; a (se) umple de praf; a (se) colbăi: *pe drum ghetele i se prăfuiseră.* REBR.; **2.** (fig.; tr. şi refl.) a îmbătrîni; a se ramoli: *mă prăfuise timpul dormind peste hîrtii.* BAC.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) preface un material în praf; a (se) mărunţi; (p. ext.) a (se) spulbera: (fig.) *tu nu vei mai vedea nimic, nici cer, nici flori; s-au prăfuit din zarea ta, ca nişte nori.* ARG.; **4.** (tr.) a pulveriza; **maşină de prăfuit,** dispozitiv cu care se împrăştie pulberi insecticide, fungicide peste unele vegetale; **5.** (reg.; tr.) a scutura, a curăţa de praf: *ea grîul cernea, şi mi-l alegea, şi mi-l prăvuia.* POP.; (şi: (înv. şi reg.) **prăvui**). [***Praf*** + *-ui*].

prăfuíre, prăfuiri f. acţiunea de a (se) prăfui şi rezultatul ei. [V. ***prăfui***].

prăfuít, ~ţi, prăfuită, ~e a. **1.** acoperit cu praf, plin de praf; prăfos, prăfuros, pulberos: *a poposit un flăcău ... ostenit şi prăfuit.* CAR.; *o luară pe un drum prăfuit.* GHEŢIE; **2.** (fig.) vechi, perimat; (p. ext.) răsuflat, banal: *idei prăfuite;* **3.** care a fost transformat în praf; sub formă de pulbere: *zăpada stîrnită de copite intra prăfuită în sanie.* V.R. [V. ***prăfui***].

prăfuleţ, prăfuleţe n. prăfuşor: *nu mai găsiră din trupul lui nici prăfuleţ.* ISP. [***Praf*** + *-uleţ*].

prăfuríu, ~ii, prăfurie, ~ii a. (rar) de culoarea prafului; cenuşiu: *muma, slabă, ofilită, prăfurie şi totuşi plăcută.* BR.-VOIN. [***Praf*** + *-uriu*].

prăfurós, ~şi, prăfuroásă, ~e a. (rar) prăfuit: *un lung alai ... porni pe drumul prăfuros.* PETR. [***Praf*** + *-uros*].

prăfuşór, prăfuşoare n. diminutiv al lui praf; prăfuleţ: *ce este ... mai zadarnic decît acel prăfuşor galben, pe care vîntul, albina ... îl scutură din potirul florilor?* GAL. [***Praf*** + *-uşor*].

prăgár, prăgare n. (reg.) **1.** buiandrug; **2.** prag (de jos): *foaie verde trei lăstari, cine şede pe prăgari? neica Ion.* POP.; **3.** fiecare dintre grinzile care se aşază de-a curmezişul pe temelia unei case, pentru a despărţi încăperile. [***Prag*** + *-ar*].

prăgúş, prăguşe şi **prăguşuri** n. (reg.) **1.** prăguşor; **2.** moviliţă de pămînt; mică denivelare de teren: *carul ... se frînsese într-un prăguş.* VOIC.; **3.** prag la instrumentele muzicale cu coarde. [***Prag*** + *-uş*].

prăguşór, prăguşoare n. **1.** diminutiv al lui prag; prăguş; **2.** (rar) suport pe care se aşază tăcîmurile la masă: *el se joacă cu prăguşorul albastru de sticlă pe care se aşază cuţitul şi furculiţa.* SAD. [***Prag*** + *-uşor*].

prăjeálă, prăjeli f. **1.** prăjit[1]; **2.** făină (cu ceapă) prăjită în grăsime, folosită la prepararea unor mîncăruri; prăjitură; rîntaş; **3.** aliment prăjit[2] în grăsime; mîncare preparată cu rîntaş. [***Prăji*** + *-eală*].

prăjí, prăjesc vb. **1.** (tr.) a prepara sau a prelucra un aliment, supunîndu-l la căldura focului (în grăsime încinsă); a frige, a coace: *prăjeau pe foc într-un ceaun mare nişte hoştine cu său.* CR.; *a prăji cafea;* **2.** (tr. şi refl.) a (se) distruge, a (se) degrada sub acţiunea căldurii, a supratensiunii electrice; a (se) arde: *s-a prăjit întreaga instalaţie;* **3.** (fig.; tr. şi refl.) a(-şi) cauza o suferinţă, o pagubă; a (se) chinui, a (se) tortura; a (se) păcăli, a (se) pîrjoli: *i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească.* CAR.; *şi de astă dată m-am prăjit;* **4.** (rar; refl.) a se usca, a se ofili (din cauza soarelui, a secetei): *holdele s-au prăjit;* **5.** (refl.) a se încălzi (la soare sau la foc); (spec.) a face plajă (în exces); a se bronza: *îmi da de ştire că ... se prăjeşte la soare.* AL.; *în sobă ardea cu pară uriaşă maldărul de stuf, şi Coman ... se prăjea în preajmă.* SAD.; (fam.) **a-şi prăji burta la soare,** a lenevi; **6.** (tr.) a încălzi minereuri sau produse metalurgice la o temperatură inferioară celei de topire, pentru uscare, purificare etc. [Din sl. ***pražiti***].

prăjínă, prăjini f. **1.** bucată de lemn, lungă şi relativ subţire, folosită pentru a fixa sau a sprijini ceva: *o hîrtie ... în vîrful unei prăjini.* CR.; **a lua pe cineva cu prăjina,** a goni, a alunga pe cineva: *cerce dumnealui, şi-i videa cum mi ţi l-a lua cu prăjina.* NEGR.; **a (o) apuca (înainte) ca curva (cu) prăjina,** se spune despre cineva care, deşi e vinovat, o face pe indignatul; **a nu-i (mai) ajunge (nici) cu prăjina la nas,** se spune despre un om încrezut, înfumurat; **2.** epitet (depreciativ) pentru o persoană foarte înaltă (şi slabă): *era coşcogemite prăjină.* VLAH.; **3.** (tehn.) tijă lungă de metal cu diverse întrebuinţări; **prăjină de foraj,** ţeavă de oţel care, îmbinată la capete cu altele, formează garnitura de foraj; **4.** bară lungă de bambus, de metal, de fibre sintetice etc., cu ajutorul căreia sportivii execută sărituri în înălţime; probă în atletism executată cu această bară: *a obţinut locul doi la prăjină;* **5.** veche unitate de măsură pentru lungime, echivalentă cu aproximativ şase-şapte metri; distanţă egală cu această unitate de măsură: *n-apuc a merge nici douăzeci de prăjini.* CR.; **6.** (pop.; şi, înv. şi reg., **prăjină fălcească** (sau **pogonească, pătrată**) unitate de măsură pentru suprafeţe de teren, egală cu circa 180-210 metri pătraţi (patru-şase stînjeni pătraţi); suprafaţă egală cu aceasta: *are cinci prăjini în vatra satului;* **7.** (înv.) instrument cu care se făcea măsurătoarea suprafeţelor de teren. [Din bulg. ***prăjina***].

prăjíre, prăjiri f. acţiunea de a (se) prăji şi rezultatul ei; prăjeală, prăjit[1]. [V. ***prăji***].

prăjít[1] n. faptul de a (se) prăji; prăjeală, prăjire. [V. ***prăji***].

prăjít[2]**, ~ţi, prăjită, ~e** a. **1.** supus acţiunii focului (în grăsime încinsă) pentru a fi mîncat: *ceru o pungă de alune americane prăjite.* CĂL.; *fasolea sleită cu boia şi cu ceapă prăjită ... e o minune.* SOR.; **răbdări prăjite,** nici un fel de hrană; nimic: *te-aş hrăni cu răbdări prăjite.* AL.; **2.** ars (de soare); foarte bronzat; **3.** (rar; despre vegetaţie) uscat, pîrjolit (de arşiţă). [V. ***prăji***].

prăjitór, ~i, prăjitoáre m., f. muncitor care lucrează la cuptoarele unde se prăjesc minereurile. // f. **1.** aparat casnic folosit pentru a prăji boabe de cafea, pîine etc.; **2.** instalaţie pentru prăjirea minereurilor sau a produselor metalurgice; încăpere în care se află asemenea instalaţie. [***Prăji*** + *-tor*].

prăjitúră, prăjituri f. **1.** (înv. şi reg.) ceva prăjit; prăjeală: *prăjitură de ouă;* **2.** produs de patiserie preparat din făină, zahăr, grăsime, ouă, lapte etc., de obicei cu adaos de cremă, frişcă etc., consumat mai ales ca desert: *ia de la o cofetărie şi prăjituri.* CAR. [***Prăji*** + *-tură*].

prăjiturícă, prăjiturele f. diminutiv al lui prăjitură: *porunci ceaiuri fierbinţi şi prăjiturele uscate.* GHEŢIE. [***Prăjitură*** + *-ică*].

prăpástie, prăpăstii f. **1.** povîrniş adînc, abrupt (şi lipsit de vegetaţie), situat de obicei, într-o regiune muntoasă; hău, abis, genune, prăpăstenie, precipiţiu, prăval: *dă de-o prăpastie grozavă şi întunecoasă.* CR.; *cabina aluneca încet peste prăpăstii.* PR.; (fig.) *aparţineţi la două lumi diferite, între voi se cască o prăpastie.* GHEŢIE; **a fi** (sau **a se afla**) **la marginea prăpastiei,** a fi într-o situaţie extrem de critică; **a duce** (sau **a împinge, a băga** etc.) **pe cineva în prăpastie,** a pricinui cuiva mari neajunsuri; a distruge pe cineva: *nu te-a lăsat inima să-mpingi în prăpastie pe-o biată femeie ce-i nevinovată.* AL.; **a spune** (sau **a vorbi**) **prăpăstii, a)** a spune lucruri care înspăimîntă: *îmi spune nişte prăpăstii, nişte groaze, să bolesc.* PANN; **b)** a spune lucruri fără temei, iraţionale; a vorbi prostii, bazaconii: *cum poţi să spui asemenea prăpăstii, cînd nu cunoşti lucrurile?* CĂL.; **2.** (fig.) nenorocire, dezastru; primejdie mare: *dogma existenţei lui Dumnezeu e un stîlp care fereşte de prăpastia ateismului.* STĂNIL.; **3.** (înv. şi pop.) adînc imens al unei ape; noian de ape: *prăpastia mării înghite şi coperă sub valuri atîta dragoste ş-atîtea visuri!* VLAH. [Din sl. ***propasti***].

prăpád, prăpăduri n. **1.** dezlănţuire de forţe ale naturii (sau umane) care provoacă mari distrugeri; dezastru, calamitate, pîrjol, prăpădenie, urgie: *cum să scape de prăpăd pe cei 12 copii.* ISP.; *aşa-i, e prăpădul lui Dumnezeu ...; dar şi voi, să porniţi pe-o vreme ca asta!* AG.; (fig.) *se mînia rar, dar atunci era prăpăd.* GHEŢIE; **2.** cantitate, număr mare; mulţime, puhoi: *să te sminteşti cînd ai vedea înainte-ţi prăpăd de comori şi de odoare.* GAL.; (adv.) **a veni prăpăd,** a veni în număr mare, impetuos; (adv.) **prăpădul pămîntului,** extraordinar, foarte; copleşitor: *unii doreau jeratic de bogăţie, alţii slavă prăpădul pămîntului.* DELAVR. [De la ***prăpădi***].

prăpădénie, prăpădenii f. (înv. şi pop.) **1.** prăpăd, distrugere; exterminare: *este prăpădenie de noi.* ISP.; **de prăpădenie** sau **de prăpădenia pămîntului,** extrem de tare, foarte puternic: *bietul Zaharia urla de prăpădenia pămîntului.* SAD.; **2.** situaţie grea, primejdioasă: *jos era prăpădenie!* CR.; **3.** cauză care distruge, care face să dispară: *acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă.* CR. [***Prăpădi*** + *-enie*].

prăpădí, prăpădesc vb. **1.** (tr. şi refl.) a dispărea sau a face să dispară; a (se) distruge, a (se) nimici; a (se) nărui: *să nu-mi prăpădească toată împărăţia.* EM.; **2.** (tr.) a face ca cineva să decadă; a duce la pierzanie; a nenoroci: *dumneata m-ai prăpădit, boierule, de azi nu mai pot căpăta o bucăţică de pîine.* REBR.; **3.** (pop.; tr.) a omorî, a răpune, a potopi; a masacra: *vine ca să te prăpădească.* ISP.; **4.** (refl.) a-şi pierde viaţa; a muri: *din pricina ta s-a prăpădit atîta amar de lume.* CR.; **5.** (refl. şi intr.) a se simţi copleşit (de o stare, de un sentiment); a fi gata-gata să moară: *de la o vreme, mă prăpădesc de frică.* ST.; *la culcare, cădea în aşternut prăpădită de oboseală.* GHEŢIE; **a se prăpădi de rîs** (sau **de plîns** etc.), a rîde (sau a plînge etc.) foarte tare: *tata rîdea de se prăpădea.* SOR.; **a se prăpădi după cineva** (sau **ceva**), a iubi, a-i plăcea cineva (sau ceva) foarte mult: *fata iubeşte şi se prăpădeşte dup-un feciorel.* COŞB.; **a se prăpădi cu firea, a)** a-şi da toată osteneala, a face eforturi deosebite: *nu te mai prăpădi cu firea pentru ceata asta de profitori.* PETR.; **b)** a-şi face foarte multe griji; a se consuma: *s-a prăpădit cu firea că, de, Sultănica ajunsese fată mare.* DELAVR.; **6.** (pop.; tr.) a pierde un bun; a risipi, a irosi: *să ai grijă de orice lucru, fie el cît de mărunt, să nu-l prăpădeşti.* GHEŢIE; **7.** (pop.; tr.) a nu mai recunoaşte; a rătăci: *am prăpădit drumul.* CR.; **8.** (tr.) a rămîne (parţial sau integral) fără o facultate fizică sau intelectuală; a nu se mai putea bucura de ...: *de frică prăpădise glasul.* MAT.; *liniştea mi-am prăpădit.* POP; **9.** (pop.; tr.) a nu mai reuşi să vadă, să observe pe cineva sau ceva: *cuconaşul ... te prăpădeşte din ochi prin mestecănişul ist broticiu.* HOGAŞ; **10.** (pop.; refl.) a se face nevăzut; a dispărea: *un iepure ... trecea ca o nălucă ... şi dintr-o dată se prăpădea sub vălul de ceaţă.* SAD. [Din sl. ***propasti***, bulg. ***propadam***].

prăpădíre, prăpădiri f. acţiunea de a (se) prăpădi şi rezultatul ei; distrugere; masacrare, pieire: *în noianul prăpădirei fără milă-i cufunda.* NEGR. [V. ***prăpădi***].

prăpădít, ~ţi, prăpădită, ~e a. 1. dărăpănat, stricat; sărăcăcios: *peste tot străzi strîmbe, mărginite de case prăpădite.* GHEŢIE; **2.** uzat, deteriorat; de (foarte) proastă calitate: *haine prăpădite;* **3.** cu forţele (fizice) epuizate; sleit de puteri, istovit, sfîrşit[1], vlăguit: *mă vezi prăpădit.* HASD.; *avem doi cai prăpădiţi.* PR.; (adv.) *prăpădit de slab;* **4.** irosit, risipit: (fig.) *o viaţă prăpădită.* SAD.; **5.** (adesea subst.) nenorocit, chinuit, sărman, sărac: *un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă.* CAR.; **6.** (adesea subst.) ticălos, nemernic: *să-ţi fie ruşine, prăpăditule, a-ţi bate joc de suferinţa oamenilor.* REBR. [V. ***prăpădi***].

prăpăditór, ~i, prăpăditoáre a. (rar) care prăpădeşte; nimicitor, distrugător: *simţind ... usturimi prăpăditoare.* ISP.; (subst.) *prăpăditor de suflete.* [***Prăpădi*** + *-tor*].

prăpădoámnă a. v. **preapodobnă**.

prăpăsténie, prăpăstenii f. **1.** (înv. şi reg.) prăpastie; **2.** (reg.) nenorocire, dezastru; prăpăd: *toate popoarele lumii s-au sculat să oprească ... prăpăstenia dorită de domni.* V.R. [***Prăpastie*** + *-enie*].

prăpăstiós, ~şi, prăpăstioásă, ~e a. **1.** plin de prăpăstii; abrupt, rîpos; (p. ext.) foarte accidentat; periculos: *coastele muntelui ... erau tot mai prăpăstioase.* AG.; *pîrtia mi se părea prăpăstioasă şi n-aşi fi vrut să schiez alături de ea.* PR.; **2.** (fig.) năprasnic, vijelios; precipitat: *în acea fugă prăpăstioasă, turcii semănară drumul cu armele lor.* BĂLC.; **3.** (fig.) de necrezut, greu de închipuit; ciudat, bizar: *peste ce-a făcut natura de prăpăstios, numai geniul şi prostia stăpînesc.* DELAVR.; **4.** (fig.) care umple de spaimă; groaznic: *omul povesteşte un basm prăpăstios cu diavolul.* CĂL.; **5.** (fig.) care vede lucrurile numai în rău, care exagerează în rău; pesimist; care trădează pe un asemenea om: *sînt alţii bicisnici şi prăpăstioşi, care pentr-un lucru de nimic gem şi se vaită cît îi ia gura.* VLAH.; *mînia lui ... prăpăstioasă şi idioată era ... ridicolă.* DELAVR. [***Prăpastie*** + *-os*].

prăpăstuí, prăpăstuiesc vb. (pop.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) rostogoli, a (se) arunca de la înălţime: (fig.) *în ce rîpă egoismul are a-i prăpăstui.* NEGR.; **2.** (refl.) a se năpusti, a năvăli: *sări pîrleazul, se prăpăstui asupra casei.* CR. [***Prăpastie*** + *-ui*].

prăpăstuíre, prăpăstuiri f. (pop.) acţiunea de a (se) prăpăstui; prăvălire: *brazii ... umpleau depărtările ... cu cel mai de pe urmă răsunet prelung al prăpăstuirii lor.* HOGAŞ. [V. ***prăpăstui***].

prăsád, ~zi, prăsadă, ~e a. (înv. şi reg.) altoit: *frunză verde păr prăsad, taic' mio a fost om bogat.* POP.; *la cel merişor prăsad.* POP. // m. (reg.) păr[1]: *un măr rotat cu mere domneşti, un prăsad cu pere mari, aurii se înalţă în faţa casei.* VIERU. [Din bulg. ***prisad***].

prăsádă, prăsade f. (reg.) pară[2] (altoită). [***Prăsad***[1] + *-ă*].

prăseá f. v. plăsea.

prăsí, prăsesc vb. **1.** (refl.) a face pui; a se reproduce, a se înmulţi: *oile şi vitele albe se prăseau în imaşuri.* SAD.; **2.** (înv. şi reg.; refl.) a se naşte: [în Bisoca] *se prăsesc ... cei mai frumoşi bărbaţi.* OD.; **3.** (tr.) a creşte animale, a le înmulţi: *hrăneşte şi prăseşte* [iepuri] *în curtea mănăstirii.* OD.; **4.** (tr.) a cultiva plante, a le îngriji: *învăţînd ... să prăsească şi să lucreze viţa.* ISP.; **5.** (fig.; tr.) a face să-i sporească banii, averea; a strînge, a agonisi: *nu ţi-ai prăsit un ban.* VLAH. [Din bulg. ***prasja se,*** sl. ***prasiti sen***].

prăsílă, prăsile f. **1.** faptul de a (se) prăsi; prăsire; reproducţie (dirijată) la animale (de rasă): *vaci alese pentru prăsilă;* **de prăsilă,** selecţionat pentru reproducţie, bun pentru reproducere: *un vestit măgar de prăsilă.* CAR.; **2.** animal (tînăr) destinat reproducţiei; progenitură; animal rezultat dintr-o rasă ameliorată: *moş Nichifor ţinea să aibă prăsilă.* CR.; **3.** rasă, soi de animale (de rasă): *are o prăsilă de cîini, de s-a dus vestea.* ZAMF. [***Prăsi*** + *-ilă*].

prăsíre, prăsiri f. **1.** acţiunea de a (se) prăsi şi rezultatul ei; prăsit[1], prăsilă: *prăsirea animalelor;* **2.** (înv.; rar) origine, stirpe; descendenţă: *pentru ce şi noi a noastră prăsire înaltă să n-o luom de departe?* B.-DEL. [V. ***prăsi***].

prăsít[1] n. prăsire. [V. ***prăsi***].

prăsít[2], ~ţi, prăsită, ~e a. (înv. şi reg.; despre animale) care a fătat de curînd. [V. ***prăsi***].

prăsitór, ~i, prăsitoáre a. (despre animale) care se prăseşte; destinat pentru prăsire; (p. ext.) prolific, puios: *iepuroaice prăsitoare.* // m. **1.** (reg.) animal mascul selecţionat pentru reproducţie; **2.** (pop.) persoană care se ocupă cu reproducţia animalelor. [***Prăsi*** + *-tor*].

prăsle m. v. prîslea.

prăstăvăli vb. v. prestăvăli.

prăşcău, prăşcăuri n. (reg.) ninsoare rară (cu fulgi mari), care se topeşte repede; fulguială; (şi: **pîrşcău**). [Cf. bulg. ***präska*** „picătură"].

prăşí, prăşesc vb. (tr.) a afîna pămîntul şi a înlătura buruienile de pe terenurile cultivate cu plante agricole (porumb, cartofi, sfeclă etc.) cu ajutorul sapei sau cu prăşitoarea: *păpuşoi, care erau chiar atunci prăşiţi de-al doilea.* CR. [Din bulg. ***praša,*** sb. ***prašiti*** „a face praf"].

prăşíre, prăşiri f. acţiunea de a prăşi şi rezultatul ei; prăşit[1], praşă, prasilă, prăşitură. [V. ***prăşi***].

prăşít[1] n. faptul de a prăşi; praşilă, prăşire, praşă, prăşitură: *trec muierile ... de la prăşit ori de la secerat.* ST.; *ce preţ avea ogorul? ce sens avea prăşitul?* VIERU. [V. ***prăşi***].

prăşít[2], ~ţi, prăşită, ~e a. (despre terenuri cultivate sau despre plante de cultură) care a fost săpat sau curăţat de buruieni. [V. ***prăşi***].

prăşitór, ~i, prăşitoáre a. **1.** care se prăşeşte; **plante prăşitoare,** grup de plante agricole care se cultivă în rînduri distanţate pentru a fi prăşite mecanic sau manual (ex.: porumbul, floarea-soarelui, sfecla etc.); **2.** cu care se prăşeşte: *plug prăşitor.* // f. (pl. **prăşitori**) unealtă sau maşină agricolă cu care se prăşeşte: *prăşitoare mecanică.* // m., f. persoană care prăşeşte; angajat la prăşit[1]: *nişte lingurari ce-i aveam tocmiţi prăşitori.* CR. [***Prăşi*** + *-tor*].

prăşitúră, prăşituri f. **1.** (pop.) prăşit[1]; **2.** (reg.) teren prăşit[2]; **3.** (col.; reg.) buruienile adunate de pe terenul prăşit[2]. [***Prăşi*** + *-tură*].

prăştiáş, prăştiaşi m. **1.** (înv. şi reg.) cel care aruncă cu praştia; luptător care luptă cu praştia; **2.** (reg.) cal lăturaş: *prăştiaşii ... sforăiau şi nichezau.* DELAVR. [***Praştie*** + *-aş*].

prăştílă, prăştile f. (pop.) şindrilă. [Et. nec.].

prăştínă[1], prăştini f. (reg.) **1.** tescovină, boştină; **2.** rachiu de tescovină sau de drojdie; (şi: **praştină**). [Din bulg. ***praština***].

prăştínă[2], prăştini f. **1.** prăjină care se pune pe acoperişul de stuf sau de paie al caselor ţărăneşti, pe clăile de fîn etc., pentru a nu le risipi vîntul; **2.** prăjină care se înfinge în vîrful clăii de fîn, pentru a o fixa. [Et. nec.; cf. ***prăjină***].

prăvál, prăvaluri n. **1.** depresiune naturală, puţin adîncă, care face legătura între bălţi sau între acestea şi rîuri; (spec.) gîrlă din regiunea inundabilă a Dunării: *o luncă mare, scrijălată de privaluri şi spartă de bălţi.* VLAH.; **2.** (reg.) povîrniş, pantă; coastă; prăpastie: *prăvalul muntelui;* **3.** (reg.) porţiune pe cursul unui rîu, unde apa curge foarte repede (formînd o cascadă mică): *s-au zmucit ... în prăvalul apei.* DRĂGHICI; *prevalul ... îşi lărgeşte numaidecît albia.* VOIC.; (şi: (reg.) **preval, prival**). [De la ***prăvăli***; cf. bulg. ***preval, provala***].

prăvălác, prăvălace n. (înv.) povîrniş, coastă prăpăstioasă. [***Prăval*** + *-ac*].

prăvălá vb. v. prăvăli.

prăvălát a. v. prăvălit.

prăvălátic, ~ci, prăvălatică, ~ce a. **1.** (pop.) povîrnit, abrupt; accidentat: *cînd coboară-n ropot dulce din tăpşanul prăvălatic.* EM.; **2.** (rar) care se rostogoleşte, care vine la vale. [***Prăvăli*** + *-atic*].

prăvăli, prăvălesc şi (reg.) **prăvál** vb. **1.** (tr. şi refl.) a cădea sau a face să cadă (brusc, cu violenţă) de la înălţime; a (se) prăbuşi (peste ceva): *stînca stă să se prăvale în prăpastia măreaţă.* EM.; **2.** (refl. şi tr.) a (se) prăbuşi, a (se) trînti, a cădea sau a face să cadă la pămînt: *să mîi cu băgare de seamă, ca să nu-mi prăvăli nora.* CR.; *simţeam că aş putea să mă prăvălesc din clipă în clipă.* EL.; **3.** (refl. şi tr.) a se lăsa sau a face să se lase într-o parte; a (se) înclina, a (se) apleca: *brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare.* REBR.; *pădurarul îşi prăvăli căciula pe ceafă.* SAD.; **4.** (tr.) a urni din loc un obiect greu, răsturnîndu-l: *mica buturugă carul mare mi-l prăvale.* AL.; **5.** (refl.) a (se) da de-a rostogolul pe un povîrniş; a (se) rostogoli: *prăvălişă pe scări, în beci, pe boierul legat.* SAD.; **6.** (refl.) a se nărui, a se surpa, a se prăbuşi: *la cutremur zidurile s-au prăvălit;* **7.** (refl.) a cădea de la înălţime; a se revărsa: *pîraie repezi ... se prăvălesc în cataracte.* OD.; **8.** (tr.) a doborî, a trînti la pămînt într-o luptă; (p. ext.) a învinge: *vînătorul ... prăvăli fiara sălbatică.* ISP.; **9.** (refl.) a se repezi cu iuţeală spre ceva; a da buzna, a năvăli, a se năpusti: *valurile zgomotoase ale fugarilor ... se prăvăleau cu furie şi răpede spre pod.* BĂLC.; *se îmbrăcă şi se prăvăli pe scări.* ST.; **10.** (refl.) a se dezlănţui cu putere, a se porni violent: *s-a prăvălit peste sat o ploaie torenţială;* (şi: (rar) **prăvăla**). [Din sl. ***provaliti (sen),*** bulg. ***provalja (se)***, sb. ***provaliti***].

prăvăliáş, prăvăliaşi m. (rar) negustor care are o prăvălie; lucrător într-o prăvălie: *îl privea de sus ... tocmai fiindcă vedea în el un prăvăliaş.* GHEŢIE. [***Prăvălie*** + *-aş*].

prăvălíe, prăvălii f. local în care se vînd diferite mărfuri; magazin (mic): *prăvăliile îşi închiseseră de mult obloanele de fier.* GHEŢIE; **băiat de prăvălie,** tînăr care învaţă negustoria servind într-un magazin. [Din sl. ***privilije,*** gr. mod. ***priviléghion*** „privilegiu"].

prăvălioáră, prăvălioare f. diminutiv al lui prăvălie; prăvăliuţă: *comisarul vine să-i vîndă la mezat prăvălioara de mărunţişuri.* SAD. [***Prăvălie*** + *-ioară*].

prăvălíre, prăvăliri f. acţiunea de a (se) prăvăli şi rezultatul ei; prăbuşire, povîrnire; năruire: *o prăvălire de cioburi înflăcărate.* ARG. [V. ***prăvăli***].

prăvălíş, prăvălişuri n. (pop.) coastă abruptă; pantă, povîrniş: *prăpastia-l aşteaptă cu-adîncu-i prăvăliş!* AL. [***Prăvăli*** + *-iş*].

prăvălít, ~ţi, prăvălită, ~e a. **1.** înclinat, aplecat pe o parte; **2.** rostogolit pe un povîrniş; **3.** răsturnat, prăbuşit (peste ceva); **4.** dărîmat, năruit: *pe piatra prăvălită pun crucea drept pecete.* EM.; **5.** culcat (la pămînt); trîntit, tolănit: *prăvălit pe fotoliu;* **6.** (înv. şi reg.; în forma **prăvălat**) abrupt; accidentat: *drum prăvălat;* (şi: (înv. şi reg.) **prăvălat**). [V. ***prăvăli***].

prăvăliúţă, prăvăliuţe f. prăvălioară. [***Prăvălie*** + *-uţă*].

prăvătáriu m. v. privatar.

prăví vb. v. privi.

prăvíre f. v. privire.

prăvírişte f. v. privirişte.

prăvuí vb. v. prăfui.

prăznicár, prăznicare n. **1.** icoană din iconostas, reprezentînd praznicele împărăteşti; (p. ext.) catapeteasmă, iconostas; **2.** carte conţinînd slujbele diferitelor sărbători sau praznice bisericeşti; (şi: (pop.) **prăznicer**). [***Praznic*** + *-ar*].

prăznicér n. v. prăznicar.

prăznuí, prăznuiesc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr.) a celebra o sărbătoare religioasă; (p. gener.) a serba, a sărbători: (refl. pas.) *Paştele ... anul acesta se prăznui de-odată de credincioşii de ambele rituri.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a petrece benchetuind, chefuind; a se ospăta: *am cheltuit, dar barim am prăznuit.* ISP. [Din sl. ***prazdînovati, praznovati***].

prăznuíre, prăznuiri f. (înv. şi pop.) **1.** acţiunea de a prăznui şi rezultatul ei; celebrare, sărbătorire; **2.** masă mare (cu joc şi lăutari); ospăţ, petrecere: *într-un sat, ... un gospodar făcea prăznuire; poftise destui oameni la petrecere.* SAD. [V. ***prăznui***].

prăzulíu, ~ii, prăzulie, ~ii a. (pop.) de culoarea prazului; verde-deschis, verzui: *cămăşile mele roz sau prăzulii.* CĂRT.; *cu trei flori la pălărie, una verde şi lămîie şi-alta mi-este prăzulie.* POP. [***Praz*** + *-uliu*].

pre[1] prep. v. pe.

pre-[2] element de compunere cu sensul „înainte", „anterior". [Din lat. *prae*, fr. *pré-*].

prea adv. **1.** mai mult decît e necesar, decît se cuvine; peste măsură, foarte mult, excesiv: *prea făcuráți neamul nostru de ruşine şi ocară.* EM.; *misterul originii lumii e prea adînc pentru a încerca să-l dezleg.* GHEŢIE; **2.** nu ... peste măsură, nu ... chiar; cîtuşi de puţin: *la noi lumea nu prea citeşte lucruri serioase.* VLAH.; **3.** peste măsură de ..., din cale-afară de ..., extrem de ... (mult sau puţin); foarte: *nu e nici prea mult, nici prea puţin;* **nu prea,** nu chiar, nu tocmai: *nu prea tînără, naltă şi uscăţivă, însă robace.* CR.; **a fi prea din cale-afară** (sau **prea de tot**), a depăşi limita admisă; **a nu şti prea multe,** a fi supărăcios, impulsiv; a nu şti de glumă; **nici prea-prea, nici foarte-foarte,** nici prea bine, nici prea rău; potrivit: *o fiinţă nici prea-prea, nici foarte-foarte.* CAR.; **4.** element de compunere cu sensul „foarte", „peste măsură", servind la formarea unor substantive (ex.: preamărire, preasfinţie etc.), a unor adjective (ex.: preabun, preaiubit etc.) şi a unor verbe (ex.: preacurvi, preamări etc.). [Din sl. *prě*].

preabatáj, preabataje n. **1.** galerie, făgaş etc. executat într-o mină, în vederea începerii abatajului; **2.** operaţie care precede abatajul unui minereu, a unei roci dintr-un zăcămînt. [*Pre-*[2] + *abataj*].

preabún, ~i, preabună, ~e a. foarte bun (la suflet): *preabunul şi unul puternic D*[u]*mn*[e]*zău.* BIBLIA. [*Prea* + *bun*].

preacinstít, ~ţi, preacinstită, ~e a. (înv. şi pop.) foarte cinstit; respectabil, onorabil: *preacinstiţilor vornici, statornici în cinstea de lege şi ţară.* GOGA. // f. artic. Maica Domnului. [*Prea* + *cinstit*].

preacucérnic, ~ci, preacucernică, ~ce a. foarte cucernic, extrem de evlavios: *a slujit preacucernicul episcop.* [*Prea* + *cucernic*].

preacurát, ~ţi, preacurată, ~e a. care este fără păcat; neprihănit, imaculat; desăvîrşit; care reflectă, vădeşte o asemenea calitate, stare: *a-mpărtăşirii taină preacurată.* VLAH.; *din însuşi harul preacurat iei trup?* IONEL; // f. artic. Maica Domnului: *vă treceţi, bieţi bătrîni, cu rugi la Preacurata.* GOGA. [*Prea* + *curat*].

preacurvăr, ~i, preacurvară, ~e m., f. (înv.) bărbat adulter; bărbat foarte afemeiat, desfrînat: *cu moarte să să omoară preacurvariu şi preacurva.* BIBLIA. // a. caracteristic unui om foarte desfrînat: *fapte preacurvare.* [*Prea* + *curvar*].

preacúrvă, preacurve f. (înv.) femeie adulteră; femeie foarte desfrînată, imorală: (adj.) *tot soiul de păcătoşi, de la înşelători pînă la femeia preacurvă.* CĂL. [*Prea* + *curvă*].

preacurví, preacurvesc vb. (înv.; intr.) a comite un adulter; a trăi în mare desfrîu: *să nu ucizi, să nu preacurveşti, să nu furi.* BIBLIA. [*Prea* + *curvi*].

preacurvíe, preacurvii f. (înv.) adulter; mare depravare; viaţă imorală; faptă comisă de o persoană desfrînată, imorală: *îţi luceau ochii de preacurvie, cum spune Biblia.* PR.; *nu e bine să mori necununat, că popa zice că e preacurvie.* SOR. [*Prea* + *curvie*].

preacuviós, ~şi, preacuvioásă, ~e a. (şi subst.) sfînt; foarte cuvios, extrem de cucernic, de evlavios. // m. (de obicei artic.) călugăr, cleric: *n-o să ne rătăcim, preacuvioase ...? călugărul m-a privit cu ochi ciudaţi.* GAL. [*Prea* + *cuvios*].

preacuviosíe, preacuviosii f. termen de reverenţă pentru călugări, clerici: *preacuviosia sa era în strana lui.* SAD. [*Prea* + *cuviosie*].

preaderáre f. perioadă de timp care precedă aderarea la o alianţă, la o asociaţie, la o mişcare etc.; perioadă anterioară aderării. [*Pre-*[2] + *aderare*].

preadolescént, ~ţi, preadolescentă, ~e m., f. şi a. (copil) care nu a ajuns încă la vîrsta adolescenţei. [*Pre-*[2] + *adolescent*].

preadolescénţă f. perioadă din viaţa unui om, între pubertate şi adolescenţă. [*Pre-*[2] + *adolescenţă*].

preafericít, ~ţi, preafericită, ~e a. (şi subst.; mai ales în titulatura dată patriarhilor) preamărit; sfînt: *un consiliu compus de preafericiţi patriarhi şi arhiepiscopi.* NEGR. // m., f. sfînt(ă): *fie-i odihna între preafericiţi.* SAD. [*Prea* + *fericit*].

preafrumós, ~şi, preafrumoásă, ~e a. foarte frumos, extrem de frumos: *a fost odată ... o prea frumoasă fată.* EM. [*Prea* + *frumos*].

preaiubít, ~ţi, preaiubită, ~e a. foarte iubit, deosebit de drag: *el este fiul meu cel prea iubit.* BOL.; (subst.) *preaiubitul meu!* NEGR. [*Prea* + *iubit*].

preaînált, ~ţi, preaînaltă, ~e a. **1.** dumnezeiesc, divin; atotputernic: *ce voie prea înaltă, ce lege porunci căderea dopotrivă cu înălţarea a fi?* ALEX.; **2.** (şi subst.; pop.; în titulatura dată mitropoliţilor) preamărit: *duminica slujeşte preaînaltul la Mitropolie;* **3.** (înv.) care vine de la o autoritate supremă. // m. Dumnezeu: *tot ce se întîmplă e rînduială a Celui Preaînalt.* SAD. [*Prea* + *înalt*].

preaînălţá, preaînálţ vb. (înv.) **1.** (refl. şi tr.) a (se) înălţa cu mult peste ..., cu mult deasupra; **2.** (tr.) a preamări: *Fiiul lui Dumnezeu ..., pre carele îl preaînălţăm.* MINEIUL; **3.** (refl.) a se lăuda, a se mîndri, a se îngîmfa, a se făli: *că mai bine iaste să greşeşti să te întorci şi să te smereşti, decît să faci bunătăţi şi să te preaînalţi.* COR. [*Prea* + *înălţa*].

preaînălţát, ~ţi, preaînălţată, ~e a. (înv.; mai ales în titulatura dată domnitorilor şi prelaţilor) vrednic de întreaga laudă, cinste, slavă; preamărit: *prea înălţate împărate!* CR. [*Prea* + *înălţat*].

preaînţelépt, ~ţi, preaînţeleáptă, ~epte a. (înv.) **1.** deosebit de înţelept, de învăţat: *preaînţeleptul Solomon.* BIBLIA; **2.** care denotă înţelepciune, plin de înţelepciune: *unde sînt cuvintele tale prea înţelepte?* GAL. [*Prea* + *înţelept*].

preaînvăţát, ~ţi, preaînvăţată, ~e a. (înv.) foarte instruit, deosebit de cultivat, extrem de cult: *Neculai Milescu Spătariul ... prea învăţat şi cărturar şi ştie multe limbi.* NEC. [*Prea* + *învăţat*].

preăjmá f. spaţiu dimprejurul sau din vecinătatea cuiva sau a ceva; împrejurime, vecinătate, jur[1]: *cît ţine preajma casei, nu se găsea nimeni mai presus de Marta.* SL.; *şi trec ciripiri de chitare ... şi cîntă şi preajmă şi zare.* MACED.; **din** (sau **de prin**) **preajmă,** care se află în apropierea, în jurul: *bîntuia şi Creta şi ţările de prin preajmă.* ISP.; *aş fi vrut ... să ascult milioanele de greieri şi lăcuste din prajma mea.* EL.; **în** (sau **prin**) **preajmă** ori **în** (sau **prin**) **preajma ..., a)** împrejur(ul), primprejur(ul), în apropiere(a) ...: *se îndreptă spre casa parohială, situată ... în preajma bisericii.* GHEŢIE; b) în ajun(ul), într-un timp apropiat; puţin înainte de ...: *în preajma armistiţiului toţi discută.* CĂL. [Cf. sl. *prěždĭnja*].

prealăbil, ~i, prealabilă, ~e a. care trebuie făcut, spus, examinat, pregătit etc. înaintea acţiunii propriu-zise, înainte de a trece mai departe; care precedă, care este anterior; anticipat, preliminar: *condiţia prealabilă a stărilor de extaz este ... desăvîrşirea morală.* BL.; *tîrguielile prealabile în privinţa zestrei îl dezgustau.* GHEŢIE; **chestiune prealabilă,** discutare a oportunităţii unui proiect de lege înainte de a începe dezbaterea propriu-zisă în parlament; (adv.) **(în) prealabil,** mai înainte de ..., mai întîi: *fără a fi fost eu consultat prealabil.* CAR.; *se studiază în prealabil condiţiile contractuale.* [Din fr. *préalable*].

prealuminát, ~ţi, prealuminată, ~e a. (înv.) **1.** care răspîndeşte (multă) lumină; luminos, strălucitor: *vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prealuminate.* EM.; **2.** (mai ales în titulatura dată divinităţii, clericilor şi suveranilor) preamărit, slăvit: *prealuminatul domn io Constantin Basarab Voievod.* ANTIM; **3.** (fig.) plin de înţelepciune: *şi cu lucrul şi cu cuvîntul era prealuminată.* BIBLIA. [*Prea* + *luminat*].

preamărí, preamăresc vb. **1.** (înv.; refl.) a se îngîmfa, a se lăuda, a se mîndri: *cînd se preamăreaşte, acela se protiveaşte celui fariseu.* COR.; **2.** (tr.) a aduce laudă, a ridica în slavă; a preaslăvi, a lăuda, a elogia, a glorifica: *toţi îl preamăreau cu strigăte voioase.* VLAH.; *îi preamări bunătatea inimii şi dărnicia.* ST. [*Prea* + *mări*].

preamărire, preamăriri f. acţiunea de a preamări şi rezultatul ei; preaslăvire, slăvire, glorificare. [V. *preamări*].

preamărít, ~ţi, preamărită, ~e a. (mai ales în titulatura dată divinităţii, suveranilor şi prelaţilor) care este vrednic, demn de toată lauda, cinstea, slava; mărit, slăvit; preaînalt, preaînălţat, preafericit, prealuminat, preaslăvit: *preamărite împărate!* ISP. [*Prea* + *mărit*[1]].

preambalá, preambalez vb. (tr.) a ambala mărfurile înainte de vînzarea lor. [*Pre-*[2] + *ambala*].

preambaláre, preambalări f. acţiunea de a preambala şi rezultatul ei. [V. *preambala*].

preambalát, ~ţi, preambalată, ~e a. ambalat înainte de a fi pus în vînzare: *produse preambalate.* [V. *preambala*].

preambúl, preambuluri n. **1.** parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, a unei convorbiri etc., în care sînt expuse rezumativ problemele ce vor fi dezvoltate ulterior; introducere; (p. ext.) prefaţă, precuvîntare, cuvînt înainte; **2.** (spec.) parte introductivă a unei legi, a unui tratat internaţional, în care sînt expuse motivele şi se precizează obiectul acestora; expunere de motive; preliminarii; **3.** (muz.) preludiu; **4.** (fig.) ceea ce precede o acţiune, un fapt etc.: *preambulul descoperirii mele e alcătuit dintr-un adevăr valabil pentru toate timpurile.* SAD.; *acest incident a fost preambulul conflictului.* [Din fr. *préambule*, lat. *praeambulus*].

preambulár, ~i, preambulară, ~e a. care serveşte de preambul. [Din fr. *préambulaire*].

preamilostív, ~i, preamilostivă, ~e a. (înv.) foarte milos, foarte îndurător şi iertător: *prea milostivului şi de bun neam al meu stăpîn.* FIL. [*Prea* + *milostiv*].

preamîndríe, preamîndrii f. (înv.) putere adîncă de înţelegere, mare înţelepciune; (p. ext.) faptă, vorbă plină de înţelepciune: *deade lui dulceaţă şi preamîndrie naintea lui Faraon.* COR. [*Prea* + *mîndrie*].

preamîndru, ~i, preamîndră, ~e a. (înv.) înzestrat cu mare putere de judecată, de înţelegere; foarte înţelept: *cinre e preamîndru şi meşteru întru voi.* COD.VOR. [*Prea* + *mîndru*].

preamplificatór, preamplificatoare n. amplificator folosit, într-un lanţ de transmisie, înaintea unui amplificator principal, pentru a ridica nivelul semnalului de intrare al amplificatorului principal şi pentru a realiza adaptarea de impedanţă necesară. [Din fr. *préamplificateur*].

preamúlt, ~ţi, preamultă, ~e a. (înv.) foarte mult, extrem de mult; din belşug. [*Prea* + *mult*].

preanestezíe, preanestezii f. administrare de medicamente hipnotice şi analgezice, în vederea pregătirii bolnavului pentru anestezia propriu-zisă; prenarcoză. [Din fr. *préanesthésie*].

preanevinovátă a. (bis.; despre Fecioara Maria) neprihănită, castă. // f. artic. Fecioara Maria. [*Prea* + *nevinovată*].

preaplecát, ~ţi, preaplecată, ~e a. (înv.) foarte supus, ascultător: *al Dumneavoastră preaplecat supus.* [*Prea* + *plecat*[2]].

preaplín, preaplinuri n. **1.** ceea ce este prea mult, ceea ce depăşeşte un anumit nivel, o anumită măsură, situaţie, stare: *sufletul tău îşi elibera brusc, la auzul glasului meu, un preaplin al inimii.* PR; **2.** dispozitiv de protecţie pentru evacuarea automată a lichidului, cînd acesta depăşeşte un anumit nivel într-un bazin, rezervor, instalaţie hidrotehnică etc. [*Prea* + *plin*].

preapodóbnă a. şi f. (bis.; înv.) sfîntă; cuvioasă, cucernică: *cuvioasa prăpădoamnă Paraschiva;* (şi: **prepodobnă, prăpădoamnă**). [Din sl. *prěpodobĭnŭ*].

preapodóbnic, preapodobnici a. (bis.; înv.) desăvîrşit, sfînt: *dereptu şi preapodobnic Domnul.* COR. // m. sfînt; cleric; om foarte cuvios, foarte cucernic, evlavios: *postul au cinstit pre preapodobnici.* VARL. [Din sl. *prěpodobĭnică*].

preapríndere, preaprinderi f. aprindere prematură a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă, determinată de apariţia incidentală a unor puncte supraîncălzite în interiorul cilindrului şi însoţită de detonaţii. [*Pre-*[2] + *aprindere*].

preaputérnic, ~ci, preaputernică, ~ce a. (înv.) cu puteri foarte mari sau nelimitate; atotputernic; foarte puternic: *ar fi luat ... preaputernicului padişah patru cetăţi.* BĂLC. // m. artic. Dumnezeu. [*Prea* + *puternic*].

preăsenă f. v. presenă.

preasfinţía, preasfinţiile f. artic. (în titulatura dată clericilor, călugărilor, sfinţilor) preasfinţit, preasfînt: *sărut blagoslovitoarea dreaptă a preasfinţiei tale, părinte mitropolite.* FIL.; *preasfinţia sa suferă de o foarte gravă criză de uremie.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **preosfinţia**). [*Prea* + *sfinţie*].

preasfinţít, ~ţi, preasfinţită, ~e a. preasfînt: *prea sfinţitul vlădică de Roman a cîntat slujbă mare.* SAD. // m. preasfinţia: *toţi cu umilinţă ţi-or zice presfinţite.* NEGR.; (şi: (înv.) **preosfinţit**). [*Prea* + *sfinţit*[3]].

preasfínt, ~ţi, preasfîntă, ~e a. (şi subst.; în titulatura dată clericilor, călugărilor, sfinţilor) care a primit harul divin; sfînt; preasfinţit, preasfinţia: *soliile Măriei sale la preasfîntul părinte de la Roma.* SAD. // f. artic. Maica Domnului: *toată jalea mea pustie mi-oi preface-o-n rugăciune la picioarele Preasfintei.* VLAH. [*Prea* + *sfînt*].

preaslăví, preaslăvesc vb. (tr.) a ridica în slavă; a preamări, a glorifica, a elogia: *pieseta populară preaslăveşte viclenia.* SAD. [*Prea* + *slăvi*].

preaslăvíre, preaslăviri f. (înv.) preamărire: *prea sfîntul tău ... nume fie întru preaslăvire.* DRĂGHICI. [V. *preaslăvi*].

preaslăvít, ~ţi, preaslăvită, ~e a. vrednic de toată lauda, slava, cinstirea; preamărit: *preaslăvite crai, nu-i poruncă, e rugăminte.* SAD. // f. (înv.) minune: *să vedem toate preaslăvitele cîte se-au făcut.* COR. [*Prea* + *slăvit*].

preastimát, ~ţi, preastimată, ~e a. (în formule de adresare) foarte stimat, foarte respectat: *preastimată doamnă.* [*Prea* + *stimat*].

preastîpnic, ~ci, preastîpnică, ~ce a. (înv.) care încalcă legea; care reneagă o religie, care se leapădă de o credinţă; renegat: *această sfîntă stariţă, fiind de faţă preastîpnicul Iulian, începu a cînta.* DOS. [Din sl. *prěstîpĭnicŭ*].

preastrălucít, ~ţi, preastrălucită, ~e a. (rar) extrem de strălucit, de înzestrat: *prea strălucitul prinţ al Transilvaniei.* BĂLC. [*Prea* + *strălucit*].

preătcă f. v. pretcă.

preavíz, preavize n. **1.** înştiinţare prealabilă: *caută-ţi o femeie mai în vîrstă ...; sper că acest preaviz îţi va vîrî mintile în cap.* CĂL.; **2.** încunoştinţare scrisă prin care i se anunţă unui angajat concedierea (la expirarea termenului anunţat); (p. ext.) interval de timp prevăzut în această înştiinţare: *concedierile curgeau de la 1 ianuarie, cu un preaviz de o lună.* GHEŢIE. [Din fr. *préavis*].

preavizá, preavizez vb. (tr.) **1.** a aviza în prealabil: *apăsă pe butonul unei sonerii, spre a preaviza pe Ciocîrlan.* CĂL.; **2.** a da cuiva preaviz. [Din fr. *préaviser*].

prebendár, prebendari m. (înv.) persoană care beneficia de o prebendă. [Din lat. *praebendarius*].

prebéndă, prebende f. (înv.) venit (fix) acordat unui cleric catolic din Transilvania, mai ales unui canonic. [Din lat. *praebenda*].

prebiótic, ~ci, prebiotică, ~ce a. anterior apariţiei vieţii. [Din engl. *prebiotic*].

precalculá, precalculez vb. (tr.) a calcula, a aprecia în prealabil venituri, cheltuieli etc. [*Pre-*[2] + *calcula*].

precalculáre, precalculări f. acţiunea de a precalcula; calculare anticipată. [V. *precalcula*].

precalculát, ~ţi, precalculată, ~e a. calculat în prealabil: *cheltuieli precalculate.* [V. *precalcula*].

precambrián, ~eni, precambriană, ~ene n. şi a. (care ţine de, referitor la) prima eră geologică din istoria Pămîntului, anterioară paleozoicului, caracterizată prin apariţia primelor vieţuitoare, care a durat aproximativ patru miliarde de ani. [Din fr. *précambrien*].

precapitalíst, ~şti, precapitalístă, ~e a. care este anterior apariţiei capitalismului; care datează din epoca anterioară capitalismului: *relaţii de producţie precapitaliste.* [*Pre-*[2] + *capitalist*].

precár, ~i, precară, ~e a. **1.** care depinde de voinţa cuiva sau de împrejurări neprevăzute; lipsit de siguranţă, de trăinicie; incert, instabil: *l-am vedea urmînd un sistem de şovăire propriu situaţiei precarie.* EM.; *animalul trăieşte în condiţiuni mult mai precare decît omul.* BL.; **2.** lipsit de rezistenţă; şubred, fragil: *au improvizat adăposturi precare;* **3.** (fig.) lipsit de consistenţă, de profunzime, de valoare: *creatură infirmă şi precară.* C.PETR.; *inteligenţă precară;* **4.** (jur.) provizoriu, temporar: *deţinător precar;* (şi: (înv.) **precariu**). [Din fr. *précaire,* lat. *precarius*].

precária f. drept de posesiune asupra unui lot de pămînt, primit în schimbul prestării unor obligaţii faţă de proprietarul funciar, în antichitate şi în evul mediu timpuriu, în apusul Europei. [Din lat. *precaria*].

precaritáte f. **1.** caracterul sau stare a ceea ce este precar: *ochiul atent distinge totuşi sentimentul nesiguranţei, al precarităţii.* LOV.; (fig.) *uneori un cuvînt, un strigăt, o melodie ... îţi rămîne necontenit prezentă, fără să te mire precaritatea sau chiar nesemnificaţia ei.* EL.; *precaritatea inteligenţei poate anula ... bunele intenţii.* PLEŞU; **2.** (jur.) faptul sau calitatea de a deţine ceva în mod provizoriu, temporar. [Din fr. *précarité*].

precáriu a. v. precar.

precarpátic, ~ci, precarpatică, ~ce a. (rar) subcarpatic. [*Pre-*[2] + *carpatic*].

precaút, ~ţi, precaută, ~e a. **1.** care prevede şi preîntîmpină un pericol posibil, un necaz, o neplăcere etc.; care acţionează luîndu-şi toate măsurile de prevedere; prevăzător, prudent, circumspect: *îşi poruncise să fie precaută şi rezervată.* GHEŢIE; **2.** care denotă, exprimă prudenţă: *experienţa de fiecare clipă ar fi trebuit ... să-i silească la afirmaţii mai precaute.* BL. [Din lat. *praecautus*].

precaúţie, precauţii f. însuşirea de a fi precaut; atitudine, comportare precaută; măsură de prevedere; grijă, prudenţă, circumspecţie: *cu cea mai mare precauţie iese.* CAR.; *ce naive ni s-au părut atunci precauţiile noastre de a nu se afla că ne iubim, că sîntem amanţi.* EL.; (şi: (înv.) **precauţiune**). [Din lat. *praecautio, -onis,* fr. *précaution*].

precauţiúne f. v. precauţie.

precádére f. întîietate, prioritate, preferinţă acordată unei persoane, unei probleme etc.: *acordîndu-mi ... o aşa amicală şi linguşitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine.* OD.; **cu precădere,** înainte de toate, în primul rînd; îndeosebi: *două idei merită, însă, cu precădere, subliniate.* CF.; *îi ajută cu precădere pe sărmani.* [*Pre-*[2] + *cădere*].

precedá, precéd vb. (tr.) **1.** a fi, a exista, a se afla înainte de altceva (în timp); a premerge: *veacul trecut şi generaţia care ne-a precedat ne-au transmis o icoană măreaţă a lui Alecsandri.* SAD.; **2.** a se afla, a se găsi înainte de altceva sau de altcineva (în spaţiu), într-o succesiune, într-o ierarhie: *sînt obligate a sta în coridorul ce precede sacristia.* AL.; **3.** a pune, a plasa înaintea cuiva sau a ceva; a face să premeargă: *adjectivul precedă uneori substantivul;* **4.** a se petrece, a se produce, a avea loc înainte (de ...); a premerge: *unele măsuri preced reforma învăţămîntului.* PR.; **5.** a merge, a veni înaintea cuiva sau a ceva: *a apărut cu potirul în mînă, precedat de ministranţi.* GHEŢIE; **6.** a întrece în funcţie, în rang; **7.** (rar) a anticipa: *fiecare frază o precede cu privirea, aşa că pare că vorba nu repetă decît ce au spus întîi ochii.* PETR.; (şi: (astăzi rar) **precede**). [Din fr. *précéder,* lat. *praecedere*].

precéde vb. v. preceda.

precedént, ~ţi, precedentă, ~e a. care precedă (în timp sau în spaţiu); anterior, premergător: *rezumă în cîteva minute conţinutul prelegerii precedente.* GHEŢIE. // n. situaţie, fapt, caz anterior, care serveşte ca exemplu sau ca justificare pentru situaţiile, faptele, cazurile următoare similare; precedenţă: *creează totodată un precedent.* EM.; **fără precedent** (sau (înv.) **precedente**), aşa cum nu a mai fost, nu s-a mai întîmplat; nemaiîntîlnit, nemaipomenit: *procesul avea să fie şi el fără precedent.* ST. [Din fr. *précédent,* lat. *precedens, -ntis*].

precedénţă, precedenţe f. faptul de a preceda pe cineva sau ceva; lucru care precedă alt lucru de aceeaşi natură; fapt întîmplat înainte de altul; precedent. [Din lat. *praecedentia,* fr. *précédence*].

precépt, precepte n. **1.** principiu, formulă care stă la baza unei doctrine; normă (morală), regulă de conduită: *la Aristoteles cercetările logice sînt împreunate cu precepte retorice.* MAIOR.; *după ce-i împărtăşi unele precepte generale, făcînd o catehizare sumară, îi puse în mînă o Biblie.* GHEŢIE; **2.** recomandare, sfat (practic): *eu am şi preceptele mele higienice.* SAD. [Din fr. *précepte,* lat. *praeceptum*].

preceptístic, ~ci, preceptistică, ~ce a. (rar) care este fondat pe precepte, care se bazează pe precepte: *argumentaţia în sine este ... o criză preceptistică.* V.R.; *clasicul aplică reguli; e preceptistic.* CĂL. // f. raţionament, argumentaţie bazată pe precepte: *preceptistica tinde a întocmi metoda realistă.* CĂL. [*Precept* + *-istic*].

preceptór, preceptori m. persoană însărcinată cu educarea şi instruirea în familie a unui copil, a unui tînăr: *carte a învăţat în casă, cu perceptor.* SAD. [Din fr. *précepteur,* lat. *praeceptor*].

precés, ~şi, precesă, ~e a. (rar) precedent: (subst.) *viaţa frescă, văzută frumoasă şi mirositoare în frunze, flori şi fructe, este cultura generală care răsare din cele precese.* CĂL. [Din lat. *praecessus*].

precésie f. v. precesiune.

precesiúne, precesiuni f. **1.** (fiz.) deplasare relativ lentă a axei proprii de rotaţie a unui corp care se roteşte rapid şi are un singur punct fix; **2.** deplasare a punctelor echinocţiale pe ecliptică, datorită atracţiei exercitate de Lună şi de Soare asupra proeminenţei ecuatoriale a Pămîntului; (şi: **precesie**). [Din fr. *précession*].

precéstă a. v. precistă.

precipíciu n. v. precipiţiu.

precipitá, precípit vb. **1.** (tr.) a provoca (cu ajutorul unei reacţii chimice) depunerea sub formă de precipitat a unei substanţe dizolvate într-un lichid; **2.** (refl. şi intr.) a se depune sub formă de precipitat; a se sedimenta; **3.** (tr. şi refl.) a se desfăşura sau a face ca o activitate, o acţiune să se desfăşoare într-un timp mai scurt, într-un ritm mai rapid decît cel obişnuit sau cel aşteptat; a (se) grăbi, a (se) zori, a (se) pripi: *evenimentele se precipitară spre deznodămîntul inevitabil.* GHEŢIE; *viaţa politică în Basarabia ... s-a precipitat brusc.* CF.; **4.** (refl.) a acţiona (prea) în grabă; (p. ext.) a se agita; a se repezi (undeva): *la chelălăiturile de disperare ale lui Nelu, s-a precipitat toată casa.* SAD.; (fig.) *ai răbdare; ştiinţa cînd observă nu se precipită.* GAL.; **5.** (rar; refl.) a se năpusti (asupra cuiva): *armata se precipita asupra inamicilor;* **6.** (înv.; tr. şi refl.) a (se) arunca de sus într-o adîncime; a (se) prăvăli: (fig.) *cauza nefericirii în care te vezi precipitat.* CAR. [Din fr. *précipiter,* lat. *praecipitare*].

precipitábil, ~i, precipitabilă, ~e a. care se poate precipita, care poate fi precipitat: *soluţie precipitabilă.* [Din fr. *précipitable*].

precipitabilitáte f. proprietate a unor substanţe (chimice) de a fi precipitabile. [*Precipitabil* + *-itate*].

precipitándo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) iuţind ritmul. [Cuv. it.].

precipitánt, precipitanţi m. substanţă chimică care, adăugată la o soluţie, provoacă o precipitare a substanţelor din soluţie. [Din fr. *précipitant*].

precipitáre, precipitări f. **1.** acţiunea de a (se) precipita şi rezultatul ei; **2.** trecere în stare de precipitat a unei substanţe; precipitaţie; (p. ext.) sedimentare: (fig.) *rolul jucat de metaforă în precipitarea poetică.* BL.; **3.** (biol.) tip de reacţie antigen-anticorp; **4.** iuţeală (extremă), grabă mare, pripeală; agitaţie: *precipitarea întregei noastre activităţi intelectuale ... explică ... greşeala arătată.* MAIOR.; *precipitarea evenimentelor nu depindea de ea.* GHEŢIE. [V. *precipita*].

precipitát[1], precipitate n. (chim.) substanţă solidă, greu solubilă, care se separă dintr-o soluţie şi se depune la fundul recipientului, în urma tratării soluţiei respective cu un reactiv, prin evaporarea ori prin răcirea soluţiei etc.: (fig.) *opera se defineşte ca un precipitat metaforic impregnat de categorii stilistice.* BL. [Din fr. ***précipité,*** lat. ***praecipitatum***].

precipitát[2], ~ţi, precipitată, ~e a. (adesea adv.) (care acţionează sau care se face, se produce) cu (prea) mare grabă, silit de împrejurări; care denotă, trădează o (prea) mare grabă; grăbit, zorit, pripit: *nu auzii nici paşi precipitaţi şi nici uşi ... trîntite.* PR.; *am ţîşnit precipitat din încăpere.* GHEŢIE. [V. ***precipita***].

precipitáţie, precipitaţii f. **1.** trecere în stare de precipitat[1] a unei substanţe; precipitare; **2.** (mai ales la pl.; şi **precipitaţii atmosferice**) formă sub care vaporii de apă condensaţi din atmosferă cad pe pămînt sub formă de ploaie, zăpadă, lapoviţă, brumă, burniţă etc.: *izolat vor fi precipitaţii slabe;* **3.** (rar) grabă mare, iuţeală; agitaţie: *porni pe poartă cu precipitaţie.* CĂL.; (şi: **precipitaţiune**). [Din fr. ***précipitation,*** lat. ***praecipitatio, -onis***].

precipitaţiúne f. v. precipitaţie.

precipitínă, precipitine f. tip de anticorp care provoacă coagularea antigenilor dintr-o soluţie. [Din fr. ***precipitine***].

precipitrón, precipitroane n. dispozitiv electrostatic folosit pentru purificarea aerului dintr-o încăpere prin dirijarea prafului spre unul din electrozi. [Din fr. ***précipitron***].

precipíţiu, precipiţii n. **1.** (înv.) prăpastie, abis: *o figură umană ... văzu pe marginea precipiciului.* FIL.; **2.** (rar) cădere de la înălţime; **3.** (fig.) dezastru, nenorocire, ruină; pericol mare: *precipiţiul ce stă ... să ne înghită ... ne făcea ca să dorim cu toţii din inimă reforme radicale.* GHICA; (şi: **precipiciu**). [Din lat. ***praecipitium***].

precipút, preciputuri n. (jur.) drept acordat unei persoane de a lua o anumită parte dintr-un bun înainte de partaj. [Din fr. ***préciput***].

precirózã, preciroze f. stare morbidă a ficatului, exprimînd clinic, funcţional şi morfologic trecerea de la hepatită cronică la ciroză hepatică. [Din fr. ***précirrhose***].

precís, ~şi, precisă, ~e a. **1.** fix, exact; bine determinat: *moment precis;* **2.** care funcţionează cu precizie, cu exactitate: *ceasornic precis;* **3.** care este sigur, adevărat, riguros, categoric: *informaţii precise;* (adv.) *nimeni nu ştie precis ce e la ţară.* REBR.; **4.** clar, limpede; lămurit, desluşit; fără artificii: *nu mă gîndeam la nimic precis.* EL.; *stil precis.* [Din fr. ***précis,*** lat. ***praecisus***].

précistá a. (mai ales artic.) epitet pentru Fecioara Maria; preacurată, neprihănită, imaculată: *Giur pe Maica Precista, eu creştini n-am omorît.* POP. // f. artic. Maica Domnului: *noaptea cînd Precesta naşte pe Crist.* COŞB.; (şi: (pop.) **precestă**). [Din sl. ***prěčista***].

precizá, precizez vb. **1.** (tr.) a indica, a stabili, a determina ceva, în mod precis, clar, desluşit; (p. ext.) a elucida, a clarifica: *naratorul precizează timpul evenimentului.* HASD.; *mi-am precizat crezul meu artistic.* GAL.; (refl. pas.) *nu se precizează la ce se raportează acest regres.* D.; **2.** (rar; tr. şi refl.) a delimita; a contura: *tînărul se precizează ca un efeb cu linii echilibrate.* LOV. [Din fr. ***préciser***].

precizábil, ~i, precizabilă, ~e a. care poate fi precizat: *moment precizabil.* [***Preciza*** + ***-bil***].

precizaménte adv. (rar) în mod precis. [Din fr. ***précisément,*** it. ***precisamente***].

precizáre, precizări f. acţiunea de a preciza şi rezultatul ei; lămurire, informaţie, indicaţie precisă; (concr.) ceea ce precizează cineva: *adesea excesul de precizare duce la confuzii.* PETR.; *voi face unele precizări.* [V. ***preciza***].

precízie, precizii f. **1.** faptul de a fi precis; calitate a ceea ce este foarte precis, foarte exact; exactitate: *te voi vesti cu cea mai strictă precizie.* CAR.; **de precizie,** (despre aparate şi instrumente) de mare exactitate; **2.** (fiz.) eroare maximă, în plus sau în minus, admisibilă la efectuarea unei măsurări sau la realizarea unui produs; **3.** (mai ales la pl.) lămurire, informaţie precisă: *putea fi şi o tactică de fată şireată, de a ocoli preciziunile.* CĂL.; *politicienii evită preciziile, preferînd să abordeze realităţile principial;* (şi: **preciziune**). [Din fr. ***précision,*** lat. ***praecisio, -onis***].

preciziúne f. v. precizie.

precît adv. (pop.) după cum, după cît, cît: *s-o iubeşti precît te iubeşte.* NEGR. [***Pre[1]*** + ***cît***].

preclásic, ~ci, preclasică, ~ce a. anterior perioadei clasice, care datează din epoca premergătoare clasicismului: *muzică preclasică.* // m., f. scriitor, creator de artă din perioada anterioară clasicismului; (spec.) compozitor din această perioadă: *Monteverdi, Palestrina, Händel, J.S. Bach, Vivaldi, Rameau sînt preclasici.* [Din fr. ***préclassique***].

preclasicísm n. perioadă din istoria literaturii sau artei anterioară clasicismului; (spec.) perioadă din istoria muzicii vocale şi instrumentale din sec. al XVII-lea – al XVIII-lea care precedă clasicismul vienez. [***Preclasic*** + ***-ism***].

preclínic, ~ci, preclinică, ~ce a. (despre boli) aflat în stadiul în care nu este decelabilă nici o manifestare clinică. [Din fr. ***préclinique***].

precóce a. invar. **1.** dezvoltat fizic sau psihic înainte de vîrsta normală; care este mai matur decît alţii de aceeaşi vîrstă: *un copil precoce;* **2.** care apare sau se dezvoltă mai devreme; prematur: *are porniri erotice foarte precoce.* CĂL.; **3.** care ajunge la maturitate sau se coace foarte devreme; timpuriu, văratic: *fructe precoce;* **4.** a cărui creştere şi dezvoltare se petrece într-un timp mai scurt decît media speciei sau rasei: *animale precoce.* [Din fr. ***précoce,*** lat. ***praecox, -cis***].

precocitáte f. **1.** însuşirea de a fi precoce; dezvoltare timpurie, prematură: *Bogdan manifestă şi precocitate erotică.* CĂL.; *sînt destui care dovedesc precocitate, ca apoi să devină nişte mediocrităţi.* GHEŢIE; **2.** însuşire a animalelor de carne, a păsărilor de casă etc. de a realiza sporuri în greutate. [Din fr. ***précocité***].

precogníţie f. capacitate paranormală prin care unele fenomene sau evenimente viitoare sînt prevăzute (prin vise, presimţiri etc.). [Din fr. ***précognition***].

precolumbián, ~eni, precolumbiană, ~ene a. care aparţine, care este caracteristic Americii (de Sud şi Centrale) sau istoriei Americii (de Sud şi Centrale), înainte de descoperirea acesteia de Cristofor Columb; referitor la America (de Sud şi Centrală) din această perioadă: *civilizaţia precolumbiană include civilizaţiile maya, olmecă, toltecă, azteca şi inca.* [Din fr. ***précolombien***].

precomándă, precomenzi f. comandă pentru o marfă înainte de a fi fabricată sau pusă în vînzare. [***Pre-[2]*** + ***comandă***].

precómă, precome f. sindrom care precedă coma[1]. [Din fr. ***précoma***].

precombústie, precombustii f. fază a funcţionării unui motor cu ardere internă, care precedă aprinderea combustibilului. [Din fr. ***précombustion***].

precomprimáre, precomprimări f. operaţie prin care elementele de beton armat sînt supuse unor eforturi de compresiune înainte de a fi introduse în construcţii, astfel încît să poată rezista la solicitări de întindere relativ mai mari decît elementele de beton armat obişnuit. [***Pre-[2]*** + ***comprimare***].

precomprimát, ~ţi, precomprimată, ~e a. (adesea subst.) care a fost supus precomprimării: *beton precomprimat.* [***Pre-[2]*** + ***comprimat***].

preconcentráre, preconcentrări f. operaţie de îmbogăţire a mineralelor sărace în substanţe utile, prin izolarea şi îndepărtarea unei cantităţi importante din sterilul pe care îl conţin. [***Pre-[2]*** + ***concentrare***].

preconcentrát, preconcentrate n. produs minier îmbogăţit în substanţe utile prin operaţii preliminare de îndepărtare a unei cantităţi importante de steril, urmate de prepararea propriu-zisă. [***Pre-[2]*** + ***concentrat***].

preconcépţie, preconcepţii f. (rar) prejudecată: *ai spăimîntat o clasă întreagă ... cu preconcepţia ta antipedagogică.* GAL. [Din fr. ***préconception***].

preconcepút, ~ţi, preconceputã, ~e a. format, admis, adoptat dinainte, fără o cercetare judicioasă sau o experimentare prealabilă: *erau deştepţi ..., nu aveau idei preconcepute.* GHEŢIE. [***Pre-[2]*** + ***conceput***; cf. fr. ***preconçu,*** lat. ***praeconceptus***].

preconizá, preconizez vb. (tr.) **1.** (înv.) a lăuda în public, a recomanda cu căldură: *demagogii găsesc un mijloc de a se face populari, preconizînd libertăţi stravagante.* GHICA; **2.** a propune, a recomanda, a indica drept cel mai potrivit, mai eficace etc. (la un moment dat); a proiecta ceva; a emite o idee, o ipoteză; a iniţia: *Bălcescu preconizează o istorie revoluţionară.* SAD.; *a preconizat o metodă, un medicament;* **3.** a confirma în cadrul consistoriului un episcop numit de şeful statului. [Din fr. ***préconiser***].

preconizáre, preconizări f. acţiunea de a preconiza şi rezultatul ei. [V. ***preconiza***].

preconizát, ~ţi, preconizată, ~e a. propus, recomandat, indicat; proiectat, prevăzut: *metoda de lucru preconizată.* [V. ***preconiza***].

preconsolidáre, preconsolidări f. fază de consolidare naturală a unui strat de pămînt argilos supus, anterior, unei sarcini geologice mai mari decît cea actuală. [***Pre-[2]*** + ***consolidare***].

preconştiént n. termen generic pentru reprezentările mintale care nu sînt prezente în cîmpul conştiinţei, dar care pot accede în acest cîmp (de ex., prin evocarea unei amintiri). [Din fr. ***préconscient***].

precontráct, precontracte n. contract provizoriu. [***Pre-[2]*** + ***contract***; cf. fr. ***avantcontracte***].

precontractuál, ~i, precontractuală, ~e a. de dinaintea încheierii unui contract; prevăzut într-un precontract: *etapă precontractuală; obligaţii precontractuale.* [***Pre-[2]*** + ***contractual***].

precordiál, ~i, precordială, ~e a. din regiunea anterioară a toracelui, din dreptul inimii. [Din fr. ***précordial***].

precorectór, ~i, precorectoáre m., f. persoană care efectuează operaţia de pre-corectură. [***Pre-[2]*** + ***corector***].

precorectúră, precorecturi f. operaţie de corectură a unui text dactilografiat sau computerizat efectuată înainte de tipar. [***Pre-[2]*** + ***corectură***].

precovîrşí, precovîrşesc vb. (înv. şi pop.) a covîrşi, a copleşi total, deplin: *numai răbdarea şi bunătatea lui Dumnezeu ... poate să precovîrşească fărădelegile şi îndărătnicia ta.* CR. [***Prea*** + ***covîrşi***].

precreştín, ~i, precreştină, ~e a. anterior apariţiei creştinismului: *epocă precreştină.* [***Pre-[2]*** + ***creştin***].

precúget, precugete n. (înv.) precugetare: *a-şi deseca puterea în infernal precuget.* HEL. [De la ***precugeta***].

precugetá, precúget vb. (înv.; tr.) a premedita: *Iuda ... precugeta cea mai cumplită nelegiuire.* MARC. [***Pre-[2]*** + ***cugeta***].

precugetáre, precugetări f. (înv.) faptul de a precugeta; premeditare, precuget: *e plan, precugetare, în şirul orb al vremei şi-a lucrurilor lumii?* EM.; **cu precugetare,** premeditat, intenţionat: *aceste rele nu le-a făcut cu precugetare.* FIL. [V. ***precugeta***].

precugetát, ~ţi, precugetată, ~e a. (înv.) plănuit de mai înainte; premeditat; intenţionat: *acei povăţuitori vicleni ... nu lucrează fără un plan precugetat.* OD.; *precugetata cutezanţă poate purta veşmîntul pudic al instinctului feciorelnic.* PAP.-B. [V. ***precugeta***].

precúm adv. ca de exemplu, ca de pildă: *unii, precum Mavrocordaţii, luaseră o mare influenţă pe lîngă Poartă.* BĂLC. // conj. indică: **1. a)** conformarea, adaptarea la ceva; aşa cum, după cum: *de-ar fi-n a mea putinţă să fac precum doresc.* AL.; **b)** ca (şi), cît (şi); cum (şi): *vulturii cei falnici cu late pene negre, precum şi cei suri.* OD.; **2.** asemănarea sau identitatea a două situaţii, a două acţiuni etc., stabilite în urma unei comparaţii; ca şi, tot astfel cum: *precum o sentinelă, pe dealul depărtat domneşte mănăstirea.* ALEX.; *cînd unul trece, altul vine în astă lume a-l urma, precum cînd soarele apune, el şi răsare undeva.* EM.; **3.** confirmarea existenţei a ceva pe

baza evidenței senzoriale: *precum văd ... e o poliglotă.* NEGR.; **precum vezi,** așa-i, asta-i (situația); **precum urmează,** formulă prin care este anunțată o enumerare, o lămurire; **4.** (înv. și pop.) pentru, încît: *el dase sfară ... precum ca să se știe că ...* ISP. [*Pre*[1] + *cum*].

precumpăní, precumpănesc vb. **1.** (intr.) a depăși în cantitate, în greutate, în influență pe cineva sau ceva; a fi superior ca valoare, ca importanță; a constitui elementul hotărîtor; a prepondera, a predomina; (p. ext.) a se impune, a triumfa, a birui: *părerea ... de a ne opune cu arma ... precumpăni asupra ideii de supunere.* GANE; **2.** (tr.) a ține în cumpănă, a echilibra; a contrabalansa, a compensa, a cumpăni: *un vînt ... precumpănea arșița ucigătoare.* HOGAȘ. [*Pre*[1] + *cumpăni;* cf. lat. *praeponderare*].

precumpănire, precumpăniri f. faptul de a precumpăni; preponderență, predominare: *evocarea trecutului ... se face cu aceeași precumpănire a elementelor sensibile asupra elementului narativ.* VIANU. [V. *precumpăni*].

precumpănitór, ~i, precumpănitoáre a. preponderent, predominant: *preocupare precumpănitoare;* (adv.) *activități precumpănitor lucrative.* [*Precumpăni* + *-tor*].

precúp m. v. procopie.

precupéț, ~i, precupeáță, ~e m., f. persoană care cumpără de la producător zarzavaturi, legume, păsări, ouă etc., pe care le revinde apoi, cu preț mai ridicat, în piață sau pe străzi (nu în magazine); precupitor; (p. ext.) producător de legume, fructe etc., pe care le vinde pe piață: *maghernițele cele umilite ale precupeților.* FIL. [Din bulg. *prekupeț* „acaparator"].

precupeți, precupețesc vb. **1.** (rar; intr. și tr.) a cumpăra și a revinde zarzavaturi, fructe etc. (ca precupeț) pentru a obține un profit; a valorifica avantajos; a precupi: *precupețea ... finul, orzul ori făina.* GAL.; (fig.) *acum țara-i ... amar precupețită.* AL.; **2.** (tr.) a trafica, a specula; a negocia: (refl. pas.) *posturile se precupețesc.* AL.; (fig.) *precupețește dreptul văduvei.* BĂLC.; **3.** (fig.; tr.) a nu cruța nimic, a face totul pentru ceva sau cineva; a încerca prin toate mijloacele să realizeze ceva: *nu precupețește nici un efort.* [De la *precupeț*].

precupețíe, precupeții f. meseria de precupeț; comerț ambulant făcut de precupeț; precupie; (p. ext.) comerț ambulant de mărunțișuri: *familiile sărmane ... trăind din mică precupeție.* CAR. [*Precupeț* + *-ie*].

precupețíre, precupețiri f. acțiunea de a precupeți și rezultatul ei; traficare. [V. *precupeți*].

precupí, precupesc vb. (înv. și reg.; tr. și intr.) a precupeți; a trafica, a specula: *neguțitorii turci ... precupea cu dughene prin tîrguri.* N.COSTIN; *ticălosul! ... să-și precupească soția pentru ca să aibă cu ce-și îndestula patimile!* AL. [Din sl. *prĕkupiti,* sb. *prekupiti*].

precupíe, precupii f. (înv.) precupeție; (p. ext.) speculă. [*Precupi* + *-ie*].

precupitór, precupitori m. (înv.) precupeț: *era-n piață precupitor.* PANN. [*Precupi* + *-tor*].

precurmá, precúrm vb. (înv.; tr. și refl.) a (se) întrerupe, a (se) opri, a (se) sfîrși, a (se) curma: *nădejdea mea din lume de moarte se precurmă.* ALEX. [*Pre*-[2] + *curma*].

precurmáre, precurmări f. (înv.) acțiunea de a (se) precurma și rezultatul ei; întrerupere (bruscă); lichidare. [V. *precurma*].

precurmát, ~ți, precurmată, ~e a. (înv.) întrerupt, curmat, oprit: *dă vorbe ... cu precurmat glas.* PANN. [V. *precurma*].

precurmătór, ~i, precurmătoáre a. (înv.) care întrerupe (brusc), care curmă: *călăul ... precurmător de viață.* MACED. [*Precurma* + *-tor*].

precursór, ~i, precursoáre m., f. persoană care, prin activitatea sa creatoare (științifică, literară, politică etc.), pregătește terenul pentru dezvoltarea ulterioară mai amplă, mai complexă a domeniilor respective; deschizător de drumuri, înaintaș, predecesor, premergător: *în intențiile legate de tehnica romanului, el* [D.Zamfirescu] *rămîne ... un strălucit precursor.* CĂL. // a. (rar) premergător: *accentul logic nu e decît o treaptă precursorie la accentul acela care are de-a sensibiliza.* EM.; (și: (înv.; rar) **precursoriu**). [Din fr. *précurseur*, lat. *praecursor*].

precursóriu a. v. precursor.

precuvîntă, precuvîntez vb. (înv.; tr.) a scrie o precuvîntare; a prefața; a ține un discurs. [*Pre*-[2] + *cuvînta*].

precuvîntáre, precuvîntări f. (înv.) **1.** prefață, cuvînt introductiv: *alt scriitor ... mi-a cerut o precuvîntare la un volum al său.* CAR.; **2.** cuvîntare, discurs: *spre tron se duce și ... într-o frumoasă precuvîntare îi dovedește c-ar fi avînd niște hrisoave.* ALEX. [*Pre*-[2] + *cuvîntare*].

predă, predău vb. **1.** (tr.) a înmîna, a încredința cuiva ceva, a da în grija și răspunderea cuiva; a da în primire, a pune în posesie; a remite, a transmite: *m-a chemat să-i predau scrisoarea.* GAL.; **2.** (tr. și refl.) a (se) da pe mîna sau în puterea cuiva (care să sancționeze sau să dispună de el): *predă justiției pe un vinovat;* (fig.) *eram ... atît de năuc, atît de desăvîrșit mă predam durerii, încît nu mă gîndeam la nimic.* EL.; **3.** (tr. și refl.) a (se) declara învins, a (se) da în mîna dușmanului; a (se) supune, a (se) închina; a capitula: *nu trageți, că mă predau.* SAD.; *soldații au predat inamicului cetatea;* **4.** (rar; refl.) a se încrede în cineva: *s-a predat lui;* **5.** (tr.) a transmite, în mod sistematic, cunoștințele unei discipline (prin cursuri, lecții etc.); a ține lecții de ...; a expune: *predam logica la o școală normală.* PR.; *își preda unele cursuri în latinește.* GHEȚIE. [*Pre*-[2] + *da;* cf. sl. *prĕdati* „a preda, a trăda"].

predábil, ~i, predabilă, ~e a. (rar) care poate fi predat; gata de a fi predat: *marfă predabilă.* [*Preda* + *-bil*].

predáre, predări f. **1.** acțiunea de a (se) preda și rezultatul ei; **2.** capitulare, supunere: *predarea de la Vilagoș ... a pus capăt războiului.* GHICA; **3.** transmitere sistematică a cunoștințelor unei discipline: *predarea limbilor clasice.* [V. *preda*].

predeál, predealuri n. ridicătură de teren mai mică decît dealul, aflată în preajma unei regiuni deluroase. [*Pre*-[2] + *deal*].

predecedát, ~ți, predecedată, ~e a. (jur.) decedat înainte de ... [*Pre*-[2] + *decedat*].

predecesór, ~i, predecesoáre m., f. persoană care a precedat pe cineva într-un post, într-o funcție etc., considerată în raport cu acesta; înaintaș, precursor, antecesor, premergător: *urmase ... tipărirea mineelor românești, pe care el cu predecesorul său ... le tradusese.* OD. // m. (mai ales la pl.) strămoș; înaintaș, precursor: *cînd vorbim de predecesorii noștri de acum cinci-șase sute de ani, ni-i imaginăm ca pe niște barbari.* GHEȚIE. [Din fr. *prédécesseur,* lat. *praedecessor*].

predélă, predele f. partea de jos a unui tablou, a unui poliptic, reprezentînd scene în legătură cu subiectul principal din tabloul respectiv. [Din fr. *prédelle,* it. *predella*].

predestiná, predestinez vb. (tr.) **1.** (teol.) a hotărî, a destina dinainte la fericirea veșnică, la mîntuire pe cei aleși; **2.** a hotărî dinainte soarta cuiva sau a ceva; a decide dinainte o acțiune; a predetermina; a ursi, a meni, a sorti: *un copil predestinat durerii.* CAR.; *o știință specială pe care arabii erau aproape predestinați s-o întemeieze ... este optica.* BL. [Din lat. *praedestinare,* fr. *prédestiner*].

predestináre, predestinări f. **1.** acțiunea de a predestina; destin, soartă; predestinație, predeterminație: *printr-o predestinare ... mi-a fost încredințată soarta întregii omeniri.* GHEȚIE; **2.** (teol.; filoz.) predestinație: *nu crede în predestinări.* SAD. [V. *predestina*].

predestinát, ~ți, predestinată, ~e a. a cărui soartă este dinainte hotărîtă; predeterminat; sortit, ursit, hărăzit: *la momente predestinate scăpăra cu putere scînteia românismului.* HASD.; *părintele era predestinat ...; cîntecul a făcut dintr-însul un arhiereu.* ARG. [V. *predestina*].

predestinație, predestinații f. **1.** doctrină teologică (prezentă în creștinism și în islam) sau filozofică potrivit căreia Dumnezeu, printr-un plan divin, hotărăște dinainte mîntuirea unora și damnarea altora, indiferent de faptele acestora; predestinare, predeterminare: *Caragiale ... credea și într-o predestinație a caracterului.* CĂL.; **2.** (înv.) predestinare; (și: (înv.) **predestinațiune**). [Din fr. *prédestination*].

predestinațiúne f. v. predestinație.

predetermină, predetérmin vb. (rar; tr.) a hotărî dinainte; a predestina. [Din fr. *prédéterminer*].

predeterminánt, ~ți, predeterminantă, ~e a. (rar) care determină dinainte, care decide înainte. [Din fr. *prédéterminant*].

predeterminăre, predeterminări f. predestinație; **predeterminare divină,** actul prin care Dumnezeu a determinat de la început viața, destinul omului; predestinație, predeterminație. [V. *predetermina*].

predeterminát, ~ți, predeterminată, ~e a. (rar) predestinat. [V. *predetermina*].

predeterminație, predeterminații f. (rar) faptul de a predetermina; predestinare, predeterminare. [Din fr. *prédétermination*].

predeterminísm n. concepție filozofică idealistă care consideră că desfășurarea evenimentelor istorice și viața omului sînt determinate dinainte de Dumnezeu: *predeterminismul se înrudește cu fatalismul.* [Din fr. *prédéterminisme*].

predícă, prédic vb. **1.** (intr.) a prezenta explicînd (în biserică) un text biblic, un fapt religios, extrăgînd din ele o învățătură morală; a rosti o predică; (p. ext.) a educa, a instrui poporul prin cuvîntări religioase și morale: *preotul predica Evanghelia;* (iron.) *nu poate un popă să vorbească și să nu predice.* AG.; **a predica în pustiu** (sau **în deșert**), a da sfaturi pe care nimeni nu le ascultă, nu le urmează; a vorbi degeaba: *n-am predicat în deșert.* MACED.; **2.** (tr.) a recomanda ceva cu insistență; a îndemna la ...; a răspîndi, a propaga idei, concepții etc.; a propovădui: [venețienii] *predicau în lume, cu lacrimi, războiul sfînt.* SAD.; *ai predicat cumpătarea.* [Din lat. *praedicare,* it. *predicare*].

predicábil, ~i, predicabilă, ~e a. **1.** ceea ce poate fi spus despre ceva; **2.** (log.) care poate fi aplicat (unui subiect) (ex. termenul *animal* este predicabil la om și la fiare sălbatice). [Din fr. *prédicable*].

predicábiie n. pl. (filoz.) **1.** cele patru categorii ale logicii aristotelice (definiția, genul, propriul și accidentul); **2.** (la Kant) ceea ce este dedus din categoriile intelectului: *oare predicabiliile cauzalității n-or fi toate predicabilii ale mișcării?* EM.; (și: (înv.; rar) **predicabili**). [Din lat. *praedicabilia,* germ. *Prädikabilien*].

predicábili n. pl. v. predicabile.

predicamént, predicamente n. (log.) categorie (de predicate), în logica aristotelică. [Din lat. *praedicamentum,* fr. *predicament*].

predicánt, ~ți, predicantă, ~e a. moralizator; auster: *a cunoscut satirele lui Antioh Cantemir, mult mai predicante.* CĂL.; *prea predicant și cam retrograd.* CĂL. // m. predicator protestant. [Din fr. *predicant*].

predicăre, predicări f. **1.** acțiunea de a predica și rezultatul ei; **2.** prezentare și explicare (în biserică) a unei predici; (p. ext.) predică, predicație[1]: *prin sfinte predicări.* BOLLIAC; **3.** propagare, propovăduire; recomandare: *s-au primit și încuviințat ... aproape toate celelalte cereri secundare ale regimului, precum predicarea unei cruciade contra lui Asan.* EM. [V. *predica*].

predicát, predicate n. **1.** parte principală a propoziției, care arată o acțiune, o stare sau o însușire a subiectului: *subiectul și predicatul unei propoziții sînt mutabile, deci perisabile, raportul logic dintre ele e veșnic.* CĂL.; **predicat verbal,** predicat exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal, printr-un adverb predicativ, printr-o locuțiune verbală sau printr-o interjecție predicativă; **predicat nominal,** predicat exprimat printr-un verb copulativ la un mod personal și un nume predicativ; **2.** termen al unei judecăți de predicație, care afirmă sau neagă ceva

despre subiect, în logica aristotelică; **3.** expresie care, ataşată unuia sau mai multor termeni singulari, dă naştere la propoziţii indicative, în logica simbolică; **4.** (mat.) enunţ care depinde de una sau mai multe variabile şi căruia, pentru orice valoare dată variabilelor, îi corespunde o propoziţie (adevărată sau falsă). [Din fr. ***prédicat,*** lat. ***praedicatum,*** germ. ***Prädikat***].

predicatív, ~i, predicativă, ~e a. care formează sau poate forma predicatul; care ţine de predicat, care conţine un predicat, cu valoare de predicat, referitor la predicat; **verb predicativ,** verb care poate forma singur predicatul unei propoziţii; **nume predicativ,** v. **nume; propoziţie predicativă,** propoziţie care îndeplineşte rolul de nume predicativ al unei propoziţii regente; **2.** (log.) care aparţine predicatului, referitor la predicat: *să stabilim concordanţa cu o noţiune predicativă care este afară de conţinutul subiectului.* MAIOR. [Din fr. ***prédicatif,*** germ. ***prädikativ***].

predicativitáte f. însuşire a unui cuvînt de a (putea) avea funcţie de predicat. [***Predicativ*** + ***-itate***].

predicatór, predicatori m. **1.** persoană care predică; propovăduitor: *i-a luat chiriarhia puterea de predicator.* CR.; **2.** conducător al unei comunităţi religioase baptiste; **3.** propagator: (adj.) *vulpoiul predicator.* ALEX. [Din lat. ***praedicator,*** fr. ***prédicateur***].

predicáţie[1], predicaţii f. (înv. şi reg.) faptul de a predica; predică: *început-au popa ... predicaţie a face* (a. 1700). GCR.; (şi: **predicaţiune**). [Din lat. ***praedicatio, -onis,*** magh. ***prédikáció***].

predicáţie[2], predicaţii f. **1.** faptul de a enunţa ceva despre un lucru; act de raportare la realitate a unor reprezentări din conştiinţa vorbitorului, realizat cu mijloace lingvistice; **2.** (log.) descrierea unui subiect ca având o anumită proprietate sau ca stînd într-o anumită relaţie cu predicatul; **propoziţie** (ori **judecată**) **de predicaţie** sau **propoziţie categorică,** orice propoziţie (sau judecată) care reflectă raportul dintre un obiect sau dintre elementele unei clase de obiecte cu o însuşire a acestora. [Din fr. ***prédication,*** rus. ***predikaţija***].

predicaţiúne f. v. **predicaţie[1]**.

prédică, predici f. **1.** cuvîntare bisericească rostită de preot din amvon, axată pe un text biblic, cuprinzînd învăţături şi îndemnuri moralizatoare: *în predicele sale de pe amvoanele bisericelor, întţepa ca viespea.* CR.; **2.** (p. ext.) expunere, cuvîntare cu conţinut moralizator; (p. ext.) dojană, mustrare: *s-a pus să-mi ţie predici, şi-mi face-acum morală.* COŞB.; *consideraţii politice şi predici patriotice.* CĂL. [De la ***predica***].

predictíbil, ~i, predictibilă, ~e a. care poate fi prognozat pe baza unei generalizări ştiinţifice: *eveniment predictibil.* [Din engl. ***predictable***].

predícţie, predicţii f. **1.** anticipare (pe cale raţională sau prin procedee oculte) a producerii unui eveniment, fenomen etc.; enunţ prin care se face aceasta; **2.** prezicere, prevestire; pronostic: *începutul realizării predicţiunii lui Potcoavă.* HASD.; (şi: **predicţiune**). [Din fr. ***prédiction,*** lat. ***praedictio, -onis***].

predicţiúne f. v. **predicţie.**

predigéstie, predigestii f. totalitatea proceselor care pregătesc digestia. [Din fr. ***prédigestion***].

prediléct, ~ţi, predilectă, ~e a. (livr.) preferat, favorit: *o altă ocupaţie predilectă ... erau cursele de cai.* GHEŢIE. [Din it. ***prediletto***, lat. ***praedilectus***].

predilécţie, predilecţii f. preferinţă, înclinaţie, atracţie deosebită pentru cineva sau ceva: [românii] *manifestă o predilecţie pentru ... nuanţele fine, stinse, stoarse din sîngele diafan al buruienilor.* BL.; *predilecţia pentru literatura sapienţială.* PATAP; **de predilecţie,** preferat, favorit; obişnuit, frecvent: *fiecine ... îşi are autor de predilecţiune.* CAR.; **cu predilecţie,** de preferinţă, mai ales, îndeosebi: *picta cu predilecţie peisaje.* GHEŢIE; (şi: **predilecţiune**). [Din lat. ***praedilectio, -onis,*** fr. ***prédilection***].

predilecţiúne f. v. **predilecţie.**

predispozánt, ~ţi, predispozantă, ~e a. (rar) receptiv, sensibil, predispus la o boală. [Din fr. ***prédisposant***].

predispozíţie, predispoziţii f. **1.** înzestrare naturală pentru ceva (care poate favoriza dezvoltarea unei aptitudini sau unui talent); înclinaţie, aplecare, predispunere, pornire: *plăcerea noastră pentru ameţeala artificială ... este întemeiată pe o predispoziţie.* MAIOR.; **2.** (med.) sensibilitate sau receptivitate (ereditară sau dobîndită) a organismului faţă de anumite boli: *nu există printre copii predispoziţii la alcoolism.* PR.; *predispoziţie la diabet;* (şi: **predispoziţiune**). [Din fr. ***prédisposition***].

predispoziţiúne f. v. **predispoziţie.**

predispúne, predispún vb. (tr. şi intr.) **1.** a crea sau a determina cuiva o anumită dispoziţie, o anumită stare de spirit; a face să încline către, a dispune la ...: *ploaia ... predispune la somn.* BAC.; **2.** (med.) a face să aibă o deosebită sensibilitate sau receptivitate faţă de anumite boli: *femeile ... sînt ... predispune la obezitate.* CĂL. [Din fr. ***predisposer*** (după *dispune*)].

predispúnere, predispuneri f. (rar) faptul de a predispune la ceva; predispoziţie, înclinaţie: *să citească numai ceea ce se potriveа cu predispunerea sa sufletească atît de visătoare.* EM. [V. ***predispune***].

predispús, ~şi, predispusă, ~e a. **1.** care are înclinaţie, predispoziţie spre ceva: *toţi erau predispuşi spre veselie.* AG.; **2.** (med.) receptiv, sensibil la anumite boli: *Dan e ... predispus la demenţă.* CĂL. [V. ***predispune***].

preditéci, prediteci m. (înv.; bis.; ca atribut dat unor sfinţi) precursor; antecesor: *biserica sfîntului Ioan prediteci şi botezător.* DOS. [Din sl. ***prěditeča***].

predmét, predmeturi n. (înv.) afacere, cauză, problemă: *părerea d-tale în acest predmet.* AL.; **în predmetul,** în privinţa ..., referitor la ..., în problema ...: *în predmetul celor politiceşti.* EM. [Din rus. ***predmet***].

prednisón n. glucocorticoid sintetic, derivat al cortizonului, care se administrează per os ca antiinflamator şi imunosupresiv. [Din fr. ***prednisone***].

predomină, predomín vb. (intr.) a avea ascendent, influenţă, întîietate, preponderenţă faţă de cineva sau ceva; a se impune ca număr, forţă, valoare etc.; a domina, a precumpăni, a predomni: *o poezie nouă, în care tehnica picturală predomină.* CĂL. [Din fr. ***prédominer***].

predominánt, ~ţi, predominantă, ~e a. care are cea mai mare importanţă, cea mai mare valoare, cel mai mare număr etc.; care predomină; preponderent, precumpănitor, predomnitor, predominator: *ideea predominantă ... a fost aceasta.* MAIOR. [Din fr. ***prédominant***].

predominánţă, predominanţe f. predominare, predominaţie; caracter predominant: *continuă să-şi menţină predominanţa ... în Europa.* BL. [Din fr. ***prédominance***].

predomináre, predominări f. faptul de a predomina; superioritate pe care cineva sau ceva o are asupra altuia; predomnire, predominanţă, predominaţie. [V. ***predomina***].

predominátor, ~i, predominatoáre a. (rar) predominant: *această direcţie o vei găsi apoi predominatoare.* MAIOR. [***Predomina*** + ***-tor***].

predominăţie, predominaţii f. (astăzi rar) predominanţă. [Din fr. ***prédomination***].

predomní, predomnesc vb. (înv.; intr.) a predomina: *în aceşti oameni nechemaţi şi nealeşi predomneşte calculul.* MAIOR. [***Pre-²*** + ***domni***; cf. fr. ***prédominer***].

predomníre, predomniri f. (înv.) predominare: *un farmec care ar fi o netăgăduită predomnire morală.* OD. [V. ***predomni***].

predomnitór, ~i, predomnitoáre a. (înv.) predominant: *ideea predomnitoare a legendei.* OD. [***Predomni*** + ***-tor***].

predoslovíe, predoslovii f. (înv.) prefaţă, cuvînt înainte; precuvîntare: *predoslovia hronicului lui Ureche.* CANT. [Din sl. ***prědúslavije***].

preduceá, preducele f. (reg.) **1.** potricală; **2.** gaură sau crestătură făcută în urechea vitelor, ca semn de recunoaştere; (şi: **producică**). [Cf. bulg. ***prědupčja***].

predúf n. v. **produf.**

preechípă, preechipe f. echipă din care se selecţionează jucătorii pentru un meci oficial. [***Pre-²*** + ***echipă***].

preeclampsíe, preeclampsii f. formă gravă de disgravidie, premergătoare eclampsiei. [Din fr. ***prééclampsie***].

preelectorál, ~i, preelectorală, ~e a. care are loc, care se petrece, care se face înainte de alegeri: *campanie preelectorală.* [***Pre-²*** + ***electoral***].

preeminént, ~ţi, preeminentă, ~e a. care este superior (ca rang, ca valoare etc.). [Din fr. ***prééminent***].

preeminénţă, preeminenţe f. (livr.) **1.** demnitate, privilegiu al unui rang; **2.** superioritate (absolută) a ceea ce este (considerat) de prim rang: *problema preeminenţei uneia dintre cele două profesii, militară ori literară.* CĂL.; *preeminenţa formei asupra conţinutului.* PATAP. [Din fr. ***prééminence***].

preemţiúne, preemţiuni f. (jur.; şi **drept de preemţiune**), drept pe care îl deţine cineva, prin lege sau printr-un contract, de a fi preferat la cumpărarea unui bun (imobil), scos la vînzare. [Din fr. ***préemption***].

preeríe f. v. **prerie.**

preexistá, pers. 3 **preexístă** vb. (intr.) a exista înainte de ..., a exista de mai înainte: *cugetarea preexistă vorbirii.* [Din fr. ***préexister***].

preexisténţ, ~ţi, preexistentă, ~e a. care există de mai înainte, care preexistă: *creaţia e numai prefacere a substanţei preexistente ..., care umple totul.* BL. [Din fr. ***préexistant***].

preexistánţă, preexistenţe f. **1.** faptul de a preexista; existenţă anterioară: *nu se poate nega ... preexistenţa unor bune intenţii.* GHEŢIE; **2.** doctrină filozofică sau religioasă care admite o existenţă anterioară sau o existenţă care precede, precum existenţa sufletului înainte de existenţa trupului, reîncarnarea sufletelor etc.: *în prezenţa lucrurilor şi fiinţelor din această lume, se trezeşte în suflete o vagă amintire a ideilor văzute în preexistenţă.* BL. [Din fr. ***préexistence***].

prefabrícă, prefábric vb. (tr.) a executa elemente de construcţie prefabricate, confecţionîndu-le în serie, pentru a fi ulterior montate sau asamblate în altă parte. [De la ***prefabricat***].

prefabricáre, prefabricări f. acţiunea de a prefabrica şi rezultatul ei. [V. ***prefabrica;*** cf. fr. ***préfabrication***].

prefabricát, ~ţi, prefabricată, ~e a. care rezultă dintr-un proces industrial şi serveşte ca material pentru executarea unui produs finit; semifabricat: *produse prefabricate.* // n. pl. element de construcţie confecţionat în fabrici (de obicei în serie), pentru a fi montat şi asamblat pe şantier, la locul de montare: *bloc din prefabricate.* [Din fr. ***préfabriqué***].

prefáce, prefác vb. **1.** (tr. şi refl.) a da sau a lua o formă, un aspect, un conţinut nou; a (se) transforma, a (se) modifica, a (se) schimba, a (se) preschimba: *fata împăratului se preface într-o păsărică.* CR.; *am ţinut foaia în flacăra unui chibrit pînă s-a prefăcut într-o grămăjoară de cenuşă.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a reface, a repara un obiect (casnic, de îmbrăcăminte etc.); a modifica, a transforma: *s-a hotărît să prefacă şi să mărească vila lui.* GAL.; *şi-a prefăcut o rochie;* **3.** (reg.; tr.) a pregăti alimente, de obicei adăugînd resturi, rămăşiţe (şi amestecînd în timpul preparării): *prefac mămăliga;* **4.** (înv. şi reg.; tr.) a curăţa, a selecţiona cereale; **5.** (pop.; tr.) a falsifica, a contrafface: *a preface ţuica;* **6.** (refl.) a încerca (prin atitudine, prin manifestări) să dea o impresie falsă, pentru a induce în eroare; a simula: *cu zîmbiri de curtezană şi cu ochi bisericoşi, s-ar preface că pricepe.* EM.; *haide, nu te mai preface!* EL.; **7.** (pop.; tr. şi refl.) a (se) travesti: *spînul iar îi iesă înainte prefăcut în alte straie.* CR. [***Pre-²*** + ***face***].

prefácere, prefaceri f. **1.** acţiunea de a (se) preface şi rezultatul ei; transformare, evoluţie, refacere: *îi vedea ... ce prefacere are să ia împărăţia.* CR.; **2.** simulare, prefecătorie. [V. ***preface***].

prefái n. (reg.) reparaţie, meremet: *dară un prefai bun lucrului ce mai rămăsese.* ISP. [Cf. ***preface***].

prefaţá, prefaţez vb. (tr.) **1.** a scrie prefaţa unei cărţi: *Maiorescu a prefaţat volumul de poezii;* **2.** a fi dotat cu o prefaţă: *cartea este prefaţată de un savant;* (fig.) *orice cultură este prefaţată ... de o mitologie proprie a sufletului ei.* BL. [Din fr. ***préfacer***].

prefaţatór, ~i, prefaţatoáre m., f. persoană care prefaţează o carte (scrisă de altcineva): *prefaţatorul nu a urmărit gîndirea lui Maior.* BL. [***Prefaţa*** + ***-tor***].

prefáţă, prefeţe f. text introductiv tipărit la începutul unei cărţi, în care autorul sau altă persoană dă explicaţii ori face comentarii în legătură cu conţinutul cărţii; cuvînt înainte, precuvîntare, predoslovie, preambul: *ne exprimăm mai larg despre poezie în prefaţa la poeziile ossianice.* HEL.; *fabula cu care-ncepem ţine locul de prefaţă.* ARG.; (şi: (înv.) **prefaţie, prefaţiune**). [Din fr. ***préface,*** lat. ***praefatio, -onis***].

prefáţie f. v. prefaţă.

prefaţiúne f. v. prefaţă.

prefăcătór, ~i, prefăcătoáre a. **1.** (rar) care schimbă, transformă, înnoieşte; **2.** prefăcut. [***Prefăce*** + ***-ător***].

prefăcătoríe, prefăcătorii f. comportare, atitudine nesinceră, specifică omului prefăcut; făţărnicie, ipocrizie, simulare, prefăcătură: *toate le-am făcut ... numai din prefăcătorie, ... totdeauna alta ţi-am spus şi alta am gîndit.* CAR.; *m-am săturat pînă peste cap de prefăcătorii.* GHEŢIE. [***Prefăcător*** + ***-ie***].

prefăcătúră, prefăcături f. (înv.) **1.** prefacere, schimbare: *sărmanu, a agiuns de clacă de cînd cu prefăcăturile aieste nouă.* AL.; **2.** prefăcătorie: *cu prefăcături, cu marghiolii, ... îl făcu de spuse.* ISP. [***Preface*** + ***-ătură***].

prefăcút[1], ~ţi, prefăcută, ~e a. **1.** (astăzi rar) schimbat, transformat, modificat; **2.** refăcut, reparat; modificat, transformat: *se îmbrăcau cu rochii nouă sau prefăcute.* SAD.; **3.** care se preface, care încearcă să inducă în eroare printr-o comportare, manifestare nesinceră, ipocrită; făţarnic, ipocrit: *babele, cîtu-s ele de-a dracului, de prefăcute şi iscoditoare, tot nu l-au putut face să se însoare.* CR.; (subst.) *era o făţarnică şi o prefăcută, o mironosiţă, care una spune şi alta gîndeşte.* GHEŢIE; **4.** care trădează prefăcătorie, specific omului prefăcut; simulat, fals: *un zîmbet ... prefăcut şi amăgitor.* OD.; **5.** (pop.) falsificat, contrafăcut: *vinuri prefăcute.* [V. ***preface***].

prefăcút[2] n. (reg.) operaţie de sortare a ştiuleţilor de porumb. [V. ***preface***].

prefect, prefecţi m. **1.** titlu dat unor funcţionari din administraţia civilă la romani, mai tîrziu în unele state feudale europene; demnitar care conducea o prefectură; **2.** comandant al unei armate, al unei legiuni etc. în armata romană: *de cînd e Tibull prefect peste cohorţi, e linişte.* COŞB.; **prefectul pretoriului,** comandant al gărzii imperiale la romani; **3.** conducător al unui judeţ, reprezentant al puterii, avînd atribuţii administrative şi politice: *ca prefect, domnul ... a operat şi un schimb după legea agrară.* ARG.; *în sinea lui nădăjduise să ajungă prefect.* GHEŢIE; (înv.) **prefect de poliţie,** şeful poliţiei în oraşele mari ale ţării; **4.** supraveghetor şi îndrumător al copiilor într-o şcoală, într-un seminar etc., în organizarea învăţămîntului din Imperiul austro-ungar: *la Viena ... obţine postul de prefect de studii la colegiul Sf. Barbara.* BL. [Din lat. ***praefectus,*** germ. ***Präfekt,*** fr. ***préfet***].

preféctor, prefectori m. persoană care conducea o biserică sau o parohie catolică. [Din lat. ***praefector***].

prefectorál, ~i, prefectorală, ~e a. care ţine de prefect sau de prefectură; referitor la prefect sau la prefectură: *măsuri prefectorale.* [Din fr. ***préfectoral***].

prefectorát, prefectorate n. (rar) funcţia de prefect; perioadă în care un prefect îşi exercită funcţia; prefectură: *după trei luni de prefectorat e nevoit să demisioneze.* CĂL. [De la ***prefectură***].

prefectúră, prefecturi f. **1.** demnitatea de prefect roman; oraş sau municipiu roman lipsit de dreptul de a-şi alege magistraţi, fiind condus de un prefect: *Prefectura Iliriei;* **2.** instituţie care reprezintă puterea administrativă şi politică într-un judeţ, condusă de un prefect: *profesorii s-au adresat prefecturii;* **3.** funcţia de prefect al unui judeţ; perioadă în care un prefect îşi exercită funcţia: *prefectura e şi o funcţie politică, nu numai una strict administrativă.* GHEŢIE; **4.** instituţia şi unitatea administrativă condusă de un prefect; **5.** clădire în care îşi are sediul aceastã instituţie; biroul prefectului: *ajunserã la prefecturã seara.* BOL.; **6. prefectura poliţiei,** ansamblul serviciilor poliţiei judiciare, economice etc. în marile oraşe; clădire în care funcţionează aceste servicii; funcţia de prefect al poliţiei: *să înlăture din prefectura poliţiei pe Mărgărit.* CĂL. [Din lat. ***praefectura,*** fr. ***préfecture***].

preferá, preférr vb. (tr.) a da întîietate, precădere unui lucru, unei persoane, unei situaţii etc., în raport cu altceva sau cu altcineva; a alege pe cineva, considerînd că este mai bun, mai valoros, mai potrivit etc., a avea preferinţă pentru ceva sau cineva; a protimisi: *Szekely ... preferase liceul nostru în locul celui unguresc.* PR.; *omul ar prefera moartea cea mai mizerabilă existenţă, cu condiţia să se prelungească la infinit.* GHEŢIE; **de preferat,** preferabil; (şi: (înv.) **preferi**). [Din fr. ***préférer***].

preferábil, ~i, preferabilă, ~e a. care este demn, care merită să fie preferat, ales; de preferat: *hotărînd între neologisme şi arhaisme, le cred preferabile pe cele din urmă.* EM.; *orice perspectivă este preferabilă aceleia de-a dispărea pentru totdeauna.* CĂRT.; (adv.) *aşa sînt copiii, e preferabil să strice decît să fie molateci.* PR.; (şi: (înv.) **preferibil**). [Din fr. ***préférable***].

preferáns, preferansuri n. numele unui joc de cărţi: *juca cu dînşii preferansul.* NEGR.; *persoanele se aşazã la masa ... de loto şi la cea de preferans.* CĂL.; (şi: **preferanţ**). [Din fr. ***préférence,*** rus. ***preferans***].

preferánţ n. v. preferans.

preferát, ~ţi, preferată, ~e a. pentru care cineva are o preferinţă; care este apreciat, dorit sau ales înaintea altuia, fiind considerat mai bun, mai valoros, mai important etc.; favorit, predilect: *mi-am adus aminte că sînt florile dv. preferate.* GAL. // m., f. fiinţă pe care cineva o preferă: *preferatul ei e Mozart.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **preferit**). [V. ***prefera***].

preferénţă f. v. preferinţă.

preferenţiál, ~i, preferenţială, ~e a. care stabileşte o preferinţă; care se acordă cu preferinţă, în avantajul cuiva; de favoare: *regim preferenţial;* **acţiuni preferenţiale,** tip de acţiuni care conferă titularului dreptul la un dividend prioritar prelevat asupra profitului distribuibil, înaintea oricărei alte prelevări. [Din fr. ***préférentiel***].

preferí vb. v. prefera.

preferíbil a. v. preferabil.

preferínţă, preferinţe f. **1.** întîietate acordată unui lucru, unei situaţii, unei fiinţe, cînd există posibilitatea de a alege; înclinaţie, atracţie faţă de cineva sau ceva; predilecţie; (p. ext.) simpatie: *neacordînd nimănui o preferinţă, nu indispunea pe nimeni.* CĂL.; **de preferinţă,** mai ales, îndeosebi, mai degrabă: *bătrîna se oprea de preferinţă asupra călătoriei pe care ar fi dorit s-o facă la vară.* GHEŢIE; **2.** ceea ce preferă cineva: *chelnerul ... îi cunoştea preferinţele.* PR.; **3.** avantaj, privilegiu acordat cuiva: *să-i aplice rindeaua comună, netezîndu-l de orice preferinţă şi favoare.* GAL.; **4.** (jur.; şi **drept de preferinţă**) drept recunoscut creditorilor titulari ai unor garanţii reale (ipotecă, gaj) sau ai unor privilegii de a fi plătiţi din preţul obţinut prin vînzarea silită a unor bunuri ale debitorilor lor mai înaintea altor creditori; prioritate (şi: (înv.) **preferenţă**). [Din lat. ***praeferentia,*** fr. ***préférence***].

preferít a. v. preferat.

prefeudál, ~i, prefeudală, ~e a. care precedă feudalismul, care există înainte de feudalism, anterior feudalismului: *instituţii prefeudale.* [***Pre-[2]*** + ***feudal***].

prefíce f. pl. (la romani) bocitoare tocmite pentru a plînge morţii şi a le proslăvi calităţile. [Din lat. ***praeficae***].

prefíge, prefíg vb. (înv.; tr.) a prestabili. [Din lat. ***praefigere***].

prefigurá, prefigurez vb. **1.** (tr. şi refl.) a avea sau a sugera trăsăturile unui lucru, ale unui fenomen etc. care va apărea (în viitor): *în debut se prefigurează ... figura personalităţii lor viitoare.* LOV.; *Bayle ... care în atîtea privinţe prefigurează pe Voltaire.* BL.; **2.** (tr.) a prezenta, a schiţa ceva în linii mari înainte de realizarea propriu-zisă, a înfăţişa cu anticipaţie: *volumul ... se deschide cu o profesie de credinţă care prefigurează spiritul întregului volum.* C. [Din fr. ***préfigurer***, lat. ***praefigurare***].

prefiguráre, prefigurări f. acţiunea de a (se) prefigura şi rezultatul ei; prefiguraţie: *o prefigurare a structuralismului.* [V. ***prefigura***].

prefigurativ, ~i, prefigurativă, ~e a. şi n. (element) care prefigurează. [***Pre-[2]*** + ***figurativ***].

prefiguráţie, prefiguraţii f. (rar) prefigurare. [Din fr. ***préfiguration***].

prefiltráre, prefiltrări f. trecere a apei prin prefiltru înaintea filtrării propriu-zise. [***Pre-[2]*** + ***filtrare***].

prefiltru, prefiltre n. filtru cu strat filtrant de nisip cu granule mai mari aşezat înaintea filtrului principal al instalaţiei de tratare a apei, pentru a reduce încărcarea acestuia. [Din fr. ***préfiltre***].

prefípt, ~ţi, prefiptă, ~e a. (înv.) prestabilit. [V. ***préfige***].

prefirá, prefír vb. **1.** (tr.) a lăsa să treacă printre degete; (p. ext.) a lua în mînă unul cîte unul cercetîndu-l; a examina rînd pe rînd: *prefira foaie cu foaie.* PANN; (fig.) *multe a văzut, multe a prefirat el prin ăl Bucureşti.* DELAVR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) răsfira, a (se) răspîndi; a (se) împrăştia: *norii se prefirau pe cer;* **3.** (refl.) a se desfăşura, a se perinda prin faţa ochilor sau prin minte; a defila: *se prefirau feciorii de împăraţi ca frunza şi ca iarba.* POP.; **4.** (refl.) a-şi face loc încetul cu încetul; a se infiltra; a pătrunde: *o fîntînă a cărei apă, prefirîndu-se prin iarba deasă se scurge într-un iaz.* OD.; *în cameră se prefira o lumină spălăcită.* GHEŢIE; **5.** (refl.) a se strecura, a se furişa: *am ştiut a ne prefira prin anii de primejdii.* OD. [***Pre-[2]*** + ***fir***].

prefiráre, prefirări f. acţiunea de a (se) prefira şi rezultatul ei; perindare: *cît ţinu prefirarea la iconostas, Comănăşteanu stătu înfipt locului.* ZAMF. [V. ***prefira***].

prefirát, ~ţi, prefirată, ~e a. răsfirat, împrăştiat, răspîndit; (p. ext.) întins: *s-ar pune pe cîmpul lat, dar e cîmpul prefirat.* POP. [V. ***prefira***].

prefix, prefixe n. **1.** afix care se aşează înaintea rădăcinii sau temei unui cuvînt, pentru a forma un cuvînt nou (ex.: prezic, străluci); **2.** indicativul de apel, în telefonia automată, propriu unei localităţi sau unei ţări, care se formează înaintea numărului de telefon al abonatului. [Din fr. ***préfixe,*** lat. ***praefixus,*** germ. ***Präfix***].

prefixă, prefixez vb. (tr.) a adăuga un prefix unui cuvînt, pentru a forma un cuvînt nou. [Din fr. ***préfixer***].

prefixál, ~i, prefixală, ~e a. (rar; despre cuvinte) format cu ajutorul unui prefix; care conţine un prefix; (despre elemente derivative) cu caracter de prefix. [***Prefix*** + ***-al***].

prefixáre, prefixări f. acţiunea de a prefixa şi rezultatul ei; mod de formare a unui cuvînt cu un prefix; prefixaţie: *numeroase verbe noi s-au format prin prefixare.* [V. ***prefixa***].

prefixát, ~ţi, prefixată, ~e a. format cu un prefix: *cuvînt prefixat.* [V. ***prefixa***].

prefixáţie, prefixaţii f. prefixare. [Din fr. ***préfixation***].

prefixoíd, prefixoide n. element de compunere sau cuvînt cu care se formează mai ales termeni ştiinţifici şi tehnici; pseudoprefix (ex.: auto-cunoaştere, hidro-avion, medico-farmaceutic). [Din it. *prefissoide* (după *prefix*)].

prefixoidál, ~i, prefixoidală, ~e a. format cu un prefixoid; care conţine un prefixoid; (despre elemente derivative) cu caracter de prefixoid. [*Prefixoid* + *-al*].

preflorâţie, preflorâţii f. mod de aşezare a sepalelor şi a petalelor într-un mugur floral. [Cf. fr. *préfloraison*].

prefoliâţie, prefoliaţii f. mod de aşezare a frunzelor într-un mugur. [Din fr. *préfoliation*].

preforjâre, preforjări f. operaţie de forjare preliminară, aplicată unei piese înainte de a i se da forma definitivă. [*Pre-*[2] + *forjare*].

preformâre, preformări f. operaţie prin care pîslele conice, trase pe calapod, sînt transformate în pălării bărbăteşti cu calotă şi bor. [*Pre-*[2] + *formare*; cf. fr. *préformation*].

preformâţie, preformaţii f. **1.** formaţie prealabilă, care precedă o altă formaţie; conformaţie moştenită; **2. teoria preformaţiunii,** preformism: *Kaspar Friedrich Wolff (1733-1794) a izbutit ... să înlăture teoria preformaţiunii.* BL.; (şi: **preformaţiune**). [Din fr. *préformation*].

preformaţioníst, ~şti, preformaţionístă, ~e a. şi m., f. (adept) al teoriei preformaţiunii; preformist: *preformaţioniştii din sec. XVII şi XVIII aveau ... în parte dreptate.* BL. [Din fr. *préformationniste*].

preformaţiúne f. v. preformaţie.

preformísm n. teorie speculativă (predominantă pînă în sec. al XVIII-lea) conform căreia organismul viu este complet constituit în germen, în miniatură, dezvoltarea ontogenetică constînd doar în creşteri de volum. [Din germ. *Präformismus,* fr. *préformisme*].

preformíst, ~şti, preformístă, ~e a. şi m., f. preformaţionist. [Din germ. *präformist*].

prefúste f. v. prefuşte.

prefúşte, prefuşti f. (pop.) scîndură fixată în capul parilor care despart scocul morii de sterp; (şi: **prefuste**). [*Pre*[1] + *fuşte*].

pregătí, pregătesc vb. 1. (tr. şi refl.) a face preparative în vederea unei acţiuni; a aranja ceva din timp; a crea condiţii favorabile unei activităţi viitoare; a prepara: *pentru drumul cel de mîne, de cu azi te pregăteşte.* EM.; *o idee capitală e totdeauna pregătită de alţii înainte de a fi rostită clar şi deplin de unul.* BL.; **a pregăti terenul,** a crea condiţii prielnice pentru ceva; **2.** (refl.) a fi pe punctul de a ..., a fi gata să ...: *tocmai mă pregăteam să fac o plimbare prin parc.* GHEŢIE; **3.** (tr. şi refl.) a preveni pe cineva cu privire la un fapt (neplăcut); a (se) încuraja să accepte, să suporte un necaz, o nenorocire: *sătul trebuie să fie de viaţă cine e atît de pregătit de moarte.* REBR.; *pregăteşte-te sufleteşte;* **4.** (tr.) a instrui, a forma pe cineva în vederea practicării unei activităţi; a da lecţii; a prepara, a medita: *curs de literatură spre a pregăti pe şcolari.* HEL.; **5.** (tr. şi refl.) a studia temeinic; a învăţa: *pregăteam lecţiile ... împreună.* GHICA; *mă pregătesc pentru bacalaureat;* **6.** (tr.) a prelucra alimente (prin prăjire, fierbere etc.) în vederea consumării lor; a prepara mîncare; a găti: *mă duc să pregătesc ceva de-a mîncării.* CR.; *i se pregătiră mititei şi un muşchi de vacă.* PR.; [*Pre-*[2] + *găti*; cf. lat. *praeparare*, germ. *vorbereiten*].

pregătíre, pregătiri f. **1.** acţiunea de a (se) pregăti şi rezultatul ei; preparative: *intrară în săptămîna patimilor şi pregătirile de Paşti începură.* GHEŢIE; **pregătire de foc** (sau **de artilerie**), acţiune masată şi unitară de foc (realizată de trupe de rachete, artilerie şi aviaţie), care precedă declanşarea ofensivei, în scopul neutralizării şi distrugerii inamicului; **2.** competenţă profesională, instrucţie; cunoştinţe (dintr-un anumit domeniu): *nu prea ştie ... unde are să ajungă, neavînd nici o pregătire.* VLAH.; *pregătirea estetică a cronicarului e încă nedesăvîrşită.* CĂL. [V. *pregăti*].

pregătít, ~ţi, pregătită, ~e a. **1.** făcut din timp; aranjat: *hainele şi armele sînt bine curăţite şi pregătite.* ISP.; **2.** instruit, competent (într-un domeniu); învăţat: *iată un om bine pregătit.* VLAH. [V. *pregăti*].

pregătitór, ~i, pregătitoáre a. **1.** care pregăteşte din timp ceva; preparator: *naturaliştii preromantici şi romantici ... sînt ... precursorii pregătitori ai teoriei transformismului.* BL.; *măsură pregătitoare;* **2.** care serveşte pentru a (se) pregăti, pentru a (se) instrui: *a urmat un curs pregătitor de limbă română.* [*Pregăti* + *-tor*].

pregenéric, pregenerice n. suită de secvenţe care precedă genericul unui film. [Din fr. *prégénérique*].

prégeţ n. **1.** (înv.) întîrziere, amînare; şovăială, ezitare: *nu-ţi face tu preget acolo.* COŞB.; **fără (de) preget,** neîntîrziat, imediat, numaidecît: *trebuia să se gîndească fără preget la scăpare.* SAD.; **2.** răgaz, linişte; repaus, odihnă; astîmpăr; **fără preget,** fără încetare, fără întrerupere, necontenit; repede, prompt: *cum să vă vestesc că truda mea fără preget şi jertfa voastră au fost zadarnice?* GHEŢIE. [De la *pregeta*].

pregetá, prégeţ vb. **1.** (intr.) a sta pe gînduri înainte de a face ceva; a şovăi, a ezita; a întîrzia, a zăbovi: *nu pregeta să pună mîna pe sapă ..., deşi avea o droaie de servitori.* GHEŢIE; **2.** (înv.; tr. şi refl.) a (se) cruţa, a (se) menaja: *turcii ... nu pregetară nici o jertfă spre a dobîndi.* BĂLC.; *nu v-aţi pregetat să osteniţi din depărtări.* AG. [Din lat. **prigitare*].

pregetáre, pregetări f. faptul de a pregeta; şovăire, ezitare; întîrziere, zăbovire. [V. *pregeta*].

pregiúr prep. v. **prejur.**

preglaciár, ~i, preglaciară, ~e a. anterior epocii glaciare cuaternare. [Din fr. *préglaciaire*].

pregnánt, ~ţi, pregnantă, ~e a. care iese în evidenţă prin trăsături specifice, prin importanţă, expresivitate, claritate, semnificaţie etc.; evident, clar, expresiv; pătrunzător: *să întrupeze în modul cel mai simplu şi pregnant ideile poetului.* MAIOR. [Din fr. *prégnant,* germ. *prägnant*].

pregnánţă f. calitatea de a fi pregnant; evidenţă, claritate, expresivitate: *verva satirică de mare pregnanţă şi subtilitate din piesele lui Caragiale.* VR. [Din fr. *prégnance,* germ. *Prägnanz*].

pregustá, pregúst vb. (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a gusta; a mînca sau a bea puţin: *Evo! ... tu ce-aveai a mă-ndemna şi din pom a pregusta?* POP. [*Pre-*[2] + *gusta*].

pregustáre, pregustări f. (înv.) acţiunea de a (se) pregusta. [V. *pregusta*].

pregustát, ~ţi, pregustată, ~e a. (despre mîncăruri, băuturi) gustat înainte de consumare. [V. *pregusta*].

prehensíl, ~i, prehensilă, ~e a. care poate servi la apucat: *maimuţa are coada prehensilă.* [Din fr. *préhensile*].

prehensiúne f. acţiunea de a apuca, de a prinde cu ajutorul unui organ specializat; (spec.) acţiunea mîinii de a prinde cu ajutorul degetelor: *trompa este organul de prehensiune al elefantului.* [Din fr. *préhension*].

preimperialíst, ~şti, preimperialístă, ~e a. care precedă imperialismul, anterior imperialismului. [*Pre-*[2] + *imperialist*].

preindustrializáre, preindustrializări f. proces de prelucrare primară a materiilor prime (textile). [*Pre-*[2] + *industrializare*].

preinfárct, preinfarcte n. insuficienţă coronariană care prezintă aspecte intermediare între criza de anghină pectorală şi infarctul miocardic propriu-zis. [Din germ. *Präinfarkt*].

preistóric, ~ci, preistorică, ~ce a. **1.** care aparţine, care este specific preistoriei, referitor la preistorie: *timpul preistoric şi cel istoric sînt dominate de principii calitativ deosebite.* BL.; *artă preistorică;* **2.** (fig.) foarte vechi; perimat, demodat: *are o maşină preistorică.* [Din fr. *préhistorique*].

preistórie f. **1.** denumire dată epocii din istoria omenirii de la originea omului pînă la apariţia primelor documente scrise; **2.** parte a istoriei care studiază această epocă: *e specializat în preistorie.* [Din fr. *préhistoire,* germ. *Prähistorie*].

preîmblá vb. v. **plimba.**

preîmblâre f. v. **plimbare.**

preîncălzí, preîncălzesc vb. (tr.) a încălzi în prealabil un material care, în procesul tehnologic, urmează să fie încălzit la o temperatură mai înaltă. [*Pre-*[2] + *încălzi*].

preîncălzíre, preîncălziri f. acţiunea de a preîncălzi. [V. *preîncălzi*].

preîncălzitór, preîncălzitoare n. aparat sau instalaţie care serveşte la preîncălzirea unui agent termic, a aerului etc. [*Preîncălzi* + *-tor*].

preîncoltíre, preîncoltiri f. procedeu special de declanşare artificială a germinaţiei la anumite seminţe. [*Pre-*[2] + *încoltire*].

preînnoí, preînnoiesc vb. (înv.; tr.) **1.** a înnoi; a repeta: *tînărul preînnoi pretenţiile sale.* FIL.; **2.** a renova; a restaura: *preînnoi cetatea.* [*Pre-*[2] + *înnoi*].

preînnoíre, preînnoiri f. (înv.) acţiunea de a preînnoi şi rezultatul ei: *din aşa multe bogăţii ... mai nici o părticică nu este întrebuinţată ... la preînnoirea acelor aşezăminte.* OD. [V. *preînnoi*].

preînregistráre, preînregistrări f. înregistrare prealabilă, în studio, a părţii sonore a unui film. [*Pre-*[2] + *înregistrare*; cf. engl. *pre-recording*].

preîntîmpiná, preîntîmpin vb. (tr.) a lua din timp măsuri de precauţie pentru a evita, a înlătura, a opri ceva (rău) ce ar putea să se întîmple; a preveni: *spre a preîntîmpina alte întrebări, închise ochii.* GHEŢIE. [*Pre-*[2] + *întîmpina*].

preîntîmpináre, preîntîmpinări f. acţiunea de a preîntîmpina; prevenire: *legea se prezintă ca o preîntîmpinare a răului şi ca o reacţie faţă de rău.* STĂNIL. [V. *preîntîmpina*].

préjmet, prejmete n. (înv.) împrejurime, preajmă: *răcni leul ... de se cutremurară toate prejmetele.* ISP. [*Preajmă* + *-et*].

prejós adv. **mai prejos,** în inferioritate faţă de cineva sau ceva; mai puţin, mai slab decît...: *orice iubire alta ... pe lîngă cea a ţării se află mai prejos.* BOL.; *emigranţii nu se lasă ... mai prejos.* CĂL. [*Pre-*[2] + *jos*].

prejudecá, prejúdec vb. (înv.; tr.) **1.** a face o apreciere asupra unui lucru, fapt etc. înainte de a-l fi aprofundat; a hotărî ceva prematur, a-şi face idei preconcepute: *fără a prejudeca cestiunea ..., întrebăm.* AL.; **2.** (rar) a prevedea; **3.** (prin confuzie) a prejudicia: *ceilalţi concurenţi au fost primiţi cu toţii la concurs pentru a nu prejudeca întru nimic deciziunea.* EM. [*Pre-*[2] + *judeca*].

prejudecáre, prejudecări f. (înv.) acţiunea de a prejudeca şi rezultatul ei; prejudecată: *se vor putea lămuri întrebările fără prejudecare.* MAIOR. [V. *prejudeca*].

prejudecátă, prejudecăţi f. opinie formată cu uşurinţă prin generalizarea unei experienţe personale sau adoptată automat, adesea impusă prin educaţie, mediu social etc.; idee preconceputâ (şi eronată); prejudeţ, prejudiciu, partipris: *singur ... mă lupt cu prejudecăţile.* HEL.; *nu-l puteam zdruncina în prejudecăţile lui cu argumente raţionale.* PR. [*Pre-*[2] + *judecată*; cf. fr. *préjugé*].

prejudéţ, prejudeţe n. (înv.) prejudecată: *cum vom putea ... scapa de prejudeţe?* NEGR. [*Pre-*[2] + *judeţ*; cf. lat. *praejudicium*].

prejudiciá, prejudiciez vb. (tr.) a cauza un prejudiciu cuiva; a păgubi, a leza, a vătăma; a dăuna. [Din fr. *préjudicier*].

prejudiciábil, ~i, prejudiciabilă, ~e a. care poate aduce prejudicii; păgubitor, vătămător; prejudiţios: *a lor nesocotită frică este ... prejudiţiabilă ţării.* OD.; (şi: (înv.) **prejudiţiabil**). [Din fr. *préjudiciable*].

prejudiciál, ~i, prejudicială, ~e a. (rar) **1.** care precedă o judecată; preliminar; **2.** (jur.) care trebuie judecat în primul rînd: *acțiune prejudicială.* [Din fr. ***préjudiciel***].

prejudiciát, ~ți, prejudiciată, ~e a. vătămat, păgubit: *parte prejudiciată.* [V. ***prejudicia***].

prejudíciu, prejudicii n. **1.** (înv.) prejudecată: *nu am prejudiții.* EM.; **2.** pagubă, daună materială, morală etc. adusă cuiva; (spec.) știrbire, atingere, vătămare adusă prestigiului, reputației, onoarei cuiva: *în prejudiciul cuiva;* (și: (înv.) **prejudițiu**). [Din lat. ***praejudicium,*** fr. ***préjudice***].

prejudițiábil a. v. **prejudiciabil.**

prejudițiós, ~și, prejudițioásă, ~e a. (înv.) prejudiciabil: *orice întîrziere e prejudițioasă pozitiei noastre internaționale.* EM. [***Prejudițiu*** + *-os*].

prejudíțiu n. v. **prejudiciu.**

prejúr prep. (înv.) împrejur: *Avram ... au lăcuit pregiur stejariul de la Mamvri.* BIBLIA. // adv. împrejur; cam, aproximativ: *era ... pregiur madză-noapte.* DOS.; *cătrănit să scoală ... prejur hărțuind cu sabia goală.* B.-DEL.; (și: **pregiur**). [***Pre***[1] + ***jur***].

prelárg n. (rar) spațiu vast, întins; **în prelargul,** în largul, pe întinsul: *movilele ... stau semănate în prelargul cîmpiei.* OD. [***Pre***[1] + ***larg***].

prelát, prelați m. înalt demnitar bisericesc, aparținînd treptei episcopale: *se pensionase ..., primind cu acel prilej titlul de prelat papal.* GHEȚIE. [Din lat. ***praelatus,*** germ. ***Prelat,*** fr. ***prélat***].

prelátă, prelate f. foaie de pînză groasă, deasă, impermeabilizată, cu care se acoperă o platformă de camion, un (auto)vehicul care staționează mai mult, un material depozitat etc.; polog[1]: *tunurile erau acoperite cu prelate verzui.* ST. [Din fr. ***prélart*** (după *lat*)].

prelatín, ~i, prelatină, ~e a. anterior epocii latine: *cuvinte de origine prelatină (oscă, umbrică, etruscă etc.).* [***Pre-***[2] + ***latin***].

prelatúră, prelaturi f. titlul, rangul, demnitatea de prelat. [Din fr. ***prélature***].

preléctor, preiectori m. profesor universitar (care expune materia în prelegeri): *prelectorul a espus mai pe larg cuprinsul moral al doctrinelor sale.* EM.; *decanul a hotărît ... să-l cheme din toamnă printre profesorii Facultății, și anume ca prelector de teologie dogmatică.* PR. [Din lat. ***praelector***].

prelécție, prelecții f. (înv.) prelegere: *prelecțiunile publice populare.* MAIOR.; (și: **prelecțiune**). [Din lat. ***praelectio, -onis***].

prelecțiúne f. v. **prelecție.**

prelége, prelég vb. (înv.; intr.) a ține o prelegere. [Din lat. ***praelegere***].

prelégere, prelegeri f. **1.** curs, lecție în învățămîntul universitar; conferință publică, făcînd parte, de obicei, dintr-un ciclu; prelecție: *în prelegeri populare idealele le apăr.* EM.; *rezumă în cîteva minute conținutul prelegerii precedente.* GHEȚIE. [Cf. lat. ***praelegere***].

prelestí vb. v. **prilosti.**

prelevá, prelév vb. (tr.) **1.** a lua, a extrage (în avans, cu anticipație) o parte dintr-o cantitate, dintr-o sumă totală: *și-a prelevat un procent din beneficiu;* **2.** (spec.) a extrage un fragment dintr-un organ, un pic de sînge etc. pentru a-l supune unei analize sau unui tratament; a extrage un organ, un țesut viu etc. de la un donator pentru a-l transplanta la un primitor. [Din fr. ***prélever***].

preleváre, prelevări f. acțiunea de a prelevа și rezultatul ei: *a fost acceptată prelevarea de organe;* **prelevarea aburului,** luare a unei cantități de abur, numai parțial destins, dintr-o mașină cu abur, pentru a-l utiliza într-o instalație industrială sau pentru încălzit. [V. ***preleva***].

prelevát, ~ți, prelevată, ~e a. extras detașat dintr-un tot, dintr-un ansamblu. [V. ***preleva***].

prelimină, preliminez vb. (tr.) a calcula, a aprecia, a fixa cu anticipație: *bugetul pentru cercetarea științifică nu fusese corect preliminat.* [De la ***preliminar***].

preliminár, ~i, preliminară, ~e a. care precedă ceva, care pregătește o acțiune, un fapt; care servește ca introducere; pregătitor; (p. ext.) prealabil: *rostul lui a fost acela de a-l seconda ... la discuțiile preliminare de la Viena.* GHEȚIE; *observații preliminare;* **date preliminare,** indicatori asupra unui fenomen economic ce se desfășoară în timp, calculați înainte de încheierea lui, pe baza unor realizări efective și a unor informații privind posibilitățile și tendințele existente. // n. (pl. **preliminarii;** astăzi la pl.) **1.** acțiuni pregătitoare, premergătoare pentru asigurarea unei reușite; preparative: *îmi plăcea ... să recitesc preliminăriile dragostei mele, să-mi bat joc de naivitatea mea.* EL.; **2.** (spec.) parte introductivă a unei legi, a unui tratat internațional, în care se face expunerea de motive; (p. gener.) parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, a unei convorbiri etc.; preambul: *toată redacțiunea ... ce servă de preliminar legilor este curat a sa.* OD.; *preliminarii de pace;* **3.** etapă dintr-o competiție sportivă în care sînt selecționate echipele sau sportivii participanți la faza finală a competiției: *echipa română va participa la preliminariile campionatului european.* [Din fr. ***préliminaire***, lat. ***praeliminaris***].

preliminăre, preliminări f. acțiunea de a prelimina și rezultatul ei; (spec.) includere treptată în cheltuielile curente a unor sume care reprezintă cheltuieli viitoare, spre a evita creșterea excesivă a cheltuielilor din perioadele următoare. [V. ***prelimina***].

preliminát, ~ți, preliminată, ~e a. calculat, apreciat, fixat cu anticipație. [V. ***prelimina***].

prelínge[1], prelíng vb. **1.** (refl.) a se scurge încet, picătură cu picătură (peste marginea unui vas sau de-a lungul unui obiect); a curge încet alunecînd în jos: *picături rătăcite se prelingeau din streșini.* GHEȚIE; **2.** (refl.; despre lumină, mirosuri etc.) a pătrunde încet; **3.** (fig.; tr. și refl.) a trece (încet, alunecînd) de-a lungul ...: *mînele ... și le prelinge delicat pe luminișul bărbiei.* DELAVR.; **4.** (fig.; refl.) a se strecura, a se furișa; a aluneca: *înfricoșat, se prelingea pe lîngă ziduri.* [***Pre***[1] + ***linge***].

prelínge[2], prelíng vb. (reg.; tr.) a linge îndelung, a netezi cu limba: *cu limbele te-a linge, te-a prelinge, din vîrvu capului pînă-n vîrvu degetelor.* POP. [***Pre-***[2] + ***linge***].

prelíngere, prelingeri f. acțiunea de a se prelinge[1] și rezultatul ei; (concr.) dîră lăsată de un lichid care se prelinge: *ferestrele se deschid oarbe, cu prelingerile ca de lacrimi ale ploilor.* SAD. [V. ***prelinge***[1]].

prelíns[1], ~și, prelinsă, ~e a. **1.** care s-a scurs încet, picătură cu picătură; care a curs încet alunecînd în jos: *urma picăturilor prelinse;* **2.** (fig.) furișat: *trecînd pe lîngă pereți, cu mersul lui balansat și prelins.* C.PETR. [V. ***prelinge***[1]].

prelíns[2], ~și, prelinsă, ~e a. neted, lipsit de ondulații; lins; cu părul sau cu penele netede, lipite de corp: *calul se și scutură de trei ori și îndată rămîne cu părul lins-prelins.* CR. [V. ***prelinge***[2]].

prelípcă, prelipci f. (reg.) încăpere alipită unei case țărănești, servind ca adăpost pentru animale, ca șopron, ca magazie etc.: *calul dumnitale e ... în prelipcă.* SAD. [***Pre***[1] + ***lipcă***].

prelógic, ~ci, prelogică, ~ce a. (psih.) anterior logicii: *mentalitate prelogică;* **stadiu prelogic,** stadiu în care gîndirea copilului nu a dobîndit încă regulile logice ale cauzalității. [Din fr. ***prélogique***].

preluá, preiău vb. (tr.) a lua, a primi de la altul; a lua în primire; a lua asupra sa ori pe seama sa: *dumneata vei prelua comanda postului de observație.* GHEȚIE; *modelele negative se difuzează rapid și riscă să fie preluate de cei nepreveniți.* D. [***Pre***[1] + ***lua***].

preluáre, preluări f. acțiunea de a prelua și rezultatul ei; (spec.) luare, primire în posesie sau în păstrare, în custodie etc.: *ritmul de preluare a producției culese.* R.L. [V. ***prelua***].

prelúcă, preluci f. (reg.) poiană mică între munți sau între dealuri (pe valea unei ape): *strigă George din preluci.* POP. [Din sb. ***preluka,*** ucr. ***priluka***].

prelucrá, prelucrez vb. (tr.) **1.** a modifica forma, structura, aspectul etc. unui material (prin diverse operații tehnologice), pentru a obține un produs cu anumite calități: *eu caut petrol, dumneata îl prelucrezi.* C.PETR.; **2.** a reface, a transforma o operă literară, științifică etc.; a adapta unor scopuri determinate: *dacă este a se pune sub tipar, să apară astfel cum am prelucrat-o.* AL.; **3.** a expune, a explica, a analiza public conținutul unui articol, al unui document, al unor rezoluții etc.: *programul economic a fost prelucrat în Senat;* **4.** a căuta să convingă, să lămurească pe cineva să facă ceva, să acționeze într-un anumit fel; a arăta cuiva greșelile făcute și a-l mustra: *venise să mă prelucreze.* [***Pre***[1] + ***lucra***].

prelucrábil, ~i, prelucrabilă, ~e a. (despre materiale) care se poate prelucra. [***Prelucra*** + *-bil*].

prelucráre, prelucrări f. **1.** acțiunea de a prelucra și rezultatul ei; modificare a unui material (prin diverse operații tehnologice): *industria de prelucrare a lemnului;* **2.** transformare, adaptare (la un scop determinat): *prelucrarea folclorului;* **3.** reelaborare, refacere, cizelare a unui text, a unei lucrări artistice, științifice etc.: *o traducere este de-a pururi o prelucrare.* GAL.; *se mai impune prelucrarea textului;* **4.** expunere, explicare, analizare publică a unui articol, a unui document, a unei rezoluții etc.: *prelucrarea legii agrare la sate;* **5.** faptul de a căuta să convingă, să lămurească pe cineva să facă ceva, să acționeze într-un anumit fel; (p. ext.) mustrare: *m-a prins pe stradă și mi-a ars o prelucrare.* [V. ***prelucra***].

prelucrát, ~ți, prelucrată, ~e a. modificat (și finisat) în urma operației de prelucrare: *text prelucrat.* [V. ***prelucra***].

prelucrătór, ~i, prelucrătoáre a. care prelucrează; referitor la prelucrare: *industrie prelucrătoare.* // m. persoană care prelucrează, transformă, adaptează etc. un text literar, științific etc.: *Barac, traducător și prelucrător de romane populare.* CĂL. [***Prelucra*** + *-ător*].

preludá, preludez și (înv.) **prelúd** vb. (livr.; intr.) **1.** a-și încerca vocea sau instrumentul înainte de a interpreta o bucată muzicală; a improviza o melodie: *cîntăreața-ncet prelude.* AL.; **2.** a efectua o operație preliminară; a pregăti o acțiune importantă: *camerele constituante preludează la rezolvarea unei cestiuni.* OD.; (și: (înv.) **prelude**). [Din fr. ***préluder,*** lat. ***praeludere***].

preludáre, preludări f. (livr.) acțiunea de a preluda și rezultatul ei; (p. ext.) (operă de) început, debut: *a rechema din uitarea publicului ... preludările harmonioase ale acestui june poet.* OD. [V. ***preluda***].

prelúde vb. v. **preluda.**

prelúdiu, preludii n. **1.** exercițiu muzical pregătitor (pentru acordarea și încercarea instrumentului, pentru antrenarea mîinilor sau a vocii); (p. ext.) improvizație muzicală; **2.** partea introductivă a unei compoziții muzicale; preambul; prima piesă muzicală dintr-o suită instrumentală; (spec.) bucată muzicală care precedă o fugă, o tocată sau un coral: *orchestra interpretează preludiul uverturii;* **3.** compoziție muzicală instrumentală independentă, scrisă în formă liberă: *ia seama bine ... la ritmul susținut al preludiului titanic.* CAR.; **4.** (fig.) ceea ce precedă, pregătește, anunță o acțiune, un fapt, un eveniment etc.: *erorile fatale ... au un preludiu, dar cine e atent la el?* PR.; *fulgerele sînt preludiul furtunii.* [Din fr. ***prélude,*** it. ***preludio,*** germ. ***Präludium***].

prelúng, ~gi, prelungă, ~gi a. **1.** lung, alungit, prelungit, lunguieț: *nevăstuicele cu trup prelung și mlădios.* OD.; *răcorit vara ... de umbra prelungă a munților.* VIERU; **2.** care durează mult; îndelungat, prelungit: *avea uneori o fixitate neplăcută a privirii, un fel de căutătură prelungă în gol.* GHEȚIE. // adv. mult timp, îndelung: *telefonul de pe biroul meu sună prelung.* PR. [Lat. ***perlongus***].

prelungí, prelungesc vb. **1.** (refl. și tr.) a (se) face mai lung; a (se) întinde, a (se) continua (în spațiu); a (se) lungi: *ale turnurilor umbre ... către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc.* ALEX.; *o altă odaie ... părea că se prelungește într-un coridor.* EL.; **2.** (tr. și refl.) a dura sau a face să dureze (mai) mult; a (se) continua (în timp); a (se) lungi: *discuția noastră s-ar putea prelungi.* GHEȚIE; **3.** (tr.) a amîna un termen, o scadență; a face să aștepte. [De la ***prelung***].

prelungíre, prelungíri f. 1. faptul de a (se) prelungi; lungire; 2. parte adăugată unui obiect, care constituie o extindere, o continuare a lui: *locuia în camerele din prelungirea casei;* 3. amînare, păsuire, întîrziere; timp acordat peste termenul stabilit inițial: *colonelul nu întreprinse nimic pentru a obține banii trebuincioși prelungirii creanței.* GHEȚIE. [V. **prelungi**].

prelungít, ~ți, prelungită, ~e a. 1. întins în spațiu; prelung; cu o formă alungită; lunguiеț: *pe-o culme prelungită ard mii și mii de focuri.* AL.; 2. la care s-a adăugat ceva care îl face mai lung: *fustă prelungită;* 3. care ține, care durează mult; prelung; îndelungat: *erau sunete dulci, italienești și vocale prelungite.* EL. [V. **prelungi**].

prelungitór, prelungitoare n. (fragment dintr-un) obiect care servește la prelungirea altor obiecte; (spec.) cablu electric prevăzut la un capăt cu ștecher, iar la celălalt cu priză: (adj.) *fir prelungitor.* [**Prelungi** + *-tor*].

prelungoásă, prelungoase f. (bot.; reg.) silnică (*Glechoma hederaceum*); (și: **pelungoasă**). [**Prelung** + *-oasă*].

preluxáție, preluxații f. stare a unei articulații cu malformații osoase congenitale, care predispune la luxații. [Din fr. *préluxation*].

premarxíst, ~ști, premarxistă, ~e a. care precedă marxismul, anterior marxismului: *concepție premarxistă.* [**Pre-**[2] + **marxist**].

prematúr, ~i, prematură, ~e a. 1. care se întîmplă, se produce, apare înainte de vreme ori prea devreme; pretimpuriu: *o moarte prematură.* FIL.; (adv.) *casa e fumurie și prematur ruinată.* CĂL.; 2. precoce: *erotism prematur;* 3. (despre copii) născut viu înainte de 37 de săptămîni sau cu o greutate sub 2500 grame, indiferent de durata sarcinii; 4. (și m.) (copil) născut înainte de termen: (adv.) *Dimitrie se născu prematur la șapte luni.* GHEȚIE. [Din lat. **praematurus**].

premedicáție, premedicații f. metodă de potențare a unei anestezii, constînd în administrarea de calmante înaintea actului chirurgical. [Din fr. *prémédication*].

premeditá, premeditez vb. (înv.; tr.) 1. a pregăti ceva cu grijă și calcul; a precugeta: *se punea la cale fuzionarea acestei societăți, premeditată încă de la întemeiere.* C.PETR.: *întreaga comportare a amicului tău e premeditată.* PR.; 2. a plănui, a pune la cale acțiuni reprobabile: *făptașul a premeditat crima.* [Din fr. *préméditer*].

premeditáre, premeditări f. acțiunea de a premedita și rezultatul ei; precugetare; (jur.) circumstanță agravantă constînd în săvîrșirea deliberată a unei infracțiuni; premeditație: *culpa presupune știință și premeditare.* EM.; **cu premeditare,** plănuit de mai înainte, în mod deliberat; premeditat: *cine s-ar lăsa el însuși omorît de teamă că un paragraf din codul penal l-ar acuza de omor cu premeditare?* PR. [V. **premedita**].

premeditát, ~ți, premeditată, ~e a. plănuit dinainte, pus la cale, săvîrșit în mod deliberat: *omor premeditat.* [V. **premedita**].

premeditáție, premeditații f. (înv.) premeditare: *premeditația este o circumstanță agravantă;* (și: **premeditațiune**). [Din fr. *préméditation,* lat. *praemeditatio, -onis*].

premeditațiúne f. v. premeditație.

premeneálă f. v. primeneală.

premení vb. v. **primeni.**

premenít a. v. **primenit**[1].

premenopăuză f. sindrom care precedă menopauza. [Din fr. *préménopause*].

premergátor, ~i, premergătoare a. care premerge, care precedă pe cineva sau ceva; anterior, precedent: *s-a vorbit mult în anii premergători războiului despre criza democrației.* GHEȚIE. // m., f. precursor, predecesor, înaintaș: *Demetrius a fost un premergător.* GAL. [**Pre-**[2] + **mergător**].

premérge, premérg vb. 1. (intr.) a exista, a se întîmpla înainte de ...; a preceda: *un fior de neliniște, care premerge spaimei, i se strecură prin piept.* SAD.; (tr.) *nici o față omenească nu e formată în întregime ... de trecutul care o premerge.* STĂNIL.; 2. (tr.) a veni, a ajunge înaintea cuiva sau a ceva: *anexele de pe lîngă prezenta mă premerg cu puține zile în municipiul dv.* CAR. [**Pre-**[2] + **merge**].

premetí vb. v. **primiti.**

premiá, premiez vb. (tr.) a acorda, a da cuiva un premiu: *l-a premiat Academia.* [Din lat. *praemiare*].

premiál, ~i, premială, ~e a. de premii, referitor la premii, pentru premii; **sistem premial (de retribuție),** instrument economic cu ajutorul căruia se asigură sporirea cointeresării materiale a personalului; parte a sistemului de retribuție care se referă la condițiile de acordare a premiilor și a primelor. [**Premiu** + *-al*].

premiánt, ~ți, premiantă, ~e m., f. 1. elev care a obținut un premiu la sfîrșitul anului școlar: *a fost premiant în toate clasele.* SAD.; 2. persoană care a obținut un premiu la un concurs, la o întrecere etc.: *se organizau excursii prin țară pentru premianți.* CF. [**Premia** + *-ant*].

premiát, ~ți, premiată, ~e a. căruia i s-a acordat un premiu: *elev premiat; carte premiată.* [V. **premia**].

premiér, ~i, premieră, ~e m. prim-ministru: *premierul nu voia să se umilească.* D. // f. 1. prima reprezentație a unei piese de teatru, a unei opere, a unui film etc.; piesă, operă, film prezentat pentru prima oară: *la premieră publicul n-a fost entuziasmat;* 2. (p. ext.) inaugurare a unei activități; activitate fără precedent: *premieră tehnică;* 3. lucrătoare într-un atelier de croitorie sau de lenjerie, care supraveghează ori execută probe. [Din fr. **premier, -ière**].

premiére, premieri f. acțiunea de a premia și rezultatul ei: *volumul a fost propus pentru premiere.* [V. **premia**].

premilitár, ~i, premilitară, ~e a. (înv.) care ține de premilitărie, referitor la premilitărie: *instrucție premilitară.* // m. tînăr dintr-o organizație de premilitărie: *premilitarii erau ... în coloană de marș.* PR. [**Pre-**[2] + **militar;** cf. fr. **prémilitaire**].

premilitárie f. (înv.) pregătire militară pe care o făceau tinerii între 18 și 21 de ani, înainte de încorporare; organizația tinerilor care făceau această pregătire. [**Pre-**[2] + **militărie**].

premísă, premise f. 1. punct de plecare, idee de bază: *este o idee a cării premise au putut să existe în capul mai multora.* MAIOR.; *nu porniți și de la premiza că ar putea fi nevinovat?* PR.; 2. condiție esențială: *reforma Academiei asigură premisele dezvoltării științei românești.* C.; 3. (log.) fiecare dintre propozițiile inițiale din care este dedusă concluzia unui raționament: *premisele pot fi identice sau asemănătoare ..., iar concluziile diametral opuse.* GHEȚIE; *premisă majoră și premisă minoră;* (și: **premiză,** (înv.) **premisie**). [Din fr. **prémisse,** lat. **praemissa, praemissio,** germ. **Prämisse**].

premísie f. v. premisă.

premíte, premít vb. (latinism; înv.; tr.) a pune înainte; a arăta mai întîi: *vom trebui să premitem cîteva considerațiuni de o natură mai generală.* EM. [Din lat. **praemittere**].

prémiu, premii n. 1. distincție și recompensă acordate cuiva pentru merite sau succese deosebite într-un anumit domeniu; (spec.) primă: *care socoți că va lua premiul* [la curse]? NEGR.; *se dădea un premiu de trei milioane de lei pentru un proiect.* PETR.; 2. distincție acordată la sfîrșitul anului școlar elevilor cu cele mai bune rezultate la învățătură: *așteaptă ... rezultatul examenului anual și împărțirea premiilor.* CAR. [Din lat. **praemium,** germ. **Prämie**].

premíză f. v. premisă.

premodérn, ~i, premodernă, ~e a. care precedă epoca modernă: *curente premoderne.* [**Pre-**[2] + **modern**].

premolár, premolari m. fiecare dintre dinții mamiferelor situați între canini și molari: *premolarii ... au două vîrfuri, asemenea molarilor.* BL.; (adj.) *dinte premolar.* [Din fr. **prémolaire**].

premonitór a. v. **premonitoriu.**

premonitóriu, ~ii, premonitorie, ~ii a. 1. cu caracter de premoniție; prevestitor: *prezintă în aceeași carte și cîteva vise premonitorii.* STĂNIL.; 2. care precedă o anumită boală: *iată deci ce violențe ascundea mama în tăcerile ei premonitoare bolii.* PR.; *simptom premonitoriu;* (și: (rar) **premonitor**). [Din fr. **prémonitoire**].

premoníție, premoníții f. avertisment pe care, în unele împrejurări, psihicul este capabil să ni-l dea; presimțire, presentiment. [Din fr. **prémonition**].

premonopolíst, ~ști, premonopolistă, ~e a. care precedă monopolismul, care aparține, care este specific acestui stadiu, referitor la acest stadiu: *capitalismul premonopolist.* [**Pre-**[2] +**monopolist**].

premuníție, premuníții f. stare de rezistență la suprainfecție a unui organism deja infectat. [Din fr. **prémunition**].

prenadéz n. substanță vîscoasă adezivă folosită la lipit. [Cf. **adeziv**].

prenarcóză, prenarcoze f. (med.) preanestezie. [Din fr. **prénarcose**].

prenatál, ~i, prenatală, ~e a. care are loc înainte de naștere; care precedă nașterea: *concediu prenatal.* [Din fr. **prénatal**].

prenoí, prenoiesc vb. (tr.) 1. (înv.) a înnoi; a preschimba; a relua, a repeta: *dragostele prenoite, ca bucatele-ncălzite.* PANN; 2. (înv. și reg.) a renova, a restaura: *palatele lui Matei Basarab ... prenoite de Constantin Vodă Brîncoveanu.* OD. [**Pre**[1] + **noi**].

prenotá, prenotez vb. (tr.) a înscrie dinainte pe cineva într-o listă, pentru a-l avea în evidență. [**Pre-**[2] + **nota;** cf. lat. **praenotare**].

prenotáre, prenotări f. acțiunea de a prenota și rezultatul ei. [V. **prenota**].

prenumărá, prenúmăr vb. 1. (tr. și refl.) a (se) număra printre ..., a (se) socoti între ...: *în 1858 se prenumeră printre cei propuși la domnie.* CĂL.; *mă prenumăr printre cei care se frămîntă, se zbat în căutarea cuvîntului potrivit.* VIERU; 2. (înv.; refl.) a se abona la o publicație periodică; a plăti cu anticipație o carte care urmează să apară: *domnitorul se prenumără la mai multe exemplare.* HASD.; (și: **prenumera**). [Din lat. **praenumerare,** germ. **pränumerieren**].

prenumăránt m. v. **prenumerant.**

prenumărăre f. v. **prenumerare.**

prenúme, prenume n. 1. (la romani) nume care preceda numele de familie: *Cezar purta prenumele de Caius;* 2. nume care se dă unui om la naștere; nume de botez: *prenume arhirăspîndit ..., Dimitrie risca să devină totuși incomod ... în urma asocierii cu patronimicul* [Cantemir]. GHEȚIE. [Din lat. **praenomen,** fr. **prénom** (după *nume*)].

prenumeră vb. v. **prenumăra.**

prenumeránt, prenumeranți m. (înv.) abonat la o publicație periodică sau la o carte în curs de apariție: *numele cinstiților prenumeranți.* PANN; (și: **prenumărant**). [Din lat. **praenumerans, -ntis**].

prenumeráre, prenumerări f. (înv.) 1. acțiunea de a (se) prenumăra și rezultatul ei; 2. (rar) enumerare; (și: **prenumărare**). [V. **prenumera**].

prenumerátie, prenumerații f. (înv.) 1. subscripție; colectă: *listă de prenumerație;* 2. abonare; abonament: *prețul de prenumerație.* [Din lat. **praenumeratio, -onis,** germ. **Pränumeration**].

prenupțiál, ~i, prenupțială, ~e a. prealabil căsătoriei; **certificat prenupțial,** certificat medical care atestă că viitorii soți sînt apți pentru căsătorie. [Din fr. **prénuptial**].

preobrajénie, preobrajenii f. 1. (înv.) schimbare, prefacere (a înfățișării cuiva): *berbecele preobrajenie ca aceasta luînd.* CANT.; 2. (bis.; înv. și pop.) Schimbarea la față: *în ziua de probajini se probăjănesc (=se îngălbenesc) frunzele copacilor.* POP; *preobrejenia e hotarul verii;* (și: **preobrejenie, probajine, probajeni, probrejenie, pobrajenie**). [Din sl. *prěobraženije*].

preobrejénie f. v. preobrajenie.

preocupá, preocúp vb. **1.** (tr.) a stărui în minte; a absorbi cu totul; a deveni obsedant; a obseda: *această idee mă preocupă;* **2.** (tr.) a neliniști, a frământa; a îngrijora: *soarta copilului nelegitim îl preocupă.* CĂL.; **3.** (tr.) a reține atenția, a deștepta interesul, curiozitatea; a atrage, a cîștiga pe cineva: *nu mă preocupă cazul izolat de la Dorohoi.* MAIOR.; **4.** (refl.) a se ocupa, a se interesa în mod deosebit de cineva sau de ceva: *niciodată nu s-a ocupat, nici preocupat de politică.* EM.; *nu te preocupa de mine.* [Din fr. ***préoccuper***].

preocupáre, preocupări f. **1.** faptul de a (se) preocupa; preocupație; **2.** interes deosebit pentru ceva sau pentru cineva; ocupație, îndeletnicire: *de ce ... preocuparea febrilă de a smulge miezul fiecărei clipe?* GHEȚIE; **3.** grijă, neliniște, îngrijorare, frămîntare: *preocupările și restriștea mă prinseră.* GAL. [V. ***preocupa***].

preocupát, ~ți, preocupată, ~e a. **1.** concentrat asupra unui lucru; absorbit de gînduri, de griji; neliniștit, îngrijorat; îngîndurat: *ești preocupat și palid.* BOL.; *își înmuia preocupată pensula în culori.* PR.; **2.** care exprimă, denotă interes, concentrare, îngrijorare etc.: *își examina cu aer preocupat pulpa piciorului.* GHEȚIE. [V. ***preocupa***].

preocupáție, preocupații f. (înv.) **1.** starea celui absorbit, obsedat de ceva; preocupare; **2.** interes deosebit, grijă pentru ceva (ce-i stăruie în minte): *lipsește orice preocupațiune artistică.* HASD.; **3.** neliniște, îngrijorare, frămîntare; (și: **preocupațiune**). [Din fr. ***préoccupation***].

preocupațiúne f. v. preocupație.

preolímpic, ~ci, preolímpică, ~ce a. care precedă jocurile olimpice, anterior acestor jocuri: *încep turneele preolimpice.* [***Pre-***[2] ***+ olimpic***].

preoperatóriu, ~ii, preoperatórie, ~ii a. care precedă o operație chirurgicală. [Din fr. ***préopératoire***].

preopiná, preopínez vb. (livr.; intr.) a opina, a lua atitudine înaintea altuia. [Din fr. ***préopiner***].

preopinént, ~ți, preopinentă, ~e m., f. persoană care emite o părere, o idee înaintea altora; persoană care ia cuvîntul într-o adunare înaintea altora; antevorbitor; (p. ext.) adversar în privința anumitor opinii: *vom face un rezumat al punctelor de vedere susținute de cei trei preopinenți.* STĂNIL. [Din fr. ***préopinant***].

preorășenésc, ~ști, preorășenéască, ~ești a. care se află în jurul orașului, la intrarea în oraș; periurban: *zonă preorășenească.* [***Pre-***[2] ***+ orășenesc***].

preosfințía f. v. preasfinția.

preosfințít a. v. preasfințit.

préot, preoți m. 1. persoană care săvîrșește ritualurile unui cult religios, fiind mijlocitor între semeni și divinitate; **mare-preot,** conducătorul suprem al cultului (la vechii evrei, egipteni etc.); **2.** (în biserica creștină) persoană din cler care oficiază serviciile religioase, avînd darul, prin hirotonisire, să săvîrșească toate tainele cultului; popă, părinte: *preotul sfîrși de citit cuvintele rînduite pentru liturghia zilei.* GHEȚIE; **3.** (fig.) persoană care slujește un ideal, care propovăduiește un crez, o învățătură; apostol: *preot deșteptării noastre.* EM.; (și: (înv. și reg.) **preut**). [Lat. ***praesbiter***].

preoteásă, preotese f. **1.** femeie care slujea, în antichitate, într-un templu păgîn unei divinități păgîne: *eu, Hero, preoteasa și favorita zeei.* BOL.; **2.** conducătoare (oficiantă) a unei secte religioase: *frumusețea ei ... semăna cu a unei preotese de sectă.* PR.; **3.** soție de preot; popoaie: *unuia îi place popa, altuia preoteasa.* PANN; (și: (înv. și reg.) **preuteasă**). [***Preot*** *+ -easă*].

preoțeșícă, preoțeșele f. diminutiv al lui preoteasă; preoteasă tînără: *preoțeșică dragă, ... tot ți-aș face o țîră de curte.* ZAMF. [***Preoteasă*** *+ -ică*].

preoțél, preoței m. (pop.) diminutiv a lui preot: *cumătriță preuteasă! nu ți-i preuțelu-acasă?* POP; (și: **preuțel**). [***Preot*** *+ -el*].

preoțésc, ~ști, preoțéască, ~ești a. care aparține, care este specific preotului, referitor la preot; format din preoți; popesc; păstoresc, pastoral, prezbiteral: *zeii înșiși au nevoie de puterea preoțească.* BL.; *își vede cu strictețe de îndatoririle preoțești.* GHEȚIE. [***Preot*** *+ -esc*].

preoțéște adv. ca preoții; popește: *poetul ridică preoțește ochii la cer.* CĂL. [***Preot*** *+ -ește*].

preoți, preoțesc vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) face preot; a (se) hirotonisi; a (se) popi: *voia să se preoțească.* GAL.; **2.** (înv.; intr.) a sluji ca preot; a păstori: *preoții cei unși ... ca să preoțească.* BIBLIA. [De la ***preot***].

preoție f. **1.** calitate, demnitate de preot; slujbă de preot; popie, sacerdoțiu: *aspirant la preoție.* GHICA; **2.** darul cu care este învestit un preot: *preoția se dă numai celor ce se consacră cultului;* **3.** (înv.) preoțime; (p. ext.) instituție reprezentată de preoți: *șaizeci și mai bine de ani, de cînd slujesc preuția.* CR.; (și: (înv. și reg.) **preuție**). [***Preot*** *+ -ie*].

preoțíme f. mulțime de preoți; tagma preoților: *e oare cu putință ... ca o pișcătură de călugăr ... să poată ține în frîu atîta amar de preoțime?* HOGAȘ. [***Preot*** *+ -ime*].

prepalatál, ~i, prepalatáie, ~e a. și f. (sunet) care se articulează în partea anterioară a cerului gurii; anterior, antero-palatal (ex.: e, o). [Din fr. ***prépalatal***].

prepará, prepár vb. **1.** (tr.) a pregăti, a aranja din timp ceva, a face ca ceva să fie gata: *prepară epoca cea mare.* BOL.; **2.** (tr.) a pregăti ceva de mîncat sau de băut; a găti: *mă rugă ... să-i prepar o ceașcă de cacao.* EL.; **3.** (tr.) a efectua operațiile tehnologice necesare pentru obținerea unui produs (nou); a fabrica diferite produse (noi); (p. gener.) a produce un anumit lucru; a face, a realiza: *autorul prepară eseuri estetice cu titluri platoniciene.* CĂL.; *prepară un medicament nou;* **4.** (tr.) a preveni pe cineva asupra unui eveniment (neplăcut); a încuraja pe cineva să accepte, să suporte un necaz, o nenorocire; a pregăti sufletește pe cineva: *am preparat-o și o preparăm noi mereu, așa că aflarea nenorocirii să nu-i poată face zguduire.* CAR.; **5.** (tr. și refl.) a (se) pregăti prin studii sistematice în vederea unui examen; a învăța: *ce autor ați preparat dumneavoastră la limba latină?* SAD.; **6.** (tr.) a medita, a da lecții: *pînă atunci să-l prepare cineva, ca să fim mai siguri.* CĂL. [Din fr. ***préparer,*** lat. ***praeparare***].

preparánd, preparanzi m. (înv.) preparandist: *preparandul fu pus suplinitor la clasa a II-a.* CĂL. [Din lat. ***praeparandus,*** germ. ***Präparand***].

preparandálă, preparandale a. (înv.) școală preparandală (și f.), școală normală. [***Preparand*** *+ -al*].

preparandiál, ~i, preparandială, ~e a. (înv.) care ține de preparandie, referitor la preparandie. [***Preparandie*** *+ -al*].

preparándie, preparandii f. (înv.) școală normală (pentru pregătirea învățătorilor); seminar teologic; (p. gener.) școală; (p. ext.) proces de învățămînt desfășurat într-o asemenea școală: *cei mai mulți ... veniseră la preparandie ca să se facă dascăli.* SL. [Din lat. ***praeparandia,*** germ. ***Präparanden****(schule)*].

preparandíst, ~ști, preparandistă, ~e m., f. (înv.) elev sau absolvent al unei preparandii; preparand: *un atestat că este preparandist.* SL. [***Preparandie*** *+ -ist*].

preparáre, preparări f. acțiunea de a (se) prepara și rezultatul ei; pregătire: *Felix se arătă gata să înceapă prepararea.* CĂL. [V. ***prepara***].

preparát[1]**, preparate** n. **1.** faptul de a (se) prepara; (concr.) produs rezultat dintr-o operație de preparare; **2.** (spec.) produs alimentar fabricat industrial: *preparate culinare.* [V. ***prepara***].

preparát[2]**, ~ți, preparată, ~e** a. **1.** care a fost pregătit pentru a fi mîncat sau băut, gătit: *bucate preparate;* **2.** (rar) pregătit, competent: *să lăsăm altora, mai preparați pentru aceasta, sarcina de a filosofa.* CAR. [V. ***prepara***].

preparatíve f. pl. pregătiri (speciale) în vederea unei acțiuni; acțiuni premergătoare; preliminarii: *toate acele preparative se făceau pentru celebrarea intrării ... maiestății sale elenice.* FIL. [Din fr. ***préparatifs***].

preparatór, ~i, preparatoáre a. **1.** care pregătește, care aranjează din timp ceva; pregătitor: *acțiuni militare preparatoare sau defensive.* CĂL.; **2.** care instruiește, pregătește elevi, studenți: *școală preparatoare;* **an preparator, a)** ciclu de cursuri postliceale (în perioada interbelică) care asigurau pregătirea candidaților la concursul de admitere în unele instituții de învățămînt superior: *la Politehnica din Paris nu se intră fără un an preparator.* GHEȚIE; **b)** primul an de studii pentru studenții străini, cînd aceștia învață limba în care urmează să studieze. // m., f. **1.** persoană care prepară, prelucrează ceva: *preparator de vopsele;* **2.** membru al corpului didactic universitar care ocupă prima treaptă din ierarhia universitară: *salariile preparatorilor sînt foarte mici;* **3.** persoană care dă lecții particulare; meditator: *ai nevoie de un preparator la matematică?* (și: (înv.) **preparatoriu**). [***Prepara*** *+ -tor*].

preparatóriu a. v. **preparator.**

preparáție, preparații f. **1.** (astăzi rar) preparare, pregătire: *prezentarea eroilor e directă și fără nici o preparație de decor.* CĂL.; **2.** (prepararea unui) produs special pentru analize de laborator, pentru cercetări: *preparație anatomică;* **3.** pregătire, instruire a unui elev în particular; meditație: *fetița ... ar avea nevoie de o preparație serioasă la franceză.* GHEȚIE; (și: (înv.) **preparațiune**). [Din fr. ***préparation,*** lat. ***praeparatio, -onis***].

preparațiúne f. v. preparație.

prepeleác, prepelece n. **1.** par cu crăcane scurte înfipt în pămînt, pe care se țin oalele (de lut) sau se atîrnă diverse obiecte la scurs, la uscat; par de oale: *pentru un loc de prepeleag.* POP.; **a fi gol prepeleac,** a fi sărac, neîmbrăcat; **2.** înjghebare de prăjini cu crăcane pe care se clădesc căpițele de fîn, de trifoi etc.; **3.** scară rudimentară formată dintr-un stîlp prin care sînt trecute cuie lungi de lemn servind drept trepte: *căutau loitre și prepelece ca să dea năvală la Cetățuie, să saie peste zid.* NEC.; (și: **prepeleag, prepelici**). [Et. nec.].

prepeleág n. v. **prepeleac.**

prepelicár, prepelicari m. rasă de cîini de vînătoare, de talie mare, cu urechile lăsate în jos, folosită pentru vînatul mic (prepelițe, potîrnichi etc.); brac[2]: *prepelicarii ... căutau vînatul și-l aduceau înaintea vînătorului.* FIL. [***Prepeliță*** *+ -ar*].

prepelíci n. v. **prepeleac.**

prépeliță, prepeliță f. **1.** pasăre migratoare de cîmpie din ordinul galinaceelor, de culoare brună cu dungi albe și negre pe spate, cu glas plăcut dar monoton, vînată pentru carnea ei gustoasă; pitpalac (*Coturnix coturnix*): *vînător de iepuri și de prepelițe.* NEGR.; (fam.) **a prins prepelița de coadă,** s-a îmbătat; **2.** carnea preparată a acestei păsări: *prepelițe împănate, în țiglă subțire de lemn.* CĂL. [Din bulg., sb. ***prepelica***].

prepeliți, prepeliței m. (pop.) bărbățușul prepeliței. [***Prepeliță*** *+ -oi*].

prepodóbnă f. v. preapodobnă.

preponderá, pers. 3 **preponderează** vb. (intr.) a fi preponderent; a precumpăni, a predomina: *femeile preponderează în clasele avute.* C.L. [Din fr. ***prépondérer,*** lat. ***praeponderare***].

preponderánt a. v. preponderent.

preponderánță f. v. preponderență.

preponderánt, ~ți, preponderentă, ~e a. **1.** care întrece în număr, în greutate, în cantitate; care are mai multă importanță, valoare, autoritate etc.; predominant, precumpănitor: *agricultura era preponderentă;* (adv.) *opinia publică românească a fost, în interbelic, preponderent democratică.* D.; **2.** (înv.) majoritar: *cererea votului preponderant.* EM.; (și: (înv.) **preponderant**). [Din fr. ***prépondérant,*** lat. ***praeponderans, -ntis***].

preponderénţă, preponderenţe f. calitatea a ceea ce este preponderent; superioritate (în număr, în cantitate, în importanţă, în valoare etc.); precumpănire, predominare: *preponderenţa proprietarilor mari.* MAIOR.; **în preponderenţă**, în cea mai mare parte: *modele îmbrăcămintei umane au fost în preponderenţă dictate de orientări stilistice.* BL.; (şi: **preponderanţă**). [Din fr. ***prépondérance,*** germ. ***Präponderanz***].

prepotént, ~ţi, prepotenţă, ~e a. (livr.) atotputernic; autoritar; foarte influent: *e prepotent ..., e bătrînul care uzează şi abuzează de calitatea sa senilă.* CĂL. [Din lat. ***praepotens,*** germ. ***präpotent***].

prepoténţă, prepotenţe f. (livr.) atotputernicie; autoritate (absolută): *orgoliul de clasă şi mîndria naţională sînt proprii tuturor popoarelor, iar prepotenţa o atitudine tipică a seniorului canonic.* CĂL. [Din fr. ***prépotence,*** germ. ***Präpotenz***].

prepotrivíre, prepotriviri f. operaţie de ajustare a formei pentru tipar înalt înainte de a fi introdusă în maşina de tipar pentru potrivire. [***Pre-*** [2] ***+ potrivire***].

prepózit, prepoziţi m. **1.** (înv.) căpetenie, şef; **2.** cleric catolic care îndeplineşte o funcţie administrativă importantă în organizarea bisericească: *era însoţită de ... canonicul Bodea, prepozit capitular al episcopiei Gherlei şi Clujului.* GHEŢIE; **3.** reprezentant al puterii în Imperiul Roman, numit temporar în fruntea unei colectivităţi sau a unui oficiu special; **4.** mare maestru al palatului imperial în Imperiul Bizantin. [Din lat. ***praepositus,*** germ. ***Präpositus***].

prepozitív, ~i, prepozitivă, ~e a. (gram.; rar) **1.** de natura prepoziţiei; care se întrebuinţează ca prepoziţie: *„a" din „amiros" e o particulă prepozitivă;* **2.** care se pune înaintea altui cuvînt; proclitic: *articolul românesc e prepozitiv înaintea numelor proprii masculine.* [Din fr. ***prépositif***].

prepozitúră, prepozituri f. demnitate, funcţie de prepozit. [Din lat. ***praepositura,*** it. ***prepositura***].

prepozíţie, prepoziţii f. parte de vorbire neflexibilă care exprimă raporturi sintactice de dependenţă între părţile unei propoziţii, legînd două părţi de propoziţie diferite (ex.: de, despre, la, pe, sub); (şi: **prepoziţiune**). [Din lat. ***praepositio, -onis,*** fr. ***préposition***].

prepoziţionál, ~i, prepoziţională, ~e a. construit cu ajutorul unei prepoziţii: *construcţii prepoziţionale.* [Din fr. ***prépositionnel,*** germ. ***präpositional***].

prepoziţiúne f. v. prepoziţie.

preprínt, preprinturi n. lucrare multiplicată, difuzată separat (înainte de a apărea într-o publicaţie, de a fi tipărită). [Din engl. ***preprint***].

prepuiélnic, ~ci, prepuielnică, ~ce a. (înv. şi reg.) bănuitor, neîncrezător: *călăul prepuielnic hrăneşte-un cuget rău.* AL. [***Prepune*** + ***-elnic***].

prepuitór, ~i, prepuitoáre a. (înv.) bănuitor, suspicios: *prepuitoarea şi neodihnita firea turcească.* N.COSTIN. // m. denunţător, delator. [***Prepune*** + ***-ător***].

prepúne, prepún vb. **1.** (înv.; tr.) a pune, a aşeza înainte; a pune în loc, a înlocui: *predosloviia hronicului lui Ureche ... a o prepune au îndrăznit.* CANT.; **2.** (tr.) a presupune ceva; a intra la bănuieli; a suspecta: *nici prepunea vreun rău.* NEGR.; **3.** (înv. şi reg.; tr.) a prevesti: *de multe ori ... am prepus şi eu semne bune.* SAD.; **4.** (reg.; tr.) a însărcina pe cineva cu o anumită funcţie; a numi într-un post: *mi se pare că Ilie o să fie prepus socotitor.* PR.; **5.** (înv. şi reg.; tr.) a cunoaşte (de mai înainte): *iată-mă-s ... lîngă o persoană pe care nici măcar nu o prepun.* AL.; **6.** (rar; refl.) a se lăsa antrenat la ceva: *cînd te prepui la un pahar, două ..., îţi pierzi capul.* CAR. [Lat. ***praeponere***].

prepunére, prepuneri f. (înv. şi reg.) acţiunea de a prepune şi rezultatul ei; presupunere; bănuială; suspiciune: *biruinţă fără îndoinţă şi supunere fără prepunere urmează.* CANT. [V. ***prepune***].

prepús[1], prepusuri n. (înv. şi pop.) bănuială, presupunere; suspiciune: *prepusurile se schimbase în siguranţă.* OD. [V. ***prepune***].

prepús[2], ~şi, prepusă, ~e a. **1.** adăugat, pus înainte: *cuvinte prepuse sau postpuse;* **2.** (pop.) presupus[2]; bănuit, suspectat; care ascunde intenţii răuvoitoare: *alesul ei, îndată ce va afla despre nunta prepusă, va veni călare cu ostaşii săi.* MAT. // m. (jur.) persoană care săvîrşeşte acte juridice sau îndeplineşte o sarcină oarecare după indicaţiile şi sub controlul altei persoane şi în interesul acesteia: *Barbu Căuş e numai un prepus al avocatului.* ST. [V. ***prepune***].

prepúţ, prepuţuri n. (anat.) cută a pielii care acoperă extremitatea anterioară a penisului: *prepuţul se excizează la circumcizie;* (şi: **prepuţiu**). [Din lat. ***praeputium,*** fr. ***prépuce***].

prepúţiu n. v. prepuţ.

prerafaelísm n. (rar) prerafaelitism: *prerafaelismul fixează sensul propriu al artei italiene dinainte de Renaştere.* BL. [Din fr. ***préraphaélisme***].

prerafaelíst, ~şti, prerafaelistă, ~e m., f. (rar) prerafaelit: *eşti, nu te supăra, prerafaelist curat, un idealist ultraeterat.* CĂL. [***Prerafael****(ism)* + ***-ist***].

prerafaelít, ~ţi, prerafaelită, ~e a. şi m., f. (adept) al prerafaelitismului; prerafaelist: *Gala Galaction are sporadic gingăşii de prerafaelit.* CĂL. [Din fr. ***preraphaélite***].

prerafaelítism n. **1.** curent artistic apărut în Anglia la mijlocul sec. al XIX-lea, care, fixînd apogeul picturii în operele predecesorilor lui Rafael, a militat pentru întoarcerea la puritatea artei acestora; prerafaelism: *prerafaelismul, continuă Ioanide, nu e totul.* CĂL.; **2.** curent estetizant în literatura sec. al XIX-lea care, condamnînd poezia decadentă, cultivă puritatea literaturii înaintaşilor. [Din fr. ***préraphaélitisme***].

prerepartizáre, prerepartizări f. repartizare prealabilă care se poate definitiva ulterior. [***Pre-*** [2] ***+ repartizare***].

prerevoluţionár, ~i, prerevoluţionară, ~e a. care a fost, s-a întîmplat înaintea unei revoluţii, caracteristic perioadei dinaintea unei revoluţii: *cîteva anecdote – întîmplări – prerevoluţionare pot arăta ... care era spiritul poporului la începerea revoluţiei.* C.GANE. [***Pre-*** [2] ***+ revoluţionar***].

prerie, prerii f. tip de vegetaţie ierboasă, caracteristică pentru unele regiuni ale Americii de Nord şi Canadei, cu relief de cîmpii uşor vălurite şi de podişuri netede, cu climă temperat-continentală; regiune de stepă (în America de Nord şi Canada) cu asemenea tip de vegetaţie: *grandoarea istoriilor americane cu imense prerii şi cete de bizoni.* CĂL.; (şi: **preerie**). [Din fr., engl. ***prairie***].

prerogatívă, prerogative f. **1.** împuternicire, privilegiu exclusiv acordat unor funcţii sau demnităţi (şi persoanelor care le deţin): *profitînd de prerogativele puterii, persecută partidele şi se servesc cu tot ce este depravat.* BOL.; *prerogativele politice s-au prefăcut în drepturi private.* EM.; **2.** (p. gener.) facultate, atribut specific unor fiinţe; avantaj, superioritate: *cuvîntul e prerogativa omului.* [Din fr. ***prérogative,*** lat. ***praerogativa***].

preromán, ~i, preromană, ~e a. care a existat înaintea venirii romanilor pe un anumit teritoriu, care datează din această perioadă: *civilizaţii preromane.* [***Pre-*** [2] ***+ roman***].

preromántic, ~ci, preromantică, ~ce a. care aparţine, care este specific preromantismului, referitor la preromantism: *naturaliştii preromantici şi romantici ... sînt ... precursorii pregătitori ai teoriei transformismului.* BL. // m., f. creator de opere aparţinînd preromantismului; adept al preromantismului: *preromanticul Young scosese o lecţie de reculegere şi cucernicie.* VR. [Din fr. ***préromantique***].

preromantísm n. curent literar şi artistic apărut în sec. al XVIII-lea, care, respingînd canoanele clasicismului, anticipează tendinţele romantismului şi marchează principalele direcţii ale acestuia: *la definirea preromantismului, cu toate bunele surse folosite ..., a avut de învins mari dificultăţi.* R.L. [Din fr. ***préromantisme***].

prerúmpe, prerúmp vb. (înv.; tr.) a întrerupe (un discurs): *prerumpînd cuvîntul* [craiului], *zise cu mirare.* PANN. [Din lat. ***praerumpere***].

presă, presez vb. (tr.) **1.** a exercita o presiune, o apăsare asupra unui obiect, a unui material, pentru a-l comprima, pentru a-i da o anumită formă, pentru a extrage lichidul din el; **2.** a pune sub o greutate oarecare, a apăsa (părţi de) plante aşezate în prealabil între foi de hîrtie (sugativă), pentru a le usca şi conserva; **3.** (fig.) a constrînge pe cineva să acţioneze într-un anumit fel: *îl presează familia să se însoare;* **4.** (fig.) a nu (mai) da răgaz; a grăbi, a zori: *timpul ne presează.* [Din fr. ***presser***].

presáj n. (rar) presare. [Din fr. ***pressage***].

presánt, ~ţi, presantă, ~e a. **1.** care exercită o presiune, o constrîngere: *împrejurări presante;* **2.** (fig.) care necesită o rezolvare urgentă, care nu suportă amînare; stringent; imperios: *am putut achita cîteva datorii presante.* GHEŢIE. [Din fr. ***pressant***].

presáre, presări f. acţiunea de a presa şi rezultatul ei; presiune, apăsare; constrîngere, presaj, presat[2]. [V. ***presa***].

presát[1], ~ţi, presată, ~e a. **1.** care a fost supus unei presiuni; comprimat, îndesat: *drojdii presate;* **2.** conservat prin apăsare sub o greutate oarecare şi prin uscare între foi de hîrtie (sugativă): *îi arătai floarea presată şi o rugai să mi-o înapoieze.* EL. [V. ***presa***].

presát[2] n. presare: *pune flori la presat.* [V. ***presa***].

presatór, ~i, presatoáre m., f. presor: *mama ei lucra ca presatoare într-un atelier mecanic.* CĂRT. [***Presa*** + ***-tor***].

présă, prese f. **1.** dispozitiv, maşină care serveşte la presarea unor obiecte, a unor materiale: *pe un cîmp deschis ... se afla moara ... şi presa de ulei.* PR.; *presă hidraulică;* **2.** maşină simplă de tipărit prin presarea hîrtiei pe un zaţ acoperit cu cerneală tipografică sau de imprimat în gravură: *presă tipografică; presă litografică.* // (la sg.) **1.** (şi **presă scrisă**) totalitatea publicaţiilor cotidiene şi periodice prin care se oferă informaţii de interes public: *cînd presa este-n jug se formă conspiraţii.* BOL.; *presa ... însemnează tot ce este mai concentrat laolaltă, mai sintetic şi mai universal.* ARG.; *presa e a patra putere într-un stat democratic;* **presă audiovizuală**, totalitatea informaţiilor transmise prin radio şi televizor; **a avea presă bună** (sau **proastă**), a avea reputaţie bună (sau rea); **2.** profesiunea de gazetar; activitate jurnalistică; ziaristică, publicistică, gazetărie: *cunoşti misiunea sîntă şi luminătoare a presei?* AL.; **3.** (concr.; col.) ziarişti, gazetari; publicişti: *avea legături cu lumea presei.* GHEŢIE; **conferinţă de presă**, întîlnire în cadrul căreia o personalitate politică, culturală etc. face o expunere sau declaraţii şi răspunde la întrebările reprezentanţilor presei scrise şi audiovizuale. [Din fr. ***presse***].

presădí, presădesc vb. (pop.; tr.) a răsădi, a transplanta: *flori şi-a presădit, flori şi-a altoit.* POP. [Din sl. ***přěsaditi***].

presădíre, presădiri f. (pop.) acţiunea de a presădi şi rezultatul ei. [V. ***presădi***].

presădít, ~ţi, presădită, ~e a. (pop.) răsădit, transplantat: *sălcioară presădită.* POP. [V. ***presădi***].

presără, presár şi (reg.) **presărez** vb. (tr.) **1.** a pune pe deasupra, puţin cîte puţin, sare, (p. ext.) făină, griş, nisip etc.; a împrăştia, a răspîndi peste ceva; a acoperi o suprafaţă cu un strat subţire dintr-o materie pulverulentă, granulată etc.: *să te tai şi să presari sare pe crestături.* DELAVR.; (fig.) *soarele ... presăra pulbere de argint în văzduh.* REBR.; **2.** a pune din loc în loc, a arunca ici şi colo cîte puţin; a împestriţa: (fig.) *[i]şi presăra studiile cu ace polemice.* CĂL.; *era o scrisoare presărată cu expresii juridice.* GHEŢIE; (şi: **presura**). [***Pre***[1] ***+ sără***].

presăráre, presărări f. acţiunea de a presăra şi rezultatul ei. [V. ***presăra***].

presărát n. (rar) faptul de a presăra: *faci dintr-un împărat nici praf cît într-un presărat.* ARG. [V. ***presăra***].

presărătór, ~i, presărătoáre a. şi m., f. (persoană) care presară pulberi, granule etc. // n.

parte componentă a instalației de fabricat plăci aglomerate din așchii de lemn. [*Presăra* + *-ător*].

presărătúră, presărături f. ceea ce se presară. [*Presăra* + *-ătură*].

presbít a. și m., f. v. **prezbit.**

presbiterián m., f. v. **prezbiterian.**

presbiterianísm n. v. **prezbiterianism.**

presbitériu m. v. **prezbiteriu.**

presbitíe f. v. **prezbiție.**

preschimbá, preschímb vb. **1.** (tr. și refl.) a (se) schimba radical; a (se) transforma: [luna] *s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară.* EM.; *ci doar în limba ta durerea poți s-o mîngîi, iar bucuria s-o preschimbi în cînt.* VIERU; **2.** (tr.) a da, a ceda un lucru în schimbul altuia (cam de aceeași valoare); a face schimb: *cîte fete le întîlnesc, preschimb cu ele glume ușoare.* AL.; (fig.) *cerul și pămîntul preschimbă sărutări.* AL.; (rar) **a preschimba cuvinte,** a sta de vorbă, a vorbi: *vezi doi oameni ... cum preschimbă trei cuvinte ș-apoi grabnic se despart.* I.NEGR. [*Pre*[1] + *schimba*].

preschimbáre, preschimbări f. **1.** faptul de a (se) preschimba; prefacere, transformare, modificare: *nu mă învoiesc cu preschimbarea pluralului în singular.* MACED.; **2.** schimbare a ceva cu altceva; cedare a unui lucru în schimbul altuia (cam de același fel, de aceeași valoare); schimb: *după cîteva preschimbări de argumente.* AL.; *poliți ... vin necontenit la preschimbare.* SAD. [V. *preschimba*].

preschimbát, ~ți, preschimbată, ~e a. transformat, modificat; prefăcut[1]. [V. *preschimba*].

prescríe, prescriu vb. **1.** (înv.; tr.) a transcrie, a copia un text; a reproduce în scris: *să prescriu manuscriptul meu.* AL.; **2.** (tr.) a stabili, a indica ceea ce trebuie să se facă; (spec.) a recomanda un medicament, un tratament, o dietă: *medicul ... îi prescrisese un medicament contraindicat.* GHEȚIE; **3.** (tr.) a dispune, a hotărî; a prevedea: *articolele ... din constituție prescriu că ...* MAIOR.; *principiul descentralizator prescrie a se lăsa localităților dreptul de acțiune.* EM.; **4.** (jur.; refl. pas.) a se stinge, a înceta prin prescripție; a-și pierde valabilitatea: *s-a prescris vina mea contra monarhiei.* CAR. [Din lat. *praescribere,* fr. *prescrire*].

prescríere, prescrieri f. (rar) acțiunea de a prescrie și rezultatul ei. [V. *prescrie*].

prescrípt, prescripte n. (înv.) prescripție: *a reînvia prescriptele celor XII table.* MAIOR. [Din lat. *praescriptum*].

prescriptíbil, ~i, prescriptibilă, ~e a. (jur.) care poate fi prescris; care este supus prescripției: *drepturi prescriptibile.* [Din fr. *prescriptible*].

prescriptibilitáte f. însușirea de a fi prescriptibil. [Din fr. *prescriptibilité*].

prescriptivísm n. teorie despre judecățile morale potrivit căreia funcția primordială a acestora constă în a prescrie direcții de acțiune. [Din fr. *prescriptivisme*].

prescrípție, prescripții f. **1.** indicație, dispoziție, prevedere (impusă printr-o lege, printr-un regulament etc.); prescript: *cer să fiu judecată și pedepsită conform prescripțiilor legii.* PETR.; **2.** recomandare, indicație de tratament, de dietă dată de medic unui bolnav; rețetă, aviz medical: *neputința de a se hrăni conform prescripțiilor.* GHEȚIE; **3.** (jur.) stingere a unui drept la acțiune sau la executarea unei hotărîri prin neexercitarea lui în termenul prevăzut de lege; dobîndire a dreptului de proprietate asupra unui lucru prin posedarea lui, cu bună credință, un anumit timp: *școala Bărnuțiu tinde ... a anula validitatea proprietăților bazate pe moștenire ... sau pe prescripție.* MAIOR.; **4.** (și **prescripție tehnologică**) normă scrisă privind condițiile tehnice care trebuie respectate la proiectarea, executarea și întreținerea unei instalații, a unei mașini, a unui aparat etc.; (și: **prescripțiune**). [Din fr. *prescription,* lat. *prescriptio, -onis*].

prescripțiúne f. v. prescripție.

prescrís, ~și, prescrisă, ~e a. **1.** indicat, recomandat; prevăzut, stabilit: *frecvență* [cursurile] *cu conștiinciozitate ..., trecîndu-și toate examenele prescrise.* GHEȚIE; *tratament prescris;* **2.** (jur.; despre pedepse penale, drepturi de proprietate) care și-a pierdut valabilitatea prin prescripție. [V. *prescrie*].

prescúră, prescuri f. pîinișoară sfințită, de obicei în formă de cruce, din care se pregătește cuminecătura și se taie anafura; (p. ext.) colac care se împarte la înmormîntări, parastase etc.: *a dat drumețeii un corn de prescură și un păhăruț de vin.* CR.; *unii păn' la cununie nu mînîncă nimic, afară de prescură.* POP. [Din sl. *proskura*].

prescurițá, prescurițe f. plantă erbacee cu tulpina scurtă, cu frunzele dispuse în rozetă și cu florile albe-gălbui, care crește pe stînci (*Sempervivum soboliferum*); (p. restr.) floarea acestei plante: *ștergare de borangic cu flori ..., cu crinul, trandafirul, prescurița.* C.L. [*Prescură* + *-iță*].

prescurtă, prescurtez vb. (tr.) **1.** a reduce dimensiunile unui text (concentrînd ideile, suprimînd părțile neesențiale); a face mai scurt: *trebuie să prescurtez povestea acestor începuturi pentru că este lungă și destul de comună.* GAL.; **2.** (spec.) a abrevia (un cuvînt, un titlu etc.). [*Pre*[1] + *scurta*].

prescurtáre, prescurtări f. **1.** acțiunea de a prescurta și rezultatul ei; **2.** abreviere; (concr.) cuvînt, titlu abreviat: *noi îi zicem prin prescurtare Agă.* GANE; *lista prescurtărilor se găsește la începutul cărții;* **3.** rezumat, compendiu: *o prescurtare de legi.* NEGR. [V. *prescurta*].

prescurtát, ~ți, prescurtată, ~e a. **1.** scurtat, redus: *text prescurtat;* **2.** abreviat: *cuvinte prescurtate.* [V. *prescurta*].

preseísmic, ~ci, preseismică, ~ce a. care precedă mișcările seismice. [*Pre-*[2] + *seismic*].

preselectá, preselectez vb. (tr.) a selecționa în prealabil. [*Pre-*[2] + *selecta*].

preselectáre, preselectări f. acțiunea de a preselecta; preselecție. [V. *preselecta*].

preselectát, ~ți, preselectată, ~e a. selectat în prealabil. [V. *preselecta*].

preselectór, preselectoare n. **1.** dispozitiv care pregătește schimbarea de viteză; **2.** mecanism de comutație din ansamblul unui schimbător telefonic automat, cu preselecție directă, pentru abonat chemător; **3.** circuit oscilant montat la intrarea unui radioreceptor pentru mărirea selectivității acestuia. [Din fr. *présélecteur*].

preselécție, preselecții f. **1.** selecție prealabilă unui concurs; preselectare; preselecționare; **2.** reglaj preliminar la un aparat care permite selectarea automată a modului de funcționare ales; **3.** operație de căutare a unui selector într-o instalație telefonică automată cu grupări de selectare. [Din fr. *présélection*].

preselecționáre, preselecționări f. (rar) preselecție. [*Pre-*[2] + *selecționare*].

présen n. v. presenă.

présenă, presene f. (reg.) curea a hamului sau a șeii, care trece pe sub pieptul calului; (și: **preasenă, presen**). [Din sb. *prsina*].

presentiménț, presentimente n. presimțire: *cuprinsă de acel presentiment profetic, ce însoțește ... un amor.* HASD.; *mă cuprinse o furie, stîrnită de un presentiment obscur.* PR. [Din fr. *pressentiment*].

presérie, preserii f. fabricare industrială în număr limitat a unui obiect înainte de a se trece la producția în serie a acestuia. [Din fr. *présérie*].

presesiúne, presesiuni f. perioadă în care se dau examene, înaintea sesiunii propriu-zise. [*Pre-*[2] + *sesiune*].

presetúpă, presetupe f. (tehn.) presgarnitură. [Din fr. *presse-étoupe*].

presezón, presezoane n. perioadă dinaintea sezonului turistic: *vom merge la mare în presezon.* [*Pre-*[2] + *sezon*].

presgarnitúră, presgarnituri f. garnitură de etanșare a unui organ mobil al unei mașini, formată de obicei dintr-un manșon metalic căptușit cu azbest, piele, cauciuc etc. și dintr-un inel de presiune, montată astfel încît să permită mișcarea acestui organ; presetupă. [Din fr. *presse-garniture*].

presimțămînt, presimțăminte n. (înv.) presimțire: *presimțămîntul meu era adevărat: tu nu mă iubești.* BOL. [*Presimți* + *-mînt;* cf. fr. *pressentiment*].

presímț, presimțuri n. (înv. și reg.) presimțire: *se zguduia adînc, ca la presimțul unei nenorociri apropiate.* AG. [De la *presimți*].

presimți, presímt vb. (tr.) a simți dinainte, vag și instinctiv, ce urmează să se întîmple: *presimt că mi-a sosit sfîrșitul.* SAD. [*Pre-*[2] + *simți*; cf. fr. *pressentir*].

presimțíre, presimțiri f. faptul, capacitatea de a presimți; sentiment vag, instinctiv că ceva urmează să se întîmple; presentiment, presimț, presimțămînt; premoniție: *presimțiri negre îl încercau.* GHEȚIE. [V. *presimți*].

présing, presinguri n. **1.** tactică prin care fiecare dintre jucătorii unei echipe sportive aflate în apărare își supraveghează în permanență adversarul direct, pentru a-i anihila acțiunile ofensive; **2.** predominare în inițiativa de joc; atac puternic și continuu asupra adversarului. [Din engl. *pressing*].

presinterizáre, presinterizări f. sintetizare anterioară celei finale, făcută la o temperatură mai mică și efectuată pentru a conferi obiectului calitatea de a putea fi prelucrat mecanic. [*Pre-*[2] + *sinterizare*].

presístolă, presistole f. (fiziol.) fază din diastolă care precedă sistolă. [Din fr. *présystole*].

presiúne, presiuni f. **1.** forță care apasă pe suprafața unui corp; apăsare: *cercevelile ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi.* EM.; **presiune atmosferică,** presiune exercitată de atmosferă asupra suprafeței pămîntului și a corpurilor aflate pe ea, variind în funcție de condițiile atmosferice, de altitudine etc.; **presiune arterială,** tensiune arterială: *ar vrea să plece cîteva luni în Franța, să-și îngrijească presiunea arterială.* EL.; (bot.) **presiune radiculară,** presiune formată în celulele vii ale rădăcinii care împinge apa în rădăcină și tulpină; **2.** (fiz.) mărime egală cu raportul dintre intensitatea unei forțe care se exercită perpendicular (și uniform) pe o suprafață și aria acelei suprafețe; **3.** (fig.) constrîngere; influență exercitată asupra cuiva sau a ceva prin constrîngere: *revoluționarii nu făceau presiune asupra Camerei.* BOL.; *creșterea deficitelor bugetare a sporit mereu presiunile inflaționiste;* **grup de presiune,** grup de interese al căror scop este influențarea factorilor decizionali politici. [Lat. *pressio, -onis,* fr. *pression*].

presocialíst, ~ști, presocialistă, ~e a. anterior socialismului: *concepții presocialiste.* [*Pre-*[2] + *socialist*].

presocrátic, ~ci, presocratică, ~ce a. anterior (filozofiei) lui Socrate. // m., f. pl. denumire generică pentru filozofii care au precedat pe Socrate (școala din Milet, eleații, Anaxagora, Empedocle, Leucip, Democrit ș.a.): *presocraticii cultivă reminiscențele unei puternice imaginații mitice.* BL.; *poți avea un acces bun la presocratici fără a-i fi luat la cunoștință prin Heidegger.* PATAP. [Din fr. *présocratique,* germ. *presokratisch*].

presór, ~i, presoáre m., f. muncitor care lucrează la o presă; presator. // n. dispozitiv la mașina de cusut, format dintr-o tijă verticală cu picioruș, care ține presat materialul pe placa mașinii. [Din fr. *presseur*].

presoreceptór, presoreceptori m. terminație nervoasă din pereții vaselor sangvine, sensibilă la modificările de presiune din aceste vase. [*Presiune* + *receptor*].

presortáre, presortări f. sortare prealabilă. [*Pre-*[2] + *sortare*].

presostát, presostate n. aparat pentru măsurarea, controlul și reglarea presiunii unui fluid dintr-o incintă. [Din fr. *pressostat*].

presșpán, presșpanuri n. carton dur, rezistent, satinat, de obicei de culoare brună-portocalie, întrebuințat în industria electrotehnică (ca izolant), în poligrafie etc.; (și: **preșpan**). [Din fr. *presspahn,* germ. *Presspan*].

prespapiér, prespapieruri n. obiect greu (decorativ) de birou, care se aşază peste hîrtii pentru a le împiedica să se împrăştie. [Din fr. ***presse-papiers***].

prespălăre, prespălări f. spălare prealabilă în scopul ameliorării spălării propriu-zise. [***Pre-***[2] + ***spălare***].

prespălát, ~ţi, prespălată, ~e a. spălat în prealabil în scopul ameliorării spălării propriu-zise; (p. ext.) decolorat: *blugi prespălaţi.* [De la ***prespălare***].

prestá, prestez vb. (tr.) a desfăşura o activitate, a efectua o muncă; a face, a furniza un serviciu; **a presta (un) jurămînt,** a depune un jurămînt în condiţiile prevăzute de lege sau de uz; **a presta omagiu** (sau **jurămînt de credinţă**), a depune jurămîntul de credinţă şi supunere faţă de suzeran: *va veni să presteze la Colomeea jurămînt de credinţă regelui său.* SAD. [Din lat. ***praestare***].

prestabilí, prestabilesc vb. (tr.) a stabili, a fixa dinainte, cu anticipaţie; a prefige: *proporţiile unui edificiu sînt prestabilite.* CĂL. [***Pre-***[2] + ***stabili***].

prestabilít, ~ţi, prestabilită, ~e a. stabilit, fixat dinainte; prefipt: *călătorise ... după un itinerar prestabilit.* CĂL.; **armonie prestabilită,** sistem imaginat de Leibniz, pentru a explica acordul între fizicul şi moralul omului. [V. ***prestabili***].

prestánt, ~ţi, prestantă, ~e a. cu prestanţă, impunător: *persoană prestantă; ţinută prestantă.* [Din it. ***prestante***].

prestánţă f. aspect impozant al unei persoane; ţinută, atitudine impunătoare, gravă, demnă: *avea un soi de prestanţă fizică, care-i venea şi din pricină că hainele croite la Paris îl îmbrăcau de minune.* PETR.; *prestanţa profesorului.* [Din lat. ***praestantia,*** fr. ***prestance***].

prestáre, prestări f. acţiunea de a presta şi rezultatul ei; prestaţie; **prestarea jurămîntului,** depunere a jurămîntului în condiţiile prevăzute de lege sau de uz; **prestări de servicii,** activităţi constînd în operaţiuni de confecţionare, reparare, întreţinere a unor bunuri materiale, precum şi în efectuarea unor servicii în scopul satisfacerii nevoilor de consum. [V. ***presta***].

prestatál, ~i, prestatală, ~e a. anterior formării statului: *formaţiuni prestatale.* [***Pre-***[2] + ***statal***].

prestatór, ~i, prestatoáre a. şi m., f. (persoană, întreprindere) care prestează o muncă, o activitate: *prestatori de servicii.* [***Presta*** + ***-tor***].

prestáţie, prestaţii f. **1.** prestare; **prestaţie de jurămînt,** prestare a jurămîntului; **2.** formă de impozit constînd în efectuarea unei munci sau în predarea unor produse, a unei sume de bani pentru realizarea unor lucrări de interes public; muncă depusă, sumă de bani, produse care constituie această formă de impozit: *cerere de bani în prestaţiuni calculate pe preţuri de batjocură.* EM.; *au venit cu încasările pentru prestaţii.* SAD.; **3.** (jur.) obiectul unei obligaţii constînd într-o acţiune sau inacţiune (predarea unui lucru, prestarea unui serviciu); **4.** (p. gener.) obligaţie materială; (şi: **prestaţiune**). [Din fr. ***prestation,*** lat. ***praestatio, -onis***].

prestaţiúne f. v. prestaţie.

prestăvălí, prestăvălesc vb. (reg.; tr. şi refl.) a (se) rostogoli; (şi: **prăstăvăli**). [***Preste*** + ***tăvăli***].

préste prep. v. peste.

prestelár, ~i, prestelară, ~e a. care a existat înainte de a fi luat naştere stelele; **materie prestelară,** materie din care se nasc stelele. [Din fr. ***préstellaire,*** engl. ***prestellar***].

prestélcă f. v. pestelcă.

prestéţă, presteţe f. (franţuzism; rar) promptitudine şi agilitate. [Din fr. ***prestesse***].

prestidigitatór, prestidigitatori m. **1.** specialist în prestidigitaţie; scamator: *urmară un ghitarist în costum spaniol ..., un prestidigitator.* GHEŢIE; **2.** (fig.) persoană cu o mare agilitate a mîinilor: *prestidigitator al clavecinului.* [Din fr. ***prestidigiteur***].

prestidigitáţie f. **1.** arta şi tehnica de a produce iluzii (optice) prin mişcări abile şi rapide ale mîinilor, prin trucuri etc.; iluzie (optică) astfel provocată: *primitivul nu vede tehnica, ci numai efectele prestidigitaţiei.* BL.; (fig.) *prestidigitaţie sublimă de idei.* CĂL.; **2.** (fig.) agilitate deosebită a mîinilor. [Din fr. ***prestidigitation***].

prestigiós, ~şi, prestigioásă, ~e a. care are prestigiu; care impresionează în mod deosebit, care se impune prin valoare, importanţă etc.: *asupra acestei fiinţe aşa de prestigioase apasă ascunsă cine ştie ce amărăciune.* CAR. [Din fr. ***prestigieux,*** lat. ***praestigiosus***].

prestígiu n. **1.** (înv.) iluzie atribuită magiei, vrăjii etc.: *se socoate sub prestigiul unui vis amăgitor.* AL.; **2.** (fig.) farmec, strălucire, atracţie: *intra oare în turburarea mea şi ceva din prestigiul acelui obraz atît de drag?* GAL.; *prestigiul elocvenţei;* **3.** autoritate morală; apreciere, consideraţie de care se bucură cineva sau ceva datorită calităţilor, valorii etc.: *ar fi devenit o scriere celebră ... dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale.* CĂL.; *persoane interesate să compromită prestigiul instituţiei.* GHEŢIE; *prestigiul lucrului bine făcut.* R.L.; **de prestigiu,** care onorează; de mare importanţă, foarte valoros; prestigios: *lucrări de prestigiu.* [Din fr. ***prestige,*** lat. ***praestigium***].

prestimóniu n. venit afectat întreţinerii unui preot catolic. [Din lat. ***praestimonium***].

prestíssimo adv. (muz.; ca indicaţie de execuţie) în tempo foarte rapid. // n. (parte dintr-o) compoziţie muzicală care se execută în acest tempo. [Cuv. it.].

présto adv. (muz., ca indicaţie de execuţie) în tempo rapid. // n. (parte dintr-o) compoziţie muzicală care se execută în acest tempo. [Cuv. it.].

prestól n. v. pristol.

presupozíţie, presupoziţii f. ceea ce este implicat ca premisă sau cadrul fundamental al gîndirii pentru a construi un argument valid ori un punct de vedere ce urmează a fi susţinut; (p. ext.) presupunere: *presupunea din partea domnişoarei presupoziţia că el nu înţelegea.* CĂL. [Din fr. ***présupposition***].

presupunctúră, presupuncturi f. gen de acupunctură, de origine asiatică, constînd în masarea şi presarea unor puncte ale tegumentului care sînt, din punct de vedere energetic, în legătură cu anumite organe ale corpului. [***Pres****(iune)* + *(ac)****upunctură***].

presupúne, presupún vb. (tr.) **1.** a avea drept condiţie şi premisă existenţa, prezenţa prealabilă a unui lucru; a fi condiţionat de ...; a implica: *ura presupune oarecare respect.* EM.; *libera alegere între bine şi rău ... presupune şi sancţiuni.* CĂL.; *orice efect presupune o cauză;* **2.** a admite în prealabil (şi provizoriu) că ceva este real, posibil, adevărat; a face supoziţia că ...; a fi de părere, a crede, a socoti; a prepune, a prezuma; a suspecta, a bănui: *presupuneam că e amestecată într-o istorie încîlcită.* GHEŢIE; *să presupunem că-i aşa cum spui;* **3.** (p. ext.) a prevedea, a-şi imagina: *ştirile pe care le auzim la radio le ştim sau le presupunem.* PR.; *nu puteam presupune că se va întîmpla aşa.* [***Pre-***[2] + ***supune***; cf. lat. ***praesupponere,*** fr. ***présupposer***].

presupúnere, presupuneri f. faptul de a presupune; ceea ce este admis în prealabil ca posibil, real, adevărat; presupus[1], prepus[1], prepunere, supoziţie, ipoteză, prezumţie; bănuială: *oamenii fac fel de fel de presupuneri.* CĂL.; *presupunerea ta s-a adeverit.* [V. ***presupune***].

presupús[1], presupusuri n. presupunere; bănuială: *năşteau şi piereau ... presupusurile în mintea mea.* GANE; (fam.) **a-şi da cu presupusul,** a presupune: *Helena îşi dădu cu presupusul că Băliban a fost numit vicar.* GHEŢIE. [V. ***presupune***].

presupús[2], ~şi, presupusă, ~e a. despre care există presupunerea că este (într-un anumit fel); ipotetic, prezumtiv, prezumat, prepus[2], prezumpt; bănuit, închipuit: *caută o funie ca să lege pe presupusul tîlhar.* FIL.; *zvonurile despre presupusa sa paternitate începură să circule prin saloane.* GHEŢIE. [V. ***presupune***].

presură vb. v. presăra.

présură, presuri f. numele mai multor păsări (cîntătoare) din ordinul paseriformelor, familia fringilidelor, de mărimea vrăbiilor, cu ciocul scurt şi gros, cu coada lungă, bifurcată: **a)** (şi **presură galbenă** sau **aurie, de cîmp**) pasăre cîntătoare cu capul şi pîntecele galbene-aurii, cu coada şi vîrful aripilor negre (*Emberiza citrinella*); **b)** (şi **presură sură** sau **mare**) pasăre migratoare cu capul şi gîtul ruginii, cu pîntecele galben cu pete cafenii (*Emberiza calandra*); **c)** (şi **presură cu mustăţi** sau **mustăcioasă**) pasăre cu ciocul albastru-sur, cu corpul brun cu striaţii negre (*Emberiza cia*); **d)** (şi **presură cu barbă** sau **bărboasă**) pasăre cu capul şi gîtul măslinii, cu spatele roşcat (*Emberiza cirlus*); **e)** (şi **presură de trestie** sau **de stuf, dobrogeană**) vrabie-de-trestie (*Emberiza schoeniclus*); **f)** (şi **presură de grădină** sau **de vară**) ortolan (*Emberiza hortulana*): *cucul cîntă, mierle, presuri.* EM. [Et. nec.].

presuriză, presurizez vb. (tr.) **1.** a menţine o presiune normală într-o incintă etanşă (ex.: în cabina unui avion ce zboară la mare înălţime, a unei nave cosmice); **2.** a menţine o anumită presiune pentru a mări rezistenţa mecanică a elementelor ermetic închise ale unui sistem. [Din fr. ***pressuriser***].

presurizáre, presurizări f. faptul de a presuriza: *presurizarea cabinei spaţiale.* [V. ***presuriza***].

presurizát, ~ţi, presurizată, ~e a. (despre incinte etanşe) în care este menţinută o presiune normală constantă, în general superioară celei din mediul ambiant. [V. ***presuriza***].

presurizatór, presurizatoare n. instalaţie de presurizare. [***Presuriza*** + ***-tor***].

presús adv. (de obicei precedat de *mai*) **1.** peste (ceva); deasupra: *românii se îmbărbătează mai presus de firea omenească.* BĂLC.; **2.** (fig.) mai mult (mai mare, mai important) decît; superior: *e mai presus de tine;* **mai presus de toate,** mai mult decît orice. [***Pre-***[2] + ***sus***].

presústvie, presustvii f. (înv.) sală de judecată (într-un tribunal); (p. gener.) tribunal, judecătorie: *în presustvia giudecă-toriei.* AL. [Din rus. ***prisustvie***].

presvíter m. v. prezbiter.

presvíteră f. v. prezbiteră.

preş, preşuri n. **1.** (înv.) ţesătură groasă din păr de capră, din care se făceau saci, desagi etc.; **2.** covor lung şi îngust (făcut din materiale de calitate inferioară, din deşeuri etc.), care se aşterne pe jos în încăperi, pe culoare, pe scările interioare; petecar: *preşul coridorului lung stă înfăşurat ..., ca după dans.* ARG.; (fam.) **a duce pe cineva cu preşul,** a păcăli, a înşela, a duce pe cineva cu vorba: *pînă şi pe tine ... te-a dus cu preşul;* **3.** fîşie de pînză (groasă) care se pune peste un covor pentru a-l proteja; traversă; **4.** covor mic pentru şters talpa încălţămintei la intrarea într-o locuinţă; ştergătoare: *am pus cheia camerei sub preş.* GHEŢIE; **5.** (înv. şi reg.) un fel de fotă (la costumul popular): *văzîndu-şi nevasta goală, fără preş şi fără poală.* PANN. [Et. nec.].

preşcolár, ~i, preşcolară, ~e a. **1.** (şi m., f.) (copil între trei şi şase ani) care nu a atins vîrsta şcolară[1]: *jocuri pentru preşcolari;* **2.** care aparţine copiilor de această vîrstă; referitor la învăţămîntul, educaţia copiilor de această vîrstă: *perioadă preşcolară.* [***Pre-***[2] + ***şcolar***].

preşedeá, preşéd vb. (înv.; tr.) a prezida: *regele ... preşeda unele judecăţi.* C. [***Pre-***[2] + ***şedea***; cf. fr. ***présider,*** lat. ***praesidere***].

preşedenţie f. v. presedinţie.

preşedínte, ~ţi, preşedintă, ~e m., f. **1.** conducător al unui organ de stat sau obştesc, al unei organizaţii, societăţi etc.; prezident: *primi numirea de preşedinte al Camerei de Comerţ şi Industrie.* GHEŢIE; **2.** persoană care prezidează o adunare, o comisie etc.: *a fost numit preşedinte la bacalaureat;* **3.** denumire oficială dată şefului statului în unele republici; persoană care conduce un stat, o provincie etc.: *generalul Cusnicov, preşedinte cu deplină putere asupra Moldovei.* GHICA; *spunea ... că e preşedinte de republică.* SAD. [Din fr. ***président,*** lat. ***praesidens, -ntis*** (după *şedea*)].

P Q

preşedínţă, preşedínţe f. (înv.) preşedinţie: *sub preşedinţa Austriei.* EM. [*Preşedea* + *-inţă;* cf. fr. *présidence*].

preşedinţiál, ~i, preşedinţială, ~e a. prezidenţial. [*Preşedinţie* + *-al;* cf. fr. *présidentiel*].

preşedínţie, preşedínţii f. **1.** funcţia de preşedinte; prezidenţie, preşedinţă, prezidenţă, prezidiu: *îşi înainta demisia din preşedinţie;* **2.** perioada de activitate a unui preşedinte: *preşedinţia i-a fost scurtă;* **3.** (p. ext.) localul unde funcţionează un preşedinte şi aparatul administrativ din subordinea lui; prezidenţie: *au întrebat ... de dumneavoastră de la preşedenţia consiliului.* GAL.; *se pomeni subsecretar de stat la preşedinţie.* ST.; (şi: (pop. şi fam.) **preşedenţie**). [*Preşedinte* + *-ie*].

preşpán n. v. prespan.

preştí, preştíu vb. (rar; tr.) a prevedea. [*Pre-*[2] + *şti*].

preştiínţă f. **1.** cunoaştere proprie lui Dumnezeu; **2.** (p. ext) previziune; cunoştinţă despre ceea ce se va întîmpla în viitor, prin mijloace misterioase: *Tomşa, român cu preştiinţă, a spus ... că Despot nu-i ţării de priinţă.* AL. [*Pre-*[2] + *ştiinţă*; cf. fr. *prescience*].

pretá, pretez vb. (refl.) **1.** a consimţi să facă un lucru incorect, ilegal, reprobabil, nedemn: *să mă pretez la o infamie?* CAR.; *e de mirare ca un om în toată firea să se preteze la un astfel de joc.* PR.; **2.** a se potrivi la ..., a fi bun pentru ...: *femeia nu se pretează la comic ca bărbatul.* IBR.; *aspecte ... care se prestează la comentarii.* BL. [Din fr. *prêter*].

pretábil, ~i, pretabilă, ~e a. care se pretează la ceva. [Din fr. *prêtable*].

pretabilitáte f. calitate a unui teren care îl face să fie adecvat pentru un anumit tip de folosinţă (de ex., pentru culturi agricole, păşune, pădure etc.). [*Pretabil* + *-itate*].

prêt-à porter [pretaporté] n. confecţie de serie, concepută de un stilist la modă şi purtată sezonier; fabricarea acestui gen de îmbrăcăminte. [Cuv. fr.].

pretăbăcíre, pretábăciri f. tăbăcire prealabilă. [*Pre-*[2] + *tăbăcire*].

pretcár, pretcare n. (reg.) tip de sfredel cu diametrul mic, folosit în dulgherie. [*Pretcă* + *-ar*].

prétcă, pretce f. (reg.) fiecare dintre beţişoarele care susţin fagurii în interiorul stupului; (şi: **preatcă**). [Din bulg., sb. *pritka*].

pretendént, ~ţi, pretendentă, ~e m., f. **1.** persoană care aspiră la ceva sau pretinde ceva: *pretendent la un fotoliu academic;* **2.** (spec.) persoană (dintr-o familie domnitoare) care pretinde tronul unei ţări: *lupte de pretendenţi la tron.* BĂLC. // m. bărbat care doreşte să ia în căsătorie o femeie sau care cere ori are intenţia să ceară în căsătorie o femeie: *acum pot să-ţi fac curte ca orice pretendent.* CĂL.; *apărură primii pretendenţi: un avocat, un teolog.* GHEŢIE. [Din fr. *prétendant,* germ. *Prätendent*].

preténsie f. v. pretenţie.

pretensionáre, pretensionări f. operaţie prin care se realizează într-o piesă sau într-un element de construcţie o stare iniţială de tensiune înainte de aplicarea sarcinilor reale funcţionale. [Din engl. *pretension*].

pretensionát, ~ţi, pretensionată, ~e a. care a fost supus pretensionării: *armături pretensionate.* [V. *pretensionare*].

pretensiúne f. v. pretenţie.

pretensív, ~i, pretensivă, ~e a. (rar) pretenţios: *era pretensiv moşneagul ..., el nimic nu lasă din cele ce pretindea.* COŞB. [*Pretensie* + *-iv*].

preténţie, pretenţii f. **1.** revendicare a unui drept sau a unui privilegiu de către cel căruia i se cuvine sau pretinde că i se cuvine; drept revendicat; (spec.) cerere formulată înaintea unui organ de jurisdicţie: *contra pretensiunilor cumnatului său.* EM.; *va merge ... la cancelarie să declare că n-are nici o pretenţie.* REBR.; **2.** exigenţă, severitate; cerinţă: *profesorul are pretenţii mari;* **3.** faptul de a-şi revendica un merit, un avantaj etc.; aspiraţie, dorinţă, năzuinţă (ambiţioasă); veleitate: *n-avem nicidecum pretenţia de a fi priviţi ca nişte legiuitori.* NEGR.; *din toată această pretenţie de filozofie adîncă nu se poate alege mai nimic.* CĂL.; **cu pretenţii** sau **cu pretenţie,** cu aere de superioritate, cu infatuare: *spunea toate aceste lucruri ... cu siguranţă şi cu pretenţie.* GAL.; **fără pretenţii** sau **fără pretenţie,** modest, simplu, natural: *un om cu maniere nobile, fără pretenţii.* NEGR.; *se mărgineşte să evoce fără pretenţii ... copilăria.* CĂL.; **cu pretenţie de ...,** care vrea să pară: *o încropeală cu pretenţie de ştiinţă;* **4.** părere bună (nejustificată, exagerată) pe care o are cineva despre sine şi dorinţa ca această părere să fie împărtăşită şi de alţii: *a rîs şi a biciuit adesea pretenţia fără talent.* IBR.; **5.** (la pl.) aere de superioritate; ifose, fumuri: *patru contese ... umflate de pretenţii.* ALEX.; (şi: (înv.) **pretenţiune, pretensie, pretensiune**). [Din lat. *praetensio, -onis,* germ. *Prätension,* fr. *prétention*].

pretenţiós, ~şi, pretenţioásă, ~e a. **1.** care are multe sau mari pretenţii, care pretinde mult de la alţii; exigent, pretensiv; (p. ext.) mofturos, capricios: *slugile-s mai pretenţioase şi viaţa-i mai scumpă.* SAD.; *profesorul pretenţios reuşeşte să creeze o şcoală autentică;* **2.** care denotă exigenţă, rafinament, bun-gust; care cere o atenţie, o grijă, o conduită deosebită: *locuia într-o pensiune pretenţioasă, ţinută de o femeie din lumea bună.* GHEŢIE; *culoare pretenţioasă;* **3.** (despre plante şi animale) care necesită îngrijiri sau condiţii speciale; **4.** greu de pătruns, de înţeles; a cărui înţelegere necesită pregătire, efort; dificil: *citea autorii cei mai pretenţioşi, Pascal, Spinoza, Kant.* CĂL.; *vrei să adopt şi eu limbajul tău pretenţios?* PR.; **5.** care vrea să impresioneze cu orice chip; care vrea să pară mai mult decît este; plin de sine, încrezut: *o lucrare falsă, pretenţioasă şi neizbutită este o erezie.* GAL.; [Din fr. *prétentieux*].

pretenţiozitáte f. (rar) faptul de a avea pretenţii (exagerate); manifestare pretenţioasă: *scrierile sale contrastează foarte mult ... cu pretenţiozitatea contimporanilor.* EM. [*Pretenţios* + *-itate*].

pretenţiúne f. v. pretenţie.

preterít, preterite n. timp al verbului care exprimă, în unele limbi, o acţiune trecută; (spec.) perfect simplu. [Din lat. *praeteritum,* fr. *prétérit*].

preteríţie f. v. preteriţiune.

preteriţiúne, preteriţiuni f. procedeu retoric prin care oratorul anunţă că nu intenţionează să vorbească despre un lucru, pe care totuşi îl aduce în discuţie; pretermisie (ex. *n-am venit pentru a vă spune că ...*); (şi: **pretriţie**). [Din fr. *prétérition,* lat *praeteritio, -onis*].

pretermísie, pretermísii f. preteriţiune. [Din lat. *praetermissio, -onis,* fr. *prétermission*].

pretéxt, pretexte n. **1.** motiv neîntemeiat invocat de cineva ca justificare a unei acţiuni, pentru a ascunde adevăratul motiv sau pentru a justifica o acţiune, un fapt, o atitudine; (p. ext.) prilej: *sînt simple pretexte pentru a se debarasa de nişte inşi incomozi.* GHEŢIE; **sub pretext** sau **sub pretextul că ...,** pretinzînd că ...: *sub pretext că vrea să-şi vadă părinţii, se va repezi la Jidoviţa.* REBR.; *începură să-i ridice şi pe mijlocaşi, sub pretext că şi ei au pămînt.* SOR.; **2.** impuls, stimulent: *visurile noastre umanitare erau pretext de poezie.* GAL. [Din fr. *prétexte*].

pretextá, pretextez vb. (tr.) a se folosi de un pretext; a invoca un motiv (neîntemeiat, nereal) pentru a justifica o acţiune, o atitudine: *pretextînd că merge la bufet ..., plecă frumuşel din lojă.* CAR.; *Carla refuza ..., pretextînd lipsa de timp.* GHEŢIE. [Din fr. *prétexter*].

pretextáre, pretextări f. faptul de a pretexta; (concr.) pretext: *aceste pretextări de principii pentru căpătuire curg ca izvoarăle spre mare.* EM. [V. *pretexta*].

pretimpuríu, ~ii, pretimpurie, ~ii a. prematur: *o bătrîneţe pretimpurie o va face demnă de milă lîngă un soţ în plină putere.* PR. [*Pre-*[2] + *timpuriu*].

prétin m. v. prieten.

pretínde, pretínd vb. **1.** (tr.) a cere insistent ceva ca fiind un drept cuvenit; a reclama, a revendica: *pretinse pogonul pe numele Titei.* PR.; *nu ştim să pretindem garanţii.* CF.; (fig.) *bolovanul pretinde moştenire pămîntul de sub el.* VIERU; **2.** (tr.) a susţine, a afirma ceva cu tărie: *pretind că acesta e un fals;* **3.** (refl.) a-şi atribui calităţi, merite (pe care nu le are), cerînd să-i fie recunoscute; a se supraestima, a se supraevalua; a se crede, a se vrea; a-şi da aere de ...: *am putut îngădui unui asemenea panglicar oriental ... să se pretindă conducător.* EM.; **4.** (tr.) a necesita, a impune ca o necesitate (pentru a reuşi): *era furios ... împotriva Facultăţii de Medicină care pretinde atîţi ani de studii.* CĂL. [Din fr. *prétendre,* lat. *praetendere*].

pretíndere f. (rar) acţiunea de a pretinde şi rezultatul ei: *pretinderea şi primirea de recompense băneşti.* GHEŢIE. [V. *pretinde*].

pretíns, ~şi, pretinsă, ~e a. care trece sau vrea să treacă drept altceva decît este în realitate; aparent, fals: *pretinsele lui nuvele sînt adulterări limbute.* CĂL.; *astrologia, această pretinsă ştiinţă.* [V. *pretinde*].

prétor, pretori m. **1.** înalt magistrat roman, cu rang inferior consulului, avînd atribuţii judecătoreşti (şi care adesea guverna o provincie); guvernator al unei provincii romane; **2.** reprezentant al puterii centrale într-o plasă, subordonat prefectului, avînd atribuţii administrative şi de poliţie, în vechea organizare administrativă a României: *chemase la telefon pe pretorul plăşii.* PR.; **3.** (înv.) persoană numită pe lîngă marile comandamente ale armatei, în timp de război şi de mobilizare, avînd atribuţii în poliţia administrativă şi judiciară. [Din lat. *praetor, -oris,* fr. *préteur*].

pretorát, pretorate n. (înv.) autoritate militară condusă de un pretor; sediul acestei autorităţi. [*Pretor* + *-at*].

pretorián, ~eni, pretoriană, ~ene a. **1.** care aparţine pretorului, referitor la pretor: *demnitatea pretoriană;* **provincie pretoriană,** provincie romană administrată de un pretor; **gardă pretoriană,** unitate militară care forma garda personală a pretorului, mai tîrziu a împăraţilor romani, (p. ext.) a monarhilor europeni; **2.** (p. ext.) care constituia (sau făcea parte din) garda personală a unui monarh: *la centru era pedestrimea, atît cea pretoriană cît şi a săculor.* BĂLC. // m. soldat din garda pretoriană: *ienicerii cum sînt acum la turci, la Rîm pretorienii, adică pedestrime de divan.* COSTIN. [Din lat. *praetorianus;* cf. fr. *prétorien*].

pretorianísm n. situaţie din vechea Romă în care pretorienii şi soldaţii aveau o influenţă predominantă. [Din fr. *prétorianisme*].

pretóriu, pretorii n. **1.** instituţia romană condusă de un pretor; reşedinţa pretorului; sala în care acesta îşi exercită funcţia; (p. ext.) sală de judecată în tribunalele romane; **prefectul pretoriului,** comandantul gărzii pretoriene din Roma imperială; **2.** loc într-o tabără (romană) unde era aşezat cortul comandantului: *ostaşii ... [î]l duseră la pretoriul prinţului.* BĂLC.; **3.** (înv.) sală de judecată (în incinta unui tribunal); (p. ext.) tribunal: *în pretoriul judecătoriei pătrundeau ţărani.* GHEŢIE; (fig.) *dinaintea pretoriului opiniunei publice.* AL.; **4.** sfat domnesc, în Ţara Românească, format din sfetnicii domnului. [Din lat. *praetorium*; cf. fr. *prétoire*].

pretórt, pretorturi n. semifabricat din lînă obţinut prin cardare, din care se obţin fibrele pentru ţesut stofe. [*Pre-*[2] + *tort*].

pretúră, preturi f. (înv.) **1.** instituţie condusă de un pretor; serviciul, funcţia pretorului: *pretura nu avea automobil, ci numai o trăsură cu doi cai.* GHEŢIE; *a renunţat la pretură;* **2.** (p. ext.) localul acestei instituţii: *oamenii s-au întîlnit în faţa preturii.* [Din lat. *praetura*, fr. *préture*].

pretutíndenea adv. v. pretutindeni.

pretutíndeni adv. peste tot, în tot locul: *corbii zboară pretutindeni.* AL.; **de pretutindeni,** din toate părţile; (şi: **pretutindenea**). [Lat. *per* + *totum* + *inde*].

preţ, preţuri n. **1.** valoare, exprimată în bani, a unei mărfi; sumă de bani care se plăteşte pentru o marfă, pentru o lucrare, pentru un serviciu etc.; (spec.) tarif: *cu cît preţul alimentelor se apropie mai mult de preţul fabricatelor ... cu atît un popor e mai liber.* EM.; **preţ cu ridicata,** preţ la care unităţile producătoare îşi vînd mărfurile; **preţ cu amănuntul,** preţ la care se vînd către populaţie bunurile de consum, înglobînd preţul cu ridicata şi adaosul ori rabatul comercial; **preţ de livrare,** preţ la nivelul căruia circulă produsele între unităţile producătoare; **preţ de cost** (sau **de producţie**), preţ care reflectă totalitatea cheltuielilor făcute de întreprinderi în procesul producţiei şi pentru desfacerea produselor; **preţ al pieţei,** preţ format pe piaţă în urma fluctuaţiei cererii şi ofertei, în condiţii de concurenţă loială; **preţ mondial,** preţ al unei mărfi pe piaţa mondială; **preţ omologat,** nivel de preţ al unui bun sau serviciu stabilit de o autoritate abilitată în acest sens; **preţ plafon,** nivel maxim al preţului unui bun sau serviciu stabilit oficial; **fără (de) preţ,** sub valoarea reală; ieftin: *fructele se vînd aici fără preţ;* a **avea preţ,** a se vinde bine: *toate au avut preţ şi s-au vîndut.* GAL.; a **ţine la preţ,** a nu reduce nimic din suma cerută la o vînzare: *în tîrg, ţinu ... la preţ.* ISP; **a se învoi** (sau **a se înţelege**) **la** (ori **din**) **preţ,** a cădea de acord asupra preţului, în vederea încheierii unei tranzacţii: *ne-am înţeles din preţ şi am făcut tîrgul.* GHEŢIE; **2.** etichetă, indicînd costul unei mărfi; cifră indicînd valoarea în bani a unei mărfi (înscrisă pe aceasta): *şterge preţul de pe carte;* **3.** ceea ce se cheltuieşte, ce se pierde pentru a dobîndi ceva; (fig.) jertfă, sacrificiu: *o, cere-mi, Doamne, orice preţ, dar dă-mi o altă soarte.* EM.; *o fericire cu acest preţ ar fi otrăvită.* PR.; *preţul succesului;* **cu preţul,** în schimbul ..., cu sacrificiul ..., cu riscul ...: *vă vom apăra cu preţul vieţii noastre.* PETR.; **cu orice preţ,** cu orice sacrificiu, cu orice risc; neapărat: *hotărît s-o apere cu orice preţ.* REBR.; **cu nici un preţ,** pentru nimic în lume; **4.** (înv. şi pop.) plată; răsplată, recompensă: *vor lua preţul la giudecată.* PALIA; *de ce şi chinul unei mame e-n preţul unei mîntuiri?* VIERU; **5.** (fig.) importanţă, însemnătate, valoare; semnificaţie: *nici o primejdie a lumii la mine nici un preţ nu are.* COSTIN; *pentru el ... timpul începuse să aibă preţ.* GHEŢIE; **de (mare) preţ,** (foarte) valoros, preţios: *lucruri de preţ.* BĂLC.; **fără (de) preţ,** de nepreţuit în bani, extrem de valoros: *biserici şi podoabe fără preţ a dat Moldovei.* VLAH.; **a nu avea preţ, a)** de nepreţuit; **b)** a nu valora nimic; **preţ de ...,** contravaloarea a ..., valorînd: *nu-i vrednic preţ de trei surcele.* COŞB.; **preţ (ca) de ...,** o distanţă, o valoare (de aproximativ ...): *după preţ de patru ore;* **a pune preţ pe ceva** sau **cineva,** a acorda importanţă, a considera că merită, că valorează: *formele de dinafară pe care în lumea cea mare se pune atîta preţ.* C.L.; *eu mare preţ pe promisiunile tale solemne nu pun.* GHEŢIE. [Lat. ***pretium***].

preţălui, preţăluiesc vb. (înv. şi pop.; tr.) a preţui, a evalua: *ceilalţi stăteau ... preţăluind mereu valoarea porcilor.* REBR.; (fig.) *Domnul Dumnezeu are s-o preţăluiască.* SAD. [***Preţ*** + ***-ălui***].

preţăluire, preţăluiri f. (înv. şi pop.) acţiunea de a preţălui şi rezultatul ei; preţuire: *două ceasuri de preţăluiri.* VLAH. [V. ***preţălui***].

preţăluitór, ~i, preţăluitoáre m., f. (înv. şi reg.) preţuitor: *fusese ... preţăluitor la vama din Burdujeni.* GANE. [***Preţălui*** + ***-tor***].

preţiós, ~şi, preţioásă, ~e a. **1.** care are, reprezintă o mare valoare materială, care costă mult; scump: *banii şi lucrurile preţioase ... nu fuseseră găsite.* SAD.; **2.** care are valoare prin calităţi, vechime, raritate, prin folosul pe care îl aduce: *adună preţioase documente în Arhiva română.* NEGR.; **metal preţios,** v. **metal; 3.** care are valoare morală, spirituală etc.; pe care cineva îl preţuieşte, îl iubeşte; important, valoros: *crede el că viaţa lui e atît de preţioasă încît e dispus să facă toate compromisurile pentru a şi-o salva.* PR.; **4.** (adesea subst.) lipsit de naturalete, de simplitate; afectat, pedant: *astăzi rîzi d-o pedantă, mîine d-o preţioasă.* ALEX.; **5.** (fig.) rafinat, fin[2]: *focul vinului ... şi buna dispoziţie extraordinară au produs ... o beţie preţioasă şi subţire.* SAD. [Din lat. ***pretiosus,*** fr. ***précieux***].

preţiozísm n. (rar) preţiozitate: *versurile ... iau înfăţişarea preţiozismului, artificialităţii.* MACED.; *culteranismul reprezintă un preţiozism, o manie de a vorbi în radicale şi imagini.* CĂL. [***Preţios*** + ***-ism***].

preţiozitáte, preţiozităţi f. faptul de a fi preţios, afectat: lipsă de naturaleţe, de simplitate; (p. ext.) comportare, exprimare căutată, pedantă; preţiozism: *excesul de neologisme trădează preţiozitatea vorbitorului.* [Din fr. ***préciosité***].

preţuí, preţuiesc vb. **1.** (tr.) a stabili preţul unui bun (destinat vînzării), a determina valoarea (în bani) a unui lucru; a estima, a evalua, a preţălui: *un vas de argint, preţuit 1500 ruble.* NEGR.; (fig.) *vinul de Umbria se dovedea mai perfid decît îl preţuisem la început.* GHEŢIE; **2.** (intr.) a avea, a reprezenta un anumit preţ, o anumită valoare materială; a valora, a face: *o asemenea salbă singură preţuia o avere.* PETR.; **3.** (intr.) a avea valoare morală, spirituală, importanţă etc. pentru cineva; a valora: *unele dobitoace ... cred despre sine că preţuiesc ceva.* ALEX.; a **şti cît preţuieşte cineva,** a nu pune mare preţ, a nu-şi face iluzii în legătură cu cineva: [boierii] *ştiau cît preţuieşte jurămîntul lui.* NEGR.; **3.** (tr.) a recunoaşte meritul, valoarea, importanţa etc. cuiva sau a ceva; a stima, a cinsti; a aprecia: *ca prieten m-ai preţuit din toată inima.* CAR.; *toată elita cărturărească ... citea şi preţuia revista ieşeană.* GAL. [***Preţ*** + ***-uí***].

preţuíre, preţuiri f. **1.** faptul de a preţui şi rezultatul lui; **2.** (înv. şi pop.) fixare a preţului unui bun (destinat vînzării), determinare a valorii (în bani) a unui lucru; evaluare, preţăluire: *urmează apoi preţuirea şi măcelărirea.* SL.; **3.** recunoaştere a valorii, a importanţei, a meritelor cuiva sau a ceva; apreciere: *pe mulţi preţuirile admiratorilor îi uimesc şi le insuflă dispreţ.* CĂL.; *toate aceste semne de preţuire şi dragoste ... îi făceau bine.* GHEŢIE. [V. ***preţui***].

preţuít, ~ţi, preţuită, ~e a. apreciat, stimat: *este un doctor preţuit.* [V. ***preţui***].

preţuitór, ~i, preţuitoáre m., f. **1.** persoană care evaluează un bun, stabilind preţul; preţăluitor; **2.** persoană care poate aprecia valoarea, importanţa unui lucru: *era un preţuitor rafinat al poeziei.* [***Preţui*** + ***-tor***].

preumán, ~i, preumană, ~e a. care a existat înainte de apariţia omului pe pămînt; care aparţine acelor timpuri. [Din fr. ***préuhumain***].

preumblá vb. v. **plimba.**

preumbláre f. v. **plimbare.**

preuniversitár, ~i, preuniversitară, ~e a. care precedă studiile universitare: *profesorii din învăţămîntul preuniversitar sînt prost plătiţi.* [***Pre-***[2] + ***universitar***].

preurmá, preúrm vb. (înv.; tr.) **1.** a preceda, a premerge; **2.** a urmări: *cei ce îl preurmă se opresc pe maluri.* BOL. [***Pre-***[2] + ***urma***].

preursí, preursesc vb. (înv.; tr.) a predestina: *Mahomet va fi cel preursit pentru căderea împărăţiei.* BĂLC. [***Pre-***[2] + ***ursi***; cf. fr. ***prédestiner***].

preursíre, preursiri f. (înv.) faptul de a preursi; (p. ext.) ursită, soartă, destin: *preursirea ... [î]l răsfaţă.* MACED. [V. ***preursi***].

preursít, ~ţi, preursită, ~e a. (rar) predestinat: *suferinţele ... prin care trebuie să treacă orice preursit al muzelor.* GAL. // f. (înv.) ursită, destin, soartă: *fatala întîmplare i-a lumii preursită.* BOL. [V. ***preursi***].

preuscáre, preuscări f. uscare prealabilă. [***Pre-***[2] + ***uscare***].

préut m. v. **preot.**

preuteásă f. v. **preoteasă.**

preuţíe f. v. **preoţie.**

preuţél m. v. **preoţel.**

prevăl n. v. **prăval.**

prevalá, prevalez vb. **1.** (intr.) a avea preponderenţă, superioritate; a predomina: *în Anglia ..., sistemul vechi prevalează, fără a fi în raport cu dezvoltarea actuală a poporului englez.* EM.; **2.** (refl.) a se folosi, a face uz de o situaţie, de un drept etc. în vederea realizării unui scop: *mama poate să se prevaleze de dreptul de uzufruct.* CĂL. [Din lat. ***praevalere,*** fr. ***prévaloir***].

prevaláre f. faptul de a (se) prevala; prevalenţă. [V. ***prevala***].

prevalént, ~ţi, prevalentă, ~e a. (livr.) de importanţă majoră; predominant. [Din lat. ***praevalens, -tis,*** engl. ***praevalent***].

prevalénţă f. (rar) prevalare. [Din germ. ***Prävalenz,*** engl. ***prevalence***].

prevaricá, prevarichez vb. (livr.; intr.) a contraveni prin rea-credinţă, abuz, fraudă etc. de la obligaţiile de serviciu. [Din fr. ***prévariquer,*** lat. ***praevaricari***].

prevaricatór, ~i, prevaricatoáre a. şi m., f. (persoană) care comite o prevaricaţiune: *funcţionarii prevaricatori să fie judecaţi.* MAIOR. [Din fr. ***prévaricateur***].

prevaricáţie f. v. **prevaricaţiune.**

prevaricaţiúne, prevaricaţiuni f. **1.** abatere de la îndatoririle de serviciu; abuz comis de un angajat în exerciţiul funcţiunii: *niciodată administraţiunea n-a fost mai slabă şi mai coruptă ..., prevaricaţiunile mai dese.* EM.; *pamfletarul destăinuie prevaricaţiile slujbaşilor.* CĂL.; **2.** trădare a unei cauze, a intereselor cuiva; (şi: **prevaricaţie**). [Din fr. ***prévarication,*** lat. ***praevaricatio, -onis***].

prevăzătór, ~i, prevăzătoáre a. **1.** care prevede ce are să se întîmple; care ia măsurile necesare, potrivite pentru a preîntîmpina ceea ce prevede că s-ar putea întîmpla; prudent, precaut, grijuliu, circumspect: *luînd toate măsurile ... ca un duce prevăzător.* BĂLC.; **2.** care denotă, dovedeşte prudenţă, precauţie: *legiuiri înţelepte şi prevăzătoare.* OD. [***Prevedea*** + ***-ător***].

prevăzút, ~ţi, prevăzută, ~e a. **1.** prescris, specificat de o lege, de un regulament etc.: *fiecare dintre noi moşteneşte mai puţin decît suprafaţa prevăzută pentru expropriere.* GHEŢIE; **2.** dotat, înzestrat cu cele necesare pentru atingerea unui scop: *venise să vadă ce însemnam eu pentru ea, prevăzută ... cu toate armele seducţiei.* PR. [V. ***prevedea***].

prevedeá, prevăd vb. **1.** (tr.) a deduce (din fapte care precedă) mersul evenimentelor viitoare; a intui ceea ce s-ar putea întîmpla; a întrezări, a presimţi, a prevesti; (p. ext.) a presupune: *prevede vrajba, neunirea.* NEGR.; *cît de incapabil sînt să prevăd evenimentele esenţiale.* EL.; **2.** (tr. şi refl.) a lua măsurile necesare; a (se) dota, a (se) echipa cu ceva necesar, potrivit: *amatorii de veselii ... s-ar fi prevăzut cu un aparat fotografic.* ARG.; *ordonă ... să prevadă cu zăvoare trainice uşile.* GHEŢIE; **3.** (tr.) a specifica, a prescrie; a menţiona, a indica: *legea nu prevede nimic.* OD.; **4.** (înv. şi reg.; refl.) a se vedea (prin sau printre); a se întrezări: *soarele ... se prevede pintre nori.* AL.; **5.** (refl.) a se oglindi, a se reflecta: *cînd cerul se prevede în valea înfloritǎ.* BOL. [***Pre-***[2] + ***vedea***; cf. fr. ***prévoir*** şi ***pourvoir***, lat. ***praevidere***].

prevedére, prevederi f. **1.** faptul de a (se) prevedea; **2.** posibilitatea de a deduce ce urmează să se întîmple; (mai ales la pl.) fapt, lucru prevăzut, presupus, anticipat; previziune: *roiuri negre de prevederi urîte îi troieneau închipuirea.* VLAH.; **3.** (la pl.) indicaţii, dispoziţii cuprinse într-o lege, într-un tratat etc.: *restul prevederilor cu caracter tehnic sau procedural erau lipsite de importanţă.* GHEŢIE; **4. prevederi sociale,** sistem de măsuri privitoare la acordarea de asistenţă socială persoanelor care şi-au pierdut temporar sau definitiv capacitatea de muncă ori celor rămaşi fără susţinător în familie; **5.** prudenţă, precauţie; măsură luată pentru a preveni o întîmplare neplăcută, un pericol posibil: *prevederea este mama diplomaţiei.* SAD. [V. ***prevedea***].

prevegheá vb. v. **priveghea.**

prevení, previn şi (pop.) **previú** vb. (tr.) **1.** a atrage cuiva atenţia asupra consecinţelor (negative ale) unei acţiuni; a informa în prealabil; a înştiinţa, a avertiza; a prevesti: *e inutil ... să vă mai previn că noi ştim totul.* PR.; *te-am prevenit că e periculos;*

2. a preîntîmpina, a lua măsuri pentru a evita, a înlătura un rău: *ai prevenit o nenorocire;* **3.** (rar) a îndeplini dinainte dorințele cuiva; a anticipa: *îți previu dorințele.* NEGR. [Din fr. ***prévenir;*** lat. ***praevenire***].

prevenință, prevenințe f. (înv.) prevenire; (concr.) dovadă de solicitudine, de bunăvoință: *l-a făcut să uite toate prevenințele.* GHICA. [Din fr. ***prévenance*** (după *preveni*)].

prevenire, preveniri f. **1.** acțiunea de a preveni și rezultatul ei; **2.** avertizare făcută cuiva în legătură cu ceva (neplăcut) ce s-ar putea întîmpla: *prevenirea tatei ți-a prins bine;* **3.** evitare, împiedicare a unei primejdii: *prevenirea incendiilor;* **4.** solicitudine, amabilitate; prevenință: *din întreaga lui ființă se desprindea o prevenire, o prietenie.* V.R. [V. ***preveni***].

prevenít, ~ți, prevenită, ~e care a fost avertizat, încunoștiințat. // m., f. (jur.; înv.) persoană considerată culpabilă, împotriva căreia s-a luat măsura arestului preventiv: *ce reclami de la prevenitul Iancu Zugravu?* CAR. [V. ***preveni;*** cf. fr. ***prévenu***].

prevenitór, ~i, prevenitoáre a. **1.** plin de solicititudine; îndatoritor, serviabil; amabil, politicos: *sîntem întîmpinați de oameni prevenitori și politicoși.* SAD.; **2.** care denotă solicitudine, bunăvoință, amabilitate, politețe: *s-au primit și încuviințat în mod prevenitor aproape toate celelalte cereri secundare ale regelui.* EM. // n. **prevenitor de erupție,** dispozitiv instalat la gura sondei pentru a închide etanș și rapid spațiul dintre coloanele de tubaj și garnitura de prăjini de foraj sau de țevi de extracție, în cazul unei erupții necontrolate a sondei. [***Preveni*** + ***-tor***].

preventiv, ~i, preventivă, ~e a. care are ca scop preîntîmpinarea, împiedicarea producerii unui rău: *s-au luat măsuri preventive;* (adv.) *luați o pastilă din acestea; luați chiar preventiv una.* PR.; **medicină preventivă,** ramură a medicinei care se ocupă cu prevenirea bolilor; profilaxie; (jur.) **arest preventiv** sau **detenție preventivă, a)** măsură privativă de libertate luată în anumite cazuri, în cursul unui proces penal înainte de pronunțarea hotărîrii judecătorești în scopul de a preveni dispariția infractorului, influențarea martorilor etc.; prevenție: *arestul preventiv al tinerilor ținuse unsprezece săptămîni.* EM.; **b)** loc special în care se execută această măsură: *am fost vîrîți într-un soi de arest preventiv, o încăpere cu mai puțin de 15 m² suprafață, 63 de inși.* PĂTĂP. [Din fr. ***préventif***].

preventóriu, preventorii n. instituție medicală în care sînt internate și tratate preventiv persoanele cu debilitate fizică, predispuse la anumite boli grave molipsitoare (ex. tuberculoză). [Din fr. ***préventorium***].

prevénție, prevenții f. **1.** (livr.) prejudecată; suspiciune: *o demonstrație făcută anume pentru a risipi prevențiunile pe care roșii au știut să le înspire.* EM.; *judeca pe Ioana cu prevențiune.* CĂL.; **2.** arest preventiv; starea unui acuzat privat de libertate înaintea judecății; timpul cît durează aceasta: *mă întorsei acasă după o absență de trei ani și trei luni, căci cele trei luni de prevenție nu mi se scăzuseră.* PR.; (și: **prevențiune**). [Din lat. ***praeventio, -onis,*** fr. ***prévention***].

prevențiúne f. v. prevenție.

prevérb, preverbe n. prefix care se atașează la verbe. [Din fr. ***préverbe***].

preverbáție, preverbații f. procedeu de derivare cu ajutorul preverbelor. [Din fr. ***préverbation***].

prevestí, prevestesc vb. (tr.) **1.** a vesti, a anunța întîmplări, evenimente viitoare; a anticipa; a prezice; (spec.) a proroci, a profeți, a profetiza: *epidemia balurilor ..., și a chefurilor prevestește totdeauna un rău sau îl subliniază.* REBR.; *ce fericire-n mine prevestește eliberarea cerului întreg.* IONEL; **2.** (înv.) a preveni: *să prevestească cineva pe Banoveți.* OD.; **3.** (rar) a prevedea: (refl. pas.) *se putea prevesti ... primirea ce avea să i se facă.* CĂL. [***Pre-***[2] + ***vesti***].

prevestíre, prevestíri f. **1.** acțiunea de a prevesti și rezultatul ei; predicție, prezicere, prevestit; (spec.) prorocire, profeție: *prevestirile d-tale meteorologice s-au dezmințit.* CAR.; **2.** fapt, semn prevestitor (de rău): *niște prevestiri sinistre păreau a-l depărta.* BĂLC. [V. ***prevesti***].

prevestít n. **1.** (rar) prevestire; **2.** (înv. și reg.) (fază de) creștere și descreștere a lunii. [V. ***prevesti***].

prevestitór, ~i, prevestitoáre a. care prevestește ceva, care anunță dinainte; care constituie un indiciu al unor evenimente viitoare: *simți un fior ... prevestitor de mari suferințe.* AL.; (subst.) *rîndunica, prevestitoare de bunuri, revine.* OD. [***Prevesti*** + ***-tor***].

previghetór a. v. priveghetor.

prevínde, prevínd vb. (reg.; tr.) a revinde: *toți își prevînd cele cumpărate.* B.-DEL. [***Pre-***[2] + ***vinde***].

previzíbil, ~i, previzibilă, ~e a. care poate fi prevăzut, anticipat: *accidente previzibile.* [Din fr. ***prévisible***].

previzibilitáte f. caracter previzibil. [***Previzibil*** + ***-itate***].

previzionál, ~i, previzională, ~e a. (rar; despre gîndire, despre mașini cibernetice) care are capacitatea de a face o previziune. [Din fr. ***prévisionnel***].

previziune, previziuni f. **1.** anticipare (pe baza unor legi obiective) a unor fenomene sau evenimente viitoare: *nu este posibilă previziunea cutremurelor;* **2.** enunțare a unor aserțiuni sau teorii bazate pe asemenea prevederi; ceea ce prevede cineva: *viitorul nu confirmă previziunile lui Alexandru.* GHEȚIE. [Din fr. ***prévision***].

prezáj, prezaje n. (franțuzism) semn prevestitor: *prezajele joacă un rol însemnat în basmele și în poezia populară (ex.: un cuțit ruginit, un paloș însîngerat, o basma rupîndu-se la mijloc etc. prezic nenorocirea sau pieirea eroului).* [Din fr. ***présage***].

prezbiacuzíe f. slăbire a auzului la oamenii în vîrstă. [Din fr. ***presbyacousie***].

prezbiestezíe f. scădere a sensibilității cutanate la bătrîni. [Din fr. ***presbyesthésie***].

prezbiofreníe f. formă de demență senilă caracterizată prin tulburări de memorie, halucinații euforice însoțite de mimică. [Din fr. ***presbyophrénie***].

prezbiopíe f. (rar) prezbitism. [Din fr. ***presbyopie***].

prezbít, ~ți, prezbită, ~e a. și m., f. (persoană) care suferă de prezbitism: *își fixa privirea în palma-i deschisă, cu aerul unui presbit care citește.* VLAH.; (și: **presbit**). [Din fr. ***presbyte***].

prezbíter, prezbiteri m. titlu (onorific) pentru o persoană din cinul bisericesc; persoană din acest cin; (spec.) preot: *după sfatul presviterilor (preoților) trimetese acest cinstit dar.* MAT.; (și: **prezviter, presviter**). [Din gr. mod. ***présvytos,*** fr. ***presbytère***].

prezbiterál, ~i, prezbiterală, ~e a. care aparține prezbiterului; referitor la prezbiter; de prezbiteri; (spec.) preoțesc; **consiliu prezbiteral,** prezbiteriu. [Din fr. ***presbytéral***].

prezbíterá, prezbitere f. soție a prezbiterului: *și părintele Irimia Iliuț și presvitera Maria acuma-s bătrîni.* SAD.; (și: **prezviteră, presviteră**). [Din gr. mod. ***presbytéra***].

prezbiterián, ~eni, prezbiteriană, ~ene a. care aparține, care este caracteristic prezbierianismului sau prezbiterienilor, referitor la prezbiterianism sau la prezbiterieni. // m., f. adept al prezbierianismului: *sîngeroasele evenimente ale rezbelului civil atîțat între prezviterienii englezi, numiți puritani, și compatrioții lor catolici.* FIL.; (și: **presbiterian, prezviterian**). [Din fr. ***présbytérien***].

prezbiterianísm n. doctrină ecleziastică proprie bisericii reformate, derivată din calvinism, conform căreia prezența lui Hristos în euharistie este numai spirituală, producîndu-se prin intermediul Duhului sfînt (și nu prin transformarea elementelor pîine și vin), iar conducerea bisericii este încredințată, la toate nivelele, unui corp mixt de prezbiterieni, format din laici și din pastori, înlăturînd astfel ierarhia episcopală; totalitatea bisericilor reformate care au adoptat această doctrină; (spec.) totalitatea bisericilor calvine de limbă engleză: *prezbiterianismul a fost înființat în 1555 de reformatorul scoțian John Knox, discipolul lui Calvin;* (și: **presbiterianism**). [Din fr. ***presbytérianisme***, engl. ***presbyterianism***].

prezbitériu, prezbiterii n. **1.** casă parohială (catolică): *la presbiteriu, menajera o informă că părintele ... e la biserică.* GHEȚIE; **2.** parte a bisericii creștine (între naos și altar) unde stau clericii în timpul oficierii slujbei religioase; **3.** sfatul preoților unei comunități catolice; corporație aflată în fruntea unei comunități protestante; consiliu prezbiteral; (și: **presbiteriu**). [Din lat. ***presbyterium,*** fr. ***presbytère***].

prezbitíe f. v. prezbiție.

prezbitísm n. tulburare de vedere caracterizată prin scăderea capacității de acomodare a cristalinului, ceea ce face ca obiectele apropiate să nu fie văzute clar; prezbiopie, prezbiție. [Din fr. ***presbytisme***].

prezbiție, prezbiții f. (rar) prezbitism; (și: **presbitie, prezbitie**). [Din fr. ***presbytie***].

prezént[1]**, ~ți, prezentă, ~e** a. **1.** care se află în același loc cu vorbitorul sau la care se referă acesta; de față: *am dori să vă știm prezent printre noi.* GHEȚIE; **prezent!,** formulă de răspuns la un apel nominal; **2.** despre care este vorba acum; de față: *ediția prezentă este completă;* **3.** care este în vigoare astăzi: *prezenta lege prevede sancțiuni;* **4.** care există, care se petrece acum, referitor la momentul de față; actual; contemporan: *văd ... obrazuri placide mulțumite că trăiesc clipa prezentă.* SAD.; **5.** de care cineva este conștient, la care se gîndește, pe care îl simte la un moment dat: *uneori ... o melodie ... îți rămîne necontenit prezentă.* EL. // n. **1.** perioadă de timp variabilă, concepută ca o unitate distinctă între trecut și viitor; **2.** timpul actual; contemporaneitate; (p. ext.) situația actuală: *uităm prezentul, astfel bucuria vieții ne scapă.* PR.; **în prezent,** azi, în acest moment; acum: *în prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte.* EM.; **3.** timp al verbului care arată că acțiunea se petrece în momentul vorbirii sau că este de durată; **prezent istoric,** prezent cu valoare de perfect, folosit mai ales în narațiuni. [Din lat. ***praesens, -ntis,*** fr. ***présent***].

prezént[2]**, prezente** și **prezenturi** n. (înv.) dar, cadou: *să-mi faci un prezent cît de mic.* AL.; *prezenturi strălucite.* EM. [Din fr. ***présent***].

prezentá, prezínt vb. **1.** (tr.) a înmîna cuiva o cerere, un raport, un document etc. (pentru a informa, pentru a justifica, pentru a rezolva etc.); (p. ext.) a oferi, a da cuiva ceva: *îmi prezentă o prize de tabac.* NEGR.; *administratorul special va prezenta documentele referitoare la evaluarea activelor și pasivelor băncii.* A.; *prezentați biletele la control!;* **a-și prezenta demisia,** a demisiona; **2.** (tr. și refl.) a(-și) spune celor de față numele, ocupația etc.; a face cunoștință cu cineva; a (se) recomanda: *dă-mi voie să ți-l prezint pe tata.* ST.; **3.** (tr.) a înfățișa publicului un spectacol, aspectele unei activități, rezultatele unor cercetări etc.; a expune: *spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate.* MAIOR.; **4.** (tr.) a reprezenta: *Ermil prezintă o forță colectivă, o clasă viguroasă.* CĂL.; **5.** (refl.) a apărea, a se înfățișa în fața cuiva sau undeva (cu un anumit scop): *cînd a sunat mobilizarea ... s-a prezentat la corp.* SAD.; **6.** (spec.; refl. și tr.) a participa la un examen, la un concurs, la alegeri etc.: *se gîndi la programul cu care urma să se prezinte în fața alegătorilor.* GHEȚIE; **7.** (tr.) a aranja obiecte, mărfuri etc. pentru a fi expuse publicului: *în vitrină produsele erau frumos prezentate;* **8.** (tr.) a exprima, a adresa; a transmite (omagii, complimente etc.): *s-au înfățișat ca să-și prezinte omagiile.* SAD.; *au prezentat scuze;* **a prezenta arma,** a da onorul unui superior, unei personalități la o ceremonie, mînuind arma într-un anume fel, după reguli militare; **prezentați arm!,** comandă militară: *pentru onor, înainte, prezentați arm!* PR.; **9.** (tr.) a avea, a oferi anumite însușiri sau calități: *popoarele ortodoxe ... prezintă acest grandios fenomen al unei relative unități lingvistice.* BL.; **10.** (refl.) a avea aparența de ..., a se înfățișa ca ...: *problema se prezintă ca o enigmă;* (și: (înv.) **prezinta**). [Din fr. ***présenter,*** lat. ***presentare***].

prezentábil, ~i, prezentabilă, ~e a. **1.** care are o înfățișare plăcută, care se prezintă bine; frumos, îngrijit: *Victor era tînăr, prezentabil, atrăgător.* GHEȚIE; **2.** care merită sau poate fi ori trebuie să fie prezentat, luat în considerație: *indiferent dacă dramele*

sînt sau nu prezentabile, dau satisfacţie instinctului nostru liric. CĂL. [Din fr. ***présentable***].

prezentáre, prezentări f. **1.** acţiunea de a (se) prezenta; **2.** înmînare, predare a unei cereri, a unui bun etc.; **3.** faptul de a face cunoştinţă cu cineva; recomandare, prezentaţie: *e gazdă, ar fi trebuit să facă prezentările.* PR.; **4.** înfăţişare în faţa cuiva sau undeva: *prezentarea la urne;* **5.** scurtă expunere a unei activităţi, a rezultatelor unei cercetări etc.; descriere: *toată arta lui Caragiale tinde către prezentarea directă a omului.* VIANU. [V. ***prezenta***].

prezentatór, ~i, prezentatoáre m., f. **1.** persoană care prezintă publicului programul unui spectacol, al unei emisiuni radiofonice, de televiziune etc.; (p. ext.) moderator; **2.** (înv.) persoană care prezintă pe cineva sau ceva. [Din fr. ***présentateur***].

prezentáţie, prezentaţii f. **1.** (franţuzism) prezentare: *fac lesne cunoştinţă între dînşii, fără mijlocirea prezentaţiilor cerute în societate.* BOL.; **2.** parte a corpului cu care fătul se angajează în strîmtoarea superioară a bazinului la naştere: *prezentaţie pelviană; prezentaţie craniană;* (şi: **prezentaţiune**). [Din fr. ***présentation***].

prezentaţiúne f. v. prezentaţie.

prezénţă, prezenţe f. **1.** faptul de a fi prezent undeva, într-un loc şi într-un timp anumit: *prezenţa dumitale aici ... ne-ar stînjeni.* GHEŢIE; **condică** (sau **listă**) **de prezenţă,** condică (sau listă) în care semnează cei prezenţi la serviciu, la un curs etc.; **în prezenţa cuiva,** fiind de faţă cineva; în faţa cuiva: *să-i aduceţi în prezenţa noastră.* AL.; **prezenţă de spirit,** însuşirea de a acţiona repede şi la timp în situaţii dificile, neprevăzute; promptitudine, perspicacitate; sînge rece: *curajul şi prezenţa de spirit a lui Magheru scapă situaţiunea.* GHICA; **jeton de prezenţă,** sumă de bani atribuită membrilor unei societăţi cînd asistă la şedinţă; **2.** existenţă: *la unele moluşte s-a remarcat prezenţa unui ochi.* BL.; **3.** faptul de a participa la ..., de a se implica într-o activitate: *se remarcă prezenţa femeilor în viaţa politică;* **4.** (concr.) personalitate: *datorăm acestor prezenţe succesul nostru.* [Din fr. ***présence,*** lat. ***praesentia***].

prezervă, prezérv vb. (livr.; tr. şi refl.) a (se) feri, a (se) apăra de un rău fizic sau moral: *ideea generoasă şi mîntuitoare care-a dat naştere Senatului a fost desigur aceea de a prezerva legislatura de ... patimele momentane.* EM.; *voia să-şi prezerve spiritul de preocupări supărătoare.* CĂL.; *se prezerva de contagiune.* [Din lat. ***praeservare,*** fr. ***préserver***].

prezerváre, prezervări f. (livr.) acţiunea de a (se) prezerva şi rezultatul ei; prezervaţie: *mijloacele de prezervare în contra stricării economiei lor.* EM. [V. ***prezerva***].

prezervatív, ~i, prezervatívă, ~e a. care are puterea de a prezerva: *medicament prezervativ.* EM. // n. **1.** remediu folosit pentru prevenirea unui inconvenient, unui rău: *toate prezervativele critice pe cari cineva trebuie să le aplice la documente pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrife.* EM.; *lectura e un prezervativ contra urîtului;* **2.** (spec.) mic tub elastic închis la un capăt, folosit de bărbaţi, în timpul contactului sexual, ca mijloc de protecţie împotriva bolilor venerice sau ca anticoncepţional: *să-mi cumpere şi mie un prezervativ.* CĂRT. [Din fr. ***préservatif,*** lat. ***praeservativus,*** germ. ***Präservativ***].

prezervăţie, prezervaţii f. (înv.; rar) prezervare; (şi: **prezervaţiune**). [Din fr. ***préservation***].

prezervaţiúne f. v. prezervaţie.

prezicătór, ~i, prezicătoáre m., f. persoană care are darul de a ghici viitorul (în cărţi, în cafea, în palmă etc.); ghicitor: *au fost şi la prezicătoarea Omida.* [***Prezice*** + ***-ător***].

prezíce, prezíc vb. (tr.) **1.** a spune, a anunţa dinainte ce se va întîmpla pe baza unor legităţi, a unor raţionamente, a intuiţiei etc.; a prevesti; (spec.) a profeţi, a prooroci: *se măritase cu un maior bătrîn, aşa cum îi prezisesem.* PR.; *eclipsele se pot prezice cu siguranţă;* **2.** a ghici viitorul cuiva prin procedee oculte (în bobi, în cărţi, în cafea, în palmă etc.): *mi-a prezis o vrăjitoare că de nu m-oi mărita ... am să mă găsesc într-o primejdie de moarte.* AL. [***Pre-***[2] + ***zice***; cf. fr. ***prédire***].

prezícere, preziceri f. **1.** acţiunea de a prezice şi rezultatul ei; predicţie, prevestire; **2.** ceea ce prezice cineva: *se vor împlini prezicerile lui.* [V. ***prezice***].

prezidá, prezidez vb. **1.** (tr.) a conduce, ca preşedinte, lucrările unei adunări, ale unei şedinţe etc.; a prezidui: *venise ca să prezideze Curtea cu juri.* VLAH.; *se ducea în calitate de profesor universitar să prezideze comisia examenului.* CĂL.; **2.** (tr.) a ocupa locul de onoare la o masă, la un dineu etc.: *Mihail prezidă ăst banchet voios.* BOL.; **3.** (tr. şi intr.) a fi prezent, a asista; a supraveghea, a dirija; a inspira: *bătrînul vizir prezida la facerea podului.* BĂLC.; *nu-şi poate da sama de nenorocirea edilitară pe care o prezidează.* SAD. [Din fr. ***présider,*** lat. ***praesidere***].

prezidáre, prezidări f. (rar) acţiunea de a prezida. [V. ***prezida***].

prezidént, prezidenţi m. (astăzi rar) preşedinte: *prezidentul corpului legislativ.* NEGR.; *după ce prezidentul mulţumi tuturor, adunarea se sfîrşi.* AG. [Din lat. ***praesidens, -ntis,*** fr. ***président***].

prezidenţiábil, prezidenţiabíli m. candidat la preşedinţie. [Din it. ***presidenziabile***].

prezidenţiál, ~i, prezidenţială, ~e a. care aparţine unui preşedinte, referitor la un preşedinte, propriu unui preşedinte; care emană de la un preşedinte; preşedinţial: *nu poate candida la alegerile prezidenţiale.* D.; *beneficiarii clemenţei prezidenţiale.* A.; **ordonanţă prezidenţială,** v. **ordonanţă.** [Din fr. ***présidentiel***].

prezidenţie, prezidenţii f. **1.** preşedinţie: *scaunul prezidenţiei Adunării.* EM.; *Gerotta ... deţinea prezidenţia onorifică a societăţii.* GHEŢIE; **2.** veche diviziune teritorial-administrativă din India: *Prezidenţia Bengalului.* [***Prezident*** + ***-ie***].

prezidiál, ~i, prezidiálă, ~e a. (rar) care aparţine prezidiului, referitor la prezidiu; care emană de la prezidiu: *fost judecător prezidial.* PETR. [Din fr. ***présidial***].

prezídiu, prezidii n. **1.** (înv.) fortăreaţă, garnizoană (întărită); (p. ext.) comandă (a unei fortăreţe, cetăţi); **2.** (înv.) preşedinţie: *sub prezidiul ministrului;* **3.** grup de persoane care prezidează o adunare, o şedinţă etc.; (p. ext.) masă specială (aşezată pe o estradă) de la care prezidează acest grup: *n-ai fost ales în prezidiu; nu ştii să faci nimic, toată viaţa ai stat la prezidiu;* **4.** (spec.) organ colegial exercitînd funcţia de şef al statului în unele ţări; (şi: **prezidium**). [Din lat. ***praesidium,*** germ. ***Präsidium***].

prezídium n. v. prezidiu.

preziduí, preziduiesc şi **prezídui** vb. (înv.; tr. şi intr.) a prezida: (fig.) *la noi n-a sosit vremea în care-nţelepciunea preziduie în toate.* NEGR. [***Prezidiu*** + ***-ui***].

prezintă vb. v. prezenta.

prezís, ~şi, prezisă, ~e a. (înv.) suscitat, sus-amintit. [***Pre-***[2] + ***zice***].

prezíuă f. ziua precedentă; ajun: *din clara preziuă de toamnă tu adormiseşi pătrunsă de soare.* BL.; **în preziua,** în ajunul ..., cu o zi înainte de ...; (p. ext.) în ziua (sau perioada) din trecutul foarte apropiat: *în preziua bătăliei;* **din preziua,** din ajun, din ziua precedentă. [***Pre-***[2] + ***ziuă***].

prezumá, prezúm vb. (livr.; tr.) a presupune, a socoti ca probabil ceva; a estima. [Din fr. ***présumer***].

prezumáre, prezumări f. (livr.) presupunere; estimare. [V. ***prezuma***].

prezumát, ~ţi, prezumată, ~e a. (livr.) presupus[2]: *asasinul prezumat.* [V. ***prezuma***].

prezúmpt, ~ţi, prezumptă, ~e a. (înv.) presupus[2]: *pipele, prezumpte antice, ... s-au găsit în Francia.* OD. [Din lat. ***praesumptus***].

prezumptív a. v. prezumtiv.

prezúmpţie f. v. prezumţie.

prezumptiós a. v. prezumţios.

prezumptiúne f. v. prezumţie.

prezumtív, ~i, prezumtívă, ~e a. **1.** care urmează să moştenească, în mod firesc sau conform legii, un drept, o demnitate, un bun etc.: *a fost primit în mijlocul nostru augustul moştenitor prezumptiv.* EM.; *în afara prezumtivilor moştenitori, se mai aflau ... cîteva rudenii.* GHEŢIE; **2.** socotit, considerat ca probabil; ipotetic, presupus[2]: *el arată ginerelui prezumtiv portretele strămoşilor.* CĂL.; **modul prezumtiv** (şi n.), mod verbal care prezintă acţiunea ca presupusă, ipotetică, probabilă (în trecut sau în viitor); (şi: **prezumptiv**). [Din lat. ***praesumptivus,*** fr. ***présomptif***].

prezúmţie, prezumţii f. **1.** părere întemeiată pe aparenţe, pe ipoteze şi nu pe probe; presupunere, supoziţie: *din toate scrisorile tale ... respiră ... prezumţiunea că aş putea veni la Iaşi ... şi că singura piedică e că nu voi.* EM.; **2.** (jur.) concluzie logică desprinsă de lege sau de organul de jurisdicţie cu privire la existenţa unui fapt necunoscut şi care nu poate fi dovedit direct din stări sau împrejurări cunoscute, ci cu ajutorul altor fapte cunoscute şi conexe; **prezumţia de nevinovăţie,** principiu de bază în procesul penal, potrivit căruia inculpatul este considerat nevinovat şi tratat ca atare atîta timp cît vinovăţia lui nu este stabilită printr-o hotărîre judecătorească (definitivă); **3.** părere exagerat de bună despre sine, încredere lipsită de temei în propriile forţe; înfumurare, aroganţă, supraestimare, suficienţă, pretenţie: *ajunşi în acel grad de prezumţie, unde orice critică cît de justă li se pare pornită din invidie.* AL.; *o familie cu prezumţie de boierie străveche.* CĂL.; (şi: **prezumpţie, prezumpţiune**). [Din lat. ***praesumptio, -onis,*** fr. ***présomption***].

prezumţiós, ~şi, prezumţioásă, ~e a. **1.** care are o părere exagerat de bună despre sine; încrezut; înfumurat, arogant: *nu sînt ... atît de prezumţios ... ca să-mi permit a-mi face iluziuni.* GHICA; **2.** care denotă, care trădează aroganţă, vanitate: *gnoseologia era o disciplină filozofică inventată de oameni pentru a teoretiza ignoranţa lor prezumţioasă.* GHEŢIE; (adv.) *pentru un contemporan, este prezumţios să afirmi că poţi avea un acces bun la presocratici fără a-i fi luat la cunoştinţă prin Heidegger.* PATAP; **3.** întemeiat pe supoziţii, pe iluzii; plin de prezumţii: *proiecte prezumţioase;* (şi: **prezumptios**). [Din lat. ***praesumptuosus,*** fr. ***présomptueux***].

prezumţiozitáte f. (livr.) aroganţă. [***Prezumţios*** + ***-itate***].

prezvíter m. v. prezbiter.

prezviteră f. v. prezbiteră.

prezviterián m. v. prezviterián.

priabonián, ~i, priaboniană, ~e n. şi a. (care ţine de, referitor la) etajul superior al eocenului din regiunile alpină şi mediteraneană, caracterizat prin numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode etc. [Din fr. ***priabonien***].

prián, ~i, priană, ~e a. (pop.) (care are părul) cu pete sau cu dungi de altă culoare (de obicei albă); bălţat, priu: *bou la păr prian.* [***Priu*** + ***-an***].

priapéu, ~i, priapee a. referitor la Priap, zeul fecundităţii, în mitologia greacă. // f. (rar) statuia lui Priap: *priapeele cernite plîng trunchiurile roase.* NAUM. // n. poezie (antică) cu conţinut obscen sau licenţios. [Din lat. ***priapeus,*** it. ***priapeo***].

priápic, ~ci, priapică, ~ce a. (med.) care aparţine priapismului, referitor la priapism: (fig.) *acest amestec de afecţiune şi cinism priapic faţă de femei ... îmi strîrnea o mare veselie.* PR. [Din fr. ***priapique***].

priapísm n. stare de erecţie a penisului, prelungită anormal, adesea dureroasă şi neurmată de ejaculare, apărută fără o stimulare erotică: (fig.) *nuvele lui ... aduc o atmosferă dezgustătoare, de vulgaritate, priapism şi halucinaţie.* CĂL. [Din fr. ***priapisme***].

pribeág, ~egi, pribeagă, ~ege a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care umblă rătăcind din loc în loc; rătăcitor, hoinar; (persoană) care a venit din altă parte; venetic: *cum n-oi mai fi pribeag.* EM.; **2.** (înv.; şi m., f.) fugar, refugiat, emigrant; exilat: *e de peste Milcov pribeag misterios.* AL.; **3.** singur, răzleţ;

stingher: *ca vacile cînd pasc pribege.* OD. // m. (reg.) haiduc: *decît cătană-n şireag, mai bine-n codru pribeag.* POP. [Din sl. ***prěběgŭ***].

pribegí, pribegesc vb. (intr.) **1.** a fi pribeag; a rătăci din loc în loc (neavînd o locuinţă statornică); a hoinări, a vagabonda: *pribegeşte nu ştiu de cît timp.* ISP.; *mii de oameni pribegeau în căutarea unui cămin.* GHEŢIE; **2.** a-şi părăsi locul natal, ţara; a se refugia, a emigra; a se exila: *în ce ţară a pribegit?* AL.; (refl.) *boierii s-au pribegit.* OD. [De la ***pribeag***].

pribegíe, pribegii f. **1.** faptul de a rătăci, de a hoinări; rătăcire din loc în loc; vagabondare; (p. ext.) timpul cît cineva rătăceşte astfel; viaţă, situaţie de pribeag; pribegire: *istorisea ... ce păţise în pribegia lui.* ISP.; (fig.) *stele pe cer, necunoscînd pribegia, popasul, calea-şi urmează.* VIERU; **2.** părăsire a locului natal şi stabilire într-un loc străin, printre străini; emigrare; (p. ext.) viaţă dusă într-un loc străin, printre străini; timpul cît cineva duce o asemenea viaţă; exil, refugiu, pribegire: *amintiri din pribegie.* [***Pribeag*** + *-ie*].

pribegíre, pribegiri f. **1.** acţiunea de a pribegi; **2.** rătăcire din loc în loc; hoinăreală, pribegie, vagabondare; **3.** (înv.) emigrare, refugiu; pribegie: *după pribegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldova rămăsese într-o stare tulburată.* NEGR. [V. ***pribegi***].

pribegít, ~ţi, pribegitá, ~e a. (înv.) **1.** care pribegeşte, neavînd un loc stabil; rătăcitor; hoinar, pribegitor: *o ceată pribegită.* EM.; (fig.) *cînd păsări pribegite se-ntorc voios în ţară.* AL.; **2.** exilat; refugiat: *boierii pribegiţi în Ardeal.* OD. [V. ***pribegi***].

pribegitór, ~i, pribegitoáre a. (rar) rătăcitor; hoinar: (fig.) *un vînt pribegitor.* COŞB. [***Pribegi*** + *-tor*],

pribói[1], priboaie n. **1.** unealtă de oţel în formă de bară, cu un capăt conic pentru perforarea sau lărgirea găurilor în tablă, în plăci de metal etc.; dorn; **2.** unealtă în formă de băţ lung, terminat la un capăt cu o măciulie, cu care se bat icrele pentru a le curăţa de pieliţe; **3.** (înv. şi reg.) coastă abruptă, periculoasă la coborît. // m. (pl. **priboi**) plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu frunze plăcut mirositoare, cu flori roşii, rar albe, care creşte prin locuri pietroase, fiind uneori cultivată ca plantă decorativă (*Geranium macrorrhizum*): *foaie verde de priboi.* POP. [Din bulg. ***proboi,*** sb. ***priboj***].

priboí[2], priboiesc vb. (tr.) a găuri sau a lărgi o gaură cu priboiul[1]. [De la ***priboi***[1]].

priboíre, priboiri f. acţiunea de a priboi[2]. [De la ***priboi***[2]].

pribolí, priboiesc vb. (reg.; refl.) a se însănătoşi; a se întrema, a se înzdrăveni: *vita boleşte cît boleşte, şi-apoi se priboleşte.* POP. [Din sl. ***prěbolěti***].

pribólnic, pribolnici m. **1.** plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina înaltă şi dreaptă, cu flori mari roşii, care creşte pe terenuri calcaroase (*Orchis simia*); **2.** (bot.; reg.) bobornic (*Veronica beccabunga*). [Cf. ***priboi***[1]].

pricáz, pricazuri vb. (înv. şi pop.) ceea ce provoacă o pagubă, un necaz, o nenorocire; (p. ext.) pagubă (mare), vătămare: *din fericire în pricaz ... va trece.* CANT.; **a face pricaz,** a meni a rău, a aduce vătămare, nenorocire. [Probabil de la ***pricăji***].

pricăjí, pricăjesc vb. (refl.) **1.** (înv.) a se îmbolnăvi de lepră; (p. gener.) a se îmbolnăvi (de o boală venerică): *au făcut sfîntul de s-au pricăjit ... peste tot trupul cu bube.* DOS.; **2.** (pop. şi fam.) a se schimba în rău; a se sfriji, a se pipernici, a slăbi: (fig.) *i s-a pricăjit norocul.* AL.; **3.** (reg.) a se murdări; **4.** (fig.; şi tr.) a (se) pîngări; a (se) necinsti; a (se) păta. [Din sl. ***prokažati***].

pricăjíre, pricăjiri f. (înv. şi reg.) faptul de a (se) pricăji; (fig.) pîngărire: *au făcut pricăjire la procleţire.* BIBLIA. [V. ***pricăji***].

pricăjít, ~ţi, pricăjită, ~e a. **1.** (înv.) bolnav de lepră: *cărînd pînea la pricăjiţi cu samă multă.* DOS.; **2.** (pop. şi fam.) slab; nedezvoltat, sfrijit, pipernicit: *tipul ăla pricăjit ... nu-mi inspiră încredere.* PR.; **3.** cu aspect sărăcăcios; cu o viaţă grea, chinuită, necăjită: *pricăjite şi rustice curţi domneşti ... din paiantă.* V.R.; **4.** (reg.) afurisit, blestemat. [V. ***pricăji***].

príce, prici f. (înv. şi pop.) **1.** neînţelegere, ceartă; (p. ext.) ură, dușmănie: *noi n-am vrea să avem cu dînşii price.* B.-DEL.; **de price,** potrivnic, dușman: *să prinzăa ... pe mulţi alţi boiarnici de price.* OD.; **a se pune în** (sau **de, cu**) **price,** a se certa; a se împotrivi; a combate pe cineva: *bieţii oameni nu se mai puneau de price.* SAD.; **2.** pricină; proces, judecată: *să întîmpla între vecini prici sau judecăţi* (a. 1799). GCR.; **3.** supărare, necaz: *voinice, voinice, nu-mi mai face price.* POP. [Din sl. ***priča, pritŭča***].

priceásnă, pricesne f. cîntare religioasă ortodoxă, executată la slujba liturghie, în timp ce se împărtăşeşte preotul sau (p. gener.) un credincios de vază: *cînd se cînta priceasna abia mai erau în biserică vreo douăzeci de bărbaţi.* AG.; *mă usuc de dorul cădelniţii şi al pricesnelor.* GHEŢIE. [Din sl. ***pričastĭna***].

pricepătór, ~i, pricepátoáre a. (înv.) priceput; competent: *era ... destul de pricepător al artei.* CAR., *pentru un pricepător ca dumneata n-a fost o afacere prea strălucită.* GHEŢIE. [***Pricepe*** + *-ător*].

pricépe, pricép vb. **1.** (tr.) a pătrunde cu mintea, a izbuti să cunoască, să afle ceva; a-şi da seama; a înţelege: *deşi vorbeşti pe înţeles, eu nu te pot pricepe.* EM.; *cine n-ascultă, nu pricepe;* **2.** (reg.; tr.) a se dumiri, a se lămuri: *tu-mi umblai şfios, Sorine, şi plîngea durerea-n mine că tu nu te-ai priceput.* COŞB.; **3.** (refl.) a avea cunoştinţe temeinice într-o materie, într-un domeniu; a dovedi îndemînare, iscusinţă, abilitate, experienţă într-o acţiune, într-o situaţie; a fi capabil, în stare să facă ceva; a şti: *popa nu prea se pricepea la plugărie.* SL.; *Alec se pricepu să dezlege limba cumnatului său.* GHEŢIE; **4.** (tr. şi intr.) a cunoaşte ceva, a fi la curent: *zîmbeşte cu aerul omului şiret, care pricepe tot şi tace.* VLAH.; **5.** (tr.) a lua cunoştinţă; a afla: *abia la Paris am priceput ce este Occidentul;* **6.** (înv.; tr.) a constata; a trage concluzia: *Aron ... pricepu că este peste putinţă a urma asedierea în faţa unei asemenea oştiri.* BĂLC. [Lat. ***percipere***].

pricépere, priceperi f. **1.** faptul de a pricepe; facultatea de a înţelege, de a pătrunde cu mintea ceva; înţelegere; (p. ext.) inteligenţă, judecată: *ţie îţi trebuie învăţătură; ţi s-ar deschide mai bine priceperea.* SAD.; **2.** pregătire temeinică într-un domeniu; competenţă; îndemînare, iscusinţă, dibăcie, abilitate: *vrei să te scapi de moşie, de care n-ai avea nici timpul, nici priceperea să te ocupi.* GHEŢIE. [V. ***pricepe***].

pricepút, ~ţi, priceputá, ~e a. **1.** care denotă pricepere, înţelepciune; pricepător: *svatul lui cel drept şi priceput.* BĂLC.; **2.** care are o pregătire temeinică într-un domeniu, care îşi cunoaşte bine meseria; capabil; iscusit, îndemînatic, dibaci; abil: *mama ..., priceputâ la bucătărie.* CAR.; **3.** (rar) care poate fi înţeles; accesibil minţii omeneşti: *la-nceput ... n-a fost lume priceputâ şi nici lume s-o priceapă.* EM. [V. ***pricepe***].

pricestánie, pricestanii f. (înv. şi pop.) sfînta împărtăşanie; (concr.) cuminecătură: *să primim priceştenie în Hristos Isus.* COR.; (şi: **priceştanie, priceştenie**). [Din sl. ***pračaštanije***].

priceştánie f. v. pricestanie.

priceştenie f. v. pricestanie.

prichíci, prichiciuri n. **1.** margine îngustă, ieşită în afară, la vatra ţărănească, la cuptor sau la horn: *sprijinit cu picioarele de prichici.* CR.; **2.** (reg.) prelungire sub formă de pat[1] a sobei ori a cuptorului sau laviţă pusă lîngă acestea, pe care se stă sau se doarme (iarna): *pe prichiciul cuptorului moş Costan şade pipernicit şi tăcut.* REBR.; **3.** marginea de jos a ferestrei, ieşită în afară ca o poliţă; partea de jos a tocului unei ferestre; pervaz: *cineva aşează pe prichiciul ferestrei, înlăuntrul geamului, o lumină.* SAD. [Din ucr. ***prypičok***].

prichidúţă m. (rar) prichindel. [Et. nec.].

prichindél, prichindei m. **1.** (şi a.) (om) mic de statură; (spec.) (personaj din basmele populare) de statură mică, isteţ şi poznaş: *se pomeneşte fata că-i iese înainte un prichindel de om.* CAR.; *rătăcirea fetiţei ... precede şi pregăteşte visul şi basmul cu prichindeii.* IBR.; **2.** (fam.) (apelativ pentru un) copil mic vioi, zglobiu; puşti, pici. [Et. nec.].

pricí[1], pricesc vb. (înv. şi reg.; refl. recipr.) a se certa, a fi în conflict; a se pricini; (spec.) a se afla în proces, a se judeca: *pricindu-să pentru domnie.* UR. [De la ***price***].

pricí[2], priciuri n. pat rudimentar (improvizat); (spec.) pat de scînduri pentru mai multe persoane, folosit în unele dormitoare comune: *abia dacă încap o sobă, un prici, o masă.* GHEŢIE. [Din germ. ***Pritsche***].

pricináş, ~i, pricinaşă, ~e m. şi f. **1.** (adesea adj.) persoană care caută ceartă; certăreţ: *oamenii sînt răi şi pricinaşi.* CAR.; **2.** împricinat, inculpat (într-un proces); vinovat: *dacă nu se înjunghie între ei pricinaşii, îi omoară gîdea.* SAD. [***Pricină*** + *-aş*].

pricínă, pricini f. **1.** ceea ce determină apariţia unui fenomen, cauza a ceva, raţiunea pentru care se întîmplă sau se face ceva; cauză, motiv: *pricina, nu rezultatul, laude ţi-a cîştigat.* ALEX.; *iubirii mele ce-o urăşti barbar ca unei boli îi pipăi lung pricina.* VIERU; **fără (nici o) pricină,** fără justificare, fără motiv; nemotivat; din senin: *de ce izbucneşti fără pricină?* SAD.; **din pricină că ...,** pentru că ..., fiindcă ...; pe motivul că ...: *i se spunea Jupuitul din pricină că, atunci cînd se bărbierea, faţa lui părea jupuită.* PR.; **din pricina ...,** ca urmare a ..., din cauza ..., din vina ...: *se-nchid şcolile din pricina scarlatinei.* SAD.; *era neverosimil ... să se prăbuşească din pricina unui milion.* GHEŢIE; **2.** prilej, ocazie: *să-i dai pricină de vorbă.* AL.; **3.** (pretext de) ceartă, neînţelegere; diferend, conflict; (spec.) proces; problemă litigioasă: *cu tărăgănări şi opinteli, izbutirâ să dea de cap pricinii.* GHEŢIE; **a căuta cuiva pricină,** a căuta cuiva prilej de ceartă; a căuta nod în papură: *căuta pricină flăcăului întruna.* SAD.; **a găsi cuiva pricină,** a găsi motiv de ceartă cu cineva; a imputa, a reproşa cuiva ceva (pe nedrept): *am pregătit campania împotriva perşilor, găsindu-le pricină că ei subjugă pe elenii din cuprinsul împărăţiei lor.* CĂL.; (pop.) **a se pune de pricină,** a se împotrivi; a face gură; a se lua la bătaie: *flindcă el se punea de pricină ..., l-a legat.* GANE; **4.** (înv.) act în care este consemnată o hotărîre judecătorească: *să-mi aduci pricinile ce-a judecat Bogdan.* DELAVR.; **5.** (înv.) învinuire, acuzaţie adusă cuiva; vină, vinovăţie: *să nu-i afle împărăţia vro pricină.* NEC.; **de** (sau **cu**) **pricină,** vinovat: *acel cu pricină şeade în odihnă, şi cel fără vină plînge şi suspină.* Z.; **6.** întîmplare neplăcută; necaz; price: *să îndrepteze pricinile fieştecărui supus* (a. 1799). GCR.; **7.** (astăzi rar) problemă, chestiune; afacere: *sînta pricină a independenţei naţionale.* BĂLC.; *Camera discuta ... o pricină de mare interes obştesc.* GAL.; **cu pricina,** despre care este vorba, care este în cauză; respectiv: *cea cu pricina răspunde.* CR.; *privirâ spre casa cu pricina.* CĂL. [Din sl. ***pričina*** „cauză"].

pricíní, pricinesc vb. (pop.; refl. recipr.) a se certa, a se pune de pricină, a se prici: *mamonul ..., pricinindu-se, l-a omorît.* POP. [De la ***pricină***].

pricinós, ~şi, pricinoásă, ~e a. **1.** (reg.) certăreţ, arţăgos; bătăuş; cicălitor; **2.** (rar) care este în cauză, despre care a fost vorba; cu pricina: *soţul cita ... articolele pricinoase din codul civil.* CĂL. [***Pricină*** + *-os*].

pricinuí, pricinuiesc vb. (tr.) **1.** a fi pricina, cauza, mobilul a ceva; a da naştere, a provoca, a prilejui, a determina, a cauza, a prilejui: *marea ... ar fi pricinuit naufragiul triremei.* CĂL.; **2.** (înv. şi reg.; şi refl. recipr.) a se certa; a se încăiera; (spec.) a se judeca; a se prici: *am aflat pe vărul Culiţă şi pe cumătrul Pahon pricinuindu-se la birt.* POP.; **3.** (înv.) a pretexta; a invoca; a motiva: *mi-am dat demisia ... pricinuind neînţelegerea în care se află emigranţii.* BĂLC. [***Pricină*** + *-ui*].

pricinuíre, pricinuiri f. **1.** acţiunea de a (se) pricinui şi rezultatul ei; **2.** cauzare, provocare; **3.** (înv.) ceartă, neînţelegere, conflict; încăierare; (spec.) judecată, proces: *saşii au price între sine cu nemţii ..., ce aceste pricinuiri le lăsam la dînşii.* COSTIN; **4.** (înv.) pretext, motiv: *nu mai voiau a merge la război sub pricinuire că nu li se plătesc lefile.* BĂLC. [V. ***pricinui***].

pricinuitór, ~i, pricinuitoáre a. şi m., f. (persoană) care produce, provoacă, prilejuieşte ceva: *pricinuitor al morţii lor.* FIL. [***Pricinui*** + *-tor*].

pricíre, priciri f. (înv. şi reg.) faptul de a se prici[1]; ceartă, neînţelegere; (p. ext.) duşmănie: *singur unul să stăpînească toată acest feli de pricire înceată.* B.-DEL. [V. ***prici***[1]].

pricitór, ~i, pricitoáre a. (adesea subst.) certăreţ, arţăgos; bătăuş: *este pricitoriu de se priceşte şi se pune împotriva domnilor.* N.COSTIN. [***Prici***[1] + *-tor*].

pricolíci, pricolici m. **1.** (în credinţele populare) fiinţă imaginară (nocturnă) în care se preface (după moarte) un om, un animal etc., luînd diferite înfăţişări, mai ales de lup sau de cîine, pricinuind mari necazuri celor pe care îi întîlneşte; vîrcolac; (p. gener.) strigoi: *aceste duhuri pribege se numeau strigoi, vîrcolaci sau priculici şi vai de aceia cărora, în puterea nopţii le ieşea în cale.* GHEŢIE; *doar în cale ţi-a ieşit pricoliciu-afurisit.* POP; **2.** (reg.) epitet pentru un copil vioi, neastîmpărat; **3.** (zool.; reg.) pîrş (*Muscardinus avellanarius*); (compus; rar) **coada-pricolicilor,** plantă decorativă cu florile mici alb-gălbui (*Spiraea aruncus*); (şi: (reg.) **priculici, tricolici**). [Et. nec.].

pricomigdálă f. v. **picromigdală.**

pricópie s. v. **procopie.**

pricopseálă f. v. **procopseală.**

pricopsí vb. v. **procopsi.**

pricopsíre f. v. **procopsire.**

pricopsít a. v. **procopsit.**

priculíci m. v. **pricolici.**

pridădí vb. v. **prididi.**

pridădíre f. v. **prididire.**

prididí, prididesc vb. **1.** (înv.; tr.) a preda, a încredinţa: *să ne pridădeşti pre noi în mînule seciti*[i]. DOS.; **2.** (înv.; tr.) a supune, a cuceri; a subjuga: *pridădi supt mîna lui ţări multe.* MOXA; **3.** (pop.; tr.) a birui, a învinge într-o luptă; a răpune: [oştile] *nu mai pot prididi atîta sodom de barbari.* VLAH.; **4.** (pop.; tr.) a copleşi; a năpădi: *în faţă-i năvăleşte poporul, în spate-l pridideau jandarmii călări.* CAR.; *dorul cînd mă pridideşte, nici un timp nu mă opreşte.* POP; **5.** (rar; tr. şi intr.) a podidi: *nu putu să-şi ţie lacrămile care o prididiseră.* ISP; **6.** (tr. şi intr.) a reuşi (cu greu) să ducă ceva la îndeplinire, să facă faţă; a o scoate la capăt; a dovedi, a răzbi: *trei fete abia pridideau să aducă mîncărurile şi băuturile.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **pridădi**). [Din sl. ***prědati***].

prididíre, prididiri f. (înv.; în forma *pridădire*) datină, obicei, tradiţie: *să vă tămăduiţi de pridădirea, credinţa sfinţilor una.* COR.; (şi: **pridădire**). [V. ***prididi***].

prididít, ~ţi, prididită, ~e a. (pop.) năpădit, copleşit: *sar apele din matca prididitǎ.* VLAH.; (fig.) *regretul şi aleanul inimii mele prididite.* GAL. [V. ***prididi***].

pridvór, pridvoare n. **1.** spaţiu exterior unei clădiri, de obicei deschis, cu acoperişul sprijinit pe stîlpi, situat la faţada cu intrarea principală, uneori continuat de jur împrejurul clădirii; verandă, balcon, cerdac; (p. restr.; reg.) balustrada acestuia: *stă copilul în pridvor şi-ntinzînd spre ploaie mîna s-a atins de viitor.* VIERU; *lumea rîdea pe prispă, cu coatele pe pridvor, parcă-ar fi stat în balcon la un teatru mare, cît satul.* SOR.; **2.** (spec.) încăpere de la intrarea unei biserici, cu arcade sprijinite pe stîlpi, care precedă pronaosul; tindă: *aceeaşi funcţie mijlocitoare între spaţiul intern şi lumea din afară îl are peristilul, pridvorul atîtor biserici.* BL.; *la biserică în pridvor.* POP; **3.** (spec.) tinda morii de vînt; **4.** prima încăpere (de trecere) în unele case ţărăneşti; tindă. [Din sl. ***pritvorŭ*** „tihnă"].

priélnic, ~ci, prielnică, ~ce a. favorabil, avantajos; potrivit, oportun: *buruiene mirositoare şi prielnice albinelor.* CR. [***Prii*** + *-elnic*].

priér m. numele popular al lunii aprilie: *prier, al verdeţii domn.* AL.; (accent. şi **príer**). [Lat. ***Aprilis***].

priéten, ~i, prietenă, ~e m., f. **1.** persoană de care cineva este legat printr-o afecţiune deosebită, bazată pe încredere, stimă, devotament, pe idei şi concepţii comune; amic: *fără a fi mizantrop, nu avea prieteni.* GHEŢIE; (fig.) *tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul, mi-e prieten numai mie.* EM.; **2.** iubit, amant: *chiar dulce pretină-ta mi-a ţinut mie calea.* POP. // a. (rar) prietenos: *zîmbind unui soare prietin.* SAD.; (şi: (înv.) **priiaten,** (înv. şi reg.) **pretin,** (reg.) **prietin**). [Din sl. ***prijatelĭ*** „amic", ***prientinŭ*** „plăcut"].

prietenésc, ~şti, prieteneáscă, ~eşti a. **1.** care ţine de prieteni, referitor la prieteni, specific prietenilor; amical: *discuţie prietenească;* **2.** plin de afecţiune, de bunăvoinţă, de amabilitate; afectuos, afabil, binevoitor, prietenos: *cerca să-şi facă glasul liniştit şi prietenesc.* SAD.; (şi: (reg.) **prietinesc**). [***Prieten*** + *-esc*].

prietenéşte adv. ca între prieteni, cu prietenie; cu bunăvoinţă; amical: *surîse prieteneşte băiatului.* GHEŢIE. [***Prieten*** + *-eşte*].

prietenía, prietenii f. **1.** sentiment de simpatie, de stimă, de respect, de ataşament reciproc care leagă două persoane; legătură între prieteni; atitudine prietenoasă; amiciţie; prieteşug: *s-a stabilit ... o prietenie din cele mai călduroase.* CAR.; *prietenia e altceva decît parteneriatul, altceva decît colaborarea.* D.; **cu prietenie,** prietenşte: *bună-ziua, părinte, şi Dumnezeu te-a adus în pace, zise el cu prietenie.* AG.; (şi: (reg.) **prietinie**). [***Prieten*** + *-ie*].

prietenós, ~şi, prietenoásă, ~e a. **1.** plin de afecţiune, de prietenie, de amabilitate; binevoitor, afabil, amical: *era un om prietenos, afabil, renumit prin ospitalitate.* GHEŢIE; (adv.) *am salutat-o foarte prietenos.* PETR.; **2.** care exprimă, care denotă prietenie, amabilitate, bunăvoinţă; prietenesc: *vechiul şi prietenosul obicei.* DELAVR.; **3.** plăcut, agreabil, atrăgător: *o lumină prietenoasă se împînzi peste sat.* SAD.; (şi: (reg.) **prietinos**). [***Prieten*** + *-os*].

prieteşúg, prieteşuguri n. (înv. şi pop.) prietenie: *cu dînşii fac prieteşug.* PANN. [***Prieten*** + *-şug*].

priétin m., f. v. **prieten.**

prietinésc a. v. **prietenesc.**

prietiníe f. v. **prietenie.**

prietinós a. v. **prietenos.**

prigitoáre, prigitori f. (reg.) fotă, catrinţă dintr-o singură bucată de stofă, petrecută în jurul corpului. [Et. nec.].

prigoánă, prigoane f. urmărire perseverenţă, pornire împotriva cuiva; măsuri represive luate de o autoritate împotriva cuiva; asuprire, împilare, oprimare, persecuţie, prigonire: *marile planuri de reformă ... sfîrşiră în prigoană rasială şi politică.* GHEŢIE. [De la ***prigoni***].

prigoáre, prigori f. **1.** (reg.) dogoare, arşiţă; **2.** numele mai multor păsări migratoare, cu pene multicolore, care se hrănesc cu insecte: **a)** pasăre de mărimea unei turturele, cu penele viu colorate în roşu, galben, negru şi albastru-verzui, cu cioc lung şi curbat, cu coada lungă şi ascuţită, care îşi face cuibul în malurile lutoase ale apelor şi se hrăneşte mai ales cu albine şi viespi; albinărel, viespar (*Merops apiaster*); **b)** (reg.) viespar (*Pernis apivorus*): *văzduhul vibrează de ciocîrlii, de prigorii şi de rîndunele.* GAL.; (şi: **prigorie,** (reg.) **prihor**). [De la ***prigori***].

prigoní, prigonesc vb. 1. (tr.) a urmări cu perseverenţă pe cineva pentru a-i face rău; a provoca necazuri, nedreptăţi cuiva, a trata cu ură, cu duşmănie pe cineva; a lua măsuri represive împotriva cuiva; a persecuta, a asupri, a împila, a oprima, a oropsi: *o prigoneşte soacră-sa şi ... tot la munci grele şi fără spor o mînă.* VLAH.; **2.** (înv.; refl. recipr.) a se certa; (spec.) a se judeca: *ce vă prigoniţi că pîini nu aveţi?* N. TEST.; **3.** (tr.) a alunga, a izgoni, a fugări pe cineva; a hăitui: *ea sărea gardul după el, prigonindu-l pînă în uliţă.* SAD.; **4.** (fig.; tr.) a obseda, a urmări: *mă prigoneşte frumuseţea codrului.* HASD.; *multă vreme l-a prigonit amintirea acelei împrejurări.* VLAH. [Din sl. ***prigoniti***].

prigoníre, prigoniri f. **1.** faptul de a (se) prigoni; **2.** persecuţie, asuprire, împilare: *să se împotrivească la toate prigonirile ce i-ar fi venit din partea stăpînului.* FIL.; (fig.) *ei doar au stele cu noroc şi prigoniri de soarte.* EM.; **3.** (înv.) neînţelegere, ceartă; conflict; (spec.) judecată, proces: *era între dînşii o veche prigonire.* ALEX.; *doi ţărani veniră cu o prigonire la curte.* ISP. [V. ***prigoni***].

prigonít, ~ţi, prigonită, ~e a. urmărit cu perseverenţă de cineva pentru a-i face rău; persecutat, asuprit, împilat, oprimat, oropsit: *fugînd ... prin ţările Apusului ..., alungaţi, prigoniţi, silniciţi.* OD. [V. ***prigoni***].

prigonitór, ~i, prigonitoáre m., f. **1.** om, ţară etc. care prigoneşte; asupritor, persecutor: *prefăcînd în urs pe prigonitorul ei.* ISP.; *prigonitorul de armeni.* CĂL.; **2.** (înv.; adesea adj.) reclamant (într-un proces): *pontificele ... se puse între părţile prigonitoare.* BĂLC. [***Prigoni*** + *-tor*].

prigorí, prigoresc vb. (înv. şi reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) expune la căldura focului sau a soarelui: *insula cea pustie îi prigorită de soarele african.* OD.; **2.** (fig.; refl.) a se chinui, a se frămînta, a se zbuciuma; a se perpeli: *de această pară de care mă prigoresc.* PANN. [Din bulg. ***pregorja***].

prigórie f. v. **prigoare.**

prigorít, ~ţi, prigorită, ~e a. (înv. şi reg.) expus la căldura focului sau a soarelui; pîrjolit; înfierbîntat: *pustiile prigorite ale Africii.* OD.; *apucase ceaunul între picioare ..., de-aia cred c-avea picioarele prigorite.* SOR. [V. ***prigori***].

prihánă, prihane f. **1.** (înv.) acuzare; blam; **2.** faptă care încalcă morala; vină morală; necinste, păcat, prihănie: *prihana, ca păcura, te mînjeşte şi te-mpute.* Z.; **fără prihană,** curat, pur, nevinovat, imaculat; (spec.) neprihănit, virgin, cast: *care dintre noi e fără prihană?* GHEŢIE. [Din ucr. ***pryhana,*** pol. ***przygana***].

prihăní, prihănesc vb. (tr.) **1.** (înv.) a învinui, a acuza; a dojeni; **2.** (rar) a pîngări; a necinsti: *prihănind amintirea jupîniţei Nasta.* SAD. [De la ***prihană***].

prihăníe, prihănii f. (înv.) prihană; **fără prihănie,** fără prihană: *trai fără mustrare şi fără prihănie.* AL. [***Prihană*** + *-ie*].

prihăníre, prihăniri f. acţiunea de a prihăni; prihană: *nimic nu-i adevărat din toate prihănirile ce aţi pus duhovnicului vostru păstor.* NEGR. [V. ***prihăni***].

prihánít, ~ţi, prihánită, ~e a. (rar) pîngărit: *am adus o floare curată şi am aruncat-o într-o volbură prihănită.* SAD. [V. ***prihăni***].

prihór m. v. **prigoare.**

prií, priesc vb. **1.** (înv.; intr.) a-i fi cuiva binevoitor, îngăduitor, protector: *tu prieşti, iară noi pizmim.* DOS.; **2.** (înv.; tr.) a face cuiva o urare; a-i vrea cuiva binele: *Dumnezeu ... să te hărăzească ... cu multă bucurie poftesc şi priesc.* N.COSTIN; **3.** (intr.) a-i fi cuiva prielnic, favorabil, folositor, convenabil; a-i face bine; a-i conveni, a-i tihni: *ştiu mai bine ce-ţi prieşte.* EM.; *îmi prieşte de minune aerul pădurilor de pini.* EL.; **4.** (intr. impers.) a-i merge bine; a se simţi bine: *am stat cu domnia sa la vorbă şi la petrecere şi foarte mi-a priit.* SAD. [Din sl. ***prijati***].

priiáten m. v. **prieten.**

priincíos, ~şi, priincioásă, ~e a. **1.** (înv.) binevoitor, îngăduitor cu cineva; protector: *Dumnezeu le va fi priincios.* BĂLC.; **2.** (pop.) prielnic, favorabil: *rezultatele priincioase ţării.* EM.; *vreme priincioasă.* [***Priinţă*** + *-cios*].

priínţă, priínţe f. **1.** (înv.) atitudine favorabilă, binevoitoare, protectoare; simpatie: (fig.) *s-a născut şi a propăşit sub scutul noroculuişi al priinţei.* GAL.; **2.** (înv. şi reg.) devotament; credinţă; respect; supunere: *a noastră osteneală ... o închin cu bună priinţă şi voie plecată.* N.COSTIN; **a fi cuiva cu priinţă,** a fi devotat, credincios cuiva; a fi de partea cuiva: *ceilalţi sfetnici nu mi-au fost cu priinţă.* SAD.; (fig.) *cerul le-a fost cu priinţă.* AL.; **3.** (înv.) folos, ajutor, sprijin; serviciu; profit: *un grai cu tot ce are mai mult decît priinţă-i.* VIERU; **cu (sau de) priinţă,** folositor, prielnic, favorabil: *Despot nu-i ţării de priinţă.* AL. [***Prii*** + *-inţă*].

priláz n. v. **pîrleaz.**

priléj, prilejuri n. **1.** ocazie, împrejurare care provoacă, permite sau uşurează săvîrşirea unei acţiuni; moment oportun; prilejire: *caut un nou prilej ca s-o întreb.* DELAVR.; *ocolea orice prilej de pierdere a vremii.* GHEŢIE; (înv. şi reg.) **vreme cu prilej,**

moment potrivit, favorabil: *cumătrul ... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii.* CR.; **2.** pretext; motiv: *un trist, necontenit prilej pentru durere.* EM.; **3.** (înv. şi reg.) avere, bogăţie; stare materială (bună): *au slăbit tare din prilej pe mănăstiri şi pe breslaşi.* NEC. [Din bulg. ***prilež***].

prilejí, prilejesc vb. (înv. şi reg.) **1.** (refl. impers.) a se întîmpla; a se petrece: *lucrurile ... ce s-au prilejit întru aceste vremi.* MUSTE; **2.** (tr.) a pricinui, a ocaziona; a prilejui: *întîrzierea ... prileji mîntuirea lui Sinan.* BĂLC.; **3.** (refl.) a se nimeri: *chemat-au ... boiarii cei mari şi alţi toţi cîţi s-au prilejit.* UR.; **4.** (refl.) a căuta sau a găsi un moment favorabil, oportun: *Bathori ... nu se prileji a răspunde cererei.* BĂLC. [De la ***prilej***].

prilejíre, prilejíri f. acţiunea de a (se) prileji; împrejurare, prilej: [î]*ntr-această grea prilejire.* OD. [V. ***prileji***].

prilejuí, prilejuiesc vb. **1.** (tr.) a permite, a determina, a constitui o ocazie (nimerită, favorabilă) pentru ceva; a favoriza, a ocaziona: *simpozionul a prilejuit ample dezbateri ştiinţifice;* **2.** (tr.) a cauza, a pricinui, a provoca; a prileji: *războiul prilejuieşte suferinţă şi moarte;* **3.** (rar; refl. impers.) a se ivi o ocazie (favorabilă): *are să se întoarcă cînd i se va prilejui;* **4.** (reg.; refl.) a se nimeri: *s-a prilejuit pe acolo.* [***Prilej*** + *-ui*].

prilestí vb. v. **prilosti.**

prilostí, prilostesc vb. (înv. şi reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) amăgi, a (se) înşela; (spec.; tr.) a ademeni, a seduce: *cum nu simţi tu răul care te prilosteşte.* PANN; **2.** (tr. şi refl.) a (se) schimonosi, a (se) sluţi (prin farmece): *prilostit de dragoste.* ISP.; **3.** (înv.; rar; refl.) a se strădui, a se osteni: *în zadar ... te prelesteşti, o, omule!* DOS.; (şi: **prilesti, prelesti**). [Din sl. ***prělistiti***].

prilostíre, prilostíri f. (înv. şi pop.) **1.** amăgire; ademenire: *banii sînt la toţi prilostire.* PANN; **2.** farmec, vrajă, vrăjitorie; năuceală: *lepădînd de la sine prilostirea în care căzuse.* ISP. [V. ***prilosti***].

prilostít, ~ţi, prilostită, ~e a. (înv. şi reg.) **1.** amăgit, înşelat; (spec.) ademenit, sedus; **2.** aiurit, zăpăcit, năuc; smintit. [V. ***prilosti***].

prim[1], ~i, primă, ~e num. ord. (cu valoare adj. sau subst.) **1.** cel dintîi (în spaţiu sau în timp); care se află la început, în fruntea ...; întîi, dintîi: *vînătorile se fac ... după căderea primelor zăpezi.* SAD.; *odată strîns primul milion, celelalte vin de la sine.* GHEŢIE; **număr prim,** număr natural care nu admite alţi divizori decît pe 1 sau pe el însuşi; **prima tinereţe,** întîia perioadă a tinereţii, care urmează imediat după copilărie; adolescenţă; **primă audiţie,** executare pentru întîia oară, în faţa publicului, a unei bucăţi muzicale; (concr.) bucată muzicală astfel executată; **prim ajutor,** ajutor imediat dat unui bolnav, unui rănit sau unui accidentat, înainte de a-l trimite la o instituţie specializată; **materie primă,** material brut destinat prelucrării, în vederea fabricării unui produs finit; în **primul rînd** (sau **loc**), înainte de toate: *trebuie, în primul rînd, să înveţi să taci.* ST.; **2.** elementar, simplu: *cei de astăzi nu au nici primele noţiuni despre cele ce vorbesc şi scriu.* HEL.; **3.** originar, iniţial; **4.** care este înaintea tuturor în privinţa însemnătăţii, a valorii, a calităţilor: *marfă de prima calitate;* **prim-amorez** (sau **june-prim**), actor care interpretează rolul de tînăr îndrăgostit: [î]*şi duşmănea colegii din teatru cărora li se dădeau roluri de primi-amorezi.* PETR.; **de prim(ul) rang** (sau **ordin**), de calitate superioară; excelent: *pătrunderea prin saloanele de prim ordin se datora lui Gavrilcea.* PETR.; **5.** (artic.) excelent, bun, de cea mai bună calitate: *a mai prima ..., aleşi pe sprînceană.* CAR.; **6.** (ca element de compunere, precedînd un termen care indică un grad sau o funcţie ierarhică) întîiul în categoria respectivă, pe treapta cea mai înaltă: *prim-procuror, prim-solist;* **prim-ministru,** şeful guvernului; premier: *în iulie 1900, P. P. Carp ajunge prim-ministru.* D.; **7.** care cîntă melodia principală, dominantă: *un cvartet compus din violină primă, secundă, flaut şi violoncel.* CĂL.; **8.** (mat.; despre simboluri) marcat la umăr printr-un semn în formă de accent ascuţit (ex.: a′, b′). [Din lat. ***primus***].

prim[2], primuri n. (reg.) **1.** garnitură din blană (de miel) aplicată pe marginea pieptarelor, a căciulilor etc.; bandă, bordură etc. cu care se ornamentează unele veşminte: *pe margini avea prim negru.* POP; **2.** (spec.; în forma **primă**) panglică cu care se leagă cosiţele fetelor, se împodobesc pălăriile flăcăilor etc.: *mă leagă cu 3 rîfi de primă neagră.* POP.; (şi: **primă**). [Din magh. ***prim***].

primă, pers. 3 **primează** vb. (intr.) a avea întîietate, prioritate; a fi pe primul plan: *salon literar în care să primeze meritul personal nu există.* CĂL.; *în arhitectura noastră primează vădit încărcarea grea a zidurilor.* CE. [Din fr. ***primer***].

primadónă, primadone f. prim-solistă a unui teatru de operă sau de operetă: *bravo! cîntaţi ca o primadonă!* AL.; *în rochia de seară decoltată ..., cu coafura montată ..., primadona era într-adevăr răpitoare.* GHEŢIE. [Din it., fr. ***prima donna***].

primáj, primaje n. **1.** bonificaţie la frahtul maritim, acordată căpitanului sau proprietarului unei nave comerciale; **2.** (tehn.) antrenare a apei dintr-un cazan de către aburul produs. [Din fr. ***primage***].

primár, ~i, primară, ~e a. **1.** care este la început, primul dintr-o serie; care se află la bază; iniţial; primordial, originar, prim[1]: *ale noastre fărădelegi primari.* PSALT.; *veacurile creştine primare.* GAL.; *rămăseseră ...oameni naturali, cu fondul primar nealterat.* PR.; **învăţămînt primar** sau **şcoală** (ori **instrucţie**) **primară,** primele patru clase ale şcolii generale; învăţămînt elementar: *legea prescrie ... ca instrucţiunea primară să devină obligatorie.* EM.; *am învăţat cu el în şcoala primară.* VLAH.; **clasă primară,** fiecare dintre anii de studii ai învăţămîntului elementar: *cu chiu, cu vai a făcut băiatul cele patru clase primare.* VLAH.; (reg.) **cale primară,** prima vizită pe care mireasa o face după nuntă rudelor bărbatului ei: *întîiaşi dată venise ea la Neamţ, de cale primară ..., cum se zice la noi.* CR.; (geol.) **eră primară** (şi f.), denumirea veche a paleozoicului ; **2.** (p. ext.) de primă importanţă; de prim rang; fundamental: *cînd omul se-ndoieşte de un principiu primar, nimica nu mai crede.* BOL.; **medic** (sau **doctor**) **primar,** grad în ierarhia medicală, superior medicului specialist; medic cu acest grad: *doctorul primar mi-e prieten.* CĂL.; **3.** care este neamestecat, nealterat, pur; direct, drept; **văr primar** (sau **vară primară**), persoană considerată în raport cu copiii fraţilor şi surorilor părinţilor ei; (înv.) **fraţi primari,** fraţi din aceiaşi părinţi; fraţi buni; **culori primare,** cele şapte culori ale spectrului solar; **4.** simplu, elementar; (p. ext.) neevoluat, rudimentar, simplist: *concepţia ta despre instinct este primară, dar ... este concepţia curentă.* PETR.; **5.** (despre cuvinte) care provine direct din rădăcină şi poate servi ca element de bază pentru formarea derivatelor (cu sufixe sau prefixe); primitiv; **6.** (despre elemente şi compuşi chimici) care are o singură valenţă satisfăcută de un anumit element sau radical. // m. şeful administraţiei unui oraş, a unei comune: *toate notabilităţile oraşului, prefectul, primarul ... ţinură să ia parte.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi pop.) **primare**). [Lat. ***primarius***; cf. fr. ***primaire, maire***].

primáre a. şi m. v. **primar.**

primariát, primariate n. **1.** funcţie, titlu de primar; perioadă de timp în care cineva exercită această funcţie: *nu mi-ar fi deloc indiferent ca, sub primariatul meu, să apară ... aşezămîntul nădejdilor dumitale.* GAL.; **2.** examen susţinut de un medic pentru a obţine titlul de medic primar. [***Primar*** + *-iat*].

primáş, primaşi m. (reg.) primul violonist într-un taraf: *cei şapte ţigani ... cîntau bine şi fără primaş.* AG. [Din magh. ***primás***].

primát[1], primaţi m. cel mai înalt grad în ierarhia bisericii ortodoxe şi catolice într-o ţară; persoană care deţine acest titlu: *concesia ce o făceau românii prin recunoaşterea primatului papal ... nu altera prin nimic esenţa spiritualităţii ortodoxe.* BL.; (adj.) **mitropolit primat** (şi m.), titlu dat, în trecut, primului mitropolit cu reşedinţa la Bucureşti; persoană care deţinea acest titlu; patriarh: *mitropolitul primat al României;* (adj.) **cardinalul primat,** titlu dat primului dintre cardinali; persoană care deţine acest titlu. [Din lat. ***primas, -tis,*** fr. ***primat***].

primát[2], primate n. (la pl.) ordin de mamifere superioare, plantigrade, cu degetul mare opozabil, cu mamele pectorale, cu creierul dezvoltat, care cuprinde maimuţele (primitive şi evoluate) şi hominidele (o suprafamilie a acestui ordin); (şi la sg.) mamifer din acest ordin: *omul se distinge de celelalte primate.* BL. [Din fr. ***primate***].

primát[3] n. importanţă primordială; întîietate, primordialitate, superioritate: *nu concep un creştinism fără libertate şi fără primatul spiritualităţii.* EL.; *lumea se emancipase ..., proclamase primatul raţiunii.* GHEŢIE. [Din fr. ***primat,*** germ. ***Primat***].

prímă[1], prime f. **1.** sumă de bani (şi obiecte) care se acordă cuiva peste salariul de bază ca recompensă pentru calitatea deosebită a muncii depuse; premiu (în sistemul premial); gratificaţie: *toată lumea încasează prime pentru depăşiri de plan ..., în loc să li se returneze toată marfa şi să fie puşi s-o plătească.* PR.; **2.** spor adăugat la retribuţie persoanelor care prestează munci periculoase, cu un anumit grad de periclitate etc.; **3.** sumă acordată de stat pentru încurajarea unei activităţi; subvenţie: *anul acesta s-au acordat prime pentru agricultură şi pentru amenajarea teritoriului;* **primă de export,** sumă de bani sau scutire de taxe, de impozite acordată pentru exportarea unor mărfuri, în scop stimulativ; **4.** (şi **primă de asigurare**), sumă de bani pe care asiguratul o plăteşte (iniţial sau periodic) unei companii de asigurare, pentru asumarea riscului de către aceasta; **5.** (rar) dar făcut clienţilor sau abonaţilor. [Din fr. ***prime***].

prímă[2] f. v. **prim[2].**

primăreásă, primărese f. primăriţă: *toată ziulica ba la primăreasă, ba la preuteasă.* SAD. [***Primar*** + *-easă*].

primărie, primării f. instituţie condusă de primar; (p. ext.) clădire în care îşi are sediul această instituţie; funcţionarii instituţiei: *a mers la primărie, apoi la subprefectură.* CAR. [***Primar*** + *-ie*].

primăriţă, primăriţe f. **1.** soţie de primar; primăreasă: *primarele era un român oacheş ...; primăriţa era o gospodină zîmbitoare.* SAD.; **2.** femeie care îndeplineşte funcţia de primar: *satul era condus de o primăriţă energică şi cinstită.* [***Primar*** + *-iţă*].

primăríu, ~ii, primărie, ~ii a. (reg.) care se coace devreme; timpuriu: *pere primării.* [***Primar*** + *-iu*].

primăvără, primăveri f. **1.** anotimp care succedă iernii, corespunzînd convenţional (în emisfera nordică) intervalului dintre 21 martie (echinocţiul de primăvară) şi 22 iunie (solstiţiul de vară); stare a vremii caracteristică acestui anotimp: *n-au mai apucat aşa primăvară devreme.* CR.; (fig.) *viaţa-i fu o primăvară.* EM.; **de primăvară, a)** (despre plante, seminţe etc.) primăvăratic; **b)** care se efectuează în timpul primăverii: *arături de primăvară;* **c)** potrivit, indicat pentru primăvară, care se poartă în acest anotimp: *ar fi vrut haine de primăvară.* CĂL.; **în primăvară, a)** în timpul primăverii; în fiecare primăvară: *frumuseţile tinerii Zoe înfloresc repede ca un arbor în primăvară.* BOL.; **b)** în cursul primăverii trecute: *s-a măritat în primăvară;* **c)** în cursul primăverii viitoare: *va rămîne acasă pînă în primăvară;* **la primăvară,** în primăvara viitoare: *pînă la primăvară n-o să ne mai vedem.* ST.; **astă-primăvară,** în cursul primăverii trecute: *cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat nişte cărţi.* NEGR.; **2.** (fig.) vîrsta sau perioada tinereţii cuiva: *primăvara vieţii mele s-a scuturat.* SAD.; **3.** (fig.; la pl.) ani de tinereţe; (p. ext.) vremuri frumoase, fericite: *mai trăi-voi primăveri să-mi văd turmele şi cîinii.* COŞB.; *am 20 de primăveri; //* adv. (în forma **primăvara** sau **primăverile**) în cursul acestui anotimp; în fiecare primăvară: *primăvara-i noaptea mică, nu-i de mers la ibovnică.* POP. [Lat. ***primavera***].

primăvărá, pers. 3 **primăvărează** vb. (reg.; refl. impers.) a se desprimăvăra. [De la ***primăvară***].

primăvărát n. (reg.) scoatere a oilor şi a vitelor la păşune, primăvara. [V. ***primăvăra***].

primăvărătec a. v. **primăvăratic.**

primăvărătic, ~ci, primăvărătică, ~ce a. **1.** de primăvară, caracteristic sau adecvat primăverii; (spec.) care se dezvoltă sau se coace primăvara; primăvăros, primăvărel: *adierea ... zefirului primăvărătic.* OD.; *porumbiştile primăvărătice erau o podoabă.* DELAVR.; **2.** (fig.) tineresc; fraged; zglobiu: *are un aer primăvărătic;* (şi: **primăvăratec**). [*Primăvară* + *-atic*].

primăvărél, ~ei, primăvăreá, ~ele a. (rar) primăvărătic: *pe un vînt primăvărel.* AL. [*Primăvară* + *-el*].

primăvăríţă, primăvăriţe f. (bot.; pop.) ghiocel (*Galanthus nivalis*). [*Primăvară* + *-iţă*].

primăvărós, ~şi, primăvăroásă, ~e a. (rar) primăvărătic: *ca stelele de aur în seri primăvăroase.* BOL. [*Primăvară* + *-os*].

primblá vb. v. **plimba.**

primbláre f. v. **plimbare.**

primédie, primejdii f. **1.** situaţie, împrejurare, fiinţă etc. care ameninţă siguranţa sau existenţa cuiva sau a ceva; pericol; (p. ext.) necaz, supărare: *ceasul primejdiei se apropie.* AL.; *îl paşte o mare primejdie.* PR.; **de primejdie, a)** primejdios: *era acolo un vechi loc de primejdie.* SAD.; **b)** care vesteşte un pericol: *se auzi bătînd la biserică clopotul de primejdie.* SAD.; **a-şi pune viaţa** (ori **capul**) **în primejdie,** a se expune pericolului; a-şi risca viaţa: *nu-ţi pune capul în primejdie.* CR.; **2.** risc: *a cumpărat biruinţa cu primejdia vieţii sale.* BĂLC. [Din sl. *prěmeždije*].

primejdiós, ~şi, primejdioásă, ~e a. **1.** care constituie o primejdie, o ameninţare; care poate pricinui mult rău; periculos, primejduitor: *grozav om şi primejdios!* AL.; **2.** riscant: *afaceri primejdioase.* [*Primejdie* + *-os*].

primejduí, primejduiesc vb. **1.** (tr.) a pune în pericol, a periclita, a ameninţa siguranţa, integritatea, existenţa cuiva sau a ceva; a constitui o primejdie pentru cineva sau ceva: *el nu-şi primejduieşte zilele.* OD.; *oare nu e cumva primejduită moşia?* GHEŢIE; **2.** (refl.) a se expune primejdiei; a risca, a se hazarda: *potică unde se primejduise iarna vrun călător.* GANE. [*Primejdie* + *-ui*].

primejduíre, primejduiri f. acţiunea de a (se) primejdui; periclitare. [V. *primejdui*].

primejduít, ~ţi, primejduită, ~e a. expus primejdiei, aflat în primejdie: *a început ... viaţa grelei şi mult primejduitei libertăţi.* GAL.; (subst.) *cu egoismul celor primejduiţi domnul îl goneşte.* CĂL. [V. *primejdui*].

primejduitór, ~i, primejduitoáre a. (înv.) primejdios: *un ceas de ne-ngrijire e primejduitor.* NEGR. [*Primejdui* + *-tor*].

primeneálă, primeneli şi (înv.) **primenele** f. **1.** (astăzi rar) primenire; înlocuire, schimbare: *aceasta aşea de grea premeneală aceştii domniei.* COSTIN; *cînd zorul primenelii soseşte ... rugii şi troscotul se tîrăsc către colibă ş-o acoper.* DELAVR.; **2.** schimbare a ru-făriei purtate, murdare cu alta curată: *straie de primeneală.* CR.; **3.** (concr.; mai ales la pl.) rufe de schimb, lenjerie curată; straie de sărbătoare: *primenele de borangic.* OD.; *oamenii se lau, îşi pun primeneli.* CĂL.; **4.** (fig.) împrospătare, înviorare; (şi: (reg.) **premeneală, primineală**). [*Primeni* + *-eală*].

primení, primenesc vb. 1. (tr. şi refl.) a înlocui sau a fi înlocuit cu altceva (nou); a face să ia sau a lua o formă, un aspect, un conţinut etc. nou; a (se) modifica, a (se) schimba, a (se) preface: *cum i s-a primenit numele, cum acel turn şi-a schimbat numele, a şti nu pot.* COSTIN; **2.** (tr.) a reînnoi, a regenera; a împrospăta; a înviora: *curăţi şi primeni apa din fîntînă.* ISP; (fig.) *veniţi să premeniţi izvorul nădejdii mele de mai bine.* GOGA; **3.** (tr.) a împrospăta aerul într-o incintă; a aerisi: *am premenit atmosfera camerei.* GAL.; **4.** (refl. şi tr.) a (-şi) schimba lenjeria purtată, murdară cu alta curată; a se îmbrăca cu haine curate; (p. ext.) a (se) îmbrăca frumos, a (se) găti: *îi rămase atîta timp cît să se spele şi să se primenească.* GHEŢIE; **5.** (tr.) a înlocui îmbrăcămintea, rufărie de pat, de masă etc. cu alta (curată): *primeni rufăria mesei.* GAL.; **6.** (pop.; tr.) a pune potcoave noi: *negrul tău să-l primeneşti.* POP.; **7.** (reg.; refl.; despre lună şi despre lumina ei) a fi în fază de creştere sau de descreştere; **8.** (înv.; tr.) a traduce: *canoane ... carile cu nevoile iaste ... a le premeni de pre elineşte pre sîrbie.* DOS.; **9.** (înv.; tr. fact. şi refl.) a face să revină sau a-şi reveni dintr-o anumită stare sufletească; a face să renunţe sau a renunţa la un anumit sentiment: *şi de să va premeni inima ta şi nu vei asculta ..., cu peire veţi peri.* BIBLIA; (şi: (înv. şi pop.) **premeni**). [Din sl. *prěměniti*].

primenire, primeniri f. acţiunea de a (se) primeni şi rezultatul ei; înlocuire, împrospătare, înnoire, primeneală, primenit[2]: *deşteptăciunea nu e decît o ... consumare şi o primenire mai repede a materiei nervoase.* DELAVR.; *primenirea limbii era în plină mişcare.* CĂL. [V. *primeni*].

primenít[1], ~ţi, primenită, ~e a. **1.** (adesea fig.) modificat, transformat; înnoit; împrospătat: *lume primenită;* **2.** îmbrăcat cu rufe, cu haine curate, bune: *spălat şi premenit.* CAR.; (şi: (înv. şi pop.) **premenit**). [V. *primeni*].

primenít[2], (rar) **primeníturi** n. 1. înnoire, împrospătare; transformare, prefacere, primenire; **2.** (reg.) creştere sau descreştere a (luminii) lunii: *la primenitul luminii ... vremea poate să se schimbe.* HOGAŞ. [V. *primeni*].

primí, primesc vb. (tr.) **1.** a intra în posesia sau în folosinţa a ceea ce ţi se dă, ţi se trimite sau ţi se oferă; a obţine, a căpăta: (p. ext.) a accepta să ia, să folosească ceva: *legea îl pedepseşte pe acela care primeşte lucruri de furat.* SL.; *o mie de ţechini primeşti?* COŞB.; **2.** a intra în posesia unui lucru datorat; a încasa: *încă n-a primit pensia.* GHEŢIE; **3.** a-i fi atribuit un titlu, un rang etc.: *alergă la străini şi primeşte de la dînşii posturi în ţara sa.* FIL.; **4.** a afla o ştire, o informaţie etc.: *primi în tăcere această veste.* SAD.; **5.** a recepta sau a suporta efectul unei acţiuni, circumstanţe (nefavorabile) îndreptate asupra sa: *primi zece lovituri de sabie.* BOL.; *căscam ochii mari fără a primi vro impresie statornică.* DELAVR.; **6.** a întîmpina un oaspete; (p. ext.) a oferi cuiva ospitalitate; a găzdui: *îşi primi nepoţelul cu braţele deschise.* GHEŢIE; **7.** a accepta vizita cuiva; a acorda o audienţă: *ministrul primeşte marţea;* **8.** a admite, a include, a accepta pe cineva într-un cerc, într-o instituţie etc.; (spec.) a angaja pe cineva într-un serviciu: *un băiat destoinic ... e uşor primit în rîndul celor bogaţi.* PR.; **9.** a cuprinde, a îngloba, a include: *acest oraş primi în sînu-i o colonie din Atena.* BOL.; **10.** a fi de acord cu ..., a consimţi la ...; a admite, a accepta: *primeşte a te logodi cu dînsa.* AL.; *nu primesc să fac asta!;* **11.** a îmbrăţişa o doctrină, o concepţie (religioasă), o teorie; a adera la ...: *cuvîntul lui Hristos ... întru voi să-l priimiţi.* COR.; **12.** a manifesta o anumită atitudine faţă de cineva sau de ceva: *înălţarea lui fu primită cu cea mai vie bucurie.* BĂLC. [Din sl. *prijimon* „a lua"].

primicér, primiceri m. **1.** (reg.) căpetenia căluşarilor; **2.** (înv.) superiorul cîntăreţilor bisericeşti; **3.** (p. gener.; înv.) conducător, şef. [Din lat. *primicerius* „cap, căpetenie"].

primigéstă, primigeste a. şi f. (femeie) care este gravidă pentru prima oară. [Din fr. *primigeste*].

primineálă f. v. **primeneală.**

primipáră, primipare a. şi f. (femeie) care a născut pentru prima oară; (femelă) care a fătat pentru prima oară. [Din fr. *primipare*].

primíre, primiri f. **1.** faptul de a primi; **2.** luare în posesie a unui bun oferit, dat, trimis, datorat; obţinere a unui drept (cuvenit): *a doua zi după primirea vacanţei, am fost trimis la Jibou.* GHEŢIE; **a lua ceva în primire,** a prelua un lucru, un post, o sarcină etc.; a recepţiona: *mă prezentai să-mi iau serviciul în primire.* PR.; **a lua pe cineva în primire, a)** a lua pe cineva în grija, sub supravegherea sa; a purta de grijă cuiva: *l-au luat medicii iarăşi în primire.* SAD.; **b)** (fam.) a certa pe cineva, a-i face reproşuri: *de cum am intrat, m-a luat tata în primire;* **a da cuiva ceva** (sau **pe cineva**) **în primire,** a preda, a încredinţa cuiva ceva sau pe cineva: *m-a dat în primire unui coleg.* GAL.; *mi se dădu un strung în primire.* PR.; **3.** acceptare, admitere a unui vizitator, a unui solicitator etc.; modul de a-l întîmpina, de a-l trata: *primirea amicală ... risipi obişnuita atmosferă de stînjeneală.* GHEŢIE; **de primire, a)** destinat oaspeţilor: *în faţă ..., e salonul de primire.* VLAH.; **b)** în care este acceptat, permis accesul vizitatorilor, al solicitatorilor: *astăzi e ziua mea de primire.* SAD.; **4.** manifestare a unei anumite atitudini faţă de ceva: *cartea s-a bucurat de o primire călduroasă;* **5.** admitere a cuiva într-un cerc, într-o instituţie, într-o organizaţie etc.: *primirea României în Uniunea Europeană;* **6.** (înv.) aprobare, consimţămînt. [V. *primi*].

primít, ~ţi, primită, ~e a. **1.** care a fost luat în primire: *preţuirea mărfurilor ... primite.* BĂLC.; **2.** acceptat, admis: *participă la dezbateri şi ţările proaspăt primite.* [V. *primi*].

primiteá, primitele f. (reg.) măturătură de nuiele, cu coada lungă, cu care se mătură pleava (la vînturatul cerealelor cu lopata); felezău. [De la *primitelă*].

primiteálă, primitele f. (reg.) acţiunea de a primiti; înlăturare, măturare a plevei (la vînturatul cerealelor cu lopata). [*Primiti* + *-elă*].

primití, primitesc vb. (reg.; tr.) **1.** a da la o parte, a curăţa: *cu nările vîntura, cu coada primitea.* POP.; **2.** (spec.) a mătura pleava (la vînturatul cerealelor cu lopata); a felezui; (şi: **premeti**). [Din bulg. *premetna*].

primitív, ~i, primitivă, ~e a. **1.** care se află la originea existenţei cuiva sau a ceva; care aparţine începutului (civilizaţiei) omenirii, specific acestui început; străvechi, antic: *cerbul impetuos al erelor primitive.* VOIC.; *patria primitivă a albanezilor;* **comuna primitivă,** v. **comună; 2.** care este primul în timp dintr-o serie; iniţial, originar, primar; primordial: *s-au făcut ... cu nesocotinţa voinţelor primitive ale ctitorilor.* OD.; **culori primitive,** culori primare; **3.** (despre cuvinte) care provine direct din rădăcină şi poate servi ca element de bază pentru formarea de derivate; primar; **4.** rudimentar, simplu: [trişca] *acest primitiv instrument ciobănesc.* GANE.; **5.** (adesea subst.) care aparţine unei civilizaţii puţin evoluate; barbar, sălbatic; necultivat, necivilizat, grosolan: *un popor primitiv se distinge ... prin modestia proverbială a exigenţelor sale materiale.* EM.; *mi-a vorbit ceasuri întregi despre primitivii din Polinezia.* GHEŢIE. // m. pl. pictor sau sculptor care îi precedă pe maeştrii din Renaştere: *primitivii flamanzi.* // f. (mat.) **primitivă (a unei funcţii),** funcţie a cărei derivată este egală cu funcţia iniţială. [Din fr. *primitif,* lat. *primitivus,* germ. *primitiv*].

primitivísm n. **1.** faptul de a fi primitiv; primitivitate: *jocul cunoscut al saţietăţii ... împinge pe rafinaţi spre primitivism.* LOV.; *primitivismul caselor ţărăneşti.* CĂL.; **2.** perioadă primitivă: *condiţia umană în primitivism;* **3.** fenomen manifestat cu precădere în pictură la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, care cultivă folclorul, arta primitivă, înlăturînd tot ce era adăugat de civilizaţie, sub pretextul de a descoperi autenticitatea naturii originare. [Din fr. *primitivisme*].

primitivitáte f. stare de înapoiere, lipsă de civilizaţie; sălbăticie; primitivism: *în tot ce e rafinat intră o certă doză de primitivitate şi asprime.* CĂL. [Din fr. *primitivité*].

primitivizá, primitivizez vb. (rar; tr.) a aduce în stare de primitivism, a face să fie primitiv: *sărăcia, mizeria îl primitivizează pe om.* [*Primitiv* + *-iza*].

primitivizáre, primitivizări f. (rar) acţiunea de a primitiviza şi rezultatul ei. [V. *primitiviza*].

primitór, ~i, primitoáre a. **1.** care primeşte, care recepţionează ceva; căruia i se predă, i se trimite ceva; **2.** care primeşte cu plăcere oaspeţi; ospitalier: *o femeie bună şi primitoare;* **3.** în care cineva este bine primit, în care se simte bine; ospitalier: *nu găseşti o casă la fel de primitoare în tot Ardealul.* GHEŢIE; **4.** care cuprinde, înglobează (în sine); în care încape ...: *ne trebuiesc biblioteci mari ..., primitoare ale mulţimii însetate de cultură.* SAD.; (fig.) *Dumnezeu* [e] *plin de iniţiative ocrotitoare, lumea e vas primitor, receptacul.* BL.; **5.** care acceptă, admite, aprobă; care aderă la ...; receptiv: *primitori de cultură.* [*Primi* + *-tor*].

primíţii f. pl. (înv.) **1.** primele roade ale pământului (aduse cuiva ca prinos); **2.** (fig.) debut, început. [Din lat. ***primitiae***].

prímo adv. (livr. şi fam.) în primul rînd, mai întîi: *primo, ai întîrziat, secundo, ai minţit.* [Din it., fr. ***primo***].

primogenít, ~ţi, primogenită, ~e a. şi m., f. (livr.) (copil) născut primul (într-o familie regală, princiară etc.). [Din lat. ***primogenitus***].

primogenitúră f. calitatea de a fi primul născut dintre mai mulţi fraţi; privilegiu ce se atribuie fiului întîi născut (în familiile domnitoare, princiare), de a se bucura de anumite drepturi, avantaje: *art. 82 prescrie că puterile constituţionale ale domnului sînt ereditare în linie directă şi legitimă a Măriei sale Carol I, din bărbat în bărbat, prin ordin de primogenitură, cu excluziunea femeilor.* EM. [Din fr. ***primogéniture***].

primoinfécţie, primoinfecţii f. ansamblul manifestărilor clinice, umorale şi anatomice ale unui organism care suportă prima infecţie cu un microb. [Din fr. ***primo-infection***].

primordiál, ~i, primordială, ~e a. de la început, de la origine, cel mai vechi; primar, iniţial; de primă importanţă, de prim ordin; fundamental, esenţial, principal: *libertatea, egalitatea şi autoritatea sînt elementele primordiale ale vieţii sociale.* GHICA; *spiritul, ca dat primordial al lumii, făcea din materie un înveliş al său?* PR. [Din fr. ***primordial,*** lat. ***primordialis***].

primordialitáte f. faptul de a fi primordial; întîietate, prioritate; superioritate: *primordialitatea spiritului.* [***Primordial*** + *-itate*].

primórdie, primordii f. (şi **primordie foliară**) frunză în prima fază a formării din celulele de la periferia conului de creştere. [Din lat. ***primordia***].

primovaccinăre, primovaccinári f. prima administrare a vaccinului. [Din fr. ***primovaccination***].

prim-plán, prim-planuri n. cadru cinematografic în care interpreţii sînt filmaţi de aproape. [***Prim***[1] + ***plan***].

primprejúr adv. prin apropiere, din (sau în) vecinătate; în jur, împrejur: *primprejur sînt cîţiva nobili.* ALEX.; **de primprejur,** înconjurător, învecinat, vecin: *toată suflarea şi făptura de primprejur îi ţineau hangul.* CR. // prep. (artic.) în jurul: *m-am uitat ... primprejurul locului.* SAD. [***Prin*** + ***prejur***].

prim-prétor, prim-pretori m. (în vechea organizare administrativă a României) funcţionar superior pretorului: *era apoi onoarea de a fi ajuns prim-pretor la nici douăzeci şi doi de ani.* GHEŢIE. [***Prim***[1] + ***pretor***].

primulacée, primulacee f. (la pl.) familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele dispuse de obicei în rozetă, cu flori gamopetale; (şi la sg.) plantă din această familie (ex.: ciclama, ciuboţica cucului, primula). [Din fr. ***primulacées***].

primúlă, primule f. plantă ornamentală din familia primulaceelor, cu flori purpurii sau liliachii (*Primula obconica*); (accent. şi **prímulă**). [Din lat., fr. ***primula***].

primulínă f. substanţă colorantă galbenă pentru vopsit bumbacul. [Din fr. ***primuline***].

primulíţă, primuliţe f. (bot.; reg.) lăptişor (*Androsace chamaejasme*). [***Primulă*** + *-iţă*].

prímus, primusuri n. lampă specială de gătit, care foloseşte drept combustibil benzina sau petrolul lampant: *se auzea un sfîrîit de primus.* C.PETR. [Din germ. ***Primus***(*kocher*)].

prin prep. indică: **1.** străbaterea **a)** unui traseu: *a călătorit mult prin Europa;* **b)** unei suprafeţe, a unui spaţiu, (vag) realizată sensorial: *prin perdeluţele de muselină se întrezărea conturul opac al unui corp.* GHEŢIE; **c)** unui interval de timp, a unei durate (imprecise): *prevăd prin secoli a ei înălţare.* BOL.; **2.** includerea, situarea **a)** într-un spaţiu (vag), pe întinsul unei suprafeţe: *la voi prin sat să fie voinicul.* EM.; **b)** într-o perioadă de timp (vag), într-o vreme: *s-a născut prin vară;* **3.** recurgerea la un mijloc, la un instrument; cu ajutorul ..., pe calea ...: *prin tine am ajuns acolo; prin unire ţara creşte;* **4.** (cu verbele *a începe, a sfîrşi*) faptul cu care se iniţiază, respectiv, se finalizează o acţiune: *autorul începe prin a-şi expune planul; ipohondrul sfîrşeşte prin a-şi îngropa el tot neamul;* **prin urmare,** deci, în consecinţă. [***Pre***[1] + ***în***].

prince de galles [prens dë gal] s. ţesătură de lînă cu carouri într-o tentă uniformă, pe un fond deschis. [Cuv. fr.].

princeps a. invar. **ediţie princeps,** prima ediţie a operei unui autor (clasic): *am opera lui Chateaubriant în ediţia princeps.* SAD. [Cuv. lat.].

princiár, ~i, princiară, ~e a. **1.** care aparţine unui prinţ sau unei principese, referitor la un prinţ sau la o principesă; de prinţ: *familie princiară;* **2.** demn de un prinţ; (p. ext.) somptuos, măreţ; îmbelşugat; splendid: *nunta se celebră cu un fost princiar.* GHEŢIE. [Din fr. ***princier***].

principál, ~i, principală, ~e a. **1.** care este (cel mai) însemnat; care are (mare) importanţă: *la intrarea principală.* CAR.; **în principal,** în special, mai ales; în linii mari; **2. propoziţie principală** (şi f.), propoziţie independentă de care depind în frază propoziţiile subordonate. // n. (artic.) ceea ce constituie un lucru (foarte) important, fundamental: *principalul e că se simte bine şi e fericită.* SAD.; *uiţi principalul.* // m. (înv.) conducător, şef: *toate aceste calamităţi nu se pot atribui decît dezunirii principalilor emigraţiunii.* GHICA. [Din lat. ***principalis,*** fr. ***principal,*** it. ***principale,*** germ. ***Prinzipal***].

principát, principate n. **1.** ţară, provincie guvernată de un principe: *în micul ... principat al Moldovei, a intrat Ştefan.* SAD.; **2.** (la pl.) nume sub care erau cunoscute împreună Moldova şi Ţara Românească, înainte de Unirea din 1859: *mulţi greci ... căutară o scăpare în Principate.* BĂLC.; *Principatele Române;* **3.** demnitatea de principe; **4.** (în Roma antică) sistem de guvernare instaurat de August (în anul 27 î. Hr.), care concentra în mîna împăratului puterea militară, civilă şi religioasă: *principatul a durat pînă în anul 285 d. Hr.* [Din lat. ***principatus***].

príncipe, príncipi m. **1.** titlu purtat de conducătorul unui principat şi de membrii unei familii princiare, regale sau imperiale; persoană avînd acest titlu; prinţ: *solii ... convocau pe toţi principii Germaniei la o adunare.* BĂLC.; (fig.) *principele poeţilor;* **2.** titlu purtat de împăraţii romani şi de primii regi ai Franţei; persoană avînd acest titlu. [Din lat. ***princeps, -ipis,*** it. ***principe***].

principésă, principese f. titlu purtat de conducătoarea unui principat şi de descendentele unei familii imperiale sau regale; femeie avînd acest titlu; soţie de principe; prinţesă: *juna principesă se plimba pe vale.* BOL. [Din it. ***principessa***].

principiál, ~i, principială, ~e a. **1.** care decurge dintr-un principiu, conform cu un principiu, potrivit unui principiu: *o poziţie principială;* **2.** care are principii, care se conduce după anumite principii: *nu e un renegat principial şi feroce.* LOV. // adv. în principiu, în fond; în linii generale: *discută ... punînd lumea la cale teoretic şi principial.* SAD.; *principial, are dreptate.* [***Principiu*** + *-al*; cf. germ. ***prinzipiell***].

principialitáte f. calitatea de a fi principial, de a respecta anumite principii: *una e critica sinceră ... şi alta e denigrarea ..., sub masca principialităţii.* PR. [***Principial*** + *-itate*].

princípiu, principii n. **1.** origine, început, cauză primă, izvor primordial al lumii; bază, fundament: *Dumnezeu e principiul tuturor lucrurilor;* **2.** element esenţial al materiei; forţă, energie, însuşire cuprinsă în constituţia unui lucru: *atomii sînt principiile corpurilor; principiile necesare nutriţiei;* **principiu activ,** substanţă care imprimă caracterul specific unui produs vegetal sau animal; **3.** lege fundamentală a unei ştiinţe, a unei arte etc.; conţinut teoretic: *principiul lui Arhimede;* **de principiu** (sau **principii**), cu caracter teoretic, general (şi preliminar): *să lăsăm chestiile de principiu.* CAR.; **în principiu,** din punct de vedere teoretic, în fond; principial: *în principiu trebuie să aibi dreptate.* OD.; **4.** (la pl.) totalitatea legilor şi noţiunilor de bază ale unei ştiinţe; (concr.) lucrare, tratat care cuprinde astfel de legi şi de noţiuni: *principii de chimie;* **5.** (log.) propoziţie primară dată şi nu dedusă, folosită în demonstrarea unei clase de propoziţii; **6.** regulă sau normă de acţiune, de comportare etc., constituind un model sau un scop: *pregăti renaşterea României ... pe principiul naţionalităţilor şi al libertăţilor.* CĂL.; *el rămîne fidel principiilor onoarei;* **7.** convingere intimă, punct de vedere propriu: *pentru D-sa politica este o pură afacere ... de negustorie de idei şi de principii.* EM.; **cu** (**ori de** sau **fără**) **principii,** cu (sau fără) convingeri ferme: *era un om tacticos şi cu principii.* SAD.; **din principiu,** în conformitate cu un punct de vedere hotărît, definitiv stabilit, preconceput: *mă combaţi mereu, din principiu;* (şi: (înv.) **prinţip, prinţipiu**). [Din lat. ***principium,*** fr. ***principe,*** germ. ***Prinzip,*** it. ***principio***].

prínde, prind vb. **1.** (tr.) a apuca ceva sau pe cineva cu mîna sau cu un instrument: *m-a prins de braţ.* COŞB.; *pescuitul e o foarte plăcută îndeletnicire chiar cînd nu prinzi nimic.* SAD.; **parcă (l-)a prins pe Dumnezeu de (un) picior,** se spune cînd cineva are o bucurie mare, neaşteptată; **2.** (tr.) a apuca cu gura, cu ghearele; a înhăţa: *pisica prinde şoareci;* **3.** (tr.) a fixa, imobilizînd: (fig.) *fiul craiului, văzîndu-se prins în cleşte ..., îi jură credinţă.* CR.; **4.** (refl.) a se agăţa cu mîinile; a se apuca; a se ataşa: *ea se prinde de grumazu-i.* EM.; **a se prinde cu cineva de păr** (sau **de piept**), a se lua la bătaie, a se încăiera; **5.** (tr.) a cuprinde cu braţele; a îmbrăţişa: *cît ce-o văzu, o prinse în braţe şi o strînse cu putere.* AG.; **6.** (refl.) a se lua, a se ţine de mînă cu cineva pentru a dansa, a juca; a începe să danseze: *boieri şi jupîniţe se prinseră în horă.* OD.; **a se prinde în horă** (sau **în joc**), a se lăsa antrenat într-o acţiune; **7.** (fig.; tr.) a percepe, a lua cunoştinţă de ceva (cu ochii, cu urechile, cu mintea); a deslui, a distinge; a surprinde: *el a prins cu urechea cereştile plîngeri.* MAT.; *ridicînd ochii spre oglinda retrovizoare, prinse în ea chipul Evei.* GHEŢIE; *n-am prins nuanţa, că eram cam grăbit.* SOR.; **a prinde de veste,** a afla ceva, a observa, a remarca (la timp); a-şi da seama: *duşmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste.* EM.; *nu voi să prind de veste că mi s-a stins văpaia tinereţii.* VLAH.; **8.** (tr.) a ajunge pe cineva din urmă (şi a-l imobiliza); a găsi, a captura un fugar, un răufăcător etc.; a aresta: *paznicii ... n-au putut să prinză pe hoţi.* ISP.; **9.** (tr.) a ajunge la timp pentru a mai găsi pe cineva, pentru a lua un vehicul (aflat pe punctul de plecare): *am prins tramvaiul; bine că te-am prins la birou;* **a prinde momentul** (sau **ocazia, prilejul**), a găsi, a nimeri momentul, prilejul favorabil; **10.** (tr.) a surprinde pe cineva asupra unui fapt (reprobabil) săvîrşit pe ascuns: *o dată era să mă prindă mama.* EL.; **a prinde pe cineva cu minciuna,** a descoperi că cineva a minţit; **11.** (tr.) a încurca pe cineva cu vorba, a-l face să se încurce în răspunsuri (încercînd să ocolească adevărul); **12.** (tr.) a da peste ...; a întîlni, a găsi: *să nu te mai prinz prin grădină.* FIL.; **13.** (tr.) a se abate asupra cuiva; a apuca, a surprinde: *ne prinde noaptea şi ne oprim într-un conac.* GAL.; *ploaia îi prinse pe drum.* SAD.; **14.** (tr.) a pune stăpînire pe cineva; a cuprinde, a copleşi; a absorbi: *prinsă de lirism se uită iar la mine.* PR.; **a prinde mirarea pe cineva,** a se mira; **15.** (tr. şi refl.) a (se) fixa (prin legare, ataşare etc.) de ceva: *un coc mititel, prins în ace de os.* GHEŢIE; *cu perdele prinse-n cuie.* POP.; *se prinde ca viţa de par.* Z.; **a nu-l prinde locul** (sau **starea**) **pe cineva,** a nu avea astîmpăr, a nu-şi găsi locul; **16.** (tr.) a fixa prin coasere; a coase laolaltă; a îmbina părţile unui obiect de îmbrăcăminte: *cîţiva nasturi slab cusuţi ... trebuiau prinşi la loc.* SAD.; *prinde cămaşa unde s-a rupt;* **17.** (fig.; tr.) a înregistra, a fixa şi a reda prin mijloace specifice aspecte din lumea înconjurătoare: *un reporter ... prinde pulsul social.* CĂL.; **18.** (tr.) a înhăma, a înjuga: *hai să prindem şase boi.* POP.; **19.** (refl.) a se lipi; a se îmbina, a se suda: *toarnă apă moartă, ... să se prindă pielea.* CR.; **a nu se prinde somnul de cineva,** a nu putea dormi; **a nu se prinde lucrul de cineva,** a nu avea chef să lucreze; **a se prinde de cineva**, a-i prii cuiva, a se asimila: *nu se prind bucatele de el;* **a se prinde ca nuca în perete**, a fi total nepotrivit; **20.** (fig.; refl.) a se lega printr-un jurămînt: *s-au prins fraţi de cruce;* **21.** (refl.) a se angaja la ceva; a promite;

a-şi măsura puterile cu cineva: *nu mă prind să fac lucrul aşa repede;* **22.** (refl.) a se asocia cu cineva: *nu te prinde lor tovarăş.* EM.; **23.** (refl. recipr.) a face o prinsoare; a paria[2]: *mă prind pe orice;* **24.** (intr.) a(-i) fi necesar, folositor; a(-i) fi de ajutor: *ia-mă ... că ţi-oi prinde şi eu bine.* EM.; **a(-şi) prinde o nevoie,** a-şi satisface o trebuinţă: *cu banii ... îşi prindea fata altă nevoie.* CR.; **25.** (tr.) a-şi potoli: *dă-mi ... nişte ouă, ca să-mi prind pofta măcar.* CR.; **26.** (tr.) a-i şedea cuiva bine; a i se potrivi: *albul nu te prinde.* **27.** (tr.) a obţine, a dobîndi; a încasa: *banii ce-i va prinde din vînzarea lui să-i dea împăratului.* ISP.; **28.** (tr.) a reuşi să dobîndească, să aibă; a dobîndi: *omul ce prinde o idee de mult timp aşteaptă.* FIL.; **a prinde (la) viaţă,** a căpăta putere; a se înviora: *te-oi lua în braţă, să mai prind la viaţă.* POP.; **a prinde puteri,** a se întrema, a se întări; **a prinde (la) inimă,** a se îmbărbăta; a-şi veni în fire: *toţi ai săi prindeau la inimă şi biruiau.* DELAVR.; **a prinde (la) minte,** a cîştiga experienţă; a se înţelepţi; (fam.) **a prinde carne** (sau **seu**), a se îngrăşa; **a prinde nas** (sau **curaj**) a se obrăznici: *acest ins începu să prindă curaj şi să debiteze tîmpenii.* PR.; **29.** (tr.) a învăţa (cu uşurinţă) ceva: *tînărul a prins repede meseria;* **30.** (tr.) a deprinde: *prinsese obiceiul de a face anual un turneu.* GHEŢIE; **31.** (fig.; intr.) a reuşi să se impună, să fie adoptat: *această ideologie a prins la public;* **32.** (tr.) a se acoperi cu ...: *bulgării prinseseră brumă.* EM.; (fig.) *n-am prins încă pe inimă şi pe creier cocleala şi rugina rutinei.* GHEŢIE; **33.** (înv. şi pop.; tr.; despre femele) a rămîne însărcinată; **34.** (refl.) a-şi dezvolta rădăcini în locul unde a fost transplantat; a creşte: *se prinde viţa de vie pe şanţ.* POP; (tr.) **a prinde rădăcină** (sau **rădăcini**), **a)** a se fixa undeva: *putea-voi rădăcină să prind în loc vreodată?* AL.; **b)** a începe să se manifeste, să se extindă: *libertatea a prins rădăcină în Europa.* BOLLIAC; **35.** (refl.) a se coagula, a se închega: *laptele s-a prins;* (tr.) **a prinde cheag, a)** a începe să aibă o situaţie materială bună; **b)** a începe să se desfăşoare; a se închega: *conversaţia prindea cheag;* **36.** (refl.) a se lipi de fundul vasului în care fierbe sau se prăjeşte şi a căpăta un gust neplăcut (de afumat): *sarmalele s-au prins;* **37.** (tr. şi refl.) a începe să ...; a se pune pe ...; a se apuca de ...: *atunci glasurile au prins a se muia.* SAD.; *un cîntec de leagăn a prins să răsune.* VIERU; **a (se) prinde (la** sau **în) vorbă cu cineva,** a începe să discute: *cînd întîlnea vreun drumeţ, prindea vorbă cu el.* SL.; **38.** (fig.; refl. şi intr.) a găsi ascultare, crezare; a-şi ajunge scopul urmărit: *dacă-a fi să ni se prindă, om vedea ca-ntr-o oglindă.* AL.; *văzînd că i s-au prins minciunile de bune, chemă ... pe Harap Alb.* CR.; **39.** (tr.) a se îmbolnăvi de ...; a contracta (o boală): *l-au prins frigurile;* **40.** (tr.) a recepţiona, a capta: *n-am reuşit să prind postul „Europa liberă". //* (compus) **prinde-muşte** m., gură-cască. [Lat. ***pre(he)ndere***].

príndere, prinderi f. **1.** acţiunea de a (se) prinde; **2.** apucare, oprire, reţinere a cuiva sau a ceva; (spec.) luare în captivitate: *prinderea infractorului;* **3.** fixare, ataşare, legare; (concr.) ceea ce serveşte pentru a fixa, a ataşa, a lega: *prinderea rulotei cu un cablu;* **4.** (înv. şi reg.) avere, avuţie; **cu prindere,** bogat, avut, înstărit; **5.** (reg.) **prinderea postului (Paştelui, Crăciunului etc.),** începutul postului; lăsatul secului: *la prinderea postului de Crăciun, s-a trezit în dricul nopţii cu Simion.* GHEŢIE. [V. ***prinde***].

prinós, prinosuri şi (înv.) **prinoase** n. **1.** ceea ce se oferă ca dar unei divinităţi, în semn de veneraţie, de mulţumire etc.; ofrandă, jertfă: *un templu dumnezeiesc unde muncitorul vine prinoasele să-şi închine.* ALEX.; *n-ai găsit prinoase s-aduci nici unui zeu.* ARG.; **2.** (înv. şi reg.) pomană (în amintirea morţilor); (spec.) colac oferit preotului: *prinoasele aduse pentru uşurarea sufletului răposatului.* C.L.; **3.** plocon dat unui stăpînitor; (p. gener.) dar; recompensă: *autorităţile tîrgului ... să supravegheze ... prinoasele generos izvorîte.* GAL.; **4.** (fig.) omagiu adus cuiva în semn de recunoştinţă, admiraţie, devotament: *le-a dat prinosul cuvenit de admirare.* AL.; **5.** (fig.) contribuţie, sacrificiu în slujba unei cauze, a unei idei: *unde este prinosul de muncă, de generozitate şi de luptă, pe care trebuia să-l aducă societăţii noastre colegii mei?* GAL. [Din sl. ***prinosŭ***].

prins[1], ~şi, prinsă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (om) lipsit de libertate; arestat, captiv; prizonier: *prinşii de război să se întoarcă.* BĂLC.; *fugar prins;* **a se da prins,** a se recunoaşte învins; a se preda: *în numele legii, daţi-vă prinşi.* C.L.; *nu ne omorîţi! ne dăm prinşi.* SAD.; **2.** ataşat, agăţat, fixat de ceva: *atenţie la cădrele prinse!;* **3.** care are mult de lucru; ocupat, absorbit: *săptămîna asta sînt prins, n-am să pot.* CĂL; **4.** cuprins, copleşit de o stare sufletească, de o boală; (spec.) îndrăgostit: *inima lui era prinsă.* NEGR.; **5.** închegat, coagulat: *din lapte prins se face brînză.* [V. ***prinde***].

prins[2] n. prindere; **de-a prinsul** sau **de-a prinselea,** numele unui joc de copii, în care un jucător aleargă să prindă pe alţii care fug: *cîrdurile de copii ... se jucau de-a prinsul.* SAD. [V. ***prinde***].

prinsoáre, prinsori f. **1.** (înv.) prindere; capturare; arestare: *Epafra, auzind de prinsoarea lui Pavel, merse să-l vază în Roma.* N.TEST.; *prinsoarea acelor turci.* NEC.; **2.** (înv. şi pop.) (stare de) captivitate; (p. ext.) închisoare, temniţă: *împăratul Balduin cade de viu în prinsoarea inamicului.* EM.; **3.** (reg.) avere: *umblă racul să se-nsoare şi n-are nici o prinsoare.* POP.; **cu prinsoare,** avut, bogat, înstărit; **4.** (reg.) nume dat unor (părţi de) obiecte care servesc pentru a prinde, a fixa, a sprijini etc. ceva: *prinsoare de păr; prinsoarea războiului de ţesut;* **5.** (pop.) pariu, rămăşag: *fac prinsoare pe o sticlă de Cotnar.* CAR.; *pun însă prinsoare că dumneata lucrezi în comerţ.* GHEŢIE. [***Prins[1]*** + *-oare*].

print, printuri n. (inform.) rezultatul printării; listare. [Din engl. ***print***].

printá, printez vb. (tr.) a imprima pe hîrtie specială informaţii (texte, desene etc.) dintr-un calculator electronic, cu ajutorul imprimantei. [Din engl. ***print***].

printáre, printări f. acţiunea de a printa şi retultatul ei; print. [V. ***printa***].

príntre prep. indică: **1.** situarea în spaţiul dintre mai multe fiinţe sau obiecte; în mijlocul ...; între; parcurgerea prin spaţiul dintre mai multe fiinţe sau obiecte: *umblă printre mesele încărcate.* REBR.; *văd printre muzicanţi oameni gravi.* SAD.; (fig.) *se strecura printre mii de pericole;* **2.** desfăşurarea în intervalul dintre ...; între: *vorbea printre suspine;* **3.** includerea într-un grup, într-o categorie (de acelaşi fel): *reuşise ... printre primii din cîteva sute de candidaţi.* PR. [***Pre[1]*** + ***între***].

príntru prep. prin: *să treacă focul printr-înşii.* CR. [***Pre[1]*** + ***întru***].

prinţ, prinţi m. principe: *un prinţ frumos şi tinerel.* COŞB. [Din germ. ***Prinz,*** fr. ***prince,*** rus. ***prinţ***].

prinţésă, prinţese f. principesă: *o prinţesă şi tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu.* CAR. [Din germ. ***Prinzess(in),*** fr. ***princesse,*** rus. ***prinţesa***].

prinţíp n. v. **principiu.**

prinţípiu n. v. **principiu.**

prinţişór, prinţişori m. diminutiv al lui prinţ: *era un prinţişor fraged şi subţirel.* SAD. [***Prinţ*** + *-işor*].

prinzătór, ~i, prinzătoáre a. care prinde, apucă sau înhaţă: *a împinge pe Neera în laţu-mi prinzător.* AL. // m. persoană care prinde, capturează pe cineva sau ceva; persoană care se ocupă cu capturarea păsărilor sau a animalelor sălbatice: *a făcut rost de un sticlete de la prinzătorii cu clei.* CĂL. // **f. 1.** cursă de prins păsări, peşti sau alte animale: *peştii năvălitori ... intră în prinzătoare.* VOIC.; **2.** (reg.) nume dat unor (părţi de) obiecte care servesc la prindere, la fixare, la apucare etc. [***Prinde*** + *-ător*].

prión, prioni m. cea mai mică particulă infectantă cunoscută, care nu este virus, ci o formă aberantă a unei proteine celulare normale fără acid nucleic, care provoacă encefalopatii cu evoluţie lentă. [Din fr., engl. ***prion***].

príor[1] n. v. **proor.**

príor[2], ~i, priorá, ~e m., f. conducător al unei mănăstiri catolice sau al unei congregaţii de călugări catolici: *fu numit iconom, prior şi, mai în urmă, abate.* FIL. [Din lat. ***prior,*** germ. ***Prior***].

priorát, priorate n. funcţia de prior[2]; perioadă cît îndeplineşte cineva această funcţie; unitate teritorial-administrativă bisericească (depinzînd de o mănăstire catolică) condusă de un prior. [Din lat. ***prioratus,*** germ. ***Priorat,*** it. ***priorato***].

prioritár, ~i, prioritáră, ~e a. care are sau trebuie să aibă prioritate: *chestiuni prioritare.* [Din fr. ***prioritaire***].

prioritáte, priorităţi f. **1.** însuşirea sau faptul de a fi primul (în timp); dreptul de a ocupa primul loc, de a fi primul, de a avea întîietate; precădere, primordialitate, întîietate: *să se dea prioritate invaziilor de război.* PR.; **prioritate de trecere,** întîietate de trecere printr-o intersecţie nedirijată a unui vehicul în raport cu celelalte sosite în acelaşi timp din direcţii diferite; **2.** (jur.) preferinţă. [Din fr. ***priorité,*** germ. ***Priorität***].

pripás, pripasuri n. **1.** (înv. şi pop.) pui de animal (domestic); (p. ext.) copil: *şi-a luat văcuţa ei, pripasurile ei şi a mînat-o.* POP.; **2.** (înv.) vită părăsită, fără stăpîn; vită prinsă în locuri, în semănături străine; (p. ext.) animal, om pripăşit undeva (pe lîngă casa cuiva): *cînd ... nu se vor mai afla stăpînii pripasului, atunci rămîn pripasurile drepte ale dregătorilor* (a. 1818). URIC.; **de pripas, a)** luat drept zălog, drept garanţie (pînă la răscumpărarea pagubei produse în locuri, în semănături străine): *vitele de pe moşiile lui au călcat hotarele altei împărăţii şi sînt luate de pripas.* ISP.; **b)** care rătăceşte de colo pînă colo; fără stăpîn, al nimănui; vagabond: *un cîine de pripas ... trecea pe celălalt trotuar.* GHEŢIE; **c)** părăsit, abandonat; (p. ext.) nelegitim: *băiat din flori şi de pripas.* EM.; **d)** venit din altă parte; străin, venetic: *altă viaţă nu e pentru un om de pripas ca dînsul.* SL.; *o oficialitate de pripas s-a năpustit asupra nodurilor de sate româneşti.* CĂL. [Din sl. ***pripasŭ*** „făt, pui"].

prípă f. grabă; zor: *în pripa de a părăsi casa.* GHICA; *am luat ... depeşa şi, fără pripă nervoasă, am deschis-o.* CAR.; **în pripă,** grabnic, repede: *în timp ce înghiţea o cafea ..., îşi deşerta în pripă sacul cu noutăţi.* GHEŢIE. [De la ***pripi***].

pripăşí, pripăşesc vb. **1.** (refl.) a-şi găsi undeva adăpost, refugiu venind din altă parte; a se stabili undeva sau pe lîngă cineva; a se aciua, a se oploşi: *un cuc se pripăşise şi cînta de mama focului pe coastă, într-un prun.* SOR.; **2.** (tr.) a lua şi a ţine pe lîngă sine; a oferi cuiva adăpost (şi cele necesare traiului); a adăposti, a oploşi: *are ce mă ocărî că o pripăşesc la mine.* C. [De la ***pripas***].

pripăşíre, pripăşiri f. acţiunea de a (se) pripăşi şi rezultatul ei. [V. ***pripăşi***].

pripăşít, ~ţi, pripăşită, ~e a. **1.** care s-a rătăcit, a rămas fără stăpîn; care s-a stabilit undeva sau pe lîngă cineva, venind din altă parte; aciuat, oploşit: *ştie să afle urechea grăsunului pripăşit, chiar şi din oala cu varză.* SL.; (subst.) *aceşti pripăşiţi ... se adună seara la cină.* CĂL.; **vite pripăşite,** vite de pripas; **2.** (fig.) izolat, rătăcit: *rămăşiţe pripăşite ale culturei omeneşti.* OD. [V. ***pripăşi***].

pripeálă[1], pripeli f. **1.** faptul de a se pripi; grabă mare; zor, precipitare; pripire; **fără pripeală,** pe îndelete: *spunea fără pripeală, rece, liniştit.* REBR.; **2.** (înv. şi reg.) caniculă, arşiţă; dogoare a soarelui; pripec. [***Pripi*** + *-eală*].

pripeálă[2], pripele f. (bis.) vers sau refren care se cîntă după psalmi, înaintea laudelor închinate unui sfînt. [Din sl. ***pripělo***].

prípec n. (înv.) caniculă, arşiţă; pripeală[1]. [Din bulg. ***pripek;*** cf. sb. ***pripeka***].

pripélnic, ~ci, pripelnică, ~ce a. (înv. şi reg.) pripit: *la gură mai zăbavnic şi la slujbă mai pripelnic.* POP. [***Pripă*** + *-elnic*].

pripí, pripesc vb. **1.** (refl.) a se grăbi, făcînd un lucru puţin chibzuit; a acţiona în pripă; a da greş din cauza grabei: *cine se pripeşte adesea se poticneşte.* Z.; **2.** (înv.; tr.) a iuţi, a grăbi ritmul unei acţiuni; a zori: *pentru ce pripiţi lucrarea aceasta?* MAIOR.; **3.** (înv.; tr.) a urmări de aproape pe cineva; a pune pe fugă (un duşman): *aşea îl pripisă Mihai Vodă de aprope pre Irimia Vodă.* N.COSTIN.; **4.** (înv. şi reg.;

tr.) a surprinde pe cineva asupra unui fapt reprobabil: *acolo pripi pre un bălaur întrînd în peşteră.* DOS.; **5.** (înv. şi reg.; tr. şi refl.) a (se) încălzi, a (se) înfierbînta, a (se) încinge (la foc): *obraji pripiţi de flăcări;* **6.** (pop.; tr.; despre alimente) a coace (superficial) la un foc (prea) puternic; **7.** (pop.; tr.) a dogori, a arde: *soarele v-o fi pripit.* POP.; **8.** (reg.; tr., intr. şi refl.) a (se) coace prematur (prin căldură şi uscăciune excesivă): *holdele încep a pripi; se pripesc cireşele.* [Din sl. ***prispeti***].

pripíre, pripiri f. faptul de a (se) pripi; pripeală: *fiestecare lucru la timpul lui, bine chibzuit, cu socoteală, fără de pripire.* SL. [V. ***pripi***].

pripít, ~ţi, pripită, ~e a. **1.** care acţionează prea repede (şi nechibzuit); pripelnic: *Ştefan ... ocoleşte ochii doamnei, e pripit.* COŞB.; **2.** făcut în pripă; superficial: *o civilizare pripită fără rădăcini în ţară.* AL.; **3.** copt sau fiert în grabă (şi superficial), la un foc (prea) puternic: *bucatele aiestea-s pripite.* CR.; **mămăligă pripită,** mămăligă moale, mestecată pe măsură ce se adaugă mălaiul în apă clocotită: *poate ne toarnă o mămăligă pripită cu niscaiva brînză de burduf* GHEŢIE; **4.** (reg.; despre cereale) copt înainte de vreme (datorită căldurii şi uscăciunii excesive). [V. ***pripi***].

pripón, pripoane n. **1.** funie, frînghie cu care se leagă vitele la păscut, o ambarcaţiune la ţărm etc.; (p. ext.) ţăruş înfipt în pămînt de care se leagă această funie: *paşte murgul la pripon.* POP; **2.** (mai ales la pl.) şir de cîrlige cu momeală pentru pescuit. [Din sl. ***prěponŭ***].

priponí, priponesc vb. (tr.) **1.** a lega o vită, o ambarcaţie etc. de un pripon, pentru a o imobiliza, a o fixa: *îşi priponise caii sub frasini.* SAD.; **2.** (p. gener.) a fixa un obiect (legîndu-l) cu ceva sau de ceva: *după ce-şi priponi ochelarii pe nas.* ZAMF. [De la ***pripon***].

priponíre, priponíri f. acţiunea de a priponi şi rezultatul ei: *priponirea cailor.* [V. ***priponi***].

priponít, ~ţi, priponită, ~e a. legat, fixat de un pripon: *caii lor păşteau priponiţi.* NEGR.; *la micul debarcader ... stăteau priponite cîteva luntri.* GAL. [V. ***priponi***].

pripór, pripoare n. **1.** coastă de deal sau de munte; pantă abruptă, prăpăstioasă; povîrniş: *torentele vijelioase ... se prăbuşeau pe pripoarele iuţi ale Măgurii.* GHEŢIE; (fig.) *găsindu-l pe Mavrocordat găsise totuşi un pripor în lunecarea spre moarte.* PETR.; **2.** (reg.) adăpost de iarnă pentru oi, făcut din nuiele, stuf etc. [Din bulg. ***pripor***].

priporós, ~şi, priporoásă, ~e a. abrupt, prăpăstios: *urcam pe coastele ... priporoase.* VLAH. [***Pripor*** + *-os*].

prisácă, prisáci f. **1.** stupină: *în acea dumbravă este peştera ... şi prisaca mea.* EM.; **2.** totalitate albinelor dintr-o stupină: *prisaca sună ca murmurul de coasă.* ARG.; **3.** (pop.) loc într-o pădure de unde s-au tăiat copacii; poiană rămasă după tăierea copacilor. [Din sl. **prěsěka*].

prisácár, prisácari n. persoană care se ocupă cu creşterea albinelor, pentru a obţine de la ele miere, ceară şi alte produse apicole; stupar, apicultor, albinar: *rămîn ... prisăcile fără prisăcar.* CR. [***Prisacă*** + *-ar*].

prisăcări, prisăcăresc vb. (pop.; intr.) a se îndeletnici cu apicultura; a stupări. [De la ***prisăcar***].

prisăcărie f. îndeletnicirea prisăcarului; apicultură, albinărit, stupărit, stupărie[2], prisăcărit: *învăţătură într-ale prisăcăriei.* SAD. [***Prisăcar*** + *-ie*].

prisăcărít n. **1.** prisăcărie, apicultură; 2. (înv.) impozit care se plătea pe prisăci, în Moldova: *au rădicat ... prisăcăritul.* NEC. [***Prisăcar*** + *-it*].

prisăcăríţă, prisăcăriţe f. femeie care se îndeletniceşte cu apicultura: *prisăcăriţa sfîntului lăcaş ... îngrijea o stupină.* SAD. [***Prisăcar*** + *-iţă*].

prislóp, prisloape n. (reg.) trecătoare, pas în munţi, în formă de şa: *vîndui via şi-un prislop.* POP. [Din sl. **prěslopŭ,* bulg. ***preslop***].

prismátic, ~ci, prismatică, ~ce a. care are forma unei prisme; care cristalizează în formă de prismă: *suprafaţă prismatică;* **culoare prismatică,** fiecare dintre cele şapte culori fundamentale în care se descompune lumina soarelui trecînd printr-o prismă de sticlă; **spectru prismatic,** totalitatea culorilor în care se descompune lumina soarelui cînd trece printr-o prismă de sticlă (roşu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo, violet). [Din fr. ***prismatique,*** germ. ***prismatisch***].

prismatín m. minereu compus îndeosebi din silicat de aluminiu şi de magneziu.[Din fr. ***prismatine,*** germ. ***Prismatin***].

prismatoíd, ~zi, prismatoidă, ~e a. formă asemănătoare cu a prismei. // n. poliedru cu două feţe poligonale paralele (baze) şi celelalte feţe cu cîte o latură sau un vîrf pe una dintre baze. [Din fr. ***prismatoïde***].

prísmă, prisme f. **1.** poliedru cu două feţe paralele şi egale (bazele) şi cu celelalte feţe (laterale) paralelograme; corp cu o astfel de formă; **2.** (fiz.) piesă de sticlă, cuarţ etc., de obicei de formă prismatică, cu bazele triunghiuri, folosită la aparatele optice pentru descompunerea, polarizarea, reflexia etc. luminii: (fig.) *prisma imaginaţiei alterează razele adevărului;* **prin prisma,** din punctul de vedere ..., în lumina ...: *natura este văzută ... prin prisma artei.* VIANU. [Din lat. ***prisma,*** gr. mod. ***prísma,*** fr. ***prisme,*** germ. ***Prisma***].

prísne adv. **1.** (înv. şi reg.) în întregime, complet: *policandru şi hora tot prisne de argint.* NEC.; **2.** (reg.) curat, pur; veritabil: *dereg vinul cu apă că nu-l pot bea prisne, de mare tărie.* DOS. [Din sl. ***prisnja***].

prisnél n. v. prîsnel.

prisós, prisosuri şi (înv. şi reg.) **prisoase** n. **1.** ceea ce depăşeşte necesarul, ceea ce este mai mult decît trebuie; ceea ce întrece o anumită limită; surplus, excedent, prisosinţă, prisoseală, prisosire, prisosit; (p. ext.) abundenţă, belşug: *caută un motiv ca să-şi reverse prisosul de energie ce se adunase în el.* GHEŢIE; *daţi săracilor din prisosul vostru;* **de prisos,** (care este) din belşug, abundent; (care este) în plus; (p. ext.) superfluu, nefolositor: *evitaţi epitetele de prisos.* GAL.; **cu prisos,** din plin; peste aşteptări: *veţi plăti cu prisos toate crimele seculare.* CAR.; **2.** (înv.; la pl., în forma **prisoase**) teren agricol care prisosea moşierului şi pe care acesta îl arenda ţăranilor (prin mijlocirea arendaşilor). [Din gr. mod. ***perissós***].

prisoseálă, prisoseli f. (înv.) prisos: *năcazul lipsii la unul, scornească zavistiia prisoselii la altul.* CANT. [***Prisosi*** + *-eală*].

prisosélnic, ~ci, prisoselnică, ~ce a. care prisoseşte; (p. ext.) inutil, nefolositor, prisositor: *Eliad ... ne-a scăpat de atîte litere prisoselnice.* NEGR.; *cheltuire de energie prisoselnică.* BL. [***Prisos*** + *-elnic*].

prisosí, prisosesc vb. **1.** (intr.) a fi de prisos, peste nevoile cuiva; a întrece, a depăşi măsura, limita obişnuită: *unde prisoseşte darul, nu se mai bagă în samă amarul.* CR.; *oamenii vor pămînt ... că nu mai pot trăi din ceea ce prisoseşte boierilor.* REBR.; **2.** (înv.; intr. şi tr.) a creşte, a spori (ca număr, cantitate, calitate etc.): *umblăm ... averi să agonisim, să grămădim cît de multe şi tot să le prisosim.* PANN. [De la ***prisos***].

prisosínţă, prisosinţe f. prisos; abundenţă, belşug: *din prisosinţa inimii grăieşte gura.* C.; **cu prisosinţă,** din belşug, din plin; (p. ext.) îndeosebi, mai ales; (fig.) ireproşabil: *se bea cu prisosinţă.* MACED.; *şi-a făcut datoria cu prisosinţă.* [***Prisosi*** + *-inţă*].

prisosíre f. (rar) faptul de a prisosi; prisos; **cu prisosire,** cu prisosinţă: *ce de animale ... să ascund cu prisosire sub acea velinţă nemărginită.* DELAVR. [V. ***prisosi***].

prisosít n. (înv.) prisos: *prisositul cuvîntului lui Ierovoam.* BIBLIA. [V. ***prisosi***].

prisositór, ~i, prisositoáre a. (înv.) prisoselnic: *neologismii prisositori.* OD.; [Eliad] *elimineză din ortografia română toate semnele prisositoare.* EM. [***Prisosi*** + *-tor*].

príspă, prispe f. **1.** terasă îngustă (cît să nu depăşească acoperişul clădirii) construită din lut sau din pămînt bătătorit, din lemn etc., de-a lungul peretelui de la faţada cu intrarea, uneori de jur împrejurul unor case ţărăneşti, adesea mărginită de o balustradă; podmol: *un lungan, coborînd prispa unei cîrciumi, căzu grămadă.* M.CAR.; *lumea rîdea pe prispă, cu coatele pe pridvor.* SOR.; **2.** fîşie de teren, dreaptă sau puţin înclinată, de-a lungul unei coaste de deal sau de munte; tăpşan: *prispa cea de brazde.* EM.; **3.** dig rudimentar de pămînt sau de lemn, folosit pentru a menţine nivelul apei în bălţi, lacuri etc. [Din ucr. ***prispa***].

prispulíţă, prispuliţe f. (pop.) prispuşoară. [***Prispă*** + *-uliţă*].

prispuşoáră, prispuşoare f. diminutiv al lui prispă; prispuliţă: *sub prispuşoara din jos, să-ţi petreacă os prin os.* POP. [***Prispă*** + *-uşoară*].

pristandá, pristandale f. dans popular asemănător cu brîul; melodia acestui dans. [Et. nec.].

pristánişte, pristanişti f. (înv.) port[2]; ţărm (unde se află un port); (p. ext.) loc de refugiu (pe ţărmul unei ape): *troianii ieşiră şi văzură pristanişţea pustie.* MOXA. [Din sl. ***pristanište***].

pristáv, pristavi m. (înv.) **1.** persoană care anunţa populaţiei ştirile oficiale; crainic: *împăratul puse să strige pristavul în toată împărăţia.* ISP.; **2.** slujbaş, funcţionar administrativ; pîrgar, logofăt: *pot s-ajung şi pristav.* AL.; **3.** administrator; supraveghetor, paznic: *pe tine cine te-a pus pristav peste păduri?* GANE; **pristavul casei,** majordom: *cercînd-o pristavul casii ei.* DOS.; **4.** slujbaş pe moşia unui boier; vătaf. // n. (pl. **pristavuri**) comunicare oficială; poruncă, ordonanţă. [Din sl. ***pristavŭ***].

pristăní, pristănesc vb. **1.** (înv. şi reg.; intr.) a face pe voia cuiva; a ţine partea cuiva; a urma exemplul cuiva: *noauă să pristăniţi.* COR.; **2.** (înv.; intr.) a se învoi, a accepta; a adera: *împăratul Paleolog ... pristănise la toate capetele legii pre voia papei.* UR.; **3.** (înv. şi reg.; intr. şi tr.) a îngădui, a tolera; (spec.) a găzdui, a adăposti (o vreme); a ceda (un drept): *să nu pristăneşti lor şi d*[u]*mn*[e]*zăilor lor făgăduinţă.* BIBLIA. [Din sl. ***pristati***].

pristănire, pristăniri f. (înv. şi reg.) acţiunea de a pristăni şi rezultatul ei. [V. ***pristăni***].

pristăví, pristăvesc vb. (înv. şi reg.; refl.) a muri: *s-au pristăvit fericitul domn.* OD. [Din sl. ***přestaviti sen***].

pristăvíre, pristăviri f. (înv.) faptul de a se pristăvi; moarte: *să nu văduvească împăratul după pristăvirea ei.* ISP. [V. ***pristăvi***].

pristăvít, ~ţi, pristăvită, ~e a. (înv.) mort. [V. ***pristăvi***].

pristăvoáie, pristăvoaie f. (înv.) soţie de pristav: *care ... vre să fie pristăvoaie?* AL. [***Pristav*** + *-oaie*].

prísten n. v. prîsnel.

pristól, pristoluri n. sfînta masă din mijlocul altarului unei biserici, pe care se ţin obiectele de cult şi se sfinţeşte pîinea şi vinul; (p. gener.) altar: *Mihnea sărută pristolul şi icoana.* OD.; *din pristolul de la Roma să dau calului ovăz.* EM.; (şi: (înv. şi reg.) **prestol**). [Din sl. ***přestolŭ***].

pristoleáncă f. numele unui dans popular; melodia acestui dans: *ciocoii ziseră lăutarilor să cînte pristoleanca.* FIL.; (şi: **pistoleancă**). [Et. nec.; cf. ***pristanda***].

pristólnic m. v. pristornic.

pristórnic, pristornice n. sigiliu de piatră sau de lemn cu care se imprimă pe prescuri semnul crucii şi iniţialele rituale. // m. (în forma **pristolnic,** pl. **pristolnici**) plantă erbacee din familia malvaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele stelat-păroase, cu florile galbene, ale cărei fructe se întrebuinţează ca sigiliu pentru însemnat prescurile; crucea-pîinii, teişor (*Abutilon theophrasti*); (şi: **pristolnic, pistornic**). [Et. nec.; cf. ***pristol*** „altar"].

prişniţ, prişniţe n. (astăzi rar) compresă: *Matilda mi-a pus cu mîna ei prişniţe pe burtă.* GHEŢIE; (şi: **prişniţă**). [Din germ. ***Priessnitz***].

prişniţă f. v. prişniţ.

pritán, pritani m. magistrat principal în diferitele cetăţi din Grecia antică; fiecare dintre cei cincizeci de delegaţi aleşi anual, dintre senatorii a zece triburi, pentru a conduce la Atena Sfatul celor cinci sute. [Din fr. ***prytane***].

pritanéu, pritanee n. edificiu în care se adunau pritanii. [Din fr. ***prytanée***].

pritoácă, pritoace f. (pop.) cadă (mică), putină de lemn în care se transportă strugurii la teasc în timpul culesului. [De la ***pritoci***].

pritóc n. (pop.) **1.** pritocire; **a trage la pritoc,** a pritoci; **2. vin pritoc** (şi n.), vin tras de pe drojdie (prin cep). [De la ***pritoci***].

pritoceálă f. (pop.) pritocire. [***Pritoci*** + *-eală*].

pritocí, pritocesc vb. (tr.) **1.** a turna vinul dintr-un butoi într-altul, după fermentare, pentru a-l limpezi, prin separarea de drojdia depusă la fund: *mai avem de pritocit un antal de rubiniu.* VOIC.; *vin să-mi pritociţi.* POP.; **2.** a scoate şi a turna la loc, de mai multe ori la rînd, zeama de la varză acră, murături, pentru a dizolva sarea depusă pe fundul vasului; **3.** (p. gener.) a turna dintr-un vas în altul; a transvaza; **4.** (fig.) a schimba, a muta (dintr-un loc în altul); a prelucra (excesiv): *dă-i drumul la studiul tău, ... îl pritoceşti prea mult.* PR.; (şi: **pitroci**). [Din bulg. ***pretoča***].

pritocíre, pritociri f. acţiunea de a pritoci şi rezultatul ei; pritoceală, pritocit, pritoc. [V. ***pritoci***].

pritocít[1] n. pritocire: *pritocitul curechiului.* POP. [V. ***pritoci***].

pritocít[2]**, ~ţi, pritocită, ~e** a. care a fost supus pritocirii: *gustă vinul pritocit.* POP. [V. ***pritoci***].

priu, ~ii, prie, ~ii a. (reg.) prian; bălţat: (subst.) *priul de şarpe.* POP. [Et. nec.; cf. ***prian***].

privá, privez vb. (tr. şi refl.) a (se) lipsi de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar; a renunţa la ceva sau a împiedica pe cineva să se folosească, să se bucure de ceva: *el nu se privează de anume plăceri.* CĂL. [Din fr. ***priver,*** lat. ***privare***].

privábii, ~i, privabilă, ~e a. care se poate priva sau poate fi privat de ceva. [Din fr. ***privable***].

privái n. v. **prăval**.

priválă f. v. **priveală**.

priváre, privări f. faptul de a (se) priva. [V. ***priva***].

priváscă f. (înv.) jaf, pradă: *ce privască am să fac în răzăşime.* [Et. nec.].

privát, ~ţi, privată, ~e a. **1.** particular; individual, personal; intim: *prerogativele politice s-au prefăcut în drepturi private.* EM.; *viaţă privată;* **2.** fără funcţii publice; care nu este oficial: *persoană privată; declaraţie cu titlu privat;* **3.** care nu aparţine statului, în care statul nu intervine; particular: *aici sîntem la adunarea unei societăţi private ..., şi nu la şedinţa oficială a unui organ de stat.* GHEŢIE; *sector privat.* // f. (pl. şi **privăţi**) (pop.) closet. [Din lat. ***privatus,*** fr. ***privé,*** germ. ***privat***].

privatív, ~i, privativă, ~e a. **1.** care lipseşte pe cineva de un drept cuvenit, meritat, de ceva necesar; care exclude ceva: *instanţa nu l-a condamnat şi la pedeapsă privativă de dreptul de a-şi exercita profesiunea.* PR.; *măsură restrictivă sau privativă de libertate;* **2.** (lingv.) care exprimă lipsa, excluderea, dînd cuvîntului derivat un sens opus celui de bază: *prefixele ne- şi in- sînt particule privative.* [Din fr. ***privatif,*** lat. ***privativus***].

privatizá, privatizez vb. **1.** (înv.; intr.) a trăi ca persoană privată, retras, izolat; **2.** (înv.; intr.) a trăi ca rentier; **3.** (tr.) a transforma o proprietate de stat în posesiune privată, particulară: (refl. pas.) *se privatizează marile uzine;* **4.** (refl.) a iniţia o activitate, o afacere pe cont propriu; a-şi înfiinţa o întreprindere, o firmă particulară; a deveni proprietar: *Popescu s-a privatizat.* [***Privat*** + *-iza;* cf. germ. ***privatisieren***].

privatizáre, privatizări f. acţiunea de a (se) privatiza şi rezultatul ei: *privatizarea marilor uzine a condus la creşterea şomajului.* [V. ***privatiza;*** cf. germ. ***Privatisierung***].

privatizát, ~ţi, privatizată, ~e a. transformat din proprietate de stat în proprietate particulară: *în sfîrşit, avem mari întreprinderi privatizate.* // m., f. (fam.) persoană care are o întreprindere, o afacere particulară: *din păcate, mulţi privatizaţi nu respectă nici legea şi nici personalul angajat.* [V. ***privatiza***].

privăţie f. v. **privaţiune**.

privaţiúne, privaţiuni f. **1.** faptul de a (se) priva de un drept, de un avantaj ce i se cuvine, de ceva necesar; (p. ext.) lipsă, sărăcie, mizerie: *începuse să se deprindă treptat cu viaţa aspră, plină de privaţiuni din cazarmă.* GHEŢIE; **2.** abţinere voită de la ceva: *şi-a impus noi privaţiuni;* (şi: (înv.) **privaţie**). [Din fr. ***privation,*** lat. ***privatio, -onis***].

priváz n. v. **pervaz**.

privătár, privătari m. (înv.) negustor; cămătar: *era logodită cu un privătariu.* DOS.; *ca prăvătariu să îmbracă ce din Vidin duce băcălie la tabără.* B.-DEL.; (şi: **prăvătariu**). [Din lat. ***privatarius***].

priveálă, priveli f. (pop.) **1.** privire; (p. ext.) cîmp vizual: *să-şi dea rodul la iveală şi tuturor la priveală.* POP; **în priveala cuiva,** în văzul cuiva, în prezenţa cuiva: *să le taie capul în priveala tuturor.* BĂLC.; **a sta** (sau **a ieşi, a se afla**) **în priveală,** a privi; a asista: *la marginea tîrgului se afla lume multă în priveală.* SAD.; **2.** (înv.) priveliştе, tablou: *încîntătoarea priveală ce se întinde.* NEGR.; (şi: **privală**). [***Privi*** + *-eală*].

privegheá, priveghez vb. **1.** (înv.; intr. şi refl.) a petrece (noaptea) în rugăciuni, în reculegere: *să ne preveghem şi sufletele să ne curăţim.* COR.; **2.** (intr.) a sta treaz, a nu dormi noaptea; a veghea: *mă pedepsesc; nu mai desfac aşternutul o săptămînă şi priveghez.* ARG.; **3.** (pop.; tr.) a sta de veghe noaptea la un mort; a sta la priveghi: *mortul rămase numai cu Ichim ... să-l priveghеze.* REBR.; **4.** (intr.) a sta de strajă; a păzi, a străjui: *priveghease pînă la miezul nopţii.* ISP.; (fig.) *stîlpi de umbră priveghează.* MĂCED.; **5.** (intr. şi tr.) a supraveghea; a avea grijă de cineva sau de ceva: *privegheam la păstrarea posesiilor noastre.* BĂLC.; *priveghea la descărcatul unui car de fîn.* SAD.; (şi: (înv.) **preveghea**). [Lat. ***pervigilare***].

privegheálă f. (reg.) priveghere, veghe: *şedem în priveghеală.* POP. [***Priveghea*** + *-eală*].

priveghér, priveghere n. carte bisericească cuprinzînd rînduiala slujbei privegherii mortului: *Privegher de Anton Pann (1848).* [***Priveghi*** + *-ar*].

priveghére, privegheri f. (pop.) **1.** faptul de a priveghea; **2.** petrecere (a nopţii) în rugăciuni, în reculegere: *se da cu posturile şi cu privegherile.* DOS.; **3.** faptul de a sta treaz noaptea; trezie, veghe, priveghеală, priveghi: *se duse cu cărticica lui în mînă şi stătu în priveghere.* ISP.; **4.** priveghi la un mort; **5.** serviciu religios care se face noaptea sau seara, în ajunul unei sărbători, într-o biserică ortodoxă sau într-o mănăstire; (p. gener.) serviciu religios de noapte oficiat în împrejurări speciale; priveghi: *călugării sînt datori a lua parte la privegherile de noapte;* **6.** supraveghere; grijă faţă de cineva sau ceva: *n-ar fi rău a o pune sub privegherea unui om credincios.* FIL. [V. ***priveghea***].

priveghetoáre f. v. **privighetoare**.

priveghetór, ~i, priveghetoáre a. (înv.) care priveghează, care stă treaz, care nu poate dormi. // m., f. (reg.) persoană care priveghează la un mort: *i-o venit previghetori.* POP. // m. (înv.) **1.** paznic, străjă; supraveghetor: *orîndui pe Păturică priveghetor asupra faptelor amantei sale.* FIL.; **2.** subprefect (în Moldova): *nu vă temeţi, că doar nu-s priveghetor.* AL. // f. (reg.) lumînare care arde la capul unui mort; toiag; (şi: **previghetor**). [***Priveghea*** + *-tor*].

privéghi, priveghiuri n. (pop.) **1.** priveghere într-o biserică sau într-o mănăstire, în ajunul unei sărbători sau în împrejurări speciale: *priveghiul Născătoarei de Dumnezeu;* **2.** (pop.) faptul de a sta treaz noaptea, de a nu dormi; veghe, trezie: *de cumva veţi avea gustul să faceţi priveghi în ias' noapte.* HOGAŞ.; **3.** veghere a unui mort, noaptea, înainte de înmormîntare; priveghere: *s-au adunat ... la priveghi, şi unde nu s-au aşternut pe mîncate şi pe băute.* CR.; *rudele ... vorbesc în şoaptă afară ca la priveghi.* VIERU; **4.** adunare a sătenilor (în serile şi nopţile de iarnă) pentru a lucra şi a petrece; şezătoare: *seara se adună flăcăii şi fetele la priveghi.* [De la ***priveghea***].

privélişte, privelişti f. **1.** (înv. şi reg.) privire; (p. ext.) cîmp vizual, perspectivă: *satul Humuleşti ... nu-i ... lipsit de privelişte lumii.* CR.; **în privelişte,** în văzul tuturor; ca să vadă (oricine): *au stătut copiii în privelişte.* SAD.; **2.** tablou, aspect din natură; peisaj, priveală: *rămase încremenit de frumuseţea privelиştei.* EM.; **3.** întîmplare, fapt (neobişnuit) care se înfăţişează vederii, situaţie la care asistă cineva; aspect, înfăţişare: *uricioasă şi îngrozitoare privelişte de omor!* BĂLC.; **4.** (înv.) reprezentaţie teatrală, de circ etc.; (p. ext.) locul unde se desfăşura asemenea reprezentaţie; privirişte, privire: *nu este nici tragedie, nici comedie, ci jalnică privelişte cu jocuri şi cîntece.* FIL. [***Priveală*** + *-işte*].

priveşti, priveştesc vb. **1.** (reg.; tr. şi intr.; despre lichide) a trece peste ...; a se revărsa peste margini; **2.** (pop.; tr.) a aşeza bucăţi de şindrilă, şiţă etc. una peste alta, într-un anumit fel. [Lat.* ***pervestire***].

privi, privesc vb. **1.** (tr. şi intr.) a-şi îndrepta privirea, ochii asupra cuiva sau a ceva pentru a vedea; a se uita: *privi cu luare-aminte pe bătrîn.* SAD.; (refl. recipr.) *fetele se priviră între ele;* **a nu privi cu ochi buni,** a dezaproba; **2.** (tr. şi refl.) a (se) examina, a (se) cerceta cu privirea sau (p. ext.) cu mintea; a (se) scruta: *cînd privesc zilele de-aur a scripturilor române.* EM.; (fig.) *oricît de liber ar poza cineva, gîndul că-l priveşte eternitatea prin ochii artistului îl dispersonalizează.* VLAH.; **3.** (refl.) a-şi cerceta propria imagine într-o oglindă; a se oglindi: *se privi mirat în oglindă.* EL.; **4.** (tr.) a considera, a aprecia drept ... sau într-un anumit fel; a socoti, a crede: *de-acum poţi să-i priveşti ca ginerii mei.* AL.; **5.** (tr.; la pers. 3) a fi în legătură cu ..., a se raporta la ...; a prezenta interes pentru cineva, a fi de competenţa, în atribuţiile cuiva: *asta nu mă priveşte pe mine.* CR.; **în (ceea) ce** (sau **cît**) **priveşte** ori **privind ...,** referitor, relativ la ..., în privinţa...: *în ceea ce priveşte forma, am avea de făcut următoarele observaţii.* VLAH.; *cît priveşte filozofia ta de viaţă ..., am unele rezerve.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi reg.) **prăvi**). [Din sl. ***praviti***].

privighetoáre, privighetori f. pasăre călătoare mică, insectivoră, din ordinul paseriformelor, de culoare brună-roşcată, care cîntă foarte frumos; filomelă (*Luscinia luscinia*): *privighetoarea cîntă la ferestrele mele.* BOL.; (şi: (reg.) **priveghetoare**). [***Priveghea*** + *-toare*].

privighetór, privighetori m. bărbăţuşul privighetoarei. [De la ***privighetoare***].

privilegiá, privilegiez vb. (tr.) **1.** a acorda cuiva un privilegiu; a avantaja, a favoriza, a părtini: *ei sînt privilegiaţi şi de pravili apăraţi.* BOLLIAC; **2.** (jur.) a supune unui privilegiu sau unei preferinţe de altă natură: *ea va fi privilegiată în dispoziţiunile testamentului.* C.PETR. [Din fr. ***privilégier,*** it. ***privilegiare***].

privilegiát, ~ţi, privilegiată, ~e a. **1.** (şi m., f.) (persoană) care se bucură de privilegii: *clase privilegiate;* **2.** (p. gener.) care este favorizat, avantajat de cineva sau de ceva: *afaceri din sfera concesiunilor privilegiate.* CĂL.; **3.** (adesea subst.) care beneficiază de o şansă, de un avantaj oarecare: *se credea că face parte dintre cei privilegiaţi.* PR.; *se simţea privilegiat că soarta îi îngăduia să petreacă ... în tovărăşia ei.* GHEŢIE; **4.** (fig.) înzestrat cu talent, cu un dar particular: *era o fiinţă cu adevărat privilegiată;* **5.** (înv.) autorizat: *o ruletă, coţcă privilegiată care scurge pungile străinilor.* NEGR. [Din lat. ***privilegiatus,*** fr. ***privilegié***].

privilégiu, privilegii n. **1.** (adesea la pl.) avantaj, scutire de obligaţii (către stat); distincţie socială, drept acordat cuiva (în situaţii speciale); pronomion: *în numele egalităţii, ... aceşti satisfăcuţi şi-au atribuit toate onorurile, toate sinecurile, toate privilegiile.* EM.; **2.** (spec.) avantaj, drept, distincţie socială acordată de suveran unei persoane, unei bresle, unei clase sociale etc.; (concr.) act, document prin care se acordă asemenea avantaj, drept, distincţie:

Revoluţia cea mare franceză a distrus vechile privilegii; **3.** (p. gener.) înlesnire, avantaj, favoare de care se bucură sau pe care şi le ia cineva: *naţionaliştii zeloşi cu privilegiul exclusiv al focului patriotic.* MAIOR.; *erau ... izbiţi de acest privilegiu al lui Felix de a nu mai veni la şcoală.* PETR.; **4.** (fig.) facultate, însuşire naturală particulară excepţională: *raţiunea e privilegiul omului;* **5.** (jur.) drept conferit de lege unui creditor de a fi preferat celorlalţi creditori ai aceleiaşi persoane în satisfacerea creanţei sale. [Din lat. ***privilegium,*** fr. ***privilège***].

privínţă, privinţe f. părere, opinie; punct de vedere; aspect, înfăţişare: *se potrivesc în multe privinţe unul cu altul.* GHEŢIE; *adolescenţa este ... o vîrstă impură în multe privinţe.* PATAP; **în această privinţă** sau **într-o privinţă,** sub acest aspect, dintr-un anumit punct de vedere: *bărbatul e fireşte agresiv, va să zică natura se repetă în fiece exemplar în astă privinţă.* EM.; **în privinţa ...,** în ceea ce priveşte..., cu privire la ..., referitor la ...: *nu mă înşelam în privinţa acestei femei.* GAL. [***Privi*** + *-inţă*].

privíre, priviri f. **1.** acţiunea de a privi şi rezultatul ei; simţul văzului, vedere; fel de a privi; uitătură, căutătură, priveală, privit: *nu ştiu ... de ce privirea se osteneşte a se uita mult la această prea regulată arhitectură.* NEGR.; *mi-e dor de-a ta privire, mi-e dor de tine mamă.* VIERU; **a(-şi) arunca o privire,** a privi, a se uita în fugă: *urcă în pod ca să arunce o privire prin lucarnă.* GHEŢIE; **dintr-o privire,** foarte repede, imediat: *înţelese problema dintr-o privire;* **2.** (concr.; de obicei la pl.) ochi: *privirile albastre ale oamenilor zbîrliţi se îmblînziseră.* SAD.; **3.** (înv.) observaţie, remarcă; părere, punct de vedere; consideren: *se adaoge încă şi această privire importantă, că noi sîntem ... osteniţi.* BĂLC.; **în această privire** sau **într-o (oarecare) privire** ori **în multe** (sau **în unele**) **priviri** ori **în toate privirile,** din acest (sau dintr-un anumit) punct de vedere, sub acest aspect ori sub multe (sau sub unele) aspecte; în această privinţă: *a fost căsătorie în toate privirile strălucită.* GHEŢIE; **cu privire la ...** sau **în privirea ...,** referitor la ..., în privinţa ...: *neclaritatea de vederi în privirea proprietăţii altuia.* EM.; *detalii cu privire la ortografie;* **4.** examinare, cercetare (sumară) cu văzul sau (p. ext.) cu mintea: *la o privire superficială, s-ar părea că Eminescu este un junimist.* IBR.; *impresionează în aceste cărţi privirea ştiinţifică lucidă, judecata rece şi exactă.* R.L.; **a avea** (sau **a lua**) **în privire,** a avea în vedere, a lua în considerare; a ţine seamă: *luăm în privire acele întîmplări ale vieţii intelectuale.* MAIOR.; **5.** (înv.) priveliştе; aspect: *crunt război! privire cruntă!* AL.; **6.** (înv.) reprezentaţie teatrală, de circ etc.; locul unde se desfăşura asemenea reprezentaţie; priveliştе, privirişte: *duminecile şi pre la praznice să nu se strîngă la priviri.* PRAV.; (şi: (înv.) **prăvire**). [V. ***privi***].

privírişte, privirişti f. (înv.; rar) reprezentaţie teatrală, de circ etc.; locul unde se desfăşoară asemenea reprezentaţie; priveliştе, privire: *de mică vîrstă în minuri şi la prăvirişti crescut.* DOS.; (şi: **prăvirişte**). [***Privire*** + *-işte*].

privít n. privire: *chipuri mîndre la privit.* AL. [V. ***privi***].

privítă, privite şi **priviţi** f. 1. (înv. şi reg.) nuia (flexibilă cu care se leagă o sarcină de lemne, de fîn etc.): *colo-n luncă, la privită, găsii pupăza-nflorită.* POP.; **2.** (reg.) nume dat unor (părţi de) obiecte care au rolul de a fixa, de a lega. [Et. nec.].

privitór, ~i, privitoáre a. şi m., f. (persoană) care priveşte la cineva sau la ceva: *se înghesuiau privitorii curioşi.* CAR.; **privitor la ...,** relativ la ..., în ceea ce priveşte ...: *nu-i spusese nimic despre planurile sale privitoare la băile din Zăgani.* GHEŢIE. // m., f. persoană care asistă la un spectacol, la o ceremonie etc.; spectator: *privitor ca la teatru tu în lume să te-nchipui.* EM. [***Privi*** + *-tor*].

prizá[1], prizez vb. (tr.) a aspira (tutun, narcotice etc.) pe nas: *bătrîna ... priza tabac.* NEGR. [Din fr. ***priser***].

prizá[2], prizez vb. (livr.; tr.) **1.** a estima, a evalua; a înţelege: *poezia „de concepţie" e ironizată ..., Aron Cotruş respins cu totul, rău prizat Al.A.Philippide.* CĂL.; **2.** a aprecia, a preţui; a stima: [telenovelele] *sînt prizate, pe faţă sau într-ascuns.* D.; *şeful nu prizează pe nimeni.* [Din fr. ***priser***].

príză, prize f. **1.** cantitate mică de tutun, de narcotice etc. care se prizează: *o priză de tabac.* NEGR.; **2.** doză (mică) dintr-un medicament; **3.** (livr.) capacitate de intuiţie, de sesizare, de înţelegere (a realităţii): *lipsit de priză asupra lumii externe ..., a trebuit să-şi întoarcă întreaga, puternica sa inteligenţă asupra sufletului său.* IBR.; **4.** (fig.) trecere, influenţă, simpatie de care se bucură cineva; autoritate: *mişcarea scenică este adesea ingenioasă, cu priză asupra spectatorului.* CĂL.; *n-are priză la tineri;* **5.** dispozitiv care permite conectarea la reţeaua electrică de distribuţie a unui aparat, instrument etc., prin intermediul unei fişe de curent; (p. ext.) orificiu, cu un dis-pozitiv de obturare sau de reglare, aflat în peretele unei încăperi, al unui generator, al unei conducte etc., prin care se realizează legătura electrică: *un mic aparat de ebonită ... se alimenta dintr-o priză ascunsă printre rafturi şi cînta în surdină.* PR.; **priză aeriană (de curent),** dispozitiv în formă de bară, de liră etc., prin care se realizează legătura dintre o linie electrică aeriană şi un tramvai, un troleibuz, o locomotivă electrică etc.; **priză de pămînt,** ansamblu de conductoare metalice cu ajutorul căruia se realizează legătura la pămînt a unei reţele electrice, a utilajelor acţionate electric etc.; (fam.) **a fi** (sau **a băga pe cineva**) **în priză,** a fi, a deveni sau a face pe cineva activ, dinamic; a dinamiza; **6.** derivaţie dintr-o înfăşurare electrică prin care se poate realiza o legătură electrică suplimentară; **7.** angrenare a două roţi dinţate într-un mecanism; **priză directă** (sau **constantă**), cuplare directă între arborele principal al unui schimbător de viteză şi arborele de la care primeşte sau căruia îi transmite mişcarea; **8.** orificiu, dispozitiv etc. cu care se absoarbe sau se captează un fluid (apă, aer etc.): *hota este o priză de aer;* **9.** (constr.) transformare a pastei de liant din stare plastică în stare rigidă: *cimentul n-a făcut încă priză;* **10. priză de aterizare** (sau **de teren**), ansamblul manevrelor executate de un pilot pentru a ateriza exact la punctul dorit; **11.** apucare, prindere cu mîinile a ceva sau de ceva: *n-a realizat o priză bună;* **12.** (sport) poziţie a mîinilor unui handbalist, ale unui baschetbalist etc. cînd prinde sau aruncă mingea; poziţie a mîinilor unui portar de fotbal cînd prinde sau aruncă mingea; mod în care atleţii ţin suliţa sau prăjina, tenismenii racheta sau paleta etc.; **13.** (la judo, lupte etc.) dezechilibrare şi proiectare a adversarului; **14. priză directă,** tehnică de înregistrare a dialogului sincron cu filmarea, asigurînd veridicitatea interpretării actoriceşti. [Din fr. ***prise,*** germ. ***Prise***].

prizări, prizăresc vb. **1.** (pop. şi fam.; refl.) a se pipernici, a deveni firav; a rămîne mic, nedezvoltat: *florile s-au prizărit;* **2.** (reg.; intr.) a duce o viaţă grea, cu multe lipsuri. [Din sl. ***prězrěti***].

prizárít, ~ţi, prizărită, ~e a. **1.** care nu s-a dezvoltat bine, normal; care a degenerat sub aspect biologic; slab, pipernicit, mărunt; (p. ext.) firav: *eram ... un băiet prizărit, ruşinos şi fricos.* CR.; **2.** (pop.; adesea subst.) care duce o viaţă modestă, grea; prăpădit, sărac, sărman; **3.** (fig.) care ocupă un loc secundar; neînsemnat: *în vro notă prizărită sub o pagină neroadă.* EM.; *în corpul ziarului, prizărite în josul vreunei rubrici, apăreau scurte informaţii.* GHEŢIE. [V. ***prizări***].

prizométru, prizometre n. aparat pentru determinarea începutului şi sfîrşitului prizei unui ciment. [Din fr. ***prisomètre***].

prizón, prizoane n. tijă metalică, filetată la ambele capete, servind ca element mobil de îmbinare a unor piese de maşini sau de construcţie; şurub prizonier. [Din fr. ***prison,*** germ. ***Prison***].

prizoniér, ~i, prizonieră, ~e m., f. **1.** militar luat în captivitate de inamic în timpul unui război şi reţinut pentru a nu mai participa la ostilităţi; (p. gener.) persoană căzută în mîinile unui duşman, ale unui bandit, ale unui răpitor etc. şi aflată în puterea acestuia; captiv, prins, ostatic: *trei sute ... prizonieri fură duşi în triumf.* BĂLC.; **2.** persoană arestată, întemniţată; deţinut; (p. gener.) persoană privată de libertate: *dacă sînt aici prizonier, rămîi ..., dacă sînt liber – şi nu cer nimic mai mult – mă retrag îndată.* CAR.; **3.** (fig.) persoană lipsită de libertate de gîndire şi de acţiune, de linişte sufletească; persoană obsedată de ceva sau de cineva: *am înţeles că sînt prizonierul unor puteri necunoscute, iraţionale.* GAL.; *e prizoniera propriilor patimi;* **4.** (tehn.) **şurub prizonier,** prizon. [Din fr. ***prisonnier***].

prizonierát n. **1.** situaţia, starea de prizonier; (p. ext.) perioadă de timp în care cineva este prizonier; captivitate: *povestiri din prizonierat;* **2.** (p. gener.) privare de libertate: *fete*[le] *... savurau cu ciudă prizonieratul meu.* EL.; **3.** (fig.) îngrădire, lipsă a libertăţii de gîndire şi de acţiune. [***Prizonier*** + *-at*].

prînz, prînzuri n. **1.** (şi, reg., **prînzul mare**) masă[1] principală, care se ia la amiază; dejun; (p. gener.) oricare dintre mesele (principale ale) zilei; ceea ce se pregăteşte sau se mănîncă la această masă; prînzare; (spec.) banchet, ospăţ: *ce vor mai zice cînd vor gusta ... luxosul prînz?* AL.; *prînzul se servea după moda dinainte de război, la douăsprezece.* GHEŢIE; **2.** (şi, reg., **prînzul (cel) mare**) mijlocul zilei cînd se prînzeşte (la amiază); (p. ext.) interval de timp cuprins între răsăritul soarelui şi amiază: *cam pe la prînzul cel mare ne-aflam iar la Fălticeni.* CR.; **înainte de prînz,** în prima parte a zilei, înainte de amiază; **după prînz,** în a doua parte a zilei, după-amiază: *el dormea după prînz.* NEGR.; **3.** (şi, reg., **prînzul (cel) mic**) prima masă, care se ia în cursul dimineţii (la cîmp); prînzişor, mic dejun; timpul zilei cînd se ia această masă: *pe la prînzul cel mic, cheamă pe mătuşa Măriuca.* CR.; *între prînz şi-ntre nemiaz, mă repezeam pe la Ilie să ne mai jucăm.* SOR.; **4.** (astron.; pop.; şi **prînzul cel mare** sau **prînzul cel mic, prînzul cel bun**) loc pe bolta cerească unde se află soarele la amiază: *soarele era la prînz, cînd ajunserăm în Panaci.* HOGAŞ.; *uite că-i soarele pe la prînzul cel bun şi eu numai acum mă ridic.* POP. [Lat. ***prandium***].

prînzáre, prînzări f. acţiunea de a prînzi; (concr.) masă, mîncare (de la prînz): *îşi isprăviseră şi ei prînzarea din pită neagră şi brînză.* SAD.; *convoiul se opri pentru odihnă şi prînzire.* CĂRT.; (şi: **prînzire**). [V. ***prînzi***].

prînzí, prînzesc vb. (intr.) a mînca la amiază; a dejuna; (p. gener.) a mînca în oricare dintre momentele (principale ale) zilei; *aş fi vrut să prînzesc într-un restaurant.* EL. *prînziţi voi ..., nu-mi arde acuma de mîncare.* GHEŢIE. [De la ***prînz***].

prînzíre f. v. **prînzare.**

prînzişór, prînzişoare n. (pop.) **1.** diminutiv al lui prînz; prînzuleţ, prînzuţ; **2.** masă de dimineaţă; prînzul cel mic, mic dejun: *am ajuns ... în poiană tocmai la vremea prînzişorului.* SAD.; **3.** moment al zilei cînd se ia masa de dimineaţă: *pe la prînzişor porneşte spre casă.* CR.; **4.** (astron.; pop.) loc de pe bolta cerească unde se află soarele dimineaţa (cînd se ia această masă): *pîn' se-ncalţă la picior, soarele-i la prînzişor.* POP. [***Prînz*** + *-işor*].

prînzít[1] n. faptul de a prînzi. [V. ***prînzi***].

prînzít[2], ~ţi, prînzită, ~e a. (rar) care a mîncat (la prînz); sătul: *cei mai mulţi săteni veniră prînziţi la biserică.* AG. [V. ***prînzi***].

prînzitór, prînzitoare n. (reg.) sufragerie; cantină: *alături era prînzitorul (adică sufrageria).* GHEŢIE. [***Prînzi*** + *-tor*].

prînzulét, prînzuleţe n. (pop.) prînzişor: *aşa el de la femeie prînzuleţul cîştigînd.* PANN. [***Prînz*** + *-uleţ*].

prînzúţ, prînzuţuri n. prînzişor: *pe la prînzuţ ... se aşază la masă.* POP. [***Prînz*** + *-uţ*].

prîslea m. băiatul cel mai mic dintr-o familie; (p. gener.) copil mic; prichindel: *ăl mai mare să fi avut şapte anişori, ăl mijlociu vreo şase şi prîslea vreo patru.* CAR.; (şi: (înv. şi reg.) **prăsle**). [Cf. ***prîsnel***].

prîsnél, prîsnele n. **1.** capătul inferior (conic şi îngroşat) al fusului de tors, care face ca acesta să se învîrtească mai uşor în timpul torsului; **2.** partea inferioară a fusului morii, fixată într-una din pietrele acesteia: *prîsnelul morii e alcătuit din şapte ştiştori;* **3.** titirez, sfîrleză: *ca pe un prîsnel învîrteşte trupul.* EM.; **iute** (sau **sprinten**) **ca prîsnelul** (sau **ca un prîsnel**), vioi, ager; harnic: *moşneagul, iute ca un prîsnel, aşterne totul.* CR.; **4.** epitet pentru un copil

mic şi vioi sau pentru un om iute, ager: *taci ..., prîsnelul naibii.* HOGAŞ; **5.** (bot.; înv. şi reg.) peniţă (*Myriophyllum spicatum* şi *verticillatum*); **6.** (bot.) coada-şoricelului (*Achillea millefolium*); (şi: **prisnel,** (reg.) **pristen**). [Din sl. *prĭstenĭ*].

prîsni[1], prîsnesc vb. (reg.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) stropi, a (se) împroşca cu apă, cu noroi etc.; **2.** (intr.) a ţîşni; **3.** (tr.) a năpădi, a podidi: *o mai prîşnea şi sîngele pe nas.* SOR.; **4.** (intr.) a pufni în rîs; **5.** (intr.) a strănuta; **6.** (intr.) a sforăi; **7.** (intr.) a foşni, a fîşîi, a scîrţîi; a trosni; a vui; (şi: **prîşni**). [Din sb. *prsnuti,* bulg. *prăscan,* ucr. *pyrsnuti*].

prîsni[2], prîsnesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a batjocori, a insulta; a nesocoti: *Domnul Hristos mărturisind şi idolii prîsnind.* DOS; (şi: **prîsni**). [Din sl. *prîsnonti*].

prîşni vb. v. prîsni.

pro(-) prep. pentru, în favoarea ...: *pro şi contra; s-a declarat pro Croce.* // element de compunere cu sensurile: **a)** „pentru", „în favoarea ...", „în sprijinul ..." (ex.: *proamerican, profesionist*); **b)** „înainte", „dinainte" (ex. *propăşi*). [Din lat. ***pro,*** fr. ***pro-***].

proamericán, ~i, proamericană, ~e a. favorabil americanilor. [*Pro* + *american*].

proáspăt, ~eţi, proaspătă, ~ete a. **1.** pregătit, făcut de curînd; care îşi păstrează nealterate calităţile: *veni ... cu pita proaspătă şi cu un hîrzob de păstrăvi afumaţi.* SAD.; *ouă proaspete;* **2.** cules, recoltat, pescuit etc. de curînd; care nu este conservat: *înainte erau pieţele pline cu peşte proaspăt.* PR.; *mazăre, varză proaspătă;* **3.** adus de curînd de la sursă; (p. ext.) rece: *oi dătări plosca bine şi-oi umple-o cu apă proaspătă.* CR.; **4.** curat, pur, oxigenat, neviciat; (p. ext.) plăcut, înviorător: *aerul e viu şi proaspăt.* AL.; *plutea în odaie un parfum proaspăt de iasomie.* EL.; **5.** care a apărut, a fost făcut, preparat etc. de curînd: *ca o rană proaspătă ce sîngerează.* GAL.; (adv.) *purta un halat alb, proaspăt scrobit.* GHEŢIE; **6.** de dată recentă; nou; actual: *ştirea e proaspătă, adusă de şeful de cabinet.* REBR.; (pop.) **din proaspăt,** de curînd: *venise ... la noi din proaspăt.* CR.; **7.** care îşi păstrează noutatea, care este încă viu, actual (în memorie): *după această scenă, urmează îndată, în amintirea mea, a doua – tot vie şi proaspătă.* SAD.; **8.** care are de puţină vreme o anumită situaţie, calitate, funcţie etc.: *proaspătul ministru;* **9.** care este în plină dezvoltare; crud: *primăvara toate sînt proaspete, dar nu depline, vara toate coapte şi vii.* DELAVR.; **10.** care îşi păstrează vitalitatea, tinereţea; fraged; (p. ext.) pur, neîntinat; care vădeşte exprimă sănătate, vigoare; (p. ext.) delicat: *obrazul tău e proaspăt ... ca mărul abia rupt.* CĂL.; *într-atît era de tînără, de proaspătă şi de timidă.* EL.; **11.** cu forţe noi; refăcut, odihnit: *i-au lovitu cu oaste proaspătă.* UR.; **12.** (fig.) curat, pur; limpede: *pămîntul, încă proaspăt, pătatu-s-a de sînge.* VLAH.; *cerul albastru, proaspăt.* REBR. [Din gr. biz. ***prósphatos***].

proáşcă, proaşte f. **1.** (înv.) ţintă (în care se ocheşte cu o armă): *îl pusese în proaşcă să-l omoare.* COSTIN; **2.** (înv.) distanţă parcursă de o săgeată aruncată cu arcul: *departe ca o proşcă de arc.* BIBLIA; **3.** (pop.) praştie: *înarmaţi cu proaşte.* AL.; **4. a face** (sau **a da**) **proaşcă în** (sau **prin**) **ceva,** a da iama, a face prăpăd, a distruge: *acolo să dăm proaşcă.* AL.; *proaşcă prin duşmani făceam.* POP.; **5.** (reg.) puşcoci (pentru împroşcat apă); stropitoare; **6.** cantitate de apă, de noroi etc. care ţîşneşte şi împroaşcă; (şi: (înv.) **proşcă**). [De la ***(îm)proşca***].

prob, ~i, probă, ~e a. (livr.) integru, onest: *om prob;* (adv.) *Eliade învăţase să lucreze prob.* LOV. [Din fr. ***probe,*** lat. ***probus***].

probă, probez vb. (tr.) **1.** a stabili (cu probe) adevărul, realitatea; a dovedi, a demonstra, a probălui: *ea îşi proba inocenţa.* FIL.; **2.** a pune în evidenţă, a vădi: *aceasta probează un caracter statornic;* **3.** a supune pe cineva sau ceva la o probă, la o încercare: *poţi proba o dată.* COŞB.; **4.** a încerca un obiect de îmbrăcăminte sau de încălţăminte: *am probat o rochie.* [Din lat. ***probare;*** cf. fr. ***prouver***].

probábil, ~i, probabilă, ~e a. **1.** care pare adevărat; plauzibil: *argumente probabile;* **2.** care se poate produce, petrece; care are şanse de realizare; posibil: *îngrijirile cari se răspîndesc despre izbucnirea probabilă a unui nou război.* EM.; *eveniment probabil;* **timpul probabil,** condiţiile meteorologice care se prevăd pentru intervalul de timp următor. // adv. după cît se pare; poate, posibil; după toate probabilităţile: *are, probabil din cauza oboselii, un moment de ameţeală.* CAR. [Din lat. ***probabilis,*** it. ***probabile,*** fr. ***probable***].

probabiliorísm n. sistem doctrinar de teologie catolică (împărtăşit mai cu seamă de iezuiţi) potrivit căruia într-o problemă aproape insolubilă nu este obligatorie respectarea strictă a unei legi, cînd existenţa acesteia se dovedeşte mai puţin probabilă şi acceptabilă decît nonexistenţa ei; probabilism. [Din it. ***probabiliorismo***].

probabilísm n. **1.** (filoz.) concepţie potrivit căreia nu se poate stabili cu certitudine dacă un enunţ este adevărat sau nu, ci se pot distinge numai anumite grade de probabilitate; **2.** (teol.) probabiliorism; **3.** practică, în cazuistica romano-catolică, de a urma sfatul unei autorităţi respectate, atunci cînd nu există o linie de acţiune evident corectă şi nici un consens între autorităţi. [Din fr. ***probabilisme,*** germ. ***Probabilismus***].

probabilíst, ~şti, probabilistă, ~e a. **1.** care aparţine probabilismului, referitor la probabilism; **2.** care foloseşte calculul probabilităţilor. // m., f. matematician specializat în calculul probabilităţilor. [Din fr. ***probabiliste***].

probabilístic, ~ci, probabilistică, ~ce a. **1.** cu caracter de probabilitate: (adv.) *nenumăraţi vectori vitali ... se cer studiaţi statistic şi probabilistic.* R.L.; **2.** referitor la teoria, la calculul probabilităţilor. [*Probabil* + *-istic*; cf. it. ***probabilistico***].

probabilitáte, probabilităţi f. **1.** caracterul a ceea ce este probabil; fapt, întîmplare probabilă, posibilă; mijloc, modalitate ca ceva să se poată realiza: *este oare vreo umbră de probabilitate?* HASD.; *cu cît o operă literară e mai naţională, cu atît se apropie cu mai multă probabilitate de artă.* CĂL.; **după toate probabilităţile,** după cît se pare; probabil: *după toate probabilităţile voi fi în Iaşi peste vreo zece zile.* CAR.; **2.** (mat.) mulţime numerică prin care se exprimă caracterul aleatoriu (posibil sau nesigur) al unui eveniment, al unui fenomen; **calculul** (sau **teoria**) **probabilităţilor,** calcul matematic care permite să se aprecieze dacă un eveniment complex se va realiza sau nu, în funcţie de eventualitatea unor evenimente elementare, presupuse ori cunoscute; ramură a matematicii care se ocupă cu studiul şanselor de realizare a unui eveniment sau fenomen: *calculul probabilităţilor ne spune că într-un număr imens de modificări nonfinaliste se poate ivi accidental şi un caz finalist.* BL. [Din lat. ***probabilitas, -atis,*** fr. ***probabilité,*** germ. ***Probabilität***].

probăjeni f. v. preobrajenie.

probájine f. v. preobrajenie.

probánd, ~zi, probandă, ~e m., f. persoană care cere să fie primită într-un ordin religios (catolic). [Din it. ***probando,*** lat. ***probandus***].

probandát n. perioadă de probă pentru un aspirant la anumite ordine de călugări (catolici). [Din it. ***probandato***].

probánt, ~ţi, probantă, ~e a. care constituie o probă, care probează; edificator, concludent: *ce valoare probantă poate să aibă această scrisoare?* PETR. [Din fr. ***probant***].

probár, probare n. album cuprinzînd modelele de litere şi de cifre de care dispune o tipografie. // m. (pl. **probari**) (înv.) zeţar. [***Probă*** + *-ar*].

probáre, probări f. acţiunea de a proba. [V. ***probă***].

probát, ~ţi, probată, ~e a. **1.** care a fost încercat, verificat: *aparat probat;* **2.** (despre oameni) experimentat, încercat; **3.** dovedit, demonstrat; evidenţiat: *prieten probat.* [V. ***proba***].

probatór, ~i, probatoáre a. care are calitatea de a dovedi ceva, care poate servi drept dovadă; care probează; probatoriu: *material probator.* [Din fr. ***probatoire***].

probatóriu, ~ii, probatorie, ~ii a. probator: *act probatoriu.* // n. (jur.) procedură de culegere a probelor în justiţie; totalitatea probelor, dovezilor prezentate într-un litigiu: *tribunalul a admis probatoriul.* [Din lat. ***probatorius***].

probaţiúne, probaţiuni f. (jur.) dovedire; (concr.) dovadă: *mijloace de probaţiune a unui drept;* (fig.) *sîntem siliţi a urmări nervul probaţiunii pînă la trunchii răsăriţi şi înalţi ai democraţiei române.* EM. [Din lat. ***probatio, -onis,*** fr. ***probation***].

próbă, probe f. **1.** confirmare, dovedire a unui adevăr; dovadă, semn, mărturie, argument în sprijinul (sau împotriva) cuiva sau a ceva: *iată, fraţilor, o probă mai mult că astăzi opoziţiunea este considerată ca afară din naţiune.* CAR.; *nu există nici o probă documentară.* CĂL.; *cadavrul e pentru noi proba zdrobitoare.* PR.; **probă cu martori,** susţinere, dovedire cu martori a unei afirmaţii, a unei situaţii etc. în faţa instanţelor de judecată; a **da probă** (sau **probe**) **de ...,** a dovedi, a proba: *a da probe de capacitate, de onestitate.* AL.; **2.** acţiune, cercetare, analiză etc. întreprinsă pentru a constata dacă ceva sau cineva îndeplineşte condiţiile cerute, corespunde scopului etc.; încercare, verificare: *se urcă* [pe cal], *făcu probă.* ISP; **de probă,** de încercare, de verificare: *căsătorie de probă;* **3.** (spec.) încercare a felului cum se comportă în timpul funcţionării un sistem tehnic, o maşină, un aparat etc.: *probe tehnologice;* **4.** (spec.) încercare a unui obiect de îmbrăcăminte (în lucru) pentru a vedea dacă se potriveşte: *vor să meargă împreună la probă la croitorie.* PETR.; **5.** fiecare dintre etapele unui examen; (p. gener.) examen: *examenul, început dimineaţa cu proba scrisă, continuase pînă la lăsarea serii.* GHEŢIE; **6.** (spec.) calcul prin care se constată dacă soluţia unei operaţii matematice este corectă: *proba diviziunii;* **7.** fiecare dintre întrecerile organizate în cadrul unei competiţii sportive; **8.** repetiţie în vederea unei reprezentaţii artistice, a unei ceremonii etc.: *nişte copii ... făceau probă de urătură.* SAD.; **9.** eşantion, mostră: *gustînd ... o probă din putinică.* CAR.; *probă de sol;* **10.** analiză medicală; observare, cercetare a funcţiei unui organ în vederea stabilirii unui diagnostic: *probe hepatice;* **11.** copie pozitivă pe hîrtie tipografică; **12.** pildă, exemplu, model: *cîteva probe* [de satiră] *... recomandabile.* OD.; (şi: (înv. şi pop.) **prubă**). [Din lat. ***proba,*** germ. ***Probe,*** fr. ***preuve, épreuve,*** it. ***prova***].

probăjeni, pers. 3 **probăjeneşte** vb. (reg.; refl.) a se îngălbeni, a se veşteji: *în ziua de probajini să probăjănesc frunzele copacilor.* POP. [Cf. ***probajeni***].

probălui, probăluiesc vb. (tr.) **1.** (înv. şi reg.) a încerca, a căuta să facă, să realizeze ceva; a face tentative; a pune la încercare: *pipăie oarecum locurile, prubuluind ca să găsească colţuri fericite.* SAD.; *şeasă şi probuluiască, numai să nu-şi bănuiască.* POP; **2.** (înv. şi reg.) a proba; **3.** (reg.) a socoti, a chibzui; a bănui, a presupune: *am prubuluit că eşti bolnav;* (şi: **prubului**). [***Probă*** + *-ălui;* cf. magh. ***próbál***].

probăluíre, probăluiri f. (înv. şi pop.) acţiunea de a probălui; încercare; presupunere, bănuială: *ca probăluirea nimic alt mai supărător.* Z. [V. ***probălui***].

probélă, probele f. navă maritimă (cu elice); (spec.) navă maritimă care intră pe Dunăre: *izbuteşte ... să colecteze tot grîul de umplut o probelă de patru mii de chile.* CĂL. [Din engl. ***propeller,*** germ. ***Propeller*** „elice (de vapor)"].

probitáte f. (livr.) cinste, onestitate, integritate: *avem talent, virtute, merite sau probitate, calităţi din altă lume?* ALEX.; *a avut omul talent şi probitate ... şi azi e un personaj însemnat.* EM. [Din lat. ***probitas, -atis,*** fr. ***probité***].

problemátic, ~ci, problematică, ~ce a. **1.** care are caracter de problemă, care constituie o problemă; care necesită (unele) lămuriri, precizări, care se pretează la discuţii; care ridică, care pune probleme: *Thersit, eroul problematic al lui Homer.* VIANU; *Ibrăileanu făcea abstracţie de nota problematică ce se punea creaţiei literare.* V.R.; **2.** care provoacă îndoieli, care nu poate fi primit ca sigur; puţin probabil; îndoielnic; ipotetic; echivoc: *e problematică răscumpărarea din punct de vedere economic.* EM.; *însănătoşirea rămînea problematică.* GHEŢIE; (log.) **judecată problematică,** judecată în care raportul dintre termenii ei este doar posibil;

P Q

3. (p. ext.) suspect; ciudat, bizar: *conduită problematică.* // f. ansamblu de probleme referitoare la un anumit subiect, la un domeniu al cunoașterii; tematică: *vom trata problematica mitului și a magiei.* BL. [Din fr. ***problématique,*** lat. ***problematicus,*** germ. ***problematisch, Problematik***].

problematizá, problematizez vb. (tr.) 1. (livr.) a sistematiza pe probleme; 2. a face din orice lucru o problemă; a complica inutil lucrurile. [***Problemat***(*ic*) + *-iza*].

problematizáre, problematizári f. acțiunea de a problematiza și rezultatul ei: *critica și problematizarea culturii europene a început, la drept vorbind, în Rusia.* BL. [V. ***problematiza***].

problém m. v. problemă.

problémă, probleme f. 1. (înv.) întrebare; 2. (înv.) propunere; (p. ext.; concr.) petiție conținînd o propunere: *nu te ameți ... că problema vrăjmașului mult spre bine îți este.* PANN; 3. chestiune care prezintă aspecte dificile, neclare, discutabile, care necesită o lămurire, care așteaptă o rezolvare, o soluție: *se trudea de mult să deslușească un problem foarte greu: chipul de a face datorii fără a le plăti.* AL.; **falsă problemă**, problemă pusă prost, care nu corespunde adevăratelor cerințe: *mintea mi se rătăcea în false probleme.* GHEȚIE; 4. chestiune importantă care constituie o sarcină, o preocupare (majoră) și care impune o soluționare imediată: *sînt în țara asta probleme mari.* SAD.; 5. chestiune care aparține, care este specifică unui domeniu de activitate; obiect al cercetărilor, al preocupărilor unui domeniu sau ale unei persoane; temă, materie: *soluția problemei moralității în artă rămîne definitiv aceea dată de Titu Maiorescu.* CĂL.; **(nu) este problema mea** (sau **ta, lui** etc.), (nu) mă (sau te, îl etc.) privește; (nu) este treaba mea (sau ta, lui etc.); 6. (spec.) chestiune sau situație în care se cere să se determine anumite date pe baza unor ipoteze, cu ajutorul metodelor matematice: *problemă de algebră;* 7. dificultate, greutate pe care o întîmpină cineva; impas: *dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt.* EM.; *era o grea problemă pe care o purtam ... cu lipsa de spor a lui Sisif.* GAL.; **a pune probleme**, a prezenta (mari) dificultăți: *această privatizare pune probleme;* 8. ființă sau lucru, fapt etc. dificil: *această afacere constituie pentru noi o problemă;* (adj.) *are un copil problemă;* 9. chestiune greu de înțeles, de explicat, de rezolvat; enigmă: *o problemă e-ntregul său trecut.* MACED.; (și: (înv.) **problem**). [Din lat., gr. ***problema,*** fr. ***problème***].

problemíst, ~ști, problemístă, ~e m., f. specialist în elaborarea problemelor de șah și de matematică. [***Problemă*** + *-ist*].

problemúță, problemuțe f. diminutiv al lui problemă; problemă lipsită de importanță: *sînt sufocat de tot felul de problemuțe care tot apar.* [***Problemă*** + *-uță*].

probodí, probodesc vb. (intr.) a îmbrobodi: (fig.) *ca p-o muiere să-l probodească.* PANN. [De la ***(îm)brobodi***].

proboscídă, proboscide f. (înv.) trompa elefantului; (p. ext.) trompă a unor insecte diptere: *semăna mai mult a proboscidă decît a nas.* NEGR. [Din lat. ***proboscis, -idis,*** fr. ***proboscide***].

proboscidián, proboscidieni m. (la pl.) ordin de mamifere mari, cu trompă lungă, mobilă, ca organ tactil, olfactiv și de apucare, și cu defense (provenite din canini); (și la sg.) animal din acest ordin (ex.: elefantul, mamutul). [Din fr. ***proboscidien***].

probozeálă, probozeli f. (înv. și reg.) probozire; mustrare aspră: *cu prilejul probozelii pe care am înghițit-o, s-au dat în vileag și alte isprăvi ale noastre.* GHEȚIE. [***Probozi*** + *-eală*].

probozí, probozesc vb. 1. (înv. și reg.; tr.) a mustra, a dojeni, a ocărî, a înfrunta pe cineva: *bărbatu-meu ... mă probozea.* CR.; *seara eu îți probozesc nepotul că ți se urcă în cap.* VIERU; 2. (reg.; refl.) a se vești, a se ofili: *se probozește cîmpul.* [Din sl. ***proobraziti***].

probozíre, probozíri f. (înv. și reg.) acțiunea de a probozi; probozeală, probozit: *probozirea lui Ion în biserică a dezlănțuit un potop de mînie.* REBR. [V. ***probozi***].

probozít n. (reg.) probozire: *știu că are parte, bietul băiat, de probozit.* MAT. [V. ***probozi***].

probrejénie f. v. preobrajenie.

procaínă f. (farm.) novocaină. [Din fr. ***procaine***].

procariót, procariote f. (la pl.) grup de organisme primitive (viruși, bacterii, alge albastre) unicelulare, cu structura simplă; (și la sg.) specie din acest grup. [Din fr., engl. ***procaryote***].

procátor, procatori m. (reg.) 1. avocat: *potracăni știți să fiți, dar sărac m-ați lăsat, ai?* REBR.; 2. împuternicit; (și: **potracăn**). [Din magh. ***prókátor;*** cf. lat. ***procurator***].

procatoríe f. (înv.) avocatură. [***Procator*** + *-ie*].

procedá, procedez și (înv.) **procéd** vb. (intr.) 1. (înv.) a proveni, a izvorî; a-și avea originea: *consiliile mele proced din prietenie;* 2. a începe să ..., a trece la ...; a purcede: *întîii să procedăm la deschiderea și lectura testamentului.* GHEȚIE; 3. a acționa într-un anumit fel, folosind anumite mijloace; a lucra după o anumită metodă: *a procede în asemenea mod general este a urma tradițiilor uzitate în viața statului ro-mân.* EM.; *a procedat cu mine ca un om de onoare;* (fig.) *muntele este urcat instantaneu numai de privire, ... dar pasul nu poate procede decît diferențial.* PATAP. (și: (înv.) **procede**). [Din lat., it. ***procedere,*** fr. ***procéder***].

procedáre, procedări f. 1. acțiunea de a proceda și rezultatul ei; 2. mod de a proceda; procedeu: *liberi de-a accentua prin persoanele dumnealor fie deosebiri de procedere, fie chiar de program.* EM.; *procedează într-un mod mai puțin riguros, amintind procedările naturii.* VIANU; (și: (înv.) **procedere**). [V. ***proceda***].

procéde vb. v. proceda.

procédere f. v. procedare.

procedéu, procedee n. 1. cale, metodă folosită pentru a ajunge la un anumit rezultat; fel de a acționa pentru realizarea unui scop; modalitate, manieră, procedură, procediment: *școala ... poate turna prin procedeu mecanic toată știința omenirii în capul oricărui copil.* CAR.; 2. (spec.) soluție tehnică, tehnologică etc. adoptată sistematic pentru efectuarea sau producerea unui lucru: *procedee de turnare a betonului;* 3. tehnică (stereotipă) utilizată în special în artă: *umorul vine din procedee.* CĂL. [Din fr. ***procédé***].

procedimént, procedimente n. (înv.) mod de a proceda, de a acționa; procedeu: *a-l supune procedimentelor cunoscute ale majorităților parlamentare.* EM. [Din it. ***procedimento***].

procedurál, ~i, procedurală, ~e a. care ține de procedură, referitor la procedură; în conformitate cu procedura: *refuză să fie scăpat prin subtilități procedurale.* CĂL. [Din fr. ***procédural***].

procedúră, proceduri f. 1. formă legală de a proceda în cazuri determinate de lege; serie de formalități după care se instrumentează un proces: *așteptau neliniștiți concluziile organelor de anchetă, care, în lipsa unor probe decisive, tărăgănau procedura.* GHEȚIE; **procedură necontencioasă** (sau **grațioasă**), v. **necontencios**; 2. mod de a proceda în fața instanțelor judiciare; ansamblu de norme, de formalități, de înscrisuri etc. folosite într-o instanță judecătorească: *procedura este completă;* 3. (ramură a dreptului care studiază) formalitățile judiciare: *Cod de procedură penală;* 4. procedeu; metodă, modalitate, manieră: *acele lecții se da și se primea sara după procedura bărbatului.* AL.; 5. tratament specializat pe anumite tipuri de boli, efectuat în unități sanitare: *pentru discopatie i s-au recomandat trei proceduri: băi de nămol, împachetări cu parafină și diadinamice.* [Din lat. ***procedura,*** fr. ***procédure***].

proceduríst, procedurișt m. specialist în procedură, în drept procesual. [***Procedură*** + *-ist*].

procént, procente n. 1. dobîndă calculată la o sută de unități monetare (lei, euro, dolari etc.) pe intervalul de un an; (p. gener.) orice dobîndă: *luase iar bani cu procente orbești.* CAR.; 2. număr raportat la o sută; a suta parte dintr-o cantitate; proporție în raport cu o sută; sutime, procentaj: *din toată cartea asta cît la sută, ce procent este adevărat și cît e minciună?* V. R.; 3. semn (%) alăturat unui număr care indică acest raport. [Din lat. ***pro cento,*** germ. ***Prozent***].

procentáj, procentaje n. 1. procent; 2. calcul pentru stabilirea procentului; cifră obținută prin acest calcul. [***Procent*** + *-aj;* cf. fr. ***pourcentage***].

procentuál, ~i, procentuală, ~e a. calculat, exprimat în procente; care reprezintă un anumit procent dintr-o cantitate: *onorariul se percepea procentual în raport cu masa succesorală.* GHEȚIE. [Din germ. ***prozentual,*** fr. ***procentuel***].

procés, procese n. 1. acțiune în justiție făcută pentru soluționarea unui diferend între două părți sau pentru constatarea și sancționarea încălcării legilor statului; judecată; (concr.) actele adunate în vederea acestei acțiuni: *în sala Redutei ... se judeca procesul memorandiștilor.* GHEȚIE; **a intenta cuiva proces**, a da pe cineva în judecată: *intentă un nou proces de partaj.* CĂL.; **a-i face cuiva proces de intenții**, a învinui pe cineva de intenții reprobabile; **a face procesul cuiva**, a critica pe cineva; **a-și face proces(e) de conștiință**, a-și reproșa anumite fapte, atitudini; a regreta, a se căi: *nu vreau să-ți faci vreun proces de conștiință.* EL.; 2. (rar) discuție în contradictoriu; dispută, neînțelegere (de aplanat): *Kant lichida procesul dintre senzualism și raționalism.* BL.; 3. (compus) **proces-verbal** act oficial în care se consemnează un fapt de natură juridică; act în care se redau, pe scurt, discuțiile, hotărîrile unei adunări constituite: *și pentru asemenea lucruri goale mă silești pe mine să mîzgălesc coli întregi de proces-verbale, rapoarte, prostii.* REBR.; 4. succesiune de stări, etape, stadii prin care trec, în desfășurarea lor, în devenirea lor diverse ființe, fenomene, evenimente etc.; evoluție a unui fenomen, a unui eveniment, a unui sistem natural sau social: *fluctuațiunile la care limba noastră este încă expusă în procesul ei de limpezire.* OD.; *cu siguranță că sîntem contemporanii celui mai interesant proces social.* GAL.; 5. șir de operații, de fenomene etc. prin care se efectuează o lucrare, o transformare, se obține un produs etc.: *procesul de fabricație este complicat;* **proces tehnologic**, totalitatea operațiilor prin care materiile prime, semifabricatele etc. sînt transformate în produse finite; 6. maladie considerată în evoluția ei: *chiar cînd nu detectăm un proces inflamator, infecția poate fi prezentă.* PR. [Din lat. ***processus,*** germ. ***Prozess,*** fr. ***procès***].

procesá, procesez vb. (tr.) 1. a decodifica și a prelucra informațiile prin intermediul unui procesor; 2. a supune o materie primă unui proces special de fabricare: *combinatul de la Tomești nu mai procesează carnea de porc.* [Din engl. ***process,*** germ. ***prozessieren***].

procesáre, procesări f. acțiunea de a procesa și rezultatul ei. [V. ***procesa;*** cf. engl. ***processing***].

procesát, ~ți, procesată, ~e a. 1. (despre informații) prelucrat prin intermediul unui procesor; 2. obținut printr-un proces special de fabricație: *produse procesate.* [V. ***procesa***].

procesatór, procesatori m. persoană specializată în procesare; procesor: *procesatorii cărnii de porc cer subvenții.* [***Procesa*** + *-tor*].

procésie f. v. procesiune.

procesionál[1], ~i, procesională, ~e a. (rar) de procesiune, referitor la procesiune, care formează o procesiune. [Din fr. ***processionnel***].

procesionál[2], procesionale n. (rar) carte bisericească în care sînt cuprinse rugăciunile pentru procesiuni. [Din fr. ***processionnal***].

procesiúne, procesiuni f. 1. ceremonie religioasă condusă de preoți, în cursul căreia credincioșii merg în convoi, rostind rugăciuni și cîntînd imnuri: *a început serbarea cu o procesie la o biserică.* AL.; 2. (p. gener.) șir lung de oameni care merg în aceeași direcție și cu același scop; cortegiu, convoi, alai: *eteriștii și zavergiii ... pornesc în procesiune.* GHICA; (și: (înv.) **procesie**). [Din fr. ***procession,*** lat. ***processio, -onis,*** germ. ***Prozession***].

procesív, ~i, procesivă, ~e a. (rar) procesoman; (p. ext.) circotaș: *o lume făcută din funcționari ..., văduve procesive, provinciale nefericite.* VIANU. [Din fr. ***processif***].

procesomán, ~i, procesomană, ~e m., f. persoană care are mania de a intenta procese juridice, fără motive serioase; procesiv. [***Proces*** + *-oman*].

procesomanie f. mania de a intenta procese, fără motive serioase. [***Procesoman*** + *-ie*].

procesór, procesoare n. **1.** element de bază a unui calculator electronic care execută instrucțiuni, formează adresele acestora și le citește dintr-o memorie care păstrează programul; **2.** procesator. [Din engl. ***processor***].

procesuál, ~i, procesuală, ~e a. care aparține unui proces, referitor la un proces; care se desfășoară în etape specifice dezvoltării unui fenomen; **drept procesual, a)** ansamblul normelor juridice care reglementează procedura de rezolvare a litigiilor civile sau penale, precum și de executare a hotărîrilor pronunțate în aceste litigii; **b)** disciplină juridică care se ocupă cu studiul acestui ansamblu de norme. [Din lat. ***processuallis,*** germ. ***prozessual***].

procesualitáte f. caracterul, însușirea de a fi procesual. [***Procesual*** + *-itate*].

prochéstor, prochestori m. magistrat roman cu atribuții financiare în provincii. [Din lat. ***proquaestor***].

prochímen, prochimene n. **1.** nume dat versetelor din psalmi care se cîntă înainte de a se citi un pasaj din Biblie sau o rugăciune: *sfinția sa ... cînta pe prochimen glasul al optulea.* GANE; **2.** (înv. și reg.) chestiune, obiect al unei convorbiri; **a veni la prochimen,** a reveni la subiect: *să venim iar la prochimen.* PANN; **a aduce (pe cineva) la prochimen,** a îndrepta, a aduce (pe cineva) pe calea cea bună: *dacă ai vrea tu să-l aduci la prochimen.* AL. [Din gr. mod. ***prokímenon***].

proci adv. (înv.) și așa mai departe: *pre urma lui Aristotel, Țițero, Xenofon proci, socotea lumea a fi vecinică.* N.COSTIN. [Din sl. ***proči***].

procidénță, procidențe f. coborîre sau deplasare din locul său a unui organ sau a unei părți mobile dintr-un organ. [Din fr. ***procidence***].

procitánie, procitanii f. (înv.) **1.** recitire, repetare (a unei lecții); **2.** examinare (recapitulativă) a elevilor: *sîmbăta* [era] *procitanie.* CR.; **3.** mustrare; cicăleală. [Din rus. ***pročitanje***].

prociteálă, prociteli f. (înv. și reg.) faptul de a prociti. [***Prociti*** + *-eală*].

procití, procitesc vb. (tr.) **1.** (înv.) a citi în întregime, mereu ceva; a citi cu voce tare în fața cuiva: *această svîntă ... au procitit foarte ... toată dumnezeiasca scriptură.* DOS.; **2.** (înv. și pop.) a reciti: *preotul lua octoihul și mai procitea glasurile.* ISP; **3.** (înv. și reg.) a repeta lucruri citite, cunoscute: *să procitesc în minte mii de spuneri de folos.* PANN; **4.** (pop.) a examina (recapitulativ) un elev: *Nic-a lui Costache să mă procitească.* CR.; **5.** (pop.) a certa, a mustra; a cicăli: *am să te las acolo nemîncat, îl procitea maică-sa.* VOIC. [Din sl. ***procitati***].

procitíre, procitiri f. (înv.) acțiunea de a prociti. [V. ***prociti***].

procitít n. (înv.) faptul de a prociti: *procititul svintelor cărți.* DOS. [V. ***prociti***].

proclamá, proclám vb. **1.** (tr.) a face o proclamație; a anunța ceva în mod solemn și oficial: *ăi de la Izlaz au proclamat revoluția.* PETR.; (fig.; refl. pas.) *s-a proclamat pentru ziua sfîntă pace deplină în păduri și ape.* SAD.; **2.** (tr. și refl.) a (se) învesti cu un titlu, a (se) declara drept ...: *proclamară pre Bogdan de domn.* NEGR.; **3.** (tr.) a institui; a introduce: *proclamă legea marțială.* FIL.; **4.** (tr.) a susține ceva cu hotărîre, cu tărie: *lumea se emancipase ..., proclamase primatul rațiunii și devenise propriul ei stăpîn.* GHEȚIE; **5.** (tr.) a califica (public) într-un anume fel, a considera drept ...; a proclamarisi: *nu m-a proclamat de singura ... virtuoasă?* HEL.; *urîțenia mea ar fi fost proclamată picantă și provocatoare.* GAL. [Din lat. ***proclamare,*** fr. ***proclamer***].

proclamáre, proclamări f. **1.** acțiunea de a (se) proclama și rezultatul ei; **2.** anunțare solemnă și oficială a unui eveniment, a unei hotărîri importante: *strălucitele consecințe ce ni se făgăduiau să avem după proclamarea independenței.* EM.; **3.** învestire cu un titlu oficial: *Victor luă parte ... la proclamarea solemnă a lui Mihai I ca rege al României.* GHEȚIE; **4.** (concr.) proclamație: *dete Tudor o proclamare.* BOLLIAC. [V. ***proclama***].

proclamarisí, proclamarisesc vb. (înv.; rar; tr.) a proclama: *te proclamarisesc pe la toate isprăvniciile cel mai iscusit.* AL. [***Proclama*** + *-arisi*].

proclamatív, ~i, proclamativă, ~e a. (rar) care proclamă ceva (cu ostentație, demagogic): *lipsită de exuberanță proclamativă, fericirea lor căpătase o sobrietate ... care-i dădea ceva religios.* TEODOR. [***Proclama*** + *-ativ* (după *declarativ*)].

proclamáție, proclamații f. text oficial solemn prin care se aduce la cunoștința publică un eveniment important sau un program politic, de interes general; (p. ext.) document, afiș etc. care cuprinde un asemenea tent; manifest, proclamare: *au afișat și proclamații.* SAD.; *Proclamația de pe Cîmpul Libertății:* (și: (înv.) **proclamațiune**). [Din fr. ***proclamation,*** lat. ***proclamatio, -onis***].

proclamațiúne f. v. proclamație.

proclét, ~ți, procletă, ~e a. **1.** (bis.; înv.; adesea subst.) anatemizat, blestemat; (p. ext.) păgîn: *norodul nu fu proclet, că păziră legea.* COR.; **proclet și treclet,** de trei ori blestemat: *proclet și treclet să fie cine va face altfel!* SAD.; **2.** (p. ext.; adesea subst.) ticălos, rău, păcătos, fățarnic; care denotă, trădează ticăloșie, răutate, fățărnicie: *să piară orice proclet!* AL..; *cînd auziră faptele cele proclete ale fraților* ISP; **3.** (reg.) grozav, cumplit: *însăși doamna Herdelea, cît era de procletă la supărare, îl cruță.* REBR. [Din sl. ***prokletŭ***].

procleți, proclețesc vb. (bis.; înv.; tr.) a excomunica, a anatemiza; (p. ext.) a blestema; a dezaproba: *mulți pravoslavnici ... proclețîră eresa lui Consta, împărat de Țarigrad.* DOS. [De la ***proclet***].

proclețíre, procleții f. (bis.; înv.) acțiunea de a procleți; anatemizare: *au făcut pricăjire la procleție.* BIBLIA. [V. ***procleți***].

proclític, ~ci, proclitică, ~ce a. (gram.) așezat înaintea altui cuvînt (cu care formează o unitate sintactică ori face corp fonetic comun), neavînd accent propriu; antepus, prepozitiv: *articol proclitic; pronumele mi-, ți-, te-, l- etc. sînt proclitice.* [Din fr. ***proclitique,*** germ. ***proklitisch***].

proclíză, proclize f. (gram.) așezare, poziție a unui cuvînt proclitic; antepunere. [Din fr. ***proclise,*** germ. ***Proklise***].

procónsul, proconsuli m. magistrat roman care guverna o provincie, fiind învestit cu autoritatea unui consul; guvernator al unei provincii romane: *Roma vechie întreagă și-nșiră pe dinaintea mea: consuli, proconsuli, matroane.* MACED. [Din lat., fr. ***proconsul***].

proconsulár, ~i, proconsulară, ~e a. care aparține proconsulului, referitor la proconsul; guvernat de un proconsul. [Din lat. ***proconsularis,*** fr. ***proconsulaire***].

proconsulát, proconsulate n. funcția de proconsul; perioadă de timp în care un proconsul își exercită atribuțiile. [Din lat. ***proconsulatus,*** fr. ***proconsulat***].

procópie, procopii m. (mai ales la pl.) sărbătoare populară care se ține la 8 iulie, în cinstea mucenicului Procopie; ziua lupilor: *precupul e rău de piatră;* (și: (reg.) **pricopie, precup**). [De la ***Procopie*** n. pr.].

procopseálă, procopseli f. 1. (înv. și pop.) știință de carte, învățătură: *să-l dea să învețe toate meseriile și toată procopseala cărturarilor.* ISP.; **a lua** (sau **a da, a avea**) **pe cineva pe** (sau **spre**) **procopseală,** a lua (sau a da, a avea) pe cineva la învățătură sau la deprinderea unui meșteșug: *se găsea acuma luat pe procopseală de frate-său.* CAR.; **2.** (pop. și fam.) cîștig, profit (fără muncă), chilipir; bunăstare, bogăție: *toate sînt trecătoare ...: tinerețe, pricopseală, sănătate.* OD.; **3.** (adesea iron.) ispravă, treabă; folos, scofală: *mare procopseală! ce mai procopseală!*; (și: **pricopseală**). [***Procopsi*** + *-eală*].

procopsí, procopsesc vb. **1.** (înv.; intr.) a progresa, a înainta; a promova: *nu va procopsi fiul său în domnie.* NEC.; **2.** (înv. și reg.; refl.) a învăța carte, a se instrui: *să înveți carte grecească multă, ca să te procopsești, să te faci om.* FIL.; **3.** (pop. și fam.; refl.) a se alege cu un cîștig, cu un profit; a-și face o situație bună; a se îmbogăți; a se întări: *era musai să se pricopsească, să-și ia măcar cămașă-n spinare.* SOR.; (tr. fact.) *vrea să-și procopsească pe toți veneticii lui.* ISP; **4.** (iron.; refl. și tr.) a ajunge sau a aduce într-o stare rea, deplorabilă; a fi sau a face nenorocit: *ei! ne-am procopsit!* CAR.; (și: **pricopsi**). [Din gr. mod. ***prókopso*** (aor. lui ***prokópto***)].

procopsíre, procopsiri f. (înv. și pop.) faptul de a (se) procopsi; progres, promovare; instruire, cultivare; căpătuire, îmbogățire; (și: **pricopsire**). [V. ***procopsi***].

procopsít, ~ți, procopsită, ~e a. **1.** (înv. și pop.) instruit, învățat; priceput: *procopsit în toate învățăturile;* **2.** îmbogățit (fără muncă), căpătuit; parvenit: *ea a ajuns procopsită, doamnă mare.* CAR.; **3.** (iron.; adesea subst.) vrednic de plîns, nenorocit: *numai asta mi-ar mai fi trebuit acum, cît eram de pricopsit.* CR. // m., f. ticălos, nemernic: *unde e procopsitul de Dinu?* FIL.; (și: **pricopsit**). [V. ***procopsi***].

procóv n. v. pocrov.

procovăț n. v. pocrovăț.

procoviță f. v. pocroviță.

procreá, procreez vb. (intr. și tr.) a da naștere unei ființe vii; a zămisli, a concepe; a naște, a se reproduce: *cînd o femeie nu procreează, decade din drepturile ei.* CĂL. [Din fr. ***procréer***].

procreáre, procreări f. (rar) faptul de *a procrea;* procreație: *dorința de perpetuare prin procreare.* CĂL. [V. ***procrea***].

procreatív, ~i, procreativă, ~e a. (livr.) procreator: *pacientul a spus numele popular al organului procreativ.* PR. [***Procrea*** + *-(a)tiv*].

procreatór, ~i, procreatoáre a. (adesea subst.) care procreează, care servește la procreație; procreativ: *femeia e o ființă procreatoare.* [***Procrea*** + *-tor;* cf. fr. ***procréateur***].

procreáție, procreații f. faptul de a procrea; concepție, zămislire, reproducere; (p. ext.) faptul de a naște; procreare: *scopul căsătoriei este procreația.* CĂL.; *nu avea decît cele mai vagi idei în legătură cu actul procreației.* GHEȚIE; (și: (înv.) **procreațiune**). [Din fr. ***procréation***].

procreațiúne f. v. procreație.

proctalgíe, proctalgii f. durere a anusului. [Din fr. ***proctalgie***].

proctectazíe, proctectazii f. dilatație a anusului sau a rectului. [Din fr. ***proctectasie***].

proctectomíe, proctectomii f. rezecție a unei părți a rectului. [Din fr. ***proctectomie***].

proctítă, proctite f. (med.) rectită. [Din fr. ***proctite***].

proctoplastíe, proctoplastii f. creare sau refacere chirurgicală a orificiului anal. [Din fr. ***proctoplastie***].

proctoscopíe, proctoscopii f. (med.) rectoscopie. [Din fr. ***proctoscopie,*** engl. ***proctoscopy***].

procură, procúr vb. (tr.) **1.** a obține, a face să capete: *în cele din urmă îi procură postul de intendent.* CĂL.; **2.** a face rost, cu oarecare greutate, de ceva (pentru a utiliza); a achiziționa: *călătorea des la Cluj pentru a procura partituri sau vreun instrument special.* GHEȚIE; **3.** a produce, a provoca; a pricinui: *muza era fecioara ce-i procura un minut de plăcere.* OD. [Din fr. ***procurer,*** lat. ***procurare***].

procuráre, procurări f. acțiunea de a procura; obținere, dobîndire; cauzare, provocare. [V. ***procura***].

procurátor, procuratori m. **1.** magistrat roman care administra o provincie imperială: *Pilat era procuratorul Iudeii;* **2.** înalt magistrat în unele

republici italiene (Genova şi Veneţia) din evul mediu; **3.** (înv.) înalt funcţionar împuternicit (în numele altora) cu atribuţii administrative, politice şi îndeosebi juridice: *se căsători, ca procurator al stăpînului său Sigismund Bathori, cu Maria Cristina.* BĂLC.; (adj.) *s-a aşezat la Sibiu ca jurat procurator.* CĂL.; **4.** (astăzi rar) persoană care acţionează în numele cuiva pe baza unei procuri; mandatar, împuternicit: *domnul Traian Bălteanu este procuratorul meu.* SAD.; *părţile interesate vor putea fi reprezentate printr-un procurator.* [Din lat. ***procurator,*** fr. ***procurateur***].

procuratúră, procuraturi f. **1.** (înv.) avocatură; **2.** (înv.) **procuratură financiară**, organ care supraveghea respectarea legalităţii în activităţile financiare; **3.** (jur.) denumire dată parchetelor în perioada comunistă: *ar trebui ... ca procuratura să fie sesizată.* PR.; **procuratura generală**, parchet general; **4.** sediul acestor instituţii: *suspecţii au fost chemaţi la procuratură.* [Din germ. ***Prokuratur,*** rus. ***procuratura***].

procurâţie, procuraţii f. (jur.; înv.) procură: *procuraţiune specială şi autentică;* (şi: **procuraţiune**). [Din lat. ***procuratio, -onis,*** fr. ***procuration***].

procuraţiúne f. v. procuraţie.

procúră, procuri şi (înv.) **procure** f. (jur.) împuternicire legalizată prin care cineva poate reprezenta o persoană fizică sau juridică şi poate acţiona în numele acesteia; actul prin care se dă această împuternicire; mandat, procuraţie: *o ceremonie obicinuită în căsătoriile prin procură ale părinţilor.* BĂLC.; *am putea cita nume proprii de persoane oficiale cari au luat procure fictive de la inferiorii lor pentru cumpărare de acţii.* EM. [Din lat. ***procura,*** fr. ***procure,*** germ. ***Prokura***].

procuríst, procurişti m. (astăzi rar) mandatar avînd împuterniciri pentru îndeplinirea unor acte cu caracter economic-comercial; (p. gener.) mandatar, împuternicit; (p. ext.) avocat (al unei întreprinderi economice): *la Turda ... locuia una din fete, măritată cu un procurist de la fabrica de sticlă.* GHEŢIE. [Din germ. ***Prokurist***].

procurór, procurori m. **1.** dregător cu atribuţii judecătoreşti în divan, în perioada Regulamentului organic; **2.** magistrat, membru al parchetului: *daca procurorul are destulă integritate de caracter spre a nu menaja pe culpabili ..., rezultatul cercetărilor sale rămîne îngropat în cartoanele ministerelor.* EM.; *lui îi trebuiau dosare ..., nu simple susţineri ale autorităţilor locale, preluate papagaliceşte de procuror* PR.; **prim-procuror,** şeful parchetului de pe lîngă judecătorii, tribunale şi curţi de apel; **procuror-general,** şeful parchetului de pe lîngă Curtea Supremă de Justiţie. [Din fr. ***procureur***].

prodecán, prodecani m. **1.** (titlu dat unui) membru al consiliului unei facultăţi, locţiitor al decanului: *prodecanul a soluţionat cererea studentelor;* **2.** avocat cu funcţia de locţiitor al decanului baroului. [Din germ. ***Prodekan,*** it. ***prodecano***].

prodenţíe, prodenţii f. orientarea spre înainte a dinţilor. [Din germ. ***Prodentie***].

prodíg, ~gi, prodigă, ~ge a. (livr.) risipitor, cheltuitor; generos, foarte darnic: *filozoful Schelling, autorul prodig al celor mai multe iniţiative romantice.* BL. [Din fr. ***prodigue,*** lat. ***prodigus***].

prodigá, prodíg vb. (înv.; tr.) a acorda, a da cu generozitate; a folosi fără măsură, în totalitate; a risipi: *a fost o datorie pentru noi ... ca să-ţi prodigăm îngrijirile de care aveai o neapărată trebuinţă.* AL.; *ni se prodigă onorurile şi decoraţiunile.* EM. [Din fr. ***prodiguer***].

prodigalitáte, prodigalităţi f. (livr.) **1.** risipă mare; dărnicie, generozitate: *pompoasele titluri ce-i da cu atîta prodigalitate.* FIL.; **2.** (la pl.) cheltuieli nesăbuite, nebuneşti: *un vanitos care vrea să cîştige renume pentru prodigalităţile sale.* CĂL. [Din fr. ***prodigalité***].

prodigiós, ~şi, prodigioásă, ~e a. ieşit din comun (prin cantitate, calitate, bogăţie, reuşită etc.); extraordinar, uimitor: *Swedenborg este părintele prodigios al unor teorii din cele mai originale.* BL.; *memorie prodigioasă.* [Din fr. ***prodigieux,*** lat. ***prodigiosus***].

prodigiozitáte f. (rar) însuşirea de a fi prodigios. [Din fr. ***prodigiosité***].

prodígiu, prodigii n. (înv.) **1.** fapt, lucru ieşit din comun, extraordinar; **2.** epitet pentru o persoană cu calităţi sau vicii excepţionale. [Din lat. ***prodigium,*** fr. ***prodige***].

proditór, ~i, proditoáre a. (înv.; adesea subst.) trădător. [Din lat. ***proditor***].

prodiţie, prodiţii f. (înv.) trădare. [Din lat. ***proditio, -onis***].

pro domo (sua), (=pentru casa (sa)) formulă prin care se arată că este avută în vedere propria persoană, propria cauză: *a pleda pro domo.* [Cuv. lat.].

prodróm, prodromuri n. **1.** (înv.) introducere în studiul unei ştiinţe: *Prodromul florei române;* **2.** simptom precoce care precedă faza manifestă a unei boli; **3.** poarta principală, de la faţadă, a unui edificiu monumental. // m., f. (înv.) precursor. [Din lat. ***prodromus,*** gr. ***pródromos,*** fr. ***prodrome***].

producátór, ~i, producătoáre a. **1.** care este cauza, mobilul a ceva; care generează ceva: *opera nu-i producătoare de fericire.* CĂL.; **2.** care produce, realizează ceva; care serveşte la producerea unor bunuri; productiv: *poporul muncitor şi producător era lăsat în părăsire totală.* SAD. // m., f. **1.** persoană care, prin munca sa, produce bunuri agricole ori industriale, valori artistice sau ştiinţifice etc.: *cui între aceste două categorii de producători intelectuali să acordăm stima?* CAR.; *clienţii iubesc ... pe producătorul care produce ieftin.* PR.; **2.** persoană sau societate care asigură finanţarea unui film cinematografic. [***Produce*** + ***-ător;*** cf. fr. ***producteur***].

produce, produc vb. **1.** (tr.) a realiza prin muncă bunuri materiale, valori spirituale; a crea ceva printr-o activitate oarecare; (p. rest.) a fabrica: *temelia liberalismului adevărat este o clasă de mijloc care produce ceva.* EM.; *natura lucrărilor mele, ... împrejurările în care le-am produs.* CAR.; **2.** (tr.) a da roade: *au fost ani grei, cînd moşiile n-au produs nimic.* REBR.; **3.** (tr.) a realiza un venit, un profit etc.: *această întreprindere a produs beneficii mari;* **4.** (tr.) a fi cauza, mobilul a ceva; a da naştere; a cauza, a ocaziona, a prilejui; a provoca: *scenele ... bufe ... produc un rîs sănătos.* CĂL.; *războiul produce pagube mari;* **5.** (refl. unipers.) a avea loc, a se întîmpla, a se petrece; a se înfăptui: *un fenomen foarte curios se produce în întunecimea nopţii.* AL.; *cînd s-a produs actul naţionalizării, uzinele şi fabricile erau deja ... conduse de comunişti.* PR.; **6.** (tr.) a prezenta (în instanţă) ca dovadă, ca probă; (p. gener.) a arăta: *produce titlurile sale de proprietate;* **7.** (refl.) a se prezenta în faţa unui public: *acest pianist se produce acum întîia oară.* [Din lat. ***producere***].

producére, produceri f. **1.** acţiunea de a (se) produce şi rezultatul ei; **2.** realizare, creare de bunuri materiale, de valori spirituale: *n-am lucrat pînă astăzi ... în domeniul producerii de energie electrică.* GHEŢIE; **3.** (înv.; concr.) producţie: *ţări sărace ..., reduse la producere agricolă şi lipsite de industrie.* EM.; **4.** (concr.; mai ales la pl.) operă (artistică), producţie (literară): *un buchet de produceri intelectuale.* AL.; **5.** formare; devenire: *ne referim la fenomenul producerii limbilor literare.* BL. [V. ***produce***].

producícă f. v. predu**c**ea.

product, producte şi **producturi** n. (înv.) **1.** produs, marfă: *mulţime de grîne şi alte producte.* BĂLC.; **2.** lucrare, operă (artistică, ştiinţifică): *multe producte şi traducţii literare.* BOLLIAC; **3.** (mat.) produs. [Din lat. ***productus,*** germ. ***Produkt***].

productíbil, ~i, productibilă, ~e a. (rar) care poate fi produs. [Din fr. ***productible***].

productibilitáte f. (înv.; rar) productivitate. [Din fr. ***productibilité***].

productív, ~i, productivă, ~e a. **1.** care creează, realizează ceva; care are însuşirea (potenţială) de a produce (mult); care serveşte la producerea unor bunuri; producător: *muncă productivă;* **2.** care aduce cîştig; rentabil; eficient: *teatrul de aici, foarte ahotnic de reprezentaţii productive.* CAR.; *bani[i] ... sînt expresia unei activităţi productive, şi nu a unei spolieri.* PR.; **3.** favorabil pentru culturi; fertil: *regiuni productive;* **4.** (despre afixe) cu care se formează numeroase derivate, compuse etc.: *prefix, sufix productiv;* **5.** (despre cuvinte) care are numeroase derivate. [Din fr. ***productif,*** germ. ***produktiv***].

productivitáte f. **1.** capacitatea sau însuşirea de a fi productiv; capacitatea de a produce (mult); rodnicie, productibilitate: *productivitatea solului;* **2.** (ec.) raport între cantitatea de produse realizată şi investiţiile făcute pentru aceasta (energie, muncă, materii prime, capital etc.): *productivitatea muncii.* [Din fr. ***productivité,*** germ. ***Produktivität***].

productométru, productometre n. înregistrator automat de producţie. [Cf. germ. ***Produktionsmesser***].

producţie, producţii f. **1.** activitate prin care oamenii produc bunuri; producere: *producţiunea s-aruncă în rangul al doilea şi în rangul întîi intră mijlocirea.* EM.; **2.** rezultatul concret al acestei activităţi; totalitatea produselor, a bunurilor obţinute prin muncă, într-un anumit sector: *şampania, producţie locală, ... li se urcă la cap.* GHEŢIE; *producţie agricolă; producţie industrială;* **producţie marfă**, producţie în expresie băneacă realizată de un agent economic într-o perioadă de timp determinată, livrată sau destinată desfacerii; **producţie netă**, valoarea producţiei marfă minus cheltuielile de producţie; **3.** lucrare, operă (artistică, ştiinţifică); totalitatea operelor unui scriitor, ale unui om de ştiinţă, ale unui domeniu spiritual, ale unei epoci etc.: *să citească mai multă lume producţiile literare.* BOL.; **4.** producere a unui film, a unei emisiuni radiofonice sau televizate; filmul, emisiunea realizată: *o producţie franco-română;* (şi: (înv.) **producţiune**). [Din fr. ***production,*** germ. ***Produktion***].

producţiúne f. v. producţie.

produf, produfuri n. **1.** (înv. şi pop.) copcă[2]: *produful se închide cu năvodul de prins peşte;* **2.** (reg.; în forma preduf) vrană (la butoi); (şi: **produh, preduf**). [Din sl. ***produhŭ***].

produh n. v. produf.

produs, produse n. **1.** bun material realizat prin muncă; totalitatea bunurilor materiale obţinute în procesul de producţie; product: *produs industrial; produs agricol;* **produs brut,** material înainte de prelucrare: *produsele brute ale topitoarelor de fier.* BL.; **produs finit,** produs al cărui proces de fabricaţie este încheiat: *tata n-a riscat să-şi epuizeze stocurile livrînd papetăriilor produsul finit.* PR.; **produs de schimb,** marfă;**produs global,** totalitatea bunurilor materiale create într-o ramură din sfera productivă; **produs net**, parte a produsului global reprezentînd valoarea nou creată; beneficiu real; **produs social,** totalitatea bunurilor materiale produse de lucrătorii din sfera productivă dintr-o anumită ţară, într-o perioadă de timp determinată; **produs intern brut**, indicator sintetic al economiei naţionale reprezentînd valoarea monetară a tuturor bunurilor şi serveiilor finale, furnizate de agenţii economice dintr-o ţară, într-o perioadă de timp determinată; **produs naţional brut,** produsul intern brut plus soldul comerţului exterior; **2.** (înv.) venit, beneficii; **3.** corp, substanţă obţinută pe cale naturală sau în laborator: *produse lactate; produs sintetic;* **4.** urmare, rezultat, efect: *în planul valorilor o operă e produsul libertăţii.* CĂL.; *lucrarea este produsul unor cercetări laborioase;* **5.** (mat.) rezultatul unei înmulţiri; product; **produs scalar,** număr real ataşat unei perechi de vectori egal cu produsul dintre modulele lor şi cosinusul unghiului cuprins între ei; **produs vectorial,** vector asociat la doi vectori, egal ca modul cu aria paralelogramului format de cei doi vectori, avînd direcţia perpendiculară pe planul format de cei doi vectori şi sensul dat de regula burghiului. [V. ***produce;*** cf. fr. ***produit***].

proeminént, ~ţi, proeminentă, ~e a. **1.** care iese mult în relief; protuberant: *îi mîngîia fruntea proeminentă.* SAD.; *frunzele de castan şi de nuc ... aveau nervurile proeminente.* GHEŢIE; **2.** (fig.) remarcabil, excepţional: *personalităţi proeminente.* [Din fr. ***proéminent,*** germ. ***proeminent***].

proeminénţă, proeminenţe f. **1.** faptul, însuşire de a fi proeminent: (fig.) *cu toată proemi-*

nenţa sa socială, nu poate inspira vreo spaimă comisiei. CĂL.; **2.** (concr.) parte proeminentă a unui obiect; ridicătură, ieşitură, protuberanţă; (p. ext.) înălţime: *desluşeau ... proeminenţele Ceahlăului.* GAL.; *avea pe frunte o proeminenţă.* [Din fr. ***proéminence,*** germ. ***Proeminenz,*** lat. ***proeminens, -ntis***].

proéres s. v. **proeresis.**

proéresis s. (grecism; înv.) bunăvoinţă; intenţie bună; generozitate; voie: *mai adaog la această foaie, de bun proeresul meu, zece suflete.* AL.; (şi: **proeres**). [Din gr. mod. ***proéresis***].

proerisí, proerisesc vb. (grecism; înv.; refl.) a se milostivi; a-şi manifesta bunăvoinţa. [Din gr. mod. ***proéreso***].

proestós, proestoşi m. (înv.) **1.** călugăr sau preot cu cel mai înalt rang în ierarhia unei mănăstiri sau a unei biserici; cleric mai mare peste o plasă: *mama era fiica proistosului Constantin Ostreanu, parohul bisericii Sf. Teodor.* GAL.; **2.** şef al unei bresle, al unei corporaţii etc.; staroste; (şi: **proistos**). [Din gr. mod. ***proestós***].

profág, profagi m. bacteriofag (inactiv) ataşat cromozomului bacterian. [Din fr. ***prophage***].

profán, ~i, profană, ~e a. **1.** care nu ţine de religie, lumesc; laic; (p. ext.) păgân: *nici o speţie de versuri din poezia profană nu se poate compara cu versetele biblice.* HEL.; *istorie profană;* **2.** care contrazice , care se abate de la religia strămoşească, de la canoanele ei; care nesocoteşte lucrurile (considerate) sacre: *în dispreţul legii, credinţa lui profană din paraclis făcut-a capelă luterană.* AL.; *vorbe profane. //* m., f. **1.** (rar) persoană care nu face parte dintr-o comunitate religioasă; persoană neiniţiată în religie; necredincios; (p. ext.) păgîn: *eu voi intra în rai zburînd printre profani.* CĂL.; **2.** om neiniţiat într-un domeniu al cunoaşterii; neştiutor, ignorant, agiamiu: *nu sînt om de legi şi, deci, nu pot vorbi decît ca un simplu profan.* REBR. *//* n. ceea ce nu are legătură cu religia, ceea ce este străin de religie: *a confundat profanul cu sacrul.* [Din lat. ***profanus,*** fr. ***profane***].

profană, profanez şi (înv.) **profăn** vb. (tr.) a trata fără respect, necuviincios lucruri (considerate) sfinte; a pîngări; (p. ext.) a desconsidera, a necinsti, a batjocori, a spurca: *nu te temi că acel Dumnezeu pe care îl profani te va fulmina?* FIL.; *auziţi ...! să profaneze morţii!* PR.; (fig.) *acest rîu frumos nu-i profanat de fabrici.* SAD. [Din fr. ***profaner,*** lat. ***profanare***].

profanáre, profanări f. acţiunea de a profana şi rezultatul ei; pîngărire; (p. ext.) desconsiderare, necinstire, batjocorire; profanaţiune: *de profanare nu e capabil decît un om fără inimă şi cu spiritul îngust.* CAR. [V. ***profana***].

profanát, ~ţi, profanată, ~e a. pîngărit; (p. ext.) dezonorat; batjocorit: *orice premiu de răsplată e căzut, e profanat, cînd s-a dat acelor oameni care nu l-au meritat.* BOLLIAC. [V. ***profana***].

profanatór, ~i, profanatoáre m., f. persoană care profanează; pîngăritor: *profanatori nemernici.* AL. [***Profana*** + ***-tor***].

profanáţie f. v. profanaţiune.

profanaţiúne, profanaţiuni f. (rar) profanare; (şi: **profanaţie**). [Din fr. ***profanation***].

profascíst, ~şti, profascistă, ~e a. care este favorabil fascismului, care susţine fascismul: *grupurile antisemite şi profasciste protestau.* PR. [***Pro*** + ***fascist***].

profáză, profaze f. (biol.) primul stadiu al mitozei, cînd se formează cromozomii. [Din fr. ***prophase***].

profeminíst, ~şti, profeministă, ~e a. care susţine drepturile femeilor, favorabil femeilor. [***Pro*** + ***feminist***].

proferá, proferez şi (rar) **profér** vb. (tr.) a rosti, a spune (cu voce tare) ameninţări, blesteme etc.: *a putut de abia profera numele acelui care-l lovise.* GHICA; *nu voi profera blesteme în contra soartei.* CAR. [Din fr. ***proférer***].

proferáre, proferări f. acţiunea de a profera şi rezultatul ei. [V. ***profera***].

proferméntˌ, profermenţi m. substanţă proteică inactivă care se activează în prezenţa coenzimei. [Din fr. ***proferment***].

profesá, profesez vb. (tr.) **1.** a declara deschis, a susţine în public o concepţie, o convingere, o părere etc.: *ei profesau, ca social-democraţi, internaţionalismul.* IBR.; *majoritatea oamenilor de ştiinţă ... profesează ... una din variantele materialismului energetic.* BL.; **2.** a practica o profesiune, o meserie: *el profesează medicina.* [Din fr. ***professer,*** lat. ***professare***].

profesáre, profesări f. acţiunea de a profesa şi rezultatul ei: *profesarea avocaturii nu-i aducea satisfacţii sufleteşti.* [V. ***profesa***].

profésie, profesii f. **1.** pregătire teoretică şi practică într-un anumit domeniu, în vederea exercitării unei anumite ocupaţii, meserii etc.; activitate cu caracter permanent, exercitată de cineva pe baza unei astfel de pregătiri; ocupaţie, meserie, îndeletnicire: *cei mai dotaţi se îndreaptă spre profesiile mai puţin lucrative, spre ştiinţă şi arte.* GHEŢIE; **profesii liberale,** v. **liberal; 2. profesiune de credinţă,** declaraţie publică cu privire la principiile sau convingerile proprii: *pe atunci, ca şi-n ziua de astăzi, erau la modă proclamaţiile şi profesiunile de credinţă.* FIL.; (şi: **profesiune**). [Din fr. ***profession,*** germ. ***Profession***].

profesiográmă, profesiograme f. reprezentare cronologică detaliată a caracteristicilor unei activităţi profesionale sub aspectul solicitărilor fizice, psihice şi al repausului într-o zi de muncă. [Din germ. ***Professiogramm***].

profesionál, ~i, profesională, ~e a. care aparţine unei profesii, referitor la o profesie: *prin distincţie şi seriozitate profesională domina ... Iaşul.* LOV.; **şcoală profesională** (şi f.), instituţie de învăţămînt care pregăteşte muncitori calificaţi dintre absolvenţii şcolii generale: *maică-mea e profesoară la o şcoală profesională.* PETR.; **învăţămînt profesional,** reţea de şcoli profesionale; **boală profesională,** boală specifică unei profesii sau provocată de o anumită profesie; **accident profesional,** accident produs în timpul exercitării profesiei: *aici i se întîmplă alt accident profesional.* CĂL.; **secret profesional,** informaţie pe care o deţine cineva datorită profesiei sale şi pe care nu are dreptul să o divulge. *//* adv. cu obişnuinţa unui profesionist: *zîmbeşte profesional.* [Din fr. ***professionnel***].

profesionalísm n. **1.** practicare a unei îndeletniciri ca profesionist; calitatea de a practica o profesie cu competenţă; profesionism: *vorbirea e decolorată, ştearsă, ca într-un proces verbal aşternut în virtutea ... unui profesionalism rece.* R.L.; **2.** conştiinţă profesională. [Din fr. ***professionnalisme***].

profesionalitáte f. calitatea de a fi (bun) profesionist. [***Profesional*** + ***-itate***].

profesionalizá, profesionalizez vb. (tr. şi refl.) a căpăta sau a face să capete caracter profesional; a deveni sau a face să devină o profesie: *condiţia poeţilor din antichitate se profesionalizează şi se laicizează.* VIANU. [***Profesional*** + ***-iza***].

profesionalizáre f. acţiunea de a (se) profesionaliza şi rezultatul ei: *profesionalizarea modului de a vedea literatura.* R. L. [V. ***profesionaliza***].

profesionalménte adv. (rar) din punct de vedere profesional: *profesionalmente e indiferent.* ARG. [***Profesional*** + ***-mente;*** cf. fr. ***professionnellement***].

profesionísm n. 1. profesionalism: *renumele şi l-a clădit ... pe profesionismul şi seriozitatea unei echipe consolidate în timp.* A.; **2.** ramură a artei, a sportului etc. practicată ca profesie. [***Profesion***(***ist***) + ***-ism***].

profesioníst, ~şti, profesionistă, ~e m., f. **1.** persoană care practică o profesie, o meserie etc. în temeiul unei pregătiri corespunzătoare (primind retribuţie pentru aceasta): *lăsăm ... profesioniştilor sarcina analizei.* GAL.; **2.** (depr.) persoană versată: *zîmbetul unei profesioniste a zîmbetului.* PETR.; *nu toţi trebuie să ajungem ... tranzitologi, profesionişti ai reformei.* PLEŞU; *//* a. practicat, făcut de către persoane de profesie: *campion mondial de box profesionist; critică profesionistă.* [Din lat. med., it. ***professionista,*** germ. ***Professionist***].

profesiúne f. v. profesie.

profésor, ~i, profesoáră, ~e m., f. **1.** persoană cu o pregătire specială într-un anumit domeniu, care predă (în şcoală, într-un institut, într-o facultate) o materie de învăţămînt: *îşi cheltuia leafa de profesor universitar ca să scoată gazete.* PETR.; *important e ca la examen profesorul să fie perfect obiectiv.* GHEŢIE; **2.** (p. ext.) persoană care îndrumă, educă, învaţă pe cineva: *tata mi-a fost profesor în viaţă;* (accent. şi ***profesór***). [Din lat. ***professor,*** fr. ***professeur,*** germ. ***Professor***].

profesorál, ~i, profesorală, ~e a. **1.** care aparţine, care este specific profesorilor, referitor la profesori sau la funcţia de profesor: *se înclină cu distincţie profesorală.* PETR.; *carieră profesorală;* **2.** alcătuit din profesori: *relaţiile sale în corpul profesoral al facultăţii se reduseră.* GHEŢIE; **3.** care exprimă, denotă pedanterie, gravitate, solemnitate: *ton profesoral.* [Din fr. ***professoral***].

profesoráş, profesoraşi m. (depr.) diminutiv al lui profesor: *e un biet profesoraş.* [***Profesor*** + ***-aş***].

profesorát n. profesia, funcţia, cariera de profesor; timpul cît exercită cineva această profesie; profesură: *avea putinţa să-şi închine toate ceasurile slujbei unui adevărat profesorat şi apostolat.* SAD.; *grea meserie şi profesoratul ăsta!* CĂL. [Din fr. ***professorat***].

profesoríme f. totalitatea profesorilor; mulţime de profesori: *profesorimea s-a răzvrătit.* [***Profesor*** + ***-ime***].

profesúră f. (înv.) profesorat: *a cere mai multă garanţie de la aspiranţii la profesură.* MAIOR. [Din germ. ***Professur***].

profét, profeţi m. **1.** predicator religios care prezice viitorul prin inspiraţie divină sau care revelează adevăruri ascunse oamenilor; proroc: *cînd a trăit Zarathustra, profetul persan, nu se ştie.* BL.; *dacă ar fi trăit profeţii în timpul lui Isus Hristos, ei şi-ar fi îndemnat ... neamul să-l primească.* STĂNIL.; **2.** nume dat de musulmani lui Mahomed: *el pricepe visul că-i trimis de la profet.* EM.; **3.** persoană care intuieşte un eveniment viitor; vizionar: *artistul este profetul şi mijlocitorul nostru la altarul sacrelor idealuri.* GAL. [Din lat. ***propheta,*** fr. ***prophète***].

profetésă, profetese f. femeie înzestrată cu darul de a prezice viitorul prin inspiraţie divină: *femeile, între primii creştini, se văd diaconese, preotese oficiante, profetese, prezicătoare.* HEL. [Din it. ***profetessa,*** fr. ***prophétesse***].

profétic, ~ci, profetică, ~ce a. **1.** care aparţine profetului, ca de profet: *avea ... aerul misterios şi profetic.* GANE; (adv.) *obiceiul de a interpreta visele profetic este biblic.* CĂL.; **2.** care prevesteşte; care are caracter de profeţie; care conţine o profeţie; mesianic; proroc: *tablourile profetice ... vesteau surparea împărăţiei.* BĂLC. [Din fr. ***prophétique,*** lat. ***propheticus***].

profetísm n. **1.** curent religios care susţine învăţătura, funcţia profetului (religios): *profetismul şi misticismul ... sînt prea nebuloase, prea subiective.* GAL.; **2.** faptă, atitudine de profet: *profetismul lui Goga îmbracă enigmatica haină simbolistă.* CĂL. [Din fr. ***prophétisme***].

profetizá, profetizez vb. (tr.) **1.** a prezice viitorul prin inspiraţie divină (în calitate de profet); a proroci, a profeţi; **2.** a prevedea, a intui ceea ce are să se întîmple; a prezice: *s-a împlinit în parte ceea ce am profetizat.* ST. [Din fr. ***prophétiser***].

profetizáre, profetizări f. (rar) acţiunea de a profetiza şi rezultatul ei; prorocire, profeţie: *interlocutorul meu înclina ... să rămîie în regiunea profetizărilor.* SAD. [V. ***profetiza***].

profetológic, ~ci, profetologică, ~ce a. (rar) care ţine de profet sau de profeţie, referitor la profet sau la profeţie: *o abordare profetologică vede ... „figura" caracteristică a întîlnirii dintre intelectul profetic şi Dumnezeu.* PLEŞU. [***Profet*** + ***-ologic***].

profeţi, profeţesc vb. (tr.) a profetiza: *ele ştiu să profeţească prin descîntătoare guri.* COŞB.; *apariţia Mesiei a fost profeţită pentru viitor.* BL. [De la ***profet***].

profeţie, profeţii f. **1.** ceea ce prezice un profet (prin inspiraţie divină); a proroci: *profeţiile lui Ezechiel;* **2.** ceea ce prevesteşte cineva sau ceva; prezicere, prevestire: *visul meu ... nu este el oare o profeţie?* NEGR.; *astfel îţi e cîntarea, bătrîne Heliade, cum curge profeţia unei ieremiade.* EM.; *cîteodată o simplă constatare poate să ţină loc de profeţie.* BL. [Din fr. ***prophétie,*** lat. ***prophetia***].

profíl, profiluri n. **1.** contur, aspect al feţei cuiva, privită dintr-o parte: *o fată trece c-un profil rotund şi dulce de copil.* EM.; **din** (sau **în**) **profil,** dintr-o parte: *privind-o din profil în timp ce cînta, mi-am amintit c-o zărisem de cîteva ori.* GHEŢIE; **2.** (fig.) aspect general caracteristic pentru cineva sau ceva; caracter predominant al cuiva sau a ceva; caracteristică, specific: *profilul artei româneşti;* **3.** contur al unui lucru, al unei forme de relief etc.; siluetă: *vedeam ... falnicul profil al Carpaţilor.* GAL.; **profil geologic,** reprezentare grafică a structurii geologice a unei porţiuni din scoarţa terestră; **profil morfologic,** reprezentare grafică în plan vertical, la o anumită scară, a reliefului unei regiuni; **4.** contur al unei secţiuni plane a unui obiect, a unei piese, a unui corp geometric etc.; **5.** conturul aparent al unui obiect, rezultat dintr-o proiecţie octogonală pe un plan; **6.** desen reprezentînd o secţiune verticală făcută într-o construcţie, într-un obiect, în sol etc. pentru a indica distribuţia sau structura acestora; **plan de profil,** plan perpendicular pe două plane de proiecţie şi pe linia scoarţei terestre; **7.** element decorativ în relief la o clădire, la o sală (cu rol în îmbunătăţirea acusticii acesteia); **8.** obiectivul central al unei activităţi specifice din întreprinderi, instituţii etc., căruia îi corespunde un anumit mod de organizare: *nimic nu s-a schimbat în structura şi profilul facultăţilor.* GHEŢIE; **de profil,** care aparţine unei anumite specialităţi; de specialitate: *instituţii de profil.* [Din fr. ***profil,*** germ. ***Profil***].

profilá, profilez vb. **1.** (refl.) a ieşi în evidenţă, a se reliefa, a se contura; (p. ext.) a se vedea: *în dreptul ferestrei ... se profila umbra unei femei.* EL.; **2.** (tr.) a da unui lucru o anumită formă, un anumit profil; **3.** (tr. şi refl.) a(-şi) stabili obiectul unei activităţi, direcţiile de dezvoltare; a (se) organiza corespunzător acestui obiectiv; (p. gener.) a (se) specializa: *m-am profilat pe traduceri.* [Din fr. ***profiler***].

profiláctic, ~ci, profilactică, ~ce a. care aparţine profilaxiei, referitor de profilaxie, care apără organismul de o boală; preventiv: *regim, tratament profilactic;* (fig.) *protecţia e profilatică şi modelatoare.* PLEŞU. [Din fr. ***prophylactique***].

profiláre, profilări f. acţiunea de a (se) profila şi rezultatul ei. [V. ***profila***].

profilaxíe, profilaxii f. **1.** totalitatea măsurilor medico-sanitare (vaccinare, dezinfecţie etc.) care se iau pentru prevenirea apariţiei şi răspîndirii bolilor contagioase: *profilaxia tuberculozei;* **2.** ramură a medicinei care se ocupă cu aceste măsuri; medicină preventivă. [Din fr. ***prophylaxie***].

profilográf, profilografe n. **1.** profilometru care înregistrează denivelările suprafeţei unui drum, ale unui teren; **2.** aparat pentru depistarea şi înregistrarea grafică a asperităţilor de pe suprafaţa (prelucrată a) unei piese. [Din fr. ***profilographe***].

profilográmă, profilograme f. înregistrare grafică a asperităţilor de pe suprafaţa (prelucrată a) unei piese, cu ajutorul profilografului. [Din fr. ***profilogramme***].

profilométru, profilometre n. aparat pentru măsurarea gradului de netezime a suprafeţei (prelucrate a) unei piese, unui drum, a unui teren. [Din fr. ***profilomètre***].

profír[1] n. v. porfiră[1].

profír[2]**, profiruri** n. (înv.) bordură (de blană) la o haină: *cabaniţa ... cu profiruri de samur.* GHICA. [Din it. ***profilo***].

profiríu a. v. porfiriu.

profít, profituri n. **1.** ceea ce reprezintă un folos (material sau spiritual) pentru cineva sau ceva; cîştig, folos, avantaj: *ce profit poate să tragă.* FIL.; **în profitul cuiva,** în interesul, spre binele cuiva: *a ordinat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului şi să se vîndă în profitul urmaşilor săi.* NEGR.; **2.** venit adus de capitalul investit într-o afacere; diferenţa pozitivă dintre veniturile realizate de o societate comercială, într-o perioadă determinată, şi cheltuielile aferente veniturilor; beneficiu: *uzina aduce profituri stabile şi sigure.* GHEŢIE; **profit impozabil,** diferenţa dintre veniturile realizate din orice sursă şi cheltuielile efectuate în scopul realizării de venituri, dintr-un an fiscal, din care se scad veniturile neimpozabile şi la care se adaugă cheltuielile nedeductibile; **profit net,** profit brut minus impozitul pe profitul impozabil. [Din fr. ***profit,*** germ. ***Profit***, it. ***profitto***].

profitá, profít vb. (intr.) **1.** a atrage, a obţine un profit, un folos; a folosi un prilej pentru a beneficia de ceva, pentru a face ceva: *am profitat de ocazie şi m-am dus la birt.* CAR.; *profitînd de timpul frumos, ieşi să se plimbe.* GHEŢIE; **2.** (rar) a aduce cuiva profit; a fi cuiva de folos: *drepturi care le profită numai lor;* **3.** (depr.) a urmări un beneficiu personal, nesocotind interesele altora: *premierului i se va reproşa că profită şi a profitat de funcţie.* D.; **4.** (eufemistic) a silui, a viola (o femeie). [Din fr. ***profiter,*** germ. ***profitieren***].

profitábil, ~i, profitabilă, ~e a. care aduce profit; util, avantajos, folositor: *era onest, nu se amesteca în afaceri suspecte şi profitabile.* CĂL.; *investiţie profitabilă.* [Din fr. ***profitable,*** it. ***profitabile***].

profiteról, profiteroluri n. prăjitură făcută din gogoşi mici umplute cu cremă sau din pişcoturi, cu îngheţată şi cu frişcă, stropite cu sirop de ciocolată (cu rom). [Din fr. ***profiterole***].

profitór, ~i, profitoáre a. şi m., f. (persoană) care urmăreşte să obţină un cîştig, un beneficiu în orice împrejurare; (p. restr.) afacerist, speculant: *situaţia asta de parazit profitor îl înnebuneşte.* PETR.; *alaiurile profitorilor au şi început să se adune.* CE. [Din fr. ***profiteur***].

profónt, profonturi n. pîine de calitate inferioară care se făcea pentru militari (în Imperiul austro-ungar): *pită caldă n-am mîncat, ci numai profont uscat.* POP. [Din magh. ***prófont***].

proforă f. (înv.) dicţie: *dascălii ... ţi-au stricat proforaua, nu poţi rosti pe î, ă, ş.* NEGR. [Din gr. mod. ***proforă***].

proforisí, proforisesc vb. (înv.; tr.) a pronunţa, a rosti: *făr-aceste slove ... nu se poate proforisi nici o silabă.* NEGR. [***Proforа*** + ***-isi***; cf. gr. mod. ***proféresa*** (aor. lui ***proferó***)].

pro fórma, de formă, ca simplă formalitate; formal: *a face o cerere pro forma.* [Cuv. lat.].

profúm n. v. parfum.

profumá vb. v. parfuma.

profumát a. v. parfumat.

profúnd, ~zi, profundă, ~e a. **1.** care se manifestă cu intensitate; mare, intens, puternic: *surîsul era ... de o profundă melancolie.* EM.; *stătea ceasuri întregi într-o lîncezeală profundă vecină cu apatia.* GHEŢIE; (adv.) *nu sînteţi slabă, sînteţi doar profund morală.* PR.; **2.** respectuos; afectuos: *primeşte, mare rege, profunda-mi salutare.* ALEX.; **3.** înzestrat cu calităţi intelectuale deosebite; care judecă, analizează lucrurile cu pătrundere, temeinic; care exprimă, denotă inteligenţă, cultură, profunzime, seriozitate: *cunoştinţele d-voastră profunde.* MAIOR.; *un om profund ar fi fost mîhnit de mediocritatea lui.* CĂL.; **4.** care exprimă, sugerează trăiri adînci: *ascuns ... de ochii mei profunzi.* ARG.; **5.** grav, cu timbru jos: *tremolo de bas profund.* HOGAŞ; *voce profundă;* **6.** radical, fundamental, esenţial: *transformări profunde;* **7.** adînc: *rîuleţul ... profund de o palmă.* NEGR.; **8.** (despre plăgi) aflat, localizat adînc în interior; **9.** care (pare că) vine din adîncul corpului: *oftat profund;* (adv.) *profesorul îşi ridică pieptul şi respiră profund.* GAL. [Din lat. ***profundus,*** fr. ***profond***].

profundáre, profundări f. (tehn.) ambutisare a unui obiect în formă de cupă, cu adîncime mare în raport cu diametrul. [De la ***profund***].

profunditáte f. (livr.) **1.** adîncime: *o profunditate de 10-12 stînjeni.* FIL.; **2.** profunzime: *dotat cu profunditate.* EM.; *veţi ceti ceva din „Scrisoarea I" fiindcă acolo e şi profunditate.* IBR. [Din lat. ***profunditas, -atis***].

profundór, profundoare n. partea posterioară, mobilă, a ampenajului orizontal al unei aeronave, care asigură uşurinţa mînuirii, echilibrul şi stabilitatea aeronavei. [Din fr. ***profondeur*** (după *profund*)].

profunzíme, profunzimi f. **1.** însuşirea de a fi profund; adîncime; profunditate: *Carpatul, care-n profunzimile sînului său ascunde comori de fier.* CAR.; **2.** putere de pătrundere în esenţa lucrurilor; capacitatea, calitatea de a judeca şi de a înţelege; profunditate: *profunzimea savantului; profunzimea operei.* [***Profund*** + ***-ime***].

profuziúne, profuziuni f. (livr.) cantitate (foarte) mare; abundenţă, belşug: *vrea să fie dus la groapă sub o profuziune de flori.* CĂL.; **cu profuziune,** din abundenţă, din plin: *aruncam bacşişurile cu profuziune.* BOLLIAC. [Din fr. ***profusion,*** lat. ***profusio, -onis***].

progádie, progadii f. (reg.) curte a unei biserici folosită ca cimitir; (p. ext.) cimitir (pe lîngă o biserică): *floricică-nfloriţă, în progadie răsăriţă.* POP.; (şi: **pogradă**). [Din sl. ***podŭgradije***].

progeníe, progenii f. (med.) prognatism. [Din germ. ***Progenie***].

progenitúră, progenituri f. **1.** totalitatea copiilor unui om; copil, odraslă; urmaş, descendent: *o, te-admir progenitură de origine română!* EM.; *tatăl fetei nu mai poate suporta blamul şi trimite progenitura sale otravă.* CĂL.; **2.** totalitatea puilor unui animal; pui al unui animal; prăsilă. [Din fr. ***progéniture,*** germ. ***Progenitur***].

progeríe, progerii f. îmbătrînire prematură a ţesutului cutanat. [Din fr. ***progérie***].

progesterón n. **1.** hormon de tip steroid format în ovare, indispensabil în procesul de reproducere, cu rol în dezvoltarea oului şi în formarea placentei; **2.** medicament preparat cu acest hormon; (şi: **progesteronă**). [Din fr. ***progestérone***].

progesterónă f. v. progesteron.

proglótă, proglote f. fiecare dintre segmentele corpului unui vierme inelat, cestod. [Din fr. ***proglottis***].

prognát, ~ţi, prognată, ~e a. caracterizat prin prognatism. [Din fr. ***prognathe***].

prognatísm n. conformaţie particulară a feţei omului constînd în proeminenţa anterioară, în formă de bot, a maxilarelor sau a arcadelor dentare. [Din fr. ***prognathisme***].

prognóstic n. v. pronostic.

prognosticá vb. v. pronostica.

prognosticatór m. v. pronosticator.

prognozá, prognozez vb. (tr.) a elabora o prognoză; a prevedea. [De la ***prognoză***].

prognozáre, prognozári f. acţiunea de a prognoza şi rezultatul ei. [V. ***prognoza***].

prognozát, ~ţi, prognozată, ~e a. care a fost prevăzut: *scumpiri prognozate.* [V. ***prognoza***].

prognózá, prognoze f. **1.** estimare a apariţiei şi desfăşurării în timp a unui fenomen, a unui proces etc., bazată pe studiul împrejurărilor care îi determină formarea şi evoluţia; estimare a valorilor probabile pe care le vor lua în viitor anumite mărimi nesigure, inconstante din prezent; (p. ext.) pronostic: *prognoza activităţii ştiinţifice nu face prevederi cu precizia astronomiei.* C.; **prognoză meteorologică,** previziune a timpului, bazată pe date ştiinţifice; **prognoză hidrologică,** prevedere a unor fenomene hidrologice, bazată pe studiul unor procese meteorologice; **prognoză economică,** anticipare, ştiinţific fundamentată, a desfăşurării în viitor a unor fenomene şi procese din sfera economiei, tehnologiei, ştiinţei, societăţii în ansamblu, plecînd de la experienţa anterioară şi folosind metode şi tehnici speciale de prevedere a evoluţiei acestora, în perspectivă. [Din fr. ***prognose,*** germ. ***Prognose***].

progradáre, progradări f. proces de evoluţie a solului, caracterizat prin mărirea concentraţiei în

carbonaţi şi de alte săruri în orizonturile superioare, prin mişcarea ascendentă a apei. [Din engl., fr. *progradation*].

prográm, programe n. **1.** ordine după care se desfăşoară o ceremonie, un spectacol, o emisiune de radio sau de televiziune etc.; ansamblul părţilor care alcătuiesc o emisiune de radio ori de televiziune, un spectacol etc.; foaie de hîrtie, publicaţie etc. care anunţă aceste părţi: *căutînd programe muzicale, nimerea în mod fatal peste buletine de ştiri.* GHEŢIE; **2.** expunere (scrisă) a principiilor, a scopurilor etc. unei grupări politice sau obşteşti, ale unui guvern etc.: *el dezvălui în amănunte programul Partidului Naţional.* AG.; *aveau nevoie de un program care să inspire încrederea Europei liberale.* CĂL.; **3.** (plan de) activitate organizată pe etape, pe operaţii etc.; timp afectat acestei activităţi; orar: *şi-a impus un program de lucru riguros;* **4.** (de obicei în forma **programă**) document care stabileşte şi detaliază materia fiecărei discipline predate într-o instituţie de învăţămînt sau tematica unui concurs, a unui examen etc.: *provocarea ministerului de a face o programă pentru învăţămîntul clasic.* MAIOR.; *vom începe printr-o analiză a materiei cursurilor înscrise în program.* PR.; **5.** succesiune de instrucţiuni codate cu ajutorul cărora un calculator rezolvă o problemă dată; **6.** (rar) **muzică cu program,** muzică programatică; (şi: **programă**). [Din fr. ***programme,*** germ. ***Programm,*** gr. mod. ***prógramma,*** lat., it. ***programma***].

programá, programez vb. (tr.) **1.** a stabili programul după care urmează să se desfăşoare o activitate; a organiza o activitate după un program: *lucrurile se împlinesc de obicei altfel decît le-ai programat.* D.; *au fost programate examenele;* **2.** a include într-un program: *sînt programată cu o comunicare;* **3.** a planifica la o anumită dată rezolvarea unei probleme: *sînt programat mîine la dentist;* **4.** a elabora un program pentru un calculator electronic în vederea rezolvării unei probleme; a introduce un program într-un calculator. [Din fr. *programmer*].

programábil, ~i, programabilă, ~e a. care poate fi programat. [Din fr., engl. ***programmable***].

programáre, programări f. **1.** acţiunea de a programa şi rezultatul ei; **2.** ansamblul metodelor de rezolvare matematică a problemelor de tipul celor din planificare, urmărind optimizarea unor funcţii de mai multe variabile; **3.** ştiinţa şi tehnica elaborării programelor destinate calculatoarelor electronice; alcătuire a unei succesiuni de instrucţiuni într-un anumit limbaj care permit unui calculator electronic să rezolve o problemă dată plecînd de la datele iniţiale. [V. *programa*].

programátic, ~ci, programatică, ~ce a. care cuprinde un program, referitor la un program; care se desfăşoară conform unui program; înscris într-un program: *integrarea noastră ... s-a făcut prin acceptarea ... programatică a unor înrîuriri apusene crezute salutare.* BL.; *document programatic;* **muzică programatică,** categorie a muzicii instrumentale sau simfonice care îşi propune să ilustreze o temă literară dată. [Din germ. ***programmatisch***].

programatísm n. caracterul unei muzici programatice; curent care promovează muzica programatică: *Enescu a frecventat extrem de rar programatismul descriptiv.* C. [*Programat*(*ic*) + *-ism*].

programatór, ~i, programatoáre m., f. persoană care elaborează programe destinate calculatoarelor electronice. [Din fr. ***programmateur***].

prográmă f. v. program.

progrés, progrese n. **1.** mers înainte al faptelor, al evenimentelor etc.; mişcare evolutivă; dezvoltare, evoluţie, înaintare, progresie: *progresul adevărat fiind o legătură naturală între trecut şi viitor.* EM.; *părinţii urmăresc ... progresele sale intelectuale.* GHEŢIE; **2.** (spec.) emancipare, dezvoltare a civilizaţiei; propăşire: *cînd progresul lipseşte, vine ... decadenţa.* FIL. [Din fr. ***progrès,*** lat. ***progressus***].

progresá, progresez vb. (intr.) **1.** a face progrese, a urma o linie ascendentă; a înainta; a se dezvolta, a propăşi: *cum vrei să progreseze o ţară unde nu este egalitate?* GHICA; *lucrările instituţiei progresează.* CĂL.; **2.** a se agrava: *în loc să dea înapoi, boala progresa.* GHEŢIE. [Din fr. ***progresser***].

progrésie, progresii f. **1.** (înv.) progres: *sporirile fiecării ramuri de venit n-ar fi rezultatul progresiunii naturale.* EM.; **2.** (rar) înaintare, mers înainte pe jos: *cele mai multe animale sînt înzestrate cu o mişcare de progresiune;* **3.** şir de numere care se deduc unul din altul după un anumit procedeu progresiv, cu ajutorul unui număr fix numit raţie; (p. ext.) cantitate corespunzătoare acestui şir; **progresie aritmetică,** şir de numere în care fiecare termen se obţine din precedentul, prin adunarea acestuia cu o anumită raţie; **progresie geometrică,** şir de numere în care fiecare termen se obţine din precedentul, prin înmulţirea acestuia cu o anumită raţie; **4.** (muz.) secvenţă, marş armonic; (şi: (înv.) **progresiune**). [Din fr. ***progression,*** lat. ***progressio, -onis***].

progresísm n. doctrină, poziţie, politică progresivă: *azi ... progresismul a suprimat spiritualismul şi a devenit marxist.* CĂL. [Din fr. ***progressisme***].

progresíst, ~şti, progresistă, ~e a. care aparţine progresului sau partizanilor acestuia, referitor la progres sau la partizanii acestuia; care este favorabil progresului, care promovează progresul; propăşitor, progresiv: *Nicolaie Bălcescu a fost unul dintre luptătorii progresişti.* SAD. // m., f. partizan al progresului, persoană cu concepţii înaintate, care crede în progresul politic, social, ştiinţific etc.: *fie reacţionar, progresist ..., în ochii mei ... ei sînt numai studenţi.* AL. [Din fr. ***progressiste***].

progresiúne f. v. progresie.

progresív, ~i, progresivă, ~e a. **1.** care se face înaintînd continuu: *mişcare progresivă;* **2.** care creşte treptat (şi continuu), care urmează o linie ascendentă, care face progrese; care duce la progres; progresînd: *evoluţie progresivă a ideilor;* **impozit progresiv,** impozit care se măreşte procentual pe măsura creşterii venitului impozabil; (fon.) **asimilaţie progresivă,** asimilaţie în care sunetul modificat se află după cel care exercită influenţa modificatoare; **3.** care se agravează (continuu): *boală progresivă;* **4.** (înv.) progresist: *unitatea falsă ... trebuie să se sfarme ca să facă loc unei organizări progresive.* BĂLC. [Din fr. ***progressif,*** germ. ***progressiv***].

progresivitáte f. (rar) calitatea de a fi progresiv, caracter progresiv. [Din fr. ***progressivité***].

progresînd, ~zi, progresîndă, ~e a. (rar) care progresează, care se dezvoltă; progresiv: *să-şi cîştige prin astă învăţătură progresîndă, pe nesimţite, un auz mai gingaş.* EM. [V. ***progresa***].

progróm n. v. pogrom.

prohább, prohaburi n. deschizătura din faţă a pantalonilor (bărbăteşti); despicătura din dreptul taliei a fustei sau a rochiei; şliţ: *nu rîgîiau, nu-şi uitau prohabul dezbumbat.* CĂRT. [Din bulg. ***prohab***].

prohăr, prohari m. (reg.) ajutor de cioban; (şi: **pohar**). [Et. nec.].

prohibí, prohibesc vb. (tr.) a opri prin lege producerea, vînzarea, importul sau exportul unor mărfuri; (p. ext.) a interzice: *importul sării la noi este absolut prohibit.* CAR.; *uzul savant al litotei, al aluziei şi al perifrazei nu este prohibit.* D. [Din fr. ***prohiber,*** germ. ***prohibieren***].

prohibíre, prohibiri f. acţiunea de a prohibi şi rezultatul ei. [V. ***prohibi***].

prohibít, ~ţi, prohibită, ~e a. oprit prin lege; (p. ext.) interzis: *prin pieţe se ardeau grămezi de cărţi, declarate prohibite, iscălite de iluştri oameni de cultură.* GHEŢIE; *arme prohibite.* [V. ***prohibi***].

prohibitív, ~i, prohibitivă, ~e a. 1. care interzice, care restrînge ceva: *legi prohibitive;* **2.** care introduce, care admite prohibiţia în materie de comerţ; prohibitoriu: *să se omoare prin un sistem prohibitiv orice concurenţă.* MAIOR.; **3.** (despre preţuri, taxe, tarife) care este atît de ridicat încît nu poate fi plătit, făcînd astfel imposibilă păstrunderea şi concurenţa produselor străine pe o piaţă internă. [Din fr. ***prohibitif,*** germ. ***prohibitiv***].

prohibitóriu, ~ii, prohibitorie, ~ii a. prohibitiv. [Din fr. ***prohibitoire***].

prohibiţie, prohibiţii f. **1.** interdicţie legală: *s-au putut să se introducă în tractate de supunere proibiţiunea pentru moametahi de-a se aşeza în ţară.* EM.; **2.** (spec.) măsură legislativă prin care se interzice producerea, vînzarea, exportul sau importul unor mărfuri: *dările vamale şi prohibiţiunile au creat industria în statele cele mari.* GHICA; (şi: (înv.) **prohibiţiune, proibiţiune**). [Din fr. ***prohibition,*** lat. ***prohibitio, -onis***].

prohibiţionísm n. curent social care susţine prohibiţia (alcoolului). [Din fr. ***prohibitionnisme***].

prohibiţioníst, ~şti, prohibiţionistă, ~e a. care aparţine prohibiţionismului, referitor la prohibiţionism; care susţine prohibiţionismul: *măsuri prohibiţioniste.* // m., f. adept, partizan al prohibiţionismului. [Din fr. ***prohibitionniste***].

prohibiţiúne f. v. prohibiţie.

prohód, prohoduri şi **prohoade** n. **1.** slujba înmormîntării la creştini, rugăciunea morţilor; (p. gener.) înmormîntare; prohodire, prohodit[1]: *fără popă nici prohod.* POP; **2.** slujba religioasă şi cîntările din Vinerea Paştilor, în amintirea morţii lui Isus Hristos; carte care conţine această slujbă: *prohodul ... îi aminteşte toate deniile copilăriei sale triste.* EL.; *slujba de prohod, ţinută în aer liber ... dură o jumătate de ceas.* GHEŢIE. [Din sl. ***provodŭ*** „înmormîntare"].

prohodí, prohodesc vb. (tr.) a oficia slujba prohodului; (p. gener.) a duce un mort la groapă (oficiind prohodul); a înmormînta: *mortul fu prohodit de patru patriarhi.* CĂL. [Din sl. ***provoditi***].

prohodíre, prohodiri f. slujbă religioasă la înmormîntările creştine; (p. gener.) înmormîntare, prohod, prohodit[1]: *din toate cîntecele strămoşului meu îşi amintea numai prohodirea şi maslul.* ARG. [V. ***prohodi***].

prohodít[1] n. prohodire, prohod. [V. ***prohodi***].

prohodít[2], ~ţi, prohodită, ~e a. căruia i s-a oficiat prohodul; (p. gener.) înmormîntat: (fig.) *n-am apucat aşa codrul niciodată ...; parcă-i pustiu şi prohodit.* SAD. [V. ***prohodi***].

prohorisí, prohorisesc vb. (înv.; intr.) a prospera, a progresa; a cîştiga teren: *cînd m-aş însura ... ce-aş mai prohorisi în astă lume!* AL. [Din gr. mod. ***prohórisa*** (viit. lui *prohoró*)].

prohorisíre, prohorisiri f. (înv.) acţiunea de a prohorisi şi rezultatul ei: *prohorisirile ucenicilor mei în istorie.* NEGR. [V. ***prohorisi***].

proibiţiúne f. v. prohibiţie.

proiéct, proiecte n. **1.** plan, intenţie de a face ceva în viitor: *proiectele literare sînt uriaşe.* CĂL.; **2.** prima redactare, provizorie, nedefinitivă a unui text; studiu premergător, pregătitor al unui plan (economic, social, financiar etc.): *în proiectul de buget ... se cere această sumă.* MAIOR.; **proiect de lege,** text de lege (elaborat de guvern) supus aprobării puterii legislative pentru a deveni lege: *convenţia a votat proiectul de lege.* PETR.; **3.** lucrare tehnică cuprinzînd datele necesare (calculele tehnico-economice, desenele, instrucţiunile etc.) pentru executarea unei construcţii, unei instalaţii etc.: *un projet ... pentru teatru zace îngropat în arhivele ministerului.* NEGR.; *toate apartamentele erau reţinute dinainte, chiar şi la blocurile în stare de proiect.* CĂL.; **4.** formă de activitate didactică specifică învăţămîntului tehnic, constînd în rezolvarea unei teme practice sub îndrumarea unui profesor: *facultatea devenea mai grea: cursuri, lucrări practice, repetitorii şi mai ales proiecte.* GHEŢIE; **proiect de diplomă,** lucrare pe baza căreia studenţii institutelor politehnice, de arhitectură etc. obţin diploma la sfîrşitul studiilor: *profesorul îi scriia că i-a revăzut peste vară proiectul de diplomă şi a găsit nişte soluţii practice.* GHEŢIE; (şi: (înv.) **projet**). [Din lat. ***proiectus,*** germ. ***Projekt,*** fr. ***projet***].

proiectá, proiectez vb. **1.** (tr.) a face un proiect; a intenţiona, a-şi propune, a plănui: *proiectam să vorbesc la adunare.* NEGR.; *proiectaseră o excursie.* PR.; **2.** (tr.) a elabora un proiect: *un arhitect celebru a proiectat acest edificiu;* **3.** (tr.) a realiza o proiecţie; a reprezenta schematic un corp pe un plan, după

anumite reguli geometrice; **4.** (tr.) a trimite un fascicul de radiații, de particule etc. pe suprafața unui obiect: *orice corp luminat de soare proiectează umbră;* (fig.) *au proiectat ... lumina criticii și a analizei asupra construcțiilor mele literare.* GAL.; **5.** (tr.) a trimite pe ecran succesiuni de imagini ale unui film, concomitent cu reproducerea înregistrării de pe pista sonoră; **6.** (refl.) a se profila, a se reliefa, a se contura: *profilul i se proiecta deslușit pe perdeaua de raze.* VR.; **7.** (tr.) a arunca (cu forță) un corp într-o anumită direcție; a împrăștia un lichid sau un material pulverulent sub presiune: *cînd te-oi lua ... și te-oi proiecta de perete, lipit acolo rămîi.* SAD. [De la ***proiect***; cf. fr. ***projeter***].

proiectábil, ~i, proiectabilă, ~e a. (rar) care poate fi proiectat. [***Proiecta*** + *-bil;* cf. engl. ***projectable***].

proiectánt, ~ți, proiectantă, ~e a. care servește la proiecție, de proiecție; **dreaptă proiectantă** (și f.), dreaptă care unește un punct cu proiecția sa pe un plan. // m., f. persoană care elaborează proiecte tehnice: (adj.) *inginer proiectant.* [Din fr. ***projetant,*** germ. ***Projektant***].

proiectáre, proiectări f. **1.** acțiunea de a (se) proiecta și rezultatul ei; **2.** elaborare a unui proiect: *proiectarea monumentului a durat doi ani;* **3.** trimitere pe o suprafață a unui fascicul de raze, de particule etc.; **4.** lansare, aruncare (cu forță) a unui corp într-o anumită direcție. [V. ***proiecta***].

proiectát, ~ți, proiectată, ~e a. plănuit; prevăzut: *asupra proiectatei modificări a articolului.* EM.; *putem ... amîna ... petrecerea proiectată.* CAR. [V. ***proiecta***].

proiectíl, proiectile n. corp metalic exploziv de formă cilindrică-ogivală, lansat dintr-o armă de foc, cu scopul de a distruge o țintă; (p. gener.) orice corp greu care poate fi aruncat cu putere: *grindina de proiectile.* OD.; *se descoperă mereu proiectile neexplodate;* **proiectil-rachetă,** rachetă compusă dintr-un proiectil obișnuit prevăzut, în partea dinapoi, cu un motor-rachetă pentru a-i asigura propulsia; (și: (înv.) **projectil**). [Din fr. ***projectile,*** germ. ***Projektil***].

proiectív, ~i, proiectivă, ~e a. **1.** referitor la activitatea de proiectare și de proiecție; **2. proprietăți proiective,** proprietăți pe care figurile geometrice le păstrează cînd sînt proiectate pe un plan; **3. test proiectiv,** test psihologic prin care subiectul este condus să-și releve personalitatea. [Din fr. ***projectif***].

proiectivísm n. concepție (prezentă în argumentele scepticilor greci și devenită tradițională în epoca modernă) potrivit căreia ceea ce este în fapt un aspect al organizării mintale este tratat ca o proprietate a lucrurilor. [Din fr. ***projectivisme***].

proiectivitáte f. ansamblu de proprietăți funcționale ale unui sistem de a se proiecta sau reflecta în altul. [Din engl. ***projectivity***].

proiectór, ~i, proiectoáre a. care proiectează, care servește pentru proiecție. // n. **1.** dispozitiv alcătuit dintr-o sursă de lumină și un sistem de oglinzi, lentile sau prisme, care servește la concentrarea luminii și la obținerea unui flux luminos intens, folosit pentru semnalizări, la farurile autovehiculelor, în săli de spectacole, pe aeroporturi etc.; **2.** (spec.) aparat pentru proiectarea imaginilor pe un ecran cinematografic, compus dintr-o sursă luminoasă și dintr-un sistem optic. [Din fr. ***projecteur,*** germ. ***Projektor***].

proiécție, proiecții f. **1.** operație de reprezentare a unui corp geometric pe un plan sau a unei figuri plane pe o dreaptă; (concr.) corp, figură obținută prin această operație: *mapamondul e proiecția a două jumătăți ale sferei terestre pe un plan;* **proiecție ortogonală,** v. **ortogonal; proiecție cartografică,** procedeu matematic de reprezentare pe o hartă a suprafeței Pămîntului sau a unei porțiuni din suprafața Pămîntului, în care fiecărui punct de pe glob îi corespunde un punct de pe plan; **2.** aruncare, lansare (cu forță) a unui corp: (fig.) *omul e copleșit, astfel, sub o proiecție de ironii.* LOV.; **3.** emitere de raze luminoase; radiații; (concr.) fascicul de lumină, traiectorie luminoasă; rază: *mintea lui aluneca în urmă ca pe o proiecție de lumină.* VLAH.; **4.** imagine obținută pe ecran prin proiectarea unui film, cu ajutorul unui fascicul luminos: *mă mai întrebam ... de ce fac pauze în proiecție cînd și-e lumea mai dragă.* R.L.; **aparat de proiecție,** aparat care servește la proiectarea unei pelicule cinematografice pe un ecran; **5.** (fig.) (mod de) reflectare, reprezentare a unui obiect, fapt, fenomen etc. din realitate: *orașul ... parcă sărbătorea și el ceva; era o proiecție a stării mele de spirit?* PR.; *personajul este proiecția idealizată a autorului;* (și: (înv.) **proiecțiune**). [Din fr. ***projection,*** lat. ***projectio, -onis,*** germ. ***Projektion***].

proiecționíst, ~ști, proiecționistă, ~e m., f. persoană care manevrează aparatul de proiecție cinematografică; operator de film. [Din fr. ***projectionniste***].

proiecțiúne f. v. proiecție.

proímion, proimioane n. (înv.) prefață. [Din gr. mod. ***proímion***].

próin, proini a. (înv.) care a avut o funcție, un rang etc. pe care l-a pierdut; fost: *arhiepiscopul proin de Ohrida.* N.COSTIN. [Din gr. mod. ***próin***].

proistós m. v. **proestos.**

projectíl n. v. **proiectil.**

projét n. v. **proiect.**

prolabáre, prolabări f. (med.) prolaps. [Din fr. ***prolaber***].

prolabát, ~ți, prolabată, ~e a. (despre organe) care a suferit un prolaps, care s-a deplasat în jos. [Din fr. ***prolabé***].

prolactínă f. hormon secretat de hipofiză, cu rol important în lactație. [Din fr. ***prolactine***].

prolán n. denumire desuetă pentru hormonul secretat de hipofiza femeii și de țesutul placentar, în timpul sarcinii, cu rol în diagnosticul biologic de sarcină. [Din fr. ***prolan***].

prolanemíe, prolanemii f. prezență a prolanului în sînge. [Din fr. ***prolanémie***].

prolanuríe, prolanurii f. prezență a prolanului în urină. [Din fr. ***prolanurie***].

prólaps, prolapsuri n. (med.) deplasare în jos a unui organ sau a unei părți dintr-un organ; prolabare: *prolaps uterin.* [Din fr., lat. ***prolapsus***].

prolegómene f. pl. (livr.) **1.** lungă introducere (lămuritoare) care precedă o operă: *prolegomene la Homer;* **2.** ansamblu de noțiuni preliminare aparținînd unui domeniu științific: *cunoști prolegomenele lingvistului Hjelmslev?* [Din lat., gr. ***prolegomena,*** fr. ***prolégomènes***].

prolémă, proleme f. (log.) propoziție sau serie de propoziții care servesc ca bază unei leme. [Din fr. ***prolemme***].

prolépsă, prolepse f. procedeu stilistic prin care se preîntîmpină, într-un discurs retoric, obiecțiile posibile ale adversarului, prin formularea și combaterea lor anticipată. [Din fr. ***prolepse***].

proléptic, ~ci, proleptică, ~ce a. care aparține prolepsei, referitor la prolepsă, care formează o prolepsă. [Din fr. ***proleptique***].

proletár, ~i, proletară, ~e a. care aparține, care este specific proletariatului, referitor la proletariat; format din proletariat; proletarian: *copii săraci și sceptici ai plebei proletare.* EM.; (fig.) *albina proletară distilează mierea trîntorilor.* GAL. // m. **1.** cetățean sărac din Roma antică, aparținînd ultimei clase, scutit de impozite; **2.** (și, rar, f.) muncitor salariat, lipsit de avere, care își vinde forța de muncă; persoană care aparține proletariatului: *socialiștii au fost reprezentanții proletarilor.* IBR.; **3.** (p. ext.) persoană cu o profesie prost plătită, nerentabilă, nelucrativă: *proletari ai condeiului.* [Din lat. ***proletarius,*** fr. ***prolétaire***].

proletarián, ~eni, proletariană, ~ene a. proletar: *nu are nici o legătură cu poziția rusească mai veche, ci cu lirica proletariană modernă ... din jurul lui Esenin.* CĂL. [Din fr. ***prolétarien***].

proletariát n. **1.** masele cel mai sărace ale cetățenilor liberi din Roma antică; **2.** clasa proletarilor; totalitatea proletarilor (din lume, dintr-o țară etc.); clasă socială salariată a cărei singură posesiune este forța sa de muncă; clasa muncitoare: *teza lui Marx: acolo unde proletariatul e mai numeros și mai evoluat, acolo va izbucni revoluția, a fost infirmată de revoluția rusă.* PR.; (fig.) *pentru a evita ca proletariatul de ciocoi și cenușari să intre în înțelegere cu dușmanul.* EM.; **3.** (p. ext.) categorie profesională prost plătită, nerentabilă, nelucrativă: *literatura a revenit însă, în epoca noastră, în sarcina exclusivă a proletariatului intelectual.* LOV. [Din fr. ***prolétariat,*** germ. ***Proletariat***].

proletarizá, proletarizez vb. (tr. și refl.) a aduce sau a ajunge în starea de proletar; (p. ext.) a (se) pauperiza. [Din fr. ***prolétariser,*** germ. ***proletarisieren***].

proletarizáre, proletarizări f. faptul de a (se) proletariza; (p. ext.) pauperizare: *proletarizarea claselor rurale are drept efect nimicirea statului.* EM. [V. ***proletariza***].

proletarizát, ~ți, proletarizată, ~e a. transformat în proletar; (p. ext.) sărăcit. [V. ***proletariza***].

proletcultísm n. curent cultural (apărut în URSS după Revoluția din octombrie) care susținea ideea formării unei culturi proletare, respingînd moștenirea culturală. [Din rus. ***proletkul't*** + *-ism*].

proletcultíst, ~ști, proletcultistă, ~e a. care aparține, care este specific proletcultismului, referitor la proletcultismi: *manifestări proletcultiste.* // m., f. adept al proletcultismului. [Din rus. ***proletkul'tovec***].

prolifér, ~i, proliferă, ~e a. **1.** (bot.) care generează (accidental) un nou organ (suplimentar): *floare proliferă;* **2.** (biol.) care se înmulțește prin diviziune celulară. [Din fr. ***prolifère***].

proliferá, pers. 3 **proliferează** vb. (intr.) **1.** (despre celule sau țesuturi celulare) a se înmulți, a se reproduce prin diviziune anormală; **2.** (despre organisme) a se reproduce, a procrea; **3.** (fig.) a se dezvolta (nefiresc, nociv); a se răspîndi spectaculos: *pornografia proliferează.* [Din fr. ***proliférer***].

proliferáre, proliferări f. **1.** acțiunea de a prolifera și rezultatul ei; **2.** înmulțire (anormală și suplimentară) a numărului celulelor unui țesut; proliferație; **3.** înmulțire (prin procreare); reproducere; **4.** (fig.) dezvoltare (nefirească, nocivă); răspîndire spectaculoasă: *proliferarea armelor nucleare.* [V. ***prolifera***].

proliferáție, proliferații f. (biol.) proliferare. [Din fr. ***prolifération***].

prolífic, ~ci, prolifică, ~ce a. **1.** care se înmulțește ușor, repede, mult; puios: *mărturisi ... că părinții ei fuseseră prolifici.* CĂL.; *rasă prolifică;* **2.** (fig.) care creează mult (și ușor); în care se creează mult (și cu ușurință): *scriitor prolific; perioadă prolifică.* [Din fr. ***prolifique***].

prolificáre, prolificări f. (bot.) apariție a unui lujer cu frunze din floare. [Din fr. ***prolification***].

prolificitáte f. **1.** însușirea de a fi prolific: *dacă media vieții e lungă și prolificitatea mică, atunci puțini oameni trăiesc mult.* EM.; **2.** indice reprezentînd numărul total de pui născuți la o fătare de femelele mamiferelor multipare. [Din fr. ***prolificité***].

prolíx, ~cși, prolixă, ~e a. **1.** care este prea lung, lipsit de concizie, încărcat cu detalii; neclar, confuz: *este un roman ... și mai prolix și mai agasant.* CĂL.; (adv.) *se exprimă prolix;* **2.** care se exprimă cu prea multe cuvinte (inutile), alambicat, confuz: *scriitor prolix.* [Din fr. ***prolixe,*** lat. ***prolixus***].

prolixitáte f. însușirea de a fi prolix, lipsă de concizie și de claritate: *definițiuni concise, fără prolixitate.* OD.; *prolixitate caracteristică cronicarilor.* CĂL. [Din fr. ***prolixité,*** lat. ***prolixitas, -atis***].

prológ[1], prologuri n. **1.** (înv.) (parte introductivă a unui) discurs: *Camilopardalul un prolog ca acesta făcu.* CANT.; **2.** partea introductivă a unei opere literare, muzicale sau dramatice care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elemente care îi înlesnesc înțelegerea; (p. ext.) introducere, prefață: *prologul cu care începe cartea ... este un studiu psihologic.* GHICA; (fig.) *egiptenii ... înțelegeau viața ... ca un prolog al morții.* BL.; **3.** parte a unei

piese antice de teatru, prezentată înainte de intrarea corului în scenă, în care se expunea subiectul şi se făcea apel la bunăvoinţa spectatorilor; // m. (pl. **prologi**) actor care, la romani, recita prologul. [Din gr. mod. ***prólogos,*** lat. ***prologus,*** fr. ***prologue,*** it. ***prologo***].

prológ², proloage n. (bis.; înv.) carte care cuprinde vieţile sfinţilor; (p. restr.) biografie a unui sfînt: *proloagele tuturor sviţilor.* DOS. [Din sl. ***prologŭ***].

prolongáţie, prolongaţii f. **1.** (rar) timp peste durata normală; **2.** poziţie a unei note muzicale care, făcînd parte dintr-un acord, se continuă şi în acordurile următoare. [Din fr. ***prolongation,*** lat. ***prolongatio, -onis***].

prolúviu, proluvii n. depozit sedimentar detritic format sub acţiunea torenţilor şi acumulat la baza unor pante sub formă de conuri de dejecţie. [Din lat. ***proluvium*** „dejecţie"].

proluziúne, proluziuni f. **1.** cuvînt introductiv; **2.** lecţie inaugurală susţinută de un profesor universitar la obţinerea catedrei. [Din lat. ***prolusio, -onis,*** it. ***prolusione***].

promenádă, promenade f. **1.** plimbare: *am ieşit la promenadă.* EM.; **2.** (concr.) loc amenajat pentru plimbare: *şi-a cumpărat o casă la Cluj ..., lîngă promenadă.* GHEŢIE. [Din fr. ***promenade,*** germ. ***Promenade***].

promésă, promese f. (înv.) chitanţă, bilet care dă drept de participare la tragerea unei loterii. [Din germ. ***Promesse,*** fr. ***promesse***].

prometazínă, prometazine f. substanţă medicamentoasă de sinteză, folosită în tratamentul unor alergii (astm, eczeme etc.), (ex.: fenergan, romergan etc.). [Din fr. ***prométhasine***].

prometeián, ~eni, prometeiană, ~ene a. (rar) prometeic. [Din fr. ***prométhéen***].

prometéic, ~ci, prometeică, ~ce a. **1.** care aparţine (mitului lui) Prometeu; referitor la (mitul lui) Prometeu; prometeian: [omenirea] *e nevrednică de sacrificiul prometeic.* V. R.; **2.** (fig.) uman, generos; măreţ, grandios. [***Prometeu*** n. pr. + ***-ic***; cf. germ. ***prometeisch***].

prometeísm n. (rar) atitudine, concepţie legată de mitul lui Prometeu: *prometeismul nu mai e o atitudine, ci o permanenţă ... în substanţa poeziei lui Al. Philippide.* VR. [***Prometeu*** n. pr. + ***-ism***].

prométiu n. element chimic radioactiv din grupa lantanidelor, obţinut artificial, folosit la luminofori şi la bateriile atomice miniaturale. [Din germ. ***Promethium,*** fr. ***prométhium***].

promílă, promile f. (rar) miime. [Din germ. ***Promille***].

promís, ~şi, promisă, ~e a. făgăduit: *sumă promisă.* [V. ***promite***].

promiscuitáte f. **1.** amestec nepotrivit, nesănătos, dezordonat, imoral de persoane: *nobleţa nu e decît o formă de selecţionare a tipului omenesc, ce apără de promiscuitate.* CĂL.; **2.** convieţuire a unor persoane de sex diferit în condiţii de mizerie sau imoralitate; loc, mediu în care se trăieşte în asemenea condiţii: (p.ext.) mizerie, imoralitate dintr-un astfel de loc, mediu: *în promiscuitatea ceaiurilor şi seratelor bucureştene, printre atîtea perechi adultere ..., căsătoria, fericirea noastră alcătuiau un izbitor contrast.* EL.; *motive de ordin sanitar şi eugenic ne împiedică să ne însoţim cu prostituatele şi să admitem promiscuitatea.* CĂL. [Din fr. ***promiscuité***].

promíscuu, ~i, promiscuă, ~e a. (livr.) cu caracter de promiscuitate: *oraşul lui Bucur ..., cu lume promiscuă trăind în stradă.* CĂL. [Din fr. ***promiscue,*** lat. ***promiscuus***].

promisiúne, promisiuni f. **1.** angajament prin care cineva se obligă să facă ceva (pentru altul); făgăduială, promitere: *aţi falsificat simţul naţiunei prin promisiuni irealizabile.* EM.; *eu mare preţ pe promisiunile tale solemne nu pun.* GHEŢIE; **2.** perspectivă promiţătoare, favorabilă: *opera ... e compusă din mari promisiuni şi din înfrîngeri.* CĂL. [Din fr. ***promission,*** lat. ***promissio, -onis***].

promisóriu, ~ii, promisorie, ~ii a. (jur.; despre jurăminte) care se face în vederea îndeplinirii unor fapte viitoare. [Din lat. ***promissorius,*** fr. ***promissoire***].

promişlénie f. (înv.; rar) pronie, providenţă: *nice iaste D[u]mn[e]dzău, nice promişlenie ..., ce numai nărocul flecăruia om.* DOS. [Din sl. ***promišljenije***].

promíte, promít vb. (tr.) **1.** a prevesti; a anunţa: *pistoalele pe care i le înfipseră în coaste nu promiteau nimic bun.* PR.; **2.** (fig.) a sorti: *un general înfrînt şi fugărit, promis degradării şi exilului.* CĂL.; **3.** a-şi lua obligaţia de a face ceva (pentru altul); a face promisiuni, a da asigurări; a făgădui: *el îi promitea ... că ... o va lua de soţie.* EM.; *îi promisesem fetiţei că în vacanţă vom pleca undeva la munte.* GHEŢIE; **4.** a oferi perspective favorabile; a îndreptăţi speranţele cuiva: *altă carieră ... le promitea cel puţin un adăpost.* NEGR.; *acest copil promite mult.* [Din lat. ***promittere,*** fr. ***promettre***].

promítere, promíteri f. (înv.) promisiune: *mi-ai promis o schiţă ..., această promitere e foarte preţioasă pentru mine.* AL. [V. ***promite***].

promiţătór, ~i, promiţătoáre a. care îndreptăţeşte speranţe, care oferă perspective favorabile, care promite: *atunci era un om sănătos, cu o carieră promiţătoare.* GHEŢIE. [***Promite*** + ***-ător***].

promo n. publicitate. [Din fr. ***promo***].

promoáră f. (reg.) promoroacă. [Cf. ***promoroacă***].

promontór n. v. promontoriu.

promontóriu, promontórii n. **1.** (înv.) (vîrf de) munte: *frumosul promontor pe care este situat oraşul Buda.* FIL.; **2.** fîşie de pămînt înaltă şi stîncoasă care înaintează în mare sau în ocean: *acest promontoriu se coboară în valuri ca un zid de stîncă.* AL.; (şi: (înv.) **promontor**). [Din lat. ***promontorium,*** it. ***promontorio,*** fr. ***promontoire***].

promorár m. (reg.) noiembrie: *românii dau lunilor numiri potrivite cu timpurile anului ... noiemvrie, brumar sau promorar.* AL. [***Promoară*** + ***-ar***].

promoroácă f. **1.** cristale de gheaţă poroasă care se formează iarna pe arbori, pe sol, pe case; chiciură: *te uită, zăpada-i cît gardul, şi-a prins promoroacă şi clampa.* BAC.; **2.** (reg.) brumă; **3.** (reg.) strat alburiu, asemănător brumei, care acoperă unele fructe: *ne aduce prune cu promoroacă;* **4.** (reg.) abureală formată pe vasele (de sticlă) umplute cu apă rece: *dulceţuri bune şi apă în pahare cu promoroacă.* SAD. [Cf. ucr. ***prymorozok,*** rus. ***pomorok***].

promotór, ~i, promotoáre m., f. iniţiator, animator al unei acţiuni, al unui curent etc.; protagonist: *direcţiunea al cărei promotor se schiţa a fi Maiorescu era ... venită absolut la timp.* MACED. // n. substanţă chimică folosită pentru a pune în libertate radicali liberi, capabili să iniţieze o reacţie în lanţ; iniţiator. [Din fr. ***promoteur***, lat. ***promotor, -oris***].

promóţie, promoţii f. **1.** (înv.) ridicare la o demnitate (mai mare), înaintare în grad; (p. ext.) trecere a unui elev într-o clasă superioară, în urma rezultatelor bune obţinute: *act de promoţiune în clasa a VI-a.* EM.; (fig.) *Caty, doritoare de promoţiuni mondene.* CĂL.; **2.** serie de absolvenţi ai unei şcoli, ai unei facultăţi; (p. ext.) totalitatea persoanelor care absolvă în acelaşi an un ciclu de învăţămînt: *promoţia anului 1900;* **şef de promoţie,** absolventul cu media cea mai mare dintr-o asemenea mulţime: *şeful de promoţie începu cuvîntarea de despărţire.* GHEŢIE; **3.** ansamblul măsurilor prin care o firmă încearcă să-şi lanseze un produs sau să-şi dezvolte vînzările prin acţiuni specifice, de regulă prin publicitate: *dl Raynolds Romania lansează ... o promoţie originală a uneia dintre cele mai populare mărci ale sale.* A.; (şi: (înv.) **promoţiune**). [Din fr. ***promotion,*** lat. ***promotio, -onis***].

promoţionál, ~i, promoţională, ~e a. destinat să mărească vînzările unor produse (prin publicitate, expoziţii, reduceri de preţuri etc.). [Din fr. ***promotionnel***].

promoţiúne f. v. promoţie.

promová, promovez vb. (tr.) **1.** a ridica la o demnitate, a numi pe cineva într-o funcţie mai înaltă; a avansa: *te promovez după ce o să faci o foarte bună impresie în uzină.* PR.; **2.** a termina cu succes o clasă, un an de învăţămînt, un examen; a declara pe un elev, pe un student absolvent al unei clase, al unui an de învăţămînt, dîndu-i astfel dreptul să treacă în clasa sau în anul următor: *toţi elevii au promovat;* **3.** a lansa, a susţine, a propaga o idee, un curent etc., făcînd să progreseze, să se dezvolte: *noi ... promovăm acţiunea, fapta.* GHEŢIE; *a promovat liberalismul.* [Din lat. ***promovere***].

promováre, promovări f. acţiunea de a promova şi rezultatul ei: *promovarea egalităţii în faţa legii.* [V. ***promova***].

promovát, ~ţi, promovată, ~e a. (adesea subst.) care a terminat cu succes o clasă, un an de învăţămînt; care a fost declarat absolvent: *student promovat.* [V. ***promova***].

promovatór, ~i, promovatoáre m., f. (rar) persoană care promovează un curent, o idee etc.; susţinător, propagator: *se credea junimist, promovator al artei pure.* CĂL. [***Promova*** + ***-tor***].

prompt¹, ~ţi, promptă, ~e a. **1.** care se produce, se realizează repede, fără întîrziere (la momentul oportun); care nu se lasă aşteptat: *o sursă de informaţie sigură şi promptă.* REBR.; (adv.) *replica veni ... prompt.* GHEŢIE; **2.** care acţionează repede şi la timp; expeditiv: *un administrator prompt.* [Din fr. ***prompt,*** lat. ***promptus***].

prompt², prompturi n. simbol sau text care indică utilizatorului unui calculator electronic unde trebuie introduse comenzile sau că programul aşteaptă introducerea unor date. [Din engl. ***prompt***].

prómpter, promptere n. teleprompter. [Prescurtare de la **teleprompter**].

promptitúdine f. însuşirea de a fi prompt; rapiditate (şi punctualitate) în executarea unui lucru, într-o intervenţie etc.: *nu i se răspundea cu promptitudine la scrisori.* GHEŢIE; *promptitudinea replicilor.* [Din fr. ***promptitude,*** lat. ***promptitudo, -inis***].

promptuár, promptuare n. manual prescurtat. [Din fr. ***promptuaire***].

promulgá, promúlg vb. (tr.) a publica oficial o lege, o convenţie etc. (regulamentar adoptată); (p. ext.) a face să intre în vigoare: *a fost elaborată şi promulgată legea.* EM. [Din fr. ***promulguer,*** lat. ***promulgare***].

promulgáre, promulgări f. acţiunea de a promulga şi rezultatul ei; act prin care şeful unui stat dispune publicarea şi intrarea în vigoare a unei legi votate de parlament; publicare oficială; promulgaţie: *obiecţiunile opoziţiei n-au putut împiedica nici votarea, nici promulgarea legii.* EM. [V. ***promulga***].

promulgáţie f. (înv.) promulgare: *legile nu pot fi executate decît după promulgaţia lor;* (şi: **promulgaţiune**). [Din lat. ***promulgatio, -onis,*** fr. ***promulgation,*** it. ***promulgazione***].

promulgaţiúne f. v. promulgaţie.

pronáos, pronaosuri n. **1.** încăperea de la intrare a unei biserici creştine, care precedă naosul, destinată unor ritualuri precise; tindă: *lumea se adunase în pronaos, în jurul cristelniţei.* GHEŢIE; **2.** încăpere a unui templu grec, aşezată în faţa sanctuarului, care servea ca vestibul. [Din gr. mod. ***prónaos***].

pronatór, pronatori a. şi m. (muşchi) care permite mişcarea de pronaţie. [Din fr. ***pronateur***].

pronáţie, pronaţii f. mişcare de rotaţie pe care mîna şi antebraţul le execută din afară către interior; actul rezultat din această mişcare. [Din fr. ***pronation***].

pronazíst, ~şti, pronazistă, ~e a. favorabil nazismului, care simpatizează, care susţine nazismul: *sînt interzise manifestaţiile pronaziste.* [***Pro-²*** +***nazist***].

prónie f. (mai ales artic.) providenţă; dumnezeire: *s-a îndurat pronia.* CAR. [Din gr. mod. ***prónia***].

pronómie f. v. pronomion.

pronominál, ~i, pronominală, ~e a. **1.** care aparţine pronumelui, referitor la pronume; cu valoare de pronume: *flexiune pronominală;* **2.** (despre propoziţii sau părţi de propoziţie) introdus ori însoţit

de un pronume sau construit cu un pronume. [Din fr. *pronominal,* germ. *pronominal,* lat. *pronominalis*].

pronómion, pronomionuri n. (înv.) privilegiu; (şi: **pronomie**). [Din gr. mod. *pronómion*].

pronospórt n. sistem de loterie în care jucătorii trebuie să indice rezultatele unor meciuri (de fotbal) ce urmează să se dispute: *a cîştigat la pronosport.* [*Prono*(*stic*) + *sport*].

pronostíc, pronosticuri n. **1.** previziune a evoluţiei unor fapte, evenimente, acţiuni viitoare, prin analiza tendinţelor şi conjuncturilor actuale; prognoză; semn prevestitor: *în berăria „Rahova" discuţiile şi pronosticurile nu se mai sfîrşeau.* REBR.; **2.** (spec.) previziune asupra evoluţiei, duratei unei boli; (p. ext.) diagnostic: *el nu poate da un prognostic sigur în privinţa evoluţiei bolii.* GHEŢIE; (şi: **prognóstic**). [Din fr. *pronostic,* lat. *prognosticus,* germ. *Prognostik,* gr. mod. *prognostikón*].

pronosticá, pronostichez vb. (tr.) a face un pronostic; a prevedea, a anunţa: *vai de sufleţelul şi de oscioarele tale! îi prognostica ea sinistru.* CĂL.; (şi: **prognostica**). [Din fr. *pronostiquer,* lat. *prognosticare*].

pronosticáre, pronosticări f. acţiunea de a pronostica. [V. *pronostica*].

pronosticát, ~ţi, pronosticată, ~e a. pentru care există pronostic. [V. *pronostica*].

pronosticatór, ~i, pronosticatoáre m., f. (rar) care face pronosticuri, previziuni: *reputaţia lui este mai cu seamă de prognosticator.* CĂL.; (şi: **prognosticator**). [*Pronostica* + *-tor*].

prontozíl n. sulfamidă cu acţiune directă asupra streptococilor. [Din germ. *Prontosil*].

pronúme, pronume n. **1.** parte de vorbire flexibilă care ţine locul unui substantiv: *pronume personal, posesiv, demonstrativ etc.;* **2.** (înv. şi reg.) nume de familie (provenit din poreclă): *Dimache Pingelescu ... se silea să nu desminţă pronumele său.* FIL.; **3.** (prin confuzie) prenume. [Din lat. *pronomen,* fr. *pronom* (după *nume*)].

pronunciaménţ, pronunciamente n. **1.** act ilegal prin care o grupare politică, o armată etc. acaparează puterea; puci; **2.** declaraţie, manifest, acţiune prin care o grupare politică, o armată etc. îşi exprimă protestul faţă de un sistem politic, social etc.: *toate revoluţiunile şi toate conjuraţiunile, pronunciamentele ... au jurat ... în numele sacru al libertăţii.* GHICA; *pronunciamentul de la Blaj.* [Din it. *pronunziamento,* fr., sp. *pronunciamiento*].

pronunţá, pronúnţ vb. **1.** (tr.) a emite, a articula sunete, cuvinte etc. cu ajutorul organelor vorbirii; a rosti; (p. ext.) a spune, a zice: *om ce pronunţiază aşa.* EM.; *Stavru pronunţase cuvintele răspicate.* GHEŢIE; **2.** (tr.) a prezenta o cuvîntare, un discurs etc. în faţa unui auditoriu; **3.** (refl.) a-şi spune părerea; a-şi da avizul: *ciocoiul ... nu se pronunţă definitiv pentru nici o doctrină politică.* FIL.; *nu te pronunţa pînă ce nu pătrunzi înţelesul cel tainic.* SAD.; **4.** (tr.) a decide în urma unor dezbateri şi a comunica (public) o hotărîre, o sentinţă judecătorească; a declara ceva în virtutea autorităţii cu care este învestit: *Senatul va fi întrebat să se pronunţe asupra votului Camerei, care e cu totul neconstituţional.* EM. (şi: (înv.) **pronunţia**). [Din fr. *prononcer,* lat. *pronuntiare*].

pronunţábil, ~i, pronunţabilă, ~e a. (rar) care poate fi pronunţat. [*Pronunţa* + *-bil;* cf. fr. *prononçable*].

pronunţáre, pronunţări f. **1.** acţiunea de a (se) pronunţa şi rezultatul ei; **2.** emitere, articulare a sunetelor, cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii; mod, fel de a pronunţa; pronunţie: *pronunţare scenică;* **3.** comunicare, în şedinţă publică a sentinţei judecătoreşti la încheierea unui proces: *după pronunţarea verdictului ... se putea scrie şi semnala opiniei publice că s-a făcut o nedreptate.* PR.; *procesul se afla în faza de pronunţare.* GHEŢIE. [V. *pronunţa*].

pronunţát, ~ţi, pronunţată, ~e a. **1.** reliefat, scos în evidenţă; pregnant; evident: *avea ... o bărbie pronunţată.* GHEŢIE; **2.** (fig.) puternic; intens: *se arată ... o lumină de o materialitate mai pronunţată decît a luminii omniprezente a zilei.* BL.; **3.** (fig.) ferm şi decis: *caracter pronunţat.* [V. *pronunţa*].

pronunţiá vb. v. **pronunţa**.

pronúnţie, pronunţii f. emitere, articulare a sunetelor, cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii; mod de a pronunţa; pronunţare, rostire: *pronunţie guturală şi groasă.* NEGR.; *mi-a atras atenţia perfecţiunea pronunţiei.* EL. [Din lat. *pronuntio, -onis,* it. *pronunzia*].

próor n. **1.** ajunul sărbătorii Sfîntului Gheorghe (22 aprilie), cînd, după credinţa poporului, dis-de-dimineaţă, babele umblă după mana-vacilor, iar hoţii, după iarba-fiarelor; **2.** (reg.) perioadă a zilei care cuprinde, după regiuni, fie orele dinaintea prînzului, fie primele ore după miezul nopţii ori primele ore ale dimineţii, fie întreg intervalul de la răsăritul soarelui pînă la prînz: *vin mieii de amproor;* **a da oile în prior,** a duce oile la păşune înainte de mulsul de dimineaţă. // a. (reg.) născut în prima perioadă a anului: *miel prior;* (şi: **amproor, prour, prior**). [Din gr. mod. *próoros*].

proorá, proorez vb. (reg.) a porni, a duce oile la păşune în timpul proorului. [De la *proor*].

prooróc m. v. proroc.

proorocésc a. v. prorocesc.

proorocí vb. v. proroci.

proorocíe f. v. prorocie.

proorocíre f. v. prorocire.

propagă, propág vb. **1.** (înv.; refl. şi tr. fact.) a (se) înmulţi prin reproducere: *a propaga o specie într-o ţară;* **2.** (refl. şi tr.) a (se) răspîndi, a (se) transmite: *boala se propagă repede;* **3.** (p. gener.; tr.) a răspîndi, a populariza o doctrină, o teorie etc.: *sub masca de învăţătură, propagă fanatismul politic şi, prin urmare, ignoranţa în ştiinţă.* MAIOR.; **4.** (refl.; despre unde electromagnetice, căldură etc.) a se transmite din aproape în aproape, în spaţiu şi în timp. [Din lat. *propagare,* fr. *propager*].

propagándă, propagande f. activitate organizată de răspîndire a unor idei, teorii, doctrine etc., cu scopul de a convinge, de a cîştiga adepţi: *să exerciteze ... în favorul religiei catolice o propagandă.* EM.; *fusese plecat în propagandă electorală.* GHEŢIE: *nu-nţeleseră nimic din emisiunile de propagandă.* CĂRT. [Din fr. *propagande,* lat. *propaganda*].

propagandíst, ~şti, propagandístă, ~e m., f. **1.** persoană care face propagandă: *ia măsuri crude în contra propagandiştilor.* GHICA; (adj.) *era un agent propagandist.* CAR.; **2.** (ieşit din uz) activist al Partidului Comunist Român care conducea un cerc de învăţămînt politic. // a. care aparţine propagandei, care contribuie la propagandă: *nu-l mai supără cu însărcinări propagandiste în Orient.* EM. [Din fr. *propagandiste,* germ. *Propagandist*].

propagandístic, ~ci, propagandística, ~ce a. referitor la propagandă, cu caracter de propagandă, de propagandă: *depune o largă activitate propagandistică.* CĂL. [Din germ. *propagandistisch*].

propagáre, propagări f. **1.** acţiunea de a (se) propaga şi rezultatul ei; propagaţie; **2.** (înv.) înmulţire prin reproducere; propagaţie; **3.** transmitere sau răspîndire a unei boli; **4.** (p. gener.) răspîndire, popularizare a unei doctrine, a unei teorii etc.: *cînd sub masca politicii se ascunde propagarea unei concepţii despre lume, opusă celei care derivă din Isus Hristos, Biserica va interveni contra acelei politici, desigur cu mijloace spirituale.* STĂNIL.; **5.** transmitere din aproape în aproape a undelor electromagnetice, a căldurii etc.: *Leonardo a descoperit propagarea ondulatorie a sunetului.* BL.; *propagarea undelor seismice.* [V. *propaga*].

propagatór, ~i, propagatoáre m., f. persoană care propagă în mase idei, concepţii, doctrine etc.; propagandist; predicator: *propagatorul cunoştinţelor folositoare.* AL.; *se dovedise unul din cei mai zeloşi propagatori ai pangermanismului.* GHEŢIE; // a. care se propagă. [Din fr. *propagateur*].

propagáţie, propagaţii f. (înv.) **1.** înmulţire prin reproducere; propagare: *propagaţiunea neamului omenesc;* **2.** popularizare a unei doctrine, a unei concepţii etc.; propagare; **3.** propagare din aproape în aproape a undelor electromagnetice, a căldurii etc.: *propagaţia luminii;* (şi: **propagaţiune**). [Din lat. *propagatio, -onis,* fr. *propagation*].

propagaţiúne f. v. propagaţie.

propán n. hidrocarbură aciclică saturată din seria metanului, sub formă de gaz incolor, inflamabil, prezent în ţiţei şi în gazele de sondă şi de rafinărie, folosit drept combustibil menajer, ca materie primă în industria chimică etc. [Din fr. *propane*].

propanól n. alcool propilic. [Din fr. *propanol*].

propanónă f. (chim.) acetonă. [Din fr. *propanone*].

proparoxitón, ~i, proparoxitone n. şi a. (cuvînt) accentuat pe silaba antepenultimă. [Din fr. *proparoxyton*].

propăşí, propăşesc vb. (intr.) **1.** (înv. şi reg.) a merge înainte; a înainta; **2.** a progresa, a se dezvolta: *el pretinde că a înaintat, a propăşit, s-a civilizat.* OD.; *putem propăşi.* EM. [*Pro-* + *păşi*; cf. lat. *progredior,* germ. *fortschreiten*].

propăşíre, propăşíri f. **1.** acţiunea de a propăşi şi rezultatul ei; **2.** extindere, expansiune (în spaţiu); înaintare; **3.** progres, emancipare: *această putere este geniul propăşirii, adecă progresul.* AL. [V. *propăşi;* cf. lat. *progressus,* germ. *Fortschritt,* fr. *progrès*].

propăşít, ~ţi, propăşită, ~e a. evoluat, emancipat: *provincie cu oameni mai propăşiţi sufleteşte.* CĂL. [V. *propăşi*].

propăşitór, ~i, propăşitoáre a. care propăşeşte, care face să propăşească; înaintat, progresist: *curentul propăşitor al ştiinţelor moderne.* OD. [*Propăşi* + *-tor*].

propeá[1] f. v. popreală.

propeá[2] f. v. proptea.

propedeútică f. **1.** învăţămînt pregătitor cuprinzînd elementele de bază ale unei ştiinţe: *am putea-o privi ca ... propedeutica la sistemul raţiunii pure.* EM.; **2.** ramură a medicinei avînd ca obiect învăţămîntul pregătitor clinic. [Din fr. *propédeutique,* germ. *Propädeutik*].

propénă f. (chim.) propilenă. [Din fr. *propène*].

propénsie f. v. propensiune.

propensiúne, propensiuni f. (livr.) înclinare firească, tendinţă, atracţie naturală către ceva; pornire: *propensiunea ... tinerilor noştri este ... în favoarea jurisprudenţei.* MAIOR.; *filozoful ceh ... vorbeşte despre propensiunea omului de jos, care vrea să ajungă sus călcînd peste cadavre.* PR.; (şi: **propensie**). [Din lat. *propensio, -onis,* fr. *propension*].

properdínă, properdine f. globulină cu acţiune antibacteriană şi antivirotică din plasma sanguină. [Din fr. *properdine*].

propergól, propergoli m. amestec de substanţe capabil de reacţii chimice puternic exoterme, utilizat drept combustibil în motoarele rachetelor. [Din fr. *propergol*].

propí vb. v. propti.

propíce a. invar. favorabil, prielnic; nimerit, potrivit, indicat: *teritoriul dac este cel mai propice unei civilizaţiuni materiale.* CĂL.; *cînd s-a ivit un prilej propice am ridicat şi noi capul.* GHEŢIE. [Din fr. *propice*].

propíl, propili m. (chim.) derivat al propanului. [Din fr. *propyle*].

propilée f. pl. **1.** intrare monumentală a unui templu, a unui palat antic, formată dintr-un ansamblu de vestibuluri şi de porţi, legate între ele prin porticuri şi prin scări: *propilee cu sute de coloane grandioase.* CĂL.; (fig.) *dascălii mei n-au ştiut să mă facă să intru prin propileele de onoare.* GAL.; **2.** (spec.) celebrul portic al Acropolei din vechea Atenă, construit sub Pericle. [Din fr. *propylée*].

propilénă f. compus organic din clasa hidrocarburilor aciclice nesaturate, prezent în gazele de cracare izolate din petrol, folosit ca materie primă la fabricarea glicerinei, a acetonei, a alcoolului izopropilic etc.; propenă. [Din fr. *propylène*].

propílic a. **alcool propilic,** alcool aciclic saturat primar obţinut ca produs secundar la fabricarea alcoolului etilic sau din etilenă; propanol. [Din fr. *propylique*].

propilít, propilite n. (miner.) porfirit alterat, format din caolin, hornblendă, calciu etc. [Din fr. *propylite*].

propilitizáre, propilitizări f. proces de transformare a porfiritelor în propilite. [Din fr. *propylitisation*].

propólis n. **1.** substanţă răşinoasă aromată colectată de albine de pe mugurii arborilor, pentru a o folosi la lipitul fagurilor, la astupatul crăpăturilor din stup etc.; **2.** produs farmaceutic preparat cu această substanţă, cu acţiune bactericidă. [Din lat. *propolis,* germ. *Propolis*].

proponiménţ, proponimente n. (rar) acţiunea de a propune; (concr.) ceea ce propune cineva; (spec.) curs, prelegere (universitară): *candidatul ... are un proponiment foarte clar şi plăcut.* EM. [Din it. *proponimento*].

propórţie, proporţii f. **1.** raport între dimensiunile părţilor unui întreg sau între părţi şi întreg; (p. ext.) raport echilibrat, armonios între părţile unui ansamblu: *o desăvîrşită armonie de linii şi de proporţii.* VLAH.; **2.** (p. gener.) raport, relaţie între lucruri, fenomene, noţiuni etc.: *sfera şi conţinutul noţiunilor stau în proporţie inversă.* MAIOR.; **în proporţie cu ...,** proporţional cu ..., potrivit cu ...: *îi asigură ... o răsplată în proporţie cu plăcerea pe care i-o făcea.* SAD.; **în proporţia (în care) ...,** tot atît cît ..., după cum ..., în măsura (în care) ...; **a păstra proporţiile,** a nu exagera (în declaraţii); **3.** (adesea la pl.) valoare a unei dimensiuni, a unei mărimi; dimensiune, mărime; extindere, amploare: *rămase cam decepţionat ... de proporţiile modeste ale bisericii mitropolitane.* GHEŢIE; (fig.) *îmi dădui seama că proporţiile aventurii noastre nu fuseseră mici.* PR.; **a lua proporţii, a)** a se dezvolta foarte mult, a se amplifica; *favoarea şi nepotismul au luat nişte proporţii necunoscute pînă şi în cele mai nefaste timpuri ale Regulamentului.* EM.; **b)** (fam.) a se îngrăşa prea tare: *ai luat proporţii, scumpo!;* **4.** cantitate, număr, măsură, raportate la o unitate dată sau la elementele constitutive ale întregului: *se nasc oameni de talent artistic în proporţie covîrşitoare.* CAR.; *creaţia şi analiza se găsesc împreună, în diverse proporţii, la orice prozator de talent.* IBR.; **5.** (mat.) egalitate între două raporturi, avînd patru elemente constitutive; (şi: (înv.) **proporţiune**). [Din lat. *proportio, -onis,* germ. *Proportion,* fr. *proportion*].

proporţioná, proporţionez vb. (tr.) a stabili un raport echilibrat, o proporţie justă între elementele unui ansamblu; a face să fie proporţional; a potrivi: *valoarea lucrărilor e ... proporţionată şi după mijlocul în care sînt executate.* OD.; (refl. pas.) *acest motiv ar fi putut da naştere la un roman, cu condiţia de a se proporţiona evenimentele.* CĂL.; (refl.) *valoarea criticului se proporţionează cu sfera sensibilităţii estetice.* LOV. [Din fr. *proportionner*].

proporţionál, ~i, proporţională, ~e a. care formează o proporţie, care corespunde unei proporţii: *volumele a două piramide cu înălţimile egale sînt proporţionale cu ariile bazelor lor;* **impozit proporţional,** impozit stabilit în raport cu venitul cuiva; (mat.) **medie proporţională,** rădăcina pătrată a produsului dintre două cantităţi; media geometrică a unor mărimi. // adv. în raport cu ..., comparativ cu ...: *lumina slăbeşte proporţional cu distanţa.* // f. (rar) membru al unei ecuaţii, al unei proporţii etc.: *creditul e o proporţională între un maxim şi un minim.* EM. [Din fr. *proportionnel,* lat. *proportionalis,* germ. *proportional, Proportionale*].

proporţionalitáte f. **1.** însuşire a elementelor unui ansamblu de a fi proporţionale între ele sau de a forma o proporţie; faptul de a fi proporţional, echilibrat, armonios: *lupta pentru existenţă se naşte din proporţionalitatea absolutului?* EM.; *la mamifere partea craniană şi partea feţei stau în raport de inversă proporţionalitate.* BL.; **2.** (mat.) raport între (două) mărimi care variază proporţional; raport între două proporţii. [Din fr. *proportionnalité,* lat. *proportionalitas, -atis*].

proporţionáre, proporţionări f. acţiunea de a proporţiona. [V. *proporţiona*].

proporţionát, ~ţi, proporţionată, ~e a. **1.** aflat într-un raport de proporţionalitate; care respectă, reprezintă anumite proporţii: *vei avea grijă să fie vinul proporţional cu gustul, pofta şi volumul fiecăruia.* SAD.; **2.** care are proporţii echilibrate, armonioase; care se potriveşte cu celelalte elemente din ansamblu; bine făcut: *avea ... trăsături foarte nobile şi proporţionate.* BOL.; *un trup zvelt şi proporţionat.* [V. *proporţiona*].

proporţiúne f. v. proporţie.

propósta f. (muz.) prima voce într-un canon care expune tema. [Cuv. it.].

propovăduí, propovăduiesc vb. (tr.) **1.** a propaga, a răspîndi învăţături, concepţii, dogme etc. religioase; a predica: *propovăduieşte cuvîntul Domnului.* AG.; *budhismul propovăduieşte ... îndeosebi desfacerea lăuntrică de orice interes pasional acordat vieţii proprii.* BL.; **2.** (p. gener.) a răspîndi, a populariza idei, concepţii, doctrine: *propovăduieşte împotrivirea electorală.* GAL.; *în locul evangheliei iubirii ... se propovăduiau noile evanghelii ale urii, de clasă şi de rasă.* GHEŢIE; **3.** (înv.) a face cunoscut; a revela: *Dumnezeu ... au trimis în lume proroci să propovăduiască la oameni venirea lui.* ANTIM; (şi: (înv. şi pop.) **propovedui**). [Din sl. *propovědovati*].

propovăduíre, propovăduiri f. acţiunea de a propovădui şi rezultatul ei; propovedanie, mărturisire: *Roma ... au fost locul propoveduirii Sf*[inţilor] *ap*[ostoli] *Petru şi Pavel.* MAT.; *nişte oi rătăcite, ... fie prin propovăduire, fie prin harul divin, pot să se împărtăşească de cuvîntul unic.* CĂL.; (şi: (înv. şi pop.) **propoveduire**). [V. *propovădui*].

propovăduitór, ~i, propovăduitoáre m., f. persoană care propovăduieşte; predicator, propagator: *la anul 1224 ... fraţii din ordinul minoriţilor fură destinaţi a merge ca misionari religioşi şi propovăduitori ai credinţei în acele ţări ale Răsăritului cari erau de altă lege.* EM. [*Propovădui* + *-tor*].

propovedánie, propovedanii f. (înv.) **1.** propovăduire: *auzind propovedania lui Petr să mîhniră.* N.TEST.; **2.** oraţie funebră. [Din sl. *propovědanije*].

propovedí, propovedesc vb. (înv. şi reg.; tr.) a propovădui: *pe Hristos să dovedim lumii să-l propovedim.* POP. [Din sl. *propovědati*].

propoveduí vb. v. propovădui.

propoveduíre f. v. propovăduire.

propozíţie, propoziţii f. **1.** (înv.) propunere: *sau primeşte sau refuză propoziţia.* BOL.; **2.** enunţ al unei judecăţi; cea mai mică unitate sintactică, prin care se exprimă o judecată, o idee etc.: *o ştergere a referinţelor gramaticale din propusăciune.* EM.; *scolastica a reuşit ... să clarifice propoziţiile privitoare la îngeri.* PLEŞU; **3.** (log.; mat.) enunţ a cărui valoare de adevăr este întemeiată pe bază de reguli explicit exprimate; **4.** (mat.) teoremă ajutătoare demonstraţiei unei teoreme mai importante sau stabilirii unui rezultat fundamental; **5.** (muz.) parte componentă a unei perioade; (şi: **propoziţiune,** (înv.) **propusăciune**). [Din lat. *propositio, -onis,* fr. *proposition,* it. *proposizione*].

propoziţionál, ~i, propoziţională, ~e a. care aparţine propoziţiei, referitor la propoziţie: *raporturi propoziţionale.* [Din fr. *propositionnel*].

propoziţiúne f. v. propoziţie.

proprietár, ~i, proprietară, ~e m., f. persoană care deţine dreptul de proprietate asupra unui bun; stăpîn; (spec.) persoană care posedă un imobil, considerată în raport cu chiriaşii săi: *proprietarul e liber pe proprietate.* EM.; *un grup de tineri ... îl molestau pe proprietarul ivit în pragul prăvăliei.* GHEŢIE; **mare proprietar,** moşier, latifundiar: *junele Scatiu, alegător la colegiul întîi, mare proprietar.* ZAMF. [Din lat. *proprietarius,* fr. *propriétaire*].

proprietáte, proprietăţi f. **1.** (drept de) posesiune deplină şi exclusivă asupra unui bun: *divanurile ... au oprit cu totul pe greci să aibă proprietate.* OD.; *viitorul e al proprietăţii mijlocii.* GHEŢIE; *titlu de proprietate;* **proprietate imobiliară,** terenul şi resursele sale naturale, amenajările şi construcţiile ataşate terenului respectiv prin activitate umană; **proprietate literară** (sau **artistică**), dreptul unui autor de a dispune după voie de opera sa, editînd-o, reproducînd-o etc.; opera însăşi: *sînt hotărît a da în judecată orice direcţiune sau companie de teatru care şi-ar permite ... să calce drepturile mele de proprietate literară.* CAR.; **2.** bun material (îndeosebi imobil sau pămînt) posedat exclusiv de cineva: *săptămînal îşi vizita proprietăţile;* **3.** calitate esenţială, trăsătură caracteristică, caracter distinctiv, propriu unei fiinţe, unui lucru, unui fenomen etc.; caracteristică, însuşire: *şiretenia nu este o proprietate a civilizaţiei.* BOL.; *proprietăţile plantelor;* **4.** calitate a unui cuvînt, a stilului etc. de a fi propriu, de a reda exact ideea care trebuie exprimată; exprimare adecvată: *lipsit de epitetul rar şi de cuvîntul strălucitor, acest stil este de o proprietate desăvîrşită.* LOV.; *proprietatea termenilor.* [Din lat. *proprietas, -atis,* fr. *propriété,* it. *proprietà*].

proprietăreásă, proprietărese f. **1.** soţia unui proprietar; **2.** deţinătoare a unui bun; stăpînă; (spec.) femeie care posedă un imobil, considerată în raport cu chiriaşii ei: *Miţu e proprietăreasă de o mulţime de lucruri.* ARG.; *datorez proprietăresei chiria pe un an.* [*Proprietar* + *-easă*].

proprietărésc, ~şti, proprietăreáscă, ~eşti a. care aparţine unui proprietar; care reprezintă o proprietate privată: *a drepturilor proprietăreşti.* EM.; *casa proprietărească din dreapta.* MACED. [*Proprietar* + *-esc*].

proprietăríme f. (rar) totalitatea proprietarilor (de pămînt); mulţime de proprietari: *orice atingere a ...* [proprietăţii] *va ridica proprietărimea din întreaga ţară ca un singur om.* PETR. [*Proprietar* + *-ime*].

própriu, ~ii, proprie, ~ii a. **1.** care aparţine exclusiv cuiva; personal: *dreptul ... de a dispune de bunurile şi de munca sa după propria şi libera sa chibzuinţă.* EM.; *voi încerca să-mi croiesc un drum prin propriile mijloace.* GHEŢIE; **nume** (sau **substantiv**) **propriu,** nume dat unui lucru sau unei fiinţe spre a le deosebi de alte lucruri sau fiinţe din aceeaşi categorie: *să vă spun şi ce nume propriu le-au dat.* NEGR.; **a fierbe în suc propriu,** a (se) chinui, a(-şi) face griji mari, necazuri: *îl lăsară să fiarbă în suc propriu;* **2.** care constituie, care reprezintă o particularitate a cuiva sau a ceva; specific, caracteristic: *şiretenia ... este proprie tuturor.* BOL.; *mai proprie îi e omului înclinarea spre rîs, starea de inocenţă.* PR.; **3.** care este bun, indicat, potrivit pentru ... (ori la ...), capabil să ...; convenabil, apt: *metrul propriu al dramei noastre este iambul de cinci picioare.* EM.; **4.** care redă exact ideea ce trebuie exprimată, care este adecvat; care aparţine limbajului nefigurat: *termeni proprii, comparaţii şi metafore.* VIANU; **propriu-zis,** (luat) în sensul exact al cuvîntului; de fapt, la drept vorbind, în realitate: *estetica propriu-zisă tratează principiile generale ale frumosului.* IBR.; la **propriu,** obiectiv, concret: *scrisul devine dificil, la propriu ca şi la figurat.* TUD.; **5.** din care derivă alte sensuri; primar, de bază: *s-au format alte două sensuri de la sensul propriu.* [Din lat. *proprius,* fr. *propre,* it. *proprio*].

proptár, proptare n. piesă la războiul de ţesut ţărănesc, făcută dintr-o scîndură cu crestături, care împiedică rotirea înapoi a sulului cu pînza ţesută; piedică, răzuş. [*Proptă* + *-ar*].

próptă, propte f. **1.** (reg.) proptea; **în propta ...,** în contra, împotriva ...: *cîrmaciul înşfacă vîsla şi-o împlîntă piepiş în propta torentului.* VLAH.; **a se pune proptă** sau a **sta în propta cuiva,** a se opune, a se împotrivi; **2.** (fig.) ajutor (nemeritat); protecţie, favoare; proptea: *maestrul stă bine-n lumea mare şi poate avea nevoie de-o proptă oarecare.* ARG. [De la *propti*].

propteá, proptele şi (pop.) **propteli** f. **1.** lemn, par, scîndură etc. cu care se sprijină ceva; proptitor, propţiş: *să lege căpăstrul calului de propteaua porţii.* ISP.; *gardurile vechi pe care, fără proptele, le-ar trînti vîntul.* ST.; (pop.) **propteaua gardului,** persoană leneşă: *te cununi cu propteaua gardului, cu mişelul satului.* POP.; **2.** (reg.) piedică, opritoare (la car, căruţă): *un car nou ... pe care-l trăgea cu mînele, la*

vale cu proptele şi la deal cu opintele. CR.; **3.** (fig.) sprijin, ajutor (nemeritat); protecţie, favoare; persoană care acordă cuiva sprijin (nemeritat): *nu are încredere în sine ..., are nevoie de o proptea.* CAR.; **4.** (fig.; reg. şi fam.) pumn tras cuiva în falcă: *îţi toarnă nişte propele la fălci.* AL.; (şi: (reg.) **propea**). [De la ***propteală***; sg. refăcut după pl. ***proptele***].

propteálă, proptele f. (reg.) proptea. [***Propti*** + *-eală*].

proptí, proptesc vb. **1.** (tr.) a pune o proptea pentru a sprijini, a susţine ceva; a sprijini ceva cu o proptea: *ziduri ... proptite cu largi căprioreli.* OD.; *finul ... adunat în cîteva cläiţe proptite cu pari.* REBR.; **2.** (tr. şi refl.) a (se) rezema, a (se) sprijini de ceva: *acum pe cîrje se proptea.* COŞB.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) împinge cu putere: *să ne proptim din toate răsputerile deasupra lui, ca nu cumva lighioana înfuriată ... să scape.* OD.; **a propti cuiva sulița în piept,** a pune cuiva sula în coastă: *nu e vorba să-i propteşti sulița în piept, ci numai să-i afli intenţiile.* GHEŢIE; **4.** (refl.) a se sprijini de un punct de reazem în vederea unui efort: *în picioare se proptea şi, dacă se opintea, trei stînjini în sus o da.* POP; **5.** (refl.) a lua o poziţie înţepenită (şi provocatoare); a se proţăpi: *s-a proptit bine pe picioarele răşchirate.* SOR.; (şi: (pop.) **propi**). [Din sl. ***podŭpréti***].

proptíre, proptiri f. acţiunea de a (se) propti şi rezultatul ei. [V. ***propti***].

proptíş, proptişuri n. (rar) ceea ce serveşte pentru a (se) propti; proptitor, proptea: *dincolo ... este un proptiş făcut din cîteva lemne, pentru ca să nu cază vitele în pîrîu.* SL. [***Proptă*** + *-iş*].

proptitór, ~i, proptitoáre a. care propteşte, sprijină, susţine; proptea: *nişte valuri proptitoare!.* BĂLC. [***Propti*** + *-tor*].

propuitór a. şi m., f. v. **propunător.**

propulsá, propulsez vb. (tr.) **1.** a imprima unui obiect, unui vehicul o mişcare de înaintare (cu ajutorul unui propulsor); **2.** (p. ext.) a proiecta, a arunca departe, cu putere. [Din fr. ***propulser,*** lat. ***propulsare***].

propulsánt, propulsanţi m. (tehn.) **1.** propulsor; **2.** substanţă în stare gazoasă sau de plasmă ejectată din motoarele cu reacţie în sens opus direcţiei lor de mişcare, asigurîndu-le prin împingere, forţa de tracţiune. [***Propulsa*** + *-ant*].

propulsáre, propulsări f. acţiunea de a propulsa şi rezultatul ei. [V. ***propulsa***].

propúlsie, propulsii f. **1.** exercitare a unei forţe de împingere sau de tracţiune asupra unui vehicul, a unui sistem tehnic etc. pentru a provoca înaintarea acestuia; deplasare înainte a unui vehicul, a unui sistem tehnic etc. prin exercitarea acestei forţe asupra lui; propulsare: (fig.) *prin puterea lui de propulsiune, el a ştiut ... să imprime „Flăcării" o forţă de expansiune.* LOV.; **2.** sistem tehnic prin care se realizează propulsarea unui vehicul; **grup de propulsie,** ansamblul instalaţiilor, maşinilor etc. unei nave, care asigură propulsia acesteia; (şi: **propulsiune**). [Din fr. ***propulsion,*** germ. ***Propulsion***].

propulsiúne f. v. **propulsie.**

propulsív, ~i, propulsivă, ~e a. care produce o propulsie: (fig.) *sînt un om foarte laborios şi propulsiv, şi abhor pe leneşi.* CĂL [Din fr. ***propulsif***].

propulsór, ~i, propulsoáre a. care serveşte la propulsie, care efectuează o propulsie: *aparat propulsor.* // n. organ de maşină sau aparat (reactor) care, montat pe un vehicul, serveşte la propulsia acestuia; propulsant: *prin acel şarpe negru, propulsorii electrici împing glod.* SAD. [Din fr. ***propulseur***].

propunătór, ~i, propunătoáre a. şi m., f. (persoană) care propune ceva: *agentul Aliaţei izraelite şi propuitorul categoriilor.* EM.; *e ... propunător de afaceri extravagante.* CĂL.; (şi: (înv.) **propuitor**). [***Propune*** + *-tor*; cf. it. ***proponitore***].

propúne, propún vb. (tr.) **1.** a supune atenţiei, cercetării, discuţiei o idee, o soluţie, un proiect etc. (pentru a fi acceptat, aprobat): *să mergem la Secu, propuse el.* SAD.; (refl. pas.) *clasificări s-au propus şi în antichitate.* BL.; **2.** a îndemna la o acţiune; a sfătui, a recomanda să ...: *mi-a propus să urmez literele;* **3.** (înv.) a prezenta; a preda o materie de studiu: *vă propun cîteva exemple;* **4.** a pune la dispoziţie; a oferi: *nu cumva îmi propui un comision?* GHEŢIE; (refl.) *se propune ca ginere pe la toate fetele bogate.* FIL.; **5.** a recomanda pe cineva pentru un post, într-o demnitate, într-o misiune etc.: *propun un domn străin.* AL.; **6.** a-şi pune în gînd, a intenţiona; a se hotărî: *totdeauna îşi propuneau să se puie pe-nvăţat.* AG.; *orice religie ... îşi propune o mîntuire a omului.* PR. [Din lat. ***proponere,*** fr. ***proposer*** (după *pune*)].

propúnere, propuneri f. **1.** acţiunea de a(-şi) propune şi rezultatul ei; **2.** sugestie, idee etc. supusă atenţiei, discuţiei, apro-bării cuiva: *propunerea lui fu primită.* BĂLC.; *am refuzat propunerea lui de a ne întîlni;* **3.** recomandare de numire într-un post, într-o misiune etc.: *la propunerea guvernului a fost numit ambasador;* **4.** ofertă de a face, de a realiza ceva (împreună): *Ferdi îi face întruna propuneri ruşinoase.* GHEŢIE; **5.** (rar) predare a unei materii de studiu; (p. ext.) oră, curs: *Ion Florea sta acum într-o bancă pe la mijlocul salei de propuneri.* AG.; *propunerea unei filozofii nu trebuie să nască într-un student oroarea de a asculta.* CĂL.; **6.** (gram.; înv.) propoziţie. [V. ***propune***].

propusăciúne f. v. propoziţie.

próră, prore f. partea de dinainte a unei nave; (p. restr.) extremitatea din faţă a acestei părţi, unde se află postul de comandă; bot: *a sta ... la prova navei.* PETR.; *vasul are o proră, un babord, un tribord şi o pupă.* CĂL.; (şi: **provă**). [Din it. ***prora***].

proréctor, prorectori m. (titlu dat unui) membru al senatului unei universităţi, locţiitor al rectorului: *a ajuns prorector.* [Din lat. ***prorector,*** germ. ***Prorektor***].

proróc, ~ci, proroácă, ~ce m., (rar) f. **1.** profet: *Daniil prorocul;* **2.** epitet pentru Mahomed (dat de musulmani): *de-ar vrea înaltul prooroc, Mahomed.* AL.; **3.** (p. gener.) persoană care previziunea evenimentelor viitoare; prevestitor; prezicător: *locul unde sălăşluia prorocul lor cel bătrîn nu trebuia să fie cunoscut.* SAD.; *s-ar putea să-mi fii o tristă proroacă.* GAL. // a. profetic: *cum la vorbă mii de valuri stau cu stelele proroace.* EM.; (şi: **prooroc**). [Din sl. ***prorokŭ***].

prorocésc, ~şti, proroceáscă, ~eşti a. (înv.) care aparţine proroculuí, referitor la proroc; format din proroci: *acel glas prooroc esc ... vestea moartea.* OD.; (şi: **prooroc esc**). [***Proroc*** + *-esc*].

prorocí, prorocesc vb. (tr.) a profetiza; a prevesti: *au prorocit prorocii de venirea lui.* VARL.; *vin vremuri grele, proroci el.* GHEŢIE; (şi: **prooroci**). [De la ***proroc***].

prorocíe, prorocii f. profeţie, prorocire: *o proorocie ... spunea că acest oraş va intra iarăşi în stăpînirea creştinilor.* BĂLC.; (şi: **prooroc ie**). [***Proroc*** + *-ie*].

prorocíre, prorociri f. acţiunea de a prooroci şi rezultatul ei; ceea ce proroceşte cineva; profeţie, prorocie; prezicere, prevestire: *din a valurilor sfadă prorociri se aridic.* EM.; *prorocirea mea că o s-o înşele pe mama ... era o ... impudoare.* PR.; (şi: **prooroc ire**). [V. ***proroci***].

prorocitór, ~i, prorocitoáre a. şi m., f. (înv.) (persoană) care proroceşte: *prorocitorii ... să grăiască, alalţi să judece.* COR. [***Proroci*** + *-tor*].

prorocíţă, prorociţe f. femeie care proroceşte; proroacă; (p. ext.) ghicitoare: *la noi toate babele fiind prorociţe ... i-a spus o bunică a sa ... că el n-are să piară de ştreang.* SAD. [Din sl. ***prorocĭica***].

prorogá, proróg vb. (tr.) a amîna (din oficiu) pentru o dată ulterioară activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative, un termen scadent etc.; (p. ext.) a suspenda (pentru un timp); (p. gener.) a amîna: (refl. pas.) *Dieta s-a prorogat pînă la 2 iulie.* BĂLC.; *arhitectul proroga mereu acţiunea şi căuta să cîştige timp cu vorbele.* CĂL. [Din lat. ***prorogare,*** fr. ***proroger***].

prorogáre, prorogări f. **1.** acţiunea de a proroga şi rezultatul ei; prorogaţie; **2.** act prin care se amînă sau se suspendă activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative etc.; prorogaţie; **3.** extindere a competenţei unui organ de jurisdicţie. [V. ***proroga***].

prorogatív, ~i, prorogativă, ~e a. (jur.) cu caracter de amînare, de prelungire. [Din fr. ***prorogatif***].

prorogáţie, prorogaţii f. prorogare; (şi: **prorogaţiune**). [Din fr. ***prorogation,*** lat. ***prorogatio, -onis***].

prorogaţiúne f. v. prorogaţie.

prorúmpe vb. v. **prorupe.**

prorúmpere vb. v. **prorupere.**

prorúpe, prorúp vb. (înv. şi reg.; intr.) a începe brusc să vorbească, să ţipe, să rîdă etc.; a izbucni: *într-o zi prorupse cu o voce puternică şi arzătoare.* EM.; (şi: **prorumpe**). [Din lat. ***prorumpere*** (după *rupe*)].

prorúpere f. (înv.) acţiunea de a prorupe şi rezultatul ei; (şi: **prorumpere**). [V. ***prorupe***].

proscéniu, proscenii n. parte a teatrului antic corespunzătoare scenei şi avanscenei de astăzi; avanscenă în teatrul modern: (fig.) *în prosceniul acestei campanii vom întîlni desigur pe Rusia.* EM.; (şi: **proscenium**). [Din lat., fr. ***proscenium,*** germ. ***Proscenium***].

proscénium n. v. prosceniu.

proschinitár, proschinitare n. (bis.; înv.) **1.** mic paraclis; capelă; **2.** iconostas; **3.** scăunel pe care se îngenunchează pentru rugăciune; **4.** carte de rugăciuni: *Proschinitar sau închinătorul sfintelor locuri de A. Pann, 1852.* [Din gr. mod. ***proskinetári***].

proscomidí, proscomidesc vb. (tr.) a pregăti, în vederea sfinţirii, pîinea şi vinul pentru împărtăşanie; a face o proscomidie. [De la ***proscomidie***].

proscomídie, proscomidii f. **1.** parte din slujba liturghiei în care preotul sfinţeşte pîinea şi vinul pentru împărtăşanie; carte cuprinzînd slujba şi rînduiala sfinţirii vinului şi pîinii: *se oficia prima parte a liturghiei, proscomidia, iar preotul se afla în altar.* GHEŢIE; **2.** firidă în peretele de nord al altarului unei biserici ortodoxe, unde se află sfintele daruri pentru împărtăşanie; jertfelnic: *pomelnicele ... aşezate în proscomidia oricării biserici orientale.* OD. [Din sl. ***proskomidĭja***].

proscríe, proscríu vb. (tr.) **1.** (rar) a dezaproba, a blama: *aceste simţiminte sînt proscrise.* BOL.; **2.** (la romani) a pune în afara legii şi a osîndi la moarte fără forme judiciare, afişînd numele celui condamnat, pe care oricine putea să-l omoare: *Cicero fu proscris de Antoniu;* **3.** (înv.) a persecuta, a prigoni pe cineva, mai ales din motive politice; a alunga din patrie; a exila, a expulza, a surghiuni: *persoanele ce erau să fie proscrise.* GHICA; **4.** (astăzi rar) a interzice, a opri: *uitarăţi că proscrise sînt orişice dueluri?* MACED. [Din fr. ***proscrire*** (după *scrie*)].

proscríere, proscrieri f. acţiunea de a proscrie şi rezultatul ei; persecutare, osîndire, exilare, expulzare; interdicţie: *priveam cauza română la care am sacrificat tot, făcînd din viaţa mea un şir de închisori, exiluri ... şi proscrieri.* BOLLIAC. [V. ***proscrie***].

proscríptor, proscriptori m. (rar) persoană care hotăra o proscripţie. [Din lat. ***proscriptor,*** fr. ***proscripteur***].

proscrípţie, proscripţii f. **1.** (la romani) punere în afara legii şi osîndire la moarte fără forme judiciare, de obicei pentru motive politice: *proscripţiunile lui Sylla;* **listă de proscripţie,** listă afişată cuprinzînd numele persoanelor puse în afara legii: *insurgenţii ... [erau] puşi pe liste de proscripţie, ceea ce însemna trimiterea la mînăstiri.* CĂL.; **2.** pedeapsă la care autoritatea publică supunea pe cineva pentru o vină politică; exil, surghiun: *necazurile îndelungatei mele proscripţiuni.* CAR.; **3.** (rar) interzicere, desfiinţare: *proscripţia unui obicei;* (şi: **proscripţiune**). [Din lat. ***proscriptio, -onis,*** fr. ***proscription***].

proscripţiúne f. v. proscripţie.

proscrís, ~şi, proscrisă, ~e a. **1.** (şi m., f.) (la romani) (persoană) pusă în afara legii şi osîndită la moarte fără forme judiciare pentru o vină politică, prin înscrierea numelui pe o listă de proscripţie; **2.** (şi m., f.) (persoană) care suferă măsuri represive (persecuţii, condamnări etc.), mai ales din motive

politice; (persoană) care şi-a părăsit obligat patria; exilat, expulzat, surghiunit: *proscris, în a mea ţară eu nu mă voi rentoarce.* BOL.; **3.** interzis, neîngăduit: *despotismul proscris catâ încă a veni.* BOL. [V. ***proscrie***].

prosectór, prosectori m. **1.** persoană specializată în efectuarea disecţiilor şi autopsiilor; **2.** persoană care prepară piesele anatomice necesare la cursurile unui profesor, la examenele de laborator etc. [Din lat. ***prosector,*** fr. ***prosecteur,*** germ. ***Prosektor***].

prosectúră, prosecturi f. **1.** morgă[1]; **2.** încăpere în care se pregătesc piesele anatomice pentru orele de disecţie. [Din germ. ***Prosektur***].

prosfetí, prosfetesc vb. (înv.; tr. fact.) a face să lumineze: *prosfeteşte faţa ta spre şerbul tău.* PSALT. [Din sl. ***prosvětiti***].

prosforá[1], prosforale f. (înv.) dar; ofrandă, jertfă: *altă nemică mîncînd, fără prosfora ce-i aducea.* DOS. [Din gr. mod. ***prosforá***].

prosforá[2], prosforez şi **prosfór** vb. (înv. şi reg.; tr.) a dărui; a oferi: *să urăm pe-un zeu născut ... prosforîndu-i tămîieri.* POP. [Din gr. mod. ***prosforó***].

prósie, prosii f. (pop.) ogor arat şi semănat prima dată după ce a fost lăsat necultivat doi sau trei ani; (p. gener.) ogor: *ovăzul se face foarte roditor şi într-o prosie.* [Din sl. ***prosje*** (<***proso*** „mei")].

prosilogísm, prosilogisme n. silogism dintr-un şir de silogisme, a cărui concluzie serveşte ca premisă unui alt silogism. [Din fr. ***prosyllogisme,*** lat. ***prosyllogismus***].

prosilogístic, ~ci, prosilogistică, ~ce a. care are caracterul unui prosilogism. [Din fr. ***prosyllogistique***].

prosimián, prosimieni m. (zool.; rar) lemurian. [Din fr. ***prosimiens***].

prósit interj. urare însemnînd „să vă fie cu noroc", făcută cînd se închină un pahar cu vin la un toast, la o petrecere etc. [Din germ. ***Prosit,*** lat. ***prosit*** (<***prodesse*** „a fi folositor")].

proslăví, proslăvesc vb. **1.** (înv.; tr.) a aduce laudă, slavă; a ridica în slăvi pe cineva sau ceva; a slăvi; a preamări, a glorifica, a diviniza: (refl. pas.) *cîntare în care se proslăveşte sfîntul patron al vitejilor.* BĂLC.; *astăzi se proslăveşte numai banul;* **2.** (înv.; tr.) a milui: *mulţămind lui Dumnedzău ce l-au aşea proslăvit.* DOS.; **3.** (înv. şi reg.; refl.) a se simţi bine, a fi mulţumit; a se lăfăi: *se proslăvea pe cuptior.* CR. [Din sl. ***proslaviti*** „a celebra"].

proslăvíre, proslăviri f. acţiunea de a proslăvi; preamărire, glorificare, laudă: *facă-se ... chiar ca un crai de puternic şi cuprins de proslăvire.* CONACHI. [V. ***proslăví***].

proslăvít, ~ţi, proslăvită, ~e a. vrednic de laudă, de slavă; preamărit, preaslăvit: *sînt fericiţi cei din cer proslăviţi.* MAT. [V. ***preaslăví***].

proslăvitór, ~i, proslăvitoáre m., f. persoană care proslăveşte. [***Proslăví*** + ***-tor***].

prosomíe, prosomii f. podobie; (spec.) cîntare bisericească din minei sau din octoih: *prosomia Sfîntului Gheorghe.* [Din gr. mod. ***prosomión***].

prosóp, prosoape n. **1.** obiect format dintr-o bucată de ţesătură (flauşată), folosit la şters după spălat; ştergar, ştergătoare, peşchir: *prosopul alb, curat, aninat ... la uşa bărbieriei.* CAR.; **2.** ţesătură de bumbac, de obicei flauşată, folosită pentru halate de baie, ştergare, articole de lenjerie pentru copii etc. [Din gr. mod. ***prósopon, prosopís***].

prosopalgíe, prosopalgii f. nevralgie facială. [Din fr. ***prosopalgie***].

prosopél, prosopele n. diminutiv al lui prosop. [***Prosop*** + ***-el***].

prosoplegíe, prosoplegii f. paralizie facială. [Din fr. ***prosoplégie***].

prosopométru, prosopometre n. instrument pentru măsurarea diferitelor diametre ale feţei şi ale craniului. [Din fr. ***prosopomètre***].

prosopopée f. v. prozopopee.

prosoposcopíe f. studiere a aspectului feţei şi a modificărilor pe care i le imprimă diferite boli. [Din fr. ***prosoposcopie***].

prospătúră, prospături f. **1.** aliment proaspăt: *toată lista prospăturilor sosite de dimineaţă.* CAR.; **2.** (arg.) fată tînără, atrăgătoare: *ai agăţat o prospătură;* **3.** amestec de făină, apă şi drojdie, omogenizat şi fermentat, folosit la prepararea plămădelii. [***Proaspăt*** + ***-ură***].

prospéct, prospecte n. **1.** (înv.) perspectivă: *avem ... prospectele cele mai bune că ... va fi şi mai bine.* OD.; **2.** distanţa în plan orizontal dintre fronturile a două construcţii situate faţă în faţă; **3.** afiş, pliant, broşură etc. în care se prezintă sumar (în scop publicitar) planul unei lucrări în curs de apariţie, date informative asupra unor produse puse în vînzare, intenţiile unor instituţii sau ale unor întreprinderi etc.: *prospectele deschiderii teatrului.* FIL.; *prospectul ... o să fie afişat şi o să-l citiţi.* PR.; **prospect de emisiune,** document oficial care stabileşte termenii şi condiţiile de emisiune ale acţiunilor şi obligaţiilor companiilor, precum şi ale titlurilor de stat (certificate de trezorerie). [Din lat., fr. ***prospectus,*** germ. ***Prospekt***].

prospectá, prospectez vb. (tr.) **1.** a cerceta un teren cu scopul de a descoperi şi a localiza zăcăminte minerale utile; prospecţiune; **2.** a cerceta cererea şi oferta de mărfuri de pe o piaţă; prospecţie; **3.** (p. ext.) a cerceta, a examina minuţios: *nu făcuse altceva decît să prospecteze posibilităţile de credit.* GHEŢIE. [Din fr. ***prospecter,*** engl. ***prospect***].

prospectáre, prospectări f. acţiunea de a prospecta şi rezultatul ei; prospecţiune. [V. ***prospecta***].

prospectív, ~i, prospectivă, ~e a. referitor la viitor, atît cît poate fi el imaginat plecînd de la datele şi de la tendinţele actuale: *analiză prospectivă.* [Din fr. ***prospectif,*** germ. ***prospektiv***].

prospectívă, prospective f. analiză asupra viitorului constînd în studierea factorilor tehnici, ştiinţifici, economici, sociali etc. care determină evoluţia lumii moderne; viitorologie, futurologie. [Din fr. ***prospective***].

prospectivíst, ~şti, prospectivistă, ~e m., f. specialist în prospectivă. [***Prospectivă*** + ***-ist***].

prospectór, ~i, prospectoáre m., f. specialist în prospecţiuni. [Din fr. ***prospecteur***].

prospécţie f. v. prospecţiune.

prospecţiúne, prospecţiuni f. **1.** cercetare geologică sistematică (pe teren şi în laborator) avînd ca scop descoperirea unor zăcăminte minerale utile; prospectare: *reîntorcîndu-se dintr-o călătorie de prospecţiuni geologice, sunase degeaba la uşa apartamentului.* GHEŢIE; **2.** (de obicei în forma **prospecţie**) cercetare economică privind cererea şi oferta de mărfuri de pe o piaţă; prospectare; (şi: **prospecţie**). [Din fr. ***prospection***].

prospér, ~i, prosperă, ~e a. **1.** care se dezvoltă în condiţii favorabile; care se află într-o perioadă prielnică (de reuşită, de succes, de bogăţie); căruia îi merge bine; înfloritor: *soarta ne era prosperă.* ALEX.; **2.** care dovedeşte o stare bună, înfloritoare: *avea un aer prosper.* [Din fr. ***prospère,*** lat. ***prosperus***].

prosperá, prospér şi (astăzi rar) **prosperez** vb. (intr.) a se dezvolta în condiţii favorabile; a se afla într-o perioadă prielnică (de reuşită, de succes, de bogăţie); a progresa: *copilăria e ca un arbore june ce prosperă liber în aer.* AL.; *vedem că vreo instituţie ... nu prosperează.* CAR. [Din fr. ***prospérer,*** lat. ***prosperare***].

prosperáre, prosperări f. acţiunea de a prospera şi rezultatul ei: *prosperări miraculoase.* [V. ***prospera***].

prosperitáte f. stare prosperă, înfloritoare a unei persoane, a unei colectivităţi, a unei întreprinderi etc.; bunăstare; belşug; (spec.) avînt economic, progres: *prosperitatea aceasta mă pune pe gînduri, mi se pare artificială.* GHEŢIE. [Din fr. ***prospérité,*** lat. ***prosperitas, -atis***].

prospeţél, ~i, prospeţeá, ~ele a. (rar) diminutiv al lui proaspăt: *de băcălii prospeţele îmi sînt putinele pline.* NEGR. [***Proaspăt*** + ***-el***].

prospeţíme f. calitatea de a fi sau de a părea proaspăt, fraged, nou, tînăr: *fără această prospeţime şi inocenţă poezia nu are nici un haz.* CE; *femeia şi-a păstrat prospeţimea.* [***Proaspăt*** + ***-ime***].

prost, ~şti, proástă, ~e a. **1.** (înv.) neprihănit, nevinovat; sincer, cinstit; natural, firesc: *inimă proastă şi direaptă.* VARL.; **2.** (înv.) comun, obişnuit, simplu; ordinar, banal; de rînd: *nu simţiţi că-n proaste lucruri voi ve-deţi numai minuni?* EM.; **soldat prost,** soldat negradat; **3.** de amploare, de intensitate etc. redusă: *bucuria mea n-a fost proastă.* CR.; **4.** (înv. şi pop.; adesea subst.) de condiţie (socială) umilă, de origine modestă; din popor, de rînd, de jos: *era mare îmbulzeală nu numai de norod prost, ci şi de neamuri.* SAD.; **(a fi) neam prost,** (a fi) lipsit de educaţie, bădăran, mojic; **5.** vorbit de popor; dialectal: *noi trebuie să ajungem de la limba noastră proastă ... numaidecît la limba literară românească.* MAT.; **6.** lipsit de valoare; de calitate inferioară; necorespunzător, nesatisfăcător: *a tutun prost duhnea.* ST.; *fost-ai, leleo, cînd ai fost, ş-ai rămas un lucru prost.* POP; **7.** sub nivelul normal, aşteptat; care lasă de dorit: *Helena ştia prea bine că stările ei proaste ... se datorau vîrstei.* GHEŢIE; **8.** care este modest, simplu, sărăcăcios (ca aspect); făcut din material inferior; prostac: *îmbrăcat ... în haine proaste ţărăneşti.* ISP; **9.** (înv.) care nu mai are putere de circulaţie: *500 de lei proşti pe an.* C.; **10.** neştiutor de carte, neinstruit; incult; ignorant: *sînt o fată proastă, nu ştiu să vorbesc.* BOL.; (subst.) *crezi c-ai dezlegat ... secretul atîtor averi grămădite în mîinile proştilor?* VLAH.; **11.** (şi m., f.) lipsit de inteligenţă, fără judecată; nerod, nătîng; credul, naiv: *inteligenţa afişată e orgoliul prostului.* PR.; *prost de dă în gropi;* **un prost şi jumătate,** foarte prost; imbecil; **a-şi găsi prostul,** a găsi omul uşor de înşelat: *dar nu şi-a găsit prostul!* GAL.; a **face pe prostul,** a simula prostia, a se preface că nu înţelege; **12.** nepriceput, nepregătit, neîndemînatic într-o meserie, într-o profesie: *doctor prost;* **13.** care produce mîhnire, supărare, durere: *veştile erau proaste.* GHEŢIE; **14.** cu efecte nefavorabile; rău: *toţi mîncau puţin de teamă să nu facă proastă impresie.* PETR.; a **pica prost,** a sosi într-un moment nepotrivit: *isteţul samsar picase prost.* V. R.; **15.** plin de lipsuri, de privaţiuni: *cum putuşi ajunge-n aşa proastă stare?* PANN; **16.** (pop.) defăimător, jignitor; vulgar, grosolan, trivial; lipsit de sens, fără conţinut: *nici vru s-asculte la vorbe aşa proaste.* ALEX.; **de prost gust,** nepotrivit, deplasat: *a făcut o farsă de prost gust.* VLAH.; **glumă proastă** (sau **de prost gust**), glumă fără haz, care supără, jigneşte: *a-nceput întîi să rîză ca de o glumă proastă.* CAR.; **17.** care merită să fie dezaprobat; care trebuie îndreptat (căci se abate de la norme, uzanţe): *mă lungisem, după prostul meu obicei, pe iarbă.* ST.; **18.** caracterizat prin condiţii meteorologice defaborabile; urît, rău, neprielnic: *unde te duci pe o vreme aşa proastă? //* adv. **1.** (înv.; rar) drept, vertical: *trupul fără de suflet nice poate şedea prost, nice a grăi adevăr.* COR.; **2.** (înv.) din belşug, abundent: *Dumnezeu cela ce dă tuturor prostu.* COD.VOR.; **3.** necorespunzător, rău: *ce prost ne sfătuieşte!* ALEX.; *am trăit întotdeauna prost;* **a se simţi prost,** a fi jenat, stînjenit; **4.** stricat, incorect: *nu cred că astăzi se vorbeşte mai prost.* D. // m., f. (rar) cerşetor. [Din sl. ***prostŭ***].

prostác, ~ci, prostacă, ~ce a. (înv.) simplu, ordinar; prost: *purta haine mijlocii şi prostace.* DOS. // m. (înv.) **1.** neprihănit, curat; **2.** om prost: *de la vreun prostac ... au aflat-o.* CANT. [Din pol., ucr. ***prostak***].

prostaglandíne f. pl. grup de substanţe derivate din acizi graşi esenţiali, prezente în mai multe ţesuturi din organism, care intervin în numeroase procese fiziologice şi patologice (contracţii uterine, inflamaţii, coagularea sîngelui etc.). [Din fr. ***prostaglandine***].

prostăn, ~i, prostană, ~e a. (înv. şi reg.; adesea subst.) prostănac: *frumoasă, dar cam prostană.* NEGR. [***Prost*** + ***-an***].

prostátă, prostate f. **1.** glandă voluminoasă, de forma unei castane, cu secreţie externă şi internă, anexă a aparatului genital masculin, situată în jurul porţiunii iniţiale a uretrei, înaintea ampulei rectale şi sub vezica urinară: *în iarnă suferise o operaţie la prostată, în clinica din Cluj.* GHEŢIE; **2.** (impr.) prostatită: *bolnav de prostată.* [Din fr. ***prostate***].

prostátec a. v. prostatic[1].

prostatectomíe, prostatectomii f. ablaţiune totală sau parţială a prostatei. [Din fr. ***prostatectomie***].

prostátic[1], ~ci, prostatică, ~ce a. **1.** (înv.) simplu; sincer; natural, firesc; prost: *să sărutară cu prostatecă sărutare.* DOS.; **2.** (înv.; rar) numeros: *fiii lui Israil crescuseră şi se înmulţiră şi prostateci să făcură.* BIBLIA; **3.** (înv. şi reg.) prost, nerod, imbecil: (subst.) *oaspeţii ... se veselesc ... despre vreun prostatic ce s-a prilegit la masă.* POP; **4.** (înv.) care denotă, trădează prostie; prostesc: *prostatecele nări şi le umflă orişicine în savante adunări cînd de tine se vorbeşte.* EM.; (şi: **prostatec**). [*Prost* + *-atic*].

prostátic[2], ~ci, prostatică, ~ce a. care aparţine prostatei, referitor la prostată, din regiunea prostatei: *porţiune prostatică.* // m. bolnav de prostatită. [Din fr. ***prostatique***].

prostatítă, prostatite f. inflamaţie a prostatei, manifestată prin durere locală şi micţiuni dificile. [Din fr. ***prostatite***].

prostáţie f. v. prostraţie.

prostălán a. v. prostolan.

prostălău, prostălăi a. (adesea subst.) augmentativ al lui prost; prostănac, prostolan, prostovan: *fiul popei, un prostălău ce nu ştia paşte bobocii.* C.L. [*Prost* + *-ălău*].

prostănác, ~ci, prostănacă, ~ce a. (adesea subst.) lipsit de inteligenţă, de judecată; fără pricepere; prost, nătîng, prostan, prostolan, prostovan: *se arăta prostănac.* ISP. [***Prostan*** + *-ac*].

prostéală[1] f. (înv. şi reg.) cerşetorie: *baba mergea mereu în prosteală.* ISP. [*Prosti[2]* + *-eală*].

prosteálă[2], prosteli f. faptul de a (se) prosti; amăgire, păcăleală; fandoseală: *ce-s prostelile astea?* [*Prosti[1]* + *-eală*].

prosternă, prosternez şi (astăzi rar) **prostérn** vb. (refl.) a se înclina (pînă la pămînt) sau a îngenunchea în faţa cuiva în semn de veneraţie, de supunere etc.: *mie-n genunche el s-a prosternat, convins că de mine poate fi salvat.* CAR.; *am să mă prostern la pragul uşei tale.* I.NEGR. [Din fr. ***prosterner,*** lat. ***prosternere***].

prosternáre, prosternări f. acţiunea de a se prosterna şi rezultatul ei; prosternaţie: *el se ridică din prosternarea orientală.* OD. [V. ***prosterna***].

prosternát, ~ţi, prosternată, ~e a. care se prosternează: *ar fi voit ... să îngenuncheze înaintea ei, serios şi fără umilinţă, ca şi un popă prosternat.* CĂL. [V. ***prosterna***].

prosternáţie, prosternaţii f. (înv.) prosternare. [Din fr. ***prosternation***].

prostésc, ~şti, prosteáscă, ~eşti a. **1.** (înv.) comun, obişnuit; simplu; fără valoare, ordinar: *un taler rudăresc, cu două feţe, prostesc.* PANN; **2.** care denotă prostie; lipsit de raţiune, de logică; nerozesc, neghiob, nerod: *a nu munci înseamnează să ai o senzaţie prostească.* BAC.; *cearta dintre ei o puse ... în seama purtării sale prosteşti.* GHEŢIE; (adv.) *deveneam .. languros şi prostesc sentimental.* CĂRT. [***Prost*** + *-esc*].

prostéşte adv. **1.** (înv.) cu simplitate, în mod simplu; obişnuit, natural: *un om oarecare ... petrecînd prosteşte viaţa, au tras la sine cu lucrul a bunătăţilor parte.* DOS.; **2.** ca un prost, în mod prostesc; stupid, nerozeşte, neghiobeşte: *ar fi stat ..., dacă n-am fi alungat-o prosteşte.* CR.; *m-am roşit prosteşte salutîndu-l.* EL.; **a rîde prosteşte,** a rîde fără motiv, atunci cînd nu e cazul: *cazacul rîdea prosteşte.* SAD. [***Prost*** + *-eşte*].

prostí[1], prostesc vb. **1.** (refl.) a-şi pierde inteligenţa, puterea de judecată; a deveni prost; a se tîmpi, a se năuci; a se imbeciliza: *te-ai prostit rău de cînd nu ne-am mai văzut.* EM.; *spre bătrîneţe, s-a prostit, săracu.* SOR.; **2.** (refl.) a-şi pierde cumpătul, dreapta judecată; a se fîstîci, a se zăpăci: [între femei] *se zăpăcea, se prostea.* GANE; **3.** (refl.; despre lucruri) a-şi pierde din valoare, din calităţi; a se degrada; **4.** (fam.; tr.) a induce pe cineva în eroare, a duce cu vorba; a înşela, a păcăli, a trişa, a duce: *e un şmecher ..., nu-ţi rezolvă niciodată nimic ..., te şi prosteşte şi te face să-l lauzi.* PR.; **5.** (refl.) a se purta neserios, afectat; a se strîmba, a se fandosi, a se izmeni: *stai şi mănîncă, nu te prosti.* PR. [De la ***prost***].

prostí[2], prostesc vb. **1.** (înv.; tr.) a ierta, a scuti de o pedeapsă: *tu, părinte, mă prosteşte!* DOS.; **2.** (înv.; refl.) a renunţa la o slujbă; a demisiona; (spec.) a abdica; **3.** (pop.) a cerşi. [Din sl. ***prostiti***].

prosticél, ~i, prosticeá, (~ícă), ~ele a. prostuţ: *nu umblase la şcoală, din care pricină rămăsese mai prosticică.* BĂLC. [***Prost*** + *-icel, -icea*].

prostíe, prostii f. **1.** (înv.) curăţenie sufletească, puritate; sinceritate; naturaleţe: *să arate prostiia şi bună mintea orbului.* COR.; **2.** (înv.) modestie, simplitate: *prostie şi dreptate creştinească nu veri afla, ci mărite deşartă.* VARL.; **3.** neştiinţă, ignoranţă, nepricepere: *tu o să mori în prostie.* PANN; **4.** starea celui prost; nerozie; imbecilitate: *prostia din născare leac nu mai are.* NEGR.; **5.** (mai ales la pl.) faptă, vorbă prostească sau lipsită de seriozitate, de importanţă; nerozie, neghiobie, nesocotinţă: *mama spune că ne ţinem de prostii.* EM.; *vorbeşti prostii!;* **în prostie,** fără măsură, în neştire: *mănîncă în prostie;* **6.** boroboaţă, poznă, trăsnaie; obrăznicie: *copile, ce prostie ai mai făcut?;* **7.** (fam.; de obicei la pl.) manifestări senzuale, lascive; relaţii sexuale: *dragostea nu înseamnă numai prostiile, ci înseamnă să ai o iubită şi să te gîndeşti numai şi numai la ea.* CĂRT.; **a face prostii,** a întreţine relaţii sexuale: *i-am văzut cînd făceau prostii în pielea goală.* [***Prost*** + *-ie*].

prostigmínă f. substanţă medicamentoasă de sinteză, cu acţiune parasimpatico-mimetică, folosită în tratamentul atoniei intestinale şi vezicale. [Din fr. ***prostigmine***].

prostíi, prostiluri n. şi a. (edificiu antic) cu coloane numai la faţada principală. [Din fr. ***prostyle***].

prostíme f. **1.** (înv.) curăţenie sufletească, sinceritate; supunere, smerenie: *cu prostimea inimii mele m-am nevoit.* BIBLIA; **2.** (înv.) simplitate, modestie: *craiul este ... ocrotit de strălucirea scaunului său, iar săracul nimicit de prostimea îmbrăcămintei.* MARC.; **3.** (înv.) prostie: *prostimea voroavii îl arată.* CANT.; **4.** (mulţime de) oameni de rînd; gloată, norod; sărăcime: *prostimea aşa e învăţată.* ALEX. [***Prost*** + *-ime*].

prostíre[1], prostiri f. (reg.) cearşaf: *prostirile în patu-i.* NEGR. [Din ucr. ***prostyra***].

prostíre[2] f. faptul de a (se) prosti: *nu mai gîndeam, senzaţie bizară de pierdere a identităţii ..., popular, prostire.* PR. [V. ***prosti[1]***].

prostíre[3], prostiri f. (înv.) acţiunea de a se prosti[2]; demisie, abdicare. [V. ***prosti[2]***].

prostít, ~ţi, prostită, ~e a. **1.** care şi-a pierdut facultăţile intelectuale; îndobitocit: *dacă sînt bătrîni au suflete prostite.* ISP; **2.** ajuns sau adus într-o stare de uluire, de buimăceală; zăpăcit, dezorientat; uluit: *repetam prostit: esenţa frumosului.* EL.; *privea prostită potopul;* **3.** care exprimă, trădează prostie sau uluire, buimăceală: *Ghinea holbă nişte ochi prostiţi.* REBR.; **4.** indus în eroare; înşelat, amăgit: *şi-s supte din sudoarea prostitului popor.* EM. [V. ***prosti[1]***].

prostituá, prostituez vb. **1.** (refl. şi tr. fact.) a practica sau a face pe cineva să practice prostituţia: *el nu-şi prostituează fiica, ci o foloseşte doar ca un mijloc de a-şi asigura un an sau doi de existenţă.* C.; **2.** (fig.; refl. şi tr.) a (se) pîngări, a (se) înjosi în schimbul unor avantaje: *ţi-am încredinţat biserica mea mai pură decît o vergină, iar tu ai prostituat-o pentru bani.* FIL.; **3.** (fig.; tr.) a degrada, a dezonora ceva printr-o întrebuinţare nedemnă: *celor care „prostituau cuvintele" ..., el le întoarce partea tăioasă a cuvîntului.* D.; *nu-ţi prostitua condeiul!* [Din fr. ***prostituer,*** lat. ***prostituere***].

prostituáre, prostituări f. acţiunea de a (se) prostitua şi rezultatul ei: *prostituarea inteligenţelor este mai condamnabilă.* [V. ***prostitua***].

prostituátă, prostituate f. femeie care practică prostituţia; tîrfă, curvă, femeie publică: *motive de ordin sanitar şi eugenic ne împiedică să ne însoţim cu prostituatele.* CĂL.; *cînd fu abordat de o prostituată ... se refugie pe celălalt trotuar.* GHEŢIE. // a. care se prostituează: *femeie prostituată.* [Din fr. ***prostituée***].

prostitúţie f. **1.** faptul de a întreţine relaţii sexuale cu diferiţi bărbaţi, în scopul cîştigării mijloacelor de existenţă; faptă (infracţională) comisă de o femeie care procedează în acest mod: *reclamanta poate fi învinuită de prostituţie.* PR.; **casă de prostituţie,** bordel: *case de nobilă prostituţie miliardară, tripouri.* ARG.; **2.** ocupaţia prostituatei; viaţă dusă de o prostituată: *o smulsesem din ghearele prostituţiei.* BOL.; *acolo erau trimişi şi cei evadaţi ... şi femeile practicînd prostituţia fără condiciuţă.* ST.; **3.** (fig.) faptul de a face compromisuri de orice fel pentru bani sau alte interese; corupţie; înjosire, degradare: *cîrciumele sînt locale de îndobitocire şi de prostituţie sufletească.* EM.; (şi: (înv.) **prostituţiune**). [Din fr. ***prostitution,*** lat. ***prostitutio, -onis***].

prostituţiúne f. v. prostituţie.

prostolán, ~i, prostolană, ~e a. (pop.; adesea subst.) prostălău, prostănac: *degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog din care putea oricine să facă ce vrea.* SL.; (şi: **prostălan**). [***Prost*** + *-olan*].

prostován, ~i, prostovană, ~e a. (pop. şi fam.; adesea subst.) prostănac: *măi prostovane, ce-ai făcut?* [***Prost*** + *-ovan*].

prostovól, prostovoale n. unealtă de pescuit formată dintr-o plasă conică, prevăzută cu un inel metalic şi o frînghie circulară de care sînt aţurnate greutăţi de plumb care fac ca plasa să coboare pe fundul apei şi să se strîngă ca un sac, cînd este scoasă din apă cu peşte; năpastă, plască: *prostovolul se întrebuinţează în gîrlele adînci.* [Et. nec.].

prostrát, ~ţi, prostrată, ~e a. **1.** care este într-o stare de prostraţie; (p. ext.) lipsit de forţă morală, deprimat; **2.** (despre tulpinile plantelor) care se întinde pe pămînt. [Din lat. ***prostratus,*** fr. ***prostré***].

prostrăţie f. stare patologică manifestată printr-o indiferenţă totală faţă de ceea ce se petrece în jur, prin lipsă de reacţie la solicitările exterioare, cauzată de slăbirea extremă a forţelor fizice şi psihice; apatie: *nu-l trezeşte din starea asta de prostaţie.* PETR.; *după o fază de prostaţie, simţurile sînt cuprinse de ... agitaţie.* CĂL.; (şi: **prostaţie,** (înv.) **prostraţiune**). [Din lat. ***prostratio, -onis,*** fr. ***prostration***].

prostraţiúne f. v. prostraţie.

prostuléţ, ~i a. (rar; şi subst.) prostuţ: *ştiu că mă priveşti ... ca pe un prostuleţ.* AL. [***Prost*** + *-uleţ*].

prostúţ, ~i, prostuţă, ~e a. (adesea subst.) diminutiv al lui prost; prosticel, prostuleţ: *cam prostuţ din fire.* AL.; *prostuţo, nu cumva eşti speriată?* PR. [***Prost*** + *-uţ*].

próşcă f. v. proaşcă.

prot[1], proţi m. (înv.) cel ce dirijează lucrările într-o tipografie; directorul unei tipografii. [Din fr. ***prote***].

prot[2] m. (înv.) conducătorul comunităţii monahale de la muntele Athos. [Din sl. ***protŭ***].

protactíniu n. element chimic metalic radioactiv din grupa actinidelor, alb-cenuşiu, strălucitor, produs de dezintegrare a uraniului. [Din fr. ***protactinium,*** germ. ***Protaktinium***].

protagoníst, ~şti, protagonistă, ~e m., f. **1.** interpret (al rolului principal) într-o piesă de teatru, într-o operă muzicală, într-un film; (p. gener.) erou (principal) într-o operă literară: *un fel de spicher îi prezintă ca pe protagoniştii piesei.* CĂL.; *am încercat să culeg date despre posibilii protagonişti ai romanului.* GHEŢIE; **2.** reprezentant de frunte al unei mişcări, al unei teorii etc.; promotor, corifeu, fruntaş: *va apărea ... un mare animator, un generos protagonist al vremii sale.* GAL.; **3.** persoană care joacă rolul principal într-o acţiune, într-o afacere: *protagoniştii crimei.* [Din fr. ***protagoniste,*** germ. ***Protagonist***].

protál, protale n. corp vegetal în formă de lamă, rezultat din germinarea sporilor criptogamelor vasculare. [Din fr. ***prothalle***].

protamínă, protamine f. proteină bazică cu aminoacizi, prezentă în celulele seminale ale peştilor. [Din fr. ***protamine***].

protandríe, protandrii f. **1.** situaţie în care staminele unei flori ajung la maturitate înaintea gineceului, împiedicînd astfel autopolenizarea;

2. situaţie întîlnită la unele nevertebrate coloniale cînd indivizii masculi ajung la maturitate sexuală înaintea celor femeli. [Din fr. ***protandrie***].

protanopíe, protanopii f. incapacitate a ochiului de a vedea culoarea roşie. [Din fr. ***protanopie,*** engl. ***protanopia***].

protargól n. preparat medicamentos compus din azotat de argint şi o soluţie alcalină de proteine, sub formă de pulbere fină, galbenă-brună, solubilă în apă, cu acţiune antiseptică, utilizat mai ales în oftalmologie. [Din fr. ***protargol,*** germ. ***Protargol***].

protáză, protaze f. **1.** prima parte a unei perioade condiţionale, care cuprinde propoziţiile secundare şi care îndreaptă atenţia cititorului asupra celor ce se enunţă în apodoză; **2.** (înv.) premisă; **3.** partea de început a unei drame antice sau poem clasic ori cavaleresc, care cuprinde expunerea subiectului; expoziţie. [Din lat. ***protasis,*** fr. ***protase***].

prótă, proţi m. (reg.) protopop: *că şi prota-i protopop.* POP. [Din sb. ***prota***].

proteáză, proteaze f. enzimă care intervine în hidroliza proteinelor pînă la aminoacizii din care acestea sînt alcătuite (ex.: pepsina, tripsina). [Din fr. ***protéase***].

protectór, ~i, protectoáre a. **1.** (adesea subst.) care protejează sau favorizează pe cineva sau ceva; proteguitor, protectrice: *ar fi închinat ţara protectorului său.* OD.; *au existat cazuri ... cînd s-au numit comisii părtinitoare, alcătuite din protectori şi chiar rubedenii de-ale cutărui sau cutărui candidat.* GHEŢIE; **2.** cu rolul, cu intenţia de a proteja; binevoitor, condescendent: *mă apucă pe după umeri cu un gest hotărît şi protector.* PR.; (adv.) *o mîngîiai protector.* EL.; **3.** care îşi exercită puterea asupra unui protectorat; protectrice: *putere protectoare.* // m. (artic.) (rar) titlu purtat de Cromwell şi de fiul său (1653-1658). // n. dispozitiv de protecţie a instalaţiilor de telecomunicaţie împotriva supratensiunilor şi supracurenţilor, cu ajutorul fuzibililor şi al blocurilor de descărcare; **protector de filet,** mufă scurtă filetată sau cep filetat, care se înşurubează pe piese filetate pentru a le proteja. [Din lat. ***protector, -oris,*** fr. ***protecteur***].

protectorát, protectorate n. **1.** formă de dependenţă a unui stat faţă de altul, instituită printr-un tratat, în care statul protector conduce politica externă a statului protejat, acesta păstrîndu-şi, integral sau parţial, autonomia internă; conducere exercitată de statul protector; protecţie: *protectoratul Rusiei asupra Principatelor (1822-1848);* **2.** stat caracterizat printr-o astfel de formă de dependenţă; **3.** (rar) demnitate de protector şi timpul cît se exercită aceasta: *protectoratul lui Cromwell.* [Din fr. ***protectorat,*** germ. ***Protektorat***].

protectríce, protectrice a. (înv.) **1.** (şi f.) (persoană) protectoare; **2.** protector: *politica puterii suzerană şi protectrice.* EM. [Din fr. ***protectrice,*** it. ***protettrice***].

protécţie, protecţii f. **1.** faptul de a proteja; protejare, proteguire: *exercitarea protecţiei nu trebuie să creeze dependenţă, să diminueze ... libertatea celui protejat.* PLEŞU; **2.** sprijin, ajutor, ocrotire, susţinere acordată cuiva sau cerută de cineva: *mă luă ... sub protecţia sa.* AL.; *tare bine mi-ar prinde un pic de protecţie din partea lui.* GHEŢIE; **3.** ansamblu de măsuri care protejează pe cineva sau ceva; persoană, instituţie etc. care protejează; dispozitiv, sistem tehnic etc. care serveşte la protejare: *o misionară a societăţii de protecţie a animalelor împarte echipajului broşuri de propagandă.* CĂL.; **protecţia muncii,** ansamblu de măsuri pentru ocrotirea vieţii şi sănătăţii persoanelor angajate în anumite activităţi (periculoase), pentru asigurarea desfăşurării muncii în condiţii optime; **protecţie socială,** complex de măsuri aplicate pentru a sprijini grupele de populaţie aflate în dificultate; **protecţie civilă,** parte componentă a sistemului naţional de apărare, avînd ca obiectiv prevenirea şi atenuarea efectelor dezastrelor naturale sau provocate de om; **de protecţie,** care protejează, ocroteşte; care suprimă efectele dăunătoare asupra persoanelor, materialelor, instalaţiilor etc.; protector: *era bucuros să cunoască măsurile de protecţie pe care le prepară noul guvern.* REBR.; **4.** sprijin (nemeritat) acordat cuiva de o persoană influentă pentru obţinerea unui avantaj; favoare; (p. ext.) persoană care acordă asemenea sprijin: *unii înaintează prin protecţie.* MAIOR.; *nu ştia nimic şi nici măcar nu citea ..., bizuindu-se doar pe protecţia tăticului.* REBR.; **5.** sprijin (politic, militar) acordat sau cerut de un stat; (p. ext.) protectorat: *se adresară la republica Veneţiei cerînd protecţia şi suzeranitatea ei ca să se mîntuie de turci.* BĂLC.; **6.** (înv.) sistem protecţionist; (şi: (înv.) **protecţiune**). [Din lat. ***protectio, -onis,*** fr. ***protection***].

protecţionísm n. sistem şi politică economică de protejare a activităţii economice indigene, prin măsuri de îngrădire a concurenţei străine pe piaţa internă şi de mărire a puterii producătorilor autohtoni (printr-un regim vamal cu tarife ridicate la mărfurile de import, prin restricţii valutare etc.): *ţine pentru protecţionism un discurs.* CAR. [Din fr. ***protectionnisme,*** germ. ***Protektionismus***].

protecţioníst, ~şti, protecţionístă, ~e a. care aparţine protecţionismului, referitor la protecţionism, care susţine, care aplică protecţionismul: *ţările despotice, unde s-a practicat ... sistemul protecţionist ... au fost şi sînt cele mai sărace.* GHICA; *producţiunea naţională nu se poate nici menţine, nici naşte chiar, fără măsuri protecţioniste.* EM. // m., f. adept al protecţionismului. [Din fr. ***protectionniste***].

protecţiúne f. v. protecţie.

protége vb. v. proteja.

protégere f. v. protejare.

protegiát a. v. protejat.

protegiuí vb. v. protegui.

protegiuíre f. v. proteguire.

proteguí, proteguiesc vb. (înv.; tr.) a proteja: *să-mi proteguiească artele.* GANE; (şi: **protegiui**). [*Protege* + *-ui*].

proteguíre, proteguiri f. (înv.) acţiunea de a protegui şi rezultatul ei; protejare, protecţie: *pe calea protegiuirei personale şi fără licitaţie a răpit pe la anul 1862 publicitatea oficială.* EM.; (şi: (rar) **protegiuire**). [V. *protegui*].

proteguít, ~ţi, proteguită, ~e m., f. (înv.) persoană protejată, ocrotită de cineva: *proteguitul său ... a ieşit un rău.* I.NEGR. [V. *protegui*].

proteguitór, ~i, proteguitoáre a. şi m., f. (înv.) protector; ocrotitor, apărător. [*Protegui* + *-tor*].

protéic[1]**, ~ci, proteică, ~ce** a. care ţine de proteine sau de protide, referitor la proteine sau la protide, care conţine proteine sau protide; proteinic: *substanţe proteice.* [Din fr. ***protéique***].

protéic[2]**, ~ci, proteică, ~ce** a. (livr.) **1.** care aparţine (mitului) lui Proteu, referitor la (mitul lui) Proteu: *este o personalitate complexă, neliniştită, proteică;* **2.** (p. ext.) care îşi schimbă mereu înfăţişarea, forma; care se prezintă sub diverse forme, aspecte; nestatornic: *se luptă fără odihnă împotriva balaurului secular şi proteic al succesului ... altora.* LOV. [De la ***Proteu*** n. pr.; cf. fr. ***protéen***].

proteídă, proteide f. substanţă chimică naturală rezultată din combinaţia unor proteine cu substanţe de altă natură (ex.: nucleoproteidă, fosfoproteidă etc.). [Din fr. ***protéide,*** germ. ***Proteid(e)***].

proteifórm, ~i, proteiformă, ~e a. (livr.) care poate lua diferite forme, care se prezintă sub diverse aspecte: *este un creator proteiform.* [Din fr. ***protéiforme***].

proteínă, proteine f. substanţă organică complexă alcătuită din carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf etc., prezentă în protoplasma celulelor animale şi vegetale, îndeplinind în organism funcţii fundamentale. [Din fr. ***protéine***].

proteinemíe f. prezenţă a proteinelor în sînge; cantitate de proteine prezentă în sînge. [Din fr. ***protéinémie***].

proteínic, ~ci, proteinică, ~ce a. proteic[1]: *substanţă proteinică.* [***Proteină*** + *-ic*].

proteinográmă, proteinograme f. examen de laborator care determină prezenţa, concentraţia proteinelor din sînge, din lichidul cefalorahidian etc.; (concr.) buletin cu rezultatul unui astfel de examen. [Din fr. ***protéinogramme***].

proteinoterapíe f. tratament constînd în injectarea în organism a unor proteine, în scopul întăririi acestuia împotriva infecţiilor. [Din fr. ***protéinothérapie***].

proteinuríe, proteinurii f. (med.) albuminurie. [Din fr. ***protéinurie***].

proteísm n. (livr.) comportare de proteu; (p. ext.) tendinţă, capacitate de a lua înfăţişări, forme diferite. [Din fr. ***proteisme***].

protejá, protejez vb. **1.** (tr.) a lua sub protecţie pe cineva sau ceva; a sprijini pe cineva într-o acţiune, a da ajutor cuiva; a dovedi bunăvoinţă, condescendenţă faţă de cineva; a ocroti, a ajuta, a susţine, a proteguí: *el a căutat pe de o parte să protejeagă populaţia creştină.* EM.; *statul de drept protejează demnitatea omului.* A.; *a protejat artele şi ştiinţele;* **2.** (tr.) a favoriza, a părtini: *se vede că te protejează Eugenia.* REBR.; **3.** (tr. şi refl.) a (se) apăra de acţiuni dăunătoare, de un pericol; a (se) feri, a (se) păzi: *dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra bandiţilor, atunci, ... ce mai rămîne?* CAR.; *urcă ... scările de piatră, protejate de o largă marchiză.* GHEŢIE; **4.** (spec.; tr.) a apăra dispozitive, materiale, instalaţii tehnice etc. de acţiuni, de fenomene dăunătoare; (şi: (înv.) **protege**). [Din fr. ***protéger,*** lat. ***protegere,*** germ. ***protegieren,*** it. ***proteggere***].

protejáre, protejări f. **1.** acţiunea de a proteja şi rezultatul ei; protecţie, proteguire; **2.** ajutare, sprijinire, susţinere; ocrotire, apărare: *am fost pentru încurajarea, pentru protegerea industriei naţionale.* EM.; **3.** favorizare, părtinire: *protejarea mediocrităţilor ne-a adus la dezastru;* (şi: (înv.) **protegere**). [V. ***proteja***].

proteját, ~ţi, protejată, ~e a. **1.** (adesea subst.) care se bucură de protecţia, de sprijinul cuiva; favorizat, părtinit, proteguit; simpatizat: *n-a rămas locuşor în buget care să nu fi fost întrebuinţat pentru căpătuiala protegiatului cutărui sau cutărui.* EM.; *protejaţi ca şi protectori, toţi vom fierbe într-o oală.* ALEX.; **2.** (despre sisteme tehnice, instalaţii etc.) prevăzut cu un sistem, cu un mijloc de protecţie; (şi: (înv.) **protegiat**). [V. ***proteja***].

proteolític, ~ci, proteolitică, ~ce a. (med.) care aparţine proteolizei, referitor la proteoliză. [Din fr. ***protéolytique***].

proteolíză, proteolize f. descompunere a proteinelor sub acţiunea enzimelor, în fracţiuni (peptide şi aminoacizi), de obicei în procesul de digestie. [Din fr. ***protéolyse***].

proterandríe f. dezvoltare a organelor reproducătoare masculine înaintea celor femele la organismele hermafrodite. [Din fr. ***protérandrie***].

proteroginíe f. (bot.; zool.; rar) protoginie. [Din fr. ***protérogynie***].

proterozóic, ~ci, proterozoică, ~ce a. şi n. (geol.) algonchian. [Din fr. ***protérozoïque***].

protést, proteste şi (înv.) **protesturi** n. **1.** faptul de a protesta; manifestare a opoziţiei hotărîte, energice împotriva unei acţiuni, a unei măsuri etc. considerată nedreaptă, abuzivă, dăunătoare; protestare, protestaţie: *se gîndise să-şi înainteze demisia, ca un gest de protest.* GHEŢIE; **2.** (şi **notă de protest**) act al unui guvern prin care îşi manifestă dezacordul faţă de acţiunile, măsurile luate de guvernul altui stat, pe care le consideră contrare prevederilor unui tratat sau normelor de drept internaţional: *pentru a întîmpina un protest eventual al Porţii, armata română va fi chemată sub arme.* EM.; **3.** (şi **protest de neplată**) act public prin care se constată neplata la scadenţă a sumelor înscrise în polițe[2]: *uită-te, iar protesturi, hîrtii la tribunal.* NEGR. [Din lat. ***protestum,*** it. ***protesto***].

protestă, protestez vb. **1.** (intr.) a-şi manifesta opoziţia, dezaprobarea faţă de un fapt, de o măsură etc. considerată nejustă, abuzivă etc.; a face un protest: *în faţa lumei voi protesta.* AL.; **2.** (înv.; tr.)

a contesta; a dezaproba, a condamna: *să protesteze pă artiştii cei răi.* FIL.; **3.** (jur.; tr.) a stabili pe cale judiciară că o poliţă, un cec etc. nu a fost achitat la scadenţă, pentru a se lua măsurile de rigoare: *ştia prea bine că, aflaţi cu două săptămîni înainte de a li se protesta în lanţ poliţele, cei doi Weiss vor ceda.* GHEŢIE; **4.** (rar; tr.) a declara, a asigura (în mod public): *a protestat despre inocenţa sa.* [Din lat. ***protestari,*** it. ***protestare,*** fr. ***protester***].

protestánt, ~ţi, protestantă, ~e a. care aparţine protestantismului, referitor la protestantism, care susţine protestantismul: *auzeam la răstimpuri ceasul de la biserica protestantă.* EL.; *preot protestant.* // m., f. adept al protestantismului: *la protestanţi amvonul răspunde unei necesităţi pedagogice.* BL.; *protestanţii neagă autoritatea papei şi recunosc ca unică normă de credinţă Biblia şi conştiinţa lor.* [Din germ. ***Protestant, protestantisch,*** fr. ***protestant***].

protestantísm n. **1.** nume generic pentru confesiunile religioase creştine (anglicană, calvină, luterană, reformată, unitariană, pietistă, puritană etc.) care s-au desprins de catolicism în sec. al XVI-lea prin mişcarea Reformei (în Germania prin Luther (1520), în Franţa şi Elveţia prin Calvin (1530) şi în Anglia prin Henric VIII (1552)), fiind astăzi răspîndite în Anglia, Germania, Olanda, Danemarca, Elveţia, Suedia şi S.U.A.; doctrina acestora: *protestantismul evanghelic nu reprezintă altceva decît o viaţă creştină care, sub o irezistibilă presiune telurică, acceptă ... categoriile „libertăţii".* BL.; *protestantismul şi sectarismul cred că pot dizolva credinţa în înţelegere.* STĂNIL.; **2.** totalitatea naţiunilor protestante; totalitatea protestanţilor: *protestantismul s-a manifestat întotdeauna mai solidar.* [Din germ. ***Protestantismus,*** fr. ***protestantisme***].

protestáre, protestări f. **1.** acţiunea de a protesta şi rezultatul ei; protest: *furtuna de strigăte şi protestări continuă.* PR.; **2.** (jur.) stabilire pe cale judiciară a neachitării unei poliţe la scadenţă: *greul abia de acum începea: protestarea poliţelor, somaţiile de plată, instituirea titlului executoriu.* GHEŢIE; **3.** (rar) declaraţie, asigurare (publică): *protestare de devotament.* [V. ***protesta***].

protestatár, ~i, protestatară, ~e a. **1.** care conţine sau indică un protest: *gest protestatar;* **2.** (şi m., f.) (persoană) care protestează de obicei împotriva ordinii politice, sociale etc.; (persoană) care aderă la o acţiune de protest: *în exilatul de la Berlin el a văzut un protestatar şi un negator.* CĂL.; *greviştii se transformă în protestatari.* D.; *scriitor protestatar.* [Din fr. ***protestataire***].

protestáţie, protestaţii f. (înv.) **1.** protest; (concr.) act prin care se exprimă un protest: *să facă zilnic protestaţiuni.* EM.; *protestaţii intenţionat stîngace.* CAR.; **2.** declaraţie, asigurare: *protestaţii de credinţă.* BĂLC.; (şi: **protestaţiune**). [Din lat. ***protestatio, -onis,*** fr. ***protestation***].

protestaţiúne f. v. protestaţie.

protétic, ~ci, protetică, ~ce a. **1.** (med.) care aparţine protezei, referitor la proteză; care reprezintă o proteză; care serveşte ca proteză; **2.** (despre sunete) care se adaugă la începutul unui cuvînt, fără a-i schimba înţelesul; apărut prin proteză. [Din fr. ***prothétique***].

protéu, protei m. **1.** (livr.) persoană cu un caracter nestatornic, care îşi schimbă mereu (după împrejurări) ideile, părerile, atitudinile; **2.** (şi în forma **proteus**) batracian cu corpul lung, subţire, de culoare roz, cu ochii atrofiaţi, ascunşi sub piele, care trăieşte în unele peşteri (*Proteus anguinus*); **3.** (în forma **proteus**) gen de bacili gram-negativi cu mobilitate mare datorită prezenţei unor cili vibratili, larg răspîndiţi în natură, agenţi cauzali ai unor infecţii urinare rebele la tratament (*Proteus*); (şi: **proteus**). [Din fr. ***protée,*** lat. ***proteus***].

protéus m. v. proteu.

proteză, protezez vb. (tr.) a înlocui chirurgical un membru sau un organ al corpului cu o proteză. [De la ***proteză***].

protezáre, protezări f. acţiunea de a proteza. [V. ***proteza***].

protézá, proteze f. **1.** aparat sau piesă medicală care înlocuieşte morfologic sau funcţional un membru (amputat), un organ etc. sau pe care se fixează dantura falsă; (spec.) dantură falsă: *a fost o privelişte de groază atunci cînd, într-o seară, şi-a scos protezele din gură.* GHEŢIE; **2.** operaţie chirurgicală prin care se înlocuieşte un organ, un membru al corpului etc. printr-un asemenea aparat sau piesă medicală; **3.** fenomen fonetic constînd în adăugare accidentală a unei vocale la începutul unui cuvînt, care începe cu o consoană, fără ca înţelesul cuvîntului să se schimbe (ex.: alămîie, amiros). [Din fr. ***prothèse***].

protídă, protide f. denumire generică pentru orice substanţă organică azotată (în special pentru proteine, aminoacizi, polipeptide). [Din fr. ***protide***].

protídic, ~ci, protidică, ~ce a. care conţine protide, format din protide, de protide. [Din fr. ***protidique***].

protíe f. (înv.) întîietate, prioritate în raport cu alţii; (jur.) drept de prioritate al primului născut, al soţiei faţă de moştenitorii soţului, la răscumpărarea zestrei, al răzeşului faţă de alte categorii de ţărani la cumpărarea pămîntului etc. [Din gr. mod. ***proteiá***].

protimíe[1] f. (înv.) întîietate, prioritate; preferinţă. [Cf. ***protimis***].

protimíe[2] f. (înv.) zel, silinţă, rîvnă; bună-voinţă. [Din gr. mod. ***prothimía***].

protímis n. v. protimisis.

protimisí, protimisesc vb. (înv.; tr.) a acorda întîietate, prioritate; a prefera; a privilegia. [Din gr. mod. ***protímiso*** (aor. lui ***protimó***)].

protímisis, protimisisuri f. (înv.) preferinţă, predilecţie; drept de prioritate: *acei ce au protimisis ca să plătească datoria* (a. 1785). URIC.; (şi: **protimis**). [Din gr. mod. ***protímisis***].

protipendá f. v. protipendadă.

protipendád a. v. protipendat.

protipendádă f. boierimea ţării (stratificată în cinci clase) din care se recrutau marii funcţionari ai statului; (spec.) marii boieri (din prima clasă), singurii care aveau dreptul de a purta barbă şi care puteau ocupa cele mai înalte demnităţi în Divanul domnesc; (p. ext.) elită socială: *să caute a lua o slujbă de boier din protipenda ..., să ia un minister.* AL.; *m-am prezentat cîtorva directori din protipendada administrativă.* GAL.; (şi: (înv.) **protipenda**). [Din gr. mod. ***próti pentádha*** „prima cincime"].

protipendát, ~ţi, protipendată, ~e m., f. (înv.) protipendist: (adj.) *credeam eu vreodată, protipendad boier, că o să vie timpul să fii şi tu vistier?* BOL.; (şi: **protipendad**). [***Protipenda*** + ***-at***].

protipendíst, ~şti, protipendistă, ~e m., f. (înv.) boier care făcea parte din protipendadă; protipendat: *noi, boierii cei mari, ... protipendiştii, sîntem lăsaţi la o parte.* AL. [***Protipenda*** + ***-ist***].

protirón, protironuri n. vestibul al unei case în Grecia antică. [Din gr. ***prothyron***].

protíst, protiste n. organism unicelular, animal sau vegetal. [Din fr. ***protiste***].

protistoiogíe f. (disciplină care se ocupă cu) studiul protiştelor. [Din fr. ***protistologie***].

prótiu n. hidrogen uşor. [Din fr., engl. ***protium***].

protívă f. v. potrivă.

protívnic a. v. potrivnic[1].

protivnicíe f. v. potrivnicie.

proto- element de compunere cu sensurile: **a)** „primul", „cel dintîi"; b) „preistoric"; **c)** „foarte vechi, anterior"; **d)** „primitiv", „simplu", „iniţial". [Din gr. ***proto-,*** fr. ***proto-***].

protoamíbă, protoamibe f. amibă primitivă, alcătuită dintr-o globulă simplă de albumină, fără nucleu. [***Proto-*** + ***amibă***].

protobiologíe f. ramură a biologiei care studiază formele de viaţă mai mici decît bacteriile. [Din fr. ***protobiologie***].

protobitúmen n. substanţă bitumoasă presupusă ca intermediară între materia organică şi bitumenele petrolifere. [Din germ. ***Protobitumen***].

protoblást, protoblaste n. celulă lipsită de membrană. [Din fr. ***protoblaste***].

protobromúră, protobromuri f. combinaţia cea mai săracă în brom pe care o substanţă chimică simplă o poate forma cu acesta. [Din fr. ***protobromure***].

protocarbonát, ~ţi, protocarbonată, ~e a. care este combinat cu cea mai mică proporţie de carbon: *hidrogen protocarbonat.* [Din fr. ***protocarbonat***].

protocarburát, ~ţi, protocarburată, ~e a. care formează o protocarbură, care este în stare de protocarbură. [Din fr. ***protocarburat***].

protocarbúră, protocarburi f. combinaţia cea mai săracă în carbon pe care o substanţă chimică simplă o poate forma cu carbonul. [Din fr. ***protocarbure***].

protoclorurát, ~ţi, protocloruratá, ~e a. care formează o protoclorură, care este în stare de protoclorură. [Din fr. ***protochloruré***].

protoclorúră, protocloruri f. combinaţie săracă în clor pe care o substanţă chimică simplă o poate forma cu acesta. [Din fr. ***protochlorure***].

protocól, protocoale n. **1.** (înv. şi reg.) formular oficial folosit pentru acte publice, corespondenţe etc.; (p. ext.) registru, catastif; **2.** act, document în care sînt consemnate problemele dezbătute la un congres, la o conferinţă, la o convorbire diplomatică etc.; proces-verbal: *protocolul şedinţei poartă concluziunile acestei dezbateri.* OD.; **3.** totalitatea normelor şi practicilor folosite la festivităţi oficiale, cu prilejul săvîrşirii unor acte cu caracter solemn, în special în raporturile diplomatice; ceremonial; acord internaţional; document în care se consemnează un asemenea acord; serviciu însărcinat cu organizarea oficială a unor asemenea festivităţi: *semnează un protocol.* MAIOR.; *o recepţie cu protocol înalt nu e o petrecere ca acasă.* PR.; **4.** (p. gener.) ansamblul regulilor care trebuie respectate în societate, în anumite situaţii: *mama ţine la protocol.* [Din lat. ***protocolum,*** germ. ***Protokoll,*** fr. ***protocol***].

protocolár, ~i, protocolară, ~e a. **1.** care aparţine protocolului; potrivit regulilor protocolului, impus de protocol: *ca să fie mai practic, schimbă formula protocolară.* PETR.; *vizită protocolară;* **2.** ceremonios: *îi primi foarte prietenoasă şi deloc protocolară.* GHEŢIE. [Din fr. ***protocolaire,*** germ. ***protokollarisch***].

protocolí, protocolesc vb. (înv.; tr.) **1.** a autentifica, a legaliza un act, un document: *acest hrisov ... este protocolit de Ianachi Razu* (a. 1784). URIC.; **2.** a înregistra în protocol; a încheia, a redacta un proces verbal; **3.** a colaţiona, a confrunta documente. [Din lat. ***protocollare,*** germ. ***protokollieren***].

protocordát, protocordate n. (la pl.) încrengătură de animale marine care prezintă protocord şi fante branhiale persistente pe tot timpul vieţii individului (*Protocordata*); (şi la sg.) animal din această încrengătură. [Din fr. ***protochordés***].

protocroníe f. protocronism. [De la ***protocronism*** (după *sincronie*)].

protocronísm n. curent preocupat să pună în valoare prioritatea şi precursorii în afirmarea unei idei, teme etc. din istoria culturii (universale); protocronie: *Edgar Papu a iniţiat protocronismul românesc.* [***Proto-*** + ***(sin)cronism***].

protocroníst, ~şti, protocronistă, ~e a. care aparţine protocronismului, referitor la protocronism: *direcţie protocronistă.* // m., f. adept al protocronismului. [***Protocron***(*ism*) + ***-ist***].

protodiácon, protodiaconi m. (înv.) arhidiacon. [Din gr. mod. ***protodhiákonos***].

protodóric, ~ci, protodorică, ~ce a. care aparţine doricului primar. // n. denumire dată fazei de elaborare a ordinului doric, din sec. al VII-lea – al VI-lea î.d.Hr. [Din fr. ***protodorique***].

protofít, protofite n. organism vegetal unicelular primitiv din care a evoluat regnul vegetal. [Din fr. *protophyte*].

protogénă, protogene f. gena sau alela dominantă. [*Proto-* + *gena*].

protogín, ~i, protoginǎ, ~e a. (despre flori hermafrodite) al cărei pistil se dezvoltă înaintea staminelor. // f. rocă granitică caracterizată printr-o textură şistoasă. [Din fr. *protogyne*].

protoginíe f. **1.** (la flori hermafrodite) dezvoltare a pistilului înaintea staminelor; proteroginie; **2.** (zool.) organism hermafrodit care produce iniţial ovule, apoi spermatozoizi; proteroginie. [Din fr. *protogynie*].

protoieréu, protoierei m. protopop. [Din gr. mod. *protoierefs*].

protoieríe, protoierii f. protopopie. [*Protoiereu* + *-ie*].

protoiodúră, protoioduri f. combinaţia cea mai săracă în iod pe care o substanţă chimică simplă o poate forma cu iodul. [Din fr. *protoiodure*].

protoistóric, ~ci, protoistorică, ~ce a. care aparţine protoistoriei, referitor la protoistorie: *populaţie protoistorică*. [Din fr. *protohistorique*].

protoistórie f. denumire dată epocii din istoria omenirii cuprinsă între preistorie şi istorie, corespunzînd epocii fierului; (spec.; în spaţiul carpato-dunărean) epoca geto-dacică: *această tendinţă, cu obîrşii pierdute în protoistorie, devine ... tot mai dominantă*. BL. [Din fr. *protohistoire* (după *istorie*)].

protómă, protome f. figurină în formă de bust de animal sau de om, formînd, în antichitate, un ornament la un obiect de metal sau de ceramică. [Din fr. *protomé*, engl. *protoma*].

protón, protoni m. particulă elementară, cu sarcină electrică pozitivă şi cu masa de 1836 de ori mai mare decît a electronului, care constituie nucleul atomului de hidrogen şi, alături de neutron, intră în alcătuirea nucleelor atomice ale tuturor elementelor chimice. [Din fr. *proton*].

protonefridíe, protonefridii f. aparat excretor caracteristic viermilor laţi, format din multe tuburi mici legate de un canal median, care se deschide printr-un por excretor la capătul posterior al corpului. [*Proto-* + *nefridie*].

protonémă, protoneme f. formaţie vegetală reprezentînd stadiul iniţial de dezvoltare a gametofitului la muşchi[2] şi la ferigi. [Din fr. *protonéma*].

protónic[1], ~ci, protonică, ~ce a. (fiz.) care aparţine protonilor, referitor la protoni, care conţine protoni. [Din fr. *protonique*].

protónic[2], ~ci, protonică, ~ce a. care se găseşte înaintea silabei accentuate: *sunet protonic; silabă protonică*. [Din fr. *protonique*].

protonotár, protonotari m. (înv.) prelat la curtea papală, însărcinat cu înregistrarea şi cu expedierea actelor pontificale. [Din lat. *protonotarius*, fr. *protonotaire*].

protonotariát, protonotariate n. funcţia sau demnitatea de protonotar. [Din it. *protonotariato*].

protopatriárh, protopatriarhi m. (rar) patriarh din timpuri străvechi: *protopatriarhul biblic Avraam ..., pus la încercare, a fost în stare să purceadă la jertfirea fiului său Isac*. BL. [*Proto-* + *patriarh*].

protoplasmátic, ~ci, protoplasmatică, ~ce a. care aparţine protoplasmei, referitor la protoplasmă, alcătuit din protoplasmă; protoplasmic; protoplastic: *membrană protoplasmatică;* (fig.) *această imensă sumă de aluat protoplasmatic are ... rolul de a încurca şi întuneca înţelesul legilor*. EM. [Din germ. *protoplasmatisch*].

protoplásmă, protoplasme f. substanţă albuminoidă complexă, cu aspectul unei mase vîscoase, incolore, semifluide, din care sînt alcătuite organismele vii şi care reprezintă substratul material caracteristic al vieţii: *celule în a căror protoplasmă se desfăşura acelaşi miliard de manevre chimice pe secundă*. CĂRT. [Din fr. *protoplasma*].

protoplásmic, ~ci, protoplasmică, ~ce a. (biol.; rar) protoplasmatic: *excitări protoplasmice ... într-un nerv animal*. BL. [Din fr. *protoplasmique*].

protoplást, protoplaste n. protoplasma vie a celulei, alcătuită din nucleu şi citoplasmă, fără plasmalemă, în cultura de celule şi ţesuturi pentru studierea metabolismului celular şi reproducerii. [Din fr. *protoplaste*].

protoplástic, ~ci, protoplastică, ~ce a. (biol.) protoplasmatic. [*Protoplast* + *-ic*].

protopóp, protopopi m. preot ortodox care conduce o protopopie, avînd funcţia de inspector al bisericilor şi al preoţilor din protopopia respectivă; protoiereu; proto-prezbiter: *protopopul ... ceru cu hotărîre ca dezbaterile să se desfăşoare în limba statului, româna*. GHEŢIE; (şi: (înv. şi reg.) **potropop**). [Din sl. *protopopŭ*].

protopopeásă, protopopese f. soţie de protopop; protopopoaie, protoprezbiteră: *fetele şi protopopeasa îl rugau mereu să cînte*. SL. [*Protopop* + *-easă*].

protopopésc, ~şti, protopopească, ~eşti a. care aparţine protopopului, referitor la protopop. de protopop. [*Protopop* + *-esc*].

protopopiát, protopopiate n. (rar) protopopie: *voi izbuti să scap de treburile protopopiatului*. GHEŢIE. [*Protopop* + *-iat*].

protopopíe, protopopii f. **1.** demnitatea sau funcţia de protopop; timpul cît un preot funcţionează ca protopop; protoierie, protopopiat: *avea casă şi avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o*. SL.; **2.** unitate administrativă bisericească ortodoxă formată din mai multe parohii, aflată sub jurisdicţia unui protopop; protoierie, protopopiat; **3.** reşedinţa unui protopop sau a unei protopopii; protoierie, protopopiat. [*Protopop* + *-ie*].

protopopoáie, protopopoaie f. (fam.) protopopeasă: *Mărioara protopopoaia*. HOGAŞ. [*Protopop* + *-oaie*].

protoprezbíter, protoprezbiteri m. (înv.) protopop. [Din gr. mod. *protopresvíteros*].

protoprezbitéră, protoprezbitere f. (înv.) protopopeasă. [*Protoprezbiter* + *-ă*].

protopsált, protopsalţi m. prim cîntăreţ la o biserică: *se vedea, cuvios întru Domnul ..., protopsalt la schitul lui Darvari*. M.CAR. [Din gr. mod. *protopsáltis*].

protoráce n. primul segment al toracelui la insecte, care poartă prima pereche de picioare; (şi: **protorax**). [Din fr. *prothorax;* cf. *torace*].

protorax n. v. protorace.

protoromână f. (lingv.) nume dat românei primitive (sau comune); străromână. [*Proto-* + *română*].

protós m. (fam.; la jocul de cărţi) cel care are dreptul să deschidă jocul. [Din gr. mod. *prótos*].

protosínghel, protosingheli m. grad monahal ortodox superior singhelului şi inferior arhimandritului; monah care poartă acest grad: *şade singuratic ... cu fratele său, protosinghelul Neofit*. NEGR. [Din gr. mod. *protosínghellos*].

protosól, protosoluri n. sol[1] aflat într-un stadiu incipient de dezvoltare. [*Proto-* + *sol*[1]].

protospătár, protospătari m. comandant general al oştii, în special al călărimii, în orînduirea feudală. [Din gr. mod. *protospátharios*].

protosteá, protostele f. stea în faza de formare. [*Proto-* + *stea*].

protosulfúră, protosulfuri f. combinaţia cea mai săracă în sulf pe care o substanţă chimică simplă o poate forma cu sulful. [Din fr. *protosulfure*].

prototíp, prototipuri n. şi (rar) **prototipi** m. **1.** lucru, fiinţă, problemă reprezentativă pentru o clasă, pentru o categorie; model ilustrativ; tip: *moartea e inutilă, căci viaţa e veşnică şi prototipii se întrupează la infinit*. CĂL.; *prototipul omului de afaceri;* **2.** model desăvîrşit, etalon: *femeia-i prototipul îngerilor din senin*. EM.; **3.** exemplar originar, formă originară (care stă la baza altora): *francezii, în cari prototipul celtic e cel mai pronunţat*. HASD.; **4.** produs unicat sau primul exemplar (de probă) dintr-un lot de piese, de maşini, de sisteme tehnice care, dacă a fost omologat, se fabrică în serie. [Din fr. *prototype*, germ. *Prototyp*].

prototípic, ~ci, prototipică, ~ce a. caracteristic pentru ceva sau pentru cineva; care aparţine unui prototip, care constituie un prototip: *au avut cinismul prototipic*. CAR. [Din fr. *prototypique*].

protovistiér, protovistieri m. titlu superior vistierului, acordat boierului însărcinat cu administrarea vistieriei ţării; persoană avînd acest titlu; (p. gener.) vistier. [Din gr. mod. *protovestiários*].

protoxíd, protoxizi m. oxidul cel mai puţin oxigenat al unui element; **protoxid de azot**, gaz incolor, cu gust dulceag, care, inspirat o dată cu aerul, produce o stare euforică, folosit ca anestezic local şi general; gaz ilariant. [Din fr. *protoxyde*].

protozoár, protozoare n. (la pl.) grup de animale microscopice inferioare unicelulare, cu cea mai simplă structură anatomică; (şi la sg.) animal din această încrengătură (ex.: amiba, parameciul etc.). [Din fr. *protozoaire*].

protozoológie f. ramură a zoologiei care studiază organismele unicelulare. [Din fr. *protozoologie*, engl. *protozoology*].

protractíl, ~i, prototractilă, ~e a. care poate fi întins în direcţia înainte. [Din fr. *protractile*].

protritón, protritoni m. (la pl.) gen de amfibieni din carboniferul superior permian, din grupa stegocefalilor, asemănător cu salamandra, care trăia în mlaştini; (şi la sg.) animal din acest gen; brahiozaur. [Din fr. *protriton*].

protrombínă, protrombine f. proteină sangvină inactivă în stare normală, care, în hemoragii, se transformă în trombină, cu rol esenţial în coagularea sîngelui; trombinogen. [Din fr. *prothrombine*].

protuberá, pers. 3 **protuberează** vb. (rar; tr.) a acoperi cu broboane de sudoare: *sudori reci începuse să protubereze vizibil faţa lui Sufleţel*. CĂL. [Din it. *protuberare*].

protuberánt, ~ţi, protuberantă, ~e a. care formează o protuberanţă, cu aspect de protuberanţă; proeminent: *remarcă pîntecele ei protuberant, disimulat sub draperia rochiei plisate*. CĂL. [Din fr. *protubérant*].

protuberánţă, protuberanţe f. **1.** (anat.) parte proeminentă a unui organ: *protuberanţele craniului;* **2.** (p. ext.) parte a unui obiect ieşită în afară; proeminenţă, ridicătură, umflătură: *protuberanţele stîncilor ofereau un soi de scară*. CĂL.; **3.** (astr.) nor de gaze incandescente, format din materia cromosferică, care se observă la marginea discului solar, în forma unor limbi de foc. [Din fr. *protubérance*, germ. *Protuberanz*].

protúră, proture f. (la pl.) ordin de insecte inferioare lipsite de aripi, antene şi ochi, cu rudimente de picioare şi cu armătură bucală pentru supt şi mestecat, care trăiesc în frunzare, sub scoarţa copacilor etc. (*Protura*); (şi la sg.) insectă din acest ordin. [Din fr. *protoures*].

proţáp, proţapuri n. **1.** prăjină groasă de lemn, fixată la dricul carului, al saniei etc., de care se prinde jugul; tînjală; (p. ext.) oişte: *se pune pe proţap şi se aşterne pe gînduri*. CR.; **2.** prăjină lungă despicată la un capăt, avînd diverse utilizări; popîrţac: *un om ... abia ardică o grea icoană într-un proţap*. BOLLIAC; **a umbla (cu rogojina aprinsă în cap şi) cu jalba în proţap**, a umbla cu reclamaţii, a cere cu insistenţă ceva (după vechiul obicei ca împricinatul să pună jalba ce urma să fie înmînată domnitorului sau vreunui dregător în vîrful unei prăjini, pentru a se face remarcat): *atunci s-au sculat tîrgovişteni, cu mic cu mare, şi-au venit ... cu rogojini aprinse în cap şi cu jalbă în proţap*. GHICA; **3.** înjghebare simplă din două bete despicate la un capăt, în formă de furcă, şi înfipte în pămînt, lîngă jar, între care se pune la fript peşte, carne etc.: *frigeau crapi mari la*

proţap. PETR.; **4.** pîrghie la moara de vînt sau la fîntînă; **5.** (reg.) căluş: *le pune cîte un proţap în gură ca să stea cu dinţii rînjiţi.* ISP. [Din sl. ****pročepŭ,*** bulg. ***procep***].

proţăpeálă, proţăpeli f. (fam.) faptul de a (se) proţăpi; lovitură cu proţapul: *să se ferească pe sine de proţăpeala oiştei.* C.PETR. [***Proţăpi*** + *-eală*].

proţăpí, proţăpesc vb. **1.** (tr., intr. şi refl.) a (se) înţepeni, a (se) fixa; a (se) opri: *în margine de sat ... se proţăpeşte frontul.* SAD.; **2.** (tr.) a pune o pană de lemn pentru a face să rămînă deschis, despicat; (pop.) **a(-şi) proţăpi gura,** a(-şi) încleşta gura pentru a nu vorbi, a nu striga: *mai bine mi-aş fi proţăpit gura decît să vorbesc.* C.L.; **3.** (refl.) a se propti (pe picioare), a se înţepeni într-un loc; a se aşeza (provocator) în faţa cuiva; (fig.) a se îngîmfa, a-şi da importanţă: *se proţăpeşte grav şi solemn în văzul tuturora.* VLAH.; *se proţăpi în dreptul uşii.* REBR.; **4.** (fig.; refl.) a se împotrivi: *renunţă, nu te mai proţăpi atîta!* [De la ***proţap***].

proţăpíre, proţăpiri f. acţiunea de a (se) proţăpi şi rezultatul ei. [V. ***proţăpi***].

proţăpít, ~ţi, proţăpită, ~e a. **1.** fixat, nemişcat, ţeapăn: *cumpăna pare că era proţăpită.* ISP.; **cu gura proţăpită,** cu gura încleştată, incapabil să vorbească, să strige; mut: *toţi au rămas ... cu gurile proţăpite.* POP.; **2.** (fig.) sigur de sine; îngîmfat: *ce proţăpit e!* DELAVR. [V. ***proţăpi***].

proudhonism [prudonísm] n. **1.** curent reformist de esenţă socialistă (iniţiat de P.J. Proudhon), care preconiza o societate cooperatistă pe bază de contracte libere, susţinînd în acelaşi timp întărirea micii proprietăţi şi a libertăţii individuale, opunîndu-se astfel marxismului; **2.** (p. ext.) mentalitate generată de acest curent: *nu-i greu de surprins proudhonismul eroilor caragialieni.* CĂL. [Din fr. ***proudhonisme***].

proudhonist, ~şti, proudhonistă, ~e [prudoníst] a. care aparţine proudhonismului, referitor la proudhonism: *concepţie proudonistă.* // m., f. adept al proudhonismului. [Din fr. ***proudhoniste***].

próur n. v. **proor.**

próvă f. v. **proră.**

provedeá, provắd vb. (înv.; tr.) a înzestra, a dota; a prevedea: *au fost ... provăzute cu întăriturí.* OD.; *să se grăbească ... spre a mă spovedi şi a mă provedea cu sfintele sacramente.* GHEŢIE. [Din lat. ***providere*** (după *vedea*)].

proveditór, proveditori m. înalt funcţionar public în vechea republică veneţiană: *proveditorul Urseolo ... a omorît pe Marcela.* NEGR. [Din it. ***provveditore***].

provení, provín vb. (intr.) a-şi avea originea, a se trage din ...; a rezulta din ceva sau de undeva: *cartoful provine din America.* [Din fr. ***provenir***].

proveniénţă, provenienţe f. **1.** loc, sursă etc. de unde vine sau provine cineva sau ceva; provenire: *marfă de proveniénţă străină;* **2.** (p. ext.) origine, obîrşie, apartenenţă: *ajunge la proveniénţa cea mai de crezut a cuvîntului.* OD.; (şi: (înv.) **proveninţă**). [Din fr. ***provenance,*** it. ***provenienza,*** germ. ***Provenienz***].

proveníntă f. v. **proveniénţă.**

provenire, proveníri f. (rar) proveniénţă: *explică ... provenirea* [provincialismelor]. MACED. [V. ***provení***].

provensăi, ~i, provensală, ~e a. care aparţine, care este caracteristic provinciei Provence sau locuitorilor ei, referitor la Provence sau la locuitorii acesteia: *Dulcineea lui don Quijote e o castelană, după tipul feudal din poezia provenţală.* CĂL. // f. limbă romanică vorbită de locuitorii provinciei Provence; (p. ext.) limbă romanică vorbită în mai multe provincii din sudul Franţei: *învaţă provensala şi aşterne-te pe lucru.* ST. // m. pl. populaţie care locuieşte în Provence. // m., f. persoană (originară) din Provence; (şi: **provenţal**). [Din fr. ***provençal***].

proventál a. şi m., f. v. **provensal.**

provérb, proverbe n. **1.** expresie (devenită) populară care cuprinde, într-o formă concentrată sau eliptică, sugestivă, adesea metaforică, (ritmică sau rimată) o învăţătură, un sfat, o experienţă de viaţă; zicală, zicătoare, vorbă bătrînească, parimie, pildă: *m-am pătruns de adevărul acestui proverb.* AL.; *înţelepciunea milenară se condensează obiectiv în zicători şi proverbe.* CĂL.; **2.** (rar) operă dramatică, de proporţii reduse, cu conţinut moral, care dezvoltă, de obicei, o asemenea expresie: *proverb original într-un act.* MACED.; **3.** (la pl.; şi **cartea proverbelor**) una din cărţile Vechiului Testament, cuprinzînd o culegere de proverbe atribuite, în parte, regelui Solomon: *Proverbele lui Solomon.* [Din lat. ***proverbium,*** fr. ***proverbe***].

proverbiál, ~i, proverbială, ~e a. **1.** care aparţine proverbului, referitor la proverb; cu caracter de proverb: *înţelepciune proverbială;* **2.** care este foarte cunoscut, despre care s-a dus vestea; de pomină: *ospitalitatea română ... era ... proverbială.* NEGR. [Din fr. ***proverbial***].

proviánt, proviánturi n. (înv. şi reg.) alimente, produse alimentare pentru aprovizionarea armatei: *strînse acolo mult proviant pentru trupele sale.* EM. [Din pol. ***prowjant,*** rus. ***proviant,*** germ. ***Proviant***].

proviantă, proviantez vb. (rar; tr.) a aproviziona cu proviant: *au proviantat cetatea Niksici şi au scăpat în îndrăzneaţa sa trecere prin Muntenegru cu pagube relativ mici.* EM. [Din germ. ***proviantieren***]

providénţă f. **1.** înţelepciune supremă prin care Dumnezeu conduce lumea, cursul evenimentelor; dumnezeire, promisleníe; (p. ext.) divinitatea însăşi; Dumnezeu, pronie: *iau martur Providenţa care-mi cunoaşte gîndul.* AL.; *prin înger, participăm la marşul cosmic al Providenţei.* PLEŞU; **2.** milă, îndurare, grijă ca atribute ale divinităţii: *din providenţa lui Dumnezeu;* **3.** (fig.) persoană care contribuie miraculos la salvarea sau la fericirea cuiva; sprijin, ajutor: *domnule doctor, sînteţi providenţa noastră.* CĂL.; *e providenţa săracilor* [Din lat. ***providentia,*** fr. ***providence***].

providenţiál, ~i, providenţială, ~e a. **1.** care este dat, trimis, hotărît de Providenţă; *omul cult are dreptate numai cînd se supune mersului providenţial.* CĂL.; *apartenenţa la o naţiune sau alta este un dat providenţial.* PLEŞU; **2.** (fig.) care contribuie miraculos la salvarea sau la fericirea cuiva; care apare la momentul potrivit; binevenit, salutar: *o împrejurare providenţială.* CAR. [Din fr. ***providentiel***].

providenţialísm n. concepţie care explică natura şi mersul lumii prin intervenţia providenţei. [Din fr. ***providentialisme***].

providenţialíst, ~şti, providenţialistă, ~e a. care ţine de providenţialism, referitor la providenţialism: *teorie de factură providenţialistă.* // m., f. adept al providenţialismului: *deşi providenţialist în istorie, Miron este machiavelist în politică.* CĂL. [Din fr. ***providentialiste***].

provinciál, ~i, provincială, ~e a. **1.** care aparţine provinciei, referitor la provincie, caracteristic provinciei şi locuitorilor ei; provincialist: *trebuie a respecta limba cărţilor bisericeşti, ca să nu avem ... trei limbi provinciale.* IBR.; *marile cariere începuseră totdeauna în mediu provincial.* CĂL.; **2.** care denotă lipsă de emancipare, de eleganţă, timiditate, stîngăcie: *mă fascina aerul ei provincial.* // m., f. persoană (originară) din provincie; (p. ext.) persoană cu deprinderi stîngace, lipsită de rafinament, cu mimică, cu gestică trădînd timiditate, crispare: *n-am fi avut nimic contra repatrierii ... sub auspiciile voinţei liber exprimate a provincialilor dobrogeni.* EM.; *ca atîţia provinciali ... îşi făurise despre Bucureşti imaginea unui Babel modern.* GHEŢIE. [Din lat. ***provincialis,*** fr. ***provincial***].

provincialísm, provincialisme n. **1.** cuvînt sau expresie specifică unei anumite provincii; regionalism: *povestirea-i colorată, presărată cu provincialismele munţilor lui de naştere.* SAD.; **2.** atitudine, comportare, mentalitate specifică unui provincial: *provincialismul şi fanatismul ucid ştiinţa.* HASD. [Din fr. ***provincialisme***].

provincialíst, ~şti, provincialistă, ~e m., f. (înv.) **1.** (şi a.) provincial; **2.** persoană care nu făcea parte din cadrele armatei. [***Provincial*** + *-ist*].

provincializá, provincializez vb. (refl. şi tr. fact.) a căpăta sau a face să capete trăsăturile celor din provincie: *eroul se provincializează.* BL. [***Provincial*** + *-iza*].

provincializáre, provincializări f. faptul de a (se) provincializa. [V. ***provincializa***].

provincializát, ~ţi, provincializată, ~e a. care a dobîndit trăsături specifice provincialilor: *reviste provincializate.* [V. ***provincializa***].

províncie, provincii f. **1.** teritoriu cucerit de romani în afara Italiei, administrat de un magistrat (proconsul, procuror, legat) şi supus legilor şi organizării romane (ex.: provinciile Greciei şi Hispaniei): *cele mai frumoase provincii ale întinsei împărăţii romane.* BĂLC.; **2.** parte dintr-o ţară, constituind o unitate geografică sau o diviziune administrativă: *dacă sciitorii noştri se vor închide în provinciile lor ..., vom avea despărţiri ... şi în grai.* REBR.; **3.** (la sg.) teritoriu sau localitate dintr-o ţară în afara capitalei: *e în provincie, ... la o moşie.* CAR.; *mi-a picat pe cap ... o verişoară din provincie.* GHEŢIE; **de provincie,** situat în provincie; specific provinciei; provincial: *fericirea plată de provincie o mulţumeşte.* CĂL. [Din lat. ***provincia,*** germ. ***Provinz,*** fr. ***province***].

provincioáră, provincioare f. (rar) diminutiv al lui provincie: *alegeri parţiale din cine ştie ce provincioară.* CAR. [***Provincie*** + *-ioară*].

provitamínă, provitamine f. substanţă inactivă din alimente, din care organismul îşi sintetizează vitaminele (ex. caroten sau provitamina A). [Din fr. ***provitamine***].

provízie, provizii f. ansamblul lucrurilor necesare pentru o anumită perioadă de timp; (spec.) rezervă de produse alimentare: *maica Aegidia făcînd proviziune de compoturi.* SL.; *veneau de acasă încărcaţi cu provizii.* CĂL.; (şi: (înv.) **proviziune**). [Din fr. ***provision,*** lat. ***provisio, -onis,*** germ. ***Provision,*** rus. ***provizija***].

provizión, provizioane n. comision, remiză: *un provizion gras.* EM. [Din germ. ***Provision***].

proviziúne f. v. **provizie.**

provizór, provizori m. (înv.) administrator al unei instituţii, al unei moşii etc.: *provizorul internatului ... inspecta ... cuferele.* ARG. [Din lat. ***provisor,*** germ. ***Provisor***].

provizorát, provizorate n. caracterul, starea a ceea ce este provizoriu; lucru, fapt, situaţie provizorie; timpul cît ceva sau cineva este provizoriu: *precara situaţie ... nu putea fi decît un provizorat.* VR. [Din fr. ***provisorat***].

provizóriu, ~ii, provizorie, ~ii a. **1.** destinat să existe o perioadă limitată de timp; temporar, tranzitoriu, trecător, vremelnic: *în viaţă totul e provizoriu.* GHEŢIE; *guvern provizoriu;* **2.** prealabil, pregătitor: *sentinţă provizorie;* **3.** improvizat; nedefinitiv: *instalaţie provizorie;* **4.** (rar; despre profesori) care nu a obţinut numirea definitivă. // n. (înv.) provizorat: *încetarea provizoriului şi alegerea unui corp definitiv.* GHICA. // adv. pe un timp oarecare, pentru moment, deocamdată: *se va guverna provizoriu.* MAIOR. [Din lat. ***provisorius,*** fr. ***provisoire***].

provocă, provóc vb. **1.** (tr.) a determina pe cineva (printr-un act de sfidare, printr-un gest şocant, deplasat etc.) să reacţioneze; a aţîţa, a întărîta, a incita; a instiga; (jur.) a aduce pe cineva (prin acte de violenţă, lezarea demnităţii sau alte fapte ilicite) într-o stare de surescitare favorabilă comiterii unei infracţiuni: *Maitreyi vine mereu în camera mea ... şi întotdeauna insinuează sau provoacă.* EL.; *nu voia decît să mă provoace prin cine ştie ce gest.* PR.; **2.** (tr.) a avea drept urmare, a suscita, a declanşa, a da naştere la ...; a cauza, a pricinui, a prilejui, a stîrni: *simte natura şi ştie să exprime senzaţiile pe care i le provoacă ea.* IBR.; *febra mare provoacă vărsături;* **3.** (tr.) a produce intenţionat ceva: *a provocat un incendiu, un dezastru;* **4.** (tr.) a chema,

a invita sau a obliga pe cineva la o întrecere, la o luptă, la o discuţie etc.: [îl] *provoacă la un duel.* FIL.; *îl provocă la sine pe Henţia.* GHEŢIE; **5.** (înv.; refl.) a se referi: *se provoacă la cele spuse înainte.* [Din lat. ***provocare,*** fr. ***provoquer***].

provocánt, ~ţi, provocantă, ~e a. (rar) provocator: *asculţi cu o ureche distrată acest gen de declaraţii provocante.* R.L. [Din fr. ***provocant***].

provocáre, provocări f. **1.** acţiunea de a (se) provoca şi rezultatul ei; provocaţie; **2.** aţiţare, instigare, incitare; sfidare: *în urma unor asemenea provocări, invazia păgînului se va săvîrşi negreşit.* SAD.; **3.** chemare, invitare sau obligare la o întrecere, la o luptă, la o colaborare etc.; somare: *provocarea la danţ.* FIL.; *va plăti scump ... provocarea la duel.* C.PETR.; **4.** (concr.; rar) somaţie, citaţie: *îi sosiră din oraş provocări pentru plata ălor cîteva sute de zloţi.* AG.; **5.** cauzare, pricinuire; determinare, producere (intenţionată): *este silit să-şi avorteze zilnic prin provocare voită gîndurile şi concepţiile.* CAR.; **6.** (înv.) referire. [V. ***provoca***].

provocatór, ~i, provocatoáre a. **1.** care provoacă, întărîtă, aţiţă sau excită; care atrage atenţia, şochează (prin aspect, comportament etc.); provocant, ostentativ: *limbajul provocator şi aspru al jurnalelor guvernamentale.* EM.; *avea ... privire insolentă şi provocatoare de cuceritor.* PR.; (adv.) *ţi-e frică, rosti provocator una din fete.* EL.; **2.** care constituie cauza, mobilul a ceva; care pricinuieşte, determină, produce ceva: *lacul romanticilor, provocator de melancolii este înlocuit ... de cerul plin de nori.* CĂL. *//* m., f. instigator: *nu-l urmaţi, e un provocator!;* (şi: (înv.) **provocător**). [Din fr. ***provocateur***].

provocáţie, provocaţii f. (rar) provocare: *împăratul frigmanilor suportă cu mare răbdăre aceste provocaţiuni.* CĂL.; (şi: **provocaţiune**). [Din lat. ***provocatio, -onis,*** fr. ***provocation***].

provocaţiúne f. v. provocaţie.

provocătór a. v. provocator.

proxén, proxeni m. magistrat în antichitatea greacă însărcinat cu primirea oficială a ambasadorilor, a oaspeţilor cetăţii etc. [Din fr. ***proxène***].

proxenét, ~ţi, proxenetă, ~e m., f. persoană care mijloceşte prostituţia, care îndeamnă sau constrînge pe cineva să practice prostituţia, care înlesneşte practicarea prostituţiei pentru a-şi asigura o sursă de venit; codoş, peşte: *fata zburdalnică de la munte pică în Bucureşti pe mîinile unei proxenete.* CĂL. [Din fr. ***proxénète***].

proxenetísm n. ocupaţia proxenetului; (jur.) infracţiune constînd în îndemnul sau în constrîngerea la prostituţie ori înlesnirea practicării ei, în tragerea de foloase materiale din prostituarea altuia, precum şi în recrutarea cuiva pentru prostituţie ori pentru trafic de persoane în acest scop. [Din fr. ***proxénétisme***].

próxim, ~i, proximă, ~e a. (livr.) cel mai apropiat (în timp, rar în spaţiu): *proxima lecţie îi aduse o decepţie.* GHEŢIE; *cu proxima ocazie;* **gen proxim,** primul termen relevant al unei definiţii, cel mai apropiat ca sens de noţiunea de definit: *orice noţiune se defineşte prin genul proxim şi diferenţa specifică, căci nu poţi să te deosebeşti de ceva fără să ai ceva comun cu acel ceva.* CĂL. [Din lat. ***proximus***].

proximál, ~i, proximală, ~e a. (anat.) care este mai aproape de centru sau de origine; (spec.; despre membre) aflat în contact cu punctul de ataşare de corp. [Din fr. ***proximal***].

proximitáte f. (livr.) apropiere imediată (în spaţiu, în timp, în rang etc.); vecinătate: *ca factură, spectacolul s-a aflat în proximitatea filmului poliţist italian.* C.; *proximitatea rudeniei se stabileşte prin numărul generaţiilor.* [Din lat. ***proximitas, -atis,*** fr. ***proximité***].

prozáic, ~ci, prozaică, ~ce a. **1.** (înv.) scris în proză; specific prozei: *scriere prozaică;* **2.** lipsit de inspiraţie, de calităţi artistice, de rafinament, de sensibilitate, de talent: *poeţilor prozaici le plac mult versurile libere.* HEL.; *poemul e prozaic şi cu licenţe netolerate de ureche.* CĂL.; **3.** (p. ext.) comun, banal; vulgar: *Victor avea idei foarte prozaice în materie de căsătorie.* GHEŢIE. [Din fr. ***prosaïque***].

prozaicitáte f. (rar) prozaism. [***Prozaic*** + ***-itate***].

prozaísm n. **1.** însuşirea de a fi prozaic; ceea ce este prozaic; prozaicitate: *fără artă, cu mult prozaism în expresie ..., cîntecele lui simple conţineau, totuşi, o idee poetică.* LOV.; **2.** (p. ext.) banalitate, platitudine; vulgaritate: *e necesar să existe un contrast între poezia din sufletul amanţilor şi între prozaismul împrejurărilor.* IBR. [Din fr. ***prosaïsme***].

prozaíst, prozaişti m. (înv.) prozator; (p. gener.) autor de lucrări nepoetice: *prozaişti ai ştiinţei.* MAIOR. [Din germ. ***Prosaist***].

prozaizá, prozaizez vb. (rar; tr.) a face să devină prozaic; a lipsi de calităţi poetice, artistice: *a prozaiza mitul înseamnă a-l degrada la alegorie.* BL. [Din fr. ***prosaïser***].

prozaizáre, prozaizári f. acţiunea de a prozaiza. [V. ***prozaiza***].

prozapodózá f. figură retorică constînd în adăugarea la argumentaţie a unei probe scurte care să o întărească; epanodiploză. [Din fr. ***prosapodose***].

prozatór, ~i, prozatoáre m., f. autor de opere literare în proză; prozaist: *avem mulţi poeţi ..., sînt şi destui prozatori.* NEGR. [Din fr. ***prosateur***].

prozatóric, ~ci, prozatorică, ~ce a. (rar) care aparţine prozei sau prozatorilor, referitor la proză sau la prozatori; specific prozei sau prozatorilor: *scrise poezii verbioase şi uscate, fără ... artă prozatorică.* CĂL. [***Prozator*** + ***-ic***].

prozauriăn, prozaurieni m. (la pl.) ordin de reptile primitive, de talie mică, terestre şi acvatice; (şi la sg.) reptilă din acest ordin. [Din fr. ***prosauriens***].

próză, (rar) **proze** f. **1.** (modalitate artistică de) exprimare liberă, firească, nesupusă regulilor de versificaţie, predilectă a genului epic; (concr.) compoziţie literară care foloseşte această modalitate de exprimare: *scriitori, fie în proză, fie în versuri.* CAR.; *în afară de acest volum de povestiri ... am scris şi alte proze.* CF.; **2.** totalitatea operelor astfel realizate, aparţinînd unui scriitor, unei culturi, unei epoci etc.: *despre marele maestru al prozei noastre ..., poetul mi-a vorbit într-o sară.* SAD.; *proza lui Rebreanu;* **3.** (fig.) platitudine, banalitate (în exprimare); fapte sau lucruri mărunte, comune, cotidiene: *dar mizeria aceasta, proza asta e amară.* EM. [Din fr. ***prose,*** lat. ***prosa***].

prozelít, ~ţi, prozelită, ~e m., f. **1.** păgîn convertit la iudaism; (p. ext.) persoană de curînd convertită la o religie, la o credinţă: *trimis să facă prozeliţi printre grecii din Rusia.* GHICA; **2.** adept recent şi entuziast al unei doctrine, idei etc.; partizan: *luxul ... îşi avea prozeliţii săi.* FIL.; *„Junimea" avu prozeliţi şi adversari.* CĂL. [Din lat. ***proselytus,*** fr. ***prosélyte***].

prozelític, ~ci, prozelitică, ~ce a. (rar) care aparţine prozeliţilor, referitor la prozeliţi, caracteristic prozeliţilor; care urmăreşte să facă prozeliţi: *pornirea de convertire prozelitică a grecilor.* EM. [Din fr. ***prosélytique***].

prozelitísm n. **1.** zel, rîvnă de a face prozeliţi: *puternicelor încercări de prozelitism catolic.* EM.; *ortodoxia nu face prozelitism, în orice caz nu metodic.* BL.; **2.** ataşament fanatic la o ideologie, la o doctrină etc. recent adoptată: *frumoasa epocă a prozelitismului socialist.* GAL. [Din fr. ***prosélytisme***].

prozenchím n. (biol.) ţesut fals rezultat din împletirea hifelor miceliene. [Din germ. ***Prosenchym,*** it. ***prosenchima***].

prozodém, prozodeme n. (livr.) element prozodic cu rol distinctiv. [Din fr. ***prosodème***].

prozódic, ~ci, prozodică, ~ce a. care aparţine prozodiei, referitor la prozodie, de prozodie: *în privinţa regulelor prozodice.* OD.; *clasicităţile îi sugerează o poezie de atmosferă pastorală pentru care nu posedă mijloace prozodice.* CĂL. [Din fr. ***prosodique***].

prozodíe f. **1.** parte a poeticii care studiază versificaţia sub raportul structurii versurilor (durata, înălţimea şi intensitatea sunetelor); (mod de) aplicare a regulilor tehnice de versificaţie: *poezia poporană ..., imperfectă în privinţa prozodiei ..., dar plină ... de putere.* OD.; *măiestria tălmăcirii implică ... o temeinică cunoaştere a legilor prozodiei eline.* R.L.; **2.** (înv.) pronunţare corectă a cuvintelor, conform accentului (şi cantităţii vocalice); ortoepie: *semnele prozodiei româneşti sînt accentul ascuţit, accentul grav, circonflesul.* HEL.; **3.** parte a fonologiei care studiază tonul, intonaţia, accentul şi durata fonemelor; **4.** reguli referitoare la raporturile de cantitate şi de intensitate între timpurile măsurii şi silabele cuvintelor, în muzica vocală. [Din gr. mod. ***prosodía,*** lat. ***prosodia,*** fr. ***prosodie***].

prozopopée, prozopopei f. figură retorică prin care autorul pune să vorbească în locul lui o persoană absentă, defunctă sau un personaj alegoric: *e curat descripţie, natura e puţin animată, sînt puţine prosopopei.* IBR.; (şi: **prosopopee**). [Din fr. ***prosopopée,*** lat. ***prosopopoeia***].

prr interj. cuvînt cu care sînt opriţi caii din mers. [Onomat.].

prúbă f. v. probă.

prubului vb. v. probălui.

prud, ~zi, prudă, ~e a. (livr.) care simulează o atitudine virtuoasă, austeră: *în diplomaţie, o femeie prudă nu face două parale.* CĂL. [Din fr. ***prude***].

prudént, ~ţi, prudentă, ~e a. **1.** care prevede şi preîntîmpină un pericol, un necaz posibil; care evită ceea ce este primejdios, neplăcut; prevăzător, precaut, circumspect, rezervat, grijuliu: *eu, prudent cum mă ştiţi, n-am mai aşteptat să izbucnească focul.* REBR.; **2.** care exprimă, denotă prudenţă, precauţie: *mod expeditiv şi prudent de a întîmpina critica.* MAIOR.; *atitudine rezervată şi prudentă.* PR. [Din lat. ***prudens, -tis,*** fr. ***prudent***].

prudénţă f. calitatea de a fi prudent; atitudinea celui prudent, mod de a acţiona al omului prudent; prevedere, precauţie, circumspecţie: *prudenţa i-ar fi cerut să simuleze măcar adaptarea.* PR.; **cu prudenţă,** prudent: *era o persoană cu multă prudenţă.* CĂL. [Lat. ***prudentia,*** fr. ***prudence,*** it. ***prudenza***].

pruderíe, pruderii f. (livr.) comportare, atitudine specifică persoanei prude; simulare a virtuţii, a austerităţii: *autorul ... dizertează despre pruderie.* CĂL. [Din fr. ***pruderie***].

prufni, prufnesc vb. (reg.; intr.) a scoate sunete asemănătoare buhaiului folosit de colindători: *noi, măi Zaharie, să prufnim din gură ca buhaiul.* CR. [Onomat.].

pruíná f. strat fin de materie ceroasă, incoloră sau violacee, care acoperă ca o brumă pieliţa unor fructe. [Din fr. ***pruin***].

prújă, pruji f. (reg.) glumă; anecdotă; prujitură: *nu-ţi pară treaba prujă.* POP. [De la ***pruji***].

prují, prujesc vb. (reg.; intr.) a glumi, a spune anecdote; a flecări, a sporovăi: *dumitale îţi vine a pruji, ca totdeauna.* SAD.; *flăcăii ... glumesc, prujesc şi chiuie.* POP. [Din ucr. ***pružyty***].

prujitúră, prujituri f. (reg.) glumă; snoavă, anecdotă; prujă: *cu prujituri de-a tale, ia acuş se duce noaptea.* CR. [***Pruji*** + ***-ură***].

prun, pruni m. pom fructifer din familia rozaceelor, cu frunze eliptice, cu flori albe-verzui, cu fructe comestibile; perj, pom (*Prunus domestica*): *prunii noştri ... nu rodeau, înfloreau şi prune nu făceau.* SOR.; **prun de Bistriţa,** soi românesc de prun cu fructul avînd o adîncitură longitudinală, cu pulpa nelipită de sîmbure. [Lat. ***prunus***].

prunár[1], prunari m. cultivator de pruni; vînzător de prune; perjar: *vai, săracul prunarul! dacă-i fură cioara pruna, el o jeleşte cu luna.* POP. [***Prun*** + ***-ar***].

prunár[2], prunari m. insectă mică de culoare cafenie, acoperită cu peri moi, care atacă prunele şi cireşele (*Rhynchites cupreus*). [***Prună*** + ***-ar***].

prúnă, prune f. fructul prunului, de formă sferică, uneori alungită, de obicei de culoare vînătă sau

gălbuie, cu sîmbure mare; perjă (ex.: prune avrame, bardace, băbești, goldane, văratice etc.): *ținea în brațe o tavă cu ... plăcinte cu prune.* PR.; *țuică de prune.* [Lat. ***pruna***].

prunărie[1], prunării f. livadă de pruni; pruniște, pruniș, prunet, perjărie: *prunaria din dosul caselor.* MACED. [***Prun*** + ***-ărie***].

prunărie[2] f. ocupația prunarului[1]. [***Prunar***[1] + ***-ie***].

prunc, prunci m. (înv. și pop.) copil sugaci; (p. ext.) copil: *nu se dă ... pruncul dezlipit de la sînul mamei.* CR.; *unde pui că-ți putea muri pruncul și să ți se stingă semința.* GHEȚIE. [Probabil lat. ****pueruncul****us* sau cuv. autoht.].

prúncă, prunce f. (înv. și pop.) **1.** copil (mic) de sex feminin; copilă, copiliță: *cerșetoream încă prunce fiind.* NEGR.; **2.** fată tînără: *trece-o prunce ș-un voinic.* POP.; (adj.) *meri, copile-n luncă ... la zîna cea prunce.* IONEL; **3.** fiică: *i-a fost ucis pe pruncii și pe pruncele d-sale.* OD. [***Prunc*** + ***-ă***].

pruncésc, ~ști, prunceáscă, ~ești a. (înv.) care aparține pruncilor, referitor la prunci, specific pruncilor: *slăbiciunea celor cu mente pruncească.* VARL. [***Prunc*** + ***-esc***].

prunci, pruncesc vb. (rar; intr.) a copilări: *aici a pruncit el.* SL. [De la ***prunc***].

pruncíe f. (înv. și pop.) copilărie: *ai fost din pruncie al muzelor favorit.* ALEX. [***Prunc*** + ***-ie***].

pruncíme f. (înv.) mulțime de prunci; totalitatea pruncilor. [***Prunc*** + ***-ime***].

pruncucídere, pruncucideri f. infracțiune constînd în ucidere de către mamă a propriului copil imediat după naștere; infanticid; (p. ext.) avort: *într-un proces de pruncucidere ... tînărul dovedi ... un talent surprinzător de vorbire.* SAD.; *o cădere actuală în păcat ... este pruncuciderea sau avortul.* STĂNIL. [***Prunc*** + ***ucidere***].

pruncucigăşă, pruncucigaşe a. și f. (mamă) care își ucide pruncul imediat după naștere. [***Prunc*** + ***ucigașă***].

prunculéț, prunculeți m. (pop.) pruncușor: *prunculeții-mi mor de foame.* BOLLIAC. [***Prunc*** + ***-uleț***].

prunculíță, prunculițe f. (reg.) diminutiv al lui pruncă; pruncuță. [***Prunc*ă** + ***-uliță***].

pruncușór, pruncușori m. diminutiv al lui prunc; copilaș, prunculeț, pruncuț: *ea la brîu-i poartă furcă și la sîn un pruncușor.* AL.; *pruncușorul meu, vază-l Dumnezeu.* POP. [***Prunc*** + ***-ușor***].

pruncúț, pruncuți m. (înv. și reg.) pruncușor: *ce-i mai drag și mai plăcut ca pruncuțul nou născut?* AL. [***Prunc*** + ***-uț***].

pruncúță, pruncuțe f. (reg.) prunculiță: *voinicelul hăulind ..., iar pruncuța suspinînd.* AL. [***Pruncă*** + ***-uță***].

prund, prunduri n. **1.** prundiș (de pe fundul și de pe malul apelor sau din scoarța pămîntului); prundar: *izvorul care tremură pe prund.* EM.; **2.** pietriș mărunt care se așterne pe drumuri, pe șosele etc.; prundiș: *sub picioruşele lor, sună prundul de pe aleile dispuse în amfiteatru.* VLAH.; **3.** (pop.) albie, fund al unei ape (cu pietriș): [î]*n prundul mării scobora.* POP.; **4.** mal, țărm acoperit cu prundiș; teren cu prundiș: *toată ziulica bate prundurile după scăldat.* CR.; **5.** insulă mică, fără vegetație, constituită din pietriș și nisip aluvionar, pe cursul unei ape curgătoare. [Din sl. ***prondŭ*** „ridicătură de pămînt"].

prundár, prundari m. **1.** numele a două păsări mici care trăiesc pe lîngă ape: **a)** prundăraș (*Charadrius dubius curonicus*); **b)** codobatură (*Motacilla alba*); **2.** (rar) persoană care scoate și transportă prund. // n. (pl. **prundare**) prund; teren nisipos. [***Prund*** + ***-ar***].

prundáș, prundași m. (ornit.) **1.** fluierar (*Calidris arenaria*); **2.** codobatură (*Motacilla alba*). [***Prund*** + ***-aș***].

prundăráș, prundărași m. pasăre călătoare din ordinul caradriiformelor care trăiește pe malul apelor, cu penele de culoare brună pe spate și albe pe pîntece, cu două dungi albicioase pe cap și pe piept; prundar, prundărel (*Charadrius dubius curonicus*). [***Prundar*** + ***-aș***].

prundărél, prundărei m. **1.** diminutiv al lui prundar; **2.** numele mai multor păsări care trăiesc de obicei pe malul apelor: **a)** prundăraș (*Charadrius dubius curonicus*); **b)** codobatură (*Motacilla alba*); **c)** pescărel (*Cinclus cinclus*); (și: **prundurel**). [***Prundar*** + ***-el***].

prundăríe, prundării f. teren format din prund; loc de unde se scoate prund. [***Prund*** + ***-ărie***].

prundí, prundesc vb. (reg.; tr.) a prundui: *drumul tău ți l-aș prundi.* POP. [De la ***prund***].

prundíș, prundișuri n. **1.** pietriș mărunt (amestecat cu nisip) de pe fundul și de pe malul apelor sau din scoarța pămîntului; prund; prundar: *pe un pestrit prundiș se leagănă trîndava Moldovă.* NEGR.; **2.** pietriș folosit la pietruirea drumurilor și în construcții: *tropotul cailor pe prundiș produse larma.* AL.; **3.** mal, țărm acoperit cu prund; teren constituit din prund, teren cu prund; prund, prundar: *crește răchita-n prundișul apătos.* SL.; **4.** insulă mică, fără vegetație, constituită din pietriș și nisip aluvionar, pe cursul unei ape; prund: *în mijlocul Dunării dădu de un prundiș gol, ca un ostrov mic.* POP. [***Prund*** + ***-iș***].

prundișór, prundișoare n. diminutiv al lui prund; prunduiaș, prunduleț, prunduț: (fig.) *în ochii ei verzii, punctați cu prundișor cafeniu, tresări o luminiță.* SAD. [***Prund*** + ***-işor***].

prundít, ~ți, prundită, ~e a. prunduit: *în curtea mare, prundită, cete de copii ... se fugăreau.* REBR. [V. ***prundi***].

prundói, prundoaie n. (reg.) plaur. [***Prund*** + ***-oi***].

prundós, ~și, prundoásă, ~e a. acoperit cu prund, constituit din prund; (p. ext.) pietros: *valea prundoasă a Buzăului.* CĂL. [***Prund*** + ***-os***].

prunduí, prunduiesc vb. (tr.) a acoperi, a pietrui cu prund; a prundi: *strade ... bine prunduite.* GANE. [***Prund*** + ***-ui***].

prunduiáș, prunduiașe n. (reg.) prundișor. [***Prund*** + ***-uiaș***].

prunduít, ~ți, prunduită, ~e a. pe care s-a așternut prund; prundit: *drumuri prunduite.* VLAH. [V. ***prundui***].

prunduléț, prundulețe n. prundișor: *colea jos în prunduleț a crescut un nuculeț.* POP. [***Prund*** + ***-uleț***].

prundurél m. v. **prundărel**.

prunduț, prunduțuri și **prunduțe** n. (reg.) prundișor: *în prunduț de mare, iată că-mi răsare puternicul soare.* POP. [***Prund*** + ***-uț***].

prunélă, prunele f. (anat.; franțuzism; înv.) pupilă: *ochi cu prunelă neagră.* [Din fr. ***prunelle***].

prunét, pruneturi n. prunărie[1]: [drumul] *tăia în curmeziș dealul prunetului.* VLAH. [***Prun*** + ***-et***].

prunís, prunișuri n. prunărie[1]. [***Prun*** + ***-iș***].

prunișoáră, prunișoare f. diminutiv al lui prună. [***Prună*** + ***-işoară***].

prunișór, prunișori m. diminutiv al lui prun; prunuț: *ochii lelei care-mi plac, dulcișori ..., mă cheamă sub prunișori.* POP. [***Prun*** + ***-işor***].

prunîște, prunișți f. prunărie[1]. [***Prun*** + ***-işte***].

prunúț, prunuți m. prunișor: *frunză verde de prunuț.* POP. [***Prun*** + ***-uț***].

prurigén, ~i, prurigenă, ~e a. (med.) pruriginos. [Din fr. ***prurigène***].

pruriginós, ~și, pruriginoásă, ~e a. (despre dermatoze) care cauzează prurit, care provoacă senzație de mîncărime. [Din fr. ***prurigineux***].

prurígo n. boală a pielii caracterizată printr-o erupție de bășicuțe persistente, însoțită de mîncărime. [Din fr. ***prurigo***].

prúrit n. mîncărime intensă a pielii, care apare în diferite boli alergice, parazitare, dermatologice și în unele nevroze. [Din lat. ***pruritus***, fr. ***prurit***].

prus[1], pruși m. (entom.; reg.) șvab[1] (*Phillodromia germanica*). [Din ucr. ***prus***].

prus[2], ~și, prusă, ~e m., f. **1.** (înv.) prusac: *gătindu-să cu mare oaste ca să margă asupra prusilor.* UR.; **2.** (la pl.) triburi slave care populau în antichitate și în evul mediu țărmul de sud al Mării Baltice, fiind ulterior asimilați de către germani; (și la sg.) persoană aparținînd acestor triburi. [Din pol. ***prus***].

prusác, ~ci, prusacă, ~ce a. care aparține, care este caracteristic Prusiei sau locuitorilor ei, referitor la Prusia sau la locuitorii acesteia; prusian, prusăcesc, prusienesc: *supremația prusacă devenea din ce în ce mai apăsătoare.* VIANU; *soldat prusac.* // m. pl. populația Prusiei: *prusacii erau războinici.* // m., f. persoană (originară) din Prusia; prus[2], prusian: *au trecut frontiera 40 mii de prusaci.* PETR. [Din rus., pol. ***prusak***].

prusăcésc, ~ști, prusăceáscă, ~ești a. (rar) prusac: *nu mai puteam de dragul jiletcilor prusăcești.* MACED. [***Prusac*** + ***-esc***].

prusiăn, ~eni, prusiană, ~ene a. și m., f. prusac: *se vor considera ca pămînteni ... și ca cetățeni prusieni.* EM.; *după legile prusiene-i este permis aceasta.* CĂL. [Din fr. ***prussien***].

prusianizá, prusianizez vb. (tr. și refl.) a (se) asimila cu populația prusacă. [***Prusac*** + ***-esc***].

prusiát, prusiați m. (chim.; rar) cianură. [Din fr. ***prussiate***].

prúsic a. **acid prusic**, acid cianhidric. [Din fr. ***prussique***].

prusienésc, ~ști, prusieneáscă, ~ești a. (înv.) prusac. [***Prusian*** + ***-esc***].

psalm, psalmi m. **1.** imn biblic, cîntat la vechii evrei cu acompaniament de harfă sau rostit (și cîntat) ulterior și la creștini; (la pl.) colecție formată din 151 de astfel de imnuri (atribuite regelui David), cuprinsă în Vechiul Testament și care alcătuiește Psaltirea: *simfonia psalmilor ... este un monument al respectului său pentru cărțile sfinte.* NEGR.; **2.** cîntare de proslăvire; cîntec, poezie lirică: (fig.) *psalmul triumfal al ciocîrlanului.* CAR. [Din sl. ***psalmŭ***].

psálmic, ~ci, psalmică, ~ce a. care aparține psalmilor, referitor la psalmi; psaltic. [***Psalm*** + ***-ic***].

psalmíst, psalmiști m. autor de psalmi; (de obicei artic.) nume dat regelui David (considerat autorul majorității psalmilor); (p. ext.) cîntăreț de psalmi; psalt: *acolo, precum spune psalmistul, „au fost așezate jețurile ... casei lui David".* GAL. [Din fr. ***psalmiste***, lat. ***psalmista***].

psalmodiá, psalmodiez vb. (tr.) **1.** a cînta sau a recita psalmi ori alte cîntări religioase în biserică: *un cantor-scriitor psalmodiază, corul intonează ..., la unison, versetele regelui David.* SAD.; **2.** a cînta, a rosti, a recita monoton, neexpresiv: *am auzit un biet rapsod psalmodiind cîntecul bătrînesc al lui Toma Alimoș.* IBR.; *vorbea ca un școlar care psalmodiază o lecție din care nu înțelegea nimic.* PR. [Din fr. ***psalmodier***].

psalmódic, ~ci, psalmodică, ~ce a. care aparține, care este specific psalmodiei, referitor la psalmodie: *expunerea psalmodică a trecerii împăraților.* CĂL.; (adv.) *sub el psalmodic versul silabele să-și joace.* VLAH. [Din fr. ***psalmodique***].

psalmodíe, psalmodii f. **1.** melodie bisericească tărăgănată pe care se cîntă psalmii și alte cîntări religioase; (p. ext.) mod specific de a cînta această melodie; psalmodiere: *cortegiu ... condus de-o psalmodie cu tonul tărăgănat.* AL.; **2.** cîntare, rostire, recitare monotonă, neexpresivă; psalmodiere: *suspinuri adînci și dureroase se uniră, sub bolțile anticului templu, cu psalmodiile alinătoare.* OD. [Din gr. mod. ***psalmodhía***, lat. ***psalmodia***, fr. ***psalmodie***].

psalmodiére, psalmodieri f. **1.** acțiunea de a psalmodia și rezultatul ei; mod specific de a cînta psalmi sau alte cîntări religioase; psalmodie: *sînt rostite de actori cu ... psalmodieri în vederea păstrării caracterului arhaic.* LOV.; **2.** cîntare, rostire, recitare monotonă, neexpresivă; psalmodie: *nu înțelegeam nimic din psalmodierea plîngăreață a individului.* GHEȚIE. [V. ***psalmodia***].

psalt, psalți m. cîntăreț de strană în biserică; dascăl, cantor, diac; psalmist: *psalții Mitropoliei.* [Din gr. mod. ***psáltis***].

psalterión, psalterioane n. vechi instrument muzical cu coarde, de formă triunghiulară, folosit în evul mediu; psaltire; (și: **psalteriu**). [Din fr. ***psaltérion,*** lat. ***psalterium***].

psaltériu n. v. psalterion.

psáltic, ~ci, psaltică, ~ce a. psalmic: *cîntările psaltice;* **muzică psaltică,** muzică bisericească bizantină care folosește sistemul de notație introdus în sec. al XIX-lea prin reforma lui Hryzant de Madit. [***Psalt*** + ***-ic***].

psaltichíe f. (manual de) muzică vocală bisericească, specifică ritului ortodox; metodă de învățare a muzicii psaltice: *au scos un viers lin din psaltichie, alcătuindu-l după canon.* B.-DEL.; *acu învăț psaltichia, ca să mă fac psalt la biserică.* AL. [Din gr. mod. ***psaltikí***].

psaltíre, psaltiri f. **1.** carte de cult, aparținînd Vechiului Testament, cuprinzînd o colecție de 151 de psalmi, atribuiți regelui David (care a servit, la noi, drept manual în învățămîntul primar, în seminarii teologice etc.): *afară de Psaltire și Ceaslov eu nu știu decît Viețile sfinților.* NEGR.; **2.** (înv.) psalterion: *în cetera cea de zece strune și-n psaltire viersul să răsune.* DOS. [Din sl. ***psaltirĭ,*** gr. mod. ***psaltýrion***].

psamít, psamite n. denumire pentru nisipuri și gresii. [Din fr. ***psamit***].

psamofíl, ~i, psamofilă, ~e a. (despre plante, organisme) care se poate dezvolta pe terenuri nisipoase. [Din fr. ***psammophile***].

psamografíe, psamografii f. studiul fizico-chimic al nisipurilor. [Din fr. ***psammographie***].

psamóm, psamoame n. tumoare cu depozite asemănătoare nisipului, localizată la nivelul sistemului nervos. [Din fr. ***psammome***].

psamosól, psamosoluri n. tip de sol[1], format pe nisipuri, avînd în general fertilitate redusă. [Din fr. ***psammosol***].

psamoterapíe, psamoterapii f. tratament medical extern cu băi sau săculețe de nisip încălzit. [Din fr. ***psammothérapie***].

psefít, psefite n. denumire pentru rocile sedimentare detritice grosiere (pietrișuri, bolovănișuri etc.). [Din fr. ***pséphite,*** engl. ***psephite***].

psefologíe f. ramură a sociologiei avînd ca obiect studiul atitudinii politice și al comportamentului grupurilor de alegători pentru a detecta factorii care influențează deciziile acestora; sociologie electorală. [Din engl. ***psephology***].

pselafobíe f. teamă patologică de contactul cu obiectele. [Din it. ***pselafobia***].

pseudartróză, pseudartroze f. **1.** articulație falsă sau accidentală determinată de consolidarea incompletă a unui os după o fractură; **2.** proces patologic (la bătrîni) constînd în dezosificarea oaselor lungi, urmată de îndoirea acestora sau de fracturi, la nivelul cărora se formează articulații false; (și: **pseudoartroză**). [Din fr. ***pseudarthrose***].

pseudo- element de compunere cu sensul „fals", „pretins". [Din gr. ***pseudo-,*** fr. ***pseud(o)-***].

pseudoacíd, pseudoacizi m. acid anhidru care nu mai este electrochimic acid. [***Pseudo-*** + ***acid***].

pseudoafíx, pseudoafixe n. (lingv.) afixoid. [***Pseudo-*** + ***afix***].

pseudoaldehídă, pseudoaldehide f. (chim.; la pl.) grup de substanțe odorante de sinteză; (și la sg.) substanță din acest grup. [***Pseudo-*** + ***aldehidă***].

pseudoalélă, pseudoalele f. genă care se comportă asemenea alelelor, dar se manifestă ca o singură unitate funcțională. [Din engl. ***pseudoallele***].

pseudoanacreóntic, ~ci, pseudoanacreontică, ~ce a. care pare scris în genul anacreontic, cu aparență anacreontică. [***Pseudo-*** + ***anacreontic***].

pseudoántic, ~ci, pseudoantică, ~ce a. cu aparență antică: *în mijlocul celor două mese pseudoantice era cîte un crater de marmură, cu două anse.* CĂL. [***Pseudo-*** + ***antic***].

pseudoapendicítă, pseudoapendicite f. situație medicală în care simptomele simulează apendicita în absența infecției apendiculare, întîlnită frecvent în stări isterice și în sifilis. [Din fr. ***pseudo-appendicite***].

pseudoaristocrátic, ~ci, pseudoaristocratică, ~ce a. pretins aristocratic, cu aparență aristocratică: *prințesa ... renumită în cercurile ... pseudoaristocratice pentru seratele ei.* V.R. [***Pseudo-*** + ***aristocratic***].

pseudoarmónic, ~ci, pseudoarmonică, ~ce a. (mat.; despre funcții) care are calitatea de a fi egală cu produsul unei funcții armonice printr-o funcție neperiodică de aceeași variabilă. [***Pseudo-*** + ***armonic***].

pseudoartíst, ~și, pseudoartistă, ~e m., f. fals, pretins artist: *dacă pseudoartistul rămîne el însuși în această lume de rînd ..., atunci se înțelege că lucrarea sa poate să fie trivială, indecentă.* MAIOR. [***Pseudo-*** + ***artist***].

pseudoartróză f. v. pseudartroză.

pseudoautonomíe f. autonomie falsă, aparentă. [***Pseudo-*** + ***autonomie***].

pseudobácă, pseudobace f. bacă falsă la cucurbitacee, la soc etc. [***Pseudo-*** + ***bacă***].

pseudoblepsíe, pseudoblepsii f. (rar) iluzie optică. [***Pseudo-*** + ***blepsie***].

pseudobunătáte f. (rar) bunătate falsă, aparentă: *gesturi și acte de pseudobunătate.* PETR. [***Pseudo-*** + ***bunătate***].

pseudocelebritáte, pseudocelebrități f. falsă, pretinsă celebritate; (concr.) persoană care se bucură de o falsă celebritate: *inabordabile sînt mai ales pseudocelebrițăile.* C. [***Pseudo-*** + ***celebritate***].

pseudocilíndru, pseudocilindri m. formație cu aspect cilindric, alcătuită din aglutinări de celule, din conglomerate de cristale sau de săruri amorfe etc. prezentă uneori în urină, confundabilă cu cilindrii adevărați. [***Pseudo-*** + ***cilindru***].

pseudococaínă f. ester obținut, alături de cocaină, din frunzele de coca, întrebuințat ca anestezic local. [***Pseudo-*** + ***cocaină***].

pseudocócs, pseudococsuri n. produs obținut din cărbuni neaglutinați, avînd toate proprietățile cocsului obișnuit; cocs brichete. [***Pseudo-*** + ***cocs***].

pseudocoloíd, pseudocoloizi m. (chim.) sistem dispers eterogen conținînd, pe lîngă particule mai mari, vizibile cu ochiul liber și particule coloide. [***Pseudo-*** + ***coloid***].

pseudoconcépt, pseudoconcepte n. idee falsă căreia nu-i corespunde ceva existent în mod real. [***Pseudo-*** + ***concept;*** cf. it. ***pseudoconcetto***].

pseudoconglomerát, pseudoconglomerate n. formă rotunjită la unele roci datorită proceselor de alterare superficială, confundabilă cu conglomeratele autentice. [***Pseudo-*** + ***conglomerat***].

pseudocreáție, pseudocreații f. creație falsă, fără valoare. [***Pseudo-*** + ***creație***].

pseudocredínță, pseudocredințe f. credință falsă. [***Pseudo-*** + ***credință***].

pseudocrítică, pseudocritice f. critică falsă, fără valoare: : *critica criticii ne obligă să distingem critica de pseudocritică.* R.L. [***Pseudo-*** + ***critică***].

pseudocrúp s. (med.) crup fals. [***Pseudo-*** + ***crup***].

pseudocuadrofonie f. obținere a efectului cuadrofonic prin prelucrarea unui semnal stereofonic. [Din fr. ***pseudoquadrophonie***].

pseudocultúră f. cultură falsă, superficială, aparentă; (concr.) rezultat, efect al acesteia: *îi ascult toate superstițiile culese despre India fachirică și mistică ..., toată pseudocultura care circulă prin orașele anglo-saxone.* EL. [***Pseudo-*** + ***cultură***].

pseudodemocrát, ~ți, pseudodemocrată, ~e a. (rar) pseudodemocratic: *alegeri pseudodemocrate.* [***Pseudo-*** + ***democrat***].

pseudodemocrátic, ~ci, pseudodemocratică, ~ce a. care ține de pseudodemocrație, referitor la pseudodemocrație: *manifestări pseudodemocratice.* [***Pseudo-*** + ***democratic***].

pseudodemocrație, pseudodemocrații f. democrație falsă, aparentă: *ați instaurat o pseudodemocrație.* [***Pseudo-*** + ***democrație***].

pseudodiptér, pseudodiptere n. templu din antichitatea greco-romană, în care distanța dintre colonadă și pereții cellei este egală cu distanța a două intercolonamente plus o grosime de coloană. [Din lat. ***pseudodipterium***].

pseudodrămă, pseudodrame f. dramă falsă, aparentă. [***Pseudo-*** + ***dramă***].

pseudoencefál, pseudoencefali m. monstru (uman) care prezintă pseudoencefalie. [Din fr. ***pseudoencéphale***].

pseudoencefalíe f. malformație congenitală caracterizată prin absența encefalului, acesta fiind înlocuit de o tumoare vasculară. [Din fr. ***pseudoencéphalie***].

pseudoepigráf, ~i, pseudoepigrafă, ~e a. și n. (text) atribuit greșit unui anumit autor. [***Pseudo-*** + ***epigraf***].

pseudoestét, ~ți, pseudoestetă, ~e m., f. fals, pretins estet. [***Pseudo-*** + ***estet***].

pseudoestétic, ~ci, pseudoestetică, ~ce a. cu aparență estetică, fals estetic: *plăcerea în contemplarea naturii nu e niciodată „estetică", ci de obicei „anestetică" și uneori „pseudoestetică".* BL. [***Pseudo-*** + ***estetic***].

pseudoestezíe, pseudoestezii f. senzație falsă căreia nu-i corespunde vreo impresie percepută de organele senzoriale și transmisă centrilor nervoși pentru prelucrarea ei în conștiință. [Din fr. ***pseudoesthésie***].

pseudoetimológic, ~ci, pseudoetimologică, ~ce a. fals, aparent etimologic: *ortografie pseudoetimologică.* [***Pseudo-*** + ***etimologic***].

pseudoetimologísm n. sistem ortografic intermediar între cel etimologic și cel fonetic: *scrierea românească actuală reprezintă o mostră de pseudoetimologism.* [***Pseudo-*** + ***etimologism***].

pseudofoiclór n. folclor fals, denaturat: *o mare măscărie populară, prevestind pseudofolclorul suprarealist.* CĂL. [***Pseudo-*** + ***folclor***].

pseudohalucináție, pseudohalucinații f. percepție vizuală fără obiect real, asemenea halucinației, dar recunoscută a fi nereală: *între pseudohalucinație și halucinație e totuși o prăpastie.* STĂNIL. [Din engl. ***pseudo-hallucination***].

pseudohermafroditísm n. anomalie congenitală constînd în prezența caracterelor sexuale secundare feminine la o persoană de sex masculin; androginie. [Din fr. ***pseudohermaphroditisme***].

pseudoinstrumént, pseudoinstrumente n. fals instrument (muzical). [***Pseudo-*** + ***instrument***].

pseudoliberalísm n. fals, pretins liberalism. [***Pseudo-*** + ***liberalism***].

pseudolingvíst, ~și, pseudolingvistă, ~e m., f. fals, pretins lingvist. [***Pseudo-*** + ***lingvist***].

pseudoliterát, ~ți, pseudoliterată, ~e m., f. fals, pretins literat. [***Pseudo-*** + ***literat(ă)***].

pseudoliteratúră, pseudoliteraturi f. literatură lipsită de valoare. [***Pseudo-*** + ***literatură***].

pseudomembránă, pseudomembrane f. membrană patologică formată pe amigdale, pe cerul gurii, pe nas etc., în unele boli ca anghina diferică, laringita etc. [Din fr. ***pseudomembrane***].

pseudometáforă, pseudometafore f. falsă metaforă: *prin disparița factorilor care împiedică conștiința diferențelor, pseudometaforele antropomorfice se vor putea dezvolta în metafore adevărate.* VIANU. [***Pseudo-*** + ***metaforă***].

pseudomilitár, pseudomilitari m. (rar) fals militar, bărbat lipsit de aptitudini militare: *i-a spus o mulţime de lucruri asupra carierei şi asupra lumii militare – văzute prin temperamentul lui de pseudomilitar.* GAL. [*Pseudo- + militar*].

pseudomnezíe f. falsă memorie, constînd în incapacitatea de a recunoaşte împrejurările în care s-au format anumite idei şi impresii venite din subconştient în conştiinţă, acestea fiind considerate a fi noi. [Din fr. *pseudomnésie*].

pseudomónas s. gen de bacili mobili, gram-negativi, strict aerobi, care pot provoca infecţii. [Din fr. *pseudomonas*].

pseudomorfóză f. proces de transformare fizică sau chimică a unui mineral, cu păstrarea formei cristalografice iniţiale: (fig.) *cultura rusească ... se exprimă încă în forme străine de sufletul său (pseudomorfoză).* BL. [Din fr. *pseudomorphose*].

pseudonevroptér, pseudonevroptere n. (la pl.) familie de insecte din grupul nevropterelor, cu aripi membranoase egale, cu metamorfoză incompletă; (şi la sg.) insectă din această familie. [*Pseudo- + nevropter*].

pseudonim, ~i, pseudonimă, ~e a. care are un nume fictiv; care este scris, publicat sub un nume fictiv; care este pe nedrept atribuit cuiva: *lucrare pseudonimă.* // n. nume fictiv pe care îl adoptă mai ales scriitorii, artiştii, pentru a-şi ascunde adevărata identitate: *să se publice, chiar sub un pseudonim.* AL. [Din fr. *pseudonyme*].

pseudoparalizíe f. diminuare aparentă a forţei musculare, în absenţa unei paralizii reale, marcată printr-o coordonare defectuoasă a mişcărilor, fără ca aceasta să aibă legătură cu o leziune a centrilor nervoşi sau a căilor motorii, fiind provocată de o durere sau de o inhibiţie voluntară. [Din fr. *pseudoparalysie*].

pseudoparazít, pseudoparaziţi m. plantă sau animal asemănător cu plantele şi animalele parazite, fără să intre însă în categoria acestora. [Din fr. *pseudoparasite*].

pseudopatriót, ~ţi, pseudopatriotă, ~e m., f. fals, pretins patriot; patriotard. [*Pseudo- + patriot*].

pseudopatriótic, ~ci, pseudopatriotică, ~ce a. cu pretins caracter patriotic: *atitudini şi declaraţii pseudopatriotice.* [*Pseudo- + patriotic*].

pseudopatriotísm n. fals patriotism. [*Pseudo- + patriotism*].

pseudoperiptér, pseudoperiptere n. templu antic roman cu portic numai la faţada principală, restul faţadelor avînd coloane ieşite numai parţial din nivelul zidului. [Din fr. *pseudopériptère*].

pseudopód, pseudopode n. prelungire protoplasmatică temporară şi mobilă prin intermediul căreia unele protozoare, îndeosebi amibele, ingeră particule nutritive sau se deplasează, iar leucocitele fagocitează bacteriile care au invadat organismul. [Din fr. *pseudopode*].

pseudopoezíe, pseudopoezii f. poezie lipsită de valoare, pretinsă poezie. [Din it. *pseudopoesia*].

pseudoprefíx, pseudoprefixe f. prefixoid. [Din fr. *pseudopréfixe*].

pseudoprefixá, pseudoprefixez vb. (tr.) a forma un cuvînt nou cu un pseudoprefix. [De la *pseudoprefix*].

pseudoprefixáre, pseudoprefixări f. acţiunea de a pseudoprefixa şi rezultatul ei; mod de formare a unui cuvînt cu un pseudoprefix. [V. *pseudoprefixa*].

pseudoprefixát, ~ţi, pseudoprefixată, ~e a. (despre cuvinte) format cu un pseudoprefix. [V. *pseudoprefixa*].

pseudoproblémă, pseudoprobleme f. falsă, pretinsă problemă: *ne preocupă tot felul de pseudoprobleme.* [Din fr. *pseudoproblème*].

pseudosavánt, pseudosavanţi m. fals, pretins savant: *deşi epoca avea nevoie de titani, au proliferat pseudosavanţii.* [*Pseudo- + savant*].

pseudoscórpie, pseudoscorpii f. (la pl.) subclasă a arahnidelor cuprinzînd insecte cu apendice în formă de cleşte legat de o glandă secretoare; (şi la sg.) insectă din această subclasă. [*Pseudo- + scorpie*].

pseudoscorpión, pseudoscorpioni m. insectă asemănătoare cu scorpionul, care nu are coadă şi nu este veninoasă. [Din fr. *pseudoscorpion*].

pseudosféră, pseudosfere f. (mat.) suprafaţă de rotaţie generată de o traiectorie care se roteşte în jurul asimptotei ei. [Din fr. *pseudo-sphère*, germ. *Pseudosphäre*].

pseudosmíe f. (med.) halucinaţie olfactivă. [Din fr. *pseudosmie*].

pseudostereofoníe f. procedeu de reproducere a sunetelor, care imită efectul stereofonic, constînd în transmiterea sunetelor din toate părţile, nefiind posibilă localizarea sursei sonore. [Din fr. *pseudostéréophonie*].

pseudoştiínţă f. falsă ştiinţă, pretinsă cunoaştere; cunoştinţe lipsite de rigoare ştiinţifică: *pseudoştiinţa contemporană.* [*Pseudo- + ştiinţă*].

pseudoştiinţífic, ~ci, pseudoştiinţifică, ~ce a. fals, pretins ştiinţific: *argumentaţie pseudoştiinţifică.* [*Pseudo- + ştiinţific*].

pseudotalént, pseudotalente n. (rar) fals, pretins talent. [*Pseudo- + talent*].

pseudovaloáre, pseudovalori f. falsă, pretinsă valoare: *cultura este sufocată de pseudovalori.* [*Pseudo- + valoare*].

pseudovulcán, pseudovulcani m. depresiune de forma unui crater, lipsită de manifestări vulcanice recente. [Din fr. *pseudo-volcan*].

psi m. invar. **1.** a douăzeci şi treia literă (ψ) a alfabetului limbii greceşti; sunetul notat cu această literă; **2.** a patruzecea literă (ψ) a alfabetului chirilic; sunetul notat cu această literă; **3.** cifră chirilică cu valoarea 700.

psicroalgíe f. (med.) senzaţie dureroasă la rece. [Din fr. *psichroalgie*].

psicrofíl, ~i, psicrofilă, ~e a. (despre microorganisme) care se dezvoltă la temperaturi scăzute. [Din fr. *psychrophile*].

psicrofít, ~ţi, psicrofită, ~e a. şi m., f. (plantă) care creşte la umiditate şi frig. [Din fr. *psychrophite*].

psicrometríe f. tehnică de măsurare a umidităţii. [Din fr. *psychrométrie*].

psicrométru, psicrometre n. instrument pentru măsurarea umidităţii aerului, bazat pe efectul de răcire al evaporării. [Din fr. *psychromètre*].

psicroterapíe f. tratament medical prin aplicaţii de comprese reci. [Din fr. *psychrothérapie*].

psif, psifuri n. (înv.) alegere sau numire în funcţie a unui mitropolit: *să aştepte psiful de la Biserica cea mare a Ţarigradului.* CANT. [Din gr. mod. *psýphos*].

psihagóg, ~gi, psihagogă, ~ge m., f. specialist în psihagogie. [Din fr. *psychagogue*].

psihagógic, ~ci, psihagogică, ~ce a. care aparţine psihagogiei, referitor la psihagogie. [Din fr. *psychagogique*].

psihagogíe f. ramură a psihopedagogiei şi a psihoterapiei care se ocupă cu recuperarea personalităţii deformate sociomoral. [Din fr. *psychagogie*].

psihalgíe, psihalgii f. varietate de nevralgie în care predomină factorul psihopatic. [Din fr. *psychalgie*].

psihanalíst, ~şti, psihanalistă, ~e m., f. specialist (medic sau psiholog) care aplică psihanaliza în tratamentul bolilor neuropsihice; adept al psihanalizei: *psihanaliştii se dedau, mai mult chiar decît în patologie, la foarte regretabile simplificări.* BL. [Din fr. *psychanalyste*].

psihanalític, ~ci, psihanalitică, ~ce a. care aparţine psihanalizei, referitor la psihanaliză; bazat pe psihanaliză: *doctrina psihanalitică ... începe, în sfîrşit, să se bucure de o popularitate suspectă.* BL. [Din fr. *psychanalytique*].

psihanalizá, psihanalizez vb. (rar; tr.) a face o investigaţie a psihicului folosind psihanliza; a supune pe cineva unui tratament psihanalitic: *i-ai psihanalizat comportamentul?* [De la *psihanaliză*].

psihanalizábil, ~i, psihanalizabilă, ~e a. care poate fi psihanalizat, supus psihanalizei: *această uitare este psihanalizabilă.* PATAP. [Din fr. *psychanalysable*].

psihanalizatór, ~i, psihanalizatoáre a. care psihanalizează: *în nuvele se constată tendinţa psihanalizatoare a surprinderii elementului subconştient.* CĂL. [*Psihanaliza + -tor*].

psihanalíză f. **1.** concepţia lui S. Freud şi a adepţilor săi (A.Adler, C.G.Yung ş. a.) privind viaţa psihică conştientă şi inconştientă, după care tendinţele sau dorinţele profunde ale individului venind în conflict cu convingerile sale morale cenzurate de conştiinţa socială, sînt alungate în subconştient, de unde tind să reapară sub o formă travestită; freudism: *psihanaliza şi parapsihologia, vorbind despre „inconştient" se referă categoric la factori, elemente, procese şi complexe, cărora le atribuie ... o natură psihică ..., ca şi conştiinţei.* BL.; **2.** metodă de investigaţie psihologică şi de tratament al bolilor neuropsihice bazată pe această concepţie, care îşi propune, prin diverse probe, să descopere cauzele nevrozelor şi a psihozelor şi să vindece aceste boli, prin aducerea în conştiinţă a dorinţelor obscure, ascunse, refulate: [psihologul], *fiind adept al psihanalizei, spera să obţină astfel unele detalii revelatoare.* GHEŢIE. [Din fr. *psychanalyse*].

psihasténic, ~ci, psihastenică, ~ce m., f. persoană care suferă de psihastenie. [Din fr. *psychasténique*].

psihastenía, psihastenii f. formă de nevroză caracterizată prin obsesii şi fobii, prin nehotărîre, timiditate, neîncredere în sine, scrupule excesive, ipohondrie, agitaţie, perfecţionism etc.; neurastenie [Din fr. *psychasthénie*].

psíhe, psihe f. **1.** (rar) sufletul, ca principiu al vieţii umane: *psihea poporului;* **2.** oglindă mobilă de mari proporţii, în care cineva se poate vedea în întregime. [Din fr. *psyché*].

psihedélic, ~ci, psihedelică, ~ce a. **1.** care aparţine psihedelismului, referitor la psihedelism; **2.** care se caracterizează prin efecte sonore, de lumină, de culoare etc.; care evocă viziuni, halucinaţii, vise produse prin drogare: *spectacolul audiovizual psihedelic era concomitent un rit tehnologic şi unul dionisiac, de la banda de magnetofon manipulată electronic, trecînd prin efectele vizuale stroboscopice.* D.; **muzică psihedelică,** stil de muzică pop, produs de hippy în S.U.A., la sfîrşitul anilor 1960, conceput ca o transpunere muzicală a stărilor proprii psihedelismului. [Din engl. *psychedelic*, fr. *psychédélique*].

psihedelísm n. **1.** stare de visare trează dată sau provocată de unele halucinogene; **2.** ansamblul manifestărilor (debordare delirantă de idei, distorsiune a realităţii, halucinaţii) evocînd o stare psihedelică. [Din fr. *psychédélisme*].

psihiátric, ~ci, psihiatrică, ~ce a. care aparţine psihiatriei, referitor la psihiatrie; bazat pe psihiatrie: *clinică psihiatrică.* [Din fr. *psychiatrique*].

psihiatríe f. ramură a medicinei care studiază bolile psihice (psihoze, demenţe, psihopatii, nevroze), tratamentul şi profilaxia lor: *în cursul de psihiatrie ... regăsesc un caz ... de paranoia.* CĂL. [Din fr. *psychiatrie*].

psihiátru, ~i, (rar) **psihiatră, ~e** m., f. medic specialist în psihiatrie: *l-a consultat un psihiatru;* (adj.) *se duce ... la un medic psihiatru.* CĂL. [Din fr. *psychiatre*].

psíhic, ~ci, psihică, ~ce a. care ţine de suflet şi de gîndire, considerate împreună ca principiu care guvernează natura umană şi activitatea acesteia, referitor la suflet şi la gîndire, considerate împreună: *fiecare monadă e ca o oglindă psihică a lumii.* BL.; *tulburări psihice.* // n. **1.** structură sufletească şi intelectuală considerate împreună ca principiu care guvernează natura umană şi activitatea acesteia;

psihism: *psihologia a început de la o vreme să părăsească psihicul propriu-zis.* CĂL.; **2.** structură sufletească și intelectuală, considerate împreună, proprie unui individ: *acum avea psihicul zdruncinat și se afla într-o casă de sănătate.* GHEȚIE. [Din germ. ***psychisch,*** fr. ***psychique,*** gr. ***psykhikós***].

psihicitáte f. (rar) psihism: *voința, intenția, atenția, recunoștința, opoziția se incorporează în psihicitatea noastră într-un mediu de materie nervoasă.* STĂNIL. [***Psihic*** + ***-itate***].

psihísm, psihisme n. totalitatea fenomenelor psihice proprii unui individ, unei colectivități; viață psihică, manifestare psihică; psihic, psihicitate: *nu toți psihologii sînt ... convinți de existența unui psihism inconștient.* BL. [Din fr. ***psychisme***].

psiho- element de compunere cu sensul „(referitor la) psihic", „suflet", „spiritual". [Din fr. ***psycho-***].

psihoanaléptic, ~ci, psihoanaleptică, ~ce a. și n. (substanță psihotropă) cu acțiune excitantă, euforizantă, care ameliorează randamentul intelectual, stimulează atenția, reduce senzația de oboseală; psihostimulant, psihotonic. [Din fr. ***psychoanaleptique***].

psihoanalgezíe, psihoanalgezii f. (med.) calmare a senzațiilor dureroase prin psihoterapie. [Din fr. ***psychoanalgésie***].

psihoanalíză f. (rar) psihanaliză. [Din germ. ***Psychoanalyse***].

psihobiográmă, psihobiograme f. examen al dezvoltării personalității în relație cu dezvoltarea biologică; (concr.) buletin cuprinzînd rezultatul unui asemenea examen. [***Psiho-*** + ***biogramă***].

psihochirurgíe f. termen generic pentru metodele chirurgicale în tratarea bolilor psihice. [Din fr. ***psychochirurgie***].

psihodiagnóstic, ~ci, psihodiagnostică, ~ce a. care ține de psihodiagnoză, cu caracter de psihodiagnoză. // n. rezultat al psihodiagnozei. [Din fr. ***psychodiagnostique,*** engl. ***psychodiagnostic***].

psihodiagnóză, psihodiagnoze f. investigare complexă a individului prin intermediul tehnicilor psihologice (teste, chestionare, observație etc.) pentru cunoașterea particularităților sale psihice specifice sau a tulburărilor de personalitate. [Din fr. ***psychodiagnose,*** engl. ***psychodiagnosis***].

psihodramátic, ~ci, psihodramatică, ~ce a. cu caracter de psihodramă. [Din fr. ***psychodramatique***].

psihodrămă, psihodrame f. 1. metodă psihoterapeutică modernă (creată de J.L. Moreno în 1921), care folosește improvizația jocului dramatic pe o temă dată bolnavilor psihici, ca mijloc de exteriorizare a gîndurilor, a atitudinilor, a trăirilor acestora, în scopul conștientizării și dominării propriilor lor tulburări; sociodramă; **2.** test folosit în sociologie ca mijloc de selectare a candidaților pentru anumite posturi care necesită multă dezinvoltură în contactul cu publicul. [Din fr. ***psychodrame***].

psihoendocrinologíe f. ramură a endocrinologiei care studiază influența sistemului endocrin asupra psihicului. [Din fr. ***psycho-endocrinologie***].

psihoenergétică f. disciplină biofizică avînd ca obiect studiul elementelor energetice ale psihismului. [Din fr. ***psycho-énergétique***].

psihofarmacologíe f. ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul întrebuințării și al efectelor substanțelor farmaceutice asupra psihicului. [Din fr. ***psychopharmacologie***].

psihofízic, ~ci, psihofizică, ~ce a. **1.** care aparține psihofizicii, referitor la psihofizică, de natură psihofizică: *cercetări psihofizice asupra numărului exact de idei, ce pot încăpea în fiecare moment dat al conștiinței, s-au făcut.* MAIOR.; **2.** care aparține psihicului și fiziculi, referitor la psihic și la fizic. // f. domeniu de cercetare în psihologie (constituit de G.Th. Fechner, în sec. al XIX-lea) care studiază, pe cale experimentală, raporturile (cantitative) dintre intensitatea stimulilor fizici și intensitatea stărilor psihice corespunzătoare, dînd o formulare matematică concluziilor obținute. [Din fr. ***psychophysique,*** germ. ***Psychophysik***].

psihofiziológic, ~ci, psihofiziologică, ~ce a. care aparține psihofiziologiei, referitor la psihofiziologie: *încheia diagnosticul său psihofiziologic prin sentința: „om rău, dar inteligent".* GHICA. [Din fr. ***psychophysiologique***].

psihofiziológie f. ramură a psihologiei care combină metodele psihologice cu cele fiziologice pentru a stabili mecanismele neurologice și fiziologice corespunzătoare diferitelor fenomene psihice, precum și influența activității psihice asupra funcțiilor neurovegetative; psihologie fiziologică. [Din fr. ***psychophysiologie***].

psihogén, ~i, psihogenă, ~e a. care are cauze psihice: *boli psihogene.* [Din fr. ***psychogène***].

psihogenéză, psihogeneze f. **1.** apariție și dezvoltare a funcțiilor psihice la om; **2.** (studiul cauzelor psihice care favorizează) procesul apariției unei boli psihice. [Din fr. ***psychogenèse***].

psihografíe, psihografii f. descriere a trăsăturilor și a aptitudinilor biopsihologice și sociale pe care le solicită o profesiune anume. [Din fr. ***psychographie***].

psihográmă, psihograme f. caracterizare psihologică detaliată a structurii și dezvoltării personalității unui individ; (concr.) buletin cuprinzînd o astfel de caracterizare. [Din fr. ***psychogramme***].

psihoigiénă f. domeniu al psihiatriei care se ocupă de măsurile de igienă impuse de diferite categorii de activitate. [***Psiho-*** + ***igienă***].

psihokinezíe f. acțiune a psihicului asupra materiei care dă naștere unor fenomene parapsihologice, precum levitația sau deformarea obiectelor la distanță. [Din fr. ***psychokinésie***].

psiholéptic, ~ci, psiholeptică, ~ce a. și n. (medicament psihotrop) cu acțiune hipnotică, sedativă. [Din fr. ***psycholeptique***].

psiholingvíst, ~ști, psiholingvistă, ~e m., f. specialist în psiholingvistică. [Din fr. ***psycholinguiste,*** engl. ***psycholinguist***].

psiholingvístic, ~ci, psiholingvistică, ~ce a. care aparține psiholingvisticii, referitor la psiholingvistică: *studii psiholingvistice.* // f. disciplină de graniță care studiază limbajul ca formă de manifestare a psihicului uman; psihologia limbajului. [Din fr. ***psycholinguistique***].

psihológ, ~gi, psihologă, ~ge m., f. **1.** specialist în psihologie: *ca un preludiu al disidenței, psihologul elvețian luase ... atitudine împotriva mai multor teze freudiene.* BL.; **2.** persoană care intuiește sentimentele, starea de spirit a cuiva; observator fin, cunoscător, analist al vieții psihice omenești: *sînt cel mai mare talent, cel mai puternic creator de viață, cel mai fin psiholog.* C.PETR. [Din fr. ***psychologue***].

psihológic, ~ci, psihologică, ~ce a. care aparține psihologiei, referitor la psihologie sau la fenomenele proprii domeniului ei de cercetare: *prologul ... este un studiu psihologic.* GHICA; (adv.) *nedumerirea e psihologic justificată.* BL.; **moment psihologic,** moment potrivit pentru a influența pe cineva, pentru a determina ceva; moment de tensiune în așteptarea producerii unui fapt; **război psihologic,** v. **război.** [Din fr. ***psychologique***].

psihologicéște adv. (astăzi rar) din punct de vedere psihologic; sufletește: *este psihologicește un infirm.* [***Psihologic*** + ***-ește***].

psihología f. **1.** știință care studiază psihicul (procesele mintale, percepția, memoria, temperamentul etc.), legitatea proceselor și însușirilor psihice individuale: *explică o lecție de psihologie.* VLAH.; *pentru psihologia curentă „inconștientul" trece, în genere, drept o realitate de natură psihică.* BL.; **psihologie fiziologică,** psihofiziologie; **psihologia limbajului,** psiholingvistică; **psihologie socială,** psihosociologie; **psihologie abisală,** ramură a psihologiei, înglobînd diverse curente psihanalitice, care studiază straturile cele mai profunde ale personalității individuale; **psihologie animală,** ramură a psihologiei care studiază geneza și stadiile de dezvoltare ale psihicului la animale; zoopsihologie; **2.** totalitatea fenomenelor psihice (mod de a gîndi, de a simți, de a activa) caracteristice unui individ, unei colectivități; mentalitate: *au crescut miraculos averi de milioane, personalități politice ... și o psihologie obștească nouă.* GAL.; *psihologia românului;* **3.** ansamblu de procese psihice determinate, generate de un fenomen, de un proces etc. sau care condiționează o activitate anume: *nu cunoașteți nimic din psihologia dragostei.* PETR. [Din fr. ***psychologie,*** germ. ***Psychologie***].

psihologísm n. tendință, concepție care extinde punctul de vedere psihologic în interpretarea unor fenomene din alte domenii ale realității sau care exagerează rolul factorului psihologic în diferite sfere ale activității omenești: *pe vremea lui nu exista psihologism și sociologism, ca pe vremea lui Ibsen.* IBR.; *psihologismul lingvistic.* [Din fr. ***psychologisme,*** germ. ***Psychologismus***].

psihologíst, ~ști, psihologistă, ~e a. care aparține psihologismului, referitor la psihologism; bazat pe psihologism: *critica psihologistă.* [Din fr. ***psychologiste***].

psihologizá, psihologizez vb. **1.** (intr.) a face o analiză psihologică (amănunțită): *tot ce poate să facă un autor ... este să psihologizeze numai cu privire la dînsul.* MACED.; **2.** (tr.) a studia cu metodele psihologiei; a face să capete un (pronunțat) caracter psihologic: (refl. pas.) *totul se psihologizează la un moment dat: logica, estetica, morala.* V.R. [Din fr. ***psychologiser***].

psihologizánt, ~ți, psihologizantă, ~e a. care acordă importanță (exagerată) factorului psihic: *literatură psihologizantă.* [Din fr. ***psychologisant***].

psihomanție f. ghicirea viitorul prin invocarea spiritelor celor morți. [Din fr. ***psychomancie***].

psihométric, ~ci, psihometrică, ~ce a. care ține de psihometrie, referitor la psihometrie. [Din fr. ***psychométrique***].

psihometríe f. măsurare, studiu cantitativ al fenomenelor psihologice, folosind în special testele. [Din fr. ***psychométrie***].

psihomotór, ~i, psihomotoáre a. care se referă în același timp la funcțiile motrice și la activitatea nervoasă superioară (psihică) care le generează; determinat de aceste funcții: *tulburări psihomotorii;* **centru psihomotor,** regiune a scoarței cerebrale care intră în acțiune sub influența unei excitații cerebrale fizice; (și: **psihomotoriu**). [Din fr. ***psychomoteur***].

psihomotóriu a. v. psihomotor.

psihonevróză, psihonevroze f. (med.) nevroză. [Din fr. ***psychonévrose***].

psihopát, ~ți, psihopată, ~e m., f. și a. (persoană) care manifestă forme de dezechilibru mintal, care suferă de psihopatie: *psihopatul este omul care se retrage din „istorie" și cade pradă unor fantezii stăpînite de arhetipuri.* BL.; *nu sînt nebuni adevărați ...; sînt simpli psihopați.* PETR. [Din fr. ***psychopathe***].

psihopátic, ~ci, psihopatică, ~ce a. care aparține psihopatiei, referitor la psihopatie: *o încercare de studiu psihopatic, nicidecum ... o apostrofă politică.* EM. [Din fr. ***psychopathique***].

psihopatíe, psihopatii f. boală psihică; (spec.) stare morbidă caracterizată prin impulsivitate, instabilitate psihică, incapacitate de adaptare la mediu, comportament antisocial: *o problemă ... de psihopatie strecurată în comicul aparent.* CĂL. [Din fr. ***psychopathie***].

psihopatológ, ~gi, psihopatologă, ~ge m., f. specialist în psihopatologie: *sînt afirmațiile unui mare psihopatolog ... de reputație europeană.* PETR. [De la ***psihopatologie***].

psihopatológic, ~ci, psihopatologică, ~ce a. care aparține psihopatologiei, referitor la psihopatologie. [Din fr. ***psychopathologique***].

psihopatologíe f. ramură a psihologiei care studiază aspectele patologice ale activităţii psihice; patologia psihicului. [Din fr. *psychopathologie*].

psihopedagóg, ~gi, psihopedagogă, ~ge m., f. specialist în psihopedagogie. [Din fr. *psichopédagogue*].

psihopedagógic, ~ci, psihopedagogică, ~ce a. care aparţine psihopedagogiei, referitor la psihopedagogie: *metode psihopedagogice.* [Din fr. *psichopédagogique*].

psihopedagogíe f. aplicare a metodelor psihologiei experimentale în pedagogie. [Din fr. *psychopédagogie*].

psihoprofesiográmă, psihoprofesiograme f. profesiogramă a reacţiilor psihice specifice unui individ. [Din fr. *psycho-professiogramme*].

psihosexológie f. studiul psihologic al individilor din perspectiva sexelor. [Din fr. *psychosexologie*].

psihosociál, ~i, psihosocială, ~e a. referitor la psihologia individuală în viaţa socială, (cu caracter) de psihologie socială: *echilibru psihosocial.* [Din fr. *psychosocial*].

psihosociólog, ~gi, psihosociologă, ~ge m., f. specialist în psihosociologie. [Din fr. *psychosociologue*].

psihosociológic, ~ci, psihosociologică, ~ce a. care aparţine psihosociologiei, referitor la psihosociologie; bazat pe psihosociologie: *Ibrăileanu face mai ales critică psihosociologică.* V.R. [Din fr. *psychosociologique*].

psihosociológie f. studiul psihologic al fenomenelor sociale (atitudini, relaţii interpersonale, comunicare verbală şi nonverbală etc.); psihologie socială. [Din fr. *psychosociologie*].

psihosomátic, ~ci, psihosomatică, ~ce a. care se referă la tulburările organice sau funcţionale de origine psihică: *afecţiuni psihosomatice.* // f. orientare în medicină care, susţinînd concepţia unităţii tuturor funcţiilor organismului, studiază originea psihică a unor maladii din domeniul patologiei generale şi posibilitatea folosirii mijloacelor psihologice în terapie. [Din fr. *psychosomatique*].

psihostázie f. ritual constînd în cîntărirea sufletelor celor morţi (prin punerea în balanţă a sufletului cu pana de struţ a zeiţei justiţiei), simbolizînd judecata divină de după moarte, în teologia şi arta egipteană. [Din fr. *psychostasie*].

psihostimulánt, ~ţi, psihostimulantă, ~e a. şi n. psihoanaleptic: *psihostimulantele sînt antidepresive şi psihotonice.* [Din fr. *psychostimulant*].

psihotéhnic, ~ci, psihotehnică, ~ce a. care permite identificarea aptitudinilor unui individ în vederea orientării profesionale a acestuia: *test psihotehnic.* // f. aplicarea psihologiei în studiul problemelor pur practice; (spec.) ansamblu de metode servind la evaluarea reacţiilor, aptitudinilor mintale, senzoriale şi psihomotorii ale unui individ pentru orientarea profesională a acestuia, pentru organizarea muncii, în general. [Din fr. *psychotechnique*].

psihotehnicián, ~eni, psihotehniciană, ~ene m., f. specialist în psihotehnică. [Din fr. *psychotechnicien*].

psihoterapeút, psihoterapeuţi m. medic specialist în psihoterapeutică. [Din fr. *psychothérapeute,* germ. *Psychotherapeut*].

psihoterapeútic, ~ci, psihoterapeutică, ~ce a. psihoterapic. // f. psihoterapie. [Din fr. *psychothérapeutique*].

psihoterápic, ~ci, psihoterapică, ~ce a. care aparţine psihoterapiei, referitor la psihoterapie; psihoterapeutic. [Din fr. *psychothérapique*].

psihoterapíe f. metodă de tratament a unor boli psihice sau organice prin folosirea mijloacelor de influenţare a psihicului (persuasiunea, hipnoza, sugestia etc.): *trei medici specializaţi în psihoterapie.* PETR. [Din fr. *psychothérapie,* germ. *Psychotherapie*].

psihótic, ~ci, psihotică, ~ce a. **1.** referitor la psihoză; cauzat de psihoză: *episod psihotic;* **2.** bolnav de psihoză: *are un copil psihotic.* [Din fr. *psychotique*].

psihotónic, ~ci, psihotonică, ~ce a. şi n. psihoanaleptic: *cafeaua este un psihotonic.* [Din fr. *psychotonique*].

psihotrónic, ~ci, psihotronică, ~ce a. care aparţine psihotronicii, referitor la psihotronică. // f. (disciplină biofizică avînd ca obiect) studiul interacţiunilor psihice la distanţă între diferiţi subiecţi senzitivi, între subiecţi şi obiecte materiale etc. [Din engl. *psychotronics*].

psihotróp, ~i, psihotropă, ~e a. şi n. (medicament) cu acţiune depresoare sau stimulantă asupra psihicului. [Din fr. *psychotrope*].

psihóză, psihoze f. **1.** termen generic pentru bolile psihice caracterizate prin tulburări psihopatologice profunde, prin pierderea contactului cu realitatea şi prin lipsa conştiinţei bolii; boală mintală: *mulţi sînt atinşi de psihoză paranoică;* **2.** stare de spirit bolnăvicioasă, adesea cu caracter colectiv, provocată de o surescitare continuă, obsedantă şi contagioasă, de o emoţie violentă; obsesie, idee fixă: *teama zilei de mîine, o adevărată psihoză.* [Din fr. *psychose,* germ. *Psychose*].

psihrofíl, ~i, psihrofilă, ~e a. şi m., f. (animal sau plantă) care trăieşte în medii reci şi umede; criofil. [Din fr. *psychrophile*].

psihrométru, psihrometre n. higrometru pentru determinarea umidităţii atmosferice. [Din fr. *psychromètre*].

psilí s. (grecism; înv.) (în scrierea greacească) spirit lin. [Din gr. *psilí*].

psilofitálă, psilofitale f. (la pl.) grup de plante criptogame devoniene din încrengătura pteridofitelor, cu tulpină subterană şi aeriană, lipsite de frunze sau cu frunze solzoase, care se înmulţesc prin spori; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din lat. *psilophytales*].

psilofítă, psilofite f. plantă din grupul psilofitalelor, cu rizomul prevăzut cu perişori, cu ramurile fără frunze, prevăzute cu sporangi, care se înmulţesc prin spori. [Din fr. *psilophyton*].

psilomelán n. oxid natural hidratat de mangan, de culoare neagră, cu luciu semimetalic sau mat, prezent frecvent în zăcămintele de mangan. [Din fr. *psilomélane*].

psitacísm n. **1.** (med.) repetare mecanică (adesea deformată) a celor auzite sau citite, fără a fi înţelese nici de bolnav, nici de cei din jur: *psitacismul este frecvent în schizofrenie;* **2.** imitaţie, maimuţăreală. [Din fr. *psittacisme*].

psitacóză, psitacoze f. boală infecţioasă localizată de obicei la plămîni, provocată de un virus transmis mai ales de papagali şi porumbei; boala papagalilor. [Din fr. *psittacose*].

psoás, psoaşi m. fiecare dintre cei doi muşchi pereche inseraţi pe faţa anterioară a vertebrelor lombare şi la capătul femurului, contribuind la flexiunea coapsei faţă de trunchi. [Din fr. *psoas*].

psofométrie f. tehnica măsurării zgomotelor. [Din fr. *psophométrie*].

psofométru, psofometre n. aparat cu care se măsoară perturbaţiile introduse într-un circuit telefonic de circuitele învecinate. [Din fr. *psophomètre*].

psoítă, psoite f. inflamaţie a muşchiului psoas sau a tecii acestuia. [Din fr. *psoïtis*].

psóră f. v. psoriazis.

psoriázic, ~ci, psoriazică, ~ce a. care aparţine psoriazisului, referitor la psoriazis; asemănător psoriazisului. [Din fr. *psoriasique*].

psoriázis n. boală de piele localizată îndeosebi la coate, la genunchi, pe pielea capului, uneori pe tot corpul, cu etiologie necunoscută, rebelă la tratament, caracterizată prin descuamări abundente, lăsînd să apară o suprafaţă cutanată lucioasă şi sîngerîndă; (şi: (înv.) **psoră**). [Din fr. *psoriasis*].

pst interj. (adesea repetat) cuvînt prin care se atrage atenţia cuiva să tacă, să asculte: *pst, pst, cetăţene Martine.* AL. [Onomat.].

pteranodón, pteranodoni m. reptilă zburătoare fosilă din ordinul pterozaurienilor, cu cioc alungit, cornos şi fără dinţi, cu o creastă lungă înapoia capului şi cu aripi foarte mari. [Din fr. *ptéranodon*].

pteridofítă, pteridofite f. (la pl.) încrengătură de plante superioare străvechi, cu corpul diferenţiat în rădăcină, tulpină şi frunze, care se înmulţesc prin spori; (şi la sg.) plantă din această încrengătură; criptogamă vasculară (ex.: feriga, brădişorul). [Din fr. *ptéridophytes*].

pteridologíe f. ramură a botanicii care studiază ferigile. [Din engl. *pteridology*].

pteridospérmă, pteridosperme f. (la pl.) grup de gimnosperme primitive arborescente sau ierboase, cu frunze asemănătoare celor de ferigă, care se înmulţesc prin seminţe provenite din ovule neînvelite în ovare; (şi la sg.) plantă din acest grup. [Din fr. *ptéridospermes*].

pterígion n. îngroşare a conjunctivei, cu aspect de aripioară, care acoperă total sau parţial corneea. [Din fr. *ptérygion*].

pterigótă, pterigote f. (la pl.) subclasă care include majoritatea insectelor superioare, caracterizate, în general, prin prezenţa aripilor şi prin dezvoltarea prin metamorfoză *(Pterygota);* (şi la sg.) insectă din această subclasă. [Din fr. *ptérigotes*].

pterodactíl, pterodactili m. (la pl.) gen de reptile fosile zburătoare, din jurasicul superior şi din cretacic, de mărimea unei vrăbii, cu o dentiţie redusă în partea anterioară a ciocului; (şi la sg.) reptilă din acest gen. [Din fr. *ptérodactyle,* lat. *pterodactylus*].

pterodón, pterodoni m. (la pl.) gen de mamifere carnivore fosile din eocen, asemănătoare cu hienele (de care se deosebesc prin dentiţie); (şi la sg.) mamifer din acest gen. [Din fr. *ptérodon*].

pteropód, ~zi, pteropodă, ~e a. care are picioarele adaptate pentru înot: *animale pteropode.* // n. (la pl.) ordin de gasteropode fosile cu piciorul transformat în doi lobi simetrici, cu cochilia subţire, tubulară, în formă de corn, care trăiau în planctonul marin; (şi la sg.) gasteropod din acest ordin. [Din fr. *ptéropodes*].

pterozaurián, pterozaurieni m. (la pl.) ordin de reptile fosile din triasic şi cretacic, adaptate pentru zbor, avînd aripi asemănătoare cu ale liliacului; (şi la sg.) reptilă din acest ordin. [Din fr. *ptérosaurien*].

ptialagóg, ~gi, ptialagogă, ~ge a. (despre substanţe, alimente etc.) care activează salivaţia, care provoacă o salivaţie abundentă; sialagog. [Din fr. *ptyalagogue*].

ptialínă f. enzimă din grupul amilazelor secretată de glandele salivare, îndeosebi pe parotidă, cu rol în transformarea amidonului şi glicogenului din alimente în maltoză şi dextrină; amilază salivară. [Din fr. *ptyaline*].

ptialísm n. hipersecreţie salivară care apare în unele afecţiuni, (nevroze, sarcină, stomatite etc.). [Din fr. *ptyalisme*].

ptíi interj. v. ptiu.

ptiu interj. (pop. şi fam.) **1.** cuvînt care redă zgomotul pe care-l face cineva cînd scuipă: *ptiu! scuipă năprasnic în pămînt.* PR.; **2.** cuvînt care exprimă dispreţ, dezgust, nemulţumire, mirare etc., în faţa unui lucru neaşteptat, nedorit: *ptiu, că uitai să pun sare.* SOR.; *ptiu, drace!*; (şi: ptii). [Onomat.].

ptomaínă, ptomaine f. substanţă toxică rezultată din putrefacţia proteinelor animale, care provoacă aşa-numitele intoxicaţii cu carne alterată. [Din fr. *ptomaïne*].

ptóză, ptoze f. fenomen patologic constînd în deplasarea în jos a unui organ sau a unor formaţiuni anatomice, datorită relaxării unor ligamente de susţinere, îndeosebi în cazul slăbirii exagerate (ex.: ptoză renală, ptoză gastrică). [Din fr. *ptôse*].

ptru interj. (pop.) **1.** cuvînt cu care se opresc caii din mers: *ptru! ... da bună bucată am mers.* CR.; **2.** cuvînt cu care se strigă vacile şi boii prinşi în jug. [Onomat.].

pu interj. (repetat) cuvînt care imită strigătul pupezei: *numai ce-o auzeai vara: „pu-pu-pup!"* CR.; (şi: **pup**). [Onomat.].

pub, puburi [pab] n. cîrciumă, bar. [Din engl. *pub*].

pubélă, pubele f. recipient portabil pentru gunoiul menajer. [Din fr. ***poubelle***].

púber, ~i, puberă, ~e a. şi m., f. (individ) ajuns la vîrsta pubertăţii. [Din lat. ***puber,*** fr. ***pubère***].

puberál, ~i, puberală, ~e a. care aparţine, care este specific pubertăţii, referitor la pubertate: *invazia anxietăţii legate de criza puberală.* CĂL. [***Puber*** + *-al*].

pubertáte f. perioadă a vieţii omeneşti, cuprinsă între copilărie şi adolescenţă, caracterizată prin maturizarea sexuală, prin apariţia caracterelor sexuale secundare şi printr-o dezvoltare psihică intensă: *interveni ... pubertatea şi prima adolescenţă cu inevitabilele lor crize.* GHEŢIE; (jur.; înv.) **vîrsta pubertăţii,** vîrstă minimă admisă de lege pentru căsătorie. [Din fr. ***puberté,*** lat. ***pubertas, -atis***].

pubescént, ~ţi, pubescentă, ~e a. **1.** (despre adolescenţi) a cărui pilozitate începe să semene cu cea a adultului; **2.** (bot.; despre frunze, tulpini etc.) acoperit cu peri fini şi mici ca un puf. [Din fr. ***pubescent***].

pubescénţă, pubescenţe f. (bot.) stare a tulpinilor sau a frunzelor pubescente. [Din fr. ***pubescence***].

pubián, ~eni, pubiană, ~ene a. care aparţine pubisului, referitor la pubis; care formează pubisul: *dezveliri de sîni şi fese şi triunghiuri pubiene.* CĂRT. [Din fr. ***pubien***].

púbis, pubise n. os-pereche care formează partea anterioară a centurii pelviene: *privea, cu faţa contractată de dorinţă, pubisul fetei, rotunjit între pulpe.* CĂRT. [Din fr. ***pubis***].

públic, ~ci, publică, ~ce a. **1.** care aparţine tuturor membrilor unei colectivităţi umane, la care participă întreaga colectivitate, care priveşte pe toţi; care provine de la o colectivitate: *nimic nu arată mai mult că spiritul public nu e copt decît discuţii asupra teoriilor constituţionale.* EM.; *interes public;* **opinie publică,** părere, judecată colectivă (devenită obiect de investigaţie pentru specialiştii în psihologie socială şi sociologie politică); (p. ext.) public: *a adresat ... o scrisoare deschisă, care a zguduit opinia publică.* CAR.; **2.** care este în folosul tuturor, de care poate dispune oricine, la care au toţi acces: *într-un colţ era un telefon public.* PR.; **grădină publică,** parc: *într-o sară ... ne-am dus la grădina publică.* SAD.; (înv.) **casă publică,** casă rău famată; bordel: *casa lui ... devenise în urmă o casă publică, în care intrau cei mai desfrînaţi juni.* FIL.; (rar) **femeie publică,** prostituată; **3.** care are loc în prezenţa unei colectivităţi, a unei adunări; la care ia parte un mare număr de oameni: *vorbele sacramentale ... pe care le rosteşte prin adunări publice şi private.* FIL.; *vînzare publică;* **4.** care se face sau devine cunoscut de toţi; destinat tuturor (pentru a lua cunoştinţă): *de îndată ce ne facem publică o convingere, ne asumăm un risc.* GHEŢIE; *zvon public;* **5.** de stat, al statului, referitor la stat: *administraţiunile publice sînt împănate de neamurile puternicilor zilei pînă la a zecea spiţă.* EM.; *serviciile publice încep dimineaţa la 7.* CAR.; **Minister Public,** instituţie a puterii judecătoreşti (cuprinzînd totalitatea parchetelor), care reprezintă, în activitatea judiciară, interesele generale ale societăţii şi apără ordinea de drept, precum şi drepturile şi libertăţile cetăţenilor; **forţă publică,** poliţie: *nu se afla prin apropierea sa nici un reprezentant al forţei publice.* CĂL.; **învăţămînt public** sau **instrucţie** (ori **instrucţiune, şcoală**) **publică,** învăţămînt ori şcoală organizată şi controlată de stat: *la şcoala publică se învăţa numai greceşte.* NEGR.; *Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice ... ne-a permis.* OD.; **viaţă publică,** activitate politică-administrativă a unui stat; domeniu politic-administrativ; activitatea unei persoane, legată de funcţiile de stat pe care le deţine: *explozia aceasta de murdării morale atîta timp ascunse, şi multe alte dezordini ... în arena vieţii publice, înfăţişează atîtea spectacole nenorocite.* VLAH.; **datorie publică,** datorie a statului, rezultată din împrumuturi interne şi externe; **6.** care ocupă o funcţie de stat: *acest impiegat public îi plăteşte foarte rău chiria.* NEGR.; **om public,** persoană cu rol important în viaţa politică şi socială a ţării; politician: *greşelile unui om public se traduc în nenorociri asupra a milioane de oameni nevinovaţi.* EM. // n. **1.** colectivitate mare, masă[2] de oameni; mulţime, lume: *publicul e schimbăcios ..., adeseori cauze mici produc în el efecte mari.* SL.; *publicul dă năvală în parcul ce se inaugurează.* GAL.; în **public,** în faţa tuturor, în văzul lumii: *acestea zicea Sigismund în public şi în particular* BĂLC.; **marele public** sau **publicul larg,** majoritatea oamenilor, masele largi ale populaţiei: *o operă rămasă aproape necunoscută marelui public.* VIANU; *studiile şi preocupările sale interesau exclusiv specialiştii, şi nu publicul larg.* GHEŢIE; **3.** (p. restr.) totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferinţă etc.: *cer ... iertăciune onorabilului public.* AL.; *lăutarul se grăbi ... să reia bucata ... cu care avea de obicei succes la public.* CĂRT. [Din lat. ***publicus,*** fr. ***public***].

publicá, públic vb. (tr.) **1.** (înv.) a face să fie cunoscut de public, a aduce la cunoştinţa tuturor, a da publicităţii prin tipărire, afişare etc.; a anunţa; a răspîndi în public o informaţie, o opinie; a publicui: *nimic din ce publicau gazetele nu era de actualitate.* SAD.; *lui Stănică îi era ruşine să-şi publice căsătoria.* CĂL.; (refl. pas.) *a armelor încetare peste tot s-au publicat.* HEL.; **2.** a face să apară cărţi, reviste, articole etc. prin intermediul tiparului sau al altor mijloace tehnice de multiplicar; a tipări; a edita: *voiam să public mai tîrziu o carte despre ... zilele mele de marasm.* EL. [Din lat. ***publicare,*** fr. ***publier***].

publicábil, ~i, publicabilă, ~e a. care poate fi publicat: *lucrarea e proastă, nu este publicabilă.* [***Publica*** + *-bil;* cf. fr. ***publiable***].

publicăn, publicani m. persoană care strîngea impozitele la romani: *om cumsecade sau poate publican, ai fost, totuşi, un „cetăţean roman".* LOV. [Din lat. ***publicanus,*** fr. ***publicain***].

publicáre, (rar) **publicări** f. **1.** acţiunea de a publica şi rezultatul ei; publicaţie; **2.** aducere la cunoştinţă publică prin tipărire, afişare etc. a unei informaţii, opinii etc.; anunţare: *în aceeaşi zi s-a făcut publicarea sentinţei;* **3.** tipărire, apariţie a unei cărţi, reviste etc.; editare: *se întreprinse publicarea unei foi literare.* NEGR.; **4.** (concr.; înv.) publicaţie, apariţie editorială; tipăritură: *dacă este să-i judecăm după publicările de pînă acum.* MAIOR. [V. ***publica***].

publicát, ~ţi, publicată, ~e a. care a fost tipărit, adus la cunoştinţa publicului prin tipărire: *nu-mi vorbi de manuscrise, ci de cărţile publicate.* [V. ***publica***].

publicáţie, publicaţii f. **1.** (înv.) aducere la cunoştinţă publică; publicare: *publicaţiunea unui decret;* **2.** (spec.) anunţ; afiş; ordonanţă publică: *de-mi va abate vrodată să-mi vînd moşia, am gînd să pun în publicaţie.* NEGR.; **3.** (spec.; înv.) declaraţie: *am de gînd să fac o mică publicaţie înainte de plecarea mea din ţară.* CAR.; **4.** tipăritură care apare cu o anumită periodicitate; (p. gener.) ceea ce se publică (carte, revistă, articol etc.); tipăritură, publicare: *Ioanide nu era om de ştiinţă, nu avea publicaţii suficiente.* CĂL.; *au apărut numeroase publicaţii politice;* **publicaţie periodică,** v. **periodic;** (şi: (înv.) **publicaţiune**). [Din fr. ***publication,*** germ. ***Publikation***].

publicaţiune f. v. publicaţie.

publicíst, ~şti, publicistă, ~e m., f. persoană care publică lucrări (de specialitate) cu caracter politic, social, cultural etc.; (spec.) persoană care publică articole în ziare şi reviste; ziarist, jurnalist, gazetar: *ai idee de rolul sublim al unui publicist?* AL. [Din fr. ***publiciste,*** germ. ***Publizist***].

publicístic, ~ci, publicistică, ~ce a. care aparţine, care este caracteristic publiciştilor sau publicisticii, referitor la publicişti sau la publicistică; gazetăresc: *activitate publicistică;* **stil publicistic,** stil funcţional specific publicaţiilor periodice, caracterizat prin forme retorice, abundenţă de neologisme, prin procedee etc. care incită curiozitatea. // f. **1.** totalitatea publicaţiilor (periodice) dintr-o anumită epocă, dintr-un anumit domeniu etc.; presă; gen al scrisului care aparţine acestor publicaţii: *publicistica română prezintă deocamdată în tonul şi maniera criticelor sale spectacolul a două extreme greu de împăcat.* MAIOR.; **2.** ocupaţia, profesiunea, activitatea de publicist; gazetărie, ziaristică: *ignoranţa mea în materie de publicistică literară.* CAR.; *a intrat foarte prematur în publicistică.* CĂL. [Din germ. ***publizistisch, Publizistik***].

publicitár, ~i, publicitară, ~e a. care aparţine publicităţii, referitor la publicitate; care serveşte la publicitate; care se ocupă de publicitate: *agenţie publicitară.* [Din fr. ***publicitaire***].

publicitáte f. **1.** faptul de a face sau de a deveni cunoscut publicului, difuzare în public; situaţia a ceea ce este public; ansamblul mijloacelor folosite pentru a face cunoscut un fapt, o persoană, un produs etc.: *cel ce se teme de publicitate ştie că are multe păcate.* BOLLIAC; *îi plăcea discreţia, ura zgomotul şi publicitatea.* GHEŢIE; **a da publicităţii,** a publica; **mica publicitate,** rubrică sau pagină într-un ziar, în care se publică diferite anunţuri; anunţurile publicate în această rubrică sau pagină: *am apelat la rubrica de mică publicitate a unuia din ziarele locale.* GHEŢIE; **agenţie** (sau **birou**) **de publicitate,** birou în care se predau, pentru a fi publicate într-un periodic sau difuzate prin radio şi televiziune, anunţuri publicitare; agenţie care se ocupă cu diverse forme de reclamă pentru un produs, o activitate, o întreprindere etc.: *anunţurile se primesc la ... agenţia de publicitate.* R.L.; **agent de publicitate,** persoană angajată de o firmă comercială pentru a prezenta produsele firmei respective şi a le face reclamă; **principiul publicităţii,** principiu al dreptului procesual, în temeiul căruia soluţionarea litigiilor se face, cu unele excepţii, în şedinţă publică; **2.** (înv.) publicistică; presă: *nu voi răspunde la insultele voastre prin publicitate.* AL. [Din fr. ***publicité***].

publicuí, publicuiesc vb. (înv.; tr.) a publica: *şi-n auzul tutulora le-au publicuit pe loc.* PANN. [***Public*** + *-ui*].

puc, pucuri n. obiect de cauciuc în formă de disc, folosit la jocul de hochei pe gheaţă pentru a marca goluri. [Din engl. ***puck***].

puchi[1], puchi m. (reg.) **1.** urdoare; **2.** pată: *caiet plin cu puchi de cerneală.* [Et. nec.].

puchí[2], puchesc vb. (reg.; refl.) a privi insistent, desluşind cu greu din cauza vederii sau luminii slabe. [Cf. ***puchi***[1]].

puchínă, puchini f. (reg.) urdoare: *avea puchini la ochi.* [Et. nec.].

puchiní, puchinesc vb. (reg.; intr.) a mîgîli: *ce tot puchineşti acolo?* [De la ***puchină***].

puchinós, ~şi, puchinoásă, ~e a. (pop.) **1.** (adesea subst.) urduros; (p. ext.) nespălat, murdar; puchios: *lumea-mi zice puchinos, mîndra-mi zice că-s frumos.* POP.; **2.** mic, minuscul, neînsemnat; sărăcăcios: *cum poţi tu ... să te muţi ... la nişte greci puchinoşi?* SAD.; **3.** care este extrem de mic şi se descifrează cu greutate: *nişte litere puchinoase;* (adv.) *scrie puchinos.* [***Puchină*** + *-os*].

puchiós, ~şi, puchioásă, ~e a. (reg.) puchinos. [***Puchi***[1] + *-os*].

puchiţél, ~ei, puchiţeă (~ícă), ~ele m. şi f. (pop.; mai ales la pl.) picăţea: *rochii ... de materie de tîrg, albă cu puchiţei.* POP. [***Puchi***[1] + *-iţel, -iţea (-ică)*].

puci, puciuri n. acţiune armată a unui grup politic, avînd ca scop răsturnarea unui regim politic, a unei ordini statale etc. [Din germ. ***Putsch***].

puciócnă f. v. puciognă.

puciógnă, puciogne f. **1.** plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu flori albe, care creşte prin

semănături; iarbă-puturoasă, puturoasă (*Bifora radians*); **2.** (reg.) coriandru (*Coriandrum sativum*); (şi: (pop.) **puciocnă**). [Cf. ***pucios***].

puciós, ~şi, pucioásă, ~e a. **1.** (înv. şi pop.) sulfuros; (p. ext.) care miroase urît (a sulf); puturos: *: fugi ..., bubă pucioasă ..., din faţa obrazului.* POP; **apă pucioasă**, apă (minerală) sulfuroasă; **2.** (fam.; adesea subst.) om leneş, puturos: *pune mîna pe carte, puciosule! //* f. (pop.; şi **piatră pucioasă**) sulf: *mirosul de pucioasă al chibritului îi stăruia în nări.* GHEŢIE. [***Puţi*** + *-os*].

pucíst, pucişti m. participant la un puci. [Din germ. ***Putschist***].

pud, puduri n. unitate (rusească) de măsură pentru greutăţi, egală cu 16,38 kg: *în Rosia se fumează mai mult decît 8 milioane de puduri de tiutiun pe an.* MAT. [Din rus. ***pud***].

púdel, pudeli m. rasă de cîini de mărime mijlocie, cu părul lung, lăţos şi creţ, uşor de dresat, folosit în special la vînatul păsărilor acvatice; caniche; cîine din această rasă: *un căţel caraghios, un pudel, ţinut în lesă, le călca în urme.* GHEŢIE; (şi: **pudl**). [Din germ. ***Pudel***].

pudibónd, ~zi, pudibondă, ~e a. **1.** care afişează o pudoare exagerată; care este foarte ruşinos: *femeile oneste nu se arată prea pudibonde;* **2.** care denotă, care vădeşte pudoare exagerată: *maniere pudibonde;* (şi: **pudibund**). [Din lat. ***pudibundus,*** fr. ***pudibond***].

pudibonderíe f. caracterul a ceea ce este pudibond; pudoare exagerată, afectată. [Din fr. ***pudibonderie***].

pudibúnd a. v. **pudibond.**

púdic, ~ci, pudică, ~ce a. **1.** plin de pudoare; ruşinos, sfios; candid: *anecdota pudicului june.* VLAH.; **2.** care denotă, exprimă pudoare: *precugetata cutezanţă poate purta veşmîntul pudic al instinctului feciorelnic.* PAR.-B.; *e o remarcabilă poetă a dragostei pudice.* CĂL. [Din lat. ***pudicus,*** fr. ***pudique***].

pudicitáte f. însuşirea de a fi pudic; pudoare, ruşine, sfială; candoare: *nu vom împinge pudicitatea pînă la tăgăduirea sexualităţii infantile.* BL. [Din fr. ***pudicité***].

púding[1], pudinguri n. budincă englezească, preparată din făină (griş sau amidon), ouă, grăsime de vacă, zahăr, măduvă, prune, rom etc. [Din fr., engl. ***pudding***].

púding[2], pudinguri n. varietate de conglomerat foarte compact, format din blocuri rotunjite, cu mult pietriş. [Din fr. ***poudinque,*** engl. ***pudding****(-stone)*].

pudi m. v. pudel.

pudlá, pudlez vb. (tehn.; tr.) a supune fonta operaţiei de pudlaj, pentru a obţine un oţel cu însuşiri speciale. [Din fr. ***pudller***].

pudliáj n. (tehn.) procedeu de afinare a fontei prin care se obţine un oţel cu însuşiri speciale, ce se sudează şi se forjează uşor, rezistent la coroziune etc. [Din fr. ***puddlage***].

pudláre, pudlări f. (tehn.) acţiunea de a pudla şi rezultatul ei; ansamblul operaţiilor de elaborare a oţelului prin pudlaj: *captor de pudlare.* [V. ***pudla***].

pudlát, ~ţi, pudlată, ~e a. (tehn.; despre fontă) care a fost afinat prin pudlaj. [V. ***pudla***].

pudoáre, pudori f. **1.** sentiment de sfială, de jenă manifestat în comportarea cuiva; atitudine decentă, rezervată în a spune sau a face ceva (mai ales în probleme sexuale) împotriva bunei-cuviinţe; pudicitate; (p. ext.) puritate morală, candoare: *pudoarea varsă purpură pe faţă.* BOL.; *abandonă ... false pudori şi îndrăzni mai mult decît ar fi crezut vreodată.* GHEŢIE; **2.** (jur.) castitate, virginitate; **atentat la pudoare,** infracţiune constînd în încercarea de a viola o femeie. [Din lat. ***pudor, -oris,*** fr. ***pudeur***].

pudrá, pudrez vb. **1.** (tr. şi refl.) a (-şi) da cu pudră (pe faţă), a (se) farda; a se pudrui: *Lenica intră în casă ... ca să se pudreze şi să-şi aranjeze ţinuta.* GHEŢIE; (fig.) *se recoltează ... prunele şi strugurii pudraţi cu bruma pîrguirii.* ARG.; **2.** (tr.) a acoperi o suprafaţă cu un strat de pulbere, în scop tehnologic sau de protecţie; **3.** (tr.) a acoperi cu un strat (subţire) de zahăr pudră. [Din fr. ***poudrer***].

pudráre, pudrări f. acţiunea de a (se) pudra şi rezultatul ei. [V. ***pudra***].

pudrát, ~ţi, pudrată, ~e a. dat cu pudră (pe faţă); pudruit: *o doamnă bătrînă, foarte pudrată ..., strigă piţigăiat.* CĂL. [V. ***pudra***].

púdră, pudre f. **1.** pulbere fină, uşor colorată în nuanţe de roz, parfumată, folosită ca fard: *mai du-te şi tu la coafor, dă-ţi cu pudră şi cu ruj.* PR.; **2.** (p. gener.) material solid prefăcut în pulbere: *zahăr pudră;* **3.** (spec.) substanţă medicamentoasă sub formă de pulbere, folosită contra iritaţiilor pielii sau în terapeutica unor boli. [Din fr. ***poudre***].

pudriéră, pudriere f. cutioară în care se păstrează pudra pentru fardat: *avea o pudrieră de argint.* [Din fr. ***poudrier***].

pudruí, pudruiesc vb. (înv.) **1.** (tr. şi refl.) a (se) pudra; **2.** (tr.) a acoperi cu o pulbere fină: (fig.) *în lunca pudruită cu mărunt mărgăritar.* AL. [***Pudră*** + *-ui*].

pudruít, ~ţi, pudruit, ~e a. (înv.) pudrat: *întrebă cucoana, aruncînd, pe sub genele-i ... pudruite ..., o privire galeşă.* CAR.; (fig.) *fluturi cu-aripioare pudruite.* AL. [V. ***pudrui***].

puericultór, ~i, puericultoáre m., f. specialist în puericultură: *unul singur era mai informat, fost puericultor, cu o experienţă interesantă în psihologia copiilor.* PR. [Din fr. ***puériculteur***].

puericultúră f. ramură a medicinei care studiază metodele şi mijloacele asigurării unei creşteri şi dezvoltări armonioase a copiilor (pînă la trei-patru ani): *m-am întrebat adeseori dacă mai este undeva pe pămînt ... vreo societate omenească unde puericultura să fie atît de dezonorată.* GAL. [Din fr. ***puériculture***].

pueríl, ~i, puerilă, ~e a. caracteristic copilului sau copilăriei, de copil; copilăresc, copilăros; (p. ext.) lipsit de maturitate; naiv; neserios: *apucă paharul cu o expresie puerilă de satisfacţie.* PR.; *acţiunea de pe scenă i se păru puerilă.* GHEŢIE. [Din fr. ***puéril***].

puerilísm n. stare patologică în care bolnavul reproduce întregul comportament al copiilor (în demenţă, senilitate avansată etc.). [Din fr. ***puérilisme***].

puerilitáte, (rar) **puerilităţi** f. însuşirea de a fi pueril; caracter pueril; atitudine, faptă puerilă; naivitate, copilărie: *tînărul autor, părăsind puerilităţile ..., a preferat să trateze un subiect modern.* CAR. [Din fr. ***puérilité***].

puerperál, ~i, puerperală, ~e a. care aparţine lăuzei sau lăuziei, referitor la lăuză sau la lăuzie; (p. ext.) referitor la femei în perioada de la fecundaţie pînă la sfîrşitul lăuziei: *se credea în ipoteza că femeile în stare puerperală ar putea naşte.* EM.; **febră puerperală,** boală gravă a lăuzelor, cauzată de pătrunderea în uter a unui agent patogen: *îi moare soţia ... de febră puerperală.* CĂL. [Din fr. ***puerpérale***].

puerperalitáte f. perioadă următoare naşterii, care se încheie la reapariţia menstruaţiei sau (p. ext.) de la fecundaţie pînă la sfîrşitul lehuziei; starea femeii în această perioadă. [Din fr. ***puerpéralité***].

puf[1] interj. cuvînt care imită zgomotul surd produs de o suflare bruscă şi intermitentă (pe nas, pe gură), de căderea unui corp pe o suprafaţă moale etc.: *a sufla puf! nu e greu.* PANN. [Onomat.].

puf[2], (rar) **pufuri** n. **1.** (col.) pene mici, moi şi fine care acoperă corpul puilor şi, pe unele părţi, al păsărilor adulte: *cloştile, urmate de ghemuleţele mişcătoare de puf.* SAD.; **2.** (col.) pene scurte şi moi lipsite de rahis care servesc la umplerea pernelor, plăpumilor etc.; fulgi: *încep ... a cărăbăni la saltele cu puf.* CR.; **a creşte** (sau **a trăi, a ţine etc.) în puf,** a creşte, a trăi în confort, în huzur; a crea cuiva condiţii foarte bune: *ştii doară că nu trăim în puf.* GHEŢIE; **3.** (p. anal.) fulg de zăpadă: *un puf de zăpadă căzu drept în flacăra lumînării.* CĂL.; **4.** (col.) perişori fini şi moi care cresc pe obrazul puberilor; început de barbă sau de mustaţă (la puberi): *puful din faţă-ţi ca floarea se va şterge.* NEGR.; **5.** (col.) peri mici, moi şi mătăsoşi din blana unor animale; **6.** (col.) peri mici şi fini cu care sînt acoperite unele fructe, seminţe etc.: *puf de păpădie;* **bumbac-puf,** bumbac brut obţinut la cules; **7.** mic obiect de toaletă care serveşte la pudrat: *doamna se aranja în oglindă cu puful de pudră.* REBR.; **8.** minge de badminton. // m. (pl. **pufi**) (bot.; reg.) pufai (*Globaria gigantea*). [Din sl. ****puhŭ***, bulg. ***puh***].

puf[3], pufuri n. scaun scund, fără spătar, cilindric, capitonat cu stofă sau făcut din material plastic umplut cu aer: *pe duşumele se aliniau pufuri şi covoare adînci.* GHEŢIE. [Din fr. ***pouf***].

pufăi[1], pufale şi **pufaiuri** n. ciupercă al cărei înveliş se preface, la maturitate, într-o pulbere şi în firişoare fine, asemenea pufului[2]; gogoaşă, puf[2], pufuleţ (*Globaria gigantea*). [Cf. ***puf[2]***].

pufăi[2] interj. (adesea repetat) cuvînt care imită pufăitul lulelei. [Onomat.].

pufăí, púfăi vb. (intr.) **1.** a sufla pe nări cu zgomot aerul inspirat; a răsufla greu; a pufni: *caii ... pufăiau cu nările în frunzele uscate.* VLAH.; **2.** a expira fumul de ţigară, producînd un zgomot înfundat, prelung (provocat de dezlipirea bruscă a buzelor); a pîcîi; (p. ext.) a fuma: *pufăind o ţigară de foi „Corona", cu miros de smochine.* GHEŢIE; **3.** a evacua dintr-o locomotivă aburul aflat sub presiune, cu un zgomot înfundat, scurt şi sacadat: *locomotiva pufăi, vagoanele se ciocniră.* ST. [***Puf[1]*** + *-ăi*].

pufăiálă, pufăieli f. pufăit; (concr.) fum scos de o persoană care fumează: *nouri uşurei, ca pufăieli de lulele, se ridicau.* SAD. [***Pufăi*** + *-eală*].

pufăíre, pufăiri f. acţiunea de a pufăi. [V. ***pufăi***].

pufăít n. faptul de a pufăi; pufăială, pufăitură: *pufăitul locomotivei subt bolta gării înăbuşea vocile.* REBR. [V. ***pufăi***].

pufăitúră, pufăituri f. pufăit: *cîţiva drumeţi se odihneau fumînd huka, cu pufăituri lungi, potolite.* EL. [***Pufăi*** + *-tură*].

púfăr, pufere n. rondelă de cauciuc, material plastic etc. pe care se sprijină unele aparate pentru a preveni alunecarea lor. [Din germ. ***Puffer***].

pufăríe, pufării f. (rar) mulţime de puf[2]; aşternut de puf. [***Puf[2]*** + *-ărie*].

púfnet, pufnete n. pufnitură: *se aud pufnete scurte.* [***Pufni*** + *-et*].

pufní, pufnesc vb. (intr.) **1.** a expira pe nări, cu zgomot scurt şi sacadat (din cauza oboselii, a mîniei, a nemulţumirii); a pufăi; (p.ext.) a bufni: *celălalt ... pufneşte, înjură şi ameninţă.* GAL.; *îşi tocmea nervoasă şorţul lung ... şi pufnea întruna pe nas.* GHEŢIE; **a pufni în** (sau **de**) **rîs** (ori tr.) **a-l pufni pe cineva rîsul,** a izbucni într-un rîs brusc şi zgomotos: *am pufnit amîndoi în rîs.* NEGR.; *mă pufni rîsul.* PR.; **2.** a evacua aburul aflat sub presiune, cu un zgomot înfundat, scurt şi sacadat; (p. ext.) a produce în timpul funcţionării un asemenea zgomot: *locomotivele pufnesc ca nişte balauri.* REBR. [***Puf[1]*** + *-ni*].

pufníre, pufniri f. acţiunea de a pufni. [V. ***pufni***].

pufnitúră, pufnituri f. faptul de a pufni; zgomot produs prin expirarea bruscă a aerului pe nări; pufnet. [***Pufni*** + *-tură*].

pufoáică, pufoaice f. haină scurtă, vătuită şi matlasată: *un muncitor îmbrăcat cu o pufoaică ... zidea.* VR. [Din rus. ***fufajka*** (după ***puf[2]***)].

pufós, ~şi, pufoásă, ~e a. **1.** acoperit cu puf[2]: *obraz pufos;* **2.** cu (mult) puf: *mîţă pufoasă;* **3.** ca puful; moale, mătăsos; uşor: *stofă englezească pufoasă şi moale.* CĂL.; *pulover pufos;* **4.** cu consistenţă redusă; puţin compact; afînat; poros: *plăcinte cu prune ..., fragede şi pufoase.* PR.; *pămîntul s-a acoperit de zăpadă pufoasă.* GHEŢIE; **5.** (rar) puhav: *răspunse una pufoasă şi grăsună.* ST. [***Puf[2]*** + *-os*].

pufuléţ, pufuleţi m. **1.** diminutiv al lui puf[2]; pufuşor: *ţine acest pufuleţ din aripioara mea.* ISP.; **2.** (la pl.) plantă erbacee ornamentală cu tulpina înaltă, cu frunzele ovale, cu florile albastre sau albe;

pufuşor (*Ageratum houstonianum*); **3.** (bot.; reg.) pufai (*Globaria gigantea*); **4.** (la pl.) produs alimentar în formă de tubuleţe, preparat din mălai cu adaos de caşcaval. [*Puf*[2] + *-uleţ*].

pufuliţă, pufuliţe f. **1.** plantă erbacee cu tulpina ramificată, acoperită cu peri lungi, cu flori roşii-purpurii, care creşte prin locuri mlăştinoase; limbricaş (*Epilobium hirsutum*); **2.** (bot.; reg.) zburătoare (*Chamaenerion angustifolium*). [*Puf*[2] + *-uliţă*].

pufuşór, pufuşori m. **1.** pufuleţ: *pufuşor pe botişor;* **2.** (bot.; reg.) papanaş (*Trifolium arvense*); **3.** (bot.; reg.) pufuleţ (*Ageratum houstonianum*). [*Puf*[2] + *-uşor*].

pugilát, pugilate n. **1.** luptă cu pumnii goi practicată între doi jucători, la jocurile olimpice antice; **2.** (p. ext.) bătaie, încăierare (cu lovituri de pumni): *discuţia ar fi degenerat într-un pugilat.* CĂL.; **3.** (rar) box. [Din fr. ***pugilat,*** lat. ***pugilatus***].

pugilísm n. (sport) box[1]. [Din engl. ***pugilism***].

pugilíst, ~şti, pugilistă, ~e m. boxer: *prea puţini pugilişti deţin acea lovitură decisivă ... care contează mult în boxul mondial.* R.LIB. [Din fr. ***pugiliste***].

pugilístic, ~ci, pugilistică, ~ce a. care aparţine pugilismului, referitor la pugilism. // f. box[1]. [Din fr. ***pugilistique***].

puháce, puhace f. (ornit.; înv. şi reg.) bufniţă (*Bubo bubo*): *ochii ... decît a puhacii mai mari.* CANT. [Din ucr. ***puhac,*** pol. ***puhacs***].

púhav, ~i, puhavă, ~e a. **1.** cu carnea moale, flască (şi umflată); buhăit, pufos: *o babă grasă şi puhavă;* **2.** (despre aluat) moale; afînat; (p. ext.) proaspăt; **3.** sfărîmicios; puţin compact; spongios: *o stîncă puhavă ... şi scobită.* EM. [Din bulg. ***puhkav***].

púhă[1], puhe f. (reg.) bici lung; biciuşcă cu care se joacă copiii: *din puha lungă mereu pocnind.* AL. [Din pol. ***puha,*** ucr. ***puga***].

púhă[2], puhe f. (reg.) **1.** bucată de pînză răsucită, înnodată la un capăt, folosită într-un joc de copii; **2. de-a puha,** numele unui joc de copii în care jucătorii ascund această bucată de pînză, iar unul dintre ei trebuie s-o găsească. [Cf. ***buhă***].

puhăí vb. v. **puhăvi.**

puhăiálă f. v. **pohoială.**

puhăví, puhăvesc vb. (refl.) a deveni puhav; a se buhăi: *s-a puhăvit de atîta băutură;* (fig.; tr. fact.) *munca asta ... puhăieşte mintea.* VLAH.; (şi: (rar) **puhăi**). [V. ***puhav***].

puhói[1], puhoaie n. **1.** cantitate foarte mare de apă care curge cu repeziciune şi forţă; apă curgătoare umflată de ploi, care iese din matcă şi se revarsă; şuvoi, torent: *puhoiul rupsese şoseaua.* SOR.; **2.** ploaie mare, aversă; potop: *pohoi de ploi.* DOS.; *ploua în puhoaie.* GHEŢIE; **3.** (p. anal.) mulţime compactă în mişcare, val de oameni sau de alte fiinţe care se agită, năvăleşte undeva, se năpusteşte asupra cuiva: *şi codrul tot e-n clocot de-al armelor povoi.* COŞB.; *se ducea puhoiul plăvanilor, agale.* ARG.; (fig.) *puhoi de ură ce zăgazu-şi frînge!* VLAH. // adv. în mare cantitate, din plin, mult: *lacrămile merg povoi.* POP; (şi: (pop.) **pohoi,** (înv. şi reg.) **povoi,** (reg.) **puvoi**). [Din sl. ***povoni***].

puhoí[2], pers. 3 **puhoieşte** vb. **1.** (intr.) a curge în cantitate mare, năvalnic; a se revărsa, a inunda: *apele au puhoit peste maluri;* **2.** (tr.; despre oameni) a năvăli; a invada; (şi: (înv.) **povoi**). [De la ***puhoi***[1]].

puhoiálă f. v. **pohoială.**

puhoiér, puhoieri m. (reg.) numele mai multor specii de păsări despre care se crede că ar prevesti furtună şi ploaie: **a)** ploier (*Charadrius apricarius*); **b)** gaie (*Milvus milvus*): *din vîntul înălţimii ... străbat tînguirile paserilor ce se cheamă puhoieri şi care vestesc volburi ale talazurilor.* SAD. [***Puhoi***[1] + *-ar*].

puhoíre, puhoiri f. acţiunea de a puhoi[2]; revărsare; năvălire: *în puhoirea fără odihnă a străzii ... descoperiţi fraţii voştri necunoscuţi.* C.PETR. [V. ***puhoi***[2]].

pui[1], pui m. **1.** pasăre de la ieşirea din ou pînă la maturitate: *nişte pui de rîndunele.* COŞB.; *parc-ai fi pui de cuc în cuib străin.* SAD.; **a vorbi pui şi ouă,** a vorbi fără rost; a flecări; **pui de cuc,** bastard; (compus; bot.; reg.) **pui-de-gîscă,** păpădie (*Taraxacum officinale*); (pop.) **(de-a) puia-gaia,** v. **gaie; 2.** (spec.) găină sau cocoş tînăr; carnea (gătită) a acestora sau (p. ext.) a altor păsări de curte: *cîţiva pui pîrpîliţi în frigare.* CR.; *o cloşcă a ieşit cu puii foarte dimineaţă.* SAD.; **a muri ca un pui de găină,** a muri uşor, repede; **pui de bogdaproste, a)** pui de găină (mic şi slab) care se dă de pomană la înmormîntare; **b)** copil mic, prăpădit: *cînd m-a văzut bunica ... ca un pui de bodaproste, cît pe ce să se prăpădească plîngînd.* CR.; **c)** bastard; **3.** (p. gener.) animal de la naştere pînă la maturitate: *pui de căprioară;* **pui de viperă** (sau **de năpîrcă**), om rău, viclean, primejdios: *eşti ciocoi, pui de năpîrcă.* GHICA; **4.** ou sau larvă de insecte: *pui de albină;* **5.** plantă tînără; vlăstar, mlădiţă; (spec.) copileţ: *vei găsi doi pui de dafini.* ISP.; **6.** copil; fiu; odraslă: *domniţa Maria, cu puiul ei, ... a trecut ca o umbră.* SAD.; **pui de lele,** om uşuratic; ştrengar; **7.** (fam.; adesea la voc.) termen de dezmierdare pentru un copil sau pentru un tînăr (iubit): *de ce te-ai dus singur, puiul mamei?* REBR.; *bine-ai venit, puiule!* GHEŢIE; **8.** (pop.) iubit: *s-a dus puiul de la mine.* POP.; **9.** nume dat unor obiecte foarte mici, unor cantităţi minuscule: **pui de pernă,** pernă mică; puişor; **pui de mămăligă,** mămăligă mică; **(nici) pui de ...,** nimeni, ţipenie: *nu se pomenea pui de om prin aleea teilor.* DELAVR.; **10.** nume dat unor obiecte, manifestări etc. de proporţii mari, cu însuşiri superlative: *Mavrogheni era pui de om, mă!* GHICA; **pui de român,** român tînăr, viguros: *că eu sînt pui de român şi nu-mi pasă de-un păgîn.* POP.; **pui de ger,** ger mare, straşnic: *era un pui de ger ... de crăpau lemnele.* CR.; **pui de somn,** somn bun, adînc: *te pomeneşti ... că ai tras şi un pui de somn!* PR.; **pui de beţiv,** beţivan; **pui de bătaie,** bătaie zdravănă; (reg.) **puiul tîrgului,** obiect deosebit, valoros (cumpărat de la iarmaroc); **11.** (la pl.) cusături mărunte decorative pe iile, cămăşile, cojoacele etc. ţărăneşti: *flăcăii ... cu cămăşi cu pui.* SAD.; **12.** (reg.; la pl.) picăţele: *împes-triţat cu pete negre şi pui albi.* POP.; **13.** (reg.; la pl.) iritaţie a pielii de pe mîini (şi picioare), manifestată prin crăpături mărunte, adesea sîngerînde, provocată de frig, de murdărie etc.; **14.** ambarcaţie mică cu vîsle; **15.** (reg.) sertar: *puiul lăzii.* // interj. (de obicei repetat) cuvînt cu care se cheamă puii, găinile şi alte păsări de casă. [Lat. ****pulleus (=pullus)***].

pui[2], pers.3 **puieşte** vb. (reg.) **1.** (tr.; despre păsări) a scoate pui[1]; **2.** (reg.; refl. (recipr.)) a se împreuna; a se înmulţi: *pînă la Sf. Andrei lupii se puiesc şi-s pîrjol de răi.* C.; **3.** (intr.; despre plante) a înfrăţi; a face copileţi; **4.** (tr.) a copili: (refl. pas.) *dimineaţa se puieşte via.* [De la ***pui***[1]].

puiándru, ~i (~endri), puiandră, ~e (~endre) m., f. augmentativ al lui pui[1]; pui mai mare: *Niculina, o puiandră sălbatică.* DELAVR. [***Pui***[1] + *-andru*].

púică, puici f. **1.** găină tînără: *puicile cele nadolence.* CR.; **2.** (fam.; adesea la voc.) termen de dezmierdare pentru o fată sau pentru o femeie (iubită): *să te faci mare, puica maichii.* DELAVR.; **3.** (pop.) iubită: *biata inimioară ... geme ... pentru-o puică bălăioară.* AL.; **4.** (reg.) păpuşă (la porumb); **5.** (pop.; mai ales la pl.) boabele de porumb rămase neînflorite după ce s-au făcut floricelele (cucurigii); **6.** (iht.; reg.) lostriţă (*Hucho hucho*); **7.** (compus; entom.; reg.) **puica-popii,** buburuză (*Coccinella septempunctata*). [***Pui***[1] + *-că*].

puiculeáncă, puiculene f. (pop.) puicuţă: *puică, puiculeana mea.* POP. [***Puică*** + *-uleancă*].

puiculíţă, puiculiţe f. (pop.) puicuţă: *de-aş avea o puiculiţă cu flori galbene-n cosiţă.* POP. [***Puică*** + *-uliţă*].

puicúţă, puicuţe f. **1.** diminutiv al lui puică; puiculeancă, puiculiţă; **2.** găină tînără: *îmi lipsesc vreo zece perechi de puicuţe.* SOR.; **3.** (pop.) fată sau femeie (iubită): *copile tinerele de seama puicuţei mele.* POP. [***Puică*** + *-uţă*].

puiérniţă, puierniţe f. **1.** construcţie sau instalaţie specială în care se cresc puii unor păsări de curte; **2.** vas mare de lemn prevăzut cu un dispozitiv pentru alimentarea cu apă, folosit în crescătoriile piscicole pentru dezvoltarea puietului de păstrăv. [***Pui***[1] + *-arniţă*].

puiét, puieţi m. (la pl.) plante lemnoase tinere care se transplantează în altă parte; (p. gener.) plante tinere: *copacii ... se înmulţiseră prin puieţi şi seminţe.* C.PETR. // n. (col.) **1.** mulţime de pui[1]; **2.** peşti mici, în prima perioadă de viaţă, folosiţi la repopularea apelor; **3.** larve de albine: *albinele îşi dezvoltau cuibul şi puietul.* SAD. [***Pui***[1] + *-et*].

puiezí, pers. 3 **puiezeşte** vb. **1.** (reg.; refl.) a face pui (mulţi); a se pui[2]: *într-o magazie de lemnărie ... se puieziseră guzgani.* SAD.; **2.** (reg.; refl.) a se înmulţi; a se răspîndi, a se lăţi pe un teritoriu: *ruşii s-au puiezit ca şi holera.* CR.; **3.** (înv.; intr.) a veni în mare cantitate, în mare număr (şi năvalnic): *ai ieşit ca un rîu din Eden, puiezind cu valurile line.* MINEIUL. [***Pui***[1] + *-ezi*].

púiniţă, puiniţe f. (reg.) cocotă, prostituată; puiţă. [***Pui***[1] + *-niţă*].

puiós, ~şi, puioásă, ~e a. (pop. şi fam.) prolific: *iepuroaica e puioasă.* [***Pui***[1] + *-os*].

puíre, puiri f. faptul de a se pui[2]. [V. ***pui***[2]].

puişór, puişori m. **1.** diminutiv al lui pui[1]; puiuc, puiuleţ, puiuţ; **2.** (spec.) pui mic de pasăre: *găsi ... zece puişori de găină piuind.* VLAH.; **3.** (adesea la voc.) termen de dezmierdare pentru un copil, pentru o persoană dragă: *ţine icea, puişorul mamei, aţa aceasta.* ISP.; **4.** (pop.) iubit: *puişoru cînd m-atinge, foc la inimă mă-ncinge.* POP.; **5.** (la pl.) cusătură decorativă pe iile, cămăşile, cojoacele etc. ţărăneşti; pui[1]: *puişori aleşi de diferite culori;* **6.** pernă mică de pus sub cap (peste o pernă mai mare); pui[1] de pernă; **7.** veche monedă austriacă de argint care a circulat şi în ţările române: *să ne dai vro trei parale ... sau vro cîţiva puişori.* POP. // n. (pl. **puişoare**) (reg.) doniţă mică: *clondirile cu vin scufundate în doniţi, puişoarele noi cu miros de brad.* DELAVR. [***Pui***[1] + *-işor*].

puít n. **1.** faptul de a (se) pui; **2.** (rar) copilire. [V. ***pui***[2]].

puitór, ~i, puitoáre m., f. lucrător tipograf care alimentează cu coli de hîrtie presa de imprimat. //n. **puitor de mine,** navă militară amenajată pentru plantarea minelor în mări şi în fluvii. [***Pune*** + *-itor*].

púiţă, puiţe f. (reg.) **1.** (la sg.) haită de cîini sau de lupi care umblă după o căţea, respectiv, după o lupoaică în perioada împerecherii: *umblă ca căţeaua cu puiţa după ea.* Z.; **2.** căţea sau lupoaică în perioada împerecherii; **a (fi) în puiţă,** (a fi) în călduri; **3.** femeie depravată; prostituată; puiniţă. [***Pui***[1] + *-iţă*].

puiúc, puiuci m. (reg.) puişor: *nani, na, puiuc, nani, pui de cuc.* IONEL. // n. (reg.) sertăraş: *foarfecele sînt în puiucul maşinii de cusut.* POP. [***Pui***[1] + *-uc*].

puiuléţ, puiuleţi m. (pop.) puişor: *hei, măi, puiuleţ de cuc.* POP.; *puiuleţ de hoţoman.* POP. [***Pui***[1] + *-uleţ*].

puiúţ, puiuţi m. **1.** (pop.) puişor: *dormi, puiuţ de om, dormi cu somn-n somn.* IONEL; *s-a dus cucul de p-aici şi-o lasat puiuţii mici.* POP.; **2.** (reg.) sertăraş. [***Pui***[1] + *-uţ*].

pul, puluri n. fiecare dintre cele treizeci de piese rotunde ale jocului de table; pion: *aşază tu pulurile!* [Din turc. ***pul***].

pulán, pulane n. (arg.) baston de poliţist; lovitură dată cu acest baston: *i-a tras cîteva pulane.* [***Pulă*** + *-an*]

púlă, puie şi **puli** f. **1.** (trivial) penis: *Bodnarachi scoate-o limbă cît o pulă de magari.* EM.; *povestea pulei.* CR.; **2.** (compuse; pop.) (iht.) **pula-ciobanului, a)** specie de biban (*Perca fluviatilis*); **b)** peşte care trăieşte pe fundul mlăştinos al bălţilor şi se hrăneşte cu puii de peşte (*Gobio kessleri*); (bot.) **pula-calului,** burete pucios (*Ithyphallus impudicus*); **pulă-bleagă,** persoană molatecă, inactivă. [Lat. ***pullus*** „pui"].

pulberărie, pulberării f. fabrică sau depozit de muniții; prăfărie: *în stînga o fabrică mare – pulberăria statului.* VLAH. [*Pulbere* + *-ărie*].

púlbere, pulberi f. **1.** praf, țărînă: *am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor.* NEGR.; *eu mă jucam în pulberea drumului.* ST.; **a se face (praf și) pulbere** sau **a se alege** (ori **a rămîne**) **(praful și) pulberea,** a se distruge, a se nimici, a pieri: *se face Spînul pînă jos praf și pulbere.* CR.; **a arunca pulbere în ochi(i) cuiva,** a induce în eroare, a înșela pe cineva; **a face pulberea praf,** a nu face nici o ispravă; **2.** (fig.) trupul omenesc considerat ca ceva pieritor, supus distrugerii timpului: *dînd pulberea-mi țărînei și inima-mi la vînt.* EM.; **3.** (fig.) mulțime, puzderie: *văzurăm ... o pulbere de case albe.* **4.** BOL.; (p. anal.) nume dat unor materii solide care se prezintă sub formă de particule fine; praf, pudră: *pulberea de aur era uscată apoi în tipsii.* AG.; *îmi dădea tîrcoale stîrnind pulberea fină a zăpezii.* PR.; **pulbere abrazivă** abraziv în granule mici, folosit în așchierea fină (șlefuire, lustruire etc.); **5.** substanță explozivă sub formă de firișoare sau de granule, utilizată la armele de foc, în tehnica rachetelor, în tehnica minieră etc.; (spec.; înv.) praf de pușcă: *dacă vom continua ..., pămîntul va ajunge un uriaș depozit de pulbere, care va lua foc la cea mai neînsemnată scînteie.* GHEȚIE; (fig.) *am înțeles că acest copil e pulbere de pușcă.* SAD.; **pulbere neagră,** praf de pușcă; **pulbere fără fum,** exploziv pe bază de nitroceluloză, care conține un absorbant de vapori. [Lat. *pulvis, -eris*].

pulbéric, ~ci, pulberică, ~ce a. (înv.; rar) ca pulberea, prăfos: *prin nori pulberici.* BOL. [*Pulbere* + *-ic*].

pulberós, ~și, pulberoásă, ~e a. (înv.) **1.** plin de praf, prăfuit: (fig.) *sufletele lor zboară din închisoarea pulberoasă și se întîlnesc în paradisul amorului.* I.NEGR.; **2.** ca praful; prăfos: *soarele scăldat într-un nour pulberos.* NEGR. [*Pulbere* + *-os*].

pulíe, pulii f. roată specială cu șanț pe circumferința exterioară, pe care se montează un cablu, o frînghie, o curea etc., folosită pentru a ridica greutăți, pentru a transmite o mișcare circulară etc. [Din fr. *poulie*].

pulmón, pulmoni m. (livr.) plămîn. [Din lat. *pulmo, -onis*].

pulmonár, ~i, pulmonară, ~e a. care aparține plămînilor, referitor la plămîni; care afectează plămînii; localizat la plămîni: *medicul, necunoscîndu-i afecțiunea pulmonară, îi prescrise un medicament contraindicat.* GHEȚIE. [Din fr. *pulmonaire*].

pulmonáriță, pulmonariță f. (bot.; rar) cruscior (*Pulmonaria officinalis*). [De la *Pulmonaria,* numele științific al plantei (după *măselariță, săpunariță* etc.)].

pulmonátă, pulmonate f. (la pl.) subclasă de moluște gasteropode care respiră printr-un plămîn; (și la sg.) moluscă din această subclasă (ex.: racul, limneea etc.). [Din fr. *pulmonés,* lat. *pulmonata*].

pulóvăr n. v. pulover.

pulóver, pulovere n. obiect de îmbrăcăminte tricotat, fără nasturi, care acoperă partea de sus a corpului: *peste cămașa neagră purta un pulover roșu;* (și: **pulóvăr**). [Din fr., engl. *pull-over*].

pulpánă, pulpane f. fiecare dintre cele două părți de (la talie în) jos ale unei haine (lungi): *era îmbrăcat ... într-un surtuc negru, cu pulpanele mai lungi.* GHEȚIE. [*Pulpă* + *-ană*].

pulpár[1], pulpare n. **1.** apărătoare de metal sau de piele purtată în trecut de războinici pe pulpe; **2.** carîmb de piele care protejează piciorul călărețului. [*Pulpă* + *-ar*].

pulpar[2], ~i, pulpară, ~e a. care aparține pulpei dentare, referitor la pulpa dentară: *cavitate pulpară.* [Din fr. *pulpaire*]

púlpă, pulpe f. **1.** partea musculoasă posterioară a gambei (dintre genunchi și gleznă); porțiune a piciorului din dreptul acestor mușchi: *fusta îngustă și lungă îi acoperea pulpele.* GHEȚIE; **2.** carnea de la partea superioară a piciorului unui animal, care servește ca aliment; (p. gener.) carne macră: *friptură de pulpă de vițel;* **3.** țesut conjunctiv bogat în vase și nervi: *pulpă dentară; pulpă splenică;* **4.** (pop.) uger; **5.** partea moale, cărnoasă a unor fructe și legume: *pulpă de caise;* **6.** reziduu obținut în industria zahărului, folosit ca hrană pentru vite. [Lat. *pulpa,* fr. *pulpe*].

pulpectomíe, pulpectomii f. extirpare (totală) a țesuturilor pulpare ale unui dinte. [Din fr. *pulpectomie*].

pulpișoáră, pulpișoare f. diminutiv al lui pulpă: *și o cuprindea pîn' la gleznișoare, pîn' la pulpișoare.* POP [*Pulpă* + *-işoară*].

pulpíță, pulpite f. inflamație dureroasă a pulpei dentare. [Din fr. *pulpite*].

púlpitum n. parte a teatrului roman în care actorii își desfășurau jocul. [Din lat. *pulpitum*].

pulpós, ~și, pulpoásă, ~e a. **1.** cu pulpe groase: *picioare pulpoase;* **2.** (reg.; despre oameni) cu musculatură bine dezvoltată; vînjos, robust; **3.** (reg.) cu uger mare: *vaci, oi, capre pulpoase.* [*Pulpă* + *-os*].

puls, pulsuri n. **1.** dilatație ritmică fiziologică percepută la palparea unei artere superficiale, produsă de creșterea volumului de sînge la fiecare contracție cardiacă, adică la fiecare sistolă ventriculară; (p. restr.) pulsație: *pulsul era rapid, aproape o sută de bătăi pe minut, dar uniform.* GHEȚIE; **a(-și) lua pulsul,** a număra pulsațiile inimii, apăsînd cu degetul pe artera de la încheietura mîinii: *mi-am luat pulsul, inima îmi bătea cu o sută douăzeci pe minut.* PR.; **2.** loc pe antebrat unde se simt pulsațiile inimii: *doctorul ... îl apucă de puls.* NEGR.; **3.** (fig.) ritm, mers al lucrurilor, evenimentelor etc.; situație; stare de spirit: *era curioasă ... să vadă ... care e pulsul modei.* SOR.; **a simți** (sau **a prinde**) **pulsul** (unei situații), a sonda o stare de spirit; a înțelege, a intui o situație: *e un reporter care prinde pulsul social al unei vremi.* CĂL. [Din lat. *pulsus,* fr. *pouls,* germ. *Puls*].

pulsá, pulsez vb. (intr.) **1.** a se dilata și a se contracta ritmic, pompînd sîngele prin artere: *inima pulsează;* **2.** a zvîcni în ritmul pulsațiilor: *pe gîtul subțire o vînă ... pulsa regulat.* GHEȚIE; **3.** (fig.) a decurge, a se desfășura într-un ritm viu; a se manifesta cu putere, plenar; a palpita, a fremăta: *pulsa în el o bucurie a vieții.* SAD.; *o activitate fără odihnă pulsa în măruntaiele orașului.* GHEȚIE. [Din lat. *pulsare* „a împinge, a bate"].

pulsánt, ~ți, pulsantă, ~e a. **1.** vas pulsant, organ al albinei care pompează sîngele în corpul insectei, îndeplinind rolul inimii; **2.** (rar) pulsator: *curent electric pulsant.* [*Pulsa* + *-ant*].

pulsár, pulsare n. (astron.) sursă galactică de unde radio care emite impulsuri foarte regulate și foarte scurte. [Din engl. *pulsar*].

pulsáre, pulsări f. acțiunea de a pulsa și rezultatul ei; pulsație: *pulsarea sîngelui în artere;* (fig) *pulsarea vieții reale a poporului.* MAIOR. [V. *pulsa*].

pulsatíl, ~i, pulsatilă, ~e a. **1.** care aparține pulsului, referitor la puls, care afectează pulsul: *anevrism pulsatil;* **2.** caracterizat prin pulsații ritmice; pulsativ; **durere pulsatilă,** durere care se accentuează la intervale regulate, provocînd zvîcnituri. [Din fr. *pulsatile*].

pulsatív, ~i, pulsativă, ~e a. (med.; rar) pulsatil: *durere pulsativă.* [Din fr. *pulsatif*].

pulsatór, ~i, pulsatoáre a. **1.** (despre fenomene) alcătuit dintr-o succesiune de impulsuri identice; **2.** (despre curentul electric) format numai din alternanțe de un singur sens (pozitive sau negative); pulsant. [Din fr. *pulsateur*].

pulsáție, pulsații f. **1.** bătaie ritmică a inimii sau a unei artere; (p. ext.) puls: *temperatura și numărul pulsațiilor sînt normale.* CAR.; *îmi rămase numai bătaia inimii, pulsația ei înaltă și nebună.* PR.; **2.** (fiz.) mărime caracteristică proceselor periodice, proporțională cu frecvența; variație periodică a unei mărimi care nu-și schimbă semnul; **3.** (fig.) desfășurare a unui proces, a unui fenomen etc. într-un ritm intens, viu, trepidant: *pulsațiunile mari și patriotice ale sufletului său.* GHICA; (și: (înv.) **pulsațiune**). [Din fr. *pulsation,* lat. *pulsatio, -onis*].

pulsațiúne f. v. pulsație.

pulsiúne f. **1.** tendință de deviere involuntară a corpului aflat în echilibru sau în mers, prezentă în unele maladii care afectează echilibrul (sindrom cerebelos, boala Parkinson etc.); **2.** element dinamic al activității psihice inconștiente, latura energetică a instinctului; instinct. [Din fr. *pulsion*].

pulsométru, pulsometre n. pompă pentru deplasarea apei prin presiunea exercitată de aburi asupra acesteia. [Din fr. *pulsomètre*].

pulsoreactór, pulsoreactoare n. reactor pentru avioane supersonice în care arderea combustibilului se face discontinuu. [Din fr. *pulsoréacteur,* germ. *Pulsoreaktor*].

pult, pulturi n. (reg.) tejghea; (p. restr.) sertar: *de dînsul n-avem date – și chiar de-avem, stau puse-n pult, ca știri puțin adevărate!* COȘB. [Din germ. *Pult*].

pultacéu, ~cei, pultacee a. (rar; despre materii) păstos; **anghină pultacee,** anghină în care amigdalele sînt acoperite cu un exudat alb. [Din fr. *pultacé*].

pululáție, pululații f. **1.** înmulțire rapidă și abundentă; **2.** producere rapidă de țesuturi morbide. [Din fr. *pullulation*].

pulverínă f. pulbere fină, neagră, folosită ca exploziv și la fabricarea artificiilor. [Din fr. *pulvérin*].

pulverizá, pulverizez vb. **1.** (tr.) a transforma în pulbere, în pudră; a măcina mărunt un material solid: *ai pulverizat zahărul?;* **2.** (p. ext.; tr. și refl.) a (se) sparge, a (se) diviza în bucăți mici; a (se) fărîmița: (fig.) *nenumăratele cuiburi religioase în care s-a pulverizat protestantismul.* BL.; **3.** (fig.; tr. și refl.) a (se) distruge, a (se) nimici; a face să dispară sau a dispărea: *în accident au fost pulverizați toți;* **4.** (tr.) a împrăștia un lichid sau o pulbere, în particule foarte fine, cu ajutorul unui pulverizator: *pulverizarăm toxicul peste tot.* PR. [Din fr. *pulvériser,* lat. *pulverizare*].

pulverizábil, ~i, pulverizabilă, ~e a. care poate fi pulverizat. [Din fr. *pulvérisable*].

pulverizáre, pulverizări f. acțiunea de a (se) pulveriza și rezultatul ei; pulverizație: (fig.) *expresionismul contemporan pleacă de la principiul pulverizării genurilor literare.* LOV. [V. *pulveriza*].

pulverizát, ~ți, pulverizată, ~e a. prefăcut în pulbere sau în particule lichide fine. [V. *pulveriza*].

pulverizatór, pulverizatoare n. instrument folosit pentru împrăștierea în particule fine a lichidelor sau a pulberilor; atomizor, vaporizator: *se parfumează cu pulverizatorul.* PETR. [Din fr. *pulvérisateur*].

pulverizáție, pulverizații f. (rar) pulverizare. [Din fr. *pulverisation*].

pulverulént, ~ți, pulverulentă, ~e a. care se prezintă sub formă de pulbere fină: *polen pulverulent.* [Din fr. *pulvérulent,* lat. *pulverulentus*].

pulverulénță f. (rar) calitatea sau starea unui corp pulverulent sau pulverizat: *pulverulența unui joc de ape.* CĂL. [Din fr. *pulvérulence*].

púma, pume f. mamifer carnivor nocturn și arboricol, din familia felidelor, asemănător panterei, cu blana de culoare galbenă-roșcată, care trăiește în America; cuguar (*Felis concolor*); (și: **pumă**). [Din fr. *puma*].

púmă f. v. puma.

púmice (astăzi rar) f. rocă de origine vulcanică, poroasă, folosită de obicei la lustruitul metalelor; ponce. [Din lat. *pumex, -icis*].

pumn, pumni m. **1.** palmă închisă, cu degetele strînse și îndoite: *mă apropiai de ușă și începui să*

bat în ea cu pumnul. PR.; **cît pumnul** sau **cît un pumn,** mic sau mare (în funcţie de obiectul comparaţiei): *înghite la nasturi cît pumnul.* PANN; *căţeluşi cît pumnul.* OD.; **a se bate cu pumnul în piept** a se lăuda, a se făli cu ceva; a se împăuna: *şi te baţi cu pumnu-n piept c-ai luptat şi ai un drept.* VIERU; **a arăta pumnul cuiva,** a ameninţa pe cineva (cu bătaia): *trebuie să ai un straşnic partid ... ca s-arăţi pumnul stăpînirii.* VLAH.; **a-i vîrî** (sau **băga, pune**) **cuiva pumnul în gură,** a reduce pe cineva la tăcere; (p. ext.) a împiedica pe cineva să acţioneze: *sciitorii înşişi îşi vor băga pumnul în gură unii altora.* PR.; *mi-aţi pus tot timpul pumnul în gură;* **a-şi da cu pumnii în cap,** a-i fi tare ciudă; a regreta foarte mult; **(-şi) plînge în pumni,** a plînge pe înfundate, pe ascuns; a fi foarte necăjit, îndurerat; a se căi: *eu cu Dumitru ... plîngeam în pumni.* CR.; **a rîde în pumni,** a rîde pe ascuns; **a-i bate cuiva în** (sau **din**) **pumni** ori **a juca pumnii,** a face în ciudă cuiva, a necăji pe cineva (lovindu-şi pumnii unul de altul): *ce se bucură satana cînd te aude! ... uite aşa bate din pumni de bucurie.* PR.; **2.** lovitură dată cu palma astfel strînsă: *i-am tras un pumn.* AL.; **a lua pe cineva în** (sau **la**) **pumni,** a lua la bătaie (cu pumnii); (rar) **iute de pumn,** bătăuş: *un sergent ... iute de pumn.* GAL.; **3.** palma sau palmele împreunate făcute căuş pentru a putea reţine ceva (de obicei un lichid); conţinutul palmei sau palmelor făcute căuş: *Rada ... le dă apă, toţi din pumnii ei să beie.* COŞB.; **un pumn de ...,** o cantitate din ceva, cît încape în palmele astfel strînse şi adîncite: *îi dete un pumn de bani.* ISP.; (fig.) *un pumn de soldaţi;* **4.** (pop.) pumnaş; **5.** veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu aproximativ două treimi dintr-o palmă: *vei face ei* [mesei] *cunună de un pumn pen-prejur.* BIBLIA. [Lat. ***pugnus***].

pumnál, pumnale n. **1.** armă albă formată dintr-o lamă scurtă cu două tăişuri şi vîrf ascuţit, prinsă de un mîner; jungher, pumnar, stilet: *a scos un pumnal şi un revolver.* CAR.; **2.** lovitură dată cu o astfel de armă: *vei muri de pumnal!*; (fig.) *cuvintele ei fură pumnale pentru Costache.* CĂL. [Din it. ***pugnale***, fr. ***poignard*** (după *pumn*)].

pumnár, pumnare n. **1.** (înv.) pumnal: *a scos ... un pumnar şi mi-a declarat că se ucide.* AL.; *pumnarul mi-era ... o armă de spintecat fiarele.* BL.; **2.** (reg.) pumnaş. [***Pumn*** + *-ar*; cf. ***pumnal***].

pumnáş, pumnaşi m. manşetă (încreţită şi) brodată la cămăşile ţărăneşti şi la ii; (p. ext.) broderie cusută pe asemenea manşete; pumn; pumnar: *la mîneci cu pumnaşi cusuţi cu arnici.* [***Pumn*** + *-aş*].

pumní, pumnesc vb. (pop.; tr. şi refl. recipr.) a (se) lovi, a (se) bate cu pumnii; a (se) pumnui: *cel care mă pumnise.* GANE. [De la ***pumn***].

pumnicél, pumnicei m. pumnişor: *mălai nu luase nici un pumnicel.* PANN. [***Pumn*** + *-icel*].

pumnísm n. (lingv.) ciunism: *ortografie pumnistă.* [*(Aron)* ***Pumn(ul)*** n. pr. + *-ism*].

pumníst, ~şti, pumnistă, ~e a. (lingv.) care aparţine lui Aron Pumnul sau adepţilor săi: *concepţie pumnistă.* // m., f. adept al sistemului lingvistic şi ortografic propus de Aron Pumnul. [***Pumn(ism)*** + *-ist*].

pumnişór, pumnişori m. diminutiv al lui pumn; pumnicel. [***Pumn*** + *-işor*].

pumnuí, pumnuiesc vb. (pop.; tr. şi refl. recipr.) a (se) pumni. [***Pumn*** + *-ui*].

púna f. semideşert rece în Anzi aflat la mare altitudine, cu vegetaţie rară, formată din smocuri de graminee şi boschete de arbuşti spinoşi, locuit de amerindienii crescători de lame. [Din sp., fr. ***puna***].

punalúa f. a doua treaptă în evoluţia familiei primitive, în care era interzis incestul. [Din germ. ***Punalua*** „familie"].

puncér, punceri m. boxer cu stil agresiv şi cu lovitură foarte puternică. [Din engl. ***puncher,*** fr. ***puncheur***].

punching-ball [páncing-bol] n. punctbal. [Cuv. engl.]

punci[1], punciuri n. băutură preparată dintr-un amestec de portocale, zahăr, suc de lămîie, rom sau lichior (cu ceai): *vom bea cîte un punci ca să ne răcorim.* NEGR.; (şi: (înv.) **ponci**). [Din engl., fr. ***punch***].

punci[2], punciuri n. aptitudine a unui boxer de a da lovituri puternice; lovitură puternică, decisivă aplicată adversarului de un boxer. [Din engl., fr. ***punch***].

punct, puncte n. **1.** element, concept fundamental al geometriei, care are toate dimensiunile nule, definit ca intersecţie a două linii: *un punt matematic se pierde în nemărginirea dispoziţiunei lui.* EM.; **punct de intersecţie,** punct comun pe care îl au două figuri plane; **punct de incidenţă,** locul în care raza incidentă se întîlneşte cu raza reflectată; **2.** loc determinat pe o lungime, pe o suprafaţă, în spaţiu; porţiune de teren cu anumite caracteristici; (p. ext.) localitate: *punctul de plecare al acestor călătorii este Samos.* CĂL.; **punct cardinal,** fiecare dintre cele patru direcţii principale ale orizontului, servind la orientarea în spaţiu (nord, sud, est, vest): *busola ... îţi arată cu acul punctele cardinale.* PR.; **punct de sprijin, a)** loc fix pe care se sprijină o pîrghie: *daţi-mi un punct de sprijin şi răstorn Pămîntul;* **b)** proptea; **c)** (fig.) sprijin, ajutor; **punct sanitar,** cea mai mică unitate de asistenţă medicală; (spec.) serviciu medical în cadrul unei şcoli, întreprinderi etc.; **punct de ochire,** locul din ţintă în care trăgătorul potriveşte linia de ochire; **3.** temperatură fixă la care un corp îşi schimbă starea: *punct de topire; punct de îngheţ;* **4.** corp, porţiune avînd dimensiuni neglijabile: *Pămîntul e un punct în univers;* **5.** ceea ce se vede foarte mic din cauza depărtării: *pe cer albastru ... un negru punct s-arată!* AL.; **6.** pată mică pe un fond de altă culoare: *rochie roşie cu puncte albe;* **7.** model de cusătură sau de broderie: *lucrat în punct de chelim;* **8.** semn grafic mic, rotund, folosit ca semn de punctuaţie pentru a marca sfîrşitul unei propoziţii sau fraze, prescurtarea unui cuvînt; semn pus deasupra literelor i şi j etc.; **a pune punctul pe i,** a preciza, a sublinia esenţialul; **două puncte,** semn de punctuaţie constînd din două puncte aşezate unul deasupra celuilalt, care arată că urmează o enumerare, o explicaţie, o concluzie sau o vorbire directă: (fig.) *trei cuvinte viaţa-ntreagă; două puncte: îmi eşti dragă.* ARG.; **punct şi virgulă,** semn de punctuaţie constînd dintr-un punct aşezat deasupra unei virgule, folosit pentru a despărţi părţi componente ale unei perioade; **puncte de suspensie** sau **puncte-puncte,** semn de punctuaţie constînd din trei sau mai multe puncte aşezate în linie orizontală, folosit pentru a marca o întrerupere în şirul gîndirii, acţiunii sau o omisiune dintr-un text reprodus: *era o scrisoare ... cu multe puncte de suspensie, care încheiau gînduri numai pe jumătate rostite.* GHEŢIE; **9.** semn mic rotund, pus la dreapta unei note muzicale pentru a-i prelungi durata cu încă o jumătate din valoarea ei; **10.** unitate de măsură, exprimată numeric, care indică situaţia participanţilor la o competiţie sportivă, la unele jocuri de societate etc.: *Hagi a înscris punctul victoriei;* **11.** fiecare dintre diviziunile unei cartele pentru raţionalizarea unor alimente, obiecte de îmbrăcăminte etc.; tichet detaşat dintr-o astfel de cartelă; **pe puncte, a)** pe cartelă; raţionalizat: *alimente pe puncte;* **b)** fără pregătire corespunzătoare postului, funcţiei pe care o ocupă sau titlului pe care îl deţine: *e un inginer pe puncte, adică făcut prea repede şi cu rabat asupra înţelegenţei şi valorii profesionale, în raport cu un inginer cu studii anterioare regimului.* PR.; **12.** element esenţial al unui ansamblu, parte determinantă a unei acţiuni, a unei probleme, a unei discuţii etc.; aspect: *despre aceste puncte mă rog să dai deslușiri.* BĂLC.; *descoperă punctele vulnerabile ale unei atare filozofii.* BL.; **punct culminant,** v. **culminant; punct de vedere,** aspectul sub care cineva priveşte o problemă; mod de a gîndi, de a concepe ceva: *vom face un rezumat al punctelor de vedere susţinute de cei trei preopinenţi.* STĂNIL.; **punct critic,** stare critică; **punct mort,** v. **mort; punct cu punct,** în întregime, pe rînd (şi amănunţit); **a pune ceva la punct, a)** a regla un aparat; **b)** a aranja, a potrivi lucrurile aşa cum trebuie; a restabili cu fermitate adevărul; **a fi pus la punct,** a fi aranjat, bine îmbrăcat: *era pedant, totdeauna pus la punct;* **a pune pe cineva la punct,** a arăta cuiva ce se cuvine şi ce nu, a da cuiva o ripostă fermă, o lecţie de bună-cuviinţă: *poţi tu avea curajul să pui la punct un grup de derbedei?* PR.; **13.** paragraf, pasaj dintr-un text (de lege); prevedere, condiţie , obligaţie etc. prevăzută într-un asemenea text: pont[1]: *cestiunea ... se poate reduce la două punturi de căpetenie.* OD.; *el dezvălui în amănunte programul Partidului Naţional, arătînd imensa însemnătate a fiecărui punct din el.* AG.; **14.** moment, fază, etapă, stadiu într-o evoluţie: *nici măcar un prietin l-acest punt nu se afla.* PANN; **pînă la un punct,** pînă la o anumită limită; într-o anumită măsură: *realitatea era însă, pînă la un punct, alta.* GHEŢIE; **a fi pe punctul de a ...,** a fi gata de a ...; a fi pregătit să ...; a fi cît pe-aci să ...: *a fost pe punctul de a plăti cu închisoarea aceste îndrăzneli.* SAD. // adv. exact, precis, fix; cu precizie: *trenul pleacă la 6 punct;* (şi: (înv. şi pop.) **punt**). [Din lat. ***punctum,*** germ. ***Punkt,*** fr. ***point,*** it. ***punto;*** cf. ***pont[1]***].

punctá, punctez vb. (tr.) **1.** a marca, a însemna cu puncte; a face pe o suprafaţă semne sub forma unor puncte (de altă culoare); a face să apară ca nişte puncte: *fluturi de cele mai gingaşe culori, în chipul cel mai delicat punctate.* SAD.; **2.** (rar) a punctua; **3.** (fig.) a scoate în evidenţă; a marca, a accentua, a sublinia: *ai punctat esenţialul;* **4.** (înv.) a ţinti; a îndrepta o armă către o ţintă: *puntară tunurile spre dînsa.* BĂLC.; **5.** a marca puncte într-o întrecere sportivă, într-o competiţie; a ţine evidenţa punctelor acumulate de un sportiv, de o echipă într-o întrecere: *România trebuie să puncteze serios în faţa Europei.* A.; **6.** (inform.) a deplasa indicatorul pe ecranul unui calculator pînă în dreptul elementului care se doreşte a fi selectat; (şi: (înv.) **punta**). [Din fr. ***pointer***, germ. ***punktieren*** (după *punct*)].

punctáj, punctaje n. **1.** notaţie în puncte a rezultatelor obţinute la o întrecere (sportivă), în vederea stabilirii unui clasament; totalul punctelor acumulate de un participant sau de o echipă la o competiţie (sportivă), la un examen etc.: *Nadia Comăneci a obţinut punctajul maxim la toate aparatele;* **panou de punctaj,** tablou pe care se afişează rezultatele într-o competiţie sportivă; **2.** însemnare a ideilor principale ale unei expuneri, ale unei lucrări; întocmire a unui plan sumar. [Din fr. ***pointage*** (după *punct*)].

punctáre, punctări f. **1.** acţiunea de a puncta şi rezultatul ei; **2.** imprimare cu punctatorul, pe suprafaţa unei piese, a unor repere care urmează să fie perforate. [V. ***puncta***].

punctát, ~ţi, punctată, ~e a. marcat, însemnat cu puncte; alcătuit din puncte: *linie punctată.* [V. ***puncta***].

punctatór, punctatoare n. unealtă de oţel cu vîrf ascuţit, conic, cu care se trasează pe suprafaţa unei piese metalice reperele ce urmează să fie perforate. [***Puncta*** + *-tor*].

punctaveráj, punctaveraje n. raportul dintre punctele înscrise şi cele primite, care decide poziţia într-un clasament general între sportivi sau echipe aflate la egalitate. [Din fr. ***pointavérage*** (după *punct*)].

púnctbal, punctbale n. minge în formă de pară, suspendată de o frînghie, servind pentru antrenament la box; punching-ball. [Cf. fr., engl. ***punching-ball***].

punctifórm, ~i, punctiformă, ~e a. **1.** de forma unui punct; cît un punct; **2.** (fiz.) cu dimensiuni neglijabile; **3.** care acţionează intermitent. [Din fr. ***punctiforme***].

punctişór, punctişoare n. diminutiv al lui punct; punctuleţ: *în ochişorii albaştri ... o lumină lină, cu punctişoare negre.* SAD. [***Punct*** + *-işor*].

punctuá, punctuez vb. (rar; tr.) a pune semne de punctuaţie într-un text; a puncta: *avea manuscrisul punctuat de d. Scurtu.* IBR. [Din fr. ***ponctuer*** (după *punct*)].

punctuál, ~i, punctuală, ~e a. **1.** care execută, care finalizează la timp, la momentul hotărît ceea

ce are de făcut; care respectă întocmai termenul fixat: *a venit foarte punctuală.* PR.; **2.** care vizează un obiectiv izolat sau limitat, referitor la un aspect anume: *se emiteau critici punctuale.* D.; **3.** (despre verbe) care arată că acțiunea se petrece într-un singur moment. // adv. cu punctualitate, la timp, în momentul stabilit: *Victor sosi punctual, însoțit de vărul său.* GHEȚIE. [Din fr. ***ponctuel,*** germ. ***punktuell*** (după *punct*)].

punctualitáte f. însușirea de a fi punctual; exactitate, rigurozitate, promptitudine în executarea la termen a unei lucrări, în îndeplinirea unei îndatoriri etc.: *prin punctualitate, prin iubirea de studiu și prin zelul îndeplinirii datoriei ridica nivelul culturei.* MAIOR.; *obișnuia să se achite de datorii cu o punctualitate exemplară.* GHEȚIE. [Din germ. ***Punktualität,*** fr. ***ponctualité*** (după *punct*)].

punctuáre, punctuări f. (rar) punctuație: *să-ți impute că nu știi gramatica, ortografia, punctuarea?* CAR. [V. ***punctua***].

punctuáție, punctuații f. **1.** sistem de semne grafice convenționale (punctul, virgula, semnul întrebării, semnul mirării, ghilimelele, linia de dialog, parantezele etc.) care au rolul de a despărți unitățile sintactice după raporturile stabilite între (părți de) propoziții și fraze, de a marca în scris pauzele și intonația din vorbire, întreruperea șirului comunicării etc.; manieră de a folosi aceste semne: *luați ... aminte la punctuația mea, păstrați-o cu toată scumpătatea.* CAR.; **2.** parte a gramaticii care cuprinde regulile de întrebuințare a acestor semne; **3.** (bot.) porțiune din membrana unei celule rămasă neîngroșată; (și: (înv.) **punctuațiune**). [Din fr. ***ponctuation*** (după *punct*)].

punctuațiúne f. v. punctuație.

punctuléț, punctulețe n. punctișor. [***Punct*** + ***-uleț***].

púnctum adv. (germanism; rar) gata, am încheiat (discuția): *sîntem români și punctum.* EM. [Din germ. ***Punktum***].

púncție, puncții f. procedeu chirurgical constînd în străpungerea cu un ac special, cu un trocar sau cu vîrful unui bisturiu a unui vas, a unui țesut sau a peretelui unei cavități (naturale ori patologice) a organismului, pentru a extrage (parțial) lichidul conținut de acestea, pentru a extrage un fragment de țesut sau pentru a introduce un medicament (ex.: puncție lombară, puncție pleurală, puncție sternală etc.); puncționare; (și: (înv.) **puncțiune**). [Din lat. ***punctio, -onis,*** fr. ***ponction,*** germ. ***Punktion***].

puncționá, puncționez vb. (rar; tr.) a face o puncție. [Din fr. ***ponctionner*** (după *punct*)].

puncționáre, puncționări f. (rar) puncție. [V. ***puncționa***].

puncțiúne f. v. puncție.

púne, pun vb. **1.** (tr.) a așeza, a plasa pe cineva sau ceva într-un loc; a instala: *pusei volumul pe măsuță.* PR.; **a pune foc, a)** a incendia; **b)** (fig.) a înrăutăți situația; **a pune paie pe foc,** a agrava o situație deja tensionată; **a pune ceva la foc,** a expune ceva acțiunii focului (pentru a fierbe, a prăji etc.); (fam.) **a pune mîna, a)** a apuca, a prinde ceva; (p. ext.) a face ceva, a lucra; a acționa: *unde punea el mîna, punea și Dumnezeu mila.* CR.; *pusei mîna pe polonic și îl pocnii.* PR.; **b)** a fura; a prăda, a jefui: *puseră mîna pe vistieria domnului.* BĂLC.; c) a lua cu forța; a prinde, a aresta: *cum nu vii tu, Țepeș doamne, ca, punînd mîna pe ei, să-i împarți în două cete.* EM.; **a pune piciorul,** a sosi (undeva); a pătrunde: *unde ea-și pune piciorul să aprinde chiar mohorul.* POP.; **a pune ochii pe cineva** (sau **pe ceva**), a se opri cu interes asupra cuiva sau a ceva, a remarca; a dori să obțină ceva: *ai pus ochii pe Gheorghe, învățătorul.* CAR.; **a pune față în față,** a confrunta; **2.** (tr.) a aranja, a rîndui; a monta; a pregăti: *luînd două din oscioare, le puse vîrf în vîrf* ISP.; **a pune masa,** v. **masă[1]**; **a pune la cale,** a plănui: *junele pune la cale răpirea fetei.* CĂL.; **a pune în scenă,** v. **scenă**; **3.** (tr. și refl.) a(-și) așeza pe cap, pe corp ceva pentru a (se) acoperi; a (se) îmbrăca, a (se) încălța: *ea își pune pălăria;* (înv. și pop.) **a-și pune marama,** a se mărita; **4.** (tr.) a așterne pe hîrtie; a preciza, a indica; (p. ext.) a reda, a transpune: *cine poate să puie pe pînză tot verdele?* DELAVR.; **a pune pe curat,** a transcrie; **a pune iscălitura,** a iscăli; **5.** (tr.) a fixa în dreptul, lîngă ceva; a rezema, a sprijini: *luă o scară, o puse pe zid.* OD.; **a pune pe cineva la zid, a)** a împușca; **b)** a condamna, a dezaproba; **a pune cuiva sula în coastă,** a sili, a obliga pe cineva să facă ceva; **6.** (tr.) a lipi de ceva, a aplica pe sau peste ceva: *pune gura lui fierbinte pe-a ei buze ce suspină.* EM.; *mi-a pus cu mîna ei prișnițe pe burtă.* GHEȚIE; **a pune degetul pe rană,** a atinge o problemă dureroasă: *a venit momentul să punem degetul ... pe rană.* GHEȚIE; **7.** (tr.) a agăța de ceva; a prinde, a atîrna: *o pungă ... cu baierile lungi de pus în gît.* CR.; **a(-i) pune lingura de gît** (sau **de, în brîu**), a lăsa pe cineva flămînd fiindcă a întîrziat la masă; **8.** (tr.) a înhăma, a înjuga: *patru boi la car punea.* POP.; **a pune șaua (pe cal),** a înșeua: *pune șaua să mă duc;* **a pune frîul (unui cal),** a înfrîna; **a pune șaua pe cineva,** a-l cumini, a-l constrînge să facă ceva; **a pune frîu la ceva,** a potoli; a curma, a opri: *ce lesne-ai fi pus frîu durerii și răzvrătitului tău gînd!* VLAH.; **9.** (tr.) a așeza în sau sub ceva; a introduce, a băga: *puneam cărțile în ghiozdan ... ș-o tuleam la poarcă.* DELAVR.; **a pune în gură ceva** sau **a pune gura pe ceva,** a mînca sau a bea ceva: *n-a pus în gură o picătură de băuturâ în dimineața asta.* GHEȚIE; **a-l pune pe cineva în cofă,** a-l întrece prin pricepere și viclenie; a-l da gata; **10.** (tr.) a vîrî în deget: *își puse inelul.* ISP.; **11.** (pop.; tr.) a planta, a sădi, a semăna: *să puneți grîu, porumb;* **12.** (tr.) a adăuga: *uitai să pun sare.* SOR.; *omul cînd se însoară își mai pune o doagă.* POP.; **a pune coarne,** a-și înșela soțul; **13.** (tr.) a sili să stea închis; a duce la ..., a băga la ...; a închide: *iată-mă-s, Doamne, pusă la opreală.* CR.; **a pune pe cineva în lanțuri** (sau **în fiare, obezi** etc.) ori **a pune cuiva cătușe,** măsură punitivă prin care se imobilizează mîinile ori picioarele cuiva; **14.** (tr.) a depune bani, bunuri etc. spre păstrare sau fructificare; a investi; a asigura un bun: *își pune banii la bancă;* **a pune deoparte, a)** a rezerva, a opri: *scoate un paloș și un buzdugan ... și le pune deoparte.* CR.; **b)** a economisi, a agonisi: *acum se vede cît de bine e să puie omul un ban deoparte.* PETR.; **a pune bine** (sau **la păstrare**), a plasa ceva la loc ferit pentru o menținere în stare bună, pentru a nu putea fi găsit de alții etc.; a păstra: *puse bine armele zmeilor.* ISP.; **15.** (pop.; tr. și refl.) a (se) urca într-un mijloc de locomoție: *îndată ce-mi trimiteți 100 lei avans, ... mă pun în tren și viu.* CAR.; **16.** (tr. și refl.) a participa, a contribui la ceva; a ajuta; a (se) întrebuința, a (se) implica: *și-a pus toate puterile;* **a pune osul,** a munci din greu: *trebuie să pui osul de vrei să nu te mănînce sărăcia.* REBR.; **a pune umărul,** a ajuta pe cineva, a contribui la ceva: *Ercule puse umărul.* ISP.; **a-și pune ceva în gînd** (sau **în cap, în minte**), a avea intenția de a ...; a plănui ceva; **a pune o vorbă (bună) pentru cineva,** a interveni în favoarea cuiva; **a pune la socoteală,** a avea în vedere, a ține cont de ceva: *mai pune la socoteală că și Trăsnea era înaintat în vîrstă.* CR.; **unde mai pui că ...,** fără a mai socoti că ..., adăugînd și ...: *e odihnă bună ..., și unde mai pui, umbră deasă.* DELAVR.; **a-și pune capul** (sau **gîtul**) **pentru cineva,** a-și primejdui viața apărînd, ajutînd pe cineva; a garanta pentru cineva; **17.** (tr.) a așeza pe cineva sau ceva într-o situație nouă; a numi într-o demnitate, într-un rang; a face ca cineva să ajungă într-o anumită stare: *te-aș pune vornic.* EM.; *pus în încurcală, nu mai știa ce să facă.* CR.; **a pune pe cineva** (sau **ceva**) **la încercare,** a încerca, a proba: *Dan își punea la încercare tot talentul lui de premiant.* VLAH.; **a pune la adăpost pe cineva,** a feri pe cineva: *acceptă o funcție în minister, care-l punea la adăpost de veșnicele peregrinări prin țară ale ofițerilor.* GHEȚIE; **a pune în primejdie,** a primejdui; **a pune ceva în lumină,** v. **lumină; a pune în loc,** a înlocui; **a pune la curent pe cineva,** a informa: *îl puse la curent cu înfrîngerea rebeliunii legionare.* GHEȚIE; **a pune în pîine pe cineva,** a angaja pe cineva într-o slujbă; **a pune pe liber pe cineva,** a concedia pe cineva; **a pune cuiva în vedere,** a atrage cuiva atenția; **18.** (tr.) a plasa într-o ierarhie; (p. ext.) a considera, a socoti: *creștinul ... pune interesul patriei mai presus de toate.* MARC.; **a pune preț,** a aprecia foarte mult; **a pune temei pe cineva,** a se bizui; **a pune pe seama cuiva,** a atribui cuiva un fapt, un lucru; **a pune la îndoială,** a se îndoi; **unde (mai) pui că ...,** fără a mai socoti că ...; **19.** (tr.) a institui, a hotărî; a stabili: *ne fac legi și ne pun biruri.* EM.; *a pune un diagnostic;* **20.** (tr.) a sili, a obliga, a îndemna pe cineva să facă un anumit lucru; a comanda; a îmboldi, a incita: *puse să-i facă un buzdugan.* EM.; *dracul mă punea să-mi bat capul cu gramatica?* CR.; **21.** (tr.) **e pus pe ...,** e gata să ... // (refl.) **1.** a se așterne, a se depune: *omătul se pusese ... pînă la brîu.* CR.; **2.** (pop.) a se așeza (pe ...); a se situa, a se plasa: *se pusese jos ca să se odihnească.* ISP.; *pune-te acolo;* **a se pune bine cu cineva,** a intra în voia cuiva; **a se pune pe capul cuiva,** a stărui pe lîngă cineva pentru a obține ceva: *mama s-a pus pe capul tatei ca să mă dea undeva la școală.* CR.; **a se pune cu gura pe cineva,** a insista energic pe lîngă cineva; **a se pune luntre și punte,** a stărui din răsputeri pentru a obține, a realiza ceva; **a se pune pe picioare, a)** a se însănătoși; **b)** a se reface (material); **3.** (pop.) a se posta înaintea cuiva; a înfrunta: *se puse dinaintea stăpînului său cu mîinile la piept.* FIL.; **a i se pune cuiva în cale** (ori **în drum**) sau **a se pune în calea cuiva** sau **a ceva,** a zădărnici, a împiedica acțiunea cuiva; **a se pune împotrivă** (sau **înainte**), a se împotrivi: *tu te lauzi că Apusul înainte ți s-a pus?* EM.; **a (i) se pune în curmeziș** (sau **de-a curmezișul**), a împiedica pe cineva să facă ceva: *se vede că diavolul se punea de-a curmezișul.* CR.; **4.** (pop.) a face necazuri cuiva; a tăbărî asupra cuiva, a se repezi la cineva: *vă puneți o sută pe un om.* AL.; *trei sînt acum mai tari; s-au pus pe noi, pe Europa.* SOR.; **5.** (pop.; refl. recipr.) a se măsura, a se compara cu ...; a se lua la întrecere: *nu ne prea punem cu toți nebunii.* CR.; **6.** (pop.) a se certa: *s-a pus cu dînsul;* **a se pune în gură cu cineva,** a înfrunta pe cineva; a replica obraznic, a se certa; (înv. și reg.) **a se pune de pricină** (sau **în poară, în pizmă, de** ori **la price**), **a)** a se lua la ceartă: *nu te mai pune în poară cu toți berecheții!* C.; **b)** a se opune: *cela nu se pune de pricină, dă capra și ia carul.* CR.; **7.** a începe să ..., a se apuca de ...: *se puse pe învățătură.* FIL.; *ne-am pus la vorbă.* [Lat. ***ponere***].

púnere, (rar) **puneri** f. **1.** acțiunea de a (se) pune și rezultatul ei; **2.** așezare, instalare, plasare; (fig.) **punere la pămînt,** legare a unui circuit electric cu pămîntul sau cu o masă metalică în contact cu pămîntul, pentru protejarea unei instalații electrice; împămîntare; **3.** trecere la realizare; începere a activității de ...: *punere în practică;* **punere în scenă,** regizare a unui spectacol; (fig.) înscenare: *aceastâ lungă introducere este ... o extraordinară punere în scenă.* PETR.; **punere în pagină, a)** schițare a locului în pagină al fiecărui articol dintr-un periodic, înainte de culegere; **b)** așezare sub formă de pagini a unui text cules; **punere sub acuzare,** rechizitoriu prin care cineva este trimis în judecată; **punere sub urmărire,** act prin care se dispune începerea unei anchete penale; **punere în libertate,** eliberare din detențe a unui deținut. [V. ***pune***].

pungáș, pungași m. **1.** hoț de buzunare; borfaș; escroc: *sînt trimis ... laolaltă cu spărgătorii, cu pungașii de buzunare.* ST.; **2.** (fam.) șarlatan; om șmecher: *cel mai iubit elev de la noi din clasă e un pungaș, fiindcă e vesel.* PR. [***Pungă*** + ***-aș***].

púngă, pungi f. **1.** săculeț (cu băieri) de piele, de material plastic etc., în care se țin de obicei banii: *o pungă cu o mie de ducați.* BOL.; **a-și dezlega** (sau **a-și desface**) **punga** (sau **pungile**), a da cuiva bani; (p. ext.) a deveni darnic, generos: *i-a rugat să-și dezlege pungile ca să-l ajute.* CAR.; **a-și strînge** (sau **a-și face, a avea**) **gura** (ori **buzele**) **pungă**, a-și contracta buzele din cauza unui aliment astringent sau în semn de nemulțumire: *tăcea, ... cu ochii umezi, strîngînd buzele pungă.* REBR.; **a-i sufla vîntul în pungă** sau **a da de fundul pungii,** a nu mai avea bani; a sărăci: *bietul Ibrahim a dat de fundul pungii!* GAL.; **a-l ustura la pungă,** a plăti foarte scump ceva; **a fi gros la pungă,** a fi bogat; **2.** conținutul unui astfel de săculeț; (p. ext.) bani, avere: *recurg la*

punga ta; **3.** săculeț cuprinzînd 500 de galbeni, taleri, lei vechi etc., reprezentînd o unitate de măsură monetară în Moldova și în Țara Românească, înainte de sec al XIX-lea; (p. ext.) suma de 500 de galbeni, taleri etc.: *un plocon de zece pungi.* POP; **4.** săculeț din hîrtie, din material plastic etc. servind mai ales ca ambalaj (pentru alimente); conținutul unui astfel de săculeț: *ceru o pungă cu alune americane prăjite.* CĂL.; **5.** (p. anal.) săculeț triunghiular aflat pe piciorul albinei, în care aceasta adună și transportă polenul; **6.** (p. anal.) cavitate mică formată într-un țesut în care se acumulează un lichid patologic: *s-a format o pungă cu puroi;* **7.** (p. anal.) umflătură a pielii (mai ales la ochi): *era tras la față cu pungi sub ochi.* GHEȚIE; **8.** (p. anal.) cavitate naturală în scoarța pămîntului: *pungi cu petrol;* **9.** (compuse; bot.) **punga-babei, a)** plantă erbacee din familia compozitelor, cu flori galbene-aurii, care crește prin locuri umede; tătăișă (*Pulicaria dysenterica*); **b)** (pop.) turtă (*Carlina acaulis*); **c)** (reg.) traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*); (reg.) **punga-ciobanului,** limba-mării (*Iberis umbellata*); (reg.) **punga-popii, a)** traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*); **b)** scuipatul-cucului (*Cardamine pratensis*); **10.** (reg.) sîngerete. [Din gr. mod. ***púnghi,*** lat. ***punga,*** sl. ***pongva***].

pungăleálă, pungăleli f. (pop.) pungălitură. [***Pungăli*** + *-eală*].

pungălí, pungălesc vb. (pop.; tr.) a coase prost, de mîntuială, cu împunsături rare, neregulate; (p. gener.) a coase; a punge: *urmărind cum îi pungălea muierea cămașa.* PR. [***Punge*** + *-ăli*].

pungălitúră, pungălituri f. (pop.) faptul de a pungăli; pungăleală; împunsătură cu acul într-un material; (concr.) cusătură (neîngrijită, neglijentă): *cusăturile să fie ... în pungălituri roșii.* ARG. [***Pungăli*** + *-tură*].

pungășeálă, pungășeli f. (fam.) pungășie. [***Pungăși*** + *-eală*].

pungășésc, ~ști, pungășeáscă, ~ești a. de pungaș; hoțesc: *izbitoare devine pentru străin zugrăvirea mediului pungășesc, predilect... romanticilor.* CĂL. [***Pungaș*** + *-esc*].

pungășéște adv. ca pungașii; hoțește. [***Pungaș*** + *-ește*].

pungăși, pungășesc vb. (tr.) a fura mai ales bani (din buzunare); (p. ext.) a înșela, a escroca; a pungi, a pungui: *guvernanții ... ne pungășesc luînd biruri.* SL. [De la ***pungaș***].

pungășíe, pungășii f. ocupație de pungaș; faptă de pungaș; furt, hoție; (p. ext.) înșelătorie, escrocherie, pungășeală: *vor trebui ... să se apuce de pungășie.* CAR. [***Pungaș*** + *-ie*].

pungășoáică, pungășoaice f. hoață (de buzunare); escroacă: *să nu te mai văd aici, pungășoaică afurisită.* VR. [***Pungaș*** + *-oaică*].

púnge, pung vb. (înv. și reg.; tr.) **1.** a împunge, a înțepa: [taurul] *în sec lovește, punge.* HEL.; **2.** (reg.) a pungăli. [Lat. ***pungere***].

pungí, pungesc vb. (tr.) 1. (înv.) a pungăși (la jocul de cărți): *pungind pre cei mai mari boieri.* NEGR.; **2. a-și pungi gura** (sau **buzele**), a-și strînge și încreți buzele: *se poate ..., își pungi gura fetica.* SAD. [De la ***pungă***].

pungít, ~ți, pungită, ~e a. strîns și încrețit (ca o pungă); (p. ext.) ridat, zbîrcit: *pe gura ei pungită reveni ... un zîmbet.* ZAMF. [V. ***pungi***].

pungóci, pungoace n. pungoi; pungă mare: *scoțînd din buzunar un pungoci unsuros ... plin cu mărunțiș.* CAR. [***Pungă*** + *-oci*].

pungói, pungoaie n. augmentativ al lui pungă; pungă mare; pungoci: *un pungoi plin cu mahmudele.* FIL. [***Pungă*** + *-oi*].

punguí, punguiesc și (reg.) **púngui** vb. **1.** (pop.; tr.) a pungăși: *au sărit asupra noastră să ne punguie.* ST.; **2.** (reg.; refl.) a se zbîrci: *mărul s-a punguit;* **3.** (rar; tr.) a pungi: *își punguie gura.* [***Pungă*** + *-ui*].

pungulíță, punguliță f. **1.** diminutiv al lui pungă; punguță: *cu doi bani în punguliță;* **2.** numele a două specii de plante din familia cruciferelor: **a)** plantă urît mirositoare, cu frunze simple nedivizate, cu flori mici, albe, dispuse în raceme, cu fructe circulare, aripate; limbușoară plașca-ciobanului (*Thlaspi arvense*); **b)** păstăioară (*Thlaspi perfoliatum*); **3.** (bot.; reg.; și **punguliță păstorului**) traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*). [***Pungă*** + *-uliță*].

pungúță, punguțe f. punguliță: *găsește o punguță cu doi bani.* CR. [***Pungă*** + *-uță*].

puni m. pl. nume dat de romani cartaginezilor. [Din lat. ***Puni***].

puníbil, ~i, punibilă, ~e a. (jur.) pasibil de pedeapsă. [Din lat. ***punibilis***].

púnic, ~ci, punică, ~ce a. care aparține, care este caracteristic Cartaginei sau locuitorilor ei, referitor la Cartagina sau la locuitorii acesteia; **războiul punic,** nume dat fiecăruia dintre cele trei războaie purtate de Roma antică împotriva Cartaginei (264-241, 218-201, 194-146 î.d.Hr.) pentru hegemonia în bazinul occidental al Mediteranei: *războaiele punice ... ne-au fost cîntate în orele de clasă.* SAD. [Din lat. ***punicus,*** fr. ***punique***].

punitív, ~i, punitivă, ~e a. care pedepsește; destinat să pedepsească: *măsuri punitive.* [Din fr. ***punitif***].

punk [panc] n. **1.** mișcare protestatară apărută în mediile periferice ale marilor orașe din Marea Britanie după 1970, caracterizată mai ales, prin agresivitate și zeflemea; **2.** mișcare muzicală generată de această mișcare protestatară, cultivînd spiritul iconoclast și rebel, în acorduri simple și ritm ambalat. // a. invar. care aparține, care este specific acestei mișcări protestatare: *tunsoare punk.* // m., f. adept al acestei mișcări; punkist(ă). [Din engl., fr. ***punk***].

punkíst, ~ști, punkístă, ~e [panchíst] m., f. persoană care a adoptat atitudinea, moda punk. [***Punk*** + *-ist*].

punói n. v. puroi.

punt[1] n. v. punct.

punt[2] m. v. pfund.

puntá vb. v. puncta.

puntát, ~ți, puntată, ~e a. (despre nave sau ambarcații) cu punte. [De la ***punte***].

púnte, punți f. **1.** pod îngust așezat peste o apă, peste un șanț etc., care poate fi trecut numai cu piciorul: *treceam puntea peste apa Neamțului.* CR.; **punte de scăpare,** mijloc, cale de a depăși o dificultate, o primejdie; **a se face luntre și punte,** v. **luntre; a trece puntea,** a scăpa de un necaz, de o primejdie; **a face punte,** a nu merge la lucru sau a nu funcționa într-o zi de lucru dintre două sărbători; **2.** (spec.) punte mobilă care leagă vasele de chei: *trece peste punte în corabie* CAR.; **3.** (spec.) punte mobilă peste un șanț adînc, plin cu apă, la o cetate sau la un castel medieval: *puntea scrîșni pe lanțuri.* SAD.; **4.** (fig.) legătură, relație; comuniune: *aceste forțe creează între două persoane o punte mistică.* STĂNIL.; **5.** scîndură groasă sau panou îngust așezat pe o schelă, pe care circulă muncitorii cînd lucrează la înălțime; **6.** (și **punte de comunicație**) placă de metal rabatabilă servind la legătura dintre două vagoane de cale ferată; **7.** planșeu care închide corpul unei nave la partea superioară sau care compartimentează nava pe nivele: *căpitanul se sui pe puntea de lîngă hornul mașinei.* AL.; **punte de comandă,** punte dispusă transversal de la un bord la altul, rezervată comandantului și ofițerului cu navigația, pe care sînt instalate aparatele de comandă **8.** (reg.) numele unor părți de unelte agricole, de obiecte de uz casnic etc.: *puntea ferăstrăului; puntea ciuturii;* **9.** parte a morii de vînt care susține tigaia prîsnelului; **10.** bucățică de pluta[1] în care se introduce fitilul candelei: *iasca din punte pîlpîia ușor.* C.L.; **11.** (pop.) bucată de pînză care se așterne în drumul cortegiului mortuar; (p. ext.) pomană care se împarte pe drumul pe care e dus mortul la cimitir; pod; **12.** bani pe care se crede că trebuie să-i plătească mortul pe lumea cealaltă; vamă; **13.** dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru elemente de circuit, o sursă de energie și un instrument de măsură; **14.** (chim.) **punte de hidrogen,** legătură de hidrogen; **15.** aparat de proteză care înlocuiește unul sau mai mulți dinți, cu punct de sprijin pe dinții vecini. [Lat. ***pons, -ntis***].

punticícă, punticele f. (rar) puntișoară. [***Punte*** + *-icică*].

puntișoáră, puntișoare f. diminutiv al lui punte; punticică, puntiță. [***Punte*** + *-işoară*].

puntíță, puntițe f. (pop.) puntișoară: *trecui valea ș-o puntiță la fata de dăscăliță.* POP. [***Punte*** + *-iță*].

puntúră, punturi f. **1.** (înv.) împunsătură, înțepătură; urmă lăsată de o înțepătură: *pămîntul era ca o puntură.* HEL.; **2.** (reg.) punct de cusătură: *puntură cu flori.* POP. [Lat. ***punctura;*** cf. it. ***puntura***].

pup[1]**, pupi** m. (reg.) **1.** boboc de floare: *între pupi de trandafiri.* POP.; **2.** (mai ales la pl.) motiv ornamental, desen la țesăturile țărănești. [Din sb. ***pupa,*** ucr. ***pup***].

pup[2]**, pupi** m. și **pupuri** n. (reg.) **1.** cocoașă; (adv.) **a sta** (sau **a se pune**) **pup,** a sta chircit, a sta pe vine: *doar n-o să mă pun pup ..., ca să mă dau în spectacol.* GHEȚIE; **2.** stog, claie; grămadă de cereale; **3.** un fel de colac; pupăză; **4.** gogoașă; **5.** franzelă, pîine mică; (spec.) pupăză; **6.** (bot.) zbîrciog (*Morchella esculenta*); **7.** (bot.; la pl.) maghiran (*Origanum majorana* sau *Majorana hortensis*). // n. (reg.) coc, conci. [Din magh. ***pup***].

pup[3]**, pupi** m. (fam.) sărut. [De la ***pupa***].

pup[4] interj. v. **pu.**

pupă, pup vb. (pop. și fam.) **1.** (tr. și refl. recipr.) a (se) săruta: *nu-mi place să fiu pupat cu sila.* PR.; *la noi, muierea pupa mîna bărbatului pînă mai adineauri.* SOR.; **a pupa în bot pe cineva,** a linguși pe cineva: *pupă-l în bot și-i papă tot.* CAR.; **a se pupa în bot cu cineva,** a fi în relații foarte strînse cu cineva; a se înțelege bine: *se pupă-n bot cu tîlharul de director.* VLAH.; **2.** (tr.) a ajunge să obțină ceva rîvnit; a căpăta, a dobîndi: *tu de la vizirul tot nu pupai banii.* PANN; (iron.) *toți au pupat duba.* ISP. [Lat. ****puppare***].

pupáre, pupări f. (pop. și fam.) acțiunea de a (se) pupa; sărutare; (concr.) sărut. [V. ***pupa***].

pupăt, pupaturi n. (pop. și fam.) faptul de a (se) pupa; sărutare; (concr.) sărut, pupătură: *îmi trase un pupat strașnic.* C.L. [V. ***pupa***].

púpă[1]**, pupe** f. partea de dinapoi a corpului unei nave: *vasul are o provă, un babord, un tribord și o pupă.* CĂL.; *bate vîntul în pupă.* [Din fr. ***poupe***].

púpă[2]**, pupe** f. (entom.) nimfă, crisalidă: *am coborît iar în șanțurile murdare, respirînd ... miros de pămînt și rîme și pupe lăptoase.* CĂRT. [Din lat. ***pupa*** „fetiță"].

pupăciós, ~și, pupăcioásă, ~e a. (fam.) căruia îi place să (se) sărute: *măi bădiță al meu frumos, tu ești tare pupăcios.* POP. [***Pupa*** + *-ăcios*].

pupăgioáră f. v. pupejoară.

pupăi, pupălesc și **púpăi** vb. (intr.) **1.** (despre pupeze) a scoate sunete caracteristice speciei: *să se prefacă în pupăză ..., pupăind toată ziua.* POP.; **2.** (fig.; pop. și fam.) a flecări; a cleveti. [***Pupă*** + *-ăi*].

pupătúră, pupături f. (pop. și fam.) sărutare, pupat: *nu oricine are chef de pupături.* PR. [***Pupa*** + *-ătură*].

pupăză, pupăzez vb. (reg.; refl.) **1.** a sta ridicat în sus: *s-a pupăzat gulerul;* **2.** a se cocoța; **3.** a se înzorzona, a se împopoțona; **4.** a se împăienjeni, a se voala; a slăbi: *cît p-aci să i se pupăzeze văzul.* POP. [De la ***pupăză***].

púpăză, pupeze f. **1.** pasăre insectivoră migratoare, cu penaj pestriț, cu cioc lung și curbat, cu un moț de pene mari portocalii pe cap, dispuse în formă de creastă (*Upupa epops*): *el te-a trimes cu pupăza de vînzare?* CR.; **2.** (fig.; reg.) persoană flecară; (p. restr.) gură (ca organ al vorbirii): *tacă-ți pupăza!* POP; **3.** (fig.) femeie îmbrăcată sau fardată strident;

(p. ext.) femeie neserioasă: *numai la zbînţîituri ţi-i gîndu ..., pupăză bălţată.* AL.; **4.** (reg.) colac (în formă de pasăre sau de cuib de pasăre) care, de obicei, se dă de pomană; pup[2]: *fă doi colaci din patru saci şi o pupăză dintr-o mierţă.* POP; **colac peste pupăză,** se spune cînd peste un necaz se adaugă un altul (şi mai mare): *pe lîngă aceasta, colac peste pupăză, m-am trezit şi cu un nouă la purtare.* GHEŢIE; **5.** (reg.) ciocan mare, ascuţit la un capăt, folosit la spart şi cioplit pietre şi pentru făcut găuri în lemn; **6.** (reg.) numele a două plante erbacee: **a)** nopticoasă (*Hesperis matronalis*); **b)** orăstică (*Orobus vernus* sau *Lathyrus vernus*). [Cuv. autoht.; cf. alb. ***pupëzë***].

pupăzói, pupăzoi m. **1.** bărbăţuşul pupezei; **2.** (reg.) numele mai multor plante erbacee: **a)** orăstică (*Orbus vernus* sau *Lathyrus vernus*); **b)** ciuboţica-cucului (*Primula veris*) *frunză verde pipiiţoi.* POP; (şi: **pupezoi,** (reg.) **pupegioi, pipijoi**). [***Pupăză*** + *-oi*].

pupegióí m. v. **pupăzoi.**

pupejoáră, pupejoare f. diminutiv al lui pupăză; (şi: (reg.) **pupăgioară**). [***Pupăză*** + *-ioară*].

pupezeá (~ícă), pupezeie f. **1.** diminutiv al lui pupăză; **2.** (bot.; reg.; mai ales la pl.) orăstică (*Orobus vernus* sau *Lathyrus vernus*). [***Pupăză*** + *-ea (-ică)*].

pupezói m. v. **pupăzoi.**

pupíc, pupici m. (fam.) diminutiv al lui pup[3]: *dă-i mamei un pupic.* [***Pup***[3] + *-ic*].

pupíl, ~i, pupilă, ~e m., f. minor (orfan) aflat sub autoritatea unui tutore: *rolul unui tutor care administrează averea ce i s-a încredinţat pentru pupilii săi.* MAIOR. [Din lat. ***pupilus,*** fr. ***pupille***].

pupilár[1], ~i, pupilară, ~e a. care aparţine unui pupil, referitor la pupil. [Din lat. ***pupillaris,*** fr. ***pupillaire***].

pupilár[2], ~i, pupilară, ~e a. care aparţine pupilei, referitor la pupilă: *reflex pupilar.* [Din fr. ***pupillaire***].

pupílă, pupile f. **1.** orificiu central al irisului, prin care se face acomodarea vederii în funcţie de luminozitate, de distanţă etc.; lumina ochiului; prunelă: *pupilele i se micşorară, schimbîndu-se în două puncte de lumină.* GHEŢIE; **2.** (fiz.) **pupilă de intrare,** deschidere reală sau o imagine a sa care limitează cantitatea de lumină ce pătrunde într-un instrument optic; **pupilă de ieşire,** deschidere reală sau o imagine a sa care limitează conul de raze de lumină emergente dintr-un sistem optic. [Din fr. ***pupille,*** lat. ***pupilla***].

pupilometríe f. măsurare a diametrului pupilei. [Din fr. ***pupillometrie***].

pupilométru, pupilometre n. aparat pentru măsurarea diametrului pupilar[2]. [Din fr. ***pupillomètre***].

pupiloscopíe, pupiloscopii f. măsurare a refracţiei ochiului prin interpretarea optică a unei umbre ce apare în cîmpul pupilei. [Din fr. ***pupilloscopie***].

pupín, ~i, pupină, ~e a. (franţuzism) (ca) de păpuşă: *fetiţă cu... năsuc în sus, guriţă pupină.* TEODOR. [Din fr. ***poupin***].

pupincuríst, ~şti, pupincurístă, ~e a. (fam.) linguşitor, slugarnic. [***Pupă*** + ***în*** + ***cur*** + *-ist*].

pupinizáre, pupinizări f. operaţie de mărire a inductivităţii unui circuit de telecomunicaţii, prin legarea în serie a unor bobine speciale. [Din fr. ***pupinisation***].

pupítru, pupitre n. **1.** suport înclinat, cu picior înalt, pe care se aşază notele muzicale: *erau o mulţime de scaune şi pupitre destinate pentru muzicanţii ce compuneau orchestra.* FIL.; **la pupitru,** la conducerea unei orchestre, ca dirijor; **2.** mică piesă de mobilier, de configuraţii diverse, cu faţa orizontală înclinată, pe care se pot aşeza (la nivelul vederii) cărţi, caiete etc. şi pe care se poate scrie, desena etc.; (p. restr.) suport înclinat pe care se sprijină o carte, un caiet etc. (la nivelul vederii): *se opri lîngă pupitrul avocatului.* SAD.; *cu mîinile împreunate pe pupitrul băncii,* [femeile] *ascultau atente cuvintele din altar sau se rugau.* GHEŢIE; **3.** (spec.) piesă de mobilier şcolar, ataşat în faţa unei bănci (pentru două persoane), pe care se poate scrie, desena etc.; (p. restr.) partea de deasupra, uşor înclinată, (cu capac rabatabil) a acesteia; spaţiu amenajat sub acest suport, în care se pune ghiozdanul, servieta etc.; (p. gener.) bancă de şcoală: *îmi răscolea cărţile în pupitru.* PR.; *puneţi cărţile şi caietele pe pupitre!;* **4.** (şi **pupitru de comandă**) instalaţie în formă de masă[1], pe care se montează panoul de comandă şi de control al unui ansamblu electronic complex, în special al unui calculator. [Din fr. ***pupitre***].

puponiéră, puponiere f. secţie specială într-o creşă. [Din fr. ***pouponnière***].

pupúi, pupuie n. (reg.) **1.** cocoaşă: *iaca o babă ... cu pupui în spate.* C.L.; **2.** moţ: [pasăre] *cu pupui în vîrful capului.* POP; **3.** coc, conci. [Cf. ***pup***[2]].

pupúică, pupuici a. şi f. (reg.) (fată, femeie) drăguţă, agreabilă, gătită, nostimă: *parcă-i scoasă din cutie, ... aşa-i de pupuică.* NEGR.; (adv.) *daţi braţul şi mergeţi pupuică.* AL.[***Pupui*** + *-ică*; cf. ***puică***].

pur[1], puri m. (reg.) numele mai multor plante erbacee: **a)** plantă erbacee din familia liliaceelor cu bulbul format din mai mulţi bulbi mici, cu frunze lungi şi înguste, cu flori purpurii dispuse în umbele (*Allium rotundum*); **b)** praz (*Allium porrum*); **c)** usturoi (*Allium sativum*); **d)** ai sălbatic (*Allium ochroleucum*): *purul este consumat de ţărani ca şi usturoiul verde;* (şi: **poriu**). [Lat. ***porrum***].

pur[2], ~i, pură, ~e a. **1.** care nu conţine elemente străine; curat, neamestecat: *era un englez de rasă pură.* SAD.; *aur pur;* **2.** nealterat, neviciat; curat: *plimbare în aer pur;* **3.** care tinde să realizeze un tip, un model (considerat) perfect, absolut; care este în afara oricăror influenţe, tendinţe, scopuri: *din Dumnezeu emană logosul, din logos lumea ideilor pure.* BL.; *idealul meu a fost ... arta pură.* EL.; **4.** curat sub aspect moral; neprihănit; (spec.) cast, virgin: *tot ce a fost în cîntu-mi mai pur şi mai copil.* EM.; **5.** care aşa este (şi nu altfel); veritabil, adevărat: *tu ştii bine că e purul adevăr.* PETR.; **pur şi simplu,** nimic altceva decît ...; numai şi numai; nici mai mult, nici mai puţin decît ...: *eram pur şi simplu scos din pepeni că femeia mea îşi avea numele legat de un altul.* PR.; **6.** autentic: *socialiştii puri mai rămăseseră numai cîţiva.* GAL.; **7.** corect, exact, propriu: *stil pur;* **8.** senin, limpede: *cerul era albastru şi pur;* **9.** cristalin: *glasul Olguţei era ... pur.* TEODOR.; *voce pură.* [Din lat. ***purus,*** fr. ***pur***].

puradél, puradei m. (fam.) copil de ţigan; (p. gener.) copil: *ţigăncile care au puradei, scot prin despicătura cămăşii ţîţe mari, negre, umflate.* ST.; (şi: **puradeu**). [Din ţig. ***purdé,*** magh. ***purdé***].

puradéu m. v. **puradel.**

purceá (~ícă), purcele f. **1.** puiul de sex feminin al scroafei; (p. ext.) scroafă (tînără): *a mîncat carne de mia şi costiţă de purcea.* POP; (fam.) **a lua purceaua de coadă,** a se îmbăta: *de la ...* [Bachus] *a rămas vorba ...: a luat purceaua de coadă.* ISP.; **2.** (de obicei artic.; şi **de-a purceaua**) numele unui joc de copii în care unul dintre jucători împinge cu un baston o minge, în timp ce ceilalţi caută să-i împiedice trecerea: *ne jucam de-a purceaua.* [Lat. ***porcella***].

purcéde, purcéd vb. **1.** (înv. şi pop.; intr.) a porni la drum;, a pleca: *am purces cu bunicul spre Pipirig.* CR.; *şi purcedeam mereu, în căutare de zări mai adînci.* M.CAR.; **2.** (înv.; astăzi rar; tr. şi intr.) a începe o acţiune, a întreprinde ceva; a trece la ..., a proceda, a acţiona (într-un anume sens, fel): *îndată purcesă a creşte în toate nevoinţele cele sufleteşti.* DOS.; *Avraam ..., pus la încercare, a fost în stare să purceadă la jertfirea fiului său.* BL.; **3.** (înv. şi pop.; intr.) a se trage din ..., a-şi avea originea; a proveni, a izvorî: *aceste nemulţumiri purcedeau ... din răul trai.* BOL.; **4.** (înv. şi reg.; intr.) a deveni: *bietul om purcede desfrînat.* COSTIN; **a purcede grea** (sau **îngreunată**), a rămîne însărcinată: *din momentul acela ea purcesă îngreunată.* EM. [Lat. ***procedere***].

purcédere, purcederi f. (înv.) acţiunea de a purcede şi rezultatul ei; pornire; devenire: *mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră.* NEGR. [V. ***purcede***].

purcél, purcei m. **1.** puiul (de sex masculin al) scroafei, de obicei pînă la înţărcare; (p. ext.) porc (tînăr): *stă purcelul jos în paie.* VIERU; **cu căţel, cu (sau şi) purcel,** cu tot ce are, cu tot avutul; cu toţii: *au plecat cu căţel şi purcel.* PETR.; **2.** carnea (preparată a) acestui animal: *purcel la frigare.* CAR.; **3.** (zool.; compus) **purcel-de-mare,** marsuin (*Ghocaena phocaena*). [Lat. ***porcellus***].

purcelăş, purcelaşi m. (reg.) **1.** purceluş: *purcelaşul să-l aibă de Crăciun.* POP; **2.** (bot.) cornuţi (*Xanthium strumarium*). [***Purcel*** + *-aş*].

purcelúş, ~i, purceluşă, ~e m., f. diminutiv al lui porc; purcel mic; purcelaş: *purceluşi cu coada sfredel.* EM. // f. **1.** (ornit.) pitulice (*Sylvia curruca*); **2.** pasăre măslinie pe spate, albă pe gît şi pe pîntece, care îşi face cuibarul prin tufişuri, adesea prin iarbă; scrofiţă (*Sylvis hortensis*). [***Purcel*** + *-uş*].

purcés n. (înv.) **1.** faptul de a purcede; pornit, plecare: *la purces i-au datu-i o cruce de aur.* DOS.; **2.** începere, început: *la purcesul iernii, au început a se arăta pe acest pămînt semne ... de multe nenorociri.* SAD. [V. ***purcede***].

purcicúţă, purcicuţe f. (reg.) diminutiv al lui purcea: *aveam o purcicuţă frumuşică şi grăsuţă.* SAD. [***Purcică*** + *-uţă*].

purcói n. v. porcoi.

purcoiáş n. v. porcoiaş.

purecá vb. v. purica.

púrece m. v. purice.

purecí vb. v. purici.

purgá, purghez şi (rar) **purgez** vb. **1.** (refl. şi tr.) a(-şi) provoca purgaţie (cu ajutorul purgativelor); **2.** (livr.; tr. şi refl.) a (se) purifica, a (se) curăţa; a (se) elimina: *odată admis în sanctuarul acestor corpuri, se purgează de drept orice bănuiala de pecadile mari sau mici.* EM.; **3.** (jur.; tr.) a elibera un bun sau un drept imobiliar de sarcinile care îl grevează (ipoteci, privilegii etc.); a scuti: *a purga o proprietate de ipotecă.* [Din fr. ***purger,*** lat. ***purgare***].

purgáre, purgări f. **1.** acţiunea de a (se) purga şi rezultatul ei; **2.** (livr.) curăţare, eliminare, înlăturare: *s-au făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări şi omisiuni ... arbitrare.* CAR.; **3.** (jur.) eliberare a unui bun sau drept imobiliar de ipoteci, de privilegii; scutire: *purgarea imobilului ipotecat.* [V. ***purga***].

purgatív, ~i, purgativă, ~e a. care provoacă purgaţie. // n. medicament care favorizează eliminarea materiilor fecale din organism: *luă purgativele cele mai respingătoare.* CĂL. [Din fr. ***purgatif,*** lat. ***purgativus***].

purgatóriu n. **1.** (în religia catolică) locul unde sufletele drept-credincioşilor ispăşesc păcatele de care nu s-au căit îndeajuns în viaţa pămîntească, înainte de a intra în paradis: *Dante e spălat cu rouă de Virgil înainte de a păşi în purgatoriu.* CĂL.; **2.** (p. anal.) loc, timp, stare (tranzitorie) de suferinţă, de încercări: *am fost nevoit să trec de la început prin pedeapsa purgatoriului, hrănindu-mi setea de cunoaştere cu tipărituri fără valoare.* SAD. [Din lat. ***purgatorium,*** fr. ***purgatoire,*** it. ***purgatorio***].

purgáţie, purgaţii f. **1.** faptul de a elimina (regulat) materiile fecale; efectul provocat de un purgativ; **2.** (înv.) purgativ; **3.** (rar) purificare: *purgaţie sufletească;* (şi: (înv.) **purgaţiune**). [Din lat. ***purgatio, -onis,*** fr. ***purgatio***].

purgaţiúne f. v. **purgaţie.**

puricá, púric vb. **1.** (tr. şi refl.) a (se) curăţa de purici: *la ce să-l purece?* EM.; *văd ... o scenă cu multe femei puricîndu-se.* CĂL.; **2.** (fig. şi fam.; tr.) a examina, a cerceta ceva cu de-amănuntul, cu mare atenţie; a controla: *puricînd letopiseţii slovelor, din*

fir în păr. ARG.; *de cumperi lucrul, îl purici şi apoi tocmeşti.* Z.; **3.** (fig.; tr.) a bate tare: *prins Gruia lui Novac, turcii mi ţi-l judecă şi mi ţi-l purecă.* POP; (şi: **pureca**). [Lat. ***pulicare***].

puricále f. pl. v. **poricale.**

puricár, puricare n. (anat.; pop. şi fam.) policar: *cercetînd tăişul paloşului cu puricarul mînii stîngi.* SAD. [***Purice*** + *-ar* (după *policar*)].

puricáre, puricări f. **1.** acţiunea de a (se) purica; curăţare de purici; puricat, puricătură; **2.** (fig. şi fam.) cercetare, examinare atentă, amănunţită. [V. ***purica***].

puricáriţă, puricariţe f. plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina cenuşie, păroasă, cu frunzele ondulate, cu flori galbene cu miros neplăcut, care creşte prin locuri umede; puricică (*Pulicaria vulgaris*). [***Purice*** + *-ariţă*].

puricáş, puricaşi m. **1.** (rar) puricel; **2.** (reg.) insectă mică, neagră-verzuie, care trăieşte iarna sub lemnele putrezite; purice-de-omăt (*Podura nivalis*). [***Purice*** + *-aş*].

puricát, puricaturi n. puricare: *te ia la puricat.* [V. ***purica***].

puricăríe f. mulţime de purici: *noi, ca nişte călători înţelepţi, nu luarăm în seamă această puricărie.* BOL. [***Purice*** + *-ărie*].

puricátură, puricături f. puricare. [***Purica*** + *-ătură*].

púrice, purici m. **1.** insectă mică neagră-cafenie, fără aripi, cu picioarele posterioare adaptate pentru sărit, care trăieşte ca parazit pe om sau pe unele animale (*Pulex irritans*): *acolo unde şade o femeie, nu sînt purici.* BOL.; **a i se face inima cît un purice** sau **cu inima cît un purice,** a fi foarte speriat: *cu inima cît un purice, Helena privi pe fereastră.* GHEŢIE; (fam.) **a nu face mulţi purici undeva** sau **cu cineva,** a nu sta mult undeva, a nu rămîne mult cu cineva: *vara, nu făceam purici mulţi pe la şcoală.* CR.; **2.** nume dat mai multor specii de insecte mici, care trăiesc pe frunzele plantelor: **a)** insectă albastră sau verde, cu capul mic şi cu antene subţiri, care distruge legumele, în special răsadul de varză (*Haltica oleracea*); **b)** insectă neagră care atacă inul, trifoiul şi varza (*Haltica nemorum*); **3.** (compuse) **purice-de-apă** (sau **-de-baltă**), gen de crustaceu de apă dulce; dafnie (*Daphnia*); **puricele-cînepii,** insectă mică, verzuie sau arămie, cu luciu metalic, care distruge cînepa (*Psylliodes attenuata*); **puricele-ciupercilor,** insectă care sapă galerii în ţesuturile ciupercilor (*Hypogastrura manubrialis*); **puricul-dracului,** faur[1] (*Elater segetum*); **purice-de-omăt,** puricaş (*Podura nivalis*); **4.** (la pl.) impurităţi (ca nişte punctişoare) care apar pe ţesăturile nesupuse albirii; **5.** (la pl.) puncte mici care apar pe ecranul unui televizor, alterînd imaginea; **6.** (tehn.) mică piesă din material plastic, metal, beton etc. care se montează între cofraj şi armătura elementelor de beton armat, pentru a asigura grosimea stratului de acoperire cu beton; distanţier; **7.** (pop.) bucăţele de piatră, de cărămidă etc. care se înfig în lutul proaspăt de la exteriorul pereţilor unei construcţii (ţărăneşti), pentru a asigura aderenţa tencuielii de mortar; **8.** (reg.) cui de lemn; bucăţică de lemn bătută pe pereţii de lemn ai unei case, pentru a uşura fixarea tencuielii; **9.** (mai ales la pl.) cui mic, cu floarea mare, folosit în cizmărie, în tapiserie etc.; **10.** (reg.) pîrghie de lemn pentru ridicarea sau coborîrea pietrei morii; **11.** (de obicei artic.; şi **de-a puricele** sau **în purice**) numele unui joc de copii, în care fiecare jucător trebuie să prindă o minge, o bilă etc., aruncată cu ajutorul unei pîrghii; (şi: **purece**). [Lat. ***pulex, -icis***].

puricéi, puricei m. **1.** diminutiv al lui purice; puricaş; **2.** (reg.) numele mai multor feluri de cusături; **3.** (pop.; la pl.) fel de mîncare făcut din bucăţele de mămăligă sau de turtă prăjite în grăsime. [***Purice*** + *-el*].

puricí, puricesc vb. (reg.; tr.) **1.** a bate cuie sau pene de lemn în bîrnele unei case, pentru a fixa tencuiala; a fixa, a înţepeni cu purici; **2.** a bate bucăţi mici de cărămidă, de piatră etc. în lutul proaspăt de la exteriorul pereţilor unei case (ţărăneşti), pentru a asigura aderenţa tencuielii de mortar; (şi: **pureci**). [De la ***purice***].

puricícă f. (bot. reg.) puricariţă (*Pulicaria vulgaris*). [***Purice*** + *-ică*].

puricós, ~şi, puricoásă, ~e a. plin de purici: *o pisică puricoasă.* [***Purice*** + *-os*].

purificá, purífic vb. **1.** (tr.) a face să fie pur[1], neamestecat, nealterat, limpede, îndepărtînd impurităţile; a curăţa, a primeni: *cîmpia şi lacul ... purificau aerul de zăpuşeală.* PR.; **2.** (tehn.; tr.) a epura; **3.** (refl. şi tr.) a deveni sau a face să devină pur sub aspect moral; a (se) curăţa de păcate: *atmosfera politică a ţării are trebuinţă să fie purificată de miasmele pestilenţiale ce o apasă.* EM.; *după ... confesiune ... se va linişti şi purifica.* CĂL.; **4.** (bis.; refl.) a se disculpa, conform regulilor prescrise de canoanele religioase. [Din fr. ***purifier,*** lat. ***purificare***].

purificábil, ~i, purificabilă, ~e a. care se poate purifica: *mierea presupune veninul şi poezia un conţinut purificabil.* CĂL. [***Purifica*** + *-bil*].

purificáre, purificări f. acţiunea de a (se) purifica; purificaţie, purgaţie: *revoluţia e şi o purificare morală.* PR.; **purificarea apei,** epurarea apei. [V. ***purifica***].

purificát[1], ~ţi, purificată, ~e a. care a fost supus purificării. [V. ***purifica***].

purificát[2] n. faptul de a (se) purifica. [V. ***purifica***].

purificatór, ~i, purificatoáre a. care purifică. // n. (tehn.) epurator. [Din fr. ***purificateur***].

purificáţie, purificaţii f. **1.** purificare; **2.** ceremonie religioasă consacrată curăţirii morale: *purificaţiunea muierii ce a născut se face după patruzeci de zile;* (şi: **purificaţiune**). [Din fr. ***purification***].

purificaţiúne f. v. **purificaţie.**

púrim n. sărbătoare mozaică, celebrată la începutul primăverii, în amintirea salvării evreilor din masacrul plănuit de persanul Aman, demnitarul regelui Ahaşver (Xerxe). [Cuv. ebr.].

purínă, purine f. compus organic heterociclic, unitate de bază a acidului uric, care formează adenina şi guanina din structura acizilor nucleici. [Din fr. ***purine***].

purisá, purisez vb. (înv., rar; tr.) a transcrie pe curat, în formă definitivă. [Din lat. ***purisare***].

purísm n. **1.** tendinţă exagerată de a elimina dintr-o limbă elementele considerate străine de structura, de spiritul ei; **2.** (şi **purism estetic**) teorie postcubistă care susţine simplitatea şi puritatea formelor în pictură şi eliminarea ornamentului şi geometrismului absolut în arhitectură; **3.** preocupare excesivă pentru a fi conform unui tip sau tipar ideal. [Din fr. ***purisme,*** germ. ***Purismus***].

puríst, ~şti, puristă, ~e a. care practică, susţine purismul; care aparţine purismului, referitor la purism; caracterizat prin purism: *ceea ce repugnă intelectualului purist, place însă omului din masă.* CĂL. // m. adept al purismului: *puriştii care luptă de cîtva timp ..., în contra neologismelor* SAD. [Din fr. ***puriste,*** germ. ***Purist***].

puritán, ~i, puritană, ~e a. care aparţine, care este specific puritanismului, referitor la puritanism; (p. ext.) care profesează sau afişează o morală excesivă; sever, rigid; dogmatic: *istoria e împărţită pe acest principiu puritan.* CĂL. // m., f. adept al puritanismului; (p. ext.) persoană de o moralitate excesivă: [război] *aţîţat între prezviterienii englezi, numiţi puritani, şi compatrioţii lor catolici.* FIL. [Din fr. ***puritain***].

puritanísm n. doctrină a unei secte prezbiteriene engleze, caracterizată prin epurarea cultului de orice rămăşiţe ale catolicismului, printr-o morală rigidă şi printr-o organizare prezbiteriană; (p. ext.) rigoare exagerată (şi adesea formală) privind respectarea preceptelor religioase şi morale; rigorism: *crezuse cu frenezie în virtute, în dragoste; ceea ce este neconvenabil la el, e puritanismul.* CĂL. [Din fr. ***puritanisme***].

puritáte, puritáţi f. **1.** faptul sau calitatea de a fi pur[1]; **2.** curăţenie, claritate, transparenţă: *cum se mai poate simţi răcoarea şi puritatea aerului?* PETR.; *puritatea apei;* **3.** stare sau calitate a ceea ce se conformează unui tip, unui model perfect, absolut, a ceea ce este în afara oricăror influenţe, tendinţe, scopuri: *„Literatorul" ... promova mai radical principiul purităţii artei.* CĂL.; **4.** integritate morală; neprihănire, castitate; candoare: *mă făcuse să cred orbeşte în dragostea şi puritatea ei.* EL.; *Laura îşi pierdea nimbul de puritate şi nevinovăţie.* GHEŢIE; **5.** exactitate, proprietate: *puritatea stilului;* **6.** limpezime, claritate: *puritatea glasului;* **7. puritatea gameţilor,** caracteristică a celulelor sexuale mascule şi femele de a fi în fază haploidă (cu o singură genă din perechea de alele). [Din lat. ***puritas, -atis,*** fr. ***pureté***].

purjá, purjez vb. (tr.) a evacua, în timpul funcţionării, dintr-o instalaţie, dintr-un cazan etc. o cantitate de apă sub presiune, cu un conţinut ridicat de impurităţi, în vederea curăţirii acestuia. [Din fr. ***purger***].

purjáre, purjări f. acţiunea de a purja şi rezultatul ei. [V. ***purja***].

púrjá, purje f. evacuarea (continuă) a unui fluid, de obicei apă sau gaz, dintr-un recipient presurizat, dintr-un spaţiu închis (ermetic) etc. [Din fr. ***purge***].

purjór, purjoare n. dispozitiv folosit la purjare. [Din fr. ***purgeur***].

puriuí, púrlui vb. (reg.; tr.) a-şi bate joc; a batjocori: *m-a purluit groaznic.* [Et. nec.].

purói, puroaie n. **1.** materie lichidă vîscoasă, alb-gălbuie sau galbenă-verzuie, constituită dintr-un lichid sau serum, leucocite degenerate, microbi piogeni etc., care se formează în răni sau în abcese în urma unei infecţii; coptură: *puroiul a început să curgă, iar temperatura, zvîrcolirile şi ţipetele au încetat.* GAL.; *pielea i se-acoperea de puroaie şi fistule.* CĂRT.; **2.** (reg.; în forma **punoi**) suc lăptos din boabele porumbului necopt; (şi: (înv. şi reg.) **punoi**). [Lat. ****puronium***].

puroiá, pers. 3 **puroiază** vb. (intr.) a colecta sau a elimina puroi; a supura: *rana puroiază.* [De la ***puroi***].

puroiós, ~şi, puroioásă, ~e a. (înv. şi reg.) purulent: *bube puroioase.* [***Puroi*** + *-os*].

purpurát, ~ţi, purpurată, ~e a. (înv. şi reg.) purpuriu: *soarele ... o mreajă purpurată.* ALEX. [***Purpură*** + *-at*].

púrpură, purpure f. **1.** substanţă colorantă roşie-închisă spre violet, extrasă în antichitate dintr-o moluscă, azi preparată pe cale sintetică; (p. gener.) culoare roşie-închisă: *obrajii Saşei se înroşiră ca purpura.* ZAMF.; **2.** stofă pluşată vopsită cu această substanţă; porfiră[1]: *straie de purpură şi aur.* EM.; **3.** (p. ext.) veşmînt de ceremonie pentru regi, arhierei etc., făcut din asemenea stofă: *în purpură şi-n aur am să fiu încoronat.* AL.; **4.** (fig.; înv.) demnitatea împăraţilor, consulilor etc. romani; demnitate regală; demnitate de cardinal; (p. ext.) putere, mărire: *pe purpura romană credinţa aşăzară.* ALEX.; **5.** nume dat mai multor boli contagioase caracterizate prin apariţia pe piele şi pe mucoase a unor pete roşii; boală caracterizată prin erupţia pe piele şi pe mucoase a unor pete roşii hemoragice. [Din lat. ***purpura,*** fr. ***purpura***].

purpurínă, purpurine f. materie colorantă roşie-cafenie, extrasă din rădăcina unor plante din familia rubiaceelor sau obţinută sintetic, folosită în vopsitorie. [Din fr. ***purpurine***].

purpuríu, ~ii, purpurie, ~ii a. de culoarea purpurei; roşu-închis bătînd în violet; purpurat, purpuros: *tunică de mătase purpurie.* CĂL.; *buze purpurii.* [***Purpură*** + *-iu*].

purpurós, ~şi, purpuroásă, ~e a. (rar) purpuriu: *mantila-i purpuroasă.* BOL. [***Purpură*** + *-os*].

pursînge a. invar. de rasă[1] pură: *cai pursînge;* (fig.) *omul era prea rigid ..., ca să fie un aristocrat pur sînge.* CĂL. // m.(pl. **pursîngi**) cal de rasă pură,

de obicei de origine engleză sau arabă: *cu perechea de pursîngi arabi, foarte buni cursieri, nu făcea mai mult de un ceas pînă la locuința Matildei.* GHEȚIE. [***Pur** + **sînge**; cf. fr. **pur sang**].

purtá, port vb. **1.** (tr.) a lua, a ridica, a ține pe cineva sau ceva în mînă, în brațe, în spinare, pentru a transporta undeva; a duce: *sora mea ... mă purta în cîrcă.* DELAVR.; *profesorii își aleg asistenții dintre cei ce se întrec a le purta servieta.* GHEȚIE; **a purta pe cineva pe palme,** a avea o grijă deosebită de cineva; a răsfăța; **2.** (tr.) a duce cu sine; a trage după sine: *opt telegari ... purtau trăsura.* OD.; **3.** (tr.) a transporta, a căra: *gondolă ... zbori în pace, purtîndu-ne pe mare.* AL.; (fig.) *vorbele mele au fost purtate de apă și de vînt pînă la ea.* EL.; **4.** (tr.) a fi în stare de gestație; a-și duce sarcina: *a purtat și a născut domn viteaz.* AL.; **5.** (tr.) a prinde rod; a rodi: *multe flori sînt, dar puține rod în lume o să poarte.* EM.; **6.** (fig.; tr.) a suporta, a suferi, a răbda (o boală, un necaz): *fiecare să poarte ponosul faptelor.* OD.; **7.** (tr.) a conduce dintr-o parte în alta, de la unul la altul sau într-un anumit loc; a însoți (călăuzind); a duce cu sine: *i-a purtat din loc în loc.* OD.; *mă purta în lungi și nesuferite plimbări.* GHEȚIE; **8.** (tr.) a îndemna, a îmboldi: *inima mă poartă să stau în veci cu tine.* AL.; (pop.; refl.) a umbla de colo pînă colo; a merge; a se perinda: *cîțiva ... mazili se purtau pintre oameni.* CR.; *era căzut de bătrînețe și reumatism și nu se mai putea purta.* SAD.; **10.** (tr.) a mișca (ritmic) trupul, a se ține într-un anumit fel, de obicei în timpul mersului: *trupul ei frumos îl poartă.* EM.; **11.** (înv. și pop.; tr.) a răspîndi: *au început a purta veștile.* N.COSTIN; **a purta vorbe** (sau **minciuni**), a cleveti, a bîrfi; **12.** (fig.; înv., pop. și fam.; tr.) a păcăli, înșela; (p. ext.) a amîna: *mă porți ca pe copiii mici.* COȘB.; **a purta pe cineva pe degete,** a dispune de cineva după bunul plac; a înșela: *lumea aceasta ai purtat-o uite-așa pe degete.* CR.; **a purta pe cineva cu vorba,** a duce cu vorba, a promite ceva, amînînd mereu îndeplinirea promisiunii: *de opt luni mă poartă cu vorba niște pîrliți de negustorași.* M.CAR.; **13.** (tr.) a avea pe sine de la natură sau în mod accidental: *poartă o cocoașă în spate.* OD.; *purta ochelari cu multe dioptrii.* GHEȚIE; (fig.) *era o grea problemă pe care o purtam ... cu lipsa de spor a lui Sisif.* GAL.; **a purta coarne,** a fi înșelat în căsnicie; **14.** (tr.) a folosi un anumit obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte; a fi îmbrăcat, încălțat, împodobit cu ...: *purta rochie cu flori liliachii.* CĂL.; **a purta doliu,** a umbla îmbrăcat în negru sau cu o bandă neagră pe haină, în semn de doliu: *purta doliu mare.* ST.; (refl. impers.); **a se purta,** a fi la modă, a se obișnui: *toate fetele gătite ... cu pestelci cum se purta atunci.* SOR.; *această haină nu se mai poartă;* **15.** (tr.) a avea asupra sa pentru a folosi la nevoie: *palosul ... îl purta totdeauna ascuns la dînsul.* ISP.; **16.** (tr.) a fi înzestrat, prevăzut cu ...; a avea (în el): *cel mai frumos măr poartă în miezul lui viermele.* PETR.; (fig.) *pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă.* EM.; **17.** (tr.) a avea imprimat, gravat un semn distinctiv: *cavaleri români purtînd acvila creștină.* OD.; (fig.) *el poartă marca superficialității și dezordinilor strămoșești.* VLAH.; **18.** (refl.) a se comporta, a se manifesta într-un anumit fel (sub aspectul conduitei); (p. ext.) a acționa într-un anumit fel: *să ne purtăm frumos cu el.* PR.; **19.** (tr.) a avea anumite sentimente, atitudini; a nutri: *simpatia ce-ți port.* CAR.; *de ce-ți poartă atîta interes?* EL.; **a purta (de) grijă** (sau **grija**) **cuiva** sau **de ceva,** a se îngriji de cineva sau de ceva: *poartă grijă de odihna lor.* VLAH.; **a purta dușmănie** (sau **pică**), a dușmăni; **20.** (tr.) a poseda, a deține (un nume); a se numi: *tu porți un nume dulce.* AL.; *Pitagora a rămas în istoria matematicii cu teorema ce-i poartă numele.* BL.; **21.** (tr.) a întreține, a duce, a susține o discuție, o conversație etc.: *Costi purtase ... o întinsă corespondență cu tatăl său.* SAD.; (refl. pas.) *s-au purtat discuții interesante;* **22.** (înv. și reg.; tr.) a se ocupa de ..., a se îngriji (în numele cuiva); a conduce: [vizirii] *toate trebile împărăției poartă.* UR.; **23.** (tr.) a desfășura, a întreprinde, a duce: *a purtat multe războaie;* **24.** (tr.) a îndeplini o funcție, a deține un titlu, o demnitate: *de douăzeci și mai bine de ani ... port vornicie în Pipirig.* CR.; **a purta răspunderea,** a fi răspunzător; **25.** (tr.) a mînui (cu pricepere): *de cînd plugu n-am purtat pită bună n-am mîncat.* POP. [Lat. ***portare***].

purtábil, ~i, purtabilă, ~e a. (fam.) comod de purtat, de întreținut; (p. ext.) care mai poate fi purtat: *haină purtabilă.* [***Purta** + **-bil**; cf. fr. **portable**].

purtáre, purtări f. **1.** acțiunea de a se purta și rezultatul ei; **2.** fel, mod de a se comporta; conduită, comportare: *își va îndrepta purtările.* DRĂGHICI; *are o purtare urîtă în societate.* CAR.; **3.** (spec.) disciplină școlară notată (de la unu la zece) în funcție de comportarea elevului: *m-am trezit și cu un nouă la purtare.* GHEȚIE; **4.** (înv. și pop.) **purtare de grijă,** solicitudine, grijă: *are Înălțimea sa atîta purtare de grijă ca să nu fim chinuiți cu frig, cu foame.* CR.; **5.** folosire, întrebuințare: *pantalonii cenușii, roși de-atîta purtare.* PR.; **de purtare,** care se poartă în toate zilele; de lucru: *nu era îmbrăcăt în hainele obișnuite de purtare ..., ci într-un costum de stofă cenușie.* GHEȚIE; **a lua un lucru la purtare,** a începe să întrebuințeze un obiect (de îmbrăcăminte) în mod obișnuit, zilnic: (fam.) **a-și lua nasul la purtare,** v. **nas.** [V. ***purta***].

purtát[1], ~ți, purtată, ~e a. **1.** folosit vreme îndelungată; uzat, vechi: *haine purtate;* **2.** care a voiajat mult; umblat; (p. ext.) cu experiență, versat: *ești om purtat, știi mai bine decît mine.* CR. // f. artic. numele unui dans popular transilvănean cu perechi, cu mișcare moderată, cu ritm solemn, executat la deschiderea ciclurilor de joc; melodia acestui dans; **purtata de fete,** dans popular românesc răspîndit pe Valea Tîrnavelor, cu acompaniament vocal, cu ritm binar asimetric, cu mișcare moderată; melodia acestui dans. [V. ***purta***].

purtát[2] n. **1.** folosire, utilizare a unui obiect de îmbrăcăminte: *haina s-a decolorat de atîta purtat;* **2.** (pop.) fel, mod de a se îmbrăca; port; (concr.) îmbrăcăminte: *nu e deosebire între dînsele nici la stat nici la purtat.* CR. [V. ***purta***].

purtăréț, ~i, purtăreață, ~e a. **1.** (înv.) portativ; mobil: *am vîndut lucruri purtărețe și scule.* DOS.; **2.** (pop.) care se poartă în mod obișnuit, de fiecare zi; **3.** (pop.) care ține, rezistă la purtare; durabil, purtabil: *o scurteică purtăreață.* [***Purta** + **-ăreț***].

purtátor, ~i, purtătoáre m., f. **1.** persoană care poartă, (a)duce, transportă ceva: *scurtul cortegiu era încheiat ... de purtătorii praporelor.* GHEȚIE; **2.** persoană care răspîndește, transmite, propagă mesaje, știri etc.: *vorba purtată de altul nu e gîndul vorbitorului, ci graiul purtătorului.* MAIOR.; (fig.) *artistul trebuie să facă din ritm purtătorul coprinsului poetic.* EM.; **purtător de cuvînt,** persoană împuternicită să difuzeze un mesaj, în special știrile și textele documentelor oficiale ale unor instituții, partide, organizații etc.: *fusese inclus anume în grupul celor patru vizitatori, ca un purtător de cuvînt al lor.* GHEȚIE.; **3.** persoană căreia îi aparține, care posedă, deține ceva: *sîntem purtătorii bogați ai unor excepționale posibilități.* BL.; *purtător de armă;* **obligațiune** (sau **acțiune**) **la purtător,** tip de obligațiuni (sau de acțiuni etc.) pe care nu este indicat numele deținătorului, putînd fi transmise de la un deținător la altul, fără vreun demers special; (rar) **purtător de condei,** scriitor: *acei cîțiva purtători de condei ... trec printre noi drept niște simpatici rătăciți.* GAL.; (înv.) **purtător de grijă,** persoană care se ocupă, se îngrijește de cineva sau de ceva: *12 episcopi sînt purtători de grijă bisericii.* NEC. // m. **1.** (înv.) conducător, călăuzitor: *benchetuind cu boiarii și purtătorii oștii lor.* OD.; **2.** (med.; și **purtător de germeni**) subiect aparent sănătos al cărui organism găzduiește agenți patogeni ce se elimină prin secreții și excreții, răspîndind astfel boli infecțioase. // a. **1.** care poartă, (a)duce, transportă ceva: (fig.) *puterea nopții blînd însemna-vei cu ochii mari și purtători de pace.* EM.; (fiz.) **unde purtătoare,** undă electromagnetică de înaltă frecvență, care, fiind modulată de un semnal de mesaj, servește la transmiterea acestuia; **2.** care deține, posedă (o încărcătură specială): *cuvînt purtător de semnificații filozofice;* **3.** (rar) care face, care produce ceva: *văzui silitra de fulger purtătoare.* ALEX.; *cecuri purtătoare de dobînzi.* [***Purta** + **-ător***].

purulént, ~ți, purulentă, ~e a. care conține, care elimină puroi; care puroiază; supurant, supurativ, puroios: *o tumoare ... care se vindecă prin eliminarea substanței purulente.* CĂL.; *rană purulentă.* [Din fr. ***purulent***].

purulénță, purulențe f. faptul sau starea de a fi purulent; supurație. [Din fr. ***purulens***].

púrurea adv. v. **pururi.**

púruri adv. fără încetare, necontenit, mereu; veșnic, totdeauna: *glasul amintirii rămîie pururi mut.* EM.; **de-a pururi,** (pentru) totdeauna: *o traducere este de-a pururi o prelucrare.* GAL.; *spre treizeci de ani, a lepădat de-a pururi opincile și a încălțat cizme.* GHEȚIE; (și: **pururea**). [Et. nec.].

pus[1], ~și, pusă, ~e a. așezat; **masă pusă,** masă pregătită (cu farfurii, cu tacîmuri etc.): *ne așteptă cu masa pusă.* [V. ***pune***].

pus[2] n. **1.** faptul de a pune: *pusul mesei;* **2.** (reg.) semănare, plantare: *venise vremea pusului.* [V. ***pune***].

pusătúră, pusături f. **1.** (înv.) poziție: *pusătura loculai.* CANT.; **2.** (reg.) boală din farmece; (p. ext.) farmec, vrajă (de îmbolnăvire). [***Pus[2]** + **-ătură***].

puséu, puseuri n. **1.** manifestare bruscă și puternică a unui rău fizic; acces al unei boli: *puseu reumatic;* **2.** (fig.) izbucnire, avînt spontan, elan: *maniera sa erotică era de stil vechi, ceremonioasă, cu puseuri sentimentale.* CĂL. [Din fr. ***poussée***].

pusilaním, ~i, pusilanimă, ~e a. (livr.) **1.** fricos, lipsit de fermitate, de responsabilitate; **2.** care denotă, care trădează lipsă de curaj, de fermitate, de responsabilitate: *observați ce pusilanimă e atitudinea.* GAL.; *rudele mele ... nu au demonstrat în ziua de 22* [decembrie]: *așteptau, cu pusilanimă prudență, să vadă ce se mai întîmplă.* PATAP. [Din fr. ***pusillanime***].

pusilanimitáte, pusilanimități f. (livr.) lipsă de curaj, de fermitate, de responsabilitate; caracter, atitudine a unei persoane pusilanime: *îl va feri de pusilanimitate în concepție.* EM.; *unor însușiri eminente le corespund slăbiciuni izbitoare (ignoranță, pusilanimități, vindictă).* CĂL. [Din fr. ***pusillanimité***].

púsnic m. v. **pustnic.**

pusnicí vb. v. **pustnici.**

pusnície f. v. **pustnicie.**

pusnícire f. v. **pustnicire.**

pusnicít a. v. **pustnicit.**

pusoáre, pusori f. **1.** (înv.) poziție: *cum este firea cerului și pusoarea vreunei părți de loc.* N.COSTIN; **2.** (înv.) staură: *marele Vasilie era în pusoarea trupului lung foarte.* DOS.; **3.** (înv.) atitudine: *văzînd a ei viteză pusoare.* DOS.; **4.** (înv.) vie plantată de curînd; (p. gener.) plantație recentă; **5.** (reg.) curmătură pe unde trec animalele sălbatice și unde stau la pîndă vînătorii. [***Pus[2]** + **-oare***].

puspăn, puspani m. (bot.; reg.) cimișir (*Buxus sempervirens*). [Din magh. ***puszpáng***].

pústă, puste f. **1.** stepă din Cîmpia Panonică; (p. gener.) stepă: *ne coborîm ... din pustele Ungariei și pînă în talazurile mării.* DELAVR.; **2.** (înv. și reg.) ținut pustiu: *mîndra mea de mult mă mustră ce-am făcut drumu prin pustă.* POP. [Din magh. ***puszta*** „pustiu"].

pustieciúne f. v. **pustiiciune.**

pustietáte, pustietăți f. **1.** regiune lipsită de vegetație (și nelocuită); deșert, pustiu: *numai peste pustietăți dai, parcă a pierit sămînța omenească.* CR.; **2.** loc izolat, puțin umblat; (p. ext.) singurătate, izolare, liniște; pustiu: *în pustietatea casei.* [***Pustiu** + **-etate***].

pustíi, pustiesc vb. **1.** (tr.) a preface locuri fertile sau populate în pustiu; a rămîne gol (fără vegetație, fără oameni etc.); a devasta, a distruge: *trei zile pustiiră cetatea.* EM.; **2.** (înv. și pop.; tr. și refl.) a (se) prăpădi, a (se) nimici: *pre noi, nedostoinicii,*

... ne va pustii. VARL.; *mîndra mea, ... după tine oi muri, de-al tău dor m-oi pustii.* IONEL; **3.** (înv. şi reg.; tr.) a părăsi pe cineva sau ceva, a lăsa în părăsire; a abandona: *pustiau casele şi fugeau în lume.* N.COSTIN.; **4.** (pop.; refl.) a se refugia, a se izola; a pribegi: *în acest loc încîntat ... îmi place mie să mă pustiesc.* SAD. [De la ***pustiu***].

pustiiciúne, pustiiciuni f. (înv.) **1.** pustiire: *Ierusalimul s-au pîngărit în pustiiciunea jărtvelor idoleşti.* DOS.; **2.** (concr.) pustiu: *stînd* [în] *pustieciunea Ierusalimului.* DOS.; (şi: **pustieciune**). [***Pustiu*** + *-iciune*].

pustiíre, pustiiri f. **1.** acţiunea de a (se) pustii şi rezultatul ei; devastare, nimicire; dezastru, prăpăd, pustiiciune: *el îşi împinse pustiirile pînă la Marea Neagră.* BĂLC.; **2.** (concr.) pustiu: *foc şi pustiire ... au lăsat.* NEGR. [V. ***pustii***].

pustíit, ~ţi, pustiită, ~e a. **1.** prefăcut în pustiu, rămas gol (fără vegetaţie, fără oameni etc.), distrus; devastat, prădat: *pădurile era pustiite, numai tufişuri sărace.* AG.; **2.** (fig.) dezolat, îndurerat, trist: *un vis ce se strecoară într-un suflet pustiit.* ALEX.; *şi mă lasă pustiit, vestejit şi amorţit.* EM. [V. ***pustii***].

pustiitór, ~i, pustiitoáre a. care pustieşte, care lasă pustiu; distrugător, nimicitor: *răsunetul depărtat al pustiitoarelor invazii.* VLAH. [***Pustii*** + *-tor*].

pustíu, ~ii, pustie, ~ii a. **1.** aflat în stare sălbatică; necultivat; nepopulat: *mergea prin locuri pustii.* CR.; **2.** în care nu (mai) stă nimeni; nelocuit; (p. ext.) lipsit de viaţă, de agitaţie: *mîncară numai ele două în prînzitorul ... pustiu.* GHEŢIE; **3.** neumblat, necirculat: *ulîţele erau încă pustii.* NEGR.; **4.** aflat în paragină, în ruină; (p. ext.) nepăzit: *zidirea cea pustie de jale pare plină.* EM.; **5.** (înv. şi pop.) părăsit, singur, stingher: *ţi-e milă să-i laşi pustii, să pleci.* COŞB.; **6.** gol, deşert: *cucoşul înghite ... banii şi lasă toate lăzile pustii.* CR.; *casieriile statului sînt pustii.* EM.; **7.** inexpresiv: *cu ochi pustii; privire pustie;* **8.** lipsit de ..., fără ...: *de visuri inima pustie nu mi-i.* VLAH.; **9.** fără sens, fără rost; zadarnic: *mintea cadenţează fără şir cugetări pustii.* BAC.; *vorbe pustii;* **10.** (fig.) cuprins de o senzaţie apăsătoare de gol, de singurătate; dezolat, îndurerat, trist: *sufletul ei era pustiu.* AG.; **11.** (înv. şi pop.) afurisit, blestemat: *pustia de dragoste; mă cuprinse un pustiu de somn.* // n. (pl. **pustiuri**) şi (rar) f. **1.** regiune fără vegetaţie (acoperită cu nisip) şi nepopulată sau puţin populată; deşert, pustietate, pustiiciune: *pustiurile Africii.* AL.; **în pustiu**, în zadar, degeaba: *al meu e cîntul ce-n pustie neputincioasa jale-şi plînge.* GOGA; *glasul celui ce strigă în pustiu;* **a fluiera în pustiu,** a avea o pagubă, un eşec, o neîmplinire; **a pustiu,** prevestind o (mare) nenorocire; a jale, a moarte: *Grivei urlă-n poartă a jale ş-a pustiu.* VLAH.; **2.** loc devastat, distrus, pustiit; pustiire: *aprinde-vom templele tale; vom naşte pustiul în cale.* COŞB.; **3.** loc izolat, nelocuit, puţin umblat; (p. ext.) solitudine, tristeţe, plictis, lehamite; pustietate: *aduna lumea ... în pustiul codrilor.* CR.; **4.** (fig.) senzaţie, stare apăsătoare de singurătate; lehamite; tristeţe, supărare: *pustiul unui suflet.* ALEX.; *un pustiu imens în mine.* EL. // f. (rar) m. artic. (pop.) dracul: *s-o lase la pustia de pupză.* CAR.; (în imprecaţii) *mînca-i-ar casa pustia!* EM.; **ducă-se pe pustii** (sau **în pustiu, la pustia**), ducă-se dracului, lua-l-ar naiba. [Din sl. ***pustĭnĭ***, bulg. ***pustinja***].

pústnic, ~ci, pustnică, ~ce m., f. **1.** persoană (mai ales călugăr) care trăieşte retras, departe de lume, petrecînd în rugăciuni şi post, ducînd o viaţă austeră; sihastru, schimnic, ascet, anahoret, eremit: *multe mai are de pătimit un pustnic adevărat.* CR.; **2.** (p. anal.) persoană care duce o viaţă retrasă, izolată de societate: *bătrînul Dan ..., vechi pustnic.* AL.; (şi: **pusnic**). [Din sl. ***pustynĭnikŭ***].

pustnicésc, ~şti, pustniceáscă, ~eşti a. care aparţine, care este caracteristic pustnicilor sau pustniciei, referitor la pustnici sau la pustnicie; sihăstresc: *Filip simţi că nu mai poate rezista în această gospodărie pustnicească.* CĂL. [***Pustnic*** + *-esc*].

pustnicéşte adv. (rar) ca pustnicii; ascetic; sihăstreşte: *trăia pustneceşte.* [***Pustnic*** + *-eşte*].

pustnicí, pustnicesc vb. **1.** (refl.) a se face pustnic; a se sihăstri: (glumeţ) *te-i face popă ... cînd s-or pustnici toţi bivolii din Mănăstirea Neamţului.* CR.; **2.** (intr.) a duce viaţă de pustnic; a sihăstri: *schituleţ ... unde pusniceau cîţiva călugări.* VLAH.; (şi: **pusnici**). [De la ***pustnic***].

pustnicíe, pustnicii f. **1.** faptul de a trăi ca un pustnic; stare, viaţă de pustnic; sihăstrie: *sălaş de pustnicie.* OD.; [Î]*mi sînt mai dragi banii decît pusnicia.* CR.; **2.** loc unde trăieşte un pustnic; **3.** (p. anal.) singurătate, izolare în care trăieşte cineva; loc singuratic, izolat: *atîta frumuseţe ... în pusnicia şi sălbăticia asta.* VLAH.; (şi: **pusnicie**). [***Pustnic*** + *-ie*].

pustnicíre f. (rar) acţiunea de a (se) pustnici şi rezultatul ei; sihăstrire; (şi: **pusnicire**). [V. ***pustnici***].

pustnicít, ~ţi, pustnicită, ~e a. (rar) retras de lume (ca pustnic); sihăstrit; (şi: **pusnicit**). [V. ***pustnici***].

pustulaţíe, pustulaţii f. (med.) acoperit cu pustule. [Din fr. ***pustulation***].

pústulă, pustule f. (med.) **1.** leziune cutanată care se prezintă ca o veziculă plină cu puroi: *se apleacă asupra pulpei acoperite de mărunte pustule dure, de culoare sîngerie.* GHEŢIE; **pustulă malignă,** formă de localizare pe piele a antraxului, manifestată prin apariţia unor vezicule cu puroi, care ulcerează; (p. gener.) antrax; **2.** (bot.) îngrămădire de spori sau de conidii formată pe tulpina sau pe frunzele plantelor atacate de ciuperci parazite. [Din lat. ***pustula,*** fr. ***pustule***].

pustulós, ~şi, pustuloásă, ~e a. plin de pustule; cu pustule: *erupţie pustuloasă.* [Din lat. ***pustulosus,*** fr. ***pustuleux***].

pustulóză, pustuloze f. afecţiune caracterizată prin leziuni pustuloase. [Din fr. ***pustulose***].

puşcá, puşc vb. (înv. şi pop.) **1.** (tr. şi intr.) a trage cu puşca; a împuşca: *vînătorii, văzînd că cerbul nu fuge, ... nu puşcară în el.* POP; **2.** (tr.) a ucide, a răni, a vîna cu o armă de foc: *dacă s-apropie lupul de casă, puşcă-l.* ST.; **3.** (intr.) a produce sfârîmarea rocilor cu ajutorul unui exploziv. [De la ***puşcă***].

puşcár, puşcari m. (înv.) **1.** ostaş înarmat cu puşcă; artilerist, tunar; puşcaş: *artilerie, adecă puşcărie: ... puşcari şi ucenicii lor.* N.COSTIN; **2.** puşcaş din corpul de pază al puşcăriilor; **3.** fabricant de puşti. [***Puşcă*** + *-ar*].

puşcáre, puşcări f. (înv. şi pop.) acţiunea de a puşca şi rezultatul ei. [V. ***puşca***].

puşcáş, puşcaşi m. **1.** (înv.) tunar; artilerist; puşcar: *puşcaşii sau tunarii, supt căpitanul cel mare.* BĂLC.; **2.** (înv.) soldat dintr-un corp de armată care forma paza puşcăriilor; puşcar; **3.** vînător (cu puşcă); (p. ext.) bun ochitor (cu puşca): *puşcaşi, hăitari, bătăiaşi ... compuneau personalul vînătorilor din secolul trecut.* OD.; *se adună şi se rînduiesc puşcaşii şi hăitaşii.* SAD.; (înv.; rar) om ticălos, netrebnic. [***Puşcă*** + *-aş*; cf. magh. ***puskás***].

puşcát, ~ţi, puşcată, ~e a. (reg.) împuşcat: *am văzut fîrtat puşcat.* POP. [V. ***puşca***].

púşcă, puşti f. **1.** (înv.) tun: *tunuri ce moldovenii numeau puşti.* BĂLC.; **2.** armă de foc portativă cu patul de lemn şi cu ţeavă lungă, care trage lovitură cu lovitură, încărcarea şi descărcarea fiind manevrate manual: *trăgea cu puşca după ciori şi după porumbei.* GHEŢIE; **puşcă-mitralieră,** armă de foc asemănătoare cu arma descrisă mai sus, cu care se pot executa lovituri în serie, încărcarea şi descărcarea făcîndu-se automat; **puşcă de soc,** puşcoci; **gol puşcă, a)** complet dezbrăcat, în pielea goală: *vine dumnealui gol puşcă şi bea pînă se face tun.* CAR.; **b)** fără avere, sărac: *nici pat, nici masă, nimic ...; vine iarna şi noi tot goi puşcă sîntem.* SAD.; **a se duce** (sau **a pleca, a scăpa etc.**) **ca din puşcă** ori **puşcă,** a pleca foarte repede: *am plecat ca din puşcă, nebun de furie.* VLAH.; **3.** (compuse; bot.; reg.) **puşca-lupului, a)** garofiţă de grădină (*Dianthus barbatus*); **b)** garoafă de cîmp (*Dianthus carthusianorum*); **c)** lipicioasă (*Viscaria vulgaris*); **puşca-dracului, a)** mică plantă erbacee cu frunzele inferioare ovale, iar cele superioare lanceolate, cu flori de obicei albastre, care creşte în regiunile alpine şi subalpine (*Phyteuma tetramerum*); **b)** ciupercă în formă de sferă, iniţial galbenă-alburie, apoi brună (*Mycenastrum corium*). [Din magh. ***puska***].

puşcárí, puşcăresc vb. (înv. şi reg.; tr. şi intr.) a trage cu tunul, a bombarda; a împuşca: *tunurile ... puşcăriră cetatea.* BĂLC. [***Puşcă*** + *-ări*].

puşcăriáş, ~i, puşcăriaşă, ~e m., f. persoană care este (sau a fost) deţinută într-o puşcărie; deţinut: *vechii puşcăriaşi îşi căutau locuri mai comode.* ST. [***Puşcărie*** + *-aş*].

puşcăríe, puşcării f. **1.** (înv.) artilerie; (p. ext.) cazarmă de tunari: *artilerie, adecă puşcărie: ... puşcari şi ucenicii lor.* N.COSTIN; **2.** închisoare, temniţă; (p. ext.) întemniţare; timp petrecut în acest loc: *vă aşteaptă puşcăria dacă sînteţi complice la crimă.* PR.; *să umplem puşcăriile cu cei ce nu ne sînt pe plac?* GHEŢIE. [***Puşcar*** + *-ie*].

puşcăríre, puşcáriri f. (înv.) acţiunea de a puşcări; bombardament de artilerie; canonadă; zgomot produs de împuşcături: *desele puşcăriri ale artileriei.* BĂLC.; *îi vesteşte despre această luptă puşcărirea ce se aude în depărtare.* OD. [V. ***puşcări***].

puşcătúră, puşcături f. (înv. şi pop.) **1.** împuşcătură; (p. ext.) detunătură, zgomot produs de o împuşcătură: *şi puşcături am auzit.* POP.; **2.** distanţă pînă la care ajunge proiectilul unei arme de foc: *cale de trei puşcături;* **3.** vînătoare: *despre puşcătură de „drochie" cu glonţ, la noi încă nu s-a fost auzit.* SAD. [***Puşca*** + *-ătură*].

puşcheá, puşchele f. veziculă dureroasă formată pe mucoasa cavităţii bucale, îndeosebi pe limbă; aftă bucală, puşchineaţă; (fam.) **puşchea pe limbă(-ţi),** se spune aceluia care prevesteşte ceva neplăcut (pentru ca cele prevestite să nu se împlinească): *mîni pot să mor ...; ~ puşchea pe limbă-ţi, cumătre Gavrile.* SAD.; (şi: (reg.) **puşche, puşchie**). [Lat. **pustella*].

puşché n. v. puşchea.

púşchi m. v. puşti.

puşchié f. v. puşchea.

puşchineáţă, puşchineţe f. (înv.) puşchea: *i-au crescut 70 de puşchineţe pe limbă.* AL. [***Puşchea*** + *-ineaţă*].

puşcóci, puşcoace n. **1.** jucărie care imită puşca, făcută dintr-un lujer de soc sau dintr-o tulpină de cucută, cu care copiii împuşcă cu dopuri de cîlţi sau împroaşcă cu apă; puşcă de soc; **2.** (rar) clistir: *ţîşneşte apa ca dintr-un puşcoci;* **3.** (iron.) puşcă veche sau de proastă calitate. // m., f. (pop.) fiinţă mică (de vîrstă sau de statură). // m. (ornit.; reg.) pitulice (*Troglodytes troglodytes*). [***Puşcă*** + *-oci*].

puşcoále, puşcoale f. (înv. şi pop.) augmentativ al lui puşcă; (şi: **puşcoi**). [***Puşcă*** + *-oaie*].

puşcói n. v. puşcoaie.

puşculíţă, puşculiţe f. **1.** diminutiv al lui puşcă; puşcă mică, puşcuţă: *de-aş avea o puşculiţă şi trei glonţi în pungulliţă.* AL.; **2.** cutie sau vas mic (de lut), prevăzut cu o deschizătură îngustă, în care se introduc, pentru păstrare, banii economisiţi: *propune ... să scoată amîndoi banii din puşculiţă.* ARG. [***Puşcă*** + *-uliţă*].

puşcúţă, puşcuţe f. (pop.) puşculiţă: *în puşcuţă răzimat, cu gîndul la tine-n sat.* POP [***Puşcă*** + *-uţă*].

puşlamá, puşlamale f. om de nimic, secătură, lichea; om fără ocupaţie, trăind din expediente: *e o puşlama care-şi pierde vremea.* REBR. [Cf. ***puşti***].

puşlamalíc n. (fam.) atitudine, comportare, viaţă de puşlama: *Dinică, tovarăş de puşlamalîc cu frate-meu.* ST. [***Puşlama*** + *-îc*].

puşt m. v. puşti.

puştán, puştani m. (fam.) băieţandru: *se joacă puştanii cu mingile pe maidane.* ST. [***Puşti*** + *-an*].

puştáncă, puştance f. (fam.) fetişcană; puştoaică: *pe atunci eram o puştancă.* GHEŢIE. [***Puştan*** + *-că*].

puştésc, ~şti, puşteáscă, ~eşti a. caracteristic puştilor, de puşti: *ce bizar suna în gura mamei acest cuvînt din jargonul puştesc!* PR. [***Puşti*** + *-esc*].

puşti, puşti m. **1.** (înv.) tînăr corupt, desfrînat; (spec.) tînăr care practică sodomia: *şi-mpăratul cel mazîl i-au fost puşt lui şi el făcea ce-i era voia.* NEC.; **2.** (înv.) tînăr uşuratic, neserios, ştrengar: *auzi puşchiul! AL.*; **3.** (pop.) amant: *mi-a venit puşchiul beat.* POP; **4.** (fam.) băiat preadolescent; băieţaş, băieţandru, puştan: *să găsească un puşchi ca tine.* ISP; *puştiule, scoal-în sus, că răceşti.* PR.; (şi: (înv. şi pop.) **puşchi,** (înv.) **puşt**). [Din turc. ***puşt*** „desfrînat"].

puştíme f. (fam.) mulţime de puşti. [***Puşti*** + *-ime*].

puştísm, puştísme n. comportament de puşti. [***Puşti*** + *-ism*].

puştiulícă, puştiulici m. (fam.) diminutiv al lui puşti: *amintirile mele vorbesc despre un puştiulică eroic, modest şi plin de umilitate.* PATAP. [***Puşti*** + *-ulică*].

puştoáică, puştoaice f. (fam.) fetişcană, puştancă. [***Puşti*** + *-oaică*].

putatívă, putative a. (jur.) căsătorie **putativă,** căsătorie încheiată de bunăvoie şi cu bună-credinţă, dar în necunoaşterea, din partea soţilor, a unor cauze care împiedică existenţa sau validitatea unei căsătorii (ex.: unul sau ambii soţi nu au ştiut că sînt rude, unul dintre ei nu a ştiut că celălalt este deja căsătorit etc.). [Din fr. ***putatif***].

puteá, pot vb. **1.** (tr.) a avea puterea, capacitatea de a face ceva, a fi capabil, a se simţi în stare să realizeze, să înfăptuiască un lucru: *unde nu va Dumnezeu, nu poate omul.* UR.; *deasupra tuturora se ridică cine poate.* EM.; **cît** (ori **ce**) **îi poate cuiva capul** (sau **pielea, cojocul, osul**), cît este în stare să facă cineva: *Marte ... ştia ce poate osul lui Ercule.* ISP.; (fam.) **a nu mai putea de ..., a)** a fi copleşit: *nu mai pot de somn.* PETR.; **b)** (fam.) a nu-i păsa, a nu se sinchisi, a nu se teme: *nu mai pot eu de cariera ta;* **de nu mai pot** (ori **nu mai poţi etc.**) sau **nu mai pot** (ori **nu mai poţi etc.**) **de ...,** sînt (ori eşti etc.) foarte, extrem de ...: *nu mai pot de graşi.* ST.; **a nu mai putea după ...,** a-i plăcea foarte mult; a regreta foarte tare: *nu mai poţi după poveşti şi basme.* DELAVR.; **a nu (mai) putea fără (de) ...,** a-i fi sau a considera indispensabil, a avea absolută nevoie de ...: *am prietenii mei şi nu mai poci fără de ei.* POP.; **cît (ce) poate** (ori **pot, putem etc.**), extrem de tare; din răsputeri: *fuge cît ce poate.* CR.; **2.** (tr.) a avea posibilitatea, mijloacele, condiţiile, ocazia de a face, de a înfăptui ceva; a-i fi ceva cu putinţă: *am putea fi un mare popor dacă am scăpa de lichele şi de lichelism.* PR.; **cum (se) poate** (sau **putea, putu etc.**), pe măsura posibilităţilor, în limita posibilităţilor: *văduvita sa mamă îl crescu cum putu.* EM.; **3.** (tr.) a fi posibil sau probabil ca un lucru să se întîmple: *putea să fie şi mai rău.* SAD.; (refl. impers.) *cum se poate ... să stea omul trei zile la poarta mea?* ISP; **cît se poate (de ...)** sau **(cum) nu se poate mai ...** ori (pop.) **de nu se mai poate,** foarte, extrem de ..., din cale-afară: *frumos şi bun la inimă, dar desfrînat cît se poate.* NEGR.; **se prea poate,** e posibil; **4.** (la pers.3; adv.) (e) posibil, probabil; (e) cu putinţă: *poate c-or fi trăind şi astăzi.* CR.; **peste poate,** peste putinţă, cu neputinţă: *ca să trecem prin pădure peste poate.* ISP.; **fără doar şi poate,** sigur, precis, indiscutabil; **5.** (tr.) a avea voie, permisiunea, dreptul de a face ceva, a avea libertatea de a ...; (spec.) a fi admis de lege: *putea să-l aducă cu sila înapoi, fiind minor.* CĂL.; *măritatu-i lucru mare, nime nu-l poate stricare.* POP; **6.** (refl. impers.) a fi permis, îngăduit: *se poate intra?;* **7.** (tr.) a avea motive, a fi îndreptăţit să ...: *bărbatu-meu ... nu s-a putut plînge că l-am înşelat.* CR.; **8.** (tr.) a fi nimerit, potrivit să ...; a se cuveni, a se cădea: *nu mai putem sta cu braţele încrucişate.* CAR.; *nu putem abuza de injecţii.* GAL. [Lat. **potere*].

putére, puteri f. **1.** faptul de a putea; capacitate, forţă fizică, morală, intelectuală de a acţiona, de a face ceva; putinţă, potenţă, puterinţă, puternicie; vigoare: *se simţi sleit de puteri.* EL.; *n-am cum să-mi fac moarte, că şi pentru asta trebuie putere.* SOR.; *puterea de a înţelege şi judeca;* **în putere** sau **în puteri,** puternic, sănătos: *e bine cît eşti în putere să faci puţină economie pentru zile negre.* PETR.; *n-am îmbătrînit încă; sînt om în puteri.* ST.; **în (toată) puterea vîrstei,** în floarea vîrstei, în plină vigoare: *erau oameni în puterea vîrstei, plini de hotărîre şi de energie.* GAL.; **din toate puterile** sau **din** (ori **cu**) **toată puterea,** foarte tare, mult; din răsputeri: *Făt-Frumos ... o trînti cu toată puterea într-o piuă.* EM.; **peste puterea** (sau **puterile**) **cuiva,** depăşind posibilităţile cuiva; (aproape) imposibil: *a făcut lucruri peste puterea omenească.* CR.; **a fi** (sau **a sta**) **în puterea cuiva** ori **a-i sta** (sau **a-i fi**) **cuiva în putere,** a avea capacitatea sau posibilitatea de a face ceva: *am făcut tot ce mi-a stat în puteri.* ST.; **2.** calitate a cuiva sau a ceva de a reda, de a exprima pregnant idei, sentimente etc., de a emoţiona pe cineva; vigoare: *ca-n basme-i a cuvîntului putere.* VLAH.; **în (toată) puterea cuvîntului, în** înţelesul deplin; cu adevărat, cu desăvîrşire: *a devenit femeie în toată puterea cuvîntului;* **3.** (pop.) punct, moment culminant; toi: *sculaţi în puterea nopţii, erau morocănoşi, fără chef de vorbă.* GHEŢIE; **4.** energia primită sau cedată de un sistem tehnic în unitatea de timp; **putere nominală,** putere pentru care a fost conceput un sistem tehnic; **putere instalată,** suma puterilor nominale ale maşinilor de forţă instalate într-o întreprindere; **putere utilă,** putere cedată de o maşină de forţă; **5.** capacitate de a produce un anumit efect: *puterea aburilor;* **6.** eficacitate, eficienţă, tărie: *bizuindu-se ... în puterea băuturii sale.* CR.; **7.** (mat.) număr sau element egal cu rezultatul obţinut prin înmulţirea unui număr sau element cu el însuşi, de un anumit număr de ori, indicat printr-un exponent: *trei la puterea a doua fac nouă (=3^2);* **8.** valabilitate, valoare: *puterea de circulaţie a banilor;* **putere de cumpărare (a banilor),** cantitate de mărfuri şi de servicii care poate fi obţinută în schimbul unei sume de bani; **9.** autoritate; stăpînire, dominaţie: *acest regat ... rămîne sub puterea grecilor.* BĂLC.; *adevărata putere nu constă în faptul de a dispune de soarta altora.* PR.; **în puterea,** în virtutea ..., în temeiul ...: *în puterea prieteniei, iartă-mi aceste nazuri.* OD.; **a fi** (sau **a rămîne**) **în puterea cuiva,** a fi, a rămîne la bunul plac al cuiva: *acum e în puterea ta;* **10.** conducere a unei ţări; organ reprezentînd autoritatea într-un domeniu al statului: *toate puterile statului emană de la naţiune;* **putere legislativă,** autoritate însărcinată cu elaborarea legilor; **putere executivă,** autoritate însărcinată cu supravegherea aplicării legii şi cu administrarea statului; **putere judecătorească,** autoritate care urmăreşte înfăptuirea justiţiei pe baza legilor în vigoare; **a fi** (sau **a ajunge, a veni**) **la putere,** a deţine (sau a ajunge să deţină) guvernarea, conducerea unui stat: *a fugit din ţară cînd au venit legionarii la putere.* PR.; **11.** (bis.) divinitate: *putere divină;* **12.** forţă de influenţare, de convingere etc.; influenţă pe care cineva sau ceva o are asupra cuiva: *ea abuza ... de această putere ce-o avea asupra lui.* EM.; *individul merge orb înainte sub puterea gîndului său devenit obsesie.* PR.; **13.** stat suveran; ţară: *trimişii puterilor străine.* BOL.; **mare putere,** ţară care dispune de mari forţe economice, militare, politice etc.: *dacă n-ar exista marile puteri am avea parte de mai multă pace.* GHEŢIE; **puterile centrale,** nume dat în primul război mondial Germaniei şi Austro-Ungariei; **14.** potenţial de luptă al unei ţări; (concr.) armată: *boierii erau ... capii şi ofiţerii puterei armate.* BĂLC.; **15.** drept, împuternicire de a face ceva, în special de a exersa anumite funcţii (politice); voie, permisiune: *a da oricărui om aceleaşi puteri publice este a-i face pe toţi una.* DELAVR.; *nu ai putere să dai această poruncă.* ST.; **a avea puteri depline,** a avea dreptul nelimitat şi necondiţionat de a acţiona în numele cuiva, de a dispune de ceva sau de cineva; **cu de la sine putere,** fără a fi autorizat de nimeni; în mod abuziv: *o ţigancă aduse, cu de la sine putere, un lighean încărcat cu var.* CĂL.; **16.** (înv. şi pop.) posibilitate: *n-am nici o putere de a te ajuta;* **17.** (pop.) posibilitate materială; stare materială: *ne-am gătit după puteri.* COŞB.; **18.** (reg.) **de-a putere(a) fi,** cum s-ar spune; cu drept cuvînt; se vede că; de fapt: *de-a putere-a hi, acum eşti de casa noastră.* CR. [V. ***putea***].

puterínţă, puterinţe f. (înv.) **1.** putere: *daca nu-i puterinţă, la ce mai gîlceavă degeaba.* EM.; **2.** posibilitate: *în limitele puterinţelor.* [***Putere*** + *-inţă*].

putérnic, ~ci, puternícă, ~ce a. **1.** care are capacitatea, forţa fizică şi morală de a acţiona, care este în stare de a face ceva; capabil, putincios: *mă simţeam puternic prin munca mea şi prin distanţa unde lăsasem pe batjocoritorii mei.* GAL.; **2.** care are o mare putere fizică, o constituţie robustă; tare, viguros, voinic, robust: *Ghenarul, om nalt şi puternic.* EM.; **3.** (despre obiecte) rezistent, trainic; solid, tare; **4.** care posedă o forţă mecanică sau motrice mare, care acţionează cu forţă şi cu efect; care dezvoltă energie mare: *motor puternic;* **5.** capabil de a produce un mare efect (imediat): *înzestrat cu o elocvenţă puternică;* **6.** care se produce, se manifestă cu intensitate; tare, viu, intens: *lumina puternică a plafonierii.* PR.; *glasuri puternice; furtună puternică;* (adv.) *inima începe să-i bată din ce în ce mai puternic.* EL.; **7.** care are autoritate, influenţă, credit; potent: *am dus în spinare duşmănia neîmpăcată a unor oameni puternici şi trufaşi.* GAL.; **8.** (bis.) atotputernic: *unul puternic Dumnezău.* BIBLIA; **9.** profund, copleşitor: *nimic nu-i mai puternic în om ca slăbiciunea.* COŞB.; *atracţia urii e ... mai puternică şi mai răscolitoare decît iubirea.* PR.; **10.** important prin conţinutul său, demn de a fi luat în seamă; (p. ext.) temeinic: *versurile lui exercitau asupra mea o înrîurire extraordinar de puternică.* VLAH. // m. **1.** (bis.; artic.) Dumnezeu: *făcu cu mine mărire cel puternic cui e numele sfînt.* N.TEST.; **2.** (de obicei la pl.; artic.) persoană aflată în fruntea unei ierarhii, care deţine o poziţie influentă (în societate): *administraţiunile sînt împănate de neamurile puternicilor zilei pînă la a zecea spiţă.* EM. // f. (la pl.; artic.) Ielele. [***Putere*** + *-nic*].

puternicíe, puternícii f. (înv.) putere, forţă; tărie: *puternicia manifestată ... explodează în acte susţinute de vreri treze.* BL. [***Puternic*** + *-ie*].

puterós, ~şi, puteroásă, ~e a. (reg.) puternic. [***Putere*** + *-os*].

putinár, putinari m. (reg.) persoană care face sau vinde putini. [***Putină*** + *-ar*].

pútină, putini f. **1.** vas de forma unui trunchi de con, făcut din doage de lemn, în care se păstrează brînză, murături etc.: *ai în casă ... vreo putină de murături?* GAL.; **a spăla** (sau **a şterge**) **putina,** a dispărea de furiş din faţa unui pericol sau a unei situaţii neplăcute; a o şterge: *alta nu-i mai rămîne decît să spele degrabă putina.* CAR.; **2.** (reg.) cristelniţă; **3.** vas de scăldat. [Lat.* ***putina***].

putinciós, ~şi, putincioásă, ~e a. **1.** (înv. şi reg.) posibil, cu putinţă: *tirania timpilor trecuţi nu mai este putincioasă astăzi.* BOL.; *a se lua toate măsurile putincioase.* OD.; **2.** (înv.) puternic, viguros, capabil: *cel mai putincios să ia sabia.* PANN. [***Putinţă*** + *-ios*].

putinéi, putineie n. putină înaltă şi strîmtă în care se bate smîntîna pentru a se alege untul; conţinutul acesteia: *beai cîte un putinei de lapte bătut.* SOR. [***Putină*** + *-ei*].

putinícă, putineie şi **putinici** f. diminutiv al lui putină: *scoate capacul de la putinica a doua de icre.* CAR. [***Putină*** + *-ică*].

putinói, putinoaie n. (reg.) augmentativ al lui putină: *un putinoi cu lapte bătut, să le turnăm pe gît.* POP. [***Putină*** + *-oi*].

putínţă, putinţe f. **1.** faptul de a putea; capacitate, forţă fizică, morală, intelectuală de a face, de a realiza ceva; putere: *unde nu este putinţa, la ce-i bună voinţa?* OD.; **peste putinţă,** imposibil (de realizat), peste puteri: *mi-e peste putinţă să povestesc aici.* EL.; **a(-i) sta cuiva în putinţă** sau **a fi în putinţa cuiva, a-i fi cu putinţă,** a avea capacitatea sau posibilitatea de a face ceva: *nu-i stă în putinţă lui Rodean să le încunjure.* AG.; **a face tot ce-i stă în putinţă,** a face tot ce poate: *va face tot ce-i va sta în putinţă să-l scoată din casa lui.* REBR.; **fără putinţă de ...,** fără a putea să ...; **2.** faptul de a fi posibil; mijloc, mod de înfăptuire a ceva; posibilitate: *nu atît puterile, cît putinţele ne-au lipsit.* OD.; **cu putinţă,** posibil: *stăteau grămădite toate mărunţişurile cu putinţă.* SAD.; **pe cît cu putinţă,** cît este posibil, în măsura în care poate: *un titlu trebuie să fie, pe cît cu*

putinţă, o plapumă caldă şi bine potrivită pentru subiectul învelit. GAL.; **a fi cu putinţă,** a se putea, a fi posibil: *n-a fost cu putinţă să-l facă să tacă.* ISP. [*Putea* + *-inţă*].

putoáre, putori f. **1.** miros urît, greu răspîndit de ceva sau de cineva; duhoare, exalaţie, puturoşenie; atmosferă viciată de asemenea miros: *putoarea leşurilor ... te ameţea.* NEGR.; *putoarea de pucioasă mai arzătoare ca focul.* CĂRT.; **2.** epitet pentru un om leneş, murdar sau imoral; epitet pentru o femeie uşuratică, depravată: *de ce minţi, putoare?* GHEŢIE. [Lat. *putor, -is*].

putoríşcă, putorişti f. (fam.) diminutiv al lui putoare; epitet pentru o femeie uşuratică, neserioasă. [*Putoare* + *-işcă*].

pútred, ~zi, putredă, ~e a. **1.** care a putrezit; intrat în putrefacţie; stricat, alterat, descompus, putregăios, putrid, putregăit: *într-o stranã am găsit lemn putred.* GAL.; *roade putrede.* BL.; **putred de bogat** sau **bogat putred,** foarte bogat: *un boier ... putred de bogat.* CR.; **ploaie putredă,** ploaie deasă şi măruntă, de lungă durată: *ploua mărunt, o ploaie putredă de toamnă.* GHEŢIE; **2.** (rar) urît mirositor; clocit, stătut: *ape putrede care priesc numai papurii.* GAL.; **3.** (despre răni) cangrenat, purulent; **4.** (fig.) decăzut, imoral, corupt; descompus: *voi sînteţi putrezi şi corupţi.* BOL.; *ardelenii ... au privit cetatea lui Bucur ca pe o Sodomă, putredă de bizantinism.* CĂL.; **e ceva putred la mijloc** (sau **în Danemarca**), se spune cînd este ceva suspect, în neregulă. [Lat. *putridus*].

putrefácţie, putrefacţii f. **1.** proces de descompunere a substanţelor organice (vii sau moarte) prin fermentaţie microbiană; putrezire, putrezeală, putreziciune, putrejune: *miros ... de putrefacţie acră.* CĂL.; *putrefacţie intestinală;* **2.** (fig.) decădere morală, corupţie: *putrefacţia mediului de afaceri;* (şi: (înv.) **putrefacţiune**). [Din fr. *putréfaction*, lat. *putrefactio, -onis*].

putrefacţiúne f. v. **putrefacţie.**

putrefiá, pers. 3 **putrefiază** vb. (livr.; refl.) a putrezi: *Sufletel, Hegienuş erau putrefiaţi de cultură.* CĂL. [Din fr. *putréfier*].

putrefiábii, ~i, putrefiabilă, ~e a. (livr.) putrescibil. [Din fr. *putréfiable*].

putrefiáre, putrefieri f. (livr.) putrezire. [V. *putrefia*].

putregái, putregaiuri n. **1.** lemn, plantă putredă; masă vegetală în descompunere; obiect de lemn putred; (p. ext.) obiect vechi, uzat; putrezitură: *un putregai de căpătîi.* CR.; **2.** boală a plantelor provocată de unele specii de ciuperci, care duce la putrezirea acestora: *un alt mesteacăn se puse în locul acestuia pe care putregaiul începuse a-l roade.* ISP.; **3.** epitet pentru un om bătrîn şi neputincios: *umblă după-nsurat ..., putregaiu dracului!* AL.; **4.** ceea ce este decăzut moralicește; corupţie; putreziciune, putrefacţie: *acest oraş de putregai.* CAR.; **5.** (entom.; pop.) licurici (*Lampyris noctuluca*). [De la *putred* şi *mucegai*].

putregăí, putregăiesc vb. (rar; intr.) a putrezi. [*Putregai* + *-ăi*].

putregăiós, ~şi, putregăioásă, ~e a. **1.** (pop.) putred: *lemne putregăioase.* CR.; **2.** (înv.) supus pieirii; (p. ext.) trecător: *cît de putregăios lucru şi putregiunii supus să fie omul.* CANT. [*Putregai* + *-os*].

putregăít, ~ţi, putregăită, ~e a. (pop.) putred: *o duhoare grea de mîl putregăit ... îl izbi.* GHEŢIE; *lemne putregăite.* [V. *putregăi*].

putregiúne f. v. **putrejune.**

putrejúne, putrejuni f. (înv. şi reg.) **1.** putrefacţie: *tot e prada putrejunei.* HEL.; **2.** putreziciune: (fig.) *ce putrejune socială!* CAR.; (şi: **putregiune**). [*Putred* + *-iune*].

putrescént, ~ţi, putrescentă, ~e a. (livr.) intrat în putrefacţie. [Din fr. *putrescent*].

putrescíbil, ~i, putrescibilă, ~e a. care putrezeşte uşor; supus putrezirii; putrezitor, putrefiabil: *substanţe, materii putrescibile.* [Din fr. *putrescible*].

putrezeálă, putrezeli f. (pop.) **1.** putrefacţie; **2.** putreziciune. [*Putrezi* + *-eală*].

putrezí, putrezesc vb. **1.** (intr. şi refl.) a se descompune treptat sub influenţa bacteriilor; a intra în putrefacţie; a se altera, a se strica, a se putrefia, a putregăi, a se putrifica: *n-a apucat încă să putrezească bine.* CAR.; *hainele de pe dînsa ... se putreziseră.* ISP; **a-i putrezi cuiva ciolanele** (sau **oasele, picioarele**), a zăcea mort; a muri: *de-acum în turbincă au să-ţi putrezească ciolanele.* CR.; **2.** (rar; intr.; despre ape) a deveni stătut, clocit (şi urît mirositor); **3.** (fig.; intr.) a sta închis, izolat undeva multă vreme, degradîndu-se fizic (şi moral): *de bună seamă că putrezeşte în fundul vreunei temniţe.* GHEŢIE; **4.** (fig.; intr.) a sta mult timp într-un loc, ducînd o viaţă monotonă, fără perspectivă; a lîncezi, a mucezi: [boierii] *să putrezească în pace.* BĂLC. [De la *putred*].

putreziciúne, putreziciuni f. 1. (înv.) putrefacţie: *fie-mi permis ... de a nu vedea moarte şi putreziciune acolo unde e putere şi viaţă.* MACED.; **2.** materie organică putredă; organism mort intrat în putrefacţie; stare a unei materii, a unui organism putred; putrezime, putriditate, putrezeală: *şi tu singur în putreziciunea viermilor şăzi.* BIBLIA; *sub putreziciune, tot carne bolnavă.* ST.; **3.** (fig.) decădere, degradare morală; corupţie; putregai, putrejune: *rostind ... cuvinte împopoţonate care încercau să înfrumuseţeze o putreziciune îngrozitoare.* REBR. [*Putrezi* + *-iciune*].

putrezíme, putrezími f. (rar) putreziciune: *aerul era infectat ... de mirosul de putrezime ce se desprindea din ranele ... bolnavului.* AG. [*Putred* + *-ime*].

putrezínd, ~zi, putrezindă, ~e a. (rar) în curs de putrezire; specific putrezirii: *putoarea leşurilor putrezinde te ameţea.* NEGR. [V. *putrezi*].

putrezíre, putreziri f. faptul de a (se) putrezi; putrefiere; lîncezire: *4 zile de neactivitate şi de putrezire sufletească.* GAL. [V. *putrezi*].

putrezít, ~ţi, putrezită, ~e a. **1.** putred; alterat, stricat: *un brad putrezit.* EM.; **2.** (rar) stătut, clocit: *beau apă putrezită cu gustul ei scîrbos.* COŞB. [V. *putrezi*].

putrezitór, ~i, putrezitoáre a. (înv.) putrescibil; (p. ext.) trecător, efemer, muritor: *flori ... putrezitoare.* PANN. [*Putrezi* + *-tor*].

putrezitúră, putreziturí f. (rar) putregai. [*Putrezi* + *-tură*].

putríd, ~zi, putridă, ~e a. (livr.) produs prin putrefacţie; (p. ext.) care degajează un miros urît (de hoit). [Din fr. *putride*].

putriditáte, putridităţi f. (livr.) putreziciune. [Din fr. *putridité*].

putrificá, pers. 3 **putrifică** vb. (rar; refl.) a putrezi; (tr. fact.) a face să putrezească: *virusul demagogic care putrifică România.* EM. [Cf. lat. *putrefacere*].

puturós, ~şi, puturoásă, ~e a. 1. care miroase urît, care răspîndeşte un miros neplăcut, mefitic; (p. ext.) murdar: *unde-i cîrciuma mai puturoasă, acolo-l găseşti, cu parlagiii şi hingherii.* ARG.; *gunoi puturos;* **2.** (adesea subst.) leneş, trîndav: *nu dormi ..., ieşi afară, puturosule!* VLAH.; *de ce-or fi oamenii puturoşi? //* f. **1.** plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpini ramificate, cu inflorescenţă deasă; cerenţel, ridichioară (*Diplotaxis tenuifolia*); **2.** (bot.; reg.) puciognă (*Bifora radians*). // m. (zool.; reg.) sconcs (*Mephitis mephitis*). [*Putoare* + *-os*].

puturoşénie, puturoşenii f. 1. ceea ce miroase urît, ceea ce răspîndeşte miros greu, neplăcut; emanaţie rău mirositoare răspîndită de ceva sau de cineva; putoare; **2.** stare a omului puturos, înclinaţie spre lenevire; trîndăvie, lenevie, puturoşie; **3.** epitet pentru o persoană leneşă, murdară: *treci, puturoşenie, la învăţat!* [*Puturos* + *-enie*].

puturoşi, puturoşesc vb. (pop.; refl. şi intr.) a (se) lenevi: *te-ai puturoşit de tot!* [De la *puturos*].

puturoşíe, puturoşii f. puturoşenie; trîndăvie. [*Puturos* + *-ie*].

putút n. (rar) facultatea, capacitatea de a putea; putere: *i s-a luat şi vrutul şi pututul.* SOR. [V. *putea*].

puţ, puţuri n. **1.** fîntînă: *descoperirã ... un puţ de piatrã cu găleata atîrnatã în aer.* GHEŢIE; **a cădea** (sau **a sări**) **din lac în puţ,** a da de un rău mai mare, fugind de alt rău: *aciuîndu-mă aci, sărisem, cum se spune, din lac în puţ.* ST.; **puţ artezian,** fîntînă arteziană: *se repede-n slavă un puţ artezian.* CĂL.; **puţ colector,** cavitate în pămînt în care se strîng apele captate prin mai multe drenuri dintr-un strat de apă freatică; **puţ absorbant,** groapă făcută în pămînt pînă la un strat permeabil, prin care se introduc în sol apele uzate (din canale); **2.** gaură cilindrică forată în interiorul scoarţei pămîntului; (p. ext.) sondă: *puţuri de păcură;* **3.** săpătură într-o mină care leagă zăcămîntul cu suprafaţa sau cu galeria principală, servind drept cale de transport şi ca mijloc de aerisire; **4.** (p. anal.) nume dat unor (părţi de) construcţii, (părţi de) obiecte etc. asemănătoare, ca formă sau funcţie, cu o fîntînă. [Lat. *puteus*].

puţár, puţari m. **1.** (reg.) fîntînar; **2.** muncitor la puţurile sau la sondele de petrol. [*Puţ* + *-ar*].

púţă, puţe f. (pop.) **1.** penis (la copii, la unele animale): *o dată vede naşul puţa finului.* NEGR.; (compuse; bot.; reg.) **puţa-cocoşului,** buhai (*Listera ovata*); **puţa-ţiganului,** coada-vacii (*Verbascum phlomoides*); **2.** (depr.) (termen de adresare către un) copil sau tînăr neexperimentat; puţoi: *nu vă jucaţi cu focul, mă, puţă!* SOR.; **3.** organ genital feminin: *şi trăgîndu-ţi veriguţa, îţi mănîncă focul p*[uţ]*a.* EM.; (compuse; bot.; reg.) **puţa-ţigăncii,** (sau **preotesei**), plantă cu frunze rare, lunguiețe, cu flori albastre, care creşte prin fîneţe. [Cf. lat. *preputium*].

puţí, put vb. (intr.) a răspîndi un miros greu, neplăcut; a mirosi urît: *sala tribunalului era impunătoare, coridorul însă ... puţea a sudoare.* CĂL.; *grozav îi mai put picioarele.* GHEŢIE; **a puţi locul** (**sub cineva**) (**de lene**) sau **a-i puţi cuiva şi urma** (**de lene**), se spune despre un om foarte leneş: *o ocăra că doarme în picioare şi că pute locul de lene pe unde trece.* REBR.; (reg.) **a puţi a pustiu,** a fi gol: *m-am ales c-o pungă ş-apoi şi asta pute a pustiu.* CR. [Lat. *putere*].

puţícă, puţele şi **puţici** f. (fam.) **1.** puţişoară; **2.** (depr.) termen de adresare către un copil mic: *da ce faci, nene? – păi, uite, puţică, ... zisei să mai trag şi eu o ţîră.* SOR. [*Puţă* + *-ică*].

puţín, ~i, puţină, ~e a. **1.** care este în cantitate mică; un pic, oleacă; insuficient: *mai aveţi puţină răbdare.* CR.; **puţin la minte,** prost; **puţin a lipsit** (sau **a rămas**) **să nu ...,** era cît pe-aci să...; era pe punctul de a ...: *puţin lipsi să nu mă scoată din pepeni.* PR.; **pentru puţin,** formulă politicoasă de răspuns la o mulţumire; **2.** de proporţii, de dimensiuni mici; cu volum redus; cu capacitate mică; (fig.) neînsemnat: *românul ajuns la oraş vrea să aibă puţină grădină lîngă casă.* STĂNIL.; **puţin la trup,** mic şi firav; **4.** de intensitate redusă; slab: *vorbi iar, cu mai puţină asprime.* SAD.; **5.** care nu are durată lungă; scurt: *zise după puţină tăcere.* NEGR.; **în** (sau **peste**) **puţină vreme** ori **în** (sau **peste**) **puţin timp,** curînd. // adv. **1.** în măsură sau în cantitate mică, redusă: *puţin îţi voi scrie.* BĂLC.; **cel puţin, a)** minimum: *trebuie să cunoască cel puţin două limbi străine;* **b)** în orice caz, măcar, barem: *nu există un tratament eficace al meningitei sau cel puţin nu-l ştiu eu.* GHEŢIE; *să-l fi cunoscut, cel puţin;* **cîtuşi** (sau **cît**) **de puţin,** deloc, nicidecum: *cîtuşi de puţin nu i se cade acest nume.* CAR.; **(puţin) cîte puţin,** în mod progresiv, încetul cu încetul: *ameţeala îl părăsi puţin cîte puţin.* DELAVR.; **2.** în oarecare măsură, oarecum, cît de cît: *şi-a mai venit puţin în fire.* CR.; **3.** (precedat de *mai*, serveşte la formarea comparativului de inferioritate): *nu stătură mai puţin vitejeşte.* BĂLC.; **nu mai puţin,** în aceeaşi măsură, deopotrivă: *Otilia înfăţişa nu mai puţin femeia lui ideală.* CĂL.; **4.** (precedat de *cel mai*, serveşte la formarea superlativului relativ de inferioritate): *cel mai puţin dureros ... mod de sinucidere.* CAR.; **5.** pentru scurt timp: *să ne odihnim puţin.* ISP.; **peste puţin,** în curînd: *se va întoarce peste puţin.* // **n.** cantitate mică, număr mic din ceva: *vrea acum să părăduiască*

şi puţinul care i-a rămas. GHEŢIE; **mult(ul)-puţin(ul)**, v. **mult.** [Lat. ***putinus (=pittinus)***].

puţinătate f. faptul sau însuşirea de a fi puţin; cantitate mică, număr mic; volum mic sau dimensiune mică; micime, puţintime, puţinime: *romanul suferă de puţinătate şi mediocritate.* CĂL.; *puţinătatea documentelor istorice.* [***Puţin*** + *-ătate*].

puţinéi, ~i, puţineá (~ícă), ~ele a. (înv. şi pop.) puţintel: *am luat această puţinică parte la lucrarea maiestrului.* OD. // adv. (înv. şi reg.) puţintel: *ia stăi puţinel, dragă.* NEGR. [***Puţin*** + *-el, -ea (-ică)*].

puţiníme f. (înv. şi reg.) puţinătate. [***Puţin*** + *-ime*].

puţintél, ~i, puţintícă (~eá), ~ele a. şi adv. diminutiv al lui puţin; puţinel, putinteluş: *ai puţintică răbdare.* CAR.; *să mai răsufle puţintel.* ISP; **puţintel la trup,** mititel, firav. [***Puţin*** + *-el, -ică (-ea)*].

puţintelúş a. şi adv. (rar) puţintel: *am să-i dau puţinteluş vin.* CĂL. [***Puţintel*** + *-uş*].

puţintíme f. (rar) puţinătate. [De la ***puţintel***].

puţişoáră, puţişoare f. (pop. şi fam.) diminutiv al lui puţă; puţică, puţulică. [***Puţă*** + *-işoară*].

puţói, puţoi m. (fam.) **1.** puţă; **2.** băiat mic; tînăr (novice): *îi fusese impus un jurnalist, un puţoi care nu se jena să-l ia peste picior.* PR.; **3.** (bot.; reg.) sîngele-voinicului (*Nigritella nigra*). [***Puţă*** + *-oi*].

puţuí, puţuiesc vb. (reg.; tr.) a curăţa; (spec.) a lustrui încălţămintea; a puţului. [Din germ. ***putzen***].

puţuiálă, puţuieli f. (reg.) lustruire a încălţămintei; puţuluială. [***Puţui*** + *-eală*].

puţulícă, puţulici f. (fam.) puţişoară: *fătul ... cu puţulica zbîrcită între pulpele cu falduri.* CĂRT. [***Puţă*** + *-ulică*].

puţuluí, puţuluiesc vb. (reg.) **1.** (tr.) a lustrui încălţămintea; a puţui; **2.** (refl.) a se găti, a se împodobi: *nu te mai puţului!* POP. [Din magh. ***pucol***].

puţuluiálă, puţuluieli f. (reg.) lustruire a încălţămintei; puţuială. [***Puţului*** + *-eală*].

puvói n. v. **puhoi**[1].

puzdérie, puzderii f. **1.** (la sg.; col.) resturi din tulpinile de cînepă sau de in care cad la melităre, destrămare etc. (folosite pentru aţiţarea focului): *hlujul tău s-a prefăcut în pozderie.* CR.; (pop.) **a (se) face puzderie,** a (se) sfărîma; a (se) distruge: *fac puzderie orice-mi cade sub mînă.* NEGR.; **2.** (reg.) pleavă; **3.** cantitate mare (de praf, de fulgi etc.): *a dat Dumnezeu zăpadă nemiluită: şi cade, cade puzderie măruntă şi deasă.* DELAVR.; **4.** mulţime, grămadă de oameni, de animale, de lucruri etc.: *puzderie de stele lucioase.* NEGR.; *lumea e una singură, iar oamenii o puzderie.* GHEŢIE; (şi: (înv. şi reg.) **pozderie**). [Din sl. ***pozderije***].

puzzle [pázăl] n. joc de perspicacitate şi răbdare constînd în asamblarea unor fragmente decupate pentru a reconstitui o imagine: *cărţile veneau la timp ..., de parcă ar fi fost piesele de puzzle ale unei imagini limpezi.* CĂRT. [Din engl. ***puzzle***].

puzzolánă f. **1.** material de construcţie bogat în bioxid de siliciu, întrebuinţat ca adaos hidraulic la fabricarea cimentului; **2.** tuf format din sedimentarea cenuşii vulcanice. [Din it. ***puzzolana***].

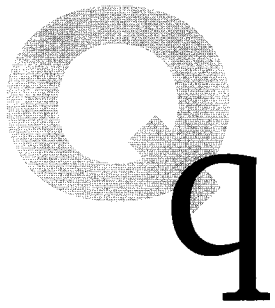

Q, q m. invar. **1.** a douăzecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea unor cuvinte străine (neadaptate), a unor neologisme cu caracter internaţional şi a unor nume proprii; sunetul (oclusivă palatală surdă sau oclusivă velară surdă) notat cu această literă; **2.** (mat.) simbol pentru mulţimea numerelor raţionale.

q-métru n. (telec.) instrument pentru măsurarea factorului de calitate (egal cu raportul dintre impedanţă şi rezistenţă) al bobinelor sau al circuitelor de înaltă frecvenţă. [Din fr. *q-mètre*].

quadragenár, ~i, quadragenară, ~e a. şi m., f. (persoană) a cărei vîrstă este cuprinsă între patruzeci şi patruzeci şi nouă de ani: *quadragenarul ar putea să se simtă, faţă de o femeie, mai în largul lui.* CĂL. [Din lat. *quadragenarius,* fr. *quadragénaire*].

quadrangulár a. (înv.; rar) cu patru unghiuri: *figură quadrangulară.* [Din lat. *quadrangularis*].

quadrilatér n. v. **cvadrilater.**

quadrívium n. grup de obiecte de studiu cuprinzînd artele matematice (aritmetica, muzica, geometria şi astronomia), care, împreună cu trivium, formau cele şapte arte liberale, care se predau în şcolile latine medievale; treapta imediat următoare a învăţămîntului elementar în care se predau aceste materii şcolare. [Din lat., fr. *quadrivium*].

quadrupéd a. v. **cvadruped.**

quaestor, quaestori [cvéstor] m. magistrat cu atribuţii fiscale în Roma antică; chestor. [Din lat. *quaestor*].

quaker, ~i, quakeră, ~e [cuéikăr] m., f. membru al unei secte protestante pacifiste şi austere, întemeiată în sec. al XVII-lea în Anglia de puritanul G. Fox, răspîndită apoi şi în S.U.A.: *quakerii propovăduiau revenirea la formele creştinismului primitiv.* [Din engl. *Quaker,* fr. *quaker*].

quakerism [cueikărísm] n. doctrina quake-rilor. [Din engl. *Quakerism,* fr. *quakérisme*].

quántum n. v. **cuantum.**

quarc, quarcuri [cuark] n. (fiz.) particulă elementară ipotetică care ar reprezenta constituenţii ultimi ai materiei, a cărei prezenţă a fost postulată de fizicianul M. Gell-Mann în 1964: *o singură particulă, de-un miliard de ori mai mică decît quarcurile.* CĂRT. [Din engl., fr. *quark*].

quart n. v. **cart**[1].

quartét n. v. **cvartet.**

quarto [cvárto] adv. în al patrulea rînd. [Cuv. lat.].

quarţ n. v. **cuarţ.**

quasag, quasagi [cuaság] m. obiect cosmic extragalactic, cu dimensiuni unghiulare reduse, dar cu strălucire foarte intensă; galaxie stelară (sau cvasistelară). [Din engl. *quasag*].

quasar, quasari [cuasár] m. obiect cosmic, probabil extragalactic, cu dimensiuni unghiulare reduse, care emite intens radiounde şi radiaţii aparţinînd domeniilor ultraviolet şi infraroşu. [Din engl. *quasar*].

quaternár a. v. **cuaternar.**

quattrocentist, ~şti, quattrocentistă, ~e [cuatrocentíst] m., f. om de cultură, artist din quattrocento. // a. care aparţine, care este specific Renaşterii timpurii italiene; din quattrocento. [Din it. *quattrocentista,* fr. *quattrocentiste*].

quattrocento [cuatrocénto] n. denumire dată culturii italiene din sec. al XV-lea; Renaştere timpurie italiană. [Cuv. it.].

quebracho [chebrácio] m. **1.** arbore tropical din America de Sud, cu lemnul foarte dur şi bogat în tananţi (*Schinopsis lorentzii* sau *Quebracho colorado*); (p. ext.) lemnul acestui arbore; **2.** material tanant extras din scoarţa şi lemnul acestui arbore, folosit în pielărie. [Cuv. sp.].

quechua [chéciua] s. **1.** populaţie amerindiană care în timpul colonizării statelor Peru şi Bolivia locuia în regiunea Cuzco. // a. invar. care aparţine, care este specific acestei populaţii; **2.** limba vorbită de această populaţie: *quechua este cea mai răspîndită limbă amerindiană din America Latină.* [Cuv. sp.].

quetzal [keţál] m. **1.** pasăre de mărime mijlocie, cu penaj verde pe spate şi galben pe piept, cu coada lungă, specifică faunei Americii Centrale (*Pharomacrus mocinno*); **2.** unitate monetară în Guatemala. [Cuv. sp.].

quick [kuik] n. tip de băutură răcoritoare. [Din engl. *quick*].

quidam [cvídam] s. un oarecare (persoană necunoscută sau pe care nu vrem să o cunoaştem). [Cuv. lat.].

quidditáte f. concept aristotelic care desemnează cauza primă a obiectului, substanţa, esenţa acestuia. [Din lat. *quidditas, -atis,* fr. *quiddité*].

quintét n. v. **cvintet.**

quinquagenár, ~i, quinguagenară, ~e a. şi m., f. (persoană) a cărei vîrstă este cuprinsă între cincizeci şi cincizeci şi nouă de ani: *comedie reprezentînd iluzionarea quinquagenarului ..., care deşteaptă sentimente paterne în tînăra Coca.* CĂL. [Din lat. *quinquagenarius,* fr. *quinquagénaire*].

quiproquo, quiproquouri [cviprocvó şi kiprokó] n. **1.** (livr.) confuzie de persoane sau de lucruri; **2.** situaţie (comică) în care un personaj de teatru este confundat cu altul, generînd o serie de încurcături. [Din fr. *quiproquo,* lat. *quid pro quod*].

quipu [chípu] n. sistem de scriere incas care folosea sfori de diverse culori şi noduri; instrument alcătuit din sfori şi noduri, folosit de incaşi pentru acest sistem de scriere. [Din sp. *quipo*].

quisling, quislingi [cvísling şi kísling] m. (livr.) colaboraţionist (cu hitleriştii); trădător de patrie. [De la *Quisling* n. pr.].

quolibet [cvólibet] n. joc de cuvinte răutăcios sau glumeţ; glumă de prost gust. [Cuv. fr.].

quotitáte f. v. **cotitate.**

qúruch n. veche monedă divizionară în Arabia Saudită, egală cu a douăzecea parte dintr-un rial. [Din fr. *quruch*].